

GLOSSARIUM
MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

TOMUS II.

SIGLÆ BENEDICTINORUM :

- † Præponitur vocabulis de novo additis.
- ☞ Præponitur explicationibus quibus aut apertius Cangii sententia explanatur, aut emendatur opinio.
- [] Includuntur quæ in ipsum textum Cangii inserta sunt.

SIGLÆ EDITIONIS DIDOTIANÆ :

- * Additamenta CARPENTERII separatim posita.
- [*] Additamenta CARPENTERII Cangiano textui inserta.
- ** Voces novæ quæ in hac editione accesserunt.
- [**] Additamenta Editoris suis locis inserta.
Iis quæ sunt Adelungii subjectum ADEL.

SIGLÆ NOSTRÆ EDITIONIS :

- * Additamenta Editoris suis locis inserta.
Iis quæ sunt Diefenbachi subjectum DIEF.

GLOSSARIUM

MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

CONDITUM A CAROLO DU FRESNE

DOMINO DU CANGE

AUCTUM

A MONACHIS ORDINIS S. BENEDICTI

CUM SUPPLEMENTIS INTEGRIS

D. P. CARPENTERII

ADELUNGII, ALIORUM, SUISQUE

DIGESSIT

G. A. L. HENSCHEL

SEQUUNTUR

GLOSSARIUM GALLICUM, TABULÆ, INDICES AUCTORUM ET RERUM, DISSERTATIONES

EDITIO NOVA aucta pluribus verbis aliorum scriptorum

A

Léopold FAVRE

Membre de la Société de l'Histoire de France et correspondant de la Société des Antiquaires de France.

TOMUS SECUNDUS

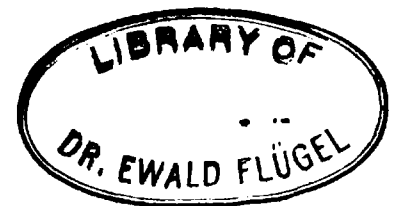

NIORT

L. FAVRE, IMPRIMEUR-ÉDITEUR

TOUS DROITS RÉSERVÉS

1883

217216

VIA RAIL OROMARZ

GLOSSARIUM

AD SCRIPTORES

MEDIÆ ET INFIMÆ LATINITATIS

C

C

C. littera numeralis, quæ centum denotat : unde versus :

Non plus quam centum C. littera fertur habere.

Qui apud Ugutionem sic legitur :

Non plus quam centum C. constat habere conexum.

Eidem literæ si recta linea superaddatur, centum millia significat.

** De C littera in diplomatum antiquorum fronte posita vide Heumannum de re diplomat. inde a Carolo M. cap. 1. § 12.

C in superscriptione cantilenæ, ut cito vel celeriter dicatur, certificat. Notkerus Balbulus de Notis musicis.

C. interdum mutatur in G. et vicissim : *Gambutta*, pro *Cambutta* ; *Cabella* pro *Gabella*. Sæpissime in K. *Kalendæ*, vel *Kalendæ*, *Carolus* vel *Karolus* perinde legitur. Haud raro in QU. Sic ab *Incolendo* dicitur *Inquilinus*, *Relinco* pro *Relinquo*, apud Felibianum Hist. Sandion. pag. x. Sed nulla frequentior commutatio est quam cum littera T. *Portio*, *Porcio*, *Nuncius*, *Nuntius*, etc. aut cum littera S. *Boicellus*, *Boissellus*, vel *Boisellus*, dulciori pronuntiatione : pro quo fere scribitur C. caudatum. [** Marinus in Papyris Diplomat. pag. 249. b. et 270. b. scribit in antiquissimis chartis C et B vix distingui.]

CAB

† **CAABLUS**, a Gallico *Cable*, vel *Chable*, Funis, rudens. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 998: *Concesserint... descarkagium sexaginta doliorum suorum vel aliorum suum instrumentis scilicet Caablis et windasio tantum*. Vide *Cabulus*.

† **CAAGIUM**. Vide *Caya*.

† **CAANUS**. Vide *Cham* post *Caganus*.

CABA. Vide *Cava*.

* **CABACETUS**, **CABACIUS**, **Fiscina**, **corbis**, Gall. *Cabas*. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 231: *Dictus supplicans reperit in domo sua unum Cabacetum, in quo erant certi racemi muscati*. Arest. parlam. Paris. ann. 1310. in Reg. *Olim* fol. 161 : *Cum significatum fuisset... quod Petrus de Claromonte miles... positus Cabacis plenis lapidibus ad pedes et manus Fize domicellæ, eam pendentem sic tenuerit, absque causa rationabili*. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 34. r. : *Ipsi portaverunt in quodam Cabacio fructus, videlicet ficus, melatas, etc.* Vide infra *Cabassio*.

* **CABACUS**, Eadem notione. Leudæ major. Carcass. MSS. : *Item pro saumata de Cabacis, unum Cabacum*. Ubi versio Gallica ann. 1544: *D'une saumade de cabas, un cabas*.

** **CABADURA**, Vide *Capitale* 4.

** **CABAES**, **Quilibet**, **quivis**. Chart. Sancii I. reg. Lusit. ann. 1196. ap. S.

CAB

Rosa de Viterbo, Elucid. tom. 1. pag. 219 : *Cabaes homo qui intraverit in illo termino, causa male faciendi pectet z modios*.

* **CABAGIUM**, **Census**, quem homines de corpore seu de capite quotannis debebant domino præstare ; nisi idem sit quod *Pastus* et *Procuratio*, quæ in præstationem pecuniariam sæpius commutabatur ; cui interpretationi favet Charta senesc. Tolos. ann. 1323. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 252 : *Item in Cabagio seu corrogio dictorum locorum de Assoali et de Bartis.... xj. libras, xvij. den. Turon. Nec repugnant omnino Libert. villæ de Florent. ann. 1358. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 87. art. 3 : Quod omnes habitatores dictæ villæ.... sint liberi, quicti et immunes a quibuscumque subsidio, impositione, gabella, redibencia, Cabagio, exactione nobis impendendis*. Libert. civit. Agen. ann. 1369. in Reg. 198. ch. 545 : *Concedimus quod dicti cives... sint quitti... a solutione cujuscumque leudæ, maletollæ, foragii, Cabagii, doni, mutui, decimæ, etc.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1369. tom. 5. earumd. Ordinat. pag. 388. art. 2. et apud *La Faille* tom. 1. Annal. Tolos. pag. 98. Vide *Capitale* 5. et *Conredium*.

* **CABALARIUS**. [Gall. *courrier* : « Precepit quidam Cabalarius. Pape in continuo dicti oratoris Turci existens, quem

sequebantur familie cardinalium. (Diar. Burchard. I. 481, an. 1492. »)

* **CABALATICUS**, f. Moletrina, quæ a caballo seu equo versatur; vel Hortus olitorius, aut Ager ubi crescant *cabalasci*. Vide mox *Cabalascus*. Charta ann. 1136. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 288: *Et iterum offerimus et largimur decimam totius curiæ et districtus Cavallili... tam de terris quam de aquis... molendinis, pistrinis, Cabalaticis, circulariis, atque de rebus omnibus, de quibus antiqui dare decimam consueverunt.*

* **CABALCASCUS**, f. Cucurbita, fructus species, nostris *Calebasse*. Chron. Domini. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 659: *Ecce pervenerunt ad nos quidam intimi nostri amici... deferentes secum nostro amore panem, et vinum et Cabalascos nostro cibo.*

† **CABALGATA**. Vide in *Caballus*.

CABALE, Capitale, capitalis summa, *Cabal*, Tolosanis, ut est apud Goudelinum, [qui *Cabal* potissimum interpretatur bona et facultates mercatoris, ut sunt mercas, aliaque id generis negotiatorem spectantia.] *Cabal* vel *Cabau*, in Consuetudine Burdegalensi art. 49. 50. 56. et Baionensi tit. 3. art. 21. 22. 23. Statutum Comitibus Tolosani ann. 1197. in debitoribus, apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 227: *Constitutio talis fuit: si aliquis respondeat suo creditori, se non habere aliquid, quod ei possit solvere, quod vicarius si clamorem inde habuerit, eum in castello 8. diebus teneat; et si ad octavam diem creditor potest probare, quod debitor aliquid ei possit persolvere, quod debitor ei persolvat. Si vero creditor hoc probare non potuit, vel noluerit, si debitor ei non satisfecerit, vel cum eo non convenit, quod debitor tradatur creditori, ut habeat et teneat eum in sua potestate, et quod teneat eum in ferris, absque ullo alio malo, quod ei non faciat, scilicet pro *Cabale*, et non admittat eum ire extra suam domum, et non teneatur ei dare ad comedendum nisi panem et aquam, nisi voluerit, etc. Ubi *Cabale*, non semel infra occurrit. [Consuetud. Brageriaci art. 114: *Item si quis tradat alicui bovem, vaccam, roncium, jumentum, aut alia quæcumque animalia ad nutriendum, et sibi retineat super dictis animalibus certum pretium sive *Cabale* ad medium lucri sive damni venturi, si lucrum aut damnum pro tempore appareat, id lucrum quod excedat dictum pretium, sive *Cabal*, seu damnum, si emergerit, inter se communiter dividetur.* Ibid. art. 117: *Item... si post denunciationem prædictam dicta animalia moriantur, ut supra, dictus nutritor non tenetur de morte ipsorum animalium, sed duntaxat restituere domino prædicto medietatem sui *Cabal*. Si autem moriantur ob culpam ipsius nutritoris... dictus nutritor domino animalium restituere tenebitur totum *Cabal*.* [*Gall. Cheptel.] Charta ann. 758. in tradit. Fuldens. num. 14: *Sicut inter nos complacuit atque convenit ut inter argento et Caballis libras duas, et tertiam dimidiam.* etc.] Vide *Capitale* 4. [Et *Investitura* ad lin. Per quæzonem, andelaginem, etc.] [*Vide Raynouard. Glossar. Roman. voce *Cabal*, 61. vol. 1. pag. 325.] * Hinc*

* **CABALIUM LIBER**. In quo uniuscujusque facultates summamque descriptionem sunt. Charta ann. 1476. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 330. col. 1: *Mercatores autem intelliguntur de electione prædicta, qui habent et habebunt in *Cabali*, in domo communi in libro *Caballium* dictæ civitatis, centum libras Turon. pro*

minori. Et pag. 331. col. 2: *Juxta valorem et estimationem bonorum suorum descriptionem in libro pesagii et in libro *Caballium*.*

† **CABALGATA**. Vide infra in *Caballus*.

† **CABALIS MANSUS**. Vide *Caput Mansi*.

* **CABALLA**, pro *Gabella*, Tributum, vectigal quodvis. Annal. Genuens. ad ann. 1383. apud Murator. tom. 17. Script. Ital. col. 1121: *Vox a cancello ex parte ducis prodiit, ut... penitus deponerentur collectiones seu *Caballæ* et coltæ.* Vide *Cabella* 1.

CABALLACUM, **CAVALLATICUM**, Præstatio avenæ pro *caballis*. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu: *Ad Natale Domini alterum receptum de quatuor membris de carne, et de tribus denariis pro vino, et de tribus panibus, et sextarius ordeï pro Cavallatico, et oblias de duobus membris, etc.* Ibid. fol. 107: *Et pro porco duos solidos et dimidium, et 4. sextarios avenæ de Caballaco, et unum cartallum de fabis, et duas focacias, etc.* Ita. fol. 108. 109. 110. 113. 114. etc. Fol. 129: *Willelmus Boscar 10. den. et 1. cartal de civa de Cavalazzo, et tasciam.* Supra: *Ista cabannaria debet 4. sextarios de avena de Cavalazzo.* [Vide *Chevallagium*.]

† **CABALLADA**. Vide post *Caballus*.

1. **CABALLARIA**, Prædium servitio militari obnoxium, apud Marcan in Hist. Beneharn. lib. 6. cap. 24. § 10. *Cavaveria* Vasconibus; *Cavallairiou*, Carcassonensibus; aliis. *Chevalerie*; Latinis inferioris ævi *Militia*; Κληρος ἱππικός, in veteri Inscriptione apud Seldenum ad Marmora Arundeliana pag. 156. et in libro de Titulis honorariis pag. 839. *Sabellicus* lib. 9. Hist. Venet. decad. 1. pag. 248. de Creta insula: *Prædia quædam in insula esse constat, quæ equestris Militiæ nomine emeritis traduntur: insulari Caballarias vocant.* Assisæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 167. ubi de hærede agitur, qui anno ætatis decimo quinto feudum tenere potest: *Et se il n'est Chevalier, quant il fait la preuve de son âge, se il fait que sages, il dira au seignor, quant il aura son âge prové, Sire, donnez-moy un respit reinable de moi faire Chevalier pour faire vous le service, que je vous dois de mon fié; et le seignor li doit donner le respit de 40. jours.* Cap. 145: *Par l'assise ou usage de cestui royaume, fié qui ne doit servir que d'une Chevalerie, ne se part mie entre serors.* Et cap. 147: *Quant fié eschet à plusieurs seurs, qui doivent service de plusieurs Chevaliers, le fié par l'assise, ou l'usage de cestui royaume de Hierusalem doit estre parte entre elles, en tel maniere, que si elles sont deus, et il y a deux Chevaliers, chascune doit avoir l'une des Chevaliers, et la maint née des seurs qui ont part fait la partison, et les aînées choisissent, etc.*

* Feudum quod nemo, præter militem, possidere potest. *Feudum cavalarum*, in Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 284. *Honor cavallaryragius*, in Tabul. S. Vict. Massil. *Chevaliere*, in Charta ann. 1383. apud Brussel tom. 2. de Usu feud. pag. 757: *Item sur la Chevalerie, que tient monsieur Regnault de Duille, chacun an xxx. sols Tournois.*

† **CAVALHERIUM**, Eadem notione. Transactio inter abbatem et monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Conventus habet, tenet et possidet botum, fortiam, redditus et proventus agrayrales cum medietate decimæ et primiciæ, et cum jurisdictione alta et bassa in loco et terminalibus S. Martini de Curtibus... et etiam totum illud Cavalherium, quod fuit uxoris Guillelmi Pili fortis*

domicelli quondam cum suis juribus, quod dicta uxor... habebat in loco et terminalibus de Blumaco.

* **CAVALARIA**, Eadem notione. Libert. Petræ-assis. ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647: *Item quod habitatores dictæ villæ... possint emere, et donationes recipere, vel ad feudum seu in emphyteosim terras et possessiones quascumque;... nisi tamen res essent francæ, seu de Cavalaria, vel militares.*

* **CAVALHARIUM**, **CAVALHERIUM**, Pari significatu. Charta ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 288: *Acquisivit capitulum Narbonense a Petro Conilhi omnia jura sibi competentia in et super quodam Cavalherio, sito in termino de Laurano.... Item ab executoribus testamenti domini cardinalis Narbonensis duo Cavalharia parva.*

* **CAVALLERINUM**, Eadem acceptione, in Martyrol. MS. eccl. SS. Steph. et Sebast. Narbon. : *Anno nativitatis Domini 1385. fuit ordinatum, quod attentis tantis beneficiis per dominum Petrum de Indicia cardinalem Narbonensem et olim archiepiscopum factis... et præcipue de quodam optimo Cavallerino, sito in castro S. Marcelli prope Narbonam, etc.*

* **CAVALLAIRIVUM**, simili sensu. Pact. inter archiep. et vicecom. Narbon. ann. 1232. ex Bibl. reg. cot. 2: *Item petebat dom. Americus sibi restitui quoddam Cavallairivum, quod fuit Berengarii de Moniano, et est in termino grangie de Terrallo; quod dictum Cavallairivum et grangia dicebat teneri et debere teneri ab eodem domino Americo.*

CAVALLERIA. Apud Aragonensibus hominibus jus antiquum erat in omnibus civitatibus atque oppidis maxima vectigalia pro Militibus alendis assignari, quæ stipendiariæ portiones vocabantur *Honores et Cavalleriæ*. *Portio unius Militis*, apud Lucam Tudensum in Chronico æra 880. [Charta Jacobi Infantis Aragoniæ ann. 1256. laudata tom. 5. SS. Junii pag. 651. qua confirmat et jurat omnia privilegia, franquitates, Cavallerias, donationes et concessionem, habitatoribus Majoricarum datas et factas ab illustrissimo domino Jacobo Rege Arragonum.] Usatici Barcinonenses MSS. editi a Raimundo Berengarii et Adelmodi Comit. Barcin. cap. 4: *Miles vero si Cavallariam dimittit, dum eam tenere possit, nullo modo judicetur, nec emendetur sicut Miles. Cavallariam satis dimittit, qui cavallum et arma non habet, nec fevum de Milite tenet, et in hostes et cavalcadas non vadit, nec ad placitos et curias sicut Miles, nisi senectus eum detinuerit.* Ibidem Usatici cap. 18: *Omnes homines debent firmare directum senioribus suis, ubicunque seniores eorum eis mandaverint in suo: ad Potestatem quoque vicecomites et comites sui per unumquodque castrum cum honore suo per 100. uncias auri Valentis; Miles vero per 10. per unamquamque Cavalleriam terræ, per castrum cum adempamento ejus per alias 10. per fevos minores secundum eorum valorem: per hominatum namque, per mediam Cavalleriam terræ de hoc quod ad fidem pertinebit. Vitalis Episcopus Oscensis apud Hieron. Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 730: *Ille Ricus homo, qui habet 40. Cavallerias, potest sibi retinere 4. etc.* Infra: *Casus autem amissionis honorum et Cavalleriarum sunt hi, etc.**

In foris Aragonensibus: *Cavallerias tenentes a dom. Rege tenentur servire domino Regi ubique, salvo in mari, etc.* Quadruplex autem olim fuit Cavalle-

riarum species : quasdam enim *Cavallerias de honor* vocabant, alias *Cavallerias de Mesnada* ; *cavallerias acostumbradas dar como de honor* nonnullas ; postremas vero, *cavallerias acostumbradas dar como de mesnada*. Eadem namque officia, diversa adjuncta ratione, disparibus ordinibus tribuebantur.

CAVALERIAS DE HONOR, Stipendia illa nominabant, quibus Ricci homines Milites suos, vel Militum filios, *Infanciones* vocatos, afficiebant : eis enim dari poterant, vel debebant, dabanturque vel in pecunia, vel in fructibus, aut vacuis possessionibus, ut cuique Rico homini liberum erat ; ab eo autem quod vectigalia Ricorum hominum *Honores* sunt vocata, et ipsa etiam alimentaria Militum ac Infancionum stipendia, quia in iisdem illis honoribus decernebantur, *Cavallerias de Honor* vocari consueverunt. *Qui autem tenent Cavallerias honoris, tenentur servire dom. Regi tempore guerræ per tres menses in anno, in eundo, stando, et redeundo*, in Observ. Foror. Aragon.

CAVALLERLE DE MESNADA, prioribus erant dignitate inferiores. Ita autem appellabant singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de Regalis patrimonii subsidiis, domesticis suis ac palatinis hominibus impertiebant. Sed de *Mesnadaris* agitur suo loco.

CAVALLERLE ACOSTUMBRADAS *dar como de Honor, et como de Mesnada*, ita dictæ, quod interdum quæ unius generis erant, ad alteram traducerentur : verbi gratia cum *Cavaleria de Honor* fiebat *Cavaleria de Mesnada*, vel e diverso, id est, mutabilis aut immutabilis. Nam *Cavalleriæ de honor* perpetuæ erant, aliæ ad libitum a Rege, a quo nude pendebant, conferebantur. Vide Foros Aragon. lib. 7. tit. de *Cavalleris*.

CAVALLARIA occurrit etiam in Charta Caroli C. Imp. ann. 37. pro Monasterio S. Bertini, quæ est prima Chartularii ejusdem Monasterii [*] Guerdio 57. pag. 124.] : *His rebus adjecimus ad victum Fratrum villam nomine Hegehort* [*] Liegesborth] *cum omni integritate sua, ut olim fuit, exceptis Cavallaribus tribus*. Vide *Militia*, et *Michaelem del Molino* in Repertorio Fororum Aragon. in voce *Cavallaria*.

† CAVALLERIA, Ars equestris. *Ars de Cavalleria* recensetur in Catalogo Operum B. Raymundi Lulli, tom. 5. Junii pag. 699.

* 2. CABALLARIA, CABELLARIA, Mensura agraria ; an ab Hispanico *Caballon*, porca, striga ? an a *Caballus*, quantum scilicet equus uno die arare potest ? Dipl. Frid. I. imper. ann. 1162. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 253 : *Item concedimus et damus eis in feudum Syracusanam civitatem, cum pertinentiis suis omnibus, et ducentas quinquaginta Cabellaras terræ in valle Nothi ad Caballarum illius terræ ; et si forte ibi deerit, in terra comitis Simonis, quod defuerit, compleatur*.

† CABALLARI, CABALLATIO, etc. Vide *Caballus*.

* CABALLARIUS. Vide infra in *Caballus*.
* CABALLATA, Vas vinarium, f. Uter, quod formam *cabalcasci* referat ; de onere quippe equi intelligi posse, ut supra in voce *Caballus*, nequaquam opinor, in Charta ann. 1263. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 475 : *Resignaverunt roccam Fumonis nomine et vice ipsius domini, cui ipsa rocca ab Apostolica sede ad custodiendum fuerat commissa, cum rebus inferius adnotatis,...*

undecim vegetes cum quinque Caballatis vini et una de aceto ; item tres tini, etc. Vide supra *Cabalcascus*.

* CABALLATIO, CABALLERIUS. Vide infra in *Caballus*.

CABALLATRIUM, nude in Gloss. Arabico-Lat. videtur esse *atrium*, in quo exercentur *caballi*, seu equi, nisi legendum sit *Caballarium*, equile, quomodo *καβαλλάριον*, usurpat Codinus de Offic.

† CABALLERTIA. Vide in *Caballus*.

† CABALLI, *aves nocturnæ, hæ ululæ dicuntur*. Papias. Vide *Cauanna*.

† CABALLICARE, CABALLICATIO. Vide *Caballus*.

CABALLINUM, Stercus caballi, seu *finus caballinus*, uti nuncupatur a Marcello Empir. cap. 8. et 10. pag. 65. 85. 86. [*] *finus caballinus* Plinio 30, 13, 38.] vel quodvis stercus, *κόπρος* ; unde *Caballini* cognomen inditum Constantino Copronymo, quod equini stercoreis odore et tactu delectaretur. Anastasius ad Synodum VIII. CP : *Stercoralis nominis præsulatum ideo appellat hos, quos nominavit, quia cum essent Constantinii Imperatoris, qui dicebatur Caballinus, tempore, CPoleos Præsules, hæresi ejus favorem pessime commoabant*. Idem Anastasius in Hist. Eccl. : *Magis maleficiis et luxuriis... et Caballinis stercoreibus atque lotio delectatus*. Theophanes, *καβαλλίας κόπρος*. Theosterictus in S. Niceta Hegumeno n. 29. de eodem Copronymo : *Τοσοῦτον δὲ ἔχαυεν τῇ δυσωδίᾳ τῆς ἀκαθαρσίας ὁ δυσωδέστατος, ὡς καὶ τὰ ἀλισθήματα τῶν ἀλόγων χρεῖσθαι, καὶ τοῖς συν αὐτῷ τούτο ποιεῖν παρακλεῖσθαι, οὓς ἐθεράπευεν, καὶ τούτου φιλοφρονούμενος, ταῖς δυσωδίαις αὐτῷ χείροντας*. Alii sic dictum censent, quia, dum baptizaretur, lavacrum stercore inquinaverat, quod Græci ejus ævi *καβαλλίνα* vocabant. Vide Gloss. Meursii, [et Gloss. mediæ Græc. col. 528. c.]

* CABALLUM, idem quod *Cabale*, Capitale, capitalis summa. Lit. Phil. Pulc. ann. 1313 : *Merces eorum, et panni marchati occasione et prætextu marcha prædictæ deconstiterunt de Caballo seu de capitali, etc.* Hinc

* CABALMENT, Hisp. *Cabalmente*, Integre, perfecte. Tract. pacis ann. 1162. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 584 : *Tandiu teneas et possideas tu vel tui, et redditus tuos facias, ita quod in sortem non computentur, donec totum damnum in duplum, et injuria Cabalment sit restitutum et restauratum*.

1. CABALLUS, Isidorus, et ex eo Papias, et Ugutio : *Caballus, dictus, quod ungula terram cavet*. Ebrardus in Græcismo cap. 9 :

Quod pede tellurem solet ipse cavare, Caballus.

Gloss. Lat. MS. Regium, et Isidori *Caballus, Cabo, equus. Cabo, Caballus, sonipes, equus*. Vide *Cabo* 1. Vox nota Juvenali Sat. 11. et aliis Scriptoribus. Sunt tamen qui non quosvis equos sic appellasse Latinos volunt, sed viliores, cujusmodi sunt qui pistrinis, agriculturæ, et vecturis mercium inserviunt. Jo. de Janua. *Caballus, vilis equus*. Hesychius : *καβαλλος, ἐργάτης ἵππος*. [*] Vide Furnal. apud Forcellinum in h. v. et Glossar. med. Græc. col. 525. et 526. radice *Καβάλλης*.] S. Hieron. Epist. ad Heliodor. : *Statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, Caballos equos cedere*. Gregorius Turon. lib. 6. Hist. cap. 11 : *Ipsunquæ super miserabilem imponentes Caballum, etc.* Vide *Casaubonum* in Persius pag. 7. Promiscue tamen Scriptorum recentioris ætatis pro quovis equo usurpant. Vide Gregor. M. lib. 8. epist.

46. lib. 9. epist. 38. lib. 10. epist. 30. [Novam Gall. Christ. Instrum. tom. 2. col. 442. Miræum tom. 2. pag. 806. col. 2. etc.] [*] Equos militares sæpe ita dicunt, ut Hincmar. Remens. annal. ad ann. 866. ap. Pertz. vol. Scriptor. 1. pag. 472. lin. 43. Charta ann. 1339. ap. Lappenb. Docum. Orig. Hanseat. pag. 360. Plura vide in Indic. general. Polypt. Irminon.]

CABALLUS DOMITUS, in Lege Longob. lib. 2. tit. 21. § 6. 7. 25. [*] Rothar. 254. 256.] et in Charta Romualdi Ducis Beneventani in Chr. S. Sophiae pag. 607. [*Caballos centum inter Domitos et domandos, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 801. Caballus, scutum, lancea, in clientelæ signum quotannis regi data, memorantur in duabus Chartis anni 1437. pro ecclesia Magdeburgensi, apud Eccardum in Probat. Hist. Marchionum Orientalium col. 136. et 138.*] [*] Charta Ludov. Pii ann. 825. pro Ecclesia Brivertensi apud Baluzium in Capit. vol. 2. pag. 1426 : *Ad partem regis annuatim caballum unum cum scuto et lancea præsentassent et in postmodum ab omni exactione vel de functione publica aut privata immunes et liberi essent*. Adde chart. ann. 856. ap. Schœpflin. in Alsat. Diplom. num. 105. vol. 1. pag. 85. Aliam ann. 858. ibid. num. 103. pag. 88. Charta Carol. Simpl. ibid. num. 129. pag. 103 : *Omni anno ob hoc ei dentur inde duo Caballi, sive duo camisilia bona, aut etiam quatuor carre vini*.]

CABALLUS MEDIANUS, in Tradit. Fuld. lib. 1. cap. 149. et in Lege Alaman. cap. 80. § 2. mediæ pretii. [*] Germ. olim *Meid, Maide*. Vide Frisch. Lexic. v. *Meide*. ADEL.]

CABALLUS SPADATUS, in Lege Salica tit. 40. § 3. castratus.

CABALLUS AGRESTIS. Vide *Equifer*.

* CABALLUS MAGNUS, idem qui *Dextrarius*, Major et cataphractus, quo potissimum utebantur in præliis. Vita Eduardi II. reg. Angl. pag. 119 : *Dextrarii et Magni Caballi ipsius Petri, vel verius domini regis morabantur*.

* CABALLUS MALETUS, Gall. *Cheval malet*, nunc *mallier*, Equus vectorius, *maletæ* seu sarcinæ deferendæ addictus. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. Charthoph. reg. ch. 208 : *Lesquele avoient un cheval malet, que demenoit un appellé Souschier, et aussi avoient un autre cheval malet yeulex paroissiens de Nyeuil, que Guillaume Giraut demenoit pour eulx esbatre*.

* CABALLUS PADI, perperam pro *Spadatus*, in Testam. Bertichr. episc. Cenoman. tom. 1. Jun. pag. 725. col. 1 : *Donet eis Caballos padi duos, et poledros congregales duos, etc.* Vide *Poledrus*.

CAVALLUS, apud Nicolaum I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgarorum cap. 40. Agobardum in lib. de Dispens. cap. 28. et lib. Contra judicium Dei cap. 2. [in Concil. Legion. ann. 1012. can. XI.] etc.

CABALLORUM PASTUS, SAGINATIONES. Vide *Pastus*.

CABALLARI, Equites. Gloss. Lat. Græc. : *Caballarius, κάλης, ἵππος*. Gloss. Basil. : *Καβαλλάριος, ἑρπικος, ὁ ἐν ἵππῳ καθήμενος, κάβαλλος γὰρ ὁ ἵππος*. [Glossar. Isid. : *Caballarius, Alaris*, hoc est, Eques qui in ala militat, juxta quod ait Vegetius 11. 1 : *Equitum alii Alares dicuntur, quod a similitudine alarum ab utraque parte protegant*. Equites in castris solebant alas occupare.] Monachus Egolesimensis in Carolo M. cap. 18 : *Evantque in ipso 12. Caballarii, qui per 12. fenestras completis horis excibant*. Hincmarus Opusc. 5 : *Per villas, in quibus non so-*

lum homines Caballarii, sed etiam ipsi Cocciones rapinas faciunt. [Parvum Chartular. S. Victoris Massil. fol. 19 : *Donamus S. Victoris... mansum de Casteneto, quem accepimus in emendam pro Gausimo nostro Caballario qui fuit occisus, ut Monachi orent pro anima ejus.* Tabular. S. Florentil : *Hamo Caballarius de Livriaco multas querelas adversus Monachos de Livriaco habebat.* Tabular. S. Vincentii Cenoman : *Cui contulerat unum etiam Caballarium cum omni beneficio suo in villa quæ vocatur Arduin, etc.* Actum regnanie Roberto Rege. Breviarium villarum S. Audomari ex MS. Folquini in Tabulario ejusd. loci : *Hodeger Caballarius habet mansum dominicatum, etc.* Similia non semel ibidem leguntur.] [**Adde Fragm. Polypt. Sithiens. ap. Guerdard. post Irminon. pag. 396. sqq. cap. 15. 13. 1. 5. 16. 18. Editori est. Qui cum equo militat vel famulatur. Conf. eundem in Prolegom. ad Chartul. S. Petri Carnotens. § 26. Polyptych. Mauromonaster. ap. Scheff. Alsat. Diplom. num. 249. vol. 1. pag. 197 : Mansa 7. et dimidium, que cum caballis serviunt. Confer mox Caballicare, Arare et Caballeritia.] Vide Otton. Frising. lib. 1. de Gest. Frederici cap. 24. Concilium Narbonense anni 1054. cap. 20. [Ekkehardum Abb. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 524.] et V. Cl. Jac. Petition post Pœnitentiale Theodori pag. 389. Καβαλλάριοι. Theophani in Heracleo, Theophylacto Simocattæ lib. 5. cap. 13. auctori Vitæ S. Nili pag. 56. etc. Præsertim vero ita dicti Græcis nuperis Milites, seu equestri dignitate donati, quos Chevaliers appellamus. Ita Anna Comnena in Alexiade pag. 411. Pachymer. lib. 1. cap. 30. 31. lib. 4. cap. 31. lib. 12. cap. 11. et Cantacuzenus lib. 1. cap. 42. lib. 3. cap. 27. [Vide Gloss. mediæ Græcitat.]*

* Equites nostris Chevaucheurs. Villehard. cap. 135 : *En vint bien avant cinq cens mil mars d'argent, et bien dix mil Chevaucheurs, que unes que autres.* Hinc Chevaucheurs nuncupati sortilegi, quod scopis sui baculo equitantes ad diaboliu conventum se se transvehi somniant. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 72 : *Sorcier et Chevaucheur de batay.* Vide Scobaces.

* CAVALLERIL, Eadem notione, in Charta ann. 1351. ex Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26 : *Item gobeletum unum, cum tribus pedibus, ymaginatum de uno gallo sursum et tribus Cavalieris, cum una vinea.* Ubi Reg. 80. ch. 503. habet, *Cavallieris, Chevalerot*, eodem sensu, in Invent. MS. jocal. Eduardi I. reg. Angl. ann. 1297 : *Item un pot ki desus le covercle a un Chevalerot.*

† CAVALLERIIUS, in Charta anni 1008. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Donamus unum mansum Caballerii in villa, etc.* Occurrit rursus in Actis SS. Benedict. sæc. 6. part. 1. pag. 312.

CABALLARII interdum, qui Caballos habent, ut est in Capitul. Caroli C. tit. 31. § 26. [**Edict. Pistens. ann. 864. Pertz. pag. 488.*] et cum Comitibus suis in hostem pergere, et debitos paraveredos prestare tenebantur. Adde Capitul. ann. 807. cap. 6. [**Capitul. Aquens. Pertzio pag. 149.*]

CABALLARIUS, qui equos curat, Agaso. Gloss. vetus. : *Caballarius, ἵπποκόμος.*

* Chevaucheur, Officium in stabulo regio. Ordinat. hospit. reg. ann. 1317. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Croix fol. 78. v. : *Escuierie. Item valles d'estables et Chevaucheurs viij. qui mangeront*

à court... et les quatre seront touzjours à court pour faire l'office de l'escuierie, et les autres quatre seront pour aler hors porter lettres, et leurs chevaux a l'escuierie.

CAVALLERIIUS, Miles Cavallero, Hispanis. Occurrit apud Diago lib. 2. de Comitib. Barcin. cap. 162.

* CABALLARIUS, Miles. Charta ann. 1123. ex Bibl. reg. cot. 17 : *Et si vindere vel inpinorare volueritis, cum nostro consilio faciatis, et cliveritis, præter ad Caballarios et clericos. Hinc Chevalereux, Vir egregii animi, prout militem decet. Le Roman de Robert le Diable, MS. :*

De sa plaie iert si dolereux,
Chilz qui tant est Chevalereux,
Que de l'angoisse se plaint for.

* CABALLARIUS, CAVALLARIUS, Nunciis, tabellarius, Ital. Cavallaro, Gall. Courier. Epist. card. de Malatestis ann. 1410. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1168 : *Die Mercurii hora tardissima appulit Franchus Caballarius magnificentiæ vestræ... et mihi breve vestrum detulit.* Annal. Piacent. ad ann. 1444. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 887 : *D. Franciscus Anquissola rediit cum copia literarum ducalium, quas dixit fuisse consignatas tabellario sive Cavallario.*

* CAVALERII, inter Vicarii ministros recensentur, in Stat. Montis-reg. pag. 3 : *Statutum est, quod dom. vicarius teneatur, et postea usque ad finem sui officii vel regiminis, semper tenere duos milites socios, qui vulgariter appellantur Cavaleries.*

CABALLATOR, Eques, in Glossis Arabico-Lat. Cavalcatore, Italus.

* CAVALLARIA, Cæremonia militis inaugurandi. Testam. ann. 1230. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom. : *Item volo quod expensæ ad Cavallariam Monaldi fratris mei, quando fiet milis, communitur fiant, tam de bonis meis, quam de bonis ejusdem Monaldi.*

* CAVALLERIA, Equitatus. Academ. Crusc. Cavalleria, milizia a cavallo. Stat. Montis-reg. pag. 17 : *Ordinatum est pro utilitate et decore reipublicæ præsentis civitatis, quod nulla persona, quæ non sit de nobili genere... et quod ita constet publice et palam per publicam vocem et famam, possit esse in officio Cavalleriæ et ad illud admitti.*

† CABALLARIUM FERETRUM, Species lecticæ seu rhedæ caballis vectæ. Feretrum ejus Caballarium, quo infirmus vehi solebat, in Actis SS. April. tom. 3. pag. 780. *Cum ad prædicandum populo propter debilitatem corporis in Feretro Caballario duarum rotarum duceretur, ibid. pag. 782. Agitur de S. Erconwaldo Episc. London.*

* CABALLARIUM FERETRUM, Lectica equis imposita, ut interpretantur docti Editores ad S. Geolfred. tom. 7. Sept. pag. 136. col. 1 : *Cum ad hoc per infirmitatem deveniret, ut equitare non valens, feretro Caballario veheretur, etc.*

CABALLATIO, Munus alendi equos publicos, vel pecunia, quæ ad id præstatur, idem forte, quod fodrum sequioribus sæculis dictum, in leg. 14. Cod. de Erogat. mil. annon. (12,38.) Vide Cujac. et Jacobum Gothofred. ad hanc legem.

† CABALLATA, Quantum caballus ferre solet. Charta anni 1234. Bibl. Sebastianæ pag. 51 : *Ego Rodolphus de Thoria pro remedio animæ meæ... concessi unam Caballatam vini puri, in vinea mea de Mowant, domui de Valone annuatim persolvendam.*

* Nostris Chevalée. Lit. remiss. ann.

1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 189 : *Trois Chevalées de blé, qui valoit pour lors environ vint solz.* Aliæ ann. 1446. in Reg. 176. ch. 490 : *Le suppliant emporta à quatre foiz quatre Chevalées de blé ou environ, qui estoient dedens icellui moulin.* Vide supra Caballata suo ordine.

CABALLIGARE, CAVALLIGARE, Caballo vehi, equitare, Italus, Cavalcare. Lex Salica tit. 25 : *Si quis caballum sine permissu domini sui ascenderit, et eum Caballicaverit.* Edit. Heroldi habet Caballaverit. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 23 : *Per campum istum Caballicans.* Usurpant Edictum Rotharis tit. 105. § 17. Lex Langob. lib. 1. tit. 23. § 1. [**Rothar. 345. et 348.*] Lex Aleman. tit. 71. Anastas. in Conone PP. Haimo in Homil. Luitprand. lib. 3. Hist. cap. 4. Vita S. Vulmari Abb. cap. 13. etc. Græci recentiores καβαλλικαίον dicunt. Vide Gloss. Meursii, Fabri ad Cedrenum, [et mediæ Græcitat.] [**Chart. ann. 816. ap. Neugart. Cod. Diplom. Alemann. num. 187. vol. 1. pag. 158 : Si mihi contigerit ad palatium, vel ad Italiam pergere, tunc semel mihi hominem Cavallicantem ad serviendum et unum cavallum bene onustum provideant.*]

† CABALLIGARE, pro Arare, quia Caballis aratur. MS. Codex Folquini ex Archivo S. Audomari in Breviario villarum ad hanc Ecclesiam pertinentium : *Isti unaquaque hebdomada faciunt duos dies, si non Caballicant.* Et infra : *Caballicat de terra censali bun. 12.* [**Fragment. Polypt. Sithicus. post Irminonem pag. 398. cap. 7. 13. 20.*]

† CABALLICARE SUPER ALIQUEM, in eum incurere, ei bellum inferre. Statuta Suavii S. Severi in Capite Vasconie Abb. ann. circiter 1100. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 279 : *Item statutum fuit, quod si Abbas, vel sui, injuriam passi fuerint ab aliquo, et injuriator judicio stare noluerit, et Abbas propter injuriam sibi illatam Caballicare super eum voluerit, vel contra eum exercitum movere, burgenses (S. Severi) de præcepto Abbatis, super injuriantes ipsum sequantur : et si quis sine licentia Abbatis a Cavallicacione abfuerit, sex solidos Abbati persolvat.*

* CAVALGARE, vox Italica, Equitare, equo insidere, nostris olim Chevaler. Chron. Jac. Malvec. apud Murator. tom. 14. Script. Ital. col. 925 : *Postera ergo die Cavalcans antistes cum sacerdotibus, ceterique cives, qui in civitate remanserant, omnes communi consilio Griffum et nonnullos alios a carceribus eripiunt.* [**Henric. VII. Imper. chart. ann. 1312. ap. Murator. Antiq. Ital. vol. 4. col. 625. c. : Et cavalcandum, et predandum dictam civitatem Cremonæ. Virgulam post Cavalcandum ejecit Pertz. vol. Leg. 2. pag. 525. lin. 54.*] Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 355 : *Lequel Robin dist à Jehan de Logie qu'il avoit fait prendre sa jument, et l'avoit fait Chevaler par ses gens.* Sed et Chevaler nostri dixerunt, Equum onerare, equo vehere. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 205. ch. 35 : *Le suppliant aperceut... auprès de S. Mor des foussez des outardes, esuelles si se adressa pour y tirer... il dessella son cheval pour Chevaler lesdites outardes... et lui Chevalant lesdites outardes, etc.* Chevaler vero, pro Supinum cadere, more equorum, quod vulgariter dicitur. Tomber les quatre fers en l'air, in aliis Lit. ann. 1404. ex Reg. 158. ch. 383. bis : *Laquelle femme print deux pierres et les getta contre icellui suppliant, tant qu'elle l'en ataigny de*

lune parmi la teste si grant cop, qu'elle fist Chavaler. Aliud sonat *Entrechevauchier*, Equi scilicet pedibus calcare, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 106. ch. 387: *Icellui Defraigne retourna la teste de son cheval vers ledit Hennequin, veuillant le Entrechevauchier.*

CABALLIGATA, Incursio, *Cavalcata*, Ital. Luitprandus lib. 4. cap. 14. [Pertz. vol. Script. 3. pag. 314.]: *Cumque eodem pervenisset, et Caballigatas, ut vulgo aiunt, circumcirca dirigeret.*

Interdum pro equitatione, seu, ut aiunt, Exercitu sumitur, id est, obligatione, qua vassallus in exercitum cum domino superiore pergere tenetur. Charta Joannis Regis Angli. in Monastico Anglicano tom. 2. pag. 1006: *Aut questum, aut procuracionem, aut Cabalcatam, aut exercitum. . . . exigere præsumat.*

† CABALCATA. Epistola Frederici II. Imp. ann. 1244. in Dissert. Hist. de Comitatu Comacli pag. 119: *Volumus etiam declarari jura nostra in Marchia et Ducatu. . . . videlicet de exercitu, Cabalcata et parlamento, mercato et procuracione, quæ nos tanquam advocati, patroni et defensores Ecclesie habere debemus. Et infra: Super declaratione facienda super jure quod habemus in terra Ecclesie, petivimus expresse apponi de exercitu, parlamento, Cabalcata, fodro et procuracione.* [Pertz. vol. Leg. 2. pag. 350. 352. 518.] Vide *Hostis* sub finem.

CABALLICATIO, Eadem notione. Tabula foundationis S. Severi in Vasconia: *Nec in hostem, nec in Caballicacionem esse ducturos.* [Charta Ricardi Regis Angliæ, qua ejusdem S. Severi privilegia confirmat ann. 1190. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 637: *Concessi etiam eidem monasterio, ut nullus Archiepiscopus, nec Episcopus, nec ego ipse. . . . præsumat. . . . immissionis aliquas facere, nec in hostem, nec in Caballicacionem ducere milites, vel pedites, etc.*] Decretum Synodale de Trevia Dei post Concilium Islebonense ann. 1080: *Cæterum in hac pace nullus, nisi Rex aut Comes hujus patriæ Caballicaciones aut hostilitatem faciat: et quicumque in Caballicacione aut hostilitate Regis fuerit, etc.*

CABALLERITIA. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Hrobertus ingenuus tenet mansum ingenuilem 1. qui habet censum similiter, facit pro eo Caballeritia.* Id est, pro eo tenetur ire in exercitum, seu in aciem domini, [vel saltem operam caballi præstare.] Vide *Hostis*.

CABALLADA, Opera caballi. Tabular. Celsiniacense: *Unum sextar. de civada, et 2. sext. vini, et 6. den. pro carne, et Caballadam, et corregium.*

† CAVALLAGIUM, Eadem notione. Instrum. ann. 1294. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 74: *Tallius, tollis, questis, adempris, vintenis, cavalcatis, stabilitis, mero et mixto imperio, et omnimoda jurisdictione, operibus, manu operibus, cretifodinis, lapidicinis, argenti fodinis, auri fodinis, Cavallagiis, coroatis, fogagiis, etc.*

† CALVACADA. Charta Odonis Episc. Vapincensis ann. 1271. inter Instrum. tom. 1. novæ Gall. Chr. col. 88: *Et prædictis faciet dictus dominus episcopus Calvacadam prædicto domino regi et suis, præmissa sibi denuntiatione ante per tres septimanas.*

† CAVALGATA. Statuta Ludovici Regis Franc. ann. 1154. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 438: *Sed et si plures emptores (præpositurarum, bailiivarum, etc.) fuerint, unus tamen jurisdictionem exerceat, et immunitate gaudeat in Cavalcatas, tal-*

lis, seu collectis, et aliis oneribus publicis. Charta Guigonis Comitissæ forensis ann. 1224. tom. 1. Maceriarum Insule Barbaræ pag. 136: *Omnem talliam sive toutam, exercitum sive Cavalcatam.* Statuta Forojul. ann. 1235. ex archivo S. Victoris Massil.: *Statuimus ut barones et milites et homines faciant domino Comiti Cavalcatas sub hac forma, videlicet ut milites et homines per quadraginta dies expensis propriis in comitatu Provincia. . . . contra eos qui dominum Comitem offenderent. . . . pro sex focis unus pedes. . . . Si dominus Comes obsidere vellet aliquod castrum. . . . vel faceret ei inimicus bellum campale, etc.* Vide *Hostis*.

† CAVALCATA, Pompa equestris, Ital. *Cavalcata*, Hisp. *Cavalgada*, Gall. *Cavalcade*. Processus de B. Jacobo Bitectensi, tom. 3. April. pag. 532: *Ipseque ascenderit in solarium quoddam, ut videret Cavalcatam.* Vide Vitam B. Oldegarii, tom. 1. Martii, pag. 490.

† CALVAGATA. Charta Philippi Franc. Regis ann. 1331. pro Monachis Bonævallis in Chartulario ejusd. loci: *Necnon in possessione et saisina habendi assiem et Calvacatam, tallias et subventiones ab hominibus Bonævallis.* Arrestum Parlam. II. Maii ann. 1331. pro isdem Monachis: *Ad solvendum Comiti Carnotensi centum libras Turon. . . . et ad præstandum eidem Calvacatam pro guerra.*

† CALVACHIA, Eadem notione, Gall. *Chenauchée*. Charta Aelidis Ducissæ Britan. ann. 1213: *Homines dicti Prioris ibunt in exercitu meo et Calvachia mea cum aliis hominibus meis de Lamballia, etc.*

† CALVAGARIA. Charta Andreæ de Calviniaco pro hominibus S. Karterii apud Thomasserium Consuetud. Biturig. pag. 90: *Immunes erunt tallis, charreis, falcationibus, fenacionibus et omnimodis bienniis, salvis mihi exercitiis et Calvagaris meis, in quibus me sequentur per tres dies tantum.*

† CAVALGATUS, Eadem significatione. Litteræ Regis Angli. ann. 1324. apud Rymer. tom. 4. pag. 76: *Præfatus Rex (Franciæ) erigit, et a nobis auferre conatur; videlicet immediatam jurisdictionem dicti loci S. Sacerdotis. . . . in quo ressortum, Cavalcatum et omnem superioritatem nos et progenitores nostri habuimus.*

† CAVALGATUS, Expeditio militaris, incurso. Charta Regis Angli. ann. 1353. apud Rymer. tom. 5. pag. 773: *Inhibentes ne Cavalcatu aliquos super gentes ipsius Caroli, vel in terris sibi subjectis, faciant, vel prisonas aut redemptiones capiant, aut alia dampna vel mala aliqua eis, vel eorum aliquid, inferant, durantebus treugis supradictis.*

† CAVALGADA, Idem quod *Cavalcata* seu *Caballicata*. Charta Raymundi Comitissæ Tolosani ann. 1189. apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 204: *Salvo tamen albergo et Cavalgada, et omne hominum, quod Gardanenses nobis facere debent, etc.* Responsum Concilii Varenensis ad Petrum Regem Arragonum inter Hisp. tom. 3. pag. 481: *Ut illa jura quæ habebat in castris aliorum hereticorum. . . . sive alberga, sive quista, sive Cavalgada eidem integra remanerent.*

† CAVALTHEIA, Eadem notione. Charta anni 1194. inter Instrum. tom. 3. novæ Gall. Chr. col. 80: *Philippus quondam Flandriæ Comes. . . . concessit Deo et ecclesie nostræ Atrebatensi in manu nostra, quidquid habebat Atrebatensi in districtu nostro, sibi tamen de assensu nostro retinuit in vita sua, in parte districti quæ*

dicitur Strata, exercitum, Cavaltheiam, talliam, allam justitiam, etc.

* Ubi legendum videtur *Cavalcheia*.

† CAVANGADA. Charta foundationis Abbatissæ S. Mariæ apud Santonas inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 480: *Nos in eo ibi arbergamentum, aut exercitum, quasam, procuracionem aliquam, aut Cavangadam vi aut terrore aliquo ulterius (non) habeamus.*

† CAVALLATICUM, Eadem significatione. Charta anni 1235. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil.: *Petebat Abbas S. Victoris. . . . ut nobilis vir W. de Turriis cessaret a Cavallatico, et a quistis, et talliis. Et infra: Dicimus quod W. de Turriis disistat et girpscat domino Abbati. . . . Cavallaticum, et quistas, et toutas, et omnes alias exaciones.*

* CABALGATA, CAVALGADA, Equitum manus, Ital. *Cavalcata*. Testam. Raim. Trencav. ann. 1154. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 550: *Et mala quæ ego feci cum mea Cavalgada in Rossilono domibus Templi et domibus Hospitalis, . . . et infraciones quas ego in eadem terra ecclesiis cum eadem Cabalgata, etc.*

* CAVALGADA PACIS, Militum convocatio seu conventus, ut paci jurandæ intersint. Pact. inter archiep. et vicecom. Narbon. ann. 1232. ex Bibl. reg. cot. 2: *Ad questionem præconizationis sic respondet (vicecomes) quod archiepiscopus iste nullo tempore quasi possedit, nec antecessor suus, nisi parvo tempore, et tunc non jure archiepiscopi, sed legati et paciarii, eo casu cum propter Cavalgadas pacis necesse erat præconisari.*

* CAVALARIA, CAVALLARIA, Equitum incurso, Ital. *Cavalcata*. Stat. Vercel. lib. 1. pag. 18. vº: *Si equus mortuus vel mangagnatus esset pro sua Cavalaria vel aliena, etc.* Et lib. 3. pag. 59. rº: *Quod nullo tempore dicti officiales eligantur, nec Cavallaria possit imponi modo aliquo vel ingenio, nisi de voluntate credentiæ coadunata in palatio communis. . . . aliter nullo modo Cavallaria possit poni.* Pluries ibidem.

* CAVALEATA, Eadem notione. Stat. Forojul. ann. 1233. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Statuimus quod si quis miles equum perdidit in Cavaleatis, pretium sit mille solidorum Raymundensium.*

* CALVAGATUS, Simili significato. Stat. Montis-reg. pag. 46: *Item statutum est quod aliquis non possit habere aliquos clientes de eundo ad exercitum vel Cavalcatum, nisi super hoc fuerit specialiter ordinatum per consilium civitatis Montis-regalis.*

* CABALLATIO, Equitatio, Gall. *Chenauchée*. Charta Ludov. VI. reg. Franc. ann. 1115. in Tabul. S. Petri Carnot.: *Nullus regiæ potestatis minister aliquam justitiam clamare præsumat, . . . nec corveiam, nec ire in nostram Caballicacionem, neque in hostem, etc.*

* CALVAUCHIA, Pari intellectu, in Charta ann. 1214. ex Chartul. Lingon. fol. 68. rº: *Nec in aliquam Calvauchiam ibunt, nisi de assensu nostro.*

* CHEVALCHEIA, Eadem acceptione. Charta ann. 1223: *Et in expensis ejus teneor ire, si voluerit, in exercitum et Chevalcheiam suam.*

* CAVALCARIA, Servitium militare cum equo. Charta Ludov. VI. reg. Franc. ann. 1122. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 200: *Præcipimus ut tam ipse quam hæres ipsius. . . . sit liber ab omni servitio, et per nomen ab omni expeditione et Cavalcaria.*

* CAVALGATA, Eadem notione. Pact. inter Carol. comit. Prov. et capit. S.

Salvat. Aqueus. ann. 1292. ex schedis Pr. de Mazaugues: Dicebant... homines dicti burgi teneri ad Cavalcatas personales faciendas ipsi domino regi, prout homines civitatis Aqueensis jam dicto domino regi prefatas Cavalcatas facere tenentur.

* CHEVALCATA, Eodem sensu. Charta Odonis episc. Tull. ann. 1221: *Prætereā idem comes Wadmontis.... illos homines ad ipsas Chevalcatas nullatenus transducat, qui tringinta et quinque annos excesserint, etc.*

* CAVALGA, Eademceptione, in Conc. Avenion. ann. 1326. cap. 33. apud Labb. tom. 11. Concil. col. 1736: *Item quod dicti secularis.... hospitalia usibus pauperum deputata, occasione Cavalgarum, talliarum, questarum, vel aliarum illicitarum exactionum, quocumque nomine appellentur, nec onerare nec molestare præsumant.*

* CAVALGATA, Pari significato. Sent. ann. 1275. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 60. art. 1: *Quod dicta Maria et dictus Artus vir suus ejus nomine, hæredes seu successores dictæ Mariæ habeant exercitum et Cavalgatam in dicto castro Lemovicensi et forisbaris. Calvaquette, eodem sensu, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel fol. 154. rº: Réserve à lui et à ses successeurs la Calvaquette, ressort, punissement de hérésies, etc.*

* CALVATA, Eadem notione, in Placito ann. 918. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 57: *Unde servitium debet exire circa et quarta Calvata, sicut alii Spanii debent facere de illorum aprisione.*

* CHEVACHEYA, in Charta S. Ludov. ann. 1243. ex Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 118: *Castrum de Mareis et redditus, quos habemus in eo, cum omnibus feodis et Chevacheya totius terræ prædictæ penes nos retinemus.*

* CHEVALGHEIA, Eodem intellectu. Charta ann. 1224. ex Chartul. Campan. fol. 350. col. 2: *Assignavi domino Jacobo quidquid habebam.... in gistis, in Chevalcheis, excepta Chevalcheia hominum villæ Monasterii-cellæ. Alia Phil. abb. Resbac. ann. 1306. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 571: *Reddimus immunem.... ab omni.... exercitu, Chevalcheia, custodia et vigilia villæ, turris et gabiole.**

* CHEVALISIA, in Charta Agnetis comit. Nivern. ann. 1191. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 33. col. 1: *Omnes illos qui quinque operatoria et cellarium sæpeditæ domus conduxerint, ab exercitu et Chevalisia, et excubatione.... quittavimus.*

* CHEVAUGHIA, Simili significatione. Libert. villæ Andeloti ann. 1269. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 126. art. 9: *Homines dictæ villæ in exercitum nostrum et Chevauchiam præpositi nostri et nostram ibunt.*

* CHEVAUCHEIA, in Charta ann. 1223. ex Chartul. Campan. fol. 190: *Homines de Congi episcopi cum eo debent ire in exercitum et in Chevauchias suas.*

* CHEVAUCHIA, Eodem sensu. Lit. ann. 1235. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 466: *Retinemus.... Chevauchias nostras et exercitus nostros. L'ost et la Chevauchie, in Lit. ann. 1264. tom. 5. earumd. Ordin. pag. 391. At vero pro Locus, in quo congregantur vel ad quem diriguntur equites, accipi videtur hæc vox, in Lit. ann. 1231. ibid. tom. 4. pag. 222. art. 7: *Quod cum usque ad Chevauchiam venerint, non poterunt ibi ultra quindecim dies retineri.**

* CAVALARICIA, Caballi opera, ut opinor. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 59. rº:

Prædictus notarius per se non possit excusare nisi unam Cavalariciam, et potestas sive rector teneatur quod non permittat ipsium notarium excusare unam Cavalariciam. Nisi ibi sermo sit de equitatione cum magistratu infra fines illius jurisdictionis.

* CAVALLAGATURA, Equitatio. Charta ann. 770. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 209: *Et hic Luca propter chrisma nos mittebant ad tollendum ab episcopo, et Cavallicaturam cum ipsis presbiteris facebant.*

* CAVALCATIVUS, Caballinus, equinus, Ital. Cavallino. Charta ann. 1193. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 449: *De torsello Cavalcativo duos solidos Ferrarienses vel Bononienses, et de soma totidem.*

* CAVALLAGIUM, CAVALLAGIUM, Præstatio ex avena pro equis aratoris, quomodo Bovagium pro bobus. Charta ann. 1256. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 5. vº: *Pro asinaria et jumentis, xxiiij. sol. De fromagino, Cavalagio, v. sol. Cavallagium, in Instr. proces. ann. 1564. ex schedis Pr. de Mazaugues.*

* CHAVALLAGIUM, Eadem notione. Charta Joan. dalph. Vienn. ann. 1316. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 219: *Item unum sextarium avenæ et duos solidos pro Chavallagio, quod percipimus. Vide hanc vocem suo ordine.*

† CAMPANELLA DE CAVALCARE, Qua populus convocatur ad Cavalcatam. Chron. Parm. ann. 1295: *Dominus potestas sonari fecit Campanellam de Cavalcare, et.... convocavit duos millia de populo.*

** 2. CABALLUS. Vide *Cacabus* 3.

† CABALMUT. Vide *Capilmut*.

CABANA. Vide *Capanna*.

* CABANA, Academ. Hisp. in Diction. Cabana, Caula aut mandra ad minus ducentorum capitum, Latinis Grex vel stabulum, locus ubi armenta nutriuntur, prædium rusticum. Charta ann. 1273. ex Tabul. Cantogil.: *Habeat prior decimam Bladorum, lanarum, agnorum et caseorum Cabanarum omnium, etc. Alia ann. 1294. in Tabul. Gellon.: *Quodque præfati abbatis gentibus duodecim denarios pro quolibet grege seu Cabana a duodecimo vicenario præfati bestiarum ad quindecim solvent. Vide Cabannaria et Capanna.**

* CABANACUM, Stabulum equorum, Gall. Ecurie, Cabanne quibusdam in locis. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 39. rº: *Guillelmus frater suus quadam nocte.... tradidit sibi mulum seu mulam,.... quod animal.... duceret ad Cabanacum, et quod ligaret eum et daret ad comedendum ei. Lit. remiss. ann. 1462. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 352: *Une estable de chevalux, appellée par le langage du pais Cabanne. Ubi de comitatu Asteraci.**

† CABANARIA, ut mox Cabannaria. Charta ann. circiter 1030. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Dono etiam locellum aptum officinis monasterialibus.... et unam Cabanariam, quam excolit Rainaldus.*

* CABANARIUS, Qui gregibus alendis, vel prædio rustico, Cabana dicto, præfectus est. Charta Austorgii abb. Montis-albani ann. 1303. ex Tabul. ejusd. monast.: *Elemosinarius.... solvat quolibet anno.... decimam vini, quam quondam elemosinarii dicti monasterii, ratione dictæ elemosinariæ, consueverunt percipere in decimariis sive territoriis, quæ respondent seu levantur per Cabanarios*

nostros del Crozes et de Tescone. Vide supra Cabana et Cabannaria.

CABANESIUS. Vide *Capanna*.

† CABANNALITIUS TERMINUS, Meta cabannariæ. Chartularium Aptense fol. 118: *Dono in ipsis Terminis Cabannalitiis de fundis possessionis, etc.*

CABANNARIA, Ædes rustica, Capanna, vel Cabanna, vel prædium rusticum. Vetus precaria apud V. Cl. Dion. Salvaingum: *Deprecatus est Monachos unam Cabannariam. Hoc est, in precariam sibi dari postulavit Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 17. 18: *Dedit pro anima sua unam Cabannariam super castrum Auriacense, quam tenet Petrus Cabannellus. Dedit etiam totum alodum suum, quem habebat in Savoia, præter unam Cabannariam, etc. Infra: *Videlicet Cabannariam unam, sitam in loco, qui dicitur, etc. Rursum: *Ministralliam autem hujus Cabannariæ dedit quidam villicus, etc. Occurrit ibi non semel. [Guerpittio decimæ tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 130: *Petrus Gorga et ejus uxor.... guerpiverunt Deo et B. Mariæ et S. Vincentio et Episcopo Hugoni... decimam, quam ipsi habebant in Cabannaria, quam tenent de Aimone vetulo.] Videtur deducta vox a Cannabi; ut fuerit ager in quo cannabis seritur; indeque præditi ac ædibus rusticis nomen manserit. Tabular. S. Mauri ad Ligerim: *Pour eux amaiser, pour maisonner, pour faire curtils et Chenevieres, et autres cultivemens. Vide Cavannaria.******

CHABANARIA. Charta Hugonis Episcopi Gratianopolitani ann. 1094. in Tabulario ejusdem ecclesiæ fol. 19: *Vendit mihi unam Chabanariam, quæ est Misereu, pro 170. solidis, etc. Fol. 24: *Et accepimus de omnibus vineis decimam, quæ sunt subts viam in omnibus locis, excepto de condaminis Episcopi, vel de Chabanaria, quæ fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, in quibus nec in condaminis, nec in Chabanaria prædicta non accipimus, etc. Fol. 25: *Decima vero de aquis, de pullis, de atis omnibus carnibus, de chanavis, de omnibus annonis, sive de omnibus rebus, quæ decimari debentur, medietas est Episcopi, medietas est Canonicozum, scilicet de ecclesia S. Imerii, de ecclesia de Buieu, de ecclesia S. Martini, sive de parochiis illarum prædictarum Ecclesiarum, excepto de condaminis Episcopi, sive Chabanaria, quæ fuit Petri Aldiard, scilicet de terris ac vineis, etc. Fol. 31: *Excepto de condaminis, quas tunc habebam, et de vinea, quæ fuit de Chabanaria Petri Aldiard. Fol. 41: *Nantelmus de Terra habuit 3. Chabanarias pro Episcopo Hugone Gratianopolitano, qui reddit unaquaque 13. sextarios de civata, et 12. denarios et 1. gallinam, et 1. pulzinum, et opera, et manu-opera. Fol. 49: *Ante me confessus est ipsam Chabanariam esse antiquum feudum Celariæ, etc. Fol. 53: *Et omnes Chabanariæ prædictæ debent opera et manuum operam, et corotam, sicut alia terra Episcopi vel Comitum. Fol. 60: *Medietatem decimæ milii et panitii, sive leguminis et chanavi, gursisco et dono, etc. Fol. 75: *Excepto Chabanariam, in qua est domus mea, quam pater meus dedit B. Laurento, decimam de prædicta Chabanaria. Fol. 76: *Excepto unam Chabanariam, sive tenuram, quæ est S. Laurentii Monasterii. Tabularium Eleemosynæ S. Pauli Viennensis: *Dono sanctæ Viennensi Eleemosynæ de alodo meo unum campum rotundum, et duas sextariatas terræ juxta eundem campum, et duas cavenarias, et alterum campum, etc. Alibi: *Unam Cha-************

navariam vendimus et donamus, quæ est sita in villa, qua vocatur Plans.

† CHANVANNARIUS MANSUS. Inquisitio de iuribus Dalphinibus tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 123: *Item capiebat sescalcus tascias in Vauz in pluribus Mansis Chanvannariis et bordariis, de quibus tangitur in libro; de aliis vero censibus et iuribus quæ capiebat sescalcus in Mansis Chanvannariis et bordariis prædictis, tractatur in libro Domini.*

* CABANUS, Tunicæ laxioris et talaris species quæ cæteris vestibus superaddebatur, pallii instar, Ital. Gabanno, idem quod *Capa* 1. Vide in hac voce. Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 579: *Domini Placentiæ portant indumenta de drappis. Qui drappi de grana, vel de veluto, vel de auro, vel de aurato, vel de serico constant pro uno Cabano... a florenis viginti quinque auri usque in florenis sive ducatos sexaginta auri. Et col. 580: Similiter juvenes homines portant Cabanos.... longos et largos.... per totum usque in terram, et cum pulcris foraturis.*

* CABARE, Cavare, fodere. Tabular. Casauriense, anno Ottonis Imp. 16: *Concedisti mihi Majoni... unum sedium de molino, qui est super lacum... ut habeamus ego Majo licentiam ipsum sedium Cabare, et formas facere, et omnem firmamentum ad ipsum molinum faciendum. In veteri inscriptione apud Gruterum pag. 622. 1. Cabatores pro Cavatores dici quidam opinantur.*

* SCABARE, pro Cavare, non semel occurrit in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 6: *Mox, ut terram sarculo Scabare cepit. Rursum: Cum paululum ima fossæ declinans in latus cavernæ Scabare humum cepisset.*

* CABARETUS, Caupona, taberna, Gall. Cabaret. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 69: *In quodam Cabareto in villa nostra Tornacensi situato, etc. Unde Cabareteur, pro Cabaretier, Caupto, in aliis Lit. ann. 1427. ex Reg. 173. ch. 721: Bertran de Saint Venant, qui souventefois se mesloit d'estre Cabareteur et vin vendre, etc.*

* Aliud vero sonat vox Gallica Cabaret, Palmulam nempe lusorium, vulgo Raquette vel Battoir, in Actis capit. MSS. eccl. Brioc.: *De ancienne coustume ledit vicair perpétuel est tenu au jour de Pasques, incontinent après Complices, bailler des esteurs, savoir au prelat de ladite église cinq, et aux dignités et chanoines d'icelle église à chascun trois, avecques les Cabarets à les frapper. Vide Pelota 3.*

* CABARGIUM, idem videtur quod supra Cabagium. Libert. villæ de Salvitare ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 386. art. 4: *Quod habitatores prædicti.... per decem annos continuos a data præsentium computandos, a fogaigio, Cabargio, subventionibus, et alia exactione quacumque, erunt quitti, liberi et immunes. Nihil vero temere hic emendandum esse ostendit Charta Caroli V. ann. 1380. in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 19. vº: Item oneratur in debitis.... de gruaguis, Cabarguis, vinaguis, galinis, ovis, etc.*

* CABARIA, idem quod supra Cabana, quomodo etiam fortasse legendum est. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 368: *Animalia grossa et minuta.... immittendi.... licentiam concedimus,.... Cabariis et cortillis in istis et aliis forestis prædictis exceptis. Vide Cabannaria.*

* CABARLENCUS, Officium monasticum, forte pro *Cambarlencus*, id est

Cambellanus. Vide infra in hac voce. Comput. ann. 1336. ex Cod. reg. 9434. fol. 48. vº: *Abbas monasterii S. Joannis Angelitensis, centum quinquaginta florenos auri.... Cabarlencus de la Favola, triginta libras Turon.*

* CABASIUS, Locus, ut videtur, in fluvio Cabasiis seu nassis, Italis Gabbia, coaretatus piscium capiendorum gratia. Arest. parlam. Paris. ann. 1319. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 1: *Item pensio annualis centum solidorum Caturcensium in Cabasio fluminis Tarni, extendente se ab una ripa dicti fluminis usque ad aliam.*

* CABASSIO, CABASSTUS, Fiscina, corbis, Gall. Cabas. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 244. col. 1: *Item pro tribus Cabassis emptis pro portando panem caritatis, iiii. grossos et medium. Et pag. 253. col. 1: Solvit Raynaudo Palitie spectatori, pro quodam Cabassioni, quo dictum servitium fuit portatum, etc. Vide supra Cabacetus.*

† CABASTRAGIUS, Litteræ Caroli Regis Jerusalem et Siciliae ann. 1307. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Super petitione immittendi averium extraneum ad piscendum in dicto territorio ad loquerium, petebant dicti paverii quartam partem nutonorum, astorum et Cabastragiorum. Haud difficile crederem in autographo scriptum fuisse Cabal. tragorum, id est, Caballorum seu equorum, et Tragorum, seu hircorum caprorumve a Græco τράγος; male autem a librario minus attento descriptum fuisse Cabastragiorum.*

* Vocem male scriptam et pejus interpretatam emenda ex infra dicendis in Cabestragium.

† CABATGIUM, Vide Capitale 5.

* CABATIUS, ut supra Cabassio. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 144. ex Cod. reg. 4659: *Statuimus quod in carrera.... aliquis vel aliqua non teneat nec habet bancam, nec sellam, nec canistrum, nec Cabatium. Cabatz rabatu, vox opprobrii, qua meretrix designatur, in Lit. remiss. ann. 1463. ex Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 144.*

† CABBALA, Hebræis קבלה, Doctrina oretenus tradita, et specialius Scientia illa abstrusior, quam Rabbini in Mosis et Prophetarum libris investigant, per litterarum et syllabarum, præsertim nominum Dei, numerum, collationem et transpositionem; unde nascitur, si eis fides, rerum arcanarum multiplex cognitio. Dividitur in Speculativam et Practicam: utraque subtilis sæpe, semper autem inanis et superstitiosa.

† CABBALISTÆ, Hujus scientiæ periti.

* CABBIA, Vide infra Cabia 2.

* CABEÇALARI, Executores testamatorum. Fori Oscenses Jacobi 1. Reg. Aragon. ann. 1247. fol. 13: *De spondalariis, vel Cabeçalariis, aut testibus, qui eos fecit aut constituit, qualicumque loco facit eos, ibi habet se juvare de iis, etc. Infra: Et si Cabeçalarii volunt partire, possint partire, etc. Et fol. 14: In quibus testamentis spondalarii debent conscribi, qui Cabeçalarii seu Manumissores ab aliquibus nuncupantur. In Observantiis Regni Aragon. lib. 5. habetur titulus, de Tutoribus, Manumissoribus, et Cabeçalariis.*

* Ab Hispanico Cabecera, Postremæ voluntatis exequendæ munus, in Diction. Academ. Hispan.

* CABELGENSES, ita appellati quidam factiosi in Hollandia sub annum 1350. Cabillaux, Joan. Molineti pag. 46. 57. 117. Joan. a Leydis lib. 29. cap. 16: Anno

D. 1350. ortæ sunt, proh dolor! in Hollandia duæ factiones seu partialitates.... homines vero unius factionis assumperunt nomen a quodam pisce marino, qui dicitur Asellus, i. Cabelyau, ad denotandum, quod sicut piscis ille in mari est devorator aliorum piscium, sic et isti essent domitores suorum adversariorum: et isti dicuntur Cabelgenses. Alterius vero factionis homines nominati sunt e contra Hoecenses, trahentes vocabulum ab hamo, quasi dicerent: Hamus piscem prendere sæpe solet, etc. Killanus: Cabelliau, Kableau, i. Bollick, Asellus piscis.

* Cabillaus, in Lit. Margar. Burg. ann. 1428. ex Cam. Comput. Insul.: *Item est ordonné que nul d'un costé ne d'autre.... ne reproche à autres aucunes choses passées à l'occasion de cette guerre, ne ne parle doresnavant de Houc, ne de Cabillau, sur peine d'en estre pugny. Vide infra Cabellauwus.*

† 1. CABELLA, pro Gabella, Gall. Gabelle, Olim tributum omne, nunc illud solum, quod salii imponitur. Charta Caroli Regis Franc. Siciliae et Jerusalem, data Molinis 24. Novemb. ann. 1497: *Cum eorum castris, fortalicis... Cabellis, dohanis earumque iuribus. Computum anni 1383. Hist. Dalphin. pag. 285: Pro præconizandis Cabellis Domini pro quinque diebus, et portandis cartulariis de Bellovidere apud Gratianopolin, II. flor. VI. den. gros. Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1214: Consules juraverunt quod dicti introitus de cetero in perpetuum non possent vendi, excepta Cabella salis domus Messanæ. Utitur ille non semel. Vide Gablum.*

* Autissiodori, teste D. Le Beuf, eodem nomine appellatur tributum, quod ex vino penditur. Pact. inter Reg. et Genuens. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 35: *Non imponet (Rex) nec imponi faciet, per se vel per alios, aliquam collectam, dactam, nec etiam aliquam Cabellam seu munus, quocumque nomine censeantur.*

* CABELLA VINI, idem quod alibi Banum vini dicitur. Vide in Banum 1. Pact. inter Arnald. de Villanova et homines de Transio ann. 1283. ex Tabul. D. Venciæ: *Item fuit actum quod dictus dominus Arnaudus possit tenere Cabellam vini in castro de Trans per unum mensem tantum.*

* 2. CABELLA, pro Caballa, Equa, jumentum, Gall. Cavalle. Tabul. S. Florent. tom. 1. Probat. Hist. brit. col. 438: *Ob hoc abbas Guillelmus dedit ei unam Cabellam valentem quadraginta solidos. Vide Caballus.*

† CABELLANARIUS, pro Capellanarius, Capellanus. Chartul. Roton. laudatum tom. 2. Hist. Britan. col. 73: *Habens pro mediatore Doitanau presbyterum Jarnithini Cabellanarium.*

* CABELLARIA, Vide supra Caballaria 2.

† CABELLARIUM, f. Equile, stabulum caballorum seu equorum. Litteræ Philippi Flandriæ Comitis ann. 1188. apud D. de Lauriere tom. 2. Ordin. Reg. Fr. pag. 421: *Concessi et eis, ut liceat illis in perpetuum furnos et cambas facere, et etiam molendina et Cabellaria.*

* Vel officina, ubi funes contextuntur; a Fland. Kabel, rudens, Gall. Cable. [* F. Mola caballina i. e. jumentaria.]

† CABELLATI, CABELLOTI, Cabellarum seu vectigalium et tributorum redemptores. Vide in Gablum.

† CABELLATOR, Minister, exactor Cabellarum apud Bartholom. Scribam

lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1227. Vide *Cabellotus*.

* **CABELLAUWUS**, Piscis marini genus, asellus, Gall. *Merlus*, *Cabillau*. Charta Phil. comit. Flandr. ann. 1163. in Chartul. 1. Fland. ch. 325. ex Cam. Comput. Insul.: *Mille macarelli, duos den. Centum Cabellauwi, duos denarios.*

* **CABELLOTUS**, *Cabellæ* exactor vel redemptor, publicanus, Ital. *Cabelliere*, quibus *Gabellotto* est denarius, drachma. Constit. MSS. Caroli Reg. Sicil. ann. 1277: *Eadem pœna dominis terrarum in cabella venditarum injuncta, si Cabellotti, bajuli, vel procuratores eorum, opem aliquam tulerint in prædictis excessibus committendam.... Quod si prædictus Cabellottus ad prædictam pœnam solvendam non sit ydoneus, nec rem quam invasit, restituere possit, etc.* Alia ejusd. reg.: *Ipsi secreti, Cabellotti vel credentarii simili modo cabellas et jura secretiæ vendant vel concedant in credentiam.* Vide *Cabellator*.

* **CABELLUM**, Organi musici species. S. Augustinus lib. 3. de Musica cap. 1: *Velut cum a Symphoniacis Cabella et cymbala peditus feriuntur.*

* **CABENTIA**, Facultates, bona, ex Gallico *Chevance*. Charta ann. 1375. data Avenione: *Et teneatur dare et assignare tantum in dotem et nominæ dotis, quantum fuit datum et assignatum matri ipsius Joannis: et aliis vero filiabus dare liceat Cabentiam juxta sui voluntatem.* [Vide *Chevantia*.]

* Lit. Caroli VI. reg. Franc. ann. 1404. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 184. col. 2.: *Propter mortalitates, fructuum sterilitates, et alias pestilentias,..... ipsi sunt personis et Cabentis per plurimum diminuti.* Vide infra *Cabimentum* 2.

† **CABERNATUS LAPIS**, f. Lapis erutus ex caverna. Vide *Tabentum*.

† **CABERNUM**, τριπηνα, Foramen, caverna, Supplem. Antiquarii.

* Gloss. Lat. Gr.: *Cabernum τριπηνα.* Vide *Cavernum*.

* **CABES**, Caput, Hisp. *Cabeza*: unde *Cabesolium*, capitis tegumentum seu ornamentum. Charta ann. 1200. ex Tabul. S. Vict.: *Massil.: In dicto conflictu et brica.... tenentes sese ad invicem ad Cabesolia seu ad Cabes, etc.* Hinc *Chabutz* appellatur pars vestis, qua caput immittitur, in Lit. remiss. ann. 1469. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 88: *Et ainsi qu'il le tenoit à la chevessaille ou Chabutz, etc.* Vide infra *Cabessium*.

* **CABESCHOLIA**. Vide *Caput Scholæ*.

* **CABESSA**, Lignum quoddam, forte Cantherius, Gall. *Chevron*. Invent. ann. 1361. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item duas corbas atrari. Item duas Cabessas. Item duas trabeas.* Vide infra *Cabestrus*.

* **CABESSALLUS**, Acad. Hispan. in Diction. *Cabezal*, Stratum rusticorum, vel cervical. Inventar. MS. ann. 1379: *Item una colgia postium cum Cabessallo. Item unum matalassium, etc.*

* **CABESSIUM**, Capitis tegmen, idem quod *Capitium* 1. Charta ann. 1343. pro consul. Appam. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 605: *Dictum fratrem Petrum de Viridario.... per Cabessium acceperunt, intendentes ipsum suffocare.* Vide *mox*.

* **CABESSUS**, Eodem intellectu. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 334: *Dictus Johannes arripuit dictum Odonem supplicentem ad Cabessum, sorciendo et trahendo eum acriter et malitiose.* Vide supra *Cabes*.

* **CABESTRAGIUM**, Præstationis species, quæ a subditis domino penditur pro jumentis suis, quibus illi utuntur ad

frumenta sua trituranda; quod capistro, Provincialibus *Cabestro*, ducantur, sic dicta, vulgo *Cabestrage*: cujus vocis interpretatio firmatur ex aresto parlam. Prov. ann. 1719. ut me monuit illustris memoriæ Præses de *Mazaugues*. Sentent. arbit. ann. 1497: *Licitum sit propria autoritate recipere equas sine præstatione alicujus pastorgagii; Cabestragii;.... et dicti domini nihil tunc eo casu de calcaturis, pastorgagiis et Cabestragiis exigere possunt.* His adde, eodemque sensu intellige, quod legitur supra voce *Cabestragium*. Vide etiam infra *Calcagium* et *Calcatura*. [* Academicis Matritensibus *Cabestrage* est: *El agasajo que se hace à los vaqueros que han conducido con los cabestros la res vendida. Munusculum pastoribus bovis venditi datum.*]

* **CABESTRUS**, Cantherius, ni fallor, Gall. *Chevron*, idem quod supra *Cabessa*. Reparatur. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435. Item pro.... *quinque Cabestris de coral, quilibet ex longitudine duarum cannarum, etc.* Vide infra *Cabiro*.

* **CABET MEDINA**. Dipl. Alphonso VI. in Tract. Hist. chronol. de Liturg. ant. Hisp. tom. 6. Jul. Act. SS. pag. 53. col. 2: *Non podant inde quidquam nec pro nullo rege subsequente, sive Cabet medina, aut comite vel principe militiæ, de quanto hodie pertinet, dare.* Academ. Hispan. in Diction. *Cabecera*, Dux, præfectus. [* f. legend. *Cabelmedina*. Vide *Zacalmedina*.]

* **CABFOCUS**, an Hædulus, aut vitulus? Charta ann. 1055. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Donamus propter istas vineas unam vaccam et unum Cabfocum.*

† 1. **CABIA**, Species sellæ gestatoriæ a *Cavea*, cujus formam quodammodo referebat, sic appellatæ. Nicolaus de Curbio in Vita Innocentii IV. Papæ cap. 15: *Usque Cortomiliam super mulum in quadam Cabia lignea propter debilitatem ipsius nimium fuit vectus.* Cap. 30: *Ipsium Dominum cum tanta exultatione ac tripudio susceperunt, quod nunquam esset dictu facile vel notare; nam fecerunt sibi quoddam artificium in modum quadratæ Cabiæ miro ordine excogitatum, contextum et connexum a lateribus perticis et lignis aliis politis pariter et ornatis, coopertum quoque superius contra solis æstum de scarleto et serico, quod quidem ferebant nobiles milites civitatis; et infra quod veniebat ipse summus Pontifex super equum, ne a circumvenientibus et frequentia populorum, ob plenam devotionem irruentium et eidem occurrentium pressuris aliquibus læderetur.*

† 2. **CABIA**, *Cavea* qua aves concluduntur, Gall. *Cage*. Ital. *Gabbia*. Computum ann. 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 279: *Pro emenda Cabia cum avibus taren.* II. Ibid. pag. 280: *Pro reparatione Cabiæ pappagalli IV. denar.*

† **CABIA**, Locellus in carcere fabricatus ad instar *cavæ*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1277: *Captus est cum VI. vel VII. de domo sua per partem extrinsecam de Mediolano, et per illos de Como, et in dicta civitate de Como seu in castellis suis detinentur in carceribus... et tres Cabie factæ sunt, in quibus prædicti detinentur, scilicet duo in qualibet Cabia.*

* 3. **CABIA**, *CABBIA*, *Machine* bellicæ species, corbis, qualus, in re nautica est mali specula, Ital. *Gabbia*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bell. cap. 23: *De Cabia et lanternâ ambulatoria. Ista machina vocatur arbor cum Cabia, et debet habere rotellas, et est similis acta ad defendendum et offendendum castella et alia fortillitia...Lanternâ alias Cabbia, in ea homi-*

nes præliantes stabant. Cap. 29: *Navis cum Cabbia, super quam positæ sunt scalæ. Et cap. 58: Currus cum Cabibus est valde necessarius ad muros castelli sive civitatis causa batandi, et in Cabibus stare debent homines armati ad offendendum castellanos sive cives cum ballistis, sacis, igne, etc.* Hinc nostris *Cabaret* dictus quidam locus, instar *cavæ* cancelli lignei septus, quo ad cellam vinariam patet aditus. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 139: *Ioellui sergent entra de fait en un petit Cabaret, que on dit la lanterne, par où l'en va ou celier dudit hostel.* *Cabast*, eodem, ut videtur, significatu, in aliis Lit. ann. 1411. ex Reg. 165. ch. 150.

* **CABIACES**, *Nudi*, apud Papiam MS. Editus habet *Cabiedes*, [ut et MS. Ecclesiæ Bituricensis. Gloss. Sangerman. *Cabieles*.] [* Cod. reg. Papiæ 7609. *Cabieles*.]

* **CABIDARIUS**, Lapidarius. Gloss. Gr. Lat.: *καβιδάριος*, *Cabidarius*, pro *Cavidarius*, qui gemmas excavat; *Cavatores* dicti *cælatores*, qui planam tabulæ superficiem stylo exarant, non ductus exstantes et eminentes exprimunt; *Graveurs de pierres précieuses*: *λιθοργόι*, Palladio in Hist. Lausiaca cap. 5: *Λιθοργός ὁν λέγουσι καβιδάριον.* Monet Cujacius in leg. 1. C. de Excusat. artific. lib. 10. pro *Clavicariis*, legi in Codd. MSS. *Cabidarii*, vocemque *καβιδάριος* haberi etiam in libro 56. *Βασιλικῶν* ad leg. 12. de cohort. Vide *Cabare*, [* et Glossar. med. Græcit. col. 529. c.]

* **CABIARE**, *Cavare*, fodere. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Cabiabit, perforabit.* Vide *Cabare*.

* **CABIARE**. [Perforare. (DIEF).]

* **CABIEBES**, *Nudi*, masculinum, in eod. Glossar. Vide *Cabiaces*.

† **CABIEDES**, *CABIELES*. Vide *Cabiaces*.

† **CABILLA**, *Capillatio*. Papias MS.

* **CABILLACIO**, *διασπορά*. *Cabillator*, *διασπέρτης*. Gloss. Lat. Gr. Glossar. Lat. Ital. MS: *Cabillatio, la calumpnia. Cabillatus, lo calumpniatore.*

* **CABILLINUS**, Vasis genus. Leges Ethelredi Regis Angl. cap. 23. apud Bromptonum: *Et in sancto Natali Domini duos grisengos pannos, et unum brunum, et 10. libras piperis, et chirotecas 5. hominum, et duos Cabillinus colennos aceto plenos, et totidem in Pascha.*

† **CABILLIS**, *διδασκαλία*, *παιδευσις*, in Glossis Lat. Græc.

1. **CABIMENTUM**, ut habetur in Statutis Ordinis Hospital. S. Joan. Hieros. tit. 19. de verbor. signif. § 22. *vocabulum est Gallicum, a cabire, quod significat aliquid assumere, de quo qui se putat rationem probe reddere posse: sic vocatur Commenda, quæ Fratri suo ordine conceditur.* Vide tit. 14. § 55. [et Hierolexicon Marci.]

* 2. **CABIMENTUM**, Facultates, bona, idem quod supra *Cabentia*, Gall. *Chevance*. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 242: *Cum ad ipsam Margaretam spectabat et spectat, ut est dictum, alimentatio et educatio dictæ filie suæ et Cabimentum ejusdem, etc.*

* **CABIRO**, Cantherius, Gall. *Chevron*, olim *Caveron*. Vide infra *Caveriata*. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 250: *Johannes de Levis possit scindere... arbores... ad faciendum columpnas, trabes, Cabirones, et alias fustes.* Charta ann. 1341. in Reg. 12. ch. 368: *Item fustes, trabes, Cabirones, latas et alia necessaria ad ædificandum domos et cabanas... de dictis nemoribus et forestis acceperant.* Reparatur. factæ in senes-

cal. Carcass. ann. 1485 : *Pro ponendo in domo... unam vigam et plures Cabirones, etc.* Ubi non semel occurrit. Vide infra *Cabrio*.

* **CABIRONALIS** CLAVUS, Capitatus, Gall. *Clou à tête, caboche*. Reparât. Carcass. jam laudatæ : *Item Petrus Johein ferrario pro vij. clavorum, tam Cabironalium quam aliorum majorum, etc.* *Cabar*, eadem, ut videtur, notione, in Comput. Rob. de Seris et Reg. 5. Chartoph. reg. fol. 6. rº : *Une selle à jouter, laquelle fu semée tout à bout de cabars d'or et appareillée là où il appartenoit, l. solz Par.*

† **CABISCHOLARIS**, CABISCOLUS. Vide *Caput Scholæ*.

* **CABISIUS**, Capitis tegmen, idem quod *Capitium* l. Concil. Terracon. ann. 1282. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 279 : *Nec aliquas induant seu portant vestes virgatas, cum Cabiscio fasso in longum.* Vide supra *Cabessus*.

* **CABISCOLIS**, CABISCOLIUS, Dignitas scholastici, qui in ecclesiis cathedralibus et monasteriis scholæ præerat. Charta Petri abb. Gellon. ex Tabul. ejusd. monast. : *Juliofredus abbas episcopi monasterii Gellonensis brevi subsignavit paginato per Ingelbodem presbiterum, Gratmarem decanum, Dumbilem priorem,.... Adelmannum Cabiscolem, etc.* Alia ann. circ. 1085. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 194 : *Anselmus ecclesiæ S. Salvii abbas et Adalbertus præpositus, Leonfrancus archidiaconus, R. Cabiscoli, etc.* Vide *Caput scholæ* in *Caput 3*.

† **CABISTERCUS**. Vide *Cabus*.

CABLICIA, Rami arborum, vi ventorum, aut tempestate, vel alio casu disjecti : *Bois Chablis*, Gallis. Inquisitio de forisfacturis forestarum in Addit. ad Matth. Paris : *Inquiratur qui acceperint profectum de Cablicis.* Vide *Arbor jacentina*, et infra in *Cabulus*.

† **CABMASUS**. Vide in *Caput Mansi*.

1. **CABO**. Papias : *Cabo, equus castratus*. Glossæ Isidori : *Cabo, caballus, sonipes, equus*. Hinc efficta vox, *Caballus*. Vide Meursium in *αβου*. [*] et Isidor. Origin. lib. 12. cap. 8. sect. 4. Conf. *Capus*.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cabo, Hongre*.

† 2. **CABO**, pro *Capo*. Chartular. Landevenecense : *Dedit S. Wingaloeo unum sestarium frumenti, et unum Cabonem, et duo casea, de unaquaque ipsius possessionis in unoquoque anno in pridie Nativitatis Christi.*

† **CABOCELLUS**, Parvus *cabus*, minor mensura frumentaria. Index MS. beneficiorum Ecclesiæ Constantiensis fol. 86 : *III. capones et VI. gallin. et IX. Cabocelli avene annualim.*

* Et aliorum siccorum mensura, nostris *Caboceau*. Charta ann. 1327. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 498 : *Unus boisselus frumenti, septem Cabocelli avenæ, unus capo et xx. denarii redditus.* Alia ann. 1326. ibid. ch. 447 : *Item trois boisseaus et trois Cabociaux de fourment, etc.* Rursum alia ann. 1393. in Reg. 145. ch. 273 : *Trois Caboceaux de froment, un Caboceau de sel, un boissel de froment à la mesure de Barneville.* Vide *Chabocellus*.

* **CABOLI**, [sunt lemures, aves nocturni. (DIEF.)]

* **CABORALIS**, pro *Caporalis*, nostris *Caporal*, Decurio ; Hispan. *Caboral*, dux. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 71. rº. ad ann. 1364 : *Dominus Cancellarius Franciæ apportavit in Camera Computorum bullas graciosas dom. nostri PP. Urbani V.... continentes qualiter dom. nos-*

ter Papa monet sub pœna excommunicationis omnes et singulos capitaneos, gardiatores, constabiles seu Caborales et officarios, etc.

CABOS, Rhombus, piscis, vulgo, *Chabot*, in Charta Raimundi Comitis Tolosani ann. 1181. apud Catellum pag. 216. [In *Amalthea Cabos, Ebrius* ex Suida.]

* *Cabot*, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

Ki n'est pas grandres d'un Cabot.

* *Caboz* prætereā, crumenæ nomen est, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 239 : *Une petite bourse, nommée Caboz, où avoit environ soixante petits boutons d'argent.*

* **CABOTRABS**, Navis Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646 : *Cabotrabe, nave*. Infra : *Cavatrabe, navi, concavo ligno, id est, nave.* [*] *Lege cava trabe* ex Virgil. *Æneid.* lib. 3. vers. 191.]

* 1. **CABRA**, vox Hispanica, Occit. et Prov. *Cabro*, Capra, nostris *Chevre*. Charta ann. 855. in Append. ad Marcam. Hisp. col. 788 : *Dono... oves et Cabras xxx. et porcōs xxvj.* Leudæ minor. Carcass. MSS. : *Item de ovibus, et mulonibus, et Cabris, et hircis, de quolibet, j. ob.*

* 2. **CABRA**, Fulcrum ferreum pedibus quatuor instructum, Gall. *Chevrette*. Inventar. MS. ann. 1379 : *Item una Cabra ferrea, etc.* Vide *Capra*.

CABRARIUS, pro *Caprarius*, Caprarum pastor, in Legē Longob. Heroldi tit. 48. § 3. [*] 4. Murator. Rothar. 136. ubi *caprarium*.]

CABRETA, [Gall. *Cabriole*, Levis saltus ad instar capræ vel hæduli, quem Galli vocant *Cabri*. Locus est in] *Baudosa*.

* Instrumenti musici species videtur. Gesta comit. Barcinon. apud Baluz. in Append. ad Marc. Hisp. cap. 7 : *Iste Borellus comes Barcinonæ tradidit comitatus Bisulduni et Cerritanie Olibano Cabretæ, qui ideo Cabreta cognominatus est, quia cum iratus aliquid loqueretur, uno sæpius pede quasi cavare videbatur.* [*] i. e. terram cavare uti capri ungula.]

* **CABREVIATIO**, Liber censualis, in quo census descripti sunt, cum eorumdem literis authenticis, Gall. *Terrier*. Stat. ord. S. Joan. Hierosol. ann. 1584. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1850 : *Profiteantur (Commissarii) se vidisse integre et diligenter confectos, pro regionis ubi sunt usu, censuales libellos, quos papyros terre quidam vocant, alii recognoscencias, nonnulli Cabrevationes, etc.* Vide *Capibrevium*, *Cabreum* et infra in *Cacherellus*.

† **CABREUM**, in Statutis Equitum Melitens. significat Inventarium bonorum stabilium alicujus Commendæ cum illius ichnographia statusque antiqui et recentis relatione, una cum authentica attestatione melioramentorum : quod omnes Priores, Baillivi et Commendatores in quolibet xxv. annorum spatio renovare et præsentare tenentur, cum tribus similibus *Cabreis*, quorum unum reponitur in Archivo Commendæ, aliud in archivo Conventuali illius lingue, et tertium in archivo Prioratus. Macri fratres in Hierolexico. Vide *Capibrevium*.

† **CABRICIUS**, Hædellus, Gall. *Cabri*. Locum vide in *Carnalagium*.

† **CABRICUS**, Eadem notione. Statuta S. Vict. Massil. ann. 1531. per Cardinalem Trivultium : *Debet pitanciarius dare de duobus in duobus religiosus unam levatam, sive unum jecur, vel unum caput Cabrici.* Vide *Cabritus*.

* **CABRILLIGINÆ**, Pelles caprinæ, in vet. Pancharta pedag. art. 14. ex Cam.

Comput. Aquens. : *Tres cargæ de Cabrilliginis, pro una scilicet x. solidos.* Vide supra *Cabra* 1. et mox

* **CABRINUS**, Caprinus. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues* : *Dixit quod ipse custodivit avere Cabrinum per 25. annos.* Vide supra *Cabra* 1.

* **CABRIO**, ut supra *Cabiro*, Cantherius, Gall. *Chevron*. Charta ann. 1368. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Trabes, Cabriones et ligna scindendo.* Comput. ann. 1479. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 337. col. 2 : *Pro... sex cannis Cabriorum, circulis et aliis fustibus necessariis, etc.* *Chabriot*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1463. ex Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 178 : *Lequel varlet de portree print icellui Chabriot, et en le portant devant son cheval, etc.*

† **CABRIONATUS**, Distinctus variis coloribus, quibusdam Gallo-Belgis *Gabriolé*. Locum vide in *Gardacorum*.

* **CABRITUS**, Hædulus, Gall. *Cheveau* vel *Cabrit*. Comput. ann. 1351. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 142. col. 2 : *Ex parte dominorum consulum fuerunt præsentati.... tres Cabriti domino thesaurario Nemausi.* Ita etiam leg. videtur pro *Cabricus*.

† **CABRO** quasi *vespa longa est*. Papias. [*] Glossar. in cod. reg. 7644. *dicta verba longa.* Idem MS : *Cabro, vermis dictus a cabone, id est, equo, quod ex equo creatur.*

* Haud dubie pro *Cabro*. [*] Vide Isidori Origin. lib. 12. cap. 8. sect. 4.]

* **CABROLLO**, Provincialibus, Piscis genus. Vide infra *Glaucus*.

CABSARIGUS. Vetus interpres Juven. Sat. 8. v. 167 : *Inscriptaque lintea, hoc est, pictis velis, popinæ succedit, aut linteis Cabsariciis tergit, vel ubi esculenta publice venduntur.* An *cannabiciis*? [*] Conf. *Capsarius* 1. in *Capsa* 1.]

† **CABSUM**, pro *Capsum*, Thorax. Vide *Capsum*.

† **CABUCA**. Vide *Cambuta*.

* **CABUL**, indecl. significat displicentiam. Gemma Gemmarum.

CABULUS, Petraricæ seu ballistæ majoris species. Wilhelmus Brito lib. 7. Philipp. pag. 182 :

...Sed mox ingentia saxa
Emitit Cabulus.

Vetus Interpres Gallicus Will. Tyrri lib. 6. cap. 15 : *Una inter ceteras machina, etc.* sic vertit, *une grande periere, que l'on clame Chaable, si grosse, etc.*

CHADABULA, Idem quod *Cabulus*, Guillel. Armorico de Gest. Philip. Aug. ann. 1202 : *Tribus lapidibus magna petraria, quæ Chadabula vocabatur, emissis.*

Caables nostri vocant silvarum arbores, ventorum vi ad terram dejectas. Regestum Philippi Aug. fol. 124 : *Milites debent habere firmarium suum in nemore ad mortuum nemus, et ad arbores versas, sive Chaable, et ad branchias volatiles, etc.* [*] Vel arbores alio quovis modo prostratas, simul et ramos ab arbore avulsos, vulgo *Chablis* in re forestaria. Stat. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 527. art. 21 : *Que souz ombre de Caable ou autrement, l'on ne face vente des chesnes ne d'autres arbres en estant.* Et art. 27 : *Aulcuns Caables ou arbres abatus ou sez.* Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 173 : *Le bois nommé Caables, qui chiet par aventure, ou est abatu par malfaitteurs ou autrement.* Vide *Cablicia* et *Chaableum*.]

Sed hodie *Chables* vocamus funes majores et crassiores : quam vocem quidam ab Hebræo *Chabel*, quod est funis, deducunt. Arabibus *Habel* idem sonat, unde

habala, vincire, nectere. Gesta DD. Ambasiæ cap. 5. n. 1: *Cabulis impositis ad summa ascenderunt.* [** Glossar. med. Græcit. Append. col. 91: Κάβηλος seu potius κάβλος, Funis crassior nauticus. Hinc forte vox *cable* nostris, quasi *camle*.]

Aliud sonat *Chable*, in Regesto censuum et feodor. Carnotens. fol. 1. in Camera Comput. Paris. ubi de mulctis, seu emendis: *Idem d'un sang fait, 15 sols torn.* Item *d'un Choable*, 60. s. *L'en dit que c'est Chaable, quant il appert trois coups orbes.*

* Aliud iterum sonat *Caable* vel *Chable*, et id quidem non obscure, in vet. Consuet. Norman. part. 2. cap. 19. ex Cod. reg. 4651: *De abatre à terre, que l'en appelle Caable, xvij.* s. ubi versio Latina: *De prostratione ad terram, quod quadabulum* (apud Ludewig. *Cadabulum*) dicitur, xvij. sol. In sequentibus vero, idem est quod contusio, Gall. *Meurtris-sure*, livor qui ex percussione in carne enascitur. Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 195: *Pour cause de l'efusion de sang et du Chable, qui par la bateure dessusdite ensuyt s'estoient, le suppliant gaiga... l'amende, qui estoit de la. solz Tournois.* Aliæ ann. 1480. in Reg. 206. ch. 684: *Le suppliant bailla à icellui vœrllet un cop de son espée sur la teste, sans lui faire aucun Chable ne sang.* Pœnæ ducat. Aurelian. apud Thaumass. pag. 467: *Qui en chiet de le danger et de ferr autr sans sanc et sans Chaable, et à cinq sols d'amende, et cinq sols au corcié; et se il y a sanc ou Chaable, 60. sols d'amande.* Hinc *Achabler*, Percutere, vulnerare, in Lit. remiss. ann. 1423. ex Reg. 172. ch. 444: *Roulin vint au suppliant... l'Achabra et tira à terre, etc. Eschabetez*, eodem forte sensu, in aliis Lit. ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 325: *Le suppliant frappa de son espée sur la teste un pou au dessus de l'oreille, en Eschabeteant du costé dextre.* Vide *Ictus orbus*.

1. **CABUS**, CABISTERCUS. Papias: *Cabistercus, vacuum et inane, vel illud intestinum, quod stercus capit.* [MS. *Cabistercus* et *Capistercus*, etc.] Joan. de Janua: *Cabus, nomen est mensuræ, de qua Regum lib. 4. cap. 6. quarta pars Cabi, sc. stercoris columbarum, et, ut dicit Josephus, hoc condebant cibos pro sale.* Item in *Historiis* dicitur. *Tradunt quidam nomine stercoris dici vesiculam columbæ, in qua recipiebantur grana de foris allata.* Κάβος, εἶδος μέτρον, Phavorino. [** Vide Henric. Stephan. thesaur. ling. Gr. in Κάβος, ed. Didot. vol. 4. col. 749.] Vetus Charta Lusitanica apud Anton. Brandaon. lib. 7. cap. 30: *Proinde quod vos fecistis honorem et Cabum super me, et fecistis mihi servitium bonum et fidele.* Ubi editor. *com respeito et bon acolhimento.* [** Vide S. Rosa de Viterbo *Elucidar*. tom. 1. pag. 222. voce *Cabo*.]

2. **CABUS**, Vestis vel capitis ornatus, *Hisp. Cabo*. Testam. Mafaldæ regin. ann. 1256. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 33: *Item sorori meæ domnæ Constantiæ mando... quatuor tunicas serici et tres Cabos de auro.* Vide supra *Cabes*.

* **CABUSATOR**, Fraudator, deceptor, Ital. *Gabbatore*, nostris *Cabuseur*. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 36: *Qui præpositus prælibatus respondit, quod ut malus Cabusator veritatem non dicebat.* Aliæ ann. 1370. in Reg. 100. ch. 609: *Pierre Noblet encommança à dire plusieurs injures et paroles deshonestes de deux personnes, qui n'estoient pas en leur compaignie, en*

disant que il estoient Cabuseurs, hoqueleurs et trompeurs de gens. Aliæ ann. 1408. in Reg. 162. ch. 302: *On lui imposoit.... qu'il est trompeur, Cabuseur, joueur de faulx dez et d'iceulx de la pipée.* A verbo *Cabuser*, in errorem inducere, decipere, fraudare, unde *Cabuserie*, pro Fallacia, dixerunt. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 113. ch. 245: *Et ce faisoit ledit Robert pour Cabuser ledit exposant, qui est simples homs.* Aliæ ann. 1398. in Reg. 156. ch. 156: *Alant et Cabusant par le pais les bonnes gens, extorque plusieurs finances.* Aliæ ann. 1400. in Reg. 155. ch. 75: *Et pour ce que ce sentoit aucunement Cabuserie, icellui exposant eust dit à Calemel qu'il faisoit mal. Et pour ce qu'il fu trouwe que c'estoit fait par maniere de Cabuserie et de deception, etc.* in aliis Lit. ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 361. Adde Ordinar. reg. Franc. tom. 8. pag. 443.

* Aliud est *Cabusser*, Curvatura nempe, Gall. *Courbure*, vel eminentia, ut videtur, in Stat. sellar. art. 1. Ex Lib. rub. fol. magno domus publ. Abbavil.: *Que tous ouvriers de selles..... feront selles dont li archon seront cuirié de noeufve toille;..... et n'en porront nulz curier (sic) quant il verront des Cabussers.* Academ. Hispan. in Diction. *Cabucada*, Equestris sella in anticam parlem inclinata.

† **CABUSELLUS**, apud Massilienses *Cabuceau*, Operculum, Gall. *Couvercle*. Vetus Inventarium S. Victoris Massil.: *Item unam naviculum argentæam pro thure tenendo habentem Cabussellum frchissum.*

* **CABUSSARE**, Vitem propagare, Gall. *Provigner*. Charta ann. 1543. in Tabul. S. Vict. Massil.: *Promisit dictus Flotte dictam vineam putare, fodere, claudere, Cabussare per tempus et sezonem debitam.* Tabul. notar. d'Aubaigne inter schedas Pr. a S. Vinc.: *Teneatur anno quolibet putare, fodere, reclaudere, Cabussare dictas vineas.*

CABUTA. Vide *Cambuta*.

† **CABWARFIDA**. Vide *Cadarfreda*.

† **CACA**, Venatio. Vide in *Caciare*.

† **CACA FERRI**. Vide *Cacaferri*.

* **CACABA**. [Vide *Cacabus*. (DIEF.)]

† **CACABACIUS**, Idem qui mox *Cacabatus*. Vide *Panis Cacabacius*.

* **CACABARE**, Perdicum vox. Vide supra *Baulare*. [** Græcis κάκαβειν. Vide Henr. Steph. Thes. ling. Gr. ed. Didot. vol. 4. col. 826. voce Κάκαβα et mox *Caccabare*.]

* **CACABASIUS**, Cacaborum faber. Gall. *Chauderonnier*. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 277: *Ex parte Jacobi de Basuel Cacabasi de Valencensis nobis significatum fuit quod, etc.* [** *Cacabarius* in Gemma Gemmarum.]

CACABATUS, Denigratus, cacabo fumoso illitus, *Chaudronné*. Paulinus Nolanus Epist. 12: *Cum ædificia quæ immaculata adhuc operis tui gratia splendent, obscurata nanius insipientiæ meæ, et ut digno versibus meis utar verbo, Cacabata ridentibus multis.... aspicias.* Pelagius: *Appendebunt in collum meum Cacabatatas ollas, et ansas vasorum.* Fortunatus lib. 6. Poem. 10. de Coko regio:

Corde niger, fumo pastus, fuligine tinctus,
Et cujus facies Cacabus alter adest.

Ibidem:

Cui sua sordentem pinxerunt arma colorem,
Frixuræ, cucumæ, scafa, patella, tripes.

Althelmus de Laude virg. cap. 43:

Sed præstante Deo cæcatur corde malignus,
Basia Cacabis dum stultus tradidit atris,
Sic ollis niger, et furva sartagine teter, etc.

Apophtegmatæ Patrum edita nuper a V. Cl. Jo. Bapt. Cotelerio cap. 4. ubi de dæmone, quem Moyses Monachus expulerat: 'O δὲ ἐξελθὼν ἔλεγεν ἑαυτὸν καλῶς σοὶ ἐποίησαν, σποδὸδερμε, μέλανε. Quæ verba postrema sic vertit Palladius in MS. Corbeiensi: *Cinerate et Cacabate*, uti monet idem vir doctissimus. Vide Rosveidum ad Paulinum, et Filesacum lib. 1. Select. pag. 244.

CACABOLUM. Vide *Cacabulum*.

† **CACABOSUS**, Homo ventrosus. Locum vide in *Ponticus*.

CACABULUM, Minor cacabus. Occurrit apud Apitium lib. 4. cap. 1. 2. etc.

1. **CACABUS**, Judicium aquæ ferventis. Vide *Aqua fervens*.

† 2. **CACABUS**, Genus tributi, f. idem quod *Foagium*. Charta Narjoti Domini de Tuciaco ann. 1110: *Dimisit Abbati Floriacensi omnes malas consuetudines, quas usurparat, videlicet talliam denariorum, raptum, incendium... vacam de karro, tripedicam, matellam, et Cacabum.*

* Inter utensilia coquina, quæ subditi domino ministrare debebant, recensetur *Cacabus*; suo proinde nativo sensu intelligendus.

† 3. **CACABUS**, Avis nocturna. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Cacabus vulgus appellat aves nocturnas.* [** Glossar. in cod. reg. 7644: *Caballos vulgus appellat aves nocturnas, hec et ulule ab ululatione vocis quam efferunt.* Papias in cod. reg. 7609: *Caballi, aves nocturnæ, hæ ululæ dicuntur.*]

† 4. **CACABUS**. Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Cacabum esse dicitur species strigni, quæ vocatur kekengi.*

CACAFERRI. Matth. Silvaticus: *Scoria ferri, i. squamma ferri, quam fabri ferrarii de fornacibus ejiçunt globatim, Lat. ærugo ferri, dicitur etiam Cacaferri.* [Statuta Arelat. MSS: *Nec scobilla, nec aliqua turpia vel immunda, nec etiam Caca ferri prohibiant in carrieris*; ubi non fortean male *Caca ferri* legitur diversis vocibus.] Vide Angelum Paleam in Antidotar. Mesuæ cap. 41. extremo.

CACANUS. Vide *Caganus*.

CACARE AD JUDICIUM. Ugutio: *Vador, aris, in vadem ponere, i. vadem dare, et ego vador illum, do tibi illum in vadem: i. ego vadari, i. Cacare ad iudicium, ad placitum fidejuberere, vel polliceri, etc.*

CACAVELLUS, pro *Cacabellus*, Minor cacabus. Charta plenariæ securitatis, scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. pag. 647. [** lacinia 2. lin. 11. Champoll. lin. 25:] *Cacurrella Cum manica ferrea vetere pensante libra una semis, Cacavello rupto pensante libra una, etc.* [Mabill. in Supplemento Diplom. pag. 91. legit, *Cacavellus*.] [** Confer Marin. ad hunc locum pag. 270. b.]

* **CACCABARE**, ut supra *Cacabare*. Carmen de Philomela ad calcem Cod. reg. 6816:

Caccabat binc perdid, et graccitat improbus anser,
Et castus turtur atque columba gemunt.

† **CACCUBIRE** dicitur de clamore noctuarum, ut habetur supra in *Baulare*. Auctor Philomelæ dixit eodem sensu *Cucubare*.

CACCULA. Ugutio: *Monedula, avis, quæ vulgo dicitur Gaccula. Graculus, Gall. Chucas.*

† **CACEA**, Arca, Gall. *Caisse*, in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 1142: *Moniales confessæ fuerunt habuisse 25. florenos et Caceam, f. muliebris supellectilis plenam.* Vide *Cacia*.

* **CACELLUS**. Comput. MS. ann. 1245:

Pro quodam *Cacello*, xv. sol. *Cachefés*, vectis, in Lit. remiss. ann. 1445. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 377: *Un Cachefés, appellé levier*. [*] Quid si *cellus* esset pro *caucellus*, Germ. *Kachel*, quæ vox olim quodvis vas figulinum denotabat. Vide *Caucellus* et *Caucus*. ADEL.]

* **CACELTICUS**, *Contentivus*, ex Gloss. in Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 2. *Passion*. cap. 127: *Fit igitur hæc passio (diabetis seu urinæ effusio) aut ex imbecillitate renum Cacellica virtute amissa, et celtica fortitudine permanente*.

† **CACENTUS**, *Gracilis, tabidus*, in Gloss. Sangerman. MS. num. 501. [*] Pro *cracentes*. Vide *Festum h. v.* apud Lindem. pag. 41.]

CACEPOLLUS, **CACHEPOLUS**, **CHACEPOLLUS**, *Lictor, satelles*, Anglis, a *Catchpoll*, quæ vox occurrit apud Willelmum Thorn. pag. 2153. et 2154. Cambro-Brittannis, *Caispol*, est lictor [vel pollinctor, a *Cais* vel *Ceis*, unde *Ceisio*, quærere et *Pull*, fossa, fovea. Est igitur *Caispoll* iuxta vim etymologicam idem quod *Quærens fossam*: nisi mavis vocem derivatam a *Cace*, mittere, et eodem *Poull*, tuncque idem esset quod *Mittens* in fossam. Utrumque etymon convenit pollinctori. An exempla lictori, an pollinctori melius convenient, et quænam, judicet lector.] Gloss. Ælfrici: *Exactor, hæcevol*. Sed nescio an hæc huc spectent. Alii volunt vocem compositam ex *to catch*.; apprehendere, et *pole* vel *polle*, caput. [*] Etymon hujus vocis a *Cangio* productum nimis esse adfectatum qui non videt. Gallis *catcher* olim erat *Exigere*, percipere, et *Chaçaiqe*, *Chachage*, *Tributum*, vectigal, uti *Carpentarius auctor* est voce *Cachia* 3. Altera pars vocis *pollus* contracta videtur ex *Bedellus*; German. infer. *Bodel*, *Bœel*, ita ut *Cacepollus* proprie sit *Tributorum exactor*. ADEL.] Leges *Ethelredi*, apud *Bromptonum*, cap. 24: *Si Cacepollum advocet, quod ei telonium dedit, et ille neget, perneget ad Dei iudicium, et in nulla alia lada*. *Lambertus Ardensis* in *Hist. Comitum Guin.*: *Servientes etiam et Cacepoli cum virgis, et asperis virgis, operatores invicem provocantes, etc.*

* *Apparitor primarius, impositionum exactor*. Charta *Renaudi dom. Baugiaci* ann. 1232. inter *Probat. ult. Hist. Trenorch.* pag. 193: *Invenerunt siquidem præfati arbitratores ab hominibus pro utraque parte juratis, quod in villa Bisyaci nullum debemus habere Chacepol, nisi tantum præpositum..... Amovemus siquidem in perpetuum le Chacepol, firmiter promittentes quod per nos, nec per alios loco nostri, ibidem Chacepols de cætero instituetur*. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 127. Chartoph. reg. ch. 135: *Comme ledit Guillaume feust lors Chacepol et sur le gouvernement de la juridiction de la chastellenie dudit lieu de Toussej pour et au nom de nostre amé et feal chevalier le sire de Beaujeu*. Extract. ex *Tabul. baron. Bellijoc*. ad ann. 1486: *Sur ce que le prevost de Lymas a accoutumé d'aller diner à Pomiers le jour de S. Barthelemy, avec lui son Chassipole sergent, au presbytere dudit lieu appartenant à M. l'abbé de l'Islebarbe, à cause dudit presbitere, pour cause de la garde dudit presbitere, lequel diner M. l'abbé, ny autres pour lui, ne fit ledit diner audit jour, jaçoit que ledit prevost y fut avec sa compagnie, le clerc de la cour, son Chassipole sergent, etc.*

CHACIPOLLUS, in *Bibl. Sebusiana* cent. 1. cap. 56. Occurrit non semel in Charta

Ludov. Dom. Bellijoci, pro Libertatibus villæ Bellijocensis ann. 1274. *Feodum de Chassipolerie de Domp martin*, in *Probat. Hist. Bressensis* pag. 52. *species sergenterie*. [Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 147. in *Litteris Humberti Dalph.* ann. 1296: *Item donamus et concedimus Chacipollariam dicti loci de Balna prædicto Guilhelmo et suis prædictis tenendam et exercendam, perpetuo; quandocunque Guillelmus Chacipollus qui nunc est, decesserit, vel ipsam Chacipollariam resignaverit, aut eam Chacipollariam dimittere ipsum Guillelmum Chacipollum contingerit, casu aliquo seu causa*. Vide *Commentaria Trevoltiana* Dec. 1709. pag. 2184.]

CHASSIPULLUS, *Tabular. Brivatense* fol. 194: *Bajuli, Chassipulus, et custodes Ecclesiæ, gayta, Præco principalis, etc.* Infra: *Bajuli et Chassipulli terrariorum, qui bajulum et Chassipulum ab antiquo habuerunt, etc.*

* **CACIPULCUS**, *Eadem notione*. Charta *Pontii Terniaci*. præpositi in *Chartul. Clunia.*: *Vendo.... servitium Cacipulci, et vineam iuxta fontem Reginæ*.

* **CHACIPOLERIA**, **CHACIPOLLERIA**, *Officium Cacepolli, ejusdemque emolumentum*. Charta *Sequini episc. Matiscon.* ann. 1259. in eod. *Chartul. ch. 257*: *Idem Jacobus pro Chacipoleria de Blanc dicebat se habere.... sex panellos frumenti;.... et pro Chacipoleria de Vilers se habere.... sex panellos frumenti pro messe*. Acta capit. eccl. *Lugdun.* ex *Cam. Comput.* Paris. ad ann. 1342. fol. 80. v. col. 2: *Commiserunt Stephano de Valeint cadurerio Chacipolleriam de Chassey*. Et fol. 81. r. col. 2: *Commiserunt Anthonio de S. Ciccario, durante administratione, Chacipolleriam Franchæville*.

† **CACHERIA**, *Venatio, Gall. Chasse*. Charta *Philippi Franc. Regis* ex *Tabulario* *Compend.* ann. 1093: *Quasdam consuetudines quas dicebat, scilicet cachiam et Caceriam et advocatiam et cæteras omnes quitas clamavit*. Vide *Caciare*.

* **CACESSIA**, *La vexatione*. *Glossar. Lat. Ital. Ms.*

* **CACETES**, *Lo malo costume*, in eod. *Glossar.*

CACETUM. *Turpinus* cap. 29: *Beatum autem Rothlandum super duas mulas Caceto aureo subvectum palleis tectum usque Blavium Karolus deferri fecit*. Ita *MS. Codex*, ubi editus, *tapeto aureo subvectum, palliis tectum, etc.* præfert.

† **CACHEPOLUS**. Vide *Cacepollus*.

CACHERELLUS, *Judex pedaneus, Bailivus inferioris ordinis apud Anglos*. *Willelmus Thorn*: *Senescallus et Custodes nostri diligenter inquirant de injuriis per Bailivos et Cacherellos Vicecomitis, nobis vel tenentibus nostris factis*. Idem: *Pauperes tenentes nostri defendantur contra Cacherellos, quantum de jure possunt*. *Vetus Charta apud Spelmanum*: *Paulus de Stanes fuit tunc Cacherellus de Hundredo de Aclane*.

* Idem forte qui *Cacepollus*, maxime si *Apparitor primarius, vel impositionum exactor*, ut supra, intelligitur. Aliud vero est *Cachereau*, *Chartularium* scilicet seu liber in quo census et possessiones describuntur, in *Consuet. Camerac.* art. 9. tit. 26: *En matiere de dixmes ou terrage, pour obtenir sentence sur le possessoire; il suffit produire un cartulaire ou Cachereau authentique*. Vide *Glossar. jur. Gall.* in hac voce et supra *Cabrevatio*.

* **CACHERIA**, *Venatio, nostris etiam Cacherie et Chacerie*. Reg. S. *Justi ex Cam. Comput.* Paris. fol. 219. r.: *Aquaria Se-*

quanæ et Cacheria, tria servicia ad equum. Charta *Guidonis de Milliaco* ann. 1246. in *Chartul. Campan. Cam. Comput.* Paris. fol. 372. v. col. 1: *Thiebaus.... m'ait donée et otroiée la Chacerie en la forest de Rie, tant come je vivrè*. Lit. ann. 1287. apud *Marten*. tom. 1. *Anecd.* col. 1228: *Sauf à men dit signeur et à se hoirs contes de Haynaut es lius devant nommeis le Cacherie des biestes, etc.* *Kachiere*, *Venator*, in *Poemat. reg. Navar.* tom. 2. pag. 58. Vide *Caciare*.

CACHI, [ut mox *Caci*]. *Vetus Scheda de Translatione S. Austremonii* tom. 2. *Bibl. Labbei* pag. 505: *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insigna scilicet Cachos crystallinos, et lapides pretiosos, etc.* Sed legendum *scacos*. Vide in hac voce, et in *Caucus*.

† 1. **CACHIA**, **CACHIARE**, *Venatio, venari*. Vide *Caciare*.

† 2. **CACHIA**. *Regestum 87. Chartophylacii Regii*: *Dominus Aynardus de Bel-lacomba senior percipit Cachiam, videlicet quatuordecimam partem fructuum pro vinca de Pineto*. Sed legendum *Tachia*, ut ibidem non semel. Vide *Tasca*, *Præstatio agraria*.

* 3. **CACHIA**. **LUDUS CACHIÆ**, seu *pilæ*, a *Gall. Chasse*, *Picardis Cache*, quæ hujusce ludi vox est propria. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 71: *Ad ludum palmæ sive Cachie causa solacii.... ludentes, etc.* [*] De etymo vide *Glossar. med. Græcit.* col. 457. voce *Zâç*.] *Cache* vero, pro *Incurso*, in *Stat. Tornac.* ann. 1333. in Reg. 66. ch. 1288: *Item il nous plaist et voulons que il ait en la ville de Tournay banceloche pour sonner à toutes justices au commandement et à l'ordonnance dudit gouverneur,.... et aussi pour faire Caches en l'empire ou ailleurs*. Sed et pro *Persecutio juridica vel multa* occurrit, in *Charta* ann. 1355. tom. 2. *Hist. Leod.* pag. 442: *Tous ceulz qui feront de jour ou de nuit fait en quel il ait ferche, soient tantost de leur fait en la Cache de Seigneur*. *Chasse*, eodem sensu, in *Ch.* ann. 1331. *ibid.* pag. 415: *Nul qui pour villain cas soit en la Chasse de Seigneur, etc.* *Kache* rursus *ibid.* pag. 408. ex *Ch.* ann. 1316. Non unum perinde sonat verbum *Cacher*; *Exigere*, percipere significat, in *Declarat. 24. feud. franc. Camerac.* MS: *Il sont tenus eux deux Cacher le moutonnaige, moientant toutesfois que on les met en œuvre.... Et pareillement est l'un des moutonniers avec le iiii. frans fievés, et eux deux ensembles sont tenus de Cacher le moutonnaige, dont pour ce il doit avoir pour sa part au jour S. Jehan deux moutons*. Hinc *Chaçaiqe* et *Chachage*, *Tributum*, vectigal, in *Charta pacis* inter *clerum et cives Leod.* tom. 2. jam laudatæ. *Hist.* pag. 399: *On ouvrera à Liege et ens bans deseurdits et en autres lieux, se on les acquiert, des cervoises et des Chachages.... Prendra on les Chaçaiques aux chars, aux cherettes et aux sommiers qui porteront vin et bled*. Pro *Offendere*, *obterere*, *sauciare*, *Gall. Se blesser, écacher*; unde *Cacheure*, *offensio*, *vulnus*, *contusio*, *Blessure, écachement*, legitur in *Lit. remiss.* ann. 1377. ex *Reg.* 112. ch. 49: *Icellui Tripet aida à descharger un tonneau de vin à Fontenay, ouquel il se Cacha très-grandement, et dist qu'il cuidoit bien que par celle Cacheure, il mourroit; et que incontinent, ou peu après celle Cacheure il chut au lit, dont il morut*.

* **CACHIATA**. [Forsan *niche*: « *Tres Cachiate panis, desuper sacconem ma-*

gnum cum palliis. (Diar. Burchard. III, 414, an. 1497.) »]

* **CACHINARE**, [Subridere. (DIEF).]

* **CACHINOSA** Vox, Elata cum risu immodico. Erm. Nigellus lib. 1. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 20.

Tum Maurus Durzaz turri oonclamat ab alta,
Voce Cachinnosa bombica dicta canens.

Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Cachinare, Esquigner.*

† **CACI**, Latrunculi, Gall. *Echets*. Mabil. Analect. tom. 3. pag. 341. ex Gestis Guidonis Cenoman. Episcopi : *Juniores per officinas fratrum oberrantes, tandem in cimaterio ad Cacos et aleam ludendo, cotidie et tota die residebant. Vide Scaci.*

1. **CACIA**, Capsa, *Chace*, vel *Chasse*, arca. Fridericus. II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 33 : *Accipiunt ova gallinarum, et rumpunt ea, et in Cacia vel capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea, etc. Occurrit ibi pluries.*

* *Cache*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1419. ex Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 8 : *Le suppliant prist en la Cache ou coffre d'icellui Henry dix sept grans blancs.*

† 2. **CACIA**, Iter, via. Vide in *Chacea*.

† 3. **CACIA**, Venatio. Vide mox in *Caciare*.

CACIARE, CHACIARE, Venari, Italis *Cacciare*, Gallis *Chasser* vel *Chacer*. Capitula Caroli C. tit. 43. cap. 32 [* ann. 877. ap. Carisiacum. Pertz. pag. 878.] : *In Odraia villa porcos non accipiat, et non ibi Cacet nisi in transeundo. Cap. 33 : Ut Adehelmus de forestibus diligenter sciat, quot porci et feramina in unaquaque a filio nostro Caciata fuerint. Liber donationum Ecclesie Ratisponensis in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 246 : De venatione ita se coadunaverunt, ut utrisque liceret in ista parte commovere, et sic in antea Caciando persequi. [Chartular. S. Martini Pontisar. ex Litteris Philippi Audacis Regis Francorum : Inventum est quod Monachi S. Martini Caciaverunt cum cornu, clamore et canibus.]*

CHACEA, **CHACIA**, **CHASEA**, Venatio, Gallis et Anglis *Chace*, unde *Chaceare*, venari, *Chacer*. Charta Edw. II. in tom. 2. Monastici Angl. pag. 102. et 103 : *Ac concessionem, quam eadem Alicia fecit eisdem Ecclesie et Canonis de libera Chacea in omnibus terris et boscis suis in feudo ipsius Alicie, ad omnimodas feras Chaciandas et capiendas. Alia ibidem pag. 107 : Cum placitum aliquando motum esset... de Chacia habenda in boscis et moris de Hamelak. Alia anni 1226. in Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 401 : Chaciam, quam habebam ad magnam bestiam in foresta Cruyæ, videlicet ad cervum, bicham, porcum, capreolum, et damam.*

† **CACHIA**. Hist. Beccensis MS. pag. 596. n. 1. ex Archivo ejusdem Monasterii : *Procuratores dicti Conventus, qui pro tempore fuerint, perpetuis temporibus Cachiam unam habeant in propriis boscis ipsorum ad leporem, vulpem et murilem sine recidis et arcibus ; ita quod in boscis dicti Willelmi ingressum non habeant ad Cachiandum, nec etiam in propriis ipsorum ad grossam bestiam, etc. Charta ann. 1231. apud Miræum tom. 1. pag. 750 : Nobis et hæredibus nostris aliam justitiam et Cachiam venationis in prædicto nemore retinentes. Charta anni 1231. ex Chartulario S. Martini Pontisar. : *Retenta sibi Chacia in nemore. Occurrit iterum in Formulari Angl. Thomæ Madocæ pag. 384.**

CAÇA. Fori Oscæ ann. 1247. sub. Jacobo I. Rege Aragon. : *De cane de Caça. Si alicujus canis occiderit ipsum, quantumcumque Caçam dominus canis mortui poterit probare, quod una die occiderit canis ejus, tantam Caçam debet emendare dominus canis unaquaque die domino canis mortui, aut quod reddat canem homicidam, quia talis est sua colonia.*

CHACEA interdum sumitur pro ipso saltu, et ipsa statione, in qua venationis gratia aluntur feræ, nullo, inquit Spelmannus, cincta sepimento, sed privilegio tuta, vel a Principe concessio, vel præscriptione adeptio. Differt autem *Chacea* a *Parco*, quod hic angustior est, et palis aut muro circumclusus ; et a *Foresta*, quod hæc multo est extensior, et amplissimis legibus insignita. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 722 : *Pasturam omnium animalium suorum ubique in Chacia nostra de Tudiham, ... et de subbosco in dicta Chacia ad terram dictorum Monachorum meliorandam, etc. Tom. 2. pag. 103 : In dominicis boscis suis et Chaceis. Willelm. Thorn : Habeant liberam warennam in omnibus dominicis terris, ... dum tamen terræ illæ non sint infra Chacias aut warennas nostras. Fleta lib. 1. cap. 20. § 55 : Qui appropriaverit sibi liberam Chacias vel warennas sine waranto. Statum Edw. III. ann. 21 : Ut malefactores in forestis, Chaceis, parcis et warennis, etc. Adde Statutum 2. Westmonaster. cap. 29.*

† **CHACERIA**, Eadem notione. Chartular. minus S. Benigni Divion. in Instrumento venditionis ann. 1276 : *Item super ea omnia quæ habeo et habere possum et debeo in villa, finagiis et territoris de Demois, videlicet in terris, pratis, domibus, mansis, nemoribus, aquis, justitia, banno, venaturis, Chaceria, arboribus, juribus, bonis, etc. Chacerie in Litteris Roberti de Basoches ann. 1247 : Je ne puis de ce bos... arbre tranchier, fors que por faire haie à ma Chacerie de bonne foy. Vide Chaceria suo loco.*

FRACTIO CHACEÆ REGALIS, in Legibus Canuti Regis de forestis cap. 21. 28. 29. Ubi rei dicuntur *fractionis forestæ Regis*, qui venationem regiam quovis delicto in foresta interturbant : Galli dicunt *ruiner les plaisirs du Roy, Entreprendre sur les plaisirs du Roy.*

† **CHACIA**, Venatio. Charta Simonis de Pissiac ann. 1212 apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1105 : *Præterea eidem Domino Regi et hæredibus ejus quitto in perpetuum omnem Chaciam ejusdem forestæ et bestiam mortuam.*

CASSA, Idem quod *Cacia*, in veteri Inquesta apud Columbium in Episcopis Vasionensibus lib. 2. n. 26. 29. *Cassa salvasina*, ibidem : *Chasse sauvagine.*

Vocabuli etymon censet V. Cl. Ægid. Menagius a *Captare* accersendam in Orig. Gall. et Ital. Certe *ἄγραν, Captionem* et *Venationem*, vertit Gloss. Græc. Lat. Silvius a *Cassibus*, deducit : quippe venatores feras in casses propellunt, et clathratas fenestras, *Chassis* dicimus, quod cassium, seu retium, formam referant. Octavius Ferrarius ab *agere*, vel *agitare*. Alii denique a *Capsum*, vel *Casum*, de quibus vocibus infra agimus, quod quippiam clausum denotat : nam *Caceas* parci speciem fuisse docuimus, in quo venatio ferarum peragebatur. Vide *Chacea*, [* et Murator. Antiquit. Italic. vol. 2. col. 1176.]

CHACARE AD OMNES BESTIAS, in Regesto Philippi Aug. f. 28.

CAÇOR, et **CHAÇOR**, Equus venatorius, un *Chaçeur*, in Legibus Norman. Wil-

elmi Nothi cap. 22. 23. quam vocem non intellexit Seldenus. Historia fundat. Kingeswodensis Abbatie in agro Glocestrensis in Angl. : *Dederunt mihi... et filio meo, qui adhuc superest, unum Chaçorem, aut unam marcam argenti. In alia Charta legitur, unum Chaçorem. Le Roman du Renard MS :*

Et li veneres vet devant,
Sor un grand Chaceour liart, etc.

Le Roman de Garin MS :

Hues és chauciés et esperons d'or fin,
Si est montés el Chaceor de pris,
Que li dona l'Empereres Pepia.

* **CACILLARE**, Gallinarum vox. Carmen de Philomela ad calcem Cod. reg. 6816 :

Cucurrire solet gallus, gallina Cacillat.

* **CACIPULCUS**. Vide supra in *Cacepollus*.

† **CACIQUES**, **CACIQUI**. Concil. Hispan. tom. 4. pag. 261. ann. 1532 : *Vitia Primorum inter Indos, quos illi Caciques aut Curacas vocant, facile dissimulantur, adulteria inquam, ebrietates... dum ad hæc parochi convniunt, ut ad sua lucra operam Indorum promptam habeant. Et pag. 761. col. 1. ann. 1604 : Quod neque Caciqui seu Indorum Primores, nec Prætores, nec Fiscales, nec alii ministri pro Indorum doctrinis colligant oblationes in domo in domum.*

* **CACITROSUS**, pro Calcitrosus, Gall. *Sujet à ruer*. Charta ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. 363 : *Petrus dictus Choart... sciens... quemdam equum ipsius Petri fuisse et esse Cacitrosus, tædiosus et naturæ ferocis, etc.*

* **CACIUS**, Ital. *Cacio*, Caseus. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 86. rº : *Et pro qualibet pensa Caciorium, solidos centum Papienses. Vide infra Cagius.*

† **CACOBUS**, pro *Cacabus*, in Instrumento Massil. ann. 1525.

* **CACOCEXIA**, quod Latini malam corporis habitudinem dicunt, ap. Pertz. in Glossar. vol. 3. Scriptor. Καχεξία.

* **CACOCHEMIA**, *Superfluitas malorum humorum*, in Gloss. ad Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 1. Passion. cap. 3 : *Nam si (alopechia) sola videatur Cacochemia, sufficit ad curam, ut sola capitis adhibeatur purgatio. Mirac. S. Magni abb. tom. 2. Sept. pag. 775. col. 2 : Maria Müllerin Riedensis parochiæ Hopfensis quinque annos non nephritide modo, sed Cacochymia quoque laborabat. A Græco, ut notant docti Editores, καχός, malus, et χυμός, succus.*

CACODEUS, vox hybrida, Malus seu falsus deus. Chronicon Novalicense cap. 7 : *In quo olim templum ad honorem ejusdam Cacodei, silicet Jovis, etc.*

† **CACODOXIA**, Græc. κακοδοξία, Prava opinio, dogma hæreticum, apud Murator. tom. 1. part. 1. pag. 155. col. 2.

† **CACODOXUS**, κακδοξος, Qui prave sentit, ibidem pag. 157. col. 2.

* **CACOGIA**. Vim vocis explicat Bareleta serm. in fer. 6. hebd. 1. Quadrag. : *Senes sunt cacoges. Est enim Cacogia, in deterius omnia æstimare.*

† **CACOPRAGMON**, κακοπράγμαον, Maleficus. Candidus Mon. in Vita Venerab. Eigilis abb. Fuld. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 259 :

Cacopragmones hic rite procul expulsi a se.

† **CACOSI**, Leprosi vel homines miserandæ sortis qui habebantur quasi esent leprosi. Vide *Cagoti*.

† **CACOSOMIUM**, Domus leprosororum. Epitome Chronici Casin. apud Murator. tom. 2. pag. 352. col. 2 : *Cum Ecclesis,*

villis, xenodochiis, castris, ptocotrophiis, Cacosmiis, brephotrophiis. Vox ducta a καός, malus et σώμα, corpus.

* **CACRA**, perperam pro *Tacra*, tom. 4. Ordin. Reg. Franc. pag. 641. art. 42. ut in hac voce jam monitum est.

* **CACUBIS**, Charta ann. 1366. in Chartul. S. Germ. Prat. : *Quin imo præfatum Gilbertum post et contra requisitiones hujusmodi in dictis ipsius episcopi Cacubibus detinuerunt*. Manifestus error pro *Carceribus*.

* **CACUBIUS**, Cacabus, vas æneum, in quo aqua calefit. Vide infra *Campsacis*. An quia ex ære, quomodo *Quacuel* alias nostri numismata ænea vocabant. Codex Ms. S. Genovef. sign. B. 6. 2. laudatus a D. *Le Beuf* tom. 1. Dissert. pag. 170 :

Lor monnoie de keuvre fu,
Dont il riche furent tenu :
Encore en terre les trovon,
Et Quacuel si le appellon.

† **CACUERE**, παρακαλεῖσαι, *Advocare*, in Supplemento Antiquarii.

* Vulc. leg. suspicatur *Coacuere* vel *Calare*. [***Vide** *Cacare*.]

* **CACULA**, *Servus militis, vel ligna arida*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Cauculæ* [***Vide** *Cauculus* S. Onomastic. : *Cacula*, δοῦλος στρατιωτῶν ἀκόλουθος. Utitur hac voce *Plautus*. Vide *Forcellin.*]

CACULATOR. Vide *Caculatores*.

* **CACULUM**. [Cingulum. (DIEF.)]

† **CACUMBEARE**, Διαλλάσσειν. Gloss. Lat. Græc. *Permutare*.

* Haud dubie mendum est pro *Concambiare*, quod observat *Cangius* in *Castigat.* ad utrumque Glossar. Vide *Cambiare*.

* **CACUMEN PRATI**, Portio prati, quæ in acumen desinit. *Arest. parlam.* Paris. ann. 1536 : *Item unum Cacumen prati prope et inter pratium supra specificatum. Item une autre poince de pré, etc.* ibid. ex Tabul. de *Chissé* in *Turon.*

* **CACUMINARE**, [Cruci affigere.] Vide *necrocicare*.

* **CACURIUS**, [a cacando, ut *Mercurius* a mercando, *Biberius* a bibendo, *tercorius* a stercorando. Cognomen Romanum. *Inscript.* apud *Grut.* 768. 2. M. assius M. F. Ouf. *Cacurius.*]

† **CACZEOLA**, Minor mensura frumentaria. *Hist. Dalphin.* tom. 1. pag. 97. d. 2. in *Instrumento* ann. 1309 : *Itema qlibet vendente bladum qui est de extra vram, levatur de uno bicheto una Caczeola rra, et de duobus bichetis una Caczeola cuula, et sic deinceps ascendendo.*

ADA, *Arvina* : *Oleum de cada*, *Oleum oacedri*, in Gloss. Arabico-Lat. : Vide *Mrsium* in *Kázos* et infra *Cades*.

ADALA, in eodem Gloss. Arabico-Lat. : *Institura, negotiatio pinguedinis, unguinalia, axungiarum.*

† **ADABALUM**, Prostratio ad terram. *Legs Norman.* apud *Ludewig.* *Reliq. MS.* tom. 7. pag. 303 : *De percussione paln v. solidos. De percussione pugni XII. denarios. De prostratione ad terram, quod Cadatium dicitur, XIII. solidos.* Vox ducta videtur a Græco καταβάλειν, *Dejicere, prosternere.* [***Vide** supra *Cabulus.*]

CAIBOLUM. Vide *Catabolum*.

CAIBUNDUS, *Crebro cadens*, *Ugutioni* aducus.

* **CAAFALSUS**, ut *Cadafalus*, *Hispan.* *Cadafso*, Propugnaculum sive pluteus ex ligi compactus, in quo milites latent, im quod *Catus* 2. unde vocis originat. *Cangio* proposita in hac voce, aliis præferenda videtur : maxime cum *Chafau* prius usitatum fuerit, quam *Echafau* *Stat.* ann. 1356. inter *Probat.*

tom. 2. *Hist. Nem.* pag. 180. col. 2 : *Primo fieri debent barbacane, Cadafalsi, et mantellati in muris.* Vide infra *Chafallum* et *Chaufaudus*.

* **CADAFAL**, **CADAFALCIUM**, **CADAF-FALE**, etc. Eadem notione. *Comput. ann.* 1362. *ibid.* pag. 246. col. 2 : *Item solvi iiii. hominibus, qui portaverunt decem pecias fustæ ad portale Coronæ pro Cadefalcio ibidem faciendū, etc.* Infra : *Cadafalcium*. *Alter ann.* 1364. *ibid.* pag. 259. col. 2 : *Solvi quatuor palhardis, qui portaverunt postes de quibus guaritæ fuerunt reparatæ ad Cadafalia, etc.* Et pag. 261. col. 2 : *Pro duabus biguis necessariis ad perficiendum Cadafalle Carmelitarum, etc.* *Ordinat. ann.* 1381. tom. 3. *ejusd.* *Hist.* pag. 46. col. 1 : *Item visitando dictum fortalicium... ordinavit quod fiat unum Cadefal bonum et sufficiens, longitudinis duarum cannarum in quolibet cadro, altitudinis unius cannae. Et col. 2 : Fiat desuper dictam turrim unum Cadafal bonum, amplum et sufficiens.*

† **CADAFALUS**, **CADAFALUDUS**, **CADAPALUS**, **CADAPHALLUS**, **CADAFALTUS** ab *Italico Catafalco*, *Tabulatum*, *Gall. Echafaut*, unde etiam nostrum *Catafalque*, *Tumulus honorarius*. Vox autem *Italica* videtur esse a Græco Κατά et *Latino Palus*, seu *Fala* *Nonio*, hoc est, ut ipse exponit, *Turres lignæ,...* quæ in circo apud veteres propter spectatores e lignis erigebantur. Hæc de vocis origine : intellectus haud omnino idem est. 1°. significat thronum, solum seu locum eminentiorem, ubi *Episcopus* aut sacerdos nonnulla peragebat sacra munia. *Marten.* *Tr. de antiq. Eccl. Discipl.* pag. 192. ubi de *Benedictione Ramorum* ex *Pontificali Narbon.* : *Quibus dictis, Dominus faciens officium existens ibidem in Cadafalo, aspergat aquam benedictam super ramos... quo facto descendat de Catafalco.* Et pag. 190 : *Quo cantato (Evangeli) fiat sermo : deinde Presbyter faciens officium benedict ramos in modum qui sequitur, legendo voce aliquantulum elevata in Cadapallo.*

* **CADAFALLE**, *Cathedra*, suggestum. *Comput. ann.* 1381. *ibid.* tom. 3. pag. 34. col. 1 : *Solvi pro ædificando cathedram sive Cadafalle factum in dicto plano foris (fori) bovum, etc.*

* **CADEFAUT**. *Idem* *Probat.* *Libert. eccl. Gall.* tom. 1. part. 2. pag. 183 : *In palatio magno regali Parisius et in prato viridarum ejusdem juxta Secanam fuerunt factæ quamplures Cadefaut : in altiori stabat dominus rex, etc.*

[***Vide** *Grimmii Antiquit. Jur. German.* pag. 676.]

† **CADAFALUDUS** denotat præterea illam structuram materiariam turrium, in qua campanæ suspenduntur. *Vetus Regestum S. Martialis Lemovic.* ann. 1222 : *Duo signa fecit quæ constitunt D. s. (hoc est, quingentos solidos) Item, Cadafaudus major signorum constitit. IX. libr. et X. sol.*

† **CADAPHALLUS** denique notione mihi ignota sumitur in *Concilio Narbonensi* ann. 1430. apud *Marten.* tom. 4. *Anecd.* col. 357 : *Licet nos Episcopi nostros habeamus Officiales, qui præsumt justitiæ civiliter et criminaliter, nec de justitia nos intronitamus, propter quod officialis et judex vester appellationum sua mandata debet nostris officialibus dirigere et non nobis : nihilominus dictus officialis et judex appellationum nobis mandat inhibendo sub penis pecuniariis et excommunicationis, et nos adornari facit, licet sciat nos de ipsis causis nullatenus intronisisse, deprimendo statum*

dignitatis pontificalis, et aliquos ex nobis mandat citari et Cadaphallis ecclesiarum nostrarum, civitatum et diocesum : Item, etc. Locum hunc me doctiori exponendum vel potius emendandum relinquo. Vide *Chafallus*. [***Gr.** καταβάλης, *Accusator*. Vide *Glossar. med. Græcic.* col. 605.]

CADARFEDA, in *Lege Longobard.* lib. 2. tit. 14. § 25. et tit. 23. [***Liuthpr.** 76. (6. 23.) et 123. (6. 80) iidem sunt loci infra laudati.] Ubi *Boherius, per Cadarfredam judicare, esse ait ex consuetudine, et usu apud omnes recepto, non vero ex scripta lege : quod velle videntur Leges ipsæ, ac præsertim Luitprandi Regis tit. 54 : Quia ipse adfictum in Edicto proprie non fuit, tamen omnes Judices et fideles nostri sic dixerunt, quod Catarfreda (sic) antiqua usque nunc fuit, id est, consuetudo.* [Murator. legit, *Cadarfreda.*] Unde emendandus *Papias : Caderfida, id est, versus : ubi legendum usus. Idem Luitprandus in Præfat. ad tit. 60 : Alii volebant per usum, alii per arbitrium judicare. Ugutio : Guadarfida, consuetudo antiqua.* In *Legibus Luitprandi Regis tit. 104. § 4. scribitur Wadarfida. [Cabwarfida apud Muratorium tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 78. col. 2. ex codice cathedralis Mutinensis : Causa ipsa in hoc modo semper et Antecessorum nostrorum tempore, etiam nostro, per Cabwarfida sic judicatum est. Alter codex, Cadarfedam.] [***Consule** *Schilteri Glossarium.*]*

† **CADARSI**, *id est, antiquitas*. Sic apud *Murator.* tom. 1. part. 2. pag. 66. col. 1. [***Glossar. Longob.** in cod. *Cavensi : Guarsida, i. e. consuetudo antiqua.*]

CADASTRUS LAPIS, *Saxi species*. *Charta ann.* 1370. ex *Tabul. Massil.* : *Pro navio 220. lapidum Cadastrium et 19. lausarum de Corona in barca apportatarum, ad opus turrim de Laureto.* Vide infra *Caironus*.

* **CADATORIUS**, *Cadivus*, qui per se cadit. *Guido Vigevano* de modo acquirendi et expugnandi *T. S. Ms. : Teneatur pons Cadatorius suspensus parum elevatus cum duabus cordis firmatis supra ponte, sic ordinatis quod quando pons erit apodiatus supra murum, remotis illis cordis, cadat pons Cadatorius intra villam.*

* **CADAVERA**, *Ædificiorum rudera*, *Academ. Hispan.* in *Diction. Stat.* ann. 1350. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Nem.* pag. 138. col. 2 : *Quod nulla persona, cujuscumque conditionis existat, sit ausa eicere scobilhas, neque orduras, sive Cadavera, juxta ecclesiam beatæ Mariæ, nec in platea, etc.*

† **CADAX**, *Vide Cadiva insaniam, post Cadivus.*

* **CADAX**, *Caducus, fluxus*. *Glossar. Lat. Ital. Ms. : Cadax, cadevole.* Vide in *Cadivus*.

* **CADEFAL**, **CADEFALCIUM**. Vide supra in *Cadafalus*.

* **CADELETUS**, *Lecti compages lignea*, nostris *Chalit*, cujus fundus vel asseribus vel funibus extensus paratur : neque enim *Hispanico Cadalecho*, torus frondeus, neque *Italico Cataletto*, lectica, lectulus, quamquam proxima sint voci *Cadeletus*, facile aptari posse existimo quæ leguntur inter *Testim. de S. Domin.* tom. 1. *Aug.* pag. 636. col. 2 : *Quandoque inveniebatur (Dominicus) in banco dormire, quandoque in terra, et quandoque funibus cathedræ vel Cadeleti.* Et pag. 641. col. 2 : *Nunquam recolit se eum vidisse dormientem in lecto de nocte, licet*

quidam locus appropriaretur ei ad jacendum, ubi erat solummodo coopertorium extensum super Cadeletum unum sine palea, et sine saccone. Vide ibi notas doctorum Editorum.

† CADELLARE. Vide Capdelare.

* CADENERIA, Provincialibus, Modus agri seu ager defensus; forte a Cade, arbuscula, juniperi species. Garidel. Hist. plant. Aquens. pag. 258. Charta ann. 1481. ex schedis Pr. de Mazaugues: Ad partem dicti nobilis Johannis Russi pervenit una Cadeneria pro laborando. Ubi pluries occurrit. Vide infra Cades.

† CADENEUS. Vide Camaeus.

* CADENTIA, Casus, Gall. Chute, Ital. Cadenza. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 91: Et voluitur dicta rota ab aqua per Cadentiam ejus super rotam;... et præfata rota quando voluitur ab homine sine Cadentia aquæ, est utilisima in ecclesiis ad organa sonantia et laudes Deo reddentia.

* CADENTULA. [Pessulus: Gall. loquet. (DIEF.)]

* CADERE, Active sumitur pro Dejicere, Gall. Faire tomber par terre, in Charta ann. 1093. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 2: Qui egerit lancea aut alia arma per ira fora de sua casa, sessaginta solidos pro feritum, qui Ceciderit in terra, septem solidos et medium. Cayr, pro Gallico Cheoir, incurrit, Cadere, incurrere, in Charta ann. 1300. ex Chartul. 23. Corb.: Ne n'en debueveremes Cayr en peine, ne en domage, etc. Cheite de querelle, cum quis lite cadit, in Lit. ann. 1425.

† CADERFIDA. Vide Cadarfreda.

* CADERUM, Septum, Ital. Cataratta, id quo aliquid clauditur. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 129. ex Cod. reg. 4622. A: Qui ceperit portas, seu Cadera, clavaturas vel porticos in vinea vel hortis alicujus, det pro dampno solidos decem, et damnum domino restituat.

† CADES, Species juniperi nothæ. [* Quæ dicitur major bacca, sive major phœnicea, quibusdam oxycædrus, cujus oleum, dicitur oleum cadæ. Vide Cada.] Vineam claudere de Cades, in transactione S. Victoris Massil. ann. 1461. Socca de Cade, in Statutis Massil. pag. 519.

* CADESA, Joan. de Janua: Cadesa, scortum. Gen. 38. de Jacob dicitur: Quam cum vidisset, suspicatus est Cadesam, id est, scortum. Vulgata habet meretricem, Græc. πόρνη. [Hebraice שִׁדְדָה Kadesch idem est.]

† CADETUS, Natu minor, a Gallico Cadet. Utitur Prosper Sanctacrucius de civilibus Galliæ dissentionibus apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1441. Vide Capdets.

* CADEX, Caudex, truncus. Joan. de Janua.

1. CADI, Sigilla, Seaux, in veteri Charta apud Bruschiu de Monast. Germ. pag. 41.

2. CADI, CADIAM, CADIANUS, Idem qui Cadius. Acta SS. Aprilis tom. 1. pag. 53. A. de quinque Martyribus Franciscanis in India: Ivit ad Cadi, quod sonat Episcopum cujusdam civitatis... Astitit quidam vir de Alexandria, qui rogabat Cadi.

† CADIAM, juris apud Turcas summus Præses et Interpres, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 304. ex Hist. Pacificationis inter Rudolphum II. Imperat. et Imperatorem Turcarum.

† CADIANUS, Supremus fueris (l. juris) Interpres et Præses cum Alli Bassa Budensi concilio accessit. Ibidem pag. 308.

* CADIA, Lo flore del papavero. Glossar. Lat. Ital. MS.

† CADIGLA, An pro Cavilla, hoc est, Malleolus pedis, Gall. Cheville. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 378. E. in Miraculis B. Henrici: Diodocus... guttosus et contractus in pede sinistro et Cadigla, et habebat pedem revolutum.

† CADIMA. Vide Cidima.

* CADIMIRUS, Lapidis pretiosus species. Inventar. ann. 1419. ex Tabul. Montisol.: Unum calicem cum sex Cadimiris, et cum tribus ermaudis, et tribus arboribus, et cum patella argenti.

† CADINUS. Vide mox in Cadius.

* CADIOLUS et CADULUS, diminut. a Cadus, Barii, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

* CADITORIA (PORTA). [Gallice herse: « Pro expensis fundis in Porta Caditoria, porte S. Marie. (Mandat. camer. apost. archiv. vatic. fol. 12. ann. 1430-34.) »]

CADIUS, Judex, præfectus, apud Sarcenos et Turcos. Wil. Tyrius lib. 10. cap. 16: Juridicus, qui juri dicendo præerat, qui etiam lingua eorum Cadius appellatur. Matth. Paris: Adducti sunt Procurator civitatis, qui lingua eorum Emir dicebatur, et juridicus, qui Cadius appellabatur. Ducas Hist. cap. 13: "Εὐὰ τὸν αὐτοῦ κριτῶν καὶ νομικῶν, ὃν αὐτοῦ κλοῦσι Κάδιον. Adde Vincent. Bellovac. lib. 31. cap. 141. et vide Meursium in Κάδος, et Glossar. med. Græcit. in Κάτις et Κάτος, col. 532. c.

CADINUS, Epistola Paschalis Fratr. Ord. Minor. apud Wadding. in Annal. Minor. ann. 1342. num. 10: Ad quam Mesquitam... sunt congregati Cadini, id est, Episcopi eorum, et Talismani, i. Sacerdotes. Verum legendum, Cadii, ni fallor. Vide Cadi 2.

CADIVUS, Qui per se cadit, unde Cadiva poma apud Plinium: præsertim Caducus, qui eo morbo laborat, qui hominem cadere facit. Agobardus in epist. ad Bartholomæum: In quodam loco cæperunt fieri quædam percussiones, ita ut Caderent quidam modo Epilepticorum, etc. Gloss. Lat. Græc. Caducus, ἐπίληπτικός. Sic enim ibi emendandum. Gloss. Lat. MS. Regium: Caducus a cadendo dictus est, Vecors, Dæmoniaticus, Lunaticus. Gariopontus lib. 1. cap. 7. de Epilepsia: Alii Caducum ex eo, quod Cadunt, appellaverunt. Marcellus Empiric. cap. 20: Etiam Caducus datum prodest: nam si vel duos cyathos Cadivus inde sorbeat, etc. Marculfus lib. 2. form. 22: Vendidi servum juris mei, aut ancillam nomine illam, non furem, non fugitivum, neque Cadivum, sed et mente et omni corpore sanum. Quæ totidem fere verbis habentur in Formulis veter. apud Bignonium pag. 377. et 380. ubi recte Spelmannus et Lindenbrogius Cadivum, Epilepticum interpretantur, quem Caducum vocat Firmicus lib. 3. cap. 6. lib. 4. cap. 1. 2. 7. etc. et Lex Bajwar. tit. 15. § 9. ubi ait mancipii aut caballi venditionem irritam fieri non debere, nisi forte vitium invenerit emptor, quod illi venditor celaverit, hoc est, in mancipio, aut caballo, aut in quacunque peculio, id est, aut cæcum, aut hermosum, aut Caducum, aut leprosum. Juris enim erat apud veteres, ait Acron ad Horatii Sat. 3. lib. 2. ut cum servum distraheret quis, ejus omnia vitia vel animi, vel corporis publicaret, nisi forte amaret litem, quia licebat emptori agere contra venditorem, si inveniebatur postea servus vitiosus. Ita Caduci in Vita MS. Caroli Magni jussu FridERICI Imp. exarata lib. 2. cap. 23. Vide Lunaticus.

CADIVA INSANIA, pro Epilepsia, in Vita S. Præjecti cap. 2. num. 6. Cadiva gutta, in Glossis Biblicis MSS. Cadax passio, apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. Passionum cap. de Cibis freneticorum. Isidorus in Gloss. Cadax, est claudus, qui sæpe cadit.

* CADIX, La fonte, in Glossar. Lat. Ital. Ms. [** Papias in cod. reg. 7609: Cades, ubi fons judicii est. Est nomen oppidi in monte Naphtali.]

CADONNA, Ugutio: A cado, hæc Cadonna, id est, acus qua mulier caput scalpit, eo quod cadere faciat immunda.

* CADRANS, Quarta pars, Gall. Quartier. Transact. ann. 1501. ex schedis Pr. de Mazaugues: Quod talis venator... teneatur portare et tradere eidem domino... unum Cadrantem sive carterium ejusdem talis animalis posteriorem.

* CADRATUS, pro Quadratus, Gall. Quarre. Charta ann. 1382. ex Tabul. Massil.: Ad rationem cujuslibet canne Cadrata, quatuor florenos auri de camera. Inventar. Ms. bonor. Joan. de Madalhano ann. 1450: Duos parvos coysinetos Cadratos, copertos circo albo.

† CADRELLI, Tela brevia et spissiora, a forma quadrata sic dicti, nostris Carreaux. Informationes civitatis Massil. de passagio transmarino et MS. San-German.: Securitur arma necessaria pro galeis... Item LX. baliste et LX. trogni. Item VI°. Cadrelli. Item ccc. lanceæ, etc. Vide Quadrelli. [** et Jal. Antiq. naval. vol. 2. pag. 328.]

† CADRIGÆ, pro Quadrigæ, legitur in codice reddituum Episcopatus Autisiod. MS.: Cadrigæ quæ vadunt extra urbem onerata, etc. Et apud Rymer. tom. 6. pag. 218. col. A. med.: Capiat per se, vel per alium, equos, Cadrigas, animalia, etc. Vide Computum anni 1202. apud D. Brussel Tract. de Feodi: tom. 2. pag. CLX. ad calcem.

* CADRILI, Tela balistarum brevia spissiora, et formæ quadratæ, unde nomen, idem quod Cadrelli. Arest. ann. 1321. 9. Maii ex Reg. Olim parlam. Paris: Item ad reddendum et restituendum tres magnos quarras, cum Cadrilis pertinentibus ad eosdem. Vide Quadrellus 1.

* CADRUM, Quadrum Gall. Quari, Ordinat. ann. 1381. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 46. col. 1: Fiat unum cadesal bonum et sufficiens, longitudo duarum canmarum in quolibet Cadro

* 1. CADRUS, Angulus, Gall. Arde, coin. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: Et dirigitur ad Cadum turris S. Martini de palude, et a cto Cadro protenditur, etc. Infra: Usquad Cadrum ecclesiæ S. Martini, et a icto Cadro sequendo caminum, etc. Charta feud. D. Castil. Domb. ann. 1463: Sper quodam illion, existente in prato rope molendinum, in angulo sive Cadroprati prope planchias d'Epey.

* 2. CADRUS, Modus agri, vel a arma quadrata, vel a quantitate feni in eo crescentis sic dictus. Terrear. Bejoc.: Item unum denarium Vienneem... super quodam parvo prato, seu Cadro parvo prati dici consuetis, coxnente sedem quartæ partis unius masso feni. Vulgo Quartier de præ. Vide Quari.

* CADRUVIUM, pro Quadruvium, Gall. Carrefour. Lit. ann. 1342. in Ig. 111. Chartoph. reg. ch. 131: In arveria recta camporum Tholosæ a druivio anheliorum usque ad Cadruvium petræ SS. Petri et Geraldii.

† CADUCA, Frusta ex adipe; idā enim arvina dicitur. Papias. Vide Cada et Cadula.

† **CADUCANS**, Epilepticus. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 1078. in Vita S. Bernardi Menthonensis: *Caducantes, surdi, muti... sanabantur*. Vide *Cadivus*.

1. **CADUCARII**, idem, qui *Caduci* et *Cadivi*. S. August. lib. de Beata vita: *Isti homines Caducarii sunt, quo nomine vulgo apud nos vocantur, quos comitalis morbus subvertit*. Infra: *Qui sermone vulgari quidem et male Latino, sed aptissimo sane, ut mihi videtur, Caducarius nominatus est*.

2. **CADUCARII**, Papiæ et Ugutoni dicuntur, quibus caducæ hæreditates contingunt. *Caducarius*, in Gloss. Isid. *Ad quem pertinet, quæ cadunt defuncto aliquo, cui non est qui succedat*. Vide leg. ult. D. de Jure immunitatis, (50, 6, 6.) et mox *Caducum*.

† **CADUCITAS FEUDI**, dicitur de Feudo, quod cadit in manus Domini propter vassalli feloniam. Sententia Sigismundi III. regis Poloniæ de felonia Ducum Curlandiæ, apud Ludwig. tom. 6. pag. 217: *Institutam fuisse coram nobis in præsentem generali conventu regni illustri Friderico Curlandiæ et Semigalliæ in Livonia Duci, vassallo et feudatorio nostro, ab instigatore nostro et Reipublicæ causam et actionem, ratione Caducitatis et commissionis feudi Curlandiæ et Semigalliæ, arciumque, et oppidorum, pagorum... ad Ducatum prædictum spectantium amissionis et privationis*. Vide *Feudum perditum* in voce *Feudum*.

CADUCTOR. Gloss. Græc. Lat. κηρύκιον, ὁ βαστάζουσι οἱ πρέσβεις, hic *Caduceus*. κερυκιοφόρος, *Caducifer*. κήρυξ, ὁ ὄπερ εἰρήνης ἀποστελλόμενος, καὶ τὸ κηρύκιον φέρων, *Caductor*. Sed legendum *caduceator*.

1. **CADUCUM**, Hæreditas, *escaeta*, quæ in legitimum hæredem cadit. [Tabularium Calense pag. 62: *Compromiserunt super controversia... occasione cujusdam ratchet, quod petebat dicta abbatissa a dicta domina ratione feodi de Montefirmolio, quod eidem dominæ obvenerat ex Caduco seu successione defuncti Droconis quondam fratris ipsius dominæ*. Necrolog. Ecclesiæ Autissiod. ad 13. Januar.: *Obitus Bernardi Episcopi... Dedit XIII. libras super Caducum Ytieri Canonici, etc.* Charta ann. 1221. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 112: *Rocognoverunt se dedisse... Caducum Reginaldi de Quinciuco, quod continet viginti arpenta terræ, et duo arpenta prati, etc.*] Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mellento ann. 1283. fol. 45: *Jure communi, vel speciali, hæreditati, vel Caduci, seu aliquo alio jure quocunque, etc.* Charta ann. 1291: *Petebant pro partagio, nec non et dimidiam Caduci, escaetam defuncti Joannis de Soliaco Militis*. Alia Hugonis Candavenæ D. de Beauval ann. 1206: *Vendiderunt D. Ingeranno Vicedomino Pinconii quiddam Caduci, vel hæreditatis devolutum erat ad prædictam Agnetem*. Alia ann. 1214. apud Roverium in Reomao pag. 249: *Campum... qui de Caduco meo erat*. Alia porro notione vox hæc usurpatur apud Jurisconsultos [et Isidorum in Glossis ubi ait: *Bona Caduca, quibus nemo succedat hæres.*]

2. **CADUCUM**, Manus mortua. Tabularium S. Genovefæ Paris. in Charta H. Episcopi Silvanectensis: *Recognoverunt se esse homines de corpore Ecclesiæ S. Genovefæ, et quod ipsi manum mortuam, quæ vocatur Caducum, debent, etc.* Occurrit in eodem Tabulario crebrius. Vide *Manus mortua*. [*] Chart. ann. 1285. ap. Haltaus. Glossar. German. voce

Todfall coll. 1788: *Caducum in morte, quod todval vulgariter appellatur.*

* 3. **CADUCUM**, Decessio, imminutio, Gall. *Déchet*. Comput. MS. ann. 1244: *Pro Caduco, ij. sol. vj. den.*

CADUCUS, apud Erchempertum in Hist. Longobard. cap. 8. vox est convicii: *Reddite nobis, ô Caduci viri et proditores, quos nequiter interfecistis*. Vide *Cadivus*.

1. **CADULA**, orum, *Guttæ quæ cadunt ex pingui carne, cum assatur*. Joan. de Janua. [Vetus Glossar. San-German. MS. num. 501: *Frusta ex adipe.*]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cadula, gutta, gota, Prov.*

* 2. **CADULA**, Cadivus pessulus; unde nomen. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Cadula, Loquet.*

* **CADULDUM**, *Ilia pellicula, quæ removetur a muliere Judæa in circumcissione; et id idem vocatur in hominibus præputium*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 521. Vide mox *Cadurcum* 1.

* **CADULUS**. Vide supra *Cadiolus*.

† **CADUNATUS**, f. Coadunatus. Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ann. 1262: *Janenses cum tubis, buccinis et chordibus Cadunatis, etc.*

† **CADURCENSIS DENARIUS**, MALLIA. Vide *Moneta Baronum*.

* 1. **CADURCUM**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cun, Prov. Cadurcum, genitale, verenda*. Vide supra *Caduldum*.

* 2. **CADURCUM**, *Papilio, Pavalhon*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. [*] Papias in cod. reg. 7609: *Tentorium quo merces proteguntur*. Vide *Forcellinum*.]

* **CADURDUM**, *La sponda del letto, e membri*. in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide supra *Cadeletus*. [*] Vide *Forcellinum* in *Cadurcum*.]

* **CADURERUS**, f. Apparitoris stipitor, ab Ital. *Catturare*, capere, captum ducere. Acta capit. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. ad ann. 1342. fol. 80. v. col. 2: *Commiserunt Stephano de Valeint Cadurerio chacipolleriam de Chassey*.

* **CADUX**, Hæreditas, *escaeta*, quæ in legitimum hæredem cadit, idem quod *Caducum* 1. Charta Phil. III. reg. Franc. ann. 1279. ex Tabul. priorat. Perreclaci: *Salvo sibi et hæreditibus suis recta Caduce, sive recta escaeta, et alio jure futuro, etc.*

CÆCIA, σκοτοδία, in Gloss. Græc. Lat. MS. Editum *Cecia*, habet.

CÆCILINGIUS. *Qui nec loquitur, nec audit*. Gloss. MSS.

* **CÆCINUS**. [Ad cæcum pertinens. Cognomen Romanum. *Inscript.* apud Murat. 1283. 4. C. Valerius C. F. Cæcinius.]

CÆCITUDO, Cæcitas, ἀλεψία, in Glossar. Græc. Lat.

CÆCORA, Capitulare de Villis cap. 44: *Herbularum siccas vel virides, radices, napos insuper et Cæcoram*. Forte ceporam, cepas. [Melius cum Valesio *Cichorea*, Gall. *Chicorée*, quam Græci κίχωρη et κηχώριον appellant. Κομπορός et κομπορός designant hortulanum, at *cepora* nullibi, quod sciam, legitur.] [*] Pertz. Leg. vol. 1. pag. 184. habet *ceram*, atque monet ammanuensem ita correxisse quod primo scripserat *cetera*.]

† **CÆCUBA**, Noctua. Vide *Cecua*.

† **CÆCUCITAS**, pro Cæcitas. Acta S. Stanisl. tom. 2. Maii pag. 245. col. 1: *Bienio integro gravissimum oculorum dolorem mulier, Sobotha nomine, passa, Cæcucitatem contraxit ex langvore, potentia visiva ad extremum contenebrata*. Infra semel et iterum *Cacitas*.

* **CAEDSLANDT**, Pagus Belgicus. Vide infra *Wipia*.

CÆLATURA, inter ministeria sacra recensetur in Synodo Exoniensi ann. 1287. can. 12: *Cereus Paschalis, duo cerei id. processionales, Cælatura super altare, campanella deferenda ad infirmos, etc.* Infra: *Onera omnium ornamentorum prædictorum... supportabant, libris matutinalibus, unico scilicet psalterio, fenestris vitreis in cancello, et Cælatura super majus altare duntaxat exceptis, quæ Rectores vel Vicarii supportabunt*. [*] Vita antiq. S. Galli ap. Pertz. vol. Script. 2. pag. 12: *Volens servare vasculum unum argenteum Cælaturis pretiosum ob industriam sacerdotalis ministerii*.] Forte id, quod *tabernaculum* vulgo dicimus: incertum tamen an eadem notione vocem hanc usurpet Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdun. pag. 345: *Tigna, laquearia, tecta, et Cælaturam ecclesiæ, cum turri... restauravit*. Infra: *Tectum ecclesiæ, Cælaturam, clausuram quoque curiæ reparavit*.

* Idem videtur esse, saltem apud Laur. Leod. quod *Cælum*, concameratio. Vide in hac voce. Pro sepimento ex cratibus facto accipitur, ni fallor, in Comput. ann. 1486. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Valsatura sive Cælatura, etc.* [*] **CÆLESTIM**. Vergil. Grammat. ap. Maium. collect. forma octonaria vol. pag. 72.

† **CÆLESTINUS**, CÆLICOLA, CÆLILIOQUUS, etc. Vide *Cælestinus*, *Cælicola*, etc.

* **CÆLEUMA**. Rhythmi de S. Otmaro ap. Pertz. Scriptor. vol. 2. pag. 55:

Littora contingunt, fidei cæleumata pangunt.

Ubi glossa interlinearis: *Verba David pangunt.*

† **CÆLIA**. Vide *Celia*.

* **CÆLIBATUS**, Sanctimonia vel sacerdotium, ut videtur Bolland ad vit. S. Severi tom. 1. Febr. pag. 84. col. 2: *Exinde ceperunt sanctum ejus (Severi) Cælibatum amplius venerari*.

CÆLIO, CILIO, [Cælum, scapellum, Gall. *Burin, Cizelet*.] Papias: *Cælatum, insculptum, a Cælio, quod est ferramenti genus, quod vulgo Cælionem vocant*. [Unus MS. habet, *Cilicionem*.] Alibi: *Cælium, ferramenti genus, unde cælare, id est, sculperere dicitur*. Rursum: *Cilium, unde argentarii vel sculptores operantur, a quo cælata vasa dicimus, qui vulgo Cilio dicitur*.

† **CÆMENTARE**, a *Cæmentum*, Ædificare, extruere. Translat. S. Geminiani Episc. ann. 1106. apud Murator. tom. 6. col. 89: *Fundamentum Cæmentari ceptum est eodem anno*.

* **CÆMENTARIUS**. Qui muros struit; ap. Hieronym. epist. 54. 6. Passim apud scriptores mediæ ævi. Guerardi Chartul. S. Petri Carnot. part. 2. n. 31. p. 289. num. 35. pag. 293. num. 63. pag. 313. sec. XII.

* **CÆMETRIUM**. Vide *Cæmeterium*.

† **CÆNABIUM**, pro *Cænobium*, apud Moretum de Antiquit. Navarræ pag. 610. ex libro veteri S. Salvatoris Oxiensis.

† **CÆNARIUS**, nomen Officiarii in Monastico S. Dionysii, Gall. *Cenier*. Huic, cura erat cœna hospites reficere, qui eo sese conferebant. Epitaphium F. Joannis de Verdun apud Felibian. in Histor. S. Dionysii pag. 582: *Placuisse etiam illi putamus egregii doctoris F. Joannis de Verdun, quondam hujus domus quarti Prioris et Cænarii eruditam sapientiam, etc.* Vide *Cænacarius*. [*] Pro *Xenarius*. Vide *Hospitalarius*.]

* **CÆNOPEGIA**, pro *Scenopegia*, vox

Græca, Dedicatio. Acta SS. Bened. sæc. 8. part. 1. pag. 477: *Placet... sub honore Petri Apostolorum principis dedicari, cujus Cænopegiam Idus Octobris annuatim instituit iterari.*

† **CÆPIA**, pro *Cepa*. [* Vel potius pro *Sepia*, piscis genus.] Stephanotius tom. 1. Fragm. Hist. ex Codice MS. Grandimontensi: *Alyenor D. G. humilis regina Angliæ, Ducissa Normanniæ et Aquitaniæ Comitissa confirmavit unum milliarium Cæpiarum annis singulis pauperibus fratribus Grandis-montis.*

* **CÆPICUS**. [*Cippolla*, cæpæ caput, vel ipsa cæpa. Legitur non semel apud *Arnob.* 5. *sub init.* Adde *Priscian.* 6. p. 681. *Putsch.*, ubi docet ex *Capro* veteres et *cæpitiis*, et *cæpitiu* dixisse.]

CÆPTUS, [pro *Septum*, Ambitus.] Traditiones Fuldenses lib. 2. Ch. 43: *Sicut ad nos jus proprietatis pertinet extra illum Cæptum (id est, bifang) qui est in Giusungon. Cæptum illum foras dimitto.* Et Ch. 77: *Et in Bunahu talem Cæptum, qualem ibi habuimus. Vide Bivang.*

* **CÆPUM**, Idem quod *Cepum* pro *Sebum*. Vide in hac voce, *Italis, Sevo*, Gall. *Suif.* Stat. Nicæ Sæc. XIII. in *Mon.* Hist. patr. Faurin. tom. II. col. 204: *Et ipsi coriaterii de cartero coria et pelles ungant de assungia porcina, et de Cæpo, æqua quantitate, et non aliter.* [FR.]

† **CÆREMONIARI**, Cæremoniis seu cultu exteriori colere, adorare. Macer in Hierolexico ex Actis S. Cypriani: *Gallienus dixit Cypriano: Jusserunt te sacratissimi Imperatores Cæremoniari.*

* Extat idem locus infra in *Ceremoniari* a Cangiio laudatus.

† **CÆRILLA**, f. Candela, inq. Janssonius in suis ad *Isid.* Glossarium collectaneis. Verum in Glossis *Isid.* legendum non est, ut ipse legit Janssonius, *Lucerna, genus cærilla*, sed cum aliis, *Lucerna, Genus cocullæ*, pro quo Grævus censet reponendum, *Lacerna, Genus cucullæ*: quam in rem laudat *Festum* et *Scaligerum*.

† **CÆRIMONIA**, *δημόσια*, *Cereri* sacra. Supplem. Antiquarii.

* **CÆROLA**, CHEOROLIA, Arcula, pyxis. Reg. visitat. Odonis archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 23. vº: *Injunximus abbati ut diligentius videret et scrutaretur archas monachorum et Cærolas, vel faceret scrutari.* Et fol. 88. rº: *Habent claves archarum, et de Cheorolis suis. In Cheorolia fratris Rogeri de S. Aniano centum solidi inventi fuerunt.* Vide infra *Cathedrula*.

** **CÆSÆ**, scilicet arbores, Munimenta ex arboribus stratis, interprete *Pertzio*. *Annal.* Laurissens. ad ann. 776. *Scriptor.* vol. 1. pag. 156: *Saxonium Cæsas seu firmitates subito introivit.* Alii legunt *Casas*, f. radix Germ. *settian*.

* 1. **CÆSAR**. De dignitate Cæsarium in imperio orientali vide *Glossar. med. Græcit.* col. 542. Inter imperatores Germanicos primus Otto III. hac appellatione ornatus videtur. Vide *Chronicon Gottwicense* pag. 178.

* 2. **CÆSAR**, *Possessio principalis*. *Glossar. vet.* ex Cod. reg. 7641.

* **CÆSARA**, Uxor Cæsaris seu imperatoris. *Erm. Nigellus* lib. 4. tom. 6. *Collect. Histor. Franc.* pag. 61:

Ecce locum, quo turba potens et Cæsara Judith
Constiterant, Carolus cum quibus ipse puer.

[** Ap. *Pertz.* vol. *Scriptor.* 2. vers. 515. *Cæsera*. Græcis *Καίσαρισα*. Vide *Glossar. med. Græcit.* col. 543.]

† **CÆSARIA**, *Mulier cauponia*, *Ugutioni*,

ut videre potes in *Clepsedraria* post *Clepsydra*.

CÆSARIANI, Officiales Procuratoris Cæsaris, qui et *Catholiciani* dicuntur in l. penul. § ult. Cod. de Bonis proscript. (9, 49, c. 9. § 2.) II rationes fiscales tractabant, et bona ad Principem devoluta veluti vacantia occupabant. Vide *Petrum Fabrum* lib. 3. Semestr. pag. 364. et tit. 7. de *Cæsarianis* Codicis Theodosii lib. 10. et *Arrianum* lib. 3. in *Epictet.* cap. 24. Ab hac Cæsarianorum appellatione, deductam vocem Gallicam *Sergent*, et Germanicam *Scharjanthen*, opinatur *Cujacius* ad lib. 7. Cod. de Jure fisci, [quam propius et melius a voce *serviens* accersunt alii.] Vide *Serviens*. [* et *Glossar. med. Græcit.* col. 543.]

CÆSARIANI. Sanctus Cyprianus *Epist.* 82: *Senatores et viri egregii, et Equites Romani, ... si ademptis facultatibus Christiani esse perseveraverint, capite quoque mulctentur.... Cæsariani quicumque vel prius confessi fuerint, confiscantur et vincti in Cæsarianas possessiones descripti mittantur.*

† **CÆSULUM**, *κυσάβον*, *Ceruleum*. Supplem. Antiq.

* **CÆSURA**, Jus cædendi. Charta Balduini comit. Fland. ann. 1063. apud *Miræum* tom. 1. pag. 151. col. 2: *Damus... Cæsuram, ubi fruteta occurrunt, ruricolis ad ædificandas sepes.*

† **CAEXIA**, Armorum species, f. Cassis, Gall. *Casque*, Hispan. *Cacco*. Appellatio conventus S. Victoris Massil. ad Concilium generale ann. 1424. ex Archivis ejusd.: *Considerantes expensas pro custodia Monasterii S. Victoris necessarias, tam in vallatis quam in ædificiis, bombardis, balistis, trabucis, viratoriis, Caexiis, lanceis et bombardis, curassis et cassidilibus, loriceis et aliis armorum generibus.*

* Idem esse puto quod *Cadrilis*; cassidis quippe infra mentio fit; aliud ergo a casside hic agitur. Vide supra *Cadrili*.

* **CAFAGIUM**, f. Domus præcipua, idem quod *Caput mansi*. Charta ann. 767. apud *Murator.* tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 747: *Locus qui appellatur Duenta, excepto Cafagio illo in integrum ad Cattarutula da Padule, quod nobis reservamus.* Alia ann. 783. ibid. tom. 3. col. 1013: *Excepto... Cafagio meo in ipso loco Rasimiano, ubi dicitur ad Suvera;... excepto Cafagio meo, qui dicitur da Formicianu.* Nisi idem sit quod infra *Capitolium* 1. [* Non esse *caput mansi* evincit quæ præcedunt in charta ann. 767: *Dedimus ibidem casa habitationis cum solamento, etc.* In altera charta bis occurrit. Utræque de donationibus conscriptæ sunt, hac ecclesiæ, illa feminæ factis. Fortasse radix Germanica, ita ut idem sit quod *Bifang*, septum imprimis feris custodiendis aptum.]

* **CAFALANTES** in schodis Alamannorum, qui occulte subauscultant quid dicatur, quid agatur, corycæi. *Goldast.* *Glossar. in Aleman.* pag. 120.

† **CAFARDUS**, **CAFFARDUS**, Gall. *Cafard*, *Hypocrita*, pietatis simulator. *Statuta Andegav.* ex Concilio Pentecostes anni 1512. pag. 215: *Per alios filios satanæ Cafardos nuncupatos, etc.* *Menoti Serm.* Quadragesim. fol. 147. verso col. 1: *Sed soli Caffardi eas (indulgentias) prædicaverunt cum infinitis mendaciis, ut populum decipiant, qui sepe sunt parvi diaboli, quando sunt in taberna; quod non est quæstio nisi de luxuria, de ludo, etc.* Vocis etymon accersit *Menagius* ab Arabico *Cafara*, quo nomine vocatur is,

qui suam deserit religionem, ut aliam sequatur. Prima vocis origo est Hebraicum *Caphar*, Renuntiare: hinc *Capher* eidem *Menagio* sumitur pro eo, qui fidem catholicam ejuravit.

* Longe verisimilior videtur origo ducta a *Caphardum*, capitis tegumenti species. Vide in hac voce.

CAFFA. Charta Caroli Calvi pro Ecclesia Parisiensi ex Pastoralis minoris ejusdem Eccles. num. 17. descripta etiam a *Sammarthanis*: *Tam pro immunitatis anterioris quondam Regibus, quam et pro reliqua instrumenta species Caffarum (vel casfarum) ipsius dictæ Ecclesiæ Parisiæ, etc.* [Rustici Dombenses *caffam* vocant peram, sacculum. An quid simile posset hic intelligi? Ita *Cl. D. Aubret* in *Adversariis*. Potius crederem esse genus vasis, qualis est mensura, de qua *mox*.]

* **CAFFIRUS**, Mensuræ Hispanicæ species, idem quod *Caficium*; *Cahiz*, *Academ.* Hispan. in *Diction.* vox Arabicæ originis, mensura major aridorum, continens 144. modios. Charta *Phil. V.* ann. 1318. in *Reg. 56.* *Chartoph. reg. ch. 223*: *Concedimus quod ipse (Simon de Martini de Raffaille) quindecim Caffiros frumenti ad mensuram Pampilonensem, in et super grenerium seu grenerios Navarræ, perpetuo possideat.* Vide *Caffium*, *Cafficum* et *Kaficium*.

† **CAFFIUM**, Mensuræ seu vasis species. *Tabularium S. Victoris Massil.* ubi de *Barcinone*: *Tres casublas de purpura, sex stolas et sex manibles, septem dolia, quatuor cupos, et octo Caffia de vino, duos tripodes, etc.* Vide *Caficium*.

CAFICIUM, Mensuræ Hispanicæ species. *Jacobus I. Rex Aragon.* in Constitutionibus *Catalaniæ MSS*: *In locis Cataloniæ, ubi currit moneta Jaccensis, vendatur Caficium Ilerdæ frumenti ad pretium 25. solid. et in aliis locis ubi sunt diversæ mensuræ, vendatur mensura in illa secundum quantitatem Caficii Ilerdæ.* *Chronicon Petri IV. Regis Aragon.* lib. 3. cap. 23: *Nos donaren mil Cafficos de forment.* *Raimundus Montaner.* in *Chron. Aragon.* Cap. 236: *E en Rocafort trames me en bon cavall, e una mula, e 100. Cafficos de civada.* Vide *Foros Aragon.* lib. 4. de *Deposito*. [* et *S. Rosa de Viterbo* *Elucidar.* tom. 1. pag. 225. voce *Cahiz*.]

* **CAFISA**, Mensuræ liquidorum species, idem quod *Caphisus*. *Testam. ann. 1342.* tom. 2. *Hist. Cassin.* pag. 563. col. 2: *De prædictis fructibus debent habere unusquisque mediam Cafisam de vino ad bibendum.* Vide *Caffium*.

* **CAFLANIA**, *Perperam* pro *Castania*. Vide infra in hac voce.

† **CAFOTIUS**, Vox ab *Anastasio Bibliothecario* facta. Vide *Ecafoci*.

CAFSIS, ex Græc. *καψις*, calor, *καψμα* apud *Petr. Chrysol.* *Serm.* 124.

CAGA, Gall. *Cage*, *Pyxis*. *Chron. Fossæ novæ* ann. 1196: *Duodecim cruces argenteæ, et quatuor Cagæ cum reliquis.* Vide *Capia*.

CAGANUS, **CACANUS**. Sic *Avares*, seu *Hunni*, Reges suos vocabant. *Corippus* de *laud. Just.* lib. 3. vers. 345. de *Avaribus*:

Ergo signa meis Cagan contraria signis
Ferre parat.

Gregorius Turon. lib. 4. *Hist.* cap. 28: *Sed et Rex Chunorum, vocabatur autem Caganus: omnes enim Reges gentis illius hoc appellanti nomine.* *Poeta Saxonicus* lib. 2. de *Gest. Caroli Magni* ann. 782:

... Pariterque Caganus ad ipsum
Hunorum misere duces pro pace tenenda.

Sigebertus ann. 520: *Ab hinc regnum Hunnorum annotare cessabo, qui omnis gentis illius Reges Caganos vocatos lego.* [*² Annal. Juvavens. ap. Pertz. vol. Script. 3. pag. 122. ad ann. 805: *Hoc anno baptizatus est Caganus vocatus Abraham. Cappanus dicitur in Annal. Xantensib. ap. eund. vol. Scriptor. 2. pag. 224: Anno 805. Cappanus princeps Hunorum ad Karolum imperatorem venit.*] Occurrit passim apud Paulum Diac. Theophanem, Zonaram, Cedrenum, et alios Scriptores Byzantinos. Vide Glossar. med. Græcit. in Κάνης, et Κνήτης.

*² CHAGANUS. Chronicon Salernitanum ap. Pertz. vol. Script. 3. pag. 523: *Chaganum vero non prælatum Avarum non Gazanorum aut Nortmannorum nuncupari reperimus, neque principem Vulgarum, set regem vel dominum Vulgarum.* Vide Glossar. med. Græcit. voce Χαγά-voe. *Chagan* scriptum apud Corippum in editione Bekkeri.

CAGANUS. Paulus Warnefridus lib. 4. de Gest. Langobard. cap. 39: *Rex Avarorum, quem sua lingua Cacanum appellant.* Sed et Russorum seu Moscovitarum Principes hac dignitate donatos testantur Annales Francorum Bertiniani ann. 839: *Misit etiam cum eis quosdam, qui se, id est, gentem suam Rhos vocari dicebant: quos Rex illorum Chacanus vocabulo, ad se amicitiae, sicut asserabant, causa direxerat.* Neque alterius est originis ac notionis vox

CHAM, vel CAN, qua Tartari Principes suos indignant, quæ Imperatorem ac Regem sonat, ut auctor est Vincentius Belvac. lib. 32. cap. 10: *Quem etiam Can, id est, Imperatorem appellabant.* Et cap. 32: *Qui et Gog Cham, id est Imperator, vel Rex dicitur, sublimatus est in Regno Tartarorum. Caganus, in Epistola Quoblexi Tartarorum Imperatoris, apud Odoricum Rainaldum in Annalib. Ecclesiast. ann. 1278. num. 20. Chanis vel Hanis, inquit Leunclavius in Pand. Turcico num. 3. aspiratione forti, appellatio perquam usitata Persis et Tartariis est, apud quos Reges et Principes etiam minorum gentium Chanes dicuntur. Atque inde filii Principum Chano-glami vocantur. Reperitur in Historiis Græcis et Latinis nomen Chagani Avarum, quod idem est cum hoc Chan, vel Chaan. Nam Avarum, sive Chazarorum patria Chersonesus est Taurica, quæ hodieque suos habet Chaanes. Maximus vero Tartarorum omnium Chan, cui subjecti sunt Chanes cæteri, quique Chitainus adpellari solet. Turci quoque Sultani post Osmanem Casim se Chanes dicti voluerunt, idque retinent in hodiernum usque diem. Porro qui passim Cham vel Can, interdum aliquot Scrip- toribus.*

CANIS appellatur. Chronicon Nangii ann. 1299. de Usuncassano Tartarorum Rege: *Qui et Magnus Canis dicitur.* Ita Græcis seu Byzantinis Κάνης et Κάνης Tartarorum Princeps dicitur, atque in primis Pachymeri lib. 3. cap. 25. lib. 5. cap. 4. lib. 10. cap. 25. lib. 11. cap. 16. quam vocem dicto libro 5. cap. 4. *Imperatorem* sonare ait: Τίττις γάρ τὸ ὄνομα, ὃ ἐστὶ Κάνης, Βασιλεύς, ut lib. 9. cap. 26. cæteros Toparchas Canes etiam vocatos satis declarat: Οἱ γὰρ κατ' ἀνατολὴν τὸν Καζάνην εἶχον, ὡς αὐτοὶ φαίεν ἂν Κάνιν. Ita Principes Tartaricæ gentis Κανίδες eidem dicuntur lib. 5. cap. 4. quos *Canesios* nuncupat Magister Rogerius in De-struct. Hungariæ cap. 33: *Alteri vero ipsorum Canesio, id est, majori, volenti*

prostrato succurrere, etc. Cap. 35: *Constituerunt Canesios, id est Ballivos, qui justitiam facerent.* Infra: *Procurator meus de istis dominis erat unus, et pæne mille villas regebat, et erant Canesii fere centum.*

Ab hac igitur origine, aliquot ex Scalligerorum gente, quæ Veronensem Principatum diu possedit, *Canes* appellatos censuit Paulus Jovius, quam vocem nomini proprio interdum præponebant: v. gr. *Can-Francisus, Can-Grandis, Can-Signorius.* Neque Veronenses Principes dumtaxat id sibi arrogare prænomen, cum in familia Dandula apud Venetos usurpatum doceat Sansovinus in Venetia lib. 13. sub. ann. 1328. qui, ut verbis utar Josephi Scaligeri in Epistola de Vita Julii Patris pag. 19. non ab illo latrant animalia dicti sunt; sed quod lingua Windorum, seu Sclavorum, *Cahan* idem sit, quod *Rex* aut *Princeps.* Quam quidem sententiam non minime firmat ipsa olim Serviciæ Principis appellatio ac nomenclatura:

KNES enim appellabatur, seu μέγας Κνήτης, vel Κνήτης πᾶσης Σερβίας, ut est in Codice Regio MS. 2028. ex quo descripsit Goarus, quæ habet post Codinum de Officiis aulae Constantinop. pag. 414. 415. Idem autem valet ac *Dominus*: nam ea fuit vocis *Knes* notio apud Sclavos. Ditmarus lib. 7. pag. 106: *Uxor autem ejus Beleknegini, id est, pulcra domina vocabatur.* [*Knesos* Serviciæ Principes appellat etiam Presbyter Diocleates in Hist. Dalmat. Sed et apud Moscovitas ea obtinet appellatio. Sigismundus Herberstenius de Reb. Moscovit. *Nomen Ducis apud eos dicitur Knez; nec alium majorem titulum unquam habuerunt, adjuncta illa dictione, Magnus.* Nam omnes alii qui unicum principatum habent, dicebantur *Knez*: qui vero plures principatus, atque alios *Knez* subjectos suo imperio habebant *Veliki Knesi, id est, Magni Duces appellabantur.* Deinde addit, *In Croatia Primores similiter Knez vocari.* Apud Thwroc. in Salomone cap. 50: *Princeps Bissenorum nomine Kazar.*] Apud Cantacuzenum lib. 2. cap. 5. occurrit Ταμπαχάνης Phrygiæ Princeps.

* CAGASUPTUS, Idem quod supra *Cadafalsus*, Propugnaculum, sive pluteus ex ligno compactus, sub quo milites latent. Annal. Mutin. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 69. ad ann. 1268: *Dum dicti Mutinenses essent circa dictum castrum, fecerunt duos Cagasuptos ex una parte castris, et cum tribus machinis sive trabuchis die noctuque viriliter expugnaverunt per quatuor hebdomadas et ultra.* Vide *Catus* 2. et infra *Cavea* 4.

CAGELUS. Glossæ MSS: *Scelides, Cageli.* Sunt autem Græcis σκαλίδες, Pernæ, femora porci.

† 1. CAGIA, pro *Cavea*, Septum, ut opinor, in silvis, ne ferae possint egredi. Polyptych. Fiscann. ann. 1235: *Nicolaus de Monte tenet unum bordagium.... et debet capere nammia et ducere apud Vitefleur, excurbare grangiam.... relevare fossata, Cagiam facere in bosco et deferre polagium apud Fiscannum.* Suspicor *Cagiam* hic idem esse quod *Chaceam*, saltum ferarum stationi accommodum, de quo supra in *Caciare*, vel *Viam*. qua animalia aguntur ad pascua, vel forte Ambulacrum, de quo infra in *Chacea* 2.

* Instrumentum capiendis apris idoneum significari hic existimo, quod *Caige* appellatur in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch.

1377: *Certain engin, appellé Caige, pour prendre les sangliers.* Ubi retis species designatur, plagæ, Gall. *Toile.* Et quidem *Cage* vel *Caige*, Instrumentum est piscandi, seu rete, in Chartul. Latiniac. fol. 210. vº: *Item les maretz.... esquelz les demourans es villaiges de Trille, Bardou, etc. sont usagers d'y pouvoir pescher à la main et à la Caige, et non autrement.* Ibid. fol. 208. vº: *Sans ce que nul y puisse ne doye aller tendre ne pescher, soit à Cage ou verveux, ne à quelque autre engin que ce soit.*

* 2. CAGIA, Pyxis, arcula. Inventar. reliq. et ornam. eccl. Paris. ad calcem Necrol. ejusd. eccl. MS.: *Cagia fusca* 1. *Cagete*, in Inventar. Guid. de Kaours mag. monet. ann. 1321. ex Reg. A. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 12. vº: *Une Cagete de fust et une bource de toile d'un fauconnier.*

* CAGIATUS, Coagulatus, Gall. *Caillé*, Ital. *Cagliato*. Chron. Modoe. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1184: *Se rexit volens videre si in calice esset sanguis; et vidit in calice sanguinem Cagiatum.*

* CAGIUS, Caseus, Ital. *Cacio*. Stat. Riper. cap. 12. fol. 3. vº: *Item de qualibet soma præsertim, sive Cagii, de viginti pensibus pro introitu solidi decem.* Vide supra *Cacius*.

† CAGOTI, de quibus Consuetud. Beneharn. tit. 1. art. 23. tit. 55. art. 45. non fuerunt Monachi, Anachorite aut Leprosi, ut quidem opinati sunt, sed genus quoddam hominum cæteris odiosum. De his audiendus est Oihenartus in sua Vasconia notitia. Cæterum, inquit, ea quæ Belleforestus in Cosmographia, et Paulus Merula part. 2. lib. 3. cap. 38. narrant de eo genere hominum, qui Vasconibus *Cagots*, nonnullis *Capoti*, Burdegalensibus *Gaheti*, Vascais et Navarris *Agoti* dicuntur, ipsos pro lepra infectis haberi aliosque inficere: in facie et actionibus eorum apparere aliquid, quod eos contemptui, detestatio-nique reddat obnoxios, omnibusque halitum et os grave olere, ipse vera præstare nolim: vereor enim ne præjudicatis vulgi opinionibus, potius quam certis experimentis horum fides constet. Non abruerim tamen illos publico contemptu laborare, et adeo etiam in propria natali humo peregrinorum loco haberi, ut neque ad Republicæ munera vel honores ipsis aditus pateat; neque rebus inter ejusdem vici aut pagi incolæ promiscue usqueaque uti concedatur. Connubio autem et communi victu cum nostris non tantum iis interdicitur: sed insuper decreto Curie Burdigalensis in publicum prodire, præterquam calceati et prætexto vestiti perspicue panni rubri segmento, interposita verberum poena, prohibentur. In plerisque municipiis semota a vulgo domicilia, in templis quoque segregatas stationes, et peculiare aquæ lustralis hydrias assignatas habent: itaque sordidus et illiberalibus artibus dediti, vilem et abjectam vitam ducunt. Christianorum olim nomine nuncupatos fuisse, e pluribus vetustis monumentis liquet, neque hactenus apud nos ea nomenclatura obsolevit. Ipsi vicissim nostros *Pellutos*, hoc est, pilosos, vel comatos vocant. Unde a nonnullis non inepte conjicitur, eos Gothorum qui olim Aquitaniam habuere, reliquias esse: et tam grave in Vasconibus horum vilium capiti fastidium, a veteris istius gentis in Gothos, perpetuos sui nominis hostes, odio natum. Christianorum etiam appel-

lationem, ab eadem gente nondum Christiana Religione imbuta, Gothis impositam, in hac Gothorum veluti fæce, ad nostram memoriam, integram remansisse. *Pelluti* demum sive *Comati* nominis rationem, ad priscum Aquitanorum comam alendi morem, referendum esse. Hæc ille. De iisdem *Cagotis* plura habet Petrus de Marca lib. 1. Hist. Benehar. cap. 16.

☞ Simile genus hominum exstat in Britannia Minori, quos *Cacosos* appellant, lingua patria *Caqueux*, *Cacous* vel *Caquins*. De his ita legitimus in Statutis Radulphi Episc. Treacor. ann. 1436. apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. col. 1610. et Marten. tom. 4. Anecd. col. 1142: *Item, quia cognovimus in dicta civitate et diocesi plures homines utriusque secus, qui dicuntur esse de lege, (id est, Judæi) et in vulgari verbo Cacosii nominantur, quorum conditio et habitatio debet esse separata ab aliis hominibus sanis, puta in esu, potu et aliis participationibus mutuis; nihilominus dicti Cacosii indebite et irreverenter, et ultra quam deceat, se immiscet cohabitationi et communioni ceterorum hominum, et maxime in ecclesiis parochialibus et aliis locis, in quibus divina celebrantur officia, præsumunt precedere alios homines in pacis et Reliquiarum osculo; et exinde contentiones et scandala oriuntur. Et ideo statuimus ut dicti homines legis sive Cacosii debeant in divinis officiis stare et residere in parte inferiori ecclesiarum, et non præsumant sanctos calices aut alia vasa ecclesiastica tangere, nec etiam osculum pacis ante alios homines sanos præsumant recipere, sed postquam fuerit tradita pax aliis, tradatur eisdem Cacosis, et hoc sub pena c. solidi. Refert idem Lobinellus col. 1350. excerptum e Regestis Cancellariæ Britannicæ ann. 1474. et 1475. quo jubentur Cacosii per Ducatum iter agentes, segmentum panni rubri vestibus assuere; mercaturam vero facere prohibentur, præterquam filii et cannabii, quod solam exercerent artem restionum. Ipsi quoque interdictum agrorum cultu præterquam hortorum suorum. Sed hoc posterius interdictum, quo ad summam egestatem redigebantur, immutatum fuit, Cacosii tractus Macloviensis data licentia agros habitationibus suis viciniore conduendi et colendi, certis tamen atque onerosis conditionibus adjunctis, quas videre potes col. 1362. in Edicto Francisci Ducis Britan. ann. 1477. Cacosorum fortunam miseratus Hevinus celebris Jurisconsultus iniquum esse eorum odium nulloque idoneo innixum fundamento comprobavit, atque decretum non multis ab hinc annis in eorumdem gratiam obtinuit a supremo Britannicæ Senatui; verum cum vix exuat, quæ semel imberberit animus, eadem fere, quæ olim, hodie durat Cacosæ plebis apud Armoricos alienatio.*

* **CAGUALIS**, Canalis lateritius, ut videtur. Reparatur factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *Eidem (teglulario) pro sexdecim magnis Caqualibus terræ, vocatis Grinneves, qualibet ex longitudine quatuor cannarum ab ipso emptis pretio pro qualibet v. sol.*

* **CAHALMEDINA**, Prætor urbis. Vide *Zavalmedina*.

† **CAHAN**, Vide *Cham* post *Caganus*.

† **CAHARIE**, Vide *Caya*.

† **CAHILLA**, Casula Sacerdotalis. Instrum. ann. 1377. ex Archivio S. Victoris Massil.: *Item unam Cahillam veluti rubei cum stola et manipulo. Credo legendum Casulla.*

* **CAHOUEtus**, Amictus pars, qua canonici in hyeme caput tegebant ejusque ornatus, seu Capitis tegmen quoddam, idem forte quod *Couet* in Comment. Margaritæ reginæ edit. ann. 1661. pag. 30. Stat. capit. Carnot. ann. 1519: *Capitulum ordinavit quod canonici presbyteri, qui voluerint deferre Cahouetos sub cappis nigris, deferant; et injunxit quod omnes et singuli canonici presbyteri deferant Cahouetos in processionibus sine cappis nigris. Cahuet de petit gris, in aliis Stat. ejusd. eccl. Vide supra *Belveria*.*

* **CAHOursINI**, Idem qui *Caorsini*. Vide in hac voce. Statuta synod. eccl. Carnot. ann. 1368. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1364: *Prohibemus ne quis in domibus, vel in locis et terris ecclesiarum Lombardos, vel alios advenas, qui vulgariè Cahoursini dicuntur, manifestos usurarios recipere præsumant.*

CAHSLITE, Mulctæ species apud Anglos. Vox Saxonica. Concilium Wintoniense ann. 1076: *Si autem post excommunicationem et satisfactionem venerint, forisfacturam suam, quæ Anglice vocatur Dferhyrnesse, seu Cahslite, pro unaquaque vocatione, Episcopo reddant.*

1. **CAHUA**, Vinum album et debile. Matthæus Silvaticus.

* 2. **CAHUA**, Casa, tugurium, Gall. *Cahute*; nisi forte legendum sit *Cabna*. Vide in hac voce. Terrear. castel. *d'Ibois* ex Reg. 24. Chartoph. reg. fol. 33. r.: *Unum sextarium vini pro quadam Cahua, sita in territorio ecclesiæ Orbelli juxta viam communem. Quahute, pro Cahute, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. ch. 159: Je lui ferai perdre sa Quahute et son corps; et appelloit sa Quahute, une vieille maison où il demouroit.*

* **CAHUCA**, f. Casula. Testam. Margar. de Ponteves domine de Trancio ann. 1448. ex Tabul. D. de Baschi: *Item legavit.... florenos viginti quinque currentes, pro una Cahuca sive Caybo tenenda... ad Dei servitium et beatæ Mariæ Magdalænæ.*

* **CAIA**, Domus, officina. Charta major. et civium Rotomag. ann. 1262. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 137. r. col. 2: *Item mercatum suum de Rothomago, quod vocatur mercatum de veteri turre, cum hala ad telas, cum omnibus ædificiis, Cais, plateis, etc. Vide *Caya*.*

CAIA, CAIAGIUM. Vide *Caya*.

† **CAIANI**, CAINITÆ, Homines inter Gnosticos perditissimi, qui perditissimos quoque vita functos summo cultu venerabantur, ut Cainum, a quo nuncupati, Core, Dathan, Abiron, Sodomitæ et maxime Judam proditorem. Innumeros fingebant Angelos conspicuos flagitiis, ut haberent quos imitarentur. De his consulendi Tertull. de Præscript. cap. 33. et 47. Hieron. lib. 1. cap. 33. Epiph. Hær. 33. Augustin. de Hær. cap. 18. et Baron. ad annum 145.

† **CAIBA FERRI**, f. Clathri ferrei, Gall. *Balustrades*, sic dicti ab Ital. *Gabbia*, Cavea, Gall. *Cage*, quia clathri majorum cavearum formam quodammodo referunt. Regimina Paduæ ad ann. 1381: *Kal. Jan. dominus Bertolinus de Mazis de Brixia Potestas Paduæ. Hic fecit fieri Caibam ferri propter Clericos. Et factum fuit fundicum bladi.*

* **CAIBOLA**, Vide *Garbota*. [Fr.]

CAILLIER, Arrestum Paris. 9. Maii 1321: *Item 3. cyphos de Caillier pretii 30. solid. Vide *Mæzer*.*

* Et *Quaillier*, vox vulgaris, Poculi species, cujus materiam et formam suspicari utcumque licet et sequentibus. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Char-

toph. reg. ch. 286: *Lesdis prisonniers eussent mis une sainture d'argent, et certains Cailliers ou hanaps en gaige. Aliæ ann. 1383. in Reg. 124. ch. 64: Raoulin Guillet vit quatre hanaps de Caillier ou de petit madre, desquelz l'en servoit en laditte taverne. Pour une begne de Cailliers petiz et grans, ... xij. den. in Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 253. v. Une douzaine de hanaps de madre ou Quailliers, in Lit. remiss. ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 2. Neque aliud videtur *Couaillier*, in Charta ann. 1357. ex Reg. 89. ch. 103: *Demie douzaine de henaps de madre, appelez Couailliers. Vide infra *Calca*.**

* Haud scio an idem sit *Caillier*, inter vadia et jura gent. Comput. in Reg. sign. Croix ejusd. Cam. fol. 126. v: *Quilibet magistrorum percipit per manum argentarii quasdam mitaines de panno, et quasdam cirothecas de cervo, j. Caillier, j. capellum de feltro. Ut ut est, pro instrumento ad capiendas coturnices, vulgo *Courcaillet* occurrit, in Lit. remiss. ann. 1425. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 264: *Une roiz et ung Caillier à prendre cailles. Ubi aperta est nominis origo. Vide infra *Quagliarodus*.**

† **CAIRATUS**, pro *Quadratus*, ut coniecto. Statuta Massil. pag. 395: *Omnes bodii botarum sive vegetum, quæ venduntur de cætero in Massilia a dictis boteris sint bironati, et quod gargaillus sit Cairatus.*

** **CAIRELIS**, Possessor *Coirelæ*, sive vici quadripartiti. Chart. Sanctii I. Lusit. reg. ann. 1196. ap. S. Rosa de Viterbo pag. 226: *Et singulas earum coirelarum rendatis nobis 6. 6. quartarii uniuscujusque coirelæ, et sedeant medietatem centeni, et atiam medietatem milio, per mensuram feræ de Constantim, quæ hodie ibi est. Et unus Cairelis rendatis 2. 2. pelles de conelios, et singulos almudes de pane cocito centeno, et 1. almude de cevada.*

CAIRELLUS, [Telum spissius et breve, forma quadrata, Gall. *Carreau*.] Vide *Quadrelli*.

† **CAIRO**, f. pro *Carto* Mensura frumentaria: hic autem si bene conjicio, Modus agri capiens tantum seminis quantum in *Cartone* potest contineri. Donatio Bernardi Atonis ann. 1138. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 489: *Campum de via majore et duos Cairones de terra, quæ sunt juxta condaminam Monachis S. Baudilli.*

* **CAIRONUS**, CAYRONUS, Saxum quadratum vel congeries lapidum, Gall. *Quartier de pierre, moëlon*, Provincialibus *Queyron*. Charta Massil. ann. 1263. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Quod habeat.... in dicto bedali pro dicto prato duo spasseria construenda, ubi melius et utilius visum fuerit eidem, bonis Caironis lapidis. Comput. ann. 1373. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 325. col. 1: Pro portando lapides, Cayronos, arenam, et de cauce, etc. Occurrit præterea ibid. tom. 3. pag. 46. col. 2. et tom. 4. pag. 64. col. 2. Vide *Cayronus*.*

† **CAISNINUS**, Quercinus, Gall. *de Chesne*. Vide locum in *Cavite*.

† **CAISSIA**, Arca, capsula, Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 510. ex conventionione anni 1345. de Galeis instruendis, in quibus sint cc. lanceæ, cccc. dardi, xx. *Caissæ vietonorum, in quarum qualibet ad minus sint D. vietonii, etc. Vide *Cascia*.*

* **CAITOR**, Colonus, qui prædium rusticum curat et colit. Charta Lotharii I. imper. ann. 843. apud Murator. tom. 5.

Antiq. Ital. med. ævi col. 196 : *Villam... cum ecclesia... una cum campo, qui vocatur Piscinula, et consistit in pago Areciense, cum Caitoribus suis atque omnibus ad se juste, etc.* Vide infra *Cajus*, et *Calatores*. [*] f. mendum pro *cultoribus*.]

* **CAIUM**, Gall. *Quai*, Area in littore onerandarum atque exonerandarum navium causa. Reg. Phil. Aug. 34. bis ex Chartoph. reg. part. 1. fol. 91. rº. col. 2. ubi de re dit. præposit. Ambian.: *In theloneo Caii et in traverso, xliiij. lib.* Vide *Caiaquum* in *Caya*.

† **CAIUS**, CAIA, Dominus, Domina, in libris Hispanicis. Vide Joannem Garsiam de *Aquesta conjugali*.

* **CAJUS**, Gr. γάδος, Mercenarius, idem quod supra *Caïor*, apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 829. bis et cod. Cenci Camerarii: *Duas curtes, quæ vocantur Piscaria et Flatianum cum Cajo suo, qui dicitur Tertius, una cum monasterio sanctæ Julię.* Vide Martin. Lexic. in hac voce.

* **CAIXIA**, Arca, capsula, Gall. *Caisse*. Charta ann. 1286. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 489: *Vidi fregi et dirui quandam capsiam ceu arcam fusti coopertam de argento,.... in qua Caixia seu arca erant ossa corporis S. Eulalię virginis.* Occurrit ibidem non semel. Vide *Caisia*.

† 1. **CALA**, in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 53. col. 1. in Litteris anni 1340: *Muniri faciatis et provideri arnesiis pro Cala et destructione arborum, vinearum et bladorum opportunis, utpote de guoys, falcibus, deytraux seu securibus, etc.* Ubi *Cala* videtur esse pro *Tala*, T. in C. mutato, ut alibi non semel. Est autem *Tala* hic idem quod *Vastatio, scissio*, a Saxon. talon, Carpere, detrahere, vel f. a Gallico *Tailler*, Scindere, amputare. Vide *Talare* et *Maleficium*. [*] Confer *Calare*.] *Cala* mendose legitur apud Marten. Anecd. tom. 3. col. 358:

Indomita stans Cala ferit colloque protervit.

Auctor ipse recte restituit post editionem absolutam, *Indomita stans calce ferit, colloque protervit*.

* 2. **CALA**, Poculi species. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Cala, Godet de fust, Gallice. Calarius, ille qui facit calas.* Vide supra *Caillier*.

CALABRA. S. Columbanus Epist. 4: *Vigilate, quia mare procellosum est, et flagris exasperatur feralibus, quia non a sola minax unda, quæ etiam permota pontum semper cautis spumosis concavæ vorticibus, hyperbolice licet de longe turgescens extollitur, et ante se Calabria sulcatis octo millibus trudit, etc.* Apud Festum de verbis veteribus *Calabra* dicitur *Curia ubi tantum ratio sacrorum gerebatur*. [Verum hic fortean est pro *salebra*.]

* Nostris *Calabre*, Machina bellica expugnatoria, si fides Anonymi, qui circa medium sæculi xiv de hæresi Albigenensium scripsit, apud D. *Vaissete* tom. 3. Hist. Occit. Verum corruptam vocem suspicor a *Carabaga*, quæ idem sonat. Vide in hac voce. [*] Vide Raynouardi Glossar. hac voce vol. 1. pag. 287.]

† **CALABRE**, f. Pelles ex Calabria, apud Rymer. tom. 7. pag. 356. col. 2: *Indumentum foderatum cum Calabre*.

† **CALABRI**, Versus obscæni. Gloss. Isid. Papias habet *Calabrii*.

* **CALABRINUS**, Ex Calabria. Stat. MSS. eccl. Tull. in unum collecta ann. 1497. fol. 10. rº.: *Vicarii vero et capellani scuriotis nigris communibus, non Calabrinis* (utantur). Ejusdem sunt originis,

quia ex eadem provincia, Equites levis armaturæ, quos primo *Calabriens*, dehinc *Calabrinis*, ac demum *Carabins* diximus. Vide *Calabre*.

† **CALABRIS**, Ventis siccis. Isid. Gloss. Quia, inquit Grævis, Calabria est æstiosa, ut ab Horatio dicitur l. 31.

* **CALABUM**, Vestis species. Arest. ann. 1318. in Reg. *Olim* parlam. Paris. pag. 394: *Per ejusdem curiæ nostræ judicium dictum fuit, quod... Hugo Franca restituet... unum gardecorsium et unum Calabum*. Sed. leg. *Colobum*. Vide infra *Colobium*.

* **CALADIA** VIA, f. Idem quod *Calcea*, Via strata, Gall. *Chaussée*. Charta ann. 1150. in Chartul. Cluniac.: *A prædicto fonte sit meta et lieva via Roberti Spaniæ usque ad Caladium de Rocheris, quæ est via ultra veterem capellam... in longum usque ad Caladiam viam, quam supra diximus*.

* **CALADRIUS**, vel *Caladrio*, Avis totus albus, et invenitur in atris regis. Glossar. Lat. ex Cod. reg. 4120.

* **CALAFACTUS**. Idem ac infra *Calefatus*, Ital. *Calafato* et *Calefato*. Impos. Off. Gazarie in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 414: *Item quod quilibet marinarius et soldum accipiens, et quilibet magister Calafactus, seu laborator teneatur et debeat quaytare et laborare*. [FR.]

CALAFATARE, Resarcire, proprie de navibus, *Calfater*, Legatio Ambassiatorum Ducis Andegav. ad Judicem Sardinie ann. 1378: *Licet duo carpentarii et nonnulli alii de dicta galea incessanter fissuras et dissuturas antedictas toto eorum posse clauderent et Calafatarent*. Gauffredus Malaterra lib. 3. cap. 14:

Obducunt imas alii lanugine rimas,
Atque picem liquidam propeant super addere quidam.

CALEFATUS, Ital. *Calafate*, Navium stipator, qui navium rimas et comissuras solidat et componit, apud Sannutum lib. 2. part. 4. cap. 15. et 20. *καλαφάτης* Heroni: unde Michaeli Imp. cognomen inditum apud Zonaram pag. 193. [Statuta Massil. pag. 286: *Decernimus... quod magistris seu carpentariis d'aissa vel Calafati operantes in mari, etc.* Ibidem pag. 445: *Statuimus, ut omnis Calafatus qui sit major capitaneus alicujus operis navis, antequam incipiat opus facere dictæ navis, juret, etc.*] De vocis etymo, vide Gorop. Bekanum lib. 4. Hermath. cap. 74. [*] Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1177. e. et Raynouard. Glossar. vol. 1. pag. 288.]

* **CALAGOGUS**, *Purgans coleram*, ex Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passio. cap. 3: *Quod si flavo vel rubeo fuerit colore (alopecia laborans) Calagogum dabo catarticum. Calagoga medicamina*, ibid. cap. 28. Ubi leg. *Colagogus*. [*] Κόλη, Tumor et ἀγώγη, quod movet, ciet.]

* **CALALUZIA**, Navis Indica. Maff. Hist. Ind. lib. 9: *Calaluzis quinque (ejusdem fere magnitudinis utraque actuaria sunt) id negotii dat*. Ita Car. de Aquino in Glossar. milit.

† **CALAMACUS**, CALAMANCUS, CALAMANTUS. Vide *Camelaucum*.

* **CALAMAR**, Piscis genus. Tract. de Pisc. ex Cod. reg. 6838. C. cap. 55: *Loligo magna, ea est quam nostri Calamar appellant, a thecæ scriptoris similitudine*.

1. **CALAMARE**, *Calamos post messorum colligere*. Ugutio.

† 2. **CALAMARE**, ut mox *Calamarium*, apud Rymer. tom. 7. pag. 357: *Unum Calamare de stanno*.

* 3. **CALAMARE**, [Gallice *Encrier*: *Unum Calamare argenteum et in parte deauratum*. (Inv. card. Barbo, ex transcript. Müntz, 1457.)]

CALAMARIUM, Vas, in quo asservantur encausta, vel atramenta, atque adeo ipsi, quibus scribimus, calami, unde nomen. W. Brito in Vocab.: *Atramentarium Græce Calamarium, quia in eo calami reponuntur*. Joan. de Janua: *Calamarium, cornu, ubi tenetur encaustum*. S. Hieronym. in cap. 10. Ezechiel.: *Καλαμάριον, ab eo, quod illo calami reconducuntur. Nos Atramentarium ex eo, quod atramentum habeat dicimus. Multi significantius Thecas vocant, ab eo, quod thecæ sunt scribentium calamorum*. Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 13: *Calamarium aureum margaritis et pretiosis gemmis insignitum*. Nicetas in Manuele lib. 3. num. 4. *δοχείον ἐρυθροδάκνου διάλθρον χρύσειον*. Concilium Calchedonense act. 1: *Ἀπὸλαψαν αὐτῶν τὰς βίβλους, ... θέλοντες λαθεῖν καὶ τὰ Καλαμάρια*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Calamarium, Lieu à mettre plumes. Cornet à aincres*, in altero Gall. Lat. ex Cod. 7684. *Galimart*, apud Rabelais. lib. 1. cap. 14. *Galimart* ridicule, pro *Culbro*, in Lit. remiss. ann. 1481. ex Reg. 209. Chartoph. reg. ch. 138: *Où est le villain Cornard, qui a le Calamart, ... voulant dire du suppliant qui avoit un grant cousteau à sa sainture*. Cencius ubi de instituendo scrinlario: *Tunc pontifex dat ei pennam cum Calamario, sic dicens: Accipe potestatem condendi cartas publicas secundum leges et bonos mores*.

† **CALAMATUS**, CALAMAUCA, CALAMAUCUM. Vide *Camelaucum*.

1. **CALAMELLA**, CALAMELLUS, CALAMAULA, CALAMAULIS, Fistulatorius calamus, quo in bellis etiamnum utuntur Helvetii. Papias: *Calamaula, canna, de qua cantatur. Calamaulis*, in Notis Tyroneis pag. 173. Eustathio, *Καλαμαύλης*, qui calamo in tibiam formato canit. *Calamella*, apud Ugutionem, *Canna*, cum qua quis canit, unde *Calamellarius*, qui ea cantat. Jacobus de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. et Oliver. Schol.: *Volebant enim sibi facere nomen, cum tubis, Calamellis, et signis multis progressi*. A calamis efficta vox *Calamellus*, fistula, nostris *Chalumeau*, hodie: *Chalemelle*, olim. Chron. MS. Bertrandi du Guesclin: Trompes et Challemelles, et cors Sarazinois.

Alibi:

N'y ot trompe sonnée, ne autre cor baudî,
Ne nulle Challemie, ne bombarde ossi.

CANNAMELLA dixit Dantes in Infern. Cant. 22. Neque aliæ sunt *Calamelle*, a *flageolis*, seu, uti appellamus, *Flageolets*. Guill. Guiart ann. 1270:

Lors r'oissiez trompes sonner,
Cors, tabours, Flageus, et chevretes.

Idem ann. 1304.

Tabours sonnent, et Flageix pipent.

Un Roman MS.

Les tropes, li Flajol, li cor, et li tabour.

CALAMAULÆ, *Fistulæ organorum*, Ugutioni.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Calamaula, fleute Gallice, a Calamus et aula*. Hinc

* CALAMAULARIUS, Qui calamo seu fistula canit, *Chalemelloin*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Chalemeler*, *Fistula canere*, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 3. ubi de Orpheo:

Toudiz aicit Chalemelant
La douceurs de ses chaleméaus.

* *Chameller*, eadem notione, tom. 2. Poemat. reg. Navar. pag. 182.

† 2. **CALAMELLA**, vel **CALAMELLUS**. Vita S. Faronis num. 114. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 621: *Dum quaedam dies infelicem quemdam virum hujus Basilicæ gremio officio membrorum destitutum obtulisset, et reptantem manibus et Calamellos tibiarum contractum via ostium ecclesiæ eum intus recepisset. Mabilionius suspicatur legendum. Columellis. Si retinendum est Calamellis, crederem hujus miseri tibiæ sic appellatas fuisse, quod graciles essent, instar calamorum, Gallicæ Grêles comme des Flageolets.*

† **CALAMELLUS** MELLEITUS, Saccharum. Vide *Cannamella* post *Canamella*.

* **CALAMENTUM**, *Lo menatore*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CALAMISTRUM**, *Esclice à crépir les cheveux*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Stat. colleg. Navar. ann. 1315. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 516. r: *Nullus comam nutriat, nec habeat Calamistrum, nec cucufam; sed tonsuram rotundam deferat et coronam satis largam*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Enrigotar, Prov. Calamistrare*. Utitur Plautus. Vide Martin. Lexic. v. *Calamister*.

† **CALAMEUS**, *Januarius mensis*. Papias in MS. Bituricensi.

CALAMI. Papiæ: *Hastæ candelaborum, in modum calamorum factæ*. Vide Exod. cap. 25. 30. 37.

† **CALAMINA**, Cadmia, lapis ærius seu species terræ fossilis, quæ cum cupro commiscetur, ut flavum fiat, Gall. *Calamine*. Consuetud. Lemovic. art. 71: *Sciendum est, quia de cupro, stamno et plumbo, et de terra Calaminæ, et filo lanæ redduntur centum et sex libræ pro quintali*. [* Chart. Comit. Holsat. ann. 1254. ap. Lappenb. Document. Init. Hanseat. pag. 69: *De pondere calamini et cretæ denarium*.] Vide *Calammaris*.

* **CALAMITA**, *Bona gula interpretatur, et est quædam species piscis valens contra frigiditatem*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 521. Vide alia notione in *Penmensis*, nempe pro acu magnetica; nostris olim *Calamite*, quod ut docet Diction. Trevolt. ubi primum magnetem ad polium dirigi cognoverint, acum magneticam sic adhibebant, ut inter stipulas aquæ innatantes, ranæ calamitis instar, ja-centem collocarent, antequam pyxidis nauticæ coagmentandæ ratio inventa fuerit. [* Conf. Jal. Archæol. Naval. vol. 1. pag. 210.] Vide mox *Calamites*.

* **CALAMITARE**, *Calamitatem inferre*. Gemma Gemmarum.

* **CALAMITARI**, **CALAMITA SIGNARI**, actus adhibendi acum magnetis virtute præditum ad fodinarum directionem notandam. Ordinament. super arte fossarum rameriæ et argent. civitat. Massæ, sæc. XIII. in Arch. stor. ital. App. tom. VIII. pag. 648: *Item quod omnia partita stantialia posita et ponenda inter aliquas foveas... debeant Calamitari, et cum calamita signari postquam posita et facta erunt; et scribatur in instrumento sententiæ ad quem ventum partita respiciunt*. Hinc patet acum amalphanum jam ab illo tempore ad fodinarum usum fuisse. [FR.]

* **CALAMITA SIGNARI**. Vide *Calamitari*. [FR.]

† **CALAMITES**, *Genus ranarum, vocatæ, quoniam inter arundines fructicesque vivunt*. Gloss. San-German. MS. num. 501.

[* ex Isidor. Orig. lib. 12. cap. 6. sect. 58.] Vide *Gutta* 6. *Macula*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Calamites, Raine de champs*. Occurrit apud Plin. lib. 32. cap. 7. et 10.

* Vocis Gallicæ *Chalemastit* origo mihi incomperta, qua vile quoddam officium significari videtur, in Lit. remiss. ann. 1474. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1276: *Villain plus que Chalemastit*.

1. **CALAMIZARE**, *Læta cantare, a calamus*. Joan. de Janua, et Gloss. Lat. MS. ex Græco καλαμίζειν. [Papias MS. habet: *Calamisare, Non læta canere*.]

* 2. **CALAMIZARE**, *Spicas legere*. Glossar. jam laudatum: *Calamizare, chalen-deter vel glaner*. Vide *Calamare* 1.

* **CALAMMARIS**, *Lapis purgans oculos ab infirmitate*, Gall. *Calamine*. Por mal des euz (yeux) prenez de cette pierre un petit, e ræz entor, e fetes poudre, e destrempez en vin blanc, e puis si le colez parmi une valle doublée qu'il n'i aille point de grosse substance de la pierre, puis en porrez degouter es euz o une pane ou o autre chose. Ita ad Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Chalemine*, in Stat. Macer. MSS: *Le cent de Chalemine doit iij. den. le cent d'alun doit iij. den*. Vide *Calamina*.

† **CALAMULÆ**, *Fistulæ organorum, Ugutioni*.

1. **CALAMUS**, *Fistula, qua sanguis Dominicus hauritur*. Tabular. Monasterii S. Theofredi Velavensis: *Calices argenteos auroque decoratos sex, cum uno Calamo argenteo*. Vide *Canna argentea* in *Canna* 4.

* [Armorum dicti domini nostri elevatione in *Calamo* aureo ad sugendum eucaristiam facto Mandat. camer. apost. arch. vatic. ann. 1417-21, f. 487.]

* 2. **CALAMUS**. Porrigebant calamum Argentoratenses in traditionibus symbolicis. Charta ann. 1311. in Alsatia Diplomat. num. 857. vol. 2. pag. 96: *Redditus annuus 52. quartalium et 3. sextariorum tritici et siliginis... reservato sibi usu fructu eorumdem ad tempus vite sue... donavit et per porrectionem Calami tradidit simpliciter et irrevocabiliter, etc.* Alia ann. 1314. ibid. num. 877. pag. 107: *Simundus et Conradus de Frundesberg... vendiderunt, tradiderunt et libere resignaverunt per porrectionem Calami, ut est moris, quemore schottationis secundum consuetudinem civitatis et diocesis Argent. pro traditione habetur, Nicolao dicto Zorn sculteto Arg. presenti et ementi pro se et ejus heredibus universis feodi capacibus... curiam sitam in villa Sesenheim, etc.* Vide ibidem num. 893. pag. 114. et num. 897. pag. 116.

* 3. **CALAMUS**. Vide *Penna* 2. Chronic. Gottwicense pag. 14. Isidor. Origin. lib. 6. cap. 14. sect. 3.

* **CALANCA**, f. *Locus humilis, depressus*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Et postea protenditur ad caput Arquembaudi, ubi est quædam Calanca... Et postmodum volvitur per quandam Calancam usque ad claperium de Poma*. Vide infra *Calata* 2.

1. **CALANDRA**. Jacobus de Vitriaco lib. 3. ann. 1218: *Majores congregati sunt ad Calandram templi, quid facerent, deliberaturi*. Alias *Calandra*, Italis est alaudæ species, quam a *Galerita*, de qua suo loco, dictam putat Octav. Ferrarius. Eadem, quæ *Calandrus*.

* 2. **CALANDRA**, *Navigii species, idem quod Chelandium*. Charta Frider. II. imper. ann. 1225. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom. [* Pertz. Leg. vol. 2. pag. 255.]: *Ducemus nobiscum centum*

Calandras, et tenebimus quinquaginta galeas similiter per totum biennium, si necesse fuerit, bona fide armatas. Ubi de passagio transmarino. Hinc Jacob. de Vitriaco intelligendo videtur de ea parte ædis sacræ, quæ *Navis* nuncupatur.

* 3. **CALANDRA**, *Ornamentum capitis muliebris*, Hispan. *Calandrajo*, idem quod mox *Calantica*. Comput. MS. ann. 1245: *De cucufis pro domina comitissa per Johannem vicecomitem, xxx. sol. De duabus Calandris emptis pro eadem per Morellum, xx. sol.* Vide infra *Calendrum*.

CALANDRUS, *Gryllus, cicada, curculio, vulgo Calandra*. Italis *Calandra*, apud Fridericum lib. 1. de Venat. cap. 35. Conradus de Monte Puellarum in Vita S. Erardi Episcopi cap. 1: *Et tanquam Calandrus dulcisonans in myrica, et sicut philomela nocturna silentia decorans*. Ubi Bollandus: *Curculio vulgo Calandra dicitur, Teutonibus Kalander*. Vide V. Cl. Ægid. Menagium in Origin. ling. Franc. et Ital. et *Calandra* 1. [* Adde Frischium in Lexic. German. voce *Calender*. ADEL.]

† **CALANGIA**. Vide *Callegia*.

CALANNUS. Vide *Chelandium*.

† **CALANTICA**, *Tegumentum capitis ad usum mulierum*. Blosius Ortyzius in Itinerario Adriani VI. cap. 16: *Mulieres hujus civitatis ornantur mundo satis honesto, absque palliis, crinibus solutis sub Calanticis*.

* Occurrit præterea in Stat. Avenion. lib. 1. rubr. 34. art. 5. Sed a Glossario vox prorsus amandanda, cum ea usus sit Cicero, Nonio teste. Vide Martin. Lexic. in hac voce et infra *Calota*.

* **CALAPHARIUS**, *Qui navium rimas et commissuras solidat et componit*, in Gloss. Ubald. ad calcem *Docum. d'amor*. Barber. pag. 257.

1. **CALARE**. Papiæ: *Ponere, vocare*. Gloss. Græc. Lat. MS: *ἰνοθερεῖν, Kalo, cio, voco*. Editum habet *Calcio*, quæ vox ad Græcam refertur. [Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episcopi:]

Et coiere simul, Berthwaldo jure Calante.

Utitur Gellius.] Vide infra *Calatores*.

2. **CALARE**, *Demittere, laxare, descendere*. [* Isidor. Origin. lib. 6. cap. 14. sect. 4: *Apud navitas Calare ponere dicitur*.] Ex Italico *Calare*. Gloss. Græc. Lat. *χαλᾶ σχοίνον, laxo, demitto*. Hist. Cortusiorum lib. 6. cap. 5: *Calata portæ levatura, seu Saracenesca*. Ibidem: *Captis custodibus, aperuerunt portam S. Joannis, et pontem Calaverunt*, i. pontem demiserunt, *ils ont baissé le pont-levis*. [Jacobi Auriæ Annal. Genuens. lib. 10. ann. 1286. apud Murator. tom. 6. col. 592: *Ecce naves... onerata... quibus obviam ivit, et eas fecit Calare*. Col. 604: *Quumque illi de nave exquisiti essent pluries per mercatores et homines galearum dictarum ut Calare deberent, etc.* Et col. 606: *Quum galeas Januensium a longe vidissent, velis et arboribus festinanter ad terram Calatis, versus galeas Januenses diverterunt*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. apud eumd. Murator. tom. 8. col. 1093: *Scalas apposuerunt et Calavit super murum civitatis*. Statuta Piscatorum Massil. MSS: *Nullus piscator audeat neque possit Calare certam artem piscandi Tonaira de posta a loco de l'Estaca in mari usque ad gargatam portus Massiliæ; id est, Retia laxare, quæ dicuntur Tonaira de posta*. Ibidem: *Neque licitum sit Calare diebus nec vigiliis*.] [* Vide Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1177. c.]

CALARIA, Joanni de Janua, *Navis*

quæ ligna portat. *Calo, ille, qui ligna portat.*

* **CALARIUM**, [carbones ardentes, (DIEF.)]

* **CALARIUS**. Vide supra *Cala* 2.

* **CALASNEO**, Conterminus, qui agrum collimitaneum possidet. Lex Bajwar. tit. 21. § 1: *Nullus de alterius silva, quamvis prius inveniat, aves tollere presumat, nisi ejus commarchanus fuerit, quem Calasneo dicimus.* [** Grimmius Grammat. German. vol. 2. pag. 735. legendum censet: *Calasuco a Laso*, Pascuum, quasi Compascens. Confer eundem in Antiquit. Juris pag. 498. Graff. Thesaur. Ling. Francicæ vol. 2. col. 294. radice *Lasn*, et mox]

* **CALASNUS**, Conterminatio. Charta ann. 828. apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 279: *In agris, in pasuis, in vineis, in aquarum decursibus, in omnibus Calasnis et interminis, etc.* Vide *Calasneo*.

* **CALASTICUM**, Purgatorium, in Glossar. Lat. Ital. MS. [** Vide Forcellin. in *Chalasticus*.]

* **CALASTICUS**, *Calefactivus*, ex Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 133: *Qui enim solis usi sunt Calasticis adiutoriis, etc.*

† 1. **CALATA** COMICIA, ἀρχαιρέσια, δις τοῦ ἔτους γυνόμενα, *Sacra pontificalia*. Supplem. Antiquarii. Vide *Calatores*.

* 2. **CALATA**, CALLATA, Via strata, quæ in declivitate vergit, f. ab Ital. *Calata*, descensus, nostris *Callate* ex Cotgravo. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 53. ex Cod. reg. 4659: *Teneantur reficere Calatam et levatam Dureniciæ. Et cap. 81: Removeantur Callatæ, quæ sunt in civitate, ubicumque sint infra civitatem, de magnis lapidibus, vel aliter periculose, et eorumdem arbitrio fiant Calatæ, ubi infra civitatem sibi visum fuerit debere fieri, de lapidibus minutis.* Charta ann. 1229. ad calcem eorumd. stat.: *Quam (aquam) accipietis in Callata pontis boni passus citra ipsum pontem, etc.* Vide *Callata*.

* **CALATHUS**, Tumulus, ut notant docti Editores ad Acta S. Joan. episc. tom. 6. Sept. pag. 31. col. 1: *Quod (corpus) postea, sedato pavore, ipso in loco ejus concives antiquissimo Calatho nimium gementes locaverunt.*

* **CALATICUM**. Papias [Edit. et MS. Bitoric.]: *Distylichum, genus ordei dictum, quod duos ordines habeat; hoc plerique Calaticum vocant.* Vide eundem Papiam in *Calaticum*. [** Utrouque loco exscripsit Isidor. Origin. lib. 17. cap. 3. sect. 10.]

* **CALATORES**, Festo, *Servi*, ἀπὸ τοῦ καλεῖν, quod est vocare, quia semper vocari possent ob necessitatem servitutis. Gloss. Lat. Græc: *Calatores*, δοῦλοι ἀπόστολοι, περίπολοι. *Calator*, κλήτωρ. *Calatores*, ἐκδιότατοι ἱερέων. Gloss. Isidori: *Calator, Minister sacrorum*. [** Vide Forcellin.] Sed aliud sonat apud Leonem Ost. lib. 3. Chr. Casin. cap. 58: *Gualterius... reddidit B. Benedicto fluvium Lauri cum tota piscaria sua, et ipsam focem S. Benedicti cum tota piscaria et Calatoribus suis, tam intus, quam foris, cum introitu et exitu suo.* Ubi forte *Calatores*, remiges sunt: nam Italis *Calar remi*, est navigare. [Malim *Piscatores* intelligi a *Calare* 2. quod vide.] [** Vide supra *Calor*.]

* **CALATRAVÆ** MILITES, Ordo sacrae militiae equestris a Calatrava oppido ad Anam fluvium nuncupatus. Hujus auctores Raimundus Fiterius abbas ordinis Cisterc. et Didacus Velasquius ejusdem socius: multis immunitatibus amplificatus fuit ab Alex. III. PP. Vide Marian.

de Reb. Hisp. lib. 10. cap. 6. Ita Carolus de Aquino in Glossar. milit.

† **CALATUM**, Lignum piscatorum, seu Piscaria e lignis confecta. Acta SS. Julii tom. 1. pag. 168. in Processu de B. Petro de Luxemburgo: *Molendinarij vero unum Calatum sive lignum piscatorum, quod impediret illud molendinum æstimantes, magnas barras fusteas acceperunt.*

* **CALATURA**, pro *Theclatura*: quod vide.

† 1. **CALATUS**, *Poculi genus*, in vet. Glossario San-German. MS. num. 501. [** Vide supra *Cala* 2.]

* 2. **CALATUS**, Instrumentum rusticum, quo herbas secant, vel colligunt. Charta Joan. de Castel. dom. de S. Hilar. pro habitat. ejusd. ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 361: *Eis licebit herbas colligere cum faucillis ferreis seu Calatis in stannis nostris pacifice.*

* **CALAX**, *Adulator*, in Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Aliud ex Cod. 7641: *Calax, adulator, parasitus.* Ubi infra: *Colax, recte.*

† **CALBÆ**. Vide in *Calbares*.

* **CALBARES**. Chronicon Fontanell. cap. 9 [** Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 283. lin. 36.]: *Unde milites Christi alimoniam consequuntur, inde nunci pastus exhibetur canibus, inde armillæ, balthei, et Calbares fabricantur.* Ubi forte legendum *Calbei*. [** Malim *calcares* pro *calcaria*.] Nam Festus *Calbeos* ait esse *armillas, quibus triumphantes utebantur*: unde postmodum quævis ornamenta ita dicta, etiam equorum. Gloss. Lat. Gr. *Calbæ*, κάσμη ἵππων, ubi Rigaltius ad Onosandrum *Calbei* restituendum censet, vel *Calbea*, ut Salmasius ad Hist. Aug. pag. 227. Papias: *Calbæ, armillæ, quæ militibus ob virtutem dantur.*

* Vide Castigationes in utrumque Glossarium v. *Calbæ*. Huc referri utcumque potest verbum *Chalbinder*, quod obscure usurpatur, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 94: *Comme le suppliant pissoit contre le mur, passa auprès de lui Jehanne femme Colin Fouquart, qui estoit costumiere de parler assez de légier et lui commença à dire que il avoit un grant.... et que sa femme en seroit la nuit bien Chalbindé.*

* **CALBASIUS**. Hist. Miscella lib. 18. pag. 160: *Sericum copiosum, ac piper, et Calbasias canisias multas.* Sed reponendum *Carbasias* suadet Theophanes, qui καρβάσια καυσία habet.

† **CALBEUS**. Vide *Calbares*.

† **CALBINO**, *Memor*. Papias.

† **CALBISTIA**, *Meror*. Glossar. San-German. MS. num. 501.

* **CALBITIO**, *Meror*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646. [** In Gloss. cod. reg. 7644. ut ex Isidoro: *Calbitio, memor*.] Vide *Calbino*, *Calbista* et *Calvitia*.

† 1. **CALÇA**, Calx, Ital. *Calce*, Gall. *Chaux*, Lit. ann. 1367. Tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 723. art. 5: *Eciam erat quæstio cujusdam portalis, situati in muro dicti loci ante portam castris, quod fuerat clausum cum Calça et arena per homines dicti loci.*

* 2. **CALÇA**, [calca, turba, multitudo hominum sese invicem prementium. Est cognomen masculinum Romanum. Val. Max. 9. 15. n. 5. Quid Trebellius Calca? quam asseveranter se Clodium tulit!]

* **CALCAREPA**. Will. Brito in Vocab. MS: *Saljunca, est quedam herba spinosa, a salio, quod salire facit calcantes, et propter hoc vulgariter Calcarepa dicitur, quod calcantes facit crepare.* Glossæ Biblicæ MSS: *Palliolus, Calcarepa*. At Ruellius lib. 2. de Natura stirpium cap.

117. et lib. 3. cap. 83. *Calcarepam*, Gall. *Chaucetrape* vocari ait. Hunc consule, si lubet.

* **CALCADIS**, *Atramentum album*, *Blanc d'Espaegne*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

* **CALCADOYRA**, vox Occitanica. Macetræ species, in qua prius calcantur racemi, quam in cupam projiciantur. Inventar. ann. 1320. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item unum embut et duas Calcadoyras.* Vulgo *Caucadoires*. Vide *Calcatatorium*.

* **CALCADURERIUS**. Vide infra *Calcatura*.

* **CALCAGIUM**, [* Tritura bladorum, quæ apud Provinciales pedibus jumentorum fit: quod jus ita ad dominos feudales in Provincia pertinet, ut eo legitima feudi possessio asseratur. Vide infra *Equalia*. Transact. ann. 1501. ex schedis Pr. de Maraugues: *Cum equibus per ipsum dominum seu suos providendis, seu quibus Calcagium bladorum et granorum hominum ipsorum Turris Auguesii ipse magnificus dominus tradiderit.* Vide supra *Cabestragium* et infra *Calcatio* et *Calcatura*. Extat alia notione] in *Calcea*.

* **CALCALENTERIS**. S. Columbanus Epist. 4. de Paschate: *Quid ergo dicis de Pascha 21. aut 22. lunæ, quod jam (tua tamen pace dictum sit,) non esse pascha, nimirum tenebrosam, a multis comprobatur Calcalenteris.* Ubi forte legendum *calculatoribus*: nisi *calcalenteris* legatur, id est, viris doctis. Nam χηλκέντερον cognominatum Originem notum. [Hoc est, juxta vim nominis, Pectus æneum: quocirca Cangius nonnihil a scopo videtur aberasse. Ob immensos labores potius, quam ob doctrinam Græci χηλκέντερον dixerunt Originem, Latini *Laboriosum*. Si *Calcalenteris* mendose scriptum est, malle *Calendariis*, qui supputant Kalendas et tempora, quam quodvis aliud vocabulum.]

* **CALCANEUM** ERIGERE, Rebelle, Gall. *Se révolter*. Charta ann. 1281. in Chartul. Hannon. ch. 23. ex Cam. Comput. Insul.: *Cum illustris domina Margareta, tunc Flandriæ comitissa, adversus Romanum imperium... indevotionis erecto Calcaneo, ipsum imperium sive regem per ingratitudeis vitium adeo provocasset, etc.* [** Epistol. Adriani IV. PP. ad episcop. German. ann. 1158. ap. Hahn. Monument. inedit. vol. 1. pag. 126: *Vix aliquem de principibus suis, qui forte Calcaneum suum contra eum levaret, possit armis compescere.*]

† **CALCANEUS** LOCUS, f. Locus calculosus. Chartular. S. Crucis Quemperleg. fol. 82. verso: *Et statim iterum (fossa) curvat quasi ad caudam ipsius villæ ad ipsam petram jacentem, in quo Calcaneus locus est.*

† **CALCANIUM**, Simili notione. Acta SS. Maii tom. 2. pag. 183. in Miraculis S. Joannis Beverlac.: *Tandem per loca palustria gradiens... plantæ pedum ipsius pellisque interior acutis Calcaniis frutisque pungentibus ita terebrata sunt.* In egrapho scriptum erat *calonicanis*: quod correxit Continuator Bollandi.

* *Calculus*, Gall. *Caillou*.

1. **CALCAR**, Boiæ seu Collarii ferrei species, vel collistrigium, in Miraculis S. Catharinæ Suecicæ num. 12.

* **CALCARIUM REDDITUS**. Charta Odonis Archiepisc. Rotomagens. mens. Jul. ann. 1266: *Redditus in frumento, avena, blado communi, nucibus, denariis, caponibus, gallinis, anseribus, ovis, panibus, garbis, Calcaribus, mutonagis, etc.* [** Vide infra *Calcaria* in *Calc.*] [Codex

MS. Nobiliac. apud Stephanotium Antiquit. Pietav. tom. 3. pag. 528: *De quibus reddunt viginti et quoque solidos annuatim, et tenent ad homagium planum et ad una Calcaria de placito ad mutationem Abbatis et ad mutationem de patre et filio. Charta anni 1403. inter Schedas D. de Mazaugues: Pro præmissis libertatibus... gratis... hæredes... in signum nostri majoris domini unum par Calquarium deauratum.... servire tenentur.*

CALCARIA AUREA. Militum propria erant: cum enim armis accingebantur, ipsorum pedibus aptabant. Joannes Monachus Majoris Monast. de Gaufridi Ducis Normanniæ Militia agens: *Calcaribus aureis pedes eius stricti sunt.* Hist. Caroli VI. de Ludovici II. Regis Siciliae et Caroli fratris Militiis: *Eos accingit baltheo militari, et per Dominum de Chauvigniaco Calcaribus deauratis jussit Rex Carolus insigniri. Cavaliere a Spron d'oro,* apud Joan. Villaneum lib. 8. cap. 13. lib. 10. cap. 1. *Eques auratus, Scriptoribus recentioribus. Raimundus Montanerius in Hist. Aragon. cap. 240: Lo Compte bataylla arengada ab 200. cavallers Francesos, tots ab Esperons d'or, e molt d'altres del pays, ab les gens de peu vench vers la campanya.* Huc pertinet, quod olim obtinuit proverbium, apud Boncompagnum in Arte dictaminis MS. *Plus fulgent Calcaria, quam altaria.* Ita fuisse veterum Francorum calcaria, auctor est Joannes Puricellus in Monumentis Ambrosianæ Mediolanensis Basilicæ pag. 71. quo loco tumulum detectum et apertum Bernardi Regis Italiae, Pipini filii, describit: *Sed et Bernardi pedibus ita calcæatis Aurata induerunt Calcaria, ex ære, quod nos vulgo Rame nominamus. Figuræ tamen illæ erant parum admodum ab hodiernis et nostratibus diversæ: in exterioris cornu extremitate parvum erat et rotundum foramen, e quo superne fibula, inferne autem ansula eodem ex ære pendeabant. Ansula consuta claviculo erat corrigia e corio, rubri pariter coloris, quæ desub pede per alterum inferioris cornu foramen modice longum deducta, et illi fibulæ inserta, Calcar pedi astringebat. Rotula vero et Calcariis dorso modice prominens senis et perbrevis circum radiis acuminata vergit deorsum.* Vide Notas nostras ad Stabilim. S. Ludovici lib. 1. cap. 118.

* Aureis etiam, aut saltem deauratis, ornabantur Doctores Universitatis Aurelianensis, quippe qui in suo ordine primi, ut milites in suo; quod discimus ex Stat. ejusd. Universit. ann. 1867. in Cod. reg. 4223. A. fol. 65. r.º: *In eorum festis solemnibus (cum) equitabatur, suis doctoribus solvebantur, videlicet sella, frenum et Calcaria deaurata.*

CALCARIA ARGENTEA, Scutiferorum erant. Regestum Homagiorum Nobilium Aquitaniæ ann. 1273. ex Camera Comput. Paris.: *Et si aliquis eorum non esset Miles, debet servire domino regi cum caligis albis de scarleto, et Calcaribus Argentatis.* Chron. Franc. ex Bibl. Memmiana: *Nous avons trouvé la bataille contre le plus vaillant escuier, qui oncques en son temps chaussa Esperons Blancs.*

CALCARIA AMPUTARI solebant Militibus, cum degradabantur. Thomas Walsingham, de Andrea de Harcley, Comite Carlilensi, exauctorato, et propter læsæ Majestatis crimen suspensio: *Nempe primo degradatus est, Amputatis securi ad talos suos Calcaribus, et sic vicissim discinctus est baltheo militari.* Le Roman de Garin MS:

Li Esperons li soit Copé parmi
Prés del talon au branc acier forbi.

Statuta pro Militibus Balneaticis: *Si vous faites chose contre l'ordre de chevalerie, (que Dieu ne veuille) je Couperay vos Esperons de dessus vos talons.* In Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. cap. 128. dicitur de ignobili, qui militari cingulo donari se passus esset, quod le porroit prendre li Rois, ou li Bers, en qui chastellerie ce seroit, et Trencher ses Esperons seur un fumier. [*] Confer Grimmii Antiq. Juris pag. 712.]

CALCARATUS, Calcaribus pedes indutus, apud Matth. Paris ann. 1247. pag. 484. Vide *Calcarisatus*

* *Carcaire*, pro *Eperon*, ut videtur, a Lat. *Calcar*, mutata litera *l* in *r*, in Charta ann. 1370. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 338: *Il estoit tenu et subget (l'évêque d'Ayranches) venir descendre de cheval à la porte de ladicté chapelle, et y descendre de dessus son mullet ou mulle, sur lequel ledict sieur évesque est monté, acoustré de sa robe et saion et chausses, housses et Caircaires ou digarts.*

2. **CALCAR**, Prora galeæ, quæ lignum præfixum habet, quo ratas hostium transfiguntur percussæ. Vulgo illud *Calcar* dicitur, ait Anonymus auctor Hist. Hierosol. pag. 1167. nostris *Esperon*. [*] Vide Jal. Archæol. Naval. vol. 1. pag. 68. 238. 440. vol. 2. pag. 476.]

* 3. **CALCAR**, Vinum, quod primum libatur e duobus. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646.

1. **CALCARE LECTUM ALTERIUS**, in Lege Bajwar. tit. 7. cap. 1. § 3. Conjugium alterius violare. *Lectulum herilem ascendere*, in leg. 3. C. Theod. de Lib. causa. (4. 8.) Speculum Saxon. lib. 3. art. 45. § 6: *Uxor, cum mariti lectum ascenderit, etc.* Vide *Calcare*.

† **CALCARE LITEM**, Eam finire. Clotharii III. Præceptum pro Monasterio S. Dionysii tom. 1. Annal. Benedict. pag. 693. col. 2: *Quod et in præsentis judicium nostra utrasque partis pro Calcanda lite vise fuerunt accepisse; sed dum in ipsa causatione interderent, etc.* [*] ap. Brequin. num. 141. ubi *calcada*; forte elliptice dictum pro *sole calcato* i. e. die præstituta ad litem finiendam.]

CALCARE EQUAM, Equus dicitur, seu admissarius, quando eam init: nostris *Cowrir*. In Curia Generali Catalaniæ, acta Cervariæ sub Petro III. Rege Arag. ann. 1359. MS. statuitur: *Equam, quam ille, cujus fuerit, Calcari fecerit per equum aut ronssinum, non posse pro debito, vel alia causa, pignorari, seu recipi.*

† **CALCARE SOLUM**, in Lege Salic. tit. 40. pag. 74. edit. Eccardi: *Qui vero per vestigium sequitur, quod se agnoscere dicit, illo alio reclamante non offerre per tertiam manum voluerit, nec solum secundum legem Calcaverit.* Ubi doctiss. editor censet legendum, solum collocaverit, i. e. diem constituerit. [*] Vide *Callocare*.]

* 2. **CALCARE**, Vestigium alicujus insequi, qua notione dicimus, *Marcher sur les talons de quelqu'un.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Calcat, terit, vestigium insequitur ejus.*

* A verbo *Calcare*, nostri *Caucher* dixerunt, pro In struem ordinare, aggerere, vulgo *Ranger, tasser*. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 172: *Iceilui suppliant et Marguerite de l'age de xviij. ans, estans ensemble avec autres personnes en la granche, li où il Cauchioient un tas de foing, etc.* Lit. ann. 1397. tom. 8. Ordin. reg. Franc.

pag. 186: *Une estaple de quedes Cauchées et mises en pipes et tonneaux, etc.*

* 3. **CALCARE**, Perambulando anquirere, investigare. Stat. Vallis-Serian. rubr. 69. ex Cod. reg. 4619. fol. 95. r.º: *Communia dictæ vallis... possit... eligere calcatores ad Calcandum et perquirendum in et super ipsa communia... si quis occupaverit, secaverit et restrinxerit aliquas stratas, possessiones et bona ipsorum communium... et ad dividendum et separandum communia a divisio et ea terminandum.*

* 4. **CALCARE** solebant terram vel prædium, quod acquirebant vel dimittebant, ut illius limites certo noscerentur. Charta ann. 987. in Chartul. S. Vict. Massil.: *Recognoscebant quia nullum directum non habebant de illis vineis et de ipsis campis, et se guerpiunt, et stipulaverunt, et intra jacentem jactaverunt, et Calcaverunt.* Unde manifestum fit frustra ab Eccardo restitui solem, pro solum, in Lege Salica tit. 40. laudata voce *Calcare*. Vide *Percalcare*.

* 5. **CALCARE**, ut *Calchare*. Capitul. Nautic. Venet. ap. Pardessus. Collect. Leg. Nautic. vol. 5. pag. 21. cap. 1: *Patroni navium debent dare naves suas bene corzatas et calcatas de foris, etc.*

* **CALCARI**. Acta S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 443. col. 2: *Cujus (sanctæ) caro calcatur, dum premitur inferius; et cum dimititur, ad statum pristinum revertitur.* Id est, caro hujus Sanctæ, si digitis fuerit compressa, ut viventis corpus, ad tactum recedit et continuo revertitur.

CALCARIA, CALCARIENSES. Vide *Calx*.

* **CALCARISATUS**, Calcaribus instructus. Charta hominii ann. 1450. ex Cod. reg. 8542. 3: *Illustris princeps dominus Petrus dux Britannia, comes Montisfortis... procedens ense præcincto, ocreatusque et Calcariisatus, etc.* Vide *Calcarius* in *Calcar* 1.

† **CALCARIUM.** Vide *Calciarium*.

* **CALCARIUS.** Calceamentum, Italis *Calzare*, Gall. *Chaussure*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. col. 206: *Item dicimus quod nulli de civitate bon. vel districtu prohibeatur extrahere de civitate bon. Calcarios vel solas vel corrigias.* [FR.]

CALCATA, Atramentum citrinum, Joanni de Garlandia in Synonymis Chemicis. [Vide *Calcea*.]

* **CALCATÆ.** Hirtius de Bello Hispan. cap. 16: *Copiæque totæ eruptionem fecerunt, secumque extrulerunt Calcatas ad fossas complendas.* Erant itaque *Calcata*, si tamen genuina est Hirtii vox, cui nonnulli *cultatas*, vel *calcatas*, aut *crates* subrogant, virgultorum fasciculi, nostris *Fascines*. Vide Glossar. milit. Caroli de Aquino in hac voce.

* **CALCATENUS**, pro *Calce tenus*. Mirac. S. Audoeni tom. 4. Aug. pag. 853. col. 2: *Licet tibi, quantum video, pericula Calcatenus incumbant, tu tamen ne trepida.*

* **CALCATIO**, Tritura bladorum, idem quod supra *Calcagium*. Charta ann. 1442. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Equas pro calcando blada tempore messium seu Calcationum.* Vide Consil. Bertrandi tom. 4. Cons. 231. pag. 259. et infra *Calcatura*.

* 1. **CALCATOR**, *Calcar*. Charta ann. 1404. in Reg. feudor. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 227: *Ego Simona de Peliz, relicta defuncti Johannis Meschin... tenere confiteor... ad homagium lignum et ad duo Calcatores deauratos, seu devæ esperons dorez, vel quinque solidos de devorio, etc.*

* 2. **CALCATOR**, Inquisitor. qui de re

aliqua perambulando anquirat. Locus est supra in Calcarea 3.

CALCATORIUM, Torcular. Ita Gloss. Lat. MS. Reg. Addit. Ugotio: *Quia uva vel oleum Calcatur, vel extorta exprimitur.* [Greg. M. lib. 1. Dialog.: *Tunc vir Dei vineam ingressus racemos collegit, ad Calcatorium detulit, etc.* Thomasius in Dictionario suo Lat. Anglico Calcatorium exponit: *a limekillor pit, also the place, were they stampe grapes*, id est, Calcaria fornax, aut fovea, et Locus ubi calcant uvas. Amalthea: *Calcatorium, semita in cella vinaria inter duos lacus. Item, locus ubi calx coquitur, et ubi uva calcantur.* Vide quæ ex Palladio laudantur in voce Calcea.]

* Gloss. Cæsar. Heisterbac. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 695. col. 1: *Debent vindemiam colligere, et in carro suo ducere ad Calcatorium.* [* Chart. Donat. ann. 998. ap. Marin. in Papyr. Diplom. pag. 167. num. 106: *Medietatem de vinea in desertis posita petiam unam in integrum cum versulariis suis et terra ad calcatorio ponendum et residendum in commune.* Vide quæ ad hunc locum notat doctissimus editor pag. 323.]

† **CALCATUM**, f. Agger. Recognitiones de Vouta Vivariensis Diocesis in Archivo Principis de Rohan num. 18. cap. 41. fol. 49: *Item, plus pro medietate quorundam Calcatorum terre scitorum in dicto manso de Riparia confront. cum molendino prædicto et cum aqua Gluivie.* Vide Calcea.

* Videtur esse modus agri.

* **CALCATURA**, Idem quod supra *Calcagium*, Tritura bladorum, et præstatio quæ pro ea penditur, Provincialibus *Caucado*. Transact. ann. 1501. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Idem dominus asserbat se esse in possessione... percipiendi ab ipsis hominibus, pro jure Calcaturarum bladorum et granorum quorumvis ipsorum hominum per equas proprias ipsius domini... decimam partem integram ipsorum bladorum et granorum.* Rursum ibid: *Nec debeant solvere... pro jure Calcaturarum... eiqueseris, seu illo vel illis, quibus tales equæ, seu tale avere rossatum erit nisi vicesimam saumatam.* Ex quibus emendanda, quæ dicuntur infra ad vocem *Calcaturæ jus*; maxime cum in tota Provincia, teste locupletissimo eodem Præside, nullum extet torcular. Vide præterea Bertrandum in Consil. tom. 3. pag. 251. et tom. 4. pag. 259. Hinc

* **CALCADURERUS**, Qui ejusmodi præstationem exigit, in Sent. arbitr. ann. 1497: *Ordinamus quod... quantitatem bladi sic excoti intimare debeant dicto Calcadurero.*

* **CALCATURA**, CALCATORIA, CALCATURIA. Calcinae sarcina, qua jumenta gravabantur. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 105: *Et si laborabo cum asino... ad deferendum cuppos vel lapides, calcinam, sablonem, terram et limam, deferam non in sacco, sed in cistis justis de corbe culmis... Item Calcaturas deferam in cistis de corbe culmis;* et tom. II. pag. 182: *Et dicimus quod dicti yscarri teneantur mensurare seu facere mensurari cistas asinariorum, qui deportant sablonem et Calcaturas et limam.* Eorundem statutorum quidam Codices exhibent *Calcaturas*, alii *Calcatorias* et *Calcaturias*. [FR.]

† **CALCATURÆ JUS**, Illud quod domino competit, cum ejus subditi tenentur uvas suas premere in illius Calcatorio seu torculari. [* Vide *Calcatura*.] Nova

Gall. Christ. tom. 3. col. 1222. ex Instrumento anni 1321: *Ecclesie sue jura quartonis et Calcaturæ loci de Gatteris comparavit ab Isnardo de Cornilham anno 1321. Statuta Eccles. Glandatensis MS. ann. 1327: Præpositus... habet jurisdictionem in hominibus brevis præposituræ et ab ipsis servitium recipit, et alias schahudis et alia jura in eis et in eorum bonis... habet in frenagiis (furnagiis) mauturis, Calcaturis, bannis, et cæteris aliis, prout est assuetum.*

CALCEA, CALCEIA, CALCEATA, CALCETUM, Via strata, nostris *Chaucée*. *Itinerarius agger*, Marcellino lib. 19. *Agger nude*, Sidonio Carm. 24. et lib. 1. Epist. 5. [Occurrit pro via strata in Tabulariis Monasteriorum Tironensis et S. Florentii. *Calcea stagni* in nova Gall. Christ. tom. 2. Instrum. col. 421.] [* Vide Guerdarium in Prolegom. ad Chartul. S. Petri Carnut. § 8. pag. 12.]

CALCEIA, in veteri Aresto mox laudando et in veteribus Chartis apud Doubletum in Hist. Sandion. pag. 107. in Probat. Hist. Monmorenciac. pag. 409. in Hist. S. Mariæ Suesion. pag. 433. [in nova Gall. Christ. tom. 2. Instrum. col. 71.] etc.

CALCEATA, in Epist. S. Ludov. de liberatione sua: *Quia fluvius Thaneos non erat vadabilis, propter profunditatem aquarum et riparum altitudinem, fecimus super eum Calcetam, ut per eum pateret transitus exercitui Christiano.* Adde Vincentium Belvac. lib. 32. cap. 99. *Via Calcata, littus Calcetum*, in Charta Ottonis Comitum Viromanducor. ann. 1045. apud Hemerum. [*Cheminus Calcetius*, apud D. Brussel Tract. de Feodis tom. I. pag. 125. ex Regesto Campaniæ fol. 34.]

† **CALCATA**, Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 603: *Juxta Calcetam quæ duxit apud Nivenam.*

CALCETUM, Ingulfus: *De lignis et sabulo Calcetum solidum viatoribus fieri fecit.* Occurrit præterea apud Will. Thorn. ann. 1285.

CALCETA, in Monastico Angl. tom. 1. pag. 914. tom. 2. pag. 980. tom. 3. pag. 263. 265. et in Fleta lib. 1. cap. 20. § 41.

CALCEDA, in Chronico Andensi pag. 408.

† **CALCEDIA**, in Instrumento anni 1085. Tabularii S. Florentii.

† **CALCEDONIA**, Charta Radulphi Viromand. Comitum ann. 1163. in Tabulario Compendiensi: *In possessionem molendini associavit, ut idem Albericus suo sumptu stagnum, Calcedoniam et molendinum extrueret... molendinum, vivarium atque Calcedoniam in commune debent reparare.* Ibidem iterum atque iterum recurrit.

† **CALCERIA**, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 456: *Stratam publicam de Cameraco ad Atrebatum... fecit, quæ Calcera Brunehildis nominatur.*

† **CALCHIA**, Tabularium Calense pag. 162: *Tenemus et possidemus... ortos cum fossatis, Calchias, medietatem prati, etc.*

† **CALCIATA**, apud eundem Marten. tom. I. Anecd. col. 648: *Calciata et strata regia, quæ tendit ad villam de Sotavilla.* Hist. Dalph. tom. 1. pag. 97. in Instrum. ann. 1309: *Stagnum quod nihil valet... nam Calcata rupta fuit, jam diu est... et habet ibi subitus Calcetam stagni unum salicetum.* Occurrit iterum in Chartulario B. M. de Bono Nuntio Aurelianensi. etc.

† **CALCIATUS**, Calcea seu aggere munitus. Index reddituum Monasterii Cor-

beiens. e Codice MS. ejusdem: *In omnibus aquis nostris et marescis et eorum forisfactis nihil habet, nisi si maresci Calciami fuerint; medietas vicecomitatus nostra est, et altera Balduini de Douvs.*

Vocis etymon varie affertur. Spelmanus a calcendo dictas *Calceias* putat, quod quasi calceo muniantur contra injuriam plaustrorum et itinerantium. Somnerus a calce deducit, quia ejusmodi viæ calce, quam Galli *Chaux* dicunt, lapidibus muniuntur. Bergerus lib. 3. de Viis Rom. cap. 54. dictas censet a calcibus, seu pedum plantis, quibus teruntur; ut *calles*, a callo pedum vocati, ut ait Isidorus. Quo spectant illa Dudois de Actis Normanni. lib. 3. pag. 141: *Pervia, vieque, et semita ignovantur, quia a nemine calcibus alterantur.* Stephanus Paschasius in Disquisit. Francicis lib. 8. cap. 62. corrupte *Chaussée*, pro *Haussée* dictam putat, id est aggere. Alii eodem modo *calceas* appellatas volunt, quo *calcatoria* vocat Palladius lib. 1. de Rust. cap. 18. Ita enim in cellis vinariis semitas quasdam vocat edificiores inter duos lacus: in *basilicis* enim illis *vinariis* ut *Calcatoria* altiore loco constructa sint, præcipit: *ad quæ inter lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sunt, gradibus tribus aut quatuor ascendatur.* Mox addit: *Quod si cupis, locum suum deputabimus. Is Locus ad Calcatorii similitudinem podis brevibus et testaceo pavimento solidetur.* Ubi non desunt, qui *calcatoria* hoc loco appellari censent a *calcando*, id est, eundo, vel ab opere calcato, seu loricato, quo conficiebantur. Quo referri possunt ista Sidonii lib. 1. Ep. 5: *Ad usque aggerem Calcabili silice crustatum.* Ita *Calcabilem silicem* auctor libri de Constructione Ambasiæ n. 2. Vide Turneb. lib. II. Advers. cap. 2.

* Inter varias hujusce vocis originationes minime prætermittenda illa, quæ a *Calcata*, subaudiendo *terra*, quasi terra sit aggesta et vectibus densata, accessitur.

CALCAGIUM, Tributum, quod pro calcetis reficiendis a prætereuntibus exigitur, *Droit de Chaucée*, nostris: *Cauciage*, in Consuet. Hannoniensi cap. 106. [*Calciage*, in Charta anni 1213. apud Miræum tom. I. pag. 736. col. 1.] **CALCEIA**, in Charta Petri Episcopi Atrebatensis ann. 1194. apud Sammarthanos: *Sibi tamen retinuit... altam justitiam, portam, et Calcetiam in porta, etc.* Id est, tributum, quod ad urbis portam pro *calceia* exigitur. Regestum Peagiorum Parisiens.: *Chaussée est une caustume, assise et établie anciennement sur chars, sur charettes, sur sommes chargées, auquel li chausseurs prennent leurs Chaussées, à l'un plus, à l'autre moins. lesquelles Chaussées prises et demandées... par la raison de faire appareiller les Chaussées, les pons, et les passages de dans la Banlieue de Paris.* Charta Radulphi D. Codiciaci ann. 1187: *Dedi medietatem Calcagii mei de Crecy, tali conditione, quod de karro ferrato unum denarium accipiet talis moneta. qualis per quionagia non accipietur.* Arestum Curie Paris. ann. 1308. apud Loiseil. in Bellovaco: *Dicentes se esse in saisina capiendi et levandi pecuniam, que levari consuevit apud Belvacum pro calcetis faciendis, ac convertendi eandem... in Calcetis dictæ villæ reparandis.*

CALCEATA, Eadem notione. Charta Stephani Episc. Noviom. ann. 1129. in Tabul. Lehenensi: *Ab omni consuetudine, quæ a transeuntibus per eundem*

pontem exigitur, præter Calceatam absoluit. Charta 117. in Tabular. S. Bertini ann. 1327: *Disoient, que il avoient et devoient avoir et queuillir Cauchiage en leur ville et Seigneurie d'Arques.* Vide *Calcegium*, *Calcea* et *Calceiagium* suis locis.

CALCEAMENTA DEFERRE, PRÆBERE. Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 16: *Qui dum esset juvenili ætate florens, a parentibus sponsati vinculo obligatur, cumque, ut ætati huic convenit, amori se puellari præstaret affabilem, et cum populis frequentibus etiam Calciamenta deferret, contigit, ut, etc.* Idem cap. 20: *Denique dato sponsæ annulo porrigit osculum, præbet Calciamentum, celebrat sponsalium diem festum.* Alludit forte ad id, quod legitur in libro Ruth cap. 1. v. 8: *Hic autem erat mos antiquitus in Israel inter propinquos, ut si quando alter alleri suo juri cedebat, ut esset firma concessio, solvebat homo Calceamentum suum et Dabat propinquo suo: hoc erat testimonium Cessionis in Israel.* Sed et nescio, an huc spectent, quæ habet Chronicon Regum Manniæ, de Olao Magno Rege Norvagiæ: *Murecardo Regi Hiberniæ misit Calciamenta sua, præcipiens ei, ut ea super humeros suos in die Natalis Domini per medium domus suæ portaret, in conspectu nuntiorum ejus, ut inde intelligeret, se subjectum esse Magno Regi.* Ita forte apud Gregorium Turo-nensem sponsus sponsæ calceamenta deferrebat et præbebat, in obsequii symbolum. [** Vide Grimmii Antiq. Juris pag. 155.]

CALCEAMENTA secundum Romanum usum habere jubentur Presbyteri in Capitulari 3. ann. 789. cap. 8. Eginhardus in Vita Caroli M. de eodem Principe: *Longa tunica et chlamyde accinctus, Calceis quoque Romano more formatis induebatur.* Vide *Armiger*, *Campagus*.

† **CALCEAMENTARIUS**, Sutor, qui calceos onficat, Gall. *Cordonnier*. Gloss. Græc. Lat. ὑποδηματικός, *Calceamentarius*, *Caligarius*.

* **CALCEAMENTUM** in altum projicere, Superstitionis species, qua de vitæ diurnitate augurabantur. Vita S. Arnulfi tom. 3. Aug. pag. 238. col. 1: *Vanum præsigium, imo scelestum sortilegium, initio nuper actæ Quadragesimæ de illo (filio) exercuisti, ut quasi mori non posset, cujus Calceamentum in altum projectum ultra trabem supervolasset. Peccatum tibi mansit et filii vita recessit.*

† **CALCEARETUS**, Calceus. Computum anni 1333. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 277: *Item die penultimo ejusdem (Augusti) liberavit cuidam mulieri fatuæ pro Calcearetis suis in camera Domini taren. 1.* Vide *Calciaretus*.

† 1. **CALCEARIUM**, Pensio ad emenda calceamenta. Privilegium Ludovici Imperatoris indultum Abbati et Monachis S. Sulpitii Bitur.: *Præterea concedimus in vestiaria et Calcearia fratrum Monachorum, sicut fuerat olim, omnes feras anuales mercati cum integritate et districtum, etc.* Vide *Calciarium*.

2. **CALCEARIUM**, Ministerium aliorum calceos purgandi in Monasteriis. Vita S. Marinæ: *Et hoc tibi jubeo, ut omnes munditias Monasterii tu solus quotidie facias, et aquam ad necessaria purganda portes, et Calcearium omnibus per singulos dies tu perficias.* Ubi necessaria sunt latrinæ. [In MS. legitur *Calciarium* vel *Calciarium*, quod posset dici, si ultravis lectio vera esset, munus vel caldam præparandi, vel caliculos eluendi.]

† **CALCEATA**. Vide in *Calcea*.

† **CALCEATOR**, Calceatorius, Sutor, in Actis SS. Aprilis tom. 2. ex Miraculis B. Simonis Eremitæ August.: *Petri Calceatoris de Mutina.*

† **CALCEDA**, CALCEDIA, CALCEDONIA, CALCEIA. Vide *Calcea*.

** **CALCEDO**, Germ. *Afferleder* in Vocabular. Lat. German. ann. 1482. ADEL.

* **CALCEDRUS**, CALCETRUS, a voce vernacula bononiensi *Calzeider* (e Græc. voc. Χαλκός, æs, et ὕδωρ, aqua), quæ significat vas ad aquam hauriendam, Italis *Secchia*, Gall. *Seau*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 401: *Quod ad singulas catenas puteorum sint situle, vel Calcedri ficti. Statuimus et ordinamus quod omnibus et singulis puteis civitatis bononiæ debeant poni et esse et stare continue firmatum ad catenam puteorum situle ferate vel Calcedri.* [FR.]

* **CALCEGIUM**, Tributum, quod pro calceis seu aggeribus reficiendis a prætereuntibus exigitur. Bulla Urbani PP. pro canon. S. Vulfr. Abbavil. in Lib. nig. 2. ejusd. ecel. fol. 11. v.º: *De hiis quæ vos pro vestris usibus emere, vel ad ecclesiam vestram per terram, vel per aquam vehi facere contigerit, nulli teneamini roagia, vinagia, pedagia, Calcegia..... exhibere.* Vide *Calciagium* in *Calcea*.

* **CALCEIA**, Eadem notione, nostris *Chaussée*, et *Chaussie*. Lit. ann. 1378. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 338. art. 18: *Et qu'ilz ne paient aucun paage, travers, Chaussées ou trages, etc.* Stat. Macer. ad Mosam MSS: *La maniere comment se doit cueillir la Chaussie en la ville de Maisieres. Primo tous chartons et voiturons forains, soit pour marchans ou pour eux, qui ameneront vins et toutes denrées quelconques, doivent pour le droit de Chaussie, pour chacun char ii. den.* Charta ann. 1252. ex Chartul. Campan. fol. 295. v.º. col. 1: *Tenet in feodo ab illustri domino Theobaldo, Dei gratia rege Navarræ, Campaniæ et Briæ comite palatino, Calceiam et patellam vinarii sui de Lecheris, et quod dictæ Calceia et patella dicti vinarii sunt de justicia domini regis supradicti.* Libert. Judæor. ann. 1360. tom. 3. earum. Ordinat. pag. 478. art. 17: *Non tenebuntur solvere alicui subditorum nostrorum pedagia, transversa vel Calceyas, nisi antiqua et consueta.* Privil. villæ Domni-Medardi ann. 1246. ibid. tom. 7. pag. 693. art. 44: *Calceia retinenda est et servanda a majore et scabinis ad proprios usus villæ.* Pro ipsa via strata occurrit in Chartul. Pontisar.: *Calceia Cæsaris ab urbe Pontis ad Rothomagum vel Parisios ducons.* Vide in *Calcea*.

* **CALCEIAGIUM**, ut supra *Calcegium*. Charta Gossuini dom. de Menin ann. 1223. in Chartul. Mont. S. Mart. part. 1. ch. 75: *Quito in perpetuum ecclesie Montis S. Martini in tota terra mea, dominio et districto passagium, Calceiagium et wionagium omnium rerum suarum.* Vide infra *Calciagium*.

† **CALCEOLARIUS**, Sutor, in Actis SS. Apr. tom. 1. pag. 132. et tom. 7. Maii pag. 374. Vide *Calcolarius*.

* **CALCERADIGUM**, Merces, pretium; *Chausses*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1493. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 5: *Comme le prévost fermier de Barsur-Aube eust fait adjourner pardevant lui tous les habitants de Putevillé:..... à laquelle journée il dit ausdiz habitants qu'il venoit querir ses Chaussées..... Ledit prévost condamna le suppliant envers lui en dix-huit solz Paris d'amende.* Charta Ratherii episc. Veron. tom. 6.

Anecd. Pezii part. 1. col. 104: *Voluimus et decrevimus vero, tam ego quam ipsi, ut nullum habeant de istis super se majorem, nisi quem ipsi sibi ex se ipsis elegerint vel constituerint, qui cum suo juniore omnia illa colligat et, ut diximus, per mensuram et numerum æqualiter dividant. Quod si voluerint eis pro Calceradigo aliquid dare, in ipsorum sit potestate, tantum non sit multum.* Quasi diceret, quo sibi de calceis provideret, hoc est, quid ad vestitum pertinet. Vide *Calciarium* et infra *Calzarus*.

CALCERE, Calceos vel caligas induere. Ordinat. MS. S. Petri Auræ-val.: *Post matutinas..... ordinati intrabunt dormitorium, ingressique ad lectos suos vadant cum silentio, et inde se Calcent et pausant.* Erant quippe *caliga*, quibus per noctem utebantur monachi. Vide in *Caliga*. [** Confer *Calciare* 2.]

† **CALGERIA**. Vide *Calcea*.

† **CALCES**, *Gallicæ militum*. Glossar. Isid. ad quod Grævius: *Excerpta Calligæ militum, pro Caligæ.* Caligas esse militum Romanorum nemo ignorat, sed eas calces dictas esse nemo legit.

* **CALCESTRUM**, Maltha, Gall. *Ciment*, Ital. *Calcestruzzo*. Stat. Vercell. lib. 1. pag. 15. v.º: *Statutum est quod potestas teneatur, infra duos menses ab introitu sui regiminis, compellere consules cujuslibet vicinantiæ facere aptare vias in sua vicinia de terra glareæ et Calcestro.*

† **CALGETA**. Vide *Calcea*.

CALGETENUS. Lambertus in Vita S. Heriberti Arch. Colon. n. 22: *Fugit tanquam Calcetenus prosequatur.* Galli dicerent, *comme si on le talonnoit*.

* Leg. divisio vocibus *Calce tenus*; quod Latinis notum est. Vide supra *Calcatenus*.

† **CALCEUS**, Tributum in calceis, vel pro calceis solventum. Charta Philippi II. Marchionis Namurc. ann. 1221. apud Miræum tom. 1. pag. 300. col. 1: *Ego Philippus Marchio Namurc..... Ecclesie S. Albini Namurc. in elemosynam perpetuam, affectu benigno contuli omnes Calceos qui mihi debebantur omni anno duobus terminis de stallagio Namurcensi; salvis tamen illis qui de jure debentur Scabinis Namurcensibus, et tribus horoscopis, duobus portariis castri, et duobus præconibus villæ, salvis quoque aliis Calceis, si qui judicio Scabinorum Namurcensium alias de jure debeantur. De his quidem Calceis institui, ut omni anno in perpetuum, in die anniversarii parentum meorum piæ memoriæ, Canonice S. Albini qui presentes erunt anniversario distribuantur quindecim solidi Valencenensis monetæ.* [** Charta Compositionis ann. 1220. in Alsat. Diplomat. num. 417. vol. 1. pag. 341: *Burchardus,.... promisit et firmavit quod nunquam aliquo jure nomine advocatie, sive alio quocumque prætextu id quod suis antecessoribus eodem jure fungentibus ibidem consuevit exsolvi, scilicet singulis annis pellicium ovinum et duos matutinales Calcios.... foret aliquatenus petiturus.*] Vide *Calciaticum*, [** *Calceradigum*, *Calciagium*, *Baluga*, *Botta* et *Caliga*.]

** De calceorum forma vide Westphal. Monumenta Cimbrica vol. 1. præfat. pag. 23. not. b et c; supra *Calceamenta*, infra *Calopedes* et *Subtalares*.

† **CALCEI FENESTRATI**, in quibus certæ erant incisuræ, velantur, utpote qui Monachos dedebant, in Statutis Capituli general. Cisterc. ann. 1529. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1642.

† **CALCEI INCISI** et serici aut alterius

coloris, simili modo prohibentur Clericis in Concilio Tolet. ann. 1582.

* CALCEUS BASSUS, f. Curtus, laicorum proprius. Stat. conc. Trevir. ann. 1310. cap. 10. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 76. col. 1: *Aliqui (monachi) etiam laxatis honestatis habent, in caligis diversorum colorum mixtis et Calceis bassis, ad modum laicorum,.... incedere præsumunt.*

* CALCEUS LAQUEATUS, Laques seu lorulis exornatus et astrictus. Stat. pro Benedict. provinciæ Rem. ann. 1299: *Nec Calciamentis utantur.... laqueatis, sive nodatis, etc.* Vide *Laquatus* et *Laqueata vestes*.

* CALCEUS LUNATUS, a forma Lunæ crescentis sic dictus. Stat. MSS. eccl. Carnot. ann. 1526: *Prohibemus etiam ne utantur Lunatis, cornutis et nimis fenestralis Calceis.* [* Vide *Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 427. D.* et *Glossar. med. Græcit. col. 1310.* voce *Παθώνια*; infra *Pigaciæ, Poulainis et Rostra.*]

* CALCEUS VITREI COLORIS, Cærulei, ni fallor, nostris *Verd de mer.* Chron. Isid. Hispal. ad ann. 964. ex Cod. reg. 4999. A.: *Monachi illi (S. Martini Turon.) ut refert S. Odo, nimis deliciose vivebant et sericis (utebantur) vestibus; Calciamenta erant vitrei coloris.* [* *Calcei albi* apud *Wurdwein Nova Subsidiâ Diplomat. vol. 6. pag. 80.*]

* *Cauchier*, pro *Calceus, Soulier*, in *Vita J. C. MS. ubi de S. Joan. Bapt.:*

Que je vos di par verité,
Ne sui dignes de despioier
La corroie de son Cauchier.

Cauchier vero, pro *Calceare, calceos præbere*, in *Ch. ann. 1458.* ex *Chartul. 21. Corb. fol. 282. v.* *Caucemente et Cauchemente, Calceamentum, vulgo Chaussure.* *L'Ordene de Chevalerie:*

Après li a cauches cauchiés,
De saies brunes et deliés,
Et li dit, Sire, sans failanche,
Par chete Cauchement noiré
Aiez tout adès en mémoire
La mort et la terre où girez.

Le Reclus de Moliens:

De s'alesne son oeil quassa,
Dont il cousoit sa Caucementa.

Chaucementa, in *Testam. Ingeran. dom. de Couclaco ann. 1290.* ex *Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 190:* *Je lesse pour Dieu et en aumosne huit vins livres Parisis de rente chascun an à touzjours, pour acheter draps et Chaucementes pour vestir et chaucier les poves de ma terre de Brie.*

† PEDEM UNUM IN DUOBUS CALCEIS HABERE. Adagium dictum de homine duas vias ingredientis, ut eam insistat, quam cognoverit utiliozem. Angeli Pechinoli Litteræ ad Innocent. VIII. PP. de legatione Hungarica apud Fontaninum ad calcem Antiquif. Hortæ pag. 485: *Puto, Pater Beatissime, quod Majestas sua inter spem et metum naviget, et Pedem unum in duobus Calceis habere velit, ad effectum ut videat, quid, etc.* [* Aliud adagium: *Si Calceus dividitur nemo calcatur*, in *Ekkehard. IV. Cas. S. Galli ap. Pertzium vol. Scriptor. 2. pag. 141. cap. 16.* ubi agitur de adjutore abbati dando.]

* CALCEUS FOEDERIS, Liga et factio rusticana, Germ. *Bundschuh*, in *Fascicul. Tempor. Pistorii pag. 109. ADEL.*

* CALCHARE, Stipare, opplere. Guido de Vigev. de Modo acquirendi et expugnandi T. S. MS. cap. 8: *Postea fortiter inclaveletur navis super curvis illis, et postea Calchentur stopino cum cuniis et maciis.* Vide *Calcare* 5.

CALCHERA, Fornax, in qua uritur calx, in *Contract. Datior. Bergom. lib. 2. cap. 27. 29.*

* CALCHERIA, f. Fornax, in qua coquitur calx, ut infra *Chalcheria. Charta calcheria*, qua fornax ejusmodi alicui conceditur. *Judicium ann. 1131.* inter *Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 459:* *De censo, et de Calcheriis, et de cartis Calcheriis, et de cartis sponsaliciis, et de lectis mortuorum, etc.* Et col. 460: *Et censum de vineco, et de Calcheriis, et mortuorum lectos.... habeat, etc.* Nisi idem sit quod mox *Calciagium* et programma ejusdem tributi.

† CALCHIA. Vide in *Calcea*.

* CALCHISSO. [Calchantem imitor, vaticinor. *Cæcil. ap. Non. p. 461.* *Calchissat hic vicinus.* (L. Quicherat.)]

1. CALCIA, Tibiale, crurum tegmen, ita dictum, quod interdum calceis conjungeretur, et una calcearetur et indueretur: nostris *Chausse*, vel *Chausse; Calza* Italis. Scio aliter videri viris doctis de vocis etymo. *Theodulphus lib. 6. Carm. 18:*

Follicat ampla quibus turgenti Calcia panno,
Velocique pedi vilis inest caliga.

Vetus Scheda Thuana: *Calcias filtrinas paria* 1. *Calcias venelanas paria* 1. etc.

[*Mabil. legit renelanas, pro venelanas, in Actis SS. Bened. sæc. 3. part. 1. pag. 102.*] De caligis follicantibus *Monachorum*, agunt *S. Ferreolus in Regula cap. 3.* et *S. Hieronymus in Epist. ad Eustoch. de Virginit.*

* *Calcias de scarlatto*, in *Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 89.*

† 2. CALCIA, Calx, Gall. *de la Chaux.* *Tabular. S. Florentii: Hac conventionione, ut Monachi fecissent caput ejusdem Ecclesie de Calcia et petra.*

† 3. CALCIA, κάλι, *Calx.* *Supplem. Antiquarii:* hoc est, *Planta pedis*, seu ea pars plantæ quæ in digitos desinit.

* CALCIAGIUM. Tributum, quod pro calceis seu aggeribus reficiendis a prætereuntibus exigitur. *Charta ann. 1181.* in *Chartul. S. Joann. Laudun. ch. 82:* *Advocatus etiam reddidit nobis perpetuo possidendam medietatem calciatæ de Creci cum Calciagio, ita quod nos illam medietatem calciatæ bonam et laudabilem præparare debemus.... Et si postea eam.... bonam non fecerimus, advocatus ex tunc eandem medietatem calciatæ cum Calciagio in manu sua tenere poterit, quousque bonam eam et laudabilem faciamus.* *Charta Joan. ducis Lothar. ann. 1282.* in *Suppl. ad Miræum pag. 138. col. 1:* *Ab omni thelonei, winagii, Calciagii.... præstatione.... dimitti volumus liberos et absolutos.* Vide supra *Calciagium*.

† GALCIAMENTA. Vide *Calceamenta*.

† CALCIAMENTAGIUM, Tributum a prætereuntibus solventum pro calceis reficiendis, apud *Lobinell. tom. 2. Hist. Britann. pag. 162:* *Item concessit idem Bernardus S. Gildasio medietatem cotagii, et medietatem Calceamentagii.* Vide *Calciagium*, in *Calcea*.

† CALCIAMENTARIUS. Vide *Caligarius* in *Caliga*.

1. CALCIARE, Calceus. *Epistola Theodosii Patriarchæ Hierosol. in VIII. Synodo CP. act. 1.* ex versione *Anastasio Biblioth.:* *Poderem et superhumerali cum mitra, Pontificalem stolam S. Jacobi Apostoli, et sanctum Calciare... transmissi, etc.* Vide *Calciarium* 2.

† 2. CALCIARE, pro *Calceare*, apud *Mart. Anecd. tom. 3. col. 1943.* in *Vita S. Philippi Archiep. Bituric.:* *Facta adeo insensata per quatuor annos, quod nemi-*

nem nec matrem cognoscebat, nec se induere nec Calciare sciebat. [* *Chronic. Salernitan. apud Pertz. vgl. Scriptor. 3. pag. 470:* *Adeloaldus crinutus ann. 10. iste primum Calciavit osam parucam.* *Ekkehardi IV. Casus S. Galli cap. 16.* apud eund. vol. 2. pag. 140: *Pater ad Calciandum in caminatum iuit.*]

† 3. CALCIARE, Calcare, calcibus impetere. *Acta SS. Martii tom. 2. pag. 166.* de *S. Francisca Romana:* *Alter vero dæmon ascendebat super eam, dum sic raptaretur, et cum pedibus unciis eam Calciabat.* *Concilium incerti loci apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 158:* *Ad horas B. Mariæ... cantentur in Ecclesia cum nota et devotione, non insurgendo et Calciando, hoc est pedibus stando.*

* Minus recte, ut opinor, *Calciare* ultimo loco exponitur, *Pedibus stare:* mallem, *Pedes agitare*, calcibus strepere.

† 4. CALCIARE, Aggerem seu viam stratum facere. Vide *Calceata* in *Calcea*.

† CALCIARETTUS, Calceus. *Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 278:* *Pro paro uno Calciarettorum pro nutrice filii Domini, gran. xv.* Vide *Calceartus* et *Calziarettus*.

1. CALCIARIUM, Certa pecuniæ pensio, quæ in calceos emendos erogabatur. *Gregorius M. lib. 1. Epist. 37:* *Volo autem, ut... offeras ad Calciarium puerorum solidos 40. et tritici modios 400.* Id est, ut quidam interpretantur, pro calceis. Sane ita vocem hanc usurpat *Sueton.* in *Vespas. cap. 8.* et *JC. in leg. 8. D. de Transact. (2. 15.) leg. 21. de Alim. leg. (34. 1.):* *vetus Interpres Juvenal. Sat. 9. v. 67. Regula Magistri cap. 16. etc.* Sed nescio, an generatim hoc loco *Gregorii, Calciarium* non sumatur pro quovis munere, seu quavis pensione, ut apud *Leonem III.* Sed *PP. Epist. 9:* *Interrogate quidem fideles vestros, et omnia vobis nota erunt, eo quod illi, qui vobis eum collaudant, hoc per munera et Calciaria faciunt.* *Charta Athanasii III. Episc. Neapolitani:* *Et nullum impedimentum nos aut posteri nostri eis facere præsumamus, aut aliquo Calciarium, aut præmium quærere per nullum modum, etc.* Hinc depravata vox *Calzarium* et *Calgarium*, in *Diplomate Caroli II. Regis Siciliæ ann. 1303.* apud *Ughellum* in *Episcopis Casert.:* *Præterquam de forfacturis casertæ, et Calzariis, et transiuris, etc.* Mox: *De forfacturis in Limatula, et Calgariis terrarum, etc.* *Ibidem:* *De Calzariis terrarum.* *Charta ann. 1105.* apud eundem *Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1072:* *Concedimus etiam, ut... cum rebus et bestiis eorum, et suis, libere et quiete utatur terris, herbis, aquis, lignis, petris, sine Calzao et affidatura, et omni jure tributario.* Legendum *Calzario*.

2. CALCIARIUM, CALCEARIUS, Calceus ipse. *Joannes Monachus lib. 2. de Vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis:* *Quid ergo sentiendum est de Calzariis, quæ sunt suo pretio cara, et pavimento Ecclesiæ adhærenda?* *Statuta Corbeiensis Monast. lib. 1. cap. 3:* *Soccus filtrinos duos, Calcearios quatuor cum solis novis.* *Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. cap. 28:* *Pluvis et lutosus diebus Monachi Calzarios suos... luto plerumque infectos ad Claustrum revertentes lavabant.* Occurrit præterea in *Regulis Monasticis S. Fructuosi cap. 4.* et *Magistri cap. 19.* et *83.* et in *Vita S. Vulmari Abbatis Silvianensis cap. 3.* Vide *Calciare* 1.

CALCIARIUS, Calcearius, Sutor. *Vetus Interpres Juvenal. Sat. 4:* *Calzarii, cum*

festinant, et ansas caligarum prætereunt nonnullas.

† 1. **CALCIATA**, Via strata. Vide *Calcea*.

* 2. **CALCIATA**, [« Per viam regiam, quam stratum sive *Calciatam* dicunt (Aquis Grani, 819. Mus. arch. dep. p. 9.) »]

CALCIATICUM, Præbitio calceamentorum. Chrodegangus in Regula Canonico-rum. Metensium cap. 29. Edit. Labbei: *Ut illas capas, et illos sarciles, (al. cam-siles) et illa calceamenta de illos telloneos superius nominatos, quod exinde superat, et de illo Calciatico, quod ille Episcopus annis singulis ad illum Clerum reddere consuevit, et de eorum elemosyna, quod ad ipsum Clerum specialiter Deus dederit, sint comparata.* [Vide *Calceus*.]

* **CALCIATOR**, *Calcearum* structor vel refector. Comput. ann. 1472. ex Tabul. S. Petri Insul: *Item Johanni Cornette Calciatori cum filio suo, pro reparatione calcearum claustris, etc. Cauchieur, eadem notione, in alio ann. 1526. ibid: A Regnault Cauchieur pour caillaux et pour son salaire d'avoir cauchier devant ladite maison, etc. Chartul. sign. Ezechiel. Corb. ad ann. 1415. fol. 2. r. : Marcanda Dampn. Gilles du Chastellong... à Jehan Harle Cauchieur de ouvrier aux cauchies de Corbie.*

† **CALCIATURA**, Calceamentum, Gall. *Chaussure*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 140: *Quinque solidos pro Calciatura sua.* Madox Formul. Anglic. pag. 425: *Ad Calciaturam pauperum, seu ad calciandos pauperes.* Legitur etiam in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 32. et in Computo anni 1202. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. LVI. ad calcem.

† **CALCIATUS**. Vide *Calcea*.

* **CALCIDONIA**, CALCIDONIUS, Chalcedonius lapis, vulgo *Calcedoine*, vel *Chalcedoine*. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 808: *Fermalium unum, cum uno lapide Calcedoniae.* Inventar. MS. thesaur. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum Calcidonium crossum quasi acutum, inclusum in argento deaurato.*

† **CALCIFEX**, Sutor, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 126. ex Laurentii Byzini diario belli Hussitici: *Item Sutores vel Calcifices, etc.* Legitur iterum in Onomastico ad calcem tom. 3. Auctorum SS. Junii.

CALCIFURNIUM. Vide *Calc.*

† **CALCINA**, Vox Italica, Calx, Gall. *de la Chaux*. Occurrit apud Ogerium Panem lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1215. et Anonymum in Memoriali Postestatum Regiens. ad ann. 1233.

* Non ut vocis notio, sed ut calcis usus in Re Militari detegatur, subijcio quæ occurrit in Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 13: *Recursum habere debet ad Calcina bene contritam, et ab altitudine murorum perfractorum civitatum sive castellorum, et super hostes projiciatur dicta Calcina, Hinc*

* **CALCINALIS**, Calcarius, ad calcem pertinens. Charta ann. 1257. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 52. v. : *Pro furnis Calcinalibus, ij. solidos Turon.* Vide infra *Calcinarius*.

* 1. **CALCINARIUM**, Rudus, Ital. *Calcinaccio*, nostris *Platras*. Stat. Vercell. lib. 7. pag. 150. v. : *Item statutum est, quod si quis homo vel aliquis de familia sua aliquas scopaturas, vel letamen, viciacias, rapacias multitum, Calcinarium... in rugis, vel plateis, vel viis projece-rit, etc.*

* 2. **CALCINARIUM**, CALCINARIUM, ab Ital. *Calcinatio*, locus, quo calcina

maceratur. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 203: *De Calcinariis et aqua eorum, et aqua tinctorum non prohibenda in aliquibus locis. Item procurabo quod aliquod Calcinarium, seu aqua Calcinarii infra burgos civitatis vel alibi prohibi non debeat; et si quem invenero contrafacientem auferam ei pro qualibet vice XL solidos bononorum pro banno, nisi illi qui habuerit Calcinarium steterit prope aposam in civitate, vel extra, cui liceat prohibere in dictam aposam Calcinarium.* [FR.]

* **CALCINARIUS**, ut supra *Calcinalis*. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 139. ex Cod. reg. 4620: *Ordinamus quod... coramen pilosum, assungia, sepum, ... lapides Calcinarii... extrahi non possint de territorio Mantuano.*

* **CALCINATIO**, In calcem redactio, Gall. *Calcination*, Ital. *Calcinatione*. Arnaud. in Rosar. MS. lib. 1. cap. 3: *Sulphureitas adustibilis cum Calcinatione ignis deletur a corporibus, etc.*

* **CALCINATIUM**, Calcis coriis inficiendis adhibita purgamenta. Stat. Salut. collat. 5. cap. 144: *Teneantur prædicti vacuare de affaitaria ruscantium et Calcinatiium. Enchaussumer, Calce perfundere in Stat. ann. 1407. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 211. art. 7. Que doresnavant tous cuirez seront Enchaussomez, etc.* Vide supra *Calcinarium*.

* **CALCINATOR**, Qui macerat vel vendit calcinam. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 203: *De aqua tinctorum et Calcinatorum: De Calcinariis et aqua eorum et aqua tinctorum non prohibenda in aliquibus locis.* [FR.]

† **CALCINATORIUM VAS**, Ubi, ni fallor, metalla in calcem rediguntur. Vide locum in *Biscota*.

† **CALCINATUM Majus**, quod arte dulce factum est, ut sal; *Calcinatum Minus*, quod natura, ut saccharum, in Amalthea. Sunt voces Spagyricæ, pro quibus Rochus le Baillif habet *Calcinamentum*.

† **CALCINEUS**, Ex calce, vel lateritius, ut vertit Bollandi Continuator, in Actis SS. April. tom. 3. pag. 480. de S. Alpiano: *Vineam muro Calcineo cinxit.*

CALCIO, Femorale lineum interius, nostris *Calçon*. Hariulfus lib. 3. Chr. Centul. cap. 3: *Conchæ 2. sandalia cum Calcionibus 6. Sed legendum Calcionibus: [quos lubentius intelligerem udones laneos, lineosve. Gall. Chaussons, quam feminalia. Instrum. anni 1217. tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 98: Sub annuo censu sibi persolvendo per unos videlicet Calciones... quotiens nova Abbatissa a Capitulo constituetur, mihi et heredi meo duo paria Calcionum pro relevatione dicti mansi solvere tenebuntur. Charta Agnetis Abbatissæ Strumensis in Artesia ann. 1225: Sexaginta sol. ad botas hiemales et sotulares æstivales... et ad Calciones septem libras.]*

CALCIOCALIGA, Calceus in caligæ formam factus. Occurrit in notis Tyronis.

* **CALCIPEDIA**, Calceorum species, ut *Calopedes* in Glossario Stat. eccl. Habac. ann. 1451. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 237. col. 1: *Tempore divinorum in chorum cum Calcipediis, neque cum cornubus aut avibus intersint.* Vide infra *Calopedia*.

† **CALCIRE**, Vocare. Vide in *Calare* 1.

† **CALCITIO**, mendose, pro *Calcitro, onis*, in Glossis Isid: *Qui ferit Calcibus. Calcitro legitur hoc sensu apud Plautum et Nonium.*

† **CALCITIS**, Gemma aeris coloris, in Glossis San-german. MSS. num. 501.

[**] *Chalcites* ex Isidor. Orig. lib. 16. cap. 15. sect. 9.]

* **CALCITRA**, Chaussée de ville, i. pavimentum, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

* 1. **CALCITRARE**, Equo calcar adhibere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Calcitrare, Esperonner.*

* 2. **CALCITRARE**, Offendere. Glossar. Lat. Gall. Cod. 7692: *Calcitrare, Trébucher.*

* **CALCITROSUS**, Callosus, ex Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. Passion. cap. 140: *Hoc medicamen... ad magnas passiones, i. ad tuberosos, et ad Calcitrosos, et ad lapidosos porros generatos optime facit.*

† **CALCLUS**, pro *Calculus*, Lapis. Abbo de Obsidione Lutetiæ apud Chesnium Hist. Norman. pag. 44. col. 2. [**] lib. 2. vers. 150.]

Caditur allofio de portatoribus unus
Nomine Gozbertus, Calcio percussor in umbras
Tartareas fugit moriens, etc.

* **CALCOLARIUS**, Calceolarium, sutor, Ital. *Calzolaro*. Gall. *Cordonnier*. Stat. ant. Florent. lib. 4. cap. 19. ex Cod. reg. 4621: *Quatuordecim minores artes, videlicet ars bechariorum, ars Calzolariorum, etc.*

* **CALCOSTEIS**. [« Calcostegis, non calcosteis (App. ad Probum, Meyer, text. bas latinis, 1. l. 12.) »]

* **CALCULÆ**, *Lixæ aut servi militum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646. Ubi infra melius *Calculæ*. Vide in hac voce. [**] Gemma Gemmar. : *Calcula, calx, vel est nuncius cursatilis, etiam est quædam gemma.*]

† **CALCULARE**, Calculos subducere, computare, Gall. *Calculer, Compter*, non legitur quidem apud melioris notæ Scriptores, sed tam frequenter occurrit apud alios, ut loca pigeat exscribere. Vide, si vis, Sidonium lib. 9. Epist. 7. Prudentium in Hymno S. Laurentii v. 131. Acta SS. Aprilis tom. 2. pag. 47. et Junii tom. 3. pag. LIII. Muratorum Scriptor. Ital. tom. 3. pag. 320. col. 1. D. etc.

CALCULATIO, in Jure Hungarico, Testium Inquisitionis examen; Hungaris: *Az feleletne forgatasa*. [Apud alios sumitur pro ipsa actione calculandi.]

CALCULATOR. Vide *Abecedarius*, et *Compotista*, [post *Compotus*. Vox *Calculator* omitti potuisset; habetur enim apud Martialem 10. Epigr. 62:

Nec Calculator, nec notarius velox.]

† **CALCULCARE**, pro *Calculare*, apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. pag. 947: *Verum etiam cum de hospitio carnis eceundum erit, actus nostros Calculcantes vitæ occupatione studii bene actæ, voluptuosa memoria perfruemur.*

† **CALCULO**, Magister ludii, Isidorus in Glossis, hoc est, qui docet arithmeticam. S. Aug. lib. 2. de Ordine cap. 12: *Ergo utilitas numerandi magna necessitate animadversa est, quibus duabus reperitis, nata librariorum et Calculonum professio, etc.* Laurentio in Amalthea, *Calculones, Calculones*, sunt *Grammatistæ prima elementa docentes*. Ulpiano leg. 1. de Extraord. Cognit. § 6. (50, 6.) dicuntur *Calculatores*. Vide *Calculator*.

† **CALCULOSITAS**, *λεβιας*, Morbus calcularis. Supplem. Antiquarii.

CALCULOSUM, pro *dubium*, apud Ermanricum in Vita S. Soli cap. 7.

† **CALCULUM**, Ubi mortui feruntur. Papias MS. Vide *Calvulum*.

† **CALCULUS**, *Minima pars ponderis.*

Geminis granis lentis appenditur. Papias MS. Vide *Calculus*.

* **CALCULUS**, Ratio, Rason, Prov. Unde in *Alexandro*: *Iste habet bonum calculum, i. bonam rationem.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

CALCUM, Calcatio frumenti dum mensuratur. Tabular. Abbatiae Dalonensis in Lemovicibus fol. 17. ann. 1240: *Dedit... conventui Dalonis unum sextarium avenæ cumulatam cum uno Calco renduales, etc.* Ita fol. 46. 125. 126. 127. 128. Rursum fol. 81: *Retento nobis uno modio siliginis, et dimidio avenæ censulibus ad mensuram de Pompadors, siligine semel percussa et rasa et avena semel una manu Calcata, sed cumulatam.* Eodem fol.: *Retentis tantum sex sextariis siliginis vasis et semel Concussis.* Fol. 82: *Retentis ibidem 12. denariis de acapamento, et pleno domino, et uno sextario siliginis Calcato et raso.* Denique fol. 91: *Frumentum unam eminam rasam cum una Succussione.*

† **CALCUS**, Minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem *Calcus*, quod sit parvulus sicut et lapis *calculus*, qui adeo minimus est, ut sine molestia sui calcetur. Isid. lib. 16. cap. 24. Vide *Calculus*.

** **CALD**, pro *Calidum* rustice dictum scribit Ekkehard. IV. Cas. S. Galli ap. Pertz. vol. Script. 2. pag. 122.

CALDACIA, *Calda aqua*, συγγραφή, in Gloss. Gr. Lat. Codex MS. S. Germ. Paris. habet *Caldataiva*. Vide *Calidus*.

CALDACINIS, Θερμοποδιά, in Gloss. Græc. Lat. [id est. Cinis calidus.]

† **CALDAI**. Vide *Chaldaei*.

† **CALDARA**, Vox Italica, Hisp. *Caldera*, Gall. *Chaudiere*, Idem quod *Caldaria*. Occurrit in Epistola Innocentii III. PP. tom. 3. Conciliorum Hispan. pag. 456. pro quo Cangius infra legit *Caldaria*.

CALDARARIA. Vide *Calderaria*, in *Cal-*

CALDARARIUS, ex Ital. *Caldaraio*; nostris, *Chaudronnier*, Ætarius faber. Anonymus de Rebus gestis Friderici II. Imp. pag. 867. de Manfredi: *Et dum vix credere posset narrationem rumoris ejusmodi, qui ex continua sollicitudine nuntii, vel Caldaraarii malleus, qui actum ad eudendum socii non expectat, denuo statim perstrepebat auditum, etc.* [Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277: *Primo solvit Andree juveni Caldaraario pro certis vasis heresi factis ad opus pauperum unc. II. taren. XII.*]

† **CALDERARIUS**, Eadem significatione, Ital. etiam *Calderaro*, Hisp. *Calderero*. Vita S. Francæ Abb. tom. 3. SS. Aprilis pag. 393: *Polzagallo Calderario Placentiæ, facienti casam unam pro fundenda manibus aqua, etc.*

* Stat. Placent. lib. 6. fol. 83. r.: *Item provisum est quod Calderarii et alii facientes lebetes, seu aliquos vassellos de ramo, etc.* Vide mox *Caldarifex* et *Calderarius*.

* **CALDARE**, Vas ex ære *caldario* seu fusili confectum. Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1052: *Fecit fieri (Petrus abbas) unum Caldare, pro aqua benedicta cum aspersorio.*

* **CALDARELLA**, diminut. a *Caldare*, Hispan. *Calderilla*, ibid. col. 1053: *Unam Caldarellam cum aspersorio.* Vide *Cal-*

CALDARETIA, Præstatio, ut videtur, quæ scholaribus fiebat pro *caldariis* habendis. Stat. ant. Cumanæ cap. 31. ex

Cod. reg. 4622. fol. 33. v.: *Quod potestas faciat solvere scolariis Caldaretiam.*

CALDARIA, **CALDARIUM**, Aenum, vas majus ex ære *caldario* seu fusili confectum, in quo aqua igni admovetur; [* Cupam minorem vel cortinam interpretatur Guerdardus in Ind. pecul. Polypt. Irminon.] nostris *Chaudiere*, Italis *Caldai*, [Caldai et *Caldara*, Hisp. *Caldera*.] Anastasio in S. Hadriano PP. pag. 111: *Caldaria plena de pulmento erogentur omni die per manus unius fidelissimi Paracellarii eisdem pauperibus, etc.* Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hieros.: *Lebetes, et Caldaria, cacabi, etc.* [S. Wilhelmus lib. 1. Constit. Hirsaug. cap. 98: *Cuppa cum oleribus, quando sunt in Caldarium mittenda.* Cogitosus in Vita sanctæ Brigidæ, apud Canisium tom. 5. pag. 628: *Nam cum illa aliquando in Caldariolardum advenientibus hospitiibus coærat.* Sed Vitruvius utitur voce *Caldarium*.] *Caldaria lignea*, apud Greg. Turon. de Glor. Confess. cap. 98: *Ferrum Caldarium, apud Innocent. III. lib. 13. Epist. 61.* [Jos. de Aguirre legit *Caldararum*, ut paulo ante observabamus.]

† **CALDERIA**, in Indice utensilium de Ruminatio ex Chartulario Compendiensi: *Una Calderia, et unum rotherium etc.* Rolandinus Patavin. de factis in Marchia Tarvisina lib. 7. cap. 7: *Post captionem ipsius inventa est intrinsecus in quodam angulo domus ejus Calderia quadam super terra posita, venetialibus plena, quæ capax erat, ut dictum fuit, duorum steriorum et ultra.*

CALDERIE ad coquendum salem, quæ alio nomine *Bagernæ* vocantur, in Charta ann. 1037. apud Duchesium in Probat. Hist. Vergiac. pag. 77. in Testamento Bernonis Abbatis in Bibl. Clun. pag. 10. in Chron. Hugonis Flaviniac. pag. 270. etc. [Has *caldarias* olim ferreas fuisse nos docet Præceptum Radulphi regis Burgund. ann. 1029. apud Marten. Anecd. tom. 1. pag. 147: *Quatuor Ferreas Caldarias situsque earum in salinis.*]

† **CALDARIA**, Eadem notione. Epistola Hugonis Abb. Cluniac. ad Imperatorem ann. 1152. Spicil. Acher. tom. 2. pag. 400: *Rogamus autem obnixè, ut ipsorum prioratum et possessiones ejus et Caldariam... restitui faciat.*

CALDARIUS DECOQUERE, Supplicii genus. Lucas Tudensis in Chr. pag. 110: *Latrones suspendebat, alios igne cremabat, alios Caldariis decoquebat, alios vivos comburebat.* Heremannus lib. de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 22. de quodam Milite, qui vaccam pauperulæ femine abstulerat: *Protinus vero (Comes Flandriæ) vas æneum maximum, quod vulgus lebetem seu Caldarium vocat, publice in foro, videntibus cunctis in sibilis appendi, et aqua impleri præcepit, igneque magno supposito, dum nimis ferveret aqua, Militem illum cum omnibus indumentis suis, etiam gladio accinctum, in Caldarium projecit fecit, sicque eum in aqua fervente necavit.* Joannes a Leidis lib. 31. Chr. Belg. cap. 43. de quodam falso Episcopo: *Qui judicans ipsum esse reum mortis, condemnavit mediante sententia scabinorum, Bulliendum esse in ferventi aqua.* Le Roman de Parise la Duchesse MS:

Ja ne iert si aus hom, si je l'ai en baillie,
Qu'il ne soit ars au feu, ou en Chaudiere boile.

Philippus Mouskes de Caroli Comitiss Flandriæ interfectorisibus:

Mais puis furent cil enroct,
Bouillit, pendut, et trainet.

Hæc porro pœnæ ac supplicii species potissimum decreta in falsarios et monetarum adulteratores. Chronicon Colmarieense 1. part. ann. 1279: *Falsarius monetæ coctus in Caldario Columbariæ.* Et ann. seq.: *In Sultz prope Rebeacum Decoctus fuit monetarius, etc.* Joannes Butilerius lib. 1. cap. 39: *Cetlx, qui s'enhardissent de faire fausse monnoie, et contrefaire la monnoie du Prince, ou ses quins, sans son autorité, et que de ce ils n'aient lettres, sachez, qu'ils encourent en peine capitale, si comme d'estre Bouilli, etc.* Adde veterem Consuetud. Turonensem tit. ult. art. 1. Vide *Bullire* 3.

CALDARIA JUDICIARIA. Vide *Aquæ judicium* in *Aqua*. [* Adde ibi Noit. Werpitionis Abbatissæ S. Mariæ Santonensis factæ ann. 1104. ap. Guerdard. post. Irminon. pag. 375.]

CALDARIUM. Matth. Silvaticus: *Calda, i. Calida.* Inde *Caldarium*, quando simpliciter ponitur, pro *calida aqua intelligitur*.

CALDERARIA, vel **CALDARARIA**, Locus, ubi conficiuntur vel asservantur *caldariæ*. Officina æraria, Hispan. *Caldereria lugar*. Occurrit apud Innoc. III. lib. 13. Ep. 55.

CALDEAR. Idem quod *Caldaria*. Specul. Saxoni. lib. 1. art. 24: *Caldear, seu patellam pro coquenda cerevisia.*

* De *Caldariis* pictis in vexillis *Ricorum* hominum vide S. Rosa de Viterbo *Elucidarii* tom. 1. pag. 226.

* **CALDARIFEX**, Ætarius faber. Charta ann. 1450: *Resignarunt Nicolao Knybes Caldariifexi civi Argentiniensi, etc.*

† **CALDARIUS**, Gloss. Lat. Gr. *Caldarius* θερμοποτής, Qui præbet calidam.

* **CALDAROTIUM**. [Italis *calderotto*, Gallis *bouillotte*: « Unum vasculum, seu *Caldarotium* argenteum pro aqua benedicta, deauratum, cum armis de Martini pape quinti (de Angelis, S. Mar. Maj. descriptio, Romæ 1621, pag. 137.) »]

† **CALDELLUS**. Vide in *Calidus*.

† **CALDERARIA**, **CALDERIA**. Vide in *Caldaria*.

† **CALDERARIUS**. Vide *Caldararius*.

* **CALDERIUS**, Eodem significatu. Stat. Placent. lib. 6. fol. 69. v.: *Et hæc omnia fiant, non obstante aliquo statuto ferrariorum seu Caldariorum.* Vide supra *Caldararius*.

* **CALDERO**, Aenum, vas ex ære *caldario* seu fusili confectum, lebes, Gall. *Chauderon*. Regest. episc. Nivern. ann. 1287: *Unus Caldero de cupro. Unus Caldero æreus... Duo Calderones de cupro.* Vide supra *Caldare*.

* **CALDERONUS**, Eadem notione. Arest. ann. 1345. 6. Aug: *Cocus vero (habet) vasa, scilicet... calderias, caldeyenos, et cæteras res ad coquinam pertinentes.*

† **CALDEUS**. Vide *Chaldaei*.

CALDICER. Fragm. Petronii: *Titus noster magnum animum habet, et est Caldicer ebrius.* Vide *Calculus* 1.

CALDICUM, Foris deambulatorium, quod et *Peribulum* dicitur. Gloss. Isid. Ugutio et Papias. [Salmasius ad Spartianum pro *Caldicum* restituit *Chalchidicum*. Græcis ὑπερῶν, mænianum Latinis, Gallis et Italis, *Balcon*: id dicitur Foris deambulatorium, quod in illo deambulantibus foris conspiciantur. Vide Reinesium Var. Lect. 3. 5. Sic fere Grævius ad Glossarium Isidori. Excerpta Pithœana pro *Caldicum* habent *Candadium*.]

* **CALDIRARIUS**, ut supra *Caldararius*. Acta beati Amadei tom. 2. Aug. pag. 578. col. 1: *Quadam die invenit quemdam hominem in modum Caldariarii habentem bulgias, etc.*

* **CALDUMEN**, a voce vernacula bononiensi, *Caldom*, qua significantur intestina boum nuper mactatorum, Stat. Bonon. ann. 1250-1267. tom. I. pag. 200: *Et ne scarventur ibi coria vel pelles, et ne Caldumen ibi lavetur*. Videtur vocabulum *Caldom* etymon habere a voce Germanica *Kaldauenen*, quæ adamussim exta, intestina valet. [Fr.]

† **CALDUNA**, Species ferculi. Cod. MS. Consuetud. Eccl. Colon. in Bibl. Cathedralis Atrebat. : *De novem ovibus fiunt fercula quæ vocantur Caldunæ*. [* Germ. *Kaldauenen*, Intestinum, Græc. *χολάζ*. ADEL.]

1. **CALDUS**, Genus vasis, aut poculi. Regula Magistri cap. 25 : *Antequam ultimum seræ Caldum bibant*. Ibidem : *Sic ultimum Caldum accipientes surgant*. Cap. 27 : *Post primos meros æstivo tempore ad refectionem tam Sextæ, quam Nonæ, Caldi omnibus quaterni sufficiant*. Habetur item cap. 30. et 53. Effictane vox a *Cadus*, incertum : est enim *Cadus*, Latinis vasis genus, apud Columellam, Martialem, etc. An vero a *Calda* vel *Calidus*, quod in eo potus calidus hauriretur. Gloss. Lat. Græc. : *Calda, θερμὸν*. Sed et, ut auctor est Varro lib. 4. de lingua Lat. *Calice*, a *caldo* dictus, quod in eo calida puls apponeretur, aut calidum eo biberent. Calda vero in conviviis veteres usos testantur passim Scriptores, etsi id in dubium revocet Hieron. Mercurialis l. 1. Var. lect. cap. 8. Atque in his Plautus in Milite Glorioso, Suetonius in Tiberio cap. 42. Victor in eod. Tiberio, Martialis lib. 1. Epigr. 12. lib. 8. Epigr. 67. lib. 12. Epigr. 61. lib. 14. Ep. 105. Aristænetus lib. 1. Epist. 3. pag. 18. Eunapius in Proæresio pag. 157. et alii, quos laudant Lipsius lib. 1. Elect. cap. 4. Gretzerus lib. de Vino myrrato cap. 18. etc. Locum vero, ubi calda vendebatur *Thermopolium* vocat idem Plautus in Pseudolo, et in Rudente : quo spectat illud Dionis, scribentis, Claudium vetuisse carnes ac *θερμὸν ἕλαιον* vendi in foro. Vide Vincentium Brutium lib. de Calido, frigido, ac temperato antiquorum potu, et quomodo calido in deliciis uterentur, editum Romæ ann. 1653. et Guillelm. Stuckium lib. 3. Antiquitat. convival. cap. 6. [* Germ. *Gelte*, Helvet. *Kalte*, ADEL. Vide Graffii Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 184. voce *Gellida*, quæ contracta *gelda* et *gelta* profertur et quam Glossæ antiquæ German. Lat. interpretantur *Crater*, *galeola*, *pannula*, *calicula* et *gallida* sive *callida*. Confer *Galida* et *Galo*.]

CALDELLUS, diminutivum a *Caldus*. Regula sancti Cæsarii : *Biberes ad refectionem, id est, in æstate, merum, et tres Caldellos, ad prandium tres tantum*. Eiusdem Regula ad Virgines cap. 16 : *Ad prandium in æstate binos Caldellos, ad refectionem ternos Caldellos, accipient*. Regula S. Aureliani ad virg. cap. 40 : *Ad refectionem in æstate mense Julio et Augusto Caldellos tres*.

* 2. **CALDUS**, *Chauderon*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

CALEBRA. Gloss. Lat. Græc. : *Calebra*, Βουλή, Συμβουλία, [id est, Consilium, curia, vel sententia Regis seu Imperatoris.]

* Pro *Calabra*. Vide in hac voce et Scaliger. ad Festum in *Curia*.

† **CALECIA**, pro *Calcea* vel *Calceia*, Agger, moles. Gall. *Chaussée*. Chartular. Ecclesiæ B. M. de Bono Nuntio Aurelian. : *Quadragesima solidos ab eo qui molendinum seu Caleciam haberet, requireret*. Conventio anni 1230. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1245 : *Fient ex-*

pensæ ad conservationem dictarum terrarum et nemorum et castrorum, et ad reparationem domorum, molendinorum, furnorum, grancharum et Caleciarum, vivariorum et ballivorum. Vide *Calcea*.

* **CALECTA**. Charta Joan. I. reg. Angl. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 7 : *De operationibus castellorum, et parcorum, et pontium, et Calectarum... sint quieti*. Ubi legendum esse *Calceiarum* nemo non videt.

* **CALEFACTIBILIS**. [Qui calefacit. Boet. In Aristot. De Interp. ed. pr. p. 729. (L. Quicherat.)]

* **CALEFACTOR** CERÆ, vulgo *Chausse-cire*, Officium in Cancellaria notissimum, Cerarii præfectus, in Reg. Sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 192. vº. non semel. Vide Tesserellum in Hist. Cancell. Est et *fructuaria* regiæ officium ex Reg. sign. Noster ejusd. Cam. in Ordinat. hospitii reg. ann. 1285. fol. 58. vº. et in alia ann. 1317. ibid. fol. 82. rº. Vide *Fructuarius*.

1. **CALEFACTORIUM**, inter ministeria sacra in Inventario Eccles. Eboracensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 173 : *Item unum Calefactorium argenti deauratum, cum nodis curiosis insculptis, ponderis unius uncie*. Item unum Calefactorium de cupro deaurato cum nodis insculptis, ponderans 10. uncias.

2. **CALEFACTORIUM**, Locus ubi Monachi calefiunt, Gall. *Chauffoir*, *Poesle*, de quo liber Usuum Ord. Cisterciensis cap. 4. 15. 55. 73. Tabularium Vindocinense Ch. 268. ann. 1078 : *Qui, cum corpus epulis refecisset, jussit lectum parari sibi, ut paululum secreta quiesceret : cui mox in Calefactorio parari jussimus*. Chronicon Tudonense lib. 10 : *Dux domus pauperum, altera æstivalis ad habitandum, altera hiemale Calefactorium ad reficiendum*. [Guidonis Disciplina Farsensis, lib. 2. cap. 1 : *Calefactorium xxv. pedes latitudinis, eademque mensura longitudinis*. Marten. tom. 4. Anecd. col. 1224. ex antiquis Consuetud. Canonicozum Regul. S. Jacobi de Monteforti : *Calefactoria possunt ingredi... ad solutares unguendos, ad se minuendum, ad calefaciendum*.]

† 3. **CALEFACTORIUM**, Certum balnei genus, quo herbæ in aqua coquebantur. Guidonis Disciplina Farsensis lib. 2. cap. 42 : *Famuli ipsius folia præparent, tamen in uno angulo cum magna cautela, et quando Calefactoria facturi sunt, famuli cellararii præparata folia habeant*.

CALEFACTUM, [Idem quod *Calefagium*] in Chronico S. Launomari de Magenciaco num. 14 : *In silva sua amplissima, quæ vocatur Borno, unde semper habetur Calefactum*.

* **CALEFACTUS**, pro *Calefactus*, Qui navium rimas et commissuras solidat et componit. Gall. *Calfat*. Constit. MSS. Caroli reg. Sicil. : *Faciant diligenter videre in reparatione ipsorum (vasorum) per judices et notarium, magistros assisæ et Calefactos expertos ad hoc, et in arte maris peritos, etc.* *Calphadeur*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1373. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 71 : *Alfons Rames de Seville ou royaume de Castelle Calphadeur de galées*. Vide in *Calafatare*.

CALEFAGIUM, Jus annuæ lignationis, quod quis habet in silva, ad familiæ suæ usum, Gallis, *Chaufage*. Charta Ricardi Regis Angliæ : *Confirmamus pasnagium suum, et herbagium, et Calefagium in foresta nostra de Goffet*. Vide Sammarthan. in Abbat. Fontanell. pag. 441. et Probat. Histor. Blesensis pag. 7. [Occurrit præterea in Statutis Monasterii

S. Claudii ann. 1448. pag. 79. lin. ult. in Hist. Domus Harcuriæ tom. 4. pag. 1359. et in Charta anni 1202. Alani Comit. ex Archivo Abbat. Belli portus.]

† **CALEFAGIUM**, Eadem notione. Charta Guillelmi de Guirchia in Archivo Castri Brientii : *Dedi Canonicis B. M. de Guirchia Calfagium in foresta de Guirchia*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 17 : *Sufficientiam nemoris ad Calfagium Monachorum*. Occurrit iterum in Charta 44. Pancartæ titulorum Monasterii S. Stephani de Vallibus apud Xantones et in Anecd. Marten. tom. 1. col. 627. in Charta Theobaldi Blesensis Comit. apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. pag. 249. etc.

CALEFATARE. Vide *Calafatare*.

* **CALEFETARE**, ut *Calafatare*. Charta ann. 1335. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 1. rº : *Naultaverunt... unam bonam et sufficientem galeam de cævj. remis, bene aptatam, stagnam, Calefetatam, spalviratam, etc.*

CALEFICARE, pro *Calefacere*, apud Ekeardum juniorem de Casib. S. Galli cap. 10. pag. 81.

† **CALEFIERI**, pro *Calefacere*. Paschasius Radbertus in Vita Walæ Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 472 : *Hinc ergo claruit, si quando vice sua hiemalem fratrum Calefiebat domum*. Ibid. : *Nullum igitur, quem non suis Calefiter fomentis tepentem reliquit*.

* **CALEFORUM**. [Panni species : « Pallium et setoninum Calefori cannarum duarum vel circa, pro juvenibus triginta annorum. (Diar. Burchard. I. 395, an. 1490.) »]

* **CALEGA**, Auctio, ut videtur, Gall. *Criée*. Convent. Saonæ pag. 60 : *Quam quidem institutionem dicti ancoragii... assignant per annum unum dumtaxat operi darsenæ instaurandæ, vendendæ per antianos Saonæ plus cæteris offerenti in publica Calega, cum interventu et assistentia potestatis*. Vide infra *Callega*.

* **CALEGARIUS**, ut *Caligarius*, Sutor, caligarum confector, in Stat. Vercel. lib. 6. pag. 145. vº. et Genuens. lib. 4. cap. 84. pag. 136. vº. Vide *Caliga*.

† **CALEMAGUCUS**, apud Grævium in notis ad Glossar. Isid. in voce *Galeros*, Genus pilei. Vide *Camelaucum*.

* **CALEMINUS**, Panni species, f. idem quod *Camelotum*. Testam. Hugon. dicti *Chavions* archid. Lingon. ann. 1275. in Chartul. ejusd. eccl. ex Cod. reg. 5188. fol. 57. rº : *Item legamus dom. Matheo presbitero de Albaripa vestem nostram de Calemino albo*.

* **CALENDA**, Martyrologium una cum obituario et ordine officii peragendi. Vide infra *Kalenda* 2.

† **CALENDÆ**, CALENDI. Vide *Kalendæ*. **CALENDARE**. Chronicon Andrense : *Terram, quam Calendaverat dimisit*. Sed legendum *calengaverat*, id est vindicarat. calumniaverat, ex Gallico *Calenger*.

† **CALENDARIUM**. Vide *Kalendarium*.

† **CALENDARIUS** Panis. Vide in *Panis*.

† **CALENGARE**. Vide *Calendare*, et *Callengia*.

† **CALENGEUM**, CALENGIA. Vide *Calengia*.

* **CALENGIUM**, Poena pecuniaria, multa, qua damnatur quis pro injuste instituta actione. Feoda Norman. in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 168. vº. col. 2 : *Richardus Theutonius habet... medietatem Calengii, et quartam partem campipartis de Roncières*. Vide in *Calumnia* 1.

* **CALENUM**, Cibis calidus et liquidus, Gallice *Chaudel*, in Glossar. Lat. Gall.

ex Cod. reg. 521. *Calenum, Lo mustio*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Calidum*.

* Inter nuptiarum festivitates ejusmodi potionem usus erat junioribus viris ejusdem loci propinare; aut saltem eo nomine appellabant id, quod potus gratia a sponso iis largiebatur. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 183: *Après le soupper d'icelles noces pour faire le Chaudel ou esbatement qui se fait aus noces d'espousée communément, entrèrent en la maison de Jehan Chevalier, ou ilz firent boullir ledit Chaudel*. Aliæ ann. 1475. in Reg. 195. ch. 1503: *Lesquelz compaignons requièrent à aucuns des parens et amis des mariés... que on leur voulsist donner le Chaudreau, comme l'on a coustume donner aux nopces*. Hinc *Chaudalet*, in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 135. ch. 123: *Lequel enfant laditte baisselle print et leva et li fist du Chaudelot ou boullie qu'il menga, et puis le recoucha en son biers*. Vide infra in *Cochetus* 3.

* **CALEOLOGUS**, Conviva, qui est ex familia et domo regia, nostris *Commensal*. Vide *Convivæ regis*. Charta Mich. Paleol. imper. CP. ann. 1404. ex Thes. eccl. Paris.: *Notum facimus quod noster dilectus nepos Caleologus consiliarius servicia nobis et civitati nostræ CP. per illustrem et valentissimum militem dictum Castelmorantem fidem catholicam deffendendo facta, etc.* Vide Glossar. med. Græcit. v. Καλεολογ. [* f. leg. *Paleologus*.]

† **CALEON**, Quasi humilis leo. Gloss. San-German. MS. n. 501.

* Ubi legendum est *Chamæleon*.

* **CALEPCIA**, *La metria e capillo*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Calepra*.

* **CALEPIS**, *La fornace del ferro*. Ibid. † **CALEPTRA**, *Mitra tegens caput*, Joanni de Janua. Vide *Capedulum*. Uguccio: *Calepra proprie dicitur cuphia equi*. Vide *Caestra*. [* Vide infra *Calleptra*.]

CALERARE, *Properare, vel ligna portare, a calon lignum*, Joanni de Janua. [* Gloss. in cod. reg. 7644: *Callearans, properans*, ut ex Glossis.]

CALERARIUS, *Minister ferens ligna*, Joanni de Janua. Vide *Caligarius* 2.

† **CALERE**, *Desidere, otari*. Barthii Glossar. ex Lisiardi Hist. Palest.

† **CALERIUM**, An machinæ quædam lignæ a Græco Κάλιον, lignum? Apud Baluz. Miscel. tom. 6. pag. 365: *Quæ in balistarum et Caleriorum et machinarum et aliorum armorum, etc.*

* Mendum esse videtur, pro *Carello-*

* **CALESIS**. Vita S. Chrodog. tom. 1. Sept. pag. 771. col. 1: *Grabatis quoque vehiculisque depositis, et Calesibus abdicatis, gressu libero ac liberiore animo laudes et grates loco sepulcri retulere*. Vocem ambigue scriptam esse monent docti Editores, qua vehiculi genus aut instrumentum, quo gressus firmatur, indicari suspicantur.

† **CALESTRA**, *Genus mitræ*. Gloss. Isid. Festus: *Caliptra, Genus vestimenti quo capita operiebant*. Legendum *Calyptra* a Græco Καλύπτρα, quod idem significat. Vide *Calyptra*.

* Haud scio an inde nostris *Calette*, Capitium, capitum tegmen, idem quod *Birretum*, in Lit. remiss. ann. 1379. ex Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 206: *Ledit Gilet osta à icellui Maron sa Calette ou barette, qu'il avoit sur sa teste*. Ubi ter legitur: quare restituendum esse *Calotte* vix credam. Vide supra *Calantica*.

† **CALETRA**, *Ubi vespæ nutriuntur*. Gloss. Isid. In Excerptis additur, *Cele-*

tra, καλλήτρα. Papias: *Caletra, ubi vespæ*

nascuntur. De vocis etymo vide Lexicon Martini.

* **CALETUS**, pro Calathus. Lit. ann. 1352. tom. 4. Ordinatio. reg. Franc. pag. 309: *Caletos, in quibus dicitur pisces et alecia afferuntur, diruentes ac lacerantes*.

† **CALFAGIUM**, Vide *Calefagium*.

* **CALFARIA**, Cucuma, ut videtur, Gall. *Coquemar*. Inventar. ad calcem Necrol. Paris. Ms. *Unum bacinum, Calfarium cum pede, unam craticulam, etc.* Vide *mox*.

* **CALFATORIUM**, ut *Calfaria*, Massiliensibus *Caufaudou*. Inventar. ann. 1363. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Unum Calfatorium de cupro perforatum et non tenens aquam*. Lit. remiss. ann. 1414. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 183: *Unum vas cupri, dictum Calfatorium. Chauffour vero, Camini species, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 243: Le suppliant venant vers le Chauffour où les compaignons se chauffoient, etc.*

* **CALFURNATA**, Coctio calcaria. Pactum inter abbat. et consul. Aureliaci ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 241: *Qui probi viri pro qualibet Calfurnata seu furnata dictorum laterum..... Decem et octo denarios Turonenses recipient pro laboribus*.

CALFURNIUM. Vide *Calcfurnium* post *Calcæ*.

† **CALGARIUM**. Vide *Calciarium*.

* **CALGIOLA**, f. Clavus ligneus vel ferreus. Charta ann. 1349. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 545. col. 2: *Item dictus dominus abbas promisit eis dare omnia marranina in dicto monasterio, funes, Calgiolas, ferros, etc.* Vide *Cavile*.

* **CALHUS**, Idem quod *Varius*, diversis coloribus distinctus. Inventar. Ms. ann. 1366: *Unvit et annexavit Romanæ ecclesiæ castrum novum Cavallicensis diocesis, quod a dicto abbate (S. Guillelmi de Desertis) in feudum tenebatur cum suis juribus, hominibus, territoriis ac pertinentiis univiersis sub annuo censu unius vaccæ variæ sive Calhe*. Vide infra *Calidus*.

1. **CALIA**, Coturnix. Glossar. Gr. Lat. Reg. Cod. 85: *Ὀρνιθὲς, Coturnix, Cadia*. Ὀρνιθογῆτρα, recte. [Matrix] coturnicum et caliarum. Vide *Qualia*.

* 2. **CALIA**, est lapis calaniaris, qui vulgo *calania dicitur, quo tingitur æs fit- que auricalcum*. Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

CALIBA, Chalybs, catena ferrea, ferum. Historia de exilio S. Martini PP. apud Anastasium Bibl. pag. 95: *Posuerunt in scamno indutum Calibus et catenis*. Ubi Baron. ann. 651. num. 16. pro *Calibus*, habet *ferro*. Althelmus de Laude virg. cap. 25:

Ecce repente pius nodatos arbor arctus
Eripit e Chalybis, mox stricta ligamina rupit.

* **CALIBEUS**, Ex chalybe seu ferro. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 26: *Johannes Mansart ex gantellis ferreis vel Calibeis, et ense suis præfatum Johannem le Borgnet.... percussit*. Vide *Calibosus*.

† **CALIBOSUS**, Ex chalybe, apud Muratorium tom. 8. col. 330. Vide *Tulibosus*.

* **CALIBS**, pro Chalybs. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. cap. 97. pag. 279: *Missilia galeatis Calibe capitibus, etc.* Vide *Caliba* et infra *Calybs*.

CALIBURNE, Gladius celeberrimi Arthuri Regis Britanni. sic dicitur, ut ille Caroli Magni apud Turpinum *Durendal*, pag. 688. Hovedenus et Bromptonus in Ricardo I: *Contra Rex Angliæ (Ric. de-*

dit Regi Tancredo gladium illum optimum, quem Caliburne vocant. [Spelmanus addit, *quem Britones, etc.* Hincque suspicio est vocem esse Britannicam, vel potius hybridam, a Latino *Chalybs* et Britannico *Houarn Ferrum*.] Vide *Galfridum Monemuthensem* lib. 7. cap. 7. et *Florilegum* ann. 520.

* Bened. abb. Petroburg. in vita Henr. II. reg. Angl. tom. 2. pag. 642: *Ree Angliæ dedit ei (Tancredo regi Siciliæ) gladium optimum Arcturi, nobilis quondam regis Britonum, quem Britones vocaverunt Caliburnum*.

† **CALICA**, pro *Caliga*. Anastasius in Epitome Chronici Casin. apud Murator. Scriptor. Ital. tom. 2. pag. 369. col. 1: *Hic Ludovicus Italiam dum ingressus fuisset cum Clothario patre ad Casinense cœnobium possessiones univiersas ablatas restituit, et pannos natiuos et grisos, Calicasque cum quindis et ocreas fratribus concessit*.

† **CALICELLUS**. Vide *Calix* 1.

CALICLARE, **CALICLARIUM**, Abacus, Delphica, mensa, in qua calices repuntur. Gloss. Lat. Græc. *Caliclare*, τραπεζοφορον. Gloss. Græc. Lat.: *Caliclarium, ποτηροθήκη, Κολυμβητόν* Luciano in Lexiphane, *Poculorum mensa*, Servio. Suidas: *Κολυμβητόν, ἡ θήκη τῶν ποτηρίων*. [Vide *Calcearium* 2.]

† **CALICODIMIA**, Eadem notione, ut videtur, sed mendose pro *Calicotheca*, si bene conjicit Muratorius tom. 2. pag. 179. col. 1. ubi ex Agnelli libro Pontificali: *Tunc pincerna accipiens ex Calicodimia impleta mero, porrexit pontifici*.

† **CALICULUS**. Vide *Calix* 1.

* **CALIDAMEYA**, uno verbo, pro *Calida melleia*, Rixa, quæ improvise facto committitur: *Chaudemelle*, in Stat. Roberti II. reg. Scot. cap. 3. Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 383: *In hujusmodi Calidameya idem Johannes Goudoyini de uno parvo cutello.... Jacobum Geraudi.... percussit*. Quidquid ex primo impetu, non præcogitato animo fit, calidum, vulgo *Chaud*, dixerunt nostri. Hinc *Chaude cole*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 137. ch. 43: *Guillaume Champeaul fust feru dudit coustel par cop de meschief et de Chaude cole*. De *chau sang*, eodem sensu, in Lit. ejusd. ann. ibid. ch. 30: *Mellée, qui estoit neue Chalouusement et sans aguet*, in aliis ann. 1360. ex Reg. 88. ch. 78. Aliæ rursum ann. 1427. in Reg. 173. ch. 143: *Le suppliant courroucié et esmeu de ce Chalouusement, etc. Paroles Chaleureuses*, in Lit. ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 367. *Eschauffement*, pro Iracunde, in aliis ann. 1400. ex Reg. 163. ch. 316: *Icellui Jaquet dist moult ireusement et Eschauffement telles paroles, etc. Eschauffure de jeunesse, Juvenilis ardor, impetus*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. ch. 78. *Eschauffeure*, in aliis ejusd. ann. ibid. ch. 51. *Yre, Eschauffeté et cole*, in Lit. ann. 1454. ex Reg. 184. ch. 506. *Mouvement, de coraige boullant engené*, in Charta ann. 1398. ex Tabul. eccl. Camerac. Vide *Mesleia*.

* **CALIDIARIUS**, *Calidus: Malthæ Calidaria vel frigidaria*, apud Pallad. de Rust. lib. 1. tit. 41.

* **CALIDIOSE**, Callide, fraudulententer. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 4: *Idem Johannes tractavit malitiose et Calidiose cum quodam alio homine, qui... fingens se procuratorem dicti Guillelmi.... ipsum Johannem quitaret ab omnibus, quæ occasione societatis seu comanda.... tenebat*.

† **CALIDUM**, Potionis dulcis genus.

Visio Wetini Monachi Augiensis, apud Mabil. in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 293:

Interea dulcis fertur mihi norma piscis
Asconis calidi, sequitur vas denique musti,
Optatum et Calidum, large de principe missum.

* Vide supra *Calenum*.

* **CALIDUS**, Color equi. Bestiarius Ms. cap. 44: *Qui (equi habent) frontem albam, Calidi (appellantur).*

* **CALIDUS-FURNUS**, Gall. *Chauffour*, Fornax caldaria. Charta commun. Tornac. ann. 1187. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 10. v. col. 2: *Caritatem beati Christofori, et Calidos furnos, et excubias debent custodire quinque homines legitimi, qui nec scabini nec jurati. Cauffoir nostris, eadem notione. Charta ann. 1372. in Reg. 105. ch. 74: Dedens lesquelz bos a un Cauffoir a faire caux. Unde Cauffourier, qui calci excoquendae invigilat, in Reg. Corb. 13. sign. Habacuc ad ann. 1511. fol. 95. v. et Cauffourer, fornacem caldariam construere, in Chartul. sign. Ezechiel ejusd. monast. ad ann. 1419. fol. 74. r. Porront braser, fauder et Cauffourer sans empirier lesdis bos, et ne porront riens copper du gros mai-rieng. *Chauffour* vero, tributi genus quod a transeuntibus exigitur, in Lit. remiss. ann. 1461. ex Reg. 198. ch. 242: *Le suppliant fermier ou ayant le droit de la ferme de la coutume et passage, appelle Cauffour, en la chastellenie de S. Jame de Bevron en la vicomte d'Avranches, etc.* Quod ad fornacem caldariam exigeretur fortasse sic dictum.*

CALIENDRUM, Operimentum capitis, κέσμιον κεφαλής, in Gloss. Lat. Græc. *Birretum: Mitra, vel generaliter, quidquid caput involvit, ut majorem calorem contrahat, et dicitur a Calceo, les. Ita Joan. de Janua. Papias: Calieudrum, Capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines capitis utuntur.* [*] Ex Acron. ad Horat. Sat. lib. 1. sat. 8. vers. 48. Vide Forcellinum in hac voce.] Vita B. Torelli Puppiensis num. 23: *Pro tegmine capitis habebat Calieudrum, quod hujusmodi fratres gerunt.* Acroni ad Horat. 1. serm. *Calieudrum* est ornamentum capitis muliebris, vel coma ascititia. Vide *Capillatura*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Calieudrum, Aumuce.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Calieudrum, Cliche Gallice, ad faciendum sertum.*

CALIFA. Vide *Chalifa*.

† **CALIFACTORIUM**. Vide *Calefactorium*.

CALIGA, Militare olim calceamentum, στρατιωτικὸν ὑπόδημα. Dionii, sic appellatum, quod pluribus ligulis annecteretur, uti pluribus docent Benedictus Balduinus in Calceo antiquo cap. 13. Casaubon. ad Sueton. et cæteri Criticorum filii.

CALIGA, Monachorum etiam propria fuit, ut patet ex Regula S. Benedicti cap. 62. Cassiano lib. 1. cap. 10. Gregorio M. lib. 1. Dial. cap. 2. 4. Regula S. Pachomii, etc. Vide Menard. ad Concord. Regul. pag. 890. et Hæftennum lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 5. disq. 3. et 4. Erant porro caligæ Monachorum elevatæ, ut testantur idem Gregorius Magnus lib. 1. Dial. cap. 4. et Regula Magistri, quemadmodum olim militum, ut Plinius lib. 9. cap. 18. Juvenalis Sat. 3. et 16. Josephus lib. 7. de Bello Judaico, et Egesippus lib. 5. de Excidio Hieros. cap. 30. ubi de cæde Juliani Hecaton-tarchi. Eadem erant et follicantes, id

est, laxæ, neque nimis adstrictæ. S. Ferreolus in Regula cap. 32: *Et hoc curandum est, ne pes ita sit ligamentis temperatius vinculatus, ut non jactantiæ signum multos adstrictus habeat; sed sanctius vinculo laxiori follescat.* [Antiq. Gloss. in Regulam S. Benedicti e Bibl. Abbatia S. Amandi: *Caligæ vel a Calo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nam socci non ligantur, sed tantum introrittuntur. Calo enim vocatur lignum, sine quo consui calceamenta non possunt.* apud Marten. Itiner. tom. 2. pag. 99.] [*] Ex Isidor. Origin. lib. 19. cap. 34. sect. 12. et 6.] Vide supra in *Calcia*, et in *Subtalaris*.

CALIGA, præterea propria est Episcoporum: nam priusquam sandalia induant, caligis ad genua usque protensis crura revinciunt. Vide Durandum in Ration. lib. 3. cap. 8. [De alia, nec sacra, *caligarum* specie intelligendus est Gregorius Turon. cum ait lib. 6. Hist. Franc.: *Attamen lassatis sociorum equis, solus pertendit episcopus, tanto timore perterritus, ut unam Caligam de pede elapsam colligere non curaret.* Pro *Capellanis* decernitur in Statutis Eccl. Trecor. ann. 1380. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1128: *Ut, cum missas celebraverint, Caligas deferant honestas, sub pœna decem solidorum.*]

CALIGÆ BRUGENSES. Will. Britto lib. 2. Philipp.:

Brugia, quæ Caligis obnubet crura potentum.

† **CALIGÆ CATHENATÆ**. Statuta Eccl. Cadurc. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 728: *Prohibemus etiam, ut clerici, præsertim beneficiati Caligis Cathenatis rubeis seu viridibus publice utantur.*

* **CALIGÆ COLORATÆ**. Annal. Victor. Mss. ad ann. 1315: *In tunica et caligis coloratis cum maximo concursu populi gaudentis ad patibulum ductus est* (Enjorranus).

* **CALIGÆ RUBÆÆ**, Militum propriæ, in Curia 2. gener. Terracon. sub Jacobo I. rege: *Statuimus quoad nullus filius militis, qui non sit miles, calceat Caligas rubeas, nisi talis qui secum milites ducat.* [*] Interdicuntur clericis ap. Wüldtwein. Nov. Subsid. Diplom. vol. 13. pag. 298.]

† **CALIGÆ SCACATÆ**. Statuta Eccl. Tutel. ejusdem tomi col. 794: *Hoc idem de clericis, præsertim beneficiatis, Caligis Scacatis rubeis ac viridibus publice utentibus dicimus esse censendum.*

* Quadræ diversi coloris distinctæ. Vide *Scacatus*.

* **CALIGÆ SEMELATÆ**, Soleis instructæ, ocreæ, Gall. *Bottines*. Stat. Universit. Aurelian. ann. 1367. ex Cod. reg. 4223. A. fol. 65. r: *Recipientes doctoratus insignia.... in eorum festis solemnibus (cum) equitabatur, suis doctoribus solvebantur, videlicet sella, frenum et calcaria deaurata, una cum Caligiis semelatis.* *Caligæ Semelata*, in Stat. colleg. S. Cathar. Tolos. ann. 1394. ex eod. Cod. fol. 180. v.

† **CALIGÆ SERICÆ, TURGIDÆ ET DISSECTÆ** prohibentur Clericis in Concilio Mexicano anni 1585.

* **CALIGÆ SOLATÆ**, ut *Semelatæ* Stat. Mss. eccl. S. Laur. Rom.: *Canonici.... Caligas solatas, et arma offensiva, aut defensiva in dictis processibus non portant.*

† **CALIGÆ NOCTURNALES**. Spicileg. Fontanell. MS. pag. 422. Monachus defunctus, *Corpore lavato, restitit staminea... et cuculla, Caligis Nocturnalibus et sudario, quod est de eodem panno, de quo staminea et Caligæ, quæ in extremitate*

non sunt patulæ, sed consutæ. [*] Conf. *Calcei matutinales in Calceus.*

* **CALIGÆ** in recognitionem feudalem præstitæ, in Chart. ann. 1327. Westphal. Monument. Cimbric. vol. 4. col. 974. Vide eund. in præfat. ejusd. vol. pag. 59. sqq. et supra *Botta* et *Calceus*.

CALIGAS CIRCINARE, Fasciolas caligis aptare. Fortunatus in Vita sancti Germani Parisiensis Episcopi cap. 35: *Cum die Dominico, ut loquimur ex consuetudine, Caligas Circinasset, debilitatem manuum vel pedum incurrit.* Vide *Armingier, Fasciola*.

CALIGÆ ALATÆ, quibus aves capiuntur. Pseudo-Ovidius lib. 1:

Nunc volucrum turmis mihi mos erat insidiari,
Ventilabro moto passim sabulone ligato,
Fila supertracturis eis, si forsitan illic
Oblectarentur; per equum deducere quasdam
Donec in Alatas Caligas et pyramidalem
Intrassent, minime reditura.

Infra:

Nunc erat mihi mos pisces captare marinos,
Retibus his, illos hamis, illosque sagena,
Alatis quasdam Caligis in pyramidalem
Conum protensis.

* *Chausses*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 192: *Comme le suppliant feust alé pour tendre à lievres et porté Chaussés, et eust mis et tendu icelles Chaussés, etc.* Retis ergo genus est, quo etiam inter piscandum utuntur, ex Stat. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 536. art. 74: *Quant est aux Chaussés de quoy l'en peut pescher, etc.*

* Gemma Gemmarum: *Caliga, Germ. ein hosz.... Caligare media longa, Germ. hosen anthun; versus:*

Dum caligo caligas auget caligo tenebras.

Confer Monach. Saugell. de Carol. Magn. lib. 2. cap. 8. ubi Galliculæ tibialia significare videntur.

CALIGULA, Caliga levior, qua in ætate utebantur. Vita S. Fulgentii Episc. Ruspensis num. 38: *Sic studio humilitatis ambitionem vestium fugiebat, ut nec ipsa calceamenta suscipiens clericorum aut Caligis in tempore hiemis, aut Caligulis in tempore æstatis simpliciter uteretur.* S. Bernardus Episc. 41: *Jumenta gradiuntur omusta gemmis, et nostra non curatis crura nuda Caliculis.* [Caligula vox haud ignota Latinis pro minori caliga militari. Norunt omnes Caium Tiberii nepotem et successorem cognominatum fuisse *Caligulam* a *Caligulis*, quibus adolescentior usus fuerat in exercitu Germanici patris sui. Gregorius Mag. lib. 1. Dialog. cap. 2. de S. Honorato Abb. Fundensi: *Caligulam de sinu protulit, et super extincti pueri pectus posuit.* Bollandus ex versione Zachariæ qui καλλιγὸν vertit, *Crepidam* hoc in loco intelligendum putat.] [*] Vide *Gallicula*.]

1. **CALIGARIUS**, Sutor, *Caligarum* confector. Gloss. Græc. Lat. ὑποδηματάριος, *Calciamentarius, Caligarius*. Papias: *Caligarius, Artifex, Caligaris vero, clavus.* Mox: *Caligarius, a calo, id est, ligno vocant, unde sunt: sine iis calciamenta fieri non possunt.* Vetus Inscriptio: *C. Attilius C. F. Justus sutor Caligarius sibi et Cornelie, etc.* Julius Firmicus Math. lib. 3. cap. 12: *Coriorum confectores seu Caligarii.* Lib. 4. cap. 7: *Faciet pellarios, coriarios, Caligarios.* Tabular. Eccles. Autisiodor. fol. 80: *Vinea Joannis, dicti Notarii, Caligarii.* Adde Lamprid. in Alex. Severo. Καλλιγάριοι, Græcis Scripturibus ævi medii, unde *Porta Caligario-rum* Constantinopoli, apud Phranzem

lib. 3. cap. 11. et Leunclavium in Pandecte Turico num. 200. [*** Adde Glossar. med. Græc. col. 550. voce Καλιγάρως et Marin. Pap. Diplom. pag. 815. col. B.]

2. CALIGARIUS, Ugutioni, dicitur *Minister ferens ligna*: caligare, ligna portare, a calon. lignum: unde calo, qui fert ligna. Vide Calerare.

† 1. CALIGARE, Ligna ferre, ut jam dictum est in Caligarius 2.

† 2. CALIGARE, pro *Cocuitre*, vox Latinis notissima: sed eam active sumunt inferioris ævi Scriptores pro Caliginem obducere, tenebras offundere, obscurare. Ildephonsus Epist. ad Quiricum Episc. concil. Hisp. tom. 2. pag. 535: *Illuminet me prævenienti misericordia, quem Caligavit malorum culpa*. Petr. Chrysolog. Serm. 41: *Sicut terræ nubes Caligant cœlum; sic obscurant animos intemperata convivia*. [*** Alio significato vide supra in Caliga.]

* CALIGARIARIUS, Idem qui Caligarius, Caligarum confector, in Inscript. 225. 4. apud Gudium.

† CALIGARIS, Clavus. Vide supra Caligarius 1.

† CALIGATUS, id est, miserimus. Inde Caligatus miles dicitur, qui habet ferreas ocreas, vel caligas de Corio. Etiam idem est quod Infirmus [*** 1. qui infirmus] vel obscurus, etc. Vocabulari. Juris utriusque. Vide Caliga. [*** E Glossa ad Cod. lib. 5. tit. 4. const. 21. A Caligato milite. Vide Glossar. med. Græc. in Καλιγάρως, col. 550. Append. col. 89. et supra Apocaligus.]

* CALIGEO. [Intelligo. (DIEF).]

CALIGO, Alveus. Sanutus lib. 3. part. 11. cap. 9: *Quia Saraceni de tertio ramo (Nilii) qui Rasith dicitur, per Caliginem unum, id est, alveum, quo terram rigant, galeas ad ramum Damiatæ induxerant*.

CALIGOSUS, pro Caliginosus, apud Milonem Mon. Elnonensem in Serm. 2. Translat. corporis sancti Amandi.

† CALIGULA. Vide in Caliga.

* CALINUS, Clarissimus, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646.

† CALINUS MAJOR, Magister hospitalis peregrinorum, ut Breydenbach exponit pag. 192. Itinerarii Hierosol. lin. 11: *Igitur convenientes cum prefecto, seu locum tenente Soldani in Jerusalem et.... majori Calino, id est, Magistro hospitalis peregrinorum*. Idem auctor ibidem meminit Calini pag. 193. et pag. 195.

† CALINUS MINOR, ibidem pag. 192: *Item, quod nobis unum de suis familiaribus deputaret, qui nos loco sui comitaretur a Gazera usque ad sanctam Catharinam, et inde usque Chayrum; qui sic deputatus Minor Calinus cognominaretur, cui nos per viam illam de victualibus provideremus juxta condignum et secundum merita ejus*.

* CALIPHA. Vide halifa.

* CALIPODA, [pulcres pedes habens. Cognomen muliebri Romanum. Inscript. apud Fabrett. p. 629. n. 251. Atilia Calipoda.]

* CALIPPES, Ex chalybe, æneus. Charta apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 31: *Cum utensiliis erium et Calippeum vasorum, et ligneorum, etc*. Vide supra Calibeus.

1. CALIS, pro Callis, Via. Gloss. Lat. Græc.: *Callis, τριβὴ, ἀστράτοι. Calle, Danti et Petrarchæ. Gloss. Isid.: Callis, via trite pecorum vestigiis*. Statuta Venetor. ann. 1242. lib. 3. cap. 61: *Si unus voluerit meliorare Calem vel viam, etc*. Occurrit ibi pluries.

* 2. CALIS. Monstra facta apud Chas-

sagniam ann. 1511: *Franciscus Charbonerius habet balistam Calibus fulcitam*. Infra: *Unam balistam fulcitam suis utilibus*. Alibi: *utensilibus*. Idem videtur quod Balista ad duos pedes. Vide in hac voce.

* CALISMALA. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 19. ex Cod. reg. 4621: *Septem majores artes, videlicet ars judicum et notariorum, ars mercatorum Calismalæ Franciscæ, etc*.

* CALITRIX, Certa simia, in Glossar. Lat. Ital. MS. Callitrix, apud Plin. lib. 8. cap. 54.

† CALIUS, σποδός, κέρρα. Cinis, in Supplemento Antiquarii. Sic dicitur, quia calet.

1. CALIX, Calices ansati, majores scilicet. Chronicon Moguntinum pag. 384: *Calix major, quot marcas habuerit, nescio. Certum autem est, quod spissitudo ejus erat digiti, habebat autem idem Calix duas ansas, que poterant manus reppere levantis, sicut solent habere mortarii, in quibus piperata et salsa præparantur*. Ejusmodi fuit calix, quo usus Christus in Cena, si qua fides Adamano de Locis SS. lib. 1. cap. 8: *Inter illam quoque Golgothanam Basilicam et Martyrium, quædam inest cæcetra, in qua est Calix Domini, quem a se benedictum propria manu in Cena pridie, quam pateretur, ipse conviva Apostolis tradidit convivantibus: qui argenteus Calix sextarii Gallici mensuram habens, duasque ansulas in se ex utraque parte altrinsecus continens compositas*. Vide Chronicon Fontanell. cap. 18. pag. 236. et Anastasium in Vitis PP. pag. 126. [*** E. cod. MS. Seculi X. quæ sequuntur humanissime meum communicavit Guerardus vir doctissimus: *Scutra est per omnem modum sicut olla facta, similiter de luto facta, sed tantum differt a nostra olla quod scutra ansas habet sicut nostri Calices solent habere in quibus missam cantamus, olla non habet ansas. Calicem orientales vocant vas, quod nos foliam vocamus*.]

† CALIX APPENSORIUS, Idem qui Ansatus, ut probabiliter conjicit Muratorius tom. 2. pag. 64. col. 2. C. ex Agnelli libro Pontif.: *Et si diligenter inquiras, multus ornatus far altilius majorum vasculorum, tam coronæ quamque et Calices Appensorii, etc*.

CALICES AUREI ET ARGENTEI in sacris Liturgiis, quando in usu esse cœperint, docet Honorius Augustod. lib. 1. cap. 89: *Apostoli et eorum successores in quotidianis vestibus et ligneis Calicibus Missas celebrabant... Zephyrinus autem Papa et martyr Aureis vel Argenteis Calicibus et panis offerri instituit*. Horum etiam usus fuit tempore persecutionis, ut docent Acta Concilii Cirtensis apud Augustinum contra Crescent. lib. 3. cap. 29. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 24: *Bonifacius martyr et Episcopus interrogatus, si liceret in vasis ligneis sacramenta conficere, respondit: Quondam Sacerdotes aurei Ligneis Calicibus utebantur, nunc e contra lignei Sacerdotes Aureis utuntur Calicibus*. [*** Calices in Ecclesiarum Thesauris asservati quandoque majores fuisse videntur quam qui usui essent in mysterio divino celebrando: talem calicem aureum appendentem 49. marcas designat Conrad. Mogunt. Archiep. in chart. ann. 1163. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 242. quem sibi prestitum assumpsit. Confer edit. pag. 244. ubi ex antiqua descriptione cimeliorum. Mogunt. ecclesiæ: *Habebat idem calix duas ansas...*

hujus patena gemmis per circuitum decorata... Hic calix habebat altitudinem unius ulnæ et capere poterat sextarium vini, nec ab omni homine levari poterat a terra commode. Conf. supra locum ex Chronic. Mogunt. et Würdtwein. Nov. Subsid. tom. 2. præfat. pag. 51.]

CALICES BAPTISMI, in quibus recens baptizatis, post perceptam sanctam Eucharistiam, Dominicus sanguis hauriendus dabatur. Liber Damasi in Innocentio I. PP.: *Calices argenteos 5. pensantes libras 3. Calices argenteos Baptismi numero tres pensantes libras 2*.

† CALIX DIATRETUS, Vas torno politum et detornatum, in Vocabulario Susannæ, a Græco διατρητός, Perforatus, vel torno factus.

† CALICEM EBURNEUM cum patena paratum unum; Calicem Vitreum auro paratum unum; Calicem de Nuce et argento et auro paratum unum legere est in Testamento Everardi Comitiss. ann. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21.

CALICES LIGNEI primitus fuere ii, quibus usi Apostoli in sacris Liturgiis, uti supra observatum. Vetantur in Epistola Leonis IV. PP. de Cura pastorali, et Canon. Saxon. Edgari cap. 41. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

CALICES MINISTERIALES, Majores vino pleni, in quos refundebat Archidiaconus guttulam Sanguinis Christi de calice sancto, quo populus confirmaretur, id est, communicaretur de Sanguine Domini seu complementum acciperet communionis, ut loquitur Micrologus cap. 19. Ordo Romanus: *Ipse Pontifex confirmatur ab archidiacono in Calice sancto, de quo parum refundit archidiaconus in Majorem Calicem, sive in scyphum, quem tenet acolythus, ut ex eodem sacro vase confirmetur populus: quia vinum etiam non consecratum, sed Sanguine Domini commixtum, sanctificatur per omnem modum*. Quem quidem morem effundendi parum Sanguinis in calicem majorem vino repletum, attigisse videtur S. Remigius Remensis Episcopus apud Hincmarum in illius Vita, in istis versibus, quos circa ejusmodi calicem ministerialem inscribi jussit:

Hauriat hinc populus vitam de Sanguine sacro
Injecto, austerus quem fudit vulnere Christus;
Remigius reddit Domino sua vota sacerdos.

Rabanus Maurus lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 7. de Diaconis: *Sicut in Sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat*. Ado in Vita S. Donati Episcopi: *Cum quadam die Missam celebrasset populo, et de Corpore Christi, ac de Sanguine ipsius populus venerabiliter recrearetur, diaconus quidam nomine Anthimus tradebat sacrum Sanguinem Christi, qui subito paganorum impulsu cecidit, et sacrum Calicem comminuit*. Vide Concil. Neocesar. cap. 13. et S. Ambrosium lib. 1. de Offic. cap. 41. Anastasius in S. Silvestro pag. 12: *Calices Ministeriales 5. pens. singuli libras binas*. Infra pag. 13: *Calices minores Ministeriales 50. pens. singuli libras binas*. Idem in S. Hilario PP. pag. 29: *Obtulit Calices argenteos Ministeriales 12. pensantes sing. libr. 2. Vide Scyphus*.

CALICES OFPERTORII, videntur fuisse, in quos refundebantur amulæ, quæ a fidelibus offerebantur. Amalricus in Eclogis de Officio Missæ: *Post lectum Evangelium venit subdiaconus, ferens in brachio sinistro Calicem, in quo recipiuntur Amulæ populorum, et super Calicem corporale, quod accipiens diaconus ponit*

super altare, similiter Calicem post receptas Amulas. S. Cyprianus de Lapsis: *Ubi vero solemnibus adimpletis, Calicem diaconus offerre presentibus cepit, etc.* Ita S. Clemens lib. 2. Constitut. Apost. cap. 61. Diaconorum alios oblationi Eucharistiae intentos esse debere ait. Idem, qui *Ministeriales*, uti vult Durandus de Ritib. Eccles. lib. 1. cap. 7. Antiq. Fuldensis lib. 2. trad. 38: *Trado . . . id est, patinas argenteas, et Calices Offeritorios, et thuribula, etc.*

* CALIX OFFERENDARIUS, Idem qui Offerorios. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 882: *Duo observatores octo minorum custodum portant Calicem offerendarium in quem colligitur vinum quod offertur.*

CALICES STANNEI interdicuntur a Leone IV. PP. de Cura pastorali, et in Provinciali Ecclesie Cantuar. lib. 3. tit. 23. Vide Vitam S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13.

CALICES VITREI. S. Honoratus Massiliensis in Vita S. Hilarii Arelatensis: *Qui eo credit omnia distrahenda, quousque ad patenas vel Calices Vitreos veniretur.* Vide Miracula S. Stephani Episcopi Calatini in Sanctuario Capuano pag. 184. Ardonem in Vita S. Benedicti Abbat. Anian. num. 13. Vitam S. Winoci Abbat. cap. 12. etc. Interdicuntur pariter ab eodem Leone IV. de Cura pastorali.

☞ Calices Vitrei primis Ecclesie temporibus in usu fuisse videntur ex Tertulliano lib. de Pudicitia cap. 10. ubi de Calice, in quo pastor depictus erat, quippe facile frangi poterat, loquitur: hæc Calici Vitreo apprime conveniunt. Rem etiam probant illusiones Marci eujusdam hæretici, qui quod in Calice consecraverat, purpureum et rubicundum ut appareret, præstigiis suis efficiebat. Vide Nicetam Choniatem lib. 4. Thesauri cap. 6.

CALICES EX LAPIDE PRETIOSO. Hist. Abb. Condom. pag. 13. Spicil. Acher. pag. 509: *Item unum vas argenteum cum lampadibus, in quo est positus Calix Lapidis Pretiosi, cum quo B. Petrus apostolus celebravit primam Missam in Antiochia.* Eiusmodi fuit calix Onychinus, auro et gemmis ornatus, quem Laudunensi Ecclesie Francorum Rex donaverat, ut est in Synodo Duziacensi a Cellotio edita parte 4. cap. 5.

* Calicibus præterea utebantur ad corrogandas fidelium eleemosynas, uti docent Stat. concil. Trevir. ann. 1310. cap. 41. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 51. col. 2: *Item prohibemus sub pœna ecommunicationis ne quis, cujuscunque conditionis existat, vadat per terram cum Calicibus, absque literis episcopi loci ad petendam pecuniam, quia multæ ex hoc fraudes ac deceptiones committuntur.* Nostris Calisse, pro quovis vase, ut colligitur ex Inventar. Ms. eccl. Camerac. ann. 1371: *Item ad Calisse pour le sel porter venir.*

CALICELLUS, Parvulus calix. Vita S. Lupicini Abbatis Jurensis num. 12: *Calicello, quo cyathum aquæ accepturus erat, etc.*

CALICULUS, [Parvus calix, apud S. Augustinum lib. 9. Conf. cap. 8. in Actis SS. Benedict. sec. 2. pag. 835. et sec. 3. part. 2. pag. 251.] A Caliculis, Cui calicum seu vasorum potiorum cura est. Passio S. Bercharii, apud Camusatium: *Traditur siquidem per id tempus hunc in eo loco factum aliquando ministrum a*

Caliculis, in curam promptuarii, rectoris nutu. vicibus successisse.

2. CALIX. Jacobus de Vitriaco lib. 3. pag. 1126. de filiis Sapphadini: *Quatuor habent redditus de calice, qui omni anno in mense Augusto irrigat totam terram Egypti.*

* Alveus, idem quod Caligo. Charta fundat. abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 104: *De summo vado Carrero usque in fundus Calice antiquo, et itineres discopantes, et fontes aperientes.*

** 3. CALIX, Mensura liquidorum, continens sextam partem sextarii. Statut. antiq. S. Petri Corbeiensis ap. Guerard. post. Irminon. pag. 309. lib. 1. cap. 4: *De potu autem detur quotidie cervisa modius dimidius, id est sextaria 8. de quibus dividuntur sextaria 4. inter illos 12. suprascriptos, ita ut unusquisque accipiat calices 2; ex aliis quoque 4. sextariis datur clericis, etc.*

† CALIXTA. Charta Letgardis Comitissæ inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 8: *Offerimus... eidem Domino Martino patrono nostro... Calixtam novam cum ecclesia in honore S. Gregorii constructa, et in omnibus rebus ad ipsius potestatem aspicientibus, hoc est, cum villa, etc.* Dionysius Sammarthanus conjicit, nomine Calixtæ significari chartam novam, qua jam prius donata confirmantur; Calixtam ad verbum esse ligamentum, chartam Calixtam seu ligamentum, appellari, quod illis ævis concederetur possessio doni vel cessionis alicujus traditione corrigere instrumento alligatæ. Verum Calixta non tam videtur charta donationis, quam res ipsa donata; deinde parva vel nulla videtur esse Calixtæ et ligamenti necessitudo: fere crediderim Calixtam mendose scriptum esse.

* Idem forte quod supra Calix 2.

† CALIXTINI, apud Bohemos seculo xv. dicti qui Calicem in Eucharistiæ sacramento appetebant, ut refert Prosper Sanctacruccius de Civilibus Gallie dissertationibus, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1452.

† CALIXTUS, Summus Pontifex Saracenorum, aliter Calypha. Jacobi de Vitriaco Historia Orientalis apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 270: *Qui tenet regnum de Baldaco, ubi est Papa Saracenorum, qui vocatur Calixtus.*

† CALL. Vide Clep.

† 1. CALLA, Callis, semita, Ital. Calle. Charta ann. 1246. ex parvo Chartul. S. Victoris Massil. pag. 187: *Usque ad summitatem Callæ bassæ dicti montis, quæ Calla est quasi media inter rupem, etc.*

* 2. CALLA, vox Italica, Ostium; unde pro Exclusa legitur in Charta ann. 1451. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 3. pag. 865: *Ad recuperandum et petendum Callas sive piscationes Callarum molendini de Cappiano communis Ficecchi.*

† CALLACA. Vide Calluca.

* CALLAGIUM, Tributum, ut videtur, quod pro calceis seu aggeribus reficiendis a prætereuntibus exigitur, idem quod supra Calciagium. Lit. Richardi I. reg. Angl. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 317: *Ita quod ipsi (canonici de Lucerna) et homines sui quitti, liberi et soluti.... a theloneo, et Callagio.... de omnibus rebus, quas ipsi vel homines sui affidare poterunt suas esse proprias. Vide Calciagium in Calcea.*

* CALLARIUM, f. pro Caldarium, Aënum, vas majus ex ære caldario seu fusili confectum. Charta ex Tabul. Cassin.:

Ponemus ibi.... j. Callarium majore, e. i. minores, e. j. sartagine. Vide Caldaria.

† CALLAS. Vide Callus.

* 1. CALLATA. Vide supra Calata.

† 2. CALLATA, Vox Italica, Ambulacrum. Gall. Promenade. Locus commodus ad ambulandum animi gratia. Statuta Massil. pag. 443: *Ordinamus hoc presententi capitulo, ut nullus de cætero sit ausus mittere, vel imponere fimum, vel terram, vel scobillas... in viis quæ... pro tendunt a portali Callatæ usque ad collam.*

* CALLEFACTUM, Fornax caldaria, ut opinor. Terrear. Bellijoc. fol. 171. rº: *Pro et super quibusdam domibus, Callefactis, curte, fornerio, orto, etc.* Vide supra Calidus-furnus.

† CALLEGA, Collecta, exactio tributorum et etiam cætus, ut videtur, ubi de ejusmodi collectis agitur. Ogerius Panis lib. 4. Ann. Genuens. ad ann. 1214: *Callega denariorum quatuor per libram collectæ maris fuit summa librarum 38050. Et infra: Introitus Tyri, scribania Septæ et Buzeæ, quæ possint vendi in publica Callega usque ad annos duos tantum et non plus.* Jacobus Auria lib. 10. eorumd. Annal. ad ann. 1293: *Colligebantur etiam a navigantibus et redeuntibus denarii IV. per ballam, qui in dicto anno fuerunt venditi pro uno anno tantum in publica Callega libr. XLIX. millibus et plus. Redditus etiam communis et pedagia et aliæ Callegæ venditæ fuerunt in publica Callega, dictis denariis IV. computatis, lib. CX. millibus, sine in eo quod per commune Januæ singulis annis percipitur de venditione salis, quod est librarum XXX. millium et plus.*

* Auctio, ni fallor, sic fortasse dicta quod in calle seu via publica fit. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 22: *De re vendita in Callega vel auctoritate magistratus. Si res mobilis vendita fuerit in publica Callega, etc.* Pluries ibi. Vide supra Calega.

† CALLEGI, Semitæ angustæ. Gloss. Sangerman. MS. num. 501.

† CALLENGIA, Calumnia, actio, qua quis rem repetit. *Callegie*, in Consuet. Hannon. cap. 49. 69. et ult. Valentian. art. 6. 12. Hesdin. art. 8. aliis Challenge. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 603: *Remisit nobis Callangiam, quem habuit in vasta terra post parcum. Vide Calumnia.*

† CALANGIA, Ead. notione. Charta Godefridi de Lovanio ann. 1238. apud Miræum tom. 1. pag. 421. col. 2: *Omne jus hæreditarium quod contingebat ei.... ad opus dictæ priorissæ et conventus loci memorati libere resignavit et absolute, omni reclamazione seu Calangia, quæ a dicto Joanne vel suis ad præsens vel in posterum fieri posset, vel exactione qualibet omnino remota.*

† CALENGEUM, Charta Roberti Piscis ex Chartulario S. Fromondi: *Reliqui omne Calengeum, quod ego vel aliqui antecessorum meorum miseram in ecclesia.*

† CALENGIA, apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1094: *Nos post illud dictum posuimus in Calengia, sive reclamavimus terram de Waveres.*

* CALLEPETRA, Mitre ou cappiau de mitre, ou de feutre, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679. Vide Caleptra.

† 1. CALLERE, Per fraudem machinari. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MS. pag. 345. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot.

* 2. CALLERE, Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Callit, auxirat, usitatur.* Vide Callitus.

† CALLES, Isidoro in Glossis, *Vie tritæ pecorum vestigijs.* Vide Callis. [** Isidoro. Origin. lib. 15. cap. 16. sect. 9. et 10.]

* **CALLETIA**. Stat. Universit. Aurel. ann. 1307. ex Cod. reg. 4223. A fol. 21. r. : *Ordinamus quod nullus bedellus.... pro defectu solutionis talliarum, Calletiarum, quamcumque monitionem aliquam.... faciat. Ubi leg. Collectarium.*

* **Callectoire**. Ludi genus, Gall. Galet in Lit. remiss. ann. 1453. ex Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 329 : *Ung gallet de bois, dont on joue aux Callectoires.*

† **CALLIA**, Simia, in Vocabulario Susannæ. Vide *Calitria*.

† **CALLIANUS**. Vide *Collianus*.

† **CALLIATOR**, f. Qui erat a poculis, quæ nostri *Caillers* vocabant. Vide *Mazer*. Testamentum ann. 1217. ex Chartul. S. Martini Pontisarenis : *Item, lego Theobaldo qui custodit parvum centum sol. Paris. Item Johanni Calliatori centum sol. Paris.*

* Vel qui aucupio *Caliarum* seu coturnicum præerat. Vide supra *Caillier*.

CALLIGINATUS. Epitaphium Willelmi Abbatis Metensis in Analectis eruditi Jo. Mabilionii tom. 1. pag. 480 :

Hoc quoque perlecto verborum Callicinato
Vestrorum fratrum Christi sub lege piorum
Plangere didicimus vos lamentabile funus.

Vox usurpata pro *brevi mortuorum*, sed incertæ originis. Vide conjecturam viri doctissimi tom. 1. Monumentum. Eccles. Græcæ pag. 816.

† 1. **CALLICULA**, Atramentarium, ut Macro videtur in Hierolexico, significat. Imperfectus homin. 54. in cap. 15. Matth. : *Ante conspectum suum ponit super mentem Calliculam, unde tribus digitis mortem hominum scribit aut vitam. Carolus Frater suspicatur legendum esse Calliculum.*

2. **CALLICULA**, Genus vestis. Vide *Gallica*.

† **CALLICULARIUM**, Medium ætatis vel *hyemis*. Gloss. Isid. Viri docti censent scribendum esse *Callicularium*, quod summa ætate in rabiem agantur canes, ut et in intentissimis frigidibus. Vide Grævium ad eand. Gloss.

* **CALLIGARIUS**, *Caligarum* confector. Stat. Saluc. collat. 3. cap. 92 : *Idem bannum solvant Calligarii seu alii ponentes ruscatum affanti in viis publicis.* Vide *Caligarius* in *Caliga*.

* **CALLIGATOR**, Eadem fortassis notione. Mirac. S. Hyacinthi tom. 3. Aug. pag. 372. col. 1 : *Mathias Calligator civis Cracovix ambulandi usum ex repentino morbo amiserat.*

† **CALLIGRAPHUS**. Gr. καλλιγραφος. Scriptor accuratus, apud Paul. Diac. lib. 17.

CALLIOMARCUS, Herba sic dicta Gallis veteribus, quæ Latinis *Equi ungula*. Marcell. Empiric. cap. 16. [Britannis *Callionmarch*, equi testiculi.]

CALLIS, pro via Regia, apud Latinos vix usurpatur: secus apud Scriptores inferioris ætatis. Schedæ antiquæ apud Camdenum in Britannia : *Diebus Honorii et Arcadii facti sunt in Britannia Calles ad mare.* Vetus Charta apud Seldenum ad Eadmerum : *Concordatum est de rectis Callibus, quæ habuerint per civitatem introitum et exitum, quicumque de illis foris fecerit, Regi emendabit. Similiter de Callibus rectis extra civitatem usque ad unam levgam et 3. perticas, et 3. pedes. Si quis ergo infra has publicas vias intus civitatem vel extra foverit, vel palum fixerit, sequitur illum Præpositus Regis, ubicumque abierit, et emendam accipiet ad opus Regis. Ubi Callis idem valet, quod apud nos *Chaucée*. Henricus Huntingdon. lib. 1 : *Tantæ autem gratiæ inha-**

bitantibus fuit Britannia, quod quatuor in ea Calles a fine in finem construerent regia sublimatas auctoritate, ne aliquis in eis inimicum invadere auderet. Warrmannus in Vita S. Pirminii cap. 21 : *Et sic ad Horbacense Cœnobium reversus est per eam semitam, quæ ob piæ privilegium memorix ad impræsentiarum vocatur sancti Callis Pyrminii.* Tabularium Ecclesiæ Carnotensis ann. 1138. Ch. 74 : *Videlicet a Novo vico, et a calciato Calle Blesensi, qui transit ante Merlatium, etc.* Mox : *Quicumque semita irent vel redirent Carnotum, nisi inciderent in prædictum calciatum Callem ante Vallem brachiorum.* Vide *Tricalium*. Statuta Veneta lib. 3. cap. 61. et Probat. Histor. Blesensis pag. 5. [Concil. Hispan. tom. 4. pag. 764. col. 1. ubi *Callis* est pro *Vicus*, platea.]

† **CALLITUS**, Usitatus, in Vet. Glossario Sangerm. MS. num. 501.

* Vide supra *Callere* 2.

† **CALLOMELINUS**, f. Flavus splendens, rutilus, a Græco καλλός; et μελίνη, Panicum, a μέλι, Mel. Vales. in lib. 6. Hist. Evagrii cap. 21. pag. 127. ex vetere Charta donationis Ecclesiæ Cornutiensis : *Vela linea paragaudata Persica clavatura Callomelina prasina duo, etc.*

† **CALLORUS**, *Maltitiosus*. Gloss. Isid. Constantiensis : *Calloso, Maculoso*. Hanc lectionem veriolem putant Martinus et Grævius.

* F. pro *Calidiosus*. Vide supra *Calidiosus*.

* **CALLOSUS**, [Durus, fortis, pinguis. (DIEF.)]

† **CALLUCA**, Gemma colore viridis... nascitur in India vel Germania in rupibus gelidis oculi modo extuberans. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. legendum *Callaica* cum Isidoro lib. 16. Orig. cap. 7. vel potius *Callais*, ut apud Plinium.

* Nostris *Jade*, Belgis *Kalswée* vel *Kalfrée*. *Callois*, non *Callais*, ut videre est in Dissert. Auger. Clutii de Lapide nephritico.

CALLULARE. Jonas in Vita S. Eustasii Abbatis Luxoviensis n. 12 : *Comperendnanti, microloga et frivola Callulanti, Eustasius respondit.* Ubi viri docti *Callulare*, verbum esse effictum a Longobardico vel Teutonico *Kallen*, i. effutire, garrire, censent; vela *Kakelen*, quod idem sonat: sed legendum *callulanti* probabilius videtur. [Nisi forte quis malit *Callulanti* esse pro *garrulanti*, blateranti. Quam facile C. pro G. et R. pro L. scribatur nemo est qui nesciat.]

† **CALLUM** PEDIS, Tarsus sive superior pars pedis. Guidonis Disciplina Farsensis lib. 2. cap. 4 : *Stamina debet talem mensuram habere, ut possit Callum Pedis cincta pertingere.* Galli dicunt le cou de pied.

* Leg. forte *Collum pedis*. Vide in *Collum*.

1. **CALLUS**, *Fabrorum foramina*. Papias MS. [Isidorus et Constantiensis Episc. legunt, *Callas*: ad quos Grævius ait, Sed fides sit penes illos. Papias MS. Bitoric. etiam habet *Callus*.]

* 2. **CALLUS**, Lapis ex quo calx efficitur, vel Fornax caldaria. Stat. Placent. lib. 6. fol. 72. r. : *Item statutum est, quod potestas teneatur concedere et concedat fornaris Placentix et districtus illum Callum, quem fornarii habebant et soliti erant habere, pro Callo ante potestarium seu regimen dom. Manfredi confanonerii.*

1. **CALMA**. Charta Chlotarii Reg. ann. 627. ex Tabulario S. Benigni apud Perardum pag. 6 : *Et silvas de ipso agro*

devastassent, et terram exinde aut prata per loca plurima invasissent, vel vineas deplantassent, aut Calmas rupissent, etc. Alia Caroli M. ann. 790. pag. 13. ibidem : *Sicut ab ipsa jam dicta Orba, partibus Occidentalibus venit in Calmibus, Merrenses vocabulo, usquequo pervenitur in planitiem parochiæ Segonciensis. Notitia vetus apud eundem pag. 18 : Albericus dedit de ratione S. Benigni partibus Fulcerici Calbam unam, quæ est in centena Oscarense... habet ipse campus vel Calma, de uno latere, etc.* Alia pag. 93 : *Verberatorum canabi, quod habetur in Calma juxta molendinum.* Denique alia ann. 1147. pag. 116 : *In fine vero forestæ de Luvuni, est pratum ipsorum Militum, quod est inter Calmas de Auce et Blaseio, et prædictam forestam.* Quibus in locis *Calmæ* videntur appellati agri aratorii, in quibus messes esse solent, quæ *Calamis* frumentariis constant, quos inde nostri *Chames* vocant. Vide Oct. Ferrarium in Orig. linguæ Ital. in *Calma*.

Alter est locus in Charta Ludovici Regis Francorum super iudicio de querelis Godefridi Lingon. Episcopi et Odonis Ducis Burgundiæ ann. 1154. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 174. cui notio Cangiana non potest accommodari. Sicse habet. *Quero, inquit Dux, ut Episcopus destruat mihi Calmam, et fossatum quod factum est apud Mussi.* Ad quod Episcopus respondet post pauca : *Calmam destruere nolo: tum quia frater meus eam edificavit, ipso Duce juvante, et iturus in Jerosolymam in pace ab eo discessit utpote homo suus: tum quia in alodio S. Mammetis facta est, et ad eum nihil pertinet, et alia munitio in finagio ejus patris (prius) fuit et propior Castellioni.* Hic *Calma* videtur esse casa vel etiam munitio quædam sic forte dicta, quod stramentis seu *Calamis* frumentariis tegeretur. Pari modo possunt intelligi exempla pleraque a Cangio laudata.

* Vim vocis non intellexit Cangius, cujus genuinum notionem docent Academici Hispani in Dictionario, quibus *Calma* est Ager exilis et ab omni cultu destitutus, vastus et desertus, atque adeo idem quod *Bruarium*: cui explanationi apprimè conveniunt et quæ supra allata sunt et quæ sequuntur; si tamen locum Cangio additum excipias, ubi Prædium seu villa rustica esse videtur, ut et apud Brussel de Usu feud. pag. 274. Charta ann. 1035. in Append. ad Marcam Hisp. col. 1060 : *João insuper ipsam Calmam cum silvis suis.... Eandem autem Calmam et silvas dono prædictæ domui eo tenore, ut si quid ibi cultum atque laboratum fuerit, omnia servant sancto Martino, sine cujusquam inquietudine vel blandimento.* Charta ann. 1405. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 65. v. : *Johannes de Foresta valletus advouho.... unam Calmam, sitam ante portam dicti mei arbergamenti; quæ quidem Calma est appellata Gardia.* Vide *Calmis* et *Calmus*.

* **CALMEN**, Eadem notione. Charta ann. 957. in Append. ad Marcam Hisp. col. 871 : *Et est ipse alodes in valle Confluyente (cum) aquæ ductibus vel reductibus, Calminibus, cum exitis et regressibus earum.* Alia ann. 1011. ibid. col. 990 : *Confirmamus etiam pascua gregibus vestris, etiam Calmen de Vesias.* Vide infra *Calmus*.

† **CHALMA**. Instrum. venditionis ann. 1276. ex Chartulario minori San-Benigniano : *Quare dictas quinque eminas bladi percipiendas et reddendas in dicto*

granario assedi... Item super Chalmam sitam au Cersier noirian, sitam iuxta terram Roblini. Et in altero venditionis Instrumento ejusdem anni: Et super unam peciam terræ quæ fuit in Chalma, sitam, etc.

† CHALMS, in Charta Joannis de Cresto ann. 1294. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvernia pag. 520: Tradidit mansum de Melet superiorem et subteriore. Item las Chalm de Fenayrols... cum moleninis, furnis, pratis, etc.

† CHAUMA, in Instrumento anni 1276. ex Chartular. minori S. Benigni Divion.: Super Chaumam quæ partitur cum Perreier et super omnes arbores ejus.

† CHAUMOTA, ibidem: Super Chaumotam sitam super virgultum D. Marcelli Militis.

* 2. CALMA. Stipula. Gall. Chaume. Charta ann. 1366. in Chartul. S. Johan. de Jardo: Duæ partes unius granchiæ cooperatæ de Calma, Gallice Chaume.... Item quedam domus cooperata etiam de Calma. Hinc Chaumette, Instrumentum ferreum, quo calami seu stipulæ secantur, falculæ species. Lit. remiss. ann. 1393. in Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 17: Ledit Bourgois venoit des champs de cueillir ou Chaumer du chaume, ... lequel en haussant une Chaumette qu'il tenoit, qui est un baston long à manche ouquel a au bout un fer, qui est fait en maniere de faucille, etc.

CALME. Vide Jonam in S. Columbano cap. 15. et 17.

CALMEDINA, [Prætor urbis.] Vide Zavalmedina.

* CALMEDINA, inter Officiales regios recensetur in Hist. desponsat. Frider. III. imper. cum Eleon. Lusit. ann. 1451. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 603: Calmedinis obisique officialibus regis, nec non alcadis, etc. Vide Zavalmedina.

* CALMEDRIUM, Indiculus pretiorum rebus vendendis statutorum, idem quod Calmerium. Stat. Vallis-Ser. cap. 43. ex Cod. reg. 4619. fol. 113. r.: Et quod teneatur servare Calmedrium carniū fiendum per consules suprascripti communis, et non accipere nisi prout in eodem Calmedrio continetur. Vide infra Calmerium et Carmelinum.

* CALMEN. Vide supra in Calma.

CALMERIUM. Statuta Veron. lib. 4. cap. 74: Ultra quantitatem ordinatam vel ordinandam in Calmerio faciendo quolibet anno, ... pro ipsius pretiis in dicto Calmerio contentis, etc. Fuit itaque indiculus pretiorum rebus vendendis statutorum. Contract. Dator. Bergom. lib. 7. cap. 18. vocant Calmedrium.

* Ordinatum est quod nullus becharius, nec aliqua persona audeat nec presumat vendere aliquas carnes alicui personæ, nisi ad Calmerium ordinatum et sibi datum per potestatem, seu alios officiales ad id deputatos, etc. in Stat. Vallis-Ser.

† CALMIS, Culmus. Gall. Chaume. Ager demessus, ubi soli supersunt culmi, et ubi licet pecora pascere. Charta anni 871. inter Instr. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 123: Ut cuncta pecora gregum suorum per cunctas colles et Calmes, sive pascuaria, absque ullo homine blandiente pascant. Vide Calma et mox

* CALMUS. Dumetum, ager etiam ipse verpibus et dumetis horridus. Charta W. Marmerei milit. ann. 1226. ex Tabul. Foscat.: Concessi insuper eis furniliam Calmorum terre meæ, qui non erunt in prohibitione. Alia ann. 1258. in Reg. 31. Chartoph. reg. fol. 100. v. col. 2: Duas quadratas Calmorum qualibet hebdomada

in foresta de Pauca curia per usuarium percipere consueverant. Vide supra Calma 1. Qua notione intelligenda quæque est vox Calmis.

CALNABIS, [CALNAPE, Stragulosum villosum.] Vide Galnabis et Calmus.

* CALNERUS, Aries, interprete Hugone auctore Annal. Præmonst. ad Chartam Guiterii Fernandez ann. 1151. inter Probat. tom. 1. col. 393: De ovibus et Calnero, et de porcis et porco, si intronmissi fuerint, etc.

† CALO, Calceus ligneus. Gall. Sabot. Acta SS. Junii tom. 5. pag. 167: Vigiliū Calonibus interemptum fuisse, quo genere calceamenti ferrati gens montana utitur. Vox nota Festo, eadem notione.

* Ligneus a parte inferiori; nam superior coriacea est, Gall. Galoche, idem quod Calopedes.

* CALOCERTATORIUM, supra quam certantur supbia. Ubi litteræ pp linea transversali notantur: f. pro Suppararia? Glossar. Latin. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

† CALODÆMON, a Gr. καλός et δαίμων, Bonus Angelus. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 614. in Vita B. Placidi: Sicut Calodæmones nomina trahunt (ab operibus) quæ exercent; ita Cacodæmones ab operibus, quæ nequiter operantur, nuncupantur.

* Conradi Fabular. MS.: Kalodæmones, sunt dæmones bonum scientes et facientes, id est, boni spiritus et boni angeli; a kalon, quod est bonum, et dæmon, quod est sciens.

* CALOFURCIUM, Fourches, gibet, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

CALOGERI, Monachi, præsertim senio et ætate venerandi. Tabularium Monasterii S. Savini Levitanensis: Congregatis sub Normam Benedicti Patris non mediocriter Calogeri. Perperam Calogeri edit. apud Marcam in Hist. Benehar. pag. 805. Philippus Mazerius in Vita S. Petri Thomasi Patriarchæ Constantinopolitani n. 190: Et alii divisi ab Ecclesia, maxime Græci, et Calogeri eorum. Vita S. Severi Abbatis Agath. cap. 16: Adolescentiores Calogeri tam quotidiani operis, quam labore jejuniis victi. Hist. Cortusiorum lib. 8. cap. 16:

Ubi est Monasterium, in quo sunt Monachi 1500. Caloceri nominati. Καλογήρων apud Græcos mentio passim occurrit, Palladium in Hist. Lausiaca cap. 20. Joann. Moschum cap. 27. in Vita S. Nili junioris pag. 16. in Vita S. Basilii junioris n. 20. apud Nicetam in Alexio lib. 3. n. 2. Anonymum de Locis Hierosol. cap. 14. Joannem Cananum pag. 191. in Historia Græco-Barb. Apollonii Tyrii pag. 19. et apud alios Scriptores, laudatos a Meursio. Καλογήρων epitheton Episcopo Thessalonicensi tribuit Palladius in Vita Chrysostomi pag. 26. Vide Steph. Paschasium in Disquisition. Francis lib. 8. cap. 50. Ita Καλογηρίας Moniales vocabant. Corona pretiosa: Καλογηρία, Monialis, μονίστρα. Joan. Cananus de Bello Constantinop. : Οι δὲ Τουρκοκαλόγηροι τὰς Καλογηρίας ἡρώων κέρδος καὶ κόρησος ἐσθρασίαν αὐτοῦ, Constantin. in Hist. Apollonii Tyrii:

Καὶ κομωμένη Καλογηρία, καὶ κόρη τὰ μαλιάρης.

Τουρκοκαλόγηρους Monachos Turcicos. qui vulgo Dervisii, vocat etiam Ducas cap. 21: Τουρκοκαλόγηρους ἅπαντας πικρὴ θανάτω παρέδωκεν. Cap. 42: Εἰσέλθον..... ἐν τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ Τουρκοκαλόγηροι. Idem Cananus: Ἦθ' ἐν ὁ Μέρσατῆς καὶ Πατριάρχης τῶν Τούρων μετὰ πεντακοσίου Τουρκοκαλόγηρους ἐπὶ ἡμίονο καθήμενος,

in Historia Græco-Barb. Apollonii Tyrii pag. 19. et apud alios Scriptores, laudatos a Meursio. Καλογήρων epitheton Episcopo Thessalonicensi tribuit Palladius in Vita Chrysostomi pag. 26. Vide Steph. Paschasium in Disquisition. Francis lib. 8. cap. 50. Ita Καλογηρίας Moniales vocabant. Corona pretiosa: Καλογηρία, Monialis, μονίστρα. Joan. Cananus de Bello Constantinop. : Οι δὲ Τουρκοκαλόγηροι τὰς Καλογηρίας ἡρώων κέρδος καὶ κόρησος ἐσθρασίαν αὐτοῦ, Constantin. in Hist. Apollonii Tyrii:

Καὶ κομωμένη Καλογηρία, καὶ κόρη τὰ μαλιάρης.

Τουρκοκαλόγηρους Monachos Turcicos. qui vulgo Dervisii, vocat etiam Ducas cap. 21: Τουρκοκαλόγηρους ἅπαντας πικρὴ θανάτω παρέδωκεν. Cap. 42: Εἰσέλθον..... ἐν τῇ τῶν Μαγγάνων μονῇ Τουρκοκαλόγηροι. Idem Cananus: Ἦθ' ἐν ὁ Μέρσατῆς καὶ Πατριάρχης τῶν Τούρων μετὰ πεντακοσίου Τουρκοκαλόγηρους ἐπὶ ἡμίονο καθήμενος,

etc. Adde pag. 193. 195. [* Vide Glossar. med. Græc. col. 554.]

* CALOGIUS, ut Calogerus, Monachus, præsertim senio et ætate venerandus. Charta Mich. Paleol. imper. CP. ann. 1403. ex Thes. eccl. Paris.: Prout attestatus est quidam valens Calogius, Migaly nuncupatus... De consensu et voluntate fratrum et Calogiorum ecclesiæ prædictæ. Vide Calogeri.

* CALOMATICUS, Pileus, in Gloss. ant. Argent. Vide infra Caloniacus.

† CALONES, Negotiatores naviculæ quæ ligna militibus portant. Gloss. Sangerman. MSS. n. 501. Papias MS: Calones, Naviculæ quæ ligna militibus portant. Alter ejusd. Papiæ Cod. MS: Calones, Negotiatores naviculæ vel cellæ militum, vel homines qui ligna militibus portant. Hoc ultimo sensu legitur apud Cicero-nem. Est a Gr. κάλον, Lignum. Vide Caligæ.

* Alias hujusce vocis vulgatas notiones, videsis apud Martin. in Lexic. v. Calo.

† CALONGIA, Idem quod Colonia, villula, prædium. Charta Henrici Campaniæ Comitis ann. 1149: Concessi... grangiam S. Eusebii cum hominibus suis et Calongiis et aliis possessionibus, ac justitiam ejusdem villæ cum atrio. Vide Colonus.

CALONIA. Vide Calunnia.

* CALONIACUS, Calorem custodiens, scilicet circa caput, si comme ammithe, ou chapel de bonnat. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Vide Calomaticus.

1. CALONICA. Vide Colonia in Colonus.

* 2. CALONICA, Pœna pecuniaria, multa pro injuste instituta actione. Charta ann. 1068. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1144: Cum omnibus juribus et servitiis cunctis, cum Calonicis et placitis, etc. Vide Calonia in Calunnia 1.

† CALONIANIUM. Vide Calcanium.

* CALONIS, Gabar militum, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

CALOPARE, Citato cursu equitare, Gallis Galoper, apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 6. Vocis etymon a Græco καλπᾶν, vel χαλιπαῖν, Currere, accersit Salmasius ad Capitolin. pag. 245.

† CALOPEDES, Calcei lignei, aut saltem calcei, quorum pars inferior lignea est, superior vero coriacea, Gall. Sabots vel Galoches. Buschius de Reformatione Monasteriorum apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 818: Vides Judæum in foro seu ante ostium domus tue stantem, calceos, panes tuos, Calopedas et similia emere volentem. [* Papias in cod. reg. 7609: Calopediæ, Formæ sutorum dictæ a calo i. ligno, et pede. Gemma Gemmarum: Calopes, quasi pes ligneus, Germ. ein holtzschuch; Calopodium idem, oder ein trippe. Calopifex, ein holtzschumacher. Vide Forcellinum in Calopodium.]

† CALOPEDES, Lignei subtales, in Glossis MSS. [* leg. subtales.]

* CALOPEDIA, Bulla Innoc. VIII. ann. 1484. in Continuat. mag. Bullar. Rom. pag. 288. col. 1: Item statuerunt quod nullus in altari officians, vel celebranti assistens, portare præsumat chirothecas in manibus, neque Calopedia seu pativos (patinos) memores in pedibus. Calopodium, Escache Gallice, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

* CALOPIDES. Statut. eccl. Mogunt. ann. 1290. ap. Guden. in Cod. Diplom. vol. 1. pag. 910: Clerici nec portent Calopides corpus dominicum deferendo, vel ecclesias transeundo.

* **KALOPODES**. Conradi Fabular. MS.: *Kalopodes, secundum quosdam sunt homines pedibus truncati, qui pro pedibus abscissis ligneos sibi faciunt pedes, a kalon quod est lignum, et pos quod est pes.*

† **CALOPODIUM**, in Regesto Capituli Autissiod. 15. Decembris ann. 1460: *Non portentur Calopodia in choro sub pena distributionum unius diei. Statuta MSS. Capituli S. Audomari: Item inhi-bemus ne aliquis deambulet per chorum cum Calopodiis, sive patinis ferratis, vel non ferratis, dum hora cantantur. Buschius apud Leibnit. tom. jam laudato pag. 913: Portavi ergo Calopodia sua, et libenter etiam portassem pellicem suam. Καλοπόδιον vel κάλιπος Græcis pes ligneus est seu forma lignea, qua sutores utuntur in calcæis faciendis, unde forsitan origo vocis Galoche. Vide Menagium ad hanc vocem, et Cangium nostrum ad vocem Gallica.*

† **CALOPETA**, Calopodiis seu ligneis calcæis indutus. Acta SS. Aprilis tom. 2. pag. 469. in Vita S. Guillelmi Polit.: *Quo se verteret infelix non videbat, inter acuta cornua, ob scintillantes oculos, ad virulentam guttura sub rapacibus, contra Calopetas monstrorum plantas, etc.*

* [« Turci quorum unus super corda in altum pretauta nudis pedibus ac cum Calopedibus ac cultellis sub pedibus ligatis cum omnium magna admiratione ambulavit (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II. 184. an. 1494). »]

† **CALORATOR SOL**, Calorem multum habens. Gloss. Sangerman. MSS. num. 501. *Calorati impetus, i. e. calidi, apud Apuleium lib. 6. pag. 182.*

† **CALORTA**. Tabularium Casauriense ann. 14. Lud. Imp. Lotharii filii: *Cum silvis, pascuis, stallariis, cetenis, Calortis, rivis, rupinis, etc.*

* **CALOSUS**, Caudex, Truncus. Guido de Vigevano MS. de modo acquirendi et expugnandi T. S. cap. 2: *Ut stricta fiat perlicia in Calosis sive trunchis... ipsi Calosi conjungantur cum una cavigia ferri. Pluries ibi.*

† **CALOTA**. Pileolus, verticis tegumen; Gall. *Calotte*. Statuta Massil. pag. 515: *Statuimus quod omnes Judæi a septem annis supra portent Calotam croceam, vel si noluerint, portent in pectore unum rotam latam et magnam ad modum palme hominis. Et similiter omnes Judææ maritimæ undecumque sint, portent orales. Occurrit ibid. pag. 130.*

* Stat. eccl. Aqueus. ann. 1259: *Nulli canonici... portent per villam Calotam lineam, etc. Stat. synod. MSS. eccl. Carnot. ann. 1550: Clerici in sacris constituti... calanticas seu Calotas sine capitibus non deferant.*

* **CALPA ASINI**, Menagio interprete *Troi d'asne*. Ridiculum cognomen cujusdam Guillelmi, qui Chartam Burchardi comit. Vindoc. ann. 1186. subseribit, in Hist. Sabol. pag. 47. Vide *Trepidare*.

† **CALPÆ**. CALPES. Papias: *Calpæ, Armilla quæ militibus ob virtutem dantur. Vet. Glossæ: Calpæ, κόρυς. Nam mulieres quoque iis utebantur. Laurentius in Amalthea: Calpæ, Clitelliariorum mulorum pugna. Motus temperatus et compositus. Quatuor stellæ in summa Aquarii destra.*

† **CALPES**, apud Isidorum in Glossis, Galææ militum. In Excerptis additur, imo *Armilla*. Festus, Cato, Suetonius legunt *Calbei*, eadem notione. Vide *Calbares*.

* **CALPANNA**, Tugurium, casula, Ital.

† **Capanna**. Inquisit. super destruct. bastidæ Sabran. ann. 1363. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 81. v. : *Item domus juxta lineale quædam Calpanna diruta et destructa circa tertiam partem. Vide Capanna.*

† **CALQUERIA**, Moletrina ubi quernei cortices calcantur, et teruntur, vel officina ubi coria quærneo cortice inficiuntur. Statuta Massil. pag. 306: *Constituimus ut omnes illi qui erunt constituti, tam super ministerio curateriæ quam biancaræ... ne perturbent vel misceant, vel tribulent suas Calquerias, vel torcularia, quando eas, vel ea, curabunt, vel facient curari seu allargari, imo aquam pausatam et claram, quanto plus poterint inde ejiciant, ne cum aqua prædicta finnis seu lutum in dictis Calqueris seu torcularibus contentum ad portum possit decurrere.*

* Provincialibus etiamnum *Cauquiero*.

* **CALS**, Callus. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Cals, cis, durities pedis, Gallice Cal.*

* **CALSA**. Charta ann. 1286. apud Garmp. in Disquisit. de sigil. Garfagn. pag. 53: *Quandam turrin cum Calsa, domibus, palatiis et accasamentis simul et continue juxta eam positus. An turris ad pedem aliquo ædificio munita? quod innuere videtur alia Charta ann. 1130. ibid. pag. 52: Cum ambitu, qui est circa turrin, quasi quædam incastellatura. Vide supra *Bisturris*.*

* **CALSATERIUS**, Calceorum artifex, idem qui *Calsolarius*. Codicil. 2. Caroli Andeg. comit. Prov.: *Item legavit dominus noster rex Claudius Damille ejus Calsaterio summam 400. scutorum.*

† **CALSATTATUS**. Vide *Cratera*.

† **CALSIDONIUS**, pro *Chalcedonius*, Gr. χαλκιδών, Gemmæ species. Vide locum in *Scaci* post versus ibi citatos.

* **CALSOLARIA**, Vicus sutorum. Stat. crimin. Saonæ cap. 17. pag. 23: *De contracta fabrorum descenditur in Calsolariam, etc. Vide in Calsolarius.*

† **CALSOLARIUS**, Calceorum artifex, sutor, Ital. *Calzolaio*, qui nostris *Cordonier*. Bulla Honorii III. PP. ann. 3. apud Ughellum tom. 1. Italiæ sacr. pag. 823: *Quicunque est vel erit Calsolarius, dabit annuatim Episcopo unum sutellarium ad sensum Episcopi. Vide Calciarius.*

† **CALSOLARIA**, Sutrina, sive officina calcearia, Ital. *Calcoleria*. Occurrit in Processu de Vita S. Thomæ.

* **CALSONUS**, Placentæ species, ab Ital. *Calzoni*, femoralia, quomodo apud nos *Chausson*. Hist. Belli Ferojul. apud Murator. tom. 3. Antiqu. Ital. med. ævi col. 1212: *Itaque ipsa die prædicta femina faciens tortas et Calsonos suis compatri-bus, etc.*

1. **CALTA**, CALTES, CALTADES. Glossæ Biblicæ MSS: *Calte dicuntur, qui divinam legem intelligunt et perficiunt. Caltes est, qui per actum bonum divinis respondet verbis. Caltaades vero, qui non solum operibus bonis divinis verbis respondet, sed et in ipsorum verborum mysticis sensus alios introducit. Vide Albania.*

† 2. **CALTA**, Tributum per vim et contra jus exactum, forteam pro *Tolla*. [Seu potius a German. *Gilte*, Vectigal, census. Vide *Culta*. ADEL.] Charta ann. 1062. inter Instrum. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 57: *Malos vero usus, Caltas, tortitudines, distractiones fidejus-sorias et lucra quæ per Simoniacam factionem in eodem Monasterio, et in ejus dominicaturis, mansis, villis et cellis usque ad hoc tempus, nos vel nostri pa-*

rentes accepimus vel exegimus, omnino relinquentes funditus abrenuntiamus. Vide *Grossella*.

* 3. **CALTA**, Genus floris, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Gloss. Lat. Gr. MSS: *Culta, γένος βοτάνης. Vide Grossella.*

* 4. **CALTA**, Vas ligneum minus cum manubrio, orcula, Germ. *Gelte*, teste Frischio in Lexic. German. Vide *Gelta*, *Galeta* et *Galuta*. ADEL.

† **CALTERIA**, CALTERIATUS, Glaber Rodulfus lib. 3. Hist. cap. 9: *Asserebat igitur idem Abbas, hæc omnia molimina Calteria esse sathane, ac si quis horum talibus insigniis Calteriatu ex hoc sæculo migrasset, difficulter a diaboli vinculis posse eripi. In cultum justo mundiorum invehitur, et in novum atque indecentem vestium morem: quare Calteria mihi videtur vestiarium symbolum, Gall. *Livrée*. Sed unde vox illa?*

* F. pro *Cauteria* et *Cauteriatu*, hoc est, cauteris diaboli seu stigmatibus quasi insignitus. Vide *Cauteriare*. Sed et de diaboli insigniis, Gall. *Livrées*, intelligi potest; *Caltre* quippe, pro pannorum arte, occurrit in Ordinat. Phil. ducis Burg. et comit. Fland. ann. 1447. super regimine S. Audom. art. 28: *Item est aussi ordonné que lesdits mayeurs et cheveins... esliront et commettront... les personnes nécessaires et en nombre accoutumé à l'esward du Caltre ou draperie de laditte ville.*

† **CALTIO**. Vide *Calcio*.

* **CALTRUS**, *Lusco*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† 1. **CALTUDIA**, Dies festus. Papias MS. Gloss. Lat. Græc.: *Caltudia, εορτή.*

* 2. **CALTUDIA**, Instrumenti musici species. Prosa in Transfigurat. Domini ex Cod. 92. S. Martial. Lemov. ann. circ. 600. fol. 235: *Sempiterna virtute cluit cuncta Dominus regens creata, cujus in Caltudia resonemus organica.*

† **CALTULUM**, ubi mortui feruntur. Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Fusijs Papias MS: *Caltulum, Vinculi genus, vel ubi mortui feruntur: a coacto loro dicitur. Vide Calculum.*

† **CALVAGADA**, CALVACATA, CALVACHIA. Vide in *Caballus*.

* **CALVACATUS**, CALVATA, CALVAUCHIA. Vide supra in *Caballus*.

† **CALVÆ**, Ποντικὴ περρυμένη, *Nuces Avellanæ tostæ*. Supplementum Antiquarii.

† **CALVAGARIA**. Vide in *Caballus*.

† **CALVANUS**. Vide *Cavanna*.

† **CALVARE**, Calvum facere. Verbum hac notione obsoletum: pro *Decipere* legitur apud Papiam. Vide *Cavillare*.

† **CALVARIA**, Detonsio, decalvationis pœna. Ursinus in Vita S. Leodegarii cap. 14: *Condemnatus ab ipsa Synodo, calvariam accepit in capite, et expulsus segregatur a sancta Congregatione. Vide Decalvare.*

† **CALVARIUS**, Sincipit, in Glossis MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam.

† **CALVARIOLA**. Vetus Interpres Juvenal. ad Sat. 5: *Ut solent in urbe calices fractos, sive Calvariolas componere, i. fragmenta vel calculi instar Calbariarum.*

* **CALVEA**, Mensura frumentaria: Ital. *Calvello*, tritici species. Stat. Cadubrii lib. 1. cap. 16: *Quod quilibet homo et persona, qui vendunt aliquas res ad pondus, vel ad mensuram, debeant... portare sive portari facere ad domos ipsorum juratorum Calveas, concios, libras, medias, etc. Correct. eorumd. cap. 75: Quilibet hospes tenere debeat in ejus hospitio dictas mensuras a blado justificatas cum*

jurato, ita quod ex una Calvea fiant decem mensurae. Et cap. 134: *Declarando quod de livellis præteritis obligati, ad dandum Calveas quattuor pro centenario non possint cogi, nec compelli ultra solidos xxx. pro singula Calvea siliginis, et obligati ad tres Calveas non compellantur nec cogantur nisi ad solidos xl. pro singula Calvea.* Pro tribus Calveis bladi, ibid. cap. 51.

* **CALVENA**, [a calvitio nomen fictum. Cic. 14. Att. 5. Calvena moleste fert se suspectum esse Bruto, h. e. Matius, Cæsaris olim familiaris, et calvus: quem propterea Madarum etiam vocat Id. 14. ibid. 2.]

† **CALVENTES**, *Frustra calumniantes*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501.

* **CALVERE**, *Decipere, Decebre, Prov.* in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7637. Hinc *Calvres*, Deceptor, fallax, vulgo *Trompeur, dissimulé*, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1:

Que vaut quanque dient mes levres,
Puisque mes cuers est si Calvres,
Que toute jour s'en va ribant
Par le pais et regibant.

† **CALVETA**, *Montana satis fruticibusque nuda.* Vocabularium Sussannæi. [** Germ. *Blosse*. ADEL.]

CALVETUM, in veteri Glossario Saxonico, Merse, exponitur, quæ vox *mariscum*, seu paludem etiam sonat.

† **CALVIATUS**, pro *Claviatus*, qui et pro *Clavatus*, Clavis vinctus, vel munifus. Vide locum in *Soccus* post *Soccia*.

† **CALVITIA**, *Meror.* Gloss. Sangerm. MS. num. 501. unde corrigendum arbitrator Isidori Glossarium, ubi *Calvitio*, Memor.

† **CALVITUS**, *Moratus, Calvitus, Frustratus*, Gloss. Sangerman. MS. num. 501. * Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Calvitur, frustratur, moratur.*

† **CALUMBUM**, *Viride.* Vocabularium Sussannæi.

1. **CALUMNIA**, Actio in jure, qua quis rem quampiam sibi per solemnem juris formulam asserere conatur, aut pro qua litem intendit; *Calenge*, in Chron. Flandr. cap. 80. et apud nostros passim. Lex Burgund. tit. 89: *Liber abscedat, neque Calumniam pro eo, quod ligatus, aut captus est, movere præsumat.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 27. [** Liutpr. 131. (6, 78): *Non possumus in una causa duas imponere Calumnias.* Marculfus lib. 1. form. 22: *Nec hæredes eorum exinde quamlibet Calumniam aut repetitionem ullam penitus habere non debeant.* Formula vetus secundum Legem Roman. cap. 5: *Quælibet persona, quæ contra hanc venditionem aliquam Calumniam, vel repetitionem generare præsumserit, illud, quod repetit, non vindicat.* Simeon Dunelmensis, ann. 1116: *Spondens Regi et Archiepiscopo, se, dum viveret, illum non reclamaturum, nec aliquam Calumniam inde moturum.* [Calumpnia pro Calumnia legitur in Hist. MS. Becensi pag. 439. et alibi.] [** Constitut. Clarendon. ann. 1164: *Si Calumnia emergerit inter clericum et laicum, Calumniam inferre, dimittere, passim in vet. Tabular. apud Beslium pag. 448. 458. 473. [Calumniæ finem facere, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1193. cujus locus est in Astipulare. Clamare Calumniam quietam apud Lobinell. in Glossario Hist. Britannicæ.] Vide *Clamor*.*

* *Challenge*, in Charta ann. 1240. ex Chartul. S. Johan. Laudun.: *Ge ai otroiet que tuit cil, qui vouront moure au molin de Henapes, i venront moure sans contredit et sans Challenge de mi et de mes oirs.*

Challenges et demaundes, in Ch. Eduardi III. reg. Angl. apud Rob. Avesbur. pag. 17.

* Hinc apud nostrates *Chalandas* usurpatum videtur de eo omni, quod in contentione versatur, etiam cum per jocum fit. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 80: *Le jeu de la soule ou boulle de Chalandas, qui est ung jeu acoustumé de faire le jour de Noel entre les compaignons du lieu de Coriat en Auvergne, et se diversifie et divise icellui jeu en telle maniere, que les gens mariez sont d'une part, et les non mariez d'autre, et se porte laditte soule ou boulle d'un lieu à autre, et la se ostent l'un à l'autre pour gaingner le pris, et qui mieulx la porte a le pris dudit jour.* Huc etiam pertinet vox *Calangage* ex tom. 1. Fabul. pag. 27:

Quiconques fust en Calangage
Que n'il n'est quelque gage.

Ubi legendum videtur, *Qu'il n'i lest torsors quelque gage.*

* **CALUMNIAM JURARE**, Actionem legitimam esse sacramentum asserere. Charta ann. 1340. ex Tabul. Flamar.: *Dans... speciale mandatum... litem contestandi, jurandi in animam ipsius, tam de Calumpnia, quam de veritate dicenda.* [** Quid sit de calumnia jurare vide apud J. C. Confer supra *Aasvoren-eed* et *Antejuramentum*.]

* **CALUMNIAM WERPIRE**, Actionem institutam dimittere, apud Galland. de Franc. alod. cap. 6. pag. 55. Chartul. Vindoc. fol. 109: *Facta hæc acquiescatio et sedatio Calumniæ anno 1077. ab incarnatione Domini.*

IN **CALUMNIA PONI, ESSE**, Tabular. Ecclesie Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 75: *Notum est Ecclesie Gratianopolitanæ filius, quod diu est, quod decimæ in præfato Episcopatu in Calumniis positæ sunt, et illi, qui sunt laici qui extra jus Ecclesiasticum decimas tenent, in interdictum positi sunt.* Infra: *Ante autem, quam ipse sepulture traderetur, fratres ejus... decimam, videlicet totam tertiam partem, pro qua frater eorum Pontius in Calumnia erat, reddiderunt et donaverunt Episcopo Hugoni et Ecclesie Gratianopolitanæ.*

† IN **CALUMNIO TENERE**, f. legendum *Calumnia*. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 2084: *Ego Clemens agnomento Picardus... terram S. Wandregesili in Almania... quam in Calumnio tenebam, quietam et solidam dimitto.*

CALUMNIARE, et **CALUMNIARI**, Actionem intendere, movere, in jus vocare, nostris *Calenger*. Chron. Flandr. cap. 61: *Et Calengea la Comté de Flandres comme sienne.* [Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 609. ex Charta anni 1283: *Et ne pourront desor en avant rien reclamair, demandeir, ne Calenger.*] Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. 10: *Hucboldus quidam... munus ejusdem Abbatis Calumniabatur, et ab Ecclesia Dei genitricis conabatur auferre.* Charta ann. 1060. apud Beslium: *Calumniavit Abbas Odo, qui in Abbatiam successit, et in tantum Calumniando prosequutus est, quod, etc.* Alia apud eundem: *Willelmus Vicecomes... querimoniam inde faciendo Calumniabatur hoc donum, contestans et affirmans, nullatenus debere esse ratum.* Occurrit passim.

* **CALUMNIATUS**, De cujus domino coram iudice causa agitur, litigiosus. Polypt. Irminon. Br. 19. sect. 37. Guer. pag. 205: *Anseramus colonum et uxorem ejus, nomine Bertrudis, calumniata, habent secum filium 1.* Ibid. sect. 48. pag.

207: *Bernoinus Calumniatus et uxor ejus colona, nomine Electa, homines S. Germani.* Vide sect. 44. pag. 206. et Brev. 24. sect. 42. pag. 251.

* Chron. Andegav. ad ann. 954. apud Labb. tom. 1. Bibl. MSS. pag. 285: *Hlotharius filius Hludovici transmarini reus factus est. Idem postmodum Lotharingum Calumniatus est. Calumniare et derivat nare justitiam terræ et hospitium elemosinæ, in Chartul. Pontisar. ch. 87. Chalenger, in Contin. Guil. Tyr. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 750: *Le roi de France Challengeoit et demandoit por sien le roiaume de Castelle.* Chalenger, in Ch. Eduardi III. supra laudata. Chalamer, eodem significato, in Ch. ann. 1286. ex Reg. comitat. Montisfort. in Cam. Comput. Par. fol. 11: *Et si par aucune aventure avenoit que aucun ou aucune demandassent ou Chalamassent es choses, qui sont dessus nommés, qui à son doieire appartient, etc.* Vide infra *Clamare* 2.*

† **CALUMPNIARE**, Eadem notione. *Madoc* Formul. Anglic. pag. 168: *Quod si forte contingat in eventum, quod prædictus Ricardus de Kyrkenny, hæredes vel assignati sui, Calumpniarentur, implacentur, molestentur, perturbentur in aliquo, seu graventur, etc.*

* Graviorem pœnam adversus eum, qui quarta vice injustam actionem intenderat, decernunt Statuta Casimiri III. ann. 1454. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 252: *Statuendum censuimus, quod si cuiuspiam obijci contigerit calumnia, calumniatorque ab antiquo nuncpetur, quia videlicet procuravit aut procurat causam calumniosam, luet calumniato se purganti pœnam trium marcarum et iudicio trium. Talis autem purgatio ipsis calumniatoribus duntaxat tribus vicibus est indicenda. Si vero quarta vice quis inculpatus fuerit, de opere calumniæ amplius ad purgationem admitti non debet; sed pro suo scelere nares sibi præcili debent, ad instar equi castrati, et eo ipso sit honore privatus, nec jure nobilitum per amplius aut eodem aliquatenus se tueri potest.*

CALUMNIATOR, Actor. Charta ann. 1080. apud eundem Beslium: *Calumniator querelam deponit.*

CALUMNIA, **CALONIA**, Pœna pecuniaria, Calumniæ muleta, qua damnatur, qui calumniandi animo litem intendit, pro injuste instituta actione, vel objecta exceptione, leg. 2. C. de Jurejur. propter calum. dand. (2, 58.) Hispanis *Calona* et *Caluna*. Concilium Legionense ann. 1012. cap. 4: *Si autem extra cœmeterium abstulerit rem Ecclesie, reddat eam et Calumniam cultoribus ipsius Ecclesie, more terræ.* Cap. 5: *Dividant per mediam Calumniam homicidii.* [Et cap. 41: *Mandamus ut majorinus vel sayo aut dominus soli... non intrent in domo alicujus hominis Legione commorantis pro ulla Calumnia, nec portas auferant a domo illius.*] Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis ann. 781. apud Sandoval.: *Et quanta Calumnia fuerint, peccent et emendent, etc.* Concil. Coyacense ann. 1050. cap. 7: *Quale est constitutum in Decretis Adefonsi Regis pro homicidio, pro rauto, pro sajone, aut pro omnibus Calumniis suis.* Charta Ferdinandi Regis æræ 1081: *Si... aut plagaverit vel occiderit, nullam Calumniam proinde persolvat.* Alia Sancti Regis Aragon. æræ 1090. in Hist. Pinnatensis lib. 3. cap. 9: *Id est, de lezda, de censu, de homicidiis, de judiciis, de Calomniis, et de omnibus omnino rebus, etc.* Charta Urracæ Regi-

næ Hispaniæ ann. 1116. apud eundem Sandovallium : *Quod si perseveraverit, et intra terminos hos violenta manu intraverit, quod rapuerit, duplat, et Calumnia Abbati et senioribus exsolvat cum sex millia solidos.* Vitalis Episcopus Oscensis : *Et respondeant eis de Caloniis, hoc est, de penis pecuniariis usque ad mediam mortificationem.* Alibi : *Si quis acceperit Militem de equi habentibus, solvet de Colonia quingentos solidos.* Idem : *Habent Infantiones medietatem Colonie homicidii.* Occurrit passim in Chartis Hispanicis. Perperam *Cholonia* pro *Calonia*, in veteri Diplomate Oldegarii Episc. Barcinon. scriptum recte observant viri docti ad Vitam ejusdem Oldegarii. Vide Marcum in Historia Beneharn. lib. 4. cap. 4. § 8. et Observant. Regni Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionat. § 23. [*] Vide S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 229.]

† CALUMNIAM COMPLERE, Persolvere. Concil. Compostell. ann. 1114. can. 4 : *Pauperes et imbecilles misericorditer Calumnias compleant, et beneficiis suis penitus non priventur.*

† 2. CALUMNIA, Injuria. Vita S. Ansharii in Actis SS. Bened. sec. 4. part. 2. pag. 92 : *Dicentes unum quemlibet negotiatorem plus ibi habere, quam sibi oblatum fuisset, et nullo modo se tantam Calumniam sufferre posse.*

† 3. CALUMNIA, Constitutio, statutum, dispositio. Annal. Benedict. tom. 4. pag. 698. col. 1. ex Donatione S. Flori facta S. Odiloni : *Quicumque autem aliter fecerit, aut contra Calumniam nostram superbo ausu statuta hæc violaverit, et data nostra, vel in futuro danda cavere, aliove detorquere præsumserit, veniant super eum omnes novi et veteris Testamenti maledictiones.*

* 4. CALUMNIA, Adversitas, infortunium. Charta ann. 895. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 707 : *Quoniam operæ pretium nobis extitit, ut diversas Calumnias hujus sæculi, qualiter Deo et S. Martino servientes levius ferrent, secundum nostræ possibilitatis modum tractaremus, etc.*

† 1. CALUS, a Græco καλός, Bonus. Vide locum in *Pisticus*.

* 2. CALUS, LLUS. [Ital. calo. Gall. rabais : « Pro Calo dicti argenti, videlicet pro una uncia et quarta alterius unciæ similis argenti, solidos 36. (Mandat. camer. apostol. arch. vat. f. 26. an. 1431-34.) » — « Pro Callo supradicti auri rose predictæ, ad rationem duorum denariorum pro qualibet uncia. (Ibid. f. 85. an. 1434-39.) » — « Pro Calo seu diminutione dicti argenti in operando, ad rationem XII. denariorum pro qualibet libra. (Arch. secret. vatic. 147-75. intr. et exit. camer. f. 258.) »]

CALUSUM, pro Clausum, Gallis, Clos, Clos de vigne. Tabularium Monasterii S. Andreae Viennensis : *Hanc donationem facimus, et adicimus particulam vineæ Orientem versus in nostro Caluso.*

† CALUSUS, mendose pro Callosus. Vide *Plemina*.

† CALUTOR, Minister sacrorum. Gloss. Isid. Sed mendose pro Calator. Vide *Calatores*.

† CALVUS, f. Callidus, cavillosus, fraudulentus, Gall. *Rusé, trompeur.* Ottoboni Scribæ Annal. Genuens. lib. 3. ann. 1195 : *Contigit autem quod, quia Imperator Calvas occasiones quærendo, et simulando se velle adimplere, quæ Januensi promiserat civitati, dicendo quod, quando videret Potestatem Januæ...*

omnia quæ promiserat, in integrum adimpleret.

* Tritum est adagium : *Calva est occasio*; cuius etiam mentio fit in Reg. v. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 101. vº : *Prior Ulterioris portus parum sequebatur claustrum, nimis equitabat quærendo occasiones Calvas.* Vide Adagia Erasmi.

CALX, seu Calcis præstatio, et Calcis excoctio, inter munera publica recensentur, quibus certa prædia obnoxia erant, quæ *Cespites Calciarii* dicuntur in Novella Valentinianæ de Pentapolis, quorum possessores calcem subministrare tenebantur, ut Terracineses in Campania, leg. 3. Cod. Th. de Calcis coctor. de quibus etiam Symmach. lib. 10. Epist. 52. et Tusci, d. leg. 3. alii eam excoquere, alii vehere, de quibus in leg. 2. 3. Vide Cod. Theod. d. tit. de calcis coctoribus urbis Romæ et Constantinop. (14. 6.) et ibi Jacob. Gothofredum, ut et Michaelam Attaliam in Synopsi Juris tit. 78.

CALCARIA, apud Ammianum lib. 27. est Calcaria fornax, uti appellatur a Plinio lib. 17. cap. 9. in qua calx excoquitur; vel calx ipsa. Anastasius in Gregorio II. PP. : *Hic exordio Pontificatus sui Calcarias decoqui jussit, et hujus civitatis muros restaurare decreverat.* Romualdus Salernitanus in Chronico MS. ann. 1149 : *Tunc mandantibus justitiariis, equi indomiti pedibus alligatus, usque ad Calcariam, quæ ante palatium erat, est violenter attractus.* Hinc quidam putant Forcalcariense oppidum in Provincia nuncupari, quasi *Furnum Calcariam*, itaque appellari in Tabular. S. Victoris Massil. aiunt.

CALCARIA, interdum pro ipsa pensatione, quæ præstatatur pro calcis coctione. Capitulare Sicardi Principis Beneventani ann. 836. § 14 : *Ut nulla nova (consuetudo) eis a parte Reipublicæ imponatur excepta antiqua consuetudine, hoc est, responsaticum, et angarias, et Calcarias.* [*] Vide Murator. Antiquit. Ital. vol. 2. col. 83. B.]

CALCARIENSES, in leg. 36. Cod. Th. de Decur. (12, 1, 37.) qui calcis excoquendæ obsequio obstricti erant.

CALCFURNIUM, in lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. § 5. *Calcfurnium* in Edit. Heroldi. Furnus, in quo calx coquitur, Gallis, *Chaufour*. [Charta Engelmi de Mortemare pro Bertranno Abb. Nobiliac. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pic-tav. MSS. pag. 605 : *Usque ad viam quæ incipit a Plangua usque ad Calcfurnium.*]

CALCFURNIUM, Calcis coquendæ onus, *Chaufour*, recensetur inter onera et servitia, in Tabulario S. Vitoni Viridunensis : *In vinea simorare debeant, de tertio in tertium annum Calcfurnium facient.* Alibi : *Pro banno den. ad festum S. Joannis, Calcfurnium de tertio in tertium.* [Gloss. Basil. et Michael Attalia. tit. 78 : Ποινή μετ'άλλου ἐστὶ τὸ καταδικασθῆναι τινὰ ἄριστον ποιεῖν, ἢ θεῖον ὀρῦσθαι.]

* CALYBITA, Cognomen S. Joannis CP. quod sub tugurio habitavit, a καλύπτω, tego, operio, inquit Bollandus tom. 1. Jan. pag. 1029. col. 2.

* CALYBS, pro Calybs, in Stat. datiar. Ripet. cap. 12. fol. 4. vº. Vide supra *Calibs*.

† CALYPHA, ut *Chalifa*; quod vide.

† CALYPTRA, Diadematis genus, ab eo, inquit Maer in Hierolexico, quod fert Venetus Dux non absimile. Niceph. Gregor. Hist. 5. cap. 7 : *Calyptram in capite panno, purpura et auro intextam*

circumdatam gestaret, quatenus sursum vergit ad pyramidem superficiæ funditur. Græcis κάλυπτρα est tegmen capitis muliebre.

† CALYRICE, *Affabilis mulier*, in Vocabulario Sussannæi.

* CALZAUOLUS. [Gallice *chaussetier*, Italis *calzajuolo* : « Alexander olim Dominici Antonii *Calzajuolo* de populo sanctorum Apostolorum. (Firenze, archivio generale de contratti: rogiti di S. Alessandro Braccesi; protocollo dal 1489. al. 1491.) »]

* CALZAIUS, CALZARIUS, Ab Ital. *Calzaio* et *Calzare*, Caliga, tibiale. Stat. Andr. abb. ann. 1372. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 536. col. 1 : *Sine Calzariis vel stivariis portam monasterii nostri Cassinensis intrare non audeant... Infra competens tempus cucullam sibi emant et Calzaios modo prædicto.* Stat. Placent. lib. 6. fol. 82. vº : *Item provisum est quod cordoanarii, vel callegarii, vel aliqui alii facientes vel vendentes scarpas vel Calzarios, etc.* Vide *Calciarium*.

† CALZARETTUS, Calceus. Locus est in *Calzariis*.

CALZARIUM, Vide *Calciarium*.

* CALZARUS, CALZATUS, Certa pecuniæ pensio, quasi in calceos emendos erogaretur, sic dicta. Charta ann. 1117. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 234. col. 1 : *Et concedimus ipsi homines, ut qualemcumque terram de sanum exaudinaverit, in hereditatem habeant ad respondendum, sicut in matine consuetudo est, sine Calzaru.* Alia Roberti Capuan. princ. ann. 1132. ibid. pag. 245. col. 2 : *Concedimus quingentos tarenos, quos accipere soliti sumus in omni tertio anno ab hominibus, qui tenent terras de de Gualdo pro Calzati.* Vide *Calciarium* et supra *Calceradigum*.

† CALZETARIUS, Caligarius, ab Italo *Calza*, Tibiale. Acta SS. Julii tom. 3. pag. 828. in Oratione de S. Bonaventura : *Margarita Gruelle uxor Hugonis Francisci Burgundi Calzetarii, habitatoris Lugdunensis, intenso podagræ dolore cruciatur.*

† CALZIARETTUS, Calceus, ab Ital. *Calzare*, Calceare. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 278 : *Item, pro duobus paribus de Calciarettis pro Domina Dalphina taren. VII.*

† CALZINA, Ital. *Calcina*, Calx, Gall. *de la Chauz*. Legitur in Chronico Parmensi apud Murator. tom. 9. col. 804.

* CALZINATUS. Stat. crimin. Ripet. cap. 225. fol. 29. vº : *Nulla persona audeat... in ipsis pannis ponere aliquam lanam.... Calzinatam.* An illa quæ inter crura ?

† CALZOLARIUS, Sutor, Italis *Calzolaio*. Legitur in Actis SS. Martii tom. 3. pag. 206. in Miraculis B. Ambrosii Senens. et Aprilis tom. 2. pag. 820. in Miraculis B. Simonis Eremitæ August. necnon SS. Junii tom. 3. pag. 936. de B. Michelina : *Quarto accedere debeant Calzolarii cum eorum pallio.*

† CALZULARIUS, Idem. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274 : *Lamberto Calzulario Domini pro paribus viginti quatuor de Calzaretis et una paro de stivalibus de mandato Domini, etc. taren. XXII.*

CAMA, Papias : *Cama, lectus brevis.* Ugutio : *Cama, genus lecti brevis, et circa terram, quod et Cama, atis, invenitur in Ambrosio de Officiis.* Isidorus lib. 19. cap. 22 : *Camistas vocamus, quod in his dormimus in Camis, id est, in nostris stratis.* Gloss. Saxon. Alfrici : *Cama* : sceort bed við eordan. Ebrardus in Græcismo :

Dormit inops Cama, combussit Pergama cauma.

Hispanis Cama est lectus.

* *Cama, atis, la Cariola del leto*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Aliud. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cama, æ, lectus in terra.*

CAMAEUS, Sardonyx, Gallis *Camayeu*. Vitæ Abbatum S. Albani: *Nobilibus lapidibus insculptis, quas Camaeos vulgariter appellantur. Infra: Allati sunt quidam amplii lapides, quos sardios onycheos* (sic leg. pro *onicleos*) *appellamus, et vulgariter Camaeos nuncupamus. Ubi perperam scriptum Cadeneos.* [Inventarium Ecclesie Aniciensis ann. 144: *Item unus anulus auri pontificalis cum uno Camayeu cum quatuor imaginibus.*]

CAMAHOTUS, non semel in Visitatione Thesaurariæ S. Pauli Londin. ann. 1295. in tom. 3. Monastici Anglic. [Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 391. ex Gestis Gaufredi de Loduno Episcopi: *Dedit etiam decem et septem annulos auri, novem cum saphyris... unum cum Camahuto, etc.*]

* **CAMAHOTUS**, Sardonyx, Gall. *Camayeu*. Charta ann. 1315. ex Bibl. reg.: *Item jocalia, videlicet tres Camahotos. Inventar. MS. S. Capellæ Paris. ann. 1376: Item quædam pulcherrima tabuleta auri pro pace danda, ornata lapidibus preciosis, in qua est unus lapis de Camahou in forma crucifixi.* Aliud ex Reg. Cam. Comput. in ead. Bibl. Cod. 8406. fol. 140. vº: *Item unq Camahier et le repositoire et le pié.* Vide *Camaeus*.

CAMAHELUS, Arestum Paris. 9. Maii 1321: *Item lorenos garnitos de serico seminatos de boulonis, et Camahelis pretii 20. sol.* De vocis etymo consule Nicol. Guibertum lib. de vasis murrhinis cap. 10. Salmas. ad Solinum pag. 562. Gaffarelum in Curiositatibus inauditis cap. 5. § 1. 2. Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camaglio*. [et Menagium in Gall.]

CAMALUCUM. Vide *Calamaucum*.

* **CAMALDULES**, Ordo monasticus auctore S. Romualdo, a campo *Malduli*, in quo fundati fuerunt, forte sic appellati. Vide Itin. Ital. Mabill. pag. 181.

† **CAMALE**, Humerale, Gall. *Camail*. Vox in recentioribus libris ritualibus satis frequens, sed notior, ut ejus sensum oporteat exemplis confirmari. Vide *Camelaucum*.

† **CAMALLOTUM**, Gall. *Camelot*, Pannus e villo caprino contextus. Testamentum 1375. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 616: *Lego Conventui Fratrum Minorum Claromont. omnes raupas corporis mei, quæ sunt de quibuscumque pannis sericeis et de Camalloto et de sallin, una cum suis foraturis.* Vide *Camelotum*.

† **CAMALLUS**, Humerale, Gall. *Camail*. Capitulum generale S. Victoris Massil. ann. 1378: *Hostalarius habeat quatuor flocos et quatuor alantias vel Camallos pro hospitibus.* Vide *Camelaucum*.

* Stat. S. Capellæ Bituric. ann. 1407. ex Bibl. reg.: *Cappas nigras ad modum Romanæ curiæ apertas cum Camallis* (deferent) *hyemali tempore.*

* **CAMANSUS**, Idem videtur quod *Caput mansi*, domus præcipua. Vendit. vicecomit. Turenne ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 156: *Cum pedagis, baragiis, mansis, Camansis, bordaris, tenementis, etc.* Vide in *Caput 3*.

CAMARA, ex Græco *κἀμαρα*, Fornix, camera. Vetus Scholiastes Juvenalis Sat. 14. in hæc verba: *Arida cum tota* (*Mundentur parietes vel Camaræ.*) *Fragmentum Petronii: Sophos universi clamamus, et sublatis manibus ad Camaram,*

juramus Hipparchum Aratumque comparandos illi homines non fuisse. Adamnanus in Itinerario Terræ sanctæ lib. 1. cap. 23: *Ecclesie interior domus sine tecto, et sine Camara, ad cœlum sub aere nudo patet.*

CAMARA, Cubiculum, camera, Hispan. *Camara*. Formulæ vett. apud Bignon. cap. 13: *Dum diceret, eo quod cellaria, vel Camara et granica, quicquid in eis habuit repositum, hoc est, aurum, argentum, drapalia, arma, vinum, annonam, vel vitalia sua, etc.*

CAMARA, Aquæductus, canalis fornicatus. Gloss. Gr. Lat.: *Camara, κανόνας*. [Gellio 10. 25. species est navigii, pro quo Laurent. in Amalthea legit *Camare*.]

† **CAMARA**, Vagina. Leges et Consuetud. Furnenses ex Archiv. S. Audomari: *In cujusmodi domo canipolus sive machue tortuose inventa fuerit extra Camaram vel cistam emendabit Comiti tres libras. Quicumque arma defensa portaverit intra coram emendabit Comiti tres lib.*

CAMARADUM, Epistola Adriani PP. ad Carolum Magnum in Codice Carolino Epist. 61: *De Camarado aulem, quod est hypocartosa, ad renovandum in Basilica B. Petri Apostoli, nutritoris vestri, prius nobis unum dirigite Magistrum, qui considerare debeat ipsum lignamen, quod ibidem necesse fuerit, ut sicut antiquitus fuit, ita valeat renovari.* Infra: *De ipso lignamine, quod in prædicto hypocartostin, hoc est, Camarado necesse fuerit.* Est autem *hypocartosis*, tectorium, sive crusta, qua parietes et cameræ inducuntur.

Gloss. Græco-Lat.: *προχάρσις, Tectoria*. De hujus vocis notione ac etymo nonnulla habet Salmasius ad Vopiscum pag. 293. De Tectorio opere egit Vitruvius lib. 2. cap. 4. 8. lib. 5. cap. 10. lib. 7. cap. 3. Accipitur porro hoc loco *Hypocartosis*, pro ipso ligneo fornice et ipsa concameratione, inducta, aut inducenda: cujusmodi ejus fabrica describitur a Vitruvio dicto cap. 3. Est igitur *Camaradum*, pro *Camaratum*. Ab eodem fonte *κἀμαράδαν* vocabunt Græci recentiores tentorium, quod in modum cameræ, seu fornicis, arcuatum sit: qua voce utuntur Leo in Tacticis cap. 10. § 12. cap. 20. § 194. et Mauricius lib. 5. cap. 3. Unde nostri *Camarades*, Hispani *Camurada*, vulgo vocant milites, qui sub eodem tecto, aut *tentorio*, et in eadem camera degunt.

† **CAMARARIUS**, pro *Camararius*, de quo infra *Camararius Regis Franciæ*, apud Murat. tom. 8. col. 1098. in Memor. Potestat. Regiens. ad ann. 1218.

* **CAMARERIA**, Ancilla cubiculi, ab Ital. *Camariera*, Gall. *Femme de chambre*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 516: *Et dicta domina habeat in vita sua usufructum necessarium, pro se et pro una Camareria tantum, etc.* [FR.]

1. **CAMARIUM**. Charta Alfonsi III. Reg. Portugaliæ ann. 1279. apud Brandaonum tom. 4. Monarch. Lusitan. pag. 279. vº: *Quicumque acceperit Camarium, pectet Dom. Regi 2. Morabit. et illi, cujus fuerit, medium Morabit.*

* Ab Hispanico *Cama*, Lectus vel lecti umbella. Vide supra *Cama*.

* 2. **CAMARIUM**, perperam pro *Carnarium*, Caro. Consuet. Lugdun. ann. 1206. in Hist. ejusd. civit. pag. 97. col. 1: *Bacones de Camario suo, qui inter domos integri venduntur, nihil debent.*

CAMARLENGUS, CAMERLENGUS, Italis *Camertingo*, *Camararius*, ararii quæstor. *Bertoldus Camarlingus Imperatoris*, in Charta Lotharii Imp. ann. 1137. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus.

Ita usurpant Joannes Villaneus lib. 4. cap. 2. lib. 7. cap. 17. Matth. Villan. lib. 3. cap. 78. et Scriptores Itali passim. [Vide *Camertengus* suo loco.]

† **CAMARLENTUS**, CAMERLENTUS, ut *Camertengus*. Memoriale anni 1400. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1660: *Scriptatur istis qui sunt de consilio illustrissimi Domini Regis Siciliae... Item, nobili viro de Crudillio Consiliario et Camarlento. Item, nobili Domino de Apulia Consiliario et Camarlento.* Infra legitur *Camertentus* et decies repetitur vox *Camertentus* vel *Camertentus*, semper præposita voce *Consiliarius*; at ubi habetur *Consiliarius*, non semper adjungitur *Camertentus*, ex quo conficitur plures fuisse *Consiliarios*, quam *Camertentos*, atque duplici voce non eandem, sed diversam significari dignitatem.

† **CAMASELE**, f. Lamina denticulata suspendendis in foco lebetibus, Gall. *Cremaillere*, vel *Cremillere*, alias *Cremaillere*. Memoriale bonorum mobilium Prioratus S. Michaelis de Fallo in Archiv. S. Victoris Massil.: *Duos tripodes, duos asters et duos lossas, et unum Camasele, unum mortariolum, etc.*

† **CAMASIL**, Species lapidis pretiosi, Gall. *Camaiue*, Hisp. *Camafeo*. Inventarium Abbatis S. Victoris Massil. ann. 1358: *In mitra inter quatuor grossos lapides est Camasil habens faciem hominis respicientis ad sinistram.* Vide *Camaeus*.

† **CAMASINUS**, Ex subtili lino, ut interpretatur Papebrochius; verum an dici potest melote seu pellis ex subtili lino? Potius crediderim *Camasinus* a seq. voce *Camasus* derivari, et *meloten Camasinam* esse pellem qua pro veste seu *camaso* utebantur. Acta SS. Maii tom. 5. pag. 414. in Vita S. Marthæ matris Symeonis: *In visione conspicit Reliquias Justæ intra meloten suam Camasinam e dextera parte suspensas.* Vide *Melote*.

CAMASUS, Vestis species. Gloss. Isid.: *Camasus, amfimalus*. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062: *Κάμασος, καὶ κάμασον, τὸ πεζόζουλον*. [Testamentum S. Gregorii Nazian.: *Βούλομαι αὐτῷ δοῦναι κάμασον α. σιγάριον α. πάλλια β.* Quæ Baronius sic vertit: *Volo ei dari Camasinum unum, tunicam unam, pallia duo.*] Vide *Meursium* in *Κάμασος*.

† **CAMAURUM**, Mitra Papalis. Supplement. Vitæ S. Petri Cœlest. num. 158. inter Acta SS. Maii tom. 4. pag. 535: *Cum Camauro seu mitra papali habenti tres coronas.*

† **CAMAX**, Sudis, pertica, *κοντός*, Gloss. Lat. Gr.

† **CAMAYNUS**, Lapis pretiosus, Gall. *Camaiue*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 568. col. 1: *Cum smaltis ac lapidibus, margaritis seu perlis, nec non saffiris, Camaynis.* Vide *Camaeus*.

† **CAMAYX**, Idem. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 196. col. 2: *Lapidem meum pretiosum, qui vocatur Camayx.*

1. **CAMBA**, *Inflexa, tortuosa*, Papiæ. [Britannice *Cam* vel *Camm* sumitur eadem notione: sed est a Græco, *κἀμπεω*, Infecto. Vide *Cambus*.]

2. **CAMBA**. Charta ann. 1231. apud Cateclum in Hist. Occitan. pag. 901: *Duo bacini... et quædam Camba ventilabri, et 2. candelabra deaurata, etc.* [Hoc est, ventilabri manubrium. Quod iterum firmatur Instrum. anni 1377. ex archivo sancti Victoris Massiliensis: *Item, unum fuedalh coopertum de veluto rubeo pro defendendo muscis. Item una Camba ventilabri de argento.* Hic agitur de

ornamentis Ecclesiasticis, inter quæ recensetur *ventilabrum* ad arcendas muscas, ut in hac voce dicitur. Vide *Canea*.]

3. **CAMBA**, Brassiatorum officina, seu locus, ubi cerevisia coquitur et conficitur, quem vulgo *Brasseriam*, vel *Braxatorium* nuncupamus. [*^o Guerardo in Glossar. pecul. Polyptych. Irminon.: Officina ubi cerevisia vel panis coquitur et conficitur.] Charta Ludovici Ultramarini Franc. Regis apud Vassorium in Annalib. Noviomensis Ecclesiae lib. 3. cap. 48: *Et cum omni integritate largitus est, excepto sectico uno, cum Camba, etc.* Alia Leonis PP. in lib. 1. Hist. Belovacens. cap. 18: *Circa prædictum castrum hospites quindecim, Cambas tres.* Ubi loci perperam Louvetus *Cambam* cum *Cambio* confundit. Passim occurrit, apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 52. 66. in Statutis antiquis Corbeiensib. lib. 1. cap. 9. [*^o Guerardo cap. 7. post Irminonem pag. 313. Adde lib. 2. cap. 15. ibid. pag. 333.] ubi *Cambia*, pro *Camba*, apud Loisellum in Bellovaco pag. 246. 253. in Historia Ecclesiastica Abbavillensi cap. 26. in Notit. Eccles. Belg. pag. 80. 99. 113. etc. in Donat. Belg. pag. 397. in Hist. San-Dionysian. Doubleti pag. 724. apud Vassorium in Noviom. pag. 924. in Chronico Andrensi pag. 474. in Gestis Abbat. Gemblacens. pag. 533. [*^o in Polyptych. Sithiens. cap. 11. post. Irminon. pag. 399. in Fiscor. describend. formulis ap. Pertz. vol. Leg. 1. pag. 178. lin. 49.] etc.

* *Cambe à chervoise*, in Charta Phil. comit. Fland. pro Ambianensibus. *Cambe ou aenchine à brasser cervoise ou goudalle*, in Ch. ann. 1428. ex Chartul. 23. Corb. Latiori sensu vox *Onchine* vel *Oncine* accipitur in Consuet. MSS. Camerac.: *Toutes les maisons manuales, qui ne sont Onchines, puet cil qui ens a mes tenir un an et un jor par sacrement... Oncine c'est fors et Cambe, et molins, et maisons de faleret et maisons de tainlerie.*

CAMBAGIUM, [Tributum quod dominis exsolvabant subditi pro coquenda cerevisia.] Chartular. Corbeiense: *Nus ne puet faire Cambe ne brasser chervoise, ne goudalle sans son congé.* Id juris *Cambage* appellatur in Consuetudine Bononiensi art. 46. et Herliacensi art. 3. ubi perperam *Gambage* scribitur. Tabularium S. Michaelis Ulterioris portus ann. 1141: *Monachi totidem Deo servientes et Cambagio panem et cervisiam facient ad suum usum.* [Charta ann. 1250. apud Miræum tom. 2. pag. 1231: *Tali tamen modo quod serviens Episcopi semper quando voluerit, redditus Episcopi, sive censum, Cambagium, introitum et exitum, et alia jura... ab hospitibus manentibus in dictis terris Episcopi et Canonicorum accipere poterit.* Charta Guidonis Comit. Flandriae ann. 1237. in Tabulario S. Bartholomæi Bethuniensis: *Item debent habere ibidem dicti præpositus et Capitulum thelonia, foragia, Cambagia et omnes emendas, etc.*]

* Stat. ann. 1466. in Lib. rub. eccl. S. Vulfr. Abbavil. fol. 195. vº.: *Quod si forsam aliquos canonicos residentiam in nostra dicta ecclesia facturos advenire contingat, nisi ipsa die beati Remigii compareant in capitulo, et in distributione missarum hujusmodi, et in partitione Cambagiorum, ipsa die partiri solitorum, intersint, ipsos sic absentes et interesse negligentes fructibus et emolumentis ex missis et Cambagis hujusmodi provenientibus omnino carere decrevimus. Quod referri debet ad Chartam Willelmi*

comit. Pontiv. ann. 1205. qua iisdem canonicis concedit *signalia in Cambis Abbatisvillæ. Cambaige*, in Charta ann. 1208. ex Chartul. 23. Corb.: *Jou ay vendu et escangié... toutes les justices, que jou avoie à Corbye, les Cambaiges, les estalages, etc.* Reg. ejusd. monast. 13. sign. *Habacuc* fol. 27. vº. ad ann. 1510: *Le droit de tonnelieu et forage des brassins de chervoises et autres brouvaiges de la ville et eschevinaige de Corbie, que on soloit anciennement nommer le droit de Cambaige. Cambage*, in Ch. Margar. comit. Fland. ann. 1274. ex Chartul. 1. Fland. ch. 263. in Cam. Comput. Insul. *Gambage*, in Lit. remiss. ann. 1451. ex Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 104: *Disant icellui Girart que il ne paieroit point à cellui Olivier ledit forage ou Gambage desdiz bruvages. Nihil ergo emendandum in Consuet. Bonon. et Herliac. ut Cangio visum est.*

Vocis originem a Germanico *Cam* et *Cammer*, accersit Kilianus. *Cam* etiam hodie Flandris idem sonat, ut auctor est Buzelinus lib. 3. Gallo-Fland. cap. 20. [*^o Gothos Κάμιν Cerevisiam dixisse scribit Priscus in Gothicis, ut monet Cangius in Glossar. med. Græc. col. 564.] At Germani hausisse videntur a Latinis, quibus *Camum* potio est, quæ fit ex hordeo et aliis frugibus, estque cerevisiæ species. Simeon Januensis apud Cujacium lib. 24. Observat. cap. 39: *Cervesia, Camum, foca.* Alibi: *Camum, sicera, potus factus ex hordeo et aliis rebus calidis, ut zinciber et similia, quæ ponuntur in testaceis parvis bene obturatis, et cum aperiuntur, salit in altum, et vocatur cerevisia.* *Cami* vero soli fere meminere Ulpianus leg. 8. de Tritico, vino vel oleo legat. (33, 6. 9.) et Cælius Aurelianus lib. 3. qui *Camum* eam potionem esse ait, quæ *Lora* Romanis dicitur: sed de *Camo*, consulendus idem Cujac. lib. 5. Var. cap. 1. [*^o Adde Edict. Diocletian. ap. Maium Scriptor. vet. coll. Vatic. col. 5. pag. 304: *Cervessæ Cami italicum sextarium unum den. quattuor.*] Hanc conjecturam nostram firmat, quod

CAMMA, etiam scribitur, seu ex *camo* Ulpiani, seu ex Germanico *Kam* et *Kamir*, ut est apud Kilianum. Tabularium S. Remigii Remensis in capite Censuum de Marsna: *De Camma* 130. *maldrors de quæstu cervisiæ, et quisquis illic cervisiam fecerit, dabit 4. den.* Occurrit ibi pluries.

CAMBAM APERIRE, Apertam habere dominicam villam, in qua vicatim ac tributum panis ac potus ex hordeo coquebatur, lucro domini. Hæc Browerus lib. 8. Annal. Trevir. ex Cæsarii Abbatis Prumiensis Glossis MSS. pag. 473. 1. Edit. § 4. [*^o Germ. *Bier aufthun.* ADEL.]

* Locum addo ex tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 663. col. 1: *In qualibet curia potest dom. abbas Cambam suam, sicut et molendinum habere... In illa Camba tenentur homines ibidem manentes panem fermentatum coquere et cervisiam braxare.*

CAMBARIUS, Brasiator, potifex, seu cerevisiæ confector, Lambert. Ardensis: *Quidam cervisiæ brasiator, vel Cambarius.* Charta Balduini Frandriae Comit. ann. 1038. apud Buzelinum pag. 527: *Cocus Ecclesie, magister pistorum, Cambarius.* [Charta alterius Balduini Comit. Hanoniae ann. 1084. inter Instrum. novæ Gall. Christ. tom. 3. col. 22: *Alardum Cambarium, quem de manu Segardi Cæces suscepi.* Chron. Watinense apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 826: *Vade,*

inquit, fili, ad fratres nostros, et Cambarium corum ante hoc aliquod tempus rebus humanis exemptum intolerabiliter cruciari nuntia, etc.] Vetus Charta de Teloneis urbis Ambianensis: *Chascune cambre* [*^o *cambe*] *à echine des Cambiers de la chité d'Amiens, si ele n'est en franc lieu, doit chascune semaine 3. septiers de chervoise de Cambage.*

* **CAMBERIUS**, ut *Cambarius*, *Cambæ* seu cerevisiæ confector, olim nostris *Cambier*. Charta Nicolai I. Camerac. episc. ex Tabul. archiep. ejusd. eccl.: *Molendinarium et furnarium, Camberrum, bubulcos atque alios servientes beati Dionysii a tallia et omnimoda exactione quietos clamavit.* Arest. parlam. Paris. ann. 1332. in Lib. rub. S. Vulfr. Abbavil. fol. 215. rº.: *Cum Camberis et brassatoribus præceptum fieri fecissent, etc.* Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 83: *Jaquemart le Cambier ou brasseur de cervoise, etc.* Cujus uxor *Camberiere* appellatur ibidem.

* 4. **CAMBA**, Turris: cujus appellatio nis ratio haud mihi nota est. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazuwuges*: *Usque ad locum, qui dicitur Berbegal, ubi est quedam turris, quæ vocatur la Camba de Berbegal... Vidit quod dom. Barralis tenebat munitam Cambam de Berbegal hominibus de Bauccio.*

* 5. **CAMBA**, Crurum armatura. Vide infra in *Cambia* 2.

* **CAMBAGNO**, **CAMBAJONUS**, Perna, Gall. *Jambon*. *Chambion*, in Charta ann. 1328. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 243: *Toutes les ventes, toutes les Chambions des porcz, et toutes les langues des grosses bestes, que on tue à Tournus. A veteri Gallico *Chaimbe*, pro *Jambe*. Charta ann. 1309. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1222: *Aura pour ses Chaimbes, stivelez de plates garnis de teles et de fer et d'acier.* Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 45. col. 2: *Item solverunt pariter dicti domini consules pro duobus Cambajonis porci... ponderantibus 24. libras, ad rationem octo denariorum pro libra.* Alius ann. 1494. ibid. pag. 61. col. 1: *Quibus (armigeris) fuit ministratum panis, vinum, et certi Cambagnones... Primo pro sex Cambajonis, etc.* Ejusdem forte originis vox *Chambalon*, Baculus sustinendis utrinque stitulis, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 151: *Le suppliant print ung Chambalon ou courge à porter eau, etc.**

† **CAMBAGUS**, pro *Campagus*. Vide in hac voce.

CAMBALE. Vetus Charta, scripta circa ann. 1320. de Infante Majoricar. ex Camera Comput. Paris.: *Et duo freno argenti, et 2. aressoni argenti cum strepis et Cambalibus, et picralibus, etc.* forte *pectoralibus*.

* Crurum armatura, Ital. *Gambiera*. Comput. ann. 1334. inter probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 85. col. 1: *Item pro aptandis los Cambals en anels de trossa, vj. den.* Vide infra *Cambia* 2.

† **CAMBALENTUS**, **CAMBELLANATUS**, **CAMBELLIANATUS**, **CAMBELLANTUS**. Vide post *Cambellanus*.

* **CAMBARLENTUS**, pro *Camballentus*, idem qui *Cambellanus*, in Ch. Guigon. dalph. ann. 1251. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 257.

* **GAMBATA**, Modus agri, idem quod *Camera* 1. Reg. notarii d'Aubagne: *Vendit quattuordecim Cambatas vineæ.* Vide infra *Cambra* 3.

† **CAMBELLA**. *Cambellarum Miles*, an

idem qui *Cambellanus*? Confederatio inter Henricum Castellæ et Carolum V. Franc. Reges ann. 1369. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1504: *In præsentia dilectorum Joannis de Bigneles Militis Cambellarum, et Yvonis de Cacerbras hostiarum armorum et Nuntiorum dicti Regis Franciæ, etc.*

CAMBELLANUS, Nostris idem qui Romanis *Cubicularius*, vel *Præpositus sacri cubiculi*, diversus a *Camerario*. penes quem cura erat *Camære*, seu *Thesauri Regii*: *Cambellano* autem fuit cura cubiculi. Le Roman de Rou MS :

Toustains qui fut son Chambellain,
De sa Chambre mestre gardains.

Le Roman de Renaut MS :

Chambellain de ma chambre toujours més en serez.

Le Roman de Garin MS :

Les Seneschaux, et tuit li Chambellain
Environ lui chascun son ostel prent.

CAMBELLANI præcipuum munus fuit in vassaliorum hominibus admittendis ac recipiendis: domino enim aderant, cum in ea præstabant, ac ejus vice vassallum rogabant, eidemque respondebant. Præterea hujusce dignitatis jure pallium vasalli eorum erat, uti observat Gallandus lib. de Franco alodio pag. 63. Ordo ad benedicendum Ducem Aquitaniæ, sub finem: *Sicut enim spolia Militum, quando dominis exhibent hominum, transeunt in jus Camerariorum, simili conditione Ducis vestimentum cedit his hostiaribus juxta jus consuetudinarium.* Sed id postea in summam pecuniariam ratam ac definitam pro modo feodorum deinceps commutatum fuit, quod *Cambellagium* vocant Consuet. municipales, locis a Raguello indicatis. Regestum S. Justi fol. 13. ex Camera Computor. Paris: *En l'an de l'incarnation de N. S. 1272. le Mercredi après la Decollation de S. Jean Baptiste à Nogent le Rembert fut ordonné par devant le Roy, presens M. l'Abbé de S. Denys, Mons. Jean d'Acre Bouteiller de France, Mons. Erart Chamberier de France, Mons. Maheu de Mailly Chambellain de France, et plusieurs autres, que quiconques fesoit ou avoit fait homage au Roy Philippes qui ores est, dont il ne fu pas donné en homage au Roy Loys son Pere, que li plus pures homs payeroit 20. sols de Par. au Maître Chambellain, [Lauriere legit, Chamberlenc.] Chevalier, et à tous les autres Chambellains, et li autres de 100. ll. de terre de quiconque il les tiegne, paieroit 50. s. de Paris, et cil de 500. ll. de terre de quiconque il les tiengnent, paieront 100. s. de Par. et li Baron et li Evesque paieront 10. ll. de Par. ausdits Chambellains. [Lauriere Cambellens, scilicet tom. 1. Ordinat. Regum Franc. pag. 297.]*

* *Chamberlain* et *Chamerlain*, in Assis. Jerosol. cap. 272: *Le seignor et l'ome doivent premierement appeler le Chamberlain dou royaume... ou celui qui acoustumierement garde la parole dou seignor.* Et cap. 292: *Le jour dou coronement le Chamberlain doit venir le matin en la chambre dou roy, et atirer tous les vestemens royaux en la Chambre dou roy.* *Chamellain*, in Testam. Petri comit. Alenc. ann. 1282. pag. 186.

Cambellano præterea *Annuli Regii* privati, quem *sigillum secreti* vocabant, custodia incubuit, qui inde apud Byzantinos *παρακοιμώμενος τῆς σφραγίδος*, appellatus fuit, ut distingueretur ab alio Officiali aulæ Palatinæ, qui *παρακοιμώμενος τοῦ κατόνους* dicebatur, uti docuimus ad

Villharduinum. Guil. de Lannoî Dominus de Villerval, in Itinerario suo MS. ad annum 1420: *Lors par le trespas de Mess. Athies de Brineu premier Chambellain [de Ph. Duc de Bourg.] le Seau de secret de mon tres redoubté Seigneur me fu baillié, sans ce qu'il y eut autre premier Chambellain, couchay devant luy l'espace de trois mois, et porté sa banniere deux fois, la cotte d'armes vestue en bataille avec luy.* [*] Chart. Johann duc. Burgund. ann. 1407. ap. Schæpflin. in Alsat. Diplom. num. 1256. vol. 2. pag. 317. *Cum relatione dilecti et fidelis Cambellani nostri domini Maximini, domini de Ribeaupierre noverimus illos de civitatibus Basiliensi... suos nuncios ad nostram presentiam deputare.* Potestas Philipp. IV. Fr. Reg. ann. 1311. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 514. Chart. Carol. Fr. Reg. ann. 1453. in Guden. cod. Diplom. vol. 4. pap. 313.]

Hæc et cætera Cambellanorum munia ac jura attigere etiam, qui de hac dignitate ex professo scripserunt, Johannes Tillius de Regibus Franciæ, et Bardinus in eo opusculo, quod de Cambellani dignitate conscripsit, quæ potissimum complectitur sequens Diploma, quod ex Johannis Beslii Adversariis olim eruimus: *François de Montberon Vicomte d'Aunay et Chambellain de Poitou, etc. Premierement toute fois que je Vicomte seray audit pays de Poitou devers ledit Monseigneur, il me doit faire delivrer pour moy, mes gens de chevaux que j'auray, et selon ce qu'il appartiendra. Item quant ledit Mons. sera audit pays de Poitou, je dois porter, ou faire porter son seel de secret, duquel seel doivent estre seellées toutes les Lettres des hommages, et d'avoir les profits et émolumens des Lettres, qui en doivent estre seellées, et tout ce qui de lui sera à cause dudit Chambellage. Item quand monditi Seigneur viendra premierement à Poitiers, que je dois de mon droit avoir son lit garni de tous les paremens qui seront, esquels il couchera la premiere nuit. Item quand Madame la Comtesse viendra premierement à Poitiers, je la dois mener par le frein, de la porte par où elle entrera à Poitiers, jusques à la salle, et la dois descendre, et le mantel ou chappe qu'elle aura vestu, et le cheval sur lequel elle sera venue, soit destrier, coursier, palefroy, ou autre monture quelconque, en l'estat, et aussi garni comme sera, doit estre et sera mien. Et si ladite Madame venoit en litiere ou en chaire, je la dois semblablement mener jusques à ladite salle, et descendre, et la litiere ou chaire garnie comme elle seroit, et les chevaux demouront et seront miens de mon droit. Item je dois servir ladite Dame de vin la premiere fois, qu'elle sera à table, et le hanap ou coupe, ou autre vaisseau, à quoy elle boivra, sera mien, et de mon droit. Item le lit et les paremens de la chambre de ladite Dame, en laquelle elle couchera la premiere nuit, ainsi garni comme il seroit, seront mien, et de mon droit. Et est le devoir à la maniere de l'hommage tieux: car je dois faire mon hommage, ledit Monseigneur estant à la Messe, quand il voit à l'offrande, et luy bailler un denier d'or pour tout mon devoir, lequel denier il doit offrir à la Messe, etc.* Le 3. Juillet 1410.

CAMBELLANUS MAPPE, seu *de la Nappa*, et

CAMBELLANUS SCUTIFERIE, seu *della Scuteria reale*, dignitates in Regno Neapolitano, de quibus Scipio Annimatus in Familiis Neapolitan. tom. 1. pag. 55.

CAMBERLANUS. Gesta Consulium Andegav. cap. 3. n. 2: *Habebat autem tunc temporis Rex Paranympum, sive Camberlanum, nomine Ingelgerium.*

† **CAMBELLANATUS**, Dignitas Cambellani. Charta Joannis Regis Francorum pro Joanne Vicecom. Meloduni ann. 1351. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1469: *Quæ antea Comes percipiebat et percipere consueverat, ratione officiorum suorum ad Cambellanatum et Constabulatum Normanniæ spectantium.*

* Suos etiam *Cambellanos* habuere episcopi et abbates, quorum jura et munia *Cambrelaige* et *Chambrelage* dicebatur, quo etiam nomine appellata præstatio in mutationibus domino persoluta. Declarat. MS. 24. franc. feud. comitat. Camerac.: *Quiconque est homme dudit fief, il est l'un des Cambrelens boutilliers de M. l'Evêque de Cambrai, ... doit avoir à cause de son Cambrelaige boutillier le coeuwrechef.* Charta ann. 1459. ex Chartul. 23. Corb.: *Le fief du Danois de Caux tenu en plain hommage à lx. sols de relief et xxx. sols de Chambrelage. Chambereche vero, Præstatio est agraria, in Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. Le papier aux aysselles fol. 37. rº. : *Encor i a li cuens rente de terre l'on appelle de Chambereche, dont li boniers doit par an vj. den.* Vide infra *Chambrelania*.*

† **CAMBELLANUS** in Monasterio S. Claudii de cujus officio hæc habent Statuta pro Reformatione ejusdem sub Nicolao V. Papa ann. 1448. fol. 72: *Et primo eidem officio per omnes Nobiles terræ S. Eugendi, Cambellano prædicto, quia est et esse solet eorumdem Nobilitum Judex, debentur de annuo censu quinque solidi. Tenetur idem Cambellanus Domino Abbati et suo Monasterio fideliter servire, et pro quibuscumque suis negotiis, ubilibet, quo placuerit, et ei licitum et possibile fuerit, laborare.* Ibidem: *Cambellanus Monasterii, ratione hujusmodi sui officii ministrari facere debet manutergia ad mandatum pauperum Christi.*

† **CAMBALENTUS**, **CAMBELLANTUS**, **CAMBENTUS**, **CAMBLENTUS**, Idem qui *Cambellanus*, in Charta Geraldii Abbatis S. Joannis Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejusdem Monasterii fol. 464: *In festo Pentecostes ducenti (pauperes) quorum centum elemosynarius dat panem frumenti, aliis centum Dominus Abbas similiter panem frumenti; Cambalentus dat centum ex istis carnes unius bovis.* Ibidem: *Isti sunt dies in quibus reficiuntur centum pauperes in elemosyna, qui debent recipere a Cambellano carnes unius bovis.* Et fol. 459: *Item ipsa die dare (debet) Cambellentus illis centum pauperibus carnes unius bovis.* Ibidem: *Camblentus debet facere per medietatem Quadragesimæ... centum pauperibus cui-libet duo allecia.*

† **CAMBELLANIATUS**, Officium Cambellani, in Charta mox laudata Geraldii Abbatis fol. 442. Chartularii citati: *Et fratrem Aymericum... ratione sui Cambellaniatus defendentem ex parte altera.*

* 1. **CAMBELLARIUS**, Idem qui *Cambellanus*, qui est a cubiculo. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Cucufæ et corrigæ differentium dictum pavonem et pimentum, debent remanere Cambellariis domini episcopi.*

* 2. **CAMBELLARIUS**, adject. *Molendinum cambellarium*, ubi granum, ex quo *camba* seu cerevisia conficitur, molitur; perperam *Caballarum* apud Buzelin. lib. 1. Gallo-Fland. cap. 41. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1188. in Reg. 97.

Chartoph. reg. ch. 91 : *Liceat illis (habitatoribus villæ d'Orchies) furnos et cambas facere, et etiam molendina Cambellaria, salvo jure nostro.*

* **CAMBELLATUS**, ut supra *Cambellarius* I. Charta Geraldii abb. ann. 1334. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 246 : *Et primo declaramus et discernimus dictum marescallum esse et esse debere, dum et quando nobiscum fuerit, Cambellatus seu senescallus hospitii nostri.*

* **CAMBELLUS**. Vide infra *Lambellus* 2.
† **CAMBELLINUS**, corrupte pro *Camelinus*, Gall. *Camelin* vel *Camelot*. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 283 : *Item, Druetto drapperio pro duabus alenis et tribus quartis de panno Cambellino albo pro Domino. III. s. VIII. den. gr. Vide Camelotum.*

* **CAMBERA**. [Camera : « pro fabrica cammarum et porticellarum marmorearum in Camberis combusti palatii apostolici. (Arch. Vatic. mandam. camer. apost. 1460, f. 20.) »]

† **CAMBERARIUS**, Gallice *Chambrier* vel *Grand Chambrier*. Idem qui *Cambellanus*. Annal. Benedict. tom. 5. pag. 27. num. 66 : *Adscripta sunt regis litteris signa Hugonis fratris Regis, Radulphi Comitis, tum Guoteranni Camberarii, Adelini Constabularii, Madox Formulare Anglie. pag. 242 : Testes Aluredus de Benneun... Hamelinus Camberarius, Ernoldus Forestarius Regis, etc.*

1. **CAMBERIA**. Charta Theodosii Episcopi Firmani ann. 887. apud Ughell. tom. 2. pag. 747 : *Cum... eorum libertatibus, servitiis, Camberiiis, vineis, arboribus, etc. Forte Cannaberis.*

* 2. **CAMBERIA**, *Caliga, calceamentum*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide infra *Discaleire*.

* **CAMBERIUS**, Vide supra in *Camba* 3.
† **CAMBERLANUS**, Idem qui *Cambellanus*, apud Lobinellum in Glossario Hist. Britann. et supra in *Cambellanus*.

† **CAMBERLARIUS**, Eadem notione. Annal. Benedict. tom. 5. pag. 311 : *Gunterii Camberlarii Regis, Willelmi Camberlarii Reginae.*

† **CAMBERLINGUS**, Officiarius in Monasteriis, idem qui *Camerarius* potius quam *Cambellanus*; hujus enim mentio rarissima in Monasteriis. Concordatio inter Abbatem J. Montis et Conventum de partitione suorum reddituum inter se, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 839 : *Si per diem vel post carnam potum in camera mea voluero, habebō sextarium Camberlingi.*

† **CAMBEROTA**, Crurum armatura. Gall. *Jambiere*. Edictum Philippi VI. Francor. Regis ann. 1338 : *Item, Nobilis homo pedes armatus tunica, Camberota et bassineto, capiet duos solidos Turonenses. Vide Gamberia.*

† 1. **CAMBIA**. Vide mox in *Cambiare*, et superius *Camba* 1.

* 2. **CAMBIA**, Crurum armatura, nostris *Jambiere*. Ital. *Gambiera*. *Camba*, in Invent. ann. 1240. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 7. ad Hist. B. Chiaræ pag. 233 : *Item tantas Cambas Francigenas, quod valuerunt viginti duas libras Provençenses. Lit. remiss. ann. 1336. In Reg. 63. Chartoph. reg. ch. 320 : De dicto hospicio supertunicalia, enses, Cambias et cirothecas ferri... secum asportando, etc. Vide supra *Cambate*.*

* **CAMBIALES LITERÆ**, Gall. *Lettres de change*. Vide in *Literæ*.

CAMBIARE, Rem re permutare, Italis *Cambiare*, Latinis *Cambire*. Sicutus Flacc. de Condit. agror. : *Emendo, vendendoque, aut Cambiando, mutandoque*

*similia finitionum genera inveniri possunt. Occurrit apud Columellam lib. 2. cap. 2. in Lege Salica tit. 39. § 1. tit. 49. in Lege Bajwar. tit. 15. § 8. in Capitul. Caroli C. tit. 28. [***] Edict. in Carisiaco Pertz. vol. Leg. 1. pag. 477.] in Lege Athelstani cap. 15. apud Bromptonum, in Chronico Andrensi pag. 459. etc. De vocis etymo vide Oct. Ferrarium in *Cambiare*.*

PRÆCAMBIRE. Vetus Charta in Bibliot. Sebusiana pag. 5 : *Non distrahat, non minuat, non Præcambiat, non beneficiet alicui, etc.*

CAMBIATOR, Campsor, nummularius, in Charta Ludov. Regis ann. 1137. in Hist. S. Martini de Campis pag. 28. in Epist. 120. ex Sugerianis, etc. [***] Vide Murator. in Antiq. Ital. vol. 2. col. 881. et mox *Cambitor*.]

SCAMBIATOR, apud Matth. Paris pag. 586.

CAMBIRE, Priscianus lib. 10. cap. 9. 52 : *Cambio, ἀμείθουμι, ponit Charisius, et ejus Præteritum Campsi : quod ἀπο τοῦ κάμπτω, ἐκἀμψα. Græco esse videtur. Unde et Campso, Campsas, solebant veltustissimi dicere. Ugutio : Cambio facit Campsi, Campsu Supinum u. in o. fit Campso, are, id est, frequenter Cambire, et inde Campsor.* Gloss. Græc. Lat. : *Ἀντάλλασσω, Summutio, Cambio. Alibi : Ἐνάλασσω, Inmutio, Muto, Commuto, Cambio, Campsi.* Leges Athelreidi : *Ut nemo Cambiat aliquid sine testimonio Præpositi.* Petrus Blesensis de Eucharistia cap. 9 :

Qui nova vasa creans ea Cambit et aptius ornat.

Utuntur præter veteres Scriptores, Anonymus de Miraculis S. Ludgeri Episc. num. 39. Chronicon Andrense pag. 349. 364. Cæsarius Heisterbach lib. 4. cap. 6. etc. Vide Casaubon. in Notis ad Apuleii Apolog. pag. 137.

CAMBITIO, Permutatio. Leges Athelstani Regis Angl. apud Brompton. cap. 15 : *Manum mittat dominus ad eam Cambitionem.* Albertus Aquensis lib. 3. cap. 57 : *In auri vel argenti Cambitione.* [Notitia Fundationis Cistercii ann. 1098. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 233 : *In eadem Cambitione concessit ei et filiis suis ipse Dux quantumcumque vinearum in pago Belnensi possent plantare et colere. Cambitiones que factæ sunt inter Ecclesias Dei,* apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 8.] [***] Chart. Rudolph. Argentor. Episc. ann. 1170. ap. Schœpflin. in Alsat. Diplom. num. 311. vol. 1. pag. 238.]

CAMBITIO, in Charta Waldemari Regis Daniæ ann. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Saxonem Grammaticum pag. 16.

CAMBITOR, Permutator. Guillelmus Andrensis in Chronico : *Et pro eo, quod bonorum dotores, sive Cambitores, tunc temporis sigilla non habebant, etc. Vide Campitor.*

† **CAMBITOR**, Nummularius, Gall. *Changeur, Banquier*. Charta Communiæ Divion. apud Perardum pag. 335 : *Reddent mihi vel proposito meo annuatim... quingentas marchas talis argenti quale Cambitores in nundinis inter se dant et recipiunt.*

† **CAMBITORIE LITTERÆ**, Gall. *Lettres de change*. Nummularii seu Mensarii chirographum ad pecuniam ab alio mensario alicui alibi numerandam, apud Rymer. tom. 8. pag. 98. col. 1 : *Cum suis gentibus familiaribus, jocabibus, auro, argento, equis, vesturis, Lite-*

ris Cambitoris et aliis bonis rebus et heresiis suis, etc.

CAMBITUS. Gloss. Græco Lat. : *Ἀντάλλαξις, Cambitas, permutatio.* Leg. *Cambitus*, Gallis *Change*, vel nummulariorum officina. Charta Gaufredi Comitis Andegavensis ann. 1047. pro Ecclesia N. D. Santonensis, apud Sammarthanos : *Adjunximus autem domus nostris monetam et monetagium per Cambitum totius Episcopatus Xantonensis, etc.* Alia Ludovici VII. Reg. Franc. ann. 1140. in Tabulario ejusdem Ecclesiæ : *Concedimus tibi et Ecclesiæ B. Mariæ, cui auctore Deo presides, Cambitus, fractionemque monetæ veteris, si novam fieri juserimus, perpetuo habere, sicut Autbertus monetarius, et Willelmus Autberti filius ejus longis temporibus ab Ecclesia B. Mariæ feudali possessione tenuerunt, hac videlicet ratione, ut nullus homo vivens in toto Episcopatu Santonico absque tua licentia Cambire audeat.* In eodem Tabulario fit mentio in Charta ann. 1141. *Tabularum Cambitus Santonica civitatis.*

CAMBIUM, Permutatio, Italis *Cambio*, nostris *Eschange*. Leges Partitæ part. 5. tit. 6. § 1 : *Cambio, es dar et otorgar una cosa senalada por otra : y en esta sinificacion Cambiar, vale tan solamente trocar, y permutar una cosa por otra.* [***] Verba y en esta, etc. non habentur in edit. Academ. Matrit. Lex Longob. lib. 3. tit. 8. § 4. [***] Conrad. I. cap. 1.] : *Ut nullus militum Cambium aut precariam aut libellum sine eorum consensu facere præsumat.* Lib. 1. Feud. tit. 22 : *Si quis fecerit investituram, vel Cambium de beneficio sui militis, etc.* Adde lib. 4. tit. 1. [et Chartam commutationis inter Moroaldum Farsensem et Usualdum S. Salvatoris Abbates in Annalibus Bened. tom. 2. pag. 714 : *Et si ipsum Cambium minime facere potuerunt, aliud tantum de terra ad simile illius vobis in congruo vestro dare debeamus.*]

* Ut validæ haberentur prædiorum ecclesiasticorum permutationes requirebatur auctoritas regia, ut legitur apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 45. col. 1. ex Concamb. Ebersperg. : *Nam juxta antiqua jura omne concambium ecclesiastici prædii, quinque mansos continens, instabile computatur, nisi regia auctoritate firmaretur.*

CAMBIA, Eadem notione. Lex Bajwar. cap. 20. lit. 8. Edit. Heroldi : *Communitio, hoc est quod Cambias vocant, etc.* Vetus Charta apud Henschenium 26. Mart. pag. 634 : *Accepti hovam illam a Luidgero in Cambia contra terram aratoriam rochi supradicti.*

* **CAMBIATIO**, Permutatio, Gall. *Echange*. Charta ann. 1151. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1313 : *In omnibus vero quæcumque amodo... emptione, Cambiatione, commutatione, vel aliquo alio modo acquirere potueris, etc.*

CAMBIUM PUBLICUM, Tabula nummularia. Exstat in Regesto 36. Chartophylaciæ Regi n. 199. Diploma Philippi Pulcri Regis Franc. qua *Cambium Parisiense* in Magno Ponte teneri statuit : *Quod Cambium Parisiis erit et tenebitur super nostrum magnam Pontem solummodo a parte Graviæ, inter Ecclesiam S. Lenfredi et majorem arcem, sive defectum ipsius Pontis, prout hactenus ante corruptionem pontis ejusdem quondam lapidei existit consuetum. Item quod nulli omnino liceat alibi quam in loco illo Cambiare, seu Cambium tenere Parisiis, etc.* Act. Paris. mens. Febr. ann. 1304. In eodem Regesto Charta 232. 233. 231.

Cambium, sive tabula nummularia dicitur. Exstat etiam ibidem Statutum ejusdem Philippi ann. 1305. quo ejusmodi tabulas nummularias in quatuordecim Regni locis haberi præcipit. [Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod.: *Cambium Autissiod. debet Episcopo die Sabbati ante Natale quatuor libras*. Hist. Mediani Monasterii pag. 368. e veteri Necrologio ejusdem loci: *Obiit D. Valentinus Abbas lujus loci, qui contulit nobis quatuor libras monetæ Argentinensis supra Cambium Argentinense pro anniversario suo.*]

CAMIMUM, idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta Sanctii Regis Aragon. apud Hieron. Blancam: *Qualiacumque sanctus Johannes... dono, vel comparatione vel Camio acquisivit*. Hinc *Camiare*, in eadem Charta. Vide Historiam Pinatensem pag. 269. et Sandovallium in Episcopis Pampilon. pag. 40. 41.

SCAMIMUM, in Tabulario Prioratus de Paredo fol. 91: *Hoc Scamium laudavit nobis dominus Pontius*.

ESCAMBIUM, Permutatio, Gallis *Eschange*. Charta Ricardi I. Regis Angli. apud Radulfum de Diceto: *In Escambium autem prædicti manerii de Andeli... concessimus... omnia molendina, etc.* Passim. Vide *Cambium*.

ESCAMBIATOR, Trapezita, argentarius, apud Radulfum de Diceto, et Matth. Paris ann. 1190.

SCAMBIARIA CHARTA, qua aliquid commutatur, in Tabulario Conchensi in Ruthenis n. 98. 298.

SCAMPSARIA CHARTA, in eodem Tabulario Ch. 135.

CONCAMBIRE, Permutare. Tabularium Monasterii Brivatensis apud Justellum, ann. 864: *Quam exalodes... inter se communicare et Concambire debuissent, quod ita et fecerunt*.

CONCAMBIARE, in Lege Salica tit. 39. apud Marculfum lib. 2. form. 23. Ekeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 1. Baldricum lib. 3. Chr. Camerac. cap. 49. [Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 228. et col. 281. Miræum tom. 1. pag. 57. col. 1.] etc. Glossæ Philoxeni: *Cacumbat, κάλλασσι*, ubi legendum *concabiat*.

CONCAMBIARE apud Perardum in Burgundicis pag. 163. *Concambiare*, apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 239. Vide Præceptum Caroli Mag. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 36.

CONCAMBIUM ARGENTI, in Capit. Car. C. tit. 31. cap. 13. [** Edict. Pistense Pertz. pag. 491.] Odo. de Diogilo lib. 4. de Prefect. Ludov. in Orient.: *In tentoriis habebamus congruum, si duraret, Concambium*. Alibi: *Et ipsi forum idoneum, Concambium competens, et alia, quæ nostris utilia visa sunt pro suo Imperatore sacramento simili firmaverunt*. Rursus: *In hac (terra) pro voto nobis fuerunt et forum et Concambium*. Occurrit apud Marculfum lib. 1. for. 30. lib. 2. for. 23. in Lege Aleman. tit. 20. in Vita S. Erminoldi Abb. et Mart. cap. 3. n. 11. apud Petr. Damian. in Vita S. Romualdi cap. 8. n. 39. in Chr. Casin. lib. 3. cap. 40. al. 42. lib. 4. cap. 14. 15. apud Jacob. de Vitriaco in Histor. Orient. cap. 73. etc.

CONCAMIMUM, et CONCAMIATURA, Commutatio. Formulæ veteres apud Bignonium: *Concamiatura inter duos Abbates*. In ipsa formula: *In commutatione vel in Concambio*.

CONCAMBIO, Commutatio. Vetus Notitia ann. 834. apud Besium in Regib. Aquitan.: *Data Concambio in mense Maio, etc.*

CONCAMBERIA, Eadem notione, in Tabulario Brivatensi Ch. 210.

CHARTA CONCAMBARIA, in Tabulario Abbat. Conchensis in Ruthenis n. 304.

CONTRACAMBIUM, Gall. *Contreschange*, apud Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 71.

CONCAMBIATIO in Actis S. Gregorii VII. Papæ cap. 2. n. 7. inter Acta SS. Maii tom. 6. pag. 136. et in Præcepto Caroli Calvi tom. 3. Concil. Hisp. pag. 143. col. 2. [** *Cartula Concambiationis* in Chart. ann. 724. ap. Brunett. Cod. Dipl. Etrur. pag. 471. lin. 26.]

CONCAMIATIO in Contractu inter Monasteria S. Facundi ac S. Petri de Exlonza in regno Legionensi tom. 3. Concil. Hisp. pag. 153. col. 1.

PROCAMIUM, idem quod *Cambium*, Permutatio. Charta ann. 828. apud Perardum in Burgundicis pag. 16. 17: *Et hoc Procamiuum inter ipsos factum... stabile permaneat*. Alia ibid.: *Emptionem vel Procamia, etc.*

PROCAMIARE, Permutare. Charta Wilhelmi Comitæ Arvernorum pro fundatione Abbatie Cluniacensis: *Non distrahat, non minuatur, non Procamiat, non beneficiat, etc.* Vetus Charta apud Perardum in Chartis Burgundicis pag. 20: *Ut aliquid de terris inter se commutare vel Procamiare deberent*. Occurrit apud eundem præterea pag. 22. 143. 144. 145. 151.

CONCAMIUS, CONCAMMIARE. Vetus Notitia apud Besium in Comitib. Pictavensib. pag. 149: *Prout Gratiano ipsum locellum Concamiaverat... Postque ipse Concammius fuit factus Gratiano*. [Commatatio Godelenum Abb. Nobiliac. inter et Conventum S. Juniani apud Stephanotium tom. 3. Antiqu. Pictav. MSS. pag. 227: *Stig. + Hemmenone qui hanc Concammio isto fieri vel adfirmare rogavi... Hic est Concammius quam Emenus fecit in Culnago.*]

CONCAMMIUM sibi invicem tradiderunt, in Chartulario S. Sulpicii Bituricensis fol. 14.

CONCAMIUS, Charta anni 1078. apud Stephanotium tom. 3. Antiqu. Pictav. MSS. pag. 624: *Ut tandiu retineret... medietatem recepti de gerberia, usque dum Abbas redderet Petro Congamium valentem*.

CAMBIO, idem quod *Cambium*, Hispanis *Cambio*. Tabularium Vindocinense Thuani fol. 1: *Dicens, quod non dederit ei memoratus Episcopus suam Cambio nem pro altaris parte, sicut promiserat*. Et infra: *Ut etiam si non daret ei Episcopus Cambionem, non tamen revertetur ad altare*. Alia significatione vide h. v. suo ordine.

CAMBII, Mensæ Cambiatorum. Miracula S. Aigulfi Abbatis Lerinensis, cap. 10. *Ante fores Ecclesie B. Martyris subter mensas, quas Cambios vocant, hospitatus est*.

CAMPSOR, Ugitio: *Nummularius, monetarius, mensarius, Campsor*. Nostris *Changeur*; qui Græcis recentioribus *κατάλακας*, apud Nicetam in Alexio Ang. Thomam Magistr. pag. 5. Edit. Rom. Joan. Cananum pag. 191. etc. Ebrardus in Græcismo cap. 12:

Alia ludentis: ludentis mensa: tabella Cleri: Campsoris trapezetum liquet esse.

Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 76: *Campsores etiam pecunias per platearum theatra sparserunt*. [In Statutis Massil. pag. 137. integrum extat capitulum de satisfactione a Campsoribus communi seu curiæ Massiliæ præstanda: quo in capitulo statuitur, quod

nullus possit vel debeat esse Campsor vel nummularius, nisi fuerit civis Massil. et satisderit idonee... per 300. marchas, scilicet quod bene et fideliter exerceat officium suum, et tute et secure cum eo contrahatur, etc. Occurrit rursus apud Stephanotium Fragam. Hist. MSS. tom. 4. in Narratione de rebus gestis apud Clarummontem Ludewig. Reliq. MSS. tom. 4. pag. 248. tom. 7. pag. 89. Rymer. tom. 13. pag. 461. Jos. de Acquirre Concil. Hisp. tom. 3. pag. 616. col. 2. Vincent. Mariam in Constitut. Dominican. col. 66. Menotum Serm. in fer. 2. post quartam Dominicam Quadrag. in Catalogo MS. Sodalium Confraternitatis B. M. Deauratæ, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 516. et apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 57. etc.] Le Roman de Garin:

Li Changeor i vindre de Paris.

CONCAMSOR, Eadem notione. Philippus (Pulcher) Dei gratia Francorum Rex, notum facimus... quod cum capitaneus, universitas et societates mercatorum et Campsorum, etc. apud D. de Lauriere tom. 1. Ordin. Reg. Franc. pag. 326.

CAMPSOR PLANUS, Qui in camporem receptus est, camporumque privilegiis gaudet, puta tabula seu mensa pannis cooperta. Constit. Jacobi II. reg. Aragon. ann. 1301: *Si aliquis vel aliqui campores sunt, qui non solvant vel nolint solvere totum id quod debeant bene et plane, sicut planus Campsor consuevit... Qui (campsor) de cetero securitatem sub forma non præstiterit supradicta, non audeat tenere in sua tabula tapits, vel alios pannos*.

CAMPSORLE OFFICIUM, in Statutis Massil. pag. 138.

EXCAMIARE, EXCAMIARE, Commutare, *Eschanger*. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 62: *Ragenardus Vicecomes Exquammiavit... campum unum*. Infra: *Signum Ragenardi, qui hoc Procamiuum fieri et firmari rogavit*. Alia apud eundem pag. 145. *Excamiare, vel commutare* habet. Vide *Camium* supra.

CAMBIUM, Charta Guarini episc. Ambian. ann. 1139. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 693: *Ecclesia quoque S. Firmini de valle, et Cambigium quod dedit Ansbertus ecclesie S. Joannis*. Sed leg. *Cambagium*, ut in Bulla Alex. III. PP. ibid. col. 693. nisi idem sit quod *mox*

CAMBILE, Ager, ni fallor, ubi canabis crescit. [** Fortasse idem ac *campus*; Germ. infer. *Kamp*, Ager fossa circumdatus. ADEL.] Charta Alex. III. PP. ann. 1180. ex Tabul. S. Gauger. Camerac.: *Cambilia libera juxta claustrum vestrum, videlicet Cambile Scolteoc, Cambile Salomonis, et Cambile Ricardi*. Notitia Lietberti Camerac. episc.: *Alelmus præpositus ejusdem ecclesie in Vitaro unum Cambile et tres curtillos cum terra arabili*. Vide in Canava 2.

CAMBLEGUS, Litteræ Froterii Albiensis Episc. ann. 972. in Instrum. novæ Gall. Christ. tom. 1. col. 2: *Monasterio Galliensi dono et concedo Vallem Caninam, illos pinos et Cambilegos, et Satheriam*. Hic hæreo post D. Sammarthanum.

1. CAMBIO, pro *Cambium*. Vide in *Cambiare*.

2. CAMBIO, Nicol. Magni de Gawe de substitutionibus post Grimm. Mythol. pag. XLVI: *Apud vulgares communiter dicitur, quod filii demonum incuborum mulieribus, eorum filiis subtractis*.

ab ipsis demonibus supponantur... propter quod etiam Cambiones dicuntur; etiam cambii vel mutuati. Germ. Wechselbalg; inde Galli dicunt ila été changé en nourrice. Vide eundem Grimm. pag. 263.

* **CAMBIONES**, pro *Campiones*, Pugiles, pugnantes singularem certamine. Acta SS. Junii tom. I. pag. 308. in Miraculis S. Liferdi: *Cambiones in area relinquuntur, concurrunt communiter, et pugnant acriter*. Vide *Campiones*.

* **CAMBIPARTIA**, **CAMBIPARTITA**, J.C. Anglis, *Champertie*, est defensio alterius in iudicio a quota litis præstita. [Rymer. tom. 13. pag. 283. col. 2.: *Confederationes impetitiones, deceptiones, extortiones,.... manutentiones, Cambipartias, etc.*]

* Charta Henr. VI. reg. Angl. ann. 1452. in Chiron. Joan. Whethamst. pag. 320: *Et insuper.... relaxavimus eisdem abbati et conventui sectam pacis nostræ, quæ ad nos versus ipsos pertinet, pro omnimodis prodicionibus,.... conspiracionibus Cambipartus, etc.* Ubi leg. *Cambipartiis*.

† **CAMBIPERTIA**, pro *Cambipartia*, apud Rymer. tom. 7. pag. 166. col. 1: *Confederationibus, conspirationibus, Cambipertiis, etc.* Eadem iisdem verbis habentur tom. 8. pag. 27. col. 2.

* **CAMBIPARTORES**, **CHAMPERTORES**, Rastallo dicuntur, qui alienas controversias suis expensis *quotam* pacti rei evictæ prosequuntur. Hæc Cowellus lib. 4. Instit. cap. 18. § 52. vox, inquit, composita a *Cambio* et *pars*, vel a Gallico *Champart*. Vide *Campipars*.

† **CAMBIPARTICEPS**. Vide *Campiparticeps*.

† **CAMBIRE**, **CAMBITIO**, **CAMBITOR**, **CAMBITUS**, etc. Vide *Cambiare*.

* **CAMBIS**, *Chaveires*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. pro *Canabis*, *Chanvre*. Vide *Cambis*.

† **CAMBITOR**, pro *Cambarius*, *Brasiator*, *Confector cerevisiæ*, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 853. in Statutis Synodal. Ecclesiæ Leodiens. ann. 1287: *Ne Clerici exercent negotia turpia... officium Cambitoris, carnificis, tabernarii, procenatæ, etc.*

* *Cambiador*, in Lit. Phil. V. ann. 1330. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 56. art. 1. *Cambgeur*, in Ch. ann. 1399. ibid. tom. 9. pag. 483. *Cangeour*, in Vita J. C. MS. ubi de S. Matthæo:

La vint nostre Signour un jour,
Et a veu un Cangeour,
Qui Mahieus estoit apelés.

* **CAMBIUM**, Jus recipiendi, quod cuiquam per vim ablatum fuerit, idem quod *Repressaliæ*; quo sensu etiam *Cambio* dicunt Itali. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 45. ex Cod. reg. 4622. A.: *Item quod nullum Cambium seu aliqua represalia concedantur alicui super aliquibus rebus vel personis, vel contra personas aliquas, nisi placuerit majori parti credentiæ*. Vide alii notionibus in *Cambiare*.

† **CAMBLENTUS**, Idem qui *Cambellanus*, in Monasteriis. Vide *Cambalentus* in *Cambellanus*.

* **CAMBO**, Modus agri. *Campus*. [** Vide *Cambile*. ADEL.] Tabularium Brivatense Ch. 239: *Dederunt... de cultura de villa Cambones duos, qui habent fines de uno latere, etc.* Supra, *Campi duo* dicuntur. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 59: *Dedit Domino in hoc loco in villa Angleduris terram arabilem, quam rustici Cambonem vocant, residetque ipsa terra juxta fluvium Ligeris, etc.* Fol. 61: *Et in alio loco Cambonem unum dedit, qui terminatur de una parte terra S. Vincentii.*

de alia Liger fluvius, etc. Fol. 63: *Et medietatem de Cambone, qui residet non longe a fluvio, qui vocatur Burbentius, terminatur de tribus partibus S. Salvatoris, de quarta, via publica.* Fol. 25: *Terram, quam vocant Cambone, cum terra subjacente; etc.* Fol. 26: *Item in alio loco 1. curtillum, in quo Jothaldus manebat. Et in alio loco Cambonem unum juxta fluvium Borbontæ, etc.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 64: *Et ultra hos fines Cambonem de Pontvilares, etc.* [Rustici Dumbenses *Cambonem* appellant quemlibet campum fertilem et aquis opportunis irriguum, sive ager cultus sit, sive pratum. Huic notioni conveniunt optime loca citata. Gallis *Cham-bon*, vel *Bon Champ*. Bonus campus.] [** Vide Pertz. not. 35. ad Fiscor. describend. Formulæ. vol. Leg. 1. pag. 178.]

* **CAMBONIUM**, Eadem notione, occurrit passim in Tabular. Abbatia Dalonensis in Lemovicibus fol. 2. 5. 19. etc. Interdum *Cambo* scribitur.

* **CAMBOCA**. Vide *Cambuta*.

* **CAMBORTA**, Frutex incurvatus, repandus, *Cambrec*, Germanis, unde *Kammerladen*, per quem vites curvantur et repanduntur. Ita Goldastus. Certe *Cambus* in veteri Glossario, *καμπτός*; redditur. *Kant-boort*, Flandris, est *extremæ oræ margo*. Glossarium laudatum a viris doctis: *Cambortæ, quæ sepe desuper firmant*. Hoc est, tres illæ virgæ plexiles, reliquis ramalibus crassiores, quæ superne sepe connexant. Lex Salica tit. 36: *Si quis tres virgas, cum quibus sepes superligata est, vel retortas, quibus sepes continetur, capulaverit, vel Cambortas excervicaverit, etc.* Lex Ripuar. tit. 43: *Si quis tres virgas, unde sepis ligatur, vel retortas, unde sepis continetur, capulaverit, aut tres Cambortas involaverit, etc.* Editio Heroldi: *Aut in Cambortas involaverit*. [Eccardus *Cambortas* explicat per baculos incurvos oblique terræ infixos, ut sepe continente, ne in latum inclinare possit, aut corruere.]

† **CAMBOTTA**. Vide in *Cambuta*.

1. **CAMBRA**, Camera, cubiculum. Gallis *Chambre*. Asserus de Reb. gestis Alfredi: *Cum quodam die ambo in regia Cambra resideremus, undecunq; sicut solito, colloquia habentes*. Et infra: *De aulis et Cambris legalibus, lapideis et ligneis suo jussu mirabiliter constructis*. *Cambra Abbatii*, in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 146.

* Charta ann. 1034. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 189: *Excepta ipsa sua sala de Petrone episcopo, quæ est in civitate Carcassona, cum ipsas Cambras, et cum ipsas coquinas.*

* 2. **CAMBRA**, Fiscus. Charta Ruperti imper. ann. 1401. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 3. pag. 856: *Non obstante quod... in fiscum aut imperialem vel augustalem mensam vel Cambram essent*. Vide infra *Camera* 3.

* 3. **CAMBRA**, Idem quod supra *Cambata*, Modus agri. Chartul. mag. S. Vict. Massil. fol. 26: *Symphonia de S. Marcello cum filiis suis donant Deo et S. Victori gardia de vineas, quæ sunt in territorio S. Marcelli et S. Juliani de ipsa Cambra terra quæ est juxta fluvium Vuelnæ*. Vide *Cambo* et *Camera* 1.

† 1. **CAMBRERIUS**, Cubicularius. Gall. *Chambrier*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 313. col. 2: *Item, quod aliis dominabus cum præfata domina Dalphina existentibus (ad mensam) serviat per omnia, sicut de aliis militibus simplicibus et do-*

micellabus, sicut de scutiferis et Cambre-riis. Vide *Chambrierius*.

* Testam. Joan. Gasgvi episc. Massil. ann. 1315: *Item lego Bertrando Francosis Cambrerio meo librum Ethicorum, cum commentario Eustacii circum apposito.*

* 2. **CAMBRERIUS**, Officium monasticum a *Camerario* distinctum, cui pannorum cura præcipue erat; unde *Draperius* in quibusdam monasteriis nuncupabatur. Stat. monast. Lirin. ann. 1453: *Cambreus, qui tenetur custodire pannos ad ipsum officium pertinentes, prout sunt linteamina, lanæ, matalacia, pulvinaria, coopertoria, banalia, etc.* Extitit etiam apud Templarios idem officium, ut colligitur ex Instr. ann. 1310. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 176. col. 1. *Chambarier*, et jus manus *Chambarerie* appellatur, in Ch. homag. ann. 1328. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 243: *La tierce partie des louz, que l'on doit pour raison des vendues et des gagies, que l'on fait à Tournus dedans les termes de la Chamberarie.... Comme un des serjants au Chamberaria*. Vide infra *Cameraria* 4. et *Chambrelania*.

* **CAMBRETA**, diminut. a *Cambra*, camera, cubiculum. Charta ann. cir. 1174. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 135: *Hoc fuit factum in villa S. Egidii, in stare comitis prædicti, in illo parlitorio quod est a Circio, in ipso stari, ante hostium illius Cambretæ, quæ est similiter a Circio.*

* **CAMBRISIENSIS**, Cameracensis. Vide infra in *Moneta Baronum*.

† **CAMBSOR**. Vide in *Cambiare*.

† **CAMBUGA**, **CAMBUGARIUS**. Vide *Cambuta*.

† **CAMBULA**, **CAMBULUM**, Ital. *Gambula*, Tibiale, ab Italico *Gamba*, Tibia. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 280: *Pro paro uno Cambularum pro Domina et copertorio de seta pro capite suo flor. XI*. Ibidem paulo superius: *Pro paro uno Cambulorum pro Dom. Burga de mandato Domine Dalphinæ flor. III*.

† **CAMBULUM**, pro *Canipulus*, Ensis brevior. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277: *Item, Stephano de Sancto Germano pro Cambulo suo fracto per Dominum, taren. i.*

† **CAMBUS**, *Inflexu*. (f. inflexus) *tortuosus*. Gloss. Sangerman. MS. num. 501. Græcis *καμπτος*, Inflexio. Vide *Camba*.

* **CAMBUTA**, **CAMBUTTA**, **CAMBUGA**, **GAMBUTTA**, Baculus incurvatus, virga pastoralis Episcoporum. Adrevaldus de Miracul. S. Benedicti, lib. 1. cap. 22: *Baculo, quod gestabat, incurvo, more veterum Antistitum*. Ita enim Pastorum pedum effectum fuit. Scholiastes Theocriti ad Idyll. 4. v. 49. ait, *ὄρθρον ὄσων ὄρθρον, ἐπεύχεται γενέσθαι καμπύλην, ἵνα μὴ ἔγκλον ὄσων βλάβη τῆν ἄσων*.

* **CAMBUTA**, *Papias*. *Cambuta*, *sustentamen*, vel *baculus flexus, pedum, crocia*. Vetus Glossar. Corbeicense: *Cambuta, Baculus Episcoporum*. Testamentum S. Remigii apud Flodoardum: *Argenteanam Cambutam figuratam*. Perperam *Cabutam* in MSS. Editio Labbei *Cabutam* habet pro *Cabutam*; Brissonius *Cambutam*. Ordericus Vitalis lib. 3: *Per Cambutam Ivois Episcopi Sagiensis exteriorem Abbatia potestatem tradidit*. Infra: *Eique pro Cambutam Mawillii Archiepiscopi curam Uticensis Abbatie commendavit*. Adde pag. 604. 622. 694. 776. 877. [Mabillon. Anlect. tom. 3. pag. 390. ex Gestis Gaufridi Episcopi Cenoman: *Cambutam argenteam magni ponderis deauratam et opere decoram cum baculo pastoralis*. Quo in loco *Cambuta* videtur esse a baculo pastoralis distinguenda, f.

quia hic villior erat, illa pretiosior. Vide ibidem pag. 231. in Præcepto Childerici, et pag. 250. in Gestis Josephi Cenoman. Episcopi.]

[* Nequaquam ex Analect. Mabill. distinguenda est *Cambuta* a baculo pastoralis; nisi quod *cambuta*, baculi episcopalis pars est incurvata. *Cambutta* vero ex Petro Diacono, Furcilla est subalaris, Gall. *Béquille* vel *Potence*.]

Occurrit non semel apud Scriptores, in Sacrament. Gregorii M. in Ordine Romano, in Vita S. Emeranni apud Canisium tom. 1. in Historia Episcoporum Antisiodor. cap. 63. in Chronico Mauriniacensi lib. 3. in Vita S. Urbani Lingonensis Episcopi cap. 2. apud Wolfardum Presbyteri, in Miraculis S. Valburgis lib. 3. Mirac. 5. in Miraculis S. Ursuarii n. 5. etc.

CAMBUITA, in Ordine Romano. Petrus Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 74: *Ejusdem claudi Cambuttas ante fores Ecclesie suspendunt*. Ubi quidam Codd. præferunt *Gambuttas*, ut habet Vita S. Constabilis Abb. Cavensis n. 25. Theodorus Campedonensis de S. Magno cap. 12: *Baculum ipsius, quem vulgo Cambuttam vocant, per manum Diaconi transmiserunt*. [* Vita antiquiss. S. Galli ap. Pertzium vol. Script. 2. pag. 14: *Gallo... Cambuttam (S. Columbani) transmiserunt dicentes: Præceptor noster jussit nobis adhuc vivens, ut per istum baculum Gallus absolvetur*. *Cambutta* in sepulchri lecto pendens ibid. pag. 20. lin. 6. Vide mox *Camboca*.] Habetur et cap. 7. et 18. de S. Magno, [necnon in Charta Drogonis Episcopi Terwanensis pro Roderico Abbate S. Bertini ex Archivo hujus Cœnobii, et apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 77. et 105. in Gestis S. Innocentii Episcopi Cenoman. necnon in Actis SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 627.]

CAMBOTTA, in Historia Translat. S. Germani Episc. Parisiensis cap. 15. [et in Vita S. Galli Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 2. pag. 245. Occurrit iterum sec. 3. part. 2. pag. 192. et 627. *Cam-bot* vel *Botcam* Armoricanis Britonibus, Ramus est a summitate recurvus. Hinc dudenda vocis originatio.]

GABUTA, apud Landulfum de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 11.

CAMPUTA, apud Crodegangum Metens. Episcop. in Regula Canonica cap. 26.

[* CAMPUTA in Chart. ann. 748. ap. Schœpflin. Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 18. num. 16: *Si episcopus... ad ipso monasterio venerit celebrato officio in honorem ejus episcopi donat ei abbas Camputam seu telariis*.

CAMBUCCA, Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 19: *Dum baculus B. viri, qui a Gallis Cambucca vocatur, ad caput sepulchri illius sedule dependeret*. Perperam *Cambuccia*, in Edit. Sammarthianorum. Adamus Brem. cap. 102: *Cambuccam pastorem a Conrado Cæsare meruit*. [Acta SS. Julii tom. 1. pag. 415. de S. Ottono Episcopo Bamberg: *In medium turbæ sese fortiter intrudens, Cambuccam suam manu gestabat*.]

COMBUCCA, apud Andream lib. 2. Vitæ S. Ottonis, Episcopi Bamberg. cap. 17.

CABUCA, in Actis Visitationis Simonis Archiepisc. Bituric. pag. 208. lib. 4. Miscellan. Baluzii.

CAMBUCA, apud Hugonem a S. Victore in Speculo lib. 1. cap. 2. in Vita S. Winoci Abb. cap. 13. etc. Visitatio Theaurariæ ædis S. Pauli Londin. ann. 1295: *Baculus Ricardi Episcopi tertius, cujus Cambuca de argento deaurato, etc...*

baculus ejusdem, cum Cambuca cornea, continens interius vineam circumplectentem leonem de cupro deaurata. Occurrit ibi pluries, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 314. Vide *Sabuta*, [ubi *Cambuca* vel *çambuca* alio sensu sumitur, scilicet pro Curru seu vehiculo, quo nobiles mulieres alias utebantur. Rocho le *Baillif* in Dictionario Spagyrico, *Cambuca, Bubo vel panus inguinis*.]

COMBOGA. Eckardus Junior de Casib. S. Galli. cap. 3: *Aram S. Galli adiens, Cambocam suam et magistri ejus multarum virtutum operatricem... rapuit*. [* Apud Pertz. vol. Script. 2. pag. 98. lin. 34. *Cambotam*.] Occurrit etiam in libro Miraculorum S. Quintini cap. 13.

SAMBUCA, apud Durandum lib. 1. Ration. cap. 6. n. 24. lib. 3. cap. 15. n. 2. Willelm. Thorn. ann. 1179. pag. 1825. et Will. Hedam in Theodorico Episcopo Trajectensi 31.

CAMBUCAIUS. Qui cambucam aut crucem defert. Gloss. vetus Anglic. laudatum a Spelmano: *Crocer, Pedarius, Cambucarius, Crucifer*.

† CAMEA. Vide *Canava* 1.

* CAMELIUS. Vide infra *Cameus*.

* CAMELA, Cameli femina. Arest. parlam. Paris. ann. 1331. in Reg. 66. Charthoph. reg. ch. 891: *Cum Jaquetus Tourneurmercator... per villam de Albenatio... transitum faceret, mercaturas suas et unam Camelam dudendo, annulos aureos et argenteos cum lapidibus pretiosis.... Dicitur Jaquetus auctoritate sua propria per dictam villam præconisari fecerat, quod quicumque vellet videre dictam Camelam, veniret ad certum locum, et ipsam videret pro uno denario, et quod quicumque ipsam oscularetur supra dorsum morbum caducum; qui vero de subitis eam transiret, febres perpetuo non sentiret*. *Camel*, pro *Chameau*, vel rudente, Gall. *Cable*, in Bestiario MSS:

L'Evangile mesme aliche
Plus grîes cose est d'un homs riche
En la gloire Dieu faire entrer,
Que de faire un Camel passer
Parmi la cace d'une aiguille.

CAMELARIUS, Qui camelorum curam gerit. B. Dorotheus Doctr. 11: *Ἡχοῦτο οὖν οἱ ζῆνοι, καὶ ἐσπέρουν μετ' αὐτῶν, καὶ πάλιν καμηλάριοι, καὶ ἐπόιουν τὴν χρείαν αὐτῶν*. Palladius in Hist. Laus. cap. 39: *Χαλκείς ἑπτά, τέκτονας, τέσσαρας, καμηλαρίους δώδεκα, κναφεῖς δεκαπέντε*. [Breydenbach Itiner. Hierosol. pag. 207: *Camelarii nostri impedimento nobis fuere suis rixis et contentionibus*.] [* Vice Forcellinum.]

CAMELASIA, a camelis dicta, Munus quoddam personale, ad quod quisvis tenebatur, ut nempè camelarius esset, καμηλαρίας, vel camelos exhibere tenebatur, ut docet l. 1. D. de Muneribus. [* lib. 50. tit. 4. § 2. fr. 1. et § 11. fr. 18.] Sed vocem hanc a P. Castello insertam in Ammiano Marcellino lib. 17. contendit Valesius, et abesse ab omnibus MSS. Vide Cujac. lib. 9. Observ. cap. 9. et eundem Valesium ad Eusebii librum de Martyribus Palestinæ cap. 12. [* Vide Forcellin. in *Camelasia* et *Camelasiuum*.]

CAMELAUCUM, CALAMAUCUS, CALAMAUCUM, Græcis recentioribus καμελάκιον, Capitis integumentum, et pilei genus ex camelorum pilis confectum, unde nomen, ut auctor est Cedrenus: *Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα κατασκευὴ σπυρίδος, ἀντὶ πύλου τῆ κεφαλῆ τρυφμένη. καλεῖται δὲ παρ' Ἰταλοῖς κάμελα, ἔξ οὗ καὶ καμελάκιον*. In eadem etiam sunt sententia, quoad vocis etymon Leo Allatius et Goarus Papias: *Camelaucus, vestimentum Papæ*. Anastasius in Constantino PP.: *Apostolicus*

Pontifex cum Camelaucio, ut solitus est Romæ procedere, a palatio egressus, etc. Idem in Hist. Eccl.: *Occidit Totilam, et vestimenta ejus cruentata, cum Camelaucio lapidibus pretiosis ornato misit Constantinopolim*. Theophanes de eodem Totila: *Καμηλαύκιον διάλιθον*. Gloss. Gr. MS. Regium, Cod. 1678: *Κιδάρις, κράνος, περιθεμα κεφαλῆς, κιδάρις δὲ εἶδος καμηλαύκιον, ὃ καὶ τὰρα νοεῖται*. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062: *Καυμεσία, καμηλαύκιον*. Infra: *Καυμελάκιον, Ρωμαϊκὴ ἢ λέξις, ὅρθει ἢ δ' ἄν καὶ ἑλληνιστὶ ἀπὸ καύμα ἐλαύνειν καυμελάκιον*. [Sussanneus in Vocabulario: *Camelaucium, Galerulus, quia calorem defendat*.] In voce *κιδάρις*, ἐκ τριγώνου καμελάκιον. Vide Glossas Basilic. Acta SS. Abrahami et Mariæ num. 31: *Ἐνδυσάμενος δὲ τὸ στρατιωτικὸν σχῆμα, καὶ καυμελάκιον βαθὺ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*. [* Vide Glossar. med. Græcit. in *Καυμελάκιον* col. 560.]

At plerique e Latinis Scriptoribus pro *Camelaucium* mutatis literis, *Calamaucum* dixerunt, sicut scribendum contendit Salmasius. Glossæ antiquæ MSS: *Galeros, Calamaucos pellicos*. Gloss. Isidori: *Galeros, Calamaucos*. Eadem: *Pileum, Calamaucum*. Papias: *Pilleum, Calamaucum ex bysso rotundum, quasi spara, caput legens sacerdotale, in occipitio vitta constructum*. Hoc Græci et nostri *Tyaram* vocant. Ælfricus: *Calamauca, hætt, i. galerus*. Ugutio: *A caleo, hic Calamacus, i. quoddam genus mitræ strictæ, et dicitur Calamacus, quasi calorem machinans, eo quod stricta sit, et capitimpressa*. Anastasius in Hist. Eccl.: *Præcepit Abdelas radi barbas eorum et fieri Calamaucos cubiti unius et semis*. Beda de Tabernac. lib. 3. cap. 8. et Rufinus hæc verba Josephi lib. 3. cap. 8: *Ἵπὲρ τῆς κεφαλῆς φορεῖ πύλον ἀκίων, sic vertunt: Super caput autem gestat pileum in modum parvuli Calamauci, sive cassidis*. Perperam *Calamati* editum apud Jo. de Janua. Odo Fossat. in Vita Burcharidi Comitis Corboliensis: *Dum alii cubi voluntas pergerendi addeset, depositis monachalibus indumentis, pretiosarum pellium tegmentis exornabatur, Calamaucumque optimum pro capitis humilitati, capiti imponebatur*. [Perperam in Actis SS. Maii tom. 7. pag. 691: *Calamantumque optimum*.] [* Tradit. S. Galli ann. 816. ap. Neugart. in Cod. Alem. num. 187. vol. 1. pag. 158: *Quando vero ad monasterium converti voluero, tunc habeam... 6. calciamenta et 2. manices et Camalaucum, etc.*]

Auctor est Allatius lib. 3. de Utriusque ecclesie conversione cap. 8. n. 12. apud Orientales, Sacerdotes Monachos camelaucis etiamnum uti. Sic autem ab illo describuntur: *Caput operiunt Camelaucio, quod capitis tegmen est ex lana nigricante, ut natura illam dedit, textum, rotundum, altitudine semipalmare, in formam conchæ finiens, qua caput ingreditur, non undequaque rotundatur, sed ubi aures sunt, plagulae unguuntur, quibus aurium incommodis mœdentur. Nomen habent, ut ipse existimo, quidquid alii dicant, quod ex pilis camelorum ut plurimum textatur*. *Camelaucio* caput operire Episcopus Armenios, cum sacra peragunt, auctor est Isaacus invectiva secunda in Armenios pag. 414.

Non desunt denique, qui a *Camelaucio*, a nostris dictum putant *Camail*, Italis *Camaglio*, eam vestis partem, quæ olim caput et humeros tegebatur, quos inter sunt Theophilus Raynaudus lib. de Pileis, et Cl. Menagius. At cum

Camelaucum vix legatur humeros texisse, sed solum caput, præterea quod nostri *Camail* vocant, accenseatur vulgo armaturæ: probabilis videtur, hanc vocem effectam ex *Cap de maille*, ut fuerit *Capitium ex maculis* confectum. Nam *Camallum* fuit capitii species hamulis et maculis contexta, quæ totum caput, excepta facie, et humerorum superiorem partem operiebat, cujusmodi passim videre est in veterum Militum nostrorum imaginibus, quæ in sigillis et alibi describuntur, ut apud Edw. Bisseum in Notis ad Uptonum pag. 32. 63. 77. Capitio isti, si quidem integrum esset, levior galea aptabatur. At si *helmus*, vel cassis spissior, caput tegeret, tum *Camallum* ita cassidi annectebatur, ut collum et humeros tegeret, et ab adversariorum ictibus tutaretur. [Froissartes vol. 2. cap. 66: *Et coula tout outre le Camail, qui estoit de bonnes mailles: et luy entra au col.*] Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regii 1. Jan. ann. 1349: *Pour six onces de soie de diverses couleurs à faire les las à mettre les Camaux ausdits bacinets, etc.* Chronicon MS. Bertrandi Guesclini:

Et voit ses Chevaliers bien armez de Camail.

Alio loco:

Bertrand tenoit l'espée, qui le fer ot trenchant,
Ou Camail li bouta fierement en pouissant.

Proinde *Camallum*, nihil aliud fuit quam ea armaturæ species, quam hodie *Haussecol* dicimus, quæ collum tegit, præterquam quod *Camallum* ex hamulis confectum esset; *haussecollum* vero ex solido ferro sit compactum.

Neque aliter *Camallum* effectum conspicitur in torqui Ordinis equestris *Camalli*, seu *Histricis* dicti, a Carolo Aurelianensi et Vadensi Duce instituti, in quibus ima parte pendet *histriz*, surrectis echinis horrida, virenti humo insistens, cujus collum *Camallo* tegitur: histrici vero impendunt Corona Ducalis, uti in Casulis et Dalmaticis, olim ab eodem Duce Cælestini Parisiensibus donatis videtur. Ordinis vero istius meminere Monstrelletus 1. vol. pag. 60. et cap. 25. 2. vol. pag. 176. Joannes a S. Gelasio in Hist. Ludovici XII. pag. 25. Petrus Sanjulianus in Miscellaneis Hist. pag. 428. Andreas Fauynus in Theatro Honoris pag. 734. etc. Denique ab ejusmodi *Camallis* militariibus nomen mansit epomidi isti, quam deferunt Episcopi, quæ non modo humeros, ut hodie, sed etiam olim caput tegebat: ex quo etiam nunc capitium eidem annectitur. Vide *Camilla*.

* Glossar: Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Calamacus, petite coife. Camell* vero ex Ch. ann. 1309. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1222. est capitii species, hamulis et maculis contexta, quæ totum caput operiebat, facie excepta. Unde *Encamallié*, ejusmodi hamulis et maculis contextus. Lit. remiss. ann. 1382. ex Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 160: *Guy de Hotetot, dit Porquet, chevalier, ... estoit armé d'un haubergon d'acier, un palet Encamallié sur sa teste, ses mains en ses gantelez, etc.*

* **CAMELERIA.** [Camera: « Pomos argenteos V: tres minimas in altare et scrinio et duos in *Cameleria* que fuerunt perdit in galea. (Thesaur. Claromont. an. 980. mus. arch. dep. p. 40). »]

† **CAMELINUM.** Vide *Camelotum*.

CAMELLUM. Gaurfridus Vosiensis in Chronico part. 1. cap. 37. de Monachis sui temporis: *Pro gandengis froccos ca-*

pellatos absque cuculla, capellos Camello et alios circumdatos pelle ad instar scapularis, pannos irregulares in lectis, esus carnum indiscrete et enormiter insectantur. Videtur esse nostrum *Camail*. Vide *Camelaucum* post lineam. *Non desunt, etc. et Camilla.*

† **CAMELLUS.** Vide *Camelus*.

CAMELOTUM, Pannus ex camelorum pilis confectus, cujusmodi fuit ille, de quo Ælianus lib. 17. de Anim. cap. 34. et Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini:

... Modo subit aspera tela,
Hispidæ Cameli rigido quasi vellere texta.

Statuta Raimundi Comitiss Tolosani et Legati PP. contra hæreticos apud Castellum: *Caligis de aliquo bruneta etiam vel nigra, vel etiam stanoio forti, vel Camelato, vel aliquo alio colorato panno... non utantur.*

* Lit. Caroli V. reg. Franc. ann. 1367: *Item quod nulla ipsarum mulierum audeat portare vestes vel caputa panni auri, vel cirici aut Camelotorum.* Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 342: *Cinq quartiers de gris, que Ven dit au pais Camelin waïdie.*

CAMELINUM. M. Robert. de Sorbona in serm. de Conscientia: *Supertunicale rotundum cum magnis et latis tunicis de Camelino.* Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 13: *Ita quod ipse cappæ griseæ non sint Camelinæ.* [Computus reddituum Regis Francorum ann. 1202. apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. pag. clvi. ad calcem: *Pro capa de Camelino furato de v. octo diebus post medium Augustum c. s. ... Pro roba Camelino furata de ver ad omnium Sanctorum VIII. l.] Fin Camelin, apud Joinvillam in S. Ludovico pag. 8. Camelin d'Amiens, in Computo Step. de la Fontaine ann. 1351. Camelin de Cambray, in Poëm. MS. de Vulpe coronato:*

De vert de Gand, ne de Douay,
Ne de Camelin de Cambray.

[Statuta pro Opificibus panni urbis Commercii et Cod. MS. ejusdem loci: *Item, Camelins marchans pignez en sain soient fait en xvi. fils que soient à trois filz sur les mains.*] Vide Scalig. contra Cardanum exercit. 189. num. 14. et V. Cl. Menagium in Orig. linguæ Francicæ et Italicæ, et Oct. Ferrarium in *Ciambelotto.* Cambro-Britannus *Camlad* et *Camlod*, est pannus undulatus, cymatilis, qui e pilis camelinis fieri solet.

* Testam. Rostagni de Pratocomit. ann. circ. 1340. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. x: *Raubam de camelino de Malinis vel de Brucellis.*

Olim Monachi vestes et camelorum pilis confectas deferebant. Sulpitius de Vita S. Martini cap. 7. in descriptione Ordinis Monasticæ S. Martino instituti: *Plerique Camelorum setis vestiebantur, mollior ibi habitus pro crimine erat.* Paulinus lib. 2. Vitæ ejusdem S. Martini:

Multis vestis erat setis contexta Cameli,
Quæ levis stimulus vigiles contereget artus,
Excludens tennem compuncta carne soporem,
Mollia ne fluxum nutrent otia corpus,
Lasciva et tenui vestis fluctaret amictu.

Adde eundem Paulinum in Epist. ad Severum.

* Aliud sonat *Cameline*, quoddam scilicet condimentum, quod sic describitur in Stat. ann. 1394. ex Lib. 1. ordinat. super artif. Paris. Cam. Comput. fol. 327. 1°: *Quiconques s'entremettra de faire sausse appellée Cameline, que il la face de bonne cannelle, bon gingembre, de bons*

cloux de girofle, de bonne graine de paradis, de bon pain et de bon vinaigre.

1. **CAMELUS,** in Gloss. Arabic.: *Funiculus, Camellus.* Papiæ, *Funtis nauticus.* Vulgo *Chable.* [Vulg. Interpres Matthæi 19. 24: *Facilius est Camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum colorum.* De rudenti, non de animali dictum voluit, ad tollendam sermonis absurditatem. Græcum κάμηλος Camelum animal et rudentem perinde significat. Suidas κάμηλος pro rudente scripsit ad notandam differentiam. Hunc imitantur Recentiores Grammatici, qui η cum: plerumque confundunt.]

† 2. **CAMELUS.** Acta SS. Maii tom. 7. pag. 64. in Vita SS. Voti et Felicis: *Nulius præsumeret in totum illum terminum intrare vel pascere, neque tentorium pecorum figere: quod si aliter fecissent, haberent inibi habitantes potestatem occidendi vaccas, porcos, Camelos sine ulla dubitatione et sine ullo pleyto regali.* Ne putem hic de camelis proprie dictis agi vetat Hispania, in qua nulli sunt: crediderim ergo potius intelligendas esse capras, quæ vox satis congruit cum Gallica, *Chamois*, Ruplicapra.

* Perperam pro *Camerus*, ut legitur apud Moret. in Antiq. Navar. pag. 302. ab Hispan. *Carnero*, aries.

† **CAMENADIUM.** Vide *Caminata*.

1. **CAMERA,** Modus agri. Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ sub Hugone Episcopo fol. 68: *Ego Silvio de Vireu et filii mei Siebodus, Hugo atque Guitfredus, reddimus Hugoni Episcopo Gratianopolitano... tres Cameras de vinea, quæ sunt de fevo Præpositati, in loco ultra pontem, etc.* Occurrit rursus fol. 70: *Camera de vinea.* Et fol. 72: *Ego Benedicta uxor Chalberti Verbigarii vendo unam Chamberam terræ, cum vinea, quæ in prædicta terra est plantata, etc.* Ibidem: *Est autem prædicta vinea in clauiso Episcopali, juxta Cameram Riperti de Valriaz, quæ Camera fuit de prædicta terra data S. Donato, et est versus meridiem conjuncta cum vinea Episcopi.* Tabularium S. Andreae Viennensis: *Hoc est, Cameras 3. de vinea in villa de Arboriano, etc.* Passin ibi.

2. **CAMERA,** Domus, cubiculum, cœnaculum, conclavis, Gall. *Chambre.* Papias: *Camera a curvitate dicta, est enim volumen introrsum respiciens.* Item: *Camera, quia Camura, i. curva, dicitur lapidea domus.* Iso Magister in Glossis: *Camiron, Græce Curvum, inde Camerata domus, cujustestudocurva est: inde Camelum, animal tortuosum.* [Chronicon Triveti ad ann. 1277. Spicileg. Acher. tom. 8. pag. 639: *Joannes Papa XXI. cum sibi vitæ spatium in annos plurimos extendi crederet, et hoc etiam coram aliis assereret, subito cum Camera nova, quam sibi Viterbii circa palatium construxerat, solus corruit, et inter lapides et ligna collisus sexto die post casum Sacramentis omnibus ecclesiasticis perceptis moritur.* Vita S. Pardulfi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 575: *Et ubicumque ipse Lantarius per suum comitatum vel in sua propria loca ambulabat, ipsum semper secum ambulare faciebat, et in sua Camera, ubi suus proprius fiebat lectus, semper eminus virum Dei requiescere faciebat.* Occurrit rursus hac notione in Vita B. Alcuini inter eadem Acta SS. Bened. sec. 4. part. 1. pag. 159. [* Confer *Caminata*. Apud monachos Bernardinos *Cameram* nuncupari cellam abbatiss scribit S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 238. voce *Camara*.]

3. **CAMERA.** Conclavis, ubi thesaurus reponitur et servatur. Ockam cap. *Quid sit Scacarium: Camera est locus, in quem thesaurus recolligitur, vel conclave, in quo pecunia reservatur.* Gesta Dagoberti Regis cap. 33: *Aras quasdam... cum omnibus teloneis, quemadmodum ad Camera suam deserviri videbatur, ad eorum basilicam tradidit.* Capitularia Caroli C. tit. 31. cap. 14. [*] Edictum Pistense ann. 864. Pertz. pag. 491.]: *Pensam argenti, quam ex Camera nostra accepit.* Eckerhardus Junior de Casibus S. Galli cap. 10: *Camerarius suus illum crebro incusabat secretius, quasi Camera sua dispersiones ejus ferre non posset.* Utuntur passim hac notione Scriptores, Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 29. Dominico lib. 1. de Vita Mathildis Comitissæ cap. 4. Petrus de Vineis lib. 1. Epist. 10. lib. 2. Epist. 31. 32. Historia Episcoporum Bremensium pag. 169. Mathæus Paris pag. 255. 857. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 148. etc. Ita Græci vocem τὰ κἀμῆρα usurpant, uti docuimus ad Alexiadem.

CAMERA, præsertim præterea sumitur pro fisco Imperatoris, vel Regis. Fridericus I. Imp. apud Helmodum lib. 1. cap. 80. et in Hist. Archiepisc. Bremensium ann. 1155: *Magna requiritis, o viri Romani, de exinanita Camera nostra.* Testamentum Caroli M. apud Eginhardum: *Quidquid in Camera atque vestiario ejus eo die fuisset inventum. Camera Regia, in Diplomate Hugonis et Lotharii Regum Italiæ apud Joannem a Bosco in Vienna.* Hac notione non semel occurrit, in Vita Ludovici Pii ann. 840. in Capitul. Caroli C. tit. 31. cap. 14. [in Privilegio ejusdem Monachis Vedastinis concessio ann. 867. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 183.] apud Ingulfum pag. 897. Helmodum lib. 1. cap. 32. Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. pag. 765. 794. Thomam Walsinghamum pag. 226. Mathæum Villaneum lib. 9. cap. 46. [in libro nigro Scaccarii pag. 134.] etc. Hinc in Chartis Imperatorum, et Regum crebro hæc formula exarata legitur: *Libras auri 100. mulctetur, medietatem prædicto Monasterio, alteram Camera nostræ, etc.* apud Beslium in Historia Comitum Pictav. pag. 251. 260. Guichenonum in Bibliotheca Sebusiana pag. 193. Perardum in Burgundicis pag. 171. 180. 190. etc. [*] Vide Indices ad Pertz. vol. Leg. 2. ad Schœpflin. Alsac. Diplom. etc.]

* Serius quam Cangius putat, ita dictum esse fiscum imperatorum et regum opinatur Muratorius tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 932. nec fortasse ea notione acceptam hæc vocem ante Ludovicum II. Aug. Dubiæ enim fidei videntur diplomata, quæ dicuntur a Carolo M. et Ludovico Pio emissa, in quibus camera fit mentio: [*] conf. Heumann. de re diplomat. Imperat. a Carol. M. vol. 1. § 59.] quæ autem ex testamento Caroli M. in hæc rem laudantur, facile de cellarario, vestiario, aliisque regiis officinis intelligi possunt. [*] Chart. Carol. Calvi ann. 856. ap. Guerard. in Chartul. Sithiens. num. 56. pag. 124: *Ad Kamaram fratrum in vestiario adicimus Krokas-hem, etc.* Huc pertinet etiam quod supra ex Ekkehardi Casibus S. Galli Cangius affert: de abbate enim ibi sermo est qui cum pauperibus canisiam et calceos erogaret subnudus vel nudipes interdum domum redisset. Inde minuere ingenuorum dignitatem videbatur et servitutis notam inurere servitium ad Camera imperatoris. apud Monach. S. Gallensem lib. 2. cap. 4. Porro in Testameat. Carol.

Magni *Camera* non de fisco intelligendum esse confirmat Auctor vitæ Ludovici Pii cap. 63: *Ut inuitos Camera ante se venire faceret et rem familiarem, quæ constabat in ornamentis regalibus, scilicet coronis et armis, vasis, libris, vestibusque sacerdotalibus, per singula describi juberet.*

CAMERA DENARIORUM, in Francia, Fiscus seu Thesaurus regius. Exstat de hac Camera Statutum sequens Philippi Magni pro Hospitio regio, exaratum in urbe Lorriacensi ann. 1317: *En la Chambre aux Deniers Maistre Guillaume de Peronne fera les payemens par demy an: et Maistre Brice par autre demy an, et commencera ledit maistre, et ne vendra point à court l'un tant comme l'autre fera l'office. S'il y vient, il n'y prandra riens, et celui, qui fera l'office, mangera à court, et aura deux provendes d'avoine, fer et clou, et aura pour ses varlez, qui ne mangeront pas à court, 16. den. de gaiges par jour, avecques ce 12. den. pour foing et autres choses. Maistre Brice ne se mouvera, et aidera à Maistre Guillaume, et auront unes bouges, où il y aura 2. clefs, où l'en mettra l'argent, et tout l'argent, qui en ladite Chambre sera receus, ils sont tenus le dire à Maistre Ernoul de Soissons Clerc pour le Roy en ladite Chambre, et ainsi ne pourront-ils faire nuls payemens, que ledit Ernoul n'y soit appelez, etc. Item il plaist au Roy que ledit Ernoul monstre par escrit toutes les semaines la recepte faite en la Chambre toute la depense de son hostel, et toutes autres mises comptées par ladite Chambre, etc. Il y aura 2. sommeliers pour ladite Chambre, qui seront en l'escuerie, et portera un des somniers les bouges à l'argent par chemin, et ira et vendra pour querre argent. Et l'autre sommier portera les escrits du Clerc de la Chambre en un coffre, et en l'autre coffre les registres et escrits du Contrerolleur, et les deux sommeliers, qui merront les 2. somniers, auront bouche à court, etc.*

CAMERÆ, Provincia etiam, aut urbes, quæ immediate Principi suberant, et fisci proprii erant, dictæ. Leges Edwardi Confessoris: *Impetravit temporibus illis Rex a D. Papa, et a Curia Romana, quod confirmata sit Norveia in perpetuum Coronæ Britannicæ, in augmentum regni hujus, vocavitque illam dictus Arthurus Camera Britannicæ.* Charta Stephani Episcopi Metensis apud Meurissium pag. 415: *Cum Ecclesia Gorziensis prima Camera sit Metensis Episcopi, et principale membrum Ecclesiæ Metensis.* Matth. Paris ann. 1242. de urbe Santonensi: *Quia ab antiquo jure specialis proprietatis Regis Angliæ esse dinoscitur, et Camera.* Vita S. Benedicti XII. PP. apud Bosquetum pag. 52: *Cameracensem civitatem, quæ est Camera Imperii, voluit intrare.* Chronic. Casauriense lib. 4. de Lothario Imp.: *Cum cognovisset, quod ipsa Abbatia (Casauriensis) ab antiquo fuisset Imperialis Camera, promisit se cum D. Augusta venire ad Monasterium, et ei restituere omnia jura sua.* Alia loco de Willelmo Rege Siciliæ: *Mandavit, ut dimitteret quietam Abbatiam S. Clementis, Camera suam propriam, beneficio cumulatam sui genitoris.* Ita Rigordus ann. 1185. Monasterium S. Dionysii propriam Camera Regis Franciæ vocat, ut Aquas Sextias, Petrus Alectensis Episcopus Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI. PP. initio. Tabularium Ausciense, apud Marcum lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 7. n. 5: *Quia suprascriptus locus, ... quamvis in alodio et*

dominatu dicti Comitis foret, tamen Camera Ausciensis Archiepisc. Ecclesiastico jure semper erat. Le Roman de Girard:

Langres est Chambre l'Empereres Pepin.

Le Roman de Girard de Vienne MS. sub finem:

Et vous, beaus Siro, Dans Hernaus de Bellande,
Vos comant je la terre de Provence,
La tor d'Ansois, la cité de Plaisance,
Et Lombardie, que l'on clame na Chambre.

Sic passim apud Albertum Stadensem ann. 1205. Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 82. lib. 6. Epist. 9. Goldastum tom. 1. Constit. Imper. pag. 265. Petrum Diacon. lib. 4. Chronic. Casin. cap. 104. 107. 108. 111. 112. 118. Joan. Villaneum lib. 1. cap. 41. 57. Joan. Columbium in Episcopis Vivariensibus lib. 3. num. 6. Rodericum da Cunha in Hist. Episcoporum Portensium 2. parte pag. 31. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 154. 178. 250.

4. **CAMERA,** pro Curia Imp. aut Regis. Victa sancti Adalberti Pragensis tom. 5. Ant. lection.: *Ad hunc modum plurima servitia egit in Camera.*

† 5. **CAMERA,** Antra exciso sale cavata. Joan. Longinus in Vita B. Kingæ Virg. Julii tom. 5. pag. 743: *Montes salinos seu zuppas salis... cum incendisset ignis, latiusque manans incendium, singulas Cameras montium irremediabiliter torretet.*

6. **CAMERA,** pro officio Camerarii in Monasteriis. Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 148.

* Chartul. maj. S. Viet. Massil. pag. 108. v.: *In villa ipsa de Pontio de Fossis ad ædificium domorum Cameræ.*

7. **CAMERA,** Officina monetaria Principis. Charta Guillelmi Ducis Aquitanicæ apud Beslium pag. 539: *Dederunt ac cesserunt tertiam partem Cameræ seu monetæ, sive etiam omnium Teloneorum, etc.* Totidem occurrunt in Chartis Sancii et Berengarii Ducum Vasconie in Adversariis MSS. ejusdem Beslii, [atque Richardi Ducis Aquitanicæ in nova Gall. Christ. tom. 2. col. 285. Instrum.]: *Tertiam partem nostræ Cameræ seu monetæ. Vide Florenus.*

8. **CAMERA,** Dotalitium uxoris: vulgo etiam la *Chambre de la femme* appellamus supellectilem, quæ post excessum conjugis eidem addici solet. Pactum nuptiale inter Ludovicum II. Regem Siciliæ et Yolandam filiam Joan. Regis Aragonum ann. 1399: *Nec non redditus annuos et quascumque villas, loca, et castra pro statu Cameræ, seu dotalitio ipsius Yolandæ, etc.* [Testam. Jacobi Regis Aragon. apud Acherium tom. 9. Spicileg. pag. 252: *Filiam nostram Dominam Yolant, Dei gratia illustrem Reginam Castellæ, instituius hæredem in Camera et ornamentis ac aliis, quæ eidem dedimus suarum tempore nuptiarum.*]

* Chancelle, eadem notione, in Libert. villæ d'Aigueperse ann. 1374. ex Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 360: *Item que se homs d'Aigueperse, qui ait femme ou enffens, estoit ataint vers nous pour cas de crime, la femme ne doit perdre sa Chancelle, ne son doale.*

† 9. **CAMERA,** f. Opus ligneum elegantius, Gall. *Boiserie, Menuiserie.* Greg. Turon. Hist. lib. 2. cap. 14: *Et quoniam Camera cellulæ illius prioris elegantius opere fuerat fabricata, indignum duxit Sacerdos, ut opera ejus deperirent, sed in honore beatorum Apostolorum Petri et Pauli aliam construxit basilicam, in qua Camera illam affixit.*

* Supellex quæ ad ornatum cameræ. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam Camera seu cortinam*

ex tribus partibus lineam, et ex quarta sericam ad tendendum super et circa lectum. Neque aliter intelligendus locus citatus in Camera clericorum.

* 10. **CAMERA**. Fornix, Gall. *Voute*. Pontif. Senon. ad usum eccl. Paris. ubi de dedicat. eccl.: *Episcopus stans in medio ecclesie spergat aquam ad Orientem et Occidentem et Aquilonem et Austrum et contra Cameram et super pavimentum*. Cambry, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 260: *Pluseurs gentils femmes, qui estoient venues en l'esglise de Gelcrat en pelerinage, dont les aucunes deprirent au suppliant qu'il leur voulsist donner des pommes, qui estoient pendues en filles par la queue au Cambry d'icelle esglise*.

* 11. **CAMERA**, Pars ædium ubi opifices operantur, secundum Guerdardum in Glossar. Irminon. Cod. S. German. post Irminon. pag. 804: *Isti accipiunt panem sprimatam...* De prima Camera 4. De secunda Camera 10. De tertia Camera 2. Statuta antiq. S. Petri Corbeiens. lib. 1. cap. 1: *Item de laics. Matricularii 12. laici 30. Ad primam Cameram 6. sutores 3. cavalarii 2. fullo 1. Ad secundam Cameram 17. Ex his ad Cameram 1. fabri grossarii 6. aurifices 2. sutores 2. scutarii 2. pargaminarii 1. saminarii 1. fusarii 3. Ad tertiam Cameram 3. etc.*

* 12. **CAMERA**, Vehiculum, fornix instar superne tectum, Germ. *Kammerwagen*. Καμάρα vehiculi contacti genus apud Herod. lib. 1. cap. 199. Guillelm. Brito. lib. 12. cap. 34: *Rotis Camera quaternis, in nihilo patitur thalamo differre superno*. Dicitur *Curvus sphaericus* in Buschii Reformat. Monast. tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 850. ADEL.

* **CAMERA ABBATIS**, Quidquid immediate abbati subest, cella, præpositura, vel prioratus a monasterio dependens. Lit. remiss. ann. 1453. in Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 45: *Tray près Thouars ou les religieux, abbé et couvent d'Ervaux ont ung prieuré ou Chambre d'abbé deppendant de ladite abbaye, ou a continuellement deux ou trois religieux à y faire le service divin pour ce qu'il y a cure et eglise paroichial*. [*] De iudicio ante Cameram Abbatis Wissenburgis, Germ. *vor einet apts Kempnaten*, vide Schœpflin. Alsat. Diplom. num. 1253. vol. 2. pag. 315. et Alsat. Illustrat. vol. 2. pag. 393.]

* **CAMERA APOSTOLICA**, Romanis, *Reverenda Camera*, quam spectat cura pecuniarum ac thesauri Ecclesie Romanæ. Vide *Camerarius Apostolicus*.

* **CAMERA BASSA**, Inferior, inter Acta ad Concil. Pisan. ann. 1409. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 465: *Præfati domini prælati et personæ accesserunt ad præsentiam prædicti domini nostri regis, in domo sua S. Pauli Parisius existentis, in Camera parlamenti bassa, ubi ipso dom. nostro rege sedente in solio suo regio, etc. Chambre basse, pro Latrina, secessus, quæ et Chambre coye vel Courtoise, imo etiam Chambre nude dicitur. Ordinat. ann. 1350. tom. 2. Ordinat. reg. Franc. pag. 377. art. 234: *Pour ce que grande nécessité est d'avoir plus d'ouvriers es Chambres basses, que Von dit Courtoises, etc.* Lit. remiss. ann. 1349. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 412: *Ledit Jaque fust detemuz inhumainement et longuement mis en une Chambre coye, et chut en l'ordure*. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. fol. 35. v°. ad ann. 1268: *Il fu ordené... que nus ne fache Cambre coie seur iave là u navile passe*. Ubi in margine: *Des retrais sur l'eau**

de Somme. Lit. remiss. ann. 1453. in Reg. 182. ch. 53: *Certaines poudres laxatives.... pour le faire aler a Chambre*.

* **CAMERA CALCEAMENTORUM**, in Monasteriis, apud Sugerium de Administrat. sua cap. 15. Vide infra *Camerarius*, Offic. Monast.

* **CAMERA CLERICORUM**, in Francia dicebatur, quæ in Anglia *Garderoba*. [Hoc, ni fallor, sensu sumitur apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 183. in Testamento Guidonis Cardinal. de Bologna ann. 1373: *Item, Cardinali Gebennensi nepoti meo do et lego Cameram meam novam, quam dedit mihi Dominus Guido de Campo-diverso, et unam aliam Cameram cum liliis*.] Vide Fletam. lib. 2. cap. 14. § 1. [* et Camera 9.]

* **CAMERA COLLOCUTIONIS**, Locus colloqui destinatus in monasteriis, vulgo *Parloir*. Charta ann. 1486. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonst. col. 364: *Datum et actum Coloniae in loco sive Camera collocutionis, etc.*

* **CAMERA COMPUTORUM**, Gall. *La Chambre des Comptes*. Curia suprema, in qua quidquid ad fiscum seu thesaurum regium pertinet, tractatur. Plures sunt huiusmodi Curie in Francia variis temporibus institutæ. Parisiensis, prima tempore et dignitate. Philippo Pulcro suam refert originem.

* **CAMERA CROSSERIA**. Sic in Instrumento ann. 1295. relato tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 75. et 76. appellatur locus, in quem tractandorum negotiorum ecclesiasticorum gratia convenit Archiepiscopus Ebreduensis cum suis Canonicis: an *Crosseria* dicta est hæc Camera, quod ibi Canonicis distribui solerent præcipui præbendarum fructus, quos Gallice *Gros* nuncupant? Vide *Camera Panis*.

* **CAMERA CROTATA**, Subterranea, fornice instructa, in Stat. S. Vict. Massil. ann. 1337. ex Tabul. ejusd. monast.

* **CAMERA FORNELLI**, *Camera cum fornello*. Vide *Fornellum*.

* **CAMERA FORNITA**, sua supellectile munita. Stat. Vercel. lib. 2. pag. 27. v°: *Item statutum est, quod si aliquis in ultima voluntate reliquerit, vel in aliquo contractu promiserit uxori suæ Cameram fornitam, vel non fornitam, etc.* Vide Camera 8.

* **CAMERA GENERALIUM**, Jurisdictio, curia eorum, qui colligendis et administrandis subsidiis præfecti erant. Stat. ann. 1373. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 647. art. 2: *Se c'estoit sel, ilz le bailleront par escript en la Chambre des Généralz*.

* **CAMERA IMPERII**, IMPERIALIS, Curia suprema olim in imperio Germanico.

* **CAMERA LECTI** in Ecbasi vers. 689. Germ. olim *Bettikamara* hodie *Kammer* dicunt *Cubiculum*. Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 401. et supra in Camera 2. locum ex vita S. Pardulphi. Gemma Gemmarum: *Camera est locus ubi cubamus*.

* **CAMERA LEGIS**, vel **CAMERA LIGIORUM**, Quæ de feudis et ad ea pertinentibus iudicat apud Flandros, sic dicta quod ex hominibus *Ligiis* constaret, cui comes ipse Flandriæ præsidebat: hæc jurisdictio perseveravit usque ad ann. 1385. quo Philippus Audax dux Burgundiæ Cameram Computorum Insulensem instituit. Hinc etiam ortum habet supremum Flandriæ Consilium. Vide *Danhoudre*, Sandenis, et alios qui de ea scriperunt.

* **CAMERA PACIS**, Domus publica, vulgo *Hôtel-de-Ville*. Reg. actor. capitul.

eccl. Camerac. sign. O. ad ann. 1489: *Vadat baillivus capituli in Cameram pacis ad requirendum quod revocentur merelli vj. et iiij. denariorum*. Vide in Pac.

* **CAMERA PANIS MATUTINALIS**, Ubi panis mane Canonicis distribuebatur. Charta anni 1305. inter Instrum. Hist. Meld. pag. 192: *Et grossos fructus anni decimi percipiet Camera Panis Matutinalis, quia dictus dominus Nicolaus, quando fuit electus Episcopus, foraneus erat, et non fecerat stagium*.

* **CAMERA PAPAGALLI**. Sic appellata in Vaticano palatio camera, ubi habebatur consistorium secretum. Cærem. Rom. 1. 1. sect. 9. cap. 3. apud Macrum in Hiero-lexico.

* **CAMERA PARAMENTI**, f. Camera parata, seu tribunal paratum. Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 204. in Charta Caroli Regis Franc. ann. 1395: *Acta fuerunt hæc Avenioni infra palatium apostolicum et in Camera Paramenti Domini nostri Papæ coram sanctissimo in Christo Patre et Domino nostro D. Gregorio, digna Dei providentia Papa undecimo*. Charta Vivariensis Ecclesie sæculi xv: *Acta fuerunt hæc in civitate Vivariensi in domo Episcopali et in Camera nova Paramenti ejusdem domus, videlicet in aula minor ipsius domus*. Vide *Paramentum* in *Parava*.

* *Nostris Chambre de parade. Camera paramenti domus episcopalis Parisiensis*, in Chartul. episc. Paris. fol. 143. ad ann. 1385. [*] Charta Ruperti Imp. ann. 1409. in Guden. cod. Diplomat. vol. 2. pag. 621: *Datum in castro nostro Heidelberg in Camera Paramenti*.]

* **CAMERA PER TERRAM**, Subterranea, vel ad solum, Gall. *Rez-de-chaussée*, posita. Charta Joan. dom. de Oysi ann. 1206. in Chartul. Mont. S. Mart. ch. 23: *Actum est hoc apud Crevecuer in Camera mea per terram*.

* **CAMERA PLACITORUM** pluries memoratur, in Literis Phil. V. ann. 1320. ex Reg. sign. *Noster Cam. Comput. Paris. fol. 142. r°*.

* **CAMERA PRIVATA**, vulgo *Chambre privée*, Latrina, secessus; pro ipso sedili fornicario occurrit, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 272: *Se assist sur unes Chambres privées, etc. Vide Privata*.

* **CAMERA REGIA** nuncupabatur Provincia vel urbs, quæ immediate regi suberat, et fisci proprii erat. Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 422: *Nolentes.... secreta ipsius civitatis (Carcassonæ) quæ cara Camera et clavis tocius lingue Occitanæ et una de principalioribus regni Franciæ existit, pandi nec publicari, etc.* Vide in Camera 3.

* **CAMERA REQUESTARUM**, apud. D. Brusset de Feodis tom. 2. ad calcem pag. cxxx. ex Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 70. ann. 1364: *Et dicto negotio Dalphinatus completo, dictus dominus Rex surrexit de Camera Requestarum, quæ tunc sibi fiebant, et ivit ad aliam minorem Cameram bene prope*.

* **CAMERA ROTUNDA**. Charta ann. 1158. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 568: *Quæ dona fuerunt peracta in Camera palatii Carcassonæ, quæ vocatur rotunda, quamvis sit quadrata*.

* **CAMERA SALIS**. Locus seu camera reponendo sali, nostris vulgo *Grenier à sel*. Decretum ann. 1538. ex Tabul. castri de Chissé in Turon.: *Item utilitatem et emolumentum Cameræ salis prædicti loci de Neufoiz per nos noviter erectæ*.

* **CAMERAGIUM**, *Stallagium*. Jus exponendi merces in Camera, seu *apotheca*.

Regestum Constabulariæ Burdegalis fol. 37 : *Item de quolibet mercatore extraneo veniente, qui emerit et vendiderit ibidem ultra valorem 35. sol. infra annum et unam diem, 16. den. Tur. pro Cameragio. Præterea dicti Archiepiscopus et dominus Montisleonis percipiunt de quolibet mercatore extraneo pro Cameragio 8. den. etc.*

CAMERALIS, Puella amanuensis, *Abra, Femme de Chambre, Chambriere*. Eckehardus junior de Casib. S. Galli. cap. 13: *Cum ei urinam mulierculæ cuiusdam Cameralis pro sua suscipiendam mitteret.* Matth. Paris ann. 1252: *Instinctu et suasu Reginæ uxorissuæ Cameralis.* Vide *Cameraria* 2. Breviloquus: *Camerarius, id est, Cubicularius, Pedisequus, et Cameraria, Pedisequa.*

* **CAMERALITER**, In cameram. Chron. Th. Otterbourne pag. 214 : *Quod idem rex (Ricardus) nuper apud Salopian coram se, et sibi faventibus, fecit venire plures justitiariorum Cameraliter.*

* **CAMERARE**, Cubiculum vel domum contabulariæ. Charta ann. 1213. in Charul. Pontiniac. lib. 5. ch. 32 : *Guillelmus comes Nivernensis et Forensis... requisivit... a venerabili J. abbate Pontigniaco, quod venderet vel daret de memore suo de Valle pagana ad Camerandum quamdam domum suam.*

1. **CAMERARIA**, Idem quod *Camera*, seu cubiculum in Charta Beatricis Comitissæ Provincie ann. 1248. quæ sic clauditur : *Actum fuit hoc in Camerariis dictæ Comitissæ apud Sistarciun. Vide Camerarius.*

2. **CAMERARIA**, Idem quod *Cameralis*; *Pedisequa*, in Breviloquo: apud Papiam, *Iris* dicitur fuisse *Cameraria Junonis*. [Servitrix *Cameraria*, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 405. col. 1. Paulo ante vox *Cameraria* nude ponitur eadem notione, atque pluries ibidem legitur.]

* 3. **CAMERARIA**, Officium, munus *camerarii* in monasteriis. Stat. S. Vict. Massil. ann. 1337. ex Tabul. ejusd. monast. : *Ob defectum facultatum Camerariæ juvenes et infantes monachi fractas et dissolutas et reperiatis cocullas... consueverint deferre.* Adde Bullam secular. eccl. Magalon. ann. 1536. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 390. etc. [**Possessiones et jura quecumque ad Camerariam dicti nostri monasterii Morbacensis spectantia, in chart. ann. 1313. ap. Schœpflin. in Alsat. Diplom. vol. 2. pag. 105. num. 872.*] Vide *Camera* 6. supra et in *Camerarius*.

* 4. **CAMERARIA**, Officium apud moniales, cujus munia explicantur in Regula Fontis-Ebraldi cap. 33 : *Cameraria providebit singulis de necessariis ad opus cujuslibet injunctum ; ... habet etiam custodiam mapparum, lintheaminum, capitiegiorum, vestimentorum tam veterum quam novorum, et omnium rerum, que necessariæ sunt sororibus, fratribus, et hospitibus pro cubilibus et usu mensarum.* Vide supra *Camerarius* 2.

* **CAMERARIATUS** OFFICIUM, in Stat. comitat. Venaissini Clemente PP. VII. cap. 72. ex Cod. reg. 4660. A. Vide in *Camerarius*.

CAMERARIUS, Dignitas in palatiis Regum, cui *Camæræ Regiæ*, id est, *Theauri* seu *Cimeliorum Regis Cura* incumbat. Hujus apud Reges nostros munus sic describit Hincmarus Remensis, de Ordine Palatii cap. 22 : *De honestate vero Palatii seu specialiter ornamento regali, nec non et de donis annuis militum, absque cibo et potu, vel equis, ad Reginam præcipue, et sub ipsa ad Ca-*

merarium pertinebat : et secundum cujusque rei qualitatem, ipsorum sollicitudo erat, ut tempore congruo semper futura prospicerent, ne quid, dum opus esset, ultatenus opportuno tempore defuisset. De donis vero diversarum legationum, ad Camerarium respiciebat, nisi forte jubente Rege tale aliquid esset, quod Reginæ, ad tractandum cum ipso congrueret. [**Conf. Eicchhorn. Hist. jur. Germ. § 25. B. Murator. Antiq. Ital. vol. 1. col. 123. A. et infra Cubicularius.*] Ockam cap. *Quid sit Scaecarium : Officium Camerarium in recepta consistit in tribus, scilicet clavibus arcarum, etc. bajulant, pecuniam numeratam ponderant, et per centenas libras in foribus mittunt.* Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 26 : *Dirigens quosdam de Camerariis suis, qui exactis a Leontio Episcopo mille aureis, reliquos juxta possibilitatem condemnarent Episcopos.* Idem lib. 6. cap. 45 : *Cæteri autem judices et Camerarii, qui cum eo properaverant, de Pictavo regressi sunt.* Unde patet apud nostros non unicum fuisse in palatio *Camerarium*, nisi ii fuerint *Camerarii Provinciarum*, quos nostri *Nuntios Cameræ* appellabant, uti mox docebinus.

[**Quæ autem huic Dignitati annexa fuerint jura discere licet ex Regesto Memorialium Cameræ Computorum not. G. fol. 137 :*

Premièrement, le Chamberier à cause de sa Chamberie, a plusieurs cens et rentes assis tant en la ville de Paris et environ, comme ailleurs, à cause desquels cens il a telle justice et contrainte comme à Seigneur foncier appartient.

Item, sur le Mestier des Freppiers à Paris, a ledit Chamberier les droits qui ensuivent,

*Premièrement, Que aucun ne puet estre Freppier dedans la Banlieue de Paris, c'est assavoir vendeurs ne acheteurs de Robbes vieilles, linges ou langes, ne de aucune espèce de evrain, [**cuïrien ap. Ét. Boileau, ed. Depping, pag. 195.*] vieil ou neuf, se il ne achete icelui mestier du Roy, ce est à entendre du Chamberier de France, qui ladite Chamberie tient du Roy, excepté le Haut-Banier du Roy, qui ne doit estre contraint de acheter ledit mestier de Frepperie dudit Chamberier, ne de son Maire pour luy, puisqu'il se soit fait Haut-Banier du Roy nostredit Seigneur, et que de luy il ait acheté le Haut-Ban.*

Item, Que ledit Haut-Banier est tenu de acheter son dit Haut-Ban du Roy, ou de ses Officiers pour luy, et non d'autres, et si est tenu de estre estagier dedans la Banlieue de Paris, et de payer au Roy, ou son Receveur pour luy, si-tost qu'il est fait Haut-Banier, 25. d. et audit Chamberier 14. d.

Item, Les Freppiers de Paris, leurs Vallez et leurs Apprentifs, sont justiciables du Chamberier de France, ou de son Maire pour luy, de toutes choses qui appartiennent au Mestier de Frepperie, de quelque terre ou nation qu'ils soient ; c'est assavoir de la marchandise de Frepperie, de dette faite en la marchandise dudit mestier, de perte ou gaigne faite en icelle marchandise, ou d'aucune mesprenure faite audit mestier et marchandise de Frepperie.

Item, Et toutes et quantefoies que il advient que aucun dudit mestier de Frepperie injure en jugement le Maire dudit Chamberier, ou aucune autre Partie : pour occasion d'icelles injures, iceluy Maire condamne les Parties delinquans en aucunes amandes ; ou s'il y a aucunes

Requestes de gagnées, en ce cas iceluy Maire puet deffendre le partir ausdites Parties ainsi delinquans ou condamnez ; et se pardessus icelles deffenses iceux delinquans s'en vont, ou ne veulent obeir, ou sont refusans ou contredisans de payer icelles amandes, audit cas ledit Maire doit ce faire sçavoir au Prevost de Paris, lequel Prevost luy doit faire raison et justice. [**Qui hic maire ap. Ét. Boileau l. l. dicitur le mestre qui garde le metier de per le mestre Chamberier le roi.*]

Item, Le Chamberier de France a sur les Pelleitiers la visitation et correction de la marchandise de Pelleterie, selon ce que il est contenu en l'arrest ou accort sur ce pieça fait entre le Procureur du Roy d'une part, et feu Monseigneur de Bourbon jadis Chamberier de France d'autre, et fu ledit Arrest donné le deux jours de Mars l'an 378. (1378.)

Item, Le Chamberier de France vent le mestier de Cordoüannier à Paris, et si crée et fait les Jurez pour ledit mestier : mais si les Cordoüanniers de Paris mesprennent en leurs mestiers, ou transgressent ou font aucunes choses contre les Ordonnances de leur mestier, les amandes en appartient au Roy, et aussi les rapports des fautes trouvées par les Jurez sur le fait dudit mestier, se doivent faire devant le Prevost de Paris, et non devant ledit Chamberier, ne sondit Maire, et en doivent estre les amandes taxées par ledit Prevost au profit du Roy.

Item, Le Chamberier a sur les Seintouriers et Bazanniens de Paris, le droit qui s'ensuit,

C'est assavoir, que il vent ledit mestier à ceux qui le veulent acheter, et doivent 16. s. au Roy, tant pour leur lettre, comme pour ledit mestier, lesquels 16. s. ledit Chamberier et ledit Chambellan reçoivent, c'est assavoir ledit Chamberier 6. s. et ledit Chambellan 10. s. Toutes-voies ils doivent chacun en droit soy au Roy la sepmene penueuse 7. d. paris, lesquels sont reçeus par les Fermiers du Roy, etc. [**Conf. Ét. Boileau pag. 227. 230.*]

Item, Au Roy, et au Prevost de Paris pour luy, appartient la connoissance, correction et visitation des Selliers et Lourmiers, et sont les Jurez dudit mestier fais et créés par le Prevost de Paris, et si leur donne ou vent ledit Prevost de Paris pour le Roy leurdit mestier, et payent d'entrée pour raison d'iceluy 20. s. paris au profit du Roy, et 16. s. paris au profit dudit Chamberier pour raison du Cordoüan qu'ils mettent en besoigne ; mais toutes les amandes appartiennent au Roy.

Item, Ledit Chamberier vent le mestier aux Bourelliers, s'ils veulent ouvrir du Cordoüan : mais toute la connoissance, et les amandes dependans dudit mestier, appartiennent au Roy, avec la punition, correction et visitation.

Item, le mestier des Gantiers se doit vendre par le Roy et le Chamberier ensemble ; et doit cil qui l'achete ledit Mestier 39. d. c'est assavoir au Roy 25. d. et le residu au Chamberier.

Item, Les rapports et mal-façons se doivent faire devers le Prevost, et quant aucunes amandes y escheant, lesquelles sont et doivent estre selon les Registres de 10. s. paris, le Roy y prent 4. s. paris, le Chamberier 4. s. paris, et les Jurez 2. s. paris.]

Camerarii vero Regum Franciæ 1. et 2. stirpis aliquot recensentur a Scriptoribus :

TALTO. sub Dagoberto Rege, a Ratperto de Casibus S. Galli cap. 1.

VANDALMARUS, sub Guntranno Rege, a Fredegario cap. 4.

REGINARDUS *Præpositus Cameræ regalis* sub Ludovico Pio, in Vita ejusdem Ludov. ann. 817. et in Annalib. Bertinianis, etc.

TANCLFUS, sub eodem Ludov. ab Ardone in Vita S. Benedicti Annianensis Abbatis.

BERNARDUS Comes Barcinonensis et Dux Septimaniæ, in ead. Vita Ludovici Pii, et ab Eginhardo, Nithardo, et aliis ann. 829. 830.

INGELRANUS Comes sub Carolo Calvo, ab Almoini Continuator. lib. 5. cap. 32. et in Annal. Francor. Bertinianis ann. 875.

THEODORICUS sub Ludovico II. in iisdem Annalib. ann. 878. 879.

Alios deinde sub 3. Regum stirpe hac dignitate donatos recensent passim veteres Chartæ, et Scriptores, quorum seriem contexere aliquot ex nostris Scriptores, quæ quidem dignitas tandem suppressa est a Francisco I. Rege post mortem Caroli Ducis Aurelianensis, filii, qui ea donatus fuerat post obitum Caroli Ducis Bourbonensis. Vide Tillium.

[37] Camerariorum seriem hic attingere operæ præteritum duximus, quia, quod ad nostrum institutum vel maxime pertinet, litteras Regias olim subscripserunt. Sub 3. stirpe primus :

* MAURINUS *Camerarius* subscribit Chartam Hugonis Capeti regis Franc. tom. 7. Gall. Christ. inter Instr. col. 220.

* RAINALDUS vel RAYNAUDUS ann. 1052. inter schedas Mabillonii.

Rainaldus ann. 1060. ex diplomate Henrici I. pro fundatione S. Martini de Campis.

WALERANUS qui et GALERANDUS ann. 1065. et 1085. ex Instrum. S. Joannis Angeriensis.

* Vel GALERANNUS ann. 1075. in Lib. nig. S. Petri Abbavil. fol. 298. vº. 1278. ex Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 8. 1085. et 1106. ex Chartul. Maurign.

WILLELMUS ann. 1085.

WIDO ann. 1106. ad ann. 1121.

ALBERICUS I. ann. 1127. et 1128.

* Ann. 1125. inter Probat. tom. 1. An. nal. Præmonst. col. 9. et 1129. ex Tabul. Carnot.

MANASSES ann. 1130.

HUGO ann. 1134.

* Ann. 1131. ex Chartul. S. Steph. Drocens. et 1137. in tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 23.

WIDO alter ann. 1136.

MATTHEUS I. ann. 1139. ob. ann. 1151. vel 1152.

* MATTHIAS, idem qui *Matthæus*, ann. 1138. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 130. 1153. ex Tabul. Colomb. 1156. in Reg. parvo S. Germ. Prat. 1158. ex Chartul. S. Joan. Laudun.

ALBERICUS II. ann. 1162. vivebat ann. 1181.

MATTHEUS II. ann. 1160. ex Archivo Bonevaliensi, et 1174. [3º ann. 1167. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. ann. 1168. ex Chartul. S. Maglor.]

REGINALDUS ann. 1176.

* RAINALDUS vel *Reginaldus* ann. 1175. ex Chartul. B. M. Suesion. 1176. in Reg. parvo S. Germ. Prat.

RADULPHUS ann. 1186.

MATTHEUS III. ann. 1190. et 1207. ob. ante ann. 1214.

* Ann. 1180. ex Tabul. S. Petri Carnot. 1189. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 130.

* GALTERUS *domini regis Camerarius*, in Ch. ann. 1190. mense Junio, ex mag. Pastoralibus Paris. fol. 173.

URSIO ann. 1209.

BARTHOLOMÆUS de ROYA ann. 1206. 1210. 1217. 1226. in Chartis Archivi Bonevalensis et aliis.

* Obiit ann. 1237. 24. Jan. ex Obituar. Ms. abbat. Vallis-gaudii, *Joyeval*.

JOHANNES de BELLO-MONTE in ejus locum successit.

JOHANNES de NANTOLIO ann. 1240. ad ann. minimum 1248.

ALPHONSUS DE BRIENNE ann. 1258. ob. ann. 1270.

* Ann. 1254. ex Chartul. Boni-portus. ERARDUS Dominus de VALERY ann. 1271. ob. ann. 1277.

ROBERTUS II. Dux Burgundiæ ann. 1287. adhuc in vivis ann. 1297.

* Ann. 1277. in Reg. M. Chartoph. reg. ch. 4. 1278. in Lib. 2. ordinat. super artif. Paris. fol. 129. vº.

JOHANNES II. Drocensis Comes ob. ann. 1309.

LUDOVICUS I. Dux Borbonius ann. 1312. ob. ann. 1341. [3º Convention. Henric. VII. Imper. inter et Philipp. Franc. Reg. ap. Pertz. vol. leg. 2. pag. 513 : *Philippus D. G. Francie rex... notum facimus quod nos carissimum consanguineum et fidelem nostrum Ludovicum de Claremonte Camerarium Franciæ... Actum apud Livriacum 23. die Januarii ann. Dom. 1310. (1311.) Ibid. pag. 515 : *Henricus D. G. Romanorum rex... notum facimus quod... Ludovicus primogenitum nobilissimum viri Roberti comitis de Claremonte Camerarium Francie consanguineum nostrum dilectum... anno Dom. 1311. die 23. mensis septembris.*]*

PETRUS I. Dux Borbonius ob. ann. 1356.

LUDOVICUS II. Dux Borbonius ob. ann. 1410.

PHILIPPUS Burgundiæ ann. 1410. ob. ann. 1415.

* *Philippus* comes Nivernensis, in Lit. Caroli VI. 29. Aug. ann. 1410. ex Memor. G. Cam. Comput. Paris. fol. 135. vº : *Faisons, créons, ordonnons et établissons en grant Chamberier de France (nostre très-cher et très-ami cousin Philippe conte de Nevers et de Rethel) en lieu de feu nostre très-cher oncle le duc de Bourbon derrenierement trespasé, qui icellui office ou estat souloit tenir.* Infra fol. 137. rº : *Philippus comes Nivernensis magnus Camerarius Francie.*

JOHANNES DE CHALON III. Araisionensis Princeps, ann. 1415. ob. ann. 1418.

GUILLELMUS DOMINUS DE CHASTEAUVILLAIN ann. 1419. ob. ann. 1439.

CAROLUS I. Dux Borbonius ob. ann. 1456.

JOHANNES II. Dux Borbonius ann. 1456. ob. ann. 1488.

PETRUS II. Dux Borbonius ann. 1488. ob. ann. 1508.

CAROLUS III. Dux Borbonius ann. 1527.

HENRICUS AURELIANENSIS et Engolismensis Dux, deinde Rex sub nomine Henrici II. ann. 1527.

CAROLUS AURELIANENSIS Dux ob. 9. Sept. 1545. Quo mortuo suppressa est hæc dignitas, ut jam monuimus.

CAMERARI PROVIŒIARUM in Regno Siculo et Neapolitano, dicebantur, ut opinor, qui fiscalium reddituum curam habebant, qui in *Cameram* seu fiscum inferebant. Hinc legere est apud Hugonem Falcandum. *Camerarios Calabria, Apulia, etc.* Apud Christianum Archiepiscop. Mogunt. in Chronic. Mogunt. : *Camerarius urbis.* Romualdus Salernitanus Archiep. in Chron. MS. ann. 1143 : *Rex autem Rogerius in regno suo perfectæ pacis tranquillitate potitus, pro conservanda pace Camerarios et Jus-*

titiarios per totam terram instituit. Gesta Innocentii III. PP. pag. 18 : *Instituebat Justitarios, et Camerarios, Secretarios, et Stratigatos.* Idem Falcandus : *Inde redemptionis onus importabile, quæ totam Apuliam Terramque Laboris ultima jam desperatione concusserat, omnino censuit amovendum : scripsitque Magistris Camerariis, ut a nemine deinceps quicquam nomine redemptionis exigent.* Petrus Diacon. lib. 4. cap. 104. meminit *Canzolini Capuani Principatus Camerarii.* Vide præterea Constit. Sicul. lib. 1. tit. 17. 36. 41. 57. 60. 71. 84. 89. 92. et Hist. Longobard. Camilli Peregrini pag. 254. ubi plura de officio Camerarii, seu Magistri Camerarii.

Camerarii porro ejusmodi, idem videntur, qui sub secunda Regum nostrorum stirpe *Nuntii Cameræ* appellabantur, quibus provinciarum et urbium, quæ ad fiscum regium, *Cameram* dictum, proprie spectabant, cura demandabatur, erantque veluti procuratores fisci in iis provinciis et urbibus, eorumque cum Ducibus æquata habebatur potestas : sic appellati, quod a Camera Regia, seu Camerario Regio in provincias mitterentur, essentque quasi *Missi Cameræ.* Ekehardus Junior de Casibus S. Galli cap. 1 : *Nondum adhuc illo tempore Suevia in Ducatum erat redacta, sed fisco Regio peculiariter parebat, sicut hodie et Francia. Procurabant ambas Cameræ, quos sic vocabant, Nuntii.* Ibidem : *Huc, sicut dicimus, cum aliqua Potamum Cameræ Nuntiorum juris oppidum pertinetia a Regibus darentur, etc.*

MILITES CAMERARI dicuntur, qui pro Camerario ministrant, apud Edw. Cokum ad Littletonem.

CAMERARIUS, Officium monasticum, quod describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10 : *Ad officium Camerarii pertinent omnes census et redditus Monasterii, sive de villis, sive de terris, sive de molendinis, sive de aliis rebus quibuslibet, ut ipse eos tempore statuto et perquirat, et recipiat. Horrea etiam et aratra, et terræ arabiles, et cæteræ cultura Monasterii, nec non et pecora, et omnes nutrituræ communes ad ejus curam spectant, ut ipse provideat, quæ in his omnibus instaurandis et exercendis sive conservandis necessaria sunt, etc.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti : *Camerarii est, procurare omnia vestimenta et calceamenta, et lectos, et stramenta lectorum... ratoria et forfices, tersoria ad radendum... dat ferra, quibus ferrantur equi Abbatis et Prioris et omnium hospitium, etc.* Hugo Abb. in Statutis Cluniac. : *Statuimus, ut unaquæque provincia unum aut duos habeat Provisores, quos Camerarios appellamus.* Adde pag. 1473. et 1479. Petrus Venerab. lib. 2. de Mirac. cap. 25 : *Camerarii, hoc est, fratrum procuratorio officio functus.* [3º Glossæ Cæsarii ad Registr. Prum. ap. Hontheim. Hist. Trevir. Diplom. vol. 1. pag. 663. § 6 : *Ligna recipiet Camerarius conventus et de illis procurabit ignem copiosum fratribus in calefactorio.* Ibid. pag. 664. § 4 : *Femoralia tenentur feminæ hominum nostrorum suere et Camerario conventus ita consueta villici sive ministri de officio suo debent presentare ; quæ Camerarius regulariter et secundum præceptum abbatis sui debet distribuere et conservare.* Cum his confer que habet Guerdardus in Prolegomenis Cartul. S. Petri Carnot. pag. 85. § 61. et in Glossar. peculiar. Polypt. Irminon.] Vide Statuta antiqua Abbatie Corbeiensis lib. 2. cap. 1. Udalicum de Consuetud. Clun. Mo-

nast. lib. 3. cap. 11. Ekehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. [*] Tradit. S. Gallens. ann. 773. ap. Neugart. Cod. Diplom. Alemann. num. 55. vol. 1. pag. 53.] Innocentium III. PP. lib. 1. Epist. pag. 30. Edit. Venetæ, Browerum in Annalib. Fuld. lib. 1. cap. 11. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 148. Tabular. Fossatense fol. 111. 112. [*] Delpit. Recognit. Feodor. Aquit. pag. 153.] etc. Vide *Camerista*, *Camerarius* et *Cubicularius*. [*] Membrana Meinhardi Abbatis de juribus Maurimonastrerii circa ann. 1144. ap. Schœpflin. Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 229: *Jus Camerarii. Camerarius abbas in caminata mensis, lectisterii et relique suppellectili præsideat, equum suum semper paratum habeat, cum abbate equitet, cubitum eunti, surgenti in omnibus subministret, septem agros inbeneficiatos habet, victus sibi ex curia et equo suo pabulum procurabitur. Si qua mense resederint, accipiat. Omnes etiam villici seu ministeriales abbatis cum beneficia sua receperint Camerario aliquid caritatis impendent. In vestitu quoque utriusque vestimenti, linei vel lanei, cum tempus vel res ita se prebuerit, abbas honori suo provideat. Hic idem videtur qui Cubicularius Abbatis; alius vero, nempe qui in Camera seu fisco Abbatis villicationis officium suscipiebat in Chart. Abbat. Tegerns. ann. 1140. in Monument. Boicis vol. 6. pag. 168: *Præcipuus omnibus per nos inbeneficiatis et ministerialibus et Camerarius nostris ac universæ familiæ, etc.* Nisi sit qui immediate ad cameram spectabat. Conf. Eichhorn. Hist. Jur. German. § 306. not. k. et infra *Camerlingus*.]*

Camerarii dignitas in Ecclesiis Cathedralibus. Vide Statuta Ecclesiæ Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 340. [*] Charta Capitul. Eccles. Hegegensis ann. 1222. apud Schannat. Episcopatus Wormat. vol. 1. pag. 151: *Testes assignando A. Præpositum, G. Priorem, H. Cellerarium, S. Camerarium et ceteros Ecclesiæ nostræ concanonicos.* In ecclesia Francofordensi idem qui *Cellerarius*. Statuta antiqua hujus ecclesiæ apud Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 1. pag. 30: *Camerarius seu cellerarius est officiatu temporalis. Hujus officium est proveniunt bladi et pecunie colligere et distribuere... hunc capitulum facit et deponit, Ecclesie sit persona sive membrum... in sui officii ministerii exemptus est a choro, tamen imponit lectiones, leget, officiet tempore eum contingente seu hoc fieri procurabit, etc.* Forma juramenti ibid. pag. 33. In diocesi Mindensi ejusdem generis officia administravisse videntur *Camerarii*; Chart. ann. 1270. apud eund. vol. 10. pag. 32: *Quicunque pro tempore ad officium Camerariæ fuerunt instituti in die B. Silvestri dabunt 15. sol. dominis et vicariis, qui divinis interfuerint.* Ibid. pag. 87. in chart. ann. 1332: *Johanni dominorum Camerario.* Alia ibid. pag. 98: *Tribus curie nostre officiatu, Camerario, cellerario et priori.* At non ejusdem honoris sunt *Camerarii*, de quibus in charta ann. 1285. ibid. pag. 39: *Scholares solidum ad prandium, campanarii et Camerarii quilibet eorum 2. denar.* Similia pag. 33. 84. et sæpius. Adde Chart. Colon. ann. 1097. ap. Seibertz. Histor. Ducat. Westphal. vol. 1. num. 32.]

* *CAMERARIUS*, Peculiarum et thesauri alicujus civitatis custos, Gall. *Tre-sorier*; quod officium etiam monachis nonnunquam concessum fuisse discimus ex Charta ann. 1328. apud Lam. in De-

lic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 1. pag. 149: *Religiosus et honestus vir dominus Leonardus, monachus de ordine Camaldulensi, Camerarius camerarum communis S. Miniatis... solvit et numeravit... florenos, quos dictus dom. dux (Calabriæ) habere debet et recipere annuatim a communi S. Miniatis pro censu suo. Hinc*

* *CAMERARIUS DE ACCEPTIS*, Redituum coactor, Gall. *Receveur*. Stat. MSS. eccl. S. Laur. Rom.: *Omni anno tertio Kalendas Novembris renovetur camerarius, secundum quod utilius videbitur majori et saniori parti capituli, et omnes fructus ad manus ejus perveniant, videlicet distributiones et casalis. Et eodem die fiat Camerarius de acceptis, qui omni mense faciat rationem, si facienda fuerit.* Vide infra *Camerarius*.

CAMERARIUS APOSTOLICUS, Qui peculiarum et thesauri Ecclesiæ Romanæ curam gerit. Id officii institutum tempore Gregorii VII. PP. Archidiaconi extincto nomine, tradit Onuphrius Panvinius. [*] Vide Murator. Antiquit. Ital. vol. 1. col. 948. E. et 121. C.]

† *CAMERARIUS EPISCOPI*, Cubicularius, in Translatione S. Gorgonii Mart. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 210.

SUBCAMERARIUS, Dignitas in Monasteriis, cui incumbit camerarii vices fungi eo absente, ut et custodia cellarii, granarii, et horrei, et stabuli, et ei subservire, ut est in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 10.

CAMERARIA, Officium Camerarii, apud Willelm. Thorn. ann. 1146. et 1026. *Officium Camerariæ monasterii, in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 201. ex Charta anni 1322. et pag. 261. in Bulla Pauli III. Papæ pro sæcularisatione ejusd. Monasterii.* [*] Vide *Cameraria* 3. et 4. suo loco.] Le Reclus de *Moliens le Vidame in Miserere*, MS:

Qui sen Signor sert sans boisdie,
Ch' est chil qui a nom Esperanche,
A qui append la Chamberie,
Au nom samble sans trichierie.

† *CAMERARIA*, in Constitut. MSS. Clun. ann. 1301. ex Archivo B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ: *Quoad Camerarias seu Provincias Angliæ, Hispaniæ, Lumbardiæ, Alemanniæ, et alias consimiles remotas a Cluniaco, et distantes Abbates Cluniacenses sæpe pro visitando personaliter accedere deceret, et locis ejusmodi expediret, propter quod decet et expedit, ut per dictos Abbates ad dicta loca quinque Visitatores generales mittantur pro domibus ordinis in illis partibus visitandis. Quo in loco Cameraria idem fere est quod Provincia, cum hoc tamen discrimine, quod plures in eodem regno Provinciæ, unica dumtaxat esset Cameraria. Deinde Camerariæ non videntur institutæ in regno, in quo Caput ordinis existebat; nulla quippe memoratur Galliæ Cameraria.*

† *CAMERARII*, Visitatores, qui Cluniacensis Abbatis vice fungebantur in *Camerariis* seu Provinciis. Eadem Constitutiones MSS.: *In locis vero nobis immediate subjectis Camerariis nostris per eandem obedientiam firmiter injungentes, ut vel Priores hujusmodi assentes (absentes) ad Prioratus suos revocent: vel soli monacho remanenti socium adiungant qui cum eo moretur, quamdiu erunt tales Priores scholares. Insuper cum propter negligentiam et desidiam Visitorum Ordinis et Camerariorum provinciarum, qui propter timorem, vel alias libere loqui, corrigere, aut referre dampnabiliter per-*

timescunt, sint in Ordine Cluniacensi quamplures majores, mediocres et minores, qui hoc et consimilia Ordinis nostri statuta observare veniunt, utpendunt etiam et contempnunt: necnon et in pluribus aliis in suarum animarum periculum, et Ordinis obprobrium excedunt multipliciter, et offendunt: eisdem Visitoribus et Camerariis conjunctim et divisim per obedientiam præcipimus, etc.

† *CAMERARIATUS*, Officium Camerarii. Charta Geraldii Abbatis S. Joannis Angeriæ. ann. 1385. ex Chartulario ejusd. Monasterii pag. 442: *Ratione sui cambellaniatus seu Camerariatus officii defendentem ex parte altera ubi: Cambellaniatus et Camerariatus idem sonant: at distinguuntur in Statutis Monasterii S. Claudii pag. 72. et 74.*

CAMERARIUS, in Regno Anglico, idem, qui in Francico *Cambellanus*, seu *Cubicularius*. Fleta lib. 2. cap. 6. § 2: *Debet Camerarius decenter disponere pro lecto Regis, et ut cameræ banqueris ormentur, et quod ignes sufficienter fiant in caminis, etc.* [Eadem notione pluries habetur in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 405. col. 1. etc.] [*] Sub Guillelmo I. ejusque successoribus sæpe Camerarii occurrunt inter judices curiæ regiæ. Vide Phillips. Histor. Jur. Angl. vol. 2. pag. 48.]

CAMERARII dignitas in Regno Scotiæ, eadem fere est, quæ Justitiarum itinerantium in Regno Angliæ: is enim certis anni tempestatibus totam Scotiam peragrat, et in forefacta burgensium et forinsecorum inquirat, præsertim artificum, ut brasiatorum, pistorum, carnificum, appetiatorum carniarum, gustatorum cervisiæ, tabernatorum vini, customariorum tam parvæ quam magnæ customæ, customariorum tronæ, custodum gaugeriarum, piscatorum, molendinariorum, etc. de stateris, ulnis et ponderibus cognoscit, mulctas imponit, etc. Quæ quidem regni peragratio, *Iter Camerariæ*, vel *Camerarii* nuncupatur in Legibus Scotiis a Skenæo editis, in quo ejus cognitio et jurisdictio pluribus describitur. Camerarii Scotici mentio est præterea in Legibus Malcolmii II. cap. 5. et Davidis II. cap. 38.

* *CAMERARIUS* in Moguntino Electoratu vocabatur Præses antiquissimi judicii secularis. Vide Guden. Cod. Diplom. vol. 2. pag. 436. sqq. pag. 702. not.

* *CAMERARIUS*, Cubicularius, minister. Ruodlieb. fr. 10. vers. 25:

Tunc hera poscit aquam, Camerarius attulit illam.

Confer *Cameraria* 2. et Specul. Suabie. art. 31.

* Uti in regia ita in palatiis principum Germaniæ Camerarii munus inter ministeria honoratus subibant. Vide Schannat. Episcop. Wormat. vol. 1. pag. 223. Chart. Henric. Duc. Saxon. ann. 1169. ap. Westphal. Monum. Cimbr. vol. 2. col. 2043. Alia Albert. Comit. Orlamund. ann. 1223. ibid. col. 30. et confer Fürthii librum De ministerialibus pag. 188. sqq. 206. § 135.

* 2. *CAMERARIUS*, Justitiæ minister inferior. Lit. ann. 1307. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 343: *Quod servientes et Camerarios alios, quam officiales suos in officiis suis delinquentes, punire non poterat (episcopus Aniciensis).*

* 3. *CAMERARIUS*, CAMERTUS, Modus agri, idem quod *Camera* 1. Charta ann. 1171. ex Tabul. Casæ Dei: *Concedo monachis S. Vincentii de Juncheris duas pecias terrarum laboratarum et unum Camerarium horti in riperia de Cawron-*

cello... *Camertum vel Camerarium horti, etc.* Vide supra *Cambra* 2.

* 1. **CAMERARIUS**, adject. In curvitate inclinatus, interprete Bolland ad Mirac. S. Walburg. tom. 3. Febr. pag. 531. col. 2: *Panis alter, qui excessit in pondere, ablati est et in sinu Camerarii deuectricis statim repositus.* Nisi idem sit quod mox *Cameratus*.

† **CAMERATUS**, Tectus, involutus. Acta SS. Februarii tom. 1. pag. 898. in Miraculis S. Amandi: *Non aliquem quæris verbis uti Cameratis.*

* Hinc forte *Chamerande*, pro Litura, tectorium. Gall. *Enduit*, in Chartul. sign. *Eséchiel Corb.* ad ann. 1423. fol. 210. r°: *Lequel mantel sera revestu d'une Chamerande de pennacle, et avera sur ledit mantel deux angles de pierre, qui terront un escu ouquel seront armoies les armes de Corbie.*

* **CAMERERIUS**, Vectigalium seu tributorum coactor. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 51. r°: *Et quod aliquis Camerarius librorum communis Vercellarum, vel rationatores communis Vercellarum, etc.* Vide supra *Camerarius de acceptis*.

* **CAMERIATUS**, Officium, dignitas Camerarii. Charta Arnaldi archiep. Auxit. et camer. Papæ ann. 1865. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 164: *In cuius rei testimonium præsentis litteras fieri fecimus, et sigilli Cameriatu nostri appensione muniri.* Cæremon. Rom. lib. 1. sec. 12. cap. 1: *Latinus Ursinus, et qui nunc Cameriatum tenet Raphael S. Georgii cardinalis ferulam portare et processionem ordinare consueverunt.*

* **CAMERINI** dicuntur a quibusdam quidam habitatores Eden, i. paradisi, sanctissimi homines, vivunt annos centum viginti. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **CAMERISTA**, Idem qui Camerarius monasteriorum. Charta ann. 1462. ex Tabul. S. Magl.: *Solemniter congregati religiosi viri fratres Johannes Aubert prior prioratus de S. Mandé, Johannes François præfati monasterii S. Maglorii Camerista.*

* **CAMERLANUS**, ut *Camerarius*, Præfectus cubiculi, nostris etiam *Chamerlain*. Vide supra *Camerarius* 1. Charta ann. 1377. ex Bibl. reg.: *Mitteret ad nos dom. Petrum Guillelmi Cathalani militem consiliarium suum, et Camerlanum sui primogeniti.* Mox *Camertengus* dicitur. Vide in hac voce.

† **CAMERLARIUS**, Idem qui *Camerarius* in Monasteriis. Annal. Bened. tom. 5. pag. 627. col. 1: *Testes sunt ipse Archiepiscopus Joannes (Rotomag.) Robertus Camerlarius Abbat (S. Audoeni), etc.*

† **CAMERLENGUS**, Idem ac *Camerarius* in Hierolexico Macri, Præfectus cubiculi, in Legibus Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. XXVII: *De Officio Camerlingonum...* Ordinarum igitur ad prædicta præcipuos esse *Camertengos*, si quidem quos præcipue nostri lateris comitatus illustret, quique sint ad nostræ personæ custodiam specialiter deputati. Ibid. pag. XXVIII: *Major Camertengus, si præsens fuerit, suum debet officium personaliter exercere, videlicet sigillum nostrum secretum portare, oblationem nobis in Missa, juxta nostram ordinationem super hoc editam, quam in scriptis habeat, debeat tradere; species et confectas, et fructus, et similia ad officium Apothecarii pertinentia, quæ extra mensam comederemus, facto gustu nobis ministrare; necnon semper cum commode fieri potest, prope nos ad pedes lecti nostri jacere; ac in secretis naturæ nobis assistere ut incum-*

bet. Vide *Camertengus*. [** Pertz. vol. Leg. 2. pag. 173. lin. 45.]

† **CAMERLINGUS**, Qui ex vassallo et serva seu censuali nascitur, sic fortasse dictus, quod ad instar Camerlingi servitio Domini specialius addiceretur. Leges Feudales Ottonis Comitiss in Tecklemburg art. 19. pag. 305. tom. 2. Reliq. MSS. Ludewigi: *Item, si Ministerialis servæ vel censuali condormierit, puer qui ex eis nascitur, Camerlingus erit: si vero consequenter cum Ministeriali contraxerit, legitima libertatis jura retinebit.*

* Qui ad cameram seu fiscum pertinet. Vide in *Camera* 3. [** De his conf. Mittermaier. Princip. Jur. German. § 91. not. 12. et supra in *Camerarius*.]

* **CAMERTUS**. Vide supra *Camerarius* 3.

† 1. **CAMERULA**, Parva camera, cellula ad colloquendum, Gall. *Parloir*. Capitulum generale Cisterc. ann. 1429. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1578: *Quamplures monachos et moniales Ordinis nostri suæ salutis immemores, in Camerulis commensationes extraordinarias cum secularibus et aliis personis habere ad libitum, horis quibus prandere et cenare in Conventu consueta est et hactenus observatum, in dictis Camerulis edunt et bibunt.* Occurrit etiam in Statutis Monasterii S. Claudii pag. 37. Fantoni Hist. Avenion. pag. 177: *In quo solaris est coquinula cum Camerula.*

* 2. **CAMERULA**, Stabulum porcorum. Charta ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 195: *Cum quadam Camerula seu ara porcorum a parte retro seu posteriori dictæ domus.*

* **CAMERUNCULA**, diminut. a *Camera*, Conclavis secretior. Arest. ann. 1350. 12. Mart. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Ad quandam Camerunculam ipsius domus, in qua erant scripta et plura alia secreta dicti baillivi, venientes, etc.*

* **CAMERUS**, *Pigato*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CAMESANEUS**, Appellativum nomen indumentum juxta Macrum in Hierolexico. Blond. decad. 1. lib. 10: *Constantino Pontifice ad octavum lapidem Constantinopoli appulso, Tiberius Justiniani Imp. filius et ipse Imperator cum Patriciis et omni nobilitate, Cyrusque Patriarcha cum Clero, obvii processerunt. Pontifex Rom. Camesaneum Papalem amictum indutus, solemniter totius Constantinopolitanæ urbis pompa in Regiam est profectus. Vide *Camisa*. [** In Abbreviatione super Decad. Blondi, ed. princ. est *Camelanco*. Vide *Camelaucum*.]*

* **CAMEUNIE**, apud Papiam, *Sonæ lecti*, rectius in MS. *Storiæ lecti*. Rursum: *Cameunia*, *vigilia in hyeme*, ex Græc. $\chi\mu\epsilon\upsilon\nu\iota\alpha$. Vide *Chameunia*.

* Corrupte prorsus in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646: *Cameunia*, *historiæ electæ*, pro *Storiæ lecti*.

* **CAMEUS**, **CAMEILIUS**, Sardonyx, Gall. *Camaye*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum annulum pontificium cum uno Cameo in medio, in quo sunt multæ imagines albæ. Item unum annulum cum uno Cameo nigro, in quo est unum caput cum uno circulo.... Item una mitra solemnibus cum decem Cameilibus in cruce. Vide *Camæus*.*

* **CAMEYNUS**. [Gallicæ *Camée*: « hic inferius describuntur omnes *Cameyni* seu *Camey*, videlicet sculpture antique cujuscumque generis et conditionis, eam in argento sive in auro ligatæ. (Inv. Card. Barbo, ex transcript. Müntz. 1457.) »]

* **CAMFERI**, Qui cameram, seu ea, quæ ad cameram vel cubiculum pertinent

deferunt, ut videtur, a Germ. *Kammer*, camera, cubile; quo sensu etiam *Chambre* dicimus. Charta Andreæ reg. Hungar. ann. 1231. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Super domos servientium vel villas, nec nos, nec agasones, nec falconarii, nec Camferi, nec curriferi descendant ipsis invitis.*

* **CAMFWIG**, Duellum decretorium, Germanis *Kampff*, pugna, et Danis *Vüig*, homicidium. Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. cap. 2. § 6: *Qui supra dictæ pugnæ, quod *Camfwic* dicimus, peracto judicio, etc.* Cambro-Britan. *Camfwign* est prælium, pugna, conflictus. [** Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 1. col. 707.]

* **CAMGAGIUM**, *Cambium*, tabula nummularia seu nummulariorum jus, Gall. *Change*. Charta ann. 1197. ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Mei juris esse monachi concesserunt.... pecuniam suam nummo ad nummum et *Camgagium* multiplicante.* Vide in *Cambiare*.

* **CAMIARE**, **CAMIUM**. Vide *Cambiare*.

* **CAMIARE**, ut *Cambiare*, Rem re permutare. Testam. Roger. comit. Carcass. ann. 1010. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 21: *Ego Rogerius non hoc defaciam, si ego non hæc *Camio* cum meo gradiente animo.* Charta ann. 1073. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1163: *Qui etiam potestatem non habeant dandi, nec vendendi, nec *Camiani* ad damnum sanctæ Mariæ. Vide *Camium* in *Cambiare*.*

* **CAMICE**. Vide *Camisa*.

* **CAMIGUS**, *Gran peccatore*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CAMIGIA**, *Interula linea*, in Onomastico ad calcem tom. 3. Actorum SS. Junii. Vide *Camisa*.

* Vestimenti genus videtur; neque etiam aliud fortassis sonat vox *Chamente*, in Charta ann. 1267. ex Chartul. Campan. fol. 273. col. 2: *Sommes tenu... à doner à chacun des convers et des converses, des mesiaux et des meseles quarante solz de Prevenissiens fors de Champagne por robes et por Chamentes.* Nisi forte legendum sit *Cheveances*.

† **CAMILABO**, *Pannus utrinque dependens e pileo Patriarchæ*. Lex Græc. apud Macrum in Hierolex. [** Vide Glossar. med. Græcit. voce $\chi\mu\pi\lambda\alpha\beta\alpha$, col. 562.]

† **CAMILAUCIUM**. Vide *Camelaucum*.

1. **CAMILLA**, Theodulfus lib. 6. carm. 18. de Vestibus Episcoporum:

Pallia Apostolica data tunc de sede vigeabant,
Jusque potestatis vestis et ordo fuit.
Fluxa Camilla caput, mentem tegit atra voluntas,
Aspera lana artus, vestis ovina lupum.

Sed legendum puto *capella*, minor capa, qua caput tegebant; nisi sit idem quod *Camail* dicimus: de Episcopali veste actum supra in *Camelaucus*, et *Camellum*.

* 2. **CAMILLA**, *Sacerdos*, *Camillus*, *prominister sacrorum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646. *Camilla*, *la serva*, *Camillus*, *lo ministro*, in Glossar. Lat. Ital. MS. [** Vide Forcellin. in *Camillus*.]

† **CAMILUS**. Vide *Camelus* 1.

1. **CAMINA**, Charta Lotharii Regis Franc. ann. 977. apud Loerium in Chronico Belgico: *Simili modo mansa duo in prædicta villa, et sedes 2. in terra arabili et bonaria 21. ad opus fratrum ipsius loci, medietatem etiam *Caminnæ* datam ad Andreमारo Præposito ipsius loci, etc.* Forte *Caminnæ*, seu *Cambæ*.

2. **CAMINA**, Jura Ecclesiæ Bambergensis pro Advocatia, in Metropoli Salsburgensi tom. 3. pag. 49: *Lex est famulorum curiæ, qui nec habent beneficium quod deserviant, nec sunt redempti*

de *Camina Episcopi*. [f. pro *Camera*, curia.]

† **CAMINADA**. Vide post *Caminata*.

* **CAMINALE**, Fulcrum forcarium, Gall. *Chenet*, cujus usus est in caminis. Inventar. MS. honor. Joan. de Madalano ann. 1450: *Item plus duo Caminalla ferri ponderis quadraginta librarum*.

† **CAMINARIUS**, Viator, mercator *Caminum* seu iter agens. Charta Caroli Comitis Provinciae de pignoribus ann. 1290. e MS. D. Brunet: (Ne pignoret) *salem et merces per vias publicas venientes, quæ vulgo appellantur de camino, nisi Caminarii vectigal... subtraherent*. Vide *Caminus* 2.

1. **CAMINATA**, CAMINATUM, Camera, conclave, cœnaculum quodvis, in quo caminus exstat: Italis *Caminata*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caminatum*, fyr-hus, id est, ignis domus. [*] Vide Graff. The-saur. Ling. Franc. vol. 4. col. 400. voce *Caminata*. Poetis Germ. sec. XIII. *Kemenâte*.] Anastas. Bibliot. in Valentino II. PP. pag. 167: *Et alia nova (œdificia) adjecti, in quibus tres Caminatæ fieri jussit*. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 33: *Expletis hymnis matutinalibus, ad Caminatam reversus imperialibus vestimentis pro tempore ornabatur*. Cap. 5: *Finitis laudibus matutinis, cum Rex ad palatium vel Caminatam dormitoriam calefaciendi se, et ornandi gratia rediret*. [*] Ruodlieb. fr. 2. vers. 44:

Post hæc rex surgit sic conciliumque diremit;
Inque Caminatam cum paucis it requietum.

Jura Maurimonaster. ann. 1144. in Alsac. Diplom. vol. 1. pag. 226: *Illi qui dominaturas habent, equos hospitiū abbatis hospitare debent, et lectos si necesse est ad Caminatam præstare*.] Charta Geraldii Episcopi Cadurensis. ann. 1248: *Invaserunt domum sive Caminatam Ecclesie B. Mariæ de Sobiros*. [Statuta Synod. ejusd. Ecclesie apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 728: *Statuimus etiam, quod filii presbyterorum... in Ecclesiis seu Caminatis patrum suorum mittantur, nec nutriti sine aliis clericis officient in divinis*.] Utuntur etiam Helmodus lib. 1. cap. 13. Ditmarus lib. 2. 4. 5. 6. pag. 22. 41. 53. 76. 80. Eckehardus jun. de Casib. S. Galli cap. 1. 11. 12. 16. Gerholus Reichersperg. cap. 10. Gaudfred. Vosiens. lib. 1. cap. 4. Burchard. Notar. de Excidio Mediolan. pag. 2. 38. Hinemarus tom. 1. pag. 731. tom. 2. pag. 292. Anastas. Bibliothec. in Nicol. I. pag. 217. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 6. pag. 410. Hermannus de Lerbeke in Chron. Comit. Schawenburg. pag. 41. Vita S. Wunibaldi cap. 17. Petrus de Crescentiis lib. 8. de Agric. cap. 3. Bullar. Casinense pag. 54. [Charta Wolkeri Pataviensis Episcopi ann. 1192. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 4. pag. 247. et 248. Acta SS. Maii. tom. 7. pag. 689. ubi de S. Maiolo. et SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 761.] etc. [*] Chart. Frider. II. Imper. ann. 1227. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 260: *Acta... in Caminata Episcopi*. Chart. ann. 967. ap. Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 418. C: *Judicium habitum in Caminata salæ domus Episcopi*. Confer quæ ibi disserit Muratorius et vide mox *Caminus* 1. Chart. Joann. Dni Magnopolensis ann. 1236. ap. Westph. Monum. Cimbr. vol. 4. col. 93: *Acta... in aula sive Caminata nostra*. Chart. Senat. Kylon. ann. 1334. ap. eund. vol. 2. col. 117: *Se 30. marcas in lapideum Camenadium in dote Kylensi per ipsum constructum... convertisse*. Chart. ann. 1333. ap. Guden. in Cod.

Diplom. vol. 3. pag. 209: *Unam curiam in Hanstein, ubi antiqua Caminata stat.*

CAMINATA, ubi Monachi in commune convivantur, seu, ut censet Haeftenus, calefiunt: unde nostri *Cheminée*. Chronicon Fontanell. cap. 15: *Caminatam fratrum a fundamentis edificavit*. Cap. 16: *Fecit domum egregiam construi... ubi cameram et Caminatam edificari mandavit*. [*] Tradit. S. Gall. ann. 816. ap. Neugart. Cod. Diplom. Alem. vol. 1. pag. 158: *Quando vero ad monasterium converti voluero, tunc habeam Kaminatam privatim deputatam*.]

CAMINATA. Eadem forte notione, apud Crodegangum in Regula Canonica. cap. 36: *Postquam de Refectorio exierint, in Caminata bibant duabus vicibus, aut tribus, etc.* Landinus ad Dantem ait, *camينات* dici in Lombardia sale de palagi, palatiorum œcos.

* Nostris etiam *Caminade*. Lit. remiss. ann. 1454. in Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 130: *Le suppliant et Raymond Jouguet... se transporterent à la Caminade de l'église de S. Laurent de Lando... où ilz ouvrèrent de nuit la porte;... et y prindrent un plain sac de blé, certaine quantité de fil, une hoye, gelines, etc.* Hinc *Cambellanus*, quod *Caminatæ* seu cameræ cura ad ipsum pertineat. *Chevalier de cheminée* ridicule appellatur, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 140. ch. 119: *Icellui Gautier dist de grans, injurieuses et hautaines paroles de Regnaud de Trie, chevalier, chambellan de Pierre de Navarre, en disant qu'il estoit un Chevalier de cheminée, qui se tenoit à la court et servoit son maistre*. Vide infra *Morulare*.

† **CAMMENATA NAVALIS**, Navis cœnaculum in quo caminus exstat. Guerra Palatini Comitis apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 206: *Magistrum quoque Jarlandum Bisuntinum et magistrum Theodoricum Carnotensem, duos fama et gloria doctores excellentissimos, secum in sua ducens Navali Cammenata, in illorum disputatione et collatione valde delectatus est*.

* 2. **CAMINATA**, Conclave, ubi thesaurus reponitur et servatur. Charta ann. 1126. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 280: *Metis in Caminata tua successorumque tuorum accipiat, ac de divisa tibi ecclesieque tuæ parte fidelitatem faciat*. Vide *Camera* 3.

† **CAMINATOR**, Ad caminum seu ignem calefaciens se. Versus Alcuini in Codic. Regio MS. 1236. ad Samuelem Senon. Archiep.:

Sis memor Albini calidus Caminator ad ignem
Dum sedeat, etc.

* **CAMINERIUS**, CHAMINERIUS, Mercator, qui vehiculo, *Camion* nuncupato, merces suas per agros vehit. Vide infra *Campolus* 2. Charta ann. 1250. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 100. vº: *De blado vero et de sale homines Carcassonæ nichil tenentur dare in predictis locis in eundo et redeundo, nisi sit Caminerius consuetus*. Libert. Brianc. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 731. art. 27: *Quod nullo unquam tempore de cetero officiales aliqui vel nobiles alii quicumque Dalphinatus aliquas bestias adventureriorum vel altiarum quarumlibet personarum Brianconesii, merchantorum vel Chamineriorum ejusdem baillivie Brianconesii, accipere possint, nec eis liceat, vel delinere pro sumeris ad eundem ad aliquas cavalgatas*. Vide infra *Cheminus* 2.

* **CAMINIUS**, ut *Caminus* 2. Via. iter.

Chartul. S. Germ. Prat. sign. tribus crucibus fol. 72. vº. col. 1: *In rectis vero Caminiis, quando isdem minister metas posuerit, vicarios advocabit*.

* **CAMINUM**, Eadem notione. Stat. Avenion. MSS. ann. 1243: *Statuimus quod de licis vel prope licias, per Camina, vel ambaris, vel de stantibus dirutis lapides non accipiantur, sine consensu curiæ*.

† 1. **CAMINUS**, Idem quod *Caminata*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 779. de B. Bertrando: *Actum Utini in Camino palatii communis, in consilio ad sonum campanæ more solito congregato*.

2. **CAMINUS**, Via, iter: Italis et Hispanis *Camino*, Gallis *Chemin*. Notitia Episcopatum Hispan. a Wamba Rege confecta: *Oxoma tenet de furca usque ad Aylanzon, quomodo currit in Camino S. Petri, qui vadit ad S. Jacobum*. Usatici Barcinonenses cap. 53: *Camini et strætæ per terram et per mare sint de Potestate, et per illius defensionem debent esse in pace et treuga per omnes dies et noctes, etc.* Occurrit pluries in Chartis Hispanicis apud Hieron. Blancam. pag. 607. 627. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 369. in Epist. 57. ex iis, quæ habentur tom. 4. Hist. Franc. in Charta Guntranni Regis apud Sanjulianum in Cabilone pag. 382. in Consilio Avenionensi ann. 1279. can. 1. [in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 94. col. 1. ex Instrum. anni 1271. in Statutis Arelat. MSS. art. 40. Chartis Massil.] [*] Chart. ann. 1273. ap. Delpit. Recognit. Feodor. Aquitan. pag. 91: *De Camino seu de itinere mercadili*.] etc. Vide [*Caminarius* supra. et] Oct. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Caminare*. [*] Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1178. D.]

† **CAMINUS**, Idem Chericon S. Medardi Suesion. apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 794: *Restitutæ sunt ei quinque civitates cum Chaminiis et viis publicis constitutis inter ipsas*.

* 3. **CAMINUS**, Præstatio, ut videtur, pro camino seu foco. Charta ann. 1171. ex Tabul. Casæ Dei: *Concedo monachis sancti Vincentii de Juncheris... unam partem estaris;... de estari non debent quartana, sed Caminum*.

* Gemma Gemmarum: *Caminus, ein schornstein, kemmet oder bachoffen*.

* **CAMPILEOS**, Plantæ species alias chamaedrys, Germ. *Gamanderlein*, in vet. Vocab. Lat. Germ. ADEL.

† **CAMIS**, *Lignum sine ferro, quæ cantum dicitur*. Papias MS. forte legendum *Contus*. Arabibus *Camis* idem est ac tunica, eaque voce sæpius utuntur in sua Novi Testamenti versione. Hæc notio congruit cum inferiori voce *Camisa*.

CAMISA, CAMISIA, Papias ex Scholiaste Lucani: *Interula, interior tunica, hoc est, supparum, quod vulgo dicitur Camisia*. Isidorus: *Camisias vocamus, quod in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris*. Paulus Diac. in Epit. Festi: *Supparus, vestimentum puellarum, quod est subucula, id est, Camisia dicitur*. Joan. de Garlandia in Synonymis:

Camisiam vel interulam rem dicimus unam;
Additur his alias subitura Subucula vestes.

[*Camisia glizzina*, apud Anonymum S. Galli in Vita Caroli M.] [*] *Clizana* ap. Pertz. vol. Script. 2. pag. 747.] *In Camisia distinctus*, in L. Salica tit. 60. Liber. Ord. S. Victoris Paris. cap. 18: *Dux interulæ, id est, camisizæ*. Victor Vitensis de Persecut. Vandal. lib. 1: *De palliis altaris, pro nefas, Camisias sibi et femoralia faciebant*. Guibertus lib. 3. Histor.

Hieros. cap. 13 : *Intra lineam interulam, quam nos Camisiam vocamus.* Lib. 7. cap. 41 : *Concisa Camisia, quam subuculam dicunt, hastæ pro vexillo apposit.* Adde Vitam S. Agricii Episc. Trevir. n. 2. Fortunat. in Vita S. Radegundis cap. 13. Eginhardum in Carolo Magno[*] cap. 23. Hincmar. Remens. Annal. ad ann. 862. Pertz. pag. 458. lin. 1. ubi *Camisium*.] Vineam Benedict. cap. 22. etc. *Καμισιον* dicunt Græci. Glossæ Basil. : *Καμισιον, ὃ ἐστὶ καμῆτων γυν. Ubi loci καμῆ pro lecto interpret.* Utitur et Cedrenus pag. 418. *Καμισιον* dixit Chronicon Alexandr. pag. 902. [*] Vide Glossar. med. Græcit. col. 563. Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 110. et Val. Schmidt. ad Petri Alfonsi Discipl. Cleric. pag. 134. cap. 15. § 6. De etymo videnti Diez. Grammat. roman. vol. 1. pag. 10. Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 988. Massmann. Glossar. Goth. pag. 188.]

* Chart. Longob. ann. 988. ap. de Blasio Princip. Salern. pag. 124. num. 64 : *Pro stiviliscenda hanc mea donatione, nunc a presentis recepta te... justa legem launegild Camiso unum.*

* Charta ann. 1118. ex Chartul. Campan. fol. 190. v. col. 1 : *Quindecim libræ in Camisiis ipsarum sanctimonialium (de Columbari) et centum solidi in calciamentis expenduntur.*

† CAMISALE, Eodem sensu, in Vita S. Udalrici, tom. 2. Julii pag. 120. et in Actis SS. Benedict. sec. 5. pag. 456.

* CAMISIA, pro Subucula, vel muliebri quodam ornamento, in Mirac. S. Domin. tom. 1. Aug. pag. 651. col. 2 : *Quæ... beatum Dominicum devotione, qua potuit, invocavit, illique vovit, quod ejus reliquias nudis pedibus et sine Camisia visitaret.* *Camise*, in Lit. remiss. ann. 1421. ex Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 513 : *Un sarcoit ou Camise ride ouvré de pers file. Change*, si tamen legendum non est *Chanse*, in aliis Lit. ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 258 : *Sept draps de lit, deux nappes et un Change à femée.*

* CAMISIALE, Vestis species ad usum monachorum. Charta ann. 1084. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 434. col. 2. *Totidem* (duodecim) *Camisialia* fratribus pro vestitura persolveret.

* CAMISIA, Vestis sacerdotalis, eadem quæ *Rochetus*, et a *superpellicio* distincta. Conc. Trevir. ann. 1238. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 128 : *Sacerdotum vestis suprema talaris et clausa sit, et quando ad divina accedunt, Camisia, id est rochetto, induantur. Quando ad infirmos vadunt cum Eucharistia, similiter Camisiam habeant, vel superpellicium, vel cappam choralem.*

* CAMISIUS, Alba, in Charta ann. 1266. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Alia planeta de sendato blandecto, Camisio, amicto et manipulo, etc.*

CAMISIA, Vestis sacerdotalis, eadem, quæ *Alba* dicitur. Alcuinus de Divinis Offic. : *Tunica, lineæ vestis erat interior, quam Camisiam dicimus, vel supparum.* [Vetus expositio divinarum Offic. ad calcem libri Johannis Abrinc. de Offic. Eccles. pag. 416 : *Camisia lineæ, quæ alba vel Pectoralis vel Talaris nuncupatur, quod ad modum corporis acta totum corpus absque ruga operit.*] Glossæ Biblicæ MSS. : *Poderis, est sacerdotalis lineæ corpori astricta, et usque ad pedes descendens, unde et nuncupata, quam vulgo Camisiam vocant.* Papias : *Alba, vestis sacerdotalis lineæ stricta, quæ Camisia dicitur.* Alibi : *Alba, vestis sacerdotalis usque ad talos, unde et talaris dicitur :*

dicitur vero a similitudine Camisæ quotidianæ, quia ligno (l. lino) fit, stringens superiora et inferiora. Gregorius Magn. lib. 6. Epist. 27 : *Duas autem Camisias, et 4. oraria vobis transmissi, quæ prædictis viris ex benedictione S. Petri peto humiliter offerri.* S. Hieronym. de veste Sacerdotali ubi de talari tunica : *Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato. Solent militantes habere lineas, quas Camisias vocant, sic aptas membris, et adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælia, dirigere clypeum, ense m librare, et quocumque necessitas traxerit.* Petrus Blesensis serm. 41 : *Indutus Camisia lineæ, quæ communi nomine dicitur Alba.*

[*] *Camisas altaris tres*, in Chart. Alfonsi. III. Reg. Legon. ann. 891. Vide S. Rosa de Viterbo Elucidar. tom. 1. pag. 231. et Append. pag. 19. ubi ex chart. Lusit. ann. 1480. *Camsa mourisca* pro *Alba*.]

Vestem hanc *Lectorum* propriam fuisse ait Simeon Thessalonicensis lib. de Sacrament. : *Ὁ ἀναγγόστης κέκτηται ἔνδυμα τὸ καλούμενον καμισιον, ὅπερ κατὰ τύπον ψελωνίου ἐστὶ μακροῦ, ἢ στεγχιῶν ἐκ λίνου, τὴν ἀπαρχὴν τῆς ιεροσύνης ἀγλοῦν, etc.* *Lector veste ornatur, quam Camisium dicunt, quæ ad parvæ casulæ, vel certe tunicæ modum e lino conficitur, primamque Sacerdotii dehabitationem demonstrat.* Ejusmodi *Camisia*, vel *Camisias* Lectoribus adscribit etiam Codinus de Offic. cap. 6. num. 3. apud quem Gretzerus vestes eas esse opinatur, quas supra vestes, ἐπάνω τῶν ἱματίων, Clerici vulgo deferunt, et *superpellicia*, appellamus. Unde

† CAMISATI dicti istius ordinis Clerici apud Græcos, quorum officium erat, ferre ad altare carbones, et sacris lebetibus calefaciendis occupari, ut illic more solito aqua fervens sacris calicibus tempestive infunderetur, ut est apud Citrium in Responsis, et in Catalogo Official. Ecclesie Constantinop. de quo more plura Gretzerus ad Codin. et Goarus ad Eucholog.

† CAMISEA, Eadem notione, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 544. e Statutis Synod. Eccl. Argentin. : *Superpellicis quoque et Camisies albis tempore divino rum utantur.*

* CAMISIA, Involucrum ex ovovis panno. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item, unum magnum repositorium... habens cruces concavatas intrinsecus... de quadam Camisia panni aurei coopertum.*

* CAMIZIA, Stragulum, Gall. *Housse de cheval.* Joan. de Cardalho serm. in festo S. Nic. : *Habent equi Camizius et coperturas scutorum incisionumque curiositate depictas.*

† CAMISIUM ALBUM, Idem. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. *Pro una planeta et uno Camisio albo pro capella, unc. i. taren.* XII. Alium locum vide in *Leviga*.

CAMISIA LIBRORUM, Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis ann. 915 : *Et wantos paria 1. Camisas ad Teatum et Missalem 4. unum cum auro purpureum.* Statuta antiqua Ord. Cartusiensis 1. part. cap. 41. § 36. de Sacrista : *Librorum Camisias, diversaque tersoria similiter lavat. Manutergia, quibus libri involvuntur, vocat Theodemarus in Epist. ad Carolum M. Vide Armigeri pag. 401. col. 3.*

* Librorum tegumenta, nostris etiam *Chemise* et *Chemisete*. Codex MS. 74. S. Martialis Lemovic. : *Hanc Camisiam dedit mihi Bernardus Iterii subarmarius S. Martialis anno 1197.* Inventar. ann. 1492.

ad calcem Neerol. MS. eccl. Paris. : *Item ung autre petit messel... couvert de cuir rouge, garni d'une Chemisete de chevrotin rouge... Item ung autre petit journal... garny d'une Chemise de drap de damas vermeil.* Hinc

* LIBER CAMISSIE appellari videtur, qui ejusmodi *camisia* est coopertus, in Constit. capit. eccl. Barcin. ann. 1423. rubr. 11. ex Cod. reg. 4332 : *Magister grammaticæ... diebus dominicis et festivis, maxime præcipuis, lecturam et accentum legentium in choro dictæ sedis corrigat et emendet, aliæque omnia compleat, quæ in instrumento sui officii scripto in Libro Camissie continentur.*

CAMISIA ROMANA. Vide *Dalmatica*.

CAMISIA ULTRAMARINE. Vide *Berniscrist*.

CAMISUS, Alba. Leo Ostiens. lib. 3. cap. 73 : *Camisi magni deaurati cum amictis* 2. Charta ann. 1197. apud Ugbell. tom. 7. pag. 1275 : *Unum amictum cum friso magno, unum Camisium cum gramatis et frisis, etc.* [Chronicon Cavense apud Muratorium tom. 7. col. 951 : *Camisos paratos* IV. *cum amictis paratis*.]

CAMISIALIS VESTIS, Tunica longior, hodie *Soutane*. Concilium Coloniense ann. 1260. can. 7 : *Sacerdotes autem ipsi, quotiescunque celebraturi sunt Missam, Veste Camisiali sub Albis non careant, ne Albam, quæ consecrata est vestis, ipsorum tunicæ valeant immediate contingere, nec ipsæ tunicæ apparere.* Cap. 8 : *Campanarii... nunquam absque Veste Camisiali campareant.*

CAMISLÆ, Saga militaria, quæ armati milites superinduunt. S. Hieronymus Epist. ad Fabiolam : *Solent militantes habere lineas, quas Camisias vocant, sic aptas, membris, et adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælium, etc.* Vide *Sagum*.

CAMISLÆ FERREÆ, Loricæ in Chronico Colmariensi ann. 1298. Vide *Armati*.

* *Chemise de Chartres*, inter armaturas, quas vestire debebant duo milites duello pugnaturi tom. 1. Probat. Histor. Britan. col. 1222.

* *Camisæ* inter oblationes, quæ Virgini Deiparæ in ecclesia Parisiensi fieri solebant, recensentur in Sent. arbitr. ann. 1335. inter episc. et capit. Paris. ex Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 305 : *Item ordinamus et pronunciamus quod torchie seu cerei, qui vel quæ offeruntur extra funeralia, in altum desuper dictam ymaginem Beatæ Mariæ Virginis, ubi sunt suspensæ Camisæ prope pulpitem, ubi cantatur Evangelium, erunt semper dicti domini episcopi.*

CAMISCIA, Idem quod *Camisa*, Italis *Camiscia*. Concilium Budense can. 3 : *Statuimus, quod Prælati de cætero, cum equitant, vel etiam in publico pedestres incedunt, habeant et deferant cappas rotundas, sub quibus habeant et deferant Camiscias albas sive rosetas, quas semper sub cappis sive mantellis, ante pectus vel post collum hinc inde connectis, cum in publico, hoc est, extra secreta habitacionis eorum ipsos contigerit ire vel stare.*

CAMIX, Alba ; Italis *Camice*, vel *Camicio*, a *Camisia*, quam Itali etiam *Camicia* vocant. Testamentum Guallæ Bicherii Cardinalis Vercellensis ann. 1227. apud Augustinum de la Chiezza, in Hist. Ecclesie Pedemont. cap. 36. et Ughellum tom. 4 : *Do... unum apparatus de meis, scilicet planetam, Dalmaticam, tunicam de rameto ribeo, cum Camice, amicto, stola, et manipulo.* Et infra : *Relinquo apparatus Capellani communem, videli-*

cel calicem, planetam, Camicem cum amictu et stola et manipulo. Histor. Translat. S. Antonini: *Tunica et scapulari, cum manicis ex filaticio similiter albo, et amictu et Camice ex byssino, etc.* Vide Octav. Ferrarium in Orig. Ital. V. *Camice*.

† CAMISIATUS, Indutus *Camisia*. Miracula S. Amalbergæ, tom. 3. Julii pag. 111: *Vovit feriari quamdiu viveret B. Amelbergæ, et profestum ejus in pane et aqua quolibet anno jejunare, et Camisiatus cum feretro circuire villam ejus.*

CAMSILE, CAMSILIS, CAMSILUS, CAMSILE, Vestis species, eadem, quæ Alba, seu *camisia*, vel certe tela quævis lineæ aut cannabina, quomodo *Camisiam* videtur usurpare Cæsarius lib. 8. cap. 32. Catholicon Armoricum: *Camps, Gall. Aube de Prestre, Alba.* [*] Chart. ann. 768. in Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 40: *Me... unum Camisile et unum sarcile daturam.* Monachus Sangall. de Reb. Caroli Magni lib. 2. cap. 29: *Cumque tot lineæ vestes non essent in promptu, jussit incidere Camisilia, et in modum sepium consui, vel in modum vitium pastinari.* Capitulare 2. ann. 813. cap. 19: *Et ut feminæ nostræ... habeant ex partibus nostris lanam et linum, et faciunt sarcilos et Camisilos, etc.* Charta Ludovici Pii pro Abbatis S. Amandi: *De feno, de formatico, de porcis, de poledris, de Camisilis, de pastis, de vino, et de ovis.* Charta Abbatiss Laurishamensis apud Freherum in Originibus Palatin. pag. 39: *Hubæ singulæ solventes nummos 30. in festo S. Michaelis, in Pascha 10. ova et pullum; insuper 11. Camisilia, quorum unum Villico assignatur.* Historia de Fratibus conscriptis tom. 2. Rerum Alam. Goldasti pag. 181. 182. [*] ann. 908. ap. Neugart. Cod. Diplom. Alem. vol. 1. pag. 549: *Quibusdam purpuras Tyriacas, quibusdam autem palliola viridia, cum Camisilibus, seu glizis donavit. Et mox: Quarta autem die cuncti (Monachi) per ordinem iterata ab eo munera perceperunt, scilicet aut sagum lanceum album, aut Camisile subtile ac grande, seu cozzonem, sive lanam opere plumario contextam.* Chronicon Mosemense: *Unum Camisilem, quem optimum habuit de domo sua, sumpsit. Infra: Camisilem quem, secum detulerat, super corpus Sancti posuit.* Charta Theoderici Abbatiss S. Maximini Trevisensis apud Nicol. Zyllesium: *Tali modo placitare eum permisi, scilicet ut ex prædicto bono 12. mansos mihi Ecclesiæque redderet, et deinceps singulis annis 12. porcinos saginatos et totidem Camisilia Fratibus pro vestitura persolveret, etc.* [Annal. Benedict. tom. 2. pag. 752. col. 2. ex Caroli Diplomate pro partitione Monachorum S. Amandi: *Censuimus... ut de villis dominicis nona pars totius supellectilis Monachis tribuatur, hoc est, de annonæ, legumine, caseo, feno, pullis equinis, porcis, Camisilibus, altilibus, vino.*] [*] Chart. Silvestr. PP. ann. 999. in Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 142: *Ut Camisiales 3. ob nostri juris respectum annuatim nobis deferantur.*]

† CAMSILA. Tabular. Rothom.: *Adriano Papæ Salomon Brittonum Dux... Misi-nus xxx. Camisilas et xxx. laneas drapes variis coloribus intertinctas.*

CAMSILIS, CAMSELLUS. Chronicon Fontanell. cap. 16: *Linea ad manus tergendas... Camisiles 3. ad mappulas faciendas longitudinis ulnarum 13.* Vetus Charta apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fl. cap. 25. et tom. 12. Spicilegii Acheriani: *De vino libræ 2. et omni anno in vestimento solidi 5. et Camsil. 1.* [Codex MS.

Irminonis Abb. San-German. fol. 99. col. 1: *Solvit unus ex illis de annonæ in anno mod. cxxx. Camisilem unam, pastas quinque.* Et fol. 101. col. 1: *Angeraldus ancilla... facit Camisilem de lino dominico, pascit pastas vi.* Ex iis emendandus locus luxatus in Traditionibus Fuld. lib. 2. trad. 38: *Lectaria, sive villosi, sive manutergia, sive Camiselli, sive cujuscunque sint vestimenta, lineæ, vel laneæ.* Perperam Edit. *Canifelli*.

† CAMSILUS, in Codice MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 72. verso col. 3: *Iste sunt Lidie, Teudrata, Hostravolda, Teutberga, Framengadis, etc. omnes iste aut faciunt Camisilos de octo alnis, aut solvant denar. III.* [*] Guerard, pag. 150. Viro doctissimo auctore alia addo, ex quibus pretium venale Camisilium pro diversis temporibus et eorum mensura cognoscantur. Cod. Laureham. Diplom. num. 3663. Chart. sec. IX: *Camisile valens unciam unam.* Ibid. num. 3654. sec. X: *Ancillæ vero ad easdem habus pertinentes faciunt singulæ Camisile 60. ulnarum in longo, 5. in lato, de opera dominica.* Ibid. num. 3655: *Ancillæ singulæ faciunt Camisile aut sarcile 1. ad 10. ulnas in longum et 4. in latum de opera dominica.* Ordinat. Præpos. Erford. ann. 1121. ap. Guden. Cod. Diplom. vol. 1. pag. 50: *Duo Camisilia univique, aut. 7. solidos pro illis.* Chart. Bonorum Maurimonast. ann. 1120. in Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 199: *Faciunt Camisile 1. aut solvant denarios 10.* Chart. Carol. Simpl. ann. 812. ibid. pag. 103: *Omni anno ei dentur ob hoc inde duo gaballi, sive duo Camisilia bona aut etiam quatuor carre vini.* Registr. Prumiense. Rumersheim, in Histor. Trevir. Diplom. Hontheimii vol. 1. pag. 664: *Fœmina sua debet suere femoralia... fœminæ præbendariarum unaquaque ebdomada dies duos; unum cum pane et alium sine pane. Sin autem, dimidium libram lini et dimidium Camisilem.* Ubi Glossa Cæsarii: *Regula indulget monachis in via directis uti femoralibus; et ideo constitutum est ab antiquo, sicut narrat liber vetus, quod mansi nostri tenentur annuatim Camisiles facere.* *Camsil enim est lineus pannus de puro lino compositus, habens in longitudine 8. ulnas, et in latitudine 2.* Vide Pottgieser. de statu servorum pag. 475.]

CAMPSILIS. Chrodegangus Episcopus Metens. in Regula Canon. cap. 41: *Unusquisque Cleri senioris annis singulis tres Campsiles accipiunt.* Quo loco Editio Labbei cap. 29. habet *sarciles*, infra vero *Camisiles*: *Camisiles autem accipiant illi Presbyteri et Diaconi annis singulis binos.* [Brevarium villarum S. Bertini in Folcuini gestis MSS. ex Archivio Aduomar: *Servi quatuor faciunt in hebdom. dies 3. Ancillæ quatuor faciunt Campsiles 4.]* Cheinse, et Cheinsil, nostratibus. Velus Poeta MS:

Trayés-vous arrier,
N'touchiés pas à mon Chainse,
Sire Chevalier.

Alius:

Et Rogier s'amie apele,
Si l'a par la Chainse pris.

Le Roman de Garin:

Qui plus est blanche que nul pans de Cheinsil.

Rursum:

Dras de Cheinsil li ont fet endosser,
Chemises, et braies, chauges de pailles clerc.

Alio loco:

De fil de soie le restreint et cousi,
Si l'envelope el pendant d'un Cheinsil.

Le Roman de la Violette MS:

Enfa vint chantant la pucele,
Qui mult ier avenant, et bele,
Mais n'ot vestu c'un Chaisel blanc.

Infra:

Et tert ses iols et sa veue,
Que il avoit tot plain de sanc,
La pucelle son Chainse blanc.

[*] Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1:

..... Une damoiselle
En un Chainsil moult achemée
Acourut toute eschavelée.

Vetus Poeta MS:

Un Chainse grant et délié
Ot vestu la pras, la cortoise,
Qui traînait plus d'une toise.]

CHEINCERIE. Usatica MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Chincherie une fois par an 2. den.*

† Prædictarum harumce vocum omnium originem reteggit, applaudente Menagio in Dictionario Etymol. Gall. ad vocem *Chemise*, Scaliger in Paulum Festi abbreviatorem ad vocem *Supparus*, ubi ait: *Camisiam* usurpat Paulus; verbum suæ ætatis ac suorum hominum elegantia dignum. *Cama* est barbarum vocabulum: id significat Lectum; hodieque in idiotismo suo retinent Hispani: *Camas* enim lectum vocant. Ab eo tunicam lineam nocturnam vocarunt *Camisiam*. Auctor Isidorus et ipse Hispanus. Vossius *Camisiam* a Gallico *Chemise* ductam credit, sed errat eodem Menagio judice loco citato.

* CAMISELLA, Habitus mutatio, Gall. *Déguisement*. Stat. ord. S. Joan. Hierosol. ann. 1584. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 1879: *Eandem penam antianitatis incurrat, qui larvas seu Camisellas fecerit.*

* CAMISIUS, CAMISSIA, CAMIZIA. Vide supra in *Camisa*.

* CAMISUS. [Ut *GAMISA*: « duo *Camisi* cum duobus amittis. (Inv. card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457. » — « Unus alius *camisus* cum amittu suo de tella subtili. ibid.) »]

CAMIUM. Vide *Cambium* in *Cambiare*. CAMIX. Vide in *Camisa*.

† CAMIXIA, pro *Camisa*. Locum vide in *Bracæ* post *Bracæ*.

† CAMIXTUS. Vide *Comixius*.

CAMLWRW, Mulctatio, forisfactum, Wallis et Boxhornio. Occurrit in Legibus Hoëli Boni Regis Walliæ cap. 24.

CAMMA. Vide *Camba* 1.

† CAMMENATA. Vide *Caminata*.

* CAMMEUS. [Gallice *camée*: « Gaspari Tozzoli... ratione certarum corniolarum ac *Camneorum*. (Mandam. camer. apost. 1472. 28. jan. fol. 19.) »]

* CAMMIES. Charta apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 26: *Cum donato episcopo Joseph de artifice malleatoris nostro Aletto, ut cum sibi tempus ad serviendum Cammiedibus, de episcopo asserat, Ubi Meichelbeckus leg. suspicatur, Cunctis diebus; alii opera servilia ædium interpretantur.*

CAMOCA, CAMUCUM, Panni serici vel pretiosioris species. Monasticum Anglic. tom. 3. part. 2. pag. 81: *Unum vestimentum pro ferialibus diebus: album de Camoca, cum casula.* Pag. 86: *Unum mantellum... de Camoca duplici cum alba taffatin.* Paulus Venetus lib. 2. de Regionibus Oriental. cap. 14: *Quibus singulis Rex donat aureas zonas magni valoris, et calciamenta de Camuco parata, filo consuta argenteo, etc.* Lege *camuca*. [Inventar. ornament. et Reliq. Eccles. Noviom. ann. 1419. ex Archivio ejusdem: *Item,*

una pecia panni de Camocas.] Malaxus in Hist. Patriarch.: Ἐγείριζε καπίστρον ἐνδύμιόν με τὸν καρούχην, καὶ μανθὴ μὲ τοὺς ποταμούς. Computum Stephani de Fontana Argentarii Regii ann. 1351: Pour 62 aunes de Camocas blanc et vermeil pour faire cotes blanches, surcos et manteaux, etc. Camocas d'Outremere, apud eundem. Velvet Camocas, in Regesto Peagiorum Bapalmæ MS. Froissart. 2. vol. cap. 74: Il sont vestus de veloux et de Camocas fourrez de vair et de gris. Vide Oct. Ferrarium in Camoccia. [* Murator. Antiq. Italic. vol. 2. col. 417. B. Glossar. med. Græcit. col. 564: Καρούχην, Pannus sericus sive ex bombyce confectus et more Damasceno contextus, Italis Damasco, nostris olim Camocas, hodie etiamnum Mocade.]

* CAMOCATUS, CAMOSCATUS, ut Camoca Panni serici vel pretiosioris species. Lit. Caroli V. reg. Franc. ann. 1367: Item quod nulla ipsarum (mulierum) audeat portare in suis mantellis, vel aliis vestibus aliquas federatas pannorum fratorum, vel de Camocato. Stat. Ast. ubi de Intrat. portar. Camocati de saia solvant pro qualibet libra ponderis libras aciv. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1325. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7: Item una casula, una Dalmatica et una tunica de Camoscato nigro, gutato gutis albis pro officio defunctorum. Charta ann. 1382. ex Tabul. Montis-major. Pontius donavit... casulam panni rubei brocati de auro, nuncupato Camochat. Camoisser vero et Camoisier, Alumtam, allamve pellem more pellium rupicaprarum præparare sonat, in fallor, in Stat. ann. 1390. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 565. art. 10: Que nulz ne puist Camoisser basane. Que nulle basenne ne soit Camoisie, in aliis Stat. art. 6. ex Lib. rub. fol. mag. domus publ. Abbavil. At Camosé, idem videtur quod Cælatus, sculptus, Gall. Ciselé, in Comput. ann. 1433. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 1260: Une coupe d'argent dorée, hachée et Camosée. Unde Camoisie, pro Saucius, vulneribus affectus, apud Garrin. in Poemate:

A ses herberges li Loherans s'en vint,
Camoisic ot et la bouche et le vis,
De leus en leus li sans vermeus en ist.

* [« Pro tribus peciis Camocati albi. (Mandat. camer. apostol. arch. vatic. an. 1417-21. f. 66.) »]

CAMOCOCIA, Ruplicaper, Gall. Chamois. Declarationes Congregat. S. Justinæ Casinensis ad cap. 55. Regulæ S. Benedicti: Prohibemus autem usum pellium caprarum aut Camocciarum, aliarumve huius generis quaruncunque, etc.

† CAMOMILLA, Græc. χαμαίμηλον, Lat. Chamæmelum, Gallice Camomille. Herba genus unde oleum exprimitur: hinc Oleum Camomille, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 524. col. 2. Pseudomacer lib. 2. cap. 15:

Anthemidem magis commendat laudibus autor Asclepius: Chamæmelum, quam nos, vel Camomillam, Dicimus. Hæc multum redolens est, et brevis herba; Herba tam similis, quam justo nomine vulgus Dicit Amariscam, quod foetet et sit amara, Ut collata sibi vix discernatur odore.

Quem in locum Cornuarii: Anthemis herba, Chamæmelum, quasi humile malum appellata est: quoniam, ut ait Plinius, odorem mali habet. Camomillæ autem appellatio vulgaris est, ex Græca corrupta.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: Camomilla, Vignoche, une herbe.

* CAMORIA, Morbus equinus, f. mucosus, Gall. Morve. Mirac. S. Dunstani

tom. 7. Maii pag. 815. col. 1: Equum, quem pestis, quam Camoriam vocant, ad mortem fere affixerat, incolumen restituit.

CAMPAGUS, Genus calceamenti, quod Regibus et Imperatoribus adscribunt Trebellius in Gallienis, et Capitolinus in Maximino juniore: Pretoribus et Palatinis Scholias Juliani Antecessoris in Constit. 17. cap. 63. qui Campacos vocat: denique quibusvis aliis, atque adeo ipsis militibus, Chronicon Alexandrinum pag. 666. [* Campagi militares in Edict. Dioclet. Vide Forcellinum.]

Postmodum summorum Pontificum proprium fuit. Hypomesticum de Anastasio Apocrisiario: Et uno ex Campagis ejus, id est, caligis, quos nullus alius inter homines portat, nisi sanctus Papa Romanus. Hinc legitimus apud Anastasium in Stephano IV. de degradatione Constantini, apostolicæ sedis invasoris, agentem: Maurianum Subdiaconum orarium de ejus collo abstulisse, et ante pedes ejus projecisse, et Compages (leg. Campagos) ipsius abscondisse. Idem mendum occurrit in Glossis MSS: Compages, sandulium. Hist. de Exilio S. Martini PP. et Martyris: Cum ergo incidisset psuchion beati viri Excubitor, et corrigiam Campagiorum ejus, statim tradidit eum Sacellarius Præfecto urbis, etc. Georgius Metochita Orat. 1. historica ait, Michaëlem Cerularium Patr. Constantinopol. sibi arrogasse calceos phœniceos ἐρυθροβαρεῖς, qui soli summo Pontifici competebant. Id ipsum tradit auctor Dialogi de Process. Spiritus S. editus sub nomine Maximi Margunii, scribens, Michaëlem ab Ecclesia Romana secessisse, διὰ τὸ ἱμῖρεσθαι αὐτὸν ἐκβαλεῖν τὰ κοκκοβαρεῖ πέδιλα, καὶ κολυόμενον ὑπὸ τοῦ παπᾶ τῆς Ρώμης, ὡς αὐτοῦ μόνου ἔχοντος ἑρυσίαν ἐγκαλλωπίζεσθαι τούτοις, καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις τῶν Πατριαρχῶν ἔξεῖναι τοῦτο ποιεῖν. Denique Balsamon in Meditat. de Patriarch. privileg. pag. 451. de Patriarch. Constantinopol.: οὕτε γὰρ τῶ τῆς βασιλείας λόρῳ κατὰ τὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου νομιζόμενον θέσπισμα καταστήσεται οὐδὲ κοκκοβαρεῖς πέδιλοι κατὰ τὸ τυποῦν θεατροῦσται, etc. [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 565.]

Utebantur præterea Campagis Diaconi Romani, Cardinales nempe Diaconatus ordine donati, vel quibus id juris a summo Pontifice indultum erat. Papias: Campage, (leg. Campagi) genus calceamenti, quo utebantur Diacones Romani, vel quibus a Pontifice licentia daretur, cæteri non. [* Hæc in cod. reg. 7609. ut ex Gregorio, cujus locus est infra.] Concilium Tolet. IV: Campagis vero calceari absque Apostolica licentia non permittitur Diaconis, sicut et mappulis uti, absque ejus auctoritate, quibuslibet Clericis conceditur. Gregor. M. lib. 7. Indict. 1. Epist. 28: Pervenit ad nos, quod Diaconus Ecclesiæ Catinensis calceatus Campagis procedere præsumpsisset.

Omniū deinde fuit Episcoporum. Theodulfus lib. 5. Carm. Episcoporum ornatum describens:

Linea erusque pedesque tegant talaria, ut apte,
Qui super, addatur, Campagus ipse decens.

Ordo Romanus in Ordinatione Episcopi secundum Gallorum institutiones: Et induant ipsum Electum Campagos, sandalia, manicas, Dalmaticam, planetam. Ubi editi libri Cambagos habent.

Interdum etiam Abbatum, quibus Episcoporum ornatus a summo Pontifice concedebatur. Bulla Urbani II. PP. ad Hugonem Abbat. Clun. pag. 517:

Dalmaticæ, Campagorum, chirothecarum, et mitræ usum... tibi concedimus. Adde Chronicon Benevent. S. Sophiæ pag. 683. Vide Salmasium ad Inscript. Herodis Attici pag. 102. ex Joanne Gazensi.

GAMBAGUS scribitur, pro Campagus, in Ordine ad consecrandum Episcopum, in Cod. Thuano n. 773. quasi vox deducatur a Gamba, quod crura tegat. Vide Gamba et Gamacha.

CAMPAGUS, perperam pro Campagus, non semel occurrit in Bullario Casinensi tom. 1. pag. 15. 29. tom. 2. pag. 246. etc. Vocis porro Campagus etymon, a Gr. γαμπή, i. Crura, deducunt quidam, quod crura teget. Vide Gamba.

CAMPALE BELLUM. Vide Bellum.

† CAMPALIS LEX. Vide Lex.

1. CAMPANA. Papias. Campana, ponderatio. Hæc tamen 2. lances non habet; sed est virga signata libris et unciiis. Unicuique autem ponderi certus est modus propriis nominibus designatus, dicta, quia prius in Campana reperta est. [MS. Bituric. pro Campana, legit Campania.] [* et vago pondera mensurata, addit post unciiis Glossar. in cod. reg. 7644. et Isidor. Origin. lib. 16. cap. 25. sect. 6. et 7.] Eadem ferme Isidorus lib. 16. cap. 24. Anastasius Biblioth. in Versione Vitæ S. Joannis Eleemosynarii, scriptæ a Leontio Episcopo, cap. 1. n. 6: Non permisit mensuram qualemcunque, vel pondus parvum vel magnum in tota civitate: sed omnia in una Campana statera, modio et artabe, vendere et emere contestabatur. Vide Glossar. Meursii in Καμπανός, [* et Cangii Glossar. med. Græcit. col. 565.]

2. CAMPANA, CAMPANUM, Tintinnabulum æreum, quo Occidentales Latini utuntur ad populum in Ecclesiam convocandum. Tintinnabulis vero usos veteres ad danda rerum aliarum signa vel ad homines convocandos, pluribus docent Hadrianus Junius lib. 3. Animadversion. cap. 11. Casaubonus in Suetonii August. cap. 91. Rhodiginus lib. 19. cap. 11. Polydor. Virg. de Invent. rer. lib. 3. cap. 18. Baron. ann. 58. n. 104. Hæftenus lib. 7. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 3. § 3. Cardin. Bona lib. 1. Rer. Liturgic. cap. 22. num. 4. et alii. Vide Cloca 2. et Glocca.

CAMPANA. Anastasius Bibl. in Steph. III: Idem Beatissimus Papa fecit super Basilicam B. Petri Apost. turrem, quam ex parte inauravit, et ex parte argento vestivit, in qua tres posuit Campanas, quæ clerum et populum ad officium Dei convocarent. In Leone VI: Fecit ibi ipsum campanile, et posuit Campanam cum malleo æreo. Albertus Aquensis lib. 6. cap. 40: Sic divino decenter obsequio restaurato a duce Catholico, Christianisque principibus, Campanas ex ære cæterisque metallis fieri jusserunt, quarum signum Fratres dum cuperent, mox ad Ecclesiam, laudes Psalmorum Missarumque vota celebraturi festinant, et populus hæc auditurus una properaret: non enim hujusmodi soni aut signa visa vel audita sunt ante hos dies in Jerusalem. Occurrit apud Bedam lib. 4. Hist. Eccl. cap. 23. in Vita S. Lupi Trecentis. [* Chronicon Fontanell. ap. Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 284. lin. 24.], etc.

CAMPANUM, neutro genere. Papias: Campanum, genus æris, a Campana. Abbo de Bellis Paris. lib. 2: Templorum Campana boant. Monachus Sangallensis de Carolo M. lib. 1. cap. 31: Erat autem alius opifex in omni opere æris et vitri cunctis excellentior. Cumque Tancho Monachus S. Galli Campanum optimum

conflaret, et ejus sonitum Imperator non mediocriter miraretur, dixit ille præstantissimus in ære Magister: Domine Imperator, jube mihi cuprum multum adferri, et eccoquam illud ad purum, et in viceni stanni mihi opus est de argento dari, saltem centum libras, et fundo tibi tale Campanum ut istud in ejus comparatione sit mutum, etc. Walafridus Strabo lib. 2. de Miracul. S. Galli cap. 4: Ecclesie Campanum insonuit. Adde cap. 11. Hist. de Fratrib. conscriptis tom. 2. Alaman. Goldasti: Campanum quoque miræ magnitudinis et eximie sonoritalis loco contraxit. Utuntur etiam Acta Murensis Monasterii pag. 9. Auctor Vitæ S. Pirminii n. 29. etc. Occitani Campano dicunt.

Campana autem proprie est illa, quæ in turribus appensa est, ut observat Beletus cap. 86. et ex eo Durandus.

Tradunt Campanas a Paulino, Nolano in Campania Italica Episcopo, primum inventas, indeque non semel Scriptoribus Notas appellatas: vel sane Paulinum earum usum in Ecclesiam invexisse, cum priscis Latinis Græcisque longe antea esset notus, uti supra indicatum. Alii, ut Panvinius et Polydorus Virgilius, harum inventionem Sabinianno PP. adscribunt, nullo uterque fundamento certo fulti. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 142: Signa, quæ nunc per Campanas dantur, olim per tubas dabantur. Hæc vasa primum in Nola Campaniæ sunt reperta, unde sic dicta. Majora quippe vasa dicuntur Campanæ, a Campaniæ regione: minoræ Notæ a civitate Nola Campaniæ. Eadem habet Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 5. [Johannes de Janua: Campana dicitur a Campaniæ provincia, quia ejus usus primum ibi repertus est (vel potius in Ecclesiam introductus). Inde Campanula et Campanella, ambo diminut. inde etiam Campanarius, qui facit Campanas, Campanaria ejus usor, vel quæ Campanas facit, et hoc Campanile, turris in qua morantur Campanæ.] Flodoardus de Pontificib. Roman. in Stephano II:

Abre tubas fuso attollit, quibus agrina plebis
Admonet laudes et vota referro Tonant.

CAMPANAS BAPTIZARI, dicimus, huic dicatas usui, quas benedicere et ungere, eisque nomen imponere solet Ecclesia Romana: quam benedictionem Baptismi nomine indigitare solent Scriptores, non quod revera baptizentur campanæ eo baptismo, quo remissio peccatorum confertur; sed quia præcipuæ, quæ in puerorum baptismo observantur, ceremoniæ, in iis benedicendis peragantur: unde non tam baptismus, quam baptismi signum, seu symbolum, iis confertur, quemadmodum etiam Ecclesiis, quæ baptizari dicuntur ab Ivone Carnotensi Episcopo de Sacrament. dedicat. cum primum dedicantur. Helgaudus in Roberto Rege: Signa quinque: unum ex his mirabile, in quo duo millenaria metalli et sexcentæ libræ fuerunt, cui imprimi jussit signum Baptismi de oleo et chrymate facti, sicut Ordo depositi Ecclesiasticus, et ut vocaretur Robertus, attribueret Spiritus sanctus. [Sebastianus Perusinus in Vita B. Columbæ Reatinæ, tom. 5. Maii pag. 398: Eam (Campanam) sollemniter et devote Baptizavit, sacrauit Deo, ac benedicens Claram Columbam intulavit.] Vide Chronicon Abbat. S. Trudonis lib. 9. pag. 460. [** Ad Episcopos spectare benedictionem campanarum monet et exemplis firmat Alteserra de Juridict. Ecclesiast. pag. 56. lib. 2. cap.

5. Leonem III. PP. in Saxonia capellam quandam consecravisse ibique Campanulam reliquisse scribit Henric. de Herfordia ad ann. Christ. 804.]

Exstat formula baptizandi campanas in Ordine Romano, cujus auctorem antiquissimum esse constat, ex quo, inquit Alcuinus, novum videri non debet Campanas benedici et ungi, eisque nomen imponi. Quod vero in Capitulari Caroli M. ann. 787. [** 789.] cap. 18. campanæ quæ Cloacæ, ibi dicuntur, baptizari ventantur, recte ait Amerbachius prohiberi superstitionem, non vero legitimam et Ecclesiasticam benedictionem. Sed et virorum aut mulierum nomina indi solere campanis, notum ex Helgaudo. Ingulfus: Fecit ipse fieri duas magnas Campanas, quas Bartholomæum et Bettelinum cognominavit... et duas minores, quas Pegam et Begam appellavit. Chronicon Montis-Sereni ann. 1206: Campanam de 50. centenariis fudit, quam Helmbertus Havelbergensis Episcopus consecravit, Petronellam nominans. Vide Institut. Capituli Cisterciens. distinct. 2. cap. 8. et Delrium lib. 6. Disquisit. magic. cap. 2. sub fin. Est et hoc notandum, quod de Ecclesiis campanis habet Letaldus Mon. lib. de Miracul. S. Maximini Abb. Micicenis. n. 3: Signum usibus Ecclesiæ præparari jusserat, quod secundum quorundam morem per tectum Ecclesiæ elevatum est.

CAMPANARUM USUS in Ecclesia Orientali prorsus ignotus fuit priscis temporibus, in qua populus percussis malleo tabulis ligneis ad preces et officia divina convocari solebat. Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 77: Unde cum omnes alii Orientales Prælati, exceptis dumtaxat Latinis, annulis et mitris Pontificalibus non utantur, nec baculos Pastorales gestent in manibus, nec usum habeant Campanarum; sed percussis baculo vel malleo tabulis populum ad Ecclesiam soliti sunt congregare, hi Maronitæ, in signum obedientiæ, consuetudines et ritus observant Latinorum. Liber Miraculorum S. Anastasii Martyris: Τάτα ἕρα ξύλα σηµάναντες, συνθροίσθησαν ἅπαντες ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ. Synaxaria ad undecimum diem Septemb. in S. Euphrosyno: Ὡς τὸ ἔθλον ἐκρουσε τῆς ἑορθῆς ἡµονῶδας, etc. Id multis præterea adstruit Leo Allatius in Dissert. de recentiorum Græcorum templis pag. 104. et seq. etsi fateatur, probetque id ex Michaelæ Psello et Pachymere lib. 7. cap. 5. lib. 9. cap. 5. 10. cui οἱ τῆς ἐκκλησίας συνακτῆραι κώδωνες dicuntur, postremis saltem temporibus, campanas in usu fuisse apud Græcos, quem accepisse a Venetis sub ann. 874. auctor est Andreas Dandulus in Chron. MS. et ex eo Sabellicus Ennead. 9. lib. 1. [Hinc Balsam. de convoc. ad sedes sacras κερπάναν describit σηµαντήριον μετακλήσεως τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς ναοὺς.] Vide Gabrielem Sionitam et Joann. Hesronitam in Tractatu de nonnullis Orientalium urbibus scripto Geogr. Nubiens. cap. 6. [** Glossar. med. Græcit. col. 565. col. 774. voce Κώδωνες, col. 1025. voce ἔθλον, col. 1359. voce Σηµαντήριον, col. 1477. voce Σηµβόλον.]

CAMPANARUM SUCCINCTIO, cum feria 4. majoris hebdomadæ campanarum funes in altum tolluntur, ut earum cesset pulsatio. Galbertus in Vita Caroli Comitis Flandriæ n. 84: Tertio Kl. April. feria 4. in Succinctioe Campanarum. Leges Ostrogothorum de Jure Ecclesiastico cap. 22: Nunc ingredietur paschalis die Mercurii, muta hebdomada, quando Campanæ astringuntur. Vide Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 876.

Campanarum sonitum intermissum in luctu colligitur ex Matth. Paris ann. 1172. pag. 88.

CAMPANARUM PULSATIIONEM Presbyteros spectasse ex Capitulari Episcoporum. [** Aquis. ann. 801. Pertz. vol. Leg. 1. pag. 87.] cap. 8. et ex Capit. Caroli M. lib. 6. cap. 168. [** 171.] colligitur, ubi statuitur, ut Sacerdotes Signa Ecclesiarum sonent, vel tangant hortis canonicis, et competentibus: sed et Amalarius lib. 3. cap. 1. hoc officium a Presbytero non esse subterfugiendum ait. Certe in Ecclesiis Cathedralibus illud Presbyteros quosdam spectat, quos inde Clotemmannos vocant, ut in Ecclesia Ambianensi. Vide mox Campanarius. [** Chart. Gotfrid. episc. Mindens. ann. 1312. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 10. pag. 59: Domum quandam... vendidimus... Wylhelmo sacerdote altaris S. Laurentii in ecclesia nostra Mindensi, cum conditionibus infra scriptis, videlicet quod ipse et sui successores in perpetuum debeant providere ut due majores Campanæ pulsantur in certis festivitibus, etc. Chart. ann. 1322. ibid. pag. 88: Camerariis et Campanariis solidus et Scholaribus solidus, ut ipsi cum magnis Campanis adjuvent pulsare, cantantur in organis den. 4. etc.]

CAMPANARUM PULSATIO, in adventu Episcoporum et Abbatum in Ecclesias, quæ iis subditæ sunt, in Charta compositionis inter Archiepiscopum Cantuariensem et Abbat. S. Aug. Cantuar. apud Willelm. Thorn. pag. 1882. 1883. Vide V. Compilat. Decretor. tit. 6. cap. 1. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 164. 334. et Matth. Paris ann. 1245. pag. 463. Idem Paris ann. 1240. ait, Ricardum Regem Angliæ Accone in Campanarum classico et cantu Ecclesiastico receptum fuisse. Le Roman de Garin MS:

Li Loherans à nostre Dame vint,
Et la Roine moult grant joie li fist,
Li Seint sonnerent tost contraeval Paris
Nes Dex tonant n'i poit-on oir.

Vide Gregorium Turon. lib. 6. cap. 11. Rigordum pag. 65. Henricum Huntingdon. lib. 7. cap. 381. Matth. Westmonast. pag. 311. 312. 316. Willelmum Neubrig. lib. 3. cap. 19. Concilium Ravenense ann. 1314. cap. 6. Joannem Monachum lib. 1. Hist. Gaufredi Ducis Normann. pag. 21. Alexandrum Abbatem Cellesinum lib. 3. de Vita Rogerii Regis Siciliæ cap. 9. Levoldum Northovium in Chronico Markano pag. 29. Chronicon Hannoniense vetus 3. vol. cap. 25. Pachymere lib. 7. cap. 5. Sguropolium in Histor. Concilii Florent. sect. 4. cap. 12. Froissart. 1. vol. cap. 104. Monstrelletum 1 vol. cap. 107. 202. August. Thuanum lib. 3. Hist. pag. 387. ult. Edit. etc.

* Campanas pulsari pro fructibus terræ, ut pro iis scilicet conservandis populus oret, præcipiunt Stat. synod. eccl. Carcass. ann. 1321. ex Cod. reg. 1613: Quod sacerdotes parochiales faciant seu fieri faciant unam pulsationem cum duabus campanis simul inter meridiem et nonam qualibet die, a festo Inventionis sanctæ Crucis usque ad festum Exaltationis sanctæ Crucis, pro fructibus terræ conservandis et dandis, et dicant aliquas preces, et injungant parochianis suis quod tunc dicant semel Pater noster et Ave Maria. Lit. remiss. ann. 1468. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 72: Le Dimanche viij. jour du mois de May, pour ce que le temps estoit froit et disposé à la glace,.... le supplicant vigneron acompagné d'un autre vigneron et autres se disposerent pour prier et louer Dieu, de ater en l'église de Giraumont sonner les

Cloches, comme on fait souvant au pais environ, mesmement où il y a vignes, quant on voit le temps disposé à froidure ou autrement.

* *Campanulam* pulsabat clericus præeundo rectori ecclesie infirmos visitanti, ut discimus ex Reg. visitat. Odonis archiep. Rotomag. Cod. reg. 1245. fol. 442: *Presbiter parochialis de Novo-mercato nequibat habere clericum seu servientem delaturum Campanulam pro villam, dum ipse infirmos visitabat... Injuncimus priori quod servitorem hujusmodi dicto presbitero inveniret.*

* *Campanam pulsare ad martellum*, id est, iteratis et vibratis ictibus, nostris *Sonner le tocsin*, in Charta ann. 1330. ex Tabul. Massil.

Tradit Continuatur Nangii ann. 1378. Carolus IV. Imperatorem, cum in Galliam venit, nullo campanarum sonitu exceptum in urbibus, quod id sit signum domini: *Et est assavoir, que en ladite ville, et semblablement par toutes les autres villes, où il a esté, tant en venant à Paris, comme en son retour, il n'a esté receu en quelque Eglise à procession, ne cloches sonnées à son venir, ne fait aucun signe de quelque domination ne seigneurie, comme à nul autre, que au Roy, ou à ceux, qui ont la cause de lui, n'appartienne à estre fait au Royaume de France.*

CAMPANAS Pulsare in detestationem violatorum Pacis, in Concilio Monspeiliensi ann. 1214. cap. 41. tanquam scilicet ab Ecclesia excommunicatorum. Ita ad felicia nuntia campanas pulsatas scribit idem Willelmus Neubrigensis lib. 2. cap. 33. 34.

CAMPANA BANNALIS, apud Hocsemium in Hugone Episc. Leod. cap. 23. et 27. dicitur illa, quæ in turribus urbcis, quas *Berfreda* vocant, pendet, quæ recensetur inter jura Communie: sic appellata, quod cum pulsatur, quicumque intra *Bannum*, seu districtum urbis commorantur, ad conventus publicos ire teneantur: *Campana, quæ populum solet ad conveniendum urgere*, inquit Radulphus de Diceto ann. 1191. Charta Communie Tornacensis ann. 1187: *Præterea eisdem hominibus concessimus, ut Campanam habeant in civitate in loco idoneo ad pulsandum ad voluntatem eorum pro negotiis villæ. Libertates concessæ urbi Riomensis in Arvernensis a Philippo Rege Franc. ann. 1345: Concedimus, quod possint... habere ibidem quandam Campanam pro facto et congregatione dicti Consulatus.* Charta Caroli Comitis Vadensis pro manumissione servorum ejusdem Comitatus 9. April. 1311. ex 47. Regesto Tabularii Regii num. 118: *Et voulons, que les Bourgeois de ladite ville commune ou bantlieue bannir au son de la Campana, si li cas de bannir s'y offre.* Le Roman d'Aubery MS.:

La Banchoche retenti et sonna,
Et la quemunge toute s'appareilla.

Banchoche, in veteri Charta apud Haræum in Castellanis Islensibus pag. 141. Joannes abbas Laudunensis in Speculo Histor. MS. scripto ann. 1338. lib. 12. cap. 26: *Et fist sonner la Banchoche, et le peuple assembler pour aller combattre. Cloche du Ban*, in Chronico Flandr. cap. 95. *Cloche du Belefroy*, cap. 112. et in Consuet. locali Ambian. cap. 19. Motbel, Saxonibus, qua solebat conventus, qui *Folcmote* dicitur, indicia a voce mot, conventus, et bell. campana, in Legibus Edwardi Confess. cap. 35. *Cam-*

pana Communitatis, apud Continuatur. Nangii ann. 1358. *Campana Communie*, in Chronico Andrensi ann. 1179. ubi describit, ut Hesdiniensibus ob rebellionem *reipublicæ* seu Communie dignitas ablata fuerit a Philippo Augusto, qui præcipuam illius notam *Campanam Communie apud Ariam transmisit*. Ita ob seditionem quamdam Laudunenses privati fuerunt jure Communie, *Campana, sigillo, ac arca publica*, Aresto ann. 1295. quod habetur in Regesto Parlam. B. fol. 108. Sic etiam Ypresibus olim a Rege Philippo Valesio adempto jure Communie ann. 1328. campana a *Belfredo* ablata legitur in Chron. Flandr. cap. 67: *Commanderent, que tous ceux de la ville leur apportassent leurs armeures, et ils le firent: puis abatirent leur Cloche, qui pendoit au Belefroy.* [* Frider. II. Imperat. Cassatio Communie Ameracensis ann. 1226. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 257: *Quod Campana seu Campanæ et Campanile, quod Bierfrois dicitur, et Communia quam pacem nominant, vel quocumque alio nomine pallietur, in eadem civitate tollantur et destruantur.*] [Simili modo Dux Andegav. apud Lafallium tom. 1. Annal. Tolos. Probat. pag. 105. decernit: *Quod (Montispessuli) Consules seu Consilarii ac Universitas dictæ villæ nullis unquam temporibus possint Campanam communem habere, nec etiam campanillum.*] Ad ejusmodi *Campanas Bannales* spectant, quæ habet Ditmarus lib. 6. pag. 63: *Audiens in urbe proxima... Campanas cives ad bellum sonitu hortantes; nam cum hostes ingruunt, aut conspiciuntur, pulsantur campanæ istæ. Adde Will. Neubrigensem lib. 2. cap. 35. [* Skraa nova Susatensis cap. 27. Gramaye in Taxandria cap. 3. pag. 3: In civitate Sylva ducis dicta, in turri ædis D. Johannis est major Campana, quam Bannalem vocant cujus est inscriptio secul. XV. fusæ:*

Nuntio plectentes pravos ignesque tuendos.

Vide *Ignitegium.*]

CAMPANA DUPLA. Vide *Nota*.

CAMPANA FUGITIVA. Vide Giralduum in Topogr. Hibern. dist. 2. cap. 33.

CAMPANÆ BAJULÆ, quæ præ manibus haberi et deferri possunt. Silvester Giralduus in Topogr. Hibern. eodem cap. 33: *Hoc etiam non prætereundum puto, quod Campanas Bajulas, baculosque Sanctorum in superiore parte recurvos, auro et argento vel ære contextos, in magna reverentia tam Hiberniæ et Scotiæ, quam Gwalliæ populus et Clerus habere solent; ita ut sacramenta super hæc longe magis, quam super Evangelia et præstare ve-reantur, et pejerare.* Adde eundem in Itinerar. Cambriæ lib. 1. cap. 1. et 2.

* CAMPANA BIBITORUM, Cujus appellationis rationem docet Anonym. Ticin. in Laud. Papie apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 29: *Omni sero post signum salutationis Virginis Mariæ, mediante aliquo intervallo, pulsatur Campana, quæ dicitur Bibitorum, eo quod prohibeat ulterius bibere in tabernis, aut apertas esse tabernas.* Ejusdem originis est, quippe quæ ad eundem finem pulsatur, campanæ nomenclatura, quam *Vignerum* appellant Insulenses; ubi *Vignerum*, idem est atque caupo, Gall. *Cabaretier*. *Wingron* habent Statuta Mss. ann. 1361. eocl. S. Petri Insul.: *Item que ly bougons soit boutés assés tost apres Wingron del heure que on poroit venir du pont de Fius jusques à le maison.*

* CAMPANÆ CONSILIUM, Quod *campane*

pulsatione convocetur, sic dictum Consilium communie seu civitatis. Constit. Senens. ann. 1288. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 85: *Et de prædictis vel aliquo prædictorum non possit potestas absolvi, vel aliquis alius officialis communis Senensis causa necessitatis, vel aliqua evidenti utilitate per Consilium generale Campanæ communis Senensis vel populi... Cum consilio, licentia et concordia quatuor partium Consilii Campanæ communis Senensis.*

* CAMPANA FERREA, in ant. Lib. tradit. apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 126: *Campanas duas, una ærea et alia ferrea.*

CAMPANÆ MANUALES PRO MORTUIS, in Concilio Mertonensi ann. 1300. cap. 4. et in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 333.

* Antiquior est hic usus; conspicitur enim in veteribus auleis Guillelmi Bastardi Bajocensis homo portans hujusmodi campanulam pro funere Eduardi regis Angliæ. Vide Antiq. Gall. D. de Montfavcon.

* De usu Campanularum in vestitu honoratorum multa congescit Westphal. Monum. Cimbric. vol. 2. præfat. pag. 62. not. 1.

CAMPANELLUM, Campanula, tintinnabulum, in Hist. Cortusiorum lib. 10. cap. 2: *Est vero Antonius, cujus nomine porci portant Campanella.*

CAMPANETTA, Eadem notione. Vide in *Cascaviellus*.

† CAMPANELLA, Idem. Charta Odonis Abb. S. Dionysii anni 1231. e. Cod. MS. B. Mariæ de Argentolio: *Statuimus quod fratres ibi manentes pro pitantia de Campanella refectorii comparanda habeant singulis diebus tres solidos: ubi pitantia dicitur de Campanella, ni fallor, quod campanellæ sonitu fratres convocentur ad pitantiam seu refectorium.*

† CAMPANELA. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 327: *Fieri curavit tres Campanellas in choro dictæ Ecclesie.*

CAMPANARIUM, Turris Ecclesie, in qua campana pendet. *Campanaria turris*, Willelmo Armorico in Philippo Augusto ann. 1219. Leo Ost. lib. 3. cap. 28: *In ejus quoque fronte prope valvas Ecclesie de quadratis et maximis saxis mirificam arcem, quæ vulgo Campanarium nuncupatur, erexit.* Utuntur Monachus Sangall. lib. 1. cap. 31. [* 29] Vita Hugon. Abbatis Cluniac. pag. 426. Honorius August. lib. 1. cap. 44. et alii passim. Anonymus de Locis SS. pag. 8: *Ἐχει καὶ καμπανάριον ὀραϊτότατον κεκλιμένον κατὰ τὸν ἄγιον ναβόν.*

In summitate crucis, quæ campanario vulgo imponitur, galli gallinacei effingi solet figura, quæ Ecclesiarum rectores vigilantie admoneat. Quippe, ut ait Honorius August. lib. 1. cap. 144: *Per gallum admonetur Presbyter Gallus Dei, ut per campanam dormientes ad Matutinas excitet.* Raynerus contra Valdenses cap. 5: *Mysticum sensum in divinis Scripturis refutant, præcipue in dictis et actis ab Ecclesia traditis: ut quod Gallus super Campanile significat Doctorem.* Ekeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 5: *Duo ex illis ascendunt Campanarium, cujus cacuminis Gallum aureum putantes, etc.* [* Conf. ibid. cap. 3. Pertz. pag. 99. lin. 42.] Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22: *Ictu ruente grandi sono fulminis hoc modo penetratur Ecclesia; Gallus, qui super turri erat, crucem columque, aut dispergit, aut cremat.* Adde Will. Armorico in Philippo Aug. ann. 1219. Ughellum tom. 4. Italiæ Sacræ pag.

735. et Durandum lib. 1. Ration. cap. 1. n. 22. Vide *Ventilogium*.

† CAMPANAL, Eadem notione. Acta SS. April. tom. 3. pag. 460. in Miraculis S. Richardi auctore Angelranno: *His Paschæ in feriis templi Campanal adivit, signi disruptum funem religare rogatus.*

CAMPANILE, Idem quod Campanarium. Joan. de Janua: *Campanile, turris, in qua pendunt campanæ.* Anastasius in Leone IV. PP.: *Fecit ibi ipsum Campanile, et posuit campanam cum malleo æreo, et cruce exaurata.* Occurrit apud Thwrocium, et alios.

* Campanier, in Contin. Guill. Tyrri apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 739: *Et fu veu en Acre un signe cler come espèe du lonc d'une lance et large d'une lune, qui vint devers Orient, et se feri par semblant u Campanier de sainte Crois.* Campaner, in Ch. ann. 1506. ex Lib. nig. S. Petri Abbavil. fol. 108. r°: *Ieculx de ladite confratria porront, se bon leur semble, mettre et poser ungne cloque sur leur hospital, ... ou lieu où ilz avoient fait erigier une forme de Campaner.*

CAMPANARIUS, Custos campanarii, qui campanas pulsare solet: *Campanario*, Joanni Villaneo lib. 11. cap. 92. et Matth. Villaneo lib. 10. cap. 64. Occurrit apud Cæsarium lib. 2. cap. 12. lib. 5. cap. 56. lib. 7. cap. 21. lib. 8. cap. 25. lib. 9. cap. 51. 60. 65. in Synodo Sodorensi tom. 1. Monast. Angl. pag. 716. in Charta Jacobi Archiepiscopi Upsaliensis ann. 1280. apud Joann. Schefferum ad Chronicon Upsaliense, apud Michaelem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 38. etc. Alias, Joanni de Janua, *Campanarius* est is, qui facit campanas.

CAMPANARIUS isti vulgo, in Ecclesiis maxime Cathedralibus, ex ordine Cleri sunt, ut in nostra Ecclesia Ambianensi, ubi *Cloicans*, voce Germanicæ originis appellantur. Concilium Coloniense ann. 1260. can. 8: *Ut Campanarii Ecclesiarum, quorum servitus sive onus circa altare versatur, nunquam absque veste camisialis compareant, firmissime prohibemus.* Vide Excerpta Egberti Archiepiscopi Eborac. cap. 2. et Leges Presbyterorum Northumbrensis cap. 36. Synodus Coloniensis ann. 1300. can. 7: *Prohibemus item, ne deinceps Campanarii in villis et Ecclesiis parochialibus ibidem assumantur, nisi litterati, qui in defectu respondentis ad altare cum camisiis lineis assistant in Missis deserientes Presbytero, ne ministrator careat socio sibi respondente.* Ita etiam Concilium aliud Coloniense ann. 1310. can. 16. [*] In Mindensis Ecclesiæ Diplomatum Campanarii sæpe memorantur plures et inter infimos ecclesiæ ministros. Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 10. pag. 23. 33. Nova Subsid. vol. 11. pag. 240. 242. 273. De officio Campanarii videnda Recensio Statut. eccles. Lubec. cap. 13. apud Westphal. Monum. Cimbric. vol. 2. col. 2433. Statut. Antiq. eccles. Francof. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 1. pag. 28. Statut. eccles. S. Andree Colon. ap. eund. in Nov. Subsid. vol. 2. pag. 138. 177. Vide *Custos* 1.]

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Campanarius, maraglier.* Et quidem ad hujus officium pertinebat campanarum pulsatio. Vide *Cloquemannus* in *Cloca* 2.

* CAMPANARIATUS, Officium campanarii. Statut. antiq. Eccles. Francoford. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 1. pag. 14: *Custos... de campanario Ecclesiæ providebit, et vicariam ipsius confert Campanariatum.* Ibid. pag. 29: *Ego N. juro, quod officium Campanariatum seu*

succustodiae hujus ecclesiæ fideliter exerceam, etc. Vide ap. eund. in nov. Subsid. vol. 3. cap. 173. et vol. 4. pag. 188.]

* CAMPANARIA, Officium campanarii. Conc. Trevir. ann. 1227. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 113: *Item, Campanaria non vendantur, sed gratis alicui honestæ personæ concedantur.*

† CAMPANARIA, Uxor Campanarii, vel quæ facit campanas. Joanni de Janua.

† CAMPANATOR, Idem qui Campanarius, sive sumatur pro eo qui pulsatur, sive pro eo qui facit campanas. Diarium belli Hussitici apud Ludewig. Reliqq. MSS. tom. 6. pag. 157: *Sacerdos quidam Taboriensis, dictus Wanczek cum Hromadka quodam Campanatore... in silvis tempore carnisprivii pro acquirenda civitate Ustix latitant.* Acta SS. April. tom. 2. pag. 710. in Miraculis B. Wernheri: *Joanne Tringk Campanatore, etc.*

† CAMPANISTA, in Vita S. Yvonis inter Acta SS. Maii tom. 4. pag. 598: *Dum Campanista ad Matutinas pulsaret.* Obiituar. MS. Eccl. Morin. fol. 21: *Magistro cantus, vicarius Ecclesiæ... 24. sol. Campanista 4. sol.* [*] Recens. Stat. eccles. Lubec. loco supra laudato: *Subcampanista pro portatione feretri et aliis spectantibus ad suum officium, etc.*

† CAMPANULARE, Pulsare campanulam, in Ordinario Nivern. MS. annorum circiter 400.

† 3. CAMPANA, *Domus Pauper.* Papias MS. Lege et vide *Capanna*.

* 4. CAMPANA, Tumulus honorarius, pegma funebre, Gall. *Catafalque*, quod formam turris referret sic dicta. Cæron. Rom. lib. 1. § 15. cap. 1: *Ordinant (executores) ut fiat pallium aureum pro lecto sub Campana, sive castro doloris, cum lectica, scammis pro intorticiis et vanchis, in quibus sedeat familia.*

* CAMPANARIA, Idem quod infra *Camparia* 3. Vectigal agro impositum, nostris *Champart*. Vide *Campipars*. Bulla Lucii III. PP. ann. 1184. tom. 1. Hist. Sequan. inter Probat. pag. 101: *Tibertus de Montmorel ecclesiam Pintarum, Campanariam et gerbariam, quæ in quosdam homines monasterii faciebat, ... reliquit.* Alia notione, vide supra in *Campana* 2.

† CAMPANEA, CAMPANEUS. Vide *Campania* 1.

1. CAMPANIA, Campestris locus, planus, Italis *Campagna*, Gall. *Campagne*. Gloss. Lat. Græc.: *Campania, πεδία*. Innocentius Gromaticus de Casis litterar.: *Nigriores terras invenies, si in Campaniis fuerit. Campanea loca, apud eundem. Campanea Placentina, apud Ruffinum Monachum Cœnobii S. Sabini.* Gregor. Turon. lib. 7. Hist. cap. 35: *Omnisque phalanga in suburbana urbis Campanica castra metata est.* Idem de Vitis Patrum cap. 7: *In Campaniam illa, quæ a parte Aquilonis habetur haud procul a castro.* Visio sancti Baronti num. 18: *Descendimus in amœnam Campaniam.* Otto Frising. lib. 1. de Gest. Frederici cap. 31: *Maximam venationis copiam habente, sed vomere ac rastris pœne experte Campaniam.* Charta ann. 846. in Tabulario Abb. Belliloci in Lomovicib. num. 49: *Cedimus quoque similiter in illa Campaniam campum unum, et habet fines de uno latere, etc.* [Præceptum Carolmanni ann. 884. apud Mabill. Diplom. pag. 550: *Sunt autem nomina vel situs ipsarum rerum vel villarum ad ipsos servos Dei pertinentium, in primis mansella in gyro Monasterii (S. Germani Autisiod.) sita, et omnes clausi, indomincati, scilicet ille qui adhaeret Monasterio, et Campaniæ, plantæ, habundantia, etc.*

Eadem habentur in Confirmatione bonorum ejusdem Monasterii ann. 874. apud Acherium Spicil. tom. 2. pag. 588.]

* *Champagne*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 35: *Le suppliant entra sur aucuns héritages de son pere environ une Champagne, nommée le Loup pendu.*

CAMPANIÆ nomen Romani olim isti Italice regioni, quæ Neapolim et Capuam habet, attribuere, quod plana sit et campestris, uti scribunt Eustathius ad Dionys. Strabo lib. 5. vetus Interpres Horatii, Festus, et alii. Sic in Gallia, isti Belgicæ parti, quæ Remos et Catalaunum continet, *Campaniæ* appellationem inditam constat post Francorum adventum, eadem de causa, ut et aliis aliquot regionibus planis. Hinc

CAMPANIA REMENSIS, appellatur, apud eundem Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 17. lib. 5. cap. 19. Aimoinum lib. 3. cap. 12. 15. 82. in Vita S. Silvini Episcopi num. 12. et in alia Charta Alcuini apud Mabillonium tom. 5. pag. 177. in vita S. Basili cap. 2. etc. Vide Marlotum in Remensi Metropoli lib. 2. cap. 34. *Campus magnus Remensis*, apud Theganum cap. 16.

CAMPANIA TULLENSIS, apud Fredegar. Schol. cap. 38. Aimoim. lib. 3. cap. 98.

CAMPANIA CATALAUNENSIS, apud eundem Aimoim. lib. 4. cap. 1.

CAMPANIA VOCLADENSIS, in Collect. Hist. apud Canisium tom. 2. Antiq. lect.

CAMPANIA ARCIACENSIS, apud Fredeg. cap. 19.

CAMPANIA MACIACENSIS, apud Aimoim. lib. 3. cap. 87.

* Apud Aimoim. loco laudato legebat, *Marciacensis*; quod emendat D. Bouquet tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 109. legitur ex Codd. Mss. ut apud Fredeg. *Arciacensis*.

CAMPANIA CORDUBENSIS, apud Eulogium lib. 2. MS. Memorial. SS. cap. 9.

† CAMPANIA, nude, Liguria dicitur a planitie camporum, apud Eddium in Vita S. Wilfridi Episc. cap. 27. uti post Valesium probat Mabillonius in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 675. et 691.

CAMPANEA, pro *Campania*, occurrit non semel in Historia Cortusiorum, [et apud Albertinum Mussatum.]

† 2. CAMPANIA, *Supremum navis tabulatum, ex quo velut campu pugnatur*, in Notis ad Vitam S. Raynerii, tom. 3. Junii pag. 466.

† 3. CAMPANIA, Inventarium Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Item, duo panni pro paramento altaris operati ad leones aureos, unde Campaniam rubea est*; hoc est, pannus ipse leonibus distinctus ruber est, Galli diceremus, *d'une étoffe à fond rouge*.

* Area, nostris *Champ*, olim *Champagne*. Inventar. eccl. Camerac. ann. 1371. Ms: *Item sex alii panni nigri pares, quorum Campaniam est de nigro seminata de aquilis et serpentibus argenteis... Item alii duo pares in pavonibus bene rotatis in Campo rubeo... Item deus napes d'aute, un aube et amit pares de six ymagés en Champagne d'or.* Vide *Campus* 8.

† 4. CAMPANIA, Stateræ species. Vide *Campana* 1.

* CAMPANIENSIS, Campanus, Gall. *Champanois*. Annal. Victor. Mss. ad ann. 1214. ubi de prelio Bovin.: *Nuntiatum est regi hostes jam fere cum extremis pugnare, scilicet cum vicecomite Meleduni, et arcubalistariis, et Campaniensibus, qui illa die retrocustodiam faciebant. Infra: Garinus Silvanectensis electus acies or-*

dinavit, in prima ponens Odonem ducem Burgundiae... Item milites Campaniae strenuos et electos clxxx. istos omnes ipse electus posuit in prima acie, quia de eorum probitate, audacia et virtute certus erat.

* **CAMPANILE**, Turricula, ad formam campanarii efficta. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Invenimus unum urceum de auro cum manico et rostro et coperculo ac duobus Campanilibus*. Aliud ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 363: *Campanile unum eboris cum scacchis et merellis cum tabulario parvo ligni*. Alia notione, vide in Campana 2.

† **CAMPANILE**, CAMPANILLUM, CAMPANISTA. Vide Campana 2.

† **CAMPANIUM**, Locus praelii, ut exponit V. Cl. Eccard. in notis ad Leg. Salic. tit. 66. n. 2: *Si quis hominem ingenuum, qui Lege Salica vivit, in hoste in Campanio de companei suorum occiderit... in triplo componat*. Cangius noster paulo aliter explicat, et pro Campanium legit Campaniam, Vide in hac voce.

† **CAMPANULARE**. Vide in Campana 2.

* **CAMPANUS MORBUS**, similis leprae, qui in Campana nascitur. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [*] Verruca, secundum Schol. Cruqu. ap. Horat. Sat. 5. libr. 1. vers. 62.]

† **CAMPARTIUM** [CAMPARDUS.] Vide Campipars.

† **CAMPARE**, Contendere, Modus purgandi se a calumnia seu perjurio. Hierolex. Macri. Vide Campiones.

† 1. **CAMPARIA**, Munus Campanii. Synodus Pergami ann. 1311. rubrica 2. apud Murator. tom. 9. col. 548: *Sancimus quod aliquis clericus, sive ecclesiastica persona, absque Diocessani sui licentia officium publicum... exercere vel suscipere de cetero non presumat, scilicet consultatus, tabellionatus, gastaldus, Campaniarum, vicariatus, vicadominatus, etc.* Vide Campanaria et Campanius.

* 2. **CAMPARIA**, Merces, emolumentum campanii, seu agrorum custodis. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 147. ex Cod. reg. 4622. A: *Campanii non capiant, nec capere possint eorum Campaniam in campis, sed ad domum illorum, qui ipsam dare debuerint*. Pro ipso Campanii officio legitur in Stat. Mutin. rubr. 370. pag. 74. vº: *Per eum districtum per quem Campaniam exercent, etc.* Vide Campanius.

* 3. **CAMPARIA**, Vectigal agro impositum. idem quod Agrarium, Gall. Champart. Charta ann. 1205. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. aevi col. 579: *Vidit Guaschum de Montepulciano stare ibi pro Teutonicis, et colligere datium, et preadimentum, et Campanias, et fructus de donicariis pro comitibus comitatus Senensis... Colligendo inde datium, prendimentum, et Campaniam*. Vide supra Campanaria.

* **CAMPARICIA**, Munus, officium campanii, seu camporum custodis. Stat. Vercel. lib. 4. pag. 70. rº: *Teneatur iudex damnorum datorum facere promittere jurare campanios civitatis et districtus Vercellarum, quando jurabunt eorum Campaniarum, quod, etc.* Vide Campanaria 1.

† **CAMPARIUS**, Qui campos, seu agros servat, et ne vastentur, aut furtis pateant, invigilat: Antonio Nebrissensi, Campevo. Campanaria, quod praestatur Campaniis pro mercede. Charta ann. 1345: *Item quod Potestas teneatur omni anno facere colligi et colligere Campaniam usque per totum mensem Augusti, et solvere Campanios medietatem in medio Augusti, et aliam medietatem in fine officii Campaniarum, et qui solvere noluerint*

ad terminum sibi datum, solvant pro pena pro qualibet die post terminum solidum unum. Infra: *Item quod omnes Campanii de Rocha postquam fuerint electi, teneantur bona fide sine fraude salvare et custodire res et bona ditorum dominorum... et quod non vendant buschum, vel ligna alicui extraneo secreta, etc.* De ejusmodi Campaniis vide Statuta Mediolan. part. 2. cap. 309. 310. 365. 397. et sqq. In Consuetud. Menetovii ad Carum amnem art. 25. et Altae rupis cap. 2. *Champaier*, est, cum licentia datur pasceendi pecora in campis, seu arvis. Vide Jus Vicentin. lib. 1. et Contract. Dator. Bergom. lib. 18. cap. 7. [Vide Camperius.]

* Stat. Pallavic. lib. 2. cap. 7. pag. 81: *Teneantur ipsa communia, scilicet quilibet per se et in suo communi eligere Campanios, qui custodiant campestria bona, viridia et sicca personarum ejus communis, a quo fuerint electi*. Occurrit praeterea in Ch. ann. 1186. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 287. Vide infra Champerius.

† **CAMPARS**, CAMPART, CAMPARTAGIUM, CAMPARTUS, etc. Vide Campipars.

* **CAMPARTARE**, In struem ordinare; nisi f. legendum sit *Comportare*. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 222. vº: *Item servicia quatuor hominum, qui debent tassare, Campartare, et ponere in granchia*. Id est, Carro vehere.

* **CAMPARTATIO**, Vectigal agro impositum, agrarium, idem quod Campipars. Charta ann. 1190. in Chartul. S. Maglor. ch. 214: *Quoniam famuli mei multotiens defraudaverunt decimam praedictae ecclesiae, dum colligerent Campartationem meam, concessi et pollicitus sum monachis ipsius ecclesiae, quod quicumque famulorum meorum collegerit Campartationem meam, etc.* Vide infra Campipartagium.

† **CAMPATGIUM**, Charta Occitanica ann. 1305. in Regesto Philippi Regis Franc. ann. 1301. ex Tabulario Regio n. 75: *Cum vendis, subvendis, mutatis, cardis, oleis, et Campatgiis, et cum omnibus aliis juribus, etc.* Apud Oct. Ferrarium in Orig. Ital. Campatico dicitur vectigal agro impositum, sive campis: agrarium, Campipars. [Vide in hac voce.]

† **CAMPAYGNIA**, pro Campania. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 306. col. 2. sub finem, ex Computo anni 1336: *Item, tradidit eidem Guillelmo, qui accessit questum unum falconem perditum in Campaygnia de Roma II. floren.*

* **CAMPDERIUS**, Cannabis, filii, lini, aliarumque id genus rerum mercator. Comput. ann. 1362. Inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 260. col. 1: *Solvit... Philiberto Gira Campderio pro duabus larderiis necessariis pontibus Praedicatorum et S. Anthonii, pro stanguandis de nocte pontibus, etc.*

† **CAMPE**, Gr. χαμπί, Vermis, qui herbas et arborum frondes infestat, *Chenille*. Fragm. Hist. Longobardor. editum a Camillo Peregrino: *Demum sequuta est plaga Campanum, quae cunctas teneras fruges, etiam et frondes arborum in quibusdam locis funditus absumperant*. *Hirsuta Campe*, apud Columell. lib. 10. [*] Vide Forcollinum.]

† **CAMPEATOR**. Vide Campiator.

* **CAMPELLUM**, Locus ita dictus Parisiis a pluribus campellis quibus constabat, ubi nunc exstat forum rerum venalium a Philippo Augusto exstructum, vulgo *les Halles*, *Champiaux*, in Stat. ann. 1188. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 106. *Champeaux*, in Ordin. ann. 1350. ibid. tom. 2. pag. 353. art. 30. Chron.

Lemovic. Ms.: *Qui (Almaricus Carnotensis) cum pluribus clericis et laicis, jussu regis Philippi, in Campello Parisiis sunt combusti*. [*] Conf. Géraud, Paris sous Philippe-le-Bel, pag. 359.] Vide mox Campellus.

† **CAMPELLUS**, CAMPICELLUS, Campulus, Gall. *Champeau*. Concil. Aurelian. IV. can. 18: *In Campellis, vel in vineolis*. Charta Hugonis D. de Oysi, Castellani Cameracensis, in Tabulario Abbatiae Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam, antequam censura ista facta fuerat, emerat sibi praefata Ecclesia in territorio de Hargival... in his Campellis a quocunque culti sint*. Vita sancti Amati Abb. cap. 7: *Abscisso nemore, Campellum fecit*. Hinc locus ita dictus Parisiis, ubi commune cœmeterium fuit. Will. Brito lib. 1. Philipp.:

Parisiis locus est, Campellos nomine dicunt,
In quo communi tumulantur corpora iure,
Quotquot defangit vita contingit in urbe.

[Occurrit apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 122. et in Cod. MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 60. verso col. 1.] [*] Brev. XI. init. Guerdar. pag. 119.] Vide Rigordum ann. 1180. 1183. *Prez Champeaux*, in Consuetud. Santon. art. 15. Vide Probat. Hist. Bressensis pag. 231.

* Charta ann. 873. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 644: *Et in Banniolo quartas tres et dimidiam, et Campellos quinque, et de prato arpennos quatuor cum silvis*. Nostris *Champelet*, et *Picardis Campelet*. Chartul. Theol. ann. 1301. ex Cod. reg. 5649. fol. 114. rº: *Item un petit Champelet à la Coinche, qui fut monsignour Jossier*. Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1511. fol. 117. vº: *Ung Champelet de terre contenant deux journeaux et demi, ou environ*. Semel et iterum ibidem occurrit.

† **CAMPICELLUS**, apud Innocentium Grammaticum de Casis literar. : *Sub se autem Campicellum habens*.

† **CAMPENSES**, Qui in campis et agris degunt. Acta Proconsularia sub Zenophilo de Traditoribus, apud Baron. ann. 303. num. 27: *Nundinarius Diaconus dixit: Campenses et harenarii fecerunt illum Episcopum*. Ita etiam dicti Donatistae haeretici, S. Hieronymo Epist. 57. quos *Campitas* vocat sub finem libri adversus Luciferianos. Vide *Campite*.

* Homines abjecti et viles: unde nostris *Champil* vel *Champs*, Spurius, notus, ex illegitima et damnanda copula ortus. Lit. remiss. an. 1457. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 332: *Lesquels vindrent contre les filz et varlets du suppliant, en les appellant Champilz*. Aliae ann. 1390. in Reg. 139. ch. 75: *Lequel Douset respondit... injurieusement audit Remea qu'il avoit fausement menti, comme mauvais Champis filz de moine*. *Bastart ou champs moine filz de abbé*, in aliis ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 212. Rursus aliae ann. 1463. in Reg. 149. ch. 322: *Champis, qui vault autant à dire que filz de prestre, ou d'un homme ou femme mariez*. Hinc *Champsisse*, Meretrix vel mulier adultera, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 117: *Jehan de Saint Disier appella ledit Jordanet filz de Champisse et maillet, traistre et plusieurs autres paroles injurieuses*.

* **CAMPERERIUS**, GRANCHIA CAMPERERIA, In qua fructus ex *campiparte* provenientes reconduntur. Charta ann. 1383. in Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 47: *Due minae granorum capiende de singulis modis granorum obvenientium in*

granchia Campereria seu decimaria de Ybovillari.

† **CAMPERIUS**, Custos camporum, etiamnum *Campie*, in quibusdam Provinciæ locis. Privilegia Raymundi de Agouto ann. 1348. concessa Johanni de Masalgis, ex Archivo D. de Macaugues: *Constituit banquarios suos sive Camperios, etc.* Vide *Camperius*.

* **CAMPERTUM**, Vectigal agro impositum, idem quod *Campipars*. Charta Phil. Pulc. ann. 1306. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 285. rº. col. 1: *Omnia terragia nostra sive Camperta, quæ habebamus et habere debebamus in territorio de Compendio; ... antequam ad culturam vineæ perducerentur, terragia sive Camperta consueverunt exsolvi.* Vide supra *Campianaria* et infra *Champardum*.

CAMPESTRATUS, Campestribus succinctus. Sunt autem *Campestris* succinctoria, quibus ii, qui in campo contendunt, genitalia tantum operiunt: hæc et *περιζώματα* dicuntur. [*] Ita Papias ex Isidor. Origin. lib. 19. cap. 22. sect. 5. *Campestris, Lumbaria sive precinctoria*, in Glossar. cod. reg. 7644.] S. Augustinus lib. 14. de Civit. Dei cap. 17: *Campestris Latinum quidem verbum est, sed ex eo dictum, quod juvenes, qui nudi exercebantur in campo, pudenda operiebant: unde, qui iam succincti sunt, Campestratos vulgus appellat.* Luthprandus lib. 6. cap. 4: *Adducti sunt duo pueri nudi, sed Campestrati, id est, succinctoria habentes.* Joannes Sarisberiensis lib. 8. Policrat. cap. 12: *Ille nunc utitur penula, nunc Campestri, etc.* Vide lib. 4. Miscellaneorum Baluzii pag. 418.

† **CAMPESTRE**, *CAMPESTRIA*. Vide *Campestratus*. [*] et Forcellin. in *Campester*.]

† **CAMPESTRIS**, Idem quod *Campus* vel *Campellus*. Hist. Monasterii Novientensis apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1147: *Cuno quidam de familia S. Mariæ tradidit S. Mauritio curtim unam, et sex jugera vinearum in villa Odanbach et sex Campestras.* Vide *Campellus*. [*] Pro *Campestris*, scribentis vitio aut legentis. Excerpta ex libr. secul. xiv. conscripto, ap. Kindlinger. Anecd. Monaster. vol. 1. pag. 402: *Et 13. jugera terre Campestris et silvestris dedit cuilibet aree.*]

* Arabilis, arationi idoneus; qua notione *Campestre*, in Ch. ann. 1457. ex Chartul. 21. Corb. fol. 105: *Terres labourables et Campestras de la seigneurie de Thanès, etc.* Hinc rusticus, qui agros colit, *Campestre* appellatur, in Mirac. B. M. V. Mss. lib. 1:

Uns vilains, hobelins, Campestres, etc.

† **CAMPESTRE BELLUM**, in Charta Henrici Ducis Silesiæ ann. 1337. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. [*] Vide *Bellum Campale* in *Bellum*. Chart. ann. 1273. ap. Delpit. Recognit. Feodor. Aquitan. pag. 39: *Debebant dom. regi si mandet campum seu Bellum Campestre, vel ei mandetur, etc.*]

* At vero *Forteresses Champestras*, urbium munitionibus opponuntur, in Stat. ann. 1356. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 145. art. 58. *Ville campiestre*, Villa, in Lit. ann. 1359. ibid. tom. 4. pag. 210. art. 12.

* **CAMPETUS**, Campulus, Alcuin. in Gen. 259: *Thamar in bivio sedens vel Campeto, ubi diligentius debet viator aspicere.* f. pro *Composito*. Vide supra *Campellus*.

CAMPPIO, *CAMPHIUS*, Campio, ex Germanico *Kampff*, certamen. [*] Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col.

407.] Occurrit in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. § 11. [*] Rothar. 371.] et 24. [in Legibus Caroli M. cap. 74. apud Muratorium tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 102. col. 2: *Ut nemo furem Campium de mancipiis aut de qualibet causa recipere præsumat.* Hanc legem sic explanat Murator: *Quoties controversia est de mancipiis aliisve causis, ob quas pugna sit tentanda, nemini liceat Campionem recipere aut suscipere, qui furti sit accessitus. Vide Campiones.* [*] Pro *furem campium* legendum *forcapium* ex Capitol. Longob. ann. 802. cap. 19. Pertz. vol. Leg. 1. pag. 105. Capit. 1. Mabillon. cap. 11.]

* *Champion*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1419. ex Reg. 171. Charthoph. reg. ch. 95: *Feu nostre très chier et très amé cousin et Champion le duc de Bourgongne, etc.*

† **CAMPI**, Castra, Gall. *Camp*. Marten. tom. 3. Anecd. col. 71. in Epistola Roberti Regis ad Catalanos: *Datum in Campis in obsidione Trapani secundo Septembris XIII. Indict.*

CAMPIATOR, Hispanis *Campeador*, Vir generosus, militia præclarus: ita cognominatus apud Hispanos Rodericus Didaci, vulgo *Cid* etiam dictus. Rodericus Tolet. lib. 6. de Reb. Hispan. cap. 16: *Erat autem cum Rege Sancio Miles strenuus, dictus Rodericus Didaci Campiator.* Adde cap. 19. 29. et in Hist. Arab. cap. ult. Charta Alfonsi VI. Imperatoris Hispan. apud Antonium de Yeper in Chron. Ordinis S. Benedicti tom. 3. pag. 403: *Vobis Roderico Diaz Campeatori, etc.* Alia Eximenæ ejusd. uxoris, æræ 1139. tom. 6. pag. 494: *Per remedium animæ domini et viri mei Ruderici Campiatoris.* Vetus Poëta apud Sandovallium:

Don Nunno Rasura ome de grand valor,
Vino de su linage el Conde batallador,
El otro dom Layno el buen guerreador,
Vino de ageste el Cid Campeador.

† **CAMPICELLUS**. Vide *Campellus*.

* **CAMPICOLA**, *Che sta in campo*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Campenses*.

* **CAMPICULUS**, Campulus, agellus, Ital. *Campicello*. Chron. Petri Azarii apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 396: *Volo quod faciatis mihi restitui Campiculus meos, et alia, quæ mihi rapuit jam dictus castellanus.*

* **CAMPICURSIO**, Vox est militaris, quæ significat ambulationem militum armatorum per plura passuum millia, qua militari gradu ire et redire jubentur in castra. Vide *Veget.* lib. 3. cap. 4. Idem fere quod aliis *Decursio*, nisi quod illa maxime fortassis sit pedatum, hæc vero equitum exercitatio. Ita Carolus de Aquino in Glossar. milit.

† **CAMPIDATOR**. Vide *Campiator*.

CAMPIDUCTORES, Qui scientiam armorum, et omnes armaturæ numeros militibus tradunt. Gloss. Græco-Lat.: *Campiductor*, ὑποδιδάκτωρ. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 5: *Discit ab hirsuta, a sene Magistro. Capella, Campiductore.* Eucherius Lugd. Episc. in Actis SS. Agaunensium: *Qui cum Exuperio (ut in exercitu appellant) Campiductore, etc.* Petrus Diac. lib. 4. Chronici Casini cap. 118: *Adveniente autem Brunone Campiductore Imperatoris cum exercitu ingressus est Monasterium.* Adde cap. 121. *Campiductorum* meminerunt *Vegetius*, lib. 1. cap. 3. et *Ammianus* lib. 15. ubi consulendi præterea *Lindenbrogius* et *Valesius* ad eundem *Ammianum*. *Casabonus* ad *Theophrasti Characteres* pag. 17. *Scaliger* ad lib. 4. *Manilii*, et *Salma-*

sus ad *Lampridium* pag. 232. et seqq. [*] Vide *Forcellinum*.]

CAMPIDUCTOR. Breviloq.: *Campiductor, id est, Pugil, sive ductor, vel Capitaneus.* Vita S. Erminoldi Abb. lib. 1. cap. 9. *Unus talium* (pravorum hominum) *Campiductor infelix, etc.* Historia Episcoporum Frisingensium sub ann. 1381. in Metropoli Salisburgensi: *Cum enim armata manu versus Frisingham properaret, suis quatuor Campiductoribus videbatur, quod eorum hastæ arderent.* *Palladius* in Vita *Chrysostomi*: Ἐπισκόπων ἀντὶ κατασκευαζόντων, οἱ οὐκ ἤσχυοντο Καμπιδόκτωρες ἀντὶ τῶν διαζήτων προηγουμένων ἔχοντες, pag. 9. Edit. V. Cl. ac doctissimi *Emerici Bigotii*. Vide *Salmasium* ad *Lamprid.* [*] et *Glossar. med. Græcit.* col. 566. voce *Καμπιδόκτωρ.*]

* **CAMPIDOLIUM**, Ital. *Campidolio* et *Campidoglio*, Capitolium. Chron. Estense ad ann. 1312. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 373: *Continuo ad invicem præliabantur in Campidolio et in aliis locis per civitatem Romæ.*

† **CAMPIDUCTRIX**, in Actis SS. Aprilis tom. 2. pag. 304. de B. Lidwina: *Hanc quasi Campiductricem primiceriam... Deus eduxit in lucem gentis suæ.*

† **CAMPIGENARE**, Postrema vox *Abbatis*, qua veneficum quemdam *Campo* nomine moriens affatus est, ut ei veneficii crimen exprobraret. *Gregorii monachi Chron. Farfense*, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 458: *Suspirans voce qua poterat, allocutus est Camponem, dixitque: Campigenans Campo, male quam me Campigenasti; statimque exspiravit.* Allusio est ad ipsum nomen *Campo*, ac fortassis ad *Campigenos*, qui *Vegetio* lib. 2. cap. 7. sunt *Antesignani*, ideo sic nominati, quia eorum opera atque virtute exercitii genus crescit in campo.

* **CAMPILIUS**, *Campestris*, planus, vel arabilis, arationi idoneus, qua utraque notione *Campestre* dicunt Itali. Addit. ad Stat. Mutin. pag. 5. vº: *Item alia peltia terræ laborativæ et Campiliæ, quæ dicitur la Braida. Item alia peltia terræ laborativæ et Campiliæ, quæ dicitur il Campo di Sant-Herigo.* Vide supra *Campestris*.

* **CAMPIMARCHIA**, Ambitus agrorum qui ad villas et vicos pertinent, Germ. *Feld-mark*. Vide *Haltaus*. hac voce col. 449. Charta ann. 1425. ibid.: *Agrum illum in Campimarchia sive Gultselvelde situatum.*

† **CAMPINASII**. Libertates Villæ-franchæ in Tractu Petrocoricensi ann. 1358: *Item, concedimus quod homines dicte Ville, licet extra clausuram dicte Ville, in ejus tamen onere sive territorio commorantes, duos solidos et sex denarios monete Turonensis tantum, sicut ceteri ejusdem Ville municipes vel incolæ, pro clamore solvere teneantur.* *Campinasius* tamen in territorio dicte Ville antiquitus constitutus, exclusus ab omni libertate. Forte legendum *Capnasius*. Vide *Caput mansi*.

* Qui in campis et agris degunt, glæbæ adscripti; unde a privilegiis municipum excluduntur. Vide supra *Campenses*.

1. **CAMPPIO**, pro *Cambio*. Permutatio. *Cambionis liber, sive estimii*, in Jure *Vicentino* lib. 1: *Debeat bene et rectissime dictos et estimandos, et in libro Campionis sive estimii civitatis Vicentiæ conscribi fecere, etc.*

* Fallitur *Cangius*: *Academicis Cruscanis Campione*, Liber est ratio-

num, in quo debitores et creditores inscribuntur.

* 2. **CAMPPIO**, Exemplar, archetypum, Gall. *Etalon*. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 138. ex Cod. reg. 4620: *De campione ponderis ducati et monetarum civitatis Mantuæ. Statuimus et ordinamus quod pondus ducati et aliarum monetarum communis, quod pro commune teneatur, bullatus esse debeat cimeterio magnifici domini et residere penes massarium ipsum Campionem.*

* *Italis campione, échantillon*, Matrice: « Ottonem... ad faciendum plures Campiones seu matres ponderum. (Mand. Camer. Apost. 12. Aug. 1466, f. 31.) »

CAMPIONES, Qui in campo, arenamve descendunt, et duello seu monomachia, vel, ut tunc loquebantur, campo decertant: Pugiles, athletæ. Gloss. Isidori: *Campiones, gladiatores, pugnatores*. Joan. de Janua: *Campio, gladiator, vel in campo duellum exercens*. Constantinus Afric. lib. 5. Pantechn. cap. 12: *Venatorum et Campionum exercitia refrigerant corpora*. Guill. de Podio-Laurent. cap. 14: *Dicens, quod defectu unius Campionis nequaquam Dei negotium remaneret.*

CAMPIONES præsertim ita dicti, qui pro aliis, qui duellum inire ex lege jubebantur, et quæpiam ex iis, quas jus admittit, causis excusabantur, certamen et duellum suscipiebant, cum reus, vel actor, qui accusabatur vel accusabat, ad id teneretur. Leges Willelmi I. Angl. Regis cap. 62: *Si Francigena appellaverit Anglum de perjurio, aut mirdro, etc. se defendat, per quod melius voluerit, aut iudicio ferri aut duello. Si autem Anglus infirmus fuerit, inveniat alium, qui pro eo faciat*. Ita olim gladiatores ad ludos se vendebant, et auctorabant: unde *Auctoratus* in Gloss. Latino-Græco exponitur *Μορφαζχος*. Ulpianus in Collat. Legis Mosaicæ 9, 2: *Qui depugnandi causa auctoratus erit*. Manilius:

Nunc caput in mortem vendunt et funus arena.

Vide Legem Bajwar. tit. 8. cap. 2. § 3. [** 6.] tit. 9. cap. 4. § 4. tit. 11. cap. 5. tit. 12. cap. 9. § 2. tit. 15. cap. 11. § 2. tit. 17. cap. 2. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 1. § 7. tit. 3. § 6. [** Rothar. 9. et 203.] Leg. Anglor. tit. 14. Burchardum in Lege familiæ fuerit. [** cap. 31.] Chron. Usperg. pag. 233. Edit. 1540. Aimoinum lib. 4. de Mirac. S. Bened. cap. 11. Ejusmodi vero pugiles, ut homicidæ damnantur. c. 2. de Cleric. pugnans. [** Vide Duellum. De campionibus qui pro aliis duellum inibant egerunt Murator. Antiq. Ital. vol. 3. col. 644. Grimm. Antiq. Jur. German. pag. 929. Rogge de Judic. German. pag. 207. Phillips. Histor. Jur. Anglic. vol. 2. pag. 124. et 242. et Gaupp. ad Leg. Thuring. pag. 405. qui jure mo- nuit in Edict. Rothar. voce *Campio* non illum indicari qui pugnam in se pugnam ipsam. Cap. 9. et 198: *Per campionem, id est per pugnam*. Cap. 203: *Per pugnam id est per Campionem*. Aliter in ejusd. Regis cap. 371. ubi vulgo *Campio*, apud Heroldum tit. 112. *Campio* legitur. Glossar. Longobard. in Cod. Vatic. 5001: *Campio, Pugna seu Pugnator. Campius, Pugnator*. In codice Cavensi: *Campio, Pugna seu Pugnator*. Vide *Campio*.]

*Campiones vero dare poterant, quos juvenilis aut decrepita ætas, seu infirmitas pugnare prohibebat, ut est in Lege Longobard. lib. 2. tit. 56. § 38. 39. [** Otton. II. cap. 10. et 12. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 34. cap. 1.] et lib. 1. tit. 10. § 4. [** Henric. I. Imper. cap. 2. Pertz. vol. Leg. 2.*

pag. 38. Henrici II.] quod pluribus habetur apud Philippum Bellomanerium cap. 61. hisce vernaculis: *Se cil qui appelle, ou est appellez, veut avoir Avoué, qui se combatte por li, il doit monstrier son essoine, quant le bataille sera jugié. Et plusor essoine sont, par lesquies, ou par l'un desquies on peut avoir Avoué. Li premier des essoines, si est, se cil, qui veut avoir Avoué, montre, qu'il li faille aucun de ses membres, par lequiel il est apperte cose, que li cors en soit plus foibles. Li secons, si est, s'on a passé l'aage de LX. ans. Li tiers essoines, si est, s'il est accoustumés de maladie, qui vient soudainement, come de goute, arterique ou * dentin. Li quars, si est, s'on est malades de quintaine, de tierchaine ou d'autre maladie apertement, sens fraude. Li quins essoines, si est, se fame apele, ou est apelee, car fame ne se combat pas. [** Hæc sic emendo ex MS. codice meo: Li tiers essoines si est, se on est acoustumés de maladie qui soudainement vient, comme de goute article ou de autre. Li quars essoines si est, se on est malades de tierchaine ou de quartaine ou d'autre maladie apertement veue sans fraude.] Assisæ Hierosolymitanæ cap. 39: *Se sont les gens, qui se peuvent defendre par Champion: feme, home mahaigné, home, qui a passé aage de 60. ans, etc.* Adde Capit. Ludov. Pii ad Legem Salic. § 1. et Leges Willelmi Nothi cap. 62. Constit. Sicul. lib. 2. cap. 37. De Campionibus mulierum agunt præterea Lex Longobard. lib. 1. tit. 3. § 6. tit. 16. § 2. [** Rothar. 203. 198.] et Honoratus Bonnor 4. part. cap. 15. Exempla vero habentur apud Fredegarium cap. 51. in Vita Ludovici Pii ann. 831. apud Aimoinum lib. 4. cap. 10. Ademaram in Chron. pag. 183. tom. 2. Auctorem M. Chronici Belgici pag. 108. etc.*

Campiones præterea dare poterant Milites, seu Magnates, cum aliquem de furto, aut raptu, aut alio maleficio, per quod duellum posset oriri, impetebant, ut est in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 28. Vide Nicolaum Uptonum lib. 2. de Offic. milit. cap. 7.

Campiones dabant etiam Monachi, Canonici, Clerici, etc. neque tamen inconsulto Episcopo, ut est in Concilio Insubonensi cap. 19. Vide Attonem Vercellens. lib. de Pressuris Ecclesiast. tom. 8. Spicilegii Acher. pag. 51. et 55. Duchesium in Notis ad Bibl. Cluniac. pag. 160. Probat. Hist. Luxemburg. pag. 8. Perardum in Burgundic. pag. 76. etc.

Campiones præterea dare poterant, qui hocce privilegio gaudebant ex indulto Principis: verbi gratia, Dux Austriæ, ut est in Charta Friderici I. Imp. ann. 1156. apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 52.

Campionem denique generatim dare quis poterat, si casus, de quo ageretur, vitæ amissionem aut membri mutilationem non inferret, ut est in Consilio Petri de Fontaines cap. 22. num. 6.

At *Campiones dare non poterant* parricidæ, et alii atrocioris criminis accusati, nisi decrepita ætas aut juvenilis, aut infirmitas pugnare prohiberet, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 9. § 38. tit. 10. § 4. [** Henrici I. Imper. cap. 3. et 2.] Prædones ac latrones, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 48. apud Honorat. Bonnor 4. parte cap. 116. Homines infimæ conditionis, præsertim, si de statu ac libertate controversia esset, in Statutis Davidis II. Regis Scotiæ cap. 82. § 3. Præterea ii, qui a Lege non eximebantur, ut est in Wichbild Magdeburg. art. 82. § 3. ubi,

si ille, contra quem duellum transit, ostendere et justificare, ut juris est, poterit, quod duellator pugil, vel pro pecunia decertans est, duellum per sententiam juridicam recusare poterit. [** Vide Gauppium loco supra laudato.]

Erant enim *Campiones* ut plurimum mercede conducti. [*Campio conductitius*, in Charta communæ Ambianensis ann. 1190. apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 321.] *Pugil conductitius*, in Charta ann. 1150. mox laudanda. Lex Frisonum tit. 14. § 4: *In hac tamen contentione, licet unicuique pro se Campionem mercede conducere*. Speculum Saxon. lib. 1. art. 48. § 2: *Vel pugilem, quem saltem suis poterit ad hoc nummis comparare, habeat*. Wichbild Magdeburg. art. 35. § 4. art. 82: *Duellator, Pugil pro pecunia decertans*. Vide Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 18. § 4. cap. 32. § 7. Fletam lib. 1. cap. 38. § 8. Edw. Bissum ad Uptonum pag. 36. et Foros Bigorenses art. 20. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 9. cap. 6. Si vero campo conductus occideretur, tum qui eum conduxerat, præter multam, quæ ad Regem spectabat, leudem occisi hominis exsolvere tenebatur, ex eadem Lege Frison. loco citato.

Cum igitur emptitii ac conductitii essent *Campiones*, ideo inter personas infames habebantur. Wichbild Magdeburg. art. 129: *Percutiat si quis hominem infamem, hoc est, lusorem, vel Pugilem, aut mulierem publicam absque vulnere, etc.* Adde Specul. Saxon. lib. 1. art. 38. § 1. Atque inde statuit Lex Frisonum tit. 5. cap. 1: *Campionem et eum, qui in prælio fuerit occisus, et adulterum et furem, etc.* a quibusvis posse occidi sine compositione, aut multa: tametsi hoc loco occisus, pro victus sumi debere videtur.

Ea etiam lege *Campiones* interdum dominis suis sese addicebant, ut si pugilum opera indigerent pro rebus suis tutandis ac asserendis, hoc munere fungerentur, et bellum vadiare pro iis tenerentur, accepta ab eisdem dominis certa, de qua convenerat, pecuniæ quantitate, in duelli casibus persolvenda, ratione cujus *Campiones* homagium faciebant. Exemplum ejusmodi *Campionum* homagii ex veteri Charta profert Fdw. Bisseus in Notis ad Nicol. Uptonum pag. 36.

Neque tamen semper per semet pugnare tenebantur, sed pugiles dare poterant, qui hocce munere fungerentur. Charta Caroli Comitis Flandr. ann. 1121. pro Abbacia S. Winoci Bergensis apud Miræum in Donat. Belg. lib. 2. cap. 35: *Præterea noverit unusquisque, si opus fuerit jam dictæ Ecclesiæ, Isaac de Formesellis, vel hæres illius, cum sumptu proprio pro ea pugnabit, vel Pugiles providebit, quos de suo nihilominus faciet pugnare, et hoc debet de feodo, quem Joannes de Schotetha de eadem tenuit Ecclesiæ*. Adde cap. 59. Ejusmodi feodum feodis serjantiæ accensetur a Bractono lib. 2. tract. 1. cap. 35. § 6. ubi ait, *admitti quandoque, quod Campiones faciunt homagium domino suo, sed hoc esse non debere, nisi tantum pro dominio suo: nec valere homagium, si redditus sit annuus et de Camera, nisi constituitur et proveinat ex certo tenemento*. Et Fleta lib. 3. cap. 16. § 19: *Campiones autem et servientes quandoque homagium faciunt, hoc tamen ratione nudi domini reputatur.*

* Quibus conditionibus et qua ratione id præstabant, docet Charta, quam ex Tabul. Bellovac. protulit D. Bouquet

inter Probat. tom. 1. Jur. publ. Franc. pag. 437. quamque hic integram exscribere operæ pretium est: *Ego Gaufridus dictus Blondel Pugil. Notum facio omnibus præsentibus Litteras inspecturis; quod ego sum homo majorum et parium communie Belvacensis et totius communie ejusdem pro viginti solidis Par. quolibet anno mihi reddendis, nomine pensionis vel certo mandato meo in festo S. Petri ad vincula in introitu Augusti; et ob (hoc) prædictis majoribus et paribus feci legitime homagium; ita videlicet quod pro eisdem armis inductus coram aliquo seu aliquibus comparerim, mihi tenentur reddere pro servitio meo decem libras Turon. et si avoerim pro ipsis erga aliquem seu aliquos pro ipsis me accipere contingerit, et etiam pro ipsis armatus comparerim, mihi tenentur pro servitio meo in viginti libris Turon. Insuper si pro eisdem armatus fuero contra aliquem seu aliquos et me ictus reddere, secundum quod vulgariter dicitur, contingeret, mihi tenentur in l. lib. Turon. et si bellum perficere me contingerit pro eisdem ratione cujuscunque causæ, mihi tenentur in centum lib. Turon. Et per pactum initum et factum inter me et ipsos, facere homagium non possum. nec facere potero de cetero episcopo Belvacensi nec ballivo ejusdem nec ejus præposito nec hominem esse ipsorum, nec etiam pugnare contra hominem ejusdem communie, nisi de licentia majorum et parium ejusdem communie. Actum apud Belvacum anno Domini 1256. in vigilia S. Laurentii. Vide mox Campus 4.*

* Neque aliter intelligendus Anonymus de Generatione aliquorum civium urbis Paduæ, apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 636: *Cavacii fuerunt divites populares, tempore Ezerini de Romano, in vice S. Urbani qui ante existerant Campiones ballorum. Talis enim erat antiquorum consuetudo. Si duo nobiles aut potentes homines inter se homicidium commisissent, utraque pars inveniebat sibi unum Campionem pretio: et ordinata die hi duo Campiones intra stangatum, quod juxta portam Baxanelli erat ordinatum, ponebantur, et clauderantur armati clypeis, baculis et Maschariis de ligno, etc. Ubi larvas interpretatur Muratorius, atque adeo larvatos incedissemus campiones, quasi rem hactenus inauditam, observat. Ad clavæ voce Maschariis hic significari mihi verisimilius videtur: quid enim sunt maschariæ de ligno? Sed leg. forte est massæ, mazucæ, aut quid simile.*

Præquam in arenam descenderent Campiones, corporalia subibant sacramenta, quod juxta probabilem credulitatem eorum credebant dominos, pro quibus pugnam intrabant, veritatem fovere, et non per calumniam seu per astum, ad accusationem propositam, vel defensionem adhibitam processisse, et quod cum omni virtute et potentia, studio et vigore partes, pro quibus pugnaverint, adjuvabunt, ut est in Constit. Sicul. lib. 2. tit. 37. § 2. Et in Statutis MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 135. Sacramento præterea se purgabant, nullis se herbis aut maleficiis usuros in ipsa pugna, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 55. § 11. [*² Rothar. 37.] in veteri Consuetudine Normanniæ cap. 68. etc.

Sed et præquam in campum descenderent, capite tondebantur. Statutum Ricardi I. Regis Angl. apud Rogerum Hoved. pag. 666. et Bromptonum pag. 1173: *Lairo de furto convictus, tondeatur ad modum Campionis, et pix bulliens*

super caput ejus effundatur. Charta Anglicana a Bysseo descripta in notis ad Uptonum pag. 36. qua quidem Henricus de Fernbureg se in Campionem Ecclesiæ Glastoniensis offert, pro 30. marcis esterlingorum: *De quibus 30. marcis dictus domini Abbas... mihi solverit in vadiatione dicti duelli 10. marcas, in tonsione mea 5. marcas, et residuum supradictarum 30. marcarum, die armationis meæ, etc.* Assisiæ Hieros. MSS. cap. 101: *Toutes manieres de gens, autres que Chevaliers, pour quelque quarelle que ce soit, se doivent combattre à pied en bleaut, ou en cotes rouges, et chaucés à estrier, et braies et braier, tel com est usé, que Champion à pied les ont, et estre rongnés à la ronde, et avoir chanevas, et bastons de Champions, et qui avoir ne les peut, si ait autres bastons, qui soient d'un lon.* Quod vero hic statuitur de Campionibus, ut supra aures, capillos rotunde adæquatos, et in coronæ figuram attonso deferant, habetur præterea in veteri Normanniæ Jure municipali cap. 68: *Et chascun doit avoir les cheveux rongnez par dessus les oreilles.* Quin etiam Miles homicidii, vel furti accusatus, duello pedestri purgare se tenebatur, et tonsus pariter ad instar Campionis in arenam descendebat. Eædem Assisiæ: *Les Chevalier, qui se combatte por murtre, ou por homicide, se doive combatre à pié, et sans coiffe, et estre roingnés à la ronde.*

Campiones pedites pugnabant, nunquam equites. Philippus de Beaumanoir cap. 61: *Se li homme de poesté appelle le Gentilhomme, il se combat à pié à guise de Campion.* Et cap. 63: *Quant homme de poesté appellent l'un l'autre, il se doivent presenter au jor, qui lor est assigné apres les gages receus, à pié et en armes de Campion.*

Quo vero expeditiores essent Campiones, cincti in arenam descendebant. Lex Bajwar. tit. 12. § 8: *Et si negare voluerit, cum 12. sacramentalibus juret, ut cum Campione cincto defendat se, hoc est, pugna duorum.*

Campionum arma, erant fustis seu baculus, et clypeus. Capitula Ludovici Imp. ad Legem Salicam [*² cap. 15. Baluz. ann. 819. vol. 1. pag. 603. Pertz. ann. 817. vol. I. c. 1. pag. 213. Ansegis. lib. 4. cap. 28.] *Eligantur duo ex ipsis, id est, ex utraque parte unus, qui scutis et fustibus in campo decertent.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. § 10. [*² Ludov. Pii 18.] *Et illi duo discernant cum scutis et fustibus.* Adde lib. 1. tit. 25. § 76. lib. 2. tit. 55. § 29. [*² Ludov. Pii 23. Lothar. 1. 31.] Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 29. Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. § 1: *Statuimus præterea, ut anodo Campiones habeant clavæ æquales, non spinosas, nec cum aguzonibus, habentes cornua, nec ex parte fustis ad modum unguis.* Adde Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 120. Saxo Grammaticus lib. 5. Hist. Dan.: *Sin autem quavis de re Pugilem popularis impeteret, ipsum armatum exciperet, cubitali duntaxat stipite pugnaturum.* Charta ann. 1244. ex Tabulario S. Albini Andegav. de Duello per Campionem: *Et vidit Guillelmum... armatum corio uncto de oleo, et habentem clypeum et baculum, prout moris est.* Tabularium S. Sergii Andegavens.: *Cum nec Episcopum, nec proceres, qui aderant, concordiam invenire potuissent, duos Pugiles post Sacramenti fidem, scutis et baculis decertantes magna parte diet, licet invitati conspexerunt.* Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 87: *Fulbertus de Lavarzino, qui censum illum motatici, dum esset in sæculo,*

annis multis reddiderat, et nunc noster Monachus factus erat, defendi fecit contra illum per quemdam nostrum hominem scuto et baculo cum Campione ipsius Constantii decertantem, pro palo illo censum nec se unquam reddidisse, et omnem in perpetuum reclamationem illius palatici superato in ipsa decertatione suo Campione quærupit. Tabular. S. Stephani Lemovicens.: *Et conventia inter Icterium Episcopum, et Americum fuit, ut ambo venissent in burgo S. Juniani causa amicitie inter ipsos, et per auctoritatem antiquorum hominum de ipsa villa, vel de parochia perquisissent; et si ipsos credere nolissent, bellum inter duos homines cum scuto et baculo firmasset sine ira, et sine deceptione: et ipsa lege in Lemovica civitate, aut in burgo S. Juniani, vel in castro Nolio, ubicunque Episcopo de istis tribus locis placitum fuisset, sine ira, et sine ulla contraria, vel sine deceptione bellum peractum fuisset. Et de ipsis causis, si missus Aimerici victus fuerit, pro ipsis conventis amissionem tenuisset Aimericus contra Episcopum, vel contra Ecclesiam sancti Juniani, omnibus diebus vite sue per fidem, etc.* Britto de Jure Anglicano fol. 41: *Puis voient combatre armés sans fer, et sans longue arme, à testes descouvertes et à mains nuës, et piës, ovesque deux bastons cornus d'un longueur; et chascun de eux d'un escu de quatre corners sauns autre arme, dont nul ne puisse autre griever.* Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68: *Au jour, qui est assis à faire la bataille, se doivent les Champions offrir à la Justice, ains que midy soit passé, tous appareillez en leur cuirées, ou en leurs cotes, avec leurs escus et leurs bastons cornus, armez si comme mestier sera de drap, de cuir, de laine et d'estoupes. Es escus ne és bastons, ne és armeures des jambes ne doit avoir fors fust ou cuir, ou ce, qui est par devant dit: ne il ne peuvent avoir autre instrument à grever l'un l'autre, fors l'escu et le baston.* Præallatis addenda Charta Philippi Regis Franciæ ex Libro Principum: *Philippus D. G. Francor. Rex, dilectæ et fidelis suæ B. Comitissæ Trecenti salutem et dilectionem. Noveritis, quod nos consilio bonorum virorum, et pro communi omnium utilitate statuimus, quod Campiones non pugnent de cætero cum baculis, qui excedant longitudinem trium pedum ad pedem manus, sed cum baculis trium pedum, ... vel minoris longitudinis, liceat eis pugnare, si voluerint. Proinde vobis mandamus per fidem, quam nobis debetis, vobis requirimus quatinus per totam terram vestram id publice publicari faciatis, et firmiter observari. Act. Parisius an. D. 1215. mense Augusto.* Adde lib. 2. Miracul. S. Bertini cap. 15. Adrevaldum de Miracul. S. Benedicti cap. 25. Rodulphum Tortarium in Miraculis ejusdem S. Benedicti n. 24. eundem lib. 5. n. 11. Hist. Pontificum et Comitum Engolismensium cap. 25. Capitula Caroli Mag. lib. 4. cap. 29. Cæsarium lib. 3. cap. 18. Nicol. Uptonum de Offic. milit. lib. 2. cap. 8. Sirmondum ad Gaufridum Vindocinens. pag. 63. præterea veteres Notitias apud Charleonium in Notis ad Hist. Inculismensem Corliæ pag. 41. 43. Angelum Portenarium in Felicitate Patavina lib. 2. cap. 8. etc.

*Campionis duello succumbentis pœna, varia fuit. In Capitulo Ludov. Pii ad Legem Salicam decernitur, [*² cap. 10. Ansegis. lib. 4. cap. 23. Bened. lib. 1. cap. 296.] ut Campioni, qui victus fuerit, propter perjurium, quod ante pugnam*

commisit, *dextra manus amputetur.* Eadem poenam statuunt Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. § 10. [* Ludov. Pii 18.] et Constitut. Siculæ lib. 2. tit. 37. § 3. Philippus Bellomanerius MS. cap. 61: *Cascuns par le Coustume de Clermont en gages de meuble ou de catiz, pot avoir Avée, s'il le requiert, soit qu'il ait ensoine, ou qu'il n'en ait point: et li Campions vaincus a le point copé: car ce n'estoit pour le mehaing, qu'il emporte ausques le barat, se porroit faindre por loier, et se clamerait vaincus, parquoi ses maîtres emporteroit la damage et le vilonnie, et cil emporteroit l'argent, et pour ce est bons li jugement du mehaing.* At in crimine capitali longe gravior fuit poena Campionis, capitis scilicet, ut est in Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 37. § 3. in Wichbild Magdeb. art. 82. § 1. etc. Assisiæ Hierosol. cap. 37: *Si la bataille est de chose, qu'on a mort deservie, et le garant est vaincu, il et celui, pour qui il fait la bataille, seront pendus: et se le garant est tel, que il puisse mettre Champion pour soi, et son Champion est vaincus, il seront tous trois pendus. Et se feme fait l'appeau, et son garant et son Champion est vaincu, elle sera arse, et le garant se combat, et est vaincu, sera pendus; et se il met Champion pour soi, et il est vaincu, il seront tous deux pendus, et la feme arse. Et se la bataille est pour la quarele tel, que l'on ne doit mort recevoir, qui en sera atteint, celui ou celle, pour qui il combat, de qui le Champion est vaincu, pert la quarele, et vois et respons en court, et le Champion doit estre pendus.* [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 566. voce Καμπίτης.] Et in cap. 98. statuitur, ut muliere per Campionem de quacumque querela decertante, et Campione devicto, illa in ignem mittatur, et Campio furcæ addicatur. Præterea sepultura Ecclesiastica carebat. Summula Raimundi Ord. Præcib. :

Pro mercede Pugil iniens cum fure duellum,
Si cedit in pugna Pugil, extra nos tumuletur.

Id etiam observatur in eadem Summula de iis, qui in torneamentis læsi interibant.

Campio semel devictus ad monomachiam amplius non admittebatur, nisi ipse ab alio impetitus fuisset, ex Constitut. Sicul. lib. 2. tit. 37. § 1. [et Statutis MSS. Caroli I. Reg. Siciliæ cap. 120.]

Sed et is, cujus Campio victus fuerat, si de capitali crimine non ageretur, res, pro qua pugnatum fuerat, non modo excidebat, sed et manus abscissione mulctabatur. Ita Philipp. Bellomanerius cap. 67: *Cil, qui combat ou met Champion por li, por autre cas, que por cas de crième, si comme de faus jugement sans ajouster vilain cas en l'appel, ou por debouter tesmoins de lor tesmoignage, ou por son heritage, s'il est vaincus, il ne pert fors que le querelle, et son ceval, et les armes, que li sires a, et l'amende es homes, se li apiax fu de fausser jugement: mès se le bataille fu de Champion, il pert le poing.* At in Assisiis Hierosol. cap. 62. infamiam habebatur, et iis accensebatur, qui ne pouvoient porter garentie en la haute Court, et qui n'ont vois ne respons en Court, uti Perjuri, Fidentitii, Proditores, Nothi, et Adulteri. Id etiam habet idem Bellomanerius cap. 13: *Li Sires, qui ses Campions est recreans, pert respons en Cour.* Vide Wichbild Magd. art. 82. § 1.

* Alia vero erat campionis duello succumbentis poena, alia ejus, pro quo duellum susceperat. Ille membri mutilatione

plectebatur, ubi hic mulctabatur pecunia. Lit. ann. 1248. inter Ordinatum, reg. Franc. tom. 5. pag. 600. art. 6: *Victus autem in duello, cent solz et obole persolvat. Pugil vero conductitius, si victus fuerit, pede vel pugno privabitur.* Quod ubique tamen non fuisse observatum ex supra allatis constat.

Sed et omnes Campiones conductitii infames quodammodo habebantur: unde inter Privilegia indulta Rotomagensibus ab Henrico II. Duce Normanniæ ann. 1150. in nova Conciliorum Ecclesiæ Rotomag. Collectione pag. 148. illud est, *quod nullus eorum duellum faciat contra aliquem, qui testificatus sit Pugil conductitius per sacramentum decem legalium civium Rotom. 5. intra civitatem et 5. de burgo: illi vero decem cives sint in electione Justitiæ.*

Interim dum Campiones in arena decertabant, ii, pro quibus dimicabatur, in carcere detinebantur, si quidem de crimine capitali ageretur; ut est apud eundem Bellomanerium: vel certe, ut est in Assisiis Hierosol. cap. 94: *Il doit estre en une part dou champ tout descouvert, et se il y a homme ou femme, qui ait fait l'appeau par Champion, il doit estre delés le corps en tel maniere, que il ne nuise ne aide à nul des 2. parties, ne en dit, ne en fait, ne en contenance, fore de Dieu prier, en tele maniere, que les Champions ne le puissent oir.* Vide Legem Bajwar. lit. 2. cap. 12. § 1. et Gregor. Turon. lib. 10. Histor. cap. 10.

In Regesto Joannis de S. Justo, Camerac. Comput. Paris. hæc leguntur, in Scacario Pasch. 1218: *Judicatum est, quod Campio cruce signatus vadianus duellum de catallo, non potest illud facere, petens catallum amittit.* In Scacario Paschæ 1221: *Præceptum est, quod Pugiles de duello de cætero veniant infra meridiem ad dies sibi positas, alioquin sint in defectu.*

CAMPIONUM OBLATIONES, in Charta Manassis Episc. Lingonensis ann. 1185. quas ii, priusquam in arenam descendissent, Ecclesiis offerrebant, quo in duellis Deum sibi propitium conciliarent. Vide Gesta Consulium Andegav. cap. 3. n. 5. et Notas ad Alexiadem pag. 363.

Atque hæc obiter de Campionibus strinximus. Sed cum universam hanc materiam accurate exequantur vetera urbis Ambianens. Usatica MSS. ex iis sequentia decerpere operæpretium visum est, etsi forte prolixiora, ut mores nostros veteres et jam obsoletos inde Lectori addiscere liceat: *Derekief qui-conques ait jour de loi de bataille à venir, si comme il doit, il doit venir à son jour dedens midi, où il perd sa querelle, si n'a contremandé; et se doit presenter à son avoué et son tesmoing pour tant, come il doit à chelui jour contre son aversaire, et contre son avoué, se chil a avoué, et se doit le tesmoing à son avoué et à son aversaire nommer par nom et par seurnom, et chil, qui a le tesmoing levé, se doit ainsy presenter, et li sen avoué, s'il a avoué pourtant, car il doit à chu jour contre son aversaire et encontre son tesmoing et son avoué, se cil a avoué, et doit autresi son aversaire et son tesmoins et son avoué par non et par seurnom nommer, et puent les parties retenir au presenter amendement d'avoué et d'armes, et d'aparelleurs, et de tous aaissemens, et de toutes choses, kil convient à jours de plait, et à loi de bataille, et ainsy jour avoir jusques à che, qu'il aront les grans sairemens jurés, et carchié leur avouerie*

et leur avoué, et puis ne porroient avoir amendement ne d'avoir ne d'armes ne d'autres choses à cel jour, se jours n'est par droit de justiche alongiez et avant continués, et se chu jours estoit alongiez et avant continués, il porroient avoir tous amendemens plainement de toutes choses, ki convient à jour de plait, et à loi de bataille, puis kil requissent au presenter et au carchier leur avouerie. Et se jours estoit alongié, il aroient amendement de can kil convient plainement à jour de plait et à loi de bataille, sil l'avoient au presenter retenu; et sil ainsy retenu ne l'avoient, il ne porroient mie avoir au jour, qui seroit alongié ou continués à avoir nul amendement: et se retenu au presenter n'avoient ces choses, il n'aroient amendement, fors ainsy come il se seroient présenté, ou avoir ne porroient, ains leur converoit ainsy, come il se seroient présenté à tendre loi, et parsvir loi et camp de bataille. Derekief se les parties, qui sont en loi et en camp de bataille, se sont pardevant Justiche endroit presentées contre les autres, et veulent aler avant en la querelle, et soient li gage jugié à bataille de chele querelle, leur parties doivent jurer expressement ensi come il tert après dit. Les deus parties et li tesmoing et li avoué à genous vienront, li tesmoins tout avant doit jurer, kil aporte bons tesmoignage et loial, et sil a contremandé, kil a fais bons contremans et loiaus, et doit prendre chil qui claimé, son avoué par poing, et dire, que par chelui, qui est ses avoués, le monstrera et son droit, et s'avouerie à son avoué baillera, et en foi le baisera, et li avoués l'avouerie de chelui retenra, et puis expressement juera, que ses maîtres a bon droit en le querelle, et que s'il a contremandé kil a fais bons contremans et loiaus, et que ses tesmoings a tesmoigné pour son maistre bien et loialement, et bien envers chelui et envers son avoué le monstrera, et par sen cors, et par ses armes en eure do jor mort ou recreant le rendra, se par jour ou par pais faisant ne demeure, et cil seur qui on claimé, juera, que chil n'a droit en le querelle, et que il et ses tesmoings a tesmoigné faus, et porté mauvais tesmoignage et sairement mauvais et desloial, et que sil meimes a fait contremans, kil ne sont ne bon ne loial, et prendra dont chil sen avoué par le poing, et dira que par chelui le monstrera et son droit, et son avouerie à son avoué baillera, et son avoué en foi baisera, et li avoués adont juera, que ses maîtres a droit en le querelle, et que il a fait bon sairement et loial, et que chil, qui claimé seur son maistre, n'a droit en le querelle, et qu'il et ses tesmoins et sen avoué a juré faus, et fait mauvais sairement et desloial, et en prendra l'avoué par le poing destre, et l'enlèvera comme parjures et desloiaus et par son corps et par ses armes qui chi sont en present, telle fera ou mort ou recreant en une eure de jour le rendra, se par respit de jour ou de justice, ou par pais faisant ne remaint. Adonc se traitront les parties ariere, et demouèront li avoué sans leur conseil, et seront li avoué baillié et delivre à la justiche pour faire che ki doivent, et ne porront li avoué avoir conseil ne aide amendement d'armes ne d'autres choses, se chu jours n'est par droit de justiche alongiez et continués, et s'on vait avant en le querelle, le justiche fera jurer ad avoués expressement, et leur esclatera qui n'ont brokes ne coutiaus seur aus ne autre armeure, fors les bastons et les escus, qui chi sont en present, et qui par droit et par loi doivent avoir, et kil n'ont

yre ne autre herbe beuë ne mangié, ne n'ont herbes ne brief ne caraudes sur aus, ne fait sor ne sorcherie, ne art ne caraudes, por coi il puissent estre aidés en aucune maniere, ne sen aversaire nuire. Après leur doit le Justiche quemander ki facent che qui doivent, adont feront le bataillé. Derekief tant come espousailles durent et con puet espouser, puet en faire bataille d'iretage et de quelconques possessions que che soit, et de toutes autres choses, qui ne sunt de laide euvre, de murdre, d'omechide, de rat, d'arson, de traïson, de toutes males euvres puet-on faire bataille fors es haus jors principaus.

Præallatis addere lubet, quæ in hanc rem habet alia vetus ac manuscripta ejusdem urbis Consuetudo: Selonc l'ancienne custume d'Amiens s'aucuns demande catel pardevant le Prevost, et chil à qui le dete est demandée, le fornoie, et die qu'il n'orra nul tesmoing fors par loi de bataille, il convient, que chil qui le dete demande, l'arandise à prouver, et qu'il porche sen wage en le main du Prevost, et ke che soit fais en le presenche de 2. Esquevins, et li Prevost assignera jour au demandeur d'amener ses prueves à le quinzaine, se plus bref jour li demanderres ne veut avoir: mais si bref jour qu'il vaurra avoir, il ara, et au kief de le quinzaine, il venra et amenera sen tesmoing, et le tenra li avocas par le pan du sercot, et li avocas aussi; et se taira tous cois chil qui le dete demande, et li tesmoins aussi, et li avocas parlera, et dira tous les propres mos du claim et de le demande mot à mot, et dira que ches propres mos li tesmoins quel pan il tenra le tesmoigne, et l'offre li tesmoins à prouver par sen sairement que ches verités, et devera li tesmoins tendre sa main as Sains pour jurer. Et si tost come li tesmoins sera agenouilliés pour jurer, et ara se main seur les Sains, chil à qui on demande le dete, ou ses avocas, devera aler avant, et prendre le tesmoing par la main qu'il ara mise seur les Sains, et lever, et dire qu'il est faus tesmoins, et qu'il ne fu ongues veus ne ois en lieu ne en estre à che faire qu'il tesmoigne, et qu'il veut jurer contre lui, et l'en puet lever comme faux tesmoing, et en doit porter sen wage en le main du Prevost, et offrir à monstrier ses parolles contre le tesmoing par li et par home, et retenir avoué et amendement d'armes, et de dire et de faire, et de quanques il appartient à loy de bataille pour cors d'oume warder, sauver et defendre. Et li demanderres ches parolles oies et faites, doit ploier sen wage, et porter en le main du Prevost, et dira qu'il sera sen tesmoing boen et loial par li et par home et doit retenir avoué et amendement et retenanches d'armes, et quanques il appartient à loi de bataille pour cors d'oume sauver, warder et defendre. Et li Prevost doit les wages rechevoir, et prendre seurté des parties à por-sievir droit et loi: et doit li Prevost faire noumer à cascune partie une maison dedans les murs de le vile où il feront leur ostel, li où on puist faire les contremans. Et ches choses faites, li Prevost leur doit assigner jour à quinzaine à ches parties. Et puent les parties contremander le jour solet luisant, et venir lendemain à leur jour dedens midi. Et se chil qui contremanderoit, estoit veus hors de se maison, puis le contremant fait desques à lendemain que le cours fut departie, il perdroit se querelle: se chil s'en aidoit contre lui il aroit contremandé, mais qu'il s'en aidast à le premiere journée après

ensievant. Et se adonc ne s'en aidoit, jamais ni recouveroit. Et quant les parties aroient fais tous leurs contremans, ou tant qu'il leur plairoit, il venroit en court orné d'armes de cuir et d'estoupes et de feutre et de toile, et les gambes astelées et warnies de cauches de balaine ou de fust; et leur escu de cuir et de fust et de ners, et sen baston aussi: mais point de fer ne d'acier, ne broques, ne de fust, ne d'os, ne de nule autre despoise ne puet seur li avoir, se n'est le blouque de sen braieul, et cele blouque come on a acoustumé à avoir à braies, si come autre gent les portent: et s'autre cose avoir seur li; et perdroit se querelle. Et convient que chil qui apelle se presente avant par devant le Justiche, et tenra li avocas l'apeleur par le pan du sercot, et le Campion par l'escu, et dira li avocas, Sire, à cui sapoion chaiens de justiche; et li Prevost doit respondre, ou il ou chil qui le justiche tenra, Je tieng le justiche de par le Roy. Et luec il atendra tant que li deffenderes soit venus ou camp, et tenra li avocas le deffendeur par le pan du sercot, et li deffenderes tenra sen tesmoing par le pan du sercot et tenra li deffenderes se main à l'escu du Campion. Et quant avocas à l'apeleur verra que le partie iert devant le justiche, il nomera sen maistre et dira, que maistres avoit jour à le journée contre sen aversaire et contre son tesmoing, et les nomera par non et par surnon, à prouver par li et par home, que le demande que ses aversaires fait, n'est boene ne loiaus, ne li tesmoignages, et recordera les parolles du claim, et le maniere de l'appel et du lever qu'il a fait, si come il est par dessure dit, et reguerra au Campion qu'il rechoive l'avouerie du camp et de le bataille, quant ele iert jugie à faire, et li appelleres donra l'avouerie au Campion, et li Campions le rechevera. Et puis si se presentera li maistres et li Campions à faire se bataille par l'avocat. Et après li deffenderes se presentera, et li, et sen tesmoing, et sen Campion, et recordera les propres mos de sen claim, et le tesmoing de sen tesmoing, et offera par li ou par sen avoué sen tesmoing à faire boen, et reguerra au Campion qu'il prenge l'avouerie de faire le bataille, pour li et pour sen tesmoing, et li Campions le rechevera, et puis se presenteront à faire le bataille, s'ele est jugie, et tout che sera fait par avocat. Et adonc demandera le justiche as parties s'il voelent oir droit, et il responderont. Ouail: et adonc les parties se traïront d'une part par le congie de le justiche en son camp, et li Prevost conjuerra as jageurs, soient Esquevin, ou home de Fief, seur leur serment, qu'il jugent le bataille. Et la doivent li jageur faire jugement de le bataille s'ele est, ou s'ele n'est mie. Et se li jageur ne voelent faire leur jugement, il puent prendre leur respit à quinzaine, et ainsi puent il avoir trois quinzaines de respit, et un quarantaine, et 7. jours, et après trois jours, et à le deerraine journée des trois jours il convient qu'il jugent, ou qu'il demeurent en court. Et quant il prendent leur respit, il doivent apeler les parties, et metre jour à quinzaine, et ainsi à tous les respis que li jageur prendront, si come il est par dessure dit. Et toutes les fois que les parties se partiront de court, il puent 3. fois contremander, se come il est par dessure dit. Et se li jageur jugent le bataille, on doit apeler le parties devant aus, et devant le Prevost, et doivent despoir leur jugement, se li jugemens est tels par les parolles du deffendeur qu'il ara proposé à deffaire les wages, qu'il n'ait nul wage.

Se chest de catel, chil qui a deffendu les wages, et qui a demandé le demande, ara se demande: et se chest d'autre cose, si aura-il se demande de quel chose que che soit, et sera absols des wages, et sera contrains chil qui les wages aporte, à le demande con a fait seur li, et si demourra en 60. s. d'amende envers le Roy de Franche. Et si le jugemens est, que le bataille soit, et qu'il y est wages, li Prevost commandera as parties qu'il se traient arriere, et fera li Prevost apeler les Sains, et seront mis par devant li, ou il les tenra en se main sil veut, et fera apeler les parties, et fera jurer à cheli qui demande, seur Sains, qu'il a loial cause en che qu'il demande, ne que à sen tesmoing on n'a doné ne promis pour porter en le querele autre tesmoing que boen, et puis li fera les Sains baisier, et puis fera jurer au tesmoing qu'il a porté loial tesmoing, et qu'il n'a eu don ne promesse pour porter le, et li fera les Sains baisier. Et après il fera jurer le Campion, que il loiaument à sen poir fera le bataille pour sen maistre et pour le tesmoing, et loiaument a rechet l'avouerie, et li fera les Sains baisier. Et venra li Campions luec endroit as Sains sans escu et sans baston, et les laïra en lieu dedans le camp, et tout chist saïremens seront fais à genous, et se chest de cas de crieme, il n'i a point de tesmoing. Après li Prevost appellera l'apeleur, et li fera jurer qu'il a loial cause en sen apel, et baisera les Sains, et puis après s'apellera le Campion, et li fera jurer seur Sains, qu'il fera le bataille à sen poir pour son maistre, et que loiaument il a rechet l'avouerie. Et sera li Campions sans escu et sans baston, aussi come li autres, et puis fera li Prevost traire arriere. Et après li Prevost fera crier par Serjant de par le Roy de Franche, et nommera-on le nom du Roy, et dira li crierres, Oïés, oïés de par le Roy de Franche le ban le Roy, que cascuns et cascune se traie arriere, desques adont que li Prevost ait fait che qu'il appartient à li de s'ofiche de la bataille qui est jugie de ches parties, si les nommera par non et par surnon, le demandeur, le tesmoing, se tesmoing i a, et l'avoué, et l'apeleur et l'avoué. Et chu cri fait, li Prevost rapelera les parties, et leur fera derekief les parties jurer seur Sains, qu'il ont droit cascuns en se cause, et qu'il atendront le droit par bataille, si come il eschara, et puis les doit faire aler arriere, et après li Prevost doit aler avec pluseurs des jageurs à chelui qui les wages a donnés, et doit reswarder les armes à sen Campion qu'il n'ait nient de fer ne d'acier, et doit reswarder que li bastons ne li escus ne soient ne quassé ne depichié, ne que li demanderres ne ame de se part n'ait armes nules qu'il puist baillier au Campion; et aussi doit-on faire à l'autre partie. Et après che fait, li Prevost doit faire crier de par le Roy, le camp le Roy et le bataille, et qui ne soit nus des lignages as parties qui ait nule arme, et doit prendre li Prevost boene seurté des parties qu'il atendront le droit de la Court. Et che fait li Prevost doit rapeler les parties, et metre les deux Campions l'un de costé l'autre, et se doit entretenir par les mains et agenouillier ensante devant les Sains, et jurer seur Sains, premierement li Campions del apeleur, car il ne set armes ne seur li cose qui soient ne de fer, ne d'acier, et qu'il n'a seur li nule broke, et qu'il ne set ne caraudes ne sorcherie qui doit sen compaignon nuire, fors le forche de sen

cors et ses armes. Et ainsi le jura li ape-leres, et au tel serment fait li Campions du deffendeur, et li deffenderres et li tesmoins, s'il i est, et li Prevos les fait aler ariere, et après li Prevos doit faire le parc et faire assier gens entour le parc, et doit prendre garde qu'il n'ait arme des lignaiges as parties. Et se le bataille est de murdre ou des cas de crieme, li Prevos doit envoier les parties en prison, et li Campion doivent demourer, et doivent les parties laisser gent pour aus personnes à cui on puise parler de pais et de concordanche, et doivent reconnoistre par devant les jageurs qu'il aront ferme et estaule che qu'il en feront. Et che fait li Prevos doit prendre les Campions warnis de toutes leurs armes, et les doit metre ou parc l'un contre l'autre, cascuns au rés du parc, et doit cascuns avoir partie du parc et du solet, si que li uns n'ait nient plus d'avantage que li autres. Et che fait li Prevos doit faire crier, et doit dire li Serjans par 3. fois. Oïes, tout de route, de par le Roy de Franche, et nommera le nom du Roy, qui ne soit si hardis home, ne feme, ne du lignage de l'une partie ne de l'autre qui ne demeure au parc. Ne entour, qui ait armes deffendaules, se ne sont les wardes qui sont eswardé à che faire, et qui ne soit si hardis ne si hardie, ne hom de le Court, ne jugerres, ne warder, ne serjans qui entre dedans le parc, ne qui die mot, ne fache signes por cose qu'il voie, ne qu'il oie, se n'est li Prevos qui tient le justiche, et li jageur qui seront eswardé pour le parc warder. Et se nus entreprenoit en ches choses, ou en aucunes d'ichelles, il seroit en le merchi le roy de cors et de catel et d'iretage. Et che fait li Prevos doit eswarder par le conseil des jageurs qui demourra avoec li ou parc pour warder le, et doivent estre nommés, ne ni en doit nient mains avoir de quatre. Et doit li Prevos, ou chil qui tient le justiche, et li eswarder aler au Campion del appelleur, et demander s'il a quanques mestiers li est, d'armes, d'oinitures, et de roigneure; car il ne se fera mie oindre, ne reoigner s'il ne veut. Et se li Campions dist, Oie je suis bien, et ai quanques mestier n'est, ou s'il dist, Je me veuille alaskier, ou estraindre, ou oindre, ou reoigner, li Prevos doit souffrir tant qu'il ait fait. Mais se li Campions et ses appelleures sont sage, toutes ches choses sont faites, ains que le justiche ne li eswarder i viengnent. Et che fait li Prevos doit comander à l'appareilleur, qu'il voist hors du parc, et ne le doit mie seir au parc. Mais si ensus outre les gens, qu'il ne puist faire signes, ne cose nule dont li Campions se puist aidier d'armes, car li apareilleures en set plus c'autre gent; et ainsi doit-on faire au Campion et à l'appareilleur du deffendeur. Et che fait li Prevos doit venir enmi moilon des 2. Campions, et doit nommer cascun par nom, et doit dire si haut, que les wardes du parc loient, faites cascuns che que vous devés, et se doivent li Prevos et les wardes traire ariere, et li Champion doivent aler ensanle, et faire cascuns sen devoir. Et quant il sont alé ensanle, combien que che soit un estour ou plusieurs, li Prevos et les wardes en l'estat qu'ils voient, les puent prendre sans mouvoir, et commander qu'ils ne se muevent: mais ils ne doivent nient plus laskier l'un come l'autre, ne faire avantage, et puet-on et doit-on qui veut parler de le pais; et se pais est, on doit les Campions traire l'un ensus de l'autre, et doit li Prevos de par le Roy les cans le Roy, et doit li Prevos oster as Campions leur gros bastons, et

leur doit baillier cascun une vergue, qui ait de lonc cascune 3. piés et demy, et tout d'une grosseur et d'une largeur, et d'un bos, et aussi unie l'une come l'autre, si con les pourroit onniement estimer. Et doit li Prevos comander as Campions et deffendre le broke et le dent, et comander qu'il fachent leur devoir. E chil qui kiet des Campions, est à 60. sols envers le Roy pour le camp, et ses escus et ses gros bastons demeure au Roy, convient que li uns kieche et envers: et s'il voient seur coste, ou à deus, toudis les feroit-on raler ensanle: et s'il geoloient jus leus escus par cautele, li Prevos leur feroit reprendre. Mais si uns le perdoit anchois que li autres, on ne li rendroit mie, ne se vergue aussi. Et se pais estoit faite, ains k'ele fust jugie, on geteroit les cans le Roy, si come il est par desseure dit, et en aroit li Rois de droiture, si come il est par desseure expressé. Et se pais n'est, les wardes qui tiennent les Campions en l'estat, s'il est eure de jour con puist veir, se doivent traire ariere, et laisser les Campions convenir; et s'il est nuis, con ne voie goutte, on doit les Campions en l'estat con les treuve, mener en prison, et cascun metre à par li sans desarmer, et sans boire et sans manger, ne sans plaie qu'il aie tenter, ne miere baillier. Mais se le plaie est si crueus qu'il i ait peril de mort, ou qu'il se peust essaner, on li puet bien bender, et si l'on puet-on bien donner à couvrir pour che qu'il ne refroidit, et les doit-on laisser coukier et dormir s'il voelent, et lendemain on les doit ramener ou parc, et doit li pars fais et li deerains cris criés, si come il est par desseure dit, et doivent aler ensanle. Et s'il est si grant jours quant le pais ne puet estre con puist veir, on ne les doit pas mener en prison, ne faire les choses dessus dites, ains les doit-on laisser aler ensanle, et reswarder che qu'il feront l'un à l'autre; et quant il sont ensanle, chil qui est recreans, doit estre justichier. Mais il est recreans par deux manieres, l'une par dire, Je me rench recreans et coupales et atains du fait, ai tort, je et mes maîtres en le querelle. Et l'autre maniere de recreans estre, s'est de mort, que chil soit qui recreans est: et chil qui le camp a waigné doit apeler le justiche, et les eswardeurs du camp, et doivent oir le reconnaissance desseure dite, ou veir le mort du recreant, et doit chil qui a vencu, prendre à sen baston, ou à ses bras ou à se forche, le mort recreant, et traîner jusques seur leur du parc, et le doit metre hors du parc; mais il ne doit mie issir hors du parc. Mais s'il est vis recreans, il le doit mener par le poing desques seur leur du parc, et metre hors du parc, et le doit delivrer à le justiche, soit mort ou vis, et puis doit demander à le justiche s'il a bien fait che qu'il dût, et le justiche et li jageur doivent dire, Ouail, et li Campions doit demander congié d'aler sent, et d'avoir sen escu et sen baston, et con li renge sen maistre et ses pleges qutes et delivrés, et sen tesmoing, s'il i est, et la justiche le doit rendre qutes et delivrés, et s'en puent aler là ou il voelent sans meffaire. Et le bataille outrée, li Prevos ne doit riens avoir du camp, fors les armes du recreant, se chest de murdre, ou d'omechide, ou de traison, ou de rat, ou de cose où il apartiegne mort. Et se chest de ches choses ou d'aucunes, li Prevos doit justichier cheli, cui les Campions est recreans, et le Campion, de prendre et de traîner ensanle. Et se ch'estoit de larrechin, il ne seroit point traine, mail il seroient pendu. Et se chest de catel ou d'iretage, li Prevos

doit contraindre la personne dont li Campions est recreans, à che qu'il delivre à sen avversaire toute se demande; et doit li Prevos avoir 60. sols de cheli cui le Campions est recreans, et s'il n'a dont paier, il le doit tenir es aniaux tant qu'il ait aempli la demande, et païé l'amende, et le doit delivrer à cheli, qui fait le demande, et li doit li Prevos baillier les aniaux, et chil, qui a fait le demande, doit paier au Prevos 60. sols, ou faire seur, qu'il li rendra avant qu'il li escape s'il veut. Et s'il ne veut rendre les 60. sols, li Prevos le wardera s'il veut pour ses 60. sols, ou le laira aler sans rien rendre au demandeur de se demande, ne sans li meffaire; et doit li Prevos le Campion, qui est recreans, s'il li plaist et as jageurs, faire desarmer et mener pendre, et s'il ne plaist à le justice ne as jageurs, qu'il ne soit pendus, et il reswardent le cause de le petite querelle ou de le grande, il le puent punir par tolr membre quel qu'il leur plaist, et à banir de la chité et de le banlieue seur le hart, pour che que li jugemens en appartient au Majeur et as Esquevins, pour che que chest de catel ou d'yretage, mais que li yretages soit par dedens le banlieue; et se li yretages estoit dehors le banlieue, le justiche et li home le Roy, le pourroient banir du Royaume seur le hart, ou tolr membre, ou pendre, s'il leur plaist. Et en cheste maniere doit faire li Rois ou ses comans le justiche, en le presenche des jageurs: et tele est la coustume anchiene des wages de bataille, qui i veut et puet venir et pour chou que memore d'oume ne puet mie bien retenir tout, et que cheste Lois n'est mie souvent usée, la-on chi notée et mise en escrit. Præallatis adjungenda omnino quæ habet vetus Consuetudo Normanniæ cap. 68.

CAMPION REGIS. Charta Henrici I. Regis Anglor. in Monast. Angl. tom. 2. pag. 973. subscribitur a Roberto de Bajocis Campione Regis. Ita autem appellatur in Anglia Miles, qui coronato Rege, dum ille mensæ cum proceribus accumulabit, ad monomachiam provocat, quotquot Regem illum esse negant: quam quidem ceremoniam ita describit Thomas Walsinghamus, ubi agit de coronatione Ricardi II. pag. 192: Interea præparavit se quidam Miles Dominus Joannes cognomento Dimmock, qui clamabat se habere jus ad defendendum jura Regis illo die, et etiam si opus esset duello constigendum, si aliquis præsumeret affirmare Regem non habere jus in regno Angliæ. Froissartes 4. vol. cap. 114. ubi de inauguratione et coronatione Henrici Lancastrensis: En la moitié de ce disner vint un Chevalier, qui se nommoit Diureth, tout armé, monté sur un cheval tout couvert de mailles de vermeil, Chevalier et cheval, et estoit armé pour gage de bataille, et avoit un Chevalier devant lui, qui portoit sa lance, et avoit ledit Chevalier à son costé l'espée toute nue, et sa dague à l'autre costé; et bailla ledit Chevalier un libelle au Roy, qui fut leu; lequel libelle contenoit, que s'il estoit Chevalier. Escuier, ou Gentilhomme, qui voust dire ne maintenir, que le Roy Henry ne fust vray Roy, il estoit tout prest de le combattre present le Roy, quand il plairoit au Roy assigner journée: et là fit le Roy crier par un heraud d'armes par six lieux en ladite ville, et aussi en la sale. Thomas Milles lib. de Nobil. Polit. vel Civili pag. 109. describens ceremoniam coronationis Edwardi VI. Regis Angliæ: Post secundum ferculorum apparatum, Regius Agonista (Dimmock cognom-

mine) eques auratus undique armatus, equo insidens bellico, pannis aureis phalerato, paludato fecciali comitatus ingressus est, qui primo gressu glomerante superbo ad Regem se contulit ipsūque summa observantia adoratus est. Deinde equum concitando ovantem quater per aulam clangente tuba ad duellum provocavit, si quis nimirum Edwardum ejus nominis VI. Angliæ, Franciæ, et Hiberniæ verum, indubitatum, legitimūque Regem negaret: totiesque chirothecam militarem arrham project hūni, quam quum nemo attolleret, feccialis ipsi reddidit. Videtur autem Miles ille patriam representare, quia, inquit Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 21. § 11. Rex non pugnat, nec alium habet Campionem, quam patriam. Id porro muneris Marmionorum familiæ competiit, a qua per filiam in Dimocorum gentem in agro Lincolnensi transiisse scribit Camdenus in Descript. Staffordensis Comitatus.

CAMPIO S. ECCLESIE ROMANE, Id est, defensor et advocatus. Joan. Villanens lib. 6. cap. 90: *Propose que Carlo Conte di Angio et di Provenza fosse Campione di sancta Chiesa*. Adde lib. 7. cap. 23.

CAMPIPARS, Fructuum fundi, quam colonus partiarum solvit domino, pars et portio: *Agrarium, vectigal agro impositum.* [*] Vide *Agrarium Numeragium, Terragium* et *Guerard*. in *Proleg. Chartular. S. Petri Carnot.* § 134. Sugerius de Administrat. sua cap. 2: *In introitu villæ novam curiam, cum granchia nova erigi fecimus, ut in ea Campipars universalis... et decimæ terrarum reponerentur.* Cap. 10: *Totius terræ Campipartem... nobis retinimus.* [Charta Godefridi et Milonis Officialium M. Belvacensis electi ann. 1220. ex Tabulario Corbeiensi: *Terras vero, sicut prius ad Campipartem tenuerat de Ecclesia Corbeiensi, tenebit.*] *Vetus Franciæ Consuetudo: Par les useiges et coutumes des terres tenues à Champart, le Seigneur à qui est deu le Champart, ne doit avoir los ne ventes des terres, qui lui doivent Champart, quand elles sont vendues, se celui Seigneur n'est chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier, mais les aura le chief Seigneur foncier. Et ou cas, qui n'y auroit autre chief Seigneur, c'est à dire, Seigneur foncier, celui à qui le Champart est deu, auroit lots et ventes.*

CAMPARS. Charta Walteri abb. Corbeiens. ann. 1202. ex Tabulario ejusd. loci: *Reddidit et in satisfactionem unum modium bladi annuatim recipiendum in quadam terra sua de Nourast... et Campartem, et census suos de Mainencourt nobis in satisfactionem legavit.*

CAMPARTIUM. Charta anni 1235. inter Istrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 96: *Item omnes terras ganapii villæ de Mani cum pratis meis... et omnes census et Campipartum parochiæ ejusdem villæ de Mani.*

CAMPARIUM. Charta Bartholomæi Episcopi Bellovacens. apud Loiselum: *Absque ulla retentione domini, Camparici, sive cujustibet exactionis.*

CAMPARTUM. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 176: *Solutionem campariorum præcedat solutio decimarum, vel saltem qui camparta percipiunt ea decimare cogantur.*

CAMPART. in Charta anni 1181. ex Archivio Ecclesiæ Dolensis: *Feudum Badoas reddebat unam minam frumenti et XII. den. et decimam, et Campart.*

* **CAMPARTAGIUM**. Charta ann. 1227. ex Chartul. Vallis B. M. Dicec. Paris.: *Concessit ut ecclesia Vallis B. M. teneant quidquid adepti sunt, aut poterunt adi-*

pisci in octava parte Campipartagii totius territorii de Noisemont. Alia Phil. Pulc. ann. 1312. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 179: *Item talem campipartem seu Campipartagium, quam et quod ipsi defuncti conjuges super terras dicti loci habere poterant et debebant.* Occurrit præterea in Ch. ann. 1252. ex Chartul. episc. Carnot. Ita quoque legendum est pro *Campipartagium*, in Ch. ann. 1222. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 230. *Champartaige*, in Ch. ann. 1411. ex Pancharta episc. Carnot.: *C'est ce que Jehan Dalonville avecu à tenir de R. P. en Dieu Mgr. l'evesque de Chartres... Item toutes les rentes de la my-Aoust, que len appelle Champartaiges.* Vide supra *Campartatio*.

CAMPARTAGIUM, in Charta Hugonis de Gornaio tom. 2. Monast. Angl. pag. 979. Alia ann. 1253. in Historia Durdanensi pag. 55: *Saisines, amende, champart, et Champartages, mesurages, et bourages, et les courses, qui appartiennent audit champart, etc.* [Charta anni 1264. e Tabulario Monasterii Portus Regii: *Campipartis et Campartagii, domini, census, etc.* Polytych. Fiscam. ann. 1235: *Reddit de qualibet acra terræ unum sectarium frumenti de decima et Campartagio.* Occurrit etiam in Chartulario SS. Trinit. Cadom. fol. 61. 83. etc.]

* **CAMPARTIPIA**. Charta anni 1193. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1637: *Contulit... dimidium bladii in Campipartitia sua apud Boissefontem... omnes terras arabiles emptas ab eo et earum Campipartitias, terras etiam ab aliis eidem Ecclesiæ in elemosynam datas et earum Campipartitias, terram etiam essortorum (essartorum) cum ejus Campipartitia.*

† **CAMPARDUS**, Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1595. ex Charta anni 1261: *Vendidi iterum Campardum cujusdam pechiæ terræ... in qua terra dicti Religiosi Campardum percipiunt, et unum caponem, etc.*

† **CAMPIPERTAGIUM**, in Charta anni 1225. ex Archivis B. M. de Argentolio.

CAMPARTUS. Ordericus Vitalis lib. 5: *Reservato tantummodo sibi Camparto, [Polytych. Fiscam. ann. 1235: Radulfus de Widemare tenet unam masuram cum duabus acris terre ad decimam et Campartum, et reddit duo quarteria braisis.] Campartum Crassi piscis, in veteri Charta Normannica apud Columbum in Blancalanda, pag. 550.*

† **CAMPIPERTIO**. Charta anni 1205. in Tabulario Calensi pag. 54: *Nihil posset reclamare vel heredes sui neque in agricultura, neque in Campipertione, neque in decima, etc.*

CAMPIPARTIRI, Campipartis jure frui. Tabular. Monasterii S. Victoris Paris. Charta 20: *Campipartiri vero, aut metas figere, vel aliam jurisdictionem exercere, pars una sine consensu alterius non poterit.* *Champarter*, in Consuetudine Stampensi et Aurelian. *Champartir*, in Nivernensi tit. 11. art. 2. Montisargi cap. 3. art. 3. *Terra Campipartibilis*. Campiparti obnoxia, in Charta Isembardi Abbatis S. Mauri Fossat. ann. 1274.

† **CAMPIPARTARE**, Eodem sensu, in Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 1151.

† **CAMPARTATOR**. Qui eo jure gaudet. Charta anni 1180: *Unius cujusque partis Campartator sine alterius Campartatore Campartare non audeat.*

† **CAMPARTURA**. Vide *Craspiscis*.

CAMPARTITOR, [Cujus officium est mercites Campipartis numerare.] Vide *Numeratores*.

CAMPIPARTICEPS, vel **CAMPIPARTICEPS**, et *ad Campipartem capere* dicitur per metaphoram, in re forensi, iudex sordibus corruptus, qui quotam partem litis a litigatore, sive reo, accipit vel qui lites alienas suis sumptibus promovet, ut pactam rei, seu campii evicti, quotam lucretur, quasi campum cum alio partiat. Prima Statuta Roberti I. Regis Scotiæ cap. 22. § 2: *Nec terram seu aliquam rem aliam capiat ad Champarte, ad defendendum, differendum, seu prolongandum jus alterius extra formam juris.* Statutum de Conspirationibus ann. 33. Edward. III: *Campiparticipes sunt, qui per se, vel per alios, placita movent, vel moveri faciunt, et ea suis sumptibus prosequantur, ad Campipartem, vel pro parte lucrî habendam.* Ubi Spelmanus observat in veteri Codice legi *Campiparticipes*, sed aliam lectionem passim recipi. Vide Statutum primum Westmonasteriense cap. 25. Statut. 2. Westmon. cap. 49. et Articulus super Chartas editos ann. 28. Edw. I. cap. 11. [*] Abbreviat. Placitor. sub Edw. I. pag. 245. ap. Eborac. rotul. 54. Vide *Campipartia*.

† **CAMPIPARTIRI**, **CAMPIPARTITOR**, **CAMPIPERTIO**. Vide *Campipars*.

* **CAMPISCULUS**, adject. Idem quod supra *Campestris*, arabilis. Testam. Wileradi fundat. abbat. Flavini. ann. 606. inter Probat. tom. 1. Hist. Burgund. pag. 2. col. 1: *Cum domibus, ædificiis, terris Campisculis et incultis.* [*] *Lege campis cultis et incultis.* Vide mox *Campius*.

CAMPIRE. Vide *Campus*.

CAMPITÆ, dicti Donatistæ hæretici, quod in campis suos colligerent, qui postmodum quod in montibus convenire agerent ac rupibus, *Montenses*, et *Rupitani* appellati sunt. Vide Hieron. advers. Luciferianos in fine.

† **CAMPITER**, *Fundus qui in campo est.* Glossar. San-German. MS. num. 501. Idem habet Papias MS. Bituric. editus vero *Campitum*, ut mox dicitur in hac voce.

CAMPITOR *Equus*, *Cursor*, *stadiodromus equus*, *Cheval de manege, de Course.* Glossæ MSS.: *Campo, verito: hinc Campitor, equus vertibilis.* Dudo de Morib. et actis Norman. lib. 3. pag. 94: *Concedam vobis... armillas et balteos, loricas, et galeas, atque Campitores Equos, secures ensesque, etc.* Perperam editum *Cambitores*. Rectius pag. 124: *His dictis torquens Campitorem Equum, et irruens super Regem Ludovicum, per habenas freni cepit eum.* Vide Dissert. 8. ad Joinvillam pag. 185.

CAMPITUM, *Papiæ, Fundus, qui in campo est.* [Vide *Campiter*.]

* **CAMPIUS**, *Arabilis*; f. pro *Campivus*, quod idem sonat in Stat. Vallis-Serianæ rubr. 188. ex Cod. reg. 4619: *Si vero ierit in aliquam petiam terræ... Campivam, etc.* Charta ann. 1100. inter Probat. geneal. domus de Gondi pag. 455: *Unam petiam terræ aratoriæ sive Campiæ positam in populo S. Laurentii de Campi.*

* **CAMPIVIVUS**. Vide supra *Campivus*.

* **CAMPIZARE**, Ital. *Campaggiare*, *Castrametari*, *expeditionem facere, vel esse in itineribus*, Gall. *Camper, Tenir la Campagne*, olim nostris *Campiger*. Chron. Modoet. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1140: *Aut mittantur ibi milites et pedites, ut possint Campizare contra Mediolanum; aut aliquo modo vel ingenio cum honore Ecclesiæ cum pactis reddatur terra illa.* Acta varia ad Conc. Basil. apud Marten. tom. 8. Ampl. Col-

lect. col. 86: *Sensit itaque illud persona sua (Sigismundus) in hiemali asperitate algoribus Campizando plurimam læsa, et aliis irreparabiliter corporalibus afflictis incommodis.* Ordinatus milit. MS. Caroli ducis Burgund. ann. 1473: *Lequel conducteur fera faire un autre roole de tous les hommes d'armes et gens de trait de sa compaignie, dont il baillera une double à mondit seigneur, quant il Campigera en sa compaignie.* Vide *Campus* 2.

† **CAMPANSIONILIS**, **CAMPASSIUM**. Vide *Caput mansi*.

* **CAMPMASURA**, Idem quod *Caput mansi*. Domus ipsa præcipua, in qua habitat caput familiæ. Charta Gellonensis ann. 1095: *Nicecius, cognominatus Artmannus, S. Salvatori Gellonensi... duas Campmasuras, cum omnibus adjacentiis suis... donat.* Vide in *Caput* 3.

* **CAMPOBUS**, in VIII. Ord. Rom. apud Mabill. tom. 2. Mus. Ital. et apud Amar. lib. 2. cap. 18. pro *Campagus*. Vide in hac voce.

* **CAMPODUS**, Prædium rusticum. Charta ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 317: *Pro tribus modis, minus uno copo, frumenti in portionibus, taschis et agreris Campodorum seu prædiorum, quæ sub feudo dictæ foresfacturæ ab emphiteosis possidentur.* Vide *Campus* 4.

† **CAMPOFINIS**, Finis, terminus campi. Vide locum in *Rivora*.

1. **CAMPOLUS**, pro *Campulus*. Hist. Episc. Autisiod. cap. 20: *Item scutellam anacteam pensantem lib. 2. habet in medio homuncionem, et Campolum cum arbore.* Gregor. Magn. lib. 10. Epist. 12: *Id est fundos, Campulos, cum condumina, etc.*

* 2. **CAMPOLUS**. Vehiculi genus, Gall. *Camion*, haquet. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Campolus, Chamion, Gamion*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 121: *Le suppliant chargeoit la dite terre en ung Gamion, que le filz de Pierre Pagon faisoit mener à son cheval.* Vide infra *Camuleus*.

† **CAMPOMATIUS**, Vide *Campus* 9.

* **CAMPONES**. Charta ann. 1228. in parvo Chartulario Gemeticensi: *Vendit et concessit duos Campones ad Natale Domini annuatim.* Legendum *Capones*.

† **CAMPORA**, Vox Italica. *Campus*. Charta anni 1177. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1012: *Donamus etiam salinam unam in Pantanello S. Nicolai... cum cocicis, Camporis et vallone.*

* Terminatione Longobardica. Charta ann. 944. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacr. col. 551. edit. ann. 1717: *Et in omnibus quantum ad ipsum beneficium, et ad ipsa Campora, et ad ipsa colonia pertinent, etc.*

* **CAMPANA**, Campestris locus, planus. Ital. *Campagna*. Vide *Campania* 1. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 116: *Iste locus est ab una parte fluminis insulatus, habet in se arborem et Campannas, et est reductus prædonum et furum.* Haud scio tamen annon idem sit quod *Capanna*, tugurium, casula. Vide in hac voce.

* **CAMPRESA**. Charta ann. 1203. ex Tabul. S. Andr. Avenion.: *Pro boscaria duas partes duarum Campresarum, bladi quartam partem et decimam.* In alia ann. 1243. ibid. loco *Campresarum*, legitur *Lampredarum*.

* **CAMPRETUM**, Ager vel locus, ut videtur, frugibus abundans. Chron. Patav. ad ann. 1204. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1125: *Et tem-*

pore fuit factum Campreti, et fuit maxima ubertas, ita quod frumentum valuit sol. ij. et non ultra. Et ad ann. 1219. col. 1129: *Et tempore completum fuit palatium magnum communis Paduæ, et emittum fuit Campretum a domino Ezelino de Romano.* Vide supra *Campodus*.

† **CAMPS**. Vide *Canevarius* in *Caneva* 1.

CAMPSPA, **CAMPSARIUS**. Gloss. Gr. Lat.: *Κάμπτρα, Campsa, καμπρόποιος, Campsarius*. In MS. est *καπτρα, καμπρόποιος*. Gloss. Lat. Græc.: *Arca et Arcella, κιβωτός, σαρός, κάμπτρα, λάραξ*. Hesychius: *Κάμψα, θήκη, γλωσσόχομον*. Alibi: *Λάραξ, κάμπτρα, κιβωτός, Καμψάκη*, in Menæis ad 23. Januar. in S. Maysima. Glossar. S. Benedicti cap. de Supellectile: *Capsa, Κάμπτρα*. Ubi legendum *κάμπτρα*, ut in Gloss. Græco-Lat. Est igitur *Campsa*, idem quod *capsa*. Atque ex iis locis conjicere est, quid vox *κάμπτρα*, seu *κάμπστρα*, ut interdum scribitur, nescio an mendose, sonet in vita S. Eudociæ Martyr. cap. 8. n. 24. ubi *κάμπτρα* ἐσθήτος σφραγίς, ἐσθήτος χρυσοκλάθου, μόσχου στράκιος Ἰνδικοῦ, etc. nihil aliud sunt quam arca et capsæ hisce mercimoniis refertæ: nos *Caisse* vulgo dicimus. Apud Hesychium *κάμψα*, est *θήκη, γλωσσόχομον*. Vide leg. 3. in fine D. de Offic. Præf. Vigil. (lib. 1. tit. 15. fr. 3. § 5.) [et Gloss. mediæ Græc. in *Κάμψα*.]

* **CAMPSCACIS**, Cacabus, vas æneum, in quo aqua calefit. Hist. convers. S. Josephi comit. tom. 5. Jul. pag. 252. col. 1: *Aquam postulat: offertur in æneo vase, quod Campsacen vulgo, illic cacubium vocant.* Vide *Campsa*.

* **CAMPAMENTUM**, perperam scriptum aut lectum, pro *Tampamentum* seu *Tensamentum*. Præstatio quæ a vassallis aut subditis domino pro protectione exsolvebatur. Chartul. S. Genovef. pag. 283. apud D. Le Beuf. tom. 9. Hist. dioc. Paris. pag. 398: *Ubi non habebat vinaquum et Campamentum.* Vide in *Tensare*.

1. **CAMPSARE**, *Flectere*, Joanni de Janua, ex Græc. *Κάμπτεω*, flectere, deflectere. Gloss. Isid.: *Campsat, flectit*. [*] *Cansare, Flectere iter*, in Glossar. Vatican. sec. XI. ap. Maium Classic. auct. tom. 7. pag. 531. *Flectere iter*, in cod. reg. 7644. *Item flectere* in Papiæ cod. 7609. Vide Forcellinum.] Regula Magistr. cap. 56: *Cum fratres spirituales sine laico ambulanti juncti ad se, Campsantes modice de via, flectant genua.* Vide ibi Menardum. Hinc *Cansare*, pro *cedere*, locum *dare*, flectere, deflectere, apud Dantem Infer. can. 12. in Purgat. can. 15. et Matth. Villaneum lib. 1. cap. 1.

† 2. **CAMPSARE**, Frequenter permutare. Vide *Cambiare*, post *Cambiare*.

† **CAMPSARIUS**. Vide *Campsa*.

CAMPSSLIS. Vide *Camisile* post *Camisa*.

† **CAMPSOR**. **CAMPSORIA**. Vide in *Cambiare*.

* **CAMPSOR PLANUS**. Vide supra in *Cambiare*.

* **CAMPSUM**. [Gall. *Change*: « Actum Massilie, juxta tabulas *Campsorum* (an. 1248. mus. arch. dep. p. 150.) »]

† **CAMPTAULES**, a Græc. *κάμπτω* flecto et *αὐλός*, tibia vox efficta, Græcis tamen ipsis ignota: quod haud proorsus insolens. Est ergo *Camptaules*, qui tibia canit inflexa. Si plura cupis adi Martinium in Lexico. Vide *Cerataules*.

1. **CAMPULUS**, Navis fluviatilis species. Ehrardus in Græcismo cap. 10:

Campulus, et lembus, seu linter, cimba, carabus.

Sed legendum *Campulus*. Glossæ Isidori: *Campulus, navicula brevis. Campulus, navis.* Vide *Campulus*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Campulus, nef de cordes.*

* 2. **CAMPULUS**. Monetæ species videtur, in Lib. cens. eccl. Rom.: *Abbasia S. M. Cleiddewerh unum marabutinum et unum Campulum singulis annis.*

* 3. **CAMPULUS**, [Parvus campus. S. Greg. Ep. 10. 12. *Campulos cum conduma una.* Cf. *Joan. de Jan.* (L. Quicherat.)]

1. **CAMPUS**, Bellum, prælium. Joannes Biclariensis in Chronico: *Cunicundus Rex Campo occubuit.* Gregorius Turo-nensis. lib. 5. Hist. cap. 18: *Quod si differet, Campum prepararet ad bellum.* Fortunatus lib. 9. Poem. 1:

Omnibus his datus est timor illo judice Campo.

[*Diarium belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 156: Dominus autem Bohustus de Swambergk ipsos die quadam invadere volens, de Campo cum suis est depulsus, non sine suorum damnis.*]

CAMPUM OBTINERE, nostris, *Estre maître du champ de bataille.* Valerius Flaccus:

Dux Campi Martisque potens, etc.

Sidonius Carm. 5:

Cum spoliis Campum retinent, et Marte fruuntur.

Item paulo ante:

Hostibus expulsis, Campum qui maximus extat, Jam lustrare vacat.

CAMPUM TENERE, nostris, *Tenir la Campagne.* Will. Brito lib. 8. Philipp.:

Qui cum majorem jam partem exisse vadosis Ilorum vidisset aquis, Campumque tenere, etc.

[Paulo diversa notione sumitur in Bre-viario Hist. Pisanae ad annum 1173. apud Murator. tom. 6. col. 188. scilicet pro certaminis locum immoto gradu defendere: *Per totam diem Pisani et Lucani sunt invicem præliati, et utrique certantes viriliter Campum tenuerunt egregie, et neutra pars succubuit, quamvis plures hinc inde occisi fuissent.*]

* Reg. homag. duci Aquit. præstit. ann. 1273. et seq. ex Cam. Comput. Paris. sign. J.J. rub. fol. 28. r. [*] Delpit. Recogn. Feodor. Aquit. pag. 39.]: *Omnes allodiarum sui qui habebant allodia in dicta diocesi (Vasatensi) debebant dicto domino regi Angliæ, si mandet, Campum seu bellum campestre... inter portus et flumen Garonæ. Camp, eadem notione, apud Villehard. cap. 189: *Ne plaise dam le Dieu que jamés me soit reprove que je fuye de Camp et laisse l'empereor.**

2. **CAMPUS**, pro *Castris militibus*. Vide *Hringus*.

† **CAMPUM LEVARE**. Castra movere, Gall. *Lever le Camp*. Parisius in Chron. Veronensi ad ann. 1215: *Eodem anno Veronenses ierunt in auxilium Mantuanorum ad castrum Goncagæ obsessum per Cremonenses et Reginos, et per succursum Veronensium Levaverunt Campum ad recuperationem dicti castrum, quod est recuperatum per Mantuanos. Deinde Veronam reversi sunt cum honore et victoria.*

* *Champ*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1480. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 692: *Perrin le Gros jeune compaignon... archier de nostre Champ.* Aliæ ejusd. ann. ch. 730: *L'un des archiers de nostre ordonnance pour la garde de nostre Champ.*

* **CAMPUS**, Exercitus. Steph. de Infestura MS. ubi de Innoc. VIII. ad ann. 1491: *Sic rebelles facti sunt ecclesie et Pape obedire recusant; quare papa misit ad eos Campum ecclesie, qui se tandem dederunt Ecclesie, quos postea Papa multavit.*

3. **CAMPUS**, Duellum ipsum, quod in campo seu arena initur. Charta Roberti Regis Francie in Tabulario Monasterii S. Dionysii: *Hoc est bannum hominis vulnerati vel interfecti, et infracturam intra vel extra castellum ipsius Comobii, duellum et legem duelli, quod vulgo dicitur Campus, etc.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 10: *Ad singulare certamen, quod rusticie dicimus Campum, provocaverunt.* Regino lib. 2. de Eccl. discipul. 77: *De pugna duorum, quod nostri Campum vocant.* Charta Willelmi Comitis Lutemburg. ann. 1122: *Si pugna Campi, id est, duelli, adjudicata fuerit, etc.* Gregorius Turon. lib. 10. Hist. cap. 10: *Cumque uterque in presentia Regis intenderent, et Chundo diceret, nunquam a se hæc præsumpta, quæ obijebantur, Rex Campum adjudicat.* Et mox: *In Campo uterque steterunt.* Adde lib. 2. cap. 27. Charta Caroli Magni pro divisione Imperii cap. 9: *Tunc volumus, ut ad declarationem rei dubie, iudicio Crucis Dei voluntas, et rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali causa, cujuslibet generis pugna, vel Campus ad examinationem judicetur.* Chronicon S. Benigni: *Ad hoc denique ventum est, ut respectum caperent utraque pars super ipsam silvam, indeque Campum fieri decernerent.* Charta Alfonsi Imperatoris Hispanie ann. 1086. apud Antonium de Yopez tom. 6: *Homicidium de nocte factum, qui negaverit, si accusatus fuerit, litiget cum illo, qui dixerit; Quia ego vidi: et si ceciderit, petet centum solidos, et quod ultra expendit in armis et operariis, et 60. solidos de Campo.* Tabularium Brivatense Ch. 19: *Sane si quis mutare voluntates nostras elaboraverit, seu hæres, seu quælibet alia persona, auri libras 10. persolvat, et affirmatio Campi permaneat.* Occurrit passim hac notione, in Capit. Ludov. Imp. ad Legem Salicam § 1. [*] Baluz. ann. 819. pag. 601. Pertz. ann. 817. pag. 211. cap. 10.] in Leje Bajwar. tit. 2. § 2. in Lege Anglor. tit. 7. § 4. tit. 14. 15. in Lege Saxon. tit. 15. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 2. § 28. tit. 55. § 23. tit. 46. [*] lib. 1. tit. 25. § 76. lib. 2. tit. 11. tit. 28. § 3. tit. 55. § 25. Ludov. Pii 23. 3. Carol. M. 132. 65.] in Capit. Caroli Mag. 1. 3. cap. 46. [*] ex addend. ad leg. Ripuar. ann. 803. cap. 8.] 1. 4. cap. 27. [*] 23.] Append. cap. 35. [*] II, 34.] apud Baldricum in Chron. 1. 3. cap. 57. in Charta Bald. Comit. Flandr. ann. 1038. apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Frandr. cap. 20. in Charta Roberti Regis Franc. apud Doubletum in Hist. Sandion. pag. 826. etc. Vide *Campiones*.

Duellum autem *Campus* dicitur, quod in area ampliori et undique clausa, quam *Campum* vocabant, iniretur. Hinc in *Campo* decertare, in Capit. 1. ann. 819. cap. 10. et 1. 4. Capit. cap. 23. Assisie Hierosolym. MSS. cap. 96: *Et ains que la quarantaine soit, le Seigneur doit avoir fait faire le Champ de 40. cannes de careure, et bien y gale, et clos de fossé et de palis, qui sont entour passé et lassé de cordes, si que aucun des chevaux ne porte son Seigneur hors de Champ, ou qu'il n'en soit getté, tant que pais en soit faite.*

* *Champ*, eadem acceptione, usurparunt nostri. Charta ann. 1321. in Reg. 61.

Chartoph. reg. ch. 123: *De Champ formé, se on en fait paix, quinze sols d'amende au seigneur; se on en est armez et couz en est feruz, et paix en est faite, soissante soul: d'amende au seigneur: se li Champs est outrez, cil qui sera vaincu: sera en la volonté du seigneur de corps et d'avoir.* *Champs à articles*, Duellum quod certis conditionibus stat, apud Jac. Valere in Tract. nobilit. MS. *Joustes mortelles et à Champ*, apud Froissart. vol. 4. cap. 6. *Champ d'armes*, in Lit. remiss. ann. 1409. et Reg. 163. ch. 364. Adde tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 297. art. 18.

† **CAMPUM DUELLI TENERE**, dicitur de Judice Duello presidente, in quadam inquesta facta auctoritate Domini Regis Philippi ex Archivo B. Marie de Bono Nuncio Rotomag.: *Gulielmus de S. Audeno habens annos circa septuaginta... dicit, quod vidit quoddam duellum de feloniam in terra dicatorum Religiosorum... et quod Senescallus dicatorum Religiosorum tenebat Campum duelli, et plures milites et armigeri et alii fuerint ibidem.*

† **CAMPO CONTENDERE**, Singulare certamen inire, apud Muratorium tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 101. col. 2. B.

* **CAMPUM PROSEQUI**, Duellum peragere. Charta Ludov. VII. reg. Franc. ann. 1152. in Chartul. Maurign. ch. 83: *Cum abbas Landricus executionem Campi et bellum vellet adducere Maurigniacum Joscelinus contradixit: ex hoc dicebat esse sui juris, quod homines sui extra ipsam villam cum hominibus ecclesie ad prosequendum Campum non deberent egredi... Joscelinus Stampas veniens... illud bellum quod detinuerat, concessit ut quo vellet abbas deduceret.*

CAMPIRE. Duellum inire, in campo et arena monomachia decertare. Chronicon Besuense: *Fidelium suorum factus est conventus, insuper etiam Campiendi est dies status.*

4. **CAMPUS**, Ager, modus agri, nostris *Champ*, Italis *Campo*. Origines in Cantica Cantic. Homil. 3: *Campus planities terræ dicitur, cui cultura adhibetur, et quæ excolitur ab agricolis.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Sunt ibi Campi 17. ubi seminatur frumenti modii sigli 30. Alibi: Sunt ibi aspicientes inter majores et minores Campi 46. continentes mapp. centum, ubi possunt seminari de frumento modii 24. de sigilo modii 30. et semis, de spelta modii 85. Occurrit ibi pluries. Charta ann. 1153. apud Ughellum in Episcopis Patavinis: *Offero illud feudum vestrum antiquum Camporum triginta sex.* Infra: *Secunda pecia Camporum undecim.* Adde eumd. tom. 5. pag. 742. Occurrit passim in Chartis. Vide *Cambo*.*

* **CAMPUS FRIGIDUS**, Ager pascuus. Charta ann. 1500: *Antonius de Lage au Chat vendidit... quoddam pastorale seu Campum frigidum, vocatum lo Clau de Lestang.*

5. **CAMPUS**, Mercatus, nundinæ: quia in *Campo*, et loco publico fiebant. Charta Ecclesie Narbonensis ann. 1250: *Idem Amalricus in diminutionem jurisdictionis nostre fecit bis teneri Campum de Saracenis venalibus, et aliis quibusdam rebus, de quo Campo habuit 15. millia solidorum, et amplius: qui Campus debet esse communis.*

CAMPUS ARVUS. Vide *Fossinagar*, [*] *Arvus Campus* et *Marin*. Pap. Diplom. pag. 279. not. 21.]

6. **CAMPUS**, Circulus, *IIaga*. Vide *Hringus*.

7. **CAMPUS**, Locus juxta urbem, in quo rei ultimo supplicio multabantur.

S. Augustinus lib. 1. contra Epist. Parmeniani cap. 8: *Quinetiam audent conquiri Parmenianus, quod vos Constantinus ad Campum, id est, ad supplicium duci jussit.* Vide *Campus Martii*.

† 8. **CAMPUS**, in scutis gentilitiis, Gall. *Champ*; in pannis vero *Fond*, ut cum dicimus *Etoffe à fond d'argent, à fond d'or*, Pannus argenteus aureusve figuris distinctus, apud Rymer. tom. 7. pag. 577: *Unum lectum de panno aureo de rubeo Campo cum foliis aureis operatis in quodam frecto albo.* Inventar. Ecclesie Noviom. ann. 1419: *Item unus alius pannus aureus novus ad Campum asureum.* Inventar. Ecclesie Aniciens. ann. 1444: *Item pannus aureus in Campo seminatus cum magnis compas, etc.*

9. **CAMPUS MARTII**, et **MADII**, vel **MAGI**, Comitum publica, seu generalis Conventus, quos solebant primi Francorum Reges quotannis circa anni principium et Martio mense indicere, qui in patenti campo, et sub dio peragebantur, ex quo *Campi Martii* vulgo appelluntur a Scriptoribus. Gregorius Turonensis. lib. 2. Hist. Franc. cap. 27. et ex eo Flodoard. lib. 1. Hist. Rem. cap. 13. Aimoin. lib. 1. cap. 12. Auctor Vitæ S. Remigii, et Gesta Francor. cap. 10. de Clodoveo Rege: *Transacto vero anno jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* A Marte, quem Pagani Deum belli credebant, dictos ejusmodi Conventus scripsit Flodoardus loco laudato, et Auctor Vitæ S. Remigii Episcopi. Sed potior videtur eorum sententia, qui a Martio mense, quo peragebantur, dictum volunt. Chron. Fredeg. jussu Nibelungi scriptum, de Pipino: *Evoluto anno præfatus Rex a Kal. Mart. omnes Francos, sicut mos Francorum est, Bernaco villa ad se venire præcepit.* Charta Dagoberti Regis in Chron. Fontanell. cap. 1: *Die Calendarum Martiarum, in Compendio Palatio.* Nec scio, an ab hoc die annos suos auspicarentur Franci, quod certe testari videtur Decretum Tassilonis Bajwar. Ducis cap. 2. § 12: *Nec in publico mallo transactis tribus Kal. Martii post hæc ancilla permaneat.* Vide Decretionem Childeberti Regis cap. 8. [*] Eichhorn. Histor. Jur. German. § 122. 133. 161. 171.]

Quod vero *publicum mallum* dicitur, *Placitum* appellatur a Fredegario ann. 766. *Conventus* ab Aimoino lib. 4. de Gestis Franc. cap. 67: *Bituricam veniens, Conventum, more Francico, in Campo egit.* *Conventus generalis*, ab eodem cap. 68. 70. 71. 85. *Conventus maximus*, in Chron. Moissiac. ann. 777. *Curia Gallo-rum*, in Diplom. Caroli Crassi. [*] Vide *Marcam de Concord.* lib. 6. cap. 24. § 5. 6. 7.]

Sed id obtinuit prima stante Regum stirpe: postmodum enim, qui Kl. Martiis indiciebatur Conventus, ad diem Kl. Maiarum relatus est a Pipino. Fredegar. ann. 766: *Ibi placitum suum Campo Madio, quod ipse primus pro Campo Martio, pro utilitate Francorum instituit tenens, multis muneribus a Francis et Proceribus suis ditatus est.* Annum, quo hæc primum facta mutatio, notant Annales Francor. veteres tom. 2. Duchesni pag. 7. Apud Labbeum tom. 2. Biblioth. pag. 784: *Anno 755. venit Tassilo ad Martis Campum, et mutaverunt Martis Campum in mense Maio.* Unde postmodum passim appellatur *Magii Campus*, in Chron. Moissiac. ann. 777. 790. in Chron. Monast. S. Galli ann. 775. 776. 777. 781. et *Campus Madii* apud Fredegar. ann. 761.

766. Mutationis vero causam affert Auctor Vitæ S. Remigii Episc. quod videlicet hac anni tempestate potissimum bellorum expeditiones fierent: *Quem Conventum posteriores Franci Maii Campum, quando Reges ad bella solent procedere, vocari instituerunt.* In his enim publicis Conventibus Reges milites suos recensebant. Gregorius Turonens. loco citato: *Jussit omnem cum armorum apparatu advenire phalangam, ostensuram in Campo Martio suorum armorum nitorem.* Fredegar. ann. 766. de Pipino: *Usque ad Nievernium urbem cum omni exercitu veniens, ibique cum Francis et Proceribus suis placitum suum Campo Medio tenens.* Recensabant, inquam, Reges milites suos, quos nonnisi protracta tempestate in expeditiones educabant, cum ut plurimum a Julio mense sumerent *Gallicani procinctus exordia*, ut est apud Ammianum lib. 17. In his etiam tractabatur de rebus publicis, et quæ ad Regum et regni statum spectabant. Fredegar. ann. 761: *Omnes optimates Francorum ad Dura in pago Riguerinse ad Campo Medio pro salute patriæ et utilitate Francorum tractanda placito instituto, ad se venire præcepit.* Reges ipsi a proceribus et subditis dona et xenia accipiebant. Marianus Scot. ann. 750: *Reges quippe (Merovingi) dicebantur; sed potestas Regni tota apud Majorem domum habebatur, excepto quod chartæ et privilegia Regis nomine scribebantur, et ad Martis Campum, qui Rex dicebatur, planistrum vrbus trahentibus vectus, atque in loco eminenti sedens, semel in anno a populis visus, publica dona solenniter sibi oblata suscipiebat, stante coram Majore domo, et quæ deinceps eo anno agenda essent populis annunciant.* Chon. Hildesheimense eodem an.: *In die autem Martis Campum secundum antiquam consuetudinem dona illis Regibus a populo offerebantur, etc.* Eadem habent Annal. Fuld. sed errant Theophanes pag. 337. Andreas Sylvius ann. 662. et auctor Chron. Turonens. ann. 670. qui dum id ipsum narrant, *Campum Maii, pro Campo Martii habent.*

Transierunt postmodum ejusmodi Conventus a Francis ad Anglos. Leges Edwardi Confess. cap. 35: *Statutum est, quod ibi debent populi omnes et gentes universæ singulis annis, semel in anno scilicet convenire, scilicet in capite Kal. Maii, et se fide et sacramento non fracto ibi in unum et simul confederare et consolidare, sicut conjurati fratres, ad defendendum regnum contra alienigenas, et contra inimicos, una cum domino suo Rege, et terras, et honores illius omni fidelitate cum eo servare, et quod illi ut domino suo Regi intra et extra regnum universum Britanniarum fideles esse volunt.* Cui quidem Conventui, etsi Kl. Maii iniretur, mansit tamen *Campi Martii* appellatio. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. ann. 1094: *Denuo in Campo Martii convenere, ubi illi, qui sacramentis inter illos pacem confirmavere, Regi omnem culpam imposuere.* Eadem habet Bromptonus.

¶ *Campi* apud Saxones memorantur in Præcepto pro Trutmanno, si huic chartæ fides habenda est: *Ut residat (comes) in curte, ad Campos, in mallo publico, ad universorum causas audiendas, etc.*

10. **CAMPUS MARTIUS**, ita dicta amplior planities juxta majora oppida, in qua incolæ armorum exercitati operam dabant, instar Camporum Martiorum juxta Romam, (nam octo habuisse

auctor est P. Victor) quod pluribus probant Marlianus lib. 6. Topog. Rom. Rosinus lib. 6. Antiq. Rom. cap. 11. et alii. Vetus Inscriptio: *Qua in arcem eitur, Campum ubi ludunt, etc.* [Mauritius lib. 6. Strateg. cap. 2: *Ὅν πρόπον ἐν τῷ Μαρτίῳ ποτὲ οἱ καθ'ἀλλήλους ἐπαίζον ἐν τοῖς παρακειμένοις, ubi videndus Schefferus, Lactant. de Mortibus Persecut. num. 32: *Maximinus postmodum scribit quasi nuntians, in Campo Martio proxime celebrato Augustum se ab exercitu nuncupatum.*] *Trevirensis Campi Martii* meminere Golscherus Monachus lib. 1. de Gestis Trevirorum cap. 4: *Campus autem longitudine et latitudine spatiosus Martis vocabatur, ubi tyrones instruebantur.* De eo etiam agunt Nizo Abbas in Vita S. Basini Archiepiscopi Trevir. num. 5. et Joannes Even in Medulla Gestor. Trevir. fol. 51. *Veronensis*, Hieronymus *d'alla Corte*, in Histor. Veron. lib. 7. pag. 415. et Polycarpus Palermus lib. 1. de Patria Plinii cap. 5. *Tornacensis*, Vita S. Eleutherii Episcopi Tornacensis. cap. 2. § 5. *Niciensis* in Provincia, Joffredus in ejusdem urbis Notitia cap. 4.*

Neque porro aliud fuit vasta illa et patens planities juxta Constantinopolim versus Hebdomum, in qua erectum olim sublime Tribunal, ubi inaugurabantur et coronabantur Imperatores, quam *κλύπρον* nude vocant Theodorus Lector Eclog. 1. pag. 181. Zonaras et Cedrenus, ubi de Basilisco, idem Cedrenus pag. 366. et 385. Chronicon Alexandr. pag. 738. Paulus Diac. lib. 14. et 16. et aliquot alii: quippe Constantinus Mag. novam Romam condens, non modo eadem, quæ Roma vetus habuit, ædificia in ea extruxit, sed et Campum addidit. Vide Velsorum lib. 5. Rerum Vindelic. et Dissertationem nostram de Hebdomo Constantinopolitano num. 7.

¶ **CAMPUM FACERE**, Spolia dividere; hinc forte ducta locutio, quod hujusmodi divisiones in campis fieri solent. Caffari Annal. Genuens. lib. 1. apud Murator. tom. 6. col. 253. A: *Postea vero (deprædata civitate) Januenses cum galeis et toto exercitu juxta Sulinum in plagia S. Pailerii venerunt, et Campum fecerunt, et de pecunia Campi decimam et quintam galearum primum extraxerunt (f. extruxerunt.) Aliud vero quod remansit inter viros de Tomilia dividerunt. et unicuique per partem solid. XLVIII. de pictaumis, et lib. II. pipervis dederunt.* Lanfrancus Pignolus ad ann. 1266. eodem tom. col. 540: *Et quum applicuisset Messanam, fecit ibi Campum fieri de rebus captis in prænomina civitate, quam ceperat et destruxerat. Quo Campo facto partem Galeotis assignavit, et aliis de galeis eis contingentem, et partem retinuit Communi Januæ.*

¶ **CAMPUS INDULGENTIÆ**, *le Champ du pardon*, Locus juxta Rotomagum, sic dictus ob indulgentias hinc concessas, qui processionibus ad hunc locum fieri solitis, intersunt. Vide Hist. Rotomag. part. 1. cap. 13. pag. 35. Lit. ann. 1367. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 74: *Ne in nundiniis, quæ sunt semel in anno in Campo indulgentiæ juxta villam prædictam, etc.*

¶ **CAMPUS MAREACUS**. Charta Lotharii imper. ann. 845. inter Instr. tom. 5. Gall. Christ. col. 465: *In pago Prisgaudi Nungingavilla, cum... banno et Campo Mareaco, et omnibus justitiis.* Quæ sic emendanda sunt ex *Laguille* inter Instr. Hist. Alsat. cap. 5. [¶ Alsat. Diplom. num. 101.] *In pago Prisgaudi Munkinga*

villa, cum... banno et cyppo, marcato et omnibus justitiis.

* **CAMPUS MARTIS**, Locus in agro Du-nensi. Vide infra *Mortua-Aqua*.

* **IN CAMPO**, Gall. *Sur le Champ*, Con-festim, extemplo. Stat. Saluciar. collat. 1. cap. 6: *In causis pedaneis et levibus nulla est visio octorum, et quæ summarie in Campo possunt decidi.* Occurrit præ-terea apud Gerson. de Potest. ecclesiast. cap. 15.

* **CAMPUS ARCTUS**, Gall. *Champ estroit*, Ludi genus, cujus mentio fit in Lit. remiss. ann. 1446. ex Reg. 195. Char-toph. reg. ch. 56: *Lesquelz compagnons se prendrent à jouer l'un à l'autre à un jeu, que on dit Champ-estroit.*

* **CAMPUS AVENÆ**, vel *Candavene*, Co-gnomentum cujusdam Radulfi, in Ch. ann. circ. 1200.

* **CAMPUS**, pro Cæmeterium, in Serm. de S. Petro Acot. tom. 6. Sept. pag. 655. col. 1.

† **CAMPUTA**. Vide *Cambuta*.

† **CAMSARE**. Vide *Campare*.

† **CAMSELLUS**, *CAMSILA*, *CAMSILE*, *CAMSILIS*, *CAMSILUS*. Vide in *Camisa*.

* **CAMSLUS**. [Ut *camisile*, sub *camisa* « *Camislos* sircos III. (Thesaur. Claromont. Alvern. 980, mus. arch. dep. 40). »]

† **CAMTUS**. Vide *Cantus* 2.

* **CAMUATHE**, Polonica vox. Stat. Vla-disl. Jagel. ann. 1420. inter Leg. Polon. pag. 80: *Frequenter solet evenire, quod nobiles seu plebei borea, silvam aut ga-jum, dictum zapusta, cujuscumque ex industria intrantes, aut casu Camuathæ, alias pozarem, succendunt, etc.*

† **CAMUCUM**. Vide *Camoca*.

* **CAMVERCINI**, f. pro *Cawercini*, Mercatores propter fœnerationem usurariam famosi. Concil. Trevir. ann. 1227. apud Marten. tom. 7. Ampl. collect. col. 117: *Ne pecuniam suam ad Camvercinos vel Judæos ponant propter lucrum.* Et col. 118: *Item præcipimus districte ut se contra Camvercinos, et alios usurarios, ita habeant ut in generali concilio est statutum.* Vide *Caorcini*.

* **CAMUFAGIUM**, Arboris species, Carpinus, Gall. *Charme*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Camufagium, Charme.*

† **CAMVIATIO**, pro *Cambatio*, Permutatio, apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvernæ pag. 14. ex Chartulario Abb. S. Hilarii Carcasson. Vide *Cambiare*.

* **CAMULEUS**, Vehiculi genus, traha, Gall. *Traineau, haquet*. Poggii Braccol. Hist. lib. 7. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 398: *Inde ex flumine deductas (tirremes) junctis turribus machinisque subditis Camuleis, usque ad lacum quemdam parvulum.... funibus perduxerunt.* Vide supra *Campulus* 2.

† **CAMUM**, Species potionis ex hordeo et aliis frugibus confectæ. Ulpian. l. 9. ff. de trit. vin. ol.: *Si quis vinum legaverit... nec Camum, nec cerevisia continebitur, nec hydromeli.* Cujacius Obser-vat. lib. 24. cap. 39. adducit Simeonem Januensem qui doceat, *Camum fieri ex hordeo et aliis frugibus et Fucam Arabicæ vocari, vulgo in Græcia Phocadium, et esse cerevisiæ speciem.* Verba hæc allegat: *Cerevisia, Camum, Foca.* Item: *Camum, Sicera, Potus factus ex hordeo et aliis rebus calidis, ut sunt zinziber et similia, quæ ponuntur in testaceis parvis bene obturatis, et cum aperiantur, salit in altum et vocatur Cerevisia.*

* Quæ ad hanc vocem notantur præ-termittenda prorsus erant, ut pote jam observata in *Camba* 3. Vide ibi.

* **CAMURIS**. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7611 : *Camuribus, brevis cornibus*. Vide *Camyrus*. [*] Placid. ap. Maium Classic. Auctor. vol. 6. pag. 536 : *Camiris, introrsus respicientibus curva, unde camiris cornibus; contraria patula dicuntur Camiris cornua flexibus rotunda*. Hæc ex Servio. Vide Forcellinum.]

† **CAMUZZUM**, Genus panni. Index Onomast. ad calcem tomi 3. Act. SS. Junii.

* *Camuzza* Hispanis, Rupicaprina pellis.

† **CAMYRUS**, Curvus. Humbert. Card. lib. 3. adv. Simoniacos cap. 6. apud Marten. Anecd. tom. 5. col. 779 : *Quid enim ad laicas pertinet personas Sacramenta ecclesiastica, et pontificalem seu pastorem gratiam distribuere, Camyros scilicet baculos et anulos quibus præcipue perficitur, militat et innititur tota Episcopalis consecratio?* Est pro *Camurus*, quod habet Virgil. Georg. 3. ubi vult, ut eligendi bovis sit :

¶ Tum longo nullus lateri modus, omnia magna,
Pec etiam, et Camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vide ibi Servium.

CAN. Vide Leonardum Fuchsum lib. 1. Paradox. medicin. cap. 35. præterea *Caganus*.

1. **CANA**. Mensura. Vide *Canna*.

† 2. **CANA**, **CANUM**, in infestationibus terrarum, præsertim ab Ecclesia possessorum, est plerumque in usu, pro debito aut reddito, qui solvitur superiori aut domino terræ, et speciatim Episcopis et Ecclesiasticis, sive id sit frumentum, zytum, sive aliud quippiam genus cibi, sal, aut quædam pecuniæ summa. Joannes Skeneus de Verborum significatione pag. 34.

* Idem videtur quod *Canon* 1. Solemnis et antiqua præstatio. Charta David. reg. Scot. in Chartul. eccl. Glasguens. ex Cod. reg. 5540. fol. 10. v. : *De quibus terris præfata Glasguensis ecclesia redditus et Canum percipere consueverat. Sicut servientes mei Cana et rectitudines meas... recipiunt*, in Ch. Willelmi itidem reg. Scot. ibid. fol. 75. v.

* 3. **CANA**, Mensura liquidorum, vas vinarium. *Chanée*, in Lit. remiss. ann. 1335. ex Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 331 : *Et quant il viennent (les habitans de Guerreville) ausdiz pressoers ou l'un d'yeus, le seigneur en prent une Chanée de vin franchement, et le remanant de tout le vin du marc moitié à moitié*. An inde etiam vox *Changoint*, qua mensura salis significatur, in aliis Lit. ann. 1459. ex Reg. 188. ch. 114 : *Iceillui Laurens demourast exempt et sans rien paier par l'espace de onze ans, excepté deux Changoints de sel par chacun an*. Comput. MS. eccl. S. Vulfr. ann. 1357. fol. 8. r. : *Pro una Cana vini præsentata uxori Petri Peullon, qua die nupciavit, iij. sol. viij. den.* Vide *Canna* 4.

* 4. **CANA**, Cannabis, ut videtur. Teton. S. Bert. : *De Cana, quam mercator super collum portat, j. den.* *De Cana, quæ super currum portatur, iij. den.* Tabul. S. Vict. Massil. : *Donamus totum decimum, quem habemus infra ipsas casas, id est, de carne, de Cana, et de lino. Chaneyns. perperam pro Chaneyns, vel Chenevi, in Lit. ann. 1315. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 600. Vide Canna 6.*

† **CANA MELLIS**. Vide *Canamellæ*.

† 1. **CANABA**, Penus, cella vinaria. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 211 : *Unde in eodem loco ante januam Canabæ cruce infixa est*. Vide *Canava* 1.

† 2. **CANABA**, Cannabis. Gall. *Chanvre*. Hist. MS. S. Cypriani Pictav. fol. 189 :

Decimæ totius parrochiæ, annonæ, leguminum, lini, Canabæ, etc. Charta anni 1239. apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 905 : *Decima vini... Canabærum, etc.* Vide *Canava* 2.

† **CANABAGIUS**, Eadem notione, Tela cannabina. Gall. *Canevas*. Charta Communiæ Balneoli ann. 1208 : *Centenarius de Canabaciis III. denar.* Statuta Massil. pag. 391 : *Constitutum... quod nullus qui Canabacios crudos vel albos in Massilia vendendos attulerit, possit vel audeat illos Canabacios vendere nisi per centenaria, nisi forsitan eosdem Canabacios venderet ad minutum... addentes præterea huic capitulo, ut centenaria Canabaciolorum alborum, nigrorum, et brunorum intelligantur de centum cannis centenariolorum.*

† **CANABASIUM**, vel *Canabasis*, apud Rymer. tom. 15. pag. 3. col. 2 : *Canabasio vocato Canvas*. Vide *Canevasium* in *Canava* 2.

† **CANABARIA**, Locus in quo seritur *Cannabum*. Gall. *Cheneviere*. Polyptych. Fiscam. ann. 1235 : *Guillebertus... tenet duas Canabarias, unde reddit XII. den.* Vide *Canevaria* in *Canava* 2.

† **CANABUM BATUTUM**, *Cannabum tritum*, Gall. *Broyé*, Stamen cannabi a cortice separatum. Extenta jurium Comitum Sabaudæ ann. 1309. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 1 : *Quælibet bestia onerata telis... pelliceria aptata, lana lavata, Canabo Batulo, et similibus debet pro pedagio duodecim denarios.*

CANABULA, Vox Agrimensorum, quæ apud Frontinum non semel occurrit : *Finitur arcarum, riparum, Canabularum, sive novercarum, muris, maceris, etc.* [Canabulæ, loca sunt aspera et inculta. Vide Rigaltii Glossarium Agrim. a Goesio editum pag. 292. Antiquarium Jani Guill. Lauremb.]] [*] et Forcellin.]

* **CANABALE**, Ager, in quo cannabum crescit. Gall. *Cheneviere*. Charta ann. 1340. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 419 : *De annua pensione super quibusdam terris sive Canabalibus, circumcirca dictum columberium situatis*. Infra : *Canabalia sive terras, etc.* Alia ann. 1367. ex Reg. D. de Clairambault : *Quitamus Stephano Daois.... duo Canabalia nostra, unum quorum.... situm est inter Canabate seu terram Guillelmi Sayral, etc.* Vide mox *Canabana*.

* **CANABANA**, **CANABENA**, **CANABINA**, Voces ejusdem notionis et originis atque *Canabale* supra. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 204. r. : *Una cum duabus falcatis, uno jornalî terræ et una Canabena circa dictum molendinum*. Ibid. fol. 229. r. : *Item super unum ampliateum cum Canabana retro*. Charta ann. 1270. in Chartul. ejusd. eccl. ex Cod. reg. 5188. fol. 172. v. : *Erardus de Ortis domicellus... recognovit se... imperpetuum concessisse Guidoni episcopo Lingonensi... quartam partem... Canabinarum*. Vide *Canaba* 2.

* **CANABARIUM**, ut supra *Canabale*. Testam. Romei de Villanova ann. 1250 : *Item uxori Borgondioni quondam confiteor debere pro Canabariis quinquaginta libras Raymonatas*.

* **CANABASERIUS**, **CANABASSERIUS**, nostris *Canabasseur*, Telarum cannabinarum, aliarumve ex cannabæ rerum artifex et mercator. Charta ann. 1333. ex Bibl. reg. cot. 2 : *Accedens ad operatorium Bernardi Sepinani Canabaserii Narbonæ, etc.* Comput. ann. 1412. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 205. col. 1 : *Solverunt Petro de Lernaco Canabasserio pro octo ternalibus circis rubei coloris, etc.* Lit. remiss. ann. 1451. in Reg.

185. Chartoph. reg. ch. 176 : *Pierre Lauri marchant Canabasseur, demourant en la ville de Besiers, etc.* *Chanevacier*, eadem acceptione, in Poemate cui titulus : *Le Dit du Lendit* apud D. Le Beuf tom. 3. Hist. urb. et diœc. Paris. pag. 261. *Chanevassier*, in Costum. Paris. ex Reg. sign. Pater Cam. Comput. fol. 256. r. : *Chanevassiers de chascune piece de toilez, de napes, de touailles, etc. j. den.* Vide *Canava* 2.

* **CANABENA**. Vide supra *Canabana*.

* **CANABERIA**, Ager, in quo cannabis crescit. idem quod supra *Canabana*. Lit. admort. Caroli V. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 214 : *Item supra quandam Canaberiam apud Angeletum, quam tenet Guillelmus Picardi, sex solidos*. Vide *Canabaria* in *Canaba* 2.

* **CANABESUM**, *Cannabum*, Gall. *Chanvre*, Picardis *Canvre*. Charta ann. 1103. tom. 2. de Usu feud. pag. 726 : *Sesterialitium dono vobis de omni blado, et de omni legumine, et de farina, et de linoso et de Canabeso, etc.* Vide supra *Canabosium*.

* **CANABETUM**, *Canavaria, Cheneviere*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. Reg. 7684. Vide supra *Canabale*.

* **CANABINA**. Vide supra *Canabana*.

* **CANABIS**, ERIS, pro *Cannabis*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item sunt plures panniculi de lino et Canabere pro ymaginibus in Quadragesima cooperiendis*. Invent. Gall. : *Item plusieurs draps de Chanvre ou de lin, etc.*

* **CANABOSIUM**, ut supra *Canabesum*, *Cannabum*. Stat. Montis-reg. pag. 317 : *Statutum est quod quælibet persona, quæ extrahere voluerit de posse civitatis Montis-regalis aliquam quantitatem Canabosii.... Possint et valeant impune et sine solutione extrahere Canabosium pro eorum usu*.

* **CANABUS**, a Gr. *κάνναβος*, Arundo, in qua ludentes pueri equitant. Vita S. Walth. tom. 1. Aug. pag. 251. col. 1 : *Prior natu Simon.... ascendens Canabum velut sonipedem suum, et virgulam quasi lanceam accipiens et vibrans, cum coætanis suis circa fictitiæ et imaginarii castelli custodiam et defensionem sollicitus, militiam simulabat*. Vide Martin. Lexic. in hac voce.

* **CANACA**, Ornamentum muliebree. Math. de Afflic. decis. 315 : *Maritus mittit uxori suæ, quando est in domo patris vel fratris, Canacam auream, torquem aureum, catenam auream, manillas aureas*.

† **CANACHENUS**, Fur, Gall. *Voleur*. *Observata pendentes Canacheni*, apud Arnobium lib. 6. pag. 208.

† **CANADA**, Vas, lagena, poculum. Testamentum Manigundis Langobardæ ann. 742. apud Mabillon. tom. 2. Annal. Benedict. pag. 704 : *Ut pro omni anno per ferias de Domini Nativitate debeant dare illa Abbatisa, qui pro tempore in ipso Monasterio præordinata erat, perpetuis temporibus usque in perpetuum, candelas duas, valente denarios quatuor, Canadas duas de vinum, seu et oblatas duas, etc.* Vide *Canna* 3.

† **CANABELLA**, Parva *Canada*. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXXII : *Tres calices cum Canadellis suis sint de auro, hoc est, urceolis ad Missam usurpandis, quos alii Ampullulas vocant*, Gall. *Buvelles*.

† 1. **CANAGIUM**, Idem quod inferius *Canaria*, Gall. *Chienage*. Charta Walteri de Avenis in Hannonia ann. 1311 : *Concedens ei pro villa quæ dicitur de Mari-*

gues, quidquid tenui in villa quæ dicitur Bayres, videlicet sanguinem et burinam et altam justitiam, Canagium et panagium. [*] Vide Haltaus. Glossar. German. pag. 979.]

* 2. **CANAGIUM**, Jus ponendi cannas seu palos in fluvio piscium capiendorum gratia, et præstatio quæ ob id solvitur. Charta Henr. reg. Angl. pro monachis Montisburg. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 42: *Recipiunt.... decimam totius Canagii de aqua de Vernum integre et plenarie*. Vide infra *Canatus* et *Cannitia*.

CANALATUS, Striatus, canalium ductibus instructus, Gall. *Canelé*. Vita S. Isidori Hispalensis Episcopi num. 4: *In ore putei erat quoddam lignum continuis cordarum sectionibus in aquis hauriendis Canalatum*. Infra: *Ut mihi digneris disserere, rogo, quis, vel ad quid... istius ligni Canales facti fuerunt*. Mox: *Lignum frequenti cordarum ductu in aquis hauriendis Canalatum*.

* **CANALE**, *Chenal* ou *goutiere*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679. *Canal* apud Dumbenses iisque vicinos dicitur Nemus, silva. Charta ann. 1452. ex Tabul. Torchner: *In Canali Melin unam meileratam terræ*, etc.

* **CANALEGA**, ut *Canagium* 2. Chart. antiqua in Hispan. sacr. vol. 38. pag. 281: *Cum mulinis et Canalegis in Cuvia flumine*. Vide S. Rosa de Viterbo Elucidar. tom. 1. pag. 232.

* **CANALETA**, Infundibulum, seu ejus pars inferior quæ canalem refert. Stat. Saluciar. collat. 5. cap. 128: *Quod quilibet molinariis, cum suum molendinum martelaverit, teneatur implere Canaletam de suo farinacio, donec sit æqualis*.

† **CANALETUM**, Parvus canalis, aquæductus, Ital. *Canaleto*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1282. apud Muratorium tom. 8. col. 1153: *Item eodem anno et tempore factum fuit et muratum unum Canaletum aquæ per medium plateam communis, et ducebatur ad cameras palatii novi capitanei populi Reginorum, et conductum fuit per stratum Regalem ante domos Dominorum de Lupicinis, et ductum fuit in canale de Cantano, qui vadit ad sanctum Nazarium*.

1. **CANALIS**, Via publica, δημόσιος ἄγωγος, in Gloss. Lat. Græcis. Lex 15. Cod. Theod. de Cursu publ. (8, 5.): *Neque tamen sit cujusquam tam insignis auidacia, qui parangarias, aut paraveredos in civitatibus ad Canalem audeat commovere, quo minus marmora privatorum vehiculis provincialium transferantur*. Id est, nemo audeat paraveredos, qui ad transversas vias destinati sunt, ad vias publicas commovere, seu, ut vulgo loquimur, *faire marcher*, (ita enim hæc vox rursus hac notione usurpat in leg. 14. eod.) quo minus privati marmoribus convehendis ædium suarum cultui consulere non possint. Is enim sensus est legis istius, si non fallor: neque aliter accipiendi *Canales publici*, in leg. 2. eodem Cod. 2. Curiosus (6, 29.), quidquid reclamet vir doctissimus his locis *Canales* intelligi παρόδους seu vias transversarias, quæ in regias seu basilicas influunt. Ita pariter accipienda hæc vox in Concilio Sardin. can. 20: *Ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν τοῖς παρόδοις, ἤτοι καναλίῳ, κθεστέτων ἐπισκόπων θεσάμενος ἐπίσκοπον, ἐπιζήτοιη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου, etc.* Id est, ut Episcopi, qui in viis publicis, (ἐν παρόδοις, dans les passages) et qua ceteri Episcopi, qui ad Comitatum veniunt, transire solent, eos, si forte per suas dioceses transire contingat, de itineris causa in-

terrogent. Nos diceremus, *les Evesques qui sont sur le chemin de la Cour*. Quo sensu Athanasius Apol. 2. quosdam Episcopos, qui ad Sardinensem Synodum convenerant, ait fuisse ἐν τῷ καναλίῳ τῆς Ἱταλίας, id est, ex parte Italiæ, seu qui ex Italiis viis huc pervenerant. Vocem hanc in Concilio Sardinensi a veteribus haud intellectam arguunt interrogationes aliquot in veteri Codice Canonum Bibl. Regiæ, qui fuit S. Petri Pictaven-sis: *Illud etiam omnino dinoscere desidero.... qualiter illud intelligendum sit, quod in Sardinensi Concilio cap. XI. legitur, ut qui in Canali sunt Episcopi*. [*] Cod. reg. 2685. fol. 48: *Episcopi vero qui in Canalibus sunt, hi sunt qui intramontium claustra civitates habent*. *Canalis enim dicitur locus in publica via inter montis situs*.] Scribit Constantinus Porphyrogen. lib. de Admin. Imp. cap. 34. Regionem in Dalmatia, *Canalem* appellatam, sic dictam Scavorum lingua, a voce quæ ἀκρίαν, seu viam plaustralem sonat, quia, inquit, διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπιπεδόν, πάσαι αὐτῶν τὰς δουλείας διὰ ἀκρίαν ἐπελάσων. Sed Latine vocis vim haud percepit eruditus Princeps. Nec scio, an *Canalis* vox capi debeat pro via publica in Charta anni 1000. apud Ughellum in Episcopis Bergomensibus: *Quicquid decimum exinde annue dominus dederit, exceptis illis, quæ in Canale ad Præpositum et ad alias Capellas pertinent*. Vide Cujacium lib. 19. Observ. cap. 19. et infra in *Via vicinalis*.

CANALES, ubi Monachi pedes lavant. Bernardus Mon. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 77: *Ad signum majoris Missæ in Claustro nos discalceamus prope Canales, ut lavaturis sint in promptu*.

* 2. **CANALIS**, Cavum, Gall. *Trou*, *creux*. Guido de Vigev. MS. de Modo expugnandi T. S. cap. 6: *Et super ipsis duobus perticis sive trabibus fiant duæ Canales in duobus ortis firmatis super ipsis duabus perticis*.

* **CANALIS INFIRMITAS**, Morbi genus a medicis *Tenesmus* dictum, Continua cupiditas egerendi excrementa, cum interim nihil præter materiam cruentam et mucosam egeratur, ut observant docti Editores. Acta beati Amadei tom. 2. Aug. pag. 588. col. 1: *Dum... infirmaretur quadam infirmitate, quam vulgus appellat infirmitatem Canalis, medici autem eam appellant infirmitatem tenasorum quodammodo incurabilem, a qua paucissimi, ut dicitur, curantur et liberantur*.

† **CANAMALA**, id est, *Gidomalia*. Papias MS. Vide *Canamella*. [*] Gloss. antiq. ap. Maium Classic. Auctor. vol. 6. pag. 513: *Canamaula*, (al. cod. *conamaula*) *Lanuginem habentes id est cidoniæ*. Cod. reg. 7644: *Gidomalia*. Lege *Cana mala*. Vide Forcellinum in *Cotoneum* et *Cydoneus*.

CANAMELLÆ, Scriptoribus, Arundines, unde elicitur *zacharum*, seu *zuccharum*, vel, uti a plerisque nuncupatur, *mel silvestre*: unde a *canna* et *melle* dictam *Canamellam* putant Fulcherius Carnot. lib. 1. cap. 21. Auctor Hist. Hieros. 2. part. pag. 595. Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 53. et 84. Brokardus in Descript. Terræ Sanctæ, etc. *Canna mellis* dicitur Constantino Africano lib. 5. Commun. locorum medic. cap. 18. Μέλι: τὸ καλῶν τὸ λεγόμενον σάκχαρι, apud Arrianum in Periplo maris Erythraei. Est autem *Canna*, quod Græcis σπρίγγ unde nostri *Canelle* effinxerunt, *casiam indicam* ita vocantes, quod ex cannis eruatur, Græcis Scriptoribus, μέννα κα-

λῆρον Ἰνδίας dicta. [*] Conf. Isidor. Origin. lib. 17. cap. 7. sect. 58.]

Canamella, vero est caudex nodosus, spongiosa plenus materia, cortice tenui, dulci succo, qui sic exprimitur. Caudex totus frustatim minutimque conciditur, deinde torculari appressus succum reddit, qui in cacabum mundissimum dimissus, igni supposito concoquitur et expurgatur. Purgatus vero in figulinis vasis reconditur, ubi, cum refrigerit, in saccharum laudatissimum coalescit. Albertus Aquensis lib. 5. cap. 37: *Calamellos ibidem mellitos per camporum plantam abundanter repertos, quos vocant Zucra, sucit populus, illorum succo et vice ad saturitatem præ dulcedine expleri hoc gustato volebant*. *Hoc enim genus herbarum summo labore agriculturalum per singulos excollitur annos: deinde tempore messis maturum mortariolis indigenæ contundunt, succum colatum in vasis suis repentes, quousque coagulatus indurescat sub specie nivis vel salis albi, etc.* Occurrit præterea vox hæc *Zucra* lib. 10. cap. 35. Willelmus Tyrius lib. 13. cap. 3: *Canamellas, unde pretiosissima usibus, et saluti mortalium necessaria maxime conficitur zachara*. Observat Sanutus lib. 1. part. 1. cap. 2. ejusmodi *Canamellas* et *zuccara* nasci in terris Sultano subjectis, de quibus ipse magna percipiebat pædagia, præterea in Cypro, Rhodo, Morea, et Sicilia. De *Canamellis*, quæ in agro Panormitano in Sicilia nascuntur, sic Hugo Falcandus in Præfat. ad Hist. de Calamit. Sicil.: *Occurrit tibi mirandarum seges arundinum, quæ Cannæ mellis ab incolis nuncupantur, nomen hoc ab interioris succi dulcedine sortientes. Harum succus diligenter et moderate decoctus, in speciem mellis traducitur, si vero perfectius decoctus fuerit, in saccari substantiam condensatur*. Molendina porro ad ejusmodi cannas confringendas Siculi voce Saracenicæ *Massara* vocabant. Charta Guillelmi Regis Sicil. ann. 1176. apud Rocchum Pirrum in Archiep. Montis-Regalis: *Molendinum unum ad molendas Cannas mellis, quod Saracenicè dicitur Massara*.

Qui saccharum hodie nominari audit, inquit Salmasius lib. de Saccharo, hanc eandem appellationem in antiquorum scriptis legit, non exquisito, an res antiqua eadem sit cum nova. Saccharum veterum illud est, quod hodie vocatur apud Indos *Socar manbu*, quod in arundine Indica arboreæ ac vastæ proceritatis sponte concrevit. Quod saccharo hodierno prorsus disconvenit, quod esse factitium constat succo expresso ex arundine parva et molita, qui succus postea coquitur ac cogitur in eam, quam videmus, duritiem. Neque aliud est saccharum ab eo, quod Achmes cap. 243. vocat σακχαρικόν, τὸ λεγόμενον παρόδον, quod in paludibus ejusmodi arundines nascuntur. Vide [Leonardum Fuchsinum lib. 1. Paradox. Medicin. cap. 37. et] Salmasium ad Solinum pag. 1812. et in libro de *Manna* et *Saccharo*.

CANNETTA, seu **CANNETUM**, in laudata Charta ann. 1176. et aliis Siculis, locus est, ubi crescent ejusmodi *Canamella*.

† **CANAMENTUM**, Species cantici. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 584. de S. Potentino: *Cum hymnis et canticis et cum Cantamentis*. Vide *Cantamen*.

† **CANANA**, pro *Canava*, Cella vinaria. Acta S. Austregisili, tom. 5. Maii pag. 230. [*] *Custos Cananæ illius, cum introisset in cellarium considerare, si salva essent vasa cum musto*.

* 1. **CANAPA**, Cella vinaria. Gualv. de la Flamma apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1033: *Non erant cellaria sive Canapæ de vino; sed erant contenti solis promptuariis.* Bareleta serm. in fer. 6. hebd. 3. Quadrag.: *In Canapa vadit (avarus) mensurat vinum cum harundine in vegete.* Vide *Canava* 1.

* 2. **CANAPA**, CANEPA, Cannabis, vox Italica. Stat. Astæ ubi de Intrat. portar.: *Canapa aspalmata sive destegliata solvat pro quolibet rubo lib. j. Canepa grossa, non laborata solvat pro quolibet rubo sol. xv.* Hinc

* **CANAPALE**, Ager, in quo *canapa* seu cannabis crescit. Stat. Montis-reg. pag. 228: *Cesivæ... quæ videntur nocere vineæ, orto, vel Canapali consortis, debeant removeri.* Occurrit etiam in Stat. Saluc. collat. 7. cap. 193. Vide supra *Canabole*.

* **CANAPARIUS**, Qui cellæ vinariæ curam habet. Stat. colleg. Fuxens. Tolos. ann. 1457. ex Cod. reg. 4223. fol. 235. r.: *Ordinamus ut in dicto collegio sit unus panaterius, Canaparius sive buticularius, qui ad mandatum rectoris... diligentiam circa custodiam panis et vini adhibeant.* Vide supra *Canapa* 1.

† **CANAPATIUM**, CANAPARIUM. Vide in *Canava* 2.

* **CANAPE**, Funis cannabaceus, rudens. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 90: *Canape capsam levans aqua balneatur: tunc Canape restringitur ac excurtatur, et excurtato Canape campana elevari potest ad locum deputatum.*

* **CANAPERIA**, Gall. *Cheneviere*, Ager, ubi cannabis crescit. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 46. ex Cod. reg. 4624: *Quæ extraxerit seu exportaverit alienum canapum... in et de aliena Canaperia, etc.* Vide infra *Canapina*.

* **CANAPERIUM**, Eadem notione. Terrear. Bellijoc. fol. 171. v.: *Canaperium ejusdem Anthonii de Doza ex Borea.* Charta ann. 1501. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Quod ipsi homines servant... pro quolibet Canaperio, grossum unum.*

† **CANAPEUM**, Umbraclum, a Græco Κωνοπέριον, Genus retis ad excludendos culices in lecto jacentium obtendi solitum; unde Anglicum *Canapy*, non parum deflexo sensu, inquit Skinner, lecti *ὑπερπέτασμα*, seu Prætentum, umbella, umbraclum, cœlum aut *οὐρανίσκον*, imminens principum capitibus in pompis, ipsiusque Christi corpori, cum defertur solemniter, Gall. *Dais*. [* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Canapeum, pro cultibus et mistis reticulata cortina.*] Apud Rymer. tom. 9. pag. 273: *Etiam unum Canapeum de nigro et rubeo tartarum depictum cum leonibus et cignis, cum omni apparatu ad portandum in Dominica in Ramis Palmarum supra Corpus Christi.* Nostris *Canapé*, Bissellum est, vel ut alii exponunt, Scimpodium.

* **CANAPEUS**, Cannabinus, Gall. *de Chanvre*. Inventar. S. Capellæ Paris. incerti ann. ex Bibl. reg.: *Item plures panni linei seu Canapei ad involvendum ymagines, etc.* Vide supra *Canapa* 2.

† 1. **CANAPINA**, CANAPINEA. Vide in *Canava* 2.

* 2. **CANAPINA**, ut supra *Canaperia*. Charta ann. 1157. apud Cenc. inter Cens. eccl. Rom.: *Cum... domibus, ortis, Canapinis, etc.* Ubi Murator. edidit *Canipatinis* tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 676. Rectius in Ch. ann. 1236. ibid. col. 697: *Cum... terris, hortis, vineis et Canapinis, etc.* Pro ipsa Cannabe, vide in *Canava* 2.

† 1. **CANAPIS**, pro *Canabis*, Gall. *Chan-*

vre, legitur in Præcepto Philippi IV. Franc. Regis ann. 1304. Charta anni 1380. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. Mandato Philippi *Goupil* ann. 1482. ex Archivio B. M. de Bono Nuntio Rotomag. Inventario Eccl. Anic. ann. 1444. Charta Consulm Tolosæ ann. 1192. Consuetud. MSS. ejusd. urbis fol. 29. v. e. Bibl. D. de *Crozat*, et alibi.

* 2. **CANAPIS**, crassa restis e cannabe, rudens; Italis *Canapo*, Gall. *Câble*. Ordin. super arte foss. ram. et argent. civit. Massæ, sæc. XIII. in Arch. stor. ital. App. tom. VIII. pag. 658: *Statuimus et ordinamus quod quelibet communitas fovee habeat et habere debeat ad Canape unam corrigiam sive cingliam amplam et cum fibbia, eum qua quilibet ingrediens cum Canape ipsam possit se cingere, ut securius ingredi valeat foveam et exire, etc.* [FR.]

† **CANAPIUM**, Tela cannabina, Gall. *Canevas*. Acta S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 547: *Cum quodam coopertorio parvi valoris de Canapio.* Vide *Canava* 2.

† **CANAPTURA**, *Αλληψία*, *Accensio lychni*. Supplem. Antiquarii. Mendose apud Martinum *Canaplura*. Scaliger in Moretum opinatur *Canapturam* dici, quod ex cannabis stupa accenderetur ignis; pro quo Martinus mallet *Carpuram*, quod lucubrum feret ex *carptis* linamentis. Hujus, si tanti est, Lexicon consule.

† **CANAPUM**, pro *Cannabum*, apud Papiam, et supra in voce *Buringi*. *Canapum brisatum seu tritum*, in Consuetud. Lemovic. art. 71.

† 1. **CANAPUS**, Funis, rudens, Ital. *Canape*, Gall. *Cable*. Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 4. apud Murator. tom. 6. col. 931: *Intravit quidem repente mare, veniensque natando cum quadam bipede in manu, caput abscindere maximum Canapum, qui ex una parte ligatus erat in prora navis.*

† 2. **CANAPUS**, Species leguminis, ut videtur. Usus Fuldenses: *Cellerarius in refectorio omni die quadragesimali Canapum cum rapis vel cepis; aut fabas cum pisa contusa ministrabit.* [* F. idem quod Napus.]

CANARDUS, Majoris navigii species. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 703: *Quatuor naves magnas, quas Canardos vocant, de Nortwegia in Angliam appulsæ sunt.* [** Vide Jal. Antiq. naval. vol. 2. pag. 261. Island. *Kani*, German. *Kahn*, est *Cymba*.]

† **CANARIA**, Jus, quod domini in vassallorum prædiis habebant, ratione ejus iidem vassalli et subditi canes minorum excipere et alere tenebantur. Charta Rainaldi Comitis Burgundia ann. 1050. in tom. 9. Spicilegii Acheriani: *Dimitto... consuetudinem, quam pater meus et ego accipiebamus ritu temerario in quadam potestate eorum, quæ dicitur Cussiacus, ad equos nostros, sive ad canes, quam vulgo Marescalciam et Canariam appellant.* Mansio Canum dicitur in Charta Amalrici Comitis Ebriensis, in Tabul. S. Maglorii Paris.: *De cervorum insuper et cervarum omnium venatione, dextros armos, si præcedenti nocte fuerit Mansio Canum in Monteforti, vel in S. Leodegario, etc.* [Adde *Ærid*. Gelenium in Colonia, pag. 68.] In Consuetudine Hannoniensi cap. 99. § 1. ubi *Chienesse* dicitur canum agmen, quod nos *Meute de chiens* appellamus, ejusmodi *Canariæ* interdiciuntur. Vide *Brennaticum*. Plinio lib. 25. cap. 8. *Canaria*, herbæ species est.

† **CANASTELLUS**, Canistrum, corbis: Ital. *Canestro*, *Canastrello*, Gall. *Panier*,

petit panier. Statuta Arelat. MSS. art. 34: *Pro quolibet panerio vel Canastello 5. sol.* Sententia Senescalli Provincia ann. 1434. in Statutis MSS. Piscatorum Massil.: *Ordinamus quod piscatores possint reponere et reponi sinant pisces in vasculis quibuslibet, cujuscumque formæ et capacitatis existant sive sint banastoni, Canastelli, etc.*

CANASTER, *Μεσπόλιος*, in Gloss. Græc. Lat. [et in supplemento Antiquarii, ubi recte exponitur *Canescens*.]

† **CANATGE**, Idem, ut puto, quod *Canaria*. Chartular. Aurel. in Lemovicibus: *Iste mansus dat duas gallinas et duos panes et unum sextarium siliginis Canatge.*

* Sed legendum opinor, *Canatge*, ita ut idem sit quod *Cavagium*, census capitis. Vide in *Capitale* 5.

CANATIGLIA, Vox Italica, Gall. *Canetille*, Filum aureum vel argenteum levius. Histor. Translat. S. Antonini: *Planeta ex Ermisino rubeo similiter confecta, et peniculamentis aureis cum ricamis Canatigibz aureis et argenteis intertexta.*

† **CANATOR**. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1160. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feudorum pag. 536: *Concessimus ex nunc in posterum Theci uxorî Yvoni la Choe et ejus heredibus, magistristerium Canatorum, baudreorum, sueorum, mesgeycorum et burseriorum in villa nostra Parisiensi, cum toto jure ipsius magistristerii quod habebamus, etc.* Laudatus meritoque laudandus Editor *Canatores* Gallicæ reddit *Canatiens*; sed quinam fuerint illi artifices non indicat. Fere crediderim pro *Canatores* legendum *Tanatores*, *Coriarii*. Gall. *Tanneurs*. Huic lectioni voces sequentium artificum ex corio operantium quam plurimum favent. Vide *Tannare*.

* Male, ni fallor, apud Brussel, *Canatorum*: nec melius, *Cavatorum*, in Glossario v. *Conreatores*: ubi ex priori Charta laudata et ex ipso Chartæ ann. 1160. lemmate, in quo legitur *Convatiens*, promptum erat suspicari legendum esse *Conreatorium*; quod rursum patebit, si attendatur ad notam abbreviationis literarum *re*, quæ aut ab amanuensi omitti, aut a lectoribus non adverti per facile potuit.

* **CANATURA**, Mensio ad *cannam*, Gall. *Mesurage*. Stat. Montis-reg. pag. 314: *Item statutum est quod quilibet persona possit et valeat vendere et mensurare ad minutum dictum pannum, absque eo quod aliquid solvat pro Canatura.* Vide *Canna* 1.

* **CANATUS**, CANNATUS, *Cannarum* seu palorum series in fluvio posita, ne pisces ultra possint ascendere, et ut facilius capiantur. Comput. ann. 1494. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 60. col. 1: *Ad exequendum contra aliquos de Uchavo instrumentum impediendi in ripperia Vistri ne pisces possent ascendere, in præjudicium reipublicæ, ad tollendum et frangendum Canatos et quæcumque impedimenta apposita.* Et col. 2: *Item solverunt... Petro Barreria... pro suo viatico facto ad Cannatos Vistri, etc.* Item pariter... *Petrus Casesnovas laborator, quartus consul, accessit ad dictos Cannatos, quia in talibus expertus, etc.* Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 184. ex Cod. reg. 4621: *Nullus audeat... mittere vel tenere in flumine Arni... aliquam sepe vel Cannatum ad impediendum ne pisces possint venire per dictum flumen ad dictam civitatem Florentia... exceptis Cannatibus et sepibus antedictis.* Vide supra *Canagium* et infra *Cannitia*.

1. **CANAVA**, CANNAVA, Cella penaria,

vel vinaria; Gall. *Cave*, Ital. *Canava*, vel *Canova*, ut habet Joan. Villaneus lib. 10. cap. 22. Isidor. in Gloss.: *Canava*, *camera*, (vel *Cavea*) *post cœnaculum*. S. Augustin. serm. 61. de Tempore: *Multa sunt quæ de horreo, Canava, vel cellario aliquoties proferre non possumus*. Ennodius Epig. 43. de Inscriptione, *Ante Cavenam*:

Sobria cella cadis vinum quod servat onustus
Corpora confirmat gressibus acta suis.
[Infundunt multis irarum pocula flammis:
Mitescunt nostro ballica corda mero.]

Regula S. Cæsarii Arelat. ad Virgines cap. 30: *Quæ cellario, sive Canavæ, sive vestibis præponuntur*. Adde Regulam S. Aureliani ad Monachos cap. 21. ad Virgines cap. 17. Notas Tyronis pag. 149. etc. Apud Victorem Uticens. lib. 2. de Persecut. Vandal. pag. 18. *Canava* sumitur pro ergastulo, seu cavea: *Artabatur multitudo ad currendum, vel ubi canava erat præparata, laboriosam caperet mansionem*.

CANAVARIA, Quæ *Canavæ* curam habet, apud eund. Cæsarium Arelat. in Regula ad Virgines cap. 28.

CANEVA. Vetus Charta Dalmatica ann. 1069. apud Joan. Lucium lib. 5. de Regno Dalm. cap. 16: *Quibus in primis ad auxilium et solatium, inferiorem pavementum cum Caneva turris S. Petri omnibus ejusdem Ecclesie creditoribus consentientibus, concessimus*. Vide *Feudum de Caneva*.

CANEVARIUS, Custos canevæ. Acta ann. 1333: *Briminius de Subtus-ripa... Canevarius et Camps communis Cumarum surgens in parlatorio consuluit, quod propter labores et expensas, etc.* Sic in MS. [Acta SS. Junii tom. 1. pag. 769. de S. Gerardo: *Qui Canevarius erat... dicens turbido animo increpando: In cellario modium grani, in vegete stium vini, nec plus in hospitali est.*] *Canevarius* dicitur in Statutis Mediolan. part. 2. cap. 103. estque custos arcæ publicæ. *Canevarius, seu thesaurarius*, in 1. part. cap. 343. 350. *Canevaros* hodieque Itali vocant Pincernas, vel *Canavata* præpositos. [Synodus Pergami ann. 1211. apud Murator. tom. 9. col. 552: *Et hanc penam extendimus ad prælatos rectores Ecclesiarum non solventes pro ipsi Ecclesiis in totum, ubi ad ipsos pertinere talium solutio consuevit, si ipsos justa causa sive impossibilitas non excusat, de qua infra duos menses plenaria fiat fides, et ad illorum massarios et Canevarios dispensatores reddituum qui potestatem habuerint plenariam hæc solvendi: scilicet collectas Ecclesiis impositas.*]

CANEPA. Idem quod *Canava*. Statuta urbis Mediolanens. part. 2. cap. 7: *Postestas Mediolan. possit tenere Canepam, et vendi facere vinum ad minutum.*

2. CANAVA, pro *Canabi*, seu tela canabina, nostris *Canavas*, Ital. *Canapa*. Capitulare de Villis cap. 62: *Quid de lana, lino, et Canava, etc. Canaba*, in leg. 1. D. de Exercit. act. (14, 1).

CANAPINA, Eadem notione, in Bulla Honorii III. PP. apud Ughellum tom. 1. Ital. Sacr. pag. 821. [et in Chronico Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 420.]

† CANAPINEA, ibidem col. 612.

CANEVARIA, Nostris, *une Chenneviere*, Ager, ubi canabis crescit, in Charta ann. 1029. apud Perardum pag. 177. Ita enim lego, pro *Cavenaria*. [Vide *Chennevaria*.]

† CANAPERIUM. Eadem significatione, in Adversariis D. Aubret Dumbensis Historiographi.

CANEVASIUM, apud Will. Thorn. Bulla Honorii III. PP. apud Ughellum tom. 1. Ital. sac. pag. 823: *Quicumque erit textor vel tertia Canapatii* (i. canavacii) *in civitate solvat, etc.* Sub appellatione vero *Canevacieræ* (de la *Chenevacierie*) comprehenditur universa linearia supellex, in Computo Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1351.

† CANEVACIUM. *Cordas, Canevacia, stapulas, etc.* in Litteris ann. 1338. apud Rymerum tom. 5. pag. 6.

* CANAVALE, ut supra *Canabale*, Gall. *Cheneviere*, Ager ubi crescit cannabis. Chron. Astense ad ann. 1274. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 162: *In crastinum ierunt Savilianum, et ibi per dies octo steterunt vastando arbores Canavium et segetes.*

* CANAVARIUS, Cellæ vinariæ, *Canava* dictæ, præfectus, pincerna. Charta ann. 730. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 1005: *Tradedimus tibi Mauriccium Canavario domni nostri regi sorte de terra nostra, etc.* Vide *Canevarius* in *Canava* 1.

* CANAVATIUM, Locus ubi cannabis venditur. Stat. Placent. lib. 4. fol. 41. r.: *Et non intelligatur hoc in Canavatio, quod tenetur ante stationes.*

* CANAVAZERIUS, Cannabis. Stat. Saluciar. collat. 4. cap. 118: *Quilibet emens pesum Saluciarum teneatur habere.... pondus Canavazerium, ut pondere Canavazerio semper canapum ponderetur.* Vide supra *Canapeus*.

* CANAVERA. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 671. col. 2: *Alii arxæ solvunt sicut alii, minus modis duobus, et Canaveras non habent.... Quid sit Canavera, ignoramus.* Forte idem quod *mox*.

* CANAVERIA, CANEVRIA, Ager, ubi cannabis crescit, nostris etiam olim *Caneviere*. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 193. ex Cod. reg. 4622. A.: *De ponendo duos custodes hortorum et Canevriarum. Ponantur duo custodes hortorum et Canevriarum extra civitatem.* Lit. remiss. ann. 1410. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 257: *Après ce que icellui Bertaut eust aré et rebiné la Caneviere de Robine, etc.* Vide *Canevarta* in *Canava* 2.

* CANAVIS, CANEPIS, CANIPIS, CANIVIS, ut supra *Canape*, Cannabis, Italis *Canapa* et *Canape*, Gall. *Chanvre*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 237. *De lino, stupa, Canepe* (*Canive* 60, *Canipe* 67.) *et lana non aptanda de nocte: Statuimus quod nullus homo vel femina aptet limum vel Canapam* (*Canipam* 59.) *cum gramma de die vel de nocte in civitate bon. vel limum stuppam aut Canavem seu lanam in civitate vel suburbii de nocte habendo lumen ignis.* [Fr.]

* CANAX, [a *cano*, qui multum canit, ut loquax a loquendo. V. CANACIUS. Est cognomen Romanum. *Inscript.* apud E. Q. Viscont. *Mon. Gab.* p. 15. C. Varinius Canax.]

* CANBERIA, Tibiale, tibiarium armatura, nostris *Jambiere*. Garnis. inventæ in castro civit. Carcass. ann. 1294: *Unum par Canberiarum sine cuisseriis.* Vide *Gamberia*.

† CANBIS, pro *Canabis*. Loci referuntur in *Cerrus, Paupada* et *Manada* post *Manata*. Hoc in postremo vocabulo pro *Canbe* legitur *Canbet* eadem notione.

CANCALUS, Anastasius Bibl. in S. Hadriano PP. pag. 110: *Absidam ipsius Ecclesie cernens idem beatus Pontifex jam ruinæ vicinam existens, Cancalis*

ferreis eandem absidam confirmari fecit. Forte Cancellis, nisi expresserit Græcum καγζελος.

* CANGANUS. [« Magistro Johanni marmorario... ad laborandum et frangendum murum dicte porte et actandum locum ubi reponi debebant certa instrumenta ferrea *Cancani* nuncupati... Pro resarcendo et reponendo dictos *Cancanos* per quamdam trabem supra dictam portam. (Mandat. camer. apost. an 1464-73, f. 51). »]

* CANGARRETTA. [Gallice *rouleau*: « de pluribus *splanghis* et *Cancarrettis* implumbatis... in caminis marmoris. (Mandat. camer. apost. 1460, f. 16, arch. vatic.). »]

CANCELLARE, Joanni de Janua, *Brachia extendere*. [Jurisconsultis et Scriptoribus ævi mediæ, Scripturam inductis cancellatim lineis obliterare et delere.] Unde Ebrardus Bethuniensis:

Est Cancellare, quæ sunt damna notificare
Nomina per medium quæ signal linea ducta.
In cruce Cancellat pro nobis brachia Christus.
Quid mala scripta limit, hic Cancellarius exit.

[Ulpianus in Dig. lib. 28. tit. 4. l. 2: *Cancellaverat quis tamentum, vel induxerat.* Marcellus l. 3: *Si omnem scripturam testamenti Cancellasset.* Et lib. 2. tit. 14. l. 74: *Propter illa verba epistolæ, quibus, omnes cautiones ex quocumque contractu vanæ et pro Cancellato ut haberentur, cautum est.* Formula frequens in veteribus instrumentis: *Non Cancellata, non abolita, nec aliqua sui parte vitata.* Vide Spicil. Acher. tom. 9. pag. 127. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 502. Marten. Anecd. tom. 3. col. 1848. Formulæ Anglicæ pag. 8. Miracula S. Zitæ, tom. 3. April. pag. 523. etc. Gloss. Isid.: *Cancellat, Concidit, batuit.* Pro quo vir eruditus suspicatur legendum, *Cancellat, inducit, expungit.* Huic suspicioni favent Glossæ Cyrilli: *χαράσσω, Induco, Cancellio*: retineri tamen posse *Concidit*, suadet duplex *Cancellandi* modus: primus inductis cancellatim lineis; alter scissuris in decussem scapello factis. Hinc fortean Willelmus Britto:

Cancellio, scribe, Cancellio, grammata findo.

Italis *Cancellare*, Gallis *Canceler*, Germanis *Cancellieren*, Delere est et expungere, quod ad similitudinem cancellorum fieri soleant lituræ.]

† CANCELLARE, Brachia decussare, transversim ponere. Capitulum Cisterc. ann. 1481. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1137: *Quæ vero cucullas ferre et habere consueverunt, utantur cucullis albis per totum satis latis, sine cauda, cum manicis largis et usque circa genua longis ad Cancellandum more ordinis sedendo et inclinando.*

† CANCELLARE MANUS in signum reverentiæ. Epistola Panormitanorum ad Marinum IV. Papam apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 34: *Sanctissimo patri eorum et D. D. M. sanctæ R. E. summo Pontifici, D. N. J. C. in terra vero Vicario, Petri Apostolorum principis successori, ac totius Christianæ religionis antistiti generali, Universitas Siculorum terræ osculum ante pedes et flexis poplitibus ac Manibus Cancellatis. Dudum SS. Pater, etc.*

* Cancellare, Cancellas construere, Germ. *Getteren*. Gemma Gemmarum.

CANCELLARES. Charta Jacobi Regis Aragonum ann. 1230. apud Guesnatum in Annalib. Massiliensib: *Hoc totum vobis damus ratione trecentarum triginta*

sex Cancellarium, quas in nostro exercitu nobiscum honorifice cum vestro navigio habuistis, et quia exitistis, in captione civitatis Majoricarum.

CANCELLARIUS. Joan. de Janua: *Cancellus dicitur interstitium muralium. Et fuit hoc tractum a Palæstina regione, ubi tecta desuper cacuminata non erant, sed jacebant in planum prostrata. Elevantur vero parietes circumquaque ad modum muralium, illa vero interstitia, quæ sunt inter propugnacula, dicuntur proprie Cancelli. Qui vero Epistolas missas recitare volebant populo in regione Palæstinæ antiquitus ascendebant super tectum, et de cancellis recitabant, et inde inolevit usus, ut qui litteras Principibus missas habent exponere, Cancellarii, usitato nomine, dicantur.*

CANCELLARIJ dicti potissimum, qui ad Cancellos forenses, seu iudicum, stabant. Papias: *Cancellarius, qui in Cancellis primus est. Tertullianus: Januarum Cancellorumque potestates.* Hinc apud Senatorem lib. 11. Epist. 6. *Cancellorum decus, lib. 12. Epist. 1. Cancellorum pompa, dignitas Cancellarii indigitatur, ut Cancellos agere, Cancellarii munus obire, dixit, eadem Epist. 1. Ita Minister a Cancellis, est Cancellarius Hericco lib. 6. de Vita S. Germani. Ii supplicantes introducebant ad iudicem. Idem Senator: Per se presentandus accedat, per te nostris auribus desiderium supplicis innotescat. Jussa eorumdem explebant. Idem: Jussa nostra sine studio venalitatatis expeditis, qui talem unusquisque ad responsa sua videtur eligere, qualem se cunctis decrevit estimari. Respice, quo nomine nuncuperis, latere non potes, quod inter Cancellos egeris. Tenes quippe lucidas fores, claustra patentia, fenestras januas; et quamvis studiose claudas, necesse esset, ut te cunctis aperias. Nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus: si intus ingrediaris, observantium non potes declinare conspectus.* Ex quibus patet, Cancellarios dictos, quod ad Cancellos iudicum starent, eorumque jussa ac mandata exequerentur, proindeque eosdem fuisse quodammodo ostiarios. Qua certe notione Cancellarius accipi videtur in Inscript. apud Grut. 647. 6: *Commodis omnibus et præda damnata, quam Tribunus, Officium, Cancellarius et Scriba de pecuariis capere consueverunt.* Ubi Tribunus, iudicis vice est, Officium, Apparitoris, Cancellarius, Ostiarii, et Scriba, Notarii. [Cancellarius dicitur in Inscriptione de Nonio Maurilio apud Montefalconium in Diar. Ital. pag. 114: *Qui fuit Cancellarius primi joci campi Boarii annis xxvi. in pace.*] [*² Marin. Pap. Diplom. pag. 303. not. 8. scribit. *Cancellarius et pro joci legendum censet loci.* Vide eundem pag. 258. not. 5.] De ejusmodi Cancellariis copiose egit Jacobus Gothofredus ad leg. 3. Cod. Theod. de Assessor. [*² Vide Glossar. med. Græcit. voce Καγκελλάριος, col. 531.] Atque hæc quidem ita in Italia obtinere, secus vero apud nostros. Nam

CANCELLARIJ Notariorum munus obiere. Unde in Lege Ripuar. tit. 59. § 2. 3. 4. 5. 6. et tit. 88. sunt ii, qui testamenta et acta publica conscribunt. Ita etiam accipiuntur in Lege Longob. lib. 2. tit. 34. § 12. [*² 40.] tit. 41. § 1. 6. [*² Ludov. P. 6. Lothar. I. 12. et 69.] in Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 43. in Capitulari 3. ann. 803. Capitul. 1. ann. 812. cap. 8. in Capitul. Ludovici Pii ann. 824. cap. 11. apud Holstenium in Concil. Cabilonensi II. ann. 813. cap. 44. etc.

[*Qui Scriba erat sive Cancellarius, in Epistola Roberti Comitis Cayaciæ ann. 1477. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1844. Vide Capellani 1.*]

Cancellarii in Regum nostrorum Palatii idem munus obiere, et eorum Chartas ac præcepta describere. Monachus Egoismensis in Vita Caroli M. ann. 769: *Quod præceptum Cancellarius ejus scripsit.* Concilium Duziacense I. cap. 33: *Ego autem jussi Odonem ire ad Cancellarium Regis, et accipere ab illo pergamenum et atramentum, ut scriberet illum cito, etc.* Joseph. Sacerdos, qui scripsit Historiam Translationis SS. Ragnoberti et Zenonis cap. 18. ita de se loquitur: *Ego Joseph peccator Sacerdos omniumque servorum Christi ultimus, quondam autem Aquitanorum Regis Cancellarius, nunc inclyti Regis Hludovici (Balbi) liberalium literarum etsi immeritus præceptor, atque ejusdem sacri Palatii Cancellariorum ministerio functus, etc. Cancellariorum Regiorum, seu Palatii, uti vocantur in Capitul. ann. 823. cap. 24. et ab Hinemaro in Quatern. pag. 381. Edit. Cellotii, mentio est in Capitulis Caroli M. lib. 2. cap. 23. in Capitul. Caroli C. tit. 12. cap. 11. et tit. 28. et in veteribus Tabulis passim. Vide Archicancellarius, et Referendarius.*

Hoc posteriori nomine, regnantibus Merovingicis, appellabantur summi Cancellarii seu Custodes sigillorum regiorum, ut dicitur in eadem voce, ubi et recensentur quotquot nobis noti sunt, illustres viri qui eam obtinuerunt dignitatem. Hic autem placet exhibere seriem Cancellariorum, qui regnantibus Carolingis et Capevingis, ad nostram usque ætatem floruerunt; ut veterum instrumentorum studiosis eorum virorum nomina semper sint in promptu, qui præcipuam habuerunt partem in Diplomatis conficiendis, subscribendis, et sigillo regio, cujus custodes erant, communiendis. Hunc indicem ab eis mutuabimur Scriptoribus, qui hac de re diligentius scripserunt, Labbæo, Chesnio, Mabillonio, P. Anselmo, etc. omissis tamen auctoribus, quibus utuntur, ut sententias confirmet suas, ne in immensum crescat series nostra.

* Observatum velim notarios nonnunquam Cancellariorum nomine appellari, ut et Cancellarios secundi ordinis, notariorum nomenclatura donatos: quod manifestum fit ex multis diplomatibus et præcipue ex Charta ann. 987. in Chartul. 23. Corb. ubi legitur: *Raynoldus Cancellarius ad vicem dom. Adalbertonis archiepiscopi summi Cancellarii recognovi et subterfirmavi.* Eodem titulo *Reginaldus* Chartam Hugonis Capeti ann. 988. in Cod. reg. 8542. 6. subscribit, et *Ragenaldus* aliam ejusd. reg. ann. 989. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 120. quem titulum usurpasse opinor præsertim cum notarii, vacante cancellaria, aut summo Cancellario absente, munere Cancellarii fungebantur. Cavendum itaque est ne notarios cum summis Cancellariis interdum confundas. At vero non omnium indistincte notariorum propriam fuisse hanc appellationem, sed ejus duntaxat, qui Chartam describebat, colligitur ex Charta Ludovici Pii ann. 824. in Tabul. Novient. *Ego Withgerus Cancellarius cognovi. Ego Gumpertus archicapellanus recognovi... Ego Durandus notarius ad vicem domini Helici archicancellarii recognovi.* Consule Tract. novum de Re diplom. tom. 5. pag. 51. etc.

† CANCELLARII FRANCIÆ
SUB SECUNDA STRIPE REGUM NOSTRORUM
Sub Pippino.

Chrodingus anno ejus primo.
Egius annis 2°. et 4°. ejusdem regni.
Widmarus annis 2°. 3°. et 9°.
S. Bonifacius Archiepisc. Mogunt. et Martyr, Archicancellarius ann. 752.
Franco ann. 754.
Volfardus ann. 9°. Pippini Regis.
Adalolfus ann. 14°. ejusdem Regis.
Beddilo ann. 1°. apud Schannatum in Probat. Dioc. Fuld. ann. 9°. apud eumd. in Tradit. Fuld. et ann. 15. apud Duchesium. Ubique *Hitherius* Notarius.
Hitherius annis 17. et 19. Præter nominatos Regis Pippini Cancellarios Duchesium meminit *Egidii*, qui *Missus* dicitur an. regni ejusd. 2°. *Egidius Missus recognovit.* Ita, inquit, fortassis dictus *Chrodingi* vel *Egii* Notarius.

Sub Carlomanno Pippini filio.

Maginarius ann. 1°. regni ejus.

Sub Carolo Magno.

Ludebertus vel Luitbertus annis 1°. et 4°. regni ejus. Notarii *Vitigavo* et *Rado*.

Hitherius, qui jam Cancellarii munus obierat sub Pippino, ab anno 1°. ejusd. Caroli ad annum saltem 23^m. Notarii *Rado*, *Wigbaldus*, *Optatus* et *Wigbaldus*: hic forte idem est ac *Wigbaldus*.

Lutherius apud Schannatum Dioc. Fuld. pag. 236. Notarius *Frado*; sed hi duo forsitan iidem sunt qui *Hitherius* et *Rado*.

Bartholomæus ann. 769. in Charta Launo Inculmensi Episcopo concessa.
Rado Abbas Vedastinus ab anno 11°. saltem ad 40^m. Caroli regnantis. Notarii *Optatus*, *Wicbaldus*, *Gilbertus*, *Erkambaldus*, *Jacob* et *Widolauicus*.

Erkembaldus vel Archembaldus ab anno circiter 30^m. Caroli M. Notarii *Genesius* et *Amalbertus*. De Amalberto quasi dubius loquitur Mabillonius ex Diplomate sibi suspecto: sed alia duo Diplomata ab eodem recognita fuisse nos docet Martenius noster Præfat. in tom. 1. Collect. Ampliss. n. 15. Tertium nomine *Suavium* indigitat Schannatus Trad. Fuld. pag. 107.

Engelramus Archicapellanus, Archiepiscopus Mettensis (sic eo tempore dicti sunt tres Episcopi Mettenses, singulari privilegio pallio decorati) et Cancellarius.

Hieremias ann. 13°. imperii Caroli M. postea Archiepiscopus Senon. Notarius *Witherius*.

Hildebaldus vel Hildeboldus Archicapellanus et Coloniensis. Archiepisc. ann. 788. obiit ann. 818.

Eginhardus Caroli M. vitæ scriptor recensetur etiam inter ejus Cancellarios, ut et

Autpertus Abbas. Neuter satis valido fundamento juxta Mabillonium.

Liutgradus vel Lutwardus ann. 1°. imperii Carolini. Notarii *Inquirinus* et *Hernustus*.

Sub Ludovico Pio.

Helizacar Abbas Centulensis ad annum saltem 837. Notarii *Durandus*, *Adalulfus*, *Arnaldus* et *Albo*.

* Helias, pro *Helizacar*, ni fallor, in Charta ann. 824. supra ex Tabul. Novient. laudata, in qua *Withgerus cancellarius*, seu notarius.

Mileardus ann. 5°. regni Ludovici. Notarius *Audacer*.

Ludovicus ann. 6°. ejusd. regni. Notarii *Aeneas* et *Durandus*.

Fridegus vel Fridugus ann. 7°. saltem ad ann. 18. imperii ejusdem. Notarii *Dwandus*, *Hirminmaris*, *Simeon*, *Adulfus*, *Sigibertus* et *Meginarius*.

Regemfridus Vienn. Archiep. et Archicancellarius in Diplomate sibi concesso ann. 5°. imperii Ludoviciani.

* Albertus Cancellarius, notarii acceptione, in Ch. ann. 829. ex Tabul. Novient. qui ad vicem *Dibthmari archicapellani* recognoscit.

Theodo seu Theudo, Teotove ann. 18. et seqq. Ludovici Aug. Notarii *Hirminmaris* et *Meginarius*.

Hugo Abbas ab ann. 22. ejusd. Notarios habuit *Hirminmarim*, *Meginarium*, *Glorium* et *Danielem*: quibus *Mercarium* addit Diploma relatum in Hist. Trenorchiensis pag. 195. si tamen eo loco, inquit Mabill. pro *Merchario* legendus non est *Meginarius*.

Irmingerus Cancellarius recognovit Diploma Ludovicianum ann. 839. apud Schannatum Tradit. Fuld. pag. 178.

Sub Lothario Imperatore

Hilduinus Abbas San-German. Archicapell. Ludovici Pii ann. imperii Lotharii in Italia 18. in Francia 6. saltem ad annum ejusdem imperii in Italia 26. in Francia 14. Notarii *Rainaldus*, *Remigijs*, *Frothmundus*, *Daniel*, et *Rudmundus*.

Agilmarus ann. 1°. et seqq. Lotharii regnantis in Francia. Notarii *Remigijs*, *Tichamds*, *Ercamboldus* et *Luitharus*: quibus addendi *Firmandus* ex Martenio Præfat. in tom. I. Collect. Ampliss. n. 15. et *Eichardus* ex Præcepto Fuldensibus indulto, apud Schannatum Trad. Fuld. pag. 185.

Sub Pippino Rege Aquitanæ.

Hilduinus, idem qui supra sub Lothario. Notarios habuit *Nicolaum*, *Jovium* et *Petrum* Subdiaconos. Aldricus, cujus Notarii fuere *Johannes*, *Sigebertus*, et *Sasbodus*, Diaconi.

Dodo Notarium habuit *Isaac* Clericum, apud Martenium Præfat. in tom. I. Collect. Ampliss. num. 15.

Hermoldus vel Ermoldus, *Isaac* habuit Notarium.

Sub Ludovico Germanico.

Grimaldus vel Grimoldus. Notarios habuit *Otgarium* et *Hebthardum*.

Ratlareus. Notarius *Hubertus*: cui addendus *Comatus* ex Schannato Tradit. Fuld. pag. 180.

Reginbertus, apud eund. Schannatum pag. 194.

Adalbertus ibidem pag. 206. Dubitari potest, an hi duo posteriores Cancellarii fuerint, an Notarii inferiores: Cancellariis acensemus, quod ad nullius alterius vicem Præcepta recognoscant Ludoviciana.

Luitbertus Archicapellanus. Notarius *Ebehardus*. Schannatus Tradit. Fuld. pag. 208.

Hugbertus Archicapellanus eodem usus est Notario, qui *Heburkardus* scribitur apud Schannatum Diœc. Fuld. pag. 240. His Cancellariis *Ludovicum* adjungit Martenius Præf. in tom. I. Collect. Ampliss. num. 15.

Sub Ludovico II. Imperatore filio Lotharii.

Tractemirus. Notarios habuit *Simperium* et *Dructemium*.

* Dructemirus *sacri palatii notarius* Chartam ann. 852. recognoscit, apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi

col. 170. Is ipse est qui alibi *Archinotarius* et *Archicancellarius* appellatur; sed iis titulis minime donabantur summi cancellarii, nisi ab inferioribus cancellariis notariisve: porro hanc Chartam solus Dructemirus recognoscit; nihilominus ergo inter summos cancellarios est referendus, ac proinde delendus ex numero notariorum Tractemiri, qui non alius est ab ipso Dructemiro. Vide supra *Archinotarius* et Tract. de Re diplom. jam laudatum et pag. 52.

Sub Carolo Calvo.

Ebroinus de quo non satis constat apud eruditos, licet fuerit Archicapellanus, ut dicitur in *Capellani* 1.

Ludovicus ab ann. 1. Caroli Calvi ad 27. Notariis usus est *Jona*, *Aenea*, *Luca*, *Bartholomæo*, *Ragenfredo*, *Gilleberto*, *Sigeberto*, *Gauzelino*, *Hildeboldo*, *Sostelo*, *Meginario*, *Deormaro*, *Rotfredo*, *Ildrico*, *Adalgario*, *Folcalco*, *Adalsario*, *Gonthario*, vel *Conchario*, [* *Bonardiaro* ex Ch. ann. 845. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 84.] *Eilifrido* et *Gauzelino*. Hic

Gauzelinus seu Gauzlinus, vel Gozlenus, Ludovici frater, ei successit, atque Notarios habuit *Adalgarium*, *Hildeboldum*, *Mancionem*, *Gammonem*, *Ebbonem*, *Audachrum*, *Garinum*, *Adalgrinum*, *Sifredum* et *Wlphradum*. Vide seriem Archicapellanorum in *Capellani* 1.

* Bertraus Cancellarius, in Ch. 17. Kal. Febr. ann. 3°. regni, indiet. VI. ex Chartul. ecll. Vienn. col. 1. fol. 75. v^o.

* Tilpinus summus Cancellarius, ad cujus vicem recognoscit *Eynardus notarius* Chartam ann. 860. ex Tabul. Floriac. Sed quis hic *Tilpinus*?

Sub Ludovico Balbo.

Gauzlinus Cancellarii munus obire perseveravit toto hujus Regis tempore, hoc est, biennio. Notarii *Wlphardus* et *Wigbaldus*: quibus Mabilionius addit *Audachrum* ex Chronico Centulensi.

Sub Carlomanno Ludovici Balbi filio.

Wulfardus, cujus Notarii *Albertus* et *Norbortus*.

Sub Carolo Crasso.

Liutwardus Episcopus Vercellensis et Liutpertus Episcopus Moguntiacensis: horum Notarii *Amalbertus*, *Segoinus*, *Salomon* et *Inguirinus*.

Sub Odone.

Ebolus Notarium habuit *Troannum*.

* Idem sunt, qui *Ebbo* et *Rohannus* vocantur in Ch. ejusd. Odonis ex Tabul. capit. Carnot. ubi legitur: *Rohannus notarius ad vicem Ebbonis recognovi*. Ubinam bene, ex aliis Chartis diducandum est.

Gualterus Notario usus est *Herveo*. Adalgarius, cujus Notarius fuit *Ernulfus*.

Sub Carolo Simplicem.

Fulco Remensis Archiep. ab initio Caroli Regis ad ann. 900. Notarius *Heriveus*.

Ernustus eodem tempore cum *Benjaminus* Notario.

Machutus Episcopus, cujus Notarius erat *Progerius*.

Ansericus, vel Askericus. Notarii *Ernustus* et *Herveus*.

Herveus seu Heriveus in utraque dignitate Cancellarii et Archiepiscopi Remensis Fulconi successit ad annum 922. Notarii *Hugo* et *Goslinus*.

Rogierus. Archiep. Trevir. Notarii *Goslinus*, *Ratbaudus* et *Hagano*.

* In Ch. ann. 922. ex Append. ad Marcam Hispan. col. 843. et 845. Luitwardus, Episcopus Vercell. post *Rogierum*.

Sub Arnulfo Imperatore.

Teotmarus Archicapellanus. Notarii *Asdelgus*, *Aspertus*, et *Wichindus*.

Sub Zuenteboldo Lotharingæ Rege.

Ratpotus Archiep. Notario usus est *Waldegero*.

Hermannus Archicapellanus Notarium habuit *Egilbertum*.

Rutgerus Archiepiscopus *Archiquecapellanus*, cujus Notarius *Walkems*.

Sub Ludovico secundogenito Arnulfi filio.

Ratpotus idem qui supra. Notarii *Ernulfus* et *Theodulphus*.

Sub Rodulpho.

Carolo Simplicem in carcere detento. Abbo Episc. Suession. cum Notariis *Rainaldo*, *Heriberto*, *Richardo* et *Robert*.

Ansusus seu Ansegisus Episc. Tricasin. cum *Hugone* et *Raimundo* Notariis. Theodoricus Archiep. cum *Berengario*, Notario.

Sub Ludovico Cæco Bosonis Regis filio. Ragenfredus Notarium habuit *Arnulfum*.

Alexander Archiep. Vienn. Notarios habuit *Bernerium*, *Garnerium*, *Eliam* et *Uboldum*.

Sub Ludovico Ultramarino.

Ericus Episc. ad annum 6. dicti Ludovici, Notarium habuit *Odilonem*.

Hugo Remensis Antistes an. ejusd. Regis 9°. cujus Notarius *Rorico*.

Artaldus Archiepisc. Remensis Notariis usus est *Gerardo*, *Rorico*, et *Odilone*.

* Alexander *Archicancellarius*, cujus notarius *Helias Dei gratia humilis diaconus*, in Ch. ann. 924. ex Chartul. Cluniac.

* Aquilo et Dedilo, f. pro *Odilo*, notarii *Artaldi* archiep. in eod. Chartul. Ita et pro *Gerunici archipræsulis* in Append. ad Marcam Hispan. col. 856. et 860. legendum omnino videtur *Artaldi* vel *Artaudi*.

Sub Lothario superioris Ludovici filio.

Artaldus jam dictus Notariis usus est *Widone* et *Gezone*.

Odolricus in utraque dignitate Artaldi successor eundem habuit *Gesonem* pro Notario. Obiit ann. 971.

Adalbero, et ipse Rem. Archiep. Notarios habuit *Adalberonem* et *Arnulfum* seu *Ernulfum*. Ille Adalbero Cancellarii munus obiit etiam sub Ludovico V. postremo Rege stirpis Carolinæ.

CANCELLARII FRANCIE

SUB TERTIA STIRPE REGUM NOSTRORUM.

Sub Hugone.

Adalbero Rem. Archicancellarii officium prosecutus est cum *Reginaldo* Notario, postea Episcopo Parisiensi.

Gerbertus Rem. Archipræsul. Notarium habuit *Rainoldum*, qui idem videtur cum *Reginaldo* sub Adalberone.

Renaldus Episc. Paris. Cancellarius etiam dicitur in Diplomate Monast. Fossatensi concesso.

Rotgerius Episc. Belvac. *Prothocancellarius Hugone* et *Roberto* Regibus anno 8.

Sub Roberto.

Abbo Episcopus. Notarius *Reginaldus*, aliis *Rogenardus*.

Franeo, ante acceptum Parisiorum præsulatum Cancellarius summus, seu, ut aliis videtur, Notarius fuit, qui per Arnulfi Remensis cum Roberto Rege simul Remensis Cancellarii officium interim exercuerit cum *Rotgerio* Notario.

Arnulfus Archiep. Remensis, cui Notarius ejus

Balduinus successit in officio Cancellarii postremis annis Rotberti. Sunt qui *Fulberto* Carnotensi eandem dignitatem tribuant; sed eum potius Ecclesiæ Carnotensis quam Regis Cancellarium fuisse existimat *Mabillonius*; contra *Duchesus* eum credit verum fuisse Regis Cancellarium ex *Annal. S. Victoris Paris.* et ex *Chronico Roberti Monachi Præmonstratensis* pag. 74.

Sub Henrico I.

Balduinus idem qui supra Notarii *Sivinus*, *Fulco*, et *Willelmus*.

Hic observare juvat cum *Mabillonio*, extremis *Henrici* Regis annis adscribi regis litteris cepisse quatuor primarios Palatii Officiales cum Cancellario et aliis optimatibus. Id colligitur ex *Henrici Diplomate* apud *Duchesium Hist. Monmorenc.* pag. 21. relato, cui subscripti sunt ad annum 1060: *Balduinus Cancellarius*, *Rainaldus Camerarius*, *Albericus Constabularius*, *Willelmus Siniscalcus*, *Hugo Buticularius*, *Rotbertus Cocus*. Idem ritus invaluit regnante *Philippo*: at sub principatu *Ludovici Grossi*, subscribentium numerus redactus est ad quatuor principes viros cum Cancellario, scilicet ad *Dapiferum*, qui idem cum *Senescalco*; *Camerarium*, *Constabularium* et *Buticularium*. Idem mos perseveravit sub *Ludovico VII.* et tribus subsequenter Regibus; mortuo *S. Ludovico* sub ejus filiis penitus extinctus. [* *Monent Auctores Tract. nov. de re Diplom.* tom. 6. pag. 26. contrarium aperte patere ex *Diplomatibus Philippi Pulcri* annorum 1293. 1309. et 1313. ab ipsis *Glossarii Cangiani* continuatoribus hic memoratis.] His igitur Regibus *Diplomata* conficiebantur, *Astantibus in palatio quorum nomina subtilata sunt et signa*: *Signum N. Camerarii, etc.* In quibusdam tamen litteris extraordinariis subscripta sunt *Episcoporum* et *Abbatum nomina*, etiam ante illos ministros. *Exempla Mabillonius* apponit, quæ prætermittimus citius nostram seriem prosecuturi.

Sub Philippo I.

Gervasius Archiep. Rem. quem die suæ unctionis ann. 1059. *Philippus summum Cancellarium constituit, sicut antecessores suos fecerant*, ut legitur in *Actis Conventus Remensis*.

Balduinus, qui ad vicem *Gervasii* litteras pro *S. Nicasio* Rem. recognovit ann. 1061. postmodum Cancellarius, saltem ad annum 9. *Philippi* Regis. Hic fere desinunt *Notarii Recognitores* ad vicem Cancellariorum.

* Ad ejus vicem *Eustachius notarius* Chartam ann. 1067. recognoscit inter schedas *Mabill.*

Petrus Abbas S. Germani prope *Parisios* annis 1067. et quatuor sequentibus. Post id tempus instrumenta promiscue conficiunt

Guillelmus, annis 1073. et 1074.

Gofridus Parisiorum Episcopus ann. 1075. ad annum 1092.

* *Ejus nutu Gillebertus clericus* Chartam *Philippi* reg. subscribit in *Reg. parvo S. Germ. Prat.* Alium ann. 18. ejusd. reg. in *Lib. nigro S. Petri Abbat. fol. 298. v.* subsignat *Gofridus cancellarius*. Neque alius est *Woffredus* in *Ch. ann. 1083.* ex *Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 120. v. part. 2.* Idem denique *Gaufridus Archicancellarius relegit atque subscripsit* Chartam ann. 1092. ex *Chartul. Compend. fol. 53. r. col. 1.*

Rogierius Belvacensis Antistes annis 1074. 1079. et 1080.

Ursio Silvanectensis Præsul. ann. 1090.

Hubertus annis 1091. et 1092. His adjungendi *Hambaldus Vicecancellarius* ann. 1095. *Arnulfus Cancellarius* ann. 1097.

Gislebertus Cancellarius ann. 1105. juxta *Duchesium*.

* Ipse est *Gislebertus regis notarius*, qui ad vicem *Rogierii cancellarii* subscribit *Chartam* ann. 1070. in *Antiq. Bened. Aurel. MSS. Stephanot.* pag. 360. Adde aliam ann. 1105. in *Tabul. Carnot.*

Stephanus Silvanectensis Paris. Episc. ann. 1106. ad obitum *Philippi*; et post ejus obitum.

Sub Ludovico Grosso

Stephanus idem Cancellarius esse perseveravit ad annum 1116. quo dignitatem suam cessit

Stephano de *Garlanda*. Hic Cancellarii officium ab ann. 1125. intermissum, denuo recepit ann. 1133. Medio autem intervallo primum vacavit Cancellaria, deinde

Simon Cancellarii munere functus est.

* *Stephanus* de *Garlanda* Cancellarii munere functus est in *Ch. ann. 1118.* ex *Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 199: Stephanus regis dignitatis Cancellarius relegit et subscripsit.*

* *Fulcardus Cancellarius recognovit, scripsit et subscripsit* Chartam ann. 1119. ex *Tabul. Floriac. in Antiq. Bened. Aurel. MSS. Stephanotii* pag. 362.

* *Simon Cancellarius*, in *Ch. ann. 1128.* ex *Chartul. S. Maglorii Paris. ch. 9.* et in alia ann. 1131. ex *Cod. reg. 9612. T.*

* *Hugo Cancellarius* in *Ch. ann. 1129.* ex *Tabul. Carnot.*

Algrinus, ab anno 1134. ad ann. 1139.

* Exstat Charta ann. 1150. inter *Probat. tom. 1. Hist. Paris. pag. 33.* quam subscribit *Algrinus*.

* Eodem anno 1134. ex *Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 130.* et sequentibus annis 1136. et 1137. regia *Diplomata* subsignat *Stephanus Cancellarius*. Vide *tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 23.*

Sub Ludovico Juniore.

Natalis, Abbas Resbacensis ann. 1139. et 1140.

Cadurcus, ab ann. 1140. ad 1147.

* *Catuleus*, appellatur in *Ch. ann. 1140.* ex *Chartul. B. M. de Josaphat.*

* *Lidericus Cancellarius*, in *Ch. ann. 1142.* *Ludov. reg. ann. 6.* ex *Tabul. Carnot.*

Bartholomæus, ann. 1147.

Balduinus. Hic inter Cancellarios recensetur a *Duchesium*.

Simon, annis 1150. 1151. 1152. et 1153.

Hugo de *Campo Florido*, *Episcopus Suesion.* ann. 1151. etc. Obiit ann. 1175. Sed ante obitum fuerat in offensam apud *Regem*, tumque vacavit Cancellaria, annis scil. 1170. et 1173. et seqq. ad annum 1177. quibus annis *Petrus* Notarius Cancellarii vices egit.

* *Hugo Cancellarius*, in *Ch. ann. 1150.* ejusd. reg. ann. 14. ex *Tabul. episc. Paris. 1158.* ex *Chartul. S. Joan. Laudun. 1168.* in *Chartul. S. Magl. Paris. ch. 16.* 1171. in *Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 226.* et 1172. ex *Chartul. Cartus. Aurel.*

Superioribus Cancellariis adjungitur *Balduinus* qui cum *Ludovico* ad expeditionem *T. S.* profectus est.

* *Rogierius Cancellarius*, in *Ch. ann. 1154.* inter *Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 551.*

Hugo Puteolensis postremus fuit *Ludovici Cancellarius* ann. 1178. et 1179. Hoc tamen posteriori anno litteræ videntur abs Rege ipso datæ, quasi vacante Cancellaria.

Sub Philippo Augusto.

Idem *Hugo* ad annum 1185.

Hugo de *Bethisy* ann. 1186. Cancellaria vacavit ad annum 1223. Cancellarii vices agente *Hugone d'Athies* ann. 1201. et deinceps *Fratre Guarino* *Hospitali S. Johannis* et *Episcopo Silvanectensi*.

* *Hugo secundus Cancellarius*, in *Charta* ann. 1180. inter *Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 171.*

Sub Ludovico VIII.

Idem *Guarinus* Cancellarius renunciatus Cancellarii dignitatem ampliavit, cum obtinuit, ut Cancellarium locum haberet inter *Pares Franciæ*, primusque omnium nominaretur. Is etiam dicitur regia diplomata in archivum fixum ac stabile, cum antea mobile esset, conjecisse. Abdicavit ann. circiter 1227. quo secessit in monasterium. Obiit ann. 1230.

Sub S. Ludovico.

Idem *Guarinus* initio regni; deinde vacavit Cancellaria: postmodum

Philippus d'Antongny *Custos magni sigilli* fuit. Vide infra lin. *De vadiis Cancellariorum, etc.*

Johannes Allegrinus Cancellarius circiter ann. 1240.

* Vacavit Cancellaria ann. 1248. ex *Lib. rub. Camer. Comput. initio*; et ann. 1255. ex alio ejusd. *Cam. Regesto.*

Nicolaus Palatii Capellanus, *Sigilli Custos* ann. 1249.

* Hujus perhonorifica habetur memoria, sub appellatione hactenus ignota gentis suæ, in *Necrol. MS. eccl. Carnot.: Quarto Id. Martii. obiit Nicolaus de Canis, venerabilis sacerdos et Dunensis archidiaconus hujus ecclesiæ, vir clarus genere, moribus clarior, necnon in utroque jure peritus existens et etiam multiplici virtutum genere multipliciter graciosus, honestus, providus, circumspectus, fidelis, eloquens et discretus, illustris regis Francorum Ludovici gratiam et amicitiam assecutus, ab ipso in capellanum et familiarem consiliarium est susceptus, et ejus fidelitatis intuitu ad custodiam sigilli regii præelectus, in partes transmarinas cum dicto rege profectus; dum post captivonem *Damiætæ* cum exercitu dicti regis in ultimiores partes *Egypti* tenderet, hujus vitæ temporalis diem clausit extremum in terra. in qua conversatus fuit Dominus, feliciter requiescens.*

Ægidius Tyri Archiep. *Sigillum* gerebat in *Palæstina* ann. 1253.

Johannes de *Curia d'Aubergenville* *Episc. Ebroicensis*, obiit Cancellarius ann. 1256.

Radulphus Grosparmy *Custos Sigilli* annis 1258. et 1260. Fuit *Episc. Ebroicensis* et *Cardinalis*.

Simon Brionensis *Custos Sigilli* post

Radulphum ad ann. 1261. quo creatus est Cardinalis : postea ad Summum Pontificatum evectus est et *Martinus IV.* appellatus.

* Philippus de Caturco *Cancellarius*, ex Lit. Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 110. vº: *Magistro Philippo de Caturco illustrissimi et charissimi domini ac fratris sui Ludovici Dei gratia regis Franciæ Cancellario, salutem et dilectionem sinceram.*

* Guillelmus *archidiaconus in ecclesia Parisiensi, vacante Cancellaria.* Chartam subscribit, in Reg. parvo S. Germ. Prat.

Matthæus Vindocinensis, Abb. S. Dionysii et

Simon Claromontensis Dominus de Nesle peculiare Sigillum a S. Ludovico ann. 1270. iterum in Palæstinam proficiscente acceperunt, quo uterentur in iis, quæ ad commissam sibi regni administrationem pertinebant.

Sub Philippo Audace.

Petrus Barbette Archiep. Rem. Cancellarius ann. 1270. et seqq. Vacavit tamen Cancellaria annis 1273. 1274. et 1279. quamvis Petrus solum obierit ann. 1300.

* Vacavit Cancellaria ann. 1271. ex Charta ejusd. anni in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 440. et ann. 1277. ex Reg. M. ch. 4. Exstat Charta ann. 1278. in Lib. 2. ordinat. super artif. Paris. fol. 129. vº. in qua hæc leguntur : *P. S. P. cancellaria; quæ divinanda propono.*

Henricus de Vezeliaco Archidiac. Bajocensis Cancellarius ann. 1279. quo tamen anno Cancellariam vacasse probatur ex quibusdam Chartis, ut jam dictum est.

Petrus Challon, Decanus S. Martini Turon. Cancellarius annis 1281. 1282. et 1283. ac. f. etiam seqq.

Sub Philippo Pulcro.

Joannes de Vassonia Cancellarius ann. 1292. sed ann. seq. electus Tornacensis Episcopus Sigillis privatur, iisque donatur iterum. (Sigilla jam habuerat ann. 1291.)

Stephanus de Suisiaco Archidiac. Brugenis Cancellarius quoque fuit ann. 1302. ad 1304. Cardinalis obiit ann. 1311.

Guillelmus de Crispeio Archidiac. Paris. Cancellarius ann. 1293. Abdicavit, annuente Rege, ann. 1296.

Petrus Flotte, Miles Arvernus, ab ann. 1300. ad ann. 1302. quo interit in prælio Cortracensi.

Petrus de Mornayo Episcop. Autissid. ad ann. 1306. quo obiit.

Petrus de Bellapertica Episc. Autissid. a mense Octobri anni 1306. ad Januarium ann. 1307. quo interit venando. Huic successit in utraque dignitate ex Hist. MS. Episc. Autissid.

Petrus de Gressibus, qui haud diu potitus est Cancellariatu.

Guillelmus de Nogareto Custos Sigilli ann. 1307. Cancellarius ann. 1308. ad mensem Martium ann. 1309.

Ægidius Aycelinus Archiep. Narbon. deinde Rotomag. Custos Sigilli a 27. Februarii anni 1309. ad Aprilem. 1313. Literæ tamen iisdem annis datæ leguntur vacante Cancellaria.

Petrus de La iliaco Cancellarius ab April. 1313. ad Decembrem 1314. quo factus est Episc. Catalaunensis.

Sub Ludovico X.

Stephanus de Mornayo Cancellarius ab

initio 1314. ad festum SS. Trinitatis 1316. Obiit ann. 1332.

* *Prima die Januarii anno cccxiii. post prandium fuit traditum sigillum dom. regis dom. Stephano de Mornayo, in Reg. 50. Chartoph. reg. fol. 66. vº.*

Sub Philippo V.

Petrus de Arableyo 22. Julii 1316. ad Januarium anni sequentis, quo creatus est Cardinalis.

* Vacavit Cancellaria ann. 1317. ex Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 85. et ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 444. vº. col. 1.

Petrus de Capis ad 21. Januarii 1321. quo factus est Episc. Atrebat. deinde Carnutens. ac demum Cardinalis.

* Arest. parlam. Paris. ann. 1317. (1318) ex Cod. reg. 9822. 2. fol. 160. vº: *Magister Petrus de Campis (sic) thesaurarius Laudunensis et Cancellarius Franciæ, etc.*

Joannes de Cherchemont ad obitum Philippi V.

Sub Carolo IV.

Petrus Roderii ad 19. Novembris 1323. quo restitutus est

Johannes de Cherchemont ad obitum 25. Octob. 1328.

Sub Philippo VI.

Matthæus Ferrandi primo a 1. Novemb. 1328. ad 20. April. 1329. secundo a 6. Julii subsequentis ad 7. Septemb. ejusd. anni.

Petrus de Marigny Archiep. Rotomag. Custos Sigillorum intervallo, quo iis spoliatus est *M. Ferrandi*, et iterum a 7. Septemb. 1329. ad festum S. Martini ejusd. anni.

Guillelmus de S. Maura Canonicus S. Martini Turon. Novembrio 1329. Obiit Januario 1334.

* Reg. 66. Chartoph. reg. fol. 1: *Hæc sunt cartæ et aliæ literæ sigillatæ in serico et cera viridi, a tempore quo Guillelmus de Sancta Maura decanus Turo-nensis et Cancellarius, recepit sigilladom. nostri regis Franciæ a dom. episcopo Belvacensi apud Abbatisvillam, die Sabbati ante festum B. Martini æstivalis anno Domini 1329.*

Petrus Rogerius Custos Sigillorum ad ann.... quo electus est Archiep. Senon. Summus Pontifex fuit nomine Clementis VI.

Guido Baudetus, Episc. Lingon. Cancellarius 16. Martii 1334. obiit 1337. vel 1338.

* *Guido Baudeti Cancellarius* die Veneris 3. Martii ann. 1334. ex Reg. 69. Chartoph. reg. fol. 1.

Stephanus de Vissac qui haud diu Cancellarius fuit, nam

Guillelmus Flotte jam fungebatur Cancellarii officio ann. 1339. illudque exercuit ad annum 1347. quo abdicavit sponte.

* Lit. Phil. VI. ann. 1347. 19. Nov. ex Bibl. reg.: *Comme de piéca nostre amé et féal Chancelier le sire de Revel feust entré en nostre dite chapelle pour oir messe, etc.*

Firminus Coquerel Episc. Tovioudun. ad annum 1349.

Petrus de Foresta Cardinalis. [* Lit. ann. 1352. in Reg. 82. Chartoph. rég. ch. 418. et 420. quibus *Droco et Johannes de Foresta fratres Petri de Foresta archiepiscopi Rothomagensis et Cancellarii Franciæ nobilitantur.* Vide Menag. in Hist. Sabol. pag. 211.] ad annum 1357. quo

Sub Johanne Bono.

Congregatis totius regni Proceribus abdicare coactus est a mense Martio 1357. ad Maium anni 1359. Hoc quidem anno restitutus est, sed Cancellarii officium deinceps parum curavit aut exercuit. Cancellario spoliato Cancellariæ curam egit *Fouquettus Bardeus* Senator Parisiensis.

Ægidius Aycelinus hoc nomine II. intervallo quo *Petrus de Foresta* spoliatus est, et iterum anno 1360.

* Morinensis episcopus, cum in Anglia regi Johanni adstaret, Cancellarius renuntiatus ad Cameram Comput. Paris. 21. Sept. ann. 1357. scripsit. *Die xvi. Aprilis 1361. presentibus in Camera Comput. dominis episcopis Morinensi Cancellario et Carnotensi, etc.* in Memor. D. ejusd. Cam. fol. 17. vº. Charta Joan. reg. mense Jul. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 157: *Nos biens amez et feauls l'evêque nagaires de Tereuuanne et nostre Chancelier de France, et Pierre de Montagu Chancelier de nostre très-chier filz le duc de Berry et d'auvergne, etc.*

Johannes de Dormano Episc. Bellovac. Cardinalis Cancellarii dignitate decoratus est 28. Septemb. 1361. suumque officium reliquis annis Johannis Regis primum, ac deinde

Sub Carolo V.

Exercuit ad 21. Febr. 1371. quo Cancellariatum cessit fratri suo Guillelmo. Hic

Guillelmus de Dormano tempore cessionis fratris sui, hoc est, a 21. Febr. ad 11. Julii 1373. quo obiit. Ab hac die *Johannes* iterum exercuit ad obitum, qui contigit 7. Nov. 1373.

Petrus d'Orgemont ad 1. Octobr. 1380. quo abdicavit.

* *Dominica xx. die Novembris ann. 1373. in Castro Luperc. dom. rex in præsentia totius Consilii ordinavit mag. Petrum de Ordeomonte Cancellarium suum Franciæ, et tunc fecit juramentum solitum,* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 137. rº.

Sub Carolo VI.

Miles vel Milo de Dormano Episc. Bellovac. Abdicavit mense Julio 1383.

* *Die 1. Octobr. ann. 1380. ex deliberatione magni Consilii per Regentem creatus est Cancellarius,* ex Memor. Cam. Comput. inter Adnotat. ad Hist. Car. VI. pag. 532. rº.

Petrus de Giaco. Abdicavit ann. 1388.

* Exstant Lit. Caroli VI. ann. 1384. mense Maio in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 318. quibus Petro de Giaco Cancellario domum Hugonis *Aubriot* in vico de *Joui*, quam a *Guidone de la Tremouille* adquisierat, concedit; ut pote qui propriam non haberet, in qua consistere posset.

Arnaldus de Corbeio ab ann. 1388. ad 1398. quo destitutus fuit. Restitutus ann. 1400. ad Novembrium 1405. quo iterum destitutus est, seu privatus sigillis, quæ tertio resumpsit 17. Junii 1409. Abdicavit tandem ultima Augusti 1412. annos natus 88. Obiit 24. Martii 1414.

* *Reginaldus de Corbeia* appellatur, in Lit. ann. 1396. ex Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 100. et ex Cod. reg. 6008. fol. 186. vº.

Hujus Cancellarii tempore quidam inserunt

Iterum de Martrolio (*de Martreuil*) quem volunt fuisse Custodem Sigillo-

rum regalium. Leviora videntur id asserentium argumenta.

Nicolaus de Bosco Episc. Bajoc. Sigilla servavit ab ann. 1398. ad 1400. tempore primæ spoliationis *Arnaldi de Corbeio*.

Johannes de Monteacuto Archiep. Senon. post alteram spoliationem ejusdem Arnaldi.

Carolus de Savoisy neque inter Cancellarios neque inter Custodes Sigilli regii recensetur a PP. Labeo et Anselmo: hunc tamen Cancellarii Arnaldi vices egisse ab ann. 1409. contendit Duchesnius, nullo satis firmo, ut nobis videtur, argumento.

Eustachius de Laistre a 14. Junii 1413. ad 8. Augusti subsequentis: dein a 4. Junii 1418. ad 1420. quo obiit designatus Episcopus Belvacensis.

* Vacasse Cancellariam ante electionem Henrici de Marla docet nos Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 10. r.: *Dom. Henricus de Marla miles, primus in parlamento præsidentis, electus, creatus et retentus Cancellarius regis, vacante nuper Cancellaria, certis modo et forma in litteris non expressatis;... per Litteras datas die viij. Aug. 1413.*

Henricus le Corgne dictus *de Marle* 8. Augusti 1413. Trucidatus fuit 12. Junii 1418.

Joannes le Clerc 16. Novembris 1420. ad 6. Februarii 1424. qua die abdicavit.

Sub Carolo VII.

Ludovicus Luxemburg. Episcop. Tervanensis litteris Henrici VI. Regis Angliæ, qui se quoque Regem Franciæ dictabat, renunciatus est Cancellarius Parisiis 7. Februarii 1424. Cancellariam exercuit ad ann. 1435. Fuit Archiep. Rotomag. et Cardinalis. Obiit ann. 1443.

Thomas Hoo, Eques Anglus beneficio Regis Angliæ Cancellarii dignitate potitus est ab ann. 1435. ad 1449.

Alii hisce turbarum temporibus veri Cancellarii fuere nostrorum Regum auctoritate promoti, nimirum

Robertus le Maçon ann. 1418. Eod. anno destitutus et anno sequenti restitutus, exercuit ad ann. 1421.

Martinus Gouges de Charpaignes, Episcop. Carnutensis primum, dein Claromontensis, ab ann. 1421. ad 6. April. 1425. et iterum a 6. Augusti anni ejusd. ad 8. Nov. 1428. quo secundo spoliatus fuit.

Renaldus de Chartres, Archiep. Rem. et Cardinalis a 28. Martii 1424. ad 6. Augusti ann. insequentis, dein ab 8. Novembr. 1428. ad 4. April. 1445.

Guillelmus Juvenal des Ursins Archiepisc. Rem. a 6. Junii 1445. ad ann. 1461. quo abdicare coactus est.

* *Johannes Jouvenel* dicitur in Homag. Francisci ducis Brit. ann. 1445. ex Bibl. reg. et in Memor. K. Cam. Comput. Paris. fol. 25.

Sub Ludovico XI.

Petrus de Morvillier ann. 1461. ad ann. 1465. quo Cancellariatum resumpsit 9. Novemb.

Guillelmus Juvenal ad obitum, qui contigit 23. Junii 1472.

Petrus d'Oriolle spoliatus est ann. 1483. Quinque postremis annis hujus Cancellarii

Adamus Fumeus Sigillorum Custos fuit ex Duchesnio, quem consule.

Sub Carolo VIII.

Guillelmus de Rupeforti ab ann. 1483. ad 12. Augusti 1492. [?] quo obiit 15. Ja-

nuarii.] Aliquot mensibus ante obitum Ludovici XI. renuntiatus fuerat Cancellarius

Adamus Fumeus, de quo jam supra, ab obitu Guillelmi de *Rupeforti* ad annum 1491.

Robertus Briçonnet Archiep. Rem. cui Sigilla jam credita fuerant ann. 1491. Cancellarius fuit a 30. Augusti 1495. ad 3. Junii 1497. quo migravit ex hac vita.

Guido de Rupeforti ad obitum Caroli VII. et

Sub Ludovico XII.

ad annum 1507.

Joannes de Gannay ad annum 1512. Stephanus Poncher Episc. Aurelianensis Sigillorum Custos ab ann. 1512. ad 1515.

Sub Francisco I.

Antonius de Prato Archiep. Senon. Cardinalis et Cancellarius ab initio regni ad ann. 1535. quo obiit.

Antonius de Burgo ab ann. 1535. ad obitum, qui contigit ann. 1538.

Matthæus de Longuejoe Episc. Suesion. Custos Sigilli ann. 1538. ante Cancellariatum *G. Poyet*, et iterum ann. 1544. post spoliationem *Francisci Errault*.

Guillelmus Poyet Cancellarius ann. 1538. in carcerem ob iniquas exactiones conjectus est ann. 1541. mulctaque imposita Cancellariatu depulsus ann. 1542.

Franciscus de Montholon Custos Sigillorum a Spoliatione *G. Poyet* ad 10. Junii 1543. quo ex hoc sæculo migravit.

Franciscus Errault Sigillorum Custos ab obitu decessoris ad ann. 1544. quo spoliatus est hac dignitate.

Franciscus Olivier Cancellarius a 18. April. 1545. ad obitum, qui contigit ann. 1560.

Sub Henrico II.

Franciscus Olivier, de quo jam dictum est.

Johannes Bertrand Archiep. Senon. et Cardinalis, in cujus gratiam ann. 1551. instituta est dignitas Custodis Sigillorum, quæ ad hoc usque tempus non fuerat a Cancellariatu distincta; licet exercitium fuisset aliquando separatum, ut ex nostra serie satis patet. Recens creatam dignitatem servavit ad annum 1559. quo

Sub Francisco II.

Franciscus Olivier restitutus est in integrum et Sigillis regis iterum donatus.

Sub Carolo IX.

Michael de l'Hopital Cancellarius et Custos Sigillorum 30. Junii 1560. ad ann. 1568. quo postulanti Regi Sigilla reddidit, reservatis sibi Cancellarii honoribus ad obitum, qui contigit ann. 1573.

Johannes de Morvillier Episc. Aurelian. Custos Sigillorum ann. 1568. ad 1571. cujus initio abdicavit, Rege vix annuente.

Renatus de Birague Italus, Custos Sigillorum primo, deinde Cancellarius post obitum *M. de l'Hopital* ad annum 1578. Creatus fuerat Cardinalis ann. 1572.

Sub Henrico III.

Philippus Hurault Sigillorum Custos et ann. 1583. post mortem *R. de Birague* Cancellarius. Sigillis privatus est Augusto mense anni 1588.

Franciscus de Montholon Custos Sigillorum ab ann. 1588. ad 1. Augusti anni 1589. a qua die

Carolus Borbonius Cardinalis de *Vendôme* dictus, ut pote Præsès Consilliorum regionum Sigilla retinuit ad mensem Decembrium ejusdem anni.

Sub Henrico IV.

Cardinalis Borbonius ad Decembrium anni 1589. ut mox dictum est, tum rex ipse sigilla tenuit ad Augustum anni 1590. quo

Philippus Hurault in integrum restitutus est ad annum 1599. quo obiit.

Pomponius de Bellievre Cancellarius 2. Aug. 1599. ad 9. Septemb. 1607. Ipso consentiente, novum de quo jam supra sub Henrico II. creatum est Officium Custodis Sigillorum: quo

Nicolaus Brulart de Sillery donatus fuit mense Decemb. 1605. Post obitum *Pomponii* auctus Cancellariatu ad annum 1616. quo

Sub Ludovico XIII.

redditis Sigillis ab Aula recessit. Revocatus haud multo post regis Consiliiis præsedidit ad 23. Januarii 1623. sine Sigillis, et iterum cum Sigillis ab hoc mense ad eumd. anni sequentis, quo Aula denuo relicta, secessit in prædium de Sillery in Campania, ubi mortuus est 1. Octob. 1624.

Guillelmus du Vair Custos Sigillorum a mense Maio 1616. ad Novembrem ejusd. anni; deinde a 25. April. 1617. ad 3. Aug. 1621. quo obiit.

Claudius Mangot Custos Sigillorum a 25. Novemb. 1616. ad 24. April. 1617.

Carolus d'Albert Dux de Luynes, ut Præsès Consilliorum Sigilla tenuit post mortem *G. du Vair* ad 15. Decemb. 1621. quo obiit.

Medericus de Vic d'Ermenonville Custos Sigillorum a 24. Decemb. ad obitum, qui contigit 2. Septemb. 1622.

Ludovicus le Fevre de Caumartin Custos Sigillorum a 23. Septemb. 1622. ad 21. Januarii 1623. quo obiit.

Stephanus d'Aligre Custos Sigillorum Januario 1624. Cancellarius post obitum *N. Brulart*. Spoliatus est Sigillis 1. Junii 1626. quo iisdem donatus est

Michael de Marillac ad 12. Novemb. 1630.

Carolus de l'Aubespine Marchio de Castro-Novo bis habuit Sigilla, primum a 14. Novemb. 1630. ad 25. Febr. 1633. Iterum a 2. Martii 1650. ad 5. April. 1651.

Petrus Segurier Custos Sigillorum ult. Febr. 1633. Cancellarius 19. Decemb. 1635. Sigillis privatus est 1. Martii 1650. Iterum donatus 14. April. 1651. ac denuo spoliatus 7. Septemb. insequentis. Tertio donatus 4. Januarii 1656. ad obitum, qui contigit 24. Januar. 1672.

Sub Ludovico XIV.

Matthæus Molé Præsès Senatus Paris. bis Sigilla tenuit. Primum a 3. April. 1651. ad 13. ejusd. mensis. Iterum a 9. Septemb. 1651. ad 1. Januarii 1656. quo obiit.

Stephanus d'Aligre II. hoc nomine Custos Sigillorum mense April. 1672. Cancellarius Januario 1674. ad obitum, qui contigit 25. Octob. 1677. Rex ipse post mortem *P. Segurier* aliquandiu Sigilla penes se habuit.

Michael le Tellier post obitum *S. d'Aligre* ad 30. Octob. quo ex hac vita migravit ætat. 85.

Ludovicus Boucherat a 1. Novemb. 1685. ad 2. Septemb. 1699. quo obiit ætat. 84.

Ludovicus Phelypeaux de Pontchartrain a 5. Septemb. 1699. ad 2. Julii 1714.

quo abdicans confugit in otii portum, ut uni necessario tutius vacaret. Obiit 22. Decembris ann. 1727.

Daniel Franciscus Voisin a mense Julio 1714. ad. 2. Februarii 1717. quo obiit.

Sub Ludovico XV.

Henricus Franciscus Daguesseau [* a 2. Febr. 1717. ad 28. Nov. 1750. quo abdicavit et sigilla reddidit, quæ ipsi ademta mense Januario ann. 1718. et reddita ann. 1720. rursum ablata ann. 1722. iterum restituta fuerant 20. Febr. 1737. Obiit 9. Febr. 1751.]

Marcus Renatus le Voyer d'Argenson Sigillis regiis donatus est sub finem Januarii ann. 1718. ad. 8. Junii 1720. quo restituta sunt *H. F. Daguesseau* Cancellario.

Josephus Johan. Bapt. d'Armenonville Custos Sigillorum renunciatus est 28. Februarii ann. 1722. ad 10. Sept. 1727. Obiit. 27. Nov. 1728.

Germanus Ludovicus Chauvelin, Custos Sigillorum 17. Septembris ann. 1727. ad...

* Christianus-Guillelmus Lamoignon de Blancmesnil Cancellarii dignitate donatus fidei sacramentum præstitit 10. die Dec. ann. 1750.

* Joan.-Bapt. de Machault regni ex ministris unus rei quæ ærariæ primum Præpositus generalis, dehinc rei maritimæ Præfectus, Custos regiorum sigillorum renunciatus, itidem 10. Dec. ann. 1750. sacramentum fidei dixit. Cui ademta fuere sigilla 1. Febr. ann. 1757.

* Ab hac die Rex ipse sigilla tenuit ad 14. Octobris 1761. qua ipsis donatus est sacramentumque solitum præstitit.

* Nicolaus Renatus Berryer, rei maritimæ antea Præpositus. Obiit 15. Aug. ann. 1762.

* Paulus-Spiritus Feydeau de Brouhuc suffectus fidem præstitit 1. Octobris sequentis.

* Renatus-Carolus de Maupeou primum parlamentii Expresses sigillis titulo Vicecancellarii donatus est et sacramentum fecit 9. Oct. ann. 1763.

Cancellariorum Angliæ seriem contexit Spelmanus in Glossario.

De vadiis Cancellariorum sub tertia Regum stirpe hæc habentur in 1. Regesto Memorial. Camera Comput. Paris. fol. 151. : *Nous avons trouvé une cedule, qui estoit escrite de la main feu Maistre Saince de la Charmoye, par laquelle il pria feu Maistre P. de Condé à son vivant puis qu'il fu entré en religion, que il li rescrist, ou signifiast, quæ gages avoit accoustumé à prendre celui, qui porte le grant Seau du Roy. Et ledit Frere li rescrist de sa main propre en ladite cedule, que du temps Mons. S. Loys Maistre Philippe d'Antongny portoit son grand Seau, et prenoit pour soy et ses chevaux et vallez à cheval 7. s. Par. par jour, pour waine et pour toutes autres choses, et excepté son clere et son vallet, qui le servoit en sa chambre, qui menjoient à court, et estoient doublez leurs gages és 4. festes annueux en l'an, et quant li Roy prenoit gistes. Item il avoit ses mantiax, si comme les autres clercs du Roy, et livrée de Chandaille tant, comme il en convenoit pour sa Chambre et pour les Notaires à escrire ; et quand li Rois voloit, il li donnoit palefroy pour soy, et cheval pour son clere, et sommier pour le Registre ; et dit que depuis le temps Mons. S. Loys ceux qui ont porté le Seau du Roy se sont en ce cas portez en moult de manieres, si comme il ont voulu, et l'en leur a souffert. Item il dit en ladite Cedule, que des let-*

*tres qui doivent 60. sols de Seau, le saeleur prenoit dix sols pour soy, et sa porcion de la comune Chancellerie, si comme les autres clercs du Roy. Et quant il estoit en Abbeyes, ou en lieu où il ne dependoit riens pour chevaux, ce luy estoit rabatu de ses gages. His addere lubet quæ habentur in Reg. Noster fol. 416 : *Li Chancelliers souloit prendre à Court 7. s. 6. den. par jour, et liivoison de Court, et à Paris en Parlement 20. s. par jour, avec les droit de la Chancellerie ; et il prent orendroit pour tout 2000. ll. Par. de gages par an, et un des Notaires souloit rendre les Lettres à l'Audience sans autres gages : et cil qui orendroit les rent, prent 200. ll. Par. de gages par an, sans cinq sols Tour. de gages par jour, qu'il prent pour la Cartalerie de Montolif en Carcassonnois, qu'il fait deservir par austruuy. Et soit memoire de savoir, qui recoit l'émolument du Registre des Lettres de la Chancellerie, qui doit valloir au Roy grant chose.**

¶ Simili modo Salaria Cancellarii Dalphinatus indicat Humbertus II. Ordinatione anni 1340. ubi de variis officiis Domus Dalphinalis, ex Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 397 : *Item, inquit, pro sigillatione literarum iustitiæ et gratiæ, et aliis ad officium Cancellarii pertinentibus, unum Cancellarium ordinamus ad salariam ducentorum florenorum per annum, computatis inter eos viginti florenis auri pro salario unius notarii, quinque florenis pro salario unius scutiferi, tribus florenis pro salario unius sommelerii, duobus florenis pro duobus valletis pedibus per annum. Item, habeat unum equum pro se, unum equum pro notario, alium equum pro scutifero, et alium pro sommelerio, et percipiat die qualibet pro gagiis cujuslibet ipsorum equorum unum grossum.* Subsequitur accurata variarum Cancellarii munium descriptio, quam Lector, si opus est, potest ibidem consulere.

¶ Cancellaris, pro Cancellarius, in Diplom. Henrici IV. Imper. ann. 1073. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 2. pag. 178 : *Signum D. Henrici IV. Regis illustrissimi et invictissimi, et Adelgero Cancellaris, vice Sigfridi Archicancellaris.*

Cancellarium munus etiam Ecclesiasticum fuit, ut ex Anastasio colligitur in Vita S. Joannis Eleemosynar. cap. 1. num. 6. cap. 2. num. 7. cap. 8. num. 46. in VI. Synodo Act. 8. et 9. fit mentio Stephani et Dionysii Diaconorum et Cancellariorum.

Cancellarii Ecclesiæ Romanæ quanta fuerit in Romana Curia auctoritas, docet S. Bernardus Epist. 313 : *Siquidem cum nullum ferme fiat in orbe bonum, quod per manus quodammodo Romani Cancellarii transire non habeat, ut vix vel bonum judicetur, quod ejus prius non fuerit examinatum judicio, moderatum consilio, studio roboratum, et confirmatum adjutorio, etc.*

* Prima, quæ occurrit Auctoribus novi Tract. de re diplom. tom. 5. pag. 193. hujus officii dignitatisque mentio, legitur in Bulla Formosi PP. ann. 896. [** Vide Marinius in Pap. Dipl. pag. 213. not. 9.]

Vicecancellarius Ecclesiæ Romanæ. Vide *Bibliothecarius*, et *Waddingum* ann. 1303. n. 6. 7.

CANCELLARIUS, in Ecclesiis Cathedralibus, dignitas, cujus munus sic describitur in Statutis Leichfeldensis Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 24 : *Officium Cancellarii est, sive residens sive non extiterit, lectiones legendas in Ec-*

clesia per se, vel per suum Vicarium auscultare, male legentes emendare, scholas conferre, sigilla ad causas et negotia conferre, literas Capituli facere et consignare, libros servare, quotiescumque voluerit prædicationes in Ecclesia vel extra Ecclesiam prædicare, et cui voluerit prædicationis officium assignare, etc. Adde Statuta Ecclesiæ Londinensis, ibidem pag. 339. [Minor fuit Cancellarii dignitas in Hispania, uti constat ex Concilio Mexicano anni 1585. § XVII. ubi hæc leguntur : *Officium insuper (creamus) Cancellarii sive notarii ecclesiæ et Capituli, qui quoscumque contractus inter Ecclesiam, Episcopum et Capitulum et quoscumque alios, in protocollo et notis suis recipere, actus capitulares scribere, donationes, possessiones, census, feudos, precaria, per eodem Episcopum et Capitulum et Ecclesiam, vel eisdem factas, vel in posterum faciendas, annotet et scribat, et instrumenta custodiat ; partes reddituum beneficiatis distribuat.]*

¶ CANCELLARIUM MONASTERIORUM etiam memorantur in Annalibus Benedict. tom. 2. pag. 627. Spicil. Melliciano tom. 6. pag. 511. et Chronico Mellic. pag. 804. col. 2. ubi *Cancellarius Patrum* appellatur : *Per Patres Congregationis idoneus aliquis, fidus, integer ac peritus ex Congregatione eligatur, ac Cancellarius Patrum vocetur, habeatque curam registrandi acta, instrumenta... necnon scribendi ac respondendi quibus opus fuerit.*

* CANCELLARIUS abbas S. Dionysii eadem, qua regius, utebatur formula. Charta Suger. abb. ann. 1125. in Chartul. S. Dion. pag. 151. col. 1 : *Ego Gregorius domni Sugerii abbatis Cancellarius relegi et subscripsi.*

* CANCELLARIUS in toto comitatu Sedunensi appellatur Notarius in Charta ann. 1365. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 435 : *Ab antiquo fuerint et sint (episcopi Sedunenses) in usu et pacifica possessione ponendi, instituendi et ordinandi Cancellarios, qui per totam civitatem et diocesim. Sedunensem facultatem, potestatem et auctoritatem habeant dictandi, conficiendi quoslibet contractus perpetuos seu temporales super emptionibus, venditionibus, locationibus, donationibus, etc. Infra Notarii dicuntur.*

CANCELLARIUS ACADEMIARUM dicti, qui iis quodammodo præstant, penes quos totius rei literariæ regimen, ac moderatio est, qui, si res postulat, in societatem professionis suæ idoneos Magistros advocat, castigant, si quid in doctore collega sit dignum pœna aut reprehensione, et meliores subrogant, cathedrisque præficiunt, Baccalaureos ad Doctorem apicem promovent, novas leges condunt, veteres abrogant, scholarum disciplinam reformant, etc. Quæ quidem dignitas semper alicui illustri personæ a Pontificibus demandata est, interdum ipsis Episcopis. Vide Gretzerum lib. 1. Observat. ad Philippum Eystetensem cap. 21. Hemeræum de Academ. Parisiensis cap. 7. et seqq. Cruceum in Episcopis Cadurcens. num. 227. 228. 229. etc. Stephanum Paschasium in Disquisit. Francis lib. 9. cap. 21. [* Savin. Histor. Jur. Roman. med. temp. part. 3. cap. 21. § 83. Andream Mendo de Jure Academico lib. 1. art. 168. sqq.] etc.

CANCELLARIUS COMMUNE, Cui suberat Scriptor, in Charta Communiæ Mellicensis ann. 1179. idem qui hodie *le Grefier de la Ville.*

* Correct. stat. Cadubr. cap. 8 : *Et si quid per dom. vicarium, aut dominos*

sindicis proponendum fuerit in dicto consilio, prius scribatur proposita per Cancellarium in libro Cancellariæ. Occurrit præterea in Stat. crimin. Saonæ cap. 39. pag. 81. et in Stat. crimin. Ripper. cap. 6. fol. 6.

* **CANCELLARIUS Nundinarum Campaniæ**, qui et earumdem Custos nuncupabatur, ex militari et nobilium ordine, ut plurimum, electus, mercatorum, qui ad has nundinas confluebant lites et controversias dirimebat. Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 74. ^{no}: *Dominus Johannes de Vitriaco Cancellarius nundinarum Campaniæ institutus per litteras regis datas apud Moncellum xxvij. Martii 1349. Memor. F. ejusd. Cam. fol. 19. v^o: Magister Symon de Bourmont... institutus custos et Cancellarius nundinarum Trecentium per litteras regis datas xv. Oct. 1395. Vide in Custos 4.*

SUBCANCELLARIUS, in Subscriptione Chartæ Lotharii Imp. apud Ughell. tom. 2. pag. 251: *Dracius Subcancellarius atque Notarius ad vicem Egilmani recognovi et subscripsi.*

† **CANCELLARIUS INFERIOR**, in Gestis Trevir. Archiepiscoporum, apud Marten. tom. 4. Collect. Ampliss. col. 395.

CANCELLARIA, apud Anglos dicitur summum Angliæ tribunal, si universalem illum Conventum excipias, quem *Parlamentum* dicunt: in quo *Cancellarius* singulari, qui rigore juris communis se læsos quærentur, ex regula æquitatis subvenit. Ita Cowellus.

Nos vero *Cancellariam* appellamus locum in Palatio, in quo Regia ac publica instrumenta olim asservabantur, (nam hodie vix ejusce appellationis hac notione superest vestigium) de qua quidem intelligendum est Edictum in Carisiaco ann. 861: *Propterea necessarium duximus, ut commendationem nostram ex hoc scribere rogaremus, quæ ex more in nostro Palatio apud Cancellariam retineatur, etc.*

☞ *Cancellariam*, Gall. *Chancellerie*, hodie dicimus Prætorium Cancellarii, vel locum, ubi diplomata regia seu litteræ, quæ sigillo regio communiri debent, obsignantur, hæcque notione legitur non semel vox *Cancellaria* ab annis saltem trecentis et amplius.

† **CANCELLARIATUS**, Officium seu dignitas Cancellarii. Passim occurrit postremis sæculis.

CANCELLATIO, Vox agrimensorum, Limitatio, centuriatio, typus, forma. Siculus Flaccus: *Et quamvis una res sit, forma; alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii Cancellationem*. Frontinus: *Ager sestertianus assignatus in Cancellatione limitibus maritimis.*

† **CANCELLATURA**, Oblitteratio, lineæ in Charta cancellatim ductæ. Saisimentum Comitatus Tolosæ apud Lafallium tom. 1. Annal. Tolos. Instrum. pag. 28: *Produxerunt quoddam instrumentum autenticum sigillo, cum sigillo pendenti Consulium urbis et burgi Tolosæ... sine vitio et Cancellatura. Vide Cancellare.*

* *Cancelure*, in Charta ann. 1297. ex Chartul. Valcel. sign. E. ch. 66: *Sans rasure, sans Cancelure et sans souspeçon, etc.*

* **CANCELLATUS**, Decussatus. Stat. ord. Cartus. ann. 1261. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 689. col. 1: *Stola non Cancellata, sed uniformiter deportetur. Vide in Cancellare.* [** *Cancellatus pannus legendum videtur pro Ancellatus in Testam. Beatr. de Alboreya.*

Locum vide in *Ancellatus*, alium in *Apoplacius*.]

† **CANCELLULUS**, Junior ostiarius. Epistola Martini Papæ apud Baron. ad annum 650: *Eadem nocte... tulerunt me de palatio... et non nisi cum sex puerulis et uno Cancellulo duxerunt nos ex urbe. Vide Cancellarius 1. notione.*

1. **CANCELLUS**. Papias: *Cancelli, ligna subtilia in traversum facta, vel de ferro in modum retis, nunc vero et delapidibus fiunt. Auctor Mamotrecti ad 4. Reg. cap. 1: Cancellus, fenestra reticulata, ad palatii, et parvum foramen parieti: interstitium inter propugnacula: dicitur etiam paries, qui claudit chorum. Vide Ugutionem. Κηγάδες: ἐμπροσθεν τῶν θυρῶν ἵσταμέναι, apud Scholiastem Aristophanis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062: Κηγάδα, ἥτις ἐστὶ καγκέλουρος. Aliud: Δικτωστή, καγκελωτή, πολὺ πλοκος. Vide Euseb. lib. 10. Histor. Eccl. cap. 4. Papias: *Cancellus, Cantorum excellens locus, inde Cancellarius.**

CANCELLI FORENSES, in Collat. Carthag. I. cap. 70. qui *Cancelli Fori*, Tullio in Orat. pro Sextio, et 3. in Verrem, lib. 1. de Orat. unde *Cancellarii*, qui hos servabant, uti supra indicatum. *Intra Cancellorum septa*, de foro dixit Ammianus lib. 30. Ita κηγάδα, et καγκέλον τοῦ δικαστηρίου, Scholiastes Aristoph. et Pollux. lib. 8. usurpant. Atque etiam inde nostri *Barreau*, forum litigantium vocant, quod *Cancellis* pariter muniatur. Vide Jacobum Gothofredum ad leg. 1. Cod. Th. de Offic. Rector. provinc.

CANCELLI SEPULCRORUM, Quibus hominum vitæ innocentia et sanctitate illustrium monumenta et tumuli munebantur. De iis passim Scriptores, S. August. Serm. de Diversis 31. Cyrillus Abb. in Vita S. Euthymii Magni Abb. cap. ult. Paulinus Natali 7. pag. 578. Gregor. Turonens. lib. 1. de Mirac. cap. 69. lib. 2. cap. 20. 46. 47. de Glor. Conf. cap. 22. 30. 45. lib. 1. Mirac. S. Martini cap. 35. Fortunatus lib. 2. Vita S. Hilarii. cap. 7. Vita S. Boniti num. 36. etc. Sed et omnium promiscue sepulcra cancellis vallari solita docet idem Gregorius Turonens. lib. 6. Histor. cap. 10. Vide *Cataracta*.

CANCELLI ALTARIS, Quibus altaris septum vel locus munitur; quibus *Bema a Choro disparatur*. Cyprianus in Vita S. Cæsarii Arelat.: *Hoc autem sanctum opus ita prosecutus est, ut etiam ab illis, quæ ad divini ministerii dispensationem pertinent, non abstineret, thuribus, calicibus, pateris pro eorum redemptione datis, excussisque a Cancellorum columnis ornamentis argenteis. Capitulare Heitonis Episcopi Basiliensis cap. 16: Quod si pallæ altaris lavandæ sunt, a Clericis abstrahantur, et ad Cancellos feminis tradantur, et ibidem repetantur. Paulus Warnefridus de Episcopis Mentisib. in Chrodegango: *Hic fabricare jussit... sedem S. Stephani Protomartyris, et altare ipsius, atque Cancellos, presbyterium, arcusque per gymrum. Observat porro Durandus lib. 1. Ration. cap. 3. num. 35. in primitiva Ecclesia peribolum, seu parietem, qui circuit chorum, non elevatum fuisse nisi usque ad appodiationem, idque sua ætate adhuc in quibusdam Ecclesiis observatum; quod ideo fiebat, ut populus videns Clerum psallentem, inde sumeret bonum exemplum. Verumtamen (subdit ille) hoc tempore quasi communiter suspenditur, sive interponitur velum, aut murus inter Clerum et populum, ne mutuo se conspicerent possint,**

etc. Vide Descriptionem nostram ædis Sophianæ num. 71. 72.

CANCELLUS, Locus altaris cancellis septus. Βήμα Græcis, vel ἄδων, *Presbyterium* Latinis, nostris *le Cancel*. Synodus Romana ann. 853. can. 33: *Sæculares... nec inter sacros Cancellos ordinibus debitos, nisi permittente Episcopo, adtentent accedere. Concilium Nannetense ann. 895. can. 3: Ut nulla femina ad altare præsumat accedere, aut Presbytero ministrare, aut infra Cancellos stare. Adde Capitula Herardi Turonens. cap. 82. [** Vide Altaser. de Jurisdic. Eccles. lib. 6. cap. 1. pag. 207.] Quod igitur est inter et infra Cancellos, Cancellus postmodum nude dictum est. Acta Episcoporum Cenomanensium in Arnaldo cap. 33: *Denuo ipsam Ecclesiam... construere cepit, et parti superiori, quæ vulgo Cancellum nominatur, etiam lectum imposuit: membrorum quoque, quæ Cruces vocantur, atque turrium solidissima fundamenta antequam moreretur instituens. In Hoello cap. 34: Sed et Cancellum, quod ejus antecessor construxerat, pavimento decoravit. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 832: Cancellum veteris Ecclesiæ dejecit, et eximie pulcritudinis opere in melius renovavit, atque in longitudine et latitudine decenter augmentavit. Et lib. 12. Cancellum Ecclesiæ cum domibus monasticis renovavit. Statuta Ordinis Hospitaliariorum. S. Joannis Hierosol. tit. 3. § 7: *Ne Fratres nostri, cum divina celebrantur, Cancellum, seu Chorum intrant, nec altari adhæreant.* Joannes de Garlandia in Synonymis:**

Cancellus, templi pars intima dicitur esse.

Poeta MS. ævi infimi:

Infra Cancellum Laicos compelle morari,
Ne videant vinum cum sacro Paue sacrari.

Ita usurpant Hariulfus lib. 2. cap. 7. Chronicon Senoniensis lib. 4. cap. 36. Chronicon S. Trudonis lib. 8. pag. 447. Statuta Willelmi Episc. Dunelmensis et Ægidii Episcopi Sarisber. ann. 1255. Synodi Wigorniensis ann. 1240. can. 2. Exoniensis ann. 1287. can. 9. 12. 21. Ciestrensis ann. 1292. can. 5. Mertonensis ann. 1300. can. 4. Rotomagensis ann. 1335. cap. 8. Londinensis ann. 1342. can. 11. Provinciale Ecclesiæ Cantuariensis lib. 1. tit. 9. lib. 3. tit. 27. etc. Ex nostris vero Hugo Plagon interpres Gallicus Willelmi Tyrii: *Le Patriarche prit le Califre, et l'emmena el cuer et el Chancel, pour bien voir apertement la Sacrement. Le Chœur ou Chancel, in Consuet. Norman. art. 212.*

* Quodvis septum etiam ex lapidibus. Vita B. Goberti tom. 4. Aug. pag. 381. col. 2: *Vezilla et signa sua in altum super Cancellos levari atque figi præcepit... Fridericus vero navigans in profundo maris, videns vezilla et signa tremenda super altitudinem muri erecta, etc. Canchel, eadem acceptione, in Charta ann. 1378. ex Reg. A. actor. capitul. eccl. Camerac. fol. 183: *Jou Thumas de Mainsnieres chevaliers, sires de Cantaing... promech... que ledit Canchel (de l'église de Cantaing) et tous les édifices d'icelui je feray... réédifier et remettre sus entièrement d'otel et ossi souffisant matere et édifice et aussi boin estat, comme il estoit paravant.* [** Vide Schmetler. ad Ruodlieb. pag. 230. voce *Cancelli*, qui Podium esse scribit: Monach. Sangall. lib. 1. cap. 3): *Ut ipse per Cancellos solarii sui cuncta possit videre.* Conf. Glossar. med. Græcit. voc. Κηγάδωντος et Κηγάδουρος, col. 531. Gemma Gemmarum: *Cancellus,**

Germ. ein getter in einer wandt oder in einem fenster.]

* [Cancellus, ap. Cangium dicitur de choro vel septis chorum cingentibus, interdum designat ipsum ecclesiæ ædificium, nulla parte dempta : « de cancello et communione ville de Buemont... cum apud Buemont edificium esset insufficientis ad celebranda divina in novitate ville ad succurrendum constructum, et ad instanciam fratris Richeri, presbiteri ejusdem ville, petentis ibidem edificari Cancellum in quo ad honorem Dei devotius et decentius solito possent divina celebrari... Siquidem quod cum ipse Cancellus sufficeret, ut decet, fuerit edificatus, et in ipso deinceps vetustatis debilitate quicquam defuerit, sepe dicti abbas et conventus reparare tenebuntur in parietibus et structura. (B. N. 10121, f. 81 b. an. 1230). »]

* CANCELLUS, Urbis regio ; quia certis limitibus cincta. Stat. ann. 1419. tom. II. Ordin. reg. Franc. pag. 34. art. 15: *Compellantur (Judæi) etiam viriliter ad habendum et tenendum eorum Cancellum in villis in quibus morantur, etc.*

* CANCELLIS PRÆFECTUS, Inter secretarios primus, ut placet doctis Editor. Vita S. Germ. Autiss. episc. tom. 7. Jul. pag. 219. col. 2 : *Valusianus cujusdam filius, qui tum patricii Sigisvulvi Cancellis præerat, etc.* Malim de eo, qui ad Cancellus judicium stabat, interpretari. Vide in Cancellarius.

2. CANCELLUS, pro Cancellatione. Senator : *Intra Tusciæ Cancellus.* Est autem Cancellatio, Agrimensoribus, limes : unde *Ager Cancellatus*, limitatus. [Metaphorice sumitur in Compendiosa beneficiorum expositione fol. 36. verso : *Queritur, cum Mandatorio (apostolico) cui mandatur provideri de beneficio non sacerdotali, possit conferri sacerdotale. Et placuit Bonifacio VIII. id fieri non posse cum Mandatum suus habet Cancellus, id est, limites. Verum hæc vox nota fuit ipsi Ciceroni, apud quem lib. 1. de Orat. cap. 12: Cancellis circum scripta scientia. Et pro Quintio cap. 10: Si extra hos Cancellus egrediatur, quos mihi ipse circumdedi. Quare vocem Cancellus prætermissemus, ni primum fuisset a Cangiō relata.]*

* *Uteri cancellos replere, Cibo et portione complere.* Reinard. Vulpes. lib. 4. vers. 96 :

Tunc non sollicitur ubi superantia condam,
Cancellisque uteri quosque replebo tui.

† A CANCELLIS, Cancellarius, Gall. *Chancelier.* Herricus in Vita S. Germani lib. 6 :

Volusianus erat, præcelso nomine quidam
Urbis Patricius, totū dilectus et urbi,
Atque a Cancellis prisco de more minister.

Vide Chiflet. Anast. Childer. pag. 185. Salmas. ad Vopisc. Carin. cap. 16. et supra Cancellarius.

* 3. CANCELLUS, Astaci species, quæ vocatur Gallice *le Soldat*, vel Bernard *l'Hermite*. Ex animadv. D. Falconet.

† 1. CANCER, Forceps. Gloss. Isid. Papias MS. cum veteri Glossario Sangerman. n. 501. *Cancer, Forceps, vel Ulcus.* Forceps autem sic appellatur, quod sint ad instar chelarum *Cancris*. Gloss. apud Grævium in notis ad Glossar. Isid. : *Καρκίνος, χάλκκος, Forfex.* Vide Lexicon Martinii.

* Quoad posteriorem notionem, vide quæ habet Rodericus in Lexic. Scriboniano.

2. CANGER, Arcus, fornix, quod cancri

forcipem referat. Adamnatus lib. 2. de Locis SS. cap. 16 : *Hæc (Ecclesia) quatuor lapideis suffulta Cancris, stat super aquas inhabitabilis, etc.* Mox : *Inferius vero, ut dictum est, Cancris et arcubus sustentata.* Et cap. 26. *Una (Ecclesia) in medio civitatis loco super duos fundata Cancros, etc.*

3. CANCER. Papias : *Cancris, Cancelli.* [Festus habet : *Cancris dicebantur ab antiquis, qui nunc per deminutionem Cancelli, ex quo genere sunt Calces, qui per deminutionem appellantur Calculi.]*

4. CANCER, Machina bellica. Chronicon Colmariense ann. 1306: *Expugnavit Rex hanc civitatem per duo vasa (instrumenta) concava, quæ faciebant artifices sapientes. Unum vas Caltus vocabatur, aliud Cancer. Erant hæc vasa longa, quadrata, ex omni parte laterum clausa : versus terram nullum munimen habebant, sed versus cælum de tabulis fortibus ac spissis tectum, machinarum lapides minime metuebat, etc.* Infra : *Fuit Cancer instrumentum magnum forte, pariter et ponderosum. In eo erat trabs magna, pariter longa, in una parte grossa, in altera parva. In grossiori parte, sive in capite, fuit ferro forti circumdata, et in fronte ipsius Cancris fortissime colligata. Trabs hæc super quædam instrumenta jacuit, quod faciliter moveretur. Hic Cancer cum ad murum pervenisset, et octo in circulos, qui in trabe erant, funes immisissent, ex paucis ictibus pro magna parte cadere coegerunt.* Mox : *Ex parte terræ fuerunt obsessi per Caltum atque Cancrum : quia solus Cancer, quingentos homines occupabat. In Consuetudine Batoniensi, Escrivisse pro specie armorum usurpatur. Ita nostri Cancros vocant, etc.*

* *Escrivisse, Armaturæ species, eadem quæ Scamma 1. Lit. remiss. ann. 1470. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 461 : Le suppliant frapa icellui Tarraise d'une petite fourchette ferrée deux ou trois coups : mais il ne lui fit quelque playe, ne ouverture, à l'occasion que ledit Tarraise estoit armé soubz son vestement d'une armeure, nommée Escrivisse. Crevisse, mendose, in aliis ann. 1482. ex Reg. 207. ch. 291 : Icellui Aubry se arma d'une Crevisse, d'un arc, de cinq fleches et d'un braquemart.*

* 5. CANCER. Lit. Alfonsi comit. Pic-tav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 124. v. : *Item septimus articulus de facio Cancris, quem dictus abbas in dicta villa Moysiacci asserit se habere, cum hoc temporibus retroactis fuerit interdicitum. Si appareat ex forma compositionis dictum abbatem habere justitiam ; pro modo justitiæ sibi competentis, non videtur prohibendus abbas, quin possit habere Cancram. Ubi leg. Carceris et Carcerem.*

CANCERARE, In cancri naturam transire. Apuleius lib. de Virtutib. herbar. cap. 36 : *Ad vulnera, etiam si Cancera-verint. Vide Cancrizare.*

CANCERATUS, Cancere depastus. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis : *Facie Cancerata male obiit, ita ut mors ejus odio fuerit. Vide Cancrizatus.*

CANCEROSI SERMONES, apud Julianum Toletanum lib. 1. contra Judæos, initio, qui nempe ut cancer serpunt, inquit D. Paulus. [Cancerosus, Qui exeditur cancere, in Actis SS. Julii tom. 1. pag. 420. ubi de S. Ottono.] Vide Cancrosus.

CANCERAUMA, pro *Canceroma*, Καρκίνωμα, Cancer. Papias : *Canceromata, apostemata, retrogradientia, ut cancer.* Adrevaldus lib. 1. de Mirac. S. Benedicti cap. 28 : *Quidam membrorum quo-*

rundam incendium male perpassi, quod genus morbi incurabile medici derivato nomine a cancere, Cancerauma vocitant, etc. Vide Celsum lib. 5. cap. 28. lib. 6. cap. 15. Apuleium lib. de Virtut. herbar. cap. 31. etc.

* CANCERELLUS, Nomen libri cujusdam apud Aiberic. in Chron. ad ann. 750. ubi de Translat. S. Huberti pag. 87.

† CANCEUM, pro *Calcetum*, Via strata, Gall. *Chaussée.* Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 2. col. 2 : *Primo incipit à la Brustache apud pontem de Strete, et hic supra Canceum ultra Pinne atalke per medium maris. Vide Calcea.*

† CANCEULI, f. pro *Cancelli*, Species retium ad capiendas feras. Sire Raul de Gestis Friderici I. Imp. apud Murator. tom. 6. col. 1190 : *Imperator vero mense Novembri proximo ivit ultra montes, et Marquardum omnibus Longobardis præposuit, qui omnibus Mediolanensibus tam civibus quamque et rusticis venationem inturbavit ; id est, ut nemo venaretur cum cane, aut neque pedicam vel Canceulos poneret, neque fossam faceret.*

* CANCEUS, CANZEUS, Panni species. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unum pluviale de Canceo rubeo cum aurifricio de opere Ciprensi... Item unam planetam de Canceo viridi.*

† CANCHAR. Bernardi de Breydenbach Iter Hierosol. pag. 277 : *Pulices, cum herba quæ dicitur Canchar in lecto posita fuerit, quasi ebrii et paralitici fiunt, nec salire nec se movere possunt.*

* CANCHARUS, f. pro *Cantharus*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 80. v. : *De feramentis, de rotis, de carro, et de fenestris, et de Cancharis, et de mappis, etc.*

* CANCHERENEÆ COLERA, Cancris species, qui ab atra bili gignitur, ex Gorræo in Definit. medic. ut notant docti Editores ad Acta B. Amad. tom. 2. Aug. pag. 603. col. 2 : *Cum... quemdam morbum, quem vulgus appellat coleram Canchereneam, insanabilem in persona propria circa umbilicum, et partes inferiores maxime cum anxietate pateretur, etc.*

† CANCEIÆ, f. Næniæ. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 929. F. ubi de B. Michelina : *Tunc Michelina ad hæc verba respondit : Omnia ista videntur tuffæ et Canceiæ, et a personis desperatis et rudibus. Galli diceremus Chansons, Logi, fabulæ, nugæ.*

† CANCELLUS, Vasis genus, certa vini, alteriusve liquoris mensura. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53 : *Tenetur dare et consuevit dictus D. Abbas singulis hospitantibus dictorum Monachorum die qua veniunt de extra Monasterium, unam libram panis conventualem de frumento antiqui ponderis, et unum Cancillum boni vini, in quo sit tertia pars aque, videlicet unum Cancillum Presbyteri, quæ sunt duæ partes Cancilli monachalis, et isto casu datur purum.* Ibidem : *Tres Cancillos vini.* Pro Cancellus semel habetur *Cantillus*.

* Legendum esse *Caucillus* jam monitum est ad vocem *Cancellus* in *Caucus* 2.

CANGRA, *Domus cancri.* Papiæ.

* CANGRA. Vide supra *Cancer* 5.

CANGRARIUM, quasi *putrescat, ipsum est Cancer.* Papias.

CANGRENUM VULNUS, Cancer, Celso et Latinis *Gangræna*. In Miracul. S. Cunigundis edit. a Gretsero.

† CANCRIZARE, Rolandinus Patavin. de Factis in Marchia Tarvisina lib. 5. cap. 21. apud Muratorium tom. 8. col. 249 : *Et quia scivit (Fridericus II. Impe-*

rator) quod antiqui Magnates respiciebant Ascendens, cum volebant condere civitates, et faciebant ipsimet urvum cum aratro, quo circumdabant civitates, unde dictæ sunt urbes, incepit et ipse designare hanc suam novam civitatem (Victoriam) signo Arietis ascendente: tum quia signum est Martis, qui dicitur Deus belli; tum quia erat Libræ ascendenti contrarium in occasum, quod est signum Veneris, qui planeta Parmæ dicitur, et esse fortuna ejus. Quasi per hoc forsitan cogitaret, quod Parmensium fortuna, qui oppositi erant ei tenderet in occasum: in Astrologis namque et iis qui subtilitatem astrologiam imitantur, primum operanti et septimum adversario datur. Sed puto quod non notavit quartum ab Ascendente fuisse Cancrum: quartum enim ædificia, domos et civitates designat, et sic civitas sub tali Ascendente incepta Cancrizare debet; id est, Retrorsum ire ad instar cancerum, metaphorice, Minui, in pejorem conditionem vel occasum vergere: quod accidit novæ urbi Victorix, quæ non ita post capta et spoliata recessit more Cancræ, uti narrat idem Rolandinus ibid. cap. 22. Vide *Cancerare*.

† **CANCRIZATUS**, Gangræna, seu Cancere vitiatum, infectus. Acta SS. April. tom. 3. pag. 892. in Vita S. Catharinæ Senensis: *Habebat enim in pectore ulcus, juxta medicorum vocabulum Cancrizatum quod carnem circa se corrodebat. Vide Cancratus in Cancrare.*

† **CANCROSUS**, Idem. Concil. Hisp. tom. 2. pag. 544: *Nos quoque huic vulneri Cancroso ignitum, quod superest, adhuc injicimus ferrum. Vide Cancrosus in Cancrare.*

† **CANCNUM**, *Internigrum*. Papias MS. Editus habet *Canetum*. Vetus Glossar. Sangern. MS. num. 501. *Canenum*. Vide *Canetum*.

† **CANDA**, Species telonii. Præceptum Caroli Simplicis anno 919. apud Mabilonium lib. 6. de Re Diplomatica, Charta 129: *De teloneo quidem mercati memoratæ villæ nonam ac decimam partem, de censu quoque vini, quod accipitur de Compendio ac Venetta, nonam partem; et de moneta ejusdem palatii decimam et nonam partem... similiter de cambis et tabernis vinariis, de transitu etiam navis in Venetta, nonam et decimam, seu de hoc quod dicitur Canda, quam accepimus ex episcopatu Suessionensi, et de cœnobio S. Medardi nonam ac decimam ad capellam S. Clementis (Compendiensi) concedimus. Vide *Candes*.*

* **CANDALIES**, vox vulgaris, Lucernæ olearia, vel candellabrum. Stat. synod. eccl. Castr. ann. 1358. ex Cod. reg. 1592. A. fol. 76. rº: *Item dimittet... j. mortier, j. verga, ij. Candalies, etc. Vide mox Candela 1.*

† **CANDATOR**, a *Candidare* sic dictus Fullo, ut opinor, quia purgat pannos, et candidos facit. Charta anni 1240. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 181: *Nos R. Bereng. Comes et Marchio Provincia... affidamus et sub guida-gio et protectione nostra recipimus bona fide monasterium S. Victoris Massil... ac omnia molendina paratoria et candoria ipsius monasterii... affidamus eodem modo molendinarios, Candatores, mulaterios et omnes homines ibi necessarios, ac bestias in eundo et redeundo.*

* **CANDAVENE**. Vide supra *Campus avenæ in Campus 3.*

* **CANDEBEGE**. Lit. ann. 1275. inter Ordin. reg. Franc. tom. 3. pag. 61. art. 7: *Quod consuetudines et usagia,*

quæ.... habent in castro seu villa (Lemovicensi) in... leda panis et salis, deschargis, Candebegæ, etc.

1. **CANDELA**, Lucerna olearia. Gloss. Græc. Lat.: *Κανδήλα, Cicendela*. Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baronium ann. 303. n. 12: *Lucernæ argentæ septem, cerofula duo, Candelæ breves ænæ cum lucernis suis septem; item lucernæ ænæ undecim cum catenis suis*. Historia Translationis sancti Januarii apud Caracciolum: *Cœpit Candela sine admixtione olei redundare*. Anastasius in S. Silvestro PP: *Ubi Candela ardent ex oleo nardino pistico*. Leo Ostiensis lib. 3. cap. 30: *Ex oleo de Candela S. Sepulcri, quæ videlicet per singulos annos modo valde mirabili... accenditur. Candela olei*, in Bulla Benedicti IX. PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 124. Sed et Zacharias PP. in Dialogis S. Gregorii *Lampades κανδήλας* vertit, lib. 1. cap. 5. 7. Hæc pariter notione vocem *Candela* usurpat idem Gregorius in Epist. 12. ad Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum, ut et Braulio in Vita S. Emiliani cap. 29. apud Bivarium: unde conficitur in Regula S. Benedicti cap. 29. *Candelam noctu in dormitorio ardentem, nihil aliud esse quam cicindilem*. [* Testam. ann. 1250. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 494. col. 1: *In primis de oleo Candelæ vitreæ emantur, et horis competentibus illuminentur et repleantur.*] [* Vita S. Liudgeri cap. 28. ap. Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 423.] Neque aliter fere vocem *κανδήλα* usurpant Græci recentiores. Vita S. Nili Junioris pag. 100: *Ἀειψαί τε αὐτὸν ἔλαιον τῆς κανδήλας καὶ ἀπολύσαι*. Sophronius Patr. Hierosol.: *Τὸ τῆς κανδήλας ἔλαιον ἄνω πρὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος εἰκόνης ἀπτομένης λαβῶν*. Et infra: *Τῆς κανδήλας λαμβάνει τὸ ἔλαιον*. Miraculum S. Georgii Mart. de ejus imagine n. 55: *Προίαι δὲ γενομένης ἐκ τοῦ ἔλαιου ὑραφθείσης τῆς κανδήλας.... ἀειψάμενος τὴν σὴν γείρα, εὐρήσας τὴν ἰασίν*. De ejusmodi candelis videtur perinde intelligendus Anonymus de locis SS.: *Ἀνοθεν τοῦ ἁγίου τῆρου κρημοῦνται κανδήλα ἰστ*. Infra: *Κρημοῦνται κανδήλα δ*. Apud Codinum in Origin.: *Κανδήλα: ὁλιναί*, pag. 100. Aliter tamen *κανδήλα* usurpat Chronicon Alexandrinum pag. 686. Vide *Papyrus*. [* Et Glossar. med. Græcit. vocē *Κανδήλα*, col. 570. et Append. col. 92.]

Candelæ projectæ et extinctæ in excommunicationibus, cujus ritus meminerunt Regino lib. 2. Eccles. discipl. cap. 409. Burchard. lib. 11. cap. 3. Concil. Lemovicense ann. 1301. sess. 1. sub. finem, Romualdus Salernitanus in Chronico MS. ann. 1167. Guillelmus Abbas S. Theodor. lib. 2. Vitæ S. Bernardi cap. 6. n. 35. Hesso Scholasticus pag. 358. Epistola 3. earum, quas Tengenagelius edidit post Chronicon Reichersp. Bertholdus Constant. ann. 1085. 1095. Matthæus Westmonast. ann. 1253. pag. 353. Pachymer. lib. 1. Histor. cap. 31. Perardus in Tabulis Burgundicis pag. 130. Acta Alexandri III. PP. apud Baronium ann. 1177. Matth. Paris pag. 442. 454. 576. Ægidius Auræ vallis Mon. cap. 103. Thwroczius ann. 1303. cap. 86. Ægid. Gelenius in S. Engelberto pag. 37. [* Haltaus. Glossar. German. voce *Fackel*, col. 418. Hœferi *Zeitschrift für Archivkunde* vol. 1. pag. 329.] etc.

Candelas accensas sub conjugatorum pedibus ponere, superstitionis species, damnata ab Odone Legato Apostolico in Syria ann. 1254. in Constitutione contra Simonicos: *Item et a quibusdam involvit quoddam abominabile et horri-*

bile: videlicet quod celebratis solemnitatibus nuptiarum, statim quidam Clericus Ecclesiæ, in qua solemnizatum est matrimonium, portans aquam benedictam, cum pervenerit ad portam domus, in qua debent se recipere nubentes, tenens quandoque Candelas accensas in manibus, ponit eas sub conjugatorum pedibus, et accipit pro hujusmodi tam improbo officio 12. denarios vel aliud pretium: quod sortilegii vitio carere non dubitatur, etc.

CANDELE DE MADIO MENSE, inter præstationes Ecclesiasticas, in veteri Charta ann. 1030. apud Ughellum in Episcopis Novariensibus.

† **CANDELE**, Idem quod infra *Candelaria*. Conventions inter Francorum Regem et Comitem Marchiæ ann. 1127 apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1215: *Præfatus comes Marchiæ habebit a nobis singulis annis usque ad decem annos decem millia et sexcentas libras Turonenses annuatim in tribus terminis, tertium in Ascensione Domini, tertium in festo S. Martini et tertium in Candelis*.

* **CANDELA DE BABYLONIA**, Cujus ellychnium ex gossipio, quod a sola Ægypto olim mutabatur, confectum erat. Charta ann. 1019. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 769: *Posuimus autem ante altare S. Liberatoris subtus arcum a pariete usque in pariete virgam ferream, quam replevimus Candelis optimis de Babylonia, et statuimus ut in nativitate Domini, et festivitate S. Benedicti, et in resurrectione Domini N. J. C. de predictis Candelis repleatur, et omnes accendantur. Vide *Babylonia*.*

* **CANDELE**, Quæ a mulieribus post partum ad ecclesiam venientibus offerbantur, inter sacerdotum obventiones passim recensentur. Charta ann. 1186. ex Tabul. S. Petri de Reg.: *Ex Candelis quæ a feminis a puerperio surgentibus ad singula ecclesiæ altaria offerebantur, etc.*

* **CANDELA S. BARTHOLOMÆI**. Charta Petri Senon. archiep. ann. 1213. ex Chartul. Maurigniac.: *Residuum cerei paschalis et Candelam S. Bartholomæi communia erunt*. Alia Roberti Carnot. episc. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 94. vº: *Candelam S. Bartholomæi collectam dividunt (monachi et presbyter) et habebunt per medium, qua deficiente, per medium similiter benedictum partientur cereum*.

* **CANDELA DE CARITATE**, Quæ ultro offertur. Charta ann. 1172. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 196. rº. col. 2: *Presbyter, tam privatis diebus quam aliis diebus, habebit oblationes peregrinorum, et denarium et Candelam de caritate*.

* **CANDELE MORTUORUM**, Cerei, qui in exequiis offeruntur, vel circa corpus ardent. Charta ann. 1249. ex Tabul. S. Florent. Salmur.: *Præterea omnes oblationes cujuscumque generis in tota ecclesia oblata, et omnes candelæ, exceptis Candelis mortuorum, erunt prioris*.

* **CANDELA NUMMATA**, Quæ pretio seu nummis æstimatur et redimitur: vel cereus cui affiguntur nummi. Tabular. Major. monast. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 563: *Candela vero purificationis, vel nummata Candela, et quarta pars confessionum Quadragesimæ, monachorum erunt*. Vide infra in *Cereus*.

* *Candelæ benedictæ* inter morientium manus positæ, quod hactenus perseverat. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 124: *Posita fuit Candela benedicta accensa in manu sua ac si*

vellet spiritum emittere, et alias prout et inter fideles infirmos fieri consuevit.

* *Candelæ* puellis in signum amoris oblata. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 179: *Dum coreæ ducerentur, Bernardus dictus la Greve.... portans in manu sua quandam Candelam portans, et eandem Sarra filia Johannis Parvi-boni in coreis existenti causa joci obtulerit, prout moris est juvenum facere in dicta villa de Quierrin et aliis villis circumvicinis.*

* CANDELA, Munus, quod a recens nuptis exigebatur, variis nominibus pro locorum diversitate appellatum; quod tamen de *candela*, quam novæ nuptiæ ante imaginem B. M. V. accendere solebant, potest intelligi. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 168: *In villa de Unopano (dioc. Carnot.) nuptiæ factæ fuerunt... Ad domum sponsæ in sero diei iverunt et petierunt Candelam per sponsum et sponsum prædictos, prout actenus extitit et est in dicta villa in similibus fieri consuetum, sibi dari. Aliæ ann. 1409. in Reg. 164. ch. 54: *Le suppliant et Jehan Lolier dirent qu'ilz avoient composé cellui, sur qui se devoit faire le chaliuari, à vij. solz pour le boire des compagnons, à iiij. solz Par. pour la Chandelle, que les femmes mettent ardent devant l'image Nostre Dame dudit lieu (de Bucil). Vide supra Bannum 5.**

* CANDELAS ADORARE prohibet synod. Noviom. ann. 1344. ex Cod. reg. 1610: *Item, sicut audivimus in multis villis nostræ provinciæ, joculariores sive ystriones de novo Candelas cereas, tanquam res sacras, adorant ad ydolatriam inducendo; quod de cetero fieri prohibemus.* Quæ fortassis ad celeberrimam Atrebatensem Candelam referri possunt, cujus ad instar *Candelas* populorum venerationi proponebant homines magis aliorum pecuniæ, quam salutis cupidi.

* 2. CANDELA, Festum, sacrum sodalium, nundinæ, quæ in festis patronorum fieri solent. Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 318: *Simon de Caffort et autres compagnons de la Chandelle ou confrairie de S. Eloy. Aliæ ann. 1396. in Reg. 150. ch. 111: *Lesquelz aloient par compaignie esbatre à la Chandelle de Dieubat. Rursum aliæ ann. 1460. in Reg. 189. ch. 457: *Les supplians alerent veoir la feste en la ville de Warluisel, en laquelle on faisoit la feste de la Magdalaine, que on dit la Chandelle de la ville. Chandeleur, eadem notione, in Lit. ann. 1406. ex Reg. 160. ch. 253: *Lendemain du jour S. Jehan-Baptiste iceulæ freres alerent à une feste ou assemblée d'une Chandeleur, qui estoit pour lors à Florbous en la place commune. Ubi Reg. 161. ch. 239. habet, *Chandelle. Vide infra Festum candelæ in Festum 1.*****

* Recognition. Feodor. Aquit. ann. 1273. ap. Delpit. pag. 31. num 90: *Quando (rex) recipit prandium... unam lanceam et unam Candelam de una rassa in lancea ardentem. Ibidem num. 23: *Ego debeo commestioni interesse et debeo servire cum una Candela in manu, et Candela debet esse talis quod durare possit quousque fuerit comestio peracta. Et postea debeo cum servientibus comedere et coram me ponere dictam Candelam ardentem... ad domum propriam redire cum residuo Candele.**

* 3. CANDELA, Præstationis species hominibus manus-mortuæ imposita; unde *Chandeliers* vocabantur; iidem qui *Luminarij*. Vide in *Luminare*. Arest. ann. 1342. 22. Febr. in vol. 3. arestor. parlam. Paris.: *Propositum fuit religiosos*

*S. Dionysii esse in possessione levandi et percipiendi a pluribus personis, tam hominibus quam mulieribus, certam redhibitionem certa die ratione cujusdam conditionis, vocatæ conditio Candelæ beati Dionysii... videlicet qualibet anno undecim denarios. Memor. E. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1391. fol. 272. rº: *Les autres redeables chacun an de deux deniers, de iiij. de vj. de viij. et de xij. qui ne doivent autre chose et sur amende, et sont les aucuns appellez les Chandeliers saint-Denys; et de cette condition en a aucuns, qui sont sers de mortemain de formariage.**

[** Vide *Cerocensus*.] Hinc forte
* CANDELARUM RECOGNITIO. in Charta Petri de Casneo ex Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 140: *Concedo... abbatia S. Mariæ de Monteburgo omnem dominationem, quam habeo in ecclesia S. Mariæ de Sor-toovilla et recognitionem Candelarum.*

* 4. CANDELA, Temporis seu horæ spatium, præsertim noctium. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 134: *Pour ce que il estoit environ trois Chandelles de nuit, l'exposant print un planchon en sa main pour la seurte de son corps. Aliæ ann. 1386. in Reg. 129. ch. 185: *L'exposant s'en aloit en sa maison environ heure d'une Chandelle de nuit. Rursum aliæ ann. 1408. in Reg. 163. ch. 52: *En ce faisant le suppliant mist et vacqua tout ledit jour et bien jusques à deux Chandelles de nuit.***

* 5. CANDELA, Gall. *Hauban*, Provincial. hodie etiamnum *Candelle*, Funis nautici species. Convent. Ludov. IX. inter et Genuens. ap. Jal. Archæol. Naval. vol. 2. pag. 392: *Arbore una de prora..... cum Candelis 26. Ibidem sæpius.*

† CANDELABRA, λαμπράς, Fax, in Supplemento Antiquarii. Johan. Longinus in Vita S. Stanislai Episc. lib. 3. num. 68: *Accensa autem Candelabra, et familiaribus qui secum cubabant excitatis, etc.*

* Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 138: *Quant le suppliant fu relevé il print pour soy revanchier un Candelabre.*

* CANDELABRICUS, Ad festum, *Candelaria* dictum, pertinens. Stat. mag. Lamberti prioris Squillac. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 638. col. 2: *In solemnitatibus semel refectant, excepto festo Beatæ Mariæ Candelabricæ.*

† CANDELAIA. Vide *Candelaria*.

† CANDELAPTA, vox ibrida a Lat. *Candela*, et Gr. ἀπτω, Accendo: Qui candelas seu lucernas accendit in Ecclesia. Acta SS. Julii tom. 4. pag. 98. in Hist. Chronolog. Patriarch. Antiochen.: *Ubi in templo Resurrectionis Candelapta factus, lucernas accenderit.* [** Vide Glossar. med. Græcit. in Κανθηλαπτῆς col. 571. et supra *Accensor* 2.]

† 1. CANDELARIA, Festum Purificationis B. Mariæ, Durando lib. 7. cap. 7. n. 17. nostris olim la *Candeliere*, hodie la *Chandeleur*; *Candelora* Italis; *Sancta Maria Candelaia*, Joanni Villaneo lib. 6. cap. 34. lib. 10. cap. 7. *Festum Candelosæ*, in Charta ann. 1286. in Probationib. Historiæ Castillonensis pag. 71. et alibi passim. *Festum Candelarum*, apud Ulug. Begh. cap. 7. [Festum S. Mariæ Candelariæ, in Statutis Massiliens. pag. 142.] *Festum S. Mariæ Candelarum*, in Charta Sicardi Episcopi Cremonensis ann. 1207. apud Ughellum tom. 4. pag. 1297. Sic dictum a Candelis ardentibus, quas hac die deferri a fidelibus præceptum Gelasius PP. abrogatis Lupercalibus, quæ mense Februario agi solita

testatur Varro. Litanias publicas et processiones huic solemnitati addidit postmodum Sergius PP. nec enim ille candelarum usum in hoc festo introduxit, uti observat Baronius, licet nonnulli id scripserint. Beda de Ratione temp. cap. 10. de Lustrationibus veterum, quæ fiebant mense Februario: *Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutavit Christiana religio, cum in mense eodem, die S. Mariæ plebs universa cum Sacerdotibus ac Ministris, hymnis modulata vocis per Ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datusque a Pontifice cuncti cereos in manibus gestant ardentem, et augescente bona consuetudine idipsum cæteris quoque ejusdem B. Matris et perpetuæ virginis agere didicit, non utique in lustrationem terrenis Imperii quinquentem, sed in perennem regni celestis memoriam: quando juxta parabolam Virginum prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obvium sponso ac regi suo venientes, mox cum eo ad nuptias civitatis intrabunt. Alcinus in serm. in Hyrapant.: *Maxime autem eo loco, quo primum Ecclesia Catholica in primo Pastore sortita est, in tanta reverentia habetur, ut ea die cuncta civitatis turba, in unum collecta, immensis cereorum luminibus coruscans, Missarum solemnia devotissime celebrent, nullusque aditum publicæ stationis intret, si lumen manu non tenuerit, tanquam scilicet Dominum in templo oblaturi, imo etiam suscepturi fides lumen, quo interius fulget, exterius oblationis suæ religione demonstrent. Tradit Olaus Wormius in Fastis Danicis antiquis, quos edidit, ad diem Purificationis, quæ ibi *Kendelmess* dicitur, manum facem ostentantem esse depictam. Germanis vero *Liecht mess*, id est, *Missa luminum* appellatur, ut est apud Gretserum in Muricibus Christianis pag. 177. Vide S. Eligium Homil. 2. Rabanum lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 33. Rupert. lib. 3. de Divin. Offic. cap. 25. Honor. Augustod. lib. 3. cap. 24. Durand. lib. 7. cap. 7. n. 16. Baronium ad Martyrol. etc. Adde Cyrillum Scythopolit. in Vita S. Euthymii apud Allatium de Hebdomadis Græcorum pag. 147.**

* *Candelier* et *Candellerie*. Charta ann. 1283. in magn. Chartul. nig. Corb. fol. 98. vº: *Et les doi paier (cinq mois de blé) chascun an jou et mi hoir, ou nos quemans dedens le Candelier. Ch. ann. 1407. ex Chartul. 23. ejusd. monast.: *Au jour de le Chandellerie. Au jour de le Candeliere, in Chartul. sign. Ezechiel ad ann. 1415. fol. 18. vº.**

* Neque aliud, ut videtur, Britonibus sonat *Calamay* vel *Kalamay*. Charta ann. 1307. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1215: *Baellera ledit Vicomte à ladite sa mere trois cent livres par chesquin an... c'est à scavoir la moitié à chesque Calamay, etc. Alia ann. 1309. ibid. col. 1223: *Cinq cens livres à la Septembresche, et trois cens livres au quart jour de l'an neuf, et cinq cens livres à l'octieve de la Kalamay ensevante. Forte a Calamus, ad ejus formam cerei efficiuntur. Vide infra *Candelatio* et *Cannela*.**

† 2. CANDELARIA, pro *Candelabrum*, Gallice *Chandelier*, apud Rymer. tom. 7. pag. 745: *Duo colearia pro Candelaria.*

* 3. CANDELARIA, Quæ facit vel vendit *candelas*, Gall. *Chandeliere*. Vide infra *Candelarius*. Obiituar. ecel. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 138. rº: *Symonnetta de Fretis Candelaria S. Martini Lingonensis dedit in augmentationem albarum et vestimentorum ecclesiæ Lingonensis 74. ulnas telæ in duabus*

pectis. Aliud vero sonat *Chandeliere*, in Lit. remiss. ann. 1382. ex Reg. 122. Chartoph. ch. 168 : *Guillaume Yon fermier d'une branche de la ferme du grant pois de Rouen, nommée la Chandeliere.*

CANDELARIUM, qui candelas in Ecclesia deferunt, in Charta ann. 1270. apud Ughell. tom. 7. pag. 420. [Vide Chronicon Mellicense pag. 333. col. 1. et pag. 418. col. 2. quo in posteriori loco Candelarii officium sic describitur : *Candelarius principaliter laternas necessarias ad Matutinum apportat, candelas circa singula pulpita collocat, et in nocturno officio super altari summo lumina ponit, signum ad chorum ad Vigilias nocturnas et Laudes pulsat : hujemali tempore ad refectorium lumen portat, sabbatho laternas et candelabra mundat.*]

† **CANDELARIUS**, Qui facit vel vendit candelas, Gall. *Chandelier*. Charta Philippi VI. Franc. Regis ann. 1329 : *Item quod Candelarii et venditores de cepo... vendent bonas et legitimas Candelas de bono et legitimo cepo.*

CANDELARIUS FABRI, in Constit. Siculis lib. 3. tit. 36. § 1. Qui Candelabra conficiunt.

CANDELARIUM, Oblationes candelarum in Ecclesiis. Tabularium Monast. Longipontis in diocesi Paris. : *Concessit illis (Monachis) quandam partem ipsius domi, scilicet unum arpennum terræ, medietatem Candelarii et sepulture, tertiam partem medietatis tectoriorum, atque offerendæ, et omnis decimæ, etc.*

* **CANDELATIO**, ut supra *Candelaria* 1. *Die Lunæ post octavam Candelationis, anno 1310. in Reg. Olim parlam. Paris.*

† **CANDELATORES**, Qui deferunt Candelas, apud Rymer. tom. 12. pag. 28. col. 1.

† **CANDELICISA**, Festum Purificationis B. Mariæ. Litteræ Philippi Regis Franciæ apud Rymer. tom. 2. pag. 464 : *Rex ipse Angliæ mittit gentes suas apud Perpiniatum in crastino intantis Candelicisæ. Ibid. pag. 465. ubi de eod. negotio : Quo crastino videlicet die Sabbati post dictum festum Purificationis B. Mariæ, etc. Vide Candelaria 1.*

* Mendum est, ni fallor, pro *Candelosa*. Vide in hac voce.

* **CANDELERIA**, Idem quod *Candelaria*. Vide in hac voce. Stat. Nicie sæc. XIII. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom II. col. 76 : *Et si fecerint, vel fieri fecerint, teneantur... solvere solidos decem infra dies octo, et alios decem usque ad Candelariam.* [Fr.]

* **CANDELERIS**, Candelabrum, Ital. *Candelliere*, in Charta ex Tabul. Cassin. Vide infra *Candilerium*.

* **CANDELERIUS**, CANDELLERIUS, Qui facit vel vendit candelas, Gall. *Chandelier*. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 262. col. 1 : *Duranto Garnerii Candelerio, pro candelis habitis de eodem pro provisione custodiæ nocturnæ, etc.* Lit. ann. 1375. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 401 : *Item in quadam terræ petia vineata... quæ est quoad utile dominium Raymundi Martini Candellerii Montispezzulani.* Vide in *Candelarii*.

† **CANDELLUS**, Cereus, Gall. *Chandelle de cire*. Acta SS. April. tom. 3. pag. 524. in Miraculis S. Zite Virg. : *Et vomit... quod sibi daret unum Candellum libræ ceræ.*

† **CANDELOSA**, pro Festo Purificationis B. Mariæ sepius occurrit, ut locis exscribendis immoremur. Vide *Candelaria*.

† **CANDELOTTUS**, Cereus, Candela.

Acta SS. Junii tom. 3. pag. 996. ubi de B. Michelina : *Accedere debeant Notarii... cum eorum pallio novo et Candellotis.*

* Ab Ital. *Candelotto*, Fax, candela curta et grossa, Gall. *Flambeau, torche*. Funus Joan. Galeaz apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 1036 : *Homines equestres ab utraque parte, cum uno Candelotto in manibus pro quolibet ipsorum accenso.*

* **CANDERIUUS**, pro *Corderius*, ni fallor, qui cordas seu funes facit aut vendit. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 259. col. 1 : *Philiberto Giri Canderio pro una corda necessaria ad pulsandum magnum symbalum, etc.*

CANDES, Vasa fictilia, in Glossis Isid. et apud Papiam. [In Excerptis habetur *Canda*, Martinius sic dicta putat vasa fictilia, quia finguntur ex terra candente. In codice MS. annorum circiter 200. legitur : *Liber Sacerdotalis sive Candes ad usum Ecclesiæ Lingonensis* : ubi fortassis a *Cantu* legendum *Cantes*. Vide in hac voce.] [*] et *Candrum*.]

CANDETUM, ut ait Columella lib. 5. cap. 1. et ex eo Auctor vetus de Limit. Isidorus lib. 15. Orig. cap. 15. et Papias, Galli in arvis urbanis spatium vocant *centum pedum, quasi centetum, in agrestibus autem 150*. Camdenus hinc accersit Britannorum *Cantroed*. [*Cantet* vel *Candet* Britannis est participium passivum ab inusitato *Canta*, a *Cant*, centum : juxta vim vocis idem esset atque *Centuplicatum*.] Vide *Cantredus*.

CANDIBALUS, CANDICULUS. Jo. de Janua : *Candibalus, parum candidus : invenitur etiam Candicolus, candidus, vel Candiculus*. Unde Marbodus in lib. de lapid. :

Tertia Candiculis tribus est inscripta lituris.

[** Pro *Candibalus* legendum videtur *Candidulus*. Utitur Cicero hac voce. The-saur. nov. Latin. ap. Maium in Classic. Auct. collect. nov. vol. 8. pag. 87 : *Candeo... unde Candidulus, a, um, aliquantum candidus, unde Candulus per syn-copam... unde Juvenalis :*

Præbenda est gladio pulchra hæc et candula cervix.

Dicimus quoque Candiculus, a, um, i. candidus, unde Marbodus, etc.

** **CANDIBULUM**, Germ. *ein schuffel*, est instrumentum brazandi. Gemma Gemmarum.

CANDIDA, Vestis candida, alba. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis : *Qui erat vestitus distinctam Candidam, habens multiplices calliculas*. S. Hieronym. Epist. 6 : *Quæ pullam tunicam nigrosque calceolos Candidæ vestis et aurati socci depositione sumpsisti*. Idem Epist. 34 : *Et dedicatio ossium Martyris Candida tibi vestimenta reddiderit*. Adde Spartianum in Severo : *Prætor designatus a Marco est, non in Candida, sed in competitorum grege*. Id est, non inter candidatos Principis. Nam magistratum quidam designabantur a Principe, seu commendabantur sine repulsa et ambitu designandi, ut loquitur Tacitus lib. 1. Annal. Vide Henric. Valesium ad 20. Ammiani pag. 184. Dicitur etiam

CANDIDA, Editio ludorum, quæ fiebat a Magistratibus, Prætoribus scilicet et Questoribus candidatis proprio sumptu. S. Ambrosius Serm. 81 : *Præparemus nova et præclarissima munera, edamus primam Candidam in vestitu nudorum, secundam vero non minus nobilem, etc.* Acta S. Bonifacii Martyr. de Aglaæ matrona Romana : *Hæc ergo ter Candidam egerat apud urbem Romam ex Præfec-*

tura. Vetus Kalendar. Herwarti M. Decemb. 13. Kal. Jan. *Munus Candida*. Quæ verba alii de munere, seu officio candidatorum, nescio an bene interpretantur. Passio SS. Seraphiæ et Sabinæ : *Filia Herodis Metellarii cujusdam, qui sub Vespasiano Augusto ter in urbe Roma Candidam confessionem dedit Romanis*. Ubi forte leg. *editionem*. [* Expungenda omnino est vox *Confessionem*, quam redundare monet Baluzius : quæ præterea non legitur in aliis codicibus MSS. ut observant Bollandistæ tom. 6. Aug. pag. 501. col. 1.]

† **CANDIDARE**, Abluere lintea, vel etiam telis candorem inducere. Charta anni 1192. in Consuetud. MSS. Tolos. fol. 29. verso e Bibliot. D. de Crozat : *Ubi Brassolom se conjungit cum Garona, et ipsum pratum et gravaria... erant publica, causa ingrediendi et eciendi libere et stacandi naves... causa scurandi et lavandi et Candidandi*. Tertull. adv. Gnosticos cap. 12. Johannis Evang. verba Apocal. 7. exprimens : *Laverunt vestimentum suum, et Candidaverunt ipsum in sanguine Agni*. Vide *Candidarius*.

† **CANDIDARE MANUS**, apud Murator. tom. 2. pag. 337. col. 1. ex Camilli Peregrini Historia Principum Longobardorum pro abluere.

* **CANDIDARIA**, la *Lavatrice*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Quæ lintea candefacit. Vide *Candidarius*.

CANDIDIARIUS, Ugutioni et Joanni de Janua, *Pelliparius, qui coria facit alba. Item qui lavat pannos*. Idem Ugutio : *Fullo, qui parat pannos, et excandidat, et eos fulgere facit*. Mamotrectus ad 3. Regum cap. 18 : *Fullo, qui Candidat pannos*. Gloss. Lat. Gr. *Candidus, xzθzρb̄c*. Cornelius Fronto : *Album natura, Candidum cura fit*.

† **CANDIDATIO**, Candor metaphoricus, id est, Justitia et sanctitas. Lambertus Ardensis apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 8. pag. 596 : *Peperit et Ardeæ Adeldem et secundam Beatricem, quas similiter consignavimus, et ad veteris hominis expiationem, in novi hominis Candidationem, Christo mediante et Baptismi gratiam et sacramentum confirmante, baptizavimus*. Haymo in Psal. 71 : *Eatollitur super Libanum, id est, Candidationem turpis mundi*. Libanum, albor, dicitur ab Hebræo *לבן, Laban*, albus.

CANDIDATRIX, nostris *Blanchisseuse*, quæ lavat pannos, Joanni de Janua. Petrus Blesensis Epist. 14 : *Barbatores, balatrones, hoc genus omne, et Candidatrices*.

1. **CANDIDATUS** : *Αεργεῖµων*, in Gloss. Lat. Gr. Dignitas Palatina, æque ac militaris, instituta primum a Gordiano seniore, qui selectos ex Scholarium classe quosdam ex valentioribus, quique animo ac corporis robore cæteris præstabant, in peculiarem scholam, seu cohortem conjecit, eosque Candidatos vocavit, quod fortassis quidpiam candidi in vestibus, vel armaturis deferrent. S. Hieronymus ubi de Nepotiano : *Quid in Palatii militia sub chlamyde, et Candenti lineo, corpus ejus cilicio tritum sit*. Ausonius :

. . . Cum jam succinctus anictu
Per Ligurum populos solito succinctior ires,
Atque inter Niveas alte vererere cohortes.

Ita Claudianus in 4. Consul. Honorij, *Niveas cohortes militum dixit*. Duplex autem fuit Candidatorum cohors : prior *Seniorum* dicta, quia a Gordiano seniore, altera *Juniorum*, quia a Gordiano juniore inventa, uti discere est ex Chro-

nico Alexandr. pag. 628. et 630. et Cedreno pag. 257.

Militabant vero *Candidati* in ipso Palatio, atque adeo ad Imperatoris custodiam adhibiti, perinde ac *Scholares*, e quorum classe censebantur: id enim colligi datur ex leg. 5. C. Qui militare poss. lib. 12. adeo ut *Candidatus*, adhuc esset *Scholaris*, et in eorum numero, qui *binas milicias simul compositas, et sociali nexas consortio* retinere poterant. Unde diserte auctor Chronici Alexandr. ait *Candidatos* obtinuisse scholam. Procopius lib. 3. de Bello Goth. : Ἦν δὲ οὗτος ἀνὴρ Βασιλέως μὲν Ἰουστινιανοῦ δορυφόρος, ἐπεὶ ἐς τοὺς καλοῦμένους Κανδιδάτους τῶν ἐτύχει. Corippus lib. 3. de Laudib. Justinii lib. 3. vers. 158 :

Ornata est Augusta domus, jussuque regentis
Acciti proceres omnes, Scholaeque Palati est
Iussa suis astare locis : jamque ordine certo
Turba Decanorum, Cursorum, in Rebus agentum,
Cumque Palatinis stans Candida turba Tribunis,
Et Protectorum numerus mandante Magistro, etc.

Luitprandus lib. 3. Rerum in Europa gestarum cap. 5 : *Turba post hos immensa vocatur, Protospathariorum, Spathariorum, Candidatorum.* *Candidatos* Constantii S. Hieronymus in Vita S. Hilarionis, ut Juliani et Valentis Imperatorum assecas et custodes non semel habet Ammianus lib. 25. et 31. Vide Alcuinum Epist. 111. etc.

CANDIDATORUM vero cohors summæ fuit et præcipuæ in Palatio dignitatis, et prærogativæ : nec in eam admissi, nisi qui genere, opibus, et animo cæteris præcellerent. Hinc passim legitur in ea militasse viros primarios. Victor Tunensis in Chron. tradit, Justinianum Justinii Imp. nepotem *Candidati militia functum.* Nicephorus CP. in Brev. 20. 1. Edit. Vitulinum quemdam refert, hominem dignitate et opibus illustrem, *Candidati* pariter munere insignem fuisse. Leo Ost. lib. 2. Chr. Casin. cap. 68. auctor est, Arduinum nobilem Mediolanensem, *auro oblato non modico, a Docæano Præfecto Italiae,* seu potius ab Imperatore CPol. *Candidati honore donatum, et quibusdam Apuliæ oppidis præfectum esse.* Ex eorum classe delectos copiarum et exercituum duces docent Synaxaria ad 31. Julii in Vita S. Eudocimi, ut et Legatos ad Principes, Annales veteres Francorum ann. 804. Joan. VIII. PP. Epist. 169. et Guillelm. Biblioth. in Hadriano II. pag. 228. 229. Adde Senatorem lib. 1. Epist. 4. Ammianum lib. 15. Passionem S. Caloceri Mart. num. 11. etc.

Sed dubitari potest, an Gordianus senior *Candidatorum* nomen primus inveniit, vel certe cohortem aut scholam : cum pro certo constet, *Candidatos* in Palatio longe ante militasse, et a Vegetio *Candidatos simplices et duplures recenseri,* et in Antiquis Inscriptionibus, apud Gruterum. *Candidati Augustorum Cæsarum, Imperatorum* occurrant. Sane non desunt, qui ita universim tunc dietos milites censent apud Romanos, quod in prælium ituri, aut pugnaturi album paludamentum aut purpureum induere solerent : quod testatur Valerius Maximus lib. 1. ubi de Crasso. Tradit præterea Suetonius in Domitiano cap. 12. indigne tulisse eumdem Domitianum, generum fratris habuisse albatos ministros.

Aliud sonare videtur vox *Candidatus* in Vita S. Athanasii Episc. Neapol. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1062 : *Si vult, ut non persequar eum, rejecto Candidatorum tegmine, monachicum indumentum assumat, mihi que Ec-*

clesiam ad ordinandam sponte relinquat. Verba sunt Sergii Ducis Neapolitani S. Athanasium persequentis. Cl. Editori *Candidatorum tegmen* sumi videtur pro veste aut dignitate Episcopali ; addit tamen, quod si quis cum Baronio legere malit *Candidatorum regimine,* per *Candidatos* intelligi posse Clericos in ministerio sacro candidis vestibus indutos, quos regebat S. Athanasius, utpote eorum Episcopus.

2. *CANDIDATUS,* Petitor, rogator, metaphora ducta a magistratum *Candidatis. Candidatus Dei,* apud Tertullianum, qui baptismum petit. *Commudianum* instr. 65 :

Donasti de lacrimis, Candidatus ille ingratis
Oppressus usuris deplorat factus egenus.

† 3. *CANDITATUS,* apud Cornelium Zantfliet in Chronico : *Unus ex gubernatoribus ministerii Candidatorum, id est, eorum qui telas dealbant, etc.*

* *CANDIDIFER* CLERUS dicitur, quia alba indutus, a Gisleberto mon. in vita S. Rom. sæc. 1. Bened. pag. 87 : *Procedunt splendifico habitu, hinc sacra monachorum agmina, inde veneranda Cleri Candidiferi turba.* Vide in *Candidatus* 1.

1. *CANDIFICARE,* Clarescere, λαμπρύνεσθαι, in Gl. Græc. Lat.

† 2. *CANDIFICARE,* Candidum facere, dealbare. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 288. in Vita S. Yvonis Episcopi : *Gentemque... idololatriæ absolvit errore, ac verius Candidificavit Baptismate.* S. Augustin. in Psalm. 67. n. 21 : *Dealbabitur in Selmon, gratia Candidificabitur in protectione corporis Christi.*

* *CANDILERIUM,* Candelabrum, Ital. *Candelliere.* Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Scrip. Ital. col. 583 : *Utuntur... Candileriis de bronzo, vel de ferro.*

† *CANDILI,* Condimenta ciborum ex melle et lacte concinnata. Vocab. Susannæ.

* *CANDINIALE,* La scorza del pomo grana. Glossar. Lat. Ital. MS.

† *CANDIRE,* λευκαίνειν. Gloss. Lat. Græc. Dealbare.

CANDIUS, Vestis regia, Papiræ. [Gloss. San-German. MS. num. 501. legit *Candis* pro *Candius.* Vide *Candis.*]

* *CANDOLIZARE,* Acomper, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Neutrum intelligo.

CANDOMINA, nude occurrit in Glossis Isid. Vide *Condamina.*

* *CANDOPHORUS,* Atrata veste indutus, apud Laur. in Amalth.

† *CANDOR,* Officina albaria, Gall. *Blanchisserie.* Charta pro Communia Balneoli ann. 1300. inter Schedas Lancelotii : *Statuerunt quod aliqua persona non sit ausa intrare Candores causa erbejandi, sine voluntate illius qui Candorem conducet, sub pena VIII. denar. Turon... Item, statuerunt quod si aliqua persona suspecta inventa fuerit de nocte infra Candores de Balneolo, quod custodes telarum possunt illam impune capere.*

† *CANDORIUM MOLENDINUM,* Officina fullonica, ubi panni contunduntur et abluuntur fiuntque candidi. Vide locum in *Candator.*

CANDOSCOCCUS, Gallis veteribus, Palmes vitis terra obrutus ut propagetur. Latinis mergus. Ita Columella lib. 5. cap. 5. [** Hodie Germ. ein *Gesenke.* Vox composita, uti Schiltero videtur, a *Cando* Germ. *Kante,* Extremitas, et *Sonco* Germ. *Senken,* Mergere. ADEL.]

* *CANDRUM* vel *CANDRUS.* Stat. MSS. eccl. Tullens. collecta ann. 1497. fol.

106. v. ubi de canonico mortuo : *Ceteri ad partem sedeant psalmodiando cursum... sicut in Candris continetur.* Liber significari videtur, in quo habetur officium ecclesiasticum seu series orationum, psalmodum, etc. cur autem ita dictus, ignoro. Vide *Candes.*

† *CANDULA,* Parva candela. Epist. Petri de Condeto apud Acher. Spicil. tom. 2. pag. 559 : *Summo mane habens Candulam, superaddidi litteræ superscriptæ, etc.*

† *CANDUS.* Will. Brito Philipp. apud Duchesium tom. 5. pag. 88 : *Multos cruce signabant indifferenter, parvulos, senes, mulieres, Candos, cæcos, surdos, leprosos, etc.* Videtur legendum *Claudus.*

† *CANDYS,* Indumentum Persicum totum purpureum pro diademate. *Subligaculum.* Laurent. in Amalthea. Vide *Candius.*

* Vide Guill. Burtoni λεύκων vet. ling. Persicæ, cum notis Henr. Van-Seelen.

* *CANE,* Navigii species, cujus usus est in fluviis trajiciendis. Charta Wichm. Magdeb. archiep. ann. 1168. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. MSS. pag. 554 : *Hanc gratiam ei fecimus, ut perpetualiter liberum aquæ transitum de navi, quam Cane in vulgari appellant, utroque litore Salæ sine omni impedimento habeant.* Vide *Canardus* et *Canella* 3.

† *CANECIUM,* f. Locus cannis ob situs, Ital. *Caneto.* Charta anni 1370. ex Archivio Prioratus S. Joannis Tolos. : *De omnibus ruris cultis et incultis in et uno et investitum pratis, pradaliibus, devesibus et memoribus, ortis, ortalibus, cazalibus et ayralibus, Canecis cum eorum liberis juribus, exitibus et pertinenciis suis.* Vide *Canetum,* et *Cannicia.*

* *CANELA,* CANELLA, Fistula doliaris, epistomium, Gall. *Cannelle.* Vide *Canna* 5. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus unum plenaderium sive entonade cum sua Canela ferri.* Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 46. col. 1 : *Item plus solverunt pro duabus Canelis emptis pro dicti vasis (vini) sex den. Consuet. Auxil. MSS. ann. 1301. art. 47 : Item est consuetudo ibidem, quod quicumque tenet falsam mensuram vini, amittat vinum a clepsedra seu Canella, per quam exit vinum de dolio supra. Aliud vero sonat vox *Canel,* Licium scilicet, Gall. *Trame,* in Lit. remiss. ann. 1418. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 233 : *Pour lesquelz ovrans sa femme (du tisserant) faisoit des Canelz ou tresses.* Hinc*

* *CANELLA,* Pars colli. fistula spiritus accipiendi ac reddendi. Inventar. Reliq. S. Capellæ Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7 : *Item unum sanctuarium de Canella S. Martini, in quo sanctuario fuit posita dicta Canella pro tempore, quo dictus dom. Oudardus fuit thesaurarius prædictæ capellæ.* Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. ch. 316 : *Dicta sagitta percussit Robinetum... in Canella colli sui.* Vide infra *Cannolla.*

* *CANELITUS,* a voce Italica *Canaleto,* Canaliculus. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 492 : *ab utraque parte debeat fieri unus Canelitus, unde aqua vadat prout consueta, etc.* [FR.]

† 1. *CANELLA,* Gall. *Canelle.* Casia, cinnamomum. Rymer. tom. 16. pag. 204. col. 2 : *Sed piperis grana, et vasa macis, Canella ac gariophylorum, etc.* Acta SS. April. tom. 1. pag. 126. in Vita S. Francisci de Paula : *Et piper, Canellam, gariofolum, et zingiber contrita pani imponerent.* Vide Ottobonum Scribam Annal. Genuens. lib. 3. ad ann. 1194. et Hofmannum in Lexico.

* 2. **CANELLA**, diminut. a *Caana*, Arundo, baculus, Gall. *Canne*, Ital. *Canella*. Comput. ann. 1495. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 64. col. 1: *Ordinaverunt fieri et depingi trecentum arma... ad modum de banieres, pro affigendo in Canellis, utque parvuli pueri civitatis portarent illa ante processiones.* Chron. Parmense ad ann. 1279. apud Murator. tom. 9. Script. Ital. col. 791: *Omnes mesterii de Parma, a majore usque ad minorem, iverunt ad dictam figuram cum palliis et Canellis.*

* 3. **CANELLA**, Navis species. Germ. Cabillon. episc. in vita Phil. Boni apud Ludewig. tom. 11. Reliq. MSS. pag. 72: *De Burgundis per præcursorias naves, quas Canellas appellanti, electi milites clam a portu exeunt.* Vide supra *Cane*.

* 4. **CANELLA**, Actio in jure, qua quis rei alicui intercedit, practicis nostris *Opposition*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 2: *Qui menses incipiunt a die æstimi consecuti, vel traditionis possessionis, si viva voce fuisset elevata, Canella.* Et cap. 3: *De elevatione Canella.*

† **CANELLUS**, Canalis, Gall. *Canal*. Angl. *Kennel*. Rivus plateæ. Rymer. tom. 5. pag. 774. col. 1: *De assensu concilii nostri ordinavimus, quod quilibet... ante tenementum suum a pariete sive muro ejusdem tenementi, ubi via fuerit lata, per septem pedes usque Canellum, et ubi via strictior exiterit per pauciores pedes... de proprio faciat pavari... et in auxilium reparationis et emendationis pavagii medii dictæ viæ inter Canellos, etc.* Et mox: *Inter eadem tenementa et Canellos, etc.* [*] Charta ann. 1304. ap. Guden. in Cod. Diplom. vol. 3. pag. 18: *Canale, quod Canell in vulgari dicitur... ad tollendum et amovendum stillicidium, etc.* Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2161. in Charta anni 1216: *In qua vetus castrum Rothomagense sedit cum toto porprisio usque in Canelum Secane, hoc est, alveum Sequanæ.*

† **CANENTATUM**. Rymer. tom. 3. pag. 70. col. 1: *Accedentes ad nos... monstraverunt, quod ipsi nuper quandam navem suam... pannis laneis et lineis, ferro, Canentatis, cabulis, ac auro et argento ad valentiam quadraginta librarum sterlingorum, ducendam in Angliam morari fecissent.* Legendum opinor *Canevacis*, i. e. telis cannabinis.

† **CANEPA**, CANEPARIUS. Vide *Canava* et *Canevariis* 1.

* 1. **CANEPA**, Cella penaria, vel vinaria, Gall. *Cave*, Ital. *Canava*. Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 819: *Illam (domum) a summo usque ad solarium inferius penitus destruxit, in qua tunc erant inter mares et feminas xvij. qui nisi inferius aufugissent ad Canepam, suffocati essent ruina dictæ domus.* Vide *Canava* 1. et *Canipa*.

* 2. **CANEPA**, Conclave, ubi thesaurus seu arca reponitur et servatur. Chron. Bergom. ad ann. 1397. apud eumd. Murator. tom. 16. col. 893: *Comissum fuit furtum in domo, in qua tenebatur Canepa et officium salis; et erat Certulinus de Ulmenis tanquam caneparius societatis datii salis.* Vide in *Canava* 1.

* 3. **CANEPA**, Cannabis, Ital. *Canapa*, nostris *Chanvre*. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 85. v.º: *De tela ristæ, Canepæ et stopæ lini sol. unum.* Convent. Saonæ pag. 54: *Quando ipsi Quilianenses subditi communis Januæ vendunt Canepam in Saona, etc.* Vide *Canava* 2.

* **CANEARIUS**, Custos *Canepæ* seu arceæ publicæ. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 982: *Per dictum collegium con-*

firmatum in notarum et Caneparium dicti collegii. Vide *Canevariis*, in *Canava* 1. et supra *Canepa* 2.

* **CANEPIA**, Ager, ubi *canepa* seu cannabis crescit, Gall. *Cheneviere*. Charta ann. 1233. apud eumd. Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi. col. 686: *Tam in turribus, domibus, vineis, arboribus, et in fructibus terrarum, horiorum et Canepinarum, etc.* Vide supra *Canabana*.

† **CANEPINUS**, pro *Canabinus*. Acta SS. Julii tom. 4. pag. 606. C. in Actis S. Petri Confessoris: *Et despectissimo induebatur vestimento, de panno siquidem Canepino, grossissimo, asperissimo atque durissimo.* Vide *Canava* 2.

* **CANEPIUS**, Vide *Canavis*. [FR.]

† 1. **CANERE**, Privativum recitare. Mabill. Liturg. Gall. pag. 416. ex Concilio Nannetensi cap. 19: *Pensum servitutis suæ Canendo Primam, Tertiam, Sextam, Nonamque persolvat.* Ibidem infra ex Remigio Autissiodorensi Monacho: *Venit consuetudo in Ecclesia, ut tacite obsecratio atque consecratio a Sacerdote Canteur, ne verba tam sacra vilescerent.* Vide *Canlare* 2. et *Decantare* 1.

† 2. **CANERE**, dicitur de litteris quippiam continentibus et indicantibus qualiter etiamnum dicimus: *Que chante ce livre, Quid canit, hoc est, quid complectitur hic liber?* Commentatio Foulcherii Canonici Lemovic. inter *Fragm.* Hist. Stephanotii tom. 2: *Anno 1519. die sabbati 21. Octob. Officiarii regii cum nuntiis venerunt, alias litteras regias deferentes, quibus Canebatur, quod non teneramus computum mittendi privilegium eligendi, ex quo idem Rex male contentabatur.* [*] Thegan. Vit. Ludov. Pii cap. 28: *Eti, qui erat timidus super omnes homines. Sic enim Cecinerunt ei domestici sui, ut aliquando pedem foris sepe ponere ausus non fuisset.*

* **CANERIA**, CANERIUM, *Cannetum*, arundinetum, Ital. *Canneto*. Charta Boemundi princ. Antioch. ann. 1170. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1475: *Extenditur (terra) per litus maris usque ad quandam Caneriam et murum antiquum.* Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 52. ex Cod. reg. 4624: *Quæ ceperit, sciderit vel exportaverit alienas canas seu arundines in et de alieno Canerio, solvat pro qualibet cana denarios vj. Eadem notione dictum videtur *Caneyne*, in Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 187: *Il chei à terre en une grant Caneyne et buisson.* Vide infra *Canil* et *Canneria*.*

CANESIUS. Vide *Caganus*.

* **CANESTELLA**, CANESTELLUS, Ital. *Canestrello*, Cistella, *Chenevas*, apud Joan. de Saintré pag. mibi 139. Charta ann. 1381. ex Tabul. Massil. *Qualibet Canestella de polpris vel sepias, solvat xij. den.* Comput. ann. 1262. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 246. col. 2: *Item solvi pro uno cabassio, duobus Canestellis, et pro una magna amphora, etc.* Vide infra *Canicellus*.

* **CANESTRA**, vox Italica, Canistrum, Gall. *Panier*. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 81. r.º: *Nemini ipsorum tenentium per se vel per alium liceat portare... corbellas vel Canestras uvarum, absque voluntate domini.*

* **CANESTRUS** [Ut *CANESTRA*: « Parati fuerunt ibidem per sacristam duo Canestri longi magnis Inteaminibus cooperiti. (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II, 106. an. 1494). »]

† **CANETA**. Vide in *Canava* 4.

CANETUM, Inter *nigrum, nitidumque colorem*, Papiæ. [Idem MS. Bituric. *Canenum, etc.*] Codex MS. Navarrai Collegii

Paris. habet *Canenum, intermistum, viridemque colorem.* [Vide *Canecrum*.]

* **CANETUM**, ut supra *Caneria*. Stat. crimin. Saonæ cap. 42. pag. 92: *Quicumque damnium intulerit in pratis, Canetis, nemoribus, et aliis similibus terris campestribus et silvestribus, etc.* Aliud vero sonat *Canet*, scamnum scilicet, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 126: *Itz trouverent en ladite ville de Mégnicourt en la place un nommé Warin seant sur un Canet, avec lui plusieurs personnes.*

CANEVA. Vide *Canava* 1. et *Feudum de Caneva*.

† **CANEVACIUM**, **CANEVARIA**, etc. Vide *Canava* 2.

* **CANEVALE**, Ager, ubi cannabis crescit, nostris *Cheneviere*. Stat. Vercell. lib. 5. pag. 121. r.º: *Quicumque intraverit hortum, vineam, plantatum, altinetum, brolium clausum, vel Canevale alterius, etc. Canibote Normannis, idem quod Chenevate, Calamus Cannabinus.* Vide supra *Canabale*.

† **CANEVARIUS**. Vide *Canava* 1.

CANEVERILLA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Uno quoque anno solvunt sal ad minorem modium quartam partem, et donant decimam de omni conlaboratu, præter Caneverill, et prat.* Vox, ut videtur, ex *Canabina*, seu Gallico *Cheneviere*, formata.

† **CANEUM**. Vide *Canetum*.

* **CANEVRIA**, ut *Canevale*. Vide supra *Canaveria*.

† **CANFALO**, Vexillum, Gall. *Gonfalon* seu *Gonfanon*. Acta SS. Maii tom. 5. pag. 217. de S. Lucifero: *Dictis Regibus in perpetuum dedit, commendavit et communicavit vexillum seu Canfalonom Ecclesie Romanæ.* Vide *Guntfano*.

† **CANFALONERIUS**, Vexillifer, Gall. *Gonfalonnier* seu *Gonfanonier*. De eod. S. Lucifero ibid.: *Qui tunc temporis... in presenti Sardinia regno, nomine et ex parte Regis majestatis esset Canfalonierius.*

CANFARA. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 19. apud Bromptonum: *Si inculpatio sit, et se purgare velit, eat ad ferrum calidum, et adlegiet manum ad Canfaram, quod non falsum fecit.* Ubi *Canfaram*, pro *can dens* interpretatur *Sommerus*.

* **CANFORA**, vox Italica, *Camphora*, Gall. *Camphre*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 12: *Canfora mixta cum pulvere, etc.*

* **CANGAVIS** inter vestes recensetur, in Charta ann. 855. et Append. ad Marcam Hispan. col. 788: *Cangaves duas lanias et una siricia, etc.* Vide *Canifellus*.

1. **CANGIUM**, Pannus forte unius quidem coloris; sed alio minus intensiore intermixtus, ita ut pro diverso aspectu subinde mutetur, quomodo *Taffetas changeant* dicimus. *Necrologium Ecclesie Parisiensis* 17. Kl. Julii: *Dedit... duas cappas de Cangi viridi.* Vide *Canetum*.

† 2. **CANGIUM**, Cambium, permutatio, Gall. *Change, Echange*. Charta ann. 1176. tom. 3. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 120: *Dedi fratribus ibidem Deo servientibus pro Cangiio terræ in prato Folquini, quam vivarium meum et exclusa occupat, etc.*

† **CANIBIUM**. Charta Richardi Normanniæ Ducis et Roberti fratris ejus ex Tabulario Montis S. Michaelis: *Danulfo Abbati et Monachis de S. Michaelis communitatem et Canibium dedit, et mundinas duas et pedagiium, aliter pedatiicum.* Forte legendum *Cambium*, hoc est, mensa nummularia, cujus instituendæ

ad utilitatem mercatorum ad nundinas confluentium hic potestas traditur.

† **CANIBUS** Panis. Vide in voce *Panis*.
 † **CANIBUCA**, apud Rymer. tom. 6. pag. 417. col. 1: *Et jam dicta arte (sagittandi) quasi totaliter dimissa, idem populus ad jactus lapidum, lignorum, ferri: et quidam ad pilam manualementem, pedivam et bucularem; et ad Canibucan et gallorum pugnam; quidam etiam ad alios ludos inhonestos, etc.* Eadem repetuntur et iisdem verbis col. seq. necnon etiam pag. 468. ejusdem tomi. Ferme crediderim pro *Canibuca* legendum *Cambuca*. Perfacile caligant oculi lectoris, ubi tantulum est discrimen. Rarius est in instrumentis tantisper antiquis punctum literæ i superpositum. Deinde omnibus notus est ludus cambucæ seu baculi incurvati, vel lusorii malleti, quo globulus ligneus protruditur.

* **CANICARIUM**. Charta ann. 1341. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 189: *Paratur hic maxima caristia, propterea quia gentes illarum senescalliarum, quæ ad Montempessulanum consueverant portare blada, farinas, et alia victualia, propter sal quod de ista senescallia sumebant, et ad partes suas reportabant amodo non portabunt, propter defectum salis prædicti, seu Canicarii quæ patitur de eodem. An pro Concambii? ibi enim de mercium permutatione sermo est.*

* **CANICELLUS**, Canistrum parvum, cistella. Cæronum. Rom. MS. fol. 20. vº: *Primus orator offert cereum suum et Canicellum deauratum cum duabus turribus (i. turturibus)... et secundus orator cereum suum et Canicellum argentatum cum duabus columbis albis, . . . et tertius orator suum cereum et Canicellum diversorum colorum cum variis aviculis.* Vide supra *Canestella*.

CANICLINUS, Dignitas Palatina in Aula CP. qua qui insignitus erat, ὁ ἐπὶ κανικλείου dicitur Scriptoribus Byzantinis. Sic autem appellatus, uti censet Alemannus, quia pænes eum esset vas, in quo asservabatur sacrum Eneautum, quo Imperatores diplomata vel epistolæ subscribebant, *Caniculus* appellatum, quod caniculi formam, effigiemque præ se ferret. At Salmasius ad Solinum *Caniculum* a κανοῦν deducit, voce, quæ in Glossis τριβλόν et μαγίς vertitur, unde *Canistrum* dictum. Ab Alemanni sententia non omnino abludit Anastasius in Notis ad VIII. Synodum, dum ait, illius curæ demandatum fuisse atramentum, seu potius rubramentum, ex quo Imperatores literas phœniceas exararent subscribendo. Erat autem vas illud aureum, gemmis lapillisque distinctum, δοχεῖον ἐρυθροδάνου διὰ λίθου χρυσοῦ, uti describitur a Niceta in Man. lib. 3. num. 4. id est, *Calamarium aureum margaritis et pretiosissimis gemmis insignitum*, verbis utar Petri Diaconi lib. 4. Chr. Casin. cap. 13. Χρυσμένον σκεῦος εἰς τὰς βασιλικὰς ὑπογραφάς, Annæ Comnenæ lib. 2. Alexiad. Κανικλείου dicitur Gregentio pag. 201. *Caniclinus* Tyrio lib. 22. cap. 6. et Gunthero lib. 8. Ligurini. Sed errat Guntherus, qui *Canerarium* interpretatur:

. Tempore servus eodem
 Argolici Regis (Græci cognominis usu
 hic Caniclinus erat, nobis Canerarius idem
 Esse potest) domino secreta fraude parabat
 Sanguinis insidias.

Neque enim diversus fuit ὁ ἐπὶ κανικλείου a Logotheta, uti pluribus docimus ad Alexiadem pag. 378. ubi aliquam multa de hac dignitate congesimus. Vide Pachimer. lib. 8. cap. 32. lib. 9. cap. 24.

[** et Glossar. med. Græcit. voce Κανικλείου col. 574. et Append. col. 92.]

CANICTÆ, *Furfures*, apud Papiam. Codex MS. habet *Canictæ*.

† **CANICULA** annum suum qui Cynicus dicitur, complet ante MCCCCLX. quater CCCCLXV. Papias in MS. Ecclesiæ Bituric. An verus sit Papiæ calculus dicant Astronomi.

CANICULARES, dies sunt 64. in quibus molestæ sunt purgationes a tertio Idus Julii, usque in Idus Septemb. Papias. Vide Delirium ad Senecæ Medeam pag. 84.

1. **CANICULARIUS**, Cui canum venatorum cura incumberebat. Florentius Wigorn. ann. 871: *Omniem venandi artem agere... Falconarios, Accipitrarios, Canicularios quoque docere... non desinebat.* [Translatio S. Athanasii Episc. Neapol. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1073: *Puerulus quidam, cujusdam Canicularii filius, per menses septem lumen oculorum amiserat.*] Quibusdam *Braconier*. Vide *Bracco*.

† 2. **CANICULARIUS**, Qui canes expellit Ecclesia. Concil. ann. 1585. inter Hispan. tom. 4. pag. 386: *Officium insuper (creamus) Canicularii, qui canes ab Ecclesia ejiciat. In omnibus sabbathis, et quorumcumque vigilias habentium vigiliis et aliis, ubi et quando per thesaurarium fuerit injunctum, Ecclesiam purgabit.*

† **CANICULUS**. Vide *Caniclinus*.

† **CANICUNE**, Casula canum. Testam. Telsonis Episcopi, tom. 2. Annal. Benedict. pag. 708. col. 1: *Agrum Aloveno (lego) modiales triginta... cum casa, cum duobus tabulatis, cum curte et introitu suo, et cum Canicunis suis.* [** An *Caninis*?]

† **CANIER**, *Levo*, in Glossis Isid. Excerpta cum Papia MS.: *Canier, Leno*. Martini legendum conjicit *Canis, Leno*, propter impudentiam.

CANIFELLUS, Tradit. Fuldenses lib. 2. cap. 38: *Lectaria, sive villosi, sive mantergia, sive Canifelli, sive cujuscumque sint vestimenta, linea vel lanæa.* Puto legendum *Camsles*. Vide in hac voce post *Camisa*. [Belgis *Canifas* est nostrum *Canevas*, Tela cannabina: hinc suspicor retineri posse *Canifellus*. Quod utcumque confirmari potest formula hodieque apud plebeculam Antissiod. in usu: *Chauffons nos Canivelles.*]

CANIFERI, Qui canibus venaticis præsumunt. Decretum Andrea Regis Hungariæ cap. 16: *Agazones, Caniferi, et falconarii non præsumant descendere in villis servientium.* Idem Decretum apud Odoricum Raynaldum ann. 1232. num. 13. habet *Caniferi*; perperam, ni fallor, pro *Caniferi*.

* **CANIL**, Idem videtur quod supra *Caneria*. Charta ann. 1313. in Reg. 52. Charthoph. reg. ch. 205: *Sicut comba et condamina seu Canil, appellata dels Nabinals, esset in territorio dictæ grangiæ.* Vide *Cannicia*.

CANINI, Hæretici exorti in Alemanniæ finibus, et deleti sub ann. 1234. apud Matth. Westmonasteriense.

CANIPA, [Promtuarium.] Jus Vicentin. lib. 4: *Exonerare et collocare plaustra vini in Canipa, etc.* [Acta SS. Maii tom. 1 pag. 159. ubi de S. Aldebrando: *Canipa aperta pro pauperibus stabat.* Acta SS. Junii tom. 2. pag. 374. in Vita B. Henrici Baucenensis: *In ipsa Ecclesia a parte sinistra fuit ordinata quædam Canipa, et ad eam quidam boni viri per Episcopum et commune deputati, recolligentes panem et vinum... pro sustentatione pauperum.*] Contract. Dator. Ber-

gom. lib. 6. cap. 2. *Canepam* vocant, ex Ital. *Caneva*. Vide in *Canava* 1. [Pro Ærario sumitur apud Rolandinum Patavinum de Factis in Marchia Tarvisina lib. 5. cap. 12: *Dictum quoque Galvanum Lanceam restituere compulit quandam magnam pecuniæ quantitatē, quam de Communis Paduæ Canipa malo modo abstulerat.*]

* **CANIPARIUS**, Custos canipæ, seu cellæ penariæ et vinariæ. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 6. ex Cod. reg. 4620: *Habere debeat ipse D. potestas unum coquum, unum Caniparium, etc.* Vide supra *Canepa* 1.

* **CANIPATINA**. Vide supra *Canapina*.

* **CANIPIS** et **CANIVIS**. Vide *Canavis*.

[FR.]
 * **CANIPPARIUS**, Thesaurarius, custos *Canipæ* seu arcæ publicæ. Correct. stat. Cadubrii cap. 129: *Ordinamus quod omnes et singuli, qui sunt ac repperit fuerint debitores fontici et communitatis, tam superstites et Caniparii, quam alii quicumque, etc.* Vide *Caneparius* in *Canava* 1.

CANIPULUS, Ensis brevior, vel Cultellus, Gallis *Canif*. Thomas Cantiprat. lib. 1. de Myst. Apib. cap. 16. § 4: *Prædicantem salutis viam extractis ensibus crudeliter occiderint.* Ubi Colvenerius monet, in MSS. Cod. pro *ensibus* legi *Canipulis*, ut et lib. 2. cap. 29. [Leges et Consuetud. Furnenses ex Archivo S. Audomari: *Si quis Canipulum portaverit, emendabit Comiti tres libras, super quem cum Ballivus invenerit, decem lib. Si super aliquem traxerit xx. lib. et si aliquem inde vulneraverit, manum amittet... Et qui aliquem bloetreset sine Canipulo aut sanguinem traxerit emendabit Comiti tres lib. et læso xx. sol. Occurrit ibi non semel. Lambert. Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 426: *Aliis mortem comminantur, nonnullis etiam abbatis rebus, rumpheis et oculis, spatulis vel Canipulis, sicut sicarii, immo vere sicarii mortem ingerunt.*]*

CANIPULUM dixit Radulphus de Diceto ann. 1275: *Ne quis viator Canipulum deferret, vel arcum.* Ubi Matth. Paris ann. 1276: *Prohibuit ne quis gladium ferret viator vel arcum.* Veteribus Belgis (inquit Kilianus) *Knife* est culter vel gladius, acutus scilicet. *Knivis*, in Charta ann. 1231. pro villa Arkensis, in Tabulario S. Bertini: *Si de Chora, cultellum cum cuspidē, qui vulgo Knivus dicitur, super se portaverit, 3. libras emendabit.*

* **CANIRSIA**, Cistella, idem quod supra *Canestella*. Inquisit. ann. 1217. inter Probat. 1. Hist. Nem. pag. 56. col. 1: *Bonitus petebat ab eo similiter bladum et Canirsiam.*

1. **CANIS**, Dignitas, de qua plura in voce *Caganus*.

2. **CANIS**, Variæ canum species:
CANIS ACCEPTORICUS, Qui cum accipitre venatur, cujusmodi sunt, quos *Spanicos* vocamus. Ita in Lege Frison. tit. 4. § 3. qui in Lege Bajwar. tit. 19. § 6. *Hapichunt* appellatus: *hapich* enim, seu *habich*, Germanis est accipiter: *hund*, canis. Editio Heroldi cap. 27. § 6. *Habughunt* præfert.

CANIS ARGUTARITUS. Lex Salica tit. 6. § 2: *Si quis veltrem leporarium, qui et Argutaritus dicitur... furatus fuerit, etc.* Pactus Legis Salicæ habet *Argutarito*: quidam Codd. MSS. *Argutarid*. Est autem *Argutaritus* *Canis*, qui arguto suo clamore feras insequitur. Quo sensu Servius ad 7. *Æneid. argutum*, garrulum, stridulum, sonantem, interpretatur. Gloss. Græc. Lat.: Λαλόε, *Loquax*, *Argu-*

tus, Verbosus, Gloss. Lat. MSS. ex Bibliot. Reg. Cod. 1197: *Nictit, cum Argutocanis gannit*. Seneca in Hippolyto:

... En Diva fave,
Signum Arguti misere Canes,
Vocor in silvas.

Quo loco *Arguti* sunt, qui φιλόβογοι vocantur in Epigrammate apud Pollucem. [Eccardo minus placet hæc explicatio, præfertur sententiam Salmasii, de qua mox.] His opponuntur, quos *Tacitos* vocat idem Seneca:

... At vox lasas
Canibus tacitis mitlite habenas.

Alii eosdem esse censent cum inquisitoribus, qui prædam odoratu inquirunt et arguunt. Gratius:

... Occultus et signis Arguat hosteis.

De quibus Valerianus Cemelensis homil. 10: *Hic in conflictu æmulis cursibus aurito lepori imminet, ille Argutis naribus cervi vestigia latentis inquirat*.

Salmasius ad Capitulum Argutarios pro acutarios dictos vult in Lege Salica: ita ut acutarii fuerint ὄξυπόδες veteribus Latinis *acupedes*; est enim inquit, ὄξυπόδων, minuto citatoque gradu ire, et quasi pedibus argutari. At in veteribus Glossis MSS. *Argutus, veloc* dicitur.

CANES ALBANÆ terræ, *ingentes sunt, et tantæ feritatis, ut tauros premant, et leones perimant*. Papias. Vide infra, *Canes Scotici*.

* CANIS ALANUS. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 119: *Ad faciendum fugam equis et equitibus, oportet quod Canes Alani nutriti ab eorum dominis, feroces ac mordaces esse, quando animantur a dominis suis contra suos inimicos sive hostes. Cheaulx nostri, quasi catulos, dicebant mulieris libidinosæ, quam Lice vocabant, filios. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 100: La femme de Brenouf appella la mere du suppliant lisse et ses enfans Cheaulx. Chenel, Catulus, in aliis Lit. ann. 1469. ex Reg. 196. ch. 125: Le suppliant respondit à icellui de Lafite que voirement il avoit fait forrar son Chenel à ses chiens. Chiennet, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1363. ex Reg. 95. ch. 131: La suppliant avoit avec elle un sien petit Chiennet;... lequel Chiennet Guillemin... feri d'une pierre par telle maniere qu'icellui Chiennet fu tué. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Chaiel, catulus, Chaielle, catula.*

CANIS BIBARHUNT, seu BIBAR-HUNDT, qui cum *Viverra* venatur, et cuniculos, cum hos e subterraneis suis cubilibus ille propulit, statim capit. Lex Bajwar. tit. 19. § 4: *De eo cane, quem Bibarhunt, vocant, qui sub terra venatur, qui occidit, etc.*

CANIS BRACO. Vide *Bracco*.

† CANIS DE CHACIA, Canis venaticus, Gall. *Chien de Chasse*. Statuta Vercell. lib. 4. fol. 69. v.: *Nullus habitans ultra Sciddam, vel alibi extra districtum Vercellarum, præsumat capere perdices vel faganos in districtu Vercellarum cum retibus et cane de Macia*. Sic legitur; sed omnino legendum videtur *de chacia*. Vide *Caciare*.

* CANIS, qui Gallice *Cullot* dicitur, in Lit. remiss. ann. 1474. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1126: *Nostre amé Richard des Costes, escuier, bourgeois et citoyen de Lion, ... ayant prés de lui ung sien Chien Cullot assez riotoux et malicieux, etc.*

CANIS CURSALIS. Lex Aleman. tit. 82: *Si quis Canem seusium primum Cursum, qui primus currit, involaverit, etc.*

CANIS CUSTOS CURTIS vel DOMUS. Κύων δοναστής, in Legibus Georgicis. tit. 6. § 9. Artemidorus lib. 2. Onirocrit. cap. 11. de canib.: Οἱ δὲ ἐπὶ φυλακῇ τῶν κτημάτων, οὗς οἰκουροὺς καὶ δεσπότους λέγουμεν. Idem lib. 3: τῶν κυνῶν μὲν οἱ μὲν ἐπὶ θυραὶς τρέφονται. De canibus *Catenariis* egit Seneca lib. 3. de ira. Lex Salica tit. 6. § 3: *Si quis Canem Custodem Domus, sive Curtis, qui in die ligari solet, ne damnum faciat*. Edit. Heroldi habet, *Canem, qui ligamen noverit*. Lex Aleman. tit. 82. § 6. et Lex Bajwar. tit. 19. § 9: *Si autem Canem, qui Curtem domini sui defendit, quem Houawarth dicunt, occiderit, etc.* Speculum Saxonis. lib. 3. art. 51. § 2: *Canis custodiens curiam, seu canis fundi, sicut et is, qui ovile sequitur*. Fragmentum Petronii: *Ad sinistram intrantibus non longe ab ostiarii cella, Canis ingens catena vinculus in pariete erat pictus, superque quadrata litera scriptum: Cave canem*. Infra, *Canis Catenarius*. Petrus Damian. lib. 2. Epist. 10: *Velut egregius Canis aulae regiae Custos, nocturnos fures claris baubatibus impetis*. *Canis Villaticus*. Columellæ lib. 7. cap. 12. Vide Foros Aragon. tit. de Lege Aquilia fol. 15.

CANIS CUSTOS PECORIS, in Lege Frision. tit. 4. § 6. et apud Varronem lib. 2. de Re rustica cap. 9. qui *Custos ovilis*, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. § 2. *Custos ovium in Foris Aragon. Pastoralis*, in Lege Salica tit. 6. § 4. Κύων ποιμαίνων, in Legibus Georgicis cap. 6. § 10. Κύων ποιμαίνων, § 11. Κύνες οἱ τῶν προβάτων ἐπιφύλακες, apud Longum lib. 1. Ποιμαίνων. *Canes pecuarii*, apud Columellam lib. 7. de Re rustica cap. 12. Vide Joannem Caiam in libello de Canibus Britannicis pag. 6.

* CANIS DAMARICIUS, Qui damas venatur. Abbrev. Rotul. sub. Edward. III. vol. 2. Rotular. Origin. pag. 290: *B. Brocas dat quatuor libras pro licentia adquirendi manerium de Parva Weldon ad ballivam custodiendi Canes Regis Damaricios, etc.*

CANIS IN DEXTRO ARMO TONSUS, in Capitulari 3. ann. 803. cap. 18. Locus refertur infra ex libro 6. Capitularium cap. 236.

CANIS DOCTUS, in Lege Aleman. tit. 79. § 1. qui *Magister*, in Lege Salica tit. 6. § 5. *un chien dressé*.

CANIS DOMESTICUS. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 15: *De eo qui alienum Canem Domesticum interfecit. Si aliquis injuste, et contra legem, alterius Canem interfecerit, vigilabit et custodiet ejus finarium* [**Howard. firmarium.*] *per annum et diem, etc.*

CANIS DUCTOR. Lex Alemannorum tit. 82. § 2: *Qui illum Ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit*. Idem videtur qui Inductor, in Glossis antiquis: *Canis inductor*, Κύων ἡνδιστάτης, id est, qui per vestigia ducit, vel inducit inquisitorem: qui nempe, ut ait Gratius:

... Instrat per nota ferarum
Pascua, per fontes, per quas trivere latebras,
Prima lucis opus, tum signa vapore ferino
Intempera legens, si qua est qua fallitur ejus
Turba loci, majora secat spatia externa gyro.

CANES FRANCI, Venatici, Gallis *Chiens Francs*. Jura et Consuetudines Ducatus Normanniæ cap. 17. de Verisco: *Et adhuc Dux Normanniæ sibi retinet decurios, Francos Canes, et francas aves, ebur, rohanlum, lapides pretiosos*. Ubi Gallica editio: *Et les destriers et les Francs chiens et oiseaux, Vivire, et le rochal, et les pierres precieuses*.

CANIS FUGAX, Venatorius, qui *fugatur*

id est, venatur, vel feras persequendo fugat: *Chien de chasse*. Regiam Majest. lib. 4. cap. 33: *Si quis cum Cane Fugace, vel vestigabili vestigium latronis, aut animalis furati prosequatur, non liceat ei intrare terram alicujus domini sine illius domini licentia*. Vide *Fugare*.

CANIS FUNDI. Vide *Canis custos curtis*. CANES GERMANICI *agilitate et ferocia singulares, quibus leones et tigrides propeuntur*, apud Monachum Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 14.

CANIS, qui Anglis *Griehund* dicitur, in Leg. Forestarum Canuti Regis cap. 31. *Canis veltrius, leporarius*.

CANIS HAPICHUNT. Vide *Canis Acceptorius*.

CANIS HOUA-WART, Idem qui *Custos curtis*, de quo supra, ubi vide: *Houa* enim Germanis est *curtis*, et *ward*, custodia: ut Saxon. hof, ædes, aula: et vart, varde, custos.

CANIS INDEX, Qui odorisequa nare spelæ ferarum et diverticula deprehendit, ut ait Willelmus Malmesburiensis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6. Gloss. vetus: *Canis Index, κύων μηχαντής*

CANIS INDUCTOR, in eodem Glossario, ἡνδιστάτης. Vide supra *Canis ductor*.

CANIS JUGUM TRANSPASSANS. Lex Aleman. tit. 82. § 7: *Si Canem, qui curtem defendit, aliquis occiderit... donet alium Catellum, qui Jugum transpassare possit*. Id est, qui jugum pati possit, et alligari.

CANIS, quem Angli seu Anglo-Saxones *Langeran* appellant, vel potius *langerean*, Canis veltris, seu leporarius, in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32.

CANIS LATRABILIS, qui bene latrare scit, in Fleta lib. 2. cap. 79. § 2. *cujusmodi sunt, quos Angli Howndes vocant ab ululatu: habent enim ii canes bellicosos, oculis lippis et detortis, labris et malis adeo sordidis et dependentibus, ut advenis mera monstra videantur. At quanto deformiores, eo meliores æstimandi: nam etsi et labra plurimum propendeant, eo certius odorem quasi sorbent, et clariorem ululatum faventis vestigationis testem edunt: unde et ab ululatu illo nomen adepti sunt.*

* Ut canis non valeat latrare, quam arte olim tentatum est, docent Lit. remiss. ann. 1396. ex Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 162: *Auquel papier estoient contents plusieurs choses, que l'en disoit estre experimens de Virgiles, entre lesquelles y estoit escript que on prestist la langue d'un chien noir avecques le maistre dent d'icellui chien, et que le dent fust bouted dedens ladite langue, et que ce fait, chien ne pouroit baier ceulx qui portioient ledit dent et langue.*

CANIS LETIHUNT ET LAITHUNT. Lex Bajwar. tit. 19. § 1: *Si quis Canem seucem, quem Leithunt vocant, furaverit, etc.* Ubi editio Heroldi cap. 27. § 1: *Leisthund præfertur. Canem Ductorem, vulgo interpretuntur, a Germ. Leite, duco, et hund, vel hunt, canis. Lex Alamann. tit. 82: Qui illum Ductorem, qui hominem sequentem ducit, quem Laitihunt dicunt, furaverit, etc.* Vide *Canis Ductor, et Segusius*.

CANIS LEPORARIUS, LEPORALIS: *Ex illo Canum genere, qui lepores assequuntur velocitate pedum*, ut est apud Rodolphum Tortarium lib. 5. Miraculorum sancti Benedicti n. 2. Lex Salica tit. 6. § 2: *Veltrum Leporarium, qui et Argutarius dicitur*. Radevicus lib. 3. cap. 26: *Si quis per Canes Leporarios feram fugaverit, etc.* Lex Alamann. tit. 82. § 4: *Si*

Veltrem Leporalem probatum aliquis occiderit, etc. Lex Bajwar. tit. 19. § 5: *De Canibus veltribus qui unum occiderit, qui leporem non persequitur, sed sua velocitate comprehendit, etc.* Leporarius, nude; quomodo nos *Levrier* dicimus. Matth. Westmonaster. pag. 162: *Nutrierat autem... Leporarium quendam, etc.* Bromptonius: *Leporarius, brachelis, et accipitribus eodem die a Rege Angliæ Saladino missis. Leporaria, Canis femina ejusdem speciei, in Vitis Abbatum S. Albani. Adde Fletam lib. 2. cap. 41. § 21. Silvestr. Girald. in Itiner. Cambriæ lib. 1. cap. 7. lib. 2. cap. 10. etc.*

CANIS, qui nondum cepit leporem, vel aliam bestiam, Saxonice *gay hund*. Ita Gloss. Saxon. exaratum sub Edw. III. Junior canis.

* CANIS MAGISTER. Vide *Canis doctus* et *Segusius*.

* CANIS, Gall. *Metis*, Ibrida. Lit. remiss. ann. 1448. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 617: *Lesquelz compagnons printrent au Chien Metis appartenent au suppliant, et le mirent en laisse.*

* CANIS MONSTRANS, Idem qui ductor, indec. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162: Chartoph. reg. ch. 395: *Arnaudus fere per totam illam diem et usque ad horam cenæ in venatione cum Cane Monstrante intenderat.*

CANIS PASTORALIS, qui pastorem pecoris (pilionem) comitatur adversus lupos et fures. Glossæ: *Pastoralis Canis, ποικιλικός κύων, Κύων ποιμαίνων*, in Legibus Georgic. tit. 6. § 10. Lex Alaman. tit. 82. § 5: *Si quis Canem Pastoralem, qui lupum mordet, et pecus ex ore ejus tollit, et ad clamorem ad aliam vel ad tertiam villam currit, occiderit, etc.* Lex Bajwar. tit. 19. § 8: *Qui vero pastorem (canem) qui lupum mordet, occidit, etc.* Lex Alaman. tit. 82. § 5: *Qui lacerare lupum solet et non occidere. Canis Pastoricius, in Speculo Saxon. lib. 3. art. 51. § 2. Hispanis, Mastino de ganado. Varro lib. 2. de Re rustica cap. 9: Canis ita custos pecoris, ut ejus, quod eo comite indiget ad se defendendum. In quo genere sunt maxime oves, deinde capræ: has enim lupus capture solet, cui opponimus Canes Defensores. Vide supra, Canis custos pecoris.*

CANIS PETRUNCULUS, qui *Petronius*, Gratio in Cynegeticis:

..... Ac te leve si qua
Tangit opus, pavidosque juvat compellere dorcas,
Aut versuta sequi leporis vestigia parvi.
Petronios (sic fama) Canes, volucresque Sicambros,
Et pictam macula Vertraham delige falsa.

Lex Burgundion. addit. 1. tit. 10: *Si quis Canem veltraum, aut segutium, aut Petruculum præsumperit involare, jubemus ut convictus coram omni populo posteriora ipsius osculetur.* Dicti autem *Petrunculi* et *Petronii*, quia ita solidos calces habent, ut *petras* et rupes illæsim percurreant, atque adeo ex iis sint, quos *εὑποδας* vocat Xenophon de Venat. cap. 7. Sic Festus *Petrones, rusticos a petrarum asperitate et duritie* dictos auctor est. Porro *Canes Petronii* ii sunt, quos vulgo *Chiens courans*, appellamus: Gratius enim reprehendit in *Petroniis*, quod taciti accedere feras nolint, sed clangore nondum conspectas citare soleant. Nam et istis convenit, qui simul ac in vestigia incidunt, unanimi et continuo clangore ea decurrunt.

CANIS PORCARIUS, PORCARITIUS, Qui *porcos*, seu apros venatur. Lex Alaman. tit. 82. § 3: *Bonum Canem Porcaritium, ursaritium, vel qui vaccam et taurum*

prendit, si occiderit, etc. Veltris *Porcarius*, in Lege Salica, tit. 6. § 2.

CANIS, qui *Ramhunt* vocatur. Leges Canuti Regis de forestis § 30: *Item de Canibus, quos Ramhunt vocamus.* [*] Anglos. *R. am, Arles. Conf. Canis qui vigilat, etc.*]

* CANIS A RETE, Qui feras persequendo fugat in rete. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 177. ex Cod. reg. 4621: *Nullus capiat cum rete, vel lacciuolo, vel aliquo alio artificio aliquos columbos, exceptis starnis, quales, quæ libere possint capi cum avidibus et Canibus de rete.* Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 115. ex Cod. reg. 4620: *Neque audeat vel præsumat aliquis de civitate Mantuæ.... tenere per se vel alium aliquos Canes a rete.*

CANIS SAGARIUS. Vide *Meursium* in Ζαγάριον, [*] Cangium Glossar. med. Græcic. eadem voce col. 455.]

CANES SCOTICI, apud Symmachum lib. 2. Epist. 77. et Prudentium lib. contra Unionitas. *Britannicos* vocat Strabon lib. 4.

CANIS SEGIUSIUS, SEUGIUS, SEUCIS. Lex Burgund. addit. 1. cap. 10: *Si quis canem veltraum, aut Segutium vel petruculum præsumperit involare, etc.* Lex Salica tit. 6. § 1: *Si quis Canem Seusium furaverit aut occiderit, qui magister sit, etc. Si quis vero Seusium reliquum, aut veltrem porcarium, etc.* Lex Alamannorum tit. 82. § 1: *Si quis Canem Seusium primum cursalem, qui primus currit, involaverit, etc.* Lex Bajwar. tit. 19. § 1: *Si quis Canem Seucem, quem Leitihunt vocant, furaverit, etc.* § 2. *Si autem Seucem doctum, quem Triphunt vocant, furaverint, etc.* § 3. *Si autem Seucem, qui in ligamine vestigium tenet, quem Spurihunt dicunt, etc.* Charta Heccardi Comititis Augustodunensis ex Tabulario Prioratus Persiensis, apud Perardum pag. 26. 27: *Ricardo filio meo donate spada spangisil, et Sigusios 2. Terico filio... spada Indica, et Sigusios 2... Ademaro fratre suo, speudo uno et Cano, et Seugio duos. Heccardo... tabulas corneas, et pacto saleco, et Sigulos duos, et sparvario uno.... Otgario, caballo uno, cum sella melhora, et Sugios 4.... seniore nostro donate falcones 2. et Seugios 2.*

Canes *Segusios, ἔγουςιας* dictos, a Gallica gente denominatos auctor est Xenophon junior, seu Arrianus Atheniensis, lib. de Venat. cap. 3. Certe gentem hac appellatione in Gallia nullam hoc nomine agnoscunt Geographi; at *Segusium* in Alpibus urbem sat notam constat extitisse: sed vix est ut credam, inde dictos canes istos. Alii *segusios*, quasi *secutios*, appellatos volunt, et postea, voce truncata, *seucios* et *seugios*: idque eruunt ex variis appellationibus vernaculis *Laitihunt* et *Spurihunt*, quæ in citatis Legibus iis tribuuntur: est enim *Laitihunt* sive *Leitihunt*, idem quod Flandris *Leyhont*, Canis ductor; *Spurihunt* vero, qui feras investigat: *spoor* quippe iisdem est vestigium, et *speuren*, investigare: sic *Speurhont* erit Canis inquisitor, quomodo Græci ejusmodi Canes *ἐπαρηρας* dicunt. [*] *Triphunt* in Leg. Bavar. et *Hessehunt*, in Glossa ap. Graff. Thesaur. vol. 4. col. 979. Qui feras sequitur et persequendo fugat.] Petrus de Crescentiis lib. 10. de Agricultura cap. 29. eosdem esse cum brachetis innuit: *Canes, qui segusi vel brachi vocantur.* Hermannus Nuerarius lib. de Orig. Francor. *segusios* canes, porcarios interpretatur, vel doctos ad investigandos apros. Nec dissentit Wendelinus, qui seusium canem ait esse, qui *aprorum venationi bonus est*: a voce *Seughen*,

quæ Hasbanis et Taxandris *sues* notat. Ita *Seusius Magister* illi est, quem Galli *Mastin* vocant. [Eccardus cæteris felicius etymon accessit a Germano *Suchen*, vel potius Saxonico *Seuken*, investigare, unde inquit *Sucher, Seuker*, Investigator, et Latina terminatione data prodit *Suchius, seucius, seugius, secusius, segusius, etc.*]

* CANIS TERRARIUS, Animalium subterraneorum indagator, Gall. *Chien terrier* vel *de terre*, vulgo *Basset*. Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 211: *Il y avoit un petit Chien Terrier, qui estoit couché assez près de la dame.*

CANIS TRASSANS, Vestigium prosequens: *tracer* enim, est perquirere vestigiis insistendo: *tracce*, seu *trasse*, vestigium. Regiam Majest. lib. 4. cap. 32: *Nullus perturbet aut impediatur Canem Trassantem, aut homines trassantes cum ipso ad sequendum latrones, aut ad capiendum malefactores.* Scotis *ane sleuthound*. Vide *Trassare*.

CANIS VELTRIS, VELTRAHUS, VERTRAGUS, etc. Germanis *Welter*, Canis sagax, vel odorisequus, leporarius; *Veltro* Italis, *Viautre* Gallis. *Veltris leporarius, qui et argutarius*, in Lege Salica tit. 6. § 2. *Veltris leporalis probatus*, in Lege Alem. tit. 82. § 4. *Canes Veltrices, qui lepores sua velocitate comprehendunt*, in Lege Bajwar. tit. 19. Monachus Sangal. lib. 1. cap. 22: *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, agilitate sua vulpes et cæteras minores bestiolas facillime capientes, etc.* *Veltrahus*, in Lege Burgund. add. 1. tit. 10. appellatur; *Veltraga*, in Notis Tyronis; *Vertraha*, vel *Veltraha*, apud Gratianum in Cynegeticis:

Et pictam macula Vertraham delige falsa.

Vertragus, apud Martialem lib. 14. Epigr. 200:

Non sibi, sed domino venatur Vertragus acer,
Illæsum leporem qui tibi dente ferit.

Ita in MSS. legi observant viri docti. *Vertagus*, apud Julium Firmicum lib. 5. Math. cap. 8: *Fortes erunt, industrii, sagaces, equorum nutritores... similiter et canum, et molossorum, Vertragorum, et qui sunt ad venationes accommodati.* Denique *Viautres*, Gallis. Le Roman du *Renard* MS.:

Qui deux Viautres enchaainéz
Avoit avec soi amenez.

Joann. de Condato MS.:

Mastins et goucos et grans Viautres.

Jam vero de harum vocum etymo variæ sunt sententiæ. Tradit Arrianus, seu Xenophon junior lib. de Venat. cap. 3. *Vertragos* Gallis dici a velocitate: Αἱ δὲ ποδώκεες κύνες αἱ Κελτικαὶ, καλοῦνται μὲν Οὐέρτραγοι κύνες, φωνῇ τῇ Κελτικῇ. ... ἀπὸ τῆς ἀχύτης. Turnebus lib. 18. Adv. cap. 1. a *feram trahendo* dictos *vertrahos* censuit: Caius a *vertendo*: Farnabius ab *agiliter vertendo*. Certe veltres Gallis proprios fuisse constat: unde *Canes Gallici*, Ovidio et Martiali dicuntur. Proinde quidam *veltres* appellatos putant a *velt*, campus, Theutonibus, quia canes isti per campestria et plana vagantur, ut qui in montanis et silvestribus locis lepores solo visu, non odoratu venentur: vel ex *velt-jaghere*, *velttragos*, appellatos, quasi *campestris venatores*, ex *velt*, campus et *jaghere*, venator.

* Nunc vero *Vaultre* appellamus canem, aprorum venationi aptum: unde

in domo regia, qui huic venationi præest, pertinere ad illum dicitur *le Vautray*.

CANIS VESTIGATOR, VESTIGABILIS. Gloss. vet.: *Canis Vestigator*, *κύων ἰζηυτῆς*. Alibi: *ἰζηυτῆς, Vestigator, sagax*. Ita apud Artemidorum lib. 2. Onirotit. cap. 11. *Canis Vestigabilis*, in Regiam Majest. lib. 4. cap. 33.

CANIS QUI VIGILAT FORIS IN PLUVIA, Saxonibus *ren hund*. Ita Gloss. Saxon. sub Edw. III. *exaratum, ex ren, pluvia, et hund, canis*. Horum canum mentio est in Legibus Forestarum Canuti Regis cap. 32. ubi *Ranhund* vocantur. [*] Rennan Anglosax. Currere, inde *Ren hunt, Cursorius canis*.]

CANIS URSARITIUS, Qui ursos prose quitur. Lex Alamannor. tit. 82. § 5: *Bonum Canem porcaritium, Ursaritium, vel qui vaccam et taurum prendit, si occiderit*. Lex Bajwar. tit. 19. § 7: *De his Canibus, qui Ursos, vel bubatos, id est, majores feras, quod Swartzwild dicimus persequuntur, si de his occiderit, etc.*

CANIS WARSET. Leges Forestarum Scoti. cap. 1: *Custode præsentem, ignem, cornu, vel Canem habentem, qui Warset appellatur*.

CANES IN DEXTRO ARMO TONSI, REGII, seu nota regia signati. Capitula Caroli Magni lib. 6. cap. 216: *De Canibus, qui in Dextro Armo Tonsi sunt, ut homo, qui eum habuerit cum ipso cane in præsentiam Regis veniat*.

CANUM EXPEDITATIO. Vide *Expeditate*.

CANEM FERRE, Vetus Consuetudo pro lege apud Francos et Suevos inoleverat, ut si quis nobilis, ministerialis, vel colonus, coram suo iudice quorundam criminum, verbi gratia deprædationis aut incendii, reus inventus fuisset, antequam mortis sententia puniretur, ad confusionis suæ ignominiam, nobilis canem, ministerialis sellam de Comitatu in proximum Comitatum gestare cogentur. Hæc Otto Frising. lib. 2. de Gest. Frid. cap. 28. a quo hausit Guntherus quæ habet in eamdem sententiam lib. 5. Liguini, qui addunt Fridericum Imper. Hermannum Palatinum Comitem in causam vocatum, quod Germaniam præda et incendio perturbasset, cum decem Comitibus, complicitibus suis, canes per Teutonicum milliæ portare coegisset. Pœnam hanc *militarem* vocat Arnoldus Lubecensis lib. 7. cap. 2. quia *Militibus*, seu Nobilioribus infligi solita erat: *Quæ præsumptio hoc modo multata est, ut mille marcas argenti injuriato persolveret, et de feudo suo ad centum marcas argenti Ecclesiæ majori resignaret, et cum multis nobilibus, hominum ei faceret, et cum quingentis Militibus Militarem ei pœnam persolveret, id est, ut singuli Milites de loco perpetrati sceleris, usque ad fores majoris Ecclesiæ Caniculum Deferrent*. Exstat insigne aliud ejusmodi pœnæ Militaris exemplum apud Witikindum lib. 2. et ex eo Conradus Usperg. ann. 937: *Pro qua præsumptione condemnavit eum centum talentis, omnesque Principes, qui ad hoc eum juvabant, dedecore Canum, quos Portabant usque ad urbem regiam, quæ dicitur Magdeburg*. Item apud Dodechinum ann. 1155: *Henricus Comes de Didissen et alii ex parte prædicti Hermannii Canes Portaverunt, et sic dominus Arnoldus Episcopus ab excommunicatione eos absolvit*. Arnulfus Mediolanensis in Chron. sub ann. 1008: *Hæc autem fuit pacis conditio, quod veniente Mediolanum, tertio ab urbe milliario, nudis incedendo*

vestigii, Episcopus Codicem, Marchio Canem Bajulans, ante fores Ecclesiæ S. Ambrosii reatus proprios devotissime sunt confessi. Consulendi in hac rem prætereà Martinus Crusius lib. 10. Hist. Suevicæ part. 2. cap. 14. et Browerus lib. 14. Annal. Trevir. pag. 789. 1. Edit.

At cur canis nobilissimus, sella ministerialibus, attribuantur, nemo, quod sciam, plane est assecutus: vix enim est, ut Andrea Favini lib. 12. Hist. Navar. pag. 732. conjecturam probem, qui censet canes Nobilibus dari ad nobilitatis notam, cum canes et venatio solos spectent nobiles: ministerialibus vero cathedram, ut hocce discrimine reorum natales quibusvis statim innotescerent. Ubi perperam sellam *cathedram* esse existimavit. Sed et quod subdit eo perinde casu rusticos et colonos gestasse aratri rotam, probo indiget vade. Vide *Harmiscara, Sella*. [*] Haltaus. Glossar. Germ. voce *Harschar*, col. 825. Grimm. Antiquit. German. pag. 715. sqq. Alta-serr. de Jurisdic. Eccles. lib. 5. cap. 5. pag. 185.]

INTER CANEM ET LUPUM, [Gall. *Entre chien et Loup*.] Sub crepusculum, vel vesperum, cum lupus a cane discerni vix potest, *λεπρόσος*, et ut ait Willelmus Brito lib. 1. Philipp.:

Tempore quo neque nox neque lux sed utrumque videtur. Idem lib. 3:

Postea vix summus aurora rubescere montes
Fecerat, et valles nondam primordia lucis
Attigerat, interque Canem distare Lupumque
Nullus adhuc poterat atque discernere visu.

Vetus Charta apud Spelman.: *Infra horam vespertinarum, inter Canem et Lupum, venerunt et interfecerunt dictum Joannem*.

PER CANEM JURARE. Litteræ Juvavensis Archiep. editæ a Gewoldo post Chron. Reichersperg.: *Quod nos Præfati Schlavi criminabantur cum Ungaris fidem Catholicam violasse, et per Canem, seu lapum, (f. lupum, licet ita rursus ediderit idem Gewoldus in Metrop. Salisburg.) aliasque nefandissimas et ethnicas res Sacramenta et pacem egisse*. Hæc lucem accipiunt ab Joinvilla in Hist. S. Ludovici, dum fœdera inter Imp. Joannem Vataztem et Comanorum Principem initaret, eaque firmata ebibito alterius invicem sanguine, hacque adhibita ceremonia, quam sic enarrat: *Et encore firent-ils autre chose. Car ils firent passer un Chien entre nos gens et eux, et decouperent tout le Chien à leurs espèces, disans que ainsy fussent-ils decoupez, s'ils faillioient l'un à l'autre*. Id ipsum de Bulgaris refert Continuator Theophanis lib. 1. num. 20. Huc forte spectant, quæ habet Conradus Abbas Uspergensis sub ann. 920. ubi de Avaribus, seu Ungaris: *Legati Ungarorum pro solitis muneribus Regem adierunt, sed ab eo sprete, in terram suam vacui reversi sunt. Cum enim haberet militem equestri jam prælio probatum, contra hostes antiquos præsumpsit inire certamen*. Hæc audientes Avars, nil morati, cum hostili gravique manu Saxoniam festinant intrare, et iter agentes per Dalmatiam, opem quasi ab anti-quis petunt amicis. Illi vero scientes eos ad Saxoniam festinare, Saxonibus paratos cum eis pugnare, pinguissimum pro munere eis præjiciunt Canem. Et cum non esset injuriam vindicandi locus, ad aliam pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vociferatione longius prosequuntur amicos. Nimirum in ludibrium canem Ungaris Dalmatæ objiciebant, quod per canem fœdera sua sancirent,

quasi fœderi cum iis jam olim inito prorsus nuntium mitterent. Atque hæc forte Hunnorum etiam sacramenta intellexit Theophanes ann. 2. Justini Thracis, scribens, eos fœdera sua firmasse *μεθ' ἑκατον παρλιον*.

* CANUM CIBUS. Canum venaticorum pastus, idem quod *Brennagium*. Charta ann. 1140. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 580: *Ego Conanus dux Britanniae debitum, quod Cibus canum vocatur, ecclesiæ sanctæ Crucis per totam abbatiam in perpetuum condono*. Vide in *Bren*.

* CANUM GISTUM, Servitutis species, qua subditi canes venaticos dominorum suorum hospitio et pastu excipere tenentur. Charta Joan. ducis Lothar. et Brabant. ann. 1338. ex Cod. Reg. 10197. 2. 2. fol. 108: *Insuper super gistis nostrorum Canum majorem, etc. Insuper pro gista Canum nostrorum parvorum, etc.* Vide in *Gistum*. [*] Vide Haltaus. Glossar. German. voc. *Hundskorn* et *Hundelege*, col. 977.]

* 3. CANIS, Fulcrum focarium Gall. *Chenet*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Et in camino ignis ejusdem cameræ duos Canes ferri ad sustinendum ligna pro comburendo*. Vide infra *Chenetus*.

† CANISARE, Iter flectere. Papias in MS. Bituric.

* Perperam pro *Canpsare*, Deflectere. Vide in hac voce.

† CANISATER, Justum. Papias MS. Forte legendum *Canister, Festum*. Canister enim Laurentio in Amatheia *Festum virginum est ferentium Canistrum in ædem Liberi*.

* Codex reg. 7613. *Canisatum, justum*. Hoc est, ni fallor, ad *canam* adæquatam.

† CANISTELLUS, Idem quod *Canistrellus*. Annal. Bened. tom. 4. pag. 175: *Pleno congio pigmenti et plena corbe Canistellorum et oblatarum et nebularum*. Quibusdam in locis Gallo-Flandriæ *Canestiaux* dicuntur *Crustula triquetra* quæ vulgo vocamus *Echaudez*.

CANISTRELLUS, Panis species, in modum *canistri* confectus. Charta Roberti Abbatis Majoris Monasterii ann. 1176. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis n. 92: *In festo S. Martini ovisialis potum similiter (præparant) et quosdam artificiales panes, quos Canistrellos vocant*.

CANISTRUM, Vas Ecclesiasticum, in quo distribuebantur *eulogiæ*, seu panes benedicti. Epiphanius Presbyter in Indiculo ad Hormisdam PP.: *Si hæretici non sunt, quomodo tanta sacramenta confecerunt, ut Canistra plena omnibus erogarent, ne imminente, ut dicebant, persecutione, communicare non possent?*

Ita etiam appellant Scriptores Ecclesiastici discos, qui lampadibus substrati sunt. Anastasius Bibl. in Hadriano I. pag. 118: *Ante januas vero argenteas, fecit Canistros argenteos 12. pens. lib. 36*. In Leone III. pag. 121: *Canistra 2. pensant. lib. 3. Pag. 136. 145: Canistrum ex argento purissimo inibi fecit cum catenulis suis pens. lib. 15*. Ibidem: *Fecit... Pharus majorem in modum retis cum Canistris 20. pendentem sub trabem majorem, etc.* In Greg. IV. pag. 163: *Obtulit etiam... Canistra Ennafsodia 2. pens. lib. 15*. * *Εννεαπόδια*, duodecim luminibus ac lucernis instructa.

* CANITA, Speculi ornamentum quoddam. Inventar. MS. honor. Raym. de Villanova ann. 1449: *Item unum speculum cum quinque Canitis garnitum de letono*.

* CANIVETUS, Ensis brevior, vel Cul-

tellus, scalpellus, nostris *Canivet*. Lit. remiss. ann. 1333. in Reg. 124. Char-
toph. reg. ch. 67: *De quodam cutello seu
Caniveto suo prefatum magistrum Jaco-
bum in altero brachiorum suorum per-
cussit*. Alia ann. 1400. in Reg. 155. ch.
288: *Idem Jacobus habebat unum parvum
artanum, Gallice Canivet, et volebat per-
cutere dictum Matheum per ventrem*. Vide
Canipulus.

* **CANLATA**, Lignum quoddam, Gall.
Chanlate. Comput. ann. 1441. ex Tabul.
S. Vulfr. Abbavill. fol. 24. v. : *Item pro
una Canlata xj. sol. iij. den.*

1. **CANNA**, Mensura, qua pannos meti-
mur, [Hebreis כנה *Keneh*, unde Græcis
κνήρα vel κνήρα.] Italice, *Canna*, Occitanis
Cano, *Aulne* et *demie*, *mesure de huit
pans à mesurer le drap*, [hoc est octo
palmarum.] Constit. Siculae lib. 3. tit. 36.
§ 4: *Mercatores corruptas merces et vetitas,
seu ad falsas mensuras, Cannas et pon-
dara distrahentes, etc.* Occurrit ibi plu-
ries. Consuetud. Eccl. de Regula: *De
Cannis, quibus panni venduntur*. Vide
Jo. Columbum lib. 1. de Episcop. Valen-
tin. num. 54. Fori Benehar.: *Les draps
se deben mensura a Canas, mieyas Canas,
a paums, et no a aunas*. Hinc *Cannare*,
aliqua metiri, in Statutis Massiliensibus
MSS. ann. 1174. lib. 1: *De duobus probis
viris constituendis ad pannos videndos et
Cannandos*. [Occurrit in editis pag. 135.
305. 425. et alibi non semel. Hinc *Can-
natio* in hisdem Statutis editis pag. 136.]

2. **CANNA**, Mensura agri. [Chronicon
Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2.
col. 513: *Dominus Hugo Abbas suscepit per
concombium ad opus hujus monasterii
res ad modia xxii. per unumquodque
modium habentia longitudine Cannas xx.
et in latitudine in omni loco Cannas x.
ad Cannam pedum x. legitimi cubitalis*.
Pluries occurrit ibidem col. 613. Ordina-
tio Anderii et Remondi Aureilla de abe-
ratoris magni Rhodani ann. 1223. e
MS. D. Brunet fol. 64: *Viam publicam,
quæ habeat in latitudine duodecim Canas*.
Sententia Compromissoria ann. 1339.
inter Schedas D. de Mazaugues: *Quæ
quidem via in latitudine Canas continet
40. Epistola Clementis IV. PP. ann.
1267. apud Marten. tom. 2. Anecd. col.
452: *Cum ab Ecclesia eorumdem trecentarum
Cannarum spatium non distaret*.]
[* Charta ann. 1273. ap. Schœpflin. in
Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 471. num.
669: *Ecclesiam construant, quæ a nostra
distet ad spatium non minus quam 100.
Cannarum... non obstante privilegio,
quod de non edificando prope nos infra
140. Cannarum quosdam conventus nobis
a sede apostolica est indultum*.] Charta
ann. 1250. apud Joffredum in Episcopis
Niciensibus pag. 184: *Tradidit quanti-
tatem infra scriptum terræ... taliter
terminatam, videlicet a mari Cannas 35.
a Septentrione Cannas 46. etc.* Charta
ann. 1271. in 30. Regesto Chartophyl.
Regii Charta 221: *Dabit transitum sive
viam decem Cannarum in latitudine, etc.*
Bulla Clementis VI. PP. ann. 1349. apud
Wadding. tom. 3: *Asserentes eundem
locum vestrum a loco ipsorum non nisi per
135. Cannas distare*. Adde Ughellum
tom. 1. Ital. sacr. pag. 822. [et Aleandrum
in Explicatione Tabulae Heliacæ
pag. 37. ubi *Cannam* hinc dictam ait,
quod in agrorum aliarumque rerum
metationibus *arundo* fuerit adhibita.
Qui civitatem Dei metiebatur Apoca-
lypsis 31. mensuram arundineam ha-
buisse dicitur, et apud Ezechielem 40.
Calamus mensuræ nominatur, quo ute-
bantur ad dimensionem ædificiorum:*

cujus colami fit mentio apud Auctores
de limitibus agrorum, ac decem pedum
fuisse dicitur, ut in laudato jam loco
Chron. Farfensis.]

† 3. **CANNA**, Mensura Architectonica.
Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 84. col. 2. in
Computo ann. 1347: *Item dormitorium
longitudinis triginta Cannarum, altitu-
dinis vero quinque Cannarum, et latitu-
dinis quatuor cum fenestris et pignoni-
bus decentibus, videlicet primam Cannam in
altum grossitudinis quatuor pedum, et
supradictam Cannam usque ad pignones
grossitudinis trium pedum, etc.*

4. **CANNA**, CANNA, Cantharus, pocu-
lum, vas strictius, et oblongius, Germa-
nis et Belgis *Kan*, et *Kanne*, Gallis *Canne*.
Gloss. Basilic.: *Καννα, οὐ κόνδυλος: τὸν
καλάμω, καὶ οἱ σὸδῆρες καὶ τοῦτου πάντα
τὰ σὸδῆρες ἄγγετα*. Fortunatus in Vita
S. Radegundis cap. 19: *Qua sibi renun-
tante parata mensa, missorium, cochlea-
res, cullellos, Cannas, potum, et calices,
sola subsequente, intronitabatur furtim,
quo se nemo perciperet*. Galbertus in Vita
Caroli Comitis Flandr. num. 28: *Comes
argenteam Kannam emerat marcis 21.
quæ miro opere fabricata, suis spectato-
rius potum, quæ in se continebat, fura-
batur*. Et n. 191. *Canna, argenteum vas
vinarium dicitur*. [Vetus Ceremoniale
MS. B. M. Deauratæ: *De offertis altaris
et de vino Cane vel lagene, etc.*]

CANNA ARGENTEA, inter Vasa Eccle-
siastica recensetur apud Hariulfum lib.
2. Chron. Centul. cap. 10. et lib. 3. cap.
3. [et in testamento Ermentrudis illus-
tris matronæ, apud Mabill. Liturg. Gal-
lic. pag. 462. Erat autem Fistula, qua
sanguis Christi a communicantibus
hauriebatur, uti liquet ex hoc versu:

Hic Domini sanguis nobis sit vita pereannis,

exarato in illa *Canna Argentea*, quam
Suppo Abbas Montis S. Michaelis suæ
ecclesie tradidisse legitur in Annalibus
Benedict. tom. 4. pag. 496. ad ann. 1040.
et in Neustria Pia pag. 385. B. Rhenanus
in Scholiis ad Tertullianum: *Non
possunt celare studiosos antiquitatis Chri-
stianæ, laicos olim Canna solutos haurire
Dominicum sanguinem e calice: quod
pridem mihi indicavit Paulus Volsius
Abbas Hugoniani cœnobii ex libro signo-
rum, qui frequens existat apud Benedic-
tinos*. Hac ratione post communionem
corporis Domini, pretiosum sanguinem
etiãnum hauriunt, in Monasterio San-
dionysiano Diaconus et Subdiaconus
singulis diebus Dominicis et festis. Vide
Calamus 1.]

† **CANNATA**, S. Willelmus lib. 1. Con-
suetud. Hirsaug. cap. 15: *Pro signo va-
sis quod vulgo Cannata dicitur, generali
premissio, hoc adde ut... digitum incurves,
ad juncto vini signo*. Scramb. pag. 338.
Chron. Mellic. col. 1: *Dato signo cam-
panellæ per Abbatem, servitor teneat Cannatam
cum vino in medio reverenter amba-
bus manibus*.

† **CANNATELLA**, Conc. Legion. ann.
1012. can. 25: *Qui habuerit casam in so-
lare alieno et non habuerit cavallum vel
asinum, det semel in anno domino soli
decem panes frumenti et mediam Cannatellam
vini*.

CANETA, seu CANNETA, Minor *Canna*,
minus vasculum sacre Liturgiæ ido-
neum, quod vulgo *Bureta* vocamus.
Charta ann. 1344. apud Sammarthanos
in Abbatib. Lesatens. n. 27: *Calicem
argenteum cum patena deauratum et
etiã amentatum, et Duas Canetas ar-
gentæas deauratas, etc.* Alia ann. 1231.
apud Catellum in Hist. Occitan. pag.

901: *Turibulum argenteum, et 2. bacini
argentei, et 2. Canetæ argenteæ, etc.* [*Ca-
netæ de argento usuales, in Inventario
Sacristiæ S. Victoris Massil. Canetæ sive
vinetariæ argenti, in Instrumento anni
1337. ex Archivis ejusd. S. Victoris. Ca-
netas argenteas et duo candelabra argen-
tea, in Charta anni 1461. apud Baluzium
tom. 2. Hist. Arvern. pag. 726.*]

* 5. **CANNA**, Canalis, tubus. Ang.
Rümpleri Hist. Monasterii Formbac.
lib. 3. apud Bern. Pezium tom. 3. Anecd.
part. 3. col. 469: *Nam ad coquinam quam
extruxerat, aqua duci non poterat. Deinde
non multo transacto tempore, quidam
advenit qui figlinas (figlinas) sive fictiles
Cannas inducere voluit... quælibet Canna
quatuor lateres habuit et nonnihil cæmenti*.

† 6. **CANNA**, Cannabis, Gall. *Chanvre*.
Hist. MS. Monasterii Beccensis: *Recognovit...
pertinere ad monachos Beccenses, ex-
ceptis Vinis et Cannabis*.

* 7. **CANNA**, Charta ann. 1266. ex Reg.
S. Ludov. in Chartoph. reg. fol. 14. r. :
*Item quadraginta corveyas aratorum sive
Cannarum valent xl. solidos*. Sed legen-
dum prorsus *Carucarum*. Vide *Carruca 3.*

† **CANNABA**, pro *Cannabis*, legitur in
Tabulario S. Victoris Massil. et alibi.
† **CANNABERIUM**, ut mox *Cannabina*.
Charta anni 1404. ex Archiv. S. Victoris
Massil.: *Recognovit se tenere pratum
cum Cannaberio contiguo*.

† **CANNABINA**, Ager cannabe consitus,
Gall. *Chennevriere*, in Charta ann. 1158.
ex Chartulario Casauriensi. Vide *Ca-
nana 2.*

† **CANNABOSUM**, Cannabis. Charta
Willelmi Montispessulani ann. 1103.
apud D. Brussel. tom. 2. Feudorum usu
pag. 728: *Sestailiaricum dono vobis de
omni blado, de omni legumine, de farina,
de linoso, de Cannaboso, etc.*

* **CANNADA**, ut *Cannata*, vas vinarium.
Cannadas duas de vino, in vet. Diplom.
apud Mabill. Itiner. Ital. pag. 215. Vide
Canna 4.

† **CANNALE**, pro *Canalis*, Gall. *Canal*,
Ital. *Canale*, dixit Bern. de Breydenbach
pag. 211. Itinerarii Hierosol.

1. **CANNAMELLA**, [Arundo sacchari.]
Vide *Canamella*.

† 2. **CANNAMELLA**, Fistula. Vide *Calamella*.

† **CANNAPINA**, Idem quod *Cannabina*.
Chron. Piscar. apud Acherod. tom. 5.
Spicil. pag. 508: *Inter cetera quæ dedit,
fecit conventionem de una Cannapina
in loco ubi Albe vocatur*. Legitur et apud
Muratorium tom. 7. col. 894.

† **CANNARE**, Ulna seu *canna*, metiri.
Vide *Canna 1.*

* **CANNARE**, Mensura agraria, quæ
Canna vocabatur, metiri. Gloss. Cæsar.
Heisterbac. in Reg. Pruri. tom. 1. Hist.
Trevir. Joan. Nic. ab *Honthem* pag.
678. col. 1: *In Fagit mansum j. et illas
terras, quæ Cannavit Tungo cum Johanne*.
Ch. ann. 1383. ex Tabul. Massil.: *Item
fuerunt Cannata paramuri portalis
portæ Gallicæ... ad rationem cujuslibet
cannæ cadratæ, etc.* Nostris *Toise quar-
rée*. Vide *Canna 1. et 2.*

† **CANNATA**, CANNATELLA. Vide
Canna 4.

* **CANNATUS**. Vide supra *Canatus*.

CANNAVA. Vide *Canava 2.*

CANNAVACIUS COLOR, Cannabinus.
Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi
cap. 20: *Plumagium girofalconum sic se
habet: alii enim sunt grisei coloris, alii
albi coloris aut subalbidii, maxime in pec-
tore, alii sunt medii inter album et gri-
seum, ab aliquibus dicuntur Cannavacii*.
Adde cap. 21.

† **CANNAVUM**, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre*. Locum vide in *Batenorium* post *Batatorium*.

* **CANNELA**, *CANNELLA*, *Candelæ* species. Ordo eeccl. Ambros. Mediolan. an. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 910: *Benedictis candelis, archiepiscopus dat candelas quamplures primicerio decumanorum, quas ille iterum dat sacerdotibus suis. Et omnis clerus accendit cannelas...* Prima crux vetulorum præcedit omnes cum Cannelis quinque sursum accensis. *Cannela* semel et iterum ibid. col. 907. Sic dicta, ni fallor, a

* **CANNELLA**, vox Italica, Parva arundo. Hist. Cortus. lib. 11. apud arund. Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 949: *Per aquam nocte navigare conceperat, et iuxta locum illi propinquum intra Cannellas, quibus Siler illo in loco plurimum adumbratur, etc.* Vide supra *Canella* 2.

† **CANNERIA**. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 409: *Et in fundo Biviano modia XIX. cum casa edificata, et vinea, et olivis, et Cannetum ad censum reddendum in curte nostra de Coperseto. Item in territorio Reatino, ubi dicitur Carsule seu Leonis, terram et vineam et Canneriam ad salicetum.* Si non sint idem *Cannetum* et *Canneria*, per hanc vocem intelligo agrum, in quo cannabis seritur.

* Idem quod supra *Caneria*.

* **CANNESUS**, Ager, ubi cannabis vel cannæ crescunt. Steph. de Infestura MS. ad ann. 1492: *In fivore dictæ alluvionis in aliquibus locis iuxta Tiberim vineæ integræ et cannesi ablati sunt.*

1. **CANNETA**, Minus vasculum. Vide in *Canna* 4.

* *Chanette*, in Obituar. MS. S. Andochii Augustod. : *Obiit Dame Henriette de Vienne l'an 1451. le jour S. Valentin, abbesse de ce lieu, a donné au couvent une esquierre d'argent, deux Chanettes, une saliere d'argent, tout pesant deux mars et demy. Neque aliud mihi videtur Chanetier, in Charta ann. 1355. ex Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 153: *Item une sarge, un Chanetier, trois custodes, etc.* Vide in *Canna* 4.*

† 2. **CANNETA**, vel **CANNETUM**, locus ubi crescunt *Canamellæ*. Vide in hac voce.

CANNETUM, *Arundinetum*. Papias. [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 544: *Excepta medietate oliveti et Canneti, etc.* Utitur Palladius lib. 3. cap. 23.]

CANNEVASIUM. Vide *Canava* 2.

CANNICANNA, [vel *Caricanna*, ut in MS. Siletico] Acta S. Ægidii Minoritæ n. 9: *Faciebat domunculas et cophinos, et Cannicannas, strenue laborans, etc.* [Quem in locum Henschenius tom. 3. SS. Aprilis ait: Si caricas ferret Italia, suspicarer *Caricarias* esse legendum. Nunc conjecto Longobardicam esse vocem ad significandum *Kannas* seu flascones viminibus circumtextos.]

* Si conjecturis indulgere fas est, idem forte quod Provincialibus *Canisso*, crates arundinea, qualis quæ bombyciibus supponitur.

CANNICIA et **CANNUGIA**, Juncina, locus palustris, apud Innocentium Gromaticum.

* **CANNIGERIA**, Locus cannis septus. Rotul. sub Edward. I. in Abbrev. Rotul. Origin. vol. 1. pag. 144: *Viginti solidatas proficui per annum in parco et Cannigeria.*

* **CANNIPA**, Locus publicus, ubi thesaurus communis deponitur, quem

volgo *Bourse* appellamus. Correct. statut. Cadubr. cap. 82: *Vendetur (blada) communiter vel in fontico, sive Cannipa communis, et in solutum dentur ipsi creatori.* Vide supra *Canipparius*.

* **CANNITIA**, *Cannarum* seu palorum series in fluvio posita, ne pisces ultra possint ascendere et ut facilius capiantur. Charta ann. 1090. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 223: *Portum cum lunare et passagio, hac Cannitias pro piscibus capiendis in fluvio Silaris... damus.* Vide supra *Canatus*.

† **CANNIVETUM**, f. *Cannabis*, Gall. *Chanvre*. Hist. Mediani Monast. pag. 322. in Charta anni 1252: *Contulit... medietatem decimæ Canniveti parochiæ Purenensis, necnon et decimam pratorum.*

* **CANNO**. [Ut canna: « Pro 8. Cannobus de corio rubeo pro dicto baldachino. (Mandat. camer. apost. f. 28. oct. 1458.) »]

* **CANNOLLA**, Pars colli, fistula spiritus accipiendi et reddendi, nostris *Canole*, *Chanole*, *Chanolle*, et *Chenolle*. Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 385. *Lequel le refrapa du pié par la poitrine entre la mamelle et la Chanole du col.* Aliæ ann. 1394. in Reg. 146. ch. 161: *Le suppliant saicha un petit coustel... et en feri ledit Rogier un seul cop en Chanolle du coul.* Aliæ denique ann. 1414. ex Reg. 167. ch. 405: *Le suppliant donna à icellui Faucon d'un eschalaz de vigne, nommé au pays (Blesois) charnier... un cop sur la Chenolle du col.* Lit. ann. 1360. in Reg. 89. ch. 382: *Arnulphus de pratis casu fortuito ab equo suo cadens Cannollam colli sui fregit.* Vide supra in *Canela* et *Canola* 2.

* **CANNONUS**, *Fistula*, Ital. *Cannone*, nostris etiam *Canon*. Formulæ MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 32. r. : *Ad barrium iuxta fontem seu Cannonos S. Ludovici illico accesserunt, etc.* Vide infra *Canon* 6.

* 1. **CANNULUS**, Baculus quo crux defertur. Anonym. de Casib. infaust. monast. Farf. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 293: *Crucem majorem deauratam cum Cannulo et pomo ejus, etc.* Vide *Canolum*.

* 2. **CANNULUS**, *Fiscella*, *cistella*, Gall. *Panier*. Inquisit. ann. 1270. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 315. col. 2: *Item in Quadragesima quatuor Cannulos de ficibus.*

* **CANOHADURA**, vox, ut videtur, Hispanica, Sera catenaria, qua januæ occluduntur. Charta ann. 1330. in Tabul. S. Vict. Massil. ex armar. Hispan. : *Temerario ausu fregistis januas omnes et clausuras hujus monasterii S. Sebastiani, fecistis claves novas quibus clausistis serras seu Canohaduras portarum.*

† **CANNUS**, *Aremoricis Cann*, *Albus*, candidus. Tabularium Rothomense: *Emptor dat pro pretio caballum unum Cannum.*

† **CANO**, *Januarius mensis*, apud Papiam MS.

† **CANOBIUM**, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre*. Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 719: *In decimis lini et Canobi, etc.* Vita B. Lidvinae, tom. 2. Aprilis pag. 283: *Habebat autem hæc virgo virgam quandam de stipula Canobi.*

1. **CANOLA**. Acta S. Chrysoliti: *Eum summus Pontifex... in tantum honoravit, ut ei Canolam S. Petri Apostolorum Principis, in signum armoris perpetui, tribuere dignaretur.* Ubi Bollandus capulam interpretatur reliquiis adornatam. [Macer in Hierolexico, fistulam, seu tubum argenteum, vel alterius metalli, in quo conservabantur reliquiæ,

præsertim scabs catenarum S. Petri.] Apud Bzovium ann. 1280. n. 5. recenseatur inter alia Nicolai IV. PP. donaria, *Canolum argenteum ad observandum corpus Christi.*

2. **CANOLA**. Pars colli, nostris *Canole* et *Canule*, *Fistula* spiritus accipiendi ac reddendi. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 9: *In simulacro pugnae dum Militem quemdam equo vectus ludendo impeteret, ab eodem equite conto percussus, subjectam collo illud, quod vocant Canolam, fregit; et disquirentes nodum cicatricis inventum.* Utitur præterea cap. 13. Vide *Canolla*.

† 3. **CANOLA**, Codex actorum, Gall. *Regitres*. Instrum. anni 1405. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 244: *Dominus Joannes Jaugent, condam Episcopus Auciensis... fecit quamplurima legata, et certas ordinationes, anniversaria, et distributiones fieri et distribui servitoribus ipsius Ecclesiæ, prout plenius et clarius continetur in Canolis ipsius Ecclesiæ.*

† **CANOLUS**, Arundo. Miracula B. Henrici Baucenensis, tom. 2. Junii pag. 382: *Martha... dum esset parvula et ambularet super quodam Canolo, læsa fuit in anchora dextra.* Vide *Canola* 1.

1. **CANON**, *Pensitatio*. Tria pensitationum genera recenset Asconius in 3. Verrinam, *Canonem*, *oblationem*, et *indictionem*. Ac *Canon* quidem, seu canonici tituli, sunt solennes et antiquæ præstationes: *Indictio*, quidquid præter canonem indicitur: *Oblatio* denique, aurum et argentum, quod Largitionibus inferebatur. De ejusmodi pensitationibus multa habent Cujacius, Jacobus Gothofredus, Henricus Valesius, et alii. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1271. in 30. Regesto Chartophylacii Regii ch. 122: *Sic quod possit subfeudare, et in acapitum dare, retento dicto Templo laudimio, Canone, sive servitio.* [Charta anni 1218. ex Archiv. S. Victoris Massil. armar. Nemaus. Dioc. n. 1: *Pro supradictorum annuo Canone seu servitio solum libram piperis dicta Ecclesia dabit.* Charta Guill. Dalmatii Aptensis Episc. ann. 1247. inter Instrum. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 80. col. 1: *De novo concedimus et donamus ipsi nobili Bertrando Baybaudo dictum castrum in feudum... excepto quod census de dicto castro, sive Canonem, qui erat unius sterlingi, permutamus in unum multonem vivum, qui valeat octo solidos Villelmenses, quem serviat dictus nobilis vir B. Raybaudi annuatim in vigilia B. Martini.* Consuetud. Lemovic. art. 99: *Præterea emphiteotæ, et alii qui debent census annuos, si non solvant ad diem statutum census, vel Canonem, vel etiam pensionem, etc.* Vide *Acherium* tom. 6. Spicil. pag. 194. et *Fredericum Schannatum* Vindem. Litter. pag. 138. Statuta Lossensia apud Joan. Mantelium Hist. Loss. part. 3. pag. 47: *Si un locataire renonce à son stuit avant la S. André, il n'est obligé qu'aux Canons arrierez; mais s'il le fait après la S. André, il doit encore ce dernier Canon; hoc est, pretium, vel saltem pretii partem locationis annuæ statuto tempore solvendam. Pluries occurrit ibi eadem significatione: sed et practicis nostris Canon emphiteotique etiamnum dicitur vectigal annuum ex fundo emphyteutico solvendum.]*

* **CANON CENSUALIS**, Præstatio nomine census. Charta Gaufredi Avenion. episc. ann. 1154. ex Hist. MS. S. Andr. Avenion. fol. 34. r. : *Duos solidos veteris Mergoriensis monetæ, nomine censualis Canonis,..... persolverent.* [*] Vide Chart.

Capitul. Aschaffenburg. ann. 1193. ap. Guden. in cod. Diplom. vol. 1. pag. 318.]

* **CANONICUS**, Qui pensationi, *canon* dictæ, obnoxius est. Charta Brunon. abb. ann. 1158. in Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 89: *De cultura vero, quæ est ante curtem, quantum ad indominicam nostram pertinet, quintam garbam; quantum vero ad canonem, octavam pro terra-gio solvent: quæ videlicet octava garba, decedentibus Canonicis, revertetur ad quintam.*

1. **CANONICUM**, Idem quod *Canon*, Pensio annua. Angobardus lib. de Grandine cap. 15: *Hi habent statutum quantum de frugibus suis donent, et appellant hoc Canonicum. Canonica inlatio*, in 1. 40. C. Th. de Episcop. (16, 2.) *Κανονικόν*, in Nov. Isaacii Comn. *Canonica et Consuetudo dependere*, in leg. 2. eod. Cod. de Extraord. sive sord. (11, 16.) *Canonica et agraria solvere*, in Codice MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 86. v. col. 2. Ibidem fol. 128. col. 2: *Cristingardus colonus solvit ad hostem aut solidos IV. aut dimidium bovem; de vino in Canonica modium I. et denar. IV.*

CANONICARII, Qui canones exigunt. Senator. lib. 6. Ep. 8: *Canonicarios dirigis, possessores admones, etc.* Adde lib. 11. et 12. et Novell. 30. et 128.

* **CANONICURSUS**, Eadem notione, in leg. final. Cod. de Exact. tribut.

† **CANONIGARIA**, Officium Canonicarii. Epist. Theodorici Regis Venantio Correctori Lucaniæ, apud Cassiodorum lib. 3. Variar. Epist. 8: *Unde te præsentibus commonemus affatibus, ut secundum Canoniciaræ fidem tempora debeas constituta complere: ne quiquid dispendii assis publicus sustinuerit, de proprio evolere tu cogaris, a quo nec tantæ jussioni est habita reverentia, nec fides suæ promissionis impleta.*

2. **CANON** MISSÆ, Oratio, quæ in Missa ante consecrationem, et in ipsa consecratione divinæ hostiæ recitatur a Sacerdote, quæ ideo *Canon* vocatur, quia in ea est legitima et regularis sacramentorum confectio, inquit Walafridus Strabo de Reb. Eccl. cap. 22. ubi de canone hæc subdit: *Præfatio Actionis, qua populi affectus ad gratiarum actiones incitatur, ac deinde humanæ vocis supplicatio cælestium virtutum laudibus admitti depositur, vel ipsam actionem, qua conficitur sacrosanctum corporis et sanguinis dominici mysterium (quam quoque Romani Canonem, ut in Pontificalibus sæpius invenitur, appellant) quis primus ordinaverit, nobis ignotum est. Auctam tamen fuisse non semel, sed sæpius, ex partibus additis intelligimus, etc.* Quæ autem Canon subinde a Pontificibus inserta sint, describit Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1. Micrologus cap. 12. Durandus lib. 4. cap. 35. 36. Beletus cap. 46. etc. Qui quidem canon in quatuor partes dividitur, scilicet in *Secretam, Præfationem, canonem, et Orationem dominicam*, de quibus singulis agitur suo loco. De canonis vero auctore et partibus, ex professo fuse et docte disserunt Durandus lib. 2. de Ritib. Eccl. cap. 32. et seq. Menardus in Sacram. S. Gregorii PP. et novissime Cardinalis Bona in libris Rerum Liturgic. ad quos lectorem remittimus.

3. **CANON**, Officium Ecclesiasticum. Hariulfus lib. 4. Chr. Centul. cap. 26: *Præter orationum munia, et Psalmorum dulcissimam modulationem, hæc attentissime observabat, ut de S. Trinitate, tum de Spiritu S.... postque de S. Petro, vel omnibus Apostolis, sive omnibus Sanctis*

nocturnalem et diurnalem Canonem, excepto claustrali Canone, cui nunquam pene deerat, quotidie Dominus persolveret. Infra: Nunquam certe cura loci, aut necessaria sollicitudo, aut itineris occasio, aut corporis nisi mazima ægritudo, Psalmorum ac Laudum, seu supradictorum Canonum, obtinere apud illum quiverunt diminutionem. Cap. 33: Non tamen omittebat..... genuflexionum continuationem, sacrarum ædium circuitionem, sacrorumque Canonum de S. Trinitate, de Spiritu S. deque S. Maria et de omnibus Sanctis expansionem. Atque inde dictæ Horæ Canonica. [] Vide Glossar. med. Græcit. col. 580. sqq.]*

* **Strictius** usurpari videtur pro ipsa oratione, qua officium canonicum concluditur, in Actis SS. Rom. et David. tom. 2. Sept. pag. 640. col. 1: *Reliquos psalmos matutinos ad finem usque addidit, cantando: Domine Deus meus, in te speravi: demum Canonem. Finito vero matutino, etc.*

4. **CANON**, Liber Regulæ Canonicorum, vel Monachorum. Egbertus Eboracensis Archiep.: *Canones dicimus regulas, quas sancti Patres constituerunt, in quibus scriptum est, quomodo Canonici, id est, Regulares Clerici, vivere debent.* Charta Henrici de Lasci Comitis Lincolnæ ann. 1285. in Monastico Angl. tom. 2. pag. 307: *Et quod una Missa singulis annis in festo Paschæ ibidem celebretur, et quod nomen nostrum, et nomen Margarete uxoris nostræ in Martyrologio et in Canone conscribantur in memoriam æternam.* Charta Rainaldi Comitis Burgundiæ ann. 1050: *Tali tenore ut nomina nostra sint scripta in Canone. Vide Regula. [*] et Glossar. med. Græcit. col. 579.]*

* **Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Canon, canon, reile.**

CANONES APOSTOLORUM, quos quidam et veteribus S. Clementi adscribunt, alii apocryphos censent. De iis consulendus Bernaldus Præbyter Constantiensis lib. de Reconciliat. lapsorum pag. 257. et alii, quos laudat vir doctissimus Joannes Baptistæ Cotelierus in Notis ad eosdem Canones.

CANONES CONCILIORUM dicti, quod instar regulæ sint Christianis, et iis recte vivendi normam præbeant. Isidor. 6. Orig. cap. 16. Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britannia cap. 6: *Quam ob causam luculentius et magna voce pronuciare non timeo, quia qui illa quæ diximus sanctorum Patrum statuta, quæ apud nos Canones prætitulantur, sive sit Episcopus, sive Clericus, sive Laicus, non indifferenter receperit, ipse se convincit, nec catholicam et apostolicam fidem, nec sancta vera Christi Evangelia quatuor utiliter et efficaciter, et ad effectum suum retinere vel credere.* Anselmus Havelbergensis Episcopus lib. 1. Dial. cap. 9: *Radicata itaque fide Catholica ad informandam Ecclesiæ disciplinam accesserunt diversæ regulæ, quas quia sancti Patres sanxerunt, digne Canones appellatæ sunt, in quibus reperitur, quid sint præceptiones, prohibitiones, dispensationes, rigor, necessitas, indulgentia, remissio, terror, admonitio, et cætera, per quæ omnia ita in hoc statu Ecclesiæ crevit mirabiliter contra hereticos sapientia, sicut in priori statu in persecutione Martyrum, victoriosa crevit patientia.* Vide Baronium ann. 865. n. 6. et seqq.

SUB ECCLESIASTICO CANONE CONSTITUTI, id est, sub Ecclesiastica regulâ, Clerici, in Concilio Foro-Juliansi ann. 791. can. 6.

CANONES EVANGELIORUM, per quos quis scire et invenire potest, qui reliquorum Evangelistarum, similia, aut propria dixerunt. Horum auctor Eusebius Cæsariensis. Vide S. Hieronymum de Scriptorib. Eccl. et in Præfat. ad Evangel. et Isidorum lib. 6. Orig. cap. 15.

CANONEM, Vetus Testamentum appellat S. Hieronymus Epist. 28: *Canonem Hebraicæ veritatis, excepto Heptateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis et Notariis dedi scribendum.* Lib. 1. in Jovinianum: *Sed nunc nobis de Canone omne certamen est.* Ita in Prologo Libror. Regum.

CANON POENITENTIALIS, Idem qui *Liber Poenitentialis*. Vide *Poenitentiale et Regula*.

IN CANONEM INCIDERE, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 53. § 4. dicitur, non qui contra Canones Ecclesiasticos peccavit, eoque ipso iudicis Ecclesiastici censuræ et iudicio subditus est; sed qui in *Canonem Poenitentialem*, de quo paulo ante, incidit, hoc est, qui legibus poenitentia, ab Ecclesia indictis obnoxius erat. Quæ loquendi formula utitur Chronicon Montis-Sereni ann. 1208: *Hoc facto per motus Archiepiscopus contra Præpositum, tanquam pro violenta manus injectione in Clericum in Canonem Incidisset, denuntiationis gladium eduxit, etc.* Et anno 1219. pag. 126: *Volens intelligi eos in Canonem Incidisse.*

* 5. **CANON**, Index, Gall. *Liste*, ut videtur D. Secousse in nota ad Arest. parlam. ann. 1361. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 412: *Quod ordinatio facta super augmentatione numeri et Cannonis venditorum piscium marinorum teneret et valeret.* Potest tamen de præstatione ab iis persolvenda non absurde intelligi.

* 6. **CANON**, Tubus, fistula, Gall. *Conduit, tuyau, canon*, Ital. *Cannone*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 82: *Si vis quod aqua de pelago sive fonte ascendat super montem,.... oportet quod murentur Canones terræ coctæ, sive cannæ plumbeæ, etc.* Vide supra *Cannonus*. Pro Pistula vero, instrumentum musicum, in Poemate de Cleomades MS.:

Plenté d'instrumens y avoit,
Vielles et psalterions,
Harpes, et rotes, et Canons.

Hinc *Demy-canon*, Fistula minor, calamus, in Computo MS. hospitii ducis Norman. ann. 1348.

* **CANONA**, Linter, Gall. *Canot*, apud Scheffer. de Milit. nav. lib. 1. cap. 3. pag. 25. ex Hist. Amstel. lib. 2. cap. 24: *Lintres... piscationis gratia, Canones appellant.*

* **CANONARE**, f. Volvere, Gall. *Rouler*. Stat. Montis-reg. pag. 277: *Statutum est quod aliqua persona, undecunque sit, non audeat... apportare seu apportari facere aliquem pannum sarcitum in rota Canonatum, etc.*

CANONES, Machinæ bellicæ, nostris *Canons*, sic dictæ, ut quidam volunt, quod *Cannarum* formam referant, ita enim *Canones* siphones vocant Itali. Thom. Walsingham. in Henr. V. pag. 398: *Et illic figere gunnas suas, quas Galli Canones vocant, quibus validius villam infestare posset.* Continuator Nangii ann. 1356: *Munientes turres balistis, garrotis, Canonibus et machinis, etc.* Chronic. MS. Bertrandi du Guesclin:

Pour la ville assaillir ordonnerent Canons.

Georgius Castellanus in Hist. Jacobi Lalanii cap. 81: *Et battirent de leurs bombardes, Canons, et veuglaires ladite*

ville. In Computo auxiliorum coactorum pro liberatione Joannis Regis Franc. ann. 1368. in Camera Computor. Paris.: *Guillaume l'Escheuer Maistre des Canons du Roy, que icelui Seigneur lui a ordonné estre baillé pour querir cent livres d'estoffe à faire poudre pour quatre grans Canons, qu'il doit faire pour mettre en la garnison de Harefleu. Canonum mentio est non semel apud Scriptores nostros paulo vetustiores, Froissart. 1. vol. cap. 158. 191. 261. 268. 311. 2. vol. cap. 21. 97. 3. vol. cap. 52. 4. vol. cap. 18. in Chron. Flandr. cap. 112. 113. apud Monstrelletum 1. vol. pag. 119. 121. 141. 293. 2. vol. pag. 130. 3. vol. pag. 32. in Historia Bucicaldi pag. 213. in Diario obsidionis Aurelianensis, pag. 2. etc. 14. 23. apud Guiccardin. lib. 1. Hist. Vide *Gunna*.*

* [« Pro... residuo et complemento fabricæ unius bombardæ, certarum spingardarum et nonnullorum Canonum pro bombardis munitionis arcis Tiburtinæ. (Mandat. camer. apost. an. 1462-63. f. 118.) »]

CANONS SERPENTINS, apud Monstrellet. 2. vol. pag. 64. B. 3. vol. pag. 32. Berrium pag. 211. in Chronico Scandal. pag. 40. in Collatione Ludovici XII. pag. 18.

* **CANONGIA**, vox Hispanica, Collegium canonicorum. Charta ann. 1343. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 227: *Quæ quidem hospitia sunt sita prope Canongiam S. Saturnini Tholosæ*. Pro reditu canonici occurrit in Indice Provinciali jurium domin.: *Mossenlor de saint Tropheme dona prevenda de quatre Canonges*.

† **CANONIA**. Vide in *Canonicus*.
† **CANONIA** LIGNA, in navibus, quæ cataphractæ vocantur, et catastromata, id est, pavimenta superiora habent, ligna sunt, quibus tabulæ incumbunt. Sussannæus in Vocabulario.

CANONICA, Canonicorum cœtus. Vide post *Canonicus*.

CANONICÆ LITERÆ, EPISTOLÆ: Κανονικά γράμματα, Græcis dictæ, juxta Zonaram ad Canon. 42. Synodi Laodicenæ, quod juxta certos ac determinatos Canones, et regulas quasdam solennes exararentur, ὡς κατὰ κανόνα γινόμενα γράμματα: vel certe quod iis, qui ex Canone Ecclesiastico erant, seu Canonicis peregre et in alienam dioccesim proficiscentibus darentur. Nam easdem cum *Formatis* fuisse testatur Atticus Episcop. Constantinop. sub finem Concilii Calchedonensis: *In faciendis Epistolis Canonicis, quas mos Latinus Formatas appellat*. Et vetus interpres Synodi Laodic. can. 42: *Non oportet ministrum altaris, vel etiam Clericum sine Canonicis litteris, id est, Formatis, aliquo proficisci*. Ubi Græcus textus habet, ζῆνυ κανονικῶν γραμμάτων. Incertum porro, an de his *Canonicis Epistolis* intelligendus Senator lib. 11. Ep. 23. ubi de eo agit, qui provehitur a Principe ad curam *Epistolarum Canonicarum*, cui proinde, ut idem ait, *fides publica committitur*. Vide Concil. Suessionense ann. 853. art. 3. Ravennense ann. 997. can. 3. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 51. Flodoard. lib. 2. Hist. Rem. cap. 2. 11. et Ferrarium de Literis Canonicis. *Literarum Canonicarum formulæ* aliquot habentur apud Sirmondum ad calcem tom. 2. Concilior. Gall. pag. 658. et 663.

* *Canonicæ Literæ* sic dictæ, quod juxta certos ac determinatos canones et regulas quasdam solennes exararentur, vel certe quod iis, qui ex canone ecclesiastico erant, peregre proficiscentibus darentur. Incertum porro an de his *Ca-*

nonicis epistolis intelligendus Senator lib. 11. Epist. 23. Rem definiunt Auctores novi Tract. diplom. tom. 1. pag. 243. quibus ejusmodi *Canonicæ Epistolæ* sunt illæ, quæ a comitibus provinciarum vicariis suis mittebantur de vectigalibus colligendis; *Canonicæ* nuncupatæ, quod ad *canonem* seu rationem facultatum locorum, a quibus exigebantur, accommodata erant tributa colligenda, vel forte quod solennes et antiquas duntaxat præstationes continebant. Vide *Canon* 1.

REGULARES EPISTOLÆ dicuntur Joanni VIII. PP. Epist. 48: *Sancti magnique Nicæni Concilii præcepta secuti, quæ jubent, Regularem Epistolam per unamquamque provinciam obtineri, ne hi, qui abiciuntur, ab aliis recipiantur, etc.* Lupus Ferrariensis Epist. 122: *Reverendissimis autem viris Remigio memoratæ urbis Metropolitanano, et H. Gratianopolitano instantèr postulanti, et conversationem memorati fratris laudantibus, quamquam olim meam verbis habuisset licentiam, etiam Regulares litteras accepisse, quæ prolatæ, quid de eo sentiam, fidei relatione fatebantur*.

* **CANONICALIS**, CANONICARE, CANONICATIO, CANONICATURA, etc. Vide infra in *Canonicus*.

† **CANONICARIA**, CANONICARIUS. Vide *Canon* 1.

* **CANONICATUS**, Approbatus. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 32. ex Cod. reg. 4621. fol. 23. r.: *Prout continetur in ordinamentis Canoniciatis*. Vide *Canonizare* 2.

* **CANONICE**, Legitime, Hispan. *Canonicamente*. Petr. Ant. Rustici *Memoriale medicorum Canonicæ practitantium*.

* **CANONICITER**. Secundum regulam seu *canonem*, regulariter, Gall. *Canoniquement*. Charta Agnet. Aquit. ducissæ ex Chartul. S. Nic. Pictav.: *Si quis ita demencia captus fuerit, ut inde clericis Canoniciter sive regulariter degentibus expulsis, etc.*

† 1. **CANONICUM**, Domicilium, habitatio Canonicorum. Concessionem Episcopi Telonensis Canonicis ejusdem Ecclesiæ ann. 1223: *Item petimus, quod illi Canonici, qui tenebant equitaturas, possint tenere trotarium et scutiferum, qui comedant in Canonico*. Vide alia notione in *Canon* 1.

* 2. **CANONICUM**. Id quod solvitur pro ordinatione, in Corp. jur. Dion. Godefr. pag. 428. [*] Vide Glossar. med. Græcic. col. 578.]

† **CANONICURSUS**. Vide in *Canon* 1.
CANONICUS. Dudo lib. 3. de Actis Norman.: *Christianæ religionis summa trimodo constat ordine distincta munifico Laicorum, Canonicorumque, atque Monachorum labore exercita: et quamquam tres ordines sint ad excolendum cultum veræ fidei, bicallis via est ambivii itineris, certa spe veræ credulitatis: quarum una πρακτικῆς nomine laxius vehit, et Canonica dici meruit, sub cujus ditione Laicalis ordo moratur et vivit: altera vero nomine θεωρητικῆς, limitibus hinc inde coactis artata, non vehit per plana, sed secessu confixa, secretoque perenni læta, molitur semper ad ardua*. Certe primitus triplex tantum fuit in Ecclesia fidelium ordo. Laicorum nempe, Clericorum, quos et *Canonicos* vocabant, et Monachorum, ut hic indicatur.

Clerici postmodum, qui Ecclesiis deserviebant, *Canonici* appellati sunt, quod essent ἐν τῷ κανόνι et ἐκ τοῦ κανόνα, ut loquuntur Concilia, Antioch. can. 2. 6. 11. Calchedonense can. 2. et Sydonus Trul-

lana can. 6. vel quod *sub Canone Ecclesiastico jacerent*, ut Concilium Toletanum III. can. 5. vel essent *sub Canone constituti*, ut Concilium Forjuliense ann. 791. can. 1. *Sub Canone Ecclesiastico constituti*, idem Concil. can. 6. *Canonicis* enim nomine Clerum intelligebant. Neque aliter hanc vocem usurpavit S. Athanasius in Vita S. Antonii pag. 89. Edit. Hoeschelii: Τοιοῦτος γὰρ ὢν, τόντε κανόνα τῆς ἐκκλησίας ὑπερπῶνός ἐτίμα, καὶ πάντα κληρικὸν τῆ τιμῇ προηγεῖσθαι ἤθελεν ἑαυτοῦ. Cujus quidem vocis vim non intellexit idem Hoeschelius. Hinc non semel *Clerici* simul et *Canonici* dicuntur conjunctim. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 5. [*] 185.]: *Ut Canonici Clerici Canonice vivant*. Et lib. 1. cap. 73. [*] 69.]: *Qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus Canoniciam vitam*. Innocentius III. lib. 1. Epistol. pag. 298: *Nec etiam aliqui Canonicorum seu Clericorum Secularium, etc.* Adde Concil. Aurelian. III. can. 11. et Turonens. II. can. 19. [*] Chrodogangi regulam vitæ canonicæ vide apud Harduin. Concil. tom. 4. pag. 1181. Mansi tom. 14. pag. 313. et Harzheim. tom. 1. pag. 96. Ad hanc regulam scriptus est *liber Canonicæ vitæ regulam continens* ap. Harduinum tom. 4. pag. 1055. et 1147. quem Ludov. Pius edixit ann. 816. Quam sequenti anno edidit *Monachorum regulam* est in Collectionibus Capitularium Pertz. pag. 201. Baluz. col. 579. Confer Bouquet. ad Vitam Anon. Ludov. Pii cap. 28. Pertzio vol. Script. 2. pag. 622. et Eichhorn. Histor. Jur. German. § 179. 333. 334.]

Canonicorum autem appellationem sua ætate notam fuisse satis innotuit Gregorius Turon. lib. 10. sub finem, ubi ait, Baudinum Episcopum Turonensem instituisse mensam *Canonicorum* in eadem Ecclesia Turonensi. [Idem patet ex Charta Chilperici Regis Franc. ann. 580. vel. 575. pro Ecclesia Tornac. inter Miræi Diplomata Belg. tom. 2. pag. 1310. col. 2. (*] Breq. 31. ann. 562.) ubi statuitur, ut ipse *teloneus* et *justitia de teloneo omni tempore ad mensam Canonicorum ejusdem Ecclesiæ proficiat*.] Jam vero cur Clerus *Canon Ecclesiæ*, et Clerici, *Canonicis* dicantur, non omnino promptum est assequi. Scio Hugonem Rotomag. Archiep. lib. 3. de Hæret. cap. 2. Ivonem Carnotensem Epist. 69. et alios censuisse, Canonicos appellatos, quod canonicas regulas arctius observare teneantur. Papias: *Canon, Græcæ regula, consuetudo comprobata; inde Canonicus, id est regularis*. Id sane videtur indicare Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 32: *Ut abbates Canonici Canones intelligant, et Canones observent, et Clerici Canonici secundum Canones vivant*. Et cap. seq.: *Ut Abbates Regulares et Monachi regulam intelligant, et secundum regulam vivant*. Adde cap. 34. 35. Joannes Borde-navius, Henr. Valesius ad Socrat. Histor. Eccles. lib. 5. cap. 19. et Marca in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 10. n. 1. sic nuncupatos volunt, quod in *Canonem*, seu matriculam Ecclesiæ relati sunt. Alii, quibus subscribo dictos volunt a Canone frumentario, seu sportulis Ecclesiasticis et stipendiis annuis vel mensuris, quæ ex Ecclesiasticis redditibus accipiebant; unde *Sportulantes fratres*, Clericos appellat S. Cyprianus Epist. 66: *Nec molestis et negotiis secularibus alligentur, sed in honore Sportulantium fratrum, tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari et sacrificiis non recedant*. Idem Epist. 33: *Cæterum Presbyteri honorem designasse nos*

illis jam sciatis, ut et Sportulis iisdem cum Presbyteris honorentur, et divisiones mensuratas æquatis quantitibus partiantur. Eæ autem Sportulæ dicuntur consueta Clericorum stipendia, in Concilio Valentino Hisp. cap. 2. Agathensi cap. 36. et Narbonensi ann. 589. can. 10. 12. Nam universa Ecclesiarum substantia in 4. partes dividebatur, quarum unam Episcopus sibi retinebat, alteram Clerici pro officiorum suorum sedulitate obtinebant, tertia fabricis et peregrinis erogabatur, ut est in Epistola Gelasii PP. ad Episcopos Lucanie, in Canonibus Silvestri PP. in Resp. S. Gregorii PP. ad Augustinum Anglor. Episcop. in Epist. 3. Simplicii PP. ad Florentinum; apud Gregor. II. PP. Epist. 5. et in Capitulari cap. 5. in Concil. Aurelianensi I. can. 5. 14. Carpenterat. cap. un. Aurelianensi III. can. 5. Moguntino I. can. 10. Wormatiensi can. 7. et alibi passim. Vide Tertia. [* De Canonicorum institutione fusiis egit Murator. Antiquit. Ital. vol. 5. col. 185. sqq. 158. 164. 540. vol. 2. col. 255.]

CANONICI REGULARES, Qui secundum regulam vivunt, ut est in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. § 8. id est, secundum regulam iis propriam ac præscriptam, cum Sæculares dicantur vivere secundum Canones, seu regulas Clericis omnibus indictas, [* Est cap. 57. Caroli Magn. ex Capitul. 1. Mabillon. cap. 1: *Ut Canonici secundum Canones et regulares secundum regulam vivant.*] Eæ autem Regulæ erant, quas S. Augustini vulgo appellavit, Jacobus a Vitriaco in Hist. Occident. cap. 21: *Illi autem, qui Canonici Regulares dicuntur, B. Augustini Regulam pro fundamentum Religionis habentes, mediis et regia via incedentes, secundum primas Regularium institutionum observantias, canisus et femoralibus, superpellitiis et pellicibus, culcitis et linteaminibus utuntur. Canisias et femoralia de nocte non deponunt: post Matutinas ad cubicula revertentes, causa recreationis dormiunt. Novem lectionum numerum in Nocturno officio non excedunt: tribus diebus in hebdomada carnes edunt: pisces, ova, caseum in Refectorio diebus aliis manducant... sub unius Abbatis vel Prioris obedientia continenter vivunt. Proprium autem eis habere non licet: animarum curas licitum est eis suscipere, et Ecclesias parochiales regere, etc.* Idem capitibus seqq. agit de Canonicis Regularibus Præmonstratensis Ordinis, de Canonicis Aroasie, S. Victoris Paris. etc. Meminit etiam Canonicorum Regularium Bononiensium, et de Spatha, quorum origines apud hunc Scriptorem et alios quisque legere poterit. Vide Celotium lib. 5. de Ecclesiast. Hierarchia cap. 3.

CANONICI SÆCULARES, Idem Ecclesiarum Clerici postmodum dicti, ad discrimen cæterorum Canonicorum, qui regulæ strictius inhærentes, Regulares vocantur, ut ait Trithemius in Chron. Hirsaugiensi. Ugitio: *Incongrue dicitur Canonicus Sæcularis, quod est, ac si diceretur album nigrum: non enim est Canonicus, si non sit Regularis: usus tamen quorundam sic habet, qui magis noverunt esse in Canonica Sæculares, quam regulares in sæculo.* Crantzius in Metropol. lib. 4. cap. 1: *Si Canon est regula, Canonici sunt regulares. Quid ergo fiet de Canonico sæculari, nisi ut regularis sit irregularis, aut si id malum regularis sine regula, etc.* Adde lib. 3. cap. 15. Wolcunus Abbas in Homilia de Zizania: *Rara avis in terris Canonicus a*

Canone Vitæ. Unde ergo? Audi me: est namque Canon vitæ, ut dictum est: et est Canon pecuniæ, videlicet alicujus pensionis certæ; unde solet dici: *Solve mihi Canonem meum.* Eia ergo, o Canonicæ, inveniamus Canonem tuum, a quo derivaris, a Canone pecuniæ, non a Canone vitæ, id est, a Canone regionis, non a Canone religionis. Arnulfus Lexoviensis Epist. ad Alexandr. PP.: *Ipsam (Ecclesiam) thesauris ornatam, instructam ædificiis, possessionibus reddidit ampliata adeo quod pro 13. Canonicis, quos Sæculares appellant, ipsisque pauperibus, ibidem 36. Canonicos Regulares cum omni ædificiorum sufficientia et redditum copia dereliquit.* Hugo Rotomagensis Archiepiscop. lib. 3. contra Hæretic. cap. 2: *Ecce his (Clericis) aliqui proprietate reiecta, sua simul habent communia in unitate canonica, tam Regulares Clerici, quam Cœnobitæ Monachi. Aliqui vero Sæculares (perperam edit. singulares) nuncupati servitio Ecclesiæ deputantur, et quia canonicas simul in Ecclesiis horis statutis laudes persolvunt, etiam Canonici nominantur: præbendas tamen suas dividendo partiuntur, etc.*

CANONICE VIVERE, id est, more Canonicorum, non vero Monachorum, vel Canonicorum Regularium, qui Regulariter vivere dicuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 73. [* 69.] lib. 5. cap. 79. et 115. [* 144 et 185.]; *Canonico ordine vivere, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 1. § 18. [* Pippin. I. cap. 2.]; Secundum Canonicam regulam, in Capitulis Caroli Calvi tit. 41. § 8. [* Synod. Ticin. ann. 876. Pertz. pag. 531.] Canonica constitutio, institutio, regulari opponitur in Capitul. 1. Caroli Magni ann. 805. cap. 8. 9. Eadem Lex Longobard. lib. 3. tit. 1. § 8: *Volumus... ut Canonici secundum canones, et Regulares secundum regulam vivant.* Capit. Caroli Mag. lib. 5. cap. 137. [* 212.]: *Ut nullus in canonica aut regulari professione constitutus, etc.* Vide Concil. Moguntiac. can. 9. Turon. III. can. 25. Ludovicum Pium in Epist. ad Sicharium Archiepiscop. Burdegal. etc.*

* Quanquam aperta ea sint, quæ in suam sententiam profert Cangius, qua canonicos a regularibus vel monachis secerandos docet: iisdem nihilominus sæculis dicuntur, etiam sæculares canonici, vivere regulariter, aut vivere secundum regulam; quippe ipsis quoque præscripta erat regula, ut observat Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 189. Sic et vicissim Canonicare usurparunt, ubi de canonici institutione, vel de professione monachi agitur, ut videre est infra. Hinc Canonicus ordo simul et regularis nuncupatur, in Ch. ann. 1146. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 517: *Statuentes ut Ordo Canonicus secundum Deum et beati Augustini regulam in vestra ecclesia, juxta observantiam fratrum sancti Rufi, ex hoc nunc a vobis et aliis, qui in eo substituentur in perpetuum observentur, et amodo nullus ibi, nisi Canonicus regularis ordinetur.* Imo promiscue nonnquam Canonicæ et Monachi usurpari videntur, ut in Ch. Erchemberti episc. ann. 845. tom. 1. Hist. Frising. pag. 124: *Una cum consensu et cōhibentia Canonicorum et Monachorum aliorumque fidelium in ipsa ecclesia degentium.* Ubi Meichelbec. Canonicos et Monachos minime distinguendos esse opinatur: maxime ex eo quod, nulli testium subseribentium. Canonici, sed tantum Monachi appellatio tribuatur. Vide Mabill. tom. 2. Annal. lib. 23.

num. 38. At vero, ordine simul et consuetudine Canonicos a monachis discernere, observat Gaufredus episcopus Carnotensis in Charta ann. 1119. ex Chartul. S. Joan. in Valle: *Sed quia monachos atque canonicos simul habitare et debita ecclesiæ officia simul peragere, nec ordinis eorum usus diversus, nec ipsa consuetudo permittit, etc.* Nihil ergo temere hac in re definiendum est. [* Charta Carol. Crass. ann. 884. in Alsat. Diplom. num. 115: *Ut causam Canonicorum ex monasterio quod vocatur Hohanova, etc... Canonici ex præfato monasterio liberam in omnibus habeant potestatem de superscriptis rebus ad procurandam eorum necessitatem, nec non et eligendi inter se priorem, etc.* Chart. Otton. I. Imper. ibid. num. 145: *Quidam venerabili præposito Guntero nomine et Canonici sibi commissis in cœnobio Stigaviensi in Vosago sylva supra fluvium Murtim in honore B. Petri apostolorum principis constructo sub regula B. Augustini Deo deservientibus, etc.* In charta ann. 1196. ibid. num. 358. Canonici Murbacenses. Vide Abbas Canonicus in Abbas.]

CANONICI SÆCULARES, perinde ac Regulares, in eodem claustris manebant, in eodem dormitorio dormiebant, in eodem refectorio reficiebantur, et Episcopus eorum regebat vitam, sicut Abba Monachorum, ut est in Capitulis Caroli Magni lib. 1. cap. 73. quod de Clericis suæ ætatis testatur Augustinus Serm. 1. de Communi vita Clericor. et in Psal. 99. Unde Monasteria Canonicorum appellantur illorum ædes ac habitationes. [* Vide Heumann. de Diplom. Ludov. German. cap. 1. § 10. sect. 2. Schannat. Histor. Episcop. Wormat. vol. 1. pag. 68. sqq.] Jacob. de Vitriaco in Hist. Occident. cap. 30: *Cathedralium Ecclesiarum Ministri, quos nunc Canonicos Sæculares appellamus sub eadem regula (S. Augustini) communiter a prima eorum institutione Domino servierunt in humilitate, paupertate, divinis officiis, lectionibus et orationibus vacando, in castis Domini militantes, simul in refectorio sobriam cibum sumentes, in eodem etiam dormitorio castis cubilibus nocte quiescentes. Sede autem Pontificali vacante, unum quem digniorem credebant, caput sibi præficebant, etc.* Id etiam serius obtinuisse, et sua ætate in Ecclesia Remensi desiisse, dolet Stephanus Episcopus Tornacensis Epist. 160. qua Remensem Decanum, ad quem scripta est, urget, ne patiatur hanc Ecclesiasticam, ac diu servatam, disciplinam aboleri, neque tam facile juventuti singulariter, ne dicam, inquit ille, seculariter vivere volenti obediat. Sic autem idem Episcopus de Ecclesia Remensi: *Singulari quodam privilegio sedes Remensis inter alias Ecclesias eminebat, perseverans cum Apostolis in communione panis et oratione, et in sociali communione sacramentalen præferens, majoribus erat spectaculum, minoribus documentum. Ex reliquis regularium institutionum duo sibi loca delinuerant, Cœnaculum refectiois, et domum somni: in altero castigatam sequentes abstinentiam, in altero candidatam continentiam observantes, procedentibus unanimiter de Missa ad Missam, de spiritali refectio ad corporalem, præmissa invocatione Domini, et signo benedictionis super cibum extenso, reficiebant contra Domini mtrns ventrem quam mentem, sonante eis per ministerium Lectoris divino eloquio, nunc admonendo præceptis, nunc prohibitionibus coercedendo, interdum adigendo mini-*

et terroribus, nonnunquam blandiendo consolationibus et promissis. O felices epulæ, quæ non crapulam provocant, sed sobrietati deserviunt, et postquam sumptæ fuerint, gratiarum actione clauduntur, derelinquentes alimoniam corporalem, et contrivis suis spiritualem fructum servantes. In his et aliis observantiis regularibus incedebat Remensis Ecclesia terribilis ut castrorum acies ordinata, amabilis suis, admirabilis alienis. Sed et id etiam tum obtinuisse in Ecclesia sua Tornacensi innuit Epist. 193. Hanc porro Canonicorum Sæcularium vitam communem passim observare est in Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 115. in Capit. Caroli Calvi tit. 2. cap. 5. tit. 6. cap. 14. tit. 23. cap. 8. tit. 32. cap. 9. [*] Convent. ap. Theodon. Villam ann. 844. Pertz. pag. 381. In Villa Sparnac. ann. 846. ibid. pag. 390. Epist. Episcop. provinc. Remens. et Rotom. ann. 858. Capitul. Missis data ann. 865. ibid. pag. 502.] apud Innocent. III. PP. lib. 1. Epist. pag. 298. etc. Unde non desunt, qui putavere, *Canonicos* appellatos *κονονικους*, quod *communem vitam* agerent. Vide Patriarchium Bituricense cap. 66. et Cognatum in Histor. Tornacens. lib. 1. cap. 69. Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Placentinæ Ch. 12. 60. De canonicis regularibus *sæcularizatis*, agit Chopinus lib. 1. de Sæcra politia tit. 3. num. 7.

* *Claustro*, dormitorio, refectorioque communibus usos etiam fuisse Canonicos Tullensis ecclesiæ, discimus ex Statutis ejusd. MSS. in unum collectis ann. 1497. fol. 75. v. : *Dormitorium est locus antiquus existens in claustro, ubi domini canonici olim regulam S. Augustini observantes dormiebant, et debet locus ille honeste teneri ob reverentiam antiquorum patrum, qui hujusmodi regulam tenuerunt; etiam quia consuetudo est, dum aliquis canonicus vel alius de ecclesia delinquit, ibi destinatur seu relegatur pro penitentia faciendâ.*

* *CANONICI CLAUSTRALES*, Qui in claustro degunt, ad distinctionem eorum, qui in præposituris manent. Charta ann. 1140. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 492: *Acta sunt hæc... in domo et claustro S. Firmini, præsentem domino Raymundo Magalonensi episcopo, et etiam maxima parte Canonicorum claustralium, et omnibus fere obedientialibus Canonicis, qui ad faciendum et corroborandum unanimiter convenerunt.*

CANONICOS CARDINALES Romæ memorat Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 516. *Canonicos Cardinales* septem in Ecclesia S. Stephani Bisontina instituit ann. 1051. S. Leo IX. PP. *qui cum dalmatica, mitra, sandaliis, chirothecis ad altare illud ordinati, Missas ibi facerent: quorum unus loci illius Decanus, annulo etiam ad Missarum solennia uteretur.* Bullam descripsit Chiffletius in Tornutio, pag. 357. et 361. Alexander III. PP. Epist. 52. ad Philippum Coloniensem Archiepisc. : *Concedimus etiam et apostolica auctoritate statuimus, ut majus altare Ecclesiæ tuæ uni et vero Deo in memoriam B. Mariæ Virginis, et alterum in memoriam B. Petri Apostolorum Principis dedicatum, reverenter ministrando procurant septem Canonici Cardinales Presbyteri, induti dalmaticis, et mitris ornati, etc.* Tradit Scriptor Historiæ fundationis Archiepiscopatus Magdeburgensis, editæ ab Henr. Meibomio, id jus attributum Archiepiscopo ejusdem Ecclesiæ, *ut inter Cardinales Episcopos Romanæ sedis consortium haberet: præ-*

terea 12. Presbyteros, 7. Diaconos, 24. Subdiaconos Cardinales ad morem sanctæ Romanæ Ecclesiæ ordinare posset; qui ad principale altare ministrantes quotidie, excepto jejunio, dalmaticis, festis vero sandaliis uterentur, etc. Charta Bernardi Episcopi Compostellani æræ 1190: *Damus eidem Ecclesiæ in Ecclesia B. Jacobi Canonicatum et portionem, et hebdomadam, et Cardinaliam, et præstimonium, sicut unicuique Cardinalium Ecclesiæ nostræ Canonicæ collatum est, etc.* Id etiam nominis et privilegii habere Canonicos Ecclesiæ Salernitanæ auctor est Ughellus tom. 7. pag. 550. 569. 570. 572. In Sanctuario Capuano pag. 575: *Cardinales Presbyteri sanctæ Capuanæ Ecclesiæ aliquot Chartam Gerberti Episcopi Capuani subscribunt, quos Canonicos fuisse par est credere. Id etiam obtinuisse in Beneventana, Aquileiensi, Ravennensi, Mediolanensi, Pisana, Neapolitana, Compostellana, et aliis, observant Antonius Caracciolus lib. 1. de Sacris Ecclesiæ Neapolit. monumentis sect. 11. et Ughellus tom. 4. pag. 29. tom. 6. pag. 148. 151. de aliis Mariana lib. 10. de Reb. Hisp. cap. 6. Beroldus lib. de Ritib. Germ. lib. 3. de sacr. immunit. cap. 6. etc. In Ecclesia Ravennensi abrogatum Cardinalium nomen a Paulo III. PP. ann. 1543. scribit Paulus Sarpi in Tract. de Materia beneficii pag. 52. Sed primitus videtur ea attributa Canonicis istis nomenclatio, quod ad hæc Ecclesias incardinati essent Canonici, ut Presbyteri ad Ecclesias Parochiales. Nude interdu *Cardinales* dicuntur. Charta Franconis Episcopi Nivernensis in Tabular. Eccles. S. Cyrici Nivernens. : *Per consilium nostrorum fidelium Canonicorum, atque forensium Sacerdotum, amicum etiam et fidelium Laicorum, etc.* [*] Chart. S. Gall. ann. 851. ap. Neugart. Codic. Alemanni. vol. 1. num. 341. pag. 276: *In præsentia sacerdotum, Canonicorum simul et nobilium laicorum.**

† *CANONIGUS CURATUS*, Qui simul Canonici est et Curatus seu Parochus. Charta anni 1200. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 85: *Ita tamen quod Canonicus Curatus dicti loci curam animarum recipiet a nobis.*

CANONICI NOBILES, Qui ut ad Canonicatum perveniant, genere nobiles esse debent. Vide cap. 37. Extra de Præbendis, Innocentium Cironum in quinta Compilat. Decretal. pag. 40. et Molanum lib. 2. de Canonicis cap. 29.

CANONICI DOMICILLARES, Juniores Canonici, qui necdum gradus Ecclesiasticos adepti, jus Capituli non habent. [*] Antiquitus jus capituli habuisse canonicos qui præbendâ carebant constat ex Decretal. Greg. IX. lib. 3. tit. 5. cap. 9.] Juniores autem Magnatum filios *Domicellos* appellabant. Synodus Mogunt. sub Paulo III. can. 86: *Hactenus in Ecclesiis Cathedralibus et Collegiatis, saltem in ea parte, qua majores nostri, non sine magna ratione, majores Canonicos, quos Domicillares vocant, non statim, ut beneficia acceperint, ad Capitula admitti, sed ad tempus sub jugo Prælatorum detineri voluerunt, satis negligenter advigilatum esse, non sine Ecclesiarum pernicie sentimus, etc.* [Vide novam Gall. Christ. tom. 3. col. 687. B. et Res Moguntiacas Georgii Helwich. tom. 2. edit. 1722. pagg. 238. 241. 247. 250. 256. 338. 347. 349. 411. et 413.] [*] Walteri Jus Ecclesiast. § 132.]

† *CANONICI CAPITULARES*, Seniores *Domicellaribus* oppositi, quod jus habent

Capituli. Res Mogunt. tom. 2. pag. 547. ubi de Canonicorum Collegio: *Constat id ex Præposito, Decano, Scholastico et Cantore, qui Prælatorum insigniti sunt axiomatic, et præter eos undecim adhuc Canonicis Capitularibus: domicellaribus (è quibus Capitularium quopiam fatis functo, quem ordo tangit, in Capitulum adscendit, ceteris interim eandem sortem expectantibus) septem, Vicariis quindecim, etc.* Vide ibid. pag. 407.

CANONICI MITRATI. Observat Ughellus tom. 1. Italiæ sacræ Canonicis Ecclesiæ Lucensis jus mitræ deferendæ a summis Pontificibus indultum, firmatumque a Gregorio IX. ann. 1237. bulla quam describit. Vide *Canonicos Cardinales*.

CANONICI FORENSES, Qui in *Canonia* sua, seu Ecclesia non resident, quibus opponuntur *Mansionarii*, seu residentes, in Charta Simonis Noviomensis Episcopi, apud Vassorium pag. 878. *Foranei* dicuntur in Charta Gaufridi Ambian. Episcopi ann. 1233. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 340. *Stationarios* et *non stationarios Canonicos* utrosque vocat Lambertus Ardensis pag. 153. 155. In Monastico Anglic. tom. 2. pag. 463. Magister *Thomas de Sergrave*, dicitur *Canonicus Stadiarius Ecclesiæ S. Pauli*, id est, *stationarius*; *Stadium* enim pro *stadium* usurpatum a recentioribus.

* *CANONICI FORANEI*, Idem atque *Forenses*, qui in *canonia* sua non resident. Vide *Foraneitas* et *Foraneus* 1.

* *CANONICI INCORPORATI*. Vide infra *Incorporati*.

CANONICI EXPECTANTES, Qui in Ecclesiis Cathedralibus Canonici dignitatem sub *Expectatione Præbendæ* habebant, et in *Capitulo* vocem, et *stallum* in *choro*: quod obtinuisse in Insula Cypro colligitur ex Constitutione Helicæ Archiepiscopi Nicosiensis sub ann. 1252. qua eos omnino tollit; et ex Concilio Nimoeciensi ann. 1340. cap. 6. quo perinde aboliti, repugnante tamen Odone Paphensi Episcopo pro Ecclesia sua. [*] Vide supra *Canonicos juniores* et tit. Decretal. ibid. cit. cap. 19.]

CANONICI MINORES, in Ecclesia Londinensi dicti, *qui loco majorum Canonicorum vicissim et sunt successive ad magnum altare, Missas celebrant, quod debent facere, etc.* Hi amictu ex calebro utuntur, etc. Vide Statuta ejusdem Ecclesiæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 344. Alii *Canonicos Vicarios* vocant.

CANONICI TERTIARI in Ecclesia Messanensi, qui fructuum præbendæ tertia parte tantum fruuntur. Vide Rocchum Pirrum tom. 1. Notit. Sicil. pag. 386.

CANONICI PAUPERATIS, Gall. *Chanoines de la Pauvreté*, de quibus Odo Gesseus in Hist. Aniciensi lib. 1. cap. 24.

CANONICI 15. MARGARUM, SEU *LIBRARUM*, non semel in Ordinario Ecclesiæ Rotomagensis MS. forte quorum præbendæ redditus annui tot margarum argenti sunt.

CANONICUS AD SUCCURRENDUM, [Qui instante mortis periculo Canonicam vestem induit. Donatio Ecclesiæ S. Medardi de Dolon facta Monachis Majoris Monasterii ann. 1110. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 320: *De illo etiam qui factus fuerit Canonicus ad Succurrendum propter timorem mortis, etc.* Occurrit rursus apud eundem Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 224. et in Instrumento anni 1234. tom. 2. Hist. Meld. pag. 133.] Vide *Monachus ad Succurrendum*.

† CANONICI DE STALLO, DE TERRA. Vide Clerici.

* CANONICI INTEGRI, Qui integram præbendam obtinent, in Ch. Girb. episc. Paris. an. circ. 1125. inter Probat. Hist. eccl. S. Aniani Aurel. pag. 12. in alia ann. 1282. ibid. pag. 56. et in Hist. abbat. S. Germ. Autiss. pag. 582.

* CANONICI OBEDIENTIALES, Qui cellas rurales, *Obedientiæ* dictas, procurabant. Locus est supra in *Canonici claustrales*.

* CANONICI ORDINARI. Vide in *Ordinarii*.

* CANONICI PANATERII. Vide infra *Panaterii*.

* CANONICI TORTARII. Vide infra *Tortarii*.

CANONICI HONORARIJ, seu laici, qui ex quodam privilegio, hac dignitate in Ecclesiis Canonicalibus gaudebant. Id enim juris interdum sibi reservarunt Principes in iis Ecclesiis, quas aut a fundamentis exererant, aut amplius dotaverant redivitis aut prædiis, ut in tesseram et notam quamdam patronatus. Canonicorum catalogis adscribebantur, et, cum isthuc proficiscerentur, secularibus depositis insignibus, lineum supparum seu superpellicium induti, cum aliis Collegis fungerentur Ecclesiastico munere. Interdum etiam ab ipsis Ecclesiis donabantur ejusmodi præbendis, ut essent, qui earum bona ac prædia tutarentur.

Scribit auctor Ceremonialis Romani lib. 1. sect. 5. Imperatorem sumpta Romæ corona ad Lateranum cum suis progredi, ibique recipi in *Canonicum et in fratrem Ecclesiæ Lateranensis*. Idem tradit Petrus de Andlo lib. 2. cap. 6. additque Marquardus Freherus, eamdem dignitatem obtinere in Ecclesiis Aquisgranensi, Coloniensi et Bambergeni. Descripsit Joan. Noppius in Chronico Aquisgran. lib. 1. cap. 12. pag. 70. juramentum, quod Imperator tanquam Canonicum ejusdem Ecclesiæ facere solet.

Hoc jure Comes Andegavenses in Ecclesia S. Martini Turonensis olim gaudebant. Chronicon Turonense: *Quia tempore Ingelgerii Comitis, Ecclesia S. Martini carebat Thesaurario et Aedituo, Consulens Ingelgerium inthronizaverunt, et Thesaurarium constituerunt, et Defensorem Ecclesiæ fecerunt, et tutorem omnium possessionum ejus, ubicunque esset, delegaverunt, qui sedem Thesaurarii et domos cum redditibus, quandiu advixit, obtinuit.* Joan. Monachus lib. 1. Hist. Gaufred. Ducis Norm. et Comitis Andeg. Gaufredum sic loquentem inducit: *Ego autem et Canonicus sum S. Martini, et Monachus Majoris-Monasterii.* Radulfus de Diceto ann. 960: *Fulco Bonus tertius Comes Andegavensium in Ecclesia S. Martini in Castello novo Canonicus ascriptus fuit. In festo Sancti ejusdem in Choro inter psallentes Clericos cum veste clericali, et sub disciplina eorum astabat, etc.* Chronicon Turon. ann. 1200: *In Paschali Arturus puer Turonis veniens, more debito, in Ecclesia B. Martini in Canonicum est electus, et in stallum Decani in vestibus Chori, sicut Canonicus installatus.* Adde Gesta Consulum Andegav. cap. 5. n. 5. 6. 8. Atque id quidem jus ad Regem Franciæ postmodum transit tanquam Comitem Andegav. Statuta Eccles. S. Martini Turon. cap. de *Potestate Abbatis Regis Franciæ: Abbas B. Martini, scilicet Rex Franciæ, est Canonicus de consuetudine, et habet partem præbendam, quam habet S. Venan-*

tius, et debet sedere in sede Thesaurarii. Anno 1614. 25. Julii Rex Ludovicus XIII. eandem ingressus Ecclesiam, in *Canonicum Honorarium, tanquam Abbas secularis et Protector ejusdem Ecclesiæ receptus est, ratione suæ coronæ, et juramentum, quod Reges Franciæ in ejusmodi prima receptione facere consueverunt, præstitit.*

In eadem S. Martini Turonensis Ecclesia, *Dominus de Prulliaco est propugnator et Canonicus de consuetudine, et habet præbendam in blado, vino, et nummis, et ipse debet portare vexillum B. Martini, cum Comite Andegavensi in bellis, et facere per se, vel per alium bella Capituli B. Martini, ut est in lib. Statutorum ejusdem Ecclesiæ.*

Scribit Coguilleus in Historia Nivernensi pag. 158. Herveum Comitem Nivernensem in Canonicum ejusdem Ecclesiæ S. Martini Turonensis admissum ann. 1216. idemque juris concessum posteris Comitibus Nivernensibus, et firmatum deinceps literis ann. 1270. et 1300. et Ludovicum Gonzagam Ducem Nivernensem in eadem Ecclesia ut Canonicum sedisse ann. 1588.

Sed et Canonici S. Martini Turonensis eandem Canonici in sua Ecclesia dignitatem Comiti Dunensi et posteris ultro concesserunt. Veteres Schedæ apud Majorem in Antiquitatib. Aurelian. 2. part. pag. 71: *Die Martis 11. Sept. an. 1464. Dom. Comitem Dunensem, et successores suos in Canonicos ejusdem Ecclesiæ, more aliorum dominorum Principum Regalis prosapiæ Canonicorum ejusdem, de qua traxit originem, assumpsimus, ita quod dictus Comes Dunensis, quam citius poterit, sique successores Comites Dunenses, quisque suo tempore, in suis receptionibus in hac Ecclesia fendis, præstare corporaliter tenentur juramentum per alios Principes, Duces, et Comites, ejusdem Ecclesiæ Canonicos fieri solitum.*

Ex Actis Capitularibus ejusdem S. Martini notum est, Petrum Britannicæ Ducem cupisse, ut ipse sique successores in ordinem Canonicorum ejusdem Ecclesiæ cooptarentur ann. 1455. quare die 2. Septembris ejusdem anni Canonici statuerunt, *Præfatum Dominum Ducem ad hujusmodi Canonicatum recipere cum solemnitatibus decentibus.* Et die 12. Novemb. ann. 1457. Dominus Gravicarius jubetur adire Dominum Ducem Britannicæ super cappa et nonnullis ornamentis ecclesiasticis, quæ defunctus Dominus Petrus, nuper et immediate dum viveret, Britannicæ Ducis prædecessor suus, in sua receptione in Canonicum hujus Ecclesiæ promiserat ei dare.

Legitur in quodam Regesto Cameræ Comput. Paris. Carolum VII. Regem Francorum urbem Andegavensem ingressum 19. Octob. ann. 1424. a Canonicis exceptum superpellicio et cappa auro texta indutum tanquam Canonicum: *Et fut receu en l'Eglise comme Chanoine d'icelle en surplus et en chappe de drap d'or.*

Hemeræus in Augusta Viromand. ann. 1214. auctor est, Regi Franciæ venienti in Ecclesiam S. Quintini, et in Custodis loco sedenti, Decanum almuicam offerre, stante pro autæ consuetudine in subseclis Eleemosynario. Ita

Joannes Ferrarius de Jurib. et Privileg. Regni Franc. cap. 7. refert, Regem Franciæ esse Canonicum Ecclesiæ S. Hilarii Pictavensis: in Ecclesia Cenomanensi habere præbendam, cujus redditus remittit servientibus, seu bajulis, ut et in Eccles. Andegav. et S. Martini Tu-

ron. et cum præsens est, distributiones percipere. Quo spectant, quæ habet Gaufredus Vosiens. in 1. parte Chron. cap. 67: *Tempore illo Rex Henricus senior filio Richardo ex voluntate matris Aquitanorum tradidit Ducatum. Post hæc, apud S. Hilarium Pictavis Dominica post Pentecosten, juxta consuetudinem, in Abbatis sedem elevatur, sed Bertranno Burdegalensi et Joanne Pictavensi Præsulibus, lancea ei cum vexillo præbatur, etc.*

Id præterea juris obtinet Franciæ Rex in Ecclesia Cabillonensi, ut auctor est Sanjulianus in Antiq. Cabillon. ubi refert, Carolum VIII. Cabillonum ingredientem, ab Episcopo in ipsa urbis porta superpellicio et almuica exornatum, eo habitu in Ecclesiam venisse.

Eo perinde modo Carolus V. Imper. diadema suscepturus Aquisgrani, Trajectum adiit et in majori S. Servatii Ecclesia superpellicio et almuica indutus cum cæteris Canonicis Ecclesiasticis obiit officia, tanquam Brabanticæ Dux, ut auctor est Jo. Placent. in Catal. Episc. Trajectensium.

Tradit præterea Jacobus Severtius in Chronol. Archiepisc. Lugdun. Ducem Bituricensem obtinuisse a Canonicis Lugdunensis Ecclesiæ, *ut ad modum Philippi fratris Ducis Burgundiæ, ac fundatoris ejusdem Ecclesiæ, impetratis ad id litteris Apostolicis, in album Canonicorum referretur, veniretque in Ecclesiam cum frochia et almuica ann. 1388.* Ita ann. 1511. eodem teste Severtio, Carolum Ducem Sabaudicæ eidem Canonici Lugdunenses, in *Canonicum Ecclesiæ reciperunt, habitumque sibi contulerunt, ipsam induendo superpellicio et cappa, ut produnt Acta, quæ vocant, Capitularia.*

Id etiam privilegii habere Dominum Turnonensem in Ecclesia S. Justi Lugdunensis prodit vetus Scheda apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 102: *Vir illustris et potens Dom. Guillelmus Dominus de Turnone Miles, trahens originem de genere eximii Confessoris et Pontificis S. Justi Lugduni venerati reverentissime, et Ecclesiæ Lugdunensis Præsulis, sicque in ejus honore et nomine Ecclesia fundata et nominata. Et exinde dictæ Ecclesiæ S. Justi perpetuus Canonicus præbendatus et hæreditarius, prout refert venerabilium et discretorum virorum Dominorum Obedientiarum et Capituli dictæ Ecclesiæ concors confessio, et antiquorum relatio. Exstat quoque in Tabulario Eccl. Autisidor. Charta Decani et Capituli ejusdem Ecclesiæ ann. 1423. qua Claudio de Beauvoir Militi, Domino de Chastelux, tanquam Ecclesiasticæ rei indefesso protectori et augmentatori industria concedit, quod admodo et deinceps perpetuis temporibus, et sui successores hæredes masculi domini temporales dicti loci de Chastelux successive habeant, et percipiunt fructus et redditus unius præbendæ ejusdem Ecclesiæ, sicut et cæteri Canonici ejusdem Ecclesiæ, dum et quoties idem Dominus Claudius, et sui post ipsum, ut præfertur, successores ad ipsam Ecclesiam personaliter accesserint, et in eadem Ecclesia interfuerint alteri horarum dictæ Ecclesiæ decantando: quam intrare licebit eisdem cum superpellicio, vel absque superpellicio, aut statu quo maluerint pro suæ libito voluntatis.*

Ex hac status, quem maluerint, eligendi licentiæ, factum est, ut D. de Chastelux, qui ætatis prærogativa hanc honorarii Canonici dignitatem obtinet, pompalibus Altissiodorensis Ecclesiæ ceremoniis, cum lubet, adsit inter Ca-

nonicos, ocreis et calcaribus indutus, ornatus superpelliceo, et almucia, insuper baltheo cinctus et gladio, cum pileo pennis decoro et accipitre (alias primæ nobilitatis indicio) supra pugnū sedente. Hoc habitu Cæsar Philippus de Beauvoir Comes de Chastelux, Vicecomes Aballonis, etc. ordine suo, primus scilicet post Decanum et Cantorem, adfuit 30. Maii ann. 1688. haud sine spectantium plausu, cum Ludovicus Magnus, Altissiodoro transiens, ab Episcopo et Canonice honorifice salutatus est, et altera die in Ecclesia Cathedrali, ubi sacris interfuit, ab iisdem exceptus. Hæc quidem in solemnioribus ceremoniis; in aliis enim minori apparatu, si velit, divinis interest D. de Chastelux, suæque præsentiam majorem, quam alii Canonici, mercedem ferme recipit, nummum ad minus aureum, quem statim solet pauperibus distribuere. Privilegii hujus tanti, quo hodie jure hæreditario gaudet D. Guillelmus Antonius de Chastelux, Cæsaris Philippi filius, Agminis Ductor et Flandricæ cohortis Equitum armatorum, Gall. *Gendarmes*, Præfectus, causam declarat Canonici in Charta concessionis jam laudata: *Sane recolentes*, inquit, *et pia meditatione revolventes in animis quanto qualive discrimine atque periculo Vir nobilis ac potens Dominus de Beauvoir, Miles, Dominus de Chastelux seipsum corporaliter, suaque bona universa, suos etiam cum non modica consanguineorum aliorumque nobilitum committiva exposuit ob Dei honorem, gloriosissimæque ejus Genitricis Mariæ et beatissimi protomartyris Stephani, (Patroni Ecclesiæ Autissiod.) quorum res acta est, dimicaverit et militaverit, singulorumque vita curisque omnibus temporalibus quantumlibet fructuosas aut utilibus postpositis, non sine magna et ingenti rerum suarum consumptione et exhaustu, ob recuperationem villæ nostræ de Crebanno, per prædones et tyrannos Ecclesiæ, Regis et regni inimicos, furtive nuper occupatæ et violenter detentæ, quam omnipotenti Deo, qui suorum manus docet ad prælium, causam suam protegente ac tuente, non tam victorioso quam miraculose, ut pie creditur, ab eisdem hostibus Deo, si fas est dicere, et toti orbi adhibilibus liberavit penitus et subtraxit: in qua quidem villa, licet quinque hebdomadarum et amplius ipse D. Claudius cum præfata sua nobili committiva per prædictos inimicos obsessus fuerit, insultusque plurimos atque mirabiles, non absque grandi victualium aliorumque necessariorum penuria, et usque ad equorum suorum pro majori parte aliarumque ejus bestiarum (esum,) et pluribus etiam insultibus ab inimicis, ut referunt, perpressus fuerit et sustinuerit, nihilominus villam nostram prædictam cum omni dominio et jure, quod ante habebamus in eadem, pure, plane ac simpliciter sua gratia nobis et Ecclesiæ nostræ prædictæ restituit, liberavit et tradidit. Nos igitur ea moti consideratione, etc. Post hæc inseritur eidem Chartæ juramentum Gallice pronunciatum, quod præstitit, ad sacrosancta Dei Evangelia idem D. Claudius de Chastelux, quodque præstant ejus successores cum prinum veniant in possessionem sui Canoniceatus; promittunt ergo, *qu'ils seront bons et loyaux aux Doien et Chapitre de l'Eglise d'Auxerre; item aideront de leurs pouvoirs à garder les droits, terres et possessions, et autres revenus appartenant ausdits Doien et Chapitre de ladite Eglise; item pourchasseront le bien, hon-**

neur et prouffist des susdites Eglise, Doien et Chapitre d'Auxerre, et eviteront leurs dommages de tout leur loyal pouvoir.

Tradit denique Leurius in Hist. Viennensis Ecclesiæ cap. 52. Humbertum Delphinum Viennensem in Majori Ecclesia donatum Canonice 29. Aug. ann. 1338. cujus possessionem iniiit superpelliceo indutus et almucia, quam alias Militi deferendam brachioque aptandam, cum templum ingrederetur, dare poterat. [In Hist. Dalph. tom. 2. pag. 386. exstat *Instrumentum receptionis* (ejusdem) *Humberti in Canonice per Caputulum Amberti in Ecclesia* ann. 1339. ex quo Instrumento patet jus Canonici in Anciensis Eccles. commune fuisse omnium successive Dalphinorum; hinc eodem tom. pag. 25. refertur aliud *Instrumentum*, quo Humbertus I. ann. 1282. notum fecit, se et antecessores suos tenere ab Episc. Anciensis *Canoniam Ecclesiæ B. Mariæ Auciensis, de qua nos Dalphinus et antecessores nostri sumus et fuerunt Canonici, etc.* Adde Ægid. Gelenium in Colon. Agrippina pag. 245.

* Eo etiam jure potitur in ecclesia Lugdunensis comes Albonensis, ut discimus ex Charta ann. 1230. in Cod. reg. 5186. fol. 5. vº. Nos (Robertus archiepiscopus, P. decanus et capitulum primæ Lugdunensis ecclesiæ) *concessimus ei* (dalphino Viennensi et Albonis comiti) *liberaliter et benigne, quod quicumque fuerit comes Albonensis, eo ipso quod comes fuerit dicti loci, sit Canonice nostræ ecclesiæ Lugdunensis.* Sed et mulieribus indulta eadem denominatio fuit, non quidem ut inter canonicos sederent; verum ut ecclesiæ suffragiorum forent participes. Ejusmodi est illa de qua in vet. Necrol. MS. eccl. Carnot.: *Non. Mart. obiit Geluisa monacha et hujus sanctæ ecclesiæ Canonica, quæ dedit canonicis sanctæ Mariæ alodos suos Vulmedum et Cantamerula.*

* Canonice Gall. dicitur *Canogne*, in Charta ann. 1268. ex Tabul. eccl. Camerac. *Canonne*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 100: *Gerart d'Aisne chevalier, seigneur de Marque, demeurant à Cambay en la rue des Canonnes. Chenoigne*, in Ch. ann. 1252. ex Chartul. Campan. fol. 448. vº. col. 1. *Kanoisne*, in Poem. Rob. Diaboli MS.

CANONICÆ, primis Ecclesiæ sæculis, videntur appellatæ Diaconissæ, quod perinde ac Clerici, sub *Canone Ecclesiastico constitutæ essent.* Nam Diaconissæ quendam in Ecclesia ordinem confecerunt, et in ædibus sacris certæ ac peculiarias stationes iis assignatæ ὡς ἐκκλησιαστικαί, ut est in Novella 3. Justiniani, et alia Heraclii Imp. Proinde jure distinguuntur *Canonicæ* a Sanctimonialibus in ordine Romano: *Inter virginem et feminam, inter Canonicam et Sanctimonialem, etc.* Κανονικὴς etiam habet S. Antiochus homil. 18. ut et S. Chrysost. qui homiliam scripsit ὑπὲρ τοῦ τῆς κανονικῆς πρὸς συνοχίαν ἀνδράσι, et Menæa 20. Martii in S. Niceta, et 27. Sept. in S. Ignatio Hegumeno. Hæc non aliæ videntur a Diaconissis. At

Sanctimoniales, que se *Canonicæ* vocant, ut est in Concilio Cabillonensi ann. 813. cap. 53. videntur eæ quæ regulam S. Augustini profitebantur. Decreta Eugenii PP. II. cap. 3. et Concilium Remense ann. 1148. cap. 4: *Statuimus, ut Sanctimoniales et mulieres quæ Canonicæ nominantur, et irregulariter vivunt, juxta beatorum Benedicti et Augustini*

regulam vitam suam in melius corrigant. *Canonicarum* vero ejusmodi mentio est in Addit. 2. Capitul. Caroli M. cap. 16. in Concilio Paris. VI. cap. 46. ubi *Monasteriorum* ejusmodi *Canonicarum* pariter mentio fit, et in Concilio Remensi ann. 1148. cap. 4. apud Bedam de Remed. peccator. cap. 8. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 41. etc. Vide doctissimum Mabillon. in Præfat. ad tom. 2. Actor. SS. Ordinis S. Benedicti n. 32.

Sed de Sanctimonialibus, quæ hodie *Canonicæ* appellantur, audiendus omnino Jacobus de Vitriaco in Hist. Occident. cap. 31: *Ad imitationem et exemplum prædictorum Canonicorum, (sæcularium) in partibus Hannoniæ et Brabantia, et in quibusdam Theutonicorum et Alemannorum provinciis sunt mulieres, quas Canonicæ sæculares, seu Domicellas appellant. Non enim moniales nominari volunt, sicut Canonice sæculares Monachi non dicuntur. Hæc siquidem adeo personas accipiunt, quod non nisi filias Militum et Nobilium in suo Collegio volunt recipere, religioni et morum nobilitati, sæculi nobilitatem præferentes. Purpura autem, et bysso, et pellibus griseis, et aliis jocunditatis suæ vestibus induuntur, circumdatæ varietatibus, cum tortis crinibus, et ornatu pretioso circumamictæ,.... pellibus autem agnibus quantumcumque subtilibus et delicatis utuntur.... Clericorum autem et puellarum et juvenum servorum etiam sibi ministrantium cunctæ obsequio, in domibus propriis honorifice et splendide epulantur, nec desunt mensis eorum consanguinei, in primo gradu sibi propinqui, quos cognatos suos appellant. In dormitorio autem juxta Ecclesiam suam de nocte quiescunt.... Sunt autem in eisdem Ecclesiis pariter Canonice sæculares in diebus festis et solemnibus ex altera parte Chori cum prædictis Domicellis canentes, et earum modulationibus æquipollenter respondere studentes.... Similiter et in processionibus composiæ et ornata, Canonice ex una parte, et Domine ex alia parte concinentes procedunt. Quædam autem ex ipsis, postquam diebus plurimis de Christi patrimonio vixerint, relictis præbendis et Ecclesiis, carioribus sibi personis matrimonio copulantur, etc. Vetus Epitaphium apud Browerum lib. 11. Annal. Trevir. num. 64:*

Mansit sub sacro speciosa Canonice velo,
Sed tamen in vita vera fuit Monacha.

Vide Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 6. cap. 52. et 90. Molanum in Martyrol. 17. Mart. et Gasp. Bruschium de Monasteriis Germaniæ pag. 17. 18. 45. 132.

CANONIA, Canoniceatus, præbenda Canonice, apud Petrum Cellensem lib. 8. Epist. Innocentium III. lib. 14. Epist. 82. in Jure Canonico, et apud alios non semel.

CANONIA, Præbenda, vel reditus Canonice. Greg. VII. PP. lib. 3. Epist. 17: *Benedictus quoque Canoniam suam sub eadem pacis tranquillitate interim habeat.* Magnum Chronicum Belgicum: *Posuit cum in Ecclesia sine Canonica, hoc est, sine præbenda.* Vide Cantipratum lib. 2. cap. 39. num. 2. [et tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 870.]

* CANONIA in Vocabul. Joan. Erlebach.: *Potest dici beneficium ecclesiasticum, et appellatione Canonice continetur omne beneficium ecclesiasticum canonice obtentum. Canonica censetur mater, et præbenda filia, quia ex Canonica procedit et pro eo est instituta.* [*** Vocabul. utr. Jur.: *Canonica est nomen tituli et juris,*

præbenda vero nomen facti.] Bulla Alex. III. PP. ann. 1173. inter Instr. Hist. Lugdun. pag. 37: Terras planas poterit acquirere ecclesia pro Canonica vel pro cleemosina, ita quod fiat sine interuentu pecunie. Rursus pag. 38. col. 1. Chanesie, I. pro Chanoisie, Præbenda canonici, in Charta Caroli V. ann. 1374. ex Reg. 106. Chartoph. reg. ch. 55: Comme des Chanesies et provendes de l'église collégial de S. Florent de Roije en Vermandois sommes patrons et collateurs, etc. Canoisie, pro Collegio canonicorum, in Ch. ann. 1247. ex Reg. feud. comit. Clarimont. in Cam. Comput. Paris. fol. 109. v.: Furant présents li abbez de Fromont Aïmars, ... Chimens chappellains de le Canoisie de Clermont, etc. Vide in Canonica.

CANONIA, Collegium Canonicorum. Chronic. Mosomense: Est enim ibi Canonica 12. Clericorum Remensis parochiæ, etc. Gervasius Dorobernensis in Henrico II. Rege Angl. et ex eo Bromptonus: Dicens sibi peroptimum esse propositum, ut extra civitatem Cantuariæ, sæcularium Clericorum Canoniam faceret, et in nomine S. Thomæ Martyris novam Ecclesiam fabricaret. Occurrit eadem notione infra. apud Gregorium VII. PP. l. 9. Ep. 29. Cantipratanum l. 1. cap. 17. extremo, Joann. Signensem Episc. in Vita S. Beraldi Episc. Marsorum, etc.

CANONICA, Canonici dignitas. Hincmarus Laudunensis Episcopus: Igitur pro vestra interventione suæ Canonice locum, ac sibi prius a me concessam permitto mansionem. Joan. Sarisber. lib. 2. de Nugis curial. cap. 28: Qui speculationum videntes plagam, effugerunt, alter ad sinum Canonice, alter ad portum Cellulæ Cluniacensis, sacris vestibus insigniti. Hildebertus Episcopus Cenomanensis Epist. 55: Audivimus... in vestra matre Ecclesia hæreditario jure Canonicas obtineri. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 7.: Canonica, quam præbendam vocant. Charta ann. 1061. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatensis: Canonici omnes sub Episcopi Priore sunt: et Canonicas, id est, præbendas, cum vacare fuerint, distribuere debet, etc. Utuntur Gregorius VII. lib. 5. Epist. 1. Joannes Monach. lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniacens. Petrus Venerab. lib. 4. Epist. 8. Vita sancti Willelmi Abbatis Roschildensis n. 3. Gervasius Dorobern. in Imaginat. pag. 1308. Adelbertus Abbas Heidenhemensis pag. 368. Concilium Claromontanum ann. 1095. can. 9. Chronic. Abbat. S. Trudonis lib. 5. pag. 393. vetus Notitia ann. 1103. in Probat. Hist. Castillon. pag. 17. [Vita Guidonis Episcopi Aniciensis inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 838. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 77. Annal. Benedict. tom. 3. pag. 661. Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 473.] etc.

CANONICA, Canonicorum Collegium, seu potius Ecclesia Collegiata, ut vocant. Joan. de Janua: Canonica, Ecclesia ubi regulares morantur. [Conventus Episcoporum ann. 1040. inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 204: Qui locus recte appellatur Canonica, quia ibi ecclesiastica atque divina observantur regula.] [Chart. Longob. ann. 724. ap. Brunet. pag. 470: Trado tam superscripta curte quamque et omnibus rebus ad ipsam pertinentibus... in ecclesia et Canonica B. Johannis Baptistæ tam ad ipsos canonicos qui modo pro tempore sunt, quam qui tunc futuri erunt, ut habeant, firmiterque teneant, possideant, laborare faciant et ex ipsis frugibus communiter se reficiant. Vide

Canonicum 1.] Charta Ludov. Pii in Tabulario Lemovicensi: Ex Canonica prædictæ urbis quæ est constructa in honore S. Stephani. Tabularium S. Salvatoris Redonensis: Ebulus autem Comes direxit eos ad Ecclesiam B. Virg. Mariæ in Canonica B. Petri, ubi merita coluntur in nomine Christi et beatorum Innocentium. Arnulfus Episcopus Lexoviensis in Epist. pag. 83: Provinciam nostram frequentibus Monasteriis, ipsisque nobilibus, certum est abundare, Canonicas Regulares paucas habet, etc. Gervasius Dorobernensis: In diminutionem nostram et omnium suorum præjudicium successorum de Ecclesiis suis simul et nostris præbendas fecit, vel Canonicas. Guillelmus Abbas S. Theoderici in Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 1: Usque ad B. Mariæ Canonicam Dom. Papa cum comitatu suo gloriose deductus est. Vide Petrum Damian. lib. 3. Epist. 8. lib. 4. Epist. 3. Joan. Sarisberiensem Epist. 76. Stephanum Tornacens. Epist. 1. Chronicon Reichersperg. pag. 228. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 45. Blancam in Comment. Rer. Aragon. pag. 579. Cruceum in Episcopus Cadurcensis pag. 65. 67. Franciscum Mariam in Mathildi Comitissa lib. 3. pag. 100. Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. pag. 34. etc. Chanoinie, eadem notione, in Charta ann. 1277. apud eundem Guichenonum pag. 84.

† CANONICA REGULARIS, Monasterium, ut videtur. Charta Joannis Episc. Sistaricensis ann. 812. apud Mabill. de Re Diplom. lib. 6. pag. 614: Interea ascendit in corde meo, ut inter alia bona perpetrasset optima, id est, sacra Monasteria seu Regulares Canonicas, tum etiam et religiosas Ecclesias. Dixi Canonicam et Monasterium hic unum videri, non asserui; quia posset et hoc in loco intelligi Ecclesia collegiata, ut in superiori articulo.

† CANONICA, Advocatia, protectio Ecclesiæ Canonicorum, seu præbenda Canonici concessa pro advocacy et tuitione alicujus Ecclesiæ. Charta Ulrichi Comitis pro Ecclesia Beronensi ann. 1036. inter Vendemias Litter. Fred. Schannati pag. 173: Cogitavi de quadam Canonica mea, quæ est in loco qui dicitur Beronis-Monasterium, qualiter post obitum meum eadem Canonica liberaliter Deo servire valeat: regale nolum facere nisi coactus... rursus nolum eandem Canoniam nepotibus meis in commune dimittere, ne... dividerentur. Tandem inveni consilium, ut eligerem unum de nepotibus meis... si autem ipse... locum prædictum non bene defendat... licentiam do, ut se reclamant (Canonici) ad Episcopum Constantiensem... Tunc idem Episcopus... prævaricantem Advocatum abjiciat, et ipse locum ejus subeat.

* CANONICA, Præbenda, vel redditus canonicorum ecclesiæ assignatus. Charta Phil. I. reg. Franc. ann. 1106. in Chartul. Maurign. ch. 5: Ecclesiam B. Martini de veteribus Stampis... monasterio S. Trinitatis de novis Stampis... donavimus... tali videlicet tenore... ut canonicis qui eo tempore vivebant, vita comite Canonicas, quas præbendas vocamus, canonicæ tenere liceret. Si vero vendere qualibet occasione quilibet eorum, vel omnes vellent, aut abbati S. præfate Trinitatis vendant, aut, omni alio emptore penitus remoto, dimittant. Alia ann. 1127. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 33: Petrus Bernardi sacrista minor et Guillelmus de Jonchariis teneant Canonicam et honorem ejus bene condirectum et bene

laboratum, de ista prima adveniente festivitate S. Michaelis usque ad septem annos completos, et bene procurent clericos et honorifice. Vide Canonica. [Chart. ann. 1190. ap. Schannat. in Histor. Episcop. Wormat. tom. 1. pag. 361.]

* CANONICA, Domus, habitatio canonicorum. Charta ann. 1163. in Lib. virid. episc. Massil.: In præcipuis autem solemnitatibus, ... episcopus duobus se comitantibus in Canonica comedat, et ei honorifice serviatur. Alia ann. 1165. ibid.: In prædictis diebus totum refectorium omnibus hominibus, qui in Canonica fuerint, ... procurabunt. Vide Canonicum.

† CANONICA PORTIO, Quæ canone tribuitur Ecclesiæ parochiali de rebus relictis a parochiano defuncto illi Ecclesiæ, ubi suam elegit sepulturam, cum alibi quam in parochiali sepelitur. Portio hæc varia est variis in diocesis: in quibusdam media pars, in aliis tertia, vel quarta pars attribuitur. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280: Quamquam unusquisque, qui certam non elegerit sepulturam cum suis parentibus sit de jure sepeliendus, liberum tamen est cuilibet, ubicumque voluerit, discretionem prævia, eligere sepulturam; ita dumtaxat quod de iis quæ occasione sepulture ipsius ad illum pervenerint, habeat parochialis ecclesia Canonica Portionem secundum jus et consuetudinem diocesis Conseranensis, illis exceptis casibus, in quibus de jure portio Canonica non est danda. Vox nota Jurisconsultis.

* Stat. synod. eccl. Castrens. ann. 1358. ex Cod. reg. 1592. A. part. 2. cap. 4: Ubi distincte et cum sua sana intentione elegerit in alio cimiterio sepeliri, tunc Canonica portio erit parochiali ecclesiæ restituenda... Portio vero prædicta secundum consuetudinem diversarum ecclesiarum aliquando est media, aliquando tertia, aliquando quarta: sed quartam dicimus deberi, ubi de aliqua portione per consuetudinem non apparet.

* [« Debeatur curato ipsius loci XV denarii turonenses ad causam terragii et Canonica portione. (Regestum Montis Archerii, an. 1474. mus. arch. dep. p. 321.) »]

† CANONICA, Censuræ annuus. Vide Canonicum in Canon 1.

† CANONICA INSTITUTIO, Regularis, Monastica. Mabill. in Actis SS. Benedict. sæc. 5. pag. 348. ubi de S. Mathilde Regina, ex Chronico Saxonico: Igitur Regina canobium in monte Quindelingeburch sancta devotione construere cepit; trigesima die congregationem ibi statuit; non viles personas, sed summæ ingenuitatis tirunculas Canonicæ Institutioni deservituras collegit. Illud ipsum narravit Ditmarus his verbis: Congregationem quoque sanctimonialium in die tricesima in supra memorata urbe statuit.

† CANONICALE, Codex canonum, ut conjecto. Dedit sanctuario S. Vincentii... unam Bibliothecam per partes divisam, Canonicale unum, Smaragdum, Passionale, apud Mabill. tom. 4. Annal. Benedict. pag. 441.

† CANONICALIS ET EPISCOPALIS SEPULTURA, ibidem, Locus, ut puto, ubi Episcopi et Canonici inhumantur.

* CANONICALIS RECTOR, Præpositus collegio canonicorum. Lit. Caroli C. inter Ordin. reg. Franc. tom. 7. pag. 414: Ut monasterium constructum in honore S. Juliani in comitatu Brivatense, cui quoque ipse Canonialis rector Domino præerat favente, etc. Maisons canoniaus, domus in quibus canonici habitant, vel quæ a collegio canonicorum dependent.

Pactum inter Carol. comit. et capitul. Carnot. ann. 1306: *Le chapitre aura vint et six mesons Canonians en la ville de Chartres;..... et ou nombre de ces vint et six mesons seront contenues les mesons Canonians, que les chanoines ont aprésent hors dou cloistre.*

CANONICARE, Canonicum facere. Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 13: *Qui eum Canonicare postulaverat.* Vita S. Martini Presbyteri Sauriensis num 9: *Et in numero Canonicorum puerulum.... Mauritius Canonicavit.* Thiericus Vallis-coloris in Urbano IV. PP.:

... Post illum Canonicavit,
Urbs Treca, natalis quæ sibi terra fuit.

Charta Manassis Episcop. Aurelian. ann. 1210: *Nullus Canonicetur aut recipiatur infra 21. annum.* [Chartularium Eccl. Auxitanæ cap. 86: *Novorit tam prærens ætas quam futura posteritas, quod ego Anesancius de Idrag Miles, pro filio meo Canonicando et pro remissione peccatorum meorum, concessi Deo et B. Mariæ Ausciensi quartam partem Ecclesiæ de Saisano tam in decimis, quam in ecclesiastico, quam hereditario jure possidebam.* Occurrit ibidem cap. 77. apud Stephanotium tom. 2. Fragm. Hist. MSS. Martenium tom. 4. Anecd. col. 174. et tom. 6. Ampliss. Coll. col. 1026. etc. Petrus Bleensis Sermon 32: *Super paupertatem spiritus offerenda est voluntas Canonicari volentis;* hoc est, ut exponit Carolus Macer in Hierolexico, Regulariter vivere, vel sumere habitum regularem.]
* Marbodus Ms. ex Bibl. S. Albini Andegav.:

Si sit farta manus, fiet puer ille decanus,
Et bene nummati sunt illico Canonicati.

Hæc in editis desiderantur. Sed et ubi de monachi professione agitur, *Canonicare* dixerunt. Chartul. S. Petri de Cella-Froini in pago Engolism. 12. circ. sæc.: *Dederunt Deo et ecclesiæ S. Petri de Cella-Froini in elemosina, pro remedio animarum suarum et pro fratre suo Aimerico, quem Canonicavimus, æ. solidos Engolismensis monete.* Hinc passim ibi monachi ejusdem monasterii *Canonic* nuncupantur: *Presente etiam abbate P. cum Canonicis suis.*

EXCANONICARE dixit Hildebertus Turon. Epist. 36. ubi meminit ejusdem Canonicæ Andegavensis, qui se *excanonicari* petebat ab Episcopo suo, præbendamque suam dari ex fratre nepoti, quod abnuvit Episcopus: unde conjiciunt viri docti, nondum hocæ sæculo inductum morem recurrenti ad Ecclesiam Romanam.

* CANONICATIO, Institutio in canonicum. Petrus Cantor lib. 1. Summæ Ms. cap. 96: *Processu temporis mediator iste suggerit canonicato ut respiciat episcopum aliquo munere, ne argui posset ingratitude, dicitque ei quod episcopus in Canonicatione ejus, respexit ad hoc quod intimum fuerit ei.*

* CANONICATURA, Ecclesia collegialis, collegium canonicorum. Charta ann. circ. 1096. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 488: *Cum multa hinc monasterio nostro contulerit, etiam canonicalem ecclesiam de Filgeris, cum omnibus tam ecclesiæ quam aliis rebus ad eandem Canonicaturam pertinentibus,.... dedit et concessit.*

* CANONICATUS, Ad collegium canonicorum spectans. Charta capit. S. Steph. Trecons. ann. 1232. in Chartul. Arremar. ch. 36: *Canonicato consilio concorditer et unanimiter concessimus, etc.*

† CANONISATORIA SENTENTIA, Qua quippiam jam statutum iterum appro-

batur et confirmatur, apud Georgium Christianum tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 793. Vide *Canonizare* 2.

† CANONISATUS, Inscriptus in canone seu catalogo Clericorum alicujus ecclesiæ, apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 256: *Cuilibet sociorum choralium Canonisatorum, qui dictis horis interfuerit, obolus monetæ prædictæ, et cuilibet scholarium superpelliciatorum in summa Missa existentium levem denarium.*

† CANONISSÆ, Eadem quæ supra *Canonicæ*. Chronicon Trivetti apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 579: *Fundavit abbatiam Canonissarum.*

1. CANONIZARE, In album et catalog. Sanctorum referre, Canoni Missæ adscribere: quippe longe ante quam conderentur Martyrologia, in Canone Missæ primitus facta est commemoratio Sanctorum, non quo pro iis oraretur, sed potius ut ii pro populo orarent, ut ait S. Augustinus Tract. in Joannem. Quem morem vetustissimum esse asserit, probatque variis sanctorum Patrum locis Stephanus Durandus de Ritibus Eccl. lib. 2. cap. 35. Burchardus de Casibus sancti Galli cap. 6: *Obtinuit etiam ammiculante Henrico Imperatore et conjuge ejus Agnete apud Dom. Apostolicum Clementem II. recitata Vita B. Wiboradæ ejusque miraculis, et de tam diu neglecta re ab ipso Papa redargutus, quatenus ipsam præsentem Theodorico Constantiensi Episcopo Canonizaret, et pro sancta haberi præciperet; et anniversarium ipsius diei solennizandum institueret.* Passio SS. Wilfadi et Rufini tom. 2. Monastici Angl. pag. 125: *Studebant plures religiosa devotione patriæ suæ sanctorum exaltare, pia sollicitudine vitas illorum investigare, summique Pontificis auctoritate illos Canonizare.* Alexander III. PP. Epist. 3. *Canonizationes non nisi in solennibus Conciliis de more fieri solitas scribit.* [* Et quidem primum, quod certum et indubitata fidei extet argumentum canonizationis a summo pontifice factæ, eruitur ex Bulla Joan. XV. PP. qui Uldaricum episcopum Angustanum Sanctorum numero adscribit in Concilio habito ann. 993. vel 994. Vide Tract. novum de re diplom. tom. 5. pag. 205.] Vide Capitulare Francofordiense ann. 794. cap. 40. Capitul. ann. 789. cap. 41. Concilium Romanum ann. 993. Epistolam Joannis de Burnino Archiepiscopi Viennensis et suffraganeorum ad Gregor. IX. PP. de canonizatione Stephani Episcopi Diensis, apud Joan. Columbum, etc. Ex allatis locis plus satis patet, non jure Vadianum hæreticum scripsisse, *Canonizationes* solos Episcopos (in Germania præsertim) spectasse, et facultatem in canonem SS. referendi, pro more veteri Francorum in Ecclesiis sibi subjectis iis competiisse, quod Pontifex Romanus postea soli sibi asseruerit, etsi id videatur quodammodo indicare Baldricus lib. 1. Chron. Cameracens. cap. 35. Constat quippe infinitis prope modum exemplis, aut summos Pontifices hanc sibi provinciam sumpsisse, aut Episcopis demandasse, proindeque ejusmodi canonizationes Apostolicæ sedis auctoritate semper peractas. Formam autem canonizationis exhibent Ceremoniale Roman. lib. 1. sect. 6. Broverus lib. 3. Antiq. Fuld. cap. 9. et Bivaricus in S. Joanne Eremita vindicatio n. 2. 3. 5. et ad Pseudochronicon Maximi. Vide *Diptycha*, et Baron. ad Martyrolog. 2. Aprilis, et in Annalibus Eccl. ad ann. 1027. Morinum lib. 10. de Pœnit. cap. 19. num 11. etc.

2. CANONIZARE, Approbare. Anonymus de Berengarii damnatione: *Quorum (Conciliorum) nullum Romani Pontifices per se, sed per Legatos suos Canonizaverunt.* Decreta S. Stanislai Regis Hungariæ lib. 1. cap. 37: *In hac sancta Synodo a venerabili Rege Ladislao statutum est, et universis Episcopis collaudatum et Canonizatum, ut Vigiliæ celebrentur B. Stephani Regis, etc.* Eckardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli cap. 16: *Eas, quæ socii et fratres ejus in eodem Monasterio S. Galli composuerant, omnia Canonizavit, videlicet hymnos, sequentias, tropos, etc. et totum autentificavit.* Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 8: *Grandia edidit volumina, quæ ab Eugenio Papa... Canonizata, et inter sacras Scripturas sunt commemorata.* Ita Beletus de Divin. Offic. cap. 123. et Durandus lib. 5. Ration. cap. 2. n. 2. hanc vocem usurpant. Quod inde ortum videtur, quod sacri libri, vel certe sacræ Synodi, in Canonem, seu Ecclesiasticam diptycha referrentur. Nam in V. Synodo legitimus quatuor Synodos œcumenicas in sacra Ecclesiæ diptycha, quæ inter Missæ sacrificia legebantur, relatas, vel certe earum appellationes, quo universis innotesceret Ecclesiam illas amplectari. Sic τὰ κανονίζουσα βιβλία dixit Athanasius; τῆ κατὰ τὴν εὐαγγέλιον ἀκριβείᾳ κανονίζεν τὴν πόλιν, Basilii Magn. Scholiast. ad lib. 6. Synops. Basil.: Τὰ παρὰ τῶν παλαιῶν κανονισθέντα καὶ ἀκανονισθέντα τῶν πατριάρχων δεῖ διακριθῆναι.

3. CANONIZARE, Canonicum facere. Charta 19. Tabularii Ecclesiæ Carnotensis: *Ducimus statuendum, ut qui in Ecclesia vestra de cætero Canonizandi fuerint, et ibidem mansionarii non extiterint, 40. solidos tantum de præbenda sua singulis annis percipiant.* Vide *Canonizare* in *Canonicus*.

† 4. CANONIZARE, Dirigere. Gall. *Regler.* *Canonizamus et regulamus omnes nostras actiones, voluptate et dolore,* apud Interpretem Ethic. Aristotelis. Vide Golenii Lexicon Philosoph. pag. 293.

* CANONS, Panni species. Lit. ann. 1277. inter Ordin. reg. Franc. tom. 4. pag. 670. art. 4: *De pecia de Canons, unum denarium.*

* CANONUS, Fusus, Gall. *Bobine.* Leudæ major. Carcass. Mss.: *Item pro canono de auro j. den. Turon.* Ubi versio Gall. ann. 1544: *Item pour Canons ou bobines de filet d'or, etc.*

CANOPEUM, pro *Conopeum*. Necrologium Ecclesiæ Paris. 2. Non Sept.: *Eodem die obiit Philippus frater Regis Concanonicus noster et Archidiaconus, qui dedit nobis pallium unum, et cappam unam, et 2. tunicas, et Canopeum, quod suspenditur super altare, et 20. libras ad stationem 4. ferculorum.* [apud Papiam MS. legitur *Canopum* pro *Conopeum*.]

* Glossar. Lat. ex Cod. reg. 4120: *Canopeum dicitur reticulum subtile circa lectum positum ad defensionem muscarum, et dicitur a Canapo civitate.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Canopeum, Cousture viselle à linge.*

* CANOPIA, lo *Egipto*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Hinc

* CANOPICUS, Ægyptiacus. Chron. Balduini diac. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 61: *Hæbræi Canopicas tenebras eceuntes mare rubrum, submersis Ægyptiis, transierunt.* Alex. Iatrosof. Ms. lib. 1. Passion. cap. 94: *Est autem horum (colliriorum) quam primum, et hoc vocatur collirium Canopicum.*

1. CANOPUS, Medianus cortex sambuci, in Glossis MSS. ad Alexandr. Iatroso-

phist. ex Gr. Κάνωρον, apud Æginetam et alios.

Item species uvæ rubæ, de qua Petrus de Crescentiis lib. 4. cap. 4.

† 2. **CANOPUS**, CANOBUS, pro *Cannabis*, in Vita B. Lidwinæ Virg. tom. 2. April. pag. 283. Vide *Canapum* et *Canava* 2.

* **CANOR**, f. Fossatum, vallatum, nisi idem sit quod supra *Caneria*. Charta ann. 1307. in Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 171: *Item jus depascendi piscari-gium, quod habet dictus rex in Canoribus dicti castri, pro viginti libris Turon. annui et perpetui redditus.*

* **CANORGARE**, in canonicum suscipere, seu pro canonico habere: unde *Canorgamentum* et *Canorgatio*, ipsa susceptio. Testam. ann. 1459. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 296. col. 2: *Item volo et ordino, ac supplico dominis canonicis dictæ ecclesiæ cathedralis, ut me seu animam meam habeant recolligere et in eorum orationibus cum ipsis aggregare, funus meum Canorgando, et lego de summa predicta dominis canonicis dictæ ecclesiæ pro dicto Canorgamento summam videlicet septem librarum et decem solidorum Turon. Codicil. ejusd. ann. 1480. ibid. pag. 304. col. 2: *Item cum in suo testamento dictus testator corpus suum Canorgari, sive in canonicum et fratrem ecclesiæ predictæ B. M. Nemausi recipi (supplicasset) et legavisset dominis, ad quos emolumentum dictæ Canorgationis spectat, decem florenos semel tantum, etc.**

* **CANOTA**, Urceolis, amphora, idem quod *Caneta* in *Canna* 4. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 146: *In quo sacculo erant quinque vel sex pectines et tot Canotæ, unus ciphus buxi, etc.* Testam. Guill. de Charnaco cardin. ann. circ. 1370. ex Tabul. S. Florent. Salmur.: *Item lego calicem meum majorem, cum suis urceolis sive Canotis argenteis melioribus.*

* **CANOVICALUS**, Cuniculus, Gall. *Conil*. Stat. synod. eccl. Carcass. ann. 1321. ex Cod. reg. 1613: *Venari cirogrillos seu Canovicalos, vel quocumque modo capere seu asportare, et sibi appropriare amodo non audeant.*

* **CANPULUS**, Navis species, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. pro *Caupulus*. Vide in hac voce.

* **CANSIL**. Vide *Cansilis* in *Camisa*.

* **CANTA**, *Canthus*, pars rotæ incurva: unde *Chante*, pro vulgari *Jante*, in Pedag. prior. S. Gondulfi dioc. Bitur. ann. 1375. Mirac. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 285. col. 2: *Repente totæ quatuor rotæ ita conquassantur, ut modiolus et Cantæ et radii sic conteruntur, etc.* Vide infra *Cantes*.

† **CANTABRARI**. Vide *Cantabrum* 1.

† **CANTABRIS**, *Similis passio, infirmitas*. Papias MS.

1. **CANTABRUM**, Vexilli species apud Imperatores Romanos, cujus mentio est apud Minutium Felicem in Octavio, et Tertullianum in Apol. cap. 16. et lib. ad Nation. cap. 12. quod quidem nominis unde hauserint Romani, addubitant viri docti. Turnebus lib. 13. Adv. cap. 16. legendum censet *Contabrum*, a conto: Baronius ann. 312. n. 33. a Cantabris Hispaniæ populis, a quibus debellatis id genus vexilli habuerint: Jacobus Gothofredus aliter, nescio an vere, hariolatur.

* **CANTABRARI**, inter vexilliferos recensentur in leg. 2. Cod. Th. de Collegiat. 14. 7.

2. **CANTABRUM**, Furfur. Papias: *Can-tabrum, furfur caninum, quo canes pas-*

cuntur, purgamenta tritici. Scholiastes Juvenal. ad illud Sat. 5. *Farris mordere canini: Cantabri, Panis sordidus canum est*. Cælius Aurelianus Siccens. lib. 3. Tardar. passion. cap. 2: *Sive lacte, aut decoctione Cantabri, aut succo ptisanæ etc.* Lib. 4. cap. 3: *Apponenda rursum sessioni vaporatio stymmatum, aut Cantabri contigati, vel in aceto decocti*. Acta S. Eutyphetis: *Jussitque eos terram fodere per totam diem, ad vesperum vero Cantabrum manducare*. Acta SS. Nerei et Achillei n. 19: *Jussitque eos in terram fodere per totum diem, ad vesperum vero Cantabrum manducare*.

* **CANTABRUS PANIS**, vel **CANTABRICTUS**. Joannes Laudensis in Vita Petri Damiani n. 40: *Quotidie præter dies festos jejunando, Cantabro pane cum hesternâ aqua vescendo*, Idem Petrus Opusc. 15. cap. 14. ait, quemdam *Cantabricii panis quadra vixisse de die*. Et in Vita S. Rodulphi Episc. Eugubini, ait, hunc edere solere panem, qui vel puro hordeo fieret, vel ex Cantabro potius, quod projiciendum canibus de puerorum manibus remansisset. [Vide Acta SS. Febr. tom. 2. pag. 137. et Junii tom. 5. pag. 496.]

† 3. **CANTABRUM**, f. pro *Cantharus*, Species poculi. Hist. Monasterii Novient. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1141: *Aqua, qua ingurgitatus fuerat, statim per os ipsius quasi de Cantabro erupit, et puer redditus vitæ palpitare cepit*.

* **CANTABULUM**, *Stabulum*, in Gloss. Isidori; sed legendum *Catabulum*. Vide in hoc verbo.

† 1. **CANTAGIUM**, f. pro *Calcagium*, Tributum quod pro calcis reficiendis a prætereuntibus exigitur. Bulla Sixti IV. PP. inter Privilegia Ordinis S. Johannis Hierosol. pag. 135: *Neque aliquibus solverent aliquam gabellam, passagium, pedagium, Cantagium fontium, pontium vel viarum, etc.* Laurentius in *Amalthea Cantacium* exponit per *Scrinium*.

* 2. **CANTAGIUM**, Sacraliturgia, missæ celebratio, et pro ea oblatio. Charta ann. 1312. in Chartul. Arremar. ch. 124: *Item et quatuor denarios cum obolo Turonensi reddendos eidem curato a dictis parrochianis suis in Paschate anno quolibet (pro) Cantagio Quadragesimæ.... Pro dictis quatuor denariis et obolo pro Cantagio, pro pane Epiphaniæ... His mediantibus ductus curatus per se vel per alium singulis annis et quolibet die in Quadragesima... summo mane unam missam celebrabit*. Vide *Cantamissæ* et infra *Cantare* 6.

* 3. **CANTAGIUM**, Officium solemne pro defuncto. Martyrol. Ms. eccl. SS. Steph. et Sebast. Narbon.: *Anno Domini 1483. et die quarta mensis Septembris, obiit.... Ludovicus rex Franciæ, pro anima cujus fuit celebratum unum Cantagium solemne in ecclesia sancta Narbonensi, in quo Cantagio fuerunt præsentes dom. officarii archiepiscopales in choro dextro, et dom. officarii regii cum consulibus in choro sinistro*. Vide mox *Cantare* 3.

† **CANTALE**, Anniversaria sacra pro mortuo, Gall. *Anniversaire*. Testamentum ann. 1286: *Volo... quod in quolibet Cantali expendantur triginta solidi de prædictis quinque millibus solidis*. Vide *Cantare* 3.

† **CANTALLUM**. Vide *Catallum*.

† **CANTAMEN**, Canticum, Agno *Cantamen modulando perenniter, amen*, in Actis SS. Junii tom. 5. pag. 212. Apuleius et Propertius *Cantamen* dixerunt pro *Incantamento*; quod incantamenta ple-

rumque fiebant magico cantu. [* *Cantamenta et Cantatillas* habet Vergil. Grammat. sp. Matium, Classicor. Auctor. vol. 5. pag. 112.]

* **CANTAMISSÆ**, Obventiones ex *cantatione Missæ*. Vetus Charta apud Ughellum in Episcopis Bovinensibus: *Qui quidem Canonici habere debent totam decimam, totum motuatum, omnes oblationes festorum dierum et aliorum, omnes Cantamissas, penitentias, et patronantias*. Vide in *Missâ*.

* **CANTAPLORA**, Clepsydra Aristotelis, Interpreti Averrois lib. 4. cap. 8. Comment. Natur. Auscultat. cui Instruptionum est, ex quo cum superius clauditur, non fluit aqua ab inferiori; et cum superius aperitur, fluit. Idem præfate quod siphon, Gall. *Chantepleure*. Hæc ex animadversionibus D. Falconet.

* **CANTAR**, pro *Canthar*, Aquarum receptaculum, unde aquæ erumpunt, nostris *Bacin*. Codex reg. 4188. ad calcem Ordinar. Rom.: *In paradiso S. Petri est Cantar, quod fecit Simacus PP. columpnis porphireis ornatum... In medio Cantari est pinea area, etc.* Vide in *Cantharum*.

† 1. **CANTARA**. Vide *Cantharum*.

* 2. **CANTARA**, Tributi species pro vino vendendo exsoluti, sic dicti a cantheriis, Gall. *Chantiers*, super quos dolia collocantur. Vide infra *Cantarium* 4. et *Cantellagium*. Charta Bertr. archiep. Burdigal. ann. 1170. ex Chartul. S. Sever. ejusd. urbis: *Cum controversia diu ageretur inter me et canonicos ecclesiæ beati Severini de Cantaris, quæ dantur in venditione vini in burgo B. Severini, quas ego dicebam mei juris esse, et illi dicebant adjudicatas fuisse eidem ecclesiæ, tempore Arnaldi Girandi archiepiscopi antecessoris nostri, illas resignavimus eis habendas*. Vide alia notione in *Cantharum*.

1. **CANTARE** IN ECCLESIA, dicitur Presbyter, cui Ecclesia alteri majori subdita, regenda commissa, uti est *Capellania*, seu cui *Cantaria* demandata est. Hinemarum Remensis Episc. 7. ex Labbeanis: *Ipse Ottericus, dum ipsam Ecclesiam teneret, Cantavit in Novianta et in Landricurte, et in Boeris: titulus autem ipsius, in quo et residuus erat, fuit in Follanæbraio. Infra: Interea ante ordinationem tuam Cantavit ibidem Haimerodus Presbyter in Codiciaco, ordinatus a Simeone Episcopo, et reclamante ipso Haimerado apud me, et ante te, quia ipsa Ecclesia subjecta esse deberet Ecclesiæ de Codiciaco, etc.* Rursum: *Inde, sicut ipsi homines dicunt, per tuum consensum Bertridus Presbyter in eadem ecclesia, et in Ecclesia tua apud Broeras, per quinque annos Cantavit. Infra, per Cantavit, habetur ministravit: In ipsa Ecclesia, ut prædixi, idem Bertridus per annos quinque per tuam licentiam ministravit. Denique: Grimo Presbyter tuæ parochiæ in ipsa Ecclesia Cantavit: Deinde ipsorum consensione Heinricus Presbyter tuæ parochiæ per duos et dimidium annos ibidem officium sacerdotale exhibuit, etc. Tenementum datum pro Cantare, vel Cantatione, in primis Statutis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 1. § 7. 8.*

* Immo Quamcumque ecclesiam regere. Charta ann. 1110. in Tabul. eccl. Camer.: *Uti presbiter, qui eo (altari) Cantaturus est, cura de episcopali manu recepta, etc.* Charta ann. 1254. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 67: *Et quamdiu vivero Cantare faciam ecclesias prælibatas*. Vide infra *Percantare*.

† 2. **CANTARE**, Recitare. Beda lib. 2. Hist. Abbatum Monasterii sui ad ann.

690 : *Ex die quo de Monasterio suo profectus abiit (Ceofridus) usque ad diem quo defunctus est, quotidie Missa Cantaria salutaris hostiæ Deo munus offerebat*: Idem Beda in Epistola ad Egbertum Episc. a Ware edita : *S. Antistes Ambrosius hoc de Fide loquens admonet, ut verba Symboli matutinis semper horis fideles quique Decantent*. Remigius Autissiod. in Explicatione Canonis Missæ : *Idcirco, ut fertur, venit consuetudo in Ecclesia, ut tacite ipsa obsecratio atque consecratio a Sacerdote Cantetur, ne verba tam sacra vilescerent*. S. Wilhelms lib. 1. Consuetud. Hirsaug. cap. 186 : *Sacerdos si privatam Missam Cantare voluerit, innuit Conuerso cum signo crucis, quod est signum Cantandæ Missæ*. Vita S. Benedicti Anian. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 246 : *Isdem vero venerabilis vir omne officium suum de quinque annis et duobus mensibus ante obitum suum, sicut in ipsis tabulis post ejus decessum reperimus, et ipse vivens quibusdam dicit, Cantatum per semetipsum reliquit*; id est, recitatum, inquit Mabillonius : haud scio an melius, notis musicis exceptum. Charta Guidonis Abb. Clarævallis, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 821 : *Præterea dedit idem Balduinus eidem domui Clarævallis in elemosinam XX. libras blancorum pro uno calice, in quo ad majus altare Cantatur*; id est, Offeritur sacrosanctum Missæ sacrificium. Vide Decantare 1.

† 3. **CANTARE**, substant. Anniversarium pro defunctis. Capitula general. MSS. S. Victoris Massil. : *Item statutum est ordinamus, quod illi qui facere faciunt Cantaria sive Anniversaria teneantur die Cantaris facere fieri Cantare, et quod de summa legata pro Cantari, illud teneantur expendere in pitanciis Conuentus*. Pluries ibidem legitur. Nova Gall. Christ. tom. 3. col. 1126. ex Necrologio Ecclesiæ Diemensis : *Eodem die obiit Dominus Nicolaus Episcopus.... ideo dicta die fiendum est Cantare pro anima sua*. Statuta Ecclesiæ Aquensis MSS. : *Quando mandatum est Cantare... si pro illo Cantari debeat de sero officium mortuorum celebrari, quod illi qui non interfuerint in illo officio, medietatem perdant elemosynæ eis fiendæ, nec tantum (f. totum) habere sperent, ne detur laicis materia Cantaria non faciendi : in crastinum vero si in Cantari fuerint, medietatem elemosynæ habeant, et non ultra*. Judicium anni 1441. inter Canonicos et Clericos beneficiatos Eccl. Aquensis ex Archivis ejusdem : *Item ordinamus ut supra, quod distributiones pecuniarum pro Cantaribus in tabula anniversariorum descriptis non dentur Canonicis seu Clericis, qui non interfuerint eisdem, sed solum illis, qui die statuta in dicta tabula Missas pro animabus illorum, qui dicta Cantaria reliquerunt, celebraverint, ministrentur*. Eliamum Provinciales Cantat vocant Missam quæ cantatur die obitus quotannis recurrente. Vide Cantale et Cantariolum.

* Simul et Officium solemne pro defunctis. Comput. ann. 1482. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 21. col. 1 : *Cantare dicti condam domini nostri regis Ludovici fuit factum in ecclesia cathedrali Nemausi die xxvij. mensis Septembris. Chanterrie, eadem notione, in Ch. Ludov. XI. pro eccl. de Clerly ann. 1471. ex Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 622 : A la charge de faire par chacun an après nostre décès, à tel jour qu'il aura esté, une Chanterrie de trois grans messes. Chanterrie, ex ead. Ch. in Bibl. reg. in*

alia vero ann. 1477. de eadem re ibid. : *Un service sollempnel de trois grans Messes, etc.* Vide supra Cantagium 3.

* 4. **CANTARE**, Eleemosyna seu pauperibus erogatio, quæ in anniversariis maxime fieri solebat. Testam. Ms. Raym. de Villanova ann. 1449 : *Item legavit amore Dei et in redemptione suorum peccaminum ac parentum suorum, quod faciant tria Cantaria sive tres elemosinas de pane, vino, fabarum et carniuum salsarum ad modum istius castri*. Vide in Cantaria 1.

* 5. **CANTARE**, Tumulus honorarius, pegma funebre. Comput. ann. 1362. inter Probat. Hist. Nem. tom. 2. pag. 244. col. 2 : *Item pro panno aureo posito supra Cantare, etc.* Ubi et pro Officio defunctorum non semel occurrit.

* 6. **CANTARE**, Sacram liturgiam peragere, missam celebrare, quo sensu etiam Chanter usurpamus. Communit. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1 : *Nullus Cantet nisi jejunus ; nullus Cantet qui non communicet*. Charta ann. 1151. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 317 : *Ad quos Landolfus responderat, se ideo presbyteros de suis beneficiis expulisse, quia de Cantare et de altari sibi non serviebant.... Judicatum fuit ut.... missas sibi cantarent*. Inventar. Gall. S. Capellæ Paris. Ms. : *L'autre (calice) est semé de fleurs de lis, ouquel en Chante cotidiannement*. Ch. Ludov. XI. ann. 1477. ex Bibl. reg. : *Durant qu'on dira ladite grant messe, seront Chantées deux messes basses de Requiem à deux prochains autels*. Vide supra Cantagium 2. et Cantaria 1.

* 7. **CANTARE**, Idem quod Cantarium 1. vel Fascis, quæ Cantarium pendit. Charta Conr. II. reg. Sicil. ann. 1269. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Chron. imper. Leon. Urbevet. pag. 275 : *Salvo quod de ponderatura mercium, quæ vendentur vel ementur ad Cantarium, solvere debeant Pisani usque ad granum unum auri per quodlibet Cantare, quod vendetur vel emetur, et non plus*.

CANTAREDUS. Vide Cantredus.

1. **CANTARIA**, CANTUARIA, Beneficium Ecclesiasticum, Missis decantandis addictum, et cui deservit, qui alias Capellani dicuntur. Will. Thorn. cap. 20. § 5 : *Concessum est etiam... usori suæ habere Cantarium in Capella manerii sui*. Idem cap. 24. § 3 : *Ordinavit Cantarium pro anima parentum suorum*. Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 1. Monast. Angl. : *In villa de Ashe unam perpetuam Cantariam* 5. Capellanorum fundaverat. Alia tom. 2. pag. 104 : *Si prior et Conventus perfecterint, et manutenerint quandam Cantariam* 6. Capellanorum in Ecclesia de Hareswode. Charta Joannis Eboracensis Archiepiscopi in Monast. Angl. tom. 3. pag. 164 : *Ut de bonis suis coram administrationi commissis Cantarias perpetuas pro Missis celebrandis, prout melius ordinare poterunt, fieri procurarent*. Henr. Knyghton. ann. 1326 : *Iste Rogerus fundavit Cantariam secularium Sacerdotum.... quam post multos annos uxor ejusdem in usus Canonicorum Regularium instituit*. Adde pag. 2788. Charta ann. 1264. apud Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. : *Volo, ordino et dispo, quod in Ecclesia, in qua corpus meum contigerit sepeliri, Cantaria fiat, et constituatur ad celebrandum singulis diebus pro salute anime mee, parentum, etc. et omnium fidelium defunctorum*. Capellani Cantarium, in Statutis Ecclesiæ Leichefeldensis

in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 248. 251. et Londinensis ib. pag. 344. Vide tom. 1. Monast. Angl. pag. 47. 48. Littletonem sect. 530. Statutum 2. Westmonaster. cap. 45. [Thomæ Madox Formulæ Anglic. pag. 165. Martenii Anecdota tom. 1. col. 1508. et 1509. Kennet. Antiquit. Ambrosden. in Glossario ad calcem, et Librum Nigrum Scaccarii pag. 529.] etc.

CANTARÆ LIBERÆ. Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 1038 : *Cum ex privilegio Regibus Angliæ prædecessoribus nostris et nobis in ipsis a prima institutione Christianæ religionis concessio, Liberæ semper Cantariæ in singulis domibus nostris et nostræ fundationis, et maxime in propriis dominicis nostris hactenus habitæ sint ac obtentæ, etc.* Vide Capella.

† **CANTARIA PRESBYTERATUS**, infra in voce Guarba.

CANTARIA PARVA, Munus eorum canendorum, quæ minora habentur in officio divino. Hist. Ingulfi pag. 48. tom. 1. Script. Angl. Monachi Croylandenses, qui viginti quatuor annos a conversione sua compleverint sunt absoluti ab officis Parvæ Cantariæ, Epistolæ, Evangelii et a cæteris minoribus laboribus.

Apud Leguleios Anglos, est Breve, quod Cessavit de Cantaria vocant, concediturque ei, qui prædia, resve alias Adi religiose concessit, sub conditione divini alicujus servitii annui, aut lampadas accendendi, aut pauperes pasceendi. Tunc enim si ejusmodi conditiones non adimpleat Domus religiosa, breve istud donator impetrat. Vide Statutum Westmonast. 2. cap. 41.

† **CANTUARIA**. Chartul. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1842 : *Concedimus etiam eis in dominium possidendam illam partem Cantuariæ ejusdem Ecclesiæ, quam habebat Gervasius*.

CANTUARIUM. Charta ann. 1205. in Tabulario S. Bertini : *Et mandato D. Papæ apud Peterse et Calais personatum a Cantuario divisimus*. [Inventar. Eccles. Noviom. ann. 1419 : *Item quedam casula.... quæ fuit de Cantuario*. Item unum altare benedictum de dicto Cantuario. Charta Harpini Meldensis Ecclesiæ Decani, de fundatione Abbatæ B. Mariæ de Cagia anno 1135 : *Cantuarium etiam S. Stephani, quod Capellaniam aptius dicere possumus, eisdem concessimus*. Epistola Innocentii Papæ ad Heliam Abbatem B. Mariæ de Cagia anno 1136 : *Confirmo etiam vobis Cantuarium S. Stephani quod Capellania vocatur*. Occurrit rursus apud Hemeræum Hist. Viromand. pag. 182. etc.]

* 2. **CANTARIA**, Cantoris dignitas, officium ecclesiasticum, Gall. Chanterrie. Charta Math. de Montemor. ann. 1230. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 355. r. col. 2 : *Ponimus etiam in ista parte.... patronatum præposituræ, thesaurariæ et Cantariæ S. Johannis de Nogentio*.

* 3. **CANTARIA**, pro Canaria, ni fallor, Servitus, qua vassalli canes dominorum suorum excipere et alere tenebantur. Vide in hac voce. Fundat. Hospit. S. Joan. B. Bruggewater. ann. 1219. ad calcem Chron. Walt. Hermingford. edit. Hearn. tom. 2. pag. 600 : *Item, ne corrodia, liberationes, perendinationes, pensiones aut Cantariæ in dicta domo vendantur nec concedantur prece vel pretio*. Et pag. seq. : *Item prohibemus ne divites aut potentes..... in dicto hospitali perendinari, morari aut hospitari, nec per*

equorum suorum, vel aliorum quorumcumque moras vel perendinationes in aliquo domum gravare præsument.

CANTARINUM, Genus ordet, i. exacticum. Papias MS. et Edit. [In editione Veneta anni 1496. quam unam vidi, legitur: *Ordeum, etc. tria sunt genera, Exacticum, quod sex ordines habeat, quod quidam Catharicum dicunt, quoniam animalia melius quam triticum pascit et homines salubrius. Idem dicitur et Exaticum.*] [* Vide Forcellin. voc. Cantarinus.]

† **CANTARINUS**, Vide Cantaris.

† **CANTARIOLUM**, Anniversarium, Missa pro defuncto celebranda. Gassend. Notitia Ecclesiae Diniensis pag. 161. edit. 1654. ex Tabulario Capituli ejusdem: *Soltisse ipsi Capitulo ann. 1477. summam 200. ducatorum aureorum, quos illi tradiderat Dominus Guillelmus Episc. Ostiensis, Cardinalis de Estotville, Archiep. Rothomag. pro fundatione anniversarii seu Cantarioli media die cuiusque mensis, aut sequente proxime festi solemnitate non impedita.* Vide Cantare 3.

† **CANTARISTA** et **CANTHARISTA**, f. Capellanus, qui Cantariæ deservit. In quodam Canonicorum Londinensium serie 31. *Cantarista* numerantur apud Rymer. tom. 14. pag. 494.

1. **CANTARIUM**, Cantario Italis et Neapolitanis, apud quos ita appellatur pondus 25. librarum, quod apud Genuenses est 150. Occurrit apud Richardum de S. Germano in Chron. pag. 1019. Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 10. et alibi passim. Charta Friderici III. Regis Sicil. ann. 1305. pro Mercatoribus Majoricens.: *De ponderatura vero mercium, quæ venduntur ad Cantarium, solvere debent usque ad erana duo et medium, et non plus.* Vide Probat. Histor. nostræ Gallo-Byzantinæ pag. 12. Vide Cantare 7.

† 2. **CANTARIUM**, Cantorum pluteus, analogium. Ekehardus Minimus tom. 1. April. pag. 582. in Vita B. Notkeri Balbuli: *Erat Romæ instrumentum quoddam et theca ad reposituram Antiphonarum, authentici et publicam omnibus adventantibus inspectionem, quod a cantu dicebatur Cantarium.* Paulo aliter hunc locum refert Ekehardus Jun. infra in Cantatorium.

* 3. **CANTARIUM**, pro Cantharum, Discus nempe cui cerei infigebantur, candelabri vice. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 862: *Quidquid cereorum uritur, exceptis, illis, qui ponuntur in Cantariis in Paschalibus feriis, etc.* Et col. 897: *Præcedentibus etiam duobus diaconis indutis dalmaticis cum Cantariis et cereis accensis, etc.* Cantaris, pro Cantariis, ibid. col. 896. Vide in Cantharum.

* 4. **CANTARIUM**, Tignum super quod dolia collocantur, cantherius, Gall. *Chantier*; *Gantier*, in Charta commun. S. Valar. ann. 1376. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil.: *Item le sire de S. Vallery aura le vin au prix qu'il couste au bourgeois sur les Gantiens.* Inquisit. ann. 1263. in Reg. Olim parlam. Paris: *Vina burgensia de Nogento, jam super Cantaria posuerant, etc.* Vide supra Cantara.

* **CANTARIUS**, **CANTARINUS**, **Equus castriatus**. Papias MS. Catoni et Varroni Cantherius. Vide Canterinus.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: Can-

tarium vel Cantarium, equum castratum, alii autem sumarium vocant.

CANTARULUS. Vide Cantharum.

CANTARUM, Camera domorum. Papias.

† 1. **CANTARUS**, Pelvis qua tonsores utuntur ad lavandam barbam, Gall. *Bassia*. Hist. Daphin. tom. 2. pag. 274: *Barberio pro emendo uno sacco, pro faciendo lesavio pro Domino duabus quarteriis et uno Cantaro.* Vide Cantharum.

† 2. **CANTARUS**, vel **CANTARUM**, Pondus idem, quod supra Cantarium. Occurrit apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 347. et in Vita S. Francisci de Paula inter Acta SS. April. pag. 130: *Unde quidam lapis pondo trium Cantarorum deturbabatur.*

* Vel Præstatio pro Cantario. Charta pro Pisanis apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 1. pag. 197: *Et de hoc quod ille ne preces fecerunt de Cantaru, quod erat super flumen, etc.*

* 3. **CANTARUS**, pro Cantharus, vox Virgilio et Horatio nota, Vas vinarium, cyathus, poculum. Inventar. ann. 1320. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item tres Cantaros ad condendum vinum.* Aliis notionibus, vide supra in Cantarium 3. et Cantarius.

CANTATA, Cantus Ecclesiasticus, [vel potius Missa quæ cantatur.] Charta Svecica ann. 1114. apud Schefferum ad Chronicon Archiepiscop. Upsaliensium pag. 252: *Ut vicarius perpetuus, presentibus 4. Vicariis, et 4. parvulis chorilibus, annis singulis Cantatas dicere teneatur, videlicet primam de B. Virgine in crastino Nativitatis ejusdem, secundam de omnibus Sanctis, etc.* [Vide Cantare 3.]

* **CANTATELLA**. Virgil. Grammat. Epist. 3. apud Maium Classic. Auctor. tom. 5. pag. 112: *Iste vero in laude Matronæ uxoris suæ Cantatellis satis intulit.* Idem ibid. pag. 106. *Cantilitum.*

† **CANTATIM**, Cantando. Index Onomast. ad calcem tom. 3. Actorum SS. Maii.

CANTATORES, Incantatores, magi. Victorinus contra Manichæos pag. 170: *Hic enim jam delectat Babilonis magos ac Ctesiphonticos Cantatores secretorum suorum notare mysteria, quorum posse est carmine nunc suscitare spiritus, nunc vocare.* Vide Præcantare.

* Sic et nostri *Chanter* et *Chantement* dixerunt, pro *Enchanter* et *Enchantement*. Stat. eccl. Turon. ann. 1596. cap. 78. ex Cod. reg. 1237: *Si peccaverint ad fascinum vel qualescunque preces, excepto symbolo et oratione dominica, etc.* Quæ Gall. ita redduntur ibid.: *Si aucun Chante à fesse aucuns Chantemens, fors le Credo et Pater noster.* Vide Canterma.

CANTATORIUM, Romanis, ut auctor est Amalarius in Præfatione libri de Ordine Antiphonarum, est liber Ecclesiasticus, quem Franci *Graduale* vocant, quia in Gradibus vel Analogio reponitur. Ordo Roman.: *Subdiaconus vero, qui lecturus est (Apostolum) ascendit in ambonem, et legit.... Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio ascendit, et dicit responsorium gradalem.* Alibi: *Postquam legerit, Cantor cum Cantatorio... solus inchoat responsorium.* Ait denique, cum Pontifex, aut Sacerdos, ad altare procedit, a Bajulis *Cantatorium* et cætera vasa Ecclesiæ, quæ a primo Mansionario sumunt, deferri. Nec scio, an non etiam legendum sit *Cantatorium* apud Ekehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 4: *Erat Romæ instrumentum quoddam et theca ad Antiphonarum authentici publicam*

omnibus inspectionem repositorii, quod a cantu nominabatur, Cantarium. [* Vide Cantarium 2. et ap. Pertz. vol. 2. Script. pag. 102. not. 54.]

† Aliud est *Cantatorium* Monasterii S. Huberti in Ardenna, de quo nova Gall. Christ. col. 553. et 862. Est enim MS. Codex ante 600. annos exaratus complectens veterem ejus Monasterii historiam. Huic iste titulus est, *Incipit liber qui Cantatorium dicitur.* An ita vocitatus fuerit ille codex, quod primum ad calcem *Cantatorii*, veterum codicum more, fuisset exscriptus?

† **CANTATORIUM**, Analogium, pluteus, Gall. *Pupitre, Aigle du Chœur*. Rituale MS. S. Stephani Tolosani: *His peractis pergant ordine quo supra ad chorum, et in ingressu chori Cantor existens ante magnum Cantatorium incipit cantare antiphonam, Asperges me Domine; et Sacerdos vadit ad aspergendum, et finita antiphona in Cantatorio parvo dicit, etc.*

CANTATRICES, quæ Præfata Festo et aliis, *Mulieres ad lamentandum mortuum conductæ; et πρὸ τῆς κλήνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπιόμεναι*, ut est et in velt. Glossis; ὄργυραδοὶ γυναῖκες, S. Chrysostomo Homil. 13. in Epist. Pauli, de quibus etiam S. Hieronym. in cap. 9. Hierem.: *Hic mos usque hodie permanet in Judæa, ut mulieres sparsis crinibus nudatisque pectoribus, voce modulata, omnes ad fletum concitent.* Θεραρηρία γυναῖκες, Theodoro Prodro mo Carm. in Amicos. Synodicon Nicosiense cap. 20: *Quia morbus quiddam pestifer et infidelitati vicinus valuit in his partibus, ut videlicet in exeguis mortuorum, in domibus, Ecclesiis, et cæmeteriis, Tubicines, quæ lugubre canunt, quas Cantatrices vocant, advoventur, quæ non solum turbant divina, verum etiam provocant seu excitant alios verbis vanis ac cantibus, et paganorum ac Judæorum ritui consonis, ad plorandum, verberandum, et lacerandum se ipsas: hoc ne fiat de cætero, districtissime et sub excommunicationis vinculo prohibemus, etc.* Excommunicantur eæ in Concilio Nemosiensi ann. 1298. cap. 4: *Et Cantatrices in funeribus defunctorum, sive in Ecclesia, sive in cæmeteriis, seu alibi. Lamentatrices appellatur in Concilio Marcianensi ann. 1326. cap. 23. ubi et interduntur. Quod vero Tubicines vel potius Tibicines dicantur, respectum forte ad Præfatas veterum, quæ cantus ejusmodi lugubres ad tibiam cantabant, ut est apud Nonium et Ciceronem lib. 2. de Legibus; sed et tubas olim adhibitas in funeribus, docuere pridem Persii Interpretes ad Sat. 3. Quas vero cantatrices alii, *computatrices* vocat Boncompagnus Bononiensis, qui vixit ann. 1213. in Arte Dictaminis MS. lib. 1. sub finem: quod mortuorum facta et nobilitatem narrarent: nam *computare*, pro *narrare*, dixerunt, ut supra annotatum, nos dicemus *Des conteuses*. Ita porro ille: *Ducuntur Romæ quædam feminae pretio nummario ad plangendum super corpora defunctorum, quæ Computatrices vocantur, ex eo quod sub specie rhythmica nobilitates, divitias, formas, fortunas, et omnes laudabiles mortuorum actus computant seriatim. Sedet namque Computatrix aut interdum recta, vel interdum proclivis stat super genua crinibus dissolutis, et incipit præconia laudum voce variabili juxta corpus defuncti narrare, et semper in fine clausulæ, ho vel hi, promit voce plangentis. Et tunc omnes astantes cum ipsa flebiles voces emittunt. Sed Computatrix producit lacrymas pretii, non doloris. Id potissimum vetatur in Statutis Me-**

diolanensibus 1. parte cap. 470. Vide Ammianum lib. 19. pag. 134. Ejusmodi porro cantatrices seu computatrices in ipsis tumulis juxta mortuorum figuras, vel in ipsa sepulcrorum basi depictas videre est in tumulo Annæ Burgundæ, mortuæ anno 1232. Ducissæ Bedfordiensis in Æde Sacra Celestinarum Parisiensium juxta sacrum altare. De ejusmodi præficiis multa congressit Kirchmannus lib. 2. de Funeribus Romanorum cap. 6. num. 50. Sed et necdum omnino extincta hæc superstitio apud Græcos hodiernos, ut testatur Bellonus lib. 1. Observat. cap. 4. et lib. 2. de operum antiq. præstantia cap. 14. 15. neque in quibusdam Provinciis Gallicis. [* Vide *Reputatio* 2.] [** Conf. Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 337.]

† **CANTATUS**, pro *Cantus*. Alcimus Avitus 5. 157. de plaga Ægyptiaca :

Ranarum fœdis textit Cantatibus urbes.

* **CANTELLAGIUM**, Tributi species pro vino vendendo exsoluti, idem quod infra *Chantellagium*. Charta ann. 1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 847 : *Cum religiosi fratres Cartustenses Paris. haberent.... quartam partem rotagiorum et Cantellagiorum Villænovæ regis, etc.* Vide supra *Cantara*.

CANTELLATOR, Præstigiator, Magus. Raymundus de Agiles in Hist. Hierosol. : *Cantellatores etiam eorum, et augures, ut fertur, dixerant, ut non moverent castella sua usque ad 7. feriam.* Italis *Cantellare* est submissiori voce cantare. aut quidpiam labiis murrare, quod faciunt Magi et Præstigiatores, qui *immurmurare* et susurris magicis carminare solent. Vide *Carminare*, post *Carmen*. Verum Codex MS. qui est D. Boucheti, hoc loco *Constellatores* præfert. Ammian. lib. 29 : *Cum objectaretur illi, quamobrem Constellationem Principis collegisset.* Aldhelmus lib. de Virginitate : *Fato et genesi gubernantur futura, juxta Mathematicorum Constellationem.* Vide Firmic. lib. 1. Mathes. cap. 8.

CANTELLUM, velut *quantillum*, id, quod supra mensuram additum est. Statuta de Pistoribus apud Spelmanum : *Nullum genus bladi vendatur per cumulam, seu Cantellum, præter avenam, brassiam, et farinam.* [Charta Ludovici Comitis Blesensis et Claromont. pro Monasterio Bonævallis ann. 1198. ex Archivo ejusd. loci : *Unum sextarium avenæ ad rasam minam... ita quod mina nec pulsata sit nec coagitata et sine Cantello.* Vide *Calcum*.]

CANTELLUS, Gall. *Chanteau*, Quadra. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 418 : *Fratribus leprosis de Hospitali B. Mariæ Magdal. dantur singulis diebus singuli Cantelli plenum dimidium panem habentes, etc.* [Limborch. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 314 : *Ipsa dedit dicto Petro Tort unum magnum Cantellum (Cantellum) de placenta, et duo frusta de Rosolas.* Vocis etymon fortasse Britannicum *Cant*, circulus. Vide *Chantellus*.]

* Sed et *Cantel* dixerunt nostri. Robert. *Bourron* in Merlino : *Li douna si grant cop sor son escu qu'il en abat un Cantel.* Unde *Escantelé* apud eumdem, pro *Conscissus*, discerptus : *Li escu sunt estroé et depechié et Escantelé par dessus et par dessous.* Aliud vero sonat *Tenir en Cantel* ibid. : *Li rois tint l'escu en Cantel et l'espée en la main.* Hoc est, ad latus suum, Gall. *de côté, sur le côté*, quomodo *Cantiel* apud Phil. Mouskes in Roberto rege :

La lance et l'escu en Cantiel.

* *Escantelé* autem, ubi de clava sermo est, clavam significare videtur nodis seu acuminibus instructam. Lit. remiss. ann. 1420. in Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 254 : *Pieret de Beaumes fery d'une macque Escantelée, etc.* Aliæ ibid. ch. 311 : *Une macque Escantelée ou ferrée, etc.* Vide infra *Chantellagium*.

* **CANTERATA**, Vasis species, seu aquæ receptaculum ad formam vasis, quod *Cantero* Italis dicitur. Stat. Montis-reg. pag. 267 : *Item statutum est quod quilibet ferrarius et cauderarius cooperat in directo suæ fusinæ quatuor Canteratas, vel circa, coporum seu losarum, aut maneant discoperte.* Vide *Cantharum*.

† **CANTERELLUS**, Testam. Henrici Cardinalis ann. 1271. inter Instrum. tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 181 : *Item lego Andreæ Priori Vintoniensi decem marcas et librum qui dicitur Canterellus. f. Liber musicus seu cantum spectans Ecclesiasticum.* Gallis *Chanterelle* est instrumenti musici nervus tenuissimus. Vide *Cantatorum*.

* *Chanterel* appellatur in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 456 : *Le suppliant print ung petit livre, que l'en dit Chanterel, qu'il rendist prestement aux marregliers de l'eglise.* Vide infra *Cantica*.

† **CANTERINUM**. Vide *Cantharinum*.
† **CANTERINUS**, Equus. Acta SS. Julii tom. 1. pag. 332 : de Swithuno : *Et volucris gressu ad venerandum almi reliquias Episcopi pervenit incolumis, adhuc sodalibus longe remanentibus, Canterinis licet et adminiculis suffragantibus.* Vide *Cantarius* et *Canterma*.

1. **CANTERIUM**, Charta Leonardi Episc. Cæsenatis ann. 1175 : *Unum Canterium terræ, quod vobis Marota dedit.* Occurrit semel ibi ac iterum. [Forte melius legetur *Carterium*, Gall. *Cartier*.]

* 2. **CANTERIUM**, *Cantherius*, Gall. *Chevron*. Stat. Vercell. lib. 2. pag. 36. r. : *Etsi nemus captum sit vel fuerit in solum per aliquem creditorem, non liceat ipsi creditori incidere vel incidere lignamen grossum quod ibi esset, scilicet trabes et Canteria, infra triennium a tempore suprascripto.* Occurrit præterea in Stat. datari. Ripen. cap. 12. fol. 5. r. et Perusin. pag. 58.

CANTERIUS, pro *Cantherius*. Acta S. Thyrsi num. 48 : *Quibus decollatis, jus sit Thyrsum claudi locello ligno, et ipsum in Canterio levare.* Acta alia habent *plaustro*, pro *canterio*.

CANTERMA, Maleficii species, aut incantationis, unde forte nomen. *susurrus magicus*. Gregorius Magn. lib. 12. Ind. 7. Ep. 13 : *Maleficio, quod vulgo Canterma dicitur, quosdam didicit maculatos.* Ita MSS. præferunt. Vide an non legendum sit *Canterina* ; nam etiamnum Italis *Canterini*, Senensibus *Cantarini* dicuntur, qui crebro ac ultro cantant, vel incantant. Ita nostri olim *Chanterres* dicebant. Hugo de Villanova Poeta vetus :

Quant uns Chanterres vient entre gent honorée.

[Alter Poeta vetus apud Borellum :

A son hostel se sied, si fit joyaux et liez
Un Chanterre il dit, d'Alexandre à ses piez.]

Gloss. Lat. Græc. : *Canturit*, $\kappa\alpha\theta\alpha\rho\iota\tau\epsilon\iota$. Alii putant scribendum *Cantamina* : nam ita Magorum incantationes vocat Apuleius in Apol. vi *Cantaminum*. Alibi : *Profluentem sanguinem sisti Cantamine.* *Magica Cantamina*, leg. 6. Cod. Th. de Malef. (9, 16.) Ita enim quidam legendum censent, pro *Contamina*, id est,

consultationes : *Si quis magus, vel magicis Contaminibus adsuetus, qui Maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, ut haruspea, aut ariolus, etc.* Ubi indubie legendum *Cantaminibus*, quidquid dicant viri docti, quod et voluit Tribonianus, qui in Cod. Just. *carminibus*, reposuit : nam in hac lege agitur de magis, non de iis, qui eos *contabantur*, aut *consulebant*, vel quos *indago curiosior*, seu *divinandi curiositas* tenebat, ut loquuntur lex 13. Cod. Th. de Hæret. (16, 5.) et lex 4. de Malefic. (9, 16.) Martianus Capella lib. 1 : *Jampridem quippe offensus Contamine movendorum, dedignatur Augur Pythius nuncupari.* Vide Lindenbrogium ad Ammiani lib. 16. pag. 52.

† **CANTES**, *Proprie sunt Fistulæ quarum sonus artem musicam edit.* Deæ quoque *Cantes* dicuntur. Papias. Vetus Vocabul. Monasticum apud Martinium in Lexico : *Cantes plur. num. dicuntur Fistulæ organorum, in quibus cantus temperatur : vel ut Martino placet, Cantes dicuntur Deæ ornamentorum.* Vide Lexicon ejusdem Martinii.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679 : *Cantes, flustres des Grés, ou gantes (jantes) de roe à chareste.* Vide supra *Canta* et *Cantus* 6.

† **CANTHARA**. Vide *Cantharum*.

† **CANTHARATA VELA** COCCOPRASINA, in Charta ann. 471. apud Mabill. de Ré Diplom. pag. 462. f. Vela sunt in quibus erant depicta animalia, ac præsertim scarabæi, quos Gr. $\kappa\alpha\theta\alpha\rho\alpha\upsilon\sigma$, appellant.

CANTHAREDA, *Cantharis*, animal venenosum, *Cantaride*. Gregorius Turo-nensis lib. 6. cap. 15 : *Cantharedarum cap-taplasmam nimium validam ponens, etc.*

† **CANTHAREDUS**. Vide *Cantredus*.

CANTHARUM, *CANTHARA*, *CANTHARUS*. Horum vocabulorum notiones omnes prodit Papias : *Cantara, corbes, cuna vel cerostata, vasa Ecclesiastica. Cantarus, vas quoddam cum ansis. Græcum est, ut quidam dicunt ; Butritus (Edit. Butribus), dicitur tamen a cantando. Cantara, vas vinarium, vel animal. Cantara, Camera domorum. Brit. in Vocab. : Cantarus, vas quoddam est, ad aquam vel ad vinum portandum.* [Sussan. in Vocab. : *Cantharus, Ornamentum muliebri.*

* Virgil. Grammat. Epit. 8. ap. Maium. Classicor. Auctor. vol. 5. pag. 137 : *Cantharus animal est ; Cantharum, Camera, domus, domuncula, conclavium domus, domicilium, nidum avis, Diluvium, inundatio immoderata aquæ, dilu-vies, Sanctificatio, etc.*

CANTHARUS, vel *CANTHARA*, vel *CANTHARUM*, Vas vinarium. Hesychius : $\kappa\alpha\theta\alpha\rho\alpha\upsilon\sigma$, ποτηρίου εἶδος. Helgaudus in Roberto Rege Franc. : *Vas vinarium ex argento factum, quod Cantara dicitur, a suo quodam Clerico fuerit furatum.* Ekeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 46 : *In Cantaro quodam. quo Salomon utebatur, gemmato gravissimi ponderis aureo. Canthari et Canthara non semel inter vasa Ecclesiastica reponuntur ab Anastasio in S. Hilario PP. in S. Simplicio, in S. Symmacho, in S. Hormisda, in Sergio, etc. pag. 29. 33. 34. 60. 135. etc.*

CANTHARA CEROSTATA, *CEROSTATA*, *Canthari* seu disci cereis instructi, in quibus illi infixi, candelabrorum vice. Anastasius in S. Silvestro PP. : *Canthara cerostata 12. area pens. singula libras tricenas.* Infra : *Canthara cyrostrata in grenio basilicæ argentea 50. pens. singula libras 20.* Idem in Leone III : *Fecit super ciborium de altari majori B.*

Petro Apostolo Canthara majora 4. ex argento purissimo habentia in medio cereos ex argenteo deauratos, etc. Occurrit passim apud hunc Scriptorem pag. 21. 23. 25. etc. Vide *Pharacanthara* [post *Pharus*, ad lineam, de *Lichnuchis*.]

CANTHARI, Aquarum receptacula, unde aquæ erumpunt, Ulpiano; nostris *Bacini*, qui in mediis Ecclesiarum atrii, seu propylæis extrui solebant. Anastasius in S. Hilario PP.: *Cantharus B. Petri cum quadriporticu marmoribus ornavit*. Infra: *Item sub gradus in atrio alium Cantharum foris in vulgo campi posuit, et ad usum necessitatis humanæ fecit*. Paulin. Nat. 10:

Cujus in exposito præluces Cantharus exit.

Gesta Innocentii III. PP. pag. 144. *E pateres (f. crateres) eos, quos de Cantharo ante basilicam dicebantur extulisse vel confregisse, etc.* Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ num. 22.

CANTARULUS, Parvus cantharus. Ordericus lib. 9: *Aquarum Cantarulos plenos a pleno collo suspendentur*.

† **CANTRUM**. Richerius Senon. in Vita S. Deodati Nivern. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 476: *Accepto vase vinario quod Cantrum vocatur, etc.* [** Testam. ann. 1367. ap. Guden. cod. Diplom. tom. 3. pag. 475: *Uno Canthro continente dimidium duale ac una flascula ejusdem mensure.*]

† **CANTHARNICUM**. Vide *Cantarinum*. **CANTHELIUM**, Vasis genus, Κανθήλιον. Joan. Moschus Limonarii cap. 107: *Portabat Canthelium capientem amphoras 4. ferebatque aquam in Monasterium*. Vide Cyrillum in Vita S. Euthymii.

† **CANTHUS**, Pars communis superioris inferiorisque palpebræ, quam duplicem habet uterque oculus, alteram iuxta nasum, iuxta tempora alteram. Vocabularium Sussannæi. Græcis κανθός, Oculi angulus. Vide *Cantus* 2.

* **CANTICA**, Liber ecclesiasticus, in quo cantica continentur. Testam. ann. 1250. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 493. col. 2: *Relinquo libros istos... orationale unum, Canticam unam cum legendis beatæ Virginis*. Vide supra *Canterellus*.

* **CANTICARE** [Frequenter Cantare. (DIEF).]

CANTICINIUM, Cantus Ecclesiasticus, Officium Ecclesiasticum. Metellus in Quirinalibus:

Præsentat imminente Canticinio,
In veste palmea latens,
Corpus sacrum, suo super signaculo
Præmuniens sarcophagum.

* Pro Officio, quod noctu peragitur, in lib. 6. Rer. Danic. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. Mss. pag. 368: *Quadam nocte in hora Canticinii factum est terribile signum civilis exterminii*. Nisi tempus significet, quo gallus cantat.

CANTICUM, est vox cantantis in lætitiâ, inquit Isidorus lib. 6. Orig. cap. 19. Ruffinus Aquileiensis in Psalmum 75: *Psalmus est cum cessante voce pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neque in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ vocis tantum exultat*.

CANTICUM CANTICORUM, propter excellentiam dicitur: ita enim Τελειν των τελειων Eucharistiam vocat Dionysius Areop. Ἐορτήν ἑορτῶν festum Resurrectionis, Gregorius Nazianzenus. Papias: *Canticum Canticorum, Hebraice Sirasiti dictum, quod omnibus Canticis præferatur*. [Hebræis, שיר השירים *Sir Hasirim*.] Vide Isid. lib. 6. Orig. cap. 1. et 2.

CANTICA GRADUUM dicuntur xv. Psalmi, scilicet 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. quia, inquit Eucherus, quindecim quondam gradibus ascendebatur in templum, atque ideo hi Psalmi xv. *Cantici graduum inscriptione signantur, quod nos per quosdam profectus ad sublimia spiritualium rerum profectione perducant*. Vide S. Hilarium in Præfat. Comment. in Canticum Graduum.

CANTICUM PSALMI, est id quod, cum organum modulatur vox postea cantantis eloquitur. Ita Isidor. lib. 6. Orig. cap. 19. Ruffinus in Psalm.: *Canticum Psalmi, est cum choro ante constante humana cantationis hymno, ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suavitate modulatur*. Vide S. Hilarium in Prologo ad Psalmos.

* **CANTIFICARE**. [Cano. (DIEF).]

* **CANTILABRUM**, Feretrum, Gall. *Cercueil*. Invent. S. Anastas. tom. 3. Aug. pag. 459. col. 1: *Ut in aula Genitricis Christi ad sepeliendum aptum locum invenirent, laborare cœperunt, qui dum studiose foderent, invenerunt Cantilabrum nitidi marmoris miræ pulchritudinis sculptum, etc.* Vide supra *Canterata*.

CANTILENA ROLLANDI, Clamor militaris, permistus exhortatione, inquit Salustius, in procinctu pugnæ pronuntiari solitus, cujusmodi fuit veterum Gallorum *barditus* apud Tacitum de Morib. German. Erant enim in exercitu *Cantatores*, qui milites ad strenue se gerendum in præliis excitabant, et rerum præclare a summis ducibus gestarum exempla, præliaturis ob oculos ponebant, eaque decantabant. Leo in Tactic.: Παράκλητορας, οἱ διὰ λόγων διεγείροντες τὸν στρατὸν πρὸς τοὺς ἀγῶνας, οὗς οἱ πρὸ ἡμῶν νεώτεροι, καὶ τῶν ἄλλων τακτικοὶ Ῥωμαῖοι Καντάτορας ἐκάλλον. De ejusmodi Cantatoribus agit præterea idem Leo cap. 12. § 71. 72. 120. Willelmus Malmesbur. de Gestis Regum Anglorum lib. 3. et ex eo Albericus, Matthæus Paris, Matthæus Westmon. et alii ann. 1066. de Willelmo Notho ad prælium contra Haraldum sese apparante: *Tunc Cantilena Rollandi inchoata, ut Martium viri exemplum pugnaturos accenderet, in clamatoque Dei auxilio, prælium consertum, bellatunqque acriter*. *Vaccæ ou Roman de Rou MS.* in Willelmo Notho, ubi de prælio Hastingsensi:

Taillefer qui moult bien chantoit,
Sus un cheval qui tost alloit,
Devant eus alloit chantant,
De l'Allemagne, et de Rollant,
Et d'Olivier, et des Vassaux,
Qui moururent en Rainschevaux.

De fabuloso Rolando, vide Turpinum, Willelmum. Briton. lib. 3. Philipp. pag. 128. Ordericum Vital. lib. 7. pag. 646. Busbequium Ep. 3. Turcic. pag. 86. Edit. 1589. Galeotum Marium de Dictis et factis Mathiæ Regis Hungariæ cap. 12. et Dissertat. nostram 11. ad Joinvillam pag. 205. Nec omittendum videtur, quod scribit Hector Boethius lib. 15. Hist. Scotor. Joanni Francorum Regi conquærenti, nullo modo se Rolandos aut *Gavinos reperire*, unum ex majoribus natu, cujus aliquando virtus in juvenia claruisset, respondiisse, *non defuturos Rolandos, si adsint Caroli*.

* **CANTILENARUM LIBELLI** ap. Ekkehard. IV. de Cas. S. Galli cap. 3. Pertzio pag. 101. *Cantilena Romana* in Chron. Mettens. ibid. pag. 268. *Vide Cantus*.

CANTILENOSUS, a *Cantilena*, occurrit apud Sidonium lib. 4. Epist. 1.

* **CANTILLARE**, Cantare, cantire, Ital.

Cantilenare. Mirac. S. Ludov. episc. Tolos. tom. 3. Aug. pag. 820. col. 1: *Marinetus ab Aquis, rationis orbitus usu, noctu, interdum Cantillabat*.

† 1. **CANTILLUS**, Qui canit. Canorus. Versus præfixi Agnelli libro Pontif. apud Murat. tom. 2. pag. 19. col. 2:

Qualis inest Cantilla canens Philomela suave
Florigeris verno sylvis, etc.

† 2. **CANTILLUS**, Genus vasis. Vide *Canillus*.

CANTINARIUS, Cellerarius, vox Italica, a *Cantina*, cella vinaria, apud Bertramum in Vita S. Francisæ Abbatissæ n. 18.

* 1. **CANTINELLA**. Stat. datiar. Riper. cap. 12. fol. 5. r.º: *De qualibet libra æstimationis Cantinellarum pro exitu, denarii sex*.

* 2. **CANTINELLA**, la *Cancozoneta*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Gall. *Chansonette*. Ital. *Canzonetta*.

† **CANTITAS**, ποσότης, *Quantitas*, in Supplemento Antiquarii.

* **CANTITAS**, pro *Quantitas*, extensio. Charta ann. 1250. in Chartul. Compend. fol. 184. col. 2: *Tenentur... quolibet anno facere annuatim viginti toistas muri lapidei circa porprium domus et manerii, ad mensuram et Cantitatem muri novi retro grangiam*. Vide *Cantus* 3.

† 1. **CANTO**, Vox Italica, lapis angularis, et quodvis saxum figuræ quadratæ. Vita B. Francisæ de Paula in Actis SS. Aprilis tom. 1. pag. 187: *Vidit eundem B. Franciscum portare super collum quemdam magnum Cantonem, longitudinis palmorum quatuor et latitudinis palmi unius*. Vide *Cantus* 2.

† **CANTONUS**, Eadem notione, Ital. *Cantone*, Angulus, saxum quadratum angulare. Chron. Parmense ad ann. 1294: *Elevata fuit turris majoris Ecclesiæ a fenestris campanarum in sursum; et facti sunt ibi archi peyti de lapidibus et quatuor Cantoni, et super quolibet unum capitellum, cum pomis deauratis*. Instrumentum anni 1428. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Pro certa parte domus in careria Jutarie supra Cantonem careriarum grossariæ; id est, in angulo plateæ mercatorum*.

* Pro lapide angulari *Canton* occurrit, in Lit. remiss. ann. 1379. ex Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 179: *L'exposant bouta icellui Regnart contre le cornet ou Canton de la porte dudit fort, auquel cornet ou Canton par cas de meschief ledit Regnart hurta sa teste*. Hinc *Cantonniere*, Italis *Cantoniera*, Meretrix dicta, quod ad angulos viarum sedeant, vel quod sit mulier vilis pretii, quadrantis scilicet, in Poemate Ms. mag. *Guilloche* sub Carolo VIII. ex Bibl. reg. ubi de D. Ferdinando:

Fils d'une vilaine barbiere,
Laquelle fut toute sa vie
De Valence grant Cantonniere.

† 2. **CANTO**, **CANTONUS**, Regio, provincia, Gall. *Canton*. Voces frequenter usurpatæ a recentioribus qui scripserunt de Helvetiis, apud quos tredecim *Cantones*, vel *Cantoni* distinguuntur, ut norunt omnes; at in Chronico Cremonensi apud Murat. tom. 7. col. 650. *Cantonus* est urbis regio. Vide *Cantonum*.

* **CANTON**. Epist. 5. Hugon. Metelli tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 334: *In superlimari autem animæ tuæ, Gnotum Canton scriptum habeto*. Corruptum pessime a Gr. γωνία: σκαρτία.

* **CANTONUM**. Urbis par. regio, Gall. *Canton*, quartier. Stat. Vercell. lib. 6. pag. 144. v.º: *Item commune et homines et Cantona de medio de Blandrate debent*

omni anno communi Vercellarum in festo Nativitatis Domini pro censu libras centum Papienses. Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 39. vº: *Accessit usque ad Cantionum curiæ generalis, etc.* Vide Canto 2.

* 1. **CANTONUS**, Recessus, Gall. *Coin.* Charta ann. 1333. ex Bibl. reg. cot. 2: *Inveniens baculum seu astellam dicti dom. archiepiscopi appositum seu appositam in Cantono dicti operatorii... Inveniens in Cantono domus seu hospicii, etc.* Nisi idem est quod sequens.

* 2. **CANTONUS**, Latus, angulus, Ital. *Canto*, Gall. *Coin.* Annal. Mediolan. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 808: *Fermalium unum factum ad Cantonos, cum balassis iv. sapphiris vij. et perlis xij.* Hinc *Eschantellet*, pro Angulo, in Lit. remiss. ann. 1380. ex Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 188: *Le suppliant prist un franc qui'il vit sur l'Eschantellet ou queston d'icelle huche.* Vide Canto 2.

CANTORES, in Ecclesia iidem, qui Psalmistæ. Amalarius lib. 3. de Eccl. Ofic. cap. 5: *Septem gradus sunt ordinatorum, octavus Cantorum, nonus et decimus Auditorum utriusque sexus.* Vide Psalmistæ.

Primitus autem et nascente Ecclesia, in singulis ædibus sacris non erant psalmodiæ, quia reditus adhuc assignati non erant, quibus possent ali singula canentium collegia. Ideo Romæ *Schola Cantorum* instituta fuit, quæ urbi communis erat, et ad stationes, processiones, singulasque diebus earumdem festis Ecclesias urbis conveniebat, ibique sacra officia et Missarum solennia, Pontifice vel Presbytero celebrante, decantabat. Hæc Schola communibus sumptibus victitabat, habebatque magnæ in urbe dignitatis et existimationis Præfectum, qui *Primicerius*, interdum *Prior Scholæ Cantorum* vocabatur, ejus opera selecti juvenes in cantu, lectione sacrorum librorum, et optimis moribus instituebantur. Hujus Scholæ initium Hilario PP. adscribere videtur Anastasius, his verbis: *Hic Constituit in urbe Ministrates (id est, Clericos) qui circumferrent constitutas stationes.* At Joannes Diaconus a S. Gregorio M. eam primum institutum discrete scribit in ejus Vita lib. 2. cap. 6: *Deinde in domum Domini, more sapientissimi Salomonis propter musicæ conjunctionem dulcedinis, antiphonarum centonem, Cantorum studiosissimum, nimis utiliter compilavit: Scholam quoque Cantorum, quæ hactenus eisdem institutionibus in S. Romana Ecclesia modulatur, constituit, eique cum nonnullis prædiis duo habitacula... fabricavit.* Abrogavit quippe usum, qui tum invaluerat, quo ipsi divini altaris ministri et Diaconi Cantorum vices explebant, unde fiebat plerumque, ut in iis, quorum vita probari deberet, modulatio vocis tantum spectaretur. Vide Concil. Roman. ann. 595. Scholam vero Cantorum ex orphanotrophii fuisse suppletam docemur ex Diurno Romano cap. 7. tit. 19. Vide Gloss. med. Græcit. in ὀρφανός.

Exhinc in alias Ecclesias derivatæ Scholæ Cantorum. Ledorus Archiepiscopi Lugdun. in Epist. ad Carolum M.: *Per quam, Deo juvante, et mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi institutus, ut juxta vires nostras (secundum ritum sacri Palatii) omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposit. Nam habeo Scholas Cantorum, ex quibus plerique ita sunt eruditi, ut alios*

etiam erudire possint. De ejusmodi Cantorum Scholis, ita Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 2:

Post hæc excelsum studuit sibi fingere templum, Divinasque Scholas, canerent quæ dulciter Horas Nocte die Christo.

Vide Regulam Canonicorum in Concilio Aquisgranensi cap. 137. [*** Willigisi Relatio ann. 976. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 357: *Nullus invito magistro ad correptionem scoliarum manum extendat, nisi Cantor, dum cantum hesternum recitant, eos corripiat.* Vide Præcentor.]

CANTOR, qui Scholæ Cantorum præest in Ecclesia, et, ut aiunt, aliis Cantoribus *Cantum imponit: Qui chororum regit*, ut est in Charta ann. 1254. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 460. Leges Alfonsinæ part. 1. tit. 6. l. 5: *Chantre, tanto quiere dezir como Cantor: y pertenece a su oficio de començar los responsos, y los hymnos, y los otros cantos, que se oujere de cantar: tam bien en las processiones, que se hizieren en el coro, como en las processiones, que se fieren fuera del coro: y el deve mandar a quien lea, o cante, las cosas que fueren de leer, o cantar, e a el deven obedecer los Acolitos, y los Lectores, y los Psalmistas.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 6: *Cantores, qui choros regunt, sunt Apostoli, qui Ecclesias laudes Dei instruxerunt.* Idem cap. 74. Cantores ait capita pileolis operuisse, et præ manibus baculos gestasse: *Cantor, qui Cantum inchoat, est tubicina, qui signum ad pugnam dat... Cantores capita pileolis tegunt, baculos vel tabulas manibus gerunt, quia præliantes caput galeis tegunt, armis bellicis se protegent.* De aliis Cantorum vestibus agit Amalarius lib. 3. de Eccl. Ofic. cap. 4. Continuator Aimoini lib. 5. cap. 54: *Matthæus Præcentor Senonensis, et Albertus Cantor Parisiensis chorum tenuerunt, Cantum in processione imposuerunt.* Eckehardus Minimus de Vita Notkeri Balbuli cap. 16. de Chunrado Imp.: *Apud Maguntiam civitatem S. Galli Monacho scholas imbi regente, et procurante etiam Cantoris officium, ut solitum est, in medio choro imponens crebro coronatus et infulatus, adornatusque pretiosissimis indumentis.* Vide Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 339. [*** Statut. antiq. Eccles. Francoford. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. vol. 1. pag. 68. Statut. Eccles. Pinguensis ibid. vol. 2. pag. 341. et 359. Constitut. Eccles. Sverinens. ap. Westphal. Monum. Cimbr. vol. 2. col. 1972. Latomi Histor. Episcop. Megapol. ibid. vol. 4. col. 532.]

Observandum porro Romæ ædem fuisse, quæ *Schola Cantorum* appellabatur. Guillelmus Bibliothecarius in Stephano VI: *Et in Schola Cantorum, quæ pridem Orphanotrophium vocabatur, Heptateuchum unum obtulit.* Vide Jo. Diacon. in Vita Gregor. M. lib. 2. cap. 6.

CANTOR, Officium monasticum, de quo Lanfrancus in Decret. pro Ordine S. Benedicti cap. 5: *Quicumque lecturus aut cantaturus est aliquid in Monasterio, si necesse habet, ab eo, priusquam incipiat, debet auscultare, etc.* Adde librum Usuum Ord. Cisterciensis cap. 115. [*** Narrat. de S. Martino Tornac. in Acher. Spicil. tom. 12. pag. 396.]

CANTOR SCHOLARUM, in Tabulario Conchensis Abbat. Ch. 516.

CANTORATUS, Dignitas Cantoris in Ecclesia, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 7.

† **CANTORIA**, Eadem notione, in Charta

anni 1237. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 140. Litteris Philippi V. Fr. Regis ann. 1319. quibus *Officium novum, quod Cantoriam*, inquit, *volumus appellari*, instituit in S. Capella Paris. quam *Cantoriam* confert Ægidio de Conedo ejusdem Ecclesiæ Canonico. Occurrit præterea in Probationibus Hist. Comitatus Ebroicæ pag. 10. Bulla Pauli III. PP. tom. 1. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 261. Concil. Hispan. tom. 4. pag. 334. [*** Statut. antiq. Eccl. Francoford. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 1. pag. 3. Chart. ann. 1323. ibid. tom. 6. pag. 142. Alia c. ann. 1230. ibid. tom. 10. pag. 8. Vide *Cantaria*.] etc.

*** **CANTORLÆ BACULUS**, in Willigisi Relatione ann. 976. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 354. Vide *Baculi Cantorum in Baculus*.

CANTORISSA, apud Nic. Trivettum ann. 1237. eadem, quæ *Cantrix*, de qua voce infra.

CANTRIX, Quæ cantum imponit, et cantatricibus præest in Monasteriis Sanctimonialium. Petrus Abelardus pag. 155: *Cantrix toti choro providebit et divina disponet officia, et de doctrina cantandi vel legendi magisterium habebit, et de eis, quæ ad scribendum pertinent vel dictandum, etc.* Vide Vitam B. Margarete Hungaricæ cap. 61. et Revelat. S. Gertrudis lib. 1. cap. 4. lib. 5. cap. 6.

CANTORES, Ministelli, joculatores, quos Provinciales nostri *Cantadours* vulgo vocant. Galfridus Monemuthensis lib. 1. cap. 22: *Hic omnes Cantores, quos præcedens ætas habuerat, et in modulis, et in omnibus musicis instrumentis excedebat, ita ut deus jocularum videretur.* Vide *Cantilena*, *Ministelli*, *Joculator in Joculari*.

CANTORIUM. Liber, cui titulus *Expositio Missæ: Postquam legerit, Cantor in Cantorio sine aliqua necessitate ascendit, non superius: sed stat in eodem loco, ubi et Lector, et solus inchoat responsorium, et cuncti in choro respondent.* Sed legendum *Cantatorium*, evincit Ordo Romanus. Vide *Cantatorium*.

CANTREDUS, **CANDREDUS**, **CANTAREDUS**, Ruris portio, continens centum villas, alias *Hundredus* dicta: vox Britannica, composita ex *Cant*, i. centum, et *tre*, i. urbs, villa. Joann. Brompton. pag. 957: *Hundredus Latine dicitur, Wallice et Hibernice Cantredus, et continet centum villas.* Silvester Giraldus in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 7: *Habet autem hæc insula Monæ trecentas quadraginta villas, et pro tribus Cantredis reputatur. Dicitur autem Cantredus composito vocabulo, tam Britannica quam Hibernica lingua, tanta terræ portio, quanta centum villas continere solet.* Et in Descriptione Cambriæ cap. 4: *Candredus autem, id est, Cantref, a Cant, quod centum, et Tref, villa, composito vocabulo tam Britannica quam Hibernica lingua dicitur tanta terræ portio, quanta centum villas continere solet.* Vide eundem in Topogr. Hibern. dist. 3. cap. 5. 10. in Hibern. expug. lib. 1. cap. 2. 3. 28. lib. 2. cap. 4. 15. 18. et Gratianum Lucium in Cambrensi Everso pag. 307.

CANTREDUS, apud Rogerum Hoved. pag. 567. et Silvestrum Giraldum lib. 1. Itiner. Camb. cap. 2. Bromptonum pag. 1074. etc.

CANTREDUM, in Monast. Angl. tom. 2. pag. 188. 1034. [apud Rymer. tom. 2. pag. 88. et 247. Kennet. in Gloss. ad calcem Antiquit. Ambrosden, etc.]

CANTAREDUS, apud Matth. Paris. pag.

676. et Silvest. Girald. de Hibern. expug. lib. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 5.

CANDREDUS, in Monast. Angl. tom. 2. pag. 1048. Vide *Hundredus*.

CANTHAREDUS, in Actis SS. Aprilis tom. I. pag. 619. ubi de S. Celso Archiep. Armachano.

CANTRELLA. Vide *Cantulla*.

CANTRICULA, *Fucus*. Gloss. Isid. Corrupte, melius infra *Cratricula*, *Fucus*.

CANTRIFUSOR, f. Artífex, qui *Cantharos* ex stanno aut alio metallo fundit, ut suspicantur docti Hagiographi. Mirac. S. Hyacinthi tom. 3. Aug. pag. 368. col. 2: *Honestu Zuzanna Laurentii Cantrifusoris uxor vehementi dolore dentium liberatur*. Vide *Cantharum*. [* Gemma Gemmarum: *Cantrifusor, ein Kannegesser*.]

CANTRIX. Vide post *Cantores*.

CANTRUM. Vide *Cantharum*.

CANTRUS. [Ut CANTRUM: « Duo magna buccalia argentea sive *Cantri*. (Diar. Burchard, ed. Thuasne II. 127. an. 1494.) »]

CANTUALIA, Hac voce *Kyrie* et *Gloria* in *excelsis*, quæ in sacra Liturgia cantari seu recitari solent, potissimum significari videntur, in Stat. S. Flori Mss. fol. 83. vº: *Missa ficta dicitur, si sacerdos non valens conficere, quia jam forte celebravit, vel ob aliam causam, accepta stola dicit introitum et alia Cantualia, orationes quoque, epistolam et Evangelium et benedictionem*.

CANTUALIS, Spectans cantum ecclesiasticum, apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 191. ex Diario Belli Hussitici: *Item omnes libri missales aut Cantuales, similiter et viatici, et libri hymnorum, etc.* Chronicon Mellicense pag. 479. col. 2: *Videtur agendum, ut antiqui libri missales quantum ad Cantualia concordentur, et folia connotentur*.

CANTUARIA, [* Idem quod mox *Cantuarium*. Charta ann. 1153. inter Instr. tom. II. Gall. Christ. col. 25: *Apud Novumboscum xv. sol. in ecclesia et Cantuaria et unus hospes*. Apud Bonum-Maisnil xij. sol. in ecclesia et Cantuaria et unus hospes.] Vide *Cantaria* 1.

CANTUARIUM, [* Proventus beneficii, quod *Cantuarium* vocabant.] Vide in *Cantaria* 1. [* Petrus Cantor lib. 1. Sum. Ms. cap. 96: *Item consuetum est apud quosdam episcopos Cantuarium sacerdotis, quod habere solebat in ecclesia, mittere, et inde portionem quamdam assignare nepotibus vel aliis consanguineis suis ad impinguandos redditus eorum*. Ch. ann. 1481. ex Tabul. S. Urbani: *Super querelam, quæ inter Martinum abbatem S. Urbani et Petrum capellanum Joinvillæ super Cantuario Joinvillæ ecclesie diutius ventilata fuerit, ... statutum fuit... quod sacerdos Joinvillæ pro Cantuario ecclesie duos modios annonagii.... singulis annis de cætero habeat*. *Cantuarie*, in ecclesia Bononiensi dicitur beneficium quod cantori assignatur. Vide supra *Cantagium* 2.]

CANTUARIUS, Idem qui Cantor. Obiit. MS. Eccl. Morin. fol. 21: *Pro obitu ad majus altare mobilis viri Josephi du Castel... septendecim aliis Capellanis et Cantuariis, octo Vicariis et Curato dictæ Ecclesie, cuilibet duos solidos*.

CANTUAVAIRUM, Vociferationes, aliæque id genus, quibus derideri solent si præsertim, qui ad secundas nuptias convolant, Gall. *Charivari*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 53: *In quodam Cantuavairo in villa Lecoventiensi facto, etc.* Vide infra *Carivarium*.

CANTULARE. Liber Ecclesiasticus ad *cantandum*. W. Thorn. pag. 1935: *Psalterium, ympanare, Cantulare, Regula Monachorum, etc.*

CANTULLA. Guillelmus Biblioth. in Steph. VI. PP. pag. 237: *Contulit in Monasterio S. Silvestri thymiaterium de argento unum, Cantullam argenteam unam*. Forte *Cannulam*. [Crediderim retinendum *Cantullam*, eamque esse naviculum qua micæ thuris asservantur, a Græco *καθηλιον*, Species vasis: *thymiaterium* autem esse thuribulum. Observat Muratorius pro *Cantullam* alias fuisse *Cantrallam*, sed mendose.]

CANTULOSUS, Canorus. Vita B. Guthlaci inter Acta SS. April. tom. 2. pag. 44: *Deinde Cantulosus vocibus garrulantes (hirundines)*.

CANTULUS, diminutivum ex *Cantus*. Jul. Firmicus lib. 3. cap. 12: *Ex invento Cantuli et organi, faciant magistros, etc.*

CANTUNUS. [*Cantone, pierre corrière*: « Pro valore... calcine, lignaminis, bandellarum, *Cantunorum* et aliarum rerum, (Arch. Vatic. Thes. sacr. 1469. f. 8.) »]

CANTUS Ecclesiasticus, *Ambrosianus, Gregorianus, Romanus, Metiscus, Gallicanus*. Psalmodia, et Cantus Ecclesiasticus a primis nascentis Christianismi incunabulis obtinuit, quidquid garriat Calvinus, Wiclef assecla, lib. 3. Instit. cap. 20. § 32. quem sequuntur Centuriatores Magdeburgenses: idque veterum Canonum auctoritate et SS. Patrum, qui primis Ecclesie sæculis vixerunt, locis non paucis firmarunt Stephanus Durandus lib. 3. de Ritibus Eccl. cap. 21. Jacobus Sewertius in Chronol. Hist. Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 3. § 5. Cardin. Bona lib. de Psalmodia, et alii. Verum, ut tradunt Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. cap. 5. et Rabanus lib. 2. de Inst. Clericor. cap. 48: *Primitiva Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret psallentem resonare, ita ut pronuncianti vicinior esset, quam canenti*.

CANTUS AMBROSIANUS, in Ecclesia a S. Ambrosio institutus. Radulphus Tungrensis lib. 10. de Canonum observantia, Propos. 12: *Officium Ambrosianum ad Nocturnos et Matutinos atque Vesperas, Laudes, nec non ad Missam, habet solennem et fortem Cantum, omnino alium a Romano, quem hodierna die sonora, et forti voce sonant Clerici civitatis et Diocesis Mediolanensis: et exinde apud Romanos B. Gregorius et Vitalianus PP. Cantum Romanum receperunt, qui per eos, seu per alios sub tenore et tono, qui hodie cantatur, ubique extitit magis plane dulcoratus et ordinatus*. Leo Ost. lib. 2. cap. 97. de Victore II. PP: *Tunc etiam et Ambrosianum Cantum in Ecclesia illa (Casinensi) cantari penitus interdixit*. Vide *Antiphona* 2.

Primus autem S. Gregorius cognomento Magnus PP. cantum Ecclesiasticum correxit, reduxitque ad certum musicæ concentum, quem in universo orbe Christiano observari voluit, et Scholas Cantorum, qui in his canendi institutis haud leviter essent eruditi, in ipsa Romana Ecclesia constituit, ut auctor est Joannes Diaconus lib. 2. Vitæ S. Greg. cap. 6. Atque inde *Cantus* Ecclesiasticus, a Gregorio renovatus, et in meliorem redactus ordinem, passim *Gregorianus* appellatus est. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 22: *Traditur denique, B. Gregorium, sicur ordinationem Missarum et consecrationum,*

ita etiam Cantilenæ disciplinam maxima ex parte in eam, quæ hactenus quasi decentissima observatur, dispositionem perduxisse. Symeon Dunelm. de Gest. Angl. ann. 790: *Cujus corpus fratres cum Gregorianis Cantibus ad Ecclesiam portantes, etc.* Et ann. 1083: *Hic inter cætera stultitiæ suæ opera Gregorianum Cantum aspernatus, etc.* Adde Florent. Wigorn. pag. 640. Honorium August. lib. 2. cap. 14. lib. 4. cap. 1. Ordericum Vital. pag. 523. etc. Vide *Nota* 2.

CANTUS ROMANUS inde etiam dictus est, quia in Romana Ecclesia usurpari primum solitus a Schola Cantorum, quam S. Gregorius instituit, Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 80. [* 74. ex cap. 79. Capit. ann. 789.]: *Monachi ut Cantum Romanum pleniter et ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragant*. Et lib. 6. cap. 25. [* 256. ex cap. 2. Capit. apud Theod. vill. ann. 805.]: *Ut secundum ordinem et morem Romanæ Ecclesie fiat Cantatus*. Ratpertus Monach. de Casibus S. Galli cap. 4: *Maxime autem authenticum antiphonarium docere, et melodias Romano more tenere sollicitus*. Henricus Hutindonensis lib. 4. Hist.: *Ibi ergo Joannes Cantare docuit Romano more*. Inde postmodum Cantus Romanus in cæteras orbis Christiani Ecclesias transit. Quippe illas Roma cantuum libros, missis ad hoc nuntiis, a summis Pontificibus impetrasse passim legitimus. Chiliensis lib. 3. Vitæ S. Brigidæ cap. 9. num. 61:

Libros compositos, Cantumque et numeram multa
Missi Apostolicum Brigide, concessit habenda,
Tradidit illa suis, descendit verit in usum.

Præ ceteris autem Gregoriani et Romani Cantus dulcedinem amplexati sunt deinceps Germani, seu Galli. Verum quia de proprio quidpiam admiscuerant, a vera legitimaque Romanorum modulatione desciverunt: *Alpina siquidem corpora, inquit Joannes Diac. lib. 2. cap. 7. vocum suarum tonitruis altissime perstreptentia susceptæ modulationis dulcedinem proprie non resultant, quia bibuli gutturis barbara feritas (al. grossitas) dum inflexionibus et reperussionibus mittem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore, quasi plaustra per gradus confuse sonantia, rigidas voces jactat, sique audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrepente conturbat*. [* Similia apud Monachum Engolismens. Vide Chronicon Gottwicens. pag. 55. sqq.]

Verum identidem missi a summis Pontificibus Cantores ex Schola Romana, qui in provinciis sedi Apostolicæ obnoxii Ecclesiarum dissonos cantus ad legitimum Romanæ dulcedinis tramitem revocarent. Quippe Pipinus Francorum Rex in eo potissimum operam posuit, ut Gallicanum cantum, quod a Romano nimium discreparet, omnino tolleretur, et in hoc perinde, ut in cæteris, Romanæ Ecclesie consentiret. Carolus M. in Constitut. de Emendatione librorum et Offic. Ecclesiast.: *Accensi præterea memoriæ venerandæ Pippini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum Ecclesias Romanæ traditionis suo studio Cantibus decoravit, etc.* Capitul. Aquigran. ann. 789. cap. 78. et lib. 1. Capit. cap. 74: *Monachi ut Cantum Romanum... peragant, secundum quod beatæ memoriæ genitor noster Pippinus Rex decertavit ut fieret, quando Gallicanum Cantum tulit, ob unanimitatem Apostolicæ sedis et sanctæ Dei Ecclesie pacificam concor-*

diam. [* In Capitul. ann. 789. cap. 79. pro *Monachi legitur Omni Clero.*] Idem Carolus M. lib. 1. contra Synod. pro adorandis Imag. cap. 6: *Quæ* (Ecclesia Gallicana) *dum a primis fidei temporibus cum ea* (Romana) *perstaret in sacræ religionis unione, et ab ea paulo distaret, quod tamen contra fidem non est, in Officiorum celebratione, venerandæ memoriæ genitoris nostri illustrissimi atque excellentissimi viri Pipini Regis cura et industria, sive adventu in Gallias reverentissimi et sanctissimi viri Stephani Romanæ urbis Antistitis, est ei etiam in psallendi ordine copulata: ut non esset dispar ordo psallendi, quibus erat compar ardor credendi, etc.* Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 25: *Cantilenæ vero perfectionem scientiam, quam penè jam Francia tota diligit, Stephanus PP. cum ad Pipinum patrem Caroli M. pro justitia S. Petri a Longobardis expellenda venisset, per suos Clericos, petente eodem Pipino, invecit, indeque usus longo lateque convaluit.* Carolus M. in Epistola præfixa Homiliari Pauli Diaconi: *Accensi præterea venerandæ memoriæ Pipini genitoris nostri exemplis, qui totas Galliarum Ecclesias suo studio Romanæ traditionis Cantibus decoravit.*

Sed et ante Stephani II. PP. in Gallias adventum, qui incidit in ann. C. 753. curaverat Pipinus, Remedi fratris rogatu, ut Roma accerserentur, qui Gallicanos Cantores in psalmodiæ modulatione erudirent. Paulus I. PP. Epist. ad eumdem Pipinum tom. 3. Hist. Franc. quæ est 43: *In eis siquidem comperimus ecaratum, quod præsentis Deo amabilis Remedii germani vestri Monachos Simeoni Scholæ Cantorum Priori contradere deberemus, ad instruendum eos in Psalmodiæ modulatione, quam ab eo adprehendere, tempore, quo illic in vestris regiminibus extitit, nequiverant, etc.* Porro Paulus Stephanum proxime præcessit.

Extincto post hæc Pipino, Carolus M. filius et successor, ab eodem Stephano II. Pontifice 12. Clericos *Carminum divinorum*, seu Romanæ modulationis peritissimos obtinuit, qui in Galliam advecti, et a Carolo perhonorifice excepti, in diversas regni Ecclesias dispersi sunt. At hi invidia et odio Francici nominis, pacto invicem inito, singuli in locis singulis, diversissime et quam corruptissime poterant excogitare, et ipsi canere, et sic alios docere laborarunt. Quod cum Carolo innotuisset, summo Pontifici Adriano, non Leoni, ut habet Sangallensis, rem detulit, qui Romam evocatos vel exilio vel perpetuo carcere damnavit, et ne in posterum quid simile accideret, Carolo persuasit, ut duos suorum *industrios Clericos* Romæ apud se relinqueret, quo Romanam modulationem addiscerent, et instructi alios in Gallia Clericos erudirent: quod ita factum est. His in Galliam reversis alterum secum retinuit, alterum ad Drogonem filium Metensem Episcopum, qui id a parente efflagitavit impensius, misit, *cujus industria*, inquit Sangallensis lib. 1. cap. 11. *non solum in eodem loco polere, sed et per Franciam in tantum cepit propagari, ut nunc apud eos, qui in his regionibus Latino sermone utuntur, Ecclesiastica Cantilena dicatur Metensis, apud nos vero qui Teutonice, seu Teutisca lingua loquuntur, Mete, vel secundum Græcam derivationem usitato vocabulo Metisca nominetur.* Paulus Warnefrid. in Chron. Episcoporum Metens. in Chrodegango [* Pertz. vol. Script. 2. pag.

268.]: *Clerum abundanter lege divina, Romanaque imbutum Cantilena, morem atque ordinem Romanæ Ecclesiæ servare præcepit.* Sangallensis consentit Joannes Diac. lib. 2. cap. 9: *Mox itaque duos suorum industrios Clericos Adriano tunc Episcopo dereliquit, quibus tandem satis eleganter instructis, Metensem metropolim ad suavitatem modulationis pristina revocavit, et per illam totam Galliam correxit.* Subdit deinde capite proxime sequenti: *Sed cum multa post tempora defunctis his, qui Romæ fuerant educati, cantum Gallicarum Ecclesiarum a Metensi discrepare prudentissimus Regum vidisset, ac unquamque ab alterutro vitiatum Cantum factantem adverteret: Iterum, inquit, redeamus ad fontem. Tunc Regis precibus sicut hodie quidam veridice astipulatur, Adrianus PP. per motus duos in Galliam Cantores (Theodorum et Benedictum) misit, quorum judicio Rex omnes quidem corrupisse dulcedinem Romani Cantus levitate quadam cognovit: Metenses vero sola naturali feritate paululum quid dissonare pervidit. Denique usque hodie quantum Romano Cantui Metensis cedit, tantum Metensi cedere Gallicanarum Ecclesiarum, Germanarumque Cantus, qui puram veritatem diligunt, comprobant.* His addenda, quæ habet Monachus Egolismensis in Carolo M. ann. 787. qui hæc etiam de Metensi cantu subdit: *Magis autem Magisterium cantandi in Metis civitate remansit, quantumque magisterium Romanum superat Metense in arte cantilenæ, tanto superat Metensis cantilena cæteras Scholæ Gallorum.* His addo Vitam Alcuini n. 11: *Romanque Ecclesiasticum ordinem discendum ab eo ductus fuerat, nec non Metas civitatem causa Cantus directus.* Jam vero qui apud Carolum remansit Cantor Romanus, Palatinos Clericos in eadem Romana modulatione erudit. Ledoradus Archiepiscopus Lugdunensis in Epistola ad Carolum: *Et ideo officio vestræ pietatis placuit, ut ad petitionem meam mihi concederetis redditus, qui ab antiquo fuerant de Lugdunensi Ecclesia, per quam Deo juvante, et mercede vestra annuente, in Lugdunensi Ecclesia est ordo psallendi instauratus, ut juxta vires nostras, secundum ritum sacri Palatii, omni ex parte agi videatur, quidquid ad divinum persolvendum officium ordo exposcit. Nam habeo Scholæ Cantorum, ex quibus perique ita sunt eruditi, ut alios erudire possint.* Denique Carolus ipse lib. 1. contra Synod. de Imag. cap. 6. profitetur, sese *reverentissimi PP. Adriani salutaribus exhortationibus parentem, effecisse ut plures illius partis Ecclesiæ, quæ quondam Apostolicæ sedis traditionem in psallendo suscipere recusabant, eam cum omni diligentia amplectererentur, et cui adhæserant fidei munere, adhererent quoque psallendi ordine, etc.* Chronicon Moisiacense, de eodem Carolo, ann. 802: *Mandavit etiam ut unusquisque Episcopus in omni regno, id est, Imperio suo, ipsi cum Presbyteris suis officium, sicut psallit Romana Ecclesia, facerent: nam et Scholæ Cantorum in loca congrua constitui præcepit.* Adde Capitulare I. ann. 805. cap. 2. et Amalarium lib. de Ord. Antiphon. cap. 68. Cantum porro Gallicanum intelligi existimo in veteri Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1153: *Sed ab annis 16. infra audivi primo dicere Canonicos Melodias Francigenas ante Evangelium in Natale et Epiphania, et Pascha resurrectionis.* Vide *Nota musica, A, in superscriptione cantilenæ et Cardinal. Bonæ lib. de Psalmodia.*

* *Quantumvis elaboraverint Pipinus et Carolus M. ut cantum Gallicanum emendarent, id tamen non nisi paulatim obtinuisse, in monasteriis præsertim, etiam celebrioribus, docet nos Chron. abbat. Corb. Ms. fol. 18. v. ad ann. 986: Sub iis temporibus incaptus est novus modus canendi in monasterio nostro per flexuras et notas, per regulas et spatia distinctas, meliusculum dinumerando quam antea agebatur: nam nullæ regulæ extabant in libris antiphonariorum et graduum ecclesiæ nostræ.* [* Adde Ekkehard. IV. de Cas. S. Galli Pertzio pag. 101.]

* *CANTUS, Responsum vel responsum, quod post epistolam canitur in sacra Liturgia, Graduale etiam dictum; unde liber ejusmodi responsa continens Gradale vel Cantatorium nuncupabant.* Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 906: *Ingressa: Requiem æternam. Te decet. Item lectio libri Machabeorum: In diebus illis vir fortis. Psallenda: De Profundis. Epistola: Sicut portavimus. Cantus: Domine, exaudi. Evangelium: Nemo potest venire. Vide Gradale 1.*

* *CANTUS, Responsum vel responsum quodvis. Chronic. Lemovic. Ms.: Hic rex (Robertus) composuit etiam quosdam Cantus et de Spiritu Sancto psalmos... Cum autem Constantia regina videret eum in hiis esse intentum, dixit ei quadam die per jocum, ut faceret de ipsa aliquem Cantum. Quod præstitit rex uxorius eo scilicet responso, quod incipit, O Constantia martyr, etc.*

† *CANTUS CONTRAPUNCTUS, vel nude Contrapunctum, duplex est apud Musicos: Simplex seu concentus musicus rudior, qualis est ille, quem *Falsum burdonem* appellamus; et *Figuratus*, qui musicam elegantiore complectitur. Dicitur *Contrapunctum* quoniam uno tenore decantatum nullam moram seu tractum longiorem patitur. Ubi respirandum est et paulisper immorandum *Punctum tenere*, ubi sine mora et intermissione, sed æquis mensuris canendum, dicitur *Contrapunctum*. Hæc vox occurrit tom. 4. Concil. Hisp. pag. 398. et 399. ann. 1585. et passim apud Musicos, quos consule.*

† *CANTUS DISCANTUS, Musicus concentus simplicior, Gallis *Faux-bourdon*. Obituarium Ecclesiæ Morin. fol. 39. verso: *Fundavit... solempnem Missam de B. Virgine decantandam... cum Cantu Discantu et organis sonantibus.* Vide *Discantus*.*

† *CANTUS FIGURATUS, Musicus. Passim occurrit apud Musicæ peritos, et alibi, ubi de Cantu Ecclesiastico.*

† *CANTUS FIRMIUS, Idem qui Planus et simplex, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 398. ann. 1585. etc.*

† *CANTUS PRIME MANERIE, Id est, primi et secundi toni... Secundæ Maneriæ, id est, tertii et quarti toni... Tertie Maneriæ, id est, quinti et sexti toni... quartæ Maneriæ, id est, septimi et octavi toni, Tractatus de Cantu Inter Opera D. Bernardi tom. 1. col. 698. edit. 1690.*

† *CANTUS NOTHI, ex eodem Tractu, degeneres et non legitimi appellati sunt; eo quod, ut ibi legitur, a septimo tono incipient, et eundem in medio servantes, circa finem degenerent, aliis in primo, aliis in quarto tono desinentibus.*

† *CANTUS ORGANICUS prohibetur in exequiis vel sepulturæ, nisi quando tales exequiæ vel sepulturæ celebrantur per Capitulum, in Regula Toribii Archiepis-*

copi Limæ, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 673. col. 2.

† CANTUS PANEGYRICUS, Omnium hilaris concentus, in Hist. Mediani Monast. ex Charta ann. 1618.

† CANTUS PLANUS, Gall. *Plain Chant*, Simplex canendi modus. Occurrit in Regesto Autissiod. MS. annorum circiter 200. et in Concilio Mexicano ann. 1585. Vox nota ab annis circiter 400. Vide Mercurium Gallic. Februarii ann. 1728. pag. 233.

† CANTUS PORTARE, Rem cantandam alicui præcinere. Ordo Cluniac. Bernardi Monachi part. 1. cap. 14: *Est autem Armarii Portare Abbati omnes Cantus, quos ipse cantat aut incipit.*

† CANTUS PULLORUM. Vide *Pullus*.
2. CANTUS, Italis *Canto*, Latus, angulus. [Græcis κανόνας, Angulus oculi. Hinc emendandum Supplem. Antiquarii, ubi *Cantus*, pro *Cantus*.] Vetus Charta apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 393: *Et de latitudine de Cantu in Cantum, quantum ipsa plagia continet.* Infra: *De Cantu in Cantum.* Nos dicemus, *de coin en coin, [d'un côté à l'autre.]* Adde pag. 414. Rhythmus de Verona, apud Mabillon. tom. 1. Analector.: *Foro lato specioso, sternuto lapidibus, ubi in quatuor Cantus magnus instat forniceps, etc.* [* Vide Murator. Antiquit. Ital. vol. 2. col. 1179. voce *Canto* et supra *Canthus*.]

IN CANTU SEDERE, recensetur inter superstitiones paganorum apud S. Audouenum in Vita S. Eligii Noviom. Episc. lib. 2. cap. 15: *Nullus Christianus in puras (al. pyras) credat, neque in Cantu Sedit, quia opera diabolica sunt.* Nostris *Estre assis de Cant*, est *Estre assis de costé*.

[* Est, ni fallor, in angulis viarum sedere, ubi artes suas exercere solebant malefici et sortilegi.]

† 3. CANTUS, pro *Quantus*, qui et pro *Quot*, in Usibus Culture Cenom.: *Incipit Cantor officium, Puer natus est, et advocet juxta se de Cantoribus Cantos complacuerit.*

† 4. CANTUS, adject. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearnii cap. 62. pag. 167: *Alii quoque subterraneis catharactis... Cantum in villæ introitum, si nulla præpedissent obstacula paravere.* Ubi legendum f. *Canum*.

† 5. CANTUS, f. idem quod *Camallus*, humerale, Gall. *Camal*. Stat. synod. ecel. Aurelian. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1274: *Districte etiam præcipitur sacerdotibus ut induti albis et stolis intrent synodum, quæ celebratur tempore paschali: illam vero, quæ celebratur Octobri, in suppelliciiis, Cantis et stolis.* Sed leg. videtur *Cottis*. Vide *Cota* 1.

† 6. CANTUS, pro *Canthus*. Glossar. vetus ex Cod. reg. 7613: *Cantus, ferrum circa rotas vel ligna, vulgo gaviile. Cantus, la circumferentia rote*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide supra *Cantes*.

CANUA. Vita S. Eligii ab Audoueno scripta lib. 2. cap. 12: *Unus ex famulis epus Canuam cum qua camelum onerarium secum ducere consueverat, subito perdidit.* Et cap. 57. de homine rabioso: *Egestionem etiam ruderum, nec non et Canuam, si comprehendisset, avidissime edebat.* [f. pro *Canua* legendum est *Canna*, arundo. et pro *Ruderum* posterioris exempli mallet *Rudarum*, id est, vicorum. [* Malim *Canva* pro *Canava*, (conf. *Canvum*.)] Quod spectat ad sequentem Græcam vocem γανωζα, corrupta est pro γανωζα vel γανωζα ab Hebraico *Chanava*, Piacenta, laganum. Jerem. in versione

LXX. 7. 18: Οἱ υἱοὶ ἀπὸν συλλέγουσι ἔβλα, καὶ οἱ πατέρες ἀπὸν κίονοι πῆρ, καὶ αἱ γυναῖκες τρέθουσι σταίς, τοῦ ἀπὸν ποιῆσαι κανωζας τῆ στρατιῆ τοῦ οὐρνοῦ. *Fili eorum colligunt ligna, et patres eorum succedunt ignem, et mulieres eorum terunt similitam, ut faciunt placentas militiæ cali.*] Aliud videtur vox *Κανωζα*, quæ habetur in VII. Synodo Act. 6: *Καὶ ἐξ ἀλεθρον κανωζας τῆ στρατιῆ τοῦ οὐρνοῦ οἱ τῶν Ἑβραίων εἰδωλολατρησάντες προσέφερον.* Ubi interpres *laganam* reddidit.

* CANUDO. Vide infra *Cynædus*.
† 1. CANULA, Fistula, Gall. *Flute*, Instrumentum musicum. Papias in MS. Bituric.: *Choraulæ, Princeps chori, vel qui Canulis, id est fistulis canit.* *Choraulæ enim Græce Canula dicitur.*

† 2. CANULA, Fistula, qua sanguis Christi hauritur. Martyrol. Ms. S. Stephani Autiss.: *Ilerius hujus ecclesiæ venerabilis præpositus... dedit calicem argenteum, Canulas argenteas et capam de pallio optimam.* Infra: *Dedit etiam Goscelinus præfatæ ecclesiæ vestimentum sacerdotale, missale optimum cum gradale, calicem argenteum cum Canulis argenteis.*

† CANULASTHIUM, Pera. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 241. de S. Nicolao Peregrino: *Qui ipsius crucem et Canulasthium sumentes cum fide, a vacationibus et infirmitatibus curabantur.*

* CANULUS, Scapus, Gall. *Tige*, sic dictus quia cavus, Hispan. *Canuto*, tubulus; unde diminut. *Canutillo*. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam cupam de auro,.... Canulum pedis et pomum esmaltatum habet.*

* CANUM, Album, Gall. *Blanc*. Comput. ann. 1489. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 49. col. 2: *Item solvunt Dominico Dembert gipperio Nemausi, pro tribus Canis operis albi factis suis sumptibus in portulibus S. Anthonii et bocarie, pro armis regis pingendis...xxx. sol.* Turon. Vide alia notione in *Canva* 2.

† CANUMENTUM, Βερουζα, εἶδος ἀκοντίου: Gloss. Lat. Græc. *Verutum*, ut exponitur in Supplemento Antiquarii.

* Mss. habent: *Ammenium*, pro *Amenium*. Vide Gloss. Rigalt. in Βηροῦζα.

† CANVOYS, Tela rudior, a *Canava* pro *Cannabis*, Gall. *Canevas*, Angl. *Canvas*. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden.: *Et in Canvoys empto Londin. per Richardum Dymby pro lintheaminibus faciendis III. sol.*

* CANUS. Vide infra *Cynædus*.
CANUS EQUUS qui ex candido et nigro est, Papiæ.

CANUSINÆ PELLE, Rufæ, vel subrufæ. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 715: *Locupletis heras sericis vestibus, et Canusinis pellibus delicate indutas trepidare cogebat.* Vide Martialem lib. 14. Epigr. 127. 129. et Interpretes.

CANUSUM, in Charta anno 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1275: *Unum amictum cum friso magno, unum Canusum cum grammatis et frisris.* Sed legendum videtur *Canisum*, seu *camisia*.

CANUTUS, pro *Canus*, cui canent capilli præ senectute. Gloss. Lat. Gr.: Πότος, *Canus, Canutus*, nostris *Chenu*, Italis *Canuto*. Alcuinus Poem. 189:

Est vir jam totus Canuto vertice sanus.

Poem. 221:

Quid faciet tardus Canuto vertice Drauces?

Adde Poem. 264. Utuntur præterea Ekeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 16. et Vita S. Samsonis Episc. Dolensis lib. 1. cap. 26.

* Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 72: *Un home de grant vieillesce tout Chanu, etc.* Vita J. C. Ms:

Li damoisel, li baceler
Joseph commencent à gaber,
Qui à la Virge estoit venus,
Pour chou qu'il est vieils et Chenus.

† CANVUM, pro *Cannabum*, Gall. *Chanvre*, apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 156: *De decima vini duas, de lino et Canvo totam.*

* *Canvre*, in Charta ann. 1340. ex Chartul. 23. Corb.: *Pour avoir leur usage commun pour aroer lins et Canvres.*

† CANZELARIA, pro *Cancellaria*, Gall. *Chancellerie*, in Regiminibus Paduæ ad ann. 1320. apud Murator. tom. 8. col. 432.

† CANZELLARE, pro *Cancellare*, Declere, expungere. Chronic. Parmense ad ann. 1308. apud Murator. tom. 9. col. 874: *Propter quam pacem omnes banniti... Cancellati et exenti fuerunt de bannis suis.*

† CANZELLATUM, Cancelli, cancellis clausum. Jacobus de Varagine in Chronico Januensi, apud Murator. tom. 9. col. 29: *Iste transtulit corpus S. Syri in Basilicam XII. Apostolorum... cuius corpus repositum fuit in choro ejusdem Ecclesiæ, ubi modo est introitus Canzellatum.*

* CANZELLATURA, pro *Cancellatura*, Oblitteratio, in Stat. Palavic. lib. 1. cap. 31. pag. 39.

* CANZEUS, Vide supra *Canceus*.
CANZIR vel KANZIR. Histor. de Reliquiis S. Marci Venetias translatis:

Marcum furantur, Kanzir ii vociferantur.

Alibi *Canzir* habetur.

CAOETUS. [* Incantator, Veneficus.] Vide *Cauanna*.

* *Chaounez* idem mihi significare videtur, in Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 127. Chartoph. reg. ch. 50: *Comme Jehan Foullot eust dit au suppliant pluseurs injures et villenies, et appellé couppereau Chaounez de asseverres de culz.*

* CAORCINA, Tabula nummularia mercatorum, qui *Caorcini* vocabantur. Comput. ann. 1272. tom. 1. Probat. Histor. Britan. col. 1009: *De Caorcina de Redonis, etc.*

CAORCINI, CATURCINI, CAURSINI, CAWARSINI, CORSINI, Mercatores Italici propter fœnerationem usariam famosi, maxime in Gallia, unde non semel a Principibus nostris proscripsi sunt, Leigibus et Statutis contra fœneratores editis. Exstat inter alia Edictum sancti Ludovici, mense Jan. ann. 1268. quo Caorsinos usarios proscripsit, facta tamen mercatoribus Lombardis, Caorcinis, et aliis extraneis mercaturam in Gallia exercendi facultate, dummodo nullum usurarium fœnus facerent. Prostat etiam aliud Philippi Audacis datum Parisiis die Martis ante festum SS. Simonis et Judæ, hoc verborum contextu: *Extirpare volentes de finibus Regni nostri usurariam pravitatem, quam quosdam Lombardos et Caorsinos, aliosque complures alienigenas in eodem Regno publice intelleximus exercere, mutuantes pecuniam obligatam sibi pignoribus ad usuram, et habentes ad hoc domos specialiter deputatas, in quarum extorsionibus usurarum valde prædictum depauperant regnum, etc.* Quo Edicto a Regno proscribuntur duobus mensibus post ejus proclamationem. Mox additur: *Non inhihemus tamen quin mercatores Lombardi, Caorsini, et alii undeque pro suis negotiis et mercaturis legitime exercendis in regno nostro morantur, pacifice veniant et recedant, etc.*

[Statuta Ecclesie Meld. ann. circiter 1346. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 492: *Inhibentes ne quis in domibus, vel in locis, aut in terris Ecclesiarum Lombardos, aut alios advenas, qui vulgari- ter Caorcini dicuntur, usurarios mani- feste receptare presumat.*]

Horum etiam pestis abominanda adeo invaluit in Anglia, inquit Matthæus Paris ann. 1235. ut vix esset aliquis, qui retibus illorum jam non illaquearetur. Circumveniebant enim in necessitatibus indigentes, usuram sub specie negotiatio- nis palliantes, etc. Mox subdit formulam qua debitores sibi obligabant. Adde Matth. Westmon. ann. 1232. sub finem. Hos demum proscripsit ab Anglia Hen- ricus III. ann. 1240. ut auctor est idem Matth. Paris pag. 355. a quo postmo- dum, Papæ, ut ait, interventu, revocati sunt ann. 1250. sed mox ob immensas et detestabiles usuras iterum proscripti et carceri mandati sunt anno 1251. Hen- ricus III. Brabantia Dux testamento suo ann. 1260. quod exstat apud Mi- ræum lib. 1. Diplom. Belg. cap. 84. ca- vit, ut Judæi et *Cavarsini* de terra Brabantia expellerentur. Statutum Caro- li II. Regis Sicilia contra Judæos, datum Andegavis 8. Decembris ann. 1289: *Præcipimus ut expulsio prædicta extendatur ad omnes Lombardos, Catur- cinos, aliasque personas alienigenas, usuras publice exercentes, etc.* Ubi notandum *Caturcinos* appellari, qui aliis *Caorcini*, Matthæo Paris *Cavarsini* dicuntur. A Cadurco, scilicet, Gallice *Cahors*, Occi- tania urbe celebri, in qua ii commercia sua exercebant; unde postmodum Mon- pessulanum, ac deinde Nemausum translati, ut infra in *Langobardus* doce- mus: cujus quidem nomenclaturæ ety- mon firmat Dantes in Inferno cant. 11. amplectiturque Cleyracus ad Leges maris pag. 226.

At sunt nonnulli qui istud nominis a familia *Caorsina*, aut *Corsina*, Floren- tina deducendum censent: quæ cum aliis ejusdem urbis, et provinciarum vicinarum familiis, in universa prope- modum Europa, mercaturæ operam dederit. Nam licet *Lombardorum* appella- tionem omnes mercatores Italici, in Regnis Italiae finitimis, et longinquis, fœnes exercentes, agnoscerentur; erant tamen ii distincti in Societates, ex inito invicem pacto et fœdere, quæ vulgo familiæ nobilioris, penes quam summa mercaturæ erat, nomine donabantur. Unde crebro legere est Societates *Amanatorum, Acciavorum, Bardorum, Corsinorum, etc.* apud Joan. Villaneum, præsertim. lib. 11. cap. 137. ubi Socie- tatem *Corsinorum* memorat. Familiæ *Corsinæ* Florentinæ meminit etiam Ugo- linus Verinus lib. 3. Illustratæ Florentiæ:

Clara Sophocleo stirps est memoranda cothurno
Corsinæ sobolis, nulli virtute secunda.

De hac etiam multis Montecanitus.

* Quam definitionem quasi Italis in- juriosam falsamque arguit Muratorius tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 890. sed temere omnino. Quantumvis enim probabile videatur a Cadurco, Gall. *Cahors*, vocem hanc originem duxisse, certum nihilominus est Cadurci cives ab Italicis mercatoribus, qui ibi et in Occitania passim commercia sua exer- cebant, dum eorundem effluentes ex usuris ingentes proventus viderent, abominandam usurarum artem accepisse et didicisse. Verum non ita in aperto res est, ut de Caorsa, vulgo *Caours*, Pe- demontii urbe quondam, quam nunc est

celebriori, ipsam nominis originationem absurdum sit accersere; maxime cum usurarii promiscue *Lombardi* et *Caorcini* vocentur. De Caorsa Dantes in Inferno cant. 11. apprimè intelligi potest, quan- quam de Cadurco accipiat Benevenuto Imolenis in Comment. Mss. a Mura- torio ibidem quo supra col. 891. lau- datum. Caorsam rursus spectare videtur Dictum vetus inter urbium quarundam dieteria ex Cod. Mss. Bibl. S. Germ. Præ. sign. 1520.

Usurier de Chaorse,

et Guignevil. in Peregr. hum. gen. Ms. ubi de Concupiscentia:

Li Sathanas m'i engendra,
Et de illuec il m'aporta,
A Chaourse, où on me nourri,
Dont Chaoursiere dite sul:
Aucun me nomment convoitise.

* *Cæterum Corssin, pro Banquier, Argentinus, trapezita in Charta Henr. de Autignaco inlit. ann. 1302. ex Chartul. Sabaud. fol. 106. vº: Nous avons heu et receu de Pierre de Monmelian cleric payant eu non de mons. le conte de Savoie nil quatre cens livres de Tornois par la main Estevenet Cellet, Bertholmeu Guiot et Abelon Malabaille Corssin de Bourc, as queux eles sont payés par nostre volonté. Chonin, pro Chaorsin vel Caorcini, eadem notione, in Ch. ann. 1312. ex Cod. reg. 10197. 2. fol. 71. vº: Nous Florens Berthaut sire de Malines faisons savoir... que nous tenons... en fief... de M. Jehan duc de Lothrike, de Brabant et de Lem- bourch... la voerie et le seigneurie de Ma- lines... le marchiet du seil, du poisson et des bestes, les Chonins, les Lombars et les Juys. Caoursin vero pagus Cadur- censis dicitur, in Ch. ann. 1340. ex Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 366: Cent livres Tournois de annuel et perpétuel rente à prendre sur la trésorerie ou recepte de Pierregort et de Caoursin. Alia ann. 1360. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1439: Item Caoursin, où a deux citez, Caours et Montauben.*

Jam vero ex eo quod *Caorsini* usurarii passim exagitantur, proscriberentur, et in carceres compingenterent, nata videtur familiaris nostris loquendi for- mula: *Enlever quelqu'un comme un Cor- sin*, cum aliquem in carcerem per vim abductum dicimus: quanquam non desunt qui eam referant ad *corpora Sanctorum*, seu Divorum reliquias, quæ ad majorem venerationem humeris Sa- cerdotum et Magnatum deferri in sub- lime solent, quomodo apud Plautum in Milite glorioso:

Ducite istum: si non sequitur, rapite sublimem foras.

* **CAUVUERCINI**, Eodem intellectu. Concil. Trevir. ann. 1310. cap. 28. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Hontheim* pag. 49. col. 2: *De Cauvuercinis et usu- rariis. Item præcipimus districte ut se contra Cauvuercinos ita habeant, sicut in generali concilio est statutum.* [*] Vide *Cavercini*, et *Haltausii* Glossar. German. col. 212. voce *Cowertschen*.]

* **CAP**, KAAP, Pondus quoddam in oppidis circa mare Balthicum olim usi- tatum. Chart. Novogorodens. c. ann. 1230. ap. Lappenb. in Cod. Probat. Init. Hanseat. pag. 41: *Stater, qui dicitur Cap. debet in gravitate continere 8. Livo- nica talenta.* Alia c. ann. 1290. ibid. pag. 157: *10 Kaap cere;* et pag. 159: *10 Cap cere.* Vide ibi *Indicem*.

CAPA, **CAPPA**, Vestis species, qua viri laici, mulieres laicæ, Monachi, et Clerici induebantur, quæ olim caracalla. Wlphi-

nus Boetius in Vita S. Juniani: *Vestis cilicina de caprarum pilis, quæ in modum Caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie, apud nos est.* [Chronicon Triveti ad ann. 1156: *In pago Parisiacensi Capa Salvatoris nostri in Monasterio Argentolii revelatione divina reperta est, inconsutilis et subrufi coloris, quam gloriosa mater ejus fecit ei, cum adhuc puer esset, prout repetæz cum ea litteræ indicabant.*]

Capam viris laicis tribuit Gaufridus Malaterra lib. 2. cap. 44: *Ipse cum tredecim viris, gladiis cum Capis accinctis... ad portam castelli accedens, etc.* Rogerus Hoved. in Henrico III.: *Percussus est cum gladio pro Cappam et tunicam, non sine sanguinis effusione.* In Ricardo I: *Ex fracta est Capa Regis Anglorum, ex percussione Willelmi des Barres.* Adde Matth. Paris pag. 15. [et Vide *Annelatus*.] At laici cottos vel man- tellos cum Capis deferre, contra Monachi cottos, vel mantellos sine Capa portare vetantur in Concilio Metensi ann. 883. cap. 6.

Capam sequiori sexui adscribunt etiam Scriptores. Idem Malaterra lib. 2. cap. 29: *Vestium etiam tanta penuria illis erat, ut inter Comitum et Comitissam non nisi unam Capam habentes, alternatim, prout unicuique major necessitas incum- bebant, ea utebantur.* Matthæus Paris ann. 1192: *Vestem Sacerdotis in mery- tricis habitum convertit tunica viridi fe- minea indutus, Capam habens ejusdem coloris, pepulum in capite multiebre por- tans, etc.* Computum Stephani de la Fontaine Regii Argentarii ann. 1351: *Pour fourrer une robe de 4. garnemens que Madame la Roynie ot de livrée le jour de Myaoust, pour les 2. surcos, et cors de la Chape, 3. fourrures de menu ver.* Tradit Gaufridus Vosiensis 1. part. cap. 55. extremo Regem Ludovicum VII. prohibuisse mulieres publicas chlamyde seu *Cappa* uti Parisius, ut tali nota a legitime nuptis discernerentur. [*] Testament. ann. 1328. ap. Matthæum post Alciat. contra Vit. Monast. pag. 366: *Item unitæ nostræ abbatissæ sororum S. Clare in Nuss Cappam et tunicam de rubeo cameloto.*]

Capa autem tunicæ laxioris et talaris species fuit, quæ cæteris vestibus superaddebatur, pallii instar: unde recte Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. *Capam dictam scripsit, quia quasi totum capiat hominem.* Anonymus in Vita S. Vodalii Benedicti num. 10: *Tollens pallium suum qui vulgo Capa vocatur.* Le Roman de *Garin*:

Cil del chastel s'adoubent à droiture,
Vestent hauberc, ceignent espées nues,
Et par desuere ont les Chapes vestues.

Le Roman de Rou et des Ducs de Nor- mandie:

N'a gueres meillor terre sous la Chape dou ciel.

Cum vero capæ totum hominem quodammodo ambirent et tegerent, iis utebantur potissimum, cum foras, aut peregre ibant. Goffridus Vindocinensis lib. 5. Epist. 3: *Si persona qualibet ad eum transiens invenitur, non ei auferetur Capa, sed de vita statim et membris agitur.* Vita abbatum S. Albani: *Ad Synodum venient;... et inter alios sedebunt, habitu tamen itineris non mutato, nisi velint, videlicet in Cappis et calcaribus.* [*] Vita S. Anskar. cap. 16. ap. Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 700: *Clericis suis huc illucque fuga dispersis etiam sine Capa sua vix evasit.*] Atque inde nego- tiatoribus præsertim tribuitur, quod ii

negotiationis et commercii causa perpetuo fere terras et provincias obeant. Lupus Ferrariensis Epist. 125: *Negotiatorum Capas se petiturum iactabant. Le Roman de Florimond:*

Tos à guise de marcheans,
Furent vestus de Chapes grans.

* *Capa* negotiatoribus praesertim tributur, ut recte observat Cangius: at vero minus feliciter tuendam hanc sententiam Lupum Ferrariensem profert: non enim vestis, sed loci cujusdam nomen ibi indicatur, quem D. Bonamy in Dissert. edita tom. 17. Comment. Acad. Inscript. pag. 288. *Cappas*, vulgo *Chappes* diocesis Trecentensis esse opinatur: contra vero vicum esse fluvium Lupae appositum, quem *Ceppei* appellat, ex diversis locorum positionibus aliisque argumentis disputat D. Levesque de la Ravaliere tom. 21. eorumd. Comment. pag. 175. Adhuc sub iudice lis est.

Hinc *Capa pluvialis*, cujus in pluvia usus erat. Chron. Andrense: *Volens ab Elemosynario nostro Capam pluvialem et sumptuosam ancis singulis extorquere... siquidem in nostro hospitali de filo grosso Capa solebat singulis texi, et domino de Fielnes transmitti.* Vincentius Belvac. lib. 29. cap. 118: *Ecce Natalis Clericus meus ante me astitit, Capa indutus pluviali, sicut mihi videbatur, pulcherrima, etc.* Wibertus Archidiaconus in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8: *Super pluviali veste, quae Capa vocatur.* Le Roman de Vacces MS.:

Une Chape à pluie afeubla.

† Instrum. ann. 1181. ex Archivo Dolensi: *In tota terra Carreou non sunt nisi tria arpentia libera, quorum duo reddunt duas Capas Pluviales Archiepiscopo quandocumque vadit Romam.* Marten. tom. 4. Anecd. col. 611. D. ex Statutis Ecclesiae Barcinon.: *Quilibet Canonicus qui receptus sit... teneatur infra primum annum, quo praebendam receperit manuales, facere unam Cappam Pluvialem seu processionallem de purpura.* * Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 73: *Une robe laquelle les bergiers portent vestue pour cause de la pluie, du vent ou de la neige, appelée Chappe ou pays par delà.*

Lacernas pluviales vocat Interpres Juvenalis Sat. 9. v. 28. quas ille pingues, quae muniant a pluvia, non quae ornent. [*Capa ad aquam*, in Computo anni 1202. apud D. Brussel Tract. de Feodis pag. cci. col. 1. ad calcem tomi 2.]

Sed et *Capam* capitis tegmentum esse dixit Isidorus loco citato: *Capa dicta quod capitis est ornamentum.* Certe *capam* os et vultum texitur docet le Roman de Garin MS.:

Affublé fu, s'ot le chaperon mis,
Ostez la Chape, il Cuens Fromond a dit,
Mult vos voi ors enbronchiés et pansif.

Infra:

Osta la Chape, si lor montra son vis.

Le Roman de Rou MS:

Par les chans sont à lui esperon venu,
Esmuchtes de lor Chapes, rien à nul cognu.

Idem Poeta:

En la Chape s'est embuschies,
Qu'il ne fu pris, ne encerchiés.

Atque hinc percipimus cur Guillelmus de Podio Laurentii cap. 49. dicat Maffredum quemdam fuisse *Capam* et *refugium infidelium et malignantium*, quod ii videlicet apud Maffredum delitescerent, et absconderentur.

Instructae porro erant capae manicis laxioribus, unde *manicatae* dicuntur Matth. Paris ann. 1258: *Cujus familia collateralis octo Capis, videlicet quinque clausis, et quinque Manicatis de optimo moreto superbivit redimita.* Computum Stephani Fontani: *Manches de Chape, et le chaperon de Chape.* 300. ll. Innocentius III. PP. in Concilio Lateran. can. 16. et lib. 1. Epist. pag. 298. vetuit ne Canonici et Clerici *Cappas Manicatas* intra Ecclesiam ad divinum Officium deferrent. Idem prohibuere Galo Cardinalis in Constit. ann. 1208. cap. 3. 4. Odo Paris. in Statutis Synodalibus, Concilium Eboracense ann. 1195. can. 6. Mospeliense ann. 1214. con. 3. Avenion. ann. 1209. can. 12. Sarisberienae ann. 1217. can. 10. Statuta Synodalia Nicolai Episc. Andegav. ann. 1264. et 1269. Constitutiones Nicosienses can. 8. Synodus Cicestrensis ann. 1289. can. 9. Synodus Bajocensis ann. 1300. can. 33. etc.

CAPAE ALATAE, interdictae pariter Clericis in iisdem Statutis Odonis Episcopi Parisiensis (necon etiam in antiq. Statutis Synodal. Eccles. Eduensis apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 472.)

Capis praeterea assuta erant et cohaerebant *caputia*, et ita induebantur, ut cum maxime clausae essent capae, caput per collare, seu foramen collaris inferretur. Vide in *Capitulum* et *Caparo*.

Capa, Monachorum praesertim fuit. Theodemarum in Epist. ad Carolum Magnum de Monachis Casinensibus: *Illud autem indumentum quod a Gallis Monachis cuculla dicitur, nos Capam vocamus.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1: *Ingrreditur penetratia claustris vacuis fur noctibus nudipes, Capa quidem, uti Fratrum unus putaretur, indutus.* Vita S. Vodalii Benedicti n. 11: *Ille tollens pallium suum, qui vulgo Capa vocatur, super eum projecit.* [Walafridus Strabo in Vita S. Othomari Abbatis inter Acta SS. Benedict. saec. 3. part. 2. pag. 156: *Quem tam pleniter misericordiae studium possederat, ut si quem pauperum nuditatis injuria torquentem conspiceret, plerumque suis exutus vestibus, miseri contereret artus, ita ut interdum sine tunica, sola Capa contactus ad Monasterium remearet.* Vita S. Benedicti Anian. inter eadem Acta saec. 4. part. 1. pag. 213: *Concessit etiam necessitatis cause propter quam Regula jubet, duas scilicet stamineas et femoralia, pelliceas quoque et tegumenta eorum, Cappas duas.]* Vide Regulam Solitariorum cap. 49. Concil. Metense ann. 888. can. 6. Vitam Alcuini num. 25. eundem Alcuinum Epist. 60. [*] Statut. antiq. S. Petri Corbeiensis lib. 1. cap. 3. post Irminonem pag. 309.] etc.

† *CAPA* Sanctimonialium etiam fuit. Vita S. Liobae Abbatissae inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 254: *Et beatam virginem ab oratione excitat periculis opponendam... Ad hanc vocem illa ab oratione surrexit, et quasi ad collectationem vocaretur, Cappam qua erat induta abiciens, fores Ecclesiae confidenter aperuit.*

CAPA Clericorum Regularium, in libro Ordinis sancti Victoris Parisiensis cap. 18: *Brevior superpellicio vel tunica uno plena palmo, undique rotunda esse debet, et ante non nimis alte jissa.* Vide Concil. Trosleianum can. 6. Odrericum Vital. lib. 8. pag. 711. Vitam Alcuini num. 25. etc. [*] Willigis. Relatio ann. 976. ap. Gud. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 355: *Scolaribus canonicis Cappam, pelles et pellicium de ovibus, caligas et*

sutulares magister tantum dabit. Confer *Capapellis.*]

Denique *capa* inter vestes Ecclesiasticas passim recensetur. Wibertus Archidiaconus in Vita S. Leonis IX. PP. cap. 8: *Nam videbatur sibi quod stans in edito, familiares suos ad se de periculo confugientes, reciperet, eisque super pluviali veste, quae Capa vocatur, inclusis, sanguine eorum sibi vestes infici conspiceret.* Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5: *Reliquiasque ejus, ut mos nobis est, Capa illa aquilifera indutus vespere diei Sancti ipse domum reportabat.* [*] Pluviale interpretatur Arxius ap. Pertz. Scriptor. vol. 2. pag. 108. not. 14.]

* *Qua* cum cura deferri debeat, praecipunt Consuet. monast. S. Emmer. Ratispon. art. 21. ex Cod. Ms. S. Germ. Prat. sign. 1074. 3: *Quando Cappis utuntur, praevideant qui eas gerunt ne parietibus se premant, nec transcundo per ostia, nec quando sedent, sub se habeant.*

* *CAPPA* CARDINALARIS, *Qua* vestiri solent Cardinales. Paridis de Grassis Caeremon. capellar. Papal. Ms: *In eisdem diei (O. SS.) hora vespertina. Vespere pro defunctis in capella: ubi illis finitis matutinae similiter pro defunctis aguntur, ad quas Papa cum Capa quasi cardinalari, sed ampliori, de laneo panno russato cuculatus accedit; quem cardinales Cappis pavonatis indui sequuntur.*

CAPAE CHORALES, quibus Clerici vel Sacerdotes in choro amiciuntur, apud Matth. Paris ann. 1237. 1246. pag. 302. 473. in Synodo Coloniensi ann. 1280. in Praefat. in Charta Henrici Ratisbonensis ann. 1278. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 264. [in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 127.] etc. Rupertus lib. 2. de Divin. Offic. cap. 14: *Capas quoque in majoribus festis superinduumus... quae Capae bene ab interiori parte patulae sunt, et omnino praeter necessariam fibulam inconsute, ... fimbriis quoque subter ornatae sunt.* Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 227: *Capa propria vestis est Cantorum.*

* *CAPA* MISSALIS, *MISSARIA*, Cujus in missa celebranda seu officio ecclesiastico peragendo usus est, idem quod *Dalmatica*. Testam. Annae de Armin. uxoris Car. d'Albret ann. 1472. ex Cod. reg. 9673. 2. fol. 91. vº: *Item legavit conventui fratrum Minorum castri Jelosii unam suam hopalandam, de qua vult fieri Capam missalem diaconalem et subdiaconalem ad servitium et pro cantando missas de Requiem.* Stat. colleg. Fux. Tolos. ann. 1457. ex Cod. reg. 4223. fol. 204. vº: *Vesperae defunctorum, sacerdote cum Capa missaria seu pluviali armis nostris fulcita induto, ... celebrentur.*

* *CAPA* PAVONATIA, Violacei coloris. Vide supra *Capa cardinalaris* et *Pavonatus*.

CAPA CUM TINTINNABULIS, Anonymus de Miracul. S. Hugonis Abbatis Cluniac: *Tunc misit Rex domno Abbati et sacro Conventui Capam pæne auream totam, in qua vix nisi aurum apparet, vel electrum, vel margaritarum textus, et gemmarum series: inferius autem undique Tintinnabula resonantia, ipsaque aurea pendet.* Notum in veteri Lege summi Sacerdotis vestimentorum oras tintinnabulis insignes fuisse, ut nota esset eorum conversatio, ut ait S. Augustinus lib. 2. Quæst. in Exod. cap. 119. Vide *Tintinnabulum*.

† *CAPPA* CATEGORICA, Robertus Goulet in Compendio jurium et consue-

tud. Universitatis Paris. fol. 12. verso : *Ordo processionis Universitatis. Crucem portat quidam Bacchalaris artium Cappa cathégorica indutus, hoc est, Cappa decenti et convenienti. Eadem notione Cathégorique dicunt Galli ; quod a voce Cathégoriæ suntum non dubito.*

† **CAPÆ ROTUNDÆ CLAUSE,** quas portare et habere jubentur Clerici et in sacris Ordinibus constituti, in Concilio Arelatensi ann. 1260. can. 8. [in Albiensi ann. 1254.] in Synodo Bajocensi ann. 1300. can. 33. apud Ottonem et Ottobonum in Legatinis pag. 18. 51. in Provinciali Ecclesiæ Cantuariensis pag. 117. Statutis Synodalibus Nicolai Episcopi Andegav. ann. 1269. [in Manuali Henrici Sistaniensis Episcopi apud Martenium tom. 4. Anecdotorum col. 1082 : *Nullus permittitur ad altare deservire, vel Epistolam legere, nisi in superpellicio et Cappa rotunda. Capas Rotundas et largas more Clericorum et Sacerdotum deferre ut Episcopus Magalonenis prohibeat Judæos, admonet Innocentius IV. apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 407. ne, quod sæpe contingit, a peregrinis et advenis eis tanquam Sacerdotibus honor et reverentia indebita præbeatur. Quare subdit : Mandamus quatenus præfatos Judæos, ut Capis hujusmodi omnino dimissis, habitum eis congruentem deferant, quo non solum a Clericis, verum etiam a Laicis distinguantur, etiam per subtractionem communionis fidelium.]*

† **CAPAS CLAUSAS** desuper ferre etiam jubentur leprosi, ut a sanis possint discerni, ne misceant se communicationi sanorum, in Statutis Synodal. Eccl. Constantiensis in Normannia cap. 19. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 806. de Presbyteris vero ibidem cap. 18. statuitur ut, *Si oporteat eos equitare, possint tunicalia sub Clausa Capa habere aperta ; sed in aperto clausa deferant. Qui autem de cetero transgressor hujus constitutionis extiterit ; vestis aperta portata in publico pauperibus erogetur : et hoc præcipuum executioni mandari. Vide ejusd. Anecd. tom. 3. col. 898. 1775. et tom. 4. col. 47.*

† **CAPA CLAUSULA.** Gesta Gaufredi de Loduno Episcopi apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 375 : *Idem ab adolescentia Domini jugum ferens, quasi quædam præludia futuri sacerdotii Capam Clausulam in studio semper habens, etc. sed f. legendum Clausa.*

† **CAPA DOCTORALIS,** apud Robertum Goulet in Compendio jurium et consuetud. Universitatis Paris. fol. 13. verso.

† **CAPÆ FORATÆ** interdicuntur Decanis, Archidiaconis et Archipresbyteris, in Constitut. Galonis Cardinalis.

† **CAPA PROFESSIONALIS,** quam Episcopus Suffraganeus post ordinationem suam tradit Ecclesiæ Metropolitanæ. Vita Guillelmi Wainfleti Episc. Wintoniensis inter Vitas Selectorum aliquot virorum, qui doctrina, dignitate aut pietate inclaruere Londini 1681 : *Recensere in hoc loco necesse non habeo, quos ille sumptus et quam graves ille faciebat, dum universam Archiepiscopi familiam lautissimis epulis excipiebat, Cappam, uti vocant Professionalem, Archiepiscopo donabat.*

† **CAPA RUBEÆ,** Summorum Pontificum propria fuit. Petrus Damian. lib. 1. Epist. 20. de Cadaloo Antipapa : *Habes nunc forsitan mitram, habes juxta morem Romani Pontificis Rubeam Cappam, etc.*

† **CAPA TRANSVERSARIA,** in Statutis Synodalibus Arnaldi Episc. Valentini, tom. 3. Concl. Hispan. pag. 529 : *Sacerdotes... in Ecclesia et extra non utantur*

Cappis Transversariis, sed Cappis rotundis, vel mantellis.

* **CAPAS FACERE,** Deferre, cantoris officium præstare. Acta Mss. capit. eccl. Lugd. ad ann. 1341. fol. 73. r. col. 2 : *Duobus aliis, qui facient Capas ad missam dominicam, cuilibet xij. den. dare teneatur.*

* **CAPAM PORTARE,** Ecclesiæ Briocensis usus, de quo in Stat. Mss. ejusd. cap. 29 : *De Cappa portanda in potationibus. Item quia sæpe solent dissentiones et scandala provenire circa Capam portandam pro potatione in festis beatorum Brioci et Guillelmi consuetis, ad obvianum eidem statutimus et ordinamus, quod quilibet canonicus præbendatus residens in ecclesia teneatur de cetero, secundum ordinem quo scribitur in distributionibus, incipiendo a primo usque ad novissimum, et deinde revertendo similiter, portare Capam illam in turno suo, et providere de potatione sub pœna centum solidorum.*

* **CAPAM SOLVERE,** Dono, quod præstare novus canonicus tenetur, satisfacere. Acta Mss. capit. eccl. Lugd. ad ann. 1340. fol. 63. r. col. 1 : *Dom. decanus et capitulum receperunt in canonicum et fratrem Philippum de Briort, ... et subsequenter idem Philippus fecit et præstitit juramentum consuetum, et promisit Capam suamolvere infra annum. Stat. S. Dion. Leod. ann. 1330. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 443 : *Item, quilibet canonicus ad præbendam receptus de primis et promptioribus fructibus præbendæ suæ solvet Cappam unam in valore novem librarum Turon. [222 Chart. ann. 1193. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 321 : *Aschaffinburgensis ecclesiæ canonicus tenuitatem suam in ecclesiasticis ornamentis, videlicet in Cappis purpureis et in aliis indumentis... considerantes... statuerunt, quod inutiles expensas, quas quilibet canonicus pro introitu suo... expendere consueverat, in meliores usus de cetero redigat, ac exinde ad honorem Dei et B. Petri, Cappam purpuream ecclesiæ conferat in estimatione maræ et dimidiæ.]***

† **DEBITUM PRO CAPA EPISCOPI,** in veteri Charta.

† **DE CAPA ORDINARI LITIGARE,** nostris proverbium notissimum, *Disputer de la chape à l'Evêque.* Id est, de re, quæ nec actori, nec reo, sed tertio competit. Chronicon Andrense pag. 629 : *Dicente, quod utraque pars pro Capa Ordinarii conflictum haberet, quia neutra pars jus patronatus in prædicta Ecclesia habere deberet.*

* **DE CAPA REGIA CONTENDERE,** Eodem sensu, quo vetus proverbium, *De capa ordinarii litigare,* Rem alienam agere. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 357 : *Attenta quantitate negotii et quod partes ipsæ inanibus sumptibus pro his, quæ ad jus regium et ejus dispositionem solum pertinent, non ipsarum, consumebantur, et de Capa regia contendere videbantur, etc.*

† **CAPA, Aiba,** Vestis candida, quam induebant recens baptizati. Conradus Ursperg. : *Infantes suos in sabbato sancto Paschæ et Pentecostes cum candelis et Capa quæ dicitur vestis candida, et Patrius comitantibus, ad baptismum deferant, eosque veste innocentie indutos per singulos dies usque in octavum diem ejusdem sabbati ad Ecclesiam deferant, etc. Vide Capullu, Christmas, [et Aiba.]*

† **CAPA S. MARTINI,** quæ scilicet S. Martinus corpus et caput tegebat, olim apud Francorum Reges tanto in pretio

habita, ut inter præcipuas Sanctorum reliquias asservaretur, et in bellis præferretur. Monachus Sangall. lib. 1. de Vita Caroli Magni : *De pauperibus supradictis quendam optimum dictatorem et scriptorem in Capellam suam assumpsit, quo nomine Francorum Reges propter Capam S. Martini, quam secum ob sui tuitionem et hostium oppressionem jugiter ad bella portabant, Sancta sua appellare solebant.* Walafridus Strabo de Reb. Eccl. cap. 31 : *Dicti sunt primitus Capellani a Capa B. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriae, in præliis solebant secum habere.* Honorius in Sermone de S. Martino : *Hujus Capa Francorum Regibus ad bella euntibus pro signo anteferebatur, et per eam, hostibus victis, victoria potiebantur, unde et custodes illius Capæ usque hodie Capellani appellantur.* Idem in Gemma animæ cap. 128 : *Capellani a Capa S. Martini appellati, quam Reges Francorum in præliis semper habebant, et eam deferentes Capellanos dicebant.* Non solum igitur Capam S. Martini in Palatio, sed et in oratoriis castrensibus, quæ μεταφορικῶς ἐκκλησία; *Ecclesiæ portatiles* dicuntur Nicephoro Callist. lib. 7. cap. 46. asserabant, atque adeo in præliis deferabant Capellani. Ubi Somenus lib. 1. cap. 8. de Constantino M. : *Καὶ στήλην εἰς ἐκκλησίαν ἐκτισμένην περιέφερον, ἥνικα τοῖς πολεμίοις ἐπιστρατεύουσιν.* Ex his etiam perspicuum fit, Græcos ævi recentioris Capæ nomine appellasse sacras reliquias, quas in expeditionibus bellicis et in ipsis præliis, deferre solebant. Mauritijs lib. 7. Strateg. : *Ἐνομέων δὲ αὐτῶν ἐν τῷ τῆς παρατάξεως τόπῳ, ἵσταται ὁ ἀρχὼν, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ βανδοφόρος, ὅπισθεν δὲ αὐτοῦ ὁ τὴν κάπην βαστάζων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ τὴν τοῦδ' ἐκ. Constantinopolitanos Imperatores Sanctorum reliquias in præliis extulisse, auctor est etiam Theophylactus Simocatta lib. 4. cap. 16. Vide infra Capella, et Vexillum S. Martini.*

† **CAPA ROBERTI cum, vel sine penna, et capucio, vel almussa,** in Statutis Massiliensibus MSS. ann. 1276.

† **CAPA ROMANA.** Ademarus Cabanensis de Episcopo Lemovicensi pag. 176 : *Per 7. dies indutus processit stola sanctificata et indumentis, cum quibus benedictus fuerat, et cum Capa Romana, absque colobio tamen et casula.* Tabularium S. Eparchii Inculism. : *Cortinas quoque et dosallos sive bonchallos, et ex obtinibus palleis 20. Cappas Romanas, et multa plurima, quæ numerare longum est.* [Vita S. Ansegisi Abb. Fontanel. SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 634 : *Cappas Romanas duas, unam videlicet ex rubeo cindato et sinibris viridibus in circuitu ornatam, alteram ex Cane Pontico, quem vulgus Beuvrum nuncupat, similiter sinibris sui coloris decoratam in orbe.]*

In Regum nostrorum aula erat Officialis, seu Minister, qui *Portechape,* appellabatur, hodie *Porte-manteau du Roy.* In Computo Thesauri incip. a 1. Jan. 1312 : *Quinque Portantes Capam, tres Barillarii, et quatuor Butarii pro tunicis Pasch. et Pentecost. quilibet 10. sol. Statutum Hospitii Regis Philippi Magni ann. 1317 : *Il i aura 3. Portechappes qui mangeront à Court, et auront 4. deniers d'argent par jour pour tous ses chevaux, et seront prisiez.**

* Hinc *Porte-chappe* in Lit. ann. 1374. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 378. appellatur, qui hodie *Porte-manteau.*

* **CAPA PLUMBEÆ.** Supplicii genus. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 223 : *Oudin Saudria*

desmenti ledit Gebart et lui dist qu'il estoit sanglant cour, le bati, feri et injuria de injure de fait à tort et senz cause raisonnable, et avecques ce lui dist encor que se nostre saint pere le Pape savoit l'estat et la vie dont il vivoit, il le feroit mourir en la Chappe de plonc. Vide infra Cappella 11.

CAPPELLA, Minor capa. Vide suo loco Capella 1.

CAPPARIUS, Qui facit et reficit Ecclesie ornamenta, in Tabular. Brivatensi fol. 197.

† CAPPARIUS, Cantor, qui fert Cappam in Ecclesia, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 674. in Regula consueta Toribii Archiep. Limæ. Vide Cappiger et Caparius suis locis.

† CAPPATUS, Eadem notione ibid. pag. 670. col. 1. Sed non pro Cantore solum, verum pro eo omni qui fert cappam accipitur in Charta anni 1258. relata tom. 2. Rer. Mogunt. pag. 710. edit. 1722: *Ut Canonici in Annuntiatione B. M. V. qua Cappati hucusque fuerant, perpetuo superpellicenti incedant.* Vide Concil. Terracon. ann. 1329. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 311. [*] Testament. ann. 1376. ap. Gudén. Cod. Dipl. vol. 3. pag. 474: *Legavit cuilibet converso ibidem in Dalen existente Cappato, etc.* Vide Capatus, suo loco.]

* CAPPIFER, Monachus. Reinardus Vulpes lib. 2. vers. 979:

Tam bene si casulam possisset Cappifer albus
Tam tria mox surgens mala vorasset Abel.

† CAPPATI MILITES, in Gestis Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 173.

CAPULA. Balbus in Catholico: *Capula, parva capa, capa, ornamentum capitis.* Nestor Novariensis in lexico: *Capula, genus vestis.* Eckerhardus Junior de Casib. S. Galli cap. 5: *Per nescio quam sub Capula incuriam sibimet ipsi manum transfixit.*

INCAPPARE, Cappa aliquem induere, eperire. Chronicon Andrense: *Vidimus eum aliquando Incappatum, et calcariibus circa pedes redimitum.* Italis Incappare, incidere sonat.

* CAPPALIS PANNI, Germ. *Kaplaken*, Panni ex quibus vestimenta clericorum et monachorum conficiebantur. Vide Lappenb. Init. Foederat. Hanseat. Docum. pag. 158. not. 1. et 286. not. 3.

† 2. CAPA, Rivulus, sulcus ad emittendas aquas, Arelatensis Cape. Ordinat. ann. 1223. de abevratoris Rhodani, e MS. D. Brunet fol. 66: *Abevrotorium protenditur... ab ipsa alba usque ad quandam Capam, quæ est ultra Rodanum ad consonam Nuera.*

* 3. CAPA, Amentum, quo virga flagelli manubrio ejusdem innectitur. Anonymi Glossar. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Capa, est illud medium quod jungit manutentum (flagelli) et virgam.* [*] Germ. *Fliegelkappe*. ADEL.]

* 4. CAPA, Pars, portio. Charta ann. 1083. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 352: *Ita sane, ut deinde inferatis... annualiter de grano et sica in campo Capa quarta traenda de area.* Alia ann. 1106. ibid. col. 353: *Terraticum de grano in campo Capam quartam, de sicale in campo Capam quintam, trahendas ad aream.* Pro Capa, legitur Pars in Ch. ann. 1184. ibid.: *Terraticum de prædicta terra, de grano et segale quartam partem, etc.* Nisi legendum quis existimet Cops. Vide Cops 3.

* 5. CAPA, CAPPA, Capsa, arca, pyxis. Inventar. ann. 1476. ex Tabular. Fla-

mar.: *Item plus unam Capam postium coralli magnam cum quatuor pedibus clausam cum clave; et infra eandem cazam bona sequentia.* Stat. Universit. Andegav. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 502. art. 26: *Cappa eciam examinanda tradetur.*

* Aliud sonat vox Chape, Fornicem nempe, apud Froissart. vol. 3. cap. 17: *Adonc l'escuyer me tira en un anget de la Chape du Chastel d'Ortais.* Cappe d'un four, ejus Camera seu fornix, in Chartul. sign. *Ezechiel* Corb. ad ann. 1418. fol. 49. v. *Emchagement*, vox architectonica, id quo aliquid superinduitur. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 287: *En cheant aval ledit plastras cheu sur un Emchagement d'icelle tour (de Vincennes) qui le fist aler plus loing d'icelle tour que l'en ne cuidoit.* Vide supra Camera 10.

CAPABILIS, INCAPABILIS. Beda lib. de Orto. *Capax, qui facile capit. Capabilis, qui facile capitur.* Est igitur Capabilis, qui capi et comprehendi potest: e contrario, Incapabilis, incomprehensibilis. Gloss. Græc. Lat. *ἀξίωτος, Incapabilis.* Voces sunt Arianis familiares. Sanctus Augustinus libro tertio contra Maximin.: *Aisti de filio: Vidit ergo Patrem, sed Incapabilem: nec attendis, quia etsi vidit Incapabilem, quem, sicut putas, capere non potuit; non tamen invisibilem, quem videre potuit. Tu autem nobiscum non de Capabili et Incapabili... disputabas.* Idem Serin. 6. de Sanctis: *Ligavimus Incapabilem filium virginitatis.* Facundus Hermianensis lib. 1. cap. 4: *Qui ergo concedunt, quia Deum Virgo genuit, quod Incapabile est, etc.* Ita vocem Capabilis ea notione usurpavit Goldscherus Monachus in Vita S. Valerii Episcopi Trevirensis num. 7: *Ut... ad agnoscendam Dei veritatem Capabilem aperiret sensum.* Eadem verba habentur in Vita S. Eucherii Episcopi Trevir. apud Bosquetum. Paulinus Aquileiensis in Epist. ad Carolum Mag. præfixa lib. 1. contra Felicem Urgellitanum: *Hujus nimirum rejecta pestis felivomæ anaritudinis crapula, Capabilia mei stomachi refrigerasse receptacula modo mirabili contemplatæ facie suffusus venustatis rubor declarat.* Rupertus lib. 10. de Divin. Offic. cap. 10: *Constat igitur, quod Spiritus sanctus humanæ animæ Capabilis sit, ejusque penetret interiora, ut pote quam illa bibit, id est, in interiora suæ substantiæ recipit.* Ibid. cap. 20: *Capabilis enim, ut superius jam dictum est, humano vel angelico spiritu, Spiritus sanctus est.* Atque inde Galli nostri vocem Capabile hauserunt cum de viro docto verba faciunt, ut qui facile scientias capiat ac comprehendat. [Gulfredus Autissiod. in Cantica Cant lib. 1: *Hoc speculum fabricatur... quod ut Capabilis fiat, etc.*]

† CAPACITAS. Vide Capax.

† CAPACULUS, Aliquantum capax, in Catholico Johannis de Janua.

† CAPAGIUM, Pecuniarium subsidium. Litteræ Johannis Comitis Pictav. filii Johannis Regis Franc. ann. 1357. 18. Feb. ad Senescallum Belloquadre, ex Regest. Senesc. Nemaus. fol. 298: *Cum nos... convocaverimus Universitates dictæ Senescalliæ et pro defensione et tuitione partium prædictarum nonnullæ Universitates ejusdem Senescalliæ nobis, non coactæ, sed ipsarum spontanea voluntate, concesserint quoddam subsidium Capagium nuncupatum levandum et solvendum pro tempore, modo, forma, terminis et sub protestationibus in quodam rotulo*

pargameni sigillo secreti nostri sigillatis, contentis et plenius expressatis quem vobis mittimus una cum nominibus dictarum Universitatum in dicto rotulo contentis et declaratis, et urgentes necessitas nos astringat, ut dictum subsidium, ceu Capagium, levetur cito et cum diligentia maxima exequatur, ideo nos de vestra diligentia et legalitate quam plurimum confidentes, vobis, si necesse fuerit, committimus et mandamus, quatenus dictum Capagium juxta modum et formam in prædicto rotulo contentis levare et exequi cum diligentia faciatis. Hæc autem sunt conditiones in rotulo Litteris adjuncto expressæ: *Primo, quod durante tempore infra scripto, vel saltem tanto tempore, quanto durabit Capagium infra scriptum, Dom. Comes Pictav. filius et Locum-tenens Domini Franc. Regis non possit aliquid aliud sive ratione focagii subordinati, vel alias quovis modo, nisi oblationem infra scriptam petere. Item, quod Capagium levetur hodie secundum numerum personarum quæ per Commissarios dandum reperientur, et non juxta numerum olim transactum, qui Commissarii inventaria facient de capitibus tantum, et non de bonis mobilibus et immobilibus, et expensis regis, et non Communitatum, ultra ætatem duodecim annorum. Item, quod dictæ Communitates, Consules, Procuratores ac Sindici earum teneantur tradere Commissariis super hoc deputandis inventaria, quæ habent de bonis mobilibus et immobilibus olim a tempore mortalitatis citra facta, et jurabunt ipsa inventaria tradere prout in eorum registris fuerunt descripta. Item, quod dictum Capagium promittant de monetis currentibus et juxta bursam quam habent de præsentibus, videlicet Agno auri computato pro triginta quatuor solidis, et florinum pro viginti quatuor solidis. Item quod prædicta leventur et exigantur per certos Probos super hoc deputandos, et in ipsorum defectu per ordinarios ipsarum Communitatum. Item, fuerunt protestatæ dictæ Universitates, quod per præsentem oblationem non intendunt earum Communitates ponere in casu consimili in aliquam servitutem, et eo casu quo induceret, quod tamen nolunt, imo expresse volunt pro non servitute haberi dictam oblationem. Item, dicunt et intendunt prædictæ Universitates, quod solvatur pro duobus mensibus Capagium prædictum in media Quadragesima ac capite mensis Madii. Eo casu quo esset guerra, et non alias, solvatur pro aliis duobus mensibus. Prædictæ vero Universitates oblationem prædictam faciant, videlicet pro capite in septimana tres denarios, pro bonis immobilibus, scilicet pro centenario unum denarium, et pro bonis mobilibus pro centenario duos denarios, juxta formam olim factam pro duobus mensibus. His subjunguntur nomina circiter quinquaginta Universitatum Senescalliæ Belloquadre, quæ Capagium solvere tenebantur. Hæc fraterne communicavit Vaissetus noster Occitanæ Historicus. Occurrit vox Capagium in Charta Ecclesie Aptensis ann. 1259. inter Schedas Cl. Præsidis de *Macaugues*, ubi etiam significat tributum uniuscujusque capiti impositum, quod Provinciales hodieque vocant *Capage*. Vide *Capitagium* in *Capitale* 5.*

1. CAPALE, pro Capitale in Testam. Ranimiri Reg. Aragon. æræ 1099. in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 38.

† 2. CAPALE FERRUM, Cassidis species, qua milites tegebant caput, Gallis olim *Chapel de fer*. Privilegium Henrici de Soliaco ann. 1031: *Tenebitur habere lori-*

cam vel loricae, et Capale Ferreum, et lanceam et gamborgam. Vide Capellus 1.
 † **CAPANA**, Tigillus in posteriorem partem carrus tendens, super quem pueri insilire solent. Val. Paschalis in Amalthea Laurentii.

CAPANNA, Tugurium, casula. Isidorus lib. 14. Origin. cap. 12. et ex eo Papias: Tugurium parva casula est, quam faciunt sibi custodes vinearum, ad tegimen sui, quasi tegurium. Hoc rustici Capannam vocant, quod unum tantum capiat. Joan. de Janua: Capanna, vilis casa, vel domus palea cooperta. A Græco ζαπάνα, ut quidam volunt. [Vide Menagii Diction. Etymol.] [*] et Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1179. C.] Itali vocem retinent Capanna, unde Cambrobritannii Caban, nostri Cabane, Hispani Cabana, effinierunt. Statuta Raymundi Comitis Tolosæ contra Hæreticos: Omnes Cabanæ suspectæ a communitatione castrorum remotæ, et speluncæ infortiatae, et clusella in locis suspectis et infamatis destruantur. Consilium Archiepiscopi Narbonens. cap. 34. in Concilio Biterrensi ann. 1246: Investigent hæreticos in villis, et extra domos singulorum, et cameræ subterraneas, Cabannas, et clausellas, et alia latibula perquirendo. [Codex MS. S. Martialis de Miraculis ejusd. Sancti apud Stephanotium tom. 2. Fragm. Histor.: Locus ullus in tuto non erat; persona aliqua non excipiebatur: æqua lance domus divitum et procerum et Capannæ pauperum, orphanorum et viduarum supellectiles scrutabantur.] Occurrit passim in Tabulario Ecclesiæ Uzetiensis. Vide Foros Aragon. lib. 3. tit. de Pascuis. [Acta SS. April. tom. 3. pag. 524. et seq. Maii tom. 2. pag. 167. et cap. 7.]

† **CABANA**, Eadem notione. Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessulani Dominum et Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1272. de limitibus jurisdictionis utriusque: *Excepta Cabana unica facienda vel domo lapidea in terra vel in aqua... ad percipiendum usaticum seu pulmentum aut pedagium consuetum. Cabana*, in Charta Aldephonsi Regis Castellæ æræ 1220. in Hist. Segoviensi cap. 18. § 5.

CABANESUS, Eadem, ni fallor, notione, in Charta ann. 1100. apud Garieillum in Episcopis Monspensul. pag. 91: *Dedit Canonici Magalonensibus quasdam Cabanesios, et quasdam terras et vineas, etc.* [Vide Cabannaria.]

CAPAPELLIS, quasi pellis cum capa. Joan. de Janua.

CAPARCUS, Pistor, in Gloss. Isidori.

† **CAPARIUS**, Cantor Capa ornatus, Gall. *Chapier*, qui fert capam in Ecclesia. Rituale MS. Eccl. Cathedr. Tolos.: *Et interim Ebdomarius et alii quatuor Caparii, Corarii, Turiferarii, Vurgarii præcedentibus revertuntur ad sacristiam.* Vide Capa 1.

CAPARO, CAPERO, CAPIRO, ex Gall. *Chaperon*, Occitanis *Capayrou*, Tegmen capitis, cuculla, ita dicta tanquam brevior capa, quæ majori capæ superstermitur. Quod quidem etymon longe probabilius, quam illud quod a *Capronis*, hoc est, capillis muliebribus demissis in frontem, de qua voce Festus, accersit vir doctus ad 3. Annal. Taciti, quod, inquit, in vultum se demittat a capite. Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 22: *Cucullum, quem Caperonem vulgo vocant.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 66: *Nec cucullas, id est, Caparones, nec pileos, id est, almutias in capitibus habere debent.* Matth. Paris ann. 1227: *Concedunt eis pannos probationis,*

videlicet duas tunicas sine capucio, et cingulum, et braccas, et Caparonem usque ad cingulum. Occurrit præterea in Regula S. Francisci cap. 2. in eodem libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40. in Fragmento historico de Concilio Aquisgran. etc. Caparoni manum admovebant salutantes. Chronicon Bertrand Guesclini MS:

Au palais a trouvé le riche Roy Fagon,
 De Dieu le salua, et fit affliction:
 Le Roy se va lever, et mist main au Chaperon.

Petrus IV. Rex Aragon. in Chron. lib. 2. cap. 25: *Cascun levant so lo Capel, ... et nos aci mateix levant nostre Capero, etc.* Un Chaperon fourré d'ermes pour le Roy a la feste de l'Estouille, in Computo Stephani de la Fontaine ann. 1351. *Chaperon en forme.* Idem Comput.: *Pour Madame la duchesse de Lembourc, fille de Mons. le Duc de Normandie, 2. Chaperons, l'un pendant, l'autre à enfourmer, tout fourré de menu vair.* Alibi: *Chaperon de chape.* Caparonis vero forma describitur in Statutis MSS. Ordinis Militaris Coronæ spineæ sub Carolo VI. exaratis: *La forme de cetuy Chaperon sera moienne entre grant et petit, c'est à savoir que le Chaperon en fourme il descendra largement jusques entour les espaulles, et sera si juste entour le col et de bon bras, que legierement on y pourra entrer sans estre fendu, ne boutonné dessous le menton. Et la cornette doublée de luy-mesme de 3. doigts de large, sera longue d'un pied et demy, et non plus, sans nulle detranchure, ne haschure, en toutes ses parties, ne es autres garnemens, habis, ou paremens dudit ordre.*

* Ab illius colore designati nonnumquam ordines ecclesiastici secularesve: sic *Chapperons rouges* appellantur canonici congregationis S. Mauricii Vellavorum, in Testam. Caroli V. reg. Franc. ann. 1374. in Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 229. v: *Item aux Chapperons rouges à Senlis, xxx. livres pareillement.* Vide infra Capayrona.

CAPIRO FERREUS, apud Rolandinum in Chron. lib. 3. cap. 16. Vide in *Pancera*.

* **CAPARRA**, vox Italica, unde Provincialibus *Caparro*, Arrha. Pacta inter regem Tunet. et Pisan. ann. 1398. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1120: *Item, quod si aliquis Pisanus vendiderit aliquas merces per manus Torvemannorum, et habuerit arham (leg. arrham) seu Caparram, etc.* Reg. Notar. d'Aubagne: *Pro arris et Caparris istarum viginti quinque saumarum avenæ, etc.*

* **CAPASSUS** [« Pro uno Capasso pro credencia ss. d. n. pape florenos similes 3. (Mand. camer. apost. 1464, 1 oct. f. 5). »]

* **CAPATGIUM**, Subsidiium pecuniarium, quod viritum solvitur, idem quod *Capagium*. Vide in hac voce. Lit. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 188. col. 1: *Quam quantitatem (florenorum) asserunt assendere longe plus quam Capatgium.*

† **CAPATICUM**, Capitis census ab hominibus de capite quotannis solvendum. Codex Irminonis Abbatis Sangerman. MS. fol. 45. verso col. 1: *Aspiciunt ad ipsam Ecclesiam vi. mansi... solvunt ad hostem de argento sol. XII. de Capatico sol. vi. de spelta mod. XXXV. Eadem col.: Solvunt inter totos ad hostem denar. XVI. de Capatico sol. II. Idem Cod. fol. 64. col. 1: *Donant inde soledos II. solvunt Capaticum, pullos et ova... Infantes non sunt S. Germani solvunt Capaticum tantum.* Et fol. 63. verso: *Tenet ipsum Geofridus colonus**

S. Germani, solvit inde denar. XII. de Capite suo. Charta Godefridi Magni, Ducis Lotharing. pro Monachis Gorziensib. ann. 1069. apud Miræum tom. 1. pag. 353: *Id est, in dotibus altaris, in decimis, campis, pratis, pascuis... censibus, Capaticis et omnibus aliis pertinentiis.* [*] Confer. Guerd. in Indic. Irminon. et in Proleg. ad Chart. S. Petri Carnot. § 40.] Vide *Capitate* 5.

† 1. **CAPATUS**, Amictus *capa*. Ex Chronico S. Medardi Suession. urbs Damiata capta fuit ann. 1249. ab Ludovico IX. Francorum Rege, qui dicitur de genere Hugonis Capati. Hinc infert Valesius in Valesianis Hugonem cognominatum fuisse *Capatum* a *Capa*. Hoc autem inde confirmatur, eodem Valesio iudice, quod quidam alii Scriptores eundem Regem appellant *Hugonem Caputii*; Caputium enim, inquit, et *Capa* unum et idem sonant. Præterea in libro 10. Chronographiæ Hugo, Robertus et Henricus *Capati* nuncupantur ad marginem Codicis MS. Minus verisimilis videtur opinio Bertrandi Præsidis, qui Hugonem a *crassiori capite Capetum* dictum putat. Vide Menagium in Dictionario Etymol. Gall. et infra *Capetus*.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. *Capatus, qui est vestu de chappe. Encaper*, *Capa* aliquem induere, vel donare. Guinevil. in Peregr. hum. gen. Ms.:

Comment que soie emmantelée
 Par dehors bien et Encapée, etc.

Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2:

Cil grant seignor chaus avant traient,
 Et chaus Encapent et enjupent.

† 2. **CAPATUS**, vel *Capato* Hispanice, Calceus, Gall. *Soulier*. Legitur tom. 4. Concil. Hisp. ann. 1582. pag. 246.

CAPAX, Vas majoris capacitatis. Gloss. Græc. Lat.: *Δοχη, Exceptio, Δοχειον, Capacitas, Receptaculum.* Acta sancti Thyrsi Mart. posteriora cap. 5. num. 22: *Sylvanus dixit: Capacem grossum afferte et aqua cum implete, Thyrsium autem a capite deorsum in eodem arcate.* Alia acta habent *tinam, vas, aut lebetem.*

* **CAPAYRONA**, ab occitan. *Capayrou*, Tegmen capitis, cuculla, Gall. *Chaperon*. Charta ann. 1358. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 211. col. 1: *Necessario oporteat ultra raubas communes eidem provideri de... una Capayrona et uno cappello ad equitandum.* Chaperonneuse d'Anjou, Cuculla Andegavensibus propria. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 63: *Le suppliant demanda à uns compaignon s'il n'avoit point veu une jeune fille, qui portast Chaperonneuse d'Anjou;... lequel lui dist... qu'il avoit veu une jeune fille, ... qui avoit une robe de bureau jusques à my cuisse et ung meschant chapeau.* Est autem *Chaperonnee*, quantum *Capayrona* contineri potest, in aliis Lit. ann. 1382. ex Reg. 120. ch. 248: *Item à prendre... deux ou trois Chaperonnées de sel... Item environ plain chaperon de raisins.* Vide *Caparo*.

† **CAPCIA**. Informations Civitatis Massil. de passagio transmarino in MS. Sangerman.: *Sunt etiam necessarij ad unam navem tres timoni, scilicet duo in Capcia et unus superfluitus habentes longitudinis XVIII. goas, et latitudinis IX. palmos.* Vide *Capsa navis*.

† **CAPCIO**. Vide *Captio*.

* **CAPDAGUAYTS**, qui sub vicario urbium politæ invigilant, vigiliarum præfecti, quasi *Chefs du guet*. Constit. Mss. Alfonsi II. reg. Aragon. ann. 1333: *Ordinamus quod subbajuli ponantur et eligantur per bajulos, et quod dicti ba-*

juli, si de dictis subbajulis non posset assequi justitiam, conquerentibus teneantur pro culpis, negligentis et delictis commissis per ipsos subbajulos; cum eo casu ipsis bajulis possit mala electio imputari. Et idem intelligimus de Capdaguyts, qui perricarium Barchinonæ ibidem eligantur et ponantur; cum non sit intentionis nostræ, quod dicti Capdaguyts alibi constentur seu etiam ordinentur. Vide mox Capdellus.

* **CAPDAQUA**, Aquarum caput et origo. Lit. Joan. PP. VIII. ann. 879. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 481: Cum.... terris et aquinolis, cum suis Capdaquis et ipsis aquæ ductibus, etc. Vide Caput aquæ in Caput 3.

† **CAPDASTRA**, Liber censualis. Jacob. Godefredus in Cod. Theod. tom. 5. lib. 13. pag. 113. in Gallia, inquit, aliquibus in locis a capitibus vel capitacione Capdastra vel Catastre vocatur, capitacionis scilicet registrum, in quibus singulorum nomina adnotata erant.

* Vide Catastrum.

CAPELARE, Conducere. Charta ann. 1236. apud Catellum in Hist. Tolosona pag. 86: Scilicet quod quando D. Rex, vel alius nomine ipsius vult congregare cavalcatas per Bajulos parochiarum, ego deo mandare dictas cavalcatas per totam dictam vicariam per dictos Bajulos, et cogere homines secundum mandatum Domini, ut eant in guerram, et deo dictos homines conducere et Capelare per me vel per alium, cum expensis tamen Domini prædicti. Adde Marcam in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. 2. num. 5. Petrus IV. Rex Arag. lib. 3. Chron. cap. 20: Joan. Ferrandes de Luna Capdellava los poans, etc. id est, conducebat pedites. Hinc Chadele dixerunt nostri. Le Roman de Gelerin MS.:

François Chasdele com Chevalier gentis.

Alibi:

Li Dus Girbert les conduit et Chadele.

Rursum:

Vers l'ost des Turs la suée gent Chasdele.

Guill. Guiart MS.:

Jouhan qui les Anglois Chadele,
S'ost bien tost de Lille nouvelle
Que François orent assegié.

[Le Roman de Guiteclin, apud Gallandum de Vexillis Franc.:

La vertu de Dieu les Chadele et guie.

Le Roman d'Alexandre:

Et mande à Alexandre qu'il Chadele les gris.]

Maestro Fray Gonçalo de Berceo, vetus Poeta Castellanus, apud Sandovallium:

Sennor sancto Domingo el natural Canas,
E nescio en buen punto pleno de bonas mannas,
Y venie Capdellando essas bonas campannas.
Faziendo captenencias que non abrien calanas.

Vide Raimundum Montanerium in Chronico Regum Aragon. cap. 122. 139.

* Nostris Cadeller, ut et Chadele. Le Roman d'Alexandre MS. part. 1:

Emenidus les voit qui les Cadelle et guie.

Ita etiam legendum videtur, pro Caieller, in Poemate Rob. Diaboli Ms:

L'emperere, qui l'ost Caielle,
Vit le Chevalerie bielle
Que Robiers a devant lui faite.

* **CAPELLA**, Inventar. ann. 1491. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 55. col. 2: Item duæ Capdellæ blanchæ, duarum librarum umbæ; item xxvj. imagines ceræ ante altare beati Egidii. Ubi leg. fortassis Candellæ. Vide supra Cannella.

* **CAPELLUS**, Justitiæ præfectus, juxta primarius. Lit. Eduardi reg. Angl. pro civit. Aquensi in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 241: Habebant civis Aquenses communiam viginti justitiarum et unum Capdellum. Chadeleives, Præfectus copiis militaribus, caput militum, in Vit. SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 71. r. col. 2: Longins estoit uns chevaliers, qui estoit Chadeleire ou capitains de cent chevaliers. Vide supra Capdaguyts.

CAPEDES. Ita secundo genitos appellat Occitani, unde nos Cadets dicimus. Legi in quadam Historia MS. Carolum d'Albret, qui reus Majestatis damnatus est, quod Joannis Armeniaci partes sectatus esset, le Capdet vulgo agnominatum. Vocis etymon a cap, quod est caput, deducendum videtur: ita ut dicti sint quasi minora capita, respectu primogenitorum, qui Capmas vocabantur, id est, Capita domus, nos diceremus les Chefs de maison: tametsi Dominos quosvis sic appellasse videantur Bigorritani, ex Charta, quam laudat Marca lib. 9. Hist. Beneharn. cap. 7. num. 2. ut et Gonçalus de Berceo, vetus Poeta Hispanus:

Era del Monasterio Cabdillo y Sennor.

Utumque sit de vocis notione et etymo, nemo, opinor, prohibet Dominici conjecturam, qui in lib. de Prærogat. alodior. cap. 21. § 4. Cadets dictos vult, quasi a majori natu cadant, et sint veluti quidam Catheti, seu normales lineæ, ab ipso dependentes [Singularis est opinio Labbæi, qui natu minorem Cadet dictum fuisse credit, quia Cadet præliando; quoniam natu minoris ea fere sors est, ut abeat militatum. Has duas posteriores originations explodit, primamque Cangii confirmat antiqua ratio scribendæ vocis; non enim Cadet ut nunc, sed Capdet scribebatur. Chronicon Ludovici XI. pag. 308: edit. in 4.º: Après ladite déconfiture ainsi faite, ledit Duc en Austerche, le Comte de Romont, et autre de leur compagnie, se ralierent, et vindrent devant une place nommée Malavoy, dedans laquelle estoit un Capitaine Gascon, nommé le Capdet Remonnet. Vide Menagium.]

CAPDOLIUM, **CAPDULIUM**, **DOMUS** feudi præcipua, castrum, sic appellatum apud Aquitanos, quasi Capitolium, inquit Dominicus lib. de Prærogat. alodior. cap. 2. num. 2: La maison principale appellée vulgairement Capdeuth, in Consuetud. S. Severi tit. 12. art. 26. Aquensi tit. 2. art. 8. 9. et Beneharnensi tit. 10. art. 6. tit. 38. art. 7. tit. 44. art. 11. Regestum Constabulariæ Burdegallens. fol. 102: Fecit paragiugum in tota terra sua cum domino de Salis in hunc modum, quod dictus Guillelmus retentis sibi Capdolio, decima, vineis, etc. dabat D. Regimedium pro indiviso totius terræ suæ. Charta Comitis Rutenensis pro Dom. Severaci: Salvo tamen et sibi retento homagio ac recognitione fortaliti, Capdullii, sive donjon dicti castris antiqua, quod nobis, etc.

CAPE, apud Anglicos Jurisconsult. Breve, sic appellatum, quo Rex præcipit ministris suis, ut terras, tenementa, etc. Capiant in manum Regiam. Duplex autem est, Magnum et Parvum. Vide Fletam lib. 6. cap. 14. § 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. ubi talium Brevium formula describitur. ut et cap. 25. et Bractonum lib. 4. tract. 3. cap. 7.

* **CAPELINARE**, Differre, procrastinare, moram producere, Gal. Differer, suspendre. Testament. anni 888. apud Marten.

tom. 1. Anecd. col. 53: ... Suffragari et condonare deberemus, cymeterio jam dicti Conobii addentes olim impetratum ab antecessore nostro venerabili Episcopo Lamberto, intermisso tantum ob (sic) Capedinante dilacione firmitas ex hoc testamento. Vide Capedo.

CAPEDINES, Animalia dicta, quod manu capiuntur. Papias. Gloss. antiq. MS. Capedines, quod manu capiuntur.

CAPEDO, pro Intercapedo, Spatium. D. Eulogius: Intercedite terrarum proluxa capedine. Apud Latinos pro vase sumitur.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: Capedo, spatium, studium, cura, cupiditas, ardor, aviditas, vigilia, industria, labor, perseverantia, pertinacia. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Capedo, genium, ingenium, Engienh, Prov. Capedum, spatium, in alio Cod. sign. 7691.

CAPEDULUM, Vestimentum capitis, in Glossis Arabico-Latinis. Joan. de Janua: Capululum, a caput dicitur, et Capedulium, et hæc Calepra in eodem sensu, scilicet mitra tegens caput, quæ et alio nomine dicitur pileus, galerus, calamaus, etc.

† **CAPELATUM**, Sertum precatorium, Gall. Chapellet, in Onomastico ad calcem tom. 5. Actorum SS. Junii. In Statutis Andegav. B. Lucæ ann. 1503. pag. 215. dicitur, Capelatum. Vide Capellina.

† **CAPELET**. Vide Capellus Ferreus in Capellus 1.

† **CAPELUTUM**. Vide Capelatum.

* **CAPELINA**. Vide infra Capellina 3.

1. **CAPELLA**, Brevior capa. Adalardus in Statutis antiq. Corbeiensis Monasterii lib. 1. cap. 3: Cæterum Capellæ, hrocus, sive cuculla de sago, unde hrocus fieri possit, ad arbitrium Prioris erit. Chron. Amalfitanum ann. 1266: Fieri fecit mitram auream, et plures Capellas sericas. [Vita S. Walarici Abb. inter Acta SS. April. tom. 1. pag. 22: Tunica cum Capella tantum utens, et lineum vestimentum non requirens.] Vita S. Petri Abbatris Cavensis num. 15: Capellæ mantica.

CAPELLA S. MARTINI, brevior fuit capa ejusdem Sancti, quam in Palatio asservatam diximus, et ad quam sacramenta præstabantur. Placitum Theoderici Reg. Franc. apud Mabillonium de Re Diplomati. pag. 470: Ut de novo denominatus apud se sua mano septima dies duos ante istas Calendas Julias in oratorio nostro super Capella Domini Martini, ubi reliqua sacramenta percurrabant, hæc dibiret conjurare, etc. Placitum aliud Childeberti apud eumd. V. C. pag. 483: Sic ad ipso Viro Grimoaldo fuit judeccatum, ut sex homenis de Verno, et sex de Latiniaco bone fideus in oratorio suo, seu Capella santi Marthini immemorate homenis hoc debirent conjurare. Marculfus lib. 1. form. 38: Sed dum inter se intenderent, sic eisdem a Proceribus nostris, in quantum illustris vir ille Comes Palatii nostri testimoniarit, fuit judicatum, et de quinque denominatis idem ille apud tres et alios tres sua manu septima tunc in Palatio nostro super Capellam domini Martini, ubi reliqua sacramenta percurrunt, debeant conjurare. Quo loco quidam Capellam dictam perperam putant pro capsella, in qua Sanctorum reliquia conduntur: est enim brevior sancti Martini capa, quam Roccum S. Martini vocat Sangallensis lib. 2. cap. 27: Carolus habebat pellicium berbicum, non multum amplioris pretii, quam erat roccus ille S. Martini, quo pectus ambitus, nudis brachiis Deo sacrificium obtulisse astipulatione divina comprobatur,

1
H.

1
H.

Ubi tangit miraculum, quod a Severo Dial. 2. et a Fortunato lib. 3. de Vita S. Martini, et lib. 1. Poemate 5. refertur: cum scilicet Sanctus ille, sacra in Ecclesia facturus, exuta tunica pauperem vestivit, et *bigerrica veste brevi atque hispida* humeros contactus, cætera nudus, in templum perrexit. Unde in facti et miraculi, quod inter Missarum solennia accidit, memoriam, asservatam illam bigerricam vestem censuerim inter cæteras Divi reliquias, quam pallii, seu *mantelli*, appellatione vulgo donant nostri: nam pallii, vice fuerunt olim *bigerricæ*, non manicate, uti extiterunt, capæ. In veteri Regesto Camera Comput. cui titulus: *Denombrement des Baliaiges d'Amiens et Doullens*, hæc legimus: *Les Estoiers d'Amiens doivent à l'Evêque à la S. Martin d'iver, une penne grant d'aigneaux, appelé le mantel S. Martin.*

2. **CAPELLA**, Postmodum appellata ædes ipsa, in qua asservata est *Capa*, seu *Capella S. Martini*, intra Palatii ambitum inædificata: in quam etiam præcipua Sanctorum aliorum *λείψανα* illata, unde ob ejusmodi Reliquiarum reverentiam ædiculæ istæ. *Sanctæ Capellæ* vulgo appellantur. Charta Caroli Simplicis ex Tabulario Monasterii Compendiensi: *Notum igitur constat per omne nostri regni imperium, et quocunque venerabile nomen beatæ virginis Walburgis celebratur, quoniam de sanctis sui corporis reliquiis impetravimus, pro ejus veneratione ac munimine suarum precum, et eas deferri fecimus ad Atiniacum palatium, et Capella constructa, seu dicata sub ejusdem Virginis memoria, in qua duodecim Ecclesiastici ordinis viros statuimus, qui diu noctuque divina horis competentibus frequentibus officia, etc.* Ordericus Vitalis lib. 12. pag. 893: *Res sanctas sibi de Capella sua reliquias deferri præcepit, etc.* De his Palatinis capellis intelligendus videtur Hariulfus lib. 2. cap. 9. ubi de reliquiis Monast. Centulensis: *De Italia, Germania... nobis directas, seu etiam de sacro Palatio, quæ per tempora ab anterioribus Regibus, et postea a jam dicto Domino nostro (Carolo Magno) maxime sunt congregatæ, etc.*

CAPELLÆ PALATINÆ dicuntur in Concilio Parisiensi VI. *Sacella Regis*, in Capitular. Caroli Mag. lib. 5. cap. 9. [§ 11. ex Pippin. Capit. incert. ann. cap. 3. Pertz. pag. 31.] Eusebius lib. 4. de Vita Constantini cap. 17. tradit, Constantinum Basilicas aliquot et ædes sacras intra Palatii sui septa condidisse. Harum aliquot attigimus in Notis ad Willhard. n. 136. et de his pluribus agimus in nostra Constantinopoli. Eadem et *sanctæ* appellatæ, cujusmodi supersunt etiamnum in Galliis complures, quas recenset Chopinus lib. 1. de Sacra Polit. tit. 1. § 18. quarum quædam non Regum duntaxat, sed Ducum etiam, aut aliorum inferioris dignitatis Procurementium fuere. [Testam. G. Comitiss. Niverensis ann. 1329. in Maceris Insulæ Barbare tom. 1. pag. 152: *Item operi Capellæ mæe Montis-Brusonis lego centum libras.*]

Inter præcipuas vero Regum Francorum Palatinas Capellas, exstitit insignis illa Aquisgranensis, ex toto Romanorum orbe famosissima, ut ait Gaufridus de Vita S. Bernardi lib. 2. cap. 6. de qua Eginhardus ann. 829: *Ipsam sanctæ Dei Genitricis basilicam, quam Capellam vocant, tegulis plumbeis tectam, etc.* Annales Francor. Fuldenses ann. 881: *Aquense palatium, ubi in Capella Regis*

equis suis stabulum fecerunt. Ademarus Cabanensis ann. 829: *Aquis terræ motus... Basilicam magnam, quam vocant Caroli, totam denudavit de plumbeis tabulis, de quibus cooperta erat.* Agunt præterea de hac capella idem Eginhardus in Vita Caroli Magni pag. 103. 103. Sigbertus ann. 795. Miræus in Cod. Donat. Piar. lib. 1. cap. 11. Spicilegium Acherianum tom. 10. pag. 137. lib. 1. Miscellan. Baluzii pag. 492. Barthol. Fizen in Hist. Leod. pag. 267. 268. etc. Capellæ Ludov. Pii Imp. in Theodonis-villa instar Aquens. inchoatæ meminit Continuator Reginsonis ann. 939.

At cum in Francico regno palatia complura, et fere in qualibet provincia haberent Reges, adeo ut, si iter agerent, ferme semper in Dominicis, uti vocabant, villis et Palatiis habitarent, quod alibi docemus; habuere etiam in iisdem Palatiis sacras ædes, quæ propria appellatione *Capellæ* dicebantur, in quibus sacra divorum lipsana, quæ secum deferri a Capellanis curabant, reconderent et asservarent. S. Odo de Vita S. Geraldii Comitis Auriliacensis lib. 1. cap. 12: *Cum deinceps latifundia ipsius sibi succederent, ut usque ad montem magnum Greonem posset in eundo et redeundo semper in propriis mansitare Capellis: tamen non indigebat, ut aliquam villam cuiuslibet potenti ad custodiendum commendasset, nisi unum solum prædium, etc.* Adde Chartam Conventus S. Mauricii Agaunensis ann. 1261. apud Sammarthanos in Abbatibus Agaunensibus num. 49.

De Capellis istis Palatinis exstat Statutum lib. 5. Capit. Caroli Magni cap. 182. [§ 334.] *Ne Capellæ in nostro Palatio, vel aliubi, sine permisso Episcopi, in cuius est parochia, fiant. Hinc querela Episcoporum Galliarum in Concilio Parisiensi ann. 829. lib. 3. cap. 14. [§ 23] Pertz. vol. 1. pag. 340. cap. 12.] *De Presbyteris et Capellis Palatinis contra canonicam auctoritatem et Ecclesiasticam honestatem inconsulte habitis, vestram monemus solertiam, ut a vestra potestate inhibeantur: quoniam propter hoc et honor Ecclesiasticus vilior efficitur, et vestri Procures et palatini ministri in diebus solennibus, sicut decet, vobiscum ad Missarum celebrationes non præcedunt. Nam et obnoxie deprecamur, ut in observatione diei Dominici, sicuti jam dudum vos deprecati sumus, debitam adhibeatis curam, quatenus, nisi magna compellente necessitate, in ipsa die a curis et sollicitudinibus mundanis vacuatis, et quod tantæ diei venerationi competit, et vos faciatis, et vestros sacro vestro exemplo et doceatis, et agere compellatis.* Adde eadem Capitul. Caroli Magni lib. 7. cap. 182. [§ 235.]*

His porro locis capellæ istæ palatinæ, *Regales, Regiæ, et Dominicæ* appellantur, vel quod in palatiis Regiis, vel saltem quod a Regibus in dominicis et propriis prædiis essent extractæ, et annuis reditibus locupletatæ. *Dominicis* scilicet *decimis*, ut est in Concilio Meldensi ann. 845. et quia ministris ipsarum Rex ipse de proprio facit necessaria ministrari, ut habet Innocentius III. lib. 15. Epist. 225. Eo sensu Eudoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23. *Antiquam regiam Capellam dixit. Sic Regalem Capellam S. Salvatoris* observo in Rescripto Childerici Regis apud Doubletum in Historia Sandionys. pag. 685. [*Capellam Regis*, apud Egilem in Vita S. Sturmii Abb. Fuld. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 280.] *Capellam Regiam de Castro novo*

supra Ligerim, et Capellanos Regalium Capellarum, apud Innocentium III. PP. in dicta Epist. 225. *Capellam, quæ palatio inhærebat*, in Hist. Translat. S. Sebastiani; *Capellam Palatio contiguam*, apud Hericum Monachum de Miraculis S. Germani Autisiodor. cap. 45. *Capellam Palatii*, in Charta Archiepiscopi Narbonensis apud Catellum in Comitib. Tolosanens. pag. 31. *Dominicas Capellas* habet etiam Capitulare 3. Ludov. Pii ann. 828. cap. 1. id est, proprias. Neque porro Palatia construerebant Principes, nisi adjunctis capellis. Helgaudus in Vita Roberti Reg. Fr.: *Stampis castro Regina Constantia palatium construxerat nobile simul cum Oratorio.* Charta Ludovici VII. ann. 1159. in Tabulario S. Maglorii Paris. ex Biblioth. Petaviana Cod. 276. num. 19: *Est enim prior Ecclesia SS. Bartholomæi atque Maglorii ante nostrum Palatium sita, antiquitus Regum Capella, et quia Abbas S. Maglorii antiquitus Capellanus Regum constitutus est, etc.* Charta Wenceslai Regis Bohemæ in Bohemia Sacra pag. 82: *Ecclesia Wisegradensis, quæ nostra est Capella specialis.* Charta S. Ludovici pro fundatione Prioratus S. Martini Silvanect. ann. 1260. apud Sammarthanos in Episc. Silvan. num. 53: *Capellam illam nostram propriam et hæredum nostrorum Regum Franciæ, etc.* Edwardus I. Rex Angl. in Charta ann. 14. apud Prynneum tom. 3. pag. 1279. de Abbatia Westmonasteriensi: *Quæ omnium Capellarum nostrarum est domina et magistra.* [§ 23] Constitut. Clarendon. ann. 1164. ap. Wilkins. Leg. Anglos. pag. 321. cap. 12: *Cum vacaverit archiepiscopatus, vel episcopatus, vel abbatia, vel prioratus de dominio regis... debet dom. rex mandare potiores personas ecclesiæ et in Capella ipsius dom. regis debet fieri electio, etc.]*

Ea vero erat Capellarum Palatinarum prærogativa, ut ferme semper ab Episcoporum jurisdictione et exactionibus eximerentur, soli Sedi Apostolicæ nullo medio subditæ. Chron. S. Petri Vivi ann. 1110: *Res indignatus misit litteras suas eidem Episcopo, mandans, se moleste ferre, quod locum Mauriaci, qui Fiscus Regalis, et Capella Regum Francorum est, inquietabat, etc.* In Charta Fundationis Monasterii S. Martini de Hastings in Anglia, Willelmus Nothus ejus fundator, illud ab Episcopi Cicestrensis, in cuius diocesi erat, jurisdictione eximit, subdiditque: *sed neque super illam dominationem aliquam, aut vim, vel potestatem exerceat, sed sicut mea Dominica Capella, libera sit ab omni ejus exactione.* Exstat illa apud Seldenum in Notis ad Eadmerum pag. 165. Quo loco adjungendum videtur, quod habet Nangius in Chron. ann. 1285. ubi ait, Giloni Archiepiscopo Senonensi. ægre ferenti, quod Maria Philippi Regis uxor Parisiis a Petro Remensi Archiepiscopo in Regiam uncta fuisset, dicenti ad Archiepiscopum sedis Belgicæ, quæ est Remis, non pertinere extra suam provinciam Regum inunctionem; allegatum fuisse ex parte Regis, quod non factum fuerat, unde conqueri posset Senonensis Archiepiscopus, cum Capella domus Regis exempta foret Parisius, et ideo ratione loci ad ipsum inunctio non spectaret. Vide cap. Cum Capella, Extr. de Privileg. Hinc Capellæ istæ Regales liberæ appellari solent, Charta Henrici II. Regis Angl. tom. 2. Monast. Anglic. pag. 14: *Cum hæc Ecclesia de Waltham a primitiva sua fundatione semper Regalis fuisset Capella, nulli Archiepiscopo, vel Episcopo,*

sed tantum Ecclesie Romanæ, et Regiæ dispositioni subiecta, etc. In eodem Monastico pag. 28. ubi de Prioratu S. Oswaldi: Tunc libera Capella fuit Regis, postea facta est juris Archiepiscopi Eboracensis. Et pag. 84: Ecclesie S. Mariæ de Hastingis, quæ est libera Capella nostra. Lambertus Ardensis pag. 18: In elemosynam eis contulit liberam Capellam B. Mariæ virginis, quam propriam et liberam habebat in castro suo apud Ghisnas, etc. Charta Henrici III. Reg. Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 62: Cum super Decanatu Ecclesie S. Martini London. qua Dominica Capella nostra esse noscitur, ea gaudemus dignitate a temporibus prædecessorum nostrorum diu obtenta, ita quod Decanus cum debuerit institui, a sola manu Regis stallum recipit in choro, et locum in Capitulo, etc. Vide eundem Prynneum pag. 424. 1027. 1075. 1076. 1181. 1236. 1279. 1288. tom. 2. pag. 496. 557. 727. 728. 734. 835. 982. 996. Acta Synodi Cicesterensis ann. 1157: Mandans ac præcipiens, quatenus Ecclesiam S. Martini de Bello, sicut Dominicam Regis Capellam, et Regiam Coronam, ab omni exactione et oppressione liberam et quietam Christo Domino pacifice sineret deservire. Infra: Rege quidem pronuntiante se Ecclesie de Bello, sicut Dominicæ suæ Capellæ et Coronæ Regiæ in omnibus justa defensione protectorem fore. Ibidem: Quod Ecclesia de Bello libera sit et omnino ab omni subiectione Episcoporum. Habetur in Charta feodi pag. 177. formula præsentationis per Armigerum de libera Capella.

Cum igitur essent exemptæ ab Ordinariorum jurisdictione, interdictum ab Episcopis in eas promulgari non poterat, ut est apud Innocentium III. lib. 15. Epist. 225.

3. **CAPELLA**, Ministeria ac vasa sacra, quæ Sacerdoti ad sacra peragenda necessaria sunt. Cum enim asservarentur præter reliquias SS. in Capellis istis Palatinis, vasa, instrumenta, ornamenta, ac cimelia Ecclesiastica majoris momenti, quæ Ministeria vulgo appellabant, ea nomine collectivo, Capellæ nomine postmodum donata sunt. Eginhardus in Vita Caroli M.: Capella, id est, Ecclesiasticum ministerium, tam id quod ipse fecit, atque congregavit, quam quod ad eum ex paterna hæreditate pervenit, ut integrum esset, neque ulla divisione scinderetur, ordinavit. Si qua autem invaderentur aut vasa, aut libri, aut alia ornamenta, quæ liquido constaret eidem Capellæ ab eo collata non fuisse, hæc qui habere vellet, dato justæ æstimationis pretio, emeret et haberet. Adrevaldus de Mirac. S. Bened. cap. 41: Inter cætera, quæ huic loco contulit munifica, affluentia sua largitate, sacerdotale indumentum, quod ex Capella fratris sui Lotharii abstulerat, dum ex bello reverteretur Fontanico, devotissime prebendo concessit. Nec non duo vasa aurea, etc. Leo Ost. lib. 2. Chron. Cas. cap. 101: Capella ejus, quam hinc tulerat, fidelibus viris commendata, quia Romano itinere regredi timebant, etc. Helgandus in Vita Roberti Regis Franc.: Capella autem hujus piissimi... Regis Roberti talis fuit: cappæ 18. bonæ optimæ, et bene paratæ, libri Evangeliorum aurei 2... phylacteria aurea 12. etc. Matth. Paris ann. 1242: Rex Angliæ Capellam suam, id est, omnia ornamenta Sacerdotalia pretiosissima, et multa alia... præter reliquias. Et ann. 1249: Transmisit et Capellam suam pretiosissimam cum reliquiis charissimis. Ekeardus

Jun. de Casib. S. Galli cap. 1: Disposuit adhuc vivens ad titulum S. Petri... Capellam, qua itinerans utebatur, cum reliquiis, et libris, et omnibus utensilibus sacris. Guibertus Abbas Gemblac. de Combustione ejusdem Monasterii anno 1137: Capella, id est, apparatus Missæ. Domnizo lib. 2. de Mathild. cap. 14:

Capellam totam quam præbuerat pretiosam: Huic Domino digno Comitissa Mathildis, in ipso Templo confestim rapuit, plebs pessima fregit.

Infra:

Et Dominiæ cunctam Capellam reddidit, ultra Non aliquid retinens.

Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochenis cap. 454. tradit, Saracenos post fufum Rogerium Antiochiæ Principem, Capellæ tentoria, auri et argenti, ornamentorumque principalium cupidine captos irrupisse. Necrologium S. Victoris Parisiensis de Ludov. VIII. Rege Fr. Kl. Augusti: Ad honorem Ecclesie nostræ Capellam suam multas et pretiosas reliquias continentem in ipsa reposuit. Adde Alexandrum III. PP. Epist. 56. Stephanum Tornacensem Ep. 188. Bertholdum Constant. ann. 1086. Historiam Abbatie Condomensis tomo 13. Spicilegii Acheiriani pag. 506. 507. etc. Vide Probat. Histor. Blesensis pag. 10. [Mabill. in Elogio S. Odonis inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 142. Marten. tom. 4. Anecd. col. 318. Macerias Insulæ Barbaræ tom. 2. pag. 672.]

Vel hinc liquet in mundo capellæ, reliquias Sanctorum annumerari. Sed et ipsis, quæ reliquias continere solent, phylacteriis, et capsulis capellarum nomen inditum. Evodius lib. 1. de Mirac. S. Stephani: Capella argentea, in qua erat reliquiarum portio. Inscriptio capsæ reliquiarum, quam Carolus Rex per Salomonem Monachum ad S. Gallum misit:

En crucis atque piæ cum sanctis capsæ Mariæ, Hanc Carolus summam delegit habere Capellam.

Exstat illa apud Ekeardum Jun. cap. 1. qui putat capsam illam solide auream, gemmis regaliter inclutam, reliquiis summis refertam, ita appellatam, quod in formam Capellæ creata esset.

* Reliquias Capellæ regie in quatuor festis annualibus, quo rex ea celebraturus accedebat, intra tamen 34. leucarum spatium, deferre tenebatur Domus Dei Paris. quamobrem centum quadrigas lignorum percipiebat, ut discimus ex Lit. Caroli IV. ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 254: Notum facimus, ... quod cum inter nos... et magistrum, fratres ac sorores domus Dei Parisiensis... quod præfati magister, fratres et sorores ex nunc singulis annis imperpetuum in quatuor festis annualibus teneantur cum quatuor equis et duobus famulis propriis, cum sumptibus regis et expensis, Reliquias capellæ regie Parisiensis ducere seu deferre, vel duci aut deferri facere a civitate Paris. ad quemcumque locum, quo personam regiam in prædictis quatuor festis annualibus personaliter contigerit interesse, intra tamen triginta quatuor leucarum spatium a civitate prædicta et non ultra, quodque propter hoc... percipiant... ex nunc imperpetuum anno quotlibet centum quadrigas lignorum... ni foresta nostra Cuisiæ, etc.

CAPELLA etiam sæpe pro ipso integro caparum Ecclesiasticarum apparatu sumitur, id est, capa, tunica, dalmatica, etc. Charta ann. 1231. apud Catellum in Hist. Occit. pag. 901: Est ibi quedam Capella panni violati, in qua habet tu-

nicam, et infulam, atque capam... Item est ibi alia Capella deaurata, in qua habet tunicam, et dalmaticam, et infulam, atque capam. Ita ibi non semel.

† CAPELLA COMPLETA suis omnibus paramentis unius coloris. Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXXII. in Legib. Palatin. Jac. II. Regis Majoric.: Et de liuidis sericis cum paratura Completa Capella, hoc est, cum pallio, retroaltari, retrotabulario, indumentis Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi et tribus cappis.

4. **CAPELLA**, Cancellaria: Ita vero dicta quod in Capella Principis, seu Oratorio Archivum, diplomata et regni monumenta olim, ut hodie, asservantur. In Francia enim Chartarum, Regiarum, ut vocant, Thesauris, in sacra Capella Parisiensis etiam nunc asservatur. Concil. Francoford. ann. 794. cap. 3: Unde tres breves ex hoc capitulo uno tenore conscriptos fieri præcepit, unum in palatio retinendum, alterum, etc. Tertium vero in sacri palatii Capella reconduendum fieri jussit. Id de Anglia perinde observat Spelmannus, ubi Archivum æque Regium in Capella, a munere Capella Rotulorum appellata custoditur. Ita Skenæus in Legibus Baron. Scotticor. cap. 53. § 6. Capellam, Cancellariam Regiam interpretatur. Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 41: Literæ, quæ emanarunt de Capella Regis. Hinc qui describendis regis publicis instrumentis addebantur, Capellani vulgo jam olim audiebant, uti mox observabimus. Vide Prynneum in Libert. Angl. tom. 1. pag. 1248. [* Hinc

* CAPELLA, Arca, in qua literæ regie asservantur. Inventar. Ms. ann. 1361: Item sunt in quodam coffrinello sive Capella xv. literæ in Græco scriptæ, tam in pergamento quam in papiro, etc.]

5. **CAPELLA**, præterea appellata ædícula, in qua cimelia asservabantur. Testamentum Haimonis Dom. Barbo-nensis ann. 9. Ludovici Reg. Ind. 3: Donate Ebboni castrum Cantilla cum appendentiis, et de nostra Capella spadam et duos sigillos de Amatio.

6. **CAPELLA** postmodum dicta quævis ædícula sacra, oratorium, quod proprios Sacerdotes non habebat: seu ædes sacra, quæ non erat baptismalis. Joan. de Janua: Capella, parva Ecclesia, quæ nec habet baptismum, nec cimiterium. Lex Longob. lib. 3. tit. 3. § 2. [* Carol. M. 61.]: Ecclesie et Capellæ, quæ in vestra parochia sunt. [Vita S. Pirminii Chorepiscopi, inter Acta SS. Bened. sæc. 3. part. 2. pag. 149: Contigit eum ad quemdam devenisse locum, in quo priorum operum commemorabat femina, quæ et ipsi grata præbuit hospitii commoda. Hæc etiam habuit Capellam mansioni propriæ contigue adhaerentem, in qua orationis pensum jugiter solvere consueverat.] Concilium Parisiense VI. ann. 829. lib. 3. cap. 6: Admonemus, ut posthabitis ædícula, quas usus innotuit Capellas appellat, basilicæ Deo dicatæ ad Missarum celebrationem audiendam, et corporis et sanguinis Domini perceptionem sumendam, assidue devotèque adeantur. Concilium Meldense ann. 845. can. 74: Provideant viri potentes... ut suos Presbyteros, qui cum eis in Capellam vadunt, hujusmodi virtutem habere faciant, quatenus omnia vitia in domibus suis resercent... quia parochiani Presbyteri et Episcoporum ministri de minoribus et vilioribus personis hoc providere studebunt. Capitulare Caroli C. Compendiense ann. 868. cap. 3: Ut missi nostri... inquirent de Capellis et Abbatibus, ex casis

Dei in beneficium datis. Frotharius Episcopus. Tull. Epist. 30: *Propter Teuderici a vobis dedicatas' novas Capellas.* Charta Ludovici Regis German. apud Guilliman. lib. 3. de Reb. Helvet. pag. 321: *Concessimus... Capellam unam, sitam in villa Zurich, quæ est constructa in honore S. Petri, et alteras duas Capellas in valle Urania.* Alia ejusdem Regis apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 272: *Præcepto nostræ auctoritatis constituimus Capellam ex villa Rumiaca in honore S. Martini, etc.* Occurrit passim. Vide Honorium Augustod. lib. 1. cap. 128. [*] Hincmar. Litter. ad Eccles. Laudun. cap. 2. ap. Baluz. in Capit. vol. 2. col. 624. et ejusd. Baluz. not. ibid. col. 1064. Murator. Antiq. Ital. vol. 6. col. 408. B. et 414. D.]

* *Capella*, etsi non benedicta et in ea divinum non celebretur officium, ab oratorio distinguitur, eoque quod capella sit et cruce insignita, eximitur a jurisdictione laica. Charta ann. 1313. in Reg. 49. Chartoph. reg. ch. 203: *Majores et pares Rothomagenses dicebant quod hospitale prædictum (vici S. Audoeni) erat in justitia eorumdem tamquam feudum laicale, quodque administrator prædictus seu gentes ejusdem, in quodam oratorio existente in hospitali prædicto, indebite posuerant quamdam crucem, in juris et justitiæ eorumdem præjudicium et gravamen: quare petebant amoveri seu dirui dictam crucem: dicto administratore e contrario dicente crucem prædictam amoveri vel dirui non debere, cum ædificium in quo erat affixa, non sit oratorium, sed Capella. Tandem post multos et diversos tractatus, concordatum exiit inter partes prædictas, quod crux prædicta, eo modo quod nunc est, in dicta capella de cætero remanebit, et quod dictam capellam, quando dictus administrator vel successores sui expedire viderint, facient benedici, et in ea divina poterunt celebrari; ita tamen quod major et pares prædicti, quotienscumque casus se obtulerit, in dicto hospitali et pertinentiis ejusdem, excepta capella prædicta, habebunt justitiam, et eam ibi poterunt libere exercere de cætero, non obstantibus crucibus, si quæ reperiantur in eisdem.*

† *CAPELLA DECIMALIS* et *BAPTISMALIS*. Præceptum Ottonis Imp. ann. 977. apud Martenium tom. 1. Anecd. col. 93: *Adelheidis Imperatricis Capellam decimalem et baptismalem cum tota villa, in qua sita est, cum Clerico suo Odelrico ejusdem villæ legitimo Sacerdote cum tota familia sua, tam libera quam servili, cum agris, etc.... Murbacensi donavit Ecclesie.* Hinc patet Ecclesias parochiales aliquando Capellas dictas fuisse. Equidem antiquitus, in septimo sæculo, solæ ædiculæ non baptismales *Capellæ* dicebantur, at seqq. sæculis non ita. Vide Mabill. Oper. posth. tom. 1. pag. 531. [*] Chart. Ludolph. Monaster. Episc. ann. 1231. ap. Kindling. Anecd. Monast. vol. 1. pag. 7: *Cum Capellam Dullnæ dedicarem... ad multam Castellanos instanciam et ob difficultatem veniendi ad matricem ecclesiam, de consensu sacerdotis in ecclesia matrice tunc deservientis, Capellæ ejusdem in perpetuum indulsimus, ut parvulos castellanorum infra castrum sive extra prope muros manentium ad baptizandum recipiat et eorum uxores, postquam genuerunt, eas ecclesie reconciliando introducat. Item, etc.] Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. Cesaris lib. 10. rubrica 1: *Mane facto, prædestinatis concurrendi signis, triplex ad S. Mariæ basilicam exauditus**

est campanæ sonus, post quem Cathedralis Ecclesie ac omnium civitatis Capellarum increbuit tinnitus. Ubi recte Pignorius: Capellæ hic sunt templa parochiarum, unde et apud nos Parochi antiquissima nuncupatione, etiam nunc Capellani appellantur. Vide *Capellani* 3. Capellas, Bononiæ in Italia, urbis regiones appellari, observatum ab Antonio Paulo Masino, qua nomenclatura *Parochias* indigitari ait. Vide doctissimum Henschenium in Miraculis B. Simonis Tudertini 20. April. pag. 819. et 820.

* Vide quæ profert Murator. in Dissert. 74. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 360.

* Hæc duæ voces, *Capella* et *Parochia*, promiscue usurpatæ sunt ad eandem rem significandam in Statutis comunis Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 314: *Statuimus quod (meretrices) non morantur in parochia sancte Marie Rotunde, nec in parochia sancti Barbatiani, nec in parochia sancti Bartholomei in palatio, nec in Capella sancti Ypoliti, nec in Capella sancte Marie de caritate, etc.* [Fr.]

* *CAPELLA*, Ecclesia per vicarios deservienda, cujus proventus alteri ecclesie assignantur. Charta M. reg. Scot. in Chartul. Glasg. ex Cod. reg. 5540. fol. 11. vº: *Do et concedo prædictæ ecclesie Glasguensi... Capellam de castello meo in Rochesburc, ... cum parochia et decimis, et oblationibus, et ceteris ecclesiasticis rectitudinibus et dignitatibus.*

CAPELLA CAMPESTRIS, ubi non est atrium, id est, cœmeterium, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 79.

CAPELLULA, Parvula capella, apud Fortunatum de Vita S. Medardi. cap. 22.

CAPELLA AD SUCCURRENDUM, quomodo *Ecclesia succursalis* apud nos dicitur, quæ ad parochiæ auxilium et succursum ædificatur, cujusmodi erant castellorum. Lambertus Ardensis: *Unde licet Capellam haberet in castello suo, quasi ad Succurrendum factam: eam tamen nullus, nisi in voluntate Canonico-rum Ardensis Ecclesie, deservire vel ministrare poterat aut debet Capellanus.*

† *CAPELLA FILIALIS*, Minor Ecclesia quæ pendet a majori. Christoph. Mulleri Introd. in Hist. Canonice Sand-Hippolyt. apud Duellium lib. 1. Miscell. pag. 350: *Succedunt, quæ nostris adhuc temporibus exstant reliquæ Filiales Capellæ, utpote quæ S. Andreæ Apostoli honoribus sacra nomen inde acceptum tenet, medioque cœmeterio conspicitur.*

* *CAPELLA ARDENS*, vulgo *Chapelle ardente*, Pyra ardentibus cereis, cujus usus est in officiis defunctorum. Comput. ann. 1482. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 21. col. 2.: *Pro aptando lo paly et mutando penuncellos et los pendens, ad fines reponendi in dicto cantari, subttus Capellam ardentem, etc.*

* *CAPELLA CARDINALIS*, Ecclesia parochialis, cujus presbyter titulo *Cardinalis* donabatur. Diploma ann. 943. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 169: *Concedimus... omnes cardinales Capellas tam extra, quam infra urbem positas.* Vide *Cardinalis*.

* *CAPELLÆ PAPALES*. Parid. de Grassis Caremon. MS.: *Divina officia, quæ Capellæ Papales vulgo appellantur, quæque ordinariæ et communiter in majori capella, sive in basilica principis apostolorum, aut alibi solemniter infra annum fieri solita, præsentem vel absentem Pontifice, cum cardinalibus et prelatibus, sunt in totum numero quinquaginta.*

CAPELLAS etiam vulgo appellamus sacella, seu majorum templorum ap-

pendices, vel ædiculas, ædi sacræ majori adjunctas, quas *Cubicula*, vocant veteres. Vide Octavium Ferrarium in Orig. Ital. in voce *Capella* et infra *Capellania* 2.

7. *CAPELLA*, Cætus Clericorum, quos vulgo *Capellanos* vocant, qui Episcopis inserviunt, eorumque adsunt ministerio. Adam Bremensis cap. 207: *A Papa hoc dignitatis meruit Privilegium, ... ut invitatis etiam Regibus Episcopatus constitueret, ordinaretque Episcopos ex Capella sua, quos vellet electos.*

* 8. *CAPELLA*, Pegma funebre, tumulus honorarius. Acta MSS. capit. eccl. Lugdun. ad ann. 1340. fol. 68. vº. col. 1: *Cum inter dom. decanum nomine operis ecclesie Lugdunensis ex una parte, et dom. sacristam ex altera, esset debitum et questio super Capellis fusteis, quæ sunt ad ponendum supra corpora personarum, ... ordinaverunt quod magister operis duas Capellas fusteis fieri faciat, unam magnam pro personis ecclesie, et aliam minorem pro canonicis, quæ in dicta ecclesia perpetuo remaneant ad ponendum supra dicta corpora; et pro ipsis Capellis heredes personæ decedentis lxx. solidos, et canonici xl. solidos Viennenses semel dicto operi solvere teneantur.* Testam. Ludov. comit. Valent. ann. 1345. in Cod. reg. 6008. fol. 76. rº: *Inhibemus quod aliqua Capella sive chapitellum fiant nobis... in nostra jam dicta sepultura.*

* 9. *CAPELLA*, Forum, locus contectus, ubi merces venum exponuntur, idem quod *Hala* 1. Mensa, stallum. Charta ann. 1337. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 125: *Supplicabant (consules de Portello) sibi concedi licentiam quod in platea de Portello possent construere et facere unam Capellam seu alam, et in eadem petram seu mensuram bladorum facere et tenere ad mensurandum, ... quia se et mercaturas suas poterunt (mercatores) intus dictam Capellam tenere.* Charta ann. 1319. in Reg. 59. ch. 318: *Consules (S. Felicis) habent etiam... emolumenta ponderum, inguanti, tabularum et Capellarum circa forum.* Alia ann. 1343. in Reg. 75. ch. 605: *Consules venerunt ad hospitium dom. abbatis et conventus Combælongæ, situm in loco vocato à la Bocana, et bancos sive massellos in dicta Capella ante dictum hospitium constructos, in quibus carnes vendebantur, diruerunt.* Vide infra *Capellus* 5.

* 10. *CAPELLA*, Pars fibulæ, vulgo *Chape*. Arest. parlam. ann. 1302. in Reg. *Olim* parlam. Paris. fol. 106: *Garnitores pomellorum, pandarum, Capellarum, virolarum, etc.* Vide infra *Capellada*.

* 11. *CAPELLA*, vox chimica, Aquæ stillatiæ apex cibanarius, operculum, Gall. *Chapelle*. Lit. remiss. ann. 1452. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 166: *Une Chapelle de plomb à faire eau rose, laquelle pouoit valoir six solz. viij. deniers.* Vide supra *Capa plumbea* in *Capa* 1.

* *CAPELLADA*, diminut. ut videtur, a *Capella* 10. supra Privil. loci de Portello ann. 1405. in Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 586: *Dictus faber debet facere unam Capelladam ferri pro uno denario Turo-nensi.*

† *CAPELLANARIUS*, pro *Capellanus*. Charta anni 1082. in Annal. Benedict. tom. 5. pag. 644. col. 1: *Unde sunt testes Eustachius Vicedominus de Catalanne, Dudo Dapifer, Bonidonius Capellanarius Comitissæ.*

1. *CAPELLANI*, Primitus dicti, qui Capam, seu Capellam S. Martini, vel in

Regum Palatii asservabant, vel in præliis cum cæteris SS. reliquiis deferébant, uti supra observatum ex Walafrido Strabone, et Honorio August. quibus consentanea scribit Durandus in Rationali lib. 2. cap. 10. Quæ quidem asservandarum sacrarum reliquiarum cura, Capellanos inferioris ordinis, et eos, qui Episcopis adsunt, longe etiam postea spectavit, uti docemur ex Eadmero lib. 4. Histor. Novor. pag. 88. ubi de crinibus aliquot Deiparæ Virginis Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo ab Ilgiro quodam concessis verba facit: *Mihique, utpote qui Capellæ illius custos eram, atque dispositio, custodiendos commendaret. Ubi per Custodem capellæ, Capellani officium et dignitatem intelligit, ad quem sacri ministerii, seu rerum ad rem sacram peragendam necessariarum, quas inter extitisse sacra phylacteria notatum supra, cura spectavit.*

Atque ab ejusmodi reliquiarum forte custodia *Custodes*, simpliciter dicti videntur Capellani. Anastasius Bibl. in S. Leone I. PP.: *Hic constituit super sepulchra Apostolorum Custodes, qui dicuntur Capellani ex Clero Romano, id est, qui sacratissima Apostolorum corpora, que in variis seorsim sacellis in majori Ecclesia Romana asservabantur, ex officio sibi injuncto custodirent. Unde Martyrarii, et Custodes Martyrum etiam dicti. Scio, hocce loco, quodam Anastasii Editiones, Cubicularii, præferre: sed Capellanorum et Cubiculariorum idem fuisse munus docemus in V. Cubicularii. Conjecturam nostram firmat præterea Hincmarus de Ordine Palatii cap. 16. ubi ait, Apocrisarium, qui et Capellanus dicitur, etiam Palatii Custodem appellatum, non quod revera Palatii custodia penes eum fuerit, id enim officii spectavit laicos et militares viros, sed quod esset Custos Palatinæ Capellæ, in qua erant varia Sanctorum Lipsana, que Capellani custodiebant, vel in præliis, si necessitas incumberet, deferébant. Synodus Liptinensis ann. 732. a S. Bonifacio Moguntinensi Archiepisc. habita cap. 2. et ex eo Capitula Caroli Mag. lib. 5. cap. 2. et Capitula ejusdem ann. 769. edita a Stephano Baluzio: *Servis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum et in hostem pergere omnino prohibemus: nisi illis tantummodo, qui propter divinum ministerium, Missarum scilicet solennia adimplenda, et Sanctorum patrocinia portanda, ad hoc electi sunt, id est, vnum, vel duos Presbyteros, cum Capellani Presbyteris. Adde Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 104. [§§ 142.] Lib. 1. Miraculor. S. Dionysii cap. 21. de Carolo M. proficiscente contra Saxones: *Hic pignora beatorum Martyrum secum ferri fecerat, et custodes Clericos, qui secum proficiscebantur delegaverat, uti eis vicissim sibi succedentibus debita exhiberetur religio.* Vita S. Bertharii Carnot. Episc. tom. 1. Hist. Franc. pag. 560. de Chlotario II. Rege: *Qui audiens famam beatissimi civi, suum constituit Archicapellannum, et pignora multa Sanctorum, que secum deferébat, ut mos est Regum, ditioni illius constituit.* Denique ad Capellanum, etiam sub tertio Regum nostrorum stirpe, reliquiarum Palatinarum curam spectasse docet sequens Diploma, quod ex Camera Computor. Paris. eruimus: *Seachent tous que je Denys le Grant, premier Chappelain du Roy nostre Sire, cognois avoir eu et receu de honor, sages et pourveus les Tresoriers du Roy nostre dit Seigneur à Paris 28. livres Par. pour***

venir de Bourbel sur Saine à Paris pour querir les saintes reliques de la sainte Chapelle du Palais à Paris, pour les conduire et mener à l'Abbaye du Lys, ou le Roy nostre dit Seigneur sera à ceste sainte prochaine feste de Pasques, pour les ramener et conduire ariez du Lys à Paris, pour moy retourner au lieu, où le Roy nostre dit Seigneur sera, pour paier les 18. Escoliers, qui y ont accoustumé à venir, et pour faire toutes les autres choses, qui y ont esté accoustumées à faire. En tesmoin de laquelle chose je ay sellée ceste presente cedule de mon propre seel le Mardy 7. jour d'Avril l'an 1348.

Atque id primum ac præcipuum Capellanorum Palatinorum munus fuit, quos deinceps in Palatinorum sacellis sacrisperagendis officii operam dedisse constat, *Clerumque* effecisse, quem Palatinum vocat Hincmarus, cui qui præerat, *Capellanus* $\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha\alpha$, postea *Archicapellanus* dictus est. Sic enim Hincmarus de ordine Palatii cap. 16: *Apocrisarius autem, quem nostrates Capellanum, vel Palatii Custodem appellant, omnem Clerum Palatii sub cura et dispositione sua regebat. In Palatinos istos Capellanos acrius olim invecus est Wala Abbas Corbeiensis, ut docet Paschasius Ratpertus in ejus Epitaph. lib. 2. cap. 5. cujus hæc sunt: *Præsertim et militiam Clericorum in Palatio, quos Capellanos vulgo vocant, quia nullus est ordo Ecclesiasticus, denotabat plurimum: qui non ob aliud servit nisi ob honores Ecclesiarum, et questus sæculi ac lucri gratiam, sine probatione magisterii, atque ambitiones mundi. Quorum itaque vita neque sub regula est Monachorum, neque sub Episcopo militat canonice; præsertim cum nulla alia sint tirocinia Ecclesiarum, quam sub his duobus ordinibus. Aiebat, namque idem quod aut Canonicus quisque esse deberet, aut laicus, aut Monachus: quod si neutrum, jam sub nullo monstratur ordine, quia videntur esse sine capite, etc.* [In eosdem Clericos pariter invehitur Walafridus Strabo in Visione Wetini Monachi, apud Mabill. sæc. 4. SS. Benedicti, part. 1. pag. 279:*

Magna Sacerdotum numero pars, Angelis inquit, Lucra petunt terrena quibusque inhiantur adherent, Atque Palatinis percontia premia querunt Obsequiis, orantque magis se veste polita Quam radiis vite, pomposis ferula mensis Glorificare parant, animarum lucra relinquunt, Deliciis ducti per seorta ruendo volutant. Hanc summam mercedis habent, qui talibus instant Rebus, ut æternam capiant in finibus iram.]

Lupus Ferrariensis Epistola 25: [*Ceterum fama versatur inter nos, Clericos Palatii diversorum sibi dominium optare atque possere, quibus nulla sit alia cura, nisi ut suæ avaritiæ oppressionem servorum Dei satisfaciant.* Confer Smaragdum in Vita S. Benedicti Anian. num. 54.] De Clericis vero, qui in Capella Regis serviebant, agunt præterea Concilium Francofordiense can. 38. al. 36. Libellus proclamationis Caroli Regis adversus Wenilonem Archiepisc. Senonensem cap. 1. Capitulare de Villis cap. 6. Alcuinus Epist. 4. et Poem. 221. cum aliis pluribus.

Ministrabant vero in Regum Capellis viri dignitate illustres, ut Episcopi et Abbates. Charta Caroli Calvi pro Monasterio Dervensi apud Camuzatum pag. 84: *Abba quoque vel rector Monasterii ejusdem in Capella nostra Episcopis et Abbatibus nostris adhareat, et nobis familiariter serviat.* Ex Capella etiam crebro electi a Regibus ad dignitates Ec-

clesiasticas, quod supra innuimus ex Paschasio Ratperto. Libellus proclamationis Caroli C. adversus Wenilonem Archiep. Senonens. cap. 1: *Wenilone tunc Clerico meo in Capella mea mihi servienti, qui more liberi Clerici se mihi commendaverat.... ad (Senonensem Ecclesiam) gubernandum commisi.* Ita Agius Presbyter Palatii, id est, Capellæ Palatinæ, ad Aurelianensem Episcopatum est promotus, ut est in Concilio in Verno II. cap. 10.

Primitus vero summi isti Capellani, qui Palatinis Oratoriis et Sacellis præfecti erant, *Abbat* dicebantur. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurens. cap. 1. de Rustico illius fratre, et Episcopo perinde Cadurensi: *Rusticus e primis pubertatis annis Clericus factus, Archidiaconatus officium in urbe Ruthena, et Abbatii sub Lothario Rege administravit.* Et cap. 2: *Rusticus, (ut præfati sumus) Abbatiam palatini Oratorii, quod regalis frequentat ambitio, et Archidiaconatus officium gessit.* Vita S. Sulpitii Pii Episcopi Bituricensis n. 10. de Chlotario Rege: *Illico Episcopum poscit, ut pro salute sua ac exercitus sui licentia daretur, ut vir beatus in suis castris Abbatii officio potiretur.* Id est, ut Capellæ Regiæ præsetur. Ex quibus patet, a Regni Gallici primordiis habuisse Reges Oratoria et Sacella in Palatiis. Eamdem Abbatii dignitatem Angilberto Archicapellano sub Carolo M. tribuit Adrianus PP.: *Directus nobis est a vestra præcelsa Regali potentia fidelis familiaris vester Angilbertus Abbas et Minister Capellæ. Is Primicerius Palatii dicitur Alcuino Epist. 42. ut Angilrannus Archiepiscopus, Sanctæ Capellæ Primicerius, eidem Epist. 79. Hilduinus apud Agobardum in Epist. ad Proceres Palatii, sacri Palatii Antistes: qui Abbas sacri Palatii, et Clericorum summus dicitur apud Hincmarum in Epist. ad Carolum C. de Vita S. Dionysii. [§§ Vide Marcan de Concord. S. et I. lib. 4. cap. 7. sect. 3. sqq.]*

* [*« Foleradus, Capellanus palatii nostri et abbas sancti Dyonisii. (Privileg. Caroli Magni, ann. 977. mus. arch. dep. p. 2.) »*]

Archicapellani et summi Cancellarii, in aula Palatina, dignitates muneris et officii affinitate conjunctissimæ fuerunt, ita ut Archicapellano, auctore Hincmaro loco citato, *sociaretur summus Cancellarius, qui a Secretis olim appellabatur, erantque illi subjecti prudentes et intelligentes ac fideles viri, qui præcepta regia absque immoderata cupiditatis venalitate scriberent, et secreta illis commissa fideliter custodirent.* Qui quidem prudentia et rerum experientia probati viri, Capellani vulgo audiebant, quod in Capella Palatina, ubi asservabantur Regia Archiva, operam suam locarent, describendisque publicis tabulis insudarent, uti mox docemus.

Quin et par est credere non olim duntaxat, et prima stante Regum nostrorum stirpe: sed etiam sub tertio, Capellanos, seu Archicapellanos, et Cancellarios eodem functos munere, ita ut qui Regum Diplomata subscribebant, promiscue Archicapellanos et Cancellarios crebro sese inscriberent. Dado quippe, qui et Audoenus, Dagoberti Regis Referendarius, Fredegario et aliis, Cancellarius in variis Tabulis appellatus, in Charta Dagoberti Archicapellanus indigitatur apud Labbeum in Miscell. Hist. tom. 2. pag. 45. Verum hæc Charta, que continet fundationem Ecclesiæ S. Audoeni in Foresta Cuisiensi.

legiturque in Regesto Caroli VI. ann. 1382. et 1383. num. 216. in Tabul. regio dubia est omnino fidei. Ita Itherius, qui passim Caroli M. Diplomata subscripsit, tanquam Cancellarius, *Capellanus* et *Notarius* ejusdem Caroli dicitur Anastasio Bibl. in Adriano PP. pag. 108. Exstat apud Gallandum in Tractatu de Franco Alodio pag. 83. Charta Caroli Calvi ann. 6. regni, in qua Gozlinus Abbas Monasterii S. Germani de Pratis, postmodum Parisiensis Præsul, qui passim in veteribus Tabulis, atque adeo in ipsius Caroli Capitulis pag. 442. 1. Edit. *Cancellarius*, dicitur, *Archicapellanus* vocitatur. [In Annalibus Francorum Lambecianis ad ann. 887. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 92. Imperator Liutwardum *blasphemum* deposuisse legitur, *ne esset Archicapellanus*, id est Archicancellarius.] Apud Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 76. Charta Ottonis Imp. ann. 940. sic clauditur: *Bruno Cancellarius ad vicem Rotberti Archicapellani recognovi*. [Charta ejusd. Ottonis ann. 852. pro Hincmaro Abb. S. Remigii apud Remos: *Osbertus Cancellarius ad vicem Brunonis Archicapellani*. Diploma Ottonis II. apud Doubletum pag. 819. Hist. Sandionys: *Hildiboldus Cancellarius et Episcopus vice Willigisi Archicapellani*. Diploma Carolomanni Italiæ Regis apud Acher. Spicil. tom. 5. pag. 392: *Baldo Cancellarius Regis ad vicem Theotmari Archicapellani*.] Præsertim vero id astruit aliud Diploma Balduini, Regis Henrici Cancellarii, ann. 1047. quod ab Hemereo in Augusta Viromandunorum refertur, cujus principium hæc concipitur verbis: *Ego Balduinus in Palatio Henrici Regis Francorum Cancellarius, notum facio*, sic vero clauditur: *S. Balduini Archicapellani, qui hoc scriptum fieri jussit*. [Vide Metropol. Salisburgensem tom. I. pag. 128. 130. et seqq. 350. 351. et tom. 2. pag. 15. etc.] [*] et Chronic. Gottwic. pag. 130. sqq.]

CAPELLANOS vero dictos scribas, secretarios, et amanuenses Regios constat. Monachus Sangallensis lib. 1. de Carolo M. cap. 4: *De pauperibus prædictis quandam optimum dictatorem et scriptorem in Capellam suam assumpsit*. Angilbertus, qui ab Adriano PP. *Minister Capellæ* dicitur, *Primas Capellanorum*, in ejus Vita, *Manualis*, id est, amanuensis vocatur ab Alcuino Epist. 84. *Awicularius* sive Secretarius, Epist. 83. Epist. Stephani Comitis Blesensis tom. 2. Spicil. Acheriani: *Dum vero Capellanus meus Alexander cum summa festinatione has litteras scriberet*, etc. Vide Eckehardum Juniores de Casibus S. Galli cap. 11. Leges Ecclesiasticas Hoeli Boni Regis Walliæ cap. 6. Probat. Histor. *des Chasteigners* pag. 38. etc. Ita etiam Capellanos pro secretariis et amanuensibus passim usurpat Poetæ nostrates. Le Roman de Garin MS:

Un Chapeleîn appelle, si li dist,
Fes unes lestres orendroit, biaux amis,
Si les envoie Fromondin le posteis, etc.

Alibi:

Tenés ces lestres, que il voie vers Pepin,
Et cil les prant, son Chapeleiu a dit,
Gardés qu'il a és lestres, biaux amis, etc.

Idem de Fromondino:

Les lestres tent son Chapeleîn Baudri,
Et cil les prant, de chief en chief les list.

Alio loco de Pipino:

Yeez cy les lestres qu'il envoie par mi,
Li Rois les baille son Chapeleîn Hervi.

Rursus:

Là sont les tables au Chapeleîn Yvon,
Qui fet les briez au preu Comte Fromont.

Vide *Brevis*. Sed et penes Capellanum erat sigillum domini. Vetus Notitia ann. 1106. in Hist. Monas. S. Nicolai Andegav. pag. 51: *Et Capellano suo nomine Stephano, ut in quibusque eorum cartis vellent, sigillum suum, id est, Regiæ auctoritatis, imprimeret, jussit*.

Egre tamen subinde passi sunt Ecclesiæ Gallicanæ Patres Clericos et Presbyteros. *Cancellariorum* munus obire. Concilium Cabilonense II. ann. 813. cap. 44: *Scriptis Presbyteros villicos esse non debere, et nunc eos in tabernis bibere, Cancellarios publicos esse, nundinas insolenter peragrare*. Et apud Burchardum lib. 1. de Ecclesiastica disciplina cap. 50. *Presbyteri et Clerici Chartas dominorum suorum scribere ventantur*. Id enim adeo invaluerat ut Capellani Procerum, eorum essent amanuenses, Epistolas et Diplomata conscriberent: quod testantur veteres passim Chartæ, quæ a *Capellanis* scriptæ esse dicuntur.

Cum igitur ab ipsis Regni Francici initiis *Capellani* non modo reliquias servarent, atque adeo Cimelia et Archiva Regia, sed et Cancellariorum et Notariorum munus obirent, qui iis præerant *Archicapellani*, Archicancellariorum etiam fungebantur officio, uti supra innuimus. Imo et Clericorum causis præfecti erant, uti testatur Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. ult.: *Quemadmodum sunt in Palatiis Præceptores vel Comites Palatii, qui sæcularium causas ventilant; ita sunt et illi quos summos Capellanos Franci appellant, Clericorum causis prælati*. Atque inde passim legitur *Archicapellanorum* et *Archicancellariorum* officia obiisse Episcopos vel Abbates, ipsosque adeo viros Ecclesiastici ordinis, qui et in Capellis Regiis sacra peragerent, et Principum Chartas describerent aut subsignarent.

Ad Archicapellanum spectabat etiam inter cætera munia Regiæ mensæ benedictio. Theodulphus Aurelian. lib. 3. Carm. de Hildeboldo Archicapellano, pag. 185:

Adsit Præsul ovans animo vultuque benignus,
Ora beata ferens, et pia corda gerens.
Quem sincera fides, quem tantus culminis ordo,
Pectus et innocuum Rex tibi, Christe, dicat.
Stet benedicturus Regis potumque cibumque,
Sumere quin etiam Rex velit, ille volet.

Vide *Benedictio mensæ*.

Sed præstat hoc loco Archicapellanorum Palatii Francici seriem exhibere ex Scriptoribus et veteribus Tabulis a nobis olim descriptam. Horum primus occurrit.

RUSTICUS, postea Episcopus Cadurcensis, Abbas Palatini Oratorii, sub Chlotario I. [vel potius Chlotario II. juxta Hadr. Valesium lib. 19. Rerum Francic. pag. 142.] in Vita S. Desider. et apud Cruceum in Episc. Cadurc. n. 38.

BERTHARIUS, postea Carnotensium Episcopus sub Chlotario II. in Vita ejusdem.

RICOLFUS, alias Rucolnus sub Dagoberto Archicapellani dignitate insignis nominatur in Diplomate ejusdem Regis dato Moguntiæ prid. Non. April. anno regni 12. quod sic clauditur, *Henricus Cancellarius ad vicem Ricolfi Archicapellani recognovit*, apud Nicolaum Zyllesium part. 3. Defensionis Abbatæ S.

Maximini pag. 9. et Miræum in Dipl. Belg. lib. 1.

LAUNUS Abbas S. Eparchii, postmodum Episcopus Egolismensis, Capellanus Pipini Regis Franc. in Vita Caroli Magni per Monach. Egol. ann. 769.

FULRADUS Caroli Martelli ex Hieronymo filio nepos, Ab. S. Dionysii, Capellanus Pipini Regis ann. 749. et 755. in Annal. Franc. *Summus Capellanus* ejusdem Regis dictus in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 7. *Archipresbyter Franciæ* Adriano PP. in Epistol. apud Flodoardum, de quo Alcuinus Carm. 123:

Inclutus ille sacræ fuerat pastorque Capellæ.

Ilius meminit Theodulphus, ut et Hincmarus de Ord. Palat. cap. 15. Vide Hemereum in Augusta Viromand. ann. 780. et virum doctissimum Mabillonium tom. 4. SS. Ord. S. Benedicti pag. 334. ubi Fulradi Elogium perstrinxit.

ANDREAS Episcopus D. Imperatoris (Caroli Magni) in Chronico Novalic. cap. 18.

LIUDEBERTUS Archicapellanus Diploma Caroli Magni subscribit, apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 176.

INGELRANNUS, seu ENGELRAMNUS, Episcopus Metensis sub Carolo Magno, Alcuino Epist. 79. *Sanctus Capellæ Primicerius*; in Chron. Metensi. *Palatii Archicapellanus*; *Cancellarius* in Chron. Senoniensi; *Summus Capellanus* in Epist. Caroli Calvi ad Nicolaum PP. Obiit ann. 791. Ilius meminit Hincmarus loco citato. Et auctor Gestorum Episcoporum Cenomanensium pag. 247. Vide Petavium in Syntagm. de Nithardo pag. 352.

HILDEBALDUS Archiepiscopus Coloniensis, promiscue *Capellanus*, *Apocrisarius*, et *Archicapellanus sacri Palatii* dicitur in Præcepto Caroli Magni de Institutione Episcopatum per Saxoniæ, et apud Anastasium in Leone III. et IV. quam dignitatem obtinuit Carolo Magno et Ludovico Pio imperantibus. De illo Hincmarus loco laudato, Vita Ludov. Pii ann. 816. et Synodus Francoford. can. 56. *Sacri Palatii Archiepiscopus*, nuncupatur in Præfat. Concilii Moguntiac. ann. 813. Ex his Filesaci lib. de Sacra Episcoporum auctoritate pag. 285. conjectura evanescit.

S. ANGILBERTUS, qui antequam sæculo nuntium misisset, Bertam Caroli Magni filiam uxorem duxerat, postmodum Abbas Centulensis, *Minister Capellæ* dicitur Adriano PP. in Epist. ad Carolum Magn. de Imaginib. etc. *Primas Capellanorum* in illius Vita, *Primicerius Palatii Pipini Regis* (Italiæ) Alcuino Epist. 42. Vide Petavium in Syntag. pag. 351. et Sirmondum ad Theodulphum pag. 293.

HILDUNUS Abbas Monasterii S. Germani Parisiensis, *Archicapellanus* Ludovico Pio imperante, apud Hincmarum, in Charta Lud. in Probat. Histor. Vergiac. pag. 7. in Hist. Translat. S. Sebastiani cap. 1. num. 1. in Vita S. Medardi cap. 12. ex Cod. Resbacensi, in Hist. Translat. S. Pusinnæ virg. num. 4. *Sacri Palatii Clericorum summus*, eidem Hincmaro in Epist. ad Carolum Regem de S. Dionysio, etc. *Sacri Palatii Antistes*, apud Agobardum in Epist. ad Proceres Palatii.

FULGO Presbyter, Archicapellanus sub eodem Ludovico apud Hincmarum.

* TURBO, ex Charta Ludov. Pii ann. 814. in Tabul. Novient.: *Ego Turbo Ar-*

chicapellanus ad vicem dom. Ibbonis protospatarii cognovi.

* GUMPERTHUS *Archicapellanus recognovi*, in Ch. ejusd. imper. ann. 824. ex eod. Tabul.

* DIBTHMARUS *Archicapellanus recognovi*, in alia ejusd. Ludov. Pii ann. 829. ex eod. Tabul.

DROGO, Caroli Magni nothus filius, Metensis Episcopi. *Archicapellanus sacri Palatii* Ludovico regnante in ejus Vita, et apud Nithardum lib. I. In veteri Charta Ludovici et in Vita S. Ansharii num. 19. *Drogo Metensis et summæ sacre Palatinæ dignitatis Præsul*: in alia sacri Palatii primus *Capellanus*; *Archipalatinus Præsul*, in Apogetico Ebonis Remensis Archiepiscopi tom. 7. Spicilegii Acheriani: *Senior Cappellanus*, in veteri placito sub Ludovico Pio in Vita Aldrici Episcopi. Cenoman. pag. 136. *Palatii Capellanus*, in Charta Lotharii Imp. tom. 12. pag. 109. *Sacri Palatii moderator*, in Chron. Episc. Metens. et in ejus Epitaphio:

Aulæ Regalis moderator, pastor ovilis,
Metis et Ecclesiæ jure pater patriæ.

Vide Annal. Franc. Metenses ann. 859. Privilegia Ecclesiæ Hamburg. pag. 144. Sirmondum ad Capit. Caroli Calvi, Chifflet. in Vindic. Hisp. Meurissium in Hist. Episc. Metens. etc.

GUNTARIUS Archiepiscopus Colonienris, *Archicapellanus* sub Lothario Imp. in Conc. Aquisgran. III. apud Adventium Episc. Metens. in Epist. ad Nicolaum PP. cap. 2. Annal. Franc. Metens. apud Reginon. ann. 864. et Molanum in SS. Belg. 8. Dec.

EBROINUS Episcopus Pictaviensis, et Abbas S. Germani de Pratis, *Archicapellanus sacri Palatii* Carolo Calvo imperante, in variis Tabulis apud Beslium in Aquitaniæ Ducib. cap. 3. et pag. 175. et in Episcop. Pictav. pag. 22. 23. 24. 27. 31. et apud Sirmond. ad Capit. Caroli Calvi. in Tabulario S. Germani de Pratis, etc.

GOZLINUS Abbas S. Germani de Pratis, *Cancellarius* et *Archicapellanus* appellatur in Charta Caroli Calvi ann. 6. apud Gallandum de Franco alodio, uti supra a nobis observatum.

JOSEPH Episcopus Eporediensis, *Archicapellanus* sub Ludovico Lotharii filio, in Synodo Rom. sub Leone IV. PP. ann. 850. et Ticinensi ann. 855.

FRIDEBASTUS, alius FRIDEBERTUS, Episc. Pictaviensis, *Archicapellanus Pipini Regis Aquitaniæ*, apud Beslium in Regib. Aquit. pag. 24.

REMGIGUS Archiep. Lugdunensis Caroli Regis Burgundiæ Lotharii Imp. filii *Palatii Capellanus summus*, in Chartis ejusdem Caroli apud Paradinum lib. 2. Hist. Lugdun. cap. 23. et tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 122. 123.

GRIMALDUS Abbas S. Galli, *Archicapellanus* Ludovico III. imperante, apud Herman. Contractum ann. 841. et Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 1. Grimoldus appellatur apud Ermenricum Monach. Augiensem lib. de Grammatica in tom. 4. Analectorum Mabillonii pag. 329.

LIUTHWARDUS, sub Carolo Crasso, tom. 4. Analectorum Mabillonii pag. 340.

ADVENTUS Episcopus Metensis *Archicapellanus Lotharii Regis Lotharingæ* ann. 868. apud Zyllerum in S. Maximino pag. 15.

COZBALDUS sacri Palatii summus *Capellanus*, sub Ludov. Rege Bajoariæ, in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 13.

II

GRANOLDUS *Archicapellanus*, sub eodem Ludovico, ibid. pag. 15.

DEOTMARUS *Archicapellanus*, sub Arnulpho Rege ann. 888. in Metrop. Salisburg. tom. 2. pag. 587.

THEOTMARUS *Archicapellanus* Arnulfi Lotharingæ Ducis ann. 889. in Notit. Eccl. Belg. cap. 44. apud Goldastum tom. 2. Alemannic. Antiq. pag. 5. Meuriss. in Præfat. ad Hist. Epist. Metens. pag. 23.

HERMANNUS *Archicapellanus* sub Rege Zuentibaldo, apud Miræum in Notit. Eccl. Belg. 46.

RUTGERUS Archiepiscopus, *Archicapellanus* sub eodem Zuentibaldo, apud eundem Miræum.

RATBODUS Archiepiscopus Trevirensis *Archicapellanus* sub Carolo Simplexe ann. 917. apud Browerum lib. 9. Annal. Trevir. num. 62.

BALDUINUS Henrici Regis Franciæ *Cancellarius* et *Archicapellanus* promiscue dicitur in Charta anni 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. pag. 121. et in Tabulario S. Petri in valle Carnot.

Desiit denique post hæc apud Francos *Archicapellanus* appellatio, quorum munus et dignitas in *Capellanorum*, deinde in *Primorum* et *Magistrorum Capellanorum Regis* titulum transiit, de quibus crebra passim occurrit mentio in veteribus Tabulis, Regum præcipue, quas cum illustrioribus Palatii et aulæ Regiæ ministris subscripsisse constat ex aliquot Philippi Regis Chartis, quæ exstant in Historia Monasterii S. Martini de Campis pag. 14. 15. 17. 19. in quibus Eustachius dicitur *Capellanus Regis*, et Gaufridus, *Subcapellanus*. Will. Brito lib. 10. Philipp. de Capellano Regis:

Hoc in conflictu deluit cecidisse Capellæ
Qui Regis præerat ad Sacramenta Sacerdos.

In Charta ann. 1343. Hugo de Neaufle dicitur primus *Capellanus Regis*, ut apud Brolium lib. 2. Hist. Paris. pag. 365. 2. Edit. Gaufridus le Bouteiller *Cancellarius* et *Canonicus Carnotens.* et S. Capellæ Parisiensis, obiit ille 12. Julii ann. 1377. De *Capellanorum* Regionum, quos hodie *Magistros Oratorii Regis*, vocant, dignitate, et honorario gradu, ac numere, consulendi Tillius tom. 1. pag. 439. et Miramontius in Tract. de Præposito Hospitii pag. 50. Et Guillelm. Peyratius lib. 1. de Capella Regis cap. 73. Adde Leges Alfonsinas part. 2. tit. 9. lege 3. Histor. Episcop. et Comitum Engolismensium cap. 37. *Cum autem Ludovicus (VII.) Rex ad Aquitanicas partes veniret, Lambertus Episcopus (Engolismensis) ut accepimus, dixit Regi, quod Engolismenses Episcopi Capellani Regum Franciæ fuerunt, ex quo Ligerim ad partes Aquitanicas transirent: quod Ludovicus non contradixit.*

ARCHICAPPELLANI FLANDRIÆ titulo gaudet Brugensis Ecclesiæ Præpositus, ut est in Chronico Flandriæ vernaculo cap. 5.

CAPPELLANUS ROMANI IMPERII, qua dignitate functus Petrus Diaconus Casinensis, ut ipsemet testatur lib. 4. Chr. Casin. cap. 58. Idem cap. 116. de quodam Rainaldo: *Cum fratribus inter Imperii Capellanos constitutus est.* [*] *Capellanus imperii* Ultrajecti dicebatur sacerdos qui imperatoris in majori ecclesia vices ageret. Olim enim Cæsar canonicus Trajectensis. Vide Matth. post Alciat. contra vitam Monast. pag. 333.]

ARCHICAPPELLANI Romanorum Imperatricis dignitatem jam olim habuisse

Abbatess. Maximini Trevirensis, auctor est Nicolaus Zyllesius in Defensione ejusdem Monasterii parte 2. sect. 2. § 4. [*] Vide Chronic. Gottwicense pag. 258.]

GERVOLDUS ARCHICAPPELLANUS subscribit Chartam Adalberonis Episcopi Metensis ann. 1056. inter Canonicos Ecclesiæ S. Stephani, apud Meurissium pag. 363.

CAPPELLANI Principum, seu Laicorum, qui in domibus suis *Capellani* Episcoporum concessu habent: de quibus Concilium Claromontanum ann. 1095. can. 18: *Ut nullus Presbyter Capellanus aliquid Laici esse possit, sine concessione sui Episcopi.* Vide *Presbyter Domesticus.*

CAPPELLANI REGALES, EPISCOPALES, etc. de quibus Concil. Coloniense ann. 1260. cap. 10: *Cum in aliquibus Ecclesiis Capellani Regales, Episcopales, ac etiam Capellani Præpositorum existant, qualiter hi se habere debeant, ... Capellani hujusmodi residentiam in suis Ecclesiis tanquam alii fratres facient, nisi illo tantum tempore, quando agunt suorum negotia dominorum, atque etiam si negotia Ecclesiæ hoc exposcant. Et nobis in Ecclesia majori, vel alia nostra civitatis, vel Diocesis Ecclesia, si sunt ea vice præsertim, celebrantibus, ibi debent adesse in divini celebratione Officii, et adstare. Et debent hujusmodi Capellani in sacris Ordinibus esse constituti. Super ejusmodi Capellanos Episcopales, erit noster Capellarius, quasi loco judicis et magistri. Alcuinus Epist. 24. ex Mabillonianis ad Archiepiscopum scripta: *Vestros vero discipulos et Capellanos meo precor officio saluta, admonens eos honeste vivere coram hominibus, ut vestra ex eorum conversatione laudetur dignitas.* Charta Franconis Episcopi Nivernensis, ex Tabulario S. Cyrici Nivern. num. 7: *Venit Atto Ecclesiæ nostræ Archidiaconus, et domus nostræ Protocapellanus.* In Charta seq. dicitur S. Cyrici Archidiaconus atque *Thesaurarius.**

CAPPELLANI ABBATUM, quos ut vitæ suæ testes, et *Syncellorum* instar, habebant. Provinciale Eccl. Cantuariens. lib. 3. tit. 19: *Et secundum canonicas sanctiones Abbatibus, a quibus minores vendi normam debent assumere, super honesta conversatione testium copiositas suffragetur. Decernimus ut ipsi Capellanos suos, vel aliquem illorum singulis mutent annis. Qui autem habent unum tantum, illum mutent similiter, nisi necessaria causa subfuerit, quatenus si de vita eorum, quod absit, scandalum oritur, tanto plures innocentiarum suarum habeant testes, quanto eorum vita pluribus innocentibus.* Vide *Syncellus.*

2. CAPPELLANI, Rectores Ecclesiarum, in Synodo Santonensi ann. 1282. cap. 5: *Statuendo ut omnes Capellani, Subcapellani, infra duos menses, ex quo Parochianus eorum mortuus fuerit, nobis afferant vel mittant testamentum defuncti, etc.* [Consuetud. Tolos. in Rubrica de Testamentis: *Consuetudo est Tolosæ, quod ultimum testamentum conditum ab eo qui testare valet, adhibitis duobus vel tribus testibus, vel quatuor vel amplius, præsentate Capellano vel Subcapellano, vel etiam absente seu etiam non vocato, valet.* Synod. Archiepiscopi Burdegal. habita Conaci ann. 1255: *Inhibemus ne quisquam Sæcularis et Religiosus funus sibi delatum suscipiat, nisi per Capellanum proprium fuerit præsentatum, cum conditione personarum hujusmodi melius noverint proprii Capellani.*] Statuta MSS. Caroli 1. Reg. Siciliæ cap. 149: *Et laudite Eglise*

ait especial nombre de Chapeleins. Ci endroit sont appellez toute maniere de Clercs Chapeleins.

* Occitanis Capellans. Testam. Bertr. de Borno milit. ann. 1360: *Item lego Capellano, vicario et clericis parrochiae de Altoforti... viginti solidos currentis monetæ renduales, ita quod Capellanus dictæ ecclesie S. Eligii de dictis xx. solidis rendualibus habent pro parte sua quinque, et vicarius, si interfuerit, tres solidos.* Occurrit præterea in Ch. ann. 1207. ex Chartul. S. Mariani Autiss. fol. 19. et inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 479. et 480. Vide mox

† CAPELLANUS CURATUS. Eadem notione. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280: *Statuimus quod si res vel pignora alicujus Ecclesie, vel Clerici, vel personæ ecclesiasticæ, absque iudicis ecclesiastici auctoritate, violenter captæ vel captæ fuerint vel detenta, captoræ seu detentores hujus moneantur ter a Rectore loci seu Capellano Curato, quod ea libere et integre restituant; quod si forte sic moniti facere contemserint, ipsos quos ex tunc in his scriptis excommunicamus, excommunicatos per Rectores seu Capellanos eosdem publice præcipimus nunciari.* Rursus memorantur ibidem *Capellani Curati*, ubi de testamentis, et alibi.

SUBCAPELLANI, et Presbyteri, quos Rectores Ecclesiarum parochialium, vel religiosi, sibi associant ad regimen animarum, et quibus potestatem concedunt absolventi et administrandi sacramenta Ecclesiastica, et ea quæ ad curam pertinent animarum, committunt: quod fieri vetatur in posterum absque Episcopi licentia, in Synodo Pictaviensi ann. 1280. can. 3. *Item porro videntur, quos Rectores Ecclesiarum etiamnum hodie ad subsidium functionum suarum sibi adiscunt.* Vide Synodum Beneventanam ann. 1091. can. 2. et infra *Socii Plebani.*

† 3. CAPELLANI, apud Tolosates et alios Occitanos, *Capelas*, dicuntur quivis Presbyteri: hinc passim in libro Inquisit. Tolos. a Philippo Limborch. edito Sacerdotes appellantur *Capellani*. v. g. Hæretici dicunt multa mala de *Capellanis*. Item: *Panis quem dant Capellani non est Corpus Christi*, etc. Pag. 223: *Sciebat eos esse contrarios Capellanis et Clericis.* Et pag. 348: *Item, quod Capellani non poterant aliquem absolvere a peccatis, quia ipsi erant peccatores, etc.*

4. CAPELLANI denique sequioribus sæculis vocati, qui capellis, sacellis, seu ædiculis sacris, præfecti sunt.

* CAPELLANUS ALTARIS. Ordinar. Ms. S. Petri Aureæ-val.: *Quando prior claustralis facit suam ebdomadam, non consuevit facere culpam, sed Capellanus altaris illam facit loco sui; eo videlicet quod ipse Capellanus honus habet horas inchoandi, et etiam benedictiones in prandio et cena faciendi et comparandi in horis canonicis, et pro defectibus suis suam faciat culpam.*

† CAPELLANI DE ALBA. Iidem qui Auroræ, Alba namque Hispanis, ut Gallis Aube, Aurora est sive primum diluculum. Constituit. mox laudate pag. 193: *In altari majori nullus cantet, nisi sit Canonicus, vel Hebdomadarius Ecclesie, vel Capellanus de Alba, vel Presbyter novus.*

† CAPELLANI AURORÆ, Qui sacra facere debebant aurora seu diluculo. Constituit. Eccles. Valentina tom. 4. Concil. Hisp. pag. 176: *Si Capellani Auroræ qui sunt duo, alter eorum vel ambo in celebratione Missarum hujusmodi defe-*

cerint ulla die, quod ornamentis Ecclesie sex denarios Barcinon. et totidem uni Capellano, qui eandem Missam celebret ipsa die teneantur sine remissione erogare. Pluries memorantur ibid.

** CAPELLANUS BANDERLE, Clericus qui exercitum sequitur in Bulla Julii II. PP. ann. 1511. in Alsat. Diplom. pag. 449. vol. 2.

† CAPELLANI CAMERARII. Synodus Valentina ann. 1590. Concil. Hisp. tom. 4. pag. 468: *In elevatione Sacramenti... in Ecclesia Metropolitana, aller ex Capellanis Camerariis incenset Sacramentum genuflexus a cornu Epistolæ.*

* CAPELLANUS DOMINI PAPÆ non semel inscribitur Gerardus abbas S. Germ. Prat. in Chartul. ejusd. abbatie fol. 87. r. et v. [Wernherus miseratione divina generalis præpositus monasteriorum S. Mariæ Magdalene Ordin. S. August. et Sedis Apostolicæ Capellanus, ann. 1269. ap. Schannat. in Histor. Wormat. vol. 1. pag. 162.]

* CAPELLANUS FIRMARIUS, MERCENARIUS, Vicarius seu presbyter, cui ecclesia deservienda committitur sub assignata pensione, aliis redditibus proprio parrocho reservatis. Charta ann. 1331. in Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 113: *Petrus de Villaribus Capellanus firmarius et locum tenens curati ecclesie S. Eustachii, etc.* Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 61: *Constant prestre Chappellain mercenaire de la ville de Chavones, etc.* Pierre Duplessez Chappellain fermier de l'église de la paroisse de Leure. ibid. ch. 109. Vide Firmarius.

† CAPELLANI PERPETUI majores Vicarii nuncupati, in Charta anni 1386. tom. 2. Hist. Meld. pag. 247.

* CAPELLANI REFECTORII, Quibus rectorii cura demandata erat. Arest. ann. 1395. 31. Jan. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Erant (canonici Remenses) in possessione et saisina quod clavigerum seu buticularium ejusdem archiepiscopi Capellanis refectorii et vinitariis jurare faciant, quod sibi meliora vina.... ostendat.*

* CAPELLANUS DE SEculo, Secularis, non monachus. Charta ann. 1186. in Chartul. S. Vincent. Laudun. ch. 212: *Requirebamus quod in capella sancti Petri Capellanum de seculo ex jure debebat ponere.* [** Chart. Ludov. Episcop. Mindens. ann. 1329. ap. Würdtw. Subsid. Diplom. vol. 10. pag. 100: *Quod hujusmodi ecclesiis per Capellanos ipsius monasterii Temporales deserviat in officiis divinorum, quod cura ipsius nullatenus negligatur, qui Capellani seu vicarii curam animarum ab ipso Archidiacono... recipient.* An sunt qui in definitum tempus nominentur?]

* CAPELLANUS B. M. VIRGINIS nuncupatur S. Lucas, in Gestis quarundam Soror. ord. Præd. ex Cod. reg. 5642. fol. 32. r.: *De sorore Elizabeth de Senhem... Audivit corporeis auribus Dominum Jesum dicentem sibi: Commendam te Lucæ medico, Capellano matris meæ, ut totaliter et perfecte te curet.*

* 5. CAPELLANI, Qui ex aliqua Capella seu parochia sunt. Vide supra in Capella 6. et Parochia. Martyrol. Pistor. tom. 1. Biblioth. Pistor. pag. 54: *Usgue in hodiernum diem anno Domini 1443. populani sive Capellani ejusdem (ecclesie S. Vitulis) eligunt priorem sive rectorem, et dictum capitulum (Pistoriense) confirmat.*

* 1. CAPELLANIA, Munus et beneficium Capellani. Hist. Episc. Autissiod. cap. 63: *Capellanas sacerdotales et per-*

petuas instituit, id est, quæ a Sacerdotibus deserviri debebant. [Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280: *Nullus curam duarum Ecclesiarum, aut regimen duarum Capellaniarum recipere aut exercere præsumat, nisi una dependat ab altera, sine nostra licentia speciali.* Et infra: *Præcipimus ut Clerici qui eleemosynas seu Capellanas a fidelibus per civitatem nostram et diocesim pro tempore ordinatas in posterum recipient, infra duos menses a receptione hujusmodi computandos, se personaliter coram nobis debeant præsentare, ut videre possimus an honesta sit eorum vocatio, et utrum digni sint ad talia vocari, et ut a nobis licentiam et auctoritatem recipient celebrandi et orandi pro animabus eorum, qui Capellanas seu eleemosynas hujusmodi ordinaverunt. Qui non hactenus ceperint, in duorum mensium spatium a publicatione præsentis constitutionis idipsum facere teneantur, ubi ad hoc unusquisque Rector et Curatus teneantur in Paschali Synodo notificare nobis, Capellanas seu Ecclesias hujusmodi, quas in sua parochia vacare contigerit anno illo. Charta Ecclesie Macloviensis ex Archivo ejusdem ann. 1422: *De cætero nullus recipiatur ad Capellaniam, bacchaliariatum... nisi sciat cantare.* Bulla Pauli PP. ann. 1549. in Maceris Insulæ Barbaræ: *Creatorum Capellaniarum dote et Presbyterorum ac puerorum sustentatione.* Hildebertus Episcop. Cenoman. in Epistola anni circiter 1131. ad summum Pontificem conqueritur, quod Clericos a se excommunicatos se inconsulto absolvent, obsecratque ut se jure suo Episcopali libere potiri in sua diocesi sinat: *Quod profecto emergerit ex eo quod corrigendi enormitatem Capellaniam meæ canonicam et traditam omnibus Episcopis potestatem abstulistis... Sed dignemini nunc præcipere, ut disponendi canonice de Capellaniam mea integram habeam potestatem.* An diocesim suam seu illius administrationem Capellaniam appellet Hildebertus, quod ad instar Capellani seu inferioris Sacerdotis habitus fuisset, in restitutione Clericorum a se excommunicatorum, de qua queritur, an humilitatis ergo sic loquatur, Lector iudicet. Certe metaphorica locutio est, ducta a Capellanis.]*

* Nostris Capelerie et Chapelierie. Testam. Petri Beraldi episc. Agath. ann. 1351: *Item fecimus et ordinavimus duas Capellanas, quas etiam de præsentis facimus et ordinamus in ecclesia dicti loci nostri de Lhivernant, in capella seu altari B. Joan. Bapt. perpetuo percantandas et officandas per duos sufficientes presbyteros, qui celebrent perpetuo pro anima nostra.* Charta Philippæ comit. Gelriæ ann. 1277. in 2º. Lib. nig. S. Vulfr. Abbavil. fol. 64. vº.: *Le kele Capelerie devant dite je nome comme fonderesse.* Alia ann. 1307. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 195. vº. col. 1: *Quinze livres Tournois deus chascun an à l'abbaye de S. Wandrille pour la Chapelierie du manoir de Chambai. Eglises et Chapelieries, in Ch. ann. 1330 ex Tabul. Carnot. Patrons de plusieurs cures, Chapelieries, personnages et autres bénéfices, in Chartul. 21. Corb. ad ann. 1399.*

* CAPELLANIA ANNUALIS, Missæ quæ celebrantur per anni spatium pro defunctis, idem quod *Annuale*. Vide in hac voce. Constit. capitul. eccl. Barchin. ann. 1423. rubr. 11. ex Cod. reg. 4332: *Nullus rector curatus vel vicarius perpetuus... possit, ut conductitius, in nostra sede vel aliis ecclesiis hujus civita-*

tis, *Capellianam annualem, vel trentenarium, vel aliam missarum cantitatem seu numerum celebrare.*

† 2. **CAPELLANIA**, *Ædícula sacra in æde majori exstructa. Epistola Joannis de Monasterio, apud Marten. tom. 2. Amplis. Collect. col. 1388: Circumcincta est predicta Ecclesia xxv. collateralibus Capellanis, in quibus Missæ particularem devotionem omni die celebrantur.* [* Inde confunduntur interdum *Capellania* et *Altare*. Vide *Matthæum* post *Alciat. de vita Monast. pag. 347.*]

* 3. **CAPELLANIA**, Ecclesia, in qua collegium est canonicorum. *Charta ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 28: Cum dilectus et fidelis miles et consiliarius noster Gaufridus de Charniaco pro sui et suorum animarum salute quandam Capellaniam seu collegiatam ecclesiam in suo manerio de Lireyo in Campania Trecentis diocesis edificaverit, etc.*

* 4. **CAPELLANIA**, Monasterium, prioratus nomine, ab altero dependens. Sic prioratus de Lihuno *Capellania* nuncupatur, in Ch. Radulfi milit. de Tornella ann. 1236. ex Chartul. ejusd. monast.: *Ratam habeo et gratam venditionem, quam Ybertus de Bauvent homo meus fecit Capellanæ de Lihuns... Omne jus quod habebam in dicta terra quitlavi dictæ Capellanæ. Chappellenie, titulus monachorum, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 70: Un frere de l'ordre de S. Augustin, nommé frere Richard, respondi audit Courdant en disant: Tu es un mauvais ribaut de ce que tu dis... Lequel Courdant courroucié lui respondi telles paroles: Vous y mentez, excepté Chappellenie. Id est, salva, quæ debetur ordini, reverentia.*

* **CAPELLANIETA**, **CAPELLETA**, diminut. a *Capella*. Comput. ann. 1450. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil.: *A domino Johanne Verderer pro sigillo Capellanietæ S. Georgii, v. solidos... Pro sigillo Capelletæ S. Georgii, v. sol. Vide Capelletta.*

† **CAPELLANITA**, ut *Capellanus*, in Vita B. Geraldii de Salis, apud Marten. tom. 6. Amplis. Collect. col. 996.

1. **CAPELLARE**, [Cædere, incidere]. Vide *Capulare*.

2. **CAPELLARE**, *Capello tegere*, Johanni de Janua. Vide *Capellus* 1.

1. **CAPELLARIA**, Idem quod *Capella*, et *Capellania*, Munus et beneficium Capellani, apud Thom. Stubbs in Actis Pontif. Eboracens. pag. 705. [Concil. Remense ann. 1148. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 142: *Prohibemus omnes Presbyteros, ne Capellariam potentium suscipiant, vel in curiis eorum amministrent, nisi per manus Episcopi ejusdem diocesis ad hoc ingrediantur.*]

† 2. **CAPELLARIA**, Supellex sacra, ornamenta *capellæ*. Gesta Hildeberti Episc. Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 322: *Qui ob amorem et memoriam patriæ suæ Capellariam suam, id est, quædam preciosa ornamenta, quæ in capella sua habebat, Deo... voverat se daturum. Vide Capella* 3.

* **CAPELLARI**, pro *Capitularii*, *Ædiles seu scabini Tolosæ, vulgo Capitoux*. Arest. ann. 1350. 6. Jul. in vol. 3. arrest. parlam. Paris.: *Quod possessio et saisina collectandi civis Tolosæ pro omnibus bonis quæ habebant... fuerat dictis Capellariis per arrestum... adjudicata. Vide Capitulum* 5.

† **CAPELLARIUS**, Vide *Capellani Regales*, in *Capellani* 1. [* In chart. Frider. Archiep. Colon. ann. 1101. apud Seibertz. Histor. Ducat. Westphal. pag. 40: *Berewigus Capellarius*. Eodem nomine

tres alii testes huic chartæ subscribunt. Charta Christian. Archiep. Magunt. ann. 1251. ap. Guden. in Cod. Diplom. vol. 1. pag. 616: *Plebanorum vero et Capellariorum absentia, etc.*]

* **CAPELLATICUM**, **CAPELLATIO**. Jus cædendi ramos vel arbores in silva. Charta Otton. I. imper. ann. 969. vel 970. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 74: *Et ut potestative ac nostræ donationes in sylva Alferia, Capellaticum, seminationem, arationem et pascua. Alia Frider. I. imper. ann. 1177. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 11: Confirmamus... tam aquas fluentes quam stagna, et tam silvas quam valles... sicque Capellationes, etc. Vide Capellus* 2. et *Capularia*.

* **CAPELLETA**, Vide supra *Capellanieta*.

† 1. **CAPELLETTA**, Parva *capella*, *ædícula sacra*. Vita B. Ursulinæ Parm. tom. 1. April. pag. 724: *Et construi facere unam Capellettam devotam et tutam. Vide Capella* 6.

* 2. **CAPELLETTA**, Capitis ornamentum. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 23: *Habent in capitibus galeas ligneas, scilicet viminibus textas, quas cistas vocant... Quædam vero earum non caudam equinam, sed solum habent pinnam erectam, et ex Capelletta vocantur.*

† 1. **CAPELLETUM**, Genus *capæ* seu pilei, Gallice *Chappel* vel *Chaperon*. Instrumentum anni 1347. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 568. col. 2: *Certam partem unius Capelleti de auro operati cum margaritis seu perlis grossis, et viginti adamantibus insutis super Capelletto predicto, in quodam maccapano. Vide Capellus* 1.

* Vel **CAPELLETUS**, *Galerus, pileus, quasi parva capa, qua caput tegitur, nostris Chappellet. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 807: Capelletus unus auri magnus, cum petiis ix. magnis et vij. parvis... Capelletus unus auri desnodatus minor superscripto. Lit. remiss. ann. 1371. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 690: Laquelle jeune femme à marier... avoit un Chappellet de fleurs sur sa teste; lequel chapel, etc. Aliud vero sonat *Faire bonne chère par maniere de Chapelet*, hoc est, vicissim, alterna vice, Gall. *Tour à tour*, in aliis Lit. ann. 1409. ex Reg. 164. ch. 54: *Lesquels compagnons avoient disnez et fait bonne chière ensemble par maniere de Chapelet l'un aprez l'autre, ainsi que autrefois les bonnes gens du pais l'ont accoustumé de faire. Quæ loquendi formula fortassis a *Capello* florido, quo uniuscujusque ordo significabatur, manavit. Vide infra *Capellus* rosarum in *Capellus* 1.**

* 2. **CAPELLETUM**, [Clocheton (?): « in laborandis capitellis et Capelletis ecclesie S. Marci. (Edif. publ. an. 1467-71, f. 5, Archiv. Vatic.) »]

1. **CAPELLINA**, Sertum precatiorum globulorum, quibus Deiparam salutam, vulgo Rosarium, Italis, *Capellina*, Gallis *Chapelet*. Occurrit in Vita B. Justinæ de Aretio num. 5. Rosarii vero, uti vocant, seu recitationis Dominicæ orationis, et Salutationis Angelicæ ad statos calculorum seu globulorum numerus origo, non alia est, quam ex penitentis monasticis, vel etiam regularum monasticarum præceptionibus, in quibus, vel expiandis delictis, vel etiam pietatis ac devotionis gratia, certi eandem orationum a Monachis dicendarum numeri imponebantur, quos ut ii facilius numerarent, munusque sibi injunctum exequerentur, per calculos ac globulos recensebant, ad quos jam

olim exactas preces docet inprimis Palladius in Hist. Lausiaca cap. 23, ubi de Paulo Monacho: *Ἐργον δὲ αὐτῷ τῆς ἀσκήσεως γέγονεν, τὸ ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι. οὗτος τετροπόμενος εἶχεν τὰς εὐχὰς τριακοσίας, τοσούτας ψήφους συνάγων, καὶ ἐν τῷ κόλπῳ, κατέγων καὶ ὀπίστων καθ' ἑκάστην εὐχὴν ἐκ τοῦ κόλπου ψήφον μίαν.* [Eadem habet Sozomenus lib. 6. cap. 24. Vocis originem quod spectat, eam ob similitudinem ducunt a pileis seu coronis rosaceis, quas nostri olim *Chapel* et *Chapelet* vocitarunt. Sic etiam Itali *Capellina* alio nomine *Coronan* appellent, Hispani *Rosario*. Testamentum Clementiæ Reginæ Francorum uxoris Ludovici Hutini in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 219. col. 2: *Item, à nostre chier neveu le Dauphin de Viennoys nostre bon Chapel gros que Symon de Lisle fist.*]

† 2. **CAPELLINA**, Petasus, Pileus, Gall. *Capeline*. Acta SS. Martii tom. 3. pag. 216. de B. Ambrosio Sen.: *Ecce video S. Ambrosium ab Angelis deferri in colium in vestimento et Capellina de auro. Vide Capellus* 1.

* Tegmen capitis, brevior *capa*, Ital. *Capellina*. Stat. Mutin. rubr. 384. pag. 80. r.: *Habere debeant (nuntii) a communi Capellinas, quas portare debeant continue in capite... Portet quilibet nuntius Capellinas rubreas in capite, cum signis marchionum.*

* 3. **CAPELLINA**, **CAPELINA**, **Galeæ** species, qua milites cassidis loco caput tegebant, nostris *Capeline* et *Chappeline*. Garnitiones castris Carcass. ann. 1294: *ij. Capeline ferri. Stat. Mantuae lib. 1. cap. 55. ex Cod. reg. 4620: Cum armis, videlicet scuto, cerveteria, Capellina ferrea, etc. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 351: Armés de jaques, de cotes et de Capelines de fer, et de plusieurs autres armeures. Aliæ ann. 1403. in Reg. 158. ch. 257: Armé d'une coiffette sur sa teste et d'un grant coustel... ledit Thevenin lui osta sesdiz grant coustel et Capeline. Rursum aliæ ann. 1397. in Reg. 152. ch. 268: *Le suppliant se feust armé comme eulx de haubergon, Chappeline, gardebras, etc. Capaigne*, in Lit. remiss. ann. 1463. ex Reg. 199. ch. 334: *Embastonnez de Capaigne, guisarmes, etc. Vide infra Capellus ferreus in Capellus* 1.*

* **CAPELLITA**, **CAPELLETA**, ut supra *Capelletus*, parva *capa*, qua caput tegitur, Italis *Capelletto*, Gall. *Chapelet*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 490: *Item dicimus quod quelibet terra districtus bon. et omnes homines habeant suam armaturam et suam insingnam, scilicet scutum et Capellitam; et alibi tom. II. pag. 98: Si vero iret vel traheret cum scuto vel spata aut Capellita (Capelletta codd. 59. 60.) [Fr.]*

† **CAPELLOTIUM**, Pannus ex villis caprinis, Gall. *Camelot*. Acta SS. Maii tom. 2. pag. 87. in Miraculis S. Angeli Mart.: *Altari ipsius Sancti obtulit pallium ex Capelotto rubro cum limbis aureis. Occurrit ibid. pag. 88. Vide Camelotum.*

† **CAPELLULA**, Parvum sacellum. Codicillus Testamenti Guidonis Episcopi Autissiod. ann. 1270: *Oratorium seu Capellulam super sepulcrum dicti Robini construct. Vide Capella* 6.

1. **CAPELLUM**, Capulum. Knyghton pag. 2321: *Hic ensis fuit de nobilissimo auro Arabico, in cuius Capello reconditus fuit clavus Dominicæ Crucis.*

† 2. **CAPELLUM**, Caputium, quo utuntur Monachi, Gall. *Capuchon*, *Capuce*. Guido lib. 2. Disciplinæ Farfensis cap.

47 : *Capellum in capite, quod alio nomine vocatur Caputium*. Et cap. 2 : *Tunc Capellis de tunicis ablatis in Ecclesia tantum seditant (Novitii), quoad usque ad consecrationem venerint*. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 1 : *In Conventu quoque si laneam cappam portaverit (Abbas) Capellum induet quoties voluerit*. Ibid. infra : *Quoties per ullam villam majorem transierint, ex more nunquam omittunt induere Capellum*. Et cap. 5 : *Et ut meminerim quidquid ad amictum unusquisque fratrum habere potest, regulariter et pro consuetudine generali, primo sunt duo frocci et duæ cucullæ... Capellum de pellibus, etc.* S. Wilhelmus lib. 1. Consuetud. Hirsaug. cap. 26 : *In aestate necessarias non intrat, nisi caput Capello cooperiat*. Rursum utitur lib. 2. cap. 5. et 37. ubi *Capellum dicitur de pellibus ovinis sive cattinis*. Capellum froco assutum fuisse docet Udalicus, ubi de pueris monasterio oblati dicit : *Cum visum fuerit domno Abbati, Capellum de froco ejus jubet auferri, et cucullam ei dandum benedicit*. Vide mox *Capellus*.

1. **CAPELLUS**, Galerius, pileus, a *capa*, dictus, quasi parva *capa*, qua caput tegitur. Aliter Joan. de Janua : *Capellus et hoc Capellum, a Capillus dicitur, quia capillos tegat et caput... vel quasi capitis pellis*. Statuta antiqua Cartusiana 3. part. cap. 28. § 46. de Conversis : *Nunquam in conventu Capellos portant, nisi caputia desuper habeant*. Concilium Mompeliense ann. 1214. can. 3 : *Nemo Clericus... manicis consutitiis, vel Capellis ferratis, vel annulo, vel capa utatur manicata*. Udalicus lib. 3. Consuet. Cluniacens. cap. 11 : *Gunellam, Capellum de pellibus 5. paria pedulum*. Matth. Paris ann. 1235. de Imperatrice : *Capellum suum ex capite cum pepto demisit, ut universi liberum in ipsius serena facie aspectum habentes, oculos cum stupore recrearent*. Concilium Toletanum ann. 1346 : *Statuimus, cum nos, Episcopi suffraganei nostri, cum Capellos detulerimus rotundos, et in superiori parte laneos, nullatenus sericos, cum nigra, et non alterius coloris fodatura portemus*. Concil. Salzburgenne ann. 1386. can. 5 : *Districte prohibemus, ne aliqui Clerici sine capucio capitis, bireto, Capello, vel pileo cooperto in Ecclesia, seu alias in publico præsumant incedere, cum hoc honestatem non deceat Clericalem*. [Hist. MS. Monasterii Beccensis pag. 351. ex Inventario reliquiarum Prioratus Bellimontis : *In primo erat Capellus S. Pauli Apostoli de corio*. Conventiones Ludovici Regis Siciliae cum Arelatensibus ann. 1385. e MS. D. Brunet fol. 13 : *Ut ille quatuor cedule. modo et forma predeclarat, in uno capucio, Capello, vel marcipio includantur, et per unum puerum una ex illis extrahatur*.] Adde Miracula S. Wlfranni num. 15. Capellorum sub ann. 1350. formam, materiam, et ornatum accipe ex Computo Stephani de la Fontaine Argentarii Regis ann. 1351. quod habetur in Camera Comput. Paris. : *Au chap. des pennes. Pour 50. ventres de menu vair baillez à Kathelot la Chappelliere pour fourrez un Chapel de Bievre pour le Roy 6. l. 5. s. Alibi : Kathelot la Chappelliere pour un Chappel de Paon à grant roe couvert dedens et dehors de brunette, garny d'un grant las de soye, delivré à Mons. de Chalon, etc. Ladite Kathelot pour 13. Chapeaux de bievre, c'est assavoir 10. pour les Seigneurs des Comptes, 3. pour les trois Tresoriers, et un pour le Clerc du Tresor, tous fourrez d'a-*

gneaux, excepté le Sire du Petitcellier, qui fu fourrez de drap, et orfroisiez autour de bon orfroy d'Arras, garnys de brides ou las de soye noire, et de 2. gros boutons d'or de Chippre, etc. Infra : *Ladite Kathelot pour un Chappel de bievre fourré d'armines, couvert par dessus d'un rosier, dont la tige estoit quippée d'or de Chippre, et les feuilles d'or soudé, ouvré par dessus d'or de Chippre, de grosses perles de compte, et de Grenas, et les roses faites et ouvrées de grosses perles, toutes de compte, et par les costez avoit 2. grandes quintefeuelles d'or soudé, semées de grosses perles, de Grenas, et de pieces esmaillées, et par dessus le Chapel en haut avoit un Dauphin fait d'or nué près du vis, tournant à vis sur un tuyau d'argent. Lequel Chappel garny de boutons, de perles rondetes et menuës, et orfroisies de bisete d'or de plitte, et de grosses perles, Mons. le Dauphin commanda à l'Argentier, et enchargea faire tel et d'icelle devise, pour donner à Maistre Jean le Fol du Roy. In Computo incip. 1. Julii ann. 1352 : Pour 15. grans Chappeaux de bievre, doubles, orfroisiez tout autour, garnis chascun de 2. gros boutons d'or de Chippre, et de un bon las de soye, desquels chappeaux les 2. furent fourrez de gris pour Mons. le Chancelier, l'Evesque de Chalon, et les autres treize tous fourrez d'agneau pour les Seigneurs des Comptes, et les trois Tresoriers pour leur livrée de Toussains. [Vetus Poet. MS. e Bibl. Coislin. :*

*Et sercot d'ermine moult bel,
De soie en grainé et chascun d'els
Avoit bon mantel d'escurels,
Et chemise ridée et blanche,
Et Chapel de Flor inde et blanche.]*

* **CAPELLUS Argenti, Auri, Perlarum**, Argentio, auro, perlis ornatus. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 208 : *Une chemise, deux Chapeaux d'argent, et une bourse de soie*. Ch. ann. 1381. ex Tabul. Massil. : *Capellum auri, argenti seu perlarum in capite, etc.*

* **CAPELLUS BEVERINUS**, Fibrinus, Gall. de Bievre. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 175 : *Un Cappel de bievre blanc, ourlé d'un ruban azure et sanz tonsure rese. Un Chapeau de byevre et un de feustre, in aliis ann. 1389. ex Reg. 138. Vide supra locos ex computo Stephani de la Fontaine.*

* **CAPELLUS CHORI**, Cujus usus est inter divina. Stat. synod. Corisopit. eccl. Mss. : *Habeant etiam presbyter Capellum chori, saltim de nigris agnis federatum, quando cantat horas in ecclesia.*

* **CAPELLUS DE FELTRO**, in Tabulis cereis ex Bibl. S. Germ. Prat. ad ann. 1307 : *Garnisseurs et foureurs de Chapeaux de feutre, in Stat. ann. 1323. ex Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 380. Vide Feltrum et Feutrum 1. Pileorum itaque fibrinorum usus antiquior est Carolo VI. rege, ad cuius ætatem Trevoltiani illum referunt. [3° Chart. ann. 1252. ap. Lappenb. Init. Hanseat. Docum. pag. 64 : *Riva Capellorum de Filtro, 2. den.]**

CAPELLUS FERREUS, Quo milites casidibus loco caput tegunt, quod in modum capelli effectus sit. [Consuetud. Brageriaci art. 28. *Item armatura, utpote enses, lanceæ... pileus Ferreus sive Capellus.*] Rogerus Hoved. in Henri II. ann. 1181. pag. 611 : *Haberet albergellum et Capellum ferreum et lanceam*. Et infra pag. 614. *Quicumque laicus haberit in catallo ad valentiam 10. marcarum, habeat albergellum, et Capelet ferri et lanceam*. Vide Bromptonum pag. 1108. *Chappel de fer a*

visiere, apud Philippum de Beaumanoir, in Consuetudine Bellovacensi MS. cap. 61. Ejusmodi Capellorum, seu galerorum ferreorum, habetur passim mentio apud Froissart. 2. vol. cap. 122. 134. 3. vol. cap. 17. 4. vol. cap. 43. Monstrellet. 1. vol. cap. 2. 193. 3. vol. pag. 59. Berrium pag. 52. Georg. Castellan. in Jacobo Lalano cap. 68. et 77. etc. [Capellus de Ferro, in Historia Dalphin. tom. 2. pag. 326. col. 1.]

* **Garnis. castris Carcass. ann. 1294 : iiiiij. Capelli ferri cum viseria**. Pedag. Bapalm. ex Chartul. 21. Corb. fol. 359. v^o. : *Ly Capiaulx de fer, j. den.*

† **CAPELLUS FORRATUS**, Idem, ut puto, qui *Filtreus*, de quo in *Feltrum*, Gall. *Chapeau de Feutre*. MS. S. Martial. Lemovic. num. 58. pag. ult. : *Habeunt etiam (Monachi) Capellos Forratos quotiescumque necesse fuerit.*

* **CAPELLUS LANÆ**. in Convention. Saonæ ann. 1526.

* **CAPELLUS LINEUS**. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 51. r^o. : *Dedit ipsi testi unum Capellum lineum dicens, Portate istud amore mei.*

* **CAPELLUS MAGNUS NIGER**. Stat. synod. eccl. Attrebat. ann. 1425. ex Cod. reg. 1610 : *Intelleximus... quod quam plures curati eorumque vicesgerentes aut clerici ipsarum ecclesiarum, dum divinum officium faciunt, cantando matutinas, vespers et alias horas diei, incedunt cum magnis Capellis nigris, quorum usus est ad præsens in cursu*. Lit. remiss. ann. 1407. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 260 : *Iehan le Picart, qui portoit un grant Chapeau à grant bort sur la teste, etc.* Aliæ ann. 1443. in Reg. 176. ch. 297 : *Ung grant Chappel noir et velu, que l'on porte de présent.*

* **CAPELLUS DE MONTEALBANO**, Casidibus species. Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 17 : *Le suppliant print ung Chapeau de Montauben, qui estoit sur la fenestre de Margot forbisseur, etc.* Testam. Thomæ de Failly ann. 1473. ex Bibl. reg. : *Item a legué... son espée à haulx taillier, son Chapeau de Montauban, etc.*

† **CAPELLUS NIGER** ad usum Monachorum, in Constitut. Ansegisii Abbatis inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 640.

* **CAPELLUS PAMPILONÆ**. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. ann. 1273. fol. II. v^o. : *Amanevus de Podio... tenet dictum locum a rege cum uno Capello Pamploniae de sporta. Capellus de Pamplonia, in Charta ann. 1319. ex Tabul. dom. de Vencia.*

* **CAPELLUS PAVONIUS**. *Un Chapel de plume de Paon*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 161 : *Un Chapel de paon, qui vaut deux soultz, ex Reg. 61. ad ann. 1318. ch. 27.*

* **CAPELLUS de Pilis Salamandrarum**. Le Roman d'Alexandre part. 2. MS. :

*Pour le chaut li on a apporté un Chapel
De poil de Salamandre, un de guise oisel.*

* **CAPELLUS ROSARUM**, Corolla rosacea. Comput. redit. comit. Pontiv. ann. 1554 : *Chapeaux de roses vermeilles deus chascun an au jour S. Jehan Baptiste*. Reg. sign. Habacuc Corb. 13. ad ann. 1513. fol. 169 : *Avec ung Chapeau de boutons rouges, tel que on fait en la feste S. Polin. Chappellier de fleurs, qui ejusmodi capellos componebat, vocabatur*. Lib. 2. stat. super artific. Paris. ex Cam. Comput. fol. 83. v^o. : *Nul Chappellier de fleurs ne peut, ne ne doit cueillir ou faire cueillir au jour de Dimenche en ses cour-*

tils nulles herbes, nulles fleurs à chap-peaulx faire.

† CAPELLUS RUBEUS ad usum Cardinalium. Chronicon Trivetti apud Acherium Spicil. tom. 8. pag. 596: *Eodem anno (1252.) statuit Papa (Innocentius IV.) ut Cardinales Capellis Rubeis uterentur.* Volateranus et Polydorus Virgilius hoc statutum referunt ad annum 1250. alii ad Concilium Lugdun. anni 1246. Vide Chronicon Januense Jacobi de Varagine, apud Murator: tom. 9. col. 48.

† CAPELLUS SOLIS, ad arcendum solem. Gall. *Parasol.* Acta SS. Junii tom. 3. pag. LVI. in Leg. Palatinis Jacobi II. Regis Majoric. : *Fiant etiam bis in anno vestes et Capelli solis, quibus utamur equitando.*

† CAPELLUS VIRIDIS. In nova Gal. Christ. tom. 3. col. 882. ann. 1215. notatur ex Codice Estræo, Hugonem Episc. Leodiensem prima die Synodi Lateranensis inter Prælatos sedisse in habitu laicali, quasi Comitem, in mantello et scarlata tunica, Capellum Viridem habentem in capite; secunda tanquam Ducem in Cappa manicata viridi; tertia denique, ut Episcopum infulatum, idque fecisse, quia Papa convocaverat omnes Principes. Fides sit, inquit Sammarthanus, penes auctorem.

† CAPELLUS. An corona florea et plectilis, Gall. *Guirlande*, ut apud Borellum *Chapel de Roses*? Statuta Eccl. Andegav. ann. 1423. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 526: *Prohibemus... ne quis cujuscumque secus seu conditionis fuerit; diebus prædictis dominicis et festis choreas et Capellos, cantilenasque publicas cantare, ludos illicitos et otiosos ac alias dissolutiones facere et exercere præsumat.*

* Ut me monuit D. Falconet, designantur festa illa convivia, nostris *Chapelets* nuncupata, quæ inter socios agitantur apud illum, cui corona florea a præcedenti symposiarcha tradita fuisset; quod hodie *Donner le bouquet* dicitur. Vide supra *Capelletum*.

* CAPELLI AMPUTATIO, Pœna illius, qui bibere recusabat, apud Augiensis pagi incolas. Lit. remiss. ann. 1479. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 304: *On a ainsi accoustumé de faire au pays (pres la ville d'Eu) quant aucun ne veult boire d'autant, on lui coupe son Chapeau.*

† 2. CAPELLUS, f. Arborea quarum rami identem *capulantur* seu excinduntur. [2] Vel Truncus, caudex. Vide *Capellaticum*.] Præceptum Caroli C. pro S. Vincentio Cenom. ann. 873. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 197: *Similiter eidem Ecclesie confirmamus Saderniacum villaremet Vallem-petrosam villas cum omnibus appenditiis, et in Baniolo quartas res et dimidiam, et Capellos quinque, et de prato arpennos quatuor cum silvis.* Chartularium Aptense fol. 140: *Vendidimus vobis casales disruptas cum curtis et exagis suis, vel et ipsos Capellos cum ipsis salices, qui ibidem aderant.* Regestum Normanniæ signatum P.: *Constumarit de ramagio habent mortuum boscum de costuma et residua carpentariorum, cum testis Capellorum et duas furcas, etc.* Ubi per testas seu capita *Capellorum* intelligendos esse ramos arborum *Capularum* existimo. Vide *Capulum, Caplim, et Ramagium*.

† 3. CAPELLUS, Junior capro. Gall. *Chaponneau*, a Capus, quo pro Capone utuntur Scriptoribus plerique. Litteræ Durandi Episcopi Albiensis ann. 1232. pro Canonici S. Vincentii Cantrensii, apud Marten. tom. 1. Anecd. cod. 971: *Item*

misimus dictos Canonicos in corporalem possessionem.... dimidii mutonis et porci censualis mansi de Raissac, et censuum Capellorum de Castris et de Raissac, et casearum ejusdem mansi. Vide *Capus 2.*

† 4. CAPELLUS, pro Capellanus, ut videtur, mendose apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 1604: *Et eodem instanti et simul fuerunt celebrate due Misse, una cum cantu, quam celebravit D. Herveus Gautier major Capellus, et altera submissa voce per Capellanum suæ Capellæ.*

* Charta ann. 1264. in Chartul. Campan. fol. 518. col. 2: *Dominus Poncardus, dictus de Burgondia, Capellus in ecclesia Remensi, nunc provisor dicti hospitalis, etc.*

* 5. CAPELLUS, Umbraculum ligneum, Gall. *Auvent*, quia *capelli* vices agit. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 75. r.: *Quod piscator vel aliquis vendens pisces, non possit vendere pisces nisi in publico loco piscariæ communis Vercellarum ad aerem sine Capello.* Hinc *Chapel*, pro *Hangar*, in Fabul. tom. 2. pag. 288:

Li prestre entre en un Chapel.

Et pag. 292:

Droit au Chapel, ou li bacons
Estoit pendus sur les bastons, etc.

Vide supra *Capella 9.*

* 6. CAPELLUS, f. pro *Carpellus*, Piscis species. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1190. in Suppl. ad Miræum pag. 358. col. 2: *Molendina quodam vivarii cum omnibus appenditiis,.... salvo tamen jure hæreditatis illius, cujus est fundus, post Capellos exhaustos.* Vide *Carpa 1.*

* CAPELLUS, Vide *Zapellus*. [Fr.]
† CAPER, in pueris insuavis odor, cum ad virilitatem accedunt. Vocabularium Susannæi. Nota est capri graveolentia; hinc dictus *Caper* ingratus odor adolescentium.

* Latinis hircus. Vide *Martin. Lexicon.* in hac voce.

† CAPERARE, Interrogare. Papias MS. [2] Cod. reg. 7644: *Irrogare, leg. Irrugare.*]

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Capere, interrogare, contrahere. Inde Caperatum, contractum, rugosum, rigidum, erectum. Caperatus, storto, in Glossar. Lat. Ital. MS.*

† 1. CAPERE, Decernere, Statuere. Acta SS. April. tom. 3. pag. 618. B. de S. Paulo Episc. Brixiensi: *In Concilio speciali Captum fuit, nemine discrepante, quod deputati inquirent, si in Ecclesia S. Eusebii extra mœnia resideat aliquod corpus sanctum.* [* Hinc

* CAPERE PUGNAM, Duellum ad litem dirimendam decernere. [2] *Prendre jour de bataille.*] Charta ann. circ. 1130. ex Chartul. Stirpensi: *Unde Cepimus cum eo pugnam: sed ipse die constituto non traxit michi hominem suum, sed secundum velle suum posuit respectum huic pugnae usque ad futurum festum S. Michaelis.*

† 2. CAPERE, Insimulare, in aliquem culpam conferre, iram convertere. Galli dicunt, *S'en prendre à quelqu'un.* Rymer. tom. 1. pag. 554. col. 2: *Set sic vos in hac parte habeatis, ne ad vos, tamquam ad mandati nostri transgressores, graviter Capere debeamus.*

† 3. CAPERE SE, Prospere fieri. Rymer. tom. 1. pag. 280. col. 1: *Et si acceptis eorum responsis, audieritis quod non se Capient negotia nostra, dicatis, etc.*

† 4. CAPERE SE AD FEODUM, Capere, occupare feodum, manus in illud injicere, Gall. *Saisir un fief.* Capitula de in-

terpretationibus Clericorum adversus Domini Regis jurisdictionem apud Acher. tom. 6. Spicil. pag. 492: *Sed propter hoc non amittat Dominus justitiam fidei, nec propter hoc se Capiant ad feodum.*

* Charta Blanchæ comit. ann. 1206. in Chartul. Camp. ex Cam. Comput. Paris.: *Si vero comes Barri fortassis de conventionibus istis resiliet, inde me Capere ad feodum comitis Barri, sine meffacere. Similiter si Guido de Julliaco de prædictis conventionibus resiliet, inde me Capere ad feodum Gudonis, sine meffacere.*

* 5. CAPERE SE AD ALIQUEM, Sponsorem appellare, Gall. *Avoir son recours contre quelqu'un*, vox forensis. Scacar. S. Mich. ann. 1208. in Reg. S. Justi fol. 16. v°. col. 2: *Judicatum est quod comes Bononiæ non potest petere debitum a religioso; sed Capiat se ad hæredes vel ad terram.*

* 6. CAPERE SE CUM ALIQUO, Congredi, concertare, Gall. *Se battre, en venir aux mains.* Lit. remiss. ann. 1256. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 769: *Malitiose volebat se Capere cum eodem,.... ecinde verbis exurgentibus inter ipsos se Ceperunt, etc.*

* 7. CAPERE TERRAM, Ad terram appellere, Gall. *Prendre terre.* Annal. Victor. MSS. ad ann. 1270: *Rex (S. Ludovicus) Cepit terram citius quam potuit, et exierunt de navibus et galeis ibidem, ubi ante Ceperat admiralius terram.* Charta an. circ. 1307. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Item esset commodum, si dictus portus (de Leucata) esset factus, quod omnes mercaturæ, arribantes seu Cipientes terram in dicto portu, possent portari cum carratis usque ad Narbonam, Bitterim, Carcassonam, Tholosam et Parisios.*

* 8. CAPERE, Accersere. Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 540. col. 1: *Misit Captum unum religiosum pro se reconciliando.*

* 9. CAPERE SUPER SE, Phrasis Gallica. *Prendre sur soi*, In se suscipere, constituere se sponsorem. Charta Simon. dom. Joinvil. ann. 1211. in Chartul. Campan. fol. 65. r.: *Tali pacto quod ego Cepi super me et eidem dominæ meæ concessi bona fide, etc.*

* CAPERO. Vide *Caparo*.

† 1. CAPETA, Usus Fuldenses: *Providet cellerarius (in refectorio) scutellas, scyphos et Capetas.* Idem videtur quod infra *Capis 1.* [2] Ordinato ad S. Severum Erfordia ann. 1121: *In unoquoque autem convivio 4. fercula. Primum salsamentum. Secundum pulmentum, ita ut in duas Capetas dividatur gallina. Vide Gudenum ad hunc locum in Cod. Diplom. vol. 1. pag. 52. et mox Assator capeti in Capetum.]*

* 2. CAPETA, Mensuræ annonariæ species apud Polonos. Stat. Vladisl. Jagel. ann. 1453. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 113: *Capetam tritici pro duobus grossis, Capetam siliginis pro grosso et Capetam avenæ pro grosso similiter emere debuisent.*

* CAPETANEA, Capitale debitum, Gall. *Sort principal.* Charta ann. 1074. apud Murator. tom. Antiq. Ital. med. ævi col. 243: *Et istæ trecentæ libræ ad lucrum esse debent, Capetanea semper salva.* Vide *Capitanea 1.*

* CAPETLÆ, Hungaris, dicuntur quindenzæ, alias acervuli manipulorum frumentariorum. Innocentius III. PP. lib. 5. Epist. 7. ad Colocensem Episc.: *Inhibens Sacerdotibus ne recipiant Capetias aliquas, vel cubulos vini a Regis vel Reginae conditionalibus, qui vulgo Regales servi vocantur.* Occurrit præterea hæc

vox in Decretis Calomani Regis Hungar. lib. I. pag. 26. et Mathiæ Regis ann. 1481.

† **CAPETIUM**, ut mox *Capetum*. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. pag. 496: *Alii vestium imitatoria (mutatoria) alii pictas culcitrae et Capelia distribuit.*

CAPEIUM vel **CAPEX**, Ornamentum quod ponitur ante lectos dominorum, in quo pedes dominorum requiescunt. Ita interpres Joannis de Gallandia in Synonymis:

Stragula, toga, toral, pulvinus, culcitra, lodex, Ast et pulvinar, et fulcra, Capetaque jungas, Cum cervicali cervici dante colorem.

Versus ab eodem Interprete laudati:

Consolator erit bonus assatorque Capeti.
Plumarum lector manet diutine rector.

CAPETUS, Cognomen Hugonis Regis Franciæ, qui tertiæ Regum nostrorum stirpi initium dedit. Chronicon MS. quod desinit in Carolum V. in Biblioth. Thuana num. 279: *Hugo Capet, sive Capucii, sic dictus, quia dum juvenis esset, capucium solebat auferre per ludum.* Eadem habet Landulfus de Columna in Chronico MS. et ex iis Nicolaus Gillius. Arvernus *Chapeto* etiamnum dicitur, qui alios lepide vexat. Albericus ann. 987: *Pater ejusdem Regis (Hugonis Capeti) Dux Hugo Capatus, fuit filius Regis Roberti.* Sic etiam ann. 988. Certe etiamnum Occitani *Capetos* rusticos vocant, quod *Capis* caput tecti incedant, ut auctor est Gouzelinus. *Capaticiorum* stirpem tertiam Regum nostrorum vocat Radulfus de Dico pag. 606. ita ut ad *Cappas* spectare voluerit. Vide Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francicarum cap. 45. Historicos Francos, [et supra *Gapatus*.]

* Qui et *Capito* et *Caputius* nuncupatur in quibusdam Chronicis. Vide Hist. Comit. Nivern. Hugon. Flaviniac. Chron. Besuense, et infra *Caputius*. Guido de Basochiis in Alber. ad ann. 922: *Hugo, qui magnus est et Cappatus, de capa Domini, quam de terra promissionis transvexisse fertur in Franciam, appellatus.* Quod de Carolo Simplicis dictum existimo; eodem quippe cognomen donatur, in Chron. Isid. Hispal. ex Cod. reg. 4999. A.: *Karolus stultus vel Capet, filius Ludovici an. xliij. obiitque an. Verbi incarnati 922 (929.) Capeter, pro Vexare, usurpari mihi videtur in Mirac. MS. B. M. V. lib. 2:*

Plus le foulent, plus le Capetent,
Plus le maschent, plus le papetent, etc.

† **CAPEX**. Vide *Cacia* et *Capetum*.

* **CAPEZALE**, [Italis *capezzale, oreiller*: « unum lectum de pluma cum *Capozali*. (Invent. Calixt. III, an. 1458, in archiv. vaticano). »]

* **CAPEZULA**, Capitis tegmen, brevior capa, Gall. *Chaperon*. Chron. Estense ad ann. 1302. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 349: *Dominus marchio et frater iurant ad prandium cum eo, ambo induti quadam medietate scarlati et viridis scari cum Capezulis ad modum Franciæ, sicut portabat dominus Karolus.*

* **CAPEZZALIS**. [Cervical, ex Italico *capezzale*: « lectus magnus cum saccone et matracio ac pallio aureo desuper et *Capozzali* ac cussinis ac duobus capellis cardinalibus. (Diarium Burchardi, ed. Thuasne, I, 212). »]

* **CAPEZZUS**, Panni genus, in Stat. Orviet. ann. 1491. apud Garamp. in Dissert. 7. ad Hist. B. Chiaræ inter not. pag. 231. Vide infra *Capizolus*.

* **CAPHA**, Matta, storea, Gall. *Natte*.

Comput. ann. 1475. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Item datum cuidam factori Capharum seu natarum, apud Menin comoranti, pro natis ante magnum altare, lx. sol.*

CAPHARDUM, Capitis tegmenti species. Statuta Facultatis Artium in Academia Viennensi Austriæ tit. 10. § 7: *Non utatur publice hic in Universitate aliquo capucio, aut epitogio, aut Caphardo federato cum pellibus de vario, etc.* Tit. 17. § 8: *Providebit sibi de Chabbardo seu epitogio magistrali proprio, novo, serico in æstate, aut vario pro hyeme federato.*

CAPHISUS, Mensuræ liquidorum species. Charta Rogerii Regis Siciliae ann. 1130. apud Rochum Pirrum in Episc. Messan.: *Centum libras ceræ, 20. thuris, 20. Caphisos olet, et 20. nummos sive solidos, etc.*

* **CAPHITIUS**, Mensuræ Hispanicæ species, eadem quæ *Caficum*. Charta Remundi Guill. de Campana milit. ann. 1268. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris. fol. 461. rº. col. 2: *Cum dominus meus Theobaldus, Dei gratia rex Navarræ illustris, teneretur michi assignare in suo regno Navarræ terram valentem centum septuaginta Caphitios furmenti (sic) annui redditus, etc.* Vide supra *Caffirus*.

* **CAPHUM**, Vectigalis fortean species, vel ponderis. Stat. Astæ ubi de Intratis portar.: *Capha de seta ponantur et solvant, pro qualibet petia solidos decem.*

* **CAPI**, Idem quod mensura; et est inclinabile, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 521. [* Lib. Regum.]

† 1. **CAPIA**. Papias: *Cavea... ponitur pro aliquorum animalium clausura, quæ vulgo Capia dicitur quasi cava.* Ita MS. et Editus, præterquam quod habet quasi *cavea*.

† 2. **CAPIA**, Pyxis, ut conjecio, capsula, Gall. *Chasse*. Instrum. ann. 1377. ex Archiv. S. Victoris Massil.: *Primo una Capia de nuce bona armigerata armis lupi et leonis. Item quosdam canetas argenti, etc.* Vide *Capsa*.

* Vel potius *Capa*, vestis ecclesiastica, qua notione procul dubio usurpatur in Ch. Withlasi reg. Merciorum ann. 833. apud Ingulph. pag. 857: *Offero secretario dicti monasterii... chlamidem coccineam, qua indutus eram in coronatione mea, ad Capiam inde sive casulam faciendam.*

* **CAPIARIUS**. Chartul. S. Dion. pag. 145. col. 2. Chartam Adami abbat. ann. 1111. subscribitur *Allelmus prior, Ivo Capiarius, Durandus cantor, etc.* Sed. leg. *Capicerius vel Capitiuum 2.*

* **CAPIATIS**, Breve seu Litera ad pecuniam capiendam seu percipiendam. Stat. ann. 1380. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 542: *Lettres et Capiatis pour leur paiement de leursdiz gaiges et droiz à eulz deuz;... lesquelles lettres et Capiatis nous voulons estre escrips par vous en l'ordinaire de nostredit Trésor.*

CAPIBREVIUM, Acta Judicis, vel Notarii. Secunda Curia Generalis Cataloniae Barcinone celebrata a Jacobo II. Rege Aragon. ann. 1299. MS.: *Campsor habeat scribere omnes dicas, quas faciet, in Capibrevio majori suo jurato, et non in aliis libris vel scripturis.* Curia Generalis Perpiniani celebrata a Petro Rege Arag. ann. 1351. de Notario: *Scribat aut scribi faciat in suis Capibreviis, vel libris notarum dicti instrumenti, largo modo, et per consequentiam literarum dictatam, sic quod in ipsa notula non sit aliqua abbreviatura, quæ per verbum, etc. fieri consuevit.* Infra: *Capudbrevium, vel liber Notarii.* Alia Charta Petri Reg. Arag.

ann. 1283: *Scriptum in Capibrevio vel actis Judicis.* Vide Foros Aragon. lib. 4. tit. de Tabellionibus. [Synodus Barcin. ann. 1290: *Quilibet Rector habeat in sua Ecclesia Capibrevium, in quo notæ scripturarum continentur.* Statuta ejusd. Ecclesiæ ann. 1341. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 623: *Statuimus, quod fiant Capibrevia de omnibus redditibus ad Dignitates vel alia Beneficia nostra pertinentibus; statuentes, quod dicta Capibrevia infra quatuor annos saltem continue sequentes sint omnino completa, ac quod quisque sui Capibrevii translatum infra dictum tempus in sacristia nostræ sedis ponere teneatur.*] [* Vide *Cabrevatio*. Capmanius Histor. Barcin. vol. 2. in Vocabul. interpretatur *Libro de asientos*.]

* **CAPICALE**, Vide *Caveale*. [FR.]

CAPICELUM, Cervical, ex Italico. *Capezzale*, in Statut. Mediolan. part. 2. cap. 457.

* **CAPICERIA**, **CAPISCERIA**, Locus, ubi, quæ ad *Capicerii* seu thesaurarii officium pertinent, reconduntur, ejusque domus. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. *Item in Capisceria dictæ capellæ inventa sunt ea quæ secuntur, etc.* Aliud ann. 1376: *Sequuntur res inventæ pro Capiceria dictæ sacræ Capellæ.* Inventar. Gall.: *Item en la Chevecerie (i. Postel du trésorier, ut inter lin. scriptum eadem manu legitur) de ladite chappelle fu trouvé ce qui s'ensuit.* Vide mox *Capiceriatus* et alia notione in *Capitiuum 2.*

* **CAPICERIATUS**, Dignitas et officium *capicerii*. Vide in *Capitiuum 2.* Liber. nig. episc. Carnot. ad ann. 1336: *Guillelmus Bianchi procurator reverendi in Christo patris P. titulo S. Clementis S. R. E. presbyteri cardinalis et Capicerii ecclesiæ Carnotensis, virtute litterarum apostolicarum eidem dom. cardinali factarum de Capiceriatiu canoniceque ecclesiæ Carnotensis, fuit admissus per reverendum patrem dom. Aymericum Carnotensem episcopum ad dictos Capiceriatum et homagium.* Charta ann. 1418. ex Chartul. S. Aviti Aurel.: *Cum cura animarum sit ipsi Capiceriatui annexa, et habeat domum ibidem specialem sibi pertinentem ad causam dicti sui Capiceriatus.* *Chasbiquel*, idem qui *Capicerius*, vulgo *Chefcier*, in Lit. remiss. ann. 1481. ex Reg. 209. Chartoph. reg. ch. 87: *Ung nomné Jehan, bastard de maistre Jehan de Clermont chanoine et Chasbiquel de l'église de Mende, etc.*

CAPICERIUS, **CAPICERIA**. Vide *Capitiuum 2.*

* **CAPICIALIS**, Ad partem ædis sacræ, quæ *Capitiuum* dicitur, pertinens. Andr. Floriac. MS. lib. 2. Mirac. S. Bened.: *Solummodo ex tantæ conflagrationis damno apertura Capicialis forniciis a foris intacta remansit.* Vide infra *Capitiuum 2.*

* **CAPIDA**, Vasis ecclesiastici generis. Stat. Pontii II. episc. Barcinon.: *Capidæ ad profanos non vendantur.* Vide *Capidula* et *Capis 1.*

* **CAPIDOSUS**, TERRA **CAPIDOSA**, Quæ aliquid *capitur*, continetur, argilla, Gall. *Terre grasse, glaise*. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1190. in Suppl. ad Miræum pag. 358. col. 2: *Molendina quoque vivarii cum omnibus appenditiis, et terra Capidosa, quæ ad selusam retinendam necessaria est.* Vide infra *Terra tenax*.

† **CAPIDULA**. Papias. MS. Bituric.: *Capis, capidis, fem. Diminutivum ejus Capidula: genus est pontificalis vasis.* Vide *Capidulum*. [* et Forcellin. in *Capedo*.]

CAPIDULUM, Papiæ, Vestimentum capitis. Aliud sonat in Olla patella:

Caprio, capparitis, gangrena, Capidula, cercops.

* **CAPIDUS**. Germ. *eyn gehyiz* (gefasz) *an einem Schwert*. Vocabul. Lat. Germ. ann. 1477. ADEL. leg. *Capulus*.

* **CAPIGER**, Officium in *panetaria* regia, ad quod forte *caparum*, quibus panis operiebatur, cura spectabat. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 204: *Johannes de Minellis Capiger panetariae nostrae, etc.* Alius est *Portechape*, de quo in *Capa* 1.

† **CAPILATORIA**, Festivitas, qua prima fiebat detonsio capillorum. Lex Salica tit. 68: *Si quis pater aut parentis quando filiam suam ad marito donat, tota extra parte fratris sui vindicet; similiter quando filius suus ad Capilatorias suas ficiret, quo quid donato fuiret, extra parte hoc teniat, et aliquas res dividat.* Ex hac lege patet *Capilatoria* festivitas occasione a parentibus muneris filiis adolescentibus collata fuisse; et ex lege 1. Tit. 28: *Si quis puerum infra duodecim annorum, non tonsoratum occiderit, etc.* concludit Eccardus, hanc ceremoniam in pueris duodecimo aetatis anno fuisse celebratam. Vide *Capillorum benedictio* post *Capilli*.

* **CAPILE**, Domus praecipua. Charta ann. 1299: *Excepta illa parte orti seu terrae praedictae, in qua Capile seu capud domus dicti Johannis est constructum. Vide Caput mansi in Caput 3.*

* **CAPILLA**. [Vena capitis. (DIEF.)]

CAPILLAMENTA, Summitates arborum, Papias.

1. **CAPILLARE**, *Concidere*, Papias. Joannes de Janua: *Capillare. Capillatum facere, ut Decapellare, valde capillare, vel capillos auferre.* [* Crines vellere in Statut. Academ. Lipsiensis sec. xvi. ap. Haltaus. in Glossar. German. col. 1509: *Quatenus nullus deinceps aliquem ex hiis qui sese in presens oppidum et hanc aliam academiam studii causa contulerunt, quos nonnulli beanos suo nomine compellunt... verbis injuriosis offendat, verberet, Capillet, aqua seu urina perfundat, etc.* Statut. Friburg. ann. 1120. in Histor. Zar. Bad. vol. 5. pag. 56: *Si duo cives se invicem Capillaverint... Si burgensis extraneum percusserit vel depilaverit... Si duo burgenses... alter alterum Capillaverit, etc.*] Vide *Capulare*.

* **CAPILLATIO**, Idem quod *Capulatura*, Valnus. Vide in *Capulare*.

† 2. **CAPILLARE**, *Unguentum ad capillos excogitatum*, in Sussannæ Vocabulario.

* 3. **CAPILLARE**, τριχόω, in Gloss. Lat. Gr. id est, Pilosum reddo.

† **CAPILLASCIT**, *Capillis porrectis*, Gloss. Sangerman. MSS. num. 501.

CAPILLATI, Κοπήται, in Gloss. Lat. Graec. Ita dicti a promisso crine viri nobiles apud Gothos. Jornandes de Reb. Getic. de Diceneo: *Elegit namque ex eis tunc nobilissimos prudentiores viros, fecitque Sacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, ... reliquam vero gentem Capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc in suis cantionibus reminiscuntur.* Edictum Theodorici Regis cap. 145: *Dummodo tertio quemlibet Capillatorum fuisse conventum, aut cautionis ab eodem emissæ, fides ostendat, etc.* Apud Senatorem lib. 4. formula 49. inscribitur universis provincialibus et Capillatis, Defensoribus et Curialibus Suavia consistentibus. Vide *Criniti*, *Pileati*.

* **CAPILLATIO**. Vide post *Capulare*.

CAPILLATIUM, *Capillatura*, Ugutoni.

CAPILLATIUS, Ex capillis confectus.

Vela Capillatia, in Exodi veteri versione. *Capillatium cingulum*, *Capillatia zona*, apud sanctum Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

CAPILLATURA. S. Cyprian. Epist. 8: *Semitonsis capitis Capillaturam adæquasti*. S. Augustin. Serm. 247. de Tempore: *Superflua et inordinata Capillatura*. In Sacramentario S. Gregorii, et in Ordine Romano exstant *Orationes ad Capillaturam incidendam, et ad puerum tonsurandum*. Vide *Vitam S. Gerlaci Eremitæ* num. 23. et in verbis *Barbatoria* [et *Capilatoria*.]

CAPILLATURA, Coma supposititia, Ital. *Capillatura*, nostris, *Chevelure*. Papias: *Callendrum, Capillatura, suppositus crinis pro naturali ornatu capitis, vel quo ad ornandos crines utuntur* Alibi: *Capillus, a quo capillaritis, Capillatura, corona*. Joan. de Janua: *Capillitium, id est, Capillatura, capillamentum, Perruque, hodie dicimus*. Vide quæ de capillamentis observat Vossius lib. 2. de Vitiis sermonis cap. 15. pag. 257.

† **CAPILLATUS**, κομήτης, ἀστὴρ, *Cometa*, in Supplemento Antiquarii.

CAPILLI. *Capillos ponere*, Per *Capillos se offerre*, dicuntur Monachi, quod scilicet comam ponant. Leo Ost. lib. 1. cap. 49: *Hermenefrid quoque, civis Esculanus, vir dives, Subdiaconus, seipsum obtulit per Capillos capitis sui Praeposito nostro. Dimittere Capillos*, apud Sidon. lib. 2. Epist. 1. Clericatum aut Monachismum subire. Vide *Sirmondum ad eundem* lib. 4. Epist. 24. Hilarius Arelat. in Vita S. Honorati: *Reguntur ad breves Capillos luxuriantes comæ, transfertur ad nitorem mentis vestium splendor, cervicis lactæ decus pallii rigentibus occupatur*. Paulinus carm. 13:

Sed rursus idem et Evangelico desuper
Mentem reiectus lumine,
Ponat Capillos oneris et velaminis,
Servus fidei, et liber fidei.

Ex quibus liquet *Capillorum positionem* symbolum fuisse servitutis, quam Deo per votorum emissionem profitebantur: unde *Servi Dei* vulgo appellati. Nam servi tonsi erant. Formulæ veteres Pithœi cap. 75. in MS. [* Bignon. 26.]: *Minime habui unde transolvere debeam, sic mihi artificavit in brachium in collum posui, et per Comam capitis mei coram presentibus hominibus tradere feci in ea ratione, etc.* Concilium Epaonense can. 39: *Servus reatu atrociori culpabilis, si ad Ecclesiam confugerit, a corporalibus tantum suppliciiis excusetur: de capillis vero, vel quocunque opere placuit a dominis juramenta non exigi*. Id est, quin a dominis retraherentur in servitutem, detonsis, ut in servis fieri solebat, capillis, et ab iis operæ imperarentur. Anastasius Biblioth. in Præfat. ad VIII. Concil. de Bulgarorum Rege: *In tantum autem pietas creverat Principis, et abundabat circa beatum Petrum venerationis affectu, ut quodam die manu propria Capillos suos apprehenderit, et contemptantibus cunctis, se Romanis Missis tradiderit dicens, Omnes Principes et cuncti Principes Wlgarorum terræ cognoscant ab hodierno die me servum fore post Deum beati Petri et ejus Vicarii*. Gregor. Turon. de Gloria Confess. cap. 22: *Puerum huic Monasterio humilias Capillis cessimus*. Lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 4: *Dicens, si eum reddideris sanitati, piissime Domne Martine, in illo die absolutus a mei servitii vinculo, incisis Capillis tuo servitio delegetur Frodoardus in Adriano PP.*

Cordibus ac tacti quidam meliora sequuntur, Et sub Apostolica posito ditione *Capillo* Dant se, servitiique ejus sine fine fideles Sese mansuros votis testantur anhelis.

Quoniam Attachiamenta cap. 56. § 7: *Est autem tertius modus nativitatis et bondagii: cum aliquis liber homo pro domino habendo, vel manutententia alicujus magnatis, reddit seipsum illi domino, suum nativum sive bondum, in curia sua, per Crines anteriores capitis sui.* [* Vide *Grimmii Antiq. Jur.* pag. 339. et 147.]

Comam vero posituris et in Monachos attendendis primi capillorum cinni a viris primariis aut certe amicis delibabantur. Faustus in Vita S. Mauri num. 53. de Floro quodam: *Deinde veniens ante sacrosanctum altare, adstante B. Mauro cum omni congregatione, jubente viro Dei, Rex primus post eum de Coma capitis ejus tolonit, deinde quicunque ex optimatibus voluit*. Ignatius Diaconus in Vita S. Nicephori Patr. Constantinop. n. 24. de eodem Nicephoro in Monachum attonso: *Καὶ τὰ τῆς κεφαλῆς ἐκείνης κεφαλῆς ἀποκόμματα τὰς τοῦ ἑαυτοῦ καὶ συμβασιλευσὶς γερσὶν ὑποδεχόμενα σοφῶς ἐδικαίωσεν*. Michael et Theophilus in Epist. ad Ludovicum Imper. apud Baron. ann. 824: *Alii vero religiosum habitum monasticum sumere volentes, religiosiores personas postponebant, qui prius Comam capitis eorum suscipere solebant, adhibitis imaginibus, quasi in sinum earum decidere Capillos illorum sinebant*. S. Hieron. Ep. 48. ad Sabinianum cap. 3: *Moris est in Aegypti et Syriae Monasteriis, ut tam virgo quam vidua, quæ se Deo voverint, et sæculo renunciantes, omnes delicias sæculi conculcarint, Crinem Monasteriorum Matribus offerant desecandum, non intecto postea contra Apostoli voluntatem incessuræ capite, sed ligato pariter et velato.*

PER UNUM CRINEM de *Capillis offerre* se Monasterio dicebantur laici, qui monachicæ Societati sese adscribebant, ut illius beneficiorum participes essent. Charta Pandulfi Principis de Consia et de Rapolla, Magistri et Dominoris totius terræ de Principatu, ann. 697: *Statim dominus Abbas congregavit omnes fratres intus in Ecclesia S. Michaelis, et stantes coram altare, receperunt me ad suam orationem, et scripserunt nomen meum et omnium parentum meorum in libro, et sic in eadem hora ego disalceavi pedes meos, et ad sanctum altare ascendi, et per unum Crinem de capillis meis obtuli me Domino, etc.*

* **CAPILLI oblatione alicui se commendare**, in Vita S. Germer. tom. 3. Maii pag. 593. col. 1: *Dixit rex (Chlodovæus) circumstantibus: Quod me videtis facere, facite. Et accessit et commendavit se Capillo capitis sui S. Germerio: et similiter omnes fecere. Et osculatus est eum rex et valedixit.*

PARTICULAM **CAPILLI sui in signum captivitatæ suæ** Bald. Regi Hieros. misisse Boemundum scribunt Albertus Aq. lib. 7. cap. 29. et auctor Hist. Hierosol. ann. 1100. pag. 596. vel quod positio capilli signum fuerit servitutis, vel quod ita egerit causa fidei faciendæ. Hildebertus Cenoman. Episcop. Epist. 39: *Ac ne simulatorie loqui putaretur, abscissos de capite suo Capillos matri suæ transmisit*. Gesta Regum Francorum cap. 41: *Perge velociter festinus cum Crine capitis mei nunc ad patrem meum, ut succurrat nobis, antequam cunctus exercitus corrumpat.*

CAPILLORUM TORTURA, seu *crispatio*,

Gallis *Frisure*. In Concilio Londinensi ann. 1188. cap. 15. prohibentur Sanctimonialia *Torturam Capillorum et compositionem capillorum facere*. Martianus Capella lib. 4: *Femina... cui Crines tortuosi decentique inflexione crispatis et neciles videbantur*.

* CAPILLI promissi et in flagella digesti, Regum Francorum prioris stirpis ornamentum adeo proprium, ut qui decurtatos crines de industria haberent, a regni solio prorsus eo ipso amandarentur. Vide Agathiam lib. 1. Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 18. etc. Cæteri regni proceres non ita *prolixiores comam* nutriebant, ut ait idem Agathias; alii vero, servi etiam ipsi, breviores rursus, sed tantum *incisam*, ut scribit Gregor. jam laudatus, deferebant; neque enim omnino abrasos fuisse pluribus constat. Consule D. *Le Beuf* tom. 3. Dissert. pag. 47. Vide *Criniti*.

* CAPILLOS paucos super auriculam sinistram habere, Nobilitatis insigne in Romania. Libellus cui titulus: *De facto Ungariæ magnæ a fratre Ricardo invento tempore dom. Gregorii IX. PP.* ad calcem Cod. reg. 4188: *Fratres Prædicatores infidelium conversionem desiderantes, quatuor fratres ad querendam prædictam gentem iterato miserunt: qui accepta fratrum suorum benedictione, habitu regulari in secularem mutato, barba et capillis ad modum paganorum nutritis per Bulgariam assam et per Romaniam, cum ducatu et expensis domini Belæ, nunc regis Ungariæ, usque ad Contantinopolim pervenerunt, ubi intrantes in mare per xxxiii. dies venerunt in terram, quæ vocatur Sychyn, in civitate quæ Matrica nuncupatur: quorum dux et populi se Christianos dicunt, habentes litteras et sacerdotes Græcos: princeps centum dicitur habere uxores: omnes viri capud omnino radunt et barbas nutriti delicate, nobilibus exceptis, qui in signum nobilitatis super auriculam sinistram paucos relinquunt Capillos, cætera parte capitis tota rasa.*

CAPILLOS ET BARBAM Nutrire, Pœnitentium proprium fuisse observat Rabanus lib. 2. de Instit. Cleric. cap. 29. Unde cum Ecclesiæ reconciliabantur, eorum crines tondebantur, et vestibus mundis induebantur, ut auctor est Honorius August. lib. 3. cap. 76. et 77. Vide Diploma Sergii PP. apud Samarthanos in Abbatib. Montismajoris Arelat. sub ann. 1002. Ordericum Vitalem lib. 8. et 11. pag. 682. et 816. etc.

CAPILLOS ET BARBAM radere interdum ii jubentur, ut in Synodo Agathensi cap. 15. et Toletano III. cap. 12. quod inde statutum conjicit Menardus ad Sacrament. Gregorii M. pag. 223. quod apud Gothos promissa cæsaries honoris esset symbolum.

CAPILLORUM INCISIONE ADOPTARE, de quo more Paulus Warnefridus de Gestis Langob. lib. 4. cap. 40. lib. 6. cap. 53. Chronicon Novalicense, Aldrevaldus et alii a nobis laudati in Dissert. 22. ad Joinvillam pag. 272.

* CAPILLOS ALICUI EXECUTERE, Ut testis rei peractæ memoriam servaret, qua ratione etiam aurem vellicabant aut alapam infligebant. Charta ann. 1122. ex Tabul. S. Florent. Salmur.: *His intersignis, quod eidem puero ipse Gofredus alludens, Capillos ei paulisper excussit*. Vide supra *Alapa, Auris* et infra *Pipilus*.

CAPILLORUM BENEDICTIO, in prima scilicet capillorum detonsione, de qua etiam nos pluribus in 22. Dissertat. ad

Joinvill. Charta Rogeri Abbatis Dervensis in Tabulario ejusdem Monasterii: *De benedictionibus sponsorum tertiam partem, benedictiones perarum, Capillorum quoque suæ erunt, etc.* Vide Nomocanonem nuper editum a viro eruditissimo Joanne Bapt. Cotelerio tom. 1. Monumentum. Ecclesiæ Græcæ cap. 533. [*] Vide Glossar. med. Græcit. in *Τριχοκουρία*, col. 1615.]

* Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 31: *Recloribus (parochiarum) semper offerunt aliquid non solum in missis festivorum dierum, verum quoque.... in benedictione Capillorum masculorum infantium certis festis, quam habent ex consuetudine, et pro qua offerunt pullum album, videlicet gallum.*

CAPILLO ABRASO pacem firmare. Ditus lib. 6. de Lusatiis paganis pag. 65: *Pacem Abraso Crine supremo, et cum gramine, datusque affirmant dextris.*

CAPILLIS CAPITIS super altare positus, donationem confirmare, in Charta Alani Ducis Britannicæ apud Augustinum du Pas, in Stemmate Tintiniacensi pag. 572: *Inde etiam sunt testimonia Capilli capitis mei, quos pono super altare, et culter unus. Charla Willelmi Comitis de Warena: Et inde saivivi eam (Ecclesiam) per Capillos capitis mei, et fratris mei Radulfi de Warena, quos abscedit cum cultello de capitis nostris ante altare Henricus Episcopus Wintoniensis.*

TRAHERE PER CAPILLOS. Lex Saxon. cap. I. § 7: *Si per Capillos alium comprehenderit, sol. 120. componat. Adde Legem Burgund. tit. 5. § 4. et Leg. Long. Ed. Her. tit. 121. § 3. [*] Roth. 386.] Usatici Barcinonenses MSS: Si quis se miserit in aquayt, et considerata mente requisierit Militem, et cum fuste cæderit eum, et per Capillos traxerit, quod magnum dedecus est, emendet cum per mortem. Fori Oscæ ann. 1247. fol. 24: *Si dixerit publice, quod mentitur, aut traxerit per Capillos, etc.* Magnum nempe dedecus, quod decalvatio pro maxima infamia haberetur. Charta Commune Atebatensis ann. 1211. § 23: *Qui alium pugno vel palma percussit, seu per Capillos cepit, etc.* § 24: *Quid alium ad terram per Cappillos traxerit, i. traxerit, etc.* Aristænet. lib. 1. Epist. 2: *Μεχρὶ τριχῶν συμπλεκόμεθα πολλὰς ἀλλήλων.**

PER CAPILLOS PRENDERE, in Capitulari 3. ann. 813. cap. 17.

REMANERE, aut ESSE IN CAPILLO, dicitur puella quæ nondum marito juncta est, et adhuc in domo patris manet: nam promissos crines innuptæ ferebant, nec eos in nodos retorquebant, quod nuptarum erat, præsertim apud Longobardos. Scipio Ammiratus tom. 1. Geneal. Neapol. pag. 56: *Ne feudi, non essendovi maschi, succedon le femine primogenite: eccetto se quelle ô altre essendo maritate, sene trovasse alcuna non maritata fanciulla, nel qual caso non la maritata primogenita, ma la fanciulla non maritata succede; di cui si dice esser rimasa in Capillo.* Adde Campanilem pag. 46. Lex Langob. lib. 2. tit. 14. § 20: *Si quis Longobardus se vivente filias suas nuptui tradiderit, et alias post mortem in Capillo in casa reliquerit, tunc omnes æqualiter in ejus substantia hæredes succedere debent.* Adde § 21. 22. 26. 27. tit. 20. § 1. [*] Liutpr. lib. 1. cap. 2. 3. 4. 145. (6. 92.) Aist. 1. Liutpr. 64. (11.) Constit. Sic. lib. 2. tit. 9. lib. 3. tit. 24. § 2. Statutum Honorii IV. PP. pro Regno Neapol. ann. 1285: *In successione inter feudatarios et subfeudatarios viventes in regno eodem jure Francorum, scxus et primoge-*

niture prærogativa servetur, ut inter duos eodem gradu feudatario defuncto conjunctos feminam masculum et juniorem major natu præcedat, sive sint masculi, sive sint femina concurrentes: nisi forsan duabus concurrentibus esset primogenita maritata, et junior remanserit in Capillo; tunc enim junior, qui in Capillo manserit, primogenita maritata in successione hujusmodi præferatur; sed si nulla remanente in Capillo, duæ vel plures fuerint maritata, majori natu jus primogeniture servetur. Vide Pithœum ad Consuet. Trecentens. art. 5.

* Qua loquendi formula innuptæ nuptis opponuntur: unde facile est existimari illas ab his distinctas fuisse, non quod innuptæ promissos, nuptæ collectos seu in nodos retortos crines deferrent; sed quod, quæ marito jungebantur, crinem tonderent, Judaicarium mulierum more, aut saltem cæsariam decurant: quod allatis a Cægio nequaquam repugnat. Hinc Mediolani, Bononiæ, ac alibi adhuc pueri et puellæ, contrario sensu, sed a voce corrupta *Intonsi* et *Intonsæ*, appellantur *Tosi, Tose, Tosane, Tosoni* et *Tosetti*, ut opinatur Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 109. Charta ann. 769. ibid. tom. 3. col. 1011: *Et tivi Austricunda dulcissima sorore germana mea in domo mea in Capillo avire videor, elegisti tivi monasticho voto Deo deservire, etc.*

CAPILLOS CERCENATOS, id est, in circumulum vel orbem attonsos, jubentur habere *Saraceni franchi*, seu liberi per Curiam generalem celebratam Ilerdæ a Jacobo II. Rege Aragon. ann. 1301: *Statuimus, quod quilibet Saracenus Franchus, qui sit in Catalonia, portet Capillos Cercenatos, et tolls (i. tonsos) in rotundum, seu in circumulum, eo ut cognoscantur inter Christianos, etc.*

CAPILLUM FACERE, in Lege Burgund. cap. 6. § 4. Gall. *Faire les cheveux*. Quicumque ingenio aut servo fugienti nesciens Capillum fecerit, quinque sol. perdat: si sciens Capillum fecerit, fugitivi pretium cogatur exsolvere. Editio Heroldi: *Si ingenius aut servus fugienti nesciens Capillos fecerit, 5. sol. solvat, si sciens fecerit, etc.*

CAPILLOS SIBI INVICEM DETONDERE, Pœna conspiratorum in Capitul. ad Legem Salicam cap. 3. § 7. in Capitul. 4. ann. 805. cap. 10. in Lege Longob. lib. 1. tit. 17. § 11. [*] Lothar. 65.] et in Capit. Ludovici Pii ann. 824. cap. 6. apud Holstenium.

Fures et alii Malefici puniti in cute et Crinibus, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. § 1. art. 28. § 3. lib. 3. art. 3. § 1. et in Wichbild Magdeb. art. 19. § 1. art. 44. § 1. 96.

† PRO CAPILLO DEPUTARE, Nihil facere, flocci pendere, in Vita B. Joannis Bonvisii, tom. 5. SS. Maii pag. 104.

† CAPILLI INAFECTATI, apud Sussanæum in Vocabulario: *Nulla decoris affectatione exculti: contrariæ significationis affectati.*

* CAPILLOS ad summitatem aurium circumcisos habere, libertatis symbolum erat apud Frisones. Charta [*] supposita] Caroli Rom. reg. ann. 802. in Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 1. vº.: *Et statuimus ut Frisones militare volentes sint usque ad summitatem aurium circumcisi, si facere voluerint, ut per hoc etiam suam valeant ostendere libertatem ipsis, ut dictum est, a nobis esse collatam.*

* CAPILLORUM DETONSIO, Stultitiæ indicium, apud Joan. de Veneta Carmel.

qui ann. circ. 1357. scribebat, ubi de S. Joan. virgils flagellato :

Et pour lui plus encore confondre,
Tous les cheveux ly firent tondre,
Comme à un fol marquoan.

* **CAPILLORUM ADUSTIO**, Lenarum pœna et supplicium. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 579: *Aussi a confessé ladite femme que par longtemps elle a recepit et retrait plusieurs hommes et femmes mariez et à marier, et les a esté et envoyé querir par ses certains messaiges, dont elle a eu et receu plusieurs deniers: pour lesquelz cas ladite exposant a esté condampnée par les bailli et officiers de l'evesque de Paris à estre pilorisée, les Cheveuilz brulez, bannie de la terre dudit évesque et tous ses biens confisquez.* Liber rub. fol. parvo domus publicæ Abbavil. ad ann. 1478. fol. 242. r. : *Belot Cantine pour avoir voulu atraire par maniere de macrelage Jehannette fille Witaxe de Queux à soy en aler en le compaignie de ung nommé Franqueville, homme d'armes de la garnison de cette ville souz la charge de mons. de Joyeuse et à faire sa volenté d'elle, fu condampnée et a esté menée mistrée en ung benel par les carrefours, et ses Cheveux brulez au pillory; et ce fait banye de ladite ville et banlieue sur le feu à tousjours.* [*] Vide Grimm. Antiq. Jur. pag. 702. Leg. Wisigoth. lib. 3. tit. 4. cap. 17.]

CAPILMUT, CABALMUTE vel CATELMUTE, apud Scotos, forma per quam catala solent rei vindicatione repeti per eorum verum dominum. Vide Skeneum ad Quon. Attachiam. cap. 10. Scotis mute est placitum. Vox igitur composita ex *capitale*, aut *catalum*, et *mute*.

CAPILUM, CAPULUM. Testamentum Audonis Episcopi Veronensis ann. 11. Ludovici Pii: *Cum brolio, cum curte, areis... et alia territoria, tam aratorii, prato, Capilo, et Cardico, piscinibus, aquaris, etc.* Charta Lotharii Imp. filii Ludovici Pii, apud Ughellum tom. 7. pag. 1438: *Comperimus juste et rationabiliter pacta Monasterii S. Zenonis in omnibus pascuorum, et Capuli, seu decimæ, et omnem exactionem pertinere, etc.* Charta Friderici Imp. ann. 1178. ibidem pag. 1434: *Cum casis, ædificiis, areis, hortis, vuidis, silvis, pratis, pascuis, Capilo, aquario, herbatico, escatico, etc.* Vide *Caplin*, [et *Capellus*.]

* **CAPINA**, f. Pellis caprina. Consuet. ant. Bituric. ex chartul. S. Sulpit. fol. 61. v. : *Si burgenses cordoanum, Capinas et thacras a foris ad vendendam attulerint, reddere debent de dozana cordoani quatuor denarios, de dozana Capinarum duos denarios, etc.*

* **CAPINALE**, Armorum genus. Garnis. castr. Carcass. ann. 1294: *vij. Capinalia ferri.* Vide supra *Capellus ferreus* in *Capellus* 1.

* **CAPIOLEA**, Carcer, nostris *Geole* vel *Gayole*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Capiole, jayole.* Vide *Captio* 1. et *Geola*.

* **CAPIPURGIUM**, Capitis purgatio. Glossar. Medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Capipurgium vocatur quidquid per nares injectum vel masticatum, seu etiam gargarizatum apoplegmaticum facit, i. a capite steuma deducit.* Benzo episc. Albens. in Comment. lib. 3. cap. 25. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 312: *Si enim de cordis vestri medicinali picide adhibetis huic insaniz canonicum Capipurgium, confestim extingue-*

tur hujus furoris improbabile jurgium. Vide *Caputpurgium* in *Caput* 3.

* **CAPIREGUS**, Rivi caput seu origo. Charta ann. 1154. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1316: *Damus... sanctæ Mariæ vallis-laureæ... nostrum molendinum, cum suo rego et Capirego et ipsium resclosar.* Vide supra *Capdagua* et *Regus*. **CAPIRO**. Vide *Caparo*.

1. **CAPIS**, Calix, seu genus poculi ad sacrificia, vox nota Varroni, Livio, et aliis. [Papias MS: *Capis, capidis, fem. Diminutivum ejus Capidula. Genus est pontificalis vasis.*] Fragm. Petronii: *Habeo scyphos urnales... habeo Capidem: quam reliquit patronus meus, ubi Dædalus Nioben in equum Trojanum includit.* Huchaldus Monachus Elonensis in Carm. de Calvis:

Cæsareæ Capides, cantii cata cista cationis.

2. **CAPIS**, *Capicis*, Capsa. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Venat. cap. 33: *Accipiunt ova gallinarum, et rumpunt ea, et in cacia vel Capice lignea aut ferrea, quæ tamen sit stagnata, ponunt ea; sed in rumpendo ovo, removoit summitatem testæ ovi, etc.*

CAPISA, Mensura species. Falco Beneventanus ann. 1192: *Ad eo fames invaluit, ut sæpe apud sanctum Germanum venderetur coscina frumenti plusquam una uncia auri, et sawina vini similiter, et Capisa olei Tari quinque.* Vide *Capis* 1. [*] Vide *Caphisus*.]

* **CAPISCERE**, Commencer à apprendre, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. [*] Virgil. Grammat. pag. 130: *Cum casuum verborumque quandam intelligentiam Capiescat.* Glossar. in cod. reg. 7644: *Capescit, Percipit, tenet, capit, etc.*

* **CAPISCERIA**. Vide supra *Capiceria*.

CAPISCHOLIA, [CAPISCHOLIUS, etc.] Vide *Caput Scholæ*.

* **CAPISCOLIA**, Dignitas ecclesiastica, quæ Scholasticæ alias dicitur, in Charta ann. 1077. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 293. et in alia ann. 1162. ibid. col. 586. Vide *Capiscolus* in *Caput* 3.

* **CAPISOLIDUM**, Capitalis solidus, qui ex pretio rei venditæ domino exsolvitur, idem quod *Laudimium*; *Capsool*, in Consuet. Vasat. Pariag. inter reg. et monast. Obasinæ ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 484: *Census, redditus, acceptamenta, Capisolidâ, commissa et committenda propter cessationem census seu canonis non soluti, etc.* Charta ann. 1343. in Reg. 74. ch. 514: *Proventibus, vendis, subvendis, Capisolidis, laudimiis, questis, etc.* Vide infra *Capsol* et *Caput solidum* in *Caput* 3.

† **CAPISTER**, pro *Capistrum*, apud Rymer. tom. 9. pag. 261. col. 1: *Cum coleuris, hamys, Capistribus, pipes de corio et omnibus aliis rebus pro cariagio.*

† **CAPISTERCUS**. Vide *Cabus*.

1. **CAPISTERIUM**. Vetus Glossarium: *Capisterium, est vas quoddam, quo frumenta purgantur.* Dicitur pro *Scaphisterium* censent Merula et Salmasius. Gloss. Græc. Lat.: *Σκαπιστήριον, Scaphisterium.* S. Gregorius lib. 2. Dialog. cap. 2: *Ad purgandum triticum a vicinis mulieribus præstari sibi Capisterium petiit, etc.* Ubi Zacharias Pap. *μυρίδιον* vertit. Vita S. Mauri Episc. Cæsennatis n. 13: *Eodem modo ac si Capisterium ventilare videretur, tremere infelicium cepit.* Vide Odonem Cluniac. serm. de S. Benedicto, et Aldhelm. de Laude Virginum cap. 19. Utitur etiam Columella lib. 2. cap. 9.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Capisterium, crible ou bouessel. Rideau, crible, in altero Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Capisterium ex S. Gregor. lib. 2.*

Dialog. cap. 2. *Pele Gallice reddit Auctor vitar. SS. ex Cod. S. Victor. Paris. sign. 28.*

† 2. **CAPISTERIUM**, Granarium, horreum, vel pistrinum. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 360. de S. Cono Monacho: *Tandem ejus inspecta prudentia, sacrilitæ, promptuarii, Capisterii atque prioris clavibus hinc inde collatis, cunctis cuncta sagaciter disponebat.* [*] f. *Capicierii*.]

† 3. **CAPISTERIUM**. Alveolus ligneus, inquit Continuator Bollandi. qui capite gestatur, estque maxime in usu mulieribus lotos pannos a fonte aut fluvio referentibus. Acta SS. Maii. tom. 1. pag. 342. in additionibus ad Vitam S. Antonini n. 31: *Et cum cecidisset ei vas ligneum (vel Capisterium, ut legit Bzovius) continens pannos (quos lavatura erat) et in duas partes fractum fuisset. Et tom. 6. ejusdem mensis in Vita S. Columbæ Reatinæ: Sibilo quoque invaluerat eam a diabolo suffocata, ossiumque cumulum fuisse sub lecto, ac rejecisse illam hostiarum plenum Capisterium, hoc est, alveolum seu arculam.* Sic autem impropria metaphora vocatur ob frequentem Eucharistiæ, quæ *Hostia* dicitur, sumtionem.

* 4. **CAPISTERIUM**, Agrarium, vectigal agro impositum, idem quod *Terragium*; sic forte dictum quasi Capitalis census. Charta admortisat. ann. 1407. in Reg. ch. 184. bis: *De quibus villagiis et pertinentiis terragium sive Capisterium potest ascendere per annum ad quindecim sextaria bladi... Item terragium sive Capisterium vinearum.* Vide *Capitale* 5.

CAPISTRAGIUM, Quod pro capistris domus Regiæ ministris annuatim conceditur: Gallis *Chevestrage*. Ordinatio Hospitalii S. Ludovici Regis Fr. ann. 1261. capite de Scutiferia: *Scutiferi insimul pro Capistragiis suis per annum 36. libr.* [Vide *Chevestragium*.]

CHEVESTRAGIUM, Eadem notione. Charta S. Ludovici Regis Franc. ann. 1256: *Notum facimus... quod cum retroactis temporibus Scutiferi nostri consuevisent percipere quandam costumam, quæ dicitur Chevestragium, de feno quod Parisius per Sequanam adducitur, nos attendentes quod per ejusmodi exactionis abusum, quod gravabantur, prædictam costumam penitus amovimus, prohibentes ne de cætero aliquatenus exigatur, etc.*

* **CAPISTANI** nuncupantur Fratres Minores de Observantia, in Lit. ann. 1456. tom. 2. German. sacræ pag. 496: *Notum facimus quomodo isti Capistrani, scilicet Fratres Minores de Observantia, ad nostras ecclesias vicini in foro Lewbs ligneum construxerunt oratorium, de facto prædicant, et, ut timetur, confessionibus suis plebsianos nostros a nobis (parochis) aversuri.* A Caputio sic dicti videntur.

* **CAPISTRARE**, metaphorice pro Reprimere, quasi *capistro* coercere, Gall. *Arrêter*. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 64. pag. 180: *Feroce hostiles exitus cura pervigili et militari industria Capistravit.*

CAPISTRUM, pro *Capistrum*: *καπιστήριον*, Moschopulo. Glossæ Basil.: *Φορβάλιον, περιστήριον, καπιστήριον.* Donnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 9:

..... Nocte reliquit
In castris vasa, seu frena, Capistrâ sana.

Chageurs et palfreis à freins et à Chevestres, in Legibus Willelmi Nothi verna- cul. cap. 22 Le Roman de Garin:

Ces vileins font en Chevestres tenir.

* *Chevoistre*, in Charta Henr. comit. Grandis-prati ann. 1207. ex Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 253. r. col. 2: *Por ce que na gent avoient chacié sa gent;... et les Chevoistre de l'or chevaux coupez, etc.*

† **CAPIT.** Impersonale idem significans quod Licet. Tertul. adv. Hæreses cap. 44.: *Talia Capit opinare eos.*

* **CAPITA**, pro Capra, ut videtur, in Charta commun. Claramont. ann. 1248. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 600. art. 2: *De porco, deus deniers; de ansero, deus deniers; de Capita, un denier.*

* **CAPITAGIUM**, Cervical, Gall. *Chevet*. Charta Rainaldi episc. Andegav. in Chartul. SS. Sergii et Bacchi: *Neque ego, neque ullus ex successoribus meis, neque episcopus, neque comes ullam consuetudinem habeat in burgo SS. martyrum Sergii et Bacchi, non cibaria equorum, non pulvinaria, id est, culcitas, nec Capitacia, neque ullam consuetudinem. Cheveciel, in Arest. parlam. Paris. ann. 1338. ex Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 296: Item unum Cheveciel pictum; item unum banchier, necnon omnia alia utensilia, etc. Chevecel, Chevechel et Chevessel, eodem sensu. Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 109. ch. 382: *En laquelle prison avoit un lit et un Chevecel et certains draps à lit pour eux coucher.* Inventar. MS. domus Dei Commerc. pag. 24: *Cinq licz telz quelz, cinq coulties telles quelles et quatre Chevesseux.* Le Roman de la Rose MS.:*

Il out en lieu de Cevechel
Sous son chief d'herbe un grant moncel.

Vide *Capitale* 1. et infra *Capsarium*.

* *Cheverseul* ejusdem originis, pro Pars lecti lignea, quæ est ad caput. Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 207. ch. 159: *Ung aës comme ung Cheverseul de chastit.*

* **CAPITADENUS**, Primus artificum, ut videtur, idem quod *Caput ministeriorum*, in *Caput* 3. Lit. pro consul. Marolog. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 676. art. 7: *Quod dicti consules. . . habeant instituire, eligere et nominare annuatim. . . . Capitadenos, extimatores, terminatores, etc.* Vide infra *Capitudo* 1.

† **CAPITAGIARIUM**. Vide *Capitale* 5.

† **CAPITAGIUM**. Vide *Capitale* 2. et 5.

* 1. **CAPITAGIUM**, Idem quod *Catalum*, Præstatio, quæ mortis tempore domino exsolvitur. Charta Margar. comit. Fland. ann. 1261. ex Chartul. I. Fland. pag. 196. in Cam. Comput. Insul.: *Conventi quod ad Capitagiium ipsi et prædecessores sui pertinebant; quod Capitagiium vulgariter nuncupatum Halvehare, J. miles de Praet fidelis noster a nobis tenet in feodum. Itaque quodam genere servitutis in morte prædecessorum prædictarum personarum capere consueverat idem J. miles et prædecessores sui, pro portione sua, duas marchas Flandrenses, et nos ac prædecessores nostri, deductis primo dictis duobus marchis, medietatem omnium bonorum mobilium, quæ tempore decessus sui habebant prædictæ personæ, recipere consuevimus. . . . Ab omni nota servitutis quitas clamamus imperpetuum quantum ad Capitagiium, quod Halvehare dicitur, ut superius est expressum.* Vide infra *Capitale* 6. Pro censu vero, qui *Capitage* vocatur, in Lit. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 153. et *Chevaige*, in Ch. ann. 1303. ex Chartul. Pontiniac. pag. 194: *Laquelle redevance est appelée Chevaige, forestage ou herbage, etc.* *Chevaige*, in Ch. ann. 1410. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 23: *Jehan du Melle*

*escuyer baille à Jehan Gueront escuyer la terre des Yveteaux, . . . sauf le droit de son corvaige, comme sur les autres frans tenant le cours de son Chevaige, mercz et mesures. Denique Chievaige, in Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. et Chevaige, in Lit. Caroli VI. ann. 1381. ex Reg. 120. ch. 42: *Noz hommes et femmes d'icelle servitude et condition ne doivent aucunes redevances à nous, ne audit escuier, tant que ilz se tiennent de marier, et quant il sont mariez, chacun doit trois mailles de Chevaige chacun an audit escuier tant seulement.* Vide in *Capitale* 5.*

* Ejusdem originis est vox *Chavaigne* vel *Chevaigne*, qua videtur corvatæ species seu ejusdem pecuniaria redemptio, quia viritum exigebatur, significari in Charta Th. de Couciaco ann. 1245. ex Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 298. r. col. 2: *Li home d'autre qui doient la Chavaigne à Busanci en Karesme, paieront chascun an pour la Chevaigne xvij. deniers sanz overre.* Ad hæc quippe referenda sunt quæ leguntur in Libert. ejusd. villæ de *Buzancy* ann. 1357. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 371. art. 9: *Chascun bourgeois et bourgoise paiera chascun an en Quaresme. . . dix-wit deniers Parisis à la fermeté de Busency, ou une semaine d'ouvrage, lequel que li sires voudra prendre. Cherage* vero, pro *Chevaige*, Symbola, Gall. *Ecot*, quod viritum solvi solitum sit, apud le *Brasseur* in Hist. Ebroic. pag. 285.

* 2. **CAPITAGIUM**, Tributum ab iis exsolvendum, qui in portu navem onerant vel exonerant, idem quod pro alliganda nave in portu præstatur. Charta Jurium reg. Joannæ comit. Provin. in insulam du *Martigues* ann. 1379. ex Cam. Comput. Aquens.: *Item habebat in dicto portu Capitagiium sive stacum, quod exigebatur per hunc modum, quod pro quolibet homine, qui esset in quolibet navigio cargando vel discargando in dicto portu de quibuscumque rebus seu mercaturis, solvebat pro Capitagiio unum Turonen argentii, exceptis patrono, scriba seu serviano (scrivano) aut garcifero, qui nihil pro Capitagiio solvere tenebantur.* Vide supra *Capere* 7.

* 3. **CAPITAGIUM**. HOMO DE CAPITAGIO DEI, Cui res, quæ ad Deum spectant, cordi sunt, easque nomine Dei curat. Charta Joan. episc. Leod. ann. 1288. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 283: *Commissum fuit Joanni de S. Martino scabino Leodiensi ibi præsentanti, tanquam homini de Capitagio Dei, quod ipse, consideratis jure et lege patriæ, referret utrum dictus dominus episcopus Leodiensis. . . . poterat permulare bona pertinentia ad episcopatum Leodiensem pro aliis bonis. Alia rursus notione, vide in *Capitale* 5.*

1. **CAPITAL**, Præcipuus, Nicolaus PP. ad Carolum Calvum, de Joanne Erigena: *Parisius, in studio cujus Capital jam olim fuisse perhibetur, morari non sinatis.* Glaber lib. 3. cap. 8. de M. Heriberto Aurelianensi: *Capitale Scholæ tenebat dominium.* [Vide *Capitalis* 1. et *Caput Scholæ*.]

2. **CAPITAL**, CAPITALIA, Capitalis sententia: Joanni de Janua, *Pana Capitalis*. Gloss. Gr. Lat.: *Κεφαλικὴ τιμωρία, Capitale*. Althelmus de Laude Virgin. cap. 23:

Tunc demum Capital perpeussus forte Sacerdos,
Æthera glauca petit devicta morte triumphans.

Et cap. 25:

Magnopere metuens fisci decreta nefandi,
Insuper et Capital tremulus formidat acerbum.

Plauto, *Capital*, est crimen capitis periculo dignum. Ita etiam nostri vocem hanc usurpant. [Vide *Capitalis* 1.]

* **CAPITALAGIUM**, Oblatio pecuniaria, quæ sanctis pro suo capite fit, vel ecclesiasticis ut pro aliquo orent, exsolvitur. Charta ann. 1249. ex Tabul. S. Florent. Salmur.: *Præterea omnes oblationes cujuscumque generis in tota ecclesia oblatæ et omnes candleæ, . . . et omnia Capitalacia, tam vivorum quam mortuorum, excepto capitali sponsi et candlea, erunt prioris.* Vide infra *Capitale* 7.

† **CAPITALAGIUM**, CAPITALATUS. Vide *Capitalis* ad Lin. *Veteres Chartæ*.

CAPITALARIUS. Vide *Capitularius* post *Capitulum* 5.

1. **CAPITALE**, Cervical. Papias: *Pulvinar, Capitale, plumatium*. Gloss. Græco-Lat. *Τυλοπροςκεφάλιον, Capitale, piletum*. Regula S. Benedicti cap. 55: *Stramenta autem lectorum sufficient, matta, sagum, læna, et Capitale*. Cæsar. Heistersb. lib. 4. Mirac. cap. 26. *Capitale ejus vertit, et mollificavit.* [Codex MS. S. Quintini de Monte ad calcem Regulæ sæculo circiter xi. exaratus: *A plurimis præter Capitale omnes abstineant.*] Occurrit apud Pelagium lib. 5. de Vitis Patrum libell. 19. n. 76. S. Bernardum Serm. 2. in fest. Omn. SS. Udalricum lib. 3. Consuet. Clun. cap. 11. in tertia Vita S. Winwaloei Abb. n. 8. apud Bonifacium in Vita S. Livini Episc. et Mart. cap. 3. in Regula Damianitarum Sororum cap. 8. in Chron. M. Belg. ann. 1047. in Tradit. Fuld. lib. 1. pag. 459. etc.

CAPITALE, Operimentum capitis, vel fascia qua caput involvitur. Gloss. Gr. Lat. *Κεφαλίδεσμος, frontale, Capitale*. Ditmarus lib. 7: *Capitale ejusdem* (Reginæ Saracenorum) *ornamentum, invicem gemmatum, Papa sibi præ cæteris vindicavit, etc.*

* [« *Capitale* I. cum auro. (Thesaur. eccl. Claramont. an. 980. mus. arch. dep. p. 41.) »]

2. **CAPITALE**, Debitæ pecuniæ caput. Papias: *Capitale, caput pecuniæ. Capitissumma*, apud Paulum JC. Gloss. Lat. Gr.: *Sortes, χρησμοί, κλήροι, καὶ εἰ κεφαλὰ τῶν δανεισμάτων.* Joann. de Janua: *Capitale, pecunia, vel pena capitalis, vel sententia de capite puniendo*. Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062: *Ἀρχαία, τὰ κεφαλικά τῶν χρῆσῶν.* Ita Græci principalem summam rei creditæ ἀρχαία vocant, ut Demosthenes, Aristophanes, et alii: *Nostri* *the Capital, Cabal et Caban*, in Consuetud. Burdegalensi art. 49. 50. 56. et Bayonensi art. 21. 22. 23. *Capitau*, in Solensi tit. 20. art. 1. 2. *Capitale debitum*, apud Odonem Cluniac. in Vita S. Geraldii lib. 1. cap. 24. Charta ann. 1240. in Tabulario Campaniæ Bibl. R. f. 365:

Et quotiens transgressi et comprobati fuerint, Capitale reddent vobis, et in 10. sol. tenebuntur. Infra: *In duobus sol. tenebitur ad emendam, et Majori in tribus denariis, et Capitale reddet dominis.* [Litteræ ann. 1417. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 86: *Usque ad congruam satisfactionem tam Capitalis, quam etiam damnorum inde legitime contractorum.*]

[** Vide *Cabale*, et S. Rosa de Viterbo vocibus *Cabadura, Caber* et *Cabo*. *Capitanei solidi* in Chart. ann. 551. Marinio num. 119. lin 67.] *Bail de bestes à Chapel*, in Consuetud. Biturig. tit. 17. Nivernensi cap. 21. Burbon. art. 554. Nancaii art. 19. etc. *Id est*, inquit Molineus, ea conditione ut *grex, seu Capitale in suo numero restitatur, Reliquum autem sit commune.*

CAPITALE, Æstimatio rei furatæ aut ablatæ, in Lege Salica, Ripuaria, et aliis passim, in quibus convictus de furto cujuspiam rei, certæ denariorum aut solidorum quantitatis culpabilis judicatur, excepto Capitali et delatura, id est, præter capitale et delaturam. Ubi Capitale, est res ipsa quæ restitui petitur, seu potius ejus æstimatio; quomodo accipitur diserte in Lege Anglor. tit. 7. § 7. in Lege Ripuar. tit. 18. § 1. et in Decretione Chlotarii § 12. [** Vide Grimm. Ant. Jur. pag. 383. 855.] [Charta anni 1135. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 165: Solo Capitali absque alia exactione restituant. Ibid. col. 166: Quod si aliquid damni illatum fuerit, solo Capitali restituatur. Et col. 192. ex Charta anni 1182: Capitale et tantumdem de emenda persolvef.]

* Chron. Andr. Danduli ad ann. 1311. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 492: Quod fiat gratia nobili viro Bajamonti Teupulo, quod solvat totum Capitale pecuniæ, per eum acceptæ in Corono.

3. CAPITALE, pro Capitulum, vel Capitulare. Charta fundationis Agaunensis Monasterii apud Sammarthanos: Placuit nobis ut et ipse Abbas... tam de veteri testamento, quam de novo, et alii ædificentur, et per Capitalia scribantur, ut posteri teneant.

4. CAPITALE, CAPTALE, dicitur bonum omne quod possidetur, præsertim vero bonorum species illa, quæ in pecudibus consistit, quam Forenses nostri Catalogum vocant, voce a Capitale et Captale deducta. Nam Capitulum vocabulo pecudes intelligi docemus infra; unde quidquid boni in armentis et pecudibus est, Capitale, Captale, et Catalogum, appellatum est. Gloss. Lat. Gall. Capitale, Chatal. Catholicon Armoricum: Chatal, Gall. Daumalle, hoc armentum. Charta S. Bernardi Abbatis Clarevall. ann. 1145. in Tabulario Autisiod.: Si thelonarius Comitibus, seu aliquis clientium primus ceperit eum, qui Capitale Episcopi abstulit, Capitale suum cum Lege Episcopo reddere faciet: et si per ejus incuriam cum eodem Capitale evaserit, ipse pro illo Episcopo de Capitali et Lege respondebit. Vide Chartam Willelmi Episc. Cabilonensis ann. 1227. apud Sammarth. in Episc. Cabilon. n. 39. Perardum in Burgundicis pag. 327. [Chartam ann. 1157. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 174. Martenium tom. 3. Anecd. col. 1192. etc.]

* Charta Simon. dom. Castrivill. ann. 1217. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 67. vº: Promitto quod nulla Capitalia seu res dicti dom. episcopi in dicta domo mea receptabo per me vel per alium, seu detinebo. Vide infra Capitalium 1.

CAPTALE, pro pecude diserte usurpant Leges Inæ Regis Westsax. cap. 42. apud Bromptonum: Rustici curtillum debet esse clausum æstate simul et hieme. Si disclausum sit, et introat alicujus vicini sui Captale (versio Saxonica habet Pecus) pro suum apertum, nihil inde recipiat, sed educat et patiatur damnum suum. In Legibus ejusdem Inæ cap. 21. et 39. Fur inventus in Capitali, id est, remobili, aut pecuaria. Eadem habentur præterea notione Capitale et Capitalia cap. 44. 55. 63. et in Legibus Henrici I. cap. 13. 29. et 59.

CAPITALE VIVENS, in Legibus Æthelstani: Reddam de meo proprio decimas Deo, tam in Vivente Capitali, quam in mortuis fructibus terræ. Ubi Vivens Capitalia, idem est quod viva pecunia in Le-

gibus Guillelmi I. i. pecudes, uti recte interpretatur Lambardus.

CAPITALE FURTUM. Vide Capituli Furtum, in Caput.

† CAPITALE DE CROFTA, seu de agro clauso, dicitur, in Charta Gileberti Basset ann. 1182. apud Kennettum Antiquit. Ambrosden. pag. 137: Canonici concesserunt hominibus (de Wrechwyke) duas acras prati pro Capitalibus suarum Croftarum secus rivulum versus molendinum fluentem ad faciendum stagnum et viam ad molendinum, et si forte contigerit quod in futuro molendinum non sit prædictis Canonici necessarium, prædictæ acrae prati ad sæpe dictos Canonicos redeant, et hominibus meis prædictis terra illorum remaneat.

5. CAPITALE, CAPITALITIUM, CAPITAGIUM, CAPITIS CENSUS, CAVAGIUM, etc. voces ejusdem originis ac significacionis, quæ denotant censum, quem homines de corpore, seu de capite quotannis debebant domino præstare. Vita Garneri Præpositi Divionensis: In crastino Nativitatis, cum celebraretur venerabile festum S. Stephani, mos est censuales ad altare venire, ministrisque astantibus debitum solvere. Atque ejusmodi census ut plurimum erat quatuor denariorum, tametsi non semper. Unde ejusmodi censui obnoxii, seu homines de capite dicuntur esse homines quatuor nummorum, vel de quatuor nummis, in Consuetud. Burbonensi art. 192. 203. et in Charta Ranulphi Abb. S. Mauri ad Ligerim, ex Tabulario ejusdem Monast.: De quodam Coliberto S. Mauri nomine Simone Fabro, qui diu ventilatus, hominem se ipsius Sancti recognoscebat, sed non sicut alii qui de quatuor nummis erant, et ille respondit se esse hominem S. Mauri; sed non sicut alii qui quatuor nummos reddebant. Chartæ Alamannicæ Goldasti cap. 5: Duo mancipia mea... libertate donavi, ea tamen ratione ut annis singulis ad cellam Ratpoti, quæ ad Monasterium S. Galli pertinet, in censu quatuor denarios solvant. Tabularium Majoris Monasterii Ch. 159: Notum sit omnibus quod Stephanus Cambacanis de Ferraria accepit in conjugio ancillam S. Martini, per quam et ipse servus est. Sed cum illa mortua esset, et accepisset conjugem aliam liberam mulierem, abnegavit se esse servum S. Martini, et dearravit bellum contra nos; intra terminum autem quo bellum fieri debebat, recognovit se male egisse. Venit in Capitulum Majoris Monasterii, et dedit recognitionem suam, scilicet secundum consuetudinem imposuit super caput suum iv. denarios, et per illos tradidit se S. Martino et Monachis ejus, videntibus istis, etc. [** Vide Guérard. Chartul. S. Petri Carnot. Proleg. § 40.]

Præstabatur autem census iste capitalis quotannis, ut ex locis infra laudandis patet: præterea in nuptiis et in morte. Charta Hugonis Castellani Gandensis ann. 1243: Manumissi autem singuli in præsentia nostra obtulerunt semelipsos dictæ Ecclesiæ, cum omni posteritate sua, ad duos denarios Flandrenses solvendo annualim in Assumptione B. Mariæ nomine Census Capitalis, et quando nubunt, sex denarios Flandrenses, 12. quando moriuntur. [Charta Sigeri de Liedekercke domini de Boulario pro Abbatis S. Adriani in Geraldimonte ann. 1314. apud Miræum tom. 2. pag. 734. col. 1: Et eosdem obtuli sub Schola B. Adriano de Geraldimonte servituros Ecclesiæ de duobus denariis, nomine Census Capitalis annualim, ad matrimonium de sex denariis, et ad mortem de duodecim monetæ

Flandriæ.] Lambertus Ardensis pag. 163: Manumissit et liberos resignavit, dum ipsi et ipsorum et posterorum et successores Abbati jam dicto et ejus successoribus annua pensione singulos redderet denarios, et in nuptiis, et in morte quatuor. Ita tamen ejusmodi censui obnoxii erant, si redditus terræ non haberent: nam eo casu census cadere dicebatur. Charta Flavinicensis Tabularii anno 897: Donamus etiam mancipia his nominibus... sub eo censo, ut masculi denarios 4. feminae 2. de Capite annis singulis, simul et jornos 2. nisi redditus terræ teneant, ut ipsum censum cadere debeat.

CAPITALE. Baldricus Dolensis Episc. de Capite S. Valentini Mart. n. 21: Si mea, inquit, mulier te vocares B. Valentino, ... ut ei Capitale tuum reddas quottannis, credo convalesces. Infra

CAPITANEUM dicitur: Promissumque Capitaneum annuatim B. Valentino reddidit. Capitalia jura, in Actis S. Foranani Abbatis Valciodorensis n. 21.

CAPITANEUS CENSUS, in Charta Joannis Abbat. Monast. S. Bertini ann. 1091. in Tabulario ejusdem Monast. ubi de servis: Qui omnes S. Bertino Capitaneum Censum annuatim reddentes, ad eundem Sanctum pertinebant; ea conditione, ut dum aliquis eorum maritaverit 5. sol. S. Bertino persolvat, et unum nummum annuatim in depositione ejusdem Sancti. Alia ann. 1107. ibid.: Ea videlicet interposita conditione, ut tam ipsæ prænominatæ mulierculæ, quam omnes posteritas earum omni anno in Nativitate S. Mariæ pro Capitaneo Censu, quandiu vixerint, ... tres obolos persolvant singuli.

CAPITALITIUM, κεφαλιτιον, apud Theophanem in Nicephoro Generali ann. 4. Charta Caroli C. ex Tabul. S. Germani Paris. apud Gallandum: Propter feminas quæ ducebantur de villis Abbatiae, uxorandi causa et Capitalitium ab eis requirebant. Auctor Cantatorii apud Jo. Robertum in Vita S. Huberti pag. 301: Prædictus Cubicularius Adclaidis ex more incusus, et soluto Capitalitio servus Sancti effectus est. [Martenio nostro tom. 4. Ampliss. Collect. col. 935. Capitalitium non videtur esse Census capitalis, sed eleemosyna, quam singuli ad S. Huberti suffragia vitandæ rabiei causa confugientes completo voto persolvebant.] Guntherus lib. 5. Ligurini:

Improba Romano poscunt a Rege tributa,
Cujus ad arbitrium disponitur omne tributum,
Et Capitalitium cogunt appendere summam.

Et lib. 8:

Et Capitalitium certo sub tempore censum.

Ubi perperam Capitalitium præfert liber editus. Robertus Monach. lib. 9. Hist. Hieros.: Et ei qui in eo sepultus fuit gratias referentes, Capitalia sua obtulerunt. Vide Miracula S. Agili lib. 1. cap. 5. [et S. Gibriani inter Acta SS. Maii tom. 7. pag. 624. A.]

† CAPITALITIUS CENSUS, in Charta pro Monasterio S. Quintini de Monte, apud Mabill. Annal. Benedict. tom. 5. pag. 649. col. 1.

† CAPITALITIUS, Qui Capitem censum solvere tenetur. Ratbodus Episc. Noviom. in Sermonem de Annunciatione ann. 1081. ex veteri Lectionario Monasterii S. Eligii Noviom.: Quia igitur pro recepta sanitate, quæ ad altare sanctissimæ Virginis offerret in promptu pauperula non habuit, se ipsam ejus amodo Capitalitium astantium consilio grantanter dedit.

1. CAPTAGIUM. Charta Pacis Communiæ urbis Faræ ann. 1207: Capitagia

hominum nostrorum, et tria placita generalia, et panem quem mihi debebant, etc. Infra: *Salvis Capitagiis dominorum suorum*. etc. Charta Joannis Abbat. Compend. ann. 1247: *Reddunt insuper homines nostri de corpore, tam presentes quam futuri utriusque sexus Capitagia sua certis terminis, quibus solvere consueverunt*. Charta Guillelmi Abbatis S. Dionysii ann. 1248. apud Doubletum lib. 3. pag. 907: *Manumissimus et manumittimus et ab omni obnoxietate servitutis, qua nobis antea tenebantur, videlicet forismaritagio, Capitagio, manumortua... absolvi-mus*. Alia Guillelmi Episc. Laudun. in Probat. Hist. Guinens. pag. 378: *Item Capitagia hominum ipsius Ingeranni ibidem commorantium*. Charta ann. 1222. in Tabul. Campaniæ Regio: *Damna pe-tant sibi illata, occasione prohibitionis factæ ipsis hominibus de tallia et Capita-giis non solvendis*. Charta Joannis de Vernone ann. 1231: *Remisi eis et qui-tavi manumortuam et denarios quos mihi debebant nomine Capitagiū annuatim*. Capage, apud Delphinates. [Mabill. Præfat. in tom. 2. Actorum SS. Benedi-ct. sæc. 6. pag. LXII. ubi de liberis hominibus, qui se in servitutum et obsequium Monasterii perpetuo debebant, hæc habet ex Chartario Vindocinensi: *Quidam quatuor denarios de Capitagio suo, sicut nos secularis est tallibus facere, super altare Dominicum prædicti loci grantanter imponens, funem quoque collo suo devote circumsplicavit.*] Vide Expilium Orat. 21.

2. CAPITAGIUM, Alia notione. Charta Henrici III. Angl. Reg. apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 826: *Mandatum est... quod prædictum festum (S. Edwardi)... vice regia teneant, et sollempniter celebrent ad custum Regis, et Capitagium Regis et Reginæ, scilicet de 36. ob. uncia nomine eorum offerri, et platam auri ponderis unius uncia nomine Regis offerant, etc.* [Pro de 36. ob. uncia, Rymer. legit de 36. almucis.]

† CAPTAGIUM, ut Capitagium 1. Locus est in Somegia.

CAPITATICUM. Chronicon Mosomense pag. 641: *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui Sancti se subdidit, Capitaticum suum et se et posteritatem suam post se daturam... repromisit.*

CENSUS CAPITIS. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 28. 34. [** Edict. Pistens. ann. 864.] : *Ut illi Franci qui Censum de suo Capite, vel de suis rebus ad partem regiam debent*. Chronicon Besuense pag. 582: *Insuper unam ancillam (delegavit) quæ vocatur Rainburgis, solitum Capitit sui 2. denariorum omni anno reddituram debitum*. Radevicus lib. 4. de Gestis Frider. cap. 5: *Nec de terra tantum, verum etiam de suis propriis Capitibus census annui redditionem*. Frotarius de Miraculis S. Benedicti: *In manicis obolum religat Capitit quasi censum*. Letaldus in Miraculis S. Maximini Abbatis Micia-censis num. 35: *Homo ille quotannis Capitis sui censum die annuo super altare sui liberatoris persolvit*. Odo Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldii cap. 17: *Hanc sibi legem præstiterat, ut secundo semper anno ad sepulcrum eorum (SS. Petri et Pauli) recurreret, decemque solidos ad proprium collum dependentes, tanquam supplex servus, Domino suo, quasi Censum, deferret. Capitit tributum, in Con-cilio Tolet. III. can. 8. Adde Flodoar-dum lib. 4. Hist. Rem. cap. 49. Hugonem Flaviniacensem pag. 246. Miræum lib. 2. Diplom. Belgic. cap. 43. Gallan-dum de Franco alodio pag. 20. etc. Vide*

Capitatio, *Jornus*. Κεφαλιτιον, apud Theopha-nam pag. 407. *Censum capitis reddit Anastasius*. [** Vide Schannat. Hist. Wormat. tom. 1. pag. 360.]

RESPECTIO CAPITIS. Vide *Respectus*.

CENSUS CAPITALIS, *Chef cens*, in Con-suet. Aurelian. art. 135. Ita enim scri-bendum pro *Chef sens*. Charta ann. 1225. in Probat. Hist. Montmorenc. pag. 401: *Pro quibus domibus reddebant singulis annis Ecclesiæ supradictæ 4. denarios de Capitali censu*. Diploma Ragenoldi Episcopi Parisiensis apud Sammarthanos: *Mille librarum auri... cogatur exsolvere, et rusticano more, vel paralitate submis-sus, Capitalis census dissolutione plectatur*. Occurrit præterea in aliis Chartis in Probat. Hist. Castillon. pag. 51. 52.

CAVAGIUM. Charta Communiæ S. Quintini in Viromand. ann. 1195. apud Hemereum: *Illi homines nostri liberi, qui non sunt homines de corpore, si vene-rint in Communiam, nec alicui domino de forisfacto respondeant nisi de Cavagio suo*. Infra: *Quandiu puer aut juvenis, vel adolescens, sub tutela patris sui... moratur, nullum debet domino suo Cava-gium, nec alicui debet respondere justi-tiæ, donec proprium habeat catallum, de quo lucretur*. [Litteræ anni 1236. ex Chartulario Monasterii S. Quintini ejus-dem urbis pag. 344: *Salvis et retentis eisdem Abbati et Conventui Cavagis, mortua manu, etc.* Index reddituum S. Petri Corbeïensis: *Quicumque ad Eccle-siam spectat solvendo Cavagium sive nobis, sive ministris, etc.*] Charta super Confir-mat. Consuetudinis S. Audomari ann. 1127. apud Duchesn. in Probat. Hist. Guinensis: *Omnès qui infra murum S. Audomari habitant, liberò a Cavagio, hoc est, a Capitali censu, et de advocatio-nibus constituto*. Philippus Mouskes in Carolo Magno:

A Carlemagne s'accorda,
De Cavage qu'il leur manda,
S'il ne venoient à lui là.

CHAVAGIUM, in Charta Roberti Episc. Lingon. ann. 1235. apud Roverium in Reomao.

CABATGIUM, in Vita Innocent. VI. PP. apud Bosquetum: *Johannes Arme-niaci Locumtenens Regius in lingua Occi-tana, quem occasione Cabatgiū noviter per ipsum instituti, dicti populares hosti-liter insecuti sunt*. Vide Cabagium suo loco.

CHEVAGIUM. Bracton. lib. 1. cap. 10. § 3: *Chivagium dicitur recognitio in signum subjectionis et domini de capite suo*. Charta Gauffredi Archiepisc. Burdegalens. in Tabulario S. Hilarii Pictavens.: *Clamabat prædictus Hugo Brunus adver-sus Ecclesiam B. Hilarii, dicens, quod in Anto. de Benais habere debebat talliatam suam, quantum vellet, avenas quoque, gallinas, et caseos cosdunales, Chevagium et etiam rucengiam, cavalatam quoque et biennium quotiescunque vellet*. [Tran-sactio anni 1456. ex Chartulario S. Martini Sagiensis: *Medietatis Chevagiorum, medietatis etiam decime, questarum, et medietatis virgultorum*.] Tabular. de Doncheri: *Au prieur de Doncheri, au lieu de Sapogne les droits de Chevaige dudit lieu competent et appartiennent, c'est assavoir que chacun Bourgeois dudit lieu sont tenus envers le Prieur chacun an, le lendemain de Noël d'un denier de reco-gnoissance*. Regest. temporalitatum, ex Camera comput. Paris. fol. 133. ubi de Mortua manu: *Lesquels 12. den. sont appellez Chevaige, pour ce que chascun*

chef marié ou vefve le doit. Le Roman de Guillaume au Court-nez MS.:

Or service et Chavaige deus cens requiert tant fort,
Dou Chavaige est pechiés, mais dou service est drois.

Le Roman d'Aubery MS:

Et dist le Rois, Ne lor celcz vo ja,
Qui n'i venra, jamais m'amour n'aura,
Il et ses hoirs toujours cuivers sera,
Et de Chavaige quatre deniers donra.

Quevaige pro Chevaige, pronuntiatione Picardica, in Consuet. Peronensi. Vide tom. 2. Monastici Angl. pag. 827. et Fle-tam lib. 1. cap. 7. § 7. [Rymer. tom. 2. pag. 83.]

CHEVACHIUM. Tabularium Campan. Bibl. Reg. ann. 1213: *Homines de S. Ul-pho qui 4. nobis debent denarios de Che-vachio*.

CAVELICIUM. Vetus Charta Corbeïen-sis, qui titulus, de Mensa Abbatis: *Omnès tenentur respondere ad Conventum in censibus, in Caveliciis, et in aliis redi-tibus, etc.* In Magno Chartulario ejusdem Monasterii: *Le devant dis Mesire li Abbés a en ledite vile bien mile personnes, ou plus assés, lesquels ne se puent marier sans sen congié, et du congié donné il en a sa droiture accoustumée, et tant come il sont ensamble par mariage, cascune personne paie à Mons. l'Abbé deux Parisis de sen kief, et apele-on tele condition en nom vulgair Caveliche, pour chou que chest pour le kief. Droit de Chevelage, in variis Chartis quæ habentur in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. 101. quod Chevalligium appellatur in Charta Libertatum oppidi S. Paladii in Biturigi-b. ann. 1279.*

† CAPITAGIARI, Idem qui mox Capi-tales. Charta Alexandri Leodiensis Episcopi de Godefrido Namurci Comite ann. 1131. apud Marten. tom. 1. Collect. Am-pliss. col. 709: *Decretum est etiam a nobis et a Comite, quatenus omnis servus et ancilla Capitagiarii per annum et diem Bronium et S. Laurentium commo-rantes, ab anteriore Domini sui exactione et mortimano, sicut cæteri ejusdem Comi-tis Burgenses in Namurco, penitus absol-vantur*.

* 6. CAPITALE, Idem quod supra Capi-tagium 1. Charta Herman. Herbipol. episc.: *Jus autem defuncti, quod Capitale jus dicitur, et satisfactio coloni, si in aliquo offenditur, tam procuratori eccle-siæ, quam advocato ipsius mansi, æquid dividuntur omnimode portione*. Vide Cap-italis homines.

* 7. CAPITALE, Oblatio pecuniaria, quæ sanctis pro suo capite fit. Charta ann. 1178. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 671: *Nummi autem illi, qui pro capitibus offeruntur, qui vulgo Capitalia nuncupantur, super altare in scrinio reponentur, viden-tibus monachis et capellano, non in trunco, etc.* Alia ann. 1252. ex Tabul. Montisol.: *Item quod Capitale et Capita-lia, candela et denarii, qui offeruntur a baptisatis per capellanum in monaste-rio, in vigiliis Paschæ et Pentecostes, di-vidantur per medium inter sacristam monasterii et ipsum capellanum*. Vide supra Capitalatum.

* 8. CAPITALE, Domus frons, vel potius, ejusdem extensio e latere viæ adjecto. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 358: *De saligatis manutenendis pro suo Capitali: Statuimus quod qui-cumque habet saleгатam ante domum suam vel domos suas debeat eam facere refici expensis suis infra viij dies postquam fuerit devastata... et illi qui sunt loco yscariorum teneantur hoc inquirere... et si invenerint infra viij dies eam de-*

vastatam, precipiant illi vel illis, in cuius testata seu Capitali devastata fuerit, infra viij dies eam reaptare. Vide etiam Caveale. [FR.]

* 9. CAPITALIA, Congeries, collectio instrumentorum ac rerum omnium, quæ alicui officio vel negotio inserviunt. Statuta Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 422-444. referunt sex locationum Gualcheriarum instrumenta, in quibus occurrit pactum: *Quod comune bon. teneatur manuteneri clusam et Capitale portas et catenas...* et si adveniret quod per comune bon. subtraheretur aqua occasione alicujus laborerii, dummodo staret quod per comune bon. aqua ad dictas Gualcherias non veniret, ita quod starent conductores quod non gualcherent, vel occasione cluse, vel Capitalis portarum et catenarum, que destruerentur, notarii procuratorum comunis bon... teneantur incontinenti omnes dies scribere, etc. III. 441. [FR.]

CAPITALES HOMINES, Qui debent censum de capite, quo nomine plerumque intelliguntur qui olim manumissi fuerant non plenaria, sed conditionali manumissione, sub conditione operarum, servitii, aut census annui: *Homines de cors et de chief*, in Stabilim. S. Ludovici lib. 2. cap. 31. et in Probat. Hist. Ecclesiæ S. Aniani pag. 100. [*Capitales homines*, in Charta Lotharii Regis Franc. pro Monasterio S. Eligii Noviom. ann. 989.] *Homines de capite*, in Charta Caroli C. ex Tabulario S. Germani Paris. apud Beslium in Episcopis Pictavensib. pag. 33. *Servi de capite*, in Formulæ vet. cap. 3. et lib. 4. Historiæ Vezeliacensis pag. 590. Epistola B. Noviomensis Episcopi tom. 4. Hist. Franc. Epist. 224: *Super femina illa, quam clamo, quia Capitalis esse debet Episcopi*. Charta Communiæ Meldensis, Henrici Comitis Trecentis anno 1179. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 298: *Capitales homines censum capitalem debitum dominis suis persolvent*. Charta Caroli Comitis Flandr. ann. 1123. in Tabular. Gandav.: *Capitales S. Petri in advocatia Bracbatensi*, apud Duchesn. in Probat. Hist. Guin. pag. 191. Synod. Coloniensis ann. 1280. cap. 12: *Homines censum Capitalem Ecclesiis solventes*. [* Vide Guerard. in Indice Polypt. Irminon. voc. *Capitalis, Capitalitius, Cavaticarius*.]

Cujusmodi autem esset capitalium hominum conditio, sic præclare describit Chronicon Abbatæ S. Trudonis lib. 13. extremo: *Masculus 12. denarios solvebat singulis annis de Censu sui Capituli, femina 6. quidam alius legis 2. denarios, quidam 4. Masculus istarum conditionum quocunque moraretur, sive sub nostro jure, sive sub alieno, si necdum conjugatus erat, debebat Ecclesiæ, quasi hæredi suæ, quidquid in omni substantia supererant ei: si fuerat conjugatus, et non cum sua compare, hoc est, quæ non esset ancilla nostræ Ecclesiæ, debebat dimidium suæ substantiæ, similiter et femina, excepto quod quocunque conjugate essent ei liberi, non dabat Ecclesiæ, nisi quod melius videbatur in omni sua mobili re. Masculus si esset cum sua compare conjugatus, dabat de suis vestimentis quod erat melius. Quod si haberet terram censualem et servilem, de terra dabat Præpositis ad curtim bovem, et de Capite suo, vel alium, vel rem quam habebat meliorem. Ita quoque fiebat si palefridi superessent. Vide Manumissio et Hereotum.*

* *Chevagiers*, in Charta ann. 1317. ex Reg. 56. Chartoph. reg. 294: *Ses hommes et ses fames qui sont si Chevagier, etc.*

Alia ann. 1350. in Reg. 80. ch. 17: *Item sur certaines personnes d'un linage de la ville de Beaufort Chevagiers, qui doivent par chascun an, l'omme iij. den. et la fame ij. den. Chatel*, in Lit. remiss. ann. 1401. ex Reg. 156. ch. 226: *Thevenin Galfart homme serf et Chatel de Hotenin de Montagu, etc.* Iis contra liberos homines in judicio ferre testimonium, nisi ex privilegio, non licebat. Charta Caroli reg. Franc. in parvo Reg. S. Germ. Prat.: *Homines de capite eorum* (monachorum) quos contra homines liberos in omni placito testimonium ferre concedimus.

** **CAPITALIS JUSTITIA**. Chart. Azzechonis Episcop. Wormat. sec. XI. ap. Schannat. vol. 1. pag. 72: *Tributiorum ad B. Petrum Wormatiæ respicientium Capitalem Justitiam, id est manum mortuam... concessi, etc.* Vide Haultaus. Glossar. German. col. 1793. et infra *Manus mortua*.

** **CAPITALE JUS**. Charta ann. 1278. ap. Kindlinger. Histor. Servit. pag. 310: *Salvo tamen nobis Jure Capitali, quod Bestehoubet vulgo dicitur*. Conf. ibid. num. 45. pag. 322.

* [*Capitales homines* censum capitalem debitum dominis suis persolvent, quem si die qua debuerint non reddent, per quinque solidos emendabunt. (Cart. Communal. de Fimes, an. 1227. mus. arch. dép. pag. 118.)]

1. **CAPITALIS**, Primus, præcipuus. *Capitalis Friborgi*, in Legibus Edwardi Confes. cap. 20. Apud Sanutum lib. 3. part. 11. cap. 7. *Capitales* dicuntur, qui aliis *Capitanei*. *Capitales Barones*, apud Robertum de Monte ann. 1159. id est præcipui. *Capitales Ecclesiæ*, apud Robertum Valciodorensis in Vita S. Forannani Abbat. num. 9. [et in Charta anni 1089. apud Miræum tom. 1. pag. 75. col. 1.] *Capitales Curie*, in Actis aliis ejusdem Sancti num. 13. *Capitales viri de Curia*, ibid. num. 15. [*Capitales ac principales homines*, in Chronico Mellicensi pag. 446. col. 1. *Domini Capitales* in Indice MS. Beneficiorum Eccl. et Diocese. Constantiens. fol. 51. verso, et in Formulæ Anglic. Thomæ *Madox* pag. 68. *Capitalis mansura* ibid. pag. 79. *Capitale Monasterium*, in Charta anni 1030. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 624. *Capitalis pars Ecclesiæ*, infra in *Capitium* 2.]

* *Capitales inimici*, in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 498. *Chiefs d'ostel*, in Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 374. Vide *Caput* 3.

* **CAPITALIS MODIATIO**. Vide in *Modiatio*.

CAPITALIS, Gallis *Captau* vel *Capitau*, Dignitatis nomen, quibusdam ex illustrioribus Aquitanicæ Proceribus attributum, quos Comitibus, Vicecomitibus, et Baronibus vulgo accenset Consuetudo municipalis Burdegal. art. 75. Sed præsertim duos ex iis, hæc dignitate insignitos observare est, *le Capital de Buch*, et *le Capital de Trene*.

Prioris crebra occurrit mentio apud Froissartem, Berrium, Tillium, et alios Historiæ Francicæ Scriptores. Joannes de Grailly, *Capitalis de Bogio* appellatur, in Fœdere, quod inter Castiliæ Regem et Anglos initum est ann. 1362. et aliis Chartis, quas laudat Marca lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 8. *Capitau de Buef*, in Chron. Flandr. cap. 98. Est autem *Bogium*, Aquitanicæ municipium ad canalium ostium, quod sinum Arcachonium efficit. Ex quo quidam censuere, *Capi-*

tales appellatos, quod essent domini loci istius, qui est promontorium, seu, ut vulgo Galli efferunt, *Caput* in mare excurrens, *Cap de Buch*. Alii dictos putant, quod essent Capitanei istius castri: *Capitales* enim quandoque cum Capitaneis, seu Præfectis, confundi, ex Sanuto diximus: atque ita *Capdals* usurpat Raimundus Montanerius in Chron. cap. 133. 185. Porro Chronicon MS. Bertrandi *du Guesclin* eumdem Guesclinum exhibet heraldum, seu feodalem, *Capitalis de Buch* sic alloquentem:

Et direz par delà à vostre reparier,
Que nous irons à eux, s'il ne viennent à premier,
Car je crois, se Dieu plaist, que je puis exploier,
Que du Castal de Buef mangeray un quartier,
Ne je ne paase anuit autre char manger.

Inscriptio portæ Atrebatensis urbis:

Capital de Beuf, qui y fut pris,
Comme Capitaine de haut pris.

Veteres Chartæ scriptæ ann. 1459. *Capitalatum* et *Capitalagium de Bogio* vocant, eumque tradunt primitus possessum a P. Amaneo de *Bordeu*, qui obiit sine liberis, cujus frater fuit P. de *Bordeu*, Dominus Podii Paulini, Castri novi, et Insulæ S. Georgii, qui filium habuit P. de *Bordeu* Capitalem de Bogio, et Assalhidam de *Bordeu* nuptam P. de *Gresty* Vicecomiti de Benaugis et de Castilhone. P. de *Bordeu* absque liberis pariter mortuo, Capitalatus in Gresliacam familiam transiit, ac deinde in Lebretensem.

* Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 626: *Jehan Graylin Capdau de Bug, et soy disant conte de Bigorre, etc.*

† **CAPITALISSA DE BOGIO**, pro uxore *Capitalis de Bogio*, in Litteris ann. 1354. tom. 5. Rymeri pag. 785.

CAPITALEM TRENÆ recenset Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 131. inter Nobiles Senescalliæ Burdegalensis his verbis: *Captau de la Trene debet pro castro de Trene, et pro his quæ tenet a Rege in diversis parochiis*, 100. sol. 8. den. de sporta. Hujus etiam meminit Regest. Homagiorum nobilium Aquitan. fol. 11. et 17: *Petrus Capitalis de Trene sub tutela Raymundi de Novelliano* 1273. Vide Marcum. in Histor. Beneharn. lib. 6. cap. 24. num. 9.

† **CAPITALEM SENTENTIAM SUSCIPERE**, *Occidi ab hostibus*. Barthii Gloss. ex Hist. Palæst. cap. 11: *Illi autem qui voluerunt, Capitalem sententiam susceperunt*. Cap. XXVI: *Duo ex militibus exierunt de turre vulnerati, tertio tres hastæ detrunctæ sunt in manibus. Illi duo acceperunt Capitalem sententiam*. Vide *Capital* 2.

† 2. **CAPITALIS**, *factus, veterator, vafer*. Glossæ Sangerman. MSS. num. 501.

† **CAPITALITIUM, CAPITALITUS**. Vide supra post *Capital* 5.

* 1. **CAPITALIUM**, Idem quod *Capitale* 4. Bonum scilicet omne quod possidetur, præsertim vero bonorum species illa, quæ in pecudibus consistit, quam et forenses nostri *Catalium* vocant. Charta Nicolai abb. S. Joan. Laudun. ann. 1196. ex Tabul. ejusd. monast. *Nisi querela talis fuerit quod in curia nostra jure oporteat eos placitare, sicut est de fundo terræ et de Capitalis et de omnibus justitiis, præter infractionem pacis*. Arest. ann. 1372. ex eod. Tabul.: *Quantvis foraneorum et omnium casuum, sicut de fundo terræ, de catallis seu Capitaliis.... eisdem religiosis cognitio pertineret, etc.* Vide infra *Capitalium* 6.

* 2. **CAPITALIUM**, pro *Capitulum* vel

Capitulare, Edictum. Charta ann. 1034. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 271: *Ipsa namque jugali et mundoaldo suo ei consentiente et subter confirmante, et ex justa Capitalii et domni imperatoris, in qua inter cetera continere videtur. etc.* Vide *Capitale* 3.

† **CAPITANA**, Cathedralis Ecclesia, in Annal. Benedict. tom. 4. pag. 299. Sed perperam; ibi enim laudatur Baldrici Chronic. Camerac. lib. 3. cap. 38. ubi non comparat vox *Capitana*, sed *Capitanæum*: quod de principali Monasterio debet intelligi, ut mox dicitur in *Capitanæus*.

* **CAPITANAGIUM**, Officium, dignitas *capitanei* seu præfecti copiis militaribus. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 252. col. 1: *Pro copia trium literarum, scilicet Capitanagii domini senescalli pro guerra Perrini Borre.* Vide in *Capitanæus*.

† **CAPITANARIA**, Ital. *Capitaneria*, Gall. *Capitainerie*, Dignitas *Capitanei*. Regim. Paduæ ad ann. 1322: *D. Jacobus de Carraria Capitanæus populi Paduani renunciavit dictæ Capitanariæ, etc.* Vide *Capitanæus*.

* **CAPITANARIUS**, Dux, præfectus, vel idem forte quod *Advocatus*. Charta Car. lom. reg. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 23: *Hoc denique adjecto propter donationem liberissimam, quam ecclesie fecimus, ne causa emptionis tantæ potestatis vir intra ipsas fines, sicut Capitanarius, intermiscetur, cujus violenta dominatione honor ecclesiasticus concutendo debilitetur, etc.* Vide *Capitanæus* et *Caput* 3.

† **CAPITANATA**, Vicus. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 541. in Miraculis B. Gregorii Verucul.: *Actum in aditu domus meæ sitæ intus terram Verruchii in Capitanata S. Thomæ in Contrata Postarelli.*

* Ital. *Capitanato*, Districtus, jurisdictione *capitanei*.

1. **CAPITANEA**, Capitale debitum, *Sort principal*, in Statutis Venet. ann. 1242. lib. 5. cap. 14. et alibi.

† 2. **CAPITANEA**, Officium *Capitanei*, Gall. *Capitainerie*. Epist. Urbani IV. Papæ in qua proponit conditiones sub quibus Carolus Andegaviæ et Provinciæ Comitum regno Siciliæ investiri cupiebat, apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 10. ann. 1263: *Idem autem Comes et sui hæredes... in patrimonio B. Petri... nullam potestariam, seu Capitanæam, vel rectoriam... recipient, etc.*

CAPITANÆÆ LITERÆ, Auctor incertus de Limitib. agror.: *Quas literas singulas in terminis invenies, quæ Capitanææ sunt, non fundorum, sed rationis terminum ostendunt.*

† **CAPITANÆATUS**, **CAPITANERIA**. Vide mox in *Capitanæus*.

* **CAPITANÆATUS**, Ducis exercitus dignitas et officium. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 175. ex Cod. reg. 4621: *Nullus de civitate, comitatu vel districtu Florentiæ audeat... Capitanæatum militum seu equitum... exercere, etc.* *Capitanæatus generalis maris*, in Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 459. Vide in *Capitanæus*.

1. **CAPITANÆUM**, Tabular. S. Remigii Remens.: *Donat... in banno pro pastione cum socio de bobus 4. den. Capitanæa car. 1. ad scuriam de materiamine car. 1.* Idem videtur quod *Capitum*, palea. Vide *Capitale* 5.

* 2. **CAPITANÆUM**, Res ipsa quæ restitui petitur, seu ejus æstimatio. Chartul. Celsinian. ch. 378: *Ut malas consuetudines... illas non teneat, et alias non mit-*

tat; et si fecerit, ut infra: xiiij. dies emendatum aut per Capitanæa, aut per amodium. Vide in *Capitale* 2.

CAPITANÆUS, Adjectivum, præcipuus, principalis, qui est in *Capite*, capitalis. Hincmarus de Ordine Palatii cap. 27: *Capitanei ministrales certatin de die in diem nunc istos, nunc illos, ad mansiones suas vocabant, etc.* *Capitanæum Monasterium*, apud Baldricum lib. 3. Chron. Camerac. cap. 38. [et in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 457.] *Capitanæum altare*, in Charta Petri Morinorum Episc. ann. 1237. [et alibi. *Capitanæa crux*, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 588. *Capitanæus locus*, Gall. *Chef lieu*, in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 489. et in Actis SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 121.]

* **CAPITANÆUS SENSUS**, Inconsultus naturæ impetus, Gall. *Premier mouvement*. Vide infra *Sensus*.

* **CAPITANÆUS**, Rector, ductor, qui rei alicui præfectus est. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Item dixit quod quadam alia vice ipse testis cum triginta equitibus, quorum erant Capitanei seu rectores dom. Guillelmus,.... ierunt ad dictum territorium custodiendum.* Lit. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 367: *Quem constituerat Capitanæum seu dispensatorem domus suæ.*

CAPITANÆUS, Caput militum, præfectus copiis militaribus, nostris *Capitaine*. Guill. Guart:

Serjens et Mestres Capitaines
Font espartir aval les plaines.

Caput exercitus, apud Fredegar. in Chron. cap. 78. *Duces in capite*, Gall. *Generaux en chef*, apud Gregorium Turon. lib. 4. Hist. cap. 5: *Rex Godegisilum et Guntherannum Duces in Capite dirigit.* Gesta Dagoberti Regis cap. 36: *Rex de universo regno Burgundiæ exercitum promoveri jubet, statuens in Capite Aboindum, etc.* Annales Francor. ann. 786: *Prævaluerunt Franci, et cum victoria, Deo volente, reversi sunt, et Capitanæos eorum (Britonum) representabant Domino Regi Carolo.* Vide *Capitulare* ann. 807. cap. 3. Occurrit passim.

* Annal. Victor. MSS. ad ann. 1302: *Robertus comes Attrebatensis Capitanæus exercitus.*

CAPITANÆUS, Annales veteres Francorum a Lambecio editi lib. 2. Comm. de Bibl. Cæsareæ ann. 798. [** Pertz. vol. 1. pag. 37.]: *Et illi omnes se tradiderunt in manus ejus, et tulit inde illos Capitanæos quos voluit.* [** Annal. S. Amand. eod. ann. ibid. cap. 14: *Hospites Capitanæos 1600. inde adduxit et per Franciam divisit.*] Occurrit etiam in Chronico Beneventano ann. 1192.

† **CAPITANÆUS**, Querimoniæ Dom. Dalphini contra Burgenses de Romanis ann. 1342. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 442. col. 1: *Item vos armati et congregati ut supra ad modum Universitatis, Officialibus dicti loci de Romanis, vestris presentibus, quemdam de vobis in Capitanum elegistis, nominavistis et constituistis, cui nomen imposuistis Tartaralla, etc.*

CAPITANÆUS GENERALIS, Dux totius exercitus apud Mathæum Paris, qui *Major Capitanæus* in Charta Cremonensi ann. 1244. nostris olim *Capitaine general et souverain*, cujus dignitatis et munii suprema potestas sic describitur in Charta quam hic damus: *Philippe par la grace de Dieu Roys de France, à tous ceux qui ces presentes Lettres verront, Salut.* Sçavoir faisons que nous constans du sens, loyauté et diligence de nostre amé et feal Chevalier Guy de Neelle, Ma-

reschal de France, icelluy avons fait et estably, faisons et establissons par ces Lettres, pour la seureté du pays, Capitain general et souverain de par Nous és parties de Xanctonge et és pays et marches d'environ, et de tous les lieux voisins, auquel nous avons donné et encore donnons pouvoir, auctorité, et mandement especial de mander, assembler, et tenir à nos gages gens d'armes et de pié tant, tel nombre, et toutefois que bon li semblera de visiter, et establir les villes, Chasteaux, et fortresses du pays, et des marches, et de croistre et apetisier les estables, de changer, mettre de lieu en autre, et oster du tout Chastellains, Baillis, Prevos, Receveurs, et toutes manieres d'autres Officiers quiez et quelque estat qu'il soient, et autres establir de nouvel en lieux d'eux, de quitter, remettre, pardonner toutes manieres de crimes et malefices aux personnes que il verra que bon soit, de rappeler banis, de donner Lettres d'Estat à ceux qui seront en nostre service avec lui, ou autre part de son commandement, du jour que il partrent de leur pays jusques à un mois après leur retour des parties où il seront alés, de composer à toutes manieres de gens, de quelque estat que il soient tenant villes, chasteaux, et fortresses de nos ennemis qui vouldroient sans fraude venir à nostre obeissance, de prendre deniers sur les Receveurs quelconques desdites parties pour faire les choses dessusdites toutes fois que mestier en sera, en eux donner quittance sous son seel de ce qu'il prendra d'eux et de faire toutes autres choses qui à office de Capitain general et souverain puent et doivent appartenir. Lesquelles choses dessusdites ainsi faites par nostredit Capitain, nous aurons fermes et agreables, et icelles et cescunes confermerons par nos Lettres seellées en las de soie de cire verte, se mestier est. Donnons en mandement par la teneur de ces presentes à tous nos Officiers et subjets de quelque estat que il soient, que audit Mareschal comme à Capitain establi de par Nous, obeissent diligemment, et prestant et donnent conseil, confort, et aide, toutefois que mestier en aura, et à nos amés et feaux Gens de nos Comptes à Paris, que tout ce que nostredit Capitain aura pris ou receu desdits Receveurs, ou d'aucuns d'iceux pour la cause dessusdite, il alloient en leurs comptes, et rabatent de leurs receipts sans contredits, nonobstant, que ces presentes soient passées par les gens de nostre secret Conseil: en tesmoin de laquelle chose nous avons fait mettre à ces Lettres nostre grant seel. Donné au Bois de Vincennes le 9. jour d'Aoust l'an de grace 1349. Exstat in 12. Regesto Chartophylacii Regii ch. 17. Diploma aliud Philippi Pulcri Regis datum apud Vincenas die Martis ante festum B. Mariæ Magdalenæ ann. 1302. quo Comitum sancti Pauli Buticularium Franciæ Capitanæum exercitus sui in bello Flandrensi constituit. [** Capitanæus generalis exercitus navalis in chart. ann. 1472. ap. Jal. Archæol. Naval. vol. 1. pag. 455. Vide *Capitanæus*.]

* **CAPITANÆUS CAMPI**, *Castrensis*. Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 480: *Dom. Jacobus Capitanæus campi optans ad plebatum Sacci pro majori hostis damno transferri, etc.*

* **CAPITANÆUS GUERRÆ**, Cui cura exercitus in bello commissa. Frag. Fulgin. Hist. ad ann. 1282. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 140: *Dicto anno dom. Consolinus de Auximo fuit factus Capitanæus guerræ.* Lit. Phil. VI.

ann. 1340. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 436: *Johannes... rex Boemix, Capitaneus guerræ nostræ in partibus Vasconix.*

* CAPITANEUS LEVATORUM, Magistratus, qui iis præest, quibus *levatarum* seu aggerum cura commissa est. Vide infra *Levator* 2.

* CAPITANEUS PEDITUM, Qui militiæ pedestri præest. Annal. vett. Mutin. ad ann. 1247. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 63: *Inter quos mortuus fuit dom. Sigismundus miles, filius dom. Manfredi de Petrezanis Capitanei peditum.*

CAPITANEUS ECCLESIAE, in Charta ann. 1080. apud Beslium pag. 484. videtur idem qui *Advocatus*. [Vita S. Hildegardis Abbatis lib. 1. cap. 3: *Tunc Abbas veniens ad matricem sedem Moguntinam coram venerabili Præsule Henrico et Capitaneis Ecclesie, quod cognoverat, exposuit. Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 3. pag. 717. in Vita S. Burchardi: Convocatis undique tam Principibus vicinis, quam ipsis Ecclesie suæ Capitaneis, cuncto quoque Clero ac populo.]*

† CAPITANEUS SEDIS APOSTOLICÆ. Chronicon Barcinon. tom. 3. Concil. Hisp. pag. 545. col. 2: *Anno MCCXCVI. in mense Novemb. Dominus rex Jacobus Vexillarius et Capitaneus Sedis Apostolicæ, cum dicta Regina ivit in Curiam, et x. Kal. Madii ann. MCCXCVII. rediit.*

† CAPITANIA, Officium seu Dignitas Capitanei Sedis Apostolicæ. Bulla Bonifacii VIII. pro Jacobo II. Aragonum Rege tom. 3. Concil. Hisp. pag. 536: *Ad exequendum hujusmodi Vexillariæ, Capitaniæ et Admiratiæ officium, etc.*

† CAPITANEUS CIVITATIS, Præfectus civitatis qui de rebus tam criminalibus, quam civilibus et politicis cognoscebat, in plerisque Italiæ urbibus. Epist. Friderici Regis Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 76: *Fridericus Dei gratia Rex Siciliæ Capitaneus seu Vice-capitaneus civitatis Panormi fidei suo gratiam suam et bonam voluntatem, etc.*

† CAPITANEUS POPULI, Eadem notione. Jacobi Auricæ Annal. Genuens. lib. 10. ad ann. 1291: *Electus fuit in Capitaneum Januensis populi nobilis vir Dominus Lanfrancus de Suardis civis Bergomensis, qui venit Januam tempore ordinato, et cepit officium sive Capitaniam sapienter et strenue gubernare. Oberti Stanconi Annal. alii Genuens. lib. 9. ad ann. 1271: Anno Domini MCLXXI. dicti Capitanei populi voluntate ordinare ad regimen civitatis eligere Potestatem. Factum est quod electo Accurso Lanzanigra Alexandrino cive, de mense Aprilis venit ad regimen civitatis Januæ, et rationis regulis observatis, salvus tamen dictorum Capitaneorum mandatis, quæ omnibus statutis et legibus tenebantur præferre. Idem Annal. ad ann. 1270: Capitaneis namque prædictis regentibus civitatem, etc. Passim memorantur hujusmodi variarum urbium Capitanei apud Scriptores Italicos hac de re consulendos. [*] Vide Savinii Histor. Jur. Roman. med. temp. part. 3. cap. 19. § 50.]*

* Magistratus, qui *Potestas* nuncupabatur, inferior. Libellus ann. 1222. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 127: *Copere civitates liberæ præter Potestatem, alterum habere officium, hoc est, Capitaneum populi, exterum et ipsum.... Erat ejusdem Capitanei munus militiam regere, et quoties exigeret occasio, tumultuantes compescere atque in eos animadvertere, prout major minorve ei auctoritas conferabatur. Adde eumd. Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 25.*

* CAPITANEUS QUARTERII, Gall. *Capitaine de quartier*, Urbis regioni præfectus, in Statutis crimin. Saonæ pag. 112.

* CAPITANEUS STIPENDIARIORUM. Charta Phil. Pulc. ann. 1290. in Reg. 34. Chartoph. reg. ch. 55: *Cum litteris magistri templi, vel hospitalis, vel illius qui Capitaneus stipendiariorum cismarinorum erit in Achon, testificantibus ipsum comitem (Fuxi) ultra mare dictum biennium complevisse.*

** CAPITANEI pro securitate stratarum in Litter. Concil. Basil. ann. 1435. ap. Schœpfl. in Alsat. Diplom. num. 1309. vol. 2. pag. 354.

CAPITANEI, in libris Feudorum, seu potius in Italia, generaliter dicebantur, Duces, Comites, Marchiones, qui Regis Capitanei sunt, ut lib. 1. tit. 1. Specialiter autem qui non sunt ex hoc illustri Magnatum, sed ex eorum ordine, qui a Principe vel ab aliqua potestate de plebe aliqua, vel plebis parte per feudum sunt investiti, quique *Valvasores majores* olim appellabantur, ut est lib. 2. tit. 10. quo sensu Capitanei a Comitibus distinguuntur lib. 2. tit. 10. 12. 17. et in Constitut. Frideric. de pace tenenda. Guntherus lib. 8. Ligurini:

Hanc proceres cuncti, Comes, an Dux, Marchio, Consul, Et cum judicibus Capitanea turba verendis.

Vide Ottonem Frising. lib. 2. de Gest. Friderici cap. 12. Decreta pro Mediolanensibus apud Baronium ann. 1067. n. 11. Petrum de Andlo lib. 2. cap. 12. Zazium de Feudis cap. 5. § 19. 23. 24. etc.

CATANEUS, vox detorta ex *Capitaneus*, idemque sonat. Ivo Carnotensis Episcop. Epist. 129: *Præcipue hoc Nobilitati tuæ debemus, qui et noster es parochianus, et Ecclesie nostræ Cataneus. Chataigne* Scriptores nostri Gallici ævi mediæ pariter dixere. Le Roman de Roncevaux MS:

Demandront moi, Ou est li Cuens Chataigne ?

Le Roman de Gaydon MS.:

Dont maint Duc et maint Comte, et maint Prince Chataigne
Furent occis, etc.

Le Roman d'Amile et d'Amy MS.:

Illuec trouva Amile li Chataine.

Alibi:

Va sent Amiles li prous et li Chataine.

CATANEI, Idem qui *Capitanei* apud Feudales, quidquid contra reclamant Scriptores aliquot Itali, qui aliunde vocis originem accersunt. Romualdus Salernit. in Chronico MS.: *Comitissa de Berthenora cum Guillelmo de Markisella nobili Cerrariensi Catanio, cum magna multitudine militum et peditum ad succursum ejusdem civitatis veniebat. Charta Caroli IV. Imp. Id. Febr. 1370. pro Amizino de Bozullis milite et Legum Doctore, et Joanne ejus fratre, civibus Papiensibus: Auctoritate Imperiali, tenore præsentium nobilitamus et altiori nobilitatis gradu gratiosius elevamus, atque sub forma et modo, quibus melius possumus, vos et eosdem vestros descendentes legitimos nobiles Cataneos constituimus, et auctoritate prædicta creamus et facimus, et aliorum Cataneorum nobilium honoribus, privilegiis, juribus, immunitatibus et dignitatibus frui ubique locorum decernimus, etc. Vide Egidii Menagii Origines Italicas in Cattano.*

CAPITANIA, Capitanei officium, dignitas, proprie feudum Gardix perpetuum, apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 63. lib. 5. Epist. 71. lib. 6. Ep. 25. [*] Henric. VII. Imper. Constit. ann. 1310. ap.

Pertz. vol. 4. pag. 503. lin. 11. Alia ann. 1311. ibid. pag. 523. lin. 40.] [*Capitania*, Hispanis.]

† CAPITANERIA, in Chronico Parmensi ad ann. 1289. apud Murator. tom. 9. col. 815.

CAPITANEATUS. Marsilius de Menandrino in Defensore pacis l. part. cap. 9: *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod opus determinatum, circa regimen communitatis,.... vocatur autem officium hoc in Communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabularia.* [Chron. Parmense ad ann. 1595. col. 832: *D. Gontius de Foro Capitaneus populi Parmæ renuntiavit ipsum regimen et Capitaneatum.*]

† CAPITANEUS CENSUS. Vide *Capitale* 5. 1. CAPITARE. Alcuinus Poem. 205:

Mens pia pascatur verbis celestibus, illa
Et laus alma Deo tota Capitur in aula.

Forte *crepitarum*. [Crediderim *Capitare* idem esse apud Alcuinum, metaphorico tamen sensu, quod in *Antiquit. Ambrosden.* apud Kennetum. Hic auctor in Glossario ad calcem dictarum *Antiquit.* in voce *Abutare* observat in veteribus agrorum descriptionibus *Abutare* nonnunquam exprimi per *Capitare*, hoc est, terminare, Gall. *Abouter, se terminer*, ut in Consuetud. Monast. de Bello fol. 241: *Tenant octo acres juxta Goresval Capitantes ad prædictam wallam versus Nordet. Madox* Formulæ Anglicum pag. 155: *Dux acree quæ Capitant super eadem. Capitare, Caput facere, Juper de Janua.]*

* 2. CAPITARE, vox Italica, Exitum habere. Barel. serm. de flagel. Dei: *Sicut vis corpus reficiare quotidie, ita animam cibo spirituali missa: quia illa die non potes male Capitare.*

* 3. CAPITARE, Capere, apprehendere. Stat. crimin. Saonæ cap. 18. pag. 27: *Si... propterea in se (qui alterum verberavit) manus injecerint aut Capitaverint, etc.*

* 4. CAPITARE. [Gall. *cingler, faire route*: « scribatur et mandetur rectoribus terrarum nostrarum ad quas *Capitabit* dicta serenissima regina quod eam visitare et honorare debeant. (Venise. *Senato Misti*, LX, f. 218. ann. 1440.) »]

CAPITAS, Papiæ, *Amplitudo, a capiendo*. Ita etiam Gloss. MS. Regium signat. 1013. [*] Virgil. Grammat. Epist. 4. pag. 121: *Caput a capitate sumi certum est, unde capere dicimus quæ comedimus.]*

† CAPITATA. Chron. Siciliæ in Epistola Messanensium ad Panormitanos, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 92: *O nefandu temeritas, quæ sub fictæ velamento Capitatæ Romanam majorem Ecclesiam veritatis amicam inivit suæ fictionis illusionibus inhæsisse. Ubi Capitata, si bene conjecto, idem est quod *Pax*: ibi enim conqueruntur Messanenses quod Carolus pacem ab Ecclesia confirmatam violasset; at unde ducta vocis origo mihi incompertum, nisi quod per capita pacem jurare consueverant.*

CAPITATICUM. Vide *Capitale* 5.

1. CAPITATIO, Capitis census, seu tributum capitis vel personæ. *Capage*, apud Delphinates, et Expillium Orat. 21. Tertullianus: *Hominum Capita stipendio Censa, ignobiliora.*

CAPITATIO, Tributum pro jugorum, seu capitem, id est possessionum numero impositum: sic dictum, quia in censum veniebat, referebanturque omnia quæ possessionum, capitem, sortiumque, et jugorum æstimationi accedebant. Ita Jacobus Gothofredus ad leg.

2. Cod. Th. (13, 10.) de Censu, ubi plura de ejusmodi capitacione, quam *Censum capitulum* vocari a sancto Hilario annotat, *Caput*, ab Eumenio in Paneg. et Sidonio Carm. 13. ad Majorian. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei : *Cum possessio ab his recesserit, Capitatio non recedit : proprietatibus carent, et vectigalibus obruuntur.* Glossæ Lat. Græc. : *Tributum, τέρσημα, επικεφάλιον. Tributum Capitulare, επικεφάλιον φόρος.* Nostri ejusmodi capitacionem *Talliam realem* vocant.

CAPITATIO HUMANA, in leg. 6. Cod. Th. (11, 20.) de Conlat. donat. pars ea tributariae functionis, quæ pro servis, colonis, adscriptis, censitis, præstabitur, ut

CAPITATIO ANIMALIUM, d. l. 6. quæ pro animalibus possessionum, *le Bestail*. **CAPITATIO PLEBEIA**, in l. 4. Cod. Theod. de Censu, quæ *Exactio plebis* dicitur in leg. 6. eadem, quæ a plebe exitur, a qua eximuntur virgines Deo sacratæ et pupilli, quam etiam eandem cum superiori capitacione possessionum esse censent viri docti.

† 2. **CAPITATIO**, Pabulum animalium. Vide *Capitum*.

CAPITE-CENSUS, apud Papiam MS. : *Taxatio possessionum, vel qui caput suum deducit ad censum, ad honorem, ad divitias. Capitecensus, corona quæ capite geritur.* [Isidoro in Glossis : *Capite census, coronam qui in capite gerit. Capite Census, taxatio possessionis.* Ad hæc Grævius : Sed cur Capite census dicitur qui coronam in capite gerit ? Puto, inquit, quia qui sub corona vendebatur, in capite coronam gerebant, illorumque caput censebatur, hoc est æstimabatur illo pretio, quod ei a venditore statuebatur.] Charta Henrici Imp. ann. 1039. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 147 : *Cum... censibus et Capitecensibus, agris, campis, vineis, etc.* Occurrit ibid. in aliis Chartis. Charta Communiæ Faræ ann. 1207. apud Thomasserium pag. 438 : *Statuimus etiam ut homines Capitecensi dominis suis censum capituli sui infra terminos Pacis tantum persolvant, etc.* [Notum est *Capite census*, a Romanis dictos fuisse, qui nullo vel minimo aere censebantur, quasi qui censerentur suo solo capite. Vide rursus *Capite censi* post *Caput* 3.]

CAPITEGIUM, Capitis amiculum, Gallicis *Couvre-chef*. Guarinus Ordinis Prædicat. in Vita B. Margarethæ Hungaricæ num. 19 : *Parabat cibum pro infirmi in coquina, accendebat ignem, carnes pro eis in proprio portabat Capitegio, vel ad collum.* Vetus Rotulus ann. 1252 : *Pro Capitegiis missis tunc D. Reginæ uxori Regis, etc.* [Chronicon S. Martialis Lemovic. apud Stephanotium Fragm. Hist. tom. 1. MS. : Anno 1273. mulieres castri et civitatis Lemovic. sumpservunt Capitegia in capitibus suis ad prædicationem Fratrum Prædicatorum, qui tunc de novo venerant ad castrum Lemovic. quæ mulieres antea sine Capitegiis se portabant. Modestum igitur erat *Capitegium* et signum pudoris, ut velamen de quo Apostolus. Fuit etiam in usu apud Moniales. Instrument. ann. 1348. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 578. col. 2 : *Capitegia seu alia pro capitis velamine necessaria usque ad valorem decem octo grossorum Turonensium cultibet Moniali circa prædictum festum omnium SS. annis singulis ministrantur.*] Ceremoniale Rom. ex MS. Vaticano de Consecr. PP. : *Ordinator ponat unum Capitegium subtile in modum serti super caput electi, pen-*

dentibus capitibus Capitegii post collum, et sic mittit Chryisma super caput ejus in modum Crucis. Capiteregium scribitur apud Rainaldum, ad calcem tom. 3. ann. 1279. n. 19. ut et in Charta ann. 1347. apud V. Cl. Dion. Salvagnium Boissium lib. de Placito Dominico pag. 10 : Item quicquid dicta Francesia, tanquam hæres dicti patris sui, et dictus Guigo ejus vir nomine dictæ uxoris habent et possident in mandamento Belligardi... ad placitum unius Capiteregii usque ad valorem 18. denariorum bonorum Vinnensium in mutatione domini vassalli solvendum dicto domino Dalphino et successoribus suis ad opus Domine Dalphinæ. Alibi velum appellatur. Occurrit præterea in Vita B. Coletæ non semel.

* **CAPITEITAS**, Titulus, quo Pontificis Romani primatus significatur, in Serm. mag. Joan. Paris. in Conc. Constant. ex Bibl. Heilsbron. pag. 108 : *Capiteitas, pro primatu Papæ, vocabulo monstroso.*

CAPITELA. Vetus Notitia iudicati, apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3 : *Dum in Dei nomine in civitate Luca, ad Curte Domini Hugonis Regis, in solaro ipsius curtis, ubi Dominus Ugo et Lotharius filius ejus glorissimi Reges præerant, in Capitela, ubi est longanea solaris, etc.*

1. **CAPITELLUM**. Ugutio et Papias : *Capitella dicuntur quæ columnis superponuntur, quia columnarum sunt capita, quemadmodum super columnam caput.* Idem Papias : *Hermes, dicitur Capitellum quod ponitur super columnam.* Vita B. Mariani Abb. Ratisp. num. 26 : *Claustro, Capitellis sculptis, ac basibus... eandem Ecclesiam decoravit.* Occurrit non semel 3. et 4. Regum. *Columnarum deaurata Capita*, apud Hieronym. Epist. 8. et Epist. ad Gaudentium : *Auro fulgent Capita columnarum.* Κιωνόκερα dicuntur ejusmodi capitella Photio in Encomio Novæ Ecclesiæ a Basilio extractæ. [Regimina Paduæ ad ann. 1288 : *Factus fuit pons lapideus S. Leonardi hoc anno, et inventa arca nobilis Antenoris conditoris urbis Paduæ cum Capitello.* Chronicon Parmense ad ann. 1299 : *Tonitruum et sagitta de celo percussit in turre Communis Parmæ... et diruit dicta sagitta de turre Communis unum ex merlis, et de angulo et de fenestris et de Capitello lignaminis, quod est desuper ipsam turrin, et unum ex colonellis marmoreis super quo erat.* Alter locus ex eodem Chronico refertur in *Cantonis* post *Canto* 1.]

*** S. Aldhelmus de Laud. Bugge ap. Mai. vol. 5. Class. Auct. pag. 390. vers. 79 :

Hic quoque turibulum Capitellis undique cinctum
Pendet de summo, fumosa foramina pandens.]

Vide *Capitulum* 3.

2. **CAPITELLUM**, Joanni de Garlandia in Synonymis Chymicis, *Aqua saponis vel livium*, Matthæo Salvatico : *Aqua saponariorum, et quo fit sapo, dictum Gutta prima, aqua prima.*

3. **CAPITELLUM**, Minus capitulum, seu locus ubi conveniunt Monachi : nam plura habebant interdum Capitula in majoribus Monasteriis. Tabular. Vindocinense Thuani Ch. 27 : *Hæc definitio facta est apud Vindocinum in Capitello S. Georgii anno 1070.*

4. **CAPITELLUM**, Capitolum, arx. Radulfus de Diceto in Imag. Hist. ann. 1174. de urbe Sautonica : *Deinde progrediens aggressus est fortuna consimili Capitellum, præsidium majus, sed præsidio primo antiquius. Capitolum Sautonicum intelligit, de quo sic Ademarus Caba-*

nensis in Chron. : *Dolo adduxit eum in Capitolio Sanctonæ urbis, quasi in beneficio urbem ipsam ei concederet, nihilque mali suspicantem, inclusum Capitolio, nefanda eum capere non veritus est traditione.* Quod vero *Capitolum* et *capitulum* his Scriptoribus est, *turrem Sanctonensis civitatis Hovedenus, præsidium Walsinghamus* vocant. [Chronicon Veronense ad ann. 1354 : *Et sic die sequenti ac aliis diebus fuerunt suspensi per gulam in platea apud Capitellum.* Et ad ann. 1374 : *Die autem jovis XIV. Octob. ante mortem D. Cansignorii facti fuerunt Domini generales civitatum Veronæ et Vicentiæ, etc. Domini Bartholomæus et Antonius fratres de la Scala filii naturales de voluntate et consensu totius populi Veron. super Capitello communis Veronæ.] Vide *Capitolum*, et *Capitulum* 5.*

* 5. **CAPITELLUM**, *Alta pars domus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 521. Vide *Capitium* 2.

* 6. **CAPITELLUM**. Gregor. Turon. lib. 9. Hist. cap. 6 : *Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse Capitellum unum, atque alterum, ac tertium dicit.* Vita S. Cæsarii episc. tom. 6. Aug. pag. 83. col. 1 : *Dicentibus sanctis fratribus inibi Capitella, etc.* Ubi Horas canonicas breviores significari suspicantur docti Editores : *brevius capitulum* ex Gregor. Turon. interpretatur Cangius, in *Capitulum* 3. Vide infra *Chapitellum* 2.

† 1. **CAPITELLUS**, apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 73 : *Pro duabus salinis habentibus quadraginta Capitellos ; id est, spatiola seu areolas contendendis aquis, unde per calorem solis sal expromitur, Gall. Oeillets.*

† 2. **CAPITELLUS**, Idem quod *Capitium* 1. seu vestis pars superior, qua caput tegebatur. Acta SS. Julii tom. 4. pag. 666. de S. Petro Confessore : *Ejus vestimenti forma nonnisi quidam saccus veridice dici potest, cum nec manicas habeat nec girones, nec Capitellos, nec bottones.*

* Vel potius *Collare*, Gall. *Collier*, *collerete* ; quo etiam sensu *Capitulum* usurpatur. Vide in hac voce.

CAPITENNIUM. Vide *Capitene*.

CAPITEREGIUM. Vide *Capitegium*.

† **CAPITERNUM**, f. Species fibulæ a *Capiendo* sic dictæ, quod quasi *capiat* res, quibus adjungitur. Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419. ex Archivis ejusdem : *Item est ibidem una parva layetta, in qua sunt plures peciæ, argenteæ omnes vel deauratæ vel abæ, sicut de boutonis capparum, de Capitemis feretri seu chassiæ beatissimi Eligii, de firmariis librorum, etc.*

* **CAPITE-SENSIVI**, pro *Capite-censi* vel *censiti*, Servituti et censui obnoxii. Charta ann. 1126. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 650. col. 2 : *Homines autem S. Richarii Capite-sensivi, sine abbatibus assensu nunquam in communiam intrabunt.* Vide in *Caput* 3.

† **CAPITIARE**. Vide post *Capitium* 1.

CAPITARIUS. Vide *Capitium* 2.

† **CAPITIFRAGIUM**, Instrumentum aptum capiti comminuendo. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 30. de S. Cyrico : *Fac Capitifragium et uncinos ad oculos evellendos.*

1. **CAPITILAVIUM**, Dominica Palmarum. Ordo Romanus : *Dominica Indulgentiæ, quæ diversis vocabulis distinguitur, id est, Dies Palmarum, sive Florum, atque Ramorum, Osanna, Pascha peti-tum, sive Competentium et Capitilavium.* Appellationis rationem exponit Isidorus lib. 2. de Divin. Offic. cap. 27. et lib. 6. Orig. cap. 18 : *Vulgus autem ideo eun-*

dem diem Capitilavium vocat, quia tunc moris est lavandi capita infantum, qui ungenti sunt, ne forte observatione Quadragesimæ sordidati, ad unctionem accederent. Eadem ferme habent Alcuinus lib. de Offic. divin. Rhabanus Maurus lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 35. et Papias.

* 2. **CAPITILAVIUM**, metaphorice pro Reprehensio, castigatio; quomodo *Laver la tête à quelqu'un* dicimus, pro Verbis asperioribus castigare. Glor. posth. S. Rosæ tom. 5. Aug. pag. 1009. col. 2: *Perfidis nostri seculi iconoclastis hoc caput Capitilavium esto.*

* **CAPITINA**, Sumen, ut videtur, Gall. *Tetine*. Testam. Iudicr. Grun. Procelli ad calcem Inscript. supposit. a Grut. edit. pag. xvij: *Qui de meis visceribus dabo, donabo sutoribus setas, rixatoribus Capitinas, surdis auriculas, caudicibus et verbosis linguam, etc.* Nisi malis de rostro, quo porci grunniunt, interpretari; quod rixatoribus non male convenit.

† **CAPITIO**, [* require supra] *Annona*, in veteri Vocabulario utriusque Juris. [* leg. *Capitatio* Κάριον Justinianus in Nov. 24. Extr. et in Edict. 13. cap. 3. idem quod *Caput annonæ*, de quo infra. Vide *Capitium*.

* **CAPITULUS**. Chron. Bergom. ad ann. 1404. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 965: *Johannes quondam dom. Guielmi militis de Suardis cum sua brigata, et Zininus sutor, qui faciebat conducere Capitulos xxv. Mediolani, etc.* Vide supra *Capitare* 3.

† **CAPITIPURGIUM**. Vide *Caputpurgium* in *Caput*.

1. **CAPITIUM**, Capitis tegmen, Festo, Nonio Marcello, et Isidoro lib. 19. Orig. cap. 30. At Varro scribit tegmentum fuisse quo mulieres pectus amiciebant. *Capitia* in mundo muliebris reponuntur ab Ulpiano l. 27. de Aur. et arg. legat. [* lib. 34. tit. 2. fr. 23. § 2.] Ugutioni vero et neotericis Grammaticis, *Capitium*, os tunicæ definitur. Papias: *Capitium, summitas tunicæ, capitis foramen in veste. Balbus in Catholico: Capitium, os tunicæ, vel alterius vestis, unde caput immittitur.* Auctor Mamotrecti: *Capitium, quod est circa collum.* S. Hieronym. de Veste Sacerdotali, de tunica talari: *In superiori parte qua collo induitur, aperta, quod vulgo Capitium vocant. Capitium tunicæ, apud August. Contra Iulian. Petilian. lib. 2. cap. 104. Job. cap. 30: Quasi Capitio tunicæ succinxerunt me.* Eckardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 5: *Episcopus Capitio cappæ imposito cum anhelus stetit.* Quibus in locis, Goldastus ait *Capitium* esse eam vestis partem, quæ ad os tunicæ collum circumamicit humeris injecta, veteribus Alemannis *Koller*, quasi *Collare*, quam vocem Germani adhuc retinent: Alemanni seu Helvetii *Halsmantel* pro eo dicunt. Unde putat *Capitium a caputio* distinguendum, quod fuit tegmen capitis. Le Roman du Renard MS.:

Et del pellicon se merveilleoit,
Que la Chevesce i ert en travers,
Et si l'avoit vestu envers,
Estrois estoit par Chevesce, etc.

Id tamen in confesso esse debet, has voces plerumque confundi, et pro capitis tegmine sumi. Ordericus Vitalis de Monacho degradato, vel remisso: *Capitium illi Abbas... abscondi fecit, eumque de Conobio expelli.* Adde pag. 482. 854. Statutum Henrici IV. Reg. Angl. apud Westmon. ann. 1: *Quod aliquis Miles, vel aliqua persona minoris status det aliquam liberatam panni vel Capitiorum*

contra formam statuti, etc. Vide *Capitium*.

* Nostris *Chavesse*. Acta Remis ann. 1396. ex Cod. S. Vict. Paris. : *Trois coulèvres lui monterent au long de son ventre, et yssirent par la Chavesse de sa cotte.* Ubi apertura superior hujusce vestis designatur. Anonymi Leob. Chron. ad ann. 1333. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 948: *Ampliabant etiam tunc Capicia, id est, foramina, per quæ caput vestem egreditur, ut in hominibus istis humeri, scapula, pectora in maxima parte apparent.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Capitium, Chevesselle.* Vide infra *Chevessellia*.

CAPITIUM FERREUM, Cassidis species. Statuta Willelmi I. Regis Scotiæ cap. 23: *Habens 15. libras... habeat equum, habergeon, Capitium de ferro, ense et cultellum qui dicitur dagger.* Statuta secunda Roberti I. Scotor. Regis cap. 27. § 1: *Qui non habuerit actonem et basinetum, habeat unum bonum habergetlum... et unum Capitium de ferro, et chirothecas de guerra.* Vide *Capellus ferreus*.

CAPITIARE. Ugutio: *Capitium, os tunicæ, vel alterius vestis, unde Capitiare, capitium facere.*

CAPITIUM, Caput lecti, Gallis, *Chevet*. Concilium apud S. Macram ann. 881. cap. 8. de Carolo M.: *Ad Capitium lecti sui tabulas cum graphio habeat, etc.*

2. **CAPITIUM**, **CAPICIUM**, Pars ædis sacræ, quæ vulgo *Presbyterium*, seu locus ubi altare statuitur, et Græcis Βήμα dicitur. Chronicon Mauriniacense lib. 1: *Qui nobis vitream majorem in Capito fecit.* Charta ann. 1282. in M. Pastoralis Eccl. Parisiensis lib. 20. Charta 220: *Omnes Matricularii Ecclesiæ Parisiensis in omnibus et singulis quæ pertinent ad custodiam totius Ecclesiæ Parisiensis, excepta illa particula, quæ dicitur Presbyterium, sive Capicum, etc.* Chron. S. Petri Vivi pag. 753: *Scire est utile de translatione sanctissimi corporis communis Patris Benedicti, quod causa meliorandi Capitii, vel Monasterii Floriaci loci (qui super Ligerin fluvium est vel nominatur) in navi ipsius Ecclesiæ per aliquod tempus collocatum est. Hoc anno præscripto, perfecto Caputio, et choro, cum membris et utroque latere convenientibus, Abbas Simon, etc. Veteres Consuet. Floriacensis Cœnobii: In vigilia Nativitatis Domini... janua Capitii aperiantur.* Vide Bollandum 6. Febr. pag. 813. [tom. 7. Maii pag. 689. Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 769.]

Hodie etiamnum in Ecclesia Monast. S. Dionysii juxta Lutetiam, eam partem ædis sacræ, quæ retro altare est, et ad quam aliquot gradibus ascenditur, *Chevet*, et *Chevais* vocant. Vetus Poema MS. cui titulus, *le Rosier de S. Denys*:

Monte ou Chevais à destre main,
Ou gist le corps de S. Romain,
En celui premier oratoire
L'os de l'espaule du baptiste
Saint Jean, dont ne dois estre triste,
Y est mis en belle memoire.

[Chron. breve Sandionys. ad ann. 1143. apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 809: *Dedicatio Capitalis partis Ecclesiæ, et translatio B. Dionysii et sociorum ejus in eandem partem Capitalem, aliorumque sanctorum, quorum ibidem corpora continentur* XXIII. anno administrationis domni Sugerii Abbatis. Ibid. pag. 813: *Hoc anno (1231.) cæpit Odo Abbas renovare Capitulum Ecclesiæ B. Dionysii Areopagitæ, et perfecit illud usque ad finem chori.* Hic Capitalem partem et *Capitulum Ecclesiæ* idem omnino esse

quod *Capitium*, nemo est, qui non videat. Vide *Caput Ecclesiæ* et *Capsum* 3.]

Ita *Capitium Sandionysianum* appellatum, quod ei, pulvinaris instar, quod *Chevet* vocamus, additum fuerit altare: vel quia *caput* sit Ecclesiæ, uti hæc pars appellatur non semel apud Helgandum in Roberto Rege, ubi Ecclesiam S. Aniani Aurelian. describit: *Ad Caput S. Aniani unum, (altare) ad pedes aliud.* Infra: *Caput autem ipsius Monasterii fecit miro opere construi.* Historia Abbatiae Condomensis pag. 509: *Item fecit claudi magnas fenestras Capitis Monasterii versus portam furni... Item fecit fieri vitreas fenestrarum Capitis Monasterii in alto testudinis vestiarii.* Nam et *Chevet* pro capite usurparunt nostri. Vetus Poeta de la vie de sainte Marie, ubi de S. Joanne Baptista:

Qu'Herode fist martirer,
Li Chevet à une gleve trancher.

Ut et *Chevece*. Le Roman du Renard:

Dant Ysengrin en pié se draco,
S'ahiert Renard par la Chevece
Del point li donne tel buffet, etc.

Sed et Parisiis nota ea appellatio, ubi plateas, seu compita vocant *le Chevet de S. Landry*, et *le Chevet de S. Jean en Greve*, qua parte earumdem ædium sacrarum capita seu Presbyteria protendantur. Vide *Capsum Ecclesiæ*.

CAPITIARIUS, **CAPICERIUS**, Dignitas et officium in Ecclesiis et Monasteriis, nostris *Chevecier*, cui *Capicii* Ecclesiæ cura incumbit. Gloss. Lat. Gall. MS. Thuanum: *Capicarius, Chevece. Capicarius*, apud Fulbertum Carnot. Epist. 103. Charta ann. 1185. in Tabulario S. Martini de Campis: *Dedi etiam Capicario, id est, Sacristæ, etc.* Testamentum Sugerii Abb. S. Dionysii ann. 1137: *A toto capitulo obtinimus, ut de caputio Capitiani frater, quicumque sit ille, refectorem Fratris in refectorio ipsa die anniversarii nostri accurate persolvendo procuret.* Charta Hugonis Abbatis S. Dionysii ann. 1193. ex Tabular. ejusd. Eccl.: *Volumus et constituimus, ut 10. lampadibus, quæ ante altaria capitii nostri per noctem tantum ardebant, oleum sufficienter a Capitiano ministraretur, ut tam per diem, quam per noctem in perpetuum ardeant.* [Mabill. tom. 3. Analect. pag. 505. ex Fragmento Actorum visitationis Simonis de Sulliaci Archiep. Bituric. ann. 1284: *Johannes ejus Clericus, Dominus Guido de Noailles Capicarius Pictavensis.*] Veteres Consuetud. Floriac. Monasterii: *Post completorium ponit Capicarius cereos ante unumquodque altare.* Vita S. Winnoci Abb. cap. 13: *Manum casu ad capitium ducens Capicarius, etc.* Quam vocem frustra a *capitatione* deducunt Meursius et Vossius, quasi *Capicarius* fuerit, qui capitale tributum exigit. Ita persæpe nugantur viri, licet doctissimi, heterodoxi, qui in rebus nostratibus Ecclesiasticis minus versati sunt, quod alibi non semel observamus. Perperam etiam vir doctus in Historia ædis sancti Aniani Aurelian. cap. 7. cum Primicerio confundit: neque feliciori conjectura alii a *capienda* cera dictum putarunt, quod ut plurimum in Ecclesiis candelarum cæterorumque luminum dignitati isti cura incumbat, quia et altaris in quo reponi solent, eum perinde spectat.

* *Chavessier*, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 212: *Frère Guillaume de S. Benoit, religieux du moustier de S. Martial de Limoges, et Chavessier du sepulcre dudit moustier.*

Chartul. Pentisar. : *Capicerius Sannmelonianus Pontisarenensis tantum cum vicariis sedet, omnibus canonicis inferior. Munia hæc sunt : pulsare campanas, ornare altaria, reliquias et vasa argentea custodire, ornamenta conservare et præparare, sacramentum extremæ unctionis administrare in agone positus, diebus rogationum et processionum missas cantare; auctoritate et censu curiali gaudet intra claustra S. Melloni. Vide supra Capiceriatus.*

CAPICERIA, Dignitas *Capicerii*, apud Sugerium Epist. 38. et in Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1161. apud Samarth. in Episcop. Parisiens. Vide eosdem pag. 488.

CAPITUM MOLENDINI, Charta ann. 1280. in Regesto Tolosano fol. 91: *Et tradidit eidem Do. Comiti... totam partem, jus et rationem quam habebat in Capito molendini, et in ripatorio, et ripatorio de portu, et in ripatorio ipsius aquæ, etc. Occurrit rursus infra.*

* Caput, unde aqua currit ad molendinum. Vide supra *Capdaqua, Capiregus* et infra in *Caput 3.*

1. **CAPITO**, Truncus arboris, Italis *Zocco*. Innocentius III. lib. 13. Epist. 95: *Ad enucleandas pinos in hebdomada Natalis, et portandos truncos arborum, quos ipsi Zoccos, vel Capitones appellant, accedere consueverunt annuatim.* Alias *Capito* est piscis fluviatilis, de quo Ausonius et alii. Vide *Annales Colmarienses* part. 1. ann. 1274.

* *Capito, Cabot*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Tract. de Piscib. cap. 11. ex Cod. reg. 6838. C.: *Capito, a Gallis Munier, quod circa circa moletrinas plurimus sit, ab aliis Villain, id est, turpis ac fœdus, a victus ratione, quia stercore, cæno, sordibus delectetur ac vivat: alii a capitis magnitudine, Testard.*

* 2. **CAPITO**, Species monetæ argenteæ sub Ludovico XII. Vide *Moneta argentea* in *Moneta regia*.

* 3. **CAPITO**, Cognomen Hugonis regis Francorum, qui tertiæ stirpi initium dedit. Vide supra *Capetus*.

* 4. **CAPITO**. [Gallice *Landier*: « Item duo *Capitones* ferri pro igne. (Invent. Calixt. III. an. 1458. in archiv. Vaticano.) »]

CAPITOLARIUS. Vide *Capitulum 5.*

† **CAPITOLICIMUM**. Vide *Capitolicium* in *Capitale 5.*

† **CAPITOLINUS**, *Capitolio serviens*, in Gloss. San-German. MS. num. 501. Tolosani Consules vocantur *Capitolini*. Vide *Capitulares* in *Capitulum 5.*

1. **CAPITOLIUM**, Templum paganorum, vel locus ubi sacrificare cogebantur Christiani. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 930. Καπετώλιον, ἱερὸν. S. Cyprianus Epist. 55: *Quid superest, quam ut Ecclesia Capitolio cedat, et recedentibus Sacerdotibus, ac Domini altare remouentibus, in Cleri nostri sacrum venerandumque consessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant?* Et lib. de Lapsis: *Nonne quando ad Capitolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus?* etc. In Capitolis enim idola congesta erant. S. Hieronymus adversus Luciferianos cap. 1: *Manifestum est vestram Ecclesiam, quæ ab Arrianis, id est, a gentilibus, Episcopus suscepit, non tam Episcopos recipere, quam de Capitolio Sacerdotes.* Et cap. 5: *Homo edoctus in Capitolio. Paganus. Prudentius lib. 2. contra Symmachum:*

Et quascumque solent Capitolia claudere larvas.

Ita Tertullianus de Spectac. *Capitolium, omnium dæmoniorum templum* dixit. Gelasius PP. contra Andromachum: *Sacrificetur in templis dæmonum, et in Capitolio prophana veritas prædicetur.* Concil. Eliberit. can. 59: *Prohibendum ne quis Christianus aut gentilis ad idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat, et videat.* Adde Vitam S. Sergii Mart. 24. Febr. apud Jo. Tamaium Salazar. et Bollandum.

Non sola porro duntaxat Roma Capitolium habuit, sed et aliæ complures ex majoribus, illius exemplo, atque adeo in ipsa Gallia urbes, et ex iis illæ potissimum quæ *Coloniæ* populi Romani erant: nam ut ait Gellius, *erant Coloniæ quasi effigies parvæ Populi Romani, eoque jure habebant Theatra, Thermas et Capitolia.* [*² Theodos. Cod. lib. 11. tit. 1. const. 34.]

Constantinopolitani Capitolii mentio est in leg. 12. C. de Ædif. privat. (8, 10.) in Vel. urbis descript. reg. 8. in Chronico Alexandr. pag. 714. et apud Goripp. lib. 3. de Laud. Justin. In eo scientiarum Professores publice docuisse discimus ex Constit. Theodosii et Valentin. quæ exstat in Cod. Just. (11, 18.) et Theod. (14, 9.) de Stud. urbis Romæ et CP. unde probabile videtur illam esse ædem, quam βασιλικὴν τῶν παιδευτηρίων ἐν Βυζαντίῳ vocat Anonymus in Anthol. lib. 4. cap. 23. Quo sensu *Basilicam legum* habet vetus Inscriptio Tardæ in Transylvania apud Gruterum 171. 2. Vide nostram Constantinopolim.

Hierosolymitanum, unde urbs ipsa Hierusalem dicta Ælia Capitolina, Ulpianus in leg. 1. D. de Censibus (50, 15.) et vetus Scriptor qui exstat in Operib. S. Augustini, recensent.

Carthaginense, S. Cyprian. Epist. 55. et lib. de Lapsis.

Ravennense Capitolium memorant Ado Vienn. in Martyrol. 23. Jul. et Histor. S. Apollinar. post Abdiam.

Mediolanense, Ughellus tom. 4. pag. 201.

Florentinum, Joannes Villaneus lib. 1. cap. 38.

Capuanum, Sueton. in Tib. cap. 40. in Caio cap. 57. Passio SS. Rufi et Carponii in Sanctuario Capuano, et ibi Michael Monachus pag. 57.

Veronense, Polycarpus Palermus lib. 1. de Plinii patria cap. 5. pag. 53.

Beneventanum, Baronius ad Martyrol.

Augustanum in Vindeliciis, Acta S. Afræ Mart. et Welsers lib. 5.

Coloniense, Cæsius Heysterb. lib. 7. cap. 42. et Harigerus Abb. Lobiens. in S. Materno Episc. Leod. cap. 13. Magister Jordanes in Chronico pag. 108. Hermannus Stangefolius lib. 1. Annal. Westphalic. cap. 12. num. 2. Ægidius Gelenius in Colonia Agrippina lib. 3. Syntagm. 9. pag. 330.

Trevirense, Faustus in Hist. S. Andochii, Acta S. Eucharii, Vita S. Agricii Episc. Trevir. num. 29. Vita S. Valerii Episcop. Trevir. cap. 2. num. 6. Historia Trevirensis in 12. tom. Spicilegii Acheriani pag. 201. etc.

Narbonense, Sidonius Car. 23. Vita S. Pauli Narbon. apud Bosquetum, Chartæ variæ apud Steph. Baluzium in Not. ad Concilia Narbon. pag. 79. 110. 116. 136.

Augustodunense, Eumenius Paneg. 9. et ex eo Chassaneus in Catal. Gloriæ mundi part. 12.

Nemausense, Poldus Albenas, a quo describitur pag. 73.

Bisuntinum, Chiffletius in Antiq. Bisunt.

Santonense, Ademarus Caban. ann. 1031. pag. 182. et veteres aliquot Chartæ Abb. S. Mariæ Santon.

Claromontanum in Arvernus, Wenebrandus in Hist. S. Illidii, et ex eo Savaro in Orig. Clarom. pag. 278. 1. Edit.

Remense, Acta S. Macræ Mart. num. 3. apud Bolland. 6. Januarii.

Rodense ad Thicim amnem supra Gerundam, in Hispania, Acta SS. Vincentii et Orontii n. 5.

Apamiense, Acta S. Thyrsi ex MS. Tolosano n. 31.

Tolosanum denique, quod etiamnum appellationem servat, Martyrol. Rom. 29. Nov. Fortunatus lib. 1. Poem. 8. Gregor. Turon. lib. 1. Hist. cap. 30. Vita S. Saturnini Episc. et Martyr. apud Chiffletium, et Vita S. Dionysii Episc. Parisiens. apud Episcopum Monspeliensem in Historia Ecclesiast. Gall.

Sed et in *Pampilonensi* Navarræ primaria urbe Capitolii vestigia observo in veteri Statuto pro Regno Navarræ edito a Joanne *Paste* Decano Carnotensi, et Hugone de *Viry* Milite, Regni Reformatoribus a Rege delegatis: *Fuit ordinatum quod in Capitolio venderetur bladum, et quod laboratores Regis, Ecclesiæ, et Nobilium qui adducunt bladum suum vendendum Pampilonam, adducant ibidem et vendant, et Rex habeat Minagium suum. Nisi Capitolium, sit hoc loco domus ædilitia.*

* Arcem Pampilonensem intelligendam esse in Statuto pro reformatione regni Navarræ ann. 1322. laudato, colligitur ex eod. Stat. ubi sic legitur: *Item cum dicti laboratores nondum sint assueti adducere bladum suum ad vendendum ad dictum Capitolium, et vadunt aliqui fraudulenter ad villam, etc.* Charta Caroli IV. ann. 1326. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 130: *Triginta solidos Turon. annui census, quos habemus super domibus ipsius Petri Pampilonæ, videlicet super plateis suis Navarrerix dictæ villæ, sitis ante Capitolium nostrum, xx. solidos Turon.*

Non desunt denique qui hæc de quibus egimus, *Capitolia*, urbium arces fuisse volunt, non vero ea ædificia quæ Romani Capitolia vocarunt. Nam

2. **CAPITOLIUM**, interdum pro arce usurpatur. Gloss. Lat. MS. Regium, et Isidori: *Arx, Capitolium*. Item: *Capitolium, Summum caput regionis*. Sic S. Hieron. de Locis Hebr. arcem Babylonæ *Capitolium* vocari ait, et lib. 1. in Isaiam cap. 14. de eadem urbe: *Arx autem, id est, Capitolium illius urbis, est turris ædificata post diluvium.* Casaubonus ad Sueton. in Caligula cap. 57. scribit ea voce tandem omnes arces promiscue appellatas videri. Vide *Capitolium*.

3. **CAPITOLIUM**, Ædes in qua jus dicitur. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capitolium, Domus, id est, iudicii domus. Judiciale Capitolium*, apud Johan. de Beka ann. 1254.

4. **CAPITOLIUM**, pro Capitulo Canonorum, vel Monachorum, seu loco in quo congregantur Canonici, vel Monachi, de re et disciplina canonica et monastica acturi, Italis *Capitolo*. Jo. de Janua: *Capitolium dicitur a Capitolium, quia ibi conveniebant Senatores, sicut in Capitolio claustrales.* Scedula Presbyterorum seu Canoniorum Ecclesiæ Laudunensis, apud Hincmarum Remensem Epist. 1. ex Labbeanis: *Quapropter quia eundem*

dominum nostrum (Hincmarum Episcopum Laudun.) *regia potestate retentum et reclusum viva voce adire non poteramus, et Sacerdotali ministerio prohibiti ab eo frui non audebamus, III. Kal. Junias ad Capitolium nostrum convenimus, et ibidem communi colloquio retractantes, ratum fore duimus, ut, etc.* Inscriptio sepulchralis in Monasterio Monialium S. Mariæ, ladræ :

Laude nitens multa jacet hic Vekenege sepulta,
Quæ fabricam turris, simul et Capitolia struxit.

Ita vocem hanc usurpant Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 2. cap. 61. Haymo in Psalm. 68. Passio S. Thyemonis Archiep. Juvanensis. Hugo Flaviniac. pag. 236. Chronicon Reichersperg. anni 1170. Chronicon Trudonense lib. 8. pag. 449. Historia Landgrav. Thuringiæ cap. 3. Chronicon Mindense Meibomii pag. 120. Veteres Chartæ apud Beslium pag. 454. 471. etc. [S. Wilhelmi Constitutiones Hirsaug. cap. xxrv. Vita B. Meinverci inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 387. S. Geraldii Abbatis ibid. part. 2. pag. 868. Charta anni 1160. apud Miræum tom. 2. pag. 824. col. 2.] [* Chart. ann. 1154. ap. Gudden. in Cod. Diplom. tom. 1. pag. 168.] Καπιτώλια τῶν μοναχῶν dixit Palladius in Hist. Lausiaca. [* Vide Glossar. med. Græcit. col. 585.]

* Charta Adalber. episc. Leod. in Chartul. Cluniac. : *Mandamus ut sicut cartam hujus traditionis per bannum confirmavimus in generali synodo; ita etiam et vos eandem, ut inconversa permaneat, confirmetis in vestro Capitolio.* Necrolog. Diessense apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 682. col. 1 : *Sophia comitissa ob. fundatrix hujus loci..... Sepulta in Capitolio.* Occurrit etiam in Charta ann. 1239. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 15. col. 2.

5. **CAPITOLIUM**, Capsula reliquiarum in modum arcis efformata, vel certe idem quod *Capitellum*, Gall. *Chapiteau*, in Gestis Abbatum S. Germani Autisiod. cap. 19 : *Unus dens B. Joannis B. qui in medio illius vasis est in uno parvo Capitolio chrysellino et argenteo situatus.*

* 6. **CAPITOLIUM**, Idem videtur quod *Capitale* 4. Bonum omne quod possidetur. Mirac. S. Etheld. tom. 4. Jun. pag. 553. col. 1 : *Excellentissimi senatus Elyensis ecclesiæ ingenius patribus, municipi Clarensis indignus conservator Capitolii eorum Osebertus, etc.* Vide supra *Capitulum* 1.

† **CAPITOLUS**, pro *Capiscolus*, ut puto. Dignitas Ecclesiastica, de qua in *Caput scholæ* post vocem *Caput*. Marten. de Antiquis Eccl. Ritibus tom. 1. pag. 200. e Codice MS. Vienn. Ecclesiæ annorum circiter 200 : *Dum benedicitur cereus (Paschalis) Capitulus indutus cappa serica alba præsentet Archiepiscopo incensum, ut illud benedicat, et ignem thuribuli, et descendat deferens Archidiacono thiniata candelam accensa ex igne thuribuli, quod defert thuriferarius.*

† **CAPITORIUM**, Censu de *capite*. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 105. de S. Bertholdo : *Nomina autem virorum et mulierum, quorum Capitoria ad me solum spectabant, hæc sunt, etc.* Vide *Capitale* 5.

1. **CAPITOSUS**, Italis *Capitoso*, Obstinate. *Equus indomitus vel Capitosus*, in Quoniam Attach. cap. 48. § 10.

† **CAPITOSITAS**, Obstinatio, perversitas. Vita Martini IV. PP. apud Murator. Scriptor. Ital. tom. 3. pag. 610. col. 1 : *In quo (conflictu) cecidit Comes nobilis*

pugil Ecclesiæ fere cum quingentis Gallis... Tandem nocte superveniente superstitibus ad suam partem se retro traxerunt, nulli Gallicorum victoria (Papebroc. vita) cum Capitositate attributa.

* **CAPITOSITAS**, Morositas, Gall. *Caprice, fantaisie*. Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 924 : *Dictus Jacobus communiter vocabatur le major vignier, quia per fas vel nefas ex sui Capitositate gentes capi et incarcerari, et ad quæstiones et tormenta poni faciebat.*

CAPITOSE, Obstinate, præfracte. Henric. Knyghton. lib. 5 : *Sed Capitose in suis insanis consiliis propriam voluntatem proterve exercere.*

* 2. **CAPITOSUS**, Mente captus. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 159 : *Dictus Johannes de la Treuille fuit longo tempore et continue ante mortem suam homo insanus, Capitosus, quasi furiosus, et faciebat exitum furiosi.*

† **CAPITRA**, Cucullæ seu vestis species, qua caput operiebatur. Capitula generalia MSS. S. Victoris Massil. : *Item nullus cocullam vel cocullas, que Capitre videntur esse, deferre præsumat, et hoc ut districte possumus, inhibemus.* In titulo legitur : *Ne coculle quasi Capitre portari ab aliquo præsumatur.* Infra dicitur *Cauptrita*.

† **CAPITTA**, Idem quod *Capulla* seu *Chrysmale*. Synodus Valentina ann. 1566 : *Cum alicui hoc sacramentum (Baptismatis) conferendum erit, in arbitrio et optione ipsius Communis sit positum, ceceum et Capittam deferre.*

* 1. **CAPITUDO**, Primus ac præcipuus, idem quod *Capitalis*, apud Florentinos Præfectus artium, consul. Charta ann. 1318. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 2. pag. 421 : *Primo in consilio centum virorum et subsequenter in consilio speciali domini capitanei et Capitudinis duodecim majorum artium civitatis, etc.* Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 46. ex Cod. reg. 4621 : *Nullus popularis... vel aliqui de Capitudinibus artium Florentiæ aliquo modo vel causa pudeat... stare cum armis... et qui contrafecerit puniatur ille popularis vel Capitudo.* Vide supra *Capitademus*.

* 2. **CAPITUDO**, HOMO PER CAPITUDINEM, Idem qui *Capitalis*, censui de capite obnoxius. Charta ann. 1183. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 827 : *Cum canonici eorum hominem et villanum per Capitudinem fore, et ab eis per triginta annos et ultra una cum patre suo et aro sic detentum fuisse, et minime inter alioferios connumeratum esse dicerent, etc.* Vide *Capitales homines*.

1. **CAPITULARE**, Scriptum capitulis distinctum. Glossæ Græc. Lat. : Καπιτώλιον, γραφείον, *Capitulare*. Descriptio *Capitularis*, in Charta Folcuini Morinorum Episcopi, apud Folcardum de Miracul. S. Bertini cap. 7. 8. Papias : *Capitulum, quod vulgo Capitulare dicitur.* Gregorius M. lib. 1. Epist. 40 : *Joannes frater et Coepiscopus noster directo per Justum Clericum suum Capitulari, inter alia plura hoc nobis noscitur intimasse, etc.* Adde lib. 7. Epist. 8. lib. 10. Ep. 5. lib. 11. Ep. 19. lib. 12. Ep. 8. Adrianus PP. in Epist. ad Carolum M. : *Edidit nobis Capitulare adversus Synodum. Capitulare Augustorum, in Capitul. Car. C. tit. 40. cap. 2.* [* Convent. Atiniac. ann. 874. Ibidem cap. 1 : *Capitulare Augustorum Domni Caroli et Domni Ludovici decernit hoc modo, etc.* ubi *Capitulare* est Collectio Benedicti.] Agobardus de In-

solentia Judæorum : *Deinde venerunt et prædicti Missi, habentes in manibus tractoriam stipendialem, et Capitularia sanctionum, quæ non putamus vestra jussione existere talia.* Adde Epist. 1. Leonis III. ex Conringianis. Vide *Capitulum* 2. *Capitulare Evangeliorum de circulo anni*, ita appellatus liber Ecclesiasticus, in quo describuntur initia et fines cuiusque Evangelii, quod singulis diebus in Missa legitur. Will. Heda in Conrado Episcopo Traject. : *Missale, Capitulare, et Historiam veteris novumque Testamentum continentem, etc.* Vide V. Cl. Stephanum Baluzium in Notis ad libros Capitular. pag. 1156. *Capitularia Apostolica*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 126. *Capitularis libellus*, in Capitula dispersit, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 16. extremo. *Capitulare institutum*, Regula monastica per capitula distincta, apud Ardonem in Vita S. Benedicti Abb. Anianæ num. 36.

2. **CAPITULARE**, *Capitulis aliquid distinguere*, apud Jo. de Janua. Vita S. Wunobaldi Abbatis Heidenhemensis num. 21 : *Ista vero quæ nunc Capitulum atque disputamus, oculis nostris vidimus.* [Guidonis Disciplina Farfensis lib. 1. cap. 27 : *Item Alleuia, Audivit Herodes, et cetera sicuti Capitulata sunt in Authentico.* Apud Rymerum tom. 12. pag. 129. col. 2 : *Quæ omnia et singula, prout præmittitur, Capitulata, concordata, conclusa, et in præsentibus articulis contenta, etc.* Gallis *Capituler* est Pacisci de arce vel urbe dedenda, et generalius *Convenir* de re aliqua.]

† 3. **CAPITULARE**, Operimentum capitulis. Vide *Capitulum* 6.

† Vide *Capitulare*, 4. 5. et 6. in *Capitulum* 3. et 4.

* 7. **CAPITULARE**, Pacisci, consentire. Annal. Placent. ad ann. 1447. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 892 : *Auditis Placentinorum legatis, quicquid petierunt, Veneti promiserunt, Capitularerunt.* Charta ann. 1501. ex schedis Pr. de Mazaugues : *Et primo decreverunt, Capitularerunt, et Capitulando simul et ad invicem, mediantibus stipulationibus solemnibus hinc inde legitime intervenientibus, concordarunt.* Vide infra *Capitulum* 9.

* 8. **CAPITULARE**, In codicem redigere, ut videtur. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 34. ex Cod. reg. 4620 : *Massarius communis Mantuæ teneatur et debeat singulis semestribus dare singulis notariis, ad maleficia deputatis, libros ligatos, Capitulatos et bullatos bullo Virgili.* Nisi peculiari nota subscriptos intelligas.

* 9 **CAPITULARE**, Brevem lectionem, quæ in divino officio legitur, recitare, quod ad *celebrantem*, ut vocant, pertinet. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Nota quod consuetum est in dicto monasterio quod semper in primis et secundis vespers omnium SS. duplicium, dominica 1^a. Septuagesimæ et Adventus Domini, et Ramis palmarum, dicto capitulo in vespers seu laudibus, ille qui Capitulat, debet se induere sacris vestibus, et debet incensare omnia altaria ecclesiæ. Ibidem : Omnibus festis duplicibus prior claustralis tenetur Capitulare vespers, inatunos, etc.* Vide alia notione in *Capitulum* 3.

* 10. **CAPITULARE**, Consilium, in Chron. Andr. Danduli ad ann. 1310. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 491.

† **CAPITULARES**, Vide *Capitulum* 3. et 5.

CAPITULARES LITERÆ, Majores literæ, quæ in principio cuiusque capituli librorum describuntur, auro, minio,

aliisque coloribus depictæ, et variis subinde figuris adornatæ, eujusmodi passim conspiciuntur in libris manu descriptis. Ekehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1: *Lineandi et Capitulares Litteras rite creandi gnarus*. Cap. 9: *Et quos ad litterarum studia tardiores vidisset, ad scribendum occupaverat, et lineandam: quorum amborum ipse erat potentissimus, maxime in Capitularibus Litteris, et auro*. Vide *Capitaneæ litteræ*.

† **CAPITULARIA** FUNCTIO. Vide *Capitulum 1*.

1. **CAPITULARIS**, Diploma, charta, libellus. Charta Radelchisi Princip. Bevenent.: *Seu singulis aliis locis quos servi equidem Conobii ad liberos homines, vel ad alios servos dederunt, aut per Capitulariam, aut per aliquam repositionem*.

2. **CAPITULARIS**, Ornamentum capitis. Antonius Monachus in Itinerario Hierosol.: *Pendent superbrachia, dextrochiria, monilia, et anuli, Capitulares, cingula, baltei, etc.* Vide *Capitale 1*.

† 3. **CAPITULARIS** DOMUS, Locus in quem Canonici vel Monachi conveniunt de negotiis suis una tractaturi. *Datis Lachesfeldiæ in domo nostra Capitulari, apud Madoc Formul. Anglic. pag. 69. Vide Capitulum 4.*

CAPITULARITER, apud Joannem VIII. PP. Epist. 63. idem quod *Capitulatim*. Vide in hac voce.

† **CAPITULARITER** CONGREGARI, In unum, in *Capitulum* convenire, in Bulario Carmelit. pag. 445. col. 1. [*] *Decanus, custos, scholasticus, totumque capitulum... Capitulariter ad infrascripta congregati*, in chart. ann. 1385. ap. Würdtwein. Dipl. Magunt. tom. 1. pag. 392.]

1. **CAPITULARIUM**, Liber censualis, in quo descripta sunt capitula, seu præstationes quas quisque debet: *Capdastre*, Occitanis. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 30: *Gaiso vero Comes ejusdem temporis accepto Capitulario, quod anteriores scriptores fecisse commemoravimus, tributa cepit exigere*. Et mox: *Ecce librum præ manibus habemus, in quo census huic populo est inflictus*. Vide Juretum ad Symmachi lib. 9. Ep. 10.

Sunt etiam *Capitularia* libri civitatum, in quibus descripta habentur decreta ac statuta earum. Ita apud Honorium III. PP. in 5. Compilat. cap. 2. hanc vocem usurpari observatam a viris doctis.

2. **CAPITULARIUM**, Idem quod *Capitulare 2*. Tegmen capitis. Gloss. Ælfrici. Sax. *Capitulum, vel Capitularium* heafola vel capa, i. ad verbum, panus capitis.

3. **CAPITULARIUM**, *Capitularia*, videntur etiam appellata ornamenta Chartarum, quas *viticulas* vulgo, seu *vignettes* appellamus, quod ea in librorum capitulis ut plurimum fiant. Gloss. Lat. Gr.: *Capitulariis, τοῖς ἀστράγαλοις τοῦ χάρτου*. Est enim ἀστράγαλος, frutex.

† 4. **CAPITULARIUM**, Liber Ecclesiasticus. Vide in *Capitulum 3*.

* 5. **CAPITULARIUM**, Capitulum, locus in quo monachi congregantur. Chartul. Micic.: *Ut mei semper memoriam habeant, et matris meæ nomen in eorum Capitulario annualim pronuncietur, etc.* Vide *Capitularis domus*.

* 1. **CAPITULARIUS**, Cui *capitale*, sive in pecunia aut pecudibus, creditum est. Consuet. Carcass. in Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3: *Si aliquis privatus vel extraneus Capitularius vel debitor, dum tamen laycus fuerit, accipiat fugam a villa Carcassonæ, creditor vel quislibet ejus nomine potest eum capere... Capitularius non*

debet præstare lesdam, nisi pro ea parte, pro qua ad eum pertinet capitale, vel pro ea parte, per quam pertinet ad eum lucrum jam acquisitum. Vide *Capitale 2*. et 4.

† 2. **CAPITULARIUS**. V. *Capitulum 1*. et 5.

CAPITULATA, Acta Proconsularia apud S. Agustinum Epist. 165: *Proferens etiam instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, Capitulatam argenteam, et lucernam argenteam, etc.* Eadem Acta lib. 3. contra Crescon. cap. 29: *Ibi protulit Silvanus Capitulatam argenteam, et lucernam argenteam, quod diceret se post arcam invenisse eas*. At lib. 4. cap. 56. ubi proferuntur eadem Acta, pro *Capitulatam*, habetur *capsulam*.

CAPITULATIM, *Summatim*, in summa, ἐν κεφαλῇ, in Glossis Gr. Lat. Cornelius Nepos in Catone: *Atque hæc omnia Capitulatim sunt dicta*. Alias

CAPITULATIM, Joanni de Janua, est distincte, per *capitula*. Ludovicus Pins in Epist. ad Sicharium Archiep. Burdegalensem: *Et his coram Capitulatim memoratam institutionis formulam prælegi jubeas*. Idem ad Magnum Archiepisc. Senonensem: *Et eandem institutionem per singula Capitula coram Ecclesiasticis ordinibus prælegi facias*. Anastasius Bibl. in Epitome Synodi VIII: *Definitioem Thomæ Antiocheni et Eliæ Hierosolymitani Capitulatim*. Adde Concilium apud S. Macram ann. 881. cap. 4. Epistolam Herivei Remensis Archiep. ad Widonem Rotomag. Archiep. cap. 1. Concilium Ravennense ann. 904. in Prologo, Reginonem de Ecclesiastic. discipl. pag. 30. 2. Edit. Flodoardum in Prologo Hist. Remens. etc.

* **CAPITULATIO**, Index capitum. *Incipit Capitulatio libri Machabeorum*, apud Cyprian. in Catal. Codd. MSS. Bibl. Gothanæ pag. 101. Pro *Capitulare*, seu sanctio regia, occurrere, testes sunt Auctores novi Tract. diplom. tom. 1. pag. 340. at ubi non observant.

* **CAPITULATORES**, Qui decreta ac statuta civitatum, *Capitularia* dicta, corrigunt et emendant, aut nova statuunt. Stat. Astæ ann. 1379. pag. 1. v.: *Præfati domini sapientes... providerunt quod ponatur ad consilium generale, et fiat posta de eligendo quattuor Capitulatores vel plures, si eis videbitur, qui corrigant et emendent, addant et minuant, et de novo capitulum civitatis Astensis*. Stat. Montis-reg. pag. 1: *adeo infrascripti nobiles et sapientes Capitulatores electi, etc.* Vide in *Capitularium 1*. et infra *Capitulares* in *Capitulum 5*.

† **CAPITULATUS**. Vide in *Capitulum 5*. 1. **CAPITULUM**, et *Capitularia* functio, vel *teonaria*, in leg. 14. et 15. Cod. Th. (11, 16) de Extraordin. etc. pro auri tironici, seu pretii loco tironum exactione. Gregorius M. lib. 1. Ep. 47: *Sacra Imperalia cucurrerunt, quibus omnia præceperunt gravia nunc Capitula submoveri*.

CAPITULARII, Idem qui Exactores, in leg. 3. eod. Cod. (6, 35.) de Privileg. eor. qui in sacro Palat. mil. *Capitularii horreariorum et tabernariorum*, apud Senatorum lib. 10. Epist. 28. qui tributa ab horreariis exigebant. Maxime vero in d. 1. et 1. 7. eod. Cod. (7, 13) de Tiron. *Capitularii* dicuntur *Temonarii*, ut et apud Symmachum lib. 9. Epist. 10. capitulariæ et temonariæ functionis exactores. [*] Vid. Marin. Pap. Diplom. pag. 288. not. 3.]

2. **CAPITULUM**, *Papiae, dictum quasi alterius sententiæ caput. Capitulum, est brevis multorum complexio, sic dictum, quia breviter capiat totam summam. Ca-*

pitula librorum dicta quod breviter capiant et contineant aliquam sententiam, quasi caput et titulus majoris scripti. Unde Clericorum Capitulum dictum, quod capitula ibi exponantur.

CAPITULA, et **CAPITULARIA**, Canonum Ecclesiasticorum, et Legum Regiarum Codices, ita nuncupati, quod per *Capitula*, seu sectiones digesti distinctique sint: *κεφαλαιώδεις τόποι*, apud Theophanem ann. 17. Copronymi. Lupus Ferrariensis Epist. 42: *Canones eosdem, sive, ut vos vocatis, Capitula... vobis direxi*. Sic Theodulfus Aurelianensis *Capitula* vocavit librum quem scripsit ad *Presbyteros Parochiæ suæ*, seu acta synodica, in quibus ad Cleri et populi emendationem præcepta continentur. Eodem titulo donatus liber alter Herardi Turonensis Archiepiscopi ann. 858. de quo hæc Chronicon Andegavense ann. 858: *Do. Herardus Archiepiscopus generali Synodo in Turonica civitate habita, quædam necessaria sanctorum Canonum Capitula excerpit, quæ firmius custodienda sanxit*. Neque alia ratione Græci Patres aliquot, Marcus, Diadochus, Nilus, etc. *κεφάλαια*, libros suos inscripserunt, in quibus monita Christiana continentur.

Præsertim vero Regum sanctiones et decreta *Capitula* et *Capitularia* appellata, quod perinde per capitula digesta sint. Lex 4. Cod. Th. (9, 24.) de Falsa moneta: *Quibus ita emendatis, omnibus Capitulis lex lata servabitur*. Neque tamen universim statuta regalia *Capitularium* et *Capitularium* nomine donata; sed ea potissimum quæ in publicis Comitibus, vel Synodis, vel Conciliis, Episcoporum et populorum consensu, ab ipsis Principibus edebantur, in iis scilicet casibus qui in legibus deerant: unde *Capitula* a Legibus distinguntur apud Hincmarum Remensem Opusc. 14. cap. 8: *Habent enim Reges et Reipublicæ ministri Leges, quibus in quacunque provincia degentes regere debent; habent Capitula Christianorum Regum ac progenitorum suorum, quæ generali consensu fidelium suorum tenere legaliter promulgaverunt*. Et cap. 11: *Ex Christianorum Regum Constitutionibus per Capitula breviter ac salubriter, si teneantur et exequantur, collecta continentur*. Denique Opusc. 15. cap. 15: *Quando sperant aliquid lucrari, ad Legem se convertunt: quando vero per Legem non æstimant acquirere, ad Capitula confugiunt*. In Synodo Suessionensi ann. 853. cap. 44: *Capitula Synodalia Caroli Magni, etc.*

Erant igitur *Capitula* legum appendices et additamenta, eaque in Synodis sancita. Eginhardus ann. 819: *Legibus etiam Capitula quædam necessaria, quia deerant, conscripta atque addita sunt*. Capitulum ann. 821. cap. ult.: *Capitula quæ præterito anno Legi Salicæ per omnium consensum addenda esse censuimus, jam non ulterius Capitula, sed tantum Lex dicantur, et pro Lege teneantur*. Annales Francor. Bertiniani ann. 864: *Capitula etiam ad 37. consilio fidelium suorum, more prædecessorum ac progenitorum suorum Regum, constituit, et ut legalia per omne regnum suum observari præcepit*. Capitula Caroli Calvi tit. 99. cap. 7. [*] 8. ap. Carisiac. ann. 873: *Per Capitula avi et patris nostri, quæ Franci pro Lege tenenda judicaverunt, et fideles nostri in generali placito nostro conservanda decreverunt*. Aimoinus lib. 5. cap. 35: *Placitum generale habuit, ubi per Capitula qualiter regnum Franciæ filius suus Ludovicus... regetur... ordinavit*. Fragm. Hist. Franc. tom. 3. Hist.

Franc. pag. 334. de Ludovico Pio: *Adjecit prætereæ quaedam secularibus legibus Capitula, quæ nunc usque pernecessaria comprobantur.* Vide Leon. Ost. lib. 1. cap. 18. [2° Conf. Savinii Histor. Jur. Rom. méd. tempor. vol. 1. cap. 3. § 47.] Atque ejusmod. Regia Capitula digessit Ansegisus Abbas Lobienensis. Adso de Miraculis S. Waldeberti n. 12. de eod. Ansegiso: *Capitula Regum Francorum, quæ diversis fuerunt acta Conciliis, excepit, et uno volumine continere fecit;* in quatuor scilicet libris. Sigebertus ann. 827: *Ansegisus Abbas Lobienensis edicta Imperatorum Caroli Magni et Ludovici filii ejus ad Ecclesiasticam legem pertinentia in duobus libellis digessit. Idem eorundem Edicta ad mundanam legem pertinentia in duobus æque libellis digessit.* Postmodum Benedictus Moguntiacensis Ecclesiæ Levita eadem Capitula, partim etiam alia a se aliunde collecta in septem libros distinxit, quæ Joannes Tillius Meldensis Episcopus, deinde Pithæus et Lindenbrogius publicarunt. Exhinc Caroli Calvi et aliquot aliorum Regum edita sunt a Sirmondio Capitula, atque adeo ab aliis viris eruditissimis, quæ universa cum MSS. Codicibus collata, et non minima accessione aucta ac locupletata, notisque illustrata, in unum corpus tandem compegit vir doctissimus Stephanus Baluzius, hoc ipso quo scribimus anno. Vide quæ annotarunt idem Pithæus post Præfationem ad eadem Capitula, Antonius Augustinus de Emendat. Gratiani lib. 2. dial. 11. Innocentius Cironius in Notis ad 5. Compilat. Decretal. lib. 1. tit. 1. cap. 2. idemque Baluzius in erudita illa quam Capitularibus Regum Francorum præmisit Præfatione.

† CAPITULA NOVITIARUM, Novarum Constitutionum Synodaliū decreta. Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 741. ex Capitulis Novitiarum: *Item Capitula Novitiarum de his, in quibus præceptum Regulæ et Constitutiones novellorum Conciliorum auctus nos considerare et promissis exercere jussio imperialis ammonet.*

3. **CAPITULUM**, Brevis Lectio, quæ in divino officio, loco Lectionis legitur. Radulphus Tungrensis de Canon. observ. propos. 13: *Sicut ad vigiliis noctis leguntur Lectiones magnæ, ita ad Laudes et Vesperas, et ad quinque parvas Horas, dicuntur parvæ Lectiones, quas Benedictus appellat in sua Regula Lectiones; communi tamen usu sæculi appellantur Capitula.* Idem Radulphus propos. 8: *In Lectionibus tam majoribus quæ nocturnis vigiliis leguntur, quam parvulis, quæ dicuntur ad alias Horas, et Capitula appellantur, laudem Dei agimus et pronunciamus.* De his Capitulis fit mentio in Concilio Agathensi can. 21. apud Vigilium PP. Epist. 2. etc. *Capitula Dominicalia, quæ Dominicis diebus canuntur, in Statut. Guigonis pro Ordine Cartusiensi.* Vide *Lecticulæ*.

CAPITELLA, Breviora capitula. Concilium Agathense can. 30: *Post hymnos Capitella de psalmis dicuntur.* Regula S. Aureliani cap. 55: *Hymnus, Jam surgit, Hora Tertia, et Capitulum, deinde Kyrie eleison, (dicantur.)* Occurrit ibi pluries, et in ejusdem Regula ad Virgines. Gregorius Turonensis. lib. 9. cap. 6: *Et ingressus in oratorium, me postposito, ipse Capitellum unum, atque alterum, ac tertium dicit.* Utitur et lib. de Vitis Patrum cap. 6. Vide *Capitellum* 6.

† 4. **CAPITULARE**, Alicujus Sancti officium celebrare, peragere, a *Capitulo*

saltem incipiendo. Vetus Ceremoniale MS. B. Mariæ Deauratæ Tolosanæ: *Non dicuntur subphragia Sanctorum, neque Vespere omnium SS. nec Laudes, et hoc tam in vigilia, quam in die, et per omnes Octavas: dato etiam quod non Capitulantur de Octavis.* Et infra: *Sequitur festum Apostolorum Philippi et Jacobi, quod est duplex... in primis Vesperis Capitulantur de ipsis Apostolis.* Pluries occurrit in eodem MS.

CAPITULARIUM, Liber Ecclesiasticus continens *Capitula*, quæ in Ecclesia canuntur, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 324.

4. **CAPITULUM**, Locus in quem conveniunt Monachi et Canonici, sic dictum, inquit Papias, quod *Capitula* ibi legantur: *Capitula librorum dicta, quod breviter capiant et contineant aliquam sententiam, sive quasi caput et titulus majoris scripti.* Unde Clericorum *Capitulum dictum, quod Capitula ibi exponantur*: nempe Regulæ. Notum enim manet post Primam recitatum, antequam Fratres exeant ad laborem, jam olim aliquod Regulæ Capitulum iis fuisse prælectum; cujus moris meminerunt Fuldenses Monachi in Libello supplicii Carolo Magno porrecto apud Broverum lib. 3. Antiq. Fuldens. cap. 12. et Smaragdus in præfat. in Diadoch. Monach. Concilium Aquisgran. can. 69: *Ut ad Capitulum primitus Martyrologium legatur.* Cap. 70: *Ut ad Capitulum lectio tradatur.* Amalarius lib. 4. de Eccles. offic. cap. 2: *Mos inolevit ut per Monasteria Deo devota legatur lectio in Capitulo.* Helinandus Monach. Frigidimontis: *In toto corpore Ecclesiæ, præter illum ubi altare constituitur, nullus locus est sanctior Capitulo, nullus reverentia dignior, nullus diabolo remotior, nullus Deo proximior. Ibi enim perdit diabolus quicquid alibi lucratur. Ibi Deo restaurat obedientia quicquid alibi subtrahit vel negligentia vel contemptus.* [Vita S. Benedicti Anian. n. 30: *Fratribus vero sibi subjectis omni hora, in nocturnis scilicet, in Capitulo, in refectorio, pabula vitæ præbebat. Capitulum post Nonam, memoratur in Capitulis Sangallens. circa ann. 817. editis, apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 742.] *Domus Capituli* apud Ekeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 11. et 16. et in Statutis Ordinis de Sempringham pag. 724. Ordo Romanus: *In conventu Fratrum, qui apud quosdam Capitulum nuncupatur.* Jacobus Hemricurtius in Speculo Hasbanico pag. 11: *Rasson qui est ensevelis in Capitele des Freres mineurs a Liege.**

* Ea erat erga *Capitulum* in quibusdam monasteriis reverentia, ut in eo omni tempore lampas arderet. Charta ann. 1200. ex Bibl. reg. cot. 19: *Ergo Rogerus de Portis dedit abbatiæ S. Mariæ de Noa.... omnes penitus arbores, sive nuces sive fructus alios proferentes.... ad ministrandum omni tempore lumen unius lampadis in Capitulo ipsorum.* *Capitille*, in Chartul. 21. Corb. ad ann. 1404. fol. 199. v.

CAPITULUM CONVERSORUM, quod ab Abbate pro Conversis tenetur, de quo agunt Institutiones Capituli generalis Ord. Cisterciensis distinc. 14. cap. 10.

CAPITULA RURALIA, in Provinciali Cantuar. Eccles. lib. 1. tit. 2. lib. 5. tit. 17. in Constit. Ottonis Legati Eccles. Roman. in Anglia tit. 7. et in Concilio Redingensi ann. 1279. can. 5. dicuntur *Conventus Curionum ruralium, qui ab Episcopis, Archidiaconis, aut Decanis*

ruralibus subinde coguntur, in quibus de rebus Ecclesiasticis suarum parochiarum pertractare solent. Vide *Kalendæ*.

CAPITULUM, ut ait Lindwodus, *quandoque ponitur pro collectione plurium, et non communiter viventium: sed ob tractatus communes inter se habendos ad aliquem locum confluentium.* Exemplum patet in *Capitulis generalibus Monachorum et aliorum Regularium, etc.*

CAPITULUM, proprie loquendo, inquit Lindwodus, dicitur respectu *Ecclesiæ Cathedralis, ut Conventus respectu Ecclesiæ inferioris, ubi est collectio viventium in communi.*

CAPITULARES, Canonici, apud Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suevicæ pag. 180. et alibi, qui *Capituli jus habent, ut loquuntur, qui ont droit d'entrer au Chapitre.*

† 5. **CAPITULARE**, In Capitulum convenire tractandorum negotiorum causa. Instrumentum Abbatis et Conventus S. Sequani ann. 1356. e Cartulario Eduensi: *Hinc est quod nos propter hoc in Capitulo nostro specialiter in unum per sonam campanæ, more solito, ad Capitulandum pro negotiis dicti Monasterii et Ecclesiæ ipsius ad tractandum congregati, etc.* Instrumentum Capitulare Monasterii Crassensis ann. 1381: *Monachis hora Capituli pulsata Campana, ut moris est, in Capitulo dicti Monasterii pro Capitulando et Capitulum et conventum faciendū..... congregatis, etc.* Occurrit in Actis Capitularib. S. Martini Turon. ann. 1455. et in Actis SS. Martii tom. 3. pag. 752. necnon in Charta ann. 1480. apud Miræum Diplom. Belg. tom. 2. pag. 1343. col. 2.

* Acta capit. MSS. eccl. Lugdun. ad ann. 1388. fol. 47. r. col. 1: *Item assignaverunt sibi et aliis absentibus diem Mercurii sanctam ad Capitulandum super negotiis et statu ecclesiæ. Chappitrer, eodem sensu, in Charta ann. 1426. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 197: *Et eux (chanoines) assembles oudit chapitre, Chappittrant et chapitre tenans, etc.**

6. **CAPITULARE**, Succensere, punire, quod fit in Capitulis Monachorum ubi vitiosi et delinquentes puniuntur et emendantur. Ekeardus Jun. de Casib. S. Galli cap. 3: *Ad Capitulum tamen non nisi vocatus venit, cum sibi officium Capitulandi et puniendi gravissimum, ut ait, sit traditum.* Hinc vulgaris loquendi Monachis usitata formula, *Dare alicui Capitulum, vel Accipere Capitulum*, pro reprehendere, et verbis castigare: nostri *Chapitrer* dicunt. [Hinc fortassis a Baldrico apud Mabillonium tom. 5. Annal. Benedict. pag. 505. *Capitulum Monachorum vocatur, Animarum fornax purgatoria.*]

† **CAPITULUM HABERE**, Codex MS. S. Quintini de Monte ad calcem Regulæ, xi. circiter sæculo exaratus: *Liceat Abbati, si necessitas vel ratio ingruerit, fratrem suum ad quemlibet Abbatem mittere, tantum ei in victu provideat. Si vero paupertas exigerit, Abbas ad quem missus ille frater ierit, vestitum ei præbeat, et quandiu ibi moratus fuerit frater, Capitulum habeat; hoc est, jus cum aliis cœnobii, in quo commorabitur. Monachis in Capitulo sedendi, quod jus haud raro tribebatur olim Fratribus extraneis, præsertim ubi e monasterio aliqua societate conjuncto veniebant.*

5. **CAPITULUM**, Domus urbis publica, in qua Ediles seu Scabini jus dicunt, aut coeunt, *Hostel, vel Maison de Ville.* Joan. Hocsemius in Henrico Gueldrensi

Episcopo Leodiensi cap. 5: *Cumque pro vini assisa cives fuissent in Capitulo congregati.* In Adolpho a Marka cap. 5: *Partem terræ Militum... cum Rectoribus civitatis ad Capitulum congregavit.* Observat Catellus lib. 1. Hist. Tolosanae cap. 1. pag. 33. et 34. Curiam Tolosanam *Capitulum* in veteribus Tabulis appellari. Usatica Tolosana ann. 1202. statuunt reos puniendos *cognitione D. Comitit, et suæ Curia, scilicet Capituli.* Cui quidem *Capitulo* præerat Vicarius. Unde in sententiis hæc passim leguntur, *Vicarius et Capitulum judicaverunt.* Qui vero ei assidebant,

CAPITULARES et **CAPITULARII** appellabantur; qui iidem sunt quos hac tempestate *capitoux* vocant, olim *Capitoliers*, ut est apud Honoratum *Bonnet en l'arbre des batailles* 4. parte cap. 125. [et in Litteris Philippi VI. Franc. Regis ann. 1345. tom. 2. Ordin. pag. 230.] Liber albus Senescalliæ Tolosæ, de electione Capitularium Tolosæ, *Qui semel Capitularius fuerit, ad idem officium nullatenus admittatur, nisi 6. annis dicti sui Capitulum computandis.* [Tres solum annos habent Litteræ Philippi III. ann. 1283. in quibus ii *Capitularii* Consules appellantur; at passim *Capitularii* nominantur in Litteris Philippi IV. et Philippi VI. apud D. de *Lauriere* tom. 2. Ordin. pag. 107. et seqq. Adagium est apud Tolosanæ:

Cil de noblesse a grand titou,
Qui de Tolose est Capitoul.]

* Olim *Capitoliers, Capituleurs* et *Capituliers*. Placit. comit. Tolos. ann. 1158. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 569: *S. Petri W. S. Petri de Rovis. S. Bernardi Adalberti, qui tunc erant Capitularii. Capitulares Tholosæ,* in Lit. ann. 1358. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 188. Lit. ann. 1346. in vol. 2. arest. parlam. Paris.: *Les Capituleurs de la ville de Thoulouse, etc. Capitulliers et Cappitulliers,* in Lit. ann. 1347. ex Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 213. et in aliis ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 301: *Pons de Marlas chevalier et Capitulier de Thoulouse,* in Ch. ann. 1350. ex Reg. 78. ch. 114. Vide supra *Capitulatores.*

† **CAPITULATUS**, Dignitas Capitularii, in Litteris Regum nostrorum jam laudatis, et apud Lafallium in Probat. Hist. Tolos. pag. 85. 88. 90. etc.

CAPITULARII videntur interdum appellari nuntii, ministri, famuli. Vitalis Episcopus Oscensis: *Cives autem sunt omnes qui in civitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus civitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licet Capitalarios habeant et ministros, per quos ducunt sua officia exercenda, tamen ipsa manibus suis non exercent.* Iidem sunt

CAPTALARII, in Charta Jacobi Reg. Aragon. ann. 1230. pro civibus et mercatoribus Barcinon.: *Emfranquimus, francos, liberos, ingenuos et immunes facimus vos omnes probos homines, cives, et habitatores Barcinon. et singulos præsentis pariter et futuros, et nuncios ac Capitalarios vestros per totum regnum Majoricarum, etc.* Occurrit etiam in Consuetudinibus Barcinon. MSS. Consuetudines Monspetienses MSS. cap. 91: *Capitalarius non debet præstare leidam vel cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curia acquisitum.* Vernacula sic habent: *Capitalier non deu donar leidas, ni copas, si non per aquella parte, per laqual azel perten lo capital, o per aquella part, per*

laqual partem azel lo gazanch que a dona. Alibi: *Si aliquis privatus vel extraneus, Capitalarius, vel debitor accipiat fugam a villa Montispelerii, etc.* [**Capmany: Capitalarius, Sirvient.*]

CAPITULARIUS SCHOLÆ NEGOTIATORUM, in Charta Petri Ravennatis ann. 953. apud Hieron. Rubem in Hist. Ravenn. lib. 5. id est *Caput vel Capitaneus.*

CAPITULARIUS, CAPITULARIUS, Charta Abbanis Patricii fundatoris Monasterii Novalicensis in valle Segusina, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Et colonicas infra ipsa valle Briantina et Aquisiana, quem de Vindegunde conquistimus, unde Bardinus Capitularius est.* Infra: *Similiter libertus nostros in valle Aquisiana, qui ad parentes nostros aspererunt, seu et in ipso pago Brigantino commanere videntur, unde Vitalis Capitularius est, ad memorata Ecclesia hæredem meam ut aspiciant et impensionem faciant volo ac jubeo.* Ubi videntur *Capitularii* accipi pro dominis seu possessoribus.

6. **CAPITULUM**, **CAPITULARE**, Capitit tegumentum mulieb. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 31. et ex eo Papias: *Capitulum, est quod vulgo Capitulare dicunt.* Glossæ veteres, cap. de vestimentis: *Capitulare, κεφαλοδέσμων.* Addit. ad Matth. Paris pag. 115: *Nec habeant Capitulum de floribus, id est, sertum;* Gallis *Chappellet.*

† 7. **CAPITULUM**, Idem, ut videtur, quod *Capitium* 2. ut ibidem dictum est.

† 8. **CAPITULUM TOTIUS REI**, Totius rei series et narratio. [**Vel potius, Totius rei summaria expositio.*] Chronicon Centul. lib. 5. de Miraculis S. Angilberti num. 23: *Totius Rei Capitulum fratribus ac populo publice innotuit.*

* 9. **CAPITULUM**, Factionis caput, articulus. Transact. ann. 1501. ex schedis Pr. de *Mazaugues: Transactionem, conventionem, concordiam, appointmentum, Capitula et pacta fecerunt.* Vide supra *Capitulare* 4.

* 10. **CAPITULUM**, Conventus, synodus. Charta Odonis Camerac. episc. ann. 1113. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Altare de Solemia... ecclesiæ pretiosorum martyrum Dionysii, Rustici et Eleutherii de Francia... concessimus, ea quidem ratione ut... presbiter altari prælibato cantaturus, cura de manu episcopi recepta, episcopi et ministrorum suorum Capitula adeat et de synodalibus respondeat.*

* 11. **CAPITULUM**, Muri fastigium. Gall. *Chaperon*. Charta ann. 1214. apud Lam. in *Delic.* erudit. inter not. ad Chron. imper. Leon. Urbev. pag. 218: *Salvo quod non faciant præjudicium superiori Capitulo murorum.*

* 12. **CAPITULUM** passim in regestis saltem recentioribus ecclesiæ Carnotensis, teste D. *Cowbon du Terney*, pro Mandatum seu Charta, qua expensa pecunia restituenda jubetur.

CAPITUM, *Pabulum jumentorum*, uti vocem hanc interpretatur Ammianus lib. 22: *Totidemque pabula jumentorum, quæ vulgo dicitant Capita.* Hesychius: *Κάπετα, κτηρῶν τροφή.* Idem: *Καπητόν, παράκλημα ἀλόγων.* Vopiscus in Aureliano: *Capitum animalis non vendat.* Senator lib. 7: *Proinde annona fuit domini et familiaris ejus, Capitum animalis.* Atque ita hæc vox accipitur in leg. 7. 13. 17. Cod. Theod. (7. 4.) de *Erogat. milit.* ann. et aliis locis, quæ *Palea* vertitur in leg. 9. *Capitatio* in leg. 8. eod. et leg. ult. eodem Cod. (11, 20.) de *Collat. donat.* Adde Julianum Anteces-

sor. Nov. 15. cap. 52. *Fodrum* ejusmodi præstationem appellarunt recentiores.

CAPITURINI, a Salernitanis, Principes et auctores seditiois appellati, ut auctor est Hugo Falcandus pag. 668.

* **CAPIX**, Capsa, arca. Instr. de Resignat. castr. Fumonis ann. 1263. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 476: *Item duæ catenæ, et una lucerna, et una Capix ferrea, et una sartago.* Vide *Capis* 2.

* **CAPIZOLUS PANNUS**, Panni species. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 970: *Ecce dictus Nolus et Bonomus et Gatellus habuerunt certa verba inter se, causa cujusdam Capizoli panni, quod ipsi de Cavaneis volebant dare dictis de Pisonibus.* Haud scio an non huc spectet vox *Capistre*, in Comput. Rob. de Seris ab ann. 1332. ad ann. 1344. ex Reg. 5. Chartoph. reg. fol. 6. vº.: *Le siege d'icelle selle a un oreiller de Capistre mesme.* Vide supra *Capexzus.*

* **CAPLANUS**, Capellanus, a Gall. *Capelan.* De Ecclesiast. status reformat. in Conc. Constant. tom. 1. ejusd. Conc. col. 681: *Quia in regimine ecclesiastico, et præsertim choragi et Caplani necessaria est obedientia, etc.* Vide *Capellani* 3.

* **CAPLATIA**, Vestis species, quam sacerdotibus loco *capæ* deferre prohibetur, in Stat. synodal. eccl. Carnot. ann. 1368. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1362: *De cappis manicatis, vel super humeros crispatis non habendis, sub pœna suspensionis, nec Caplatiis loco cappæ.*

CAPLEVATOR, Qui captum judici representare tenetur sub pœna arbitraria; ut *Capleuta*, ipsa obligatio representandi. Voces fori Aragonensis, de quibus copiose Michael del *Molino* in Repertorio Fori Aragon. Edit. 1624. fol. 11. Fori Oscæ ann. 1247. fol. 4: *Ecce his offero sufficientem fidenciam de directo, aut bonum Caplevatorum super pignus meum, etc.*

CAPLEUTA, in iisdem Foris Aragon. lib. 1. tit. de Suprajunctariis fol. 34. verso.

CAPLIM, [Obligatio, ni fallor, qua servus tenetur arbores seu arborum ramos excindere, cum id jubet Dominus: vox ducta a *Capulare*, Cædere.] Polyptychus S. Remigii Remensis: *Solvit in censu de sigala mod. 1. de ordeo mod. 100. anniculum 1. Caplim dies 15. lign. carros 3. Infra: Solvit in hostelicia den. 16... pullos 3. ova 15. Caplim diebus 15. facit velituram in leug. 30. Rursum: Donant decimam de vervecibus... faciunt Caplim 15. diebus. Item: Facit Caplim diebus 15. sed non velit. Facit macerias in Monasterio, etc.* Ibidem: *Caplim diebus 15. ipsumque deducens. Item: Donat unoquoque anno scindulas 10. in tertio anno ascellas 100. aut facit Caplim diebus 15. ipsumque velit.* Ibid.: *In tertio anno faciunt Caplim dies 15. ipsum carrucant et inoperant.* [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 36. verso col. 1: *Arat ad hibernaticum perticas 111. ad tramsem perticas 11. facit Caplim quantum sibi jubetur.* Idem Codex fol. 94. col. 1: *Facit in vinea arp. 1. pullos 111. ova xv. curvadas, Caplim, carop. manopr. quantum ei injungitur.* Et fol. 95. verso col. 1: *Arat ad hibernaticum perticas 111. ad transmissum perticas 11. facit Caplim quantum sibi jubetur.*] Occurrit pluries, et interdum cum duplici *P.* Vide *Capulus*, [et *Capellus* 2.]

** **CAPLINUM**. Ibid. Brev. 5. cap. 53. et 78: *Curbadas, Caplinum, caroperas, manuoperas, ubi ei injungitur.* Guerard.

pag. 44. et 47. qui verbum confert cum Germanico *Kappen*.

CAPLOSUS, *Elisus*, Papiæ. Ita etiam Cod. MS. [Sangerman. n. 501.] Vide *Capulare*.

CAPLUM, *Funis*, Isidoro in Glossis. Papias: *Caplum, funis a capiendō dictum*. Isidor. lib. 20. Orig. cap. 16: *Capulum, funis a capiendō, quod eo indomita jumenta capiuntur*. Nostris *Cable*, vel *Chable*, *Funis nauticus*. Vide *Meursium* in *Καπιον*.

† **CAPMANSIO**, *CAPMANSUS*, *CAPMASUS*, etc. Vide *Caput mansi*.

* **CAPNA**, *Anterior equi coma*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

† **CAPNICUM**, *Datum solvendum pro quolibet camino seu habitatione, a voce Græca κάπνη, quæ caminum significat*. Hierolex. Macri.

1. **CAPO**. Vide *Capus*.

* 2. **CAPO**, inter vasa ecclesiastica recensetur in Charta ex Tabul. Casin.: *iiiij. candelaris, e j. Capone de argentum, e j. offerta de argentum, etc.*

* **CAPODIES**, *Decurio*, ab Ital. *Capodici*, Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 191. ex Cod. reg. 4621: *Quatuor Capodies, ignis baptiores et approbatores communis*.

† **CAPOLARE**, *Abscindere, imminuere*. Pactus Legis Salicæ tit. 32. num 1: *Si quis alterum manu aut pede Capolaverit, de manu Capolata, unde homo mancus est, et ipsa manus super eum pendit, matb. sichte, MMD. den. qui factum solid.* LXII. et *dimidium, culpabilis judicetur*. Et n. xv: *Si quis alterum lingua Capolaverit, unde loqui non possit, etc.* Vide *Capulare*.

CAPOLATA. Charta ann. 1142. apud Stephanum Baluzium in Notis ad Concilia Narbon.: *Item 5. millia teules. Item 3. Capolatas de petra, quas habuerunt homines de Villanova.*

* An petrarum onus, vel tantum petrae, quantum uno die homo *capulare* seu scindere potest? Aliud vero sonat, Onus nimirum quod capiti imponitur, inter Jura vicecom. Narbon. an. circ. 1260. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 546: *Habet ab omnibus hominibus..... portantibus ligna cum suis animalibus Narbonam, ratione intradæ, de quolibet animali unam saumatam lignorum, et de Capolata duos faros hominum semel in anno de animalibus*. Vide infra *Cappare*.

CAPOMILITATUS. Vide *Caput militum*.

* **CAPONES** B. MARLE, Nummi, qui pro quolibet foco pensantur, sic dicti, in Charta ann. 1250. ex Chartul. Campan. fol. 337: *Item in foagia quæ in eadem villa habebamus, videlicet sex denarios pro quolibet foco dietæ villæ, qui Capones Beatæ Mariæ nuncupantur, et pro caponibus nobis et ecclesiæ nostræ reddebantur*. Vide in *Capus 2*.

* **CAPONUS**, *Gallus castratus*, Ital. *Cappone*, nostris *Chapon*. Chron. Bergoin. ad ann. 1406. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 978: *Et specialiter derobaverunt... quatuor porcos, gallinas, Caponos, anseres, etc.*

CAPORALIS, Ital. *Caporale*, *Caput gubernator, præcipuus dux*. Historia Cortusiorum lib. 7. cap. 20: *Caporalis vero et ductor eorum erat D. Loderisius Vicecomes*. Adde lib. 8. cap. 16. et Bullam Urbani V. PP. apud Wadding. ann. 1364. 12. Joan. Villaneus lib. 1. cap. 28: *Roma fu Caporal regno di se medesima*. Idem lib. 2. cap. 1: *Li maggiori e li piu possenti Caporali de la terra*. Passim apud hunc Scriptorem. [Acta SS. Maii tom. 7. pag. 373. de S. Ferdinando Rege: *Eadem confirmavit præfatino Michael San-*

chez, qui servit in exercitio Caporalis D. Joannis de Panduro, in possessione quam habet supradictus in Terrazana: Quo in loco Papebrochius Caporalis reddit Opilio. Gallis Caporal, ut et Italis Caporale hodie Decurio est, cujus præcipuum fere munus excubias vigiliisque collocare ac deducere.]

* Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Scrip. Ital. col. 551: *Plurimi utriusque partis Caporales et sequacessunt nece pessima interemti*. Charta ann. 1361. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Certos alios Caporales societatis Hispanorum guerram facientes in dicta Provincia, etc.* Pro Decurione apertius in Instr. ann. 1870. apud eumd. Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 535: *Quilibet Caporalis lantæ habeat et habere debeat equos tres bonos et sufficientes, et sit Caporalis armatus a capite usque ad pedes*. Provincialibus *Capoulli* proprie dicitur messorum ductor. Vide infra *Caput guerræ*.

* **CAPORIONES**. [Ut capita regionum, *quartieniers*: « post eum locari fecit priorem Caporionum. (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II, 432. an. 1498). »]

* **CAPOSOLDUM**, *Quod præter debitum seu stipendium erogatur, Ital. Caposoldo*. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 18. ex Cod. reg. 4621. fol. 20. r.: *Promittit quod nichil per se vel alium recipiet, vel familiam suam recipere patietur directe vel indirecte sub alio colore, vel nomine dicitur vel Caposoldi in pecunia vel in aliqua alia re*. Vide *Capsoldum*.

† **CAPOTANEUS**, ut *Capitaneus populi*. Rolandin. Patavin. lib. II. Annal. Genuens. cap. 18: *Habuerunt tunc Mediolanenses alii et populus et Commune de consilio seniori pro suo Capotaneo Martinum de Turre de civitate eadem, virum probum et sapientem, strenuum, tractabilem, etc.* Et lib. 12. cap. 4: *Mediolanense Commune et populus universus Capotaneum habens Martinum de Turre, memorandum et reverendum patriæ defensorem*. Pluries occurrit apud eundem Annalistam.

* **CAPOTUS**, *Unus ex eo hominum genere, qui Capoti vocabantur*. Vide in hac voce. Lit. remiss. ann. 1461. in Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 19: *In dicto conflictu et rixa unus castranus seu Capotus dicti de Fontaralhac volens interficere nobilem Johannem spurium de Andonis cum quadam gibilina*.

CAPPA. Vide *Capa 1. et 5*.

* **CAPPAGIUM**, *Subsidium pecuniarium, quod ab unoquoque capite exigitur*. Lit. ann. 1358. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 190. art. 18: *Levanda subsidia, ocagia, Cappagia, etc.* Vide *Capagium*.

* **CAPPANA**, *Tugurium, casula*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bell. cap. 119: *Prædones in laco composuerunt pontem cannarum, super quem fecerunt unam Cappanam et ibi se reducebant cum prædis suis*. Vide *Capanna*.

† **CAPPANNA**, *Tugurium*. Acta SS. April. tom. 3. pag. 324. F. in Miraculis S. Zita: *Et ipsa vit ad ipsam Cappannam, quæ est cujusdam sui vicini*. Vide *Capanna*.

* **CAPPARE**, f. pro *Coppare*, *Scindere, secare, idem quod Capulare*. Vide in hac voce. Charta ann. 1273. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 271. col. 1: *Si vero careat bubus, tenetur præstare ipsas operas manuahter, videlicet ad Cappandum aut metendum, sive ad triturandum*. Academicis vero *Cruscanis Cappare*, est *Eligere, seligere*.

* **CAPPARIS**, *Un albusion*. in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Sed leg. forte, *Un arbrisseau*.

† **CAPPARIUS**. Vide post *Capa 1*.

† **CAPPARIO**. Vide *Caparo*.

* **CAPPATIGUM**, *Idem quod supra Cappagium*. Annal. Victor. MSS. ad ann. 1356: *Tholosæ etiam insurrexerunt populares contra magnates præsertim in officarios regis, inter quos erat Johannes comes Armanici locumtenens regiminis in Lingua Occitana: quem occasione Cappatigi noviter per ipsum impositi, dicti populares hostiliter insecuti sunt, ipsum cum aliis officariis occidere quærentes*.

† **CAPPATUS**, *Qui gerit Cappam*. Vide post *Capa 1*.

† **CAPPATUS CLAVUS**, pro *Capitatus*. ut puto. Vita S. Reinoldis inter Acta SS. Julii tom. 4. pag. 177: *Gondulphus, tribus Cappatis infixis cerebro illius clavis, vitam finivit*.

† **CAPPELLANUS**. Vide *Capellanus*.

† **CAPPELLARDENT**. *Capella ardens*, Gall. *Chapelle ardente*, in qua, parietibus panno nigro vestitis, multi accenduntur cerei pro funeribus Principum et Magnatum. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 198: *In exequiis generalibus, præsertim in Cappellardent vulgo nuncupato, pro Domino Rege, Principe, etc.*

* **CAPPELLETUS**. [Gallice *chaperon*: « Tres Cappelleti pro avibus; unus est viridis, rekamatus de auro et perlis. [Inv. card. Barbo, ex transcript. Müntz, 1457. »]

† **CAPPELOTUM**. Vide *Capellotum*.

* **CAPPERARE**. Vide supra *Caperare*.

* **CAPPETTA**, *Brevior capa, diminut.* ab Ital. *Cappa*. Stat. Ferrar. ann. 1279. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 424: *De gauscappis et Cappelletis cum tribus custuris, quinque solidos Ferrarienses*.

† **CAPPIGER**, *Cantor qui gerit cappam*, Gall. *Porte-chape*, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 397. Vide in *Capa*.

* **CAPPILLARE**, *Concedere, idem quod Capulare*. Capitul. Caroli M. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 7: *Si de duobus furtis probatus fuerit, oculum perdat et nasum ei Cappilletur*. Vide *Capillare 1*.

* **CAPPILLINA**, *Galeæ species, qua milites cassidis loco caput tegunt*. Vide supra *Capellina 3*. Charta ann. 1263. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 476: *Item xij. Cappillinae, cum vij. balistis de ligno fractis*.

† **CAPPLIM**. Vide *Caplim*.

† **CAPPUCCIUM**. Vide *Caputium*.

† **CAPPULA**, *Minor Capa, Lineum capitis tegumentum*, Gall. *Coëffe de nuit*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 280: *Pro tela ad faciendum coperteria quatuor, Cappulis et thobaliis pro capite, canne 3. gros. xxii. Pro factura ipsorum coperteriorum et Cappularum, gros. vi. den. ix.* Ibid. pag. 275: *Pro Cappulis quatuor de tela... taren. ii. MS. D. Lancelot habet Coppulis*.

CAPPUS. Vide *Capus*.

CAPPUSA. Charta Alberti Comitis Mentensis ann. 1218. apud Barthol. Fisen. in Hist. Leodiensi pag. 447: *Et ut ordine suo liberius vacare permittantur, nulli in posterum, vel subditorum nostrorum in Cappusis suis, vel aliis rebus aliquam potestatem nullatenus habere concedimus, etc.* sed legendum *culturis*, evincit Charta sequens, quam profert idem Scriptor.

CAPRA. Pseudo-Ovidius lib. 2. de *Vetula*:

Do Capram vini, do bladum, do tunicam, do Palliolum, etc.

Fortē Cuppam.

* **CAPRAMARITUM**. Vide infra *Charavaritum*.

* **CAPRAREA**, Caprarum grex vel stabulum. Charta ann. 1217. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 334: *Et si placeret alicui heredum patris mei quod constitueret in eadem silva vaccarias, aut equarias, vel porcarias, seu Caprareas, sive ovilia, dederunt similiter omnes decimas fructuum (melius in autographo fetuum) et aliorum reddituum*. Vide *Capraritia*.

* **CAPRARITIA**, Stabulum caprarum, in Capitulari de Villis cap. 23.

† **CAPRATIO**, Epist. S. Ludovici Regis Franc. ad Fridericum II. Imp. ann. 1248. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1301: *Poterit vestra Serenitas... pro victualibus educendis, mercatoriam super hoc exigere Caprationem*. Lege *Caprationem*; id est, vectigal a mercatoribus capiendum.

† **CAPREA**, pro *Capra*, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 90.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Caprea, chievre sauvage*.

† **CAPRED**, in Legibus Longobard. delictum significat. Hierolex. Macri.

* **CAPREDUS**, Capreolus, Gall. *Chevreau*. Stat. Vercell. lib. 5. pag. 121. r.º: *Item quod de qualibet capra, kyrcio vel Capredo inventis in vinea, etc.* Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 582: *In aestate in cenis dant zelarium de gallinis et capponibus vitelli et Capredi*.

* **CAPREOLIUS**, Eodem notione, in Charta ann. 1318. ex Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 270. Vide infra *Carniscapium*.

* **CAPRETUS**, ut supra *Capredus*. Dialog. creatur. dial. 109: *Damula se coram (lupo) geniculavit dicens: ... hedus meus hodie non lactavit, propter quod fame interire poterit... Lupus vero cogitavit habere utrumque et ait: Vade ad ovile et Capretum tecum apportabis*. Convent. Saonæ ann. 1526: *Item pro... Capretis, sive pelibus Capretorum, etc.* Occurrit etiam in Stat. Vercell. lib. 3. pag. 104. vº. Vide *Capritus*.

* **CAPRIBARBI**, Factiosi quidam, de quibus Meisterlinus in Hist. rer. Noriberg. Vide *Pavonici*.

* **CAPRICIUM**, Charta plenarie securitatis scripta sub Justiniano, apud Brisson. lib. 6. Formul. : *Cute (bute) olearia valente siliquis 2. asprionis, panario rupto uno, Capricio valente nummos 80. orciola, aureo valente nummos 80. etc.* Forte *Capsicio*. Vide *Capsaces, Capsts*.

* **CAPRICORNIUM**, Temporis nota, Hiibernum solstitium, quo incidit Natale Domini. Charta ann. 1303. in Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 128: *Quas (libras 182.) solvetis domino nostro regi... per terminos infrascriptos, videlicet in instanti Capricornio medietatem, et in sequenti festo Pasche Domini aliam medietatem... Persolvetis annis singulis, ut dictum est, in festo Natalis Domini*.

† **CAPRICULUS**, ut *Capreolus*. Tabular. S. Trinit. Cadom. fol. 28: *Habemus... hircum et quinque Capriculos*.

* **CAPRIDARE**, Dicitur de capra que parit, Gall. *Chevreter*. Charta ann. 1378. ex Tabul. Massil. : *Capridavit in territorio hujus civitatis, ubi ab antiquo averia hominum dictæ civitatis solita sunt Capridare absque solutione alicujus decimi*.

CAPRIFER, in vet. Gloss. cap. de Bes-

tiis, ἀγχιγρος. Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. *Caprifera, Capreolus*.

CAPRILE, ἀγίων, ἡ μάνδρα. in Gloss. Gr. Lat.

* **CAPRINA SOCIETAS**. Vide *Bocks*.

† **CAPRINUM**, Præstatio ab iis qui capras tenent exsolvenda, Gall. *Chavretage*. Regestum n. 56. pro annis 1317. 1318. 1319. regni Philippi Franc. Regis cognomento Longi fol. 164. tit. 371: *Item Caprinum loci de Clamisaco bladi et gallinarum annuatim debitorum per homines dicti loci*.

† **CAPRINUS PULSUS**. Vide *Caprizans*. **CAPRIOLA**. Gloss. Lat. Gr. Δορκάς, *Dama, Capriola*. Gloss. Gr. Lat.: Αἰγαστος, *Caprer*; ἀγιάτριον, *hec Capriola*. Gloss. aliud MS.: *Capriola, ἀγχιγριον*.

* Hinc *Chevrette* et *Chievrette*, Instrumenti musici species. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 192: *Aucuns de la ville de S. Mard voudrent que le menestrier, qui cornoit d'une Chevrette, cornast la haute dance... Il tient à pou que je ne crieve la Chevrette*. Aliæ ann. 1388. ex Reg. 132. ch. 242: *Jehan de Montpomier rompy la pel de la Chievrette, laquelle demoura audit munier avec les chalemeaux d'icelle*. Haud scio an non idem sit *Chaplecho* apud Lugdunenses, ex aliis Lit. ann. 1471. in Reg. 194. ch. 343: *Ung nommé Copin jouoit du Chaplecho par maniere d'esbatement en faisant une aubade, etc.* Vide in *Calamella* 1.

1. **CAPRIOLUS**. Papias: *Capra domestica, caprea vero silvatica dicta quasi capiens ardua: cujus filii Caprioli dicuntur*. Gloss. Lat. Gall.: *Capriolus, Chevriz*. Ital. *Capriolo* et *Cavriolo*, Gall. *Chevreuil*. Ebrardus in Græcismo cap. 9:

Capreolus vero silvestris dicitur esse.

Lex Aleman. tit. 99. § 16: *Si quis Capriolum occiderit*. Dudo lib. 3. de Morib. Norman. : *Est namque tellus Normannica... caprorum, cervorumque, ursorum atque Capreolorum venatu affluenter repleta*. Epistola 1. Episcopi Aconensis ad Honorium III. PP.: *Ipsi inermes et expediti velut Caprioli celeriter fugiebant*. Charta Carlomanni Regis apud Ughellum in Episc. Veronensibus: *Venationes porcarum, cervorum, Capreolorum, omni tempore, etc.* Charta anni 1345: *Venari ad Capriolos, cuniculos, faxanos, etc.*

2. **CAPRIOLUS**, Vox Architectorum, Vitruvius nota, de qua agunt pluribus Philander, Barbarus, Bernaldinus Baldus, alicui Vitruvii interpretes. Gloss. Gr. Lat. Καπριώλος, τὸ ἔρεισμα τῆς στέγης, *Furcilla*. Alibi: πρότομος, *Capriolus*. Infra συνστάτης dicitur.

3. **CAPRIOLUS**, Columellæ lib. 11. cap. 3. genus est rustici fermenti bicornis ad terram commovendam a similitudine cornuum capreolorum dictum.

† 4. **CAPRIOLUS**, vel **CAPREOLUS**, Clavicula, qua vitis capit adminicula, iisque adhæret, Gall. *Tendron de vigne*. De capriolis hac notione Festum vide et Isidorum lib. 18. Orig. cap. 5. Hinc emendandas puto Glossas ejusdem Isidori: *Caprioli, Botriones, latices*; vel, ut est in Excerptis: *Capriola, Botriones, latices*; videtur enim legendum *Caprioli, Botryonum helices*, i. vitium Claviculæ. Botryo pro vitis a Græco Βότρυς, uva, dici potuit: ἑλὴς vero clavicula est. Gloss. vet. ἑλὴς ἀμπέλου, *Pampinus, Clavicula, corimbi*. Vide *Gravium*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Caprioli, Gall. Cheaus d'arbres, ainsi comme de coudre, ou d'autre arbre*.

† **CAPRISCOLIS**. Instrum. 2. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 3. col. 1: *Ameilius Capriscolis, mendose pro Capiscolis, quod vide in Caput*.

CAPRITUS, Hircus. Gall. *Cabrit, Cabril*; Occitanis *Crabit Chevreau*. Lex Salica tit. 5: *Si quis Capritum, sive capram furatus fuerit*.

* Occurrit præterea in Ch. ann. 1468. ex Tabul. Massil.

CAPRIZANS, seu **CAPRINUS PULSUS**, Medicis qui incipiens a velocitate ante digitorum percussione videtur cadere, et post movetur in completa dilatatione, ad similitudinem caprioli dicitur. Cum enim capriolus incipiat esse velox in saltu, quasi saltum videtur facere in aerem, et post in complendo cursu, et complendo saltu, est velocissimus. Vide Magistrum Egidium Corbeliensem lib. de Pulsib. Græcis σπυρμός δορκάδιον.

* **CAPRO**, Eadem notione, in Act. S. Bernard. Feltr. tom. 7. Sept. pag. 884. col. 2: *Inter Caprones agnellum esse quaerendum*. Hinc diminutivum

* **CAPROLLUS**, pro *Capreolus*, Gall. *Chevreau*, in Lit. ann. 1357. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 448. *Chaverin*, eadem notione, inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 5. col. 1.

* **CAPRONA**, Gall. *Cigne, quia capiti prona*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 521. Nonius: *Capronæ, dicuntur Comæ, quæ ante frontem sunt, quasi a capite pronæ*. Vide Martin. Lexic. in hac voce.

CAPRONES, Tigna, cantherii, vulgo *Chevrons*. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Vehunt finium quantum necesse est, faciunt pedituram in graneam de decem pâl. et decem Capron. et cooper. capropr. et manopr.* [* Vide supra *Cabiro*.]

1. **CAPSA**, Arca, theca, cista, ubi aliquid reponitur. Papias: *Capsa dicta, quod capiat in se atque servet aliquid*. Ex Græc. κάψα. [Gall. *Chasse*.] Proprie vero est arca in qua reconduntur Sanctorum Reliquiæ. Jo. de Garlandia in Synonymis:

Dic arca, thecas, cistas, vel scrinia, Capsas. Capsula, capsella, de capsâ diminuntur.

Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 270: *Mitto autem vobis Capsam argentam Sepulcri Salvatoris et S. Jacobi Reliquias continentem*. Chronic. Fontanell. cap. 8: *Capsam auro et gemmis decoratam continentem pignora diversorum Sanctorum*. [Edictum Odonis Archiep. Rotomag. de Reliquiis S. Eligii ann. 1260: *Canonici autem, seu Decanus et Capitulum circa immutationem Capsæ, vel translationem contentorum in ea... nihil audeant attemptare*.] Guntherus lib. 3. Ligur.:

.... Capsasque piorum Custodes cinerum, prælata thure vaporum.

[Anscharius Archiep. in Vita S. Willehadi inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 406: *Verum B. vir ipso in tempore Capsam cum sanctis Reliquiis in collo suspensam habebat, cumque ictus ferientis super collum ejus decideret, corrigiam quidem Capsæ præcidit, ipsum vero in nullo penitus vulnerare potuit*. In hunc locum Mabillonius ait: « Phylacteria vocant antiqui Reliquiarum e collo dependens; quanquam etiam « Capsa et Chrismarium eodem sensu « leguntur in Vita S. Wilfridi Episcopi « ad ann. 709. »] Adde Odoranni Chr. pag. 640. Joan. Sarisberiens. Epist. 13. Occurrit passim. Le Roman de Turpin: *Li Casse ou li saintuaire ert, rendi si grant odor, que li sembla à tous que Pa-*

radis fut ouvers. Vide *Capsa*. Ejusmodi vero capsarum ad sanctas Reliquias recondendas, benedictiones habentur in Ordine Romano.

CAPSÆ EVANGELIORUM, Opercula. Gesta Regum Franc. cap. 23. et Ado Viennensis in Chron.: *Viginti Capsæ Evangeliorum ex auro purissimo gemmarum opere cælatas, etc.* Chronicon Centul. Hariulfii lib. 3. cap. 3: *Evangelium auro scriptum unum, cum Capsa argentea gemmis et lapidibus fabricata. Aliæ Capsæ Evangeliorum dux ex auro et argento paratæ. Vide Textus.*

CAPSÆ. Concil. Arausic. I. cap. 17: *Cum Capsa et calix offerendus est, et administratione Eucharistiæ consecrandus. Canonis titulus est: Ut in unum propositio sacramenti consecratur.*

* **CAPSA**, Pyxis, in qua sacra Eucharistia asservatur. Stat. Mss. eccl. S. Laurent. Rom.: *Ordinarunt quod de xv. in xv. diebus sacratissimum Corpus Christi renovetur, et Capsa seu vas in quo reponitur, super calicem bene mundetur.*

CAPSA NAVIS, Ima pars navis. Acta SS. Martyrum Africanor. apud Baron. ann. 302. n. 123. *Ascendit navim cum vinculis magnis, et fuit in Capsa Navis diebus quatuor. Alii Codd. Caseale habent, ut monet idem Baronius.*

CAPSARIUM, Capsarum, in quibus recondebantur Sanctorum reliquiæ, theca. Testamentum Perpetui Episcopi Turo-nensis: *Tibi... Eufronio thecam ex argento de reliquiis Sanctorum do, lego. Illum intelligo quam deferre solebam: nam deauratam aliam, quæ est in Capsario meo, etc. Ecclesiæ meæ do, lego.*

CAPSARIUS, in Brevisloquo, dicitur qui in balneis vestimenta suscipit custodienda, vel ille qui portat alios libros ad Scholam. Vide I. ulf. D. de Offic. Præf. vigil. et vet. Interpret. Juvenal. sat. 3. vers. 263. Vide *Capsarius*, [et *Spoliara*.]

† **CAPSARIUS**, Thesaurarius Ecclesiæ seu qui sacrarum capsarum curam habet. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 747. de Reliquiis S. Antonii de Padua: *Rogetur etiam Capsarius, ut ex numero Lipsanothearum asservatarum in thesauro Ecclesiæ S. Marci, pulchriorem ac digniorem eligat, quæ cum specialibus litteris a persona expresse deputata ad Rectores Paduæ cras deferatur, ut in eam reponatur illa pars ossis humeralis, quæ huc mittenda est.*

CAPSELLA, diminut. a *Capsa*. Marcellus Empr. cap. 23: *Postea splen intra parietem dormitorii cubiculi tectorio, id est, Capsella inclusus.* [Capitulum Generale Cisterc. ann. 1285. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1813: *Item Fratres bursas et Capsellas amoveant, et eisdem de cetero non utantur.*] *Capsellæ*, in quibus fructus componuntur, in leg. 12. D. (33. 7.) de Instrum. vel Instrum. leg.

CAPSELLA, Theca reliquiarum. Epistol. Legatorum Sedis Apostol. inter Epistolas Hormisdæ PP.: *Hic voluerunt capellas argenteas facere et dirigere,.... singulas autem Capsellas per singulorum Apostolorum reliquias fieri debere suggerimus.* Chronicon S. Petri Vivi Senon.: *Receptæ sunt autem Capsellæ sanctarum reliquiarum a Clero.* [Testamentum ann. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21. col. 1: *Flavellum argenteum unum, Capsellam eburneam unam, candelabra argentea duo. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 84: Nam et unum simplum semper in sinistro cornu est altaris in una Capsella cum serico decenter ornata.*] Walafridus Strabo de Vita S. Galli cap. 11: *Habebat autem pendentem*

Capsellam, in qua continebantur reliquiæ B. Dei genitricis Mariæ. Et cap. 32: Habuit vir Dei Capsellam de corio factam. [Stephanus African. Presb. in] Vita S. Amatoris Episc. num. 2: *Et cum eis esset ignotus, pulchritudine vultus et Capsellari honore, quo reliquiæ inclusas collo gestabat, cognoverunt Dei esse famulum et cultorem.* Adde Ordericum Vitalem lib. 7. pag. 653.

† **CAPSETTA**, Capsula, Gall. *Cassette*. Acta SS. Junii tom. 5. pag. 64. F. ubi de Translatione SS. Prosperi et Venerii: *Qua aperta (capsa) intus eam invenerunt duas Capsellas ligneas et pannum quemdam sericeum. Et tom. 4. Julii pag. 394. F. in Translatione S. Philastrii: Illasque honorabiliter et devote reponant in sua Capsetta plumbea.*

* **CAPSETTA** [Species candelarii: « *Capsette* pro duobus intorticiis. (Diar. Burchard, ed. Thuasne II, 47, an. 1493.) »] Translatione SS. Statuta Veron. lib. 1. cap. 28: *Quod nullus Capselarius a Festa de his videlicet, qui vadunt cum capsis vendendo confortinos, scaletas, cielas, et similia, quæ pueri vocant Festam, etc.*

CAPSONUS, in Statut. Mediolensib. 1. part. cap. 254. [Translatio S. Philastrii tom. 4. SS. Julii pag. 394. F: *Deinde reponant dictam capsellam plumbeam ornate fabricatam in Capsono in sacristia de Dom. circumsepto ferratis, in quo repositæ sunt SS. Cruces auræ, flammæ et campi: quo in loco Capsonus vel Capsonum sumitur pro majori arca seu armario, ubi multæ minores capsæ asservantur.*]

1. **CAPSULA**, ut *Capsella*. Adrevaldus de Miraculis S. Benedicti cap. 7: *Cum piis muneribus, Capsula sanctorum reliquiarum, ac brevi Epistola.* [Ordinarium Canoniconum Regul. S. Rotomag. ad calcem libri Joan. Abrincensis Episc. de Offic. Eccles. pag. 325: *Sequuntur per ordinem aqua, cruz et cerei, deinde Capsulæ cum Reliquiis Sanctorum.*]

CAPSULA, in qua asservatur hostia consecrata reservanda ad infirmos, in Statutis antiquis Cartusiens. 1. part. cap. 43. §. 49. 50. 51.

2. **CAPSA**, Pars casulæ. Gregorius Turon. de Vita Patrum cap. 7: *Diacono cuidam hujus casulam tribuit; erat autem valida eo quod et ipse vir Dei robusto fuisset corpore. Capsa autem hujus indumenti ita dilatata erat atque consuta, ut solent in illis candidis fieri, quæ per Paschalia festa Sacerdotum humeris imponuntur. Infra: Vere, inquit, dicto tibi quia et hac casula tergo utor, et de Capsa ejus parte prolixiore decisa, tegumen pedum aptabo. Mox quod Capsa hic dicitur, cucullum appellat: Denso cucullo, aptatus pedulis pedes operuit. Dynamius Patricius in Vita B. Marii Abb. Ratispon. num. 9: *Dum ad quosdam Ecclesiæ filios visitandos accederet, canis, quæ catulos habebat, subito exiliens Capsellam ejus scidit.* Burchard. de Casib. S. Galli cap. 1: *Stolas similiter deauratas, Capsas damaticas, subtilia, etc.**

* Vide infra *Capsana* 1.

2. **CAPSULA**, Casula, Gall. *Chasuble*. Testamentum Perpetui Episc. Turon.: *Amalaris ibidem Presbytero Capsulam unam communem de serico... do, lego.* [Usus Monasterii Culture Cænom.: *Procedat Abbas ad altare, et induat stolam et Capsulam, et eat cum Diacono et Subdiacono et aliis revestitis ubi pridie positum fuit Corpus Domini... Finitis Tractibus exuat Abbas Capsulam et veniat in choro.*]

† 3. **CAPSA**, Vagina. W. Wyrcester

Anecd. pag. 529. Lib. nig. Scaccarii: *Ensis Ethelredi raro Capsa requirit.*

† 4. **CAPSA DE CASA**, An Caput mansi? Formulæ Andegav. art. 34. apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 255: *Cedo tibi atque transcribo Capsa de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit, ut ab hodierna die ipsas res denominatas habeas, teneas, possideas, etc.* Vide *Caput Mansi*.

* Proprietas, dominium: nihil quippe magis proprium, quam quod in *Capsa* seu arca asservatur. Charta apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 123: *Ille (Ratoldus) viriliter circumcinctus gladio suo stabat in medio triclinii domus suæ, tradiditque in Capsam S. Mariæ et in manus venerabilis viri Erchanperti episcopi, etc.* Vide infra in *Mensa*.

* 5. **CAPSA**, Umbella, Gall. *Dois*. Ordinar. Ms. S. Petri Aureæ-val. ubi de processione SS. Corporis Christi: *Tunc prior claustralis et alii magistri ordinis monasterii, sive antiqui et prorecti quatuor ex predictis accipiant reverenter Capsam, sub qua portatur Corpus Ihesu Christi..... Tunc canonici, qui supra, accipiant Capsam, ut moris est, dompro abate subtilis existente. Vide alia fortean notione infra in *Eccapsatus*.*

CAPSACES, Vasculum, in Gloss. Arabico-Lat. Hesychius: *Καψάκιον, γλοσσόχορον*. Cyprianus de Eleemosyna: *Hæc dicit Dominus: Fidelia farris non deficiet, et Capsaces olei non minuatur.* S. Hieronym. Epist. 10. ad Furiam: *Farina scribitur, et olei Capsaces nascitur.* Adde Epist. 22. cap. 15. Fridogodus in Vita S. Wilfridi cap. 35:

Capsaces collo demisti immunda verenda.

[Vide *Capsæ*.]

1. **CAPSANA**. Concilium Avenionense ann. 1387. cap. 42: *Rectores, perpetui Vicarii et Capellani curati in suis Ecclesiis et parochiis vestes superiores clausas non nimia brevitate notandas, cum manicis decenter longis pariter et rotundis, ac capitibus seu Capsanis vulgariter appellatis, notabiliter non apertis aut magnis.*

* Idem quod supra *Capitium* 1. Ea vestis pars, quæ ad os tunica collum circumamicit humeris injecta, nostris *Chevessaille*, interdu amplissima. Inquisit. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 59. col. 2: *Ponit Stephanus Chautardus, quod Bertrandus cepit eum per Capsanam, et ejecit eum in terra de bestia sua.* Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 39: *Supplicans cepit dictum Laurentium de retro per Capsanam ipsumque sic captum binis vicibus in terram sive solerium dictæ aulæ prostravit.* Aliæ ann. 1464. ex Reg. 199. ch. 534: *Idem Guido accepit prædictum Guillelmum de facto et malitiose ad Capsanam seu in mantica vestis suæ, etc.* Vide *Capsa* 2. et infra *Chevessaille*.

* 2. **CAPSANA**, Capistrum, Gall. *Licol, chevestre*. Comput. ann. 1334. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 85. col. 1: *Item per unas senglas et per unas Capsanas, etc.*

† **CAPSARIUM**, CAPSARIUS. Vide in *Capsa* 1.

† **CAPSAX**, Sextariorum duodecim. Papias MS. vet. Onomast. Sangerman. num. 501. In hoc adhuc Onomast. *Capsax minor, Sextariorum quatuor.* Vide *Capsaces*.

† **CAPSEA FUSTEA**, Arca lignea. Charta Præpositi Ecclesiæ Massil. ex Tabulario ejusdem: *Et sedentes super quamdam Capseam Fusteam.* Vide *Capsa* 1.

† **CAPSELARIUS**, CAPSELLA, CAPSETTA. Vide *Capsa* 1.

* **CAPSELLA**, diminut. a *Capsa*, Arca, cista. Chron. Andr. Danduli ad ann. 1264. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 505: *Tanta fuit et est vilitas vestrorum cordium, quod Capsellas et alias mercationes dictæ navis facitis discaricari*. Pro theca reliquiarum, vide in *Capsa* 1.

* **CAPSERIUM**, Cervical, Gall. *Chevet*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unum alium lectum parvum munitum unius culcitæ, unius pulvinaris sive Capserii plenorum plumæ concedenter*. Vide supra *Capitacium*.

* **CAPSERIUS**, Gall. *Caissier*, Ital. *Cassiere*, *Capsæ* seu arceæ publicæ custos. Leg. reipubl. Genuens. ann. 1576. part. 1. cap. 38. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 2172: *Omnia officia receptorum pecuniarum, quos vulgus Capserios appellat, etc.* Vide in *Capsa* 1. et *Capsor*.

† 1. **CAPSIA**, pro *Capsa*, Arca. Inventarium Prioratus de Podio ann. 1336. ex Armario S. Victoris Massil.: *Duas meginas carnum porcinarum, tres panales de ciceribus, unam Capsiam sine cubrelo*. Statuta Massil. pag. 140: *De clave portæ II. denarios, de clave Capsiæ III. denarios, etc.* Ibid. pag. 462: *Subtiles merces in Capsia, de quibus naulum non datur*.

† 2. **CAPSIA**, Alia notione. Magister Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 11: *Ipsæ quidem urticæ plurimum rubent et non sunt herbæ vel pisces, sed quædam specialis materia rei, quæ dum cruda est continet venenum, unde plus quam Capsia carnes tumefacit humanas*. f. Indicum piper quod alii *Capsicum* vocant.

* **CAPSICA** [Sudes molendini. (DIEF.)] **CAPSIDILE**. Vide *Cassidile*.

* **CAPSIDULUS**, Pera, Gall. *Esciepe*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Vide *Capsis*.

† **CAPSILIA**, Vestis apertura superior, per quam caput immittitur et exeritur. Processus de Vita S. Yvonis inter Acta SS. Maii tom. 4. pag. 547. E.: *Dixit (testis) semel se vidisse pro Capsiliam ipsius D. Yvonis cilicium, quod portabat ad carnem*.

* Vide supra *Capsana* 1.

CAPSIM. Dudo lib. 3. de Actis Norman. pag. 113: *Interea infans bonæ indolis, primique gratia floris, Richardus scilicet celebris formabatur Capsim ab annis*. Forte pro *Carptim*, sensim. [Acta S. Casiani Confess. apud Fontaninum ad calcem Antiquitatum Hortæ pag. 344:

Interea juvenis Capsim formatur ab annis, Quodque prius cepit, gestis cumulat opimis.]

1. **CAPSIS**, pro *Capsa*, vel forte pro *Capis*, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 83: *Ad Capsidem quernam in majori arce contentam... recurrat*. Forte Arca. [Pro capsâ sacrarum Reliquiarum sumitur in Miraculis S. Gibriani tom. 7. SS. Maii pag. 633. E: *Caput itaque ipsius Sancti, quod in Capside, etc.* Translatio S. Men-natis, Eremitæ, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 983: *Cum maxima igitur devotione ac reverentia jussit levare sacras reliquias, atque in duabus Capsidibus ligneis nimis diligenter locari*. Ac mendose legitur pro *Cassis* in Glossis. Isidori: *Capsis, Galea de corio*. Vide eumdem Isid. Orig. 18. 14.]

* 2. **CAPSIS**, DIS, *Magnus tiphus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 521. Vide *Capsis* 1.

† **CAPSIT**, *Lædit, cæpit*. Papias MS. *Capso, Cæpero*, in vet. Onomastico San-

German. MS. n. 501. quod ultimum Plauti est.

* **CAPSOL**, **CAPSOLIUM**, Capitalis solidus, qui ex pretio rei venditæ domino exsolvitur, idem quod supra *Capsolidum*. *Capsou*, in Ch. ann. 1389. ex Chartul. Henr. V. et VI. reg. Angl. in Bibl. reg. Cod. 8987. 4. fol. 53. v.: *Vint solz de Morlans de fins avec touz Capsous, présentations et préparances, et autres droits et appartenances*. Pactum inter abbat. Anianæ et habitat. ejusd. villæ ann. 1332. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 175: *Item super vinteno, talliis, Capsol et quacumque parte seu portione fructuum seu bonorum per universitatem seu communitatem villæ Anianæ... indicendis vel levandis, etc.* Confirmat. pariat. de villis de Cas-luc. et S. Afric. ann. 1320. in Reg. 60. ch. 117: *Fecerunt unionem et pariatum inter se de prædictis in modum infra scriptum, videlicet quod jurisdictione omnimoda, alta et bassa, confiscationes bonorum mobilium et immobilium, et Capsolia seu capita solidorum... sint communia*. Vide *Caput solidum* in *Caput* 3.

* **CHAPSALL**, Eadem notione. Charta Guid. vicecom. de Combornio ann. 1284. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 424: *Item volumus quod ipsi libere possint emere et vendere cuicumque voluerint bona sua, ... salvo nostro Chapsall*. Ubi f. leg. *Chapsoll*.

† **CAPSOLDUM**, Quod de solido seu integro carpitur; collybus seu pecunia quæ numulario datur pro pecunia commutanda. Laurent. in Amalthea. Alciatus lib. 1. de Parerg. cap. 45: *Salicetus dum Capsoldum de stipendiis Juris Professorum deduci non posse docuit, sicut nec de elemosynis, non absimilem collybo deductionem intellexit: sic a vulgo confictam, qua de solido, id est, integro carpatur*. Vide *Capsol* et *Caput Solidum* in *Caput*.

* **CAPSONA**, *Pieigne* (pro *Peigne*) *Gallice*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Vide *Casona*.

† **CAPSONUS**. Vide *Capsa* 1.

† **CAPSOR**, Præpositus *capsæ* numariæ, Gall. *Caissier*. Diplomatorium Ludovici Ducis Brandenburg. n. 5. apud Ludewig. tom. 7. pag. 6: *Si vero denariorum dictorum monetariorum varan decreverimus adhibere, hoc nusquam licebit fieri nisi in eorum fabrica vel in Cap-sorum assere eorumdem. Et si alibi quam apud dictos monetarios, vel eorum Cap-sores, falsi et non datini denarii inveniuntur, pro hujusmodi excessibus jam dicti nostri monetarii non tenebuntur ulatenus respondere*. Vide *Campsor* in *Cambiare*.

† **CAPSOU**. Constituit. Ecclesiæ Valentinae, tom. 4. Concil. Hispan. pag. 188: *Ideoque præfatus Canonicus pro labore suo et assistentia... habeat et recipiat, ut vulgo dicunt, el Capsou... Canonicus Impositor teneatur observare præfatum usum in exigendo Capsou usitatum*. Vide *Cap-soldum*.

† **CAPSOVERIUS**, Qui solvendo *capsou* præpositus est. Synod. Oriolana ann. 1600: *Rationalis vel Capsoverius Missus eo ordine et distinctione describat, ut uniuscujusque Presbyteri singulis hebdomadibus Missas Volitus computet, cogitetque singulis annis rationem visitatoribus nostris sese redditorum*.

* **CAPSTINA**, perperam pro *Capsana* lectum est in Capitul. S. Vict. Massil. Mss. ann. 1378: *Statuimus quod nullus portet vestes inhonestas cum manicis largis ultra modum, vel cordulatione in Capstina nec in manicis*. Vide supra *Capsana* 1.

CAPSULA. Vide *Capsa* 1. et 2.

1. **CAPSUM**, Thorax, pars concava corporis costis circumdata, Italis *Casso*, et *Cassaro*. Anglis *Chest*, id est, *Capsa*, arca, unde vocis etymon. Nam pectus et thoracem arcam vocarunt, uti supra observatum in voce *Arca*. Lex Longob. lib. 1. tit. 7. § 8. et 9. [** Rothar. 59.]: *Si quis alii plagam in facie fecerit, componat ei sol. 16... si quis alium intra Capsum plagaverit, componat ei sol. 20*. Tit. 8. § 14. [** Rothar. 101.]: *Si quis aldio... plagam infra Capsum fecerit, aut cum sagitta, aut cum quibuslibet ferit, etc.* Et § 20. [** Rothar. 111.]: *Si intra Capsum plagaverit, etc.* Editio Heroldi tit. 42. habet *intra Capsam*. Tit. 44. § 15. *intra Cabsum*. Leg. Wisig. lib. 6. tit. 4. § 3: *Qui Cassos alteri fregerit, et ex hoc qui percussus est, debilis apparuerit, etc.* Est autem Latinis *Capsum*, locus conclusus. Festus animalium conseptum explicat. *Velleius inclusa Capso animalia dixit*.

2. **CAPSUM**, Retis species, seu machinæ ad capiendos pisces. Gregorius Turonens. lib. 10. cap. 10. de cadavere filii Clodovei Regis: *Jussit eum in alveum Matronæ fluminis projici. Tunc intra Capsum, quod opere meo ad capiendum piscium necessitatem præparaveram, reperi*.

* Ubi ex Codicum Mss. fide D. *Bouquet* tom. 2. Collect. Histor. Franc. pag. 316. *Lapsum* restituit, quomodo etiam legendum opinor eoque sensu intelligendum quo *Lapsus* suo loco.

3. **CAPSUM**, **CAPSUS**. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12: *Capsus, carruca undique connecta, quasi capsâ*. Papiæ *Capsus, est genus vehiculi*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Capsus, betogan cræt; ubi cræt est currus*. Glossar. S. Benedicti cap. de Agricult.: *Capsum, κλεῖθιον*. Est autem κλεῖθιον, luterulus, quadrata figura, qua ferme sunt currus tecti. Sed apud *Quætrivium* lib. 10. cap. 14. *Capsum rhedæ*, dicitur ea rhedæ pars, ubi qui vectantur, sedent. Vide *Salmasium* ad Hist. Aug.

CAPSUM ECCLESIAE. Gregorius Turonens. lib. 2. Hist. cap. 14: *Habet, (hæc basilica) in longitudine pedes 155. in latum 60. habet in altum usque ad cameram pedes 45. fenestras in altario 32. in Capso 20. columnas 41. in toto edificio fenestras 52. columnas 120. ostia 8. 3. in altario... 5. in Capso*. Et cap. 16: *Ecclesiam fabricavit habentem in longum pedes 150. in latum pedes 60. in altum infra Capsum usque cameram pedes 50. habet fenestras 42. columnas 70. ostia 8*. Charta Henrici Episc. Suesion. ann. 1088. in Chronico S. Joannis de Vineis: *Delegavit victui Canonicorum vinaticâ S. Joannis, et villæ, quæ Charliaca nuncupatur, Capsum altaris, quod ab Hisgoto prædecessore meo et Hugone Auculfi filio, hæreditario illius honoris patrono, et cæteris hæredibus plenissime concessum est atque laudatum*. Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Concessit Ecclesiæ S. Martini de Campis altare de Sordida Villa, et tertiam partem Capsi, et atrium*. Charta alta ann. 1096. in eadem Hist.: *Dederunt Ecclesiam quæ sita est... altare videlicet et Capsum, sepulturam, et tantum atrii, ubi fierent officinæ Fratrum*. Alia Rursum ibidem: *Ecclesiæ B. Petri Cluniacensis... concesserunt Capsum Ecclesiæ de Clamart*. Quod vero *capsum* dicitur his locis.

CASSUM, appellatur in Charta Guarini Episcopi Ambian. ann. 1138. in Tabulario Abbatie S. Fusciani: *Altare de S.*

Germano super ripam Augi, cum Casso Ecclesie ejusdem altaris, et appenditiis.

† CAPSUM MONASTERII, in actis SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 253, ubi de Inventione corporis S. Maximini Abb.: *Placuit enim ut retro altare in Capso Monasterii novi jam consummati constructum, in suis sarcophagis ponerentur (Reliquie) donec tota perficeretur Ecclesia.*

Jam vero quid sit *Capsum*, et *Cassum Ecclesie*, non omnino promptum est ex præallatis assequi. Gregorius Turonens. cap. 14. totam ædis sacræ longitudinem, quæ 155. pedum fuit, in duas partes dividit, in *Altare*, scilicet, et *Capsum*: atque ex 52. fenestris, quas ædi adsignat, ait in *Altari* existisse 32. in *Capso* 20. [ex ostiis 8. tres in *Altario* fuisse, in *Capso* quinque.] Ex quibus confici videretur *Capsum* appellasse eam ædis sacræ partem, quam *Navim* dicimus, quæ videtur esse sententia Sirmondi ad Sidonii carmen 16. et Henr. Valesii ad Sozomen. lib. 9. cap. 2. [atque etiam Mabillonii de Liturgia Gallicana pag. 69. ubi observat in Actis Martyrum Africanorum dici *Capsam navis* ad designandam imam veræ navis partem.] nisi *capsum* minoris esset longitudinis, quam *altare*, seu pars ædis, in qua altare statui solet, quod a forma ædium sacrarum, si non veteri, saltem hodierna abhorret. Tametsi non diffitear, interdum *navim* Ecclesie, ac Monachorum præsertim, etiam longe breviorum fuisse: ut in æde sacræ Abbatie S. Dionysii ad Lutetiam advertere est, ut alias præteream ædes sacræ Monachicæ veteris structuræ; unde si ea pars secundum Sirmondi et Valesii [necnon Mabillonii] sententiam *Capsum* appellatur, a Gregorio Turonensi inde forte dicta fuerit, quod rhedæ undique tectæ instar quadrata vel oblonga tecta fuerit, eadem, qua *Navis* dicta est ratione, uti in hac voce docemus. Nam *Capsum*, *Rhedam tectam* dici mox observavimus. Sane fuit cum existimarem, aliud fuisse *capsum* quam *navim* Ecclesie, et apud Gregorium *Capsum* intelligi debere de ea ædis parte, quæ retro altare est, et editor olim erat, quam *Capitium* appellatam fuisse diximus. Id videtur innuere idem Gregorius cap. 16. ubi ait, Ecclesiam, de qua loquitur, habuisse in *alium infra Capsum usque Cameram pedes* 50. Quippe ædis altitudinem *infra Capsum* mensus est, quæ in *Capso*, quod a terra editius existisse diximus, minor fuisset. Proinde *Capsum* ex *Capitium* formatum mihi persuasum erat, ut et altaris vocabulo Gregorium reliquam ædem sacram intellexisse. Postmodum pars illa in qua altare est, *Capsum* etiam et *Capitium* appellata est; præsertim in Ecclesiis, in quibus *Capitium* editius non erat. Sed et *Caput Ecclesie* interdum ea pars appellatur. Helgaudus in Roberto Rege pag. 78: *Ad Caput S. Aniani unum* (altare.) *Infra: Caput autem ipsius Monasterii fecit miro opere in similitudinem Monasterii S. Marie, etc.* Petrus Cellensis lib. 9. Epist. 5: *Caput Monasterii nostri* (Ecclesie) *renovare aggredior*. Chronicon S. Benigni: *Altare S. Marie in hoc loco constitutum, quod Caput Ecclesie dicebatur ab antiquis*. In Chronico brevi S. Dionysii ann. 1143: *Dedicatio partis Capitalis Ecclesie*. Vide *Capitium* 2.

* **CAPSUS**, pro *Cassus*. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 37. ex Cod. reg. 4621. fol. 24. r.: *Qui in monstris prædictis appuntabuntur, intelligantur eo ipso quod appuntati fuerint, Capsi et revocati ab*

officiis, servitiis et stipendiis ipsorum. Vide alia notione in *Capsum* 3.

CAPTA, ἡ ἀπὸ προγόνων οἰκία, in Gloss. Lat. Græc. Domus paterna, avita. [An eadem notione in MS. Codice Irmonis Abb. San-German. fol. 101. col. 1: *Isti solvunt de eorum Captas pullo, ova et dies tres.*] [* ap. Guerard. pag. 213: *De eorum Captis pullum* 1. etc. In Glossis Lat. Gr. est *Captam*, τὴν ἀπὸ, etc. pro quo Scaliger ad Festum voce *Procapis* legendum scribit *Capem*.]

CAPTABULUM. Vide *Catubulum*.

† **CAPTAGIUM**, Census de capite. Vide *Capitale* 5.

CAPTALARIUS. Vide *Capitularius* post *Capitulum* 5.

CAPTALE. Vide *Capitale* 4.

* **CAPTALERIUS**, Qui rei alicui præpositus est, qui terram aliunde sub censu suo redditu annuo tenet, *Capitlier* Occit. Charta ann. 1227. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 72. col. 2: *Item qui facit argentum et portat eum ad Captalerium, si ille non persolvat messiones, vel non persolvebat d'aïtant quant n'e portara pos à la roda o all tost es la mena, le Capitliers es tengue de pagar las messios del argent*. Vide supra *Caporalis* et *Capitularii* in *Capitulum* 5.

CAPTALIS. Vide *Capitalis*.

* **CAPTALMEN**, Quod vi et injuste captum est. Charta ann. 1090. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 352: *Non tollam de ipsis causis et de ipsa communia canonicis S. Petri qui hodie vivunt, vel inantea futuri sunt me sciente; et nesciens facerem intra duos menses Captalmen ou rendray ou rendre feray plusquam si scirem*.

† **CAPTAMENTUM**, Species servitii, de quo sic in Charta anni 1256. ex Tabulario S. Germani a Pratis: *Quæ omnia teneo in feodum... Pro hujusmodi Captamento sive servitio, videlicet tredecim cultellis tabularis sive mensalibus, et uno corio cervi bene præparato, semel tamen præstando a me toto tempore vite meæ, et idem Captamentum vel servitium, etc.*

* Vel præstationis, idem, ni fallor, quod *Acaptamentum*, quomodo etiam forte legendum est. Vide in *Acaptare*.

* **CAPTANIA**. TENERE AD CAPTANIAM, Tenere ad terminum statutum, aut ad voluntatem alterius, vel etiam sub conditione capitalia ad libitum restituendi, nisi idem sit quod *Tenere ad catalum*. Charta ann. 1308. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 341: *Homines de sancto Poncio Thomeriarum conquesti sunt, quod cum sint in possessione... tenendi et depascendi porcos suos, et quos tenent ad Captaniam in pascuis et in terminalibus de Angulis*. Vide *Capitale* 4. et *infra Catalum*.

CAPTARE. Vide *Cuptare*.

† **CAPTATELA** PALLII, apud Tertullianum, Acceptio Pallii. Vide *Salmasium* de Pallio pag. 367.

† **CAPTATIA**, Dolus, astutia, malitia, in Gloss. Sangerman. MSS. n. 501. Vide *Capratio*.

CAPTATOR, Θραπυζός. *Captatio* ἡρσζ, *Captator*, *Venator*, ἠρσζυτής. *Capto*, ἠρσζω, in Gloss. Græc. Lat. Vide *Captura*.

* **CAPTATUS**. HORA CAPTATA, Rato tempore, hora præstituta. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 86: *Imponebatur quod de nocte ad domum Domini dicti le Coutepointier doubletarii... hora Captata accessissent*.

* **CAPTAU**. Vide *Capitalis* 1.

† **CAPTEINIUM**, CAPTEMIUM, CAPTEN. Vide post *Captenerere*.

* **CAPTELA**, Cautela, cautio, Gall.

Caution, sûreté. Pactum inter Robert. duce Burgund. et Amed. comit. Sabaud. ann. 1289. in Chartul. Sabaud. fol. 98. r.: *Cum nos dictus dux teneamus medietatem castri Columberii pro Captele observantia dictæ compositionis factæ inter nos et dictum delphinum, etc.*

CAPTENERE, Manutenerere, tutari. Litteræ anni 1081. in Tabulario S. Stephani Lemovic.: *Et voluerunt cum eo placitare, et de suo multum dare, ut Capteneret eos adversus Archidiacon. et Canonicos*. Charta Abbat. Moissiacensis ann. 1212. in Regesto Carcasson.: *Comes Ecclesiam nostram et jura omnia, in omnibus quæ de jure poterit, debet Captenerere et tutari*. Vox vero formata a *caput tenere*. Capitulare 4. Caroli Magni incerti anni cap. 9: *De vassis Regalibus, ut honorem habeant, et per se, aut ad nos, aut filium nostrum Caput teneant*, id est, seipsos per se, aut per nos, etc. manuteneant: id enim valet particula ad.

CAPTENIUM, et **CAPITENNIUM**, Tutela, tutamentum, protectio, Occitanis *Captein*. Exstat in Regesto Comitum Tolosæ Charta ann. 1233. cujus titulus in hæc verba concipitur: *Aisso es Charta del Captein de Serras: qua Serrensis castri incolæ ponunt se in Captennio, et amparantia, et protectione Raimundi Comit. Tolosani*. Captennii formulam exhibet idem Regestum in Litteris ann. 1245. hoc verborum contextu: *Notum sit cunctis quod Enricus de Castanhaco pro se et pro aliis dominis de Castanhaco parieris suis, de consilio et voluntate et assensu aliorum dominorum de Castanhaco... pro ipsis et pro omnibus aliis hominibus et universitate de Castanhaco miserunt, se scilicet et eorum corpora, et totam villam, et universitatem de Castanhaco, et omnes illos homines et mulieres qui ibi habitant, et de cætero ibi habitabunt, et omnes eorum res, et bona mobilia et immobilia quæcunque sunt et ubicunque, sub Capitenio et amparantia, protectione, et firma et salva custodia D. Raimundi Dei gratia Comit. Tolosæ et hæredum et successorum ejus in perpetuum, et Vicarii ejus Tolosæ pro ipso. Et pro isto Capitenio, amparantia, protectione et custodia, jam dictus Enricus et alii prescripti probi homines pro ipsis et pro omni universitate de Castanhaco debent, et convenerunt dare, reddere, et solvere eidem Domino Comiti, vel ejus Vicario Tolosæ in castro Narbonensi singulis annis in festo Paschæ Domini 50. solidos monetæ Tolosancæ, etc. Hoc autem concessio Berengarius de Promilhaco Vicarius Tolosæ pro dicto Dom. Comite, et pro hæredibus et successoribus ejus, recepit omnes prædictos probos homines et alios dominos, et villam de Castanhaco, et omnes eorum res, et bona mobilia et immobilia, ut dictum est, sub Capitenio, amparantia, protectione et custodia dicti Domini Comit. et hæredum et successorum ejus in perpetuum: et mandavit et promisit eos et totam villam antedictam, et omnes ibi habitantes et qui de cætero ibi habitabunt, et omnes eorum res et bona ubicunque in cunctis locis, uti dictum est, Captenerere, et amparare, et custodire, et protegere de omnibus viventibus bona fide, et legitime. Act. 8. die exitus mensis Decemb. 1245.*

Gallandus in Tractatu de Franco alodio aliud suggerit captennii exemplum ex Litt. ann. 1212: *De illis mansis, seu bordariis in quibus Dom. Comes habebat suum Captenium* (legendum *Capteinium* vel *Captenium*) *pro Abbate Milite, etc.* Et *infra: Pro his autem omnibus debemus Captenerere et tutari Dom. Abba-*

tem et Conventum et Ecclesiam D. Petri, etc. In Tabulario Abb. Deiparæ Santonensis fol. 27: *Aymericus de Rancone dedit Capitennium suum Ecclesie B. Mariæ, ita quod custodiat et defendat eos ab omnibus hominibus, nec nocebit propter aliquam guerram hominibus ejusdem Ecclesie, nisi invenerit eos in forisfacto.* Fol. 76. ann. 1137: *Willelmus Ricou et Helias Milites de Broda (Brou) promiserunt B. Mariæ Capitennium suum, auxilium et tutelam de decima terræ Spinæ contra omnes homines.* Vide Cruceum in Hist. Episcop. Cadurensis. num. 95.

CAPEINIUM, inde usurpatum pro eo vectigali, quod domino *Captenenti*, tutelæ nomine, ultro præstatur, quod aliis *Salvamentum* appellatur. Consuetudo municipalis Bellaici in Pictonibus: *De illis quæ pertinent ad Ecclesiam S. Germani, de mansis, sive bordariis, in quibus dominus Comes habet suum Capteinum pro Abbate Milite.*

† CAPTEN. Tabularium Eccl. Cadurensis: *Espleita minuta per Capten et per terras, quas tenet Hugo, etc.*

* CAPTENNIUM, CAPTIUM, Præstatio seu vectigal, quod domino *Captenenti*, tutelæ nomine, ultro præstatur; quod aliis *Salvamentum* appellatur. Lit. ann. 1296. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 8. vº. col. 1: *Invenimus quod Captennia, de quibus in litteris regis fit mentio valent in hunc modum: Captennium de Bagio, decem libras Caturcenses; Captennium d'Aniols, decem libras ceræ; Captennium de Flaviaco, duas libras ceræ; Captennium d'Avran, quinquaginta pisces assieigas, quæ æstimantur lxx. solidos Caturcenses.* Charta ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 337: *Item (vendidit Baudouyn de Maoritania) boatam bladi seu Captinium annuatim dicto militi debitum. Boatam alberquatam et Captinium loci de Asperis, in ch. 340. ibid. Captennia sive Captenhs, in Ch. ann. 1342. ex Reg. 74. ch. 238. Reg. ejusd. Cam. Comput. sign. Bel fol. 197. rº: Item Captinium dou lieu de Clanhac du blé et des gelines deu chascun an par les hommes dudit lieu. Vide in Captenere.*

* CHAPTENIH, Eodem significato, in Charta ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 261: *Item induxit idem Raimundus falso modo Heliam Mathani se daturum eidem decem solidos ratione sive de Chaptentih annis singulis solvendo.*

CAPTENSULA. CAPTENTULA. Gloss. Isidor: *Captentula, captio.* Alibi: *Muscipula, Captentula.* Martianus Capella lib. 4. extremo:

Cum ambage ficta præstruis sophismata,
Captensulisque ludis illigantibus.

Vide Festum in *Scaptensula*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Captentula, ad capiendum aves, Gallice Regetoore.*

* CAPTIA, Venatio, Gall. *Chace*. Charta Frider. I. imper. ann. 1162. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 2115: *Cum molendinis, piscationibus, montibus, planitiis, Captiis volucrum et beluarum, etc.* Vide *Caciare*.

* CAPTIENHS, CAPTIUM. Vide supra *Captenium*.
1. CAPTIO, Detentio, carcer. Gervasius Remensis Archiepiscopus. in libello MS. de Miraculis peractis ad Reliquias B. Melanii: *Quam plurimos audivimus super predictas reliquias Captionem jurasse, qui cum fugere vellent, non potuerunt, et reversi sunt.* Leo Ost. lib. 2. cap. 75: *Sororem Teanensium Comitum; quam idem Pandulfus in Captione habebat, pro absolute Adenulfi reddere voluerat.*

Petrus Diac. lib. 4: *Alios in Captionem detinuit.* Adde cap. 70. [Acta SS. Junii tom. 3. pag. 463. de S. Raynerio: *Cujus Captions murus erat compositus grandibus lapidibus.*] *Esse in Captione Regis, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 53. In Captionem mittere, in Charta ann. 1102. apud Ughellum tom. 7. pag. 864. Captionner, in carcerem conjicere, detrudere, in Consuetudine Aquensis tit. 9. art. 44. [Captio, Conspiratio, consensio, in vet. Glossario San-German. MS. n. 501. Hoc forte sensu posset intelligi relatus Gervasii locus.]*

† CAPCIO, Eadem notione. Charta conventionis inter Henricum Regem Angl. et Robertum Comitem Fland. pag. 14. Libri nigri Scaccarii: *Et si non fecerint, in Capcione Regis Henrici se ponent.... et ponent se in Capcione in turri Londoniæ.*

* 2. CAPTIO, Admissio, receptus. Charta ann. 1317. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 25. col. 2: *Necnon signa, quæ ante eorum Captionem portare consueverant, faciatis ipsos (Judæos) in eorum vestibibus superioribus evidenter portare.*

CAPTIONES, Malætolæ, exactiones, in Charta ann. 1076. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 158. Tabularium S. Martini de Campis: *Captionem quoque quam super hospites B. Mariæ apud Nongentum habebam, quitam dimisi.* Ita *Captio* pro *quædam*, damnum, fraus, usupat lex 1. Cod. Th. (4, 4.) de Testam. [*] Vide Dirksen. hac voce § 2. Charta Frider. II. Imperat.: *Ut omne jus absque Captione, quod vulgo Vare dicitur, observetur, tam de extraneis quam de burgensibus.* apud Westphal. Monum. Cimbr. vol. 1. col. 1288. Chart. ann. 1255. in Thur. Sacr. tom. 1. pag. 344: *Quod advocatus.... judicare debeat sine Capcione, que Vare vulgariter nominatur.* Vide Haltaus. Gloss. Germ. voce *Far* col. 437. *Captiositates in placitis que vulgariter Vare dicuntur,* in Chart. ann. 1232. ap. Würdtw. Subsid. Diplom. vol. 10. pag. 15.]

CAPTIONES, alias *Prisæ*, dictum quidquid ad expensas Regis seu domini *capitur* super subditos et tenentes, quod legitime et debite persolvi debet. Charta Theobaldi Comitis Senecalli Franciæ in Hist. Blesensi pag. 301: *Perdonaverunt hominibus istius patriæ Captionem equorum et telarum, in quibus manducabant.* Vide Statuta Davidis II. Regis Scotiæ cap. 48. et infra in *Captura*.

* Bulla Leonis IX. PP. pro monast. B. M. de Bretolio: *Nec Captionem panis et vini, carnisque et piscis, nec alicujus rei ibi habeat.* Vide in *Captor* 2.

1. CAPTIVARE, Capere, captivum reddere. Gloss. Græc. Lat.: *Αἰχμαλωτίζω, Capto, Captivum duco, Captivo. αἰχμαλωτιστής, Captivator, αἰχμαλωτίζομαι, Captivator.* Petrus Chrysolog. Serm. 7: *Hypocrisis dum cupit Captivare oculos, oculus fit ipsa captiva.* Serm. 29: *Aurum Judaicum populum sic suo Captivavit affectu, vicit illecebris, etc.* [Epistola J. Episcopi Aconensis ad Honorium III. Papam apud Acherium Spicil. tom. 8. pag. 373: *Quibusdam eorum a Sarracenis Captivatis, aliis mari subversis (i. submersis) etc.*] Utuntur [Vulg. Interp. Rom. 7. 23. Aug. Civ. Dei lib. 1. cap. 1.] Dudo lib. 2. de Actis Norman. Saxo Grammat. lib. 2. Willelmus Brito lib. 4. Philipp. et alii.

† CAPTIVATIO, Captivitas, apud Rymer. tom. 2. pag. 222: *Omnes fratres... de Captivazione sua per vos redemptionem habentes.* Et tom. 8. pag. 480: *Arrestationibus, Captivationibus et detentionibus.*

† CAPTIVATOR, Qui addicit in capti-

vitatem. Aug. Ep. 199: *Captivatores tuos et deprædatores.* Apud Marten. Anecd. tom. 4. col. 184: *De Captivatoribus Clericorum.*

† CAPTIVELLUS, Misellus. Vita B. Johannis Bonvisii tom. 5. SS. Maii pag. 109: *Dissipat facta sua, et de malo in Captivellum venit.*

† CAPTIVITAS, Miseria, calamitas, apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 300: *Ad tantam miseriam et Captivitatē devenerat, ut, etc.*

† CAPTIVUS, Vilis, contemtibilis, Gall. *Chetif*. Cartul. Matiscon. fol. 173. verso ann. 1182: *Testificati sunt quod tertia pars de Bosco Captivo ad eandem Ecclesiam pertinet.*

* 2. CAPTIVARE, Diripere, abducere, misere habere. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Chetif, Captivus, Cheitive-ment, Captive, Cheiveté, Captivitas. Captivare, faire chetif.* Annal. Bertin. ad ann. 853. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 69: *Cuncta eo furiosius, quo liberius diripiunt, cremant atque Captivant.* Unde *Chaitweté, Chetiveté, Chaitivoison* et *Chetivoisson* passim apud Scriptores nostros idem sonat quod Res vilis pretii, humilitas, vilitas, interdum idem est quod Captivitas sensu proprio intellecta. Chron. S. Dion. tom. 3. ejusd. Collect. pag. 180: *Deux jones fames nées de la terre de Mazonie, qui avoient esté prises et emmenées en Chetivoissons.* Ibid. pag. 246: *Par ce delivra soi meismes d'essil et le pueple de Chetivoissons.* Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 315: *Les signifiants ont prins six hardées de lin,... un forgier ou n'avoit que Chetivetez.* Bestiarius Ms.

Que Jhesus Crist en haut montant
Mena nostre Chaitiveté.

Rursum ibid:

Quant il est biaux, riches et fors,
Et il n'est teus qu'il se racort
De son signour qui tel l'a fait,
Et hors de Chaitivoisons trait.

* *Cetif* pro *Captif*, Captivus, in Poem. Itin. Ultram. comit. Pontiv.: *Il demanda coi: et il disent, Sire, un Cetif pour metre au bersel. Quetif*, eodem intellectu, in Ch. ann. 1262. in Reg. comit. Claramont.: *Je ay donné et otroié... au freres de la meson Dieu de Clermont de l'ordre de Sainte Trinité et des Quetis tout mon manoir.*

* Non semel occurrit mentio ejusdam societatis, quam de la *Chetiveté* appellabant, cujus præfectus *Maire* vel *Seigneur des Chetifs* ou de la *grant terre* facete renuntiabatur. Hic ab inuptis et recens nuptis, qui eidem obedientiam jurare tenebantur, tributum exigebat jurisdictionemque in res joculares sibi adscribebat. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 110. ch. 302: *Jehan Malin... et aucuns autres compaignons de la ville de Beaurieu en Laonnois, pour ce qu'il avoient entendu que Geramin Marrin avoit esté batu par sa femme, s'en fussent alez vers son hostel et eussent dit audit Geramin par maniere d'esbatement: Le maire de la Chetiveté a ordené que tu soies chariez; car tu l'as desservi pour ce que ta femme l'a batu.* Alia ann. 1469. in Reg. 195. ch. 359: *Le Dimenche gras ung nommé Simonnet.... demourant en la ville de Aise en Champagne... print l'abit de meschance, qui est une chose acoustumée ledit jour en ladite ville, et se représente le Seigneur de la grant leri; qui se nomme et appelle le Maire des Chetis;... lequel faisoit contraindre les nouveaulx mariez à payer chacun cinq*

soiz et les autres compagnons nouveaulx venus ou autres estans à marier à payer chacun une somme au dessoubz de cinq soiz. Rursum aliæ ann. 1472. ibid. ch. 808. En la ville de Sueil sur Ayne et autres villes circumvoisines de tous temps et d'ancienneté les gens mariez ont accustomed par forme de récréation eulx assembler le jour de Caresmeprenant, disner ensemble, et les nouveaulx mariez d'icelle année payer leur bienvenue, et faire obeissance à l'un d'eulx, qui se dit et nomme par forme d'esbatement le Seigneur des Chetifz ou de la grant terre. Seigneur de Grant nude appellatur, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 189. ch. 426. ubi et per procuratores jurisdictionem suam interdum exercuisse docemur: De toute ancienneté l'en a acoustumé à Ermenonville le jour de la mykaresme que les jeunes gens nouveaulx mariez en l'année prouchainement précédent font certaine feste et eslisent l'un d'entre eulx, qu'ilz appellent le Seigneur de Grant, lequel fait par chacun an certains procureurs pour refformer et corriger par esbatement tous ceulx dudit lieu qui se sont mal gouvernez ou portez en leur mariage durant ladite année. Eodem nomine designabantur nundina Remenses, quæ media Quadragesima celebrantur. Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 135. ch. 136: Comme les exposans estoient alez... en la ville de Reins a la foire, qui est appellée de Chetiz, qui est chascun an en icelle ville de Reins le jour de Mikaresme. Vide supra in Asinus 3.

* CAPTIVATUS, Augustus. Vita S. Anchar. sæc. 4. Bened. part. 2. art. 37: Ut diocesim parvam et admodum Captivata m auget, etc.

* CAPTIVUS, pro Viduus, privatus, interprete Cardulo, in Hist. transl. S. Abund. tom. 5. Sept. pag. 306. col. 1.

1. CAPTOR. Glossæ Isonis Magistri: Aucupes, venatores, vel Captiores. Vide Captator.

* 2. CAPTOR, Qui captiones nomine regis exigerat. Arest. parlam. Paris. ann. 1379. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 408: Quod dicti mercatores foranei et eorum vecturarii mittendo et aducendo pisces suos, fuerant in itinere veniendo ad dictam villam nostram Parisiensem per Captiores nostros et gencium sanguinis nostri... pluries impediti et quamplurimum dampnificati, etc. Vide supra Captiones.

* 3. CAPTOR, Gall. Receveur, Collector, qui recipit. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 66. rº: Johannes de Wel, apud Orcheum montem commorans, institutus Captor monetarum falsarum aut billonis, item extra regnum portatarum per litteras regis datas xxv. Sept. 1364.

† CAPTUARIUS. Vide Captura.

CAPTUM. Vetus Charta apud Rodericum da Cunha in Episcopis Portensib. 2. part. pag. 31: Reliquit pro suo anniversario aliud Marabatinum per Ecclesiam S. Joannis de Ver, quæ est Camara Episcopalis, cujus patronatus et Captum ipse acquisivit tempore suo. Charta alia Alphonsi Lusitanie Regis ann. 1258. in eadem Hist. 1. parte cap. 13. pag. 164: Quod ego do et concedo Monasterio S. Stephani... quæ pertinent ac pertinere debent ad jus Regale in toto Capto Monasterii. Versio Lusitanica habet, em toto o couto do mosteiro. Vide Cautum 2.

1. CAPTURA, Latinis Scriptoribus dicitur pretium flagitii aut criminis, merces artium sordidarum et obscenarum, uti observatum a Casaubono ad Sæton. in Calig. cap. 40.

CAPTURA. Locus piscosus, ubi capiuntur pisces. Isidori Glossæ: Captura, detentio, vel locus piscosus, ubi sedet Captuarius, qui balneaticum exigit. Ita Codex MS. Regius Cod. 1013. ubi editus habet actuarius, et balneare. [Cum Captura est detentio, accipitur pro captivitate: cum vero significat locum piscosum, pro piscina, ubi multi capiuntur pisces, ut in seqq. locis. Capturam esse mercedem, quæ pro balneo penditur, quæ balneare vel balneaticum dicitur, sicut cujusvis sordidæ et obscenæ merces captura, facile intellectu est. Ita Grævius in Isid. Gloss. ubi non videt, inquit, quomodo cum præcedentibus cohæreat hæc verba, Qui balneaticum exigit, nisi captura etiam dicatur locus, ubi sedet Actuarius, qui balneare exigit. Eccardus Histor. Marchionum Misnensium col. 253: Anno Dom. Incarn. 838... facta est contentio Gosboldi et Hrabani Abbatis coram Imper. Ludovico... de Captura quam Folco et fratres ejus Biurgo et Hroo tradiderunt ad S. Bonifacium.] Diploma Ludovici Pii, de Carolivenna, loco ita dicto ad Sequanæ: Proavus Carolus qui eandem construere jussit Capturam. Supra, venam et piscariam appellavit. Ita etiam usurpat in Traditionibus Fuldensibus non semel lib. 1. pag. 454: In loco Sciepbatz juxta ripam fluminis Sinna, et in pago eodem Sinnahewe, id est, unam Capturam cum terris, pratis, campis, silvis, etc. Pag. 455: In pago Salagewe, id est, unius Capturæ tertiam partem. Pag. 463: De illa Captura quam habemus in silva, Bohonia, circa flumen quod dicitur Fliedina, duas partes, id est, meridionalem partem ejusdem fluminis et occidentalem cum omni integritate, ut a die præsentis in proprium usum illam colatis, atque augeatis, etc. Occurrit passim pag. 464. 465. 469. 472. 473. 474. 480. 483. 491. 492. 495. 496. 514. 516. 519. 525. 526. 530. 538. 544. 545. 573. [Vide Captura 2.] Sulpitius Severus lib. 3. de Vita S. Martini: Vade, inquit, mitte linum tuum, Captura veniet. Captura piscium, in Actis Murensis Monasterii pag. 52. Captus piscium, in Fundat. Monast. S. Petri in Erphurdia. Lucas cap. 5: Lazare retia vestra in Capturam, sic, ἀράβ. Id est, Immittite et injicite retia vestra, etc. Infra: In Capturam piscium. Captura, ἐμβολή, in Gloss. Græc. Lat. id est, injectio. Solinus cap. 11: Pachino nulla tunnorum est copia, Echinis et omnibus mari nantibus pisculentissimum, ac propterea semper Captura larga. Flo-dardus lib. 14. carm. 18:

Mandat item quondam Capture instare sodales,
Atque locum signat, laxata ubi retia pandat.

CAPTURÆ quæ ad capiendas aves pertinentur, in Lege Bajwar. tit. 21. § 9.

CAPTURA, Idem quod Captio, Creditio, vel Creditia, de quibus vocibus agimus suis locis. Charta Communis Brueriarum ann. 1186: Nec teloneum nec monetagium reddant, nec apud eos aliquis Dominus, Capturam panis, vini, carnium, vel piscium aut aliarum rerum venalium habeat. Vide Prææ.

CAPTURA, exactio. Charta Ludovici VI. Reg. Fr. ann. 1119. in Tabular. S. Mariæ Columbensis diocesis Carnotens. : Supra dicta enim terra infestatione malorum hominum, et malarum consuetudinum Capturis, quæ a nostris servientibus terræ illius superpositæ erant, etc. Veteres Schedæ de divisione parochiæ urbis Corbeiensis ex Bibl. S. Germani Paris. Cod. 564: Dederunt etiam prædictus Castellanus et uxor ejus reddi-

ditum unius sutoris, scilicet ad Capturam, ante Natale Domini, et ante Pascha, et ante Augustum, unde reddit prædictus Presbyter sutoribus duos denarios ad Capturam pro sotularibus, etc.

* 2. CAPTURA, Spatium, intervallum, districtus certis limitibus captus seu contentus. Charta apud Pistor. pag. 526: Tradimus... in Captura, quæ dicitur Clingino, de inculta terra hobam unam. Occurrit rursus pag. 573. [* Idem est quod Bifang. Vide in hac voce. Quo sensu etiam intelligenda videntur quæ supra e Tradit. Fuldens. proferuntur.]

† 1. CAPTUS, pro Cattus, Felis, Gall. Chat. Papias MS. Bituric.: Captus, id est, Mustio, dictus quod acute videat. Vide Catta.

* 2. CAPTUS. Pariag. inter reg. et episc. Aniciens. ann. 1307. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 347. art. 21: Medietas... ejus quod percipitur in mediis Captibus bovum masselli. Sed leg. Capitibus bovum macelli. Vide Caput 2.

† CAPUCCINUS, CAPUCCIUM, CAPUCERIA. Vide Capucium.

* CAPUCIOLUM, CAPUCIUM. Vide infra in Caputium.

* CAPUCIUS. Vide infra Caputius.

† CAPUELLA. Vide in Capella.

CAPUITA, Idem quod Cambuta, seu Baculus pastoralis. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 153: Alphabetum in pavimentum cum Capuita scribit. Cap. 217: Virga pastoralis, et Capuita, et ferula, et pedum dicitur. Vide Cambuta.

1. CAPULA, Parva capa. Vide Capa 1.

† 2. CAPULA, Baptizati Chrismale. Vide Capulla.

* 3. CAPULA. [Vas Vinarium ansatum. (DIEF.)]

* 4. CAPULA. [Apex. (DIEF.)]

CAPULARE, CAPELLARE, CAPILLARE, Cædere, incidere, frangere, radere. A Lat. scæpere, deducit Spelmannus, Salmasius a scæpillare, et scæpillum, quod est bacillum. Joan. de Janua: Capulus à caput, quia caput est gladii; vel a capio, quod ibi capitur gladius, ut teneatur; unde Capulo, as, verbum activum, id est, scindere, vel secare: unde in Decretis Pontificum, Lingua delatoris Capuletur. Mulieri ingenue crines Capulare, in Lege Burgund. tit. 5. § 1. Aristatonem super mortuum Capulare, in Lege Salica tit. 17. § 4. Concisam vel sepe alterius Capulare, in ead. Lege Salica tit. 18. § 4. in Lege Ripuar. tit. 43. in Lege Alem. tit. 99. § 26. Arborem Capulare, in Lege Salica tit. 29. § 30. Pedem Capulare, ibid. tit. 31. § 11. Capulare vestitus, in Capitulis Caroli M. lib. 1. cap. 81. Linguam Capulare, abscondere, apud Hadrian. I. in Canon. cap. 45. in Capitul. Caroli M. lib. 7. cap. 277. [* 360.] apud Hincmarum contra Hincmarum Laudun. in Concl. Duziacensi I. part. 2. cap. 11. etc. Anonymus de Miraculis S. Ursuarii num. 3: Dumque adtractam virgam ad se applicat, ut eam cum ferramento Capularet, etc. Vide Capillare 1.

* Unde Chapouler, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 190. Chartoph. reg. ch. 46: Laquelle vigne les supplians avoient pour lors taillée ou Chapoulée, etc. Chapucter, eadem notione, in aliis Lit. ann. 1396. ex Reg. 151. ch. 65: Le suppliant en buvant prist par sa merencolie à Chapucier et doler de son coustel la table, qui estoit devant la compaignie. Hinc Eschapplé dicitur de ligno exciso, in Stat. ann. 1376. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 221. art. 14. Caploier vero, pro Gladiis ferire, percutere, in Poemate de Cleomades MS:

Ne menerent autre déduit
Fors que toute jour Caploier
Et li uns l'autre adamagier.

* *Entrechabler*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 114. ch. 148 : *Lesquelles parties se Entrechablerent les uns aux autres et meslerent, et combatans fort, etc. Rachapler*, Pugnam iterare, in aliis ann. 1473. ex Reg. 105. ch. 50 : *Icelui Charruier se releva, et lui relevé se Rachapla avec ledit Pasté, tant que icellui Pasté fu tellement navré, etc.*

* *Batre à Chapple*, Vulneribus afficere, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 114. ch. 323 : *L'exposant trouva que maître Jehan Nicolas feroit et battoit à Chapple ladite Gorronne, veant icelle chargée de coups et grans collées, etc. Sed et Eschampeler de vulnere, quod leviter attingendo fit, intelligendum opinor. Lit. remiss. ann. 1421. in Reg. 171. ch. 496 : *Le suppliant hesma a deux mains ladite coingnée, et en frappa en Eschampelant un seul coup de la teste icellui Hochet en la teste. Aliæ 1445. in Reg. 173. ch. 352 : *L'un des cops fut parmi la gorge en Eschampelant et alant contre-val.***

CONCAPOLARE. Formulæ Andegaven-ses num. 33 : *Et ibidem venientes inven-erunt sic esse factum seris incisus, ostias Concapolatat, portas perforatas, etc.*

CAPPELLARE. Eadem notione, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 19. § 20. [*² Rothar. 343.] : *Si quis caballo alieno caudam Capellaverit, id est, setas traxerit, § 26 : Si quis stallariam alterius Capellaverit. [*² Liutprand. 45. (5, 16.) ubi Murat. Scapellaverit.]*

CAPILLARE. Papias : *Capillare, concidere*. Statuta Gerardimontensia apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 60 : *Si quis alium vel verberaverit, vel pulsaverit, vel ad terram prostraverit, vel Capillaverit 60. sol. solvet Comiti. Concapulare, in Lege Salic. tit. 8. § 4. Chapelers, nostris. Willelm. Guiart :*

En tele maniere i Chapelrent,
Qu'à force les desbaraterent.

Et alibi :

Grant flot de gens après s'arrive,
Desquies chacun tant i Chaploie,
Qu'ils metent Anglois à la voie.

[La Bataille du Careme et du Carnage MS. :

Tant i a feru et Chaplé,
Qu'il li a fait moult grand donmage.]

Vocis vis mansit in verbo *Chapeler*, quod apud nos, *summas panis crustas revelere*, sonat.

CAPULATURA, CAPULATIO, Vulnus. Formulæ solemn. cap. 119 : *Violenter super ipsum evaginato gladio venit, unde livores vel Capulaturæ atque colaphi manifeste apparent. Et mox : Et super ipsum livores et Capulationes misit. Chapplis* Scriptoribus nostris. Berrius in Hist. Caroli VII. pag. 232 : *Et dura le Chappetis par l'espace d'une forte heure. Tractatus de Torneaments Tabulæ Rotundæ MS. : Et lors eussiez peu voir grans fais d'armes, et grant Chapplis d'un costé et d'autre. Will. Guiart. de Auriflamma :*

Es Chapleis des mescreans
Devant lui porter la fesoile.

Et ann. 1264 :

Le Chaple commence aus espées.

An. 1298 :

Le Chaple assés longuement dure.

Le Roman de Garin :

La veïssiez un riche Chapleis.

Le Roman de Vacce :

Au Chaple des espées les feront enverser.

Statuta S. Ludovici lib. 2. cap. 38 : *Il doit montrer sanc, ou plaie, ou descireure ou Chaple. Ubi Chaple idem est quod Capitulura. Chron. Bertr. Guesclini MS :*

Tous ceus qu'à Cocherel furent au Chablement.

† CAPILLATIO, Capillorum evulsio, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 767. e Legibus Balduini Flandriæ Comitæ ann. 1200 : *De Capillatione vel percussione sine sanguine quindecim solidi, unde capillatus vel percussus medietatem habeat, etc. Et paulo post : Qui alterum inculpaverit, juret solus quod ille eum læserit, aut percusserit, aut Capillaverit. Leibnit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 515. in Privilegio Ernesti Ducis Brunsvic. pro civitate Hamelensi ann. 1335 : Item, si contentio vel discordia fit inter aliquos Burgenses de percussione vel Capillatione, post emendam iudicii, reus dabit Consulibus unam amam vini, et læso marcam. Caffarus lib. 1. Annal. Genuensium ad annum 1161 : *Discordes ii, qui in civitate erant, Capillationes et rixas solitas ne facerent vel inciperent, Consules ad præsens jurare fecerunt.**

SCAPELLARE. Gloss. Lat. Græc. : *Scapellat, καταργεῖν, καταρῖναι*. Edictum Rotharis Regis Long. tit. 101. § 59. [*² 299.] : *Si quis vitam alienam de una fossa asto animo Scapellaverit, etc. Lex Longobard. lib. 1. tit. 19. § 5. [*² Rothar. 150.] : Si quis molinum alterius Scapellaverit, aut aratrum alienum iniquo animo Scapellaverit, etc.*

TRANSCAPOLARE, Vox ejusdem originis et notionis. Pactus legis Salicæ tit. 32. § 17 : *Si quis ingenuum castraverit, aut virilia Transcapolaverit, unde mancus sit, etc. Ubi Lex Salica tit. 31. § 18. habet Truncaverit.*

DECAPULARE, Idem quod *Capulare*. Petrus Cellensis lib. 7. Epist. 18 : *Labia concidunt, turpiloquio et scurrilitatibus adsucentes : linguam Decapulant, matum redarguentes, et mendacium semper loquentes. Alia notione vocem hanc usurpat Plinius lib. 15. cap. 6.*

† CAPULARIS, CAPULARIUM, Vestis species tegens Scapulas. Vide *Scapulare*.

* CAPULARIUM, pro *Scapularium*, Vestis monachica : sic et nostri *Capilaire* dixerunt, pro *Scapulaire*. Reg. visitat. Odonis archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 90. v^o : *Visitavimus conventum monialium S. Albini.... Injuncimus eis quod omnes amodo utentur communiter Capulariis. Charta ann. 1470. ex Chartul. Latiniac. fol. 82. v^o : Par grant arrogance et felonnye avoit mis la main audit religieulx, lui avoit deschiré et rompu son Cappilaire, et osté son chapperon et bonnet de sa teste.... Que le deffendeur feust condamné à rendre et payer audit damp Gilles Poncelet seditis Capilaire, chapperon et bonnet, qui luy avoit ostez. Vide *Scapulare*.*

† CAPULATIO, CAPULATURA. Vide *Capulare*.

† CAPULATUS, Gladio cinctus. Sic dicitur a *capulo* gladii. Vita S. Udalrici tom. 2. SS. Julii pag. 101 : *Capulatus autem qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.*

CAPULLA. Synodus Nemausensis ann. 1284. cap. de Baptismo : *Verum si propriam Capullam propter paupertatem, vel aliam quancumque causam non habuerit, vel habere nequiverit baptizandus :*

Capulla etiam alia, cum qua alius baptizatus fuerit, quam Sacerdos præcipue gratis exhibeat, baptizetur. [Similia legere est in Statutis Synodal. Ecclesiæ Carducensis apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 686.] Diminutivum videtur a *capa*, quam Baptizatorum vestem fuisse supra docuimus : eadem etiam forte quæ *Chriskmale* appellatur. [Posteriorem hanc notionem confirmant Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. ubi sic : *Sibaptizandus vel propter paupertatem, vel altam quancumque (causam) Capullam seu Chriskmale proprium habere nequiverit, gratis Capulam illi exhibeant, licet quoque alter cum illa fuerit baptizatus. Vide Chriskmale et Cappucium recens Baptizatorum in Caputium.]*

† CAPUELLA, Eadem notione in mox laudatis Statutis Augerii Conseran. : *Sub pena suspensionis ab officio prohibemus, ne Capuellæ baptizatorum ponantur in aliis quam in Ecclesiasticis usibus ; videlicet inde faciant supercapellitia vel cordinas, et alia quæ ad cultum divinum et servitium ecclesiasticum pertinere noscuntur.*

* CAPULLUS LINEUS, Capellus ex lino. Leudæ minores Carcass. Mss. : *Item de duodena Capullorum lineorum, j. den.* Vide supra in *Capellus 1.*

† CAPULULUM. Vide *Capedulum*.

† CAPULUM, *Funis unde indomita comprehenduntur*. Papias MS. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. voci *indomita* subdit *jumenta*, cum Isidoro, ut jam dictum est in *Caplum*.

1. CAPULUS, vel CAPULUM, Apex. Andr. Dandulus in Chron. MS. ann. 991 : *Aut de Capulo silvarum amplius tollendo, quam antiqua præstitit consuetudo, etc.* Vide *Ramagium* et alia notione in *Capullus*.

† 2. CAPULUS, *Locus in quo mortui efferuntur*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. ex Isid. lib. 20. cap. 11.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646 : *Capuli, lecti ubi mortui efferuntur, lecti funebres, aut rogi in modum archæ instructi. Capulus dicitur, quod super capita hominum feratur. Utitur Plautus.*

* CAPUNTA, Quantum manu capi potest. Leudæ major. Carcasson. Mss. : *Item pro saumata de cardonibus, unam Capuntam. Ubi versio Gallica ann. 1544 : D'une saumade de cardons, une Capsine.*

1. CAPUS, CAPPUS, Avis prædatoria, seu falco. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Falco vel Capus, a capiendo, Wealhhafoec*, id est, erodius, accipiter peregrinus. Papias : *Capus, falco, avis, a capiendo. Alibi : Falco, dictus quod falcatis incurvis unguibus sit, hunc Itali Capud vocant, a capiendo. Ita MS. Edit. habet Caput, sed legendum Capum. Formulæ antiquæ promotionum Episcopali. Ep. 16 : A quo verbo accipere, aves, quæ alias aves capiunt, accipitres nominantur. Synodus Ticinensis, sub Leone V. PP. ann. 850. can. 4 : Non canibus, aut accipitribus, vel Capis, quos vulgus Falcones vocat, per seipsum venationes exerceat. Theodulfus lib. 4. Carm. 8. de pugna avium pag. 219 :*

Quatuor accipitres veniunt hinc, quatuor illinc,

Quatuor et totidem parte ab utraque Capi.

Primo hi congressu perimunt se hinc inde vicissim,
Accipitrem accipiter, seu Capus ipse Capum.

Et lib. 6. Carm. 26 :

Colla superba teras, anales ut turba Caporum,
Anserem ut accipiter, colla superba teras.

[*² Ermold. Nigell. lib. 3. vers. 593 :

Sen glâie stringente solum sub tempore brumæ
Unguigeris volucres exagitare Capis.]

Odo Cluniacens. lib. 1. de Vita S. Gerardi cap. 4: *Scilicet ut molossos ageret, arcista feret, Cappos et accipitres competentis jactu emittere consuesceret.* Servius ad lib. 10. Æneid. ait, *Campaniam a Tuscis conditam, viso falconis augurio, qui Tusca lingua Capys dicitur, unde est nominata Campania.*

In Vita Ludovici Pii ann. 813. fit mentio *Gerrici Capis Præpositi*, qui scilicet avibus venaticis præerat, ut quidam censent. Alii *Præpositus Capis* eosdem volunt, qui recentioribus *Bulicarij* dicuntur. Nam *Capis* et *Capula* apud Varronem est poculi genus, quo deplere vasa olearia solebant: et licet *Capis*, *Capidis*, declinetur, inflexione tamen recepta apud Scriptores infimæ Latinitatis, potuit dici *Præpositus Capis*, pro *Capidibus*. Sic apud Avitum Vienn. Epist. 65: *Ulatur paterarum capacitate pro Capis.* Quasi dicat, pro vasculis exiguis, pateris bibat capacioribus. At Stephanus Baluzius monet in Cod. Viennensi Aviti, legi *Cuppis* pro *Capis*.

† SOLIDI DE CAPO, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 284. col. 2. in Donatione Alphonsi VI. pro Monasterio S. Pacundi, videntur esse solidi *capo* seu falcone notati et insigniti: *Homicidium de nocte factum qui negaverit, si accusatus fuerit litiget cum illo qui dixerit, Quia ego vidi; et si ceciderit pectet centum solidos, et quod ultra expendit in armis, et operariis, et expensis, et sexaginta solidos de Capo.* Vide *Caput solidus* et *Capus 3.*

2. **CAPUS**, CAPO, CAPPUS, Latinis Galus castratus, nostris *Chapon*; [* Vide *Cabo* et *Graffi* Thesaur. Ling. Franc. vol. 3. col. 355. voce *Kappo*.] ex quo postmodum hac appellatione donati eunuchi et castrati. Luithprandus in Legat.: *Dicimus enim quod Capones sunt, id est eunuchi.* Capitul. Car. Calvi tit. 43. § 31. [* ap. Carisiac. ann. 877.]: *De Cappis et aliis negotiatoribus, videlicet ut Judæi dent decimam, et negotiatores Christiani undecimam.* Ubi Judæi ita videntur appellati ob περιτομήν, seu circumcisionem. Nam, ut ait S. Ambrosius in Leviticum, viros circumcisionem signatos etiam opprobrio et illusionem dignos arbitrabantur veteres. Vide Marcam lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 16. num. 9. et Notas nostras ad librum 4. Niceph. Bryennii.

* Charta sub Phil. I. rég. Franc. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Duas fogazas et quatuor Capos, etc.*

☞ Notum est jus Dominorum a subditis suis vel *capones* vel eorum valorem accipiendi: de quo jure frequentior in chartis occurrit mentio, quam ut opus sit illud exemplis stabiliri.

† CAPONAGIUM dicitur illud jus in Chartulario S. Martini Pontisarenis: *Debetur quarto unius caponis et unus denarius de Caponagio.*

* 3. **CAPUS**, pro Caput. Charta ann. 1053. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 202: *Cum mea portione, quæ est medietatem de una petia de terra;... quæ uno Capo tenet in via, et alio Capo tenet in Ducaria.* [* Chart. ann. 849. ap. de Blasio Series Princip. Salernit. Append. n. 2. pag. 10: *Abentis finis de uno latu et uno Capu bia publica et de alio latu et alio Capu cum terra mea.* Vide *Pes*.] Ubi pro termino, qui in capite prædij vel agri est, sumitur; quæ etiam notione *Chep* occurrit in Ch. ann. 1313. ex Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 155: *Et se commencet ladite piece de terre d'un des Cheps, etc.* Vide *Caput finis* in *Caput 3.* Hinc *solidi de Capo*, de solidis, qui pro

capite redimendo solvuntur, facile intelligi possunt.

* 4. **CAPUS**, Clavus, cujus pars præcipua caput est. *Chappellu*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1379. ex Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 239: *Les supplians prindrent en un batel certains cloz, appellez Chappellus.* Arest. parlam. ann. 1304. in Lib. 1. ordinat. super artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 314. v°: *Declarantes quod licet dicti selarii sui officii ratione... non possint... mordacia, Capos seu clavos facere aut fabricare, ipsi tamen... poterunt... ea in selis et bastis suis ponere, clavare et rivare.*

* 5. **CAPUS**, Charue, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

* **CAPUSCOLA**, **CAPUSCOLE**, [UT CAPUT SCHOLÆ: « Antifonarios II. ad *Capuscole*. (The. ecel. Clarom. mus. arch. dep. p. 41, an. 980.) »]

CAPUSIERA, [Species artis ad capiendas aves.] Vide *Vara*.

1. **CAPUT**, Modus possessionum, quibus collatio iminebat, *jugum* etiam dictum: quæ appellationes passim occurrunt in Cod. Theod. et Justin. Unde *Capitatio*, et *jugatio*, quæ possessionibus et *capitibus* præstatur, interdum et

CAPUT, ut apud Eumenium in Paneg.: *Septem millia Caputum remisisti, quartam partem amplius partem nostrorum censuum.* Sidonius Carm. 13. ad Majorian.:

Lasstrigonas nos esse puta: monstrumque tributum;
Hic Capita, ut vivam, tu mihi tolle tria.

Atque ita *Caput* usurpari apud Ammian. lib. 16. et 17. contendit Jacob. Godefredus, quem consule ad leg. 2. Cod. Theod. de Censu. [Descriptio bonorum Domini de Eska ex Archivo S. Audomari: *Dimidium Caput debet sex quarterios frumenti.* Ibidem: *Redditus quem recipit a Capitibus est redditus avenæ, et sunt ibi LXVI. Capita, et debet quodlibet Caput unum modium avenæ.* Ibidem: *Notandum est, quod LII. Capita, et dimidium Caput solvunt istud frumentum, sive ejus pretium, et continet quodlibet Caput integrum tres raserias frumenti de mensura villæ de Eska: ubi, si bene intelligo, Caput, modus agri est, in quo seminantur tres raseriæ frumenti.]*

2. **CAPUT**, dicitur quodcumque in recensione numerum efficit. Gregorius Magnus lib. 7. Indict. 1. Epist. 6: *Sindones 2. coopertorium super altare unum, lecta strata numero 10. in aramentis Capita 20. in ferramentis Capita 30. etc.* sed præcipue ea vox usurpatur in armentis ac gregibus. Idem Gregorius lib. 10. Epist. 12: *In peculio Capita 15. armentis Capita 2. ferramenta numero 5.* Lib. 10. Ep. 42: *Decem equarum Capita.* Lex Aleman. tit. 79. § 2: *Legitimus pastor ovium si 80. Capita in grege habet domini sui, etc. Capita animalium, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. § 12. tit. 4. § 10. 26. tit. 5. § 7. in Charta Romualdi Ducis Benevent. tom. 8. Ughelli pag. 607. 611. Oviun Capita tanta, in Formulis. Gualdo in Vita S. Anscheri Archiepiscopi Hamburg. cap. 86:*

Rursus ab integro decimam animalia quinto,
Omne caput decimum manibus tradebat egentum.

Chef de bestail. in Consuetud. Baiionensi tit. 2. art. 2. 3. et Aquisi tit. 11. art. 25: *Chefs de vache, de brebis, de porcs,* in Consuet. S. Severi tit. 10. art. 6. Hinc *Caput* pro ipso animali, in leg. 6. Cod. Theod. de Curios. (6, 29.) Antiq. Fuld. lib. 3. trad. 35: *Jumentum, quod vulgo dicitur Caput optimum, sive vestimentum*

quod melius haberet, in usus Fratrum cederet. Vide leg. 1. § ult. et leg. 3. D. de rei vindic. (6. 1.) l. 13. D. de pignorb. (20. 1.) et Vegetium de Mulomedice. pag. 10. [Rymer. tom. 9. pag. 873. col. 1.]

* xvj. *Chefs d'avauille,* in Lit. remiss. ann. 1382. ex Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 107. *Trois Chefs de poutaille,* in aliis ejusd. ann. ex Reg. 120. ch. 248. Ita et pannus certis ulnis constans, *Caput* nuncupatur, in Leud. minor. Carcasson. Mss.: *Item pro Capite de fustani, j. den.* Galli diceremus, *une piece de futaine.*

CAPITIS FURTUM, **CAPITALE FURTUM**, id est, Furtum animalis, vel rei mobilis. Charta Ottonis Imperat. ann. 937. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis: *Ut nullus iudex publicus, vel quælibet iudiciaria potestas, aliquam sibi vindicet potestatem in supradictorum hominibus Monasteriorum, litis videlicet et colonis. vel eos aliquis capitibus banno ob Capitibus Furtum, vel quocumque banno constringat.* Quæ totidem verbis habentur ibidem pag. 151. 155. et 156. ubi *Furtum Capitibus* videtur idem quod *Capitale* appellatur in Pœnitentiari Haltigarii Cameracensis Episcopi cap. 4: *Si quis Clericus Furtum fecerit Capitale, id est. quadrupedum, vel casam ruperit.... 7. annos pœniteat.* Liber Pœnitentiarii Gregorii II. PP. cap. 9: *Si quis Furtum Capitale commiserit, id est, aurum, argentum, quadrupedes, vel domos effregerit, etc.* Alius Pœnitent. MS.: *Si tu Furtum Capitale commiserit, id est, quadrupedum, vel domos effregisti, etc.* Alius denique Pœnitentiari perinde MS.: *Si quis Furtum Capitale commiserit, id est, quadrupedia abegerit, etc.*

CAPUT ANNONÆ. Anastasius in Joanne V. PP.: *Necon et alias divales jussiones relevantes Annonæ Capita patrimoniorum Siciliæ et Calabriæ non pauca.* Idem in Conone: *Relevavit per sacram jussionem suam ducenta Annonæ Capita, quæ Patrimonii custodes Brutiis et Lucaniæ annue persolvebant.* Nov. Theodosii de Fiscallib.: *Mauri vero Stifenses... totius annonæ nomine 5. millia solidorum, et 50. Caputum in Annonis Ducis consueto tempore annua functione dependebant.* [Vide *Capitio*.]

3. **CAPUT**, Dux, Præfectus, quomodo *Chef* dicimus. Monachus Sangall. lib. 2. de Carolo Magno cap. 4: *Interrogavit, qua pœna dignus esset, qui Caput Francorum in manus hostium tradidisset.*

* **CAPUT ALTARI** imponere in signum servitutis. Vide in *Altare*.

CAPUT ANNI, Initium. Charta Sergii PP. apud Sammarthanos in Abbatibus Montis majoris Arelat. sub ann. 1002: *Ibi tertiam partem pœnitentiæ illi dimittimus, et Ecclesiam usque ad Caput Anni ei reddimus, et pacem, et capillos incidere habeat; et si mors in Capite Anni evenerit, vel infra annum ex parte nostra absolutus maneat.*

† **CAPUT ANNORUM**, Contraria notione pro fine annorum sumitur, apud Lobinellum Hist. Britann. tom. 2. col. 70: *Et si tunc non fuerit redempta, id est ad Caput quindecim annorum, maneat in monachia sempiterna; hoc est. expletis quindecim annis.* Et col. 73: *Usque ad Caput sex Annorum, hoc est, post sex annos.*

* Quomodo etiam *Capo* Itali usurpant. Chron. Estense ad ann. 1337. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 401: *Non dignabatis aperire (litteras) neque videre, vel responsum mihi facere, nisi in Capite iv. dierum.* Nos dicimus, *au bout de*

quatre jours. Unde *Vicus sine Capite, sive sine buto*, in Ch. ann. 1422. Vide *Capucium prati in Caputium 1.*

* CAPUTAQUA, uno verbo, pro ipso aquæ fonte, in Charta ann. 951. in Append. ad Marcam Hispan. col. 879: *Cum suis Caputaquis et suis piscatoriis, etc.* Occurrit rursum col. 867. et 886. Vide supra *Capdaqua.*

CAPUT AQUÆ. Charta Ermengardis Comitissæ Ceritanensis ann. 893: *Silvis, garricis, molinis, molinariis, aquis, Caput aquis, aquarum ductibus vel reductibus, etc.*

CAPUT ASINI. Cognominatus quidam Miles apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 681. *pro magnitudine capitis et congerie capillorum.*

CAPUT BURGI, *Chief de Bourg.* in Consuetud. Pictav. art. 4: *Où ledit Seigneur ait ville, bourg, ou Chef de bourg.* Adde Consuetud. Santonens. art. 6.

* CAPUT CAMERÆ, Præfectus cubiculi, *Chief de chambre*, in Lit. remiss. ann. 1431. ex Reg. 175. Chartoph. reg. ch. 94: *Pierre Daisne, dit Bastard, Chief de chambre de Baudouin de Sains, dit Trouselet, chevalier, etc.*

CAPUT CASTRI. Charta ann. 1094. apud Guesnaium in Annalib. Massiliens. pag. 310: *Guirpimus atque donamus... S. Victori Martyri... quidquid in honore nostro et ditione prædicti Cœnobii Abbati et Monachis quomodo a quibuscumque personis, ubi acquisierunt, vel in futurum similiter acquirere poterunt, propter sola Capita Castrorum nostrorum, etc.* Will. de Podio Laurentii cap. 37: *Comes recuperavit castrum Saracenum, obsessa et conclusa munitione in Capite Castri.* Infra: *Ceteri autem qui erant in Capite Castri Saraceni inclusi, etc.* Charta ann. 1306. in Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1299. num. 165. Tabularii Regii, pro Vicecomitatu Lautricensi: *Et alias proprietates quascumque, quæ seu quas idem Bertrandus habet, tenet, et possidet in villa et Capite seu fortalitia castri prædicti de Lautreco, etc.*

CAPUT COMITATUS, vel BARONIÆ, Mesuagium Capitale Baroniæ, castrum, vel aliud ædificium, quod propter jus gladii dividi non potest, apud Bractonum lib. 2. cap. 34. § 1. cap. 39. § 6. cap. 40. § 4. et in Fleta lib. 5. cap. 9. § 16. Regestum Philippi August. Regis Francor. Herouvallianum fol. 168: *Robertus de Corci tenet in Constantino Kynevillam quæ est de Baronia de Corci, unde ipse respondet per Petrum de Tilleio, in cujus Baronia Caput Baroniæ est.*

CAPUT CONTUBERNII, alias Decanus, *Denis militibus præpositus.* Veget. 1. 2. cap. 8. 13.

* CAPITA CLERICATA, Præcipui ex Clero, apud Barelet. serm. in Domin. Sexag.

* CAPUT DOMUS, Idem qui *Caput mansi*, Gall. *Chief-d'ostel*, in Libert. hominum de Tannay ann. 1352. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 60. art. 10. Transact. ann. 1516. art. 25. ex schedis D. Chaix advoc. Aquens.: *Quælibet persona de dicto loco Albari Caput domus faciens in præsentii loco. Et art. 28: Quælibet persona faciens Caput domus seu hospitii, teneatur et sit astricta facere jornaia sex. Sed et puellæ, quibus familiæ cura incumbit, eodem nomine donantur, in Lit. ann. 1355. tom. 3. earumdem Ordin. pag. 24. Vide mox *Caput suum portare.**

* CAPUT ECCLESIE, Qui ecclesiæ seu monasterio nomine abbas, prioris, aut quovis alio titulo præpositus est. Stat.

ann. 1355. tom. 4. earumdem. Ordin. pag. 174. art. 6: *Les religieux cloistres ne paieront riens; mais seulement paieront les Chiefs des églises.*

CAPUT ECCLESIE. Charta Sanctii Regis Aragon. ann. 1093. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 93: *Adhuc etiam dono ipsam turrim cum ipsas casas de castro... et ante casas Caput Ecclesiæ cum ipso allodio, etc.* Vide *Capsun.*

CAPUT ECCLESIE, pro *Capitio*, seu ea Ecclesiæ parte, ubi alfare erigitur. [Chronicon S. Benigni Divion. apud Acher. tom. 1. Spicil. pag. 421: *Post mortem vero Ademari, Lampaia uxor ejus dedit ad altare S. Mariæ in hoc loco constitutum, quod Caput Ecclesiæ dicebatur ab antiquis.* Vide *Capitium 2.*] Ita in regionibus urbis Romæ apud Mabillonium tom. 4. Analect.: *Caput Afræ* (sic leg. putem, pro *Africæ*) et *Caput S. Joannis*, pag. 512. et 514. Vide *Capsun* et *Caput regionis Romæ.*

CAPUT EPISCOPATUS, Major Ecclesia dicitur in Capitul. Caroli Calvi, tit. 40. cap. 13. [** ap. Pistas. ann. 869. Vide Baluz. ad h. l.]

IN CAPITE ESSE. Lex Longob. lib. 1. tit. 17. § 2. [** Rothar. 284.] *Si servi pro concilium rusticorum manu armata in vicum intraverint, et quicumque homo liber sub regni nostri ditione positus cum illis consiliatus in Capite fuerit, animæ suæ incurrat periculum, etc.* Infra: *Et si liber homo in Capite non fuerit, ille prior servus qui eos conducti, moriatur.* [Leges Luitprandi apud Muratorium tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 69. col. 1. [** 93. (6,40.)]: *Si quis fream alienam sine voluntate mundualdi ejus movere de casa, ubi ipsa habitat, præsumperit, et alibi adduxerit, componat ille qui in Capite est pro illicita præsumptione ad mundualdum una solidos LXXX.*] Quod dicimus, *Se mettre à la teste, Qui est à la teste des seditieux.*

CAPUT EXCUBIARUM, Qui excubiis præest, *Capitaine du Guet*. Curia Generalis Catalanæ in villa Montissoni ann. 1363: *Sanctimus quod si Vicarius Barcinonensis pro eligendo Capita Excubiarum... pecuniam acceperit, etc.*

CAPITE CENSI, Servituti et censui obnoxii. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7: *Communiam autem novam ac pessimam nomen sic se habet, Capite Censi omnes solitum servitutis debitum semel in anno solvant, etc.* Charta Communiæ Brerarium ann. 1186: *Statutum est etiam, ut homines Capite Censi dominis suis censum capitis sui tantum persolvant.* [Privilegium Erleboldi Stabulensis Abb. de Villa Germinaco concessa B. Remigio ann. 1160. ex Tabul. S. Remigii Remensis: *De hominibus Capite Censis Abbas et Ecclesia S. Remigii plenariam obtineant justitiam... quicumque de prædictis hominibus Capite Censis voluerit solvere capitagium suum Ecclesiæ S. Remigii... Porro quidquid tam in hominibus Capite Censis, quam, etc. alienatum est et distractum.* Vide suo loco *Capite-Census, Capitaes Homines*, et Consule *Juris-Consultos.*]

CAPITIS DEBITUM. Vide *Capitale 5.*

CAPITIS DEDITO, Servitus. Baldricus in Chronico Camerac. lib. 1. cap. 29: *Invento igitur salutaris remedii consilio, puerum Capitis sui Deditio, tantæ animadversionis iram placare suadent.*

* CAPUT FACERE, vox medica, Suppurare, Gall. *Aboutir*, Itali *Far capo*, eodem sensu, usurpant. Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 457. col. 2: *Quibus precibus factis, illico morbus ille Caput*

fecit ac principium, prout vulgariter dicitur.

* CAPUT FACERE, Domum habere, ut *Caput familiæ*. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 119. ex Cod. reg. 4659: *Statuimus quod omnis homo qui vendet bladum in civitate ista, det sextaragium, nisi in hac civitate faciat focum suum et Caput suum. Avoir maison et tenir feu, in Consuet. Burbon. cap. 36. Vide *Caput suum portare.**

* CAPUT FERRI, Gall. *Tête de fer*, Cognomentum cujusdam Viviani, in Charta ann. circ. 1070.

CAPUT FINIS, Ad agri caput finis, limes. Vetus Charta sub ann. 1060. apud Ughellum in Episcopis Teatinis: *Et habet Caput fine fluvium Fauri, et ipsa arcata de ipso molendino, pedefine terra quæ ipsis donataris remansit.* Alia ibidem ann. 1065: *Habent fines a Capite fine casa longa, et fine pesco Dolati Joannis Boni, pedefine Albertono, de uno latere fine fossato sicco, ab altero latere fine, terra, etc.* Vide *Capus 3.*

* CAPUT FOCI, an Fulcrum focarium? Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 67. col. 2: *Duas sartagines, grazillam, et Capud foci.*

* CAPUT FUNDORUM, Eorum dominus capitalis, Charta ann. 1244. in Chartul. Mont. S. Mart. part. 4. fol. 87. r. : *Hæc omnia facta fuerunt bene et legitime per dictos Joan. Beduin et Johan. de Dulieto nostros concanonicos, qui ex parte ecclesiæ nostræ erant Capita fundorum dictæ domus et gardini.*

* CAPUT GERMANIÆ, Rhenus dicitur respectu Galliæ, quod hanc ab illa separet, in Vita S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 474. col. 2: *Transmisso amne Ligere, per partes Galliarum seminando fidei semina, carpebat iter, usque dum Caput Germaniæ penetraret, id est, Rheni fluentia.*

* CAPUT GUERRÆ, Gall. *Chief de guerre*, Militum dux, præfectus copiis militaribus. Stat. ann. 1273. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 660. art. 9: *Nos lieutenans, ou Chefs de guerre, ou autres officiers, etc.* Inquisit. ann. 1378. ex Tabul. Cartus. B. M. de Parco: *Paravant que le feu Viconte (Louis de Beaumont) fust oncques Chief de guerre, etc. Chiefs des batailles, in Stat. milit. ann. 1351. tom. 4. earumdem. Ordin. pag. 68. art. 3. Vide supra *Caporalis.**

* IN CAPITE GUERRIARIÆ dicitur dominus cum copiis suis militaribus præsens adest. Charta Simonis de Ruppforti ann. 1200. in Chartul. Campan. fol. 56. v. : *Non juvarem contra comitisam et comitem supradictos, nisi ipsi guerriarent in Capite et pro guerra sua propria.* Alia Guill. de Asperom. ann. 1221. ibid. fol. 87. v. : *Si pro propria causa sua et in suo Capite guerram moveret. Id est, in propria persona, ut habent alia eadem de re instrumenta. Vide *Hostis.**

* CAPUT HOMINIS, Idem quod *Capitulum*, Census capitalis. Charta ann. 1186. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 395: *Eis etiam dedit quidquid habebat apud Vadon-ville, exceptis Capitibus hominum in festo S. Remigii solvendis. Vide *Capitale 5.**

CAPUT JEJUNII, seu QUADRAGESIMÆ, Quarta feria Quinquagesimæ, qua jejunium quadragesimale inchoatur: εἰσθασις τῶν ἁγίων νηστῶν, Græcis, in quam exstant Sermones Germani Patr. CP. et Leonis Imp. apud Gregorium in lib. Sacrament.: *Feria 4. Caput jejunii, ad Collectam: Concede nobis, Domine, præsidia militiæ Christianæ sanctis inchoare*

jejunii, ut contra spiritales nequitas pugnaturi continentiae muniamur auxiliis. Concil. Meldense ann. 845. cap. 76 : *Post quartam feriam, quæ Caput jejunii nominatur*. Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 7 : *Unde et quarta feria, qua jejunium hoc inchoamus, Caput jejunii appellari consuevit*. Vide Micrologum cap. 49. et Canones Saxonicos Edgari Regis de Modo imponendi poenitentiam cap. 3. Edictum Pistense Caroli Calvi cap. 83. tom. 3. Historic. Franc. pag. 186. etc. denique Filesacum lib. de Quadragesima Christiana cap. 12. Id alii nominis quatuor diebus jejunii, qui primam Dominicam Quadragesimæ præcedunt, tribuunt. Vide Missalem S. Ambrosii.

CAPITIS INFLEXIO. In monasterio Casinensi, forte etiam in aliis, is mos servatur, ut quod proponitur in Conventu, seniores voce, juniores vero capitibus inflexione approbent. Petrus Diac. lib. 4. cap. 94 : *Cumque omnes tum voce, tum Caput inflexione hunc se velle (Abbatem) respondissent, etc.* Nos dicimus, *Opiner du bonnet*. [*] De Capitibus inclinatione in liturgiis vide Glossar. med. Græcic. voce Κεφαλοκλισία col. 642.]

* CAPUT INSIDIORUM, qui insidiis seu excubiis præest, Gall. *Capitaine du guet*. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 258 : *Dictus bajulus cum uxore Capitis insidorum dictæ villæ (Montispezzulani) et cum nonnullis aliis mulieribus curiæ dicti bajuli non juratis nec in talibus expertis se informavit*. Vide *Caput excubiarum* et *Insidiæ*.

CAPUT LUPINUM gerere dicitur in Legibus Edwardi Confes. cap. 7. quod Anglice *Wulfesheofod* dicitur, is qui proscriptus est, utlagatus, et exlex, a die utlagationis suæ : illius enim qui proscriptus est, caput cuiusvis, perinde ac lupi exponitur amputandum, si in provinciam redeat. Contractus vero hanc vocem Saxoniam alii efferunt, vulfves heved et vulveshead a vulf, Lupus et heofod. Caput. Bractonus lib. 3. tit. 2. cap. 13. § 3 : *Forisfacit utlagatus omnia quæ pacis sunt, quia a tempore quo utlagatus est Caput gerit Lupinum. Itaque ab omnibus interfici poterit, et impune, maxime si se defenderit, vel fugerit, ita quod difficilis sit ejus captio*. Vide eundem eodem lib. cap. 11. § 5. Fletam lib. 1. cap. 27. § 12. 13. librum cui titulus *Mireor*, cap. 4. et Knyghtonum pag. 2356. Meminit Procopius lib. 3. de Bello Gothico, quorundam Pisiadiæ populorum, qui *Ανοκορπινα* vocabantur, non quod lupina iis essent capita, sed quod regionis quam incolabant, mons, *Ανοκορπινα*, vocaretur; meminit etiam Justinianus in Nov. 24. § 1. ut et Theophanes pag. 152. [*] Vide Grimmii Antiq. Juris pag. 733. et conf. Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 245. sqq.]

* *Teste loeue*, eadem notione, in Poem. Ms. Alex. part. 2. ubi de sene qui, Troja destructa, tamquam a patria proscriptus vagabatur :

En ramposant li dit : Vielhart, Teste loeue,
Voshe mort avez lui toute jour pourceue.

CAPUT MANSI, Gall. *Chef de famille*. Chiez d'ostiez in Charta ann. 1200. in Regesto Philippi Pulcri ann. 1299. num. 54. ex Tabul. Regio. Chemier pro *Chefmez*, in Consuetud. Pictavensi art. 30. 49. 95. 125. et Santonensi art. 22. 30. 107. Primogenitus, cui competit caput mansi. Tabularium Ecclesiæ Ambianensis : *[Sunt etiam in eadem villa septem Mansiones, quorum unusquisque debet in*

festo beati Firmini singulis annis duodecim denarios ;] cum vero Caput Mansi obierit, debet 7. sol. pro revelatione.

CAPUT MANSI, Domus ipsa præcipua, quæ pertinet ad primogenitum, vel in qua habitat Caput familie, *Chevel Manage*, in veteri Consuet. Norman. part. 1 : *Et Chevel Manage ne poent les seurs rien reclaimer, se il n'i a manages autretant come de freres. Chefmez*, in Consuet. de Desure in Agro Bononiensi art. 3. *Cuimez*, in Ruensi art. 33. *Chef mois*, in Normannica tit. de Decretis art. 562. *Chef d'heritage*, ibid. art. 356. *Lieu Chevel*, quasi locus capitalis, in Consuet. Vicecomitatus Bajocensis art. 4. In aliis *Chef lieu*, ut in Pontivensi art. 82. 83. Cabillonensi art. 168. Claromontensi art. 14. 37. *Domus Capitanea*, in Historia Episcoporum Autisiodorensium cap. 58 : *Remisit eis manum mortuam, talliam Martii, ex qua dabantur per annum in Martio de singulis Domibus Capitaneis quinque solidi*. In Gallia Narbonensi metropolim *Capcastels* appellari auctor est Ph. Berterius Diatr. 1. cap. 6. Hugo Flaviniac. in Chron. Virdun. ann. 1097 : *De Capite Mansi 2. sextarios avenæ*. Tabular. Eccles. Cadurcensis : *Ipse alode meus de Albusio qui est in pago Caturcino in vocabulo Poio Annono, cum ipso Caput Manso, cum terris et vineas, etc.* Infra : *Et iste Caput Mansi, ubi ego permaneo, etc.* Tabularium Conchense in Ruthenis Ch. 123 : *Illo Caput Manso ubi Sigbrandus visus fuit manere, etc.* Passim in hoc Tabulario. Vitalis Episcopus Oscensis et Observantia Regni Arag. pag. 23. de Infantionibus : *Habent privilegium quod possunt emere a Peyteris et villanis, et non tenebuntur peytare, si etiam emerint Caput Mansi ;* scilicet ex Foro Oscensi Jacobi I. Regis Arag. ann. 1247. qui habetur in Foris Arag. lib. 7. fol. 132. Edit. 1624. Michael *del Molino* in Repertorium Fororum Arag. : *Caput Mansum quid velit dicere, et quid significet de Foro, vide in Foro unico, tit. de Expeditione Infantionum lib. 7. fol. 39. et vide in Observant. 2. tit. de Privileg. Militum fol. 26. Dixerunt quidam antiqui Foristæ, quod Caput Mansum vult dicere jus primogenituræ, vel ipsa primogenitura, quæ vulgariter dicitur Majorazgo. Alii dixerunt quod Caput Mansum vult dicere tota hæreditas in universum, etc.* Fori Oscæ ann. 1247. fol. 36 : *Ita tamen quod in hujusmodi emptione Principis dominium non defraudetur, quod vulgariter dicitur Caput Mansum*.

CAPUT MANSUS. Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. n. 72 : *Cedo... de meo jure hæreditatis, hoc est, medietatem, eundem Caput Mansum cum octo denariis de vinea, etc.* Hunc *Capmansum Deo et S. Petro offero*. Idem n. 141 : *Nulli inter istas fines dividit distantia, licet culta aut inculta ibi terra maneat, nisi solæ mansiones quæ sunt in Capite, Caput Mansum, ubi Burgus visus est manere, etc.* Occurrit etiam in veteri Charta apud Dominicum de Prærogat. allod. pag. 213. 214.

† CAMPMASIUS. Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 16 : *Item alia vice vidit et ducit Petrum Raimundi de S. Papulo hereticum ad Campmasium suum, ubi comedit cum eo, etc.* Pag. 58 : *Item in domo seu Campmasio suo Yspanorum, etc.* Pag. 81 : *In domo et Campmasio Johannis, etc.* Occurrit pag. 53. 54. 112. 139. et 194.

† CAPMANSUS, in Tabulario Vosiensi fol. 62. verso : *Dedit totum S. Petro Vo-*

siensi quod habebat in mansum de la Genesta, et in Capmanso omnes fevales suos et jutiziam.

* CAPMASIUM. Charta ann. 1319. in Reg. 59. ch. 318 : *Quæ bartæ et Capmansium remanent infra et usque ad fornili de la Gaultz. Chefau*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 21 : *Ledit Guilhon venoit comme devant ou Chefau de laditte Katherine et de sondit mary. Ubi paulo supra legitur : Devant l'ostel de sondit mary et d'elle*.

* CAPMASURA, Charta ann. 990. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 145 : *Capmasuras duas, et in Pineto manso uno optino, et in Montanaco manso uno, etc.* Homag. Aquit. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. J3. rub. fol. 37. r. : *Dominus de Benqueto juratus dixit se tenere a dom. rege... militiam seu Capmasuram de Podio Bardos*.

CAPMASUS. Charta anni 1298. in Regesto Conestabliæ Burdegal. pag. 198 : *Ipsas castellanias cum omnibus redditibus, censibus, exitibus, et cum servitiis, et Capmasis, bordis, et bordariis, affariis et tenementis, etc.* Et infra : *in dictis castris et castellanis, villis et affariis, et tenementis, et masis, et Capmasis, bordis et bordariis*.

† CABMASUS. Charta ann. 1058. ex Archivo S. Vict. Massil. armor. Ruten. n. 2 : *Duo Cabmasi, qui sunt in ipsa villa... hos mansos donamus, etc.*

† CAPMAZIUS, in Litteris Bernardi Comitis Armaniaci ann. 1294. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1388 : *Specialiter in territoris, castris seu locis, villis, Capmazis de Vazareto, d'Estusano, etc.*

CAPUT MANSIO, in Tabulario Brivateni Ch. 210. Conchensi Ch. 500.

† CAPUT MANSURA. Donatio facta Monasterio Moisiacensi circa ann. 1050 : *Dono ad ipsum locum ipsam hereditatem... duas Caput mansuras, etc.*

CAPMANSIONILE. Tabularium Bellilocense Ch. 24 : *Et in Lensiaco Caput Mansionile, ubi Odolricus visus fuit manere*. N. 34 : *In villa quæ dicitur Capre, Capmansionile cum ipsa vinea Deo et S. Petro offerimus*. N. 53 : *Et in ipso loco Caput Mansionile, ubi Martinus visus est manere*. N. 145 : *In primis Capmansionile meum indomnicatum, quem pater meus mihi dimisit, cum orto, cum vineis, etc.*

† CAMPMANSIONILIS. Tabularium Bellilocense in Lemovic. Ch. 155 : *Campmansionile nostrum indomnicatum cum ipso orto*.

† CABALIS MANSUS. Charta ann. 1008. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Ego Pontius Episcopus et fratres mei Willelmus et Fulco donatores suus Deo et S. Victori de his, quæ nobis jure hæreditario dimissa sunt, unum Mansum Cabalem in villa de Tricis, etc.*

* CAPITA MARTARORUM i. e. marturum apud Russos olim pro pecunia usu veniebant. Chart. c. ann. 1230. ap. Lapenberg. Histor. Init. Hanseat. Document. pag. 36 : *Vectores... recipientur premium suum, videlicet quilibet vectorum 8. Capita Martarorum et unum par maparum, vel loco maparum 3. Capita Martarorum*.

* CAPUT MELLIUS, Germ. *Besthaupt*. Vide *Melius Catalium* in *Catalium*. Chart. ann. 1191. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 1. pag. 307 : *In morte cujuslibet trium prenatorum Mellius Caput animalis Ecclesiæ S. Johannis solveretur*. Alia Charta ann. 1270. ibid. vol. 3. pag. 757. Fuldensis lib. 3. tra-

dit. 35 : *Jumentum quod vulgo dicitur Caput Optimum.*

CAPITA MILITUM, Præcipui, primores exercitus, Gallis les *Chefs*, apud Vegetium lib. 3. cap. 3. [Theophanes ann. 2. Artemii : Καὶ προεβλέπετο στρατηγὸν καὶ κεφαλὴν ἀντων. etc.] Constant. Porphy. in Tacticis pag. 8 : Καὶ ἐποίησεν κεφαλὴν εἰς αὐτοὺς, καὶ ἔλεγον τὴν μὲν κεφαλὴν στρατηγὸν καὶ τὴν ἄλλωγα στρατηγίαν. Leo in Tact. cap. 3. § 6 : Πρώτη κεφαλὴ, ὁ στρατηγός. Κεφαλᾶδες, Græcis recentioribus, Scylitzæ, Codino, Achmeti, et aliis.

CAPOMILITIARUM, Officium *Capitis Militum*, seu urbis Capitanei, qui aliis *Magister Militum* dicitur. Exstat Inscriptio ann. 1392. supra Ecclesiæ Tiburtinæ portam, quæ dicitur facta tempore *Capomilitiarum Nicolai Brunelii*. Exstat integra apud Waddingum ann. 1256.

† CAPUT MINISTERIORUM, Primus artificum, Gal. *Chef de metier*. Instrum. ann. 1228. ex Parvo Chartul. S. Victor. Massil. : *Congregato Concilio Communis Massiliæ ad sonum campanæ, ut moris est, in palatio communis, in quo Dominus Potestas, Major et senior pars Consiliariorum et Capitum ministeriorum, etc.* Passim occurrit in Statutis ejusdem Massiliæ. Vide *Ministerium*.

* CAPUT-MOBILE, Ipse aquæ fons et origo, idem quod supra *Caput aqua*. Charta ann. 937. ex Chartul. Caunens. monast. : *Necnon Casaseubertas (cedo)... cum suo Caput-mobile et risclauso, puteis, fontibus, aquis, etc.* Vide *Caput molis*.

* CAPUT-MODULUS, Eadem notione. Charta ann. 1075. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Venditor sum de ipsos molendinos, qui sunt ad Adventurus, cum ipsis Caputmodulis, cum piscatoriis et adjacenciis earum, cum pratis, aquis, aquarumve ductibus et reductibus earum, et molinis, et cum ipsis Caput-modulis.*

* CAPUT MOLENDINI, Caput unde aqua currit ad molendinum, ipsa molendini exclusa. Chartul. Fidemiense : *Caput molendini, si dirutum fuerit, quæque familia focum tenens in villa operarium sufficentem una die, si opus fuerit, sub monitione majoris ad illud reparandum mittere tenetur.* Eadem sic leguntur in Ch. Gallica ann. 1254. ibid. fol. 3 : *Quant li Quevès du muelin est disrous, cascune maisnie feu tenans en le ville i doit envoier à le semonse del maire ung ourrier souffissant, sans machon, et sans carpentier, pour aidier à refaire et selon chou ke bonne gent nos en ont conseillet. Nos disons ke Quevès du meulin dure très l'un chorun jusques à l'autre, si comme il siet sor un suel de l'un vantele à l'autre et xv. piès de masselles deseure le suel d'une part et d'autre, et pour chou que l'iawe est forte.* Vide *Capitium molendini* in *Capitium* 2.

CAPUD MOLIS, Charta Caroli Simpliis pro Monasterio S. Aniani Narbonensis : *Et ipsos molendinos qui sunt in rivulo Venudupei, cum illorum Capud Molis, necnon et villares, etc.*

† CAPUT MONASTERII, Annal. Benedict. tom. 3. pag. 403. num. 22 : *Multa in Monasterii utilitatem fecit novus Abbas (Farfensis) tum prædiis ex censibus augendis, tum instaurandis ædificiis, in quibus Caput Monasterii, quod per annos quadraginta octo incolis destitutum fuerat, denuo edificasse dicitur.*

CAPITIS PARTEM RETINERE, nostris, *Retenir de quoi servir le Fief*. Tabularium Monast. Dolensis : *Concedimus etiam, ut quicumque ex nostris casatis, vel feudatis, partem aliquam sui fisci, sive casamenti, quod a nobis habet, dare vo-*

luerit, hoc agere possit, ita tamen ut non totum feudum det, sed Partem Retineat Capituli. Act. ann. 1092. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1139 : *Quicumque autem Militibus Templi de feodo nostro aliquid dare voluerit, præter civitatem, aut castellum, nos illud volumus et concedimus, ita quod inde servitium nostrum non perdamus.* Alia ex Tabulario S. Crucis Talemondensis fol. 3 : *De possessione sua dare vel vendere non prohibeatur... tantillo interdicto, ut dominus suus inde suum non perdat servitium.* Vide *Servitium*.

* CAPITA PARTIUM, Factionis duces, Gall. *Chefs de party*. Annal. vett. Mutin. ad ann. 1225. apud Murator. tom. II. Script. Ital. col. 58 : *Eodem anno potestas Mutinæ misit multa Capita partium ad confinia, Cremonam, et etiam alibi.*

CAPUT PECUNIE. Vide *Capitale* 2.

CAPITA POPULORUM, ac *Principes ex provincia Lemovicensi, etc.* in Concilio Lemovicensi ann. 1031. Sess. 1.

CAPUT PORCINUM, Tacticorum vox, de qua sic Vegetius lib. 3. cap. 19 : *Civneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit... quam rem milites nominant Caput Porcinum.* Vide Ammianum lib. 17. Agathiam lib. 2. et ex eo Suidam.

CAPUT PORCI, Cencius Camerarius in Ceremoniali : *Pincerna insuper et Marscallus tam de comestione, quam aliis donariis remunerantur similiter, excepto quod Capita Porcorum aptata non habent, neque claretum.*

* CAPUT SUUM PORTARE, dicitur de eo, qui Caput est familiae, paterfamilias vel materfamilias. Charta Iteri episc. Laudun. ann. 1255. in Reg. B. Chartoph. reg. ch. 13 : *Duodecim denarios et unum denarium bonæ monetæ dicti homines... tenebuntur solvere et reddere eidem thesaurario... quolibet anno, in die natiuitatis B. M. V. in ecclesia B. M. Laudunensis ad clipeum, ubi ab antiquo solvi consueverunt capitagia de dicto thesauro, videlicet quilibet homo et quælibet femina Capud suum portans duodecim denarios Paris. monetæ, vel æquivalentis, et unum denarium bonæ monetæ, nomine et ratione capitagii sui, et in recompensatione mortuarum manuum et forismaritagiorum prædictorum.* Vide supra *Caput facere*.

* CAPITIS PROPRII ESSE, Obedientiæ impatiens, pro arbitrio suo agere, Gall. *Volontaire*, Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. fol. 512. ex Cod. reg. 1245 : *Unus de illis duobus presbiteris... erat adeo proprii Capitis, quod nolebat alicui in aliquo obedire.*

CAPUTPURGIUM, vel CAPITIPURGIUM, Medici appellant liquores qui per nares mittuntur, vel quiddam masticatur aut gargarizatur, et apoplegmatismum facit, i. a capite phlegma deduct. Matth. Silvatic.

CAPUT QUADRAGESIMÆ, in Regula S. Benedicti cap. 48. in Concil. Agath. cap. 9. in Charta ann. 1028. apud Sammarthanos in Abbatibus Ronceri, etc. appellatur quarta feria Cinerum, ut auctor est Amalarius Fortunatus lib. 1. de Offic. Eccl. cap. 7. Vide *Haefestum* 1. 10. Disq. monast. tract. 8. disq. 9. [et supra *Caput jejunii*.]

† CAPUT REGIONIS ROMÆ, quam in varias regiones divisam nemo nescit. Pontificale Rom. apud Muratorium tom. 3. Scriptor. Ital. pag. 650. col. 1 : *Ante Pontificem Conservatores, Capita regionum et alii Magistratus ac Nobiles urbis præstant.*

* CAPUT SANCTUARIUM, Parochus capitalis, primigenius, Gall. *Curé primitif*. Charta Raynaldi archiep. Rem. ann. 1125. in Chartul. Cluniac. ch. 200 : *De elemosinis autem et dimissionibus quas obituri facient, hoc ordine procurabit (presbyter) ut, adhibitis sibi testibus legitimis, parrochianum commoneat primo quid ipsi monachis, ut pote in Capite sanctuarii constitutis, pro animæ suæ remedio demittat.*

† CAPUT SAGITTÆ, Ferrum quo sagitta armatur, apud Rymerum tom. 5. pag. 245. Vicecomes Gloucestræ provideat *infra Ballivam suam de mille garbis sagittarum et 500. duodenis cordarum pro sagittis, et duobus milibus Capitibus pro sagittis.*

* CAPUT SCARÆ, Gall. *Chef d'escadre*, Qui militum cuneo præfectus est, vulgo *Escadron*. Ordinat. milit. Ms. Caroli ducis Burgund. ann. 1473 : *Les conductiers après leur institution et qu'ilz seront arrivez en leurs compagnies, les départiront en quatre escadres égales, et sur les trois d'icelles commettront trois Chefs d'escadre.* Vide *Scara* 3.

1. CAPUT SCHOLÆ, qui Scholæ militari præest. Ammianus lib. 25 : *Addebatur missos a Jovino milites adventare, quos Capita Scholarum ordo castrensis appellat.*

2. CAPUT SCHOLÆ, Dignitas Ecclesiastica, in ædibus cathedralibus, collegiatis, [et monasteriis,] quæ alias, et in aliis Ecclesiis, Scholasticus dicitur. In veteri Notitia Hincmari Archiep. Remens. apud Sirmundum in notis ad Capit. Caroli C. memoratur *Sigloardus Presbyter vel Caput scholæ sanctæ Remensis Ecclesiæ*. [Marten. tom. 1. Anecd. col. 150. in Fundatione Prioratus S. Petri de Salve : *Constituerunt illic Priorem... Geraldum de Uglas cum Monachis his Ebrardo, etc. Felice, quem constituerunt sacristam esse, et cellerarium, Benedictum, qui caput Scholam regeret, anno 1029. Gausfredo Abbate... Aicmaro Caput Scholæ Monasterii Gellonensis.*]

CAPISCHOLUS, [Gall. *Caspiscol.*] Concilium Bituricense ann. 1031. cap. 7 : *Archidiaconi, Abbates. Præpositi. Capiscoli. Canonici, etc.* [Capiscolis in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 401. *Capiscolus* apud Martenum tom. 4. Anecd. col. 606.] Apud *Le Lievre*, in Hist. Viennensis cap. 26. occurrit *Scholasticus sive Capiscolus*. In Charta Duranni Episcopi Arvernensis in Biblioth. Clun. pag. 585. subscribit *Bernardus Capiscolus*. Vide *Odonem Gesseum* in Hist. Podiensi lib. 1. cap. 23. lib. 2. cap. 21. *Joseph. Scaliger*. lib. 2. Epist. 185. *Jacob. Petitionum* post Pœnitentialem Theodori pag. 628. etc. *Leges Partitæ* seu *Alfonsinæ*, I. part. tit. 6. l. 5. ubi de Cantoribus : *E algunas Eglestias Cathedralres son en que y a Cabescoles, que han este mesmo officio que los Chantres, e Cabiscol tanto quiere dezir como cabdillo de el coro, para levantar los cantos.* Vide suo loco.

† CABISCOLUS, Hist. Daiphin. tom. 1. pag. 129. inter testes *Guirpitionis* ann. 1128. factæ per *Leodegarium* de *Clariaco* *Hugoni* Episc. *Gratianopol.* recensentur *Ademarus Cabiscolus S. Donati, etc.* Et tom. 2. pag. 26. col. 2 : *Convenerunt in Capitulo R. in Christo Pater D. Guill. Dei gratia Archiep... Humbertus Cabiscolus, etc.* *Gassendus* in Notitia Ecclesiæ *Diniensis* pag. 69. hæc habet de *Præcentore* : *Prætereo autem quod Præcentor vocetur vulgo Cabiscolus, causam reputari, quod sit veluti Caput Chori : at litteræ S. ac L. interpositæ verisimile*

faciunt sic dictum quasi *Caput Scholæ*; idque confirmari ex eo potest, quod in actis Joannis Filioli legērim, *Joannem Tassilem contulisse Scholam, ut procuratorem Præcentoris ad quem pertineret illarum collatio.*

† **CAPUT SCHOLARIS**, qui et *Chorales*, in Synodo Helenensi ann. 1027.

† **CAPITALIS SCHOLÆ**. *Annal. Benedict.* tom. 4. pag. 43: *Inde reversus (Willelmus) in monasterium (Luciacum)... factus primum divini officii assiduus custos, ac Scholæ Capitalis illius loci.*

† **CAPUT COLISTA**, in *Anecdot. Martenii* tom. 4. col. 132.

CAPISCHOLIA, Dignitas Capitis scholæ, id Charta ann. 1083. apud Catellum in *Histor. Occitan.* pag. 870. [*Capiscolia*, in Charta ann. 1029. apud Stephanotium *Antiquit. Occitan. MSS.* part. 2. pag. 486.]

CABESCHOLIA, in *Tabulario Ecclesiæ Cadurcensis.*

† **CABISCHOLARIS HONOR**, in nova *Gall. Christ.* tom. 1. pag. 5.

3. **CAPUT SCHOLÆ**, *Locus* ubi consistit qui scholæ Cantorum præest. Ordo Romanus: *Tunc procedit Pontifex (sacra facturus) et antequam veniat ad Scholam, dividuntur cereostata quatuor ad dextram, et tria ad sinistram, et pertransit Pontifex in Caput Scholæ, et in gradu superiore, primo adorat sancta, etc.* Eadem verba habentur præterea infra.

† **CAPUT SENATUS**, *Qui senatus præest.* Vetus Scriptor de Constantino, post Ammianum Valesii editus: *Symmachus Caput Senati.* Inscriptio statuæ aureæ eidem Symmacho erectæ: *Qui primus in Senatu sententiam rogari solitus.* Liber Pontificalis in Symmacho PP.: *Festus Caput Senatus et Exconsul.* Vita SS. Faustini et Jovite Mart. num. 4: *Parentes eorum Caput Senatus in hac civitate fuerunt.* Passio S. Caloceris Martyris num. 2: *Quod pater ipsorum Caput Senatus in eadem civitate fuerit, respondit.* Chartam Leonis IX. PP. ann. 1049. subscribit *Faustinus Caput Senatus et consul*, apud Cælestinum et Ughellum in *Episcopis Bergomensibus.* Τῆς συγκλήτου πάσης βουλῆς ἡγούμενος dictus a Zenone Fratre Longino, apud Theophanem ann. 17. Zenon.

† **CAPUT SENIOR**, Dominus superior, apud Lobinellum *Hist. Britan.* tom. 2. pag. 182: *Brientius etiam filius Urvoii, rerum omnium istarum Caput Senior, ibi affuit, qui hæc omnia... concessit.*

† **CAPUT SOLIDUM**. Libertates villæ Martelli in Lemovicib. ann. 1219. apud Justellum: *Quidquid acquisierint de suis terris... debet habere firmitatem, si cum sigillo suo factum fuerit, reddito tamen Capite Solido, et acceptamento, et aliis redditibus dominis quibus contingunt.* Quod vero *Caput solidum* hic vocatur, *Capsos* et *Capsools*, dicitur in *Foris Beneharnensib.* tit. 1. et alibi passim, ubi vox hæc sumitur pro *laudimio*: in Consuetudine Vasatensi jurgitur cum *venta: Capsools, vel Capsools et vendas.* Sed quod Gallandus ait, formatum id vocabuli, quasi præstatio sit a domino *capit solita*, ex supra allato loco refellitur: unde probabilius est *Capsools* idem valere quod *Chef sol*; ita ut sit *solidus* ex pretio rei venditæ, qui domino *capitali* exsolvitur seu pars pretii, verbi gratia quintus, tertius decimus aut vicesimus solidus. ad quam proportionem exsolvantur vulgo *laudimia*. [Vide *Capsolidum*.]

† **PER CAPITA SUCCEEDERE**, Dicitur de hæredibus plurimis qui suam quique

hæreditatis partem accipiunt æqualiter, nulla stirpis, quam repræsentant, habita ratione. *Quoniam secundum consuetudinem... quando plures cognati germani alicujus defuncti ad successionem illius admittuntur, tales cognati germani ex suo Capite et per Capita, et non in stirpes seu per repræsentationem, succedebant... Dominus de S. Georgio, quia solus exstabat, pro uno Capite dumtaxat, prænominati vero Domini de Buolio, de Mermenda, et de Calvamoto, quia tres erant, pro tribus Capitibus sive portionibus... eidem Johannæ Daulphine succedere debebant, apud Baluz. tom. 2. *Hist. Arvern.* pag. 394.*

† **CAPUT TENERE**, [Terminari, Gall. *Aboutir.* *Chronic. Parmense* ad ann. 1282: *Et omnes domus Tenentes Caput ad plateam, pro Communi æstinata fuerunt, ut pro Communi emerentur.* Vide alia notione] in *Captenerere*.

† **IN CAPITE TENERE**, Abs Rege feudum tenere, nullo medio. Donatio Castrorum Volonæ et Montisfortis a Regina Johanna Comitissa Provinciæ ann. 1379. facta Fulconi de Agouto, ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Immediatæ et in Capite a nobis nostrisque teneant.* Vide *Tenere*.

* **CAPUT TENERUM HABERE**, Gallice diceremus *Avoir la tête foible*, Debilioris esse capitis. Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 346. v.: *Dominus Hugo de facili inebriabatur, et habebat Caput tenerum contra vinum.*

* **CAPITA TERRARUM**, Prædiorum domini. Stat. Mutin. rubr. 369. pag. 74. rº: *Quilibet massarius et Capita terrarum, villarum et locorum districtus Mutinæ... teneantur comparere coram iudice.*

† **CAPUT TERSORII**, Ora tersorii, Gall. *Bord.* Inventar. Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444: *Item aliud Tersorium (tersorium) de lino habens in quolibet Capite duas barras de cotone albo.*

AD **CAPUT VENIRE**, in *Historia Franc.* epitomata *Fredegarii* cap. 65. nostris, *Venit a chef, ferre* perficere.

† **CAPUT VLE**. Bulla Joannis XXII. PP. apud Waddingum num. 1321. in *Regesto* pag. 126: *Seu est Caput Vle per quam ingreditur ad dictum ortum.*

† **CAPUT VICARIÆ**, Vicariæ, seu villæ præfectus, vel præcipuus. Petrus II. Rex Aragon. in Charta MS. ann. 1283. pro confirmat. libertatum Catalanæ: *Mittantur nuncii per vicarios et officiales nostros... quod portant bustiam cum signo Vicariæ seu Capitis Vicariæ, vel Subvicariæ.*

† **CAPUT VICI**, apud Sidonium lib. 4. *Epist.* 8.

† **CAPUT VILLÆ**. Polyptychus S. Remigii Remensis: *In Ypanti 10. sol. de Capite Villæ. In Pascha 8. pulli, etc.* *Fleta* lib. 1. cap. 24. § 4: *Nullus extraneus in forissecum Capitis Villæ, aut in suburbio hospitetur. Chef de bourg, in Consuetudine Santonensi art. 6. et Burdegal. art. 46.*

* 4. **CAPUT**, Capitis tegumen, pileus, Gall. *Bonnet.* Vide supra *Bidria*.

* **CAPUTEUM**, ut *Caputium*, Capitis tegumentum, quod *Capæ* assutum erat. *Stat. Cadubr.* lib. 3. cap. 18: *Qui vero alicui levaverit Caputeum vel capellum, aut sibi fecerit cadere de capite, etc.* Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. *Script. Ital.* col. 560: *Exivit inermis quodam jupparello indutus et sine Caputeo, caligis tantummodo calcia-tus.* Adde *Annal. Estens.* apud eumd. tom. 18. col. 920.

† **CAPUTIARE**, *Caputiatu*. Vide post *Caputium*.

1. **CAPUTIUM**, Idem quod *Capitium*, Capitis tegumentum, quod *Capæ* assutum erat. *Legenda antiqua de habitu S. Francisci* apud Radulphum: *Caputium quoque quadratum tantæ longitudinis detulit, quod faciem operiret, qualem habitum deferre consueverunt agrestes homines illius regionis.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 18: *Normann indumentorum talem observandam statuimus: primum cappa, desuper Caputium convenienter aptum habere debet, et aliquantulum amplum ut videlicet si quando capiti supponitur, posterius non erigatur in cristum, et ut demissum quantum necesse est, scapulas cooperiat, et ut interior Caputium exteriori pariter cooperetur, nec extra prominat.* Et cap. 53: *Caputium vero desuper tegimen sit capiti, non latibulum faciei: sufficit enim et multum, si usque ad legendam coronam perveniat.* *Matth.* Paris ann. 1247. *Habens pauperem capam sine Capucio.* *Gaufridus Malaterra* lib. 2. cap. 24: *Capucio capite cooperto, ne forte quis esset perciperetur.* [*Statuta Ecel. Aquensis MSS.* ann. 1260: *Cum chorum intraverint Canonici, Clerici et alii chorum frequentantes, amoto Capucio capæ, almussia sive mellino et birreto toto ad altare, etc.*] *Statuta Ord. de Sempringham* in *Anglia* pag. 725: *Ministri altaris fiant superpellicea cum Capucis, quæ caput et nuda colli protegant.* *Speculum Saxon.* lib. 3. art. 69: *Ubi sub Regis cognoscitur banno, iudices seu scabini Capucia, pilea, aut pepla et chirothecas habere non debent.* *Statuta Ordin. Cartusiensis* ann. 1363. part. 2. cap. 1. § 2: *Capucia cucullarum sint quadrata, nec duorum palmarum mensuram in latum excedant, vel in longum. Capucia vero caparum sint aliquantulum longiora, etc.* Chron. *Aulæ Regiæ* cap. 23: *Nullum jam cernimus tam contemptum in agris arantem rusticum, qui non deferat latum Caputium et oblongum.* *Joan. Sarisberiensis* lib. 1. *Metalogici* cap. 3: *An Caputium emerit, qui cappam integrum comparavit.* Idem *Matth.* Paris ann. 1184: *Cum Rex novam robam de scarleto sumens... capam conaretur induere, quod invenit introitum Caputii, qui Guleron vulgariter Gallice appellatur, nimis arctum... ait, Hæc capa deferatur fratri meo, qui arguitur me caput habet.*

Quod autem *Guleron*, voce Gallica, appellat Parisius, aliud nihil est quam quod Græci interpretes *Exod.* 28. et *Job.* 30. περιπέριον τοῦ χιτῶνος vocant. Nos etiamnum *Goulerons* vocamus ora vasculorum. Καπούτζιον apud *Codin.* de *Offic.* cap. 14. num. 13: *Τὰ μὲν καπούτζια μόνον αὐτοῦ ἐκβάλλουσιν, οὐ γονατίζουσιν: Capucia sua tantum deponunt, non flectunt vero genua.* Solebant quippe in salutationibus capucia de capite deponere. Chron. *Flandr.* cap. 105: *L'Empereur osta l'aumusse et le Chaperon tout jus.* Vide *Almucium*.

* *Glossar. Lat. Gall.* ex *Cod. reg.* 521: *Caputium, Chaperon.* Anonymi *Leob.* Chron. ad ann. 1336. apud *Pezium* tom. 1. *Script. rer. Austr.* col. 948: *Capucius etiam omnes incoperunt uti, tam rustici, Judæi, pastores.* Quod de *Caputiis* certa forma dispositis intelligendum est; notum quippe est *Caputium*, vestem fuisse rusticorum maxime aliorumque ex infima plebe propriam. [* Vide *Murator.* *Antiq. Ital.* vol. 2. col. 425. qui excitavit locum *Ptolom.* *Lucensis* in *Annal. brev.* ad ann. 1185. narrantis *Richardi reg. Angl.* captivatem: *Rex autem simulavit habitum et in effigie coqui se transtulit. Sed cum venisset dux Austriæ cum sua*

comitiva, ut viderent, qui essent, invenit regem assantem anseres et vera volventem, clausum in Capucio, Gallico more.]

† CAPPUCCIUM, in Consuetud. Ecclesiae Valentinae tom. 3. Concil. Hisp. pag. 663. et tom. 4. pag. 175.

† CAPUCCIUM recens baptisatorum, in Constitutionibus Cardinalis de Mendoza cap. 12. tom. 4. Concil. Hispan. pag. 28: Quia renunciatum est, nonnullas matres seu nutrices non custodire infantes, ut fas est, diebus quibus gerunt Cappuccium post Baptismum cum reverentia sacro Chrismati debita, alioque committere abusus; omittendo reducere puerum ad Parochum qui illum baptizavit, aedeutes Moniales seu Religiosos, ut tollant infanti Capuccium, dicentes in Capucii ablatione computernitatem contrahi... Praecipimus sub pena excommunicationis, omnibus Parochis nostris Archiepiscopatus, ut statim atque terminaverint Baptismum, tollant Capuccium, uti post triduum facere solent. Vide Capulla.

† CAPUCIUM non tam videtur esse capitis tegumentum, quam superior vestis apertura, qua caput exeritur, in antiq. Consuetudinibus Canonico-regularum S. Jacobi de Monteforti, apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1219: Et depositis vestibus usque ad tunicam, per Capucium tunica exerat brachia, et totum corpus denudet usque ad cingulum.

† CAPUCINUS, CAPUGINUS. Diarium Magistri ceremoniarum Alexandri VI. Papae: Papa ascendit ad sedem eminentem consistorialem, dimissis prius bireto et Capucino rubro, et acceptis bireto et Capucino albo. Ibidem: Dominus Macloviensis depositis ibi mantello et Capucino de ciambelloto nigro, et bireto nigro, induit, etc. His in locis Capucinus idem videtur, quod humerale, sed huic alias adjunctum erat caputium, ut omnibus notum est. Concil. Aptense ann. 1365. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 334. B: Ut nostrum quilibet vestes suis domicellis seu scutiferis, quos tenebit, fieri faciat longitudinis competentis, sic quod saltem subius genu quatuor digitos protendantur, quarum manicæ nodum attingant brachii, et non ultra accedant Capucini cum botonis vel croquetis, etc.

† CAPUTIUM BOTONATUM, Ornatum globulis, quos Gallice Boutons appellamus. Constitutiones MSS. Pontii Episc. Conseran. ann. 1364: Item ad instar praedecessorum nostrorum statuimus et ordinamus, quod nullus Presbyter nostrae diocesis per se tabernam habeat, teneat, nec portet Caputium quodlibet Botonatum, cum praemissa non congruant ordini presbyterali.

† CAPUCIUM PELLIBUS munitum. Charta ann. 1359. ap. Lappenb. Init. Hanseat. Document. pag. 465: Item Capucium scharlaken cum novo buntwerch pro 5. sol. gross.

† CAPUCIUM CLAUSUM. Fragmentum memorabilium Humberti II. Dalphini tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 625. col. 1: Item, in die festo B. Andreae apud Romanis, in publico sermone, ore proprio increpavit fortiter mulieres portantes Capucia Clausa ad modum hominum, et homines portantes vestes breves, non attingentes usque ad genu saltem, et prohibuit sub pena centum solidorum, quod de cetero talia non faciant.

* CAPUTIA RUBEA cur deferant canonici S. Mauritii, discimus ex Charta Willel. comit. Pontiv. ann. 1210. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 431: Contuli in perpetuum elemosynam canonicis S. Mauritii de Chablais tredecim

libras Parisiensium... ad emendas viginti ulnas scarlatæ ad ulnam de Provis, ad faciendam Caputia, quæ praedicti canonici in signum martyrii beatorum martyrum Mauritii sociorumque ejus, jure ordinis et consuetudinis, in ecclesia gestare rubea dignoscuntur.

* CAPUTIUM DUCERE, Pacis et deditio- nis symbolum; nos dicimus eodem sensu Arborer le drapeau. Hist. belli Forojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. aevi col. 1198: Ad tantum deven- nerunt ipsi de Meduno, quod se uno die parti nostræ dare voluerunt. Sed nullus fuit, qui signum concordii et pactum reci- pere voluisset. Dum uno die ipsi de Me- duno ex timore nimio Caputium unum circum circa ducebant, pacta requirentes, nostri vero animum voluntarium habentes, non attendentes ad eorum requisitionem, putabant eos illo die superasse.

* CAPUTII TRADITIONE perperam ac- tum reparare. Charta ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 324: Robertus de Lorriz tenens per marium dictum Johan- nem d'Oignon, nomine ipsius et pro ipso protulit verba quæ secuntur: Domine mi Meldensis episcopo, ecce Johannem d'Oignon qui audivit et intellexit quod male contentamini de eodem, quia relatum est vobis quod certa verba injuriosa protulit contra personam vestram, videlicet quod vos fuisit in causa certi homicidii dudum perpetrati, et quod eratis conjugatus. Sciat is quod dicta verba dixit quodam caloris motu, et tenet dicta verba pro non veris, vosque tenet et habet pro bono et probo viro, atque ab illis innocente, vos- que rogat quatenus praemissa velit eidem indulgere... Et statim dictus Johannes d'Oignon armiger, flexis genibus ad ter- ram, nudato capite, anteriorem partem sui Capucii dicto episcopo tradens praemissa emendavit. Vide infra Emendam gagiare in Emenda 5.

* Longe antiquior est hic usus, ut col- ligitur ex Charta ann. 1144. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 265: Ego (Henricus comes Trecentis) forisfactum meum humiliter recognovi, et in manu Odonis praepositi ejusdem ecclesiae manu propria rectum faciendo totum emendavi, et pro lege, quam debebam Guarrico archidia- cono et camerario, Pileum meum in hujus facti memoriam reservandum obtuli et donavi. Ubi et ejusmodi moris causa exponitur, in memoriam nimirum rei actæ.

* Qua ratione vero hujusmodi satis- factio agebatur apud Polonos, docet Charta ann. 1385. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 83. col. 1: Palliorum capucio exuto, ac cingulo et cutello deposito, flexis genibus coram praefato domino suo archiepiscopo ad terram prociens, dando se gratias suæ corpore et bonis, ac com- plosis manibus reverenter se ad gratiam recipi, et offensas contra eum verbo vel facto commissas sibi remitti humiliter sup- plicavit.

* CAPUCIUM, Larva, quæ caputium vel capæ assuta erat; vel quod faciem, quæ pars est capitis præcipua, tegetet. Charta ann. 1215. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 28: Videns autem Sybilla (ita enim ei nomen erat) quia epis- copus, Praedicatoris et Fratres Minores et alii qui eum observabant, factis suis fidem darent, ad majorem se contulit audaciam; fecit quippe nigram tunicam fieri, hispi- dam, et Capucium diabolicum vultum habens, etc.

* CAPUCIOLUM, diminut. a Caputium. Stat. eccl. Sagiensis pro monachis ad calcem Pontif. ejusd. eccl. ex Cod. reg. 1224: Moniales..... comatis crinibus et

cornutis, scacatis et virgatis Capuciolis non utantur.

* CAPUCIATUS, Enchaperonné, in Glos- sar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

† CAPUCERIA, Vestis apertura, seu fis- sura superior; per quam caput immit- titur et exeritur. Processus de Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 547: Dixit quod pluries vidit D. Yvonem ponentem manum in sinu per Capuceriam pro pedi- culis reducendis in sinu.

CAPUTIARE, Caputio caput operire. Petrus Blesensis Serm. 50: Capuliani se appetit, ne vilescat.

CAPUTIATUS, Caputio, seu caputio, ca- put tectus. Durandus lib. 1. Ration. cap. 3. num. 15: Abbates Caputiati pin- guntur.

† CAPUTIATA VESTIS, infra in voce Cucullus.

CAPUTIATI, Factiosorum hominum co- hors in Arvernia exorta ann. 1183. auc- tore quodam Durando fabro lignario, qui sic nuncupati sunt, quod imaginem Deiparæ stanneam caputis lineis albis affixam in signum initi in vicem fœderis deferrent. De hac factione copiose agunt Historici, Rigordus ann. 1183. Auctor Historiæ Episcop. Autissiod. cap. 58. Monachus S. Mariani ann. 1183. et 1184. Gervas. Dorobern. ann. 1182. Odo Ges- seus in Hist. Anciensis lib. 3. cap. 6. etc. De Durando factionis auctore, ita Hugo de Bersi Monachus S. Germani Paris. in sua Biblia:

Moult fu soutis et soudeans,
Durant Capuis, et hon truans,
Qui les blancs chaperons trova,
Et les signans au pis donna:
Donna, non fit, il les vendoit,
Mestrement la gent decevoit,
Il en consquit or et argent,
Moult pensot bien guiller la gent.
Il en guilla bien deus cens mille.

† CAPUCIATI quoque dicti sunt in An- glia quidam ex Wiclefi discipulis, quod velato capite ad Sacramenti participa- tionem accederent. Spondan. ad annum 1387. n. 9.

† CAPUCIUM PRATI, apud Thomam Madox Formulare Anglic. pag. 184: Dedi et concessi... super aliam coturam de Hethul desuper duas foreras cum Capu- ciis Prati; id est, caputibus seu extremis partibus, Gall. Bout de prez. Vide Forera.

* 2. CAPUTIUM, Pars ædis sacræ, ubi altare statuitur, Gall. Chevet. Charta ann. 1156. in Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 32: Pro parte cujusdam terræ, quæ est ad Caputium ecclesie sanctorum In- nocentium, etc. Vide supra Caputium 2.

* CAPUTIUS, CAPUCIUS, Cognomen- tum Hugonis regis Franciæ, qui tertiae re- gum nostrorum stirpis caput fuit. Chron. Stroz. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 273: Primus ex eis (comiti- bus Paris.) regnavit Hugo, cognomento Capucius. Aliud ibid. pag. 302: Hugo Capet sive Caputii sic dictus est, quia dum juvenis, caputia solebat auferre per ludum. Vide supra Capetus.

† CAPUTTA, Baculus pastoralis. Locus est in Ferula. Vide Cambuta.

* CAPUT-VOLTUM, Idem, ut opinor, quod supra Caputium 2. Pars ædis sacræ, ubi altare statuitur, volta seu fornice instructa. Testam. Bern. de Guiscardo milit. ann. 1323. in Reg. 3. Armor. gen- er. part. 2. pag. IX: Ordinavit quod fiat in dicta ecclesia pro ipso et anima sua Caput-voltum dictæ ecclesie bo et bel, usque ad summam centum librarum Caturcensium.

CAPUZEUM, pro Caputium, in Constit.

synodal. eccl. Sabin. sæculo XIV. vulgatis.

CAQUILUS, Ἀετός, in Gloss. Lat. Gr. [f. melius legeretur *Aquilus* pro masculino feminino *Aquila*.] [*] Vide *Cara* 2.]

* **CAQUOBUS**, pro *Cacabus*, in Invent. ann. 1361. ex Tabul. D. Vencie: *Item duos Caquobos de aramo, etc.* Vide *Cacobus*.

* **CAQUUS**, Cadus, Gall. *Caque*. Arest. parlam. Paris. ann. 1379. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 412: *Pro pluribus barillis allecium Caquis, quos dictus Gaufridus per aquam Paris. miserat. Caqueharen, nostris, uno verbo. Charta ann. 1337. in Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 133. r.º: Sur chacun pignon de haren, oiet deniers; et sur chacun tonnel de Caqueharen, oiet deniers. Cinq barris de Caqueharen, in alia ann. 1350. ex Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 178. Caquin, Doliolum, in Lit. remiss. ann. 1467. ex Reg. 200. ch. 71: Pour savoir si un Caquin de seroise, qu'il avoit commandé audit brasseur, estoit fait. Cocquet et Coquet, eodem sensu. Ung tonnelet ou Cocquet d'allés, iij.º. Joyens pour le Cocquet, doit iij. den. in Pedag. Peron. ann. 1295. ex Chartul. 21. Corb. Un coquet de vin blanc, in Ch. ann. 1388. ex Chartul. Lehun. Un coquet d'huile, in Lit. remiss. ann. 1399. ex Reg. 154. ch. 385. Chacun Coquet de herenc, etc. ex Reg. feudor. comitat. Clarimont. ex Cam. Comput. fol. 11.*

* Aliud vero est *Caquehan*, Congregatio nempe illicita, coitio, Gall. *Cabale*, conspiration, attroupelement, in Ch. ann. 1320. ex Chartul. S. Nigas. Mellet.: *Item lesdits habitans des villes dessusdites se pouront assembler pour eux conseilier et taillier, sans ce qu'il puisse estre dit Caquehan.* Alia ann. 1347. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 320: *Comme les habitans de la ville d'Arras fussent alez par maniere d'assemblée, monopolle et Caquehan, etc.* *Caquehan* vero promiscue et *Taquehan* dictum fuisse probat vox sequens. *Quaquehan*, eodem sensu, in Stat. maccellar. Ebroic. ann. 1424. ex Reg. 173. ch. 1118: *Se nul est trouvé qui face Quaquehan ne harelle, il sera pigny selon le cas.* Vide infra *Tanquam*.

* **1. CAR**, Annonaria mensuræ species, minor, ut videtur, *Puginata*. Charta ann. 1343. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 446: *Item (acquisiverunt) punherias sive Carez ad dictam mensuram, quas Guillelmus de la Sarra servit pro medietate cujusdam orti..... Item unam punheriam frumenti, sive Car, etc.* Alia ann. 1303. in Reg. 74. ch. 308: *v. cartones, i.e. punheria, iij. Carez bladi ad mensuram Tholosæ.*

* **2. CAR**. Convention. Ludov. IX. Gall. reg. inter et Genuens.: *Alia vero pecia debet esse cubitorum 35. et debet esse Car;* ap. Jal. Archæol. naval. vol. 2. pag. 388. qui Gallice interpretatur *Carrav*.

1. CARA, Facies, vultus, caput. Glossæ MSS. *Cara*, Gr. Lat. *caput*. Græcis *κάρα*, quam vocem in feminino genere usurpabant Æoles ut notat Eustathius ad Odys. Theophaues: Ἀπέτεμεν τὴν αὐτοῦ κάραν. Corippus lib. 2:

Postquam venere verendam
Cæsaris ante Caram.

Hispani et Provinciales nostri *Cara* etiam pro vultu ac facie usurpant: Ital. *Cera* vel *Ciera*, apud Dantem et Matth. Villaneum. Michæl del *Molino* in Repertorio Fororum Aragon. v. *Castrum*: *Castrum si aliquis tenet in custodia, debet reddere illud Cara a Cara: quia castrum redditur et restituitur facie*

ad faciem. Vide *Observantias Fori Arag.* pag. 27. v. Sed et Galli mediæ ætatis *Chere*, eadem notione effinxerunt. Assisiæ Hieros. cap. 94. de duello: *Les gardes dou champ doivent partir le soleil, si que il ne soit contre la Chiere de l'un plus que de l'autre.* Philippus Mouskes in Carolo M.:

Et Pepin la Chiere hardie,
K'il ot fet Roi de Lombardie.

Willelmus *Guiart* ann. 1204:

Se vos leur tornassiez les Chieres,
Et contre eux vous vous défendissiez.

An. 1214:

Le rai du soleil en la Chiere.

An. 1270:

Les saluent les Chieres basses.

Le Roman *d'Auberi*:

Auberi l'oïst, s'a la Chiere levée.

Hinc formula nostris familiaris: *Faire bonne Chere à quelqu'un*, benigno vultu excipere, [et hæc antiquiores: *Belle Chere*, et *le cœur arriere*: *Belle Chere vaut bien un mets*. Vide Menagii Etymolog. Gall.] Raimundus Montanerius in Chron. Aragon. cap. 128: *E analis abraçar, et ræbels ab bella Cara, e ab bell semblant*. Vide *Cheries*.

† **LAPIDES DE CARA**, Qui in ædificii *Cara* collocantur, non angulis. Statuta Massil. pag. 396: *Lapides angulares habeant duos palmos de longo, et unum palmum de alto, et unum palmum de testa, et Lapides de Cara habeant duos palmos de longo, et unum palmum de alto, et ad minus unum tornum de leoto.*

2. CARA, Avis species mihi incognita. Monachus Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 22: *Assumpsit duas caniculas in manu sua, quas Gallica lingua Veltres nuncupant, agilitate sua vulpes et ceteras minores bestiolas facillime capientes, quæ caras etiam, et alia volatilia ascensu celeriore sæpe fallerent.* [*] Apud Pertizium cap. 20: *... nuncupant, quæ agilitate sua vulpes et ceteras minores bestiolas facillime capientes, Quacaras etiam et alia volatilia ascensu celeriore sæpe fallerent.* Ubi doctissimus editor: *Vox a sonitu petita, coturnicem significare videtur. Nobis wachtel, medii ævi scriptoribus Quaquila, quaquilia, qualea, qualia; unde Italis quaglia, Gallis caille.*

CARA COGNATIO. Vide *Festum B. Petri Epularum*.

CARABAGA, Machina bellica expugnatoria. Sanutus lib. 3. part. 12. cap. 21: *Fecit erigi plures Carabagas proficientes magnos lapides, et frequenter, ita ut prosternerent muros cum turribus.* [Joan. Iperius in Chronico ann. 1291. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 770: *Et fecit officio fossatorum approximare banchios multos et vicinos invicem, et post eos Carabagas, qui jaciebant lapides magnos.*]

CARABOLATUM. Historia Obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 27: *Cum novem galais mirabiliter preparatis, quarum sex erant tabulis tectæ... ac cum quadam turre lignea operata fabricatione in quodam Carabolato fere cubitorum octo, quam Italici Burquum, seu Platium vocant Mantuanum, etc.*

* *Propugnaculum, opus munitorium, in Lex. milit. Caroli de Aquino.*

CARABUS. [Cymbula, Gall. *Canot*.] Papias: *Carabus, navicula discurrens in pado*. Idem: *Lintres, navicula, vel Carabi brevissimi*. Isidor. in Gloss.: *Carabus, parva scapha ex vimine et corio*. [Eudem Isidor. vide lib. 19. Orig. cap.

1.] Gloss. Ælfrici Saxonico: *Carabus, scipinzel, id est, navicula*. Ugutio: *Caraphus, parva scapha ex vimine facta, et corio crudo contexta.* [*] *Carabus, Chalon*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Florent. Wigorn. ann. 892: *Ocellite de Hibernia fugeunt, Carabumque, qui duobus tantum coriis et dimidio factus erat, intraverunt*. Gregor. Magn. lib. 4. Dial. cap. 57: *Post navem Carabum requbat, etc.* Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. lib. 3. cap. 13: *Classis eorum 120. navium fuit, exceptis carinis et Carabis*. Hist. Hierosol. ann. 1123: *Carabos insuper quamplurimos et naves onerarias*. Joann. Brompton.: *Carabum, qui ex duobus coriis et dimidio conficitur, intrantes, sine velo et ornamentis post 7. dies in Cornubia applicuerunt*. Acta S. Thyrsi cap. 6. num. 32: *Et in Carabo ponens, jussit eum duci in medium maris*. [Vita S. Maioli inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 808: *Ad quos periti nautæ currentes cum Carabis, omnes traxerunt ex voragine fluminis*.] Occurrit apud Saxon. Grammat. lib. 2. Florent. Wigorn. pag. 595. Will. Briton. lib. 9. pag. 208. in Hist. Obsid. Jadrens. lib. 1. cap. 3. lib. 2. cap. 7. [in Vita S. Ysarni Abb. inter Acta SS. Bened. sec. 6. part. 1. pag. 817.] etc. *Κάραδος*, Scriptorib. Græcis passim. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062: *Τορμήσις, κάραδος, ἀκάτιον*. Etymol.: *Ἀκατος, κάραθος*. Chron. Alexandr. pag. 874: *Ἐλθὼν μετὰ κάραθου εἰς τὸν Ἰουλιανὸν λιμένα*. Nicetas in Manuele lib. 2. n. 4: *Κατάρτις μεγάλων κάραθων συνηρμύζοντο*. *Κάραθοι καστελλάτοι*, in Epist. Constantini Imp. ante Act. 1. sextæ Synodi. Ab hac voce *Caravellas* hodiernas quidam non insulse deducunt. Hist. Apollonii Tyrii:

Εἰς σὲ κάραθον ἔβαλε, καὶ φόρτωσε με πρόμον.

Alibi:

Καὶ τὸ κάραθον ἔδοιλε, καὶ οἱ ναυταῖς ἐπηγγήκα.

Vide Constant. de Administ. Imp. cap. 51. [Anonymum Combesian. in eod. Constantino n. 29. in Romano Jun. n. 7.] Laon. lib. 9. Diploma Andronici apud Phranzem, Joann. Moschum cap. 76. Passionem S. Basilei Episcopi, etc. [*] Glossar. med. Græcit. radice *Κάραδος* col. 589. Jal. Archæol. naval. vol. 1. pag. 464. et vol. 2. pag. 227.]

* **CARACA**, Navis oneraria, Ital. *Caracca*, Angl. *Carak*, Gall. *Carraque*. Chron. Joan. Vytham. pag. 447: *Inter alias varias adversancium naves et naviculas, quinque habebat grandissimas sibi obvias, quarum tres erant Caracæ de urbe Januæ. Th. Otterbourne in Chron. pag. 253: Naves receperunt, et paulo post obviaverunt tribus trirēmbus, quas Caracas vocamus*. Math. de Couciaco in Carolo VII. pag. 576: *Ce seigneur de la Vere avoit une Caraque fort puissante, en laquelle il fendoit toute son espérance de deffense, au cas qu'aucun de ses adversaires vinsent pour l'attaquer, laquelle Caraque alloit assez pesamment au regard des autres navires*. Vide *Carraca*.

CARACALLA, Vestis urbana et militaris, pænula similis, ut Dio indicat et Lampridius. *Indumentum in talos demissum*, Victori et Eusebio in Chron. *Talaris caracalla*, alteri Victori, qui a Gallia advectam ab Antonino refert, a qua idem *Caracalla* est appellatus. Glossæ Græc. Lat.: *Καρκαλλίον*, *Cuculla*. S. Hieronym. Epist. 128: *Et efficitur palliolum miræ pulcritudinis perstringens fulgore oculos, in modum Caracallarum, sed abs-*

que cucullis. Sed hæc nota. Vide Casaubon. Salmasium, et alios ad Spartian.

CARACALLA, Vestis Clericorum talaris: passim apud Scriptores pro *cappa* sumitur. Papias: *Caracalla, capa*. Gloss. Græc. Lat. Καρχαλλιον, *Cuculla*. At Eucherius Lugdun. *Ephod* Judæorum, in *modum Caracallæ* fuisse ait, sed sine cuculla. *Ephod* autem, ut auctor est Josephus lib. 3. Antiq. cap. 11. tunicæ persimile fuit. Vulfinus Boetius Episcopus Pictavensis in Vita S. Juniani Abb.: *Vestis ejus cilicina, de caprarum pilis, quæ in modum Caracallæ, quam nunc Capam vocamus, perseverat usque in hodie*. Vita S. Eugendi Abb. cap. 2: *Æstivis temporibus Caracalla, vel scapulari cilicino utebatur*. Beda lib. 1. Hist. Eccles. cap. 7: *Mox se sanctus Albanus pro hospite ac magistro suo ipsius habitu, id est, Caracalla, qua vestiebatur, indutus, militibus exhibuit*. Thomas Walsing. in Edwardo II.: *Constat hanc vestem fuisse Caracallam, quam S. Albanus in conversione acceperat a S. Amphibalo*. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 28: *Elienses vero ossa sæpedita in villosio panniculo, quem Caracallam vocant sibi reservarunt*. Vita S. Eudoxiæ Mart. cap. 9: Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ χειμῶνος στιχάριον κιλίκιον ἐνεδέτο, καὶ ὁμοίον ἐκεῖνο καρχαλλιον. Palladius in Hist. Laus. cap. 117: Πικιδῆριον καρχαλλιον λαμβάνουσα. Hinc nostrum *Casaque*, quasi *Caraque*, pro sago, deducit Paradisus lib. 1. Hist. Lugd. cap. 34. Vide Octavium Ferrarium de Re vestiarum part. 2. lib. 1. cap. 28. [et Menagium in Voce *Casaque*.] [* Vide Glossar. med. Græcit. voce Καρχαλλιον.]

† **CARACATA** NAVIS, Eadem quæ *Caracca*, seu *oneraria*, apud Rymer. tom. 15. pag. 175. col. 2: *Pro equis, navibus Caracatis, galeis et aliis navibus, etc.* Vide *Carraca*.

† **CARACCA**, Parvum pondus quatuor granorum, quibus utuntur in ponderandis lapidibus pretiosis, Gallis et Anglis. *Carat*. Rymer. tom. 11. pag. 413. col. 1: *Sciatis quod ex parte Georgii Morsteyn, mercatoris de Crakove infra regnum Poloniæ, accepimus quod ipse quemdam magnum lapidem pretiosum vulgariter vocatum a Rubie ponderantem ducentas et quatuordecim Caraccas.*

* **CARACORA**, ut *Caraca*, navis etiam Indis nota. Maff. Hist. Ind. lib. 9: *Vasculum cum una Caracora, quod navigii Molucensis est generis, ad ea compendia pervenienda proficisci jussit.*

* **CARACTARE**. [Scribere. DIF.]

1. **CARACTER**. Novella 15. Theod. et Valentiniæ de Tributis fiscalibus: *De salinis, alumine, Caractere, herba rubea, lini maceratura, etc.* [* Nov. 23. ap. Gothofr. qui scribit: *Vellem Carraria, Caracter enim nihil est.*]

† 2. **CARACTER**, Fascinum, Scheda magis notis seu litteris exarata, Gall. *Caractere*. Concil. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 257: *Divinationes, sortilegia, auguria, sive in votis, quas Brevia seu Caracteres vocant, etc.* Vide *Characteres magici* in *Character*.

* Ordinat. S. Ludov. ann. 1254. art. 32. tom. 1. Ordinat. Regum Franc. pag. 75: *Judei cessent ab usuris et blasphemis, sortilegiis et Characteribus*. Gall. *Sors et Caraz*. Hinc *Encarater*, Fascinare, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 360: *André Guibretea... couru après une femme en disant: Pute velle, tu m'as Encaraté*. Vide *Caragus* et *Caraula*.

* 3. **CARACTER**, Effigies, imago, ipsa sigilli area, dicitur de eo, quod in sigillo

seu scuto gentilicio sculptum seu insignitum est. Charta ann. 1229. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 344: *In quo sigillo erat Caracter unius avis cum una ala desuper extensa, et subius pedes dictæ avis erat Caracter unius avis quasi palmæ*. Lit. ann. 1307. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 239. art. 6: *In (sigilli) Caractere erunt scutum domini regis cum floribus liliæ ex una parte, etc.* Lit. ann. 1372. tom. 5. earumd. Ordinat. pag. 513: *Et a en la Caratere dudit seel un ynaige de royne couronnée, etc.* Pro Monogrammate occurrit in Charta ann. 1183. ibid. pag. 238: *Præsentem cartam sigilli nostri auctoritate et regii nominis Caratere inferius annotato communiri præcepimus*. Vide Tract. novum de Re Diplom. tom. 5. pag. 17. et infra *Caracter*.

† **CARACTERATUM**, FERRUM, quo fuit *Oblatæ*, ferrum est certis figuris notatum. Vide locum in *Nebulæ*.

† **CARACTERIZARE**, Notare, insignire, Gall. *Marquer, Characteriser*. Hist. mediani Monasterii pag. 234. in Excerptis Johannis a Bayono de abbatibus hujus Monasterii: *Cujus corpus cum enixum est, Characterizatum fuit per totum crucicurarum signis*. [* Vide infra *Characterizare*.]

CARACTIO, Polyptychus Floriacensis: *Debet unusquisque de lignario in latum pedes 5. in altum pedes 6. et de Caractionibus carradas 6. etc.* [Vectura.] [* Carorum opera. Vide in *Carricare* 2.]

† **CARACUTIUM**, Vehiculum altissimum rotarum, quasi carrum acutum. Isid. l. 20. cap. 12.

† **CARADA**, Quantum *carra* vehi potest. Præceptum Ludovici Imp. pro Marcuardo Abb. Pruniæ ann. 831. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 85: *Et de terra arabili jornalæ LXXIII. de prato ad Carradas vi*. Vide *Carrada*.

CARADRUS, Terebra. Capitular. de Villis cap. 42: *Unaqueque villa (habeat) catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, cuniadas, terebras, id est Caradros, scalpros, etc.* Vide *Caradus*.

† **CARAFFA**, Vox Italica, Gall. *Carafa*, Phiala, ampulla vitrea, in Supplemento vitæ S. Petri Cælestini tom. 4. SS. Maii pag. 502.

* [« Que omnia... scutiferi... portant in basilica scutulis, albarellis et Caraffis. (Diar. Burch. I. 454. ann. 1492.) »]

* **CARAGIA**, f. Pars anterior caputii, quæ *caram* seu faciem amplectitur. Lit. Caroli V. reg. Franc. ann. 1367. de forma vestium Montispezzul.: *Item quod nulla ipsarum (mulierum) audeat portare aliquam frapaturam in suis capuciis, vechis vel Caragiis capuciorum.*

† **CARAGIUM**. Vide in *Carreda*.

† **CARAGIUS**. Vide *Caragus*.

† **CARAGMA**, χαραγμα, Character, imago. Humbertus Cardin. adv. Simoniacos apud Martenium tom. 5. Anecd. col. 645. A: *Nummus aut in Caragmate, aut in materie. Nummus in caragmate est nummus signatus.*

CARAGUS, CARAGUS, Sortilegus, præstigiator qui *characteribus* magicis utitur, unde vocis etymon. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Caragus*, fūgel hrata. Ubi fūgel Anglo-Saxonibus est avis hrat, omen, augurium, divinatio, fūgel-hælsere, augur. Concilium Autisiod. cap. 4: *Non licet ad sortilegos, vel ad auguria respicere, vel ad Caragios, etc.* Canones veteris Concilii Narbonensis ann. 598. can. 14: *Si qui viri ac mulieres divinatores, quos dicunt esse Charagios atque sorticularios, etc.* Vita S. Eligii a S. Audoeno conscripta lib. 2. cap. 15: *Nullas*

paganorum consuetudines observetis, non Carajos, non divinos, non præcantatores... consulere præsumatis. Et mox: Non quærantur præcantatores, non divini, non sortilegi, non Caragi. Beda de Remediis peccatorum cap. 11: *Caragios, et divinos præcantatores, etc.* Petrus Malleacensis de Cœnobio Malleacensi § 6: *Uxor ejus observatrix admodum Carajorum atque maleficiorum*. Sermo de dedicatione Ecclesiæ editus a V. Cl. Jacobo Pettito: *Omnes fures et falsi testes, omnes ad arbores vel ad fontes vota reddentes, omnes qui Caragios et divinos vel præcantatores aut propter se, aut propter suos inquirunt, etc.* Odo Clun. lib. 4. de Vita S. Geraldii Auriliac. Comit. cap. 7: *Vassus quidam nomine Adraldus focum Carajorum tota nocte in domo sua fieri præcepit. Intempesta autem ipsius noctis hora, dæmones super focum custodis irruerunt. Severianus homil. quæ extat. 241. apud S. Augustinum de Tempore: Ut nullus ex vobis Caragos vel divinos, vel sortilegos requirat. Infra: Qui prædictis malis, id est, Caragis, et divinis, aruspiciibus... crediderit. Vide Decret. Ivon. lib. 1. cap. 1. § 134. Occurrunt apud Nicetam in Isacc. lib. 2. n. 5. in Cod. Barbaro-Græco κούτρολοι, καράγιοι, inter imagos.*

CARARIUS, Eadem notione. Vetus Pœnitential. MS.: *Cararios, coriocos, et divinos, et præcantatores, phylacteria etiam diabolica, vel herbas, vel succinos, suis vel sibi impendere, etc.* Leg. Forte *Carajos curiosos*.

* **CARAJUS**, ut *Caragus*, Sortilegus, præstigiator. Libell. de Remed. peccator. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 45: *Carojios et divinos præcantatores, etc.*

* **CARAIROLUM**. Semita, Gall. *Sentier*, Occitan. et Provinc. *Carayrol* et *Carayrou*. Charta ann. 1384. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Quamdam vineam sitam in territorio Massiliæ, loco dicto Sentrones, confrontatam cum vinea Johannis de Mosteris et quodam Carairolo in medio*. Vide infra *Caraironum* et *Carrerria* 1.

* **CARALE**, f. Strata, via publica. Vide infra *Cararia* 3. Charta ann. 1358. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 230: *Quod curtile est situm in Caralibus dicti loci (de Bellicadro) foras dictum locum*. Vide in *Carra*.

† **CARAMANTRANT**, Dies Martis ante diem Cinerum, Gall. *Mardy gras*. Transactio inter Abbatem et Monachos Crasenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Facere consuevit dictus dominus Abbas... annuatim in die Carniprimii Adventus Domini quinquaginta solidos Turonenses... et in die Carniprimii sive Dominica in Septuagesima, si tunc dictus Conventus accipiat Caramantrant, semper annuatim quinquaginta solidos Turonenses*. Vide *Caremmantrannus*.

* **CARAMARIUM**, Veticigalis seu tributi species, vel Hippocera, vidulus. Pacta inter reg. Tunetan. et Pisan. ann. 1398. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1123: *Item quod mercatores Pisani non teneantur nec debeant solvere pro eorum roba seu mercibus, bastaxiis, rochaxiis, Caramariis, et aliis similibus, nisi sicut ab antiquo solvere consueverunt*. Vide infra *Caratus* 3.

† **CAMELATOR**, Qui flores in fasciculos colligat ac dividat apud Tolosates, Gall. *Bouquetier*. Recensetur inter sodales Confraternitatis Nativitatis B. Mariæ in Ecclesia B. Mariæ Deauratæ Tolos. ann. 1328. institutæ.

* **CARAMENTRAN**, Dies Martis ante Cineres. Gall. *Mardy gras*. Induciæ ann.

1161. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 582: *Item ego R. de Monteferrario præcepi quod ex utraque parte hanc treant bonam fide et sine omni dolo teneant ab hoc Caramentran usque ad quinque annos. Vide Caramentranus.*

* **CARAMUSSALLUS**, Genus navigii Turcici, cujus meminit Hieron. Comes Alexandrinus in Bello Melitensi ann. 1545: *Erant triremes munitissimæ 130. mahonæ 8. tria navigia quæ vulgo appellant Caramussallos; minora sunt autem onerariis navibus et figura prope ovali.*

* **CARANATURA**, mendose pro *Caraxatura*. Vide *Charaxatura* in *Charaxare*.

CARANGO, *Capa nigo*. Ita Ugutio MS. *Forte nigra*.

CARANISA, Vide *Caraula*.

* **CARANTARE**, mendose pro *Creantare*, Fide aut sacramento interpositis promittere. Charta ann. 1205. inter Probat. Libert. eccl. Gall. tom. 2. pag. 3: *Et nos super omnia, quæ ab ipso tenemus, Carantavimus et fiduciamus eidem quod nos neque dom. papæ neque clericis super hoc obediemus;... et ipse similiter Carantavit quod ipse, etc.*

* **CARANTENA**, Modus agri, constans quadraginta perticis. Charta ann. 1272: *Lupus de Fuco castrum de Montealto, medietatem villæ de Bastida de Gardaraino, et quandam Carantenam in castro de fano Jovis tenebat ab ipso Guidone (de Levies) sub servitio militari. Vide Quarantena 3.*

* **CARANUM** vel **CARANUS**, f. Eadem notione. Charta ann. 1019. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1018: *Ego vero Ugo comes Impuritanus dono censum de duobus Caranis prædictæ domui canonicæ in Impuritan civitate, qui ad me pertinet vel pertinere debet.*

CARAPHUS, Vide *Carabus*.

CARARIA, Lapidicina, ex qua lapides quadrati eruuntur, nostris, *Carriere*. S. Augustinus Serm. de Diversis 50: *Emerat quandam... domum in Cararia, quam sibi existimabat propter lapides profuturam.* [Occurrit etiam in Charta anni 1280. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 1. pag. 284.] Vide *Carraria*.

* [« Eiusdem familiarum qui arcem ipsam nondum intraverat exeuntem comprehenderunt et *Cararibus* manciparunt ut ab eo forte intelligerent hujus rei processum. (Diar. Burchardi I. 373. ann. 1489.) »]

† **CARARIRE**, Lanam carminare, peccere. Gall. *Carder*. Vide *Careratores*.

† **CARARIUS**, Vide *Caragus*.

† **CARASIBLITUM**, f. Species unguenti. *Breydenbach* Iter Hierosol. pag. 277: *Accidit autem peregrinanti copia pediculorum in corpore propter sudorem... Quod cum evenerit corpus ejus cathasplasmetur cum argento vivo occiso... mane quoque balneum ingrediatur, et corpus ejus fricatione valida mundetur, caputque cum *Carasablito* et boraco lavetur.*

CARASDUS, Jordanus Rufus Calaber lib. MS. de Medicaminibus equorum: *Est et aliud frenum, quod dicitur ad Carasdum, habens morsum alius longioris usque ad palatum equi, etc.* Vide *Caradrus*.

† **CARASTIA**, pro *Caristia*, Caritas annonæ. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1282: *Eodem anno in istis sex mensibus fuit magna Carastia bladi, scilicet frumenti, spelte, melicæ et fabæ.*

* **CARATEA**, Onus *carri*, quantum *carro* vehi potest, Gall. *Charetée*, olim *Charée*. Charta Theoder. Ambian. episc. ann. 1164. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 263: *Unam Carateam lignorum ad*

ardendum singulis hebdomadis in nemore domini de Plaisiaco Radulfi Vituli. Vide Carrada et Caræa.

* **CARATELLUS**, **CARRATELLUS**, Ital. *Caratello*, Cadus, dolium, seria. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 14: *Deficiente vino recuratur ad Caratellos unctos tormentina intus, et postea pulverizetur pix bene contrita super tormentinum in Caratello (sic) et postea mittatur intus Carratellum stuppa sive aridum accensum, et toto Caratello flamma accenso illico projiciatur super testudinem seu vineam. Occurrit rursum Caratellus cap. 55. et Carratellus cap. 111. Vide infra Carraria 4.*

* **CARATER**, Vide supra *Character* 3.

* **CARATHERIA** CLERICALIS, Tonsura seu corona, qua clericus designatur. Charta Franc. Card. Thesaur. eccl. Laudun. ann. 1309. in Reg. 65. bis Char-toph. reg. ch. 156: *Legitimis filiis, ut ab orthodoxis archiepiscopis vel episcopis tonsuram seu Caratheriam clericalem recipere valeant... licentiam concedendi, etc.* Vide infra *Character* 2.

* **CARATICUM**, Vectura cum carro, Ital. *Carreggio*, Gall. *Charriage*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 442: *Statuimus quod ille qui preest laboreris sancti Petri apostoli episcopatus bononie xv. libras bononiarum debeat habere a comuni pro Caraticis. Quorum statutorum alii codices referunt variantes: pro Carregis, pro Carregis, pro Carigiis et pro Carigiis.*

IRE IN **CARATICUM**, Carro vehere, Italice, *far Carrezzi*, Gall. *Charrier*. Stat. Bon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 528: *Item ordinaverunt et providerunt predicti quod nullus carrator... possit vel debeat ire in Caraticum extra comitatum bon. [FR.]*

† **CARATTER**, Vox Italica, Ulcus. Vita B. Joachim Servite, tom. 2. SS. April. pag. 465: *Plerosque Senensium medicos mulier Caratteres habens experta erat.*

† **CARATTERIUS**, Ductor carri, Gall. *Charretier*. Ital. *Carattiere*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277: *Item, Caratterius Archiep. Capuani, qui detulit immunditias extra domum cum curru taren. 1. Vocis origo Carreta, quod vide.*

* **CARATUM**, Vectigal ex carris perceptum. Charta Henr. reg. Angl. pro monast. Montisburgi in Reg. 52. Char-toph. reg. ch. 164: *Decima forestarum suarum... cum decima pisanagi, Carati et poudragi. In reg. 119. ch. 42. legitur Carati. Vide Carretum 1.*

† 1. **CARATUS**, Mendum, ut puto, pro *Cavatus*. Spicil. Acher. tom. 5. pag. 348:

Interea agricolæ insistant, frugesque futuras
Sepibus aut fossis properant mungere Caratis.

* 2. **CARATUS**, Qui choro præcinit in ecclesia Viennensi, apud Marten. de Discip. in div. offic. pag. 536: *Alia fiat processio ad eleemosynam cum aqua benedicta, cum cruce a diacono deferenda in cappa serica, et cerofariis et thuriferario, cum Carato incipiente antiphonam, Christus resurgens.*

* 3. **CARATUS** MARIS, tributii species. Convent. Saonæ pag. 34: *Quod Saonenses teneantur solvere Caratos maris et drictus, et alias quascumque gabellas, quocumque nomine censeantur. Vide supra Caramarium.*

* **CARAVALA**, **CARAVELA**, Ital. *Caravella*, Dromo, celox. Charta ann. 1230. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 878: *Qui ad alias regiones sint navigantes et iter facientes cum Caravalis euntibus ad Africam. Ubi leg. forte Caravanis. Maff.*

Hist. Ind. lib. 7: *In eadem biremes Lusitana Caravela postmodum incidit, rotundæ navis genus, cum ad onera, tum ad militiam utile; dromomon Græco vocabulo haud incommode fortasse quis dixerit. Vide infra Caravella.*

CARAVANNA, **CARAVENNA**, vox Turcica. [seu Arabica] significans qualicumque hominum agmina securitatis causa se conjungentium in itineribus: *Carovana*, Boccacio. Vide Scaligerum exercit. 209. 2. Matth. Paris. ann. 1250: *Omniem illam catervam, quam vulgares Karavennam appellant, sibi mancipavit. Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 99: Quod... ad exercitum Salahadin maxima veniret Caravanna. Nangius in Vita S. Ludovici: Tandem duas Caravennas successive ceperunt. [Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ann. 1217: Caravana nostra de ultra mari feliciter venit in portum Januæ.]*

* Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 371: *Simon Grillo, qui in Sicilia remanserat pro inventiendo Caravanam Venetorum, cum xvj. galeis ad ostium Gulphi pervenit.*

CARVANA, apud Hovedenum in Henr. II. pag. 646. et Ricardo I. pag. 716. et Nicolaum Trivetum ann. 1190. pag. 516. Philippus Mouskes in Philippo Aug.:

Li Rois Ricars apries sui,
Ki la Carvane consul,
Des Sarazins ki la sigloient.

Καρθάκιον, apud Constant. de Adm. Imp. cap. 45. [** Vide Glossar. med. Græcit. hac voce col. 591.]

CARVANUS, Qui in *Carvanam* vadit. Arnoldus Lubec. lib. 5. cap. ult.: *Dimidiabant ergo exercitum, cum alii irent, qui Carvani dicebantur, alii vero in excubiis manerent. Infra: Inter has autem fluctuationes personuerunt buccinæ in castris Cancellarii, nunciantes venisse Carvanos.*

Quid vero proprie sit *Carvana*, describit Historia bellorum ultramarin. MS.: *Or vos dirai k'est Carvane. Li Marcheant Sarazin quant il voelent aler en marcheandise en lointaines tieres, si parolent ensemble pour faire Carvane et si sunt par aventure u vint, u trente, u quarante, et a cascun cameus u soumiers, selon cou k'il est sires et rices hom, et tous cargiez de marcheandises et si se ralient ensemble, et portent avoec aus lor marcheandise et lor tentes; et pour cou portent il avoec aus lor tentes; k'il ne se herbergent mie en nule vile devant cou k'il viennent à la vile, u il doivent aler et u il doivent descargier lor marcheandise, ains se herbergent dehors les viles, quant il ont fait lor journées, et tendent lor tentes, dont les fait garder li sires en qui tiere il sont par nuit et par jour, et conduire fors de sa tiere, pour le traviers k'il en a, et ensi sont tout li Seignor, parmi qui tiere il passent. De Carvanis militum Hierosol. sic Statuta ejusdem Ordinis tit. 19. de Verb. sign. § 29: *Carvana, Syrorum et Arabum lingua, significat congregationes hominum, ut una aliquid negotii peragant, a majoribus nostris usurpatum in delectu Fratrum habendo, cum ad subsidia per arces et triremes distribuuntur, aut alio per turmas mittuntur.**

* **CARAUADA**, Vide *Caraula*.

† **CARAVELLA**, Vox Italica, species navigii. Vita S. Nili Confess. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 930: *Tumultuantes navigia combusserunt, et eas, quæ Caravellæ appellantur, secuerunt. [** Vide Jal. Archæol. Naval. vol. 2. pag. 212. 227. et 230.]*

* **CARAVELLA**, CARAVELLUS, ut supra *Caravala*. Bulla Nic. PP. V. ann. 1455. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 448: *Exercitium... in velocissimis navibus, Caravellis nuncupatis, etc.* Codicil. 1. Caroli Andeg. ult. comit. Prov. ann. 1481: *Item legavit dom. noster rex excellenti Francisco dom. de Luxemburgo, consobrino suo carissimo, ultra alia sibi legata in jam dicto ejus testamento, suas duas Caravellas novas, cum universis et singulis furnimentis, juribus, etc.* Charta an. circ. 1307: *Item quatuor Caravelli, quorum cuilibet sunt necessarii novem homines.* Adde Annal. Placent. ad ann. 1480. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 662.

* **CARAVELLIS**, Conciliator, Gall. *Entremetteur*. Lit. remiss. ann. 1401. in Reg. 156. Chartoph. reg. ch. 341: *Arnauldusensem juvenis et Caravellis, qui ibidem ad separandum eos supervenerat, subito cepit, etc.* Ejusdem originis est vox *Caravanier*, pro Colono partiaro, in aliis Lit. ann. 1448. ex Reg. 179. ch. 116: *Bertrand Agand sergent et Caravanier ou entremetteur des vignes des seigneur et dame de Chastelledon, etc.* Vide *Medietarius*.

* **CARAVELLUS**. Vide supra *Caravella*.

* **CARAVIRA**, *Tourner le visage, ou changer de parti*, apud Anonym. qui circa med. saec. 14. de haeresi Albigen. scripsit, inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. *Retourner carotte*, nisi legendum sit *Calotte*, eadem significatione, Infensae prius factioni adherere, quod *Tourner casaque* vulgo dicitur, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 5: *Jehan Roussel dist au suppliant: Larron, tu as retourné carotte, et le frappa d'un pel d'une haye.*

* **CARAULA**, CARAUDA. S. Audoenus lib. 2. de Vita S. Eligii cap. 15: *Nullus in festivitate S. Joannis... solstitia, aut vationes, vel saltationes, aut Caraulas aut cantica diabolica exercent.* Ubi locus vir doctus restituendum putat *Coraulas*: sed malim *Caraudas*. Ut et lib. 2. cap. 19: *Prædicabat... abjiciendos duntaxat cunctos dæmonum ludos, et nefandas saltationes, vel caranisas, omnesque inanes prorsus relinquendas superstitiones.* Est enim *Carauda* sortilegii species, uti docemur ex Usaticis MSS. urbis Ambianensis, ubi de sacramentis agunt, quæ a Campionibus exigebantur: *Il doivent jurer kil n'ont yue (eau) ne autre herbe beuë, ne mangié, ne n'ont herbes, ne brief, ne Caraudes seur aus, ne fait sor, ne sorcherie, ne art, ne Caraudes, por coi il puissent estre aidiez.* Robertus Borronus in Arturi Hist. fabulosa MS.: *Jusqu'à chehui terme que elle commencha à apprendre des enchantemens et des Charroies.* Quæ quidem voces idem videntur sonare, et *Characteres* denotare, magicos nempe, quibus sortilegi, quos *Carajos* appellabant, utebantur. In Lexico MS. Cyrilli χαραδρη exponitur λυμνησιου. Ita forte primitus *Carauda* fuerit sortilegii species in segetibus. Vide *Caragus*.

* *Sacram. campionis* in Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. fol. 29. rº: *Que je n'ai seur mi ne sort, ne sorcherie, ne Carauda ki me puist aidier et ti nuire.* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 315: *Ledit Camus usoit et ouvroit de mauvais art, comme de sorceries et Caraux. Carave et Charaie*, in Serm. Mauri. episc. Paris. laudato a D. Le Beuf tom. 17. Comment. Acad. Inscript. pag. 723: *A icest jor (de la Circoncision) suelent li mauvais crestien, solonc le costume des paiens, faire sorce-*

ries et Charaies: y por lor sorceries, y por lor Caraves suelent expermenter les aventures qui sont avenir. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 106. ch. 370: *Ladite femme desirant avoir l'amour et la grace de son mary... fait faire par une Juive plusieurs poudres et Charaves pour lui donner. Charei*, in Assis. Hierosol. cap. 102: *Après doivent faire jurer à chascun des champions que il ne porte bref, ne Charei, ne sorcerie.* Denique *Charoiz*, in Lit. remiss. ann. 1370. ex Reg. 109. ch. 39: *Raymon mis certains sorceries, Charoiz et faitures soubz le sueil de l'uyz de l'ostel, qui trouvés y furent depuis. Pour lesquelles choses ledit Pierre Caillon et ceulz de l'ostel furent moult malades par grant espace de temps et aucunes bestes, qui estoient à l'ostel, mortes.* *Charieresse*, quæ ejusmodi sortilegia exercet. Lit. remiss. ann. 1453. ex Reg. 182. ch. 83: *Une nommée Bienvenue... laquelle estoit famée ou renommée d'estre sorciere ou Charrieresse.* Ibid. ch. 85: *Laquelle Bienvenue a esté publiquement famée et chargée d'estre sorciere et user de Charroy.* Hinc *Encarauder* et *Encharauder*, Præstigiis magicis illudere, fascinare. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. ch. 27: *Icelle femme confessa à son mary que ledit Tymonnier la maintenoit, et qu'elle ne pouvoit resister, ne soy desloyer dudit Tymonnier, et qu'elle cuidoit que il eust Encharaudee.* Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS. ubi de Concupiscentia:

J'Encaraude contes et dus,
Prinches et rois, etc.

Apud Borellum: *Carauldes, sorcieres.* Alibi: *Cauresses, Caraudesses, Charauderesses.* Consule Pilesac. de Idololatr. magica pag. 177. Vide supra *Character* 2. [*] Conf. S. Rosa de Viterbo voce *Carantula*.]

† **CARAVUS**, *Navicula ex vimine et corio.* Papias MS. Bituric. Vide *Carabus*.

* **CARAXARE**, CARAXATURA, CARAXIA, etc. Vide *Charaxare*.

* **CARAXATOR**, Scriptor, in Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 507. col. 2. Vide *Charaxare*.

† **CARAZOLUM**. Vide *Carraxolum* in *Carrociom*.

† **CARBARIUS**, Joannes Longinus Canonius Cracov. in Vita B. Kingæ Virg. Julii tom. 5. pag. 741. D.: *Vir nobilis Nicolaus Gladisz Bochnensis zuppe dicator, alias Carbarius, i. e. Qui salis tributum exigit: zuppa enim eid. Auctori est mons salinus, sive salis fodina, dicator Exactorem indicat. Rursus occurrit pag. 744.*

* A voce *Carbarium* vel *Carbariatus*, Pecunia inde proveniens. Stat. de salis fodinis ann. 1451. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 166: *Pensatori in Bochnia sex grossi et quarta pars Carbariatus. Item in Wieliczka Carbario septem grossi.* Et pag. 167: *Super Carbaria damus triginta marcos singulis annis.*

† **CARBASUS**, Vestis Carbacea, ex *Carbaso* seu lino facta. Menoti Serm. Quadragesim. fol. 81. vº. col. 2: *Veniunt tandem cum illo apparatu qui sunt solatia vivorum usque ad locum sepulture, quem prepararunt ibi duo rustici, indutis eorum Carbasis, de leurs roquets.*

* **CARBATUM** vocavit Stephanus eleborum. *Carbium* idem vocavit euforbium. Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6956.

† 1. **CARBO**, Equus. Papias in MS. Bitur.: *Crabro, Vermis dictus a Carbone ex quo nascitur, id est, equo.* Lege et vide *Cabo*.

† 2. **CARBO**, *Carbunculus, pyropus*, Gall. *Escarboucle*. Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII:

..... Cui summo in vertice Carbo
Emovit, et subius gemmarum maxima flamma,
Impositus capiti, etc.

CARBONES, et CARBUNCULI, pro finibus apud Siculum Flaccum, et Frontinum de Colonia.

3. **CARBO**. *Carbones de foresta*, ex ligno forestæ combusto in fornace confecti, in Inquisitionibus de forisfactoribus forstarum cap. 26. in additam. ad Math. Paris.

CARBONIS PRÆBITIO, INLATIO, ad monetæ et armorum fabricas, inter sordida munera recensetur in lege 15. et 18. Cod. Th. de extraord. et sordid. muner. (11, 16.) Vide *Vegetium* lib. 4. cap. 8.

CARBONES MARIS, Lapides combustibiles, quibus fabri ferrarii utuntur, Anglis, *Sea-coales*. Inquisitio de forisfactoribus forstarum cap. 14: *Inquiratur etiam de Carbone Maris invento intra forestam, etc.* [Liber niger Scaccarii pag. 187. in notis: *Per servitium inveniendi Carbonem ad fabricandam coronam domini Regis, et suum regale, percipiendo 60. sol. 10. den. per annum pro prædicto Carbone inveniendi.*]

* *Charbon de pierre*, in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 138: *Pour ce qu'il faisoit froit, ledit de la Vernade faisoit bailler du feu avec du Charbon de pierre audit prisonnier.* [*] Germani dicunt *Steinkohlen*. ADEL.]

CARBONES FOSSILES, de quibus Hector Boethius in Descript. Regni Scotiæ, Camdenus in Agris Richmond. Dunelmensis, et Northumbelland. Gregorius Agricola lib. 4. de Natura Fossilium, et in Bermanno, et alii. Ranulphus Hygdenus in Polychron. de Wallia:

Montes Metalla conferunt,
Carbo sub terræ cortice,
Crescit viror in vertice.

CARBONES TERRESTRES, vulgo nostris, *Charbons de Terre*, apud Thomam de la Moor in Edwardo II. Rege Angl. pag. 599.

CARBONES FERREL, quos Galli *Hullas* vocant, ut in agro Leodiensi primum reperti fuerint sub ann. 1198. narrant Ægidius Aureæ vallis Monach. in Alberto cap. 95. Bruisthemius, Magn. Chron. Belgic. ann. 1201. etc.

CARBONES MORTUI, apud Macellum Empir. Extincti.

CARBONES VIVI, Igniti, in Chronico Colmariensi 2. part. ann. 1288. *Le Roman du Renard* MS:

Qui plus sont sec que vif Charbon.

DESCENSIO PRIMI CARBONIS, septimo mensis *Shabat*, seu *Februarii*: *Descensio secundi Carbonis* 14. ejusdem mensis: *Descensio tertii Carbonis* 21. ejusdem mensis, inter festa Christianorum Syrorum recensetur a Ulug Beg in Epochis cap. 7.

CARBONAGIUM. *Vetus Charta* in Regesto Philippi Aug. fol. 46: *Item Laurentio de Donjon legnagium et Carbonagium per cartam Regis.* Regestum Censuum Carnotensis Comitatus fol. 55: *Le Charbonage et le Fournage deus illec le jour S. Thomas es fories de Noël, c'est à savoir chascun fevre de la Chastellerie 3. den. et celui ou ceux qui coupent à sarpe pour faire Charbon, chascun 3. den. obol.*

* *Nostris Carbonnage*, Jus conficiendi

seu accipiendi carbones. Charta Joan. Atrebat. comit. Augi ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 348: *Donnons à nostre très-cher et très-amié fils Philippe d'Artois... son franc maisonner de chesne, son ardoir emprès terre, son Carbonnage, et ce qu'il lui en faudra.*

CARBONARE. Carbonem conficere, in Foris Aragon. lib. 4. fol. 85. v. Edit. 1624.

* Charta Philippus VI. ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 217: *Item quod ipsi homines et eorum singuli habent usum... Carbonandi de quibuslibet arboribus.* Vide infra Carbonizare.

CARBONARIA. Gloss. Græco-Lat. Ἀνθρακίον. Cella Carbonaria, Italis Carbonaria. Carbonara. Καρβωνάριον, Carbonarium. Auctor Queroli: *Ego jam dudum apud Carbonarias agere te putabam, tu de pistrinis venis.* Occurrit in Fleta lib. 2. cap. 41. § 43. Hinc

CARBONARIUS. Helladius apud Photium: Ἀνθρακίος, ὁ ἐν τῇ συνουσίᾳ καλούμενος καρβωνάριος. [* Vide Glossar. med. Græc. col. 591.]

CARBONARIA, Fornax in foresta ad conficiendum carbonem, in Inquisitionib. de forisfactoribus forestar. cap. 15. in Additum. ad Matth. Paris.

* Tertul. de Carne Chr. cap. 6: *Pervenimus de calcaria, quod dici solet, in Carbonarium.* Tritum proverbium, quod Galli reddimus, *Passer du blanc au noir.*

CARBONARIA, Silva notissima, quæ ab ultima Hannonia extenditur Lovanium usque, ac Diestam, fluviumque Tameram; de qua Lex Salica tit. 49. Gregor. Turon. lib. 2. Hist. cap. 9. Gesta Reg. Francor. ann. 437. Roricio Monach. Fredegar. Annales Francor. Metens. [* ann. 687. 690. 716. 717. Pertz. pag. 316. 318. 323.] Nithardus lib. 2. et 4. [* Chronic. Moissiac. Pertz. vol. 1. pag. 283. lin. 42. pag. 290. lin. 21. Annal. Bertinian. ibid. pag. 427. lin. 28. Regin. Chron. ibid. pag. 590. lin. 42.] etc. Sic autem dicta, quod in iis carbones fierint. Vide Wendelinum in Natali, Leg. Sal. cap. 10. et in Gloss. Sal.

Carbonarias, ad urbium mœnia extitisse non semel produnt Scriptores. Falco Beneventanus pag. 334: *Reversi sunt usque ad Carbonarium, foris civitatem, ubi stagnum luteum putridumque inerat, Ducis ipsius suffocaverunt cadaver.* Charta Comitissæ Mathildis ann. 1072. apud Franciscum Mariam in Mathilde: *Una cum Ecclesia illa... ibi consistente. una cum omnibus fossis, et Carbonariis, et muris, et turre, etc.* Chron. Casauriense, in Dominico Abbate: *Unusque eorum (dedit) medietatem de Castello Veccla... cum muris et Carbonariis, cum Ecclesiis in eisdem edificatis.* Charta ann. 1047. in Tabul. Casaur.: *Medietatem de ipso castello de Castro veteri cum muris, et cum Carbonariis, et cum casis.* [Gregorii Monachi Chron. Farfense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 443: *Dederunt in hoc monasterio et venderunt terram territorii Sabiniensis intra Podium, quod dicitur Sicilianus, ab omnibus lateribus Carbonariæ ad portum faciendum pro ipso castello, cum omnibus edificiis, pretio accepto solidorum centum.* Memoriale Potestatum Regiensium ad ann. 1218. de obsidione Damiatæ, apud eundem Murator. tom. 8. col. 1092: *Fecerunt Christiani custodire circum Damiatam, et flumen, et insulam in qua prius remanserant, et alias duas insulas cum Carbonariis et*

pontis, ne aliqui possent intrare, nec exire.]

* Carbonarias ad urbium mœnia extitisse non semel produnt Scriptores, ut observat Cangius; sed quid hac voce intelligendum sit, non definit, nec fortassis definire facile est. [* Vide Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 459.] Fossæ tamen videntur fuisse Carbonariæ seu loca profunda, fovearum instar, ad urbium munitionem. Et quidem Academicis Cruscans Carbonaria est *Fosso lungo le mura delle citta, o simili.* Cui notioni haud male conveniunt quæ leguntur in Fragm. Hist. Fulgin. ad ann. 1280. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 140: *Fuerunt factæ novæ Carbonariæ circa civitatem Fulginia.* Et ad ann. 1283. ibid.: *Quum viderunt vexillum, in quo erat imago beati Feliciani, asportatum ibi per presbyteros, apparuit eis maxima Carbonaria inter eos et Fulginates; et sic terga verterunt, credentes in Carbonariam præcipitavit.* Annal. Ptolom. Lucens. apud eundem. Murator. tom. 11. Script. Ital. ad ann. 1184: *Eodem anno fuit consul Alcherius Pagani, qui ædificavit Carbonarias.* Pactum inter Arret. et Castel. ann. 1214. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Chron. imper. Leon. Urbev. pag. 217: *Promisit... non facere muros vel Carbonarias circa castrum Castellionis.*

CARBONARIUM DE ASCULO, in Charta Longobardica ann. 774. tom. 8. Ital. sacre pag. 34. Pactum inter Clementem III. PP. et Senatam Romanum ann. 1188. apud Baron.: *Omnes muros et Carbonaria civitatis... dabitur nobis ad diruendum.* [Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218. col. 1101: *Dominus Legatus fecit remissionem de duobus annis omnibus volentibus portare tabulas, quæ erant circa pontem ad defendenda Carbonaria.* Col. 1102: *Christiani... ordinarerunt qualiter poterat capi civitas, et dividerunt totam gentem, et præceperunt bene custodire lazias et Carbonarias stantes qui prius a Carbonariis discederet, suspendatur in eculeo.] Ita Καρβωνάρια neutro genere dixit Codinus in Orig. Constantinop. quæ in urbe extracta ait ab Hilarione Patricio, Leone Magno imperante.*

CARBONATOR, Qui carbones in silva conficit, Gall. Charbonnier. Matthæus Paris ann. 1195: *Accidit autem ut quidam pauperculus Carbonatorum sylvicola, dum pergeret quisquillas ibidem lignorum colligendo, etc.*

* CARBONA, est truncus in quo congregantur oblationes, melius tamen Carbona. Gemma Gemmarum. Vide Carbona.

* CARBONAIOLUS, qui Carbonem parat et torret in fodinis, Italis, Carbonaio, Gall. Charbonnier. Ordin. super arte foss. ram. et argent. civit. Massæ, sæc. XIII. in Arch. stor. ital. App. tom. VIII. pag. 658: *Ordinamus quod si quis fuerit conductus ad aliquam foveam pro bolgatuolo vel Carbonaiolo vel picconerio, et se cessaverit a dicta laboreria sine expressa licentia et parabola magistri fovee... puniatur in solidos X. denarium, etc.* [FR.]

* CARBONATA, vox Italica, Gall. Carbonnée, Caro carbonibus assata: ejus diminut. Carbonella, Carbonnée, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 279: *Asserebat quod frustra (frusta) aut Carbonatas de corporibus ipsorum (habitantium) faceret et eosdem interficeret.* Vide Carbonella.

1. CARBONEA, Species anseris, apud Fridericum II. Imperat. lib. 1. de Venat. cap. 19.

† 2. CARBONEA, Idem quod mox Carbonella. Statuta Reform. S. Claudii ann. 1448. pag. 82: *A festo Paschæ ad Ascensionem ministrare debet Pittanciarus Carbonæus et pecias lardi ministrari solitas.* Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin.:

Je croi bien se nos eussion
Charbonnée d'un gras bacon
Que nous en heussion moult miels.

Infra :

Nos volon faire Carbonées,
Sont ces esueles lavées?

* CARBONELLIS, Carbunculus, ulcus pestilens. Gall. Charbon, Ital. Carbonello. Mirac. MSS. Urbani V. PP.: *Unam glandulam subitus axellam et duos Carbonelos et febrem patiens.*

CARBONELLA. Ugutio: Carbonella, caro assata. Alibi: *Frixa, æ, Carbonella, scilicet parum carnis quæ supra carbones cito solet decoqui.* Italis Carbonata, carne salata de porco cotta ne carboni, o nella padella. Ita Academici Crusciani.

CARBONELLUS FABER. [* Qui in fabricando carbone utitur.] Charta ann. 1144. apud Catellum lib. 2. cap. 17: *Carbonellus Faber habet de laboratoribus suis census, qui vulgo vocatur Louise: et faciat et reparat ferramenta molendinorum, retento ibi pretio, et usu suo, etc.*

* 1. CARBONERIA, ut supra Carbonaria, Fornax ad conficiendum carbonem, Gall. Charbonniere. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 86. vº: *Item quod a strata Cabaliache inferius usque ad Duriam, Padum et Sicidam nullæ fiant Carboneriæ in aliqua parte prope vel longe, et a dicta strata Cabaliache superius non possint fieri prope civitatem per miliaria sex.*

* 2. CARBONERIA, Locus, unde carbones ad usum fabrorum ferrariorum eruuntur. Charta ann. 1345. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 280: *Item Carboneria lapidum, quæ est in dicta foresta, cujus emolumentum ex ipsa proveniens valere appretiatum est pro reddito annuo quatuor libras Turon.* Vide supra Carbones maris in Carbo 3.

† CARBONISTA, Carbonarius, Carbonator, qui facit carbones, Gall. Charbonnier. Laurent. Byzynius in Diario Belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 165: *Rusticorum ac Carbonistarum multitudinem non modicam... de vicinatu congregavit.*

* CARBONIZARE, Carbonem conficere. Charta Occitanica ann. 1311. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 133: *Poterit idem Raymundus Carbonizare et carbonem facere pro duobus focis, ad usum dictæ molinæ.* Alia ann. 1327. in Reg. 65. ch. 65: *Eis imponebatur quod... soccas putrefieri dimittendo, quas Carbonizare debuissent, etc.* Vide Carbonare supra in Carbo 3.

* CARBOSA, pro Carbasia, ni fallor. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. cap. 19. pag. 36. edit. Hearnii: *Vela ventus prosper inbruit, abyssi facies operitur navibus, tanti oneris vexari pondere, et tanta Carbosa novum pingencia paradisum, etc.*

† CARBUNCULI, Limites. Vide Carbo 2. * CARBUNCULUS, Morbi species, nostris Fer chaud. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 3. Passion. cap. 5: *Si (indigestiones) fiant de calida distemperantia, rictus habent fumosos cum quadam ustura, quam Romani Carbunculum vocant.*

* CARCAGIUM, Vectigal, quod ex carnis mercibus onustis percipitur. Charta Phil. Aug. ann. 1184. tom. 4. Ordinat.

reg. Franc. pag. 205: *Nobis hæc habenda perpetuo dederant* (moniales Cuciaci) *videlicet... medietatem reddituum, quos constituerunt ex equis, asinis, quadrigis, carris vinum seu mercas alias per Cuciacum aut de Cuciaco deferentibus, excepto Carcagio annonæ. Sed leg. omnino videtur Careagium vel Carragium. Vide infra Carreagium 2. Frustra emendatur Critagium ex Reg. 157. Chartoph. reg. tom. 10. earum. Ordinat. pag. 54.*

† **CARCAISSUM**, Pharetra, nostris *Carcois*, vel *Carquois*: *Curcasso*, Italis. Charta ann. 1242: *Unam ballistam de fusto, cum uno croco, et Carcaisso, et cairrellis*: id est Gallice: *avec une arbalestre de fust, avec un croc, un Carquois, et des quereaux*. Græci nuperi *Ταρκάζιον* dicunt, quæ vox occurrit apud Joannem Cananum pag. 19, et alios a Meursio citatos. [Vide Glossar. mediæ Græcit. col. 1534.] [** *Carchassius* in Statut. Geneus. de Galeis ann. 1316. ap. Jal. Antiq. Naval. vol. 1. pag. 368.]

† **CARCALLUS**, Clitellæ; vel corbes equi clitellaris. Edictum Philippi Augusti Regis Franc. ann. 1207. apud D. de Lauriere tom. 2. Ordinat. pag. 412: *Si debitorem apud Rothomagum inveniunt, ex quo de equo descenderit, Carcallum vel harnisium suum per Majorem propter debitum arrestare poterit. Vide Cartallus 1.*

† **CARCAMUSA**, Machina oppugnatoria, Aries. Abbo de Obsid. Paris. lib. 2. vers. 427:

Arietes, vulgo Carcamusas resonatos,
Dimisere duos.

* Eadem quæ nostris *Mouton, marmouton, Carcamousse* et *Truye* nuncupabatur. Vide Borellum voce *Mouton*.

† **CARGANNUM**, Collistrigium, vinculum quo rei collum stringitur, nostris *Carcan*. Illud autem competit majoribus Justiciariis, ut est in Consuetud. Blesensi art. 20. Meledunensi art. 3. Laudun. art. 8. etc. Leges Kanuti Regis cap. 56. apud Bromptonum: *In prima accusatione ponatur in Carcanno, et ibi sustineat, donec ad Dei judicium eat*. Vita S. Eparchii ex Sanctoralibus Bernardi Guidonis: *Nonnulli etiam a catenarum vinculis, et a catastæ tormentis, et pedum ferreis vel ligneis Carchannis absoluti sunt*. Le Roman d'Aubery MS.:

Qui mult le fait laidement justicier,
Un grant Charchant li fait el col laciier.

† **Collarium**, Latinis, et recentioribus Græcis. Hesychius: *Κλοιάς, περιτραχίλιος δεσμός, κολλάριον, ἤτοι μαχιάνης*. Scholiastes Aristoph.: *Κλοιάς, τὸ κολλάριον παρ' ἡμῶν λεγόμενον*. [A *καρκίνος*, quod Græcis est genus vinculi *Carcannum* deducit Menagius: hunc, si vis, consule.]

1. **CARCARE**, Onerare, Italis *Carcare*, Gallis *Charger*. *Batelli Carcati*, in Fleta lib. 1. cap. 25. § 9. [Rymer. tom. 7. pag. 356. col. 2: *Ea omnia in quadam navi... Carcare*. Similia leguntur ejusd. tom. pag. 590. col. 1.] Vide *Carriicare*.

* 2. **CARCARE**, Onus vehere, Gall. *Porter une charge*. Charta ann. 1311. ex Reg. 46. Chartoph. reg. ch. 37: *Cum magister, fratres et sorores domus Dei de Andeliaco... haberent unum equum Carcantem boscum in foresta nostra de Andeliaco ad calfugium pauperum dictæ domus, nos loco dicti equi Carcantis boscum, etc.* Vide *Carriicare* 2.

* 3. **CARCARE**, Implere, quo sensu etiam *Charger* usurpamus. Charta ann. 1317. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 535. rº: *Item concessit* (Phil. rex) *Guillelmæ uxori Roberti de Gamachiis*

militis 80. minas avenæ, ad mensuram Carcatam et impulsam, ad hæreditatem, pro 24. lib. 8. sol. 3. den.

† **CARCASIUM**, **CARCOSIUM**, Cadaver, intestinum. Charta Edw. III. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 417: *Et dimidium rasorii de Groth-malt, et de uno Carcasio bono arietis*. Statuta Gildæ Berwic. cap. 24: *Statuimus quod nullus carnifex de cætero vendat infra burgum de Bervico Carcasia mutonum a festo Paschæ ad festum Pentecostes carius 16. denariis*. In Chron. Will. Thorn. de *Carcois boum*, leg. de *Carcois*. Ita etiam in Fleta lib. 2. cap. 76. § 17. *Carcosium* legitur. [Apud Rymer. tom. 5. pag. 12: *Quadrigena quater viginti et decem Carcasia bovina vel boves*. Totidem sunt boum cadavera, carnibus sale conspersis vel exsiccatis.] Vide Menagii et Ferrarii conjecturas de vocis etymo.

† **CARCATA**, Onus, Gall. *Charge*, Hisp. *Carga*, Ital. *Carca*. Vide locum in *Colacius*.

* **CARCAVA**, Morbi species, f. pro *Cartana*, Febris quartana, ut suspicatur D. Le Beuf in Dissert. edita tom. 17. Comment. Acad. Inscript. pag. 731.

† **CARCAYSSIS**, ut supra *Carcaissum*. Garnisiones inventæ in Castro Carcass. ann. 1294: III^{xx}. XIX. *baliste unius pedis*, VI. ^{xx} XII. *croci*, I. *Carcaysse*, XVI. * VI. *carelli*.

† **CARCELLAGIUM**. Vide *Carcerarium*.

* **CARCELLARIA**, Carcer; *Carce*, in Chron. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 4. col. 1. Unde *Carcellarius*, nostris *Carcellier*, carceris custos, et *Carcellagium*, quod ipsi ab incarcerato pensatur; Hisp. *Carcel*, a quo *Carcelero* et *Carcelage*, iisdem notionibus. Libert. MSS. pro Barcin. ann. 1283: *De Carcellariis. Item concedimus capitulum quod Carcellarius castri curiæ nostræ non recipiat ab incarceratione ibidem, nisi eo modo quo consuetum est fieri antiquitus*. Charta Petri III. reg. Aragon. ann. 1353: *Ordinamus quod... captum vel captos ad Carcellarias communes... remitti faciatis... Quo casu idem alquiterius nequeat recipere vel habere, nisi tantum Carcellagium duplicatum illius salarii, quod recipere Carcellarii, et non ultra*. Pariag. pro castro de Miromonte ann. 1346. in Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 527: *Item quod in dicto castro fiat et instituat carcer communis, et jaulerius seu Carcellarius*. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. ch. 73: *Aymar Botin nostre sergent, n'agaires Carcellier ou garde de nos prisons de Voiz en nostre Dalphiné, etc.*

* 1. **CARCELLUS**, pro *Cartellus*. Chartula, schedula. Lit. ann. 1357. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 190. art. 4: *Quod consules dicti loci (Vaurensis) in fine eorum consularatus eligebant duodecim homines dictæ villæ, quos tradebant in quodam Carcello seu rotulo præfato judici. Vide Cartellus 1.*

* 2. **CARCELLUS**, Cophinus vel Canistrum, ut videtur. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 246. rº: *Johannes de Gilaud puer nobilis, canonicus Lingonensis, qui dedit... sex Carcellos, ad ponendum circa majus altare in diebus majorum solemnitatatum. Vide Cartallus 1.*

1. **CARCER** SUB TERRAM. Lex Longob. tit. 57. [** lib. 1. tit. 25. § 54. Liutpr. lib. 6. cap. 26.]: *De furonibus unusquisque iudex in civitate sua faciat Carcerem sub Terram... et inmittat in ipsum carcerem ad annos duos, etc.* Nostris *Cul-de-basse-fosse*. Passio S. Felicis Episcopi Tubizacensis: *Fussit eum legatus in una Carce-*

ris mitti. [** Vide Haltaus. Glossar. German. col. 607.]

† **CARCER CANONICALIS DISCIPLINÆ**, in Concilio Coloniensi ann. 1260. can. 1. ubi vulgo *Episcopalis*. De carcere monachico agitur in Capitulari Aquisgranensi ann. 817. cap. 40. et in Monastico Cisterciensi pag. 11. Vide *Decanicum*. Huc spectat Epistola ad Rotrodum Archiepisc. Rotomag. in nupera Conciliorum. Rotomag. Eccles. Editione pag. 159: *Si vero Clericus aliquis pro suis culpis a ministerialibus Prælatorum Ecclesie captus fuerit, non patiaris eum custodiæ publicæ mancipari, aut in carcerem Laicorum retrudi, sed potius in domo tua, vel alterius Ecclesiasticæ personæ, ejus custodiæ locum faciatis congruum provideri, ubi secundum qualitatem et quantitatem delicti debeat custodiri.*

† **CARCER TÆDIALIS**, apud Foristas Aragonenses, dicitur quando aliquis est captus pro debito civili. Vide Michaellem del Molino in Repertorio Fororum Aragon.

† **CARCERIS IMMUNITAS**, data dicebatur hæreticis Albigensibus *infra certam diem sponte venientibus, pœnitentibus, et tam de se quam de aliis plenam dicentibus veritatem*, quibus quidem variæ pœnitentiæ injungebantur: *cum hæretici et credentes, qui veritatem de se vel de aliis suppresserant, vel infra tempus indulgentiæ non venerant*, perpetuo carceri addicerentur. Concilium Narbonense ann. 1235. can. 49.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Carcer, metallum, ergastulum, custodia, vel spelunca ventorum, vel forceps.*

† **CARCERALES CATENÆ**, apud Rymertom. 1.

† **CARCERALITER INCLAUSTRARI**, pro Carcere concludi, in Litteris Clementis Papæ pro Monasterio S. Joannis Angeriæ. ex Chartulario ejusd. Cœnobii pag. 400.

† **CARCERARE**, In carcerem conjicere, carcere detineri, apud eundem Rymertom. 4. pag. 39. et tom. 4. Concil. Hisp. pag. 12. col. 1. in Litteris mox laudatis Clementis Papæ ex Chartulario S. Joannis Angeriæ. pag. 401. *Carceratus*, in Legibus Norman. cap. 50. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 7. pag. 252. et in Breviario Hist. Pisanæ apud Muratorium tom. 6. col. 171.

* 2. **CARCER**, Cella, in qua quis se includit ad vacandum Deo, idem quod *Reclusorium*. Stat. synod. episc. Eugub. ann. 1303. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 1. ad Hist. B. *Chiaræ* inter not. pag. 100: *Ordinamus quod mulieres et sorores in Carceribus commorantes vel cellis, nullum ostium habeant vel fenestram, per quod vel quam persona aliqua ingredi valeat vel exire, nisi forte esset aliquis Carcer vel cella habens claustrum muratum altitudine x. pedum*. [** Haltaus. Glossar. German. col. 622. Chart. ann. 1274: *Hospitalæ... inchoavit, ubi jam pauperes et infirmi... in Carcere domini detinentur, etc.*] Hinc qui domi detinentur inclusi ex infirmitate, aliave ratione, *Cartieris* et *Cartiers* nuncupantur, in Vita J. C. MS.:

El siecle n'ost si boine ouvriere
De fille à femme Cartieriere...
La pucelle s'en vait couvant
A sa mere qu'ele ot moult chiere,
Jasoit chou qu'ele fu Cartiere.

Paulo ante de eadem muliere infirma hæc leguntur:

La dame estoit moult mehaigné
Et de grant dolour enlachiée...
Toute estoit en un clot ferue, etc.

Sed et reapse incarcerationi *Cartriers* dicuntur ibidem :

Saint Phanuius fu moult preudon,
Et de moult grant relegion,
Les Cartriers aloit visiter
Et les malades revindr.

Chartriers, eodem sensu, in Charta ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 37 : *Les proviseurs et administrateurs des pources et Chartriers de ville et cité de Reims, etc.* Vide *Carcerarius* et *Incarcerati*.

CARCARERARIUM, CARCELAGIUM, [CARCERAGIUM, Hisp. Carcelage,] quod commentariensi, seu carceris custodi, præstatur ab incarcerationato pro victu et potu qui ei subministrantur. [Constitutio Ludovici regis Jerusalem et Siciliæ ann. 1352. e. MS. D. Brunet fol. 98 : *Carcerarii seu comentarienses a carceratis pro debitis fiscalibus, seu pro quibusvis delictis, pro Carceragio nichil accipiant.* Occurrit eadem vox *Carceragium*, in Concilio anni 1384. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 346. in Charta Ludovici Hutini, apud Lafallium tom. 1. Hist. Tolos. Probat. pag. 63. et de *Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 556.] Tabular. Episcopat. Ambian. ann. 1318 : *Pro geologio, seu Carceragio, etc.* Vide *Carcellaria*.

CARCARERARIUM. In Statuto Ludovici Regis 1. April. 1315. pro Occitania incohis, prohibetur ne quis innocens iudicatus sub prætextu *geologii, seu Carcerarii* in carceribus detineatur. Occurrit præterea in Concilio Bituricensi anni 1336. can. 12. Vide Alciati *Parerga*, et in vob. *Catenaticum*, et *Geologium*.

CARCELAGIUM, Eadem notione. Curia Generalis Catalanis celebrata Gerundæ sub Jacobo II. Rege Aragon. ann. 1320. MS. : *Item statutum quod Carcerarii Vicariorum, vel Bajulorum, aut aliorum Officialium, non possint exigere seu habere ab aliquo capto inter diem et noctem pro Carcelagio nisi 6. denar. Barcin. Passim in hisce Curis.*

CARCARERARICA. Idem. Charta ann. 1107. ap. S. Rosa de Viterbo Elucid. vol. 1. pag. 235 : *Unam mantam adpretiatam in 4. modios et 7. cubitos de lenzo, que dedimus ad illos saiones in Carcareratica et 2. modios in saionio.*

CARCARERARIORUM EXACTIONES, in Præcepto Philippi Pulcri, apud D. de *Lauriere* tom. 1. Ordinat. pag. 499.

CARCARERIUS, Carceris custos. Gloss. Lat. Gr. : *Carcarerarius, φυλακτικος.* [Gloss. Græc. Lat. φυλακτικος.] Ugitio : *Carcarerarius, qui carcerem facit, vel custodit. Carceriere, Italis. Victor Uticens. lib. 3 : Sed populus ille... in Domino semper fidelis, dato munere Carcarerariis, die ac nocte Christi Martyres frequentabat.* Occurrit præterea in Lege Wisigoth. lib. 7. tit. 4. § 3. in Vita S. Potiti Mart. cap. 3. in Act. S. Montani Mart. num. 17. apud Oedericum Vitalem pag. 384. etc. Le Roman de *Garin* MS :

Magon apele, qui ert ses Chartreniers,
Garde cestui, et soient forment loiez.

Le Roman de *Jordain de Blays* MS :

Dont les assaillent Serjant et Charrier
En une chartre font Renier tresbuchier.

Philippus *Mouskes* in Hist. Francor. MS. :

Un jour li enfant mult plorant,
En cele prison u il erent,
Quer li Carteriers leur gehi,
Que tousjors seroient ensi.

Guillelmus *Guiart* MS :

Tantost son Chartrenier apele,
Con pot voir enmi les sales,
Trois prisonniers de France pales, etc.

CARCARERII, Ipsimet rei carcere inclusi. Vita S. Mederici cap. 11 : *Audivit Carcarerarios reclusos in carcere.* Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8 : *Audivi in una nocte in septem civitatibus Carcarerariis apparuisse beatum virum, eosque absolvisse ab ergastulo.* Chronicon Flandræ cap. 66 : *Et encores le detienent en prison fermee, en faisant Chartrier de leur propre seigneur.* [Græcis inferioribus φυλακτικα. Vide Glossarium mediæ Græcitatatis.]

CARCARERII, Infirmi, ægroti, lecto detenti, seu clinici, quomodo *Chartriers* nostri olim dicebant, seu *Estre* in *Chartre*. Testamentum cujusdam Sibyllæ civis Remensis ann. 1270 : *Item pauperibus Carcarerariis et verecundis parochiæ S. Hilarii Remensis 12. lib. etc. Item pauperibus Carcarerariis S. Petri veteris 12. libr. etc.* Vide *Carcer* 2.

CARCARERATIO, Detentio in carcere. Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 331. ex Juramento Ordinum regni Daciæ : *Exhaustusque perpetuo fetore, pestifero aere, anxietate longaque Carcarerationis mora.*

CARCARERIUM, pro *Quarterium*, Quarta pars. Charta anni 1227. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 130 : *Recognosco quod ego non debeo aliquid habere in territorio de Saternis Inasisisid de quarteris cervorum, vel aprorum, vel aliarum venationum... quapropter unum Carcarerium cervi, quod mei homines ultra dictos terminos tibi abstulerunt, tibi confiteor me reddidisse.*

* Perperam pro *Carterium*.

* **CARCESSIA,** Genus poculorum, species poculorum, cimbria poculorum, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646. pro *Carchesia*. Vide Macrobi. Saturn. lib. 5. cap. 21.

CARCARIZARE, Carceri mancipare, in Edicto Felicis PP. propter Acacii Episcopi Constantinop. damnationem : *Meque in meis credidit Carcarizandum.*

* **CARCHANNIUM,** Vide *Carcannum*.

* **CARCHASIIUS,** Pharetra, Italis *Carchasso*, Gall. *Carquois*. Impos. Off. Gazarie in Mon. Hist. patr. Taur. tom. II. col. 326 : *Marrapichi sui jussarma sex cum manicho de ligno, Carchasii boni viginti.* [FR.]

* **CARCHESIA,** Coupel de nef, vel instrument. in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Aliud Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Polyeya, Prov. Carchesia, trochlea, girgillus, austra, austrum.* Vide Lex. milit. Caroli de Aquino voce *Carchesium*. [** et Isidor. lib. 19. cap. 2. § 9.]

* **CARCONARIUS,** Charta Ludov. Pii ex Chartul. Micicac. : *Ludovicus... omnibus episcopis, abbatibus, ducibus, comitibus vel vicedominis, vicariis, centenariis, telonariis, Carconariis et omnibus republicam procurantibus, etc.* Sed legendum est *Actionariis*, ut in aliis ejusd. imper. chartis passim occurrit. *Carsonnier*, non satis perspecta mihi notione, in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 809 : *Auger Dongart... demourant à Honnefleu, Carsonnier et et maitre du petit batel d'une nef, etc.*

* **CARCUR.** Vita S. Lugidii tom. 1. Aug. pag. 343. col. 1 : *Pedem Carthachi, patris Lugidii, dolor pessimus, scilicet Carcur, consumpsit.* Ubi docti Editores emendant, *Cancer*.

CARCOISIUM, CARCOSIUM. Vide *Carcaesium*.

† **CARD.** Vide *Clack* et *max Carda* 2.

1. **CARDA.** Ugitio : *Grapides, apud Græcos vocatur quedam avis, apud nos Carda, quia gravi volatu detenta, ut non*

cæteræ volucres, attollitur velocitate penarum. Vide *Campatgium*.

* Perperam proprus, pro *Tarda*. Vide supra *Aristarda*.

2. **CARDA.** Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295 : *Cum casula de panno inaurato in canabo, linea una Carda Indici coloris, cum panno consimili de Venetiis ad pendendum ante altare, consuto panno lineo,.... similiter Carda Inda cum zona de filo, cum duabus tuallis altaris, longitudinis duarum ulnarum, etc.* Alibi : *Unum velum Quadragesimale de Carde croceo et Indico.* [Jura Eccles. SS. Bertini et Audomari in Teloneo MS. Ecclesiæ Cathedralis : *Item cartea de cumbis falconum 11. den. Cartea de Cardis 11. den.*]

* Panni species videtur.

† 3. **CARDA,** Virile ac bellicosum, in Vocabulario Sussannæi. An a Græco καρδία, Cor, animus ?

† 4. **CARDA,** pro *Carta* seu *Quarta*, Mensuræ species. Charta ann. 1231. in Chartul. Cluniac. ch. 347 : *Durandus (debet) unum metrum frumenti, medietaem unius Cardæ olei, etc.* Vide *Carta* 1.

† 5. **CARDA,** f. pro *Venda*. Vide *Campatgium*.

† **CARDAFEDA.** Vide *Cadarfreda*.

† **CARDAMUS,** Nasturtium, Gall. *Nasitort, Cresson*. Gasp. Barthii Glossarium apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 444. ex Guiberti Hist. Palæst.

* **CARDARE,** Carduo lanam seu pilos pannorum extrahere, Gall. *Lainer*. Stat. renovata ann. 1466. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121 : *Item quod nullus poterit nec debet Cardare aliquem pannum... cum trua, sub pœna confiscationis panni.* *Charpiner*, eadem notione, in Vit. SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 352. v. col. 2. ubi de S. Pelagio PP : *La feme l'empereur par nom Josaphat manda à Narses ceste injure, que ele le ferait filer o ses esclaves et Charpiner la laine.*

* **CARDATOR,** Carminator, Gall. *Cardeur*, alias *Escardeur*. Charta ann. 1130. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 455 : *Illos (molendinos) tali pacto vobis donamus,.... quod jam dicti molendini lucrati fuerint omnes cardones, et Cardatores, et sagimen, et sepum, etc.* Transact. ann. 1532. ex schedis Pr. de *Mazaugues* : *Clemente Salvati Cardatore lanæ dicti castri, etc.* Vide mox in *Cardi*.

* **CARDEGHUM,** Inter aromatics species recensetur, in Convent. Saonæ ann. 1526 : *Pro Quibuscumque generibus specierum, seu aromatum et drogariarum, videlicet... gallarum, corallorum, Cardeghi, etc.*

CARDENA. Vide *Alchaz*.

† **CARDETUM,** Locus carduis plenus. Acta SS. April. tom. 3. pag. 357. ubi de Miraculis S. Marci : *Si tollatur de Cardeto vel herba loci, in quo tractus fuit B. Marcus, emanat sanguinem.* Et tom. 1. SS. Junii pag. 13. de S. Claro Episcopo : *Itaque per Cardetum trahi præcipiunt nudum.* Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 2. pag. 13. in Vita B. Rabani Episcopi auctore Rudolfo : *Qui tempore Decii Imp. ligatus pedes ad colla indomitorum equorum, et per Cardetum tractus, emisit spiritum.*

† **CARDI,** sunt quasi ferrei pectines quibus homines laevantur. Papias MS. Bituric. Est pro *Cardui*, Gallice *Chardons*. Vide *Cardo*.

* Acta S. Agapiti tom. 3. Aug. pag. 534. col. 1 : *Deinde fecit eum in ligno fortiter tendi et Cardis ferreis totum corpus*

ejus dilacerari. Occurrit rursus infra col. 2. et tom. 6. Jul. pag. 161. col. 2. Instrumentum supplicii, haud dissimile a pectine ferreo, quo lana carminatur, nostris *Carde*, alias *Escarde*: unde *Escarder* et *Escardeur*, vel *Eschardeur* dixerunt, pro *Carder* et *Cardeur*. Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 15: *Le suppliant et ses gens Escarderent et fillèrent une tresse pour faire un drap, geta contre ledit Gorgyet unes Escardes qu'il avoit en sa main.* Aliæ ann. 1473. in Reg. 194. ch. 366: *Jehan Girard Escardeur delaynes gaingnoit ses journées à Escarder laynes. Colin Mancaeu varlet Escardeur de laine,* in aliis ann. 1373. ex Reg. 105. ch. 240. *Eschardeur*, in Stat. ann. 1403. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 173. art. 28.

CARDIACUS COLOR. Joan. Diac. lib. 4. Vitæ sancti Gregorii cap. 84: *Ore rubeo, crassis et subdividuis labiis, genis compositis, mento a confinio maxillarum decidibiter prominente, colore aquilino, et livido, nondum, sicut ei postea contigit, Cardiaco.* Quo loco Angelus Rocca existimat *Cardiacum* colorem a morbo *Cardiaco* appellari, eumque esse quo hujusmodi passione affecti tingi solent, pallidum nempe coceatam, seu gilvo paucillimum tinctum. [Jam in voce *Aquilinus* observatum fuit ex *Valesianis*, Cangium nostrum in expositione præpositi loci deceptum fuisse mala illius interpunctione, atque sic legendum esse, *colore aquilino, et (vel potius at) livido nondum, sicut ei postea contigit Cardiaco*, hoc est, Gregorio *Cardiaca* laboranti. Ne igitur inferas ex hoc loco quemdam colorem, quem Joan. Diaconus dixerit *Cardiacum*: non color hoc vocabulo, sed Gregorii languor, omnibus satis notus, exprimitur.]

* **CARDIALGIA**, *Dolor cordis*, in Gloss. ad Alex. Iatrosoph. Ms. lib. Passion. cap. 35: *Dieta enim expedit eis, qui Cardialgiam patiuntur.*

CARDICUM. Charta sub Ludovico Pio exarata, apud Ughellum tom. 5. Ital. sacr. pag. 612: *Cum brolio, cum curte, pratis, capilo, et Cardico, piscinibus, aquariis, etc.*

† **CARDINALATUS**, **CARDINALIA**. Vide *Cardinalis*.

† **CARDINALICANA**, Scripturæ genus. Vide *Scriptura*.

CARDINALIS, Præcipuus, principalis. *Quatuor venti Cardinales*, apud Servium ad 1. Æneid. *Scapi Cardinales*, apud Vitruvium lib. 4. cap. 6. *Cardinalia Christi opera*, apud Cyprianum. Augustinus lib. 1. de Baptism. præcipuus partis Donati *Cardinales* vocat. *Princeps cardinalis*, apud Senatorem lib. 7. Epist. 31. Ita in Notitia Imp. non semel. *Cardinalis Missa*, in lib. 2. Miracul. S. Bertini cap. 7. et apud Bovonem de Invent. S. Bertini cap. 12. [Vide *Missa Cardinalis*.] *Cardinale altare*, apud eundem cap. 3. quod *principalis ara* eidem dicitur cap. 7.

CARDINALES ECCLESIE ROMANÆ, de quorum origine ita sentiendum. Aedes sacræ in civitatibus duplicis potissimum fuere generis: aliæ enim parochiarum, uti nunc dicuntur, vice erant, quas *Titulos* vocabant, ad quas conveniebant fideles, divinas Liturgias audire, et sacram Eucharistiam percepturi. Aliæ dicebantur *Diaconæ*, erantque publicæ quodammodo pauperum hospitaes domus, quibus adjuncta erant Sacella, quæ *Diaconæ* perinde nomen, potissimum labente sæculo, obtinuerunt. Priori ædium

sacrarum generi præerant Presbyteri, alteri Diaconi. Si quæ vero aliæ aedes sacræ essent in civitatibus, *Oratoria* dicebantur, in quibus nec Baptismus celebrari, nec Sacramenta fidelibus ministrari fas erat: sed tantum *Missæ privatae* a Capellanis, seu a Presbyteris quos *Locales* nuncupabant, tanquam alicui loco addictos, fiebant. Ut igitur ab illis Oratoriis cætera aedes sacræ distinguerentur, *Cardinales* appellatae sunt, seu *Tituli Cardinales*, id est, principales et præcipuæ, quemadmodum earumdem Presbyteri itidem *Cardinales* nuncupati sunt.

Præsertim vero id Romæ obtinuit: nam et si *Presbyteri Cardinales* universim appellentur Parochi, uti suo loco docemus, is potissimum titulus attributus fuit Presbyteris, qui *titulis* ejusdem urbis addicti erant, id est, Ecclesiis parochialibus: qui quidem *tituli Cardinales primæ sedis* dicuntur in Capitulis Aytonis Episcopi Basil. cap. 90. Horum eximia semper fuit dignitas, ut qui summo Pontifici sacra facienti, et in Stationibus ac Processionibus adessent, eique ministrarent: quos ideo *Presbyteros sui Cardinalis* vocabant, ut Leo IV. PP. in Synodo Romana ann. 853. et Joannes VIII. PP. Epistola 83. 89. quemadmodum etiam Diaconi Diaconiarum in iis muniis quæ Diaconorum officium spectabant, quos *Cardinales* etiam appellarunt, quod cum Presbyteris Cardinalibus summo Pontifici adessent, vel quod præcipui essent ex ordine Diaconorum. Hos *Diaconos in Cardine constitutos in urbe Roma* appellant Capitularia Caroli Magni lib. 1. cap. 139. [** 133.] ubi eorum dignitas satis innuitur. Sed et ejusmodi Diaconias interdum in titulos *Cardinales Presbyterorum* erectas docet Baronius ann. 603. n. 3. In suis vero parochiis *Cardinales Presbyteros Romanos* id muni obisse, quod ceteri Ecclesiarum parochialium Presbyteri, satis docet Constitutio Joannis VIII. PP. de Jure Cardinalium edita ab eodem Baronio ann. 882. n. 8.

* **CARDINALES** nuncupati non ii modo, qui Romæ ecclesiis parochialibus præerant, sed et in aliis passim ecclesiis; ita etiam dicti canonici vel presbyteri, qui episcopo a consiliis erant. Charta Anselmi archiep. Mediol. in Chartul. Cluniac. ch. 136: *Notum fieri volumus, quod nos in nostra Mediolanensis ecclesia cum nostris Cardinalibus, etc.* Bulla Bened. PP. VII. ann. 975. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 313. col. 2: *Cardinales quoque presbyteri, fratre nostro Theodorico archiepiscopo missam celebrante, dalmaticis.... utantur.* Quæ appellatio etiamnum obtinet in nonnullis Galliarum ecclesiis.

Cardinalium Romanorum ea fuit potissimum prærogativa, quod in dirimendis Ecclesiasticis negotiis Pontifici semper adessent, eorum decreta probarent ac subsignarent, atque adeo cum iis in Synodis considerent. Gaufridus Grossus in Vita B. Bernardi Abbatis de Tironio cap. 28: *Hoc ab illa obtinere voluit, ut Cardinalis sacerdotii dignitatem susciperet, et Romæ secum Ecclesiasticarum rerum negotia tractaturus remaneret.* Carmen de Curia Romana v. 580. ubi de Cardinalibus:

Die agi quid faciunt quibus est a Cardine nomen
Post Papam, quibus est immediatus honor?
Expediunt causas, magnæ negotia mundi,
Extingunt lites, fœdera rupta ligant.
Isti participes onerum, Papæque laborum,
Sustentant humeris grandia facta suis.

Et infra:

Nec ratione vacat, quod habent a Cardine nomen,
Deservire solent nomina rebus in his.
Porta suos postes siæ Cardine claudere nescit,
Nec bene præter eos Pastor ovile regit.
Cardo tenet portam, nec quid valet illa remota
Cardine, sic Papa nihil valet absque viris.

Præsertim vero in hoc eminebat illorum auctoritas, quod ex iis fere semper summi Pontifices eligerentur, vel certe ex ordine Cardinalium Presbyterorum, non vero Episcoporum, uti postea factitatum constat. Tradit quippe Leo Ostiensis lib. 1. Chron. Casin. cap. 48. Stephanum PP. VII. Formosi prædecessoris sui corpus de sepulcro extrahi, abjicique mandasse, cunctasque ipsius ordinationes irritas esse constituisse, pro eo quod cum esset *Ostiensis Episcopus contra sanctorum Canonum decreta Apostolicam invaserat sedem*. Unde in Concilio Romano sub Stephano IV. statutum legimus apud Anastasium pag. 95: *Ne ullus unquam præsumat Laicorum, neque ex alio ordine, nisi per distinctos gradus ascendens, Diaconus aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad sacrum Pontificatus honorem possit promoveri.* Deinde cum Clerus Romanus in eorumdem Pontificum electionibus præcipuum obtineret locum, non mirum si magna fuit auctoritas Cardinalium Romanorum, quibus tandem solis eæ electiones attributæ ex decretis ipsorum Pontificum: quod Nicolao II. PP. adscribit Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Iste in generali Synodo statuit et confirmavit, ut post depositionem Romani Pontificis conveniant simul Episcopi, Presbyteri, et Diaconi Cardinales: et quemcumque sano consilio decreverint, eligant Pontificem, etc.* Vide Concilium Romanum ann. 1059. can. 1. et ibidem subjectum Decretum de electione Pontificis Romani.

Verum *Cardinalis* appellatio, quæ, ut dixi, omnibus *Presbyteris titularum* communis erat, penes solos fere Ecclesiarum Romanarum, seu *titulorum* Presbyteros, constitit, ad septem ex Episcopis Romanæ dioceseos post modum translata. Quippe ex veteri Rituali, quod ex Codice Vaticano descripsit Baronius ann. 1057. num. 10. tituli *Cardinales* quinque Ecclesiis, quas Patriarchales vocant, suberant, quarum prima est *Ecclesia Lateranensis*, quæ et *Constantiniana* et *Basilica Salvatoris* diverso nomine nuncupatur. Hæc septem *Cardinales Episcopos* habebat, qui dicebantur *Collaterales* et *Hebdomadarii*, eo quod singulis hebdomadibus per vices explerent munus Pontificis. Hi sunt Episcopi Ostiensis, Portuensis, S. Rufinæ, sive Silvæ candidæ, Albanensis, Sabinensis, Tusculanus, et Prænestinus. Septem Cardinalium Episcoporum et hebdomadariorum meminit Anastasius in Stephano PP. pag. 96. de quorum prærogativa hæc habet Petrus Damiani lib. 2. Epist. 1. de Ecclesia Lateranensi: *Hæc 7. Cardinales habet Episcopos, quibus solis, post Apostolicum, sacrosanctum illud altare licet accedere, ac divini cultus mysteria celebrare, etc.* Et lib. 1. Epist. 2: *Quid tibi de Cardinalibus videtur Episcopis, qui videlicet et Romanum Pontificem principaliter eligunt, et quibusdam aliis prærogativis, non modo quarumlibet Episcoporum, sed et Patriarcharum atque Primatum jure transcendunt? etc.*

Secunda Patriarchalis Ecclesia est sanctæ Mariæ, Major dicta, quæ pariter sub se habebat septem Cardinales Presbyteros, scilicet Cardinales SS. Apostolorum Philippi et Jacobi, S. Cyriaci in

Thermis, S. Eusebii, S. Prudentianæ, S. Vitalis, SS. Petri et Marcellini, et S. Clementis.

Tertia Patriarchalis Ecclesia S. Petri est, cui suberant septem Presbyteri Cardinales, scilicet S. Mariæ trans Tyberim, S. Chrysogoni, S. Cecilie, S. Anastasie, S. Laurentii in Damaso, S. Marci, SS. Martini et Silvestri.

Quarta Patriarchalis Ecclesia est Basilica S. Pauli, in qua erant Cardinales S. Sabinae, S. Priscæ, S. Balbinæ, SS. Nerei et Achillei, S. Sixti, S. Marcelli, et S. Susannæ.

Quinta Patriarchalis Ecclesia est S. Laurentii extra muros, in qua erant hi Cardinales, S. Praxedis, S. Petri ad vincula, S. Laurentii in Lucina, SS. Joannis et Pauli, SS. IV. Coronatorum, S. Stephani in Monte Cœlio, et S. Quirici.

His autem Patriarchalibus Ecclesiis præfecti erant hi, Lateranensis primus Episcopus Collateralis, S. Mariæ Majoris Archipresbyter Cardinalis, et Ecclesiæ S. Pauli Abbas Cardinalis.

Præter hos titulos sunt Diaconi 18. et Subdiaconi 21. de quibus suo loco.

Successu deinde temporis Cardinalitia dignitas aliis Episcopis, quam in hoc Ceremoniali descriptis, delata legitur. Primum autem ex Episcopis Conradum Moguntinum Archiepiscopum *Cardinalis* dignitate donatum aiunt ab Alexandro III qui hac etiam insignivit Galatinum Salam Mediolanensem Archipræsullem ann. 1165. Verum ut plurimum ejusmodi Cardinales Episcopi ad unum e septem illis Romæ vicinis Episcopatibus, qui forte vacarent, promovebantur, quod raro admodum ea ætate præstabant summi Pontifices. Postea sensim obrepit, ut etiam Episcopi fierent Presbyteri Cardinales, et ad titulum aliquem ex Romanæ urbis titulis promoverentur, quod de Campaniensi Guillelmo Remensi Archiepiscopo factitatum legimus, quem Clemens III. seu, ut alii volunt, Alexander, ad Cardinalatus apicem tituli S. Sabinae, qui est Presbyterorum titulus, promovit postmodum, quod parce admodum fiebat, Clemens V. qui primus Avenione sedit, et cæteri deinceps Episcopos effecerunt Cardinales Presbyteros. Sed de Cardinalibus, et eorum origine, consulendi Onufrius Panvinius libro de Cardinalib. Ciaccionius, Hieronymus Plautus de Cardinalis dignitate et officio, Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. Minist. cap. 13. Frison. in Gallia Purpurata, Josuas Arndius in Lexico Antiquit. Ecclesiastic. [* Mura-tor. Antiq. Ital. vol. 5. col. 155. sqq.] et alii sine numero.

* Cardinalium ea etiam fuit prærogativa, haud scio tamen an bene asserta, ut transeuntes per urbem carceribus saltem ecclesiasticis detentos liberarent. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 96. Chartoph. reg. ch. 409: *Comme le suppliant eust esté pris et emprisonnéz es prisons de l'arcevesché de Sens, et illec détenu prisonnier par l'espace de trois ans ou environ; desquelles prisons ains qu'il passoit deux Cardineaux par lesdites parties, qui firent faire grace et délivrance généralement aux prisonniers adonc estans en telles prisons, il fu délivré, etc.*

* Cardinales a Carolo VI. reg. Franc. Amici compellantur, in Ch. ann. 1384. ex Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 54. vº: *Nous aions entendu que souz ombre ou couleur de aucunes modérations ou remissions par nos prédécesseurs faites de grace spécial sur le fait de la reve en reverence de Dieu et de Sainte Eglise, et*

contemplacion de nostre saint Pere pour son hostel et ses domestiques familiers ou stipendiens, pour nos Amis les Cardinaux, etc. Quoad formulam vero usitam in epistolis a Rege Cardinalibus inscriptis, hæc leguntur in Cod. reg. 9824. 7. fol. 709. rº: *Cardinalibus semper rex supra scribitur, prout fit in suis subditis, scilicet in margine superiori dicitur: De par le Roy; et infra litteram sic dicitur: Cardinal d'Amiens très-cher et féal ami. Sunt aliqui secretarii, qui dicunt quod rex neminem salutatur in fine litterarum, præter papam, imperatorem et aliquos reges, hoc est, quod non ponitur in fine litterarum illa clausula: Nostre Seigneur vous ait en sa garde. Sed per multos antiquos vidi contrarium, videlicet quod in litteris Cardinalibus directis, in fine semper ponitur illa clausula: Très-cher et féal ami, Nostre Seigneur vous ait en sa garde. In cauda autem pro superscriptione ponitur sic: A nostre très-cher et féal ami le Cardinal de la Tour; vel si sit de genere regis, sic debet dici: A nostre très-cher et féal cousin le Cardinal, etc. [* Conf. Thom. Capuan. Dictat. pag. 286. ed. Hahn.]*

* Nostri *Cardonnal* et *Chardonai*, pro *Cardinal*, non semel dixerunt. Charta ann. 1250. ex Chartul. Campan. fol. 90. vº: *Nos Pierres de Bar, par la volanté de Dieu dou tite de S. Marcel preistes Chardonauis. Infra: Nos Pevon Chardonai, etc. Villehard. paragr. 1: Après (l'Apostolle) i envoya un sien Chardonai maitre Perron de Chappes croisié. Chron. Franc. ad ann. 1290. inter Dissert. D. Le Beuf. tom. 1. pag. CLIII:]*

Et cele année sans doufance
Vindrent li Cardonnal en France
En message parler au Roi.

Le Roman. de Robert le Diable Ms.

Mais l'Apostoles le saint Pere
Le conforte moult doucement;
De la ville ist premierement,
Ensamble o luy ses Cardonnaus,
Armés sissent sors lors chevaus.

* *Cardinal* appellatur juvenum annuus princeps, qui alibi *Rex* vocabatur, in Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 940: *Le jour de la Circoncision.... le suppliant, qui avoit souppé à une joyeuselé qui se faisoit ce jour par le Cardinal du bourg (de la ville de Boulogne sur Mer).... pour ce qu'ilz n'avoient point esté avec lui (Cardinal) autour de nostre dite ville, comme les autres jeunes compaignons, etc.* Vide supra *Amoratus* 1.

* *CARDINALIS*, Missus in possessionem alicujus ecclesiæ. Vide *Episcopus Cardinalis in Episcopus*.

CARDINALIA, Dignitas Cardinalis. Cæsarius lib. 12. cap. 22: *Beatus Petrus de Cardinalia mea pro me redditurus est rationem, sanctus vero Benedictus de Cuculla.*

Sumitur etiam pro Ecclesia seu titulo Cardinalis in Conciliabulo Papiensi apud Baron. ann. 1160. et Radevicum de Gestis Frider. lib. 4. cap. 71.

† *CARDINALATUS*, Dignitas Cardinalis, in Diario Belli Hussitici apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 367. et alibi passim.

CARDINALEM FIERI, pro Cruentari, proprio sanguine rubere. Menoti locutio est in Serm. Quadrag. fol. 154. r. col. 2.

* *CARDINALIS COLLATIO*, Ampior, vel quæ Cardinalium more fit. Barel. serm. de Pauci. salvand.: *Si jejunt, in sero collatio Cardinalis.*

CARDINALES CHORI, Statuta Ecclesiæ

Londinensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 337: *Ex minoribus Canonicis a Decano et Capitulo delegantur duo, qui Cardinales chori vocantur. Horum officium est circumspicere cotidie, et notare omnia in choro delicta et peccata: scilicet et qui tarde veniunt, et qui ante tempus egerint, et in choro qui vel obstinati, vel negligentes et desidiosi sunt, etc... ii duo Cardinales ministerium Ecclesiæ, et firmum eorum, tum sanum, tum agrotum Ecclesiastica ministrant Sacramenta, Confessiones audiunt, et penitentias injungunt salutare, etc.*

EPISCOPI CARDINALES.
CANONICI CARDINALES.
PRESBYTERI CARDINALES.
ABBAS CARDINALIS.
ARCHIDIACONUS CARDINALIS.
ECCLESIE CARDINALES.
DIACONUS CARDINALIS.
TITULI CARDINALES.

} Vide suis locis.

* *CARDINALARI*, Ad dignitatem Cardinalis provehi, in Historia episcop. Autissiodorens. pag. 516.

CARDINARE, apud Gregorium Magnum lib. 5. Epistola II. et

INCARDINARE, apud eundem variis locis, in Diurno Romano cap. 3. tit. 11. Ivonem Carnotensem Epist. 131. Adamum Bremensem cap. 215. Fulcuinum de Gestis Abbat. Lobfensium cap. 23. et alios passim, est *Cardinalem*, id est, proprium Presbyterum, Sacerdotem, Episcopum, Abbatem, Diaconum in aliqua Ecclesia instituere.

* *CARDINALARIS*, Ad Cardinalem pertinens. Cæremom. Rom. Ms. fol. 43: *Et tunc Cardinalis habebit cappam Cardinalarem et capellum nigrum, statui suo pristino congruentem.*

CARDINALITER, A cardine ad cardinem. Julius Firmicus lib. 4. Math.: *Sol in principalibus genituræ cardinalis collocatus, si fortunæ locum Cardinaliter viderit, magnam et nobilem genituram decernit.*

† *CARDINARIA*, Certa retributio facta Canonicis, qui alias *Cardinales* dicebantur in quibusdam Ecclesiis, ac specialim in Ecclesia Mediolanensi, uti nos docet Instrumentum Anselmi ejusdem urbis Archiepiscopi ann. 1100. apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 483. *Cardinariæ* locum vide in *Præstimonium*.

* *CARDINATUS*, Cardine firmatus. Vitruvius lib. 10. cap. 22: *Conjuncta capitibus transverso Cardinato tigno, etc.*

* *CARDINETUM*, Locus Parisiis ita a carduis appellatus, vulgo *Chardonnet*. Ecclesia S. Nicolai in *Cardineto*... Locus qui dicitur *Cardinetum* infra muros civitatis Paris. inter Probat. Hist. Paris. tom. 1. pag. 161. *Cherbuay* nuncupatur in Collecta talliæ pro militia Ludovici X. ann. 1313. in Reg. Cam. Comput. nunc Bibl. reg. sign. 8406. fol. 256. vº: *La paroisse du Cherbuay commence à la quarte maison d'emprès le moustier jusques à S. Victor, la rue des Murs, la rue de Versailles, la rue Traversaine. Vide Cardonetum.*

1. *CARDO*, Carduus, seu cardui strobilus, quo læne carminantur. *Cardo* Italis, *Chardon* nostris. Capitulare de Villis cap. 43: *Ad genitia nostra... dare faciant, id est, limum, lanam,.... pectines, Cardones, saponem, etc.* Gauterius Cancellarius de Bellis Antiochen. : *Electos enim captivos recepit, eosque in prima nocte lapidibus et spinis Cardonibusque his immixtis hospites tradidit.* Vide *Cardi*.

* Charta ann. 1270. in Reg. S. Ludov.

ex Chartoph. reg. fol. 75. vº : *Item de flore Cardonum, xij. denarios.*

* 2. **CARDO**, Cardinalis. Vitæ Rom. Pontif. apud Murator. tom. 3. Script. Ital. pag. 637. col. 1. ubi de S. Cælest. PP. :

Presbyter efficitur Cardo, rubrante galero Cervicem, infra claustra domus assumptus ab illo.

† **CARDONETUM**, Locus carduis consitus. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 394. ex Gauterio de Bellis Antiochenis. Vide *Cardo* 1. et *Cardetum*.

* **CARDUANARIUS**, V. post *Cardebisus*.

* **CARDUCELLA**, *Habermach*, in Vocab. Germ. Lat. ann. 1482. Plantæ species, Germanis *Habermilch*, *Bocksbart*, Barba hirci, tragopogon. ADEL.

* **CARDUELLUS**, *Carduelis*, Gall. *Char-donneret*. Dialog. creatur. dial. 75 : *Carduellus quidam in cavea cuiusdam divitis splendide epulabatur, etc.*

† **CARDURA**, Litteræ Joannis I. Franc. Regis ann. 1351. apud D. de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 469 : *Qui se collocet cum magistro ad discendum misterium sartoria, solvat ad opus dicte caritatis pro sua intrada unum Turonensem argenti. Item, qui cum instructi fuerint et incipient recipere salarium a dicto magistro, quod solvat ex tunc ad opus dicte caritatis duos Turonenses argenti. Item, illi qui incipient recipere medias Carduras, solvant ex tunc ad opus dicte caritatis tres Turonenses argenti. Item, quando per se incipient tenere operatorium predicti misterii, solvant ad opus dicte caritatis quatuor Turonenses argenti. Tiro sartor medias Carduras recipere dicendum videtur, quando pro conficienda veste mercedem cum magistro partitur æqualiter ; sed unde vox *Cardura* ?*

* Videtur esse pro *Cordura*. Vide in hac voce.

* **CARDUS**, *Carduus*, Gall. *Chardon*. Vita S. Lugidii tom. 1. Aug. pag. 347. col. 2 : *Invenientes campulum plenum Cardis, etc.* Pluries ibi. Vide supra *Cardi*.

* **CARDUARRANTIA**, Charta ann. 1221. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 255 : *Retentis eisdem canonicis et eorum successoribus decimis et Carduarrantiæ et aliorum fructuum crescentium in terris. Ubi legendum Retentis... decimis cardui, varantiæ et aliorum, etc.* Vide *Garantia* 1.

* **CARE**, Libenter ex caritate, ut interpretantur docti Editores ad vitam S. Humilit. tom. 5. Maii pag. 207. col. 2 : *Vir igitur suus, ejus absentiam ferre non valens, cunctis quæ cum ipsa dederat monasterio Care dimissis, licentiam sociandi eam instanter petit.*

† **CAREIA**, Onus carri, Gall. *Charetée*, alias *Charée*. Chartular. SS. Trinit. Cadom. : II. mod. *bladi* et 1. *Caream* et 1. *carigatam ferri*. Ibid. fol. 54. verso : *A quaque Careia unam garbam*. Fol. 55. verso : *Semel debent cariari in Augusto in die quatuor Careas. Et fol. 57 : Semel cariari in Augusto in die tres Careas. Vide Carreda.*

* Nostris *Charretée*, olim *Carée*. Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 45. vº : *Unam Caream feni super quoddam pratum*. Charta ann. 1416. ex Chartul. 23. Corb. : *Quatre ou chieincq Carées de herbage et fan, etc.* Vide infra *Careia* 1.

* **CAREALIS** VTA, Illa proprie, per quam *carvus* transire potest. Stat. Taurini edita ann. 1360. cap. 184. ex Cod. reg. 4622. A : *Qui habent prædia... in finibus Taurini teneantur vias publicas et*

Careales expedire et expeditus tenere. Vide Carreria 1.

* **CAREARIUS**, *Carri ductor*, Gall. *Charretier*, Ital. *Carretajo*. Stat. Taurini cap. 279 : *Quod nullus Carearius vel asinarius possit vel debeat carreare vel portare diebus dominicis vel festivis. Vide infra Caretonus.*

* **CARECARE**, *Onerare, carro onus imponere*, Gall. *Charger*. Charta Paldolfi Benevent. princ. in Access. ad Hist. Casin. part. 1. pag. 105. col. 2 : *Ut sub ipsa arcora et ædificium quod ibi construxerit, bene valeat omni tempore transire carra Carecata, sive de fenem, sive de ligna. Vide Carricare* 1.

CARECTA, Vide *Carrecta* 2.

† **CARECTATA**, Idem quod *Carea*. Vide *Cariare* et *Busta*.

* **CARECTUM**, *Gloie*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Carex*, vulgo *Glayeul, jonc*. Mirac. S. Florent. tom. 7. Sept. pag. 426. col. 2 : *Iuxta aquas fuligine (uligine) et Carecto ex utraque parte ripæ perfectas, quas vulgo carusium nominant, etc.* Pro loco, ubi nascuntur et crescunt carices, in vita S. Bertel. tom. 3. ejusd. mens. pag. 450. col. 1 : *Ad quandam insulam diversis nemoribus, stagnis et Carectis variis devenit, nomine Croylandiam. Vide infra Caretum.*

* **CAREDA**, vel **CAREDDUM**, Eadem notione. Stat. castri Redaldi lib. 1. pag. 22. vº : *Curtilia, hortos et clausuras clausas tenere sepibus, perticis et Caredis*. Est autem *Carex* herba acuta et durissima, sparto similis, ideoque sepi faciendæ aptissima. Hinc forte instrumentum ferreum quo perforatur, *Carrete* nuncupatur. in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 137 : *Une Carrete de fer à perser bois. Carreau et Quarreau, in aliis Lit. ann. 1414. ex Reg. 167. ch. 463 : Certains ferremens à faire pipes à vin, c'est assavoir un ferrement appellé Quarreau. Infra : Carreau. Vide infra Carola* 1.

1. **CAREGARE**, ex Gallico, *Charger*. Reynerus contra Valdenses cap. 6 : *Officium Diaconorum (Catharorum) est audire confessiones venialium peccatorum, ... et subditis suis facere absolutionem injungendo eis tribus diebus jejunium, vel centum inclinationes flexis genibus, et appellatur illud officium, ut ita loquar, Caregare servitium*. Galli dicerent, *Charger le service*, id est, augere. Vide *Cargare*, et *Carricare*.

* 2. **CAREGARE**, *Carro vehere*. Chron. Modoet. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. lib. 2. col. 1094 : *Ibant cum uno plastro de duabus rotis, quæ erant parvæ, per terram Modoetiæ, et extra terram soli Caregabam pilastratas et alios lapides grossos. Vide Carricare* 2.

† **CAREGIUM**, Vide *Carregium* post *Carreda*.

* 1. **CAREIA**, Onus carri, Gall. *Charetée*. Charta ann. 1276. in Lib. nig. 2. S. Vulfr. Abbavil. fol. 203. vº : *Duas Careias et dimidia feni, etc.* Vide supra *Carea*.

* 2. **CAREIA**, Vectura cum carro, quam quis domino prestare debet. Charta ann. 1214. in Tabul. S. Barthol. Bethun. fol. 23. vº : *Jam dictus Robertus salvam debet habere Careiam suam, sicut solet esse. Vide Carriagium*.

* **CAREIRONUM**, **CARRAIRONUM**, Occitanis et Provincialibus *Carayrol, Carayrou, Semita, Gall. Sentier*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues* : *Durabant... o dicto peirono per unum Carraironum usque ad S. Martinum. Infra : Ad caminum S. Mar-*

tini per quoddam Careironum. Lit. ann. 1375. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 401 : *Versus solis occasum cum quodam Carrayrono*. Ita pluries, semel errante scriba, *Terrayrono*. Vide supra *Caraironum*.

† 1. **CAREIUM**, Charta Officialis Ambian. ann. 1243. in Tabulario S. Cornelii Compend. : *Recognoverunt se vendidisse pro 45. libris Paris. sibi persolutis Careium, in quo dicta Ecclesia eis teneri dicebatur, quod ipsi capiebant in grangia dictæ Ecclesiæ sita apud Visers a prima garba veniente ad eandem grangiam tempore messis usque ad ultimam trituratam, et partem vechiæ quam habebant in eadem grangia*. In alio ejusdem Chartæ exemplo recentiori legitur *Conreium*. Est autem *Conreium*, convivium vel quid simile, quod mensam spectet ; *Carreium* vero, vectura Domino debita. Neutra notio placet. Quare conjicio *Careium* hic idem esse quod *Carion* seu *Carionem*, i. decimam decimæ. Vide *Cario*.

* 2. **CAREIUM**, **MENSIS CAREII**, f. Quo carris exportari licet. Charta ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 102 : *Liceat dictis priori et fratribus vendere dictum boscum in mense dumtaxat Julio sine tertio, dangerio et redibentia exinde solvendo ; verumtamen hujusmodi boscum quando scinditur illo mense, qui mensis Careii dicitur, fructificare non valet ulterius, nec utiliter vegetare*.

* **CARELLA**, an Societas, congregatio, contubernium ? unde legendum suspicor *Harella*. Vide *Harella*. Conc. Narbon. ann. 1227. ex Cod. reg. 1613 : *Consules nichilominus Carellam, potestates et barones abjurare hæreticos et fautores, necnon receptores eorum per ecclesiasticam compellantur censuram. Vide infra Carinula*.

† 1. **CARELLUS**, **CARRELLUS**, Telum balistæ spissum et quadratum, Gall. *Carreau*. Hist. Britan. tom. 2. pag. 565 : *Qui quidem armiger percussus fuit tractu cuiusdam baliste, adeo quod sagitta seu Carellus, vocatus Enguegne Gallicæ, intravit guttur ipsius*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 281. ex Computo anni 1333. ad 1336 : *Item, solvit pro emptione ferri ad faciendum Carellos Michaeli XIIII flor. XIIII den. Vienn. Ibidem pag. 292 : Pro cccc. Carellis tam de uno pede, quam de duobus, garnitis stetonibus et empennatis, et pro cc. garrotis emstethonatis folio cupri... pro munitione castri Bellecumbæ. Paulo post : Pro centum Carellis garrotorum ad tor factis apud Alavardum, datis sex denariis pro quolibet Carrello 15. sol. Ultimus hic locus ex Computo Aymundi de S. Petro Militis, in quo etiam memorantur *Carelli ad projiciendum ignem. Carelli garati*, in Computo ann. 1336. tom. jam citati pag. 326. col. 2 : *Item, de Carellis qui computantur in dictis quindecim solidis. Ubi dicuntur Carelli garrotorum intelligenda est lignea pars garroti seu spiculi. V. Quadrelli*.*

* 2. **CARELLUS**, Vitreum quadratum, Gall. *Carreau de verre*. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1493 : *Datum item Matheo Bernard vitrario, pro Carellis novis et reparatione veteris victrinx, quæ servierat in capella S. Catherinæ, etc. V. Quadrellus* 2.

CAREMENTRANUS, *Carmentran* Occitanis, *le Mardi gras*. Charta ann. 1196. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 45 : *A Natali Domini usque ad Carementranum*. Tabularium Ecclesiæ Viennensis fol. 71 : *Septem sectarios avenæ, et 2. de sili-*

gine, 6. spatulas, et capones 6. gallinas de Quaresmentranno 20. et 8. panes, etc. Quadragesima intrans, in Tabulario Prioratus de Domina in Delphinatu non semel: Coaresme entrant, in Foris Beneharn. Rub. de Ferias, art. 3. Joinvilla in S. Ludov. : *Le Mardy de Caresmentrant*, supra Caresmeprenant. [Vide *Carmantrant*.]

* Vel Dominica prima Quadragesimæ. Vide infra Quadragesima intrans.

† CAREMPNIUM, Eadem notione. Instrum. concordie inter Capitulum Eduense et Dominum de Perreria ann. 1257: *Item, pro quolibet quarterio debetur predictis Decano et Capitulo una gallina circa Carempnium.*

† CAREMPRNIUM, in Tabulario S. Petri Carnotensis: *Quatuor ad Carempnium et quotiens ad Pentecosten.*

1. CARENA, Vox formata ex quadragesima, vel ex *quarentena*, Quadragesima pars. Charta Amedei Comitis Mauranensis ann. 1234: *Donamus eidem domui per totam terram nostram pedagium, ledam, et Carenam omnium rerum suarum, ita quod nemo de nobis aliquam exactionem... capere presumat.*

* Eo fortasse spectat vox *Carin*, inter Redit. comit. Namurc. ann. 1265. ex Reg. sign. *Papier velu* in Cam. Comput. Insul. fol. 11. rº: *Et si a li cuens le Carin el castiel de Namur.* Unde *Carinlier* forte appellatus, qui ejusmodi exigendæ præstationi præpositus est. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 56: *Gilet Germain tannerur demourant à Chartres et maistre des Carinliers de ladicte ville et banlieue de Chartres.* Si tamen ibi legendum non est, *Carneliers* vel *Tavinliers*, notione æque mihi ignota.

2. CARENA, CARRINA, Quadragesimale jejunium, seu publica penitentia ab Episcopo Clericis, et Laicis, aut ab Abbate Monachis indicta, qua quis jejunare spatium 40. dierum tenetur. Joan. de Janua: *Currena, et publica penitentia, et quadragesima idem sunt. Qui igitur istam primam facit, 40. diebus non intrat Ecclesiam, et lanea veste indutus, ab escis et potibus qui interdicti sunt, a thoro, gladio, et equitatu illos supradictos dies abstinet. In 3. autem et 5. feria, et sabbato, aliquo genere leguminum ac oleribus, pomis, vel piris, vel pisciculis, cum modica cervisia utatur temperate. Hæc omnia probantur Extra de Homicid. Burchario lib. 19. cap. 5: Carrina (alias Carina) est dierum 40. continuorum jejunium in pane et aqua. Penitentiale MS.: 40. dies in pane et aqua, quod in comuni sermone Carina vocatur, cum 7. sequentibus annis poniteas. Concilium Moguntinum: In dedicationibus, ac Ordinum temporibus, relaxari Carenas, et penitentes introduci omnino velamus. Petrus Damiani lib. 2. Ep. 7: Præter illas quadragesimas, quæ scilicet a Patribus institutæ sunt, alias occulte Carinas celebrat. Idem lib. 4. Epist. 17: Juxta Carinæ regulam inclusionem custodiæ carceralis indicimus. Et lib. 5. Epist. 8: Ecce, inquit, peregrinando Carina, ecce nova penitentia... hactenus inaudita. Reynerus contra Valdenses cap. 5: Publicas penitentiæ, ut Carenas approbant, maxime in feminis. Cæsarius Heisterbach. lib. 4. cap. 37: Miles quidam... tempore quodam quadragesimali Carenam fecit apud nos. Lib. 5. cap. 42: Cum alter Miles quidam... suscepta Carina, tempore Capituli generalis Cistercium ire proponeret. Alanus de Insulis in Penitentiali: Solennis (penitentia)*

est quæ pro majoribus criminibus vel notioris, vel pro his criminibus quæ quis confessus est, vel de quibus quis convictus est, infligitur, quæ Carena solet appellari; et sicut est de majoribus criminibus, sic ad majores Prælatos Ecclesiæ pertinet hanc infligere. Infra: Quaritur autem quomodo intelligendum sit, quod dicitur de injunctioe solennis penitentia, Fac tres annos in pane et aqua, et fac tres Quadragesimas in singulis annis: an intelligendum sit quod jejunare debeat omnem diem, vel inter diem et diem? Ad hoc sic respondemus, non altiori intellectui præjudicantes, quod canonice censuræ rigor ostenditur, quando in pane et aqua jejunare pro tres annos præcipitur, quod a quibusdam sic intelligitur, ut per tres annos non tota hebdomada comedatur panis et aqua, sed tantum per tria illa jejunia supradicta, etc. Summula Raymundi Ord. Prædic.:

Matronæ juvenes possunt explere Carenas in domibus propriis, etc.

[** Charta Gotfridi Comit. de Habiburch ap. Kopp. Init. Foeder. Helvet. num. 7: Ut reconciliaretur ecclesie propter homicidium quod patraverat, religiosus dominabus... predium 10. jugerum... concessit, hoc addito, ut eadem sorores... unam Carrinam de injuncta sibi penitentia subportarent.] Adde Synodum Salegunstad. cap. 17. 18. 19. Ughellum tom. 9. pag. 287. Hermannum Stangefolium in Westphalia lib. 2. pag. 101. Baron. ann. 1093. num. 16. et Filesacum de Quadrages. Christ. cap. 3. Vide Quadragesima, [** Karena et Karrina, quam ultimam vocem apud Ekkehardum convicium significare Cangius scribit in Carina 1; sed malim huc trahere eum Arxio ap. Pertz. vol. 2. Script. pag. 136. not. 55.]

* In Chron. Alberici apud Leibnit. in Access. Hist. pag. 530. Carena vocatur intrans Quadragesima. Hujus medium tempus ad Dominicam quartam refertur in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 199: *Le Samedi veille du Mi-quaresme, etc.* Apertius rursum in aliis Lit. ann. 1402. ex Reg. 157. ch. 329: *Le Dimanche que l'en chante en sainte eglise Letare Jhierusalem, que l'en dit la Mi-quaresme, etc.*

CARENA, est etiam remissio seu indulgentia ejusmodi 40. dierum; quæ a summo Pontifice vel ab Episcopis indulgetur. Inscriptio ann. 1225. in Ecclesia SS. Vincentii et Anastasii ad tres fontes Romæ, ex Panvinio de 7. Eccles. pag. 111: *Septem annis et septem Carinea remissionis confessi criminis solutionisque detur ei.* Lambertus Monach. Trevir. de Inventione corp. S. Mathiæ cap. 4. § 20: *Iste Eugenius Papa et Adalbero Archiepiscopus Trevirensis contulerunt ad dedicationem Monasterii nostri... 18. Carenas.* Num. 21: *Contulit 1. annum indulgentiæ, et 4. Carenas.* [Chronicon Collegiæ S. Stephani tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 545. edit. 1722: *He sunt gratie Archiepiscopales et Episcopales date benefactoribus fabricæ Ecclesie S. Stephani Magunt... Item de Episcopis et Romanis Pontificibus bis mille dies et centum Carenas, per quas anime fidelium debent tormentari et puniri in purgatorio.] Adde Broverum in Antiq. Fuld. pag. 122. 133. [Ludewig. Reliq. MSS. tom. 1. pag. 386.] [** et Chart. Ulrici Episcop. Raceburg. ann. 1280. ap. Westphal. Monum. Cimbric. vol. 2. col. 49. Alias ap. Guden. Cod. Dipl. vol. 3. pag. 1116. 1118. 1129.]*

QUADRAGENÆ, Idem quod Carena, Indulgentia 40. dierum. Vide Bullam Urbani II. PP. apud Baron. ann. 1093. num. 16.

† 3. CARENA, pro Carina. Alvus seu fundus navis, Gall. *Carène*. Pluries legitur in Informationibus civitatis Massil. pro passagio transmarino, e Cod. MS. Sangerman.

* CARENCENI, Hæretici Valdensium sectarii, in Constit. Freder. contra Hæret. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 19. rº.

* CARENPONDA, Mendose, ni fallor, editum in Dipl. Chilper. II. ann. 716. tom. 4. Collect. Histor. Franc. pag. 694: *Carenponda regente, etc.* Ubi legendum divisio vocibus opinor: *Caren pondera viginti.* Vide *Carenum*.

* CARENTENA, Quadragesimale jejunium, seu publica penitentia, qua quis jejunare spatium xl. dierum tenetur, idem quod Carena 2. Charta ann. 1186: *Penitentibus in Carentena unum annum de tertius... restitimus.* Vide *Quarentena 1.*

† CARENSIS, Pistor, a Caria, panc. Papias MS. Bitur. [** Glossar. in cod. reg. 7644: *Carenis, Pistoribus, a Caria, quam Osquorum lingua panem esse dicimus.* Ita etiam Placidus ap. Maium Classic. Auctor. vol. 6. pag. 556.]

† CARENTIA, Penuria, privatio. Legitur lib. 3. Imitat. Christi cap. 31. apud Rymer. t. 1. pag. 762. et t. 5. pag. 109. etc.

* Cujusvis rei defectus, Hispan. *Carencia*. Stat. S. Capellæ Bitur. ann. 1407. ex Bibl. reg.: *Si autem contingat aliquem in minoribus ordinibus constitutum in canonicum recipi et in fratrem, ipse propter Carentiam majorum ordinum non installabitur in superioribus sedibus cum aliis canonicis.* Charta ann. 1424. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 309: *Considerantes quod locus ille predictus de Carsano, propter Carentiam personarum effectus est desertus, etc.* Propter corruptionem vinorum, vel propter Carentiam et defectum ipsorum, in Ch. ann. 1337. ex Tabul. S. Vict. Massil. Propter Carentiam pecuniæ, in Stat. crimin. Saona cap. 37. pag. 78. Adde Murator. tom. 12. Scrip. Ital. col. 461.

* CARENTIÆ ANNUS respectu successoris dicebatur annus ab obitu alicujus canonici, cujus fructus retinebantur ad utilitatem heredum decessoris vel ecclesiæ. Confer *Annus Gratia* in Annus, et vide Würdtwein. Nov. Subsid. Dipl. vol. 2. pag. 159. 161. 162. vol. 4. pag. 172. 184.

* CARENTILLA, Strigillis. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Carentilla, Gall. Estrille.*

CARENUM, in Glossis medicis MSS. Reg. Cod. 1486. *Vinum coctum.* Gloss. Ælfrici: *Carenum, M o r a 7 5.* Est porro *Carenum*, vinum decoctum, ita ut tertia pars assumpta sit, duæ tantum remaneant: *αζαρων*, Myrepro sect. 1. cap. 5. ita dictum, uti vult Isidorus lib. 20. cap. 3: *eo quod ferendo parte careat.* S. Augustinus lib. 2. de Morib. Manicheor. cap. 13: *Bibat autem mulsum, Carenum, passum, et nonnullorum pomorum expressos succos, vini speciem satis habentes, etc.* Cap. 16: *Cum et restat autem corruptionemque acetii putetis vino esse muniorem, et Carenum quod bibitis, nihil aliud quam coctum vinum esse videamus, quod vino deberet esse sordidius, si motibus et coctionibus de rebus corporeis membra divina discedunt.* Ivo Carnot. Epist. 287: *Vinum quoque meum cum sitio, non curo sapa sit, an Carenum.* Bernardus Bonavallensis Abb. lib. 2. de Vita S. Bernardi cap. 1: *Panis tibi opicus pro simila, pro Careno sapa, pro rhombis*

olera, pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur. Vide Pallad. de Re rust. lib. 11. cap. 18. Octavium Horatianum lib. 2. Rer. medicar. cap. 6. et lib. 4. pag. 87. Apitium lib. 2. de Re culinaria cap. 1. 2. Marcellum Empir. cap. 26. Petrum de Crescentiis lib. 4. cap. 24. etc. Adde Leonhardum Fuchsum ad locum laudatum Myrpsi.

† **CAREOFILUM**, Species pigmenti nimium virtutis calide et acre. Gloss. MS. San-German. n. 501.

CARERATORES, Papiæ: Lanarii, quia cararunt, id est, carpiunt vel dividunt. Carminatores, Cardeurs de laine.

† 1. **CARERE**, Dividere. Cæthegus in MS. Malmesburiensis Cœnobii apud Janssonium in Collectaneis ad Glossarium Isidori: Carrucata terræ dicitur, quantum aratrum arare potest in Seosinabili tempore, et Careo, cares, est divido, dividis; et inde caruca, id est, aratrum, quia currendo dividit terram.

* 2. **CARERE**, Exsolvi, liberari, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

† **CARERIA**. Vide Carreria.

† **CARERIUM**, f. Plaustrum, carrus, Gall. Charette, Chariot. Regestum Computorum Dalphin. tit. Grasiwod. ann. 1336. fol. 33: Item pro MCCCC. carellis quos dicti Balistarum portaverunt apud Aventionem cum cordis, pethonibus et Carerio in quo fuerunt ligati 51. sol. 6. den.

* **CARERORIUM**, Plaustrum, carrus. Stat. Montis-reg. pag. 313: Item pro quolibet Carerorio de sestariis octo et infra. solvat duos denarios.

CARESCERE, pro Carere, στερεσθησι. in Gloss. Gr. Lat. [Hispani eadem notione dicunt Carescer. Magister Boncompagnus de Obsidione Anconæ cap. 3: In exitu mensis Madii, quando cibaria Carescunt, id est cara fiunt, Gall. devienent chers.]

† **CARESTIA**, Caritas annonæ, Gall. Cherté. Chronicon Wormatiense apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 2. pag. 125: Tempore illo tanta fuit Carestia, quæ nunquam visa fuit vel audita. Breviarium Hist. Pisanæ apud Murator. tom. 6. col. 171: Anno 1152... fuit omnium victualium maxima Carestia. Occurrit apud eundem Murator. tom. 8. col. 1143. tom. 9. col. 785. etc. Vide Caristia 2.

† **CARETA**, Carrus, plaustrum, Gall. Charette. Madox Formul. Anglic. pag. 277: Chiminum sufficiens ad Caretas sibi invicem obviandas. Legitur iterum in Charta Henrici Regis Angli. apud D. Brussel de Feodis tom. 2. ad calcem pag. IV. Vide Carreta.

† **CARETA**, Onus Caretæ, quantum Careta seu plaustrum vehi potest, Gall. Charvete. Privilegium Leduini Abb. S. Vedasti Atrabat. de Censu ann. 1036. e Chartulario S. Vedasti pag. 243: Careta annonæ 2. den. Careta piscium 2. den. Careta fructus 2. den. etc. Chartular. Monasterii SS. Trinit. Cadom. fol. 26. verso: Caretas avenæ tres.

† **CARETEZ**, in eodem Privilegio pag. laudata: Omnes stalli, vel Caretez, sive vehicula super quæ victualia venduntur, etc.

† **CARETHEI**, ibidem: Carethei salis pro thelon. 2. den. et pro sextario 1. den. Carrus salis pro thelon. 4. den. et pro sextario 2. den. Fortassis hoc discrimen est inter Carethei et carrum, quod hic quatuor, illud duabus rotis veheretur. Idem Chartul. Vedastinum not. V. pag. 248: Carethei de Waisde 2. den. de Warance 2. den. etc.

CARETILLUS. Vetus Inquesta de fo-

resta Andeliaci in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 123: Et dabunt 2. garbas pro Caretillis habendis. In alia ibidem pag. 158: Duos fagos ad Natale Domini, merrenum ad carrucas de Perriers, et 2. Charetilis, etc. Occurrit rursum pag. 159.

* Idem videtur quod supra Caratellus. Vide in hac voce et infra Charetilis.

* **CARETONUS**, Carri ductor: Careton, in Consuet. Camerac. Mss.: Li caretée de sel, une havongnie à dois clos de sel, et ço li Caretons doner. Carton, in Lit. ann. 1410. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 553. et in Reg. Corb. 13. sign. Habacuc ad ann. 1515. fol. 247. vº: Vin pour le Carton de l'église de Corbie. Stat. Cadubrii cap. 12. pag. 55. vº: Si vero dicti Caretoni, sive conductores... vellent ipsa conducere cum suis equis et caretis, etc. Vide supra Carcarius.

† **CARETTARIUS**, Auriga, ductor caretæ, Gall. Charretier, Angl. Carter, in libro nigro Scaccarii pag. 349.

* **CARETUM**, Locus ubi crescunt carices (carices) vel ubi reponuntur. Isid. Ethimol. xvij. Carex est herba acuta et durissima. Glossar. vet. ex Cod. reg. 521. Vide supra Carectum. Alia notione, vide in Caratum et Carrecta 2. [*] Isid. 17. 9. 102.]

† **CAREUM**, Vecturæ onus quod vassalli Domino debebant. Polyptych. Fiscam. anni 1235: Paulus de Valle tenet unam vavassoriam, et facit duo summa-gia ad Natale et Pascha, et liberum Careum et corveias aratri, si habet. Chartular. Camalariensis Monasterii: Ad Casellas est unus mansus alodi, qui redit in Kalendis pro Careo XII. den. et I. sextarium civate. Vide Carreda.

* **CAREZ**. Vide supra Car.

* **CAREZARE**, CARRIZARE, Carrum ducere, Carizator, carri dux, Carezatura, vectura: quæ voces a Carezum, carrus, originem habent. Stat. Placent. lib. 4. fol. 40. rº: Omnes viæ magnæ et parvæ districtus Placentiæ per quas consuevit iri et Carezari, etc. Stat. Cadubrii pag. 52. rº: Item quod cuilibet Carizatori lignaminis vel laboratorii... qui laboraverit vel Carizaverit aliqui mercatori forensi lignaminis, si sibi de dicta Carezatura aut laborerio per ipsum mercatorem non fuerit solutum et satisfactum ad terminum, etc. Et fol. vº: Carizator de Cadubrio, qui aliqua mercimonia alio modo, quod per rodillum receperit Carizanda et Carizaverit, pro quolibet Carezo et qualibet vice cadat ad penam centum sol.

* **CARREZARE**, CARRIZIARE, Eadem notione. Chron. Madox. ad ann. 1332. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1163. Per lectum fluminis Carriziabatur et ibatur pedibus et equis. Chron. Placent. ibid. tom. 16. col. 504: Per longum tempus non potuit Carrezari nec bestias duci per civitatem Placentiæ. Adde Stat. castr. Redaldi lib. 1. pag. 21. rº.

* **CARFLANCHUS**, Falconis species. Dialog. creatur. dial. 58: Carflandus est avis similis falconi, potens et virtuosus, etc. [*] An Germ. Gerfalk, Gall. Gerfaut? ADEL.]

CARGA, [Vox Hispan.] Onus, Gall. Charge, Italis Carico, et Carica, quasi onus carri. Consuetudines Ecclesiæ de Regula, tom. 2. Biblioth. Labbæi: De Carga stagni, vel metalli, 4. denarios.

* Lit. Phil. Pulc. ann. 1293. in Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 128. vº. col. 2: Duci Burgondie transitum seu passagium lanarium concessimus per se vel per alios quoscumque mille Cargas seu onera lanæ; quamlibet Cargam pon-

deris quatuor quintallorum in trossellis vel de regno nostro levare et extrahere. Occurrit præterea pluries in Ch. ann. 1197. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 144.

* **CARKA**, Eadem significatione. Chart. Margar. Comit. Flandriæ ann. 1252. ap. Lappenb. Init. Foeder. Hanseat. Docum. pag. 59: Carka aluminis, cimini, amigdalarum vel piperis transiens, 4. den.; dimidia Carka 2. den., etc. Alia ann. 1262. ibid. pag. 82: De alumine, de grano, de pipere, cymino, amigdalis et similibus, quæ pertinent ad Carkas, qui affert, de Carka 4. den.

† **CARGAN**, Armaturæ species, qua collum tegebatur; vox ejusdem originis, cujus Carcannum. Statuta Foro-Jul. MSS. ann. 1233: Peditem armatum intelligimus armatum scuto et propuncto, seu auspergato, et cofa seu capello ferreo, et Cargan, vel sine Cargan, etc. Vide Collare 2.

† **CARGARE**, Onerare, Gall. Charger, Hisp. Cargar. Charta anni 1177. ex Archivo S. Victoris Massil.: Ut omnes ibi (in portu) Cargantes et descargantes sint securi. Occurrit in Statutis Massil. pag. 363. 364. et alibi.

† **CARGARIA**, CARGATOR. Statuta Massil. pag. 469: Ordinamus etiam quod nullus dominus, vel rector navis, seu ductor habeat ad viandam suam ultra peregrinos, nisi gratis et pro miseria vellet eum transvehere, omni mercede cessante, nec habeat aliquam societatem cum Cargatoribus in Cargaria seu vianda peregrinorum, nec expleto viagio domini navium aliquid accipiant, vel auferant de eo quod superaverit de vianda, nec etiam aliquem Cargatorem ad navem suam onerandam recipient, donec curiæ eum præsentaverint, etc. Ibid. pag. 471: Decernimus ut omnes Cargatores navium peregrinorum jurent ad sancta Dei Evangelia, se bonam fidem gerere peregrinis, et conventiones, quas cum eis interint, bona fide attendere et complere, et victualia emere his, quos ad viandam receperint, bona, et incorrupta, et sufficientia, et quod societatem non habeant cum dominis navium, vel partionariis, super Cargaria vel vianda peregrinorum. Cargatores, ut satis liquet, mercatores sunt qui naves carrant, vel onerant mercimoniis: Cargaria vero peregrinorum est eorum transvectio, quæ Cargatores spectabat, non ductores navium.

† **CARGATIO**, Anterius ut videtur, Erisma, Gall. Appui. Donatio Templariis facta anno 1164. ex Chartulario S. Aegidii Arelat. fol. 20. verso: Donavit eidem domui quendam... tali pacto, quod domus sua quæ est juxta domum militiæ haberet in perpetuum Cargationem undique in parietibus domus militiæ.

* **CARGATORIUM**, Locus, ut videtur, ubi onerantur naves. Comput. ann. 1370. ex Tabul. Massil.: Ponere in Cargatorio maris, etc.

† **CARGATURA**, Idem quod Carga, Onus. Præceptum Philippi V. Franc. Regis ann. 1320. apud D. de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 722: Pro Cargatura hominis quatuor denarios, et pro Cargatura mulieris duos denarios.

† **CARGIA**, Onus, Gall. Charge. Charta Petri Abb. S. Crucis de Talemundo ann. 1366. pro Aquariatu: Item unam Cargiam salis ad dictam mensuram, quam nobis debet, etc.

† 1. **CARIA**, Panis, Papiæ. Vide Carvensis.
2. **CARIA**, Injusta exactio, malatolta.

Charta Brientii II. D. Castelli-Brientii apud Augustinum *du Pas*, in Stemmate Genealogico hujus familiæ: *Quæ omnia libera ab omni consuetudine, exactione, vel Carie, seu exteriorum vectigalium factio.* Nostri Bononienses seu Morini, ubi contra injusta vectigalia reclamant, aut publicanos conviciis insectantur, etiamnum *Cary Cary*, inclamare solent, quasi ad seditionem contra istiusmodi prædatores plebem excitare velint. A *κάρυον* seu *κάρυα*, *Nux*, vox, ut quidam volunt, deducta. Tradit quippe Servius in Virgil. Eclog. 8. in nuptiis ideo spargi *nucis*, ut *rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri.* Quo casu *Carya*, tumultum et seditionem significabit. Nota est vox apud nostros *Charivary*, qua ludus turpis et nocivus innuitur, uti et describitur in Synodo Joannis Raquier Episcopi Trecensis, *per quem nuptiis potissime secundis detrahitur non modicum, qui ludus vulgo nuncupatur Charivary, et efficitur cum horridis et blasphemis vociferationibus, et obscæna loquacitate, sub turpi transfiguratione larvarum, injuriosarum, contumeliosisque clamoribus binarum nuptiarum, etc.* Libertates concessæ Nemausensi civitati a Carolo VIII. Rege Franc. ann. 1483: *Item quod in dicta civitate non possit fieri Chavaricum pro eo, quod alter ex dictis habitantibus convolet ad secundas nuptias, etc.* Froissart. 4. vol. cap. 77: *Les aucuns estoient armez de cuirs, et les autres de haubergeons, tous enrouillez et sembloit proprement qu'ils deussent faire un Caribary, etc.* Vide *Carinare* et *Chalvaricum*, Brodæum in Consuet. Paris. tit. de Feodis art. 87. n. 15. et seqq.

* 3. **CARIA**, Caries, Gall. *Carie*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Caria, ordure, pourriture. Cariare, pourrir; et appartient à bois.*

1. **CARIAGIUM**, Vectura cum carro, quam quis domino præstare debet: nostris *Chariage*. Charta Chilperici Regis pro Eccl. Tornacensi in Cod. Donat. piar. lib. 1. cap. 2: *Teloneum de navibus super fluvio Scalt, qui pertinet ad fiscum Tornacum, vel quolibet commercio, seu et de Cariagio, vel de sagenis, etc.* [Editio ann. 1723. tom. 2. pag. 1310. col. 1. præfert *Carrigio* et *Saginis*.] Iter Camerarii Scotici cap. 42: *De non solutis pauperibus, Cariagium, vel alios labores facientibus.* Charta Joannis Regis Angl. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 310: *De francoplegio, et lastagio, et stallagio, et Cariagio, et pannagio... liberi sint.* Thomas Walsinghamus pag. 562: *Mense Aprili concessa fuit per Clerum una decima conditionaliter, scilicet ne quis Provisorum de cætero capiat bona vel Cariagia de Ecclesiasticis contra voluntatem eorum.* [Charta Richardi Regis Angl. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1281: *Predicti Monachi... sint quieti de theloneo et portagio et passagio... et Cariagio et tallagiis.* Chartularium SS. Trinit. Cadom. fol. 61: *Debent... pannagium et Cariagium, etc.*] Statuta Gildæ Scoticæ cap. 38: *Statutum est quod quilibet Burgensis dabit plenum Cariagium pro quolibet dolio vini quod ponet in taberna.* Fleta lib. 1. cap. 20. § 85: *De his qui receperint plures equos et caretas ad Cariagia Regis facienda aliter quam necesse fuerit.* Charta añ. 1246: in Tabulario Lehenunsi num. 85: *Recognoverunt se hereditarie vendidisse... per tredecies 20. libr. Paris. sibi persolutas unum Cariagium, cum duobus jornalibus terræ silæ in territorio de Lehuno in cultura de*

Faies, in una pechia, quod, inquam, Cariagium et terram dictus H. tenebat de dictis Priore et Conventu. Videtur idem quod *Caragium*, [sive *Carrucagium*, Terræ aratro cultæ.]

CARIAGIUM interdum etiam accipitur pro impedimento exercitus, et congerie illa carrorum, quæ exercitus subsequi solet, et qua acies ipsa munitur. Thom. Walsinghamus in Ricardo II: *Cum nostri certam elegerint stationem et armatos statuissent ordinate, et pulcre dispositos per turmas suas, Cariagium quoque (quod *Garcinas* appellamus) a tergo locassent.* Καράγιος, eadem notione usurpant Tactici Græci, sicque definitur a Leone Imp. cap. 4. § 53: Καράγιος δὲ λέγεται ὁ διὰ τῶν ἀμαζῶν καὶ τριβόλων, καὶ τῶν ἄλλων μηχανῶν γινόμενος περίορισμος εἰς ἀσφάλειαν τοῦ στρατοῦ. Et cap. 11. § 47: Καράγιον δὲ λέγομεν τὰς ἀμαζὰς, καὶ δι' αὐτῶν περιτυχησάντων.

CARIGO vero idem valet quod onus *Cariagi*, in Charta Caroli M. apud Aimoinum lib. 5. cap. 1: *Nec de saumis, nec de Carigine, neque de navigio, neque de qualibet redhibitione.*

CARRAGO, apud Pollionem in Claudio: *Adde servos, adde familias, adde Cariginem et epota flumina, consumptasque silvas.* Ubi *Carrago* est carrorum numerus immensus, unde Itali *Carregio* eadem notione dicunt. [Julius Capitolinus in Galieno: *Scythæ facta Carragine per montem Gessacem fugere sunt conati.*]

* 2. **CARIAGIUM**, Idem quod *Cario*, Jus *carioris* seu illius, qui decimas colligebat easque *caribat* in horreo *decimatoris*. Charta ann. 1207. ex Chartul. S. Juliani ch. 10: *Cum Adam de Aisne ex parte uxoris suæ Elizabeth, in decima hospitalis S. Juliani Cameracensis, quam habet apud Aisne, Cariagium reclamaret; tandem dom. Robertus canonicus Cameracensis, procurator ejusdem hospitalis, de consensu fratrum ejusdem loci, et idem Adam cum uxore sua de consensu domini Johannis de Aisne, de quo idem Cariagium se dicebant in feodum obtinere, sub pœna xl. lib. Camerac. in nos compromissionem fecerunt.* Aliud vero sonat vox *Carriage*, in Stat. pro *fillanderis* ex Lib. 1. ordinat. super artif. Paris. fol. 31. vº: *Item que aucun ne aucune ne pourra ou devra mettre fil, tant de Tourmay, ne de quelque autre pays que ce soit, ou Carriage ne ouvrage de Paris.* Ubi haud scio an idem sit quod *Carisel* vel *Charrier*, tela scilicet grossior, vulgo *Canavas*; et ea appellatione comprehendatur universa lintearia supellex? Vide *Canavacium* in *Canava* 2. Ut ut est *Carier*, pro *Carder*, *Carminare*, usurpatum videtur, in Stat. pro *merceris* ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 307. art. 21: *Que aucun ne aucune ne fasse à Paris ne en la Banlieue, Carier soye, là où il ait parmi la soye autre chose que la soye, sur peine de perdre la soye.*

1. **CARIARE**, Carro vehere, Gall. *Chariier*. Concilium Eboracense ann. 1367. cap. 5: *De quibus et per quæ domini prædiales novem partes hujusmodi garbarum, Cariant, libere et licite Cariarunt, et per alios Cariani fecerunt.* Will. Thorn: *Viam habere debent ad fœna Carianda.* Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Mon. Angl. pag. 103: *De libero transitu cum plaustris, caretis, et equis ultra terras ipsius Alicie et pasturas Cariandi decimas suas et alia bona ubi voluerint.* Tom. 1: *Duas caretatas fœni Cariandas.* [Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 45. verso: *Radulfus... quoque anno quatuor*

vicibus aravit, et duabus vicibus messuit, et una vice Cariavit. Occurrit iterum fol. 55. et 57. ut jam relatum est in voce *Caræa*.] Vide *Fletam* lib. 2. cap. 78. § 2. [Th. *Madox* Formular. Anglic. pag. 148.]

* 2. **CARIARE**, Putrescere. Vide supra *Caria* 3.

* **CARIATOR**, *Moqueur, médisant*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679. Sed leg. *Carinator*. Vide mox *Carina* 1.

CARICA. Vide *Carrica*.

CARICALUM, *Canistrum, vel cophinus, quo mortui efferuntur.* Ugutio.

* An inde *Carrie*, pro *Lectica* funebri seu tumulo honorario, in Testam. Alidis de Britan. ann. 1369. ex Bibl. reg.: *Ne viel pas que entour mon corps l'en face meson, ne Carrie, ne roubans, ne cointize quelle que soit.*

† **CARICANNA**. Vide *Cannicana*.

† **CARICARE**. Vide *Carricare* 1.

* **CARICARE**, Idem quod *Carezare*. Vide in hac voce. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 243: *Quod nullus vadat in carigium extra districtum bononie: Ordinamus atque statuimus... quod nullus de comitatu sive districtu debeat extra comitatum bon. sive districtum Caricare sine parabola potestatis.* [FR.]

* **CARICATOR**, Ital. *Caricatore*, Onerator, seu carri ductor. Stat. Mutin. rubr. 350. pag. 68. vº: *Caricatores communis teneantur portare eo terracium, quod est in vastis bannitorum.*

* **CARICATORIUM**. [Gall. *Chargement*: « Quando fueris apud Salinas regis Cypri, ubi capitanei navium Sirie solent mittere naves ad *Caricatoria*, debeas descendere et mittere naves ad sua *Caricatoria*. (Venise, Senato. mar. I. f. 214. an. 1444.) »]

* **CARICATUM**, Navis onus, Gall. *Carraison*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 16. pag. 121: *Nullus patronus sive præfectus secuto jactu possit in itinere exonerare aliquid, nisi in locis ad quæ merces, seu alia onerata fuissent destinata, cum appodisiis Caricata.* Vide infra *Caricum*.

† **CARICIA**, *Jurulenta dulcedo*, in Vocabulario Sussannæ. Vide alia notione in *Carista* 2.

† **CARICIARE**, Circum sepire, vallare, Gall. *Environner, Entourer de haies, ou de palissades.* Antiqua Versio Origenis Tract. XIX. in Matth. apud Genebrardum: *Vinea facta est dilecto in cornu, in loco uberi, et sepe circumdedi et Caricavi eam, et plantavi vineam Sorech.* Allusio est ad hæc Isaia: *veba* cap. 5. vº. 1. 2. et 3: *Et sepivit eam et lapides elegit ex illa et plantavit eam electam, etc.* [* Vide *Careda* et *Cariagium*.]

* **CARICIUM**, **CARIQUM**, Eadem notione qua *Carigium*, *Caregium* et *Carregium*, Vectura cum carro. Vide in his vocabis. [FR.]

* **IRE IN CARIGIUM**, **IN CARICIUM**, carro vehere. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 243: *Quod nullus vadat in Carigium extra districtum bononie, et alibi tom. III. pag. 528: Quod aliqua persona non debeat ire in Caricum extra comitatum usque ad festum omnium Sanctorum.* [FR.]

† **CARICUM**, Onus, Ital. *Carica*, Gall. *Charge*. Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1211: *Cepit navem unam magnam Marsiliensium nomine Berra, et unam aliam navem nomine Guastavinum, quæ de Septa veniebat caricata maxima pecunia, et ipsas cum toto Carico in Siciliam feliciter duxerunt.* Vide *Carrica*.

* Charta apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *De Carico uniuscujusque*

sandali, solvant denarios sex. Vide supra Caricatum.

* **CARIGARE**, Onerare, Gall. *Charger*, ut *Caricare* 1. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 93: *Pro quolibet asino vel equo Carigato, solidos decem*. Pro Carro vehere, vide in *Caricare* 2.

† **CARIERA**. Vide *Carrerria*.

† **CARIGARE**, Carro vehere. Vide *Carigare* 2.

† **CARIGATA FENI**, Carrus onustus feno in Chartulario SS. Trinit. Cadom.

* **CARIGIA**, Via, illa proprie per quam carrus transire potest. Correct. stat. Cadubrii cap. 116: *Intelligendo etiam de quibuscumque Carigiis factis per centenaria, etc.* Vide *Carrerria* 1.

† **CARIGIUM**. Vide *Carregium* in *Carreda*.

* **CARIIA**, Idem videtur quod supra *Carigium* 2. Charta ann. 1246. in Chartul. S. Cornel. Compend. fol. 126. r. col. 1: *Salvis dictis abbati et conventui Compendiensi omnibus iuribus et justitiis suis, quæ in præfata terra antea habebant, videlicet decima, terragio, Cariia, modiatione, etc.* Vide *Carieum*.

* **CARILLONUS**, a Gall. *Carillon*, Numerosus et modulatus campanarum sonitus. Acta Mss. capit. Paris. ad ann. 1359. fol. 78: *Hodie conclusum est quod matutinæ dicuntur media nocte, et quod pulsentur minores et mediocres clochæ et sine Carillono, et quod hoc primo fiat die festo S. Dionysii.*

1. **CARINA**, CARINARE, CARINATOR. Ugutio et Joan. de Janua: *Carinare, arguere, vel conviciari, vel illudere*. Papias: *Carinator, conviciator, et maledictor*. Glossæ MSS.: *Carinator, illusor*. Isidor. in Gloss.: *Carinantes, inludentes*. Gloss. Arabico-Lat.: *Carino, illudo, irrideo*. Gloss. Lat. Gr.: *Carinari, χαριςτιζεσθαι*. Gloss. Lat. Gall.: *Carinare, Escharnir, ou Mogner*. Leg. *Moquer*. Alibi: *Cachinnari, Chariner, Escharnir*. [Hispanis, *Escarnear*, illudere.] Hinc *Carina*, pro convicio, apud Eckehardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 13. apud quem *Karina* legitur. [*] Vide Festum, et Salmasium ad Solinum [*] et Forcellin.]

* *Eschar*, nostris alias, pro *Dérision*, *moquerie*, *Irrisio*. Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 469: *Mestre Gieffroi de Flavi, sousdiacre et chanoine de Tours, phisicien, dist ausi comme par Eschar: Qui vos a quéri? Unde Escharnir, Irridere, ibid. pag. 431. et 446. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 64: Plusieurs d'iceulx, qui là estoient, se moquent de lui et l'Escharnissoient pour ce qu'il avoit trop beu, si comme il leur sembloit. Alia ann. 1408. in Reg. 163. ch. 179: *Iceulli Nicaise commença à moquer ou Escharnir le suppliant, disant au waqua, et que fera on de cela. Escharnir, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 8: Iceulli Simon en déridant et Escharnissant Jehan Avignon, etc.* Le Roman de Rou Ms.:*

Des trieuves c'ont données se tint Rou pour honni;
Moult l'ont, ce dit, gabé et moult l'ont Escharni;
Rout fu de mout grant ire et mout out le cuer enflé,
Mout l'ont, ce dit, Francois Escharni et gabé.

Le Roman d' *Athis* Ms.:

Et se il pert, il est gabé,
Hue, Escharni et blasné.

Le Roman de *Garin* :

Je ne doi pas mon seignor Escharnir,
Ne lesdenger, vergonder, ne honnir.

Le Roman du *Chevalier au Barizel* MS.:

Mais aussi que tous le haissent,
Le laidagent et Escarnissent.

Hinc *Escharnisement*, *Derisio*, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 114. ch. 37: *Par maniere d'Escharnisement et de moquerie, etc.* Vide supra *Cariator*.

2. **CARINA**, [Quadragesima.] Vide *Carrena* 2.

CARINULA, Seditio. Vita S. Virgillii Episcopi Saltzburgensis n. 8: *Orta seditione, quod Carinula dicimus*. Ad marginem, al. *Carinula*. Recte: nam a *Carina*, convicium, deducitur.

* Vide *Carmula*, ubi leg. *Carinula*, ut et *Carinulum*, pro *Carmulum*.

† **CARIO**, **CARION**, **Jus Cariatoris** seu illius qui decimas colligebat, easque *Caribat* in horreum *Decimatoris*. Hæc videtur origo *Carionis*, qui quoniam ex decimis ipsis percipiebatur, dictus est *le disme de le disme*, Decima decimæ. Ad Majores villarum, quibus cura erat decimarum colligendarum et *Cariandarum*, sæpe pertinuit, interdum ad *Ecclesiam*, interdum etiam ad alios, qui nullam forte ponebant operam in decimis *Cariandis*. Charta Hugonis Abbatis Corbeie ann. 1339. Gallice scripta: *C'est assavoir tout sen manoir... en saule, les wis, fourrages de le terre du devant dit Abbé, et il doit herbegier le rente l'Abbé devant dit: et si tenoit le Carion, c'est à dire le disme de le disme, et il le doit acarier, et doit avoir le jour qu'il carie une garbe de past: et se on fait el terroir de Boussicourt lin ou canvre li Maires en a le terrage*. Charta Philippi Comitiss Flandriæ et Viromand. ann. 1169. in Tabulario Compendiensi: *De Carione qualis legalis garba ad manum venerit, talem accipiet et non mutabit, nec aliam eliget. Idem quoque Carion per duos annos inter Ecclesiam et Majorem erit*. Charta Petri Majoris de Doulaincourt ann. 1244. ex eod. Tabulario: *Notum esse volo, quod cum contentio esset inter dictos Abbatem et Conventum Compend. ex una parte, et bonæ memoriæ Dominum Radulphum fratrem meum quondam Majorem ipsorum de Doulaincourt ex altera super Carione grangie dictorum Abbatis et Conventus Compendi, sitæ apud Doulaincourt: tandem mediantibus bonis viris, etc. Sciendum est igitur, quod dicti Abbas et Conventus Compend. totum Carionem utriusque grangie... integre in omnibus proventibus habebunt, mediatores vero et ille qui Carionem ducet... nihil miscbunt cum Carione in præjudicium dicti Majoris. Sciendum etiam quod totum foragium vacuum grangie de Doulaincourt supra dicti Majoris erit præter foragium Carionis... Major autem pastum quem dicebat se habere... cum Carionibus dictarum grangiarum et toto foragio grangie... Abbati quittavit*. Charta anni 1234. ejusd. Tabularii: *Recognoverunt se vendidisse... omnem Carionem quem habebant in grangia de Faverols in quo Carione dicta E. Dotalicium reclamabat. Altera Officialis Ambian. ann. 1243: Contra hujusmodi venditionem non venirent, nec in prædictis de cetero reclamarent, excepto Carione, sicut hactenus habere consueverunt*. Litteræ R. Belvacensis Episcopi ann. 1247. ex eod. Tabulario: *Recognoverunt se permutasse et concessisse Abbati et Conventui Compend. pastum, Carionem, rehautonem, stramen et omnes alios proventus, quos habere poterant in grangia dictorum Abbatis et Conventus. Alia Litteræ Curie Ambian. super Carione, palea, etc. grangie de Herces ann. 1244: Magister Thomas de Bulendio Canonicus B. Firmini... Noverint quod Arnulphus, etc. recognoverunt se vendidisse Abbati et Conventui Compendiensi totum Carionem, totum*

pastum, totum hantonem, totum rehautonem, totum granum et paleam, totam vechiam, totam lenticulam, omnia pisa... et omnia alia quæ habebant... in grangia dictorum Abbatis et Conventus. Charta anni 1199. Tabularii Corbeiensis: *Eadem (consuetudines malas) in plena Curia coram hominibus Ecclesiæ quitas clamavit, et in perpetuum querpivit, Carionem videlicet bladi nostri in Augusto, waignagium terræ S. Petri, garbas deligatas, forragium cujuslibet bladi, pisorum et vicie*.

* In frumento maxime positum hoc jus, quod de manipulis excidebat vel excutiebatur. Charta ann. 1236: *Je Jehans sire de Cison fas asavore à tous cilz ki sont et ki avenir sont, que je ai vendut às chanoines de sainte Crois de Cambrai toute le disme entiere que je avoie et le personage de me vile d'Angheriel, le droite dismes en mes terres, par teil condition que il ont le Karion acaté à moi, que li maires i avoit, et del Karion ne m'ont encor li canoine rien paié*. Vide infra *Crientia*, *Menagium* 2. et *Redecima*.

CARIOBELLUM. Catholicon Armoricum: *Halaluzon, Gall. Idem, Lat. hoc Caribellum*.

* **CARIOLARI**, Saltare, tripudiare. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Tripudium, Gallice Espingler, i. Cariolari*. *Espinger*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 77: *Jehan Pierart dansa et Espinga à la feste dudit Montfalon (Montfaucon) et gaigna le mouton, comme le mieulx dansant*. Mirac. Mss. B. M. V. lib. 2:

Dex veut deux la concordanche,
Se li cuers bale, Espinge et danse, etc.

Espingier, ibid. unde *Espringerie* :

Et d'Espringier et de baler,
Treper, salir de ce savoit...
Qui mixe aiment vaines paroles,
Espringeries et caroles.

Espringuer, in Peregr. humani gener. Ms.:

Je Espringue et si carole,
Je tresse, et queur, et danse et bale,
En alant à le witefale.

† **CARIOS**, f. Nux, juglans, a Græco *Κάρυον*. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 30: *His autem temporibus insulam in finibus Libyæ sitam, palmarum fructibus copiosam, Carios et oleo abundantem... Rogerius de Lauria, mixtis astu et calliditate cum viribus suæ jurisdictioni subegit*. [* Vide *Caria* 2.]

* **CARIOSIUS**, Libentius, libentiori animo, Gall. *Plus volontiers*. Lit. ann. 1357. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 638: *Ut quanto in exhibitione gratiarum erga eandem (regalem magnificentiam) innodatos se senserint, tanto Cariosus ea, quæ ad ejusdem magnificentie cedunt augmentum, exaudire procurent*. Vide supra *Care*.

* **CARIOSUM**, i. *Vetustum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Vide supra *Caria* 3.

* **CARIOTA**, Plastrum, rheda minor, Gall. *Cariote*. Mirac. S. Goerici tom. 6. Sept. pag. 46. col. 2: *Innitentes baculis, aut Cariotis undecunqve devecti confluebant*. Vide infra *Carriola*.

* **CARIPEDES**, Turcini peditatus genus, apud Carol. de Aquino in Lex. milit.

* **CARIPENDERE**, Carum habere, Gall. *Chérir*. Tract. pacis inter dalph. et Johan. ducem Burg. Latine redditus in Bulla Mart. V. PP. a. 1419. ex Diar. sub Carol. VI. et VII. pag. 262: *Nos Ca-*

rolus delphinus... bona ac fideli affectione Caripendimus... ducem Burgundiae. Ubi in Gallico, Cherirons.

* 1. **CARIRE**, Illudere, Carientes, illudentes. Papias MS. Vide Carina 1.

* 2. **CARIRE**, Dividere, Departir, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide Carere 1.

CARISA, in Gloss. Isid. *Lena vetus, et litigiosa, Ancilla dolosa, fallax*. Ita apud Papiam, pro Carissa, uti praefert Editio Isid. Gloss. cui lectioni favet Gloss. Lat. Graec. Carisa, ἀράτης, πορνοδοσκός. Festo Carissa, ex Lucilio, *vaftram* significat.

* **CARISCUS**. [Musca modica. (DIEF.)]

* **CARISMA**, Quadragesimale jejunium, Gall. Carême. Charta ann. 1127. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 450 : *Donamus illi unum albergum in villa de Montali, cum cc. caballis cum suis equitatoribus, de Omnium Sanctorum usque ad Carisma intrante, per unumquemque annum*. Vide supra Caramentran.

* **CARISSIMUS** compellatur Papa ab Oddone dom. de Poli, in Placito ann. 1139. apud Garamp. in Disquisit. de sigill. Garfagn. pag. 66 : *Domine Papa, ego ad vestram praesentiam libenter advenit, Carissime, non ad haec responsurus... Rogamus, Carissime domine, ut me ad haec respondere non cogas.... sicut nosti, Carissime domine, etc.*

† **CARISTARE**. Papias MS. Bitur. : *Caristo, as, avi, Galeatus fulgeo*. Glossar. Sangerman. MS. n. 501 : *Caristabat, Cassidatus aut galeatus fulgebant*. [* An Cristo ? Conf. Virgil. AEn. 1, 472.]

* **CARISTERPUS**, Animalis genus. Chron. Mutin. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 606 : *Venit Mutinam quidam Franciscus de castro Montagnæ cum quodam mirabili animali, quod appellabatur Tassi Barbarinum... et erat magnitudine unius Caristerpi*.

† **CARISTEUM**, Marmoris genus dictum, quod gratum sit sculptoribus. Papias MS. Bituric. Isid. lib. 16. cap. 5 : *Charisteum, Marmoris genus viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit, iis qui gemmas sculptunt ; ejus enim viriditas reficit oculos*.

† 1. **CARISTIA**, Dies festus inter cognatos. Papias MS. Bitur. Vide Caritas 1.

2. **CARISTIA**, Annonæ caritas, Hispanis et Italis, *Carestia* ; Gallis, *Cherté*, Occitanis *Carestio*. Gloss. Lat. Gall. *Caricia, Chierté*. Legendum *Caristia*. Bernardus Silvester de gubernatione rei familiaris : *Si abundas blado, non dilige Caristianam, quia diligens Caristianam cupit esse pauperum homicida*. Utuntur Jacobus de Vitriaco cap. 8. Rodericus Tolet. in Hist. Arab. pag. 37. Chronicon Aulæ Reg. cap. 11. Tho. a Kempis in Chron. Montis S. Agnetis cap. 24. Levoldus in Chron. Marciano pag. 26. Matth. Paris pag. 461. Historia Episc. Bremens. pag. 114. Vita Caroli Abb. Villariensis n. 15. Petrus de Vineis lib. 1. Ep. 18. lib. 3. Ep. 23. Matth. Westmonast. pag. 257. Radulphus in Vita S. Richardi Episc. Cicestrensis num. 34. et alii passim. [Vide Carestia.]

† **CARIT**, Patet, manifestat. Papias MS. Patet manifeste, in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Vide Carire.

* Conjectat Vir doctissimus Falconet legendum esse *Clarit* per metaplasmum, pro *Claret* : sic nostris olim *Esclarir*, pro Splendere.

CARITA, Fridegodus in Vita S. Wilfredi cap. 5 :

Quique fidem cernens, dextram praetendit, et ipsum Liberius lata perfudit blande Carita.

Id est, gratiam seu baptismum imperitiit, ex Gr. χάρις. [Non agitur hic de baptismo, sed de humanitate, qua summus Pontifex Wilfridum excepit jam diu baptizatum.]

* **CARITABILIS**, Alicujus studiosus, alicui addictus, deditus, Gall. *Attaché, dévoué*. Stat. Vallis-Ser. rubr. 43. ex Cod. reg. 4619 : *Justa suspicionis causa... intelligatur si (judex) fuerit nihilis caritabilis, vel domesticus, vel Caritabilis alterius partis*.

* **CARITADERIUS**, CHARITADERIUS, Qui bona pauperibus eroganda curat et gerit. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 152. col. 2 : *Alia expensa facta pro caritate Nemausi facta die assumptionis Domini, prout est fieri consuetum. Primo fuerunt deliberati Eustacio Aujacii et Bernardo Chapus, Caritaderius l. sestaria molture, pro supplemento dictæ caritatis*. Stat. ann. 1476. ibid. pag. 328. col. 2 : *Cetera officia, tam accessorum, quam operariorum, Charitaderiorum, etc.* Stat. pro macellariis Biter. ann. 1408. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 358. art. 9 : *Dicti suprapositi possunt, cum eorum consilio, creare et deputare quolibet anno Caritaderios*. Vide infra Caritaterius.

† **CARITANTES**, Argutantes. Papias MS. Vide Carina 1. et Carire.

† **CARITARIA**, CARITARIUS. Vide Caritas 3.

1. **CARITAS**, Agape Christianorum, convivium quo amici, vel etiam pauperes excipiuntur. Gregorius M. lib. 12. Epist. 6 : *Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad Caritatem nunquam introeat*. Capitula Theodori Archiepiscopi Cantuar. cap. 10 : *In his supradictis diebus faciat Caritatem, cum ceteris Christianis, id est, utatur eodem cibo et potu, etc.* Vita S. Adalberti Episcopi Pragensis n. 17 : *Nobilis quaedam femina Monasterium hoc causa orationis ingreditur, et cum Caritatem ibi facere jussa foret, jam septem annis panem se non gustasse profitetur, etc.* Hinc in vulgari loquendi apud nos formula, *Caritas accipitur pro Eleemosyna, Donner la charité*. Vita S. Idæ Comitissæ Bononiensis n. 8 : *Factum est autem cum pauper ab illa, nulli negante Caritatem, eleemosynam accepisset in manibus, etc.* Vide Caritas 3.

* Pro Eleemosyna usurpatur in Testam. ann. 1300. ex Tabul. Flamar. : *Quatuor Caritates fiant pro salute animæ meæ in locis infrascriptis, etc.* Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 383 : *Comme par le matre de la ville de Mort et par ses députez une Charité, appellée la Charité de l'oublée, ait esté acoustumée estre donnée chascun an en ladite ville de Mort le jour de la feste de l'invention sainte-Croix, c'est assavoir à chascun poure qui y vient, deux denrées de pain ; et lidiz pains doie estre beneiz par le curé de l'église ou son chappellain, avant qu'il soit donnez*. Quia vero Caritatis symbolum est, quod vice corollarii præter pretium in emptionibus conceditur, sæpiusque absumitur bibendo in benevolentiae signum, *Charité*, nostris dictum est, quod alias *Le vin du marché* appellatur, uti jam monuit Cangius in Caritas 3. Lit. remiss. ann. 1368. in Reg. 99. ch. 108 : *Lesquels marchandanz de loage d'une maison, ordonnerent que la Charité dudit marché seroit beue et despensée en l'ostel du suppliant*. Aliæ ann. 1417. in Reg. 170. ch. 12 : *Après ce que icellui escuier, qui avoit acheté un cheval du seigneur de Bruyelle, eurent disné*

ensemble et beu la Carité ou vin de la vendue dudit cheval en la ville de Tournai, etc.

2. **CARITAS**. Caritatis vocabulo in Monasteriis, ut scribit Doubletens lib. 1. Hist. Sandion. cap. 59. intelliguntur prædia, et bona omnia, quæ a fidelibus Christianis in eleemosynam, gratuito et caritative identidem collata sunt, seu ob anniversaria, seu alia pietatis officia in Ecclesiis et Monasteriis exsolvenda : et Monachus qui isti bonorum generi in Monasterio Sandionysiano, ac eorum administrationi præfectus erat, *Magister Caritatum*, ut illius munus, *Officium Caritatum*, nuncupatur : *Maistre des Charitez de S. Denys en France*, ut est in Charta ann. 1282. in Tabul. S. Maglorii fol. 90. Vide Librum Libertatum Ecclesiæ Gallicanæ tom. 2. pag. 261.

Hæc etsi non prorsus falsa, non tamen omni ex parte vera sunt : *Caritatem* enim nomine in Monasteriis, non tam ipsæ benefactorum eleemosynæ intelliguntur, quam epulæ solennes et extraordinariæ, quas II, vel anniversariorum suorum, vel statis et designatis aliis diebus, præsertim festis solennioribus, a Monachis fieri præceperunt, quo et beneficiorum et rerum concessarum memoria altius Monachorum animis hæreret. Qui quidem ritus antiquissimus est, ut ex Stephano Eddio, qui vixit ann. 700. colligimus in Vita S. Wilfridi cap. 61 : *Omni die pro eo Missam singularem celebrare, et omni hebdomada quintam feriam, in qua obiit, quasi dominicam, in epulis venerari, et anniversaria die obitus sui universas decimarum partes de armentis et de gregibus pauperibus populi sui dividere omnibus diebus vitæ suæ constituit, etc.* Vetus notitia ann. 862. in Synodo Pistensi exarata, apud eundem Doubletens lib. 3 : *Caritates etiam in anniversariis Regum et Abbatum de cellario Abbatis juxta solitum accommodentur*. Caroli Crassi Imp. Commemoratio apud Angienses : *Tunc inter nos disposuimus, ut singulis annis uno die a prænominate curte in commune cunctis fratribus cum omni abundantia plenum servitium pro anima Imperatoris perficeretur, et eodem die pro illius amore in refectorio plena Caritate hilares atque gaudentes efficerentur*. Charta Lamberti Camerarii Fuldensis apud Browerum : *Hujus rei gratia pro recordatione animæ illius singulis annis statui Caritatem fratribus de præfato prædio exhiberi, ut eo libentius annuam recordationem illius agent, quanto pro salute animæ ipsius, et requie, Caritatis oblata percipiunt*. Charta Caroli Calvi ann. 82. pro Monasterio S. Germani Paris. : *Caritates etiam in eisdem festivitibus ex antiquo more iis ipsis a parte Abbatis dentur*. Paulus in Vita S. Hilari Abbat. Geleat. n. 8 : *Erexit eum et duxit ad speluncam suam, et oratione facta, fecerunt Caritatem*. Ephemerides Monasterii S. Galli : 12. Decemb. Thomæ Apostoli. Do. *Abbas faciat duas Caritates per duas dies sequentes : unam cum piscibus... et caseo et vino, aliam sine vino*. Tabularium Abbatiae Conchensis in Ruthenis Ch. 233 : *Post obitum vero meum si filius meus Bego me supervixerit, omnibus diebus vitæ suæ per singulos annos tres Caritates ad ipsos Monachos persolvat*.

CARITATIVE COMESTIONES, in Charta ann. 1259. apud Ughellum tom. 2. pag. 405 : *Item largior et concedo et confirmo vobis vestrisque successoribus in perpetuum tres Caritativas Comestiones quas habere consuevistis in anno, scilicet in*

Nativitate Domini, in Paschate Resurrectionis, et in festo B. Joannis Baptistæ. In Charta Lucii II. PP. apud eundem pag. 516. et in alia Gelasii PP. ann. 1118. tom. 1. pag. 876. dicuntur *Caritativa ciborum beneficia. Caritativa receptio*, in Charta ann. 1214. ibid. pag. 649. *Caritativa refectio*, in Tabul. Prioratus S. Petri de Paredo fol. 7. Ita *Dilectio* accipitur in veteribus Formulis Pithœi cap. 108. in MS.: *In ea ratione ut vos vel ipsi Presbyteri, qui ipsa Ecclesia custodire videntur, annis singulis ad Missa Sancti, quæ est in mense illo, Dilectione nobis et pasto soniare debeat, una cum homines tantos, una die et nocte pascere faciat, etc.* His autem *Caritatis et Dilectionis* vocabulis designarunt nostri Christianorum ἀγάπη: quæ quidem vox idem sonat quod *caritas, dilectio*. Ita tamen extraordinaria illa convivia vel refectioes peragebantur, ut solennes dies non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione celebrarentur, ut ait S. Hieronymus Epist. 19.

3. **CARITAS**, dicta etiam *quævis, extraordinaria refectio*, maxime illa quæ fiebat extra prandium et cenam, in Monasteriis. Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additam. ad Matth. Paris pag. 163: *Quilibet habeat in dicto festo partem virilem de duobus quarteris frumenti puri et mundi, quæ Magna Caritas nuncupatur.* Udalricus lib. I. Consuet. Cluniac. cap. 13: *De collatione surgunt ad Caritatem, et de vino quod tunc propinat, nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantulum gustet.* Eadem habent veteres Consuetudines Floriacensis Cœnobii apud Joannem a Bosco cap. 1. et 2. ubi *Caritas vini*, appellatur. Apud Bernardum Mon. Consuet. Cluniac. MSS. cap. 76: *Conversorum ac juvenum est proprie propinare omnem Caritatem de potu quæ fit in refectorio.* Tabularium Burguliense: *Canonici B. Hilarii debent duas Caritates reddere, unam post vigiliam, alteram post Missam.* Vetus Martyrolog. apud Hemereum in Aug. Viromand.: *Pauperes Ecclesiæ debent habere de uno quoque pastu 3. denarios, ... et de unaquoque Caritate unum lotum vini.* Describitur apud eundem Hemereum ann. 947. sacramentum, quod Decanus Sanquintiniensis præstat, cum dignitatem auspicatur in Capitulo, in quo præses præ cæteris hæc ab illo exigit: *Solvatis Senescallo Ecclesiæ pastus, postmeridies, et Caritates.* Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiensis: *Karitates etiam in eisdem festivitibus ex antiquo more his ipsis a parte Abbatis dentur.* Vita S. Goaris cap. 5: *Fili, fac nobis lætium diem de abundantia nostra, ut isti Legati D. Archiepiscopi faciant nobis Caritatem, quia in itinere sunt.* Adde caput 6. Wandalbertus in Mirac. ejusd. Sancti cap. 15: *Asuerus rogat uti ad B. Goarem exire, et in cella ejus Caritatem (ut verbo usitato loquar) facere debeat.* Ratbertus de Casibus Sancti Galli cap. 11: *Abbatas cum fratribus eo die mensæ aderant, de communi et privatis collectæ fiunt, et habundam Caritatem faciunt.* Beda de Remediis peccator. cap. 7: *In his supradictis diebus faciat Caritatem cum cæteris Christianis, id est, utatur eodem potu et cibo quo illi.* Aliud Pœnitentiale MS.: *In his prædictis diebus faciat Karitatem sicut sui comparas Clerici sive laici.* Adde Olericum Vitalem lib. 6. pag. 617. Willelmum Gemetic. lib. 3. cap. 7. etc. Vide *Consolatio. Le Roman de Vacces*:

La proierent les Moignes de prendre Charité.

Hinc forte usitata loquendi formula apud nos, *Donner la Charité aux pauvres*, pro *eleemosynam pauperibus largiri*. De ejusmodi porro caritatibus intelligendum Concilium Augustodun. ann. 670: *Si Monachus, aut fustibus verberetur, aut a communione, et missa et Caritate annos tres suspendatur. Ut et quod habet Gregorius M. lib. 12. Epist. 6: Adjicientes etiam ita illum tenacem existere, ut domum ejus amicus ad Caritatem nunquam introeat. Caritatem in refectorium portare, apud Joann. Abrinc. de Offic. Eccl. pag. 44. Atque inde patet Caritatem in Consuetudine urbis Insulensis art. 50. accipi debere pro eo quod vulgo appellamus *le Vin du marché*. Vide *Caritas* 1. Hinc etiam*

CARITAS dicta mensura vini, quæ præbebatur Monacho in ejusmodi refectioibus extraordinariis. Hist. Abendonensis Cœnobii in Angl. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 104: *Constituit itaque cifum quandam magnum, flasconem et dimidium, scilicet duas Caritates, et eo amplius in se continentem, quem cifum antiqui Bollan Athelwodi vocabant.* Charta 1292: *Pitanciaris ministret inde... cuilibet de Conventu unam Caritatem integram boni vini, et unum serculum boni piscis, etc.* [*Caritas pura*, id est, de vino puro. Cod. MS. Consuetud. Festorum Monasterii Solemniac.: *Translatio S. Eligii, in Vigilia Caritatem puram. Caritas de vino puro, non semel ibidem occurrit. Caritas poculum, in Vita B. Edmundi Cantuar. Archiep. apud Martenium tom 3. Anecd. col. 1889: Die S. Gregorii Papæ, Papa Gregorius Prælatos quoque quotquot in Curia aderant, invitavit ad Caritas poculum, et euntibus singulis, solus ipse quasi admonitus per Spiritum et contra quasium quorundam de suis, non perrexit ad locum, quo cæteri convenerant ad bibendum. Hic non est sermo de Monachis.]*

CARITAS SABBATI in Chronico Gemblac. pag. 534: *Mensuram vini per singulos quatuor dies hebdomadis cum Caritate Sabbati.*

* **CARITAS**, dicta etiam *exigua refectio*, quam ex jure vel ex consuetudine ecclesiæ, ad quam processio dirigebatur, clero exhibebat. Cærem. vet. eccl. Carnot.: *Ad istam processionem non fit prostratio nec datur Caritas.* Infra: *Tunc offeratur Caritas clero, et in reditu dicatur letania.*

Cum autem ad ejusmodi caritates et extraordinarios pastus destinati essent redditus quorundam prædiorum, ut hinc liquet, Monachus cui harum subministrandarum incumbat provincia, eorundem etiam reddituum et ipsorum prædiorum curam gerebat. Certe in plebisque Monasteriis id præsertim muneris ad Cellerarium spectavit, ut videre est in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 187. 149. Consuetudines Eoveshamensis Cœnobii in Anglia: *Debent etiam habere de Celerario singulis diebus Sabbati Caritatem ad Collationem pro Mandato... Debent etiam habere Caritatem de Cellerario ad prandium singulis diebus Octavarum principatum festivitatum, etc.* [2 Hinc:

* **CARITAS MORTUORUM**, Nostris vulgo *Fabrique*, in Testam. Aelidis de Cotois domicellæ ex Tabul. B. M. de Pratea dioc. Bitur.: *Item lego Caritati mortuorum unam minam siliquis, etc.*

† **CARITARIUS**, Monachus qui harumque caritatum prædiorumque ad eas pertinentium curam habebat. Chronicon Centulense lib. 6. cap. 8. ann. 1260: *Vendiderunt Caritatio et Conventui Ec-*

clesiæ S. Richarii septemdecim journalia terræ cum dimidio.

† **CARITARIA**, ibidem ad annum 1278. *Officium Caritarii. Ratam habeo eleemosynam, quam Johannes frater meus, Capellanus Ecclesiæ S. Benedicti... Caritariæ S. Richarii fecit de omnibus censibus, etc.*

4. **CARITAS**. Quod gratis conceditur, non vero ex debito, vel consuetudine: quemadmodum *Caritativa subsidia* dicuntur diocesana Episcopi vectigalia, quæ honestius accipi, quam peti possunt, et non tam extorquentur, quam ultro et gratuito offeruntur ut auctor est Ren. Chopinus lib. 2. de Sacra polit. tit. 7. § 11. Charta vetus apud Egidium Bry in Hist. Comit. Perticensium lib. 3. pag. 103: *Similiter et de Ecclesia S. Martini... in qua requirebat sanguinem et infracturam: diffinitum est, ut in ea præter census, id est, libram piperis, et libram thuris nihil haberet, et hoc pro Caritate, non pro consuetudine.* Charta Gaufridi II. Comitis Andegav. in Tabul. S. Mauri ad Ligerim: *Suum pasnaticum recipientes non tam consuetudinis, sed gratia Caritatis, etc.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 242: *Turkili tenebat de Abbate, et Caritatem inde reddebat, marcum videlicet auri unoquoque anno.* [Charta Roberti Episc. Lingon. pro Roberto Abb. Molism. ann. 1101. inter Instr. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 151: *Eandem percipere partem vestrum est in Caritatibus, quæ vestro fuerint Sacerdoti quomodocumque et a parochiano suo fiant.*] Vide *Caritas* 7.

5. **CARITAS** interdum dicitur quod vice recognitionis donatoribus dabatur: sic porro nuncupatum, ne donatio non gratuita, sed venditio aut permutatio videretur. Olericum Vital. lib. 5: *Ipse super altare donationem posuit, et inde pro recognitione tunc unciam auri ex Caritate Monachorum recepit.* Infra: *Hanc itaque concessit... super altare portavit, ac postmodum ex Caritate Monachorum quinque marcos argenti et optimum cornipedem recepit.* Tabular. S. Dionysii de Capella Diocæs. Bitur. Charta 103: *Et pro hac re Prior Radolphus dedit Helix pro Caritate de beneficio S. Dionysii 20. sol. Salviaticensis monetæ consilio fratrum suorum.* Charta ann. 1089: *Ob hanc vero talem ejus donationem duo paria pellium de cuniculis data sunt ei a fratribus sub specie Caritatis.* Tabularium Monasterii S. Andree Viennensis: *Et accepimus de ipsis Monachis loco Caritatis, ego Beraldus et frater meus 20. sol. cum beneficio S. Andree.* Tabularium Absiense fol. 177: *Pro quo idem Abbas dedit et 40. solidos de Caritate, etc.* Adde fol. 189. 190. Vide Hugonem Flaviniacens. in Chron. pag. 245. Chron. Andrense pag. 270. 394. 403. 408. 483. 527. Beslium pag. 524. Olericum Vital. pag. 590. 591. 596. 605. etc.

† 6. **CARITAS**, Publicum, ni fallor, valedudinarium, Gall. *Hôtel-Dieu, hospital*. Testamentum Abbonis Canonici Autisiod. ann. 1190: *Sed sciendum quod ista domus debet annuatim duos solidos in crastino omnium Sanctorum ad Caritatem de Monte Autrico.*

* Nota est ea acceptio vox *Charité* Lugduni et Parisiis, neque aliter accipiendum videtur quod ex Charta communis legitur, in *Caritas* 9.

7. **CARITAS SYNODALIS**, Idem quod *Synodaticum*. Charta ann. 1101. in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav.: *Et episcopus Ecclesiam, quam Monachi edificaverant, ab omni consuetudine Episcopali*

quictaverat, exceptis sex denariis quos pro Caritate Synodali Monachi Andegavensi Ecclesie redderent. Vide Caritas 4.

8. **CARITAS**, Benedictio. Dittmarus lib. 7. pag. 93: *Cum autem pridie quam ille vir justus obierit, venirem, ad eum non accessi, sed in posterum distuli diem, et tunc is sine mea Caritate mortuus est.*

9. **CARITAS**, Charta communie Tor-nacensis ann. 1187: *Caritatem B. Christophori, et calidos furnos, et excubias debent custodire quinque homines legitimi, etc.*

* 10. **CARITAS**, Oblatio, quæ inter misarum solemniam fit a fidelibus, idem quod *Offerenda*. Vide in hac voce, Charta Manas. episc. Aurel. ann. 1168. ex Chartul. Miciac.: *Das partes habebis... in omnibus oblationibus, quocumque modo fiant, tam pro vivis quam pro mortuis, exceptis nummis de dominica die, qui Caritas appellatur.*

* 11. **CARITAS**, Idem quod *Procuratio*, qua scilicet hospitio et conviviis excipiuntur episcopi ecclesias suas visitantes, quæ haud infrequenter in pecuniariam summam convertebatur. Charta ann. 1265. ex Chartul. episc. Carnot.: *Voluit etiam et concessit in perpetuum quod nec ipse nec successores sui ampliorum summam ab eis, nomine Caritatis seu procurationis, exigere valeant, nec priores dictorum locorum, vel alius loco ipsorum ad prestationem ampliorum summæ, nomine Caritatis seu procurationis, ab ipso episcopo seu successoribus suis possint compelli.* Vide infra *Carritium*.

* 12. **CARITAS**, Sacrum sodalium, idem quod *Confratria*, Gall. *Confrairie*. Charta Phil. Pulc. ann. 1312. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 126: *Ex parte mulierum penitentium, vulgariter vocatarum Repenties, de Dolento, nobis fuit humiliter supplicatum, quod eisdem concedere dignaremur, ut quosdam redditus minutos dudum quibusdam Caritatibus seu confratriis, quæ in dicta villa fiebant, debitos... tenere possent.* Infra: *Caritas S. Jacobi, Caritas S. Egidii, etc.* Pactum inter abbat. et habitat. Anianæ ann. 1332. in Reg. 69. ch. 175: *Item, quod dicti tres bonos et sufficientes homines pro recolligenda quoad dictum annum, et levanda et distribuenda Karitate ascensionis Domini, et alios tres pro Karitate B. Marie.*

* 13. **CARITAS**, Festum, nundinæ, quæ cum conviviis celebrari solent, nostris *Charité*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 53: *L'exposant demanda à sa femme combien d'argent elle avoit de son vin et autres denrées, qui estoient à l'ostel le Dimanche jour précédant dudit jour de Lundi, que la feste de la ville dudit lieu de Lam, que l'en nomme la Charité des blés, avoit esté.* Aliæ ejusd. ann. ibid. ch. 218: *Comme les paroissiens de la paroisse de Bailleulle-Pin et des autres paroisses voisines ou bailliage de Chartres, aient acoustumé faire très grant feste et eulx esbatre chacun an le Dymanche devant la Penthecoste, laquelle feste est appellée la Charité à l'abel, et à yeelle feste aient acoustumé venir et mener joie et esbatement les jeunes hommes et filles à marier, etc.*

* **CANDELA DE CARITATE**. Vide supra in *Candela* 1.

CARITAS ANIMARUM. Vide *Selegeret*.

† **CARITATIS CHARTA**. Vide *Charta*.

† **CARITATIS DOMUS**, ea, si bene connecto, dicitur, in qua tum pecuniæ, tum etiam aliæ res mobiles ad communem

Ecclesie usum expendenda servabantur. Statuta Ecclesie Barchinon. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 624: *Quoniam attestante pragmatica sanctione, naturale vitium est, negligi quod communiter possidetur, necnon quod propter importunitatem petentium de communi domus Caritatis nostre Ecclesie, quod erat in omnibus usibus Ecclesie expendendum, ut ei experientia docuit, pluries exitit privatorum de Capitulo vel extra usibus deputatum: Ideo nos Frater Ferrarius Episcopus Barchinonensis, et ejusdem sedis Canonici Capitulum generale celebrantes, pensantes rem publicam, seu communem ex modico studio magnam et ex magna minimam effici, divisione indebita, incurria, seu neglecta, deliberatione solerti præhabita, pro bono statu et augmento nostre præfatæ Ecclesie provide duximus statuendum, quod de bonis redditus, proventus fructibus, sive pensionibus Domus Caritatis nostre Ecclesie, presentibus et futuris, nulli deinceps mutetur, vel aliter assignetur directe vel indirecte, etiam sub pignore, vel alio quocumque colore quæsito, pro causa vel commodo singulari, sed tantum, ut et debet, in negotiis ad quæ sunt deputata communibus expendantur, ac quod Caritativus tum computum reddet, reliquum confestim restituat: et ut præsens Ordinatio ampliori gaudeat firmitate, etc.* Ibid. col. 616: *Statuimus et perpetuo ordinamus, quod si speretur verisimiliter ante horam Missæ, ut propter defectum alicujus Canonici presentis sive absentis, cadere debeat dicta (major) Missa; tunc Procurator Domus Caritatis unam canonicam portionem, seu valorem ipsius in sacristia certioratus ponere teneatur; quæ Canonico evangelium seu Epistolam loco deficientis dicenti omnimodo tributur.*

† **CARITATIS**, vel *Domus Caritatis Procurator*, non semel ibidem legitur pro eo qui Præfectus erat huic domui, re-rumque Ecclesie communium curam habebat.

* **CARITATERIUS**, Qui *Caritates* seu bona alicujus ecclesie curat et collecta servat. Constit. capitul. eccl. Barchin. ann. 1423. rubr. 7. ex Cod. reg. 4932: *Caritaterius sine contradictione cujusquam die qualibet recipiat de præbenda illius canonici noviter recepti vij. denarios, et de tribus præbendis dom. episcopi tres solidos; et hoc fiat tandiu donec sit satisfactum eisdem anniversariis de xvij. lib. monetæ Barchinonensis pro annata prædecessoris canonici immediate defuncti.* Rubr. 10. *Procurator caritatis idem nuncupatur.* Vide supra *Caritaderius* et *Caritatis domus* post *Caritas* 13.

† 1. **CARITATIVE**, Ex charitate, ex animo, humaniter, passim occurrit apud Scriptores Barbaro-Latinos.

* Charta Pontii archiep. Aqvens. ann. 1019. ex maj. Chartul. S. Vict. Massil. fol. 78: *Rogo omnes proceres, qui ad solempnitatem hujus consecrationis convenerunt, cujuscumque dignitatis sint, ut de suis honoribus huic ecclesie Caritative præbeant.*

* 2. **CARITATIVE**, Vice recognitionis. Charta ann. 1147. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 518: *Caritative tamen ego recepi Rogerius prænominatus a te Guillelmo præposito præfato D. cc. sol. Melgorienses.* Vide *Caritas* 5.

† **CARITATIVUM**, Donatio. Charta Ludovici Franc. Regis ann. 1115. apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 281: *Præsentem cartam nostri auctoritate sigilli firmatam et roboratam fieri disposui, quæ et istud Caritativum*

exponat, et in munimentum stabilitatis perpetuæ existat Charitativum subsidium, in Bulla Sixti IV. inter Privilegia Equitum S. Joannis Jerosolymitani pag. 136. Vide Caritas 4. et 7.

† **CARITATIVUS**, Ex caritate procedens. Gall. *Charitable*, apud Rymer. tom. 8. pag. 101. et alibi non semel.

† **CARITATIVUS**, Idem qui *Caritatis Procurator*. Vide *Caritatis Domus*.

* **CARITEL**, **KARITELLUS**, Vox de *Caritelo* apud Lusitanos inclamabatur prædatorese persequendo sive eos qui violenter aliquem injuriaverant. Vide S. Rosa de Viterbo, qui verbi originem a *Quiritare* deducit. Porro *Caritel* significat querelam, *Calumniam*, qua inde in foro agebatur et de ea dijudicandi jus atque potestatem. Charta Alphonso II. reg. Portug. ann. 1218: *Non peccet Caritel de naso et si fecerint calumpniam in alia parte, etc.* Alia anni 1154: *Hæc dono et concedo vobis... cum suo Caritel, vel cum suo Sagione et cum omnibus suis directuris et calumnis et cum omni voce regia.* Alia ann. 1187: *Sagion et major-domus non ponant Caritel, nisi cum auctore et testibus, etc.* Alia ann. 1182: *Om-nem rem illam, quæ ad regem pertinet, callumnia, Karitelum, fossadariam, regalengum dimitto, etc.* Alia ann. 1174: *Ab omni jure regio absolvo, cabbali, calumpnia, voce Cariteli.* Interdum nude vox scribitur.

* 1. **CARITIA**, Annonæ caritas, penuria, Ital. *Carizia*, Gall. *Cherté*. Necrolog. MS. Nivern.: *Anno ipso 1221. maxima Caritia; pavit quotidie circa tria millia pauperum.* *Chierté*, Sumptus, impensæ, Gall. *Dépens, frais*, in Chron. S. Dion. lib. 2. cap. 9. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 187: *La bonne dame la royne Crotilde... nourrissoit ses neveux les fruz le roy Clodomire en grant Chierté et en grant honour.* Ubi Aimoin. lib. 2. cap. 12. habet: *Solerti nutriebat diligenter.* Vide *Caristia* 2. et infra *Caritudo*.

* 2. **CARITIA**, Blandities, Ital. *Carezza*, Hispan. *Caricia*, Gall. *Caresse*. Inquisit. ann. 1288. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 123: *Et quum Puncilupus intrasset domum, ubi erant hæretici, videntibus omnibus, fecit magnas Caritias, et ostendit magnam amicitiam et familiaritatem dictis hæreticis.*

† **CARITOSUS**, Amicus, benevolus. *Caritosa affectio*, in Vita S. Hildulfi tom. 3. SS. Julii pag. 214.

1. **CARITUDO**, Dilectio, amor præcipuus. Guibertus lib. de Laude B. Mariæ cap. 10: *Hunc utriusque parentis affectio sibimet Caritudine tanta contraxit, etc.*

† 2. **CARITUDO**, Caritas, annonæ, Gallice *Cherté*. Chronic. Parmense ad ann. 1277. apud Murator. tom. 9. col. 790: *Fuit maxima Caritudo blavæ, ita quod sextarium frumenti positum fuit ad decem solidos imperiales.*

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Caritudo, Chierté de temps, caritia, caristia.* Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 32: *Ab istis et consimilibus operibus pietatis nulla fere guerrarum adversitas, nulla Caritudinis gravitas, nulla exactio-nem sæva rapacitas ipsos retrahit.* Vide supra *Caritia* 1.

* **CARIVARIUM**, Ludus turpis tinnibus et clamoribus variis, quibus illudunt iis, qui ad secundas convolant nuptias, vulgo *Charivary*. Lit. Ludov. ducis Andeg. ann. 1372. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 322. col. 2: *Cum ipsi consules litteras a dicto domino meo rege obtinuisset in effectu, continentes quod nullus, cujuscumque conditionis sive sta-*

tus existat, sit ausus facere Carivarium sive Charivalli per civitatem Nemausi et pertinentia ejusdem, cum matrimonia viduarum contrahantur. Infra: Carivarium sive Charivalli, Occurrit præterea apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1271. Vide Caria 2. et infra Charavaria.

† 1. **CARIUM**. Vide Carigare post Carri-
care.

* 2. **CARIUM**. Libert. villæ de Favore
rone ann. 1356. tom. 8. Ordin. reg.
Franc. pag. 287. art. 2: *Cognicio ponderis
et mesurarum Carium minus sufficien-
cium, etc.* Leg. mensurarum, carium
minus sufficiendum. Vide tom. 5. earumd.
Ordinat. pag. 6. art. 2.

* **CARIUS**, Carrus. Reg. S. Justi ex
Cam. Comput. Paris. fol. 120. v.º: *Duo
Carii ad deferendum higna domini bis in
anno.*

* **CARIZARE**, CARIZATOR. Vide supra
Carezare.

CARLAKNAP. Chronicon Archiepisco-
por. Upsaliensium in Stephano Arch.
sub ann. 1185: *Huic Archiepiscopo con-
tulit dominus Papa librum Evangeliorum
dictum Carlaknap, et duas cruces, etc.* Hic
hæret Editor Joan. Schefferus: *Karl*, in-
quit vulgari lingua Suecic virum denotat,
Knep vero nodum. Sed cum Evan-
gelium istud missum sit ad Carolum
Sueonum Regem, vel ab eo impetratum,
sive fuerit *Carolus* iste in rerum natura,
sive non, illius saltem nomen prioribus
characteribus innui probabile est.
[* Vide Ithri Gloss. Suo-Gothic. vol. 1.
col. 1034.]

* **CARLARIUS**, Artifex carrucarius,
nostris olim *Charlier*, cujus ars etiam
Charlerie dicitur, in Lit. remiss. ann.
1472. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 721:
*Les mareschaux, charrons, Charliers et
autres eulx entremettant de negociation
de cheualx et charrues..... Le mestier
de Charlerie, etc.* Charta ann. 1280. ex
Chartul. S. Vinc. Laudun.: *Juxta pra-
tum Roberti, dicti le Charlier, et ab illa
meta usque ad metam, quæ est juxta coronam
prati dicti Roberti Carlarii.*

CARLE. Vide *Coerle*.

† **CARLEM**. Liber Miraculum S. Ead-
mundi Angl. Regis apud Marten. tom.
6. Ampliss. Collect. col. 831: *Ad specta-
culum sanitatis quorum interea dum juxta
quædam in sporta a singulo pede tenus
membris contracta, audito plausu prodi-
gorum Sancti, O, inquit, utinam mei per-
ciperent oculi, quis, qualis, et quantus
hanc urbem ingreditur Sanctus: illico
stans in pedes Carlem exiit; hoc est,
sana, fortis, robusta. Teutonicum enim
Carl, *Karle* et *Keorle*, virum robustum,
corpore et animo fortem significat juxta
Schilterum in Glossario, unde pro no-
mine proprio, inquit, frequentatum.
Continuator Chronici Fredegarii num.
103: *Igitur præfatus Pippinus... genuit
filium vocavitque nomen ejus lingua pro-
pria Carlum.* Saxon. *Carl*, Masculus.
Alemannis hodie *Kærle*, teste Goldasto,
*de homine probo, bono, utili ac strenuo
accipitur; Belgis Kaerle, Fortis.* Vide
Coerle.*

* **CARLENI**, CARLINI, Academ. Cru-
scanis, *Sorta di moneta, che vale una
mezza lira..... e di Napoli di valuta diversa
dalla nostrale* (Fiorent.). Parid. de Gras-
sis Cæremon. capell. papal. MS.: *Dona-
tur* (diaconus cardinalis) *crumenula cum
xl. solidis, qui esse videntur Carleni
quattuor in totum.* Steph. de Infest. de
Bello inter Sixt. IV. PP. et reg. Ferdin.
ann. 1482. MS.: *Misum fuit proclama-
per urbem, ut ne cui liceret vendere gra-
num pro majori quantitate quam viginti*

Carlenorum pro rabio. Annal. Placent.
ad ann. 1473. apud Murator. tom. 20.
Script. Ital. col. 943: *Frater Petrus ord.
Min. S. Sicti cardinalis nepos..... Car-
linos deauratos pretium solidorum xij. ad
terram project..... usque ad summam
ducatorum quatuor millium.* Monetæ
ejusdem nominis usus etiam fuit in Na-
varra et Bigorrensi comitatu. Testam.
Caroli reg. Navar. et comit. Ebroic. ann.
1376. ex Cod. reg. 8428. 3. fol. 109. r.º:
*Lesquelles rentes et revenus puent valoir
et monter à la somme de... cent sept livres,
dic sols de Carlins noirs.* Lit. remiss.
ann. 1417. in Reg. 170. Chartoph. reg.
ch. 84: *Le suppliant fist bailler au taver-
nier sept hardis, et ledit tavernier pour
ce que le vin ne montoit pas tant, rendi à
chascun d'eulx un Carly.* Quæ ultima
minutiorem fuisse monetam indicant.
Vide *Carlentii*.

† **CARLENI**, Nummi, sic dicti a Ca-
rolo Siciliæ Rege, iidem qui *Gillati*. Vide
in hac voce post *Gigliati*.

* **CARLEVAMEN**, Bacchanalium dies,
Ital. *Carnevale*, Gall. *Carnaval*. Chron.
Astense ad ann. 1273. apud Murator.
tom. 11. Script. Ital. col. 162: *Post hæc
in Carlevamine milites Astenses ceperunt
quinquaginta viros de Gorzano.* Paulo
supra hæc acta dicuntur die Sabbati
xxiv. Martii. Vide *Carnelevamen*, et infra
Carnem-lazare.

* **CARLINGI**, Caroli M. successores;
unde per *Partem Carlingorum*, Fran-
ciam, ubi hujus imperatoris posterii re-
gnarunt, designat Christ. de Scala in
Vita S. Ludmil. tom. 5. Sept. pag. 354.
col. 2. ut ibi observant docti Editores.
[* *Carlenses* dicuntur Gallofranci in
Annal. Colon. ap. Pertz. vol. Hist. 1. pag.
98: *Ann. 978. Otto imperator exercitum
duxit super Carlenses, ann. 979. Reconci-
liatus est imperatori cum occidentis rege.
Vide Karlenses.*]

† **CARLINI**, Nummi, in Vita S. Fran-
cisci de Paula tom. 1. SS. April. pag.
133: *Voluimus solvere patrono terrenum
circumdatum Carlinis, et nunquam voluit
vendere.* [* Vide supra *Carleni*.]

* **CARLINO**, CARLINETO, Piscis genus.
Vide supra *Aspargus*.

* **CARMALHERIUM**, Cremaster foca-
rius, Gall. *Cremailiere*. Inventar. ann.
1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus quod-
dam furnipendium sive Carmalherium
ferri.*

† **CARLUS**. Vide *Carlem*.

CARMALUS. Annales Ratisponenses
Mabilionii ann. 818: *Pernhardus Rex Car-
malum levavit.* Mox ann. 819: *Linduivit
Carmalum levavit.* [* Ita etiam ap. Per-
tzium pag. 93. qui vocem Slavicam esse
scribit: sed confer *Carmulum*, pro quo
Carinulum scribendum contendit Car-
penterius.]

* **CARMATOR**, Laniator, e tonditor.
Glossar. Lat. Ital. MS. [* *Lege Carmi-
nator*.]

* **CARMATURA**, Tomentum, ni fallor,
quasi *Carminatura*. Stat. crimin. Ripet.
cap. 225. fol. 29. v.º: *Nulla persona au-
deat..... in ipsis pannis ponere.... Car-
maturam sub pena libr. decem parvorum.*

† **CARMELINI**, pro *Carmelita*, in Tes-
tamento Johannis Comitis Claromontis
ann. 1340. apud Baluzium Hist. Arvern.
tom. 2. pag. 316: *Legamus Conventibus
Fratrum Prædicatorum, et Minorum et
Minorissarum et Carmelinorum et Cano-
nicis de Chantoen... culibet centum soli-
dos Turon. semel.* Confer *Barrati*.

* *Les freres dou Kerme* appellantur, in
Testam. Mariæ de Craon ann. 1317. apud
Menag. Hist. Sabol. pag. 379.

* **CARMELINUM**, CARMENUM. Stat.
Astæ ubi de reva: *Ad evitandum fraudes
decretum est, quod de cetero debeant ipsi
becharii tenere Carmenum seu Carme-
linum papari super carnisibus, et non tenere
super eodem bancho, nec simul vendere
carnes ad diversa pretia æstimatas.* Ubi
leg. videtur *Papyri*. Est ergo *Carmenum*
vel *Carmelinum*, Charta seu schedula,
in qua statutum a publicis æstimato-
ribus pretium, quo carnes divendi de-
bent, describitur. Vide supra *Calme-
drium* et *Calmerium*.

1. **CARMEN**, Incantatio. Justinianus
§ 5. Instit. de Public. judic. (4. 18.): *Ven-
efici qui magicis susurris, seu Carmi-
nibus homines occidunt.* Virgilius *Æn.*
lib. 4. vers. 487:

Hæc se Carminibus promittit solvere mentes.

Carmina dira, in leg. 7. Cod. Th. (16. 10.)
de Paganis. Vindicianus Medicus:

Gramine seu malis regro prestare medelam,
Carmine seu potius, namque est res certa saluti
Carmen, ab occultis tribuens miracula rebus.

Decretum Tassilonis Ducis Bajwar. de
popularibus legib. § 5: *Ne forte Carmi-
nibus vel machinis diabolicis vel magicis
artibus insidiantur.* Cæsarius Heisterb.
lib. 1. cap. 34: *Diabolum aliquando per
Carmina vocare consuevi.* Aimoin. lib. 3.
Hist. Franc. cap. 52: *Rapi meretrices ad
supplicia jubet, quæ se fatebantur Carmi-
nibus multos interemisse innocentes.* Vide
Guill. Abbatem S. Theoderici in Vita
S. Bernardi lib. 1. cap. 2. *Miracula S.
Wlfranni Episc. num. 28. etc.* [* *Plura
ap. Grimm. Mythol. German. pag. 626.
627.*]

CARMINA DIABOLICA, Quæ super mor-
tuos nocturnis horis vulgus cantare so-
let, vetantur in Ratherii Veronensis
Episcopi Epistola Synodica ad Presby-
teros, et apud Reginonem cap. 71.

CARMINARE, Incantare, carminibus
magicis irretire, Gall. *Charmer*. Gloss.
Arabico-Lat.: *Carmino, Canto*. Papias:
*Carminare dicimus, vel inde dicitur, quod
qui illa canerent, mente carere existima-
bantur. Qui malum Carmen incantavit,
in legibus 12. Tab. apud Plin. lib. 18.
cap. 2. Carmina incantare, dixit etiam
Lampridius in Juliano. Marcellus Em-
piricus cap. 8: Ipso oculo clauso, qui Car-
minatus erit. Et cap. 15: Glandulas mane
Carminabis. Hincmarus Remensis de
Divort. Lotharii et Tetbergæ: *Quidam
etiam vestibus carminatis induebantur,
vel cooperiebantur.* Raymundus de Agi-
les in Hist. Hieros.: *Dum duæ mulieres
petraviam unam de nostris fascinare vel-
lent, lapis viriliter excussus, mulieres Car-
minantes cum tribus pueris allisit.**

* *Qua arte potissimum usi sunt, et
etiamnum utuntur in vulneribus sa-
nandis; quam infeliciter. docent sequen-
tia.* Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 131.
Chartoph. reg. 142: *Le suppliant fery
ledit Nepveu un seul coup,.... et ledit
coup Charmé de paroles seulement, sanz
autre medecine ou garison, ledit Nepveu
ala de vie à trespasement.* Aliæ ann.
1444. ex Reg. 176. ch. 233: *Tous guerrent,
excepté icellui Estienne, qui fit Charmer
sa plaie qu'il avoit sur la teste sans autre
remede y querir.* Denique aliæ ann. 1457.
in Reg. 189. ch. 157: *Lequel Anglois se
fist, comme l'en dit. Charmer par un franc
archier, etc. Charmegneresse, Saga, in
Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. ch.
254: *Ledit Henry appella ladite femme
putain, larronnesse et Charmegneresse.*
Vide infra *Conjurium*.*

INCARMINATRIX, Saga, apud Galber-

turn in Vita Caroli Comit. Flandr. num. 165.

† **CARMINALIA INSTRUMENTA**, Quibus utuntur incantatores in suis artibus exercendis. Vita S. Bernardi auctore Alano inter illius opera tom. 2. col. 1237. edit. 1690: *Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectulum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus: quam cum ille appropinquantem sentiret cum quibusdam Carminibus Instrumentis, cum indignatione magna exclamans, a se repulit et abiecit.*

† **CARMINARE**, Canere carmen, commentare carmen, facere carmen. Gasparis Barthii Glossar. tom. 3. pag. 280. ex Fausto. Vide Laurentii Amaltheam. [*] Pro Carmina facere apud Sidonium Ep. 1. 9. et 9. 15.]

* 2. **CARMEN**, Canticum musicum, rhythmus. Stat. ann. 1446. in Suppl. ad Miram pag. 191. col. 2: *Item insistere vel interesse probationibus Carminum vel motetorum, seu alterius cujuscumque, dum discuntur in choro tempore divini servitii, nemini liceat.*

* 3. **CARMEN**, Plantæ species. Leudæ major. Carcass. MSS.: *Item pro carnea de Carmen, iij. sol. Turon. Ubi versio Gallica ann. 1544: D'une charge de Carde, qui semble fenouil, etc.*

† **CARMENTALIA**, *ἑρμολογία*, Cantio, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

† **CARMENTRAN**, Vide *Carementranus*.

* **CARMENTUM**, Carmen. Virgil. Grammat. ep. 2. ap. Maium pag. 23: *Sarbon quoque pater Glengi in Rigadis reginæ cantico: Digna ab ego laudari Carmento mirabili. Carminulum apud eundem pag. 130: Poetica metra per versum Carminula soffat.*

* **CARMENTUM**. Vide supra *Carmelinum*. **CARMESINUS**, Color ostrinus, purpureus, *Chermisi*. Italis: *Cramoisi*, nostris: a *Kermes*, voce Arabica, quæ vermiculum sonat, qui gignitur in baccis cocci, ex quorum liquore panni coccino, seu purpureo colore tingi solent. Perperam *Cremesinum* et *Carmesinum pannum*, pannum sericum Cremonæ textum interpretantur viri docti ad 30. Martii. [*Abnucias folvatas ex sestino Carmesino*, Concil. Hispan. tom. 4. pag. 612.]

* **CARMET**, apud Avicenam est nomen ponderis, appendens vj. kirat. *Et alibi reperi quod est aureus unus et grana iij. Aliquando Karmet scribitur.* Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 639.

† **CARMINATIVUM**, *Dissipativum, discussivum*, in Amalthea. Medicina Salern. pag. 59. edit. 1622: *Innoxia sunt (pyra) si una cum Carminativis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus tenuantibus et flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus et odoratum bibatur.*

* **CARMINATOR**. [Carminum factor. (DIEF.)]

† **CARMINE**, *σπρμινός*, *Carnaliter*. apud Janum Laurenb. in Supplemento Antiquarii.

* **CARMOsinUM**. [Gallice *Cramoisi*: «Unum missale copertum de veluto *Carmosino* raso. (Inventarium Calixti pape III, an. 1458. in archivio Romano.)»]

† **CARMULA**, Idem quod mox *Carmulum*. Vita S. Udalrici inter Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 436: *Equitando in servitium regis in regionem Noricorum sagaciter venit, Carmuloque prolongata, possibilitatem redeundi apte non potuit habere.* Ibidem pag. 458: *Cumque obsi-*

dione finita et Carmula mitigata, Imperator ad Saxoniam reverteretur, etc.

* **Mendum** in hac voce et sequenti, a puncto quod superponere omittabant scribæ, ortum: legendum quippe *Carinula* et *Carinulum*. Vide *Carina* 1. *Carinula*, et *Carmula*.

† **CARMULUM**. Lex Bajwar. tit. 2. § 3: *Seditionem excitare, quod Bajorum Carmulum dicunt.* Alii Codd. *Carmulam* habent. Germani *Schaer-mutse*, velitationem vocant. Vide *Carmula*.

† 1. **CARMUM**, f. pro *Carreium*, idem quod *Carreda*, Onus vecturæ vassallis impositum. Polyptych. Fiscam. ann. 1235: *Hæc cavassoria debet per annum duo Carma de leignagio. Robertus de Mara tenet unam cavassoriam de XXX. acris terre per servitium equi et Carma. Rogerius Anfrei tenet IX. acras terre et debet facere submonitiones et nammia capere, et grantiam reterege, et mundare et Carmum.*

* 2. **CARMUM**, *Lo marmo Bianco*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Caristeum*.

† **CARMUS**, *Carpinus*, arbor, Gall. *Charme*. Papias MS.: *Carpinus arbor quæ dicitur Carmus.* Vide *Charmus*.

* **Chartul**. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 92: *Leprosi Britoli habent.... brancas Carmi ad suum ardere et ad suum furnum calefaciendum.* Hinc *Carme*, pro *Carne*, legendum in Stat. ann. 1388. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 777. art. 39. quod rursum probare licet ex allatis supra in *Boscus mortuus*.

* **CARMUSINUS**, ut *Carmesinus*, Color ostrinus, purpureus, Gall. *Cramoisi*. Ordo canonizat. ex Cod. MS. Morton. archiep. Cantuar. ann. circ. 1494. apud Labb.: *Fit unum baldachinum... habens pendalia de Carmosino.*

† **CARNACARIA**, in Charta Adefonsi Regis Hispaniæ. Locum vide in *Tanaria*.

† **CARNACERIUS**, *Carnifex*, tortor, Gall. *Bourreau*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 323. ex Computo anni 1396: *Pro expensis duorum latronum Petri Vitalis, cui fuit pes amputatus, etc. XXI. sol. VIII. den. Item, uni Carnacerio, qui traynavit et suspendit Bernardum Maquayre homicidam. Et pag. 584. ann. 1348. et 1349: Item, deducuntur pro salario Carnacerii, qui comburit Pachodum Ribaldum delatum de impositione veneni, etc. II. s. v. d. Pict. Carnivorum hodie *Carnacier* appellamus.*

† **CARNACLIGIUM**, Species vestis. Statuta Arelat. MSS. art. 53: *Habeat sartor XII. den. pro tunica... et pro fustannitis homini VIII. den. et pro Carnacligio II. sol.*

1. **CARNAGIUM**. Vide *Carnaticum*.

* 2. **CARNAGIUM**, Prandium ex carnis vel Carnes ipsæ animalium. Vide *Carnalagium*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Quæsierunt a fratre Artiga quod daret eis prandium seu Carnagium; qui dixit quod tunc non erat paratus: sed dedit eis fidejussorem dominum Guillelmum Aicardum, quod ipse daret eis tantum quod essent contenti, et in vigilia natiuitatis Domini misit cuilibet ipsorum unum quadrantem castonis.*

† **CARNALADO**. Vide *Carnale* 3.

† **CARNALAGIUM**, Carnes ipsæ animalium: Italis, *Carnaggio*, *munitione di carne*. Will. de Podiolaurentii cap. 36: *Transeunt quippe Rege versus Apamiam cum Legato, non immerito largitatis Episcopus, panis et vini, et Carnalagii misit encænna copiosa, priusquam intrasset diocesim Tolosanam.* Vetus Inquesta pro Rege Majoricar.: *Vidit portantem Carnalatte, videlicet cabricios et*

agnos, et dicebat quod eos portabat de castro et loco de Belagarda pro primitia sua. Charta anni 1313. in 49. Regesto Chartophylacii Regii: *Salvo tamen quod a dictis macellariis Carnalagium et carnes salsatæ in grosso possint vendi.* [Concil. Biterrense ann. 1310. cap. XIV. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 252: *Item statuimus monendo omnes Rectores seu Priores cum cura et sine cura, quod nullus vendat redditus Ecclesiæ suæ ad pecuniam absque licentia speciali petita et obtenta, exceptis Carnalagii, etc.*] Tabularium S. Fori in Arvernîs: *Prior habeat decimas Carnalagii et primiciam a quolibet pagesio dictorum locorum.* [Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Possidet dictus venerabilis Conventus... medietatem Carnalagii ovini et caprini villæ et terminalium de Crassa.* His in duobus ultimis locis *Carnalagium* idem est ac] *Carnaticum*: quod vide suo loco. Vide *Carnalegium*.

† **CARNALAR**. Vide *Caro*.

1. **CARNALE**. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Carnale*, flæsc h u s, i. carnis domus, ubi scilicet caro distrahitur.

2. **CARNALE**, Animal. Tabularium Conchensis Abbatie in Ruthenis Ch. 73: *Et totam decimam de lino et lana, et de Carnali, etc.*

3. **CARNALE**, Servitutis species, qua pecora et animalia, si damnum facere in agro deprehendantur, agri domino capere non modo licet, sed occidere, atque adeo comedere, si sint huiusmodi ut apponi possint ad mensam: alias pignori ea capere ipsi licet. Charta Sanctii Ramirezii Regis Aragonum apud Martinezum in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27: *Similiter ingenio de omni honore S. Joannis herbaticum et Carnale: ut non dent illud, neque ipsi seniores, neque villani eorum in ullo loco, ubicunque fuerint, ad Pascha, in hyeme vel stivo tempore, in omni regno meo, sed ita sint liberi, sicut meæ propriæ.* Infra: *Ipsi vero habeant suos velatos, in omnibus Decanis suis, et in omni loco, ubi ipsi habuerint aliquid facere, ut nullus sit ausus ibi pascere, vel intrare ab eo rum licentia, neque ego; quod si fecerint, mando ut accipiant Carnale.* Tabularium Lascariense apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 11. num. 1: *Liberraverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot carrei, et de toto damno, et de tot Carnal, et de toto opere, etc. Carnau, dicitur in Consuetudine Beneharnensi tit. 19. art. 1. 2. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 37. 38. tit. 49. art. 10. tit. 58. art. 59. Carnalado, qui Carnale debet, in eadem Consuetudine tit. 19. art. 1. tit. 24. art. 7. tit. 42. art. 38. Hinc *Carnaler* in Consuetud. Aquensi tit. 11. art. 43. est *Tuer le bestail, et le convertir en ses usages*, scilicet pecus quod in damno captum est. Adde art. 11. 13. 21. 22. 23. 31. Consuet. SS. Severi tit. 3. art. 2. 3. 4. 5. 17. 18. Bayonensem tit. 2. art. 16. Solensem tit. 2. art. 3. tit. 14. art. 3. 4. At in Lege Bajwar. tit. 13. cap. 12. [*] et Salic. tit. 10. § 1. et 2.] animal alterius, licet in damno inventum, non licet occidere: contra in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 5. § 1. Vide *Carnalegium*. Nescio an idem sonet vox*

CARNALES, in Regesto censuum et debitorum Comitatus Bigorræ ex Camera Comput. Paris. fol. 37: *Et nota quod Ecclesia Tarmensis solvebat olim 18. sol. pro terris quas habet a Faganos et a Prucigna per Carnales et per carnales pro terris, etc.* Infra: *De omnibus*

istis solvebat medietatem in Maio per Carnales, et aliam medietatem in Septembri.

ACARNERARE, Carnale seu pecora capere, invadere: unde nostris *s'acharnar*, efferato impetu in alicuius laniatum ferri. Charta Sancti Ramirez Regis Aragonum apud Martinezum in Hist. Pinnatensi lib. 3. cap. 27: *Et si aliquis talliaverit in totum terminum S. Joannis in ligno viridi, absque licentia Abbatis vel seniorum, peitet 60. solidos: oves S. Joannis, et omnia pecora illius Conobii omniumque rusticorum ejus, mando ut in toto regno meo, ubi herbas invenerint, pascant tam in hyeme, quam in æstate: et nullus sit ausus pignorarere vel Acarnarere: quod si quis fecerit, peitet mille solidos.*

† 4. CARNALE, Tempus quo carnes licet comedere, Gallis *Charnage*. Cod. MS. Consuetudinum festorum monasterii Solemniacensis: *In vigilia Purificationis B. M. . . . quando est in Septuagesima septias et ova farsata, et tria ova tam in Carnali quam in Septuagesima*. Ibidem non semel: *Si evenerit in Quadragesima . . . si autem in Carnali, etc.*

* CARNALEGIUM, Tributum ex animalibus, idem quod *Carnaticum*. Charta ann. 1356. inter Instr. tom. 6. Gall. col. 384: *Edictum de Carnalegio exsolvendo ab episcopo servetur. Carnalaige, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1477. ex Reg. 203. Chartoph. reg. ch. 13: Disnadan seigneur de Marsan estoit à la chasse en une sienne terre et seigneurie, nommée la Gauzon, en laquelle seigneurie, entre ses autres droit, a droit de Carnalaige, qui est tel que toute personne faisant pestre ses vaches en ladite terre et seigneurie de Gauzon, sans préalablement en avoir fait pac on convenance avec ledit seigneur de Marsan, que ledit de Marsan, en défaut de ce, peut de son auctorité prandre pour sondit droit de Carnalaige une vache, pour en faire disposer à son plaisir et volenté. Vide Carnalagium.*

1. CARNALIS, Genuinus. *Carnalis frater*, uterinus, proprius, genuinus, qui ἀδελφός σάρκικος dicitur Scylitzæ pag. 537. ἀδελφός κατά σάρκα, in Vita S. Nili junioris pag. 47. Acta SS. Martyrum Numidarum num. 8: *Homo gentilis, hoc est, frater meus Carnalis occurrit*. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Hic Democrates fuerat frater meus Carnalis*. S. Eulogius in Epistola ad Alvarum: *Quem ego fratrem meum esse Carnalem profere, etc.* Ita apud Bedam de Wiremuthensi Monaster. cap. 11. Bruschiu lib. 1. Chron. Windeshemensis cap. 28. etc. *Fratello Carnale*, apud Joannem Villaneum lib. 7. cap. 132. *Filius Carnalis*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 69. *Carnalis parens*, apud Conradum Urspergensum pag. 234. [*Pater Carnalis*, in Charta Kazimiri Regis Poloniæ ann. 1341. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 505.] *Pater carnis meæ*, apud Avitum Viennensem Homil. de Rogationibus, cui opponit *Patrem spiritualement a Baptismo*. Aimoinus lib. 2. Miraculor. SS. Georgii et Aurelii: *Duas nobiles puellas Carne sorores*. [Conventio ann. 1241. ex Archivo Faremonasterii: *Prioris soror Carnalis*.] *Carnales germani*, in Chronico Afflighemensis cap. 20. *Carnalis propinquus*, in Gestis Consulum Andegavensium cap. 3. num. 6. Flooardus de Summis Pontificib. in Calisto:

. . . . Folconis Carne propinquum.

Willelmus Brito lib. 8. Philippid.:

Per vinclum Carnale gradu conjunctus eidem.

Cugin Carnale, apud Joannem Villaneum lib. 12. cap. 50. 98. *Nipote Carnale*, lib. eodem cap. 41. *Amici Carnales*, in Gestis Ludovici VII. Regis Franc. cap. 14. *Ami Charnel*, apud Petrum de Fontana in Consilio cap. 13. num. 13. Joannes de Condato MS.:

Maint home Roy qui s'ovsigure,
De ses Charneis amis confondre.

Infra:

Souvent entre Charneis amis,
Dont maint à la mort en a mis.

Carnali diletti, apud Passavantium. *Carnalis Patria*, apud S. Augustinum Epist. 225: *Neque hoc inviderunt Ecclesie Tagastensi, quæ Carnalis patria mea est*. Edelwifus in Abbatib. Lindisfarn.:

. . . . Carnali a nomine dictus
Godfridus ille fuit.

Σαρκική πατρις, apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 83. *Carnalis dominus*, apud Salvianum lib. 3. de Gubernat. Dei: *Sicut dominorum Carnalium servis eligere omnino non licet, quæ ex præceptis servilibus faciant, aut quæ non faciant, etc.* Infra: *Quis rogo, ex Carnalibus dominis hac cum suis lege agere contentus est, etc.* Vide Caro 6.

VITA CARNALIS, quam scilicet vivimus, apud Cogitosum in S. Brigida pag. 637.

CARNALES PRECES, Hispanis, *Carnales ruegos*, quæ fiunt pro alio: cum scilicet aliquis agnato vel cognato Beneficium Ecclesiasticum vi precum suarum impetrat. Vide Leges Alfonsi IX. Regis Castellæ 1. part. tit. 17. lege 4.

* 2. CARNALIS, Carnalibus amicis, id est, agnatis et cognatis nimium deditus. Chron. pontif. Leon. Urbevet. apud Lam. in Delic. erudit. pag. 333: *Martinus natione Gallicus de Turonibus, . . . eleemosynarius fuit magnus, et parum Carnalis de consanguineis.*

† 3. CARNALIS, Carni serviens deditus, Gall. *Charnel*. Arnulphus Sexoviensis Episc. apud Murator. tom. 3. pag. 422. col. 1: *Sed quoniam animalis es homo carnosus, proinde et Carnalis, quæ Dei erant percipere non potuisti, et invisibilia ipsius conspicerere contemisti.*

* Chron. Angl. Th. Otterbourne pag. 183: *Obiit etiam (ann. 1394.) ducissa Eborum, soror ducissæ Lancastriæ uterina, domina Carnalis et delicata mundialis, ut fertur, et venera. Le Roman de Robert le Diable MS.:*

A tant a enquis de son iestre
Que che ne puet Carneus home iestre.

† CARNALITAS, Libido, Luxuria. *Breydenbach Itiner. Hierosol.* pag. 163: *Aut procedunt ex perverso intellectu sacræ Scripturæ, sicut infinite reperiuntur hereses, aut etiam procedunt ex inordinato affectu Carnalitatatis, ut errores Epicureorum.* Vita B. Coletæ tom. 1. Act. 55. Martii pag. 546: *Cum pro nimia peccatorum multitudine diebus illis enormiter et sine mensura regnantium, signanter superbiæ, Carnalitatatis et avaritiæ. Carnalitas notione paulo diversa spiritualitati opponitur, in Vita S. Vincentii Madelgarii tom. 3. SS. Julii pag. 676: Beata vero Waldetrudis quanto sibi olim conjunctione fuerat Carnalitate, tanto nunc spiritualitate inhærens conjunctius, etc.* S. Aug. Serm. 186. de Tempore cap. 2: *Carnalitas vetustas est, gratia novitas est.* Litteræ Caroli Principis Salerni ad Senescallum Provinciæ, e MS. D. Brunet

fol. 93: *Nec judicio rationis, sed Carnalitatatis affectu. . . in his procedunt.*

* Nostris *Charnalité*, eodem sensu. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 12: *Comme Jehan des Planques, qui estoit homme marié, eust plusieurs fois requis et continuellement poursui par longtemp pour vilener de son corps par Charnalité une bonne jeune preude femme mariée, etc.* Aliæ ann. 1478. in Reg. 206. ch. 418: *Laquelle femme a toujours perseveré en sa plai-sance et Charnalité au grant esclandre et deshonneur du suppliant son mary.* *Carnalité* vero, pro Caro, Gall. *Chair*, in Vita J. C. MS.:

Comment Diex prist Carnalité
En la Virge sainte Marie.

† CARNALITER, Secundum carnem. *Carnaliter nati*, in Epistola Martini V. Papæ ad Uladislauum Poloniæ Regem apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 409. *Generare Carnaliter*, in Diario Belli Hussitici apud eumd. Ludewig. tom. 6. pag. 207. *Carnaliter editus* dicitur Dei Filius ab Aratore in cap. 2. Act. Apostolor.

† CARNALITER, Juxta litteram et non juxta litteræ sensum, in Epistola Evantii Archidiacon. Concil. Hisp. tom. 3. pag. 87. et 88.

† CARNALITER, Amice, benevole, ut videtur, si tamen vera lectio est. Petri Patriarchæ Jerosol. Ord. Prædicat. Additiones MSS. ad Statuta Augerii II. Episc. Conseran.: *Laicis cujuscumque status aut conditionis existant in virtute sanctæ obedientiæ, sub poena excommunicationis, districtius inhibemus, ne. . . ad domos personarum ecclesiasticarum causa prandiū, aut cenæ, seu spoliū, accedant, nisi ab eo primitus fuerint ad hoc ipsum sponte et Carnaliter invitati.*

* Charneument, apud Bestiar. MS.:

A chascun qui vit Charneument
Se fait tout mort chertainement.

* CARNARIA, Idem quod *Carnarium*, Locus, ubi carnes reponuntur, in Inventar. ann. 1320. ex Tabul. S. Vict. Massil. Vide mox *Carnarium*.

1. CARNARIUM, Locus ubi carnes reponuntur, Joanni de Janua. Gloss. Græc. Lat.: *κρεσών ό τόπος*, [**] al. κρεσθήκη, κρεμαστήριον. *Carnarium*, Marcellus Empir. seu, ut aliis placet, Vindicianus:

Prome etiam, seu tunde prius, seu contere gyro
Quod viride hortus habet, vel quod Carnaria siccom.

* Vel locus ubi carnes venduntur. Charta ann. 1224. apud Cl. V. Garamp. Ind. ad Hist. B. Chiaræ pag. 504. col. 2: *In domo mea de Carnario, quam nunc habito.*

2. CARNARIUM, Ossarium, Polyandrium, Cœmeterium, Gall. *Charnier*, Ital. *Carnajo*, in quo humana corpora, seu cadavera humo conduntur. Κρεσθηλαίον, in veteri Inscript. apud Selden. in Marmorib. Arundelian. pag. 48. 1. edit. Nam caro, in Gloss. Lat. Græc. non modo κρέξ, sed et σῶμα significat. Breviloquus: *Carnarium, Locus, ubi ossa mortuorum ponuntur. Sedes ossium* Prudentio lib. Peristeph. hymno 3. v. 532. Glaber Rodulfus lib. 4. Hist. cap. 4: *Et quoniam sepeliri singulatim ob multitudinem non quibant, constructa in quibusdam locis a Deum timentibus, quæ vulgo dicuntur Carnaria, in quibus quingenta et eo amplius. . . projecta sunt defunctorum corpora.* Chronicon Mauritanicæ lib. 2: *In Ecclesiam latenter introducunt, ipsi in Carnario, qui locus infra septa Ecclesiæ illius ossa continet*

mortuorum, fraudulenter absconditis. Chronica Australis ann. 1241: *Promisit etiam Carnaria in S. Cruce perficere.* Willelm. Thorn. ann. 1287: *Capella in Cimiterio quæ dicitur Charner, peracta est.* Charta Willelmi Aconensis Episcopi ann. 1161: *In quo (Cimiterio) prædictus Manso intuitu pietatis, Carnarium ad ossa mortuorum reponenda de propria pecunia construxit.* [Hist. Harcur. tom. 3. pag. 299: *Celebrata est magna Missa corporum valde solemniter per Episcopum Abrincensem, et postea arcæ positæ fuerunt in requie in Carnario dictæ Ecclesiæ.*] Vide Hugonem Flaviniac. pag. 185. Le Roman de Roncevaux MS. :

En un Charnier les ont fait aporter,
A grant dolor là les ont enterré.

Vide Chron. Flandr. cap. 79. et Ughellum tom. 2. pag. 187.

3. CARNARIUM, ut auctor est Camillus Peregrinus in Castigat. ad Falconem Beneventanum sub ann. 1128. ubi mentio fit *Carnariæ S. Laurentii*, in urbe Beneventana, fuit locus sub dio, muris septus, ad quem suspendio, aliove supplicii genere perempti, et vilissima capita semihumanda comportabantur; Italice nunc dicitur *Carnaro*, et *Carnaio*.

* CARNASSARIUS, CARNASSERIUS, Carnarius. Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 152: *Ab impositione et exactione dictorum quatuor denariorum pro libra Carnasseria privarent.* Aliæ ann. 1382. ibid. tom. 6. pag. 692: *Ut de vetero carnes recentes... vendendæ in macello dicti loci, ad pondus libræ Carnassaræ... venderentur.* Infra semel et iterum, *Carnasserie*.

* CARNASSERIUS, Carnarius, lanius, Gall. *Boucher*. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 254. col. 2: *Item solvit, dicto mandato, Petro Carnasserio, etc.* Vide *Carnacerius*.

CARNATICUM, Goldasto, Carnium exactio, ut sunt frisingæ, porcelli, pulli, etc. Amerbachio, ovium seu aliorum animalium decima, ut est *Decima Carnium*, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 58. § 2. [*Decima Carnagii*, in Archivo B. Mariæ Piperacensis.] [*] Guerdard in Glossar. Irminonis Tributum ex ovibus, plerumque alternis annis, aut pecunia solutum.] Ut ut sit, constat *Carnaticum* tributum speciem fuisse ex animalibus: a voce *Caro*, quæ Scriptoribus ævi posterioris animal significat, ut infra docemus. *Carnatici* meminit Epistola Caroli Magni ad Pipinum apud Sigonium de Regno Italiæ ann. 802: *Necnon et in eorum ædificiis faciunt operari, sed Carnaticum et vinum contra omnem justitiam ab eis exactare non cessant.* Verum hic *Carnaticum* videtur usurpari pro ea carne, quæ exigebatur ad vescendum. Vita Aldrici Episcopi Genomanensis n. 36: *Et debentur decem de Carnatico arietis.*

Longe vero alia notione accepta postmodum ea vox, nempe pro tributo ex animalibus, quod Goudelinus ab Occitanis *Carnalatæ* appellari, decimamque ovium esse ait. Libertates Regni Majoricarum editæ a Jacobo Rege Aragonum ann. 1248: *Non donetis Carnaticum de vestro bestiaro ullo tempore, passaticum, herbaticum, nec quarentenum.* [Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 73. col. 2: *Giroldus colonus... solvit ad hostem de argento soledos 4. et ad alium annum propter Carnatico soledos 2. ad tertium annum propter herbaticum germia 1.* Et fol. 75. col. 1: *Isti duo tenent mansum ingenuilem 1... solvit ad hostem*

de argento sol. 2. et ad alium annum propter Carnaticum sol. 1.] [*] Plura ap. Guerdardum in Indic. general. Irminonis.] Adde Gariellum in Episcop. Magalon. pag. 396.

CHARNAGIUM, in Tabulario Prioratus S. Gemmæ diocesis Santonensis: *Cum Præpositus Santonensis Sequinus Beraldi Carnagium peteret de porcis crevendariis, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad creisamentum, responderunt Monachi se nunquam dedisse, etc.* Vetus Inquesta in Regesto Philippi Augusti Regis Franciæ Hierouvalliano fol. 22: *Pasnagium et Charnagium sunt Domini Regis.* Vetus Charta apud Beslium pag. 492: *De pasqueriis porcorum propriorum et ovium omnium Obedientiarum S. Joannis, et consuetudine quam vulgari sermone Charnatgi vocant, etc.* Liber Rubeus Mensæ Archiepiscopalis Aquensis ex Bibl. Regiæ: *Ecclesia de Valle et de Paracolo pro Carnalagio S. Lucæ.* Ita ibi passim. [Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 41. col. 2: *Item, quod anno præterito quo fuit Castellanus, idem Guido plura animalia capi fecit ad opus et pro Carnagio Domini apud Oysentium, videlicet vaccas et mutones... de quibus animalibus retinuit sibi usque ad summam centum et quinquaginta mutonum et plus.* Et tom. 2. pag. 372. col. 2: *Item, contra Castellanos et alios Officiales qui de Charnagiis olim levatis per terram nostram temporibus cavalcatarum non fecerunt solutiones secundum quod per eos extitit computatum, etiamsi Charnagia fuerint levata in majori quantitate, quam nobis vel nostris prædecessoribus assignata fuerint sive gentibus circa receptionem deputatis: etiam et super redemptionibus factis per subditos, ne per lavatores (levatores) signarentur vel caperentur animalia sua.* Liqueat hic *Charnagium* fuisse collectionem carniū, quas pro exercitu Dalphini Castellanus quisque in locis sibi subditis faciebat, cujus tandem collectionis rationem reddere tenebatur.]

* Charta Joan. ducis Bituric. ann. 1402. in Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 186. vº: *Donamus medietatem decimæ et juris decimæ et bladorum, racemorum seu vini, Charnagiorum et lanarum.* *Carnagium* in Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 23: *Præcipimus ut in posterum nulli magistris forestarii... et terram habentes, prætextu Carnagii vel herbagii, in terris eorum transeuntibus cum animalibus per forestas et terras ipsas, pretium vel animalia præsumant exigere vel auferre.* *Charnage* et *Charnaige*, eodem significatu, dixerunt nostri. Charta ann. 1264. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 391: *Tant que li dis Girars retient en celle dicte ville et appendances son Charnage et autres rentes, etc.* Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 133. vº. col. 1: *Item sur les laines et bestes lainnès et aucuns Charnages, etc.* Charta ann. 1416. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex eadem Cam. fol. 325. vº: *La dixme ou desmerie des blez et Charnaiges dudit lieu de Genoilhe, etc.* Unde fortassis *Chargne*, qui ejusmodi tributum exigit, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 175: *Jehan le Cuisinier gendre au Chargne de Savigny.*

† CARNATUM, pro *Carnaticum*, ut videtur. Gregorii Chronicon Farsense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 437: *Isti qui supra in isto columnello scripti*

sunt, solvere debent pensionem den. III. pullum I. matium canapæ I. Carnatum secundum quod habent V.

CARNITUM, Eadem forte notione usurpatur in veteri Charta apud Gariellum in Episcopis Magalon. pag. 103: *Retinentes tamen Communix totum Carnitium in dominio.*

CARNATIO, Obesitas et carnosior habitus. Cælius Aurelianus lib. 1. Tardarum passionum: *Est enim semper gravabilis Carnatio, et magis, si tenuibus est imposta viribus.*

* CARNATUM, ut *Carnale* 4. Tempus, quo carnes licet comedere. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Tempore Carnati taliter quod pecia bovis, sive magna sive parva existat, dividitur sex monachis.* Alia notione, vide in *Carnaticum*.

* CARNAUS, Solidi Beneharnenses seu Morlani; sic forte appellati quod propter *Carnaticum* solvebatur. Vide in hac voce. Charta ann. 1328. in Reg. 65. bis Chartoph. reg. ch. 194: *Invenimus quod idem dom. noster rex habet in dicto loco de Ynossio ex una parte perpetui et annui redditus trecentos solidos Morlanorum, qui in festo assumptionis B. Mariæ, et viginti solidos Morlanorum vocatos Carraus, (sic) et alios viginti solidos Morlanorum vocatos Carnaus, qui in mense Septembri, et septingentos solidos Morlanorum ex alia parte vocatos Carnaus, qui in mense Madii dom. nostro regi per syndicos, consules seu juratos dicti loci. Vide Morlanus.*

† CARNELAGIUM. Vide *Charnagium* post *Carnaticum*.

* CARNELEVALE, Mediolani dicitur Dominica Quinquagesimæ, quæ quia Dominicam Quadragesimæ præcedit, *Dominica in caput Quadragesimæ* appellatur. Ordo eccl. Ambros. Mediol. an. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 870: *In Dominica in Caput Quadragesimæ, quæ dicitur Carnevale, etc.* Vide in *Dominica* col. 1600.

CARNELEVAMEN, Bacchanalium dies, Italis *Carnevale*, *Carnovale*, *Carnaval*. Quidam Scriptorum Itali *Carnevale* dictum putant, quasi *carne*, seu *caro vale*: sed id etymon non probat Octav. Ferrarius. Ego sane sic dies istos, seu potius diem Martis, qui Quadragesimam antecedit, appellasse nostros existimo, *Carn-a-val*, quod sonat, *Caro* abscedit, seu tempus carnes comedendi. Charta ann. 1195. apud Ughellum tom. 7. pag. 1321: *Et in Nativitate Domini duas spallas porcorum, et sex pizzas, et in Carnelevamine, unam gallinam, et tres pizzas, etc.* Occurrit semel ac iterum. Romualdus Salernitanus in Chronico MS. sub. finem: *Comes autem Rogerius juxta mandatum regium usque in Carnis levamen Panormi nuncios imperatoris expectavit, etc.* [Vide *Menagium* in Etymolog. Gall.] [*] Murator. Antiq. Italic. tom. 6. col. 230. mox *Carnelevarium*, *Carnem-laxare* et *Carniprivium*.]

* CARNELEVARIUM, Tempus quo a carnibus abstinetur, *Carniprivium*. *Dominica de Carnelevario*, apud Petr. Morettum inter Ritus dandi presbyterium Papæ, etc. Romæ edit. ann. 1741. *Carnilevaria* dicitur, apud Guill. Fitz-Setphen in Hist. Th. Becket tom. 16. Mem. liter. magnæ Brit. pag. 436. Qua ratione vero hic dies Romæ peragebatur, docent nos quædam ceremoniæ eccl. Rom. quæ extant ad calcem Cod. MS. eccl. Camerac. sæc. 13. ineunte scripti, ubi hæc habentur: *De ludo Carnelevar. In Dominica dimissionis carniū, surgunt equites et*

pedites post prandium, bibunt inter se. Postea pedites depositis scutis eunt Testacium; praefectus cum equitibus vadit Lateranum. Dominus Papa descendit de palatio et equitat cum praefecto et equitibus usque Testacium, et sicut ibi habuit civitas principium, sic ibi in illo die delectatio nostri corporis habeat finem. Faciunt ludum in conspectu pontificis, ut nulla lis inter eos orietur. Occidunt ursum, occiditur diabolus, id est, temptator nostrae carnis; occiduntur juveni, occiduntur superbia nostrae delectationis; occiditur gallus, occiditur luxuria lumborum nostrorum, ut deinceps caste et sobrie vivamus in agone animae, ut ad Pascha mareamur digne Corpus Domini suscipere. Vide Carnelevamen, et mox Carnem-laxare.

CARNELLARE. Vide Quarnellus.

¶ 1. **CARNELLUS**, Species vehiculi. Miracula S. Yvonis tom. 4. SS. Mali pag. 569: Et sic paralyticus apportatus fuit in uno Carnello peregrinus ad sepulchrum.

* 2. **CARNELLUS**, Pinna muri, quae fenestrae quadratae effigiem praefert, per quam milites jaculantur, Gall. Creneau, olim Carneau. Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4658. A. fol. 69: Attorniatii fuerunt quatuor homines de unaquaque communia ad unumquemque Carnellum custodiendum et hurtandum. Vide Quarnellus.

* **CARNEM-LAXARE**, Tempus, quo carniem esus laxatur, seu iis vescendis fidem imponunt fideles, Carniprivium, Ital. Carnasciale, Gall. Carnaval. Charta ann. 1050. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. aevi col. 229: Breve recordationis et obligationis facio ego Crescentius comes Berardo abbati, et vestri monasterii praerogativis, de rocca Tribuci, quam reddere debeo in anno expleto in Carnem-laxare, et obligo me per pignora, quae tu Berardus abbas tenes, si in termino expleto in Carnem-laxare, vel tibi abbati vel monasterio praerogativis roccam Tribuci non reddo sine fraude et malo ingenio, etc. Consule ibi Muratorum. Vide infra Lavatio 3.

¶ **CARNER.** Vide Carnerius.

CARNERAGIUM. Michael del Molino in Repertorio Fororum Aragon. pag. 165: Ganatum, quando transit per aliqua loca regni, an producens ganatum debeat solvere Carneragium, vide in Foro uno, titulo, Ne Carneragium, etc. Occurrit ibi pluries. Adde pag. 54. idem quod Carnalia. Vide in hac voce, et Fores Aragon. pag. 107.

1. **CARNERIA**, Bursa falconarii, in qua reponit carnes ad escam falconis. Fredericus II. Imp. lib. 2. de arte venandi cap. 47: Habeat praeterea unam bursam ad cingulum suum, in qua reponet carnes et tiratoria, quae ideo dicitur Carneria.

¶ 2. **CARNERIA**, Gallis Charniere, Vitruvio verticulae. Inventar. Ecclesiae Noviom. ann. 1419: Item, unus alius tassellus argenteus deauratus, in quo est Sanson fortis, in quo deest medietas Carneriae.

¶ 3. **CARNERIA**, Hominium Guidonis Vicecomitis Lemovicensis Abbati S. Martialis ann. 1245. apud Stephanotium tom. 2. Fragm. histor. MSS.: Vini quod apportatur Lemovicis a quibusdam deforis villam, et reponitur in tabernis sive domibus, vel venditur in plateis sive Carneriis in vico de Cumbis, pedagium pertinet ad ipsos Abbatem et Conventum. Legendum Carreriis, plateis. Vide Carneria 2.

* 1. **CARNERIUM**, Marsupium, cru-

mena, Gall. Charniere vel Carnassiere. Stat. Universit. Tolos. ann. 1329. ex Cod. reg. 4222. fol. 74. rº: Teneantur dare magistro suo... zonam et Carnerium sive bursam de bono serico.

* 2. **CARNERIUM**, Ossarium, caemeterium, Gall. Charnier, Hispan. Carnero. Charta ann. 1410. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 203. col. 2: Acta fuerunt haec Nemausi in claustris subty crotas ante Carnerium dicte ecclesiae B. Mariae sedis. Vide Carnarium.

CARNERIUS, **CARNERUS**, Ovis, [ab Hispano Carnero, Gall. Mouton.] [* Arius maxime, Gall. Bélier.] Charta Garciae Regis Navarrae aere 1087. apud Yepes in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 3: Similiter namque vendimus vobis ipsa paria, quam dicunt Guardia, quam debebant vobis villas, et ipsa materia quod portabant ad ipsos palatios de Najara, vestras villas in 80. vacas, et 600. Carneros et 100. porcos, ut omnino ingenuas permanent in vestra potestate, etc. Vetus Instrumentum apud Marcam lib. 5. Histor. Beneharnensis cap. 29. num. 2: Concesserunt propria voluntate uno quoque anno, ut facerent tributum octo Carneris, et quatuor arietes, etc. Fori Alcaconenses aere 1267: Et qui cavalo alieno cavalgaret, pro uno die pectet unum Carnerium. [Liber Goth. fol. 97. apud Moretum in Antiquit. Navarrae pag. 302: Quod si aliter fecissent haberent inibi habitantes potestatem occidendi vacas, porcos, Carneros sine ulla dubitatione, et sine ullo plecto. In Privilegio Ferdinandi Gonzalez Principis Castellae pro Monasterio S. Emilianii, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 177. col. 1: Istae praedictae cum omnibus suis villis ad suas ultiores pertinentibus, Carneros, domus octo faciunt se ad unum.]

¶ **CARNESCERE**, Carnosum, corpulentiore fieri, pinguescere, Devenir charnu, gras et potelé. J. Laurent. Helbig. in Commentario in sacram Scripturam quem inscripsit Convivium laetum, latum et lautum: Carnescunt ab epulis, cracescunt a poculis, intumescunt a massicis.

* **CARNESIA**. Charta Phil. Pule. ann. 1299. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 72. rº. col. 1: Ligna ad focum suum in coquina sua, et ad panem coquendum, et ad Carnesiam preparandam. Sed legendum existimo, Cervisiam.

¶ **CARNETUM**, Tumulus, sepulchrum. Histor. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1117: Hildegardis Comitissa... suum Carnetum retro B. Mariae cryptam... edificaverat. Vide Carnerium.

CARNICAPIUM, Gallis, le Mardy gras, Carnasciale, Joanni Villaneo. Chronicon Rotomagense editum a Labbeo tom. 1. Bibl. ann. 1249: Interfectus est Robertus nobilis Comes Atybatensis... die Martis in Carnicapio a Saracenis. Gall. Carême prenant. [Cartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 359. ann. 1246: Et eidem quatuor solidos Turon. annui redditus vendidi, quos Willelmus Cornu praefatus mihi reddebat annualim ad Carnicapium de duabus masuris, etc.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: Carnicapium, quasi carnem capiens, Charnage.

¶ **CARNICATORIA**. Charta Hincmari Archiep. Rem. ann. 870. apud Miraeum tom. 1. pag. 135. col. 1: Nulla omnino servitia, nec mansionaticos, nec parafredos, nec Carnicatorias ab illis villis exigit. Miraeus conjicit esse pro Carnicatura; erit forte qui Carnaticum interpretetur.

* **CARNICERIA**, vox Hispanica, La-

niena, locus ubi animalia mactantur Ordinat. pro reformat. regni Navar. ann. 1322. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 438. vº: Item est ordinatum ne fiat Carniceria, ubi sunt stalla ad vendendum carnes et pisces; sed in loco ubi videbitur magis expedire. Libert. Navarieriae ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 266: Habebimus in dicta civitate juderiam nostram, capitulum, Carniceriam, balnea, furnos et alia jura nostra. Hinc etiam Carnier, lanjus, Hisp. Carnicero. Gall. Boucher, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 256: Comme Jehanin de Douligier... s'en feust alé en soy jouant dudit oupille contre Jehan Michaut, en lui disant: Deffens-toi, tu es berquier, et je suis Carnier. Vide Carnicerium.

CARNICERIUM, Carnificina, Gallice Boucherie. Carnicerius, carnifex, macellarius. In Curia generali Catalaniae sub Petro Rege Aragon. ann. 1351. prohibentur Judaei scindere vel vendere carnes in Carniceriis, ubi Christiani scindunt et vendunt carnes.

CARNICULA. Vide Carinula.

CARNIFEX, Lanus qui carnes vendit et facit, vulgo nostris Boucher. Ugitio: Carnifex, homicida, vel macellator, vel Carnifex dicitur, qui facit carnes. Carnificina, macellum. Adalbero Laudunens. Episcop. in Carm. ad Robertum Regem:

Non sunt Carnifices, caupones, necne subulci.

Leges Burgorum Scotie. cap. 70: De Carnificibus et carnis vendendis, etc. [Index MS. reddituum Monasterii Corbeiensis: Carnifices in introitu solvent duos sextarios vini et duos in exitu. Charta Bolconis Ducis Silesiae pro civitate Friburg. ann. 1337. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 42: Pistores, sutores, Carnifices, sartores et fabri, et praecipue in Ciria, ubi taberna ab antiquo habita quatuor macellis est exempta. Utitur etiam Menotus Serm. Quadrag. fol. 102. verso col. 1. Bullarium Fontanell. fol. 115. recto, etc.] [* Decret. lib. 2. tit. 28. cap. 69.]

CARNIFEX, apud Florentium Wigorn. et Hovedenum ann. 1040. recensetur inter majora officia et ministeria Regia: Rex Hardekunutus Alfricum Eboracensem Archiepiscopum, Godwinum Comitem, Steir Majorem domus, Edivicum Dispensatorem, Thronum suum Carnificem, et alios magnae dignitatis viros Londinum misit. Galli Magnum Cocum, le grand Queus, vocarunt.

¶ **CARNIFICARE** est carnes facere, scilicet mactare. Vet. Vocabul. Juris utriusque.

¶ **CARNIFICERIA**, Carnarium, Lanarium Gall. Boucherie, in Codice MS. reddituum Episcopatus Autissiod. ex Chartophylacio Episcopi ejusdem urbis, in libro Anniversariorum Monasterii S. Germani a Pratis fol. 5. verso, et in Hist. hujus Abbatiae Jacobi Bouillant Instrum. pag. LXX. col. 1.

¶ **CARNIFICERIUM**, Eadem notione. Litterae Johannis Regis Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordinat. pag. 76: Item, quod de carnis grossis, que in macello seu Carnificerio dicte ville venduntur, etc.

¶ **CARNIFICIARIA**, Eodem intellectu, in mox laudato Anniv. libro fol. 11. verso et fol. 17.

¶ **CARNIFICINA**, Idem. Vide Carnifex.

¶ **CARNIFICINA**, **CARNIFICIUM**, **Cædes**, strages. Gasp. Barthii Gloss. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 115. ex Hist. Palæst. Roberti Monachi. Rymer. tom. 16. pag. 216. col. 2: Ut acerbissimis

hostibus... patria, libertas, religio, leges prædæ et miserabili Carnificinæ exponerentur. Galli eadem notione dicimus, Carnage. Boucherie, Massacre.

† CARNIFICIA, Summa crudelitas, Gall. Cruauté. Bern. Breydenbach Itiner. Hierosol. pag. 157: An potest misericordia Dei, cujus non est numerus nec mensura, tantam sustinere Carnificiam tormentorum? Vel ad quid, inquirunt, tantam multitudinem damnandorum creavit Deus? Et pag. 161: Ut quid, inquirunt, sustinet divina bonitas tantam stragem hominum quos creavit? An delectat eum Carnificia tormentorum infernium?

† CARNIFICUS, Idem qui Carnifex, Lanius. Charta Libertatum oppidi S. Palladii in Biturig. ex MS. Coislin.: Item, quilibet Carnificus de qualibet vacca, etc.

† CARNIFICISSA, Carnificis uxor, vel quevis alia mulier, quæ carnes vendit, Gall. Bouchere. Miracula B. Simonis de Lipnica, tom. 4. SS. Julii pag. 530: Item, Margareta Paulowa de platea S. Nicolai Cracoviae Carnificissa.

† CARNIFICIUM, Macellum, in Gloss. Arabico-Lat.

† CARNIFICIUM, Alia notione, Tributum e carnibus venalibus exactum apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 197: Præterea etiam dedit et concessi jam dictis Monachis XXX. sol. quos annuatim percipiebam in quodam reddito meo apud Rokeium, qui Carnificium vocatur.

* CARNILEVARIA. Vide supra Carnelevarium.

† CARNIPETA, Qui cupit carnes edere. Leibnitiu tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 362. ex Chron. Clusino Henrici Bodonis: In Thuringia Carnipetis conivere... ubi autem carnibus indultum fuit, in palam venit, quomodo carniæ esus non suffragetur vitæ cœnobiticæ.

† CARNIPETENTIA, Desiderium edendæ carnis, ibid. pag. 361: Sed unde et quorsum Carnipetentia obrepit et tendit?

† CARNIPLAVIUM. Chron. Parmense ad ann. 1307. apud Murator. tom. 9. col. 890: Landus junxit Parmam die Martis VII. intrante Februarii, quo die erat Carniplavium. Hæc dies Martis ann. 1307. quo Pascha incidebat in 26. Martii, erat ipsa bacchanaliorum dies ultima, Gall. Mardi gras; Carniplavium igitur idem est quod Carnicapium, si tamen lectio sit genuina.

† CARNIPRIVIUM, et CARNISPRIVIUM, Tempus quo carnibus privari, et ab iis abstinere incipiunt Fideles, ante jejunia Quadragesimæ. [Quandoque sumitur pro primis jejunii diebus. Vide Foppens. ad Miræum in Supplemento parte 2. cap. 98. pag. 396.] Gervasius Tilleberiensis MS. de Otiis Imperial. part. 3. cap. 102: Initium Quadragesimæ, quod vulgo Carniprivium nominant. Ita porro peculiariter appellata secunda Dominica Septuagesimæ. Beletus cap. 65. Obiter notandum est festum B. Lucie hic adjunctum habere Italice Chartar, quia tunc maxime carnes solent deponi, quemadmodum secunda Dominica Septuagesimæ dicitur vulgo Carnisprivium. Hanc Dominicam ante carnes tollendas vocat Missa Mosarabum: Græci ἀπορρώων appellant, ut et Hebdomadem quæ Dominicam præcedit, quod non ultra eam vescendis carnibus operam dent, sed una cum ea illis edendis finem imponant, uti probat Allatius lib. de Dominicis et Hebdomad. Græcor. cap. 10. Maxime autem Clerici et Sacerdotes jejunium Quadragesimale apud nostros

auspicabantur ab hac Dominica: ex quo dicitur

Carniprivium et Privicarnium Sacerdotum, scilicet Dominica qua mos est Sacerdotibus caput quadragesimalis jejunii solenni esu carniæ prævenire, ut est apud Willelmum Neubrigensem lib. 5. cap. 10. Necrologium S. Victoris Parisiensis: In Ecclesia B. Mariæ Parisiensis accipimus de præbenda nostra panem et vinum: Vicarius vero noster integritatem stationis, et a Privicarnio Sacerdotum usque ad Pentecosten, totum scilicet panem, et vinum, et stationem. Infra: Et totum vinum a Pentecoste usque ad Carniprivium Sacerdotum. Chronicon Montis-Sereni ann. 1202: In Dominica vero Circumcederunt, Carnisprivium haberent, reliquis diebus, usque Esto mihi, lactinia comedentes. In Statutis synodalibus Nicolai Episcopi Andegavensis ann. 1274. præcipitur ut omnes Presbyteri diocesis post diem Dominicam ante Cines usque ad Pascha carnibus non utantur. Ut porro Mosarabes Dominicam quæ Quadragesimam præcedit, ita Hispani hodie diem Martis qui eandem antevertit, Martes de carnes tollendas dicunt, quem Chronicon Petri IV. Regis Aragon. editum a Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 26. lib. 2. cap. 17. lib. 3. cap. 23. Dia de carnes toltes appellat.

* Quam a carnibus abstinentiam, diebus saltem Lunæ et Martis carniprivii seu hebdomadis Quinquagesimæ, iis qui in beneficiis ecclesiasticis sub sacris ordinibus constituti erant, sub pœna excommunicationis injunctam reperimus, in Stat. synodal. eccl. Castrens. ann. 1353. cap. 27. part. 2. ex Cod. reg. 1592. A.: Statuimus quod quicumque beneficium ecclesiasticum obtinens, seu infra sacros ordines constituti, nostræ tamen civitatis et diocesis, et in eisdem consistentes, in die Lunæ et Martis Carniprivii in cibis quadragesimalibus abstinere, et propositum jejunandi assument; et hoc sub pœna excommunicationis, et nihilominus contrarium facientes bannum episcopale comparant.

† CARNIPREVIUM, in Charta Hardouini ann. 1238. cap. 23. Tabularii Gemeticensis: Decem solidos ante Carniprevium.

† CARNIPRIVIUM, sive Dominica in Septuagesima in Transactione inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex lib. viridi fol. 53. Sed legendum est

† CARNIPRINIUM, ut ibidem habetur, necnon in Charta anni 1249. ex Tabulario Monasterii B. Mariæ de Prato Rotomag.: Ad Carniprinium unam pecciam carnis de valore sex denariorum.

† CARNISPRENIUM, in Charta Geraldii Abbatis S. Joannis Angeria. ann. 1385. ex Chartulario ejus Monasterii pag. 463: Item die Lunæ post Dominicam Carnispreni in Abbatia debemus habere jespj de bacon et XIII. sausiere de flour abæ, et sex gallinas cum dimidia ab eleemosynario. Statuta S. Claudii ann. 1448. pag. 81: In duobus Carnispreniis quæ fieri soluerunt, ante Adventum Domini et ante Septuagesimam, debet Pittanciarus ministrare unam pecciam bovis, et unam porci, cum rostis assuetis. Et pag. 82: Item, et die Carnispreni usque ad festum Paschæ tenetur idem Pittanciarus ministrare cuilibet Religioso cum pittancia carparum ministrari solitarum duo aleca pro qualibet die et quatuor nuces. Hic non observabo, cum res in propatulo sit, in Statutis S. Claudii duo commemorari

Carnisprenia, unum, cujus etiam meminere Statuta Ecclesiæ Barchinonensis anni 1317. apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 613. ante Adventum, alterum ante Septuagesimam; sed illud notatu dignum est, non eandem esse vocis Carnispreni in laudatis S. Claudii Statutis notione. Priori in loco Carnisprivium sumitur pro tempore, quo carnibus licet vesci, ut etiam sumitur in quibusdam aliis exemplis prius allatis, in posteriori vero Carnisprivium accipitur pro tempore, quo carnibus abstinendum est.

† CARNISPRIVIUM VETUS, et CARNISPRIVIUM NOVUM, frequenter occurrunt in Probationibus Historiæ Dalphin. Instrumentum anni 1301. tom. 2. pag. 42. col. 1: Treuga inter nos data usque ad Carnisprivium Vetus nihilominus in suo robore duratura. Aliud Instrum. anni 1306. ejusdem tom. pag. 127. col. 1: Die Sabatti post Novum Carnisprivium. Et pag. 128. col. 2: Post prædicta anno quo supra, die Martis post Vetus Carnisprivium. Tertium anni 1333. ibid. pag. 246. col. 2: Die Dominico ante Carnisprivium Novum. Has Epochas illustrat aliud Instrumentum anni 1302. ibidem pag. 119. exhibitum, quod Datum et actum dicitur anno Domini 1302. Indict. 1. in die Dominica Carnisprivii Novi decima septima die mensis Februarii. Hæc indicant Dominicam Quinquagesimæ anni 1303. ejus initium ducendo, contra morem antiquum, a Kalendis Januarii. Hac igitur ante Quadragesimam Dominica incipiebat Carnisprivium novum. Id confirmari potest, atque Veteris Carnisprivii dies astrui extracto Computi Johannis Humberti Guigoni Dalphino ann. 1328. ex Adversariis Cl. Viri D. Lancelot: Item, die Lunæ inter duo Carnisprivia, videlicet decima quarta die Februarii solvit.... XVIII. sol.... Item die Jovis inter duo Carnisprivia, videlicet die decima septima Februarii, solvit... LX. sol. x. den. Hoc anno 1328. quo Pascha incidit in tertiam diem Aprilis. 14. et 17. dies Februarii indicant hebdomadam Quinquagesimæ, quæ tota dicitur inter duo Carnisprivia. Carnisprivium igitur Novum ipsa Quinquagesimæ Dominica, Vetus Dominica Quadragesimæ incipiebat. Sed unde Quinquagesimæ Dominica Novum, Quadragesimæ Vetus dicitur est Carnisprivium? Inde procul dubio, quod in Ecclesia Occidentali ante sæculum nonum abstinentiæ dies a Dominica Quadragesimæ ducerent exordium: post sæculum vero nonum ad complendos quadraginta dies, quatuor additis diebus hebdomadæ Quinquagesimæ. Carnisprivium Novum dicta sit ipsa Quinquagesimæ Dominica, quod initium esset quatuor illorum dierum seu hebdomadis abstinentiæ recentius institutæ. Hæc fere post eruditum Editorem Historiæ Dalphinatus.

† CARNIPRIVUM, pro Carnisprivium legitur, in Annal. Tolos. D. la Faille Instrum. pag. 50.

* CARNIPRIVIALES PULLI, Pulli qui carnisprivii tempore quotannis domino fundi pendebantur. Germ. Fastnachtshüner. Charta ann. 1284. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 4. pag. 949: Duorum anserum, duorum pullorum, et unius Pulli Carnisprivialis redditus annuos... legavimus capitulo ecclesiæ Wetflariensis. Alia ann. 1285. ibid. pag. 950: Prædictis fratribus in signum veri domini ac proprietatis 2. Pullos Carnispriviales de prefatis bonis nomine census annis singulis presentabit. Infra: Det Pullum in Carni-

privio pro censu annuo. Alia ann. 1550. ibid. tom. 3. pag. 355: *Item 2. pulli estivalis, 1. auca 1. Pullus Carnisprivialis et 2. panes prebendales.* Vide ibid. pag. 274. 329. tom. 1. pag. 635. 650. Grimmii Antiq. Juris pag. 394. sqq. et infra in Pullus.

* **CARNISCAPUM**, Bacchanalium dies, qui jejunium Quadragesimale proxime præcedunt. Charta ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 270: *Quodam capreolio ad Carniscapum, xij. solidis et vj. denariis Turon. ad mediam Quadragesimam.* Ita leg. pro Carniscapum, in Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 538. col. 1. Vide supra Carniscapum.

† **CARNISIA**, apud Rymer. tom. 8. pag. 573. col. 1: *Capit etiam emendas assise panis et Carnisæ fractæ.* Et infra: *Item, Robertus de Brus habet... mercatum, et feriam et emendas assise panis et Carnisæ fractæ; id est, Carnis minutatim venditæ, si bene coniecto. Hispanis Carniza est Occisio, cædes, trucidatio. Vide Carnizarius.*

* Perperam, ut videtur, pro Cervisia. Vide Carnesia et Cerevisia.

† **CARNISO**, Ornatus, apparatus, armatura, Gall. *Garniture, Armure.* Charta anni 1247. ex Tabulario S. Victoris Massil.: *Ego Burgundionus Dominus de Tritis eligo sepulturam in Monasterio S. Victoris et relinquo ibi arma corporis mei. Item, omnes Carnisones ferreas hominum et equorum, etc.* Vide Garniso.

* **CARNISPRIVIALIS**, Ad Carnisprivium pertinens. Vide post Carnisprivium et in Pullus.

* **CARNISTEELLUS**, Panis artificialis species, idem quod Canistellus. Charta Dion. abb. S. Karani ann. 1241. ex Tabul. capit. Carnot.: *Cum ecclesia nostra consuevisset et teneretur canonicis ecclesie Carnotensis et etiam clericis de choro non canonicis.... in vigilia S. Karani ad vespertas quosdam panes artificiales, quos Carnisteellos vocamus, etc.*

CARNITIUM. Vide Carnaticum.

CARNIVORA, Gall. *Mardy gras*, quo die vorantur et consumuntur reliquæ carnes. Acta Murensis Monast.: 23. solidi... *in festo S. Joannis Baptiste de Cellario dentur, et in ministerium Fratrum in feria tertia, quæ Carnivora dicitur, expendant.*

† **CARNIVORACITAS**, Esus carniæ, in Chronico Clusino Henrici Bodonis, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 362: *Aliis ad Carnivoracitatem proclivibus et eam etiam defensantibus, aliis usum carniæ exhorrescentibus, et omnino bene valentibus Connobitis prohibitum asseverantibus.*

† **CARNIZARIUS**, Lanus, Macellarius. Gall. *Boucher.* [* Hispan. *Carnicero.*] Concilium Legion. anni 1012. can. 35: *Omnes Carnizarii cum consensu Consilii carniæ porcinam, hircinam... per pensum vendant, et dent prandium Concilio una cum Zauorres.*

CARNO, Prior de Melton se et homines suos immunes clamat ab omnibus americiamentis in foresta, et ab omnimodis geldis, fortgeldis, buckstalls, tritis, Carno, sunag, etc. Itin. Pick. fol. 168. v. Brompton. fol. 191. v. Hæc Spelmanus. [Th. Blount pro Sunag legit Sumag, coniectatque voce Carno immunitatem quandam vel privilegium significari: Carno, inquit, seems to signifie an immunity or privilege. Puto legendum Carro, ita ut immunitas a carro significet immunitatem a carri opera, quemadmodum immunitas a Sumag significat immunitatem a summagio, hoc est, a prestatione ju-

mentorum ad exportandas res dominorum. Anglis Sumage est onus jumentis.]

* **CARNOSITAS**, Corpulentia. Onomast. lat. gr. Carnositas, *πολυσπερξια.*

CARNULENTUS, Uglioni. Plenus Carnibus. *Carnulentia, crassitudo.* Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 5: *Statura brevi, et exili Carnulentia.* Utitur etiam Solinus, ut et Prudentius.

† **CARNUNCULA**, Diminutivum vocis carnis. S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 23: *Pro signo libenter faciendi, Carnunculam sub mento dependentem duobus digitis comprehende.* Sed f. legendum Caruncula.

CARNUS, Discus. Gloss. MSS. [* Vide Clarvus.]

† 1. **CARO**, Carrorum faber, Gall. *Charron.* Charta Confratriæ Clericorum Pontisaræ ann. 1366: *Petrus Martel Caro de parochia B. Petri Pontisaræ recognovit se debere Confratriæ Clericorum sex solidos pro domo sua de foro lanæ.... F. Guido Gardianus Fratrum Minorum Pontisaræ testatur in duodecim denariis situatis supra domum Petri Martelli Caronis.*

* Occurrit præterea in Ch. ann. 1206. ex Chartul. Latiniac. fol. 127.

† 2. **CARO**, Omnis homo. Gasp. Barthii Glossar. ex Hist. Palest.: *Non est lingua Carnis, quæ satis valeat enarrare, quod Francorum manus ibi valuit pessundare.* S. Aug. in Lib. Quæst. contra Apollinaristas in verba Psalmi 64: *Exaudi preces meas, ad te omnis Caro veniet... Unde et intelligitur solere homines per nominationem solius Carnis significari.*

3. **CARO**, Corpus validum, sanum, et nulla ægritudine offensum, bona corporis habitu. Salvianus lib. 1. de Gubernat. Dei: *Quis tam profundi cordis virum non admiretur, qui merita religiosorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas putat, ut in præsentem hac vita Carnes atque fortitudines corporum, præmia putet esse debere Sanctorum?* Vide Lactantium de Mortibus Persecutorum n. 9.

4. **CARO**, Vita. In Carne, in Vita. Anonymus Poeta de Episcopis Eboracensibus:

Et culpam erubui juvenis in Carne fateri.

Id est, dum juvenis eram.

5. **CARO**, Animal. Fori seu Consuetudines Comitatus Bigorrensis art. 14: *Villa liberorum de Carne non amplius quam quinque solidos, aut porcos quinque solidorum donet, etc. Si quis Militum necessitate ductus Carnem alterius, ubi ipse vel uxor ejus præsentis non fuerint, acceperit, non prius eum pignoret, donec eum amicabiliter inquiret: et si emendare noluerit, Comitum proclamaturus adeat, et sic in duplo Carnem amissam recuperet, et Comes 60. solidos.* Ubi vir doctus: *Caro hic sumitur pro animalibus, inde vulgare verbum Carnalar, id est, Carnes, sive animalia pignori capere, ut est in Consuetudine Aquensis tit. 11. art. 31. Vide Carnale, Carnaticum, Carnerius, etc.*

† **CARO**, An pro animali integro, an pro parte carnis animalis ad esum occisi, Gall. *Piece de chair, de viande?* Necrolog. Parthenonis S. Petri de Casis: 29. Junii obiit *Cuilhermus Durandi Domnicellus, Bajulus istius loci, qui dedit Lx. libr. Turon. pro obitu suo, in cellario de pane et de duabus Carnibus.* 30. Junii obiit *Bernarda Yteira de Vinuac monacha, quæ legavit panem et vinum et duas Carnes octave S. Galli.* Similia pluries ibidem repetuntur.

* 6. **CARO**, Genus, familia, Gall. *Race.* Stat. pro textoribus ann. 1280. in Consuet. Genovef. MSS. fol. 11. rº: *L'en puet bien avoir oudit mestier un apprentiz de sa Char, ou de la Char sa fame, etc. V. Carnalis 1.*

* Formulam Caro de carne nostra non tam propinquitatis vinculum quam singularis benevolentie signum indicare, exemplis probat Herrgott. in Hist. Dom. Austriac. tom. 1. pag. 266.]

* 7. **CARO**, Charta Henr. I. reg. Angl. ann. 1130. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 128: *Concedo eidem ecclesie decimam omnium cendrarum et Caronum meorum in omnibus silvis meis.* Bulla Gregor. IX. PP. ann. 1234. ibid. col. 144: *Decimas omnium cendrariorum et Caronum et pasnagiorum in omnibus silvis.* Sed legendum opinor, *Carbonum.* [* Confer Caro 1. et Caronius.]

* **CARNIS DEBITUM PERSOLVERE**, Frequens loquendi formula, pro Mori. Lit. Joan. reg. Franc. ann. 1353. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 137: *Carnis debitis persolutis, ad præmium celestium supernorum, etc.*

* **CAROBALISTA**, Machinæ oppugnationis species. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 50: *Carobalista ambulatoria trahitur ab equis sive bobus faleratis, sive corio bubalino copertis; intus in ea stantes balistarii, et ducitur ista machina circiter muros castelli.... et est dicta machina contexta tegillis et corio predicto.* Vide Carrobalista.

* **CAROBEUS**, Suron, Gallice, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

† **CAROCCIUM**, CAROCOLA, etc. Vide Carroccium.

1. **CAROLA**, KAROLA. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 1. cap. 9: *Porro in claustris Carolæ vel hujusmodi, scriptoria aut cistæ cum clavibus in dormitorio, nisi de Abbatis licentia nullatenus habeantur.* Visitatio Thesaurariæ ædis S. Pauli London. ann. 1295: *Morsus Joan. de S. Laurentio argenteus deauratus, cum limbo et medio circulo aurato triphoriato, inserto grossis lapidibus et camahutis et perlis: sed deficiunt 2. leunculi, et una perla magna, et una Karola et 7. lapilli, etc.* Alibi: *Feretrum S. Athelberti.... et affiguntur in una parte 10. oboli de Marchia, et 2. annuli aurei; et deficiunt lapides cum Karolis 51.* Rursus: *Et unum anulum cum saphyro magno, et Karola in circuitu 7. lapidum et 8. perlarum.* Ibidem: *Et deficit lapis unus in parte posteriori et in altero pendulorum (mitræ) deficiunt 3. catenulæ cum Karolis argenteis appensis.* Ibid.: *Stola et manipulus cum nodis oblongis, et amictus cum puelis (f. perlis) Karolantibus, et cingulum de filo.* Rursus: *Item Carolæ ferreæ ante crucem et S. Radequendam.*

☞ Si unus esset hic locus postremus, *Carolæ ferreæ ante crucem et S. Radequendam*, credere Carolas nihil aliud esse quam clathros seu columellas fabrefactas, olim in quibusdam Galliarum provinciis, in Normannia saltem, dictas Caroles. Hinc in antiquis usibus S. Vandregesili legitur pro certis diebus: *Processio fit per Carolas*, hoc est, per circuitum Capellarum clathris clausarum. Sed quid hæc cum aliis locis? An dici posset in iis locis Carolas esse minutiora quedam opuscula aurea vel argentea, contextave ex lapidibus pretiosis, perlis Karolantibus, ad instar clathrorum fabrefacta? Penes attentum lectorem esto judicium. *Carole* nostris alias, hodieque Italis *Carola* chorea est.

An inde clathri dicti *Carole*, quod orbem saltatorium utcumque representent ?

* Ea voce significari videtur id omne, quod aliquid circumdeditur et vallatur : hinc pro Pala, Gall. *Chaton*, et Clathris quibus capellæ clauduntur, intelligenda forte est, in locis a Cangio laudatis, ut et in Martyrol. S. Fidis ex Cod. reg. 5198: Anno 1380. *Redditus dati confratriæ B. Mariæ... pro faciendo Karolam in monasterio sive in capella B. Mariæ*. De torta vero paululum notione, accipi videtur pro Comitatu, in eod. Martyrol. : *ix Kal. Februarii Translatio S. Fidis in cappis, et cum Karola ; sed sine processione... iii. Non. Febr. Purificatio B. M. V. in cappis, et cum Karola, tam sacristæ quam confratriæ, et cum processione... Annunciatio Dominica in cappis, et cum Karola, tam sacristæ quam B. Mariæ, et cum processione*. Unde *Carroler*, pro Munire, Gall. *Garnir*, in Lit. remiss. ann. 1477. ex Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 422: *Le suppant ala à Querlaines pour faire Carroler ses souliers*. Nisi sit pro *Carreler*, Calceis solum coriaceum suppingere, vel clavis aliove ferro munire, ut in aliis Lit. ann. 1409. ex Reg. 164. ch. 118: *Lequel Morel frappa feu Eliot d'uns souliers Carrelez que il portoit*. Vide supra *Carectum* et *Careda*.

* 2. *CAROLA*, Choreæ, saltatio, Gall. *Danse*, olim *Carole*; unde *Caroler*, Ital. *Carolare*, choreas ducere. Hist. S. Mart. de Campis pag. 552: *Ad ingressum sacelli Virginis matris, quod de chorea sive Carolla dicitur*. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 266: *Une femme qui dansoit ou Caroloit, etc.* Vide *Charolare*. *Querole*, pro *Carole*, in vet. Poem: *Les Queroles commencent sur un fumier*.

* *CAROLEI FLORENTI*, A Carolo V. imperatore cusi. Acta MSS. capit. S. Petri Insul. 7. Jun. ann. 1340: *Dedit summam 40. florenorum Caroleorum, sive 80. lib. Paris*.

* *CAROLENI*, Moneta Neapolitana. Contract. matrim. ann. 1358. apud Salernum: *Dotis nomine uncias duo milia in Carolenis argenti, sexaginta pro uncia computatis ponderis generalis*. Vide supra *Carleni*.

† *CAROLICI SOLIDI*, *CAROLENI*, *CAROLINI*, Monetæ species, de quibus in voce *Moneta*.

CAROLINA Herba, Crocodylion dicta, de qua Ruellius lib. 3. cap. 9. et 10. Gobelinus lib. 9. Comment. Pii II. PP. pag. 217: *Herba reperta est, quam Carolinam vocant, quod Magno quondam Carolo divinitus ostensa fuerit, adversus pestiferam tuem salutaris, etc.* [*] *Carlina* acaulis, Linnæo. Vide Hortul. W. Strabi ed. Reuss. pag. 66.]

CAROLUS, Papiæ, *Navicula in paludibus*. Addit Codex editus, (nam absunt in MSS.) *Carolus Rex Franciæ fuit*. [*] Sunt in Cod. reg. Papiæ 7609.]

† *CARONCÆ*. Concil. Rotomag. ann. 1581: *Conventus et Processiones indicantur... ad eleemosynas pauperibus impertiendas, quas a Græca dictione $\chi\alpha\rho\alpha\varsigma$, id est gratias, per vocis corruptionem Caroncas vocabant*.

† 1. *CARONIA*, Platea, vicus ubi habitant Carones seu plaustrorum fabri, Gall. *Charrons*. Necrologium S. Mellani Pontisaræ: *Item super solo Radulphi le Cordier in Caronia 3. domo*. Vide *Caro* 1.

* 2. *CARONIA*, Cadaver, Ital. *Carogna*, Gall. *Charogne*. Stat. crimin. Cumanæ cap. 161. ex Cod. reg. 4622. fol. 98. r. :

Cadavera seu Caronias, vel feces cloacharum nemo audeat ponere nec tenere... in aliquo loco versus civitatem Cumarum. Eodem nomine ascetici scriptores nostri corpus humanum designant. Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

Se l'Escruture ne nous ment,
Notre cheval, nostre jument,
C'est nostre lasse de Carongne.

Hinc *Décharongner*, pro Carnem in frusta incondita discerpere, in Lit. remiss. ann. 1381. ex Reg. 119. Chartoph. reg. Ch. 201: *Lequel Bridoul... dist... à icellui boucher, pourquoy t'entremés-tu de tuer char, quant tu ne la scez appareillier ; il sembloit que chiens eussent Décharongnée celle truye que tu avoies tuée*.

* *CARONNIUS*, Carrorum faber, Gall. *Charron*, *Carron*, in Ch. ann. 1340. ex Chartul. 28. Corb. Reg. forestæ de Brotonnia ex Cod. reg. 4653: *Talis est usus forestæ Brotonniæ, quod omnes illi, qui reddunt pro consuetudine forestæ avenas, et garbas, et ova, et tortellos, et gallinas, possunt et debent capere sine emenda semper consuetudinem forestarii in Brotonna, videlicet emundam desuper suam rotam et residuum gloerii, et lignifabri, et Caronni... quando manovræ prædictorum operariorum erit inde remota*. Vide *Caro* 1.

† *CAROPERA*, Opera carri, Vectura, Gall. *Charroy*. Cod. MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 36. v. col. 1: *Arat ad hibernaticum perticas III. ad tramisem perticas II. facit caplim quantum sibi jubetur, facit Carop. ubi ei injungitur*. Fol. 65. verso col. 1: *Faciunt Caropera propter vinum in Andegavo cum duobus animalibus de manso*. Fol. 70. verso col. 2: *Mittunt duos boves ad Caropera*. Fol. 94. col. 1: *Facit in vinea arp. I... Carop. manopr. quantum ei injungitur*. Et fol. 95. verso col. 1: *Facit Carop. ubi ei injungitur*. Vide *Caropera*.

† *CAROPERARE*, Vehere, Gall. *Charrier*. Idem Cod. fol. 72. verso col. 1: *Persolvunt... de unoquoque carro quando Caroperent n faciunt, exeunt sol. III. Lubens legerem, Quando Caroperam non faciunt*. [*] *Quando Caropera non faciunt*, ap. Guerard. pag. 149.]

† *CAROS*, Crapulatis redundantia, sapor profundior justo, capitis gravedo. Laurent. in Amalthea. Vide Medicinam Salern. pag. 130. et 131. edit. 1622. Vox Græca est; hinc

† *CAROTIGÆ*, Venæ quæ in collo sunt, quas si quis comprimat, corrumpit homo dormienti similis, sequaturque totius corporis immobilitas. Sussannaus in Vocabulario.

* *Carotides arteriæ*. Vide Lexica medica.

† *CAROVANA*. Vide *Caravanna*.

† *CAROXOLUM*. Vide *Carrociium*.

* *CAROXOLUM*, Idem quod *Carrociium*, Vexillum totius exercitus præcipuum. Pactum inter Cremon. et Ferrar. ann. 1208. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1557: *Semel omni anno ibunt in servicio communis Cremonæ cum Caroxolo et cum omnibus suis militibus et pedibus*.

† 1. *CARPA*, Cyprinus, species piscis, Gall. *Carpe*. Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 59: *Et dedit dicto heretico unam Carpam, quam tunc fuerat piscatus*. Statuta S. Claudii ann. 1418. pag. 82. *Tenetur Pittantiarius ministrare cuilibet Religioso cum pittancia Carparum ministrari solitarum, duo aleca pro qualibet die et 4. nuces*.

2. *CARPA*, *Cepulla*, Papiæ. [et Glossar.

Sangerman. MS. num. 501.] [*] An $\chi\alpha\rho\alpha\varsigma$:]

* *CARPANA*, Cyprinus, species piscis, Gall. *Carpe*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 79. v. : *Item Carpanas de duabus libris et ab inde supra, pro qualibet libra v. den. et med. Carpiere, Vivarium, ubi carpæ aliive pisces nutriuntur et servantur*. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 190: *Estances ou Carpières à garder et nourrir poisson*. Vide *Carpa* 1.

* *CARPARE*, Vox Italica. Arripere. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 109: *Navigium ex parte anteriore copertum cum rampino, est valde utile ad accipiendum barcham et bregantinum tuorum hostium, et potest altius levari et inferius declinari, quando vis Carpare alium naviculium tuorum hostium*.

† *CARPASIA*, Breydenbach Itin. Hierosol. pag. 34: *A meridie vero est Carpathos insula... ex hac insula dicuntur et Carpasie, Magne naves et spatiose*. [*] Isidor. Origin. lib. 19. cap. 1. sect. 11. *Carpasinas* vocat lib. 14. cap. 6. sect. 24. Vide etiam Jal. Antiq. Naval. tom. 2. pag. 455. 490.]

CARPEIA, Portio cibaria Monachica, sic dicta, ut videtur a *Carpia*, nostris *Charpie*, seu linteolo minutissime carminato et dissecto, quod carnes minutatim instar *Carpie* conciduntur. Minutal. Nam scribit Octavius Ferrarius in Origin. Ital. *Carptionare* esse pisces aceto et aliis speciebus condire. Chron. Abbatæ S. Trudonis lib. 13: *Primum ferculum in mensa erat, quæ vocari potest Carpeia de sicco pisce, eo quod minutatim carperetur et minutatim cum ovis concisus cum pipere superspargetur*. Statuta antiqua Canoniceorum S. Quintini in Viromanduis: *Venationem, volatilia, Carpetam cum frisia, 2. membra pulli, etc.* Rursus: *In Carpeia, dimidius porcus, 1. aries, 250. ova cum pipere*. Idem quod *Karpita*, de qua voce infra. Vide *Carpia*.

* Vulgo *Hachis*, olim *Carpan*. Lit. remiss. ann. 1366. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 89: *Ledit Colart prist un plançon en disant audit Nicaise, que s'il en disoit plus mot ne demi, il le especeroit dudit plançon, ainsi comme un Carpan*.

CARPELLA, in Gloss. Saxonico Cottoniano, sadol-boga. [*] Arcus ephippii anterior. An *clitellæ* ?

* *CARPELLUS*, Cyprinus minor, Gall. *Carpeau* vel *Alleuin*. Charta Phil. Pulc. ann. 1289. in Consuet. Genovef. MSS. fol. 35. v. : *Nec poterunt babelli capi, nec Carpelli, nisi duo valeant unum denarium*. Vide supra *Carpana*.

* 1. *CARPENTAGIUM*, Vecturæ onus, quod vassalli domino exsolvebant, in pecuniariam summam, aliove redditus nonnumquam conversum. Redit. Meled. in Reg. Phil. Aug. part. 2. ex Chartoph. reg. 34. bis fol. 108. r. col. 1: *Carpentagium, vij. modios et dimidium, medium ibernagi et medium marceschiæ*. Vide *Carpentum* et *Carreda*.

* 2. *CARPENTAGIUM*, Opus lignarium, materiaria structura, Gall. *Charpente*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1484: *Item Jacobo du Tertre carpentatori, quia cum sociis suis fecit totum Carpentagium navis ecclesiæ, etc.*

* *CARPENTARIÛ RUBEI*, Gall. *Carpentiers rouges*, sic Faces, quibus ignis domui subjicitur, appellantur, apud Bellomaner. MS. Cap. 39. Diruere enim, quod facit ignis, ita et construere *Carpentariorum* est: *Une fame de Ville nueve en Hez si dit à un bourgeois :...*

Vous me tolez ma terre et metés en vostre granche che que je deusse avoir, et vous n'en goirés ja ; car je vous envoieai en vostre granche les rouges Carpentiers. Si ne demoura pas pui demi an, que le fu fu boutés dedens chelle granche.

CARPENTARE, CARPENTARIUS, etc.
Vide *Carpentum*.

CARPENTUM, Papiæ [*** ex Isidor. Origin. lib. 20. cap. 12. sect. 3.] *Pompaticum vehiculi genus*, Carrum. De Carpentibus veterum multa congesserunt Casaubonus ad Lampridium, et Jacobus Gothofredus ad Legem unicum Cod. Theod. de Honorator. vehicul. [* Consule Schefferum de Re vehiculari.]

CARPENTARIUS, eadem Papiæ, *Qui facit carpenta*. Isidorus lib. 19. *Carpentarius speciale nomen est, carpentum enim solum facit. Artifex Carpentarius*, apud Lampridium in Alexandro Severo. *Vehiculum Carpentarium*, apud Polliionem in Zenobia. Postmodum dicti *Carpentarii* artifices omnes lignarii et tignarii. Ugotio: *Omnis faber lignarius, Carpentarius dicitur*. Quippe carpentorum seu vehiculorum materia lignea fuit. *Carpentarius*, 1. Paralip. cap. 9. v. 15. et in Lege Bajwar. tit. 10. § 6. [*** Vita S. Galli Pertzio pag. 14. lin. 48. Rer. Gallic. Scriptor. tom. 13. pag. 433. e. 446. e. 588. b.] *Carpentarius servus* in lege Salica tit. 11. § 5. *Ætherius* et *Beatus* lib. 2. adversus Elipandum Toletanum: *Carpentarius quislibet facit sibi domum in qua habitat, etc. Carpentarius cognominatus olim Willelmus Meledun*. Vicecomes, qui priori nostrorum Hierosolymitanæ expeditioni interfuit, *non quia faber lignarius esset*, inquit Guibertus lib. 4. Gestor. Dei cap. 7. *sed quia in bellis cadendo more Carpentarii insisteret*. Ordericus Vitalis lib. 12. *Carpentarios berfredum facientes docebat. Opus Carpentarium*, in Consilio Meldensi ann. 845. can. 77. et apud Ingulfum pag. 388. Utuntur idem Ingulfus pag. 873. S. Hieronymus in Præfatione ad Regulam S. Pachomii § 5. S. Isidorus in Regula cap. 19. Lex Burgundion. tit. 10. § 6. Capitulare de Villis § 45. *Baldricus Noviomensis* lib. 2. cap. 1. etc. *Opus Carpentarium*, *ἐργον ἀργυρετωτίας*, Exod. 35. v. 33. [*** Consule Joh. de Garlandia Diction. sect. 44. Guerard. in Proleg. ad Chartul. S. Petri Carnot. pag. 58. *Carpentariolus* in Thesaur. nov. Latin. ap. Maium Classic. Auctor. vol. 8. pag. 121.]

CARPENTARE, opus Carpentarii exercere, vel ex ligno opus quodvis conficere. Lambertus Ardensis pag. 160: *Super danjonem Ardeæ miro Carpentariorum artificio domum ligneam fecit,.... quam quidam Broburgensis artifex vel Carpentarius.... fabri fecit et Carpentavit*. [Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 132. col. 2. ex Computo anni 1324: *Item eidem Humberto pro fusta garitarum castri de Lueys adducenda, charreanda, Carpentanda et montanda supra murum garitarum, etc. xvi. lib. v. sol.*] *Carpentata ædificia*, in Speculo Saxonico lib. 1. art. 20. § 1. *Willelmus Brito* lib. 7. Philipp. pag. 179:

Et sic artificum studio vigilante labore
Carpentata brevi, etc.

Et lib. 12:

Aut Carpentorum, quæ primum Belga putatur
Carpentasse sibi, etc.

CARPENTATOR, apud Petrum Canonicum in Actis S. Dymphæ Mart. n. 7. [In Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 159. ex Computo ann. 1321. Charta anni 1377. apud Miræum tom. 2. pag. 1245.]

† **CARPENTERIUS**, Idem in Computo

anni 1202. apud D. Brussel Tract. de Feodis tom. 2. ad calcem pag. CXLI: *De Carpenteriis et prisonibus ducentis XL. s.*

† **CARPENTER**, Eadem notione, in Onomastico ad calcem tom. 4. Actorum SS. Maii.

CARPENTARIA, Locus ubi Carpentarii seu fabri tignarii operantur, apud Innocentium III. PP. lib. 13. Epist. 55. Interdum ipsa Carpentarii ars, ut apud Firmicum lib. 2. Math. cap. 9. Vide Stephanum Tornac. Ep. 82. [Denique ipsum Carpentarii seu Dollarii opus. Computus anni 1202. apud D. Brussel de Feodis tom. 2. ad calcem pag. CXLVII: *De Carpentariis cellarii LXXII. s.*]

† **CARPENTATIO**, Opus carpentarium, seu ligna ad opus carpentarium necessaria. Charta communis S. Quintini Viromand. ann. 1237. e. Chartulario Monasterii S. Quintini in Insula pag. 156: *Planketas et ventalia tenentur suis sumptibus de omni marieno necessario et de omni Carpentatione in perpetuum detinere.*

* **CARPENTURA**, Opus lignarium, *carpentarium* Gall. *Charpente*, olim *Charpentement*. Charta ann. 1179. in Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 79: *Nos et ecclesia nostra Carpenturam et custodiam, ut molendinarius in molendino faciemus*. Nisi malis Vecturam intelligere. Chartul. sign. *Ezechiel* Corb. ad ann. 1422. fol. 177. r.: *L'estraiture de dehors et dedens du mollen, l'arbre, roeue, rouet,.... et toutes aultres choses de Charpentement estans oudit mollen, etc.* Vide supra *Carpentagium* 1. et 2. [*** Confer. S. Rosa de Viterbo voce *Carpentura*, Elucidarii tom. 1. pag. 240.]

† **CARPENUS**, pro *Carpinus*, Arbor. Gall. *Charme*. Vide *Carmus* et *Oplus*.

† **CARPETA**. Vide post *Carpia*.

* **CARPETIA**. Vide mox in *Carpita*.

† **CARPETTE**, Vulgo *Carpette*, inquit Hofmannus in Lexico, Muliebres tunicæ vocantur hodieque Venetiis, quas *Chiridotas Dalmatarum* vocat Capitolinus in Pertinace cap. 8. *Καρπητοί* Græcis, ut aliis notatum, quod *Κάρπρον* manus obvehiabant. Octavius Ferrarius de Re vestiaria, lib. 3. cap. 9.

* Verbum est Venetiis in usu; atque adeo neque Latinum, neque Gallicum. Ubi et pro *Καρπητοί*, leg. *Καρπατός*. Vide eumd. Ferrar. in Orig. Ital.

† **CARPHIA**, Græce *Κάρφια*, Claviculi qui configebantur sub soleis calcamentorum militum, de quibus Isid. lib. 19. Orig. cap. ult. Hierolex. Macri.

CARPIA, Linamentum, seu linteum carptum quod vulneribus inditur, *μοτός* Græcis Medicis, vel *τιλτός* *μοτός*; nostris, *Charpie*, vox Chirurgis nota. Gloss. Lat. Græc.: *Carpia*, *ῥυπαρὸς πόκος*, sordidum vellus. [In supplemento Antiquarii legitur *Carpies*.] Gloss. MSS. ad Alexandrum Iatrosophist.: *Tilptalium, linteolum minutissime carminatam, sive Carpia*. Vide Salmasium ad *Vopiscum* pag. 369. de modo usurar. pag. 881. et Octavius Ferrarius in *Carpia*.

CARPITA, Eadem notione. Regula Templariorum cap. 70: *Carpitam habeat in lecto, qui sacco, culcitra vel cooperitorio carebit*. Academicis Cruscanis *Carpita*, est un apparatus di tavola vile, con posto di materie grosse di lana, e di pezze, di diversi colori. Ejusmodi olim fuisse Carmelitarum pallium, atque *Carpitam* pariter appellatum, ex Pseudo-Cyrillo et aliis, pluribus ostendit vir doctissimus Daniel Papebrochius ad 8. April. pag. 798. 799. Vide *Cartica*, et *Carpita* suo loco.

† **CARPETA**. Statuta Equitum Theutonice. art. 74. apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. pag. 59: *Quilibet frater debet habere duplicia camisiarum.... saccum in quo dormit, Carpetam, lintheamen*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 275. ex Computo anni 1336: *Jacobo mercatori pro Carpetis quinque pro arnesio unc. 11. taren. XIII. Doctissimi Editores interpretantur arsenii tegumentum.*

† **CARPETUS**. *Decem Carpetos*, apud Rymer. tom. 11. pag. 378. col. 1. eadem, ut videtur, notione. Hic enim agitur de supellectili Collectoris Rom. Pontificis iter habentis in Anglia.

* **CARPINATUM**, Concerptum linteum, Gall. *Charpie*, apud Hadr. Jun. Epist. pag. 22. Vide *Carpia*.

† **CARPIO**, Cyprinus, piscis, Gall. *Carpe*. Chronicon Monasterii Bonæ-Spei pag. 395: *Cum multos pisces quotannis ex vivariis nostris reciperemus ultra necessitatem, occasionem accepit elargiendi quinquaginta Carpiones Sanctimonialibus*. Vide *Carpa* et *Carpo*.

* **CARPIONUS**, *Carpio*, Acad. Crusc.: *Carpione, Pesce di dilicato, ed ottimo sapore, e somigliasi assai alla trota*. Stat. dataria Riper. cap. 12. fol. 5. r.: *De quolibet pense Carpionorum, et intelligatur tam de recentibus quam de salsis, pro introitu soldus unus.*

CARPISCULUS, Calcei barbarici species, unde fortassis nos *Escarpins* hauserimus. *Vopiscus* in Aureliano: *Superest P. C. ut me etiam Carpisculum vocetis? quod cognomen deforme videbatur, Carpisculum enim genus calceamenti esse satis notum est*. Vide Casaubonus et Salmasium ad hunc locum.

Est etiam *Carpisculus* vox Architectorum, in veteri inscriptione, quæ exstat Viennæ Allobrogum: DD. FLAMINICA VIENNÆ TEGULAS ÆNEAS AVRATAS CUM CARPISCULIS ET VESTITURIS BASIUM ET SIGNA CASTORIS ET POLLUCIS CUM EQUIS ET SIGNA HERCULIS ET MERCURII D. S. D. [Legendum est *Carpisculus*, quæ videtur significare capitellorum ornamenta fructuum speciem præferentia, a Græco *καρπός*, fructus. Vide Diarium Italicum D. de *Monifaucon* pag. 3.] [*** Vide *Forcellinum*. *Καρπία* Græcis et calcem et basis genus significat.]

* **CARPITA**, vox Italica, Panni villosi vel crassioris genus, et vestis ex eo panno; unde nostris etiam *Carpite*, Hispan. *Carpeta*, tapes. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam Carpitam de panno serico velluto cum fundo rubeo et brodatura ialda*. Stat. capit. gen. Carmel. ann. 1281. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 2. ad Hist. E. Chiaræ pag. 144. *Habeat unusquisque frater unam Carpitam, quod est nostræ religionis signum, non de petiis consutum, sed contextam*. Ubi *Carpitiam* edidit Auctor Hist. Ordin. monast. tom. 1. cap. 43. pag. 320. Chron. S. Dion. cap. 10. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 142: *Quant tuit furent assemblé, prelat et autres personnes, et il furent revestu des aornemenz de sainte Eglise, et tapis et Carpites furent estendu, etc.* Le Roman de Robert le Diable MS:

Puis s'en va bielement le pas
En une chambrète petite;
S'il prist une viés Carpite,
Sa reube y laist que plus n'en porte.

Vide in *Carpia* et *Barrati*.

† **CARPITER**, *Fundus qui in campo est. Carpitur, consumitur*. Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Vide *Car-*

pitus et Campitum. Hoc postremum duobus aliis videtur præferendum.

* **CARPITRIX**, a Lat. *Carpere*, Officium in *artillaria* regia. *Vadia offic.* reg. ann. 1328. in Reg. sign. *Noster* Cam. Comput. Paris. fol. 401. v. : *Carpitrix nervorum artillariae ibi (Luparæ) per diem iij. sol. et per annum pro roba c. sol.*

† **CARPITUM**. Isid. Gloss. : *Tuligatum, Carpitum.* Grævius suspicatur legendum, *Tilptalium, Carpita.* Vide hanc vocem post *Carpia*.

CARPITUS, Papiæ, *Fundus qui in campo est.* [Vide *Carpiter*.]

CARPLEGAZARE. Ugitio : *Oblinere, inficere, deturpare, quod vulgo dicitur Carplegazare.*

† **CARPO**, Cyprinus, piscis, a Gallico *Carpe*. Sancti Wilhelmi Consuetud. Hirsau. lib. 1. cap. 8 : *Pro signo piscis, qui vulgari nomine Carpo dicitur, etc.* Vide *Carpio*.

* **CARPOBALSAMUM**, Gr. *καρποβάλσαμον*, Fructus balsami. Stat. Astæ ubi de Intr. portar. : *Carpobalsamum solvat pro qualibet libra ponderis lib. 1.* [* Vide *Forcellinum*.]

* **CARPOGRATIANI**, pro *Carpocratiani*. Glossar. vet. ex cod. reg. 7613 : *Carpocratiani, heretici a Carpograte, qui dicit Christum de utroque sexu progenitum.* [* Isidor. Origin. lib. 8. cap. 5. sect. 7.]

CARPORARE, Sauciare, ferire, Ugitio. [* Vide *Carpitare*, ita etiam Papias in cod. reg. 7609.]

* **CARSELLA**, pro *Scarcella*, Pera coriacea peregrinorum. Missale MS. 14. sæc. ex schedis D. Le Beuf : *Benedictio Carpsellarum et fustium. Domine Jesu Christe mundi redemptor, has Carpsellas et hos fustes benedicere digneris, quatenus qui illas et illos in signum peregrinationis, etc.* [* f. legend. *Capsellarum*.]

* **CARPSUM**. Nomen libri divina officia complectentis; sic dictus, quia *carptim* collectus. Codex scriptus ann. 1060. in Arch. cathedr. Veron. : *Incipit liber, qui Carpsum vocatur..... Ego Stephanus, licet indignus, tamen in canonica S. Matris Domini Mariæ Veronæ sitæ imbutus et educatus, sacerdotii quoque et cantoris fungens officii dignitate, hujus libelli opusculum, quod ex nostrorum antecessorum nuncupatione Carpsum vocatur, divina renovari inspiratione, Incipiens ab Adventu Domini ea quæ sunt in sancta ecclesia ordinatim cantanda; quæ pertinere cernuntur secundum temporis qualitatem, tam in diurnis quam in nocturnis officiis. In hoc ergo memorato opere, quæ congruenter addenda erant, addidi, et quæ superflua, sollerter resecaui studui.*

* **CARPTARE**, Sauciare, ferire. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7163. Vide *Carpurare*.

† **CARPUSCULUS**. Vide *Carpisculus*.

† **CARQUILA**, *καρκύλιον, Caruncula*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

CARRA, **CARRÆ**, **CARRI**, **Cæsari** et **Hirtio**, sunt currus, quibus vehuntur impedimenta exercitus. Idem Cæsar a Gallia creditur hanc vocem in Latium intulisse, quamvis ante Cæsarem etiam Varro usurpaverit.

CARRÆ, pro ipsis impedimentis, in Capitulari Caroli Magni ann. 807. cap. 3. Edit. Baluzianæ, semel ac iterum. Fulcherius Carnot. lib. 1. Hist. Hierosol. cap. 19 : *Cumque die quodam non longe ab Ascalone circumvagantes Franci præteritum expectarent, invenerunt illic non minimam prædam de bobus et camelis, omnibus et capris. Quam Carram cum juxta tentoria... congregassent, jusserunt sub edictis Principes nostri... secum minari.*

Idem lib. 3. cap. 18 : *Tria nempe vexilla pretiosissima, quæ Stendars nominamus, ab eis eacusserunt : utensilia etiam multiformia, culcitrae et pulvinaria. Carram quoque multam cum sarcinis nostri reducerunt, camelos videlicet 300. asinos 500.* [Gaspari Barthio in Glossario apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 223. ex Hist. Palæst. Fulcherii Carnot. : *Carra, Copia plaustrorum et jumentorum.*] Vide infra *Cariagium*.

CARRUM, neutro genere passim etiam usurpant Scriptores ævi inferioris. Gloss. S. Bened. : *Carrum* *κάρρα*. Glossæ Gr. Lat. *κάρρον*, *Carrum*. Alibi : *κάρρον, Ræda*. Pollio in 30. Tyrannis *Carra venientia digito salutari repulisse dicitur*. Stephanus Tornacensis Epist. 228 : *Vehiculum ad te mittimus, quod forsitan a quadro, d mutato in r, propter numerum rotarum Quarrum appellamus.* Lex Burgund. addit. 1. tit. 1. cap. 4 : *Viam in actum, hoc est, ubi carpenta vel Carra ducuntur.* Capitulare Arechis Principis Beneventani § 11 : *Si quis in silva propria plaustrum, quod vulgo Carrum, honustum lignis cum bubulis deprehenderit.* [Privilegium Ludovici Pii Imper. pro Ecclesia S. Martini Turon. ann. 816. apud Martenium tom. 1. Collect. Ampliss. col. 65 : *Carra et samnaticum hominibus his prælati, quæ propter utilitatem et necessitatem memorati Monasterii per diversos regni sui mercatus mittebantur, ab omni teloneo immunia et secuta esse sancisset.* Occurrit iterum in Privilegio Caroli C. pro Monasterio Vestadino ibidem col. 183. et in Præcepto ejusdem Imperatoris tom. 3. Annal. Bened. col. 2.] *Carrum ferratum*, apud Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 61. Vide Frotharium Tullens. Ep. 27. et Chron. S. Benigni, etc.

CARRA. Capitul. 2. ann. 813. cap. 10 : *Ut Regis spensa in Carra ducatur, etc.* In tit. *De dispensa Regis et Optimatum in Carro ducenda.* Adde Capitul. ann. 821. cap. 2. *Miracula S. Ludgeri Episcopi Mimigardensis num. 23 : In una Carra mater simul et filia posita,.... ad nostram Ecclesiam adductæ sunt.* [Madox Formulæ Anglic. pag. 384 : *Ad capiendum (in foresta) necessaria mea de moremio ad carucatas, Carras, carctas, etc.* Acta SS. Benedic. sec. 4. part. 1. pag. 530. ex Translatione S. Viti Corbeiam : *Jussitque ut sicubi Carræ oneriferae invenirentur, etc.* Occurrit ejusdem tom. 60. in Vita S. Liudgeri Episc.] [* Ekkehardi IV. Cas. S. Galli Pertzio pag. 109. lin. 18. Confer omnino Guerdardum in Indice et Glossario Irminonis.]

† **CARRA**, Onus *carræ*. Gallis alias *Charrée*, nunc *Charretée*. Chartularium Virzonense fol. VII : *Isidorus Presbyter dedit.... pratium, ubi possunt colligi feni Carre octo.*

CARRA VINI, Dolii vinarii species. Tabularium S. Vincentii Cenoman. : *Unam Carram vini illi dando super quatuor libras Carnotensium.* Ibidem : *Dedimus ei unam Carram vini, et unum modium siliginis.* Vide *Carrata* in *Carrada*. [* Charta Caroli Simpl. ann. 912. in Alsat. Diplom. num. 129. vol. 1. pag. 103 : *Omni anno ab hoc ei dentur inde 2. gaballi, sive 2. camisilia bona, aut etiam 4. Carre vini.*]

† **CARRUM**, Onus *carri*. Chronicon S. Benigni : *Prata ubi secantur Carra feni quinquaginta.*

CARRALE. Præceptum Theoderici Reg. Franc. apud Mabillon. de re Diplomat. pag. 471 : *Ipsa telloneo de omnia carra ipsius monasterii domni Dionensi, tam Carrale quam navigale, etc.* [* Alterum

locum ex eadem Charta vide infra in *Carrale* post *Carreda*. Est apud Brequin. num. 197.]

CARRA, infra in *Carigare* post *Carricare*. **CARRARIA OPERA**. Capitulare Aquigran. ann. 789. cap. 79. et lib. 1. Capitul. cap. 75 : *Et tria Carraria Opera licet fieri in die Dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, vel si forte necesse erit corpus cujuslibet duci ad sepulchrum.*

CARRUM, Majoris Candelabri in Ecclesiis suspensi species, quod *Carri*, seu currus speciem referret. Vetus Inquesta apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 1166 : *Dant lampades illas quæ ponuntur in plaustro sive Carro, quod est in choro B. Mariæ.* Infra : *Credo quod Archiepiscopus dat ipsas lampades et oleum, et Canonici sancti Georgii accendant vel accendere faciant ipsas lampades, et volvant et volvere faciant ipsum Carrum.*

* 2. **CARRA**, Navigii species. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 32. pag. 78 : *Naves et etiam maxime, vocatæ carræ, quas de civitate Jarnuensi Galli conducebant,..... maria conservabant.* Vide *Carracca*.

* **CARRABILIS VIA**. Eadem quæ supra *Carealis*, illa proprie, per quam *carrus* transire potest. Charta ann. 1260. in Chartul. Buxer. part. 15. ch. 21 : *A via Carrabili per croellum, quæ tendit a S. Sabina ad Buxeriam, usque ad fontem trium vallium.* Vide *Carrera* 1.

CARRACA. Navis oneraria, Italis *Carraca*, nostris *Carrache*. Epistola Paschalis Minoritæ apud Waddingum ann. 1342. num. 10 : *Et post Venetiis ascendentes quamdam Carracam, transivimus per mare Adriaticum.* Vide *Carrica*, *Carraca* et *Carragua*.

† **CARRACARE**, Carro vehere, Gall. *Charrier*. Chronicon Laurisshamense : *Viam integram ad Carracandum sive itinerandum habere debeant.* Vide *Carricare* 2.

† **CARRACATA TERRÆ**. f. Quantum *carruca* seu aratro per annum arari potest. Charta Roberti Carnotensis Episc. pro Monialibus S. Remigii : *Dederunt.... Abbas et Monachi (Floriacenses)... duas Carracatas terræ, etc.* f. Legendum, *Carrucatas*. Vide *Carrectata terræ* et *Carrucata*.

CARRACENSES, Hæretici, quorum mentio fit in Constit. Friderici I. de Hæretic. a *Carraso* Lombardia oppido forte dicti.

* **CARRACIA**, Leguminis species, phaseolus, Ital. *Caraco*. Stat. Vercel. lib. 5. pag. 126. v. : *Item quod si camparius per se vel per alium furatus fuerit acerbis uvas vel mativas, vel alios fructus seu fruges, vel aliquam messem, vel Carracias, vel rebias, etc.*

CARRACUTIUM. Isidorus lib. 20. Orig. cap. 12. et ex eo Gloss. Arabico-Lat. et Papias : *Vehiculum altissimarum rotarum, quasi Carrum acutum.* Sax. Ælfrici : *Carracutium, heh-hviola* ♂ ven.

CARRADA, **CARRATA**. Onus *Carri*, quantum *Carro* vehi potest : Occitanis *Carrado*, Gallis *Charetée*, vel *Charrée*, ut est in Consuetudine Hannoniensi art. 105. Charta Caroli Calvi pro Monasterio S. Germani Parisiens. : *De nelle qui etiam Carrada una ex modis octo, cum solita cera.* Charta Alemannica 83. ex Goldastinis : *Et de pratis ad unam Carradam.* Donationes Salisburgenses cap. 12 : *Sigebertus dedit ibi prata ad 30. Carradas.* Chronicon S. Benigni : *Prata ubi secantur Carra feni 50.* [Hist. Mediani Monasterii pag. 243 : *In eadem villa tradidit partem vineæ ad unam Carradam*

vini... Apud Franconis villam pratum ad sedecim Carradas feni. Cod. Irminonis Abb. Sangermann. MS. fol. 94. col. 2: Ubi colligi possunt de feno Carradas cl. Charta Hedeni Ducis ann. 704. apud Martenium tom. 1. Ampliss. Collect. col. 13: *Donamus tibi... prata ad L. Carradas secandas*. Charta ann. 1070. apud Miræum tom. 1. pag. 160. col. 1: *Et nihil amplius inde mihi vel successoribus meis accipere debeat, quam Carratam vini decem et octo mediorum tantummodo.*] Vide *Carra*. [* Chart. ann. 706. Leodoini Archiep. Trevir. post Irmin. pag. 841: *Nobis persolvunt 20. gallinas et 100. ova et 20. Carradas lignorum*. Alia ann. 984. ibid. pag. 351: *In maio integer mansus debet 2. Carradas lignorum*. Polypt. Irmin. Br. 9. cap. 153: *De lignericia Carradam 1. cap. 155: De lignericia Carradam 1. ap. Guerdar. pag. 97. Carradæ librorum, tantum librorum numerus qui plurium carrarum onus efficiat, in Chart. Annonis II. Archiep. Colon. ann. 1074. ap. Seibertz. in Hist. Ducat. Westphaliæ pag. 34: *Lamentabatur etiam preter pallia, preter auream tabulam altario, preter Carradas librorum, preter marmorea pavimenta, villas... ablatis.*]*

CARRATA, et CARRADA, Dolii vinearii seu alterius liquoris species. Usatica MSS. Vicecomitatus aquarum Rotomagi, ubi de Teloneis vini: *Pour le tonnel de Rochelle 5. sols: pour le tonnel que on appelle Charetée 7. sols: pour la pippe 2. sols, etc.* [* Charta Ludov. Pii ann. 840. ap. Guden. in Syllog. pag. 448: *Vini Carratas 20. et frumenti malteros 200.*] Anonymus Hasenrietanus in Episcopis Eystetensibus: *Ego quidem de vino nihil habeo, nisi unam parvulam Carradam, quam dedit mihi sodes meus Augustensis Episcopus tantum ad sacrificium*. Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. in Prefat.: *Octo vini Carradas ad comeatum Fratrum esse collectas*. Vita Godefridi Campebergensis cap. 54: *Sed et ripa Rheni dimidium vini Carratam ad festive celebrandam ejusdem Apostoli Assumptionem deputavit.* [Consuetudines Ecclesiæ Colon. MSS. e Bibliotheca Cathedralis Attrebat.: *Dabit Cellerarius mensæ majori et minori cuilibet XIII. amas vini et dimidium amam... cuilibet Vicario III. amas vini. Octo Officiis, scilicet Decano majori, Subdecano, Choriepiscopo, Scholastico, Cellerario, Cantori, Porsenariorum majori, Porsenariorum minori, cuilibet ipsorum datur una Carrata vini*. Ibidem: *Canonici majoris Ecclesiæ habebunt annuatim 144. Carratas vini et dimidium Carratam*. Ibidem: *Dantur duæ Carratæ cervisiæ... scholaribus Canonici, 1. Carrata quam consueverunt dare custodibus dormitorii ad faciendum ipsis lectos.*] Adde Miracula S. Ursuarii num. 23. Cæsarium Heisterbach. lib. 10. cap. 13. Vitam Balduini Lutzenburg. Archiepiscopi Trevir. lib. 2. cap. 11. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 779. Privilegia Ecclesiæ Hamburgensis pag. 187. Annales Colmarienses ann. 1292. 1302. Chronicon Montis Sereniani. 1174. 1189. 1202. Chronicon Trudonense lib. 6. pag. 412. Duchesium in Hist. Limburgensi pag. 9. Joannem Noppium in Hist. Aquisgranensi lib. 1. pag. 62. [* Chart. ann. 937. ap. Erath. Cod. Diplom. Quedlinb. num. 5. pag. 3. Sæpe in Collect. Guden. et Würdtwein. ubi videndi indices.]

† CHERRETA, Eadem significatione. Charta Willelmi Abb. Cariloeci ann. 1242. apud Perardum in Burgundicis pag. 450: *Quod cum ipse acquitavit omne jus quod*

ipse habebat in Cherreta vini, quam sibi et suis et hæredibus suis debebat Prior et Prioratus de S. Marcello.

KARRATA, Eadem notione, apud Monachum Sangall. in Carolo M. lib. 1. cap. 17: *Duas Karratas talibus caseis plenas ad Aquasgrani mihi dirigere ne pretermittas*. [* Duabus Karratis vini in Charta ann. 1260. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 4. pag. 896.] etc. [Vide *Carra vini, in Carra.*]

QUARRADA, in Charta Dagoberti Regis apud Doubletum pag. 656: *Et inde impostæ de unaquoque Quarrada de melle persolvant partibus S. Dionysii solidos duos: et unaquoque Quarrada de garantia similiter solidos duos.*

DE CARRADECI, pro de Carradis. Charta Chlodovei III. Regis apud Mabilonium: *Ubiunque telleneus, portaticus, rotaticus, vel reliquis reddebutionis a iudicibus publicis exigebantur de Carradeci qui hoc inferre videntur, ad missus ipsius basilici nullatenus requiretur, nec exigetur, etc.* Infra: *Et de ipsa Carradeci qui hoc inferre videntur, etc.* Alia Chilperici ann. 716: *Vel reliquis reddebutionis, quod a iudicibus publicis exigetur de carra eorum qui hoc inferre videntur.*

† CARRADES, vel CARRADES, Idem quod Carrada, Onus carri. Præceptum Ludovici Imp. ann. 891. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 85: *De prato ubi possunt colligi feni Carrades vi.*

* CARRADIA, Tributum seu vectigal ex carris perceptum. Charta ann. 1368. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 365: *Ab omni exactione seu requisicione theolonei, pedagogii, Carradiæ, vectigalis, etc.* Vide infra *Carrigium 2.*

† CARRADIUM, Onus carri. Descriptio censuum Monasterii S. Emmeranni apud Bernardum Pez tom. 1. Anecd. part. 3. col. 76: *Herbicat, secat, inducit Carradium 1. fœnum secat et inducit.*

† CARRADUM, Vecturæ onus, idem quod Carredum, vel Portorium ex carris perceptum. Annal. Bened. tom. 2. pag. 699. ex Diplomate Caroli Regis Franc. pro Monasterio Hohenaugiæ: *Ut nullo telonio, nec navigatico, nec Carrado, evectio, nec rotatico,..... exactare faciatis.*

* CARRAGIA, Pedamentum, Palus et pertica, cui vitis innititur, Italis, *Palo*. Gall. *Echalas*. Stat. Casal. sæc. XIV. in Mon. Hist. patr. Taur. tom. II. col. 1002: *Item statutum est quod aliquis non possit extrahere aliqua axiamenta seu lignamina, nec rebias et salices, Carragias et circulos, nec aliqua alia ligna, nisi illa ligna essent nata super sollo suo de Cassali sui districtu.* [Fr.]

* CARRAGIUM, Vectura cum carro, Carropera. Charta Ludov. reg. ann. 878. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 315: *Ut nullus iudex publicus, vel quilibet ex iudicaria potestate,.... tam de Carragio quam de paraveredis exigendis, etc.* Vide *Cariagium et in Carreda.*

† CARRAGO. Vide *Cariago* post *Cariagium*.

* Tacticis Carrago maxime dicitur, conjunctio quædam carrorum ad munimentum, vel commentis exercitus, vel subsistentis. Fiebat autem id obijectione interdum hosti frontes ipsas vehiculorum, sive carrorum: interdum vero plaustris omnibus in orbem collatis militares ordines præcingendo. Hæc Carol. de Aquino in Lex. milit. quem consule, si placet. Vide in *Cariagium*.

* CARRAIROLA. [Gall. *Petite rue*: « Inter honorem Arnaldi Ramundi Belli et

domum comunem et carrariam Carrairolam. (Arch. Tolos. ser. E, I, 46. an. 1212.) »]

* CARRAIRONUM. Vide supra *Careironum*.

† CARRALE. Vide post *Carreda*.

† CARRALIS. Vide *Carnales* post *Carnale*.

† CARRALIS ERECTIO, Vectio curruum. Præceptum Pippini Regis pro Monasterio Prumiensi, apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 30: *Nullo teloneo vel barganatico, neque ex navali remigio, neque saumaris, vel de Carrali Erectione solvere nec reddere debeant.*

† CARRALIS SOGA. Vide in *Soga*.

* CARRAQUA, ut Carraca, Navis oneraria, Gall. *Carraque*. Lit. Caroli VI. reg. Franc. ann. 1415. in Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 70. vº: *Concedentes eisdem nostris consiliariis.... potestatem, bailiam et mandatum.... concludendi cum dictis (Januensisibus) super habendis ab ipsis certis galeis et Carrakis, sive navibus paratis et armatis.* Vide supra *Caraca*.

† CARRARE IN CARRO, Carro imponere, Gall. *Charger*. Pactus Legis Salicæ tit. 27. § 9: *Si quis fœnum in Carro Carraverit, etc.*

* Charta Richildis regin. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 333: *De pratis vero ad Carrandum ax. de vineis ad colligendum de vino modios c.* Vide *Cariare*.

1. CARRARIA, Idem quod Carrata, vel Carrada. Joannes Abbas S. Maximini in Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis n. 75: *Pro Carraria vini, inquit, non sic attaminatum vellem. Mox: Vascula hujusmodi Carraria una vini possunt acquiri.* Vide *Carrada*.

CARRARIA. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 54: *Et adducebant Carrarias multas plenas lignis sticis, sulphure, lardo, oleo, axungia et pice liquida madefactis, etc.* Infra: *Quare ipsas Carrarias sic undique accensus, [et maximam flammam jactantes unam post aliam] juxta gattum Imperatoris projectabant.* Vox, ut videtur, notionis non multum diversæ a Carraria, Species dolii.]

2. CARRARIA, Lapidicina, nostris *Carrriere*. S. Augustinus Serm. 2. de Vita et Morib. Clericor.: *Emerat de ipsa pecunia xenodochii quandam domum in Carraria, quam sibi existimabat propter lapides profuturam.* [Vide *Carraria 2.*]

QUARRARIA, et QUADRARIA, Eadem notione in Monastico Angl. tom. 2. pag. 8. 133. 777.

3. CARRARIA VIA, Qua carrum vehi potest. Vide *Via et Carreria 1.*

* *Carvria via*, in Ch. ann. 951. apud Ughellum tom. 1. Ital. sacr. edit. ann. 1717. col. 722. Charta ann. 1035. ex magno Chartul. S. Vict. Massil: *De ipso molendino, quod est in capite defensi sicut Carraria antiqua currit, etc.* Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 625: *Nos tamen recti itineris sumus vestigia consequuti; sed per Carrariam curvus. Cherriere, Vicus, Gall. Rue, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 137. Chartoph. reg. ch. 34. Vide supra Carrabilis via.*

* 4. CARRARIA, Dolii vinarii seu alterius liquoris species. Item, Mensura vinaria, quo sensu intelligenda *Carra vini* supra eadem fortassis atque *Carra Carrée*, in Actis MSS. eccl. Brioc.: *Carrées que doit le thésorier de l'église de S. Briec par chacun an: a la feste de Nouel, etc. Carrées de la fabrice par*

chacun an : *Le jour S. Estienne. Cæremon. MS. ejusd. eccl. : A toutes festes ou a Carree, se doivent lire les leçons au pupitre amont. Stat. Astæ ubi de Intr. portar. : Carreria et tinæ novæ et veteres ponantur et solvant ad æstimationem officialium. Ibid. ubi de Revis : Quod vinum sive Carrariam debeant habere et tenere bullatam bulla dicti emporis. Vide in Carrada, in Carraria 1. et supra Carratellus.*

* **CARRARIATUM**, Lapidina, Gall. *Carriere*. Arest. parlam. Paris. ann. 1319. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item septem solidos Caturcenses annui redditus et dominationes in domibus, ayralibus et casalis... inclusis inter viam publicam ex una parte... et quoddam Carrariatum. Vide Carraria 2.*

* **CARRASTA**, Onus carri, quantum carro vehi potest, Gall. *Charretée*. Chartul. Miciac. : *Est autem donum quod dedi et scribere jussi, tres Carrastas omni tempore in meo bosco. Vide Carrada.*

CARRATA. Vide Carrada.

* **CARRATELLUS**. Vide supra Carratellus.

* 1. **CARRATERIUS**, Auriga, ductor carri, Gall. *Charretier*, olim *Charreton*. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 372 : *Joannes auriga seu Carraterius capituli ecclesie Agathensis, etc. Occurrit prætere in Comput. ann. 1480. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 342. col. 1. Ch. ann. 1335. in Chartul. S. Vinc. Laudun. : Les gens de nous évesques dessusdit avoient pris une charette, les chevaux et le Chareton. Alia ann. 1339. ex Tabul. S. Joan. Laudun. : Les gens desdiz religieuz avoient prins Charretons, qui charioient par dessus l'escluse de leur estanc. Vide Carrator et Carreclarius.*

* 2. **CARRATERIUS**, adject. Bota carra-teria, idem quod supra Carraria 4. Lit. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 68 : *Retulerunt se invenisse bona et res mobiles quæ secuntur : unam botam Carra-teriam, etc.*

† **CARRATGIUM**. Vide in Carreda.

CARRATH. Charta ann. 1287. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 40 : *Fratrum vero consortio altera dimidia Carrath vini cum alleciis et ovis cedet singulis annis de suis possessionibus tempore subnotato. Idem videtur quod Carrada vini. Vide in hac voce.*

† **CARRATIO**, CARITIO. Codex MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 79. col. 2 : *Solvit . . . de lignaricia denar. III. de Carratione pedalem i. scindolas L. Ibid. fol. 86. verso 2. col. 2 : Solvit de Carratione pedalem i. pullos III. ova xv. Propter adjunctas voces, pedalem, et scindolas coniecto Carrationem hic idem esse quod Quadrationem, Gall. *Equarrissement*, seu quamlibet ligni fabricationem domino debitam a vassallis ; etsi magna est affinitas vocum Carratio et Carritio cum Carvo suisque derivatis, quæ vecturæ onus significant. Vide Carreda et Scarratio, in Scarratio. [** Guerdard Ligna in quadrum secta.]*

* Mihi Præstatio esse videtur pro paxillis ; est enim

CARRATIUM, Paxillus quo sustentatur vitis : nostris, *Escharas*, seu *Eschallas*. Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. § 34. [** Rothar. 298.] : *Si quis palum, quod est Carratium, de vite tulerit, etc. Vide Eschara.*

* *Charrasson*, apud Lemovicenses et alibi. Lit. remiss. ann. 1469. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 75 : *Le suppliant s'es-*

toit blessé la main en faisant des Char-rassons, pour mettre es vins.

† **CARRATOR**, Ductor carri, Gall. *Charretier*, Ital. *Carratiere*. Chron. Parmense ad ann. 1284 : *Insultaverunt dictos Carratores et abstulerunt XXXII. paria boum cum plaustribus, et cum CXXVI. corribus salis, qui ducebatur Parmam per prædictos Carratores. Ital. Carratore vel Carradore, non eum qui ducit, sed eum qui facit carros vulgo significat, Gall. *Charron*.*

* **CARRATUM**, Vecturæ onus, quod a vassallis domino præstatum. Charta ann. 1210. in Chartul. S. Vinc. Laudun. ch. 159 : *Tandem idem comes... ad jus ecclesie pertinere recognovit, videlicet in villa de Villari positionem majoris, galinas, submitionem in armis, Carrata, procurationes servientum, etc. Vide Carreda.*

* **CARRAUS**. Vide supra Carnaus.

† **CARRAXATURA**. Vide Charaxatura in Charaxare.

† **CARRAXOLUM**. Vide Carrociium.

* **CARRAYRERIUS**, CARREYRERIUS, CARREYRIUS, Cui carveriarum seu viarum publicarum cura demandata erat. Charta Libert. castri de Cusciano ann. 1333. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 54 : *Quod dicti consules possint eligere Carreyrerios seu probos homines, qui possint et valeant omnia impedimenta indebite in viis seu carreyriis publicis apposita removere. Alia pro Clarom. in Lodov. ann. 1341. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 278 : Consules... eligere possint et nominare annis singulis certos homines pro cura habenda de carreyriis et viis, tam in dicto castro quam ejus terminalibus et territoriis... Dominus dicti loci seu ejus bajuli (bajulus) ad notificationem prædictorum Carreyriorum... de viis seu carreyriis prædictis ordinarent :... verumptamen si circa præmissa aliqua oppositio fieret per partem aliquam, verbo vel aliter, cognicio et executio præmissorum non ad ipsos Carreyrerios, sed ad dominum dicti loci seu ejus curiales solum et in solidum pertineret. Carreyrenos, pro Carreyrerios, in Lit. ann. 1366. tom. 4. earumd. Ordin. pag. 676. art. 7. Vide Carreria 1.*

† **CARRAYRO**. Vide in Carreria 1.

* 1. **CARREAGIUM**, Currus, quibus vehuntur impedimenta exercitus. Annal. Estens. ad ann. 1409. apud Murator. tom. 18. Script. Ital. col. 1071 : *Dominus marchio intentus ad ulteriora contra hostes die Dominico nono Junii totum exercitum providentissime ordinavit, et sub insignibus vexillisque, ac cum Carreagis et aliis ad rem faciendis, etc. Vide in Carriagium, Carra 1. et Carrago.*

* 2. **CARREAGIUM**, Tributum seu vectigal, quod ex carris exigitur. Charta W. Mermerel milit. ann. 1226. ex Tabul. Fossat. : *Habeant de cetero liberum passagium per pontem meum de Bonolio, salvis anseribus, qui debentur michi de Carreagio. Carrete in Ch. scabin. Duacens. ann. 1366. ex Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 154 : Les profuis et emolument... dou carroy, que on dist Carretege. Vide supra Carradia.*

* 1. **CARREARE**, Vecturam seu carrorum servitium exigere, vel Carreagium seu tributum ex carris percipere. Charta ann. 1187. in Chartul. Buxer. part. 7. ch. 3 : *Condictum etiam fuit quod si dicti fratres in Carreando, vel alio aliquo modo alicui gravamen facerent, capituli restituito, absque alia emendatione liberi haberentur.*

* 2. **CARREARE**, Carro vehere, carrum ducere, Ital. *Carreggiare*, Gall. *Charrer*.

Acarier, eodem sensu, in Ch. ann. 1248. ex Chartul. 21. Corb. fol. 110 : *Et il le doit Acarier, et doit avoir, le jour qu'il carie, une garbe de past. Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 91 : Icclui Hue estoit aux champs, là où il faisoit Acarier ses ablais à Heimeville où il estoit demourant. Acharier, in aliis Lit. ejusd. ann. ex Reg. 162. ch. 363 : Icclui Henry et son valet aloient aux champs pour Acharier de leurs ablais. Encarier, eadem acceptione, in Ch. ann. 1454. ex Chartul. 21. Corb. : *Ne pooit copper, abatre, ne faire copper, ne abatre, emmener, ne Encarier, ne faire emmener ne Encarier, etc. Escharrer, in Lit. ann. 1381. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 601. Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 279. ex Cod. reg. 4622. A : Quod nullus carearius vel asinarius possit vel debeat Carreare vel portare diebus Dominicis vel festivis. Vide supra Carrare.**

* **CARREARIUS**, Perperam pro Correarius. Vide in hac voce. Lit. ann. 1366. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 228 : *Præcipientes dilectis nostris gubernatori Dalphinatus et judici et Carreario dictæ villæ de Romanis, etc. Vide infra Carrearius.*

1. **CARRECTA**, CARRECTUM, Sepes, γαρρυός, in Gloss. Græc. Lat. forte pro Cataracta. [** Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 63 :

Forsitan et latitat Carectis hospes in istis,
Vespere cui nocte incontinentia loqui.]

* Minus recte emendatur Cataracta. Legendum quippe est Carretum vel Carretum. Vide supra Carrectum et Carretum.

2. **CARRECTA**, CARECTA, Currus duobus constans rotis, Birota, Gall. *Charrete*. Tho. Walsinghamus in Henrico III : *Nulla profecto negotio reversus est, currus, Carectas, et plaustra perdens numero 50. Charta Edwardi II. Regis Angl. tom. 2. Monastici pag. 103 : De libero transitu cum plaustris, Carectis, et equis ultra terras ipsius. Additamenta ad Matth. Paris : *Capiuntur Carectæ Clericorum ad transvehendum victualia. [Occurrit apud Th. Madox Formul. Angl. pag. 384. et Kennettum in Antiquit. Ambrosden. pag. 574.]**

† **CARRECTUM**, Eadem notione, apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 714. in Charta Archambaldi de Soliaco. **CARRECTA DOMINICA**, quæ ad dominum manerii pertinet vel ad coloniam ejus negotia perficienda. Articuli observandi per provisionem Episc. Angliæ : *Quandoque etiam Carrectæ et equitaturæ dominicæ Prælatorum, Religiosorum, aut Clericorum in itinere publico, in mercatis, et aliquando in sanctuariis capiuntur et abducantur.*

* *Carrete*, in Ch. ann. 1362. ex Chartul. 23. Corb. : *Porront aller, passer et rapasser par ledit bac à pié, à queval, à car, à Carette, à wit et à carqués paisiblement. Carri etiam seu vehiculi genus, quo rei torquentur, videtur esse, in Chron. Domin. de Gravinia apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 641 : Facto igitur mane, præfati inimici Carrectam parari fecerunt, et in ea forgiam ardentibus carbonibus paraverunt, et apponentes carnificem, ipsum judicem Martucium miserum apposuerunt in eam vestibus enudatum. Rursus occurrit ibid. col. 567.*

CARRECTARIUS, Auriga, Gall. *Charretier*. Thom. Walsinghamus in Edw. II : *Et prædicavit... quod Edvardus qui modo regnat, non erat Regis filius, sed cujusdam Carectarii dolose subintroductus ad Reginam. Monast. Angl. tom. 1.*

pag. 419: *Carrectarii eorum habent a granetario singulis diebus unum panem. Describitur officium Carrectarii in Fleta lib. 2. cap. 85.*

CARRECTATA, Gallis *Charretée*, quantum *Carrecta* continet. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 419: *Duas Carrectatas fani cum uno equo carandas.*

CARRECTATA TERRÆ. Modus agri: cuiusmodi autem fuerit, docet vetus Charta apud Edward. Cokum ad Littletonem sect. 95: *Quod cum ipsa teneat de ipso duas Carrectatas terre in Connington per homagium et servitium militare, unde duodecim Carucata terræ faciunt unum feodum Militis, etc.*

† **CARRECTUM**. Vide *Carrecta* 1. et 2.

CARREDA, **CARREDUM**, **CARREGIUM**, etc. Vecturæ onus quod vassalli domino exsolvent, Carropera. Charta Beatrix Comitissæ Cabilon. ann. 1180. apud Francisc. Chiffletium: *et in universa terra ejus non habeo talliam, vel porcellagium, vel besenagium, vel messionagium, seu annonagium, vel Carredum. Et infra: Dictum est preterea quod in Carredo Prioris, quo vinum de vineis suis, aut alienis ad usum Monachorum de partibus Cabilonensibus adducere solet, non debeo pedagium accipere.*

CARREDA. in Charta Philippi Reg. Fr. ann. 1170. apud Perardum in Burgundicis pag. 244.

CARRETUM. Tabularium Monast. Longipontis in Diocesi Paris.: *Dom. Guido Trossellus... dedit Deo et S. Mariæ de Longoponte consuetudinarium Carretum, et fossatum de Ver, quæ pater suus et idem ipse in eadem villa habuerant.*

CARREIUM. Idem quod *Carredum*. Charta Henrici II. Regis Angli. tom. 2. Monastici Anglic.: *Item ab operibus castellorum et parcorum, pontium clausuris, et omni Carcio et summagio et navigio, et domum Regalium ædificatione... liberi sint. Tabularium Majoris Monasterii: Dimisit consuetudines omnes quas habebat in terra de Loiri, vicariam scilicet et commendatiam, et Carreium. Tabularium Lascar. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 11: *Liberaverunt totum proprium honorem S. Mariæ de tot Carreit, et de toto danno, et de tot carnal, et de toto opere.* [Chartularium Camalariense: *Mansus Rigaldenchus debet octo sectarios annonæ et civatæ tres eminas, et recetum, et in vindemiâ pro Carreia XII. denar. Pluries ibidem legitur multifariam exaratum, Carreium, Carreium, Carreum, Carreum. Charta anni 1257. apud Thomasserium in Biturig. pag. 92: Pro Chareyo bis in anno dicto Decano sex libras Turonenses.] Consuetud. Solensis tit. 10. art. 11: *En Carreys ne autres manobres, no son tengus de anar, etc. Charroy.* in Consuet. Burbonensi art. 389. Arvernensi cap. 17. art. 15. 16. cap. 25. art. 18. Marchensi art. 430. etc. Charta Stephani Comitis Burgundiæ et Auxonæ ann. 1229. apud eundem: *Li hommes d'Auxonne doivent au Seigneur l'ost et la Chevauchie, et le charroi en la chevanchie.* [D. le Beuf Canonicus et Subcantor Ecclesiæ Autissiod. antiquitatum curiosus indagator, nos admonuit, ignotum esse Stephanum hunc, nullumque fuisse hujus nominis Burgundiæ et Auxonæ Comitem saltem ann. 1229.]**

CARREGIUM, in Concilio Bituricensi ann. 1081. cap. 15. et Burdegal. ann. 1255. cap. 29. Tabularium Vindocinense Ch. 104: *Terra de Musterio, quæ fuit Odonis Rufini, recta commendata est Comiti de foduro et Carregium. Infra: Ad moncellum omnem consuetudinem*

*habebat, tensusamentum, Carregium, vicariam. Notitia Radulfi Vicecomitis Theorcensis, in Tabulario S. Cypriani Pictav. fol. 35. Neque bidannum, neque plaustra hominum, hoc est Charragium, etc. Charta Galeacii Comitis Virtutum ann. 1377: *Valeat imponere fodra, et taleas, rogias, et Caregia, quastas, etc. In alia ejusdem anni: Fidelitatibus, homadiis, rogidis, Carigiis, indictionibus, etc. Joann. Villaneus lib. 8. cap. 58: *Onde il Careggio del Re, che adduceva la vinanza, per li sfondati camini non potea venire.* [Bestia Carregii, in Saisimento Comitatus Tolosani, apud Lafalium tom. 1. Annal. Tolos. pag. 17.**

CARAGIUM, Charta Gaufridi Comitis Andegav. ann. 1048. pro fundatione Abbat. O. SS. *Totum vinagium, et totum Caragium boum et asinorum, etc.*

† **CARRATIUM**. Charta anni 1308. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 782: *Item homines usatgii non debent tollam, talliam, Carratgum, vel manobriam hominum, boum, asinorum.*

CARRALE, Idem quod *Carredum*. [Charta Theodorici III. ann. circiter 688. apud Felibian. Hist. Sandionys. pag. IX: *Ubi pro oportunitate ipsius Basilicæ, vel necessitate Fratrorum tam in Nius-treco, quam in Austrea, vel in Borgondia ambolare aut discurrere videntur, tam Carrale, quam de navigale, nullus quislibet de iudicibus nostris, vel de tellonearis, nullo tillonio de ipsa carra exigere, nec requirere non præsumentur.*] Privilegium Caroli M. pro Abbatia S. Germani Paris. apud Almoinum lib. 5. cap. 1. et Willelm. Hedam in Rixfrido Episcopo: *Nec de navale, nec de Carrale, neque de saumis... teloneus exigatur.* Tabular. S. Petri Generensis. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 4: *Census autem hic est, semel recipere Abbatem in anno, et 6. solidos in tertio anno; et ire Carrale.* Fori Bigorrenses art. 14: *Liberi pacem habeant, et ter in anno in Carrali Comitatu vadant.* Id est, vectura, quæ ad Comitum Bigorrenses pertinet. *Carralia opera, quæ carris et plaustris exercentur.* Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 81. [§ 75. ex Capitul. I. ann. 789. cap. 79. Baluz. cap. 80. Pertz. ubi uterque *Carraria.*] *Tria Carralia opera licet fieri in die Dominico, id est, hostilia carra, vel victualia, vel angaria, et si forte necesse erit corpus cuiuslibet duci ad sepulchrum.* Fori Bigorrenses art. 13: *Si in propriis usus vinum proprium habuerit, aut collo deferat, aut Carrali. Charral de vin, in Statutis Metensibus tit. 2. art. 18.*

† **CARRALIS**, apud Lobinellum in Glossario ad calcem Hist. Britan.: *Acceperunt Carralem de vino dandam Nominos.*

* **CARREGIA**. Vide infra *Corregia*.

† **CARREGIUM**. Vide in *Carreda*.

* **2. CARREGIUM**. [Carrus: « pro duobus carregiis marinorum portatorum de portu urbis usque ad Ripam pro fabrica pulpiti. (Arch. Vatic. Mandat. camer. apost. an. 1462-63, f. 188). »]

* **CARREGNO**, Mensuræ frumentariæ species, eadem quæ *Carta* 1. Charta ann. 1320. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 410: *Deductis sex havis, tribus Carregno-nibus et dimidio frumenti, valoris octo solidorum Parisiensium annuatim vel circa, quæ nobis super ipsa terra debentur. Quareignon et demy de blé,.... et demy Quareignon d'avoine, in alia ann. 1344. ex Reg. 75. ch. 428: *Un Quargnon de fourment, in Ch. permut. inter reg. et episc. Tornac. ann. 1320. ex Reg. 60. ch. 91. Vide infra *Quardia*.**

† **CARREI**. Vide *Carnale* 3.

* **CARREIAMENTUM**, Vectura, quæ cum carro fit. Charta Anserici de Monte-reg. ann. 1180. in Chartul. Pontiniac. ch. 42: *Et viam securam in eundo et redeundo ad petrariam,.... tam fratribus Pontiniacensibus, quam quadrigis et omni Carreiam eorum. Vide Carreiare et Carrigamentum.*

CARREIARE, Carro vehere, Gall. *Charrier*. Statuta Guidonis Archiep. Narbonensis ann. 1260. cap. 4: *Opera servilia non exercent (diebus Dominicis) nec ligna, bladum, vel fœnum, vel pateaas... transferre, seu iuxta vulgare quod dicitur, Carreiare, non presument.* [Vide *Charreagiare*.]

* **CARREIRA**, Iter. Chart. ann. 1193. ap. S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 241: *Homines qui bobes aut bestias non habuerint, faciunt singulas Carreiras semel in anno et non amplius.*

† **CARREIUM**. Vide in *Carreda*.

† **1. CARRELLUS**, Telum balistæ. Vide *Carrellus*.

† **2. CARRELLUS**, Pulvinus, Gall. *Carreau*. Inventarium Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444: *Item duos lavadores sive sudaria telle (telæ) pro mortuis... Item sex Carrellos coopertos de cirico pro Magnatibus.*

† **3. CARRELLUS**, Orbiculus, trochlea, Gall. *Poulie*. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Ad puteum annuatim exhaustiendum et mundandum, et ad tenendum condirectum, et de cistulis sive ferratis, et catena, et rota sive Carrello, aut lecto ejusdem putei.*

† **CARRENA**. Vide *Carrena*.

* **CARENATORES**, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7646. pro *Careratores*. Vide in hac voce.

* **CARRERA**, Via, per quam carrus transire potest. Charta ann. 1160. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1330: *Qui rivus se tenet cum ipsa Carrera, quæ exit de Selma. Vide Carreria 1.*

* **CARRERARIUS**, Perperam pro *Correrarius* vel *Correarius*. Vide in hac voce. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 2: *Johannes Alamanidi miles fuit Carrerarius et capitaneus villæ Auca, tam pro nobis quam decano et capitulo ecclesiæ Lugdunensis.* Vide supra *Carrearius*.

* **CARRERATOR**. [Gall. de charge: « pro... testeriis mulorum et equorum Carreratorum. (Mandat. Cam. apost. f. 28, oct. 1458). »]

1. CARRERIA, Via: sed illa proprie per quam Carrus transire potest: [item, vicus, platea, Gall. *Rue*. Provincialibus *Carriero* platea est, *Carrairo*, via per quam adiguntur animalia sive ad ea pascenda, sive adaquanda, *Carreirou* semita peditum.] Ἀγάρτος, ἡ δημοσία ὁδός, in Glossis MSS. Κάρημαζενουμένη ὁδός, Constantino Porphyrog. Gloss. Lat. Gall.: *Exorbita, Charriere, Carrera*, in Foris Beneharn. *Charran*, in Consuetud. Inculmensi art. 88. *Charriere*, in Bononiensi art. 176. *Carriere*, in Claromontana art. 228. ubi *Carrera* dicitur esse via lata 8. pedum, per quam *Carreta* potest transire, *Carriero*, *Carrairou*, et *Carrairou*, via, semita, Occitanis. *Via Carraria*, apud Innocentium III. PP. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 242. Charta Odonis Regis apud Catellum in Historia Occitan. pag. 749: *Si infra istam villam, vel Carrerias ejus Hostelenses vel Hispani fuerint, etc. Charta Willelmi D. de Montepessulano ann. 1188: *In latitudine durat ab ipso muro usque in Carreriam publicam, quæ est**

ante ipsum planum, quæ Carreria vadit de Camina introitus portalis S. Guillelmi usque ad Perronem. [Bernardi Guidonis Historia Fundat. Conventuum Prædicatorum apud Martenium tom. 6. Ampliss. Collect. col. 459: In præfata Ecclesia S. Romani Tolosani manserunt Fratres Conventualiter annis circiter 15. postmodum autem propter loci arctitudinem et dilatandi quasi impossibilitatem, quia Carreris publicis cingitur hinc inde, transtulerunt se Fratres ad locum, quem nunc inhabitant. Statuta Massil. pag. 156 et 157: Consules. . . . faciant teneri firmiter omnes catenas ferreas Massiliæ, quæ positæ sunt per Carrerias, seu fixæ in parietibus transversarum, ita quod nemo sit ausus aliquam illarum catenarum removere. Ibidem pag. 197: In Carreria Palatii, Massil. Carriere, Gall. Rue du Palais. Carreria de ponte, Gall. Rue du Pont, quæ exstat usque hodie, Carreria Fustariæ, Gall. Rue de la Menuiserie, in veteri Martyrologio Ecclesiæ S. Salvatoris Aquensis, ubi annotantur Obitus et fundationes ejusdem Ecclesiæ. Conventiones Ludovici Regis Siciliæ et Hierusal. cum Arelat. ann. 1385. e MS. D. Brunet: Item confirmant dicti Domina et Rex ac Comes Judæis in dicta urbe Arelatis habitantibus. . . . domos, Carrerias in quibus habitant.] Secunda Curia Generalis Barcinonæ habita ann. 1299. a Jacobo II. Rege Aragon. : Et per quoscunque caminos et Carrerias, voluerit ire, etc. Consuetudines Tolosæ part. 2: Si aliquis res mobiles in Tolosa publice, in Carreria publica, vel in foro, vel in die fori, etc. Part. 4. Rub. de Ædificiis: Si quis autem lapideam ex parte Carreria solerium de novo ædificare voluerit, etc. Charta Hispanica æræ 1298. apud Bivarium: El Monasterio. . . que es en termino de Toledo, cerca de los molinos de Santa Trinidad. . . à un lado de la Carrera, que va para Talavera, etc. Philippus Mouskes in Ludovico VIII:

Quant Mestre Amauri adrega
L'Engignor, le vaillant ome,
Si la fraut et mist à some,
Que mors cai en la Carriere.

Le Roman d'Amile et d'Amy MS. :

Si vit venir Amy par la Carriere.

Vide Chronicon Ecclesiæ S. Pauli Narbonensis ann. 1388. Opuscula Joannis Columbi pag. 56. 443. Castellum in Comitibus Tolosanis pag. 229. Guichenonum in Probat. Historiæ Bressensis pag. 109. etc.

† CARRERIUM, Eodem intellectu. Charta Caroli II. Regis Siciliæ et Provinciæ Comitiss ann. 1289. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: Usque ad pontem, qui est in Carrerio, et voluitur per dictum Carrerium, etc.

† CARRERA, Eadem notione. Consuetud. Lemovic. art. 39: Item consuetudo est, quia nemo supra terram et Carieras coram domibus suis debet habere augeream seu cloacam. Occurrit rursus in Charta ann. 1408. ex Archivo S. Victoris Massil. Careria publica, in altera ejusdem Archivi Charta ann. 1216.

† CARRAYRO, Idem. Pactum inter Jacobum Arragoniæ Regem Dominumque Montispessullani et Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1272: Et sic diverendo ab ipso termino posito in dicto termino, et ascendendo sursum ad manum dextram per Carrayronem, qui transit iuncta alveum, per quem aqua discurrit.

† CARREYRIA, Instrumentum Ecclesiæ Aginnensis ann. 1264. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 436: Ad construendam et fa-

ciendam bastidam, seu villam, et ad plateas et Carreyrias dictæ bastidæ, seu villæ, etc. Edictum Johannis Regis Franc. ann. 1356. tom. 3. Ordinatio: Quod possint et valeant, videlicet plateas, et Carreyrias, et pontes facere mundare et auferre femoraria, sucos et alias orduras, prout indigebunt.

CHARRONERIA, Eadem notione. Charta ann. 1270. in Prob. Historiæ Monimorenciac. pag. 119: Quod via publica de strata seu Charroneria quæ ducit. . . . usque ad Pontem, etc.

* Carreriæ mutatio dicitur, cum quis ex urbanitate, ut alicui superiore cedat viæ partem, locum sæpius mutat. Stat. Universit. Tolos. ann. 1424. ex Cod. reg. 4222. fol. 106. v: Eundo per villam, modus servabitur Gallicorum, qui de Carreria mutationem non curant.

† 2. CARRERIA, Lapidicina, Gall. Carriere. Limborch. lib. Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 72: Item quadam die vidit Petrum Raymundi hereticum Tholosæ in Carreria de petra. Ibidem passim occurrit eodem intellectu. Vide Carraria 2.

† CARRERIUM, Vide in Carreria 1.

* CARREROTUS, Angiportus, via arctor, Gall. Ruelle. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: Item plus unam peticam vineæ, . . . confrontatam per capud cum dicta carreria publica, et per unum latum et per fundum cum Carreroto ayrali. Ibid.: Item plus unum aliud casale, . . . confrontatum ab una parte cum Carreroto publico. Vide Carreria 1. et infra Carrerum 2.

* CARRESSERIA, Via, ut videtur, per quam carrus transire potest, idem quod Carreria 1. Charta admort. pro eccl. Narbon. ann. 1406. in Reg. 161. Charrotoph. reg. ch. 137: Item leudam unius Carresserie in fluvio Atacis. Id est, secundum fluvium Atacis. Vide supra Carrera.

CARRETA, Biga, Gall. Charette. Sugerius in Ludovico VI. pag. 313: Et carri et Carretæ aquam et vinum fessis et sauciatis deferentes, etc. Charta ejusdem Ludovici Regis Franc. ann. 1118. apud Doubletum: De rheda, id est, Carreta, 2. nummos.

CARREDA, Eadem notione. Chronicon. Joann. de Beka: Carredas deferentes Episcopo necessaria captivarunt. Vide Carrecta 2.

† CARRETTA, Parisius de Cereta in Chronico Verou. apud Muratorum tom. 8. col. 627: Et ibidem interfuerunt Brixienses, etc. cum eorum carrociis et Carrettis.

† CARRETATA, Onus carretæ. Locus est in Litera post Lectoria.

* CARRETELLUS, Vide supra Carratellus.

1. CARRETUM, Præstatio Carreti, seu Carretæ, nostris Charette. Charta ann. 1248. in Bibl. Cluniac. pag. 1515: In quolibet homine tenente hospitium unam quartam avenæ, et in crastino Nativitatis Domini unum panem panetaræ et gallinas et Carretum. Charta Philippi Augusti ann. 1185. pro oppido Ferrariensi, apud Morinum in Hist. Vastinensi: Absque roagio et missione servientium, et Carreto. [Charta Theobaldi Comitiss Blesensis ann. 1147. ex Chartulario S. Germani Autissiod.: Omnes homines S. Germani, qui sunt de potestate de Villari debent Vicecomiti semel in anno per tres dies bien, et illi qui boves habent Carretum, et per tres dies corvadam. Charta Hugonis Regitestenss Comitiss ann. 1238. in Tabulario S. Nicassii

Remensis: Ego quitavi in perpetuum hominibus dicte ville Carretum omnimodum.] Vide Carreda.

2. CARRETUM, Charta Mauricii Episcopi Parisiensis ann. 1104. in Tabulario S. Victoris: Robertus de Chala dedit 5. sol. super cameras quas habebat retro domum suam, quæ est in Carreto Alrici. Carretum, hoc loco, est quod Galli dicunt Carre, locus quadratus, qui vulgo Andibus Closerie, sepibus undique incinctus. Joinvilla in S. Ludovico: L'un des Admiraux d'un Souldan estoit venu fauciller et degaster les bles: d'un Karet estant illeques près.

* Nostris Carrel, Vicus, platea, forum, vulgo Place publique. Lit. remiss. ann. 1468. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 145: Les supplians s'en alerent au Carrel et place publique de Montebourc, Carroy, in Lit. ann. 1458. ex Reg. 188. ch. 10: Item ung hostel assis à Mehun au Carroy aux barbiers. Pro Via regia, Gall. le Pavé du roy, in Ch. ann. 1348. tom. 3. Ordinatio. reg. Franc. pag. 97: Que nul. . . . ne soit si hardiz de mettre ou faire mettre fuerres, fiens. . . . sur les Carreaux du Roy. Vide supra Carrerotus et infra Garrigua.

† CARREUM, Vide Carreium in Carreda.

* CARREYRENIUS, CARREYRETIUS, CARREYRIUS, Vide supra Carrayreius.

† CARREYRIA, Vide in Carreria 1.

* CARREZARE, Vide supra in Carrezare.

† CARREA, pro quo f. legendum Canba, quod et pro Canaba, Cannabis, Gall. Chanvre. Charta Philippi Episcopi Pictav. ann. 1230. apud Stephanotium Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 797: Et in terragiis omnium bladorum, leguminum, linorum, Carrharum, etc.

† CARRIAGIUM, Omne genus carrorum qui solent exercitum subsequi. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1216. apud Murator. tom. 8. col. 1083: Et vineæ gelaverunt et Paudum, ita quod milites equitabantur super glaciem dicti Paudi, et bagordabant, et cum Carriagiis transibant Paudum. Vide Carriagium.

* CARRIARIA, Dolii vinarii seu alterius liquoris species. Stat. Vercel. lib. 7. pag. 189. v: Item quod de circulis Carriariarum, butallorum, tinarum et similium vasorum, qui ducerentur ad civitatem et curiam Vercellarum, non debeat solvi pedagiū ad introitum. Vide supra Carraria 4.

CARRIAZA, Currus, quibus vehuntur impedimenta exercitus. Chron. Tavis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 864: Multi ab equis pessumdati, et multi ferro transfixi interiēre et utroque exercitu, omnibus pene Carriazis conductorum captis spoliatisque. Vide supra Carrægiū 1.

CARRICA, CARICA, Navigii species, navis oneraria, Gallis Vaisseau de Charge, unde forte nomen. Thomas Walsingh. in Ricardo II. pag. 245: Circa præsens advectæ sunt trieres Southampton, quas Caricas, alii vocare solent, refertæ multi generis speciebus, et vinis, aliisque divitiis. Idem pag. 322: Obviat quippe magnis coggonibus et 6. Carriazis refertis vini speciebus, pannis aureis, etc. Rursum in Henrico V. pag. 394: Galli conducebant classem magnarum navium, Caricarum, et galearum, quæ regnum Angliæ molestaret. Vide Carraca. [*] Vide Jal. Antiq. Naval. vol. 2. pag. 212.]

CARICA, Vetus Gloss. Lat. Gall.: Carica, Dace. Italus Carica, est onus.

1. CARRICARE, Onerare, quasi carro onus imponere, nostris Charger; Italus

Caricare, Scaricare. Glossar. Arabico-Lat. : *Carrico, onero.* S. Hieronymus part. 2. tract. 2. Epist. 36 et lib. de Scriptoribus Eccles. de Origene: *Majoribus oneribus Carricabat se.* Anonymus Barenis in Chronico ann. 1062: *Perierunt tres naves quæ pergebant Carricatæ Constantinopoli.* Regula Magistri pag. 50: *Et dum fuerit unde indigentium detur, super bona acta Carricentur et bene facta.* Et cap. 59: *Si Carricati in dorsis suis gravibus oneribus non vadunt.* Eadem notione in Lege Wisigoth. lib. 5. tit. 5. § 2. lib. 8. tit. 4. § 9. in Lege Longobard. lib. 3. tit. 12. § 1. [*] Carol. M. 121. sed ibi *carrucare.*] apud Ruffinum lib. 8. de Vitis Patrum num. 73. Theodericum Monachum de Inventione S. Celsi Episc. Trevir. in Præfat. num. 2. Agobardum lib. de Grandine extremo. Hinc *Excarricare, Exonerare*, onus deponere, apud Magistrum in Regula cap. 1.

† *CARICARE*, in Breviario Historiæ Pisanæ ad ann. 1166. et apud Ogerium Panem Annal. Genuens. lib. 4. ad ann. 1211. Statuta Massil. pag. 364: *Si postea alius aliquis volet in dicto pariete Caricare, vel imponere trabes, etc.* Et pag. 448: *Si ille qui navem conducit eam Carricabit, vel non Carricabit, nautum inde conventum dare teneatur.* Occurrit alibi non semel.

2. *CARRICARE*, *CARRIGARE*, *CARRO*, seu curru vehere. *Charrier.* Capitula Caroli Calvi tit. 31. [*] Edict. Pist. ann. 864.] cap. 29: *Quidquid eis Carricare præcipitur de opera carropæ, quando illam facere debent, sine ulla differentia Carricent.* Chronicon Laurishamense ann. 777: *Viam integram ad Carricandum, sive itinerandum habere debeant.* [Statuta Synodalia Odonis Episc. Tullensis ann. 1192. apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 1180: *Et illi qui dederint et vendiderint, quod Carricabunt, etc.*] Anonymi Chronicon editum a Raphaele de Beauchamps ann. 1224: *Unum etiam per optimum vini dolium ad nos usque Carricari fecit.* [Occurrit in Codice MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 33. v. col. 1. et alibi.]

CARIGARE. Capitulare de Villis cap. 30: *Es unde caria in hostem Garigari debent.*

CARRICATURÆ, *Carorum operæ*, in Capitul. Caroli Calvi tit. 23. [*] Episc. Episc. ann. 858.] cap. 14: *In Carricaturis et paraveredis contra debitum exigendis.* [Præceptum Odonis Regis pro Monasterio S. Vedasti ann. 890. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 229: *Neque paravedos, aut expensas, aut hospitum susceptiones requirant, aut Carricaturas aut ulla in aliqua re exactiones.*]

† *CARRICATIO*, Vectio, equitatio. Vita S. Melanei Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 3. pag. 419: *Consuetum autem suæ Carricationis asellum sibi sterni commendat, ut insperati itineris cursum vivacius perficiat.*

CARRIGATIO. Concilium Parisiense VI. lib. 1. can. 50: *Nec in sancta venerabili die (Dominica) mercatus, placita, et ruralia quæque opera, nec non et quaslibet Carrigationes ullius conditionis homines facere præsumant.* Walterus Episcopus Aurelian. in Capitulis: *Ne mercata diebus Dominicis, aut Carrigationes fieri permittant. Servitia Quadragesimæ, in Charta Odonis Archiepisc. Rotomag. ann. 1266.*

† *CARRICHA*, Gall. *Charge.* Charta anni 1243. ex Archivo Communis Massil: *Item pro Carricha peguæ, quæ de Massi-*

lia extrahatur XII. denarii, quia est de dacteo. Vide *Carrica.*

CARRICIUM, pro exactione indebita. Vide in *Letum.*

† *CARRICUM*, Onus, Gall. *Charge, Italis, Carrica.* Ogerius Panis Annal. Genuens. lib. 4. ad annum 1207: *Cum navibus et galeis VIII. in Sardiniam reversi sunt ad Carricum recipiendum.* Vide *Caricum.*

* *CARRIDUCIUM*, [Vehiculum altissimarum rotarum. (DIEF.)]

† *CARRIFIGIUM*, *Carorum operæ.* Præceptum emunitatis Lotharii Regis pro Monasterio Prumiensi ann. 856. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 144: *Præcipientes ut in villis, vel rebus prædicti Monasterii nullus Judex publicus absque ejus jussione, ad causas audiendas, aut freda undique exigenda, vel fidejussoricos tollendos, nec scaras, vel mansionaticos seu coniectos, tam de Carrifigio quamque de paraveredis exigere aut exactare præsumeret.* Vide *Carreda.*

† *CARRIFOLIUM*, Gall. *Carrefour*, *Compitum, trivium.* Charta Thossiacensis ann. 1462: *Juxta charreriam tendentem a Carrifollo ejusdem loci ad portam de Fontana.*

* *CARRIGA*, *Carra*, *essedæ.* Annal. Vict. Mss. ad ann. 1315: *Ultima die Aprilis ligatus (Enjorranus) in Carriga, cum cucufa alba, ad patibulum est deductus.* Barelet. serm. die Mercur. 3. hebdom. Quadrag.: *Avidæ (mulieres) honoris disposerunt animo se cum defensione gloriose mori, et ita simul reductæ supra Carrigam expectabant Romanos.*

CARRIGATIO. Vide *Carricare* 2.

* *CARRIGAMENTUM*, *Vectura cum carro*, quam quis domino præstare debet. Charta ann. 1068. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1144: *Et castros istos supradictos..... dono..... cum omnibus juribus et servitiis cunctis, cavalcatas et Carrigamentis, etc.* Vide supra *Carrigamentum.*

* *CARRIGER*, *Carri ductor.* Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 779: *Ad quæ Carriger humiliter respondens dicebat, illa ab inimicis suis bello fuisse vindicata.* Vide supra *Carraterius* 1.

† 1. *CARRIGIUM*, *Carra onustus, vectura carri.* Charta Salomonis Ducis Britonum pro Monasterio Prumiensi ann. 860. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 148: *Nec teloneum sive de Carrigio, sive de navigio, vel de quacunque re exquirere.* Vide *Carigium.*

* 2. *CARRIGIUM*, *Vectura cum carro*, quam quis præstare aut pecunia redimere debet. Charta Ludov. Balbi ann. 878. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 400: *Nec scaras vel mansionaticos seu coniectos, tam de Carrigio quamque de paraveredis exigere aut exactare præsumeret.* Annal. Placent. ad ann. 1451. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 902: *Omnes fere nobiles et cives cum familiaribus suis venerunt Placentiam, timore decreti ducalis super hoc emanati, quod aliter cum rusticis describerentur, et onerata salis, taxæ equorum et Carigii, quæ profecto sunt maxima, cum illis supportarent.* Col. 908: *Item, quod non solvant Carrigia.* Et col. 910:

Et clamant: Taxæ moriantur, Plaustra, salinæ.

Stat. castri Redaldi lib. 1. pag. 22. v.º: *Cum bobus communibus facere domino Carrigia opportuna.* Vide supra *Carrutum* 1. *Carrigamentum* et infra *Carrugium*.

* 3. *CARRIGIUM*, *Currus*, quibus ve-

hantur impedimenta exercitus. Chron. Petri Azar. ad ann. 1315. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 308: *Venerunt autem Mediolanenses et confederati cum universa parte Gibellina et Carrigis prædictis, apud muros civitatis Vercellarum.* Vide supra *Carriaza.*

** *CARRIL*, *Via quam carrus transire potest.* Chart. ann. 1115. ap. S. Rosa de Viterbo pag. 241: *Deinde per illud Carril vetus, etc.*

CARRINA. Vide *Carena.*

* *CARRINATOR.* [Laniator. (DIEF.)]

† *CARRIO*, *Divido*, in Glossis Isid. Gebhardus et Cerda: *Cambio, Divido.* Grævius, *Carpo, Divido*, legendum existimat. Forte melius *Careo.* Vide in hac voce.

CARRIOLA, *Italicum Carriola*, *Gallis, Cariole*, *Parvulus currus.* Papias: *Petrica, Carriola, vehicula feminarium.*

* Acta B. Amadei tom. 2. Aug. pag. 576. col. 2: *Ordinaverunt Carriolam, per quam ipse pater omni die conduceretur ad matutinum, et ad alia officia in ecclesia.*

* *CARRIOLUS*, *Eadem notione*, Gall. *Brouette.* Charta ann. 1379. ex schedis Pr. a S. Vinc.: *Item broeta, sive Carriolus, qui ducitur per hominem sive mulierem.*

* *CARRIOPERA*, *CORRUOPERA*, *Vectura cum carro.* Charta ann. 1170. in Chartul. A. eccl. Camerac. ch. 88: *Major pro Carriopera terciam decimam post nostras duodecim accipiet.* Alla ann. 1219. in Lib. sign. C. ejusd. eccl. ch. 25: *Pro alia medietate Carrioperæ, etc.* Vide *Carriopera.*

† *CARRITIARE*, *Carro vehere.* Charta Hervei Domini Virsonis ann. 1213. apud Thomasserium in Biturig. pag. 80: *Habeo similiter tradere ligna, et ea habent Carritiare.* Vide *Carricare.*

† *CARRITIO.* Vide *Carratio.*

CARRITUS, ex Gall. *Charroi.* Chronicon Besuense pag. 618: *Alias vero consuetudines facerent, excepto Carrito vini de Gibrac.*

* *CARRITIUM*, *Convivium, procuratio*, idem quod supra *Caritas* 11. vel *Injusta quævis exactio.* Vide *Caria* 2. Charta Ivon. episc. Carnot. ann. circ. 1114. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 314: *Præpositi... capiebant et de hominibus ecclesiæ revelationem terrarum, de conjugandis feminis, venditiones, et plurima Carritia faciebant, quod non licet, exceptis duobus.* Nisi quis de præstatione carorum malit interpretari. Vide *Carritiare.*

* *CARRITO*, *Qui carrum ducit.* Charta ann. 1170. ex Chartul. A. eccl. Camerac. ch. 88: *Majori nostro de Corcellis suisque successoribus concessimus, ut pro decimis nostris ibidem colligendis Carritones, qui fidelitatem ecclesiæ nostræ faciant, testimonio presbyteri ejus villæ et hominum bonorum eligat, per quos nichil aliud facientes, donec perfecerint, decimam nostram sufficienter colligat.* *Carrito*, in alia ann. 1187. ibid. ch. 100.

* *CARRIZIARE.* Vide supra in *Carezare.*

† *CARROBALISTA*, *Balistarum genus carro impositum.* Vide *Vetigium* 3. 24.

* Vide supra *Carrobalista.*

CARROBIUM, *Tabularium Prioratus de Paredo fol. 98: Episcopus quidem (Nivernensis) Carrobiium, quod apud villam Melled, et apud Monasterium de more reposcebat, ex integro verpiuit.* Videtur vox orta ex Gallico *Charroi*, onus carri. Aliud sonat *Carrobio* apud Italos: de qua voce Oct. Ferrarius.

CARROCIUM, **CARRO CERUM**, Gloss. Gr. Lat.: *Καρροχίον*, *Rheda*. Ita autem appellabant Itali, vexillum totius exercitus præcipuum, quod in curru impositum, a quatuor boum jugis trahebatur, et magna cura in præliis a lectis militibus servabatur, cum carrocio exui insignis probri loco per ea tempora haberetur, ut ait Sigonius lib. 11. de Regno Ital. Matth. Paris ann. 1236: *Cum standardo suo, quod carrucam, vel Carrochium appellant . . . perreperunt*. Fridericus Imp. in Epist. ad Comitum Suesion. tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 569. de carrocio Mediolanensi: *Cum vexillo S. Ambrosii, quod miro artificio egregie molis et altitudinis ferebant in Carroccio, quem juga boum non pauca trahebant*. Idem in alia Epistola de eodem carrocio, apud Freherum tom. 1. pag. 237: *Venit populus cum Carroccio quod apud nos Stendard dicitur*. Ubi perperam editum *Carroccio*.

Carroci inventio nem Heriberto Archiepiscopo Mediolanensi, qui circa ann. 1124. vivebat, adscribit auctor Manipuli forum, et ex eo Corius in Hist. Mediolan. part. 1: *Carrocerum* (Corio Carroccio) quoque excogitavit. Est autem Carrocerum currus quidam admirabilis, per circuitum a summo deorsum scarlato vestitus. In cuius medio est arbor procera contingens cœlum: quam quatuor viri portare non possunt, quæ a frequentia virorum recta tenetur, furtibus hinc inde protrahis. In summitate arboris est crux aurea splendens nimio fulgore; sub cruce est vexillum album cruce rubea insectum. Hunc currum quatuor juga boum trahunt, qui serico albo cum faleris cum rubea cruce per medium sunt cooperiti. Magister Carroceri est vir honorabilis, quem civitas, ense, lorica, ac continuis stipendiis dotare tenetur. Insuper communitas tenetur providere de Capellano, qui juxta Carrocerum semper Missam celebret, et vulneratis det penitentiam. Hic etiam magno stipendio per Communitatem dotari debet. Sunt insuper octo civitatis tubicines, cum totidem militibus deserarvis (i. cum destrariis) quibus Communitas providet de duobus tentoriis et salario militibus consueto. [2 Verum a ratione temporum aberrare qui Heribertum circa annum 1124. vixisse scribunt, monet Malaspina in Notis ad Chron. Astense tom. 11. Collect. Script. Ital. col. 184. quippe cum hic Mediolanensis archiepiscopus ann. 1039. ab hominibus demigraverit, ex Arnulpho xi. sæculi historico edito inter Script. Brunsvic. tom. 3. et tom. 4. Collect. supra memoratæ.] [33 Ample dissevit de Carrociis Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 489.] Describitur præterea pluribus a Burchardo Notario in Epist. de Excidio Mediolanensi pag. 237. ab Antonio Campo in Hist. Cremonensi ubi et ejus imaginem delineavit, et ab Oct. Ferrar. in Carroccio. A bouus etiam Mediolan. Carrociium tractum testatur Otto Morena in Hist. Rer. Laudens. pag. 75. Boncompagnus in Arte Dictaminis MS. lib. 2: *Viri Mediolanenses patres vestri in Imperium deliquerunt, unde civitas fuit tripartita in burgos, et lignorum strues, quam Carrociam appellatis, prostrata subivit pudorem. Carroci Mediolanensis meminerunt præterea Petrus de Vineis lib. 1. Epist. 8. lib. 2. Epist. 1. 35. 50. Conradus Uspereg. pag. 305. Matth. Paris 296. Otto Morena pag. 69. [Fridericus II. Imp. Epist. ad Ducem Lotharingæ, apud Martenium Ampliss. Collect. tom. 2. col. 1151. Burchardus Epist. ad Nicolaum Abb. Sigebergensium apud Murator. tom. 6. col. 917: *Venit populus**

cum Carroccio, quod apud nos Standard dicitur.] etc. ut Cremonensis, Matthæus Westmonast. pag. 341. Sigonius lib. 15. de Regno Ital. Matth. Paris pag. 499. [Franciscus Carpesanus in Commentariis suorum temporum, apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1334.] *Paduani*, Rolandinus in Chronico lib. 3. cap. 4. 7. lib. 4. cap. 9. lib. 9. cap. 2. *Veronensis*, Hieronymus *d'alla Corte* lib. 5. et 6. Hist. Veronensis. *Florentini*, Joan. Villaneus lib. 6. cap. 77. et Ricordanus Malaspinus cap. 164. ubi pluribus describitur. *Parmensis*, Albericus ann. 1229.

Neque Itali tantum ejusmodi vexillis uti leguntur. Nam Ottoni IV. Imp. tribuit Carrociium Willelmus Brito lib. 11. Philipp. ubi describitur, ut et in Chronico Flandriæ cap. 15. Vide Bertholdum Constantiensem ann. 1086. Regis Hungariæ Carrociium belle describitur a Niceta in Manuele lib. 5. num. 3. et Cinnamo lib. 6. cap. 7. Saracenis Carrociium pariter adscribit Turpinus in Hist. Caroli Magni cap. 18: *In medio illorum (Saracenorum) erat plaustrum, quod 8. boves trahebant, super quod vexillum rubeum illorum elevabatur, mosque erat quod nemo de bello fugeret, quamdiu vexillum eorum erectum videret*. Denique Agidius Monachus Auræ vallis in Alexandro Episc. Leodiens. cap. 24. ejusmodi Carrociium tribuit Duci Lovaniensi: *Captoque Ducis vexillo, dicto Gallice Standart opere plumario a Regina Angliæ ei misso, quod fastu superbiæ quadriga boum ferebat*. Qua quidem Standardi appellatione ejusmodi vexilla donabant, ut infra docemus. [Alia fuit Carocii species qua Fridericus II. Imp. usus esse dicitur a Sigonio R. J. sub annum 1236. ubi docetur, quod Fridericus Super elephantem castellum instar Carroci constituerat, signis in angulis ac vexillo exercitus in medio posito decoratum, elephantis Magistro et Saracenis ad defensionem castelli positus.]

[32 Baldus ap. Savinium in Histor. Jur. Roman. med. temp. vol. 5. cap. 42. not. 70: *Adhæreas Carocio veritatis, id est glossatori, et in perpetuum non errabis*. Infra: *Adhæreas glossis ordinariis sicut Bononienses adhærent Carocio, et sicut inducens navem adhæret timoni*.

Porro Carrociis nomina interdum peculiariter indita observo. Nam Cremonensis *Bertam*, vel *Bertazzolum* suum nominarunt, ut auctor est Sigonius lib. 18. de Regno Ital. [Bruiram, vel Buiram, ut habetur in Chronico Cremonensi ad ann. 1213. apud Baluzium tom. 2. Miscell. pag. 308. *Berteciolam*, ut declarat Franciscus Carpesanus, apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1334.] *Parmenses Crevacezem*, seu *Biancandum* ut habent Sansovinus et Carrarius. Vide Standardum.

† CAROCIUM in Chronico Ricobaldi Ferrar. Monachi apud Stephanotium Fragm. Hist. MSS. tom. 7. pag. 194.

* CARROCUS, Italus Carroccio. Carros, apud Contin. Guil. Tyrii tom. 5. Ampl. Collect. Marten. col. 718: *Et si i fu pris le Carros de Melan et portés à Cremona*. Chron. Estense ad ann. 1281. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 337: *Propter hoc dictum commune Cremonæ incipit benefacere, quia ipsi fecerunt valde bene præparare Carrociium Parmæ, et pingere de novo, et fecit fieri vexillum de novo, qui Carrocius vocabatur Biancardus*.

† CARROGENUM, vel Carrozenum, Carrocerum, Carrozerumve indiscriminatim

usurpat Sire Raul de Gestis Friderici I. Imperatoris. Eum vide apud Murat. tom. 6. col. 1179. 1184. 1185. et 1187.

* CARROZANUM, CARROZARUM, in vet. Kalend. Mediol. ap. Murator. tom. 1. part. 2. pag. 235. ann. 1213. et 1217. Vide *Carruca* 1.

CAROXOLUM, CAROXOLUM, CARAZOLUM, apud Ottonem Morenam in Hist. Rerum Laudensium pag. 69. 70. 73. 75. etc. pro Carroccio, seu vexillo. Adde Chronicon Breve Cremonense edit. tom. 2. Miscellan. Baluz.

Hodie Carrocia appellamus, currus suspensos, quibus vehimur: *Chariots branslans*, nostri olim, antequam id nominis vulgaretur, *Curre* ex voce *currus*, alii vocarunt. Nangii Continuator Gallicus MS. ubi de Caroli IV. Imp. et Caroli V. Regis Franciæ Congressu mutuo: *Et luy envoja la nuit du samedy un des Curres de son corps noblement appareillé et de chevaux blancs attelés*. In Hominiis Regiæ Siciliæ præstitis ann. 1387. Dominus de Maussion, *quand le Seigneur ou Dame viennent nouvellement à Mirebeau, soit en Curre, ou cheval, doit avoir et prendre un Cheval de Curre, lequel qui luy plaira, on cevaly sur quoy ils chevaucheront*. Poeta infimi ævi MS.:

Car pour repos j'ay en enfoullure,
Pour le beaultemps j'ay engresleure,
Pour provision des pometes,
Pour Chariot branslans, brouettes.

† CARROEUM, f. Vectigal, quod ex carris percipiebatur. Instrum. Ludovici Regis ann. 1229. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1228: *Et minas et alias mensuras proprias singuli habitatores Castri-Radulphi habere poterunt, et cum illis bladum et alia ab ipsis emta et vendita tam ipsi quam quilibet extranei, salvo tamen Carroeo meo de extraneis hominibus, sine damno et * occasio aliqua mensurare*.

† CARRONERIA. Locus ubi tegulæ et laterculi, Gall. *Carreaux*, conficiuntur.

† CARRONERII vero, Qui tegulas et laterculos conficiunt. Charta Chassaniæ anni 1399: *Est actum quod in casu quod iste Joannes et sui in dicta Carroneria non operarentur bene et fideliter, ut Carronerii et operarii operari solent, quod eo casu dictus Abbas dictam Carroneriam ad suam manum ponere et sibi appropriare possit*.

* CARRONUS, Carronum faber. *Durandus Carronus* in Cartul. S. Petri Carnot. ap. Guerard. pag. 580. Vide *Caro* 1. et *Caronium*.

CARROPERA, Servitus rustica, quæ carris et plaustris fieri debet, ut *manopera*, quæ manibus, Gall. *Charroi*. *Carropera*, *Caretum*, etiam in Chartis, uti supra observatum. Capitula Caroli Calvi tit. 31. cap. 29: *Ut illi coloni, tam fiscales, qui sicut in Polypticis continentur, et ipsi non denegant, Carropera et manopera ex antiqua consuetudine debent. Et infra: Quidquid eis caricare præcipitur de opera Carroperæ, quando illam facere debent, sine ulla difficultate carricent*. Chronicon Besuense: *Ipsam terram . . . hac conditione Monachi mihi reddiderunt, ut retenta corvata suis usibus . . . alios jornales haberent, et Carroperam et census cum eulogiis*. Tabularium Dervense: *Carropera sic accipiet, ut mane progredientes cum carris et animalibus suis ad vesperum revertantur*. Alia Charta in eodem Tabul.: *Carroperum quoque similiter semel in anno fiet, si necesse fuerit, a feria quarta usque ad diem Dominicam, et solummodo apud Breonem, et nusquam alibi: in hac quoque conventionem, ut bos*

claudus sive cornu fracto, et vacca prægnans, et fœtu tenera in Carropera non eat. Charta Odonis Ducis Burgundiæ ann. 1101. apud Perardum pag. 203: *Illam pravam consuetudinem qua homines Ducis solebant ... homines sancti cum animalibus suis in corvatam, vel in Carropera Ducis violenter adducere, amodo remitto.* Alia Rainoldi Archiepisc. Remensis ann. 1094: *Omnia Carropera, et opera castellorum, et omnes alias injustas consuetudines.* Vide Formulas Lindenbrog. cap. 61. [*] Guerard. in indic. Polypt. Irminon. [Annales Bened. tom. 3. pag. 585. et Carropera.] [*] Gall. transport par charrettes. « Noctes quoque septem in Carropera, ex quocumque servitio indicitur carra II. (Emancip. incolar. Maurivellæ, 16. aug. 967. mus. arch. dép. p. 31.) »]

† **CARROPERARIA**, Eadem notione. Litteræ Rainaldi Rem. Archiep. ann. 1127. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 368: *De operibus et Carroperariis quibus homines Ecclesiæ afficiebat, etc.*

CARROPERARIUM MANSI, in Polyptyco Floriacensi, qui debent carroperas. Occurrit ibi non semel: *Habet in Varena Mansos Carroperarios 37. et sunt ex ipsis in beneficiis mansi 4. et 3. partes... solvunt Mansi Carroperarii in tertio anno unusquisque solidos 5. et alios 2. annos unusquisque vervecem cum agno solvunt de annona inter totos annis singulis modios 109. arant ad hibernaticum unusquisque perticas 3. et ad tramisum 2. et in tertia ebdomada faciunt corvadam.* [*] Polypt. Fossatense post Irminon. pag. 282. cap. 1. 2. 3. et sæpe.]

Ejusmodi vero corrorum operis obnoxii dicuntur esse *Charroiaibles*, in Consuetud. locali Castellii novi in Biturig. art. 5. 10.

* **CARROSSA**, Ital. *Carrozza*, Rheda, currus constans quatuor rotis, Gall. *Charriot*. Stat. Montis-reg. pag. 236: *Quicumque ceperit in die cum carro vel Carrossa alienum fœnum vel paleam, solvat bannum, etc.*

* **CARROTUM**, Vectura cum carro, quam quis domino præstare aut pecunia redimere debet. Obituar. Ms. eccl. Ambian. ad xv. diem Nov.: *Capitulum acquisivit Carrotum de Warvilla, quod valet xl. solidos annuos. Item apud S. Medardum Carrotum, quod valet xx. solidos.* Vide supra *Carritum* 2.

† **CARROTUS**, **CARBOTTUS**, Spiculum arcus balistarii, Gall. *Garrot*. Regestum Probus 1334. fol. 215: *Pro centum carrellis Carrotorum ad tor factis.* In Computis Dalphin. tit. Graisivod. legitur: *Pro centum carrellis Carrotorum.* Vide *Garrotus*.

* Haud scio an idem sit *Cartas*, in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 132. Chartoph. reg. ch. 294: *Lesdiz arbalestriers aians leurs arbalestes, baudres, Cartas et viretons.* Sed leg. forte *Carros*.

* **CARROUILLUM**, Quadrivium, Gall. *Carrefour*. Arest. parlam. Paris. ann. 1536. ex Tabul. castri de Chissé in Turon.: *Item unam aliam terræ petiam... itineri a Monte-Ricardo ad Carrouillum reginæ tendenti contiguum.* *Carroueil*, Gallice ibid. Vide infra *Quarrogium*.

* **CARROUVRUM**, Eadem notione qua *Carropera*, in Consuet. Trecens. Pithœi inter omissiones pag. 591.

* **CARRUAGIUM**, Præstatio, quæ ex *carucis* seu aratris percipitur. Charta Raynaldi Tullens. episc. ann. 1213. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 555: *Præterea idem Guiardus quoddam Carruagium, quod erat in bestancio,*

et quod hactenus crantare noluerat, in præsentia nostra crantavit. Vide *Carrucagium* 1.

* **CARRUANA**, Idem quod *Caravanna*. Vide in hac voce. Bened. abb. Petroburg. de vita Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 509: *Fratres hospitalis de Belliverio optime resistunt Saracenis adhuc; et jam duas Carruanas Saracenorum expugnauerunt.*

† **CARRUARE**, Carro vehere, Gall. *Charrier*. Concilium Coprinicense can. 26: *Illi qui diebus Dominicis Carruant cum bobus suis.* [Vide *Carricare* 2.]

† **CARRUATA TERRE**. Quantum *carruca* seu aratro coli potest per annum. Charta Mathildis Comitissæ Nivern. pro Monasterio B. M. de Consolatione ann. 1244. tom. 4. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 103: *Concedimus dictæ Abbatæ in perpetuum unam Carruatam Terræ, videlicet terram arabilem, quam enimus apud Masetum a Balduino.* Et tom. 2. Instrum. col. 71. in Charta Roberti de Curtiniaco pro fundatione Abbatæ B. Mariæ de Bello-visu ann. 1242: *Ad cuius fundationem contulimus... duas Carruatas Terræ arabilis sitas iuxta dictam Abbatiam, etc.* Vide *Carrucata*.

* Charta ann. 1200. in Chartul. Campan. fol. 368. vº: *Quitavimus etiam eidem comiti quatuor Carruatas terræ, quas pater ipsius nobis in memoribus de Vailleio concesserat exartandas.* *Charruaige*, eadem acceptione, in Charta feod. ann. 1349. ex Inventar. Chart. castri de Jaucourt fol. 19. rº: *Les terres appartenans à la grange des Aissars puevent contenir environ trois Charruaiges.* Vide infra *Carrucata*.

* **CARRUBOLUS**, **CARRUBIETUS**. Vide infra in *Carubium*.

* **CARRUBIUM**, Siliqua, Ital. *Carruba*, Gall. *Carouge*. Mirac. MSS. Urbani PP. V: *Stetit procella maris per xix. dies, non habentes aliqua victualia, non comedentes nisi saltem quia corrodebant modicum de Carrubis.*

† **CARRUBIUM**, **CARRUBEUS**. Vide *Carubium*.

1. **CARRUCA**, **CARUCA**, **CARRUCHA**, Rheda, Honoratorum vehiculum operum, in leg. un. Cod. Theod. (14. 12.) et Justin. (11. 19.) de Honorator. vehiculis. Ammianus lib. 14: *Alii summum decus in Carrucis solito altioribus et ambizioso vestium cultu ponentes.* Paulinus Epist. 10. ad Severum: *Circumflui Senatores prosequabantur Carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus, etc.* Ubi per *carrucas nutantes* expressit, ni fallor, *Carrucas* hodiernas, quas *Cariots* *branslans* vocabant Galli nostri, seu currus suspensos. Acta Numidarum Martyrum: *Cum ejusdem Carrucæ vehiculo Marianus et Jacobus, et cum his ego viam communiter carpereamus.* S. Fulgentius Homil. 56: *Dicuntur Imperatores terreni inter Carrucas diversas, quarum sessione utuntur, habere Carrucam, in qua nullus sedeat, quæ vocatur Angelica. Ista Carruca, non tantum Angelica, sed et Dominica.* Vide S. Hieronym. ad cap. 66. Isaia. [Accipitur etiam pro Lectica gestatoria et pro quolibet vehiculo ordinario et communi. Acta SS. Bened. sec. 3. part. 1. pag. 681. ex Vita sancti Wigberti Abb. auctore Servato Lupo: *Quidam ægrotus eo usque, ut in Carruca in morem lecticæ instructa perduceretur ad memoratum Cœnobium.* Ejusdem sec. part. 2. pag. 345. in Miraculis S. Dionysii Paris.: *Quidam a nativitate claudus... quadam die Carruca impositus... ad Cœnobium B. Dionysii*

perlatus est. Sec. 4. part. 1. pag. 544. in Translatione Filiberti Abb.: *Aliquos Carrucis, corbeculis, sellis gestatoris atque scalis advehi.* Sec. 5. pag. 100. in Vita S. Hugonis Monachi: *Tunc denique vir quidam adductus est in Carruca, trahentibus se bubus duobus* [*** Vide Forcellin. et Scheffer. de re vehicul. 2. 27.]

† **CARRUCA**, Celebre illud vexilli genus, de quo dictum est in *Carrociom*. Chronicon Romualdi II. Archiep. Salernitani apud Muratorium tom. 7. col. 215: *Pedites vero Mediolanenses cum paucis militibus qui circa Carrucam erant, fugere non valentes, simul conglomerati stare cœperunt.*

2. **CARRUCA**, Sella curulis. Acta S. Julianæ Virginis Martyr. cap. 1: *Hæc audiens Eleusius, dedit munera Imperatori Maximiano, et successit Præfecto alii administranti, seditque in Carruca, agens officium Præfecturæ.* Ubi quidam Codd. habent, *curru*, alii *cathedra*.

3. **CARRUCA**, **CARUCA**, sequioris ætatis Scriptoribus sumitur pro aratro, Gall. *Charrue*. Lex Salica tit. 40. § 1: *Si quis Caballum, qui Carrucam trahit, furatus fuerit.* Lex Aleman. tit. 96: *Si Carrucam involat, aut rumpit rotas in priori parte.* Vide Legem Rip. tit. 44. Epistola Gaufridi de Meduana tom. 2. Spicilegii Acheriani: *Decem aratra cum bobus, quæ Carucas vocatis, et terram duabus sessionibus aptam ad laborandum dedi.* Matth. Paris: *Inquiratur in maneriis Religiosorum, quot sint Carrucæ propriæ ad colendum Dominicum.* [Madox Formulæ Anglic. pag. 384: *Et salvis mihi necessariis meis capiendis de meremio de boscis in foresta prædicta, ad sex Carucas, duas carvas, duas carectas, quatuor hercias meas, attilia et alia minuta.*]

† **CARRUCA**, pro *Carrucata*. Vide in hac voce.

CARUCA CORVEIA. Charta ann. 960. apud Hemerum in Augusta Viromand.: *Ter in anno ad generale placitum Domini præfatæ villæ convenient, et ei bis in anno Carrucam Corveiam facerent.* Ubi *Carruca Corveia* aliis dicitur *consuetudinaria*, quæ a tenentibus domino subministratur ad arandas illius terras. [Carugarum Corveia in Charta anni 1230. e Tabulario Fossatensi fol. 50.] [*** Polyptych. Irminon. Br. 22. cap. 4: *Facit in unaquaque ebdomada Curvadam 1. cum quantis animalibus habuerit, quantum ad unam Carrucam pertinent.*] *Extrinsecam* vocat Fleta lib. 2. cap. 76. § 1. ad differentiam *intrinsecæ*, quæ ipsius domini est propria: *Custumariam* cap. 81. Statuta Willielmi Episc. Parisiensis cap. 14: *Præcipitur, quod commodationes Carrucarum, quæ fiunt in festivis diebus, quibus fieri solent, per Sacerdotem fiant, ne in hoc aliqua inter commodantes interveniat confusio.*

* [« Carrucarum precaria » idem sonat atque *Carrucagium* 1: « *Precarias Carrucarum* ter in anno. (Parisiis, an. 1259, mus. arch. dép. p. 167.) »]

† 4. **CARRUCA** EX OSSE. Vita B. Luchessii Tertiarii tom. 3. SS. Aprilis pag. 608. col. 2: *Puerulus quidam Pistoriensis cum teneret Carrucam ex Osse in manibus, et, ut moris est puerorum, ferro illam perforare niteretur, ferrum illud desiliens, manum ejus non sine magno dolore et sanguinis effusione penetravit.* Henschenius ibi: *Carrucola* trochleam significat: *cujus primitivum Carruca* videtur in eadem significatione hic poni, ni malis intelligere Radium textrinum: nam in hoc quoque opere vocis hujus usum

esse colligitur ex Vocabulario della Crusca.

1. **CARRUCAGIUM**, Tributum quod singulis atratis pro regni negotiis imponitur. Huic praestationis nomen tum primum auditum in Anglia. Occasionem narrat Scheda in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 293: *Ann. Dom. 1013. Suenus Rex Angliæ ab Ailwino Monacho admonitus est, ne a populo S. Edmundi, hoc est de Northfolk et Southfolk tributum exigeret: sed Suenus eum non exoravit. Nocte Purificationis S. Mariæ S. Edmundus Suenum apud Gainesburg lancea sua interfecit. Northfolciensis et Southfolciensis auditio miraculo et nece Sueni Regis, dederunt S. Edmundo de qualibet carrucata terræ in toto Episcopatu 4. denarios annuos, quod usque modo ea de causa Carrucagium est appellatum.* Ejusmodi tributum revocavit rursus Ricardus Rex. Guillelmus Neubrig. lib. 5. cap. 1: *Præterea Rex sive pro liberandis obsidibus, apud Imperatorem relictis, sive etiam in sumptus belli cum Rege Francorum gerendi, tributum minus usitatum universo regno indixit, a singulis scilicet Carrucatis indifferenter geminatum solidum exigens.* Eadem habet Brompton. ann. 1193. Matth. Paris ann. 1200: *Non permisit Vicecomitem colligere Carrucagium in sua diocesi ad opus Regis.* Idem ann. 1224. et Matth. Westmonasteriens.: *Regi... concessum est per totam Angliam Carrucagium, de qualibet caruca 2. solidi argenti.* An. 1285: *Eodem tempore cepit Rex Carrucagium, scilicet duas marcas de caruca ad maritagium sororis sue.* Obtulit etiam Carrucagium in Campania Gallica. Computum Bladorum terræ Campaniæ ann. 1348: *Des Charrues de Sainte-Mannehout, c'est assavoir de chascun bourgeois de ladite ville qui laboure de sa propre beste, un seztier d'avoine à la mesure de Troyes au jour de la S. Remy, etc.*

CARRUCAGIUM interdum sumitur pro ipsa immunitate a tributo carrucagii. Rastallus: *Caruage hoc est, quietum esse, si dominus Rex talliaverit totam terram suam per caruas. Nota quod un carue de terre est un plow land.* Vide Monast. Anglie. tom. 1. pag. 922.

2. **CARRUCAGIUM** sumitur etiam sæpe pro terris quæ aratro et caruca coluntur. Ita *Charuage* usurpat Consuetudo Vitriacensis art. 56. Diploma Theobaldi Campaniæ Comitiss ann. 1224. [apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 919.]: *Primogenitus habere illud castellum et feoda illius castelli, et Carrucagia, prata, et vineas, aquas et stagna quæ sunt parochiarum [parrochiatus, apud Marten.] illius castelli. [Infra: Secundo natus habere eam (villam) cum omni avantagio de feodis, Carrucagiis, pratis, etc.]* Regestum feodor. Campaniæ fol. 89: *Feodum domus ejus super Alvam, et Carrucagium ejus, et homines ejusdem villæ.* Fol. 72: *Guermundus de sancta Menoldi ligius de domo sua, et de Carruagio suo, quæ sunt apud Dampetram.* [Vide *Charuagium*.]

* Sumitur maxime pro terris, quæ propria caruca arantur, dominium. Charta ann. 1260. in Chartul. Buxer. part. 3. ch. 16: *Ita quod ipsi abbas et conventus amodo terras ipsas non possunt in dominium vel Carrucagium eorum ponere.* Vide infra *Charruagium*.

† 3. **CARRUCAGIUM**, Medietas decimæ, quam quis percipit. Vide *Reportagium*.

• **CARRUCARE**, Vehere caruca. Gall. *Charrier*. Leges Caroli M. apud Murat. tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 108. col. 2: *Arare, seminare, runcare, Carru-*

care. [* Vide *Carricare* 1.] Statuta Synodal. Odonis Episcopi Tull. ann. 1192. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1179: *Et quoniam gravis et intolerabilis plaga dombus Religiosorum imminet ex hoc, quod potentes terræ boves seu cetera animalia vel carros ad Carrucandum sibi violenter diripiunt.* Vita B. Arnulfi tom. 5. Junii pag. 617: *Fruges saccis impositas ad monasterium Carrucaret.* Vide *Carricare* 2. et *Caplin*.

† **CARRUCARIUS**, **CARUCARIUS**, Ductor carrucæ, sive pro curru sumitur, sive pro aratro. Testamentum J. de Nevill apud Madox Formul. Anglie. pag. 428: *Item volo quod cc. marcæ... distribuantur inter Carrucarios, plaurarios et custodes animalium meorum.* Ulpian. (D. 19. 2. 13.): *Si cisiarius, id est Carrucarius, dum ceteros transire contendit, evertit cisiuum, etc.* [* Chart. ann. 1353. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 363.]

CARRUCATA, Tantum terræ, quantum uno aratro coli potest in anno, a *ploughland* dicunt Angli. Matth. Paris ann. 1251: *Vix duas terræ Carrucatas dignoscitur habuisse.* Charta Balduini Franciæ Cancellarii ann. 1047. apud Hemerum in Augusta Viromand.: *Habetur ergo ibi terra quantum Carrucæ sufficit ad laborandum.* Alia Othonis Comitiss Viromand. apud eundem: *Cum terra arabili, quantum satis est tribus Carrugiis.* [Super duabus Carrugiis, in Charta anni 1220. apud Chesnium inter Probat. Hist. Bethun. lib. 3. pag. 110.] Charta Henrici Regis ann. 1036. apud Loiselum in Hist. Bellocac.: *Arabilem terram quantum uni Carrucæ per totum annum sufficere possit.* [Caruca dimidia, pro *carrucata dimidia*, apud Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 207. *Terra unius Carrucæ*, in Hist. Beccensi MS. pag. 170. ex Archivis ejusdem Monasterii.] [* *Carruca* pro *Carrucata* in Polyptych. Fossatens. cap. 5.] Charta Henrici V. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 968: *Terra ad unam Carrucam.* Vide Silvestrum Giraldum lib. 2. Itiner. Camb. cap. 1. Lambertum Ardensem pag. 152. 154. Hist. S. Martini de Campis pag. 330. 366. 408. 509. Spicilegium Acherianum tom. 13. pag. 289. etc. Scripturibus Gallicis, *Caruée de terre* dicitur, Littletoni sect. 262. et in tom. 2. Monastici Angl. pag. 214. In Regesto Feodor. Franc. fol. 73: *Othon de Encre homme tient Charuée de terre à Grosse-forest.* Cujusmodi autem et quotæ quantitatis fuerit apud Anglos *Carrucata*, docet Charta Ricardi I. Regis Angliæ tom. 2. Monastici pag. 107: *Et circa locum illum viginti Carrucatas terræ, scilicet unicuique Carrucata sexaginta acras terræ, ad perticum nostrum, videlicet viginti quinque pedum.* Apud Edw. Cokum, et in Charta, quæ habetur tom. 2. Monast. Anglie. pag. 25: *Duodecim Carrucata faciunt unum feodum Militis.* Fleta lib. 2. cap. 72. § 4: *Custagia carrucarum sciri poterunt per hanc rationem, ut terræ sint tripartitæ, tunc nonies 20. acræ faciunt Carrucata, eo quod 60. in hyeme, 60. in quadragesima 60. in æstate pro varecto debent exarari. De terris vero bipertitis, debent ad carrucum octies 20. acræ computari, ut medietas pro varecto habeatur, et medietas alia in hyeme et quadragesima seminetur.* Charta ann. 9. Ricardi I: *Qui electi fuerant et constituti ad hoc negotium Regis faciendum, statuerunt per æstimationem legalium hominum, ad uniuscujusque carucæ voinagium centum acras terræ.* Vide Hida.

* Sexaginta acris constabat *Carrucata*

apud Anglos, ut præter Chartam Ricardi I. a Cangio laudatam, docet Charta Henr. reg. Angl. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 375: *Confirmo abbatæ S. Mariæ sanctique Laurentii de Belbec duas Carrucatas terræ, scilicet cxc. acras in foresta de Leons.* Apud nos vero quinquaginta arpenta continebat, ut colligitur ex Ch. ann. 1242. in Lib. albo episc. Carnot.: *Statuimus quod majores decimæ dictæ granchiæ, quæ nuncupatur Logia Hodeberti, sint canonicorum de Grandi campo ordinis Præmonstratensium, scilicet duarum Carrucatarum, id est, 100. arpentorum, quando fuerint extirpata.* Vide supra *Carruata*.

† **CARUCULA**, Eadem notione. Charta ann. 1184. ex Archivo Sanctimonialium S. Salvat. Massil.: *Quatuor præterea Caruculas terræ ante Joppen justa flumen sitæ.*

† **CARUCATA**, pro *Carruca*. Aratrum. Madox Formul. Anglie. pag. 384: *Et ad capiendum necessaria mea de meremio ad Carucatas, carras, carctas, hercias, utillia et alia minuta pro terris meis.*

† **CARUCATA BOUM**, Boves jugatorii unam trahentes carrucam. Kennettus Antiquit. Ambrosden. pag. 135. in Donatione Gisberti Basset: *Et pasturam in mea dominica pastura ad tres Carucatas Boum trahentium una cum bobus meis trahentibus.*

* **CARRUCATIVUS**, Aratorius, ad *carrucam* seu aratrum pertinens. Charta Th. dom. de Vervino ann. 1210. in Chartul. S. Joan. Laudun.: *Quicumque fuerit manens in villa de Fontanis, si habuerit equos Carrucativos, de unoquoque equo unum galetum bladi mediocris... de duobus Carrucativis bobus unum galetum; de duobus Carrucativis asinis unum galetum...* Vide *Carruca* 3.

† **CARRUCATOR**, Ductor carrucæ seu carri, Gall. *Charretier*. Charta Nicolai Abb. Corbeiensis ann. 1158. ex Tabulario ejusdem Abbatæ: *Dicens esse sui juris, instante tempore Augusti mensis, se positurum in campis nostris secutores segetum, Carrucatores frugum decimarumque in horreo nostro, etc.*

† **CARUCATUS**, pro *Carrucata*, Tantum terræ, etc. Vide *Harduices*.

† 1. **CARRUCHA**, *Carrucæ* opus a vassallis Domino debitum. Hist. Mediani Monasterii pag. 327. in Charta anni 1261: *Homines dictæ villæ... furcam et falcem et saclan et Carruchas et vecturas annonæ et feni, et omnes alias consuetudines quas mihi debebant... persolvent Ecclesiæ memoratæ.* [Vide *Forcellinum* in *Carruca*.]

† 2. **CARRUCHA**, Navis. Vide *Curuca*.

† **CARRUCHARIUS**, Ductor carrucæ. Vide *Mulociarius*.

† 1. **CARRUCIA**, vel **CARRUCIUM**. Litteræ Hugonis Archiep. Senon. in Tabulario Calensi pag. 134: *Concessit in elemosina prædictæ Ecclesiæ de Kala in pleno Capitulo, quod quidquid ædificaret et extrueret in eadem terra, sive in domibus, sive in granchiis vel Carruciis, aut animalium quorumlibet nutrituris totum ex integro eidem Ecclesiæ post decessum suum remaneret.* Vel est locus, ubi carri, carrucæ et alia ejusmodi recluduntur, vel forte carri ipsi et cetera quæ colonos spectant, agriculturæ instrumenta. * *Charry*. in Lit. remiss. ann. 1480. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 500: *Laquelle poule s'envoila au Charry, qui est devant l'ostel de Jehan Baudrot, auquel Charry les supplians la prendrent.*

2. **CARRUCIA**, Gemma marini cancri coloris. Ugutio.

† **CARRUGA**. Vide *Carruca* 2.

* **CARRUGATA**, ut supra *Carrucata*. Charta ann. 1223. in Chartul. S. Vincent. Laudun.: *Petens ab eis (monachis) decimam trium Carrugatarum terræ, quæ dicebat se debere, si vellet, percipere pro sua parte decimæ, quam habebat in decimatione prædictæ parochiæ de Bautor.*

* **CARRUGENS**, Eadem notione, qua supra *Carrucativus*. Charta ann. 1332. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1098: *Usum in tota foresta habere consueverunt..... depascendi animalia sua asinina, equina, sive bovina, vel alia Carrugentia vel tirancia.*

CARRUGIUM, Vectura cum carro, quam quis domino præstare aut pecunia redimere debet. Charta Milonis abb. S. Remig. Rem. ann. 1206. in Chartul. Campan. fol. 245. col. 1: *Ceterum omnia Carrugia, et veteres census, et prata, et terræ et alia domania..... nobis remanent omnino libera.* Alia Ludov. abb. S. Vitoni ejusdem ann. ibid. fol. 345. col. 1: *Retinuumus etiam... corveias, et aquas, et tria Carrugia: sed plusquam tria Carrugia non poterimus habere, quin domina comitissa et heredes sui domini Campaniæ in illis habeant medietatem.* Vide supra *Carrigium* 2.

† **CARRUGIA**. Vide *Carrucata*.

† **CARRUM**. Vide post *Carra*.

* **CARRUM cum vento, vel sine vento, quod ubique ducitur sine bestiis, cujus formam et usum in præliis describit Guido de Vigevano in Opusculo MS. de Modo acquirendi et expugnandi T. S. cap. 12. ex Cod. reg. 9640. 3. Vide infra *Carrus* 2.**

† **CARRUONUM**, ἀσβόλη. Glossar. Lat. Gr. f. legendum *Carbonium*. In Supplemento Antiquarii: *Carruorum, ἀσβόλη, Fuligo, carbo.*

* Adde ex Castigat. Cangianis: Codex S. Germ. Prat. *Favilla ex carbonibus.* Vide Glossar. Meursii in *καρβόνιον* et in *καρβόνα*.

* **CARRUOPERA**, Vectura cum carro. Vide supra *Carriopera*.

† **CARRUS FUNARIUS**, Vehiculum minus, quod funibus trahitur ab operariis. Hujusmodi frequens usus est in saxis mole majoribus transvehendis inter ædificandum. Lambertus Ardensis pag. 258: *Rustici cum bigis maratoris et Carris funariis calculos trahentes ad sternendum in viam mollis et scapularis seipso ad laborem animabant.*

* **CARRUSTA**, Carrus, rheda, vehiculum. Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 144: *Equos suos et Carrustam suam pacifice ducentes.* Vide *Carruca* 1.

† **CARRUTAGIUM**, Medietas decimæ frugum, quam quis percipit. Vide *Reportagium*.

* **CARSALATA**, Caro sale aspersa, Gall. *Lard, petit salé*. Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 46. col. 1: *Item plus solverunt pro tribus libris lardi sive Carsalata, pro dictis pisis decoquendis et parandis, etc.*

* **CARSAMATIUM**, Eunuchus, spado. Luitprandus lib. 6. cap. 3: *Obtuli mancipia quatuor Carsamatia Imperatori nominatis omnibus gratiosora. Carsamatium autem Græci vocant amputatis virilibus et virga Eunuchum, quos Verdunenses mercatores ob immensum lucrum facere solent, et in Hispaniam ducere.* Lipsius Cent. 3. Epist. 44. et Spelmannus a garço, seu garcio, nostris *Garçon*, vocem effictam augurantur. Quod si ita est, Eunuchos voce barbara ut imberbes,

cujusmodi sunt *Garciones*, appellaverint Græci. Sed aliunde videtur originatio petenda, cum vox *Garcio* efferatur per G. Vide Glossar. med. Græcit. in *Καρτσαζάδες*, col. 596. D.

* **CARSELLA**, [Mantivula. (DIEF).]

1. **CARTA**, pro *Quarta*, vulgo *Quarte*, Mensura frumentaria. Tabul. S. Fori in Arvern.: *Unam Cartam siliginis et unam Cartam frumenti.* Alibi: *Cartones siliginis, etc.* [Inventar. Recognitionum de Vouta Diocesis Vivar. tom. 2. fol. 343: *Sub censu unius Cartæ et unius carteriæ frumenti.* Fol. seq.: *Sub censu duarum Cartarum et unius carteriæ frumenti.* Inventar. Piquet num. 18. cap. 41. de Volta fol. 14. in Archivo Principis de Rohan: *Item, quinque Cartas et duo civaderia cum dimidio frumenti.* Non semel occurrit in eodem Inventario, et in Chartis Aquitanis, et passim in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Vide *Quarta* 1.]

Notat Ughellus tom. 7. Italiæ sacræ pag. 485. diocesim Salernitanam dividi in 16. partes unius carteriæ vocant, seu Archipresbyteratus. Ubi *Cartas*, pro *Quartas*, dici opinor, id est, regiones, nostris *Quartiers*.

† **CARTA RASA**, non ad cumulum. Vide *Cartharasa*.

† **CARTA SALIS**, in Codice MS. Monialium S. Thomæ juxta Montem Brisonium apud Stephanotium tom. 5. Fragm. Hist.: *Anno 1206. Nobilis Comes Forensis dotavit hanc domum Monialium, qui dedit nobis libertatem hominum et unam Cartam salis in unoquoque Sabbato in foro Montis Brisonii.*

† 2. **CARTA**, Species præstationis agrariæ, *Madox* Formul. Anglic. pag. 374: *Ego Ricardus de Waletum quietum clamavi... Deo et Ecclesiæ S. Margarietæ de Pochheleia et Canonis ibidem Deo servientibus, redditum XX. sol. et regale servitium, et wardas, et esceitas et Cartam, et quidquid juris, etc.* Vide *Quarta*.

† 3. **CARTA**, Pars domus, Gallice *Appartement, Quartier*. Statuta Monasterii Fraxinorensis anni 1255. apud Stephanotium Frag. Hist. tom. 5: *Dominus Abbas habeat socium presbyterum, qui secum vadat, et in Carta sua jaceat et quiescat.*

* *Carrée*, pro Parva camera, in Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 2: *Lesdiz supplians tirerent ledit Aujart hors de ladite chambre en la Carrée ou bouge dudit hostel.*

4. **CARTA DECADA**. Anastasius Bibl. in S. Silvestro PP. pag. 15: *Cartas decadas 150. aromatum lib. 200. Nardini olei lib. 200.* Infra: *Hybromias præstans solidos 450. Cartas decadas 200. aromata cassiæ lib. 50.* Ubi quidam Codices MSS. habent *Chartas decadas*: alii, *Cartha decadas*: alii denique *Catedrechadas*. Quæ verba Salmasius ad Hist. Aug. de *Chartarum scapis* accipienda censet. Est autem scapus, ut habet Isidorus in Gloss. certus numerus tomorum chartæ non scriptæ: ita ut singuli scapi chartarum eo ævo non plures quam decem plagulas continerent, et singulæ chartarum decuriæ scapum unum efficerent. Nam res aliæ multæ per decurias vendundari solebant. Trebellius Pollio in Claudio: *Pellium tentoriarum decurias triginta.*

* 5. **CARTA DE GARBO, DE GARBEXE, DE GARBITTIS**, a voce *carbaso* corrupta, genus lini tenuissimi; ex quo eleganter Claudianus B. Get. 255. appellavit libros sybillinos, qui erant ex carbaso, *Custos Romani Carbasis ævi*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 164: *Notarii qui*

presunt statutis pro illo officio habeant bonas Cartas pecorinas et non de Garbo; et alibi tom. I. pag. 147: Et si sum notarius massarii in bonis Cartis scribam, et non in Garbittis; Stat. Bonon. ms. ann. 1289: De salma cartarum de Garbexe et pecudum; de salma cartarum de bambaxia, etc. [Fr.]

* 6. **CARTA PECUDINA, CARTA PECUDUM**, Idem quod *Carta membranacea, Italis, Carta pecora, e Carta pecorina*, Gall. *Parchemin*. Ordin. super arte foss. ram. et argent. civit. Massæ, sæc. XIII. in Arch. stor. ital. App. tom. VIII. pag. 662: *Et quod dicti magistri postquam partiti fuerint coffarum et venam ponant super unamquamque partem apodissam de Carta Pecudina cum nomine illius, cujus fuerit pars.* [Fr.]

* **CARTACIO**, An mendose pro *Cardo*? Charta ann. 1158. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Corporaliter investiti sunt ab eodem Buccaleone de ipso castro, cum omnibus pertinentiis suis, per Cartacionem portæ prædicti castris.* Vide *Anaticla*.

* **CARTÆ**, Folia lusoria, Gall. *Cartes*, in Stat. crimin. Saonæ cap. 30. pag. 61. * Vide *Ludus Charticellarum*. [Fr.]

† **CARTAGIUM**, Mensura frumentaria f. eodem quæ *Carta*. Archivum Veteris Villæ: *Ex dono Bertrandi Nouel unum Cartagium frumenti. Cartagium avenæ, apud Thomasserium in Biturig. pag. 73.*

† **CARTALADA**. Vide *Cartalata*.

CARTALAGIUM. Charta ann. 1200. in Histor. S. Barbaræ Lugdun. pag. 130: *Salvis usagiis dictorum vavassorum intra villam, ut est in fornagiis, leidis, Cartalagiis, et aliis usibus mercati.* Vide *Quartagium*: [quod est *Quarta* pars vel vindemiæ, vel aliarum rerum, quam sibi contra jus asserebant domini feudales in tentenium suorum prædiis, agris, vel vineis. Hæc notio non videtur convenire loco laudato, ubi de iuribus e mercato perceptis potissimum agitur: quare suspicior est, *Cartalagium* jus fuisse percipiendi *cartas* vel *cartales* e frumentariis mercibus in mercato venditis, ut *Coponagium*, jus est percipiendi copas ex iisdem mercibus. Vide in *Cupa* 5.]

* Vel ob ejus in mensurando usum. Charta ann. 1313. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 287: *Medietatem reddituum Cartalagiorum pratorum et ortorum pro vj. lib. et x. sol. Turon.* Vide infra *Quartalagium*.

CARTALARIA. [An idem quod *Cartalagium*?] Tabularium Brivatense ann. 1288. fol. 196: *Erat enim quæstio et controversia... super jurisdictione, justitia et districtu Cartalarie Brivatensis.* Infra: *Cum ab antiquo Cartalaria Brivatensis sit et teneatur in 4. locis, etc. Item in diebus sabbatinis, et in diebus nundinarum fiat, teneatur Cartalaria in foro Brivatensi, et ubicunque ibi bladum communiter vendatur, jure Cartalarie fungetur, etc.* Et fol. 197: *Cartalarie, scilicet illi, qui exercent officium Cartalarie nomine Capituli, ad hoc specialiter deputati.* Vide *Quarta, Quartagium*.

* **CARTALARIUM**. Vide infra *Cartularium* 2.

CARTALATA, seu **QUARTALATA**, Modus agri, quartam aripennis partem continens. *Quartelée de terre*, in Consuetud. Burbonensi cap. 36. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 19: *Et in alio loco in ipsa villa, ubi appellatur Ad Bargim, unam Cartalatam terræ, et terminatur via publica in circuito, etc.* Tabular. S. Dionysii de Capella diocesis Bitur. Ch.

104: *Cartalata terræ, eminata terræ, sextariata terræ.* Hist. Abbatiae Condomensis pag. 476. tom. 13. Spicil.: *Dedit B. Petro... unam concadam de terra et dimidiam, et unam Cartaladam, ad fontem de Pisol.* [Charta anni 1238. apud Baluz. Hist. Arverniæ tom. 2. pag. 265: *Alter vero, (Campus) situs est ibidem in territorio campi rotundi... et continet tres Cartalatas.*] Tabularium Abbatiae S. Joannis Ambianensis. fol. 394: *On fait prendre, lever et emporter toutes les dismes des ablatz crueues en sept Couartées de une piece de terre contenant 10. journeur.* Vide *Quarteria*.

CARTALATA, *Cartaronum*. Vide *Quartalata*.

† **CARTALIS**, Mensura frumentaria. Rotulum sæculi XII. de Prioratu S. Pauli de Tartas in Archivo de Casa-Dei: *Duos mansos.... ex quibus eceunt duo agni censi... et duo Cartales avenæ et dua gallinæ.* Ibidem: *Bertrandus Willelmi* (dedit) *unum Cartalem de ciuda.* Vide *Quartale* et *Cartallus*.

† **CARTALIS VINEA**, cujus fructuum quartam partem cultor accipit. Vide in *Quartagium*.

† 1. **CARTALLUS**, Cophinus vel Canistrum. *Cartallus Græce, Ficella Latine*, apud Papiam MS. Gall. *Panier*. Deuteron. 26. 2: *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in Cartello, etc.* Ibid. 7. 4: *Suscipiensque Sacerdos Cartalum de manu tua ponet ante altare Domini Dei tui.* Jerem. 6. 9: *Hæc dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: coverte manum tuam quasi vindemiator ad Cartallum.* Hinc emendandus est locus Epistolæ Honorii III. ad Prælatos Hiberniæ apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 875: *Vinea fera tota... aruit, et vindemiator manum ad Carcallum non revocat.* Pro *Carcallum* enim legendum est *Cartallum*.

* Glossæ Bibl. MSS. ex Bibl. reg: *Cartallum, est canistrum vel cophinus, ut dicit Hugutio. Vas est vimineum, quod solent habere vindemiatores in aliquibus partibus.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Cartalon, pennier ou coffinel.* Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Cartallum et Cartallus, Hote a vendengeours.* [* Aliud ex cod. reg. 6744: *Calatum, canistrum vel Cartallum.* Suidæ Κάρταλλος, κόφινος ἄβυ; τὰ κάτω.]

† 2. **CARTALLUS**, Mensura frumentaria. Instrum. anni 1240. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 188. col. 2: *Concessimus, ut de singulis domibus villæ de Monstreuil, ubi bos seu boves fuerint duos Cartallos avenæ ad mensuram fori Ambruniacensis recipient annuatim; de illis vero domibus, ubi bos non fuerit, unum Cartallum avenæ tantum recipient.* Occurrit ibidem non semel, in Chartulario Prioratus S. Petri de Domina fol. 101. de verso, in Archivo Majoris Monasterii, etc. Vide *Cartalis* et *Quartallus*.

† 3. **CARTALLUS**, Gerifolium, capsula gerendis chartis. Gall. *Porte-feuille*. *Annales Bened.* tom. 5. pag. 562. ex Rupert. Hic relatis obrectationum, qui primis ejus studiis et scriptationibus obstrepabant, diceris, subdit: *Hæc et alia multo graviora surda aure præteriens, ut totus eram possessus ab ea, quæ me tacere non sinebat, dilectione verbi Dei, et primitias istas (Libros de divinis Officiis) et alia nonnulla in Cartallo meo concessi.* Metaphorica locutio est ducta a *Cartallo*, prima notione.

* 4. **CARTALLUS**, Quarta pars dolii. Gall. *Quartaut*. Charta ann. 1168. inter

Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 608: *In perpetuum concedo Deo et B. Mariæ et tibi Mathfredo abbati de Bonnacumba.... xx Cartallos olei singulis annis in meos olivarios.* Vide *Quartale*.

† **CARTALOGUS**, pro *Catalogus*, in Epistola Joannis II. Archiep. Lugdun. apud Mabillonium tom. 3. *Analect.* pag. 491: *Quod facile deprehendere poteritis ex Martyrologio Venerabilis Bedæ Presbyteri et successoris ejus Oswaldi, qui Cartalogum Sanctorum magna ex parte ampliavit.*

† 1. **CARTAMENTUM**, Instrumentum, Charta. *Proul in Cartamentis et litteris inde confectis plenus continetur*, in quodam veteri Instrumento.

* 2. **CARTAMENTUM**, Idem forte quod supra *Cartalogium*; nisi legendum sit *Carramentum*, Vectura cum carro. Vide supra *Carrugium*. Charta Mathild. comit. Nivern. ann. 1226. in Chartul. Cluniac.: *Concessimus.... quicquid juris, usagii, consuetudinis et exactionis in blado, in pecunia, in fossamentis, in Cartamentis, in gallinis, in corveis, in comendis, sive aliis costumis et omnibus aliis habebamus.*

† **CARTANARIUS**, Qui quartana febris laborat. Capitula general. MSS. S. Victoris Massil.: *Cartanariis vero provideat infirmarius in carnali tempore omni die in quo carnes licite comeduntur, etc.* Cod. MS. e Bibliotheca D. de Chalvet Senescal. Tolosæ de Dictis in Hæreticos Albigenses: *Et rogaverunt eum debilem et Cartanarium, quod veniret cum eis ad solaciamentum ad columbarium magistri R. Calviere.* Vide *Quartanarius*.

CARTANENSIS MONETA. Albertus Aq. lib. 2. Hist. Hieros. cap. 35: *Pacti sunt ei dare 15. libras Cartanensis monetæ.* *Cartensis* dicitur Raimundo de Agiles pag. 165: *Pictavini, Cartenses, Mansei, Lucenses, etc.*

† **CARTANIA**. Vide *Brogalia*.

† **CARTAPACIA**. Vide *Chartapacia*.

* **CARTARENCHIA**, *CARTERANCHIA*, Mensura frumentaria species apud Arvernos aliosve, majoris scilicet quartæ dimidia pars, seu minor quarta, id est, *rasa*. Terrear. castel. *d'Ibois* ex Reg. 24. Chartoph. reg. fol. 2. r.: *Johannes Ymberti debet unam Cartarenchiam siliginis pro quodam campo, sito in territorio del Pohat.* Passim ibi. Terrear. villæ de *Busseul* fol. 1. v.: *Laurentius Bourquet confessus fuit se debere tres Cartarenchias, et tertium unius Cartarenchie frumenti.* Terrear. Apchonii: *Unum quarteyronum siliginis, quatuor cartonum Carteranchiam.* Infra: *Trium cartonum Carterenchiam, et tertiam partem unius quarteyronis siliginis, etc.* Charta ann. 1305. ex Reg. 13. ch. 41: *Une mine et une Quarterenge de blé.* Alia ann. 1464. in Reg. 199. ch. 418: *Item en froment huit sextiers, une Cartarenche et tiers de ponhardiere.... Item en seigle quatre sextiers, six quartons Quarteranche de ponhardiere.* Vide *Carterenchia*.

* **CARTARONCHIA**, Eadem notione, pro *Cartaranchia*. Charta permut. inter dom. de Brolio et præcept. de Carbonerio in Arvern. ex Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 388: *Item Cartaronchiam avenæ et sex denarios censuales de quodam campo.* Vide *Carterenchia* et infra *Quartaranchia*.

† **CARTAIRA**, Pars quarta. Donatio Bernardi Atonis Vicecomitis Nemaus. pro Raimundo Cantarella ann. 1138. apud Baluz. Hist. Arvern. pag. 489: *Quem visus est tenuisse pater tuus Bern. Pontius Cantarella et tu post eum, vel aliquis pro vobis, sive ad mejarium, vel*

terzariam vel Cartariam: hoc est, redendo mediam, vel tertiam, vel quartam partem fructuum inde provenientium. † **CARTARIATA**, *CARTIATA*, Modus agri, idem, ut videtur, qui *Quarteria*, continens quartam partem jugeri nostris *Quartier*. Charta Gisbertæ Abbatissæ S. Salvatoris apud Stephanotium tom. 10. *Fragm. histor.* pag. 260. n. 1450: *Donamus tibi.... quinque Cartariatas de terra culta, et quintam partem de alia Cartariata.* Videtur utrobique legendum *Cartariata*.

* **CARTARTIA**, Pensitatio, quæ pro habenda charta scholaribus fiebat. Stat. ant. Cumanæ cap. 31. ex Cod. reg. 4622. fol. 33. v.: *Potestas teneatur.... facere dare et solvere cordartiam et Cartartiam quolibet anno ante festum S. Andreae scholaribus Cumarum.*

CARTARIUS, [Modus agri, Gall. *Cartier de terre.*] Vide *Quartarius*.

* **CARTARO**, Mensura frumentaria. Charta ann. 1346. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 530: *Item pro clij. conquetis avenæ.... quarum xij. faciunt unum Cartaronem, quia mensurantur et solvuntur in pleno.... computando Cartaronem avenæ ad tres solidos Turon.... Item pro lv. conquetis frumenti.... quarum undecim faciunt unum Cartaronem, quia mensurantur et solvuntur in raso.... computando Cartaronem ad undecim solidos Turon.* Vide supra *Cartarenchia* et infra *Carto* 1.

* **CARTARONCHIA**, Vide supra in *Cartarenchia*.

† **CARTARONUM**, Quarta pars libræ, Gall. *Carteron*. Consuetudines Tolosæ Rubrica de emptione num. x: *Usus et consuetudo est Tolosæ, quod quilibet venditor usitatus rerum ponderis debet tenere certum pondus scilicet quintale, et medium quintale, et libram, et medium libram, et Cartaronum, et medium Cartaronum, etc.* Alii legunt *Quartaronum*. Vide in hac voce.

* **CARTATA**, Modus agri, quartam aripennis, seu jugeri partem continens, idem quod *Cartalata*. Terrear. castellanæ *d'Ibois* ex Reg. 24. Chartoph. reg. fol. 130. r.: *Pro quinque sectariatis et tribus Cartatis terræ sitis in territorio de Monsalhas.* Ibid. fol. 131. v.: *Pro quinque Cartalatis terræ. Cartelée*, in Charta ann. 1384. ex Reg. 126. ch. 64: *Item une piece de terre contenant environ une Cartelée de terre.* Vide *Carteirata*.

* **CARTATICUM IMPERIALE**, Unguenti genus. Epist. 1. Hugon. Metelli ad S. Bern. tom. 2. Monum. sac. antiq. pag. 322: *Componunt unguenta ad tollendos morbos mentis efficacia; componunt Cartaticum imperiale, quod ardorem febrium spiritualium mitigat.* Ubi metaphorice usurpatur. [* *Καθαριστικὸν φάρμακον*, Purgativum.]

CARTATORIA. Charta ann. 1027. apud Ughellum tom. 7. pag. 594: *Debent dare omni anno tempore vindemiarum octo laurnas de musto mundo, quorum quæque habeat octo languenas juste Cartatorias, et puteolum unum quod exierit de terra, cum vinea ejusdem Monasterii quæ dicitur esse in loco Grancoario, et intra ipsam terram cum vinea, faciendum quod voluerit.*

* **CARTAYRAGIUM**, f. Quod pro Chartis præstatur. Charta ann. 1343. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 292: *Item pro notaria marquantum (f. marquantium) et Cartayragio ad sex denarios pro focco (sic) in reddito, etc.* Vide *Chartaticum* et infra *Marquave*.

† **CARTAYRONUM**, Quarta pars men-

suræ, vel ponderis, Gall. *Carteron*. Statuta Episcoporum Massil. pro Monialibus S. Salvatoris ejusd. urbis: *Detur singulis Monialibus duas libras panis et unum Cartayronum vini*. Charta ann. 1381. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Sacrista S. Genesii tenetur annis singulis in Natale Domini dare domino Priori unum entortitium quatuor lib. ceræ factum et operatum sine fraude, et unum Cartayronum quintalis candelarum operatarum de cepo; hoc est 25. libras, cum quintale sit centum librarum*. Vide *Carteironum*.

† **CART-BODY**, ex Anglico *Cart*, carrus, et *Body*, corpus, id est, Pars carri præcipua, quæ rotis et axe sustinetur. Kennettus Antiquit. Ambrosden. pag. 550: *Et pro sarratione et dotatione unius Cart-Body, etc.*

CARTBÔTE, ex Angl. *Cart*, carrus, et *bote*, compensatio, reparatio, etc. Vide in *Housebote*.

CARTEA, CARTEIA, ex Gallico *Chartée*, seu ut efferunt Belgæ, *Cartée*. *Carteia piscium, Carteia carniū, Carteia lanæ, etc.* in Charta telonei S. Bertini, in Tabulario ejusdem Ecclesie. [*Cartea* in MS. Cathedralis S. Audomari.]

† **CARTEFER**. Instrument. anni 847. apud Mabil. de Re diplom. lib. 6. Charta 86: *Carteferum ad manendum et vineam et pratium, simul continentes bunarium unum et dimidium*. Videtur esse pro *Cartifer*, quod vide post vocem *Cortis*.

† **CARTEIA**. Vide *Cartea*.

* **CARTEIRA**. [Mensura: « I. membrum et una emina de vino et I emina de civada, a meisois I. *Carteiram* de mol et I emina de vino. (Cart. Concar. Ruthen. p. p. Desjardins. p. 41. an. 1060). »]

† **CARTEIRATA**. Quarta pars *arpennis* seu jugeri, apud Stephanotium Antiquit. Occitan. part. 2. pag. 471: *Testamentum Guillelmi Domini Montispessulani.... infirmariæ prope pontem de leuo dat VII. Cartearatas vineis in terminio de Salzeto*. Vide *Cartariata*.

† **CARTEIRONUM**. Quarta pars mensuræ majoris, sive liquidorum sit sive aridorum. Statuta Massil. pag. 170: *Quoties vinum præconisatur ad vendendum... inquirere teneantur... an mensuræ justæ sint, dozenum et medium dozenum, et Carteironum, et poizale, et meillairola, et Carteironum et emina bladi, et salis, et ceterarum rerum mensurandarum*.

* **CARTELARIUS**, f. Notarius, scriba, aut Chartarum opifex. Charta ann. 1243. in Chartul. Pontinac. pag. 200: *Johannes peliparius et Stephanus Cartelarius, etc.*

* **CARTELETUS**, Quarta pars mensuræ vel dolii, Gall. *Quarte* vel *Quartaut*. Inventar. MS. bonorum Raym. de Villanova ann. 1449: *Hugo teatoris (debet) xxj. Carleteos vini*. Vide supra *Cartallus* 4.

CARTELLANA, Cartilago. Constantinus Afric. lib. 1. Pantechn. cap. 21: *Sicut enim in pueris solidiora membra, ut Cartellana, nervi, atque ossa, humidissima sunt et tenerima, ita contra in decrepitis sicissima*.

* **CARTELLARE**, In charta describere. Charta Caroli IV. reg. Franc. ann. 1322. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 459: *Quam confirmationem Cartellari et penes nos retineri fecimus*. Vide *Inchartare*.

CARTELLARII. Vide *Chartularii*.

1. **CARTELLUS**, Chartula. Concilium Biterrense ann. 1246. cap. 5: *Præcipimus quod questores non permittantur in Ecclesiis aliquod populo prædicare, quam in indulgentiis D. Papæ et sui Diocesani*

litteris continetur: nec Cartelli vel cedulæ recipiantur ab eisdem, etc. Concilium Burdegalense ann. 1255. cap. 2: *Caveant insuper ne Cartellos a quæstoribus recipiant, nisi primitus diligenter inspectos, quod in iis nec major indulgentia, nec ampliora beneficia exprimentur, quam in litteris supradictis*. Eadem ferme in Synodo Nemausensi ann. 1284. sub finem. [Stephanotius tom. 1. Fragm. Histor. In Statutis MSS. Capitulorum general. Ordinis Artigiæ: *Ordinamus quod nuntiis, qui de Artigia de manu Sacristæ recipient brevia seu Cartellos Fratrum defunctorum, etc.* Vita Nicolai PP. III. ex MS. Bernardi Guidonis, apud Murator. tom. 3. pag. 607. col. 2: *Tunc etiam reperta fuit... in tumultu memorato scriptura alia vetustissima in quodam Cartello in cera exterius undique cooperto... qui talis erat: Hic requiescit corpus B. M. Magdalenæ.] Vox etiamnum usurpata in litteris diffidationum, quas *Cartells de deffy* dicimus.*

* Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinac. reg. Franc. pag. 562: *Verum quia ex hoc nullæ recognosciones fieri consueverunt, sed solum parvi Cartelli parti solventi clamorem antedictum tradi consueverunt; qui quidem Cartelli propter eorum modicitatem sæpius amittuntur, etc.* Adde Decis. Burdegal. Boerii Decis. 1. et quæ in voce *Cartellus* 2. allegantur: neque enim alio sensu videntur accipienda. Nostri *Cartel* et *Cartelle*, eadem notione, dixerunt. Leudæ regal. Biter. ann. 1540: *Fesant Foy de Cartel ou albare*. Lit. remiss. ann. 1460. in Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 71: *Le suppliant leur bailla ou fist bailler à ung chacun ung Cartellet ou rescript, contenant, etc.*

* **CARTELLORUM ELEEMOSYNÆ**, Quæ expositis schedulis una cum Reliquiis corrogantur. Stat. synod. eccl. Carcass. ann. 1315. ex Cod. reg. 1613: *Presbyteri qui ex pacto habeant aliquid de eleemosinis Cartellorum, quos in suis ecclesiis exponunt parochianis suis, vel pactum faciunt hujusmodi, sunt interdicti*.

† 2. **CARTELLUS**, ut *Cartallus* 1. Copini species seu capsæ, in qua Sanctorum reliquiæ reponuntur. Chronicon Comodoliac. apud Stephanotium tom. 2. Fragmentorum MSS: *Ipsas (reliquias) et Cartellos earum huc et illuc per fossata et loca immunda dispersit*. Instrumentum ann. 1404. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Repererunt pretiosas reliquias et ossamenta corporum beatorum S. Victoris et Sociorum suorum, et alia ossamenta et reliquias cum eorum albarellis sive Cartellis, cum quodam rotulo in pargameno descripto*. [* Vide *Cartellus* 1.]

† 3. **CARTELLUS**. Mensura frumentaria. Seherus Abb. de primordiis Monasterii Calmosiac. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1198: *Debet etiam trituarum in horreo, quæ decem Cartellos continet*.

CARTENSIS MONETA, [* Italicæ monetæ species. Charta ann. 1359. in Antiq. Hortæ Fontan. pag. 416. inter Append.: *Cum salario mille librarum Cartensium et quingue librarum denariorum Paptensium*.] Vide *Cartanensis*.

* **CARTARENCHIA**, CARTERENCHIA. Vide supra *Cartarenchia*.

† **CARTEREGIUM**, Mensura frumentaria, in Instrumento Majoris Monasterii: *Lucia domina de Matignon pro anima Johannis filii mei defuncti, assensu Domini Stephani Guoion olim mariti mei, dedi, unam minam frumenti domui S. Martini de Lambalia et dimidium Carteregii ad mensuram de Matignon, in terra*

mea, quæ dicitur Baillivia in parochia S. Casti.

CARTERENCHIA, Mensuræ Arvernica species. Tabularium Brivatense ann. 1255. 1268: *Tres cartas ordeï et quinque Carterenchas frumenti, etc.* Una *Quarterengia pressoragii*, in Charta Philippi Aug. ann. 1181. in Tabular. Abbat. Barbellensis num. 34. Vide *Cartarenchia*.

CARTERIA. Vetus Statutum de Mensuris apud Catellum in Hist. Tolosana pag. 227: *Quod lapides mensurariæ S. Petri et S. Geraldii... exceptis illis quæ sunt de nucibus et de avena, debent esse cœquales, et debent ire ad rasuram plenam, et debent trahi et esse de ratione Carteriarum cupri... Item quod Carteria lapidis sit de ratione Carteriæ cupri, et in emina, quod habeat duas Carterias æquales, et in medio cartonæ quatuor, totum ratione Carteriæ cupri, etc.* [Inventarium Recognitionum de Vouta Diocesis Vivar. tom. 2. fol. 343: *Sub censu unius carte et unius Carterie frumenti, trium carteyronorum cyate et trium Carteriarum siliginis*. Fol. seq.: *Sub censu duarum cartarum et unius Carterie frumenti, et unius carteyroni avene*. Et fol. 351: *Sub censu trium carteyronorum et unius Carterie cum dimidia avene*. His in locis Carteria videtur esse minor carta, seu ejusdem pars quarta, et f. eadem mensura, quæ *Carteyronum*. Vide *Quarteria*.]

CARTERIE, sunt in cacumine arborum per quas funes trahuntur. Papias. [Arbor hic est malus navis.]

* Leg. forte *Carreriæ* vel *Carrelliæ*, Trochleæ, Gall. *Pouliës*. Vide *Carrellus* 3. [** Vide *Archesia*.]

* **CARTERIATA**, Modus agri, quartam aripennis seu jugeri partem continens, idem quod *Cartariata*, Provinc. *Carteyrado*. Charta ann. circ. 1060: *Item (dedi) unam Carteriatam vineæ in clauso Poncii Rufi*. Pactum ann. 1161. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 580: *Dabo quinque modiatas terrarum et viginti Carteriatas vinearum in terminio castrî de Douailano infra dimidiam leuguum*. Charta admort. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 928: *Item pro tribus Carteriatis vineæ, sitis ad podiale Raust, unam punheriatam frumenti*. Tabul. Flamar. ann. 1470: *In qua quidem pecia nemoris possunt esse octo Carteriate terræ insimul contiguae*. Vide supra *Cartata* et *Quartariata*.

† 1. **CARTERIUM**, Mensura annonaria, apud Lobinell. Hist. Britan. tom. 2. pag. 213: *Quitavit in perpetuum mihi... decem Carteria siliginis et duo Carteria frumenti*. Vide *Carteria*.

† **CARTERIUM ARIETIS**, Quarta pars arietis, Gall. *Cartier*. Charta Geraldii Abb. S. Joannis Angeriensis ann. 1385. ex Chartulario ejusd. monasterii pag. 464: *Quibus (pauperibus) dantur a Cellerario quotidie 7. panes frumenti totidem justæ vini, et carnes ad minus 2. Carteria arietis*.

† **CARTERIUM MOLENDINI**, Quarta pars, ut verisimile est, redditum molendini. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 1060: *Noverint universi, quod ego Nicholaus de Depa... vendidi... Rogeriæ uxorî Roberti Deo-donati... unum Carterium molendini tanerii, quod sedet in villa de Caudebec, quod habui pro mea parte*.

† **CARTERIUM CERVI** a subdito venatore dandum silvæ domino, in Charta ann. 1233. ex Schedis Præsidis de Maucaugues.

* 2. **CARTERIUM**, Regio, vicus, Gall.

Quartier. Charta ann. 1539. ex Schedis D. Chais Aquens. advoc.: *Item quoddam stabulum situm infra dictam villam Pertusii et in Carterio virorum, confrontatum cum carreria publica*. Vide infra *Carlo* 4.

* **CARTERIUS**, Quarta pars cujusvis rei. Gall. *Quartier*. Charta ann. 1357. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 449: *De quolibet ceruo sive bicha medietatem unius Carterii ultimi, in qua pes teneat*. Transact. ann. 1501. ex schedis Pr. de *Ma-augues*: *Quod talis venator... teneatur portare eidem domino... unum cadranthem sive Carterium ejusdem talis animalis posteriorem*. Vide in *Carterium* 1.

† **CARTERONIUM**, Ejusdem Originis, ac notionis non absimilis, pro Parte loci seu agri amplioris sumi videtur, in Charta ann. 1201. apud Lubinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 326. col. 2: *Ego Constancia Conani Comitis filia, Ducissa Britannia... quandam Abbatiam fundare decrevi; ad cuius situm et fundamentum locum elegi idoneum et honestum qui dicitur Cortinaria... Insuper dedi... Carteronium de monte Berole integre ad culturam; etsi non potuerit sufficere ad usum quinque carucarum, in Laureneria reliquum perficietur*. *Carteronium* in Charta Thossiacensi anni 1461: *Domus ista sita est in Carterono de Challes*. Galli diceremus, *Située dans le Canton vel le Quartier de Challes*. Nisi malis per *Carteronum* vicum intelligere: quod fere eodem redit.

* **CARTESELLE**, Chartæ lusoriæ. Vide *Ludus Charticellarum*. [Fr.]

* **CARTEYROLA**, Mensura vinaria. Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 46. col. 1: *Item plus solverunt Gladio Fontayna pro una Carteyrola vini albi, enpta pro collationibus et sena die prædicta factis, etc.* Vide supra *Carteletus*.

† **CARTEYRONUM**, QUARTEYRONUM, Mensura annonaria continens quartam partem *Quartæ*, seu alterius mensuræ amplioris. Inventar. *Piquet* n. 18. cap. 41. de Vouta fol. 18. ex Archivo Principis de Rohan: *Item, unum cestarium frumenti cum uno Quarteyrono et tertiam partem unius Carteyroni frumenti... Item, unum Carteyronum frumenti, et tertiam partem alterius Carteyroni frumenti, quos serviunt dicti heredes*. Vide *Carteria*, et *Carteyronum*.

* **CARTEYRONUS**, Mensuræ liquidorum species. Vendit. facta abbat. S. Petri de Podio Araus.: *Duo barralia olei olivarum boni, mundi et mensurabilis ad mensuram villæ S. Spiritus, computando pro quolibet barrali olei xxiv. Carteyronos*. Vide *Carteyronum*.

CARTHARASA, Mensura annonaria apud Burgundos. Tabularium Prioratus de Paredo fol. 18: *Dedit... totam partem terræ suæ ubi seminari potest Cartharasa annonæ*. Forte dividenda vox, *Carta rasa*, seu *quarta* non ad cumulum. [Quin dividenda sit, nullus dubito. Vide *Carta* 1.]

* **CARTHESELLA**, Contractus matrimonii, ut videtur, vel Charta quævis ad matrimonium spectans. Chron. Bergom. ad ann. 1403. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 929: *Facta fuit crida una in Bergamo mandando ad executionem literas DD. nostri, quod amodo non solvatur datium Carthesellarum de mulieribus nubendis, nec pro aliquibus dotibus*.

* Videtur potius datium *Carthesellarum*, vectigal, quo publico ærario solve-

batur quædam pars pro centum cujusque dotis non tantum, sed etiam cujusque alienationis honorum immobilium, ut patet ex Stat. Comm. bonon. Sæc. XV. in lib. tert. Causarum Civil. ejusdem Communis sub Rubrica: *De Gabella solvenda de dotibus et alienatione rerum immobilium*. Hoc vectigal hodierno propemodum respondebat, quod Itali *Tassa di registro*, Galli *Droit d'enregistrement* appellant. *Carthesellarum* datium ita vocatum putamus a *Chartexellis*, id est apochis solutionis, quæ ab officiali ad hoc deputato illis, qui impensam tributis solvebant reddebantur, ut conjicitur ex his verbis supra dicti statuti: *Et quod de solutione prædicta, que facta diceretur ad dictum terminum, credatur Carthesellis exinde fendis manu officialis predicti vel ejus notarii, qui ad dictum officium preerit*. A loco Cronacæ bergomensis ab Henschelio supra allato apprehendimus datium *Carthesellarum*, quod etiam Bergomi vigerat usque ad annum 1403. eodem anno die XVII. aprilis ex indulgentia Principis abrogatum esse. Eodem beneficio Bononienses affecti Julius II. pontifex, post expulsionem Joannis II. Bentivoli. [Fr.]

* **CARTHESELLÆ**. Vide *Ludus Charticellarum*. [Fr.]

† **CARTIATA**. Vide *Cartariata*.

* **CARTIBELLUS**, Chartula in qua expensi rationes per singula describuntur, Gall. *Mémoire*. Comput. ann. 1503. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 82. col. 1: *Consules exposuerunt circa premissa et deppendencia ab eisdem, prout patet per le menu in quodam Cartibello ad partem descripto, etc.* Vide *Carticellus*.

CARTIBULA. Vide *Castibulum*.

CARTICA, Pelagius libello 10. num. 76: *Videns autem Ægyptius vestitum mollibus rebus, et budam de papyro, et pellem stratum sub ipso, et modicum capitale de Cartica sub caput ejus, etc.* Hic hæret Rosweidus, sed indubie legendum *Carpita*. Vide *Carpia*.

* **CARTICELLA**, Idem quod *Cedula*, Scheda, quæ alicui mittebatur ad aliquid impetrandum. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 612: *Quod nullus ancianus vel consul... mittat Carticellas per societates atiquid (proponendo) de facto suo. Item Statuimus... quod nullus ancianus vel consul per se vel alium possit vel debeat aliquid proponere inter ancianos nec mittere Cedula per societates de facto suo*. [Fr.]

† **CARTICELLÆ TRIUMPHALES**, Chartæ lusoriæ, chartæ pictæ ita sic dictæ, inquit Editor, ex supposito quod vox truffa, quæ lusum significat, sit derivata a Latina voce triumphus. Galli etiamnum dicunt *jover à la Triomphe*, quod forte ludi genus primum fuit. Certe antiquissimum est ceteris cartarum ludi generibus comparatum. Vita S. Bernardi Senensis tom. 5. SS. Maii pag. 276: *Larvales prætere facies, aleæ, laxilli, triumphales Carticellæ in forum deferebantur, omni igni tradenda atque comburenda*.

CARTICELLUS, Parva charta. Eadgarus Rex in Regulari Concordia Monachorum, apud Seldenum ad Eadmerum pag. 147: *Hoc exiguo apposuerunt Carticello*. Seldenus legit *Codicello*, malim *Carticello*.

* **CARTICINEA** DOMUS, Casa stramento tecta seu palustri herba, quam sequioribus temporibus papyrum dicebant. Ita Marinus Pap. Diplom. pag.

241. num. 48. not. 2. et pag. 364. num. 132. not. 4. ubi excitat Chart. ann. 1053: *Ortus pomatus cum duabus domucellis Carticineis*. Alia ann. 1022: *Domus de tendia terrinea scandolicia et Carticinea*. *Carticinea* etiam legendum censet in Chart. ann. 994. in Annal. Calmad. tom. 1. append. pag. 125: *Domus terrinea scandolicia Cartagnivea*. Alia ann. 1062: *Domus terrinea scandolicea et Cartiquicia cum orticello post se*. Inde *Carticinium* dictum vult locum ubi tales herbe crescunt in charta ann. 1166: *De tota terra sementaricia cum pantano et Carticinio et pratia, etc.* Videndum tamen an *Carticinea* domus, cum eadem semper *scindulicia* dicatur, sit *laminis* tecta; *Chartam plumbeam* enim pro *lamina plumba* habet Suetonius in Nerone cap. 20. Conf. *Carratio*.

* **CARTICINIUM**, Chartularium, codex, in quo Chartæ integræ ex ordine descriptæ sunt. Cencius in Præfat. ad lib. cens. eccl. Rom.: *Census ipsos, sicut in thomis, Carticiniis et voluminibus regestorum antiquorum... inveni, etc.* *Carticinum* edidit Cangius et de Chartarum fasciculo interpretatur. [* Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 221. num. 13. not. 4.]

* **CARTICIUS**, Chartaceus. Lib. cens. eccl. Rom.: *Item in quodam thomo Carticio, qui est in cartulario juxta Palladium, legitur, etc.* Codex Colbert. 2576. fol. ult.: *Item in alio Carticio tomo legitur S. Papa Leo VIII. subdidisse B. Petro monasterium suum in Lotharingia, in episcopatu Tullensi, consecratum in honore S. Crucis*.

CARTICLUS, Charta Odonis Episc. Belvacens. anno 1140. apud Louvetum: *Concesserunt in elemosynam huic Ecclesie... scilicet Carticulum unum, et mansuram et majoratum*. Sed legendum videtur *Carticulum*, aut *Cartillum*.

1. **CARTICULA**. Gloss. Græco-Lat.: *Δείπνον, Carticula*. [Cœna.] [* An *Craticula*? Conf. Martial. 14. 221.]

* 2. **CARTICULA**, Chartula. Pontif. MS. eccl. Elnens. ubi de Dedicat. eccl.: *Pontifex parat reliquias in altari consecrando includendas... etiam ibi Carticulam de corio scriptam de grossa littera continentem, cujus reliquie sunt ibi inclusæ*.

* **CARTIGRAPHUS**, Notarius vel Cellarius. Charta Ædgaridi reg. Angl. ann. 960. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 397: *Edilvinus regis donus Cartigraphus, jubente domino Ædgaro scripti et in auditu presentium legi et subscripsi*. Vide *Chartigraphus*.

† **CARTILAGIUM**, forte Idem quod *Cartalagium*. Builla Gregori VIII. in Privilegiis Equitum Ordinis S. Joannis Jerosolymitani pag. 144: *Neque aliquibus solvatis aliquam gabellam, passagium, pedagium, Cartilagium, nec teneamini ad reparationem mironum, fontium, pontium, vel viarum, etc.*

CARTILAGO. Gloss. Isidori: *Cartilagini, lardo bradone, an bacone?*

* **CARTILEGIUM**, Scribium, locus ubi Chartæ asservantur. Mirac. B. Rainaldi tom. 3. Aug. pag. 696. col. 2: *Quæ diffusius et authentice scripta sunt per manum publici tabellionis et approbata testibus fide dignis, in quodam quaterno existente in Cartilegio ecclesie Ravenatis*.

* **CARTILOGIUM**, Eadem notione. Lit. prior. de Carit. in Chartul. Cluniac.: *Vobis supplicamus attentius et devote, quatinus in Cartilogio vestro perscrutari dignemini, etc.* Vide *Chartularium*.

* **CARTINUM**. Vide *Quartinum* 2. [FR.]
 1. **CARTO**, vel **QUARTO**, ut est apud Gariellum in Episcopis Magalansibus pag. 143. Mensura frumentaria. Charta anni 1214. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 58 : *Similiter liceat nobis emere vineas et alias possessiones, Cartones vel tascas ad usum mensæ nostræ vel Canonorum, etc.* Ubi *Carto* videtur esse idem quod in Charta Occitanica ann. 1306. in Regesto Philippi Pulcri incip. anno 1299. pag. 91. ex Tabulario Regio : *Item ducentas quinquaginta duas et dimidiam terræ ad agrarium, seu nonam partem in dicta villa et ejus pertinentiis sitas, quæ a nobis tenentur, pro quarum Cartonarum quilibet debentur duo denarii ultra agrarium, qui sunt computati in dicta summa obliarum minutarum, quæ fuerunt æstimatæ valere communi æstimatæ 97. Cartones cum dimidia bladi, duæ partes frumenti, et media pars tertiæ partis siliginis, et alia media pars tertiæ partis avenæ, etc.*
 ¶ His in locis, ut et in sequentibus, sermo est, si bene coniecto, de eo jure, quod *Quartagium* appellabant, Gall. *Quartelage*. Hoc sibi arrogabant domini feudales a suis tenentibus extorquendo quartam partem fructuum e prædiis, agris vineisque provenientium : quod quia præter jus et æquum erat, pro quarta parte aliam exigebant minorem, aut eam commutabant in certam fixamque *Cartonum* frumenti aut vini quantitatem, pecuniæ censu interdum addito, ut ex variis locis hic subjectis licet colligere. Libertates ann. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 19 : *Volo quod vineæ eorum, quæ Cartonem dabant servitio, quintam tantum saumatam serviant.* Litteræ Humberti Diensis Episc. eod. tom. pag. 141 : *Sciendum vero est, quod in Cartonibus vini et censibus gallinarum, quas in dicto castro percipimus, debent prædicti Stephanus et Petrus Bowerit, et Petrus de Valle probalia sua decimam partem accipere.* Conventio inter Adalardum Abb. S. Victoris Massil. et Wilhelmum Vicecomitem de villa Cathedræ ann. 993. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 350 : *Videbam terram S. Victoris membratim carpere, et ceu a belluis particulatim dilaniare, ab Arnulfo scilicet Sabenco, qui fraudulenter acquisivit sibi Cartonem Cathedræ ab antecessore meo Bernardo, necnon a Willelmo Vicecomite, etc.* Statuta Eccl. Biterr. ann. 1360. apud emnd. Marten. tom. 4. Anecd. col. 632 : *Item monemus semel, secundo, tertio et peremptorie omnes et singulos qui Cartones, procurationes, syndacata et assignationes nobis debent et Ecclesiæ Biterrensi, quod de ipsis infra xv. dies satisfaciant ad plenum, ut tenentur.* *Quartagium* ad fixam frumenti, vel avenæ, etc. quantitatem et ad certam pecuniæ censualis summam redactum fuisse, probat D. de Lauriere in suo Juris Gallici Glossario ex libertatibus incolis S. Palladii a Guidone de Soliaco Archiep. Bituric. ann. 1279. concessis, ex quibus hæc refert : *Pro quolibet casali sito in censibus nostris, et rebus pertinentibus ad casale, quod casale cum pertinentiis tenebant homines quondam tailliabiles, reddentur nobis viginti bocelli avenæ et viginti denarii Rigonenses censuales, accordabiles, vel tantum, seu pro rata quam tenebant de casali.* Idem confirmat ex Consuetudinibus oppidi de Troy in agro Bituric. ubi sic habetur : *Item par ladite Coutume et droit prescrit de temps immemo-*

rial ledit Seigneur a droit de prendre sur chacun chezeau, étant audit censif six boisseaux marseche et trois paris de cens accordables, payables comme dessus, et pour demi chezeau trois boisseaux, et un denier obole paris, et pour un tiers ou quart à la raison dessus-dite, lequel Droit s'appelle Droit de quartelage, sur lequel le Roy prend un muid marseche de rente, à la charge de fournir audit Seigneur censivier un Sergent féfé, qui execute les debiteurs des droits d'iceluy, par vertu de roulle du Receveur ordinaire du domaine du Roy. Vide antiq. Consuetud. Bituric. pag. 112. 222.

* Chron. vet. ad ann. 1310. apud Cattel. ad calcem Hist. comit. Tolos. pag. 153 : *Se vendidit tredecim libris Turon. Carto frumenti.* Charta ann. 1306. in Reg. 76. Chartoph. reg. ch. 84 : *Impositum fuit Francisco Parrarant... duodecim garberios bladi... sibi appropriasse furtive, et ab inde usque ad decem Cartones bladi vel circa... recepisse.* Quod autem supra additur circa *Cartonis* executionem, ut minus considerate dictum, emendatur in *Quarto* 7. Vide ibi.

¶ 2. **CARTO**, Charta spissior, Gall. *Carton*. Acta SS. Maii tom. 6. pag. 174. de S. Jacobo Philippo : *Ex libro memoriarum antiquarum... Cartonibus rubris cooperto.*

* 3. **CARTO**, Quarta pars dolii, Gall. *Quartaut*. Charta ann. 1270 : *Cartonem racemorum, et servitium, quod est unius denarii annuatim, quem percipio in vinea Petri Bosse, et Cartonem racemorum et servitium unius denarii, quem percipio et habeo in vinea Guillelmi Bosse et domini dictarum vinearum, etc.* Lit. ann. 1359. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 342 : *In et super quolibet Cartone vini mensuræ dictæ villæ, quod in dicta villa et ejus pertinentiis vendetur vel expendetur, dimidium obolum Turon.* Vide supra *Carteletus*.

* 4. **CARTO**, Urbis regio, Gall. *Quartier*. Charta ann. 1198. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 185 : *Elegantur de singulis Cartonibus, per quos civitas ordinata existit, quinque boni viri, etc.* Vide supra *Carterium* 2.

¶ **CARTOLA**, pro *Chartula*, in veter. Formulis Andegav. art. 32. et 40.

¶ **CARTOLARIUS**, pro *Chartularius*, in Præcepto Ludovici Imperat. ann. 821. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 78.

¶ **CARTOLOCUS**, quasi *Chartiloquium*, id est, quidquid chartæ dicant vel instrumenta. Epistola Gregorii Papæ IX. pro Aldrici appellatione : *Sed sicut apostolicis est munitis præsiidiis, ita vestris fulciatur auxiliis, sitque ab omni sacerdotalis Cartologi laqueo, aut oppressione, vel iudicio humano intactus.* Posset etiam *Cartologi* nomine intelligi Aldrici adversarius, qui ad suam causam defendendam chartas et instrumenta proferebat.

CARTONAGIUM VINI, apud Boërium Decis. 246. Vide *Carto* 1.

CARTONATA TERRE, id est terra, vel terræ aut agri portio unius cartonis frumenti redditus. Charta anno 1300. in Regesto Philippi Pulcri incip. ann. 1299. num. 47 : *Tres Cartonatas terræ quæ faciiebant agrarium ab antiquo Prioratu antedicto. Quartanata, et Quartonata, in Charta ann. 1301. in 9. Regesto ejusd. Philippi Pulcri Ch. 86.*

¶ **CARTOPHYLACIUM**, *CARTOPHYLAX*. Vide *Chartophylax*.

¶ **CARTORIUM**, Archivium, Tabularium. Acta SS. Julii tom. 2. pag. 173. de

S. Elizabetha : *Si in Cartorii dicti Monasterii aliquæ amplius essent scripturæ.*

¶ **CART-SADEL**, ab. Angl. *Cart*, carrus, et *Sadel* vel *Saddle*, Ephippium, seu illud stratum, quod imponitur equo currum trahenti, et cui insidet auriga. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden : *Pro uno Cart-sadel, uno colero, cum uno pari tractuum emptis* XIV. d.

¶ **CARTUARIUM**, ut *Chartularium*, Gall. *Cartulaire*. Tabular. Pinnat. apud J. Moretum in Antiquit. Navarræ pag. 324 : *Hæc est Cartularium S. Martini de Zircitu, etc.* Vide in *Charta*.

¶ **CARTULA**. Vide *Chartula* in *Charta*.

¶ **CARTULARE**, *CARTULARIUM*. Vide *Chartulare*, *Chartularium*.

* 1. **CARTULARIUM**, Bibliotheca publica. Codex reg. 4188. ad calcem Ord. Rom. auctore Cencio : *Juxta arcum Septem lucernarum templum Escolapii, ideo dicitur Cartularium, quia fuit ibi bibliotheca publica.*

* 2. **CARTULARIUM**, *CARTULARIUM*, *CHARTELAGIUM*, *Reditus*, qui ex *Chartularius* seu *regestis*, in quibus merces inscribuntur, provenit ; unde *Cartularius*, qui ea asservat, exigendoque vectigali præest. Memor. H. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1423. fol. 163 : v° : *Dominus Johannes de Puligny miles, antea et de novo ordinatus in officio contrarotulatoris et crochet pedagi, revæ et Cartularii S. Johannis de Losne.* Infra fol. 169. r° : *In officio receptæ Cartularii apud Cabilonem sur la Sone.* Reg. ejusd. Cam. ex Cod. reg. 8406. fol. 180. v° : *De Chateaugio (1. Charteaugio) pro iiij^{xx}. iiij. lib. per annum.* Et fol. 181. r° : *Le poix de la laine l. lib. le Chartellaige iiij^{xx}.* Memor. D. ejusd. Cam. ad ann. 1464. fol. 71. v° : *Johannes de Aurelianis institutus Cartularius portus S. Johannis de Loona.* Reg. A. 2. ejusd. Cam. ad ann. 1321. fol. 41. r° : *A mestre Jehan, dit Maubour, de Lymoges est outroié l'office de estre Cartulaire et registreur des émolunens des draps de la cité d'Albigois.* Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 49 : *Jaçoit ce que pour le droit de la reve nous appartiegnent douze deniers pour livre d'imposition et Cartulaire.* Adde Ordin. reg. Franc. tom. 3. pag. 254. Neque alius a *Cartulario* esse videtur *Chartrime*, apud Thaumass. in Consuetud. Bituric. pag. 226. Vide infra in *Clavaria*.

¶ **CARTULARIUS**, *CARTULATIO*, *CARTULATUS*, etc. Vide *Chartularius*, etc.

* **CARTULOSITAS**. [Astucia. (DIEF.)]

* **CARTULUM**, *Lo canistro*, e *cofino*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide supra *Cartallus* 1.

¶ 1. **CARTUM** DE VINEA, f. Quarta pars jugeri vineæ, Gall. *Quartier de vigne*, in Donatione anni 1198. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 489.

* 2. **CARTUM**, Quarta pars redditum ex aliqua re. Charta ann. 1170. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 39. col. 1 : *Dono et trado... omnes partes, quas habeo in Carto molendini superioris de fonte, et quidquid ibi habeo vel habere debeo, etc.* Occurrit rursum in Ch. ann. 1175. ibid. col. 2. Vide in *Carterium* 1.

* **CARTUNENSES**, pro *Cartusienses*. Vide in hac voce. Lit. Caroli V. ann. 1375. ex Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 1 : *Concedimus facultatem ut ipse locum, ecclesiam et habitationem dictorum Cartunensium fundare et dotare valeat de dicta terra sua Dauberbus.* A *Cartusianis* montibus, *Cartusienses* dictos docet Cangius ; qui rectius, auctore Valesio

in Vales. pag. 83. *Cartusienses* appellarentur a vico *Catorissium* vel *Caturissium*, vulgo *Chatrouse*, prope primum eorumdem monasterium sito: cui sententiæ favere videtur Testam. Guill. dom. Montispass. ann. 1202: *Monasterio Bonæ fidei, quod est de ordine Chartosse, etc.* Ut ut est de vocis origine, *Cartusienses*, non *Cartusienses*, vocatos constat ab ipsis eorum incunabilis. Consule Vign. de Marvil. ejusdem ordinis monachum.

† **CARTURIENSES**, idem Monachi, qui mox *Cartusienses*, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 363: *Prope muros civitatis Nannetensis, ubi modo habitant Carturienses.*

† **CARTURIUS**, Species modii seu dolii vinarii. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1673. ann. 1227: *Ego Rogerus Madame et Guermundus filius Anelli de Atpico cepimus ad colendum usque ad decem annos ab Abbate et Conventu S. Wandregisilli vineam suam de Atpico, quæ dicitur Blonda per medietatem vini ejusdem vineæ, et per duos modios ipsius vineæ de medietate nostra antequam aliquid vini de eadem recipiamus... Et ego Robertus Torpin cepi ad colendum ab eisdem Monachis ad dictum terminum vineam eorum, quæ dicitur Tiebout... per medietatem vini et per tres Carturios de medietate mea, etc.*

* Forte pro *Cartarius*, idem quod supra *Carto* 3.

CARTUSIENSES MONACHI, de quorum origine et instituto agit præ cæteris Jacobus a Vitriaco in Hist. Occid. cap. 18. Sic dicti a Cartusianis montibus. Vide *Cartunenses* et *Carturienses*.

† **CARUA**. Vide *Carrucagium* 1.

CARUAGIUM, idem quod *Cariagium*, Bractono lib. 2. cap. 16. § 8.

† **CARVALLUS**, Lauri species Lusitanis. Acta B. Tarasiæ tom. 3. SS. Junii pag. 501: *Toto corpore conspersam ramusculis cinnamomi et rorismarini, immixtis quibusdam lauri, quam Carvallum vocant.*

CARVANNA, *CARVANUS*. Vide *Caravanna*.

CARVATICUM, idem quod *Carraticum*, Tributum pro carris transeuntibus. Diploma Ludovici Pii ex Tabul. Monasterii Fossat. fol. 8: *Pontaticum, vel portaticum, aut Carvaticum, atque cespitaticum, etc.* Forte legendum *Carnaticum*. Vide in hac voce.

CARUBIUM, *CARRUBIUM*, Quadrivium. Charta Hugonis Archiepiscopi Genuensis ann. 1187. apud Ughellum: *Deinde littus maris continue usque ad Carubium Sardenarum, et ipsum Carubium totum, etc.* Ibid.: *Cum Carubio Corrighialium, etc.* Vetus Inquesta apud Puricellum in Ambrosiana Mediolanensi Basilica pag. 1133: *Usque ad Ecclesiam parvam, quæ est juxta Carrubium Portæ Ticinensis.*

† **CARUBEUS**, Eadem notione. Bartholomeus Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1227: *Et de mandato dicti Pecorarii plures muri facti sunt propterea in pluribus Carrubeis et viis publicis Januæ civitatis... Insuper et muralia sive clausuræ factas per Carrubeos in eorum contractis fecit penitus removeri.* Idem ad annum 1244: *Dominus Archiepiscopus cum universo Clero, Milites quoque et Dominæ, ac universi de populo obviam venerunt ei (Papæ) et cum magna processione et lætitia, coopertis Carubeis civitatis pannis deauratis et cendatis, receperunt eum et adducerunt in palatium Archiepiscopi.*

* Nostris olim *Carrouge*. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 97. Chartoph. reg.

ch. 598: *Le lundi ladite femme fu en esbat au Carrouge avec ses voisines.* Aliæ ann. 1405. in Reg. 139. ch. 15: *Le suppliant passant parmi le Carrouge du Bouquerant, qui est au dessous: de son hostel, etc.*

* **CARRUBEOLUS**, diminut. a *Carrubium*. Stat. crimin. Saonæ cap. 17. pag. 23: *Usque ad Carrubeolum sancti Andree, per quem descenditur ad Quaradam, etc.*

* **CARUBIELLUS**, *CARRUBIETUS*, Eadem notione. Decret. Frider. II. imper. ann. 1226. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 216: *Et inde eundo usque in Carubiellum de Piganolis; ... et inde eundo usque ad Viazolan et Carubiellum, quod est a mane clausura Andruzoli Ferrarii.* Stat. Genuæ lib. 6. cap. 13. pag. 159: *Et quia inter domos in pluribus locis adsunt Carrubieti, nemo possit occupare dictos Carrubietos, nisi pro dimidia quisque versus suam domum tantum.*

CARUBLA, [An *Carruba*, Italis: nostris *Carouge*, Siliqua edulis?] Monachus Florentinus de Expugnatione Aconis:

Nos in quadragesima cibus equinarum
Recreamur carnum et camelinarum,
Alitis rodentibus textas Carubarum.

† **CARUCA**, *CARUCAGIUM*, *CARUCARIUS*, *CARUCATA*. Vide *Carruca*, *Carrucagium*, etc.

† **CARUCATARIUS**, Colonus terræ servituti obnoxia. Kennetus Antiquit. Ambrosden. pag. 354. in Inquisitione reddituum Episcopi Lincoln.: *Summa reddituum Carucatariorum, si fuerint ad firmam XXII. sol... Summa gallinarum Carucatariorum et cotariorum CXXIV. gallinæ.*

† **CARUCATUS**, pro *Carrucata*, Tantum terræ quantum una *Carruca* coli potest per annum. Vide *Hardwices*.

† **CARUCHARIUS**, Ductor *Carrucæ*. Vide *Mulocistarius*.

† **CARUCHI**. Vide *Cerachi*.

† **CARUCULA**. Vide in *Carrucata*.

† **CARUDA**, pro *Carruca*, Aratrum. Gall. *Charrue*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 64: *Et terram ad unam Carudam, et silvam quæ vocatur Boblier. Vide Carrucata.*

* **CARUELLA**, Navis species. Bulla Sixti IV. PP. ann. 1479. ex Bibl. reg.: *Fuit humiliter supplicatum ut tibi tuas naves, Caruellas, carinas seu galeas, aut alia navigia mercibus onusta ad partes Turchorum... concederemus.* Vide *Caravella*.

† **CARULASTER**, βάρυλας. Gloss. Lat. Græc.: *Adolescens grandis vel pinguis.*

* Cangius in Castigat. ad utrumque Glossar: *Ms. Catulester. leg. Carulaster. Herald.* Vide *Catulester*. [*] *Carolasterum* aut *Ludoviculum* ap. Mon. S. Gall. lib. 2. cap. 9. et 10. Parvus Carolus.]

* **CARUNCA**, pro *Carruca*, aratrum. Charta Guill. comit. Nivern. ann. 1165. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 22. col. 2: *Omnès ochas hospite et foco vacuas, Carunca S. Germani libere eccolet.* Vide *Carruca* 3.

* **CARUR**. Epist. Ammon. episc. de SS. Pachom. et Theod. tom. 3. Maii pag. 354. col. 1: *Frater autem in eo (monasterio) fuit, Carur appellatus, quo nomine apud Thebæos, qui parte aliqua mutilus est designatur.*

* **CARUSIA**, Carrus duabus constans rotis. Gal. *Charrete*. Stat. Astæ pag. 10. v: *Quod potestas non possit compellere infirmos S. Lazari, sive illos de dicta domo vel ecclesia ad præstandam vel dan-*

dam aliquam Carusiam alicui civi Astensi. Et pag. 15 r: *Debent facere (pontes) ita amplos et firmos, quod quilibet per ipsos ire et redire possint cum carro, Carusia, pede et equo.* Vide *Carrecta* 2.

* **CARUSIUM**. Vide supra in *Carrectum*.

† **CARWA**, An cannabis. Gall. *Chanvre*? Si ita est, f. legendum *Cannava* vel *Canva*. Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 83: *Portant linum ad aquam et Carwam, et referunt et reddunt præsto, et linosium.*

* Instrumentum est quo cannabis maceratur et conteritur. Provinciales *Carbar* dicunt, pro linum conterere.

† **CARUUM**, Vectigal. ex carris transeuntibus percipiendum, nisi malis esse pro *Carreda*. Charta anni 1114. apud Stephanotium tom. 2. Antiquit. Occitan. pag. 515: *Censum qui nobis exit de Caruis, et omnia et in omnibus tam quæsitum quam acquirendum, etc.* Sed f. legendum, *de Caruis*.

* **CARUUS**, Panni species. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam planetam de Carui viridi cum aurifricio, etc.*

1. **CASA**. Isidorus lib. 14. Origin. cap. 12. et ex eo Papias: *Casa est agreste habitaculum palis, arundinibus et virgultis contextum, quibus passunt tueri a vi frigoris, aut caloris. Casa, hospitolum.* Gloss. Græco-Lat.: *Κασιον, Casa, tugurium, pergula.* Ita apud Latinos Scriptores; sed apud Latino-Barbaros sumitur pro quovis ædificio: unde *Casas Regis* legimus in Lege Longob. lib. 2. tit. 17. § 1. [*] Rother. 378. Breviar. rer. fiscal. Carol. M. cap. 21: *Invenimus casam regalem cum cameris 2.] Casas Dominicas*, in Lege Bajwar. tit. 1. § 14. [*Casam Dominicariam* in Actis SS. Benedict. sec. 4. pag. 158.] [*] Vide Indic. general. Polypt. Irmonon.] Tabul. Abb. Belliloci in Lemovicib. num. 53: *Casam meam indomiticatam cum ipso interposito, ubi ego visus manere. Cheze*, in Consuetudine Turonensi art. 248. 261. 273. 297. Juliodunensi cap. 27. art. 4. 5. cap. 28. art. 3. Cenomanensi art. 335 est id quod competit primogenito in feudo, manerium scilicet præcipuum, cum certa agrorum appendice. [*] Vide *Massalice Casæ* in *Massa*, 5. et *Massaritiæ Casæ* in *Massaritia*.]

† **CASA**. Monasterium præcipue sub Meroveadis ex Mabillonii Diplomatica lib. 2. cap. 7. n. 1. Vide Sirmundum in Glossario ad calcem Conciliorum Galliarum, [*] nec non Capitul. Carol. C.] et Annales Benedict. tom. 3. pag. 474. num. 78.

CASA DEI. Aedes sacra, Ecclesia. Chronicon Laurisham. ann. 779: *Dum ipsa Casa Dei vestita fuit ad præsens.* Capitula Caroli C. tit. 9. [*] Capitul. Missor. ann. 853. cap. 3.]: *Ut missi nostri... requirant de Capellis et Abbatibus ex Casis Dei in beneficium datis.* Occurrit passim.

Interdum bona ipsa Ecclesiæ Casæ dicuntur. Paulinus Epist. 21: *Ut in Casa Ecclesiæ terrulam, qua victum suum procurat, accipiat.* [*] Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 282. num. 84. not. 20. et pag. 300. num. 91. not. 8.] Hinc *Casati* dicti, qui ex bonis Ecclesiasticis beneficia acceperant, feudati Ecclesiæ, ut infra docemus.

* **CASA**, Taberna, loculamentum in quo mercatura tenuis exercetur. Chart. ann. 1251. in Thuring. Sacra pag. 316: *Quandam Casam inter antiquas cremistas Hallis sitam, contulimus, etc.* Infra: *Quod de Casa quadam, que Cram vulga-*

rite: nuncupatur, etc. Vide Haltaus. Glossar. Germ. voce *Kram*, col. 1128.

2. **CASA.** Jo. de Janua: *Capis, dicitur vas quoddam, quod vulgo dicitur Casa.* Charta Joannis Archiep. Capuani ann. 1301. in Sanctuario Capuano pag. 263: *Item corporale unum cum Casa ad aurum et imagines.*

* **CASABUNDUS, Instabile, e frustato,** in Glossar. Lat. Ital. ms. Festo: *Casabundus, crebro cadens.* Vide infra *Cassabundus*.

CASÆ, apud Gromaticos et Agrimensores dicitur litteræ terminales, quibus ii auctoritatem, hoc est, significationem dederunt secundum artificium Agrimensuræ, et secundum notas Juris agrimensorii. Exstat de iis liber Innocentii editus inter Gromaticos. Hinc *Casales mensuræ, casalis, casalia,* et alia ejusmodi, de quibus Rigaltius in Glossis ad Agrimensores.

† **CASACA,** Vestis species, Gall. *Casaque,* lacerna, chlamys. Litteræ Patentes Caroli V. Regis Franc. ann. 1367. pro Mospeliensibus de forma vestium: *Foleraturas tamen sindonis, vel Casacam in ipsis mantellis, vel vestibus liceat eis (mulieribus) portare.* De vocis etymo vide Menagium.

* **CASAGIUM DOMNICATUM,** Domus præcipua. Charta ann. 964. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 829: *In Castagnulo manentes octo cum dominicato, ... Casagio dominicato in Flexo, terras et vineas in Flexo, cum omnibus quæ ad ipsum pertinent monasterium.* Vide *Casa 1.*

* **CASAL,** Locus vacuus, ubi casæ edificari possunt, idem quod *Casalinum.* Charta ann. circ. 1128. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 445: *In ipsa villa sibi retinet abbas juxta ecclesiam S. Sigolenæ unum Casal ab sa cort, sicut opus est monachis vel clericis; et juxta ipsum Casal item alium Casal, ubi emant et vendant quicquid voluerint de suo aver absque leida. Similiter in ipsa villa habebit abbas alium Casal, ubi faciant solum ad congregandum decimum et faciendum ortum.* Lit. admort. pro eccl. Vivar. ann. 1445. in Reg. 177. Chartoph. reg. ch. 151: *Item deux Casalz assis in la cité de Viviers.* Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. ch. 144: *Laquelle Katherine eut de rechief certaines parolles avec la suppliant en ung vergier ou Cassal, assis audit lieu d'Agen.* Vide infra *Casalaria.*

* **CASALAGGIUS,** Casa, tugurium. Charta ann. 1224. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 295: *Boscus, bartas, domos, Casalaggios, estagiles, vineas et prata, etc.*

† **CASALAMENTUM.** Vide *Casamentum 1.*

* **CASALARIA, CASALERIA, Locus** edificandis domibus seu casis idoneus certis constans limitibus, modus agri. Charta ann. 1286. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 237: *Promittimus vobis domino senescalpo prædicto, quod si totum territorium superius limitatum non sufficeret ad tradendum, concedendum localia, Casalaris ac arpenta omnibus illis, qui ad dictam bastidam venient causa inhabitandi, etc.* Consuet. novæ bastidæ de Trya ann. 1325. in Reg. 64. ch. 54: *Item quod consules et universitas dictæ villæ possint construere... in dicta villa... duas domos pietatis, quamlibet continentem unam Casaleriam terræ, in quibus pauperes Christi recipiantur.* Pariag. inter reg. et Bern. de castro Bayaco ann. 1321. ibid. ch. 732: *Habitatoribus dictæ bastidæ per plateas pro domibus construendis et ædifi-*

candis, et per cassaloca, et arpenta et Casalaris ad pagellam prædictam dividantur. Aliud inter reg. et abbat. Gemondi ann. 1322. in Reg. 65. ch. 53: *Dent pro quolibet locali domus seu plateæ; continente quinque brachiatis in amplitudine, et quatuordecim in longitudine v. denarios Tolosanos. et pro qualibet Casalaria continente quartum partem unius arpenti, tres denarios Tolosanos.* Vide *Casal et Cassicum.*

* **CAZALERIA,** Eodem sensu, in Charta pariag. inter reg. et monast. Grandisilvæ ann. 1290. ex Reg. 152. ch. 25: *Quodlibet airale seu platea pro domo construenda, habeat seu contineat quinque brachiatis in latitudine et quindecim brachiatis in longitudine, et quælibet Cazalaria contineat quartam partem unius arpenti.* Vide infra *Cassero.*

CASALATICUM, CASALAGIUM, Casa, vel tenementum hominum de corpore, census dominico obnoxium, [et census ipse ratione *Casalatici* Domino debitus.] Charta ann. 1234. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 129: *Scilicet homines et feminas mihi pertinentes, et pertinere debentes, et scienter Petrum Duram, et infantes ejus cum suo Casalatico, et tenentia sua, etc.* Charta Ryosevendis Domine de Terminis ann. 1298. in 30. Regesto Archivi Regii Ch. 61: *Nos tenebamus in feudum albergam duorum Militum in unoquoque manso a Casalatico in hominibus qui soliti erant in villa vetula de Plairaco, scilicet in tribus mensis, et in villa de Busniaco in mensis quatuor, etc.* [Manumissio anni 1251: *Omnes generaliter res et bona et jura mobilia et immobilia eis pertinentia, ubicumque sint, vel de cætero habere seu acquirere poterint, et specialiter totum Casalaticum, quod fuit dicti Guillelmi, etc.* Confirmatio compositionis cum Habitantibus Castræ de Leucata ann. 1313: *Cum... homines dicti castræ sint et esse consueverint ab antiquo homines de mansata, sive de corpore et Casalatico tam domini Regis, quam illorum a quibus dominus Rex habuit et de novo.* Ibidem: *Absolvimus prædictum locum, et singulos de eodem, et universitatem dicti loci, et singulos de ea, qui nunc sunt et pro tempore fuerint de omni mansata et Casalatico, et omnem servitutem et servitia, quæ a dictis hominibus levari consueverunt et levari possunt ratione dictæ mansatæ.* Et infra: *Ab omni mansata et omni genere servitutis mansatæ, et a corpore et Casalatico, etc.*]

CASALAGIUM, Eadem notione. Charta Alphonsi Comitæ Pictav. ann. 1270. apud Catellum in Histor. Tolos. pag. 395: *Hugonem... hominem nostrum de corpore et Casalagio liberaliter manumittimus, etc. bona ipsorum tam mobilia, quam immobilia, de Casalagio, seu aliunde provenientia, etc.* [Saisimentum Comitatus Tolosæ ann. 1271. apud Lafallium tom. 1. Annal. Tolos. Instrum. pag. 15. n. 18: *Item quod Dominus Comes ex antiqua consuetudine percipiebat in dicta villa in certis Casalagiis triginta sestaria bladi, medium frumenti et medium avenæ annuatim, etc.*] Consuetud. Tolosæ 4. part. tit. de homagis: *Item de immobilibus, scilicet de Casalagio, vel feudis quæ tenentur a domino suo... nihil potest homo de corpore sine assensu domini ordinare.* Passim ibi. Tit. 38: *Homo vigius de corpore et Casalatio.* Charta ann. 1298. in Regesto Philippici Pulcri Fr. Regis ann. 1298. n. 18. ex Tabulario Reg.: *In quibus (hominibus) jus habemus... ratione vel occasione servitutis, quæ de*

corpore tantum, vel de Casalagio tantum dicitur, aut etiam de utraque, vel rerum Casalagii conjunctim, vel separatim, aut ascriptitiatas, vel quasi, seu libertinitatis, vel cujuslibet alterius generis servitutis, etc. Alia ibid. num. 33: *Ac etiam vendis, et foriscapiis, laudimiis omnium præmissorum, ac etiam Casalagiis, et servitiis, seu redditibus, nobis ratione Caselagiorum et pro ipsis Casalagiis debitis, etc.* Consuetudo municipalis de Vallançon in Biturigi. art. 3: *Quand une personne tenant feu et Cheseolage dans les fins et limites d'aucune dismerie, etc.*

CASALGIUM. Charta ann. 1306. in 2. Regesto Philippici Pulcri Regis Franc. num. 59. ex Tabulario Regio: *Quarundam personarum... quas dictus venditor asseruit esse servitiis conditionis de corpore et Casalagio, et tenere in Casalgium, quatuor sextarios et unam quarteriatam terræ ad dictam mensuram, etc.*

† **CASALE,** Idem quod *Casalaticum.* Veteres Consuetudines Bituricensis editæ a Thomasserio pag. 112: *Quod pro quolibet Casali sito in censibus nostris et rebus pertinentibus ad Casale, quod Casale cum pertinentiis tenebant homines quondam talliabilis, reddentur nobis viginti bosselli avenæ, et viginti denarii Turonenses censuales accordabiles, vel tantum, seu pro rata quam tenebant de Casali.* Quæ sic Gallice redduntur in Consuetud. de Troy in eodem agro Bituric.: *Item par ladite Coutume et droit prescrit de temps immemorial, ledit Seigneur a droit de prendre sur chacun Chezeau etant audit censif six boisseaux de marseche, et trois paris de cens accordables, payables comme dessus, et pour demi Chezeau trois boisseaux de marseche, et un dernier obole paris.*

* Accipi etiam videtur pro prædio rustico, casa scilicet cum certa agri portione, idem proinde atque *Mansus.* Reg. sign. *Probus* fol. 32: *Bernardus Mandæers tenet de comite Casale domorium suarum cum curtilli, et debet inde j. sestarium siliginis.* Charta admort. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 328: *Item pro una borda, duabus punheriatis Casalis sitis ad rivetum, unum denarium Tolos. Chasal, eadem notione, in Ch. ann. 1303. ex Bibl. reg.: Un Chasal, qui fu Oudart Jouvenet, o toutes ses appartenances, soit en vergiers, hoches, chausaus, mesons, aubraies, bois, bouissons, etc.* Vide *Casata 1.*

† **CASALE, Casa,** tugurium. Vita S. Nicolai de Rupe tom. 3. MSS. Martii pag. 421: *Abditorem igitur secessum quæsit in nemore suo, supra montem primo a patria sua lapide distantem; illic humile Casale sibi erexit.*

CASALE, Certus Casarum numerus, villa, suburbanum, προαστειον. Charta scripta Ravennæ sub Justiniano apud Brissonium de Formul. pag. 648: *Ex Casale Petromano territ. Bononiense, etc.* Anastasius in Adeodato: *Multa ædificia nova augmentavit, sed et Casalia conquistavit.* Will. Tyrius lib. 18. cap. 19: *In suburbanis, quæ vulgo Casalia appellant.* Lib. 20. cap. 20: *Suburbanorum adjacentium, quæ nostri Casalia dicunt.* Hugo Falcandus pag. 680: *Duas ei villas optimas, quæ Siculi Casalia vocant, dari fecit.* [Liber de constructione castræ Saphet apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 368: *Habet castrum Saphet sub dominio et districtu suo Casalia, quæ in Gallico villæ dicuntur, plus quam 260.* Charta anni 1184. ex Archivo Monialium S. Salvatoris Massil.: *Concedo Casale... Margara cum territorio et pertinentiis... cum*

villanis omnibus... Concedo Casale Bethese, pro quo dominus et avunculus meus Rex Balduinus Militibus templi singulis annis XL. bisantios valens contulit.] [* Charta Langob. ann. 765. ap. Brunnett. pag. 586: Terra pusetas in Casale Quarentule, etc.] Vide Raymundum de Agiles pag. 143. Will. Tyrinum lib. 11. cap. 12. lib. 20. cap. 13. Matth. Paris, Bromptonum, [* Itiner. terræ sanctæ Fratr. Richoldi in Guden. Syllog. Dipl. pag. 385. Epistol. Magist. dom. Theuton. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 263.] et alios passim. Dicitur et

CASALIS, mascul. gener. Anastasius Bibl. in S. Adriano PP.: Civitatem Ravenanum, et Casales, ac omnia præsidia occupans. Infra: Ubi et alios plures fundos seu Casales, et massas... emere visus est. Histor. Translat. S. Guthlaci n. 17: In hac ruricola quidam fundum, Casalem, paucaque novalia possidebat. Adde Diurnum Romanum cap. 6. tit. 11. cap. 7. tit. 22. Chartam Caroli Crassi Reg. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 227. Casale, non semel occurrit apud Joan. Villaneum lib. 4. cap. 25. lib. 7. cap. 144. lib. 10. cap. 171. Statuta MSS. Caroli I. Reg. Sicil. cap. 115: Vilains qui habitent es viles et es Casaux, ne puisent estre mis avant por tesmoins contre Comtes, ou contre Baron ou simple Chevalier.

CASUALIS, [CASUALUS,] Eadem notione. Tabular. S. Cyrici Nivern. Ch. 22: In agro Magniacense, in villa Lursiaco, hoc est Casuales cum vineis et artilibus, ubi colligi possunt vini modii 50. Ch. 41: Et quod vocatur a rusticis vetus Clausum cum Casuale et puteo. Et Ch. 85: Cum pratis, masnilibus, Casualibus, et arabile terra. [Chartular. Monasterii S. Sulpicii Bituric. fol. XI. verso: In villa quæ dicitur Boscheto, hoc est, mansus meus indominicatus una cum Casuali, casis, domibus, edificii, etc. Ibidem fol. 20: Ibi est una Casualis, vineis, etc. Et fol. 22 quater aut quinquies legitur: Terram arabilem cum Casualos.]

CASALE OSTENDERE, Familiam et natales suos in iure probare. Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salvis Infantionum faciendis § 4: Illi qui faciunt salvam (Infantionatus) non tenentur Ostendere Casale suis convicinis, quia hoc non pertinet ad eos petere, sed ad Dominum Regem, cum ipse certificari voluerit de Casali illorum, etc. Adde Foros Aragon. lib. 7. tit. de conditione Infantionatus, et tit. seq.

† CASALIGUM, in Charta Walardi ex Chartulario Ecclesiæ Aptensis fol. 129: Quantum visus sum habere in Casaliciis, curtis, exavis, vineis, campis, etc. Idem Chartul. fol. 125: Cum ipso campo, cum ipso Casale, cum exago suo. Et fol. 118: Cum casis, Casaliciis, curtis, sylvis, etc.

† CASALICUM, in Donatione Willelmi Comitis inter Acta SS. Maii tom. 6. pag. 820: Cum casis, Casaliciis, campis, vineis, pratis. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 464: Item pro solidis XX. dedit intra civitatem Reatinam Casaliciam ad forum, et subius muros ejus petias terræ et vineæ v. modiorum XXII. Casaliciam hic pro domo sumitur.

† CASALICULUS, ibidem col. 369. in Bulla Stephani PP. IV. ann. 817. pro Monasterio Farfensi: Inter ea casalem Pipinianum cum casis et vineis, seu oliveto, et colonis; item casalem Scandilianum peruncias VIII. necnon et Casaliculum, qui nominatur Antiquus.

† CHAZALE. Charta Adalardi Arvernorum Episcopi ann. 905. inter Instrum.

tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 130: In Montiniaco vineam unam cum Chazale unum et campo uno: hic Chazale non plures casales, sed unicam domum rusticam, ut alibi non semel ipsa vox Casale, potest designare.

† CHAZALIS. Charta Petri Armandi ex Tabulario S. Petri Solemniac.: Dono unum Chazalem ad eleemosinam S. Petri, etc.

* CASALENUM, Domus semidivita, rudus, idem quod Casalinum. Consuet. Neapolit. Mss: Contra habente Casalenum, sive domum destructam, sive servitutes ejusdem Casaleni et domus, etc. Inquisit. ann. 1371. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 493. col. 3: Camera etiam habet..... curtum cum tenello, Casalenum, et turrim supra portam. Chasal, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 160: Le suppliant et ses varlés se mirent en une vieille mesure ou Chasal, près dudit hostel. Vide Casale, Casalinum et Casolare.

* CASALERIA. Vide supra Casalaria.

* CASALET, vox vulgaris, Catini seu pelvis species. Charta ann. 1352. ex Tabul. Montiscl.: Guillelmus abbas recognovit se habuisse et recepisse..... septem cathinos seu Casalets, quatuor platellos sive basis, etc.

* CASALICUM, CASALICUM, Casa, turgurium. Vide in Casale.

CASALINUM, Gallis Masure, locus ubi Casæ edificatæ fuerunt, aut edificari possunt. Charta ann. 1007. apud Ughellum in Episcopis Volaterr.: Dedit in causa commutationis integrum Casalinum, in quo jam fuit casa. Et infra: Cum septem et decem inter casis, et casinis, seu Casalinis, et integris decem et septem sortis, et rebus illis ad eodem Casalino, et rebus donicato, etc. Occurrit non semel apud Franciscum Mariam in Mathilde Comitissa lib. 3. pag. 105. 117. 160. Petrum Diac. lib. 4. Chr. Casin. cap. 22. et alios. Charta Ottonis I. Imper. ann. 966. apud Ughellum in Episcopis Veronensibus: Terra Casalina cum casa super se habente una cum curte, horto, et terra aratoria. Vide Casalenum suo loco.

† CASALENUM, in Vita S. Thomæ Aquinatis tom. 1. SS. Martii pag. 744.

† CASALINA, Eadem notione. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 420: Duas Casalinas in castello Toccæ, et canapinas in circuitu ipsius castelli. Ibidem col. 576: Omnia in integrum cum castello, Casalinis atque cellis.

† CASALINUS, Eodem significatu. Ibidem col. 463: Casalinos desertos.

* CASALINUS, Casalis, id est, villæ seu suburbanus habitator. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 662: Et sic in momento, totum illud casale fuit integre disrobbatum per Bitontinos præcipue, qui universorum Casalinatorum vindictam avidè sitiiebant ex damnis per eos illatis, tempore quo jam dictus Palatinus fuerat in obsidione Bitonti. Alia notione, vide in Casalinum.

* 1. CASALIS, Domus, familia, stirps; Casato, Ital. eadem significatione. Stat. Pallav. lib. 1. cap. 43. pag. 53: Pro utilitate publica et pro conservatione agnationis domus, statutum et ordinatum est, quod filia, neptis, vel soror, et deinceps femina competenter dotata a patre, avo, fratre, patruo, vel alio de agnatione et Casali paterno, usque ad quartum gradum inclusive, etc. Vide Casale ostendere in Casale.

* 2. CASALIS, Pro Casualis, Fortuitus proventus, Gall. Casuel. Stat. Mss. eccl.

S. Laurent. Rom.: Omnes fructus ad manus ejus (camerarii) præsentant, videlicet distributiones et Casalis. Vide Casualitas.

* CASALIVUS, CASALIVA TERRA, Prædium avitum, alodis. Testam. Guil. milit. de castro Barco ann. 1319. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1945: Item relinquo Henrigolino..... illam terram Casalivam jacentem super glaram Roveredi. Vide supra Casalis 1.

* CASALLA, Parva casa. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 116: Locus iste cum arbore Casallam habente est insulatus a fossa, valle et levatorio ponte, et talis locus vocatur locus prædonum furciferum, in quo reducunt se prædones. Vide Casallus.

† CASALLUS, CASALUS, Casa, domus, ædificium. Statuta Suavii S. Severi in Capite Vasconia Abbatis pro villa S. Severi ann. 1100. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 280: Ad ultimum videns Abbas... quod de facili non posset villa populari, dixit et concessit, quod si de hominibus S. Severi vellent ibi ædificia facere, quod liceret eis infra vicennium, vicennio vero transacto, si in illa vellent morari, et per annum et diem secum essent et de suo proprio pane comederent, et sine querimonia Abbatis, deinde more burgensium se haberent, nisi forte Casalli eorum manerent postea desolati; tunc per filios suos, vel per seipso, quamvis in villa ædificarent, Casallos cooperiant, teneant et serviant, et in eisdem maneat. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 47: Et in ipso loco dabat alodem, terras, et Casalos, et vineas, et culturas. Parvum Chartular. S. Victoris Massl. fol. 130: Ego C. de Castellana dono Ecclesiæ de Villacrosa unum hominem cum toto tenemento suo præterea unum Casalum in eodem castro, etc. Vide Casale et Casalicium.

* CASAMATTA, vox Italica, Crypta muralis, subterranea camera tuendis muris ac fossis, Gall. Casemate, Hispan. Casamata. Contin. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 441: Teneatur restituere duci et communi Venetiarum Casamatta districtus Serravallis.

1. CASAMENTUM, Feudum quod a Casa dominica dependet. Fulbertus Carnot. Episc. Ep. 6: Commendationem vestrorum Militum, qui de nostro Casamento beneficium tenent. Ordericus Vital. lib. 5: Hanc donationem... concessit D. Robertus Carnotensis Ecclesiæ Episcopus, in cujus Casamento sunt ea, etc. Charta Radulfi de Balgentico ann. 1085. in Tabul. Vindocin.: Quidquid idem Radulfus illi loco legitime dare voluerit in toto Casamento quod ab eo tenet, libenter ipse Comes concessit et auctorisavit. Alia ex Tabulario Burgul. fol. 59: Vendidit medietatem terræ de Broeris, quam tenebat de Guillelmo de Tornamina, qui eam auctorisavit in castro Toarciense Vicecomitis Arberti de cujus Casamento terra erat. Alia ex Tabul. S. Albini Andegav.: Fuit autem in hac donatione auctorizamentum Fulconis Comitis, et Suardi Domini Castri Credonis, ad quorum Casamentum pertinebat. Charta ann. 1197. in Hist. Vergiac. pag. 122: Cepi de Odone Duce Burgundiæ in feudum et Casamentum Auconam villam meam, cum castro, jurabilem et redditibilem sibi et successoribus suis. Ita passim Casamentum sumitur, apud eund. Fulbert. Ep. 19. Ivon. Carn. Ep. 173. et in Decret. 6. part. cap. 76. S. Bernardum Epist. 39. 284. Radulfum de Diceto in Abbreviat. Hist. ann.

880. in Chron. Besuensi pag. 550. 552. In variis Chartis apud Paradinum in Hist. Lugdun. lib. 2. cap. 39. Galland. de Franco aliod. pag. 281. et 289. Louvet. in Histor. Belvacensi 1. Editionis pag. 405. etc.

¶ D. Brussel de Feudorum usu lib. 3. cap. 8. demonstrat *Casamentum* aliquando a Feudo distinctum fuisse ac præsertim a prima sua origine nihil aliud fuisse, quam prædium ad vitam alicui concessum sub annua pecuniæ præstatione vel alia simili obligatione, idque probat inter cætera primo articulo postulationum Episcopi Lingonensis adversus Ducem Burgundiæ coram Ludovico Juniore ann. 1153. ubi sic legitur: *Quæro a Domino duce, quare cum Casatus S. Mammetis homo non esset, et bonum feudum inde haberet, placuit ei hominum nostrum derelinquere? quatenus feudum reddat et præterea quidquid de eo accepit.* Primum observat eruditus Scriptor particulam *non*, quam quidam deleverunt, esse retinendam: deinde conficit ex relata postulatione *Casamentum* fuisse a Feodo distinctum, siquidem hominum a *Feodato* præstandum haud immerito dereliquisset, si S. Mammetis fuisset homo *Casatus*, sed laudatum caput legendum est integrum. Vide *Feudum Casamenti* in voce *Feudum*.

CASEMENT, CHASEMENT, Scriptoribus nostris passim. Philippus Mouskes in Philippo I:

Si fit oir de son Casement,
Raoul de Walet voirement.

In S. Ludovico:

Car il et le droit oir de Toulouse,
Et grant terre et grant Casement.

Le Roman de Garin:

Quant a Bues donna son Chasement,
La Duchée de Gascongne la grant.

Alibi:

Ce est Guillaume de Monclin le vaillant,
Qui a tollu son riche Chasement.

Alibi:

Riche homme sont, chacun tint Chasement.

Le Doctrinal:

Se li homs a grant terre u rente u Chasement.

Le Roman d'Aubery:

Toute Bourgoingne vous doins en Chasement.

Infra:

Ne cuit je mie par le mien anciant,
Qu'il ait meillor home en son Chasement.

* De prædiis ecclesiarum et monasteriorum, titulo advocatiæ et defensionis subinfodatis, maxime intelligendum est: qua etiam voce significatur castrum, quod nomine feudi conceditur ea conditione, ut domino capitali, cum libuerit, reddatur, ab ipso dehinc restituendum vassallo, cum eo usus fuerit. Neque cum Brussello facile existimem *Casamentum* a feudo distinguendum ob id præsertim, quod illud ad vitam alicui concederetur: utriusque enim a prima eorum origine eadem fuit ratio. Hinc labente sæculo XII. passim *Casamentum*, pro Feudo occurrit; aut *Casamentum feodaliter teneri* legitur, ut in Ch. ann. 1162. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 359. Sed nec huic sententiæ adversatur Charta ann. 1153. laudata ex lib. 3. de Usu feudor. cap. 8. particula *non* etiam deleta aut retenta, si rem penitus introspectas. Vide *Casare*, *Casimentum*, *Casamentum* infra, et *Feudum reddibile*.

¶ CASAMEN, in Actis SS. Bened. sec. 5. pag. 283. ubi de S. Alveo Abbate: *Ego itaque Ragenfredus Carnotum constitutus Antistes... dantes vero reddimus in propriis Fratrum visibus stipendiariis, quæ eorum alimoniam subtracta a nostro quodam, nomine Elyta, dominioque episcopali inepta cupiditate sunt detenta, atque in Casamen militum cæca mente tradita, id est, Data militibus in feudum vel beneficium.*

CHESAMENTUM. Eadem notione. Charta Willebaldi et Guillelmi de Tremollia, in Tabular. Domus Dei Montis Morillonis in Pictonib.: *Si quis vero ex suis chesatis aliquod suum Chesamentum, vel aliquam terram pauperibus supradictis donaverit, ipsi domini concedunt atque donant.*

CHASALAMENTUM, in charta Dalmatii de Luzeo in Regesto Carcasson. fol. 40: *Cum omnibus redditibus qui pertinent ad eandem villam, quam de suo Chasalamento tenebam.*

¶ CASAMENTUM MILITARE. Charta Roberti Episc. Ling. ann. 1101. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 152. D.: *Confirmamus vobis (Abbati Molismensi) Ecclesiam S. Desiderii infra muros Lingonicæ urbis cum appenditiis suis, exceptis Militaribus Casamentis; hoc est, Feudis Militibus concessis, unde Casati milites: de quibus infra in Casati.*

¶ 2. CASAMENTUM, Casa, Domus, Ædificium. Lobinellus in Glossar. ad calcem Hist. Britan.: *Campus cum Casamento.* Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 133. col. 2. in Charta Leotardi pro feudo Cellariæ episcopalis: *Ipsam (Cabaniarum) dedi eis pro feudo Cellariæ, et Casamenta, et cortilia, quæ habent Gratianopoli, et unum furnum, qui est juxta Casamentum illorum, sive juxta domum Stephani Coatz.* Vide Glossar. Martenii ad calcem tom. 5. Anecd.

¶ CASAMENTUM, Minor casa, ut coniecto, pendens a majori, appendix. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 594: *Et in Sabelli tres casas cum Casamentis XI. unumquodque habens modios III. et in pratis petias III. et de Ecclesia S. Andreae quartam partem... de Ecclesia S. Mariæ ad Xistum decimam sextam partem, et duas casas cum Casamentis suis, habentes modios XXV. et de pratis et ornamentis ipsius Ecclesie suam portionem.* Vide *Casarina*.

¶ 3. CASAMENTUM, Dos, quæ marito datur, cum uxorem ducit. Hisp. *Casamiento*. Testamentum Jacobi Aragonum Regis ann. 1272. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1147: *Nec dare etiam sibi Casamentum seu dotem.* Vide *Casare* 2.

* CASAMUM, Panis porcinus, ciclamen, malum terræ idem. Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

¶ 1. CASANA, Mensa, argentaria, Gall. *Banque, Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 74. ex Computo anni 1322: *Pro pensiva Casana Lombardorum de Mentio recepit, etc.* Pluribus in locis Dalphinatus argentariam exercebant Lombardi et Judæi, pro qua census quemdam quotannis solvebant tenebantur. Ibidem pag. 92. col. 1. in Computo Antonii Basen Judæi et sociorum legitur: *De iis quæ debebat ratione censivæ Casanarum suarum Gratianopolis, Visiliæ et de Vivo, et de Censibus domus seu domorum suarum Gratianopolis, etc.* Et tom. 2. pag. 272. in Computo ab ann. 1333. ad ann. 1336: *Pecunia recepta a Lombardis et Judæis pro censu Casanarum hujus anni præsentis 1335.*

¶ 2. CASANA, Σαῖνα πλοίου. Gloss. Lat. Græc. Tectum navigii.

* 3. CASANA, Domus, ædes, Ital. et Hispan. *Casa*: unde *Casenier*, qui alicubi habitat. Charta ann. 1351. in Reg. Cam. Comput. Paris. sig. Vienne fol. 58. vº: *Item, quod si dicti mercatores socii, vel alter ipsorum vellent Casanas suas seu domos.... vendere vel associare, hoc facere possint.* Lit. Ludov. X. ann. 1315. tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 532: *Comme li Caseniers Ythalien demourans en nostre royaume aient ou temps passé chascun an acoustumément finé selonc leurs facultez à nous, pour faire leurs marchandises en nostre royaume, etc. Cassanier et Cassenier*, in Ord. ann. 1330. ibid. t. 2. pag. 60. Hinc

* CASANARE, Habitare, *casam* habere. Charta ann. 1358. in Reg. jam laudato Cam. Comput. fol. 31. vº: *Super controversiis inter nos seu gentes nostras dicti Dalphinatus ex una parte, et Lombardos mercatores Casanantes seu commorantes in dicto Dalphinatu motis ex altera, etc.*

* CASANICUS, [ad *casam* pertinens, *casareccio*, domesticus. *Inscript.* apud *De Vita Antiq. Benev.* p. IV. n. 18.]

1. CASARE, In feudum concedere, vel *feodare*, *Acaser*, in Aresto Parlamenti Burdegalensis ann. 1527. *Sousacaser*, in retrofeudum dare, in Consuetud. Burdegal. art. 101. et Aquensi tit. 8. art. 7. Baionensi tit. 18. art. 16. Chronicon S. Michaelis Viridun. pag. 387: *Cumque in partibus illis terram non haberet, unde castrum illud (Barrum) Casare posset, de tertia parte possessionum illud Abbatii Casavit, dicens castrum illud totius Abbatie tutamen fore.* Adde Vasseburgium pag. 302. Charta Dominorum Toloni ann. 1223: *Item fuit actum et dictum expresse, quod in locis sibi datis vel concessis, vel quos tenerent in signoria ditorum Dominorum, non possent homines Casare sine licentia speciali Dominorum.* Charta Ursi Silvanect. Episc. in Hist. S. Martini de Campis: *Hoc autem nec concessisset Episcopos, nisi a Roberto Vicedomino, qui de his ab eo Casatus erat, fuisset exoratus.*

2. CASARE, Nubere, matrimonio jungi: vox Hispanica. Coronatio Henrici Regis Lusitanæ apud Brandaonum lib. 10. cap. 13: *Si Casaverit cum Principe extraneo, non sit Regina.* Testamentum Sancii II. Reg. Portugalii. apud eundem tom. 4. pag. 221: *Si Regina Blanca Casata fuerit.*

* 3. CASARE, Casa, tugurium, vel locus ubi casa ædificari potest. Charta ann. 1318. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 255: *Duo molendina bladeria venti, seu duorum molendinorum Casaria,.... solvendo pro quotibet.... decem Turonenses.... pro accapito seu intrata.* Vide *Casalaria* et *Cassale*.

* CASARIACLUM, diminut. a *Casale*, Tenementum hominum de corpore, censui dominico obnoxium. Charta Rather. episc. Veron. inter Anecd. Pezii tom. 6. part. 1. col. 105: *Ad caput Alponi Casariaclum 1. in Bogosis casalem unum, etc.*

* CASARICIUM, Pomarium, ut videtur, Gall. *Vergier*. Charta ann. circ. 970. in maj. Chartul. S. Vict. Massil. fol. 135: *Hæc sunt vineis, terris cultis et incultis, Casariciis, ortis, oglatis, etc.* Vide *Casarium*.

¶ CASARICUM, Idem quod mox *Casarina*. Vide locum in *Recalens*.

CASARII, in leg. 7. Cod. Th. (9. 42.) de Bonis proscript. In Familia rustica recensetur, *quot sint Casarii, vel Coloni*. Ubi Codex Justin. (9. 49. 7.) habet *Cen-*

suarii. Sic autem appellari videntur qui casis rusticis habitandis aut curandis præfecti erant. Nam prædia pluribus casis constabant; proinde iidem qui postea Casati dicti.

* Stat. Mutin. rubr. 381. pag. 79. v. : *Potestas Mutinæ precise teneatur idoneam securitatem accipere ab omnibus et singulis personis, quæ tenent et tenere voluerint Casarios et bestias in domibus et possessionibus ipsorum, de satisfaciendo omnibus et singulis personis, quibus damnum datum fuerit per bestias dictas, et nihilominus teneantur dicti Casarii pro dicto damno dato, ei qui damnum est passus emendare, tam realiter quam personaliter, et bestie quas guardaverint, possint capi et detineri propter damnum passum.* [** Charta ann. 1319. ex Nunning. Monument. Monaster. Decur. 1. pag. 351. ap. Kindling. Anecd. Monast. vol. 1. pag. 13 : *Homines eorum, quoscunque mansionarios seu Casarios eisdem dominis episcopo et capitulo attinentes, etc.*]

CASARINA. Idem quod *Casa*, vel *Casæ* appendix, vel idem quod *Casalinum*. Chronicon Farfense [apud Muratorium tom. 2. part. 2. col. 376.] : *Et Casas atque Casarinas novem in Anguliano.* [Ibidem col. 473 : *Item pro solidis LX. concessit casalem Panianula et Sangrinianum et Casarinas, et super Albucianum terram cum aquemolis suis.* Et col. 564 : *In Salsiano res pro solidis L. infra ipsum castellum Casarinas duas.*]

† **CASARIUM.** Idem quod *Casa* vel *Casarina*. Testamentum Anglici Episc. Albanensis ann. 1388. apud Stephanoium tom. 10. Fragm. Hist. MSS. pag. 334 : *Et lego pro ipsa Capellania fundanda omnes census, servitia, deveria, usatica, domos, Casaria, Viridaria, terras cultas et incultas.*

1. **CASATA.** **CASSATA.** **CASSATUS.** (promiscue enim scribitur) Habitaculum cum certa terræ quantitate idonea ad unam familiam alendam; servis *Casatis* olim attributum, atque adeo ipsa familia. Canones Synodi Liptin. cap. 2. et ex iis Capitula Caroli M. lib. 5. cap. 3. [** et 198.] et Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 7. [** Epist. Episc. ann. 858.] : *De unaquaque Casata 12. denarii ad Ecclesiam..... reddantur.* Adde Capitulare [** Karolomanni anni 743. art. 2.] anni 779. cap. 13. [** de 50. casatis sol. 1.] et Addit. 4. Capitul. cap. 132. [** de 60. casatis sol. 5.] Decretale Precum quorundam Episcoporum eod. ann. etc. [Charta Hedeni Ducis pro S. Willibrordo Episcopo ann. 704. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 13 : *Donamus tibi VII. hobas et VII. Casatas, et cccc. diurnales de terra... Has Casatas ibidem manentes cum omni peculio vel laboratu eorum, quod habent vel habere noscuntur, totum tibi ad integrum trado.* Et col. 16. in Charta Ægelberti pro Monasterio Epternac. ann. 703 : *Quod mihi ex paterno jure legitime provenit, hoc est Casatas XI. cum sala et curticle meo... cum mancipiis et omni peculio eorum.*] Othlonus Presbyter lib. 1. de Vita S. Bonifacii Moguntini Archiep. cap. 42 : *De unaquaque Casata solidus, i. 12. denarii ad Ecclesiam vel Monasterium reddantur.* Et lib. 2. cap. 14 : *De censu autem Ecclesiarum, id est, solidum de Cassata suscipe, et nullam habeas hæsitationem, dum ex eo poteris eleemosynam tribuere, et opus perficere sanctarum Ecclesiarum.* In Epist. Zachariæ PP. ad eundem Bonifacium scripta legitur, *Solidum de Casa suscipere.* Charta Ethelredi Regis

II

Angl. in Addit. ad Matth. Paris : *Quantum juris mei portivinculam, Casatas equidem senas, binis in locis semotas, etc.* Rogerus Hovedenus ann. 1008 : *Rex Anglorum Ethelred. de 310. Cassatis unam trierem, etc.* Ubi Henricus Huntindon. rem eandem narrans, pro *Cassatis*, *hidis*, habet. Est autem *Hida* idem quod *Cassata* Anglis. Vide in hoc verbo.

CASSATUS. Idem quod *Casata*. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 21 : *An. 959. Eldredus Rex dedit Ecclesie Christi in Dorobernia Monasterium Raculfense bis denis semisque æstinatum Cassatis, cum omnibus pertinentiis, sive littorum sive camporum, agrorum saltuumve.* Charta Edwardi Confessoris ibid. pag. 36 : *Centum mansas.... ita quod in ipsius terræ quantitate quod Episcopo aratur et quod coloni inhabitant, pro uno tantummodo Cassato reputetur, qui Ciltancumb ab hujus patriæ peritiis vocatur... largior.* Pag. 99 : *Supradicta vero quantitas terræ in Bradanfeld 48. Cassatorum, etc.* Pag. 121 : *Terra 20. Cassatorum.* [Vita S. Ethelwodi Episc. Winton. inter Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 612 : *Reliquam vero præfati loci terram, quæ centum Cassatorum lustris hinc inde gyratur regali dominio subjectam Rex ipse possidebat.* Ibid. pag. 613 : *Dedit etiam Rex possessionem regalem... hoc est, centum Cassatos cum ædificiis, etc.*] Occurrit alibi non semel in Chartis veterum Regum et Magnatum Angliæ pag. 50. 51. 100. 121. 203. tom. 2. pag. 838. 839. 840. 858. tom. 3. pag. 115. 116. 305. apud Willelm. Thorn. ann. 838. 942. Florent. Wigorn. pag. 612. etc. Ita *Casato*, pro familia usurpat Joannes Villaneus lib. 3. cap. 2. lib. 5. cap. 38. lib. 7. cap. 45.

2. **CASATA.** pro *Casata*, Formaticum. *Fromage.* Bulla Honorii III. apud Margarinum : *Tenantur præstare annuatim... duos panes et unum Casatam, vel loco Casata petiam unam de caseo recenti, et 10. ova.*

* Idem quod infra *Casciata* et *Casiata*. Vide mox in prima voce.

CASATI. Joachim. Vadianus lib. 2. de Colleg. et Monaster. German. pag. 60. et ex eo Goldastus in Notis ad Dositheum lib. 3. pag. 23. putant, *Casatos* primum dictos libertini generis homines, qui conductum inhabitabant. Locantur et casæ certa redituum, aut census conditione, nec una locationis specie. Dicitur enim, inquit Vadianus, hodieque villæ versi autem erant ab illis servis quos vulgus Alemannorum *Leibaigenleuth* vocat. Certe Casati non tam libertinæ, quam servilis fuerunt conditionis, dicitur videntur servi ii qui *intra casam*, hoc est, in ruralibus possessionibus, serviebant, ut est in Capite. Caroli Magni lib. 3. cap. 73. et 80. et qui certis casis addicti erant. Servi namque alii erant *Casati*, alii non *Casati*. Charta Divisionis Imperii Caroli M. cap. 6. tom. 2. Hist. Franc. pag. 89 : *Præcipimus ut nullus ex his tribus fratribus suscipiat de regno alterius a quolibet homine traditionem vel venditionem rerum immobilium, hoc est, terrarum, vinearum atque silvarum, servorumque qui jam casati sunt, sive ceterarum quæ hereditatis nomine censentur auro, argento, et gemmis, armis ac vestibus, necnon et mancipiis non Casatis, et his speciebus quæ proprie ad negotiatores pertinere noscuntur.* Eadem habentur in Divisione Ludovici Pii cap. 7. Neque alii videntur Casati in Chartis Alemann. apud eundem Goldastum. Charta 39 : *In villa quæ dicitur*

Centoprato, Casatos 2. cum omnibus adjacentiis, vel appendiciis eorum. Ch. 69 : *Non est incognitum quod Maganoldus... Casatum unum cum hobas sua ad dictam Ecclesiam tradidisset.* Ch. 87 : *Et dotari eam Casalibus 8. et similiter hobas 12. et mancipia denominata, etc.* Alia apud Vadianum loco citato : *Et hoc est quod trado... et Casatos tres his nominibus, etc.* *Casales naturaus*, dicuntur ejusmodi servilis conditionis homines, i. *Casati*, seu Casalati nativi, originarii, in Foris Benehar. tit. 1. art. 20.

* Eo potissimum nomine designatos ecclesiarum vassallos disputat Casanova lib. 1. de Franc. alod. apud Occit. cap. 11. Vide supra *Casamentum* 1. [** et Guerard. in Prolegom. ad Chartul. S. Petri Carnotensis § 25.]

CASATI VILLE. Burgenses, qui *casam* habent in villa, seu oppido, in Charta ann. 1206. apud Perardum in Burgund. pag. 299.

CASATUS. Domesticus, vel vassallus, feudatus. [** Statut. ant. S. Petri Corbeiens. lib. 2. cap. 17 : *De decimis autem quas vassi vel Casati homines nostri dare debent talis est ratio.*] Necrolog. S. Stephani Autisiodor. : *Pridie Nonas Aug. Gaufridus Comes Cabilonensis, hujus Ecclesie Casatus, apud castrum suum Donzacum Monachus factus obiit.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. pag. 118 : *Quosdam vassallos, Casatosque, ut nominant.* [Vita S. Arnulfi Episcopi Suess. inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. 2. pag. 514 : *Communium consilio fratrum atque Ecclesie Casatorum concordante clero ac populo, elegerunt in Abbatem servum Christi Arnulfum.* Ibid. pag. 528 : *Tunc igitur consulto Consilii pars sanior cleri, et Casati Ecclesie Suesonice elegerunt sibi in Pontificem, sanctæ religionis cultorem Arnulfum per id tempus reclusum.*] Tabularium Dervense : *A clericis nostris et Equitibus quos Casatos vocant, etc. ubi Equites idem qui Milites.* [Charta ann. 1101. inter Instrumenta tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 152 : *Quidquid etiam servitii et justitiæ in alodio Molimensi, in pratis scilicet et sylvis, in aquis decimisque et aliis Militibus Casati cum uxoribus suis et progenie eorum habebant.* Chartularium Monasterii Aquincinctensis fol. 26 : *Nicholaus de Inci sive de Cheon vir nobilis... dedit etiam Militem unum, qui servitium debet cum egro nostro Abbati.*] Charta Abbatie Dolensis in Biturigib. : *Ego Gomarus uxoris meæ Serenæ consilio, filiorumque meorum, simulque mecum Casati mei, sive feudati, etc.* Alia Lietberti Episcopi Camerac. : *Casatorum, sive domesticorum nostrorum.* Historia Episcoporum Autisiodor. cap. 58 : *Propter domini et Casatorum seu vassallorum suorum potentiam.* Vide Capitul. 1. ann. 812. cap. 4. Baldricum lib. Chronici Cameracensis cap. 63. Vitam Lietberti Episcopi Camerac. cap. 11. Chronic. Abbat. Lobiens. pag. 607. Fulbertum Carnot. Epist. 6. 19. 43. et alibi, Ivon. Carnot. Ep. 28. Gesta Consulum Andeg. cap. 2. num. 6. cap. 3. n. 8. *Yepez* in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 455. 466. etc.

CHASEATI. in Regesto Philippi Augusti Herouvaliano fol. 153. verso, in Probat. Hist. Montisorent. pag. 29. *Chazet*, apud Poetas nostrates. Le Roman de Gaydon MS :

Et Duc et Comite, et demaine, et Chazé.

Alibi :

Encore seras de Bourgoingne Chazet.

Le Roman de Florimond MS :

Seloc qui estoit li ainsiez,
Fu de Babiloine Chazez,
A Philippes Grece donna, etc.

Infra :

Et de Babilone ensement
Vous doins-je tout le Chasement.

Li Lusidiaires MS :

Il vint à une chité,
Manda ses ducs et ses Casés,
De part tout les assemblez.

Philippus Mouskes in Philippo Aug. :

Et donne et tiere autre assés,
Dont il iert tenans et Casés.

Alibi :

Et cascun jour venoient més
De Ducs, de Contes, de Casés.

Charta Othonis Comitis Burgund. ann. 1242. apud Perardum pag. 451: *Je li ai prié que il aideio à mes Chazes lor droit à maintenir, tant cum il voudront droit faire. Chasiens, in Charta Odonis Ducis Burgund. ann. 1206: Et les Chasiens, autrement dits feodaux, dudit Chastillon. Homens de Casades, viros nobiles vocat Raimundus Montanerius in Reg. Aragon. cap. 227: E llavors ell s'aparella ab. 300. homens de Casades que hi avia, que tots eren de les mellors Casades de Genova.*

CASATICUM, Præstatio pro Casa. Constit. Friderici II. Imp. apud Richardum de S. Germano ann. 1252: *De iure Casatici remissa sunt grana 3. pro uncia, ita quod mercatoribus qui erunt pro eis, providebitur a custodibus fundact in lectis, luminaribus, palea et lignis.*

† **CASATUM**, Idem, ut videtur, quod Casaticum. Donum Raginaudi Montis-Falconis Galloriensi Monasterio ann. 1145. inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 62: *Notum fieri volo, quod omnem terram... quam sub iure meo prædicti Fratres possident, totum laudo et concedo. Simili modo quidquid in omni terra mea; ita tamen ut inde Casatum non perdat prædicti fratres, quod adepti sunt.*

† **CASATURA**, Idem quod Casaticum. Charta Conradi II. Imp. pro Ecclesia Camerac. ann. 1146. apud Miræum tom. 1. pag. 181. col. 1: *Abbatiam etiam S. Gaugerici, Comitatum totius terræ Cameracensis, Castellaniam quoque, Casaturas et hominia, quæ de feodo Episcopi esse constat.*

† 1. **CASATUS**. Vide Casati.

† 2. **CASATUS**, Ponderis species. Vetus Glossar. MS. Sangerman.: *Chati pondus decem dragmis appenditur, qui etiam a quibusdam Casatus nominatur.*

CASBOVIS. Charta Gaufridi [Guillelmi III. in nova Gall. Christ.] Episcopi Aptensis ann. 1247. apud Sammarth.: *Serviat annuatim in festo B. Auspicii... unum Casbovis, scilicet 4. carteria valentia 50. solidos Willelmenses. Infra: Temperavimus canonem ante statutum in dictis brevibus civitatis Aptensis, et in castro S. Martini reducendo in quartam partem unius Casbovis valentem 12. solidos Willelmenses pro brevibus antedictis faciendam in festo B. Auspicii. [Homagium Hugoni Episcopo Aptensi præstitum ann. 1310. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: Et solvere domino Episcopo et Ecclesie Aptensi annuatim in festo S. Auspicii medietatem unius Casti (vel Casti) bovis valentis 25. solidos Willelmensium, vel æquivalentis monetæ. Et infra: Offerant dictæ dominæ... 25. soli-*

dos coronatorum parvorum pro dicta medietate dicti Casti (vel Casti) bovis; id est, Bovis crassi seu pinguis, Gall. Bœuf gras, vel forte Carcasii bovis, seu Cadaveris bovis occisi. Vide Carcasium. Ut ut est voce Casbovis, Casti bovis, vel Casti bovis bovem integrum designari certo colligitur tum ex ipsa voce, licet corrupta, cum ex aliis locis Chartæ ann. 1247. una comparatis. Bertrandus Raybaudus de Simiana, qui propter breve episcopale de Bocaria, id est de tabernaria carnaria, civitatis Aptensis debet unum Casbovis 50. sol. Willelm. in festo B. Auspicii, debet pariter de Castro B. Martini unum multonem vivum, qui valeat octo sol. Willelm. annuatim in vigilia B. Martini; qui tamen multo redigitur in agnum unum valentem tres sol. Willelm. quemadmodum Casbovis integer 50. solidorum redigitur in quartam partem valentem 12. solidos. Hæc ex prædicta charta, solito fusius, quia in exponenda Casbovis voce hæsitaverunt viri quidam eruditi.] Vide Cassa 6.

* **CASCANIA**, Ueberatio, in Glossar. veteri ex Cod. reg. 7613. [** In Glossar. Cod. reg. 7644. ut ex Origene: Cascama interpretatur uberatio. In Glossar. Jæck. Cascama. libertas.]

CASCARELLUS, **CASCAVIELLUS**, Campanula, nola, vox Hispanica, Cascavel, sonalium, Neubrigensi. [Gallis Grelot, Sonnette, Crotalum, Provincialibus Cascavau. Statuta Ecclesie Massil. ann. 1235: *Indumenta Canonicorum et aliorum Clericorum sint honestati congruentia clericali. Nec utantur sotularibus, vel sellis pectoralibus, vel calcaribus deauratis, aut cascavellis;* scilicet equorum collo appensis, ut olim erat in usu, atque etiamnum videmus in mulis vectoriis et clitelariis. Inventarium ornamentorum Abbatis S. Victoris Massil. ann. 1358: *Item in extremitate pendentis mitræ sunt sex parvæ cathenulæ cum sex longis Cascavellis argenteis deauratis.*] Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1247. fol. 16: *Quicumque in hastiludio commiserit homicidium, vel fecerit damnnum fortuito casu, teneatur solvere homicidium, et emendare damnnum, nisi portaverit campanetas, Cascaviellos: qui autem portaverit, non teneatur dare.* * Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cascavel, Prov. nola.*

CASCIA, Arca, capsula, Gallis Caisse. Charta Joannis Archiepiscopi Capuani ann. 1301: *Tabernaculum de argento cum Cascia sua. Vide Casa 2.*

† **CASCIARE**, Venari, Gall. Chasser. Statuta Arelat. MSS. art. 85: *Consules Arelatis... tenentur compellere bis et ter in anno ad lupos Casciandos... qui habebunt animalia. Vide Casciare.*

* **CASCIATA**, Placentæ species ex caseo, ejusdemque præstatio. Charta ann. 1262. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 6. ad Hist. B. Chiaræ pag. 213: *Et unam bonam Casciatam in festo S. Juliani. Liber cens. XIII. aut XIV. sæc. ibid. inter not.: Unumquodque ammissere debet esse de decem panibus et triginta ovis pro una Casata. Acta capit. eccl. Castel. ad ann. 1290. ibid.: In signum et recognitionem domini, unam Casciatam de quinquaginta ovis et octo caseis, de valentia sex denariorum unoquoque. Vide Casata 2. Caseata, et Casata.*

CASCINA. Charta Ademari de Muroverti ann. 1191: *Cum... ripariis, nemoribus, garricis, Cascivis, devesis, mansis, etc. Forte cascinis: nam Cascina Provincia libus sædem sonat.*

* Vocem hanc non agnoscunt Provin-

ciales; Italis vero Cascina, ut docent Acad. Cruscani, Luogo, dove si tengono, e dove pasturano le vacche. Hinc in Charta Bern. Atonis pro Guil. dom. Montispe. ann. 1189: *Mitto in pignore totum castrum de Lupiano... cum pasturalibus, Cascinis, devesis, garricis, etc.*

† **CASCUS**. Vita S. Rigoberti Archiep. Rem. tom. 1. Januarii pag. 176. col. 2: *Hæc denique, quam prædicimus porta, ex consuetudine Cascorum a plerisque Collaticia, a pluribus usque hodie Basilicaris vocatur; ibique tam hujus singularium claves totius urbis portarum apud se reconditas pro tempore servabat. Vita S. Gondeberti Mart. tom. 3. April. pag. 629. num. 3. habet, quæ Collaticia antea vocabatur, scilicet a conferendis mercibus; hinc suspicor Consuetudinem Cascorum fortean fuisse vectigal collectum pro mercibus in urbem invelendis: sed unde vox Cascus?*

* Vox veteribus Latinis haud ignota, ut docet Cicero Tuscul. Quæst. lib. 1: *Itaque unum illud erat insitum prisca illis, quos Cascos appellat Ennius, etc. Glossar. Lat. Ital. MS.: Cascus, vehio, e anticho. Vide Casorum et Casnar.*

* **CASDEI**, Chaldei, a Caseth filio Nachor. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [** ex Isidor. lib. 9. cap. 2. sect. 48.]

† **CASDICIA**. Vide Casticia.

† **CASEALE**. Vide Capsa Navis in Capsa. * **CASEARIUS**, Fiscina casearia. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Casearius, Gall. Chasier. Vide infra Casiatum.*

† **CASEATA**, Species placentæ ex caseo. Statuta Arelat. MSS. art. 59: *Et quod furnarii teneantur coquere panes civium... et quod non accipiant de fogacis nec de Caseatis, nisi diebus Sabatinis Quadragesime. Vide Casata.*

CASEATRIX, Quæ in villis et prædiis rusticis caseos et butyrum conficit. Ejus officium describitur in Fleta lib. 2. cap. 87.

* **CASEIGUS**, Eadem notione, in Chartul. S. Crucis Aurel. ex Mercur. Franc. tom. 1. Jun. ann. 1732. pag. 1145. Ubi cum D. Falconet leg. existimo Casococcus, ut Colonoecus, basilococcus.

† **CASELAGIUM**. Vide Casalagium in Casalaticum.

1. **CASELLA**, Capsella. Loculus, reliquiarum: occurrit apud Glabrum lib. 4. cap. 3. Κασέλλα, in Hist. Apollonii Tyrii pag. 17. b. 18. Alias Casellæ dicuntur granaria apud JC. Vide Casa, et Meursii Glossarium. [* Item Gangii col. 599.]

* Stat. synod. eccl. Ambian. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1242: *Ne eos (quæstores) sanctuaris seu reliquiis, crucibus, vel Casellis, seu cedulis uti sinant.*

2. **CASELLA**, Parvula casa, in Concilio Agathensi cap. 7. Occurrit etiam [in Præcepto Caroli M. ann. 773. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 88.] in veteribus Chartis ann. 784. et 840. apud Puricellum in Ambrosianæ Basilicæ Monumentis pag. 16. 223. præterea apud Crescentium lib. de Agricultura. Will. Brito lib. 7. Philipp.:

Qui fabricare sibi castrensi more Casella,
Arboreis ramis, et sicco stramine norunt.

Adde lib. 10. pag. 220. lib. 12. pag. 248.

* 3. **CASELLA**, vox Italica, Areola. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 114. ex Cod. reg. 4620: *Qualibet persona... quæ vendat... vinum ad minimum in civitate Mantuæ vel districtu, debeat habere et tenere unum circulum cum una Casella*

a moiolis appensa ad ostium vel ad porticum tabernæ.

* **CASELLULA**. [Parva casa. Ennod. Epist. 9. 29. Ut de Casellulis ipsius, dum ab eis fisci onera derivantur, ad præfata (mulieris) alimenta sufficient.] (L. Quicherat).

* **CASELLUM**, Idem quod *Casale*, Domus, apud Nicolaum Triveltum ann. 1190. pag. 511. et Radulphum de Diceto ann. 1192.

† **CASELLUS**, f. pro *Tassellus*, a *Tassus*, Cumulus, Gall. *Tas*. Index utensilium de Rumiaco in Chartulario S. Cornelli Compend. : *Et una cathena ferrea, et quædam corda ad vinum avalandum et duos Casellos feni, vel triginta solidos fortium. Vide Tassus.*

† **CASES**, HUATES IARES, ὑπάματα ἀράων, *Tela araneorum*, in Supplemento Antiquarii. [*] Ubi additum : *Pluraliter tantum declinabitur.* An legendum *Cases*, hi antes, lares? Hæc enim vocabula in Incerti art. grammat. fragment. cap. 141. apud Endlicher. pag. 97. inter masculina semper pluralia recensentur. [*] *Lege Caseses. Vide Cassis.*

* **CASEUS**, Purgatio per Caseum. Vide *Corsned*.

* **CASEUS ANGLICUS**, inter munitiones castrorum regionum recensetur, in Reg. 84. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 93. r. : *ccxiii. Casei Anglici et j. costerez ferrorum equi.*

† **CASEUS INFANS**, id est, Recens, Gall. *Fromage mou*. Medicina Salern. pag. 91. Edit. 1622 : *Nutrit triticum et impinguat lac, Caseus infans.*

† **CASEUS SERACEUS**, Caseus, ut opinor, ex sero coagulatus. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. in Instrumento ann. 1309 : *Caseis Seraceis, baconis, piscibus, alecibus, etc.*

† **CASFA**. Vide *Caffa*.

† **CASIA**, Genus mellis in harundinibus. Sussannæus in Vocabulario.

* **CASIAMENTUM**, Casa, domus. Stat. Montis-reg. pag. 188 : *Si aliquis imponeret ignem in aliquibus paleis... aut lignis, vel fascinis existentibus extra Casiamentum, etc. Vide Casamentum 2.*

* **CASIARIUS**, a *Cassis*, qui facit retia. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679 : *Casiarius, faiseur de rois*. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684 : *Cassiarius, faiseur de raiz, de las à prandre bestes*. Vide infra *Cassetarius*.

* **CASIATA**, Placentæ species ex caseo. Censu eccl. Reat. MSS. : *Item in festo Paschatis unum par tortulorum et unam Casiatam*. Vide *Casciata, Caseata* et mox

* **CASIATUM**. Vita B. Clarae tom. 3. Aug. pag. 677. col. 2 : *In quem (morbum) cum incidisset, desiderio ardebat, ut ægrotis assolet evenire, Casiati (ita vocant quoddam cibi genus ex caseo farreque confectum) verumtamen maluit ipsa cupiditati imperare, quam parere : Casiati loco panem petiit, in quo, ipsius testimonio, Casiati saporem agnovit*. Nostris vero *Casier*, cella lactaria, ubi caseus conficitur, vulgo *Laiterie*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 331 : *Le suppliant print furtivement en un Casier, en la maison de Guillaume de moulin, ... un fromage dur*. *Chaucha* vel *Chausa*, apud Ruthenenses, Vasis genus, ex aliis Lit. ann. 1469. in Reg. 196. ch. 214 : *Lequel prisonnier avoit certaine quantité de layt estant en ung vesseau, appellé vulgaument (en Rouergue) Chausa*. Infra : *Chaucha*.

* **CASIEPHIA**. Versus scripti in cooperatura Codicis Cluniac. cui titulus : *De artibus* :

Ad boreæ partes arctoi vertuntur et anguis ;
Post has arctofilax pariterque corona genuæ
Prolapsus lira avis Cepheus et Casiephia.

[*] *Leg. Cassiopea vel Cassiopeja.*

† **CASIDILIS**. Vide *Capsidile* in *Cassidile*.

† **CASIMENTUM**, Idem quod *Casamentum*. Charta Galeranni Comitis Melenti, in Hist. Harcuriana tom. 4. pag. 1350 : *Præter terram Percharii et omnia Casimenta sua in foresta de Feheham cum omni libertate pascagii.*

* Charta ann. circ. 1130. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 453 : *Ego Rogerius Fuzensis comes... accipio te Rogerium de Biterris filium Cecilie et infantes, quos habueris, in fide mea et in Casimento meo in tota vita mea, in tali conventionione, ut de omnibus hominibus rectus adjutor sim*. Et quidem vassallo tutelam præstare tenebatur dominus capitalis : *Casamenti* ergo et feudi una eademque erat conditio. Vide supra *Casamentum* 1. et infra *Casamentum*.

* **CASIN**, apud *Scythas* nix dicitur. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [*] *Ex Isidor. Origin. lib. 14. cap. 8. sect. 2.*

† 1. **CASINA**, Magale, turgurium, Gall. *Cabane*. Vide S. Gerii tom. 6. SS. Maii pag. 160 : *Ubi rus sive villa aliquantum habitantium sub paleariis seu Casinis. Vide Casalinum et Cassina.*

† **CASINA PELLIS**. Charta pro Communia Balneoli ann. 1208 : *Duodena de Pellibus Casinis 1. obolum*. Haud scio an sit legendum *Caninis*. [*] *An Cattinis?*

* 2. **CASINA**. [Ital. *Casina*, Gall. *maisonnette* : « Castrum doloris... positum per unam Casinam inter capellam S. Andree et Georgii. (Diar. Burchard. éd. Thuasne, II. 47. an. 1498). »]

† **CASINDIUS**, in Hierolico Macri, pro *Gasindus*, qui ex familia alicujus est vel domo. Vide *Gasindus*.

* **CASININA MONETA**. Vide *Sanjulianum* in *Matiscone* pag. 282.

† **CASINUM**. Vide in *Cassina*.

† **CASIS**, Idem videtur quod *Casa*, Bona Ecclesiæ ruralia. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 2102 : *Rodulfus et Rogerius... nostrum adierunt locum S. Wandregesili... et medietatem Casis Ecclesiæ Remuiscors, quam de Alberico tenebant ipsis rogantibus nobis in vadium dederunt propter viginti libras denariorum Rothomag. usque ad viginti annos, etc.* Lubens legerem *Casæ*. Vocis hujus in *Casis* facilis est mutatio. Confer *Capsa* 4.

† **CASIVOR**, Τυρός, *Caseus*. Supplem. Antiquarii.

* **CASIUM**, *Medicamenti genus*, in Glossar. ex cod. reg. 7613. Vide *Cassior*.

† **CASIUS**, pro *Caseus*, in Litteris Edwardi III. Angl. Regis apud Rymerum tom. 5. pag. 12.

* **CASLA**, in veteri Glossario Saxonico, He ʒ en. Ubi *Sommerus*, forte *Cassia*. [*] *Heder, a house*, apud Bosworthum, unde fortasse legendum *Casa*.]

* **CASLAGIUM**. Vide *Casalagium* in *Casalatium*.

† **CASLANIA**, CASLANUS, CASLARIUS. Vide *Castellanus* 1. post *Castellum*.

† **CASLU**. Vide *Casbovis*.

* **CASMA**, [Hiatus, CASMARE, *Hiatum facere*. Laurent. in *Amalthea* post *Papiam*. Legendum *Chasma* a Græco γάσμη vel γάσμα : quod idem est. Eadem vox mendose legitur apud *Glabrum* Rodulphum lib. 5. cap. 1. pro *Fasma*, Gr. γάσμα, *Apparitus*.] Vide *Palmetie*.

* Glossar. Lat. Ital. MS. : *Casma, la pertica, ayere e terra.*

* **CASNAR**, veteribus Gallis *Assectator*. Quintilianus lib. 1. Insti. cap. 5 : *Et in oratione Labieni, sive illa Cornelii Galli est in Pollionem. Casnar assectator e Gallia ductum.* [*] *Ex Spalding. notis ad h. l. apparet plerosque Quintiliani codices exhibere Casanum.*] Vide *Varron*. [Festus : *Casnar, Senex Oscanum lingua*. Papias MS. *Casnar, Senex : Casnari, Senes lingua quorundam.*]

[*] *Vide supra Cascus.*] [*] *et interpret. ad. Nonium lib. 2. sect. 135.*

* **CASNOMIA**, *Musca venenosa*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [*] *Ita etiam in vet. Gloss. apud Maium Class. Auctor. tom. 6. pag. 514. et ap. Papiam.*

* **CASNUS**, CASNETUM. Judicatum ann. 867. apud *Perardum* in *Chartis Burgundicis* pag. 147 : *Et dixit quod ipse... et sui servi... tallasset vel occidissent uno Casno de S. Benigno*. Aliud ann. 868. *ibid.* : *Et dixit quod idem Heldebernus cum... in silva S. Benigni venissent, et ipso Heldeberno præcipiente, Casnum mortificasset malo ordine, etc.* *Notitia alia* Judicati ann. 870. *ibid.* pag. 149 : *Mallatus fuit ipse Hildebernus, et sacramentum arramavit, unde gietivos remansit, et de tertio Casno prejudicium Scabineorum in altero mallo eundem Hildebernum cum testibus approbavit... Tunc judicatum est a supradictis Scabineis, ut de ipsis Casnis, quos mortificavit, legem faceret et revadiret, seu supradictam terram legaliter redderet, quod et fecit, etc.* Quibus locis *Casni*, nī fallor, suni quercus, nostris *Chesnes*, Picardis *Quesnes*, Occitanis *Casses*, et *Cassenats*. *Proinde*

* **CASNETUM**, est quercetum, in Charta Philippi Augusti ann. 1185. apud *Morinum* in *Historia Vastinensi* pag. 706 : *Ab illa aqua usque ad terram et nemus quod Morini dicitur Casnetum*. Ubi *perperam editum Casuetum*. Galli dicebant *Quesnoy*, unde urbi in *Hannonia* nomen.

Interpretationem *Cangli* confirmat *Mabilionius* tom. 3. *Annal. Benedict.* pag. 48. ex occasione *Præcepti* dati *Ad illum Casnum* an *XVI. regnante Carolo* (Calvo) *gloriosissimo rege Indictione tertia*; subdit enim : *Quis sit locus ille ad Casnum, intelligimus ex Annal. Bertinianis ad annum 877. ubi Francie Proceres post mortem Caroli Calvi Conventum ad Casnum in Cotia condixisse memorantur*. In *Cotia* silva prope *Compendium* locus est a quercu sic dictus, vulgo *Casnu* *Herbeloti*. Vide *Valesium* in *Notitia Galliarum* pag. 161. et 413. [*] *et Grimm. Antiq. Juris* pag. 795.]

* *Cheaine*, in Ch. ann. 1380. *Stat. Montis-reg.* pag. 239 : *Excepto quod in castagnets et aliis nemoribus seu ruoribus, Casnis, cerris, salicibus, etc. Chasnaisses, Casnorum aliarumve arborum ramusculli, ut videtur, in Libert. villæ d'Aigueperse* ann. 1374. ex *Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 360 : De chartée de buches, j. den. de chartée de Chasnaisses, maille. Chassain*. Lignum quoddam, haud scio an quercinum, in *Lit. remiss.* ann. 1384. ex *Reg. 124. ch. 301 : Pierre Minau... tenant une barre de Chassain en sa main, laquelle il avoit prise ou tet au pors, etc.* Hinc etiam fortassis *Chasgnon* appellatur pars quædam *aratri*, in aliis *Lit.* ann. 1388. ex *Reg. 132. ch. 220 : Lequel suppliant a embié un soich, un Chasgnon... à la charrue de certaine personne*. *Scala aratri*, ut videtur est infra in *Cassoata*. Pro loco quibusvis arboribus consito accipi videtur, in *Ch. Petri Cardinalis* ann. 1402. pro *fundat. colleg. S. Cathar. Tolos.* ex *Cod. reg. 4223. fol.*

151. vº: *Ordinamus domum ipsam... et quæcumque alia loca, fortalitia, domos, vineas, prata, hortos, viridaria, devesia, Casnos, pascua, etc.* Nisi de quercuum seminario, Gall. *Pepiniere*, intelligas. Vide in *Lennia*.

* **CASOLARE**, Italis, Casa, vel domus semidiruta. Charta ann. 1368. apud Corbinel. inter Probat. Hist. domus de *Gondi* pag. 157: *Item unum palatium magnum cum columbari, et cella, et curia, et una domo bassa, et Casolare.* Vide supra *Casalenum*.

CASONA, *Acus mulieris, qua mulier caput scalpit, a cado, dis, dicta, eo quod cadere facit immunda.* Joan. de Janua, ubi perperam edit. *Casoma*. Ita enim Glossæ Isid. et Ugutio. [Grævius censet legendum *Cnason* ex Festo, apud quem in casu quarto numeri multitudinis legitur *Cnasonas*.]

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Casona, Piegne.* Vide supra *Capsona*.

* **CASONZELLUS**, CAZONZELLUS, Placentæ species ex caseo. Chron. Bergom. ad ann. 1386. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 855: *Fecerunt fieri pro faciendo honorem cuique plusquam centum tortas ac talios artibasarum seu Cazonzellorum. Et venerunt ballantes in civitatem Bergomi tres et tres, et dabant cuique volentibus comedere de dictis tortis et Cazonzellis.* Ibid. ad ann. 1393. col. 861: *Quidam nomine Tonolus habitator de Stezano una cum uxore sua dederunt venenum in artibusolis sive Cazonzellis cuidam rustico habitatori de Stezano, de quo idem rusticus decessit.* Vide supra *Casiata* et *Casiatum*.

† **CASORUM**, *Vetustum*, in Glossis Isid. Sed legendum cum Gebhardo et Grævio *Cascum, vetustum*. Apud Papiam MS. et in Glossario MS. Sangerman. *Cascum, Antiquum, vetus, vacuum.* Casci voce hoc sensu usi sunt Ennius et Varro. [* Vide supra *Cascus*.]

† **CASPALANUS**, pro *Capellanus*, in Charta Ludovici Regis Aquitanorum apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 238: *†. In Dei nomine Reginpertus seu indignus vocatus Episcopi (sic) sive Caspalanus Hlodoico Regis Aquitaniorum.* Sign. + *Maguario, etc.*

* **CASPIUM**, f. Uvarum ante vindemias collectio; vel Omphacium. Stat. Vercel. lib. 4. pag. 70. rº: *Item quod laboratores terras, vineas vel plantata alicujus teneantur ei integre dare redditus, secundum conventionem inter ipsos, et dominum factam, de ipsius terris, vineis et plantatis, et etiam de Caspio, si fecerit Caspium de visis.*

* **CASQUA**, perperam pro *Tasqua*, in Charta ann. 1475. inter Probat. tom. 3. Hist. Lothar. col. 279. Vide *Tasca* 2.

1. **CASSA**, [Venatio, Gall. *Chasse*.] Vide *Caciare*.

† 2. **CASSA**, Domus, ædificium, magale. Tabularium Rothon.: *Ecclesia S. Mariæ cum ipso alodo, qui ad ipsam pertinet, cum Cassis et ædificiis, datur S. Salvatori Rothonensi.* Vide *Casa* 1.

† 3. **CASSA**, Italis Arca. Capsa in qua Sanctorum Reliquiæ reponuntur, Gall. *Chasse*. Miracula sancti Wlfranni tom. 3. SS. Martii pag. 162: *Repositum est hoc sacrosanctum corpus beatissimi Wlfranni Archiepiscopi et Confessoris in hac Cassa temporibus meis.* Additiones ad Vitam S. Antonini tom. 1. Maii pag. 331: *Præfatam tunicam in quadam Cassa... posuerunt.* Translatio S. Floriani tom. 7. Maii pag. 575. E.: *Quod certificatur per tabellam suprascriptam reperit in fundo Cassæ.* [* Chronic. Reg. Franc. ex codic.

reg. 9654. 8. in Script. rer. Gallic. vol. 11. pag. 393: *Abbas S. Dionysii aperuit Cassas in quibus reposita fuerunt corpora martyrum tempore Dagoberti.* Occurrit insuper in Vita B. Dianæ tom. 2. Junii pag. 367. in Vita B. Henrici Baucenens. pag. 374. in Vita B. Lidani tom. 1. Julii pag. 347. in veteri Disciplina Monast. ex Ritibus Luxov. pag. 572. apud Rymer. tom. 1. pag. 841. Martenium tom. 4. Anecd. col. 809. in Statutis Ecclesiæ Constantiensis, etc. Spicil. Fontanel. MS. pag. 387: *Cassa que pendet super magistrum altare, in qua Corpus Domini requiescit.*

† 4. **CASSA**, Capsa, ubi pecunia asservatur, Gall. *Caisse*. Acta SS. Maii tom. 6. pag. 176. ubi de sancto Jacobo Philippo: *Fuerunt autem ipsi ducati sumpti ex Cassa B. Jacobi Philippi; postea autem, inquit, recepi a Priore solidos XXX. similiter sumptos ex d. Cassa.*

† 5. **CASSA**, Fama, in Statutis Arelatens. tit. 25: *Statuimus ne quis scienter hospitetur in domo sua furem nec latronem, nec hominem malæ Cassæ, nec hereticum, nec Valdensem.* Alibi: *Qui videantur esse infames, vel malæ Cassæ.*

* Hinc Italis, *Battere la Cassa addosso a uno*, pro Famam alicujus proscindere.

† 6. **CASSA**, Mandatum Edwardi III. Regis Angl. ann. 1338. apud Rymerum tom. 5. pag. 12. ubi de variis victualibus: 1340. *Bacones, 130. carcasia bovina vel boves, 4100. Cassas multonum vel multones.* Cassa hic idem est quod *Carca-sium*. Vide *Casbovis*.

† 7. **CASSA**, Sartaginis species, Gall. *Poelon*. Inventarium anni 1342. ex Archivio S. Victoris Massil.: *Apud focariam duo incepienda, unam saccaginem, (sartaginem,) item unam Cassam, unam vigilem; item unam copam ferream, etc.* Lugdunenses *Casse* vocant Sartaginem, Gall. *Poele*; Andegavenses vero et Normanni excipulum adipis stillantis e carnis, dum torrentur, Gall. *Lechefrite*.

* Olim *Casse*; unde hodiernum *Casse-rolle*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item una Cassa magna cupri cum pedibus.* Aliud ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item unam Cassam cupri cum sua cauda ferri. Olles, chauderons, Casses de cuire, etc.* in Ch. ann. 1543. Vide *Casso* et *Caza* 2.

* 8. **CASSA**, Quidquid capse seu arcae formam refert. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 76: *Et est necesse quod Cassa postrema dicti currus sive bancacii lapidibus gravetur, ne a pondere altiore et graviore levantur.* *Casse*, pro *Cuisse*, in Lit. ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 305. art. 6.

* 9. **CASSA**, **CASSIA**, Mensura frumentaria. Charta ann. 1326. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 104: *Tenentur solve... pro uno campo... unam eminam et octo Cassias ordei... unam carteriam et quatuor Cassas ordei.* Infra *Cassia* rursum legitur. Vide *Cassola* 2.

* 10. **CASSA**, Alveus, ut videtur, Ital. *Cassa*, eadem notione. Charta fundat. abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 105: *De illa pignella usque a summo cerro, et usque in Cassa de Tedueca, et inde per Cassas de Sesmino de termino in termino.* Vide infra *Cassola* 3.

* 11. **CASSA**, Textoris compages lignea, Gall. *Chassis, métier*. Acad. Cruscani: *Casse, diconsi anche que legni del telaio, che stanno sospesi, e contengono in loro il pettine, per cui passano le fila della tela, colle quali si percuote, e si serra il panno.* Stat. Vercel. lib. 4. pag. 85. vº: *De mantiliis et toaliis strictis possint ca-*

pere pro labore et Cassa, habentibus listas tres amplas per digitum unum, solidos duos et denarios octo pro pariete.

* 12. **CASSA**, Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Casse, ærumnæ.* [* Ap. Placidum Maii tom. 3. pag. 450.] Vide *Casse*.

* 13. **CASSA**, [Capsa: « pro valore 3. Cassarum vitri diversorum colorum... pro fenestris ecclesie S. Marci vitreandis. (Edif. publ. 1467. A. f. 7. arch. Vatic.) »]

* **CASSABUNDUS**, *Instabilis, dubitans, titubans.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618. Vide supra *Cassabundus* et mox *Cassare* 2.

* **CASSADOSA PRIMA**. Vide infra in *Prima*.

* **CASSAGNA**, f. Telæ tenuissimæ species, Hispan. *Caza*, Gall. *Gaze*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum ventilabrum de carta, cum Cassagna intra de auro.*

* **CASSALE**, Casa, tugurium, vel locus ubi casa ædificari potest. Charta ann. 1318. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 255: *Duo molendina venti, seu duo molendinorum venti Cassalia... solvendo pro quolibet... decem Turonenses... pro accapito seu intrata.* Vide in *Casale* et supra *Casare* 3.

* **CASSALIS**, Pectoralis. Vide infra *Cassum* 2.

* **CASSALOCUM**, Locus vel sedes curtis, ut videtur. Pariag. inter Reg. et Bern. de castro Bayaco ann. 1321. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 732: *Habitatoribus dictæ bastidæ per plateas pro domibus construendis et ædificandis, et per Cassaloca et arpenta et casalerias ad pagellam prædictam dividantur.* Vide supra *Casalaria*.

* **CASSAMENTUM**, ut supra *Casamentum* 1. Charta Galteri episc. Aduens. ann. 1214. ex Chartul. Campan. fol. 222. col. 1: *Theobaldus comes Campaniæ recepit feodum sive Cassamentum suum a nobis, sicuti antecessores ipsius comitis a prædecessoribus nostris tenebant.* *Chassement*, eodem significato, in Ch. Wilhelm. comit. de Vienna ann. 1247. inter Probat. tom. 2. Hist. Burgund. pag. 5. col. 1: *avj. livres de terre qu'il tenoit de moi en fief et en Chassement dans na terre de Bar.* Vide supra *Casimentum*.

* 1. **CASSANA**, Mensa, argentaria, Gall. *Banque, caisse*. Reg. sign. Mandat fol. 157: *Lumbardi Cassanam tenentes in Goncellino, etc.* Et fol. 206: *Lumbardi Cassanam tenentes apud Gratianopolim, etc.* Vide *Casana* 1.

* 2. **CASSANA**, Pars vestis superior, qua collum amittitur. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 462: *Prælibatus Bernardus... Raymundum... per Cassanam seu cheuesselliam vestis suæ arripuit atque traxit.* Glossar. Lat. Ital. Ms.: *Cassana, lo loco dal capo.*

1. **CASSARE**, Cedere, concedere. Chronicon Fredegarii jussu Childebrandi scriptum cap. 45: *Quo ordine duas civitates Augustam et Siumum cum territoriis ad partem Francorum (Longobardi) Cassaverant, non abscondam.* Mox: *Vallem, cui nomen Ameregis, partibus Gunthramni Cassantis.* Cap. 69: *Unde unum centenarium auri Charoaldus Rex partibus Imperii de præsentate Cassaret.*

2. **CASSARE**, Irritum reddere, Gallis *Casser*, vox frequens in Edictis Principum. Occurrit etiam in Vita S. Canuti Regis Obodritarum cap. 4. § 17. et apud alios Scriptores. Papias: *Cassare, evacuare, privare, castrare, unde Cassabundus, instabilis, dubitans, titubans.* [Charta Offic. Merciorum Regis ann. 790. apud Felibianum in Hist. Sandio-

nysiana pag. XLII: *Evidentia rerum et experientia declarant Cassabundam mortaliū vitam, et innumeris cotidie calamitatibus constringi.* Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501: *Cassabundus, Titubans.* Gloss. Isid.: *Cassatur, Castratur.* Glossæ Arabico-Lat.: *Cassabundus, dubitans, vel timens.* Glossar. Ælfrici: *Cassata, forhrered, i. cassa, abrogata.* *Cassus, vacuus, inanis.* Glossar. Lat. Gr. *Cassum, κενόν, μάταιον, άκροπον.* [Supplem. Antiquarii: *Casso, σπερό, Privo.*] Ita non semel in Cod. Theod. unde nescio cur viri docti a *Charaxare* deducant. [* Vide Murator. Antiquit. Ital. tom. 2. col. 1179.]

* Ital. *Cassare*, cancellare, annullare. Testam. Ms. ann. 1238. Raim. Bereng. comit. Prov.: *Si autem posthumum masculum contingerit nos habere, illum generalem hæredem in totis comitatibus, et juribus, et rebus nostris instituiamus, Cassata institutione generali Beatricis in dicta posthumi agnatione.* Inquisit. ann. 1268. ex Tabul. eccl. Massil.: *Quod statuta facta, tam in civitate superiori quam inferiori, contra libertates episcopi et ecclesiæ, dom. episcopus Massiliensis debebat et poterat ea Cassare.* Adde Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1008. Stat. crimin. Saonæ pag. 113. etc.

* Rumpere, Gall. *Briser.* Acta S. Cassiani apud Fontan. in Antiq. Hortæ pag. 355: *Idola Cassavit, etc.*

† 3. **CASSARE**, [* Perperam pro *secare*, ut rectius habetur tom. 1. Ordin. Reg. pag. 359. unde locus integer ita emendandus ut pro *Cassabant* et *Cassationis* scribatur *Secabant* et *sectionis*, pro *venationis* porro *venditionis*.] Frangere, Gall. *Casser.* Edictum Philippi Pulcri pro Reformatione regni ann. 1302. in Consuetud. MSS. Tolos. fol. 43: *Eo quod gardiatores seu regalatores amputabant seu Cassabant memora dictarum Ecclesiarum, antequam tempus amputationis seu cassationis eorum, aut debite venationis advenisset.* Ex his posterioribus verbis conjicio *Cassationes*, de quibus hic agitur, esse populationes, quas faciunt ii, qui in memoribus adhuc tenerioribus venantur.

† 4. **CASSARE**, Venari, Gallice *Chasser.* Statuta Massil. pag. 517: *Nullus sit ausus venari seu Cassari cuniculos seu cyrogrillos, nisi per xv. dies ante festum Natalis Domini.* Ibidem recurrit pag. 518. *Aves de Cassar*, ibidem pag. 521. accipitres nuncupantur. Vide *Caciare* et *Chirogrillus*.

† 5. **CASSARE**, Abducere. Vita Patrum Emeritensium: *Quem iterum iterumque verborum objurgare increpationibus studuit; sed eum nec sic ab illecebrosa edacitatis delectatione atque furti rapacitatisque intentione Cassavit.*

* Avertere. Charta Boson. reg. ann. 887: tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 672: *Crepimus cogitare... qualiter remedio eleemosinæ Cassantur imminuentia bella injuste insurgentia, etc.*

† 6. **CASSARE**, Exauctorare, Gall. *Casser*; Missum facere, si agitur de milite. Regimina Paduæ ad ann. 1318: *Facta fuit pax... et tunc Cassati fuerunt soldati... et Cassatus fuit suprascriptus capitaneus dominus Obizo, etc.*

* 7. **CASSARE**, Discerpere, lacerare, Gall. *Déchirer, mettre en pieces.* Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 327: *Statim quod dictam litteram tenuit, ipse eam Cassavit, et de ea petias plures fecit.*

* 8. **CASSARE**, Vastare, populari, Gall. *Saccager, ravager.* Reg. Cam. Comput.

Paris. sign. JJ. rub. ann. 1273. fol. 15. vº: *Galhardus de la Landa domicellus... Cassat omnes vineas, terras cultas et incultas, et alia quæ dicti homines habent et possident in parrochia prædicta a dicto Galhardo.* Vide *Cassare* 3.

CASSARES, pro *Casales*, ni fallor, in Charta Alfonsi Imperat. Hisp. æræ 1182. apud Anton. de Ypez: in Chron. Ordin. S. Benedicti tom. 7: *Tres Cassares, videlicet villam novam, et casam Fielibarbe, et Foosendam, in Ravanadam sitos, etc.* Occurrit rursus infra. [* Vide *Casare* 3. et S. Rosa de Viterbo voce *Casar*, Elucidar. tom. 1. col. 254. neque enim idem est quod *Cassarum*, uti vult Muratorius, sed *villa*.]

* **CASSARIUM**, **CASSERIUM**, Castrum, arx, Ital. *Cassero.* Inventar. Ms. ann. 1366: *Dictus episcopus nunciis Apostolicis et Nicholaus Bandini de Saliceto civis Bononiensis et syndicus existentes in Casserio seu turri principali castri S. Johannis in percussio comitatus Bononie.* Idem *Nicholaus* nomine sindicario communis et civitatis Bononiensis tradidit realiter et restituit dicto nuncio Apostolico... possessionem et quasi *Cassarii* et turris ac totius castri prædictorum. Infra: *In castro seu turri principali castri S. Johannis in percussio comitatus Bononiensis, etc.* Vide infra *Casserum*.

* **CASSARIUS**, Qui *cassam* seu capsam, in qua sanctorum reliquæ reponuntur, portat. Necrolog. eccl. Bituric. Ms: *In processione Rogationum duo Cassarii habent quilibet duos solidos Parisienses; similiter et duo canonici cantantes letaniam.* Vide *Cassa* 3.

CASSARUM, vox Italica, *Cassaro*, Academicis Cruscanis, *Ricinto di mura intorno alla rocca, o nel piu alto della terra, la parte concava del corpo circondata dalle costolle*, Thorax. Vide *Uct.* Ferrarium in *Busto*. Chronicon Pisanum Ughellianum ann. 1115: *Christianus exercitus exultans... castella duos et mangana conduit ad Cassarum.* Mox: *Ex castellis ergo supereminentibus Cassari magnis turribus, Christiani contra fortissimos Saracenorum re collectos in Cassaro acriter instare ceperunt, etc.* Occurrit ibi pluries. [* Arabes hanc vocem in Italiam intulisse scribit Murator. tom. 2. Antiq. Ital. col. 1180.]

CASSATA, **CASSATUS**. Vide *Casata*.

† **CASSATIO**. Vide *Cassare* 3.

* 1. **CASSATURA**, Abolitio, absolutio, Gall. *Abolition.* Stat. Vercel. lib. 3. pag. 54. rº: *Et pro cassandis ipsis bannis possit accipere pro Cassatura pertinenti communi Vercellarum, pro quolibet bannito usque ad libras quinquaginta, solidos quatuor.* Vide supra *Cassare* 2.

* 2. **CASSATURA**, Fractura, Gall. *Fracture.* Charta ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1114: *Phisici et surgici predicti non invenerunt... dicti corporis aliquam membri seu ossium... Cassaturam seu fractionem, etc.* Vide supra *Cassare* 3.

† 1. **CASSATUS**, Peractus, completus. Mabill. Liturg. Gall. pag. 366. in Oratione Missæ diei Paschatis: *Omnipotens sempiterna Deus, qui resurgens a mortuis, Passione Cassata, potentiorum te tuis Discipulis reddidisti, concede, etc.* Vide in *Casata*.

* 2. **CASSATUS**, Inelusus, Gall. *Enchassé.* Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7: *Item una magna smaragdo in argento Cassata.* Vide supra *Cassa* 3.

† **CASSE**, *Erumnæ.* Glossar. MS. Sangerman. n. 501. [* Vide supra *Cassa* 12.]

† **CASSEA**. *Capsa*, Gall. *Caisse*, apud Rymer. tom. 7. pag. 223. col. 1: *Unam Casseam saccari candidi.*

* **CASSEATA**, *Placentæ* species ex *casæo*, pro *Casæata*. Consuet. novæ bastidæ de Trya ann. 1325. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 54: *De placentulis, ortocreis et Casseatis nichil pro furnagio solvere teneantur.* Vide supra *Cassata*.

* **CASSEDULA**, *Arcula*, capsula, Ital. *Cassetina.* Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unam Cassedulam cum quatuor pedibus, et cum ooto rotellis.* Vide infra *Cassula*.

† 1. **CASSELLA**, *Parva casa*, Tugurium. Acta SS. Nerei, Achillei, etc. tom. 3. SS. Mail pag. 11: *Levavit corpus et pernoctanter in biroto perducit ad Cassellam suam.* Vide *Onomasticum* tom. 2. SS. Aprilis, et superius *Casella*.

* 2. **CASSELLA**, inter utensilia ecclesiastica recensetur, in Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1053: *Abstulit... tria thuribula, duo vacilia, duas Cassellas, septem candelabra, etc.* Vasculum esse videtur, ubi micæ thuris asservantur, quod *Cherue* videtur appellari in Invent. eccl. Camerac. Ms. ann. 1371: *Item une Cherue et une louchette d'argent pour l'enchens.*

* **CASSELLUS**, pro *Tassellus*, Cumulus, strues feni, Gall. *Tas.* Charta Galter. episc. Laudun. ann. 1163. inter Probat. Annal. Præmonstr. tom. 1. col. 74: *In prato Jumigniæ duos Cassellos feni falcati et adunati.* Vide *Cassellus* et *Tassus* 1.

* **CASSERIUM**. Vide supra *Cassarium*.

* **CASSERIUS**, Quæstor, arcarium, qui *casæ* seu arcæ pecuniariæ præpositus est, Ital. *Cassiere*, Gall. *Caissier*. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 1. ex Cod. reg. 4621. fol. 12. rº: *Quod camerarius et Casserius cameræ dicti communis possint, teneantur et debeant solvere incontinenti dictis electionariis et eorum notario salariam, ad rationem pro quolibet eorum... libras sexaginta.* Vide *Cassa* 4. et *Cassia* 1.

* **CASSERO**, Modus agri, jugeri scilicet pars quarta; idem, ni fallor, qui apud Pictones *Casson* nuncupatur. Vide supra *Casalaria*. Charta ann. 1405. in Reg. feudor. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 22. vº: *Item mon Casson de pré, contenant quart de Journal de faucheur ou environ.* Alia ann. 1406. ibid. fol. 25. vº: *Item Micheau Chauvet (doit) ung denier pour un Casson de terre.* Dicit vero videtur de agro muris aut sepibus cineto, atque adeo a *Capsum*, quo Latinis locus conclusus significatur, originem habere opinor. Vide *Capsum* 1. Sed et *Casson* dixerunt nostri, pro *Gleba*, vulgo *Motte de terre*. Lit. remiss. ann. 1466. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 149: *Le suppliant getta ung Casson de terre ou pierre à icellui Michet.* Charta ann. 1320. in Reg. 59. ch. 514: *Item Thomas de Faya pro quodam Casserone... xv. den. Item pro tribus Casseronibus, qui fuerunt Brimaudi, v. solidos... Item pro quodam Casserone vineæ, xv. denarios.* Vide infra *Cassicium*.

* **CASSERON**, vox vulgaris, *Loligo*, piscis marini species. Tract. de Piscibus cap. 56. ex Cod. reg. 6838. C: *Loligo parva Gallis, præsertim Santonibus, Casseron dicitur, a nostris Glaugiu, corrupta voce, ut opinor, ex gladiolo, quamquam Monspoltiæ nostri calamar et glaugiol sæpe confundunt.*

* **CASSERUM**, Castrum, arx, Ital. *Cassero*, idem quod *Cassarum*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 93. ex Cod. reg. 4621: *Quicumque qui haberet in aliquo castro comitatus vel districtus Florentiæ aliquod*

Casserum vel fortilliam, cogatur... ad vendendum ipsum vel ipsam communi. Vide supra *Cassarium*.

* **CASSETARIUS**, Cassium artifex : unde *Cassetulla, petite rois*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679. Judicium ann. 1346. 21. Jul. in vol. 2. arestor. parlam. Paris. : *Cassetarii villæ Parisiensis et corrigiarii seu zonarum operarii ejusdem villæ, etc.* Vide supra *Cassarius*.

* **CASSETTUS**, Cassidis species. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 3. ex Cod. reg. 4620 : *Habeat (Potestas) etiam xx. berrouarios, quorum medietas sit armata coratiis vel panceriis seu Cassettis ferreis, etc.* Ibid. cap. 112 : *Arma vero ad defensionem sint et intelligantur panceria, quarancia, Cassettus, etc.* Stat. Mutin. ann. 1328. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 487 : *Quilibet miles teneatur et debeat habere in qualibet cavalcata et exercitu panceriam, sive Cassettum, etc.*

* **CASSETULLA**. Vide supra in *Cassettarius*.

† **CASSETA**, Parva sartago, Gall. *Poelon*, diminut. a *Cassa* 7. Inventar. ann. 1341. ex Archiv. S. Victoris Massil. : *Item ferratum unum cum ysotono ; item unam Cassetam de cupro, duas in dispensa ; item unam grassillam, etc.*

† **CASSETELLA**, Capsula. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 56. de S. Secundo : *In quo quidem sepulcro erant tres Cassetellæ lignee, in quibus et qualibet earum erant Reliquiæ sanctæ.*

† **CASSIA**, Capsa ubi asservatur pecunia, Gallice *Casse*. Hinc in Chronico Siciliae apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 86. : *Cassiam imponere, est imponere tributa et vectigalia, quorum proventus pecuniarii in cassia quadam publica reponerentur : Fridericus Rex Siciliae imposuit in ea insula Siciliae Cassiam unam, ob quam Cassiam solvuntur tria per centum, propter dictam guerram, quæ solvuntur intrando et exeundo.* Hæc paulo aliter leguntur loco citato ex negligentia typographi, ut monet Index Onomasticus ad calcem tomi 5. ubi mendum corrigitur. Vide *Cassa* 4.

† **CASSIA**, Capsa Reliquiarum, Gall. *Chasse*. Notitia Ecclesiæ Diniensis per Gassendum pag. 151 : *Unam Cassiam magnam coopertam de ossa ad tenendum Reliquias.* Vide *Cassa* 3. et *Chassia*.

† **CASSIA**. Capsa in qua merces transportantur, Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 2. in Instrumento ann. 1309 : *Item qualibet Cassia limarium, speculorum debet duos denarios.*

* **2. CASSIA**, Mensura, frumentaria, Vide supra *Cassa* 9.

* **3. CASSIA**, Fasciculus, ni fallor. Garis. castr. Carcass. ann. 1294 : *ij^o. xiiij. Cassiæ carrellorum ad currum.*

* **CASSIAMENTUM**, ut *Casalenum*, Locus ubi casæ edificari possunt. Charta ann. 1183. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 339 : *In Locedio ipsam terram, in quam edificata est ipsa ecclesia et monasterium prædictum, cum suis areis et Cassiamentis cum terris cultis et incultis, etc.* Vide supra *Casalaria* et infra *Castimentum*.

CASSIBULA. Vide *Casubula* post *Casula*.

* **CASSIARIUS**. Vide supra *Casarius*.

* **CASSIGIUM**, Modus agri. Charta ann. 1233. apud Cencium inter Census eccl. Rom. : *Sexaginta Cassicia similiter in demanio et alia octoginta quinque Cassicia terrarum, et novem vineas, et novem domos cum ortis et canapinis, quæ vasalli mei a me possident in territorio Paliani et Serronis.* Vide supra *Casalaria* et *Cassero*.

* **1. CASSIDA**, Casula, tugurium, vel prædium rusticum cum mansione. Charta ann. 1460. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Versus tramontanam cum la Cassida nobilis Ludovici Duranti, ... confrontatur a parte solis ortus cum Cassida Stephani de Aremon.* Vide *Bastida* in *Bastia* et *Cassina* 1.

* **2. CASSIDA**, Albugo, glaucoma, ni fallor, Gall. *Taie, cataracte* ; quia cassis species. Vide supra *Cassettarius*. Mirac. Mss. Urbani PP. V : *Passa fuit malum Cassidæ in ambobus oculis. Chicheus, pro Chassieus, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120 : Lippus, Chicheus.*

* **CASSIDATUS**, Casside armatus. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cassidatus, armé de heaume, de bacinet.*

CASSIDILE, vel **CASSIDILIS**. Ugutio : *Cassidilis, vel Cassidile, dicitur sacculum, pera, sarciperium, ficacium, marsupium, moculus, loculus, crumena.* Papias : *Cassidilis, pera pastoralis.* Isidor. Gloss. *Cassidilis, pera, marsupium.* Wil. Brito : *Cassidile dicitur pera Aucupis in modum reticuli facta, in quo ponit quot in casse, id est, rete, cepit.* Ita etiam Joannes de Janua. [* Glossar. ex cod. reg. 7684 : *Cassidile, escherpe, ou sachet fait de roiz.*] Odorannus ann. 1081 : *Protulit auri fulvi transmissum munus de Cassidile.* Matth. Westmon. *Portans in Cassidile toxicum mellitum.* Conradus de Fabaria de Casibus S. Galli cap. 5. [* Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 167.] *O mira in juvene Principe Mercurii philologia, quæ sparso rubore juvenili promulgavit eloquia cordis dudum instincta Cassidili ; id est, ut Walfridus loquitur de sancto Gallo lib. 1. cap. 23 : *Altæ memoræ et armario cordis inseruit.* Vetus Interpres Tobie capite 8 : *Protulit de Cassidili suo partem jecoris.* [* Vide Martin. in hac voce.] Matthæus Vindocinensis in Tobia :*

Cassidili profert auxiliare jecur.

CAPSIDILE. Glossæ MSS. : *Capsidile, est Cassa, vel pera.* Ita scribitur non semel apud Petrum Damianum lib. 4. Epist. ult. lib. 7. Epist. 5. lib. 8. Ep. 14. quasi a *capsa* deducatur. Gloss. Lat. Gall. *Cassidilis, Cassete.* [* Pera aucupis. Ecbasis vers. 333. de Esau :

Ille sagitta doctus erat, gravidaque faretra,
Portabat cornu, fuerat qui doctus in arcu,
Capsidile suo gestabat in inguine dextro.]

* **CASSIDULUS**, Idem quod *Cassidile*, Sacculus, vagina. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 66. r^o : *Dedit mihi unum cutellum satris pulcrum de Parma, quem abstraxi de quodam Cassidulo.* Et fol. v^o : *Quilibet nostrum habuit in mensa sua manutergia, quæ ipsi portabant in Cassidulis suis.*

* **CASSIDOLABRUM**, Germ. *Helmpart*, in Glossar. Lat. Germ. ann. 1482. Gall. *Hallebarde*. ADEL. *Cassiodolabrum*, in Gemm. Gemmar.

* **CASSIDOLUS**, i. e. Medicus. Gemma Gemmarum.

† **CASSIDONIUM**, Murrha, species lapidis pretiosi, unde vasa olim plurima fingeantur, Gall. *Cassidoine*. Inventar. Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444 : *Item una naveta de Cassidonio munita argento, cum pomo et suis repositivis garnita argento.*

1. CASSINA, Casula, Tugurium, Italics *Cassina* ; accipitur pro prædio rustico. Lex Langobard. lib. 1. tit. 19. § 25. [* Rothar. 382.] : *Si quis Cassinam, vel tectum alienum foris in curte, ubi viri non habitant, deturpaverit... restauret ipsam Cassinam... Nam si casam ubi viri habi-*

tant, deturpaverit, componat, etc. Charta Mathildis Comitissæ ann. 1079. apud Franciscum Mariam in Mathilde : *Una cum omnibus casis, et Cassinis, seu casalinis, simulque terris et rebus illis qui ad jam dicta casa et curte... sunt pertinentes, tam de muro pro dicto castello quam et de foris casis et Cassinis, seu casalinis, etc.* [Chronicon Farsense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 604 : *Domnus autem Henricus concessit huic monasterio campum in Kinzica, qui fuit antea vinea dominicata Regis ; et sunt Cassinæ et horti.*] Apud Hariulfum in Chron. Centul. lib. 2. cap. 10. pag. 468. pro *Cassinis de pallio*, lego *cussinos*. Vide Statuta Mediolanensis part. 2. cap. 236. 237. **CASINUM**. Charta Bonfilii Fulginensis Episcopi apud Ughellum tom. 1. pag. 740 : *Concedo vobis... molendinum in castro Ecclesiæ cum omnibus utilitatibus suis et unum Casinum ibidem juxta molendina ex omni parte pedes 12. et 4. modiola terræ infra civitatem, etc.*

† **2. CASSINA**, Pulvinar, Gall. *Coussin*. Spicil. Fontanell. MS. pag. 262. ubi de signis ad vestitum pertinentibus : *Pro signo capitalis, vel quod vulgariter Cassina vocatur, etc. f. legendum Cussina.* Vide *Cassina* 1. et *Cussinus*.

* **CASSINALIA**, f. Ii qui *cassinæ* seu prædia rustica curant. Stat. Verceil. lib. 3. pag. 58. r^o : *Cassinalia vero et habitatores molendinorum curtis Vercellarum non teneantur capere sequelam.* Vide supra *Casarii*.

† **CASSINI**, Doctores Turcarum. Radulphus Abb. in Chronico T. S. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 572 : *Traditaque est Jerusalem, proh dolor ! in manibus nefandorum a nefandis Christianis, et clausæ sunt janua, postis custodibus. Igitur Alphachini et Cassini, ministri scilicet nefandi erroris, Episcopi et Presbyteri secundum opinionem Saracenorum, primum templum Domini, quod Belthalla vocant, et quo magnam salvationis habent fiduciam, quasi orationis et religionis (causa) ascenderunt mundare, etc.*

* **CASSINUR**. [Senex. (DIEF.)]

* **CASSINUS**, Pagus, regio, Gall. *Canton*. Charta ann. 24. regni Lothar. ex Chartul. S. Petri Carnot. : *Sunt autem præfatæ res in pago vel Cassino super fluvium Sequanæ.*

† **1. CASSIO**, Species capsæ, ni fallor, a Gall. *Caisse*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 282 : *Item, pro clavis fenestrarum et uno Cassione faciendo pro reponenda roba Domini et Dominæ III. sol. VI. den.*

* **2. CASSIO**, Rei aromaticæ vel leguminis species, ut videtur. Dipl. Chilper. II. ann. 716. tom. 4. Collect. Histor. Franc. pag. 694 : *Cassio libras xij.* Vide mox *Cassior*. [* Pro *Cassia*.]

* **CASSIODOLUS**, Cyprinus, Gall. *Carpe*. Chron. Bavar. ad ann. 1338. apud Oefelium tom. 1. Script. rer. Boicar. pag. 365. col. 1 : *Cassiodoli, vulgariter Karpfen, ab Ungaria in Danubio venerunt, qui ubique circa Danubium vendebantur pro denario, quasi immundi essent.*

* **CASSIOR**, est medicamenti genus, quod in Ponto conficitur. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646. Vide supra *Casium*. [* In Gloss. Ant. ap. Maium Class. Auctor. tom. 7. pag. 554. *Casioem*.]

CASSIOTIGUS. Charta donationis factæ Ecclesiæ Cornutanæ edita a Suaresio : *Item alium holosericum luritalium, pallium Cassioticum, item pallium lineum Aquitanicum, etc.*

† **CASSIS**, Aranearum tela. Glossar.

MS. Sangerman. num. 501. A Cassis, Rete, deducta notio.

* **CASSITERUM**, Stannum. *Diom.* p. 315. Plumbum, orichalcum, stannum, *Cassiterum* et aurichalcum. *Avien. Or. marit.* 260.

† **CASSO**, Sartago, Gall. *Poelon.* Charta ann. 1525. ex Schedis D. *le Fournier*: *Emptio caciobi sive peirol cupri ad tinturandum retia, una cum suis furnimentis et pertinentiis, videlicet la Casso, etc. Vide Cassa 7.*

* **CASSOATA**, Vox comitatus Armeniacensis, qua quercus significatur. Lit. remiss. ann. 1460. in Reg. 190. *Chartoph.* reg. ch. 136: *Le suppliant se print à trancher une Cassoata ou chesne pour faire des eschelles pour sa charrue. Vide supra Casnus.*

* 1. **CASSOLA**, diminut. a Cassa, Sartinis species. Inventar. Ms. ann. 1379: *Item duæ Cassolæ de cupro modici valoris. Vide supra Cassa 7.*

* 2. **CASSOLA**, Mensura frumentaria, eadem f. quæ *Escuella*. Vide in hac voce. *Libertat.* Viennæ ann. 1361. tom. 7. *Ordinat. reg. Franc.* pag. 431. art. 18: *Custos petrae mensurans accipiat cum sola Cassola de blado, pro jure nostro sine fraude. Vide supra Casa 9. et infra Cazola.*

* 3. **CASSOLA**, CASSOLANUM, Idem videtur quod supra *Cassa* 10. *Alveus.* Charta ann. 1226. apud *Murator.* tom. 4. *Antiq. Ital. med. ævi* col. 216: *Et inde ad terminum sacrum iuxta domum Favatorum, et inde veniendo per Cassolam, quæ venit a Gaudiano per Cassolanum tendit jusum a boscho Cereti in rivo, etc. Vide infra Cazola.*

* **CASSOLIS**, Placenta vel condimenti species. *Consuet. Perpini.* Mss. cap. 38: *Item debent (fornari) coquere panatas, et carnes, et Cassoles, et pisses, et formagatas, et flatones, et hujusmodi talia sine precio et sine aliqua parte. Vide supra Casciata.*

* 1. **CASSONUS**, Italis *Cassone*, Magna arca. *Bareleta* serm. 2. in *Domin.* 1. *Quadrag.*: *Ego sum de tali domo, a qua exiere milites. Adhuc exstat Cassonus scripturarum.*

* 2. **CASSONUS**, f. *Locus cavus.* *Chron. Petri Azarii* ad ann. 1361. apud *Murator.* tom. 16. *Script. Ital.* col. 379: *Interim studuit in eadem civitate instaurare et replete Cassonos evacuatos.... Officiales ad id negotium habuit adeo sufficientes, ut Cassoni repleti fuerint, et Papienses perpetuo et merito sint memoriam servaturi.*

* 1. **CASSULA**, Capsula. *Vita S. Margar. viduæ* tom. 2. *Aug.* pag. 121. col. 1: *Vidisti, filia, hoc mane Cassulam hanc nostram pane penitus, frumento et farina vacuam, tecumque, quod inerat, atullisti, etc.*

* 2. **CASSULA**, Fascis, Gall. *Bote.* *Stat. Sigismundi* ann. 1523. *inter Leg. Polon.* tom. 1. pag. 424: *Quia tu recepisti sibi violenter decem Cassulas fœni in prato ipsius hæreditario, etc.*

3. **CASSULA**, Vide *Casula* 3.

1. **CASSUM**, [Fragmentum. *Solinus* cap. 65: *Aut palearum Cassa, aut charitarum fita ad se rapit Lychnites gemma.*] *Vide Capsum.*

* 2. **CASSUM**, Pectus, semibarbaris ex Arabico. Hinc *vulnus cassale*, quod pectus afficit, apud *Velsch.* *Sylog.* observat. pag. 74. *Vide Capsum 1. et Cassus 1.*

CASSURA, Vetus *Notitia* apud *Francisc.* *Mariam* in *Matthilde Comit.*: *Qui contendit et contradicit nobis a pars predictæ Ecclesiæ Episcopatu nostro*

sancti Martini decem Cassuris rebus illis massaritiis, quæ videntur esse in loco et finibus Camutiano, etc. Forte Cassinis.

† **CASSUS**, Pars vestis major, qua corpus tegitur, exceptis brachiis: vox ab *Italo Casso*, *Thorax*, ni fallor, derivata. *Annal. Benedict.* tom. 4. pag. 616. ex *Chirographo* anni 1061: *Pellicias duas, festivam scilicet cupus Cassus esset de squirionibus et manicæ de grisiiis: Septimanalem quoque, cuius Cassus esset de cassis, et manicæ de vulpibus cum pellibus vulpelinis.* [* *Vide Capsum 1. et Cassarum.*]

* 2. **CASSUS**, Charta *Nicol. I. Cæsarac. episc.* ann. 1139. ex *Chartul. S. Crucis* ch. 1: *Assignamus... duas etiam partes decimæ, quæ vulgo Cassus vocantur, in villari de Calceia. Ch. dom. de Flescurte: Notum sit... me concessisse... ecclesiam ex integro, videlicet Cassum et altare... dimidium Cassum.... Cassum integrum, id est, duas garbas de S. Audoeno. Neque aliter intelligenda hæc eadem vox laudata voce Cassum in Capsum 3.*

3. **CASSUS**, Casa. *Vetus Charta* apud *Vadianum*: *Quicquid visus sum habere... in villa quæ dicitur... hoc sunt Cassi, casalis, mancipiis, pecuniis, etc. Vide Capsum.*

GASTA, Præstationis species in Occitania. Charta *Philippi Regis Franc.* ann. 1306. pro *Ecclesia Mimatensi*, in *Regesto Lud. Hutini Regis Franc.* fol. 60: *Quod de vineis tunc factis daretur septima pars fructuum predictis dominis, et de faciendis seu platandis extunc daretur undecima pars vulgariter quæ vocatur Gasta propter quod homines dicti loci vineas post dictam compositionem plantatas indiligenter excolunt, et alias dimittunt incultas, sive minus bene cultas. Occurrit ibi pluries. [ut et in confirmatione compositionis cum Habitantibus Castris de Leucata ann. 1313. ex *Bibl. Colb. Regest.* 56: *Portiones vinearum tam veterum quam novarum sint ad undecimam partem fructuum, quæ Gasta communiter nuncupatur, ita quod dicti homines non teneantur de cætero dare de veteribus nec de aliis nisi solum Castam predictam, etc.*]*

* **CASTAGNARETUM**, CASTAGNERETUM, Castanetum, Ital. *Castagneto*, Gall. *Chataigneraie*. Charta ann. 1343: *Item quamdam peciam prati, terræ et Castagnaretæ. Stat. Avellæ* ann. 1496. cap. 47. ex *Cod. reg.* 4624: *Persona quæ in aliena sorte Castagnereti vel alevami castanearum aliquas plantas... inciserit, etc. Vide mox*

* **CASTAGNERIUM**, Eadem notione. *Testam. Ludov. de Scarampis* ann. 1543. tom. 1. *Cod. Ital. diplom.* col. 510: *Item voluit et Ordinavit quod per predictam ejus hæredem emantur et emi debeant Castagneria in finibus Bubi;... quorum quidem Castagneriorum fructus et proventus distribuantur singulis annis in pauperes. Vide Castanaretum.*

† **CASTAGNETUM**, Castanetum, Gall. *Chataigneraie*. *Archivum S. Victoris Massil.*: *Terris, vineis, olivetis, Castagnetis, quercetis, etc.*

* Charta ann. 1151. apud *Cenc.* *inter Cens. eccl. Rom.*: *Cum... domibus urbanis et suburbanis, vinetis, olivetis, Castagnetis, etc. Castagnetum*, in *Stat. Montis-reg.* pag. 231. *Vide Castanaretum.*

* **CASTALARIA**, perperam pro *Casalaria*. Vide supra in hac voce. *Libert. novæ bastidæ Vallis-reg.* ann. 1329. in *Reg. 66.* *Chartoph. reg. ch.* 1028: *Item quod consules et universitas dictæ ville possint construere... duas domos pietatum,*

quamlibet continentem unam Castalariam terræ.

CASTALDUS, [CASTALDIO, Villæ procurator, præfectus. *Castaldatus*, Munus vel jurisdictio *Castaldi*. *Castaldaticum*, *Castaldicum*, Tributum, ut videtur *Castaldo* debitum. etc.] *Vide in Gastaldus.*

† **CASTALLUM**, sive piscinam in qua congregantur aquæ, apud *Rymerum* tom. 11. pag. 3. col. 1. [* *Vide Castellum 2.*]

† 1. **CASTALLUS** Charta *Philippi Reg. Franc.* ann. 1207. pro *Rotomagensibus*, apud *Duchesnium Hist. Norm.* pag. 1062: *Si debitor intra Rothomagum venerit, ex quo de equo descenderit, Castallum vel harnesium suum per Majorem propter debitum arrestari poterit. Apud de Lauriere legitur *Carcallum*. Vide in hac voce. Legere malim *Caballum*, atque eum ipsum intelligere.*

* *Castallum* legendum opinor: cuius vocis vim explicare videtur *harnesium*.

† 2. **CASTALLUS**, An pro *Castellanus*, Custos castris, an pro *Castaldus*, Villæ præfectus? *Vita S. Thomæ Abb. Farfens.* *inter Acta SS. Benedict.* sec. 3. part. 1. pag. 287: *At illi dixerunt, quod probator (f. prætor.) ipsius civitatis Castallus ibidem esset; quem accersitum percunctari cepit, etc.*

CASTANARETUM, Castanetum, Gallis *Chataigneraie*. *Tabularium Ecclesiæ Gratianopolitanæ*: *Gaufridus habet in Renes terras et Castanaretum de Episcopo pro feudo.*

† **CASTANARIUM**, in *Chartulario Matiscon.* fol. 14.

† **CASTANERIUM**, bis habetur in *Recognit. de Moras* ex *Regesto Probus* fol. 37.

† **CASTANEUM**, infra in voce *Stellaria*.
† **CASTANGETUM**, in *Donatione* ann. 993. apud *Marten.* tom. 1. *Collect. Ampliss.* col. 347. Melius legeretur *Castagnetum*.

† **CASTANHALE**, **CASTANHALIS TERRA**, Eadem notione, Hispanis *Castannal*, in Charta *Annæ Dapsaco* ann. 1488: *Confrontantur ab una sui parte cum Castanhali Anthoni Rossent... Duas sectarietas terræ Castanhali sitas, etc.*

* **CASTANEOLARIA**, Castanetum parvum. Charta ann. 1125. ex *Chartul. S. Dion.*: *Guallelmus de Cornillon tenet... apud Turrum boscum et Castaneolariam et xij. feodos militum. Vide mox*

* **CASTANHERIA**, Eadem notione. Charta ann. 1319. in *Reg. 59.* *Chartoph. reg. ch.* 306: *Item tertiam partem septuaginta quatuor sestariorum avenæ... pro quadam Castanheria. Vide in Castanaretum.*

* **CASTANHERIUS**, Castanea. Ital. *Castagno*, Gall. *Chataigner*. *Ch. ann.* 1343. in *Reg. 75.* *Chartoph. reg. ch.* 227: *Fustes dictorum hospitiorum erant grossæ et magnæ, et de corallo, et pro majori parte de Castanherio. Inventar. MS.* ann. 1379: *Item unum aliud vas Castanherii vacuum, capacitate duorum modiorum. Pluries ibi.*

* **CASTEGNETUM**. Vide supra *Castagnetum*.

CASTEGUETA, Charta *Galeaci Comit. Virtutum* ann. 1377: *In eorum possessionibus, sediminitibus, ædificiis, vineis, Casteguetis. pratis, memoribus, etc. Sed videtur legendum *Castagnetis*. Italis *Castagnuola*, est locus castaneis consitus.*

† **CASTELERIA**, Vide in *Manneria*.

CASTELGADRUM, *Castlegardum* servitium, est servitium, quæ in arce aliqua Regis, vel alterius domini, propugnanda atque defendenda consistit, quoties feudatarius requisitus fuerit. *Vide Cowel-*

lum lib. 2. Instit. tit. 3. § 4. Littlet. lib. 2. cap. 8. et infra in verbo *Stagium*.

CASTELLA. Vita S. Genovefæ num. 39. apud Bollandum: *Contingit ut naves eorum, vento stante ita inter scopulos vel arbores periclitarentur, ut Castellæ in quibus fruges exhibebant, in latere versæ, etiam naves aqua implerentur.* Legendum *Castellæ*.

* **CASTELLACCIUM**, idem quod Castellum. Charta ann. 1297. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 1. pag. 116: *Et jacet ipse fossatus usque sive prope castellare seu Castellaccium.*

* **CASTELLACIUS**, Castellus custos, *Castellanus*. Vide in *Castellum* 1. Charta Roberti reg. ann. 1319. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Vicarios, bajulos, iudices, clavarios, notarios curiarum, Castellacios et officiales ceteros instituere curetis.*

CASTELLAGIUM, Quod exsolvitur Castellano, vel alteri, pro custodia rei in castello, in Concilio Bituricensi ann. 1336. cap. 12: *Et nihilominus compellunt Iudices Ecclesiasticos ad satisfaciendum sibi de custodia, carcerario, castellagio, seu geolagio, etc.*

* *Castelage*, eadem notione, in Lit. ann. 1345. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 230: *Les menent par leur force et puissance en prison esdits lieux, et quand ils y sont, leur font payer plusieurs servitudes, l'escalle, prisonage, Castelage, et autres choses.*

CASTELLAMENTUM, [CATILLAMEN.] Arnobius lib. Adversus Gent.: *Ut spirulas et Botulos facerent, isicia, Castellamenta.* [Catillamenta, Salmasio,] *lucania, summatam cum his carnem, et glaciali conditione tuceta.* Cibum instar pyramidis hic quidam interpretantur. [Idem Arnob. lib. 7: *Quid tædæ? quid næviæ? quid offæ, non vulgæ, sed quibus est nomen appellatiogue Penitæ, ex quibus, quod primum est, exiguas arvinæ est miculas Cartillaminum insecta de more.* In hunc locum Hofmannus: Cupedia est et delictiosa matea, a verbo Catillare i. e. Ligurire.... Proprie vero ita vocasse videntur farcinia aut botulos minutis carnis inculcatis, quod avide a Cartillonibus expeterentur.]

† **CASTELLANUS**, CASTELLANARIA, CASTELLARE, CASTELLIO, etc. Vide post *Castellum*.

* **CASTELLATA**, Testam. Phil. episc. Sabin. ann. 1372. ex Cod. reg. 9612. A. F.: *Raubam de Castellata cum capueis duobus, mantello et cappa... legavit uxori Joannis Cabassole.* Sed legendum ut infra, de *escallata*. Vide in hac voce.

† **CASTELLIA**. Vide in *Manneria*.

* **CASTELLIFICARUS**, Instar castri munitus. Charta ann. 1137: *Raimundus quondam Cantojolensis abbas, videns temporibus meis Cantojolense monasterium ad tantam destructionem pervenisse, ut spoliato sanctuario, Castellificata ecclesia, nullus ibi serviens Deo reperiretur, etc.* Vide supra *Castellare* 3.

1. **CASTELLUM**. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013: *Castrum antiqui oppidum vocabant in alto positum cujus diminutio facit Castellum.* [* ex Isidor. Origin. lib. 15. cap. 2. sect. 13.] Quo sensu Hirtius dixit: *Castella complura locis editis posita.* [Vita S. Willibrordi Episc. Traject. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 1. pag. 610: *Quod etiam pius prædicator haud segniter implere satagebat, circueis omnes illius terræ regiones, per urbes, vicos, Castellata, ubi prius evangelizabat, etc.* Ibid. Infra: *In qua tunc gente S. Willebrordus positus est prædi-*

cator, sedique Episcopali in Trajecto Castello delegatus est. Quod *Castellum* hic dicit Alcuinus hujus vitæ prosaicæ scriptor, in vita metrica, *Urbem* nuncupat cap. 11. et S. Liutgerus in Vita S. Gregorii Abb. Trajectensis, *Trajectum antiquam civitatem appellat*; hinc confirmatur, quod jam ante nos observaverunt alii, scilicet ab illius temporis scriptoribus oppida munita dicta fuisse *Castra* et *Castella*, ut passim videre est apud Gregorium Turon. et alios coætaneos: urbes vero insigniores, ac præsertim episcopales, *Urbes* et *Civitates* appellatas fuisse. Vide Mabillonium loco laudato et Valesium in præfatione ad Notitiam Galliarum pag. xviii. et infra v. *Castrum*.] Glossar. Lat. Græc.: *Castellum, municipium, κἀστὴν Castellata, φρούρα.* Ugutio: *Castrum, quod in loco alto situm est, quasi casa alta, unde Castellum.* Salvianus lib. 5: *Sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi, ad Castellata se conferunt.* Ordericus Vitalis lib. 4: *Munitiones, quas Castellata Galli nuncupant.* Guibertus Abbas Novigenti de Laude B. Mariæ cap. 7: *Castellum autem ex vallo et muro turrique conficitur, et id ipsum a castrando et coercendo vocatur.* [Le Roman de S. Leocade MS. ubi de patrona cujusdam loci:

Qui la requiert de cuer fin
Par ses prieres li acquiert
Ce que justement li requiert,
Chastelaine est et avoée
Du Chastel et de la courée.

Ubi *Chastelaine* est Castellus domina, ut apud Borellum: *Elle n'est dame, ne Chastelaine.* Ad vocem *Chastel* quod attinet passim occurrit apud Scriptores nostros paulo antiquiores.]

CASTELLORUM OPUS, inter exactiones ac vexationes reponitur in Charta Rainoldi Archiep. Remens. ann. 1094: *Et virpivit exactiones quas Tallias vulgo vocant, quas in villa S. Remigii exercebat, et omnia carropera, et Opera Castellorum, et omnes alias injustas consuetudines.* Tabularium Dervensis Monast.: *Scilicet bannum, infracturam, corvadam, carroperam, Opus ad Castellum, vel aliam quamlibet consuetudinem, neque nos, neque quisquam hominum accipiat.* Charta Hugonis Diensis Apost. S. Legati ibidem: *Carropera, frescennas, Opus Castellii, conventum generale semel in anno, tamen mensurate, etc.* Charta alia ejusdem Tabularii: *Opus ergo Castellii semel in anno fiet una hebdomada Martii et non in alio mense. Et si opus non fuerit, pro redemptione operis recipiet 6. denarios de manso vestito, etc.* Vide *Auxilium pro Castello ædificando, et Anubda*. [* Confer S. Rosa de Viterbo voce *Castellatico*, Elucidarii tom. 1. pag. 247, ubi liberum de toto *Castellatico* et Chart. ann. 1125.]

† **CASTELLORUM OPERATIO**. Eadem significatione legitur non semel in diplomatibus Regum Anglorum. Vide Kennetti Glossarium ad calcem Antiquit. Ambrosden. etc.

* 1. **CASTELLANCIA**, Opera in ædificando vel reparando castro exhibitia. Charta ann. 1167. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 39: *Absolvimus homines de Lemonte et de Civenna, ut non teneantur esse de vicinancia hominum de Bellasio, neque per Castellanciam, vel fodri dationem, vel placitationem, seu aliquam distractionem.* Vide in *Castellum*.

* 2. **CASTELLANCIA** et **CASTELLANTIA**, Castri habitatio, vel potius Obligatio, qua, qui jure alicujus castri frui volunt, in eo per certum anni tem-

pus habitare tenentur. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 492: *De desertibus Castellanciam Castri Franchi cogendis redire ad omnes solvere collectas cum aliis de comitatu. Quum plures ex habitatoribus Castri Franchi deserunt habitationem seu Castellanciam dicti Castri, Statuimus, etc.*; et alibi, tom. III. pag. 364: *De habitatione et Castellanciam Scaregaglacini: Quoniam castrum Scaregaglacini non habitatur... ordinamus quod Castellanciam dicti castri et habitatio fiat tantum per homines villarum magis proximos, etc.* [Fr.]

1. **CASTELLANUS**, Castellus incola. Ugutio: *Castellanus, qui inhabitat Castrum.* Ita apud Titum Livium lib. 34. Hirtium de Bello Alexand. S. Augustin. Epist. 261. Reginonem ann. 939. 964. Anonymum de Miracul. sancti Bertini cap. 9. Sigebertum ann. 1099. Ottonem a S. Blasio cap. 14. et in Chartis aliquot veteribus apud Ughellum tom. 2. pag. 1009. 1010. *Castellanus miles*, in leg. 2. Cod. de Fund. limitr. (11, 60.) qui in castellorum presidio est. [* Chart. ann. 1231. ap. Kindling. Anecd. Monaster. tom. 1. pag. 7: *Cappelle ejusdem in perpetuum indulsumus, ut parvulos Castellorum, infra castrum sive extra prope muros manentium ad baptizandum recipiat, etc.* In alia Charta ibidem, pag. 18. scribuntur nomina undecim famulorum, *Castellanorum in Stromberg*, deinde communita dicitur charta sigillo ejusdem nobilis viri *Hermanni Buregravi in Stromberg* et generali sigillo universorum *predicatorum Concastellanorum ibidem*. Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 623. D.]

2. **CASTELLANUS**, Custos castri, in Constitution. Sicul. lib. 1. tit. 89. § 4. seu qui ratione feudi castro domini præfectus est. Versus laudati a Cognato, in Hist. Tornac. lib. 3. cap. 49:

Et Castellanus feudum capit a cathedrato.

Id est, Episcopo. Huic præter custodiam castri, incumbere potissimum Burgeneses et eorum Communiam in exercitum educere, ut colligitur ex sacramenti formula, quod Insulensis Castellanus præstabat, descripta ab Haræo lib. 1. Histor. Castell. Insul. et Buzelinio lib. 3. Gallo-Fland. cap. 10. Vide Claudium Expillium orat. 28.

3. **CASTELLANI**, apud nostros, sunt qui feuda Castellanciam possident, quibus ipso jure castellum habere competit, cum mero imperio, seu jurisdictione suprema, ut est in Consuetud. Norman. cap. 33. De his passim Consuetudines municipales Franciæ, locis a Raguello et aliis indicatis, in quibus eorum jura describuntur. [Vide Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 103. et 104. et D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. 712. ubi docet eandem fuisse Castellani, quam Vicecomitis in Comitum urbibus potestatem, unde in iis urbibus, inquit, ubi Vicecomes erat ab antiquo, nunquam poterat esse Castellanus, quia una et eadem erat utriusque dignitas et jurisdictio.]

* 4. **CASTELLANUS**, Idem qui alibi *Vicecomes*. Vide in hac voce. Hujus jurisdictio ab ejus uxore perinde et ejus dapifero exercebatur. Charta Guill. comit. Fland. ann. 1127. ex Cam. Comput. Insul.: *Si quis extraneus aliquem Burgesem S. Audomari aggressus fuerit, et contumeliam vel injuriam irrogaverit, vel violenter sua abstulerit, et cum hac injuria manus ejus evaserit, postmodum vocatus a Castellano, vel uxore ejus, seu ab ejus dapifero infra triduum ad satis-*

factionem venire contempserit aut neglexerit, ipsi communiter injuriam fratris sui in eo vindicabunt. Privil. a Raym. de Agouto domino superiori castri de Masalgis concessa Joan. de Masalgis, qui minorem in eodem loco jurisdictionem habebat ann. 1348: *Quod possint dictos homines suos inquirere, corrigere, et punire, et facere condemnari pecuniariter de adulteriis voluntariis seu sine violentia perpetratis, tam in malem (marem) quam in feminam cujuscumque sexus; nec non et de quibuscumque furtis,.... et criminibus minoribus, quæ pecuniaria coheritione plecti solent, et maxime de illis de quibus alii Castellani de comitatu Provinciae, habentes mixtum imperium et jurisdictionem, homines suos puniunt et punire consueverunt, de consuetudine vel de jure. Vide in Castellum 1.*

* 5. CASTELLANUS, Militibus præsidariis in castro præfectus: *Chastellain*, eadem notione, in Lit. ann. 1356. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 132. art. 16. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 624: *Resident in castro Andriæ atque terra cum domino Malospiritu, statuto Castellano ibidem Theonicorum banderæ quatuor seu quinque.*

* 6. CASTELLANUS, Custos castri, seu domus regie, Gall. *Concierge*. Vadia official. reg. ex Reg. sign. Noster Cam. Comput. Par. fol. 412. r.º: *Castellanus seu concargius de Villis per annum xxvij. den. ob. Par. per diem. Castellani*, Pugionis species, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 396: *Un costel ou Castellan, que Ven appelle au pais (Languedoc) puihal.*

7. CASTELLANI dicuntur præterea qui habent jus castri reddibilis, atque ita intelliguntur in Constitutionibus Catalanicis inter dominos et vassallos MSS. in Cod. Thuano signato 93. fol. 58. etc.

CASTELLARIUS, Ugutioni, *Dominus castri, vel qui præest castris.* [Seherus Abbas de primordiis Monasterii Calmoisiac. apud Edm. Marten. tom. 3. Anecd. col. 1172. A.: *Eidem Vicario Ecclesiam omnimodis abstulerunt, et cuidam Castellario suo, nomine Walfrido protinus tradiderunt.* In veteri Inscriptione apud Gruterum pag. 601. n. 7. sumitur pro eo qui præest aquæductibus: *Clementi Cæsarum servo Castellario aquæ Claudie.* Vide Frontinum de Aquæductibus.]

CASTLANUS. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 26: *Castlani in castris quæ tenuerint per seniores suos, non debent sub se mittere alios Castlanos sine consensu senioris, etc.* De Castlanis Hispanicis multa habet Andreas Boschus lib. 2. *dels Titols de honor de Catalunya* cap. 24. § 7.

CASLANUS. Charta anni 1157. ex Archivo Ecclesie Massil.: *Concedo jus Castlanorum et ipsa Caslania, etc.*

SUBCASTLANUS, Qui vices Castellani agit. Consuetudines Catalanicæ inter dominos et vassallos MSS. cap. 56: *Si aliqui Subcastlani sint in aliquo castro, licet Castellanus fecerit homagium domino majori, item potest petere dominus major a Subcastlanis, ut faciant sibi homagium fidelitatis.*

* CASTELLANICUS, Ad castellani dignitatem pertinens. Charta Ludov. VI. reg. Franc. ann. 1121. in Append. tom. 6. Anal. Bened. pag. 636. col. 1: *Ad honorem autem et exaltationem ipsius monasterii, ipsam regia nostra munificentia omnibus, tam aliis Castellanicis quam baronica-*

libus insigniis, iuribus et prærogativis in perpetuum dotamus et insignimus.

1. CASTELLANIA, Dignitas, officium, seu feudum Castellani vel Castellani districtus, ut apud Radulphum de Dicoeto.

† CASTELLANATUS, Eadem notione, in Bulla Bonifacii IX. PP. ann. 1401. apud Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ pag. 453.

* 2. CASTELLANIA, Feudum castellani. Testam. Guil. dom. Montis-pess. ann. 1114. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 391: *Dono totum illud, quod habeo in fisco et Castellaniam de Spolaca, et castellum novum, et Castellaniam de Melgorio, etc.* Vide in Castellum 1.

* 3. CASTELLANIA, Obligatio, qua quis tenetur castrum reddere domino capitali, cum ei liberit. Charta ann. 1125. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 429: *Donamus tibi Bernardo de Tremals ad fevum et propter Castellaniam, ipsam estagam et ipsum mansum, qui fuit Bernardi traditoris et fratrum ejus in Carcassona, cum ipsa turre, etc.*

* 4. CASTELLANIA, Castri custodia, idem quod *Stagium*, Reg. feud. Aquit. ann. 1273. sign. JJ. rub. ex Cam. Comput. Paris. fol. 29. r.º: *Bertrandus de Panissars.... pro quibus, quæ tenet a domino rege, debet ei unum mensem Castellaniæ.* Fol. 30. r.º: *Bertrandus Pelagus juratus recognovit, quod tenet in feodum a dom. rege Angliæ duas pledivas seu localia domorum, pro quibus debet unum mensem Castellaniæ, sicut alii dicti castri.*

* CASTELLANERIA, Castellani dignitas, officium, oppidi præfectura, vox Italica. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 175. ex Cod. reg. 4621: *Nullus de civitate, comitatu vel districtu Florentiæ audeat vel præsumat ire in aliquam potestariam, capitaneiam, vicariam vel Castellaneiam, etc.* Vide in Castellum 6.

† CASTELLANARIA, Castellani districtus, in Libertatibus Rancurti, etc. Vide locum in *Hostis* ad lin. *Paulo aliter in Libertatibus, etc.*

† CASTELLERIA, Eadem notione, in Libro nigro Scaccarii pag. 158.

† 1. CASLANIA, Eodem significatu. Testamentum Ademari Scalarum Vicecomitis inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 205: *Ex quibus primum omnium est Scalas castrum meum cum omni Cassania et cum universis fevilibus et cum ecclesiis et cum curte mea de Cannaco... et castrum meum Mulledonum cum omni ipsius Cassania, etc.* Observant editores pro Cassania alias lectum fuisse *Castellania*; mallem utrobique legere *Caslania* cum Baluzio tom. 2. Hist. Arvern. pag. 42.

* 2. CASLANIA, Præstatio, quæ a castelli incolis solvitur. Charta ann. 1146. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 514: *Caslaniam Arenarum, et fevum quod homines tenent per Caslaniam castri Arenarum, domini Uelicæ de vicecomite habent.* Alia ann. 1307. in Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 171: *Item viginti septem gallinas cum dimidia, quas faciunt diversi homines dictæ parrochiæ domino regi de Caslania, pro decem et octo solidis et quatuor denariis annui et perpetui redditus.... Item tria sextaria et dimidiam quartam ordeï, quæ faciabant diversi homines pro Caslania domino regi annis singulis, pro quibusdam possessionibus suis.* Rursum alia ann. 1321. in Reg. 61. ch. 318: *Decem et octo sextaria ordeï et Caslania annuatim, etc.* Alia denique ann. 1345. ex Reg. 75. ch. 280: *Item pulveragium et Caslania, quod et quam dic-*

tus dominus dalphinus habet.... pro indiviso cum domino de Alesto.... Item pulveragium et Caslania, quod et quæ fuerant assignata dicto dalphino, etc. Ubi perperam legitur *Caflania*. Neque alio sensu intelligenda vox *Chaslania*. Vide in Castellum 1.

* CASTLANIA, ut *Castellania*. Testam. Roger. I. comit. Carcass. ann. circ. 1092. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 160: *Et ipso castello, quem dicunt Serago, cum ipsa Caslania, et cum ipsis vigariis, quæ ad ipsum castellum pertinent, etc.* Occurrit rursum non semel in Ch. ann. 1126. ibid. col. 431.

† CASLARIUS, Eodem intellectu. Charta G. Abb. Aureliac. ann. 1217: *Feci conventionem cum domino Comite Delphino... de Caslario de Dausat, qui est jure alodio et feudi B. Geraldii. Nam dictus Comes dedit pro salute animæ suæ et prædecessorum suorum duos sestarios et unam eminam avenæ, quos habebant censuales in Caslario et in apertinentiis dicti Caslari Ecclesie del Dausat... Dominus vero Comes et sui hæredes habent in feodum ab Abbate Aureliacensi quidquid habent in predicto Caslario intra tales metas ab ulmo veteri, etc.*

CASTELLARIA, Idem quod *Castellania*, *Chastellerie*, in Charta ann. 1287. in Probat. Hist. Castillon. pag. 90. et alia apud Haræum lib. 1. Hist. Castell. Insul. pag. 137. Lambertus Ardensis pag. 253: *Henrico de Balliolo, ad cuius nuntium Broburgensis tunc temporis disponebatur Castellaria.* Charta ann. 1165. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 319: *In alodio suo et Castellaria, id est, termino ejusdem castri.* [Tabularium S. Florentii: *Nobilis vir Hervæus de Vitriaco donavit Deo et S. Florentio pedagium de rebus ipsius Sancti quæ transibant per castrum Vitriacum sive per Castellariam ejusdem castri.*] [* Notitia de casa vicecom. in Pictouibus circa ann. 1110. post Irminon. pag. 377.] *Le Roman de Rou* MS.:

N'i a Conté ne Baronie,
Ne Chastel, ne Chastellerio,
Que Guillaume ne n'ait donné.

* *Chastellerie*, Feudum castellarii et ejusdem officium. Charta ann. 1208. in Chartul. 23. Corb.: *Jou ay vendu et escangie.... toutes les justices,.... et toutes les services,.... qui appartiennent à la Chastellerie devandite, en toutes issues et en tous pourfis, qui issir et qui eschair et venir y poent.* Concil. Petri de Fontan. cap. 1: *Pour ce ke les coutumes sunt preske corrupues, et moult se renversent par les Chasteleries.* Ubi legendum videtur *Chasteleries*. Judiciorum anfractus, Gall. *Chicanes*. Vide in Castellum 1.

† CASTELRIA, Eadem notione, apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1278.

CASTELLATUS, Castellaniæ districtus. Domesdei: *Comes Alanus habet in suo Castellatu 200. maneria, ... præter castellarium habet 43. maneria.*

† CASTELLARIUM, Eadem notione. Charta Thomæ Perticensis ann. 1214. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 117: *Milites nostri de Castellario Beilimensi talliam de feodis suis et hominibus suis nobis debent tantummodo feodaliter pro his quatuor rebus, quæ sequuntur. Pro prima militia nostra, pro prima captione nostra de guerra, pro militia filii nostri primogeniti viventis, et pro prima filia nostra maritanda. Præter has tallias nec a militum feodis, nec ab eorum hominibus tallias possumus feodaliter extorquere.*

† 1. CASTELLATIO, Eodem significatu. Charta anni 1194. ex Tabulario S. Joannis Senon.: *Indubitanter sciant universi, presentes et futuri quod Adelina Siliniaci domina, pro remedio animæ suæ et filiorum suorum, donavit in elemosynam in perpetuum possidendam Ecclesiæ de Cudot et Alpasie bonæ opinionis mulieri, et Canonicis cum ea regulariter degentibus, les botoirs de Bellomonte cum usuario memorum de tota Castellatione Siliniaci.*

* 2. CASTELLATIO, Feudum *castellani*, idem quod supra *Castellaria*. Charta Dalmacii de Luzeio in Reg. 30. Charthoph. reg. ch. 108: *De Castellatione mea de Segiaco, nec de meis hominibus..... dominus meus rex in supradicta villa neminem retinere poterit. Aliis notionibus, vide in Castellum 1.*

* 1. CASTELLATURA, Castellani districtus. Chartul. Miciacense: *Ego Radulphus de Nit, Frimitalis Naberti dominus, dono ecclesiæ S. Maximini quicquid in mea Castellatura in tempore antecessorum meorum habuerunt.*

2. CASTELLATURA, Castellania, Castellani dignitas, apud Baldricum lib. 3. Chronic. Cameracens. cap. 63. 66. 68. et in Vita Lietberti Episcopi Cameracens. cap. 8. 10. 14. 28. vel *Castellania*, ut in Charta ann. 1056. apud Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 295. [Miræum tom. 2. pag. 1137. in Charta ann. 1083. pag. 1162. in Charta ann. 1141. et pag. 1213. in Charta anni 1218.]

† CASTELLANERIUM. Charta restaurationis Abbatie S. Michaelis in Eremo ann. 961. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 409: *Nempe dictus Hugo... sponte omnes feudales possessiones... cum omni jure Castellanerii et præventionis... dicto canobio cessit.*

CASTELLARIUM, Castellum. Silvester Girald. de Expugnat. Hibern. lib. 2. cap. 4: *Exercitu in Ossyria in Castellario quodam antiquo et circumquaque pernoscante. Et in Topogr. Hibern. lib. 2. cap. 8: Est in Conactia locus quidam muratus, amplè Castellarii similitudinem præferens.*

1. CASTELLARE. Charta Caroli III. Imperator. apud Steph. Baluzium in Append. ad Capitul. n. 119: *Et castellum Velleso cum Castellare suo, i. e. districtu. [Chronicon Francense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 528: Hæc omnia promisit dominus Hugo Abbas pro se suisque successoribus perpetuèlitter permanenda, tali tenore ut prædictus Abbas Lunduinus, et ejus successores, omnes homines suos de jam dicta curte Mejana omni faciant in castello Bucciniano Castellare, et perficiant ibi omnia, sicut alii castellani de Guasta, et laborent ad ipsum castellum. Ubi Castellare substantivum esse nomen minus bene existimat doctissimus Editor: neque enim obscurum videtur ibi Castellare idem esse ac inter castelli incolas recenseri, atque adeo castelli operibus obnoxium esse.]*

* CASTELLARE. Castrum, ipsa castelli munitio. Charta ann. 1060. in Tabul. S. Vict. Massil.: *Donamus ecclesiam S. Juliani cum omni condamina, quæ terminatur a crucibus usque ad vallum, quod est inter eandem condaminam et Castellare Recusa in valle Tarnisca. Alia Roger. Biter. ann. 1141. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 494: *Dono ad fevum ipsum castellum et Castellare, quod olim antiquitus vocatum est Verdun, et hodie vocatur Brunichellis, quod ego et abbas Soriciensis habemus insimul; et verum enim est quia ego ipsum Castellare bastio et a vobis illud bastiri facio. Neque alia**

notione intelligenda Charta Caroli III. imper. a Cangio laudata.

* 2. CASTELLARE, Inter Castelli incolas adscribi. Præcept. Conradi I. imperat. ann. 1038. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 448: *Igitur quicumque..... in præfatis cortibus et castellis habitaverit, aut Castellaverit,..... eorum lites aliter agere, vel ullo modo diffinire, liceat, etc. [** Echasis vers. 192:*

Mirum fit nobis, quid hic Castellat in antris.]

† 3. CASTELLARE, Castella seu munitiones extruere, Castella munitionibus sepire. Sententia Ludovici Ducis Andegav. contra incolas Montispessuli ann. 1379. apud Lafallium tom. 1. Annal. Tolos. pag. 103. Instrum.: *Se autem munitiebant omni invasionis et defensionis genere adversus suum dominum, muros seu moenia et turres in circuitu constructas ad rebellandum reparando... in omni fortitudine præsidii Castellabant.*

* CASTELLARE, Munire; quod de navi dicitur, in Chron. Estens. ad ann. 1307. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 359: *Unam maximam navim Castellatam cum tribus magnis butifredis.*

3. CASTELLATIO, seu Castelli ædificatio sine licentia et permissu Principis, ut et cæterorum majorum criminum, cognitio, ipsum solum Principem spectat, ut est in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 10: *Infidelitas et proditio, quicumque despectus, vel maliloquium de eo, Castellatio, trium annorum utlagaria, furtum, etc. Et cap. 13: Hæc mittunt hominem in misericordia Regis, infractio pacis, ... infidelitas et proditio, despectus de eo, Castellatio sine licentia, utlagaria, etc. Quorum verborum facilis fuisset Spelmanno intellectus, si ea dispunxisset. Porro castellum ædificare non licet absque licentia domini superioris. [** Edict. Pistense ann. 864. addit. cap. 1.] Vide Speculum Saxon. lib. 3. art. 66. et quæ observavimus in Dissert. 30. ad Joinvillam pag. 352. [** Conf. Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 465. 466. Contra Frider. II. Imper. const. ann. 1220: *Ut nulla edificia, Castra videlicet seu civitates, in fundis ecclesiarum, vel occasione advocacie, vel aliquo quoquam pretextu, construantur; et si qua forte sunt constructe contra voluntatem eorum quibus fundi attinentes distrauntur regia potestate; ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 237.]**

CASTELLATUM, Castri ambitus. Charta Lambertii Episcopi Lingonensis ann. 1019. in Chron. Besuensi: *Cuncti etiam qui intra Castellatum, vel in ipso ambitu et receptu Castellati mortui fuerint, in prædicto S. Mariæ cæmeterio sepeliantur.*

† CASTELLATUS, Parvo castro munitus, in Glossario Barthii, apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 556. ex Oliverio de Captione Damietæ.

CASTELLETTUM, Castellulum, *Chastelet*. Rigordus: *Alii vero prisiones in duobus Castellatis in capitibus utriusque pontis sitis Parisius... manciantur. Ita etiam nomen appellatur. [Johannes a Bayono de Abbatibus Medianis, in Histor. ejus Monasterii pag. 289: *Domino Castellati prope abbatiam dictam Lestainche scituati.]* Joh. Molinetus in Templo Martis:*

Guerre a fait maint Chatellet lait,
Et maint bonne Ville vil.

CASTELLIO, Castellulum, nostris *Castillon*. Vetus Diploma de Abbatie Fossatis primordii: *Illum videlicet Castellionem, qui Fossatus dicitur, et quem vulgaris lingua Castrum vocat Bagauda-*

rum. Lambertus Ardensis: Imperavit ut scilicet de villa sua Ardea liberum, imo liberrimum facere Castellionis licet exiguum posset oppidulum. Vide Guibertum de Vita sua lib. 3. cap. 14. Theobaldum in Vita sancti Guillelmi Eremitæ n. 9. [Valesium in Notitia Gall. pag. 131.] etc.

CASTLARE. Tabularium Conchense in Ruthenis n. 98: *Illo Castlaro meo qui per hæreditatem mihi obvenit, etc. Occurrit alibi.*

† 2. CASTELLUM, vel CASTELLUS, [** secundum Albericum; dicitur secundum Speculatorem.] *Receptaculum quod aquam publicam suscipit, quæ ducitur ad aliquod prædium irrigandum, in veteri utriusque Juris vocabulario. Vide [** Forcellinum et] Castellum.*

* 3. CASTELLUM, Pars navis anterior et posterior, Gall. *Château de proue et Château de poupe*. Contract. navig. reg. cum Venetis ann. 1268. ex Cod. reg. 8406. fol. 202. rº: *Item si voluerint navigare naves ad plateas... tunc petunt pro singulis plateis Castelli, et pontis, et paradisi læ. sol. Turon. cum aqua. [** Vide Jal. Antiq. Naval. vol. 2. pag. 420.]*

* CASTELLUS, in Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 103. ex Cod. reg. 4659. perperam pro *Castellus*. Vide in hac voce.

* CASTENARIA, CASTENARIA, Castanetum, Gall. *Chataigneraie*. Charta Phil. Aug. ann. 1223. ex Cod. reg. 5149. fol. 1. rº: *Insuper habebunt abbas et conventus castaneas dictæ Castenariæ..... In sexaginta nunque arpennis Castenariæ S. Martini in colle. Alia S. Ludov. ann. 1226. ibid. fol. vº: *Quittavimus partem illam, quam habebamus in Castenaria S. Martini in colle. Vide supra Castanheria.**

* CASTENATA, Eadem notione, Hispan. *Castanata*, in Notitia ann. 876. ex Append. ad Marcam Hisp. col. 798.

CASTERIUM, Locus ubi remi collocantur, et dicitur a castro, vel a castris. Joan. de Janua. [** ex Nonio cap. 2. sect. 128.]

* CASTETA, Uno tormento, in Glossar. Lat. Ital. MS. [** Lege *Catasta*.]

CASTIBULUM, CARTIBULA. Gloss. Isid.: *Castibulum, mensa quadrata. In aliis Glossis, habetur Castipulum, sed legendum Cartibulum. Varro lib. 4. de Lingua Lat.: Altera vinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga, una columella vocatur Cartibulum. Atque inde percipimus, quid sit Cartibula, apud S. Audioenum lib. 1. Vitæ S. Eligii c. 11: *Omnes postremo (pauperes) in ordine faciens mensæ discumbere, ipse panem frangens... postremo his peractis, omnium jam fame relecta, sic ipse aut ante eos stans, aut certe ad cornu Cartibulæ vili sellula utens, valde exiguum atque ex comedentium sunebat fragmine cibum.* [In Vocabulario Susannæ legitur: *Cartibus vel Cartibulus, Mensa lapidea, quadrata, oblonga, una columella suffulta. Varronis contextus est, sed male descriptus.]**

CASTICALIS. Vide *Lito*.

† CASTICAMENTUM. Charta Galteri domini de Helliaco ann. 1229. ex Tabulario Corbeiensi: *Concesserunt mihi in augmentum totius feodi mei, quod de ipsis teneo omnes mariscos meos... videlicet a finibus prati Camerarii versus Helliacum usque ad fossatam et Casticamenta antiquorum pratorum de Merincourt, in jus hereditarium a me et heredibus meis quiete et pacifice possidendos. Quid hic sint Casticamenta nos docet altera ejusdem Tabularii Charta anni 1227. ubi de iisdem mariscis et pratis agitur, et ubi pro Casticamentis, Calceia*

pluries habetur: *Hii siquidem marisci hoc modo equalibus partiti sunt, quod in pecia quæ est a Calceia Bonavii usque ad pratium Camerarii, habemus illam medietatem quæ contigua est Calceiæ de Bonavio et dicti... aliam medietatem usque ad pratium supradictum, et ab illo prato, quod nostrum est usque ad Calceiam de Helliaco... a dicta vero Calceia de Helliaco usque ad Merincort, habemus medietatem illam, quæ est dictæ Calceiæ de Helliaco contigua.* Ex iis non solum colligo, *casticamentum et calceiam unum et idem esse, verum etiam utrumque inter Casticias seu ædificia, de quibus mox dicitur, fuisse numeratum; Casticamentum enim a Casticare seu Casticare derivari, atque ejusdem cum Casticia notionis esse, nemo est qui, me etiam tacente, non intelligat. Casticamentum infra legitur in Casticiare. Vide Calceia.*

* **CASTICARE.** Vide infra in Casticia. **CASTICELLUM.** [Idem quod Casticia.] in Testamento Bertichramni Episcopi Cenoman. sub fin.: *Omnes casellas, Casticella, vineola, campellos, etc.*

† **CASTICHARE, Casticiare.** Vide infra Casticiare in Casticia.

CASTICIA. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 148. [** 279.] *Decernimus ut omnes intelligant non solum claustra Monasterii vel Ecclesiæ, atque Castitia Ecclesiarum, sub immunitatis defensione consistere, verum etiam domus et villas et septa villarum, et piscatoria manufacta et quidquid fossis aut sapibus, vel etiam alio clausurarum genere præcingitur.* Capitula Caroli Calvi tit. 23. cap. 41. [** Epist. Episc. ann. 858.] *Ædificent villas vestras moderatis Castitiis, ut et honestas necessaria sit, et familia non gravetur.* Et tit. 9. [** art. 7. Synod. Suession. ann. 858.] *Volumus etiam ut investigent Missi nostri, qualiter illi qui, easdem res Ecclesiasticas, unde decimæ dantur, sive non dantur, illas decimas habeant et in Casticiis, et in silvis custoditis, etc.* Diploma ejusdem Caroli Calvi ann. 853. apud Hemereum: *Donat supradictus Hildwaldus res suæ proprietatis omnes, quas in Osnegio absque lite possidere videtur, cum Casticiis, vineis, pratis, etc.* Charta Sigerardi cujusdam apud Malbrancum lib. 5. de Morinis cap. 26: *Domicilium omne, Castitia, seu hortum, agros, prata, etc.* [Alia apud Jacobum Bouillart in Probat. Hist. San-German. pag. 4. num. 3: *Habet in valle Vitriaco mansum dominicatum cum casa et aliis Casticiis sufficienter.*] Alia ann. 808. apud Duchesnum in Hist. Guisnensi: *Hoc est mansa cum casa, Castitiis, ædificiis, pratis, etc.* Ita passim hanc formulam observare est in Formulis Parensalibus 9. 14. 17. 18. in Capitul. Caroli Calvi Compend. cap. 6. in Concilio Suession. II. can. 6. In veterib. Chartis apud Baldricum lib. 1. Chron. Camerac. cap. 52. Miræum in Diplom. Belgic. lib. 2. cap. 16. Buzelinum in Gallo-Fland. lib. 2. cap. 25. Mabillonium tom. 4. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 96. in Spicilegio Acheriano tom. 13. pag. 261. etc. [** Vide Ind. general. Polypt. Irminon.]

Quid in locis citatis Castitia significet, quamvis multi aggressi sint vocis expositionem, pauci tamen attigerunt, inquit Spelmanus. At videtur attigisse Sirmondus, qui Castitia, pro ædificiis in universum accipi debere censet, vocabuli etymo licet adhuc incerto, nisi a casa petendum sit, quod vult Vossius. [** Altaserra in Vindic. adv. Fevret. lib. 5. cap. 14. a Castula virga lignea, accer-

sendum conjectat: quæ conjectura superius proposita a Cangio concinit. Vide Castula I.] Ita enim Formulæ veteres apud Bignonium cap. 5: *Hoc est in ipsa portione mansis ad commanendum, cum Castitiis suprapositis, terris arabilibus, etc.* Vetus Charta apud Buzelinum lib. 3. Gallo-Fland. cap. 21: *Mansum unum cum Castitiis suprapositis, in quo Ragenarius residere videtur.* [Similia leguntur in Charta ann. 867. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 185. et in altera ann. 910. apud eundem col. 268: *Cum terris, mansis, Casticiis ibidem ædificatis, in Instrumento tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 28: Cum casa et aliis Castitiis, et similia passim in Cod. MS. Folquini ex Archivo S. Audomari.] Castiche in Charta vernacula ann. 1278. ex Chartophylacio urbis Ambian.: *Comme il fut descors, et contens, et plais meus en assise entre le Dien et le Capitte d'Amiens d'une part, et les Majeur et Eshevins d'autre part, des Castiches des pons kemuns ki sunt à Amiens seur le riviere de Somme, lesquelles Castiches li devant dit Diens et Capitte disoient appartenir à eux, etc.**

* Comput. MS. eccl. S. Vulfr. Abbavil. ann. 1319: *Johannes li Nourrequiers ix. sol. vj. den. de quadam arrea, sita suer les Castiches fossati S. Johannis in pratis.* Charta ann. 1340. ex Chartul. 23. Corb.: *Un pont de grez ou de pierre descendant à le Castiche, par laquelle on va de Bussecoin as pres desdits religieus, laquelle Castiche lesdits religieus ont et seront tenu de elastgir.* Chartul. sign. Ezéchiel ejusd. monast. ad. ann. 1416. fol. 24. v.: *Sera tenu ledit fermier de retenir bien et souffissamment les Castices de le riviere, depuis Bonnay jusques à Corbie. Cathices et Cathiches, eadem significatione. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 93: Retenir et reparer les chaussees et Cathiches estans autour et à l'envirou du pays.* Alia ann. 1478. ex Reg. 201. ch. 184: *Ainsi que le suppliant alloit son chemin, survint assez près du lieu de Loviers par les Cathices d'illec, etc.* Hinc

* **CASTIGARE.** Ædificare, palis ligneis construere. Charta ann. 1230. ex Chartul. 21. Corb.: *Sciendum quod omnes masuræ Casticatæ et ædificatæ apud Coluncanp, morabuntur de cetero, et possint ædificia fieri in illis: sed novæ masuræ neque novæ Castigationes (sic) ibidem non possunt ab ecclesia Corbeie fieri, nisi de consensu meo vel hæredis mei. De quolibet autem dividio mencodato terræ Castigato (casticato) apud Coluncanp, habeo xij. denarios.*

CASTICIARE, Ædificare. Charta ann. 1377. in Tabul. Episcopatus Ambian. fol. 17: *Apertura exclusæ, ... debet Casticiari, solummodo palo et virga.* Alia ann. 1231. ibid.: *Apertura fossati debet esse 10. pedum: Castitari vero potest metare, palis, et cleia singulari.* Arrestum Paris. ann. 1299. die Dom. in festo S. Lucie, quo judicatum est, *Episc. Ambianensem esse suosque prædecessores in possessione, vel quasi, tulis juris, quod nullus Castichiare potest in civitate Ambianensi, nec sollium (seuil) ponere, nisi a Gentibus Regis, et ipso Episcopo petita licentia.* Charta anni 1256. in Tabul. Eccles. Ambian. n. 321: *Quotiescunque volent Castitiare in dicto molendino.... Castitiatio sive limitatio facienda.* Tabular. Comitatus Pontivi ann. 1209: *Quod Hermes debet partiri tali modo, quod hoc quod Comes Castichaverit, Comiti debet remanere: ita quod quantum Dominus Comes Castichaverat, tantum Dom. Tho-*

mas de S. Valerico habebit nemoris contra. Castichement. Chron. MS. Corbeense fol. 57: *Quicumque facit in hac villa, in Foilliaco, in pratis, pucheoir, Castichement in aqua, in marisco sine licentia Celerarii, debebat eidem 2. denar.* Homagium Episcopi Ambian. Regi factum anno 1301: *Aucun ne doit mettre ne asseoir seuil, ne Castichement sur ruë sans le congé dudit Evêque.* [** Charta ann. 1296. apud V. Cl. Am. Thierry in Monuments inédits de l'histoire du Tiers Etat, vol. 1. pag. 240: *Li maire et li esquierins d'Amiens pueent et porront dès ore en avant Castichier ou faire Castichier et refaire le castiche dès l'entré du pont du Kay, etc.*]

CASTIFIATOR, Architectus, Casticheur, in Charta ann. 1317. in Tabulario urb. Ambian. et veteribus Usaticis ejusdem urbis MSS: *S'il a debat de closture entre aucun voisin, ou d'aucun yretage, li Maires envoieira les Casticheurs qui sont sermentez à le vile, et verront les lieux dont este debat.* Etiamnum Picardi ageres fluminum, vivariorum, etc. qui palis ligneis continentur, Castiches vocant.

* **CASTICUS,** [Aper. (DIEF).]

† **CASTIFER, Qui flagellum portat.** Papias MS. Bitur. cum Isidoro et Constantiensi. [** Cod. reg. 7609. n. ex Prisciano.] In excerptis Pithœi legitur *Cestifer.* Vulcanicus suspicatur legendum esse *Castifer*, καστοφόρος: Qui cistellam portat, non satis idonea ratione. Johan. de Janua: *Castifer, Qui flagella portat, ut castiget, a Castus et Fero.* [** Vide Forcell. edit. German.]

CASTIFICARE, Castum facere, apud S. Fulgentium Epist. 3. ad Proban. et Maximum Taurin. Homil. in vigiliis Natalis Domini. [Castificare se, Se castum exhibere, servare, in Actis SS. Benedict. sec. 6. part. 2. pag. 833. n. 3. Castificatus, apud S. Bernardum tom. 1. col. 1104. edit. 1690.] [** Vide Forcellin.]

CASTIGATORIUM. Vide Tumbrellum.

* **CASTIGATUS,** Detentus: dicitur de pecoribus, quæ in pascuis alienis deprehenduntur atque detinentur, donec damnum resarciantur a dominis. Vita S. Lugidii tom. 1. Aug. pag. 342. col. 2: *Quadam ergo die mater ejus Sohta cum infante Lugidio exiit ad vicinam domum, ut sua pecora solveret, quæ ibi more plebis erant in custodia Castigata.* Nostris Castijer, pro Corriger, Castigare, emendare. Bestiar. MS.:

Que ja n'en seront Castijés
Dus qu'il chient és dons renart.
Adonc vient li Castiers tart.

Ubi Castiers, Ipsa correctio seu morum mutatio. *Chastier,* Recipere se ad bonam frugem, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 105. ch. 543. Chartoph. reg.: *Lequel mari..... esperant qu'elle (sa femme) se feust Chastive et voulsist gouverner son mesnaige, ainsi comme à bonne femme appartient.* *Chastoier,* eodem sensu, in aliis ann. 1375. ex Reg. 107. ch. 327: *Afin que elle (sa femme) feust mene de soy en Chastoier et que elle en preist vergogne, etc.* Pro Arguere, admonere, Gall. Remotrer, reprendre, in aliis Lit. ann. 1380. ex Reg. 118. ch. 99: *Ledit Jehan Chastiant et doctrinant sa femme, si comme il appartenoit en tel cas.* *Chastoy,* Correctio, animadversio. Alia ann. 1363. in Reg. 95. ch. 47: *Ledit pere feri son filz comme par maniere de Chastoy et comme pere doit chastier son filz. Le suppliant vout battre sa femme par maniere de Chastoy.* in aliis Lit. ann. 1392. ex Reg. 144. ch. 83. *Castie-*

resse, quæ castigat, apud Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS. ubi de Pœnitentia :

Des grans escolles sui mestresse,
Et des enfans Castieresse,
Je corrige les malfaisans.

* **CASTIMENTUM**, ut *Casalenum*, ni fallor, Locus ubi *casæ* ædificari possunt; nisi idem sit quod infra *Castramentum*. Inventar. MS. ann. 13. 6: *Tradidit domino Johanni PP. XXII. pro se et S. Romana ecclesia recipienti castra, villas, domos, palacia, Castimenta, territoria, etc. Vide Cassimentum et Castramentum.*

* **CASTIMONIA**, *Musca venenosa*, Ugutio. * Glossar. Lat. Ital. MS.: *Castimonia, la mosca venenosa*. Utrobique pro *Casnomia*. Vide supra in hac voce.

* **CASTIMONIALES**, Virgines quæ castitatem voverunt. Optatus lib. 3. contra Parmen.: *Invenierunt matres, quas de Castimomialibus fecerunt mulieres.*

* **CASTIMONIUM**. Gloss. Græc. Lat. MS. ἀγνεια. *Castimonium, purificatio*. Editum, ἀγνεια, *castitas, Castimonium*. Gloss. Lat. MS. Regium: *Castimonia, Pudicitia*. Papias: *Castimonium, sanctimonium*. Vita sancti Theofredi Abbat. Calmeliac. cap. 8: *Cum vero jam septimum ætatis primæ tetigissem annum, potenti Deo devovi Castimonium.* [* Vide Forcellin.]

* **Chastée**, in Bestiario MS.

D'omme et de femme m'ennervell,
Qui Chastée à Dieu prommet,
Et puis après son veu maumet.

† **CASTIPULUM**. Vide *Castibulum*.

* **CASTIRIUM**, *Loco day remi*, in Glossario Lat. Ital. MS. Vide *Casterium*.

† **CASTITARE**, *est minutatim, vel minime stillare*. Vet. Vocabularium Juris utriusque. [* In edit. ann. 1518. *Cassitare*; in edit. ann. 1538. *Castare*. Dig. lib. 8. tit. 2. fr. 20. § 3. *Casitare*.]

* **CASTITARI**, ἀγνεύειν, in Gl. Lat. Græc.

† **CASTITIA**. Vide *Casticia*.

† **CASTITIATIO**. Vide *Casticiare* post *Casticia*.

† **CASTLANUS, CASTLARE**. Vide in *Castellum* 1.

* **CASTLARE, UM**, [Provincialibus *Castelutge*: « Cum vineas, cum terras cultas et incultas, usque in Limione, cum ipso *Castlare*, totum et abintegram usque ad vineas Alneir. (Cart. Concar. Ruthen. p. p. Desjardins, p. 144. xi. sæc.) » — « Cum terras cultas et incultas usque in Limione, cum ipso *Castlaro* totum et abintegram usque ad vineas Alneir. (id. p. 145.) »]

* **CASTLEGARDUM**. Vide *Castelgardum*.

† **CASTLEGI**, Armorum depositio. Vide *Heristiz*.

† 1. **CASTO**, Gall. *Chaton*, Ital. *Castone*, Pala, funda. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 565. col. 2. in Instrumento venditionis quorundam jocalium ann. 1347: *Item, unam zonam de frezo auro, super qua seu quo sunt lapides, margaretæ seu perlæ grossæ, et aliqui lapides pretiosi in Castonibus de auro. Vide Chasto, Castonus, [* et Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 530. radice Chasto.]*

* 2. **CASTO**, Vervex, aries castratus, Ital. *Castone*, nostris olim *Chastri* et *Chastron*. Inquisit. ann. 1368. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Dedit eis fidejussorem dom. Guillelmum Aicardum, quod ipse daret eis tantum quod essent contenti, et in vigilia natiuitatis Domini misit cuilibet ipsorum unum quadrantum Castonis.* Charta Frider. ducis Lothar. ann. 1295. in Chartul. Romaric. ch. 31: *Ehussiens pris et fuit panre bleiz, bues, pors et*

Chastrons, et plusours aultres bestes, etc. Consuet. Castell. ad. Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2: *Le porc, le boc, le Chastron, chacun (doit) ung denier.* Occurrit præterea tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 659. art. 11. et tom. 4. pag. 390. art. 1. *Chastri* apud Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 105: *Quant ce vint contre la saint Remy, je fesoie acheter ma porcherie de pors et ma bergerie de mes Chastris.* Lit. remiss. ann. 1349. ex Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 438: *Ledit Jehannot entra en l'estable de la famme Gile le Bos de Fresnoy et y prist six Chastris.* *Chastrée* etiam nostris dictum, cum de animali femina sermo est, pro *Bouclée*; quæ generationi non est idonea. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. ch. 181: *Le suppliant embla une truye Chastrée d'entour un an.* Vide infra *Castro*.

† **CASTOLARIA**, Idem videtur quod *Castellania*, Gall. *Chatellenie*. Tabular. Calense pag. 127: *De omnibus et de terra venerabilis dominæ Abbatisse de Kala sitis in Castolaria de Miliaco . . . Actum anno Domini 1299.*

* **CASTONUS, CASTONCELLUS**, diminut. Pala, Gall. *Chaton*, Italis *Castone*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Ipsa autem rama est de corallo, in qua pendent duodecim lingutiæ in Castoncellis de argento.* Aliud ann. 1314. apud V. Cl. Garamp. in Disquisit. de sigil. Garfagn. pag. 87: *Deficit unus Castonus in cauda (mitræ). Vide Casto* 1.

1. **CASTOR**, Vervex, aries castratus, *Mouton chastris*, Italis, *Castrone, agnello Castrato*. Charta fundationis Abbatie S. Stephani de Fontenot in Normannia in Regesto 106. Tabularii Regii Ch. 370: *Decimamque vineæ et pomerii, atque vitulorum, et porcellorum, agnorumque et Castorum, etc.* Fleta lib. 2. cap. 79. § 4: *Ad oves, multones, et eorum sequelas, tria fiant ovilia, unum videlicet pro multonibus et Castoribus aliud pro matricibus bidentibus, tertium pro annatis et juvenibus.* Ibid. § 12: *Castores autem bonis velleribus communiti cum matricibus bidentibus, etc.* Vide *Castritius*. [* Confer Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 412. D. et supra *Bever*.]

CASTRATINÆ CARNES, pro vervecinis; in Actis S. Franciscæ Romanæ num. 77. CASTRONES, Jus Vicentin. lib. 1: *Habere vel tenere oves, moltones, Castrones, vel agnellos, etc.*

* 2. **CASTOR**, *Castorum venatio* ad superiores dominos peculiari jure pertinebat. Charta ann. 1103. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 285: *Saltum autem, qui Vorst vulgo dicitur, cum omni usu, quem habet, venationibus, . . . piscationibus, Castorum venationibus, etc.* Bulla Lucii III. PP. pro monast. Alter. ann. 1182. tom. 1. Monum. sacr. antiq. pag. 210: *Ea libertate quod nullus infra metas contra vestram voluntatem piscari præsumat, ita tamen quod prædictus electus Castores et bannum ipsius loci in manu retineat.*

* **CASTORALIS**, [Qui seipsum castrat. (DIEP).]

* **CASTORINATUS, CASTOREATUS**, *Castorina pelle indutus, ornatus*. Sidonius lib. 5. Epist. 7: *Abati ad exequias, pelliti ad Ecclesias, pullati ad nuptias, Castorinati ad letamias.* Charta Aganonis Episcopi Augustodun. in Tabul. Ejusdem Ecclesie: *Præsentē etiam Duce Burgundiæ cum suis Castoreatis proceribus. Castorinas et Castorias vestes in pretio olim fuisse testantur idem Sidonius Carm. 5. S. Ambr. de Dignit. Sacerd. cap. 4. Haymo 1. ad Timoth. cap.*

3. Gerbertus seu Silvester PP. in Homilia de Informatione Episcopi, etc. De Castoribus vero multa habet Silvester Giraldus lib. 2. Itiner. Cambriæ cap. 3. **CASTRA**, Navis Italica species, in Historia Obsidionis Jadrensis ann. 1345. lib. 2. cap. 7: *[Navim composuerunt inæstimabilis pulchritudinis quamdam radam, quam Italici nuncupant Madium, seu Castram, in quo erat stabilita quædam lignea et ingens turris.]* Virgil. 3. Æneid.:

Dat clarum puppi signum, nos Castra movemus.

Ubi Donatus: *Hoc est, navigia.* [Non quod *Castra* sint navigia, sed quia de classe anchoras vellent hic agitur. Poetica est Virgilius locutio et accessita ab exercitu, qui *Castra movere* dicitur, dum mutat locum: quare parum ad *Castram* facit Virgilius hic laudatus. Nusquam tamen crediderim, Poetæ locum non fuisse a Cangio nostro intellectum, quidquid in hanc rem garriat Valesius. Hunc censorem, si vis, consule in *Valesianis* pag. 225.] [* Vide Jal. Antiq. Naval. tom. 1. pag. 222. 245.]

* **CASTRAMENTUM**, Castellum, ut videtur. Charta Caroli IV. imper. ann. 1355. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1349: *Concedimus omnia et singula castra, civitates, loca, oppida, burgos, vicos, Castramenta, villa, podertia, terras, etc.* Vide supra *Castimentum*.

* **CASTRAMITACIO**, pro *Castrametatio*. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 46. pag. 114: *Quomobrem regis tentoria in agro ipso, modicum a Castello distante, mandato regio, Castramitacione spectabili sunt erecta.*

* **CASTRANUS**, Castri incola. Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 19: *In dicto conflictu et rixa unus Castranus seu capotus dicti de Fontaralzac volens interficere nobilem Johannem spurium de Andonis, etc.* Vide in *Castrum*.

* **CASTRARE**, Subducere, subtrahere. Mirac. S. Audoeni tom. 4. Aug. pag. 836. col. 2: *Ecce fur quidam fallendi arte instructus, repente pelliceam, quam sibi mulier subtraxerat, sociis alio intentis, arripiens sub chlamyde sua occultavit . . . cum primum mulier animadvertit pelliceam sibi Castratam, etc.*

† **CASTRATINUS**, Vervecinus. Vide in *Castor*.

* **CASTRATIONE** mulctati servi in adultério et furto deprehensi, in Lege Salica tit. 27. § 4. tit. 42. § 4. 15. Pæderastæ in Lege Wisigoth. lib. 3. tit. 5. § 5. 7. et apud Theophanem pag. 151. Mulierum oppressores, in Legibus Will. Nothi apud Bromptonum pag. 982. et Knygthorum ann. 1087. Oculorum et genitalium amissione mulctatus quidam proditor, apud Sugarium in Ludovico VI. pag. 308. Vide Petr. Fabrum lib. 3. Semestr. cap. 19. [* et Grimm. Antiq. Juris pag. 709. num. 12.]

* **CASTRATIVUS**, Vervecinus. Stat. datiar. Riper. cap. 1. fol. 15. rº: *Ordinatum est quod becharii valeant occidere et facere carnes Castrativus, etc.* Ita quoque legendum in Actis S. Franciscæ Rom. pro *Castratinus*. Vide in *Castor* 1.

* **CASTRATURA**, *Cancellata*, in Glossis MSS. Vide *Incastraturæ*.

† **CASTRATUS**, Vervex, idem qui infra *Castritius*. Vita B. Joannis Bonvisii tom. 5. SS. Maii pag. 104: *Et cum aliqua capita Castrati quæstuanus receperisset. Charta Petri Abb. de Talemundo ann. 1366. de officio Aquarii: Tenebitur dictus Aquarius die Lunæ præcedenti carnes dicto*

Conventui ministrare, videlicet qualibet die pro duobus unum ferculum Castrati vel bovis secundum tempora. Et infra: Tres pecias in quolibet ferculo de assato pro pietantia, videlicet de anseribus, de Castrato, de caponibus, etc. Occurrit præterea in Chronico Fossæ novæ, apud Murator. tom. 7. col. 882.

* Ital. *Castrato*, Gall. *Castrat*. Bulla Gregor. IX. PP. ann. 1230. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 35: *Item olim quando curia ibat in exercitum, recipiebat ab hominibus Serronis sex Castratos; sed modo curia debet ab eis recipere annuatim xx. sol. Provenientes pro Castratis ipsi. Charta ann. 1443. inter probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 470: Sur un bouc ou Castrat, ij. solz. Vide supra Casto 2.*

* **CASTRELLUM**, pro *Costrellum*, Pocu- lum vinarium. Gualt. Hemingford. de gest. Eduardi I. reg. Angl. ad ann. 1294. pag. 56: *Cumque haberent modicum vini, via unius lagenæ Castellum, quod pro rege salvare decreverunt. Vide Costrelli.*

† **CASTRENSIS**, **CASTRIANUS**. Vide post *Castrum*.

† **CASTRATIUS**. Anastasius in S. Hilario PP.: *Lacus et conchas triantus cum colum- nis porphyreticis ragiatis, etc.* Alii Codd. habent *conchas castriatas*: sed videtur legendum *striatas*.

* **CASTRICOLÆ**. [Habitants d'un *Cast- rum*: Verum tamen *Castricolæ* se defendunt acerrime, illum Dei juvamine compellentes recedere. (Gesta pontifi- cum cameracensium, p. 190. Texte publi- é par la Société de l'Histoire de France.)]

† **CASTRICOMES**, **CASTRINIENSIS**. Vide post *Castrum*.

* **CASTRIFODUM**. Vide *Feudum*.

† **CASTRIMARGIA**, *Gulæ concupiscentia*. Papias MS. Bituric. Litanæ Sanctorum in Codice S. Martialis Lemovic. n. 4. circa x. sæculum manu exarato: *A Spiritu Castrimargiæ... Libera nos Domine. A Græco γαστριμαργία, Ingluvies, hel- luatio.*

* Stat. ann. 1357. ord. Cisterc. ex Cod. Clareval. cap. 5: *Item cum propter detestabile Castrimargiæ vitium in labyrinthum vitiorum descendatur, et in plerisque monasteriis nostri ordinis nonnulli monachi super cibis et potibus minus discrete abbates proprios inquietent, etc.* Joan. de Cardalhaco serm. in Nativit. B. M.: *Omnes infirmantur... aut in ventre per guttositatem et Castrimargiam, etc.*

† **CASTRIMARGINARIUS**, [Rusticula major, Gall. *Becasse*.] Vide *Cegacium*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Castrimarginarius, Vitecoc*. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel ad ann. 1316. fol. 33. r°: *Perdriz, faisans, Castrimarginariens et autres toutes manieres de oisiauls, etc. Castrimarginarius, Queffelec*, in Cath. Armor.

† **CASTRITIUS**, Vervex, aries castratus, Italis *Castrone*. Charta Henr. III. Regis Angl. in Monast. Angl. tom. 1. pag. 888: *Quinquaginta quinque acras terræ et pasturam ad ducentas oves, et octo Castritios, et sedecim boves. Le Roman de Garin MS:*

La veissiez tant grant buief accueillir,
Tante vache, et tant riche Castris.

Vide *Castor*, et Gloss. med. Græcit. in *Καστριος*.

* **CASTRO**, Vervex, aries castratus, Ital. *Castrone*, nostris *Chastron*. Inquisit. ann. 1217. apud Spon. tom. 2. Hist. Genev. pag. 416: *Accipit... res hominum suorum per violentiam, sicut fenum et avenam,*

capones, anseres et Castrones. Ch. ann. 1258. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. Reg. 5188. fol. 161. v°: Item (vendidit) unum porcum in pretio octo solidorum et unum Castronem in pretio quatuor solidorum. Vide supra Casto 2. et Castor 1.

† **CASTROFIRENSIS**, Idem qui *Castrensis*, Castri incolæ. Martyrol. priorat. S. Mont. MS.: *Ordinavimus et concedimus ut, jubente Deo, omnibus Castrofirensibus habitantibus in perpetuum, nullo contradicente, sepultura datur. Vide in Cast- rum.*

* **CASTROGLUS**, Hircus, caper, Hispan. *Castron*. Stat. Montis-Reg. pag. 264: *Et non possint nec debeant vendere carnes Castrogli sub nomine castroni, sub eadem pœna.*

* **CASTROLUM**, Castellulum. Charta Caroli C. ann. 874. tom. 8. Collect. His- tor. Franc. pag. 645: *Ad ipsius quoque deprecationem, consentiente comite, tam in Castrollo prope ipso castellario, quam et in reliquis locis, etc. Vide Castrum.*

† **CASTRONES**. Vide in *Castor*.

† **CASTRONUS**, Vervex, aries castratus, Ital. *Castrone*. Stat. Placent. lib. 5. fol. 64. r°: *Nulla persona... audeat tenere infra confinia civitatis Placentiæ, a Calen- dis Aprilis usque ad medium mensem Octobris, Castronos vel capras, aliquas vacchas de bravaria vel montonos, etc.* Convent. Saonæ ann. 1526: *Pro quolibet hædo et agno, soldi duo; pro singulo Cas- trono et mottono, soldi quinque. Vide supra Castrogilus.*

† **CASTRÓS**. Vide *Chosdrus*.

* **CASTROTINUS**, Vervecinus: si tamen legendum non est *Castrativus*. Vide supra in hac voce. Stat. Montis-reg. pag. 267: *Nullus macellarius... possit nec debeat tenere carnes de troia cum porco, et carnes ovinas cum Castrotinis, et carnes bovis cum vaccinis; sed ipsas divisas tenere sub pœna et banno solidorum quinque.*

† **CASTRUM**. Isidorus I. 9. Orig. cap. 3: *Castra sunt ubi milites steterunt: dicta autem castra, quasi casta, vel quod illic castraretur libido. Addit Papias: Cas- trum vero singulariter, oppidum. Vide Burgus et derivata.*

CASTRÀ vocabant Scriptores medii ævi, urbes quæ *Civitatibus*, id est, Episcopatus, jus non habebant; qua notione vox hæc usurpatur non semel in Notitia Galliarum, ubi in Maxima Sequano- rum, *Castrum Ebredunense*, *Castrum Vindonissense*, *Castrum Rauracense*, *Castrum Argenterate*; in Narbonensi I. *Castrum Uceticense*, in Lugdunensi I. *Castrum Cavallonense*, *Castrum Matisco- nense*, cum *civitatibus*, recensentur, licet *civitatibus* seu Episcopatus jus non habe- rent. *Castrum Divionense*, occurrit non semel apud Gregorium Turonens. de Gloria Confess. cap. 42. et in Hist. pluri- es, [ut et apud Glabrum Rodolphum:] hodie amplum est oppidum. Vita S. Medardi apud Surium: *Noviomus cum tunc temporis Castrum, seu munitione, haberetur, postmodum ipsius ejusdem glo- riosi Pontificis Medardi ordinatione, Pon- tificialis cathedræ honore sublimatus est.*

† *Civitatibus* et *Castri* definitiones hic allatas approbare vetat ipsa, quam laudat Cangius. Notitia Galliarum, qualis exhibetur a R. P. Pagio ad annum 374. In ea enim *Civitatibus Rigomagensium* et *Civitas Sollimensium* ex provincia Al- pium Maritimarum recensentur, quæ nusquam fuere sedes Episcopales; deinde ex ipsis *Castris*, quæ ex eadem Notitia hic enumerat Cangius, unum saltem exstat *Castrum Argenterate*, cui

Episcopus præsidebat S. Amandus anno 346. ante descriptam hanc Galliarum Notitiam, quam Imperatori Honorio cum viris eruditissimis acceptam referimus. Verum quidem est in omnibus fere *Civitatibus* sedes Episcopales fuisse, in *Castris* autem paucas reperiri; unde factum est, ut quidam *Civitates* dixerint Episcopatus et *Castra* urbes Episcopatu destitutas, ut laudatus Scriptor Vita S. Medardi: non idem tamen sunt *Episco- patus* et *Civitas*, neque *Castrum* semper excludit *Episcopatum*. Quid igitur *Civi- tates*, quid *Castrum*? Docet Valesius in Præfatione ad suam Galliarum Notitiam pag. xviii. veteres nostros Historicos sola Capita gentium *Urbes* aut *Oppida*, necnon *Civitates*, interdum etiam *Muni- cipia*, vocitare: ceteras urbes eis sub- jectas *Castrorum* vel *Castellorum* non- nunquam et *Vicorum* appellatione desi- gnare. Quod ut probet, enumerat idem Valesius multas urbes, vel oppida, quæ Scriptores nostri *Castra* *Castellave* appellarunt: ex quibus nonnulla sunt ampliora quæ *Civitates* vel *Urbes* nuncupassent, si alteri urbi, quæ Caput gentis vel provinciæ habebatur, non fuissent subdita. Vide *Castellum*, et *Civitas*.

† **CASTRUM PUBLICUM**, quod Regii juris erat, apud Hugonem Flaviniac. in Chron. Virdun.: *Actum Flaviniaco castro publico.*

† **CASTRORUM** nomine interdum donata domus, seu Palatium Principis, *Comita- tus*: *στρατόπεδον*, et *τὸ βεῖον στρατόπεδον*, apud Synesium Epist. 76. et 110. et in Epistola Theodosii et Valentiniani ad Synodum Ephesinam; *τὸ εὐσεβὲς στρατό- πεδον*, in Mandato ejusdem Synodi; præ- terea apud Palladium in Vita Chrysos- tomi pag. 59. Edit. Emerici Bigotii, in ejusdem liturgia et S. Basilii, et alibi non semel. Hinc *Castrensia munia*, id est, in Palatio obita, in leg. 2. Cod. Th. de Tractor. (8, 6, 1.) Aliter tamen censuit Salmasius ad Lampridium pag. 225. ubi fallitur in Corippi versu, quem sic legit, [*] De laud. Just. lib. 3. vers. 213.] :

Adfuit obsequio Castrorum turba virorum.

Sequentia enim satis indicant legendum *Castorum*, intelligique Eunuchos Imperatorios, de quorum invita castitate sic S. Basilii Epist. 87: *Ὅτι οὐ σωφρονέουσι μὲν ἕμισθα διὰ σιδήρου, μαινόμενοι δὲ ἄκαρπα δι' αἰσίων αἰσχροτήτων.* [*] Conf. Isidor. Origin. lib. 10. sect. 33.]

† **CASTRENSES** et **CASTRENSIANI**, Mini- stri Castrorum, aulæ Regiæ: *Ministri Castrenses*, apud Lampridium in Severo cap. 41. qui his accenset Fullones, Vesti- tores, Pictores, Pincernas, etc. *Palatinis intra aulam obsequiis deputati*, in leg. 12. Cod. Theod. de Palat. sacr. larg. (6, 30.) Tertullianus de Corona cap. 12: *Est et alia militia regiarum familiarum; nam et Castrenses appellantur, munificæ et ipsæ solemnium Cæsareanorum. Hinc Castrenses Leges appellat Sueno in Legib. Castrens. in Præmio, quas alii Leges Curiæ, seu jus aulicum.*

† **CASTRENSIANI**, Idem qui *Castrenses*, et *Ministeriani*, de quibus est tit. in Cod. Justin. lib. 12. et in Cod. Theod. lib. 6. De his etiam consulendi Cujacius, Goto- freed. et alii.

† **CASTRENSIS**, qui et **COMES CASTREN- SIS**, Dignitas Palatina: qui *Castrensibus* et *Castrensianis* præerat, eratque sub dispositione Præpositi sacri cubiculi, ut colligitur ex leg. un. Cod. Theod. Qui a præbit. liron. (11, 18.) Sub *Castrensibus*

vero dispositione erant *pædagogia, ministeriales dominici, Curæ Palatinorum*, ut est in Notit. Imperii. Istius officii mentio præterea est in leg. 1. 2. Cod. Theod. de Castrensi. (6, 32.) leg. 12. de Palat. sacr. larg. (6, 30.) et alibi non semel. [*] Vide Glossar. med. Græcit. in *Καστρικία*, Col. 604. De *Castrensi*, Dignitate ecclesiastica vide ibid. col. 576. in *Καστρικίος*.]

CASTRENSIS, Qui feudum castri possidet. Jus feudale Saxon. cap. 37: *Feudum castri non potest Castrensis alteri conferre*. § 6: *Si moritur Castrensis ante feudum revocationem, etc.* Adde cap. 38. § 4. 6. Vide *Feudum Castri*.

† **CASTRENSE PECULUM**, Proprium feudi castrensis dominium. Concil. Trevir. ann. 1310. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 281: *Quod vero de rebus viri dicimus, idem est de dotabilibus, quorum maritus dominus est, intelligi debet filius familias de Castrensi et de Castrensi peculo*. [*] Lege *peculum*. Vid. JC. in loco enim Concil. Trevir. omnino acceptione fori romani usurpata vox: sed ad forum feudale pertinet Chart. Sifridi Archiep. Magunt. ann. 1237. ap. Guden. Cod. Diplom. vol. 1. pag. 345: *Dictos nobiles in castro nostro Ameneburg 16. libris levium denariorum usualium terre illius pro jure Castrensis peculii, quod vulgariter dicitur Burclehen, infeudavimus, etc.* Vide *Feudum Castri*.]

CASTRENSIS, Castri incola. in Vita S. Launomari Abbatis num. 26. et in Decreto Rudolphi Imp. ann. 1285. apud Goldastum tom. 1. Constit. Imperial. pag. 314. ubi *Castrenses*, distinguuntur a *Civibus*: *Cives enim oppidi seu burgi, Castrenses, castri incolæ sunt*. Vide *Ordinicum Vitalem* pag. 544. 546. et alibi non semel, et Michaelæ Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 14.

CASTRIENSIS, Castri incola, vel Miles in præsidio castri. Gloss. Lat. Græc. *καπεδολή, Falanæ, Castrum. παρεδολικός, Castrensis*.

CASTRIANI, Qui in castris erant, apud Vopiscum.

CASTRICOMES, Castellanus, qui feudum Castellaniæ possidet. Ægidius de Roya ann. 1411: *Dominus Willelmus de Stavele Castricomes Furnensis*. Vide *Burggravius*.

CASTRUM DOLORIS, Feretrum. Cereemonialis Episc. lib. 2. cap. 11. ubi de Missa defunctorum: *Si aderit in Ecclesia lectus mortuorum, seu Castrum doloris, etc.* Infra: *Cum quo ibunt ad feretrum, seu Castrum doloris*. [*] Sæpe describitur apud Burchardum in Diario: « *Castrum doloris* circa medium basilicæ predicte supra secundum lapidem rotundum ibidem positum, longitudinis quinque cannarum, et latitudinis quatuor, altitudinis octodecim palmorum usque ad planum suum: tectum habuit satis rapidum, ut congruam portionem ex eo reciperet. (Ed. Thuasne, I. 13. an. 1484.) »]

* **CASTRUM**, interdum pro villa Gall. *une terre*, in Chartis quarundam provinciarum Germaniæ, præsertim Westphaliæ legitur. Vide Meibom. tom. 2. Scriptor. pag. 230. et 250. ADEL.

* **CASTRUM**, Arx. Chart. Henr. Wortmat. Episc. ann. 1225: *In feodum concessimus.... Castrum in Heidelberg cum burgo ipsius Castri*. Alia Ludovici Com. Palat. ann. 1288: *Castrum et civitatem in Heidelberg*; apud Schlannat. Histor. Episcop. Wortmat. tom. 1. pag. 232. 233. Græcos sui temporis omnes urbes *Καστρα* vocare scribit Cangius Glossar. med.

Græcit. col. 603. Confer Schmidt ad Disciplin. Clerical. pag. 132.]

* 1. **GASTRUS**, pro Castrum, apud Continuat. Chron. Fredeg. tom. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 5. num. 126.

* 2. **GASTRUS**, Verrex, idem quod supra *Castronus*. Chron. Forojul. ad ann. 1305. in Append. ad Monum. eccl. Aquil. pag. 30. col. 2: *D. Johannes.... accepit boves et armenta et Castro bene in magna quantitate macellorum de civitate, quæ erant.... in pascuis ipso die*. Vide supra *Castro*.

† 1. **CASTULA**, Assula. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 691. de S. Maiolo: *Cultro deplomans ligni Castulam*. Nonio, Castula est præsectorium muliebri. Vide *Casticia*.

* 2. **CASTULA**, Canalis. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Gorga, Prov. Castula, canalis, fluvarium, imbricium*.

† **CASTULARIUS**. Vide *Castulum*.

† **CASTULITAS**. Inscriptio Epistolæ 5. S. Columbani ad S. Gregorium Papam sic concipitur: *Domino Sancto... egregio Speculatori, theoria utpote divina Castulitatis potio, etc.* Ita MS. Cod. præferre monet editor.

CASTULUM, Arca, cista, Germanis *Kast*, Anglis *Chest*. Canones Hibernienses lib. 61. cap. 1: *Judex ab artificibus, et judex a præsentibus Ecclesiæ, vel Castuli, et quantumcumque voluerit pro operatione judicabunt*. Ubi præsidens *Castuli* est *Arcarius*, qui inde

CASTULARIUS dicitur in Constitutione Caroli Magni cap. 19. qui *Kastmeister*, seu cistæ vel arcæ magister Germanis [*] *Capitul. Francic. ann. 779. cap. 15. ubi Cartulariis*. ap. Benedict. lib. 1. cap. 199. *Cartulariis*].: *De Cerariis et Tabulariis atque Castulariis, sicut de longo tempore fuit, observentur*. [*] Vide *Haltaus. Glossar. German. voce Kastwagt*, col. 1067.]

1. **CASTUS**, Integer, abstinens. Vetus auctor subditus Notitiæ Imperii: *Si provincias Casti, et integritatis cupidi moderentur*. Ita in leg. un. Cod. Just. Ne quid publ. lætit. etc. et leg. 4. Cod. Theod. (8, 11.) Apud Vitruvium *Castitas*, sordibus et avaritiæ opponitur.

* **Silius** dixit lib. 3. vers. 1. *Saguntii moenia Casta*; Auctor *Ecbas. vers. 1140*:

Curritur ad castra, sola latrante licisca,
Invadunt Castrum, franco de milite Castum.

Galli simili metaphora oppidum nunquam ab hoste expugnatum *une forteresse vierge* appellant.

* 2. **CASTUS**, pro *Castrus*, Verrex. Vide supra in hac voce. Libert. Brianx. ann. 1343. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 726. art. 8: *Agnis et Castis pascalibus, sequelisque eorum, etc.*

* **CASUALIS**, Fortuitus. Stat. MSS. S. Vict. Paris. part. 2. cap. 9: *In magno furto deprehensi, necnon et Casualis homicida simili poena plectantur: voluntarius autem homicida, perpetuo carceri mancipandus est*. Vide alia notione in *Casale*.

CASUALIS, CASUALUS. Vide in *Casale*.

† **CASUALITAS**, Quod fortuito cadit in fiscum Domini vel ex alia quavis ratione, apud Rymer. tom. 11. pag. 447. col. 1: *Omnimodis forisfacturis, Casualitatibus, wardis, maritagis, etc.* Similia leguntur col. seq. et iterum alibi.

† 1. **CASUALITER**, Fortuito, Gall. *Casuelement, par hazard*, non semel legitur in ævi medi instrumentis. Vide, si cupis, Rymerum tom. 3. pag. 552. tom. 4. pag. 506. tom. 8. pag. 94. Statuta S.

Claudii sub Nicolao V. pag. 79. etc. Sidorius lib. 9. Epist. 11: *Si quid tibi vel Casualiter placet*.

* 2. **CASUALITER**. Dicitur de eo, quod fortuito cadit in fiscum domini. Pariag. inter reg. et abbat. Villælongæ ann. 1337. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 36: *Albigei et receptatores reorum criminum capitalium et sepulcri violati Casualiter ad justitias majores spectant*. Vide *Casualitas*.

* 3. **CASUALITER**, Casu, temere. Arnaldus in Rosar. MS. lib. 1. cap. 9: *Providenter ergo et non Casualiter operare*.

* **CASUARIS**, CASUARIUS, Miser, abjectus, qui domunculam seu tugurium, Ital. *Casuccia*, habitat. Stat. Vercel. lib. 3. fol. 72. r.º: *Quod liceat Casuaribus facere crescentum. Item quod liceat civibus Vercellarum facere crescentum ad domum suam*. Et fol. v.º: *Item qui levatum suum sive crescentum vetabit Casuariis, et qui recusabit accipere levatum factum in domo Casuariorum, det soldos quinque Pap. pro qualibet vice... Recipiendo a Casuariis tantumdem pastæ ad pensam et non plus*.

† **CASUARIUM**, Idem quod *Casarium* seu *Casa* cum adjuncta, ut videtur, certa terræ quantitate. Charta Roberti Regis Franc. pro Alberto Abb. S. Maximi ann. 1022. apud Stephanotium Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 302: *Casuarium unum in Samone villa, et totam Sylvestri villam. Has possessiones Childebertus Rex prædicto loco contulit*.

† **CASUBLA**, CASUBULA, CASUGULA. Vide post *Casula* 3.

1. **CASULA**, Minor casa, seu Ecclesia. Indiculus superstitionum et paganiarum ex Concil. Liptin. ann. 743. apud Lalandum cap. 4: *De Casulis, id est, fanis*. [Litteræ Innocentii II. Papæ pro Ecclesia Cameracensi ann. 1142. apud Miræum tom. 2. pag. 1163. col. 1: *Molendinum ad portam aquarum, Cambas et mansionarios, omnes pares et casatos, castellum cum Casulis suis*. Ernaldus in Vita S. Bernardi inter hujus opera tom. 2. col. 1108. edit. 1690: *Et secedens in Casulam pisatis torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit*. Epist. Cuthberti de obitu Venerabilis Bedæ inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 538: *Et sic in pavimento suæ Casulæ decantans, Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto, et cum Spiritum Sanctum nominasset, spiritum e corpore exhalavit ultimum*. Hic *Casula* idem est ac *cellula*.] Vide *Casa*.

2. **CASULA**. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 24. et ex eo Papias: *Casula, vestis cucullata, quasi minor casa, eo quod totum hominem tegat, unde Cuculla, quasi minor cella*. Quidam hanc vocem deducunt a *κασα*, vel *κασος*, et *κασος*, quæ Polluci et Hesycho, et aliis Grammaticis ἐσθηται εἰλητήν, seu, ut alii legunt, πλετήν. vestem coactilem sonat, apud Xenophonem non semel. Testamentum B. Casarii Arelatens. Episc.: *Indumenta Paschalia, quæ mihi data sunt, omnia illi (successori) serviant, simul cum Casula villosa, et tunica, vel galnape, quod melius dimisero*. Vide Vitam ejusdem Casarii. Fortunatus in Vita S. Medardi cap. 5: *Casula igitur, quæ per eum a matre dirigebatur artificij, egeno illi misericordia motus tribut*. [Habetur *Casula*, in Actis SS. Junii tom. 2. pag. 80. ubi diversis verbis eadem res narratur.] Ita *Casulam* famulus ac viris privatis tribut Procopius lib. 2. Vandalic. cap. 26: *Ἰμάτιον ἀμπεχόμενος οὕτε στρατηγῶ, οὕτε*

ἔλω στρατευομένῳ ἀνδρὶ ἐπιτηδείως ἔχον, ἀλλὰ δοῦλω ἢ ἰδιώτῃ παντάπασι πρέπον, Κασουλαν αὐτὸ τῆ Λατίνων φωνῇ καλοῦσι Ρωμαῖοι.

CASULA, pro habitu monachico sæpe sumitur, atque adeo pro ipsa cuculla. Theodemarus Abbas : *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus.* Vita S. Fulgentii Episcopi Ruspensis cap. 18 : *Casulam vel superbi coloris nec ipse habuit, nec Monachos suos habere permisit. Subtus Casulam nigello vel lactineo pallio circumdatus incessit.* [Vita S. Filiberti Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 824 : *Tunc ille humilitatis gratia subtus Casulam, qua erat indutus, contra brachium ægri vexillum Crucis apposuit.* Johan. Diac. in Vita S. Gregorii PP. lib. 2. num. 45 : *Frater ergo de monasterio habebat fratrem sæcularem et postularit eum dicens : Casulam non habeo, sed fac caritatem, eme mihi.*] Vide Haefteum lib. 5. Disquisit. Monast. Tract. 3. disq. 1.

3. CASULA, Vestis Sacerdotalis, quæ et Planeta. Rhabanus lib. de Ordine Antiphonarii cap. 21. et ex eo Ugutio et Joannes de Janua : *Casula dicitur vulgo Planeta Presbyteri, quia instar parvæ casæ totum tegit, et signat caritatem.* Alcuinus lib. de Offic. : *Casula, quæ super omnia vestimenta ponitur, etc.* Idem Rhabanus : *Hæc supremum omnium indumentorum est, et cætera omnia interius per suum munimen tegit et servat.* Rupertus lib. 1. de Sacramento. cap. 50. de casula : *Hæc super dextrum brachium levatur, replicaturque in sinistrum.* Stephanus Eduensis lib. de Sacramento. altar. cap. 10 : *Casula undique integræ unitatem fidei designat.* Similia habent Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 22. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 207. Hugo a S. Victore in Speculo Eccles. cap. 6. et lib. 1. de Sacramento. cap. 56. Innocentius III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 58. Durandus lib. 3. Ration. cap. 7. etc. Synodus Liptinensis can. 7 : *Presbyteri vel Diaconi non sagis laicorum more, sed Casulis utantur ritu servorum Dei* : [id est, Monachorum. Non agitur hic de veste Sacerdotali, seu planeta, sed de Casula seu Cuculla monachali, de qua paulo superius. *Casula planeta*, in Vita S. Ansegisi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 633. et 634.] Riculfus Episc. Suessionensis in Constitut. cap. 7 : *Casulam sericam, cum qua Missa celebratur.* Testamentum Riculfi Episc. Helenensis ann. 915 : *Casulas Episcopales optimas tres, unam dioprasiam et aliam de Orodonas.* Jacobus Cardinalis de Coronat. Bonifacii VIII. PP. lib. 2. cap. 1 :

Casulæque capax a forlice forma
Post longas habitura plicas, contracta ministris,

[** Casuum S. Galli Contin. II. ap. Pertz. Script. vol. 2. pag. 150 : *Casulas etiam optimas illas ipse fieri instituit, unam in qua ascensio Domini auro intexta est, et alteram, quæ diversas figuras desuper, in medio, et in margine simili modo præfert intextas.* Vide Notit. Stat. S. Leonardi ann. 1215. ap. Schœpflin. in Alsat. Diplom. num. 401. *Pannus sericus pro Casula faciendus*, in Chart. ann. 1319 : *pro sericis staminibus... 150. flor. de quibus pannis Casulæ fieri debeant*, in alia Chart. 1367. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 177. et 482. *Casulam preciosam*, in Chart. ann. 1083. ap. Kluit. Hist. Comit. Holland. tom. II. P. 1. num. 19. pag. 119.] Hist. Episcoporum Autisiodor. cap. 49 : *Casula coloris ætherii,*

phrygio palmum habente, superhumeralis et Rationalis effigiem ad modum Pallii Archiepiscopalis honorabiliter prætendebat. Ubi observare licet formam veterum casularum, quibus Pallii Archiepiscopalis figura adtexta erat, quomodo etiam complures habentur in majorum Ecclesiarum secretariis, in quibus circa colulum limbus alterius coloris, ante et retro pendulus affixus conspicitur, ubi hodie retro tantum in crucis figuram adtextitur : qui tamen mos postremus non omnino nuperus ex iis quæ habet Joannes Gersenius lib. 4. de Imitatione Christi cap. 5. num. 3. ubi de Sacerdote : *Habet ante se et retro Dominicæ Crucis signum ad memorandam jugiter Christi passionem. Ante se Crucem in Casula portat, ut Christi vestigia diligenter inspicat, et sequi ferventer studeat. Post se Cruce signatus est, ut adversa quælibet illata ab aliis clementer pro Deo toleret.*

CASULA generaliter pertinet ad omnes Clericos, ut ait Amalarius lib. 2. de Eccles. offic. cap. 19. Diaconis tribuitur in Concilio Liptinensi can. 7 : *Presbyteri vel Diaconi non sagis, laicorum more, sed Casulis utantur ritu servorum Dei.* De casula Diaconi, vide Honorium Augustodun. lib. 1. cap. 231.

* Eodem nomine appellatur vestis, qua diaconus et subdiaconus utuntur in sacra liturgia diebus jejunii, cujus usus, dispositiove describitur in Missali ann. circ. 400. ex monast. S. Joan. in valle : *Dominica Septuagesimæ... Ad magnam missam hebdomadarius, diaconus et subdiaconus Casulis nigris induuntur usque Isti sunt dies, quia tunc rubicundis induuntur... Ad evangelium exiit diaconus Casula, et plicat eam ex transverso super scapulas suas, ita quod medium Casulæ ponitur super summitatem sinistræ scapulæ, descendendo ex utraque parte de sub ascella dextra, ubi ligatur honeste, et sic remaneat usque post missam.* Vide supra Brandretum.

CASSULA, apud Petrum Abbatem Cellensem lib. 6. Epistola 12.

CASUBULA, Idem quod Casula, unde vox formata, Gall. *Chasuble*, Vestis sacerdotalis. Neque enim amplexor sententiam Jacobi Bourgoing lib. de Origine et usu vulgarium vocum pag. 40. qui quasi *Capifibulam* dictam putat. Faustus Monachus in Vita S. Severini Abbatis Agaunensis n. 6 : *Exuens Casubulam suam corpori Regis induit eam.* Vita S. Popponis Abbatis n. 58 : *In celebratione Missarum Casubulam, qua induebatur, lacrymis humectabat.* Num. 61. *Casucula* habetur, ubi forte restituendum *Casubula*. [* *Casucula* in chart. ann. 1367. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 477.] [Hist. Translationis S. Wandregisili inter Acta SS. Bened. sæc. 5. pag. 206 : *Hæc vero sunt, quæ de S. Ansberti habemus reliquias, tunicam ejus et partem ipsius Casubulæ.*] Charta Hecardi Comitis Augustodun. apud Perardum : *Casuvula vermicula*, pro *Casubula*. CASIBULA, Testamentum Willelmi Longuespée, Comitis Sarisberienis ann. 1255. tom. 2. Monastici Anglic. : *Item ego assignavi... magnam capellam... scilicet Cassibulam de rubeo samito, et unam capam chori de rubeo samito, etc.*

CASUBLA, occurrit in Notis Tyronis pag. 18. [et apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1523. in Testamento Beatricis de Alboreya Vicecomitissæ Narbonæ.]

* [Occurrit eadem forma in thesauro Eccl. (Claromont. ann. 980, mus. arch. dép. p. 40 : « *Casublas Optimas V, cotidianas II. Una Marcessit.* »)]

Cum vero Scriptorum plerique Casulam dictam a casa scribunt, quod totum hominem ut casa tegat. respererunt ad veterum Casularum formam, quæ totum revera Sacerdotem a collo ad pedes amibat, atque adeo brachia ipsa et manus tegebat : ita ut si iis ad sacra facienda, aut ad alios usus vellent uti, necessum haberent casulam ad utrumque latius erigere, aut fibula cohibere, quod observare est ex loco laudato Rupertii. [Petrus Comestor in Histor. Scholast. Exod. cap. 63. de vestibus Pontificum veteris legis scribens : *Modice stringebatur, et usque ad tibias dependebat ad decorem, dum Sacerdos nihil operabatur. Cum autem sacrificabat, ne impediret, pendentes summitates super levum humerum reflectebat ; unde et forte Diaconus quandoque Casulam plicatam eidem humero superponit.*] Quo spectant ista ex Bernardo Monacho in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 74. de Sacerdote sacra facturo : *Sicque Casulam induit, quam etiam socius studiose inter brachia plicat, et amictum desuper aptat.* Atque inde casularum hodiernarum nata est forma, quod ultro quivis fatebitur, qui S. Gregorii Magni PP. imaginem ex musivo expressam, quæ habetur post ejus vitam a Joanne Diacono exaratam, et Episcopi alterius in Ecclesiæ S. Germani Prætoris porticu, et similes, quæ visuntur Romæ in veteribus Ecclesiis, attentius expendit et consideraverit.

4. CASULA, Capsa, Capsula, Gall. *Chasse*. Hist. Beccensis MS. ex Archivis ejusd. Monasterii pag. 135 : *Et cum fracta esset Casula removendum erat sacrum corpusculum* (S. Honorinæ.) Et pag. 136 : *Reposito B. Honorinæ in nova Casula corpusculo.*

CASULA CORDIS. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 23 : *Canna pulmonis, pulmo, cor, Casula cordis, diaphragma, etc.* [* Pro Capsula, Germ. *Herzbeutel*.]

* CASULAGIUM, Prædium rusticum, Casa cum adjuncta certa terræ portione. Charta ann. 1245. in Chartul. Raim. VII. comit. Tolos. pag. 153 : *Vendo mediæ partem castrorum et villarum de Senars et S. Felicis et dominationis eorum, et mediæ partem hominum et feminarum infrascriptorum et eorum progeniei, tenenciarum et Casulagiorum.* Vide Casuarium.

* CASULARIUS, Vestis sacerdotalis, quæ Casula vocatur, artifex, Gall. *Chasublier*. Comput. fabricæ S. Petri Insul. MS. ann. 1527 : *Item Egidio Casulario, qui capam composuit et mitram episcopalem, una cum novem ulnis viridis reuban, xxiij. lib. xvj. sol. vj. den. Casurarius ibidem pluries, a Gall. Casure, quod pro Chasuble, nostri dixerunt. Inventar. MS. eccl. Camerac. ann. 1371 : *Une Casure de vermeil velour, tournicte et damaticle. Charuble, eadem acceptione mutato s in r, ut sæpe fit, in Lit. remiss. ann. 1481. ex Reg. 209. Chartoph. reg. ch. 151 : Une Charuble de satin violet.**

† CASULULA, Parva casula, tunicella. Vide in Casula 2.

* CASURA, Casus, Gall. *Chute*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 341 : *Dictus defunctus desuper equum suum, quem equitabat, cecidit ad terram, et decessit propter boutaturam et Casuram antedictas.*

* CASURARIUS, Vide supra in Casularius.

1. CASUS, Caducum. Glossæ Basilic. : *Κάσος, πτώσις.* Lex. 3. Cod. Theod. de Petition. (10, 10.) : *Quod ex cujuscuque patrimonio ceciderit in Casum.* [* Al.

cassum.] Symmachus lib. 10. in Relat. ad Valentianum: *Quod nomen accipiet ablatis facultatum, quas nulla lex, nullus Casus facit caducas.* Hinc nostris, *les Parties Casuelles*, Fiscus Regius, in quem *Caduca* inferuntur, dictus, de quo hoc lemma vulgatum: *Fit Casu ditior arca.*

CASUS, dicitur tertia vel quarta pars dotis quæ viro uxori superstiti advenit, nullis extantibus liberis, apud Julianum Antecess. Nov. 36. cap. 14. Nov. 123. cap. 40. Glossæ Basilic. : Κάσος τῶν ἐδῶν, ἀτύχημα τῶν νομίμων μοιρῶν, ἢ τῶν γαμικῶν κερδῶν, ἢ τῶν τῆ δόσε τοῦ ὑποθέλου, ἢ τοῦ ἐξ ἀπαίδας. Rursum: Κάσον, μοῖρα νόμιμος, λέγεται καὶ μέρος τέταρτον. Ibidem: Κάσον, (male κάπον) τέταρτον μοίρας τυχηρῶν τῶ ἀπὸ συμφορᾶς τοῦ μὴ ἔχειν τέκνα. Aliæ Glossæ: Εἰθίσται ἐν τοῖς γαμικοῖς συμβολαίοις συμφωνεῖν, ὥστε ἐκ προτελευτῆς τῆς γυναικὸς κερδαίνειν τὸν ἄνδρα ἢ τὸ τρίτον τῆς προίτας, ἢ τὸ ἡμίσιον, καὶ τοῦτ' ἐστὶ τὸ λεγόμενον Κάσος.

* CASUS MORIENTIUM. Vide *Mortuarium*.

2. CASUS. Alexander Iatrosoph. MS. lib. 1. Passionum: *Hæc oportet fieri his qui et Casus patiuntur.* Ubi Glossæ MSS.: *Casum vocant memoriam defectum, pro caros, i. oblivio.* Idem lib. 2: *Hic enim patitur... epileptias, et Casus, et tristitias sine causa.* Ubi Glossæ: *Casus, i. scotomiam, quia omnia videntur eadem.*

* CASUS. A CASU, Fortuito. Vide supra particulam A.

† CASUVULA. Vide in *Casula* 3.

† 1. CATA, Species machinæ lignæ. Vide in *Catus*.

† 2. CATA, *Multorum cantatio.* Papias MS. Vide *Catadocta*.

3. CATA, Ad, juxta, versus, secundum, ex Gr. Κατά. Glossæ antiquæ MSS.: *Secundum, Juxta, Cata, Circa.* Stephanus II. PP. in Epist. ad Fulradum Abbatem: *Domum positam juxta Monasterium beati Martini... juris venerabilis Monasterii S. Stephani Cata Galla Patricia.* Anastasius Biblioth. in Hadriano PP. pag. 110: *Constitut in Monasterio S. Stephani Cata Barbara Patricia situm, (sitò) ad B. Petrum Apostolum, congregationem Monachorum, etc.* In Leone III. pag. 138: *In Monasterio S. Stephani, quod appellatur Cata Galla Placidia.* Id est, juxta aedes *Barbaræ*, et *Gallæ Placidie* et *Patriciæ*. Hodæporicum S. Willibaldi: *Atque ibidem sacram monasterialis vitæ disciplinam,.... Monachorum Cata normam venerandæ vitæ conversationem in semetipso ostendendo, exercebat.* *Cata Matthæum, pro secundum*, dixit Lucifer Calaritanus de Non parcendo, etc. pag. 282. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 8:

Cataque sit juxta, dicas hinc *Cata Matthæum.*

Cata Joannis, pro Evangelio secundum Joannem in Charta Gennadii Episcopi Astoricensis æræ 953. apud Ypez tom. 4. pag. 448. *Cata Evangelicæ experimentum auctoritatis*, apud Aldhelmum Abbatem Malmesburiensis. Vetus Interpres sextæ Synodi Constantinopolit. Act. 14: *Litteræ vero in quibus falsitas libri facta est, propriæ manus Georgii Monachi Cata Macarium certe sunt.* Ubi Græcus Codex: Κατά Μακάριον τυγχάνουσιν. Infra: *Ipsæ autem Philippus vicinus erat de patre Stephani, qui cecidit Cata Macarium hæreticum.* Gr. Γείτων ἦν τοῦ πατρὸς τοῦ Στεφάνου τοῦ πεσόντος τοῦ κατὰ Μακαρίου ἀρετικῆς. Quibus locis *Cata Macarium*, idem sonant, ac juxta hæresim et sensum Macarii. Alia vide apud Filesacum ad

Vincetium Lirinensem pag. 195. [*] et Marin. Pap. Diplom. pag. 225. num. 23. not. 2.]

* 4. CATA, Felis femina, Gall. *Chatte*. Acta ad Conc. Basil. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 533: *Plus delectationis ipse capiebat in palpando suam Catam, etc.* Vide *Catta* 2. [*] Canis Femina, Virgilio Gramm. ep. 1. apud Maium pag. 7: *Vir et mulier, taurus et vacca, aries et ovis, canis et Cata.*

* 5. CATA, *Funis cum plumbo, quo altitudo tentatur.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Hinc forte *Catobolici* dicti mathematici. [*] *Cataprorates*, ex Isidor. Orig. lib. 19. cap. 4. sect. 10.]

† CATABAZON. Vita S. Bardonis Archiepiscopi tom. 2. SS. Junii pag. 313: *Si vero in eandem Catabazonem sol nubescque convenierint, nulla fiet mentio de nubibus, sed tantum de solis ardoribus.* Papebrochius suspicatur esse legendum *Catababasin*, a καταβάσσω, Descendo.

* Quod de annis climactericis intelligi potest ex Salmasio pag. 185. nihil itaque mutandum est.

CATABLATION. Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. Italæ sacræ pag. 1275: *Quatuor sindones de seta, quarum una est de... alia de Catablatio, alia de baldeluno, (baldekino) etc.* Vide *Blatta*.

† CATABOLUM. Vide in *Catubolum*.

† CATABULENSES. Vide *Catubulenses* post *Catubolum*.

CATABOLIGOS, Mathematicos dictos apud Tertullianum lib. de Anima, Fulgentium lib. de Continentia Virgiliana, et S. Zenonem Veron. a consulendo putat Filesacus lib. 1. Select. quasi καταβουλοῦς. Salmasius vero ad Spartianum pag. 40. existimat ita dictos eos spiritus, qui per arreptitios et energumenos futura prædicebant, quod eos deicerent, adficerent, prosternerentque quos numine suo implebant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν. [*] Vide Forcellinum.]

CATABOLUM, Gr. Καταβολή, Solutio, præstatio: verbum Juris. Gloss. Gr. Lat.: Καταβολή ἢ ἀπόδοσις, solutio, pensio. Gesta Dagoberti Regis cap. 18: *De proprio teloneo, quod ei annis singulis ex Massilia solvebatur, centum solidos in luminaribus ejusdem Ecclesiæ eo tenore concessit, ut oleum eandem Actores Regii, secundum quod ordo Cataboli esset, quasi ad opus Regis studiose emerent, et sic demum missis ipsius loci annuatim traderent.* Charta ipsa Dagoberti, vel potius Chlodovei III. apud Mabillonium tom. 4. Actor. Ord. S. Bened. pag. 618. 622: *Juxta quod ordo Cataboli fuerit.*

CATABOLUM, CATABLUM, Græcis recentioribus κατάβολον Navale dicitur seu emporium, oppidum maritimum: forte quod in navalibus portoria et tributa pro mercibus invehendis et in vectis penderentur. Ita Scholiastes Thucyd. et Suidas verbo ἐπίνοιον. Egica Rex Goth. Hispan. in Concilio Toletano XVI: *Nemo ex eisdem Judæis in perfidiam durantibus, ad Catabulum pro quibuslibet negotiis peragendis accedat, nec quodcumque cum Christianis commercium agere audeat.* [Jos. de Aguirre in hunc ipsum locum, *Catabulum* exponit Prætorium ubi causæ aguntur. At magis placet interpretatio Cangiana.] Καταβόλου loci, ita forte propter portum dicti, in urbe CP. meminit Cedrenus pag. 476.

† CATABRIATUS, Ex albo et nigro vel etiam aliis coloribus alternatim distinctus. Synodus Pergami ann. 1311. apud Murator. tom. 9. col. 547: *Tonsuram et habitum deferant clericales ordini suo et statui competentes, vestes virgulatas seu*

de Catabriato de medietate, vel listatas... minime deferentes. Codex MS. Colbertinus num. 159: *Honorius IV. Ordinem Carmelitarum solidavit, qui in Concilio disposito ordine Saccatorum remanserunt in suspensio: et tunc deposuerunt mantellos Catabriatos.* Forte melius legeretur *Catabarriatus*. Vide *Barrati Fratres*.

* *Catabriatos* edidit etiam Murator. ex Jornandi Chron. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1015.

† CATABUCA, mendose, ut puto, pro *Cambuca*, Pedum pastorale. Charta anni 1275. ex Archivo S. Victoris Massil.: *In quo (sigillo) ex una parte erant litteræ tales scriptæ: Guillelmus Abbas S. Victoris Massiliæ cum figura ipsius Abbatis in sinistra manu cartæ, et Catabucam in manu dextra.* Vide *Cambuca*.

† CATABULENSES. Vide post *Catubulum*.

CATABULUM. Papias: *Catubulum, clausura animalium, ubi desuper aliquid jacitur.* Addit Baronius ad 16. Jan. animalium, non quidem silvestrium, sed jumentorum, quæ publicæ utilitati ad vendenda onera deservirent. Damasus in sancto Marcello PP.: *Damnatus est in Catubulo, qui dum multis diebus serviret in Catubulo... et emerunt eum de Catubulo.* Petrus Venerab. lib. 1. Epist. 1: *Petrus in carcere, Clemens in exilio, Marcellus in Catubulo.* Martyrologium Rom. 16. Januarii de S. Marcello: *Primo fustibus cæsus, deinde ad servitium animalium cum custodia publica deputatus, ibidem serviendo, amictu indutus cilicino, defunctus est.* Hugo Flaviniac, in Chron. pag. 81: *Quem princeps domus retentis omnibus, quæ sibi commendata in ejus obsequio fuerant, Catabuli sui, in quo animalia ejus jacebant, axes levavit, et in fossam ubi stercora et urinæ animalium defluebant, eum projecit, etc.* Infra: *Quem B. Sanctinus de Catabuli fossa extraxit, et diligentissime lavit.* Guibertus lib. 1. Hist. Hieros. cap. 4: *De Ecclesiis querimonia est, quas siquidem gentilitas eversa Christianitate tenebat, in quibus equorum ac molorum, cæterorumque animalium Catabula construebant.* [Romuald. Archiep. Salernit. in Chron. apud Murat. tom. 7. col. 77: *Postea vero Christiana religione crescente, domus Catabuli in pulcherrimam Ecclesiam translata est, quæ usque hodie S. Marcelli intitulatur.*]

CATABULUM extulit eadem notione Petrus Damiani lib. 2. Epist. 18. lib. 5. Ep. 1. pag. 248. 389. Occurrit etiam in Notis Tyronis.

CATABULUM, Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeiensis lib. 1. cap. 15: *Qui cum attollerent pariter gressus, illuc vultum oculosque levabant, ut probares illis committere Deo in cælis quodcumque fieri disponebant in terris, et illuc locare Catabula fundamenti, quo vix aliorum culmina surgunt; id est, ima, vel cava, fossas.*

CATABULENSES, Qui oneraria et Catabularia jumenta ductabant, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, quod est comportare. Senator lib. 3. Epist. 10: *Præsentia admonitione declaramus, ut marmora, quæ de domo Pinciana constat esse deposita, ad Ravennatem urbem per Catabulenses vestra ordinatione dirigantur.* Idem lib. 4. Epist. 47: *Et ideo 50. solidorum mulctam non jam veredarius, sed Catabulensis incurrat, quisquis ultra centum libras parhippum crediderit onerandum.* Horum Corpus sive Collegium in urbe constitutum erat ex libertinis hominibus, quod ideo in Cod. Theod. de Pistoribus, et Ca-

tabol. lib. 14. (tit. 3.) jungitur Corpori et Collegio Pistorum, quod *Catabolenses* molenda frumenta animalibus farinasque comportarent, ut censet Cujacius lib. 16. Obser. cap. 5.

† **CATABUSTA.** Adamnanus in Vita S. Columbæ Abbatis tom. 2. SS. Junii pag. 235: *Beati Patroni venerabile corpus, mundis involutum sindonibus, et præparata positum in Catabusta, debita humatur cum veneratione. Ratabusta,* (quod f. legitur in MS.) pro *Sandapila* necdum aibi repertum est, inquit Bollandi Continuator: quamobrem addit: Non recte forsitan scripta vox, legendumque *Catabusta*, sicut Italice eadem in significatione dicitur *Cataletto*; et pegma funebre faculis multis instructum, *Catafalco.* Addam ad confirmandam eruditi Scriptoris conjecturam fortassis scriptum fuisse *Katabusta*, pro quo *Ratabusta* legi potuerit quam facillime.

* **CATACHYSIS.** [Vas, quo aqua manibus infunditur, vel quo lavantes a balnearioribus perfunduntur. Exstat hæc vox in *Not. Tir.* p. 164. ubi tamen mendose legitur *catacussis.*]

* **CATACLISIS.** *Abusiva*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Perperam pro *Catachresis*, abusio vocis, cum pro alia usurpatur.

† **CATACLISMUS.** Vide *Cataclysmus.*
CATACLITUS, CATACLITUS, CATACLYZUS, CATACLYZOMATIS ARES. Quid sit vestis de *Catclitis*, apud Tertullianum de Pallio cap. 3. quaerunt viri eruditi. Quidam enim putant esse vestem cataclitorum, quibus nempe *cataclita* sternuntur, seu accubita, et tricliniaries lecti. Ita quippe *κατάκλιτα* appellari observare est ex Basilio; ubi explicat quid sint *θήριστα κατάκλιτα*, apud Isaiam cap. 3. v. 23. Verum qui attende verba Tertulliani expenderit per *cataclita*, materiam vestis expressisse deprehendit: *Mutant et bestiae pro veste formam, quamquam et pavo pluma vestis, et quidem de Cataclitis, imo omni conchylio depressior, qua colla florent, et omni patagio inaurator, qua terga fulgent, etc.* [Vide Forcellin. in *Cataclista.*]

At quæ materia illa fuerit non promptum est definire. Alii de *Cataclitis* reponendum volunt, etsi constanter priorum lectionem retineant Codices omnes, uti fatetur Salmasius, qui ab hac sententia non omnino discedit. Sed quod *Cataclistas vestes*, apud Tertullianum, eas quæ in arca servari solent, appellatas volunt idem Salmasius et Cerda, vix probem: ut nec quod undique clausæ essent, quod contendit Sussannæus in Collectaneis, et Beroaidus ad hunc Apulei locum lib. 11. Metamorph.: *Veste nivea et Cataclista prænitens.* Malim enim his locis *Cataclistas* vestes appellari eas, quibus lapilli ac uniones intexi solent, qui quodammodo in opere includuntur, et *κατακλιόνται*: quod faciunt Phrygiones. Unde *Cataclistæ vestes*, eæ sunt quæ opere Phrygio adornantur. Neque alia sunt *θήριστα κατάκλιστα*, apud Isaiam, (nam ita legi in aliquot MSS. observant viri docti) non quidem instrata lectorum accubitalium, sed palliola ac vela feminea: quæ notio est vocis *θήριστον*.

Jam vero quod pluriore Græci ac Latini *κατάκλιστα* appellarunt, posteriores, seu potius Latini sequioris ætatis Scriptores, depravato vocabulo, *Cataclyza*, nuncupaverunt, opusque ipsum *Cataclyzoma.* Et certe *Artem Cataclyzomatiss*, eadem esse quæ aurifabrurum, qui operibus suis lapillos et gemmas

induunt ac intextunt, (unde *clusores* et *inclusores*, et *inclusorium opus*, ut suo loco monemus) perspicue declarat Arnobius Junior in Condictu cum Serapione lib. 1: *Unum diadema video, sed in ipso diademate Cataclyzomatis arte gemmæ constituta.* Hinc facile est conjicere quid per *cataclyza* velit Gregor. Turon. lib. 2. de Glor. Confess. cap. 63: *Veruntamen calicem non comminuit, quia Cataclyza in ipso fuerant solidata.* Neque enim per *Cataclyza*, fundus vasis, quod vult Cerda, sed lapilli, solidius vasi inserti, opere *inclusorio*, ac aurifabrili intelliguntur. Quod vero in solida materia faciebant aurifabri, id fecere in vestibus Phrygiones, quibus gemmas pariter et lapillos intextuere, et in iis quodammodo includere: unde vestes istas, de *Cataclitis* appellavit Tertullianus, quod essent ex specie *Cataclistorum* operum.

Porro ut *Cataclyza*, de vasis, dixit Gregorius Turonensis, de diademate Arnobius; ita Fortunatus in Vita S. Martini lib. 3. hanc vocem usurpavit in vestibus, cujus versus ex Codice literis Longobardicis exarato, qui in Bibliotheca Monasterii S. Germani Parisiensis asservatur, eo lubentius hoc loco describam, quod negotium facere videntur literatis omnibus, propter pravam descriptionem:

Vidisti thalamum sponsi super omnia pulcri,
 Compositum gemmis, auroque ostroque decorum:
 Quanto zona die lapidum radiabat honore,
 Cyclades aut quales Cataclycis offera rasis,
 Quæ palla ex humeris mixto chryso Phara beryllis,
 Quodve montis decus collo radiabat in illo.

Ubi Codex Broweri:

Cycladis aut qualis Cataclysis effora rasis,
 Quæ palla ex humeris mixto chrysopraso beryllis.

De quorum versuum sensu haud facili prorsus, hic in præsens non disputo: illos, ut in MS. Codice exarantur, representasse contentus. Observo tantum *cataclyza* rasa dixisse Fortunatum, id est, pannos gemmis et unionibus exornatos. Sed et lib. 4. eodem vocabulo usus est in describendis vestibus pretiosis:

O Martine, decus, lapidum velamine compte,
 Quam nova palla tibi, cujus textura coruscans,
 Trama topazus erat rutilans, et stamen iaspis,
 Et tunice insignis currunt pro vellere gemmæ?
 Quæ manus artificis Cataclyca fila rotavit?
 Quis fuit hic opifex, ubi lana hyacinthina currit?
 Quis potuit rigidas torquere ad licia telas?

Ubi Broweri Editio habet *Cataclitis*. Hæc porro licet prolixiora describere opere pretium duximus, ut tandem liqueat, quid sit *Cataclyzum*, vel *Cataclitum* in vestibus, quod, nisi fallor, non aliud fuit a Phrygio opere, in quo lapilli fuerint *κατάκλιστοι*, conclusi: est quippe *κατακλιών*, *Concludere*, in Gloss. Græc. Lat. Neque enim a *κατακλιών*, quod est *diluere, proluere, inundare*, in eodem Gloss. peti debet etymon vocis *Cataclyzum*, cum abusive ex *Cataclitum* formata sit a recentioribus, etsi vestes ejusmodi potuerint dici gemmis et lapillis perfusæ. Quomodo *περίχυτον* usurpat Codinus de Offic. Palat. cap. 3. num. 13: *Σκαρόνιον χρυσοργικόν, λίθαρα δὲ καὶ μαργαριτάρια ἔχον, ὅπως λεγόμενα Περύχυστα.* Idem Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini:

Totaque permixtis radiant velamina gemmis.

Confertæ gemmis vestes, apud Vopiscum in Aureliano. *Crassiore auro smaragdinisque superinsutæ*, apud Dudonem lib. 3. de Morib. Norm. pag. 153.

† **CATACLYSMUS.** Gr. *κατακλυσμός*, Diluvium, Inundatio. Cyprian. Epist. ad

Novat.: *Cataclysmus ille, qui sub Noë factus est, figuram persecutionis, quæ per totum orbem nunc nuper supereffusa est, ostendit.* Utitur Agnellus in libro Pontificali apud Muratorium tom. 2. pag. 38. col. 1. et alii plures. Varro lib. 3. de Re Rustica forma plane Græca dixit: *Theba ante Cataclysmum Ogygi conditæ dicuntur.*

† **CATACLYSMUS.** Idem. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 372: *Quis nesciat in tempore Pharaonis post multos annos a Cataclysmo... (Moysen) divina floruisse gratia?*
 * *Cataclysmus* apud medicos est Illisio aquæ vehementius asperse alicui parti corporis. Vide Forcellinum.

† **CATACLYSTUS, CATACLYZA.** Vide *Cataclitus.*

* **CATACOSMUS.** Dignitas in palatio CP. a Gr. *κατακοσμία*, compono. Charta Mich. Paleol. imper. ann. 1403. ex Theol. eccl. Paris.: *His omnibus præmissis presentibus, prædicto Patriarcha et Catacosmo, et pluribus aliis presentibus, nostris ad hoc nobiscum consentientibus, etc.*

CATACUMBÆ, Tertio ab Urbe milliario, ita dicta Cœmeteria publica, quarum descriptionem dedit Onuphrius Panvinius lib. de præcipuis Urbis basilicis pag. mihi 122. S. Ambrosius, seu vetus Scriptor, in Actis S. Sebastiani num. 88: *Hoc tu dum levaveris, perduces ad Catacumbas, et sepelies in initio cryptæ, etc.* Anastasius in S. Cornelio PP: *Corpora Apostolorum Petri et Pauli de Catacumbis levavit noctu.* In S. Damaso: *Ubi requiescit in Catacumbis.* Vetus Martyrologium editum a Bucherio ad Canones Paschasles, continens *depositiones Episcoporum Romanorum: Mense Januario 13. Kl. Febr. Fabiani in Callisti, et Sebastiani in Catacumbas... Mense Junio 3. Kl. Julii, Petri in Catacumbis, et Pauli Ostiense, Tusco et Basso Coss.* Rudolphus Monachus in Vita B. Rhabani Mauri num. 30: *Acceptoque corpore B. Quirini Martyris Romam fugit, et sacras reliquias via Appia, tertio milliario ab Urbe, in Ecclesia beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ubi aliquandiu jacerunt, sepelierunt in loco qui dicitur, Ad Catacumbas.* In Catacumbis latitasse S. Urbanum PP. tradunt Acta S. Cæciliæ: ut et Evaristum PP. Vita SS. Faustini et Jovite Mart. n. 19. Vide Adonem in Chronico ann. 364. Ordericum Vital. pag. 355. 357. etc.

CATACUMBA, pro quovis cœmeterio. Ita videtur usurpasse Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitanis, in S. Fortunato: *Collocarunt in Ecclesia Stephania ad partem dextram introeuntium sursum, ubi est oratorium in capite Catacumbæ.* Acta S. Isidori Agricole n. 28: *Ipsium trahentes duxerunt ad B. Isidori Catacumbam, etc.* [Chronicon Lobienae apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1427: MCCXXXIX. obiit Guillelmus Episcopus Leodiensis in Catacumba, cui successit Robertus Episcopus Lingoniensis.]

De vocis etymo dissident Scriptores. Anonymus in Historia translationis S. Sebastiani cap. 6. a *statione navium*, quas *Cumbas* appellabant Græci et Latini recentioris ætatis, locum hunc dictum vult: *Milliario tertio ab Urbe, loco qui ob stationem navium Catacumbas dicebatur.* Et cap. 14: *Pervenit ad Catacumbas, tertio ab Urbe milliario.* Alii vocem compositam censent ex *Cata*, et *tumba*, ita ut fuerit locus mortuorum *tumbis*, seu sepulcris destinatus, seu quod in eo Martyrum et Christianorum,

qui sub Imperatorum paganorum tyrannide mortem pro fide appetierant, *tumbæ* passim inventæ fuissent. Unde locum hunc *Ad tumbas*, seu ut tunc loquebantur, *Catatumbas*, quod idem sonat, postea appellaverint Romani. Nam *cata*, pro ad, usurpassus Scriptorum inferioris Latinitatis supra docuimus. Huic certe sententiæ videtur favere Codex Gregorii M. editus lib. 3. Epist. 50. qui *Catatumbas* habet, non *Catacumbas*, nisi mendum sit in Editionibus, quod reor: nam et aliquot Codd. MSS. et cæteri Scriptorum constanter *Catacumbas*, passim habent. Unde alia vocis origo investiganda. Cum igitur ejusmodi Polyandria et Cœmeteria publica in cryptis et locis reconditis extiterint, quos istius ætatis Scriptorum *Cumbas* vocabant, videtur potior ratio existimandi, sic dicta, quod ad ejusmodi cryptas, et, ut ita dicam, valles, Martyrum copora deferrent Christiani, qui dum rogarentur ubinam jacerent, respondebant, *Cata cumbas*, seu *Ad cumbas*, id est, *ad cryptas*, vel *ad valles*, aliquot ab urbe milliariis. Et sane Martyrum sepulcra Romæ vel haud procul ab urbe, in cryptis et locis depressioribus existisse auctor est sanctus Hieronymus in cap. 40. Ezech. dum cœmeteria Romana a se visa describit: *Dum essem Romæ puer, et a liberalibus studiis erudirer, solebam cum cæteris ejusdem ætatis et propositi, diebus Dominicis sepulcra Apostolorum et Martyrum circumire, crebroque cryptas ingredi, quæ in terrarum profunda defossæ, ex utraque parte ingredientium per parietes habent corpora sepulcorum, et ita obscura sunt omnia, ut propemodum illud propheticum compleatur, Descendant in infernum viventes.* His adjungenda sunt quæ habet Prudentius in Passione S. Hippolyti Martyris, et in Descriptione Cœmeterii Cyriacæ in agro Verano. Porro *Cumbas*, cryptas esse ac valles suo loco docemus. Vide præterea Romam Subterraneanam lib. 3. cap. 12.

CATACUMINUS, pro *Catechumenus*. Althelmus de Laudè virginum cap. 12: Christo devotus cum jam *Catacuminus* esset.

Vide in *Catechumeni*. [* Glossar. in Cod. reg. 7644: *Catacuminus, Instructus sive audiens.*]

CATACUSSIS, occurrit apud Tyronem in Notis pag. 164. [Vasis genus est. Vide *Eglijtræ*.]

CATADOCTA, *Multorum Cantica*, in Gloss. Isid. ubi quidam legunt, *multorum amica*. Aliæ Glossæ: *Catadocta, multorum cantica catalecta*. Sed videtur legendum, *Cata, docta, Catalecta, multorum cantica*. Ex Lat. *Catus*. [Martinius, cui Grævius subscribit, legit: *Cata dicta*, ex Varrone, qui exponit acuta dicta; quod accepit ab Ennio:

Tum cepit memorare simul *Cata dicta*.

Vide Varronem lib. 6. et superius *Cata* 2.] [* *Catarum, doctarum, Placid.* ap. Maium tom. 6. pag. 556. et in Cod. reg. 7644. *Cata, docta, vel multorum cantica vel secundum concentus multorum cantatio*, in vet. Gloss. ap. Maium tom. 7. pag. 554. et in cod. reg. 7644. Vide *Catapura* et *Catanecta*.]

* **CATADUPA**, *Locus ubi Nilus de monte cadens nimium frigoris facit*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide [* *Forcellin.* et infra *Cathadupa*.]

* **CATADURA**. Stat. Cadubrii lib. 3. cap. 82: *Si quis amiserit aliquam de dictis avibus, postea capta et inventa*

*fuert, cujus erat, statim dari et restitui debeant sine placito et querela; ita tamen quod ille, cujus fuerat, det capienti de Cadatura pro falcone, vel trizolico a falcone xxx. sol. Pap. Ubi legendum *Captura*.*

† **CATAFALTUS**. Vide *Cadafalus*.
† **CATAFUNIS** cum plumbo, quo altitudo temptatur. Papias MS. Bituric. Vide *Cataprates*.

* Leg. divisivis vocibus: *Cata, funis*, etc. Vide supra *Cata* 5.

† **CATAGOGIUM**, Ludicrum festum ab Ephesiis Paganis olim celebratum, quod occasio fuit martyrii S. Timothei primi eorumdem Ephesiorum Episcopi. Latina quædam MSS. habent *Citagia*, alia *Catagia*. Multa Martyrologia habent *Dianæ* celebritatem fuisse. Vide Acta SS. Januarii tom. 2. pag. 566. col. 2.

† **CATAGORIÆ**, *Ascriptiones, accusationes*. Papias MS. a *καταγορεύειν*, Accusare, deferre, exponere. [* *Κατηγορία*.]

CATAGRAPHARE, *Transcribere*, Uguitioni: *καταγράφειν*. [* *Catagrapho græce, Conscribo*, Papias.]

CATALAGO, id est, *collectio*. Ita Glossæ MSS. ad Canones Concil. forte ex *κατάλογος*. [* *An Catalecta?*]

* **CATALDUS**. Vide *Gastaldus*.

* **CATALE**, *Debitæ pecuniæ caput*, Gall. *Capital*. Pactum inter Steph. episc. et Theobald. archid. Paris. in Chartul. episc. Paris. ex Bibl. reg. fol. 15. v: *Debitum vero, quod Franci Catale vocant, quod archidiaconus debet episcopo usque ad diem, precibus nostris et pacis amore, totum archidiacono dimisit episcopus*. Vide *Capitale* 2. et in *Catallum*.

† **CATALECTA**. Vide *Catadocta*.

CATALEPTICUS, Idem qui *Epilepticus*, in Actis S. Erconwaldi Episcopi n. 23.

† **CATALETA**, *CATHALECTA*. Agnellus in libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 156. col. 2: *Jace in Cataleta navis infra sentinam, juxta sentinam*. Et pag. 160. col. 2: *Et projiciebantur sub Catalecta navis*.

* **CATALETTUS**, *Lectica*, Ital. *Cataletto*. Burekardus Argent. de Alex. PP. VI. pag. 40: *Publice portabatur in Cataletto honorifice*. [* *Vide Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1180.*]

* **CATALECTUS**, [Gallice *litière*: « *Positum cadaver supra Catalectum in medio vie ante domum paratum*. (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II. 187. an. 1494.) »]

* **CATALIUM**, Idem quod *Catallum*. Charta ann. 1098. inter Probat. Hist. Sabol. pag. 360: *Dicti vero fratres habebunt omnia Catalia de talibus et emendis*.

CATALLUM, Idem quod *Capitale*, Bona omnia in pecudibus sunt. Ex *Capitale* enim formata vox *Capitale*; et ex *Capitale, Catallum*, ut ex *Chaptel Gallico, Chatel et Catal*. Exinde usus invaluit, ut hæc appellatio bona omnia mobilia, cujuscumque generis sint, intelligantur. *Chattel*, in Legibus vernaculis Willelmi Nothi cap. 4. [* *Ibi plane eodem sensu quo Capitale in lege Salica.*] *Butellerio, Cateus sont meubles et immeubles: Si comme vrais meubles sont qui transporter se peuvent, et ensuivre le corps: immeubles sont choses qui ne peuvent ensuivre le corps, ni estre transportées, et tout ce qui n'est point en heritage*. Leges Edwardi Confess. cap. 35: *Juxta facultates suas et possessiones, et juxta Catalla sua, etc. Ingulfus: Cum decimis omnium terrarum, ac bonorum aliorum sive Catallorum*. Idem pag. 894: *Cum suis Catallis omnibus mobilibus*. [* *Charta Henric. II. Reg. Angl. ann. 1176. ap. Lappenb.*

Init. Foeder. Hanseat. pag. 8: Omnia bona et Catalla in illa navi contenta.] *Charta Communiæ S. Quintini ann. 1195: Puer aut juvenis vel adolescens, sub tutela patris sui... nullum debet domino suo cavagium... donec proprium habeat Catallum de quo lucretur*. Hovedenus pag. 535: *Burgenses captivavit, Catalla eorum asportavit*. [Charta Guidonis Comitum Flandriæ ann. 1237. in Tabulario Capituli S. Bartholomæi Bethuniensis: *Si vero forefaciens non habuerit Catalla sufficientia ad solvendum judicatum, et habuerit forte hereditatem in terra et tenemento prædictis, debet illa hereditas vendi pro emenda communi solvenda*. Charta Johannis Regis Angl. lib. nig. Scaccarii pag. 378: *Per legem Scaccarii nostri consideratum fuit, quod distringeretur per Catalla sua Angliæ, ad debita nostra nobis solvenda; sed ipse omnia Catalla sua ita summovertat quod inveniri non poterunt*. In Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. caput 91. integrum est: *D'avoir son garand de Chastel emblé, id est, de re subrepta.*] Occurrit passim. Vide *Monastic. Anglic. tom. 1. pag. 169. Roverium in Reomao pag. 361. Duchesium ad Alanum Charterium, Raguellum, Loiseum lib. 3. de Offic. cap. 14. [* *Glanvillam lib. 10. cap. 6. § 1.*] etc.*

† **CATELLUM**, Eadem notione. Stabilimentum inter Clericos et Barones Normanniæ ann. 1205. in Hist. Harcuriana tom. 3. pag. 102: *Item, dicimus per sacramentum nostrum, quod in feodo terræ Gornei Useris et Costenfonte, non debet Archiepiscopus tenere votum Domino placito scilicet de maritagio, de legato mortui, de Catello mortui et de Catello Clerici*. Iterum occurrit ibidem; *De Catello Clerici, etc. Madox Formul. Anglic. pag. 277. in Charta Willelmi de Contevill: Et si vero prædictus Robertus, vel aliquis suorum a prædicta terra recedere voluerit, libere recedat cum omnibus Catellis suis; et si Catella sua vendere voluerit, absque licentia et omni contradictione quidquid sibi placuerit faciat*. Vide ibid. pag. 276. init. et leges Norman. cap. 20. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 7. pag. 192.

† **CATELUM**, *Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti Attrebat. de Placito generali: Abbas autem vel Præpositus, si est unde velit clamare, potest omni tempore homines de placito in camera sua mandare, et de Catelo suo super eum clamare et legem facere*.

† **CANTALLUM**, pro *Catallum*. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 51: *Monachi habebunt omnes saisinas et Cantalla, quæ cum latrone poterunt reperiri*.

* *Chatez*, in Lit. pro habitat. villæ de *Mailly* ann. 1380. ex Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 332: *Une forteresse pour eulz, leurs biens et Chatez retraire et garder*. Hinc

CATALLUM, *Practicis Anglis est omne bonum mobile seu immobile, quod neque liberum tenementum, neque feudum est. Aliud est personale, quo intelliguntur bona mobilia: aliud reale, quo intelliguntur possessiones et tenetæ, quas tenemus ad terminum annorum, aut ad voluntatem alterius*. Ita Cowellus lib. 1. Instit. tit. 10. § 18. lib. 2. tit. 2. § 20. *Rastallus*, et *Edwardus Cokus* ad *Littlet. sect. 177*.

MELIUS CATALLUM, quod post mortem tenentis domino prestatatur: *Heriotum Angli vocant hanc præstationem. Droit de meilleur Cattel, Consuetudo Hannon. cap. 83. Charta Philippi Mar-*

chionis Namurcensis ann. 1212. apud Miræum in Diplom. Belg. lib. 2. cap. 67: *Statui ut a nullo Milite qui sit de familia vel ad vocacione mea melius mobile, quod quidem Melius Cathelum dicitur, de cætero accipiat post ejus decessum, nec id ab ejus hærede pro illo mortuo exigatur.* [Charta Alidis Domine Boulariæ ann. 1338. apud eundem Miræum tom. 1. pag. 755. col. 1: *Omnes servos et ancillas in dominio de Boulario commorantes absolvimus ab omni exactione et taliis. Hoc excepto, quod tenebuntur Domui de Boulario ad Melius Catellum ad mortem; et quidem tenebuntur ad nuptias puerorum meorum, et si quem contingit fieri Militem, ad hoc nobis ferre juvamen.*] Adde Diploma Joannæ Comitissæ Flandr. pro Monasterio Marquetano § 13. apud Buzelinum lib. 2. Flandr. cap. 30. et Aresunt 20. Aug. ann. 1411. in Hist. Bethuniensi pag. 116. Huic porro debito obnoxii potissimum erant homines, quos *Mortuæ manus* vocabant. Chronicon Magnum Belgicum ann. 1129: *In eo vero consistebat jus, (Mortuæ manus) ut quancumque aliquis paterfamilias, qui hanc debuit servitutem, moreretur, in signum servitutis præteritæ Optimum Pignus, vel jocale, quod in ipsius domo reperiri contingerit, a dominis exigeretur: sin autem nihil esset, ut tum defuncti dextera manus abscessa dominis offerretur.* Id etiam juris sibi olim vindicantur Ecclesie, ut ex Synodo Sodorensi docemur. Locum habes in *Mortuarium* et *Pirotum*. Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 87: *Erant insuper Ecclesiastici servi, quos ipse Rex, aut Dux, aut Comes Monasterio donasset. Hinc videmus Abbates nostrates adhuc talia mancipia possidere ex liberalitate Francorum Principum. Hinc illæ pensationes originem habent, quibus multos scimus obnoxios, ut mortuo paterfamilias Præstantissimum Jumentum e stabulo Procurator Abbatis abducat vel vestium pretiosissimum auferat.* Vide *Heriotum*, et *Kilianum* in *Hoofd-stoel*.

* Charta Margar. comit. Fland. ann. 1152. in Suppl. ad Miræum pag. 339. col. 2. [** ann. 1252. ap. Warnkenig. Histor. Flandr. tom. 1. Probat. num. 43.]: *In morte cujuslibet ipsorum, tam viri quam mulieris, Melius Cathallum habere debemus mortientis. Melius Cathallum appellamus in hac parte, non domum, non armentum, sed pecus melius de domo, vel aliud ornamentum.* [** Vide Grimm. Antiq. Juris pag. 373. supra *Caput melius*, infra *Mortuarium* et *Relevamentum*.]

† CATALLUM MAJUS, in Charta anni 1187. ex Archivo Majoris Monasterii: *Prædicti Milites de Maceriis habebunt unum Monachum in Abbacia de genere eorum in perpetuum, qui secum afferret Catalla sua, quæ habebit sive in equis sive in armis, et quando recipietur dabit quinquaginta solidos Andegav. pro vestitu suo monachali, nisi habuerit Majus Catallum, hoc est, catalla multa majoris pretii.*

* AD CATALLUM TENERE, nostris *Tenir à Chate* vel à *Chatel*. Ad medietatem fructuum habere; quod maxime dicitur de animalibus, quæ alicui nutrienda et custodienda traduntur, eo pacto ut, salva sorte seu *capitali*, quæstus et damnum ex æquo contrahentes partiantur. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Charthoph. reg. ch. 107: *Duquel pré il avoit acheté l'erbe... pour substanter et nourrir un petit de bestes, qu'il tenoit à Chatel de plusieurs personnes.* Aliæ ann. 1395. in Reg. 148. ch. 211: *Laquelle vache iceluy Gerart tenoit en Chate ou maison de Hu-*

guenin Giefroy, bourgeois de Gray sur Soone. Aliæ ann. 1400. in Reg. 155. ch. 343: *Le suppliant demourant en la chasterie de Chateauraulz en Berry fist tuer un bœuf gras, qu'il tenoit à Chatel d'un prestre, etc.* Consuet. castell. de Nançay apud Thaumass. in Consuet. Bitur. pag. 226: *Le paccage des moutons tenus en Chatel. Item et pour ce que en la chasterie de Nançay y a plusieurs gens, qui tiennent mouthons à Cheptel d'autres gens estrangiers, etc.* Vide *Societas* 1.

* ESSE AD IDEM CATALLUM, Eiusdem negotiationis esse, vel Societatem cum aliquo habere. Lit. ann. 1215. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 147: *Et illas (plateas) non poterunt alicui locare nec associare sibi aliquem, qui non sit ad idem Catallum cum eis.*

† CATALLUM, pro *Capitali*, Caput pecuniæ debite, Gall. *Capital*. *Madox* Formulæ Anglic. pag. 77: *Ego Ric. de Sanford finem feci versus Benedictum Pernaz de omnibus debitis, et plegiagiis. et querelis, quas idem Benedictus habuit versus Hugonem de Baiosis die qua obiit. per centum marcas argenti; pro quibus ego Ric. reddam ei singulis annis decem marcas de lucro, quandiu tenuero pre-nominatas centum marcas. Et si per partes solverim predictas centum marcas, in qualibet solutione decidet de lucro quantum pertinebit ad tantam solutionem Catalli.*

* CATALLUM, nostris *Chastel*, Quæstus, lucrum. Lit. ann. 1474. in Reg. 204. Charthoph. reg. ch. 87: *Ung ouvrier (de serrurerie) mettroit bien quinze jours ou plus à faire une serrure, ou autre chef d'œuvre et d'ouvrage de menuiserie dudit mestier, dont à peine auroit-il un escu; ainsi la main et le labour de l'ouvrier passe et excède le Chastel et prouffit.*

* CATALLUM, Præstatio, quæ pro Catallis debetur. Reg. Olim parlam. Paris. ad ann. 1285. fol. 70: *Inhibitum (fuit) ne ipsi pro debitis, pro defectibus, pro Catalis, seu pro factis aliis recipiant seu levent emendas, nisi per castellarum consuetudinem notorium.*

† CATALOGUS, *Superscriptio, conscriptio*. Papias MS. [**] ut ex Remigio cui procul dubio *superscriptio* et *conscripio* idem sunt quod aliis enumeratio, ut vulgo redditur *κατάλογος*.

† CATAMAITI, *Ergastulum*, Gloss. Isid. in quibus etiam *Catomain*, *Ergastulum*. Pithæus scribit: *Catomium, Ergastulum*. Grævius credit, auctores Glossarum scripsisse *Catomium, Ergastulum*. *Κατώπιον*, inquit, a *κατώ*, quod est subterraneum qualia sunt ergastula. Vox *Catomium* Græviano sensu nota fuit Laberio et Ciceroni. [** Vide in *Catenatum*.]

† CATAMANE, Jo. de Janua: *Catamane, i. juxta mane, scilicet diluculo, a cata, quod est juxta, et mane.* Ebrardus Bethuniensis in Græcismo:

Quolibet a mane fieri dicas Catamane.

Gloss. Lat. Gall.: *Catamane. Prés du jour.* Chronicon Windesem. lib. 2. cap. 51: *Fuit hoc Catemane, pro Catamane.* Utitur etiam Gariopontus lib. 3. Passione. cap. 58. [Vulgatus Interpres Ezech. 46. 15: *Faciet sacrificium super eo Catamane, mane, holocaustum sempiternum.*] Vide *Cata* 3.

* CATAMENIA, vox Græca Latine scripta medicis nostris, Menstruæ mulieris purgationes. Gloss. Gr. Lat. *Καταμηνια*, menstruum.

† CATAMITES, Vide *Cerniculi*.

† CATAMITUS, *Mollis, Ganimedes; Catamitæ, molles.* Glossar. vet. ex Cod.

reg. 7613. [**] *Inde Catamiti dicuntur molles.* Pap. in cod. reg. 7609. Vide *Forcellin*.]

CATAMODICUM, Intra modicum tempus, Gallis *Dans peu*. Matth. Silvaticus: *Catamodicum, juxta modicum, vel paulatim, ex Græco et Latino compositum.* Acta SS. Martyrum Tharasii et sociorum: *Maximus Præses dixit: Quæ modicum te exterminabo.* Gariopontus lib. 3. Passionar. cap. 34: *Et urinam digerunt Catamodicum, cum sanierum veluti fece, etc.* Adde cap. 49. 69. lib. 5. cap. 12. Vide *Cata* 3.

CATAMONTEM, *Cæli aspectum*. Ita Gloss. Isid. [Constantiensis: *Catamontem, juxta cæli conspectum.* Grævius suspicatur legendum *Catamane*, quod barbare interpretati sunt, *juxta cæli conspectum*, hoc est, cum luceat, ut discussis tenebris cælum liceat aspicere.] Vide *Cata* 3.

* CATAMYTUS. [Ut CATAMITES: a Sacras ædes et templa lenonibus et *Catamytis* antea commissa. (Pic de la Mirandole, ed. Basiliæ, II, 886.)]

† CATANECTA, *Docta puella*. Ita Ugutio MS. Vide *Catapuera*.

† CATANEUS, Vide *Capitaneus*.

† CATANUS, Pica. Vide *Gaja*.

CATAPANUS, CATEPANUS, CATIPANUS, idem quod *Capitaneus*, Præses, Præfex provincie vel civitatis. Ita porro appellabantur qui in Italiam ab Imp. Byzantinis mittebantur, provincias ac urbes recturi. Leo Ost. lib. 2. cap. 68: *Alius in Apuliam Catapanus, nomine Duciario, ab Imperatore dirigitur.* Hugo Falcandus pag. 671: *Strategoti, Camerarii, Catepani.* Guillelm. Apul. lib. 1. de Gest. Norm.:

Turnicii tandem rumor pervenit ad aures, Qui Catapan fuerat Græcorum missus ab urbe, Cui Constantinus nomen dedit editor urbis.

[Paulo post:

Multa Græcorum cum gente Basilius ire Jussus, in hunc aadax anno movet arma sequenti: Cui Catapan factu cognomen erat Bagianus, Quod Catapan Græci, nos juxta dicimus omne: Quisquis apud Danaos vice fungitur Iulius honoris Dispositor populi parat omne quod expedit illi, Et juxta quod cuique dari decet, omne ministrat.]

Infra:

Partibus Ausoniis Gallorum terror habetur, Ex quo Normannos Catapan abscedere fecit.

Occurrit passim apud Lupum Protospatham. Anonymum Barensen, in Chron. MS. Andr. Danduli ann. 1003. in Vita S. Vitalis Siculi, apud Ughellum in Italia sacra tom. 4. pag. 1167. tom. 7. pag. 1073. etc. Hic insignem addam locum ex Vita Lietberti Episcopi Cameracensis, cap. 41. tom. 9. Spicilegii Acheriani, qui criticam manum requirit: *Princeps illius insule (Cypri) quem Katapan, hoc est, secundum dominum vocant. Ubi proclivi errore Ratapan irrepit: quanquam cur hac voce, secundus dominus designari dicatur, non plane video, nisi pro κατὰ παντοκράτορα. Katapan dicitur auctor putaverit, hoc est, post Imperatorem, seu qui illius vices exequabatur.*

De vocis origine nungantur Guillelmus Apul. lib. 1. Glaber Rodulphus lib. 3. cap. 1. et Leo Ost. lib. 2. cap. 51. quorum sententias discussimus in Notis ad Alexiadem pag. 275. ubi ostendimus vocem hanc formasse Byzantinos ex κατὰ παντοκράτορα, quam quibusvis Capitaneis, seu cujuscunque ordinis viris primariis tribuere solent. Hodie Neapoli *Catapanus* vocatur publicus minister, annonæ, ponderibus, mensurisque præfectus.

Charta Veneta ann. 1346. apud Sansovinum et Stringam in Venetia lib. 2. pag. 111: *Mizier Marco Catapan*.

CATIPANUS, apud Romualdum in Chron. MS. ann. 998. 1011. 1012. 1066. et in Hist. Dalmatica Joann. Lucii pag. 76. 78.

* *Catepon*, qui justitiæ præfectus est, vel qui res domini curat. Charta Joan. comit. Catalaun. ann. 1232: *Et asavoir ne je, ne Catepon, ne li autre mi sergent quiconques soient, ne poons ne ne devons demander, etc.*

ACATAPANUS, in Charta Alfonsi Regis Aragon. et Sicil. ann. 1456. apud Bonfil. Constantium in Messana lib. 8. pag. 64.

CATAPANATUS, Officium *Catapani*. Anonymus Barenensis in Chron. ann. 1029: *Eustasius adduxit Catapanatum Christoforo*. Apud Theodor. Balsamon. in Synod. VII. can. 12. pag. 519. exstat Novella Manuelis Comneni, qua Monasteria eximuntur από της κατεπανικης γύρας, id est, exactionibus, quæ in sumptus *Capitaneorum* provincias suas oberrantium solvebantur.

CATIPANIA. Scribit Romualdus Salernitanus Archiepiscopus in Chronico MS. ann. 1013. Bugianum quemdam, qui Βωϊωάννης Scylitzæ dicitur, a Græcorum Imperatore in Italiam missum cum *Catapani* dignitate, in *Apulia* plures urbes et oppida ædificasse ac constituisse, ipsamque regionem usque hodie *Catipaniam* ex suo nomine dictam, quæ eadem est, quam Itali ipsi *Capitanatam*, ex voce ipsis magis familiari, appellantur, ut in Notis ad Alexiadem observavimus. [Vide Murator. Antiq. Ital. tom. I. col. 336. C.]

At cum frequens apud Byzantinos atque adeo Italicos ævi medii Scriptorum Catapanorum Italiæ mentio occurrat, haud absurdum forte videbitur, si ex Historicis Græcis ac Latinis eorum seriim ad majorem Historiæ lucem hocce loco inseramus. Notum autem expulsis Italiæ finibus Gothicis, sub Justiniano demum missos Præfectos, seu στρατηγούς, qui provincias et urbes regerent, et populos in officio continerent, quos inter primus exstitit *Belissarius*, qui exactis Gothicis Italiam aliquandiu gubernavit, ut et *Narses* Eunuchus et *Patricius*, qui in Italiam Longobardos evocavit, et alii, quos excepere postmodum Exarchi Ravennates, hosque *Catapani*, seu Præfecti Apuliæ et Calabriæ, postquam Longobardia, aliisque Italiæ aliquot provinciis Græci pulsi sunt. Horum primus mihi occurrit.

STEPHANUS cognomento *Maxentius* Cappadox, missus ad gubernandam Longobardiam a Basilio Macedone, cui ob res male gestas abrogatum imperium, (de quo idem Porphyrog. in eodem Basilio num. 71. Edit. Combefisii,) eique successit

NICEPHORUS cognomento *Phocas*, vir strenuus, ut est apud Scylitzem pag. 586. Vide stemma Phocarum in Familiis nostris Byzantinis.

GREGORIUS *Bajulus Imperialis Græcorum* ann. 875. apud Lupum Protosp. et Erchempertum cap. 38. et 41.

CASANUS seu CASSANUS *Patricius*, ann. 883. 884. apud Erchempert. cap. 56. 57. 60.

JOANNICUS *Candidatus Stratigo Augustalis*, Cassano successit ann. 884. apud Erchemp. cap. 60.

TRADEZI *Straticus*, ann. 886. apud Lupum Protosp.

THEOPHYLACTUS *Stratigo*, ann. 887.

apud Erchempertum cap. 66. et Leonem Ost. lib. 1. cap. 50.

CONSTANTINUS *Patricius*, qui et *Trapezi*, seu ut Græcis dicitur επί της τραπέζης, Prefectus mensæ Augustali, ann. 887. 889. apud Lup. Protosp. Erchempert. cap. 76. 80. Leonem Gram. Zonaram, et Scylitzem pag. 595.

SYMBATICUS, *Protospatharius* et στρατηγός, i. *Dux* Macedoniæ, Thraciæ, Cephalonæ, atque Longobardiæ, Leoni Ost. lib. 1. cap. 52. idem qui *Sabbaticus Straticos*, seu Strategus, apud Protospat. ann. 891. Is Beneventum cepit, *cujus dominium cum annis 3. mensibus 9. diebus 20. exegisset.*

GEORGIUS *Patricius* ei successor exstitit, inquit Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 4. Is cum Benevento præfuisse 3. annis et mensibus 9. a Guidone Duce et Marchione una cum Græcis inde pulsus est, ut ait Leo Ost. lib. 1. cap. 52. Vide Fragmentum Hist. Longob. apud Camillum Peregr. pag. 144. 145. et Anonymum Salernitan. part. 4. § 1. 2. 3. 5.

BARSACIUS *Patricius* Georgio successit, ut est in Chronico S. Vincentii. Vide Fragm. Hist. Longob. pag. 146. et Ughellum tom. 8. pag. 68.

COSMAS ANTHIUS *Protopatricius, Basilicus, Protonotarius et Straticus Siciliæ et Longobardiæ*, ann. 893. Vide Ughellum tom. 8. pag. 68.

MELISSEUS, qui Lupo MELISIANUS, Italiæ Strategus ann. 900.

NICOLAUS *Patricius*, cui *Picygli cognomen erat*, ann. 915. apud Leonem Ost. lib. 1. cap. 55.

URSILEO, apud Lupum, ann. 921.

MICHAEL, *Schlavus*, ann. 925. apud Lupum Protosp. et Anonymum Baren.

IMOGALAPTUS ann. 940. apud Protospatham.

PLATOPODIUS ann. 947. apud Protospatham.

MELISSEUS, Lupo MALACHIANUS, ann. 951.

PASCHALIUS ann. 943. apud Anonym. Combefisianum in Lacapeno num. 46.

MARIANUS *Patricius* ann. 955. apud Protosp. qui Leoni Ost. lib. 2. cap. 2: *Marianus Anthypatus Imperialis Patricius, et Stratigos i. Dux Calabriæ ac Longobardiæ*. Vide Anonym. Combefis. in Constant. Porphyrog. n. 30.

NICEPHORUS *Magister* ann. 966. apud Protospatham. Primus autem hac Magistri dignitate insignis, Strategus, seu *Catapani* Italiæ munus obiit. Auctor Vitæ Nili junioris: *Ἐκράτει ποτὲ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, Ἰταλίας τε καὶ καθ' ἡμᾶς Καλαβρίας Νικηφόρος ὁ Μάγιστρος, πρῶτος καὶ μόνος τῷ μεγίστῳ ἀξιῶματι τούτῳ παρὰ τῶν εὐσεβῶν Βασιλέων ἐπὶ ταῖς ἡγεσίαις χώραις ἀποσταθείς, etc.*

PASSARUS *Protosphata* ann. 973. Lupo Protosp.

ZACHARIAS ann. 975. Lupo.

PORPHYRIUS *Protosphata* ann. 979.

CALOCYRUS *Delphinus Patricius* ann. 982. et 983. apud Protosp. Illius etiam meminit Zonaræs pag. 176. Genus forte decebat a Calocyro, de quo Scylitzes in Leone Imp. pag. 598.

ROMANUS *Patricius* ann. 985. apud Protospatham.

SERGIUS *Protosphata*, ann. 987. apud Protospatham et Anonymum Barensem, qui hoc anno occisum a Barenibus aiunt.

NICOLAUS Κορίτης, ann. 987. apud Protosp. Idem forte qui *Calabriti* cognominatur apud Anonymum Barensem, qui Adralistum interfecit.

JOANNES *Patricius, qui et Ammiropolus*, ann. 989. apud Protosp. et Anonym. Barensem, qui *Leonem Icannato, et Nicoloum Critim, et Porphyrium* interfecit.

TUBALI ann. 990. a quo interfectus *Petrus excubitus*, apud Protosp. et Anonymum Barensem.

MACROTHEODORUS *Excubitus* occisus a Maraldo ann. 997. apud Protosp. et Anonymum Barensem.

GREGORIUS *Trachanioti* Catapanus ann. 989. 1000. apud Protosp. et Baren. Græcis *Τραχανειώτης*, de qua familia alibi egimus.

MELUS *Barenensis*, Catapanus ann. 998. apud Romualdum Salernit. in Chronico MS.

XIPHIAS, vel XIPHEA *Catapanus*, apud Anonym. Baren. ann. 1006. 1007. quo anno obiit Bari. Istius forte filius Xiphias alter, qui sub exitum Imperii Bulgarotoni defecit, ut est apud Zonaram.

CURCUAS *Patricius* ann. 1008. 1010. quo et obiit, ut est apud Protospat. et Anonymum Barensem. Vide Stemma Joannis Zimisici Imper. in Familiis nostris Byzantinis.

BASILIUS MESARDONITES ann. 1010. 1012. apud Protosp. qui ann. 1017. obiisse annotat.

ANDRONICUS TURNICES *Catapanus*, ann. 1017. apud Protosp. et Anonymum Baren. TURNICIUS Guillelmo Apul. lib. 1. pag. 2.

BASILIUS BUGIANUS *Catapanus* anno. 1018. 1019. et 1021. apud Protosp. et Baren. et Romualdum ann. 1012. 1013. qui *BAJANO Catapanus* Leoni Ost. lib. 2. cap. 39. 51. BAGIANUS, Guillelmo Apul. lib. 1. pag. 3. Scylitzæ Βωϊωάννης.

ABALANTIUS *Patricius*, ann. 1018. apud Protosp.

SAFARIUS Κορίτης ann. 1024. apud Protospatham.

LEO POTUS ann. 1027. apud Protospatham. Vide Stemma Argyrorum in Familiis nostris Byzantinis.

MICHAEL *Protopatarius Criti tu Bilu et Ypodromu, descendit* ann. 1032. et adduxit *Anatoliki* *epi tu ykhacon Catapanum*. Ita Anonymus Barenensis et Protospatham. apud quos ita reddi debent istæ dignitates, quæ utrique adscribuntur, *κορίτης τῶν Βήλων καὶ Ἰπποδρόμου, et ἐπὶ τῶν οὐκείων*.

CONSTANTINUS *Protospata qui Opo vocatur, Catapanus* ann. 1033. apud Protosp. et Baren. Ille forte cujus amore captam Zoem Augustam scribit Scylitzes pag. 733.

LEO OPUS ann. 1037. de quo idem Scylitzes pag. 470.

NICEPHORUS, qui et DOKINO *Catapanus* ann. 1039. apud Protosp. et Barensem.

MICHAEL qui et DOKIANO, *Catapanus* ann. 1041. apud Protosp. et Baren. *Duciano* Leoni Ost. lib. 2. cap. 68. *Dochianus*, Guillelmo Apul. lib. 1. pag. 5. 7. v. Vide Stemma Comnenorum.

EXAGUSTO *Catapanus, filius Bugiano Catapanus*, ann. 1042. apud Anonymum Barensem. Vide Guill. Apul. pag. 7. v. 8. v.

GEORGIUS MANIACES a Michaele Imp. in Apuliam missus anno 1042. ubi et purpuram induit. Anonym. Baren.

PARDUS *Patricius cum Tubaki Protospata* descendit ann. 1043. quo Imperatorem se appellari voluit. Anonym. Baren.

CONSTANTINUS THEODOROCANUS Proedrus, vir clarus et genere nobilissimus, inquit Scylitzes, in Italiam contra Ma-

niacem, qui tyrannidem invaserat, missus ann. 1043. eidem præfuit, ut est apud Protosp. et Anonym. Barensem. Is postmodum contra Nicephorum Bryennium, qui purpuram perinde inderat, missus, ab eo fusus et captus est. Rem narrat idem Scylitzes, qui et Georgii Theodorocani Cycladam Præfecti præterea meminit pag. 721.

EUSTACHIUS *Palatinus* Catapanus ann. 1045. 1046. apud Protosp. et Barensem. JOANNES, qui et RAPHAEL, Catapanus ann. 1046. 1047.

ARGYRUS, Magister, Vestes et Dux Italice ann. 1051. apud Protosp. Vide *Stemma Argyrorum Barensem.*

ALEXIUS cogn. CHARON. Vide *Nicephorum Bryennium lib. 1. cap. 2.*

TROMBUS Catapanus ann. 1058. apud Protosp.

MARULUS Catapanus ann. 1061. SIRIANUS Catapanus ann. 1062. apud Anonymum Barensem.

APOCHARA Catapanus ann. 1064. apud Anonymum Barensem.

CURIACUS Catapanus ann. 1066. apud Romualdum Salernitanum.

MABRIX, qui et MABRICA, Anonymo Barenis anno 1063. Vide *Notas ad Annam pag. 283.*

STEPHANUS PATRIANUS ann. 1071. apud Anonym. Barenis. qua ferme tempestate exacti Apulia et Calabria a Normannis Græci. Adde Octav. Bertrannum in *Descript. Regni Neapol. pag. 65. et seqq.*

CATAPHAGUS, Καταφαγός, Vorax. Fragmentum Petronii: *In Leone Cataphagi nascuntur et imperiosi.*

† CATAPHORA, *Lapsus, somnolentia gravis. Cataphoricus somnus, profundus, in Medicina Salernit. pag. 269. edit. 1622. sunt voces Græcæ.*

CATAPHRACTA, Thorax ferreus, καταφράκτης, apud Tertullian. de *Pallio.*

† CATAPHRACTARII COMITES. Vide in *Comites.*

† CATAPHRATUS, pro *Cataphractus*, Thorace ferreo indutus, Gall. *Cuirassier. Carolus de la Rochefoucault Dominus de Randay Miles et Eques auratus alæ Cathaphratorum Præfectus, etc.* apud Rymer. tom. 5. pag. 593. col. 2.

CATAPLASMA, feminino genere. Gregorius Turon. lib. 6. Hist. cap. 15: *Tunc cantharedarum Cataplasma nimum validam ponens, etc.*

CATAPLASMARE, Cataplasma adhibere, apud Octav. Horatianum lib. 1. *Rerum medicar. cap. 19. Joannes Monachus lib. 2. Vita S. Odonis Abb. Cluniacens. : His et similibus exemplis Cataplasma bat vulnus meæ mentis et pravitatis. Occurrit apud Isaiam 38. Cataplasmat, dixit Paulinus Aquileiensis in Epistol. ad Carolum Magnum præfixa lib. 1. contra Felicem Urgelitanum. [Cathaplasma Bernharde de Breydenbach pag. 277. Itinerarii Hierosolym. : Accidit autem peregrinanti copia pediculorum... quod cum eveniret, corpus ejus Cathaplasmetur cum argento vivo occiso cum oleo adjuncta aristologia longa.]*

CATAPLECTATIO, interpretatur convitium, unde secundum unam translationem dicitur *objurgatio, Ecclesiastici 21. et potest dici Cataplectio, a cata, quod est juxta, et plecto, tis, quando scilicet tanta est ira, quod fere plectunt se, id est, puniunt et verberant. Nostra litera dicit, Objurgatio et injuria annullabunt substantiam: sed alia translatio habet, Cataplectatio, ut dicit Gloss. Hæc Joannes de Janua, et auctor Mamotrecti. Glossæ MSS. in Bibl. Regia: *Cataplectatio, objurgatio. Papias: Cataplectatio, convi-**

tium. Editio hodierna Ecclesiastici habet *Objurgatio.*

CATAPLUS, [κατάπλους.] Classis appulsa ad portum, ac presertim mercatorum. Isidor. in Gloss. : *Cataplus, adventus navis. Gloss. MS. Reg. : Adventus, Navigium, Cataplus. Alibi, ut et Ugutio : Cataplus, Adventus navium, maxime in eum portum unde exierant ut observat Salmasius de Modo usurar. pag. 357. Ita vocem hanc usurpat Marialis lib. 2. Epigr. 75. Vindicianus Archiater, Ausonius in Narbone, Ulpianus in leg. 4. D. de Offic. Procons. (1, 16.) Sidonius lib. 6. Epist. 8. lib. 7. Epist. 7. etc. Vide Casaubon. ad Sueton. in Aug. cap. 97. At Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 38. *Cataplum* videtur appellasse portum ipsum, ad quem naves mercatorie appellunt: *Igitur advenitibus ad Cataplum Massiliensium navibus transmarinis, Vigili Archidiaconi homines 70. vasa, quæ vulgo Orcas vocant, olei liquaminis furati sunt, nesciente domino.**

† CATAPOTA, *Genus calicis. Papias MS. [**] Ita Gloss. ap. Maium tom. 6. pag. 514. in cod. reg. 7644. et Pap. in cod. reg. 7609. Catapotia, ap. Maium tom. 7. pag. 554.]*

CATAPOTIUM, Medicis dicitur *Medicamentum quod non diluitur, sed ita ut est. Ita Scribonius Largus cap. 87. et ex eo Marcellus Empiricus cap. 16. Pillulas, vertit Symp. Champerius.*

* Vita S. Rosæ tom. 5. Aug. pag. 933. col. 2: *Insuper cogebatur, velut male sana, ad nauseam Catapotia, pharmaca, phlebotomia admittere.*

CATAPODIUM, pro *Catapodium. Gloss. Anglo-Saxon. Ælfrici : Catapodia, sylfende drenc. Matth. Silvaticus : Catapodia, vel Catapotia, id est, quæ modica potetur vel inglutitur, est pillula. Ita etiam fere Ugutio. [**] Ex Isidori Orig. lib. 4. cap. 9. sect. 9. Græcis Κατάποτον, Pillula.] Apud Alexandrum Iatrosophistam in libris de Passionibus, passim habetur *Cataputia*: ubi Glossæ MSS. *pillulas* interpretantur. Vide *Celsum lib. 5. cap. 25.**

† CATAPRATES, *Linea cum massa plumbea, qua maris altitudo temptatur. Papias MS. cum veteri Glossario Sangerman. n. 501. Isid. Orig. 19. 4. habet Cataprates. Melius Plautus Aul. 4. 1. 12. *Catapirates* a Græco καταπειράτης vel καταπειράτριά, Bolis, Gall. *Sonde. [**] Vide variam lectionem Isidori, Forcellin. in *Catapirates* et supra *Cata 5.*]**

CATAPUERA, *Docta puella, Joanni de Janua, ex Catus, ὄρε, ἀειδίζυμος, in Gloss. Lat. Græc. [**] Vide *Catadocta. Placid. in cod. reg. 7644: Catam pueram, doctam puellam, si hoc genere dicti usi sunt antiqui. Unde emendandus Maus tom. 3. pag. 451.]**

† CATAPULTA. Vita S. Monani tom. 1. SS. Martii pag. 88: *Accidit interea commissio contra Anglos prælio pro Regem præfatum, eundem sagitta ferrea et hamata, quæ vulgo Catapulta dici solet, lethaliter vulnerari. Plautus usus est etiam pro telo, alii pro balista. Vide Gallonium de Cruciatibus Martyrum cap. 2.*

* Glossar. Lat. Gall. ann. 1548. ex Cod. reg. 420: *Catapulta, Gallice saete barbelée; et dicitur a Cata quod est valde, et Pello, quia valde impellit. Stat. Avenion. lib. 1. pag. 147: Qui contra columbarium projecit ictum Catapultæ, duos ictus fenus sustineat. Vide *Cateia [**] Abbo de Bell. Par. lib. 1. vers. 156.**

Tunc centena quum pepulit cum sanguine vitam Centeno Catapulta nimis de corpore pernix. Ubi glossa *Sagitta. Confer Balista.]*

* CATAPULUS, *Adventus navium, in Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. pro *Cataplus. Vide in hac voce.**

* CATARACTA, a Græco καταρρακτα, defluere, erumpere, Oculi suffusio, Gall. *Cataracte. Processus de Vita S. Thomæ Aquinat. tom. 1. Martii pag. 691: Interrogatus quo morbo viderat eum impeditum in oculis, dicit quod quodam morbo, qui vocatur Cataracta. Occurrit rursus in Vita B. Justinæ tom. 2. SS. Martii pag. 244. et in *Miraculis B. Simonis de Lipnica tom. 4. SS. Julii pag. 573. verum hic paulo diversa notione: *Graviterque toto fere novitiatus sui anno laborans capite, sentiebat Cataractam, seu stridorem, obstructionem aurium et navium. Vide *Cataractus.****

CATARACTÆ, Clathra, aut fores clathratæ, ad cataractæ formam ex lignis seu ferro cancellatim compactæ, vel portæ robustiores, funibus aut catenis ita suspensæ, ut demitti et subduci possint, prout res postulat, quales in urbium aut arcium aditu, hostium irruptioni propulsandæ passim in usu remanserunt. [**] Vide *Forcellinum. Cod. reg. 7644: Cataractæ, Fenestræ vel foramina. Papias in cod. reg. 7609: *Coli fenestræ vel tonitrua, ex Psalmista.] Caterattas, Boccacius vocat quasvis fenestras clathratas. Anastasius Bibl. in Gregor. IV. pag. 167: *Civitatem aliam a solo valde fortissimam, muris quoque altioribus, portis simul ac seris, et Cataractis eam undique permuniavit. [Versus antiqui de Mediolano apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 688: *Erga murum pretiosas novem habet januas, vinculis ferreis et claves circumspectas naviter, ante quas Cataractarum sistunt propugnacula.]****

CATARACTÆ S. PETRI. Epistola encyclica Vigili PP. ad Ecclesiam universam: *Posito indiculo super altare et Cataracta B. Petri, et super Crucem, quæ de ligno passionis Domini habet inclausum, etc. Epistola Legatorum Sedis Apostolicæ ad Justinum Imperat. tom. 2. Epist. Roman. Pontif. de Justiniano nondum Imperatore, qui reliquias SS. Apostolorum et S. Laurentii ab Hormisda PP. poposcerat: *Sanctuarium beatorum Apostolorum, secundum morem ei largiri præcipite, et si fieri potest, ad secundam Cataractam ipsa sanctuarium deponere, vestrum est deliberare. Ubi *Cataracta S. Petri, non est Catena S. Petri, de qua mox dicemus, sed Cancellus ferreus in modum cataractæ compactus, quo muniabatur sepulchrum seu confessio S. Petri. Duplex autem erat ea cataracta, prima quæ exterius, secunda quæ interiorius sepulchrum ambibat.***

CATARACTA, Carcer, ita dictus, quod clathris, seu foribus clathratis ut plurimum carcerum aditus ocludantur. Ita καταρρακτα; vox intelligitur apud 70. Interpretes Hieremiæ 20. v. 2.

CATARACTARIUS, Commentariensis, Carcerarius. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Aut illi quidam ex ministris Cataractariorum. Acta SS. Montani et sociorum num. 171: *Obnitentibus etiam Cataractariorum ministris. Ubi alii Codd. habent *Carcerariorum. Eadem Acta n. 9: Qui disrupto Cataractarum obice, etc. Perperam Cataractariorum, quod evincit Codex alius, qui catenarum præfert.***

† CATARACTUS, Humor oculis nocens, Gall. *Cataracte. Vita B. Francisii Fabrian. tom. 3. SS. April. pag. 989: *Habebat maximam et periculosam infirmitatem in oculo, quæ a Medicis judicata fuit quod esset fumus Cataracti. Vide *Cataracta.***

CATARANNUS. Eugesippus de Locis SS. pag. 105: *Multum aluninis, multumque Cataranni quod ab incolis reperitur et legitur.* Quid si legamus *safarani*, ut crocum intellexerit, seu nostrum *Safran*. [* Leg. *Catranni*, Ital. *Catrame*, Gall. *Goudron*.]

† **CATARATTUM.** Mensa Thesaurarii *Cataractis* seu clathris conclusa, vel forte janua seu fenestra et tabulis cancellatim compacta. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274: *Pro tabulis et centrīs necessariis pro faciendo uno scamno pro Thesaurario, uno banco et aliis tabulis pro Cataratto.* Vide *Cataractæ*.

CATARFEDA. Vide *Cadarfreda*.

* **CATARIZARE.** Pituita laborare. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 9: *Si per singulos dies adhibeantur multa, magis periculum incurrant, ita ut maxime Catarizent, et peripleumoni, epileptici aut apoplectici fiant.* Vide *mox*

* **CATARRHUS,** a Gr. *κατάρρῳς*, Distillatio, pituita, Ital. *Catarro*, Gall. *Caterre*. Chron. Foroliv. ad ann. 1414. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 883: *In principio Februarii fuit quædam pestis universalis Catarrii et frigoris et tussis, quod vix homines poterant respirare.* V. *Catharrus*.

* **CATARTICUM,** Potio medica Hildeg. Pictav. epist. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 486: *Prandere differes, quousque senties Catarticum nihil amplius operari velle.*

* **CATASAMITUM.** [CATAXAMITUM, exametum: « Alius panus grecus, recamatus de auro, de argento et serico; campus est de *Catasamito* pavonacio. (Inv. card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457).»]

† **CATASCEUE,** *Destructio*, Vetus Glossarium San-German. MS. n. 501. [* Ita ap. Maium tom. 6. pag. 514. in Cod. reg. 7644. et Papiæ cod. reg. 7609. f. leg. *structio*.] Melius *Extractio*; quod significat vox Græca *κατασκευή*.

CATASGOPUS. Chartam Edgari Regis post Episcopos et Abbates subscripsit *Adulf Herefordensis Ecclesie Catascopus*, quod nomine *Archidiaconum* designari putaverim, [a *κατακόπος*, explorator, quod Archidiaconus sit oculus Episcopi rerumque in Diocesi gestarum explorator.]

* Pro Exploratore, seu eo, qui aliquid sciscitatur ex aliquo, in Vita S. Rosæ tom. 5. Aug. pag. 912. col. 1: *Itaque omni alio Catascopo desperato, virginis confessorium autoritate, qua valebat, induxit, ut ipse per anfractuosæ questionis obliquas ambages, si quæ possent, vel ab invita eliceret.*

CATASFITTULUM. Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 1275: *Unum amictum cum friso, unum camisum... unum manulum de Catasfittulo, unam zonam de seta rubea.*

1. **CATASTA,** Instrumentum torquendi, cuius non una mentio in Actis Martyrum, diversum ab equuleo. Gloss. Isid.: *Catasta, eculeum, genus pœnæ. Catasta, lectus ferreus.* Iso Magister in Glossis: *Catasta, genus tormenti, id est, lecti ferrei; quibus impositi Martyres, ignis supponebatur.* [* Gloss. in cod. reg. 7644: *Castata, Eculeum, scala eculeo similis.* Gloss. ap. Maium tom. 7. pag. 551. et Papias in cod. reg. 7609: *Scala, vel genus pœnæ equuleo similis.* Vide Forcellinum.] S. Cyprianus Epist. 33: *Ad pulpitum post Castam venire.* S. Augustinus in Psalm. 96: *Habebant gaudia in Catasta, qui Christum predicabant inter tormenta.* Aponius lib. 3. Comment.

in Cantica Cantic.: *Catasta quippe et diversarum pœnarum tormenta impiis et stullis ignominiosa et detestabilia videbantur.* Acta SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Ascendimus in Catasta... et extraxit me de gradu.* Acta SS. Martyrum Numidarum n. 6: *Illic erat Catasta non humili pulpito, nec uno tantum ascendibilis gradu, sed multis ordinata gradibus, et longe sublimis ascensus, etc.* Salvianus lib. 3. de Gubernat. Dei, de Martyribus: *Qui ad Cælestis regie januam gradibus pœnarum suarum ascendentes, scalas sibi quodammodo de eculeis Castastisque fecerunt.* Adde Acta S. Dorotheæ n. 5. et quæ observant Baronius ad 16. Martii, et Anton. Maraccioli in Sacris Ecclesiæ Neapol. monumentis pag. 181. ut et Casaubonus ad Persii Sat. 6. ubi multa de hac voce, [necon Gallonius de Cruciatibus Martyrum cap. 2.] [* et Muratorius Hist. Ital. tom. 2. col. 1181.]

† **CATHASTA,** Germ. *eyn rame da manduch an druckent.* Vocab. vet. ann. 1477. ADEL.

* 2. **CATASTA,** Vox Italica, Strues, lignorum congeries. Tractat. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 6: *Faciat lignaria incidere, de quibus fiant in diversis locis foci in die suæ discessionis, et accensis Castastis lignorum statim discedat cum suo exercitu.*

* **CATASTALTIUM,** [reprimendi aut sistendi vim habens, cohibens. *Veget.* 4. *Veterin.* 28. Hæc bene trita et cribrata æquo pondere *Catastalticum* (subintellig. medicamentum) faciunt, quod carnem superescenscentem comedendo effovet. *Id.* 2. *ibid.* 23. *Catastaltico* quoque medicamento libraturam cutis consumis.]

† **CATASTATIO,** **CATASTATUM.** Voce ejusdem notionis et originis atque *Cadastrum*, apud Hieron. de Monte Brixiano Tract. de Fin. regund. cap. 61. pag. 164. Ital. *Catasto*.

† **CATASTRUM,** **CATASTUM,** Codex in quo recensentur bona, possessiones, possessorum nomina, census, impositiones, etc. Ital. *Catasto*, Provincial. *Cadastræ*. Quod satis congruit cum iis quæ habet Ulpianus leg. 4. Dig. (50, 15.) de Censibus: *Forma censuali cavetur, ut agri sic in censum referantur: nomen fundi cuiusque, et in qua civitate, et quot pago sit, et quos duos proximos habeat, et id arvom, quod in decem annos proximos satum erit, quot jugerum sit. Vineæ quot vites habeat; olivæ quot jugerum et quot arbores habeat; pratium, quod intra decem annos proximos sectum erit, quot jugerum; pascua quot jugerum esse videantur: item, silvæ cædæ. Omnia ipse, qui defert, æstimet.* Laurentius in Amalthea et Calvinus in Lexico: *Catastrum, Liber in quo tributa et census æstimari solent.* Constitutio Eugenii IV. PP. in Bullario Carmel. pag. 197: *Taxam et extimum imposuerunt et Catasto in archivis Ecclesiæ Pistoriensis collocarunt... hujusmodi alias Castastis talibus non venerant adscribenda... Si tamen ipsa sororum Monasteria alias in Castastis cum Clero non consueverint annumerari, hujusmodi taxationem et extimum nostrarum litterarum vigore, ut dicitur facta, a Catasto et libro taxationum hujusmodi... abradi et aboleri facias.* Edictum Ferdinandi Siciliæ Regis in eod. Bullario p. 621: *Licet quamplura et fere omnia bona ipsius Monasterii, inventariata et descripta fuerint in inventario seu Catasto ipsius Monasterii, etc.* Diploma Nicolai V. PP. apud Illust. Fontaninum ad calcem Antiquit. Hortæ pag. 470. et 471: *Advenæ et forenses, qui in civitate et territorio*

prædictis bona stabilita quovis titulo possident... allibrati, eorumque bona hujusmodi immobilia, secundum antiquam consuetudinem dicte civitatis in ipso Catasto descripti et annotati, ac omnia et singula onera ratione bonorum eorumdem id ipsos quomodolibet contingentia subire teneantur. Vide *Capdastra* et *Menagium* in v. *Cadastræ*: quam vocem a *Capitastum* vult esse derivatam. [* Vide Murat. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1181.]

* **CATAT,** Gr. Lat. *Videt, unde Catus, ingeniosus,* in vel. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Vide *Cattus* in *Catta* 2. [* Vide Forcellin. et Diez. Grammat. Ling. Roman. tom. 1. pag. 28.]

† **CATATHEMA,** Conversatio cum excommunicatis. *Cathathema autem est eorum, qui se pacto anathematizantibus et execrantibus conjungunt.* Justin. Martyr (seu auctor Quæst. ad Orthodox. inter Opera Justini) Quæst. 121. Ea vox interdum anathemati jungitur, quasi illius aggravandi causa: *Sit anathema et Cathathema cum Patre et Filio, etc.* Collatio S. Maximi Mart. cum Theod. Episc. apud Athan. per Sirmundum in 8. edita pag. 189. Ita Hierolex. Macri. Vide *κατάθεμα* in Glossario mediæ Græcicitatis.

† **CATATOR.** Liber nig. Scaccarii pag. 457. *Catatores unusquisque v. d.* Ubi Hearnus: *Pamuli qui Catis sive felibus indomitis præfuerunt, canesque etiam illos ducebant, quibus usi sunt Principes in iisdem venandis.*

* **CATATRA,** Arabice, *Cannula, qua medicinz in vesicam injiciuntur, quam moderni siringam vocant.* Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959. [* Lat. et Gall. *Cathéter* a Gr. *Καθετήρ*.]

† **CATATUMBÆ.** Vide *Catacumbæ*.

* **CATAULUM,** Idem quod *Catalium*, Bona mobilia, cujuscumque generis sint. Charta ann. 1225. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 846: *Communia Silvanectensis in perpetuum habeat extra burgum clausum in domibus hospitium beati Reguli... placita Catauli et talliani, sicut habent in omnibus juratis de communia Silvanectensi.*

* **CATAX,** a cosa, *claudus* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [* aut *clow* aut *clodus*, ap. Maium tom. 6. pag. 514. Huc etiam facili emendatione pertinet *Placidi* Gloss. *Catacium clodorum*, ap. Mai. tom. 6. pag. 556. et in cod. reg. 7644.]

* **CATAXAMITUM,** Panni holoserici species; Italica *Catarzo*, est serici purgamentum, setæ grossioris genus. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum frontale... foderatum de Cataxamito viridi.* Vide *Exametum*.

CATAXANTUS, Dignitas, ut videtur, sed mihi incognita. Anastasius Bibl. in S. Zacharia pag. 79: *Hujus temporibus defunctus Theodorus major filius Megisti (al. Magnifici.) Cataxanti, etc.* Alii Codices habent *Cathasaucti*. Vide an sit nomen proprium viri.

* **CATAYRENUS,** In Charta ann. 1442. ex Tabul. S. Vict. Massil. pro *Cartayronus*. Vide *Carteyronum*.

CATECASTUS, Κατέκαστος, voce inusitata, etsi [*καθεκαστά*, et] *καθεκαστην* dicant Græci, Singularis. Abbo lib. 2. de Bellis Parisiacis vers. 494:

Hoc illi vicibus peperit natale throupleum,
Lux præcursoris lux Catecasta Johannis.

[* Ubi Glossa: *una, singularis.*]

† **CATECHESIS,** Institutio primorum fidei Christianæ rudimentorum, de quibus *κατηχησις* suas scripsit S. Cyrillus Jerosolymitanus. D. Hieronymus Ep.

61. ad Pammachium: *Quæ indesinenter in Ecclesia docentur et in Catechesibus.* Idem de Scriptor. Eccles. in Clemente Alexandrino: Κατηχησίων magister fuit. Occurrit non semel apud alios auctores Ecclesiasticos. [*] Vide Glossar. med. Græcit. col. 620. D.]

† **CATECHISMUS**, Institutio puerorum etiam recens natorum, antequam baptizentur, de qua mox in Catechizari. Statuta Augerii II. Episcopi Conseran. ann. 1280: *Si vero pater malitiose proprium vel ejus uxoris, vel ex alio viro filium, vel e converso baptizaverit, ac in Catechismo (cum scilicet fit Catechumenus) vel in Confirmatione tenuerit, graviter peccat.* Infra: *Ceterum si Sacerdos propter instans mortis periculum, non potest secure facere Catechismum, statim illo prætermisso baptizet infantem, et oleo et chrismate inungat.*

CATECHIZARI, et Catechumeni fieri pueri, recens etiam nati, dicebantur, sequioribus sæculis, qui antequam offerrentur ad baptismum, ut veteris Ecclesiasticæ disciplinæ umbra servaretur, a patrinis in speciem catechizabantur, qui iis nomen imponebant, et Catechumenos factos ad baptismum offerebant, tanquam eorum fidei sponsors. Gesta Dagoberti Regis cap. 24: *Dum eundem puerum venerabilis vir Amandus Trajectensium urbis Episcopus benediceret, eumque Caticuminum faceret, statimque eum regenerans sanctus Pontifex sacro baptismate, impositoque nomine Sigeberto, etc.* Adde Reginonem anno 605. Querit Carolus Magnus in Epist. ad Archiepiscopos Regni Franciæ, *cur primo infans Catechumenus efficitur, vel quid sit Catechumenus, etc.* Hincmarus Remensis in Capitulis ad Presbyter. cap. 3. et RATHERIUS Veronensis Episc. in Synodica ad Presbyt.: *Exorcismos et orationes ad Catechumenum faciendum: ad fontem quoque consecrandum... profere valeat, similiter ordinem baptizandi... sciat legere.* Querit Joannes de Janua, *An Catechismus dirimat matrimonium contractum, et ad hoc dicit Gloss. quod per Catechismum baptismi et confirmationem Episcopi contrahitur compaternitas. Differunt tamen in hoc, quod licet per baptismum et confirmationem contracta compaternitas impediatur, et dirimat matrimonium, illa tamen quæ contrahitur per baptismi Catechismum, adeo est exilis et invalida, quod vix impediatur matrimonium contrahendum, nunquam autem dirimit jam contractum. Cum enim baptismus sit janua et fundamentum omnium Sacramentorum, per quod Catechismus non est sacramentum, præcedit namque baptismum. Item ante baptismum quis non est filius Ecclesiæ; quia si moretur, in æternum periret, quoad penam damni: igitur nec spiritualis filius: ergo per Catechismum nulla, vel quasi nulla contracta est compaternitas.* Ex quibus colligitur catechismum præcessisse baptismum. Quod et indicat Matthæus Paris ann. 1239. de Edwardo Henrici III. filio: *Carleolensis vero Episcopus infantem Catechizavit, Legatus autem baptizavit, licet non esset Sacerdos: Archiepiscopus autem Edmundus Cantuariensis ipsum confirmavit, et Rege sic volente aptatum est ei nomen, scilicet Edwardus.* Infra: *Qui, dico, infantulus Regis filius, licet esset præsens Archiepiscopus, postea quarto die domino Otone Legato in conventuali Ecclesia ipsum baptizante a dominis Rogero Londinensi, Waltero Carleolensi Episcopo... a sacro fonte est levatus. Ubi qui catechizavit puerum*

Episcopus, eundem et levavit. Glaber Rodolphus in Vita S. Guillelmi Abbatis Divion. num. 4: *Filium quem ei uxor pepererat, Catechumenum fieri per manum Imperialem præcepit, quod ille (Berengarius Rex Italiæ, Imperator etiam dictus) ut monitus fuerat, impleri mandavit, ac proprium puerum sustulit dextera, eique nomen indicit Willelmum, quem scilicet postmodum Regina conjux illius ex sacro fonte suscepit baptismatis.* Atque inde percipimus, quid velit Floardardus in Chron. ann. 945: *Ludovico Rege apud Rodomum degente, Gerberga Regina filium peperit, qui Karolus ad Catechandum vocatus est; id est, in baptismo, vel catechismo. Concilium Rendingense ann. 1279. can. 4: Ut pueri per octo dies ante Pascha, et per totidem ante Pentecosten, de matrum uteris nati, si absque periculo reservari valeant, reserventur usque ad illa tempora baptizandi, ita quod medio tempore inter natiuitatem puerorum, et hujusmodi baptismum, perfectum recipient Catechismum.* Adde Synodum Nemausensem ann. 1284. cap. de Baptismo. [et Statuta Ecclesiæ Biterrensis apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 645. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280: *Si vero constiterit Sacerdoti infantem fuisse a laico juxta formam Ecclesiæ baptizatum, non rebaptizet, nec Catechizet eum, sed solum inungat eum in pectore et inter scapulas oleo benedicto, et in vertice chrismate, etc.* Infra: *Nullus Clericus nisi Presbyter fuerit Catechizet, vel baptizet, vel mortuos sepeliat.]* Summula Raymundi, de Baptismo:

Dum Catechizas puerum, tunc tres tibi sumas Personas, et non plures, quia sufficienti hæ: His injunge fidem puerum debere docere, Atque Pater noster, etc.

Ordinarius MS. Ecclesiæ Rotomag. in Sabbato Pentecost.: *Finita oratione, casulam exuat Presbyter, et pergant ad Fontes, sicut prænotatur, cum ampullis chrismatis, et olei, candelabris, cruce, cereo, de quo loco instituto mittatur in Fontes. Interim dum lectiones leguntur, infantes tres Catechizentur, si infans, vel plures fuerint ad baptizandum, mittatur de chrismate et oleo in Fontes: sin autem, nihil de chrismate et oleo in Fontes mittatur.*

CATECHIZARI ANTE FORES ECCLESIE ante baptismum jubentur infantes, in Concilio Cassiensi ann. 1172. cap. 2. apud Silvestrum Giraldum lib. 1. de Expugnat. Hibern. cap. 34.

In Ecclesia Constantinopolitana erat dignitas, quam τοῦ Κατηχητοῦ vocabant, cujus munus erat κατηχῆσαι τὸν λαόν, καὶ πάντα ἐργαζομένους ἐκ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὁρθόδοξον πίστιν, de qua Catalogi officiorum Ecclesiæ Constantinop. et Theophanes pag. 397. ubi Miscella et Anastasius institutor reddunt. [*] Vide Glossar. med. Græcit. ubi idem dicitur qui *Exorcista* ex can. 10. Concilii Antiocheni.]

† **CATECHIZATIO, CATHETICATIO**, Institutio facta nondum baptizatis, cum fiunt Catechumeni. Ricobaldus Ferrar. in Hist. Pontif. Rom. apud Murat. tom. 9. col. 149: *Hic (Hyginus PP.) constituit ut patrinus vel patrina suscipiat levatum a fonte baptismatis, vel in confirmatione, vel Catheticatione; vel ut habet Cod. Estensis, Catechizatione.*

CATECHUMENA, CATECHUMENIA, Porticus Ecclesiæ superiores sic dictæ. non quod fuerint Catechumenorum stationes, vel locus ubi instrui solebant, ut censent Baronius ann. 656. n. 38. Wolphius, et Meursius: sed quod in iis

mulieres sacras Liturgias auditu exciperent. Anastasius in Collectaneis pag. 180: *Et ascenderunt ad eum in Catechumenium Ecclesiæ ipsius Monasterii.* Gregorius II. PP. Epist. 2. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo: *Pontifices, si quis peccavit... eum in Ecclesiæ Diaconia et in Catechumena ablegant.* Eustochius in Vita S. Pelagiæ meretricis cap. 8: *Quæ accipiens eum, ascendit in Catechumenum, eo quod et nos ibi maneremus.* Κατηχησμέναι et κατηχησμένας has superiores porticus a Græcis appellari, pluribus ostendimus in Descriptione sanctæ Sophiæ cap. 38. Δίπτερον τῶν κατηχησμένων habet Crispinus in Vita sancti Parthenii Episcopi Lampsaceni cap. 2. n. 11. ubi Gentianus tabulatum, alii locum Catechumenorum vertunt. Sed δίπτερον, hoc loco, est δεύτερον κατηχησμένων, porticus Ecclesiæ superior, ita dicta Codino de S. Sophiæ. Δέξαι μέρος τῶν κατηχησμένων ἁδῆς Sophiαν, in Concil. VIII. Act. 1. [*] Vide Glossar. med. Græcit. col. 621. et Append. col. 98.]

† **CATECHUMENARE**, Catechizare, primis fidei Christianæ rudimentis instruere. Nonnus in Vita S. Angeli Carmel. tom. 2. SS. Mail pag. 809: *Quapropter ipse Patriarcha... Jesse et Mariam (Judæos) recepit omni affectione spiritali, et etiam Catechumenari eos injunxit.* In Constitutionibus Ecclesiæ Valentiniæ, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 107. Catechumenari dicitur, qui fit Catechumenus.

CATECHUMENI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 20. *sunt qui primum de gentilitate veniunt, habentes voluntatem credendi in Christum. Græce autem, subdit idem lib. 8. Orig. cap. 11. auditor interpretatur, vel instructus, pro eo quod adhuc doctrinam fidei audit, nondum tamen baptismum percepit.* Gregorius Magnus lib. 7. Ind. 1. Epist. 24: *Si vero sanctum Pascha elegerint expectare, iterum cum Episcopo loquere, ut modo quidem Catechumeni fiant.* Augustinus Tract. 11. in Joannem: *Omnes Catechumeni jam credunt in nomine Christi, sed Jesus non se credit eis.* Leidradus Episcopus Lugdun. de Baptismo cap. 1: *Qui baptizandus est, prius instruat fide, hoc est enim Catechumenum esse, id est instructum: Catechizare, est instruere, etc.* [*] Vita S. Anskarii cap. 24. ap. Pertz. tom. Script. 2. pag. 709. lin. 35.] Vide *Competentes*. Quæ quidem Catechumenorum appellatio et Scripturis petita est, velut a cap. 1. Luc. in Præfat. v. 4. juxta textum Græcum. item ex Actis Apostol. cap. 18. v. 25. tum ex Epist. Pauli ad Galat. cap. 6. v. 6. a Græco vero κατηχῆσαι. quod significat *insonare auribus, erudire, docere* præsertim elementa prima, ut loquitur Apostolus ad Hebr. cap. 5. v. 12.

Verum alias angustius strictiusque accipitur vox eadem de certis illorum gradibus, qui ad gratiam baptismatis aspirabant, quas in triplici differentia fuisse, Canones Patresque declarant: quippe tres olim institutos legitimis eorum, qui ad Baptismum suscipiendum primis Christianæ fidei elementis imbuebantur, ordines, qui communi generalique nuncupatione Catechumeni quidem omnes dicebantur, sed pro majori minorive in doctrina fidei ac virtute profectu, varios in gradus et quasi classes tribuebantur, *Audientium* nempe, *Genusfectantium*, et *Competentium*, de quibus passim SS. Patres. De Catechumenis multa habent Concilia. Nicænum can. 11. 12. Aurelian. I. can. 19. 20. Agathense can. 34. 60. 61. Arelatense

II. can. 11. Epaonense can. 29. Arausi-
can. I. can. 19. 20. etc. Vide *Catechizari*.
CATECHUMENUS, pro *Catechumenus*,
apud Commodianum Instr. 46. [in Mis-
sali Gemeticensi, quod Robertus Episc.
Londin. donavit circiter ann. 1150.]
[*] in Inscriptione ap. Marinium Pap.
Dipl. pag. 257. num. 74. not. 71.] Vide
Catacuminus suo loco.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 :
*Entredit en la foy, Catecuminus, qui
n'est pas encore baptizé. Ubi Entredit,*
idem sonat quod Instructus.

† *CATECIZARE, Docere vel castigare, in
veteri Gloss. Sangerman. MS. n. 501.*
[*] *Catacizare* in cod. reg. 7644.] Est pro
Catechizare.

† *CATECUMINUS.* Vide *Catechumeni*.
† *CATEDRECHADA.* Vide *Charta De-*
cada.

* *GATEFACTUS, Che male parla,* in
Glossario Lat. Ital. MS. [*] *Καχίφατος.*]

CATEGORARE, CATEGORIZARE. Jo. de
Janua : *Categorare, signare, vel prædi-*
care, unde Categorique, eodem sensu. Cate-
gorizare, Prædicare, in Gloss. MS. Regio
Cod. 1701. Fridegodus de Vita S. Wil-
fridi cap. 22 :

Categorans ergo divinum sperma popello, etc.

Vita S. Pauli Narbon. : *Populis Catego-*
rizans, etc. Dudo lib. 3. de Act. Nor-
mannor. : *Sed mirum mihi quid super*
hoc characterizabant Dialectici, qui cum
accidens Æthiopique Categorizant insepa-
rabile esse, hic mutatum videtur. Arnol-
dus Lubec. lib. 4. cap. 23 : *Canonizari*
præcepit, ut ejus corpus de sepulcro leva-
tum inter memorias veneretur Sancto-
rum, ipsunque sacrosancta Categorizet
Ecclesia, etc.

† *CATEGRONUS, f. pro Cathegemonus,*
Magister, præceptor, a Græco καθηγέμων.
Charta ann. 1442. ex Archivo S. Victoris
Massil. : *Dominus Abbas dare tenetur*
bonum panem album qui dicitur panis
triboleti, quorum quilibet debet esse de
pondere VIII. unciarum in pane cocto, de
bono et optimo vino in mensura usitata
Categronorum magnæ mensuræ. Vide
Cathegeta.

* Perperam prorsus, pro *Carteyronus*
vel *Cartayronus*, ut jam monui. Vide
Carteyronum.

CATEIA, CATEGIA, Cateia, inquit Isi-
dorus lib. 18. cap. 7. genus est Gallici teli
ex materia quam maxime lenta, quæ jactu
quidem non longe propter gravitatem
evolat, sed quo pervenit, vi nimia perfrin-
git. Quod si ab artifice mittatur, rursus
redit ad eum qui misit. Papias et ex eo
Joan. de Janua : Cateia lingua Persarum
est sagitta barbula, sive hasta, qua ute-
batur Hercules, erat enim cum ligulis cate-
tenarum ; et quando eam projiciebat,
iterum cum catenula retrahebat. At unde
id hânserint, non plane video, cum
constet Cateiam propriam fuisse Theu-
tonibus et Gallis, ex Virgilio lib. 7.
vers. 741 :

Theutonico ritu soliti vibrare Cateias.

Ubi Servius ait, *Cateiam esse telum*
Gallicum. Certe ut Theutonibus *Cateiam*
tribuit Poeta, inde factum forte ut et
Theutonæ nuncupationem acceperit.
[*] Pro eo quod apud Isidorum vulgo
legitur *Unde et eos Hispani et Galli teu-*
tonas (Areal. teutonos) vocant, Cod. reg.
7644. ut ex Isidoro habet : Unde et eos
Spani et Gallica ut nos vocant.] Gloss.
Elfrici Saxonium : Categia, id est, te-
lum, gesceot. Alibi : Clava, vel Cateia,
vel Teutona. A nes cynes gesceot, id est
genus teli. Ex quibus, Cateiam

clavæ speciem fuisse præterea colligitur.
Unde non desunt, qui hæc Ammiani
lib. 31. ad Cateias referenda putant :
Barbari ingentes clavæ in nostros con-
jicientes ambustas, mucronesque acrius re-
sistentium pectoribus illidentes, sinistrum
cornu perfrumpunt. Cateias non semel
Gallis nostris adscribit Abbo lib. 1. de
Bello Paris. vers. 259 :

Inde super cernens lapides conspexit acerbos,
Ac diras ut apes dense tranare Cateias.

Eodem libro vers. 554 :

Pila dahat rupesque simul caleresque Cateias.

Lib. 2. vers. 27 :

. . . Clypeum gestansque Cateiam.

Ubi Abbo, Glossator sui operis, *Cateiam,*
dardum vertit. [Nicolaus Specialis de
Rebus Siculis lib. 7. cap. 5 : *Venerunt*
itaque contra eum primo concursu sex
virii clypeati sua quisque gerentes missi-
lia ; qui tela in hostem eminus jacientes,
tandem ausi sunt illum cominus gladius
attentare. Hic vero clavam rotans, quam
Galli Cateyam vocant, hunc a dextris
sternit, illum rejicit a sinistris.]

* *CATELA, Verum dicitur lingua Per-*
sarum. Glossar. Cassin. laudatum in
Biblioth. D. de Montefalcone ; ubi le-
gendum est : *Cateia, telum, etc.* Vide in
hac voce.

† *CATELLE sunt Catenulæ colli invi-*
cem se comprehedentes in modum cate-
næ, unde et appellata. Isid. lib. 19. Orig.
cap. 31. Catella, pro Catenula Latini
dixerunt.

† *CATELLANIA, pro Castellania, Gall.*
Châtelenie. Litteræ Guidonis Flandriæ
Comitis ann. 1248. apud Marten. tom. 1.
Anecd. col. 1095 : Recognoscimus etiam,
quod omnia supradicta, et feodium Angliæ,
atque Catellania de Cameraco, et Gava-
lus de Cambresis, sunt de pertinentiis
Flandriæ, etc.

† *CATELLANUS.* Guibertus lib. 1. de
Pigneribus Sanctorum cap. 2. § 5 : *Quo-*
rum tanta nebulositate concutimur, tanta
divinorum adulatione ferimur, ut juxta
præfatum Doctorem (Hieronimum) scur-
ras, helluones et Catellanos liguriendo
ezuperent, corvos ac picas importuna
garrulitate præcedant. Puto legendum
Catillones, id est, gulosos. Vide Catillo.

† *CATELLUM.* Vide *Catalum*.

1. *CATELLUS.* Capitulare de Villis cap.
58 : *Quando Catelli nostri Judicibus com-*
mendati fuerint, de suo eos nutriant, aut
junioribus suis, id est, Majoribus et De-
canis, vel Cellariis ipsos commendare fa-
ciant, quatenus de illorum causa eos bene
nutrire faciant, et non sit illi homini coti-
die necessitas ad securas recurrere. Vide
Canis.

* 2. *CATELLUS, pro Cartellus, Com-*
mentarius, album, Gall. Registre, rôle.
Lit. ann. 1378. tom. 6. Ordin. reg.
Franc. pag. 673. Tam cum antiqua et
prima reparacione ipsius loci quam cum
Catellis et libris tailiarum (conferre) di-
ligenter fecimus. Vide supra Cartellus 1.

† *CATEMANE.* Vide *Catamane*.

1. *CATENA, Cognominatus apud Am-*
nianum lib. 14. et 15. quidam Paulus,
quod esset in complicandis negotiis arti-
flex dirus, seu in complicandis calumniarum
nebulis indissolubilis.

2. *CATENA, Tributum, pensatio. Vide*
Cherubinum Ghirardaccum lib. 6. Hist.
Bononiensis pag. 192.

CATENA SALIS. Charta Philippi Imp.
ann. 1199. in Metropoli Salisburgensi
tom. 1. pag. 78 : *Et quæcunque utilitas*
in hujusmodi Catenis seu fodinis Salis

vel metallorum in quibuslibet fundis Ec-
clesiæ, etc.

† 3. *CATENA, pro Caterva, si non voce,*
saltem sensu. *Vitæ Petrum Emeriten-*
sium tom. 2. Concil. Hisp. pag. 653.
col. 2 : Idemque cum vir illustris Clau-
dus atrium introisset, protinus et illi
qui supra memorati sunt, cum ingentibus
Catenis populi introierunt, ac deinde sa-
lutato viro ex more resederunt.

* 4. *CATENA, Cremathra, catenæ fer-*
reæ species ad sustinendum unco pen-
dentem in foco lebetem, Ital. Catena,
Gall. Cremaillere. Stat. Taurini ann.
1360. cap. 160. ex Cod. reg. 4622. A : In-
telligatur extranea persona illa, quæ non
habitat in ipsa civitate cum foco et Ca-
tena.

* 5. *CATENA, Locus publicus, in quem*
conveniunt mercatores de rebus suis et
commerciis acturi, quod foris locus sit
clausus, ita dictus. Vide *Catenare*. Idem
quod Galli *Bourse* vocant. Charta Con-
radi march. Montis-fer. ann. 1188. tom. 1.
Cod. Ital. diplom. col. 1059 : *Concessi eis*
(Pisanis) duo millia Bizanciorum ad fun-
dam et Catenam Aconis singulis annis
percipiendorum. Vide Funda 1. [] Est*
Catena Portus ad quam e navibus por-
tum intrantibus census percipiebatur.]

† *CATENACIUM.* Vide *Catenacium*.

CATENARE, Claudere. Fortunatus lib.
2. Poem. 14 :

Hæc est aula Petri cœlos qui clave Catenat.

[Vita S. Bernardi Menthonensis tom. 2.
SS. Junii. pag. 1080 : *Magnus turbator*
noster qui in monte Jovino nostros Cate-
navit ; ubi Catenare f. est pro Catenis
vincire.]

* *CATHENARE, CATHENIZARE. Chart.*
ann. 1351. ap. Guden. Cod. Dipl. tom. 3.
pag. 543 : Legavit libros... volens ut ad
librariam nostram ponantur et Cathenen-
tur. Infra : Promittimus... predictos li-
bros... ad nostram librariam Chatenizare.

CATENATICUM, quod Catenarum no-
mine Commentariensis datur : idem quod
Carceraticum, Geolagium, Ceppagium.
Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 4. § 4 : *Judex si*
aliquos in custodia retinuerit, vel hi qui
reos capiunt, aut custodiendos accipiunt,
ab his quos in custodia miserint innocen-
tes, Catenatici nomine nil requirant, nec
pro absoluteione eorum aliquid beneficii
consequantur. Porro catenam, pro car-
cere dixit Jul. Firmicus lib. 3. Mathes.
cap. 6 : Clavicularii, vel carcerum custo-
des, et quibus publicarum Catenarum
cura credatur. Concil. Toletan. XIII.
can. 1 : Ad statum dignitatis pristinæ
redeant, et nulla deinceps illis ob hoc
Catena judicialis obsistat. [] Conf. Hal-*
taus. Glossar. German. voc. Faheguldern.
et Faggeld, col. 419. et 435.]

CATENATICUM, Pessulus, vectis, Ital.
Catenaccio, apud Jo. Villaneum lib. 8.
cap. 72. Gall. Cadenat. Catholicon Ar-
moricum : Chaden, catena, catenatus,
chadenet : item pedana. Vita S. Antonini
Abb. Surrentini cap. 6. n. 26 : Pessulum,
quod vulgo Catenaticum vocatur, cum quo
valvæ majores casæ S. Antonini claud-
bantur, etc. [Utitur Petronius Arbiter.]

CATENATICUM, Eadem notione, in Vita
S. Fructuosi Episcopi Bracar. cap. 19.
(al. num. 18.) : Habitaculi ostia... Cate-
natis et seris, diversisque duris obseran-
tes claustris. Certe legendum arbitror in
Gloss. Isid. : Catenaticum, ergastulum,
pro Catamaiti, et Catomairi. Ubi tamen
quidam Catomum legunt : sed aliud fuit
Catomus. Vide in hac voce.

CATENATORUM ORDO, apud Waddin-

gum ann. 1274. 15. quem consule. Vide *Circulus*.

* **CATENIA**, Papiæ, *Collare muliebre*. [** Catena* ap. Mai. tom. 7. pag. 551. et in cod. reg. 7644. Gr. Καθαινα.]

† **CATENATUS**, *Exaltatus*. Papias MS. An esset pro Catena suspensus? [** Catemiatus* in cod. reg. 7609. An *Catomaticus*?

† **CATEPANUS**. Vide *Catapanus*.

† **CATERIUS**. Inventarium ornament. et Reliq. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Item unus parvus Caterius de pergameno notatus, in quo continetur pro cantando in processionibus*. Sed legendum puto *Caternus*.

* **CATERNIO**. [Chartæ simul compactæ, Gallice *Cater*.] Vide *Quaternio*.

† **CATERNUM**, **CATERNUS**, Idem quod *Caternio*. Vita B. Joachim Abbatis tom. 7. SS. Maii pag. 93: *Diu nocturne scribebam in Caterno, in quo ipse dictabat et emendabat in cedula*. Codex MS. e Bibl. D. de Chalvet Senescal. Tolosæ de Testimoniis in hæreticos Albigenes: *Tunc dicti hæretici eundem Raymundum infirmum hæreticaverunt, et in sectam suam receperunt, antiquiore Hæreticorum videlicet R. Delboc tenente manus dicti infirmi junctas inter manus suas, et tenebant quandam Caternum super caput ejus dicendo verba, quæ ipse non intellexit*. Ibid. infra legitur: *Tenente manus infirmi junctas inter manus suas, tenendo quandam librum super caput ejus*.

* **CATERVA**. S. Augustinus lib. 4. de Doctrina Christ. cap. 24: *Cum apud Cæsaream Mauritanie populo dissuaderem pugnam civilem, vel potius plusquam civilem, quam Catervam vocabant: neque enim cives tandummodo, verum etiam propinqui et fratres, postremo parentes ac filii lapidibus inter se in duas partes divisi per aliquot dies continuos, certo tempore anni solenniter dimicabant, et quisque, ut quemque poterat, occidebat, etc.*

* **CATERVARIUS**, *Qui semper in caterva est, id est, in multitudine populi*. Joan. de Janua et Glossæ Isid. [Noti sunt *Catervari* pugiles, apud Suetonium et alios, qui catervatim pugnant non singuli cum singulis, de quibus Lipsius.]

* *Catervatus, multitudine circumdatus*, ap. Matum. tom. 6. pag. 514. *Catervare, aggregare, colligere*, Papias.

† **CATERVATA**, ut *Caterva*, Multitudo. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 10. cap. 15: *Nam ipsorum Montagnanensium acies cum animorum constantia et vigore discurrens, pugnavit in ultima (acie) inimicorum Catervatam prudenter et animose*.

† **CATERVATIO**, Ingens caterva, multitudo. Acta S. Reginswindæ tom. 4. SS. Julij pag. 95: *At postquam ejusdem regionis Catervatio enormis talem tantumque, per inclyta B. Reginswindis merita, virtutum persensit odorem*.

* **CATERVA MONACHORUM**. Vide Marin. in Pap. Diplom. pag. 323. num. 104. not. 1.

* **CATERVANARIUM**, Multitudinis concitatio. Gall. *Eneute*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 53: *Cum Bernardus de Monasterio domicellus in quodam Catervanario, Gallice Chali-vali, in villa Lezoviensi facto, occasione cujusdam mellejæ subito et casu fortuito subortæ, etc.*

* **CATESAMITTUM**, **CATHESAMITTUM**. Idem quod supra *Cataxamittum*, Panni holoserici species. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7: *Item una casula, una tunica,*

et una dalmatica de Catesamitto rubeo. Aliud ann. 1340. ibid. ch. 8: *Item casula, dalmatica et tunica de Cathesamitto rubeo*. Vide *Exametum*.

* **CATESTELLUM**, Portio hæreditaria, quidquid boni hæreditario jure alicui obvenit. Stabilim. Theob. comit. Campan. pro ordine successionis liberorum castellanorum et baronum ann. 1221. in Chartul. Campan. fol. 15. r.: *Taliter semper dividerentur, videlicet quod primogenitus prius caperet ad suam voluntatem, et ita quisque eorum haberet in suo Catestello eventagium castelli*. Vide *Catallum*.

† **CATEYA**. Vide *Cateia*.

* **CATEZISMUS**, **CATHEGISMUS**, pro *Catechismus*. Stat. synod. eccl. Carcass. ann. 1270. cap. 4. ex Cod. reg. 1613: *Si quis vero, nulla necessitate cogente, scienter baptizaverit, vel in Catezismo seu confirmatione tenuerit infantem uxoris suæ ex alio viro, ad nos mittatur, de tanto excessu poenitentiam suscepturus. Necessitate cessante omnino laicis baptizandi, clericis quoque, nisi fuerint in presbytero canonice ordinati, baptizandi et Cathecismum faciendi, aquam diebus Dominicis exorcizandi, ac mortuos sepehendi interdiximus potestatem*. Vide *Catechizari*.

* **CATEZIZARE**, pro *Catechizare*. Vide *Catechizari*.

† **CATHA**, Machina lignea. Vide *Cata* post *Catus*, *Vinea*.

* **CATHADUPLA**, *Conduit, per quam aqua vadunt, et dicitur a Catha, quod est, fluxus*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120. Vide supra *Catadupa*.

* **CATHAFORA**, *Epilepsia*, ex Glossis ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passio. cap. 121: *Quibuscumque autem (surditas) ex spissis et crudis contingit humoribus, areges et Cathaforas et cepheales diuturnas, sicut et in aliis nullis fit passionibus, etc.*

* **CATHALANATICUS**, Catalaunensis, Gall. *de Catalogne*. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 99: *Causa suæ defensionis evaginavit gladium suum Cathalanaticum, etc.* Vide infra in *Gladius* 4.

† **CATHALECTA**. Vide *Cataleta*.

* **CATHALECTUS**. [Ital. *Cataletto, cerceuil*: «Pallio ex bruchato violatis ponendo supra lectum in aula *Cathalecti*. (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II, 37, an. 1493).»]

* **CATHALETTUS**. [Ut *Catalettus*: «Paratis circum circa per chorum in torticiis et *Cathalecto*, pallio desuperposito. (Diar. Burchard. I, 463, an. 1492).»]

† **CATHAPARES**. Vide *Cathasparares*.

† **CATHAPHRATUS**. Vide *Cataphractus*.

* **CATHAPIUM**, *est quoddam genus teli*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7679. Vide supra *Catapulta* et *Cateia*.

† **CATHAPLASMARE**. Vide *Cataplasmare*.

* **CATHARACTA**, Canalis, alveus, ni fallor Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 18. pag. 35: *Alios eiam diversis laboribus assuetos, qui... Catharactas efficiant, divertant cursus fluminum, et minas nutandi (f. nudandi) muris fodiendi opera subministrant, congregavit*. Infra non semel *Catheracta*.

* **CATHARELLI**, Idem qui *Cathari*, Valdenses sectatores. Chron. scriptum a monacho Cisterc. ann. 1466. ex Cod. reg. 5950. ad ann. 1183: *In provincia Bituricensi septem millia Catharellorum interfecti sunt, qui terram illam prædis, rapinis et aliis malis affligebant*.

† **CATHARI**, Hæretici Novatiani, qui, ut

ait Prosper Aquitanus in Chronico, et Isidorus lib. 8. Orig. cap. 5. et ex eo Ebrardus lib. contra Valdenses, *propter munditiam ita se se nominaverunt: gloriantes enim de suis meritis, negabant poenitentibus veniam peccatorum, viduas si auferent, tanquam adulteradumabant, et mundiores aliis se prædicabant*. Eadem habet Augustinus lib. de Hæres. num. 38. Adde Commonitorium Theophili Patriarch. Alexandr. cap. 8. et Consul-tat. Zachæi lib. 2. cap. 17.

* **CATHARI** etiam postmodum dicti Valdenses sectatores, qui divisi erant in tres sectas principales, *Albanensium, Concorecensium, et Bagnolensium*. De his multa habent Rainerus lib. contra Valdenses. cap. 6. et Bonacursus lib. de Vita Hæreticorum initio. Eisdem cum *Chazaris* fuisse contendit Gerdzerus in Prolegomenis ad Script. contra Sectam Valdensem cap. 2. putatque Germanicam esse vocem, ex iis quæ habet Eberthus Schonauigiensis in Sermonibus adversus Catharos: *Hos, inquit, Germania nostra Catharos, Flandria Piphles, Gallia Texerant, ab usu tendendi appellat*. Unde elicit a voce *Kanzer*, et ut alii crassius efferunt, *Kazer* dictos. T. mutato in Z. more Germanici solenni: proindeque *Catharos* eosdem esse, qui *Chazari* appellati sunt.

Aliter censet vir doctissimus Godefri-dus Henschenius ad vitam S. Galdini Cardinalis, qui ita appellatos opinatur propter nocturnas coitiones, a voce Germanica *Caters*, id est, feles seu lemures, vel ex obsoleta jam, et ab Otrifuro usurpata voce *Quaten*, et *Quatten*, garrire, factum esse nomen, quod hodie omnibus in Belgio et Germania hæreticis commune manet, ut *Ketters* dicantur. Vetus Epitaphium Mediolani:

Atria qui gradis solii regalia scandis,
Civis Laudensis fidei tutoris et ensis,
Præsidis hæc memores Oldradi semper honores,
Qui solius struxit, Catharos ut debuit ussit.

Versus scripti a S. Thoma Aquinate de sancto Petro Martyre:

Et verbi gladius gladio cecidit Catharorum.

Horum meminerunt præterea Concilium Lateranense an. 1179. can. 27. Godefri-dus Monac. S. Pantal. ann. 1163. Monachus S. Mariani Autissiodor. an. 1180. Cæsarius lib. 5. cap. 19. Vita S. Galdini Archiepisc. Mediolanens. apud Montbritium, [Ludovicus X. Franc. Rex apud *de Lauriere* tom. 1. Ordin. pag. 611. n. 5.] etc.

* **CATHARISTÆ**, Secta quædam Manichæorum, de qua Augustinus lib. de Hæres. cap. 46.

† **CATHARNICUM**. Vide *Cantarinum*.

† **CATHARRUS**, Epiphora, distillatio. Gall. *Coterre*, ut pronuntiant hodie, alias *Catarre*, Ital. *Catarro*, a Græco *καταρρεῖν*, Defluere. *Cum jam esset annorum XC. ex Catharro mortuus est*, in Chronico Veron. ad ann. 1331. apud Murat. tom. 8. col. 647.

† **CATHASANTUS**. Vide *Cataxantus*.

* **CATHASPARARES**, vel **CATHAPARES**, *est linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur, unde Lucius: Hanc Cathaspararem pro eodem devoret unctum, plumbi parvillum, rudis lineæ et natatam*. Sic Ugutio MS. Vide *Catapatras*.

* **CATHASTA**. Vide *Catasta*.

† **CATHECHISMARE**, pro *Catechizare*, Educere dogmata Religionis Christianæ. Consecratio Ecclesiæ SS. Trinitatis de Tritis ann. 1056. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 412: *Postquam divina dispensatione sunt gesta, quæ a pro-*

pheticus oraculis de Christi Incarnatione multo ante sunt edita, omnipotens Deus per Apostolos suos mundo contulit leges, quibus Cathechismati homines, suo famulantes auctori, Christi efficerentur heredes.

* **CATHECISMUS.** Vide supra *Catezismus*.

* **CATHECIZARI.** Idem quod *Catechizari*. Pontif. MS. eccl. Elnens. in Sabato S.: *Tunc Cathecizantur infantes baptizandi per aliquem sacerdotem. Facto calthecismo, proceditur ad benedictionem fontium.*

* **CATHECUMENARI.** Eadem notione. Charta ann. 1349. ex Chartul. monast. Bosonis villæ: *Oblationes pro pueris Cathecumenandis, etc.* Vide *Catechizari*.

CATHEDRA. Proprie est sedes, seu sessio honestior et augustior Episcoporum in Ecclesia, cæteris aliorum Presbyterorum sedilibus excelsior: *Ut in mentem revocarent, inquit S. Augustinus in Psalm. 126. altiore se in loco, tanquam in specula constitutos, quo oculorum acie pervigili, atque indefessa, in tutelam gregris incumbant, tanto cæteris virtute et probitate clariores, quanto magis essent sedis honore ac sublimitate conspicui.* Idem Epistola 208: *In futuro Christi iudicio neque absidæ gradatæ, nec Cathedræ... velatæ adhibebuntur ad defensionem. Linteatas sedes Episcoporum vocat Pacianus Ep. 2. ad Sempronium, quas Augustinus velatas. Ejusmodi porro celsiores Episcoporum quorundam, sedes ac cathedras scilicet exagitat Greg. Nazianzenus Carm. 11:*

..... Θώκοισι ἐνεδρίοντες ἀριστοί,
Υψηλοί, θεατροῖσι γεγενῶτες εὐπρεπέεσσι,
Σκηνοβάται κάλοισιν ἐρεσαστάς, ζυλίνοισιν.

De iis etiam agit Eusebius lib. 7. Hist. Eccles. cap. 30. *Altarium Cathedræ, id est, præfecturæ Ecclesiasticæ, Episcopatus, apud Sidonium in Concione. Eustathius in Vita S. Eutychni Patriarch. Constantinop. num. 15: Ἀνάγεται εἰς τὴν τῶν πρεσβυτέρων καθέδραν.* Vide Savaron. ad eandem Concion. Sidonii, et ad lib. 9. Epist. 16.

CATHEDRAM COLLOCARE, vetantur Episcopi in Monasteriis, vel ordinationes facere, nisi ab Abbatibus fuerint requisiti, in Constituto Gregor. Mag. pro Monachis, apud Baron. ann. 601. num. 15. et cap. 6. 18. q. 2. a quo profluit eadem loquendi formula, quæ in plerisque Summorum Pontific. pro Cœnobiiis privilegiis exarata legitur: ubi Glossa addit: *Ut ibi exercentur iudicia.* Concilium Carthaginense sub Reparato ann. 535: *Oportet enim in nullo Monasterio quemlibet Episcopum Cathedralam collocare, aut qui fortè habuerint, habere: nec aliquando ordinationem quamvis levissimam facere, nisi Clericorum, si voluerint habere. Esse enim debent Monachi in Abbatum suorum potestate. Eadem habentur in Epistola Pontii Episcopi Arelatensis tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 430. Adde Bullam Paschalis II. PP. apud Herimannum de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 8. Vide *Missa publica*, et Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturg. cap. 13. § 3. [*] S. Cypriani Epistol. 68. ad Stephan. I. PP.: Marcianus, Cornelio in catholica Ecclesia de Dei iudicio et cleri ac plebis suffragio ordinato, profanum altare erigere et adulteram Cathedralam collocare, et sacrilega contra verum sacerdotem sacrificia offerre tentaverit.]*

* S. Hieron. Epist. 14. ad Damasum PP.: *Ego nullum primum nisi Christum*

sequens, beatitudini tuæ, id est Cathedralæ Petri, communionis consocior. Alia ejusd. ad eund.: *Si quis Cathedralæ Petri jungitur meus est; ap. Constant. Epistol. Roman. Pontif. col. 546. B. 551. A. De Cathedralis Apostolorum, quorum Tertullianus meminuit egit Marca de Concord. lib. 5. cap. 20. sect. 2.*

CATHEDRA, Sedes, Episcopatus, Diocesis. In Notitia Episcoporum Africanorum. apud Victorem Vitensium lib. 4. de Persecut. Vandal. Edit. Chiffletianæ, habentur non semel hæc verba: *Cathedræ, quæ Episcopos non habuerunt.* Vetus Martyrol. 15. Kl. Febr.: *Cathedra S. Petri, id est, Episcopatus.* Concil. Lemoicensis ann. 1041. sess. 1: *Hanc etiam diem statuimus habendam in recordatione omnibus annis, qua (S. Martialis) translatus est; qua etiam die Cathedrala ejus, hoc est, ordinatio, sive initium Episcopatus ejus est, non quod eadem die consecratus sit in Episcopum, . . . sed sicut est Cathedrala B. Petri Antiochiæ, itemque Cathedrala Romæ, non quod tunc consecratus sit Episcopus, qui a Domino jam olim consecrationem susceperat Pontificalem, sed quia tunc primum in illa die apud eandem Ecclesiam sedit, ad suscipiendum super populum Dei regimen pastorale.* Concilium Milevitan. II. can. 21: *Item placuit, ut quicumque Episcopi quascunque Ecclesias vel plebes, quas ad suam Cathedralam æstimant pertinere, etc. Can. 24: Placuit ut quicumque negligunt loca ad suam Cathedralam pertinentia, etc. Cathedralæ viduatæ, in Collat. Carthagin. I. cap. 185. 217. Vide præterea cap. 16. 18. Will. Brito lib. 3. Philipp. de Turonensi Metropoli:*

Que cum sit Britonum caput et Metropolis, una
Bis senas sub se Cathedras letatur habere.

Adde lib. 12. pag. 252. *Cathedræ matrices, in Concilio Milevitano can. 25. et in Codice canonum Ecclesiæ Afric. can. 123. Cathedralæ principales, in iisdem Canon. can. 38. [*] Vide Glossar. med. Græcit. col. 534.]*

CATHEDRA, ipsa Ædes seu Ecclesia Cathedralis. Capitulare Aquisgranense ann. 789. cap. 40. ex Concilio Africano can. 38: *Ut non liceat Episcopo principalem Cathedralam suæ parochiæ negligere, et aliquam Ecclesiam in sua diocesi magis frequentare.* Vide mox *Incathedrare*.

* Eodem nomine designantur interdum ecclesiæ parochiales præcipuæ in urbe episcopali, quarum parochi Cardinales etiam nuncupabantur. Polypt. Matiscon. ann. 1513. fol. 12. rº: *In civitate (Matiscon.) et suburbii ejusdem sunt sex ecclesiæ parochiales, quæ Cathedralæ nuncupantur, quæ ad dictam procuracionem minime tenentur, nec aliqua jura synodalia seu cathedralica debent.*

CATHEDRÆ DOCTORUM, apud Haymonem in Mathæi cap. 23. quæ *Cathedræ litterarum* dicuntur Sidonio in Concione. *Cathedræ scholares* Stephano Tornac. Epist. 79. Senator in Psalm. 1: *Cathedra proprie Doctoribus datur.* Ebrardus Bethun. in Græcismo:

Rex solium, doctor Cathedralam, judexque tribunal
Possidet, ac sedem Præsul, Prætorque curulem.

CATHEDRARI PHILOSOPHI, apud Senecam lib. de Brevit. vite. *Cathedrarii Oratores,* apud Sidonium lib. 4. Epist. 3. qui de cathedra philosophantur, perorant. [*] Vide *Forcellinum*.]

† **CATHEDRARI SERVI,** apud Sidonium lib. 1. Epist. 11. iidem qui apud Martialem *Cathedralicii,* Qui cathedras seu

sellas ferunt gestatorias, Gall. *Portes-chaises.*

CATHEDRA, pro arca videtur usurpata in Actis proconsularibus in causa Felicis Episcopi, apud Baron. ann. 314. n. 23. 24: *Inde Cathedralam tulimus, et epistolas saluatorias, et ostia omnia combusta sunt, secundum sacrum præceptum.* Infra: *Tolle clavem, et quos inveneris in Cathedra libros, et super lapide codices, tolle illos.*

CATHEDRA AUREA. Joan. Bromptonus ann. 1190. pag. 1183: *Rex autem Angliæ exigebat a Tancredo Rege Siciliae Montem S. Angeli cum toto Comitatu, et aliis pertinentiis suis, ad opus Johannæ sororis suæ, quæ Willelmus Rex Siciliae nuper maritus ejus in dotarium ei dedit: et Cathedralam auream ad opus ejusdem Johannæ de consuetudine Reginarum terræ illius.*

CATHEDRA, Nummus aureus Francicus, in quo Rex in cathedra sedens conspicitur. Vetus Regestum: Anno 1346. 14. Julii fiebant *Cathedræ ponderis auri 52. marcha auri empta 50. Cathedr. 6. Novemb. 1346. Cathedralæ ut supra, marcha empta 48. Cathedr. 7. April. 1347. post Pascha: marcha empta 50. Cathedr. auri. Vide Moneta.*

CATHEDRARI, dicuntur Episcopi, cum ad cathedralam Episcopalem promoventur, quod cum consecrarentur, in Ecclesiæ cathedra collocarentur, in eaque sedentes palam ab aliis Episcopis efferrentur: De quo maxime in Galliis more exstat locus insignis apud Stephanum Eddium in Vita S. Wilfridi Episcopi Eboracensis cap. 12: *Ita ut valde honorifice ad Galliæ regionem perveniret; ibique statim conventio magna facta est non minus quam duodecim Episcoporum Catholicorum, e quibus unus erat Ægelbertus Episcopus, qui eum propter fidem suam indicatam gratanter et honorifice coram omni populo publice ordinaverunt, et in sella aurea sedentem more eorum sursum elevarunt, portantes in manibus soli Episcopi intra oratoria, nullo alio attingente, hymnosque et cantica in Choro cantantes.* Joan. de Beka in Goswino Episc. Traject.: *Dominus Cardinalis.. Henricum de Viana Cathedralari jussit.* In Florentio Episc.: *Joannes filius Adelberti Cathedralatus est in Leodio post mortem Arnoldi Episcopi.* [Nova Gall. Christ. tom. 3. col. 883. ubi de Hugone II. Episc. Leodiensi: *Francia me genuit, Cathedralavit Legia.* Et col. 893: *Qui vixit gratus anno minus hic Cathedralatus.* Iterum tom. 4. in Charta anni 1106. Instrum. col. 85: *Stephano Eduensi Cathedralante Pontifice,*] Epitaphium Andreae Episcopi Reatini, anno 1292:

Urhem Reatinam pater Andreas Cathedralabat.

INCATHEDRARE, Idem quod *Cathedrare.* Græcis ἐνθρονιάζειν. Vide Concilium Calchedonense Act. 10. pag. 288. 300. 303. etc. Edit. 1618. *Incathedratio Morinensis Episcopi,* apud Lambertum Ardensem pag. 141. Exstat apud Ughellum tom. 1. pag. 124. Bulla Benedicti IX. PP. ann. 1033. qua Episcopus Silvæ Candidæ privilegium confirmat *inthonizandi et Incathedrandi Romanum Pontificem in Apostolica sede.* Adde pag. 821. Epitaphium Martini Episcopi Vercellensis ann. 1248:

Præsul Martinus Vercellensi Incathedratus,
Advocatum generoso sanguine natus.

Utitur etiam Thomas Cantipratanus lib. 1. de Apibus cap. 1. n. 3. Mattheus Westmonaster. ann. 1098: *Inventa est*

in civitate Ecclesia S. Petri, ubi Inca-
thratum lancea Salvatoris.

CATHEDRALES, unde pro Canonicis
Ecclesiae cathedralis in Charta Leopoldi
Ducis Austriae ann. 1216. in Metropoli
Salisburg. tom. 1. pag. 381. 395. *Domini
Cathedrales*, in alia ibid. tom. 2. pag.
560. Historia Episcoporum et Comitum
Engolmensium cap. ult.: *Ex eo urbem
ingrediebatur, cum Cathedralibus, in
choro omnibus horis, et maxime in matu-
tinis Deo psallebat communi voce, etc.*

† **CATHEDRALICA**, idem quod *Cathe-
draticum*. Hist. Tull. pag. xciv. in Fun-
datione Capituli Liberidun.: *Eis contra-
didimus ea libertate possidendas, ut ne-
que Cathedralicam, nec alia quae Archi-
diaconis ex consuetudine reddi solent ab
eis exigantur.*

† **CATHEDRARE**, CATHEDRARII. Vide
in *Cathedra*.

CATHEDRATICUM, Pensio, quae Epis-
copo ab Ecclesiis quotannis exsolvitur
in signum subjectionis, [ut habet Charta
Girardi Episc. Caturc. inter Instrum.
Gall. Christ. tom. 1. pag. 48. col. 1.] seu
pro honore cathedrae, ut est in Concilio
Braccarense II. cap. 2. *pro respectu sedis*,
ut in Concilio Ravennensi ann. 997. cap.
2. quae ad duorum solidorum quantita-
tem restringitur in iisdem Conciliis.
Concil. Braccarense III. ann. 572: *Nul-
lus Episcoporum per suas dioceses ambu-
lans, praeter honorem Cathedrae suae, id
est, solidos duos, aliquid aliud per Eccle-
sias tollat*. Quibus consona habet Con-
cilium Toletanum VII. cap. 4. Charta
Transmari Episcopi Viromandensis ac
Noviomens. ann. 947. apud Hemereum
in Augusta Viromand.: *Ea videlicet ra-
tione, ut omni anno duos solidos dena-
riorum persolvat, secundum quod jubet
auctoritas, propter honorem Cathedrae
Episcopalis*. Innocentius III. cap. 14.
Epist. 20: *Et ut vos pro singulis Eccle-
siis supradictis unum quartum grani, et
unum annonae pro decimationis quarta,
et duos solidos pro Cathedralico persolvatis*.
Apud Honorium III. cap. Conque-
rente, de Offic. jud. ord. *Cathedraticum*
et *Synodaticum* idem sunt: *Synodatici
seu Cathedralici nomine duos solidos. Ca-
thedratici et Synodales redditus*, in Charta
Lamberti Episcopi Atrebat. apud Fer-
rarium Locrium in Chronico Belg. ann.
1111. *Census Cathedralici*, in Bulla Lucii
III. PP. apud Ughellum tom. 2. Italiae
sacrae pag. 759. Arnoldus Lubecens. lib.
3. cap. 21: *Episcopus vero ex his, quae de
Cathedratico, vel Ecclesiarum consecra-
tionibus consequi poterat, sustentabatur*.
Ubi per consecrationes, videntur dedica-
tiones intelligi, seu quae die dedicationis
Ecclesiarum Presbyteris offerebantur,
ut est 10. q. 3. cap. 5. ubi etiam praecipit,
*Cathedraticum non amplius quam
vetusti moris esse constiterit, a Presbyteris
exigendum. Cathedralici* memnere praeter
Ivo Carnot. part. 3. cap. 136. Petrus
Blesensis Episc. 151. Alexander III.
PP. in Appendice Concilii Lateran. cap.
8. Concilium Coloniense ann. 1310. cap.
26. Ravennense ann. 1311. cap. 18. Aegi-
dus Mon. Aureae vallis in Henrico II.
Episcopo Leodiensi cap. 43. veteres
Chartae apud Ughellum tom. 1. pag. 1046.
tom. 2. pag. 467. 703. 1071. in Me-
tropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 173.
tom. 2. pag. 441. in Bullario Casinensi
tom. 1. pag. 9. in Monastico Anglic. tom.
3. pag. 36. [Concil. Avinion. anni 1509.
n. VII. apud Marten. tom. 4. Anecdot.
col. 387. Statutis Synodalibus ejusdem
Ecclesiae ann. 1336. n. xi. col. 575. Sta-
tutis Alani ejusdem urbis Episcopi n.

xv. col. 580. laudati tom.: quo in pos-
teriori loco mendose, ni fallor, legitur
Quadraticum pro Cathedralicam.] etc.
De jure vero Cathedralici multa conges-
sit Renatus Chopinus lib. 2. de Sacra
polit. tit. 7. Nicol. le Maistre lib. 2. de
Juribus et censibus Episcoporum cap.
2. 3. et Innocentius Cironus in Paratifi.
Decretal. lib. 5. tit. 39. Vide *Synodati-
cum in Synodus*. [**Bissexus, 2. Circada,
Paschalis Praestatio*. Multis locis appa-
ret non quotannis semper hunc censum
solutum esse.]

† Exstant apud Georg. Christianum
tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 482. et 483.
duae Chartae, quibus collegiatae S. Petri
Ecclesiae jus asseritur Episcoporum ab
Ecclesiis sibi subjectis [**in anno exitus
Episcopi*] percipiendi. In antiquiori
quae Conradi I. est Archiep. Moguntini
ann. 1195. sic legitur: *Illud innotescere
quoque volumus, quod sepe dicti fratres
(Ecclesiae S. Petri) sufficienti coram no-
bis optinuerunt probatione, quod per uni-
versum pretaxate Preposituram (ejusdem
S. Petri) archidiaconatum Kathedraticum
anno, qui vulgariter, Exitus noster voca-
tur, Ecclesiae ipsorum ad ipsius et officina-
rum ejus ruinas resarciendas, debeat
attinere. Nos igitur tum propter eorum
habundantem probationem, tum propter
Ecclesiae et officinarum ejus manifestas
necessitates, quas vidimus, ob B. Petri
Apostoli reverentiam et honorem jus tale
ipsis et Ecclesiae recognovimus, nostro as-
sensu robur perhenne adhibentes. Et ne
in futuro... de beneficio predicti Kather-
dratici a quoquam successore nostro tur-
bari possent, nos ipsis scriptum presens,
ad sui juris perhenne noticiam et cautela-
m, sigillo insignitum, tradidimus*.
Priorem hanc Chartam revocat altera
anni 1323. qua Mathias ejusd. urbis Archi-
presul declarat, jus petendi, recipiendi
et in predictis usus convertendi
*Kathedraticum per totam Preposituram
predictam ad ipsam Ecclesiam S. Petri,
et ad nullum alium pertinere, ipsisque
Decano et Capitulo, et Ecclesiae ipsorum
predictis, et nulli alii deberi de hoc in
perpetuum responderi; quodque nobis,
inquit, in hac parte licere non credimus,
nostris successoribus interdicens*.

CATHEDRATICUM, apud Julianum An-
tecessor. Constit. 115. et 431. illud est
quod Justiniani Novella 123. cap. 3.
ἐθρονιστικόν vocat; nempe certa pecu-
niae quantitas, quam Episcopi recens
ordinati dabant, partim Episcopis a qui-
bus ordinati erant, partim Clericis et No-
tariis, qui in ea inauguratione ministra-
verant; unde evidens est praestationem
istam factam ab Episcopis ratione
Throni, sive Cathedrae adeptae. [**Vide
Marcam de Concord. lib. 6. cap. 10.*]

† **CATHEDRATICA REDHIBITIO**, idem
quod *Cathedraticum*. Epistola Lamberti
Episc. Atrebat. apud Baluzium tom. 5.
Miscell. pag. 342: *Concessimus enim et
scripto confirmavimus praedicta loca
Praelato et Fratribus inibi Deo devote
et religiose servientibus, et canonice et
absque proprietate vicentibus et victu-
ris ab omni Cathedralica redhibitione li-
bera, excepto quod in Civita Domini ad
manum Episcopi denarios solvant*.

* **CATHEDRATICUM**, idem quod *Cathe-
draticum*. Charta Wolfgeri episc. Patav.
ann. 1197. apud Hansiz. tom. 1. Germ.
sacr. pag. 342: *Præsenti pagina manifes-
tamus, quod communicato prudentium vi-
rorum consilio cum dilectis filiis et fratri-
bus nostris in S. Hippolyto de praedio suo,
hoc est, tribus beneficiis in Vuolfsberg
jure concambii convenimus eo tenore, ut*

ipsi *Cathedratum nostrum, scilicet qua-
tuor talenta in parochia sua Capella pe-
renniter habeant*.

* **CATHEDRATICUS**, Doctor, professor,
qui docet ex *cathedra*, in Conciliis His-
pan. tom. 4. pag. 765. col. 1. et in Vita
B. Francisci Fabriani. tom. 3. SS. April.
pag. 985. col. 2.

CATEDRATICO, apud Sebastian. Co-
barruvium in Thesaurio linguae Castella-
nae, et que tiene estipendio publico en la
Universidad, o studio, con obligacion de
leer Catedra de prima o de vespas de
propiedad, o de tiempo sennalado.

* **CATHEDRULA**, diminut. a *Cathedra*,
Capsa, arca. Reg. visitat. Odon. archiep.
Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 325. r.
: *Præcipimus priori quod frequenter inspi-
ceret in archis, et Cathedralis canonicorum,
et amoveret claves. Careola et Che-
rolia supra, eadem notione, ex eodem
Regesto. Vide in Cathedra*.

CATHEGETA, CATHGETA, Doctor, præ-
ceptor, ex Græc. καθηγής. Gloss. Lat.
Gr.: *Doctor, διδάσκαλος καὶ καθηγής*.
Glos. Gr. MS. Reg. Cod. 1673.: *Καθηγητής,
ἡγούμενος, διδάσκαλος*. Papias: *Catigeta,
Rector, Doctor*. Βασίλειος καθηγής, apud
Theophylactum Bulgar. Archiep. in
Institutione Regia I. part. cap. 2. qui
βασιλεύς, seu Imperatoris Magister Co-
dino, et alii. Anonymus in Vita S. Hiero-
nymi: *Hic vero in litterarum studiis
plerique Cathegetæ, id est, præceptores
fuerunt, Donatus nempe, etc.* Althelmus
in Monasticis:

Vita aliena tuæ tibi sit Cathegeta vita.

Acta S. Artemæ Martyr.: *Dum Cathigeta
ipsius secundum artem magisterii... ad
saecularium litterarum dogmata illum in-
troduceret*. Occurrit praeterea in Actis S.
Theodori Ducis. Vide notas nostras ad
Cinnamum pag. 460. [et Glossarium
mediae Græcæ. ubi dicitur vocem καθη-
γητής, plerumque a Scriptoribus Græcis
accipi pro ἡγούμενος, Praefectus monas-
terii.]

* **CATEGORIALIS ORDO**, apud Henricum
Aquilonipolensem in Lubeca lib. 1. cap.
17. 19. 20. Canonicorum Regularium.

* **CATHELUM**. Vide in *Callalum*.

* 1. **CATHENA**, Ora, arbores extremæ,
quarum serie terminus forestæ constitui-
tur, Gall. *Lisiere*. Inquisit. forestæ Bri-
tol. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol.
129 v. col. 1: *Cathena et trembleix de la
Biquerrie recta via ad S. Eglen sunt de-
fensa..... Haya Britolii est defensum,
inter cheminum longi campi et viridem
Cathenam*.

* 2. **CATHENA**, Tributum, pensitatio.
Charta Blanchie comit. Treceus. ann.
1203. in Chartul. Campan. fol. 196. r.:
*Habeant in manu sua calceiam de Baude-
mont, ita quod omne pedagiū et Cather-
nam recipiant*. Vide *Catena* 2.

* **CATHENATA**, Modus agri, quod *ca-
thena* metitur sic dictus, idem atque *Per-
tica* 25. pedibus constans in Turonibus,
vulgo ibi *Chesnée*. Arest. parlam. Paris.
ann. 1536. ex Tabul. castr. de Chissé in
Turon.: *Item unam aliam terræ petiam,
... tria quarteria, minus duabus Cather-
natis, continentem... Duo arpenta decem
Cathenas continentem. Une piece de
terre contenant trois quarters, moins
deux Chesnées, ibid. ex Decreto ann. 1538.*

* **CATHENATICUM**, CATHENIZARE.
Vide *Catenaticum* et *Catenare*.

* **CATHENATUM**, Pessulus, vectis, sera
catenaria, Gall. *Cadenat*. Stat. synod.
eccl. Caress. ann. 1321. ex Cod. reg.
1613: *Quilibet rector ecclesiae parochialis
.... teneat, custodiat et secum portet cla-*

ven vasis, in quo crisma et oleum sanctum tenentur, et quod quando in ebdomada mittit ad ecclesiam Carcassonensem pro crismate et oleo diaconum vel clericum suum, mittit dictum vas apertum cum Cathenato aperto, et retineat clavem secum, et ille qui tradet crisma et oleum, claudat dictum vas et dictum Cathenatum, crismate et oleo intus missis; alioquin, si dictum vas cum dicto Cathenato non porterit, ut est dictum, sibi crisma et oleum non tradantur. Comput. ann. 1402. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 169. col. 1: Pro uno Cathenato sive tartuga ferri, vii. sol. ix. den. Vide *Catenatum*.

CATHEPOLUS. Vide in *Cacepollus*.

CATHERACTA. Vide supra *Catharacta*.

† CATHERDATUS, pro *Cathedratus*, Cathedra seu throno impositus, ad regiam imperatoriamve dignitatem evectus. Carmen de Ottonis IV. destitutione, apud Leibnium tom. 2. Script. Brunswic. pag. 530:

.... Quod si Fredericus substituat
Ottoni, timidus audaci, nanus adalto;
Cum sit canonicè Cathedatus hic, ille vocatus
Proditione: perit consuetudo, perit hujus
Urbis honor.

Vide *Cathedrari* in *Cathedra*.

*** CATHESAMITTUM.** Vide supra *Catesamittum*.

† CATHESICARE, pro *Catechizare*, Christi doctrinam edocere. Vita S. Hilidulfi per Rosweidum in Historia Mediani Monasterii pag. 80: *Quam cum adhuc gentilem esse cognovissent, Cathesicaverunt, et prostrati pro ipsa oraverunt.*

*** CATHETERISMUS,** Curatio per catheterem. *Cœl. Aur. Tard.* 2. 1. Tumor catheterismus faciendus, quo urina distrahat. (L. Quicherat.)

† CATHETICATIO. Vide *Catechizatio*.

*** CATHESISMUS,** in Stat. synod. eccl. Castrens. ann. 1358. part. 1. cap. 9. ex Cod. reg. 1592. A. ut supra *Catezismus*. Vide in hac voce.

CATHETIZARE, Vox efficta, ut videtur, ex Græco κατατίθεναι, conferre, contribuere, solvere. Epist. Andræ Regis Hungar. in Gestis Dei per Francos: *Porro vestra non miretur Sanctitas, si de bonis regni nostri ad præsens, juxta honorem vestrum et nostrum vobis Cathetizare non possumus. Ad hoc enim nos compulsi et sanctæ peregrinationis grandis expensa, etc.*

CATHETUS, [Gr. κἀθετος, Perpendicularum.] Vide *Tolffmining*.

† CATHEZIZARE, vide in *Cathechizari*.

† CATHICUS, Dux, f. a corrupta voce Græca καθηγός, pro καθηγός: vel καθηγός. Vita S. Germani Grandivall. Inter Acta SS. Bened. sæc. 2. n. 11: *Bonifacius dux sive Cathicus.*

† CATHIGETA. Vide *Cathegeta*.

CATHINIA AURI VEL ARGENTI, quæ adhibetur in medicamentis, apud Constantin. Afric. lib. 1. de Morbor. curat. cap. 7. 8. lib. 2. cap. 2. 24. etc. [Glossar. Sangerman. MS: *Cathinia, Genus lapidis, unde cyprum es (æs) efficitur. Cathinia gignitur in metallorum eris atque argenti formacibus, insidente nidore. Namque ut ipse lapis ex quo fit es, Cathinia vocatur, sic rursus in formacibus existit, et nominis sui originem recipit. Cathinia et Calcitheos horigo eris.] Ex Isidor. Origin. lib. 16. cap. 20. sect. 2. 11. et 12.]*

*** Cathinia,** pro *Cathmia*, pro quo etiam legendum *Cadmia*, minerale quoddam, ut *Chalcitis*, non *Calcithis*. Vide *Mabill. Itiner. Ital.* pag. 189.

*** CATHOLICANI.** Boerio Decis. aur. quæst. 9. art. 1. iidem qui *Cientes*, ser-

vientes, *sergentarii, cæsariani*. Vide *Catholiciani*.

† CATHOLICATUS. Vide post *Catholicus*.

*** CATHOLICE,** Omnino, prorsus, vel Congruenter, legitime. *Tabul. Nivern. : Fronondu Pontifex, ut anniversarium dom. Hervei presulis insinuat prandendo quotannis celebrarent canonici, donavit Catholice, et concessit in capitulo viginti solidos denariorum.*

CATHOLICI, Fideles, ita in Concilio Ilerdensi sub Joanne II. PP. cap. 9. ubi distinguntur a Catechumenis.

CATHOLICI CHRISTIANI, in Concilio Carthag. III. cap. 13. Carthag. IV. cap. 43. Concil. Afric. cap. 3. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei: *Ita et nos qui Christiani Catholici esse dicimur, etc.* Vide *Ecclesia Catholica*.

*** Charta ann. 1070. ex Chartul. S. Petri Gand. ch. 67: Folkardus gratia Dei abbas Gandensis seu Blandiniensis conobii, omnibus in Christo Catholicis, tam presentibus quam futuris, etc.** Alio sensu vide in *Romanus*.

CATHOLICIANI, Officiales Catholicorum, de quibus mox, in lege 9. § 2. C. de Bonis proscript. (9, 49.) ubi junguntur cum Cæsarianis. *Glossæ Basil. : Πατισσακίου, τὸς μαχιπας τοὺς αὐτοὺς καὶ καθολικιανούς καὶ σιτόνας, καθ' Ἑλλάδας.* Hinc forte pro *Spiculatoribus* vocem usurpavit Sueno in Hist. Danica cap. 7: *Quem illico Catholiciani corripientes, caput ejus amputarunt.* Infra: *Qui dolium commentatus, pacis fideique integritate violata, tempore serotino, post vespas celebratas, instructis Catholicianis, Kanuto et Waldemaro mortem machinatur.*

† CATHOLICON. Necrolog. Laresham. in *Vindem. Litter. Friderici Schannati* pag. 29: *Qui etiam comparavit librum Catholicon pro quinque Florentis.* An *Glossarium* Johannis de Janua, quod *Catholicon* appellavit?

1. CATHOLICUS, Titulus Regi Franciæ vulgo datus. Summa Puncii Provincialis MS. ex Bibl. Thuana Cod. 525. ubi de Inscriptionibus Epistolarum: *Papa Regi Franciæ: Gregorius servus servorum Dei dilecto filio viro Catholico, vel Regi Francorum, salutem et apostolicam benedictionem... sic scriberet Papa aliis Regibus, et alii Reges illi remoto solum viro Catholico, quod apponi solet Regi Franciæ et Regi Jerosolymitano: huic quia semper fidelis existit, illi vero quia defensor est Christianitatis.* [Honorius Papa IV. Ep. ad Philippum IV. ann. 1286. in *Vindemiis Litter. Fred. Schannati* pag. 210. *Honorius Episcopus servus servorum Dei Philippo illustri Regi Franciæ viro Catholico salutem... Quilibet Rex Franciæ speciali nomine Catholico appellatur.*]

✠ Jam multis retro sæculis Catholici nomen Regibus nostris inditum fuit. *Mabillonius* lib. 5. de re Diplom. tabella 22. refert clausulam librorum Gregorii Turon. de gloria Confessorum, in qua prædictus *Libellus* dicitur *conscriptus*... anno ab Incarnatione Domini 767. temporibus felicissimi atque tranquillissimi et Catholici Pippini, Regis Francorum, et Patricii Romanorum, etc. Sed ante eum *Childeberti Catholicissimum regnum* dicitur sub finem Vitæ S. Cesarii Episc. Arelat. Unde Gregorius M. Epistola ad Childebertum II. lib. 5. Ep. 6: *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna regni vestri profecto culmen excellit, nempe Fide, ut postea explicat. Vide Christianissimus.*

✠ Catholici nomen Hispanicis Regibus tribuit Alexander VI. teste Mariana

in libro xxvi. cap. xii. Addit *Comineus* in libro v. de bello Neapolitano, decrevisse Pontificem Romanum, nempe Alexandrum VI. genere Hispanum, *attribuere illis nomen, ut Christianissimi dicerentur, et in suis ipse litteris atque sermone sic eos vocasse: sed cum ex Cardinalibus quidam resisterent, neque Galliam vellent appellatione illa privari, Catholicos nominare jussisse.* Ex eo igitur procul dubio tempore Reges Hispani vocantur *Catholici*.

✠ Exstat apud Miræum tom. 1. pag. 165. col. 1. Charta Manassis Episc. Camerac. pro Diclevennensi Abbatia S. Petri anno 1081. data: Precibus ac petitione Roberti junioris Catholici Comitis Flandriæ, etc. An *Catholici* titulus hic exprimat fidem hujus Comitis, an *Catholicam* seu *universalem* vel integram totius Flandriæ dittonem, aliis definiendum permitto: potius tamen credendum titulum esse religionis, quam potestatis ac possessionis.

2. CATHOLICUS, Dignitas et magistratus, in Africa præsertim. *Gloss. vet. : Consularis, Καθολικός.* Hinc apud *Eusebium* lib. 8. cap. 23. *Καθολικὸν τῆς Ἀφρικῆς,* et lib. 4. de Vita Constantini, *τὸν τῆς διοικήσεως Καθολικόν,* de Consulari et Præfecto Africae interpretantur viri docti. At *Cujaeus* ad l. 5. C. de jure fisci lib. 10. contendit, probatque non uno Basilicorum loco, id nominis spectasse Procuratores fisci, quod clare evincit *Theodorus Hermopolites* ad l. ult. C. Si a non compet. jud. ὁ Καθολικός, ἦγον ὁ προϊστάμενος καὶ φροντίζων τῶν δημοσίων πραγμάτων. Huic notioni convenit *Gloss. Gr. Lat. : Καθολικός, Rationalis.* Vide *Gloss. med. Græcit.*

Nec obstat quod *Consulares* eosdem cum *Catholicis* fuisse doceant veteres *Glossæ*: nam *Consularium*, vel certe *Proconsulum* munus fuit tributorum exactio incumbere, quod *Dio* lib. 53. disertè tradit. *Judices* et *Præsides* eidem muneri operam impendisse ostendunt præterea l. II. C. de Annon. et tribut. (lib. 10. 16.) l. In fiscalibus, C. de Exact. tribut. (10, 19.) Nov. 116. et *Cassiodorus* in *Muner. Rectoris provinciæ.* Ejusdem muneris et appellationis censeri debent *Officiales Gallici*, dicti *Generaux des Finances*, quos γειτικούς *Scriptores* passim vocant.

3. CATHOLICUS, Primas, qui inter *Episcopos, primatias*, ut vocant dignitatem obtinet. Id porro appellationis, spectavit præsertim, spectatque etiam nunc hodie *Primates* aliquot Asiaticos, *Antiochenæ olim sedi* subditos et suffraganeos, quorum jurisdictionis et diocesis tam ampla erat, ut inde se *Catholicos*, id est, universales, nuncuparent. *Procopius* lib. 2. de Bello Persico cap. 25. de *Persarum* *Catholicis*: *Τὸν τε χριστιανῶν ἱερέα Καθολικὸν καλοῦσι τῆ Ἑλληνῶν φωνῇ, ὅτι δὴ ἐπέστηκε εἰς ὧν ἅπασιν τοῖς ταύτη γορῆσι.* *Otto Frising.* lib. 7. Chron. cap. 32: *Ea tempestate Armeniorum Episcoporum, eorumque Metropolitanorum, quem ipsi Catholicum, i. universalem, propter infinitum, i. amplius quam mille Episcoporum sub se habentem numerum vocant, Legati ab ultimo fere Oriente... summum Pontificem Viterbii... adeunt.* [Bern. de *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 151: *Nam (Armeni) proprium habent Primatem, quem Catholicum appellant, cui obediunt summo cum honore et reverentia, jussibus ejus a maximo usque ad minimum velut alteri Papæ obtemperantes.*]

At cur *Catholicis* tam ampla et diffusa assignata sit jurisdictionis, docent *Canones*

nes Nicæni Arabici a Turriano editi cap. 33. ubi de Seleuciensi Catholico: *Honoretur quoque similiter Sedes Seleuciæ, quæ est ex civitatibus Orientalibus, qui debeat etiam appellari nomine Catholici, et possit is ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, ut Orientales non patiantur dominum, expectando Patriarcham Antiochiam, aut etiam ad eum, et Gentiles perentiam viam ad necessitates suas, quia in hoc non fit injuria Patriarchæ Antiochæ. Siquidem ipse consensus, postquam hoc ab eo Synodus petivit, ne de sublata potestate ista quereatur, quæ nihil aliud desiderabat, ut illius provincie fideles pace et quiete fruerentur, simul etiam ut is, qui tenet sedem Seleuciæ, nomine Catholici honoraretur.* Capite sequenti, Seleuciensi Catholico dignitatis gradus statuitur supra omnes Episcopos Græciæ: *Si quidem ipse tenet locum Patriarchæ in Oriente, et sedes ejus in Concilio debet esse secta post Episcopum Hierosolimitanum.* Denique cap. 35. *Prælatu Persidis dicitur.*

At hæc Seleuciensi Catholici dignitas postmodum divisa legitur, binique, ex uno, Catholici Patriarchæ Antiochæo subditi, creati: quorum alter *Aniensis* dicitur, alter *Hirenopolitanus*, qui et *Bagdatensis*. De utroque Catholico sic Wilhelmus Tyrus lib. 4. cap. 9: *Viginti provincias in sua jurisdictione, ejusdem Deo amabilis civitatis (Antiochiæ) dicitur habere Patriarcha, quarum 14. singulos habent Metropolitanas, cum suis suffraganeis; 6. vero reliquæ sub duobus Primatibus, qui vulgari appellatione dicuntur Catholici: quorum alter est Aniensis, alter vero Hirinopolitanus, qui est Baldacensis, cum eorum suffraganeis disponuntur.* A Tyrjo hausit quæ habet in hanc sententiam Jacobus de Vitriaco in Hist. Hierosol. cap. 32.

At qui *Aniensis* Tyrjo, Jacobo de Vitriaco, et Sauro lib. 3. part. 7. cap. 1. dicitur, *Aniensis* et *Persidis Primas*, in ordinatione sedis Antiochiæ, quæ exstat post Tyrjum, *Catholicus Ani*, qui est *Persidis*, nuncupatur. Idem etiam *Romogregos Catholicus* apud Nilum Doxapatrium, ubi de amplitudine diocesis Patriarchatus Antiocheni agit, et Indiæ præsertim imperitias narrat: *Ἰζάνη ὁ Ἀντιοχείας κατεῖχεν ἅπαντα τὴν Ἀσίαν, καὶ Ἀνατολίην, ἀπὸ τῆς Ἰνδίας, ἕως τοῦ νότου Καθολικῶν χειροτονῶν σέβει τὸν καλούμενον Ῥωμογύρεως, καὶ ἀπὸ τῆς Περσίας ἔτι καὶ ἀπὸ τῆς Βαβυλωνίας, τὴν νότον καλούμενην Βαβυλῶνα. καὶ γὰρ ἔστειλεν ὁ Ἀντιοχείας Καθολικὸν εἰς Βιερροπόλιν, τὸν λεγόμενον Εἰρηνοπόλειον, καὶ τὰς Ἀρμενίας, καὶ Ἰβηρίαν, Μεδίαν, καὶ τὴν τῶν Χαλδαίων, καὶ Παρθίων, καὶ Ἑλαμίτας, καὶ Μεσοποταμίαν.* Petrus Antiochen. in Epistola ad Dominicum Gradensem Patriarcham meminit etiam Catholici *Ῥωμογύρεως ἕως χειροτονίας.*

Armenici Catholici diocesis eandem fuisse quæ Hirinopolitani, perspicue ostendit idem Tyrus lib. 15. cap. 18: *Cui Synodo interfuit Maximus, Armeniorum Pontifex, imo omnium Episcoporum Cappadociæ, Mediæ, Persidis, et utriusque Armeniæ Princeps et Doctor eximius, qui Catholicus dicitur.* Illius amplitudinem supra annotavimus ex Ottone Frisingensi, quam attingit præterea Jacobus de Vitriaco in Hist. Hieros. cap. 78: *Habent autem prædicti Armeni propriam Primatem, quem Catholicon appellant, cui cum summo honore et reverentia omnes a minimo usque ad maximum tantquam alteri Papæ obediunt.* Ab illo hausit quæ habet Sauro lib. 3. part. 8. cap. 3. Sed et *Papæ* appellationem eidem

tribuit Wildebrandus ab *Oldenborg* in Itinerario Terræ sanctæ, ubi de Armeniis: *Specialem habent Papam, quem ipsi sua lingua Katelcoste appellant.* Quo loco legendum indubie *Katolich*, ut et apud Marcum Paulum Venetum lib. 1. Itin. cap. 15. ubi tradit Armenis, Nestorianis, et Jacobitis omnibus, universisque Christianis, qui in India et Babylone versantur, unum imperare Patriarcham, quem *Jacolith*, seu *Jacolich*, uti aliæ præferunt Editiones nuncupant. Quod ipsum etiam tradit Brocardus, qui præterea observat neminem ad id muneris admitti, nisi Monachum. Catholici Armenice Ecclesie fit etiam mentio lib. 2. Epist. Innocent. III. PP. pag. 25. et apud Theorianum in Legat. Armen.

Primorum Armeniæ Catholicorum seriem et historiam ex Græco Scriptore, et ex Cod. 696. Bibliothecæ Regiæ, publicavit Combefisius in Hist. Monothelitarum, ex qua liquet primitus ordinationem et χειροτονίαν accepisse ab Ecclesia Cæsariensi. Gregorius enim primus Armenorum Episcopus pactum istiusmodi inquit cum Leontio Cæsare Cappadociæ Archiepiscopo, a quo ordinatus fuerat, ut successores pariter a Cæsariensi ordinarerent, quod et testatur auctor Vitæ S. Gregorii, et Isaacus Invectiva 1. in Armen. cap. 13. Verum prolapsi in varias hæreses Armeni, ab Ecclesia Cæsariensi et Catholica deseruerunt.

In urbe *Sis* sedisse suo ævo Catholicum Armeniæ, auctor est supra laudatus Wildebrandus ab *Oldenborg*: *Hæc est capitanea civitas domini Regis infinitos et divites fovens inhabitatores: nullis munitionibus cingitur, unde potius eam villam, quam civitatem nuncuparem, si sedem Archiepiscopalem Armenorum in se non haberet.*

Imprimis vero adnotare lubet titulos honorarios, quos Zachariæ Majoris Armeniæ Catholico adscribit Joannes Archiepiscopus Nicænus lib. de Nativitate Domini: *Ὁ μακάριος Ζαχαρίας, ὁ διάδοχος τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Θεοδοσίου γενόμενος, καὶ σύνθετος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, ὁδηγὸς δὲ τοῦ οἴκου Θεοργῶν, καὶ ἐπιστάτης Ἀράρτι ἐγγυρίων, καὶ γνωστικώτατος τῶν φυλῶν τῶν ἀριστῶν πολεμιστῶν τῶν Ἀζύτων.*

Habuit etiam Æthiopia suos *Catholicos* Alexandriæ sedi subjectos, non tamen tantæ auctoritatis, quanta pollebat Seleuciensi Catholico, cui jus erat ordinare Archiepiscopos, sicut faciunt Patriarchæ, quod Æthiopicis Catholicis non licebat. Canones Nicæni Arabici cap. 36: *Sit apud eos loco Patriarchæ et appelletur Catholicus, non tamen jus habeat constituendi Archiepiscopos, ut habeat Patriarcha, siquidem non habeat Patriarchæ honorem et potestatem.* Mox subditur in Conciliis quæ in Græcia celebrantur, septimum locum post Seleuciæ Catholicum, cui datur sextus, Æthiopico assignari.

Catholicum Albanæ memorat auctor Narrationis de Rebus Armeniæ apud Combefisium, qui *Καθολικὸς Ἰβηρίας* dicitur in Menæis ad 26. Junii in S. Joanne Episcopo Gothiæ.

Catholicus Jacobitarum, quem illi Patriarcham vocant, recensetur a Zonara in Heraclio. De *Catholicis* multa præterea commentati sunt Sirmondus in Adventoria, Salmasius in Eucharistico cap. 3. et Marca in Dissertat. de Primatibus. cap. 26. 27.

CATHOLICATUS, Districtus *Catholici*, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 127. 128.

* *CATHOLICUS ABBAS*, seu *Hegumeanus*. Vide *Abbas Abbatum*.

* *4. CATHOLICUS*, Rectus, æquus, qui fidem datam servat. Translatio S. Florentini inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 809. num. 8: *Milites... de conventionē quam cum Monachis fecerant, penitentes graviter indoluerunt. Lacrymantes igitur... dixerunt Monachis, quia nullo modo paterentur, quod S. Martyr, et totius patriæ defensor alias transferretur. Quibus Monachi respondentes dixerunt, quia non erat istud Catholicum, quod dicebant, et secundum conventionis promissa fidem suam violare volebant.*

* *5. CATHOLICUS*, Christianus. vir probatæ fidei, integer vitæ. Chartul. S. Magl. Paris. ch. 1: *Hæc omnia supra dicta, vel quæ deinceps a Catholicis viris eidem collata fuerint ecclesiæ... confirmamus.* Charta ann. 1319. ibid. ch. 58: *Concedimus parochianis dicte ecclesiæ, quod aliqui dictorum parochianorum fideles et Catholici ab eisdem parochianis deputandi, colligant et percipiant elemosinas et legata quacumque, quæ sicut fabricæ ejusdem ecclesiæ convertenda circa refectionem ipsius ecclesiæ.* Libert. Montisol. ann. 1312. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 501. art. 12: *Quod quilibet de populo filias suas cuilibet Catholico valeat maritare. Itali Catholico, eadem acceptioe, usurpant.*

* *1. CATHOLOGUS*, Pars superior molendini. [** ff. de fun. instr. l. cum de Ianonis. (lib. 33. tit. 7. fr. 18. § 5.)] Vetus Vocabular. Jaris utriusque. Partem molendini mola superiorem *Catillum* appellavit Paulus JC. [** Ita Vocab. Jur. ed. ann. 1538. et Dig. loco laudato, ubi Glossa: *Catillus*, quia paulatim de eo cadat frumentum in molam.]

* *2. CATHOLOGUS*, f. Libellis professionis, qui a monacho proficente super altare deferitur. Charta official. Trecent. ann. 1316. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 78: *Radulphus abbas monasterii S. Martini in areis Trecentis promisit in verbo veritatis et sacerdotii, et sub voto et Cathologo religionis suæ illa firmiter tenere.* Rursum occurrit ibid. Vide infra *Catologus*.

* *CATHOLUS*, Palce, Gall. *Chaton*. Historia Monasterii S. Florentii Salmasii, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1122: *Sarcophagum aperuerunt, anulumque aureum cum digito, et Catholum argenteum, et quinque solidos antique monete argenteos invenerunt. nonnunc Rainaldi scriptura erat in anulo.*

* *CATHOMUS*. Vide *Catomus*.

* *CATHORIUS*. Quoniam Attachiamenta cap. 72: *Si quis convicius fuerit... de pace Domini Regis infricta. Rex habebit de eo 22. vaccas, et 3. Cathorius, ut pro uno quoque Cathorio 9. vaccas. Ubi locis Skeneus, pro *Cathorios*, legendum censet, *Cantherios*, i. equos, quibus testes sunt exsecti et amputati, uti hæc vox apud Latinos sumitur.*

* *CATHUCIUM*. Idem forte quod *Italis Catorcio*. Pessulus. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item aliam cupam de argento... intus est ad rotulas cum Cathucio.* Vide supra *Cathenatum*.

* *CATIBLIS*. Caper de Verbis dubiis: *Catnus, hic, non Catiblis.*

* *CATICUMENUS*, pro *Catechumenus* in Epistola Anonymi ad Carolum M. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 15.

* *CATICULUM*, *La mitra*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. [** Leg. *Capitulum*.]

* *CATICUMINA*, Puella, quæ sub aliena est tutela, ut videtur. Charta ann. 1097. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col.

164: *Et sic interpellaverunt hominem, nomine Poncionem, et sorores ejus Adela et Bonafilia, necne Transiundis Caticumina adhuc, quod injuste et malo ordine, eo quod non essent legitimi hæredes, retinerent, etc.*

* **CATIGERA**, Doctor, præceptor, apud Papiam. Vita S. Augustini Cantuar. Episcopi apud Mabill. sæc. 1. SS. Benedict. pag. 530: *Dat etiam liberalissimus Catigera in ipsa dilecti discipuli ordinatione dulcissimum pignus et memoriale perpetuæ dilectionis suæ, casulam vide licet purpuream.* Legendum puto *Catigeta*. Vide *Cathegeta*.

* **CATIGOTEMA**, *Lo sacrificio*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CATILATOR**. Vide *Catillare* 1.

† **CATILLAMEN**. Vide *Castillamentum*.

† 1. **CATILLARE**, Vocem edere instar felis, Gall. *Miauler*. Ebrardus in Græcismo:

Sed catulus latrat; hinc murilegusque Catillat.

Apud Fulgentium Grammaticum: *Catillare est per alienas domos gyrrare; tractum a catulis, quod per omnes domos circumveant.* Hæc ex Plauto et Propertio. [** Vide Forcellin.]

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Catillare, per alienas domos infronitate gyrrare.* Unde: *Catilator, che va per altrire case*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide Lexic. Martin. in *Catillatio*. *Catellier* et *Catillier*, nostris olim, pro *Lacessere*, *diveiare*, Gall. *Harceler, attaquer*. *Monstrelet*. vol. 3. ad ann. 1452. fol. 44. rº: *Les Gantois avoient malement fortifié (ce village) de trenchiz et boulevvers, et s'estoient là retraitz une grosse compaignie pour Catiller les Picards d'Audenarde.* Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Trop fait à li mal batellier,
Bien sot Diabte Catellier.

* Non longe alio sensu nostri dixerunt, et etiamnum dicunt vulgariter, *Avoir castille, rixare*. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1016: *Robin Puvmier et icellui Thierry eurent grosse Castille ensemble; lesquelles paroles et Catille oyans, etc.*

* 2. **CATILLARE**, *Deglutire, vel sonare ut catalus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **CATILLATIO**. [Hæluatio. *Onomast. lat. gr. Catillatio ληγεια*. Unicum Festi exemplum translato sensu est.]

† **CATILLIS**, Doctrina, institutio, Disciplina, si vera lectio est in Supplemento Antiquarii, ubi legitur: *Catillēm, διδασκαλίαν παιδευσιν, Doctrinam*. [** Vide *Cabillis*, Leg. *Cauculus*.]

† **CATILLO**, *Gulosus, a catelli appetentia*, in Glossis Sangerman. MSS. num. 501. Festus habet: *Catillones appellabant antiqui gulosos*. Gloss. Lat. Græc.: *Ligurius, gulosus, Catillo, λιγνος*. Utitur etiam Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 12.

* **CATILOSUS**, *Goloso, e avido*, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Catillo*.

† **CATINÆ PELLE**s. Vide in *Catta* 2.

† **CATINISCI**, et *Cimbria, Pocolorum genera*. Papias MS. Diminutivum est *Catini*. [** Placid. ap. Maium tom. 7. pag. 556: *Catini, scyphi ac cymbia pocolorum sunt genera*; in cod. reg. 7644. *Catiniscivi*.]

* **CATINNA**, *Genus lapidis, unde æs Cyprium efficitur*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide *Cathinia*.

* **CATINUS**, *Ludus catini* memoratur, in Stat. Vercel. lib. 4. pag. 84. rº: *Quod aliquis, cujuscumque conditionis existat, non audeat vel præsumat ludere... ad ludum Catini sive squaylini, cum taxillis subtus vel alia re.*

* **CATIOLA**, Colum, ut videtur, Gall. *Couloire*. Ordo eccl. Ambros. Mediolan. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 873: *Post hæc subdiaconus de calice, ubi vinum oblationum fustum est, per Catiolam argenteam in calicem aureum fundit.* Vide infra *Cazula*.

† **CATIPANUS**. Vide *Catapannus*.

** **CATIZARE**. An a *Catate*, videre? Virgil. Grammat. pag. 97: *Hoc ergo nobis omnimodatum Catizandum est, ut nostram eloquentiam... in illius æthereæ legis constructum ornatumque ministremus.*

* **CATOBLEPA**, *Bestia quædam, cujus aspectus vitam aufert*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide Martin. Lexic. in *Catoblepas*.

* **CATOCCHA**. [Cataleptis. *Cæl. Aur. Acut.* 2. 10. passionem catalepticam, sive *Catocham*.]

† **CATOMAIN**. Vide *Catamaiti*.

† **CATOMARE**, *CATOMIDIARE*. Vide mox in *Catomus*.

* **CATOMUS**, *Cervix* in Gloss. Arabico-Lat. ex quo conficit Josephus Scaliger Epist. 144. et 146. ex Græc. *κάτωμος* vocem deducendam, ut *κάτωμος* sit commissura cervicis cum humeris, proindeque *Catomis cædere*, esse in cervicibus cædere, quod quidam ex Scriptoribus Latinis *Catomidiare* dixerunt, *κατωμιδιάζειν* seu *κατά τοὺς ὤμους τύπτειν*. Victor Vitensis lib. 1. de Persecut. Vand.: *Venerabilem senem in publica facie Catomis ceciderunt*. Id est, palam et propatulo plumbatis in cervicibus ceciderunt, ut *Catomis* accipiatur ibi *τοπικῶς*, non vero *ὀργανικῶς*. Ita Scaliger, ubi in eam rem multa erudite commentatur. Passio S. Afræ apud Velsorum: *Pro sacrificia, ne... Cathomis te cædi jubeam*. Ado Viennensis et Beda in Martyrol. 15. Jun.: *Deinde a Valeriano judice Catomis cæsus in confessione permansit*. [Acta SS. Viti et Modesti tom. 2. SS. Junii pag. 1021: *Cum eum ad deorum cultum vocare non posset, Cathomis cædi jussit*.] Quiricus Archiepiscop. Toletan. in Hymno S. Eulaliæ, in Breviario Mosarabe:

Hæc enim Catomata sistitur equuleo,
Cæditur, exungulatur, atque flammis uritur.

Vita ejusdem S. Eulaliæ ex Breviario Palentino et aliis: *Tunc Calpurnianus turbido furore succensus, putans pudicam virginem more infantum a tergo corporis emendari, jubet per officium curatoris eam Catomari... Cumque Catomaretur corpus ejus delicatum et sanctum, illatæ cædis verbera æquo animo sustinebat.* Verum *catomos* genus virgæ fuisse videtur innuere vetus Interpres Juvenalis ad Sat. 3: *Quia aut Catomis cædebantur, aut quia manibus vapulant cunei per civitatem*. Ita enim legendum plane vincunt præallata. Ubi *Catomis cædi*, et *manibus vapulari*, diversa esse innuuntur. Certe Papias *Catomos, virgas ferreas* interpretatur: Breviloquus etiam *flagella ex virgis ferreis facta, vel flagella ex virgis in modum scobarum, quibus, inquit, utuntur religiosi in capitulis*. Quæ quidem posterior interpretatio videtur probabilior, cum apud Juvenalis Interpretem *Catomi* de virgis ferreis intelligi non possint, sed de vimineis capiendi ejus verba videantur.

* Glossæ antiq. Argent.: *Catomus, flagillum. Catomus, che divide le carne*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

Sed neque proclivius est definire quid sit *Catomo suspendi*, in Actis S. Babylæ

Martyris cap. 2. num. 6: *Rex jussit tres infantes levari in Catomo, et primo dari duodecim plagas, secundo autem novem, etc.* Et apud Adonem et Bedam 18. Nov.: *Catomo suspendi eum, ac verberari, et postremo etiam decollari jussit*. Quam quidem loquendi formulam censet idem Scaliger intelligendam de iis qui flagris cædebantur, funibus utriusque a terra levati, et ita suspensi, ut cervicæ a terra longius, quam pedes exstarent. Nicolaus Alemannus in Notis ad Anecdota Procopii pag. 85. 1. Edit.: *Κατ' ὄμους καὶ νότα cædi esse μετέωρον ἀρπείσθαι*, ait, quomodo pueri in ludo litterario vapulare solent, ex eodem Procopio pag. 13. 54. et 78. et ex Nicephori CP. Breviario pag. 25. Edit. Reg. Et sane ita etiamnum pueri vapulandi a duobus valentioribus condiscipulis in sublime educuntur: nudato tergo flagella excepturi. Neque aliter Prudentius Hymno de S. Romano:

Vix hæc profatus, pusionem præcipit,
Sublime tollant, et manu pulsent nates,
Tenerumque diris icibus tergum secant.

Vita S. Nicolai Studitæ pag. 911: *Ἐν τούτοις κατ' ὄμους τῶ χεῖρε ἀπαιωρήσαντες, ἀνηλεῶς τοῖς βουνοῦροις κατ' ἄκρον ἔτερον*.

Alii *levari in Catomo* esse in alienos humeros attolli volunt. Sed et olim veteres, ut et hodie, eorum humeros cædebant, ut *κατ' ὄμους cædere*, seu *catomis*, id genus supplicii fuerit. Vide P. Fr. Chifflet. ad Victor. et Casaubon. ad Spartianum: *Præterea Gloss. med. Græc. in Κατάραχα*. [** Forcellin. in *Catomidio*.]

† **CATRANUM**, *Fascis pice illitus*, Gall. *Goudran*. [Vel potius *Resina*, ab Italico *Catrame*, eadem notione.] Bartholomæus Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1241: *Tunc parata fuit in civitate quædam bricola in navi nova et plura ligna impleta fuerunt bruschiis et Catrano, ut nostris galeas illas destruerent et cremarent*. Et ad ann. 1242: *Mandavit Januam, ut naves duæ impleverunt bruschiis, lignamine et Catrano... quæ cum venissent ordinatum fuit, ut poneretur ignis in eis, et contra galeas inimicorum mandarentur, ut eas cremarent ad littus*. [** Vide Jal. Antiquit. Naval. tom. 2. pag. 257.]

* **CATRICLEA**, *Craticula*, ni fallor. Charta ex Tabul. Cassin. inter schedas D. de Montefalc.: *j. sartagine, e j. Catricla, e tripides*. Vide *Catricula*.

† **CATRICULA**, *Fucus, Circumventio, fraus, deceptio*. Gloss. Isid. cui concidunt Papias et Constantiensis: qui trium scriptorum consensus non impedit, quin Grævius post Pithæum legendum contendat, *Craticula, Fucus*.

† **CATRIGA**, pro *Quadriga*. Currus, apud Lobinellum in Gloss. ad calcem Hist. Britan.

* **CATROPHILON**, *Gr. Fastidium cibi*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [** *Catraphylon* ut ex Galeno in cod. reg. 7644.]

† 1. **CATTA**, *CATTUS*, *Navis species*. Vide *Gatus*.

2. **CATTA**, *CATTUS*, *CATUS*, *GATTUS*, *Felis*, nostris *Chat*; *Gatta*, *Gatto* Italis, [Katt Sarracenis, ut est in Glossario ad calcem Itinerarii Hierosol. Bern. de Breydenbach.] Vide *Cata*.

CATTA. Gloss. Græc. Lat.: *Κάττα, Catta*. Gloss. Lat. Græc.: *Ἀἴθουπος, Felis, Catta*. Baruch. cap. 6. 21: *Supra corpus eorum et supra caput eorum volant noctuæ et hirundines et aves etiam, similiter et Cattæ*. Joannes Diac. lib. 2. Vitæ S. Gregorii cap. 60: *Nihil in mundo possidebat, præter unam Cattam, quam blandiens crebro, quasi cohabitatricem in suis*

gremiis refovebat. Evagrius lib. 6. cap. 21. : Αἰλουρον, ἢ Κάτταν ἢ συναρθεῖα λέγουσι. *Cata* Sexto Platónico lib. de Medicina animal. cap. 18.

CATTUS. Glossæ veteres : Αἰλουρος, *Cattus*. Joan. de Janua : *Musio dicitur a mus, eo quod muribus sit infestus. Hunc vulgus Cattum a captura vocat.* Ugutio : *Catus, dicitur veluti catus, unde hic Catus, quoddam animal ingeniosum, scilicet Murilegus, quem alii dicunt Gatus, per g. scilicet corrupte.* At Isidorus *Cattum* dictum vult, quod *Cattet*, id est, videat. Glossæ Arabicæ Lat. : *Musium, Cattum, quod cattat, id est, videt.* Ubi *Cattare* idem forte quod *Captare* : unde nos etiamnum *Guetter* dicimus, Itali *Cattare*, quod faciunt feles, qui mures captant et observant. Metellus in Quirina lib. :

... Ut adustus timet incendia Cattus.

[** Vide Forcellin. in *Catus*.]

Κάτος, Scholiasti Callimachi. [*Cattus marinus*, Bernardo de Breydenbach. Itin. Hierosol. pag. 222.] [* *Catta marina*, Ruodlieb. fr. 3. vers. 132. Ecbasis vers. 634 :

Cerula Catta Maris conservet strata jacentis.

Vide mox *Cattinæ Pelles*.]

CATUS, apud Lucam Tudensem lib. 3. contra Valdenses cap. 14. [Osbertus de Miraculis S. Dunstani inter Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 709 : *Cernebatur demon, qui cum possidebat, in ventre ejus hac et illac discurrendo vagari : ut putares illum modo per os, modo per inferiores partes corporis fugam parare. Quibusdam vero, qui circumstantabant, manus ad discursum inimici protendentibus, et quod in modum parvuli Cati discurreret Francigena lingua dicentibus, ille contra, qui linguæ ipsius omnimodis inscius erat, subridens, eadem lingua similiter verbo diminutivo consonanter respondebat dicens : Non ut cattulus, sed ut catellus.]*

GATTUS, ex Italico *Gatto*. Joan. de Janua : *Cattus, quoddam animal ingeniosum, sc. murilegus, quod alii dicunt Gattus, per g. sed corrupte.* Domnio lib. 1. de Vita Mathild. :

Stat male cum Gatto mus in sacco simul arcto.

Occurrit etiam in Chronicis Pisanis Ughellianis ann. 1177.

CATTINÆ PELLE. Vita S. Wlstanii Episc. Wigorn. cap. 2 : *Cuidam suggerenti ut pelles saltem Catinas admitteret, etc.* Continuator Florentii Wigorniensis pag. 663 : *Nulla Abbatisa carioribus utatur indumentis, quam agninis, vel Cattinis.* [Tabularium S. Florentini : *Dedit quoque Ruellonus de Arbreo decimam suam de Capella : cui dederunt Monachi palafredum et pelles Catinas.*] Hist. monast. Abbdon. in Anglia : *Pellicias habebant, jacebant super cilicia, habebant coopertoria Cattina.* [Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 5 : *Omnia pellicia sunt generis agnini et albi, coopertoria vero aut de agno, aut Catini, aut putonii seu leporum, et nunquam de ullo genere majoris pretii.* S. Willelmi Constitut. Hirsaug. lib. 2. cap. 37 : *Capellum de pellibus ovinis sive Cattinis.*] Ut viles igitur pelles *Cattinæ* vulgares : at contra in pretio habitæ *cattinæ* pelles Hispanicæ, *Peau de chats d'Espagne*, de quibus Consuetudines Cluniac. Petri Venerab. cap. 17 : *Cattinarum, sive aliarum pellium notabilis et damnabilis curiositas, quæ in tantum, ut ipse novi, processerat, ut Gallicianorum Cattorum pellibus contemptis, ad Iberorum vel Ita-*

*lorum Cattos religiosorum hominum curiositas transmigraret. Pelles cattarum silvestrium, quas ἐνδύματα λέγουσι, vocat Cæsarius frater S. Gregorii Theol. Dial. 2. cap. 110. *Peau de chats sauvages*, in Regesto peagiorum Parisiens. quibus opponuntur. *Peau de chats privés, que l'en appelle chat de feu, ou de foier.**

* Lit. remiss. ann. 1304. in Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 173 : *Une couverture de gris, une houppellande de brunete fourrée de Chas de Haultemort.* Vide in *Catta* 2.

† **CATELMUTE.** Vide *Capilmute*.

† **CATTULUM.** *Feretrum.* Glossæ Arabicæ Latine. Lege *Capulum* quod feretrum est Festo. a capiendo sic dictum.

† 1. **CATTUS**, Felis. Vide *Catta* 2.

† 2. **CATTUS**, Vineæ. Vide *Catus* 2.

† **CATULASTER.** βουπρασ, *Adolescentulus*, in Supplemento Antiquarii. *Catulaster*, πάλλας, apud Cyrillum. Vox derivata a *Catulus* et de pueris dicta adulationis ergo, ut habetur apud Priscianum lib. 3. *Cattaster* contracte dixit Vitruvius lib. 8. cap. 4. ut pro *Catastos* restituit Turnebus lib. 24. Adversar. cap. 7. Vide *Carulaster*.

† **CATULASTRUM.** Ludus puerilis. Dracontius lib. 2. sub finem :

Non Catulastra gerit puerilia.

* Glossar. Lat. Ital. MS : *Catulaster, to cane salvatico.*

* **CATULUM.** *La centura*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CATULUS**, Parvulus *Catus* seu felis. Vide *Catus* in *Catta* 2.

† **CATUNIS.** Gloss. Isid. : *Parapsis, granata vel Catunis.* Legendum ut in Excerptis : *Parapsis, gavata vel Catinus.*

† **CATUPLUS.** *Adventus navium*, in Glossario San-German MS. num. 501. Lege et vide *Catuplus*.

† **CATURCINI.** Vide *Caorcini*.

* **CATURSIENSES.** Vide supra *Car-tunenses*.

† 1. **CATUS**, Felis. Vide *Catta* 2.

2. **CATUS**, **CATTUS**, **GATUS**, et **GATTUS**, Vineæ, Vegetio lib. 4. cap. 15 : *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari barbaricoque usu Cattos vocant.* Brito in Vocab. : *Vineæ dicitur quædam machina bellica, quæ Gallice dicitur Chat.* Mamotretus ad Ezechiel. 35 : *Vineas, machinas bellicas, quibus itur ad murum suffodiendum, quas Bononienses vocant Cattos.* Catti ergo sunt vineæ, sive plutei, sub quibus miles in morem felis, quem *Cattum* vulgo dicimus, in subseisis, aut insidiis latet. Willelmus Brito lib. 7. Philippid. :

Huc faciunt reptare Catum, tectique sub illo Suffodiunt murum.

Monachus Vallis Sarnaii in Hist. Albig. cap. 42 : *Machinam quandam parvam, quæ lingua vulgari Catus dicitur, fiebat duci ad suffodiendum murum.* Occurrit præterea apud eundem cap. 52. et 63. Matth. Paris ann. 1226. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hist. Oriental. pag. 1142. in Hist. Obsidionis Jadreus. ann. 1345. lib. 1. cap. 34. lib. 2. cap. 6. etc. Aimoinus lib. 3. Hist. cap. 71 : *Erant Carri vimineis cratibus tabulisque tecti ligneis, in quibus latent milites fundamenta suffoderent murorum.* Procopius lib. 2. Gothic. cap. 19. : Τινὰς δὲ ἐπέλευσαν ἐν τῷ θυμῷ τῶν ἀπὸ τῶν ῥάβδων ἐπίγειον σπῶν : οὗτω γὰρ κλίειν τῶν μηχανῶν νενομίζασιν τῶν τῶν. Vide Portenarium in Felicit. Patavina 1. 5. cap. 5. pag. 165.

CATTUS, Eodem significatu, apud Ottonem de sancto Blasio cap. 23. Jaco-

bum de Vitriaco in Epist. de Captione Damiatæ. Joan. de Beka in Arnoldo 49. Episc. Traject. Suffridum Petri in Joan. Heinsberg. Episc. Leod. cap. 17. in Chronico Colmariensi pag. 51. 61. etc.

GATTA, apud Radevicum lib. 4. cap. 63. Vide in *Gaza* [et *Gatta* 2.]

GATTUS, apud Conradum Uspergens. : *Fecit turrin ligneam erigi, et alia instrumenta, quæ Gattos, sive alii nominibus nuncupant, preparari.* Occurrit etiam apud Monachum Paduan. lib. 2. Chron. cap. 8. in Hist. Cortusior. lib. 7. cap. 7. in Chronicis Pisanis pag. 853. tom. 3. Ughelli, apud Ottonem Morenam in Hist. Rer. Laudensium pag. 46. 47. 49. 54. 56. etc. [Sed *Gatus* vel *Gatto* apud hunc Scriptorem non ad suffodiendum murum in imo, sed ad trajiciendam fossam, ipsumque murum desuper destruendum inserviebat, ut recte adnotat Murator. tom. 6. col. 1035. in hunc locum : *Præterea Imperator Gatum maximum, cujus par nec similis unquam visus fuit, usque supra fossatum ipsius castri una cum alio minori Gato ducere fecit, fossatumque ipsius castri e terra impleri præcepit. Gatum igitur sic peracta sibi per medium fossatum ducere cum Teutonici coperunt.* Col. 1041 : *Gatus quippe viam per medium fossatum faciens jam antea prope murum ipsius castri præcesserat ; in ipso enim Gato quedam trabs ferrata, quam Bercellum appellabant, constabat, quam, ipsi, qui infra ipsum Gatum fuerant foras plus de viginti brachiis projectentes, in murum ipsius castri mirabiliter feriebant, actantem tantum jam ferierant, quod de ipso muro plus de viginti brachiis in terra projecerant.* Hinc merito concludit oculatissimus Editor Muratorius, non ad suffodiendum murum, sed potius ad ipsius pinnas sive loricas evertendas institutum fuisse Gattum, pluteumque, Gall. *Galerie*, potius quam vineam esse appellandum : enim vero, inquit, Vegetio lib. 1 : *Plutei dicuntur qui ad similitudinem apsidis contextuntur e vimine, et ciliis, vel coriis proteguntur : ternisque rotulis, quarum una in medio, duæ in capitibus apponuntur. In quacumque volueris admoventur more carpenti, quos obsidentes applicant muris : eorumque munitione protecti, sagittis sive fundis, vel missilibus defensores omnes de propugnaculis civitatis exturbant, etc.* Quam belle hæc convenienter *Catto*, quem describit Cornelius Zantfliet in Chronico apud Marten. tom. 3. Collect. Ampliss. col. 389. ex ipsis illius Chronographi verbis patebit : *Interim, inquit, rem in desperato ponentes Leodini, quoddam instrumentum ligneum e trabibus immensæ magnitudinis constructes, quod Cattum nuncupabant, substratis artificiose rotis ligneis ad diruendos muros Trajecti et oppidi Wick minare coperunt.* His addo quæ referuntur in Breviario Hist. Pisanæ ad ann. 1171 : *Cunq̄ue diu pugnatum esset, illi se non valentes tenere videntes murum a Gatto foratum, et a manganis turrin. iv. Nonas Decemb. se reddiderunt Pisanis.* Ex quibus tandem omnibus conficimus varios fuisse Gattos : alios quidem ad suffodiendos muros, quos solos attendit Cl. Cangius, et de quibus fuse Matth. Dogen Architect. Militar. pag. 488. et Milliet Dechaies Cours. Matth. lib. 5. propos. 10. et 11. tom. 2. alios vero ad diruendos, quos hic post Muratorium attigimus.] Petrus Gerardus Patavin. lib. 7. de Eze-lino tyranno pag. 78 : *Et posto ad ordine gran quantita di vettovaglie sopra carri,*

arma, Gatti, mangani, trabucchi, ponti, etc. Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 23: *E faen far ginys en Valencia, e en Barcelona, e mantelets, et Gates per combatre*. Adde cap. 25. Vide *Murilegus*.

CATA, apud Guillem. de Podio-Laur. cap. 30: *Demum fuit consilium edificare machinam ligneam, quam vocabant Catam, cum qua terram et aliqua pertraherent ad replenda fossata, quibus equatis pugnam cominus inferrent, et effractis clausulis ligneis insilirent*. Hinc *Catalfalco*, Italis machina illa quam *Chafaux* dicimus, quasi *chat* fuit ut observavimus ad Joinvillam, cum non *cata*, vel *catius* sit, sed speciem illius referat.

CHAT, nostris. Guillemus *Guiart* in Philippo Augusto:

Devant Boves fu l'ost de France,
Qui contre les Flamans contance,
Li mineur pas ne soumeillent,
Un Chat bon et fort appareillent,
Tant eurent dessous et tant cavent,
Qu'une grant part du mur destravent.

Idem ann. 1205:

Un Chat font sus le pont atraire,
Dont pieca mention feismes,
Qui fust de la roche meismes,
Li mineur desous se lancent,
Le fort mur a niner commencent,
Et font le Chat si aombrer,
Que rien ne les peut encombrer.

3. **CATUS**, Truttæ piscis species apud Hibernos. Vide *Giraldum* in *Topogr. Hibern.* dist. 1. cap. 7.

* 4. **CATUS**, Assisia comit. Fuxi in Reg. S. Ludov. fol. 112. ex *Chartoph.* reg.: *Item pro bailivia Catorum in quolibet laboratore, sextariam frumenti*. Sed leg. videtur *Carrorum*. Vide supra *Carri-gium* 2.

† **CATUX**, *Sublimis*. Papias MS.

* **CATZOLA**. Vide infra *Cazola*.

1. **CAVA**, Fossa, locus depressus, vallis, Italis, *Cava*, nostris *Cavée*, quasi *cavata*. Gloss. Lat. Græc.: *Cavum*, κοιλον. Frontinus de *Limitib.*: *Certis locis vias, Cavas, itinera, coronas*. Idem: *Quicquid viarum, riparum, Cavarum, etc.* Et lib. 2. *Strateg.* cap. 2: *Hannibal contra Marcellum pugnaturus, Cavas et præruptas vias object.* Vetus *Charta Cornutiana* edita a *Suaresio*: *Id est a Cava arcus qui mittitur ad Prætorium, etc.* Infra: *Quæ sepi descendit per regam aut ad viam Cavam, sive ad torum, quæ redit usque ad arcum supradictum, etc.* Anonymus *Salernitanus* parte 7. *Chron.*: *Moxque locum ubi Flumicellus dicitur, misit, Cavæque sunt ibidem antiquitus factæ, et est tutissimus locus*. [*Chronicon*. S. Martialis Lemovic. apud *Stephanotium* in *Fragmentis Hist.* MSS. tom. 2: *Anno 1271. In festo S. Michaelis post Vesperas cecidit fulgur in cœmeterio nostro magnam Cavam faciens, etc.* Marten. tom. 3. *Anecd.* col. 17. ex *Chronico Siciliæ*: *Et tenuit eam obsessam annis fere duobus et dimidio, et finaliter obtinuit eam propter quandam quam fieri fecit Cavam per sub mœnia dictæ civitatis Neapolis, et ex ipsa Cava mœnia ipsa fuerunt diruta, per quæ diruta mœnia idem Rex Conradus intravit violenter*. *Cava* idem est hic quod *Cuniculi*, Gall. *Mines*, Hisp. *Mina*. Ibidem col. 29: *Dicti Messanenses galeam dictorum trium Congregationum Gentium Panormi, quæ applicuerat usque ad Cavam mœnium, et ibi interfecerat multos Gallos illic inventos, rebellaverunt similiter contra dictum Regem Carolum*.] *Charta Rogerii Comitis Siciliæ* pro *Ecel. Pactensi* apud *Rocchum Pirrum*: *Inde vero transit ad profundam et obscuram Cavam, scil. viam*. Vide tom. 2. pag.

500. et *Ughellum* tom. 6. pag. 269. [et infra vocem *Gaba*.] Sunt igitur *Cavæ*, κοιλωματα et χάσματα. *Stephanus*: Κήρος, τὰ κοιλωματα τῆς γῆς, καὶ πάντα τὰ σπήλαια ἕλεγον.

* *Cava* nostris olim *Cavain*. Lit. remiss. ann. 1411. in Reg. 165. *Chartoph.* reg. ch. 261: *Le suppliant espia icellui Mathieu en un Cavain lez la mote des leux*. *Monstrelet*. 3. vol. ad ann. 1452. fol. 42. vº: *Les Picards trouverent un Cavain de chemin malaisé à descendre et les convint planer du long du chemin*. Eiusdem originis est vox *Cavaras*, *Cavus*, vulgo *Creux*, *trou*. *Charta Galteri d'Estrommel* ann. 1308. in Reg. 72. ch. 309: *D'ycelle terre... renforcher les traus ou Cavaras ou li cours de l'yauve a faiz faire ou pouva faire, sur le pointe de la terre, qui est derrière ledit molin. Chaver vero, pro Cavare*, Gall. *Creuser*, in Vit. SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 91. vº. col. 2. ubi de S. Maria Ægypt.: *Adonc li lions commença à Chaver, et fist convenable fossé Chever*, in Ch. ann. 1407. ex *Tabular.* S. Joan. Laudun.: *Nulz ne puet, ne ne doit aler Chever, haver, faire pierres, ne autre quelque chose en une certaine quarriere. Chiever*, in *Gest. Ludov. Pii* cap. 18. tom. 6. *Collect. Histor. Franc.* pag. 155: *La goute d'iaue, qui chiet continement, Chieve la pierre dure*.

* Aliud vero sonat hæc eadem vox *Cavain*, in Lit. remiss. ann. 1456. ex Reg. 138. ch. 218: *Lesquelz compaignons se assenblerent pour eulx esbattre, faire leurs Cavains et bouhours, ainsi que acoustumé est de faire parchacun an le jour des brandons*. Ubi de pugna ludicra alisque ludis hac die peragi solitis sermo est: quod in vallibus peragerentur, forte *Cavains* nominarunt.

† **CAVA**, Cella depressa, in qua vinum oleumve reconditur, Gall. *Cave*. *Statuta Arelat.* MSS. art. 180: *Cave olei inquantentur quolibet anno. Quædam Cava seu volta lapidea*, apud *Fantonum Hist.* Avenion. pag. 164.

* *Charta* ann. 1300. in *Chartul.* Guil. abbat. S. Germ. *Prat.* fol. 250. rº. col. 1: *Item grangiam et Cavam existentes extra muros dicti castri*. Quæ sic Gallice reduntur in Ch. *Blanchæ reg. Navar.* ibid. fol. 248. vº. col. 2: *Item la grange et la quave, qui sont dehors les murs dudit chastelet*. *Testam.* *Audoyni card.* *Ostiens.* ann. 1363. ex *Cod. reg.* 4223. fol. 138. vº: *Item lego conventui monialium S. Laurentii, infra civitatem Avenionensem, turrim et Cavam meas, quas feci edificari*. Adde *Chartam* ann. 1058. apud *Murator.* tom. 1. *Antiq. Ital. med.* ævi col. 190. Unde *Encavage*, vectigal, quod pro doliis in *cavam* demittendis solvebatur. *Stat.* *scabin.* *Maceriar.* *Mss*: *Chacune queue doit cinq deniers, tant pour l'Encavage que pour l'assage*.

CABA, pro *Cava*, apud *Innocent.* de *Casis litterar.* pag. 243.

CAVEA, Eadem notione, nostris *Cavée*. *Will.* *Tyrius* lib. 16. cap. 9: *Transitaque Cavea Roob, in planitiem pervenerunt*.

† 2. **CAVA**, *Vacua partu*, in *Glossis Sangerman.* MSS. num. 501.

* 3. **CAVA**. *Libert.* *Villæfr.* *Petragor.* ann. 1357. tom. 8. *Ordinat.* reg. *Franc.* pag. 208. art. 32: *De summata urnarum vel Cavarum unum denarium*. Sed legendum *Canarum*, ut cuique patet. Vide *Canna* 4.

* **CAVACALE**. Vide *Cavegale*. [FR.]

* **CAVACATAL**, *Equestris expeditio*. *Stat.* *Genuæ* lib. 4. cap. 83. pag. 136. rº: *Nec cogantur homines dicti loci per dicitum potestatem ire ad parlamentum ip-*

sus potestatis, nisi quando parlamentum fuerit generale, quod fecerit pro exercitu vel Cavacatal. Vide supra in *Caballus*.

CAVACEQUIA, *Custos vinearum*: vox Hispanica. *Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon.* ann. 1217. fol. 34: *Quicunque super furto arborum, fructus, aut uvarum a custode vinearum, seu Cavacequia a Concilio constituto fuerit accusatus, etc.* Vide *Cequia*.

* **CAVADENS**, an *Ornamenti genus*, aut *Dentiscalpium*, Gall. *Curedent?* *Italis Cavadenti* est *Dentiducus*. *Bareleta* *serm.* in *Domin.* *Quinquag.*: *Contra illos portantes barbas et Cavadentes*.

CAVADIA. *Charta* ann. 1317. in *Probat.* *Hist. Monmorenc.* pag. 342: *Item nonnulla Cavadia, et quædam Corveia, cum emolumentis obvientiibus, etc.* Sed legendum *Cavaglia*. Vide in *Capitale* 5.

CAVAGIUM, *Census capituli*. Vide in *Capitale* 5.

* **CAVAGLONUS**, *Idem* quod mox *Cavagninus*. *Stat.* *Perus.* pag. 54: *Si ceperit usque quatuor uvas, solvat solidos quinque, et ab inde supra usque ad Cavaglonum, faldatum, corbellatum, solvat pro banno solidos decem*. Vide supra *Burla* 1.

* **CAVAGNINUS**, *CAVAGNUS*, *Fiscina*, *corbis*, Gall. *Cabas*, *panier*. *Stat.* *Vercel.* lib. 6. pag. 145. rº: *Petrus textor de vicinia S. Salvatoris debet dare in perpetuum quolibet anno... Cavagninum unum ficuum, in festo S. Bartholomei, domino potestati Vercellarum*. *Stat.* *Genuæ* lib. 4. cap. 42. pag. 106. vº: *Vetent hominibus sibi subditis ne faciant, nec fieri faciant corbes vel Cavagnos de virgibus castaneorum*. *Stat.* *Taurini* ann. 1360. cap. 98. ex *Cod. reg.* 4622. A: *Omnes piscæ recentes teneantur ipsi piscatores evacuare de suis Cavagnis et repositoriis*. Vide supra *Cabacetus*.

* **CAVALLERIUS**, *CAVALLIERIUS*, *CAVALAGIUM*. Vide supra in *Caballus*.

* 1. **CAVALARIA**. Vide supra in *Caballaria* 1.

* 2. **CAVALARIA**. *CAVALLARIA*. Vide supra in *Caballus*.

* **CAVALARICIA**, *Caballi opera*. Vide supra in *Caballus*.

CAVALARII. *Statuta antiqua Abbatie S. Petri Corbeiensis* cap. 1: *Matricularii 12. laici 30. ad 1. cameram, 6. sutores 3. Cavalarii 2. fullo unus*. Legendum opinor, *Cavattarii*, ex Gall. *Savefiers*, veteramentarii sutores. [** *Cavalarii* ed. *Acher.* in *Cod.* est *Cavalos*. Vide *Guerardum* post *Irminon*. pag. 307. et confer *Cavator* 2. quomodo fortasse legendum est.]

† **CAVALATA**, *CAVALCADA*, *CAVALCARE*, *CAVALCATA*, etc. Vide in *Caballus*. Quas ex eodem fontes manantes voces hic paulo fusius explicamus, eæ necdum ad nos pervenerant, cum typis impressum est *Caballi* vocabulum, ubi omnia ejus derivata fuissent collocanda.

* **CAVALCARE**. Vide supra in *Caballus*.

* **CAVALCARIA**, *CAVALCATA*, *Servitium militare cum equo*. Vide supra in *Caballus*.

CAVALCATA. Vide *Hostis*.

* **CAVALCATIVUS**, *Ad equos pertinens*. Vide supra in *Caballus*.

† **CAVALCATOR**, *Eques*, Gall. *Cavaller*, Ital. *Cavaliatore* et *Cavalliere*. *Chronicon Parmense* ad ann. 1265. apud *Murator.* tom. 9. col. 780: *Et ibi ceperunt cccc. Cavalcatores et M. pedites*. Occurrit *rursus* ibidem col. 800.

† **CAVALCATURA**, *Equitum turma*. *Chron.* *Parmense* ad ann. 1300. apud *Murat.* tom. 9. col. 842: *Et veniebant*

ipsi Barones et Dominæ de Francia et de aliis longinquis partibus XL. et L. et pluribus Calcaturis. Gall. diceremus, par compaignes de 40. et 50.

† **CAVALCATUS**, CAVALERICIUS, CAVALGADA, CAVALLAGIUM. Vide in Caballus.

* **CAVALERIUS**, CAVALGA, CAVALGADA, CAVALGATA. Vide supra in Caballus.

* **CAVALHARIUM**, CAVALLHERIUM. Vide supra in Caballaria 1.

* **CAVALLAGIUM**, Præstatio ex avena pro unoquoque pari boum. Vide supra in Caballus.

† **CAVALLAIRINUS**, Prædium cavalcatae seu servitio militari obnoxium. Enumeratio jurum Comitum Biterr. in civitate Albiensi ann. 1252: *Item de novo addit dictus Senescallus, et significat Celsitudini vestrae, quod dominus Guillelmus quondam Episcopus Albiensis recognovit domino Rogerio tunc Vicecomiti Biterrensi se tenere ab ipso in feudum liberum omnes Cavallairinos, quos tenebat in Albigeo, et quod debebat ei iura facere talem recognitionem, quam faciebant Milites, quorum fuerunt; et recognovit, etc.* Vide Caballaria.

* **CAVALLAIRIVUM**. Vide supra in Caballaria 1.

† **CAVALLARIA**, ut Cavallairinus. Vide Caballaria.

* **CAVALLARIUS**. Vide supra in Caballus.

† 1. **CAVALLATICUM**, Præstatio avenæ pro Caballis. Vide Caballacum.

† 2. **CAVALLATICUM**, Obligatio pergendii in exercitum cum domino superiori. Vide in Caballus.

* **CAVALLAYRAGIUS**. Vide supra in Caballaria 1.

† **CAVALLERIA**, ut Cavallairinus. Vide Caballaria 1.

* **CAVALLERINUM**. Vide supra in Caballaria 1.

† **CAVALLERIUS**, Eques, Gall. Chevalier. Vide in Caballus.

† 1. **CAVALLETUS**, Cantherius, Gall. Chevalier, Massil. Cavalet. Hoc utuntur mercatores, ut merces suas venales exponant, ponderent vel metiantur pro vario mercimoniorum genere. Tabularium Comitatus Massil.: *Quantum ad bladum barchiarum, quod ipsi teneant Cavalletum per totam diem.* Vide Cavillerius.

* **Cheval-feust**, eadem notione, in Lit. ann. 1404. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 46. art. 5: *Chascun aprentiz sera tenu paier pour Cheval-feust, dix solz Tournois.* Cuiusmodi instrumentum plurimis artificibus in usu est, quod quatuor veluti pedibus sustineatur, sic dictum.

* [« Faceret fieri lectum in medio aule cum Cavalletis pro XII. intorticiis. (Diar. Burchard, ed. Thuasne, II. 37. an. 1493). »]

† 2. **CAVALLETUS**, Equuleus, seu machina lignea caballo seu equo similis, cui imponebantur torquendi, Gall. Chevalier. Chron. Parm. ad. ann. 1253. apud Murator. tom. 9. col. 777: *Omnes alii vero mortui extiterant in dictis carceribus propter gravia tormenta. . . nam quotidie ponebantur ad Cavalletos, et ad dextras in modum crucis pendentes.*

* Olim **Cheval-fust**. Sermo de Georgio in Cod. Ms. XIV. sæc. S. Vict. Par.: *Saint Georges fu mis premierement en un torment, que l'en apele Cheval-fust.*

* **CAVALLICARE**, Equitare, vehi cavallo. Vide Caballicare in Caballus.

* **CAVALLICATURA**. Vide supra in Caballus.

† 1. **CAVALLUS**, Equus. Informations

II

civitatis Massil. de passagio transmarino e MS. Sangerman.: *Item si voluerit portare equos (in navi) portabit CXX. Cavallos.* Vide Caballus.

CAVALLINA BESTIA, in Ordinatione curiæ Caroli Comitum Provinciae ann. 1274. e MS. D. Brunet.

* 2. **CAVALLUS**, Instrumentum, quo utebatur ad farinam a furfure secernendam. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 53: *et quilibet aburatur teneatur habere et portare hedificium, quod appellatur Cavallus, et drapum pro aburando.* [FR.]

* **CAVALOR**. Vide supra Caballaria 1.

* **CAVAMEN**. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646: *Cavamina, utriusque, bellocauta.* [*] *bello cauta.* Glossar. ap. Maium tom. 7. pag. 555.]

† **CAVAMENTUM**, Ital. Cavamento, Fossio, Actio cavandi. Chron. Parm. ad ann. 1279: *Mediolanenses cum toto suo posse equitaverunt apud flumen Addæ, volentes dictum flumen trahere de lecto, ne veniret Laudum; quum Potestas cum militia Parmæ fuit Laudæ, dictus dominus Marchio cum suo exercitu, Cavamento dimisso, non bono modo recessit.*

CAUANA. Beda de Proposition. Arithmet.: *Et Cauana, quæ habet in longitudine pedes 100. in latitudine pedes 64. dicat qui velit, quot cupas capere debet, etc.*

* **CAVANARE**, f. pro *Evanare*, Gall. S'évanouir, animi deliquia pati. Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 540. col. 1: *Propter quem dolorem stomachi aliquando Cavanabat in tantum, quod credebatur mori.*

† **CAVANEUS**, Locus depressus et paludosus. Charta Hugonis Abb. Corbeiensis ann. 1227. e Tabulario ejusdem Monasterii: *Habemus autem fossatum octo pedum inter terram et Cavaneum, et est spatium quadraginta pedum inter dictum fossatum et Cavaneum, sicut se comportat Cavaneus, ita quod remanet ibi via competens itinerantibus. . . sed licebit hominibus de Corbeia ibi juncos et herbam solummodo colligere.*

* Nostris *Cavain*. Vide supra Cava 1.

CAUANNA, CAUANNUS, Noctua. Gloss. Ælfrici: *Strix vel Cauanna, vel noctua, vel ulula, U l e.* Eucherius lib. 2. ad Salonium cap. 9: *Sunt qui ululas putent aves esse nocturnas, vel ululatu vocis quem efferunt, quas vulgo Cauannos dicunt.* Ex quibus emendandus videtur Aldhelmus de Virginitate cap. 58: *Ungues ritu falconum, accipitrum, seu certe ad instar. . . Cauannorum utuntur.* Ubi perperam editum *Calvannorum*. Versus in Velum Chintilianis Regis, in Analectis Mabillonii tom. 1:

Tristis perspicua sit cum perlice Cavanus,
Junctaque cum corvo pulcra columbs cubet.

Qui quidem versus editi olim a Pithœo lib. 4. Epigrammatum veterum sub nomine *Euceriæ*, tavanus male præferunt. Vocem retinent Gallo-Belgæ: noctuam enim vulgo *Cahuan* vocant; unde poliores *Chahuan* effuxerunt, et *Chouette*, Occitani *Chat*, [Armorici *Caouen* vel *Cawen*.] Nescio an omnibus ardeat viri docti conjectura, qui ejusmodi aves dictas scribit, quasi *Chats huans*. Itali quidam Scriptores, ut Cresconii Interpres, *Cavetta*, noctuam vocant. Ut porro Latini, vel certe inferioris ævi Scriptores, *Striges* et *Strigas*, veneficas et incantatrices appellarunt, ita etiam nostri *noctuas* vocarunt, seu vocabulo vulgari *Chouettes*, quod de nocte vagentur, et

maleficia sua conficiant. Id enim sonant voces

CAOETUS et CAOETA, in Synodico Raphaelis Archiepiscopi Nicosiensis pro Græcis, edito cum Constitutionibus Nicosiensibus cap. 15: *Item demuntiamus excommunicatos. . . omnes sortiaros et sortiaras, divinos et incantatrices, item omnes Caoctos et Caoctas, item omnes qui publice in domibus suis manentem et sustinent ludum azardi.* Eadem habentur infra in Constitutione recitata in Ecclesia Nicosiensi ann. 1251. At Concilium Nemosiense anni 1298. can. 4. præfert, *sortilegos, et divinos, Coavetos et Coavetas, etc.* quæ eadem sunt.

CABALLI, pro *Cauanni*, apud Papiam, Editum et MS. cui ita appellantur *Aves nocturnæ*, quæ et *ululæ* dicuntur.

* Glossar. Gall. It. ex Cod. reg. 7684. *Chouen, bubo, oisel.* Haud scio an idem sonet vox *Casuesne*, in Mirac. Mss. B. M. V. lib. 1:

Noiès soit chil en l'iaue d'Oise,
Ki pour Casuesne laist vendoise.

Piscis genus videtur.

† **CAVANNARIA**, Prædium rusticum. Placitum Pontii Abb. inter Fragmenta Histor. Stephanotii MSS. tom. 7. pag. 348: *In medio manso medium eminenti ordei et mediam vini, et in Cavannaria dimidium quartellum ordei.* Vide Cabannaria.

* Charta ann. 1132. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 380: *Exceptis certis feudis et mansis in Cavannariis, quæ ab eis tenebantur.*

* **CAVARGELLANUS**, CAVARGELANUS, CAVERGELLANUS et CAVERZELLANUS, Italis *Cavargellano* et *Cavergellano*. Apud Ferrarienses, ait Muratorius. Ant. Ital. tom. I. col. 517. *erant, et adhuc sunt, in usu Cavargellani Villarum præter Massarios: eorumque multa est mentio in statutis illius Civitatis præcipue antiquis.* Memorantur etiam in doc. LXV. ann. 1233. edito ab A. Tarlazzi, in App. al Mon. Rav. del Fantuzzi, tom. I. pag. 118. nec non in Stat. Terræ Argentæ. ann. 1393. pag. 111. Cl. Rezasco in Diz. del ling. ital. pag. 186. appellat *Cavargellanum Massaro di villa o borgo nel Ferrarese e Ravennate*. Nunc addas etiam *nel Bolognese*. Extant enim in Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 422-444 sex locationum Gualcheriarum instrumenta, in quibus inter alia pacta hoc occurrit: *Item nuntii Cavargellanorum, vel ipsi Cavargellani, qui nunc sunt, vel pro tempore erunt, teneantur ire incontinenti ad capiendum superfluum aque, quod veniret ad dictas gualcherias quandoque eis, vel alicui eorum fuerit denuntiatum a dictis conductoriis. . . quod si non fecerint potestas bon. . . teneatur accipere illi nuntio vel cavargellanis pro qualibet vice qua contrafecerint c. sol. bon. III. 428.* Ex prædictis fontibus videtur hauriri posse *Cavargellanos* in villis comitatus idem esse ac *Massarios* contratarum terrarum, ac *Ministrates* contratarum civitatis Bononiæ, qui ex officio invigilabant ad bonum et securitatem contratarum, quibus præpositi erant. Patet etiam ex Statutis bononiensibus Cavargellanos habuisse ministros eis obnoxios, qui Nuntii appellabantur. [FR.]

CAVARRETUS, [Minister aulicus inferior Castellano.] Vide *Gavarretus*.

* **CAVARZELLANI**. Vide Murator. Ant. It. vol. I. col. 507. A.

* **CAVASTRELLUS**, in Stat. Placent. 30

lib. 5. fol. 55. vº. *Canastrellus* vel *Canastellus*. Vide in hac voce.

† 1. **CAVATA**, a *Cavando*, sic dictus Catinus profundior, Gall. *Ecuelle*. S. Wilhelmii Consuetud. Hirsaug. lib. 1. cap. 15: *Pro signo Cavatae, pollicis summitatem in sinistrae manus medium pone, etc.*

* 2. **CAVATA**, Vetus ac detritus calceus, Gall. *Savate*. Gasp. *de soif* mon. Valcel. in Compend. super gestis abb. ejusd. monast.: *Ego pro ea unum Cavatam non darem. Dicebat autem sotularem, qui pro sui vetustate et consumptione ita vulgari-ter appellari solet.* Unde nostris *Çavetier* et *Çavelonnier*, pro *Savetier*. Vide infra *Sabaterius*.

† **CAVATA PELLIS**. Vide *Cordebisus* et *mox Cavator* 2.

* **CAVATAGIUM**, Capitis census, idem quod *Cavaticum*. Charta an. 1205. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 801: *Concessi eisdem monachis passagiium de Pontiveio, et tertiam partem vinagii, viarix et Cavatagii Venetis.* Vide *Capitale* 5.

* **CAVATERIUS**, Vide *ZAVATERIUS*. [FR.]

CAVATICARII, Qui capitale censum debent, quasi *Cavatgarii*, ex Gall. *Che-vaige*. Vide in *Capitale* 5. Polyptychus Ecclesiae Floriacensis: *Cum fecerint corbadas in mense Martio, debent habere panem et ligamina et siceram: mense Maio panem et vinum, si esse potest. Si ibi sunt Cavaticarii, debent Kl. Octobr. et 1. diem in banno, et ad tres audientias venire cum suis eulogis.* Infra: *Isti sunt Cavaticarii S. Petri, Tetboldus, Gundoldis defunctus, Einhardus, etc.*

† **CAVATICUM**, Capitis census. Codex Irminonis Abb. Sangerman. MS. fol. 19. recto: *Quos adquisivit Donnus noster Abbas, dicens eos esse servos S. Germani, et faciens eis reddere Kavaticum. Hujus Gunfredi fuerunt filii duo et septem filiae; ex filiabus enim ejus accepit 1. Fletold. nomine Ermintrudem, qui suum Cavaticum similiter reddidit.* Et fol. 61. col. 2: *Sunt in Nuviliaco mansi vestiti VI. . . solvunt ad hostem multones XII. de Cavatico sol. v. denar. III.* Vide *Capitale* 5.

1. **CAVATOR**, [Sculptor, Graveur.] Vide *Cabidarius*.

† 2. **CAVATOR**. Coriarius, Gall. *Corroieur*. Vide locum in *Concretores*.

† 1. **CAVATURA**, Cavitas, Gall. *Cavitè*, *Crewa*. Bern. de *Breydenbach* Itin. Hierosol. pag. 211: *Ficulneam quandam grandem et pervetustam sub oculos habebamus, cujus truncus magnam preferbat Cavaturam.*

* Guido de Vigevano de *Modo acquirendi et expugnandi* T. S. Mss. cap. 2: *Habeat (truncus) duas Cavaturas, scilicet unam ab una parte et aliam ab alia.*

* 2. **CAVATURA**, Actio cavandi, opera, quam in cavandis fossis dominorum exhibere subditi tenentur. Charta an. 1250. in Chartul. Campan. fol. 338. vº. col. 2: *Hoc excepto quod homines illius villae praedictae Cavaturam non facient fossatorum et fossata cavare ex debito nullatenus tenebuntur.*

* **CAUCAGIUM**, Tributum, quod pro calceis seu aggeribus reficiendis a praetereuntibus exigitur. Charta Innoc. PP. III. in Chartul. Campan. fol. 166. rº: *Sub interminatione anathematis prohibere curetis, ne a praefatis fratribus (militiae Templi) vel eorum hominibus. . . passagiium, vendam, pedagiium, Caucagiium, seu aliam quamlibet consuetudinem exigere vel extorqueere praesument.*

CAUCARII, Testes obducti, falsi, in Decretis Hungaricis.

† **CAUCATRICES**, Crocodili. Jacobus

de Vitriaco in Hist. Orientali apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 291: *In hoc autem flumine (Nilo) vidimus quaedam monstra quae Crocodilli nuncupantur, Gallice autem Caucatrices, quae hominibus et equis insidiantes, quidquid dentibus attingunt, devorant.*

CAUCATUS, Idem videtur quod *Caucus*. Isidorus lib. 14. cap. 25: *Cyathi pondus 10. drachmis appenditur, qui etiam a quibusdam Caucatus dicitur.* Quidam Codd. habent *Coulacus*. [** Areal. *Cautus*.] Legendum forte *Caucalus*, nam *καυάλιον* pro vase potorio usurpant Aphrothegmata Patrum cap. 7. Achmes, et Palladius in Hist. Lausiaca. Vide *Caucus*.

† **CAUCELLUS**, Vasculum. Vide in *Caucus* 2.

* **CAUCIA**. Vestigium animalis a calceus sic dictum. Statuta Arelat. MSS. art. 87: *Roveria levatarum et Caucie et receptacula cyrogriilorum cumulentur.* Provincialibus *Caucigar*, Calcare. Vide *Causia*.

CAUCIARIUS. Vetus Notitia iudicati sub Carolo Magno apud Sammarthanos in Episcopis Massiliensibus: *Et ipse Episcopus jam scriptus ibidem aliud iudicium ostendit, qualiter per ordinationem Domni Karoli Majoris domus, Cauciaros suos missos exinde jussit ad ipsam Casam S. Victoris revestire; quo ita confectis, etc.* Videtur legendum *Causarii*, qui causas dijudicant. Vide in hac voce.

† **CAUCII NUMMI**. Vide post *Caucus* 2.

† **CAUCINARIUS**, CAUSINARIUS, Qui facit calcem, Ital. *Calcinaio*, *Calcinare*, Gall. *Faiseur de chaux*. Statuta Massil. lib. 5. cap. 18: *Constituimus hoc praesenti Capitulo, ne aliqua persona, Caucinarius, vel alius quilibet, audeat de caetero, extirpare vel resecare soccas alicujus arboris fructiferae.* Lib. 6. cap. 47: *De calce non revendenda in MS. habetur, facientibus calcem Causinariis: qui postrema vox desideratur in edito.*

† **CAUSINARIA**, Fornax calcaria, Gall. *Chaufour*. Instrum. an. 1312. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Dedit botazarium et pasquetum in territorio de Camporcino, furnum sive Causinariam.*

* *Cauch* quippe, pro *Chaux*, nostri dixerunt, ut legere est in Chartis an. 1446. et 1513. ex Tabul. Corb.

* **CAUCIUM**, *Caletia*, agger, via strata; nisi idem sit quod *Cavaneus*, Locus depressus et paludosus. Charta an. 1311. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 197: *Cum quibusdam pascuis, . . . quae idem dominus abbas (Bonae Combæ) et ejus monasterium habebant . . . in Caucio, dicto de Rodes et de Salis.*

CAUCLEARII. Vide *Cauculatores*.

† **CAUCTIO**, in Charta, quam exhibet Hiccesius Dissertat. pag. 17. est pro *Cautio*. Vide in hac voce.

* **CAUCULÆ**, *Lixæ*, aut *servi militum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646.

* **CAUCULARE**, CAUCULATIO. Vide *mox Cauculus* 4.

CAUCULATORES, CAUCLEARII, COCLEARII, CACULARII, Circulatores, praestigiatores, qui pudicos ad libidinem defigunt animos, in leg. 3. Cod. Th. de Malefic. (9, 16.) vel qui cauculis, seu poculis amatoris, cibis, vel phylacteriis ita mentes quorundam inficiunt, ut in insaniam versi a plerisque judicentur, dum proprias non sentiunt contumelias, ut est in Lege Visigoth. lib. 3. tit. 4. § 13. in Addit. 2. Capit. cap. 18. et in Concil. Parisiensi VI. lib. 2. cap. 2. *Qui mala et obnoxia medicamenta ad alienandos animos dant, in Constit. Sicul.*

tit. 41. § 1. *Amatoria pocula porrigentes, tit. 42. § 3. Qui pro amore malefici sunt, in Poenitentiali Halitgarrii Camerac. cap. 5. et qui per quaedam maleficia et incantationes mentes hominum se immutare posse dicunt, id est, ut de odio in amorem, aut de amore in odium convertant.* Plautus in Truculento:

Si semel amoris poculum accipi mere,
Eaque intra pectus se penetravit potio, etc.

Adde quae concessit Jacobus Gothofredus ad leg. 3. de Malefic. Cod. Theod. Perperam enim Salmasius *Cauculatores* existimavit eos esse, quos Galli *Joueurs de Gobelets* appellant; *Guichelaers*, Belgae dicunt, unde etiam vocis etymon accersit Lydius. [** Vide Grimm. Mythol. Germ. pag. 584. et Graffii Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 134. radice *Gaugal*.] De hac voce Eustath. Swartzius lib. 1. Analect. cap. 8. Capitulare Aquisgran. ann. 789. cap. 63. et Capitula Caroli Magni lib. 1. tit. 62: *Præcipimus ut nec Cauculatores, et incantatores, nec temerarii, vel obligatores fiant, et ubicunque sunt, vel emendentur vel damnentur.* Ita etiam Capitulare 1. Caroli Magni incerti anni cap. 40. Otrifido Evang. lib. 4. cap. 16. *Gougulares* dicuntur.

CACULATOR, Eadem notione. Monachus Gandensis in Historia Translationis Reliquiarum S. Landoaldi num. 18: *Denique procul Caculatores ac susurratores a se remouent.* Ubi viri docti, *Caculatore*, verbosum, garrulum et blateronem interpretantur, a Belgica voce *Kakelen*, garrire, blaterare. Sed, ni fallor, *Caculator*, hoc loco, idem est qui *Caculator*, praestigiator, quod ex iis, quae praecedunt, elici potest. Adjunguntur enim *Caculatores* susurratoribus, seu Magis, qui *susurris* et carminibus magicis incantationes suas peragunt.

COCLEARII, Idem etiam dicti in Capitulis Caroli M. lib. 1. cap. 21: *Ut Coclearii, malefici, incantatores, et incantatrices fieri non stantur.* Ubi Capitulare Aquisgran. ann. 789. prioris Edit. cap. 18. habet *Cancellarii*, Baluziana vero *Coclearii* etiam praefert. [** Pertz. *Coclearii*, al. *coclearii, coglearii*. Vide Gloss. Germ. apud Graffium loco supra laudato.]

† **CAUCULE**, *Lixæ*, aut *servi militum*. Sic in Glossario MS. Sangerman. n. 501. Legerem lubens: *Cauculi, Lixæ, aut servi, aut litti*, voces fere synonymæ, quae *famulum* indicant [** Leg. *lixæ aut servi militum*.] Vide *Cauculus* 3. et *Caucula*.

† **CAUCULOSI**. Vide *Cauculus* 2.

† 1. **CAUCULUS** juxta Macrum in Hierolexico Pædagogum designat. Penes Graecos, inquit, *καυούλος* infirmitatis species est, quae solet pedes accipitris affligere. Quare fortassis metaphorice Pædagogum denotat, qui tormentum pedibus puerorum affert, dum eos libertate privat ad libitum spatia. Vide Glossar. mediæ Græcitatibus in *καυούλος*, ubi tamen nullum est Pædagogi vestigium.

† 2. **CAUCULUS**, *Petra* est, que in vesica fit; unde et nomen accepit, gignitur autem ex materia plegmatica. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. Legendum *Calculus*, [** ex Isidor. lib. 4. cap. 7. sect. 32.] ut et *Calculosi* pro *Cauculosi*, de quibus hæc leguntur in eodem Glossario:

† **CAUCULOSI**, *Hii sunt, quibus tumor in vesica et arostoma phiriaris, id est, illi qui cum urina faciunt velut furfures supernat: strangiuria, id est, construc-*

tiō urine, et discuria, id est, difficultas urinam faciendi, et emorrogia, id est, qui sanguinem per urinam faciunt. Voces Græcæ fere omnes depravatae. [* in cod reg. 7644. ut ex Galen. ubi : ... apostoma titularis... supernantantur... stranguria i. e. constrictio... disuria. fort. leg. apostema, urethritis.]

3. CAUCULUS, Famulus, Anastas. Biblioth. de exilio S. Martini Pap. et Mart.: Eadem nocte... tulerunt me de Palatio, retrusis omnibus, qui mecum in Palatio erant, ... et non nisi cum sex puerulis, et uno Cauculo, educerunt nos ex urbe. Vide *Caucus* 1. et *Cacula*.

4. CAUCULUS, pro *Calculus*, Gall. *Calcul*, Computatio, æstimatio. Charta ann. 1359. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 219. col. 1 : *Facto Cauculo de Summa totali, tangente provisionem gentium armorum ad denarios receptæ gabbellæ salis, etc.* Hinc

* CAUCULARE, Computare, æstimare, in Charta ann. 1358. *ibid.* pag. 203. col. 1 : *Fuerunt in opinione, quod duo accedant apud Montepessulanum saniores de consilio ad videndum fieri portionem tangentem quamlibet universitatem, Cauculandum et utiliore viam pro utilitate reipublicæ dictæ civitatis capiendum.* Et pag. 205. col. 2 : *Cujus Cauclationem inde super hoc factam de modo exhibendi ipsos (mutones auri.)*

1. CAUCUS, καυκος, Græcis recentioribus, amicus, vel certe famulus : unde Καυκία, ancilla, ut docemus in Gloss. med. Græcit.

2. CAUCUS, Papias : *Caucus, vasis genus.* Gloss. Græco-Lat. : Καυκα, Patera. [Gloss. Basilic. : Καυκος, γάβατα.] Leucavius ad Glycam ait esse poculi genus, a sono, quem edit, effluente vino simul et aere, appellatum. Alii a *Concha* vocem effectam volunt. Trebellius Pollio in Claudio : *Item in Cauco et scyphos pondo undecim.* Item in *Cauco* et *scyphos* et *zuma pondo undecim.* Ubi quædam Editiones perperam *Caveos* præferunt. Hedibertus Rex Cantia Epist. ad S. Bonifacium Moguntin. Episc. : *Caucum argenteum intus deauratum pensantes libras 3.* Beda lib. 2. Hist. Eccles. cap. 16 : *Tantum Rex idem utilitati suæ gentis consuluit, ut perisque in locis, ubi fontes lucidos, juxta publicos viarum transitus conspexit, ibi refrigerium vianitium, erectis stiptibus et æreos Caucos suspendi juberet.* Eadem habet Huntindon. lib. 2. pag. 316. *Cauci anactei*, in Hist. Episcop. Autissiod. cap. 20. tom. 1. Bibl. Labbei ; *lignei*, apud S. Hieron. lib. 2. in Jovinianum, Marcell. Empir. cap. 25. *argentei*, apud Spartianum in Pescennio. Occurrit præterea apud Ennod. Epigram. 25. Καυκίων Græci dixerunt. Liber περι ἀντιδότων MS. ex Bibl. Reg. Cod. 673 : *Εάν δέ τις ποιήσῃ Καυκίον ἐκ μυρικίνου ξύλλου, καὶ πείνη εἰς αὐτό, etc.* Ita Anna lib. 3. Alexiad. Scholiastes Theocriti, et alii. Καυκίον etiam usurpat Myrepsus sect. 10. cap. 90. pro mensura liquidorum, quam κλίκα vocat sect. 17. cap. 19. Vide notas nostras ad eandem Alexiadem. Sed et pro cratere Lychnuchorum usurpat Ethelwlfus de Abbatib. Lindisfarn. n. 20 :

Nam plures multi cupiebant pendere Cauco, Lampada quæ tribuant quadrata lumina templo.

CACHUS, pro *Caucus*, in Hist. Translation. S. Austremonii Episcopi Arvern. : *Ubi pro reverentia B. Martyris plurima reliquit insignia, scilicet Cachos crystallinos, et lapides pretiosos.*

CAUCELLUS, diminut. a *Caucus*, Vasculum. Regula Magistri cap. 27 : *Bibere*

si voluerit, aquam non ab urceo uno haustu, sed ab calicis, aut galletæ, aut *Caucelli* bibat mensuram [Hinc emendanda vox *Cancillus* superius relata, pro qua censeo legendum *Caucillus*.]

* Haud scio an non inde *Caucoire*, dictum sit festum patroni alicujus loci, quia poculis celebrari solet. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 72 : *Comme au mois de Juing... il eust certaine feste, nommée Caucoire, en la paroisse de Templeux en doxemer ou pais de Tournes, ... et eulx estant à ladite Caucoire ou feste, etc.*

CAUCII NUMMI, καυκίοι, a Græcis Byzantinis appellati ii, qui paululum erant concavi, atque adeo *Cauci* formam quodammodo referent, eujusmodi passim videre est in gazophylaciis apud earum rerum studiosos. Horum meminit Novella Justiniani 105. cap. 2. Aberrant enim toto cælo Haloander et Meursius, qui ita dictos putarunt, quod cauci seu poculi imagine signati essent. Vide *Scyphatus*.

1. CAUDA, Finis, terminus, Gall. *Bout*, interdum etiam *Queue* de rebus plurimis vel ab animalibus distinctis : quarum extremam partem *Queue* appellamus. Charta Radulfi de Claromonte ann. 1224. in Tabul. Corbeiensi : *Fossatum quoque suum et vinarium usque ad Caudam maresci versus Aubevisier dictus Advocatus quiete possidebit. Cauda stagni in Chartul. S. Vincentii Cenoman. fol. 23.*

2. CAUDA VESTIMENTI, Fimbria seu ima pars vestimenti, quæ ad terram trahitur, ut habet Synodus Limensis ann. 1582. *Caudam in vestimentis habere prohibent Clerici et Religiosi, in Statutis Ecclesiæ Andegav. apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 528. Vide Concl. Hispan. tom. 4. pag. 216. et pag. 614.*

3. CAUDA, Famulitium, obsequium : nos vulgo dicimus, *Une queue de valets.* Vita Amedei Rossillionei Episc. Valentini : *Caudam famulorum inutilem, et omnem compositam a se abjiciens.* [Statuta Ecclesiæ Andegav. ann. 1425. apud Edm. Marten. tom. 4. Anecd. col. 528. B : *Ne quis Religiosus, Presbyter, aut alius Ecclesiasticus et secularis in Cauda et alia domo mulierem suspectam seu fornicariam tenere se habere præsumat.*]

CAUDE ANNONARUM. Vide *Terraata*. CAUDE CHARTARUM, Pergameni pars resecta, cui bullæ cereæ ac sigilla aptantur. Joan. Hocsemius in Adolpho a Marka Episcopo Leod. cap. 17 : *Cum crine quodam liquore peruncto sigillum inter ceram secebat, et chartam, et tunc Caudæ Litteræ sigilli partes applicans, ab una parte liquescentes igniculo rejungebat.* Vita Abbatum S. Albani : *Apposita Cauda et cera sigillavit illud.* Et ante : *Chartas adulterinas et ad voluntatem suam conscriptas et Caudatas apposita cera calefacta... sub manica sigillabat.* [Vide *Spicileg.* Acher. tom. 10. pag. 309.] [* Charta ann. 1157. num. 297. ap. Schœpflin. in *Alsac. Diplom.* vol. 1. pag. 246 : *Ne autem quis temerarius hanc kartam proterva cogitatione præsumat mutare vel violare, sigilli nostri impressione et quibusdam Caudatis Literis eam adsignavimus summitatibus earum, ut sumotenus cernitur, obnutilatis, reservandam utrisque partibus.* Eadem in alia charta ann. 1159. *ibid.* num. 300. pag. 248.]

CAUDA VINI, Vas vinarium, *Queue de vin.* [Charta Guill. de Melloto Domini S. Prisci prope Autissiod... *Noverint uni-*

versi, quod carissimus pater meus... dedit in perpetuum eleemosynam Sanctimonialibus de Crisenone quolibet anno novem bicheta frumenti et unam Caudam vini, etc.] Computum Thesauri a 1. Jan. 1312 : *Richardus de Archemino Lombardus pro 16. sextariis cum dimidio de garnachia captis ab eo per Nicolaum de Cabour Scancionem Regis pro reimplenda quadam Cauda vini de garnachia, quæ erat Parisiis, etc.* Consuetudo Claromontensis art. 232 : *Et faut trois muids de vin pour un tonneau, qui se nomme communément Demy-queue.* Vide Burgundica Perardi pag. 355. [et *Anecdota Martenii* tom. 3. col. 1304. Occurrit in *Spicilegio Fontanell.* MS. pag. 405. in *Litteris Officialis Paris.* ann. 1324. e *Chartulario Parthenonis Montis Martyrum*, in *Tabulario Calensi* pag. 315. inter *Instrum. Historiæ Meld.* tom. 2. pag. 236. 237. etc.]

CAUDA RETORNATIVA, SORICINA. Ita pulsum quædam appellat Medici. Magister Ægidius Corboliensis de Pulsibus :

Cauda retornativa primo mollescit in ictum, In reliquo languet, fit tertia motio lenis, Indicio sensus se quarta magis manifestat, etc.

Ubi Gentilis de Fulgineo : *Est igitur pulsus Cauda retornativa, quasi ab occultis, et quasi ab insensibilibus percussionibus incipiens paulatim graduati tramite secundum ordinatum modum majorando procedit de minimis ad parvas, de parvis ad aliquantulum apertas, et de aliquantulum apertis ad magis manifestas, et ita continuatim et ordinatim procedit, quousque se recipiat in fortes motiones. Dicitur autem hic pulsus Cauda retornativa, Cauda soricina : quia sicut Cauda soricis in finali extremitate, quæ ab animali corpore remotior est, incipit a nimia gracilitate, et continuatim procedit secundum grossitudinem et majoritatem corpulentia, quousque attingat corpus animalis ; sic et iste pulsus ratione similitudinis majorando procedit paulatim de debilibus ad minus debiles, et de minus debilibus ad aliquantulum fortes, de fortibus ad fortiores percussiones.*

3. CAUDA, Fascia a mitra pendens, vulgo *Fanon*. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unam mitram, cum fricio et Caudis contectis de perlis.*

4. CAUDA, Capulus, Gall. *Poignée*. Charta ann. 1390. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 33 : *Quod idem dominus vicecomes nobilem Bernardum de Sancta Genia... cum quodam glavio atrociter vulneraverat, et cum Cauda dicti glavii tres costas sui lateris pregerat.*

5. CAUDA, Cuspis. Privileg. curiæ Rem. fol. 2. r° : *Baculo pastorali in manu, a parte cuspidis, sive Caudæ tenens illum, etc.*

6. CAUDA, Fibula. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1402 : *Datum pro plumbo ad opus de le clerevoje... liij. lib. ix. sol. vj. den. pro carbone ad illud opus tres fasciculos, xxiij. sol. Item pro tribus Caudis ac hoc necessariis, xvij. sol.*

7. CAUDA, Tergum. Chron. Petri Azar. ad ann. 1337. apud Murator. tom. 16. *Script. Ital.* col. 315 : *Alii pedites recentes ulterius procedebant ; et se repententes ad Caudam inimicorum cæperunt eos viriliter ecpugnare.*

8. CAUDA, Laqueus. filium Chartæ appensum. Lib. curialium Rem. ann. 1463 : *Sigillo præfati SS. in Christo patris D. Eugenii plumbeo cum Cauda serica rubri coloris sigillata, etc.* Occurrit passim.

* DE CAUDA PIRI PAGARE, Trita loquendi formula, Creditorem per diver-

tacula ludificari. Privil. curiæ Rem. fol. 2. vº: *Thomas de Bellomanso retraxit quod potuit ab eisdem (usurpatoribus:) sed... eum de Cauda piri pagantes, etc.*

* Reinard. Vulpes lib. 2. vers. 567 :

Ut video regi non auxiliaberis ultro
Cauda Piri semper respicit unde veat.
Perdere rem pravi malunt quam vendere honeste ;
Dantibus inuitis gratia resque perit.

* PER CAUDAM ASINUM TENERE, Proverbialis itidem formula, qua rem suam cuique agendam esse, non committendam alteri significatur, in iisdem Privil. fol. 12. vº : *Mittat manum ad aratrum, ne cadat ; mittat etiam manum ad fabricam, si velit habere pecuniam ; et recolat de proverbio rustici dicentis : Cujus est asinus, teneat illum per Caudam. A qui est l'asne, si le tienne par la queue, apud Cotgraviium.*

* A Cauda, Pars extrema cujusvis rei, originem habet vox Gallica *Cauduns*, qua animalium partes extremæ, seu etiam intestina designantur, in Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1511. fol. 111 : *Fut baillié et livré à Jennet Dupreer, dit Panchet, les Cauduns de la boucherie de l'église,...* à la charge que autant de Cauduns ou harnas de moutons qu'il faudrat pour le chambre de monsieur, on n'en paiera que viij. den. Infra ad ann. 1513. fol. 205. vº : *Les Cauduns ou trippes, etc. Chaudun*, in Stat. ann. 1320. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 585. art. 19 : *Nuls ne nulle ne peut vendre boyaux, ne Chaudun de nulle beste sur les pierres aux poissonniers.* [* Vide *Calduna*.]

* Haud scio an ab eodem fonte derivanda sit vox *Caudestrepe*, pro vulgari *Chiendent*, gramen, apud Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS. ubi Pigitria sic loquitur :

Je sui chelle, qui sans fourir,
Fais ès gardins cardons venir,
Ronsches et orties lever,
Et Caudestrepes sans semer.

* CAUDAMELEYA, a Gall. *Chaudemelée*, Rixa, quæ improvise facto committitur. Lit. remiss. ann. 1333. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1310 : *Ubi vero a casu, quod in jure vocatur rixa, et in vulgari Gallico Caudameleya, nullus tenetur, etc.* Vide supra *Calidameya*.

* CAUDARE, f. pro *Causare*, Rem alicui suam facere et ut propriam dare. Vide *Causa* 2. Charta ann. 1231. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 26 : *Nos itaque Jacobus rex (Aragonum) per nos et successores nostros recipiens hanc donationem comitatus Urgelli a vobis illustri infanti, donamus, concedimus et Caudamus vobis ad habendum... totum regnum Majoricarum.* [* Pro Cautum facere, caveré. Lusitan. *Cavidar*.]

* CAUDARIUS, [Ignavus, imbellis.

Quibus ense et gladio
Instantibus continuo
Audaces ut Caudarios
Tremor apprehendit eos.

{Gesta pontificum Cameracensium, p. 283. Texte publié par la Société de l'Histoire de France.}

* CAUDARUSIUM. Glossar. medic. Ms. Sim. Januens. ex Cod. reg. 6959 : *Spelta, genus frumenti, quod quidam allicam dicunt, quidam Caudarusium.*

† CAUDATARIUS, Germalus syrmatiss seu caudæ vestis talaris, Gall. *Porte-queue*. Translatio S. Antonini tom. 1. SS. Maii pag. 768 : *Acta fuerunt... præsentibus ibidem Rever. Domino Ludovico*

de Natis de Bibiena, Clerico Arietina diocesis, Caudatario.

* CAUDATIO, Vestimenti tractus, cauda. Petrus Cantor in Summa MS. lib. 2. cap. 4 : *Simile dicimus de omnibus... qui faciunt incisiones vestium et Caudationes, quorum opera nihil prosunt humanæ vitæ. Vide in Cauda 1.*

* CAUDATREMULA, CAUDETRÉMULA, Avis species, motacilla, Gall. *Hoche-queue*. Mirac. S. Jacobi tom. 6. Jul. pag. 61. col. 2 : *Insuper totum corpus ejus paralysi exagitabatur et contremebat ad similitudinem avis, quæ Caudatremula nuncupatur.* Dialog. creatur. dial. 65 : *Caudatremula dicitur ab effectu, quia caudam in tremore semper habet.*

CAUDATUS. Jacobus de Vitriaco Hist. Occid. cap. 7 : *Pro diversitate regionum mutuo dissidentes... opprobria impudenter proferebant, Anglicos potatores et Caudatos affirmantes, etc.* Ita apud Matthæum Paris ann. 1250. Anglos ut *Caudatos* non semel perstringit Robertus Comes Atrebat. : *Nunc bene mundatur magnificorum exercitus Francorum a Caudatis.* Et infra : *O timidorum Caudatorum formidolositas, quam beatus, quam mundus præsens foret exercitus, si a caudis purgaretur et Caudatis !* At unde *Caudati* per contumeliam sigillati a nostris Angli, non omnino constat. Fuit cum existimarem ita perstrictos, propter *Caudas* calceorum, quibus in præcæteris nationibus delectabantur : sed hæc modo non omnino mens arripidet. Quid si ut nitidulos et comptos sigillarint ? Certe etiamnum *Coti*, id est, *Escoué*, Occitani comptum appellant, ut auctor est Gouelinus : sed potius videntur *Caudati* appellati voce tunc recepta, qua timidos et pusillanimes appellabant. *Couards* enim, Italis *Codardi*, timidi vulgo indignantur. Le Roman de Garin MS :

Mian anciant Coart home n'y a
Pour son Seigneur, quant bien on l'amera.

Le Roman d'Alexandre MS :

Li Couart s'espoient, et guerpissent estal.

Quam quidem sententiam firmare videntur hæc Matthæi Paris verba : *O timidorum Caudatorum formidolositas ! Caudatos autem dicebant, quibus ablata erat cauda.* Gloss. Lat. Gall. *Caudatus, Quoëz*, seu de equis, seu de canibus vox hæc intelligitur. Auctor Queroli : *Et in laqueos non incidissem, si monita curti servassem canis.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 818 : *Si ipse aliquos inveniret equites, in instanti equos decaudaret ; si vero pedites, personas male tractaret.* Hispanis *Derabado*, est animal cauda privatum. Vide *Curtare*, et Octavium Ferrarium in *Codardo*. Sed alio videtur, ni fallor, repexisse Joan. Molinetus Valentianensis, qui vixit anno 1477. pag. 117 :

Ce Cat nonne vient de Calais,
Sa mere fut Cathau la Bleue,
C'est du lignage des Anglois,
Car il porte tres-longue queue.

* A *couard* dixerunt *Couarder*, pro Ignave se gerere, in Hist. Joan. IV. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 323 :

Tantost ot ses gens ordonnez
Et par bataille divizez.
Aux sus dit, Prenez l'avantgarde,
Gardez que nul ne se Couarde.

Couardement, Timide, verecunde, in Cant. 11. tom. 2. Cantilen. reg. Navar. pag. 25 :

Mais ja dame ne saura mon penser,
Nus qui soit nés, fors vous cui je le dis
Couardement, à pauours, à doutance.

Coullier apud Cenomanenses, idem quod aliis *Couard*, ignavus. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 174 : *Allez-vous-en Coulliers, qui est à dire couars, etc.* Vide infra *Ecors*.

* Alia vero est ejusdem vocis significatio in Recogn. feud. dom. de Veteriponte ann. 1366 : *Les hommes, que l'en appelle les Couarz.* Ubi designantur certi homines censui obnoxii.

CAUDAX, *Stipes, asinus, plumbeus*. Papias. [Terentiana sunt in Heautontim. 5. 1. 4 : *In me quidvis harum rerum convenit, Quæ sunt dicta in stultum, Caudex, stipes, asinus, plumbeus.* Hincque patet non *Caudax*, sed *Caudex* esse legendum. Apud ipsum Papiam MS. habetur : *Caudex, Petra* ubi *Petra*, si bene coniecto, etiam de stupido intelligitur.] [* f. *Cautes*.]

* CAUDEA. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7646 : *Caudeam, junceam, quod juncea caudæ emergat : dicitur et scirpum et tibi.* [* Placid. in cod. reg. 7644. pro tibi habet *abum*, ap. Maium tom. 6. pag. 557. *scirpus et cybis*. Vide Festum in *Caudeca*, ibique interpretes.]

CAUDELUM, CAUDELARIH. Charta ann. 1185. pro juribus Pontis Avenionensis : *De singulis porcis singulos obolos, et de omnibus pariter Caudelariis præsentibus et futuris, qui in civitate Avenionensi morantur,...* antiquum et consuetum *Caudelum sine contradictione habeant. De fructibus vero, et lignis, et piscibus, qui per pontem transeunt, similiter antiqua servetur in Caudelo consuetudo.* [Conjicit Bollandi Continuator tom. 2. SS. Aprilis pag. 262. *Caudelum* idem esse ac *Catelum* seu *Catallum*, esseque tributum solvendum ex quacumque re mobili, animata, seu inanimata. Verisimilitudine non caret hæc conjectura.]

* CAUDERA, Aenum, vas majus ex ære *caldario* seu fusili confectum, quod *Caudrelach* et *Caudrelas* appellatur in Charta Margar. comit. Fland. ann. 1274. ex Chartul. 1. Fland. Cam. Comput. Insul. ch. 264 : *Nous avons donnee à loial cense... no tonliu de la blaverie, des dras,...* dou *Caudrelach*, etc. Et in ch. *pedag. de Doing* ann. 1348. ex Chartul. 21. Corb. fol. 347 : *Viez Caudrelas, le poise doit viij. ob. et le noeuf ij. den.* Bulla Innoc. III. PP. ann. 1200. inter Probat. tom. 1. Hist. Burgund. pag. 91. col. 2 : *Ex dono W. Matisconensis comitis... sacrum salis singulis hebdomadis cum Caudera sua bullit.* Vide in *Caldaria*. Hinc

* CAUDERARIUS, Ærarius faber, Gall. *Chauderonnier ; Caudrelier*, in Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1526 : *A Nicolas Caudrelier pour une caudiere, etc. Marchant de Caudrelas*, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 192 : *Mahieu Broiart marchant de Caudrelas, demourant à Amiens, se efforça de vendre un serans à serancier lin, et une paire de chandeliers de cuivre.* *Caudrelier*, in aliis ann. 1365. ex Reg. 98. ch. 671. Stat. Montis-reg. pag. 267 : *Statutum est quod D. aicarius teneatur infra unum mensem postquam juraverit, facere jurare omnes Cauderarios, quod non vendant libram ferri fabricati seu laborati in vasis æreis, payrolis cauderis,...* ultra solidos duos Astenses. Vide supra *Caldarius*.

† CAUDERIA, Cortina, Caldarium, Gall. *Caudiere*. Locus est in *Assatures*. Vide *Caldaria*.

* CAUDERIA, ut supra *Caudera*. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues* : *Requisitus quæ pignora abstraherant eis, dixit quod tres copas et unam*

Cauderiam. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus duas Cauderias magnas cupri. Cauderon et Cauderette, nostris. Stat. ann. 1408. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 314. art. 1: Aucun d'ait mestier (de chauderonnerie) ne face Cauderons, Cauderettes, ou pos d'arain devieille estoffe sans reffondre. Cauderon vero inter pisces regios recensetur, in Ch. ann. 1324. ex Lib. albo domus publ. Abbavil. fol. 140. v.º. Saumon, esturgeon, Cauderon, et tous autres roiaux poissons, etc. Vide infra *Cavedrus*.*

* **CAUDETREMULA.** Vide supra *Cauda tremula*.

† **CAUDEX.** Vide *Caudæ*.

CAUDICA, CAUDIGARIA, CAUDIGARI. Papias : *Caudicaria, navis sonora. Idem : Caudice, Naviculæ dictæ, quæ 4. usque ad 10. capiunt homines.* [Glossar. MS. Sangerman. num. 501 : *Caudice, Annice naves ex uno ligno cavate facte, et inde Caudice, que a quatuor usque ad decem homines capiunt.*] [* ex Isidor. Origin. lib. 19. cap. 1. sect. 27.] Vide Festum, Nonium, et Senecam de Brevit. vitæ cap. 13. Hinc

CAUDIGARI, Navicularii, in Cod. Theod. (14, 3, 2, 4, 9, 15, 1.) et apud Gruter. 463. 1. qui

CODIGARI, in aliis Inscriptionibus apud eundem pag. 440. 3. et 1086. 6.

† **CAUDICÆ.** Glossar. MS. Sangerman. n. 501 : *Litorariæ, Annicæ aves sunt, qui alio nomine Strabariæ sive Caudice dicuntur; f. eadem sunt quæ Motacillæ, Gall. Hochequeues.* [* Vide supra *Cauda tremula*.] [* Vide *Caudica* et pro *aves lege naves*.]

CAUDIFICARE, Caudam resecare. Cleodionius Constantinopolit. Grammat. de Partib. oration. in Præfat. : *Luxoriosos tunde sermones, doctiloqua serie corrigentis extende, curta, Caudifica, ut ad tuum arbitrium cuncta videantur tractata, relecta, digesta.*

† **CAUDINUM,** f. Caudetum vel *Code-tum*, Locus *cardicibus*, truncis et vepribus plenus. Præceptum Caroli Mag. ann. 773. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 37. et 38 : *Donamus etiam ad præfatum locum (S. Martini Turon.) valem illam, quæ vocatur Camonia, cum salto et Caudino vel usque Judalanias, cum montibus et alpidibus, etc.*

* Perperam pro *Gaudinum* vel *Gaudinus*, nemus, silva, idem quod *Gualdus*. Vide in hac voce.

* **CAUDISONA VIPERA,** Cujus cauda sonum edit, serpentis genus, vulgo *Serpent à sonnette*, apud Edoard. Tysson. de Anatomia ejusdem.

1. **CAVEA,** Theca, nostris *Cage* : quippe a *caveis* theatralibus quibus includebantur feræ, dum emitterentur, de quibus lex 2. Cod. Theod. de Venat. ferar. (13, 11.) *Caveæ* dictæ illæ portatiles, in quibus aves includimus, deinde quævis thecæ ac capsæ. Fragmentum Petronii : *Super limen autem Cavea pendebat aurea, in qua Pica varia intrantes salutabat.* Hinc *Cavea pendebat aurea, in qua Pica varia intrantes salutabat.* Hinc *Cavea* pro quavis theca. Ekeardus Junior de Casibus. S. Galli cap. 1 : *Fit de auro Petri, Cavea Evangelii, fit calix, fit capsæ, etc.* Et infra de capsæ S. Pelagii : *Cavea inclusam.... nave terraque eam tibi mittam.* Ekeardus Minimus de Vita Notkeri cap. 11 : *Quid ergo? de auro Petri, calix fit, capsæ fit, Cavea Evangelii, omnia preciosissimis gemmis ornata.* [An eadem notione in MS. Codice Irminonis Abbatis Sangerman. fol. 112. verso col. 2. (Br. 23. sect. 79. bis.) :

Frudinus servus... solvit pullos III. ova xv. facit vactam, et portat Caveas ad Monasterium. Monasterium SS. Mart. Crispini et Crispiniani in Cavea Suessionensi, Gall. S. Crespin en Chaye, ab iisdem Caveis theatralibus nuncupatur, ut recte probat Hadr. Valesius in sua Galliarum Notitia pag. 58.]

† 2. **CAVEA,** Cella vinaria, Gall. *Cave.* Charta Decani et Capituli Autissiod. ann. 1297 : *Regnaudus Mercerus recognovit se recepisse a Vener. viris Decano et Capitulo Autissiod. quandam domum sitam in parochia S. Renoberti Autissiod. . . . cum cellario, Caveis, pressorio munito aigullis, hostio, ad pressorandum et tribus cupis et aliis appendiciis.*

3. **CAVEA,** Locus depressus. Vide *Cava*.

* 4. **CAVEA,** Machinæ bellicæ species, quam in expugnandis oppidis adhibebant. Annal. Placent. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 903 : *Interea miranda quadam mechanica composuisse scalas, balistras, catapultas, testudines, Caveas tres ac decem : . . . sed in his similibus machinamentis nihil urbi nocuisse.* Vide supra *Cagasuptus*.

† **CAVEARE,** Perforare, Gloss. MS. Sangerman. num. 501. Est pro *Cavare*. [* *Cavabit, perforabit, in cod. reg. 7644.*] *Caveatæ naves pro Cavatæ, ut opinor, in Chronico parvo Ferrariensi, apud Murator. tom. 8. col. 383.*

* **CAVEGALE, CAVEGALIS, CAVAÇALE, CAPIÇALE,** Idem quod *Capitale* n. 8. Extentio domus aut prædii e latere adjecto viæ, fossato, aggeri, vel hujusmodi ceteris, Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 347 : *teneatur quilibet juxta predictam stratum facere fossatum unum quantum protenditur suum Cavegale; et alibi tom. II. pag. 494 : quilibet debeat cavare in dicta fovea per suum capiçale.* Clarior etiam harum vocum significatio patet e sequenti loco eorumdem Statutorum, tom. II. pag. 443 : *Statuimus quod strata de poçale debeat selegari usque ad seralium et usque ad aliam Selegatam... et hoc debeat fieri per vicinos, quilibet pro suo Cavaçale; nam vocibus quilibet pro suo cavaçale, in precedentibus statutis, quæ in eodem argumento versantur, respondet locutio : quilibet pro sua testata.* [FR.]

* **CAVECHA, CLAVIGLA,** a voce vernacula bononiensi *Caveccia*, id est, stupæ genus, quod pectinator primum e canabi trahit, Ital. *Capecchio*, Gall. *Bourre*. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 237 : *Statuimus quod nullus homo vel femina aptat linum vel canapam (Claviciam 64, Cavecham 67) cum gramma de die vel nocte habendo lumen ignis.* [FR.]

* **CAVEDALIS,** Cavus, ut opinor, Gall. *Profond.* Stat. Mutin. rubr. 51. pag. 10. vº : *Quod nullus audeat mittere seu ducere aquam canalibus Scultemniæ de abissa Cavedale in sdugarium Minudaria.*

* **CAVEDANUS, CAVIDANUS, CAVE-TANUS, CAVITANUS, CAVITENUS,** Italibus *Cavedine*, Piscis genus mugilii simile, sic appellatum a *caveis* aqua repletis, in quibus degit. Stat. Bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 142 : *Quod nullus salarolus vel tricolus emat gambaros, vel Cavedanos causa revendendi.* Quidam Codices : *Cavedanos, Cavidanos*, alii : *Cavetanos, Cavitanos et Cavitenos.* [FR.]

† **CAVEDELLUS.** Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1271. apud Murator. tom. 8. col. 1133 : *Fuit magna Caristia de rebus victualibus, ita quod vendebatur. . . libra grossa olei olivæ duos solidos imperiales, et XIV. ficus siccæ I. rexanum, et IV. Cavedellos de aliis ulnas v. I. rexan-*

num, et XIV. amigdalæ cum gussis I. rexanum, et omnia alia victualia fuerunt in maxima caristia. An ficorum fiscella, Gall. Cabas?

* Vide supra *Cavagninus*.

* **CAVEDUS,** Piscis species, Ital. *Cavedine*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 79. vº : *Item omnes Cavedos, barbiolos et agolatos de duabus libris et ab inde supra, pro qualibet libra vj. den.* Vide supra in *Cauderia*.

† **CAVEFACERE,** Cavare, efforare, apud Fortunatum :

Per tribulos gradiens spinæ Cavefecit acumen.

† **CAVELL.** Vide *Cavellus*.

† **CAVELATIO,** pro *Cavillatio*, in Instrumento anni 1369. apud Th. Madox Formul. Anglic. pag. 13 : *Absque fraude, fictione seu Cavellatione, etc.*

CAVELICIUM, Capitis census. Vide *Capitale* 5.

* **CAVELLETUS.** [Gall. *Chevalet* : « Supra sepulturam posita fuit capsam magna alta cum pallio cardinalis Constantiensis, et hinc inde *Cavelleticum* intorticiis quatuordecim. (Diar. Burch. I. 319. an. 1488.) »]

CAVELLUS. Statutum Alexandri II. Regis Scotiæ cap. 15. quod est de forisfactis levandis ab illis qui remanent ab exercitu Regis. § 5. *De Cavellis vero, ubi Rex et Comes (de Fife) partuntur, Rex et Comes habent unam medietatem forisfacti ab exercitu, et Thanus aliam medietatem.* Vide *Cavil* [et *Cut* : quibus in vocibus *Cavel, Cavellus* et *Cavil* est vel capitis census vel aliud tributum genus nobis non satis notum.]

CAVENA, [* *CAVENARIA, Perperam pro Caneva et Canevaria, in Regula S. Cæsaris. inter Acta SS. tom. 1. Jan. pag. 732. col. 2.]* Vide *Canava* 1.

† **CAVENARIA.** Vide *Cabannaria*.

† **CAVEOLA,** *Καύριον.* Gloss. Lat. Græc. *Καύριον* est vivarium, ferarum spelunca.

† **CAVERCINI,** Italici mercatores propter usuram famosi. Epistola MS. Fratris Johannis Ordinis Minorum ad Aleidem Ducissam Brabantiæ : *Cavercini et quicumque alii usurarii, falso de nomine Christiano gloriantes. . . . severius sunt tractandi.* Vide *Caorcini*.

* 1. **CAVERIA,** f. Moneta genus. Charta Sancieri reg. Navar. pro hominibus de Larraga æra 1246. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 68 : *Donent ad ricominem, qui tenuerit honorem per manum meum, ad rationem de viginti Caverias.*

* 2. **CAVERIA,** Via operta vigiliis Iustrandis comparata. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 180 : *Plures domus et edificia propinque et contigue ipsius villæ (de Serignano) muris, fuerunt destructæ et dirutæ, pro ibidem faciundo et habendo cossarias sive Caverias latitudinis duodecim palmarum, per quas die et nocte posset haberi transitus eques et pedes, pro faciendis excubiis et advertendo ad custodiam dictæ villæ.*

* 3. **CAVERIA,** Locus depressus, cella vinaria, taberna. Stat. Balneol. ann. 1344 : *Item quod nullus, cujuscumque conditionis existat, sit ausus ludere ad taxillos de nocte in Caveriis seu tabernis cum lumine.* Vide supra *Cava* 1.

* **CAVERIATA,** Gantherius, ut videtur, Gall. *Chevron* : *Caveron*, in Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1509. fol. 8. rº : *Les religieux leur seront lenus seulement livrer tout le bos de l'estrajure et Caverons d'icelle maison.* Stat. Placent. lib. 4. fol. 47. rº : *Nullus dimittat, postquam fuerit denunciatum, trabes, vel Caveriatas, seu anedos, vel aliquod ligna-*

men desuper pontem Arbarolæ, etc. Vide supra Cabiro.

CAVERNAMEN, Pranga, apud Ælfricum cap. de Navibus. [* Germ. infer. Pram, Navis fluviatilis. Vide Statut. Lubec. ann. 1240. art. 42. Glossar. in Cod. reg. 7644: *Cavernæ proprie latera navis dicuntur*. Vide Serv. ad Æneid. lib. 2. vers. 19.]

† **CAVERNARE**, Quasi cavernam facere, perforare, *Cavernare fistulam*, apud Cælium Aurelium lib. 4. tardarum Pass. cap. 2. Hoc verbo etiamnum utuntur Itali.

† **CAVERNATIM**, Ad instar cavernæ. Sidonius lib. 5. Epist. 4: *Aqua scabris punicibus Cavernatim ructata*.

* **CAVERNOSUS**, Cavus, Gall. *Creux*. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 684: *Quum autem retrocedendo pervenimus ad hortum Jaconi Gualterii, in quo est angustus transitus equorum, propter iter lapideum et Cavernosum; quia per Cavernosam viam cum equis fugere nequebamus*.

CAVERNUM, Foramen. Gloss. Lat. Græc.: *Cavernum*, (seu *Cavernum*) τρύπα. Ita restituendam censent viri docti hanc vocem apud Plinium lib. 8. cap. 55. et apud Victorinum lib. 1. Rhetoric. Cicer. etc.

* **CAVESTRUM**, Capistrum, Ital. *Cavezza*, Gall. *Licou*, *Chevestre*, in Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 426. Stat. dattiar. Riper. cap. 12. fol. 4. r°: *De qualibet soma pensum viginti cinglarum, sogarum, Cavestrorum, sive fili a sacco, etc.* Unde nostris *Cavecheul* dicitur de equo, qui capistro ducitur, ad illius discrimen, qui carrum trahit. Pedag. de Doing ann. 1348. in Chartul. 21. Corb. fol. 347: *Kiente à col, en brouette, ou en carette doit deux deniers, le Cavecheul un den.* Pedag. Peronæ ibid. fol. 339: *Item le cheval qui porte quentieux, chacun doit vij. den. et ly Cavecheul doit ij. den.*

* Eiusdem originis est vox *Cavestre* vel *Cavette*, pro Furcifer, nequam, Gall. *Pendard*, qui merite la corde, Ital. etiam *Cavezone*. Lit. remiss. ann. 1432. in Reg. 175. Chartoph. reg. ch. 115: *Comme icellui Guerard eust injurié ou vituperé le suppliant de plusieurs paroles, comme de l'appeller Cavestre, coquin, etc.* Aliæ ann. 1454. in Reg. 184. ch. 506: *Pierre Pelerin mauvairement et contre vérité l'avoit appellé (le suppliant) Cavestre et larroncel, qui est grande injure et vilenie. Chevestre et Chevechier, eadem acceptione. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 149. ch. 94: Le suppliant dit à Guerard des Potes qu'il estoit mauvaiz homs ou Chevestre, de battre ainsi sa femme. Aliæ ann. 1450. in Reg. 180. ch. 147: *Icellui Cochon appella le suppliant Chevechier; et lors lui dit telles paroles ou semblables: Veulz-tu dire que je soye Chevechier? Et il lui respondit: Autres le te diront bien. Chevege rursus eodem sensu, in aliis ann. 1415. ex Reg. 168. ch. 403: *Icellui Barbier dist: Je suis bien meschant d'aler avec un tel meschant Chevege, etc.* Haud scio an idem sonet apud Delphinates vox *Chapt*. Lit. remiss. ann. 1479. ex Reg. 205. ch. 245: *Le suppliant courroucé des injures que icellui Taverner lui avoit dites, en l'appellant Chapt*. Vide supra *Capitosus*.**

* **CAVETIUM**, Eadem notione qua *Cavestrum*, in iisd. Stat. Riper. cap. 12. fol. 5. v°: *De quolibet pari cavezinorum, et intelligatur par de quatuor Cavetiis, etc.*

† **CAUETTA**, Noctua. Vide *Cauanna*.

† **CAVEUS**, Poculi genus. *Caveos* et

Scyphos conjungit Treb. Pollio in Claud. cap. 14.

* Perperam pro *Caucus*, ut jam dictum fuerat in hac voce.

* **CAVEZAGNA**, Porca, lira, aggeris species. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 202. ex Cod. reg. 4624: *Si aliqua persona intraverit seu laboraverit... juxta aliquod alienum pratium, facere teneatur, et faciat primo et antequam ulterius laboret, bonam et idoneam Cavezagnam, videlicet de xij. sulchis vel pluribus. Stat. Montis-reg. pag. 223: Quod quilibet boverius laborans cum bobus, debeat facere decem sulcos per Cavezagnam, antequam laboraret deversus suum consortem, si seminat us fuerit campus consortis. Stat. Saluciar. collat. 8. cap. 246: *Licitum sit frangere ripam seu Cavezagnam, facta visitatione et obtenta licentia judiciali, ad dandum discursum dictæ aquæ descendendi per miram alterius possessionis inferioris*.*

* **CAVEZATURA**, *Cavezii* seu partis vestimenti, quæ circa collum est, ornamentum. Stat. Mutin. lib. 4. rubr. 177. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 316: *Et nullus sartor vel aurifex possit vel debeat talem coronam, vel Cavezaturam, vel caudam facere vel ponere. Quæ ornamenta sic describuntur in Chron. Placent. ibidem laudato col. 318: Et super aliquibus ponuntur frisia magna et larga auri circum circa collare gulæ, in modum meniferri, quod ponitur canibus circa collum eorum. Vide mox Cavezium*.

* **CAVEZINUM**. Vide supra *Cavetium*.

* **CAVEZIUM**, vel **CAVEZIU**, Pars vestimenti, qua collum circumamicitur, humeris injecta. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 809: *Colardita una velluti de cramoisi, laborata super Cavezium et manicas ad gruppos perlarum. Stat. Mutin. lib. 4. rubr. 177. apud eund. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 316: Nec aliquem Cavezium ad gonellam vel quarnachiam, vel ad aliquam vestem de auro, argento, gemmis vel de perlis, quod Cavezium sit valoris ultra tres libras Mutinensis, pro quolibet veste seu Cavezo. Vide supra *Capitium* 1. et *Capsana* 1.*

† **CAUFAGIUM**, Lignatio, seu jus lignationis in silva sumendæ, Gall. *Chauffage*. Charta Guillelmi Abbatis Floriacensis ann. 1303. apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 519: *Placuerit nobis... concedere 2200. libras Paris. in recompensatione damnorum in nemoribus nostris a gentibus ipsius Domini Regis illatorum, ratione ædificiorum Castri Novi super Ligerim, et Caufagiorum ejusdem loci, tam ab ipso Domino Rege et gentibus suis, quam ab aliis quibuscumque indelitate acceptorum. Occurrit apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 962. et col. 965. Vide *Calefagi*um.*

* **CAUGANÆ**, Tragemata simplicia, et etiam composita, condita sale, quæ comeduntur post cibum, sicut capparitis et olivæ. Matth. Silvatic.

* **CAURA**. Lex Alemann. tit. 99. § 19. de animalib. furatis, aut occisis: *Aneta, gariola, ciconia et Cauha, et querola, et similia requirantur*. Aliæ Editiones habent *Canna*, anas, nostris una *Canne*. Alemannis vero *kaut* est columba. Lydius monedulam interpretatur, quia Belgis *een kauwe* est monedula. Spelmanus, cornicem rubra habentem crura, ex Anglico a *chauch*, et *chouch*. Vide *Cavanna*. [* *Caha*, *Cornicula*. Antiq. Gloss. Alemann. ap. Graffium. Thes. Ling. Fr. vol. 4. col. 359.]

* **CAVI NUMMI**, Idem qui et *Bracteati*. Vide in *Nummis*.

* **CAVIARIUM**, Ova piscium salita et exsiccata, ut sturionum, mugilum, luporum, etc. Fiunt ex ovibus Cyprinorum pro Judæis, ut scribit Bellonius; hi enim sturiones et alios sine squamis pisces non gustant. Gesnerus in Sturione ex Bellonio: *Caviario dicto e Sturionum ovibus per omnes ad Orientem regiones Turci ac Græci vescuntur: Judæi abstinent, quod hic piscis absque scamis sit. Cæterum accolæ Tanais, qui magnum Cyprinorum numerum capiunt, ex ovibus eorum salitis Caviarium rubrum, pro Judæis Constantinopoli usitatum, parant*. Martinius in Lexico.

* *Cavial*, in Diction. Commerc. v. *Kavia*. Ital. *Caviale*, idem quod Provincia libus *Boutargo* vel *Poutargo*, nostris *Boutargue*.

* **CAVICULA**, *Cavilla* [minor. Vide in *Cavile*.]

* **CAVICULUS**, Calculus. Glossar. Lat. Ital. MS.: *Caviculus, la pietra, el male de pietra*. Vide *Caulculus*.

* **CAVIGIA**, Idem quod *Cavile*, Clavus ligneus aut ferreus, Gall. *Chevile*. Guido de Vigev. MS. de Modo acquir. et expugn. T. S. cap. 2: *Sicque unus trunculus conjungatur alio (sic) cum una Cavigia ferri in hunc modum, scilicet quod fiat una Cavigia ferri longa duobus semissis, etc.* Haud scio an huc spectet vox *Chavignon*, ex Charta Milon. de Marchais ann. 1210. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 122: *In nemoribus nostris poterit quilibet homo de tallia villæ de Marchais accipere hades et Chavignon, et quidquid necesse fuerit pro carruca sua. Idem fortassis quod Chasgnon, aratri pars, illius scilicet scala. Vide supra in *Casnus*.*

* **CAVIGLA**, Idem quod *Cavile*. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 82. ex Cod. reg. 4622. A.: *Item quod nullus Beccarius... debeat... carnes... inflatas seu infarcitas habere vel tenere super banchis seu Cavigliis beccariæ*.

* **CAVIGLIA**, Vox Italica, Clavicula, malleolus seu talus pedis, Gall. *Chevile du pied*. Miracula B. Henrici Baucaenen. tom. 2. SS. Junii pag. 383: *In Cavigliis pedum guttosa similiter, ita quod non bene firmiter ambulabat. Vide inferius, Cavilla pedum*.

* Malleoli sunt epiphyses utriusque ossis tibiarum qua desinunt: male talus cum illis confunditur; qui error licet a Galeno reprehensus, etiam perstitit his ultimis temporibus. Hæc post V. Cl. D. Falconet.

* **CAVIL**. Statuta Gildæ Scotiæ cap. 20. de extraneo mercatore: *Neque lot, neque Cavil habeat cum aliquo confratre nostro*. Adde cap. 43. et Leges Burgorum Scotiæ. cap. 59. Videtur esse *Cavelicum*, census capitis, [aut aliud tributum genus.] Vide *Capitale* 5. et *Cavellus*. [* *Cafol* et *Lot* apud Anglosax. Tributum significat; Scotis vero *Lot* et *Cavil* Societatem mercatorum esse liquet ex locis supra et in voce *Lot* allatis. Confer *Gavelkind*, Communis possessio masculorum.]

* **CAVILANTIA**, Cavillatio, *Cavillazione*. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 220. ex Cod. reg. 4622. A.: *De pena illius, qui præcepto iudicis aut rectoris non desistit a Cavilantiis et rumoribus habitis inter cives. Item si prolium vel Caviliacia (sic) feret inter homines Taurini, etc.* Infra: *Cavillantiæ*. A lat. Cavillosus, nostri *Cavilleux*, dixerunt, pro Callidus, vulgo *Fin*, subtil, rusé. Chron. S. Dion. lib. 3. cap. 19: *Moult estoit belle fame la roïne*

Fredegonde, en conseil sage et Cavilleuse, etc. Vide Cavillare.

CAVILE, **CAVILLA**, **CAVILLA**, Clavus ligneus aut ferreus, qui inseretur ad continendos asseres, aut alia quævis, quasi *clavile*, a *clavus*. Papias: *Cantus, ferrum circum rotas, vel ligna, vulgo Cavile*. [**Gavile*, in cod. reg. 7609. Vide Varr. de L. L. 4, 3.] Alii Codices MSS. *Cavilla* pro *Cavile* præferunt. Joan. de Jan.: *Cavilla, quod de ligno inseritur foraminibus per modum clavi*. [**Gemma Gemmarum: Cavilla, Clavus ligneus ad quem penduntur farcimina*.] Chronicon Windesem. lib. 2. cap. 60: *Salcibus recentibus, aut in Cavilla fumatis*. [Instrum. anni 1274. de unione Episcopatus Valentiniensis et Diensis in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 13. col. 1: *Item Ecclesiarum suarum Capitula in uno capite ad se invicem adunavit, et ex utroque Capitulo hinc inde assumptis partibus unum Collegium in terræ medio, scilicet apud Crismam, instituit, ut in eo, et per illud tanquam per Cavillam et clavum medium, Ecclesiarum unio indissolubiler et perpetuo ligaretur*.] Vetus Notitia apud Joan. Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ordinis S. Benedicti pag. 763: *Hec autem donavit idem Radulfus per Cavillam caisninam, id est, quercinam: Caisne enim pro Chesne nostri dicunt. Vide Gesta Consulum Andegav. cap. 11. n. 10. Miracula S. Eutropii Episcopi Santonensis num. 15. Beletum de Divin. offic. cap. 24. Durandum lib. 1. Ration. cap. 4. num. 7. etc.*

CAVILLA, Eadem notione, apud Fridericum lib. 2. de Venat. cap. 50. 69. [et in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 278.]

CAVILLA, Clavi lignei extracti foramen. Paulus Attavantus in Vita B. Joachini Servitæ num. 3: *Ac considens, per Cavillam, ingentem intuitus est splendorem*.

* Nostris etiam *Cavel*; Chartul. sign. *Ezechiel* Corb. ad ann. 1415. fol. 11. vº: *De toutes les estoifes et couvertures qu'il faultra, tant rosol, herbe, esteulle, latte, cleu, tille, Cavels, terre, etc.* Charta ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 261: *Idem Raimundus fecit fieri quandam Cavillam bridæ et platas necessarias, et habuit dictam Cavillam et platas pro xvij. lib.* Ab hac voce accersenda videtur *Deskevillage*, quæ præstationis species significatur, in Charta ann. 1262. ex magn. Chartul. nigr. Corb. fol. 118. vº: *Toute le droiture que jou avoie au puch de Gentele, si comme del Deskevillage, et de chou que je ne devoie riens metre al puch faire ne à ratourner*.

* **CAVILHIA**, Eadem notione. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus in eodem stabulo unum torcular vini, cum uno anulo et una Cavilhia ferri, existentibus in uno foramine vicis dicti torcularis*.

CAVILLA PEDUM, Clavicula, *σπηρόν*, Aristoteli lib. 1. de Animal. cap. 140. nostris *Chevile du pied*. Matt. Silvaticus: *Talus, Cavilla*. Hyginus lib. 3: *Sagittarius duas habet stellas secundæ magnitudinis in pede scilicet sinistro, et sub Cavilla ejus*. Constantinus Africanus lib. de Chirurg. cap. 2: *Tibia quatuor digitorum spatia super Cavillam fortiter ligetur*. Et lib. 2. Pantechn. cap. 8: *Cavilla calcaneus est superposita molliibus ligamentis retro nexa, duo habens acumina a parte familiari. majoris intrans concavitate arundinis, ab extranea minoris, hac concatenatione calcaneus susum et jusum movetur*. Mathæus Paris ann. 1206: *Nonnullæ vix usque Cavillam pedum immerse*

fuere. Ubi perperam *Watsius* cavitatem pedum innui putat. Occurrit etiam in Statut. Ordin. Præmonstrat. dist. 2. cap. 13. et apud Recuperum in Miraculis S. Ambrosii Senensis num. 53. [in Processu de B. Petro Luxemburgo tom. 1. SS. Julii pag. 577.]

CAVICULÆ PEDUM, apud Michaellem Scotum de Physion. cap. 92.

* **CAVILLA**, Clavicula, Gall. *Chevile du pied*. Mirac. MSS. Urbani PP. V: *Passa quamdam enfuram in Cavilla sinistra, etc.* Vide supra *Caviglia*.

CAVICULA COLLI. Hist. Translat. S. Severi Episcop. Abrincat. cap. 3. num. 13: *Sumpsit igitur Archiepiscopus os, quod vulgo Cavicula colli dicitur, etc.*

* **CAVILIACIA**, **CAVILIANIA**. Vide supra *Cavilantia*.

* **CAVILLARE**, pro *Cavillari*. Isid. in Glossis: *Ficte habet, Cavillat*. Papias: *Cavillo Deminutivum a Calvo pro Calvillo, ubi Calvo est Decipio*.

* **CAVILLATORIUS**. [Cavillosus. Boet. in Cic. Top. 1. pag. 761.]

* **CAVILLERIUS**, f. Species cantherii, Gall. *Chevalet*, seu mensæ, in qua mercatores merces suas venales exponunt. Statuta Avenionensis: *Statuimus quod in cariera super bancas macelli versus portam Ferviciam aliquis vel aliqua non teneat nec habeat bancam, vel celam, nec canistrum, nec cabacium, nec Cavillerium, nec stuenam, nec postem, nec alium impedimentum*. Vide *Cauletus* 1.

* Mallem de clavis ligneis aut ferreis, muro vel tabulæ ligneæ affixis interpretari. Vide *Cavile*.

CAVILLO, *onis*, qui cum follicea ignis flammam excitat, vel qui calamistram calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur. Hic vulgo *Cinerarius* dicitur. Ugutio.

* **CAVILLONE**, Mullus, piscis marini species. Tract. de Piscibus cap. 108. ex Cod. reg. 6838. C: *Mullus asper, a nostris Cavillone dicitur a clavi lignei, qui Caville a nostris vocatur, similitudine*.

* **CAVILLUS**, Idem quod *Cavile* vel *Cavilla*. Vide locum in *Compernola*.

CAVILONIA. Polyptychus S. Remigii Remensis: *Donat annis singulis pullos 3. ova 15. vinum in pastionem dinar. 2. in censo mod. 1. ad majorem mensuram, in hostelicia de argento din. 10. in Cavilonia dinar. 2. pro sale din. 2. scendul. 100. ligni carr. 3. etc.* [An census capitis qui et alibi *Cavelicium*? Sæpe post tributum in hostem solvendum additur in chartis Capitis census seu *Capitale*. Vide in hac voce num. 5.]

* **CAVIOR**, Accusor aut vereor. Glossar. San-German. MS. 501. f. legendum *Causor a Causare, Calumniari, in causam ducere*.

* **CAVIS**, Avis *Aiacia*. Papias.

* **CAVISOR**, Cavillator, ut videtur. B. de Amoribus in Speculo sacerdot. MS. cap. 26. de peccato linguæ:

Numquam sis Cavisor, témanus aut reprehensor.

* **1. CAULA**, *Cancellum ante judicem, vel ingressus. Caules, Cancelli tribunales ubi sunt advocati. Caule, Munimenta ovium vel sepimenta ovilium*. Hæc Papias. [**Caule* ex Isidor. Orig. lib. 15. cap. 9. sect. 6.] Isidorus in Glossis: *Caules, Cancelli tribunales (i. tribunales) ubi sunt advocati*. A caulis seu ovilibus dictos fuisse cancellos judiciorum Grævius adnotat, a quibus, inquit, nominantur cancellarii *Caule*, quod iudicum locus dissepiabatur a causidicis et populo adstante. Propter eandem causam et septa in campo Martio, in quibus

conveniebant centuriæ in comitiis, dicta sunt *ovilia*, quod suum quæque centuria septum haberet, in quo congregiebantur, ut oves et agni sua habebant separata sepimenta in caulis sive ovilibus. *Caules* autem dici pro *Caulis* non puto, sed errore esse aut auctoris Glossarum, aut librarii. Hucusque Grævius. [**Vide Forcellinum*.]

* **2. CAULA**, Fustis, ut videtur, Gall. *Gaule*. Computus anni 1202. apud Dom. Brussel de Feudorum usu pag. ccv. ad calcem tom. 2. col. 1: *Pro p'icis (peticis) et Caulis et carpentaria XII. l. et 11. s. VII. d. Ibid. pag. ccvii: Et pro L. Caulis ad hordamentum Gornaci et pro seruris de portis, etc.* Vocem Gallicam *Gaule* a Latina *Caulis* derivari annotat Borellus, unde etiam antiquum *Gault*, Silva. Le Roman d'Aie d'Avignon et Garnier apud eundem Borellum:

Que florissent cil pré, et cil Gaut sont foilli.

Et le Roman de Renaud de Montauban:

Eins charpentier en bos ne sot si charpenter, Ne mena telle noise en parfont Gaut ramé.

* **3. CAULA**, Idem quod *Caulagium*, Tributi species, nostris etiam *Caule*. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 678. col. 1: *De caula, id est, si tota hyeme sal fieri permittitur, debent in medio Aprilis de sale ecire de ina una modii centum*. Pactum inter abb. S. Richar. et communis. ejusd. villæ ann. 1318. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 433: *Lidit maires et eskevins aient le cour, le conissanche, le jugement, et le excécution des tonbicus, des cambages, des Caules, des fours, etc.*

CAULAGIUM, Tributi species. Charta R. Abbatis Caroffensis ann. 1308. in 2. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. num. 11. ex Tabulario Regio: *Quilibet mercator extraneus habens troussellum, vel plures troussellos in dictis mundinis, dabit pro introitu et exitu, et Caulagio, et pro leuda 4. denarios, etc.*

* Reditus Trencavello assignati ann. 1256. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 521: *De fromagivo et Caulagio v. solidos*.

* **GAULERIA**, Caulis, Gall. *Chou*. [**Cavolo*, Italis. De etymo vide Murator. Antiq. tom. 2. col. 1088.] Leudæ major. Carcass. MSS: *Item pro quintali de cineribus clavelalis, et pastellis, et de roja, et flori Cauleræ, pro quolibet quintali, ij. den. Turon.* Ubi versio Gallica ann. 1544: *Item pour quintal cendres, pastel, rouges et fleurs Cauliere, etc.* Nostris *Chou-fleur*. *Chou pour Chou*, phrasis Gallica, quasi significatur permutatio, quæ nullo addito pretio fit, vulgo *But à but*. Charta ann. 1346. in Chartul. 21. Corb. fol. 304. vº: *Par juste et loial escange Chou pour Chou*.

* **CAULES**. Vide *Caula* 1.

* **CAULUMNIARI**, pro *Calumniari*, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 248. vel error librarii est, vel effectus præve prouuntiacionis.

CAULSULA, pro *Clausula*; *Fermeture*. Tabularium Monasterii S. Andreae Viennensis, ann. 1080: *Et ligna ad caleficiendum in ipsa hæreditate, et ad construedas domos, et ædificandas vineas et ad Caulsulas, et ad sepes ipsius hæreditatis*. Vide *Calusum* et *Clausum*.

* **CAULUS**, vel *Argestes, ventus, chorus*. Glossar. ex Cod. reg. 7613. pro *Caurus*.

1. CAUMA f. Casa, Tugurium calamis, Gall. *Chaume*, seu stramentis tectum. Privilegium Ludocivi Regis Franc. ann. 1151. apud Marten. tom. 1. Collect. Am-

pliss. col. 816: *Liceat Abbati et Fratribus ibidem habere et Caumas, et furnos, et arces, et molendinos, et piscatuvas et juridiana, et mercatum.* [* Statut. antiq. Lubecc. ann. 1263. ap. Hach. pag. 185. art. 2: *Tribus vicibus in anno erit conventus legitimi placiti et omnis qui possessor est proprii Caumatis aderit, etc.* Conf. Haultaus. Gloss. Germ. col. 1507. voce *Rauch.*] Vide *Cauna*.

2. **CAUMA**, Ardor, æstus, calor intensior, Græcis Καύμα. Glossarium Lat. MS. Regium Cod. 1013: *Æstus, calor, Cauma, procella.* Breviloq.: *Cauma, incendium, calor, æstus.* Ulpianus: *Si fundus Caumate perierit.* [* An Dig. lib. 18. tit. 6. fr. 10. § 1? ubi hodie *Chasmate* legunt.] *Solis Cauma*, apud Aldhelmum de Virgin. cap. 21. Arnoldus Abbas Bonævallis de Operib. sex dierum: *Sensit caro nudata virtutibus Caumata et algores.* Vita S. Gilberti de *Sempringham*: *In maximo æstivi temporis Caumate.* Vita S. Jacobi Episc. Tarantas. num. 10: *Dum ex nimio Caumate lassus ad quandam declinaret umbram.* Geraldus in Vita S. Stephani Fundat. Ord. Grandimont. num 15.: *In hieme et æstate ad repellendum frigus et Cauma, æqualia semper erant et eadem indumenta.* Florus Diacon. Lugdunensis:

Caumate sed nimio tota jacebat humus.

Abbo lib. 1. de Bell. Paris. vers. 113:

Verum stilla quid est simplex ad Caumata mille.

Ubi *Cauma* non est καύμα fluctus, uti vult Spelmanus, sed ardor. Ita usurpat Ordericus lib. 8. et lib. 13. pag. 717. 909. Itinerarium S. Willibaldi num. 10. etc. [* Job. cap. 39. v. 30. Vide Martin. in h. v.]

CAUMATIO, Ardor, Calor, in Itinerario S. Willib. num. 17: *Magna solis Caumatio.*

* **CAUMALITER**. [Caumate vel calore, *Bed. Mund. Constif. t. I. p. 381.*: Alii dicunt atomos humoris vaporaliter ascendere, et ignium Caumaliter descendere.]

† **CAUMENIA**, Humi cubatio, χαυμενία. Vita S. Romani Monachi tom. 5. SS. Maii pag. 154: *In tenero corpusculo senum cruceis et Caumenias nitentur adhuc invalidus experiri.* Vide *Chaumeunia*.

† 1. **CAUNA**, f. idem quod *Cauma* 1. Professio Comitum Fovensis tom. 3. Concil. Hispan. pag. 484: *Ad honorem Dei et S. Matris Ecclesie... ponimus et mittimus personas nostras, et universa castra nostra, et munitiones, et fortias, et Caunas, etc.*

* Acta S. Privati tom. 4. Aug. pag. 439. col. 2: *Tunc vir sanctitate præcipuus, tam religione flagrans, quam de quiete sollicitus, Caunam sibi, ut dici moris est, in montis supercilio, quod vico ipsi supereminet, grandi studio et eleganti opere perfectit.* Ubi caverna significari videtur.

* 2. **CAUNA**, Fovea, fossa. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 16. rº: *Predictum beguinum profercerunt per unum magnum balcium in quandam foveam sive Caunam, ita quod postea non fuit visus.*

† **CAUNACA**, Gr. Καυνάκη, Crassum et vile vestimentum seu pallium. Latini vulgo dicunt, *Gaunace* vel *Gaunacum*, Isid. in Glossis *Gaunaca*: sed ut observat Terentius Scaurus in Orthogr.: *C. cognationem habet cum G. et ideo alii dicunt Gaunacam, alii Cannacam alii Gamelium.*

CAUNO, Papiæ, *Negotator*: eidem

Caunus est Caballus. [* Leg. *Caupo* et *Cabus*; pro *Caunus* in cod. reg. 7609. est *Caunus.*]

* **CAVON**, CAVAM, Agricola infimæ conditionis, secundum S. Rosa de Viterbo Elucid. tom. 1. pag. 257. For. Ulissip. ann. 1179: *Cavon, si laboraverit triticum, det 1. taleigam.*

† **CAUPALTUS**, Scapha. Vita S. Columbae tom. 2. SS. Junii pag. 218: *Præcepit ut aliquis ex comitibus enatans, Caupaltum in altera stantem ripa ad se navigando reducat.* Vide *Caupulus*.

† **CAUPENDERE**, Æstimare, vel captare, apud Rymen. tom. 13. pag. 301. col. 2: *Pro quanto gratiam nostram Caupendunt, et indignationis nostræ poenam cupiunt evitare.* Forte scriptor fingere voluerit verbum ex præpositione *cum* et *pendere*, unde mala pronuntiatione vel errore librarii factum est *Caupendere*. [* Lege *Care pendunt.*]

† **CAUPILLUS**, CAUPOLARIUS, CAUPO-LATA, etc. Vide *Caupulus*.

* **CAUPO**, Præstationis species, Caponum scilicet, ni fallor. Charta ann. 1206. in Chartul. eccl. Lingon. fol. 11. vº: *Omnes illi qui in mansis episcopi, qui debent Cauponem, manent, vel manere voluerint, debent semel in anno episcopo placitum generale.* Leg. Alf. III. ann. 1251. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 53: *Item quicumque acceperit gallinam, Cauponem, cabritum, etc.* Vide *Cupa* 3. et 4. [* *Capo*, Gallus castratus.]

* **CAUPOLERIA**, Tributum, quod a *Caupulis* exigitur. Charta Bertr. Porcelleti ann. 1235: *Tertiam medietatem Caupoleriæ ad me pertinentem occasione dicti Bordigol, quod est in quolibet ligno timonem habente et ibi transitum faciente, duodecim denariorum... pro navigio autem timonem non habente, quatuor denariorum.* Vide *Caupulus*.

† **CAUPONARIUS**, *Caupo*, Gall. *Cabaretier*, tom. 4. Concil. Hisp. pag. 8. col. 1. Gloss. Cyrilli: *Cauponarius, κάπηλος.*

CAUPONIA, Cellarium vini, Matthæo Silvatico. *Cauponius*, Lat. *Tabernarius*.

† **CAUPONIUM**, *Caupona*, Gall. *Cabaret*. Gloss. Græc. Lat.: *Καπέλειον, Cauponium*. Gloss. Cyrilli: *Καπέλειον, Popa, Popina, Taberna, Cauponium*. Supplem. Antiquarii: *Cauponium, πανδοχείον, Diversorium*. Pompon. JC. D. l. 15. (33. 7.) de Instrum.: *In Cauponio institores.*

† **CAUPRITA**, Species cucullæ, qua caput tegebatur. Capitulum general. S. Victoris Massil. ann. 1294: *Ut nullus cucullam seu caputium, quæ quasi Caupritæ videntur, audeat portare.* Supra dicitur *Capitta*.

CAUPULUS, CAUPILLUS. Gloss. Isid.: *Caupulus, Navis; Caupilus, Navicula brevis.* Papias: *Caupillus, lignum cavatum, quasi cymba, lembus, carabus brevis.* Idem: *Lintris, navicula parva, Caupillus.* [Idem MS. habet: *Lembus, Navicula brevis quæ alias dicitur cimba et Caupilus.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501: *Caupilus, Lignum cavatum, cimba, id est, velut carabum valde previssimum. Hoc etiam alio vocabulo lintrem vocamus, et alia appellatione lembum dicimus, quod quidem Caupulum, cumbam, lintrem, lembum, navicula minimissima sive carabum valde brebissimum intelligere debemus.* Glossar. Avenion: *Caupulus, Lembus sive lintre.*] Gloss. Saxon. Ælfrici: *Navis, vel faselus... vel cimba, vel Campulus.* Leg. *Caupulus*. [* Omnes ex Isidor. Origin. lib. 19. cap. 1. sect. 25. Vide etiam *Gellium* lib. 10. cap. 25. et *Placid.* ap. Maium tom. 6. pag. 557.] Lex Bur-

gund. addit. 1. tit. 7: *Quicumque navis Caupulum involare præsumperit, inferat ei cuius est navis, sol. 17. et mulctæ nomine sol. 4. pro caupulo vero sol. 4. et mulctæ nomine sol. 2. Ubi *Caupulus* pro *scapha* navis usurpatur: sic autem dictus quod *caupi* formam referat. [Statuta Massil. lib. 4. cap. 1: *Ordinamus observandum, quod nulla navis, vel lignum aliquod, Caupulusve, vel barcha aliqua, teneantur deinceps vel sustineantur plena in portu.* Occurrit rursus lib. 1. cap. 51. et 67.] [* Vide *Jal. Antiq. Naval.* tom. 1. pag. 357. tom. 2. pag. 224.]*

† **CAUPOLUS**, pro *Caupulus*, in iisdem Statutis lib. 1. cap. 49.

* [« Tenetur prepositus tenere et habere navettas seu naviclas et *Caupols* ad deferendum omnia que sunt necessaria in insula. (Cart. Magalon. ex *Rer. Soc. Sav.* 1873. 416.) »]

† **CAUPO-LATA**, Onus *Caupoli*, quantum *Caupolo* vehi potest; *Caupolerius*, qui habet *caupolum*. Eadem Satuta lib. 4. cap. 5: *Statuimus, ut quilibet Caupolerius in Massilia stagium faciens teneatur ter in anno deferre, vel facere deferri, unam Caupolatam cum suo Caupolo, vel cum alio, de fimo extracto a Communi, seu ad expensas Communis, de portu extra buccam portus, illuc scilicet ubi consuetum est.* Vox *Caupolata* semel et iterum occurrit cap. 6.

CAUPUS, Cuppa, vas. Gloss. Ælfrici: *Caupus, vel Obba, Cuppe.*

* **CAUQUA**, pro *Conqua*, ut videtur, Mensuræ frumentariæ species. Vide *Concha* 3. Reg. forestæ de Brotonnia ex Cod. reg. 4653: *Et franci sextarii et minæ ad Caugium debent reddi ad festum sancti Michaelis.*

CAURIO, nis, id est, *sacrum officium*. Ita Ugutio MS. [Isid. in Glossis: *Cauriones, Festa, Officia.*] [* Glossar. in cod. reg. 7644: *Cauriones, sacra officia.* An *Curiones* ?]

† **CAVRIOLA**, pro *Capriola* seu *Capriolus*, Tectorum tigna superne coeuntia in figuram hanc A. Vita S. Francæ tom. 3. SS. April. pag. 292: *Infirmata fuit in brachio dextero, ita quod intumuerat et grossum ut una domus Cavriola patebat decoloratum, pendulum et nigrum, etc.*

* Gall. *Cavriole*, vulgatius *Postes*, Ornamentum architecturæ ad hanc figuram accedens A. Vide *Felib.* Principia architect.

CAURSINI. Vide *Caorcini*.

1. **CAUSA**, Morbus, Ita non semel apud Marcellum Empiricum. *In Causa esse, pro voviv eidem* cap. 7: *Locus qui in Causa est, δ πικροθύς.* Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 4: *Omnes Causæ vesicæ ex renem indignatione fiunt, etc.* Ita lib. 4. cap. 6. 7. 17. lib. 5. cap. 1. 2. 5: *Sontica Causa*, apud Festum et *Tibullum* lib. 1. *morbus sonticus.* Vide *Salmasium* ad *Spartianum* pag. 20. Hinc *Causarios* dictos vult ægrotos, egenos, facultatibus lapsos eid. *Spartiano*: *Omnes Causarios liberalitatibus sublevavit.* *Vindicianus* Archiater, *Progressum a balneo potavi, ne quid Causationis in Corpusculo ejus maneret.*

2. **CAUSA**, Res: unde Gallis *Chose*, Italis *Cosa*, Occitanis *Causo*. *Causam alterius tollere*, Gall. *Enlever la Chose d'autrui*, in *Lege Longobard.* lib. 3. tit. 4. § 5. [* *Pipin.* 16.] in *Capitul. Caroli Magni* lib. 5. cap. 208. [* 360.] *Lex Longobard.* lib. 2. tit. 21. § 22. [* *Liutpr.* 107. (6. 54.)]: *Nullus eis imperavit talem Causam facere.* *Capitulare de Villis* cap.

3: *Non porcellum, non agnellum, nec aliam Causam, etc.* Paulus Warnefr. lib. 5. de Gest. Langobardor. cap. 40: *Tu recuperabis Causam tuam.* Paulus Diacon. Emeritensis in Vita S. Masonæ Episcopi Emeritens. cap. 15: *Quod cum ille audisset, præcepit ut Causa paululum silentio, tegetetur.* Occurrit passim. Vide Legem Salicam tit. 9. § 3. Gregorium Turonens. lib. 4. Hist. cap. 13. Marculfum lib. 2. form. 2. Theodulfum in Capitulari cap. 24. Leon. Ost. lib. 1. cap. 47. lib. 2. cap. 55. 64. 65. lib. 3. cap. 22. et Savaronem ad Sidon. lib. 3. Epist. 7. [*] Ruodlieb. fr. 1. vers. 90. et 116. f. 4. vers. 72. Unibos vers. 123. Heriger. vers. 2.]

3. CAUSA, Pœna propter solennia non servata. Lex Salica tit. 46. § de Sponsalitiis viduarum: *Et in ipso mallo scutum habere debet, et tres homines tres Causas demandare.*

4. CAUSA. CAUSÆ, Judicia, placita, malla. Hincmarus Opusc. 29: *Jussistis præfatum Episcopum, ut die et loco denominato veniret ad Causas vestras, id est, ad judicia secularia, et suum advocatum... donaret.* Hinc Causam quærere, requirere, conquirere, id est, iudicium, in Lege Salica tit. 60. § 1. in Capitulis Caroli Magni lib. 3. cap. 38. 40. 51. *Causam alicui movere,* apud Henricum Rebdorf. ann. 1300. Galli dicimus, *Mettre quelqu'un en cause. Vocare in Causam,* apud Helmodum lib. 1. cap. 84. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21: *Cum præfatum Haimonem frustra in Causam vocari fecisset.* [*] Echasis vers. 394.]

* Lit. ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 253: *Quod die Lunæ, casu quo feriata non existat, Causæ civiles tractabuntur, et primo Causæ commissionum;... die Vero Veneris Causæ criminales prædictæ recitabuntur.* Vide ibi notam docti Editoris.

† CAUSA JURATA. Quæ juramento directam est. Leges Caroli Magni [*] cap. 65.] apud Muratorum tom. 1. part. 2. pag. 101. col. 2: *De furto vel de minoribus Causis staturimus, si ille cuius Causa fuerit jurata dicere voluerit, quod ille qui juravit, se sciente perjurasset, campo vel cruce contendat.*

CAUSAS DICERE, nostris Plaidier la cause. Baldricus Noviomensis in Chr. Camerac. lib. 1. cap. 14: *Ut Clerici cujlibet ordinis, neque propriis, neque pro Ecclesiasticis causis, aliter adire debeant forum, nec Causas dicere audeant, etc.*

† CAUSA MANENTE. Leges Rotharis [*] cap. 25.] apud Muratorum tom. 1. part. 2. pag. 20. col. 1: *Si quis res suas ab alio in exercitu requisierit et noluerit ille reddere, tunc ambulet ad Ducem; et si Dux illi aut iudex, qui in loco ordinatus est a Rege veritatem et justitiam conserverit, componat tam Regi quam ei cuius causa solidos XX. et Causa manente, hoc est servato suo jure ei qui repetit res suas.*

CAUSÆ PALATINÆ, Lites, judicia quæ in Palatio coram Comite Palatino ventilantur, in Capitulis Caroli Magni ann. 997. cap. 4. apud Hincmarum de Ord. Palatii cap. 33. et Opusc. 60. in veteri Notitia apud Doubletum pag. 716. et in Notitia Caroli Calvi quæ exstat in Append. ad Flodoard. [et alia Charta ejusd. Caroli ex Tabulario S. Cyrici Nivern. n. 2.] Causæ Reipublicæ, judicia de rebus publicis et quæ Regem spectabant, in Capitulis Caroli C. tit. 23. § 7. [*] Epist. Episc. ann. 858.] Causæ Publicæ, apud Gregor. Turonens. lib. 9. cap. 11. 20. in Annal. Francor. Fuldens. ann. 752. et in Vita Franconis Episc.

II

Cenoman. Causæ pro salute Reipublicæ, apud Fredegar. ann. 768. Causæ Regales, Placita Regia, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 2. § 8. lib. 2. tit. 35. § 8. [*] Rothar. cap. 372. Liutpr. 77. (6, 24.)] apud Baldricum in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 62. 76. etc. Causæ Legales, in Fragmentis Capitularium editis a Baluzio cap. 8. quæ secundum Leges dirimuntur.

CHARTA DE CAUSA SUSPENSÆ, quæ datur absentis Reipublicæ, vel alia causa, qua lites omnes et negotia adversus eum conquiescere jubentur, apud Marculfum lib. 1. form. 23.

CAUSALIS, Litigiosus. Gloss. Græc. Lat. Αἰτιολογικοί, Causales. Cyprianus, seu auctor de Singularitate Clericorum: *Causale est quod feminæ est, et copulatio ejus semper infesta est.* Synodus Suesana ann. 303. Sess. 3: *Nihil time, quoniam in tui damnationem nihil apponimus Causale, nihil defendimus, etc.* [Hæc Synodus fictitia est.]

CAUSALIS. Glossæ MSS. ad Concilium Calchedon. cap. 12: *Per pragmaticam, per Causalem.*

CAUSALICII, Qui litigant de re aliqua. Tabular. Brivatense Ch. 114: *Ipsi jurati vel testimoniati unanimiter dixerunt, quod ipsi Causalicii cum omnibus appenditiis eorum terris seu et pratis... penes debent, etc.*

CAUSALES. Idem Tabular. Brivatense Ch. 180: *Vendimus S. Juliano et Clericis ejus unam hæreditatem nostram, hoc est, Causales qui sunt iuxta muros claustris S. Juliani et iuxta cellarium ejus, et apprehendimus inde pretium factum sol. 70. De Clericis advenentem autem nobis ipsi Causales, non de comparatione, nec donatione: sed Clerici S. Juliani concesserunt Uberto avo nostro, ut maneret ibi, etc.* Ubi forte Casales legendum vel Clausales.

CAUSARE, Litigare, Causas agere, Calumniari, repetere. Papias: *Causare, calumniari, exigere, in causam ducere.* Gloss. Græco-Latin. : Αἰτιώμα, Criminator, accuso, culpa, incuso, Causo. Lex Longobard. lib. 2. tit. 52. § 1. [*] Rachis 7.]: *Si quis causam alterius agere, aut Causare præsumperit.... Et si forsitan aliquis per simplicitatem suam causam agere nescit, veniat ad placitum: et si Rex aut iudex præviderit, tunc debeat dare ei hominem qui causam ipsius agat.* Gregorius Turon. lib. 10: *Causaturus accessit.* Petrus Venerab. lib. 1. Epist. 2: *Et in die Causandi cum Stephano in præsentia nostra suscepta, Pisas profectus est.* Charta ann. 1021. apud Diago in Comitib. Barcinon. lib. 2. cap. 31: *Non est mihi licitum Causari vobiscum in seculari iudicio, nisi exors efficiar canonice regulæ.* Charta Conradi Imp. ann. 830. in Bibl. Sebus. lib. 1. cap. 92: *Nemo... inquietare, molestare, Causare, perturbare præsumat.* Libertates concessæ Villæ franchæ ab Archembaldo Dom. Borbonii ann. 1217. MSS.: *Nullus burgensis de Villa francha debet Causari extra villam in curia laicali, etc.* Ita Chartæ veteres passim, apud Franciscum Mariam in Mathildi lib. 3. pag. 141. 152. 164. etc. Hinc apud nos Causar, pro tricar, nugari, garrare, et Causser, pro irridere: non enim etymon a Germanico Kosen deducendum, ut vult Besoldus.

CAUSARE, Calumniare, repetere. Vetus Charta apud Ughellum tom. 9. pag. 920: *Ostendit (Episcopus) se Causare Monasterium, atque ad suum jus intrinicare.* Ita in alia apud eundem Ughell. in Episcopis Veronensibus pag. 805.

* Causar, eodem significatu, in Sent. locumtenentis Duac. ann. 1377. ex Reg.

142. Chartoph. reg. ch. 138: *Pour lequell fait et omicide lidis procureur eust Causé et calengiet ledit Jaquemars pardevant nous en jugement de avoir desservi mort. Coser et Choser, pro increpare, vituperare, objurgare, vulgo Gromder, blâmer, reprimander, in Vita J. C. MS.:*

Sa fame l'ot, moult fort le Cose,
Car ele estoit moult saine cose.

Fabul. tom. 1. pag. 160.

Moult de sa gent parler n'en osent,
Mais par derriere moult l'en Chosent.

† CAUSARE, Fabricare, facere. [*] Idem est quod Causare. Vide in hac voce.] Statuta Massil. lib. 5. cap. 52: *Ordinamus... quod fabri... eæcentes ministerium fabricaræ... non accipiant pretium vel mercedem ultra modum infra scriptum, videlicet pro ferrando equo quatuor den. de uno pede... Item, de Causando quandam lignem, sicut convenerit inter se, justo modo.* Notum est a Scholasticis usurpari verbum Causare, pro efficere.

CAUSATIO, Lis, controversia, placitum, Gregor. Magn. lib. 1. Epist. 9: *Fines, de quibus Causatio mota est.* Concilium Arelatense ann. 813. can. 16: *Ne in Dominicis diebus publica mercata, neque Causationes disceptationes exercantur.* Capit. 1. ann. 811. cap. 2: *Unde illæ frequentissimæ Causationes in quibus unus alteri querit quicquid parem suum viderit possidentem.* Charta Eberardi Salzbürgensis Episc. in Chron. Reichersper. ann. 1153: *Deposuit Causationem super quodam prædio.* Formulæ veteres apud Bignon.: *Ut Causationes et lites definire et terminare juste et rationabiliter debeant.* Vide Translat. S. Guthlaci num. 15. Ita etiam vocem hanc usurpat non semel Symmachus lib. 2. Epist. 22. 36. lib. 4. Epist. 18. [Charta ann. 1048. in Chartulario S. Victoris Massil. fol. 170: *Nos audita Causatione sive contrapellatione, quam Dominus Isamus Abbas et Monachi S. Victoris fecerunt adversum nos, etc.*] [*] Chart. Langob. ann. 724. ap. Brunetti pag. 471: *Si forsitan quislibet ex successoribus meis... lites Causationem inmittere præsumperit, etc.* Formula fori Romani. Chart. ann. 816. ap. Ludew. Script. Bamb. tom. 2. pag. 5: *Si quis ullam causationem de hac parva oblatione... generare conatus fuerit, etc.*]

RECAUSARE, Idem quod Causare. Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 28: *Quælibet persona qui contra hanc donationem ullo unquam tempore venire aut Recausare conaverit, etc.*

INCAUSARE, In causam mittere, Mettre en cause, in jus vocare. Charta Waldemari Regis Daniæ ann. 1326: *Si aliquis Incausatus fuerit, quod alicui in aquis emerit, ipse tertia manu se purgabit.*

CAUSARIUS. Gloss. MS. Regium sign. 1197: *Pragmatici, Causarii* [*] Vide supra Causalis.] Gloss. Isidor. et Papias: *Causarius, lites amator, etc.*

CAUSARIUS, interduo Reus qui ex aliquo crimine ad causam ducitur, Joanni de Janua. Gloss. Isidor. Causarius reus. Gloss. Græc. Lat. Ἐπίτιος, Causarius. Aliter tamen hanc vocem interpretantur viri docti: quippe Causarium, in Glossis sontoico morbo laborantem dici volunt; Ἐπίτιος enim idem valet quod sotes, apud Latinos: idque eruunt ex Hesychio, cui ἐπίτιος, dicuntur Ἐπίτιος, et δαίμωνιοι: atque ita usurpavit Passonarius Galeni, cujus auctorem Gariopontum volunt lib. 1. cap. 11. de Anteneasmo, mania specie, qua qui laborant, a Latinis Percussores, ab aliis Causarios appellari observat: ubi perperam edi-

34

tum in 1. Edit. Lugdun. ann. 1526. *Causanos*. In Basileensi vero ann. 1531. absunt hæc verba, *alii Causarios*.

CAUSARIUS. Qui *causam* habet, ratione et *causa* nititur. [Sussannæus in Vocabulario: *Causarii*, *Quibus causæ legitimæ, ne mererent, suppetebant*. Sic apud Livium *Causarius miles* dicitur, cui legitima causa est missionis effragandæ.] *Causaria missio*, in leg. 9. Cod. Th. de Desertor. (7, 18.) *Causaria liberalitas*, apud Spartianum. *Causariam missionem* quidam interpretantur, cui morbus causa fuit, ut *Causariam liberalitatem*, cui aliquis casus ac calamitas causa fuit. Nam *causa* pro morbo sumi observatum.

CAUSATICUS. Qui alium in causam trahit. Lex Bajwar. tit. 16. § 2: *Non debet testem veritatis compellere Causaticus ejus, nisi forte aliquis testem mendacem habere voluerit*.

CAUSATOR. Qui actoris vel rei in iudicio partes agit, litigator. Lex Salica tit. 60: *Cum causa discussa fuerit inter duos Causatores*. Decreto Childeberti Regis cap. 11: *Causator Centenarium cum Centena requirit*. Lex Langob. lib. 2. tit. 21. § 30. [*] Lothar. 1. cap. 74: *Neque cogantur ad placita venire, præter in anno... exceptis scabinis, et Causatoribus, et testibus necessariis*. Vide tit. 41. § 1. tit. 51. § 2. tit. 55. § 13. lib. 3. tit. 9. § 8. [*] Liutpr. 25. (4, 7.). Carol. M. 21. Liutpr. 8. (2, 2.). Lothar. I. 26.] Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 10. Capitula Caroli C. tit. 31. cap. 33. [*] Edict. Pistens. ann. 864.] Chronicon S. Vincentii de Vulturno lib. 2: *Excepto per verissimos cartulas cum quibus se Causatores legaliter defendere queant, etc.* [Gregorii Monachi Chron. Fariense, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 616: *Tunc supra dicta Carabona ancilla Dei inique adhæsit eidem Donadco, ut propter amorem consanguinitatis traderet illi ipsam chartam, per cuius occasionem chartæ, quæ legalem investituram non habuit, invasor et Causator hujus terræ exstitit idem Donadeus*; Id est, per actionem judicialem invasit.]

CAUSAMENTUM. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 111: *Similiter nempe statuerunt ac bonum Causamentum esse laudaverunt, ut si quis, etc.* Galli dicerent: *Is ont jugé que c'estoit une bonne chose d'ordonner, etc.* Charta Alfonsi III. Regis Portugalliæ ann. 1289. tom. 4. Monarchiæ Lusitanæ pag. 279. v.: *Et si illud non peccaverit, remaneat in Causamento de Meyrino*. Vide *Causimentum*.

† **AD CAUSAM**, Ob, propter. Gall. *A cause*, apud Lobinellum Hist. Paris. tom. 3. pag. 378: *Guido Abbas Majoris monasterii, et ad Causam ejusdem monasterii, Administrator Collegii secularis S. Martini de Plessy*. Ibidem pag. 102: *Jus præsentandi et conferendi beneficia intra fines Ecclesiæ S. Germani ad dictam Ecclesiam tanquam ad Matricem pertinet, et ad Causam ejusdem ad Decanum et Capitulum*. Item pag. 109: *Ad causam Ecclesiæ nostræ*. Apud eundem Lobinell. tom. 2. Hist. Britan. pag. 837: *Ad Causam et ratione successionis Domini Corani*. Passim occurrit alibi.

* 5. **CAUSA**. Casus seu ingruens necessitas, qua vassallus domino capitali vectigal ex jure præstare tenetur. Locus est infra in *Escober*. Hinc

* **CAUSARI**, Deberi: dicitur de eo quod legitime ex jure exigitur. Convent. Saonæ pag. 54: *Compellunt multones, qui portant pisces, et tangunt limites*

Saonæ, ad solvendum gabellam, quæ pro transitu non Causatur, nec solvi debet.

* 6. **CAUSA**, pro *Censa*. Vide in hac voce infra num. 5.

* **CAUSAMENTUM**. Refectio. Comput. ann. 1388. ex Tabul. Massil.: *Nec non et pro Causamento murorum prædictorum, etc.* Alia notione, vide in *Causa* 4.

† **CAUSAPA**, pro *Gausapa*, Pallium vilium. Vide locum in *Galnabis*.

† **CAUSARE**. **CAUSARI**, **CAUSARIUS**, etc. Vide in *Causa* 4.

* **CAUSATERIUS**, **CAUSSATERIUS**, Sutor, tibialium confector. Gall. *Chaussetier*. Lit. remiss. ann. 1461. in Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 28: *Johannes Bruneti Causaterius, oriundus villæ de Romans*. Lit. amortizat. pro eccl. Tolos. ann. 1454. in Reg. 187. ch. III: *Johanne de Punctis Caussaterio carrieriæ Caussateriorum*. Occurrit præterea in Comput. ann. 1494. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 59. col. 1. Vide supra *Caligariarius*.

* **CAUSEA**, Idem quod *Calcea* et *Calceta*, Gall. *Chaucée*. Knyghton: *Cotidieque venerunt Franci ad Causeam inire hastiludium cum Anglis*.

† **CAUSEIUS**, *Reus*. Papias. Vide *Causarius* eadem notione post *Causa* 4.

* **CAUSETUM**. Idem quod *Calcea*, ex Anglico, a *Causey*. Chronicon Abbatum Burtonensium tom. 1. Monastici Anglic. pag. 275: *Inceptum fuit pavimentum Altæ villæ, diruto Causeto, ponendo gutteram in medio... Inceptum fuit Causetum Novi vici ante portas Abbatiæ*.

1. **CAUSIA**. Vegetius lib. 4. cap. 15: *Vineas dixerunt veteres, quas nunc militari vocabulo Causias vocant*. Ubi variant Codd. MSS. Quidam enim *Cautias* et *Caucias* habent. Ad oram Edit. Parisiens. quam a Budæo procuratam aiunt, *Cattos* habetur. Certe *Cattus* idem fuit quod *vinea*. [Vetus Interpres Vegetii Catalanicus MS. habet hoc loco: *Los antigos dixeron halas, que agora en el uso de los barbaros lllaman Cautibus*.] Vide in *Cattus* 2. [*] Forcellinus idem esse censet quod *Causia*, *Pileus*. Vide mox *Causiæ*.]

† 2. **CAUSIA**, *Pileus rusticanus*. Vita B. Bartholomæi ab Anglaro tom. 2. SS. Martii pag. 664: *Suis in itineribus non baculo fuit usus, non Causia*. Hic Editor: *Latina et sæculi vetustioris vox pro pileo contra æstivos calores; et passim in Italia Minoritæ utuntur per agros ejusmodi capitis operimento, compacto ex paleis aut ferruginei coloris lana: cui consonat istud Plauti in Milite: Causam habeas ferrugineam*.

† **CAUSIÆ**. Gloss. *Isid.*: *Pitigmata, Causiæ*. Excerpta: *Pilipmata, Causæ*. Grævius scriptum fuisse putat: *Pili Macedonum, Causiæ*. Pollux: *Η καυσία, πῖλος Μακεδονικός*. Vide *Valer. Max.* v. 1.

* **CAUSIDICARE**, Litigare, *causas* prosequi. Charta ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 404: *Quod ipse et subditi sui in casibus superioritatis et resorti non compellantur seu trahantur quovis modo in locis aliis litigare seu Causidicare*. Vide *Causare* in *Causa* 4.

1. **CAUSIDIGUS**. Vide *Advocatus*.

* 2. **CAUSIDIGUS**, Qui *causas* seu lites ventilat et dirimit. Charta ann. 1159. in Tabul. eccl. S. Thom. Argent. fol. 5: *Attestantibus Brunone præposito Avellan. ecclesiæ, et Alberto Causidico ejusdem villæ Mutiche*. Alia ann. 1307. in Chartul. Pontiniac. pag. 226: *Frater Theobaldus Causidicus monasterii Pontigniacensis, etc.* Idem, ni fallor, qui *Plaidaur* appellatur. in Ch. ann. 1316. ibid. pag. 234: *Danz Jehan de Brene, Plaidéur de*

Pontigny, seoit comme juges, et tenoit ses plaïs, et exerceoit jurisdiction. Vide supra *Causa* 4.

* **CAUSIFICATIO**, Tergiversatio, excusatio, *Causatio*, in Cod. Th. et apud Symmach. lib. 2. Epist. 36. lib. 5. Epist. 48. Julius I. PP. Ep. ad Orientales: *Liquide apparet istam Causificationem eorum hominum esse, qui sibi non satis confidunt*.

* Ubi textus Græcus habet: *μη θάρσύνων ἑστίν ἢ πρόφρασις*, id est, Excusatio est hominum sibi diffidentium.

* **CAUSILICUS**, pro *Causidicus*, non semel in veteri placito in Appendice ad Capitularia Steph. Baluzii pag. 1394. Ubi Catellus lib. 5. Rerum Occitan. pag. 742. *Causidicus* editit. Vide *Advocatus*, et *Assertor*.

† **CAUSILLUS**, Idem ac *Caucellus*, *Pateræ* species, seu *Mensura* minor *vinaria* capiens unum aut alterum *cyathum*. Instrumentum concordiæ Abbatem inter et *Sacristam* Crassenses ann. 1381: *Unum panem frumenti antiqui ponderis et Causillum vini Presbyteris dicti Monasterii in dicto Monasteriobeneficiatis... Si festum fuerit omnium capparum... duos panes... et duos Causillos vini, etc.* Ibi non semel eadem vox recurrit. Vide *Caucus*.

1. **CAUSIMENTUM**, [f. Idem quod superius *Causa* 2. nempe res quævis: quod si vera est conjectura, *Causimentum*, loco in voce *Fornimentum* post *Furnire* relato, dicendum est Res oblata Monasterio, donum.]

* 2. **CAUSIMENTUM**, Protectio, tutela, defensio, cum alterius causa suscipitur. Pactum ann. 1126. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 442: *Ego item prædictus Bernardus Atomis vicecomes et ego Cæcilia vicecomitissa, in loco sacramenti plurimum tibi prædicto Wilhermo per nostras fides, et suscipimus te in nostro Causimento, et in nostro sacramento, ut totum, sicut superius scriptum est, tibi faciamus et attendamus sine inganno*. Occurrit rursum ibid. col. 453. Judicium ann. 1165. in Append. ad Marcam. Hispan. col. 1341: *Dicebat etiam (Guillaume Rainundi) quod de hoc receperat eum comes in suo Causimento. Comes vero hæc se fecisse negabat. Judicavit ergo curia, quod si Guillelmus Rainundi posset hæc legitimis testibus comprobare, attendat ei comes et adimpleat prædictam convenientiam, sicut ejus testes potuerint comprobare, vel Causamentum inde accipiat, si hos testes probaverint*. Vide *Cosimentum*.

* 3. **CAUSIMENTUM**, Sententia, iudicium, arbitrium. Testam. Bereng. Bernardi ann. 1061. ex Bibl. reg. cot. 17: *Si autem prægnatus meæ uxoris filia fuerit, sit maritata de meo honore ad Causimentum prædictorum manumissorum meorum, si vivi fuerint*. Constit. pro abbat. S. Pauli Narbon. ann. 1127. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 34: *Si quis in aliquo prædictorum præceptorum peccaverit, vel transgressus fuerit, in providentia et in Causimento domini abbatis se corrigat*.

† **CAUSINARIUS**, **CAUSINARIA**. Vide *Causinarius*.

* **CAUSON**, καύσων, Ardens febris: καύσος etiam Medicis. Ordericus Vitalis lib. 11. pag. 818: *Causon et febris aliaque infirmitates terrigenas valde afflixerunt*. Alias Græcis καύσων, est ventus urens. Vide Hieronym. in cap. 19. Ezech. [et Vitam S. Syncreticæ tom. 1. SS. Januarii pag. 249.]

* **CAUSSARE**, Provincialibus *Causсар*, Manubrium aptare, Gall. *Emmancher*.

Privil. loci de Portello ann. 1405. in Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 586: *Dictus faber debet..... empendare sive Causare quemlibet vomerem in rotundo, pro uno denario Turonensi.* Adde Stat. Massil. lib. 5. cap. 52. memorata in *Causa* 4.

* **CAUSSATERIUS.** Vide supra *Causa-terius*.

* **CAUSSETUS,** Carcer aretor. Gall. *Cachot.* Charta ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 55: *Item dictus notarius..... Petrum de Alayracho..... poni fecit in compedibus ferreis et in Caussetis, et per tres dies ibi stare fecit eum, et cum clavibus dicti Causseti ipse recessit..... In prisione vocata Causset, ubi condemnati ad mortem morantur et intruduntur, etc.*

* **CAUSSIS,** Calx. Gall. *Chaux.* Consil. ann. 1358. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 200. col. 2: *Cætera portalia claudantur cum Causse, arena et lapidibus.*

* **CAUSSO,** Calcei levioris species. Gall. *Chausson.* Charta ann. 1402. ex Tabul. Moissiac.: *Camerarius renuebat monachis tradere et solvere cuiuslibet ipsorum sotularia et Caussones ipsi debitos... Dictus camerarius solvat et tradat monachis dicti monasterii Eciensis sotularia in die cenæ Domini, et Caussones in festo S. Geraldii in perpetuum.*

* **CAUSSUM,** Idem videtur quod *Cautum*, quomodo etiam forte legendum est, locus defensus, immunitas. Libert. S. Anton. in Ruthen. ann. 1369. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 503. art. 6: *Territorium dicti domini regis Franciæ, vocatum lo Causse de Querci... Dantes in super licentiam et autoritatem consuli- bus prædictis... dictum Caussum seu territorium explectandi, usufruendi, utendi ad suam libitum et plenariam potestatem et voluntatem... Tenentarii seu feudatarii, quibus dictum territorium seu Caussum dicti consules ad censum ac in feudum in totum vel in parte tradiderint, etc.* Vide *Causum* et *Cautum* 2.

† **CAUSTOMA,** Græca vox, Adustionis nota. Acta SS. Martii tom. 1. pag. 433. de S. Fridolino Abbate: *Superius erat peristroma Babylonicum elegans auro intextum, aliquot Caustomatis adustum.*

† **CAUSUM.** Instrument. ann. 1047. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. fol. 181: *Stephanus cum fratribus suis dat Petro Abbati Massil. unum Causum vinearum cum duobus Sparannis.* Puto legendum esse *Glausum*: quod videsis. * Forte pro *Cautum*. Vide supra *Caussum*.

† **1. CAUTA,** Efflatio oris, Theodoro Prisciano lib. 4. cap. 17.

† **2. CAUTA MARITIMA,** Gall. *Côte de la mer.* Ora maritima, in Litteris Senescalli Provincie ad Massilienses ann. 1337. Vide *Costa* 1.

† **CAUTARE.** Vide in *Cautum* 2.

† **CAUTEL,** Puppis. Grotius in Notis ad Aratum: *In iisdem tabulis puppis Cautel vocatur. Hoc quid sit, nescio.* Vide *Cautus*.

† **CAUTELA,** Prudentia, cautio, circumspectio. Barthii Glossar. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 3. pag. 151. ex Baldrici Hist. Palæst.: *Hæc omnia discretiore essent consideranda Cautela.* L. 6. Dig. de Pignorat. act.: *Prius idonea Cautela a debitore pro indemnitate ei præstanda.* (13. 7.) Adde l. 15. Dig. de Procurat. et defens. (3. 3.) et ibi Gothofredi notulam. Gloss. *Cautela.* ζαυτελα. Ordinatio Humberti II. Dalphini ann. 1340. de variis officiis domus suæ in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 398. col. 1:

*Item, post adventum nostrum ad Dalphinatum dominium, fuit expediens multa privilegia et Cautelas de archivis nostris assumere, propter varias questiones, quæ pro pluribus homagiis et limitationibus ac causis aliis insurrexerunt, quæ privilegia et Cautelæ non sunt in dictis archivis restitutz... quare dicto Cancellario... præcipimus... ut procuret, quod omnia ad archivum nostrum... reducantur. Item, quod de ipsis privilegiis et Cautelis registrum in forma publica fieri faciat, ad hoc ut originalia semper in tuto remaneant, et registrum seu vidimus possit, cum fuerit expediens, produci et etiam præsentari. Hic privilegia et Cautelæ eadem notione sumuntur, suntque instrumenta et Chartæ, quibus privilegia, jura, possessiones, etc. assentuntur; hinc *Cautelæ*, dicta, quod sint veluti cautio, res illas ita se habere. [*] Vide Glossaria Juris Romani et *Cautio* 1 et 2.]*

† **CAUTELA, CAUTELIA, CAUTELLA,** sæpius in malam partem accipiuntur pro Fraude, astutia, dolo, Gallis olim *Cautele.* Charta Petri de Tyverniaco pro Viaria Tiverniaci ex Tabulario S. Germani Paris.: *Contra præmissa... per nos vel alios non veniemus deinceps aliquo ingenio vel Cautelia.* Ibidem Charta Mathæi Abb. S. Dionys. ann. 1263: *Nec contra præmissa de cætero venientes aliquo ingenio vel Cautela.* Charta Officii Rotomag. anni 1477. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuntio ejusdem urbis: *Renunciantes quod ad hoc omnibus et singulis exceptionibus, deceptionibus, cavillationibus, Cautellis, malitiis, etc.*

† **CAUTELITAS.** Idem, Ennodio, lib. 8. cap. 8: *An contra me illam tuam Cautelitatem æstimat esse servandam?*

† **CAUTELOSE,** Vafre, fraudulenter, versute, Gall. *Cauteusement*, apud Rym. tom. 3. pag. 685. col. 2: *Et tunc ipse habuit mercatores suos Cautelose.* Anti-Janfrancus in Actis SS. Maii tom. 6. pag. 853: *Sicque Monasterio S. Augustini dignitatem et honorem Cautelose subtraxit.* [*] Notit. ann. 1411. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 4. pag. 73: *Imperialibus constitutionibus... minime observatis, ymmo Cautelose alteratis.]*

* Nostris olim *Cautilleusement*; *Cault* quippe dixerunt, pro *Cautus*, callidus, vulgo *Fin. rusè.* Lit. remiss. ann. 1426. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 512: *Icellui Mote, qui est Cault et subtil, etc.* Stat. Montis-reg. pag. 79: *Et ne productiones juriurum et probationes Cautellose et fraudulenter usque prope finem litis differantur, etc.* Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 529: *Et primo in dicto regno Sicilia et Apuliæ ipsi pastores Cautelose fecerunt sic, etc.* Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. ch. 250: *Par plusieurs Cautilleusement et pour avoir le sien, si comme le croit l'exposant, li fust dit que il seroit en grant peril.* Apud Froissart. vero vol. 2. cap. 38. *Cauteller*, est caute inquirere: *Ne suis pas d'avis que nous querions ou Cautellions quelque incidence par quoy nous soyons mal de lui.* Hinc *Cautement*, caute, pruderiter, in Lit. ann. 1309. ex Reg. Olim parlam. Paris: *Le plus sagement et Cautement que vous pourrez.*

† **CAUTELOSUS,** Cautus, prudens. Gallis *Cauteloux* est Versutus, vafre, versipellis. Vita S. Stanislai Episcopi tom. 2. SS. Maii pag. 204: *Malens ex obedientia judicari parum prudens, quam ex denegatione Cautelous et sapiens.* [*] Vet. Glossar. Lat. Teut. ap. Haltaus. col. 144: *Astutus, callidus, ingeniosus, industrius, dolosus, Cautelous.* Vocabular.

jur. utr.: *Cautelousus, providus, circumspectus vel plenus cautelis.*

† **CAUTELLUS.** mendose pro *Cantellus*, Gall. *Chanteau.* Vide in *Cantellus*.

* **CAUTERARIUS,** Cui admotum est cauterium, cauterizatus. Mirac. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 293. col. 1: *Ligavit tamen ille vulnus linteolis, ac si brachium Cauterarium haberet.*

† **CAUTERIARE.** Papias MS. *Cauterio, Inuro, damno.* Carpocratiani dicuntur *Cauteriare* discipulos suos, id est, cauteriis seu stigmatibus insignire, apud Interpretem Irenæi lib. 1. cap. 24. est a Græco Καυτήρ, καυτήριον.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Cauteriare, ardoir, ou cuire par cauture, ou condempner. Cauterium, cauture, un fer de quoy on ars maladis pourris, ou signe les condempnés ou les parjures.* Hinc etiam

† **CAUTERIATUS.** Adustus. Miracula S. Joannis Beverlac. tom. 2. SS. Maii pag. 192: *Decidit ex improviso facula quædam super pedem Comitiss, quæ pedi adhærens... eum ita reliquisset Cauteriatum, etc.* Concilium Jaccense ann. 1263: *Ut indebita circa eos sæcularium cupiditas nostro Cauteriatu judicio in talibus prorsus resecetur, id est, quasi Cauterio amputetur.* [*] Reinard. Vulpes lib. 3. vers. 1660:

Qui minus oblato fuerit convictus in alvum
Trajicere, auriculas Cauteriatas eat.]

† **CAUTERIATA CONSCIENTIA,** καυτερισμένην τὴν ἰδίαν συνείδησιν, 1. Timoth. 4. 2. id est, depravata, cui quasi cauterii nota inusta est. Occurrit apud Marten. tom. 2. Collect. Ampliss. col. 1193. in Epist. Friderici II. Imp. Cruce-signatis apud Lugdunum congregatis: *Muratorium tom. 3. Scriptor. Ital. pag. 430. col. 1. in Vitis Roman. Pontificum, etc.*

† **CAUTERIZARE,** Adurere. B. Odoricus de Forlivio in sua peregrin.: *Quodam ferro calido Cauterizant se.* [Hoc verbo usus est Vegetius 3. 4.]

* **CAUTEROMA.** [Ulcus seu vulnus a peccante caute factum. *Plin. Valer.* 3. 47. Quod remedium et alia hujusmodi curat, et cautromata.]

† **CAUTIA.** Vide *Cautia*.

* **CAUTIBULA.** Occurrit apud Vincent. Belvac. in Speculo histor. et usurpatur pro Machina tectoria, quam nihil distare a *Catto*, bene existimat Vitalis in voce *Caussiæ.* Hæc Carol. de Aquino in Lex. milit. Vide *Cautia* 1.

† **CAUTIGA,** Idem quod *Calcea*, Via strata. Gall. *Chaucée.* Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 507. de Joanne Abb. Æthelingiensi: *Duo monasteria construere imperavit; unum Monachorum in loco qui dicitur Æthelingæg, quod permaxima gronnia paludosissima et intransmeabili et aquis undique circumcingitur: ad quod nullo modo aliquis accedere potest, nisi Cauticis, aut etiam per unum pontem.*

† **CAUTIFICARE,** Cautum reddere, admonere. Vita S. Wiboradæ Vird. et Martyr. tom. 1. SS. Maii pag. 296: *Contra quam allapsionem (vitiôsæ elationis propter exteriorem vestis candorem) etiam Pastorem Ecclesiæ sibi traditas oves Cautificare æstimo, ubi dicit: Non in veste pretiosa, 1. Tim. 2. 17.*

† **CAUTILLERIA,** Præstationis genus. Procuratio Petri Regis Aragon. ann. 1282. apud Rym. tom. 2. pag. 212: *Et prædicta sex loca... libera et absoluta ab omnibus Cautilleriis et aliis honoribus.*

* Eadem, in fallor, quæ supra *Caupo*

leria; quomodo etiam legendum esse opinor.

1. **CAUTIO**, Chirographum, quo debitor cavet se pecuniam a creditore accepisse, eamque certo die soluturum spondet, cujus formulam exhibet Marcullus lib. 2. cap. 25. 26. 27. S. Hieronym. in cap. 58. Esaiæ: *Cunctaque nomina, quæ vulgo appellantur Cautiones, irrita fieri.* [*³³ Vide Burgen.] Gregor. Turon. lib. 7. cap. 23: *Armentarius Judeus, ... ad exigendas Cautiones, quas ei propter tributa publica Injurius ex Vicario, ex Comite vero Eunomius deposuerant, Turonis advenit, etc.* Anastasius in S. Julio PP. 20: *Et omnia monumenta in Ecclesia per Primicerium Notariorum confecta celebrarentur, sive Cautiones, vel instrumenta aut donationes. ... Clerici in Ecclesia per Scribarum sanctæ sedis celebrarent.* Vide JC. et Legem Longob. lib. 2. tit. 21. § 13. [*³⁴ Liutpr. 16. (3. 2.)]

2. **CAUTIO**, Securitas data per quavis re faciendâ. Ita passim J. C. Anastasius in Constantino PP. pag. 64: *Hic ordinavit Felicem Archiepiscopum Ravennatem, qui secundum priorum solitas in scribio noluit facere Cautiones, sed per potentiam judicum exposuit, ut voluit. Cujus Cautio a Pontifice in sacratissima confessione B. Petri Apostoli posita, post nonnullos dies tetra, et quasi igni combusta reperta est.*

3. **CAUTIO**. Charta Theodemiri Regis Gallæciæ æræ 610. apud Bivarium in Notis ad Pseudo-chronicon Maximi pag. 451: *Astantibus Episcopis ipsius provincie universis, tam in Bracarensi Cautione, quam etiam ex Lucensis Ecclesiæ dominatione diffinitum atque laudatum est, etc. i. immunitate.* Vide **CAUTUM** 2.

4. **CAUTIO**. Tabular. S. Eparchii Inculism. fol. 45. v.: *Cupiditate ductus elevavit in ipsa terra Cautionem, quam vulgo appellantur tagileam, quam rursus omnino dimitto, etc.*

† **CAUTIONARE**, Fidejubere, prædem fieri, Gall. *Cautionner*. Charta anni 1472. ex Archivo B. M. de Bono Nuntio Rotomag.: *Durandus Pellevede... fidejussit et Cautionavit pro domino Guillelmo Pellevede Presbytero, etc.*

* **CAUTIVENNUS**. Dicitur de molendino prope vennam seu septum ad interceptendos pisces sito in Tabul. S. Vict. Massil.: *Donamus terram, quam habemus ad molendinum, quem vocant Bernardum usque ad alium molendinum Cautivennum.* Vide **VENNA**.

* **CAUTOLOSE**. Vide supra **CAUTELLOSE**, in **CAUTELA**.

† **CAUTOS**, Sacerdos. Isid. in Glossis, ad quas Grævius: existimo legendum **Castus**, Sacerdos, et respiciat ad Virgili locum ex 4. Æneid.

Quique Sacerdotes Casti, dum vita manebat.

Et Ciceronis pro domo: *Nisi quem forte illius Castissimi Sacerdotis superstitione dedicatio deterreret.* [*³⁵ An *Cautes*, scopulos? ut in Glossar. cod. reg. 7644.]

1. **CAUTUM**, Idem quod **CAUTIO**. Gloss. Lat. Græc.: *Cautum*, χειρῶνρον. Gloss. MSS. ad Canones Concl.: *Cautum, scriptum.* Occurrit apud Corippum.

2. **CAUTUM**, CORUM, ex Hispanico **Coto**, Locus defensus, immunitas, **Salvitas**, **Cautare**, **Incautare**. Defendere, protegere, munire, securum facere, **Cavere** rei alicui, unde vox videtur deducta. Charta Sanci Regis Portugalliæ æræ 1238: *Promisi me erecturum munitionis lapides, quos Cautium vocant, in circuitu loci sanctissimæ Virginis.* Charta Ordonii Regis æræ 950. apud Anton. de Yopez tom. 4.

Chron. Ord. S. Benedicti pag. 436: *Et cum sua concurrentia et cum suo Cauto in circuitu ipsius concurrentiæ, etc.* Infra: *Et sunt ipsæ Ecclesiæ Incautatæ in toto gyro per petras erectas et scriptas, etc.* Ibidem: *Similiter damus vobis ipsam cortem de villa Patrono Cautatam, cum suis domibus et ædificiis, sum sua cortina quomodo concludit per ipsum flumen, etc.* Charta Bermundi II. Regis æræ 1070. apud eundem tom. 6: *Sit vobis Piniolo et Ildonciæ attributa licentia facere quod volueritis de Cautis et hæreditatibus, quas a me accepistis.* Alia æræ 1153. ibidem pag. 478: *Cum suis testationibus omnibus, et rebus et familia libera ab omni censu et debito nostræ Ecclesiæ, et cum duabus partibus de illo voto, et clamoribus, et cum suo Cauto in gyro, etc.* Vide eundem tom. 5. pag. 488. **Vetus Lapis** in Monasterio de Husillos, in Hispania, apud Ambros. Moralem lib. 16. cap. 44: *Æra 1195. Rex Sanctius Domini Aldefonsi Hispaniarum Imperatoris filius, dedit Cautum Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Fustellis, Raimundo Gileberto existente Abbate ejusdem Ecclesiæ.* Charta Alfonsi VII. Imp. æræ 1182. apud eundem Yopez tom. 7: *Cauto etiam prænominatos terminos et loca prænominata jam dictam Ecclesiam S. Joannis, et omnem ejus ubicunque sit hæreditatem, quod nulla potestas, nullusque alius homo, causa malefaciendi vel pignorandi intrare præsumat, etc.* Quæ formula in aliis Chartis ejusdem Regis occurrit non semel. Charta Alfonsi VIII. Regis Castellæ æræ 1213. apud eundem Yopez tom. 7: *Et omnia pecora vestra per omne regnum meum sint secunda et Cauta, tanquam mea propria, et libera, et ubique habeant pacem.* Ibid.: *Mando etiam et firmiter statuo, quod omnes hæreditates vestræ, tenetæ, et canales, furna, et omnia vestra tanquam mea propria sint, ut dictum est, Cautata, et ab omni gravamine et inquietatione tam regali quam alia semper libera et absoluta.* Charta Ferrandi Regis Castellæ æræ 1224: *Cauto vero supradictos homines et omnia quæ habent vel habebunt, quod nullus de cætero pro aliqua voce, vel calumniis, excepto pro pretio debito, audeat pignorare, vel de suo aliquid prendere, molestare, vel calumniare. Hujus autem liberationis et Incautationis inchartationem facio Deo et sanctæ Agathe, etc.* Vide Brandaon. in Monarch. Lusitan. tom. 3. pag. 71. 195. 212. tom. 4. pag. 50. 101. 187. v. tom. 5. pag. 308. Colvanerez in Segovia cap. 18. pag. 5. etc.

COTUS. Charta Alfonsi VII. Regis æræ 1174. apud eundem Yopez tom. 5. pag. 473: *Nullus homo sit ausus ingredi infra hos Cotos, neque ullam violentiam facere, etc.* Occurrit ibi pluries. Charta Alfonsi Hispaniarum Imperatoris æræ 1162. apud Bivarium: *Offero, et confirmo, et concedo omnia quæcunque sint, sive de regalengo, sive de condado: sive magna, sive parva infra Cautos, quos proavus meus posuit... id est per Cautos de termino de Viriales, etc.* Alia Sanci Regis Portugalliæ æræ 1231. apud Rodericum da Cunha in Episcopis Portens. 2. part. pag. 58: *Ego Sancius... facio chartam Cauti Gondomar quod... augmentari fecimus. Infra: Ubi sedet antiquus lapis Cauti: Quidquid infra lapides et terminos istos concluditur, firmiter Cautamus, et Cautatum in perpetuum esse mandamus, et hæreditates quæ ad casalia infra Cautum istum existentia extra Cautum pertinent, habeat prædictus Episcopus, etc.* Charta Martini Ovetensis Episcopi æræ 1288. apud Ye-

pez tom. 3. pag. 217: *Tibi Abbati domino Joanni Sammonensi ejusdem loci, atque successoribus vestris facimus scripturam libertatis, ut amplius Sammonense Monasterium aut Ecclesias vestras, sive intra Cautum sive extra Cautum ad Sammonense Monasterium pertinentes non inquietemus, neque jus Pontificale desuper Monasterium vestrum, aut super Ecclesias vestras, unquam requiramus.* Vide eundem Yopez tom. 5. pag. 439. b. 448. b. 449. b.

3. **CAUTUM**, Fiscus Regius. Charta Ferdinandi Gundisalvi Comitis Castellæ æræ 972. apud Yopez tom. 1. Chron. Ord. S. Benedicti pag. 32: *Insuper in Cauto 60. solidos ad Comitum partem reddat, et quod retinuit, tantum per tres annos triplicatum Monasterio solvat.* Adde pag. 34. 39. Alia æræ 957. tom. 4. pag. 458: *Quod si quis, quod absit, ad dirumpendum venerit istos terminos, purget ad parte Comite quinque libræ aureæ in Cauto.* Charta alia æræ 1010. tom. 1. pag. 22. Appendix: *Et dimittant ad Monasterio terram quam aravit, aut vinea quam plantavit, et a parte Regis reddat 38. libras ex purissimo auro in Cautis, et scripta firmis permaneat in sæcula.* Alia æræ 1078. pag. 23: *Et in Cauto regiæ testati solvat milliaris auri, etc.*

† **CAUTUMÆ**, CAUTUMIÆ, CAUTUMNE. Gloss. Isid.: *Cautumne, Citanæ.* Infra: *Citanæ, Cautumniæ.* Papias MS. Bituric.: *Cautumniæ, Citanæ;* et infra: *Citanæ, Cautumniæ.* Grævius ad Isidori Glossas censet legendum cum **Vulcanio**, **Cister-næ**, **Lantumæ**, quæ integra sunt in Excerptis, et cum corruptis junguntur; **Cautumæ** (mihi **Cadumæ**) **citanæ**, **cister-næ**, **Lantumæ** (mihi **Lantumæ**.) Apud Constantiensem, eodem Grævio iudice, æque vitiose legitur **Cautumæ**, **Citanæ**. In Excerptis etiam habetur **Citanæ**, **Cautumniæ**. Quid si **Cautumniæ**, **citanæ**, vel **citanæ**, **citanæve** **cautumniæ** essent Consuetudines municipales, quasi dixissent, **Cotumniæ**, **citanæ**, Gall. *Coutumes des cités!* [*³⁶ Vide **CAUTUM** 2. Locus defensus. Chart. ann. 739. ap. Brunetti pag. 497: *Casa cum vinea, clausura, Citina, terra, cultum, incultum,* etc. Sed fortasse legendum **Cautumne** vel **Catumne**, **scitene**? Glossar. in cod. reg. 7644: *Cautus, scitus vel doctus, etc.]*

† **CAUTUS**, Navis species. Vide **GATUS**.

† **CAWARSIINI**, **Cawersini**, Itali mercatores ob usuram notissimi. Vide **CAORCINI**.

† 1. **CAVUS**, Vanus. *Opes Cavæ*, apud S. Paulinum in Poemate ad Cytherium de Filio.

* 2. **CAVUS**. Inventar. ann. 1233. ex Cod. reg. 4659: *Habet commune Avinionis bancagium, scilicet duos Cavos multonis in quolibet macellario faciente macellum.* Ubi fortassis intestina significantur. Vide supra in **CAUDA** 8.

* **CAUWERTINI**, pro **Cawercini**, in Stat. synodal. ecel. Traject. ann. 1290. in Batav. sacr. pag. 168: *Item prohibemus ne sacerdotes et procuratores ecclesiarum calices et sacra vasa, libros et ornamenta apud Cauwertinos, vel alios pignori exponant.* Vide supra **Cawercini** in **CAORCINI**.

* **CAUZZEA**, Idem quod **Calcea**, Via strata, Gall. *Chaussée*. Stat. Astæ cap. 15. pag. 66. rº: *Teneatur potestas scovari facere omnes Cauzeas sive sternitas de xx. diebus in xx. diebus, et quilibet faciat portari totam rumentam de ante domum, vel sedimen suum singulis xx. diebus.* **Zaucea** ibid. pluries eadem notione. Vide in hac voce.

* **CAUZEGNUS**, Caudex, Gall. *Tronc*. Stat. Montis-reg. pag. 229: *Qui incidere ad pedem seu Cauzegnum aliquam arborum castaneorum alicujus hominis specialis, solvat bannum solidos viginti, et idem intelligatur de ruore, quercu, etc.*

1. **CAXA**, [Vox Hisp.] CAPSA, [Gall. *Chasse*, ubi Sanctorum reliquiæ reponuntur.] Vide Annales Alexandriæ Hieron. Ghilini pag. 23. [Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 590. in Brevi Indice Reliquiarum Monasterii Aniani.]

† **CAXA**, Arca, capsula, Gall. *Caisse*. Concil. Hisp. tom. 4. pag. 223: *Quod doctrinarum Parochi ab Ecclesiis discedant ad æraria, vulgo Caxas, et ad congressus intuitu exigendi sua salarii. Vetus Cereemoniale MS. B. Mariæ Deauratæ Tolosana: Prædicti infantes dimittunt candelabra et turribulum super Caxam Confratriæ S. Eligii.*

* Inventar. MS. ann. 1379: *Item una Caxa longa de sape. Vide supra Capa 3. et Cassa 3.*

† 2. **CAXA**, Res vetustior, Anastasio Bibliothecario, sive alteri Chronicorum Casinensium abbreviatori apud Murator. tom. 2. pag. 317. col. 1. Est pro *Casca*; *Cascus* enim veteribus Latinis est Antiquus, priscus. Cicero Tuscul. quæst. lib. 1: *Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret.*

* **CAXAMENTUM**, Locus, ubi casæ seu domus ædificari possunt, idem quod supra *Cassamentum*. Annal. Mutin. ad ann. 1498. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 86: *Et die xxvij. Augusti cæptum est devastari Caxamentum, ubi nunc est ecclesia S. Hieronymi Mutinæ super strata Claudia, quod donavit comes Galeacius de Canossa canonicis regularibus, ut facerent monasterium, quod Caxamentum olim erat Fullis nobilitum de Rangonibus. Vide Caslenum.*

† **CAXARE**, Vita S. Angilberti tom. 3. SS. Febr. pag. 98: *Sed aliter accidit quam Rex mortalis in sua cogitatione Caxavit. An taxavit, statuit?*

* **CAXEA**, Pala, funda, Gall. *Chaton*, est enim lapidis pretiosi veluti capsula. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Item unus textus Evangeliorum, ornatus auro et lapidibus pretiosis, in quo deficiunt.... xxvij. perle una cum Caxeis auri. Aliud Gall.: Item un tiexute d'Evangiles aorné d'or et de pierres précieuses, ouquel deffaut xxvij. perles à tous les Chassis d'or.*

† **CAXECTA**, Hispanis *Caxeta*, Gallis *Cassette*, Parva *caxa*, capsula, apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ pag. 59: *Habuit sacras hasce Reliquias... Caxectam unam de cristallo, etc.*

* **CAXETA**, Inventar. MS. ann. 1366: *Est quædam Caxeta modica, in qua sunt xv. litteræ sigillo regis Franciæ sigillatæ.*

* **CAXEÛS**, Caseus, Gall. *Fromage*. Chron. Placent. ad. ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 581: *Dant in principio prandii turtas, quas appellant tartas, factas de ovibus, et Caxeo, et lacte, et zucchero.*

† **CAXIA**, Idem quod *Caxa*, Capsa, Gall. *Chasse*. Gassendus in Notitia Ecclesiæ Daniensis in Inventario anni 1340: *Item in Altari B. Mariæ sunt duæ magnæ Caxiæ cum duobus scabellis pictis, etc.* Processus aperturæ tumuli S. Urbani PP. ann. 1381. ex Archivio S. Victoris Massil.: *Vidimus oculatim infra Caxiam sepulcrum sic apertum quandam Caxiam longitudinis sex palmarum, vel circa.*

* Simul et Arca, Gall. *Caisse*, qua ultima notione occurrit tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 566. art. 22. et tom. 3. Hist. Nem. inter Probat. pag. 20. col. 2.

* **CAXITARE**, Vide supra in *Baulare*.

* **CAXOLA**, Idem videtur quod supra *Cassola* 3. Decretum Frider. II. imper. ann. 1226. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 216: *A sero dictæ clausuræ Andruzoli usque ad Caxolam, et per eam Caxolam jusum usque ad clusam de Magnanis, etc.*

CAYÀ, Domus. *Maison, Chaiz, ou Ouvroirs*, in Consuetudine Bayonensi tit. 7. art. 22. 30. 32. Willelmus Thorn. in Chron. ann. 1285: *Sedata est discordia quæ mota fuerat inter... de quadam Cayà et domo edificata in quodam prato. Occurrit iterum eadem notione sub ann. 1286.*

* Cella vinaria, officina, Gall. *Cellier, boutique*.

CHAIA, idem sonat quod *Caya*, in Regesto Constabulariæ Burdegalensis fol. 131: *Quilibet habitator villæ de Liborne habens unum soterium ad mensuram dictæ villæ, debet 12. denar. de sporta, et quilibet habens unam Chaïam ad mensuram dictæ villæ, habens 8. brassas cum dimidia in amplum et in longum 12. debent decem sol. 8. den. de sporta. Fol. 39: In careria de Rosella, inter domum seu Cayum Petri Burdegala de sancta Liurada ex parte una, et domum, seu Cayum Petri Arnaldi, etc. Occurrit ibi pluries in hac significatione. *Chay*, Occitanis *caveam*, seu cellam vinariam sonat.*

CAYUM, in Charta Walteri Episcopi Coventrensis in Monast. Anglic. tom. 3. pag. 231.

* Reg. Cam. Comput. sign. JJ. rub. ad ann. 1273. fol. 2. vº: *Item dicitur quod tenet a dicto vicecomite domum et Cayum de podio Renardi, cum tribus denariis census.*

* **CHAYUM**, Eodem sensu. Charta ann. 1349. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 273: *Item unum denarium Turon. quem dat et servit... Petrus de Furgis pro quodam Chayo, situato a la Teularia, quod tenet in feudum a dicto hospicio. Ubi semel et iterum minus bene *Claium* habetur. Charta ann. 1329. in Reg. 66. ch. 731: *Quandam domum et quoddam Chay.... valoris 300. lib. Turon. Alia ann. 1343. ex Reg. 75. ch. 227: Quæ quidem hospitia erant tunc in parte constructa de muro cum uno Chay, in quo quidem Chay possent tunc reponi quinquaginta tonelli vini. Sed et pro Taberna occurrit, in Lit. ann. 1404. ex Tabul. archiep. Auxit.: *Tabernas, vulgariter vocatas Chays. Unde***

* **CHAYERUS**, Tabernarius, caupo, in iisd. Lit.: *Dum tamen Chayerii seu venditores vinorum, etc.*

CAY, hodie appellamus aream in litore onerandarum atque exonerandarum navium causa, e compactis tabulis trabibusque firmatam, ac desuper tectam, instar domus, unde ejusmodi areæ appellationem obtinere, vocabulo, non a Saxonico cæg, clavus, uti vult Spelmanus, vel a *caiare*, uti Scaliger ad Auson. lib. 2. cap. 22. sed a Cambro-Britannico *Cae* desumpto, quod sepem et claustrum sonat, ut *Caed*, opertorium, clausus, *Caeor*, caula, ut auctor est Boxhornius in Orig. Gall. Ita vocem

CEAGE, interpretantur Evidentiæ Ecclesiæ Christi Cantuar.: *Mansionem quoque... et clausulam quod Angli dicunt Ceage, quæ pertinet ad prædictam mansionem. Ubi Ceage videtur esse Cayæ procinetus. Inde etiam*

CATAGIUM, pro vectigali ex fluviorum

portibus, quos *Cays et Havres* vocat Consuetudo Normanniæ art. 531. Charta Radulphi Decani Ambian. ann. 1167. in Chartul. Eccl. Ambian.: *Reditus, quem vulgo Caiagium appellant. Charta Philippi Regis Fr. ann. 1309. pro mercatoribus Lusitanis, in 2. Regesto ejusd. Regis ex Tabular. Regio num. 172: Item essayum nostrum dictæ villæ parabitur et ponetur in tali statu, quod dicti mercatores absque solutione Caagi poterunt suas denariatas et mercaturas bono modo onerare et exonerare de die et de nocte.*

CAHARIE, Vox ejusd. ni fallor, originis, in Usaticis MSS. Vicecomitatus Aquarum Rotomagi: *Une coutume est que l'en appelle la Caharie, que pour une somme de œufs, et de poullaiges, et d'oiseaulx, de fourmaiges, et d'aigneaux, et de quevreaulx, et de tiulx choses venant par eau à Roucin, l'en paie un denier.*

* **Caenne**, eadem notione, usurpari videtur, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 214: *Icelux Flamens marchans ne povoit venir au hable, qui estoient closes et aussi pour cause du guet, qui estoit sur les murs et sur les Caennes.*

* **Caage**, nostris. Charta ann. 1339. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 245. *Il puisent faire recharger leur denrées sans payer pour ce costume, ne nulle nouvelle imposition, fors tant seulement le Caage du lieu, ou il les chargeront. Arest. ann. 1391. 16. Jul. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: Roberto de S. Blimonte collectori subsidii, nuncupati Cainage, pro reparationibus necessariis ad alveum ripariæ Summæ, etc. Ubi legendum esse *Caiage* mihi omnino videtur, ut et tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 576. art. 11. *Queage*, in Chartul. S. Vandreg. tom. 1. pag. 581.*

† **CAYBLA**, Funis crassior, rudens, Gall. *Cable* vel *Chable*. Instrum. anni 1329. ex Tabulario S. Victoris Massil.: *Item 2. petiæ de tela... Item 1. Cayblam; item 2. aurellerios, etc.*

* **CAYBLUS**, Vide supra *Cahuca*.

* **CAYBOLA**, Vide *Garbola*. [Fr.]

† **CAYCIA**, Capsa, arca, Gall. *Caisse*. Supplicatio ad summum Pontificem Avinione commorantem inter Schedas D. le Fournier: *Cum in dicta civitate sit condam Caycia, in qua piæ largitiones pecuniarum pro redemptione captivorum reponuntur*

* **CAYRATUS**, a Gall. *Carat*, vel *Karat*, Ponderis species ad quod æstimatur aurum. Stat. pro aurifab. Anciensi. ann. 1367. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 7: *Artifices et operarii auri et argenti civitatis Anciensiis nobis exponi fecerunt, licet ipsi.... consueverint operari et facere fabricari.... opera auri ad septem denarios sine quatuordecim Cayratos, etc.*

† 1. **CAYRELLUS**, Telum spissius, Gall. *Carreau*. Locus est in *Scoptrum*. Vide *Carrellus*.

* 2. **CAYRELLUS**, Idem quod *Cairellus*, et *Quadrellus*; Italis, *Quodrello*, Gall. *Carreau*. Stat. Nicisæ sæc. XIII. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 78: *Item statuerunt et ordinarunt quod fabri non possint accipere, nec accipiant de fabricando libram ferri nisi II. denarios, seu de Cayrello asseri IV. denarios.* [Fr.]

† **CAYRO**, Canterius, ut puto, Gall. *Chevron*. Charta Petri de Roteys Vicarii Tolos. ad Bajulos de conditione materiæ ann. 1272. in Consuet. MSS. Tolos. fol. 27. e Bibliotheca D. de Cro-at: *Et quod columpnæ quæ appellantur de parella habeant unum palmum de amplo et tres digitos de spisso; et quod Cayrones quæ*

veniunt seu aportantur cum eis habeant duodecim palmos de longum, et medium pedem de amplo, et unum diurnum de spisso. Occurrit rursus vox *Cayrones* in *Amanegia*, ubi sumi videtur pro palis seu adminiculis vineæ, Gall. *Echallas*. Vide *Caprones*.

* **CAYROE**, Servitii genus, idem quod *Corvata*. Charta Caroli comit. Augi in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 35: *Cum contentio suo controversia esset inter nos ex una parte; et.... abbatem et conventum monasterii novi Pictav. ex altera,.... super eo quod bonæ memoriæ pater noster R. spoliaverat ipsos (monachos) mercato, quod die Martis et biano sine Cayroe, quod die Veneris dicebant se habere in villa superius nominata, etc.* Vide supra *Biannum*.

* 1. **CAYRONUS**. Vide supra *Caironus*.
 † 2. **CAYRONUS**, Cæmentitius lapis, Provincialibus *Quairon*, Gall. *Moellon*. Statuta Arelat. MSS. art. 82: *Et dextrum quo mensurabitur, et Cayroni et tegule fiant secundum formam eorum, quæ erunt in palatio communi.*

† **CAYSSA**, *CAYSSIA*, Capsa, arca, Gall. *Caisse*, *Laiette*, *Cofre*. Obiituarium S. Geraldii Lemovic. fol. 42: *Reponitur dicta littera in prima Caisa signata x. Limborch. Sent. Inquis. Tolos. pag. 355: Post cenam... oravit flexis genibus inclinatus super quandam Cayssiam juxta lectum. Ibidem: Post cenam oraverunt inclinati super quandam Cayssiam flexis genibus secundum modum ipsorum (Valdensium.) Inventar. ann. 1341. ex Archivio S. Victoris Massil.: *Unam Cayssiam cum magna copia instrumentorum Prioratus S. Honorati.**

CAYTUS, seu **GAYTUS**, vel **GAYETUS**, Militaris officii nomen apud Saracenos, quod occurrit apud Lupum Protospatham ann. 972. 1002. Hugonem Falcanum crebrius, et apud Rocchum Pirrum in Archiepiscopis Montis Regal. pag. 402. in Episcopis Agrigentinis pag. 276. in Episc. Pactens. pag. 392.

† **CAYUM**, **CAYUS**. Vide in *Caya*.
 † 1. **CAZA**, Fera quam venatores persequuntur. Charta anni 1227. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 139: *Ego non debeo aliquid habere... de quarteriis cervorum, vel aprorum, vel aliarum venationum... ubicumque Caza capta fuerat ultra terminos supradictos, scio jus domini ad Ecclesiam de Villacrosa pertinere. Hispanis Caza, vel Caza, Venatio est. Vide *Caciare*.*

† 2. **CAZA**, Vasis genus. [* Vel potius Cochleare eximendæ spumæ, Gall. *Ecuivre*. Vide *Cazia*.] Bertramus in Vita S. Francæ Abb. tom. 3. April. pag. 384: *Cazam unam et situlam obtulit cæcus factus et liberatus. Ibid. pag. 393: Potzgallo calderario Placentiæ facienti Cazam unam pro fundenda manibus aqua, contigit ut, etc.* Doctissimo Editori videtur *Caza* scribi pro *Cassa* et significari pelvim. Arridet significatio; ut cur *Cassa* potius quam *Caza* scribendum sit non satis video. Hispanis *Cazo* Catinus est ex ære Cyprio, quem vulgo *Casserole* appellamus. Italis *Cazza*, Rutrum frictorium, Gall. *Friquet*.

* 3. **CAZA**, pro *Casa*, Domus. Stat. Cadubrii lib. 3. cap. 83: *Si quis furatus fuerit... canem alterius ab auccello, Caza vel a guarda, etc.* Vide *Casa* 1.

CAZAFUSTA, pro *Catapulta*, Machina bellica, sudibus acutis ejaculandis idonea. Rollandinus lib. 8. Hist.: *Nihilominus nisi sunt defendentes, inimicos repellere, eosque fugare, et figere nunc lanceis, nunc sagittis, fundis petras ro-*

tantibus, et sonantibus Cazafustis. Vide Fustibulum.

* Depravate legi mendumque irrepressis, vel incuria librariorum vel auctoris ipsius insectia, pro *Mazza* vel *Mazzafusta*, sibi fere exploratum esse scribit Carolus de Aquino in Glossar. milit. ad hanc vocem: quod an ita certum videri debeat, subdubito; nam occurrit

* **CAZAFUSTUM** et **CAZZAFUSTUM**, pro *Funda*, qua lapides jactantur, Gall. *Fronde*, in Stat. Verceil. lib. 4. pag. 71. v. : *Item quod nullus major decem annis trahat per civitatem cum fronzis vel Cazafusto vel giavelotum vel pennam archatam prope civitatem vel in glareæ, etc.* Stat. Astens. collat. 11. cap. 35. pag. 30: *Si quis major annis quindecim in civitate vel in burgis ad sturmm, vel alio loco extra sturmm malo animo de arcu, vel balista, vel cum frunda vel Cazafusto projecerit, etc.* Vide *Fundabulum*.

* **CAZALERIA**. Vide supra in *Casalaria*.

* **CAZALIA**, Alicujus adoptio in familiam, ab Ital. *Casata*, domus, familia, ut videtur. Stat. Verceil. lib. 3. pag. 95. v. : *Inprimis statutum est, quod nulla persona, commune et collegium vel universitas audeat vel præsumat palam vel privatim mittere seu portare, aut portari facere aliquod donum vel aliquid loco doni ad aliquos nuptias, Cazalias vel revertalias;... et intelligatur donum prohibitum esse missum, quod mitteret per xv. dies ante et quindecim post ipsas nuptias, Cazalias et revertalias; et quilibet possit accusare et habeat medietatem pænæ. Vide supra *Casalis* 1.*

* **CAZANA**, Mensa, argentaria, Gall. *Banque*, *Caisse*. Transact. inter Amed. VII. comit. Sabaud. et civit. Niciens. ann. 1388. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 673: *Item præfatus dom. comes, imperialis vicarius.... eisdem syndicis concessit, quod in dicta civitate Niciæ fiat et fieri possit et ordinari una Cazana, prout fit et consuetum est fieri in pluribus locis Italiæ. Vide *Casana* 1.*

† 1. **CAZARE**, De loco pellere, exigere, Gall. *Chasser*, Ital. *Cacciare*. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1247: *Et quadam die Martis, XVIII. die intrante Februario stando dictus Imperator in Victoria, Parmenses et omnes milites et populares armata manu exierunt de Parma, et per forciam Cazaverunt Imperatorem de Victoria, et omnes suos milites et pedites. Chron. Parmense ad ann. 1308: *Alios fugaverunt et Cazaverunt, et multos interfecerunt.**

* 2. **CAZARE**, Venari, Ital. *Cacciare*, Hisp. *Cazar*, Gall. *Chasser*. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 119. ex Cod. reg. 4624: *Nulla persona extranea.... præsumat Cazare vel venari in fine et territorio Aviliænæ. Vide *Caciare*.*

† **CAZATA**, Placentæ species cum *caseo*. Transactio Abbatem inter et Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Pancosserii ipsius domini Abbatis debent prædicta facere, scilicet dictos flavozones, artocrea, sive empastatas, Cazatas, sive pastillos. Vide *Caseata*.*

* **CAZATURA**, Præstatio pro *Casa*. Charta ann. 1336. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 17: *Item et duas gallinas censuales cum dominio, percipiendas in et super Cazatura dicti mansi. Vide *Casatura*.*

CAZENI. Testamentum Ranimiri Regis Aragon. æræ 1099. apud Martinez. in Hist. Pinnat. lib. 2. cap. 38: *Et illos vassos (id est, vasa) quos Sanctius filius meus comparaverit et redemerit, pezo per*

pezo, de plata aut de Cazenii, illos prendat aut redimat, etc.

† **CAZEOLA**, Mensura minor annonaria, ad quam præstationes frumentariæ exigebantur. Idem videtur esse quod mox *Cazola*. Voces forsitan ab Hispanica *Cazo*, Catinus, Nostris, *Poëlon*, *Casserole*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 86. col. 1. Extenta jurium Comitibus Sabaudia ann. 1309: *Item de duobus bichetis bladi capitur una Cazeola bladi... Item de singulis duabus bennis bladi venditi ad bennem levatur una Caseola... capitur una Cazeola pra qualibet hemina.*

† **CAZERI**, a Germanis Valdenses olim dicti sunt, an a prisca Catharis detorta voce; an uti Godefrid. Henschenius ad Vitam S. Galdini Cardin. vult, a voce Germanica *Catz*, h. e. Catus, Felis; eo quod sicuti feles noctu sua conventicula celebrabant; ita et illi adversariorum metu, nocturnoque tempore coetus suos instituire fuerint coacti. Hofmann. in Lexico.

* **CAZETA**, Vestimenti genus, sagum, pallium, Gall. *Casaque*, Charta ann. 1227. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 904: *Duas serabulas et unam Cazetam novam de Luca, etc.*

* **CAZETUS**, Mensuræ liquidorum species. Stat. Verceil. lib. 3. pag. 76. r. : *Item statutum est, quod olearii vendant ad Cazetos et non ad pensam, et quod Cazetus sit rotundus et de libra una arami, et de media libra arami. Vide *Caza* 2. et infra *Cazolium*.*

† **CAZIA**, Idem quod *Caza* 2. Species vasis. Anastasius Bibl. in Vitis Rom. Pontif. apud Murator. tom. 3. pag. 188: *Accipiens unusquisque portionem panis atque portionem vini... necnon Caziæm de pulmento. Murator. pro *Caziam*, carnem posuit, sed *Cazia* rectum sensum patitur. Ibid. pag. 197. col. 1. *Cazia coloratoria argen. de aurata*, ut est in MS. Editio legit, *Vasa coloratoria argentea deaurata. Cazia coloratoria* idem est quod Italica vox *Cazza*, Forata capeduncula, Gall. *Friquet*, ut jam dictum est in *Caza* 2. Vide *Cazula*.*

CAZOLA, Vas quoddam, Matthæo Silvatico: sed qua lingua, non indicat.

* Simul et Mensuræ annonariæ species. Charta Humberti dalph. ann. 1343: *Item quod in molendino teneatur una Cazola ferrea, quæ Cazola plena octo vicibus valeat unam cuppam. Vide supra *Cassola* 2. et *Cazola*.*

* **CAZOLIUM**, Mensuræ species, eadem quæ *Cazola*. Stat. Montis-reg. pag. 272: *Si placuerit consilio, videlicet sestarium unum, heminam unam, Cazolium unum, pintam unam, rasum unum, etc.* Vide supra *Cazetus*.

* **CAZONZELLUS**. Vide *Casonzellus*.

* **CAZULA**, Quid sit docet Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circiter 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 869: *Cicendelarius ebdomarius portat.... Cazulam, unde colatur vinum in sacrificio, et calicem, etc.* Vide *Catiola* et *Cazia*.

* **CAZZAFUSTUM**. Vide supra in *Cazafusta*.

* **CAZZAGAZARO**, vox Ferrariensis dialecti, qua *Cazaro*, pro *Cattaro*, dicebatur: Itali pronunciant *Caccia Cattaro*; quo titulo utebantur hi, qui Catharos seu eorum sectarios insectabantur ex officio, uti notat Murator. ad Examen testium ab ann. 1270. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 124: *Dominus Henricus, qui erat officialis inquisitoris in 1270. die iij. exeunte Novembri juratus dicit, etc.* Et col. 127: *Dominus Nico-*

laus..... juratus dicit, quod modo sunt octo anni vel circa, quod ipse testis erat officialis inquisitoris et Cazzagazaro pro ecclesia Veronæ.

† **CEA**, Foresis Lugdunensibus. Murus, paries, Gall. *Mur, Muraille, Clôture*. Charta Domini de *Lurice* in Foresio ann. 1417: *Juata Cohercum dictum de la Cea. i. e. juxta plateam parietis, ubi olim quercus fuit, ut exponit doctiss. D. Aubret.*

† **CEAGE**. Vide in *Caya*.

* **CEBA**, pro *Cepa*, Gall. *Oignon*. Charta ann. 1155. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 555: *Ego Raymundus Trencavellus..... impignoro per bonam fidem.... omnes leudas, quas ibi habeo, scilicet de porros, et caulibus, et Cebis, et allibus, etc.*

* **CEBANIA**, Hordeum, Gall. *Orge*, interprete Hugone episc. Ptolem. abb. Stivag. ad. Ch. fundat. Abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 105: *Terras capientes semina lr. modios de Cebania, et multas vineas, etc.*

† **CEBER**, Cucurbitula ad eliciendum sanguinem, Gall. *Ventouse*. Vide *Ventosa*.

* **CEBERUM**, Idem quod infra *Ceberus*, Vas ex ligno confectum ad vinum vel aquam exportandam. Stat. Casal. sæc. xiv. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 1012: *Item statutum et ordinatum est quod proconsules comunis teneantur... facere fieri expensis comunis tres ceberos bassos et majores per fondum et plus latos quam sit illud Ceberum, ad quod et cum quo mensuratur stariun vini.* [FR.]

* **CEBERUM MENSURATORIUM**, Vas ligneum, quo vinum mensurabatur, capax ad unum sextarium. Stat. Casal. l. c.: *Ex quibus tribus Ceberis teneantur et debeant predicti portatores semper quando mensurabunt aliquid vinum alicui persone tenere subius Ceberum Mensuratorium vini... Et debeat esse dictum Ceberum cum quo mensurabitur incisum in duabus partibus ipsius.* [FR.]

* **CEBERUS**, Situlæ species, f. quod confecta ex ligno, quod *Ceberon* dicitur, in Lit. remiss. ann. 1469. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 218: *Un baston à façon d'un pieu de Ceberon, qu'il avoit cuilly, pour tendre et lier lesdiz eschalaz sur son chariot.* Stat. Vercel. lib. 3. pag. 102. r.: *Eo salvo, quod vanni, corbellæ, situlæ, Ceberi, conchæ, etc.* Rursus lib. 7. pag. 152. r.: *Item quod omnes portatores civitatis, cum Ceberis suis incessanter illuc deferant aquam. Ceberos, frasatas, situlas, etc.* ibid. lib. 3. pag. 101. v.

† **CEBESIA**, Dotulium Judithæ Comitissæ Normanniæ apud Marten. tom. 1. Collectionis ann. 1700. pag. 14: *Cebesias in supradictis villis xx. et unam, molen-dinos xviii. trededim carrucas boum, etc.* Ubi laudatus Editor pro *Cebesias* suspicatur legendum *Ecclesias*.

* **CEBRUS**, Idem quod *Ceberus* et *Ceberum*. Vide in his vocibus. Stat. Casal. sæc. xiv. in Monum. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 1012: *De tribus Cebris largis et bassis per fondum fiendis per consules, in quibus ponantur Cebrri portatorum cum quibus portant vinum.* [FR.]

† **CEBULUS**, κεβός, Gibbosus, in Supplemento Antiquarii. [* An a *ceveo* ?]

† **CEBENDELE**. Vide in *Cicindela*.

† **CECIA**. Vide *Cæcia*.

† **CECINDILLUS**. Vide *Cicindela*.

† **CEGLATURA**, Incisio in arbore, quæ termini loco est. Mendum pro *Theclatura*. Vide in hac voce.

CECOS, Gallica lingua, *Dimitte* sonat, ut auctor est Servius ad II. *Eneid.* [Cave ne mendum sit apud Servium.]

[** Schilt. in Gloss. *Celos* legendum putat, pro *Kelos*, quasi *gellass* a German. *Lassen*. ADEL.]

† **CECROPIA**, Johan. Diaconus in Vita S. Gregorii M. lib. 2. num. 14: *Sola deerat interpretandi bilinguis peritia, et facundissima virgo Cecropia, quæ quondam suæ mentis acuminata, Varrone calibatam suum auferente, Latinis tradiderat, imposturarum sibi præstigia, sicut ipse in suis epistolis queritur, vindicabat.* Hic Mabillon. *Cecropia*, ut verisimile est, pro lingua Græca sumitur; nam *Cecropia* arx fuit Athenis.

CECTORIUM, apud Gromaticos, inquit Salmasius ad Inscript. Herodis pag. 51. ponitur pro *hectorium*: *Cectoria, hoc est, rotundus est. sicut modius, est fossa circa publica Cectoria, pro hectoria, Έκτον enim modius Græcis. Unde hectorium, vel Cectorium illis auctoribus, quod rotundum est sicut modius, ut fossæ rotundæ.*

CECUA, **CECUMA**, **CECUNIA**. Gloss. Isid. *Cecua, noctua, Cecuma, noctua*. Joan. de Janua *Cecunia* habet, additque, et a *cecus* dicitur. [Festus habet *Cicumia*. Hause-serunt ex Græcis. Κικυμῆς enim, inquit Grævius, Callimacho est noctua, ut notat antiquus Interpres Aristophanis in Aves. In Constantiensi legitur: *Cæcuba, Noctua*, quod et ipsum rectum est. Nam et sic Noctua Græcis vocabatur κικυμῆς. Scholia, quæ laudavimus, Aristophanis: *Κικυμῆς τὰς γλαυκὰς οὕτω φωνεῖν λέγουσιν, ὅθεν καὶ κικυμῆς αὐτὰς λέγουσιν. οἱ δὲ κικυμῆδας, ὡς Καλλιμαχος, κράτ' ἀγαθὴ κικυμῆς, hoc est, interprete Dacerio, qui hunc locum affert ad Festum, *Noctua ita aiunt clamare, unde eas Ciccubas dicunt. Alii Cicumas, ut Callimachus, valde bona Cicuma*. Ut autem dixerunt, *Cicumia* et *Cecuma*, sic *Cecuba* et *Cicuba*.]*

* **CECULUM**, Vinum Campaniæ, vel vetus dictum, quod cæcet et confundat ingenium. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **CECUMINI**, id est, mali fervores: nam *Cacos, Malum, Cauma* Græcis *Æstus*. Papias MS.

† **CECUNIA**. Vide *Cecua*.

† **1. CEDA**, **CEDLA**, pro *Scheda, Schedula*, in veteri Vocabulario Juris utriusque. *Cedula* quoque legitur in Vita B. Joachim pag. 98. tom. 7. SS. Maii, in Miraculis S. Antonii de Padua tom. 2. SS. Junii pag. 736. in Vita S. Symeonis Eremitæ, inter Acta SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 163. apud Rymer. tom. 2. pag. 263. col. 2. in Epistola Martini IV. Papæ ann. 1284. [* Ekkehardi IV. Casus S. Galli Pertz. pag. 156. lin. 16.] Hispani et Itali dicunt etiam *Cedula*, Galli *Cedule*.

† **CEDELATA**, Eadem notione. Concil. Narbon. ann. 1430. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 360: *Sed ordinet Dominus noster Papa summarie et de plano in Cedulatis, prout sibi videbitur ordinandum.*

* **2. CEDA**, Sedes, curia, ut videtur. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *De illa controversia se remiserant, ut ibi dictum fuit, libro albo Ceda Agenensi.* [* Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 2270:

Non costas aut ossa velim tibi tollere, paulum
Cedarum clunes vindico prope popas.

Leg. *Cadarum*, a *Cada*, Arvina.]

* **3. CEDA**, **CEDA**, **ZEDA** alias, nunc *ZADA* in vernaculo bononiensi valet *Sepes*, Ital. *Siepe*, Gall. *HAIE*, Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 112: *Nec permittam aliquem edificare sive Cedam facere extra fossatum;* et alibi, tom. I. pag. 293: *Dammum datum intelligimus*

fructus arborum exportatos arbores uvas vel blada et ligna... et Cedam incisam seu destructam; et tom. II. pag. 528: *Statuimus quod vicini teneantur communiter facere sepes seu Cedas.* [FR.]

* **CEDAS**, vox Vasconica, Cribrum bombycinum, in laudato Invent.: *Item plus quamdam aliam cernidam sive Cedas.* Occurrit rursus infra. Vide mox *Cedera*.

CEDELLUS, Vas portatile, in quo poni solet aqua benedicta, nostris etiamnum *Celet*. Charta Heccardi Comitis Augustod. ex Tabulario Prioratus Persiaci in Burgundia pag. 26: *Uno tapeto, uno Cedello ad aqua benedicta duo.* Vide *Seilletum*.

* **CEDENS**. Vide infra *Cessionarius*.

* **CEDERE**, Dare, tradere. Charta ann. 1398. ex Tabul. S. Thom. Argent.: *De quo altero dimidio jugero non datur decima, quia decima de eodem altero dimidio jugero Cedenda, est emta a Jekelino.*

† **CEDERIA**, f. Quæ vendit filum aut pannum bombycinum. Bombyx, Gall. *Soie*, Hisp. *Seda*, Occitanis est *Sedo* vel *Cedo*, unde, nisi fallor, *Cedera*. Consuetud. Tolosæ in rubrica de debitis art. 1: *Si aliqua mulier... aliquandam mercandiam exerceat publice, ut puta, sit tabernaria, pancosseria, lanasseria, merceria, Cedera, vel alterius hujusmodi, etc.*

* Hinc *Cederie*, Bombycina merx, vulgo *Soyerie*, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 145: *Pour apprendre de exercer le mestier de marchand de mercerie, Cederie et drapperie, le suppliant se transporta en la ville de Bordeaux.* Vide supra *Cedas*.

CEDRIA, Κέδρια, *Gumma Cedri*, in Gloss. Medico MS. et apud Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. de Passionib. Erotianus in Lexico Hippocrat. Κέδρινον ἔλαιον, τῆς Κέδρις. Matth. Silvaticus: *Kidria, i. alkitrân, Cedria, id est, gummi cedri.* Joanni vero de Janua, unguentum factum, quo asseres liniti non putrescunt, vel tempore, vel veribus. Alibi: *Cedria, arboris gummi sive lacryma, quæ ad conservationem librorum summe est necessaria. Nam libri ex hac lacryma liniti nec a tineis corroduntur, nec tempore senescunt. Cedrina dicitur in Glossis Biblicis MSS. Anonymus de re architecton. cap. 12: *Cedrus si humore non corrumpatur, eandem habet virtutem: sed quomodo de pino resina decurrit, sic et ex ea oleum quod Cedria dicitur: quo si libri aut chusa inungantur, nunquam tineis aut carie solvantur.* Martianus Capella lib. 2: *Alia (volumina) ex papyro, quæ Cedro perlita fuerant, videbantur.* Vide Galenum lib. 7. Simpl. Orib. in 2. ad Eunap. Paulum lib. 7. Aetium lib. 1. Tetrab. ser. 2. Columellam lib. 6. cap. 32. Marcellum Empir. cap. 26. extremo, Josephum Scaligerum in Animadvers. in Robert. Titium pag. 179. Salmasium de Manna pag. 23. [Vitam S. Syncreticæ tom. 1. SS. Januarii pag. 251.] et Casaubonum ad Sat. 1. Persii.*

* **CEDRIFER**, Cedris ferendis inoneus. Petrarcha in Itiner. Syriaco edit. Basil. ann. 1581. pag. 558: *Et hoc quidem litus omne palmiferum atque Cedriferrum, ut adversum Cereri, sic Baccho gratissimum ac Mineræ.*

† **CEDUA**, nude pro *Silva cædua*, Gall. *Bois taillis*, occurrit in Consuetudinibus MSS. Cluniac. ann. 1301. ex Codice B. Mariæ Deauratæ Tolosæ, et in Bulla Pauli III. Papæ pro secularizatione Monasterii Vezeliac. ann. 1537. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 117.

1 † **CEDLA**, **CEDELATA**. Vide *Ceda*.

* 2. **CEDULA**, a lat. barb. *Scedula* pro *Schedula*, Perrogatio facta ex scripto alicui magistratui, vel societati ad aliquid obtinendum. Stat. bonon. ann. 1250-1297. tom. III. pag. 612: *Quod nullus ancianus vel consul... mittat carticellus per societates aliquod [proponendo] de facto suo: Item statuimus... quod nullus ancianus vel consul per se vel alium possit vel debeat aliquid proponere inter ancianos... nec mittere Cedulas per societates de facto suo.* [Fr.]

* **CEPALALGIA**, **CEFALEA**, pro Cephalæa, κεφαλαλγία, κεφαλαία. Glossar. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Cefalea, inquit Oribasius, differt a Cefalargia vel Cefalalgia: nam Cefalea est capitis dolor, qui multo tempore tenet; Cephalalgia vero recens est capitis dolor aut ex æstu, vino seu frigore, vel ebrietate, aut indigestione; et cito resolvitur.* Vide *Cephalalgia* et *Cephalæa*.

† **CEFALERGIA**, *Cefalea, la doge del capo*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Cephalalgia*.

* **CEFFI**, *Monstra quædam Æthiopiæ*, Glossar. vet. ex Cod. reg. 6713. [**] ut ex Solino Papias. *Cephus* Plinio 8, 19.]

* **CEGOGNOLA**. Vide *Cigognola*. [Fr.]

† **CEGRA**, Genus piscis. Charta Petri Abbatis Monasterii Sanctæ Crucis de Talemundo ann. 1366: *In quolibet ferculo tres pecias marlicui recentis, aut canceris, et de radis vel de Cegris quinque pecias, aut de aliis piscibus ad valorem.*

† **CEI**, *Judicatores*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501.

* **CEJUS**, *Convenientis, congruens, f. a Gall. Seant, convenable. Pactum inter Guill. de Gorsolis et Borgiam ejus sororem ann. 1341. ex Tabul. Flamari.: Et quod pater et mater mea dictam Borgiam dotabant, et Cejam et competentem dotem sibi promiserant.* [**] An certam?]

† **CELA**, *Scamnum, Gall. Selle.* Statuta Avenion.: *Statuimus quod in cariera super bancas macelli versus portam Fervicium, aliquis vel aliqua non teneat nec habeat bancam vel Celam, nec canistrum... nec aliud impedimentum.*

† **CELAMEN**, f. Idem quod cella, cellarium: quemadmodum enim, ut cum Donato in suis ad Terentium notis loquar, *Cella et Cellarium a reponendis celandisque rebus esculentis et poculentis dicitur, sic et Celamen eodem sensu dicere potuit inferioris ævi Scriptor.* Donatio Conradi Emelrici de Pingua Vicarii Ecclesiæ S. Joannis Moguntia pro ipsa Ecclesia tom. 2. Rerum Mogunt. pag. 701: *Per hoc præsens instrumentum pateat universis, quod an. a Nativitate Domini 1325. Moguncie in camera super Celamine domus curiæ ad Tres Reges, quam ibidem inhabitat Conradus Emelrici de Pingua, etc.*

† **CELAMENTUM**, Secretum quod celari debet. Marten. tom. 3. Anecd. col. 837. in Fragmento Hist. Britan. Armor.: *Aperiens illis sub magnæ Confessionis Celamento, Galli dicimus, Sous le secret de la confession.*

* Itali *Celamento*, eadem notione dicunt. *Célément*, nostris, clam, secreto, in Ch. ann. 1413. ex Chartul. 21. Corb. *Escarni*, pro Occultus, arcanus, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 431: *Afin que ledit malefice ne feust point parcheuz; mais fust celez et Escarnis, etc.*

* **CELANDRA**, Statera, inter Exact. Neapol. apud And. de Ysernia in Comment. utriusque juris: *Jus stateræ seu Celandræ.*

† **CELANDRIA**, Navigii species. Vide *Chelandrium*.

† **CELARE**, ubi de ædificio, Contegere, vel Camerare, Gall. *Couvrir*, vel *Vouiter*. Hist. Affligin. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 615: *Celavit lapidibus magnam Ecclesiæ partem a cruce usque in finem.* Vide *Celata*.

* **CELARI**, Dicitur de vulnere quod judici celatur, quod *Forceler le sang* appellabant. Vide infra *Foriscelatus*. Libert. Domni-Med. ann. 1246. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 690. art. 2: *Qui facit plagam et sanguinem, et inde convincitur, debet præposito domini septem solidos et dimidium..... Et si sanguis Celatur usque ad tertiam diem, debet viginti duos solidos.*

† **CELARIUM**, pro *Cellarium*, Cella vinaria, Gall. *Cellier*. Pancarta MS. titulum Abbatiæ S. Stephani de Vallibus prope Xantones, in Charta super levaggio vini S. Saturnini: *Quin etiam Levaggiu Celarii Abbatiæ de Vallibus, etc.* Occurrit apud Th. Madox in Formulari Anglic. pag. 89. et 205. in Hist. Harcuriana tom. 4. pag. 1099. etc. *Finaciones Celariorum*, Præstationes pecuniaræ pro *Celariis*, ubi vinum venale est, in Litteris Johannis I. Regis Franc. ann. 1351.

† **CELARIUS**, pro *Cellarius* vel *Cellerarius*, de quibus infra, legitur in Obituario MS. Ecclesiæ Morinensis fol. 2. et 3. Utroque *Bursa Celarii*, cujus erat quotidianæ Canonorum mercedes distribuere.

CELATA, *Insidiæ, Hispan. Celada, Enganno de guerra.* Ex Lat. *Celare*. Gloss. Lat. Græc.: *Celat, κρύπτει. Celare, tegere, Nonio, Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 769: Europenses vero solliciti ne per semitas delatascientes aliquas facerent simulanter Celatas, stupefacti in circuitu sese frustra recapitant, etc. Rodericus Toletan. Arch. in Hist. Hispan. lib. 3. cap. 24: In lapidicina urbi proxima insidias collocavit, cives ad prælium processerunt, sed inter Celatam et acies intercepti ex civibus plurimi occiderunt, etc.* Vide *Leges Alfonsinas seu Partidas*, part. 2. tit. 35. leg. 30. Sic *Tactici Græci ἐνέδρας*, insidias, ἐγκρύματα non semel vocant. Vide *Leon. cap. 12. § 34. et 38.*

Italis *Celata*, est cassis, unde nostri *Salade* effinxerunt: sic dicta, quod ea caput indutus miles celatur, et occultetur, ut a nemine agnoscat.]

* *Proces. Egid. de Rays* ann. 1440. ex Bibl. reg. fol. 180. v.: *Vidit tres vel quatuor cum capelinis seu Celatis vel saladis supra eorum capita, et aliis armis ante dictam ecclesiam transeuntes.*

* **CELATUM**, *Umbella, Gall. Ciel, dais*, pro *Celum*. Vide in hac voce. Comput. MS. ann. 1524. fabr. S. Petri Insul.: *Quatuor vicariis, qui detulerunt Celatum venerabilis Sacramenti in processione facta 16. Martii pro defunctis ultra montes, viij. sol.*

† **CELATURA**. Vide *Cælatura*.

† **CELCINNA**, mendose pro *Celeuma*, vel *Celeisma*, de quo mox. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 18. apud Murator. tom. 10. col. 936: *Occurrit illis Messanensium classis cum gaudio, quas exultantes in portus placidos introducunt; ubi ad spolia Gallorum et Provincialium cum Celcinnatibus lætis vocibus clamabatur.*

† **CELDAL**. Vide *Cendatum*.

CELDRA, *Mensuræ species* apud Scotos. *Leges Burgor. Scotie. cap. 67: Pistor habeat ad lucrum de qualibet Celdra, secundum quod probis hominibus videatur.*

Statuta Gildæ Berwic. cap. 39: *Nulla mulier emat in foro ad faciendum brassium ad vendendum plus quam unam Celdram.*

† **CELE**, *Brachia Scorpii*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Est a Græco γλή, Forceps canerorum. [**] Papias, *Chele, Brachia scorpii quæ faciunt virgam.* Vide *Chele*.

* **CELEBRAMENTUM**, *Celebratio*, nostris etiam *Célébration*, Ital. *Celebramento*. Consuet. Norman. cap. 61. part. 2. ex Cod. reg. 4651: *Personæ omnes, quæ ad maritagii Celebramentum affuerint, possunt ad recordamentum nominari.*

* 1. **CELEBRARE**, nude pro *Missam* agere, apud Burckard. Argent. de vita Alex. PP. VI. pag. 64. ubi inter puncta accusationis episc. Calaguriti. objecta legitur: *Fecisse prandium antequam Celebraret.* Occurrit alibi non semel.

* 2. **CELEBRARE**, *Facere, peragere.* Annal. vet. Mutin. ad ann. 1237. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 59: *Eodem anno grave peccatum Celebratum fuit cum episcopo Guetimo.* Stat. S. Flori MSS. fol. 34: *Nullus nisi in nocte dormierit et digestionem non Celebrata, etc. Sed si digestio Celebrata sit, quamvis dormitio nulla processerit.*

* **CELEBRATIO**, *Solemnis processio.* Comput. ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 172. col. 2: *Die xxiiij. dicti mensis (Junii) qua die fuit festum Eucharistiæ;... dum pro Eucharistiâ et ipsius honore quædam Celebratio fit per dom. Nemausensem episcopum, etc.*

[**] *Celebratio reipublicæ, Placitum legitimum, Solemnis conventus civium statis temporibus, in chart. ann. 1316. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 452.*

* **CELEBRATOR**, Qui *Missam* solemniter agit, vulgo *Celebrant*. Ordinar. eccl. Camerac. MS. fol. 10. r.: *Celebrator missæ remanet ad altare quousque Evangelium perlegatur. Quo loco idem celebrator incipit Te Deum laudamus, injungente majore cantore.*

* **CELEBRITER**. Charta ann. 1060. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 130: *Actum publice Lausduni, ... regnante Heinrico victoriosissimo Francorum rege anno 30. Philippo vero filio ejus anno primo Celebriter imperante. Ubi aliæ Chartæ habent, Feliciter.*

† **CELEBSEDRÄ**, *Mendose pro Clepsydra, κλεψύδρα.* Horologium ex aqua, Gall. *Clepsydre*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501: *Celepsedra, per quod ore colliguntur.*

† **CELEGIA**, Idem quod *Cerevizia*, Potus ex grano confectus, Gall. *Cerveoise, Bière*. Tabular. Rothom.: *Vinum si venale fuerit ibi, de modio uno lagenam unam S. Salvatori: similiter de medone, de Celigia et de pigmento.* Vide *Celia*.

* **CELEL**, *Genus vasis vimineum, vel vilis supellex.* Glossar. vetus ex Cod. reg. 7613. Vide supra *Cerberus*. [**] Ita etiam Papias. Glossar. in cod. reg. 7644: *Celal, Genus vasis vimineus, græce, virgea præterea celel vilisque supplex.* Virgil. Georg. lib. 1. vers. 165:

Virgea præterea Celai vilisque supellex.]

CELENDRA, *Instrumentum* quo poliuntur panni, nostris *Calandre*. Charta Caroli II. Regis Siciliae apud Ughellum tom. 9. pag. 929: *Concedimus... instrui, ordinari, et fieri in civitate Ravellensi ubi Episcopus ipse providerit, tintoriam Celandram cum auricella et aliis suis circumadjacentiis, etc.* Alia Joannæ II. Reginae Siciliae ann. 1429. ibid.: *Celandram anam... in qua Celandrari consueverunt, et Celandrantur fustaini, etc.* [Hujus vo-

cis origo κύλινδρος Cylindrus, quia præcipua vis *Celendræ* in cylindro posita est.]

† **CELENDRIA**, Species navis. Vide *Chelandium*.

* **CELEPTRA**, *Mirteum genus frugis*, in Glossar. ex cod. reg. 7613.

CELER, Veredarius, nostris *Poste*. Isid. 1. 10. sect. 51. Orig. : *Celer*, appellatus a celeritate, quia quod usus exigit, velocius facit. Ekehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1 : Qui factum panderet *Celer præmittitur*. Ibidem : *Currunt illico Celeres, qui Berthæ dicerent*. Cap. 10 : *Utinam post illum Celeres, qui equum illum nobilem mihi reducant, mittere velles*. Cap. 4 : *Mittit Imperator Celerem quemdam*. Julianus Episcopus Toletan. in Chron. : *Dum de us, quæ in Galliis gerebantur, nuncium Celerem recepisset. Agiles viri, in Vita S. Amandi scripta per Baudemundum cap. 6. n. 23. Paulinus Ep. 24 : Ut cursorem Dominicum Cardamatem signatis in lege divina antiquorum velocium laudem exemplis*.

* **CELERAGIUM**, Præstatio ex vinis seu cellis vinariis, nostris *Celerage*. Vide *Cellarum*. Charta ann. 1291. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1096 : *Dicit vicecomes de Rohan contra nobilem virum comitem Britannia, quod idem comes per se vel suos fecit et facere nititur capi costumias et Celeragia ac pignora dicti vicecomitis et ejus gentium pro vinis emptiset ductis, et quæ solent duci ad ejus domos pro ipsius et suorum usagio contra jus*. Arest. ann. 1407. 23. Apr. vol. 11. arestor. parlam. Paris. : *Cum Johannes Quinement et Johannes de Berdines, Parisius commorantes, firmam cridagii et Celeragii.... appretiasent, etc.* Charta ann. 1339. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 326 : *Jehan de Pacy bourgeois de Paris a certaine quantité de rente; ... c'est assavoir sur les rentes du paleire (parloir) aus bourgeois de Paris. appellées les Celerages*. Ordinat. ann. 1425. in Reg. 170. ch. 1 : *Item nul ne fera tavernes ou vendra vin à détail en la ville de Paris sans mettre cerceau, afin que ladite ville ne puisse estre fraudée de ses droits, tant de cellui dessusdit, et de criages et Celerages, comme d'autres*.

* **CELERARE**, pro Celare, ni fallor, in Conc. Bitur. celebrato ann. 1276. ex Chartul. archiep. Bituric. fol. 97. r. : *Quod si quis, cujuscumque dignitatis aut conditionis existat,.... auferre, rumpere, cancellare aut destruere quoquo modo, vel sic ablata Celerare præsumperit, etc.*

† **CELERARIA**, Officium *Cellararii*, in Litteris Galteri ann. 1218. et Tabulario Ecclesiæ S. Audomari : *De quinque officiis... subpræpositura, magisterio scolarium, pistoria, Celeraria et Chochia*.

* Occurrit præterea tom. 6. Gall. Christ. inter Instr. col. 390. et 398. Vide in *Cellerarius*.

† **CELERARIUM**, Idem quod *Cellarium*. Vide locum in *Typrus*.

† **CELERARIUS**, Idem ac *Cellerarius*, quod vide.

CELERE, pro *Celeriter*, in Vita S. Marteriani Episcopi Remensis num. 16.

* **CELERINUS**, Piscis genus, Gall. *Celerin*. Tract. MS. de Piscibus cap. 15. ex Cod. reg. 6838. C. : *Chalcidem asse putat Rondeletius, quæ in Allobrogum lacubus frequenter capitur, et Celerin nuncupatur ob similitudinem maximam, quam habet cum pisciculis parvis trissis similibus, quibus abundat Oceanum mare, quos Galli Celerinos vocant*. Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 254. v. : *Marchans et vendeurs de poissons et de*

harens e mer paieront... pour la charrette de Celerins xij den. Vide supra *Aphyæ*.

* **CELERIPES**, ἄλωπος, *Celer*, apud Janum Laurenb. in Supplemento Antiquaril.

* 1. **CELERIUM**, *Cellarium*, cella vinaria, Gall. *Cellier*. *Cheillier*, in Charta ann. 1473. ex Chartul. 23. Corb. *Masure, gardin, Cheillier, etc.* Charta ann. 1242. in Chartul. S. Dion. Vergiac. fol. 17. r. : *Concessit dictæ ecclesie quandam ochiam, sitam juxta Celerium S. Dionysii apud Merreium*. Ch. S. Ludov. pro fundat. B. M. de Lilio ann. 1248. ex Chartul. ejusd. loci ch. 1 : *Donavinus... monasterium, dormitorium, refectorium, Celerium, et omnia et singula ædificia infra ambitum murorum contenta*.

* 2. **CELERIUM**, Pretium, stipendium, pro *Salarium*. Vide in hac voce num. 3. Stat. ann. 1272. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 99. col. 1 : *Præscriptorum vero sic electorum consulum et consiliariorum electionem seu assumptionem suo tempore notarius consulum populo publicabit ; quem, absque ullo pro hoc Celerio, etc.*

* **CELERIVOLUS**, [Poet. ap. Mar. Vict. p. 2572. Rapere maria Celerivola dea sibi cupit. — Anceps sensus est. An dea Celerivola (a v. velle), ut multivolus ? An maria Celerivola (a v. volare), ut mare velivolum ? (L. QUICHERAT.)]

† 1. **CELES**, *Cithar que canitur*. Vet. Glossar. Sangerman. n. 501. Lege, *Cithara*, a Græco ζέλος, Instrumentum musicum, Testudo.

† 2. **CELES**. Vide *Cetes*.

* **CELESTE**, Area, Gall. *Cour*. Comput. ann. 1412. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 207. col. 1 : *Solverunt Anthonio Jordani fusterio de Nemauso pro vij. jornalibus, quibus vacavit in... restringendo Celeste dictæ domus*. Vide *Cælum*.

* **CELESTINUS**, pro *Celestinus*, Color hyacinthinus. Inventar. monast. Cassin. ann. 1497. tom. 2. Hist. ejusd. abbat. pag. 598. col. 1 : *Item planeta Celestina purpurata cum leonibus aureis*. Infra : *Celestina*. Vide *Celestinus*.

† **CELEUMA**, pro *Celeusma*, Gr. κέλευσμα, Cantus nautarum quem in prosperis præsertim concinebant. Occurrit in Vita S. Genovefæ tom. 1. SS. Jan. pag. 141. et in Vita S. Wilfridi inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 684.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 521 : *Celeuma, clamor nauticus, quem efficiunt quandoque navæ propter turbationem cæli*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7632 : *Celeuma, Cotuenge*. Vide Lexic. Martin. [** et Forcellin.] voce *Celeusma*.

* **CELEUMO**. Versus de S. Gallo vers. 7. ap. Grimm. Poet. Lat. sec. X. pag. 31. præf. :

Triam tranant maria, Celeumant Christo gloria.

Apud Periz. Scriptor. tom. 2. pag. 33. est *Cantantes*.

† **CELEYR**, Epphippiorum artifex, Gall. *Sellier*. Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluz. Hist. Geneal. Arvern. tom. 2. pag. 783 : *Escudeleyr, Freneyr et Celeyr, et Carnifices tres denarios quilibet pro annata*.

CELGA, Modus agri. Chartæ Alemann. num. 83. apud Goldast. : *Ut ad proximatam curtem S. Galli unum juchum arent, et cum semine meo seminent annis singulis in unaquaque Celga*. [** In Germania superiore, maxime vero in Suevia, eine Zelge est tertia pars hubæ, seu prædii rustici. Vide Lexic. Frischii voce *Zelg*. ADEL.]

* 1. **CELHA**, Situæ species. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 246. col. 2 : *Pro duabus Cellis necessariis pro portando aquam et morterium, pro claudendo portale Cocariæ, etc.* Vide infra *Cemalis*.

* 2. **CELHA**, Lumbus, Gall. *Longe vel Selle*. Charta ann. 1316. in Reg. 63. Chartoph. reg. ch. 210 : *Quarta parte unius Cellæ porci sex denarios, et duobus panibus sex denarios*.

CELIA, CERIA, Potio Hispanis veteribus familiaris, ut auctor est Plinius lib. 22. cap. ult. qui *Celiam* et *Ceriam*, promiscue nominari indicat. Hujus conficiendæ modum describit Paulus Orosius lib. 5. cap. 7 : *Postmodum diu obsidione conclusi Numanini duabus de subito portis cuncti eruperunt, larga prius potione visi, non vini, cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto, quem succum a calefaciendo Celiam vocant : suscitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde siccatur, et post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis et calor ebrietatis adjicitur*. Ab Orosio excerpta, quæ habent Isidorus lib. 20. cap. 3. sect. 48. et Papias.

[* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Celia, cervoise de forment*. Glossar. Lat. Ital. MS. : *Celia, la bevanda de suge de formento*. *Seilla*, eadem notione, apud Oger. Vienn. in satyra adversus eos, qui vetulis serviunt :

E laissa vin, et bevia de la sellia.]

Ex hac descriptione liquet, non multum absimilem fuisse *Celiam* a *cervisia*, quæ quidem non ex tritico, sed ex hordeo vulgo conficitur : quin et a *Celia*, seu potius *ceria*, cervisiã dictam opinor, ita ut vocabulo additæ aliquot syllabæ, discrimen ab Hispana potione, quod in hordeo videtur constitisse, ostendant, cum *celiæ* materia triticum fuerit secundum Orosium. At Florus lib. 2. cap. 18. eamdem Numaninam describens obsidionem, *Celiam* ait, e frumento potionem fuisse, sicque ab indigenis appellari. Qua frumenti voce hordeum constat contineri, quo *cervisia* conficitur. Tacitus de Germanis, lib. de Morib. Germanorum : *Potus, humor ex hordeo aut frumento in quamdam similitudinem vini corruptus*. Unde quidam censent *Celiam* sive *ceriam* Hispanorum, eamdem fuisse potionem cum Gallorum *cervisia*. Gloss. Angl. Saxon. Ælfrici : *Cervisia, Celia*, E a l a. Matth. Silvatic : *Celea, potio ex succo tritici inebrians*. Infra : *Cellia, i. cervisia, dicta a calefaciendo*. Joan. Sarisberiensis Epistola 85 : *Hoc itaque (vinum) paratius est quam Celia, quæ a nostratibus usu vulgari Cervisia nuncupatur*. Charta Edmundi Regis Angliæ tom. 2. Monast. Angl. : *Quinque congios Celix, et unum ydromeli, et 30. panes reddat*. Chilienus Monachus in Vita S. Brigidæ cap. 1 :

Qui latice gelidos Celix convertit in undas.

Ubi perperam Colganus ex MSS. *cellæ* edidit ; ibi enim agitur de aqua in cerevisiam mutata, ut est apud Laurentium Dunelmensem in Vita ejusdem Brigidæ n. 55. Adde Ordericum Vitalem pag. 539.

Certe Dani, ut auctor est Pontanus, *Oel*, et Angli *Ael*, cervisiã vocant, vobis ex *Celia* confictis. Gloss. Saxonum post Leges Henrici I : *O aleh us, cervisiæ domus ; O ale gavel, cervisiæ gablum*. Teloneum Monasterii S. Bertini : *Omnis tonellus sive vini, sive cervisiæ, sive Alæ,.... dabit 2. den.*

Ejusdem originis est *Godale* Theutonice, quasi *Goed-ael*, proba cerevisia. Regestum Cameræ Comput. sign. 123. fol. 10 : *Foragia Godalarum seu cervesiarum quæ nos Episcopus habebamus in villa Tornacensi una cum jure ad nos Episcopum ratione dictarum Godalarum spectante*. Ibidem : *Le Roy a acquis de l'Evêque de Tournai... le bracin des Godales, etc.* Guill. *Guiart* ann. 1214 :

A grans henas plains de Godale.

An. 1308 :

Ribaus d'autre partie boivent,
Sans demander chambre ne sale,
Parmi les rues la Godale.

Rursum :

Li autre leur Godale crient,
C'est d'Arras si comme il dient.

Computum domanii Comitatus Bononiensis ann. 1402 : *Recepte des dangiers de Godales, de cheroises, de Bromars, et de Houppenbiers amenées par mer à Boulogne, etc.* Vide *Hadr. Junium* lib. 2. *Animadvers.* cap. 12. etc. *Glossar. Prisco-Gallicum Pontani* pag. 282. *Perperam* vero *Franciscus Bivarus* ad *Pseudo-Chronicon Maximi*, a *Ceria*, vocem *Cidre*, accessit, indeque confectam contendit pag. 306. 332.

CELIBATUS. Vita S. Severi Episcopi Ravennatis num. 10 : *Et exinde cœperunt sanctum ejus Celibatatum amplius venerari*. Ubi *Bollandus* annotat *Celibatatum* poni pro sanctimonia, vel *Sacerdotio*. Sed potius videtur esse *Celebritas*, fama. *Propter tantæ gloriæ Celibatatum*, apud *Ericum Upsaliensem* lib. 5. *Hist. Sueciæ*, id est, famam. Acta S. Bernardi Episcopi Carinulensis : *Quem ideo præfatus Princeps voluit habere Capellanum, quia ipsius plene cognoverat Celibatatum*. *Chronicon Andree* pag. 437. de Abbate, cui vitium incontinentiæ obiectum fuerat : *Ita quod ei suum reatum, et viri Dei Celibatatum... confiteri coactus est ; i. castitatem, probitatem.*

† **CELIDONATUS GLADIUS.** Vide *Chelidoniacus*.

† **CELIDRUS.** Vide *Chelyndrus*.

† **CELMIDRIA, CELINDRIA.** Vide *Salandra* post *Chelandium*.

* **CELIS, Justitiæ indicium.** *Glossar. vetus* ex *Cod. reg.* 7613.

CELIUM. *Joan. de Janua* : *Celium idem quod Celites, quod vulgo Cehonem, vel sculpellum vocant. Leg. Celtes.* [Vide *Celso*.]

* **CELTICUS.** Vide infra : *Celticus* 1.

* **CELIUS, Tuscorum lingua, September, in *Glossar. vet.* ex *Cod. reg.* 7613.**

1. **CELLA,** Latinis, est ἀποθήκη, Penus, promptuarium, in quo quæpiam ex iis, quæ ad vitam conducunt, reconduntur, veluti Cella vinaria, olearia, mellaria, etc. *Gloss. Gr. Lat.* : *Cella proma, ταμειον, Cella vinaria, οινων.* Interdum pro cubiculo, ut apud *Vitruvium* lib. 2. cap. 8. *Lateritiæ Cellæ* ; lib. 3. cap. 1. *Cella ædis* ; lib. 6. cap. 9 : *Cubicula etiam et Cellæ familiaricæ constituuntur.* *Gloss. Lat. Gr.* : *Cella, οίχημα.*

CELLA vero et **CELLULA**, posterioribus sæculis usurpantur pro Monachorum domicilio, atque adeo ipso Monasterio. Ita passim *Cellæ* vocem usurpat *Gregorius M.* lib. 2. *Dial.* in *Præfat.* cap. 9. 12. 13. 21. 33. ubi *Zacharias μοναστήριον* vertit. Primitus enim Monachi divisus in *Cellis*, seu *Cellulis*, habitabant, in idem licet oratorium psallendi gratia, aut sacra peragendi convenirent. *Regula Macarii* cap. 13 : *De fratribus, vel qui in oratorio sunt, vel qui per Cellulas*

consistunt. *Clodoveus* in suo *Præcepto* : *Monachis ibidem per diversas Cellulas manentibus, seu mansuris, omnia necessaria... præbeantur.* *Eucherius Lugdun.* de *Laude Eremiti* : *Hæc nunc habet senes illos, qui divisus Cellulis Ægyptios patres Gallius nostris intulerunt.* *Rufinus* lib. 2. de *Vitis Patrum* in *Præfat.* : *Commagent autem per eremum dispersi et separati Cellulis.* Et lib. 3. num. 219 : *In eodem loco circiter quinque millia divisus Cellulis habitabant.* *Guigo Cartusiæ* Prior de *Quadripartito exercitio cellæ* cap. 9 : *Et quidem quantum in ea (cella) morari fructuosum, tantum extra eam longe vel diu vagari periculosum. Non enim diutius habitator Cellæ vivere potest spiritualiter extra Cellam, quam corporaliter piscis extra aquam. Considerate quia pisciculus illi, qui Alec dicitur, unum idemque momentum est, et extra aquam esse et expirare. Et Cella quidem formatur ex hac dictione Allec, cum convertitur.* Vide S. *Hieron.* *Epist.* 4. et 31. S. *Augustin.* de *Morib. Eccl.* lib. 1. cap. 31. *Cassian.* lib. 5. *Instit.* cap. 36. et *Collat.* 18. cap. 4. *Sozomen.* lib. 6. cap. 31. *Niceph.* *Gall.* lib. 11. cap. 38. *Gaufredum Grossum* in *Vita S. Bernardi Abbat.* *Tiron.* cap. 12. etc. [Monasteria quoque Sanctimonialium Cellas appelliant *Wolphardus* in *Vita S. Walpurgis Abbatis* lib. 4. num. 10. S. *Lullus Archiep.* *Maugunt.* in *Epistola inter Bonifacianas* 47. ad *Oswitham Abbatis*, etc.] Hinc *Incellari*, Cella donari in *Statut. Ordinis Cartusiensis* an. 1368. part. 2. cap. 6. § 1.

Cellas istas, κελλίαι vocant Græci Scriptores passim, *Palladius* in *Vita Chrysostomi* pag. 54. *Edit.* *Emerici Bigoti*, et alii quos laudant *Meursius*, et *Fabrotus* in *Glossario ad Cedrenum* : *μοναστήρια.* *Nilus Narrat.* 7. cap. 9. Interdum et σπηλαία. Atque inde *Cellarum*, et κελλιων nomen mansit locis quibusdam, ubi inædificatæ erant *Cellæ Monachicæ*, uti monti *Larissæ* in *Macedonia* vicino, qui *Βόβνος τῶν Κελλιων* *Annæ Comnenæ* lib. 5. *Alex.* pag. 138. *Kellia* *Innocentio III.* *PP.* lib. 13. *Epist.* 4. dicitur ; *Cellis* in *Æmathia*, et *Cellis* in *Bithynia* apud eandem *Annam* lib. 12. *Cellarum Thesalicarum* meminit auctor *Itinerarii Hieros.* et *Antonini*, ut et alterius ejusdem appellationis in *Ægypto*, *Sozomenus* lib. 6. cap. 31. et *Niceph.* *Gall.* lib. 11. cap. 38.

CELLE quoque vox crebro pro *Monasteriis*, seu, ut olim vocabant, *Abbatibus*, vel *Obedientiis*, quæ majoribus suberant, sumitur. Nam cum Monachi prædia variis in pagis considerent, eo aliquot e suis mittebant, qui et fruges colligerent, procurarent redditus, et ad Monasterium deferrent : vel ut vitam solitariam quodammodo in iis agerent destinati Monachi ; unde *Bonifacius VIII.* cap. 3. de *Verbor.* signif. *Cellas* ejusmodi *loca secreta et solitaria* interpretatur, quæ ab hominum separata convicti sunt ad contemplandum et Deo vacandum specialiter deputata. Vel denique cellæ subinde ædificatæ propter nimium Monachorum numerum, ut ex *Monasteriis* eo mitterentur Monachi, aliisque identidem pulsantibus locum darent. *Ardo Monach.* in *Vita S. Benedict.* *Abbat. Anianensis* : *Et quia cætera loca eos capere non quibant, constituit locis congruis Cellas, quibus prefectis magistris posuit fratres.* Iisdem enim in locis exstructa etiam oratoria, quibus deserviendi statim certus Monachorum numerus, qui a *Primario Monasterio* dependebat. *Cellæ cœnobiales*, in *Præ-*

cepto *Lud. Pii* apud *Steph. Baluzium* in *Append. ad Capitul.* num. 38. *Charta Arnaldi Archiep. Burdegal.* ann. 1120. apud *Sammarthanos* : *Quia S. Macarius, non cella S. Crucis, sed per se Monasterium erat, etc.* *Charta Galonis Episcopi Parisiensis* ann. 1107 : *Ita scilicet ut Abbas Fossatensis prædictum monasterium tanquam Cellam suam possideat.* [Charta ann. 1082. inter *Instrum.* *Hist. Meld.* tom. 2. pag. 14 : *Quondam erat Ecclesia BB. Apostolorum Petri et Pauli nomini dedicata, quæ Abbatæ nomen habebat ; sed per incuriam habitantium dignitatem hujus nominis amiserat. Ordinavit igitur supradictum Concilium, ut hujusmodi Abbatæ Cellæ fierent et Cellæ nominarentur, religiosisque monachis traderentur.] *Rudolphus Presbyter* in *Vita Rabani Mauri Archiep. Mogunt.* num. 5 : *Per cellas quoque fratrum sibi commissorum, et per alia loca inculta ad se pertinentia, in quibus prius non erant, Ecclesias cum permissione Episcopi sui construxit, etc.* *Quippe* in *Agathensi Concil.* can. 58. *Epaon.* can. 10. *Venetico* can. 8. *Aurelian.* I. cap. 22. *Cellæ novæ, aut Congregatiunculæ Monachorum absque Episcopi consensu prohibentur institui.* *Concilium Aquisgran.* ann. 817. et *Additio I.* ad *Capitul.* *Lud. Imp.* cap. 41 : *Ut Abbatibus liceat habere Cellas, in quibus aut Monachi sint, aut Canonici, et Abbas provideat, ne minus de Monachis ibi habitare permittat quam sex.* In *Synodo incerti loci* apud *Sirmondum* tom. 1. *Concil. Gall.* pag. 618 : *Vetantur Monachi sequestrati per Cellas habitare, et peculiare ulum habere.* In *Concilio Parisiensi* ann. 1212. part. 2. cap. 24. dicuntur Monachi in claustris interdum movere rixas et seditiones, *Ut mittantur ad Cellas.* *Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis* : *Ibi quoque primum fecit oratorium, deinde aliis officinis peractis, Cellam egregiam construxit.* Hac notione *Cellam* et *Cellulam* usurpant *Lupus Ferrar.* *Epist.* 11. *Udalricus* lib. 3. *Consuet. Cluniac.* cap. 30. 31. *Ivo Carnot.* *Epist.* 269. [Notitia ann. 832. *Marceæ Hisp.* col. 769. *Præceptum Ludovici Transmarini* ibidem col. 863. *Bulla Paschalis II.* pro *Corbiniacensi cœnobio* ann. 1107. inter *Instrum.* tom. 4. novæ *Galli Christ.* col. 85. *Annal. Benedict.* tom. 3. pag. 23. *Hist. Monasterii Mediani* pag. 269.] *Acta Murænsia* pag. 15. 37. *Capitul. Caroli M.* lib. 4. *addit.* 1. cap. 14. [*] *Excerpt. canon.* ann. 806. cap. 9.] lib. 6. cap. 138. [*] 140. ex *Concil. Aurelian.* I. cap. 22.] *Walafr. Strab.* in *Vita S. Galli* cap. 5. *Orderic. Vital.* lib. 12. pag. 896. S. *Bernard.* *Epist.* 253. etc. *Egerunt præterea copiose de ejusmodi Cellis Monachicis Browerus* lib. 21. *Antiq. Fuld.* cap. 7. et *Haeftenus* lib. 12. *Disq. Monast.* disq. 1. Vide *Obedientia*.*

CELLA, Interior ambitus Monasterii. *Innocentius III.* *PP.* lib. 14. *Epist.* 155 : *Semper Hebdomadarius in Cella remaneat, cujus nomine intelligimus interiorum ambitum vel clausuram : si clausura non fuerit, loca adjacentia officinis.*

* *Mirac. B. Bertholdi* tom. 6. *Jul.* pag. 488. col. 1 : *Morabatur in hospitali quidam pauper, nomine Luitoldus, multo tempore claudus. Hic, cum diu ferulis sustentantibus se omnibus per Cellam notissimus traaxisset, etc.*

* **CELLA MURATORUM**, Monasterium, maxime sanctimonialium, idem quod *Murata* 1. *Pestam.* ann. 1348. apud *Cl. V. Garamp.* in *Ind. ad Hist. B. Chiara* pag. 505. col. 2 : *Sorori Benedictæ de Cella muratorum versus Montes, pro se et dua-*

bus sociis, xvij. denarios. Vide supra Carcer 2.

2. **CELLA**. Concilium Arelatense ann. 1234. cap. 16: *Item decernimus, quod Iudæi masculi a 13. annis et supra, deferant extra domos in superiori veste, in pectore signum Cellæ, latitudinis trium vel quatuor digitorum, nisi sint in viagio constituti.* Vide Iudæi.

* Circulus, qui *Rota* sæpius vocabatur. Vide in hac voce sub num. 8.

† 3. **CELLA**, Ehippium, Gall. *Selle*. Capitula generalia MSS. S. Victoris Massil.: *Idem dicimus de Cellis, bardis et frenis irregularibus.* Vide *Sella* 2.

* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Et primo unum rousinum... cum sua Cella et brida.* Vide *Sella*.

† 4. **CELLA**, *Cella familiarica*, Vitruvio, Gall. *Chaize percée*. Transactio inter Abb. et Monach. Crassens. ann. 1351. ex lib. viridi fol. 53: *Infirmarius... debet habere pro Monachis infirmis in dicto Monasterio parapsides (paropsida,) conchas, ollas, mappas, manutergia, urinals, Cellas et oleum.* Vide *Sella* 1.

* 5. **CELLA**, pro *Sella*, scamnum. Ad *Cellam comedere*, Pœnitentiæ monasticæ genus. Charta ann. 1217. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 254: *Si autem prior vel aliquis fratrum convictus fuerit quod sex denarios vel amplius retinuerit, quos in trunco prædicto non posuerit, per tot dies quot denarios ipse retinuerit ad Cellam comedat.* Rursum occurrit infra. Vide *Sella* 5.

** **CELLA POSTERIOR**, Memoria; Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 114:

Hoc verbum Cella posteriore tene.

Gemma Gemmarum: *Cellula memorativa est in capite, die Kamer der gedechtnuss.*

CELLANUS, Inclusus, qui in cella monachicam, seu potius eremiticam vitam agebat. S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 38: *Erat quidam Cellanus, homo Dei simplex et rectus in loco quodam, non longe ab urbe Parisiaca.* [Acta SS. Maii tom. 6. pag. 51: *De sancta Virgiana eremita seu Cellana in castro Florentino.*]

CELLARARIUS, Idem qui *Cellarius*, de quo mox. Capitula Caroli M. ad Monachos ann. 789. cap. 6: *De Cellarariis Monasterii, ut non avari, sed tales mittantur, quales regula præcipit.* Ubi Concilium Francoford. ann. 794. cap. 14. habet *Cellarii*. Vide Synodum Aquisgran. can. 140. Chronic. Casin. lib. 3. cap. 38. (al. 40) lib. 4. cap. 55. etc. [* Ekkehard. IV. Casus S. Galli cap. 3. ap. Pertz. pag. 103. lin. 16. Vide Forcellinum in hac voce, quæ non semel apud JC. occurrit.]

† **CELLARE**, Cavea, locus subterraneus. Acta SS. Apr. tom. 2. pag. 725. de S. Wernhero: *De subitusque locus suæ horribilis passionis in magno Cellari assistit.*

* 1. **CELLARIA**, Officium *Cellarii*, quod aliquando dabatur in feudum cum domibus, terris et redditibus sufficientibus. Hist. Dalph. tom. 1. pag. 133. in Charta Hugonis Episc. Gratianopol.: *Dereliquit igitur mansum unum quem mentitus fuerat se habere pro feuda Cellariæ... Confessus fuit esse antiquum et verum feudum Episcopalis Cellariæ. ipsam dedi eis pro feuda Cellariæ.* Vide *Cellaria* post *Cellarius*.

* Bulla Joan. PP. XXII. qua Philippo regi concedit annalia beneficiorum ecclesiast. ex Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 100. rº: *Declaramus ut concessum tibi hujusmodi privilegium nullatenus extendatur ad... prioratus, supprioratus,*

claustrales, forestarias, Cellarias, infirmarias, etc.

* 2. **CELLARIA**, pro *Sellaria*, Vicus in quo habitant *sellarii* seu *sellarum* artifices. Charta ann. 1291. in Lib. albo domus publ. Abbavil. fol. 76. vº: *Septem libras Paris. super tribus domibus seu eschopiis contiguis, sibus in Cellaria Abbatis-villæ.* Vide supra *Cella* 3. et *Sellarius* 4.

* **CELLARIENSIS**, *Cellarinsis species.* Vide mox in *Cellarium*.

CELLARITA, *Cellarius*, qui cellæ seu promptuarii curam habet. Victor Viten-sis lib. 3. de Persecut. Vandal.: *Uxor quedam cujusdam Cellaritæ Regis, nomine Dagila, quæ temporibus Geiserici multoties jam Confessor extiterat, etc. Cellarius Regis, apud Odorannum Monachum in Chr. pag. 640. Κελλάρτης, Dorotheo Doct. 11. in Typico Sabæ et Eucharthol. Adde Vitam S. Nili Junior. pag. 69. et Goarum ad Eucharthol. pag. 47.*

CELLARIUM, Penarium. Isidorus lib. 15. Orig. cap. 5: *Promptuarium dictum eo quod inde necessaria victui promuntur, id est, proferuntur. Cellarium, quod in eo colligantur ministeria mensurarum, vel quæ necessaria victui supersunt.* Gloss. Lat. Græc.: *Cellarium, et Cellaromarium* (f. *Cellararium*) ταμειον, Gloss. Theotiscum Lipsii: *Kellera-promptuaria.* [* Castigat. in utrumque Glossar. Leg. *Cellarium, et cellar, omarium.* Ubi *Omarium*, pro eo quod *Aumarium* ex *Armarium* dicimus. Scaliger ad Festum: alii *Promarium* legunt. Vide *Pricæum* ad *Apuleium*.] *Walafridus Strabo* de Vita S. Galli cap. 11: *De parvo Cellario panem integrum famulanti porrexit.* In veteri orbis Descriptione cap. 42. Campania dicitur *Cellarium Romæ.* [* Chart. Henr. VI. Imper. ann. 1193. in Alsat. Diplom. tom. 1. pag. 300. num. 353: *In commutationem decimarum, quas de Cellario nostro in Alsatia hactenus accipere consueverunt, etc.*] [Computus ann. 1202. apud D. Brussel. de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. CLXVIII: *De Cellario Lorriaci retendo XIII. l. et XIII. s. et XIII. d.* Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislin.:

Li vileins monte en son Cegnail,
Par ou vels tu que ge t'en fail.]

[* Sed ibi vox Gallica *Cegnail*, medius, ni fallor, intelligeretur de cœnaculo, Gall. *Chambre haute.* Vide *Cœnale*.]

CELLARIUM, Species ipsæ quæ in cellario asservari solent. Servius ad l. *Æneid. Penum et Cellarium* distinguit, quod *Cellarium* sit paucorum dierum, *penus* vero longi temporis. Præsertim vero ita appellabantur species quas accipiebant viri in dignitatibus constituti, cum a Principe in provincias mittebantur, aut e provinciis ad Comitatum evocabantur: præbebanturque eæ ex rescripto Principis a populis. Ita id vocabuli passim usurpatur hac notione in Cod. Th. leg. 3. de Offic. judic. (1, 10.) l. 6. de Annon. et tribut. (11, 1.) leg. 32. de Erogat. milit. ann. (7, 4.) apud Aurel. Vict. in Maximiano et Herculio, et Sulpitium Sever. lib. 2. Hist. Sacr. in Constantio. *Cellarii* autem appellatione intelliguntur πάντες τὰ βρώσιμα καὶ πόσιμα, ut est in Basilicis: sal, vinum, oleum, caro bubula, lardum, et cæteræ species, quæ ex Cellario deprimi solent.

CELLARIENSES SPECIES in d. l. 32. Cod. Th. de Erog. milit. ann. l. 16. de Indulg. debet. (11, 28.) quæ *Cellarium* alibi dicitur, ut observatum supra: τὰ κελλαρικὰ Græci appellantur. Chronic. Alexandr. pag. 678: Ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐν πόλει Πρω-

σίας τῆς Βιθυνίας διαφέρει λαμβάνοντα ἀνδύνας καὶ κελλαρικά βρωσίως. Ita etiam Palladius in Historia Lausiaca cap. 14. et Harmenopolus lib. 2. tit. 10. Glossæ Lat. Gr. MSS. S. Germani Paris.: *Penus, κελλαρικόν.* [* Κελλάριον, *Penus*, in In-cert. art. gramm. fragm. num. 161. ap. Endlicher. pag. 105.] [Glossæ Basil: Κελλαρικόν, κερρυμένον.] Atque inde promptum est assequi, quid sit *Cellarinsis* in Edicto Chlotarii II. Regis cap. 23. in Synodo Parisiensi V: *Et quandoquidem pastio non fuerit, unde porci debeant saginari, Cellarinsis in publico non exigatur.* Est enim id quod *Cellarii* nomine exigi solet.

CELLARIUM, Cella, cubiculum. Concilium Arelatense II. cap. 4: *Nullus Diaconus, vel Presbyter, vel Episcopus, ad Cellarii secretum intronmittat puellam, etc.* Agathense cap. 11: *Ancillas vel libertas a Cellario, vel a secreto ministerio, et ab eadem mansione, in qua Clericus manet, placuit removeri.* Ita in Conc. Arvernensi cap. 16. ubi quod *Cellarium* dicitur, *Cella* appellatur in Concilio Turonensi II. cap. 12. *Cellula* cap. 19.

* **CELLARIUM**, Dolium, vas vinarium. Inquisit. de foresta Aquilinæ in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 58. rº col. 2: *Dominus Montisfortis... habet in foresta unum circularium se alterum ad Cellaria sua liganda.*

CELLARIUS, Cui potus et escæ cura est, qui *Cellæ* vinariæ et escariæ præest, promus. Gloss. Græco-Lat.: Κελλάριος, *Penarius*. Lexic. Gr. MS. Reg. Cod. 2062: Ταμίας, ὁ κελλάριος. Vox Latinis nota: sed præsertim hæc vox usurpatur pro officio Monastico. Cyprianus in Vita S. Hilarii Arelatensis: *Post breve tempus in congregationis Cellarium eligitur. Cœpit igitur attente et studiose illis velle largiri quibus esset necessarium, etiamsi abstinentiæ amore nihil peterent.* Vide Capitulare de Villis cap. 58. [* Pertz. *Cellerarius*.] Capitula Ludov. Pit. Addit. 1. cap. 56. Vitam S. Benedicti Abb. Anianæ n. 9. et Hæftenum lib. 3. Disq. Mon. tract. 7. disq. 4. Vide *Cellararius* et *Cellerarius*.

CELLARI, Qui cellaria publica seu species cellarientes asservabant, in Novella Marciiani de Indulg. reliqu.

CELLARIUS COQUINÆ, in Monasteriis, in Charta Willelmi Ducis Aquit. ann. 1131. pro Abbata Angeriensi.

* Qui coquinæ in monasteriis præest: *Cevellier de la cuisine*, in Reg. 13. sign. *Habacuc* Corb. ad ann. 1510. fol. 21. *Cevellier* enim vel *Chevellier*, passim pro *Cellerier*, in Tabul. ejusd. abbat. Unde *Cevellier des eaux* appellatur in Reg. jam laudato, qui nunc vocatur *le Cellerier des eaux*.

† **CELLAROMARIUM**. Vide *Cellarium*.

† **CELLENARIUS**. Descriptio censuum Monasterii S. Emmerammi, apud Bern. *Pez* tom. 1. Anecdot. part. 3. col. 70: *Decem Cellenarii: ex his quatuor dant cervisiæ situlas XX. Duo dant XXX. denarios, et alii duo XXX. denarios; duo sine censu. Cellenarii* iidem videntur qui *Casarii* seu *Coloni*, ac fortasse sic dicti a *cella*, casa, tugurium, qua notione vocabulo *cellæ* usus est Horatius. [* *Cellenarius, Kellnari*, Gloss. Lat. Germ. in Histor. Frising. tom. 2. part. 1. præf. pag. 14. Apud Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 390. est *Cellerarius*. Idem sunt qui *Cellerarii* apud Ekkehardum Junior. cap. 4. et in Capitul. de Villis cap. 10. et 58. Cellis præpositi. In Polypt. Irminon. Br. 13. sect. 102. *Hilduinus, Cellarius, solvit indicem* 1. Br. 9.

sect. 228: *Adraboldus, servus et Celerarius tenet dimidium mansum servilem.* Br. 19. sect. 4. *Alberius Cellerarius et colonus tenet mansum ingenuilem.*
 * **CELLENSES** CORNUTI, Monetæ species. Vide infra *Cornuti* §.

CELLERARIUS, Idem qui *Cellarius*. Odorannus Monach. in Chron. ann. 1031: *Raimbertus Cellerarius Regis.* [Chartular. S. Germani Paris. fol. 1: *Redditus qui debetur Cellerariis Regis, qui custodiunt pressorium Regis apud S. Stephanum, etc.*] Hugo Florentinus in Vita B. Ivettæ Reclusæ n. 15: *Cujus (Episcopi) et rerum dispensator et expensarum creditor erat, et ut vulgo dicitur, erat ejus Cellerarius.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti cap. 8: *Ad Cellerarii ministerium pertinent omnia quæ in pane et potu et diversis ciborum generibus fratribus sunt necessaria... procurare, omnia vasa cellarii et coquinæ et scyphos, et justas, et cætera vasa refectorii, et omnem horum trium necessariam suppellectilem ministrare.* Fortunatus Pictav. in Vita S. Paterni Episc. Abrincat. cap. 3: *Ab Abbate suo ad dispensationem Cellarii deputatus.* De officio Cellerarii, alia habent Regula S. Benedicti cap. 31. Regula S. Isidori cap. 19. Regula Magistri cap. 16. S. Fructuosi cap. 6. Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 18. Eckerhardus Junior de Casib. S. Galli cap. 4. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 147. 149. 297. etc. Suberat porro Cellerarius Præposito. Anselmus Leod. in Wazone Episc. Leod. cap. 85: *Cellerarius annonam, vinum, pulmentum suscipiens a Præposito, Prælati seniorumque dispensat mandato.* [** Chart. Præpositi Aschaffenh. de destitutione Cellerarii ann. 1183. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 278. Vide Schannat. Histor. Wormat. tom. 1. pag. 71. et infra *Portarius*. Apud Fuldenses erat *Celleraria abbatibus* et alia *fratrum*. Vetus notitia ap. eundem Schannat. in Histor. Fuldens. tom. 1. pag. 16: *Caritas dabitur fratribus de Celleraria abbatibus... et stauipus insuper de Celleraria fratrum.* De officio Cellerariorum junioris et senioris apud Corbeiensis vide Statut. antiqua hujus monasterii lib. 2. cap. 5. post *Irminonem* pag. 318. Eorum curæ in primis coquina demandata erat, cetera *Provendarium* et *Portarium* spectabant.]

* **Celèrier**, idem qui vulgo *Buvetier*, in Lit. ann. 1358. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 597. art. 38: *Le Celerier et le concierge de la court le roy, etc.*

CELLERARIA, in Monasteriis feminarum, cujus officium describitur a Petro Abelardo pag. 157. et in Synodo Aquigran. [** *Cellatrix* in Gemma Gemmar.]

SUBCELLERARIUS, apud Silvestrum Girald. lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 1.

† **CELLERARIA**, Officium Cellerarii. Varias hujus officii, quod multiplex fuit in Dalphinatu; functiones et annexas ei mercedes accurate descriptas habes tom. 1. Hist. Dalphin. pag. 106. Cellerarius Avalonis, cujus erat *Recolligere bladum et ponere in granario Comitatus, capiebat ratione Cellerariæ super Tenementarios Comitatus* seu in ejus granario quatuor sectarios frumenti et quinque solidos pro una tunica, et duos solidos et sex denarios pro pellibus et civaria avenæ. Qui tenet Cellerariam (S. Donati) debet ratione Cellerariæ facere vendi vinum Comitatus tempore banni... et debet recipere medietatem tertii decimi denarii qui debetur illi apud S. Donatum, et debet percipere tertiam decimam partem omnium bladum quæ Dominus Comes capit apud

S. Donatum de censibus et taschiis, et debet habere librationem cum uno equo... et pro hoc debet recolligere totum bladum Comitatus, et illud reddere ad mandatum ipsius, et debet pro Celleraria placitum ad misericordiam. Cellerarius Montis-Lupelli plenariam habebat potestatem quoscumque redditus, census, emolumenta, obventiones, et alia jura (Humberti II. Dalphini) dictæ Castellaniæ per se vel per alium idoneum substitutum petendi, exigendi et recuperandi, necnon pro ipsorum solutione jure fiscali pignorandi, et debitores compellendi juris remediis oportunitatis, et demum omnia alia faciendi, quæ ad ipsius Cellerariæ officium noscuntur quomodolibet pertinere, potissime venditiones laudandi et de quibuscumque rebus quæ tenentur a nobis, quæ in alium transferentur, retinendi et investendi emptores rerum ipsarum nomine nostro et pro nobis, ac etiam, si expedierit, ipsas res et jura quæcumque transferendi per quempiam in alium, jure prælationis retinendi nostro nomine et pro nobis, prout per alios prædecessores dicti Bertheti Cellerarios dicti loci prædicta sunt et fuerunt fieri consueta. Ibidem plures alii Dalphinatus Cellerarii memorantur, de quibus si plura cupis, ipsum locum adi. Vide *Cellaria*.

† **CELLERARIATUS**, Officium Cellerarii Monasterii S. Claudii, ut habetur in Statutis ejusd. loci pag. 83.

* **CELLERE**, *Affligere vel macerare. superstare.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **CELLERIUM**, Cella vinaria. Gall. *Cellier*, in Codice censuali Calomontis, et in Chartulario Aptensi fol. 72. verso.

CELLI. S. Audenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 15: *Nullus Christianus ad fana, vel ad petras, vel ad fontes, vel ad arbores, aut ad Cellos, (quidam Codd. habent ocellos) vel per trivia luminaria faciat, aut vota reddere præsumat.* Legend. forte *lucellos, i. lucos.* Vide *Arbor*.

† **CELLIO**, Cellarius. Inscript. Grut. pag. 582. n. 10: D. M. SECUNDI NUNDINI PRIMITIVI CELLIONIS.

CELLIOLA, pro *Cellula*. *Celliolæ Monachorum*, apud Thomam. Archid. in Hist. Salonitana cap. 42.

† **CELLIOTA**, Græcis κελιώτης, Camerarius, Cubicularius apud Imperatores Constantinopolitanos. Phranzes lib. 2. Chronic. cap. 1: *Hic quoque mos tenet, ut Celliote Imperatoris ad sepulchrum ejus, usque ad prima sacra funeralia sive iusta perseverent.*

¶ Præter hanc alia affertur hujus vocis notio in Glossario mediæ Græcitatatis, ubi κελιώται dicuntur primum *Monachi in cellulis reclusi*; deinde *Anachoretæ*, qui cum sunt ad labores ineptissimi et oneribus Monasterii impares, quiete tamen vivere exoptent, extra Monasteria, quæ muris undique cinguntur, cellam collata pecunia cui Templum, vinea et campus annexa sunt, quorum fructibus vivere possunt, coeunt, ibique cum nonnullis sociis vivunt: cum dies festus agitur, ad Monasterium procedunt et officiis celebrandis assistunt: quibus finitis, ad cellam regrediuntur, et domestica negotia obeunt, et cum liberit, precibus operam dant. Ita de Celliotis apud Græcos hodierno Allatius lib. 3. de Consensu utriusque Ecclesiæ cap. 8. num. 8.

† **CELLIS**. Felix Mon. in Vita S. Guthlaci. sec. 3. SS. Benedict. part. 1. pag. 278: *Cum alio die quadam loca spinosa perlustraret sine Celle agresti, rura gradiendo, inruit in quandam spinulam sub incultæ telluris herbis latentem, mede-*

lanium plantæ ipsius infigans, tenuis talo rumpendo totius pedis cratem perforavit. Si non legendum *Calle*, Semita, *Cellis* videtur genus calcamenti, f. idem quod *Calones*, Gall. *Sabots*.

* **2. CELLIS**, Occitanis *Celo*, Sella. Leudæ minutæ Carcass. MSS: *Item de saumata Cellium fustorum, vj. den.* Vide supra *Cella* 3.

CELLULA, diminutivum a *Cella*, nostris *Cellule*, Cubiculum Monachi. Concilium Turon. ann. 567. can. 15: *Nec liceat Monachis Cellulas habere communes, ubi bini maneant.* Ita in Concilio Agath. can. 58. Aurelian. I. can. 22. in Nov. 5. Justiniani, etc. Vide *Cella* et *Hæftenum* lib. 12. Disquisit. Monast. tract. 3. disq. 2. 3. etc.

CELLULANUS, Concellaneus, contubernalis, Monachus qui in eadem cella, cellula, aut Monasterio habitat. Sidonius lib. 9. Ep. 3: *De Senatu Lirinensium Cellulanorum.* Dicuntur vero *Cellulani*, ad discrimen cæterorum Monachorum, qui seorsim in diversis et dispersis per eremum cellulis habitabant. Κελύωντα apud Dorotheum doctr. 16.

Sic etiam appellatur contubernalis Clericus, quem ad amolendas maledicorum calumnias, habere jussi sunt Episcopi, ipsique Presbyteri et Diaconi, ut est, apud Gregor. M. lib. 4. Ep. 44. in Capitul. Car. M. lib. 5. cap. 174. et in Synodo Ticinensi ann. 850. cap. 1. in Capitulis datis Presbyteris cap. 8. editis a Stephan. Baluzio post Capitular. pag. 1375. etc. apud Ennodium Opusc. 7. cujus est titulus, *Præceptum quando jussi sunt omnes Episcopi Cellulanos habere.* In ipso vero opusculo *Concellanei* dicuntur. Chron. Reichersperg. ann. 272. Lucius PP. *Præcepit ut duo Presbyteri et 3. Diaconi in omni loco Episcopum non deserant propter testimonium Ecclesiasticum.* S. Augustinus Epist. 236. de Presbytero: *Apud famosam mulierem, nullum secum Clericum habens, remanere et prandere et cenare ausus est.* Adde Concil. Gerundense sub Hormisda cap. 6. 7. Synod. Rom. II. sub Greg. I. Concil. Tolet. IV. cap. 22. 23. Lateran. I. cap. 11. Trident. sess. 23. cap. 18. etc. Vide *Concellita*, *Syncellita*, *Syncellus*, *Presbyteræ*.

CELLULARII. Capitulare de Villis cap. 10: *Ut Majores nostri, et Forestarii, Poledrarii, Cellularii, Decani, Telonarii et cæteri ministeriales, etc.* Ubi legendum forte *Cellarii*, qui cellariorum curam gerunt in prædiis et villis dominicis. [** Apud Pertizium *Cellerarii*. Vide *Cellenarius*.]

* **CELLUM**, mendose pro *Collum*, in Testam. Mafaldæ regin. ann. 1256. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 33.

CELONES. [* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Nau, Prov. navis, navicula, navicella. Celo, onis.*] Thwroczius in Salomone Rege Hungar. cap. 50: *Bulgari navigantes in Celonibus suis, per ingenia sufflabant ignes sulfureos in naves Hungarorum.* Ubi corrector edidit *Celocibus*, ut monet Freherus. [At potuisset retinere *Celonibus*; *Celones* enim, inquit Isid. lib. 19. Orig. cap. 1. *quas Græci κελήρας vocant, id est, veloces biremes vel triremes agiles, et ad ministerium classis aptæ. Ennius:*

Labitur uncta carina per æquora cana Celonis.

Ead. fere habent Gloss. Sangerm. et Bituric. MSS.] [* Apud Ennium Hier. Columna in Ennium contendit legendum esse *Celocis*.]

* **CEOLONITIS**, Gemma, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 7613.

* **CELORIA**, CELOYRA, Aratrum, Gall. Charue, ut videtur. Lignamen ad opus carreum et Celoria, in Stat. Vercel. lib. 3. pag. 101. v. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 41. ex Cod. reg. 4624: *Quælibet persona... quæ habuerit, tenuerit seu fecerit laborerium in Auilliana vel finibus, et quæ ibidem boves seu Celoyram et Celoyras tenuerit causa laborandi et laborerium faciendi, teneatur et debeat dare et solvere singulis annis in messibus.... campariis... pro quolibet pari boum et pro quolibet Celoyra,.... unam gerbam competentem.* Et cap. 146: *Si alicui bubulco vel conducenti boves cum plauastro, vel laboranti terram alicubi, contingat quod ruperit aysale,.... vel Celoyra de aliquo apiglo ejus plaustri vel Celoyræ, possit... capere... ad dictum suum plaustrum et dictam suam Celoyram seu apiglum ejus vel eorum aptandum vel aptandam, licite et sine pœna.* Occurrit rursus ibid. cap. 202.

* **CELSIJUGUS**, [Altijugus. Pseudo-Juvenec. in Spicileg. Solesm. t. I, p. 172. Celsijugum collem. (L. Quicherat).]

† **CELSITONANS**, Altitonans. De Deo dicitur in Codice Traditionum S. Emmeramni apud Bernardum Pez tom. 1. Anecd. part. 3. col. 113. et apud Theodulfum lib. 2. Carm. v. 447.

CELSITUDO, Titulus honorarius Regum, apud Nicolaum I. PP. Epist. 36. 57. Vide Beslium in Comitib. Pictav. pag. 177. [S. Bernardum in Epistola ad Ludovicum Regem Franc. inter ejus opera tom. 1. col. 254. edit. 1690.] [* Marin. Pap. Diplom. pag. 242. b.] etc.

* Hugoni Cluniacensis cœnobii abbati tribuitur a Simone Crispeiensi comite, in Charta ann. 1076. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 207: *Notum sit vestræ Celsitudini, beatissime pater, etc.*

* **1. CELSUS**, Morbi genus, f. Cancer, aut quid simile, quod partes affectas corrodoendo vulneret, ut notant docti Editores ad Acta S. Parid. tom. 2. Aug. pag. 77. col. 1: *Quæ (mulier) in ore simul et barba morbum patiebatur, qui vulgo Celsus nuncupatur,.... sanitatem prope- ranter accepit, ipsum vulnus aqua fontis, de prædicta ecclesia manantis, abluendo.*

* **2. CELSUS**, CELSA, Morus, Gall. Murier. Cæl. Aurel. de Acut. lib. 2. cap. 18: *Agrestis Celsæ coma, quam rubum vocant. Cujus fructus etiam Celsa dicitur, apud Simon. Januens. in Clave sanationis.*

1. CELTICUS, Gloss. Lat. Gall.: *Celticus, Nobilis.* [Johan. de Janua: *Celticus, Nobilis, et dicitur a Celsus.*]

* Hinc emendandum Glossar. Lat. Ital. MS. ubi: *Celticus, nobile.*

* **2. CELTICUS**, f. Ejecticius. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. Passion. cap. 127: *Fit igitur hæc passio (diabetis seu urinæ effusio) aut ex imbecillitate renum, caceltica virtute amissa et Celtica fortitudine permanente.* Vide supra *Cacelticus*.

CELTIS, Cælum sculptorium, aut potius λαξευτήριον. W. Brito in Vocab: *Celtis, instrumentum ferreum aptum ad scalpendum. Cisel Gallice, dicitur a celtando, sed nusquam est in Biblia, unde Job. 19. ubi quidam legitur: Vel Celta sculptantur in silice, G.G. in originali ut antiquæ Bibliæ habent, certe, et nullus sanctorum expositorum ponit Celta.* Vetus Inscriptio Romæ: MALLEOLO ET CELTE LITERATUS CILEX.

† **CELUM**, Umbella, quæ in processionibus et funeribus Regum portatur, Gall. Ciel, sæpius Dais. Hac voce utuntur Rob. Goulet in Jurib. Universitatis

Paris. fol. 13. v. et Menotus in Serm. Quadrag. fol. 144. v. Melius scriberetur *Cælum*.

† **CELURA**, f. Lecti supremum tegmen, a Latino *Cælum*, Gall. Ciel de lit, fond de lit. Litteræ Regis Angl. ann. 1388: *Unum lectum de panno aureo... unum coopertorium cum Celura integra et tertio de eadem secta, ac tribus curtinis de ruheo tartarino.*

† **CELYDRUS**. Vide *Chelyndrus*, Coluber.

CEMA, CEMATA. Papias: *Cemata, pecuniæ. Cema pondus retinet 3. scrupulorum.* Leg. forte *Cermata*, ex Græc. κέρματα.

* **CEMALIS**, Vasis genus ad usus diversos aptum, pro *Semalis*. Vide in hac voce. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 5: *Cum dicta noverca posuisset ipsum puerum in quadam Cemate, cum quadam quantitate feni et paleæ, et ibidem ignem posuisset, etc.*

CEMBELLUM, Gallice *Cembel*, Species torneamenti seu hastiludii, ut censet Falsetus: quæ quidem vox in Poetis nostratibus erubrius occurrit. [Marten. tom. 4. Anecd. col. 118. ex Concilio apud Lillebonam ann. 1080: *Nulli licuit inimicum quærendo vexillum vel loriam portare, vel cornu sonare, neque Cembellum mittere, postquam insidiæ remanerent.*] Le Roman de *Garin*:

A Mascon vindrent eins que Prime venist,
Jusqu'à la vespre ont le Cembel basti,
Parmi la ville en est levé li cris.

Alibi:

Puis s'en esirent par la porte seguin,
Tres que au Cembel ne pristrent onques fin.

Rursus:

Lor aguet metent en un bruel de sapin,
Au Cembel vet Girbert le fil *Garin*.

Le Roman des *Miracles du Chevalier*:

Li Chevaliers qui moult ert biaux,
Mains poigneis et mains Chenbiaus,
Mainte joule, mainte encontreé,
Faisoit de li par la contrée.

Alibi:

Ne tornoie ne ne Chenbele.

Guillelmus de Dola:

Que n'aïlle au Cembel,
Tant a bien en li
Que moult embeli
Li gieu sous l'ormel.

Le Roman de *Rou de Vacce* MS.:

N'i a qui lor ost faire ne assaut ne Ceubel.

Guill. *Guiart* ann. 1214.:

Buridan qui si se desgoise,
Est pris et liez en poi d'enre,
Et Gautier à qui l'en court seure,
Tost compere leur Cembiau chier.

Chr. MS. Bertrandi du *Guesclin*:

Se bataille n'avez et estour et Cembel,
Encontre le Castal le Chevalier isnel.

[Le Roman de *Partonopez* MS.:

Hermans est issus du chastel,
Qui fu abatus au Cembel.]

Occurrit etiam apud Reclusum in Poemate MS. *Des Miracles nostre Dame*.

* Hinc *Enkembeler*, Hastiludium decertare, in *Mirac. B. M. V. MSS.* lib. 2.:

Par le valet qui tant est biaux,
Vient Deables de ces Chenbiaux
La bone dame Eakembeler,
Et giler s'ame et tremeler.

CEMELIA. Vide *Cimelia*.

* **CEMENS**, A maris refluxus? Charta Joan. comit. Pontiv. ann. 1190. in *Hist. Major. Abbavil*, pag. 79: *Concessi dictæ ecclesiæ (S. Vallerici) in perpetuum jus*

reditus et donationis de piscibus maris, quæ ego habebam prius de qualibet navi territorii illius in mari piscante per totius anni circulum, singulis diebus et martiniis et Cementibus, cum tribus aquatiis in quolibet anno. Vide infra *Maretinum*.

CEMENTARIA. Papias: *Cementaria, Ecclesia.* Legendum *Cœmeteria*, ni fallor: nam et in Ecclesiarum ambitu sunt cœmeteria. [Verum et in MS. Ecclesiæ Bituric. legimus, *Cementaria*. In Computo anni 1202. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. CLVI. a Cœmentum dicitur *Cementaria*, Structura, Gall. Maçonnerie: *Pro Cementaria stabulorum Regis novorum, et de domibus Regis retegendis XXXVIII. l. et VI. s.*]

† **CEMENTARIUS**, Qui victum manibus quæritat. Vet. Gloss. Sangerm. MS. num. 501. Est pro *Cæmentarius*, Gall. Maçon.

† **CEMERARIÆ**. Papias MS. Bitur.: *Cemerarias, silvas obscuras.* Glossar. Sangerman. MS. n. 501. habet, *Cemeræ, silvæ obscuræ.*

* Pro *Cimmeriæ* vel *Cimmerariæ*, ut opinor.

† **CEMERIÆ**. Vide *Cemerariæ*.

GEMINE, *Preces Connubii*. Papias MS. et Edit.

† **CENA**, CENADICUM. Vide *Cœna*, *Cœnaticum*.

* **CENACULATUS**. Vide *Cœnaculatus*.

† **CENAGIATOR**, Cui cura commissæ est reficiendorum aggerum atque exclusarum, apud Lobinellum tom. 2. *Hist. Britan.* col. 266: *David quoque filius Lumanii, qui erat Cenagiator exclusarum Comitibus dedit Deo et S. Nicholao.... fevum suum quod in ipsa exclusa habebat solutum et quietum.* Archivum Majoris Monasterii: *Normannus Cenagiator dedit nobis paragiium unum in clusa quæ est in saltu bosci, et recepit pro hoc a domno Burchardo... XXX. solidos. Annuit hoc David magister Cenagiator.*

† **CENAGIUM**, CENALE, CENARIUS, CENATICUM, etc. Vide *Cœnagium*, *Cœnale*, etc.

* **CENAGIUM**, Præstatio pro jure piscandi cum instrumento, quod quibusdam in provinciis *Cesne* vel *Cene* appellatur; nostris etiam *Cenage*: unde *Cœnagium* minus recte scribitur referaturque ad vocem *Cœnaticum*, quod de pastu seu refectione intelligitur. Vide in hac voce. Charta Salpitii dom. Ambazæ ann. 1203. ex Chartul. Villelup.: *Concessi ut.... aquas, quas habent in Siccia, ab omni Cenagio sint quitæ penitus et immunes.* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Bel* ann. 1310. fol. 114. r.: *Le prin et les Cenages des poissons à Chinon, vij. liv. Tournois.* Vide Glossar. Jur. Gall. v. *Cenage*.

* **CENBELINUS**, Martes, *sabellina* vel *zebelina* pellis. Charta Richardi comit. Pictav. ann. 1188. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 310: *Omnes mercatores, qui ad feriam de Pictavi... venerint, vendant... pannos laneos, et varium, et grisum, et Cenbelinos, et pannos siricos in domibus suis.* Vide *Sabelum*, *Sembellinum* et *Zebelinus*.

* **CENCA**, perperam pro *Centa*, in Ch. Frider. II. imperat. apud Heinecc. de Sigil. pag. 119. Vide infra in hac voce num. 1.

* **CENCHETUM**, Occitan. *Cenchet*. Cingulum, zona, Gall. *Ceinture*. Interrogat. Templar. ann. 1310. inter Probat. tom. 1. *Hist. Nem.* pag. 178. col. 1: *Item requisitus dicit, quod quidam frater capellanus dicti ordinis Templarius, tunc in*

sua receptione tradidit eidem fratri Petro Tholosæ cordulam seu cenchetum, de filo factam, cum qua se cingeret supra camisiâ suam, continueque eam portaret cinctam, vel saltim in nocte qualibet sic cinctam haberet super camisiâ suam, causa, ut dixit ei, donandæ carnis suæ, et ut esset memor præceptorum et secretorum dicti ordinis, et quod dictam cordulam dictus frater cappellanus accepit tunc de secreto loco. Ibid. pag. 180. col. 2: Quod dictam cordulam seu Cenchet, factam seu factum de filis lineis, etc. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Cengla, Prov. Cingula, fascia, fascella, fasciale, qua pueri involvuntur. Cenher, Prov. Cingere, balterire.

† **CENCRIAS**, *Granosus, Cencris, Giro*. Papias MS. Cenchris est pretiosus lapis, qui pluribus granis quasi millii conspersus videtur. Hinc forsâ illud *Cencrias* et ejus significatio apud Papiam.

CENDALUM, *CENDATUM*, etc. Tela subserica, vel pannus sericus, Gallis et Hispanis, *Cendal*: quibusdam quasi *Setal*, interposito n. ex seta, seu serico; aliis ex Græco σινδών, amictus ex lino Ægyptiaco: aliis denique ex Arabico *Cendali*, folium delicatum, subtile, vel lamina subtilior. Vide Octav. Ferrarium in *Cendale*. Historia Abbatiae Condomensis pag. 504: *Duas cortinas de Cendalo rubeo et viridi*. Hariulfus lib. 3. Chron. Centul. cap. 3: *Malnæ sericæ tres ex pisce 1. ex Cendalo 4*. [Præceptum Philippi Pulcri apud de Lauriere tom. 1. Ordinât. *Cendalo, telas, sericum, seu cottonum, etc.* Testamentum Everardi Comitiss ann. 837. apud Miræum tom. 1. pag. 21. col. 1: *Planetas duas, unam riatam, alteram de Cendalo*. Legitur apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1906. et tom. 4. col. 900. Ex *Cendalo* fuisse Vexillum S. Dionysii vulgo *Auriflamam*, in hac voce testimoniis fuit comprobatum.] Le Roman d'Aubery MS.:

L'enseigne tinst qui fut de Cendel pur.

Alibi:

Cendeux et pailles, et argent, et ormier.

Philippus *Mouskes* in Chilperico:

Si prisent mult or et argent,
Muls, et palefrois, et cevaus,
Et vairs et gris, et bons Cendaus.

Henric I:

Si ot palefrois et cevaus,
Et denirs, et dras, et Cendaus.

Vetus Poema de Garin le Loherans:

La veissiés ces haubers endosser,
Et ces ensagnes de Cendax venteler.

Guill. *Guiart* ann. 1308:

Penonciaus r'ont li Disenier
De fin Cendas dreiciés au halle.

Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1351: *Pour 2. botes de Cendal de graine 120. escus. Pour une bote de Cendal jaune 52. escus.*

† **CENDALIUM**. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 334: *Domicellas quolibet anno in estate corsetis simplicibus induant cum foratura Cendalii pro Dominabus prædictis.*

* **CENDALUM**, Eadem notione. Privilegiat. Ital. ann. 1277. tom. 4. Ordinât. reg. Franc. pag. 670. art. 4: *De pecia Cendalli, duos denarios*. Occurrit prætere in Stat. Astæ ubi de Intrat. portar.

* **CENDALUS**, in Charta Mich. Paleol. imper. CP. ann. 1403. ex Thes. eccl. Paris: *Item unam aliam crucem cupri, continens quosdam Cendalos in quolibet ipsius crucis angulo.*

† **CENDALE**. Memoriale Potestatum

Regiens. ad ann. 1293: *In pellibus variis et Cendalibus, etc.*

CENDATUM, **CENTATUM**, Idem: Italis *Zendado*. Rolandinus in Chron. lib. 4. cap. 9: *Tunc accessit unus de popularibus Paduæ... ad Cendatum pendens de sublimi antenna carrocii, et capiens ipsum Cendatum, seu vexillum ambabus manibus reverenter dedit in manibus D. Imperatoris*. Adde lib. 1. cap. 13. Concilium I. Salisburg.: *In pileis suffuraturas non habeant, nisi forte de nigro Centato, vel panno*. Ubi legendum *Cendato*. Adde Ughellum tom. 7. pag. 1275. ubi perperam editum de *rendato*, pro de *Cendato*. Occurrit etiam in Charta Petri Episc. Paris. ann. 1218. apud Sammarthanos, [apud Mabillonium tom. 3. Analect. in Actis Episcoporum Cenoman. et in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 116. ex Vita S. Angilberti Abbatis.]

† **CELDAL**. Computus anni 1202. apud Dom. Brussel Tract. Gall. de Feodis tom. 2. ad calcem pag. CLVI. col. 2: *Pro una furura de Celdal, ad robam viridem... XL. s. Ibid. pag. CLVII. col. 1: Pro roba de viridi forato de Celdal octo dies ante Magdalenam LX. s.* In eod. Computo legitur bis *Cendallum*.

CENDEUM, in Concilio Senonensi ann. 1346. can. 2.

CINDATUM et **CINDATUS**, aut **CINDADUS**, in Chronico Fontanell. cap. 16: *Casulas 5. Cindalos 12. coloris diversi*. Infra: *Casulas item ex Cindato Indici coloris*. Ibidem: *Casulas, planetas, ac Cindados diversos 30. quorum colores oneri videtur describere*. [Chronicon Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 89: *Forma militaris apparatus est cum spalleriis de Cindato et manto de Cindato*.]

† **CINDALUM**. Testam. Garini Goujons ann. 1314: *Unum supertunicale forratum de Cindato*. Inventar. Ecclesie Noviom. ann. 1419. ex Archivis ejusdem: *Item una Cappa duplicata de Cindalo rubeo*. Item una casula duplicata de Cindalo rubeo optimo.

SENDALUM, in Concilio Londinensi ann. 1342. can. 2. Gaurfridus Vosiensis part. 2. cap. 20: *Corpus aromatibus vero condientes, involutum linteo candido, deinde corio forti super pallio, quod vocatur Sendal, viridis coloris, Cenomanis detulerunt*.

ZENDARDUM, pro *Zendaldum*, aut *Cendaldum*, in Concilio Budensi cap. 3. Vide in *Premidione*.

* **CENDARIUM**, **CENDERIUM**, **Semita**, ut videtur, Gall. *Sentier*, f. pro *Centarium*. Vide in hac voce. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318: *Et ecinde sicut guta de fossa ascendit ad Cenderium de Vallieras*. Alia ann. 1339. in Reg. 71. ch. 319: *Dicta terra de Bornaço se extendit et includitur per hunc modum; ... et inde per quoddam Cendarium usque ad metas fias*.

* **CENDIS**, Leguminis species. Charta ann. 1345. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 280: *Redditus loci prædicti, qui consistunt in... cepis, Cendibus, et aliis redditibus minutis et deveriis*.

* **CENDRA**, a Gall. *Cendre*, Cinis, qui in forestis confici solebat. Charta Henr. I. reg. Angl. ann. 1130. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 130: *Concedo eidem ecclesie decimam omnium Cendarum et cavorum meorum in omnibus silvis meis*. Hinc

* **CENDRARIUS**, Qui ex herbis desiccatis in nemore cinere conficit, in ead. Charta ibid.: *Decimas omnium Cendrariorum et carorum et pasnagiorum in*

omnibus silvis. Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 191. vº: *Item si sit ibi (in foresta) Cendrariorum, traditur per firmarium*. Vide *Cinerarius* 2.

* **CENDREIA**, Cinis, Gall. *Cendre*. Vide supra *Cendra*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1519: *Item pro xij. belneriis calcis, et tribus de Cendreia, et pro x. belneriis sabulonis, xij. lib. j. sol. Cendrée, vox monetariorum. Argent en Cendrée, Argentum cinere purgatum, in Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordinât. reg. Franc. pag. 301. Cendrous, Color cinericius, in Bestiario MS.:*

Li un vermeil, l'autre Cendrous,
Li un sont noir, li autre roous.

* *Cendrous* vero vilem, ignavum sonat, in Cant. 54. tom. 2. Poemat. reg. Navar. pag. 133:

Et li morveux, li Cendrous demourront.

CENDRERIUS. Vide *Cinerarius*. **CENEGILD**, et **CYNEGILD**, et **CYNEBOT**, voces Saxonice, quibus intelligitur ea compositionis seu mulctæ pars, quæ ab interficiente et ejus cognatis, interfecti cognatis reddebatur ob amissum consanguineum. Quo spectat illud Taciti de Morib. Germ. *Recipitque satisfactionem universa domus*, ubi de luendo homicidio agit. Saxonibus Cyn, est cognatio, gild, solutio, vel pecunia. Occurrit vocabulum in Legibus Æthelstani cap. 7.

* **CENEJUS**. Charta ann. 1105. in Append. ad Marcam Hispan. col. 1290: *Donat ei per fevum prædictus episcopus duas partes de ipsa decima de Salagosa et de Angostrina et de Cortals, similiter et tertiam partem de ipsa decima Ceneja, etc.* Nomen fortean loci.

* **CENENTIARIUS**, *Cennelier*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521.

* **GENERATA**, ab Italico *Generata*, Lixivii cinis, Gall. *Cendrée*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 197: *nec aliquis consortium immittat vel immitti faciat in dictam andronam aquam balnei vel aliam aquam coadunatam vel spaçaturam vel ruscum vel vinatiam, vel ceneratam*. [FR.]

† **CENES**, *Inspectio*. Papias MS. Bituric. † **CENETO**, *Estimo, judico*. Idem Papias MS. Forte legendum *Censeo*, nisi a *Cenes*, *Inspectio, Ceneto* ducendum putes.

† **CENETUS**, λευκομέτωπος Gloss. Lat. Græc. *Qui est alba fronte*.

* **CENGLARIUS**, **CENGLARIUS**, pro *Senglaris* et *Senglaris*, Aper. Gall. *Sanglier*, olim etiam *Cengler*. Charta Vitalis ducis Venet. ann. 1094. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1536: *Si Cenglaremm aprum aliquo venatu ceperitis, caput illius cum pedibus nobis... portaturi estis*. Alia ann. 1182. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 725: *De venatione facta in nemore Glaxani, dominus episcopus debet habere anteriora Cenglarii, causa honoris*. Consolat. MS. Boetii lib. 4:

Lyons, tingres, Cenglers et ours
Es dens en ocient plusours.

Vide *Singularis*.

CENITH, Vertex coeli vulgo *Zenith*. Archithrenius lib. 8. cap. 10:

... Et mundi figuræ axe
Indicive Cenith, etc.

CENITUS, Lex Salica tit. 32. de Conviitiis: *Si quis alterum Cenitum clamaverit, 600. denar... mulctetur*. Ubi Glossæ, *oculum rutum habentem*, Gall. *Borgne*. Verum huicce interpretationi repugnant plerique. Goldastus hominem nihil hoc

vocabulo significari ait, ex Germanico *Kein nuts*. Wendelinus, quasi *Gly-niet*, cenitum effectum putat, id est, *tu nihili*. *Homo stultus et nihili* apud A. Gellium lib. 10. cap. 19. Dudo lib. 3. de Actis Normann. pag. 96 : *Duris et obscenis verbis me turpiter lacessisti, cum me effeminatum armisque frigidum, quin etiam nihilum vocasti*. Apud Cæsarem lib. 3. de Bello Gallico, *nullius usus Imperator*.

¶ Eccardus *Cenitum* Cinædum interpretatur. Muratorius tom. 1. part. 2. pag. 47. visis omnium sententiis, redit ad eam quæ Goldasti et Wendelini est, *Cenitumque* interpretatur *hominem nihili* : quod idem *arga* significat, inquit, suffultus vetustissimo Codice Estensi, qui vetustam glossam affert : *Cenitus, id est arga*. Quæ cum vocibus Græcis ἀργός, piger, otiosus, et κενός, inanis, vacuus, iners, magnam habent cognationem. Codex Gwelferbitanus apud Eccardum habet *Cynitum* : quod si vera esset lectio, a Græco κύνων, κύνος, Canis, posset derivari, vel a Cambro-Britannico *Cwyd*, Canis, *Cynydd*, Curator canum. Schilterus in voce *Cinit* existimat vocem *Quintuo* esse interpretem *Ciniti* : *Si quis alterum Cinitum*, ut legit ipse, *vocaret, Malberg. Quintuo, etc.* hoc autem *Quintuo* esse vocem injuriæ atrocis, ut Longobardorum *Arga*, qua non modo crimen lenocinii imputatur, inquit, sed et complexum criminum. Muratorio igitur fere concinit Schilterus. Quod mox ait Cangius noster *Cenitum* esse quasi *Cænosum*, id stare non potest, ut recte animadvertit idem Schilterus. Enimvero si *Cenitus* idem est qui *Cænosus*, idem quoque erit qui *Concacatus* ; sed ex ejusdem tituli numero 3 : *Qui alterum Concacatum... vocaverit* 120. *den... culpabilis* judicatur, ex citato vero numero 1. *Qui Cenitum... 600. den.* Multo igitur levior est injuria *Concacati* quam *Ciniti*, ac proinde non eadem est utriusque vocis significatio.

* Eccardo assentit Frischius in Vocabul. Germ. Lat. part. 1. pag. 310. col. 3. ubi notat *Cenitum* corruptum esse ex Lat. Cinædus. At vero si placet opinio, quæ *hominem nihili* hac voce significari censet ; eo haud absurde fortassis revocari potest Gallicum *Cenele* vel *Cenelle*, quo res vilis nulliusque pretii designatur apud poetas nostrates : cujus vis propria est Aquifolii vel Pruni silvestris fructum indicare. Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

Jou ne prise mie deux Ceneles
Vos siaumes, ne vos misereles.

Le Roman d'Alexandre MS. par. 1 :

Je ne prise mon cors vaillant une Cenelle,
Ne ne quier mès boisièr ne dame, ne pucelle.

Gesta Briton. in Italia apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1466 :

Sont mes joieaux, c'est ma veselle,
Ne remaigne une Cenelle.

Cynele tom. 1. Fabul. pag. 183 :

Gigue, ne harpe, ne viele
Ne vaucissent une Cynele.

Vide infra *Genella*.]

Ego vero a *cæno*, seu luto vocabulum deductum malim, ita ut *Cenitus*, idem sit qui *Cænosus*, luto conspersus. Joannes de Janua : *Cænosus, fetidus, spurcus, lutulentus, hircosus*. Quippe *cænosum* quemdam appellare convicii species fuit, ut ignominie loco habitum *cæno* et sordibus perfundi, ex libro Ecclesiastici cap. 22. vers. 1. et 2. Hinc Græci recentiores κοπροπατήν pro ignominia

afficere dicunt, ut est in Glossis Græco-barbaris. Paschasius in Vitis Patrum : *Elephantiose, cæno et luto horride*. Gregorius Turonensis. lib. 7. cap. 14 : *Tunc Rex his verbis succensus jussit super capita eunium projici equorum stercorea, ipsunq[ue] foetidum urbis lutum*. Lex Longobard. lib. 1. tit. 16. § 8. [** Aist. cap. 6.] : *Pervenit ad nos, quod dum quidam ad suscipiendam sponsam cujusdam sponsi cum paranymp[hi]s aut trotingis ambularent, perverst[is] homines aquam sordidam et stercoreatum super ipsum jactassent* ann. 1207 : *Si quis ponens insidias ipsum cæno lel luto involverit, Major et Jurati veritate intellecta a viris sive a feminis, ipsum ad solvendum decem libras Communiæ compellent pro emendatione forisfacti. Foetidus*, in Charta Libertatum Jazeronis oppidis in Bresia : *Si aliquis appellat aliquem... latronem, homicidam... vel foetidum, vel leprosum, vel aliter viciosum. Stabilimenta S. Ludovici* lib. 1. cap. 146 : *Si aucuns appelle un autre faus, ou larron, ou meurtrier, ou pugnée, ou d'aucune autre folie, vilaine, etc. Stercoreus* apud Plautum in Milite glorioso :

... Gloriosus, impudens,
Stercoreus, plenus perjuri atque adulterii.

Sed et Athenienses damnatos alicujus criminis προσηλακίζειν solitos docent Grammatici Græci : ut Lampridius in Helioabalo, in Tyrannorum status titulos lutatos, seu luto tectos. Vide Gesta Regum Francorum cap. 23. [Zonaram tom. 2. pag. 42. 1. edit.] et Theophanem in Chron. pag. 372. et infra vocem *Concagatus*.

† **CENIX**, Nomen mensuræ, quotiens sectorius quater assumitur. Græcum est. Papias MS. Bitur. est pro χοινίξ.

* **CENNA**. Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 17 : *Ipsum etiam ciborium auro et argento mirifice, sicut hodie apparet, fabricare studuit, in quo et Cennas argenteas et decuratas desuper configere præcepit*. Videtur legendum *Cereos*. Vide Constantinopolim Christ. lib. 3. ubi de Ciborio.

* Forte pro *Canna*. Vide in hac voce n. 4.

* **CENNINGA, KENNINGA**. Notitia quæ ab emptore venditori datur de re emptâ a quodam tertio vindicata, ut compareat et venditionem præstet. Vox Saxonica composita ex *Cennan* te an, *auctorem advocare*, proferre. Addit. ad Leges Athelstani cap. 4. apud Brompton. : *Diximus de ignotis pecoribus, ut nemo habeat sine testimonio hominis Hundredi, vel hominum decimalium : et sit hoc bene credibile, et nisi alterutrum habeat, nolimus ei permittere Cenningam aliquam*. Vide Lambardum in Gloss. verbo *Advocare*.

* **CENNO**. Glossæ MSS. : *Nicto, quod rustice dicitur Cenzo*.

† **CENNUS, Acutus**. Gloss. MS. Sangerman. n. 501.

* **CENOBILIS**, pro *Cænobilis* vel *Cænobitalis*. Vide *Cænobita*. Charta ann. 1105. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 477 : *Suppliciter nostram clementiam postulantes, ut quamdam Cænobilem ecclesiam in prædicto episcopio stiam, etc.*

* **CENOCEPHALI**, Genus monstri, quod canina capita habeant. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [** Pro *Cynocephali*, ex Isidor. lib. 11. cap. 3. sect. 15. et lib. 12. cap. 2. sect. 32.]

† **CENOBITALIS**, *Cænobita*. Vide in h. v.

* **CENODORIUM**. Vide *Cænocoperium*.

† **CENODOXIA**. Vide post *Cenodoxus*.

† **CENODOXIMUM**, pro *Xenodoxium*, Publica domus pauperum. Lambertus Ardensis apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 461 : *Instauravit et ipse pauperum Cenodoxium et leprosorium*.

* **CENODOXUS**, *Inanis gloriæ cupidus*, Papiæ. Κενός δόξης θεασώτης, Philoni lib. de Somn. Ὁ ἐν κἀσαις κενάξιος φερόμενος δόξει, eidem lib. 3. de mutat. nomin. Isidorus Pelusiota lib. 3. Epist. 381. Κενόδοξον appellat, τὸν ἐφ' οἷς μὴ παράται δόξάζεσθαι βούλομενον. Lexicon Græc. MS. Reg. : Οἰηματίας, κενόδοξος, οἷσις, ἐπαρσις, κενοδοξία. Vetus Charta tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 155 : *Sacerdotem vere nobilem, orthodoxum, non Cenodoxum, humilem, non philarchicum, etc. Cenodoxa civitas*, de Constantinopoli apud Luitprandum in Legat.

* **CENODOXIA**, Vana gloria. Ugutio : *Cenodoxia, id est, cenosa et vana gloria, sicut est gloria mundana*. Isidorus lib. 2. de Divin. offic. cap. 15. de Monachis : *Multos enim ex eis Cenodoxiæ morbus commaculat*. Althelmus de Octo vitiis cap. 7 :

Quam pestem prisici dicunt Cenodoxia Græci,
Vana quod in Latium transfertur Gloria nomen.

Eckehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1. pag. 49 : *Illicoque adest pestis illa, quæ Græce dicitur Κενοδοξία, aurium inflatio magna*. Vide S. Honoratum in Vita S. Hilarii Arelat. Radulfum in Vita S. Richardi Episcopi Cicerstrensis n. 72. Joan. Sarisberiensem lib. 8. Polierat. cap. 1. præterea Cassianum lib. 11. Colationum, qui est de *Cenodoxia*, quam, inquit, *nos vanam sive inanem gloriam possumus appellare*. Scripsit S. Antiochus Homiliam, quæ est 43. περί κενοδοξίας. Vide præterea Nilum Monachum lib. de Peristeria sect. 3. cap. 1. et lib. de Vitiis cap. 15. et 16. etc.

* **CENODOXIE** vocem pro quovis delicto videtur usurpare Capitulare 2. Caroli Magni ann. 813. cap. 1 : *Ut Episcopi... inquirendi studium habeant de incestu, de parricidiis, fratricidiis, adulteriis, Cenodoxiis, et aliis malis quæ contraria sunt Deo, etc.*

† **CENOLENTUS, Renovatus**. Papias MS. Bitur. Item : *Cenulentus, Renovatus, Gr. Κενός, Novus*.

† **CENOMANENSES DENARII, SOLIDI**. Vide in *Moneta*.

* **CENONES**, apud Cataphrygas hæreticos, seu Montanistas, habebantur secundo loco, cum primo Patriarchas, tertio Episcopus ponerent, ut est apud S. Hieronymum Epist. 54. ad Marcellam, ubi quidam Codd. habent *Iconomos*, seu *Oeconomus*.

* **CENOPHALI**, Simiarum species. Bestiarius MS. cap. 14 : *Cenophali et ipsi sunt de numero simiarum, in Ethiopis partibus frequentissimi, violenti ad saltum, feri morsu, nunquam ita mansueti, ut non sint magis rabidi*. Vide *Cenocephali*.

† **CENOPS**, Genus muscæ quæ in vino gignitur, apud Petrum de Crescentiis lib. 4. de Agricultura cap. 35. Melius scripsisset *Conops* a Græco κώνοψ, Culex vinarius.

* **CENOSURA**, Minor ursa, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. [** *Cynosura*.]

† **CENOTAPHYA, Simulacra, qui Græce κενόταφα dicuntur**. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Κενόταφον est monumentum sine corpore ad memoriam defuncti

exstructum : hocque sensu *Cenotaphium* usurpant Ulpianus, Lampridius et alii. Hinc *Cenotaphium* sumitur pro feretro vacuo, quod in exequiis et anniversariis mortuorum exponitur in Ecclesiis, Concil. Hisp. tom. 4. pag. 348 : *Ne sepulcro ullius personæ, cuiuscumque status illa sit, Cenotaphium imponatur, nisi in diebus depositionis, exequiarum et anniversarii.*

CENOVECTORIUM, Gallice, *Civiere*, alibi *Tumberel*, in veteri Gloss. Lat. Gall. in Bibl. Thuana num. 525. Ugitio: *Cenovehium*, et *Cenovectorium, instrumentum, cum quo portatur cenum.*

* **CENOVEHUM, CENOVETORIUM**, a *cenum* et *veho*, quia in illo vehitur *cenum, Civiere*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cenoveum, lo vaso da portare lo luto*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Cenovehum*.

† **CENRADA**, f. Cinis et purgamentum metalli liquati. Statuta Massil. lib. 1. cap. 57 : *Magister vel funditor argenti teneatur dictum argentum tamdiu et totiens refundere in dicto esnero pro dictis sex den. dandis pro singulis marchis, donec dictum argentum exeat ad legem supra nominatam ad arbitrium trium proborum hominum prædictorum, et Cenrada cum his quæ pertinent ad dictam Cenradam sint super mercatores seu mercatorum quorum fundetur argentum in dicto esnero. Ibid. lib. 4. cap. 2 : Nulla persona audeat terram, vel scobillam, vel finium, vel lapides, vel Cenradam, vel quiddam aliud mobile, quod posset nocere portui, mittere vel impingere, vel projicere in aliqua parte dictarum viarum, postquam aquæ pluviales incipient curvere per dictas vias versus portum.*

* Eadem statuta MSS. in priori loco pro *Cenrada*, semel et iterum habent *Ceranda*; minus bene: in utroque forsitan leg. *Cendrada*. Vide supra *Cendrea*.

* **1. CENSA**, Tributum, pensitatio ex agris et prædiis, etc. idem quod *Census*. Vide in hac voce.

* **2. CENSA**, Prædium rusticum, Gall. *Cense. Censa sive firma*, in Charta ann. 1311. ex Chartul. 21. Corb. fol. 297. Vide *Censale* in *Census*.

* **3. CENSA**, Prædium rusticum ab ecclesia dependens, idem quod *Præpositura* vel *Obedientia*. Charta ann. 1223. ex Chartul. sign. Decanus S. Petri Insul. ch. 89 : *Ordinamus quod præsens decanus Censas vel obedientias, quas habet sive ad certum tempus, sive ad vitam suam, usque ad statutum terminum poterit retinere. Vide infra Censarius 1.*

* **4. CENSA**, Præstatio, quæ loco talliæ dominis fit a tenentibus seu vassallis. Libert. burgens. Nivern. ann. 1231. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 118. art. 7 : *Burgenses nostri de Nivernis concesserunt nobis et successoribus nostris in perpetuum Censam inferius annotatam, nobis vel mandato nostro annualim reddendam, infra tertium diem festi S. Martini hyemalis, quæ talis est... Et dicti quatuor burgenses, et ipsi, quos ad hoc vocabunt, jurabunt quod Censam faciant bona fide, nullum in hoc attendentes odium vel amorem. Aliæ villæ de Rouvray ann. 1367. tom. 7. earund. Ordin. pag. 344. art. 3 : *Accordons à nosdiz bourgeois... que à toujours mais ilz puissent eslire chascun an trois personnes de culz, pour faire la Cense de nosdictes villes, qui deve nous est;... et que toute autre taille, quelconque elle soit ou feust, nous avons ostée, ... et voulons que en ladicte Cense ne soit mise que une personne la plus**

*riche, laquelle payera la somme de x. sols Tour. tant seulement.... laquelle Cense nous leur avons accordée et accordons estre faite.... par lesdiz esleux appellez et citez à icelle Cense faire. Censaige, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1462. ex Reg. 198. Chartoph. reg. ch. 569 : *Jcellui sergent dist au suppliant qu'il devoit au moins le Censaige de ses vacques au seigneur de la Rochebaraton.**

* **5. CENSA**, Idem quod *Corvata*, Servitii genus aliquando pecunia redemptum. Charta Phil. Pulcri ann. 1038. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 349. rº. col. 2 : *Item Censas seu corveias equorum et hominum, quas habebamus apud Jauzi, viginti et unum solidos annui redditus æstimatas. Perperam Causa ex ead. Charta in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 9.*

† **CENSA, CENSALIS, CENSAMENTUM**. Vide *Census*.

1. CENSARIA. Liber vetus MS. Ecclesiæ Cantuariensis a Somnero laudatus : *De Censariis nativorum, quod possint exire tenuram domini, ad laborandum et operandum extra, et statim post opera redire. Locum alium ex Rogero Hovedeno subdit idem Somnerus fol. 424. Edit Angl. : Præterea inquisitio, qua querenda erat de prisus et Censariis omnium Ballivorum Domini Regis, etc.*

† Non putem *Censariis nativorum* a *Censaria* descendere, sed potius a *Censarii*. Sunt autem, si bene conjecto, *Censarii nativorum*, idem qui *nativi* seu *servi glebæ*, quibus hic facultas asseritur, ad opus pergendi extra tenuram seu limites possessionis domini, modo post laborem revertantur. Ad *censariis* posterioris exempli quod attinet, a *censaria* quidem esse lubens fateor, at non eadem videtur esse notio. *Censaria* idem esse posset quod *census* seu *censiva*, Gall. *Censive*. Hac voce utitur Johannes Rex Angliæ in Litteris de pace cum Baroniibus suis ann. 1215. apud Rymer. tom. 1. pag. 202 : *Mandamus etiam vobis quod de finibus et Censariis vobis factis occasione illius discordiæ, si quid superest reddendum ultra prædictum diem Veneris, nichil capiatis; et si quid post diem Veneris cepistis, illud statim reddatis. Et corpora prisonum et obsidum captorum et detentorum occasione huius guerræ vel finium, vel Censariam prædictarum, sine dilatione deliberatis.*

* **2. CENSARIA**, Tenementum, quod nomine et sub præstatione *census* possidetur. Consuet. Norman. part. 1. cap. 27. ex Cod. reg. 4651 : *Partibilis autem dicitur hæreditas, in qua nullam custodiam possunt domini reclamare, ut vassoriæ, et omnia alia tenementa, scilicet firmariæ feudales, Censariæ, et libera tenementa, et etiam servilia, etc. Censif vero, pro Limites intra quos census percipitur. Recogn. feud. dom. de Veteriponte ann. 1366 : *Les dépendences des adventures de Censif oveques justice de Censif par tous les domaines dudit Censif.**

* **1. CENSARIUS**, Idem qui *Corraterius*, Proxenetæ, pararius, Gall. *Censal*. Stat. Genuens. lib. 6. cap. 17 : *De Censariis et eorum officio. Vide Diction. Commerc. v. Censal.*

2. CENSARIUS, CENSATUS. Vide *Census*.

* **CENSATIO**. [Estimatio. DIEF.]

CENSERE, Decernere, statuere, non semel in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 4. 20. etc.

† **CENSERIA**, [* *Recensio*, ut videtur, quam sequitur occupatio, in locis laudatis in] *Censaria*.

* **1. CENSERIUS**, Qui *censam* seu prædium rusticum a monasterio dependens curat. *Censier de couvent*, in Reg. 13. Corb. sign. *Habacuc* ad ann. 1510. fol. 21. Chartul. B. M. Mediani monast. fol. 223 : *Frater Julianus Censarius sancti Ambrosii, salutem in Domino, etc. Vide supra Censa 3.*

* **2. CENSERIUS**, Qui tenementum seu prædium sub censu annuo possidet vel excolit, *firmarius*, nostris *Censier* et *Censeur*. Charta ann. 1322. ex Chartul. 21. Corb. fol. 191. vº. : *Cum justitia secularis religiosorum virorum abbatis et conventus monasterii de Corbeia capi fecisset Simonem Fabri Censerium domus dictorum religiosorum de Guisaco et dictam Mariam ejus uxorem, etc. Sent. ann. 1396. ex Tabul. Lugdun. : *Deliberamus per presentes supradictis dom. archiepiscopo et decano et capitulo et eorum Censeriis et firmariis dicti granetagi, etc. Formula concessionis ad firmam inter Form. MSS. fol. 70. vº. ex Bibl. reg. : *Quam pecuniam idem dom. archiepiscopus confessus est... plenarie recepisse a prædictis J. et G. Censeriis in bona pecunia numerata. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 231 : *Après avoir ouvré et battu en la grange de Jean le Clerc Censier de Tremouillers, etc. Charta Margar. comit. Fland. ann. 1274. ex Chartul. 1. Fland. in Cam. Comput. Insul. ch. 263 : *Nous avons donné à loial cense... tous nos moulins de Valenchiennes, ... et si doivent avoir nos mottes mains de no estaple, ensi comme il dure, et comme li autre Censeur de Valenchiennes l'ont tenu devant eaus.*****

* **CENSIA**, Fundus vectigalis seu censui obnoxius, Gall. *Censive*. Charta ann. 1245. in Chartul. Buxer. part. 2. ch. 13 : *Et sciendum quod dictum pratrum erat de Censia et dominio abbatis et conventus Buceræ. Vide in Censius.*

† **CENSIALES**. Papias MS. Bituric. : *Culices, Censiales*. Editus habet, *Centiales*.

† **CENSIGUS a Censu, id est, dives**. Glossar. MS. S. Andreae Avenion. sæc. XIII. exaratum. Vide *Censitus*.

† **CENSILIS, CENSIO, CENSIONARIUS, CENSIRE, CENSITOR, CENSITUS, CENSIVA, CENSIO**. Vide in *Census*.

* **CENSILLAGIUM**, f. Jus census exigendi, seu reditus censualis. Charta Henr. reg. Angl. *Sciatis me concessisse canonicis S. Juliani decem libras Cenomanenses annuatim percipiendas de Censillagio meo Cenomanensi pro excambio villæ, quæ dicebatur Burgus episcopi. Nisi legendum putes Cantellagium vel Chantellagium. Vide in hac voce.*

* **CENSITA, Census**, Gall. *Cens*. Diploma Caroli C. ann. 862. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 578 : *Censita, quæ illis dabatur in eisdem tribus festivitatibus et initio Quadragesimæ.*

* **CENSITUS, Dives**, in Doctr. Alex. de Villa Dei edit. ann. 1484. Vide alia notione in *Census*, et *Censatus*, ibidem. Vide *Censicus*.

* **CENSIVA**. Idem quod supra *Censia*. Lit. Phil. V. ann. 1320. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 28. col. 1 : *Intelleximus quod in senescallia vestra plures ecclesiæ et ecclesiasticæ personæ... in feudis, retrofeudis laycis, alodiis, et Censivis temporalibus... adquisiverunt possessiones. Cives de Censiva, censui scilicet obnoxii, in Ch. Maltheidis comit. Nivern. ann. 1223. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 421. art. 6. *Censive*, an *Serva*, ancilla, in Lit. remiss. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 313 : *Comme le**

suppliant feust alé aux nocpes de la Censive de son voisin et d'un jeune compaignon, etc.

CENSOR. Judex. Gloss. Ælfrici: *Censores, vel iudices, vel Arbitri*, deman, id est, iudices. Theodulfus Aurel. in Parænesi ad Judices lib. 1. Carm. pag. 131: *Judicii callem Censores prendite justis.*

Infra. pag. 132.

Hic ita Censores pravos his vocibus hiscens Admonet.

Ibidem:

Vidi ego Censores ad juris munia tardos,
Munera, nam fateor, ad capienda citos.

S. Eulogius Cordubensis in Præfat. ad Memoriale Sanctor.: *Judicem adiit. Et mox: Anguitur quod gravitatis Censoris oblitus, leviter per semetipsum ad cædendum Martyrem egerit.* Lib. 3. cap. 16: *Cordubæ Patricia Censor a Rege præfectus extiterat.* Vita Ludovici Pii ann. 830: *Quod postea ad judicium adductos, quum omnes juris Censores, filique Imperatoris judicio legali, tanquam reos majestatis decernerent capitali sententia ferri, nullum ex eis permisit occidi.*

* **Censor mercaturæ.** In Inscript. Lingon. tom. 9. Comment. Acad. Inscript. **CENSORES**, pro colonis censitis, in Charta Alamann. 88. apud Goldastum.

CENSORIUM, Tribunal, in Glossis Arabico-Lat.

CENSORIUS DIES, Judicii supremi dies. Vetus Inscriptio Christiana Veronæ: *Solus cur sim quæris, ut in die Censorio sine impedimento facilius resurgam. Dies examinationis, in Epitaphio Theodimi Subdiaconi Regionarii S. R. E. et Correctoris Campaniæ, quod exstat Neapoli in Eccles. S. Andreae ad Nidum, apud Baronium ann. 715. 4. Dies Decretus, apud Commodianum Instr. 54: *Flamma quos æterna torquebit die Decreto; id est, Decretorio, Censorio S. Augustinus Serm. 247. de Tempore. Non metuus, ne, cum resurrectionis dies venerit, artifex tuus... increpans vigore Censoris et judicis dicat, etc.**

CENSURA, Judicium, judicis sententia. Salvianus lib. 2. de Gubernat. Dei: *Cur hæc omnia? cur utique, nisi ut intelligamus eandem futuram semper in mundo Censuram et cohercitionem Dei quæ fuisset. Utitur ibi non semel. Anastasius Bibl. in Exilio S. Martini PP. pag. 96: *Putabant enim acutum venturam Censuram, ut trucidaretur.* [Bulla Leonis IX. Papæ Annal. Benedict. tom. 4. pag. 735. col. 2: *Ut quæ stabilienda priorum pertinere dinoscuntur locorum, ubertim promulgare et apostolicæ institutionis Censuram debeamus confirmare.* Ibidem pag. 374. n. 107: *Fuit aliquis ibi qui diceret ex privilegii Censura Fuldensem exigi Pastorem, eo quod tertium Antistitem sedis Moguntinæ mittere Fuldense deberet ovile.*]*

CENSURA, Severitas morum, et disciplina exactior: vox recentioris Latinitatis, inquit Casaubonus. Chronicon Andrense pag. 375: *Vir singularis Censuræ et severitatis.* Occurrit apud Capitolinum, Pollionem, Volcatium, et aliquot alios. Isidorus Pacensis Episcopus in Chronico æra 753: *Omnem Hispaniam per annos tres sub Censurario jugo pacificans.*

CENSURA ECCLESIASTICA, Judicium ab Episcopo prolatum, quo vocabulo non solum interdicti, sed suspensionis et excommunicationis sententia intelligitur, ut est cap. 20. de Verb. sign. Concil. Francoford. ann. 794. can. 9: *Exivit tamen ejus homo ad judicium Dei, neque*

per Regis ordinationem, neque per sanctæ Synodi censuram, sed spontanea voluntate. [** In chartis haud raro formulæ leguntur qualis sequens in charta ann. 1259. ap. Guden. Cod. diplom. tom. 1. pag. 669: *Ut per censuram nos Ecclesiasticam compellere valeat, sponte eligimus et in hoc ultronei consentimus.*]

** **CENSURA BANNI**. Charta ann. 1172. in Alsat. Diplom. num. 316. tom. 1. pag. 260: *Censuræ investituram Stivagiensis Banni Stivagiensis ecclesiæ... ea conditione concedo, ut 40. sol... annuatim persolvat... et eundem Censuram quam diu censum istum persolverit, libere ac secure possideat. C. Censa 3.*

* **CENSORA**, Longobardica terminatione, pro Censur. Charta ann. 1023. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 188: *Censiles ipsius archiepiscopi, tam masculi quam feminæ, ibidem deseriant, sicut ex antiquitus deservierunt et Censura persolverunt.*

* **CENSORIUS**, An idem quod mox Censualis? Gharta ann. 1079. ex Chartul. Molism.: *Gosbertus sepulto patre dedit vineam suam monachis cum terra Censoria.* An cui debetur census? an qui censum debet?

* **CENSUALIS CULTURA**, a cultura vinagiali, hoc est ab agro vineis consito distinguitur, in Charta ann. 1217. ex Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 134: *Cum inter ecclesiam nostram ex parte una et ecclesiam S. Johannis in abbacia Laudunensis ex altera, super decimis de culturis Censualibus, de culturis vinagialibus... pronuntiaverunt quod tota decima de culturis Censualibus est ecclesiæ nostræ, tota decima de culturis vinagialibus est ecclesiæ S. Johannis.* Est ergo Cultura censualis, Terra arabilis et seminalis. Vide alia notione in Censur. [** f. Censualibus.]

† **CENSUALIS, CENSUALITAS, CENSUALITER, CENSUARIUS, CENSUMORTHIDUS**, etc. Vide in Censur.

* **CENSUARE**, Præstationem nomine census exhibere, solvere. Charta ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 376: *Quæ omnia... tria talenta denariorum Viennensium Censuant annuatim ad reverentiam gloriosissimæ Virginis Mariæ.* Alia ann. 1386. tom. 6. Anecd. Pezii part. 3. pag. 76. col. 2: *Quilibet dictorum nostrorum hospitum de fundo... nobis et dicto nostro conventui unam sexagenam grossorum denariorum Pragensium census annui... deinceps annis singulis et perpetue tenentur Censuare.*

* **CENSUATIO**, Præstatio quævis. Tract. pacis ann. 1466. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 214: *Spondemus quod nullo telonea... sive quascunque alias Censuationes... imponemus de novo.*

* **CENSUONARIUS**, Censui obnoxius. Charta Gaufridi comit. Pertic. in Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 43. rº.: *Tradidi ei Censuonarios meos de Resgno libere et quiete sine aliquo servicio mihi retento.* Vide Censuarus in Censur.

† **CENSURA**. Vide in Censor et Censur.

CENSUS, Tributum, pensatio ex agris et prædiis, etc. Capitula Caroli Calvi tit. 9. [** Synod. Suession. ann. 853. Capit. Miss. cap. 3.: *Requirant de Capellis et Abbatibus ex Casis Dei in beneficium datis, qualis Censuram inde exeat.* Tit. 31. [** Edict. Pist. cap. 2.]: *Qui Censuram de rebus Ecclesiasticis ad Ecclesias persolvere detrectant.* Concilium Meldense ann. 845. can. 62. [** Capitul. in villa Sparnac. ann. 846. cap. 16.]: *Justa legale et antiquum edictum, Qui negligit Censuram perdat agrum.* Charta

Caroli M. in Actis Episcop. Cenoman. pag. 167: *Qui negligit Censuram, perdat agrum, et per hanc auctoritatem sive eorum negligentia vel contemptum ipsa perdat beneficia.* [** Ita judicatum in chart. ann. 1191. apud Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 307. Stipulatum in charta anni 728. post Irminon. pag. 342. et in alia ann. 1229. ibid. pag. 501. Conf. Loisel. Instit. Coutum. tom. 2. pag. 123.]

** De Censibus disseruit Grimm. Antiq. Juris pag. 299. et 858. Dicebantur etiam Censuræ quæ pagani coram deorum simulacris offerebant, uti docet idem Grimmus Mythol. Germ. pag. 395. et 690. ex Vita S. Barbati.

* **CENSUS ACCORDABILIS** et **ACCORDABILIS**, Qui ex conventu et pactione solvitur. Charta ann. 1339. in Reg. 75. Charthoph. reg. ch. 21: *Item (vendit) omnes Censuræ accordales, quos habet in parochia sanctæ Solengæ, qui solvendi sunt ad hyemale festum B. Martini et ad festum Supplicii mense Augusti a quibuscumque personis, et super quibuscumque rebus et bonis debeantur, sive sint in territorio de parva livia, sive sint in territorio magnæ liviæ, sive alibi.* Alia Joan. ducis Bituric. pro fundat. S. Capellæ ann. 1405. ex Bibl. reg.: *Medietatem omnium Censurum accordabilium, etc.*

CENSUS ÆSTIVALIS, in Charta ann. 1180. apud Steph. Stephanium in Prolegomenis ad Histor. Saxonis Grammatici pag. 16.

CENSUS AGNI, Appellationis ratio patet ex Charta ann. 1357. in Reg. 90. Charthoph. reg. ch. 466: *Item in duobus solidis et octo denariis Turon. debitis quolibet anno ab habitatoribus de Lugniaco et Molinis in Die Censæ Domini, ratione seu sub nomine Censuræ, vocati de l'Aignel.*

CENSUS ALODARIUS, in Tabulario Monasterii Conchensis in Ruthenis Ch. 253. qui ex alodis debetur.

* **CENSUS ALTARIS**, Præstatio, ni fallor, quæ episcopis fiebat, quotiescumque ecclesiarum, quæ monachorum juris erant, Personæ, uti loquebantur, mutabantur, Altaris redemptio sæpius dicta. Vide in Altare 1. Charta XII. sæc. ex Chartul. S. Urbani: *Dominus abbas solvet dimidiam partem Censuræ altaris et liberabit ecclesiam, sacerdos et alteram partem Censuræ solvet.*

** **CENSUS ARBITRARIUS**. Charta ann. 1224. ap. Guden. in Syllog. Diplom. pag. 140: *Solvende sunt nobis 4. uncie Laurensis monetæ... quas antiquitus quidam ejusdem prædii possessores... hospitali nostro... legaverunt annuatim solvendas. Hoc vero legatum Censuræ, non quidem hereditarius, sed Voluntarius sive Arbitrarius dici solet, qui censuræ vulgariter appellantur eigen gewilkort zins.* Ibidem alia charta ann. 1228. pag. 155.

* **CENSUS ATRIUM**, qui pro cœmeterio penditur. Charta Joan. Trevir. archiep. ann. 1210: *Censuram etiam annuum, qui jure parochiali olim tam episcopo quam archidiacono solvebatur,.... Censuram atrii ipsumque atrium.* Vide in Atrium 1.

* **CENSUS dictus Avandroys**. Vide supra in hac voce.

* **CENSUS AUGMENTATUS**. Idem qui Crescens, in Charta ann. 1264. ex Chartul. Campan. fol. 507: *Incrementum census, sive annuus redditus dicitur, in Ch. ann. 1263. ibid. fol. 506. vº. col. 1. Necrolog. MS. eccl. Paris: xvij. Kal. Jul. Obiit magister Milo de Corbollo, qui dedit ad opus anniversarii sui l. solidos annui augmentati Censuræ.*

* **CENSUS DE BURSA REGIS**. Charta Phil. Pulcr. ann. 1308. in Reg. 40. Char-

toph. reg. ch. 69: *Cum aliis nostris censibus, qui apud Compendium in festo B. Remigii in Capite Octobris singulis annis consueverunt apud Compendium persolvi: qui quidem census consueverunt vulgari appellari Censum de bursa regis.*

CENSUS CADERE dicitur, cum quis ab eo eximitur, in Charta ann. 897. in Hist. Vergiac. pag. 21. Vide *Jornus*. [* *Edict. Pistens. ann. 864. cap. 30: Singulis mansis... de quibus Censum Decidit propter eorum impossibilitatem, qui mansa deservire non possunt, etc.*]

CENSUS CAPITALIS. Tabular. Maurigniacense ann. 1251. ch. 65: *Quæ terra quondam fuit... ut dicitur onerata in 15. denariis Paris. et dicitur Capitalis Censum. Charta Blanchæ Comitissæ Trecentis ann. 1224. ex Tabul. Campan. Thuan: Super eo quod possessiones quas tenebant... nomine Censum Capitalis tradebant ad censum adrecentem, etc. Vide Capitale 5.*

* Qui et Censum fundi terræ nuncupatur, in Charta ann. 1275. ex Chartul. AD. S. Germ. Prat. fol. 73. vº. col. 1: *Triginta solidi Paris. annui Censum capitalis seu fondi terræ. Vide infra Censum fonsalis.* [* *Charta ann. 1139. in Alsat. Diplom. num. 267. tom. 1. pag. 220: Inhabitatoris loci illius cujuscumque nationis vel conditionis nulla inquietati perturbacione advocato suo, si quem habeant, nihil præter Capitalem Censum in eodem loco persolvant.*]

* CENSUS DE CAPITATE. Edict. Pistens. ann. 854. cap. 28: *Ut illi Franci qui Censum de suo Capite vel de suis rebus ad partem regiam debent. Ibid cap. 34. Confer Censum regalis. Donatio trium mancipiorum ann. 1102. ap. Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 387: Talem eis Censum constitui ut quicumque vir fuerit inter eos singulis annis... de Capite suo 8. denarios persolvat, mulier autem semper libera sine censu maneat.*

* CENSUS CARUS, Chier vel Cher cens, in Consuet. municipal. Aurel. art. 123. Bles. art. 109. 115. et Dunens. art. 32. qui in Glossar. jur. Gall. definitur: *Gravior censum et major ordinario, non capitalis censum: utrum recte, definiant Jurisconsulti; si quidem Lit. reg. quibus confirmatur Charta venditionis ann. 1320. ex Chartul. abbat. Regalis loci part. 1. ch. 97. in qua legitur: Quarantè et quatre soulds de Chier cens chascun an sus plusieurs terres... portans los et ventes: habent loco Chier cens, Capitalis censum. Charta ann. 1300. in Reg. 38. Chartoph. reg. ch. 71: Item tres denarios Cari censum, quos sibi Guillelmus vacarius pro una pecia vineæ... debere dicitur... Item alij. denarios Cari censum debitos ad festum S. Remigii. Reg. visitat. leprosar. dicec. Paris. ann. 1351: De Caro censu in Gonessia circiter xlvj. sol. Charta ann. 1314. ex Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 65: *Pour treize soulds de bons tournois chascun an tant de Chier cens comme de crois de cens. Ubi aperte distinguitur ab incremento censum, atque adeo cum capitali confunditur; qui Carus fortean vocatur, quia ad fundum terræ pertinet.**

* CENSUS CASARUM. Charta 1361. ap. Halaus. in Glossar. German. voce *Budenins*, col. 151: *Marchio Misnenis indulsit civitatibus in Grymmis singulis annis habere nundinas... Item dedit eis libertatem de Censu Casarum in prædictis nundinis ad triennium continue se consequendum, ita quod ipse nec quisque nomine sui prædictum censum eo tempore debeat extorquere.*

* CENSUS CASTELLI, Qui pro licentia habitandi in castello solvitur. Charta ann. 1062. ex Chartul. Vindoc. ch. 168: *Censum quoque petræ et censum domicilii atque castelli, exceptis equitum suorum domibus.*

* CENSUS CERÆ. Vide *Cerocensus*.

* CENSUS CIRCULORUM, Idem quod *Circulagium*. Vide infra in hac voce.

* CENSUS COMMUNE, Qui ob communæ jura a domino concessa persolvi debet, in Ch. commun. villæ de Piceyo ann. 1208. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 605. art. 13.

CENSUS COTARIUS, Practicis, *Cens Cotier*. Tabularium Prioratus S. Nicasii de Mellento ann. 1205. fol. 65: *Nicolaus Sellararius debet annuatim de domo sua... 15. sol. de Censu cotier, etc. Occurrit alibi. Cens quotage, in Charta Regis Philippi Pulcri ann. 1310. in 47. Regesto Tabularii Regii num. 14.*

* Qui præter rectum censum prædio imponitur, *Surcens, Cens cotaige*, in Charta ann. 1332. ex Chartul. S. Mart. Pontisar. fol. 28: *Raoul Roussel et Agnes sa femme en non de assainement des lcs. soulds Par. de annuel et perpétuel Cens cotaige, etc. Vide in Gota 2. et Super-census.*

† CENSUS COSTUMARUM, Qui solvitur ex consuetudine, in Codice MS. reddituum Episcopatus Autissiod. anno circiter. 1290. exarato. Vide *Consuetudo*, et mox *Census Usaticus*.

CENSUS CRESCENS, nostris *Cens croisant*. Charta ann. 1202. in Hist. Monmorenc. pag. 395: *Concesserunt totum augmentum census hostiarum quæ ibi sunt, quod vulgo dicitur Croiscens.*

☞ Ex hoc loco patet quid nostrates Practici olim sibi voluerint his verbis *Croix de cens*, vel ut alii melius efferunt, *Croists de cens*, et quam perperam illa interpretatus sit Molinæus in suo Commentario ad antiquam Consuetud. Paris. tit. de Censivis Gloss. 2. n. 16. sub finem: Si dictum sit, inquit, *a dix soulds de cens et surcens, vel à dix soulds de Croix de cens ou rente* antiquitus usitatum, non significat *Incrementum censum*, prout nonnulli argute putant, sed incaute, quia illud verbum etiam unico denario censum a veteribus frequenter addebatur: sed denotat præstationem censum in certa pecunia numerata consistere, quæ altera parte *Cruce* signata sit. Hanc opinionem amplexi sunt Brodæus in novam Consuetud. Paris. tit. de Censivis n. 23. pag. 539. et quidam alij Scriptores eruditi. Verum refelli potest ex uno allato loco, ubi *Augmentum censum* dicitur *Croiscens*: quod unum idemque est cum antiquo *Croix de cens*, vel potius *Croist de cens*. His igitur verbis non denarius *Cruce* signatus, non censum ipse primigenius, sed censum secundarius et redditus, seu *Incrementum censum* debet intelligi, Gall. *Surcens, Rente*. Rem palam facit Philippus Pulcher Franc. Rex in Edicto ann. 1303. apud de Lauriere tom. 1. Ordin. pag. 387. ubi sic legitur: *Cum cives nostri Parisienses supplicassent nobis, quod nos ordinarem et statueremus certum terminum, infra quem illi quibus debentur Incrementa censuum vel redditus, possent assignare ad domos et possessiones, cum earum pertinentiis, sitas Parisius, de quibus eisdem civibus debentur Incrementa censum et redditus de eisdem, quando domus vel possessiones hujusmodi sunt vacuæ, et ad hoc redactæ, quod nos possunt ipsi circa percipere census vel redditus earum... Nos ipsorum civium indemnitati...*

providere volentes... statuimus, etc. Similia prorsus habentur in Edicto Philippi VI. ann. 1383. apud eundem de Lauriere tom. 2. pag. 196. et 197. ubi ante nos observavit *Incrementa censuum*, qui in laudatis Edictis pluries *redditus* appellantur, non esse cum censibus primigeniis confundendos, sed redditus esse primigeniis superadditos, adventitiasque pensiones ab ipsis censibus distinguendas. Id confirmat Litteris Hugonis de Cousy Custodis Præposituræ Parisiensis quæ sic se habent: *A tous ceux qui ces presentes Lettres verront, Hugues de Cousy, Garde de la Prevosté de Paris, Salut. Scavoir faisons, que pardenant Denis de la Celle et Mery de la Prée, Clercs Notaires jurez établis de par nostre Sire le Roy au Chastelet de Paris, ausquels quant aux choses qui sensuivent, faire, oyr, et à vous rapporter, nous avons commis et commettons de tout nostre pooir en euls, ajoutant foy plenièrre en ce cas et en greigneur, personnellement établis Jean Bourdon et Emmeline sa femme, fille de feu Philippe Bonnecin bourgeois de Paris et ses hoirs, soixante quatre livres neuf soulds onze deniers paris de Croix de cens ou rente, que ils avoient de propre heritage, de ladite Emmeline chascun an, ès lieux et sur les lieux cy-après nommez et devisez en cette maniere. C'est à scavoir premierement sur la maison, etc. His addo quæ habentur in Tabulario Calensi pag. 270: *Pro sexaginta solidis Paris. annui Incrementi temporalis seu perpetui redditus reddendis eisdem... et aliis censariis dictæ domus; ubi incrementum alium non est quam Censum crescens, ut satis patet.**

CENSUS DIVIDEBE. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 21: *Tali conditione ut ad obitum meum hoc totum de meo prius eis reddat, quam Censum meus Dividi incipiatur.*

* CENSUS DOMICILII. Vide paulo ante *Census Castellii*.

CENSUS DOMINICATUS, Qui ad Dominum pertinet. Capitula Caroli Calvi tit. 42. [* *Exact. Normann. ann. 877.]: Accipiat de manso indomincato denarios 12. de manso ingenuili 4. denarios de Censu Dominicato, et 4. de sua facultate. Infra: 4. denarios de Censu Dominicato, et 4. de facultate mansuarii. [* *Conf. Capit. Carol. ann. 743. art. 2. Capit. Franc. Carol. M. ann. 779. art. 13. etc.*]*

* CENSUS dictus de *Douaire*, inter Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. sign. *Le papier aux aysselles* Cam. Comput. Insul. fol. 24. rº: *Encor a li cuens à Templous Cens, k'on apele de Douaire; si le paie on à Noel, et doit chascuns bonniers iij. deniers.*

* CENSUS DOMUNCULARIS, pro domo solvendus, in Notit. ann. 1303. ap. Guden. in Cod. Dipl. tom. 3. pag. 939.

CENSUS DUPLICATUS, Qui a vassallis domino præstatur in certis occasionibus, et in gravioribus necessitatibus. Exstat Charta Alfonsi Comitis Pictavensis mensis Octob. ann. 1269. de abusu qui committebatur in coactione *Censum duplicati*, Niorti. Ex alia ejusdem docemur, ab eo subditis impositum pro expensis viæ Hierosolymitanæ, quam susceperat: *Dictæ igitur Terræ sanctæ attento necessitatis articulo, fulto insuper prætextu consuetudinis approbatæ, usque longævi, cujus non est vilis auctoritas, mandavisse meminimus Censum colligi Duplicatum, prius facta nobis sæpius relatione, quod secundum usum patriæ tanquam Cruce signati id facere poteramus. Charta libertatum villæ S. Germani in*

Foresio ann. 1249: *Antiquus Census nobis debitus nummorum et gallinarum tantum debet duplicari.* Vide Stephanum Tornac. Epist. 138. novæ edit. Fit etiam mentio *Census duplicati* in Statuto *des Rachats à mercy*, apud Gallandum de Franco alodio pag. 68, ubi pro de *leurs doubles*, legendum *Cens doubles*, ut præfert MS. Codex quem vidi. Charta ann. 1210. ex Tabulario Fossatensi fol. 114: *Pro singulis focis duos solidos reddere, qui duo solidi his tribus de causis duplicabuntur, cum dominus Rex questiam exiget communiter a Regalibus Abbatibus suis, cum D. Papa ad partes nostras venerit, cum, quod absit, incendium passa fuerit Abbatia nostra. Duplicatus potissimum census exigebatur in tribus casibus, in quibus dominus a vassallo legalia auxilia petere poterat, ut est in Consuetudine Andegavensi art. 128. 129. et Cenoman. 138. 139. Adde Perticens. art. 82. Pictavensem art. 160. Soemensem art. 3. et de Ferté Auvray art. 6.*

CENSUS TRIPLICATUS *Cens Tiercé*, in Consuetudine Drocensi art. 6.

* CENSUS etiam duplicabatur quando justo tempore non erat exsolutus. Charta Troanni Comitum ann. 835. post Irminonem pag. 346: *Et si de ipso Censu tardi aut negligentes apparuerimus intra dies 14. in duplum restauremus.* Germ. *Rutschersins.* Vide Mittermaier. Introd. in Jus German. § 180. not. 2.

CENSUS ECCLESIE ROMANÆ, in provinciis, pro quibus colligendis quotannis mittebantur a Summo Pontifice Diaconi, aut Subdiaconi, vel Legati, ut ex Epistolis Gregorii Magni passim, Nicolai I. PP. 55. Innocentii III. lib. 15. Epist. 166. 167. et aliis colligitur. Hi autem conflabantur et liberalitatibus Principum, qui certis præstationibus annuis regna et terras suas, atque adeo ipsos subditos iis Ecclesie Romanæ quotannis exsolvendis adstrinxerunt. Gregorius VII. lib. 8. Epist. ult: *Carolus Imperator... in tribus locis annuatim colligebat mille et ducentas libras ad servitium Apostolicæ sedis, id est, Aquisgrani, apud Podium S. Mariæ, et apud S. Agidium, excepto hoc quod unusquisque propria devotione offerebat.* Exstat Bulla MS. Nicolai IV. PP. ann. 3. in qua continentur *Census Ecclesiarum in Regno (Siciliæ) et Campania, et Maritima*, sicut in Registris ejusdem Romanæ Ecclesie habentur. Vide Baron. ann. 1059. n. 59. 1065. n. 93. 1076. n. 56.

Indicebantur etiam census annui persolvendi Monasteriis et Ecclesiis, in signum protectionis Sedis Apostolicæ: quæ *juris S. Petri* dicuntur fuisse, apud Hugonem Flaviniac. pag. 197. ex Epistola Gregorii VII. PP. ex qua patet ejusmodi census in Gallia exactos. Adde Bibl. Cluniac. pag. 274. Besium in Comitib. Pictav. pag. 532. etc. Vide *Denarius S. Petri*.

* Stat. Simon. Montisf. pro terra Albig. ann. 1212. ex Cod. reg. 8407. 2. 2. fol. 30. vº: *Item qualibet domus inhabitata terræ acquisitæ communis persolvat tres denarios Merquienses annuatim domino Papæ et S. R. E. in signum et perpetuam memoriam, quod per ipsius auxilium contra hæreticos fuit acquisita, et comiti et ejus successoribus concessa in perpetuum et confirmata. Terminus autem colligendi hujusmodi denarium erit ab initio Quadragesimæ usque ad Pascha.*

* De censibus qui Ecclesiis solvebantur multa concessit Eigenbrodtius in libro de Præcariis § 2. 3 et 4.

* CENSUS EXTRANEUS, Pecunia vel res

reperita ad extraneum pertinens. Charta Roger. castel. Insul. ann. 1225. ex Tabul. S. Petri Gand.: *Quod si in eisdem locis vas apum, vel Censu extraneus, vel inventio se obtulerit, hoc totum inter abbatem et castellanum æqualiter dividetur.*

* CENSUS FONSALES, Gall. *Cens foncier*, idem qui *Capitalis* supra. Vide in hac voce. Charta ann. 1298. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 68. rº. col. 2: *Item sexaginta solidos annui et fonsalis Censu.* Alia Phil. Pulcr. ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 3: *Concedimus imperpetuum omnes et singulos Censu fonsales, quos in villa Compendiensi... habemus.* Rursum alia Phil. V. ann. 1320. in Reg. 71. ch. 84: *Novem arpenta vinearum vel circiter, ac sexaginta solidos Censu fonsalis.*

* CENSUS FUMI CAPONIS meminit Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 187. qui ea ratione reddebatur: annis nimirum singulis stato die ad mensam abbatibus S. Proculi emphyteuta accedebat, caponem e ferventi aqua tractum, et duabus patinis inclusum deferens, quem exinde detegebat, ita ut demum fumus ascenderet; quo peracto ille abibat, ferculum ipsum asportans, et satis suo munere functus. Alius est census, quo quis racemum uvæ nigrantis offerre tenetur festo die S. Mariæ Magdalene. Hæc ille.

* CENSUS HEREDITARIUS. Vide *Census Arbitrarius*.

† CENSUUM INCREMENTA. Vide supra *Census crescens*.

† CENSUS S. LICERII. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280: *Præcipimus omnibus Rectoribus et Curatis in virtute sanctæ obedientiæ, ut in singulis Dominicis Quadragesimæ sanctæ moneant et inducant plebes suas, ut solvere debeant Censu S. Licerii, quos absque peccato detinere non possunt, prout est antiquitus fieri consuetum.* Quisnam fuerit hic census S. Licerii seu Ecclesie Cathedrali solutus, mihi incomperum.

* CENSUS LIGNORUM, Tributum quod ex lignis in urbem advectis percipitur. Charta Rob. comit. Aug. ann. 1059. Inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 14: *Do igitur eis in Ulteriorisportu ecclesiam, Censum lignorum ejusdem villæ, etc.*

* CENSUS Malarum et spatulis aporum, in Charta ann. 1313. ex Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 207.

† CENSUS MANUS FIRMÆ. Charta fundationis Veteris-Pedculi Ord. Grandimont. ann. 1172. apud Marten. tom. 1. Coll. Ampliss. col. 887: *Item Dominus Mattheus Vanne et Dominus Stephanus Putet dederunt eisdem fratribus Censum manus firmæ cum omni justitia et dominatione.* Vide *Manusfirma*.

* CENSUS MARTII, Eo scilicet mense reddendus. Terrear. villæ de Busseul ex Cod. reg. 6017. fol. 43. rº: *Item sex solidos Censu Martii pro quodam prato et terra, cum eorum juribus.*

CENSUS-MORTHIDUS, Diploma Edwardi Conf. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 61: *Et omnia quæ ad ipsum locum pertinent, sint omnino libera, cellæ, Ecclesie... cum redditibus, servitiis, debitis... decimis, donariis, Censumorthidis, legibus, consuetudinibus, etc.* Occurrit rursum in alia Edwardi Charta eodem verborum tenore, pag. 237. Ubi loci nescio an sit quod *Cens mort*, ou *rente rendable*, vocat Consuetudo Arvernenis tit. 31. art. 70. *Redditus annuus 50. solidorum Parisiensium mortificatus*, in Charta ann. 1270. in Tabulario Fossatensi fol. 70. *Cens*

amorti, qui redimi non potest, qui ne se peut racheter. [* *Catallum melius esse videtur, quod alias Mortuarium appellat, et Censum ultimum.* Conf. Spelmann. de Sepultura in Oper. Posthum. tom. 1. pag. 189.]

* CENSUS NUMMORUM, Qui nummis constat, idem atque *Census siccus*. Charta Ottonis III. comit. Burgund. ann. 1195. inter Probat. tom. 1. Annual. Præmonstr. col. 455: *Census nummorum apud Salins; apud Dolam Censu nummorum, etc.*

CENSUS BEATI OLAVI, Qui et *Votum B. Olavi*; Suecis, et in Charta Pauli Nidrosiensis Episcopi, *Sant-Olafs-Scatt*. Censu qui a Suecis ad S. Olavi Norvegorum Regis sepulchrum Nidrosiam in Norvegia deferebatur: quem Upsaliam ad ejusdem Sancti altare ferri præcepit Nicolaus Alb Archiepiscopus Upsaliensis. Cujusmodi autem fuerit, docet Charta ejusdem Antistitis ann. 1314. descripta a Scheffero ad Chron. Archiepisc. Upsaliensium pag. 251: *Videlicet de quolibet rustico unam ulnam telæ, vel ejus valorem: de captura alecum, de qualibet sagena unam partem dictam manskut: de captura focæ, de qualibet nave unam manskut: de qualibet nave quæ vadit Stokolmis cum mercimoniis, unum denarium Svecicum, etc.*

* CENSUS PERIER. Charta ann. 1326. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 43: *Item gros cens, appelez les Cens Perier, à Chateau Renart, receuz lendemain de la saint Remy, six sols, huit deniers.* An idem qui mox *Census de Ponton*?

* CENSUS PETRÆ, qui pro petra seu arce munienda vel reparanda exigitur. Locus est supra in *Census castelli*. Vide in *Petra*.

* CENSUS dictus de Ponton, inter Redit. Comit. Namurc. ann. 1289. ex Reg. sign. *Lepapier aux Aysselles* Cam. Comput. Insul. fol. 63. vº: *Encor a li cuens a Sclayn le Cens de Ponton, c'on paie le Dimenche apres l'Ascension.*

* CENSUS QUARTARUM, Necrolog. eccl. Paris. MS: *Dedit ecclesie Parisiensi viginti et septem cum dividio arpenta terræ arabilis... ad censum, qui dicitur Censu Quartarum.* Vide *Quarta* 6.

† CENSUS RATIONALIS, in Charta Comitum Mellenti tom. 4. Hist. Harcur. pag. 2173.

CENSUS REGALIS, REGIUS. Capitul. 2. ann. 805. cap. 20. et Capitul. 4. ejusdem anni cap. 14: *Censu regalis undecunqve legitime exiebat, volumus ut inde solvatur, sive de propria persona hominis, sive de rebus.* Adde Capitula ad Legem Salicam, tit. 3. cap. 14. Capitular. 3. ann. 812. cap. 11. lib. 3. Capitul. cap. 85. Capitul. 2. ann. 869. cap. 3. etc. [* *Chart. Ottonis II. Imper. ann. 979. ap. Würdtw. Subsid. Dipl. tom. 6. pag. 303: Sanctimonialibus in Mulinbechi... concessimus at ab hominibus predictæ ecclesie usibus ac servituti earum subditis Regalis vel Imperialis Censu qui nostro juri solebat hactenus persolvi a nullo comite vel judiciali persona deinceps exigatur.*]

* CENSUS REQUISIBILIS, Qui a domino requiri debet, cujusque præstatio ad statutum diem non est assignata: unde *Censu rogo* appellatur, in vet. Consuet. Meledun. art. 132. *Censu requerabile*, in Carnot. art. 111. *A queste et chercage*, in Blesens. art. 109. 113. 114. 115. Dunens. art. 32. Pertie. art. 83. quomodo etiam ex Raguello leg. in Aurel. art. 117. et 119. Charta ann. 1367. in Chartul. Guil. abb. S. Germ. Prat. fol. 38. vº: *Hospitium... oneratum... in uno parvo*

Turonensi thesaurario dictæ ecclesiæ, Censu requisibilis annuatim.

† CENSUS SEPIARUM, Qui ex Sepiis, piscibus. Gall. *Seches* percipiebatur, apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. pag. 137.

* CENSUS SERVILIS. Vide *Census ingenuilis*.

CENSUS SIGCUS, Qui pecunia numerata constat. Vetus Charta in Probationibus Hist. Sabaud. pag. 18: *Donaticum tollendum, et omnem redhibitionem, et siccum Censum reddendum. Rente seiche*, in Consuetudine Aquensi tit. 8. art. 7. Marchensi art. 180. 411. 432. 437. S. Severi tit. 6. art. 1. 2. Baion. tit. 4. art. 10. 11. Vide Rastallum verbo *Rent*, pag. 162. et infra in *Pecunia sicca*.

* CENSUS TREPASSUS, Gall. *Cens trépassé*, id est, Statuto die non solutus. Charta ann. 1284. in Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 62: *Et de tant comme il a failli de paier les redevances,.... il est tenu de faire vers eux ce qu'il devra, comme de cens trépassé.*

* CENSUS VOLUNTARIUS. Vide *Census Arbitrarius*.

† CENSUS USATICUS. Manumissio MS. ann. 1251: *Damus omnipotenti Deo et S. Mariæ Matri ejus et toti Capitulo S. Nazarii Carcassoniæ... Censum annualem, tres solidos Hugonenses, quintos, agrerios, taxas, medios, quartos, tertarios, Censum Usaticos, boarias, asiniarias, adempramenta, foriscapia, dominationes et dominium, et cætera terræ merita, bona et jura. Vide Censum Coustumarium et Usaticum.* [* Legendum *Census, usaticos, etc.*]

* CENSUS USUARIORUM, Qui pro jure utendi aliqua re pensatur. Vide *Usuarium*. Charta ann. 1320. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 404: *Item Censum, qui dicitur vulgariter des Usaires, et debet terragium.*

CENSA, Idem quod *Census*: *Cense*, in Consuetud. Ducatus Burgundie art. 109. 114. etc. et in Consuetud. Comitatus Burgund. art. 13. 14. 35. 62. 108. [Charta Mathildis Comitissæ Nivern. ann. 1244. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 102: *Donamus 40. libras... annui redditus in Censa nostra Autissiod. annuatim percipiendas... quæ Censa debetur nobis solvi annuatim... præcipientes quod quicumque dictam Censam... levaverit, etc.*] Hist. Episcop. Autissiod. cap. 56: *Dederat eidem Ecclesiæ multa alia, medietatem videlicet Censæ de Vincellis, et terras, etc.* Infra: *Dedit cis ibi Ecclesiam S. Prisci, ita quod centum solidi de Censa ejusdem Ecclesiæ annuatim dividerentur in anniversario suo. Occurrit non semel in Consuetudinibus localibus. Bituricensibus. editis a Thomasserio, [et in Charta Ludovici Francorum Regis ann. 1229. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1228.]*

* Codex censualis Castellarii in pago Dumb. ann. 1391: *Confitetur tenere ad Censam, tantum quantum placuerit dicto domino, quinque bichonatas terræ et tertiam partem prati, sub servitio anno quolibet iij. sol. viij. den. ij. bichetorum siliginis et unius gallinæ.*

† DARE AD CENSAM, Gall. *Donner à cense, à ferme*, Sub certa præstatione ad tempus elocare. Charta Philippi Comitissæ Namurcensis ann. 1211. apud Miræum tom. 2. pag. 1211: *Decima illa de Vendren annuatim danda est ad Censam de anno in annum in festo S. Johannis... Censam illam, quæ et Obediuntia nuncupatur, habere potest, qui melio-*

rem inde commoditatem facere videatur, videlicet Canonicus S. Albani quilibet.

CENSIO. Tabul. S. Albani Andegav: *Dedit Censionem quandam Abbati S. Albini et monachis, quia census et venditiones ex eorum beneficio, etc.* Occurrit hæc vox ibi pluries.

CENSUM. Capitul. de Villis cap. 8: *Censa de villis nostris, quæ vinum debent, in cellaria nostra militant.* Et cap. 62: *Quid de mansis qui arari debent, quid de sogalibus, quid de Censis, quid de feda fracta vel freda, etc.* Ita etiam in Capitul. 2. ann. 813. cap. 6. in Charta ann. 897. ex Tabulario Flaviniac. [in altera ann. 898. apud Mabill. tom. 3. Annal. Benedict. pag. 638. col. 2. Vide tom. 3. Analect. ejusdem Mabilionii pag. 93.]

† CENSUM INGENUILE ET CENSUM SERVILE, in Codice MS. Irminonis Abb. S. Germani Paris. fol. 54. verso col. 1: *Ermengarius... habet de terra arabili bun. v. debuert reddere Censum ingenuile, sed propter vineam quam facit, reddit Censum servile.* [* Apud Guerardum pag. 107. est *Censum ingenuilem et Censum servilem.*]

CENSILES HOMINES, Censui obnoxii. Quos publicus census spectat, in Concilio Remensi ann. 630. can. 6. Pactum Arichis Principis Beneventani cum Neapolitanis: *Si Censilis homo de Liburia patitur oppressiones, etc.* Petrus de Vineis lib. 6. Epist. 11: *Universos et singulos rusticos et Censiles, seu quocunque alio servitutis vocabulo nuncupantur.*

TERRA CENSILIS, in Charta ann. 1035. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Symphoriani: *Terramque Censilem, partim vineis consitam, partim arabilem, etc.*

CENSILE, Census ipse. *Censel* nostris. Vetus Consuetudo localis Ambian. MS.: *En le terre le Vesque, la ù il a bal, justice et toute Seigneurie, nus ne puet justicier sen Censel fors par le Prevost le Vesque, et est l'amende sienne.* Magnum Tabular. Corbeïense: *Item tous li trefons de le ville et de le banlieue sont Mons. l'Abbé, ou tenu de lui en fief, ou Censel.*

CENSALIS. Terra *Censalis*, in Capit. 4. ann. 819. cap. 4. in lib. 4. Capit. cap. 39. [* Bened. lib. 1. cap. 298.] Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 8. [* Apud Tusiac. ann. 865.] *Similiter et de cæteris Censalibus et de rebus ad casus Dei traditis, unde census ad partem Regis exiuit antiquitus. Biens Censeables*, in Consuetud. Comitatus Burgundie art. 64. 65. *Censale donativum*, in Diplomate Caroli Calvi apud Joan. a Bosco in Vienna pag. 56. *Censale vinum*, in Vita S. Urbani Episcopi Lingonensis cap. 1. num. 4.

* Lit. remiss. ann. 1458. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 252: *Pour ce que ledit molin estoit trop chargé de Censalz. Charta Joan. Atebat. comit. Augiens. pro commun. S. Valer. ann. 1376. ex Tabul. S. Vulfr. Abbavil.: Item se bourgeois aura livré sa maison à louage ou donné a cens, il pourra prendre gaige en icelle maison pour son loage ou pour son Censel.* Alia ann. 1317. in Chartul. 21. Corb.: *Avons vendue... toute le terre que nous aviemes et poiesmes avoir a Belle,.... soit en fief ou en Censsel.* Ubi Charta Lat. ibid. habet: *sive in feodis, sive in Censibus.*

* *Censaule*, in Ch. ann. 1292. ex Chartul. 21. Corb. fol. 298. vº.: *Ils disoient (les religieux de Corbie) que ce que je tenoie d'eulx a Hamelet estoit Censaules, et je disoie que je le tenoie en fief d'eulx et de ledite église.*

† CENSALE, *Censa*, Villa, prædium, Gall. *Cense*, Ferme. Charta Helie Abb. de Nobiliaco ann. 1299. apud Stephonotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 902: *Tradidimus pro nobis et successoribus Petro Sutoris de Clossayo quoddam Censale seu censam cum pertinenciis ejusdem, quod est situm juxta cimeterium de Clossayo, quod solebat tenere Geraldus Limones pro quindecim solidis et uno capone annui redditus.*

CENSARII, Villani, censui obnoxii, qui censum præstant. Acta Murensis Monasterii pag. 48. 49. 51. 83: *Ad Birmenstorff possidemus duos diurnales, et ad Ahornem dimidium mansum, et 1. Censarium.* Infra: *Liberi Censarii de Obren... persolvunt censum de auro quod appendit siclum.* Ibidem: *Ad rore (habemus) ex integro liberos Censarios.* [Compositio inter Capitulum Eccl. Noviom. et alios ann. 1303. ex Tabulario Corbeïensi: *Dictus Symon nollet quod trituratores dorumum portonariorum seu Censarii eorumdem, etc.*] Vide tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 471. [Baluzium tom. 2. Hist. Geneal. Arvernæ pag. 151. Acta SS. Martii tom. 1. pag. 598. F.]

CENSARII, Extractores censuum. Tabularium S. Genovefæ Paris. ann. 1226: *Cum controversia esset inter Abbatem S. Victoris et Conventum ex una parte, et Censarios illos qui tenebant censivam S. Genovefæ super ripam Beveris, ex alia, etc.*

CENSAEMENTUM, Idem quod *Censa*, nisi sit *census* qui percipitur in prædio alterius. Charta Philippi Augusti ann. 1216: *Decem modios avenæ ad mensuram Parisiensem percipiendos in Censamento nostro de Dordano.*

† CENSATUM SOLUM, Censui obnoxium, tom. 3. Concil. Hisp. col. 1. in Donatione Alphonsi VI. pro Monasterio S. Falcundi: *Qui emerit solum Censatum et cum suo copulaverit, duos census dabit.*

† CENSIONARIUM, Idem qui *Censarii*, Villani censui obnoxii. Privilegium Theodorici de Falkeborc ann. 1242: *Promitto etiam censum dictæ Ecclesiæ de Mersene, a Censionariis qui solvendo sunt, faciam persolvere... si vero Censionarii solvendo non fuerint, etc.*

CENSATUS, Censibus donatus, dives. Ordericus Vitalis lib. 8. pag. 709: *Filios vero suos Robertum et Henricum honoris sui Censatos hæredes dereliquit.*

CENSIRE, Ad censum ponere, ad præstandum censum astringere. Fredegarius cap. 74: *Quingentas vaccas in ferendales annis singulis a Chlotario Seniore Censiti reddebant.* Formulæ veteres apud Bignonium: *Unde Censisti te nobis annis singulis ad festivitatem sancti illius, in luminariibus ipsius Sancti, vel pro mercedis tuae augmento argentum solidos tantos. Occurrit hæc vox non semel in Actis Episcoporum Cenoman. pag. 93. 104. 153. 155. tom. 3. Analector. Mabilionii. Κηροσθέν, in Basilicis, est *censum exigere.**

* *Censir* nostris. Charta ann. 1138. ex Chartul. Hannon. in Cam. Comput. Insul. ch. 15: *Et s'il avenoit que je acensessisse men winage, cil a qui je Censiroie, fineroit audit gret doudit Bouchart des devandis trois cent livres. Tant les Censis présentement, comme les vendus a vie, in Lit. ann. 1363. tom. 5. Ordinal. reg. Franc. pag. 135. art. 43.*

CENSITOR, ἀπογραφεύς, τιμητής, in Gloss. Latin. Græc. [Hesychius Κηροσθέν, ὁ τὴν γῆν μετροῦν, Qui terram metitur. Isid. in Gloss.: *Censitores, Agrimensores.* Ulpianus l. 4. § 1. ff. de Censibus (50, 15.): *Si*

agri portio chasmate perierit, debet per Censitorem revelari. Et mox : Nisi causam Censitori probavit. Erant autem Censitores in provinciis iidem fere qui Censores in Urbe. Praerant censibus exigendis, agros dimetiebantur, et pro spatio et modo tributa distribuabant. *Censitor civium Romanorum Coloniae Victricensis* memoratur in vet. Inscriptione apud Fabretum. pag. 29. Vide Lactantium de mort. Persecutor. n. 23. et infra.]

CENSITUS, Qui sub censu annuo praedium possidet : *Censitaire*, in Consuetud. Aurelian. art. 129. Speculum Saxon. lib. 1. art. 54. § 1 : *Non debet Censitus aliora seu majora pignora, quam sensus annualis suos constat, pro domino sustinere suo.* Ibidem § 6. lib. 2. art. 21. § 2. art. 59. § 2. Charta ann. 975. apud Ughellum in Episcop. Vincentinis : *In Catturiano Censitos S. Viti pertinentes de casale Peucali.* [Instrum. ann. 1216. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 17. col. 2 : *Salvo tamen jure feudatariis et agricolis civis Censitis.* Et infra : *Agricultor vel Censiti.* Chron. Comodoliac. inter Fragn. Hist. Stephanotii MSS. tom. 2 : *Præpositus et Capitulum S. Juniani cognitorem causarum exercuerunt in hominibus suis Censitis seu mansionariis.*]

INCENSITUS, Idem quod *Censitus*, Censui obnoxius, in Charta Ottonis Imp. ann. 967. et aliis apud Ughellum tom. 5. Italiae sacrae pag. 646. 688. 695. in Codice vero Theod. leg. un. de Clascis, qui non sunt censibus affixi. (10, 23.)

CENSITA TERRA, Censui obnoxia. Hugo Flaviniacensis in Chron. ann. 1098 : *Et terra ipsa, antequam ibi domus fuisset, Censita erat hominibus pro mercato eorum.* Infra : *Homines, quorum terra erat Censita.*

† CENSITUM, Eadem notione. Charta Hugonis de Leziniaco Comitit Marchiae ann. 1230 : *Dedit etiam eisdem similiter Censita, quæ fuerant ejus Joannis Frontini, quæ sita sunt apud Leziniacum juxta cimeterium helemosinarum inter domos Monachorum de Castellariis et burgum prioris memorati, salvis consuetudinibus nostris, quas habemus in mansionariis Laicis eorundem Censitorum.*

CENSIVA, Censu ipse, nostris *Censive*, vox notissima. Occurrit in Charta ann. 1231. in Hist. Droicensi pag. 270. [in Tabul. S. Genovefæ Paris. ann. 1226.]

CENSIVA TERRA, Idem quod *Censita*. *Terre Censive*, in Stabilimentis S. Ludovici lib. 1. cap. 98. et in Consuet. Andegav. art. 108. *Terre Censiviere*, in Consuet. Burbon. Tabularium Vindocinense Thuani Ch. 88 : *Dedit unam manufirmam terræ Censivæ in pago Vindocinense.* Occurrit ibi non semel.

* Liber censuum terræ d'Estilly ann. circ. 1430. ex Cod. reg. 9493 : *Demy juet de terre, moitié Censive et moitié terrageau, etc.*

† CENSIVARIUM, Jus censivæ percipiendæ, Gall. *Droit de Censives*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 87 : *Concessit Abbati... totam terram et pratium, et etiam Censivarium, quod ipse habebat apud Fossardum in parochia S. Vincentii Lenogesi.*

† CENSO, pro *Census*, apud Acherium tom. 6. Spicileg. pag. 635 : *Decima quæ a fidelibus datur, Dei Censo nuncupanda est, et Dec ex integro reddenda.*

** CENSUS, pro *Census* in charta ann. 729. post Irminon. pag. 342. Germ. dicunt *Zins*.

CENSUALE, Possessio censui obnoxia.

Sententia inter Episcopum et civitatem Barcinonensem an... : *Prædictos honores, Censualia, seu possessiones in civitate et suburbis, etc.* [*] *Censualis possessio*, in Chart. ann. 1133. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 108.]

CENSUALE MORTUUM, Curia Generalis Cataloniae in villa Montissoni ann. 1363 : *Pro sententia ferenda super Violario, seu Censuali mortuo, etc.* Occurrit ibi non semel. Vide *Censumorthidus*, et *Violarium*.

CENSUALIS. Papias : *Censuales, sunt Officiales, qui censum per provincias exigunt.* Joan. de Janua : *Censualis, Officialis qui censum exigit provincialem, et qui dat illum.* Capitulinus in tribus Gordianis : *Ut non scribe, non servi publici, non Censuales illis actibus interessent.*

CENSUALIS, Censui obnoxius. Charta Ottonis Imperatoris ann. 873. pro Monasterio Gandersheimensi : *Et omnes Censuales, qui singulos solidos pro capite quisque persolvent, tam ad hoc prædium, quam ad aliud Paldolwein nuncupatum.* Conradus Marpurgens. in S. Elizabeth. pag. 290 : *Et puellæ dominæ Elizabeth se fecit singulis annis in suo anniversario ad duos denarios Censuales.* Ad Petrum Venerab. lib. 1. de Mirac. cap. 28. Charta Gaufridi Comitit Andegavens. ex Tabular. Andegav. : *Terram suam... in qua idem Theobaldus homines Censuales ibidem hospitaverat.* Chronicon Andrense : *Prædia, et facultates, nemora, redditus et Censuales... dederunt.* Charta Friderici II. Imper. ann. 1230. pro privilegiis urbis Ratisponensis : *Si homo qui Censualis dicitur, continuam fecerit in civitate residentiam, jura civitatis conservando in dandis collectis et aliis, quæ a civibus statuuntur : nulla postmodum exhibebit Domino servitia per coactionem, sed tantummodo persolvat censum, etc.*

Consuetudo Bigorræ apud Marcam in Histor. Beneharnensi lib. 9. cap. 6 : *Censuales rustici vel liberi non in expeditionem Comitem sequantur, nisi, etc.* [*] Chart. Adalbert. Archiep. Mogunt. ann. 1127. ap. Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 394 : *Marcholfus, Ascafenesburgensis præpositus, duos viros B. et D. ejusdem præposituræ aliquando quidem Censuales... ministeriales sibi constituerit, et ex eis alterum pincernam, alterum vero marscalcum ordinaverit... Advocatus et, si quid juris in ipsos vel heredes eorum habere videbatur, absque omni contradictione resignavit.* [Instrum. appellationis Guillelmi Bruiere ann. 1481. ex Tabulario B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomagens. : *Guillelmus de la Mare fuit et est Censualis ipsorum, etc.* *Censualis mansus* in Charta Henrici IV. Ducis Silesiæ de fundatione ædis S. Crucis apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 428. Fuerunt olim qui Ecclesiarum seu Monasteriorum homines *censuales* se sponte constituabant, quocirca capitibus super altare positit Sancto, Ecclesiæ seu Monast. Patrono titulari sese offerbant, ut Arnulfus monachus in S. Emmerammi Monast. fieri solitum fuisse tradit. Vide Annal. Benedict. tom. 4. pag. 285.]

** SUBCENSUALES. Charta Ludolf. Episcop. Mindens. ann. 1302. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 46 : *Querelis frequentibus excitati de Homnibus Subcensualibus utriusque secus, quod censum statutis temporibus non persolvant... ducimus statuendum quod quicumque... moniti infra 15. dies de hoc non satisfecerint competentem, incurrant eorum communicationis sententiam ipso facto.*

† CENSUALES SOLIDI, Qui solvuntur ratione census debiti. Charta Stephani Episc. Meldensis pro Abbatia S. Petri Latiniacensis ann. 1133. ex Chartulario ejusdem Abbatiae fol. 117 : *Ecclesia Latiniacensis Hilderio de Monte-Udonis... debere solebat 20. sol. Censuales, et 20. sol. similiter Censuales reddendos annualim.*

* CENSUALES NUMMI, Quibus scilicet census persolvitur, in Ch. ann. 1464. apud Christ. Schlegel. in Disquisit. de Num. ant. pag. 91.

† LIBER CENSUALIS, in quo possessiones et census exhibebantur. Primus, quem sciam, est codex Irminonis abb. Sangerman. regnante Carolo Mag.

TERRA CENSUALIS, Quæ censum pendit, in Lege Langob. lib. 3. tit. 8. § 3. [*] Ludov. P. c. 32.] et in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 39. [*] cap. 37. *Censalis* in Capit. quæ per se scribenda sunt ann. 817. Bal. 819. cap. 4.] Hugo Flaviniacensis in Chron. ann. 1098 : *Ipsimet in terra Censuali sua scarrionis firmaverunt, et carnes reposerunt.* Vide Chronicon Andrense pag. 348. et *Censalis terra*.

CENSUALITER POSSIDERE, Ad censum, in veteribus Tabulis ann. 1140. 1144. apud Loiselum in Hist. Bellovac. quod in vernacula ann. 1147. apud eundem, *Censivement* vertitur pag. 269. 274. 276.

CENSUALITAS, apud Hugonem Flaviniacensem in Chr. ann. 1098. pag. 243 : *Congregati sunt homines ad tuendum usum Censualitatis suæ.* [Charta Matthæi de Hamo ann. 1201. ex Chartulario Abbatiae de Arida-Gamantia in limitibus Picardiæ et Artesiæ : *Præterea sciendum est, quod Capitulum Ecclesiæ de Arida-Gamantia Matthæo concessit, quod prædictam Censualitatem in alterius personæ manu non ponet, nisi assensu illius qui præfatum censum possidebit.* Hocce in posteriori saltem loco *Censualitas* idem videtur, quod fundus receptus ad censum, Gall. *Terre prise à cens, à rente, à redevance foncière.*]

CENSUARIUM. Charta Jacobi I. Regis Aragon. : *Sub eadem pace sint quintica nostra, et Censuaria, et pennones, et omnia regalia nostra.* [Tabular. Calense pag. 270 : *Pro 60. sol. Paris. annui incrementi temporalis seu perpetui redditus reddendis eisdem... et aliis Censuariis dictæ domus.*]

CENSUARIUS, Qui census ab iis qui censum de capite præstant, exigit : officium Monasticum. Charta ann. 1030. apud Robertum in S. Huberto pag. 293 : *Nullum Advocatum præter Lovaniensem Comitem, nullum Censuarium præter custodem altaris habentes.* [Censuarium Monasterii S. Albani, tom. 2 Rerum Moguntiac. pag. 769. edit. 1722. in Charta donationis pro eodem Monasterio ann. 1317.]

† CENSUARIUS, Qui solvit censum, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 671. in Decreto Alphonsi Regis Arag. ann. 1442. Epist. Frederici Regis Siciliae ad Barchinonenses ap. Marten. tom. 3. Anecd. col. 75 : *Hoc idem in pace mater sentiebat Ecclesia, quæ dictum regum ad nos pleno jure pertinere debere censuit, nosque ipsius fore Censuarium et vassallum.* Vide *Arrendator*.

† CENSUATIM, Ad censum, seu pro censu, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 538 : *Unaquæque mensura dabit Censuatim sex denarios.* Occurrit etiam apud Acherium tom. 9. Spicileg. pag. 360.

CENSUATUS, Ad censum positus. *Casæ*

Censuatæ, in Charta ann. 1120. apud Ughellum tom. 6. Ital. Sacr. pag. 871.

CENSURA, Datio ad censum. Gloss. vel.: *Censura*, $\alpha\epsilon\tau\iota\mu\alpha\tau\iota\varsigma$. Charta Hugonis de Oysi Castellani Cameracensis in Tabul. Abbatiae Montis S. Martini: *Campellos quoque quosdam antequam Censura ista facta fuerat, emerat... quoniam vero res bene gestas plerumque solet obliuio delere,...* memoratam Censuram fecimus litteris inseri. Supra: *Dedit eidem Ecclesie ad Censum decem modiorum frumenti*. Alia Humolariensis Abbatis anni 1159. in eod. Tabul.: *Nos vero huic Censuræ apponimus conditionem, quod neque Gerbertus neque hæres ejus hunc Censum vendere aut invadiare poterit.*

CENSURA, Censu ipse. Charta Riculfi Episcopi Forjuliensis apud Rufium in Comitib. Provinc. pag. 53: *Et de portu, seu de omnibus Censuris, quæ ex ipso exeunt vel exire debent*. Alia ann. 1093. in Probat. Hist. Sabaud. pag. 27: *Liberrum et absolutum a fodro et omni Censura prædictum Monasterium esse jubemus*. [Sententia arbitraris inter Hospitalarios et Capitulum Riense ann. 1156: *Hospitalarii vero hujusmodi comisionem abnegantes legitima antecessorum nostrorum donatione et triginta annorum quieta possessione prædictam Ecclesiam sibi defendere volebant pro constituta Censura sex modiorum annonæ et ordet.*] [*Chart. ann. 1225. ap. S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 261: *Et ipsa ecclesia nostram Censuram nobis persolvat, videlicet unum modium de centeno, et unam ceram, et tertiam partem mortuorum.*]

† 1. **CENTA**, Declina pars *Centenæ* continens decem familias, a Germanico *Zehn*, Decem. Bulla aurea Friderici II. Imp. ann. 1232. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 516: *Item unusquisque Principum libertatibus, jurisdictionibus, comitatibus, Centis seu liberis vel infeudatis utatur quiete, secundum terre sue consuetudinem adprobatam. Item Centumgravii recipient terras* (Schilter *Centas*) *a Domino terre, vel ab eo, qui per Dominum terre fuit infeudatus. Item locum Cente nemo mutabit sine consensu Domini terre. Item ad Centas nemo synodalis vocetur.* [*Edixit hæc Henricus Rom. rex in curia Wormat. ann. 1231. cujus acta Frider. II. Imper. anno sequenti confirmavit Sibidati. Pertz. vol. Leg. II. pag. 282. et 291. Conf. Eichhorn. Hist. Jur. German. § 302. not. h. § 303. 439. not. e.] Non eadem est vocis *Centæ* notio in omnibus loci citati articulis, licet eadem sit origo. 1º sumitur pro decem familiis. 2º. pro jurisdictione in decem familias exercenda, quam a Domino terræ debet accipere *Centumgravii*: is enim est *Centæ* judex. 3º. denique designat ipsum *Centumgravii* iudicium seu tribunal, ad quod vocari non debet Synodalis, utpote qui ad iudicium ecclesiasticum, non ad seculare pertineat. Hæc fere post Schilterum in Glossario Teutonico: quod consule. [*Conf. Haltaus. Glossar. Germ. col. 1249. sqq. et Grimmii Antiq. Germ. pag. 736.] Vide *Decania*.

* Charta Henr. VII. reg. Rom. ann. 1231. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 708: *Item centgravii recipient centas a domino terræ, vel ab eo, qui per dominum terræ fuerit infeudatus.*

* 2. **CENTA**, Ital. *Cinta*, Ambitus, circuitus. Fragm. Hist. Foro-Jul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med ævi col. 1208: *Quum fuerunt in Magdro Colveræ sub Centa ecclesie B. Mauri patroni Maniaci, etc.* Et col. 1211: *Isti nostri se re-*

duxerunt in Centa mei Johannis notarii Aylini, post dominum filiorum olim Petri Agathæ. Vide Centum.

† **CENTANA**, ut *Centena*, Districtus, dominium. Privilegium Leonis IX. Papæ pro Canon. Eccles. Viridunensis apud Mabill. in Supplem. de Re Diplom. pag. 99: *Ad Junchereium mans. 1. cum banno et Centana*. Et infra: *Ad Ars vero mansi IIII. cum uno quartario, silva, banno, Centana, vineis et molendino.*

* **CENTANARIUM**, Pondus centum librarum, in Convent. Saonæ ann. 1526. idem quod *Centenarium* 1. Vide in hac voce.

CENTATUM. Vide *Cendatum* in *Cendalum*.

* **CENTAURIA**, [Est turba centum hominum. (DIEF.)]

CENTAURI, Idem qui *Cantiani*, Angliæ populi, apud Asserum Menevensis ann. 851. [Puto post Hadr. Valesium in *Valesianis* legendum esse *Cantuarii*, qui idem sunt atque *Cantii* veteribus Geographis, recentioribus vero *Cantuarii* et *Cantiani*.]

† **CENTAURUS**. Vide *Centurus*.

1. **CENTENA**, Dignitas *Centenarii*, seu gradus in Schola Agentium in rebus, ad exemplum militiae armatae, proximus Principi agentium. Vide leg. 3. Cod. Th. de Cohortilib. (8. 4.) et leg. 7. eodem Cod. de Agent. in reb. (6. 27.)

2. **CENTENA**, Pars comitatus, aut regionis: nam singuli Comitatus, pagi, seu territoria, et regiones dividebantur in *Centenas*, quibus præerant minores iudices, sub Comitibus dispositione, qui a *Centena*, *Centenarii*, appellabantur. Quippe pagus Comitatus dividebatur in Vicarias, Vicaria in *Centenas*, *Centena* in *Decanias*, in quibus iudices erant *Vicarii*, *Centenarii*, *Decani*. Decreto Chlotarii Regis cap. 1: *Decretum est, ut quia in vigiliis constitutas nocturnas fures non caperent, eo quod per diversas, intercedente conludio, scelera prætermissa custodias exercerent, Centenas fieri; in qua Centena (si) aliquid deperierit, capitale qui perdiderat, recipiat, et latro insequatur*. Ex quibus, *Centenas* a Chlotario primum institutas ad latrones arduos videtur posse colligi. Dicta vero *Centena*, a centum familiis quibus constabat. Capitula Caroli Mag. lib. 8. tit. 23. et Lex Longob. lib. 2. tit. 51. § 11. [*Ludov. P. cap. 3.]: *Sic tamen ut contentio, quæ inter eos orta est, si in confinio duorum Comitatum fuerit, liceat eidem de vicina Centena adjacentis Comitatus ad suam causam testes habere*. Capitulare 3. Ludovici Pii cap. 7: *Et hæc ratio examinetur per singulas Centenas, etc.* Adde Capitulare ann. 829. cap. 7. pag. 672. novæ Edit. Chronic. Fontanellense cap. 7: *Villam... sitam in pago Oximensi, in Centena Novicence*. Cap. 8: *De villa Digmanico, quæ sita est in pago Osisicensi, in Centena Alancionensi*. Tabularium Abbatie Belliloci in Lemovicibus: *Hæc omnia sunt in pago Lemovicino, et Caturcino, et Centenis Vertelense et Evidense*. Alibi: *Cedo res proprietatis meæ, quæ sunt in pago Caturcino, in Centena Evidense, quæ vocatur Bellus Mons*. Tabul. S. Stephani Lemovicensis: *Dedit mansum suum in pago Lemovicino, in Centena Tarninse, villa Ramnaco*. Vide Leges Wisigothi. lib. 9. tit. 2. § 1. 3. 4. Decretum Childerici cap. 11. 12. Legem Alaman. tit. 36. etc. Auctor est B. Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 88. proxime Heidelbergam adhuc apparere *Centenæ* vestigium in aliquot pagis, et manere vocabulum. [*Centena eadem

quæ *scultacia* est in charta Otton. II. Imp. ann. 979. in Alsat. Dipl. tom. 1. pag. 128. ann. 158: *Censum quoque omnem ab ipsa Centena et scultacia Curiensi, etc.* Vide Haltaus. et Grimm. locis laudatis in *Centena*, Guerdardum in Prolegom. Chartul. S. Petri Carnot. § 4. Murat. Antiq. Ital. tom. 1. col. 520. A. 522. B. infra *Centenariatus* et *Hundredus*.] Vide *Centenarius*.

† **CENTENALIA**, Eadem notione. Tabularium Rothomense: *David Monachus et Presbiter et socius ejus Moruntius dant S. Salvatori alocum suum nuncupantem ad illam Minariam, situm in pago Redemico in Centenalia Lacine*.

3. **CENTENA**, Districtus, jurisdictio, dominium, *Seigneurie*. Diploma Herimanni Episcopi Metensis ann. 1090. apud Meurissium: *Dedi ei sibi que servientibus in perpetuum cum inam quæ est in Chamberes, cum campo qui juxta est, cum banno et Centena, et pratium apud Prunoet, quod operantur rustici de Nominey, cum banno et Centena. Dedi etiam totum bannum et Centenam quinque parochiarum in villa, quæ dicitur ad Basilicas, etc.* Vide eundem Meurissium pag. 406. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcop. Viridun. pag. 280: *Duxiram Dei metuens, pacem cum Episcopo fecit, Centenas potestatem Ecclesie, et prædia, quæ invaserat, reddidit*. Continuator Historie Episcoporum Viridunensium post Bercharium Presbyterum pag. 269: *Supradictus Comes Fridericus, dum esset adhuc in laicali habitu, Præbendæ Fratrum S. Mariæ omnes Centenas eorum potestatum, quibus multum inquietabantur, reddidit*. Infra: *Centenam de Wandelini curte, et alia jura, quæ tunc temporis potestative in hac civitate tenebat, eidem Episcopo et Ecclesie reddidit*.

CENTENÆ, Homines *Centenæ*. Capitulare de Villis cap. 62: *Quid de liberis hominibus et Centenis, qui partibus fisci nostri deserviunt*.

CENTENARIA, Idem quod *Centena*. Charta Berengarii Episcopi Viridun. apud Hugon. Abb. Flaviniac. in Chron. ann. 951: *Dedimus... decimam illorum arietum, qui nostræ Ecclesie persolvuntur ex Bracensi Centenaria*.

4. **CENTENA**, *Centena* ceræ, zuccari, piperis, cumini, etc. apud Anglos, continet 13. petras et dimidiam: et quælibet petra continet 8. libras. Summa ergo librarum in *centena* 108. *Centena canabii*, telæ, et hujusmodi ex 120. ulnis; *Centena ferri*, ex 100. petris, ut est in *Fleta* lib. 2. cap. 12. § 4. 5.

CENTENÆ, Fustium vel flagellorum centeni ictus. Acta S. Cæciliæ Virg. et Mart.: *Iste si inventus fuerit, sine dubio atrocibus dabitur flammis, et, ut dicitur solet, Centenas exolvat*.

† **CENTENALIA**. Vide in *Centena* 2.

† **CENTENARIA**. Vide in *Centena* 3.

1. **CENTENARIUM**, et **CENTENARIUS**. Isidorus lib. 14. Orig. cap. 24: *Centenarium, numeri nomen est, eo quod centum librarum ponderis sit*. Vetus Agrimensor.: *Centenarius dicitur, eo quod centum libris constat*. Ita *Centenarium æris* usurpat. 1. 3. Cod. Theod. de Conlat. æris. (11. 21.) Arnoldus Lubec. lib. 4. cap. 37: *Persolvens ei annuatim 7. auri pondera, quæ Centenere dicuntur*. Paulus Warnefridus lib. 3. de Gestis Langob. cap. 12: *Quindecim ei auri Centenaria deferens*. Utuntur præterea Liberatus Diaconus cap. 22. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 63. lib. 5. Hist. cap. 20. 31. Fredegar. cap. 69. Gregor. M. lib. 2. Ind. 2. Epist. 130. Chron. Reichersp. pag. 275.

Helmodus lib. 1. cap. 84. Tageno Pataviensis, etc. *Χενάριον* *χενάριον* habent passim Scriptores Byzantini, Theophanes pag. 99. 147. 148. 335. etc. Procop. lib. 1. de Bello Pers. et in Hist. arcana, Nicetas in Man. lib. 2. § 7. lib. 5. § ult. Cinnamus, Gruter. Inscript. 1120. 17. et alii quos passim laudant Scaliger de Re nummaria, Meursius et Fabrotus in Glossariis, et Jacob. Gotofred. ad leg. 2. C. Th. Si quis pecun. confl. nos etiam quædam ad Cinnamum pag. 435. Vide Georg. Agric. lib. 4. de Ponder. Roman. pag. 95. et in verbo *Talentum*.

CENTENARIUM CERÆ, in Charta ann. 1208. apud Ughellum tom. 7. pag. 274.

† CENTENARIUM, Quod complectitur centum cannas, in Statutis Massil. lib. 3. cap. 13: *De canabacis crudis non vendendis nisi per Centenaria.... Ad dentes præterea huic capitulo, ut Centenaria canabaciorum alborum, nigrorum et brunorum intelligantur de centum cannis Centenariorum, etc.*

2. CENTENARIUM, Canalis per quem aqua decurrit. Fistula nempe, quam Vitruvius lib. 8. cap. 7. *Centenariam* vocat, quod, ut explicat Philander, lamina plumbea, antequam in rotundationem flectatur, lata sit digitos centum, ut *Quinquagenaria*, lata 50. etc. Anastasius Bibl. in Hadriano PP. pag. 112: *Forma, quæ vocatur Sabbatina, nimis confracta existens: per quam decurrebat aqua per Centenarium in atrio Ecclesiæ B. Petri, etc.* Infra: *Et festinim Centenarium illud, quod ex eadem forma in atrio Ecclesiæ B. Petri decurrebat, dum per nimiam neglectum incuriam plumbeum ipsius Centenarii furtim jam ex parte ablatum fuisset, etc.* In Nicolæ I. pag. 210: *Per quam decurrebat aqua per Centenarium in urbem Romanum.*

3. CENTENARIUM, vel CENTENARIUS, Officium centum Missarum. Chronicon Casauriense lib. 4: *Instituit ut pro uno quoque fratre defuncto fiat Centenarius, hoc modo, ut a die obitus uniuscujusque Fratris justitia de pane et vino, et cæteris cibis, cotidie in mensa Abbatis ponatur. Vide Tricenarium.*

* 4. CENTENARIUM, Pars regionis in *Centenas* divisæ, vel Territorium, intra quod jurisdictio et districtus alicujus villæ seu oppidi protenditur. Charta Henr. I. reg. Angl. ann. 1108. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 156: *Concedo.... burgum et villam, quæ dicitur ad S. Petrum supra Divam, cum omnibus appenditiis et redditibus suis totumque Centenarium quod eidem villæ adjacet, et quidquid infra ipsum Centenarium continetur.* Correct. stat. Cadubrii cap. 3: *Facere debeant proclamari per Centenaria Cadubrii voce præconia, quod, etc.* Ibid. cap. 8: *Decernimus quod in territorio Cadubrii sit et esse debeat unum majus et generale consilium, in quo interesse debeant dom. capitaneus, et dom. vicarius, et unus officialis cum duobus consiliariis, pro quolibet Centenario Cadubrii, salvo quod de Centenario plebis interesse debeant duo officiales. Vide Centena 2.*

* 5. CENTENARIUM, CENTENARIUS, Modus agri, idem quod infra *Centum* 2. Charta Walteri episc. Tornac. ann. 1244. in Suppl. ad Miræum pag. 594. col. 1: *Alardus de Berkahem et Margareta uxor ejus.... recognoverunt se vendidisse.... ad opus Beghinarum Insulensium.... tres bonarios terræ et duos Centenarios, paulo plus, vel minus, sitos apud Insulas. Alia ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 256: *Tria bonaria cum tribus Centenariis et duabus virgibus cum dimidia terræ**

jacentis in parochia de Dotignyes.... Quingue Centenaria cum duodecim virgibus prati in parochia de Dotignyes situati.

CENTENARIUS. Gloss. Gr. Lat.: *Ἐχτόνταρος, Centenarius, Centurio. Centenarii*, teste Vegetio lib. 2. cap. 8. et 13. dicti sunt, quos antiqui *Centuriones* vocabant, centum videlicet militibus præfecti. [Vide *Centena* 2. et *Centenarium* 1.]

CENTENARI, DUCENARI, SEXAGENARI, Qui dicantur in Cod. Th. pluribus disquirat Jacob. Gotofredus ad leg. 1. de Exactionibus.

CENTENARI, Qui *Centenis* præerant, iudices minores qui per *Centenas* jus dicebant, et Comiti suberant, *Centgraf* Germanis. [Schilterus *Centgraf* intelligit de minori iudice, qui per *Decanias* tantum, non per *Centenas* jus dicebat. Vide *Centena*.] Walafrid. Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31: *Centenarii, qui et Centenariones, vel Vicarii qui per pagos statuti sunt, Presbyteris plebium, qui baptismates Ecclesias tenent, et minoribus Presbyteris præerant, conferri queunt.* [Præceptum Pippini Regis Aquitanicæ ex Tabulario Monasterii S. Florentii: *Nullus Judex publicus, nec Vicarius, aut Centenarius, etc.* Privilegium Ludovici Imp. tom. 2. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 45: *Ludovicus Dei providentia Imp. Aug. Episcopus, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Viceominis, Centenarius, Telonearius, etc.*] Vide *Desiderium Cadurcensem* Epist. 16. et *Babolenum* in Vita S. Germani Abbatis et Martyris num. 11. [*] *Centenæ Arbonensis* præsidem in chartis traditionum nunc *Tribunum*, nunc *Centenarium*, nunc *Vicecomitem* vocari, scribit Arxius ad Vitam S. Galli ap. Pertz. Histor. tom. 2. pag. 12. not. 3. *Tunginum* eundem esse, quem *Centenarium*, contendit Savinius Hist. Jur. Rom. med. temp. tom. 1. § 81. sed nescio an recte, cum in cap. 48. Leg. Sal. emend. ubi *Tunginus vel Centenarius* initio dicuntur, in fine sit *ante Theoda vel Tunginum*. Conf. Grimm. Ant. Jur. Germ. pag. 757.]

† CENTENARI, in Præcepto Pippini Regis, cujus locus supra refertur in *Agenti*. [*] Chart. ann. 835. subscribit *Centenarius*, in Alsat. Dipl. num. 94. tom. 1. pag. 76.]

Judicis autem officio functos Centenarios docent Lex *Salica* tit. 46. § 1. *Decretum Childeb.* cap. 9. *Lex Aleman.* tit. 36. § 3. *Lex Langob.* lib. 2. tit. 42. § 3. tit. 52. § 3. § 22. [*] *Ludov.* P. 41. *Carol.* M. 36. *Lothar.* I. 60. et 61.] *Capitula Caroli M.* lib. 4. cap. 62. 63. 64. *Concilium Cabilonense* II. cap. 21. etc. *Hinc Centenarii Legem scientes*, in Capit. 1. *Caroli Mag.* ann. 802. cap. 13. [*] Vide *Eichhornii* Histor. Jur. German. § 164. not. B. *Capitul.* V. Bal. ann. 819. Pertz. pag. 218. ann. 817. cap. 19. 20. 21.] Non tamen de omnibus causis, sed de minoribus tantum judicabant. Gloss. vetus: *Centenarii, de re minima scilicet, Minores iudices, ministri Comitum.* Capitulum 3. ann. 812. cap. 4. et lib. 3. cap. 79: *Ut nullus homo in placito Centenarii, neque ad mortem, neque ad libertatem suam amittendam, aut ad res reddendas vel mancipia judicentur: sed ista in præsentia Comitum vel Missorum nostrorum judicentur.* *Lex Langob.* lib. 2. tit. 52. § 10. [*] *Carol.* M. cap. 37: *Omnis controversia coram Centenariis diffiniri potest, excepta redditione rerum immobilium et mancipiorum, quæ non potest diffiniri nisi coram Comite.* Eadem habentur in *Capitul.* *Caroli M.* lib. 4. cap. 26. *Capitulum* 1. ann. 810. cap. 2. *Appendix* 2. ad lib. 4. *Capitul.* *Caroli M.* cap. 28: *Ut ante Vicarium et Centenarium de proprietate et libertate iudicium non terminetur aut acquiratur: nisi semper in præsentia Missorum Imperialium, aut in præsentia Comitum.* *Capitul.* 2. ann. 810. cap. 15: *De rebus et mancipiis, ut ante Vicarios et Centenarios non conquirantur.* Centenariis præerant Comites ipsi, qui in eorum vitam et mores inquirebant. *Lex Langob.* lib. 2. tit. 54. § 22. [*] *Lothar.* I. cap. 60: *Volumus ut Comites nostri licentiam habeant inquisitionem facere de Vicariis et Centenariis, qui magis per cupiditatem, quam propter justitiam faciendam sæpissime placita tenent, et inde populos nimis affligunt.* Interdum cum iis in rebus majoris momenti adjudicabant, ut est in *Capitul.* *Caroli M.* lib. 2. cap. 28. [*] *Capitul.* *Missor.* ann. 825. cap. 4.] Denique ipsis omnino præerant. *Capitula Carolomanni* tit. 2. cap. 9. [*] ap. *Vernis Palat.* ann. 884: *Comes præcipiat suo Vicecomiti, suisque Centenariis, ac reliquis ministris reipublicæ. Si bellum ingrueret, Centenarii munus erat Centenam suam, seu Centenæ suæ milites in aciem educere, ut est in *Legibus Wisigoth.* lib. 9. tit. 2. § 3. Eorum etiam præsertim cura erat, ut districtus latronibus, aut prædatoribus purgarent, ex *Capitulis Caroli C.* tit. 11. pag. 111. 1. Edit. [*] *Convent.* ap. *Valentianus* ann. 853. *Pertz.* pag. 624.] Denique in publicis actis nomen Centenarii, perinde ac Comitum, consignatum quandoque legimus. *Charta Alamannica Goldastina* 70: *Regnante D. Hludovico.... sub Pabone Comite, et sub Hludoldo Centenario, Indictione 5.* Vide *Concilium Arelatense* ann. 813. can. 23. et *Leges Edwardi Confess.* cap. 32. præterea *Rhenanum* lib. 2. *Rerum Germ.* pag. 88. et *Loccenium* lib. 2. *Antiquit.* *Sueo-Gothicar.* cap. 3. [*] De Centenariis apud Anglosaxones, qui centum *friborgis* præerant, Savinium in *Histor. Jur. Rom. med. temp.* § 83. not. g.]*

* CENTENERIS, Pondus centum librarum. Charta ann. 1104. tom. 1. *Hist. Trevir.* *Joan. Nic. ab Hontheim* pag. 482. col. 2: *Quicumque cuprum adduxerint, de unoquoque Centenere debent dare quatuor denarios.* Vide *Centenarium* 1.

CENTENONIALIS NUMMUS, in leg. 1. et 2. *Cod. Th.* Si quis pecun. confl. (9, 23.) quis fuerit, ambigunt doctores. Quidam enim eundem cum Centenario aureo fuisse existimant, sic dicto sub *Heliogabalo*, ut auctor est *Lampridius*, quod centum aureos sive solidos conficeret, ut *Casaubonus*, *Salmasius*, et alii. At *Jacobus Gothofredus* contendit, probatque Centenonalem ita a centenario diversum, ut Centenarius major pecunia fuerit. Centenonialis, minutula, ut loquitur *Valerianus* in *Epist.* ad *Aurelianus*; deinde *Centenonem* dictum, ut *Binionem*, qui *δινούμιον* redditur in *Glossis* *Lat. Gr.* et *δινάριον*; proindeque Centenonalem centum aëreos seu stipes confecisse. Ut ut sit, *Majorinas*, seu majores, et *Centenonales communes* veritas ostendit *lex* 1. quæ est *Constantii*: altera quæ est *Arcadii* et *Honorii*, *Centenonalem tantum nummum in conversatione publica tractari* præcipit, *Majoris pecuniæ figuratone subnota*. Ex qua ult. lege infertur, Centenonalem in eo a Majore differre, quod minorior fuerit, proindeque usui publico commodior: et si utramque prius vetitam par sit credere, *Majorinam* propter nimium pon-

duis, Centenonalem propter nimiam sui exiguitatem.

† **CENTENITAS**, Centum, Gall. *Centaine*. S. Bernardus lib. 5. de Consideratione cap. 7: *Alioquin si diversa puteamus (in Deo), non quaternitatem habemus, sed Centenitatem.*

CENTENNIS, Centenarius, ætatis centum annorum. Gildas Sapiens de Excidio Britannia: *Nam Centennis tu ob religiosa merita, vel cœvus Mathusale, exceptus ab omni prole servaberis?*

† **CENTERARIUS**, Sarcinator, qui consuit et conficit *centones*, Gall. *Couturier*, apud Lobinellum, in Glossario ad calcem Hist. Brit. Melius legeretur *Centonarius*.

CENTERIUS, Semita, via strictior, ex Gallico *Sentier*, quasi *Semitaria*. Charta ann. 877. ex Tabul. S. Benigni apud Perardum: *De uno fronte Centerius communalis pergit, de alio vero fronte strada publica pergit, etc.* Vide *Semitarium*.

CENTESIMA. In Camera Comput. Paris. est *Computus Duplicis, seu primæ Centesimæ, Computus simplicis seu secundæ Centesimæ levatæ inter annum 1290. et an 1300. Computus Quinquagesimæ, etc.* Vetus Chron. Franc. vernaculum MS. quod desinit in ann. 1322. sub ann. 1295: *En cest an meismes fu alevée une subvention ou Royaume de France. c'est à savoir le Centième et le Cinquantième tant sur les Clers, comme sur Lais. Pour laquelle chose Boniface fit un Decret, que se li Rois, ou li Prince, ou Baron ou Prelat, nul qui fu subgés à l'Eglise de Romme, deslors en avant sur les extorsions leur donnoient qu'il encourroit une sentence d'escommuniement.*

* Bulla Urbani PP. IV. ann. 1264. ex Bibl. reg.: *Volentes igitur eidem Terræ (sanctæ) providere de oportuno subsidio,.... Centesimam omnium ecclesiasticorum proventuum regni Franciæ, ac civitatis et totius diocesis Cameracensis, usque ad quinquennium eidem terræ pro ejus succursu, de fratrum nostrorum consilio duximus concedendam.* Alia exstat eadem de re Bulla ann. 4. Clementis PP. IV. in Chartul. Campan. fol. 92. vº.

† **CENTESIMARE**, Centesimum quemque punire, tollere. Jul. Capitolin. in Macrino cap. 12: *Milites sæpius decemavit, aliquando etiam Centesimavit; quod verbum proprium ipsius est, quum se clementem diceret, quando eos Centesimaret, qui digni essent decimatione.*

† **CENTETUM**, Spatium centum pedum. Vide *Candetum*.

† **CENT-GRAVIUS**. Vide *Centa* et *Centenarius*.

† **CENTHA**. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino ex MS. Sangerman.: *Primo habebit quodlibet vysserium XLIII. goas in carena; item de roda in roda LIII. goas; item de plano XIII. palmos; item a Centha VI. palmos et quartum; item de falca III. palmos.* Vide *Centrum* et *Cinta*.

† **CENTIA**. Luna Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

* Procul dubio pro *Cynthia*, epithetum Dianæ: sic Lunam vocat Valer. Flaccus lib. 1. v. 56. lib. 2. v. 558. [* Glossar. cod. reg. 7644. ut ex glossis: *Centia vel Cinthia, Luna.*]

† **CENTIALES**. Vide *Censuales*.

* **CENTIGULA**. *Languet de Ratier*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

† **CENTIGAMUS**, Qui centum, id est, plures habet vel habuit uxores, ut Bigamus qui duas, apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 169: *O vero utinam nec na-*

tus, nec visus, nec auditus, nec dictus ex iisdem fuisset Centigamus, proh pudor!

* **CENTIOLOGIUM** CENTIOLOQUIUM, Titulus libri, in Bibl. Clareval.

† **CENTIMENTRUM**, vel potius *Centimetrium*, vox ficta ex *Centio* et *metrum*, Gall. *Centon*. Carminis genus ex alienis carminibus seu carminum particulis compositum. Spicil. Acher. tom. 8. pag. 41. in Capitulari Attonis: *Centimentrum ac Christo Virgilianis compaginatum versibus.*

CENTIMOLUS, CENTIMULUS, Molendinum. Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 21: *Molendina 2. sub uno tegmine, Centimokum, ortos, etc.* Cap. 22: *Cum omnibus, quæ tunc possidebat, molendinis, Centimolo, hortis, curtibus, etc.* Honorii IV. PP. Statuta pro Regni Neapolit. incolis ann. 1285. apud Raynaldum num. 45: *Animalia deputata molendinis, quæ Centimuli vulgariter nuncupatur. Et infra: Subofficialia non capiant animalia deputata ad Centimulos.*

† **CENTINA**, pro *Centena*, Pars regionis. Præceptum Karolomanni Regis Franc. pro Monasterio Prumiensi ann. 770: *Quod antecessores nostri... in jure eorum potestate confirmassent silva aliqua in loco qui dicitur Benulfelt infra Centina Belslanga infra vasa Ardenna.* Vide *Centena* 2. [* et *Centenarium* 4.]

* Nostris *Centine*, Naviculæ species maxime super Ligerim in usu. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 57: *Ilz pescherent environ cinquantes enguilles, qu'ilz mirent dedans une Centine, qui estoit estachée audit chalan, et icelle emmenerent jusques aux fuennes près de la porte de la foulerie dudit Bloys.* Vide infra *Sentina*.

* **CENTIX**, pro *Centrix*. Vide infra in hac voce.

1. **CENTO**, CENTRUM, CENTUNCULUS. Papias: *Cento, filtrum*. Vox Latinis notissima. Vide in *Gambeso*. [MS. Bituric. addit ad Papiam editum: *Collectio illius qui vilissima vectigalia colligit in foro. Tale est havagium, quod ex varia annona venali percipitur a carnifice. De centonibus multa præclare disserit Illust. Fontaninus lib. 2. de Antiquit. Hortæ cap. 4. et 5.]*

CENTRUM. Eadem notione. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Centrum, vel Filtrum: Felt, ubi Centrum, est Græcorum κέντρον, unde Ομηροῦ κεντρον.*

CENTUNCULUS. Eodem pariter significato. *Futillis Centunculus*, apud Apuleium lib. 1. *Κέντουκλον*, recentioribus Græcis est lana vel vestis coactilis, quam Græci *πύλον* vocant. Lexicon Græc. MSS. Reg. sign. 2062: *Πύλος, τὸ κέντουκλον. πύλον καὶ πύλιον, τὸ κέντουκλον.* Aliud sign. 940: *Πύλους, πύλωτος, κέντουκλα, καὶ πύλιον.* Joannes Cananus de Bello Constantinop. pag. 198: *Καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν τέτυαν ἀπὸ κεντούκλου.* Id est *ingressus est tabernaculum ex Centonibus confectum.* Occurrit hæc vox apud Leonem in Tacticis pag. 51. 56. 57. 290. 333. Alios Scriptorēs laudant Rigaltius et Meursius. Ita porro Latinis *Cento* et *Centunculus* idem sonant. Vide Valesium ad lib. 19. Ammiani pag. 164. [et Glossar. mediæ Græcitat.]

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Cento, feutre, vel drapel a fole.*

* **CENTO**, Pulvinar, Gall. *Coussin*. Chron. Joan. Whetham. pag. 484: *Illic utique veniens, perrexit passu recto, quousque veniret ad solium regis, super cuius Centonem sive calcitram manum suam ponens, etc.*

* 2. **CENTO**, Carmeu seu scriptum ex

variis fragmentis contextum; cujusmodi plurima exstant notissima. Vide Fontan. loco laudato, et Lexic. Martin. in hac voce.

CENTONARIi, Artifices, quorum, ut et eorum collegii ac corporis passim mentio in veteribus Inscriptionibus apud Gruterum, ubi fere semper Fabris, Dendrophoris, et Tignariis adjunguntur. De iis etiam est tit. Cod. Th. de *Centonariis et Dendrophoris*, (14, 8.) ubi in leg. 1. Constantinus statuit, *ut in quibuscunque oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum atque Fabrorum corporibus adnectantur: quoniam hæc corpora frequentia hominum multiplicari oportet.* Ex quibus patet magnam inter se habuisse affinitatem ejusmodi artifices: quod etiam colligitur ex eo quod eosdem præfectos haberent, ut est apud Gruter. 36. 11. 45. 8. eosdem Patronos 427. 1. eosdem Magistros Quinquennales, 261. 4. Verum qui dicantur et *Dendrophori*, et *Centonarii*, atque adeo ipsi *Fabri*, non omnino constat. De *Fabris*, qui Centonariis et Dendrophoris junguntur, alii *ferrarii* alii *tignarii* dicuntur apud Gruter. 261. 4. qui unice *Fabri* dicuntur 36. 11. 322. 4. 393. 8. 402. 2. At si omnes sub Fabrorum appellatione videntur comprehendendi, 45. 8. ubi mentio fit *Præfecti Fabrorum colleg. Dendroph. Centon. et Tignar.* Qui igitur hi omnes? Dendrophoros quidam interpretantur, qui ligna, arbores, et materias ligneas ad ædificia conficienda vendebant, *Vendeurs de botis*: fabros tignarios, quos vulgo Carpentarios appellamus: *Ferrarios*, qui in ferro operantur. At in Centonariis hærent. An igitur Centonarii fuere qui *Centones* conficiebant? Verum quid commune habent Centonarii cum fabris tignariis et ferrariis, nisi ut essent qui in castris tabernacula conficerent, una cum tignariis et ferrariis fabris, quorum etiam opera in iis exstruendis necessaria erat. Quod vero de Centonariis assert Jacob. Gotofredus, vix putem a quoquam probatum iri. Centonariorum præterea mentio est in leg. 162. Cod. Theod. de Decurion. (12, 1.) [* Const. 20. de pagan. (16, 10.) pro *Centonariis legendum Centonariis* censet Gotofredus.]

☞ Horum omnium officum artificumve, qui generali *Fabrorum* nomine designantur, artes munera et officia ceteris felicibus distinxisse nobis videtur Illustrius. Fontaninus lib. 2. de Antiquit. Hortæ cap. 5. ubi docet Dendrophoris curam fuisse primo cædendarum in silvis arborum, unde forte Vegetio *Concedes* appellatur: deinde negotium etiam fuisse, ut earundem arborum rudem et informem materiam vehementer vel asportarent: cui sententiæ suffragatur vox ipsa *δενδροφόρος*, quæ propriæ significat *Arboriferum*. Hanc autem rudem et impolitam materiam ad ea, quibus opus erat, accommodabant Tignarii, qui alii non erant a Fabris lignariis, quos vulgo dicimus *Charpentiers*. Horum officium erat, ut verbis utar Scriptoris Clarissimi, tigna conficere, id est, arbores ipsas rudes in trabium tignorumque et tabularum formam in primis redigere, et contabulationes ipsas construere; nam tigni nomine comprehenditur omne genus materiei, ex qua ædificia constant. Jam vero quare Dendrophoris et Tignariis adjungantur, et quinam fuerint Centonarii vidit occultatissimus Scriptor apud Cæsarem lib. 2. de Bello Gallico cap. 9. ubi loquens de expugnatione Massiliæ, scribit Legionarios turrin ex latere sub

muro fecisse: cujus contabulationem summam lateribus lutoque constraverunt, ne quid ignis hostium nocere posset, Centonesque insuper injecerunt, ne aut tela tormentis missa tabulationem perforingerent, aut saxa ex catapultis latericium discuterent. Ex iis verbis Cæsareis, inquit laudatus Scriptor Illustrissimus, apparet cur Centonarii una conjungantur cum Fabris, Tignariis, Dolabrariis, Sculariis, et Dendrophoris apud Gruterum in locis a Cangio laudatis et alibi; nimirum utpote qui singuli, licet inter se diversi, affamen omnes in castrensibus et navalibus ædificiis sartis tectisque servandis occupabantur: unde pag. 440. 6. et 481. 9. Centonarii junguntur Naviculariis. Itaque Centonarii erant, qui arcibus, navibus et militibus Centones ipsos offerendos curabant.

* 1. CENTONARIUS, adject. In modum centonis, apud Tertul. de Præscript. cap. 39. et Isidor. lib. 1. Orig. cap. 49. pro Centenarius.

* 2. CENTONARIUS, Fasciculus, Gall. Botte, ut videtur. Stat. Verceil. lib. 3. pag. 57. r.: De quatuor Centonariis alei et infra, etc.

CENTONGUM. Stat. Astens. ubi de Intrat. portar.: Centongum et colla, ponantur et solvant pro centenario lib. xvj.

* CENTONIA, Plantæ genus, f. pro Centoria, Centaurium, Centauræe. Chartul. Roton. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 581: Terram illam sancto Salvatore et monachis Rotonensibus in perpetuum possidendam in manu Ivonis prioris per ramum herbæ, quæ dicitur Centonia, concessit et tradidit.

CENTONIUM, Cento, vestis ex variis panniculis consarcinata, Κεντόνιον, in Vita S. Euthymii Abb. a Cyrillo scripta cap. 15. inter Sancti illius vestes ac suppellectilem recensetur.

CENTONIZARE, More centonario, ex variis libris describere, excerptere. Rupertus Tuitiensis lib. 2. de Divin. offic. cap. 21. Chron. Reichersperg. ann. 591. et Radulphus de Dico in Abbrev. Hist.: Gregorius... Antiphonarum regulariter Centonizavit. Sigebertus de Scriptorib. Eccles. in Beda: Centonizavit etiam expositionem in Cantica Cantorum. collectis sententiis de libris Gregorii PP. per diversa opera illius. Chron. Abbatiae Gemblac. de Burchardo Wormac. Episcopo: Olberto dictante et magistrante, magnum illud Canonum volumen Centonizavit, et quasi collectis floribus omniformis generis de prato scripturarum coronam pretiosorem auro et topasio, in edito Ecclesie collocavit. Tertullianus de Præscript. cap. 39: Homero centonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera, more Centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarcium corpus. [Papias in MS. Bituric. hæc tria simul congerit tanquam synonyma: Centonizo, avi, Centuplico, avi, Centurio, avi.]

† CENTRALIA. Chartularium Ecclesie Auxitanæ MS. cap. 114. de Ecclesia de Albiano: Impigneravit medietatem Ecclesie de Albiano... pro LX. sol. Morlanensis monetæ integræ, sicut ipse et prædecessores sui habuerunt et tenuerunt liberam et quietam absque servicio cum decimis, et oblationibus, et cum capellania et cimiterio, sicut antiquitus habuerat, et Centralibus, et acceptis nummis in claustris B. Mariæ. f. legendum est, Censualibus, i. e. censibus.

* CENTRINA, Piscis marini genus. Tract. de Piscibus ex Cod. reg. 6838. C. cap. 36: Centrinam, alii Bernadet, alii

Renard, alii Humantsin vocant; nostri et Massilienses Porc: nec id inepte, vel quia porci speciem referat, vel quia porci more in cæno se volutat.

* CENTRIS, ut Cencris, serpens, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613.

CENTRIX, a centum, vel cento dicitur, et dicuntur Centrices meretrices, lupæ, multiviræ, diobolares, novariæ; et dicuntur a centum propter multitudinem, vel a centonibus, id est, filtris, quod ex iis desiccabantur, vel quod sternantur in lupanari, ut locus reddatur calidior. Joan. de Janua.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Centrix, concubina, putan, Prov. diabolaris, diovolaris, divola, divoltrix, meraria, meritoria, meretricia, nonaria, quia ante Nonam de prostibulo non licebat exire. Centix, pro Centrix, la demônitrice. in Glossar. Lat. Ital. MS.

† CENTRO, Convitiator, in Vocabulario Sussannæi.

* CENTRO, Centrum, centre, un point au milieu d'un cercle ou d'autre chose. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

1. CENTRUM, Fornicis circulus, cui tota concameratio innititur, nostris Centre. [Glossar. MS.: Centrum, Medium cameræ.] Centrum cameræ, apud Nicolaum I. PP. Epist. 2. Monachus S. Mariani in Chron.: Jam exstructa testudine visum est debere submoveri Centra, quibus fuerat testudo subfulta. Vita S. Boniti Episcopi Claromont. num. 17: Sanctorum altaria nitent, Centra hinc inde geminata connectunt, etc. Ibidem: Quatersena Centra decora inferius superiorum connexa surgunt. [Paschasius Rabb. in Vita S. Adalhardi Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 340: Sepulta sunt autem decenter membra carissimi Sens in Basilica B. Petri Apostoli sub fastigio inter ejusdem mediocimæ quatuor Ecclesie Centra, etc. Vide Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. Utitur etiam Cassianus Collat. 24. cap. 6.]

† 2. CENTRUM, pro Cento, quod vide.

* 3. CENTRUM GALLI, Galli crispam vocant; et gallitricum, est quoddam domesticum esui aptum majoribus foliis et oblongis et rugosis, flore albo seritur in ortis. Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

† CENTUA. Vide Centuria 1.

† CENTUARIATUS. Vide Centuriatus.

1. CENTUM, Zona pellicia Veneris, quæ legitimas nuptias ligat. Papias MS. Bituric. Vide Cesta. [* Conf. Forcell. in Cinctus, subst.]

* 2. CENTUM, Modus agri, nostris etiam Cent, idem quod Centuria 1. Vide in hac voce. Charta ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 265: In parrochia de Blandaing tria bonneria et unum Centum terre in pluribus petiis. Pactum inter Phil. V. reg. Franc. et episc. Tornac. ann. 1320. in Cod. reg. 8448. 2. 2. fol. 95. vº.: Item sur cinq quartiers et un Cent... deux deniers maaille et abenghe... Une piece de terre... contenant deux bonniers et demi, et trois Cens. Vide supra Centenarium 5.

* Ludi ejusdem, Cent nuncupati meminit Roger. de Colleye laudatus in Merc. Franc. tom. 1. Jun. ann. 1788. pag. 1045:

Au flux, au Cent, au glic, au tricquetrac.

* Cantée vero vel Centée. Mensura nomen est, in Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 253: Jehan Nicholau se assist à une fenestre, qui n'avoit pas plus d'une Cantée de hault jusques à terre. Infra: Centée.

† CENTUMGRAVIUS. Vide Centa.

† CENTUNGULUS. Vide Cento.

* CENTUPPLICARE, Centesimum fructum reddere. Charta Roberti reg. ann. 1021. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 603: Unde fructibus primitivæ virtutis, caritatis scilicet, vehementer debemus insistere, quos erogando et diffusius spargendo cognovimus Centuplicare. Prudent. lib. 2. advers. Symmach.: Solertia Centuplicatos agrorum redigit fructus. Vita MS. S. Martial. Lemovic: Cotidie ad prædicationem beatissimi viri pergebat, et verba salutis audiens ut bona terræ retinebat, et Centuplicatum fructum ex se Christo reddebat.

* CENTURA, vox Italica, Cingulum, zona. Gall. Ceinture. Annal. Mediol. ad ann. 1389. tom. 16. Script. Ital. col. 807: Centura una auri facta ad rotundinos... Centura una auri facta ad foretios perlarum, etc. Cinture, pro Cauda, in Lit. remiss. ann. 1468. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 78: Gilet Gaude avoit une Cinture en la main ou la queue d'une raye, et cingla d'icelle Cinture ou queue le varlet.

* CENTURERIIUS, Zonarius, Gall. Ceinturier. Lit. admort. ann. 1375. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 401: Item emitt dictus cardinalis (Albanensis)... hospitia quæ secuntur: primo a Jacobo de Manso veteri, alias Almarrici Centurerii Montispessulani, etc.

1. CENTURIA, Isidoro lib. 15. Orig. cap. 15. Ager est ducentorum jugerum, qui apud antiquos e centum jugeribus vocabatur; sed postea duplicata est, nomenque pristinum retinuit, etc. Papias: Centuria, mensura terræ, vel vineæ, habens per singulas partes pedes 20. [Glossar. Sangerm. MS. n. 501: Centua, mensura terre vel vineæ habens per singulas partes xxii. pedes.] Siculus Flaccus de Condit. agror.: Centuriis vocabulum datum est, ex eo quod centenis hominibus ducentena jugera dederunt, et ex hoc facto Centuria juste appellata est. Idem alibi: Centuriæ non per omnes regiones ducenta jugera obtinent. Hygenus: Agri ex hoste capti divisi sunt per Centurias, ut assignarentur militibus. Vide Columellam lib. 6. leg. 10. Codicis Theod. de Annona et Tribut. (11. 1.) et ibi Jacobum Gotofredum, Julianum Antecessor. cap. 548. etc. [* Conf. Marin. Pap. Dipl. pag. 338. num. 115. not. 15.]

2. CENTURIA, Hundredus, seu curia Hundredi. Joannes Sarisberiensis lib. 1. Polierat. cap. 4: Ne... cogaris in Centuria, aut foro Præsidis, vel Proconsulis, aut fortasse in Concilio, læsæ Majestatis reddere rationem. Vide Hundredus.

* 3. CENTURIA, ut supra Centura. Stat. synod. eccl. Gerund. ann. 1267. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 1470: Clerici... Centuriis sericis quoque deauratis... non utantur.

CENTURIARE, Agrum limitibus includere. Hygenus: Agrum limitibus includemus, hoc est. Centuriabimus. Hinc Centuriatio, apud Siculum Flaccum et eundem Hygenum. Vide Centuria.

CENTURIATUS, Idem quod Centuria, Hundredus. Diploma Edgari Regis Angl. pro Ecclesia Eliensi tom. 1. Monastici Anglic. pag. 93: Et inter paludes causas sæculares duorum Centuriatum in Wichelawe, in provincia Orientalium Saxonum, benigne ad Fratrum necessariam sanciendo largior. [In Actis SS. Junii tom. 4. pag. 525. de S. Etheldreda legitur: Et intra paludes causas sæculares duorum Centuriatum, et extra paludes, quinque Centuriatum in Wicamlawan,

etc.] Aliud Regis Edwardi Confess. ibidem pag. 94: *In Comitatu Grantacestræ ipsa insula, cum duobus Centuriatibus et omnibus appendiciis, etc.* Mox: *In Comitatu Suthfolk . . . quinque et dimidium Centuriatum.* Ibidem pag. 120: *Unum Centuriatum, id est, Hundredum.* Charta ejusdem Edgari pro Wigorniensis Abbatis. pag. 140: *Dimidium Centuriatum, quod Anglice vocatur Cudburigelawes Hundred.* Vide *Centena* 2.

CENTURINI. V. *Christiani de cinctura.*

CENTURIO, Centenarius, qui *Centenæ*, iudicis loco, præest. Lex Bajwar. tit. 2. § 5: *Et exinde curam habeat Comes in suo Comitatu. Ponat enim ordinationem suam super Centuriones et Decanos, ut unusquisque provideat quos regit, etc.* Antiq. Fuld. lib. 2. Trad. 45: *Tunc Centurio Sigifrid, qui Advocatus noster fuit, etc.* [*] Chart. ann. 1003. ap. Lecomblet. num. 139: *Populus advocatum nullum habeat nisi Centurionem, quem ibi constituit Tuitiensis abbas.*] Decreta Calomani Regis Hungariæ lib. 1: *Singuli Comites . . . denarios, qui per universas Hungariæ partes colliguntur, quantum super unoquoque Centurionatu fuerit collectum . . . Strigonium mittant, neque prius Regii Comites, vel Centuriones partem accipiant, etc.* Vide Thwroc. in Petro Rege Hungar. cap. 35.

CENTURIO RERUM NITENTIUM, apud Ammianum l. 16. cap. 6. Is dicebatur, qui signorum ac statuarum ex ære ac marmore in Urbe curam gerebat, qui postea *Tribunus*, ac demum *Comes rerum nitentium* appellatus est. Ita H. Vasius.

CENTURIONES, qui certum corpus conficiebant in oppidis, et quorum munus inter vilia et oneraria fuisse colligitur in leg. unic. Cod. Theod. de Centurion. (12, 15.) Sed quinam ii, prorsus incertum.

CENTURIONES, inter Officiales iudicum recensentur in leg. 1. Cod. Theod. de Offic. Rector. prov. (1, 7.)

CENTURIONUM JURA. In Pacto inito inter Imp. Henricum et Paschalem PP. apud Petrum Diacon. lib. 4. Chronici Casin. cap. 35. Paschalis pollicetur se non invasurum *Regalia, id est, civitates, Ducatus, Marchias, Comitatus, Monetas, teloneum, mercatum, advocatias Imperii, Jura Centurionum, et Cartes, quæ manifeste Imperii erant.* [*] Pertz. vol. Leg. 2. pag. 67. lin. 16. et pag. 69. lin. 24.] Adde Dodechinum ann. 1110. Vide *Centa*.

CENTURIO, Præfectus securitati in civitatibus. Chart. Spirens. ann. 1292. ap. Haltaus. voce *Heimburge*, Glossar. Germ. col. 856: *Sub testimonio schabino- rum, Centurionum qui vulgariter Heiberger vocantur et juratorum meorum.*

CENTURIUM, et *Centuria* 3. Stat. Vercel. lib. 2. pag. 27. vº: *Centurium unum, anulii duo vel tres, et bursa una; quæ omnia portantur omni die.*

CENTURUS, *Centurio, Centaurus*, eadem sunt Papiæ in MS. Bituricensi. Vide *Centurio*.

† **CENTUS.** Sic ex lege Salica tit. 32. legit Muratorius tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 47. col. 2. ubi alii habent *Centus*. Vide in hac voce.

† **CENTUS,** adject. pro *Centum*. Ad summam quatuor *Centarum* librarum, in Hist. foundationis Monasterii Cœlestino Sussion. apud Marten. tom. 6. Collect. Ampliss. col. 597.

* **3. CENTUS,** *Contus*, in veteri Glossar. ex Cod. reg. 7613.

* **CENTUSIS,** *Centum assos*, ibidem.

† **1. CENULENTUS,** *Renovatus*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Vide *Cenulentus*.

* **2. CENULENTUS,** *Cœnosus, lutosus*. Charta ann. 947. apud Marcum Hispan. col. 860: *Clementissimus Dominus cum Cenulentis mundum cerneret erroribus involutum, etc. Cenulentii pedes,* apud Tertul. de Pallio cap. 4.

† **CENUM,** *Acutum*. Papias MS. [*] Cod. reg. 7644. addit: *qui antiqui centum dicebant. An contum et centum?* Conf. Virgil. Æn. lib. 5. vers. 208. et Isidor. Orig. lib. 18. cap. 7. sect. 2.]

* **GENUS.** Bulla Eugenii III. PP. ann. 1145. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 240: *Apud Merri decimas linguarum Genarum, quæ capiuntur inter Tar et Tarel fluvios.* Quæ intelligere et emendare licet ex Charta ann. 1319. pro ead. eccl. Constant. ibid. col. 273: *Decima linguarum (l. linguarum) crassi piscis totius ripariæ maris et fluminis Caredel, usque ad flumen Thar.* Vide infra *Ligna et Lingua balenæ*.

CEOCA, Gallis, seu Picardis, *Choque*, Stipes. Charta Philippi Flandriæ et Viromand. Comit. ann. 1180. in Tabular. Abbat. Montis S. Martini: *In vendagio nemoris Gerardus unam medietatem habebit, Abbas aliam. Radices, et quas vulgus Ceocas vocat, omnes Abbas solus habebit.* Alibi *Cochas* scriptum est.

CEOLA, *CIULA,* Navis species, ex longiorum genere, Saxonibus, *Ceol*. Leges Ethelredi Regis Anglic. cap. 23. apud Bromptonum [*] De institut. London. cap. 2.]: *Si advenisset una navicula 1. obol. detur, si major, et habet siglas 1. den. si adveniat Ceol, vel ulcus, et ibi jaceat, 4. den. ad theloneum dentur.* Ex quibus liquet, *Ceolam* non fuisse exiguam navem, ut vult Spelmannus. Id præterea astruit Willelmus Malmesbur. lib. 1. de Gest. Angl. cap. 1. qui ut copiiis transvehendis idoneas describit: *Placidoque ventorum favore, tribus longis navibus, quas illi Ciulas (al. Ceolas) vocant, Britanniam allabuntur.* Et cap. 2: *In Britanniam cum 5. Ceolis copias trajecit.* Ethelwerdus lib. 3. cap. 3. *Septem Ceol, etc.* Vocis usus manet etiamnum apud Anglos in *Keele*, pro Carina. Spelmannus a *Celocibus* deducit, quod improbat Somnerus.

CYULA, Idem quod *Ceola*. Gildas Sapiens de Excidio Britannæ, de Saxonibus: *Tum erumpens grex Catulorum de cubili Leænæ Barbariæ, tribus, ut lingua ejus exprimitur, Cyulis, nostra, longis navibus, secundis velis. . . evecus, etc.* Ita etiam apud Mathæum Westmonast. hæc vox scribitur ann. 877. et 897.

* Danis et Russis etiam nunc nota sub nomine *Iol*, ex Diction. marino.

* **CEOLLA,** Ludi species, in quo follis clava propellitur, Picardis *Chole*. Stat. Roger. episc. Camerac. ex Cod. reg. 3865: *Tabernas etiam, et tornamenta, et Ceollas sacerdotibus et ministris altarum, sub poma suspensionis et anathematis, interdiciuntur.* Vide infra *Choulla*.

CEORLUS, *CEORLMAN,* *CIRLISCUS,* Saxonibus Rusticus, paganus, villanus, qui agriculturam exercet, infimæ, sed liberæ tamen conditionis homo. His opponuntur *Eorli*, id est, Comites, Nobiles. Leges Inæ Regis West-Saxiæ cap. 40. apud Brompton.: *Si Ceorlus et femina puerum simul habeat, etc.* Cap. 42: *Ceorles Weordjng, id est, rustici curtillum.* Cap. 44: *Ceorli habeant herbagium in communi, etc.* Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum ann. 928:

Ceorles Weregildum est in Mircenorum laga 220. fol. Eadem notione

CEORLMAN, Homo Ceorlus, rusticus, in Legibus Ætheistani, apud eundem Bromptonum.

CIRLISCUS, in Legibus Inæ cap. 21. 32. 39. et Henrici I. Regis Angl. cap. 82. [*] Vide Grimm. Antiq. Juris German. pag. 282.]

† **1. CEPARIA,** Strues, ut videtur, stipitum, truncorum aliterve materiæ combustibilis, ab Italico *Cepo* vel *Cepaia*, Truncus, stipes. Memoriale Potesiatum Regiens. ad ann. 1224: *Venerunt Mantuam cum navibus et obsederunt stratam Reginorum in paludibus, et fecerunt Ceparias ad comburendum pontem et naves, quæ erant in Ramfreda.*

† **2. CEPARIA,** *Courtilliere*, in Glossis Lat. Gall. ubi *Courtilliere*, Hortus est a Græco κήπος, vel potius Hortulana, a Latino *Cepa*, ut apud Laurentium in Amalthea, *Ceparius*, dicitur qui curat cepas.

* **CEPARIUM,** Jusculum allio conditum. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 234: *Comedit Ceparium seu cepas in oleo docatas.* Leg. de coctas. Vide *Cepulatum*.

† **CEPARIUS,** γροθίος ἄρτος. Gloss. Lat. Græc. Vulgaris panis. Vide *Ceparia* 2. [*] Conf. *Ceraquus*.]

CEPARUM USATICUM. Charta ann. 1306. in 9. Regesto Philippi Pulcri Regis Franc. ex Tabul. Regio Ch. 14: *Item usaticum Ceparum, seu reddituum quem percipit Dominus Rex in ortis dicti loci pro 25. sol. annui et perpetui redditus.*

* **CEPATIUM,** pro *Cespaticum*. Vide *Cespaticum*. Charta Pipini reg. Aquit. pro monast. S. Florent. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 264: *Nullus Cepasticum, seu repaticum, vel pulveraticum, aut herbatium, nec tholoneum ab eis extorquere audeat.*

† **CEPATIUM.** Vide *Ceppagium*.

† **CEPATIUM.** Stipites arborum succisarum. Charta Deodati Abb. S. Tiberii apud Stephanotium Antiquit. Occitan. MSS. tom. 1. pag. 389. *Dono . . . medietatem de fustis, quos tu Petrus præscriptus et infantes tui plantaveritis et plantare facietis, et medietatem de ramna et Cepaticum de fustis.* Vide *Ceparium*.

* **CEPEDINES,** *Li saxi in mare, in fora.* Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CEPERIA,** An hortus, sic dictus a Latino *Cepa* vel a Græco κήπος? Charta Helix Abb. Floriac. ann. 1269: *Tandem inter nos . . . pacificatum exitit in hunc modum, videlicet quod . . . hucagium seu clamor tabernarum et collatio hucagii seu clamoris in Majoria . . . et omne jus quod habet in Ceperia et in collatione ejusdem nobis. . . libera remanebunt.* Vide *Ceparia* 2.

* Carceris custodia, rectius quam Hortus, hic intelligitur, ni fallor. V. infra *Cippus*.

† **CEPES,** pro *Sepes*, infra in v. *Delicia*.

† **CEPETI,** Clerici minores vel inferiores, in Statutis MSS. Ecclesiæ Senonensis: *Omnes Cepeti tenentur facere hebdomadam et subhebdomadam et dicere primam lectionem et secundam in Matutinis novem lectionum, et similiter in Anniversariis, et ferre vexillum, crucem et tædas ad Missam.* Vide *Cepones*.

† **CEPHAL,** Caput, a Græco κεφαλή. Aldhelm de Virgin:

Sed contrita rotis extollit vipera Cephal.

CEPHALÆOTÆ, ex Græco κεφαλαῖοται, Capitacionis exactores, in leg. 6. Cod. Theod. de Patrocinii vicorum. (11, 24.)

† **CEPHALARGIA**, *Humor capitis*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. Legendum cum Græcis κεφαλαργια, Capitis dolor. [* Vide supra *Cefalalgia*, et]

† **CEPHALEA**, *Dolor capitis qui multum tempus tenet*: Idem Glossarium.

† **CEPHALERIO**, **ONIS**. Censuræ de singulis capitibus. Constant. Imp. in Theodoro Fabri.

† **CEPHALICUS**, Capitalis, princeps. Gr. κεφαλικός, de Christo dicitur in quadam Oratione ad calcem libri Theogeri Episc. Metens. apud Bernardum Pez tom. 1. Anecd. præfat. pag. xv.

CEPHALMEDINA, [Prætor urbis.] Vide *Zavalmedina*.

CEPHALUS, Stultus, ineptus. Glossar. Lat. Græc.: *Capito*, κεφαλον. Concilium seu Fœdus Aluredi et Gothurni Regum: *Liberum hominem illiteratum pro bruto, et Cephalo, et stulto reputamus*.

† **CEPHAS**, Caput, Johanni XXII. Pape, in Bulla contra Marsilium et Johannem, apud Rymer. tom. 4. pag. 317. col. 2: *Cephas autem Græce, interpretatur Caput Latine*. Falso, nam vox est Syriaca significans *petram*. Unde Cephas dictus est Petrus.

† **CEPIA**, f. pro *Sepia*, piscis species, Gall. *Seche*. Necrolog. S. Martialis Lemovic: xvi. Kal. Maii *Dompnus Abbas dedit nobis LXV. sol. ad piscinam faciendam cum flodonibus et Cepiis*. ix. Kl. Julii *Jordanes Dares monachus dedit nobis moyatos vini cum Cepiis*. v. Id. Aug. obiit *Dompnus Albertus Abbas, et Præpositus de Vernolio facit plenum convivium cum Cepiis et flodonibus*.

† **CEPTATICUM**. Vide *Cespitaticum*.

* **CEPOLA**, diminut. a *cepa*, Gall. *Oignon*. Serm. Bareletæ in festo S. Mart: *In convivio ponuntur ex una parte optimæ carnes, et alia porra, Cepolæ, etc. Cepula, cive ou petit oignon*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: *Cepulæ, escalongnes. Cepularium, oignonnée. Cepulatum, cive*.

† **CEPONES**, Juniores seu infantes. Cur autem sic dicantur, haud facile est divinare. Bern. Ordo Cluniac. cap. 27: *In sedibus eorum (infantum) qui Cepones vocantur, nulli licet sedere unquam præter ipsos solos*. Vide *Cepeti*.

CEPOSTRIA, *Latine dicitur Ortus S. Joannis*. Ita Papias MS. Editus [cum MS. Bitur.] *Cepostua*. Ex Græco fortean κηπος, hortus. [Vide *Ceparia* 2.] [*] Glossar. in cod. reg. 7644: *Cepos tu agiu Johanni græce, quod latine dicitur ortus S. Joannis*.

† **CEPOTAPHIUM**, Sepulcrum in horto, a κηπος, Hortus, et τάφος, Sepulcrum. Vetus Inscriptio apud Fabretum pag. 115: *Hoc Cepotaphium muro cinctum cum suo jure omni ex auctoritate et judicio Pontificum possederunt*. [*] Conf. Evangel. S. Joann. cap. 19. vers. 41.

* Vel potius, ut videtur, viro erudit. D. Falconet, Sepulcrum exstans, *cippus sepulchralis; ceppus enim, pro cippus; unde Ceparia, strues stiptum, ut videre est in Glossar. Pro Cenotaphium, quo non monumentum honorarium, sed sepulcrum significatur, scriptum esse monet Vignolius in Inscript. vett. pag. 330. Q. MEDICUS AUG. LIB. A SOLO SIBI FECIT HOC CEPOTAFIUM, etc.* Quæ verba a solo sibi fecit, sententiæ D. Falconet facile accomodari posse videntur. [*] Vide Forcellin. in *Cepotaphium* et *Cepotaphium*.

† 1. **CEPPA**, Vitis, vinea, a Gallico *Cep*, Stirps vineæ. Regestum 87. Chartophylaci regii: *Item, tenent plus circa duas fossoyriatas vinee sitas in closo loco dicto*

Encovenent apud montem Alodium juxta vineam seu Ceppam heredum Joneti Meynerii.

* 2. **CEPPA**, Truncus, stipes, Ital. *Ceppo*. Charta ann. 1022. in Hist. Lugdun. pag. 6. col. 2. inter Instr.: *A sero sic terra communis dividitur... per vetulas Ceppas noieriarum, quæ sunt juxta plantata Burciaci, et per noleras, quæ sunt juxta mansionem Gislandi*. Vide infra *Cepus* 3.

CEPPAGIUM, a Gallico, *Cep*, Stipes, caudex, cippus, Italis *Ceppo*. Matthæus Paris in Vitis Abbatum S. Albani: *Qui forestarii ceperint cooptationes, Ceppagia, et eschaetas quercuum, sive aliarum arborum*. Id est stiptes arborum succisarium, quæ adhuc manent in terra, nondum eradicata, inquit Watsius. Tabular. Abb. Dalonensis in Lemovicibus fol. 14: *Quidquid habebamus in forestagio, et Cepatgio de Born. Adde Fletam, lib. 2. cap. 41. § 24. Vide Chocagium, [et Cepaticum]*.

CEPPUS. Vide *Cippus*.

† **CEPTARE**, Acceptare. Jacobus Cardinalis in Vita S. Petri Cœlestini PP. lib. 3. cap. 17:

... Necnon collegia sacra
Cardine fulgentium, valeant Ceptare recessum
Pontificis.

† **CEPTIO**, *Commercio*. Gloss. Isid.

CEPTUS, Idem quod *Captura*, quod vide. Antiquitates Fuld. lib. 1. trad. 66: *In illo Ceptu duas hobas*. [Anastasius Bibl. in Vitis Rom. Pontif. apud Muratorum tom. 3. Scriptor. Ital. pag. 146. col. 2: *Necnon et alias divales jussiones relevantes annoxæ capita patrimoniorum Siciliæ et Calabriae non pauca, sed et Ceptum frumenti similiter, et alia diversa quæ Ecclesia Rom. annue minime exurgebat persolvere*.]

* **CEPPUM**, pro *Cepum*, Sebum, Gall. *Suif*, in Conv. Saonæ ann. 1526. Vide *Cepum*.

* **CEPPUS**, ut supra *Ceppa*, in Stat. Vercel. lib. 3. pag. 101. v°. Vide alia notione in *Cippus*.

* **CEPTOLUS**, Vitis, vinea, stirps vineæ, Gall. *Cep*. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 231: *Propter suspicionem furationis... certorum escharsonum et Ceptolorum, captorum in vineis vicinorum ipsius Madole, et in suis delatorum, etc.* Vide *Ceppa* 1.

* **CEPTRUM**, pro *Septum*, Gall. *Enceinte*, non semel in Lit. Humberti delph. ann. 1348. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 276. art. 15.

* **CEPULA**, **CEPULARIUM**, **CEPULATUM**. Vide supra *Cepula*.

CEPULATUM, Jusculum allio conditum, *Sausse à l'ail*. Anonymus Thuanus MS.:

Est Cepulatum leporinis carnibus aptum.

† **CEPUM**, pro *Sebum*, Gall. *Suif*, Adeps pecudum. Statuta Avenion.: *Ne aliquis ponat Cepum vel aliud in rognonos vervecum vel agnorum vel eorum*. Edictum Philippi VI. Franc. Regis ann. 1329: *Candelarii et venditores de Cepo... vendant bonas et legitimas candelas de bono et legitimo Cepo*. Apud Rymer. tom. 7. pag. 118. col. 1: *Casi, butiri, plumæ, gaulæ, mellis, felpariæ et Cepti*. Et col. seq.: *Caseum, butirum, plumas, gaulas, mel, felparium seu Cepum*. Et tom. 4. pag. 307. col. 2: *Quatuor pondera Cepi*. Epistola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. ann. 1118. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1115: *Noverit Serenitas vestra, quod D. Milo de Livores tradidit mihi de munitione No-*

nedæ hæc quæ sequuntur... X. sol pro cera, pipere et Cepe. Madox Formulæ Anglic. pag. 117: *Unam peciam boni Cepi et puri*. Vide *Pegunta*.

† 1. **CEPUS**, Rete. Vide *Cippus*.

* 2. **CEPUS**, Idem quod *Cippus*, Compedes et carcer ipse. Reg. *Olim* parlam. Paris. ad ann. 1283. fol. 68: *Archiepiscopus petebat habere Cepum in domo sua Exolduni, pro clericis suis ponendis*. Comput. eccl. Paris. an. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Pro facione dictarum portarum, quorumdam Ceporum, etc.* Stat. Vercel. lib. 3. pag. 50. v°. *Item quod nullus servitor ponatur ad cathenam, nec in Cepo, nisi fuerit justa de causa*.

* 3. **CEPUS**, Truncus, stipes, Ital. *Ceppo*. Tract. MS. de Re milit. et mach. bell. cap. 45: *Super hoc Cepum foratum mittatur bombardam habens canonem quasi in medio tubæ, et totum ejus residuum est sodum cum foramine communi, causa Ceppum (sic) et bombardam bene servandi*. Vide supra *Ceppa* 2.

CEQUIA, Hispanis et Vasconibus *Acequia*, Incile, fossa rivi. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 66: *Cequiam aquæ molendinorum, quæ fluit ad Barcinonam, mandamus esse intactam omni tempore, et qui eam præsumptive frerit, componat Principi centum unc. auri*. Jacobus I. Rex Arag. in Foris Oscæ ann. 1247. f. 18: *Quod debet habere liberum exitum per marginem Cequiæ, per quam aqua intrat ad rigandam eam vineam*. Antiq. Consuetud. Jaccæ in Hisp.: *Certa loca sint in Cequis, in quibus ganata bibant*. Vitalis Episcop. Oscens.: *Tenantur... de observantia, ut Cequiarum, fontium, et aliorum*. Chron. Petri IV. Regis Aragon. lib. 3. cap. 24: *Eras affangat ab lo cavali en una Cequiaria, etc.*

CEQUIARIUM, Præfectus aquarum. Usatica Majoricarum MSS.: *Damus etiam et concedimus vobis ac vestris... possitis ponere et mittere seu constituere Cequiarium de anno in annum, qui custodiat et ducat aquam Cequiæ ad comunem utilitatem civitatis Majoric... et quod quilibet vestrum possitis ducere aquam ad rigandum... Volumus Cequiarum ponti et ordinari per nos... ad Cequiagium exercendum, et de bono et legali Cequiario provideri, et quod idem Cequiagium non vendatur*. Infra: *Et quicunque alii qui de Cequia Majoricarum rigant, vel rigabunt, solvant partem suam pro hereditatibus, vel rigaverunt in expensis et missionibus omnibus necessariis ad reparandum et mundandum fontem et Cequiam antedictam*. Quale fuerit Cequiarii in Regno Majoricano officium, hisce verbis exequitur Joannes Dametus in Hist. Regni Balearici lib. 1. § 29: *Cequiero o Prefecto de las aguas de la fuente principal desta Ciudad (de Mallorca) tiene conocimiento judicial en las cosas tocantes al repartimiento de las dichas aguas, y negocios de los hortolanos. Hace sus condenaciones pecuniarias con voto y parecer de los prohombres de la casa de los hortolanos. Es cargo muy peligroso por lo que non pudiendo vender las aguas a ningun precio, algunos en cubierta, o descubiertamente, se aprovechan sin limite, con grande riesgo de sus conscientias, etc.* Vide Repertorium Michaelis del Molino pag. 7. v. et 40. Apud eundem in voce *Aqua*, *Cavecequia*, *Aquarium* custos exponitur.

1. **CERA**, Fridericus II. Imp. lib. 2. de Falconibus: *Pars illo corii, quæ est inter duritiem rostri, et primas plumas capitis, scilicet ubi sunt nares, quam vocamus Ceram, debet tendere ad viriditatem*. Infra:

Color autem pedum respondebit colori illius loci in rostro qui dicitur Cera. Adde cap. 30.

* *Facies, vultus, Gallice Chere, Italice, Cera.*

† 2. **CERA ANNULI SUBTERFIRMARE**, Sigilli effigie impressa ceræ instrumentum confirmare, in Charta Alcuini Abb. apud Mabillonium, in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 178.

† **PER CERAM ET SETAM COMMENDARE**, in Chartulario Ecclesiæ Aptensis fol. 119. est, ut coniecto, Sigilli effigiem ceræ imprimere, illamque seta seu bombyce appendere, ut passim videre est in instrumentis.

† **CERA DE S. RESURRECTIONE**. Vita S. Gervini Abb. auctore Hariulfo inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 321: *De ligno S. Crucis, de sepulcro Domini, Cera de S. Resurrectione, de columna ubi Dominus fuit ligatus*; id est, ut coniectat Mabillonius, de cereo Paschali seu de illa Lampade, quæ Jerosolymis divinitus accendebatur singulis annis in vigilia Paschæ.

† **CERAS SUPERIORES ET SUMMAS** antiqui vocabant primas testamentorum pagellas, secundas vero inferiores, secundas, novissimas, imas et extremas. Vide Salmasium de modo usur. pag. 460. et seqq.

* **CERA VIRGINEA**, Gall. *Cire-vierge*, Quæ igne non est preparata, qualis est quæ ex alveari extrahitur. Charta Steph. episc. ann. 1269. ex Chartul. episc. Paris. fol. 100. r. : *Duas libras Ceræ virginæ nobis et successoribus nostris solvere tenentur in recognitione domini feodalis.*

* **CERA LITERARUM REGIARUM** inter redditus monasteris a regibus concessos aliquando reperitur. Charta S. Ludov. ann. 1260. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 259: *Cum mulieres leprose de Salceya prope Parisius... ex concessione inclitæ recordationis regis Philippi avi nostri haberent... omnem Ceram, in qua litteræ ad ipsum venirent sigillatæ, etc.*

* **CERA DE PENTECOSTE** inter obventiones a sacerdotibus episcopis persolvendas recensetur in Charta Burch. episc. Camerac. ann. 1119. ex Tabul. S. Auberti: *Privilegii mei auctoritate confirmo, ut prædicta ecclesia beati Auberti Ceram, quam offerunt sacerdotes in diebus Pentecostes, quiete et sine contradictione teneat, sicut ei concesserunt prædecessores mei.*

* **CERABULA**, pro *Serabula*, Braccæ, femoralia. Fragm. Hist. Forojul. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1207: *Sed ipse priusquam ab eodem relaxaretur, totus in Cerabulis ex gravi dolore deturpatus, et ut ita loquar deterior permerdatus est, et se reddidit eidem.* Vide *Saraballa*.

† **CERACHI**, *Navium funes*. Gloss. Isid. In Excerptis, *Caruchi*. Legendum cum Antiquis *Ceruchi*. Vide Scaligerum ad 1. Manilii, et Grævium ad hunc locum Isidori, et infra *Ceruci*.

† **CERACULUM**. Vita S. Aidani Episcopi Fernensis in Hibernia num. 5: *Sciensque vir Dei causam ipsius, posuit Ceraculum suum super cornu ipsius (cervi.)* Et cap. 7. n. 41: *Scriptis vir Dei unum psalmum illi puero: et postquam scripsit, vidit ille puer S. Maedhog ascendentem scalam auream inter cælum et terram, portantem secum Ceraculum pueri.* Quo loco Capgravius habet *pueri libellum*. Colganus scriptorium quoddam instrumentum interpretatur: alii *chlamydem*. [Quid si sigillum ceræ impressum, vel schedalia, ubi ceræ sigilli effigies im-

pressa est? Le Roman de Blanchandin MS. :

Blanc fist un brief escrire,
Puis mis le Carreignon en cire.

Infra :

Portez cest brief à vostre dame,
Si que nel monstrais à nul amé,
Jusqu'à tant qu'el ait le Soel.]

* **Apertius quid sit Ceraculum** docet Vita S. Moctei tom. 3. Aug. pag. 743. col. 2: *Cum in agro ipse (Mocteus) sederet, allato angelus Domini Ceraculo, eum litterarum docuit elementa.* Ubi Tabulas cereas, in quibus veteres solebant characteres formare, intelligit biographus, ut notant docti Editores.

* **CERAFUNIBULUS**, Fax, tæda ex funibus et cera confecta: Gallis *Torche*. Gaufredus Malaterra l. 3. cap. 19: *Altaris vasa vel vestis plusquam Clero sufficit, candelabra, Cruces, teatus, ac Cerafunibuli.*

* **CERAGIUM**, Quod ceræ nomine præstat Ecclesiis ad luminarium concinnationem. Articuli Ecclesiæ Anglicanæ in Addit. ad Matth. Paris: *Si Ecclesia petat Ceragium vel herietum, vel alia quæ ad Ecclesiam, vel ad usus Ecclesiarum deputata.* Vetus Charta apud Spelmanum: *Ceragia vulgariter Wascotts.* In Synodo Saxonica Aemansensi circa ann. D. 1009. Leot gescot, id est, luminarium census, vel pecunia dicitur. Exstat apud Jacobum Petium post Pœnitentiale Theodori pag. 484. Juramentum Rectoris Ecclesiæ, in quo hæc habentur: *Item juratis querere fideliter denarios Ceræ, et illos reddere integre termino constituto.* Eumdem vide pag. 596. Capitul. Metense ann. 757. cap. 5. et Capitul. Caroli Magni lib. 5. cap. 14: *Ut hi (Presbyteri) qui illos vicos, vel illas Ecclesias tenent, illis census vel illam Ceram, quæ longo tempore ad illud Episcopium reddiderunt, modo sic ordinavimus ut sic faciant.*

* **CERAGIUS**, *Cereagijs, Pistor*, qui ad modum ceræ agit et deducit pastam, Uguitioni. *Cereagijs* habent Joannes de Janua et Auctor Breviloqui, hæcque addunt: *Et dicitur a cera et ago.*

† **CERAJOLUS**, Eadem notione, in Additionibus ad Vitam S. Antonini tom. 1. SS. Maii pag. 346.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Pestre, Prov. Ceragius, artecopus, panetarius.* Vide *Cerealis* 1.

* **CERALE**, f. præstatio in cera. Charta ann. 1277: *Quandocumque (abbas Casæ Dei) erit anicui, habeat consuetum Cerale, et quatuor consuetas candelas, sicut hactenus consuevit habere.* Vide infra *Cereus comitis*.

* **CERALIA**, *Instrumenta pistoria*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [* Glossar. in Cod. reg. 7644. ut ex Virgilio: *Ceraliaque arma instrumenta pistoria.* Æn. lib. 1. vers. 181.]

* **CERAMELLA**, Vox Italica. Gallis *Chalumeau*, *Fistula*, *calamellus*. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 7: *Expedit ut in omni exercitu, et specialiter in aquali, tibiæ, tubæ, buccinæ, Ceramellæ, et omnia musica instrumenta resonantia... deferantur.*

* **CERAPTUM**, **CERAPTUM**, **CEROPTATA**, Panvinio, *Candelabrum* in formam cornuum effectum; aliis, *Instrumentum* quo cereus accenditur, vel vas in quo cereus accensus ardet, ex *κρησ*, cera et *ἄπτω*, accendo. Gloss. Gr. Lat. *κρησάπτως, Ceriforus*. Anastasius Bibl. in Leone III. PP: *Fecit... pharum ex argento purissimo cum lucerna et Cerapto suo.* Mox:

Fecit pharum ex argento purissimo deaurato miræ pulcritudinis cum lucerna et Cerapto (al. Cerapto) suo, pensantes simul lib. 40. Vita S. Nicolai Episcopi: *Ferte vobiscum... et cimilia hæc, simul et duo ex auro Cerapta.*

* **CEROPTATUM**, **CERAPTATUM**. Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 103: *Ceroptata crystallina duo, argentea alia duo.* Lib. 3. cap. 31: *Ceraptata etiam enea fusilia pulcra... Constantinopoli detulit.* Joan. Diaconus in Episcopis Neapolitan.: *De reliquo fecit Ceraptatas quinque.* Leo Episcopus Atinensis de Translat. S. Marci Martyr. n. 7: *Aderant cum thuribus et Ceraptatis, et cum omni apparatu Ecclesiastico.*

1. **CERARE**. Guigo II. Prior Cartusiensis in Statutis ejusdem Ordinis cap. 46: *A quo etiam (Coquinario) panem, vinum, statutis diebus, sal, cochlear, scutellas, lumbaria, acum, filum, ceram ad Cerandum accipiunt.*

* *Cera inducere, illinere, nostris Encirer.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 121: *Icellui costurier demanda de la chandelle de cire pour Encirer les euilliez des boutons d'une robe.*

* 2. **CERARE**, f. Prægustare. Stat. Astens.: *Liceat tamen culibet tabernario habere in qualibet carraria spinetam parvam, causa Cerandi vina sua, absque eo quod cadant in panem prædictam.*

* 3. **CERARE**, Constringere, arctare, Gall. *Serrer*, pro *Serare*. Vide in hac voce. Acta dissolut. matrim. Ludov. XII. ex Cod. reg. fol. 149. r. : *Et ipsum (dom. de Vatan) cum eadem catena uni pillari affixerunt et Ceraverunt cum cavilla ferrea.*

* **CERARIUS**, in Gloss. Græco-Lat. *κρησάπτης*. Uguutio et Joan. de Janua: *Cerarius, qui facit vel vendit ceram, vel operatur in ea.* Regula S. Isidori cap. 19: *Ad custodem sacrarii pertinet ordinatio linteiorum, fullonum, Cerariorum, atque sartorum.* [* Vide Marin. in Pap. Dipl. pag. 351. num. 120. not. 20.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Ciergier, carier, qui fait, vent ou euvre de cire.* *Cerarius*. Vide Hist. Bles. D. *Fleureau* part. 1. cap. 28. pag. 112.

* **CERARIUS**, *Servorum species*. Capitulare ann. 779. cap. 15. ex Langobard. lib. 3. tit. 5. [* Carol. M. 12. Pipin. 17. et 41.] et Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 133. novæ Edit.: *De tributariis Ecclesiarum.* *De Cerariis et tabulariis, ac tabulariis ita fiat sicut a longo tempore decretum est.* Hincmarus Remensis tom. 1. et Regino in Inquisit. Episc. cap. 12: *Investigandum de luminariis Ecclesiæ, quot Cerarios habeat ipse titulus.* *Tabularium S. Remigii Remensis: Est quoque in prædicta villa in honore S. Remigii Ecclesia, habens... mansum ingenuilem 1. Cerarios 10. donat unusquisque denarios 4. aut ceram et contra.* Ex quibus patet ita dictos libertinæ conditionis homines, qui census capituli sui in cera, seu *cerarium* Ecclesiis præstabant. Ekeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 1: *Census capituli sui in Cera ad sepulcrum ejus misit.* Vide *Denarata*. Perperam igitur Lindenbrog. et Spelman. *Cerarios* opinantur dictos, qui cera literas obsignant: quod vel evincit titulus, qui *Capitularium* loco præfigitur. [* Auctores qui de *Cerariis* vel *Cerocensualibus* egerunt, recensent Mittermaier. Princip. Jur. German. § 49. not. 24.]

* **CERARIUS** dicuntur in Charta Henrici IV. Imp. ann. 1116. apud Zyllesium:

Sive Dagescalci aut Cerearii foris ubique per villas positi, etc.

* CERARIUS, Cereus, apud Regin. ex notis Baluz. ad eumdem pag. 535.

* 2. CERARIUS, f. pro Carcerarius, carceris custos. Charta Phil. Pulcr. ann. 1312. inter Privil. Univers. Aurel. ex Cod. reg. 4223. A. fol. 30. r. : *Si contra quemquam suspicio fuerit exorta probabilis, is honeste detentus, præstata idonea cautione, cessantibus Cerariorum exactio-nibus, dimittatur.* Vide supra Cerare 3.

* CERASARIA, Locus cerasis consitus, Gall. *Cerisaie*. Necrolog. Paris. MS. ad iv. Id. Jun. : *Item quinque quarteria, tam terræ quam salceyæ sive rippariæ, sita in territorio de Cristolio... In qua pelia terræ est quedam Cerasaria.* Vide infra Cereria et Ceresarius.

† CERASEA, pro Cerasum, Gall. *Cerise*, in Libro Ordinis S. Victoris Paris. MS. cap. 25. quod integrum exhibetur in voce *Signum*.

† CERASO, Eadem notione, species cerasi grandioris Henschenio. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. SS. Maii pag. 382 : *In ardore diræ febris aliquando succasset frustulum acris arancii, vel aliqua grana Cerasonis.*

† CERASTES, Vide *Cerates*.

* CERATÆ, *Le tabule de cera da scritture.* Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Ceratus*.

† CERATAULA, Buccinator, cornicen, a Græco κέρως, cornu, et αὐλός, Tibia. Vide Salmasium ad Vopiscum in Carino cap. 19. ubi *Cerataulæ*, Salpistis, id est, Tubicinibus adjunguntur. Quidam legunt *Camptaulæ*. Vide *Camptaulæ*.

† CERATES, *Oboli pars media, siliquam habens unam semis; hunc Latinitas Semibolum vocat. Cerates autem Grece, Latine cornuum interpretatur. Obolus siliquis tribus appenditur, habens Cerates duos, calcos quatuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ, unde et nomen a Græcis accepit, hoc est, sagitta.* Isid. lib. 16. Orig. cap. 24. Glossar. Sangerman. MS. num. 501 : *Calcos geminatus Ceratim facit.* Papias MS. Bituric. : *Cerastes, Mensura duorum calculorum vel unius siliquæ et dimidiæ, et sic*

scribitur quem Semibolum dicunt. Perperam *Cerastes* pro *Cerates*.

† CERATIUM, in Amalthea, Numi genus siliqua, pondus minimum sex obolorum. Melius ex aliis, *Semioboli*. Vide Glossar. mediæ Græcit. in Κεράτιον.

CERATUS, Joan. de Janua : *Ceratus, et cereus differunt, quia cereum est quod totum ex cera constat; sed Ceratum, quod vel linitum, vel incrustatum est cera unde Ceratæ dicuntur tabulæ in quibus scribitur.* Plinius l. 13. cap. 22 : *Faciemque invadunt ignes sacri, od id Cerato prius illinunt.* Gesta sub nomine Acaëii : *Ut si dicamus aliquid Ceratum, aut picatum, aut stagnatum, aut quolibet alio genere coloratum.* Regula S. Cæsarii ad Virgines cap. 42 : *Nec vela Cerata appendi, nec tabulæ pictæ affigi, nec in parietibus vel cameris ulla pictura fieri debet.* Ceram pictoris instrumento accenset lex 17. D. de Instruit. Sed hæc nota (33. 7.)

CERAUNEUS, Tabul. Monasterii S. Andree Viennensis : *Ego Aimo Dei correptione tactus, constitutusque in fine dubio, seditans in præcordiis flagitiosa quæ perpetravi, pavens nimium voragine baratri, umbrosasque vias tartari metuens calcare, magisque inseri delectans liliis*

interlucentiis (sic) sectis Cerauneis, et frui virentibus pratis per pascua Christi, hoc metu vel amore compunctus, etc. Forte pro Uraneis, celestibus, Papias : *Cerauneus, est lapis flammeus a calore dictus : invenitur ubi fulmina cadunt.* [Cerauniorum duo genera sunt, inquit Isid. lib. 16. Orig. cap. 13 : *Unum quem Germania mittit chrysellini similem, splendet tamen coruleo, et si sub divo positus fuerit, fulgorem rapit sidereum. Ceraunium alterum Hispania in Lusitania littoribus gignit, cui color pyropo rubenti, et qualitas ut ignis. Hæc adversus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non invenitur, quam in loco fulminis ictu proximo. Græce enim fulmen κεραυνός dicitur.]*

* D. Falconet nos monet longe aliter censere recentiores de eo lapide, qui iis Ceraunias dicitur. Vide Lapid. hist. Anselm. Boot edit. ab Adr. Tollo.

† CERAUNIUM ponitur quoties multi versus improbantur, nec per singulos obulantur. κεραυνός enim fulmen dicitur. Isid. lib. 1. Orig. cap. 20. Ceraunium sic pingitur

; apud Papiam vero MS. Bituric. sic

et apud alios vel vel

* CERAUNON, *Clamor nautarum, in Doctr. Alex. de Villa-Dei edit. ann. 1484. Vide supra Celeuma.*

† CERBELLERIA, Pileolus ferreus ad tuitionem capitis accommodatus, Italis *Cervellieria*. Computum anni 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 273 : *Item pro currellis tribus, barbata una et Cerbellieria una unc. iii. taren. xviii. Vide Cervellierium.*

* CERBOTANA, CEROBOTANA, Machineæ jaculatoriæ species, Hispan. *Cerbatana*, Ital. *Cerbottana*; unde nostrum *Sarbatane* vel *Sarbacane*. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bell. cap. 12 : *Civitates, rochæ sive castella acquiruntur per bombardas et Cerbotanas, per ignem et incendaria projecta a Cerbotanis... Ista frangunt bombardas et Cerbotanas, humiditas sive aqua intus bombardæ, etc.* Cap. 14 : *Cerbotana ambulatoria.* Rursum cap. 46 : *Bombarda Cerbotana ad longe pillulas suas expluit, quia virtus unita est fortior dispersa.* Steph. de Infestura Ms. de Bello inter Sixtum IV. PP. et reg. Ferdin. ann. 1482 : *Tres bombardæ grossæ cum infinitis Cerbotanis, et cum aliis artiliariis et instrumentis, de quibus erant onerati innumerabiles carri.*

CERBUS, Species vasis. Vide *Lito*.

† CERCA, Vox Hisp. Gall. *Clos*, Clausum, septum. Charta ann. 1041. Marcæ Hisp. col. 1083 : *Gaufredus Vitalis et ego uxor ejus Chizol donamus Domino Deo et S. Felici Monasterio Guixalensi... castrium, Cercas et menados suas.*

1. CERCAE, Vallare, in modum circuli circumdare, obsidione cingere, [Hisp. *Cercar*.] Charta Veremundi Regis æræ 1070. ex Tabul. Lucensis Ecclesiæ apud Bivarium : *Et Cercavit ipsam Penam, et presit eam per fortia, et crenavit et desolavit ea.* [Charta D. Garcie Ramirez Regis ex Archivo Monasterii de Leyra : *Factum æræ 1182. in die quando habebat Rex Cercata Erga, id est, juxta Jos. de Moret in Antiquit. Navar. pag.*

14 : *Et anno, que se cerco Erga, y que se cogio Erga, seu Ergaria alias Ygnalada.* Chronicon Parmense ad ann. 1295 : *Dominius Potestas sonari fecit campanellam de cavalcare, et volens ire ad dictum Monasterium S. Johannis ad Cercandum et vindictam sumendum de prædictis excessibus, convocavit duo millia de populo.] Vide Circa, Circare.*

* 2. CERCAE, CERCHARE, Quærere, inquirere, vox Italica, nostris *Chercher*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 74. v° : *Nullus impediatur officium judicis gabellæ salis seu nunciatorum ejus, sive in Cercando saltem prohibito, sive quovis modo.* Stat. Astens. cap. 5. ubi de Intrat. portar. : *Quod omnes mercatores... portantes bonetas seu maletas super equis, vel alio modo,.... teneantur dictas bonetas sive maletas aperire, et in ipsis permittere Cerchare, ne quid portetur in ipsis ex quo debeat solvi pedagium.* *Cherquijer*, eadem notione, apud Guignevil. in Pe-regr. hum. gen. Ms. :

Nus ne devés faire passer,
Se son fardel ne veut monstrier ;
Les pekeurs devés Cherquijer
Et faire leurs fais desquerquier.

Cierquier, pro *Chercher*, Quærere. Le Roman de Cleomades Ms. :

La fin de cest livre Cierquiés,
Se vous les nous trouver cudiés
Des dames dont m'oés parler.

Vide infra Encercare.

CERCELLA, *Querquedula*, Avis aquatica, quam Galli *Cercelle* vocant, Angli *Ceale*. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de Gavelkind pag. 183. : *Dabunt etiam nobis annuatim ad Natale Domini unum mathlardum, et unam annatem, et quatuor Cercellas, et ad Pascha unum agnum de present.* Radulfus de Diceto in Ricardo I : *Nisum suum docuit affectare Cercellas propensius.* Occurrit apud Bromptonum et Giralduum Cambrensem in Topogr. Hybern. dist. 2. cap. 31. qui ita ait appellari *anates minores*. Hinc emendandæ Glossæ Arabico-Lat. : *Cerriola, auca, ubi leg. Cercella.*

* Vel Gall. *Sarcelle* : nostris etiam *Cercelle*, dictum est olim insectum volans, qualis papilio. Vide *Cercella*.

CERCELLUS, Cellulus, parvus circulus, nostris *Cerceau*. Anastasius in Valentino II. PP. pag. 165 : *Cercelli paria 2. habet gemmas pretiosissimas albas numero 18. etc.*

* CERGENATUS, Cincinnatus, crispus, Gall. *Frisé* vel *Crepé*, nostris olim *Cercelé*. Vitæ SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 100. v° col. 2. ubi de S. Marco : *La forme de saint Marc fu tele, lonc nés, sourciz vaultis, biaux par iex, les cheveux Cercelés, longe barbe, de tres bele composition de cors, de moien eaige.* Vide infra *Circillatus*.

* 1. CERCHA, Inspectio, quæ circum-eundo fit, simul et Census, qui pro excubiis seu custodia castris solvitur. Chartul. eccl. Carnot. ann. circ. 300 : *Debent etiam omnes isti (municipales) qualibet nocte post ignitegium Cercham facere circa chorum et etiam per totam ecclesiam cum luminari in manu cujuslibet.* Charta Phil. Pulcr. ann. 1314. ex Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 28 : *Item panem unum denarii, quem quilibet ditorum hospitem debet in die Nativitatis Domini; et quatuor ova in die Paschæ, et obolum de Cercha.* Haud scio an huc pertineat vox *Charches*, in vetl. Reg. capit. Aurel. ubi annotatur a quolibet canonico 20. lib. solvi debere pro jure *capparum*, et 10. pro eo, quod *Charches*

ibi appellatur. *Cercles* de nuit, f. pro *Cerches* appellatur serviens excubiarum, vulgo *Sergent du guet*, in Chartul. sign. *Cæsar* Corb. fol. 42. v^o. : *Donnons à François de Bonourt l'office de sergent de nuit de laditte ville de Corbie, que anciennement l'on souloit nommer Cercles de nuit... Mandons au prévost de laditte ville... que dudit office de sergent de Cercles de nuit, il sache, souffre et laisse joir et exercer ledit de Bonourt. Cherche, Circuitio, concursatio, vulgo Tournée, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 113. ch. 152 : Lesdits bons pseudommes firent leur Cerche par la ville, comme il estoit acoustumé pour ledit guet. Aliæ ann. 1407. in Reg. 161. ch. 281 : Iceulx messiers pour plusot avoir fait leur Cerche, se feussent divisez en deux parties. Unde *Cerchier*, pro Percurrere, circumire. Chron. S. Dion. lib. 2. cap. 6 : *Monderis avoit Cerchiés toutes les citez d'Auvergne, et avoit assamblé grant multitude de gent à pié et des vilains du pais. Villehard. paragr. 71 : Les forriers Cerchierent la contrée, etc. Chercher, eadem acceptione, apud Froissart. vol. 4. cap. 1. Vide Circa 3.**

* Hinc *Chierchaine* appellari videtur Inquisitio juridica, Gall. *Enquête*, in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 77 : *Pendant lesdit appeaulz ou Chierchaines, ledit Gillot comme couchans et levans... es mettes et termes de laditte baillie (d'Arras).*

* 2. *CERCHA*, Eadem notione qua infra *Circa*, n. 2. Stat. Casal. sæc. XIV. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 1049 : *et quilibet messonerius et messoneria reducens vel reducta sit et se reducere debeat intus burghum et cerchas Cassallis sub pena et banno solorum II. papienisium pro quolibet et qualibet vice. [Fr.]*

* *CERCHARE*. Vide supra *Cercare* 2.

CERCHIA, *CERCHIA*. Vide Circa 3.

* *CERCHEMANARE*, *CERCHEMINARE*, Limites ex jure vel ex officio figere, quod agros inspicendo et circumeundo fit. *Cerquemener*, in Charta Roberti abb. Marchien. ann. 1312. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 106 : *Les terres ahanavales... ferons bonner, mesurer et Cherquemener bien et loialement. Unde Cerchemanatio, Ipsa limitum fixio, Cerquemannaige, in vet. Consuet. Hannon. cap. 30 : Que les cerquemanneurs pour chascun racointement de Cerquemannaige qu'ilz feront ausdiz eschevins de Mons, etc. Charta ann. 1238. in Chartul. Thenol. fol. 24. r^o : Ita quod quequid nos... ordinaremus de facienda divisione et Cerchemanatione diciturum terrarum et territoriorum... Et illi homines... legitime et fideliter Cerchemanarent et dividerent terras, territoria et dominia utriusque ecclesie. Alia ann. 1280. ex Chartul. S. Vincent. Laudun. : Item habebunt predicti religiosi justitiam limitandi, Cercheminandi et esbundandi in tressundo suo. *Cerkemanerie* et *Cherkemanerie*, in Lit. ann. 1291. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 293. et 294. Vide infra *Circamanaria*.*

* *CERCHERIA*, Custodia. Charta Simon. comit. Montisfort. ann. 1202. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 524 : *Servientes mei Rupsfortis nullam debent Cercheriam in nemoribus S. Benedicti de Sunecampo. Vide Circa 3.*

* *CERCHIA*, ut *Circada*, Census, qui solvitur episcopo aut archidiacono ab ecclesiis pro visitatione. Tabular. Fos. sat. fol. 9 : *Nos tenemur solvere pro ipso (presbytero) synodum bis in anno, et Cerchiam de triennio in triennium semel. Vide alia notione in Circa 3.*

* *CERCHIUM*, Circulus, Ital. *Cerchio*,

nostris *Cercle* et *Cerceau*, olim etiam *Cerche* et *Cherchel*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 42. pag. 106. v^o : *Prohibeant ipsi potestates ne aliqua persona sibi subdita vendat alicui foritaneo aliquid lignamen, ut vegetem, barilia, Cerchia, salices, etc. Consuet. Aurel. apud Thaumass. pag. 473 : La Charreté de peelles, de minos, de Cerches, d'aceuelles, de auges, de godesz, doit un denier. Chartul. sign. Daniel Corb. ad ann. 1426. fol. 52. v^o : *Ung milhier de Cherchault pour le provision de l'église, est assavoir deux cens de renforcieus, deux cens à coques, et le remain keures. Chercel vero, Ligonis est species vulgo Houe, in Lit. remiss. ann. 1448. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 624 : Le suppliant, qui tenoit ung Chercel à ouvrir es vignes, etc.**

† *CERCIMITA*, Vita S. Francisci de Paula tom. 1. SS. April. pag. 129 : *Accipiat parum illius herbæ quæ est ante Monasterium, quod edificabat, quæ vocatur Cermicita, et imponatis capiti succum et postea frondes coctas, et Dominus Deus concedet ei gratiam pristinæ sanitatis.*

* *CERCIORARI*. [Gall. être informé. « Quibusdam certis de causis, volumus Cerciorari. (Arch. de la Manche, an. 1305. cart. Ed. III. regis Angl.) »]

† *CERCIS*, Gr. κερκίς, Os alterum cubiti superioris. Tiburtius Navarreus in Miraculis S. Francisci Solani, tom. 5. SS. Julii pag. 898 : *Cujus salute Medicis desperata, oculis visu privatis, Cercidibus brachiorum apertis.*

† *CERCIS LIGNEA*, *Aratri radius*, qui in jugi foramen immittitur, in Vocabulario Sussannæ. Idem quoque est κερκίς apud Græcos.

* *CERCITORIUM*, Pannus, quo altarium circuitus ornabatur; unde nomen : a pannis, quibus tempore Quadragesimæ tegebantur ac velabantur altaria, distinguendus, ut colligitur ex Charta ann. 1019. apud Murator, tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 763 : *Indumenta vero ejusdem altaris Cercitorium et duo coopertoria serica Constantinopolitana, et alium Cercitorium et coopertorium de zendato. Quadragesimali vero indumenta ipsorum altaria (altarium) linea opere plumario adornata tria. Pluries ibi; semel autem et iterum col. 771. Cercitorium. Vide in hac voce.*

CERCIUS. Vide *Circus*.

CERCLAGIUM. Vide *Circulagium*.

* *CERCLAGIUM*. V. infra *Circulagium*.

* *CERCLARIUS*, Circulorum opifex, Gall. *Cerclier*. Charta Guil. episc. ann. 1222. in Reg. B. Cam. Comput. Paris. fol. 150. r^o : *Dominus rex vult et concedit ut nos Paris. episcopus et successores nostri Paris. episcopi habeamus apud Parisius unum draparium... unum carpentarium, unum Cerclarium, etc. Vide infra Circularius. Cerclouere, f. pro Sarcloir, sarculum, in Lit. remiss. ann. 1446. ex Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 162 : Le suppliant se bassa pour prendre à terre ung marrochon ou Cerclouere qu'il trouva d'aventure.*

† *CERDONIA* ARS, in Actis SS. Junii tom. 1. pag. 801. de S. Bertrando, eadem est quæ sutoria a *Cerdo*, sutor aut quis artifex sordidus qui illiberalem exercet artem lucri gratia. Vocem *Cerdo* Martiali et aliis notam deducit Martinius a Græco κερδος, lucrum. [**Cerdo*, Coriarius, Gallice *Tanneur*.] Vide Gerard. in proleg. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 60. et chart. ann. 1247. apud Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 598.]

† *CERDONICUM* OPUS, Eadem notione. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann.

1282 : *Erat in civitate Parmensi quidam pauper homo, operans de opere Cerdonico; faciebat enim sutulares.*

* *CERDONISSA*, Cerdonis uxor, in Mirac. S. Hyacinthi tom. 3. Aug. pag. 365. col. 2. Vide *Cerdonia* ars.

† *CEREA*, Cerasum. Bern. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17 : *Pro signo Cerearum, hoc adde ut digitum subtus oculos ponas. Lege Cerasearum ex Udalrici loco, qui exhibitur in voce Signum.*

CEREAGIUS. Vide *Ceragius*.

* *CEREALE*, *Papaver dictum*, quod longum hoc cibo jejuniis quasi cerere continueatur. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

1. *CEREALIS*, Pistor. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Cerealis, pistor, gristra*. [Papias MS. Bitur. : *Cerealius, Pistor a Cerere, id est, frumento quod aptant. Hinc emendandum Glossar. San-German. num. 501. ubi Cereasius, Pistor.*] Fuere olim adiles, quos *Cereales* appellabant, quod frumento præessent, *Cereale* gramen, fruges dixit Gualterus l. 1. Alexandreid. pag. 10.

CEREALIS POTUS, Cerevisia, in Passione Bercharii. Locum vide in *Duciculus. Cereale poculum*, eadem notione, apud Saxonem Grammaticum in Præfat. ad Histor. Danicam. Vide *Ceria*.

† *CEREALIS*, Isidoro in Glossis, *Qui ad sacra stat*, nempe Cereus, Sacerdos Cereus, ut post Martinium adnotat Grævius. Hic addit ex Glossis : *Ἀγροτεράς, Cerealis*, qui sic dicitur, inquit, ut *Quirinalis, Martialis, Augustalis*.

† 2. *CEREALIS*, Cursor, nuntius. Hieron. lib. 3. contra Rufinum cap. 1 : *Idcircone Cereales et Anabasi tui per diversas provincias cucurrerunt? Vide Celer.*

* 3. *CEREALIS*, Servus, qui census capitibus sui in cera præstabat. Charta Henr. IV. imperat. ann. 1065. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Hontheim* pag. 409. col. 2 : *Nulli advocato vel homini subiaceant; sed tantum abbati, sicut censuales vel Cereales. Alia ann. 1112. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 531 : Præbendarii autem qui fratribus infra claustrum serviunt... sive dagescalci aut censuales, qui Cereales dicuntur, sive piscatores aut pistoris, etc. Vide in *Cerarius*.*

* *CEREALUM*. Vide infra *Crealium*.

† *CEREALIS*. Pistor. Vide *Cerealis* 1.

† *CEREAPTIUM*. Vide *Cerapium*.

CEREARIUM. Vide *Cerari* in *Cerarius*.

† *CEREARMA*, *Instrumenta pistoria*. Vet. Glossar. San-German. MS. Num. 501. Vide *Cerealis* et *Ceragius*.

* Pro *Cerealia*, vel *Ceralia*. Vide supra in hac voce.

† *CEREASUS*. Vide *Cerealis* 1.

* *CEREBRARE* CANEM, Proverbii genus, in Epist. synodi episc. Gothiæ et Spaniæ ann. 902. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 42 : *Quoniam Deus, qui sic (per examen judicii) diligit facere judicium de rapina hominis pauperis, quasi qui Cerebraret canem, in conspectu hominis demonstraret veritatem sanctæ Mariæ, comprobaret ac convinceret perjurum Theodricum cum testibus suis.*

† *CEREBRERIUM*, Species cassidis, qua tegitur capitis pars superior. Chronicon Francisci Pipini lib. 2. cap. 50 : *Quum comperisset se moriturum excogitavit novam capitis armaturam, quæ vulgo Cerebrerium sive Cerobotarium appellatur, qua jugiter caput munitum habebat. Vide Cervellerium.*

CEREBRUM CAMERÆ, [Rotundum Templi fastigium.] Vide *Tholus*.

CERECENSUALES, Qui ceræ certum pondus quotannis Ecclesiis pensitare ex censu tenentur: qui in aliis *Cerarii* dicuntur, ut in hac voce docemur. Charta Engilberti Archiep. Coloniensis ann. 1225. apud Ægid. Gelenium pag. 115: *Se jure Cerecensuali Ecclesiæ Campensi contradidit.*

CEREFOLIUM, Genus apii, quod vulgus ita appellat, inquit Constantinus Africanus lib. de Gradibus. Græcis χαίρεφυλλον, *Chærephyllon*, Collumellæ, nostris *Cerfeuil*, Italis *Cerfoglio*. Gloss. Gr. Lat. *Cerepulium*, γερυδιον. Legendum *Cerefulium*. Γερυδιον meminit Dioscorides.

* **CERELA**, f. Idem quod supra *Cerola*, arcula, pyxis. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 974: *Et dicebatur quod in ipso castro erant circa somæ cl. bladi, una magna quantitas carniarum salsarum, balistæ xiv. quid a bancha, quid a Cerela cum furnimentis, et certa quantitas vini.*

* **CEREMONIA**, Victima, hostia, quia cum apparatu immolatur. Acta S. Felicis tom. 1. Aug. pag. 27. col. 1: *Hoc etiam edicto eum commonuit, persuadendum, ut si Diis Ceremonias immolaret, immensis honoribus sublimatas appareret universis. Ceremonia, Offrende, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.*

* **CERIMONIA**, Festum solemne. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Cerimoniæ, festes de candelas. Stat. crimin. Saonæ cap. 27. pag. 56: Quia interdum tempore rogationum et etiam confraticarum, que fiunt annuatim festivitatis sollemnibus in civitate Saonæ et districtu, committuntur verba, et interdum verbera, ex quibus per sepe scandala oriuntur, possit magistratus Saonæ auctoritate propria dare modum, formam et regulam hujusmodi Cerimonias.*

* **CEREMONIALIA**, Ceremoniæ, ritus. Hist. desponsat. Frid. III. imper. cum Eleon. Lusit. tom. 1. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 614: *Et Ceremonialia in offerendo ad summum altare ornatissime cum oblationibus veniendo reges et principes juxta ordinem, etc.*

CEREMONIALIS SCIENTIA, apud Amianum 1. 29. pag. 415. pro magia, vel magico apparatu.

CEREMONIARI. Acta S. Cypriani Martyris: *Maximus Proconsul dixit: Jusserunt et sacratissimis Imperatores Ceremoniari. Id est, diis sacra offerre. Occurrit etiam in Vita S. Pontii cap. 18.*

† **CEREOFALUM**. Vide *Cereophalum*.

CEREOLUS, Cereus. Pirminius in Excerptis de sacris Scripturis: *Incensum, Cereolos, et oleum in Luminaribus Ecclesiæ, juxta quod prævaletis, ibidem date.* Vide Gloss. med. Græc. in Κηρολάριον. [Infra habetur *Ceriolus* ex eodem Pirminio.]

* **CERENARIUS**. Charta ann. circ. 951. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacræ col. 722. edit. ann. 1717: *Turribus, defensionibus, mansionibus, fabriciis novis et vetustis, griptis Cerenariis, transitoriiis, etc.* [* Leg. *Arenariis*, ut in *Arenarium 2.*] Vide mox

* **CERENUM**, *Heres*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. [* Pap. in cod. reg. 7609. *Cherenum*. Joan. de Janua *Cirenus*.]

CEREOPHALUM. Acta Proconsularia sub Munatio Felice, apud Baron. ann. 303. n. 12: *Cucumellum argenteum, lucernæ argentæ 8. Cereofala 2. candelæ breves æneæ cum lucernis suis 7. Ubi Cereofala videntur esse ea candelabra, cereis instructa, quæ posterior ætas fœra, et phara vocavit: quod instar Phari lumine ædem perfunderent. Porro quos pharos dicunt Latini, nostri *Falots* ap-*

pellarunt, laternas nempe castrenses, quarum inventionem Manuelli Imp. attribuit Cinnamus. Nam et a *pharis* hocce nostrum vocabulum deducendum puto. Erit igitur *Cereophalum*, unum *falot de cere*.

CEROSTATA, **CEROSTATA**, **CEROSTATARIA**, Candelabra quæ per se stant, vel in quibus cerei stant aut manibus deferuntur: a cereis, non a κέρα, cornu dicta, uti vult Papias. Vita S. Desiderii Episc. Cadurcensis cap. 9: *Adstant et Statarii cereorum corporibus aptati.* Vide *Stantareum*. Proinde de ejusmodi candelabris intelligendum arbitror Bibliothecarium in libello de Munificentia Constantini M. apud Baron. ann. 324. n. 64: *Fecit autem candelabra ex aurichalco in pedibus decem, numero quatuor argento conclusa, cum sigillis argenteis, etc.*

CEROSTATA. Papias: *Cerostata, candelabra, vasa Ecclesiæ, a cornibus dicta Græce.* Anastasius in S. Hormisda PP. pag. 34: *Obtulit B. Petro Apost. Cerostata argentea duo pens. libr. 70.* In Vigilio pag. 40: *Cerostatas argenteas deauratas majores duas quæ stant usque hodie ante corpus B. Petri Apost. In Honorio pag. 46: Fecit et Cerostatas majores ex argento paria duo.* In Leone III: *Necnon et Cerostatas ex argento mundissimo stantes juxta ipsum lectorium.* [Vide Anecd. Martenii tom. 3. col. 1671. et ejusdem antiquos Ecclesiæ ritus tom. 1. pag. 142.] *Canthara Cerostata*, apud eundem Anastasium in S. Silvestro, ubi perperam *Cerostrata*; ut et infra, *Canthara Cyrostrata in gremio Basilicæ argentea, etc.* *Canthara* scilicet in quibus ardent cerei. Alia sunt *Cerostrata* apud Vitruvium κηροστρωτα, *cerus inducta*, de qua voce Salmastius ad Solinum pag. 251.

CEROSTATA. Gregor. Mag. in Sacrament.: *Pontifex lotis manibus procedit cum 7. Cereostatis ad Missam.* Totidem habuisse Ecclesiam Romanam testatur Diurnus Romanus cap. 7. tit. 8. quot scilicet erant regiones. Alibi: *Et illa duo Cereostata quæ antea fuerant illuminata, semper ante ipsum procedunt.* Gislebertus lib. 1. Vitæ S. Romani Abbat. cap. 7: *Sicque inde levatum et cum Staurophona ac Cereostata, cumque divinorum melodia hymnorum... deportatum est.* Leo Ost. lib. 1. Ch. Cas. cap. 34: *Sumentes cruces aureas ad procedendum et thuribula, atque Cerostata, textusque Evangeliorum.* Vide Ord. Rom. et Honor. Augustod. lib. 1. cap. 8.

CEROSTATARUM. Gloss. S. Bened. cap. de vasis argent.: *Cerostatarium, κηροφόρον.*

CEROSTATARI, Acolythi, qui *Cerostata*, seu candelabra in Ecclesiasticis Processionibus, aut ceremoniis deferunt; qui alius *Ceroferarii*. Petrus Diacon. lib. 4. Chronic. Casin. cap. 37: *Bajulos, Cereostarios, Stauroferos, Aquiliferos, etc.*

† **CEREPULIUM**. Vide *Cerefolium*.

† **CERERE**, *Gaudere*. Glossar. Sangerman. MS. [* Papias: *Cereoo, gaudeo, græce. Χαίρω.*]

† **CEREREUS**, Cerarius, ut puto, Gall. *Cirier*, Qui vendit ceram vel cereos. Charta Archembaldi Borbonii pro Habitantibus Villam-francam apud Thomaserium in Biturig. pag. 226: *De unoquoque Mercerio semel in anno quatuor denarios... Cererei extranei vel privati quatuor denarios.*

* **CERERIA**, Cerasum, Occit. *Ceriero*, Gall. *Cerise*. Leudæ minutæ Carcass. Mss.: *Item de saumata Cereriarum,*

unum obolum. Comput. ann. 1399. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 150. col. 1.: *Item pro Cereris, xj. grossos.* Ubi non semel occurrit. Vide *Ceresum*.

† **CEREROSUS**, δημητροβόληπος, *Cerritus, insanus*, in Supplemento Antiquarii. Lege *Cerebrosus*.

* **CERES TRITICEA**, Panis. Vita metrica S. Nic. Tolent. t. 3. Sept. p. 731. col. 1.:

Femina, quæ vestris laribus vicina, calenti Triticeam furno Cererem tractura, canistrum Fert humero, etc.

CERESARIUS. Cerasus, *Cerisier*, in Capitulare de Villis cap. 70.

* Charta ann. 1295. in Chartul. Pontiniac. pag. 158: *De uno arpento vineæ sitæ ad Ceresarium, quæ fuit Gaufridi majoris de Germignaco.* Vide supra *Cerasaria*.

† **CERESUM**, Cerasum, Gall. *Cerise*, apud Rolandinum Patavinum de Factis in Marchia Tarvisina lib. 8. cap. 6.

* **CERETANUS**, Italis, Circulator, sive circumforaneus pharmacopola, Gall. *Charlatan*, ut notant docti Editores ad Acta S. Bernard. Feltr. tom. 7. Sept. pag. 905. col. 2: *Spoletum rediit, illinc Ceretanos, pessimum et fraudulentum hominum genus, expulit.* Vide infra *Ceretani*.

CEREVISIA, **CERVISIA**, **CERVISA**. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam lib. 1. *Passion. Cibiriaticon, Cervisia.* Vox Gallica vetus, qua Galli nostri potum qui ex hordeo conficitur, nuncupabant, ut auctor est Plinius lib. 22. cap. 25. Nos etiamnum *Cerveise* dicimus. Jonas in Vita S. Columbani cap. 16: *Cum refectionis appropinquaret hora, et minister refectorii vellet promere Cervisiam, quæ ex frumentis vel hordei succis decoquitur, quaque præ cæteris in orbe terrarum gentibus, præter Scoticas et Dardanas, quæ Oceanum incolunt, utuntur, nempe Gallia, Britannia, Hibernia, Germania, cæteræque quæ ab eorum moribus non discrepant, vas quod Typrum nuncupant, in cellarium deportavit, etc.*

Antequam autem potus ille fiat, redigitur prius in maltam hordeum. Est vero malta, quam Dani, Belgæ, Theutonæque *Mout*, et *Moltz* dicunt, vix aliud quam Aetli Amydeni βύνη, quam exponit hordeum aqua madefactum, ac maceratum, ex quo germem erumpit, quod deinde cum eodem germine, sive enatis filulis, torretur. Tostum, pleneque præparatum molendino frangitur, inque farinam aptatur. Ac mox aqueo humore inditum una cum lupulo salictorio igne excoquitur, fitque liquor potui gratissimus, quem Belgæ et Franci vulgo *Biere*, Dani *Oel*, Angli *Ael* appellant. Hæc ex Pontano in Chorogr. Daniæ. Will. Brito lib. 2. Philipp. de Flandrensibus:

Raris sylvæ locis facit umbram, vinea nusquam: Indigenis potus, Thetidi miscetur avena, Ut vice sit vini multo confecta labore.

Censent plerique, atque in iis Hadrianus Junius [lib. 2. Animadvers. cap. 12. et] in Batavia, et Goldastus in cap. 9. Eckeardi de Casib. S. Galli, et in Theodorum Eremitam de Vita S. Galli lib. 1. cap. 1. *ceresiviam a Cerere dictam, quasi Cerebiviam, quod Ceres, id est, frumentum coctum bibatur.* Id hausisse videntur ab Isidoro lib. 20. Orig. cap. 3: *Cervisia, a Cerere, id est, fruge vocata: est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.* At sententiam hanc improbat Isaacus Pontanus, cum Gallis, barbaris hominibus, ante Julium Cæsarem, ne nomen quidem Cereris per somnium usurpatum. Ego vero malim a

Ceria, quod idem est ac *Celia*, *Cerevisiam* dictam. Nam etsi Hispanorum *Celia*, vel *Ceria*, non idem omnino potus fuerit cum *Cervisia*; haud tamen absimilis fuit, cum *celia*, uti jam supra annotatum, e tritico, *cerevisia* ex hordeo mafeactis conficiatur, ita ut extremæ in *cerevisia* syllabæ adjectæ voci fuerint ad discrimen *ceriæ* ipsius. Et sane a veteribus, seu potius ævi mediî Scriptoribus, *Celiæ* vocabulo donatam *cervisiam*, observatum in v. *Celia*, ubi et de vocis origine quædam attigimus.

Cerevisiam porro Gallis, Anglis, et populis Septentrionalibus potum familiarum improbat Henricus Abrincensis, qui sub Henrico III. Rege Angl. floruit:

Nescio quid Stygiæ monstrum conforme paladi,
Cerevisiam perique vocant; nil spissius illa,
Dum bibitur; nil clarius est, dum mingitur; unde
Constat quod multas feces in ventre relinquit.

Urinam laxivam, *Cerevisiam* vocat quidam Versificator ap. H. Rebdrff. ann. 1347.

* *Chervoise*, in Reg. 13. sign. *Habacuc* Corb. fol. 27. v°. ad ann. 2510. *Theotunicus potus* nuncupatur, in Constitut. Erici Danor. regis ann. 1269. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 203: *Item, nullus Theotunicum potum, scilicet Cervisiam, ferat, vendat vel bibat post lapsam proximam Pentecosten, etc.* At vero *Cervoise*, uti potus præstantior eo, quem *Biere* vocamus, distinguitur, in Lit. remiss. ann. 1464. ex Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 442: *Icellui Noel dist au suppliant qu'il paioeroit ung pot de Cervoise, et ledit suppliant lui respondi que il n'avoit joué que biere.* Et quidem *Cerevisiam* appellarunt quemvis potum: hinc aqua succis mororum permista, *Cerevisia* dicitur, in vita S. Luginii tom. 1. Aug. pag. 343. col. 2: *Fecerunt sibi Cerevisiam de succis mororum, sicut ludentibus pueris mos est.*

* *CERVASIA*, Eodem intellectu. Charta ann. 1313. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 391. r°. col. 2: *Quicquid habemus..... in parrochiis de Longolio..... in... brasio ad Cerevisiam faciendam, etc.*

* *CERVESIA*, Eadem notione, in Charta ann. 1320. ex Bibl. reg.: *Item foragia gotalorum seu Cerevisiarum, quæ nos episcopos habebamus in villa Tornacensis.*

CERVISA. Charta Ottonis Imper. ann. 994. apud Chapeavillum ad Anselm. Leod. cap. 53: *Concessimus, ut in loco Fossis nuncupato... monetam, et materiam Cervisæ constitueret.* Vide Jonam in S. Columbano cap. 16. Cogitum in S. Brigida, etc. [* Vita S. Ludgeri l. 2. c. 8.]

CERVESA. Charta Aleman. inter Goldastinas 42: *Hoc est 30. seglas Cervesæ.* Ch. 49: *Hoc est singulis annis de Cervisæ seglas 15.* Adde Ch. 59. 61. 67.

CERVISIA DEBILIS, in Statuto S. Cantuariensis Archiepiscopi apud Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 49. *Petite biere*, quæ tenuis dicitur apud Eigilem in Vita S. Sturmii Abbatis Fuld. cap. 13. ad discrimen *Fortis portionis*, quæ

CERVISIA DUPLEX, appellatur apud Mich. Scotum lib. 1. Mensæ Philos. cap. 9.

CERVISIA EX VINO CONFECTA. Constantinus Africanus lib. 5. Commun. locor. Medic. cap. 28: *Omnis Cervisia de quolibet vino facta grossior est quam vina dactylita, et ad digerendum est durissima, sed digerentes multum nutrit.*

CERVISIA MELLITA. Vide *Mellita*, et tom. 5. Vit. SS. Ord. S. Bened. pag. 527.

† *CERVISIA* sumi videtur pro certa *cerevisiæ* mensura, puta quantum una vice coqui solet. Diploma Ottonis Imp. pro Institutione Episcopatus Brandenbur-

gici in terra Slavorum apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 397: *In tribus his locis... in unoquoque eorum tres modones, duasque Cervisas, 6. modios tritici 2. porcellos, etc.*

* *Cerevisiæ* dolium in allatis locis significatur, ut in Tradit. 101. Ebersperg. apud Oefelium tom. 2. Script. rer. Boicar. pag. 29: *Mansum..... dedit.... ob id, ut ipse annuatim pro eo..... accipiat..... Cerevisiam plenam, 5. modios sigalis et 1. modium tritici.*

† *CERVISIA*. Eadem notione, in Actis SS. Junii tom. 1. pag. 527. de B. Meinwerco: *Unde Episcopus dedit ei ad temporalis vitæ subsidium.... II. talenta denariorum, III. Cervisias, IV. pernas, XX. malder avenæ.... Et ab Episcopo cum præfata filia IV. familias in beneficium accepit, et omni anno de Episcopali substantia unam plenam Cervisiam, VI. malros, unam pernam.*

* *CERVISIARE*. *Cervisiam* conficere. Conc. Trevir. ann. 1152. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 72: *Advocati vero in potatibus avenam non accipient, nisi ecclesia plenarie avenam suam ad Cervisiandum prius acceperit.*

* *CEREVISOR*, Qui *cerevisiam* conficit, in Vita S. Luginii tom. 1. Aug. pag. 343. col. 2. *Cervoiser*, in Stat. ann. 1369. tom. 5. Ord. reg. Franc. pag. 222. et in Ch. ann. 1410. ex Chartul. 21. Corb. fol. 261. v°.

* *CERVISIARIA*, Mulier, quæ *cerevisiam* conficit vel vendit. Lib. pitent. abbat. S. German. Prat.: *iiij. Nonas Maii. Anniversarium Naronsselle de xxx. sol. Paris. xv. sol. super domo Katherinæ Cervisariæ sita in Hyrondale. Cervoise præterea appellarunt nostri Locum, ubi cervisia conficitur et venditur.* Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 4: *Icellux trois compaignons de fait apensé saillirent hors d'une Cervoise où il s'estoient embuschiez.* Aliæ ann. 1409. in Reg. 163. ch. 435: *Icellui Willemet entra en une Seroise, que tenoit Jehan Mamet, en laquelle Jehan le Maire entra.*

† *CEREVISIARIUS CACABUS*, in quo coquitur *Cerevisia*, in Charta juramenti Ordinum Regni Daciæ apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 325.

† *CERVICIALES DENarii*. V. *Malpenning*.

1. *CEREUS PASCHALIS*, Qui in Sabbato sancti Paschatis a Diacono benedicitur, et novo igne accenditur, cujus auctorem Zozimum PP. facit Liber Pontificalis, in Zozimo PP.: *Per parrochias concessit licentiam benedicendi Cereum Paschatem.* Ita etiam Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 18. Rupertus lib. 6. Divin. Offic. cap. 28. 29. Durandus lib. 6. Ration. cap. 80. Siebert. ann. 407. et alii. At Baronius ann. 418. n. 70. observat illius usum longe antiquiorem, cum Hymnum de eo scripserit Prudentius qui inter ejus opera legitur. Proinde existimat Zozimum statuisse, ut *Cereus Paschalis*, qui in majoribus Basilicis tantum accendi soleret, æque singulis parrochiis concederetur. Alii vero contendunt Hymnum hunc qui ad *incensum lucernæ* inscribitur, non esse de *Cereo Paschali*, sed Hymnum vespertinum de lumine quod olim vespere quotidie in Ecclesia solenni quodam ritu accendebatur, a quo *Lucernarius* dicitur. Certe ritum hunc *Cerei Paschalis antiquissimum* esse docet Ennodius, qui obiit ann. 521. apud quem exstant duæ Benedictiones *Cerei Paschalis*, Opusc. 9. et 10. et Epistola ad Præsidium Diaconum

29. tom. 9. Operum S. Hieronymi. Habetur præterea Drepranii vetustissimi Scriptoris carmen de *Cereo Paschali*. Vide Gregor. M. lib. 9. Epist. 29. Alcuinum lib. de Offic. divin. cap. de *Sabbato sancto Paschæ*, Honorium lib. 3. cap. 101. 102. Aimoinum de Miraculis S. Bened. 31. Chron. Casin. lib. 3. cap. 31. Concilium Bituricense ann. 1081. cap. 13. Missale Gothicum pag. 325. Gallicanum pag. 467. Usus antiquos Ordinis Cisterciensis cap. 23. Gavantum, Menardum ad libr. Sacramentor. Gregorii M. Sirmundum ad Ennod. Henricum Valesium lib. 4. de Vita Constantini cap. 22. etc.

* Ex oblationibus fidelium conficiebatur *Cereus paschalis*, ut colligitur ex Charta ann. 1332. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 175: *Item quod dicti tres proceres..... plenam habeant potestatem eligendi..... homines, qui quærant officinis ecclesiæ parrochialis, utpote candelæ B. Mariæ, operi,.... Cereo Paschali, cereo S. Macarii, et cæteris ipsius ecclesiæ officinis.* Vide Agnus et *Cruz*.

CERA PASCHALIS ad faciendum cereum de Pascha, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 40. Tabularium Celsiniacense, de Girardo Constante: *Medietatem de unaquaque carta, unam medallam Claromontensem debent de Cera Paschali.* Occurrit rursum alio loco.

Cereus Paschali affigi solet titulus, seu *Tabella*, quam *Paschalem* vocant, in qua *Præcentor* inscribitur quotus annus sit *dominicæ Incarnationis, quota Indictio, Concurrens et Epactæ*, ut est apud Udalicum in Consuetud. Cluniac. lib. 1. cap. 14. Præterea *circulus Lunæ, terminus Paschæ, litera Dominicalis, dies Dominicus Paschæ, Luna ipsius diei, et aureus numerus, Pontificante N. Papa, et quot anni sunt Pontificatus ejus, regnante illustrissimo Rege Francorum, et quot anni sunt regni ejus, et a nativitate ejusdem*, ut est in veteribus Consuetud. Floriacensis Cœnobii cap. 1. Ejusmodi tabellarum Paschalium, quas *Indiculos* vocat, meminit Beda de Temporum ratione cap. 47. Induntur præterea anni Pontificatus Episcopi diocesanis, et alii quot alii annorum characterismi, qui Ecclesiarum proprias festivitates, solennitates, dedicationes, et ejusmodi spectant, uti ex tabula sequenti patebit, quam ex Regesto Cam. Comput. Paris. sign. *Qui es in celis*, fol. 208. eruimus:

Titulus Cerei Paschalis Capellæ Regis Paris. scriptus in Pascha anno Dom. MCGCXXVII.

Annus ab origine mundi 6526.

Annus ab Incarnat. Domini 1327.

Annus a Passione Domini 1294.

Annus Indictionis 10.

Annus Bissext. 3.

Annus susceptionis sanctæ Coronæ spinæ 88.

Annus susceptionis sanctæ Crucis, Sanguinis Domini, Catenæ cum magna parte sepulcri et vestimentorum infantæ, et quadam tabula quam tetigit facies Christi, et quodam frusto ligni sanctæ Crucis, et sanguine qui fluit de Imagine Christi percussa, et cum lacte B. Mariæ Virginis, et superioris parte capitis B. Joannis Baptistæ, cum capitibus S. Clementis, S. Blasii, et S. Simeonis, 87.

Annus susceptionis sacrosancti ferri et lanceæ cum veste purpurea et arundine et spongia Domini, et cum linteo quo fuit prociunctus in Cena, et cum Peplo B. Virginis et Virga Moysi, 79.

Annus dedicationis Capellæ 87.

Annus transitus S. Ludovici 57.

Annus canonizationis ejusdem 29.

Annus translationis capitis ejusdem 20.

Annus ætatis Caroli Regis præsentis 32.

Annus regni ejusdem 6.

Annus Episcopatus Hugonis Paris. Episcopi 2.

Vide Joannem Hocsemium in Gestis Pontificum Leodiensium cap. 1. sub finem.

* Usus cereo nummos affigendi, oblationis gratia, mentio fit in Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 163. v.º: *In missa debet fieri oblatio duorum panum, duarum pintarum vini, et unius pæciæ argenti seu monetæ fæcæ in uno Cereio per aliquem de genere instituentis tunc præsentem.* Videsupra *Candela nummata.*

CEREUS BENEDICTUS, Idem qui *Paschalis*, ob solemnem nimirum illius benedictionem sic dictus. Charta Roberti Carnot. episc. in Chartul. Guill. abbat. S. Germ. Prat. fol. 94. v.º: *Per medium similiter benedictum partientur* (monachi et presbyter) *Cereum.*

* CEREI COLUMPNA, Candelabrum, in quo Cereus Paschalis ponitur. Ordinar. MS. Rotomag. in die Parasceves: *Ad refectionem panis et aquæ pergant. Post prandium erigatur columpna Cerei.*

* Alter fuisse videtur minoris formæ *Cereus paschalis*, qui in processionibus deferabatur, ex quo preparabantur cruce præstigiis maleficiisque arcendis, ut putabant, idonea. Charta ann. 1398. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 130. col. 1: *Dictus parvus Cereus per totam hebdomadam in Vesperis, et ardens portatur in processionibus, quæ sunt in Vesperis per totam hebdomadam Paschæ et non plus, et de cera ipsius parvi datur omnibus de ecclesia modicum die Ascensionis Domini in missa, ad faciendum cruce. quæ poni consueverunt in liminaribus et ostiis eorum.*

* CEREUS CAPSALIS, Qui ante capsas seu reliquiarum thecas solet accendi. Cerem. vet. eccl. Carnot.: *In Sabbato quatuor tantum Cerei capsales accenduntur ad officium usque ad reditum a fontibus.* Chartul. ejusd. eccl.: *Debet* (matri- cularius) *ponere super altare et accendere tresdecim Cereos capsales et unum in pelvibus argenteis.*

* CEREUS COMITIS, Præstatio, quæ comiti fiebat in cera. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Item dominus episcopus debet habere tertiam partem de Cereis comitis, qui dicitur ponderari sexaginta libra ceræ.* Vide *Ceragium, Cerate* et mox

* CEREUS inter census, qui quotannis episcopo Parisiensi reddi debent, recensetur in Ch. Guill. episc. Paris. ex Reg. B. Cam. Comput. fol. 150. v.º: *Dominus rex et heredes sui tenentur facere reddi nobis episcopo et successoribus nostris lx. solidos annuatim pro Cereio, qui de eodem cereo debetur et xlv. solidos pro Cereis Corboli et Montisætherici.*

* CERUS TANTIS, Qui ante tabernaculum, *Tenda* dictum, ubi Corpus Christi asservatur, accenditur. Charta ann. 1398. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 129. col. 1: *Thesaurarii tenebuntur.... facere ardere nocte dieque continue singulis diebus tres Cereos, tantas vulgariter nuncupatos, in tribus bacilibus pendentibus et suspensis ante Corpus Christi.* Vide *Tant* et *Tenda* 1.

* CEREUS VIRTUTUM, Votivus, qui pro miraculo impetrando vel impetrato offertur. Charta ann. 1524. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Sevestre Sohier administrateur des Cierges de vertus, ardans*

continuellement en l'église cathédrale de saint Brievc. Vide *Virtus* 2.

* 2. CEREUS. [Mensura: « Et de civada sestarios duos et ad kalendas IIII. denarios et IIII. Cereos de Canbe, et hunum hominem ad opera tota septima cum suo pane. (Cart. Concar. Ruthen. p. p. Desjardins, p. 163. XI. sæc.) »]

* CERGI. Inquisit. de foresta Aquil. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 58. r.º. col. 2: *Habet etiam dom. Montisfortis unam Cergi peditem et sum servientem.* Sic; at cum nonnihil spatii extet post vocem *Cergi*, quo ibi aliquid deesse significari videtur, legendum suspicor *Cergiam*. Vide infra *Cergia* 2.

* 1. CERGIA, pro *Sergia*, ut videtur, Panni species. Vide *Sargineum*. Costumæ eccl. parroch. de Thoisiaco Eduens. diœc. ann. 1383. ex Cod. reg. 5529. B.: *Debet* (archipresbyter) *habere unum lectum.... munitum culitra, pulvinati, colopertorio, Cergia, auriculari, quatuor linteaminibus et capitegio.*

* 2. CERGIA, Custodia; servientes nimirum, qui forestæ invigilant ne quid damni in ea committatur. Charta Simon. comit. Montisf. ann. 1202. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 524: *Forresfacta quæ gruerius meus de Yvelina et Cergia mea de Yvelina in nemoribus S. Benedicti capiunt, mea erunt.* Vide supra *Cercha* et *Cergi*.

* CERGIA, a Gall. *Cierge*, Cereus. Stat. MSS. colleg. Longobard. ann. 1392: *Item circa Cergia de cera deputata capellæ, ad nullum alium usum committantur per aliquem de domo.*

* CERI, pro *Ceria*, si bene coniecto, Potionis genus Plinio notum. Rymer. tom. 13. pag. 374. col. 1: *Simul cum omnibus allocationibus, tam le Bouge the courtre, quam vini, Ceri, et aliorum requisitorum.* Vide *Celia* et *Cerevisia*.

1. CERIA. Capitulare Pipini Regis Italiæ anno 793. cap. 32: *De pravis illis hominibus qui brumaticos colunt, et de hominibus suis subitus maida Cerias incedunt, et votos vovent, etc.* Ubi *Cerias* pro *Cereis* ponitur. *Candelas* dixit Concilium Nannetense cap. 20. [Amalthea: *Ceræ, Fasciæ sepulcrales.*] Vide *Votum* et *Cæmeterium*.

* 2. CERIA, Casei species, seu lac certa ratione coagulatum, Bulla Eugenii PP. III. ann. 1152. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 134: *Dedit.... decimam domini ejusdem comitis (Ebroicensis) lanæ scilicet, caseorum et Cerialum, quæ ibi sunt.* Nisi sit pro *Seria*, vasis ceu cistæ genus. Vide in hac voce et infra *Saria*.

† CERIBER, ἐγχεράδας, *Cerebrum*, in Supplemento Antiquarii.

† CERICEUS, CERICUS, pro *Sericus*, passim legitur in Chartis ævi medi.

* CERIGUM, pro *Cera*, ni fallor, in Lit. ann. 1277. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 670. art. 4: *De quolibet libra Cerici, unum denarium Turon.*

* 1. CERICUS, *El penelo, o bandirola delli nave che mostra el vento.* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Ceruci*.

* 2. CERICUS, *Tormente*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

† CERIFEX, Qui operatur in cera, in Additionibus ad Vitam S. Antonini tom. 1. SS. Maii. pag. 347. Vide *Cerarius*.

CERIFORUS. Vide *Ceraptum* et *Cerofemale*.

CERILARIUM. Gloss. Gr. Lat.: Κηρολάριον, *Cerilarium*. Meursius interpretatur officinam cerarii τοῦ κηρολάου. Sed legendum puto κηρολάριον, *Cerularium*. Vide *Cerularius*.

† CERILIGION, Idem ac *Chirogrillus*, quod vide.

CERILLUS. Wolfardus lib. 3. de Mirac. S. Walburgis n. 10: *Cerillum, qui lingua Teutonica Rista nominatur.* Germanica versio habet *Reisten flachs*.

* Species telæ, media inter crassiorum et subtiliorum. *Riste-van-vlachs*, manipulus lini, in Kiliano. *Ris*, scapus, Germanice, *flachs*, linum, stuppæ. Vide *Rista*.

* CERIMONIA. Vide supra *Ceremonia*.

† CERINA. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. SS. April. pag. 185: *Et sic puer spatii unius horæ cepit Cerinam piscium pondere decem rotulorum, quam paraverunt, et sic prænsunt.* Henschenius *Nassam* vel corbem piscatoriam interpretatur.

* CERINTA, *Vilis herbæ genus*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. pro *Cerintha*. Ital. *Cerinta*, Gall. *Paquette*.

† CERIO, Mensuræ genus. Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 215: *Una quartaque mina valore trium denariorum minus quam Cerio de foro de Caudebec.*

† CERIOLO, pro *Cercella*, ut in hac voce dictum est.

† CERIOLUS, Parvus cereus. Mabill. tom. 4. Analect. pag. 587. ex Pirminii libello: *Et ad sanctam Ecclesiam oblationes et Ceriolas et oleum... reddite.* Occurrit iterum in Privilegio Ferdinandi Gonzalez pro Monasterio S. Emiliani tom. 3. Concil. Hisp. pag. 177. col. 1. Vide *Cereolus*.

* CERISEUS, pro *Sericus*, sericus. Charta inter notas Godefr. ad Carol. VIII. pag. 384: *Carta genitoris sigillo et filis Ceriseis munita.* Vide *Sericatus*.

† CERISUM, pro *Cerasum*, Gallice *Cerise*. Spicil. Fontanell. MS. pag. 494: *In vigiliis debet Cerisa, vel pira, vel secundum quod tempus requirit.*

* CERMEA, *La aqua*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† CERMENTORIUM, ἀπὸ μυχμα, Gloss. Lat. Gr. editæ MS. habet: *Termentorium*, pro quo Cangius noster in hac voce censet legendum esse, *Tergimentorium*. ἀπὸ μυχμα est id quod ex abs- tersione colligitur.

* CERMINICULUM. Vita S. Sabini tom. 2. Febr. pag. 326. col. 1: *Qua causa membrorum meorum tumba incognita relinquetur diurno tempore, et absque admiculo pastorum hæc ecclesia inculta retinebitur.* Ubi MS. Beat. pro *adminiculo*, habet *Cerminiculo*; non male ut opinor: nam Cenomanensibus *Cermeau*, instrumentum est rusticum, quo herbæ rescinduntur. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1172: *Une sarpe longue. appelée au pais (du Maine) ung fermeau a couper espines.* Ibid. *Cermeau* ter legitur. Vide infra *Serra* 4.

† CERNARE, *Properare*. Vet. Gloss. MS. Sangerm.

* Perperam pro *Cernuare*, præcipitare. Vide *Cernuare*.

† CERNEA, Idem quod mox *Cerneda*. Jacobi Aurie Annal. Genuens. lib. 10. ad ann. 1282: *Insuper facta fuit Cernea de Galeis cxx. quæ divisæ fuerant per Sapientes Januenses in civitate Januæ.* [** Vide Murator. Antiq. Ital. vol. 2. col. 1182. E. voce *Cerna*.]

* Vel potius quod Italis *Cerna*, Selectio, secretio. Hinc *Descerner*, pro *Secernere*, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 10. Chartoph. reg. ch. 307: *Its Descernerent et desjointerent audit Escnoul son poing senestre et le nez.*

* *Cerne* vero nostris idem sonat, quod

Circulus, orbis, circuitus, vulgo *Cercle*, *rond*, *enceinte*. Chron. S. Dion. lib. 3. cap. 15: *En ce tens fist li rois Chilperic establir à Paris et à Soissons une maniere de geus, qui sont apelés Cirques;..... si vaut autant comme Cernes qui est fait a la rounde, en une place large, dedens lequell li cheval courent sans issir hors des bonnes qui y sont mises*. Froissart. vol. 1. cap. 194: *La s'arrestèrent les Navarrois pour rafreschir eux et leurs chevaux: et se combattre les convenoit, ils estoient au Cerne*. Arest. ann. 1332. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 741: *En faisant le Cerne et les Cernes tielz comme cy dessous sont devisés, et fut monstré en la ville et hors la ville par especial par dedens les Cernes cy dessous nommez, etc*. Guil. Guiart. ad ann. 1241:

Sont ensemble a merci venus,
En une flote comme en Cerne.

* Hinc *Cerneliere*, Circulus, in Charta ann. 1309. tom. 1. Probat. Hist. Britan. col. 1222: *Sera garni le bacim de Cerneliere souffesante*. Unde etiam *Cernoire* et *Cernouer*, Instrumentum ferreum, quo enucleantur nuces, quod circinando fit. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 150. ch. 143: *Le feri un seul cop par le ventre d'une Cernoire a cerner noix*. Aliæ ann. 1397. in Reg. 153. ch. 9: *Un appelle Pierrein se efforca de prandre ou suppliant un petit instrument, appellé gruelon ou Cernouer a cerner noix*. Aliæ denique ann. 1391. ex Reg. 141. ch. 122: *Le suppliant prist un Cernoer qu'il avoit, qui avoit le manche d'un cerjat bien aigu, etc*.

CERNEDA, Militia urbana, ex Ital. *Cerna*, *Cernide*, *Cernite*. Statuta Mediolani. part. 2. cap. 219: *Cernedæ fiant in ea parte, in qua quis habitabit, tempore ipsius Cernedæ tantum*. Adde cap. 392. Vide *Cernea*, *Cernida* 2. et *Cernuta*. Confer *Cernita*.

* Stat. Riper. cap. 10. fol. 10. rº: *Officiales necessarii ad dictum officium sint liberi et absoluti ab omnibus exercitiis andatis seu cavalcatis, et Cernedis generalibus*. Vide infra *Cernida* 2.

† **CERNELIUM**, Pinna Gall. *Creneau*, seu pinnatus murus. Charta Petri de Richervilla de Assecramento domus suæ ann. 1239. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. 855: *Domum nostram de Cheeigneto assecuravimus Dom. Comiti Montisfortis... tali modo, quod non possumus habere in eadem archeriam, nec arbalisteriam, neque Cernelium, neque scutum*. Vide *Quarnellus*.

† **CERNENTIA**, Visus. Martian. Capella lib. 4. pag. 115: *Opponitur Cernentia cæcitati*.

* **CERNICA**, Tunica. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cernica*, Prov. Cotada. Vide *Cota* 1.

† **CERNICULI**, Catamites recrementorum. Gloss. Isid. et Constantiensis. Excerpta *Corniculi*. Papias MS. Bituric.: *Cerniculi, Certamites recrementorum*. Ad hæc Grævius: Exponant qui intelligunt. In Constantiensi est, *Cerniculum, Cribellum appolline*; sed emenda: *Cribellum ad pollinem*, ut habet Papias MS. Bituric. In Glossis Lat. Gr.: *Cerniculum, σπινθηρις*. Vide

1. **CERNIDA**, a cerno, is, lignum supra quod ducitur taratantara: quia discernit pollinem a furfure: Ugutio. Papias: *Cernida, cribellum pollinis, vel Cribellum ad pollinem*. [Gloss. Isid.: *Cervida, lignum, super quod ducitur taratantara*, in Excerptis legitur *Cernida*.] Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital. in *Cerna*.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Cernida, cernilla, cernela, cribellum pollinis*. Aliud Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Cernida, Passoere*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unam Cernida sive sedas*. Vide *Cerniculi*.

* 2. **CERNIDA**, Militia urbana, Ital. *Cernide*, idem quod supra *Cerneda*. Chron. Placent. ad ann. 1356. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 501: *Facta fuit una magna Cernida peditum civitatis et episcopatus Placentiæ; quæ Cernida dicto mense cum armis equitavit ad castrum Arena, cum quodam eorum capitaneo de Mediolano*. Non semel rursum ibidem occurrit. Eisdem nominis superstat etiamnum militia Venetiis anno 1508. instituta, quo tempore Respublica bellum adversus Maximilianum imperatorem gerebat, ut scribit neuperus Confederat. Camerac. Historicus Gallicus abbas *Du Bos*.

* **CERNIFOCUM**, vel **CERNIFOCUS**, Coena serotina, interprete D. Menardo, quæ in vigilia Natalis Domini ad focum fiebat: ab Occitan. *Cache-fio* vel *Gache-fio*, *Cerne*, respice focum. Quid si de caudice natalitio intelligatur, cujus ratione ii servientes urbem percurrendo bibitionem erogabant? Vide *Cercha*. Judicent idiomatis Occitanici peritiores. Comput. ann. 1334. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 87. col. 2: *Item in vigilia nativitatibus Domini nostri Jesu Christi, dedi, prout consuetum est, Johanni Ruphi et Guillermo Dalmascii, servientibus dominorum consulum, pro Cernifoco ij. solidos. Item eadem die dedi baneris pro Cernifoco ij. denarios*.

† **CERNILA**, **CERNITA**. Vide *Cernida* 1.

† **CERNITA**, Deliberatio, publica consultatio, ab Italico *Cernire*, Discernere. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 404. de S. Juvinali Episcopo: *In adimplementum resolutionis habite in illustri Cernita prædictæ civitatis celebrata die XXI. præsentis mensis*.

CERNUARE, **CERNULARE**. Gloss. Isid.: *Cernuare, præcipitare*. *Cernulus*, in capite ruens. Gloss. Lat. Gr.: *Cernulat*, *κρηνη*. *Cernulus*, *πετασπιδας*. *Cernuit*, (f. *Cernuat*) *πετασπιδας*. Flodoardus lib. 4. Hist. Rem. cap. ultim.: *Ubi primis atrio pedibus equus instillit, subito Cernuatus cecidit*. [His vocibus usi sunt Varro et Seneca: ille lib. 1. de Vita Populi Romani: *Percurrebant ibique Cernuabant*; hic vero Epistola 8. *Cernuat*, ubi Muræus: *Cernuat, quasi ludentis in morem dejicit*. Idem Seneca ibidem de fortuna loquens: *Cernulat et allidit*.] Vide Salmas. ad Solin. pag. 894. [et Turnebum Adversar. lib. 17. cap. 23. et lib. 28. cap. 9.]

† **CERNUE**, Humiliter, a *Cernuus*, inclinatus. Concil. Tolet. XVI: *Joannes Baptista Cernue profitetur; Ecce post me venturus est, qui ante me factus est*.

† **CERNUERE**. Vide *Cernuare*.

† **CERNUI**, Succi sunt sine sola, i. e. solea. Papias MS. Bitur. Festus habet: *Cernuus, Calceantium genus*. Vide *Soccus*, *Calceus*.

† **CERNULARE**. Vide *Cernuare*.

** **CERNUTA**, Idem quod *Cerneda*, Militia urbana. Henric. VII. Imp. Constit. ann. 1311. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 518: *Nec etiam ad eundem vel mittendum pro se ad aliquot exercitus, seu cavalcatis, vel Cernutas, etc*.

† 1. **CERNUUS**, Magnus, infinitus. Papias MS. Bitur. Gloss. Sangerman. MS. num. 501: *Cernuus, Magnus, infinitus, excelsus, acer*.

* 2. **CERNUUS**, Abjectus, humilis. Vers.

ad Magist. Dactyl. tom. 8. Collect. Hist. Franc. pag. 3:

Perrogitat matites liniens
Ore pedes digitosque tuos,
Cernuus Abbo tuus jugiter.

* **CEROBOTANA**. Vide supra *Cerbotana*.
† **CEROBOTARIUM**. Vide *Cerebrerium*.
CEROCENSUS, Censu ex *Cera*: *Cerocensuales* qui *Censum cereæ* Ecclesiis ex debito præstant: *Cerarii*, de quibus supra. Synodus Coloniensis ann. 1300. cap. 21: *Item præcipimus ut universi Ecclesiarum Rectores Cerocensuales Ecclesiarum et Ecclesiasticarum personarum, quocumque nomine censeantur, qui Cerocensum debitum subtrahunt et non solvunt, et qui dictum Cerocensum hactenus non solverunt, quod de subtractis satisfaciant intra mensem, et deinceps debitum temporibus statutis persolvant dictum Cerocensum, ut tenentur*. Vide *Candela* 3.

† **CEROFALUM**. Vide *Candela*.

* **CEROFERAGIUS**, *Cerofarius*, qui cereum defert in ecclesiasticis ceremoniis. Ordinar. MS. S. Petri Aureæval.: *Cruce præcedente et cereo (paschali) sequente cum duobus Ceroferiis, egreditur ordinate de choro conventus*. Infra: *Cerofarius*. Vide in *Cerofemale*.

CEROFERALE, Candelabrum quod cereum fert. Fortunatus lib. de Vita S. Medardi cap. 18: *Episcopus ad excipendum illum cum thymiateriis, cum crucibus processit, et Ceroferalibus stipatus hinc inde agmine Cleri*. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 79: *Accensisque super cerucas cereis, atque Ceroferalibus, dant voces in Canticis, circumveunt urbem cum vicis*. Historia Translat. S. Sebastiani n. 43: *His thymiateria ac thurifera, aliis Ceroferalia deportantibus*.

CEROFERARIUM, Eadem notione. Sacramentar. Greg. M.: *Ab Archidiacono accipiat Ceroferarium cum cereo*. Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 25: *Fecit et Ceroferia 2. librarum quindecim*. Lib. 1. cap. 56: *Cerofaria argentea duo*. Hugo Flavin. in Chron. ann. 1099: *Sic instituit processionis officium, crucibus, vexillis, thymiateriis, Ceroferiis, et omni gloriæ apparatus... festivus*. Adde Concil. Carthag. IV. can. 6. et Stephan. Eduensem Episc. lib. de Sacram. altar. cap. 4. [Missale Francorum pag. 301. Liturg. Gall. a Mabillonio edit. col. 1. et Chron. Novalicense apud Murator. tom. 2. col. 744. etc.]

CEROFARIUM, apud Evodium Uzalensem Episc. lib. 2. de Miracul. S. Steph. cap. 11: *Visa est videre... duo Cerofaria luminosa pariter igne flammantia*. Sed legendum, *Cerofaria*, aut certe *Cerofora*, vel *Cerofera*. Vide infra.

CEROFERARI, Qui cereos deferunt in Ecclesiasticis ceremoniis, aut qui luminaria Ecclesiæ accendunt. Glossæ MSS.: *Ceroferarius, cereum ferens*. Ritus antiquus celebrandæ Missæ: *Sicque præcedentibus Ceroferario, thuribulique latore, cum processione ad pulpitum pergat*. Κρηνηροι: apud Pantaleonem de Mirac. S. Michaelis. Joan. de Janua: *Ceroferarius, qui cereum portat, ut Acolytus*. Cum enim id potissimum munus in cumberet Acolythis, inde postmodum a Latinis *Ceroferarii* nuncupati sunt. Isidorus lib. 7. Orig. cap. 12: *Acolythis Græce, Latine Ceroferarii dicuntur a deportandis cereis, quando Evangelium legendum est, aut sacrificium offerendum: tunc enim accenduntur luminaria ab eis et deportantur, non ad fugandas tenebras, cum sol eo tempore rutilet, sed ad*

signum lætitiæ demonstrandum. Gerardus Episcopus Cameracensis in Synodo Atrabatensi ann. 1125 : *Hos sequuntur Acolythi, id est, Ceroferarii, qui ignem verbi cœlestis, quo illuminentur fratres ad agnoscendum, et inflammentur ad diligendum Deum, prædicando ministrant.* Innocent. III. lib. 1. de Myster. Missæ cap. 3 : *Acoluthi vero, qui Latine Ceroferarii nuncupantur.* Et mox : *Acoluthi cereos ferunt accensos, dum legitur Evangelium, non ut tenebras aeris illuminent, sed ut proximis opera lucis ostendant.* Adde Alcuinum lib. de Offic. divin. Rabanum lib. 1. de Institut. Cleric. cap. 9. Rupertum lib. 1. de Divin. Offic. Ivon. Carnot. Serm. 2. de Reb. Eccl. etc.

Hinc cum ordinatur Acolythus, primum ab Episcopo docetur (verba sunt Gregorii Magni in libro Sacramentor.) *qualiter in officio suo agere debeat, deinde ab Archidiacono accipit Ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari, ita sibi dicente : Accipite hoc gestatorium luminis, ut per illud valeatis adversariorum tenebras effugare, etc.* Ex quibus percipimus, Ceroferarium munus etiam fuisse cereos accendere in Ecclesia, cujusmodi etiam fuit Cerisororum in Ecclesia Græca. Glossar. Gr. Lat. : Κηρίατης, Ceriforus. Sunt autem Cerifori, iidem qui Ceroferarii, qui κηροφόροι et λαμπάδηφόροι dicuntur Græcis. Extat in Euchologio Græcorum εὐχὴ ἐπὶ χειροτονίᾳ Δεσποτάτου καὶ κηροφόρου, ubi in ipsa oratione λαμπάδηφόρος nuncupatur. Istius igitur, si non ordinis, saltem officii fuit Marcianus ille, cujus meminit Pantaleon de Miraculis S. Michaelis Archangeli : Ἦν τις ἀνὴρ ὀνόματι Μαρκιανός, ἐξ ἀπαλῶν ὀνόματων γενόμενος κηροφόρος τοῦ πανσέπτου ναοῦ αὐτοῦ. Pueri Ceroferarii, apud Ingulphum pag. 866. Vide Ceroferagijs et Cerophanus.

CEROGERULUM, Ceroferarium. Hugo Rotomag. Archiepisc. lib. 2. contra Hæreticos cap. 5. de Acolythiis : *Præferant ipsi luminaria accensa Cerogerulis imposita.*

† **CEROGRAPHUS**. Vide Chirographum.
† **CEROMA** Latinis, Κήρωμα Græcis, Tabula cerata est, in qua scribebant antiqui, vel Unguentum ex oleo et cera, quo in palæstris utebantur athletæ, atque etiam locus ubiangebantur. Sed in Sexta Synodo act. 4. Ceroma dicitur cerea ac densa imago SS. Cosmæ et Damiani, quam infra brachium subsutam ferebat Constantinus Laodicensis ; in Vita vero S. Wilfridi inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 725. sumitur pro glutine seu visco, quo quis invitus definetur. Sic Fridegodus de Sancti obitu :

Inter moerentes, orantes, opperientes
Evasit volucer, carnis Ceromate liber.

* **CEROPHANUS**, ut Ceroferarius, a Gr. κηρός, cera, et φανός, candela. Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1047 : *Presbyteri et diaconi et subdiaconi in nigris casulis : Cerophani in albis ipso die præparentur.*

† **CEROPTATUM**. Vide Ceraptum.
* **CEROSTANDA**, CEROSTANTES, Candelabra quæ per se stant, vel in quibus cerei stant, aut manibus deferuntur, idem quod Cereostata. Vide in hac voce. Codex MS. Cassin. tom. 1. Hist. ejusd. monast. pag. 62. col. 2 : *Fiat processio cum signis et flamulis, cereis, crucis, Cerostandis, codicibus ordinatis, capsis, etc.* Ordo eccl. Ambr. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital.

med. ævi col. 868 : *Et duo observatores subdiaconi ferunt Cerostantes ante pontificem seu presbyteros.*

† **CEROSTATA**, CEROSTATARIUM, CEROSTRATUM. Vide Cereostata.

CEROTĀ, Papiæ, Firma, reparata. [*] Gloss. in cod. reg. 7644 : *Certa, firma, vera, reparata, propria.*

CEROTARIUM, Idem quod Ceratum vel Cerotum, Græc. κηρωτόν, malagma quod vulneribus superponitur ex rebus liquidis, cera unitis constans. Matth. Silvaticus : *Cerotum, dicitur a cera, quia omne Cerotum recipit ceram, et est quoddam medium inter unguentum et emplastrum.* Cælius Aurelianus Sicc. lib. 1. Chron. cap. 1 : *Declinante passione, Cerotaritis atque malagmatis simplicibus utendum.* Occurrit passim apud hunc Scriptorem.

† **CEROTEGA**, CEROTHEGA, pro Chirotheca, in Charta Henrici V. Regis Angliæ Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1440 : *Faciendo et reddendo nobis unam Cerotecam de plate pro dextera manu.* Chartular. S. Martini Pontisar. : *Nisi solvant annuatim unam par Cerothecarum.*

* **CEROTHARA**, Mendose pro Cerotheca, in Reg. Olim parlam. Paris. ad ann. 1295. fol. 111. Vide in hac voce.

† **CEROTUM**, Græce Κηρωτόν, Ceratum, unguenti genus sic dictum, quod magna ex parte cera constat. Vita S. Antonini Abb. Surrentini sæc. 4. SS. Benedict. part. 1. pag. 423 : *Feci Cerotum sive unguentum.*

† **CERPEIRE**. Hierat. Juris Pontif. pag. 175 : *Quantum crimen est cum quis percussit, vel hostiliter Primatem vel Cardinalem Cerpeit.* Forte leg. Ceperit.

* **CERRAGUM**. Bulla Alex. PP. III. ann. 1179. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 406 : *Ex dono Azonis et uxoris ejus et liberorum suorum campum ad Cerragum ecclesiæ.* Sed leg. videtur Ceragium. Vide in hac voce.

† **CERRETANI**. Constitutiones Ordinis Fratrum Prædicatorum pag. 101 : *Fratres nostri Cerretanorum consortium, qui vulgo Bianti dicuntur, illorumque quæstuardi modum omnino evitare tenentur ; caveantque Prædicatores ne illorum indulgentias prædicent.* Mox iidem ibi dicuntur Clerici officii : *Nullus... præsumat de cætero quascumque indulgentias per Cerretanos, seu Clericos officii, ita appellatos, etc.*

* Iidem qui Italici *Ciarlatani*, nostris *Charlatans*, Circulatores, qui fabulas canendo aut agendo, populum ad se alliciunt, ut nummos ab eorum crumenis arte blanda educant ; *Cerretani* nuncupati, si fides Cælio Rhodig. Leand. Alberto in Descript. Ital. atque aliis, a *Cerreto* Spoletani agri oppido, quod inde copia ingens ejusmodi circulatorum prodiret. Consule Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 846. et seq. Vide supra Ceretanus.

CERRITUM, CERRETUM, Silva, ex fagis quas *Hestres* dicimus, constans, Italici *Cerreto*, ex *Cerro*, fagus, [vel quercus.] Vetus Charta apud Ughellum in Pesulanis Episcopis tom. 3. pag. 300 : *Omnem terram quæ est ad unum tenentem cum Cerrito arborosa, quamque et sine arboris, quæ istis terminis concluditur, etc.* Alia Grimoardi Episcopi Pisani pag. 404 : *Cum prædictis petiis de terris, ... cum scopeto, et Cerreto, seu silva et monte, etc.* Grægor. Mon. in Chron. Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 440 : *Quidam Pando donavit in hoc Monasterio casalem Mempini... et campum Aurielani... et Cerritum unum in Narnate.]*

[*] *Cerru a Quercia distincta in Chart. Langob. ann. 760. ap. Brunetti pag. 370 : Et super illo duo testucli sunt duo quercias et super ipse una Cerru terse-ratu et super ipsa Cerru vade signa inter campu et silva.* Vide Forcellin. in *Cerrus* et Academ. Cruscan. in *Cerruto.*

CERRUS, Tabularium Conchensis Abbatiae in Ruthenis Charta 203 : *Et de Civada 4. den. et ad Calendas 4. denarios, et 4. Ceros de canbe, id est, fasciculos cannabis.*

* Haud scio an inde vox Gallica *Cerie*, quæ non multum dissimili notione occurrit, in Costum. Paris. ex Reg. sign. Noster Cam. Comput. fol. 34. v. : *Item la Cerie d'archal, vj. den. le cent.* Vide infra Serrus.

CERTAMEN, Cura, accuratio, animi contentio. Inscriptio Codicis Carolini, seu Epistolarum summorum Pontificum ad Pipinum et Carolum Magnum, ex Codice MS. Cæsareo apud Lambeium lib. 2. Commentar. de Bibliotheca Cæsarea cap. 5 : *Eo quod nimia vetustate et per incuriam jam ex parte dirutas atque deletas (Epistolas) conspexerat, denuo memorialibus membranis summo cum Certamine renovare ac rescribere decrevit.* Capitulare 6. ann. 819. cap. 11 : *Volumus quidem ut ea quæ superiorum retulimus, ut unusquisque ecinde bonum Certamen habeant, etc. id est, curam.*

† **CERTAMINIS JUDEX ET PRÆSES** dicitur Balduinus Comes, in subscriptio-nibus donationis Monasterio Aquicinctino factæ ann. 1096. apud Miræum tom. 2. pag. 1145. Sic dictus videtur, quia Balduinus ille primus erat inter multos viros nobiles, qui simul conveniant ad eam donationem confirmandam, metaphora forte ducta ab eo qui Campionibus decertantibus præsidebat.

* **CERTAMEN COGNITIONALE**, *Duellum* seu singulare certamen, quo rei obscuræ cognitio et veritas innoscebat, ut erat hujus ætatis opinio. Stat. Roberti reg. Sicil. MSS. : *Non exigentes in istis cognitionalia ordinare Certamina, quæ in prælatorum, clericorum personis atque et negocia (sic) non possent communi censura rationabiliter exercere.* Nisi Certamen cognitiveale, Examen juridicum interpretari malis. Vide *Cognitor.*

* **CERTAMEN ŒCUMENICUM**, Quod ad illud athletæ ex toto terrarum orbe reciperentur, sic dictum. Nummus Caracallæ Heliopoli in Phœnicia cusus, apud Vaill. tom. 2. pag. 53. præfert : **CERT. SACR. CAP. EC. IS. HEL.** Hoc est, *Certamen sacrum, Capitolinum, Œcumenicum, Iselasticum, Heliopolitanæum.* Eadem leguntur in Nummo Valeriani ibid. pag. 332. et in nummis Elagabali. De his consule Tristan. Comment. tom. 3. pag. 6. et Spanheim in Epist. 2. pag. 121. et seqq.

CERTAMINARE, *Certare, contendere, altercari*, φιλονεικεῖν, διαφιλονεικεῖν, in Gloss. Græc. Lat.

CERTESCERE, *Certum scire*, in Gloss. Arabico-Lat.

† **CERTIFICARE**, Notum vel certum facere, scripto testari, Gall. *Certifier*. Instrum. publicum Galteri Notarii ann. 1399. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuntio Rotomag. : *Quæ omnia et singula præmissa in præsentia mei Notarii publici infrascripti et per me sic facta fuisse... Certifico.* Sumitur etiam pro Cautionem facere pecuniæ debitæ, Gall. *Donner assurance.* Diploma Alberti Ducis Saxonie ann. 1292. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 436 : *Nos certificet et*

nobis caveat de quatuor millibus marca-
rum et quingentis marcis argenti puri.
Vide *Certiorare*.

† CERTIFICATIO, CERTIFICATORIUM, Ci-
tatio, vocatio in Jus, in Concilio Lam-
bethensi ann. 1281. cap. 12. Vide Concil.
Londinense ann. 1268. can. 26. [et
Lindwoodi Provinciale lib. 2. tit. 1. pag.
81. 84. et 89. Edit. 1679.]

† CERTIFICATIO, Securitas. Vita B.
Giraldi de Salis, apud Marten. tom. 6.
Ampliss. Collect. col. 1007 : *Qui paulo
ante secundum causas inferiores descen-
debat in interitum, per virtutem Giraudi
Certificationis experitur antidotum.*

* CERTIFICATIO, Afirmatio, assertio,
certitudo. Charta ann. 1442. ex schedis
Pr. de Mazaugues : *Quæ quidem instru-
menta... pro Certificatione majori dicto
magnifico domino... exhibuerunt.* Alii
notionibus, vide in *Certificare*. Nostris
Certaineté et *Certanité*, pro *Certitude*,
Explorata rei notitia, cognitio, certitudo.
Chron. S. Dion. tom. 8. Collect. Franc.
Histor. Franc. pag. 335 : *Au departir
n'enporta-il nule Certaineté de sa re-
quête.* Lit. remiss. ann. 1394. in Reg.
147. Chartoph. reg. ch. 68 : *Le suppliant
fust envoyé par son maistre pour savoir
en quelle maniere ses besognes se por-
toient, et de lui en rapporter de toutes ces
choses la Certaineté.* Ch. Math. dom. de
Montemor. ann. 1268. in Chartul. Cam-
pan. Cam. Comput. Paris. fol. 355. v.
col. 2 : *Duques a tant que l'an ait apris
et seu la vérité des choses dessus dites et
la Certainité de son droit et dou nostre, etc.*

* Aliud vero sonat vox *Certainerie* in
Reg. ejusd. Cam. sign. Bel fol. 114. r.
: *Sus la taille de la Certainerie de Chinon,
xx. livres Tournois.* An nomen regionis
cujusdam hujusce urbis ? an leg. *Certain-
erie*, et intelligatur Tributum ex mer-
cibus sericis ? Vide infra *Cethoninum*.

† CERTIFICATIONIS LITTERÆ, SCRIPTURÆ
testimonium, Gall. *Certificat*, in Instru-
mento jam laudato anni 1399. ex Ar-
chivo B. M. de Bononuntio Rotomag.

† CERTIFICATORIA LITTERÆ, Eadem
notione, ibid. Vide Lindwoodum lib. 3.
Provincialis tit. 23. pag. 233.

† CERTIFICATUS, Certior factus, in
Actis SS. Julii tom. 2. pag. 323. et alibi.

† CERTILAGIUM, pro *Curtilagium*, ut
videtur. Regestum 87. Chartophylacii
Regii : *Stephanus Meraudi tenet quan-
dam domum sitam in Monte-Adodio juxta
iter cum Certilagio et pertinentiis suis.*
Infra : *Johannes et Guillelmus Darbonis
aliter Alamet tenent primo duas domos
contiguas cum Certilagis suis sitas in
Monte Alodio juxta suos confines.* Ibidem :
*Item tenet idem Johannes Regis unum
Certilagium situm in Costagio Montis-
Alodii.* Vide *Curtilagium* in *Cortis* 1.

† CERTIO, Afirmatio, assertio. Chron.
Watinense apud Marten. tom. 3. Anec-
dot. col. 827 : *Tecum cognoscant Certio-
nem ministrorum caelestium.* Sermo est
de ægroto, cui sanitatem promiserant
per visionem illi caelestes ministri.
Hanc promissionem sui asseverationem
Chronographus appellat *Certionem*.

† CERTIONARE, Securum reddere.
Charta Wencesladi Regis Bohemiæ ann.
1418. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS.
pag. 86 : *Nos eundem Nicolau de hu-
jusmodi quatuor millibus sexagenarum
grossi. indemnem reddere volentes et ple-
narie Certionare.*

CERTIORARE, Φανεροποιῆσαι, in Gloss.
Græc. Lat. *Certificare*, certum facere,
apud Ugutionem, Joannem de Janua,
et Monachum Sangallensem lib. 1. de

Carolo Magno cap. 24. et Jurisconsultos
aliquot.

† CERTIORATIO, apud Baluzium tom.
2. Hist. Arvern. pag. 598. ex Regesto
Parlamentari ann. 1408.

* Declaratio, significatio. Stat. MSS.
eccl. Brioc. cap. 6 : *Senes... de senio in sua
conscientia capitulum certiorare tenean-
tur, et in illa die qua capitulum certiora-
tum fuerit, vel saltim infra octo dies a tem-
pore Certificationis numerando, canonici
sollemniter comedent cum eodem ; alias
senectutis privilegium non obtinebit.*

† CERTIORATUS, Certior factus, in
Instrumento ann. 1291. Hist. Meld.
tom. 2. pag. 187. et in alio ann. 1463. in-
ter Schedas Cl. Præsidis de Mazaugues.

* *Certiores Certiorati veraciter, etc.* in
Charta Renati reg. ann. 1453. ex Tab-
ul. reg. Aqueensi. Vide mox *Certive*.

CERTITAS, Firmitas, βεβαιότης, in
Gloss. Gr. Lat.

* CERTITUDINALIS, Certus. Formulæ
MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 3. r. : *De
juribus suis instructus, sciens et Certitu-
dinali memoria tenens, etc.*

* CERTITUDINARIE, ut *Certitudinaliter*,
Certe, apud S. Leodeg. Resolut. civil.
cap. 48. art. 49. Vide *Certitudinaliter*.

* CERTITUDO, Vide *Warandia*.

* CERTIVE, Certo, haud dubie, Gall.
Certainement. Charta ann. 1312. in Reg.
48. Chartoph. reg. ch. 101 : *Prout dicti
fideles nostri nobis Certive retulerunt.*
Comput. ann. 1372. inter Probat. tom. 2.
Hist. Nem. pag. 316. col. 2 : *Dicebatur
quod gentes armorum erant Certive in
illis partibus. A certes nostris, idem quod
Serio, extra jocum, consulto, vulgo
Sérieusement, de propos délibéré.* Lit. ré-
miss. ann. 1382. in Reg. 124. ch. 249 :

*Amiablement demande se ce qui lui avoit
fait, estoit esbatement ou à Certes ; lequel
lui respondit que à Certes. Ciers, Certus,
apud Phil. Mouskes :*

Puis r'ot plevie cis Rohiers
La fille à Lascre ; j'en suis Ciers.

CERTUDINALITER, [CERTITUDINALI-
TER. Certe, procul dubio, Gall. *Certain-
ement*.] Vita Gregorii X. PP. : *Nam tot
audierat, et Certudinaliter visu perce-
rat de eodem, etc.* [Occurrit in Instru-
mento anni 1443. inter Schedas Præsidi-
dis de Mazaugues, apud Rymorum tom.
3. pag. 960. col. 1. Marten. tom. 5. Am-
pliss. Collect. col. 782. tom. 6. col. 301.
Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 415.
tom. 6. pag. 474. in Actis SS. Martii
tom. 1. pag. 540. Aprilis tom. 2. pag.
808. etc.]

* CERTURATA, Fascis, Gall. *Fagot,
botte*. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 150.
ex Cod. reg. 4622. A. : *Pro quolibet Cer-
turata seu pugnata venghi (solvat) dena-
rios vj. et totidem pro emenda.*

CERTUS, Quidam, nostris. *Un certain
homme*. Gloss. Græc. Lat. 'Ρητός, Certus,
ῥητός, Certa. Leges Rotharis Regis Lon-
gobard. tit. 94. § 1 : *Si quis caballum
emerit, et auctorem ignoraverit, et vene-
rit Certus homo, qui ipsum caballum
suum esse dicat, etc.* Adde tit. 101. § 3.
et Leges Luithprandi Regis tit. 90. § 1.
[** Rothar. 235. 260. Luithpr. 116. (6. 63.)]

* Necrolog. eccl. Liuth. MS. : *Item
unam casulam de veloto nigram muni-
tam stola, manipulo, ac Certum corpo-
rale, albam, amictum.* Inventar. S. Ca-
pellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *In
quibus (imaginibus) sunt reliquæ Certæ.*

* CERVASIA. Vide supra *Cerevisia*.

† CERUCI, Lineæ in malo navis. *Ceruci,
linea illa, at qua (ad quam) in navibus*

vela suspenduntur. Gl. Sangerman. Le-
gendum *Ceruchi*. Vide *Cerachi*.

* Glossar. Lal. Gall. ex Cod. reg.
7692 : *Cerucus, instrument de nef.*

* CERUDELUS. Vide infra *Crudellus*.

† CERVEIA, f. Vivarium, Gall. *Parc*, in
quo *Cervi* aliaque animalia continentur.
Charta ann. 1235. inter Instr. tom. 4.
novæ Gall. Christ. col. 206. D. : *Cum Ab-
bas et conventus S. Benigni Divion, dice-
rent, se habere usum in memoribus
de Villa-comitis... ad omnia quæ vellent
facere ad opus domus de Chasne... ad
claudendum Cerveis et pratrum ejusdem
domus quæ clausura indigerint.*

* CERVELLERIUM, inter instrumenta
coquinæ recenseretur in Inventar. ann.
1379. MS. : *Item tria Cervelleria Genovesa,
modici valoris, etc.*

* CERVELLERIA. Vide *Cervelleria* 1.

1. CERVELLA, Cerebrum, Cerebellum,
ἐγκέφαλος, Gallis, *Cervelle*. Lex Aleman.
tit. 59. cap. 6 : *Si autem testa transcu-
pulata fuerit, ita ut Cervella appareat.*
Et § 7 : *Si autem ex ipsa plaga Cervella
exierit.* Occurrit præterea in Lege
Bajwar. tit. 3. cap. 1. § 6. tit. 4. § 5. tit.
5. § 5.

* 2. CERVELLA, Cassidis species, quæ
superiorem capitis partem operit, idem
quod *Cervellerium*. Charta Roberti reg.
ann. 1324 : *Totidem gorgialium et Cervel-
larum col. comptarum per eum, ad opus
dictæ nostræ curiæ in Massilia, statim ex
parte nostræ curiæ assignare curetis.* Ser-
vel, pro ipso capite, in Poem. Alex. MS.
part. 2 :

Le Baudrain fu honteus si besa le Servel.

* 1. CERVELLERIA, CERVELLERIA,
Eadem notione. Stat. Ferrar. ann. 1279.
apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med.
ævi col. 487 : *Quod quilibet custos deputatus
ad aliquam custodiam alicujus castri...
debeat toto tempore custodiæ habere...
bacinellum, sive bonam Cervelleriam,
spatam, etc.* Stat. Astæ, ubi de Intrat.
portar. : *Cervelleriæ de ferro solvant pro
qualibet dozana, etc.* Testam. Joan. Fabri
episc. Carnot. ann. 1390 : *Acta fuerunt
hæc omnia et singula modo præmisso
Avenione in hostelleria Cervelleriæ, in
careria dicta de la Boucerie.* Glossar.
Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Cervel-
laira, Prov. cassis, galea.* Perperam *Cre-
velliere*, pro *Cervelliere*, in Stat. ann.
1351. tom. 4. Ordinari reg. Franc. pag.
69. art. 8. Vide *Cervellerium*.

* 2. CERVELLERIA, Pannus, quo mu-
lieres caloris causa caput operiunt, Ital.
etiam *Cervelliera* et *Cervellino*. Mirac.
MSS. Urbani PP. V. : *Detinebat eum
infirmis apostematis, et erat tanta illa
plaga in latitudine et cavitate, quod posset
interesse infra una Cervelleria capitis.*

CERVELLERIUM, Cassidis species, quæ
superiorem capitis partem operit, Italis,
*Cervelliera, Capelletto di ferro per difesa
del capo* : de ejus inventore, sic Chro-
nicon Nonantulanum MS. sub Friderico
II. Imperat. : *Per hæc tempora Michael
Scotus Astrologus Federici Imperatoris
familiaris agnoscitur, qui invenit usum
armaturæ capitis, quæ dicitur Cervelle-
rium. Hic cum vidisset se moriturum
ictu lapilli biuncis caput læsum, ex lamina
ferrea sibi fieri fecit capitis infulam,
quam gestabat. Cum autem esset in Ec-
clesia, et Eucharistia levaretur in altari,
amovit a capite infulam ferream ob reve-
rentiam Christi ; tum lapillus biuncis
in verticem ejus decidit, quo eum læsit pa-
rumper. Ille dubitans lapillum fecit pen-
sari, quo invento biunci, certus mortis,
rebus suis disposuit moriturus. Hic est*

Michael Scotus cujus liber de Physiologia editus olim, et Friderico II. Imp. dicatus est: tametsi de loco et tempore editionis nulla habeatur nota in libro edito quem legi: certe laudatur editus Venetiæ ann. 1503. a Simlero. Exstat etiam ejusdem liber alius inscriptus *Mensa Philosophica* editus Parisiis ann. 1500. primum, deinde Francofurti ann. 1602. Scripsit præterea tractatus varios, de *Notitia conjunctionis mundi terrestriis cum cœlesti, de dispositione utriusque mundi et de præsgâs stellarum elementaribus*: qui asservantur in Bibliotheca San-Germanensi Paris. Michaelis denique meminit Hector Boethius lib. 13. extremo Hist. Scotor. Vide Statuta Veronensia lib. 2. cap. 31. [* Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 287. D.] Hujusmodi vero capituli armaturam *Cervelliere*, vocant Poetæ nostri Guill. *Guiart* ann. 1264:

Le chaple commence aux espées,
Dont la a de maintes manières,
Sus hyaumes, sus Cervellieres
Preennent ploumées à descendre
Et hachetes par tout pour fendre.

Rursum ann. 1297:

Ancuns d'entre eus testes desnues
De hyaumes et Cervellieres,
Et plantent alenas és chieres.

Rursum ann. 1298:

Mes hauberjons, et Cervellieres,
Gantelets, tacles et gorgieres.

* **CERVIA**. [Cerva: « Inferius vero est Cerva albi et crocei coloris. (Inv. card. Barbo. ex transcript. Muntz. 1457.) »]

CERVESA. **CERVESIA**. Vide *Cerevisia*.
1. **CERUGIA**, vox Italica, pro *Chirurgia*, in Concilio Budensi ann. 1279. can. 9: *Nec illam partem Cerugie exerceat, quæ ad ustionem vel indusionem inducit*. Vulgus etiamnum *Cerugien* dicit pro *Chirurgia*.

2. **CERUGIA**, **CERUVA**. Ugutio: *Sorbus quædam arbor, quia ejus fructus habilis est ad sorbendum, unde hoc sorbum, fructus illius arboris, et dicitur Ceruva, vel Cerugia, potus qui ex tali fructu fit, vel etiam offa*.

CERVICA, Joanni de Janua, *Alapa, vel potius colaphus, et dicitur a cervicæ*. Gloss. Lat. Gall.: *Cervica, Brise, ou Colée*.

† 1. **CERVICAL**, περικράνιον. Gloss. Lat. Græc. Quod circum caput est. Aliud videtur quam pulvinar, ut et in sequenti Annalium Benedict. tom. 3. pag. 439. n. 94. loco, ubi de corpore Hogeri Hammburgensis Episcopi, quod cum in sepulcro quæreretur præter cruces pallii et *Cervical Episcopi nihil repertum est*.

* 2. **CERVICAL**, Pulvinar, Gall. *Cousin*. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 168. v.: *Dedit etiam duo Cervicalia de panno auro texto ad decorem altaris in majoribus festis*. At vero *Cervical* ex Annal. Benedict. supra laudatum, de capitis ornamento seu infula episcopali intelligendum videtur.

* **CERVICARIUM**, Pulvinar, Gall. *Oreiller*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cervicarium, cervical, Aurelier, Prov.*

CERVICATA. Idem quod *Cervica*. Acta S. Saturnini Martyr. num 19: *Cervicatis contusus*. Joannes Monachus lib. 3. Vitæ S. Odonis Abb. Cluniac.: *Pugnòs tamen et Cervicatos pro mercede suæ improbitatis, in opprobrium antequam moveretur, sumsit*. Leg. *Cervicatas*.

CERVICATUS. *Superbus, furiosus, contumax*, Joanni de Janua. Utitur S. Augustin. in Psalm. 6.

CERVICORIUM, Crumena ex cervi corio. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 596: *Et ob hoc a Monachis quondam susceperunt 10. solidos et unum Cervicorium*. Domnizo lib. 1. de Vita Mathild. cap. 13: *Hoc regis murex Ducis ad cameram tulit, unum et Corium cervi, quod nummis ipse replevit*. Occurrit etiam ibi semel. Le Roman de Garin MS.:

En cuir de cerf fet le baron gesir,
Font une bierre, le Baron i ont mis.

† **CERVICOSITAS**, Pertinacia, contumacia. Legitur in Opusculo Magistri Manegaldi in Aneodotis Muratorii tom. 3. pag. 204. in Conciliis Hisp. tom. 3. pag. 363. in Actis SS. Julii tom. 3. pag. 235.

† **CERVICOSUS**, Pertinax. Passim occurrit.

† **CERVIDA**. Vide *Cernida*.

† **CERVIGIUM**. Vide *Chervigium*.

CERVINARIA, seu **CELVINARIA**, vel *Cellavinaria*. Petrus Diaconus Chron. Casin. lib. 3. cap. 86. (al. 38.): *Cervinariam adit, vinum mensus est, etc*. Chron. Casauriense lib. 4: *Perfecto itaque palatio pro adventantium susceptione, cum cellario et Cervinaria, continuo campanarium ædificare cepit*.

† **CERVINARIUS**, Qui vinum vendit, quasi qui *Cervinariæ* curam habet. Privilegium Archambaldi Borbonii et Agnetis uxoris ejus pro Villa Franca apud Thomasserium in Biturig. pag. 226: *De unoquoque mercerio semel in anno quatuor denarios; de unoquoque Cervinario quatuor denarios*.

* **CERVISA**, **CERVISIA**. Vide *Cerevisia*.

* **CERVISIARE**, **CERVISIARIA**. Vide supra in *Cerevisia*.

† **CERVIX**, vulgo, Pars colli posterior, quæ ab occipitio incipit et tendit ad spinam; hinc Isidorus lib. 11. Orig. cap. 1: *Cervix vocata, quod per eam partem cerebrum ad medullam spinæ dirigitur, quasi cerebri via*. Sed pro cerebro ipso sumitur in Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 121: *Mula... decincta injecti pedis ictum in caput ejusdem juvenis... in tantum quod Cervix illius per aures descendebat*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Cervix, haterel, vel orgueil*. *Chaignon*, pro *Chignon*, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 42: *Le suppliant lui donna de son baston ung grant coup sur le coupet ou Chaignon du col*. *Chambert* appellatur, in aliis Lit. ejusd. ann. ibid. ch. 105: *Les supplians frapperent icellui Guillaume Lienart de la hante de leurs espieulex, tant sur les espaules, comme sur le Chambert du col*.

CERULARIUS. Anastasius Biblioth. in Hist. Eccles. pag. 173: *Cerularius quidam erat in foro ex laboribus suis locuples*. Ubi Theophanes et Cedrenus: *Καί τινα κηρουλάριον ὄντα ἐν τῷ φόρῳ ἀνευθεῖ τυγχάνοντα ἐκ πόνων ἰδίων μεταστειλάμενος, etc*. Quibus locis Meursius et Fabrotus κηρουλάριον. *Ceræ* venditorem *Cerularium* dici putant, quem Glossæ Græc. Lat. *Cerarium* vocant. [Vide Glossar. mediæ Græc. in Κηρός.]

CERULARIUM, Locus ubi venduntur, vel asservantur ceræ, seu cerei. Gloss. Gr. Lat.: *Κηρουλάριον*. *Cerularium*. Leo Grammaticus in Leone Philosopho pag. 486. [et Symeon Logotheta in eodem Leone n. 26.] *κηρουλάριον*, dictam ædiculam fuisse testatur in æde Sophiana, in qua asservantur cerei majoris Ecclesiæ: *Ἐγόµε δὲ καὶ ἐμπρησµος εἰς τὰ κηρουλάρια τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καέντων*

τῶν κηρουλαρίων πάντων. καὶ τῆς σκεῆλης. Nam sic ea verba capienda existimem, ut *Cerularium* diversa ædes fuerit a *Chartothecis*, et *Sacella*.

CERULEUM. Eidefonsus de Pane Eucharistico pag. 165: *Tres nummi moderni tantum pondus habent, quantum 153. maxima Cerulei grana, quod Triticum dicitur*.

† **CERUM**. Vide *Ceri*.

† **CERURSICUS**, Chirurgus. Vita B. Luchesii tom. 3. SS. Aprilis pag. 606: *Nihil remedii a Cerursicis medicis inveniret*.

† **CERUSICUS**, Eadem notione in Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. SS. Mail pag. 361: *Cum venisset Cerusicus liberatum (apostemate) eum invenit*.

CERUSSA **SCRIBERE**, vel **ENCAUTO**, in leg. 1. Cod. Th. de Veteranis (7. 20.); unde *Cerussata tabula*, in leg. 1. eod. Cod. de Aliment. (11. 27.) Scribens ratio, cujus usus potissimum in Edictis scribendis et proponendis, ut hic indicatur. Ellinebantur nempe tabulæ cerussa, seu alio colore, in quibus postmodum scribebatur. Meminit, ni fallor, cerussæ ac ratione Fortunatus in Poëm. cujus locus non succurrit.

† **CERUVA**. Vide *Cervugia*.

CERVULA, **CERVULUS**, Ludi profani, apud Ethnicos et Paganos: solebant quippe ii Kalendis Januarii belluarum, pecudum, et vetularum assumptis formis huc et illic discursare, et petulantius sese gerere: quod a Christianis non modo proscriptum, sed et ab iis postmodum inductum constat, ut ea die ad calcandam *Gentilium consuetudinem* privatæ fierent Litanie, et jejunaretur, ut observare est ex Concilio Toletano IV. can. 10. S. Isidorus lib. 1. de Offic. Eccles. cap. 40. Concilio Turon. II. can. 17. S. Augustinus Serm. de Tempore 215: *Si adhuc agnoscat aliquis illam sordidissimam turpitudinem de hinnula, vel Cervula exercere, ita durissime castigate, ut eos poeniteat rem sacrilegam commisisse*. Vita S. Eligii lib. 2. cap. 15: *Nullus in Kalend. Januarii nefanda et ridiculosa, vetulas, aut Cervulos, aut joticos faciat*. Concil. Autissiod. can. 1: *Non licet Kalendis Januarii vetula aut Cervulo facere, vel strenas diabolicas observare, etc*. Halitgarius in Poenitent. cap. 6: *Si quis in Kalendis Januarii, quod multi faciunt, et in Cervulo ducit, aut in vetula vadit, 3. annos poeniteat*. Ita apud Commeanum in lib. de mensura poenitentiarum cap. 7. Burchard. lib. 19. cap. 5: *Fecisti aliquid tale, quod pagani fecerunt, et adhuc faciunt in Kalendis Januarii in Cervulo et vetula: si fecisti 30. dies in pane et aqua poeniteas*. Eadem verba perperam scripta habentur ex Reginone apud Morinum post libros de poenitentia pag. 41. Meminit præterea *Cervuli* S. Pacianus in Parænesi ad poenitentiam. Denique S. Ambrosius in Psalm. 41: *Sed jam satis in exordio tractatus, sicut in principio anni, more vulgi Cervus allusit*. Faustinus Episcopus Sermone in Kl. Jan.: *Quis enim sapiens credere poterit inveniri aliquos sanæ mentis, qui Cervulum facientes, in ferarum se velint habitus commutari? Alii vestiuntur pellibus pecudum, alii assumunt capita bestiarum, gaudentes et exultantes, si taliter se in ferinas species transformaverint, ut homines non esse videantur*. Maximus Taurinensis in Serm. in Kal. Jan.: *Nunquid non inversa ibi falsa sunt, et insana, cum se a Deo formati homines aut in pecudes, aut in feras, aut in portenta transformant*.

Bonifacius Episc. Moguntin. Ep. ad Zachariam PP. cap. 6: *Affirmant se vidisse annis singulis in Romana urbe, et iuxta Ecclesiam S. Petri, in die vel nocte, quando Calendæ Januarii intrant, paganorum consuetudine choros ducere per plateas, et acclamationes ritu gentiliū, et cantationes sacrilegas celebrare, et mensas illas die vel nocte dapibus onerare, et nullum de domo sua, vel ignem, vel ferramentum, vel aliquid comodi vicino suo præstare velle.* Pirminius in Excerptis de sacris Scripturis: *Cervulus et vehiculus (leg. vetulas, aut veticulas,) in quadragesima vel aliud tempus nolite ambulare. Viri vestes femineas, femine vestes viriles in ipsis Kalendis, vel in alia lusa quamplurima nolite vestire.* Adde Epist. Zachariæ ad Bonifac. cap. 6. Aldhelmum Abbat. Malmesburiensem initio Epistolæ ad Eahfridum, Epistolæ Petri Damiani pag. 384. Editionis 1610. Durand. lib. 6. Ration. cap. 15. etc. Vide *Festum Hypodiatonorum.*

* Vide quæ in hanc rem disserit D. Le Beuf tom. 1. Collect. var. script. pag. 294. et seq.

CERVUS. *Cervus domesticus,* in Lege Salica tit. 35. § 2. et in Leg. Longobard. lib. 1. tit. 19. § 13. [* Rother. 320. et 321.] Justinianus Institut. lib. 2. tit. 1. de Rer. divis. § 15: *Cervos quoque quidam ita mansuetos habent, ut in silvam ire et redire soleant.* Ejusmodi est ille qui a Virgilio describitur lib. 7. Æneid. vers. 483:

Cervus erat forma præstanti, et cornibus ingens,
Tyrrhidae pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, etc.

CERVUS SIGNUM HABENS, eodem tit. Legis Salicæ, id est, nolam, tintinnabulum, ut recte interpretantur viri docti. Vide *Signum.*

CERVUS DOMITUS, id est, domesticus, in Leg. Ripuar. tit. 42. § 2. cui opponitur *Cerva indomita,* § 7.

CERVUS ad venationem faciendam mansuetus, ibidem: qui præmittitur in silvam, ut cæteros attrahat, et dum iis se adjungit, in casses et venatores conciat.

CERVUS EXTELARIUS. Vide *Extelarius.*
CERVUS QUI PRUGIT. Vide *Prugire,* *Rugire.*

CERVUS QUI TREUDIS NON HABET. Vide *Treudis.*

CERVUS RAMAGIUS, Gall. *Cerf ramage,* apud Christianam Pisanam 1. part. du *Tresor de la cité des Dames,* cap. 18. [* Vide infra *Ramagius cervus.*]

CERVI, Furcæ, Sustentacula, Papiæ: ex Gr. forte *κρησφόροι.* [Hac notione *Cervi* vocem usurpavit Varro. Servius ad illud Virgilii Ecl. 2. *Figere Cervos* annotat: *Aut furcas, quæ figuntur ad casæ sustentationem, quæ dictæ Cervi ad similitudinem cornuum cervinorum: aut, quod melius, Figere Cervos, id est, venari et jaculari intelligamus.*]

* **CERVI ARGENTEI** inter baptisteriorum ornamenta non semel occurrunt, quo ad baptismum, quomodo cervus ad fontes aquarum, summo desiderio perveniendum esse monstraretur. Consule notas ad Anast. Bibl. tom. 3. pag. 75. col. 2. Fontan. dissert. inscript. *Discus argenteus votivus veter. Christ.* Romæ edit. ann. 1727. pag. 28. et alios. Vide in *Fons 1.*

* **CERYCA,** Buccinator, vel homo scenicus, aut quid simile, a Gr. *κρησφῆ,* ut interpretantur docti Editores ad Homil. de S. Helena tom. 3. Aug. pag. 584. col. 1: *Siquidem petulantia percitus, omnia*

pene Italiæ ac Græciæ theatra perlustrans, assumpto etiam dedecore varii vestitus, Cerycas, cytharistas, tragædos, et aurigas sæpe sibi superasse visus est. Vide *Cerycium.*

† **CERYCIUM,** Cælio Rhod. 21. 16. idem est quod Græcis *κρησφῆιον* vel *κρησφῆιον,* Caduceus, seu lignum rectum, duos habens sibi invicem implicitos, et facies habentes sibi obversas, Gall. *Caducée.*

1. **CESA, INCESA.** Vetus Chronicon laudatum a Lindenbrogio: *Ex nimia festinatione Saxonum Cæsas seu firmitates subito introiit.* [* Vide *Cæsa.*] Item: *Multos Britones conquiesierunt una cum castellis, et firmitates eorum locis palustribus, et Incesis.* Quod alius auctor sic reddidit: *Et ibi multa castella acquisierunt, et loca firma et munita, palustra, et Incæsa.* Ubi *Cæsas* et *Incæsas* dici opinatur, quæ Latini *Concædes* vocant. [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 464: *Dedit supradictus Campo Abbas vicendam in Furcone... et in campo Armonis gualdum de Felecto usque Cesam de Leoli, et fossam Petri Roscii.*] Jus Vicentinum lib. 1: *Si quis fuerit inventus incipiendo vel accipiendo alienas Cæsas, vel folia de alienis surgis, etc.* Silva Cædua, Gall. *Taillis.* [Otto Morena in Historia Laudens.: *Mediolanenses igitur et Laudenses in aperto campo morantes, et bene se prospicientes, nullo nemore, nullisque vitibus, nullo etiam fossato aut Cesa, nullisque arboribus inter utramque partem existentibus, quamvis Laudenses pauciores fuerant, tamen Mediolanenses nullo modo tunc invadere ausi fuerunt.* In hunc locum Muratorius: *Male in Osii Codice legitur, ipso patente, Costa.* Vulgi autem verbum hoc est, quo indicantur sepes illæ, quæ ad arcenda a vinetis aut campis armenta et cives, ne segetes aut pampinos lædant, spineis ut plurimum virgultis contextuntur. Hanc vocem derivatam vult Osius a Latino verbo *Cædo*, quod cædi soleant quotannis sepes ne silvescant, aut nimium excrescentes, infestam umbram in vineas agrosque extendant.] Vide *Concisa* et *Incisa,* [* *Cæsia* 2. et *Cæssa.*]

† 2. **CESA,** Sic appellant hastas Galli: Papias MS. [* Leg. *Gesa.* Vide *Gessum.*]

* **CESATRIX,** Quæ jure suo, vel aliqua possessione cedit. Charta ann. 974. ex magn. Chartul. S. Vict. Massil. fol. 45: *Ego arantrudes Cesatrix atque donatrix ad Daniel et ad Agilberto, etc.* Vide *Cessionarius.*

* 1. **CESIA,** Lenticula. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cesia, lentille, tache qui est au visage. Cesium, i. lenticulosus, lentilloux.*

* 2. **CESIA, CESSIA,** Sepes, sepimentum ex virgultis cædendis vel cæsis confectum. Stat. Vercel. lib. 5. pag. 125. v.º: *Item quod nemini licitum sit pascare in nemore, ... spinetis vel Cesium bruxatis.* Stat. Montis reg. pag. 209: *Item quod quilibet persona quæ habeat possessiones juxta vias, ... debeat Cessias et clausuras suas bis in anno incidere.* Stat. Taurini ann. 1360. cap. 184. ex Cod. reg. 4622. A.: *Quicumque voluerit, possit Cessias sua auctoritate et clausuras impediens transitum carrorum impune extirpare.* Vide *Cesa* 6. et infra *Cesonus.*

* **CESINA,** pro *Cæsiva* vel *Cæsura*, ut opinor, Silva cædua, Gall. *Taillis.* Charta ann. 1005. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 183: *Cum ipso castaneto, quod est in pede de monte, qui vocatur Tevorio, et cum ipsa Cesina, quæ est ultra ipsum fluvium, quam roncare*

fecit Cosma abbas antecessor vester. Vide supra *Cæsura* et *Cesa* 1.

* **CESIUS,** *Lentiginosus, quasi cæsus facie.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide supra *Cesia* 1.

* **CESLAWNY,** vox Polonica, Gloriosus, ut putant docti Editores, a Polon. *Slawa,* gloria. Acta B. Ceslai tom. 4. Jul. pag. 190. col. 1: *Quod excelso animo terrena contemnens, coloque non cæno se natum cogitans, foret Ceslawny quasi nuncupes, etc.*

* **CESONUS,** Sepes, sepimentum, ut supra *Cesia* 2. Stat. Placent. lib. 4. fol. 40. r.º: *Ad detegendos et evitandos malefactores, qui secus stratas occultantur, firmiter statuimus, quod omnes boschi, busconi et Cesoni, existentes juxta stratum Romeam, ... extirpentur.*

† **CESPALICANA,** Species Scripturæ. Vide *Scriptura.*

† **CESPATICUM.** Vide *Cespaticum.*

1. **CESPES,** Prædium rusticum. S. Cyprianus Epist. ad Donatum: *Exilis ingenii angusta mediocritas tenues admidum fruges parit, nullis ad copiam fecundi Cespitis culmis ingravescit.* S. Ambros. lib. 3. Epist. 30: *Transcriptis in aliorum jura suis prædiis, virum sequitur, et exiguo illic conjugis contenta Cespite, solatur se religionis et simplicitatis divitiis.* Acta S. Sebastiani cap. 18: *In Campano littore, in quo erat lati Cespitis dominus. Senator. lib. 2. Var. Epist. 16: Gratia dominorum de Cespitis divisione conjuncta est. Lib. 5. Epist. 14: Antiqui barbari, qui Romanis mulieribus elegerint nuptiali fœdere sociari, quolibet titulo prædia quæsierint, fiscum possessi Cespitis persolvere. . . cogantur.* Adde lib. 7. Epist. 45. Lex Longobard. lib. 2. tit. 18. § 3. [* Aist. cap. 3.]: *Cum ipsis hominibus per suam astutiam agebant, et eos a suis Cespitibus removens, in suum servitium replicabant, qui postmodum libertatem simul et res amittebant. Mox: Sint liberi de suis personis, sicut dominus eorum instituerit. . . nec a suis Cespitibus removeantur.* Tit. 23. [* Liuthpr. 133. (6, 80.)]: *Si de illo labore comparaverit, quod postea laboraverit, aut fecit, postquam in ipsa casa ad censum reddendum introierit, in ipso Cespite dimittat, ubi laboravit.* Odilo Abb. Cluniac. in Vita S. Majoli Abbatis: *Abbas Berno nomine, in partibus Burgundiæ, Cespite Maticensi, pago qui vocatur Cluniacus, Monasterium cepit instruere.* Vita S. Popponis Abb. cap. 11. n. 44: *A præfato Henrico sui juris in Amblyvia Cespitem, qui in 12. fere mansos extendebatur. . . obtinuit.* Odo Abbas de Mirac. S. Mauri cap. 2: *Brennowem amplissimum possessionis suæ Cespitem petivit.* Vide leg. 10. C. Th. de Præd. navicul. (13. 6.) Gregor. Mag. lib. 7. Epist. 6. [* Murator. Antiq. Ital. tom. 1. col. 836. B.] etc.

† **CUM CESPITE TERRE TRADERE,** Aliquem in terræ possessionem mittere, ei tradendo Cespitem ejusdem terræ. Charta Donationis Sigeredi Regis in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 29. col. 1: *Sane quia cavendum est ne hodiernam donationem nostram futuri temporis abnegare valeat et in ambiguum devocare præsumptio, placuit mihi hanc paginam condere et una cum Cespite Terræ prædictæ Tradere tibi, etc.* [* Grimm. Antiq. Jur. pag. 111. sqq.] Vide *Investitura.*

* 2. **CESPES,** Tumulus. Rhythmi de S. Otmario vers. 42. ap. Pertz. Script. tom. 2. pag. 55:

Cespite junguntur, germaniter inde coluntur.

Tacit. Ann. lib. 1. cap. 62: *Exstruendo tumulo cespitem ponere.*

† **CESPITARE**, *Cadere, Cespitare, offendere.* Vetus Glossar. Sangerman. num. 501. Præsertim dicitur de equo offensatore, qui *cespiti* pedem impingit, Gall. *Cheval qui bronche*, Chronicon Mellicense pag. 484. col. 1. in Senatorio Martini Abb. Scotorum: *Equus super quem sedi fatigatus Cespitavit in quodam ponte, et ego primo cecidi per caput equi ad pontem, postea de ponte ad aquam.* Hinc *Cespitator* vel *Incespitor* equus offensator dicitur Servio in Eneid. II. v. 671. Charta Joannis Abb. Floriac. ann. 1247. apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 371: *Quod versutia insidiatoris generis humani non ignoratur, provisum, ut sic inter ignorantie tenebras palpantes, et defectu luminosis scientie in via morum lubricis Cespitantes, etc.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Cespitare*, Trebucher. Brucar. Prov. *Cespitare*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Cespicare*, eodem sensu, usurpantur Itali.

CESPITARIUM, Qui *cespites* eruunt. Lambertus Ardensis: *Oneratores etiam et buttarii cum hoccis, et Cespitarii cum cespitibus oblongis, et mantellatis.... operantur.*

CESPITATICUM, **CISPITATICUM**, quibusdam est tributum pro via cespitibus munienda: aliis videtur esse pro castris muniendis. Nam ex cespitibus castra circumdantur, et aggeres castrensium fiunt, ut docet Vegetius lib. 3. Quod et firmat Plinius lib. 35: *Cespitum natura castrarum vallis accommodata.* [Claudio le Laboureur tom. 1. Maceriarum Insulæ Barbaræ pag. 47. Tributum pro pontibus et viis stratis reparandis exactum.] Alii denique tributum, quod ex cespitibus, seu prædiis locatis et conductis pensatur, et *Cespitis indictium* onus videtur appellari, apud Senatorem lib. 5. Epist. 14. Capitulare 5. Caroli Mag. ann. 806. cap. 11: *De teloneis et Cispitaticis, sicut in alio Capitulari ordinavimus, teneant, id est, ut ibi antiqua consuetudo fuit, exigantur, etc.* Diploma Caroli Cal. apud Sanjulianum in Hist. Tornutii: *Neque præsumat de eorum servis exigere... sive de suis teloneum, aut ullam redhibitionem, seu exactionem, neque in mari aut Rhodano, seu Sagona, aut Dou, vel Ligeri fluminibus navigantibus, aut littoribus commorantibus requirere audeat, præsumat, aut navaticum, aut Cespitaticum, aut salutaticum, aut pontaticum, aut in terra rotaticum.* In alio Diplomate ejusdem Caroli apud Beslium in Episc. Pictav.: *Ullum teloneum, aut ripaticum, aut portaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut Cespitaticum, aut cœnaticum, etc.* [* Nec salutaticum, nec pulveraticum, nec Cispitaticum, etc. in Chart. Caroli M. ann. 782. in Alsat. Diplom. num. 59. Aut salutaticum, aut Cespitaticum, aut rotaticum, etc. in Chart. Ludov. P. ann. 831. ibid. num. 92. Neque pontaticum, nec portaticum, aut Cespitaticum, seu rotaticum, etc. in Chart. ejusd. ann. 814. in Hist. du Langued. tom. 1. probat. num. 20.] Occurrit passim in veteribus Chartis apud Will. Hedam. pag. 49. Aimoïn. lib. 5. Hist. Franc. cap. 1. Doublet. in Hist. Sandion. pag. 708. 838. etc. [ubi et pag. 636. legitur *Cespeticus*.]

† **CESPATICUM**, in Charta Odonis Comitum Blesensis ann. 978. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 93: *Ut nullus... exactionem præsumat inferre vel expetere,*

neque in ripatico, neque in Cespatico, neque in pulveratico.

† **CESPETATICUS**, in Charta Dagoberti I. Regis Franc. apud Miræum tom. 1. pag. 241. col. 2: *Teloneos vel navigios... vullaticos, themonaticos, Cespeticos, pulveraticos, etc.*

† **CISPECTATICUM**. Præceptum Pippini Regis Franc. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 30: *Neque pontatico, vel pulveratico seu salutatico nec et Cispeticato.*

† **CESPONTICUM**. Diploma Ludovici Imp. ann. 821. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 77: *Nullus publicus iudex vel quilibet Exactor... aut rotaticum, aut pulveraticum, aut Cesponticum... exactare præsumat.*

* **CESQUET**. Joan. Vignolii Inscript. vett. pag. 335: **ABIENTIA CESQUET IN PACE DEPOSITA XIII. KAL. MAR. QUÆ VIXI (sic) ANNIS L. MEN. I. IDIES VII.** Ubi Vignolius: *Cesquet, pro requiescit, ut apud Gruter. pag. 569. 12. Idies, pro et dies.*

* **CESSA**, ut supra *Cesia* 2. Stat. civil. nova Cumanæ cap. 30. fol. 132. vº: *Si aliquis massarius de cetero derelinquerit aliquod massariticum... non possit nec debeat exportare de ipso massariticis Cessæ nec ligna Cessæ.* Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 78: *Debeat dare Cessam illi, qui arrat roymum de duobus pedibus.* Vide *Cesa* 1.

† **CESSABUNDUS**, *Instabilis, vacillans.* Papias MS. Bituricensis.

* *Perperam pro Cassabundus.* Vide supra in hac voce.

* **CESSALIS MENSURA**. Eadem, ni fallor, quæ cumalata, Gall. *Comble*; nam *Rectæ* seu adæquatæ opponitur, quam *Rase* appellamus. Terrear. castel. d'Ibois in Reg. 24. Chartoph. reg. fol. 19. vº: *Item unam cartam frumenti et unam cartam avenæ ad mensuram Cessalem.* Ibid: *Item unam cartam frumenti ad mensuram rectam.* Passim ibi. Terrear. villæ de Busseul ex Cod. reg. 6017. fol. 14. rº: *Item duas cuppas frumenti ad mensuram rectam, et duas cuppas frumenti ad mensuram Cessalem.* Et fol. 31. rº: *Item unam eminam frumenti ad mensuram rectam, unam cartam frumenti et unum cartonem palmolæ ad mensuram cessalem.*

* **CESSARE**, *Cedere, dare.* Stat. scarar. Norman. ad ann. 1207. ex Cod. reg. 4653: *Si quis tenetur alicui in redditu suo pro hæreditate... si in solutione illius defecerit, ille de quo tenetur hæreditas illam saisire poterit post defectum, et fructus exinde percipere tanquam suos; ita tamen quod ille qui Cessavit in feudum, infra triennium a tempore primi defectus, quicumque voluerit et petierit, hæreditatem suam recipiet et habebit; prius tamen arregragis redditus solutis, et culturæ sumptibus, si qui fuerint, restitutis.* Vide *Cassare* 1. *Cessionare* et infra *Cessus* 2.

* **CESSARIA**, **CESSERIA**, an Prædium rusticum, vel Viridarium, pomarium, Gall. *Verger*? quia *Cessis* seu sepibus circumcingi solet. Pariag. inter reg. et abbat. Gemondi ann. 1322. ex Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 53: *Unum arpentum terræ franchum... ad faciendum ibi domum seu domos et claustrum, Cessariam, ortum, et alia sibi necessaria.* Charta ann. 1247. in Chartul. sign. Decanus S. Petri Insul. ch. 128: *Quandam decimam jacentem... infra decimationem de Lambertart prope Cesseriam, quam Johannes Dominus dictus Cortrice a monasterio nostro tenebat in feudum, nomine eccle-*

siæ suæ emerint legitime. Vide infra *Cessum*.

* **CESSATIO**, *nude, Interdictum, censura ecclesiastica, cujus vi a divinis cessatur: Ces, Cex et Cez, nostris.* Vide *Cessus* 1. Stat. Fulcradi Bitur. archiep. ad calcem stat. S. Flori MSS. fol. 70. vº: *Cumque indicitur Cessatio per iudicem ecclesiasticum in aliquo loco, ideo quia persona ecclesiastica per secularem iudicem detinetur; ponitur temporalitas ecclesiastica ad manum secularem, et sic posita detinetur cum saysina viva, quousque dicta Cessatio sit amota.* Charta ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 325: *L'evêque de Noyon avoit fait Cez en la terre du conte de Dampmartin.* Arest. ann. 1376. ex Reg. 109. ch. 302: *Avoit le conte de Retest fait prendre pas ses genz et officiers de sa conté les bestes ou proye de la ville de Pauré; et pour ce tres révérent pere en Dieu, feu mons. Jehan de Craon, lors arcevesque de Reins, ses officiaux ou autres ses officiers eussent mis le Cés en ycelle ville et en aucunes autres de ladide conté, et le gouverneur et autres officiers dudit conte en saditte conté de Retest excommeniez... Par lequel arrest fu dit que ledit arcevesque osteroit ledit Cés, et absouldroit ledit gouverneur et autres officiers.* Lit. remiss. ejusd. ann. in Reg. 110. ch. 104: *L'arcevesque de Besançon eust fait mettre le Cex en la ville de Moyrent, dont ledit abbé, qui de ce se senti agrévé, appella à court de Rome où il ala, et y poursuy saditte appellation tant et si longuement, qu'il obtint sentence pour lui contre ledit arcevesque.* Aliæ ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 183: *L'evêque de Lengres fist mettre le Cez audit Bar, qui dura par huit jours.* Hinc *Cesser*, a divinis cessare, in Charta Jacobi dom. de Saus ann. 1246. ex Reg. 93. ch. 291: *Et se sorsailloie de ces choses dessus nommées... ge pri et riquier lou doian de Sauz, qui que il soit, que il Cessoit en la ville de Sauz, jusqu'à tant que li sires eust adreçie lou tort, que il feroit à ceulz de la franchise.*

* **CESSELA**, pro *Cestella*, ut videtur, vox Italica. Cistula. Inventar. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Item manus beatæ Barbaræ in quadam Cessela de argento.*

* **CESSERIA**. Vide supra *Cessaria*.

* **CESSIA**. Vide supra *Cesia* 2.

CESSIM, Fridegodus in S. Wilfrido cap. 49:

Hinc divi petiit, supra quem musa revolvit,
Lætus Edilredi patulas fidentius aulas,
Qui retulit Cessim, latantur et ambo vicissim.

[An breviter?] [* Nequaquam, sed Gradatum, ut legitur in vett. Gloss. Vide Thez. Fabri in Cedo.]

† **CESSINUS**. Vide *Cussimus*.

* **CESSIO BONORUM**. Quo ritu apud Italos olim peracta, docent Statuta pro comit. Venais. per Eugen. PP. IV. confirmata ann. 1143. ex Cod. reg. 4660. A. cap. 79: *Unaqueque persona Christiana vel Judæa, quæ bonorum vellet facere Cessionem, teneatur universa sua bona tradere curiæ per suum juramentum... et quod spoliæ se usque ad canisiam et serabolam in præsentia iudicis seditis pro tribunali et aliarum personarum publicarum, et quod nec caputium in capite, nec infulam retineat... et quod in canisia et serabola eundo cum præcone tubam portante ante curiam præconizet, præsentente illo qui bonis cessit, quod ille bonis cessit, nominando eum proprio nomine; et eadem trompatio fiat, præsentente illo qui bonis cessit, in locis publicis... Omnia su-*

prædicta et singula serventur etiam in mulieribus bonis cedentibus, hoc salvo, quod mulieres non teneantur gonelam expoliare; sed usque ad gonelam cetera vestimenta, et velum et bendam, cum bonis cederent, dimittere teneantur. Duriora sunt, quæ eadem in præscribunt Statuta Mantuæ lib. 2. cap. 21. ex Cod. reg. 4630: *Fiat cessio bonorum modo et ordine infrascripta: quia vis debitor sono campanarum pulsato et voce præconia præmissa, qua cridetur et præconizetur publica et alta voce in arengheria, et ante portas palatii, quod volentes videre, nominando personam debitoris bonis cedere volentis, venire debeant ad videndum: conducetur et conduci debeat per familiam dom. potestatis sono tubarum in plateam Broletti, et ibidem super lapide nates percussat alta voce clamando: Sicut nudus natus, nunc sic exutus exibo, bonis meis renuntio. Quo facto demum induatur camisia, vestito et zona, et vestitus dimittatur in pace. Eadem habent Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 30. ex Cod. reg. 4624: *De miserabili remedio Cessionis bonorum... Ipsam cessionem faciendum in loco juris Avillianæ publice culum nudum super lapide imponat, et aliter nec alio modo admittatur: et ponatur lapis prope berlinam seu locum berlinæ. Et Stat. civil. Cumanæ nova cap. 13: Si aliquis condemnatus fuerit de aliquo debito, non possit eavire de ipso banno, nisi prius solverit creditori ipsum debitum, vel nisi se concusserit super lapidem Borleti, super quo concionatur, culum in camisia tantum, et non cum sarabula, et ter vel quater det de cullo super lapidem publice.* Apud nos vero cinguli projectione in terram eadem cessio significabatur, ut videre est in Consuet. Borbon. art. 72. Arvern. cap. 20. art. 4. et March. art. 64. Adde Edict. Ludov. XII. ann. 1512. Ne autem rursus fide publica abuterentur ii, qui ita bonis suis cedant, pileo viridi infamantur, quod ex usu factum, non aliqua lege statutum est. Vide *Chrenecruda et Corrigia* 3.*

† **CESSIONARE**, Cedere, Gall. *Faire cession, transport*. Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valent. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 168. col. 1: *Nemo ex habentibus signa laudabilis elemosynæ sedis possit, Cessionare alteri signum aliquod ne lites inde suboriantur, et Procuratori solventi signa perturbationis occasio fiat.*

† **CESSIONARIUS**, qui iure suo vel aliqua possessione cedit: is etiam qui ceditur. Vox Jurisconsultis nota. Occurrit apud Rymerum tom. 8. pag. 211. col. 1. et pag. 243. col. 1. etc.

CESSIONUS, Qui sæpe cedit, in Glossis Isid. *vel cessat* ut addit Ugutio.

† **CESSIT**, Nupsit, in Glossis Isidori.

† **CESSITOR**, Idem ac *Cessionarius*, qui sua possessione cedit. Chartul. Eccl. Aptensis fol. 125: *Cedo tibi ipsa vinea cum ipso casale, cum exago suo, quod ibi consistit, et habent ipsas res consortes de uno latum me ipso Cessitore.*

CESSODIUM, Cessatio ab odio. Henricus Rosla in Herlingsberga:

.... Stant illis foderæ pacis:

Litigis resiliere placet, pactum stabilire

Indice, voce, manu: jam Cessodium profitentur.

* **CESSORIUS**, [Qui cedit vel relinquit. Gloss. Cyril.]

† **CESSUM**. Charta anni IV. Odonis Regis, cujus meminit Mabillonius in Actis S. Benedict. sæc. 5. pag. 76. n. 17. de B. Bernone Abbate: *Cessum unum in villa Naldis traditur Sacerdotibus servientibus in Ecclesia S. Petri. Idem*

locus inexplicatus citatur in nova Gall. Christ. tom. 4. col. 1118. f. legendum est *Censum*, ut *Cessum* pro *Censum* legitur in voce *Presbyteratus* sub finem. Vide *Censum* in *Census*.

* Idem forte quod supra *Cessaria*. Stat. Cadubrii lib. 1. cap. 59: *Omnia et singula prata, Cessa et ampla, de quibus esset questio, etc.*

CESSURA, apud Sammarthanos in Episcopis Magaloniensis. sub ann. 1345. ex veteribus Schedis: *Hoc eodem anno ratam habuit Episcopus transactionem de consensu Canonicorum, qua vestiario in annuo proventus largiuntur Cessuras, ait tabula Capitularis, B. Gervasii de Juvniaco, etc.* Sed legendum *Cæsuras*. Charta Balduini Comitis Flandriæ ann. 1063. in Diplomatib. Belgicis pag. 62: *Pasturam etiam totius civi, id est, devexi montis, ... et Cæsuram, ubi fruteta occurrunt rusticis ad ædificandas sepes.*

1. **CESSUS**, Cessatio a divinis. Acta Capitularia Ecclesiæ Lugdun. ann. 1317. fol. 133. Cod. Reg.: *Requirantur ut dictam injuriam emendent, quod nisi fecerint, contra ipsos Cessus apponatur, organa suspendantur, et alia fiant, quæ circa tabia de jure fuerint facienda. Infra: Lectæ fuerunt... requestæ, quæ fieri debent propter Cessus apositionem contra illos, qui violaverunt claustrum.* [Bulla Calixti Papæ ann. 1456. ex Archivio Castri Nannet.: *Quia nobis innotuit venerabilem fratrem nostrum Jacobum Episcopum Rhedonensem... Cessum in dictam Ecclesiam a divinis posuisse: idcirco Cessum ipsum ita positum penitus tollimus.* Arrestum Parlamenti ann. 1333. apud de Lauriere tom. 2. Ordin. pag. 104: *Inceperat procedere contra ipsum, volendo Cessum seu interdictum ponere in ipsius Comitatus terram.*]

† 2. **CESSUS** VEL **DECESSUS**, Gall. *Cez et decez*, dicitur de Beneficiis Ecclesiasticis vacantibus per cessionem vel obitum possessoris. Bulla Pauli III. Papæ de secularizatione Monasterii Vezeliac. ann. 1537. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 112: *Ac mensæ capitulari... per Cessum vel Decessum, nec non sacristia... et hostellaria ac cantoria officia prædicta per Cessum prioratus et officia hujusmodi obtinentium, quomodolibet vacantia perpetuo unirentur.* Lobinellus Hist. Brit. tom. 2. pag. 1255: *Toutefois que la vacation desdites Eglises est advenue per Cessum vel Decessum.*

* Charta ann. 1418. ex Chartul. S. Aviti Aurel.: *Item tenebitur idem capicerius dicta bona et alia contenta in inventario reddere per inventarium per Cessum vel decessum ipsius.* Nostris olim *Cesser* et *Cessier*, pro *Ceder*, cedere. Charta Isabel. Rom. reg. ann. 1305. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 122. col. 2: *Nos la moitié des donations desusdites... baillons et Cessions... à nostre amé filioul et nevol Robert. Alia ann. 1332. ex Chartul. S. Mart. Pontisar. fol. 28: *Raoul Rousset et Agnès sa fame... ont vendu... quitié et délessié, Cessié, otroié et transporté, etc.* Adde Lit. ann. 1352. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 58. Vide supra *Cessare*.*

† 3. **CESSUS**, pro *Census*. Locus est in *Presbyteratus* sub finem. Vide *Cessum*.

† 4. **CESSUS**. Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. lib. 13. rubrica 8: *Angebatque Imperatoris Pisanorumque animos, quod jam victum penuria intolerabilis suos afficeret, præsertim vini defectus, cum minima ejus Cessus mensura, quam Mitadelam terrigenam vocant, Pisanæ monetæ solidis duobus arrogatis*

venditoribus emeretur. Vini *Cessus* idem quod vinum venditum, pretio cessum seu concessum.

† 1. **CESTA**, Vinculum, Ligamen. Guidonis Disciplina Farfensis lib. 2. cap. 4: *Cesta caligæ cum fuerit assuta debet esse tam longa, quo possit intra pugnum fieri constricta.* *Cestus* Martiali et aliis, Græce *χεστός*, muliebree cingulum est, præcipue illa zona, qua nova nuptiarum die præcingebatur a sponso solvenda.

* 2. **CESTA**, f. Locus cavus, sinus instar cistæ vel nassæ, Ital. et Hispan. *Cesta*, idem quod mox *Cestus*, ubi nihil idcirco emendandum existimo. Charta Guid. archiep. Senon. ann. 1182. in Chartul. Pontiniac. pag. 269: *Alia duo arpenta sita sunt alibi non longe a grangia apud locum, in quo est Cesta.* Nisi legendum sit *Cessa*, sepes. Vide supra in hac voce.

* 3. **CESTA**, vox Italica, Cista. Stat. Montis-reg. pag. 318: *Debeat solvere emptori gabellæ piscium solidos quatuor pro quolibet rubo piscium, et intelligatur detracta myrta, et Cestis ac funibus.* [** *Cestus* in *Ecbas*. vers. 172:]

Profert se Cesto spinx captus in amne petroso.]

Vide mox *Cestinus*.

* **CESTARIATA**, pro *Sextariata*, Modus agri, quomodo *Cestarium*, pro *Sextarium*, in Charta ann. 1322. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 32. col. 2. Instr. ann. 1351: *Ad mensuram cujuslibet Cestariatæ faciendum et ea exigendum.* Adde Lit. ann. 1334. ex Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 79.

† **CESTARIUM**, pro *Sextarium*, Species mensuræ: passim occurrit in Denominationibus et Recognitionibus de Volta cap. 41. num. 18. in Archivio Principis de Rohan, et etiam alibi. [** Vide S. Rosa de Viterbo voce *Cesteiro*, Elucidarii tom. 1. pag. 262.]

* **CESTICULUS**, *Lo circulo in campo.* Glossar. Lat. Ital. MS. Leg. in cap. Vide *Festum*. [** *Cesticulus, Cestillus, arculus Germ. Kützel, Alber. in Lexic. ADEL.*]

* **CESTIDUM**, *Creditum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. [** ut ex Placido in cod. reg. 7644.]

* **CESTINUS**, Cistella, Ital. *Cestino*. Acta B. Amad. tom. 2. Aug. pag. 592. col. 2: *Impossibile videbatur ipsi Fachino, quod aliqua persona humana, rebus sic se habentibus, prout se habebant, ponere potuisset ipsum Cestinum in ipso buscheto.* Supra *Cistellam* appellat. Vide supra *Cesta* 3.

† **CESTIFER**. Vide *Castifer*.

† **CESTON**, *Zona Veneris*. Gloss. Sangerman. MS. n. 501. Papias MS. habet *Ceton*. Latini dixerunt *Cestus*. Vide *Cesta*.

* **CESTRUS** vocatur spuma in quodam libro antiquo, in Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

† 1. **CESTUS**. Nicolaus Specialis de Rebus Siculis lib. 1. cap. 16. apud Murator. tom. 10. col. 985: *Hæc autem terras tam variis Cestibus, tam incertis meatibus ingrediens et egrediens impetus maris interluit, ut, etc.* Puto legendum *æstibus*, licet etiam scribatur *Cestibus*, apud Baluzium. [** Vide supra *Cesta* 2.]

* 2. **CESTUS**, *Brachialia prancationum*, in Glossar. vet. ex Cod. 7641. [** In cod. reg. Papiæ. 7609. est *Pancrationum*, f. leg. *brachialia, pancratia*. Gemma Gemmarum: *Cestus est corium cum plumbo infuso, vel est baculus pugilum, Germ. ein strytkolb.*] Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7679: *Cestus, targie.*

† **CETA**, pro *Cete*, Piscis crassissimus, Gall. *Baleine*. Vide locum in *Geaspecia*.
* **CETAN**, NIS, *Uno cingulo, e concordia, e castita*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CETANINUM**. [Ut **CHETONINUM**: « unum paramentum magnum album *Cetanini* cum duabus cortinis et cooperitorio cum resurrectione Christi. (Archiv. Vatic. Invent. Leontis X, f. 6.) »]

† **CETARIUS**, **CETARIA**. Gloss. Græc. Lat.: Βήραρυς, *Cetarius*. Donatus ad Terent. in Eunuch.: *Cetarii qui cete, id est, magnos pisces venditant, et bolonas exercent*. Papias: *Bolona, redemptor Cetariorum tabernarum, in quibus salsamenta condiuntur, quas tabernas vulgo Cetarias vocant*. Alibi: *Bullones*, (leg. *bolonæ*) *Cetararii*, (leg. *Cetarii*) *qui diversa genera piscium vendunt*. Idem: *Cetararii, piscatores dicuntur abusive, vel qui salsamenta piscium et liquamen vendunt, tractum a pisce*. *Cetaria, vivaria in quibus cete et alii pisces sunt, vel officina, in qua liquamen ex piscibus conficitur*. Miracula S. Bavonis lib. 3: *Cetarii ad balenas capiendas mare sunt ingressi*.

* **CETERA** NOTARIORUM, Nota abbreviatiōnis, qua potissimum utuntur notarii, apud Barelet. Serin. in fer. 6. hebd. 1. Quadrage.

† **CETERAH**. Gervasius Tilberiensis de Otiis imperialibus: *Sed et in urna grandi si capillos Veneris, epaticam, Ceterah... superstraveris*. Ad hæc Leibnitiū tom. 1. Scriptor. Brunsvic. pag. 894. *Ceterah*, inquit, nomen est barbarum officinis receptum, quo significatur *asplenium seu scolopendrium*, herbæ genus Græcis et Latinis notum.

* Vulgo *Ceterac vel Ceterach*, vox Arabica. Κεραχ, τὸ τετρακάντων, in Lexic. ex Cod. reg. 1843. *Tetracanthum*, apud Cangium in Append. ad Glossar. med. et inf. Græc. Aliud vero est *scolopendrium*, lingua nempe cervina, monente D. Falconet.

† **CETES**, *Oves, aves*. Gloss. Isid. In Excerptis *Cetes*, sed æque ignotum, inquit Grævius. [** An *Cere* (*chære*), *salve, ave*, quod in omnibus fere Glossar. MS. ?]

† **CETHERIUS**, Idem qui *Cetaceus*, spectans cete, Gall. de *Baleine*. Vide *Retharia*.

† **CETHI**. Marten. tom. 2. Itineris Litterarii pag. 365. ex Itinere Indico Baltharis Spinger: *Et his crescit lignum album, quod Cethi dicitur*.

* **CETHONINUM**, **CETONINUM**, pro *Setoninum*, Sericum, ab Ital. *Setone*, eodem significatu. Annal. Placent. ad ann. 1473. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 944: *Lectos omnes tribus coopertos copertoriis, uno videlicet Cethonino, alio purpura, tertio auri intacti*. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud eumd. tom. 16. col. 811: *Paramentum unum Cetonini rubei laborati ad ramam cum palificata una*. Vide *Cetinus*.

* **CETILHÆ**, **CHETILLÆ**, Sedes, ut videtur, in choro ecclesiæ, Gall. *Stalles*. Charta ann. 1407. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Sequuntur pacta et conventiones habitæ super ædificium Chetillarum chori beati Amantii burgi Ruthenæ... Verum chorus et Cetilhæ ejusdem propter vetustatem taliter sunt destructæ, quod in eodem commode nec condescenter in eodem clerus officium divinum minime celebrare potest*.

† **CETILIS JUBILATIO**, f. *Jubilatio cœtus* seu turbæ una congregatæ. Sallas Malaspinae de Rebus Siculis lib. 6. num. 4: *Ibi lituus, cletaria, et viella, omniumque genera musicorum hymnum concinunt*

triumphalem, et cujuscumque Cetilis officium jubilatiōnis cantica modulatur.

† **CETIMUM**, f. Idem quod *Cetinum*. S. Audoenus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 12: *Vade inquit, in illam quæ juxta Cetimum sita est rupem, illic inter vepres reperies ligatam funda et absconsum quod quæris*.

† **CETINUM**, [f. *Cetaria* seu vivarium grandiorum piscium.] Tabularium Casauriense ann. 14. Ludovici Imper. F. Lotharii: *Cum silvis, pascuis, stalaris, Cetinis, calortis, rivis, rupinis, etc.*

† **CETINUS**, f. Pannus sericus, quem vulgo dicimus *Satin*, Hisp. *Kaso*. Epitome Constitut. Eccl. Valent. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 175: *Canonici et Archidiaconi, Præcentor, Sacrista et Decanus in Ecclesia sedem obtinentes, muzaspanni nigri fini ex Cetino carmesino suffultas... deferre teneantur*. Canonici vero *Forenei... Magistri in Theologia, Doctores Juris, muzas panni nigri cum Cetino violaceo, etc.*

* Vel **CETINUM**, Sericum. Vide *Cethoninum* et *Setinus*.

* [Item unus pannus altaris de *Cetino* plano rubeo, in quo est depictus unus agnus Dei et crucifixus. (Invent. Calixt. III. an. 1458. in Archiv. Romano.)]

† **CETON**. Vide *Ceston*.

* **CETONINUM**. Vide supra *Cethoninum*.

† **CETR**. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 72. verso col. 1: *Hilduinus Cetr. solvit indium unum. An Cetarius, Piscator? [** Vide Cellenarius.]*

† **CETRETUM**. Veteres Glossæ: *Stellaria, Salicetum vel Cetretum*.

* Forsan pro *Cerretum*. Vide *Cerritum*.

† **CETRINUS**, pro *Citrinus*, Ital. *Cetrino*, Gall. *Couleur de Citron*. Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 2. pag. 616. de B. Victore III. Papa: *Planetæ diaspræ deauratæ quinque, et tres sines auro; diarodinæ tres deauratæ, diapisti duæ et alia Cetrina, et alia quinque purpureæ*.

* **CETRUS**, Mensuræ annonariæ species. Charta Joan. de Monte-reg. ann. 1224. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 8. col. 2: *Dedimus prædictis fratribus decem et octo Cetros avenæ pro singulis annis in perpetuum recipiendos... de abonementis seu de censibus nostris, tam de Tart castelli, quam de Tart villæ*. Vide *Seticus*.

† **CETUMCRUDUM**, ὄμορτζυρος, *Edulium ex thynni piscis carne salita, quod Veneti Moronam appellant*. Supplementum Antiquarii.

* **CETUS**. Vide *Geptus*. [Fr.]

* **CETZNE**. Charta Wenceslai reg. Bohem. ann. 1249. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 522: *Super omnia, id quod dicitur Cetzne, super currus antedictæ ecclesiæ et pauperes ipsorum exigii penitus inhibemus, nisi quando ducunt ligna de nostra sylva speciali; quando vero de propria sylva quæcumque ligna duxerint, in nullo prorsus molestantur*.

† **CEVATA**, ut *Civata*, *Avena*. Annales Benedict. tom. 4. pag. 604: *Raymundus faciat servitium per unumquemque annum ad quatuor milites, et sextarium unum de Cevata seu avena*.

* [« Pasco in Nannas: verbece II, Cevate I. (Polyptyc. Massil. an. 813. mus. arch. dep. p. 5.) »]

* **CEVECELLIA**, a veteri Gallico *Chevessaille*, Pars vestis, qua caput immittitur. Arest. parlam. Paris. ann. 1338. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 296: *Ipsum (archiepisiscopum) per Cevecelliam super-tunicalis sui injuriose acceperant*. Vide infra *Chevessellia*.

† **CEVERIUM**, Species embammatis seu eliquaminis, quo pulli condiuntur, vel f. vas in quo coquebantur. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 312. col. 1: *Item, quod cum dicto primo ferculo serviat nobis... de sex gallinis grossis partitis per medium, aut duodecim pullis parvis in Ceverio præparatis*.

* Haud scio an huc spectet vox *Cevelet*, qua ornamentum muliebris genus designatur, in Testam. Joannæ reginæ ann. 1329. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1377: *Item à Marie ma fille quatre de mes plus belles couronnes empucées, et six de mes plus beaux Cevelets*. Vide supra *Cervelleria* 2.

* **CEVESIA**, in Libert. de Vernolio inter Ordinat. reg. Franc. tom. 4. pag. 641. art. 35. pro *Cerevisia*. Vide in hac voce.

† **CEVEUS**, Κέφω. Gloss. Lat. Græc. Locus testudinatus.

† 1. **CEVO**, *Vergo, inclino*, κέπω. Gloss. Lat. Græc.

* 2. **CEVO**, pro *Ceveo*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Cevo, turpiter ago, clunes agitans*.

* **CEUXUM**, *Sebum*, Gall. *Suif*, Vascon. *Ceu*. Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 47. col. 1: *Item plus solverunt pro una libra candelarum Ceuci... unum solidum*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Primo unum quintalle sepi sive Ceu in pasteris*. *Ceau*, eodem significatu, in Stat. ann. 1372. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 120. art. 8. *Cief* et *Cieu*, in Lit. remiss. ann. 1359. ex Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 226: *Chandoille de Cieu... Chandelles de Cief*. *Cif*, in aliis ann. 1454. ex Reg. 191. ch. 79. Vide supra *Cepum*.

* **CEZA**, Ramale, idem quod *Cesa* 1. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 314: *Cum ipse exponens veniret de quodam nemore... oeratus de Ceza, etc. Cezes braous, cicer*, in Instr. ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 179. col. 1.

* **CHAABLEIUM**, Dicitur de arboribus ventorum vi, vel alio quovis modo ad terram prostratis. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 191. vº.: *Item habet omnia casu accidentia (in bosco) per ventum, salva costumata patriæ et Chaableio regis*. Vide supra *Cabulus*.

† **CHAABLIS**, Rudens, Gall. *Chable* vel *Cable*. Epistola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. ann. 1113. apud Mart. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1114: *Tradiderunt mihi de munitione de Tornailles... vi. martellos, II. Chaables, vi. culceiras, etc.*

* **CHAABLUM**, Funis major et crassior, nostris *Cable* vel *Chable*. Munit. castror. dom. reg. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 93. rº.: *vij. magna Chaabla canabis, unum magnum Chaablum et unum parvum*. Hinc *Chableur*, qui funem ejusmodi præstare aut navem ducere ex officio tenetur. Ordinat. ann. 1415. in Reg. 170. ch. 1. *Item à Meleun aura un Chableur, appellé le Chableur du pont de Meleun... icellui Chableur aura un hindart assis sur la mole de l'isle; et icellui hindart soutendra en estat pour y attacher les fillez et tourner à force de gens, quand les eaues seront si fortes qu'il en sera nécessité pour iceulz bateaulx passer outre*. Vide *Chaablis*.

† **CHAAPELLUS**, Tabulatum, Cal. olim *Chaffaut*, nunc *Echaffaut*. Chartularium Lingonense f. 167: *Nos Guido Archid. Laticensis et Simon Dom. Ruppifortis notum facimus universis, quod Odo de Proingneyo in nostra præsentia recognovit et promisit venerabili Patri Episcopo Lingo-*

nensi, quod Chaafellum, quod erexit in domo sua de Proingnevo ad petitionem et voluntatem ipsius Episcopi... diruet et evertet. Actum an. gr. 1228. In Inscriptione harumque Litterarum habetur Chaafellus. Vide Cadafalus.

* **CHAFFALLUM**, Propugnaculum. idem quod supra Cadafalus. Charta ann. 1270. inter Probat. Hist. Lugdun. pag. 13. col. 2: *Item apud S. Vincentium in Chaaffallo, quod erat in Deserta, et in alio propinquo remanserunt massæ murales ad mensuram unius tessæ vel circa. Item de muro Chaaffalli, quod fuit constructum apud fontem Ruerii, etc. Chaffaut, Adjectum domui tectum, ut videtur, Gall. Appentis, in Charta ann. 1384. ex reg. 126. Chartoph. reg. ch. 64: *Pluseurs maisons, Chaffaut, cave et les appartenances de ce, etc.* Vide infra Chaufaudus.*

† **CHAALLANIA**, Castellania, Gal. Chaltellenie. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 123. in Extracto litterarum Guidonis Dalphini ann. 1240: *Donamus in perpetuum domum nostram de Monte-bonoldo et Chaallaniam ejusdem castrî et mandamenti et mille solidos Vienn. censuales, etc.*

† **CHAAN**. Vide Cham post Caganus.

* **CHAAN**. Vide supra Abagha.

* **CHABANARIA**. Vide Cabanaria.

† **CHABANNÆ MERCATI**, Forum tectum, Gal. Hales. Charta Communis Relanet ex Regesto 2. Cameræ Comput. n. 55: *Actum in Chabannis mercati de Buno 24. Febr. 1296. Vide Capanna.*

† **CHABARDUM**. Vide Caphardum.

* **CHABENA** vel **CHADENA**: utrumque legitur in Arest. ann. 1380. 16. Jun. ex vol. 7. arest. parlam. Paris.: *Tres Chadenas de filato albo, septem eschaotas filati albi, unam Chabenam filati albi, unam Chabenam filati nigri.* Ut ut est, certa filii quantitas certo ordine disposita significari videtur. *Chabene* vero, pro *Cabane*, casula, tugurium, in Lit. remiss. ann. 1409. ex Rex 163. Chartoph. reg. ch. 316: *Icehliu Jaquet ala vers une loye ou Chabene, qui estoit dans laditte vignes.*

† **CHABENTIA**, Collocatio, Gall. *Etablissement*. Testamentum Guillelmi de Turre Canonici Claromont. ann. 1315. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvernica pag. 538: *Item Maysseto et heredi Hugonis de S. Desiderio, qui moratus fuit mecum dum viveret, volo, rogo et supplico omnibus fratribus meis et cuilibet eorumdem, quod unum nepotem cujuslibet eorumdem procurrent Chabentiam, et in aliquo Monasterio induantur. Chabentia hic idem est quod necessaria ad victum, educationem et ad certam conditionem seu vitæ genus.*

* Idem quod supra *Cabentia*, Gall. *Chevançe*, Contract. matrim. ann. 1449. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. XXXVI: *Franciscus Precie... assignavit in dotem... ipsi nobili Agneli ejus filie... totam Chabentiam ipsius nobilis Francisci Precie seu hereditatem, quam ipse nobilis Franciscus habet in loco Ruppismaura prope Rodanum.* Hinc

† **CHABISCARE**, Collocare, Gall. *Etalir*. [* Dotare, dotem assignare.] Testamentum Joannis Comitum Clarom. ann. 1340: *Et in casu in quo dictum Amedeum decedere contingeret et dictum Beraldum etiam decedere contingeret absque liberis masculis procreatis matrimonialiter de liberis suis aut aliquo ipsorum, et decederent habentes liberos femininos, a quocumque ipsorum unum vel plures ex legitimo matrimonio procreatos, in illo casu volumus et ordinamus, quod de bonis alias*

sibi per nos donatis et ordinatis et institutis haberi per dictum Amedeum et Beraldum Chabiscantur maritando vel alias collocentur, prout et quemadmodum discretionis patrum eorumdem liberorum femininorum videbitur faciendum.

† **CHABLUS**, Rudens, Fumis, Gall. *Chable*, apud. D. Brussel de Feodis tom. 2. pag. CCH. col. 2.

† **CHABOCELLUS**, Species mensuræ frumentariæ. Charta Ruellani de Vivario Armigeri anni 1265. ex Archivo Veteris-villæ: *Ego dedi Veteri-villæ duos Chabocellos frumenti annui redditus ad mensuram Doli.* [* Vide supra *Cabocellus*.]

* **CHAÇATOR**, **CHAÇATOR**, Equus venatorius, poetis nostratibus *Chaceor*, *Chaceour*, et *Chasecor*. Comput. ann. 1239. MS.: *Item pro uno Chaçatore comitis Boloniensis, xxij. lib. Turon.... Pro uno Chaçatore baio regis, etc.* Alter ann. 1241: *De quodam Chaçatore liardo, xvj. lib. xvj. sol.* Occurrit pluries ibi, ut et in Comput. ann. 1245. ex Bibl. reg. Vitæ Patrum MSS.:

De son Chaceor descendi,

Et li hermites entendi

A lui servir de canqu'il pot.

Quant son cheval atournò ot, etc.

Vide *Çaçor* in *Caciare*.

† **CHACANUS**. Vide *Caganus*.

† **CHACARE**. Vide in *Caciare*.

† **1. CHACEA**, Venatio. Vide in *Caciare*.

2. **CHACEA**, Via per quam aguntur animalia adpascua. Hinc *Chaceare*, pro eo quod Galli etiamnum dicimus, *Chasser les bestes aux champs*. Will. Thorn ann. 1285: *Totum pratium, in quo continetur quedam Walla, vocata Walla seu Chaceæ Cellerarii Ecclesiæ Christi Cantuariensis, quæ continet 20. percatas in longitudine, et 20. pedes in latitudine.* Et mox: *Quod Wallia, seu Chaceæ prædicta remaneret dictis Abbati et Priori Communis ad curiandum et Chaceandum, etc.* Adde pag. 1947. Bract. lib. 4. tract. 1. cap. 44: *Ut si quis omnino viam obstruat, vel Chaceam, per quam ingredi solet pasturam.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 292: *Habendum et tenendum dictam pasturam... cum competenti via ad minus latitudinis 30. pedum ad Chaciam quoruncumque animalium suorum, fugando eas per terras meas sine dispendio pratorum meorum.* [* Assis. Michael. ann. 20. Eduard. 1. Ebor. rot. 41. in Abbreviat. Rotul. pag. 239: *In hoc placito dicitur... quod locus qui non includitur per murum, sepem aut palacium, dici debet Chacia potius quam parvus.* Assis. Michael. ann. 17. Eduard. II. Derb. rot. 79. ibid. pag. 344: *Robertus Tok cepit unam damam in Chacea de Duffeld... collegerunt de diversis hominibus quorum porci agistati fuerint in Chacea prædicta, etc.* unde liquet etiam pascua ipsa *Chaceas* dici.] In pluribus Gallie locis præsertim in Neustria, ambulacra seu itinera hinc inde arboribus consita *Chasses* etiamnum appellantur.]

† **CHACIA**, Charta Edwardi Regis Angliæ ann. 1299. apud Rymerum tom. 2. pag. 856. col. 1: *Totum honorem de Aquila cum hundredis, maneriis, Chaciis et omnibus aliis pertinentiis.*

* **CHACIA**, Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 70: *Partem terræ... quæ jacet inter Caciæ quæ tendit ad Hautam, etc.* Ibidem: *Cum... sectis, vis, Chaciis, semitis, etc.*

* Charta ann. 1448. ex Chartul. 23. Corb.: *Qu'ilz peussent Cachier et mener leurs vaques et bestiaux ausdits marés pour pasturer.* Hinc flagellum, quo ani-

malia aguntur, *Chasseure* et *Chassouere* nuncupatur. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 484: *Icehliu petit Jacobin ferist ledit Regnaut filz duduit expositant d'une Chasseure, autrement dit fouet.* Aliæ ann. 1476. in reg. 110. ch. 158: *Icehliu Facon, qui menoit le second chariot, feri ledit cheval de sa Chassouere. Chasse-vilain vero dicitur Humeralis ferculum, vulgo *Oiseau*, quo utuntur cæmentarii, in aliis ann. 1450. ex Reg. 186. ch. 45: *Le suppliant print ung instrument appellé oyseau ou Chasse-vilain... et portoit sur son col de la terre sur ledit Chasse-vilain.**

RECHACEA. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 646: *Toftum suum quinqve acrarum cum duabus bovatîs terræ, et pasturam septingentiarum ovium, in Clentham et Cavenby, cum Chacea et Rechacea de una ad aliam, quandocumque eis placuit, etc.* Vide *Caciare*.

RECHACIATUS, Repulsus, Gall. *Rechassé*. Henric. Knyghton. ann. 1293: *Rechaciati sunt a multitudine magna, velut oves in ovile.*

† **CHACERIA**, **CHACIA**, Venatio. Vide in *Caciare*.

* **CHACHAUDERIUM**, f. Fornax caldaria, Gall. *Four à chaux*. Charta ann. 1319. ex Tabul. abbat. Savign.: *Item quatuor solidos Viennenses pro Chachauderii, quos debet Hugonius filius Joannis parvi, dit For, pro se et suis fratribus... Item quinqve solidos Viennenses de servitio, quos debet magnus Joannes, dit Fot, pro Chachauderii... Unum dementum frumenti pro Chachauderi.* Vide supra *Calcheria* et infra *Calcheria*.

* **CHACIA CALIDA**, Gall. *Chaude chace*, Cum quis ex primo impetu aliquem insequitur. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 92: *In dicta grangia grangerium seu custodem ejusdem violenter ceperunt, ... quod videntes et audientes illi, qui infra dictum castrum existebant, ... dictos prædones in calida Chacia persecuti fuerunt.* Aliæ ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 31: *Lequel Jehan de chaude Chace suivy icehliu suppliant. Chaude suite, in Consuet. March. art. 12. Chache, securis, vulgo *Coigné, hache*, in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 108. ch. 360: *Ledit Bouteille considerant qu'il estoit en peril de mort, ... pour obvier à icehliu peril fist tant, qu'il eut la Chache ou coignée de l'un de ses adversaires.**

* **CHACIPOLERIA**, **CHACIPOLLERIA**, **CHACISPOLERIA**. Vide supra in *Cacepollus*.

CHACIPOLLUS, **CHACIPOLLARIA**. Vide *Cacepollus*.

† **CHACOR**, Equus vanatorius. Vide *Çaçor* in *Caciare*.

CHADABULA. Vide *Cabulus*.

* **CHADENA**. Vide supra *Chabena*.

† **CHADRIGARIUM**, Exportatio, Vectura, Gall. *Charrriage*, quod minus male diceretur *Quadrigarium*. Computus anni 1217. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. 1035: *Cellarius Parisius. De Templo III. lib. de Præpositis Parisius XXXVI. l. De relig' et Chadrigario c. l. Agitur de expensis vindemiæ.*

† **CHACIA**, Idem quod *Chacea*, Via, etc. Charta Guillelmi de Milliaco ann. 1208. in Tabulario Calensi fol. 127: *Quoddam marecum quod habebat inter Milliæcum et Chaciam de Unciaco mihi... adconsuavi.*

* **CHAELLANUS**, **CHAILANUS**, Idem qui *Chaseatus*, Vassallus, feudatus, dominus inferior. Vide in *Casati*. Sent. arbitr. ann. 1455. inter Paul. de Villanova dom. super. de Turretis et dom. infer. ejusd.

loci ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Dicitur nobilis Paullij de Villanova dominus antedicti castri dicebat et asserebat quod nobiles, nuncupati Chaellani, nihil tenentur recipere seu habere in pascuis extraneorum, pariter neque bannos.... Nos predicti compromissarii ordinamus sententialiter, et definitive pronunciamus et declaramus, quod nobiles Chaellani dicti loci de Turretis et sui..... sint immunes, franqui et liberi a prestatione et solutione bannorum. Non semel infra Chaellani appellantur. Si quis vero hanc vocem a Castellanus corruptam esse existimet, non multum repugnabo. Vide in Castellum 1.*

† **CHAFAGIUM**, Lignatio, Gal. *Chaufage*. Litteræ Humberti Dalphini pro fundatione Monasterii de Salletis inter fragmenta Hist. Stephanotii MSS. tom. 7: *Possint libere uti lignis siccis et viridibus totius nostri nemoris de Salvayrino ad opus Chafagii et furni dicti Monasterii*. In Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 91. ubi ead. litteræ referuntur, habetur *Chaffagium*. Vide *Calcfagium*.

† **CHAFALLUS**, Turris lignea, seu tabulatum, unde nostri olim *Chaufaut*, nunc *Echaffaut*. Charta Thossiacensis anni 1404: *Juxta plateam ubi solebat esse turris seu Chafallus nemoris juxta portam vocatam de Matiscone*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 132. col. 1. In Computo anni 1324: *Pro emparando et cooperiando magnum Chafallum Villæ in summa L. lib. III. s. III. d.* Vide *Cadafalus*.

† **CHAFFAYLLIUS**, Eadem notione. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 66. col. 2. in Visitatione Castrorum ann. 1347: *Item inveniunt unum Chaffayllium in exitu portæ dicti Burgi de Monte versus favergius, qui ceciderat, et ideo fuit injunctum Cellarario, quod ibidem de dicta mayeria fieri faciat unam muetam bastardam cum quatuor culis*.

† **CHALFATTA**, Eodem significatu. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 284. In Computo annorum 1333. et seqq.: *Item, pro faciendo opere Chalfattæ ad prædicandum Crucem sanctam in loco Prædicatorum II. s. gross.*

† **CHAFELLUS**, Idem. Vide *Chaafellus*.
* **CHAFEXUS**, [Mensura frumentaria apud Venetos: c certam quantitatem frumenti, videlicet mozetos VII^m. VIII^m. LXXVIII, *Chafexos* V. (Venise, archiv. génér. senato. misti. XLVII, f. 65, ann. 1406).]

† **CHAFFARDUM**. Vide *Caphardum*.

† **CHAGANUS**. Vide *Caganus*.

† **CHALA**. Vide post *Caya*.

† **CHAICIA**. Venatio. Vide in *Caciare*.

† **CHASNUS**, Quercus, Gall. *Chesne*.

Vide locum in *Lennia* et *Casnus*.

† **CHALANNUS**, **CHALENDRA**. Vide *Chelandium*.

* **CHALASTRA**, f. pro *Chalandra*, Navigii species. Vide in *Chelandium*. Charta Phil. Aug. ann. 1202. in Chartul. Campan. fol. 104. r^o: *Mandamus vobis quantinus.... tradatis fratri Aymardo.... ducenas et quinquaginta libras Pruvinenses pro Chalastra coram Johanne Gelinel ostiario nostro latore præsentium*. Vide supra *Calandra* 1.

† **CHALBA**, Χαλβάρη, in Gloss. Græc. Lat. *Galbanum*, succus ferulæ arboris.

* **CHALCERIA**, f. Fornax caldaria, Gall. *Four à chaur*. *Chauchiere*, eadem, ni fallor, notione, in Charta ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 272: *Un petit ort, qui souloit estre Chauchiere*. Acta capitul. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. fol. 77. v^o. col. 1. ad ann. 1312: *Item confitetur et asserit dictus*

Johannes se tenere et habere.... quandam Chalcheriam cum suis pertinentiis. Vide supra *Calcheria* et *Chachauderium*.

† **CHALCIDISSARE**, Græcis χαλκιδίσιον, Pecuniæ avidius invigilare. Vide Rhodig. Ant. Lect. 20. 23.

* D. Falconet monet verbum fictitium esse, quo Græcum χαλκιδίσιον Rhodigino placuit reddere. Vide H. Steph. Thes. Gr. et Martin. Lexic. in *Chalcidicus*.

† **CHALCIDIUM**, Menianum, Gall. *Balcon*. Vide *Calcidum*.

* Vide Festum et Lexic. Vitruvii. Hinc *Chaldeal* dicta videtur pars navis, apud Villehard. paragr. 38: *Li escuivent portendu environ de borz et des Chaldeals des nés, et les banieres, dont il avoit tant de belles*.

* **CHALCUS**, Monetæ æræ minutioris species apud Batavos, ejus passim mentio fit in Catalog. libr. qui venum proponuntur: *Notum quoque sit emptoribus cuilibet steno addendos esse quinque Chalcos*.

† **CALDÆI**, Saraceni. Ita Saracenos Hispanicos non semel vocat Sebastianus Salmanticensis Episcopus in Historia a Sandovallo edita. Regestum censuum Ecclesiæ Romanæ ex Bibl. Regia: *Et quadam littera bulla aurea bullata Leonis Regis omnium Armeniorum directæ D. Joanni PP. continens quod ipse submisit se cum subditis suis obedientiæ Romanæ Ecclesiæ, et petit subsidium Apostolicum, quia graviter invaditur a Caldeis infidelibus*.

† **CHALDÆI**, Ὀρόσκοποι, Astrologi. Passio SS. Chrysanthi et Darisæ: *Nam omnes Magos et Gerofantas, et Caldæos, et hariolos ego domui*. Hieronym. in Daniel. cap. 2: *In Chaldæis Γενεθλαδύρους significari vult, quos vulgus Mathematicos vocat. Consuetudo autem et sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui alter habentur apud gentem suam, eo quod sint Philosophi Chaldæorum, et ad artis hujus scientiam Reges quoque et Principes ejusdem gentis omnia faciunt*. Vide Julium Cæsar. Bulingerum lib. 1. de Magia cap. 3.

* **CHALEDIA**, an Via strata, agger, Gall. *Chaussée*? Charta Milon. abb. de Castriciis ann. 1200. in Chartul. Campan. fol. 133. v^o: *Nemus nostrum a loco, qui dicitur la Concyoclarèl, ... usque ad costam de Myroant per Chalediam Galteri*. Vide *Calcia*.

† **CHALENTUM**, pro Chalengum, Practicis Calenge, Lis, calumnia, etc. Locus est in *Executores Chalenti*. Vide *Calengia*.

† **CHALFAGIUM**, [* Jus annuæ lignationis, quod quis habet in silva ad familiæ suæ usum, Gall. *Chaufage*. Pactum inter Joan. dalph. et Petr. Barral. ann. 1315: *Quod ipsi.... possint.... cindere in memoribus.... trabes, postas et alias maerias facere deportare pro Chalfagiis et edificiiis suis*. Vide *Chafagium*.

† **CHALFATTA**. Vide *Chafallus*.

* **CHALIA**. Reg. Olim parlam. Paris. ad ann. 1295. fol. 107: *De Chalia vero, de qua dicti cives fuere locuti, in casu prædicto dicta curia nostra tacet ad præsens*. Vide supra *Calina* 1. et infra *Chamo*.

† **CHALIFA**, CALIPHA. Ita appellabant Saraceni supremos gentis suæ Principes vocabulo Arabico, quod *successorem*, vel *hæredem* significat, inquit Wilhelmus Tyrius lib. 19. cap. 19. et ex eo Jacobus de Vitriaco lib. 1. cap. 7. eo quod summi eorum Prophetæ vicem et successionem jure tenerent hæreditario. At Nicolaus Fullerus lib. 4. Miscell. sacror. cap. 16. et Valerius in Præfat.

ad El-Macinum censent, hoc vocabulo, *Vicarios*, seu *Locum tenentes* sese appellitasse, Deî nempe. Unde eo nomine in tanto honore et reverentia a suis habebantur, ut quasi pro numine colerentur, nec nisi mandato et auctoritate illius quantuncumque potens, aut nobilis, appellaretur *Soldanus*, et omnes ejus subditi, tam Reges, quam alii, pedes ejus ad terram prostrati reverenter oscularentur. Verba sunt Jacobi de Vitriaco. Sed postmodum adeo invaluit Sultanorum potentia in rebus politicis et militaribus, ut fere cum inani et specioso dignitatis nomine sola religionis, seu potius superstitionis Mahumetanæ potestas penes Chaliphas remaneret: unde a Baldrico Dolensi lib. 3. Tudebodo lib. 4. Roderico Archiep. Toletano lib. 7. cap. 10. Vincentio Belvac. lib. 32. cap. 54. Conrado Usperg. et aliis, *Papæ et Apostolici suæ gentis* vulgo appellantur. Primus autem Chaliphæ nomen et dignitatem usurpavit Abubacarus, Mahometi successor, ut auctor est Georgius El-Macinus. Titulos Chaliphæ Bagdatensis habes in Chronico Flandr. cap. 82. Sed et Chaliphas videntur appellasse suos Sacerdotes, non modo supremos, sed etiam quosvis, Saraceni Principes. Vide Petrum Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 51.

† **CHALIFATUS**, Chalifæ dignitas. Georg. El-Mac. lib. 2. Hist. Sarrac. cap. 6: *Chalifatui in illis tractibus præfectus est filius ejus Hispanus*.

† **CHALMA**, CHALMS. Vide *Calma*.

* **CHALO**, CHALONUS, Pars supellectilis lecti. straguli species. Inventar. ann. 1360. Ms: *Quatuor linteaminibus, uno Chalone, una mappa, uno tabaylhone sive longeria, etc.* Stat. synod. eccl. Castrens. ann. 1358. ex Cod. reg. 1592. A. fol. 76. r^o: *Sufficeret ut dimittat suo successor, videlicet tres lectos, scilicet unum pro archipresbitero, munilum.... uno lodice cum coopertorio de colore; vel alio Chalone sufficienti*. Charta ann. 1327. ex Reg. ch. 55: *Ivit ad domum dicti servientis, et de inde fecit abstrahi circa primum sponnum tassas argenti, Chalonos, coxinos, vanonas, et plures alias res*.

† **CHALONDUS**, CHALONNIUM. Vide *Chelandium*.

* **CHALONGIA**, Monetæ species, nostris *Chaloinge* et *Chalonge*. Charta Petri episc. Laudun. ann. 1377. in Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 12: *Edelinam feminam nostram de corpore, videlicet de capitagio duarum Chalongiarum, ... sub infrascriptis modis et conditionibus munimittimus per præsentem*. Alia Joan. Laudun. itidem episc. ann. 1386. ex Reg. 135. ch. 1. *Johannes Ragon homo de corpore de parvo capitagio duodecim denariorum, dictorum Chalonges*. Chartul. Thenol. ex Bibl. reg. Cod. 5649. fol. 98. r^o: *De dicta domo singulis annis debemus domino Laudunensi episcopo... demi corvée, valoris unius Chaloinge*. Et fol. v^o: *Census, quos debemus apud Urcl.... Johanni Corbel de Lauduno duas Chaloinges*. [* Idem nummus qui Germanis Schilling? ADEL.]

* **CHALONNUS**, Navigii species, idem quod *Chelandium*. Vide in hac voce. Charta ann. 1381. ex Tabul. S. Petri de Cultura: *Cum monachi conquesti fuissent quod essent in possessione.... naviculas, Chalonnos seu bacellos inter prædictos fines riparæ ducendi libere et reducendi*.

† **CHALONUS**. Vide supra *Chalo*.

* **CHALSEDONIUM**, Crystallum. Arest. ann. 1321. 9. Maii in vol. 1. arestor. parlam. Paris.: *Item unum scaccarium de jaspide et Chalsedonum cum familia, vide-*

licet una parte de jaspide et una parte de Cristallo.

† **CHALVAGIUM**, Lignatio, Gall. *Chaufage*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 411. col. 2. in Ordinatione Humberti II. ann. 1340: *Nec ulterius patiamini, quod aliqua nemora... nostra scindantur, essartentur vel charbonentur pro martinectis vel aliis grossis ferorum operibus faciendis, nisi dumtaxat pro minutis fabricis et Chalvagijs personarum, ac alijs minutis usibus opportunis. Vide Chafagium.*

† **CHALVARIGUM**, **CHALVARITUM**, Gall. *Charivari*, Tinnitus et vociferationes, quibus in Gallia praesertim sponsis ad secundas nuptias convolantibus illudunt atque conviciantur. Statuta synodalia Ecclesiae Avenion. ann. 1337. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 561: *Cum sponsae ad eorum traducuntur hospitia, de ipsorum domibus bona more praedonum rapiunt violenter, pro quibus pecuniarias ad invitit redemtionem extorquent, quas expendant in scurrilitatibus et comessationibus inhonestis, quae... Malprosiech damnabiliter appellant... faciunt ludos obnoxios, quos ut eorum verbis contra honestatis labia utamur in placidis, nominant Chalvaricum. Ibidem col. 582: Qui dum contingit viros aut mulieres ad secunda vota pertransire et matrimonialiter conjungi, et dum in Ecclesijs matrimonia fidelium et benedictiones nubentium celebrantur, sponsum et sponsam circumstantes vociferando percutiunt... quod ipsi tales derisores, raptores, divini perturbatores officii et sacramentorum officia contemnent, Chalvaritum in vulgari facientes seu fieri procurantes, a praedictis excessibus penitus et omnino desistant sub poena excommunicationis. Chevealet, dicitur in diocesi Trecorensi, ut habetur col. 1119. Si diversas, sed incertas prorsus, variorum Eruditorum conjecturas de hujus vocis originatione videre vis, Menagium adito ad vocem *Charivari* in Etymolog. Gall. Vide *Caria* et *Charivarium*.*

† **CHARAVALLIUM**, apud eundem Martenium ejusd. tom. col. 654. in Statutis Hugonis Biterr. Episcop. ann. 1368: *Idcirco praesenti prohibemus statuto, quod nullus cujuscumque sexus vel conditionis existat in nostris civitate vel diocesi in opprobrium vel injuriam secundo nubentium, vel alterius eorumdem illum ludum iniquitatis vocatum vulgarter Charavalli vel alium in opprobrium dicti matrimonii quoquo modo de cetero facere praesumat.*

* **CHARAVARIA**, Gall. *Charivari*, Tinnitus et vociferationes, quibus sponsis ad secundas nuptias convolantibus illudunt atque conviciantur. Stat. Guill. de Burgo Matiscon. offic. ante ann. 1337. in vet. Collect. statut. synod. dioc. Lugdun. fol. 75. r.: *Nonnulli ausu temerario, contra Beluense (f. Belnense) provinciale statutum, secundas nuptias vituperant ac derident, eundo cum falsis visagijs et faciendo quemdam lusum noxium, qui vulgarter Charavaria nuncupatur. Charta ann. 1365. ex Cod. reg. 5187. fol. 39. v.: Vobis confiteri volentium confessiones audiendi... etiam in et de casibus dicto domino Lugdunensi reservatis, exceptis tamen... concubinato notorio, Charavaria... licentiam impartitur. Nostris olim Calivaly, Chalivali et Chalivari, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 361: *Comme n'a gueres pour occasion de la somme de douce solz pardonnée pour un Chalivali en la ville de Ver. Alia ann. 1409. ex Reg. 164. ch. 54: Eulæ estans à table fut parlé d'un Chalivari, qui se de-**

voit faire contre aucuns nouveaulx mariez dudit lieu de Bucy, etc. Denique alia ann. 1428. ex Reg. 174. ch. 212: *Lesquelz avoient esté condamnez à une amende pour un Calivaly fait par eulx à S. Lo.*

* **CHARAVARITUM**, Eadem notione. Joan. de Garronibus in rubr. de secund. nupt. num. 68. apud Mourgues in Comment. ad Stat. Provinc. pag. 309: *Secundo nubentibus fit Charavaritum seu Capramaritum, nisi se redimant et componant cum abbate juvenum; et primo nubentibus non fit Charavaritum.*

* **CHALUC**, Piscis genus. Vide infra *Labeo*.

† **CHALUNGIUM**, Actio qua quis rem aliquam repetit, Gallice *Calenge*. Tabularium Monasterii Casae Dei in Instrum. Charto ann. 1254: *Sine contradictione, Chalungio et impedimento quolibet. Vide Callengia.*

CHALUNS, Panni Catalaunenses. Statuta Ordinis S. Gilberti de Sempringham: *Aut pannos pictos, qui vocantur Chaluns.*

† **CHALYBA**. Vide *Caliba*.

CHAM. Vide *Caganus*.

* **CHAMA**, Supremum umbellae vel lecti tegmen, Hispan. *Cama*. Ordo canonizat. ex Cod. Ms. Morton. archiep. Cantuar. ann. circ. 1494. apud Labb.: *Fit unum baldachinum cum Chamis broccalli de auro, habens pendalia de carmusino.*

* **CHAMARLENCUS**, Camerarius, minister archiepiscopi Lugdunensis. Ordinar. Ms. eccl. Lugdun.: *Chamarlencus archiepiscopi debet ponere paramentum in presbyterio et in choro, et si ibi sunt aliqua necessaria in clavis, partitis, cordis et in alijs rebus, Chamarlencus debet ponere, preparare, ordinare in loco ubi pallia debent reponi, et ubi possint congrue ordinari. Si archiepiscopus cantat, vel legatus, vel episcopus, Chamarlencus debet tapeta sternere ante altare et circa, et deferre sedile in capitulo, vel alio loco, quo archiepiscopus se debet induere sacris indumentis. Vide *Camarlencus*.*

† **CHAMBE**, Cannabis, Gall. *Chanvre*. Instrum. ann. 1477. ex Tabular. Casae Dei inter Fragmenta Hist. Stephanotii MSS. tom. 4: *Do sacrosanctae Ecclesiae de Comps, quae in honore S. Andreae consecrata est, linum et lanam et Chambe.*

† **CHAMBELLANUS**. Vide *Cambellanus*.

† **CHAMBERLAGIUM**, Idem quod *Cambellagium* seu certa pecunia summa, quam vassallis debet domino feudali cum ei praestat hominum, in plerisque Consuet. Francis *Chamberlage*, in alijs *Chambellage*, in quibusdam *Chambellennage*. Charta Guillelmi de Furno pro Andrea de Monjohan Abb. Nobiliacensi ann. 1370. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 1048: *Confiteor me tenere... a religioso et honesto domino... ad homagium ligium ad x. solidorum de Chamberlagio solvend. in permutatione domini sive hominis. Vide *Cambellanus*.*

CHAMBO. Vide *Cambo*.

* **CHAMBRELANIA**, Officium *Chambrelani* seu *Cambrierii*. Charta ann. 1240. ex Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 87. r.: *Dominus Robertus de Boncio homagium reddens domino abbati nomine Chamberlaniae suae, vestimentum illud, quo super alijs vestibus erat indutus, dedit Astanibus istis Evarado preposito nostro, Petro elemosinario, Johanne sacrista, Gaufrido Chamberlano nostro, Stephano Boel armigero fratre abbatis, Dionisio famulo ejus. Vide supra *Cambellanus* et *Cambrierius* 2. *Chambrillour*, Socius, contubernalis, vulgo *Compagnon*, qui est de la même chambre, in Lit. remiss. ann.*

1404. ex Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 318: *Estienne Barre Chambrillour de Jehan Bacheyron, etc.*

† **CHAMBRERIUS**, Cubicularius, Gall. *Chambrier*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 309. col. 1. in Ordinatione anni 1336: *Item, Adoardus de Sabaudia cum uno Scutifero, uno Chamberrio et uno famulo. Baluz. tom. 2. Hist. Geneal. Arver. pag. 317. in Testamento anni 1340: Legamus Stephano vayleto et Chamberrio nostro decem libras Tur. semel. Vide *Cambrierius*.*

CHAMBRUNCULA, Parvula camera, in Charta ann. 1278. apud Duchesn. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 205.

* **CHAMELOTUM**, Pannus ex camelorum pills confectus. Ceremon. Rom. Ms. fol. 31. v.: *Feria quarta majoris hebdomadae hora xxj. fit officium matutinale Tenebrarum. Papa habet cappam sine mitra; cardinales pavonaceas cappas panni vel etiam Chameloti. Vide supra *Camelotum*.*

† **CHAMEPEUCE**, Herbae genus, a Graeco χαμαίπευος, Plinio lib. 14. *Chamepityos*. Medicina Salern. pag. 228. edit. 1622: *Pessima habenda est cerevisia, quae conficitur ex rebus inebriantibus, nimium ex lodio, vel Chamepeuce. Ea enim adeo efficitur valida et halitosa, ut parum absit, quin bibentes paulo immoderantius ad insaniam redigantur.*

* *Chamepeuce*, Gall. *Ivette* vel *Chamepityis*.

† **CHAMERA**, **CHAMERARIUS**. Vide *Camera*.

CHAMEUNIÆ, Græc. Χαμευνία. Humi cubationes: *Culcite humo constratae*, apud Julianum Antecess. Nov. 4. cap. 4. Glossæ Phavorini: *Χαμευνή, ταπεινή κλίνη*. Alia: *Χαμευνία, ή ευσοχορία*. Hieronymus in cap. 41. Ezechiel: *Puto perspicuum esse lectori semper augustiora esse quae deorsum sunt in jejunijs, Chameunijs, et victus continentia. Idem ad Neptianum: Omnes pene virtutes corporis mutantur in senibus, et crescente sola sapientia decrescut ceterae virtutes, jejunia, vigiliae, eleemosynae, Chameuniæ, id est, super pavimentum dormitiones. Adde eundem in Ageum, et Auctorem de Duplici martyrio, S. Theodorum Studitam in Vita S. Platonis num. 10. etc.*

† **CHAMFRENUM**, Vox ibrida, ex γάμος et frenum. Utrumque idem est. Tabularium Vindocinense Thuanum cap. 84: *Dedimus Ivoñi unum Chamfrenum, et Roberto unas caligas vermiculas.*

* Gall. *Chamfrain*, Ornamentum vel armatura equi fronti apposita. Polluci *χημός*; non *γάμος*, pars labiorum totum os ambiens, lib. 2. § 90. Eidem lib. 1. § 48. Ferrum ori equino circumdatum.

* **CHAMINERIUS**. Vide supra *Caminarius*.

† **CHAMINUS**, Iter, Gall. *Chemín*. Vide *Caminus*.

* **CHAMO**, **CHAMONAGIUM**, f. Ager exilis et incultus, idem quod supra *Calma* 1. Charta ann. 1377. in Reg. 112. Chartoph. reg. ch. 212: *Item parvum pratium cum Chamonagio in circuitu dictae terre existente... Item quandam Chamonem, situm desuper dictum sauzaium, qui continet circa unam boisselletam terræ... Item unum Chamonem, qui est de dominio, vocato Gallice le Chamon de prelates.*

* **CHAMONNIE**, perperam pro *Chameuniæ*. Vide in hac voce. Sibrand in Chron. abbat. Lidlum. ann. circ. 1575. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 227: *Nec Chamonnis lumini dormitionibus abstulit.*

* **CHAMPAGIUM**, Vectigal agro impostum, praestatio agraria, Gall. *Cham-*

part. Charta ann. 1305. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 264. r^o. col. 1: *Cum vendis, subvendis, mutagiis, gardis, obleis et Champagiis, et cum omnibus aliis iuribus.* Vide supra *Camparia* 3. *Champaigne* vero Ager pascuus, in Lit. remiss. ann. 1456. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 183: *Le suppliant afferma pour ung an certains Champaignes joignant à son pastoral, nommé le pastoral long.* Vide infra *Champpeare*.

* **CHAMPARDUM**, Eadem notione qua *Champagium*. Charta permutat. inter Phil. Pulc. reg. Franc. et Hugon. de Bovilla ann. 1303. ex. Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 224. r^o. col. 2: *Item vendas dicti census et terrarum villarum ipsarum, quæ tenentur ad Champardum.* Quæ Gallice ita leguntur ibid. fol. 227. v^o. col. 1: *Item les ventes dudit cens et des terres de la Chapelle et de Gauleinville, qui sont à Champart.* Charta ann. 1310. in Reg. 45. Chartoph. reg. ch. 147: *Item Champarda seu terragia valentia quinquaginta septem solidos et sex denarios Par. annui et perpetui redditus.* Assignatio dotalitii Joan. reginæ Franc. ann. 1319. in Reg. 60. ch. 69: *Item pro Champardis de Vernonello duodecim solidos.* *Champarer*, *Champardum* exigere, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 145. ch. 211: *Le suppliant ala devers le sergent de la justice, que a à Valecourt Yvonet Du Bois escuyer, et lui requist.... que il lui voulsist Champarer une piece de terre,.... laquelle estoit et est du champart dudit escuyer.* Vide in *Campipars*.

* **CHAMPARIA**, Idem quod *Champardum*. Reg. sign. *Probus: Item facit domino ipse Guillelmus xxv. solidos censuales pro Champaria sibi ascensata.* Nisi sit Jus pascendi pecora in campis sive arvis. Vide supra *Champagium*, et mox *Champpeare*.

† **CHAMPARS**, in Chartular. S. Martini Pontisar. legitur pro *Campipars*, quod vide.

† **CHAMPEAGIUM**, Jus pascendi pecora in agris, pratis vel silvis non suis: id etiam quod præstat pro hujusmodi pascuis. Charta Calomontis in Dumbis ann. 1397: *Pro Champageis et aberagiis quæ habet in dicto stagno.* Vide *Champaria*.

* **CHAMPEARE**, Pascere pecora in campis sive arvis, nostris *Champoier*. Inquisit. Ms. ann. 1480. in Bressia et Buges: *Illi de Molone in illis brotellis Champeaverunt et bochiarerunt tanquam in eorum brotellis.* Arest. Senat. Chamber. ann. 1492. ead. de re: *Una cum ipsius communitatis usu et præcurso pasquerandi et bocheandi in dictis brotellis.* Liber. villæ de *Grancey* ann. 1348. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 160. art. 5: *Voulons et octroyons que nostre homme et habitant de nostre chastel et ville de Grancey et leurs hoirs, puissent Champeier et mener à tousjours mais toutes leurs bestes grosses et menues, exceptey chievres en tous noz bois et forez de Grancey.* Lit. remiss. ann. 1480. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 72: *Guillaume de Bougey, bouvier et garde d'une charue de certain nombre de buefs, avoit fait Champeier et dégaster en grant partie Perbe desdites fauchées de pré.... par lesdiz buefs, et que à Champeier et dégaster ainsi laditte herbe.... il estoit coustunier.* Unde *Champoier*, pro *Champaiere*, legendum in *Camparius*. *Champpeier* vero, pro *Aream*, vulgo *Champ*, fonds re aliqua ornare, in Comput. Steph. de Fontan. argent. reg. ad ann. 1350: *Cinq esterlins de perles blanches à*

semer le champ desdites cottes, faire les coppons des labeaux pour clx. grosses perles à Champeier ledit champ. Rursum aliud sonat eadem vox *Champoier*, Pugnare scilicet, concertare, Gall. *Se battre avec quelqu'un*, in Lit. remiss. ann. 1407. ex Reg. 161. ch. 247: *Johannin Manecier et icellui Talart Champeyoient l'un contre l'autre;... lequel Talart avoit le dessus dudit Jehannin, qui estoit en grant peril de mort.* Vide *Champpeagium*.

† **CHAMPEIUS**, Idem qui *Camparius* supra, *Camporum* custos. Regestum *Probus* fol. 12. ann. 1262: *Venerunt Inquisitores domini Dalphini, etc. Interrogati... Quis ponit Champeios, Resp. quod Dominus.*

† **CHAMPERIA**, Officium *Camparii* seu *Champeii*. Computum *Grasivod*. ann. 1332: *Pro Champeria de Auris assignata Petro de Villa per Dominum pro 2. florenis... 7. lib. Item, pro Champeria de Alesnone assignata Guillelmo Gebenn pro 4. flor. 100. sol.*

† **CHAMPERIUS**, idem qui *Champeius*. Inquisitio anni 1220. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 2: *Item, interrogati, quis ponit Champerios, respondent, quod Villici et Castellani pro dominio ponunt eos.* Lege *Dominio*, nempe Dalphino, ut patet ex *Regesto Probus*.

* *Camporum*, pratorum, aliorumque agrorum custos. Libert. Brianc. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 730. art. 25: *Quod etiam Champerios et banerios possint eligere et recipere, etc.* Vide supra *Camparius*.

† **CHAMPERTORES**. Vide in *Cambiartia*.

† **CHAMVERUM**, Cannabum, Gall. *Chanvre*. Archivum Majoris Monasterii: *Paganus Greno... concessit partem suam de primitiarum decimis, scilicet de agniculis, de porcis, de lena, de lino et de Chanvero.*

CHAMULCUS, Genus carpenti humilis, ut nomen ipsum indicat. Gloss. Lat. Gr.: *Σκολοδία, χαμοδίκης, Στλudio, χαμοδίκιον.* Ita recte corrigunt viri docti. Gloss. Græc. Lat.: *Χαμοδίκης, Trahe, leg. Traha.* Ammian. lib. 17. *Unde Chamulcis impositus, tractusque lentus per Ostiensem portam, etc.*

† **CHAMUS**, Χάμος, Frenum, in Biblia sacra. [*] *Chami frenique non patiens*, apud Monach. S. Gall. in Gest. Carol. M. lib. 1. cap. 24.]

† **CHAN**. Vide *Caganus*.

† **CHANABA**, Cannabis, Gall. *Chanvre*, apud Stephanotium in Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 822. et iterum pag. 831. Vide *Canaba* 2.

† **CHANABACIUM**, Tela cannabina. Gall. *Canevas*. Chartular. Camalariensis monast. diocesis. Anic.: *Julianus de Rocha donavit huic loco S. Egidii unum bliaudum de Chanabacis.* Vide *Canevacium* in *Canava* 2.

† **CHANABERIUM**, Locus ubi seritur cannabis. Inventarium *Piquet* n. 18. cap. 41. de Volta fol. 13. ex Archiv. Principis de *Rohan*: *Item quoddam Chanaberium scitum in insula Domini; confrontat ab Oriente, etc.* Passim occurrit ibidem ac præsertim fol. 335. verso. Vide *Cabannaria*.

* **CHANABERIUS**, Locus ubi crescit cannabis. Charta ann. 1512. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. xlvj: *Vendit... quosdam Chanaberium et ortum,.... sitos in mandamento Montilii.* Vide *Chanaberium*.

* **CHANALLIONUS**, Canaliculus, aqueductus. Charta ann. 1414: *Juxta quem-*

dam Chanallionum venientem de stagno, vocato de gurgite. Vide *Canalietum*.

† **CHANAVA**, Idem quod *Canava* 2. Cannabis, etc. Vide locum in *Chabannaria* post *Cabannaria*.

† **CHANÉBA**, Idem, in Antiquit. Pict. MSS. Stephanotii tom. 4. pag. 561.

† **CHANÉVARIA**, Idem quod *Chanaberium*, Gall. *Cheneviere*, in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 80. Vide *Cheneveria*.

* **CHANAVUM**, Cannabis, Gall. *Chanvre*. Ego *Geraldus Chalvetus*.... *medietatem decimæ milli et panitii, sive leguminis et Chanavi gurpisco*, in Chartul. Gratianop. ad ann. 1108.

* **CHANCELLETUS**, in Reg. capit. Carnot. pro *Chenetellus*. Vide in hac voce.

* **CHANDELLERIUS**, Qui facit vel vendit candelas, Gall. *Chandelier*. Lit. ann. 1375. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 401: *Item in quadam terræ petia vineate,.... confrontante cum duobus vineis magistri Petri Martini Chandellerii.*

* **CHANECIA**, Alveus, canalis nostris *Chane* et *Chanel*. Charta ann. 1285. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 6. col. 1: *Cum eorumdem stagni et molendinorum fundis, aquis, aquarum decursibus, piscibus, Chanecia, motura, pertinentiis, etc.* Chron. S. Dion. lib. 3. cap. 12. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 226: *Quant il ot cessé à plouvoir, et les yaues furent retraites et revenues à leur Chanel, etc.* Et lib. 4. cap. 6. ibid. pag. 254: *Les yaues des flueves issirent hors des Chanes.* Consuet. Genovef. Mss. ad ann. 1299. fol. 86. r^o: *Le baillif de Senlis avoit mis hommes de par le roi pour veoir mesurer le cours et le Chanel de l'iaue, et doit avoir ledit Chanel cinq toises et pié et demi de lé.* Charta ann. 1406. ex Chartul. Latinac. fol. 204: *Esquetz douures, quant la riviere de Marne se desvoje et est hors de son Chanel, etc.* Occurrit præterea apud Joinvil. edit. reg. pag. 40. et in Vit. S. Ludov. ibid. pag. 361. Est et mensuræ nomen, in Terrear. Castel. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2: *La moitié de la pinte, est le Chanel à quoy l'on vend vin.* Vide infra *Chenalis*.

* **CHANEVERIUM**, Ager, in quo cannabis crescit, Gall. *Cheneviere*. Acta capitul. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. ad ann. 1347. fol. 130. r^o: *Item decem solidos.... super curtilli.... juxta Chaneverium, quod quondam fuit à la Baudrana.* Vide supra *Canabale* et infra *Cheneverium*.

* **CHANGARE**, Permutare, a Gall. *Changer*. Charta Guichardi abb. in Chartul. Pontiniac. lib. 6. ch. 27: *Terra quam Sevinius de Sancto Florentino Changavit cum Pontiniacensis monachis, etc.* Vide *Changia*.

CHANGIA, Permutatio, Gall. *Eschange*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 795: *Donec idem Comes præfatus Petro Changiam ad validitudinem terræ suæ conferret.*

* Num inde repetenda est vox *Changon*, qua significatur conventus parentum et amicorum utriusque conjugis ante initas nuptias et infra dicitur *Festum regardi*, in Lit. remiss. ann. 1415. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 205: *Lequel suppliant estoit en la ville de Souspes avec sa fiancée, ses mere et autres parents et amis avec les parents et amis aussi d'icellui suppliant pour assembler entre eulx pour le jour des Changons, qui se fait en tel cas, selon la coustume du pays (Gastinois). Sed et convicium, fortasse spurium, sonat hæc eadem vox in aliis Lit. ann. 1236. ex Reg. 173. ch. 599: *Iceilui Tirant en soy courrouçant appella**

le suppliant Changon ;... lequel respondi qu'il n'estoit point Changon. Vide supra *Cavestrum*, [*** et Cambio 2.]

† **CHANIS**, CHANOGLANUS. Vide *Cham* post *Caganus*.

CHANRIA. Concilium Palentinum ann. 1322. can. 19 : *Ne ratione collationis hujusmodi beneficii, aut Chanriae, seu alio quaesito colore, aliquid praesumant per se vel per alios exigere, etc.* Forte scrib. *Changia*, commutationis, *Eschange*.

* **CHANSONUS**, Pincerna, Gall. *Echan-son*: unde ejus officium *Chansonaria* dicitur, in Testam. Joannae comit. Tolos. ann. 1270. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 592 : *Item* (legamus) *Stephano de camera, xl. lib. Item Stephano de Chansonaria, xl. lib.* Comput. ann. 1408. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 195. col. 1 : *Item redemimus fustam vasis a Chansono dicti regis, solvimus xv. solidos.*

* **CHANTARUM**, ut infra *Chanterium*. Charta ann. 1370. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 869 : *Item super Chantaro et domo, quae fuit defuncti Johannis Champion, etc.*

CHANTELAGIUM. Charta Philippi Regis Franciae ann. 1273. pro Ecclesia S. Mederici Parisiensis : *Habebunt Canonici in tota dicta terra... roagium, foragium, sive Chantelagium, et omnia emolumenta, etc.* Compotus Baillivorum Franc. ann. 1305 : *In Praepositura Paris... de Busta castelletti... de Chantelagio*. Regestum Peagiorum Parisiensis : *Se uns Bourgoys de Paris achete vin à Paris dedans la ville, et il le vend dedans la ville, comme que il le vende en gros ou en broche, il doit de chascun muid un denier de Chantelage*. Ibidem : *Chantelage est une coutume assise anciennement, par laquelle il fu establi, que il loisoit à tous ceus qui le Chantelage paient, à oster le chantel de leur tonneau, et la lie wider, et parce que il sembloit que cil qui dedans la ville de Paris estoient demourans, n'achetassent pas vin, que il ne le voulsissent revendre, et quant il feussent vendu, oster le chantel de leur tonneau, et leur lies oster, pour ce fu mis li Chantellage sur les demourans, et sur les Bourgoys de Paris*. Meminit praeterea *Chantelagium* vetus Franciae Consuetudo lib. 4. cap. de *Justice Fonciere*. [Arrestum Curiae Parlamenti Parisiensis. ann. 1331. pro alta justitia, etc. Bonevallis et S. Mauri, etc. ex Archiv. Bonevallensi. Haec tributi species pro vino vendendo exsoluit *Chantelagium* dicitur a *Canterius*, Gall. *Chantiers*, qui sunt oblonga cellae vinariae tigna, in quibus per ordinem dolia collocantur : debebatur autem sive vinum generatim venderetur, sive singulatim *en gros ou en broche*.]

* Tributi species pro vino vendendo exsoluit, aut a *Cantheriis*, Gall. *Chantiers*, super quos collocantur dolia, aut a segmentis dolii angulatis, vulgo *Chan-teaux*, ut Reg. Peagior. Paris. supra laudatum indicare videtur, sic dicti. Charta Ivonis episc. Carnot. ann. 1114 : *Concessimus... quod ipsi* (monachi Tironenses) *et sui conversi... a barragiis, Chantelagis (al. Cantellis) taliis... sint liberi et immunes*. Lit. ann. 1358. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 313. art. 3 : *Le Chantelage de vin, c'est assavoir de chacun tonneau de vin vendus esdits hostels et en chacun d'eux, quatre deniers Paris. Chantée, eodem significatu, in Lit. ann. 1359. ibid. pag. 361. art. 2. Vide Chopin. ad Consuet. Andegav. lib. 1. cap. 8. pag. 178. et supra *Cantellagium*.*

CHANTELLUM. Libertates villae S. Pa-

ladii in Biturigib. ann. 1279 : *Quilibet per se tenens focum certum, et locum, vel Chantellum in dicta villa, etc.* Infra : *Dum tamen velint solvere census consuetos, et 12. denarios quolibet anno de praedictis foco, loco, et Chantello praedictas costumas tantummodo debitas de haereditatibus superscriptis, etc.* In Consuetud. Burbonensi art. 193. et 203. quatuor denarii, quos servi seu homines de capite de anno censu exsolvere tenentur, de *Chantelle* appellantur, quod ratione foci ac mansionis debeantur.

* Consule de *Lauriere* in Glossar. Jur. Gall. ad v. *Chantelle*.

† **CHANTELLUS**, Frustum panis amplioris, Gall. *Chanteau*. Instrumentum venditionis sergenteriae domini Episcopi Aduensis ann. 1271 : *Item habet et habere debet singulis annis idem Raulinus de quolibet pane quem falcatores comedunt in praeria praedicta unum Chantellum cujuslibet panis*. Vide *Chantellus*.

* Lit. remiss. ann. 1451. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 165 : *Le suppliant print un Chanteau de pain qu'il rencontre*. Hinc *Chantilles*, ni fallor, appellantur lapidum fragmina, in aliis Lit. ann. 1391. ex Reg. 141. ch. 101 : *Certaine quantité de Chantilles pour mettre en oeuvre en une sienne maison* (fournies par) un *ouvrier de tieullerie et de chaux*. *Chantel* vero, Pars manus aversa seu exterior, vulgo *le Dos de la main*, in aliis Lit. ann. 1401. ex Reg. 156. ch. 118 : *Lequel Guillaume feri du Chantel ou du dos de sa main l'exposant, et lui bailla un arriere main au dessous du menton*.

* **CHANTERIUM**, Area, locus vacuus muro cinctus, qua etiam notione *Chan-tier* usurpari videtur, in Lit. ann. 1348. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 96 : *Que toutes manieres de boës, grivois... fussent ostées et mises hors des voiries et Chantiers, etc.* Charta ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 521 : *Item in et super quamdam domum et Chanterium, situm Parisius in Graveria;... sex libras Paris*. Alia ann. 1362. ex Reg. 91. ch. 267 : *Unam plateam, vocatam Chantier, tenentem plateas seu Chanterio Guardi de Gouvernés*. Vide supra *Chanterium*.

CHANTERIUS, Gall. *Chantier*, Libertates Castellii novi in Biturigib. ann. 1265 : *Praedicti autem homines pro praedictis tenentur nobis et haereditum nostris dare singulis annis in perpetuum sex Chanterios boni vini et receptibilis conductos Biturigibus in domo nostra, etc.* [Species mensurae est : quenam?]

* Doli genus statutae capacitatis, quam explicat Charta dom. Castri novi ann. 1260. ex Bibl. reg. : *Cum homines franchisiae Castri novi dederint et promiserint se reddituros domino regi Franciae, vel ejus mandato sex Chanterios vino plenos... decem et octo modios tantummodo continentes*. Vide infra *Chare-tillus*.

† **CHANTO**, Quaedam pars armaturae. Testamentum Odonis de Rosillione ann. 1298. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1906 : *D et lego unam integram armaturam, meos cuissellos, meos Chantonnes, meum magnum cultellum*. [*** An *Gantonnes*?]

† **CHANVANNARIUS** MANSUS. Vide in *Cabanaria*.

* **CHANVRERIUS**, Gall. *Chanvrier*, Cannabis preparator. Necrolog. eccl. Paris. MS : *Item domos quasdam... ultra parvum pontem in rico Saqualiae situatas, contiguas domui Johannis Maueri Chanverii*.

† **CHAPA**, Gall. *Chape*, Vestis pluvialis,

quo utuntur Clerici praesertim in processionibus. Baluz. tom. 2. Hist. Arverniae pag. 490. ex vetustissima membrana Ecclesiae Claromont : *Firmaverunt ut ad Festum B. Mariae Augusti Chapam reddant de duabus marcis argenti*. Vide *Capa* 1.

* **CHAPELETUS**, Sertum precatorium, Gall. *Chapelet*. Inventar. MS. honor. Joan. de Madalhan ann. 1450 : *Item plus unum Chapeletum perlarum, continentem unciam perlarum parvarum*. Vide *Capellina* 1.

† **CHAPELLA**, Sacellum, Gall. *Chapelle*, apud Lobinellum in Glossario ad calcem Hist. Britan. Vide *Capella* 6.

† **CHAPELLARIUS**, Petasorum opifex, ut opinor, a Gallico *Chapelier*. [*** Vel potius *Caparum* artifex. Vide *Capa* 1.] Computus anni 1202. apud D. Brussel de Feud. usu tom. 2. ad calcem pag. cxi. vi : *Expensa... Hugo Chapellarius de vi^{ta} et ix. diebus usque ad omnium Sanctorum xxv. l. et xvi. s.*

† **CHAPERO**. Ibidem pag. cc. col. 1. f. Muri fastigium utrimque inclinatam, quod Gallice dicimus *Chaperon* : *Expensa : Frater Hamardus pro bosco fossatorum, xiiii. l. et pro Chaperone de bosco communi xl. l.*

* Inquisit. de nemor. Aurel. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 60. v^o : *Homines sanctae Crucis de Trine... sumunt... in vivo furcam, et festam, et tignum Chaperez, et palum pugilarem, f. Tignum quadratum, Gall. Equarri*. Vide infra *Chapuisare*.

† **CHAPES**, Monetae species. Charta Geraldii Abb. S. Johannis Angeriac. ann. 1385. ex Chartulario ejusd. monasterii pag. 463 : *Item cuilibet fratri infirmo et cuilibet sorori qui sunt in domo S. Lazari x. solidos p. (sic) Chapes, quos denarios Camblentus debet reddere. Vide Chapotensis*. [*** An pro *Chapis*?]

* **CHAPHAREGIUM**. Martyrol. eccl. SS. Steph. et Sebast. Narbon. MS : *Mariae Remigiae et mariti sui Berengarii Usalguerii, qui dimiserunt ecclesiae S. Stephani xl. solidos, et fuerunt in Chapharegio de orto S. Martini*. An Censu capitis? Vide *Capitale* 5.

† 1. **CHAPITELLUM**, Receptaculum curruum, aratorum et aliorum, quae pertinent ad agriculturam, instrumentorum. Charta Domini de *Charnay* ann. 1520. in pago Lugdunensi : *Juxta Chapitellum Joannis Morterii*.

* Gall. *Chartil*. Vide infra *Chappa*.

* 2. **CHAPITELLUM**, diminut. a *Capella*, Pegma funebre, tumulus honorarius. Testam. Ludov. comit. Valent. ann. 1345. ex Cod. reg. 6008. fol. 76. r^o : *Inhibemus quod aliqua capella sive Chapitellum fiant nobis... in nostra jam dicta sepultura*. Infra legitur *Capitellum* in alio Testam. ann. 1419. Vide supra *Capella* 8.

CHAPOTENSIS MONETA. Charta Constantiae Comitissae Bigorre anni 1287. in Regesto Constabulariae Burdegalensis fol. 209 : *Recepisse in bona pecunia numerata duo milia librarum Chapotens. bonorum legalium a Magistro Willelmo de Luda Thesaurario Regis Angliae*. Infra : *Mille libras Chapot. bonorum et legalium*. Fol. 210. b : *Quingentas libras Chapot. bonorum et legalium*. Fol. 219. *Chapot* scribitur ut et f. 215. Aliud vetus Regestum sub ann. 1303 : *In diocesi Burdegal. currunt Burdegalenses. In diocesi Petragor. currunt Engol. et Marchenses. In Ageno currunt Arnald. Chapot. et Petragoric*. Charta ann. 1314. in 50. Regesto Tabularii Regis Charta 49 : *Valo-*

rem annuum mille quingentarum librarum bonorum Chapotensium rendualium extimandorum, prout in diocesi Burdigalensi reditus extimantur, etc. *Libre de Chapotois*, in Arestis Candelosæ 1250. in Regesto Parlam. B. fol. 88. Nescio an nummi isti Chapotenses fuerint ii quos *Chatos* vocabant, uti infra annotamus: ita ut vox sic conflata fuerit quasi *Chali Pictavenses*, id est, vernacule, *Chals de Poitou*, qui apud Pictones potissimum cudebantur. Sed videant eruditores an hæc conjectura admitti possit. [Vide supra *Chapes*.]

CHIPOTENSES, in Charta ann. 1301. Regesti Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1301. num. 85. ex Tabulario Regio: *Videlicet Podium Castrum Normandi pro 263. libris, et 10. libris Chipotensibus valent ducentas decem libras et 16. solid. Turon.* Ita ibi non semel, et in alia ann. 1312. in alio Regesto ejusdem Regis ann. 1310. Ch. 232. [Litteræ Edwardi II. Angl. Regis apud Rymmer tom. 3. pag. 359: *Cum celebris memoriarum... Pater noster concessisset Comiti de Audioigne ducentas libras Chipotensium percipiendas per annum.... de quibus dictus comes nondum recepit nisi 200. lib. Chipotensium, et 19. lib. 3. sol. et 4. den. et 1. obolum sterlingorum, qui in Chipotensibus, videlicet octo pro uno sterlingo computatis, etc.* Rursus unctur ibid. pag. 98. 113. 374. etc.]

* Inquisit. MS. ann. 1307. 1. Maii: *Et facta inquesta, omnibus summis ad unam redactis, dictas ducentas libras Chapotenses ad valorem parvorum bonorum Turonensium reducentes, centum sexaginta libras parvorum Turon. bonorum, etc.*

* **CHAPPA**, Receptaculum currum, aratorum et aliorum, quæ pertinent ad agriculturam, instrumentorum, Gall. *Chape et Chartil*, [**Echappe*?] idem quod *Chapitellum*. Charta nobil. feud. dom. Castil. Domborum. ann. 1463: *Chassum domus super duabus partibus Chappæ unius domus et totius grangie, necnon porpresii, in qua ipsa Chappa et grangia situantur.* Rursus infra: *Super Chappa et chasso et porpresio, ubi dicta Chappa et chassum situantur, venna intermedia.* Vide *Chappale*.

CHAPPALE, [f. Idem quod *Chapitellum*.] Tabularium Nantoliense in Pictonia ann. 1335: *Quandam pleiduram una cum Chappali domus, quod Chappale erit partitionarium inter me et dictam empticem, in quo Chappali, seu muro, etc.*

* **CHAPSALL**. Vide supra in *Capsol*.

* **CHAPTENIH**. Vide supra *Captanium*.

* **CHAPUISARE**, Materiarium opus facere, cædere, incidere, nostris *Chapuiser* et *Chappuser*: unde *Chapuisator*, faber lignarius, Gall. *Chapuiser*; et *Chapuiseria*, ars materiaria. Arest. ann. 1354. in vol. 4. arestor. parlam. Paris: *Dicebant quod secundum dictas ordinationes prohibetur, ne quis sit Chapuisator et sellarius simul Parisiis.... Et forsan quod per avaritiam pro se solo Chapuisaret argonos.... Per arrestum dictum fuit, quod dictus Johannes licite poterat exercere artificium, tam Chapuiserie quam sellarie simul.* Lib. 1. stat. super artific. Paris. ex Cam. Comput. fol. 345. r: *Quiconques veult estre Chapuiser à Paris, c'est assavoir faiseur d'arçons et d'aumes à selles et de fust à somme, estre le peut.... Nul Chapuiser ne peut, ne ne doit Chapuiser, ne mettre main en merrien.* Lit. remiss. ann. 1466. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 169: *Lequel boys le*

suppliant fist abatre, ... et icellui charpenter et Chappuser à ses propres couts: et despens. Guill. Guiartus.

Serjans au logier se deduisent, Engigneurs engins Chapuisent.

* **Aissete de Chapuis**, Securis, qua utuntur lignarii, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. ch. 213. *Chappuz* denique vocant breviorum truncum, qui vulgo dicitur *Tronchet* vel *Trouchet* apud dolarios. Lit. remiss. ann. 1445. in Reg. 177. ch. 169: *Jehan le Bouier d'icelle hache couppe ledit pain sur le Chappuz ou jointtier dudit relieur (de pipes).* Vide supra *Capulare* et *Chapuisius*.

† **CHAPUISIUS**, **CHAPUSIUS**, Lignarius faber, Gall. *Charpentier*, Gallis olim hodieque in multis Bressiæ locis, *Chapuis*; unde, inquit Borellus in Dictionario, *Capusa*, quod apud Occitanos idem est ac in assulas seu frusta concidere. Addit Menagius in Etymol. Gall. Petrocorisensibus *Chapuiser* breviorum truncum esse, quem vulgo dicimus *Billot*. Adversaria MSS. V. Cl. D. *Aubret*: *Claudius Tonel Chapuisius*. Computum anni 1347. Hist. Dalphin tom. 1. pag. 85. col. 1: *Habitis super hoc juramentis de bene et legaliter faciendo pro utraque parte a Joanne Chapusii de Domena Chapusio, Joanne de Parenna Maconeto, Latonio de Gratianopoli, Barato et Poncheto Chapuisii, magistris expertis in talibus.*

† **CHAPULARIUM**, ut *Scapulare*, Vestis tegens scapulas. Computus ann. 1202. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. CLVI. ad calcem col. 2: *Pro VII. ulnis panni ad tunicas et ad supertunicas et ad Chapular. et ad cooperatoria et pro fururis VIII. l. et dimid.* Ibid. pag. CLVII. col. 1: *Pro suo Chapular. de camelino furato de V. XL. s. Vide Scapulare.*

* 1. **CHARA**, Radicis species, Plinio Lapsana. Cæsar de Bello civ. lib. 3. cap. 40: *Est etiam genus radicis inventum ab iis, qui fuerant cum Valerio, quod appellatur Chara: quod admistum lacte, multum inopiam levabat: id ad similitudinem panis efficiebant.* Vide Martin. lexic. v. *Lapsana*.

* 2. **CHARA**, Facies, vultus, caput, nostris *Chere* et *Chiere*. Vide *Cara* 1. Ceremon. MS. eccl. Brioc.: *Quant l'on va à procession, l'on doit aller moult humblement et devotement le visage et la Chere enclinez, ... et ne doit l'on pas... avoir la Chere eslevée.* Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 494: *Ivit ad domum barbitonsoris dictæ villæ ad faciendum videri et parari parvam plagam, quam ex dicta percussione habuerat; et licet etiam dictus barberius, qui dictam plagam viderat, statim dictis astantibus retulisset, quod facerent bonam Charam, quia dictus serviens vulnus aliquod letale non habebat.* Galli diceremus, qu'its pouvoient se tranquiliser et être sans inquietude. *Ciere*, eodem sensu: unde *Faire ciere*, Vultu fingere, vulgo *Faire mine*. Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1: *Et jasoit ce qu'il li anuit, N'en fait samblant, Ciere, ne frume.*

* **CHARACHA**, ut supra *Caraca*, Navis oneraria, apud Joan. Mercur. Corrig. in opere Ludov. XII. reg. Franc. inscripto cap. 42: *En christianorum classes maritimique exercitus et amplissima atque permazima tuarum navium multitudo, præcipue Januensium tuorum Charachis, et eorum Baptistæ ac S. Georgii potentia, quasi cælus horrendus et vorax, etc.*

1. **CHARACTER**, $\Sigma\chi\mu\alpha$, Nota, stigmatibus pœna. Odo Cluniac. de Vita S. Ge-

raldi lib. 1. cap. 20: *Quantum vero ex æqualitate personarum conjici potest, personas illas reorum, qui se in malum destinaverant, aut damnis coerebat, aut Characterè adustionis inurebat.* Edictum Henrici Imp. ann. 1023. in Chronico Laurisham.: *Et insuper in utraque maxilla ferro ad hoc facto etiam candenti bene caraxetur et comburatur. Characterem animalis infigere, in Leg. Wisig. lib. 8. tit. 5. § 2.*

CHARACTERIO, pro *Character*, Signum. Testamentum Bertichramni Episcopi Cenoman.: *Reliquos vero caballos tam Warannonis, quam spadæ seu poledras qui inventi fuerint, et Characterio sanctæ Ecclesiæ habuerunt, totus Pontifex vel Ecclesia recipiant.* Illi vero qui neum Characterio habuerunt, etc.

CHARACTERES MAGICI. S. Augustinus de Tempore Serm. 163: *Phylacteria et Characteres diabolicos nec sibi nec suis aliquando suspendant, incantatores velut ministros diaboli fugiant.* Et Serm. 215: *Per præcantatores, per fontes, et arbores, et diabolica phylacteria, per Characteres et aruspices, et divinos, vel sortilegos, multiplicia sibi mala miseri homines conantur inferre.* Rabanus lib. 3. de Instit. Cleric. cap. 16: *In quibusdam notis, quas Characteres vocant. Χάρτη των γοργευτικόν ἐπιπέλασων, in Concilio Calchedon. Act. 10. [Ordinationes Ludovici Regis ann. 1254. in Codice MS. Consuetud. Tolos. fol. 52: *Judei cessant ab usuris et blasphemis, sortilegiis, Characteribus, etc.* Synod. Compostell. ann. 1114. can. 7: *Characteres coram totius Ecclesiæ conventu sive publico concilio fieri jubemus, aliter factos valere inhibemus.*] Vide *Caragus* et *Brevis*.*

† **CHARACTERATUM FERRUM**, Udalrico Cluniac. ferrum est in quo panis ad sacrosanctum Missæ sacrificium destinatus coquebatur. Vide *Maillonium* de Liturgia Gall. pag. 184.

* 2. **CHARACTER CLERICALIS**, Tonsura seu corona, qua clericus designatur. Charta ann. 1339. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 239: *Nos Petrus.... Sussionensis episcopus.... apud Septemmontes domum nostram, Perrinum filium Gileti de Varennis.... insignivimus Characterè clericali.* Vide supra *Caratheria*.

* **CHARACTER NOMINIS**, Idem quod *Monogramma*. Vide *Character* 3.

† **CHARACTERIZARE**. Vide post *Characare*.

* **CHARACTERUM**, Signum, terminus, quo agri limites signantur. Charta ann. 832. in Append. ad Marcam Hispan. col. 769: *Dederunt ad ipsa cella terminia, et fecerunt fixorias, et fecerunt Charactera, sicut lex Gothorum continet, per loca ubi vocant subtsurgite, etc.*

* **CHARADRIOS** et **CHARADRIUS**, [Nomen cujusdam avis (*pluvier*). Vulg. *Levit.* 11. 19.]

† **CHARAGIUS**. Vide *Caragus*.

† **CHARAGMA**, Character, imago, Gr. $\chi\alpha\rho\alpha\mu\alpha$. Avianus: *Sicut nummus habet Charagma Cæsaris, sic homo habet Charagma Dei.*

* **CHARARRA**, Onus carri, quantum carro vehi potest, Gall. *Charètee*, olim *Charée*. Charta ann. 1321. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 303: *Unum Chararram feni ad sex boves in prato dicto Aragon, tempore messium anno quolibet capiendam.* Vide supra *Carateu*.

† **CHARAVALLIUM**, [* *CHARAVARIA*, *CHARAVARIUM*.] Tinnitus et vociferationes, quæ vocant *Charivari*. Vide in *Chalvaricum*.

CHARAXARE, *CARAXARE*, Scribere.

Glossæ Isonis Magistri : *Caraxo*, Gr. est, scribo. Inde *Caraxavit*, id est, scripsit. Papias : *Caraxare*, scribere. *Caraxatum*, id est, scriptum. Ugutio : *Caraxare*, a character, id est, scribere. Isidorus, *Caraxatis*, scriptis. Gloss. MS. Reg. Cod. 1701 : *Caraxare*, Garser. Gloss. Saxon. Ælfrici : *Caraxatio*, gevrit, id est, Scriptura. Prudentius Hymn. 14 : *Charaxat ambas unguibus scribentibus genas*. S. August. de Altercat. Eccles. et Synag. : *Cum primum Moyses in monte Syna Caraxatas decalogo tabulas accepisset*. Charta Edgari Regis Angl. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 17. et tom. 2. pag. 839 : *Hujus doni constipulatores fuerunt, quorum nomina inferius Caraxari videntur*. Alia tom. 2 : *Hoc pictacium Indict. 12. Caraxatum est*. Aldhelmus de Virgin. cap. 16 : *Ecclesiastica Historia liber a Rufino Caraxatus*. Adde Gregor. Mag. lib. 7. Indict. 2. Epist. 40. Flodoardum lib. 1. Hist. Remens. cap. 9. [** et ap. Pertz. Scriptor. vol. 3. pag. 365. lin. 6.] Edgari Concordiam regularem apud Seldenum ad Eadmerum pag. 146. 159. Adamnan. Scotum de Locis SS. lib. 1. in Præfat. et cap. 10. Ædilwaldum Epist. 69. Steph. Eddium in Vita S. Wilfridi cap. 47. Isidorum Epist. 72. Bonifacium Moguntinum Archiepisc. Epist. 69. et 74. Vitam S. Deicolæ num. 5. 11. Baldricum Noviom. lib. 1. cap. 49. Epistolam Fratrum Remensis Cœnobii apud Hæftenum ad Vitam S. Bened. pag. 123. Ordericum Vitalem lib. 1. pag. 352. 590. lib. 2. pag. 392. 832. Thiofridum in Florib. in Procemio, et lib. 3. cap. 7. etc.

CHARACTERIZARE, Eadem notione. Dudo lib. 3. de Normann. pag. 152 : *Quid super hoc Characterizabunt Dialectici* ?

CHARACTERIZARE, Typis imprimere subjecto prelo. Res Moguntiacæ tom. 1. pag. 120. edit. 1722. ex quodam MS. ejusd. urbis de Arte imprimendi : *Hoc autem urbis nostræ Moguntiaci triumphale perpetuæ laudis est præconium, quod hanc ingeniosam Characterizandi artem* (reperit, anno circiter 1440.)

* Occurrit passim hæc vox in libris, qui prelo primum subjecti sunt : ac præsertim ad calcem psalterii in Bibl. Cæsarea asservati ubi fol. ult. vº. hæc literis rubris legebam ann. 1751 : *Prerens spatiorum (sic) codex venustate capitulum decoratus, rubricationibusque sufficienter distinctus, adinventione artificiosa imprimendi ac Characterizandi, absque calami ulla excavatione sic effigatus, est ad eusebiam Dei industrie est consummatus, per Johannem Fust civem Maguntinum et Petrum Schaffer de Gerszheim, anno Dom. 1457. in vigilia Assumptionis. Consule Chevallier de Orig. impress. Paris. pag. 13. La Caille in Hist. impress. pag. 14. et 30. Maitaire Annal. Typogr. etc. Vide in *Charaxare*.*

CHARAXARE, CARAXARE, Pingere, depingere. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 36 : *Tu es pictor ille qui... per oratoria, parietes, atque cameras Caraxabas* ? Lib. 9. cap. 5 : *Vasa per domos diversonum signis nescio quibus Caraxata sunt*. Lib. 1. de Miracul. cap. 51 : *Parietes domorum atque temporum signarentur atque Caraxarentur*. Aldhelmus de Virgin. cap. 10 : *Flexis literarum apicibus in quadrata parietis pagina Caraxatis, id est, scriptis*. Ekehardus Junior de Casib. S. Galli cap. 2 : *Parietes ejus Caraxasse viderat*. Ita S. Basilium Homil. in 40. Martyr. dixit, τοὺς ζωγράφους πολέμων ἀνδραγαθήματα τοῖς πίναξιν ἐγγα-

γράφειν. Hinc *Caraxare*, pro notare. Hinc Remensis de Prædestinat. : *Quamvis blando sibilo eos quidam Caraxare voluerunt, de eo quod sanctus Cælestinus Episcopos Gallicanos redarguit, dicens, etc.*

CARAXARE, est etiam Delere, maculare, atramento inquinare. Gloss. vett. : *Charaxo, induco, cancello*. Excerpta Pithœana : *Charaxatis, scriptis, inductis, cancellatis*. Papias : *Charaxare, exinanire, scribere*. Ubi *exinanire*, est delere. *Caraxia, exinanita*, id est, deletio. [*Caraxiaca, exinanita*, in Glossario MS. San-German. num. 501.]

CHARAXATURA, pro Litura, habetur in Testamento S. Remigii Archiepiscopi Remensis : *In quo (Testamento) si qua litura, vel Charaxatura fuerit inventa, facta est me præsentem, dum a me relegitur et emendatur*. Bertichramnus Cenomanensis Episcopus in Testamento apud Brisson. in Formul. : *Si quæ lituræ, si quæ literæ adjectæ sunt, vel detractæ, ego feci*. Charta Abbonis Patricii pro fundatione Monasterii Novalicensis ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ : *Et si qua Karaxatura, aut litteratura in hanc paginam testamenti mei repertæque fuerint, nos eas fieri erogavimus*. Eadem occurrit formula apud Marculfum lib. 2. form. 17. [et in Testamento S. Irminæ Abb. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 10.] Baldricus in Chron. Camerac. lib. 1. cap. 111 : *Unde Papa confirmante, imo Episcopis... assentientibus Caraxaturam fieri obtinuit scriptura, etc.* Alias *Charaxatura* est scriptura.

INTERCARAXATUS, apud Flodoard. lib. 3. cap. 22.

CHARAXATURA, Numismata Principis caractere notata. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7 : *Interea cum ad singulas quasque horum novorum numismatum promotiones ferebantur edicta, ne quis pessimas ipsius Caraxaturas cavillaretur, etc.*

CHARAXARIUS. Gloss. Isid. : *Notarius, Scriptor, Charaxarius*.

* CHARAXATOR, [Thom. p. 383. Notarius, scriptor, charaxator. Vide *Charaxare*.]

* CHARBA, f. Cannabis. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 118. vº. : *Dedit... de feodo præpositali... panicios et gessias et vessias et linos et Charbas tali pacto, ut, etc.* Mendum subesse suspicor.

CHARBONARE, Carbonem conficere, in Ordinatione anni 1340. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 411. col. 2.

CHARBONERIA, ibidem, Locus ubi carbones conficiuntur. Vide *Carbonaria*.

CHARBONETUS, Qui vendit carbones. Litteræ Philippi Pulcri ann. 1313 : *Præcipimus quod omnes talemellarii, tabernarii, Charboneti, massellarii, fornarii, et omnes alii venditores denariatarum, ne audeant carius vendere suas denariatas, etc.* Eadem Litteræ Gallico idiomate : *Nous ordonnons et commandons, que tous les talemeliers, et taverniers, bouchiers, Charbonniers, fournisseurs, et toutes autres manières vendeurs de denrées, ne soient point si hardy, que il encherissent leurs denrées, etc.*

* Pactum inter Joan. dalph. et Petr. Barralis ann. 1315 : *Vendere tamen personis habitantibus extra dictam villam de predictis memoribus non possint nec etiam Carbonare aliquo modo*. Vide supra *Carbonare* in Carbo 3.

CHARCHARE, Onerare, Ital. *Carcare*, Gall. *Charger*. Charta anni 1248. in Tabulario San-German. : *Fena pratorum nostrorum de Brolio fenabunt, de feno*

quadrigas Charchabunt... et tunc illi qui fenum adducunt et Charchabunt, etc.

* CHARCHIA. Charta ann. 1326. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 278 : *Item (acquisiverunt) duas partes sextæ decimæ partis Charchiarum communium terrarum Sinciaci Melius infra : Chaciarium*. Vide in *Caciare*. *Charche* vero Onus, id omne quod labori est, significare mihi videtur apud Guill. Guiart. :

Firent contre lui (S. Louis) alliance
Pierre Mauclerc queus de Bretagne,
Et Thibaut li queus de Champagne,
O eux, pour estre plus grant Charche,
Hue le comte de la Marche.

† CHARDO, ut *Cardo*, Pecten ferreum, quo lana pectitur. Skenæus de Verborum significat. pag. 37.

* CHARERIA, Via, illa proprie per quam carrus transire potest. Charta ann. 1331. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 244. *Quandam peciam terræ... juxta Chareriam, per quam itur de Bi-siaco ad molendinum de Porous*. Vide *Carrerria* 1.

† CHARETIL, f. Quantum carro vehi potest. Gall. *Charrette*. Regestum Philippi Aug. fol. 69 : *De fructu foreste unaqueque mansura prædicta debet capere in tribus annis unum Charetil per manum forestarii*.

* CHARETILLUS, ut supra *Caratellus* et *Caratillus*, Cadus, dolium, seria. Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 76 : *De fructu forestæ unaqueque masura prædicta debet capere in tribus annis unum Charetilium per manum forestarii, donando singulis annis septem garbas*. Unde emendare licet quæ supra. *Charetée*, eadem acceptance, in Arest. ann. 1414. 12. Maii ex vol. 11. arestor. parlam. Paris. : *Pro tonnelo, appellato Charetée, septem solidos Turon. Chariotée*, rursum eodem sensu, in Ordinat. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item aucun vendeur... ne vendra a laditte estappe que une Charetée ou Chariotée de vin a une foiz. Chariotée*, in Lit. ann. 1407. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 713. art. 1. Vide supra *Carraria* 4.

* CHARETIUM, Vectura, quæ cum carro fit, servitii genus. Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 80 : *Monachi de Vasquel... quiti sunt a pasnagio propriorum porcorum, et Chareti, et aces*. Vide supra *Carratum*.

* CHARETIUM, Eadem notione. Charta Ludov. VII. reg. Franc. ann. 1179. in Chartul. S. Cornel. Compend. fol. 67. rº. col. 2 : *Retinimus etiam... lignarium et Charetem Venetæ*. Vide *Carreda*.

* Aliud vero sonat vox Gallica, *Charret*, Rhombum scilicet, vulgo *Rouet*, in Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 134 : *Laquelle femme filoit au tour ou Charrat*.

* CHAREVERIUM, ut supra *Charavarium*. Arest. ann. 1330. 20. April. in Reg. Olim parlam. Paris. : *Falsum visagium occasione cujusdam Chareverii, quod tunc in dicta villa (S. Richarii) fiebat, deferentem invenerant, etc.*

† CHAREYUM. Vide *Careium* in *Carreda*.

† CHARFAGIUM, Jus percipiendorum lignorum in aliena silva ad focum et alios usus domesticos, Gall. *Droit de Chauffage*. Charta Cassaniæ ann. 1226 : *Non poterunt dicti homines abscondere quercum stantem in memoribus præfatis occasione Charfagii, nec vendere ligna in eisdem memoribus collecta, nisi sibi vicissim alter alteri*. Vide *Chafagium*.

* CHARFALIUM, Propugnaculi genus,

idem quod supra *Chaafallum*. Charta ann. 1269. inter Probat. Hist. Lugdun. pag. 4. col. 2: *Item pontes, fossata, barræ, muri, catenæ, portæ, Charfalia, et consimiles fortalitarum novitates a civibus introductæ, ad expensas ipsorum civium amoveantur*. Vide infra *Chaufaudus*.

† **CHARGAGIUM**, Onerum impositio. *Officium Chargagii et deschargagii vinorum*, in Memoriali Cameræ Comput. Paris. fol. 57. vº.

† **CHARGARE**, Inquirere, Gall. *Chercher*. Vide locum in *Circamanaria*.

* **CHARGATORIUM**, f. Locus ubi onerantur merces. Vide supra *Cargatorium*. Charta pro capit. Aniciensi ann. 1417. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 60: *Decem solidos Turonensium censuales... super quadam peda... iuxta quoddam Chargatorium Petri Bruni*. At vero *Chargeoir*, est instrumentum quo firmus defertur, in Lit. remiss. ann. 1442. ex Reg. 176. ch. 261: *Jehan Colin laboureur, qui portoit ung Chargeoir a fiens... tira l'un des bastons qui soustenoient ledit Chargeoir, etc.* Vide *Chargeours*.

† **CHARGEOURS**, apud Anglos, ut mox *Charger*. Testamentum Radulphi de Nevill apud *Madox* Formul. Angl. pag. 432: *Item do et lego Joannæ uxori meæ tertiam partem bonorum meorum mobilium, cum optimo cippo meo auri, cum VI. Chargeours, XXIV. discis argenteis... Item do et lego Ricardo de Nevill filio meo 11. Chargeours, XXII. discos, etc.*

CHARGER, **CHARGERUS**. Leges Burgor. Scotic. cap. 125: *Si homo vel femina burgensis moriatur... hæres habebit... discum, paropsidem, quod dicitur le Dibler, vel Chargerum, cyphum*. [Testamentum Johannis de Nevill apud *Madox* Formul. Angl. pag. 427: *Item Radulpho filio meo... IV. ollas lagenas, XXIV. peces, IV. duodenas coclearium, VIII. Chargeros, etc.*] Anglis, à *charger* est *doubler*, or *grent platter*, patina, paropsis. Vide *Dibler*.

† 1. **CHARGIA**, Onus, Gall. *Charge*. Extenta jurium Comitiss Sabaudicæ apud S. Simphorianum de Auzone ann. 1309. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 98. col. 2: *Pedagium per aquam levatur in hunc modum; videlicet quælibet Chargia telarum, pannorum, fili et similium, debet duodecim denarios*. Charta S. Andræe Avenion. ann. 1440: *Acceptantes res et proprietates inferius confinatas et declaratas ad causas et Chargias inferius expressatas; Gall. Aux clauses, Charges et conditions, etc.*

* Nostris *Parcharge*, Onus completum, quantum onerando carro vel navi satis est. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 490: *Pour ce icellui Boterel n'avoit que lesdiz deux sextiers de blé et que ce n'estoit pas la charge de saditte charrette, deschargea iceulz deux sextiers de blé en l'ostel de son pere en espérance d'avoir une autrefois la Parcharge de saditte charrette*. Neque aliter interpretanda hæc vox in Stat. ann. 1398. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 304. art. 1.

* 2. **CHARGIA**, Pondus definitum, statuta mensura. Reg. eccl. Andegav. ann. 1443: *Præsentabuntur pro suo adventu sex pipæ vini... panis capitularis sex Chargiarum frumenti*. *Chargée*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 438: *Une chargée de gerbes de blé*.

* 3. **CHARGIA**, Tributum, vectigal, Gall. *Charge*. Charta ann. 1387: *Et se asserunt esse francos et liberos... exceptis homagiis et Chargiis ad modum nobi-*

lium. Alia ann. 1406. ex comit. Marchiæ: *Promiserunt ipsi conjuges... garentire... ab omnibus et contra omnes, præterquam a Chargiis et censibus et redditibus exinde ab antiquitus persolvi consuetis*. *Cargue*, eadem notione, in Ch. ann. 1320. ex Chartul. 23. Corb.: *Pour eulz descarchier des Cargues et des debtes dessusdites, etc.*

* 4. **CHARGIA**, Accusatio, criminatio; quo sensu etiam *Charge* usurpamus. Unde *Paroles chergables*, in Lit. remiss. ann. 1443. ex Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 328: *Pierre le Cordier, qui aucun temps paravant, avoit dit paroles injurieuses et Chergables du suppliant, etc.* Sentent. Ludov. Carnot. episc. ann. 1525: *Visis per nos informationibus et Chargiis, auctoritate nostra ad instantiam promotoris curiæ nostræ factis, de et super nonnullis excessibus, delictis et criminibus etiam heresis per Clementem Marot commissis et perpetratis, audita etiam requesta et conclusionibus dicti promotoris, dicimus et ordinamus prædictum Clementem Marot fore et esse carceribus nostris mancipandum*. Alia ejusd. anni: *Eundem Marot variis delictis et offensis, etiam criminibus heresis Chargiatum et culpabilem invenimus, etc.* *Avoir enchargié* dicitur de muliere gravida, cui uterus tumet, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Ch. 424: *Après le quel mariage ainsi fait et consommé, ladite Marie, comme on dit, a enchargié et est grosse d'enfant*. *Encarkier*, apud Rob. Bourron. in Merlino MS: *La premiere fois que vous assemblastes à lui, vous lui desistes que vous aviez paour d'Encarkier; et il vous dit que vous n'Encarkieris ja de lui*.

* **CHARGIAGIUM**, Vectigal, quod pro vino super carrum onerando et exportando pensatur, *Chargage* et *Chargaige* etiam nostris. Charta Nic. episc. Andegav. ann. 1275. in Chartul. priorat. de Guileio fol. 50. vº: *Remanent dicto nobili et ejus heredibus Chargiagium vini in omnibus locis feodorum et dominiorum dicti prioratus*. Alia Caroli primog. reg. Jerus. ann. 1279. ibid. fol. 46. vº: *Concedentes de gratia ut prædictum monasterium... Chargiagia, et costumus vini, et omnia alia supradicta teneat et possideat in futurum pacifice et quiete*. Charta ann. 1389. in Reg. donor. Caroli IV. et Phil. VI. ex Cam. Comput. Paris. fol. 163. rº: *Nos dittes gens... ont assigné... au roi de Boeme... à Filayns le Chargage et barrage, etc.* Lit. remiss. ann. 1477. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 1144: *Icelui Louvin, qui tient la ferme du Chargage à Compegne, etc.*

* **CHARIAMENTUM**, Carus, Gall. *Chariot*. Arest. ann. 1391. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Per vicum S. Martini vix et cum magna difficultate pedester vel equester, aut cum Chariamento transire poterant*. Vide infra *Chariotum*.

† **CHARGIARE**, Onerare, Gall. *Charger*, in Charta Philippi I. Franc. Regis ann. 1207. apud Duchesium Hist. Norman. pag. 1063.

CHARGIATUS, Oneratus, Gall. *Chargé*. *Equi Chargiati*, in Statutis Willel. Reg. Scotiæ cap. 12. § 1.

† **CHARIARE**, Carro vehere, Gall. *Chariier*. Vide locum in *Fenatio*.

* **CHARIATUS**, Oneratus, Gall. *Chargé*. Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod.: *De sale Chariato ad pelam abaque brunello habet Episcopus unum denarium*. Vide *Charchare*.

* **CHARICA**, Oblatio, ut videtur, quæ

ex *charitate* seu gratuito fit. Charta Rob. vicecom. Bles. ex Chartul. Micia. pag. 455: *Tertiam partem reddituum ecclesiæ S. Aviti villæ Maeciarum, tam in offerendis quam in sepulturis, seu decimis sive Charicis*. Vide supra *Caritas* 10.

* **CHARIDA**, Domus *charitatis*, Hispan. *Charidad*. Arest. ann. 1336. 19. Jul. in vol. 9. arestor. parlam. Paris.: *Cum Stephanus Rogerii emisset in Sicilia plures magnas quantitates frumenti et in quadam Charida reposuisset easdem, etc.* Vide *Caritas* 6.

* **CHARIENTISMUS**, [Contumelia. *Jul. Ruf. De Figur.* p. 30.]

† **CHARIERUM**, Gall. *Charroi*. Vectura quam vassalli domini exsollebant. Litteræ Ludovici VIII. Franc. Regis ann. 1224: *Et iterum pro quittancia Charietorum pro unoquoque bove suo reddat unum quartallum frumenti*. In Litteris Ludovici Junioris quæ hic confirmantur, legitur, *Quarrorum*, non male pro *Carrorum*.

* **CHARIOTUM**, Carrus constans quatuor rotis, Gall. *Chariot*. Charta Phil. Pulc. ann. 1299. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 363. vº: *Necnon equos ac summarios officiorum domus nostræ, reginæ ac liberorum nostrorum, sive sint equi quadrigas aut Chariota trahentes... concedimus*. Ubi Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 87. habet, *Charriota*. Vide *Chariotus* 1.

† 1. **CHARIOTUS**, Gall. *Chariot*, Currus constans quatuor rotis. Legitur infra in voce *Sabuta*, et in Formul. Anglicano Thomæ *Madox* pag. 429. ubi *Chariot* accipitur pro curru, quo corpus defuncti defertur ad humationem.

* 2. **CHARIOTUS**, Focus, pyroforum, Gall. *Réchaud, brasier*, quod quatuor rotis, ut carrus, constaret, sic dictus. Chartul. eccl. Carnot. ann. circ. 300: *Debet insuper (subcoocus) asserre a tempore festi Omnium Sanctorum usque ad Pascha de carbonibus pro Chariotis ante missam B. M. pro ipsa missa et pro aliis quæ celebrantur in choro*. Quæ in antiqua versione sic redduntur: *Il doit apporter du charbon dans les Braziers avant la messe de Beata*. Vide infra *Curriculus*.

† **CHARIS**, Idem, ut videtur, quod *Charietum*. Gall. *Charroi*. Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 125. in Charta ann. 1257: *Per redditus et servitia dicto feodo pertinentia, videlicet karrucam, hercam et Charin semel in anno*.

† **CHARISTA**, pro *Charta*, alias legebatur apud Anastasium in Vitis Rom. Pontif. Vide Murator. tom. 3. pag. 152. col. 2.

† **CHARISTERIUM**, Donum gratuitum quod hodie singulis quinquenniis Regi præstat Clerus Gallicanus, nostris *Don gratuit*, sic dictum quod gratuito pensatur. Compendiosa Beneficiorum Expositio fol. 39: *Beneficiorum fructus non minuuntur novo decimæ genere, quod indicitur a Rege Beneficiarius, olim iisdem indictum a Maximo Pontifice, prætextu negotii regni Siciliae et belli contra Infideles inferendi. Est tempore necessitatis et synodi generalis aliud indictum, quod Charisterium appellatur, et indicitur ab Episcopo Clericis, et credo hac indictione fructus non minui*. Laurentio in *Amalthea Charisterium*, ut et Græcis *χαριστήριον*, *Munus est quod datur ab eo, qui gratias agit*. [*] Confer. *Beneficium* et *Eulogia*.]

† **CHARISTEUM**. Vide *Caristeum*.

* **CHARITADERIUS**. Vide supra *Caritaderius*.

† **CHARITAS**, **CHARITATIVUM**, etc. Vide *Caritas*, etc.

* **CHARITATIVUS**, Ex *charitate* procedens, Gall. *Charitable*. Bulla Julii II. PP. ann. 1505. in Contin. magn. bullar. part. 4. pag. 7. col. 2: *Cupientes tam pio et necessario, ac Charitativo operi subventionis ipsarum personarum morbo pestiferi infectarum salubriter provideri*. Vide *Caritativus*.

* **CHARITESIA**. [Solennitas in honorem Charitum. *Interp. Iren.* 1. 24.]

* **CHARITOSUS**, Dilectus, benevolus, amicus. Agnel. Pontif.: *Agapitus IX.* (archiep. Ravennat.) *cujus nomen Latina lingua vertitur Charitosus*. Gloss. Gr. Lat.: *Ἀγαπῆτός*, Amantissimus, carissimus, dilectus, amans. Vide *Caritosus*.

† **CHARIVARIUM**, Ludus turpis tinnitibus et clamoribus variis, quibus illudunt iis, qui ad secundas convolant nuptias, Gall. *Charivari*. Concil. Turon. ann. 1445: *Insultationes, clamores, sonos et alios tumultus in secundis et tertiis quorundam nuptiis, quos Charivarium vulgo appellant, propter multa et gravia incommoda prohibemus sub poena excommunicationis*. Vide Statuta Ecclesiae Meld. ann. 1365. inter Instrum. ejusdem Hist. tom. 2. pag. 503. supra *Chalvarium*, *Carivarium*, *Brigiarium*.

* **CHARMEA**, Praestationis species, *Charme* quoque appellata, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Bel* fol. 128. r°: *Item la coutume des Charmes, dont chacun fuys doit par an une pou*. Charta Simon. comit. Montisfort. ann. 1202. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 524: *De Charmea, quam dominus Hugo de sancto Hilario tenet, medietas cedit abbati*.

* **CHARMEN**, *CHARMENTUS*, *Carpinus*, a Gall. *Charme*; nostri vicissim a Lat. *Carpinus*, *Charpe* dixerunt. Lit. remiss. ann. 1481. in Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 245: *Les supplians sioient de leur bois, c'est assavoir des Charpes, autrement appelez charmes, etc.* Libert. villæ de Mailliaco ann. 1229. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 718. art. 34: *Constituimus etiam et concessimus, ut homines prædicti usum suum habeant in dicto bosco ad tremulum et Charmen et aceram*. Charta Thomæ comit. Pertic. ann. 1217. in Reg. forest. comitat. Alencon. Pertic. etc. ex Cam. Comput. Paris. fol. 50. r°: *Confirmamus quod prior et monachi (de Bellismo) in prædicta foresta nostra percipient pacifice et quiete... omne genus mortui nemoris, præter Charmenum, et tremblum, et fraxinum*. Vide *Charmus*.

† **CHARMUS**, *Carpinus*, Gall. *Charme*, Species arboris salis nota. Occurrit in Charta Guillelmi Episc. Autissiod. ann. 1215. et in Charta Petri Comitis ejusdem urbis ann. 1213. Vide *Carmus* et *Charmen*.

* **CHARNAGIUM**, Carnes ipsæ animalium. Libert. villæ de Alavardo ann. 1337: *Item statuimus quod nec etiam qualescumque officiales seu servitores, vel domestici nostri Charnagium, bladum, vinum, vel alia bona dictorum francorum... extrahi valeant*. Charta ann. 1342. in Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 222: *Quod non possint victualia quæcumque et alia denariata, sive sint blada, vina, Charnagia, vel quæcumque victualia alia transferre*. Vide supra *Carnagium*. Extat alia notione supra in *Carnaticum*.

CHARNELLI, Murorum pinnae, Græcis, *περάει* et *περύρες*, Gallis *Greneaux*, vel *Carneaux*. Chronologia Augustinensis Cantuariensis: *Charta de Charnell. faciendis super muros Ecclesie*. Alibi: *Carta de Charnellatione novæ portæ*. Vide *Kernellare*.

† **CHARNENE**, *CHARNEVUS*, Alluvius

ager, ut videtur, forte sic dictus quod vulgo fiat e terra fluvio *Charreata* seu advecta. Charta anni 1233. e Chartulario Athanacense fol. 196: *Nos Humbertus dominus Bellijoci petebamus passonagia molendinorum in ripa Rodani, inventionis tratribum, brotellos, venationes, insulas et Charnevos sitos vel accrescentes de novo infra terminos prædictos*. Inventar. Recogn. n. 18. cap. 41. de Vouta fol. 331. ex Archiv. Principis de Rohan: *Item super Philiberto et Joanne Lonnie, Poncio Sonie pro terra et Charnene scitis ex Pont pertusa confront. cum terra dicti Lonis... et cum Charnene nobilis Johannis de Joncario*. Et fol. 333: *Pro prato et Charnene scitis a las Rameyros, etc.* Iterum occurrit fol. 334.

CHARNER, Vide *Carnarium*.

* **CHARNERAGIUM**, Tributum ex animalibus, idem quod *Carnaticum*. Charta Ludov. comit. Bles. ann. 1197. ex Chartul. S. Aviti Aurel.: *Ab hominibus ejusdem villæ fenagium et Charneragium exigebant, quæ nunquam ab eis habuerant*. Vide supra *Carnalegium*.

* **CHARNERIA**, Gall. *Charniere*, Verticillæ. Comput. ann. 1245. ex Bibl. reg.: *Pro duabus Charneriis ad justas, in quibus fuerunt positi viij. stelligi de auso, etc.* Vide *Carneria* 2.

* **CHARNERIUM**, Ossarium, cœmeterium, Gall. *Charnier*. Charta ann. 1327. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 583: *Ad opus retentionis ac supportationis onerum ecclesie SS. Innocentium et Charnerii ejusdem, etc.* Vide supra *Carnarium* 2. Hinc *Charnier*, Vas in quo carnes salsæ reconduntur. Lit. remiss. ann. 1405. in Reg. 160. ch. 174. *Le suppliant rompit ou leva la clameure (claveure) ou fremure de certain coffre ou Charnier, où estoient lesdiz lars*.

CHARNETGIUM, Vide *Carnaticum*.

† **CHARNEVUS**, Vide *Charnene*.

CHAROCNA, In Lege Sal. titulus 64. est *De Carocna*, seu *Caroena*, ut quidam Codd. præferunt, vel ut Heroldina *De Harowenno*. Lex vero est de iis, qui de manu alterius aliquid per vim auferunt. Wendelino. *Kruenen*, et *Kroenen*, est conquiri, *Charoena*, querimonia. Loccenius vero lib. 3. antiq. Sueco-Gothicar. cap. 6. *Charoenam*, quasi *abacti pecoris raptum* interpretatur, ut *gartiu*, *Suecice*, *abigeus*, ex *ran*, *raptus*, [Eccardus præter *Charoweno*, quod inquit, idem est ac *Saxonicum Geroven*, vel *Germanicum Gerauben*, et rapinam designat.]

CHAROLARE, Saltare, nostris *Caroler*. Matthæus Westmonast. ann. 1305: *Cogens quamplures viros ac mulieres Anglicos, mixtim Charolare nudos et psallere ante se*. Robertus Bourroun in Histor. MS. Merlini: *Il voit issir fors bien cent Damoiselles et plus, qui viennent Carolant et dansant, et chantant, etc.* Le Roman d'Abladane MS.: *Prinrent conseil ensemble qu'ils feroient erier une belle feste... et là seroient toutes les Dames et les Demoiselles de le cité et feroient moult belles Charolles, etc.*

* **CHARPA**, nostris olim *Charpe*, Instrumentum ferreum, quo ad secundum utebantur. Arest. ann. 1345. 6. Aug. in vol. 2. arestor. parl. Paris.: *Ubicumque nos contingit comedere coronam regiam portantes; panetarius (habet) panem coctum, gruellos, mapas, manutergia, telas albas ad reponendum panem oris, buletelos, corbeliones, Charpas, saccoas, et omnes alias res residuas pertinentes ad servitium officii panetariæ*. Lit. remiss. ann. 1467. in Reg. 195. Chartoph. reg.

ch. 35: *D'une Charpe que le suppliant tenoit, et de laquelle il besoignoit en sa vigne, couppa en ung buisson ung gros baston*. Alia ann. 1476. in Reg. 201. ch. 77: *Une charpe ou ferrement, dont il se efforsoit escorser ledit bois*.

* **CHARPANTARE**, Gall. *Charpenter*, *Materiarium* opus facere. Charta Theob. comit. ann. 1229. ex Chartul. Campan. fol. 355. v°: *Dictus magister debet per conventionem scindere merrenum et adjuvare ad onerandum et ad Charpantandum et ad ponendum in opus*. Vide in *Carpentum*.

† **CHARRAAGIUM**, Operæ quas vassalli dominis præstare debent cum *carris* et *jumentis*, Gall. *Charroi* vel *Charriage*. Hist. MS. S. Cypriani Pictav. ex Tabulario ejusdem fol. 95: *Remiserunt omnes consuetudine de alodo de Flaiziaco, ut nullam rapinam, nec calumniam, nec bidannum neque plaustri, nec hominum, hoc est, charragium, etc.* Vide *Carreda*.

* **CHARRAGIUM**, Vectura cum carro, carorum suppedatio, seu ejusdem servitii pecuniaria redemptio. Arest. parl. Paris. ex Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 145. r°: *Cum abbas et conventus S. Germani de pratis juxta Parisius dicerent contra homines Villænove S. Georgii et de Theodosto et aliarum villarum, quæ sunt de pertinentiis eorundem locorum, quod ipsi homines tenebantur solvere Charragium pro parte ipsos contingente, quando solidi ab ipsis abbate et conventu ratione exercitus pro nobis levabantur... Recordata fuit nostra curia, quod alias judicatum fuerat, quod homines prædicti... tenebantur ad præstandum et solvendum Charragium prædictum ob dictam causam, quando solidos nos levare contingebat a prædictis abbate et conventu*. Charta ann. 1340. ibid. fol. v°: *Liberi et immunes a præstatione seu contributione Charragii regis pro tempore guerræ suæ*. Alia ann. 1299. ex Reg. 38. Chartoph. reg. ch. 4: *Cum homines villarum de Juvigniaco et de Widua, sitarum in castellania de Sperraco, obligati fuissent ad solvendum et ad liberandum Charragium domino regi, pro suis operationibus de castro et de villa Sperracensi... supplicavissent domino regi, quod ipse vellet accensare dicta Charragia et loco eorum recipere certos redditus annuatim, etc.* Vide supra *Carragium* et *Charragium*.

* **CHARRALIS**, Via, per quam carrus transire potest. Charta ann. 1406: *Quandam Charralem per quam publice itur de nemore nobilis viri Aymerici Borgne domicelli erga Tarallium ex altera, et magnum iter per quod itur, etc.* Vide supra *Carealis* et *Carrabilis*.

† **CHARRATA**, Idem quod *Carrata*, Quantum carro vehi potest, Gall. *Charretée*. Vide *Carrada*.

† **CHARRE**, Vide *Charrus*.

* **CHARREA**, Onus Carri, quantum carro vehi potest, Gall. *Charretée*, *Charrée*, in Lit. ann. 1400. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 379. art. 19. *Charroussée*, in Charta ann. 1384. ex Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 64: *Item une piece de pré contenant environ xij. Charroussées de foin*. Charta Odonis ducis Burg. ann. 1211. ex Chartul. Longi vadi: *Tantum pratorum acquirant... unde singulis annis facere possint quadraginta Charreas feni*. Vide supra *Cavea*.

† **CHARREAGIARE**, Vehere carro, jumento, vel navi, Gall. *Charrier*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 160. in Extracto computi anni 1321: *Libraverunt pro Charreagio dicti razelli et ipso adducendo*

per aquam usque apud Lugdunum, ubi fuerunt XXI homines et steterunt per aquam per XIII. dies, quia pluries atteravit dictus razellus, inclusis viginti tribus libris Vienn. Lugduni pro expensis factis pro Charreando et ascendendo superius per Rhodanum, etc. Et tom. 1. pag. 86. col. 2. in Extenta Jurium Comitum Sabaudie ann. 1309: *Quicumque debet dictum somey, debet Charreare in vindemiis, ubicumque Dominus vult, vinum suum reponere in dicto mandamento. Vide Carreiare.*

† CHARREAGIUM, Idem quod Charraagium. Occurrit in Charta anni 1256. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 863. et paulo superius in Charregiare.

† CHARREAMEN, Eadem notione. Libertates oppidi Jasseronis in Sebastianis ann. 1283: *Nec dare teneantur nobis vel aliis tantam, talliam, Charreamen, corvatam, etc.*

† CHARREAMENTUM, CHARREARE. Computum anni 1324. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 86. col. 1: *Item eidem Humberto pro fusta garitarum castri de Lueys adducenda, Charreanda, carpentanda... et pro dictis Charreamentis conducendis, XVI. lib. v. sol.*

† CHARREGIARE, Ibidem pag. 78: *Quicumque debet dictum somey, debet Charregiare in vindemiis.*

† CHARREIUM, Idem quod Charreum. Pluries occurrit.

1. CHARRERIA, in Gestis Guillelmi Majoris Episc. Andegav. cap. 27. videtur sumi pro ea navis specie, quam bacum appellamus, qua homines se et res suas in fluviis transvehunt, defectu pontis. Adde pag. 312. [Etiamnum pontones, quibus Ararim evanigant, Charrieres ab incolis nuncupantur.] Vide Carria.

2. CHARRERIA, Opera carri domino debita. Charta anni 1380. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 173: *Una cum... Charrieris, manobriis, scamnis, etc.*

† CHARRUA, Idem, Gall. Charroi. Charta Comitum Arvernæ, apud eundem Baluz. tom. 2. pag. 120: *In talliis, serviis, Charrois, manobriis, et arbannis. Vide Carreda.*

* Charta Eustach. abb. Heder. ann. 1213. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 154. r. col. 1: *Assensuimus Hugoni Rogerii de Villanova et Johanni filio Roberti pontionarii... sextum denarium, quem habebamus in portu Villanovæ... pro xj. solidis et iij. denariis;... ita quod si... dictos xj. sol. et iij. den. non reddiderint... vel de Charreria defecerint, omne eorum tenementum in manu nostra capiemus. Charriere nostris, eodem significato. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 114. Chartoph. reg. ch. 317: *Comme Bouchart de Lisle, seigneur de l'isle Bouchart et de Rochefort sur Loire, eust fait faire un grant et notable bac ou Charriere en la riviere de Loire pour passer Charroz, etc. Ubi aperta est vocis origo. Aliæ ann. 1369. ex Reg. 137: *Les uns passerent la riviere d'Aillier ou (en) batel ou Charriere du port de Varennes.***

* 3. CHARRERIA, Tributum seu vectigal, quod a transeuntibus per carreriam exigitur, vel quod ex carris percipitur. Charta Joan. comit. Cabilon. ann. 1232. apud Chifflet. in Beatr. comit. pag. 48: *Quicumque habebat idem duc in Charreria Cabilonensi, et vinum quod tannatores debent annuatim censuale, etc. Vide supra Carreagium 2. et Carria 1.*

* CHARRERIUM, ut supra Charragium. Charta ann. 1230. in parvo Reg. S. Germ. Prat.: *Homines ipsius potestatis et*

*eorum successores ab hujusmodi servitute sive consuetudine, et ab omni alio jure Charrierii et vehicularum... penitus absolutum, nihil juris vel consuetudinis... vel alicujus generis Charrierii vel occasione eorundem in posterum retinentes. Chartul. archiep. Bitur. fol. 126. v.: *Habebunt... unum servientem... liberum et absolutum ab omni consuetudine et exactione, videlicet ab omni tallia seu touta de Charrey, etc.**

† CHARRETA, Onus carri, Gall. Charretée. Locus est in Settiva. Vide Carrada.

* CHARRETADA, CHARTADA, Onus carri, idem quod supra Charrea. Libert. Montisfer. ann. 1291. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 154: *Item de Chartada seu Charretada circulatorum, unam faciam eorum non majorem, nec minorem, sed mediocrem, pro leyda.*

* CHARRERARIUS, CHARRETERIUS, CHARRETERIUM ITER, Via, per quam carrus transire potest, Gall. Chemin charretier. Charta ann. 1319: *Excepto itinere Charretario, per quod itur de Rodana per Tartarum apud Lugdunum... In uno magno itinere Charreterio. Charrie, id omne quod ad carrum vel curcum pertinet. Stat. ann. 1376. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 233. art. 35: *Restituer arrérages aux usagers, qui ren n'en avoient eu, chauffages, Charries, et en choses samblables, etc.**

* CHARRETIUM, nostris Charretin et Charrey, Pars carri, quæ axi imponitur. Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 83: *Costumarii (habent) hayam caruæ et letes et Charretii, si habuerint quadrigam. Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 755: *Ledit Colin avoit prins la charrette ferrée dudit Coleau... et avoit mis le Charretin à une part, et les roes à autre. Aliæ ann. 1374. ex Reg. 105. ch. 416: *Comme les exposans ostent les roes d'un tumberel... pour icelles roes remettre ou Charrey d'une charrete, etc. Chartin. in Stat. ann. 1350. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 371. art. 188. Vide Charterius.***

† CHARRETO, Carrorum ductor, Gall. Charretier. Computa Vienn. in Dalphinatu ann. 1318: *Item pro companagio Charvetonum, pro ferratura, pro ferro et aliis necessariis pro cadrigis XXXVI. lib. XVIII. s. XI. den.*

* CHARREUM, Opera carri domino solvenda. Vide locum in Fenatio.

* CHARREYARE, Carro vehere, Gall. Charrier. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 335: *Lapides dictæ muræ ad bonos suos ad domum suam Charreyare fecit. Vide supra Carreare 2.*

* CHARRIAGIUM, Vectura cum carro, carrorum suppeditatio, seu ejusdem servitii pecuniaria redemptio. Arest. ann. 1346. 12. Jun. in vol. 3. arestor. parlam. Paris.: *Religiosi sancti Germani a Pratis nobis tenebantur solve certum Charriagium, quoties nos ire in guerris nostris continebat. Vide supra Charraagium.*

* CHARRIOTUS, CHARRIOTUS, Carrus constans quatuor rotis, Gall. Chariot. Cher. in Lit. ann. 1247. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 33. art. 18. cujus dimittit. Charrote, ibid. Comput. ann. 1480. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 337. col. 2: *Item solverunt Leonardo Fumardi fusterio, pro præparatione dicti Charroti, etc. Occurrit rursus in Comput. ann. 1495. ibid. tom. 4. pag. 63. col. 1. Vide supra Chariotum.*

* CHARRO, Carrorum faber, Gall. Charron. Inquisit. de foresta Aquil. in

Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 58. r. col. 2: *Habet (dom. Montisfortis) suum Charronem se alterum ad suum usuarium. Vide Caro 1. et infra Charronarius.*

* CHARROBRIUM, Vectura cum carro, Carropera. Charta ann. 1187. ex Chartul. S. Lupi Trecons.: *Renaudus de Pogiaco... hominibus de Molins concessit, quod deinceps boves eorum pro consuetudine sibi debita, quæ Charrobrium vocatur, nec capiet, nec capi faciet. Vide Carrobrium.*

* CHARROIUM, Eadem notione, a Gall. Charroi. Charta ann. 1197. ex Tabul. S. Petri Carnot.: *Terram monachorum S. Romani ab exercitu, equitatu, Charroio, et omnimoda exactione et consuetudine omnino imperpetuum quitavi.*

* CHARRONNERIUS, CHARRONUS, Carrorum faber, idem qui supra Charro. Arest. ann. 1303. in Reg. Olim parlam. Paris. fol. 106: *Magistri forparii residentes, et Charronnerii Parisienses, etc. Ibidem: Ante domos et fenestras et stalla forpariorum et Charronorum, etc. Charroier, eadem, ut videtur, notione, vel qui carrucam ducit, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 293: *Et aussi en firent aler et fover les Charroiers des terres dudit Quartier;... et a convenu que le labourage en soit demourez à faire.**

† CHARRONERIA, Vide in Carreria 1.

† CHARRUAGIUM, Vide in Carrucaagium.

CHARRUS, Mensuræ [vel ponderis] species apud Anglos. Fleta lib. 2. cap. 12. § 1: *Charrus plumbi consistit ex 30. fotinellis, et quodlibet fotinellum continet 6. petras minus 2. libris, et quælibet petra ponderat 12. libras in pondere plumbi, etc. § 2. Secundum alios Charrus consistit ex 12. wayis, etc. [Thomas Blount ex Assisis de Ponder. Roberti III. Regis Scot. cap. 22. sect. 2. legit: *La Charre de plumbo constat ex 30. formellis, et quælibet formella, etc. Alibi Charrus non semel occurrit pro Carrus, Gall. Char, Currus.]**

* CHARRUAGIUM, Dicitur de terris, quæ aratro vel propria caruca coluntur, idem quod Dominicum 3. Vide in hac voce. Charta ann. 1229. in Chartul. Arremar. ch. 31: *Notum facimus... quod nobilis vir Erardus de Chacia... terras illas, quas Charruagio suo posuerat et ponere poterat... et omnes terras quas communitatis, quas nos et homines nostri ad nostras karrugas tenebamus, nobis concessit... Dictas terras ad suum Charruagium de cetero poterit accipere. Vide supra Carrucaagium 2. et Charuagium.*

* CHARRUCHIA, Carruca, aratum. Charta ann. 1310. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 42: *Item quinquaginta quinque gerbas super masuris et Charruchiis ejusdem villæ (de Hembecuria) nobis annuatim debitas. Vide Carruca 3. et mox*

* CHARRUELLA, Eadem notione, qua Charruchia. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 279: *Item corvatas quatuor Charruellarum villæ prædictæ bis in anno terminis consuetis.*

* CHARRUS, CHERUS, Rupes prærupta, jugum. Charta Lothar. rég. ann. 958. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 620: *Quæ habet terminos de uno latere ripam Merdarii, de alio in Charro Clarinnæ, de tertio montem Caningonem, etc. Alia Ludov. Transmar. ann. 938. ibid. pag. 588: *Descendit a meridiano fronte per pogii Aquilarii ad Cherum Charintum. Pluries ibi. Bulla Joan. PP. XV. ann. 985. ibid. pag. 250: *Deinde tenditur usque ad rupem sive Cherum Clarinthi, et venitur per***

summitatem de serra usque in rivum Merdarium, etc.

1. **CHARTA**, CARTA, CHARTULA, Instrumentum, contractus, conventio, quibus prædiorum cæterarumque rerum cessiones et venditiones confirmantur et ratæ habentur, et emptores, aut qui quovis modo rem quampiam compararent, jus suum in proprietate demonstrare possunt, quod ostensio chartarum dicitur in Legib. Baronum Scotiæ seu Quoniam Attach. cap. 3. § 4. cap. 25. § 2. Lex Aleman. tit. 19: *Res Ecclesiæ de laicis absque Charta nullus præsumat possidere. Et si Chartam non ostenderit, quod comparasset a pastore ecclesiæ, possessio semper ad ecclesiam pertineat.* [* Epist. firmitatis dicitur ibid. tit. 20. Conf. tit. 1. § 1. et tit. 2. § 1. 2. Lex Longob. Liutpr. cap. 116. (6. 63.): *Hoc autem de his causis diximus unde Chartas commutationis aut venditionis inter se non faciunt. Nam unde Chartulas faciunt et ostendunt, sic debet esse sicut in ipsis Chartulis legitur.* Conf. Leg. Rothar. cap. 247. Rachis cap. 4. Leg. Wisig. lib. 5. tit. 4. sect. 3. Leg. Burgund. Addit. 1. tit. tit. 12. Leg. Baju. tit. 1. cap. 1. tit. 15. cap. 2. 12. 13. Leg. Ripuar. tit. 58. 59. 60. Capitul. de ingenuitate Chartarum post Capit. III. ann. 803. Leg. Longob. Lothar. cap. 69. 79. Guidon. cap. 5. 6. Otton. II. cap. 1.] Greg. Turonens. lib. 4. Hist. cap. 12: *Erat enim tunc temporis Anastasius Presbyter, ingenium genere, qui per Chartas gloriosæ memoriæ Chrothildis Reginæ proprietatem aliquam possidebat.* Capitulare 6. Caroli Mag. ann. 803. cap. 8: *Volumus ut si ille homo servo aut ancillæ Chartam in sua præsentia fecerit, et ille vel illa qui Chartam libertatis habere debet, præsentis fuerint, etc.* Ingulphus: *Normanni chirographa Chartas vocabant, et Chartarum firmitatem cum cerea impressione... constituabant.* Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 84: *Tenent etiam manerium de Parva Heton... de dono Aliciæ de Bolom, et inde habuerunt Cartam.* Bracton. lib. 2. cap. 10. § 1: *Fiunt aliquando donationes in scriptis, sicut in Chartis, ad perpetuum memoriam, propter brevem hominum vitam, et ut facilius probari possit donatio.* Ardo Monach. in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ, num. 13: *Nec passus est quemquam (servum)... per Chartam Monasterio tradi; sed ut fierent liberi, imperabat.* [* Polyp. Irminon. Br. 9. sect. 268: *Donationem quam fecit Milo... tenet nunc eam filius ejus Haimericus, qui per Chartam munerationem S. Germani habet; et tenent eam fratres ejus simul cum eo, qui non sunt S. Germani.*] Occurrit passim. [Hæc instrumenta nobis Chartes, Gallico idiomate Charties appellantur in antiquo Codice MS. urbis Commercii ubi de juribus Dominorum ejusdem urbis. Ibi pag. 80. *Charties du Mesnil*, hoc est, Instrumenta quæ spectant locum *du Mesnil*. Et pag. 86. in Instrumento anni 1263: *Item de toutes les choses qui ne sont contenues en ceste Chartie, etc.*]

CHARTAM FACERE, vel **CHARTULAM**, est conficere instrumentum, seu donationis seu permutacionis, vel oblationis. Tabularium Brivatense Ch. 275: *Et nec dandi, nec venundandi, nec commutandi, nec cultibet Cartas faciendi potestatem habeant.* Regula S. Aureliani cap. 1: *Chartas donationis, aut venditionis, cui voluerit faciat.* Cap. 47: *Quo minoris ætatis sunt, aut vivis parentibus in Monasterium ingrediuntur, Chartas tunc facere compellantur, quando ætate probati fuerint, aut res parentum in potestate ha-*

berint. Adde cap. 4. et Regulam S. Cæsarii ad Virgin. cap. 4. Recapitulat. ejusdem Regulæ cap. 4. Regul. S. Donati cap. 7. Diurnum Roman. cap. 6. tit. 11. 12. cap. 7. tit. 21. Leon. Ost. lib. 2. cap. 54. 55. etc.

PER CHARTULAM dare, comparare, idem quod *per Chartam*. Severus Sulpitius de Vita S. Martini: *Denique apud improbum rei judicem nocere Chartulam, cum perit, nihil proficere, cum extat.* Authentica Chartula, apud Gregorium Magnum in Epist. Concilium Wormatiense ann. 868. can. 3: *Ut non prius dedicit Ecclesiam nisi antea dotem Basilicæ et obsequium ipsius per donationem Chartulæ confirmatum accipiat.* Charta Ludovici Pii in Chronico Farfensi: *Tam ex donatione Regum... quam et hæreditate parentum, vel de quolibet attractu advennerunt, et ibidem per Cartulas delegaverunt.* Tabular. Casauriense: *Tunc nos iudices vel auditores diligenter ipsorum Partulum inquisivimus, si vel per Cartulam, aut per hæreditatem, vel per breve, aut qualemcumque rationem contendere aut habere potuissent.*

* **Horrendis plurimum maledictis** quibus Chartarum auctoritati olim cavebatur, additæ nonnumquam cæremoniæ, quæ timorem religiosi incuterent. Ejusmodi sunt quæ leguntur in Charta Roberti abb. Corb. ann. 1136. ex magno Chartul. nig. ejusd. monast. fol. 89. vº: *Ut autem hoc privilegium permaneat ratum, auctoritate domini Dei nostri et clavigeri cæli beati Petri et dom. Papæ Innocentii II. et nostra, qui eorum vice, auctore Deo, huic ecclesiæ presideo; ego et sacerdotes nostri sacramentalibus jugi divini stolis induti, et omnes fratres reliqui tenentes lucernas ardentes in manibus nostris, conservatoribus hujus sancti et devote peracti privilegii portas inferi horribiles claudimus, et civitatis Jerusalem celestis duodecim portas ex singulis margaritis pandimus: scienter vero violatoribus hujus privilegii nos idem omnes de manibus extinctas proficientes lucernas, regni celestis januas claudimus et horribiles inferi portas pandimus, ut cum Datan et Abiron et cum Juda de fure traditore viventem, hoc est, scientem, in eas detrusi, et cum divite carnali filio sancti Abraham in flammis sulfureis sepulti non adjiciant ut inde resurgant. Sed res aliquando minus severe acta est, ut in Charta Radulphi de Nits dom. Firmit. Naberti ex Chartul. S. Memmii: *Si quis contradicere conaverit, centum cynnos (i. cygnos) nigros et totidem corvos albos regi persolvat.* Vide Tract. novum de Re diplom. tom. 5. pag. 188. 209. 215. 404. 480. et in *Maledicere*.*

* **Inter notas Chartarum chronologicas** notanda illa est, quæ apposita Constitutioni Frederici imperatoris contra hæreticos et fidei catholicæ inimicos legitur, in Stat. Astæ fol. 2. vº: *Anno imperii nostri præterito, presenti et futuro. Qua formulâ rem omni tempore veram indicare fortean voluerunt.*

INCHARTARE, per **CHARTAM**, seu per **instrumentum**, donare, conferre. Tabular. Brivatense Ch. 433: *Habeatis etiam potestatem Inchartandi alodos meos quibus jussero.* Tabular. Celsiniacense ann. 958: *Et hæc donationis Inchartulatio deinceps usque in perpetuum firma et stabilis permaneat.* Matthæus Paris ann. 1252: *Et iterum concessit ipsi Comiti eandem terram, et Inchartavit post aliquos annos, ut possessio sua sic firmitus roboraretur.* Infra: *Gasconiam Comiti Richardo fratri suo dederat, et Inchartaverat.* Ann. 1256:

Concessit et Inchartavit Regi Scotiæ Huntendonam. Adde pag. 660. Matthæus Westmonast. ann. 1252: *Confertur Vasconia Edwardo, nec fit mentio de Comite, cui quondam fuerat concessa et Incartata, et ipse in possessione constitutus.*

INCHARTATUS, Vox fori Hispanici, Accusatus. Vide observantias Regni Aragon. lib. 1. fol. 7. 27. 28. 30. 32. 36. Edit. 1624. præterea Michaelem del Molino in Repertorio Foror. Aragon. in hac voce.

† **CHARTA**, Litteræ salvi conductus, commeatus, Gall. *Passe-port*. Sanctimonialis Heidenheimensis in Vita S. Willibaldi cap. 8. num. 22: *Ibi est turris Libani; et qui illuc venerit non habens Chartam, non pertransit locum, quia in custodia est ille locus, et est claustrum: sed si venerit sine Charta, tollunt eum cives, et mittunt ad urbem Tyrum.*

CHARTA AGNATIONIS. Vide *Agnatio*. * **CHARTÆ ALBÆ**, Non scriptæ, nostris *Blancs-signés*. Chron. Th. Otterbourne edit. Hearn. pag. 200: *De albis Cartis, vocatis les Blancs Chartres. Ad Cartas etiam albas suos leges universaliter apponere sigilla sua compulsi (Ricardus II.) ut, quotiens grassare vellet in plebem, facultatem haberet, licet illicitam, opprimendi quæcumque personam.*

† **CHARTA AMBAGIBALIS**, vel potius *Ambaginalis*, Quæ facessit *ambages*. Vide *Ambagibalis*.

CHARTA APERTA. Vide in *Aperire*.

CHARTA AUDIENTIALIS. Vide *Audientia* 2.

** **CHARTA DE BENEFACIIS**, Præstaria. Vide S. Rosa de Viterbo Elucidar. tom. 1. pag. 241.

† **CHARTÆ BOMBYGINÆ**. Vide in *Bombax*.

* **CHARTA CALCHERIA**. Vide supra *Calcheria*.

CHARTA CARITATIS, Sic appellata prima Cisterciensis Monasterii institutio, quod caritatem undequaque spirarent illius decreta, ut ait Clemens IV. Papa, vel ut Calixtus II. quod omnium tam *Abbatum et Monachorum* ejusdem ordinis, quam *Episcoporum*, in quorum parochiis prima illorum Monasteria constituta fuerant, consensu ac deliberatione communi, ac *mutua Caritate* sancta fuerint. *Annales Francorum* Victoriani MSS. ann. 1108: *Hoc tempore facta est Charta Caritatis a S. Stephano Cisterciensi Abbate, et aliis 20. Abbatibus, auctoritate sigilli Apostolici confirmata. Ab illo ergo tempore rejecerunt frocos et pelliceas, staminia, capucia, et feminalia, coopertoria, et stramenta lectorum, ac diversa ciborum in refectorio feracula, et sagimen, et omnia quæ puritati regulæ adversabantur, abdicarunt, etc.* [De hujuscemodi Chartis frequens sermo est in Statutis Cisterciensibus, uti videre potes apud Martenium tom. 4. Anecd. col. 1817. 1333. 1334. 1335. 1480. etc.]

CHARTA DE CAUSA SUSPENSÆ. Vide *Causa*.

CHARTA CHIROGRAPHATA. Vide *Chirographum*.

† **CHARTA COCCINEA**, Membrana purpureo colore infecta, ut loquitur S. Hieronymus Epist. ad Eustochium. Huic operæ vacantes Monachos sic alloquitur S. Ephraem Parænesi 47: *Chartam Coccineam operaris? corarios cogita.*

† **CHARTARUM COLLECTIO**. Vide *Chartaticum*.

* **CHARTA CONCORDIÆ**, *Definitionis*, vel de *definitione*, Qua inter se concordant litemque definiunt proceres quivis aut domini superiores, in novo Tract. de Re diplom. tom. 1. pag. 387. ex

Hist. Occit. tom. 2. col. 445. 467. 493. et 585.

CHARTA CONFERTORIA, Qua quid confertur Ecclesiis. Tabularium Brivatense Ch. 250: *Complacuit inter Comandum et uxore sua Bertilde, ut Cartam Confertorium inter nos facere debuissimus, etc.*

† CHARTA CROCATA, vel CROGGA, Eadem quæ Coccinea, Anastasio in versione Concilii VI. act. 10.

† CHARTA CUTTUNEA, Ex gossipio seu cottone, cujus potior usus in Diplomatis describendis: *Charta Cuttunea, quam fecerat Simon frater et mater ejus, apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ lib. 4. pag. 92. Vide Chartæ Bombycinæ in Bombæ.*

CHARTÆ DIVISÆ ET PARTIÆ. Vide *Chirographum*.

CHARTÆ ECCLESIASTICÆ, Epistolæ formatæ. Liberatus Diacon. cap. 18: *Itum est Constantinopolim, et supradicti Episcopi in custodiam sunt redacti, Chartis sublatis, ne Catholicis, quibus scriptum fuerat, redderentur. Infra: Sed postquam Vitatis et Misenus a custodia Constantinopoli sunt egressi; perrexit cum Chartis Ecclesiasticis Constantinopolim, passusque est et ipse, sublatis Chartis, gravissimam custodiam. S. Hieronym. in Epitaphio Marcellæ: Petunt et impetrant Ecclesiasticas Epistolas, ut communicantes Ecclesiæ discessisse viderentur. Ubi formatæ et commendatiæ intelliguntur. Idem Epist. 11. ad Ageruchiam: Cum in Chartis Ecclesiasticis iurarem Damasum, Romanæ urbis Episcopum, Orientis atque Occidentis synodis consultationibus responderem, etc. Ubi Chartæ Ecclesiasticæ generatim dicuntur, quæ in causis ac rebus Ecclesiasticis exarantur. Idem lib. 2. Invektivæ in Ruffin.: Et sub nomine cujusdam amici Damasi Romanæ urbis Episcopi ego petar, cui ille Ecclesiasticas epistolas dicendas tradidit.*

* Vide Fr. Bern. Ferrar. lib. de Ant. ecclesiast. epistolar. genere.

CHARTÆ, seu SCRIPTURÆ ECCLESIASTICÆ, Quæ Ecclesiarum immunitates continent, in Charta Caroli Simplicis apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 776.

* CHARTA ELEMOSINARIA, Qua aliquid in eleemosynam ecclesiæ conceditur. Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 25.º: *Si vero ultus parens aut aliquis homo surrexerit, qui hanc Cartam Eleemosinariam contradicere aut Calumniare voluerit, etc.*

† CHARTA EXPRENSA. Vide in *Exprensa*.

** CHARTA DE GADEA, Testamentum. Vide *Vadium*.

† CHARTÆ GLUTINO CONGLUTINATÆ, Cum propter verborum copiam non sufficeret unum pergamentum: qua ratione vero tunc fraudi obviarent, docet Charta venditionis comitat. Montispenc. ann. 1385. in Reg. Cam. Comput. Paris. ab ann. 1360. ad ann. 1416. fol. 111.º: *Verum quia omnia supradicta capi seu comprehendendi non poterant in pelle unica pergamenti, propter facti substantiam verborumque superabundantiam, ut apparere potest cuilibet intuenti; idcirco nos ea conscribi fecimus atque poni in hiis duobus pellibus pergamenti insertis, conjunctis et tenaci glutino conglutinatis, et ad omnem fraudem et sinistra suspicionis stipulam tollendam contrasigillum dicti sigilli dictæ curiæ Romi quod tenemus, in principio et in fine dictæ conjuncturæ seu conglutinaturæ dictarum duarum pellium pergamenti apponi fecimus et appendi. Testam. Joan. reginæ ann. 1304.*

in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris fol. 223. vº: *Nous requérons nostre très chier seigneur le Roy de France que il toutes les choses et singulieres contenues en ces deux piaux glüées ensemble veuille approuver.*

* CHARTA INCAUTIONIS, Qua quis cautus et securus redditur. Charta Ferdinandi reg. Castellæ ann. 1223. inter Probat. tom. 3. Annal. Præmonstr. col. 472: *Facio Chartam protectionis, Incautionis, absolutionis, confirmationis... monasterio S. Spiritus de Abula. Vide Incautare.*

** CHARTA INCISA. Chart. ann. 1017. ap. Murator. Antiq. tom. 1. col. 169: *Cartulam, quod predictus Abbas demonstrabat... reproba et falsidica inventa fuit, et ibi Incisa. Vide Incidere.*

CHARTA INDA, Papyracea, apud Matth. Silvaticum.

CHARTA INDENTATA. Vide *Indentura*.

† CHARTA INGENUITATIS. Vide *Ingenuit*.

CHARTARUM INLATIO. Vide *Chartaticum*.

CHARTA JACTIVA. Vide *Abjectire*.

* CHARTA cum junco in ora insuto. Ubi prædium aliquod venditur. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 32. rº: *Prædictam terram S. Johanni, cui vendiderat, ex toto reliquit in manu domini Ansculphi abbatis cum junco, qui in ora Cartulæ insuitur. Vide in Investitura.*

** CHARTA LEGITIMA. Ratpert. Casus S. Galli ap. Pertz. Script. tom. 2. pag. 69. lin. 33: *Et ut cautius hæc eadem firmitatis scriptura communiretur, præcepit, primitus tantummodo dictatam et in aliqua scæda conscriptam sibi presentari; et cum ille causam comprobaret, tunc demum cancellario præcepit, in Legitimis Chartis conscribere præfati pacti confirmationem.*

CHARTA JURATA, quæ continet juramentum, vel quæ sacramentum peractum esse super ea re, de qua agitur, refert. *Carta Jurada*, in Foris Beneharn. tit. 1. art. 25. Raimundus Montanerius in Chiron. Regum Aragon. cap. 240: *Si que doço faeren llurs convincens ab Cartas jurades de cascuna part, etc. Vide Sacramentalis Charta in Sacramentum.*

CHARTA LEGATARIA. Vide *Legataria*.

MAGNA CHARTA, Anglis, est Liber seu Codex Constitutionum: eam Henricus III. ad utilitatem subditorum suorum promulgavit, quæ hodie maximo in usu est, inquit Cowellus. De ejus origine, incrementis, et confirmationibus, multa commentatus est Spelmannus, quem præstat hic legere de rebus patris disserentem:

Magna Charta. Augustissimum Anglicarum libertatum diploma, et sacra anchora, condita prout exstat hodie in libris juridicis, anno 9. Henrici III. et confirmata denuo annis 25 et 28. Edouardi I. Inter Regni Constitutiones (quas Statuta nuncupamus) prima est, majorumque nostrorum opibus et fortunis sæpius comparata; sudore autem et cruore plurimo ægre adeo conservata, ut Erythream dixeris, et sanguineam.

Magna dicitur ab amplitudine, qua tertio superat Chartam de Foresta. Sub hoc autem nomine contineri olim videtur nonnumquam utraque libertatum pagina, civilium nempe et ferinarum. Forte quod in Charta libertatum Henrici I. cavetur inter cætera de Forestis: ut in Charta postmodum Johannis Regis, quæ in Rubro libro Scaccarii exhibetur. Apud inferiores vero et hodiernos sigillatim dignoscuntur his nominibus Magnæ Chartæ, Chartæ de Foresta. Vide infra in anno 1253.

Emanavit prima ejus fabrica ab Henrico I. Regnum ineunte, qui plerique ejusdem capitula (et uberiora nonnulla quam gaudemus hodie) vel specialiter in distinctis articulis, vel generaliter sub confirmatione legum Edouardi Confessoris, spontanea concessit voluntate: singulisque Comitibus Chartas ejusdem singulas in Cœnobio aliquo adservandas mandavit. Chartam ipsam apud Parisium videas in an. 1100. qui et in an. 1215. de eadem mentionem faciens: *Continebat (inquit) quasdam libertates et leges Edouardi sancti, Ecclesiæ Anglicanæ, et pariter et magnatibus Regni concessas: exceptis quibusdam libertatibus, quas idem Rex (Henricus I.) de suo adject. Hinc est quod Edouardus I. in prima Charta suarum Confirmationum data an. regni ejus 25. Cap. 1. ait, Magnam Chartam esse legem communem.*

Sin et altius repetitam velis, concessit ipse Gulielmus I. legem Edouardi Confessoris, cum quibusdam auctioribus, in singulis observandam. Quæ igitur in Charta deprehenduntur Henrici I. de suo addita, et ad legem Edouardi Confessoris minime pertinentia, orta videntur ratione Juris feodalis, quod Anglis primus imposuit Gulielmus Conquestor, et cohibere jam in multis est dignatus Henricus I. eodem enim ipso nomine Leges S. Edouardi nuncupatur: ut sic intelligat ipsum Henricum I. nihil novi in hac sua Charta constituisse.

Nam et libertates, quas Parisius ait eum de suo adjectisse ad leges S. Edouardi, novæ siquidem non sunt appellandæ libertates, sed novarum consuetudinum (quas e Jure feodali atrociter suscitavit Gulielmus senior, cumulatius auxit Gulielmus junior) piæ abrogationes et molimina. Hæc Henrici I. bonitas et justitia, hoc Chartæ suæ beneficium, quod agnoscentes proximi sui successores probant alacre, et confirmant.

Stephanus Rex: *Sciatis (inquit) me concessisse et præsentî Charta mea confirmasse omnibus Baronibus et hominibus meis de Anglia, omnes libertates et bonas leges quas Henricus Rex Angliæ avunculus meus eis dedit et concessit: et omnes bonas leges et bonas consuetudines eis concedo, quas habuerunt tempore Regis Edouardi, cum cautione de his bene observandis.*

Pari modo Henricus II.: *Sciatis (ait) me concessisse et reddidisse, et præsentî Charta mea confirmasse Deo et Sanctæ Ecclesiæ, et omnibus Comitibus, et Baronibus, et omnibus hominibus meis, omnes consuetudines quas Rex Henricus avus meus eis dedit et concessit: adjecta sanctione, ut libere, quiete et plenarie teneantur.*

Ricardus I. nullam (quam reperio) confirmationis Chartam edidit, sed in coronatione sua, pacem Dei et Ecclesiæ, rectam justitiam, malarum legum et consuetudinum deletionem, bonarum observantiam, tactis sacrosanctis Evangelis, Sanctorumque reliquiis ad altare juravit.

Juravit et Johannes Rex in eandem sententiam; sed qua religione colebantur istæ concessiones, confirmationes et juramenta sub hoc seculo bellis et discordiis laborante (præsertim sub Johanne Rege, cum pessundata pene esset potestas Regia et jus datum sceleri) paucis non est enarrandum. Extat Charta quædam ejusdem data anno regni tertio, qua mandat Hugoni Nevil Protoforestario, Quod non omittat propter Chartam aliquam quam Rex ipse alicui fecerat, quin forestas Angliæ (in quibus eximia libertatum vis emi-

cuit) per eandem leges custodiret, quæ fuerunt in Forestis tempore Henrici Regis patri sui: et mutasse tunc Forestæ libertates vehementer non est dubium.

Oritur sub triennio postea inter Johannem Regem et Papam Innocentium gravissima disceptatio, quæ sequentium omnium hic malorum occasionem præbuit. Acriter siquidem contententibus de electione Cantuariensis Archiepiscopi Ecclesiæ illius Monachis, lis ad Papam promoveretur: et cum de neutro Electo consentire dicerentur electores, coram Papa, is e cœtu Cardinalium suorum tertium ingerit, Anglum utique Stephanum Langton nomine; sed inconsulto Rege, et contra voluntatem ejus et jus Regni. Monachis tamen imponit sine mora hunc eligere, et electum ipsemet statim consecrat. Deditignatus Rex Johannes, Cantuarienses Monachos in exilium mittit, eorumque terras adscribit fisco. Insequitur Cleri maledictio, et ad Papam fertur querimonia, qui Regem admonet et mulcere satagit blandiloquiis, non audientem vero fulmine sternit Pontificio. Primo Angliam totam sub interdicto ponit, (ut sic nec Regi serviat, nec ipsi Deo;) inde Regem excommunicat, demumque Regnum ejus Philippo Franco decernit capescendum. Sævit jam Johannes Rex in universum Clerum, proscriptumque exponit direptoribus Philippus Rex.

Diu devoratum spe Angliæ Regnum ingenti aggreditur molimine, subditos qui ferre arma possunt, undequaque evocat. Militiam detrectantes Culvertagii stigmatate deturpatis prædicat. Heret in adverso litore immensus hostium exercitus: et hic domi confunduntur omnia e perfidia subditorum.

Fractus his angustiis Rex Johannes, et quinquenniali pene jam decoctus excommunicatione, Pontificiorum suasu, se et Regna sua tam Angliæ quam Hiberniæ, in Papæ credit patrocinium, coronam supplex tradit Legato ejus Pandulfo, jurat conceptis articulis commissorum omnium redintegrationem, et quod bonas leges antecessorum suorum, et præcipue leges Edwardi Regis Confessoris revocaret, et observandas traderet. Jurant pariter in Regis animam 16. Comites et Barones multi potentiores, ita tamen, ut Regem recidentem omnes ad articulorum cogent observationem. Præter hæc, census annuum Papæ concedit 700. marcas sterlingorum pro regno Angliæ, 300. pro Hibernia. Homagium una præstat et fidelitatis juramentum, impletaque jam integritate penitentia ministerio Stephani Cantuariensis Archiepiscopi, ipse ab excommunicationis vinculo Wintoniæ absolvitur, et Regnum Angliæ ab interdicto liberatur, ablati Clero ægre adhuc restituit. Rex Franciæ post exhaustas in belli apparatu sex centenas mille libras (frendens licet) a Papa prohibetur Angliam lacessere.

His ita gestis Rex Joannes Gerseiam navigaturus, et recentis nondum immemor juramenti, Concilium ad S. Albanum prid. Non. Augusti, anno Regni sui 15. edicit, quo inquiri jurat de damnis Prælatorum, etc. Conveniunt (absente Rege) summus Angliæ Justitiarius, Archiepisc. Cant. Episcopi, et Magnates, pacemque Regiam cunctis denunciantes, inter alia ex parte Regis firmiter præcipiunt, ut Leges Henrici avi sui (id est, Hen. I.) ab omnibus custodirentur, et omnes Leges iniquæ penitus enervarentur. Sed versabantur hæc in generalibus; nec constabat quænam erant Leges illæ Henrici I. obsoletæ scilicet et posthabita. Hactenus etiam

nihil datum nisi verba: nihil scriptis, nihil Charta Regia et sigillo Regni confirmatum.

Reverso Rege, Synodum celebrat 8. Calend. Septemb. in Ecclesia S. Pauli Londoniensis Archiepiscopus, cui inter Prælatos multi affuere Proceres Regni. Acta aliquantisper Ecclesiæ: Archiepiscopus proceres aliquot (ut tunc fama erat) in recessum vocat. Deplorat profligatas libertates Regni, et bonas Leges Edwardi Confessoris. Regem memorat in absolute sua Wintoniæ, easdem jurasse revocare, et in Regno facere ab omnibus observari. Hoc ut melius expediatur, inventa est (inquit) nunc quædam Charta Henrici I. Regis Angliæ, per quam, si volueritis, libertates diu amissas, poteritis ad statum pristinum revocare. Chartam proferit; qua perfecta juramento invicem se astringunt Proceres, pro hisce libertatibus vel ad mortem (si res exigeret) certaturos. Ferre pollicetur Archiepiscopus auxilium. Coeunt sequenti anno (id est, 1214. sub 14. Calend. Novemb.) velut orationis gratia ad Monasterium S. Edmundi Buriensis, sed de libertatibus tractant restaurandis, conceptumque Londini prius juramentum, illic denuo super altare renovant sigillatim. Parant quæ ad bellum spectant, et libertatum deinde a Rege contendunt confirmationem. Ille dierum aliquot inducias postulat, sed respondet demum, nunquam se facturum.

Proceres exercitum cogunt, quem Dei et Sanctæ Ecclesiæ nominant, Regique adherentibus excidium minitantur et rerum omnium direptionem, ni ad ipsos ocyus convolantes causam publicam tuerentur. Rex a suis ita deseritur, ut in tota ejus clientela vix septem numerentur Equites. Mitescens igitur, de arbitris convenit, qui utrinque electi libertatum dictant Capitula. Eademque (in prato inter Stanes et Windeleshores, quod dicitur Raningmead) in duabus Chartis (altera continente libertates Angliæ, altera Forestarum) sigillo Regis firmat et concedit. Sic Matthæus Paris, qui utramque Chartam sigillatim exhibet, et libertates Forestæ in eadem schedula cum libertatibus Angliæ contineri pro capacitate sui non potuisse asserit. In Rubro tamen libro Scaccarii junctim eduntur, et confusis articulis, multis etiam desideratis ad Forestam pertinentibus; adscriptis etiam nonnullis Chartæ neutri (prout hodie extat) contingentibus. Sunt qui a loco, Magnam Chartam Ronniemead appellatam, primumque esse ferunt Juris nostris scriptum Codicem. Hæc a latere.

Adjungitur pedi Chartæ Forestariæ ad presidium libertatum omnium, pactum grave et in Regno inauditum: Eligendos a Baronibus 25. Nomophylaces, qui libertatum vacillantem brachio cohærent populari. Regem insuper nihil impetratum quo aliquod concessorum fiat irritum: irritumque fore quicquid impetraverit.

Juratur præmissorum observantia, cum a Rege, tum a Baronibus; et eliguntur Nomophylaces, qui muneris cultum etiam jurant et Barones alii obsequium se illis exhibituros. Mandat Rex præterea literis patentibus universis Angliæ Vicecomitibus, ut jurare faciant quolibet suæ ditionis, concessos fovere libertates, ipsunque ad hoc Regem, castrosum captione, provocare. Apage. Quin ut nihil desideretur, Bullam a Papa impetrat ad concessiones suas roborandas.

Brevi autem Regem ponit e medullis; conquestoque pluribus apud ipsum eundem

Papam Innocentium III. hic acta omnia decernit irrita, Regique et Baronibus imponit sub anathemate, ut neque ipse jurata teneat, neque isti concessa exigant. Barones hoc ad Papam non spectare asserunt. Papa renuentes excommunicat, eorumque terras interdicto premit. Jam adacti ad insaniam, Ludovicum filium Regis Franciæ, sibi eligunt in Regem, qui neque precibus, neque minis Papæ a direptione Angliæ prohiberi potuit. Sæviunt hic ubique intestina bella, cædes, incendia, et funesta omnia.

Sed obeunte anno proximo Johanne Rege, filium ejus decennale, Henricum III. suscipiunt Regem, qui et in Coronatione sua de more jurat leges bonas, malis abdicatis. Resipiscens jam Magnates destituit Ludovicum, qui citius inde fractus, recessum etiam jurat et ablatorum omnium restitutionem. Jurat Rex vicissim petitas reddere libertates, et in animam ejus una Jurant Legatus Papæ, et Protector Regis magnus Marescallus, easdem etiam observare, omnibusque tradere observandas. Hoc idem jurant universi Proceres.

Dum mora necitur, vita excedit Philippus Rex Franciæ, et Ludovicus solum tenet, a quo Rex Henricus Normanniæ petit redditionem, prout discendens Anglia juraverat Ludovicus. Is causatur, Henricum Anglis non restituisse (ut juraverat item) libertates Angliæ, nec se ideo Normanniam restitutum.

Anno 1223. Regis 7. Archiepiscopus et Magnates Regem obtestantur, ut juratas confirmaret libertates: et respondente quodam extortas fuisse a patre suo, Rex omnes (inquit) libertates illas juravimus, et omnes stricti sumus, ut quod juravimus, observemus. Missis in singulos Comitatus literis, Vicecomitibus præcepit, ut per sacramentum 12. Militum vel legalium hominum inquiri facerent, quænam erant libertates Angliæ tempore Henrici avi sui; sed quid responsum sit a Vicecomitibus, non reperio.

Demum anno 9. Regis, concedente Clero et populo cum Magnatibus quindecimam partem omnium rerum mobilium totius Regni Angliæ, renovantur Chartæ libertatum, prout sub Rege Johanne prius erant conditæ: ita quod Chartæ utrorumque Regum in nullo inveniuntur dissimiles. Verba sunt Parisii, quæ nos ideo recitamus, ut indagetur ratio, quorsum non reperiantur hodie in Magna Charta Henrici III. articuli aliquot a Johanne concessi. Ille si quidem primo, de persolvendo defunctorum debito Judæis atque aliis. Secundo de modo imponendi scutagium et auxilium Regis. Tertio de modo summonendi Commune Concilium Regni, quod postea Parlamentum appellatur. Et quarto de modo caviti quo auxilium capiat subditus a vassallis suis quos tenentes appellamus. Hi, inquam in impressis Magnæ Chartæ exemplaribus non deprehenduntur, fuisse tamen in primitivo illo Henrici III. e Parisio vides, cui et fidem facit locus ejus alii, ubi dicitur, quod in Parlamento Westmonasterii, ad festum S. Edwardi ann. 1222. id est, Regis 39. responsum fuit Regi a Baronibus, quod omnes tunc temporis non fuerunt iuxta tenorem Magnæ Chartæ suæ vocati, et ideo sine paribus suis tunc absentibus, nullum voluerunt tunc responsum dare. Me recipio.

Chartas jam de novo concessas et Sigillo Regio ad Parlamentum petitionem confirmatas Rex in quolibet dirigit Comitatum: in illum scilicet qui Foresta nulla premebatur, Magnam Chartam solam. In

cæteros eam pariter et Forestæ; libertates que ab omnibus imperat, juramento interposito, conservandas: quod tam feliciter adimpletum est, ut nec tota unum in Regis Charta contentum, exiit prætermisum. Dies fausta, sed brevissima. Ad cuius tamen munimentum excommunicationis sententiam in Chartarum violatores promulgat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ cæterique Angliæ Episcopi, quam subinde meluisse dicitur Rex Henricus.

Biennio vero postea (id est, an. Dom. 1227. Regni 11.) ad ætatis veniens plenitudinem, in lugubri (sic hoc Florilegus nuncupat) Oxoniensi Consilio, cancellari fecit et cassari omnes Chartas in provinciis omnibus Regni Angliæ de libertatibus Forestæ, (ut Parisius et Florilegus referunt) sed ut alii habent, de libertatibus etiam Magnæ Chartæ: factas siquidem eas criminans, dum sub tutela ipse esset, et Sigilli sui non tum compos.

Prendent Barones, paucisque interpositis diebus, Regem adeuntes, Chartarum redintegrationem aspernantis contendunt pertinacia. Rex blandiloquiis hac vice linitis, in ulteriorem rejicit tempestatem; sopitisque longas tandem post ambages (cum in aliis, tum in Parlamento anni sui 18.) disceptationibus, sponte et sereno vultu in Parlamento Westmonasterii anno suo 21. Dom. 1237. tricesimam partem bonorum Cleri atque populi recepturus, libertates reddidit, sanctius inde observandas. Quod ut certo foret, sententiam quam in violatores aliquando tulerat Stephanus Archiepiscopus Cantuariæ, cum omnibus Episcopis Angliæ, a qua nec immunis ipse habebatur, fecit renovari. In abundantiorum etiam securitatem, novo confirmationis diplomati hanc impinxit clausulam: Non obstante quod prædictæ Chartæ (libertatum et Forestæ) confectæ fuerint, cum minoris ætatis.

Tarda vel his adhuc fides. Non elapso igitur toto septennio, Barones in Parlamento Londinensi anno Dom. 1244. Regem sollicitè obtestantur ut emptæ redemptæque libertates non solum observentur, sed et nova confirmationis Charta (quæ super hæc speciale faciat mentionem) denovo roborentur. Novam pariter excommunicationis sententiam in eos projiciendam, qui concessas libertates vel impugnarent, vel impedirent: Et ut illis feret emendatio, qui post ultimam concessionem damnium sustinuerant in libertatibus violatis. Præter hæc, ne sacramenti a Rege populoque præstiti ob libertatum observantiam, anathematisque a S. Edmundo jam Cantuariensi Archiepiscopo in violatores promulgati, periculum de cætero incurreretur, obnixius Regem orant, ut de communi assensu quatuor eligantur potentes et nobiles de discretioribus totius Regni, qui sint de Consilio Dom. Regis, et jurati, hæc et alia multa Regno commodissima (tanquam Tribuni plebis) agerent et curarent. Rex negat omnia, statimque in Forestis multa exequitur gravissima.

Nova autem pressus egestate, in Parlamento Londoniensi anno Dom. 1253. regni sui 37. ad novam accedit pactionem. Conferentibus scil. in viaticum suum Hierosolymitanum Clero triennale decimam, Militibus, Scutagium trium marcarum: bona fide et sine aliqua cavillatione promisit se Chartam Magnam, et omnes ejus articulos observaturum. Tertio igitur Maii, presentibus Rege, Comitibus et Baronibus, Bonifacius novus Archiepiscopus Cantuar. cæterique Episcopi pontificalibus induti, et accensus ferentes

candelas in majori Aula Westmonasterii, excommunicationem cum anathemate (forma maxime solenni, quam habes apud Parisium in hoc anno) projecerunt in transgressores Ecclesiasticarum, et libertatum seu liberarum consuetudinum Regni Angliæ, et præcipue earum quæ continentur in Charta libertatum Angliæ, et Charta de Foresta, etc.

Nec tantum in transgressores liquido, sed in eos pariter qui qualicumque arte vel ingenio temere violaverint, diminuerint, seu immutaverint, clam vel palam, facto, verbo, vel consilio, contra illas vel earum aliquam in quocunque articulo veniendo. Item in illos qui contra illas, vel earum statuta, aliqua ediderint, vel edita servaverint, consuetudines introducerint, vel servaverint introductas, scriptores statutorum, nec non consiliarios et executores, et qui secundum ea præsumperint judicare, etc. Dicta et promulgata omnia sigillis roborabant: prolataque est in medium Charta Regis Joannis, qua supradictas libertates mera voluntate recessit, et inde recitari fecerunt easdem libertates. Dum autem Henricus Rex memoratam sententiam audiebat, tenuit manum suam ad pectus suum sereno vultu atque alacri. Et cum perlecta esset demum, projecissentque candelas extinctas et fumigantes, et diceretur a singulis: Sic extinguantur et fœteant hujus sententiæ incursores in inferno: et campanæ pulsarentur. (ut applauderent singuli) dixit ipse Rex: Sic me Deus adjuvet, hæc omnia illibata servabo fideliter, sicut sum homo, sicut sum Christianus, sicut sum Miles, et sicut sum Rex coronatus et inunctus. Hæc (qui plura) Parisius. Post hæc omnia Romam mittitur ad Innocentium IV. Rogatus ille lutum anathema Bulla roborat, et de suo quiddam adjicit in terrorem.

Sub sole nihil stabile. Anno quippe proximo, Rex, dum inhiat colligendis decimis, quæ sub conditione de Chartarum observanda immunitate concessæ fuerant, consilio impiorum libertates temerat, credens, inquit Matthæus, pro munere absolvi a transgressione. Nec spes illa vana, cum se et Regnum sub pœna exheredationis (quod non potuit) Papæ obligaret ad pecuniæ solutionem, quem in bello Siculo foret expensurus, causa sua.

Ad mortalia autem arma non concurrir: sed anno 1255. Regis 39. acciamatum est in Comitibus, Synodis, Ecclesiis, et ubicunque locorum homines conveniant, ut Magna Charta, quam Rex Joannes concessit, et Rex iste præsens multoties recessit, inviolabiliter tueretur: et lata est sententia, toties repetita, in omnes ejusdem violatores.

Sequenti etiam anno pœna horribilis anathematis in Londinensi Synodo prioribus adjungitur, statutisque libertates sub ejusdem periculo conservandas. Et ne quid præterea desideretur, accesserunt paulo post duæ simul Bullæ Alexandri IV. ad Chartarum sententiarumque roborationem.

Rex seu telis victus Ecclesiæ, seu quod Barones mutuo exhibentes dextras, juraverant, quod non omitterent propositum persequi pro pecuniæ vel terrarum amissione, vel etiam pro vita et morte sua et suorum; in Parlamento Oxoniensi an. Dom. 1258. regni 42. semel iterum, sed jam etiam cum Edouardo filio suo, Chartarum jurat observantiam, et 21. prudentium virorum nationis Anglicanæ, (nam ab alienigenis passi modo sunt gravissima) quos sub ipso ad regni gubernationem eligerent, consilio se commendavit.

Non elapso autem biennio, Rex ab Urbano Papa juramenti potitur absolute: nec sui tantum, sed et filii, quam Princeps optimus adeptam spernit. Mittuntur jam Herfordiam ex mandato Regis Justitiarii itinerantes, contra formam (ut asseritur) dictarum provisionum Oxonii, repudiatique ideo a majoribus illarum partium cassi redierunt.

Succrescentibus vero novis in dies gravaminibus ex alienigenarum, qui Regis aures atque latus occludebant, insolentis, Procres eas, Chartarumque una violationes statuunt demum vi compescere. Accenduntur ergo belli facces cruentissimi. Cadit utrinque ingens multitudo, capiunturque ann. 1264. in Lewensi prælio strenue dimicantes Rex et filius. Sed versa brevi rerum alea, filius a custodibus elapsus, ex improviso hostem novis copiis adoritur, insignique clade Eveshamiæ fundens, non solum patrem, sed et Regiam dignitatem liberavit an. Dom. 1265.

Actum jam videtur de libertatibus; sed e cælis ecce misericordiam Domini, qui Principum corda nec ferro coerenda, nec mortali bus industris, levissimo afflatu subigit et emollit. Pressa post imbelles aliquot conatus reliqua Baronum parte, Rex in Parlamento Marlebridge an. Dom. 1267. regni 52. cap. 5. utranque Chartam, in singulis tam ad Regem, quam ad subditum pertinentibus tenendam statuit, Breviaque Regia gratis concedi in transgressores. Rebus in hunc modum præter spem compositis, sub anno altero pax edicitur per totam Angliam, et Edouardus Princeps cruce jam signatus Hieros. proficiscitur, triumphatisque hostibus Rex in pace animam reddit ann. D. 1272. regni 57.

Henrico mortuo, reversoque Rege Edouardo I. vacillant etiam aliquoties Chartæ libertatum, (ut videre est in præstatione Articularum super eisdem) quas ideo stabilire nixus est æterno robore (Justinianus noster) idem Edouardus. Resilire quippe noluit a sacramento, quod cum patre in Oxoniensi Parlamento aliquando juraverat, nec absolvi, ut præfati sumus. Anno igitur regni sui 25. dum in Flandriam transiturus, Odinuræ moratur, præcepta sub sigillo suo Westmonasterii data 2. Aprilis, in omnes misit Angliæ Comitatus Chartarum exigentia observantiam.

Constans etiam in proposito, duas simul earundem edidit confirmationes, sub testimonium filii Edouardi Principis, ejus tunc in Anglia Locumtenentis, (nam in Flandria versabatur ipse) Londini datas, alteram 10. Octobris, alteram (sed priorem) 12. Octobris dicto anno. In hac, recitata per Inspecimus Chartas Henrici III. patris sui, sigillatim eas concedit, firmat, et corroborat. In illa, neutram recitans, utramque junctim confirmat, et quæ ad earum conducunt observantiam, multa decernit utilissima.

Primo, quemlibet in iisdem articulis tenendum sanctius, mittendasque Chartas singulas sub sigillo Regis, Justitiarii, Vicecomitibus, et aliis omnibus ministris Regis, civitatibusque Regni; una cum Brevibus, præcipientibus, ut eas populo annuntient, et in singulis observent.

Secundo, iudicium contra aliquem earundem articulum, fore irritum et cancellandum.

Tertio, mittendas etiam ejusmodi Chartas, ad singulas Ecclesias Regni Cathedralis: non ibidem solum custodiendas, sed et annuo bis legendas coram populo.

Quarto, ut Episcopi bis item quotannis excommunicatos denuntient Chartarum

violatores, et qui illis sunt vel ab auxilio, vel a consilio; et ut Archiepiscopi Episcopos ad hoc coerceant. Lata tunc etiam est solenniter ejusmodi sententia a Roberto Archiepiscopo Cantuariæ.

Gandavi præterea existens (ubi nullis populi pulsaretur precibus) hanc sponte Chartam totidem omnino verbis, magno suo munivit sigillo 5. die Novemb. anno 25. prædicto, et in Angliam gratuito misit.

Cum tamen in Parlamento Regni sui 28. assidue a Baronibus (præsertim a Comite Herefordiæ et a domino Mariscallo Angliæ) obtestaretur, ut Chartas denuo confirmaret parlamentaria auctoritate, hæsit in articulis aliquot a Walsinghamo memoratis, et ad ipsarum calcem annexendam voluit, (omnium remoram) Salvo jure Coronæ nostræ. Animadvertens autem commotum populum et percussos Proceres, consilium mutat Rex eximius, et non solum annuit Chartarum confirmationem, sed in earum etiam munimen, explanationem et libertatum auctionem coronidem imponens, quam Articulos super Chartas appellamus, sic inter alia promulgavit:

Chartas libertatum in omni articulo conservandas, tradendasque unicuique Vicecomiti sub sigillo Regis, ut legantur populo quater annuo in pleno Comitatu, videlicet proxime post festa S. Michaelis, Nativitatis Domini, Paschatis, et S. Johannis Baptistæ.

Eligendos etiam e Militibus cujusque Comitatus per Comitatus in foro Comitatus 3. Justitios, qui diplomate fulti Regio, de delictis cognoscere contra Chartas, easdemque sartas tectas conservarent, etc.

Post varios casus et tot discrimina rerum, emicuisse sic tandem Dei beneficio sacre hæ Chartæ libertatum Angliæ, pleno vigore: et ne deficerent aliquando postea, trigentes atque eo supra a succedentibus Regibus confirmatæ sunt, decima quarta scil. vice solo sub Edouardo III. et uberius demum sub piissimo domino nostro divo Jacobo Rege: Cujus ut in perpetua felicitate floreat magnum solum incrementum, floreat hæ simul (precor) in perpetua castitate. Amen. Hactenus de Magna Charta Spelmannus.

CHARTÆ NUPTIALES. Bulla Calixti II. PP. ann. 1120. in Bullario Cluniacensi pag. 39: Porro Presbyteris parochialium Ecclesiarum S. Mariæ et S. Odonis Cluniacensium ejiciendi et suscipiendi in Ecclesiam ex antiqua consuetudine penitentes, et nuptiales Chartas faciendi licentiam indulgenus. Id est matrimonii sacramentum impertiendi.

† CHARTA PAGENSIS. Vide mox post Chartas Regias.

CHARTA PARIOLA. Vide Paricla.

CHARTA PERFORATA in judicio, in Lege Ripuar. tit. 58. § 5. tit. 59. § 3. Quæ falsitatis convicta erat.

CHARTÆ PER PERTIGAS PENDENTES propter grandinam, avertendam nempe: superstitione quæ prohibet in Capitulis Caroli M. ann. 789. cap. 18.

† CHARTA PROBANS, Quæ legitime coram testibus signata in quocumque judicio locum habet testimonii publici et irrefragabilis: dicitur autem probans, quia causam quam continet, evidenter probat; quo sensu etiam dicitur scribi aliquid in forma probante. Hæc fere Hensehenius in notis ad Miracula B. Joachimi Abb. Florentis, tom. 7. Maii pag. 124.

† CHARTA PER PUNCTUM CONFIRMATA dicitur ea, quam quis confirmat puncto

addito, cum præ ignorantia nihil amplius potest scribere, ut hodie vulgo pingunt crucem, qui nesciunt litteras. Charta anni 1179. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 180: Ego Willelmus filius Willelmi de Drogo, qui seipsum dat Deo et S. Victori, per Punctum confirmo.

CHARTA DE RABI. Fori Oscenses Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1247. fol. 12: Et si accidit quod Christianus habet Chartam de Rabi, non potest negare Judæus: quia Charta de Rabi facta valet, quantum testes contra Judæos. Id est, scripta ab uno e Rabinis Judaicis.

CHARTA RECORDATIONIS. Papias: Cavito, a cavendo, dicta, Breve vel Charta recordationis. Vetus Notitia in Tabular. Priorat. Neronis villæ fol. 22: Litera recordatur quod mentis debilitas obliviscitur. Unde cunctorum memoriæ presentiamus, etc. Vide Notitia.

CHARTÆ REGALES, apud Marculfum sunt eæ, quæ ante Regem, vel quæ a Rege conficiuntur. Has et Præceptiones regales vocat. Ita

CHARTAS REGIAS, Angli vocant donationes et Chartas factas a Rege. Vide Bractonum lib. 2. cap. 16. n. 3. et Fletam lib. 5. cap. 14. ubi hæc habent de distinctione Chartarum: Sciendum quod Chartarum, alia Regia, alia privatorum; et Regiarum, alia privata, alia communis, et alia universitatis, etc. Quas vero privatorum Angli vocant

CHARTAS PAGENSES appellat Marculfus, quas lib. 2. complexus est, cui hunc titulum indidit: Incipit scedula qualiter Chartæ Pagenses fiunt: sub quo comprehenduntur quæ in unoquoque Comitatu et pago in presentia Comitatus, aut Vicarii, aut Centenarii, aut etiam privatim peragi possunt. Alia enim negotia hominum, ut ipse ait in Prologo lib. 1. tam in palatio, quam in pago peraguntur.

* CHARTA PARTITA, Gall. Chartre-partie, Nauticæ rationis dividuum folium, quod inter contrahentes dividetur, sic dictum, vulgo Affretement vel Nolisement. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 215: Les exposans prindrent une nef, appellée Corpesant, que par la mer l'en amenoit du royaume de Portugal.... En ladite nef n'avoit aucune Chartre-partie, par laquelle apparoir peust dont il amenoit ladite nef, ne ou il la vouloient mener. Vide de Lauriere in Glossar. Jur. Gall. ad hanc vocem. Exstat alia notione in Chirographum.

CHARTA ROGATA. Ita Itali vocant Contratto stipulato, quod eam testes rogarentur subscribere, et his ferme verbis claudi solet: Signum N. et N. qui Chartam istam scribere fecerunt, et testes firmare rogaverunt, ut est apud Jofredum in Episcopis Niciensibus pag. 158. Et in alia Charta apud eundem pag. 182. Testes Rogati dicuntur, qui Chartam subscribunt. Glossæ Basil.: ρογάτοι, οί παρακληθέντες μάρτυρες. Tabul. Papiense ann. 1354: Ego... notarius hanc Chartam mihi fieri Rogatum tradidi et scripsi, etc. Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 43: Joannes primus tabellio Rogatus scripsit. Et ch. 44: Sign. Trudaudi Eleemosynarii, qui hanc donationem fieri vel affirmari Rogavit. Tabular. Celsiniacense: Signum Genesis, qui hanc Chartam Rogare fecit, et ipse firmavit, et alios firmare Rogavit. Statuta Mediolan. 1. part. cap. 356: Et quod ipsi Prototonarii non possunt Rogare, vel facere aliqua instrumenta, etc. Adde cap. 400. Consuetudines Montis-

pessuli: Omne testamentum, et omnis quælibet ultima voluntas inter liberos vel parentes vel inter extraneos, in scriptis vel sine scriptis fiat coram tribus testibus Rogatis, vel non Rogatis idoneis, solemnitate adhibita, etc. Vide chartas descriptas a Mabill. de Re Diplomat. pag. 378. 468. 473. ubi testes rogati subscribunt. Tabular. Ecclesiæ Uzetiensis ann. 1215: Coram subscriptis Rogatis testibus recognosco, etc. Denique Charta donationis Leotheriæ ann. 695. tom. 2. Sæculi 3. SS. Ord. S. Benedict. pag. 615. sic clauditur: Ragnoaldus Diaconus Rogitus scripsit. Vide Matth. Villaneum lib. 8. cap. 95. Rollandinus in Tractatu Notularum: In aliquibus locis Rogationes appellantur Notæ, quia sunt notæ instrumentorum, quæ ideo etiam vocantur Rogationes, eo quod illas rogatur tabellio scribere, et ex illis facere instrumentum.

* CHARTA TESTAMENTI, in Gest. Ravennat. de aper. testam. ap. Conrad. de Fabaria pag. 177. lin. 41. etc.

† CHARTARUM TOMI, Gregorio Turonensi lib. 10. cap. 19. idem sunt, quod eidem Regesta, Serinia, aliis Archiva, in quibus plures chartæ continebantur. [* Marini Pap. Dipl. num. 13. not. 4.]

CHARTULA TRANSFUSIONIS, seu cessionis, in Tabulario Privatensis Ch. 370.

CHARTA SACRAMENTALIS. Vide Sacramentum.

† CHARTAM SCRIBERE, Notarium agere, apud Muratorium tom. 1. part. 2. pag. 105. col. 1. in Legibus Caroli M. [* cap. 96.]: Ut nullus Presbyter Chartam scribat, neque conductor existat suis senioribus.

CHARTA SEMIPLANTARIA. Vide Complantum in Complantara.

CHARTA SENICA. Vide Senica. Adde Glossarium Lindenbrogii.

* CHARTA SPONSALICIA, Qua sponsalia contrahuntur. Vide Sponsalicia.

* CHARTA USUFRUCTUARIA, seu Usufructuariæ donationis, Qua aliquid usufructuario et precario jure utendum conceditur, apud Mabill. in Suppl. ad diplomat.

2. CHARTA, Lamina. Anastasius in Sergio PP.: Trullum vero ejusdem Ecclesiæ fuis Chartis plumbeis cooperuit atque munivit. Vide Salmasium de Modo usurar. pag. 401.

* 3. CHARTA, pro Chatta vel Catta, Felis. Pactum inter Bonon. et Ferrar. ann. 1193. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 864: De agnellinis, de curionibus, de lutris, de martiris, de Chartis, etc.

* CHARTÆ, Chartæ lusoria. Vide Ludus Charticellarum. [Fr.]

CHARTACEUM, Archivum, χαρτοφύλαξιον. Acta accusationis Polychronii Episcopi Hierosol.: Hunc indiculum collegit Archidamus... et in Chartaceum Ecclesiæ collocavit.

* CHARTADA. Vide supra Charretada.

CHARTAPACIA, Charta pacis, seu qua a Principe pax indicitur. Fori Aragon. lib. 9. tit. de pace, etc.: Et in hoc maxime, et in omnibus aliis casibus, Chartapaciis, et foris, qui de hoc loquuntur.

CHARTARIUM, Archivum, chartophylacium, locus, in quo chartæ et documenta domestica reconduntur. S. Hieronym. lib. 3. in Rufinum cap. 5: Si a me fictam Epistolam suspicaris, cur eam in Romanæ Ecclesiæ Chartario non requiris? [* Marini Pap. Dipl. num. 138. not. 9.] [Vide Chartularium.]

1. CHARTARIUS, Chartæ opifex, aut negotiator. Diomedes lib. 1: Chartarius, qui Chartas vendit. Gloss. Greco-Lat.:

Χαρτοπώλης, *Chartarius*. Lapis Sepulchralis Romæ: *Locus Valeriani Chartarii*. [** Marini Pap. Diplom. in præfat. pag. 13.]

2. **CHARTARIUS**, interdum pro *Chartulario*, seu commentariensi sumitur, ut apud Ennodium lib. 7. Epist. 1. Senatorem lib. 8. Variar. Epist. 23. et Messianum Presbyt. in Vita S. Cæsarii Arelat. pag. 257. [** Gregorius, *vir devotus, Chartarius*, in donatione Odoacris. Marini num. 83. not. 7. et 11.]

CHARTARI Loci. Vide *Papyrus*.

* **CHARTELAGIUM**. Vide supra *Cartularium* 2.

† **CHARTELLARI**. Vide *Chartularii* 2.

† **CHARTERIA**, Regio, Gall. *Quartier*. Charta anni 1296. in Probat. Hist. Meld. tom. 2. pag. 137: *Item dedimus in perpetuum, quantum in nobis est, illam portionem quam habebamus in Chartaria de Triaportu, in perpetuum possidendam.*

* Legendum prorsus *Charrería*, atque eo sensu intelligendum, quo supra *Charrería* 1. Triaportus enim ad trajectum fluvii positus est.

† **CHARTERIUS**, Plaustrum, vel illa pars plaustris, quæ rotis incumbit, Gall. *Charfi*. Charta Petri Episc. Meld. ann. 1229. e Tabulario ejusd. Ecclesiæ: *Habebant homines dictarum villarum in dicto nemore... omnem arborem, præter quercum et fagum... ad edificandum et ad aratoria carrucarum, et ad Charterios et hercias, etc.*

* Vide supra *Charretium*.

CHARTIATICUM, Quod pro Chartis officialibus præstatur, apud Ulpianum in leg. Divus, D. Bon. damn. (48, 20, 6.) Ministris enim Magistratum Chartas præbitas fuisse ex lib. 2. Frontini de Aqueduct. atque adeo ipsis iudicibus ex Nov. Justiniani 8. cap. 1. et Senatore lib. 11. Epist. 38. colligitur. Quæ quidem Chartarum præbitio et inlatio, *Chartarum collectio* eidem Senatori dicitur lib. 9. Epist. 15. Theophanes, et ex eo Anastasius Bibl. in Hist. Eccles. pag. 172. Auctor Miscellæ, Cedrenus et Zonaras scribunt Nicephorum Generalem tributa ac vectigalia publica auxisse, et *Chartiatici* nomine exegisse in singulos duo ceratia. *Siliquas* vertit Anastasius. Vide Cujac. lib. 4. Observ. cap. 18.

* **CHARTICELLÆ**, Chartæ lusoriæ. Vide *Ludus Charticellarum*. [Fr.]

CHARTICINIUM, Chartarum fasciculus, nostris *Liasse*. Cencius Camerarius in libro censuum Romanæ Ecclesiæ: *Sicut in tomis, Charticiniis, et voluminibus Regestorum antiquorum Pontificum Romanorum, ... inveni.* [** Vide *Chartarum tomis* in Charta, delenda scilicet virgula post tomis.]

CHARTIGRAPHUS, Notarius, vel Cancellarius. Charta Roberti Regis Franc. ann. 1008. pro Monasterio Sandionysiano ita clauditur apud Doubletum: *Franco Diaconus atque Chartigraphus relegit et sigillavit.* [Hic Franco apud eundem Doubletum subsequens diploma Cancellarius ex regio præcepto recognovit atque subscript.]

CHARTISDONATIO, unica voce, Donatio per chartas. Vetus Præstaria apud Roverium in Reomao pag. 173: *Potestatem quandam... Fontanus nuncupatam... quam ipse eatenus tenere videbatur per Chartisdonationem.*

* Nostris *Chartrer*, Privilegia et immunitates per chartam asserere. Charta commun. ann. 1357. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 369: *Comme li bourgeois et habitant de nostre ville de Busancy fuis-*

sent Chartres et privilégiés de lonc temps, etc.

† **CHARTOLOGIUM**, Chartularium, liber Chartarum, *Chartulaire*. Charta ann. 1178. ex Schedis Peiresc.: *Hanc cartam... in hoc fecimus Chartologio conscribi.*

CHARTOPHYLAX, Archivi et Chartarum custos: dignitas Ecclesiastica et Palatina. Posterioris meminit Paulus Diacon. lib. 17. Hist. Misc. pag. 528. post Theophanem, dum quemdam Davidem *Chartophylacem Hormisdæ* vocat, Palatii scilicet ita nuncupati in urbe Byzantina: *Chartophilax August. N.* in veteri Inscriptione 587. 11.

De Ecclesiastica Chartophylacis dignitate sic Anastasius ad VIII. Synod. Act. 2: *Chartophylax interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio Chartophylacis apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos, indutus videlicet infulus Ecclesiasticorum ministrorum, et agens Ecclesiastica prorsus obsequia, exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac proprie pertinere probantur officium. Sine illo præterea nullus Præsulum aut Clericorum a foris veniens in conspectum Patriarchæ immittitur; nullius Epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi forte a cæteris Patriarchis mittatur; nullus ad Præsulatum vel alterius ordinis Clericorum, sive ad Præposituram Monasteriorum provehitur, nisi iste hunc approbet et commendat, atque de illo ipsi Patriarchæ suggerat, et ipse præsentet.* His prærogativis hanc addit Pachymeres lib. 3. cap. 24. ut sine illius nutu et assensu nuptiales Benedictiones non administrantur. Præterea in Chartophylacis cura erant libri Ecclesiæ. Ita Synodus VI. Act. 1. pag. 17. et Act. 13. pag. 152. Edict. 1618. ubi inquit eos libros repositos ἐν Χαρτοφυλακίῳ τοῦ πατριαρχείου, quod in VII. Synodo Act. 1. pag. 486. βιβλιοθήκη τοῦ εὐαγγεῖου πατριαρχείου dicitur. Unde pag. 487. Chartophylax videtur dici βιβλιοφλάξ τοῦ εὐαγγεῖου πατριαρχείου. De Chartophylace multa ex professo commentati sunt Meursius in Glossario, Gretzerus et Goarus ad Codinum, idemque Goarus ad Eucholog. Græcorum.

CHARTOPHYLACIUM, Archivum. Gregorius M. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128: *Mandare curaverat, ut piissimo Imperatori scriberem, quatenus pacta in Chartophylacio requireret, quæ, etc.* Infra: *Quia Chartophylacium prædicti piæ memoriæ Justiniani Principis tempore, ita surripiente subito flamma, incensum est, ut omnino ex ejus temporibus pæne nulla Charta remaneret.*

* **CHARTOPOLA**, [χαρτοπώλης, qui chartam vendit. *Vet. Scholiast. ad Juvenal.* 4. 21. Sic Crispinus *Chartopola* fuit. *In edition. perperam legitur cartapola.*]

† **CHARTOPRATES**, Venditor chartæ, Græcis χαρτοπράτης. *De Collegiatis et Chartopratibus* tit. 17. lib. 11. Cod.

CHARTOTHESIUM, [Archivum, in quo asservantur Chartæ.] Anastasius in Hist. Eccles. pag. 146. anno Imperii Constantini 19: *Invidia Christianos prohibuerunt Arabes a publicis Chartothesiis ad modicum tempus. Sed rursus coacti committunt eis eadem ipsa, eo quod non possint ipsi scribere calculationes.* Ubi Theophanes pag. 362: *Ἐκ τῶν δημοσίων χαρτοθησίων.* [Vide Glossar. mediæ Græcic.]

* Nostris olim *Chartron* et *Chestron*, Capsula arçæ intestina, vulgo *Chartron*. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. *Chartr. reg. ch. 501: Ledit prestre lui dist que son argent et ses escus estoient en un gand ou Chartron de son coffre, ... elle ou-*

vril ledit coffre, et ala ou Chartron où ledit argent estoit en un gand. Alia ejusd. ann. ibid. ch. 735: *Le suppliant trouva une huche ou huchel, et ou Cheston (melius infra Chestron) de ladite huche ou huchel... unes patenostres de S. Nicolas. Chaisteron, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1413. ex Reg. 167. ch. 143: Dedens lequel coffre avoit un Chaisteron fermé à clef; lequel Chaisteron la suppliant ouvry, etc.*

† **CHARTROSSA**, Ordo Chartusianorum. Galli *Chartreuse* dicunt Monasterium Chartusianorum. Testamentum Guillelmi Montispezzulani apud Acherium Spicil. tom. 9. pag. 156: *Quod est de ordine Chartrossæ in Episcopatu Vivariensi.*

† **CHARTULA**. Vide *Charta* 1.

† **CHARTULARE**, ut *Chartularium*, Regestum seu actorum codex. Ordinatio Comitum Provincie super officium Tabellionum ann. 1254. e MS. D. Brunet fol. 60: *Item summam a xxv. lib. supra usque ad c. lib. ponendo in Chartulari II. den.*

1. **CHARTULARII** dicuntur Qui *Chartas tractant*, qui *Chartis inserviunt*, ut est in leg. 10. Cod. Ubi cause fiscal. (3, 26.) Qui *publicarum Chartarum tractatibus inserviunt*, in l. 1. Cod. de Prepos. agent. in rebus. (12, 21.) Qui *Chartas agunt*, in Querolo, in l. 1. D. de Tabular. [** Qui *Chartas publicas administrat*, in Cod. Theod. lib. 8. tit. 1. const. 6.] Idem porro qui *Commentarienses*. Gloss. Basil.: Κομνηταρισσιος, χαρτουλλάριος, Gloss. Gr. Lat.: χαρτογράφος, *Chartularius*. Erant autem tot *Chartularii*, quot serinia, ut ex Senatore lib. 11. Epist. 38. et Cleodionus de Arte Gram. colligitur. Vide Gregor. M. lib. 2. Epist. 3. lib. 4. Epist. 33. et quæ adnotavimus ad Cinnamum pag. 452. Idem et *Chartarii* dicti, ut supra observatum. [** Marini Pap. Diplom. num. 11. not. 3. num. 123. not. 8.]

CHARTULARIUS REGIONUM EQUORUM, Qui χαρτουλλάριος τῶν ἵπποστάθμων Nicetæ dicitur: de qua dignitate apud Byzantinos plura etiam in iisdem Notis ad Cinnamum.

* Eodem nomine appellatus Præfectus imperatoris equisonibus, apud Zonar. in vita Leon. Isauri: *Paulum imperatoris equisonibus præfectum, qui lingua Romana Chartularius dicitur contra seditiosum misit.*

CHARTULARIUS SACRORUM CUBICULORUM, in Nov. 8. cap. 8. *Chartularius Sacri Cubiculi*, in Nov. 25. Imperatoris Secretarius, seu qui Codicillos Imperatoris asservabat.

CHARTULARII NUMERORUM MILITARUM, in Nov. 117. cap. 11. et in l. 19. C. de Erogat. milit. annonæ lib. 12. (tit. 37.) Qui in acta referebant nomina militantium, et qui eorum essent mortui, seu qui circa τοῦ στρατοῦ καταγραφήν καὶ ἀναλήτησιν versabantur, ut est in Tacticis Leon. cap. 4. § 31.

CHARTULARIUS VELOCIS CURSUS, δέξιος δρόμος, apud Constantin. de Adm. Imper. cap. 43. Vide *Charticus*.

CHARTULARIUS ROMANI IMPERII, apud Petrum Diacon. in Chr. Casin. lib. 4. cap. 117. 126.

SCHOLA CHARTULARIORUM, in leg. 1. Cod. de Off. Prefecti Prætor. (1, 26.)

CHARTULARII Dignitas Ecclesiastica etiam fuit, quam eandem cum Chartophylacis fuisse opinantur viri docti. Certe in Gloss. Gr. Lat. *Chartularius*, idem est, qui χαρτοφύλαξ. Nec mirum, cum is qui Commentariensis vice fungitur, idem et Chartophylacis munus

obeat, et Chartas suas servet. Apud Joan. Diacon. in Vita Gregorii M. lib. 2. cap. 55: *Castorius Diaconus et Chartularius Ravennae* nuncupatur, qui ipsi Greg. lib. 4. Epist. 23. et 24. *Notarius et Diaconus* dicitur. Idem Gregor. lib. 1. Epist. 75. lib. 2. Epist. 33. *Hilarius Chartularium suum* nominat: unde elicio eandem fuisse dignitatem Chartularii et Notarii. At in Ecclesia Constantinopolitana constat diversum fuisse Chartularii et Chartophylacis munus, et Chartularium subditum fuisse Chartophylaci, uti docet Balsamon in Medit. et Codinus de Offic. cap. 1. num. 44. qui Chartularium inter minora Ecclesiae officia recenset, ut et Euchologium Graecorum pag. 624. Synaxaria et Menæa 8. Sept.: Καὶ ἐναγῶς οἴκου εἰπὶ χαρτολαρίου. Chartulariorum Ecclesiasticorum mentio est praeterea apud Joannem VIII. PP. Epist. 133. 300. etc.

2. **CHARTULARII**, Servi, per *Chartulam*, seu Epistolam manumissi, *Franchi de Carta*, Vitali Episcopo Ocsensi apud Blancan in Comment. Rer. Aragon. pag. 727. Occurrunt passim in Legib. Langob. lib. 2. tit. 34. § 11. lib. 3. tit. 5. § 1. [*] Pippin. 13. Carol. M. 12. adde 100.] in Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 208. [*] 213. ubi Pertz. *Cartularius*.] et in Capitul. ejusdem ann. 779. cap. 16. [*] Vide Murator. Antiquit. Ital. tom. 3. col. 243.]

CHARTELLARI, in Concilio Vermerensi ann. 752. cap. 20. in Charta Lambertini Imp. ann. 898. tom. 2. Ital. Sacr. pag. 124. etc. Arnulphus Lexoviensis in Epist. ad Alex. PP.: *Procedit interim inter cilia pauperum fratrum et sordes Cartularii filius sericis adornatus et varis*. [*] Bened. Capit. I. 199. Addit. IV. 133.]

CHARTULARIUM, *Scrinium*, χαρτολαρίου, in Gloss. Gr. Lat. Ita χαρτολαρίου usurpat Nicetas in Alexio lib. 2. n. 4. [Gesta Hodingi Episc. Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 247: *Multa Cartarum instrumenta, vel praecipua regalia secum inde deferens, ibi ea dereliquit, et propterea in vestiario et Cartulario S. Mariae et S. Gervasii hactenus non reperiuntur*. Ibid. pag. 257. in Gestis Francensis ejusdem urbis Episcopi: *Similiter et alia praecipua de eadem re sunt multa in Cartulario, quae legi per omnia prae vestitate et putredine non possunt*.]

CHARTULARIUM, Regestum. Concilium Arelat. ann. 1267. cap. 19: *Statuimus quod omnes Sacerdotes curam animarum habentes, ipsarum Ecclesiarum emant Chartularia, in quibus quolibet anno, saltem in Quadragesima, conscribant nomina parochianorum qui ad penitentiam venerunt, et dicta Chartularia teneant et custodiant diligenter, etc.* [Accipitur pro Notarii prototypo, in Ordinatione Comitum Provinciae ann. 1254. et MS. D. Brunet: *De libello ponendo in Chartulario II. den. dentur, pro extrahendo III. den.* Vetus scheda Cl. Praesidis de Mazaugues ann. 1430: *Ego Notarius... cui Chartularia, notae et prothocolla sunt commissa*: ubi conjecto per *Cartularia* intelligendum esse codicem, in quo integra acta referebantur, per *Notas* vero actorum commentariolos, ac tandem per *Prothocolla* actorum prescriptiones, quas vulgo *Minutes* appellamus.]

† **CHARTULARIUM**, seu **CHARTARIUM**, Sæpius appellat Codicem, in quem diplomata aliaque chartae ex ordine integræ referuntur, aliquando in rotulum redactæ: quales sunt rotuli Ecclesiae Albiensis, teste Mabillonio de Re Diplom. lib. 1. cap. 2. num. 9. ubi notat

hujusmodi codicem, ut et *polyptychum* seu librum censualem, ideo inventum fuisse, ne ex archivis Ecclesiarum et Monasteriorum autographa sæpius efferre necesse esset; hi quippe codices autographorum vice fungebantur. Addit Mabillonius, polyptycha antiquiora sibi videri Chartulariis, ex quibus, inquit, nullum inveni conditum ante sæculum x.

† **CHARTULARIUS**, Commentarius. Caffarus lib. 1. Annal. Genuens. ad ann. 1159: *Hoc autem, quod incredibile nonnullis videtur, opibus totius civitatis et plebium dierum quadraginta trium spatio, in digito Dei peractum est: quod per Chartularios Johannis Scribæ colligitur, qui dies et horas ipsius operis... adscripsit*. Vide *Chartularii*.

CHARTULATI, Idem qui *Chartularii*, Servi per *Chartulam* manumissi: qui a *Chartularum* conscriptione ingenui sunt, ut est in Capitul. 2. Caroli M. ann. 813. cap. 6. Tabularium Casauriense anno Lotharii Imp. 34: *Tradidimus vobis D. Ludovico Imp. omnes res substantiæ meæ, seu omne mobile vel immobile, servos vel ancillas, colonos, aldiones, quam et omnes meos Cartulatos, et omnes pertinentes meos*. Alia Charta ibid.: *Cum Cartulatis, vel colonis cum colonicis suis*. Notitia judicati in eodem Tabulario: *Judicate nobis justitiam de isto... et de germanis suis, qui fuerunt Cartulati Allonis, qui olim Castaldio fuit*. Diploma Ludov. II. Imp. pro eodem Monasterio: *Concessimus etiam ut omnem compositionem de Cartulatis atque Libellariis de ipso Monasterio, sibi met habeant, et nullus exactor publicus hoc inquirere audeat, sed in quacunque compositione ceciderint, in sua potestate hoc habeant, cujus Cartulati esse videntur*. Charta Caroli C. Imp. in Chron. Farfensi: *Tam ingenuos, quam servos libellarios, aldiones et aldianas, seu Clericos, vel Cartulatos, aut Offertos*. Occurrunt eadem verba in Charta alia ejusdem Imp. ibidem. Adde tom. 1. Ughelli pag. 490. ubi perperam scriptum *Castulati*, et tom. 2. pag. 142.

† Idem et qui per *Chartulam* aliquid jure emphyteutico possident, ut opinatur Murator. tom. 3. Antiqu. Ital. med. ævi col. 243. quod ex *Chartulatione* habere dicebant, ut videre est in v. *Chartulatio*.

CHARTULATIO, Acquisitio, vel quilibet contractus per *chartulam*. Notitia scripta Carolo C. imperante ann. 1. in Italia: *Quæcunque jam antea per investituram a parte D. Ludovici Imp. tenuerunt, comparatione, Cartulatione, donatione, seu conquisito*. Charta venditionis ann. 978. in Tabulario Casauriensi: *De alio latere, fine terra, quæ est de ipsa Cartulatione Sindonis Presbyteri... de alio latere fine terram de ipsis nostris Cartulatis de Orfiano*. Alia ann. 982: *Et cum portione mea de ipsis Cartulatis et censuatis, qui ad ipsas jam dictas res pertinentes esse videntur*.

* **CHARTUS**, perperam pro *Cattus*, Machina tectoria, apud Vincent. Belvac. in Speculo histor. Vide *Catus* 2.

† **CHARUAGIUM**, Terra quæ caruca seu aratro colitur. Chartularium Campaniæ fol. 82. apud D. Brussel de Feodorum usu tom. 2. pag. 946. col. 2: *Henricus de Hans, ligius, post Comitem Barri-Ducis, et Comitis Grandis-Prati, ut dicit, de his quæ Comitissa Suesionensis mater sua tenuit apud Hans, scilicet de bosco, moso et Charuagio, et in hominibus sanctuariis in riparia de Colle*. Vide *Carrucagium* 2.

† **CHARUCATA** TERRÆ, in Tabulario

Fontis-Ebraldi, Idem ac *Carrucata*: quod vide.

* **CHARUERIA**, Baculus grossior. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 138: *Matthæus dictus Cabre et alius quidam tenentes in manibus duos Charuerias seu grossos baculos bosci, etc.* **CHASALAMENTUM**. Vide *Casamentum* 1.

* **CHASAMENTUM**, **CHASSAMENTUM**, Casa, domus cum agri portione. Chartul. Montis-Moril: *Gaufridus de Bridario dedit pauperibus domus Dei Mommorili omne Chasamentum, quod habebat in maso de brolio Dorador, quod Chasamentum Pictavini de Dorato habebant de illo*. Charta ann. 1314. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 95: *Ipsos chazatos et ipsorum quemlibet, in dicto manso (sic) tempore quovis degentes seu habentes Chassamentum,.... esse et fore debere liberos et immunes,.... a præstatione et solutione taschiarum*. Vide supra *Casale*.

CHASDIUM, Panni pretiosioris species, [Villosus sericus, Gall. *Veloux* vel *Velours*.] Epistola Basilii Imp. ad Hadrianum II. PP. in fine octavæ Synodi: *Transmisimus autem Sanctitati vestre... vestimenta diasptra tria, Esophorin dictrinum cancellatum unum, Chasidium orobeum unum, cazzulin dirodinum habens ornaturam auream, etc.* Χάσδιον, Achmeti cap. 226. 249. et in Synodo Florentina. Vide Meursium [et Glossarium mediæ Græcit. in Χάσδιον.]

1. **CHASEA**, [Venatio, [Gall. *Chasse*.] Vide *Caciare*.

† 2. **CHASEA**, Via per quam aguntur animalia. Vide *Chaceæ*.

† **CHASEATI**, Vide *Casati*.

* **CHASELLUM**, Eadem notione. Lit. Phil. V. ann. 1317. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 138: *Usagium ad ardere duntaxat, quod hactenus in foresta nostra Bituricensi ad boscum siccum pro Chasello suo dictæ forestæ et ad opus ipsius habuerunt, ab ipso Chasello in domo fratrum eorumdem.... transportamus*. Vergiers, hoches, Chasaus, maisons, etc. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel fol. 84. v.

† **CHASFALLIUM**, Tabulatum, species lignee propugnaculi, Gall. *Echauffaut*. Compromissum ann. 1341. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 429: *Item, quod muri, Chasfallia, schiffe, muctæ et omnia alia facta et constructa ad resistendum dicto Dom. Dalphino... a tempore dissentionis noviter ortæ inter dictum Dalphinum et ejus gentes burgenses, et populares dictæ villæ de Romanis, cætera tollantur omnino, et ad statum pristinum per omnia reducuntur*. Vide *Chafallus*.

CHASII, Vide *Assasini*.

† **CHASLANIA**, Idem quod *Castellania*, Gallice *Chatellenie*. Inquisitio anni 1220. pro loco Capreriae, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 123: *Dom. Guillelmus Falaveus est homo ligius Comitum, et tenet de eo medietatem Chaslanie de Chauveres.... Petrus Albert est homo ligius Comitum, et tenet de eo tertiam partem Chaslanie de Chauveres*. Hoc est, tertiam partem districtus ad Castellum de Chauveres pertinentis.

* Vide supra *Castania* in *Castellanus*.

* **CHASMATIO**, [Gloss. Paris. Oscitatio, casmatio. Oscedo.]

* **CHASSA**, a Gall. *Chasse*, Capsa, in qua sanctorum reliquiae reponuntur. Acta capitul. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. fol. 76. r. col. 2. ad ann. 1341: *Requisiverunt dictum dominum custodem ut de cruce amissa, quæ erat super Chassam S. Stephani, faciat debitum suum*. Vide *Cassa* 3. et *Chassia*.

* Sed notanda est clientelaris professio ann. 1410. ex Pancarta Episcop. Carnot. qua quis nomine feodi tenetur quolibet anno Capsam ecclesiae ejusdem lavare et abluere: *Je Pierre le Drouay, escuyer, seigneur de Tachainville, ... aveue tenir à une foy et homage... le droit de laver, la veille des grans Pasques, la Chasse de l'église Nostre Dame de Chartres, et pour ce me doit mondit seigneur (évêque) livrer et bailler un pot de vin blanc et un pot de vin vermeil pour ladite Chasse laver, et le chevecier de ladite église me doit une touaille ouvrée pour icelle Chasse essuyer; et nul autre mettre la main que moy; et s'il y eschiet aucunes pierres, elles sont miennes. Eadem leungitur ibid. in Ch. ann. 1330. ubi lever perperam, pro laver.*

* Chasse vero inter instrumenta piscatoria recensetur, in Ch. ann. 1326. ex Reg. B. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 32. r. et in Stat. ann. 1338. tom. 7. Ordinatio. reg. Franc. pag. 779. art. 47. Chatte minus recte ibid. tom. 1. pag. 794. inter annotationes: sed ubique legendum forte Chasse. Vide supra Caligæ alata in Caliga.

* CHASSAMENTUM. Vide supra Chasamentum.

† 1. CHASSIA, Capsa Reliquiarum sacrarum. Gall. Chasse. Locus est in Capiterium. Vide Cassia et Capsa 3.

* 2. CHASSIA, Venatio. Gall. Chasse. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 263. v. : *In cujus litteræ fine facit mentionem de recognitione juris Chassiae seu venationis, quod habet in dictis memoribus, sitis inter Ysaram et Azoaram. De anno 1224. Grossa fuga sive Chassia in boscis, ex Ch. ann. 1302. ibid. fol. 303. Charta ann. 1355. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 173 : Cum dominus Aymannus de Pictavia, comes Valentiniensis et Diensis, habeat... dominium in subsequentibus... sive sint... nemora... Chassiae, venationes, etc. Vide infra Chaucia 2.*

* CHASSIARE, Venari, unde Chassiator, Venator. Vide Caciare. Consuet. Dombens. MSS. ann. 1325. art. 10 : *Quilibet homo cujuscumque conditionis, qui Chassiet in garenna cujuscumque nobilis de nocte, quod ipse Chassiator seu venator teneatur et debeat solvere illi nobili, in cujus garena Chassiaverit in sex libras Viennenses bonas, vel perdere et amittere pugnam. Chasser vero, pro Piscare, Pécher, in Ch. ann. 1428. ex Chartul. Latiniac. fol. 209 : Et n'aura rien ledit preneur ès pescheries desditz maretz et douvres, sinon qu'il y pourra Chasser à la caige seullement.*

* CHASSICIA, Pala, funda. Gall. Chaton. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. : *Item textus Evangeliorum ornatus auro et lapidibus pretiosis, in quo a longo tempore deficiunt... viginti octo perlæ cum suis Chassicis aureis. Chassete, eodem sensu, in Chron. S. Dion. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 151 : Aus quatre chiés de cele croiz sont scelées et encloses soutiment precieuses reliques de cors sains en Chassetes soutiment ouvrés. Vide Chastos.*

CHASSIPOLLUS, vel CHASSIPULLUS. Vide in Cacepollus.

* CHASSUM, a veteri Gallico Chas, Pars domus, ubi coquantur cibi, coquina, furnile. Charta ann. 1364. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 165 : *A Jehan Cossart donnons un Chas de maison avec la place derrieres. Ubi ad marginem legitur : Donum de uno Chasso domus cum quadam platea. Charta nobile feudor. dom. Castill. Dombar. ann. 1463 :*

Chassum domus super duabus partibus chappæ unius domus. Rursum ibid. : Super chappa et Chasso et porpresio, ubi dicta chappa et Chassum situantur, vena intermedia. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. ch. 208 : Colin Basin entra dedens ledit hostel et ouvry deux huches qui leens estoient, l'une estant ou Chas dudit hostel, et l'autre en la Chambre. Alia ann. 1478. in Reg. 206. ch. 82 : Le suppliant qui se sentoit mal disposé de froit, fist faire à son Chas ou cuisine très bon feu... et après se ala coucher en son lit en une petite chambre tenant audit Chas ou cuisine.

† CHASTANERIA, Castanetum, Locus castaneis consitus, Gall. Chataigneraie. Obituarium S. Gerald Lemovic. fol. 32 : *Debent annuatim xxv. solidos levandos... et super sextarios memoris et Chastanerie existentis in clauso. Vide Castanaretum.*

† CHASTANHERIUM, Eadem notione, semel legitur in Recognitionibus Rupisalve num. 18. cap. 41. de Vouta fol. 76. in Archivo Principis de Rohan ; Chastanheria pluries pag. seq.

* CHASTMUTT, Charta Frider. ducis Austr. ann. 1241. tom. 1. Germ. sacr. pag. 380 : *Item ad sanctum Petrum in der Owe ad xxxij. modios avenæ Chastmutt. Hoc est fortasse, Capitalis census. Vide Capilmut. [* Conf. Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 530. et vol. 2. col. 700.]*

† 1. CHASTO, Pala, Gall. Chaton. Chronie S. Martini Lemovic. apud Stephanotium tom. 2. Fragm. Hist. MSS. : *Anno MCCXLII... Ibi etiam inventus est annulus aureus qui est in brachio S. Martini, quem ego ibi poni feci, ubi sunt Chasto, erant ibi duo lapides, Sapphirus et Jammaicus; Sapphirus fuit furatus; ac etiam annulum hac vice recuperavi. In Chasto ubi est Sapphirus est dens B. Martini, quem habuimus de Solemniaco, quando volebamus ædificare Monasterium.*

* 2. CHASTO, CHASTONNUS, Dicta etiam fragmenta crystallina vel vitrea, quibus vasa ecclesiastica ornabant, iis non raro sanctorum reliquiis suppositis; unde nomen. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 137. ex Bibl. reg. : *Item, unum repositorium corporalium, totum operatum de perlis et parvis Chastonibus vitrinis seminatium. Ubi in alio ann. 1363. legitur : Perlis et aliis modicis lapidibus ornatum. Item, un estuy à corporaulx, tout ouvré de pelles et semé de petits Chaatons de voire, in Inventar. Gall. Lit. Official. Senon. ann. 1336. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 22 : *Item quatuor paria treconnorum seu gallonorum ad pellass, Chastonnos, et Gallice esnauze. Comput. Rob. de Seris in Reg. 5. ejusd. Chartoph. fol. 3. r. : Les entrechamps de grosses pelles fines et de Chastons enchastonnez en fin or. Haud scio an a voce Chasto, pala adversa spiraculi lorica, vulgo Manteau de cheminée, quod circa focum sit, Chastre appelletur, in Lit remiss. ann. 1334. ex Reg. 126. ch. 50 : Jehannin Perrin embrassa ledit Thomas et le getta ou bouta contre la Chastre de la cheminée dudit moulin en droit le feu.**

* CHASUBLERIUS, a Gall. Chasublier, Vestis sacerdotalis, quam Chasuble appellamus, artifex. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7 : *Actum in dicta capella... præsentibus... Sulpicio Chasublerio ac pluribus aliis testibus. Vide supra Casularius.*

* CHASULA, pro Casula, vestis sacerdotalis. Acta consecrat. eccl. B. M. de

Epeia Veron. ann. 1186. : *Postea dominus Papa intravit dictam ecclesiam, et celebravit missam ad altare S. Mariæ, et exutus pontificalibus, obtulit super altare in memoriam suam Chasulam, in qua celebravit, cum paramento sacerdotale. Vide Casula 3.*

* CHATA, Navis species, eadem quæ Catta. Vide Gatus 1. Inquisit. pro portu de Leucata an. circ. 1307 : *Hæc sunt necessaria ad dictum portum faciendum, videlicet... quatuor Chatæ, et sunt necessarij novem homines cuilibet Chatæ.*

* CHATELAGIUM, pro Chartelagium. Vide supra Cartularium 5.

* CHATOLOGUS, f. Libellus professionis, qui a monacho proficiente super altare deferretur. Lit. procurat. ann. 1303. ex Chartul. Arremar. ch. 24 : *Promittentes sub voto et Chatologo religionis nostræ, etc. Vide supra Cathologus.*

CHATUS, Monetæ aureæ species. Charta anni 1459 : *Vendidit pretio et nomine pretii quatuor Florenorum de Rege incameratum de Trezeno, quod quidem pretium confessus fuit habuisse et recepisse in Chatis, et alia pecunia. In Adversariis Peirescii hæc legi : Nota qu'audit an 1465. les especes de monnoies, qui couvoient pour lors, estoient telles, sçavoir Arnulphus valants un Ducat et demy piece : 98. Ducats faisoient 208. ll. ; trois Lions valloient 7. ll. ; trois escus un florin de Pape, et un florin Chatti valloient 8. ff. 1. s. Apud Robertum Cenalem lib. de Ponderib. et mensur. Maille au Chat vocatur : Minoris notæ sunt aurei nummi, quos appellant Mailles au Chat, nempè 13. ceratiorum. [In veteri Glossario Sangerman. MS. num. 501 : Chati pondus decem dragmis appenditur, qui etiam a quibusdam Casatus nominatur.] Vide Chapotenses.*

† CHAVAGIUM, Capitis census. Vide in Capitale 5.

† CHAVALCATA, Equitatio, ad quam tenebantur vassalli, cum Dominus feodalis pergerat in exercitum, Gall. Chevauchée. Legitur in voce Hostis. Vide Cavalcata in Caballus.

† CHAVALCHIA, Eadem notione. Charta Guidonis Comitis Flandrensis ann. 1237. in Tabulario S. Bartholomæi Bethuniensis : *Liberi et immunes erga Dominum Bethuniensem ab omni exercitu, ab omni Chavalchia, etc.*

† CHAVALGATA, Eodem significatu. Locum videsis in Complainta.

† CHAVALGIA, Idem : hujus exemplum refertur in Eschargaita post Scaragaita.

† CHAVALLAGIUM, Hordei aut avenæ præstatio pro Caballis Dominorum alendis. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 123. col. 1 : *Senescalla de Visilia levat de feudo Chavallagium in mandamento, et dat inde Comiti 36. sextaria avenæ. Recognit. Albaripa in Regesto Probus fol. 67 : Unus illorum debet stare in dicto curtilli, et ille debet esse liber et immunis in cavalgata, et a Chavallagio, et a palea, a clausuris. Vide Caballacum. [* Et in Caballus.]*

* CHAVANARIA. Vide Cabannaria.

CHAVANIADA, Idem quod Chevauchea, seu hostis. Charta a Comitis Inculismensis ann. 1191. ex Tabulario S. Eparchii fol. 12 : *Cedi... Ecclesie sancti Eparchii illam consuetudinem, quæ dicitur Ost sive Chavaniada, quam habebam in hominibus S. Eparchii de valle, ubicumque sint in parochia S. Aredii, ut amodo prædicti homines et hæredes eorum liberi sint in perpetuum, et absoluti ab illa consuetudine, quæ dicitur Ost sive Chavaniada. Occurrit rursum in alia Charta*

ejusdem Comitatus ann. 1191. [Vide *Chavalcata*.]

* **CHAVANNERIA**, Idem quod *Cabanaria*, Prædium rusticum. Charta Joan. delph. Vienn. ann. 1316. in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 81: *Quantum duret diota Chavanneria Æ Balnis et Chavanneria Dentcorz et Chavanneria de Guillard, in omni parte ubicumque sint... dictæ Chavanneria.*

† **CHAVARINA**, Species armorum, cui forte substitutum est illud scolopeti genus, quod vulgo dicimus *Carabine*: frequens est b. et v. commutatio. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 326. in Extracto computi ann. 1336: *Item quadraginta sex inter lanceas et Chavarinas et venabula III. s. II. d. gr.*

* **CHAVARITUM**, Idem quod supra *Chavararum*, Gall. *Charivari*. Charta ann. 1483. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 31. col. 2: *Item quod in dicta civitate non possit fieri Chavaritum, quando aller ex dictis habitantibus convolat ad secundas nuptias.*

† **CHAVARIUM**, Tinnitus et vociferationes, quæ vulgo dicimus *Charivari*. Vide in *Caria*.

* **CHAVATERIA**, Gall. *Chavaterie*, Vicus vel regio, ubi *sabaterii* seu calceorum sartores, vulgo *Chavaters* vel *Chaveters*, habitant, quorum ars *Chavaterie* dicitur. Comput. ann. 1319. ex Tabul. eccl. S. Vulfr. Abbavil. fol. 3. rº: *Andrea le Pouletiere xxvij. solidos tribus terminis de domo sua in Chavateria sita, en la Chavaterie*. Lib. 2. statut. super artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 18. rº: *Nulz ne puet estre Chavetonniers à Paris, c'est assavoir faiseurs de petits souliers de bazenne, se il ne paie seize solz pour le mestier au roy... Quiconques est Chavetonnier à Paris, il peut estre cordouennier se il a de quoy*. Ibidem: *Caveltonnier et Savetonnier*. Fol. 19. rº. rursus occurrunt *les Cavetiers*, qui et *Chavaters* vel *Savetiers* appellantur. Charta ann. 1363. in Reg. 94. Chartoph. reg. ch. 56: *Les carrelours du mestier de Chaveterie de ladite ville de Rouen... Les mestiers desdis Chavetiers et carrelours estoient toute une même chose*. Vide *Sabaterius*.

† **CHAVAUGIA**, Idem quod *Chavalcata*. Spicil. Acher. tom. 9. pag. 183: *Burgenes Bellæ-villæ non tenentur ire in Chavaugia nisi de gratia*.

* **CHAUGELLETUS**, Instrumentum, quo rei torquentur, nostris *Brodequin*. Form. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 36. vº: *Et fuit propterea idem talis ligatus et inde levatus sine torticis in altum cum uno Chaucelleto duntaxat*. *Chauceau* vero est Vestimenti seu caligarum species, in Lit. remiss. ann. 1415. ex Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 365: *Lequel prestre gut dedens l'église tout vestu et tout chaussié getté sur un lit, couvert d'une hoppellande ou Chauceau*. Vide *mox*.

* **CHAUCETERIUS**, Braccarum seu caligarum sutor vel mercator, nostris *Cauchetier*, *Chaucier*, *Chausier* et *Chaussetier* quorum artem *Chaucerie* appellabant. Charta ann. 1491. ex Terrear. abbat. de Jugo Dei: *Honestus vir Antonius Botuti Chaucenterus et burgensis Villæ franchæ. Guillelmus Surevii Chaucenterius et burgensis Villæ franchæ, etc.* Reg. sign. *Pater Cam. Comput. Paris. fol. 252. rº: Marchans et vendeurs de tout ce qui puet appartenir au mestier de Chaucerie, soient Chauciers ou autres, paieront pour chacun drap... iiij. den. Paris. Cauchetier*, in Lib. nigro S. Petri Abbavil. fol. 4. rº. *Chaussetier*, in Ch. ann. 1460. ex Tabul. Carnot. *Chausier*,

in Hist. urbis et dioc. Paris D. *Le Beuf* tom. 3. pag. 261. ubi de Indicto:

Chausier, huchier et changeour, etc.

* 1. **CHAUCIA**, Agger, moles, Gall. *Chaucée*. Charta ann. 1336. ex Chartul. eccl. Lingon. Cod. reg. 5188. fol. 105. vº: *Eadem domina... faciat decenter et sufficienter refici et aptari septa sive Chauciam stanni prædicti, ita quod bene et sufficienter possit eadem Chaucia aquam ejusdem stanni sive ipsi stanno utilem et necessariam continere*. Vide *Chaucida*.

* 2. **CHAUCIA**, Venatio, Gall. *Chasse*. Charta ann. 1316. ex Reg. Ludov. in Chartoph. reg. fol. 6. vº: *Concessit domino Oihoni de Grandissone... Chauciam seu venationem ad cuniculos et minorem feram in boscis de Pontibus super Secanam*. Vide supra *Chassia* 2.

† **CHAUCIDA**, Agger seu via strata, Gall. *Chaussée*. Charta Godefredi I. Lotharingæ Ducis ann. 1140. apud Miræum tom. 2. pag. 821: *Nec quicquam exigatur ab eis occasione stratarum publicarum, quas Chaucidas vocant, vel etiam pontium reparandorum*. Vide *Calcea*.

* **CHAUDEREA**, **CHAUDERIA**, Vas ex ære *caldario* seu fusiili confectum, Gall. *Chaudiere*, olim *Chauderée*. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 114. Chartoph. reg. ch. 141: *Unam magnam Chauderream æream in ea (ecclesia) cepit*. Inventar. S. Capellæ Paris. incerti anni ex Bibl. reg.: *Dux Chauderia, una banna tellæ, etc.* Pedag. prior. S. Gondulfi dioc. Bitur. ann. 1314: *De la Chauderée de remes, un denier. Valet de Chaudiere, officium coquinæ*, in Lit. remiss. ann. 1401. ex Reg. 156. ch. 446: *Julien le Teillier varlet de Chaudiere de nostre frere le duc d'Orleans, etc.* Vide supra *Caudera*.

CHAUDIMELLA, seu *Chaudemelle*. Vide *Calida Melleia* in *Mesleia*.

† **CHAVEGIUS**, f. *Ædituus*, Gall. *Chefcier*. Computus ann. 1202. apud D. Brussel de feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. CLVII. col. 2: *Expensa... Canonici Ebroiarum x. lib. Andeg. Ad Chavecium B. Mariæ Veronis XLVI. s. Andeg. Vide Capicerius*.

* **CHAVENNERIA**. Vide supra *Chavanneria*.

† **CHAVERNICA**, Mendum pro *Tavernica*. Vide in *hec voce*.

CHAVESEIA, Vacus Charta in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 329: *Unam carucatam terræ... cum pertinentiis suis, in toftis, et croftis, in pratis et pascuis, et Chaveseis*. Vide *Chacea*.

† **CHAVESTRAGIUM**, Quod ab eo qui emit equum per accessionem datur famulo seu agasoni venditoris, apud Dalphinates *Chavestrage*, a *Chevestre*, capistrum. Extractum ex computo J. Humberti sub Guigone Dalphino ann. 1328: *Item die 6. Julii garcifero Dom. Humberti de Cruce pro Chavestrageo unius equi, quam emerat Dominus a dicto Dom. Humberto VI. tar. gros. Vide Capistragium*.

* **CHAUFAGIUM**, Lignatio, Gall. *Chaufage*. Charta Gaufridi Vicecomitis Castrodun. ann. 1202: *Concedimus... mortuum nemus in nostro defenso, scilicet ad Chaufagium Canonicorum, qui apud Choam divinum officium celebrant*. Occurrit in Charta Theobaldi Comitatus ann. 1215. ex Tabular. Calensi pag. 170. et in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 16. Vide *Chafagium*.

† **CHAUFATGIA**, Eadem notione legitur in voce *Lennia*.

* **CHAUFARIUM**, Tabulatum, suggestum, nostris olim *Chaussaut*, nunc *Echa-*

faut. Concil. Andegav. ann. 1448. cap. 7. apud Labb.: *Inhibemus... ecclesiasticis et secularibus ne lignorum structuras, vulgariter Chaufaria, pro ipsis prædicantibus vel prædicare volentibus erigant*. Hinc *Chaussauter*, tabulatum extruere, et *Deschaussauter*, illud destruere, in Lit. remiss. ann. 1476. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1583: *Lesquelz charpentiers n'avoient Chauffaut que d'un bout, parcequ'ilz n'avoient de quoy Chauffauter; et leur convint deschauffauter ledit bout Chauffauté, etc.* Vide *Chassallus*.

* **CHAUFUDUS**, Turris ligneæ, propugnaculi species, idem quod supra *Cadafalsus*, nostris *Chaussaut*. Charta ann. 1327. ex Bibl. reg.: *Pennuncellos regios super duo portalia et Chaufudos dicti castri in signum salvæguardiæ appositos amovit exinde et projecit in terram, et dictos Chaufudos et quoddam molendinum de pertinentiis dicti castri per se et gentes suas diruit*. Sent. arbitr. ann. 1377. inter Probat. tom. 3. Hist. Burg. pag. 43. col. 1: *Nous déclarons et disons lesdiz chauffaut et porte estre édifiés ou fons, territoire et juridiction de Mons. le Duc. Froissart. vol. 1. cap. 121: Ceux du chastel decliquerent quatre martinets qu'ils avoient faits nouvellement, pour remedié contre lesdits Chauffautz. Ces quatre martinets gettoient si grosses pierres et si souvent sur ces Chauffautz, qu'ils furent bientost froissez*. Vide *Catus* 2. et *Chaussallum* supra.

CHAUFECONS, Camini species. Computum Joannis l'Onclé Præpositi Parisiensis ann. 1333: *Pro duobus caminis, Gallice Chaufecons, in Camera Regiæ factis, etc.*

* Vide supra *Calcatorium*.

* **CHAUFETA**, Ignitabulum, vulgo *Chaussfrette*, *Chaussfrite*, in Lit. remiss. ann. 1396. ex Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 100: *Une Chauffrite qui avoit esté prise en la Ville l'èvesque*. Aliæ ann. 1370. in Reg. 100. ch. 841: *Duodenas scutellas, tres patellos, novem potos stanni... et unam Chaufetam... rapuit*.

† **CHAUFRETIUS**, f. pro *Cofrearius*, *Faber capsarius*, Gall. *Cofretier*, a voce *Cofre*, Capsa. Tabularium Vosiense fol. 62. verso: *Audiente Petro Monacho Rainaldi Præposito, Bernardo fabro, Petro Geraldo Chaufretero*. Vide *Cofferum* et ibi *Coffrarius*.

† 1. **CHAUMA**, Καυμα, Æstus, apud Muratorium tom. 3. pag. 495. col. 2. in Vitis Rom. Pontif.: *Quia vero æstivum Chauma imminebat, etc.* Vide *Cauma* 2.

† 2. **CHAUMA**, Altera notione. Vide *Calma*.

† **CHAUMOTA**. Vide in *Calma*.

† **CHAUMPERT**, apud Thomam Blount ex Litteris Edwardi III: *Et quod tam prædictæ xx. virgatæ terræ, quam terræ, unde dicta quaterviginti quarteria frumenti annua proveniunt, de nobis in capite per servitium vocatum Chaumpert, videlicet undecimæ garbæ, nobis per manus tenentium terrarum earundem, annuatim solvendæ, tenentur*. Vide *Camparius*.

† **CHAVRENUS**, Canterius, Gall. *Chevron*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 335. col. 2. in Extracto computi ann. 1336: *Item, per eandem informationem et relationem Bayllivi et magistri Nicolai habetur, quod... dictum palatium est bene coopertum de optimis postibus de melze bene clavellatis, et in ipsa coopertura sunt xxxi. Chavreni cum grossis clavellis clavellati et alia lignamina oportuna*.

* **CHAUSSADA**, **CHAUSSATA**, Gall. *Chaussée*, Agger, moles. Charta ann. 1339. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 413:

Cum Aymericus Marches intendat... quoddam stagnum ædificari et ab hinc mutari facere iter super Chaussatam sive Chaussada dicti stagni, etc.

* **CHAUSSEIA**, Eadem notione. Charta ann. 1291. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1096: *Quod idem Joannes per se vel suos fecit Chaussiam seu aggerem et stagnum quoddam, vocatum de Pontchaellec. Vide supra Chaucaia 1.*

CHAUSSEPOYN, inter ministeria sacra. Visitatio Thesaurariæ Ecclesiæ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Item calix argenteus, unum Missale pretii 20. sol. unum Chaussepoyn pretii 30. solid. 2. Corporalia benedicta in uno casso, etc.*

* **CHAUSSIATA**, Idem quod *Chausseia*. Testam. Aymonis comit. Sabaud. ann. 1343. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1009: *Domus, quam habet supra Chaussiatam stagni sancti Diderii de insula. Vide Calcea.*

* **CHAUSURA**, Charta Joan. comit. Roiciaci ann. 1217. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 269. r. col. 2: *Poterimus facere... sepem tenuem et simplicem pro Chausura. Sed leg. Clausura. Vide Clausuræ.*

* **CHAYERIUS**, CHAYUM. Vide supra in *Caya*.

† **CHAZ**, Navis species. Vide *Gatus*.

† **CHAZALE**, CHAZALIS. Vide in *Casale*. **CHAZARI**. Vide *Cathari*.

* **CHAZATI**, Idem qui *Casati*. Vide in hac voce. Charta ann. 1314. in Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 95: *Ipsos Chazatos et ipsorum quemlibet in dicto mansso, tempore quovis degentes seu habentes chassamentum, esse et fore debere liberos et immunes... a præstatione et solutione taschiarum, etc. Chaziers et Chassiers nostris. Consuet. Castell. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2: Les Chaziers, autrement dit feodalux dudit Chastillon, s'ils veulent avoir vivres, on est tenu de leur bailler sur gaiges. Charta ann. 1402. ex Pancart. episc. Carnot.: *Ectour de Chartres chevalier seigneur de Orcé salut. Sachent tuit que je tiens et adveue à tenir en fief et noblement, comme l'un des quatre principaulx Chassiers de l'église de Chartres, à une foy et hommage, etc. Vide infra Cheseati.**

† **CHAZETINA**, Miracula B. Simonis Erem. Augustin. tom. 2. SS. April. pag. 828: *Juravit quod ejus filius occasione unius sorevarii seu Chazetinæ crepavit, jam sunt octo anni et circa, et sic stetit crepatus et devastatus usque ad tempus mortis B. Simonis. Doctissimus Henschenius, qui primum hæserat in exponendis vocibus sorevarii et Chazetinæ, tandem in Onomastico ad calcem Chazetina reddidit per titivillitium. An recte? Ital. Guazettino varia significat cupedorum genera. An inde Chazetina?*

* **CHAZILLA**, Vestis sacerdotalis quam *Casulam* appellamus. Testam. Bertr. de Borno milit. dom. de Altoforti ann. 1360: *Unus pannus auri, valoris decem florenorum auri currentium ipsa die (sepulture) ponatur supra corpus meum; et postea de dicto panno fiat quedam cappa sive Chazilla, cum qua in dicta ecclesia S. Eligii missæ dicantur. Vide supra Chasula.*

† **CHECOVA**, Charta ann. 972. in Appendice Marce Hispan. col. 899: *Albas duas, amictos duos, stolas duas, casulas duas, phanones duos, calice uno argenteo cum sua patena, Checovas duas, etc. Fere crediderim urceolos esse intelligendos, Gall. Burettes, quod in hac tota ornamentorum et vasorum enumeratione nulla fit urceolorum mentio. Vide *Caucus*.*

† **CHEINFE**, vel potius CHEINSE, Indusium. Computus anni 1202. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. cci. col. 2: *Pro xi. ulnis telæ ad camisias puerorum et ad unum Cheinse, xxii. s. Pro mappis et tuallii xi. s. Vide Campsilis post Camisa.*

CHEKERATUS, Tesselatus, a voce Anglica *Checher*, tessella. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Capa cum nodulis Chekeratis, subtilis operis, facta de Casula Episcopi Fulconis.*

† **CHEKMANENTES**, vel potius, *Cherkmanentes*, Idem qui infra *Circamanni*. Charta Margaretae Comitissæ Flandriæ ann. 1251. e Chartulario Ecclesiæ S. Audomari: *Similiter Chekmanentes Ecclesiæ S. Audomari, qui omnes dixerunt illud quod Bailivus. Vide Circamannaria.*

† **CHELIA**, Brachium, lacertus, a Græco *Χηλιά*, forceps cancri. Abbo de obsidione Lutetiæ a Normannis lib. 1. vers. 273:

*Arx speculans nudis quoniam Chelis inimicus
Ingeminat populus certamen, et ore patenti
Erectus taxos arcus convertit in uncus.*

CHELANDIUM, CHELANDRIUM, CHELINDRUS, SALANDRA, SALANDRIA: Navigium, quod Græci, seu potius Byzantini Scriptores, *χελάνδιον* vocant, species. Epistola Ludovici II. Imper. apud Baron. ann. 871. n. 76: *Nam iste Stratigus Georgius... non tamen sufficit obviare, si plures inimicorum naves ex parte qualibet apperent, non videlicet nisi pauca Chelandia possidens. Anonymus Barenensis in Chron. ann. 1051: Misitque illos Chelandiis, et direxit CPolim ad Monomacho. Ann. 1064: Et Gozolino perilavit cum suis ac Petrino, et Chelandiæ incenderunt naves que veniebant de Calabria. Vide Joann. VIII. PP. Epist. 46. ubi perperam scribitur *achelandia*. Ita Cedrenus pag. 466. Constantinus de Adm. Imp. cap. 8. et alibi vocem *χελάνδιον* usurpant. Vita S. Nili Junioris pag. 102: *Ἐλογίστο... κατασκευάσαι τὰ λεγόμενα χελάνδια. Ex quibus, ni fallor, emendandus locus insignis apud Arrianum in Periplo maris Rubri pag. 36. Edit. 1533: Ἐν οἷς τοπικά μὲν ἔστιν πλοῖα μέχρι Διμυρικής παραλογόμενα τὴν γῆν, ἕτερα δ' ἐκ μοναζῶν πλοίων μεγίστων ἀφῆς ἕξευγμένων, λεγόμενα Σάγγαρα. Τὰ δὲ εἰς τὴν χροσθῆν, καὶ εἰς τὸν Γάγγλην διαίροντα, κολλανδισφῶντα τὰ μέγιστα. Hoc enim loco legendum puto, *χελάνδια*, ὅσα τὰ μέγιστα. Ita ut navigiorum istorum alia, *Sangara* appellata, ex majoribus trabariis invicem junctis confata, alia maxima, *Celandia* dicta fuerint, atque inde ejusmodi Chelandiorum usum a barbaris istis ac Indis gentibus accepisse Græcos par sit credere: licet quidam Græcam originem vocabulo isti accersant, ut Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062: *Κελάντιον, μικρὸν πλοῖον, ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κελίτος ἵππου, ὃ εἰς ἀντὶ ἐπικλήθηται. Quam quidem originem attigisse etiam videtur Ugutio, cui *Celandria* vel *Celandria*, dicitur navis quæ cito currit, vel velociter in ydro, i. aqua. Porro occurrit passim vox *Chelandium*, apud Paulum Diacon. in Hist. Miscell. et Anastasium in Histor. Eccles. quam plerique e Scriptoribus Latinis corruptam, et perperam elatam, usurpant. Nam***

CHELINDRA, pro *Chelandium*, dixit Matthæus Paris ann. 1238: *Obligavit se Imperator ad 100. Chelindras et 50. galeas duendas ultra mare.*

† **CHELANDRIA**, Fridericus II. Imperat. in Epist. universis Cruce signatis apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col.

1198: *Centum insuper Chelandras habere ac quinquaginta galeas pro duobus millibus equitum certis terminis passagium exhibere solemniter constitutis... Tandem instante passagio, navigia, Chelandras, duci fecimus et parari. [** Vide Jal. Antiq. Naval. tom. 1. pag. 426. sqq.]*

CHELANDRIUM, Luithprandus lib. 5. cap. 4: *Hugo Rex Constantinopolim dirigit, rogans Imperatorem ut naves sibi cum Græco igne transmittat, quas Chelandria patrio sermone Græci cognominant. Et cap. 6: Nuntiatum est Romano 15. semifracta se habere Chelandria. [** Pertz. cap. 9. et 15. ubi utroque loco Chelandria scriptum, quomodo etiam in Legatione ejusdem Liuthpr. cap. 29. 33. et 65.]*

CHELINDRUS, Guillelmus Apul. lib. 5. Rer. Normannorum:

Et contra Venetum naves Danaumque Chelindros Certamen navale parant.

Et infra:

Innumeros bello Danaï duxero Chelindros.

Utitur ibi priures.

ZALANDRIA, Andreas Dandulus in Chronic. MS. ann. 842: *Duces itaque duas naves bello aptas ad sua tuenda loca miserunt, quæ more Græcorum Zalandria dicitur sunt, nunquam antea apud Venetos usitate.*

** **SCELANDRIUM**, Chronic. Salernitan. cap. 107. ad ann. 869: *Basiliius imperator Græcorum... non pauca Scelandria misit.*

SALANDRA, et **SALANDRIA**, Guibertus lib. 3. de Pignerib. SS. cap. 5. § 3: *Salandra autem naves dicuntur, a saliendo vocatae. Idem de Vita sua lib. 3. cap. 13: Et ecce immanium quas multum verebantur, piratarum conspiciunt sibi ingruere ex adverso Salandras. Ditmarus lib. 3. cap. 13: *Salandria quid sit, vel cur ad has pervenerit oras, breviter intimabo: hæc est ut præfatus sum, navis miræ longitudinis et celeritatis, et utroque latere duos tenens remorum ordines, ac 150. nautas. Ab hoc hausit quæ habet Gobelinus Persona in Cosmodromio atate 6. cap. 49. ubi hæc subdit: Et temporibus nostris tales naves apud Italicos Galeæ nomine nominantur, et prout dicit Huguccio *Celindria*, vel *Celindria*, dicitur apud Latinos navis celox, et apud Græcos dicitur velox vel celonis; et sic corrupto nomine apud quosdam *Sulandria* nominata videtur. Hisc diluendis non immoror.**

† **SALANDRUS**, Annales Genuenses lib. 4. ad ann. 1207. apud Murator. tom. 6. col. 395: *Mense vero Junii dum naves septem cum galeis et Salandro, aliiisve lignis subtilibus de ultra mare redirent, et prope civitatem in partibus Nervi nocte pervenissent, etc.*

CHELANDURUS, *χελανδύρος*, pro minori Chelandio, dixit Theophanes pag. 316. [** Sed legendum fortean *χελανδοπύρος*, dicitur in Glossar. med. Græcit. col. 1748. ubi plura de *Chelandiis*.]

* *Chalandre* et *Salandre*, in Contin. Guill. Tyr. apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 706: *Si s'en partirent à tant et se recueillirent en lors galies, et alerent ou Garata, ou lor Salandres estoient. Quant cil des Chalandres orent ituec attendu, etc. Chalandant, pro Chaland, in Chron. S. Dion. lib. 3. cap. 5. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 216.*

GALANNUS, nostris *Chalan*. Nam et a Chelandiis seu eorum forma nomen mutuati sunt. Tabular. Vindoc. Monasterii fol. 284: *Domna Mathildis in unoquoque*

Sabbato habebat plenum Calannum de ramalibus ipsius bosci ad se calefaciendum. [Histor. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1119: *Telonium autem aquæ Ligeris omnium navium seu Calannorum, etc.*] Philippus Mouskes in Philippo Aug.:

A tant à mandé soldoiers,
Nés et Calans, et marouniers.

† CHALANNUS, in Archivo Xenodochii S. Joannis Andegav. : *Constantia Comitissæ Conani filia, Ducissa Britanniarum, Comitissa Richemundia, domui B. Johannis Hospitalis Andegavensis quietavi Chalannum suum, qui necessaria sua portabit in anno, ab omni consuetudine.*

CHALANDUS, in Hist. Monast. S. Nicolai Andeg. in Charta Gaufridi Comitissæ Andeg. et in Gestis Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 24. Ita etiam nunc hodie Chalond Andegavenses vocant. Le Roman de Guillaume au Courtois MS. :

Il et si home ont un Chalan loé.

Le Roman de Gaydon MS. :

Quant Ferrans iert en mer en un Chalan.

Le Roman de la Prise de Hierusalem MS. :

Quant Darlat sont venus, on ot assés Chalans,
De nez et de galies, qui par mer son corrans.

Le Roman de Jordain MS. :

Puis joint les piez, s'est saillis dou Chalan.

Alibi :

Apprestez moi et barges et Chalans.

Maistre Vacces :

Nez et basteaus et Chalans faire.

Alibi :

Chalans et escheis quant qu'il en pout trouver.

Regestum Ludovici Ducis Andegav. pag. 40. cap. Du Trespas de Loire : *Pour Chalan portant maison 4. sol. pour sentaine portant marchandise ou autres choses 2. s. pour Chalan portant le double ou plus 6. s.* Computum Joann. Cauchon Thesaurarii Guerrarum ann. 1378: *A Huguenin Pongy notonnier, pour avoir mené par eau en son Chalan de Nevers à Sancerre certaine finance, etc.* Adde Consuetud. Baionensem tit. 4. art. 13. et Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 143. [** Vide Jal. Antiquit. Naval. tom. 1. pag. 200.]

* Usurpator præterea pro nave, in qua pisces asservantur. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 57: *Ilz furent d'acord ensemble d'aler prendre du poisson en la boutique appellée au pais (de Blois) Chalan.*

† CHALONNIUM, apud Lobinellum tom. 2. Histor. Britann. pag. 563: *Deinde venit equus usque ad fluvium Ligeris, et ibi se posuit in modico Chalonnio, et usque ad Glonniam super Ligerim se afferrit fecit.*

* Nostris etiam Chalon. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 73: *Comme Perrot Heer et Perrot des Noes... se feussent mis en un Chalon ou bateau, lequel il trouverent en la riviere de Mayne, etc.* Vide infra Cholo.

* Hinc Chalener, ni fallor, pro ejusmodi navem ducere, in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 524: *Icellui de Fauldiz s'en ala vers Laurens Roquart, qui Chalenoit et tiroit l'autre bout de la seine pour pescher.*

* Quod iis navibus merces adducerent, Chaland dictus videtur, qui easdem

merces emit: unde etiam eo nomine appellatur mulierum sectator assiduus, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 159. Chartoph. reg. ch. 26: *Gautier le Camus, qui estoit accompagné de dix autres compagnons acointés et Chalans de laditte Tassine, couru sus audit Jehan.*

Observandum præterea Willelmum Hedam in Hist. Episcop. Traject. accersere Zelandiæ etymon a Græco vocabulo *Chilindras*, quod navem significat, quasi *Chilindriam* vocare (inquit) possemus.

† CHELE, Est signum celi quod dicitur libra. Gloss. MS. S. Andreæ Avenion. Vide Cele.

* CHELETUM, Gradus, scabellum, Gall. *Marchepied*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1496: *Item Johanni Nollari pro quodam Cheletto in ecclesia facto pro deosculatione reliquiarum, ut patet per cedulam, xl. sol.*

† CHELIDONIACUS GLADIUS, Ferrum latum, cuius duplex mucro ac bifurcus in modum caudæ hirundinæ formatur; unde et *Chelidoniacus* dicitur. Isid. lib. 18. Orig. cap. 6. Male *Celidoniacus*, in Gloss. San-German. MS. num. 501. sicut et apud Laurentium in Amalthea, *In modum caudæ leonis, pro Hirundinis; χελιδών* enim Græce, unde *Chelidoniacus*, hirundinem significat, non leonem.

† CHELIDONIUS MUCRO, Eadem notione, in Agnelli libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 155.

† CHELINDRA, CHELINDRUS. Vide supra in *Chelandium*.

† CHELLA DE SEDA, Spira setæ, Gall. *Echeveau de soye*. Tabular. S. Petri Vosiensis fol. 7. vº: *Omnibus hominibus notum sit, quoniam Alaidis uxor Geraldii Rofiniaci dedit Domino Deo et S. Petro Vosiensi in manu Rainaldi Monachi filii sui totum quod habebat in manso de Chian pro salute animæ suæ. Hoc audierunt et concesserunt filii ejus Ugo et Petrus Rofiniaci. Hujus rei auditores Bernardus Presbyter de Sadra et Geraldus Arnaldi. Deditque et Rainaldus filius suus per hoc unam Chellam de sedra.*

CHELYNDRUS, pro *Chelydrus*. Est autem *Chelydrus*, coluber, ὄφις χελιδόρος, ut est in Gloss. Græc. Lat. MS. Fulbertus Carnot. Hymno de S. Pantaleone: *Mortuus resurgit infans, et Chelindrus finditur.* Alanus in Parabol. cap. 6:

Nonne Chelindrorum moriuntur morsibus illi.

Sic porro passim apud Scriptores Ecclesiasticos et in Vitis Sanctorum *Diabolus* indigitatur. Beda in Vita S. Ædeldwadi:

... Torvive cruenta Chelydri
Tela, quibus victor confregerit obvius armis.

Idem in S. Cuthberto cap. 11:

Ne vaga pestiferi ludat vos aura Chelydri.

Jonas in Vita S. Eustasii Abb. Luxov. n. 8: *Exarsit more solito lividus adversus Sanctorum famam Chelydrus.* Petrus Neapolitanæ Eccl. Hypodiaconus:

Plaude puella diu religata fraude Celydri.

Adde Christianum de Scala in Vita S. Ludmillæ pag. 44. Rabanum Flodoardum lib. 14. Poem. 18. Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 9. etc. [Vocem dictam putant a χήλις, Testudo, propter duritiam et ὄφις, Aqua, quod aquatilis sit *Chelydrus*. Servius qui favent Gloss. Gr. Lat. primum laudatæ, *Chelydrum*; quasi *Chersydrum*, a χήλις, Terra, et ὄφις, Aqua, quod amphibius sit, dici credit, sed utrumque distinguit Lucaeus lib. 9. 750:

Natus et ambigue coloret qui Syrtidos arva
Chersydros, tractique via fumante Chelydri.]

* A Gr. χέλυτρος, Serpentis venenosissimi genus, quem ὄφις vocat Nicander in Theriac. [** Scribe χέλυτρος et ὄφις.] Unde Diabolum eo nomine indignant scriptores ecclesiastici. Vita S. Pauli episc. Narbon. apud Labb. tom. 1. Concil. pag. 325: *Cum ille Chelindrus antiquus semper humano generi inimicus, etc.*

† CELIDRUS, Eadem notione, in Carmine Elegiaco Ernoldi Nigelli pro Ludovico Imperatore apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 37. [** lib. 4. vers. 351. Pertz. pag. 508.]

Qualia per mundum confregit gesta Celidri?
Christicolis cessit munera quanta quidem.

* CHILIDRUS, Eadem notione. Codex S. Mart. Lemovic. 134. nunc reg. 3851. A. fol. 15: *Notum est quod primus humani generis parens de paradisi gaudiis... expulsus est, eo quod maluit obedire (obaudire) vocem Chilidri, id est, antiqui serpentis, quam præcepta summi conditoris.*

CHEMA, Mensuræ nomen, duobus cochleariis constantis. Vetus auctor: *Duo cochlearia Chemam faciunt.*

† CHEMAGIUM, CHEMINAGIUM. Vide infra *Cheminus*.

† CHEMASTRUM, Vestis hyemalis, in Amalthea, ex Polluce apud quem χημαστρον.

* CHEMINARE, Insequi, persequi. Arest. parlam. Paris. ann. 1260. inter Probat. Hist. Brit. tom. 1. col. 976: *Post hæc (Oliverius de Cligon) Cheminavit ipsum comitem (Britanniæ) in inimicis capitibus, et proditoribus ipsius comitis adhæsit.* Quo sensu *Chevaler* legitur in Epist. ann. 1563. tom. 2. Comment. Cond. pag. 143. ult. edit.

* CHEMINELLUS, diminut. a *Cheminus*, Semita, nostris *Cheminet*. Charta Hugon. dom. Fischæ ann. 1218. ex Bibl. reg. cot. 19: *Contuli totam terram, quæ jacet a Cheminello, quo itur a villa, quæ dicitur Goncourt, ad villam, quæ nominatur Eschaleuonnes, recta linea ab ipso Cheminello, etc.* Occurrit etiam in Ch. ann. 1240. ex Chartul. Campan. fol. 365. vº. col. 1. Tabular. Latiniac: *Et d'icelle (terre) venant suyvant un petit Cheminet cheant sur le grand chemin.*

1. CHEMINUS, CHIMINUS, Via, iter, strata: ex Gallico, *Chemin*. Leges Edwardi Confess. cap. 12: *Alia*, (pax Regis) *quam habent 4. Chemini Watlingstrete, Fosse, Hikenildstrete, et Ermingstrete.* De his 4. cheminis Angliæ majoribus, vide præterea Leges vernaculas Willelmi Nothi cap. 30. et Henricum Huntindonensem lib. 1. pag. 299. [** Grimm. de Irminstrata pag. 31. sqq. et Mythol. German. pag. 213.] Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 532: *Dedit nobis in escambium Chimini, versus boscum 8. acras.* Justus Abbas in Serm. ad Cistercienses: *Ipsa nostra habitacula urbibus similia sunt, et ut vulgo dicitur, in Chimino posita, commeantibus quadriviatim patent.* Charta ann. 1227. in Tabul. Ecclesiæ Meldensis pag. 32: *A monte Dobio usque ad Cheminum ferratum quod vadit de Meldis ad Pontmorte.* [Occurrit alibi non semel.]

* Charta ann. 1265. ex Chartul. S. Joan. Carnot.: *Burgus S. Johannis in Valleia... est in censiva dictorum abbatissæ et conventus cum vicis ejusdem burgi et Cheminis. et aliis locis.* Alia ann. 1176. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 382: *Sicut Chiminus vadit de Sirocours versus Tautonvillam.*

Proprie autem et peculiari significacione *Cheminum* vocari annotat Consuetudo Claromontensis art. 229. viam majorem, quæ in latitudine continet 32. pedes, proinde minorem Regia, quæ continet 64. pedes: majorem vero *Via*, quæ continet 16. pedes. Ita etiam Rastallus Angelus: *Chemin est le haut voy, Vou chescun home passe, qui est appellé Via Regia*. De vocis origine non constat, quam Gallicam veterem putat Bergerus lib. 3. de Viis Roman. cap. 49. § 5. Stephanus Guichartus in Harmonia etymol. ab Hebræo *Chamac*, deducendam putat, i. circuire, ambire, declinare, ire, et ambulare. Vide *Pax Regis, Via ferrata et Caminus* 2.

* *CHEMINUS LEVATUS*, Agger, nostris *Levé*. Charta ann. 1254. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 240. v.º: *A dicto molendino usque ad magnum Cheminum levatum tendentem apud pontem d'Acroiche*. Vide *Levata* 3.

* *CHEMINUS PEDAGIALIS, PRINCIPALIS*, *Via* major, in qua *pedagium* exigitur. Charta ann. 1281. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 279: *De quodam latrone capto in uno quatuor Cheminorum pedagialium et principalium in villa S. Maxentii et extra*. Vide in *Via* 1.

† *CHIMINUM*, f. ut mox *Cheminagium*. Charta Stephani Sacri-Cæsaris Domini ann. 1178. pro Capitulo Bituricensi, apud Thomasserium in Biturig. pag. 139: *Consuetudines omnes quas in parochia Belliloci et de Centreguis accipiebam, videlicet arbannum, biennium, præposituram, forisfactum moneta, furtum, murtrum, Chiminum, gladium extractum, equitatum meum, etc. . . . Pro quitatione autem harum consuetudinum constituerunt mihi Canonici . . . in excambitionem octoginta libras*.

* Cognitio est vel justitia de delictis, quæ in *Cheminis* seu viis publicis perpetrantur. Vide in *Via* 1.

CHEMINAGIUM, Telonium seu pensitatio, quæ in forestis exigebatur a forestariis, pro plaustris, et equis colonorum, qui per suæ forestæ *baillivas*, seu limites onera portabant: ex Gallico *Cheminage*. Charta Joannis Regis Angl. pro forestis, apud Matth. Paris ann. 1215: *Nullus Forestarius de cætero, qui non sit Forestarius de feudo, reddens firmam nobis pro bailliva sua, capiat Cheminagium: scilicet pro caretta per dimidium annum 2. denarios, et pro equo qui portat summagium, etc.* [Charta Henrici III. Regis Angl. in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2206: *Quod ipsæ et earum successores in perpetuum sunt quietæ de Cheminagio per omnes forestas nostras in Comitatu Warrici et Gloucestriz.*] *Fleta* lib. 2. cap. 41. § 25: *Item inquiratur si aliquis Forestarius de feodo, vel alii ceperint finem vel mercedem aliquam pro Cheminagio aliter quam ipsos percipere licet*. At vir doctus contendit legendum in Charta de Foresta laudata, *Chimagium*, itaque haberi in ipso textu. [* Ex confirmatione ejusdem chartæ *Chiminagium* legitur in Abbrev. Placit. Pasch. ann. 22. Eduard. I. Suth. rot. 5. pag. 291: *Walterus de Everte, custos forestæ regis de Pambere implacitatur per Johannem de la Conzande et Johannem Morwarde de Ivode... quod exigebat de eis Chiminagium et expeditionem canum contra formam cartæ regis Henrici, patris regis nunc. Qui Johannes et Johannes pecierunt licentiam recedendi de brevi suo et habent.*] Tabularium S. Cypriani Pictavensis: *Ranulphus Alians concessit... consuetudines omnes quæ habet in Buxia, et Chinatgium,*

*excepto Forestagio concedentibus dominis de Isla . . . Giraudus Berlant filiusque ejus concesserunt Monasterio S. Cypriani consuetudinem Chinatgii, et cætera quæ a senioribus suis de Isla in Buxia obtinebat. Chemagii vel Chimagii meminit Raguellus ex Charta ann. 1387. aitque esse præstationem vel telonium pro chemino seu via: sed, aut fallor ipse, fallitur. Est enim Chemagium idem quod Cimagium, jus scilicet utendi supremis ramis arborum in forestis, quos *Cimes* dicunt. Charta Gaudredi Liziniacensis Dom. Volventi et Merventi ann. 1233. qua Eleemosynariæ S. Thomæ Fontenacensi suum *Chauffage* concedit in silva de Mervent: *Ce est à savoir à prendre à l'usage de la maison devant dite, tant cum un chevaux, o uns asnes, lor en porra apporter daus Cimaus, et daus branches, qui remandront au servant, qui de ma forest devant dite tranchera et mettra son chauffage au Signor de Fontenay. Et si les branches et la Cimaus devant dit ne soffissent au devant dit freres au chauffage de os et daus pauvres de la maison devant dite, je lor ay donné congé et pouer de prendre lor bois sec, etc.**

† *CHIMINAGIUM*, apud Rymer. tom. 8. pag. 95. col. 2: *Chiminagius, piscariis, molendinis, etc.*

* 2. *CHEMINUS*, Tributum, vectigal quod in *Cheminis* seu viis publicis a prætereuntibus exigitur. Charta ann. 1239. inter Probat. Hist. Sabol. pag. 349: *Præterea dedimus eidem Jacobo (dom. Castri Gonterii) et suis heredibus in maritagium cum Haloyzia supradicta, omnes Cheminos totius castellaniz de Melleio, cum omni jure et dominio, cum omnibus passagiis et coutumis et quibuslibet exactionibus levandis qualicunque die in dictis Cheminis evenerint, vel potuerint eventre*. Arest. parlam. Paris. ann. 1283. in Reg. 34. Chartoph. reg. fol. 98. v.º. ch. 46: *Genibus domini regis.... dicentibus,.... quod omnia averia venientia de Flandria in Franciam, Campaniam, Burgundiam, Provinciam et ultra montes, debent Cheminum apud Bapalmas. [* Debent Pedagium apud Bapalmas, in Chart. ejusd. argumenti et Chartul. Philipp. Aug. Doient passer et aquiter à Bapaumes, in Chart. Gall. ann. 1202. utraque apud Thierry, Histor. Commun. Ambian. pag. 179. et 180.] Chemin nostris, eadem notione. Pedag. Peronæ ann. 1295. in Chartul. 21. Corb. fol. 356. v.º: *Item tous vins de France et de Bourgoigne allans desdits lieux en Flandres doivent Chemin à Peronne*. Vide *Cheminagium* in *Cheminus* 1.*

* *CHEMINUM REGIUM ROGARE*, Dicitur cum quis jure azyli gaudens, a justitia nihilominus bannitus, petit, ut secure, quo voluerit, possit abire. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 4: *Pendant que le suppliant estoit en franchise, l'en proceda contre lui par bannissement.... Après ces choses demanda ledit suppliant Chemin royal à laditte justice, ainsi qu'il est accoustumé de faire audit lieu de Rouen; ce qui lui fut accordé, et de fait fut mené par la justice dudit lieu jusques à une lieue dudit Rouen en tirant vers S. Maslo de Lisle, ainsi qu'il avoit requis: mais pour ce qu'il ne lui fut aucunement baillié lettre de seureté de sa personne, ne osa tenir le chemin à lui baillié. Qua ratione vero id exsequerentur, discimus ex aliis Lit. remiss. ann. 1413. in Reg. 167. ch. 290: *Pour ce que le suppliant fu hastivement poursuivi de justice, se bouta en franchise en l'église de la paroisse, où il**

fu bien un mois ou environ. Après requist voye de droit lui estre ouverte, selon la coutume et usage du pays. Pourquoi il eust esté délivré et mis hors de l'église par quatre chevaliers par l'ordonnance de justice et eust esté banni de nostre duché de Normandie.

* Quod in *Cheminis* seu viis publicis consedere solebant meretrices, ut obvios quosque ad se allicerent, *Femmes* vel *Filles de Chemin* appellabantur; quem usum antiquissimum esse probat exemplum Thamar, Genes. cap. 38. v. 14. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 492: *Pour cause d'une fillelette commune ou Femme de Chemin et de dissolue vie, etc.* Aliæ ann. 1404. in Reg. 159. ch. 284: *Une femme de Chemin feust admenée par le varlet du suppliant en son hostel*. Denique aliæ ann. 1457. ex Reg. 187. ch. 280: *Les supplians qui aucunement se doutoient que icelle fille fust femme ou fille de Chemin, etc.* *Fames de Chans*, in Consuet. MSS. S. Genov. ad ann. 1282. fol. 26. r.º.

* *CHENALIS*, a Gall. *Chenal*, Alveus, canalis. Charta ann. 1295: *Et fluit aqua de Breyda ab una parte, et hayrelium molendinorum dicti Hugonis ab alia parte, edictum hayrelium et eclosam molendinorum suorum usque ad Chenales dictorum molendinorum. Achanau et Achenau, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 190. Chartoph. reg. ch. 190: *Ladite Achanau, qui est faicte et tenue en point pour recevoir les eaves.... qui par chacun an decourent par ledit Achenau à la mer, qui est près d'illec*. Ibid. pluries *Achenau*. Hinc *Chenes*, pro Canalis, quo aquæ pluviales a tectis projiciuntur, Gall. *Gouttiere*. Biblia Guioti fol. 106:*

Que la Chenex retient la pluie,
Et l'eue giete fors et ruie.

* *Escheno*, eodem intellectu, in Reg. 150. ch. 382: *Icelle Agnès se leva et par une fenestre monta sur un Escheno ou goutiere entre deux maisons, pour eschever qu'ils ne la trouvassent*. Vide supra *Chanecia*.

* Aliud sonat *Chenail*, nempe Fenile, horreum, in aliis Lit. ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 171: *Perrinet Duval ayant charié des gerbes de blé à Colete Hue, il les entassa en un Chenail, estant en l'ostel d'icelle Colete*.

* *CHENARIA*, Jus, quod domiui in vassallorum prædiis habebant, ratione cuius iidem vassalli et subditi canes dominorum excipere et alere tenebantur; quod sæpe redimebatur præstatione pecuniaria, idem quod *Canaria*. Charta Bern. vicecom. Ventador. ann. 1330. ex Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 440: *Cum tribus obolis pro Chenaria... Tresdecim denarios pro mutone et duos solidos et sex denarios pro Chenaria... Decem denarios pro Chenaria, et decem denarios cum obolo pro mutone et duos solidos et sex denarios pro vinata*. *Chienerie*, eodem sensu, in Redit. comitat. Namurc. ann. 1289. ex Reg. sign. *Le papier aux ayselles* Cam. Comput. Insul. fol. 70. r.º: *Si a li cuens à le S. Remi rente c'on apele Chienerie, de chascun feu j. dosin d'avaine et j. poille. Kienerie, in Redit. ejusd. comit. ann. 1265. ex alio Reg. ejusd. Cam. sign. Papier velu fol. 10. r.º. Chienaille vero, Canum stabulum, Gall. *Chenil*. Le Roman de Robert le Diable MS:*

Et commande c'on li voist
A porter fuere, estrain et paille
Dessoubz le voute ou le Chienaille,
Là face là le lit au fol.

* **CHENELLUS**, Pastilli species, idem quod *Chenetellus*. Necrolog. eccl. Bituric. MS.: *Processio ad S. Hippolitum valet xxx. sol. Paris. distribuendos inter canonicos, et habent potum et Chenellos ibidem*. Unde vero accersenda vox *Chenellee*, Propago, Gall. *Provin?* si tamen legendum non est *Chevelée*; quæ vox ad propaginem aptius accommodari posse videtur. Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 12: *Laditte femme avoit fait laissier en icelles vignes... jusques au nombre de quatre cent ceps ou environ, et iceulx enterrer pour faire Chenelées de pinos, pour les faire planter en sesdites vignes*.

CHENETELLUS, Pastilli species. Charta Carini Abbatis de Valleia ann. 1237. ex Tabulario Ecclesie Carnotensis n. 310: *Cum ex pia decessorum nostrorum devotione processio Ecclesie B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram accedens procuracionem quarta feria Paschalis ebdomadæ, et potum cum Chenetellis in vigilia S. Joannis Baptistæ decollationis sine contradictione perciperet, quia in dictæ procuracionis, et potus et Chenetellorum exhibitione, ob turbarum instantiam nobis importune pluries et damnose, sed et inhoneste res fieri videbatur, Decanus et Capitulum ejusdem Ecclesie ad fugam discordiæ, et mutux affectionis custodiam, et evitanda prorsus incommoda, prædictam procuracionem, potum et Chenetellos nobis in perpetuum quittavit, processione B. Mariæ Carnotensis ad Ecclesiam nostram more solito præfatis diebus nihilominus accedente, etc.* In Charta alia ann. 1201. num. 333. Pastilli dicuntur: *Nos vero in recompensationem dictarum procuracionum, potus et pastillorum, etc.* [Liber Ordinarius Ecclesie Nivern. 300. circiter annorum: *Feria secunda Paschæ prout in die Paschæ. In reditu processionis ad Fontes cantatur prosa, Dic nobis Maria, et si sint Canonici stagiarii, debent vinum bonum et Chenetellos in capitulo omnibus de choro et tunc vadit ibi processio*. Hæc ex Mercurio Gallico Martii 1727. ut et sequens.]

† **CHENETRELLUS**, Eadem notione. Statuta Ecclesie Tullensis in diem Ascensionis: *Ibi olim (in episcopali domo) bibebatur in scyphis madrimis et comedebantur hostiæ magnæ, Chenetrelli et poma*. In quibusdam locis Belgii etiamnum *Canesteau* vocant crustulum triquetrum, quod Galli dicimus *Echauté*. Vide *Chenellus*.

* **CHENETUS**, a Gall. *Chenet*, Fulmentum focarium, nostris olim *Chienet*. Reg. episcop. Nivern. ann. 1287: *Duo Cheneti ad ignem*. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 181: *Unum tripodem ferri, unam graticulam et unum Chenetum abstulit*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Duo Cheneti sive anderii ferri. Deux Chenes de fer*, in Inventar. Gall. Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 124. ch. 348: *Un landier ou Chienet, et un greil de fer*. Aliæ ann. 1389. in Reg. 138. ch. 98: *Audoin a receu dampnablement un Chiennez pour mettre en cheminée d'un des commissaires du Chastelet*. Aliæ denique ann. 1395. ex Reg. 148. ch. 318: *Icelui Jehan ferry ledit Simon d'un queminel, appellé Chienet, sur la teste à sanc et à plaie*. Vide supra *Canis 3.* et infra *Chiminale*.

† **CHENEVERIA**, Locus cannabe consitus, Gall. *Cheneviere*. Charta Hugonis de Castellione ann. 1226. in Tabulario S. Germani Paris: *Pro xxviii. denar. quos habent in quodam jardino et Cheneverii et aliis censivis*. Ibidem occurrit

Chanaveria et Chaneveria. Vide *Canabaria et Chanaberium*.

* **CHENEVERIUM**, Ager, ubi cannabis crescit, Gall. *Cheneviere*, olim *Chenevreau*. Charta ann. 1474. in Terrear. S. Maurit. fol. 76. vº.: *Dictus confitens teneatur solvere in et pro quodam suo Cheneverio sive riparia juxta rivum, etc.* Lib. cens. terræ d'Estilly an. circ. 1430. ex Bibl. reg. fol. 30. rº.: *Au bout de l'au nay et Chenevreau Mace Vaugoin*. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 197: *Le suppliant s'en ala en uny Chenevreau près la ville de Poictiers avec autres compaignons; estans audit Chenevreau ils jouerent aux quilles. Chenevriil, eadem actione, in Charta ann. 1333. ex Reg. C. ch. 36: *Sur un Chenevriil joignant au doct au chat d'une partie, et au Chenevriil Colas Layllier de l'autre partie*. Ita quoque *Chennevis*, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 168: *Il alla aussi coucher au Chennevis aux champs. Chenneveux, pro Chenevi, Cannabis semen, in Lit. remiss. ann. 1414. ex Reg. 168. ch. 145: *Le suppliant qui portoit du Cheneveux sur son cheval; lequiel Cheneveux, etc.* Neque aliud forte est *Chengluis*, in Pedag. Bapalm. ex Chartul. 21. Corb. fol. 359. vº.: *Le cerge de Chengluis, xiiij. den.* *Chenevel* vero, Piscis genus est tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 541. qui *Cheneveau* appellatur, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. ch. 238: *Un bon Cheneveau, des barbillons, filardeaux et autre menu poisson*. Vide *Chenoveria* et infra *Cheneverinum*.**

* **CHENONETORIUS**, Canaliculus; vel diminut. a *Chanetus* supra. Comput. fabr. S. Petri Insul. ann. 1366. MS.: *Item pro quodam Chenonetorio, iij. solidos*. Vide supra *Chenatis*.

* **CHEOCA**, Stipes, caudex, Picardis *Choque*; unde diminut. *Chouquet*, in Lit. remiss. ann. 1381. ex Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 126: *Pour cause d'une certaine busche ou Chouquet*. Charta capit. S. Quint. Viromand. ann. 1220. ex Chartul. Mont. S. Mart. part. 6. fol. 101. vº. col. 1: *Movimus questionem repententes ab eis de Cheocarum proventu nobis debitam portionem*. Vide *Choca*.

CHEOLARE, Follem pedibus propellere, *Cheoller, Choller*: Ludi species vicinis nostris in Picardia familiaris. Lambertus Ardensis pag. 142: *Mansit ibi in medio agri pascui quidam cervisiæ brasiator, vel combarius, ubi rustici homines vel ad Cheolandum, vel etiam herchandum propter agri pascui largam et latam planitiem convenire solebant*. In Tabulario urbis Ambian. est compositio inter Simonem Episcopum, et Majores et Scabinos ejusdem urbis ann. 1323. super pluribus controversiis, in quibus erat ista, *de ce que li Maires prit l'estuef à la Chole le jour de Quaresmel en le terre de l'Evesque et de l'Eglise*. Robertus Bourroun in Histor. MS. Merlini: *Et en cel camp avoit une campagne d'enfant qui Chouilloient*. Et infra: *Si haucha la croche, si en feri l'enfant en la gambe*. Videtur ludo isti vox indita, quod calcei solea follis propelleretur. Charta Caroli Regis Franc. ann. 1387. ex Archivo Regio: *Les gens du pays de Vulgnessin le Normand et la forest de Lyons ont accoustumé de eus esbattre et assembler chascun an pour Souller et jouer a la Solle l'un contre l'autre devant la porte de l'Abbaye de nostre Dame de Mortevele le jour de Caresme prenant, etc.* *Jeu de la soule* appellatur in Statuto alio ann. 1493. in Regesto caruleo Castelleti Paris. fol. 37. [Est autem ludus

ille in usu apud Gallo-Flandros, quo non follem pedibus propellunt, sed globulum ligneum, *Soule* vel *Soulette* dictum, quantum possunt longius, clava protrudere conantur.] Vide in voce *Ludus*, et Dissertationem nostram 8. ad Joinvillam. [* Vide infra *Choulla*.]

† **CHEOPINA**, Quarta pars œnophori Gallici, nostris *Chopine*. Nancelius in Vita Rami: *Potio vini bene diluti, eaque mediocris, et infra heminam, quam Cheopinam Græca imitatione dicimus, ἀπο τοῦ χέειν καὶ πίνειν*; quod mutuatus est ab hoc Balfi loco de Re vascularia: *Cheopina, une Chopine, a Græco χέει πίνειν*; quod in ea tantum funditur, aut hauritur, vini, quantum homo sibiundus uno haustu adsumere possit. His prævierrant Budæus, Postellus, et Robertus Stephanus, quos sequitur Lancelottus. Menagius omnes improbat in Dictionario Etymol. Gall. ubi simplicius vocem *Chopine* deducit a *Cuppina* diminutivo *Cuppæ*.

* **CHEOROLIA**. Vide supra *Caerola*.

† **CHEPHALAGRICUS**, Mente captus, ni fallor, a Græco κεφαλή, Caput, et ἄγρα, Captura. Vita S. Bonifacii tom. 1. Junii pag. 481. A: *Similiter et eos quos ira phreneticos, odium Cephalagricos, error stomachicos... fecerat, sanitati restituebat*. Vide *Cephalargia*.

† **CHEPPUS**, Carcer, Gallis olim *Chep*. Polyptychus Fiscam. ann. 1235: *Walterius le Sanguier tenet unum masagium cum una virgula terre de feodo Cheppi et reddit sex denarios ad festum S. Margarete, et debet Cheppum custodire in domo sua*. Vide *Cippus*.

* Instrumentum potius esse videtur, quo reorum pedes manusque construnguntur; nisi etiam idem sit quod *Colistrigium*. Vide in hac voce.

CHERCHAMBRUM. Charta Richardi Episc. Conventrensis, in Monast. Angl. tom. 3. pag. 223: *Duas mansuras in Lichefeld, et scoppam Scherilai Fabri, et Cherchambrum; quæ omnia prædictum Walterum pacifice constat possedisse*.

† **CHERCHEMANIA**. Vide *Circamanaria*.

* **CHERCHET**, Mensuræ species. Charta Henr. II. reg. Angl. ann. 1126. pro monast. de Exaquo in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 161: *Dedit etiam illam mensuram frumenti, quæ vocatur Cherchet, de omnibus maneris suis*. Ita editum quoque inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 235. Unde emendanda Charta ann. 1105. quæ de eadem re agit, ubi legitur *Torecht*, ibid. col. 233.

CHERCHEZ, Præstationis species; in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 117. 179.

* Vide *Circulagium* et *Serchellum*.

* **CHERE**, a Gr. χερει, Ave, salve. Carmen de Philom. ad calcem Cod. reg. 6816:

Psytaeus humanas depromit voce loquelas,
Atque suo domino Chere sonat, vel Ave.

* **CHEREM**, Excommunicationis majoris species apud Judæos. Vide infra *Herem*.

CHERIES. Hervæus Eliensis Episcop. apud Ordericum Vitalem lib. 6: *Erat enim aliquantulum corpulentus, mediocris personæ, et honestam, ut ita dicam, Cheriem habebat*. Ubi *Cheries* idem valet quod Gallis ejusce ætatis *Chere*, vultus, facies. Vide *Cara*.

* **CHERIMONIA**, Querimonia. Charta ann. 1096. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 2: *Non valeat sua Cherimonia sine testimonio bonorum hominum*.

† **CHERINA**, Num ager cultus, in quo frumentum seri consuevit, a Teutonico

Kerno, Frumentum ? Testamentum Will. Jordani Comitis Ceritanne ann. 1102. Marce Hisp. col. 1225 : *Relinquo S. Martino Canigonensi... villam En... et ipsos quantos qui sunt de meas Cherinas et equas duas... Iterum dimitto... omnes dominicos meos olivarios, quos habeo in supradicta villa, et ipsos quantos de olivariis ejusdem villæ ad luminaria omni tempore*. Vide **Kerno**.

† **CHERISCEATUM**. Vide **Ciricisetum**.

† **CHERISMOS**. Vide **Cheritismus**.

† **CHERISTADUNA**, Idem quod **Aristato**, de quo supra. Pactus Legis Salicæ tit. 58. § 4 : *Si quis Cheristaduna super hominem mortuum capulaverit, etc.* [Eccardus suspicatur **Cheristadunam** dici potuisse pro **Christi statua**, quæ non raro sculpta videtur in sepulchris. Pura puta suspicio est, nullo satis idoneo fundamento subnixâ.]

† **CHERISTRUM**, [mendose] pro **Theristrum**, Genus pallii mulieris. Vide in hac voce.

† **CHERITISMUS**, χαριτισμός. Salutatio. Annuntiatio Deiparæ Virginis. Anastasius in Leone III. PP. pag. 121 : *Fecit vestem de chrysoclabo habentem Historiam Nativitatis et S. Simeonis, et in medio... Cheritismus*. [Muratorius legit **Cheritison**, et ex alio MS. **Cherismon**.]

† **CHERIUM**, Manualis fasciculus, ut videtur, a Græco χερῖ, manus. Polytych. Fiscam. ann. 1235 : *Et debet fena facere, coadunare et adducere, et debet tundere et eschoare sexaginta Cheria lini*.

* **CHERNERIA**, a Gall. **Charniere**, Verticula. Inventar. S. Capelle Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item quidam tabuleti argenti deaurati claudentes et firmantes cum Cherneris, ornati de minuta perreria*. Aliud Gallicum : *Item uns tableaux d'argent doré fermans a Charnieres*. Vide supra **Charneria**.

† **CHERNO**. Charta 69. inter Alamannicas Goldasti : *Hoc est, 15. siclas de cervisia, et maldram de Cherrone, et friskingam tremissæ valentem*. Ch. 83 : *Censumque annis singulis persolvat, id est, 6. maldras de avena, et 1. maldrum de Cherrone*. Forte **Cicerula**, leguminis genus, quod Germanis **Kichern** dicitur. [Frumentum est, a Teutonico **Chorn**, **Korn** vel **Kerno**, quod idem significat. Vide Goldastum ad Eckeari Jun. cap. 16. et Schilterum in Glossario Teutonico voce **Chorn**.]

† **CHEROCHÆ** : **Lini** innallones. Papias MS. Bituric. Sed hic manifestus Amanuensis error est, quem sic emendare licet : *Cherochæ, Linæ in malo navis* : quod quidem ad verbum legitur ibidem in voce **Cheruci**. Vide **Cerachi**.

* **CHERRERES**, Onus carri, quantum carro vehi potest, Gall. **Charretée**. Charta ann. 1295. ex Chartul. eccl. Lingon. Cod. reg. 5188. fol. 47. vº. : *Item cxiij. jornalnia terræ arabilis... quæ valent seu valere possunt xxx. aminas bladi per medium, si admodiarentur cum adjutorio, cum decem Cherreres feni*. Vide supra **Charrea**.

† **CHERRETA**. Vide in **Carrada**.

* **CHERUBIM**, Lautæ epula : sic dicta forte, quod sicut **Cherubim** ex amore Dei, ita qui egregie bibunt ex vino rubicundam habent faciem. Stat. Universit. Aquens. pag. 35 : *Statuimus quod aliquando domini studentes propter bonum Cherubim eisdem factum per dictos bejanos, etc.* [**Bonne chère*.]

† **CHERUCA**, pro **Ceruchus**, apud Pulcher. Carnot. lib. 3. Hist. Hierosol. cap. 38.

† **CHERUCES**, **Funes** navium. Papias MS. Vide **Cerachi**.

† **CHERUCI**, **Linæ in malo navis**. Idem Papias in MS. Bituricensi.

† **CHERVIGIUM**, Papiæ, **Navigium**. Codex editus habet **Cervigium**.

† **CHERVIOBURGUS**. Pactus Legis Salicæ tit. 67. § 1 : *Si quis Chervioburgum, hoc est, strioportum, clamaverit, aut illum, qui Aneum dicitur portasse, ubi strias cocinant, etc.* Editio Pith. **Hereburgium** habet, quam vocem Goldastus **Veneficum** interpretatur, quoniam **Hoerberger**, veneficus adhuc dicitur Helvetiis. **Wendelinus Hoer** quidem Germanis omnibus meretricem sonare ait, eamque hic intelligi quæ cum dæmone rem habet, eique succubat : proindeque addita densitate aspirationis **Choereburgum**, esse **veneficarium receptorum**, seu succubarum. Atque etiam ipsum veneficum, quique caldarium commodat, ac deportat una cum ipsis striis ac sagis ad loca avernalium sacrorum, ubi ferales epulæ instruuntur. [Eccardus ut erroneam respuit hanc **Wendelini** expositionem, et eam quæ **Goldasti** est, amplectitur : secus **Schilterus** in Glossario. Hos, si lubet, consule.] [**Grimm*. Antiq. Juris a **Cher**, **Lebes**, et **Burjo**, **Bajulus**. Vide **Graff**. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 1228.]

† **CHERULAS**, **Colles vel valles**. Papias edit. et MS.

† **CHERUMANICA**, Vox ibrida ex Græco χερῖ et Latino **Manica**, Pars vestis tegens manus vel brachia. **Agnelli Liber pontificalis** apud **Muratorium** tom. 2. pag. 179. col. 1 : *Istius temporibus apparuit signum terribile mortiferæ cladis, ut in cujus apparebat vestimentis, aut in quolibet indumento vel Chermanica sive calciamiento tres guttas venetas in tertio die rapiebatur morte*.

* **CHERUS**. Vide supra **Charrus**.

* **CHESA**, Domus episcopalis : proprie est **Cathedra**, sedes. Chron. monast. S. Petri de Podio ann. circ. 1015. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 7 : *Heldegarius præpositus cum consilio et laude dom. sui Stephani episcopi et omnium abbatum et canonicorum B. semper V. M. in sepulturam concessit monasterio B. Petri domos illas, quæ sunt subtus Chesu episcopi*. Vide **Chosia**.

† **CHESAMENTUM**. Vide **Casamentum** 1.

* **CHESSEATI**, Idem qui **Casati**, **Chesseati** in **Consuet. de Troy** in **Bitur.** Charta Phil. Aug. ann. 1216. in **Chartul. episc. Paris.** fol. 47. rº. : *Ita libere et ligie omnia ista ab episcopa Parisiensi teneant, sicut alii Chesseati ipsius episcopi feoda sua tenent ab ipso*. **Chessaults**, in Ch. ann. 1285. inter Probat. domus de **Castelleto** pag. 6 : *Les issues quan que je y aie, et puis et doie avoir esdits forestiers et ez Chessaults*. Vide **Glossar. Jur. Gal. v. Cheseau** et supra **Charati**. At vero **Cheseau**, fasciculum significare videtur, in **Pedag. MS. prior. S. Gondulfi** dioc. **Bitur.** ann. 1314 : *Le Millier de mesrien a vin en Cheseaus, xvj. den.*

† **CHESIA**. Vide **Chosia**.

† **CHESNEIA**, **Quercetum**, Gall. **Chesnaye**. Charta **Ludovici Regis Franc.** ann. 1235. apud **Marten**. tom. 1. **Collect. Ampliss.** col. 1266 : *Donamus Normervillam et fortericiam Normervillæ... et XXXVIII. acras bosci Norm. et LIIH... acras nemoris de Eniac villa, et viginti acras Chesneia et viginti acras bosci Normervillæ ultra aquam*. Vide **Casnus**.

* **CHESNUS**, a Gall. **Chesne**, **Quercus** : unde **Chesnâ**, quercus. Charta ann. 1147. ex **Tabul. S. Eparchii** : *Dono Deo et sancto Eparcho... omnes arbores lem-*

niorum meorum de Pontos, præter Chesnum et fraxinum. Le **Roman de Garin** :

Près de la porte fist venir tel engins,
A set estages tot droit de fust Chesnin.

Vide **Chesneia**.

† **CHESPETATICUS**. Vide **Cespitaticum**.

† **CHESSEFAS**, **CHESSEFOS**, Species panis. Charta **Geraldi Abb. S. Joannis Angeriæ**. ann. 1385. ex **Chartulario ejusd. Monasterii** pag. 463 : *Item ipso die (Carnispreñii) XII. miches, quas debemus habere pro XIII. Chessefas de cambio... Item in dicta Abbatia qualibet die debemus habere XIII. panes, qui vocantur Chessefos*.

* **CHESTIS**, Tributum quod exigitur, quæritur, petitur, idem quod **Quæsta**. Charta ann. 1150. ex **Cod. reg. 5132**. fol. 106. vº. : *Habet comes (Barchinonensis) in omni isto honore stachamenta, et placita... et operas, et Chestes*.

† **CHESTUS**, Tributum exactum. Vide **Quæsta**.

* **CHETILLÆ**. Vide supra **Cetilhæ**.

† **CHETINEA**. Statuta vetera Capituli **Senon.** cap. de **Archidiacono** : *Item debet de minutis lignis, quæ dicuntur Chetinea, quantum sufficit*.

* **Nomen** adjectivum esse videtur a Gall. **Chetif**, **Minutus**. Vide supra **Capitivare** 2.

† **CHETONITUS**, Κοιτωνιτης, **Cubicularius**, **Eunuchus** : apud **Lupum Protospatam** in **Chron.** ann. 1028. 1032. Vide **Notas nostras ad Alexiadem**.

* **CHETUCOLA**, **Deronpture**, in **Glossar. Lat. Gall.** ann. 1352. ex **Cod. reg. 4120**. **Glossar. Gr. Lat.** : **Κήλη**, **hernia**.

† **CHEVACHE**, **Equitatio**. Vide **Chevalcheia** in **Hostis**.

* **CHEVACHEYA**, **CHEVALCHEIA**, **CHEVALCATA**, **CHEVALISIA**. Vide supra in **Caballus**.

† **CHEVACHIUM**, **Capitis census**. Vide in **Capitale** 5.

† **CHEVAGIUM**, Idem. Vide **Capitale** 5.

* « **Homines** istius communie de mortuis manibus, de forismaritagiis, de talliis et tollis, de corveis, varennis, commendiis, **Cheragiis** quantum ad me pertinet quiti erunt et liberi. (Cart. communal. de Fimes, an. 1227, mus. arch. dep. p. 120. »)

† **CHEVALGEIA**, **Incurso**. **Litteræ Ludovici Fr. Regis** ann. 1239. apud **Baluzium** tom. 7. **Miscell.** pag. 266 : *Comiti Flandriæ dedimus licentiam relevandi portas villarum suarum... ita videlicet quod timere non debeant Chevalgeiam*. Vide **Caballicata** et **Cavalcatus** in **Caballus**.

† **CHEVALCHIA**, Gall. **Chevauchée**, **Equitatio** ad quam tenebantur **vassalli**, quando **feodalis dominus** pergebat in exercitum. Charta **Guidonis Comitis Flandriæ** pro **Ecclesia S. Bartholomæi Bethun.** : *Liberi et immunes erga dominum Bethun. ab omni exercitu, ab omni Chevalchia*. Altera **Theobaldi Comitis Campaniæ** ann. 1227. e **Tabulario Meldensi** fol. 50. vº. : *Asserebat prædictus Episcopus quod homines sui de Congiaco... non debebant ire in exercitum meum vel Chevalchiam meam. In exercitu et Chevalchia, in Libro nigro Scaccarii pag. 157 : Cavallchia, etc. in Caballus*.

† **CHEVALLIGIUM**, **Census** ab hominibus de capite domino solvendus. Charta **libertatum S. Palladii** apud **Thomasserium** in **Bituric.** pag. 111 : *Quietam ab omni jugo servitutis, servitii, talliæ, mortalliæ, Chevalligii, exactationis, angariæ, etc.* **Chevallagium** etiam pluries occurrere testatur auctor **Historiæ Dalphinatus**

tom. 1. pag. 78. sed aliam notionem tribuit, eandem mirum, quam habet *Caballacum*, Præstatio avenæ pro *caballis* Domini. Vellem testimonia profulisset. Vide *Cavelicium* post *Capitale* 5.

CHEVANCIA, Facultates, bona, Gallis *Chevance*. Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 359: *Quod idem Prioratus pæne destructus, et possessiones suæ ad plurimos terminos, pro plurimis Chevanciis alienatæ existunt.* [Vide *Cabentia*.]

† **CHEVARDERIA**. Glossarium ad calcem tom. 2. novæ Gall. Christ.: *Item ad Chevarderiam dono eis stagnum et molendinum paratum ad molendum.* Ubi f. intelligendum est ager, in quo seri solebat cannabis, ab antiquo Gallico *Cherve*.

* Charta ann. 1416. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 325. vº.: *La diame ou desmerie des blez, ... lins, Cherves, etc.*

† **CHEVAUCHA**, Equestris excursio, eadem quæ *Chevalceia*. Charta Libertatum Castri de Aiiis apud Thomasserium in Biturig. pag. 123: *Si moniti fuerint a me vel mandato meo Chevaucham venire, veniens per totam terram meam.*

* **CHEVAUCHAIA**, **CHEVAUCHEIA**, **CHEVAUCHIA**. Vide supra in *Caballus*.

CHEVAUCHEIA, [Idem quod *Chevalchia*.] Vide *Equitatio*, *Hostis*.

* **CHEVECEILLIA**. Vide infra *Chevescellia*.

* **CHEVECIA**, Pars vestis, qua caput immittitur. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 569: *Dicta Ysabellis dictis injuriis provocata, cepit ipsum Franciscum ab una manu ad Cheveciam vestis, etc.* Vide infra *Chevescellia*.

* **CHEVENACERIA**, Jus exigendi ab hominibus suis census capitale. Vide *Capitale* 5. Acta capit. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput. Paris. fol. 51. rº. ad ann. 1339: *Constituerunt procuratorem suum pro juribus suis Chevenacerie recuperandis Guillelmum de Montedidino clericum.* Rursus fol. 60. vº. ad ann. 1340: *Constituerunt procuratores suos pro facto Chevenacerie, etc. Chevélise*, Districtus, intra quem census ille exigi potest. Charta ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 177: *La querelle... sus les cas des mortsmains et formariages, que lediz maistre Raouls demandoit us personnes de son Chevélise, nées et à nestre.* Vide *Chevalligium*.

* **CHEVENCIA**, Apparatus quivis, quidquid nomine *provisionis* intelligi potest. Charta ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 757: *Attendentes quod idem Guillelmus... in procurando providentias, garnisiones et Chevencias... diu fideliter servivit.* Vide *Chevancia*.

* **CHEVENERINUM**, Ager, ubi cannabis crescit, idem quod supra *Cheneverium*, Gall. *Cheneviere*. Charta ann. 1278. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 224. rº.: *Item pro le Cheveneri de Raaul. ij. den. Curatus de dicto Gurgeyo... pro son Cheveneri dou terre;... xvj. denarios.* Et fol. vº., *Theobaldus dictus Chifloz et Lusca pro Chevenerino suo unam gallinam.* Pluries occurrit infra. *Chevenoir*, Cannabis ipsa, vel illius semen, ni fallor, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 192. ch. 10: *La suppliant demanda si elle lui baileroit du Chevenoir, qu'elle lui avoit autrefois promis.*

CHEVESCIUM, [CHEVESCES.] Charta Edw. II. Regis Angl. in Monastico Angl. tom. 2. pag. 629: *Donationes etiam... quas fecit Abbati et Conventui de tota terra sua arabili, cum Chevesciis, et toto prato suo, etc.* Ubi *Chevescium* idem

esse putaverim quod *Chevagium*, census capitalis. [Madox Formulæ Anglican. pag. 55: *Concessi etiam eisdem Monachis et confirmavi les Chevesces omnium terrarum suarum quas habent in campis de Burtle.* Ibidem pag. 134. et seq.: *Concessi Abbati et Conventui de Bordesley, ad decem croppos, totam terram de dominico meo et Chevesces, quæ jacet inter regiam viam... ita quod dicti Abbas et Conventus integre percipient dictos decem croppos de terra arabili et Chevesces, quas receperunt ad warectum, et quolibet anno interim vesturam dicti prati.* An hæc convenienti notioni Cangiane penes oculatum Lectorem esto judicium.]

* **CHEVESSELLIA**, Pars vestis, qua caput immittitur, et quæ collum circumamicit, Gall. *Chevessaille*, cujus artifex *Chevrex* appellari videtur, in Pedag. Divion. med. circ. XIV. sæculi. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 462: *Prælibatus Bernardus... Raymundum per cassanam seu Chevesselliam vestis suæ arripuit atque traxit.* Aliæ ann. 1375. in Reg. 108. ch. 2: *Lequel varlet, dit Cotele, ... print ladite He-loys par la Chevessaille de sa cote, pour la mener par force hors dudit hostel.* Aliæ ann. 1383. in Reg. 123. ch. 181: *Après ledit Roussel prist ledit Chaucial par la Chevessaille, etc.* Denique aliæ ann. 1450. ex Reg. 185. ch. 33: *Lequel prieur empoina le suppliant à la Chevessaille ou collet de sa robe.* Le Roman de la Rose MS.:

Richesse out d'une propre robe,....
A nouiax d'or au col fermée,
D'une bende d'or nouée
Fu richement la Chevessaille.

* **CHEVECEILLIA**, Eadem notione. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 172: *Ac eum per Cheveceilliam seu coletum vestis suæ subito arripuit, et ad terram subitus se projecit.*

CHEVESTRAGIUM. Vide *Capistragium*.
† **CHEVIARE**, ab antiquo, nisi fallor, Gallico *Chevir*. Componere, pacisci, transigere, apud Rymer tom. 5. pag. 517. col. 2: *Ad solutiones quarumcumque pecunie summarum, sic nobis mutuarum et Cheviatarum, ac mutuandarum et Cheviandarum, terminis ad hoc statutis et statuendis, faciendas.* Vide *Chevisantia*.

* Privil. macellar. Paris. ann. 1358. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 592. art. 4: *Combien qu'il ait Chevi a son adversaire, etc.* Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 290: *Jaquemart à Chevy et fait paix aux amis charnels dudit Robert.* Ubi in aliis legitur: *Il a accordé, etc.* Sed multiplex est vocis Gallicæ *Chevir* intellectus. Se se extricare, Gall. *Se tirer d'embaras*, aliquando sonat. Joinvilla in Hist. S. Ludov. edit. reg. pag. 31: *Le soudanc de Hamant ne se sot comment Chevir du soudanc de Babiloinne; car il veoit bien que se il vivoit longuement, que il le confondroit.* Testam. Joan. reginæ ann. 1304. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 221. rº.: *Li beneficiers se Chevisse le miez que il porra dou sien hors de ladite maison.* Interdum, Vendere, Gall. *Se défaire*. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 137. ch. 90: *Les supplians prierent chierement ledit Bernart pour ce qu'il se congnoissoit en telles choses, qu'il leur eussist aidier a culc Chevir dudit fernal, et il lui en feroient sa part de tel gainy comme il y avroit.* Nonnunquam, Vincere aliquem. Gall. *Se rendre maître de quelqu'un.* Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. ch. 191: *Des Gens d'armes lui offriront de l'en*

vanger. *Monstrez-le-nous ou faites monstrez, et nous en Chevrons bien.* Aliæ ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 292: *Jehan Pellet dist au suppliant que s'il avoit juré sur ses dens, se Chevroit-il bien de lui.* Nisi sit pro, se se ab eo facile expediret.

† **CHEVICERIIUS**, Ædituus, Gall. *Chefecier* vel *Chevécier*. Litteræ Capituli S. Germani Paris. ann. 1353. libro annivers. B. fol. 101. ubi inter Monachos et officiales Claustrum nominantur, *Simon de Vaugirart Chevicerius, Milo Daveliaco Cenarius, Robertus de Feyms Coquignarius, etc.* Vide *Capicerius* in *Capitulum* 2.

* **CHEVILLIA**, a Gall. *Chevile*, Clavus ferreus, vel ligneus. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 177: *Ipsè Johannes quatuordecim Chevillias seu grossos clavos ferreos.... furtive extraerat.*

† **CHEVISANTIA**, Gallis alias *Chevisance*, Pactum, transactio, conventio. Rymer. tom. 15. pag. 499. col. 2: *Necnon omnimodas usuras, contractus usurarum, barganias corruptas, Chevisantias illicitas, ac omnes et omnimodas forisfacturas, etc.* Similia leguntur ibidem pag. 530. col. 2. Vide *Cheviare*.

* *Chevissant*, in Charta ann. 1445. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Qu'ils ne fassent point de Chevissant à partie, sans le faire sçavoir à justice.* Reg. ann. 1532. ex eod. Tabul.: *C'est le registre des Chevissans, compositions et payemens pour les droits de pressouers banniers de la terre et seigneurie d'Anthoigny.* Vide supra *Cheviare*.

CHEUPTANUS, Capitaneus, ex Gallico obsoleto *Chevetaine*. Charta Friderici Imp. ann. 1178. apud Ughell. tom. 3. pag. 482: *Nec dux, Marchio, vel Comes, nec Vicecomes, nec Consules, nec Cheuptani, nec aliquis magna vel parva persona audeat, etc.* Κεραυζῶν recentioribus Græcis. Vide Meurs. et Glossar. ad Villharduin. in verbo *Chevetaine*.

* *Chevetain*, apud Joinvil. edit. reg. pag. 42. *Chievétaine*, in Lit. ann. 1355. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 22. Cujus officium, vel cohors, cui præfectus est, *Chevetainerie*, appellatur, in Assis. Hierosol. cap. 290. *Quievétaine*, apud Bellomaner. MS.

† **CHEVRO**, Canterius, Gall. *Chevron*. Charta Officialis Curie Paris. ann. 1264: *Merramentum etiam quod habet idem Abbas et eidem Guillelmo jam tradiderat, ut dicebat, scilicet duo millia, et centum de Chevrones, item quingentos et duodecim peanios, etc.*

† **CHEVRONUS**, Idem. Vide locum in *Festagium*, Jus quod colonis, etc.

* *Chevronneuse*, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 334: *Iceleu supplians monterent sur la maison et descouvrirent et rompirent une ou deux des Chevronneuses d'icelle maison.* Ubi spatium inter cantenos est intelligendum.

† **CHIACUS**, Præcursor. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 660. de S. Joanne a S. Facundo: *Solebat... præcursores suos eo dirigere, quos Chiacos nominant.* Apud Laurentium in Amalthea: *Chiesus, Stipator, Satelles Turcarum.* Italice *Chiaus*.

* Turcice *Chiaus*, Apparitor, qui ante dominum præcedit, viam parat, et recedere jubet, qui in via sunt, et stator, famulus alicuius, vulgo *Ciaus*, ut docet Meninski in Diction. suo. Hæc post Diction. Trevolt. v. *Chiaus*. Adde D. *Bespier* not. Gallie. in Statum imper. Ottom. D. Ricaut lib. 3. cap. 9.

* **CHIAPA**. Academ. Crusc.: *Chiappa*,

Gosa comoda a potersi chiappare, hoc est, capere, prehendere. *Vendere in Chiapa*, Minutatim distrahere. Modus exigendi gabellam piscium inter Convent. Saonæ ann. 1526: *Pro piscibus recentibus crudis conducendis per transitum vel vendendis in Chiapa, solvatur, etc.*

* **CHIAPPINITAS**, Obesitas, in Epist. Franc. Martin. ad Samuel. Scrivar. pag. 563. edit. ann. 1653. Vide Stradam lib. 8. Decad. 1.

† **CHIAS**, Fasciæ latæ ex panno, quas in primordio Equites Alcantarenses sibi imponebant, et Castellano idiomate *Chias* appellabant, ut reperi in veteribus MSS. Sic *Maçer* in Hierolexico.

* **CHIASMUS**, [Incisio ad litteræ X. figuram, decussatio. *Balb.* in *Grom. Vet.* p. 108. (L. Quicherat.)]

* **CHIAVAIUS**, ab Italico *Chiavaio*, Clavium faber. *Ars Chiavaiorum*, inter minores artes annumeratur, in Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 19. ex Cod. reg. 4621.

* **CHIAVISTELLUS**, vox Italica, Pessulus, in iisdem Stat. lib. 3. cap. 168: *Qui vero abstraxerit... hostium de domo alterius aut etiam... Chiamistellos et campanellas, condempnetur in libris quinquaginta.*

† **CHICUM**, Castrum, in Bibliotheca Sebuziana pag. 21.

* **CHIENES**, Monetæ Alemannicæ vel Leodiensis species, vox vulgaris. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 204: *Le suppliant avec les diz compagnons fust ou pais d'Alemagne; et la en une certaine ville acheterent a une foiz vij^{xx}. mars de menu monnoie, nommée Chiennes, qui a eulx trois ensemble cousterent la somme de xv. frans.* Vide infra *Kiennes*.

† **CHIERRAT**, Acervus lapidum in pago Lugdun. Charta anni 1454: *Juxta vineam dicti confitentis, quodam Chierrat intermedio.*

* *Chiron*, Eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 204: *Jehan Loys estant en ung Chiron de pierres, desquelles il prenoit et mettoit en son saing.* Vide *Chirat*.

† **CHIESUS**. Vide *Chiacus*.

* **CHIFFA**, Munimenti genus, specula, Gall. *Guérite*. Pactum ann. 1493. inter dom. et homines de *Juifs* in Dombis: *Dicebat quod supra portas bassæ curiæ de Juifs ab antiquo esse solebat quædam Chiffa pro defensione portalis, et pro conservatione et habitatione illorum, qui in dicto portali faciebant gaytum; quæ quidem Chiffa vetustate et nimia antiquitate in ruinam collapsa est.* Vide infra *Eschiffa* et *Schiffa*.

† **CHIFFONES**, Calceamenta vilissima. Acta S. Petri Cælestini:

Illico submissi Chiffonibus oscula fingunt Villosis.

In quem locum sic Muratorius: Apparet calceamenti genus Aprutiis usitatum, sed perquam vile id esse; interroganti vero Romæ rescribitur *calopodia* videri seu calceos ligneos, et a *cippo* seu trunco vocem forsitan derivari: nec displicet: oportet tamen non integre ex ligno fuisse, sed ligneis ad plantas socculis subinductam habuisse villosam pellem, qua pes contineretur. Hucusque vir eruditissimus. Gallis *Chiffons* est res nihili, quam vocem Cangius noster ab Italo *Chiffone* derivari suspicatur. Annon dici posset, vile calceamenti genus de quo hic agit, dictum fuisse *Chiffones*, quod *Ciffones* seu *Ganeones* ni-

hilique homines iis uterentur? Vide *Ciffo*.

CHIFRA, *CHILFRA*. Vide *Cifra*.

* **CHILDA**, pro *Gilda*, vel saltem eodem sensu, Fraternalis, sodalium, contubernium, curia, collegium. Charta Phil. Flandr. comit. pro Audomar. ann. 1211. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 475: *Omnes qui Childam habent, et ad illam pertinent, et infra cingula villæ suæ manent, liberos omnes facio.* Quæ totidem verbis Gallicis leguntur in Ch. Guid. comit. itidem Flandr. ann. 1282. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 260. art. 1: *Touz tel qui ont leur Gilde et à ycelle appartient, et dedenz le chingle de leur ville mainent, frans touz je les fais.* Vide in *Gildum*.

CHILDWITE, [Quando infans de femina serva suscitatur, ut explicat Glossarium ad calcem MS. de quo H. Wanleius in Litter. Septentr. pag. 284.] Vetus Placitum sub Guillelmo I. Rege Angl. apud Seldenum ad Eadmerum pag. 199: *Quicumque illam culpam fecerit, quæ Childwite vocatur, Archiepiscopus aut totam aut dimidiam emendationis partem habeat.* Quietum esse de *Childwite*, in Monastico Angl. tom. 2. pag. 387. Vide *Leidchet*.

† **CHILIDRUS**, pro *Chelydrus*, Coluber. Acta S. Samsonis MSS. cap. 6: *De fratre a Chilidro vulnerato. Quadam die, dum ient Fratres mane æstivo tempore ad purganda zanzania de messe, coluber quidam de quodam rubo exiliens, unum e fratribus in inguine momorât.* Vide *Chelydrus*.

† **CHILINDRA**, Species navis. Vide *Chelandium*.

† **CHILLÆ**, Campanæ minores, quales esse solent in minoribus Ecclesiis. Vasconibus *Eschilles* vel *Esquilles*. Chron. Bernardi Ytherii monachi S. Martialis Lemovic. apud Stephanotium tom. 1. Fragm. Hist. MSS: Anno MCCXIV... media nocte quæ præcedit vigiliam S. Andrea, vehementia venti cecidit lapis summus de cloario S. Martini Lemovic. et media vitra quæ est super arcam operis et cloarium cum Chillis S. Cessatoris et turris lignea de medio pontis S. Martialis. Vide *Skella*.

* Præsertim quæ præ manibus haberi et deferri possunt, *Eschillettes* Andegavensibus.

* **CHILLÆ**, Tintinnabula, quibus aliquando exornatæ sacerdotales vestes. Vide *Tintinnabulum*. Codex reg. 7887. fol. 3. rº: *Fulbertus levita fieri jussit... stolam auream planam cum Chillis. Dustrannus jussit fieri... unum manipulum aureum cum Chillis.*

CHILLOSUS. S. Columbanus Epist. 5: *Pie namque me scito, licet saltuatim et hyperbolice, Chilosum os aperire.* An a *χῆλος*, labrum?

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Chilones, homines brevioribus labiis.*

† **CHILVO**, Avis rapax quem Blondus recenset inter eas, quas Fridericus Imp. Barbarossa dictus, capta Parma, populo in spectaculum dedit. Forte est pro *Milvus*, Gall. *Milan*. Mutationem syllabæ *Chil* in *Mil* habemus in Græco *χίλοι* quam latini *Mille* efferunt.

† **CHIMAGIUM**. Vide *Cheminagium* post *Cheminus*.

* **CHIMATURA**. [Forsan *Broderie*: « pro *Chimatura* dicti capelli pape. (Mandat. camer. apost. arch. vatic. f. 23, an. 1434-39.) »]

* **CHIMEDI**, sunt quos *Apostolus molles* vocat. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Leg. *Cinædi*.

1. **CHIMERA**, Navigii species. Paulus Diac. lib. 20. Misc. pag. 625. et Anastasius in Hist. Eccl. pag. 122: *Omnes naves, dromones videlicet, trieres et scaphas, Chimerae ac lintres usque ad chelandia... collegit.* Ubi Theophanes pag. 316: *Ἰλῶσαν ναῦν θροῦμένων τε, καὶ τριηρῶν καὶ σακρῶν, μωριοθῶλον, καὶ ἀλάδων, καὶ ἑως γελανθῶν, etc.* Codex Peirescianus habet *μωροαγῶγων*. [*] Conf. Virg. *Æn.* lib. 5. vers. 118. et 223.]

* 2. **CHIMERA**, f. Effigies ex ingenio ficta Ripalta in Annal. Placent. ad ann. 1443. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 879: *Magna exquiarum pompæ et funeralia facta fuere cum equis 24. veutilis 13. tarchetis 16. ac etiam Chimeris et armis.*

CHIMIA, Auri conficiendi ars sacra, seu flatoria, ἱερὰ τέχνη καὶ θεία, ut est in Lexico hujus artis; *χημία* veteri Scriptori, et Johanni Antioch. apud Suidam: *χημειτική* Zozimo Panopolite. *Scientia Chimiæ*, Firmico lib. 3. cap. 15. uti hunc locum restituit Salmasius: *Ἀρχημία*, infimæ Græciæ auctoribus, nostris *Archimie* et *Alchimie*. Pseudo-Ovidius lib. 1. de *Vetula*:

O quam ferventer tales hodie sequerentur, Alchymiam, cujus est fructus ditatio tanta.

At unde *χημία*, et *Chimia*, dicatur hæc ars, nemo adhuc assecutus est. Vide Petrum Lambecium lib. 6. de Bibl. Cæsarea pag. 174. [Georg. Syncellum pag. 14. et Menagium in voce *Alquemie*.]

* **CHIMILIARCHUS**, Thesauri et cimeliorum custos. Andr. Floriac. MS. lib. 4. Mirac. S. Bened: *Helgaudus ab ipsis cunis ejusdem sanctæ sedis monachus et Chimilarchus sanctorumque ossium custos ac provisor, etc.* Vide *Cimelia*.

† **CHIMINAGIUM**. Vide *Cheminagium* post *Cheminus*.

* **CHIMINALE**, Fulmentum focarium, Gall. *Chenet*, alias *Chemine* et *Cheminel*, vel *Queminel*, ut efferunt Picardi. Arest. parlam. Paris. ann. 1338. in Reg. 71. Chartoph. reg. ch. 296: *Duo Chiminalia ferrea, duos bacinetos, etc.* Chartul. S. Corn. Compend. fol. 95. vº. col. 1: *Trois Chemines de fer et une tenales, etc.* Lit. remiss. ann. 1355. ex Reg. 84. ch. 678: *Ycils de Crepy prist un Cheminel de fer et en frappa et navra en la teste le suppliant.* Aliæ ann. 1418. ex Reg. 170. ch. 280: *Pierre Labbé print en la cheminée illec un chiennet ou Cheminel tout ardent.* Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb. fol. 333: *Item deux Cheminaux doivent un denier.* Vide supra *Chenetus*.

CHIMINUS. Vide *Cheminus*.

* **CHIMOSUS**, Hiemalis, a Gr. *χειμῶν*, hiems. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 93: *Aliud collirium, vel ad Chimosas et epyforas reumaticas.* [*] *Ἐχύμωσις* ?]

* **CHINA**, vox Italica, Locus declivis. Charta ann. 1017. apud Lam. in *Delic.* erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 2. pag. 325: *Ecclesia illa, ibi quo supra, est ædificata in honore S. Stephani, ... seo in China et decursibus aquarum, etc.*

CHINATGIUM. Vide *Chiminagium* in *Cheminus*.

* **CHINCITHA**, pro *Chinsica*, Apotheca, reconditorium; unde *Pisarum* suburbium, in quo Saraceni mercatores potissimum habitabant eodem nomine appellatum, ut scribit Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 885. quomodo etiam legitur in Vita B. Clare Pisan. ad diem 17. Maii; nisi sit pro *Hinticha* vel *Enthea*. Vide in hac ult. voce. Acta SS.

Mali tom. 7. pag. 147. col. 1 : *S. Bona nata est in civitate Pisana, parte quæ Chincitha dicitur, etc.* Vide infra *Chincitha*.

* **CHINEA**, vox Italica, Asturco, Gall. *Haquenée*. Parid. de Grassis Ceremon. capellari. Papal. MS : *Hodie* (in festo Apostolorum Petri et Pauli) *finita missa, rex Siciliæ pro censu ordinario equum nobilem, quem vocant Chineam phaleratam, offert pontifici in palatium reverenti.*

* « Gem sultan frater Turci supradictus intravit Urbem eques supra uno ex equis albis *Chineis* nuncupatis. (Diar. Burch. l. 336. an. 1489.) »

* **CHINSCIA**. Vide supra *Chincitha*.

* **CHIO**, **CHYO**, Domus, ni fallor, cum certa agri portione, idem quod *Mansus*, Reg. Forestæ de Broton. ex Cod. reg. 4633 : *Feodus domini Roberti de Tyeboville, quem habet apud Havillam, debet talem costumam forestario Brotonniæ, de singulo Chyone iij. gardas, iij. ova, ij. tortellos tantum... Isti sunt Chyones de parochia Estorqueriæ: Thomas Baudri j. quarterium, Guilbertus le Hardi j. quarterium... Hæc est consuetudo Brotonniæ de feodo domini Thomæ de Bornevilla, quæ mori non potest, scilicet xvj. minz avenz et xvj. gallinas, ... et de unoquoque Chione v. garbas et v. ova et v. solidos de parvis platis. Nisi idem sit quod mox*

* **CHIOSTRA**, vox Italica, Septum, Locus aut ager sepibus vel muris clausus. Acta MSS. notarii Senens. ad ann. 1285. ex Cod. reg. 4725. fol. 36. r° : *Cum una domo et cum Chiostra... posita in podio S. Alnati.* Vide *Clausaria*. Haud scio an idem sonet *Chirer*, in Ch. ann. 1291. ex Lib. rub. parvo fol. domus publ. Abbavil. fol. 20. r° : *Un Chirer de le vile de vj. livres et xvij. solz de chens.*

† **CHIOTUM**, An tunica, a Græco χιτών ? Statuta Massil. lib. 2. cap. 29 : *Sarloros... accipiant . . . de Chioto filioi cum frezio, froire, froirato cum penna, vel sendato III. den. et sine frezio et froire II. den.* Statuta Arelat. MSS. art. 53 : *Habeat sarlor pro mantello domini IX. den. et de samartha cum Chioto vel sine Chioto II. den.*

* Pars vestis esse videtur, collare, ornamentum colli, Gall. *Collet*.

* **CHIPHUS**, pro Scyphus, vasculum potorium. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 646 : *Duos Chiphos argenteos dictos a tour de lampe... deportavit.* Vide *Cifus*. *Chiphre*, Instrumentum piscatorium, in Stat. ann. 1326. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 792. art. 4.

* **CHIPIA**, Piscis species, f. Sepia. Stat. Placent. lib. 6. fol. 79. v° : *Item Chipias de duabus libris et ab inde supra, pro qualibet libra ix. den.*

* **CHIPOTENSIS**. Vide *Chapotensis*.

* **CHIQUA**, Monetæ Delphinalis minutissima species. Pactum inter Humbert. delph. et Episc. Gratianopol. ann. 1343. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 34 : *Summa gallinarum, viginti gallinæ et tertie partis (l. tertia pars) dimidiæ gallinæ valent ad extimationem octo denariorum pro gallina, xij. solidos, sex denarios, obolum cum Chiqua... Summa xxxij. libras, xvij. solidos, ij. denarios, obolum, Chiquam.*

† **CHIRA**, χείρ, Manus. Vita S. Dunstani tom. 4. SS. Maii pag. 352 : *Spiculo quod semper Chira dextera convehebat.*

* **CHIRAT**, vel **CHIRAST**, Pondus 4. granorum, Saladino de Ponderibus. [Unde nobis *Carat*, Gr. κεράτιον.] [In pago Lugdunensi et locis vicinis, *Chirat* est acervus lapidum in agris præsertim

recens cultis collectorum. Vide *Chier-rat*.]

† **CHIRCEAMBER**, **CHIRCEOMER**, **CHIRCHESSET**, **CHIRCSFD**, etc. Vide *Ciricesium*.

* **CHIRGEMOT**, Conventus Ecclesiasticus, Synodus, Concilium: ex Anglico *Chirch* vel *Church*, Ecclesia, et *gemot*, Conventus. Leges Henrici I. cap. 8. [§ 2.] : *Quosque Chirgemot discordantes inveniet, vel amore congreget, vel sequestret iudicio.* [§ Wilkins. legit *Scyresmot*, Comitatus, conventus. Ita etiam Canut. Leg. Secular. tit. 17.]

† **CHIRIPILATIO**. Glaber Rodulph. in Vita S. Guillelmi Divion. cap. 14 : *Quæ attonsuræ per cervicis virorum? Quam turpis in barba Chiripilatio maxillarum? Leg. forte horripilatio.* Vide in hac voce.

† **CHIROCLEUS**, Quidam liber parvus, dictus, quod clausa manu possit teneri: Nam χείρ, manus, κλειος, claudo dicitur Græce. Prudentius hunc fecit. Papias ed. MS. Bitur. habet *Cirocleus*. Vide *Dirocheum*.

† **CHIROCRISTA**, Notarius, quasi *Chiro-Scriptor*, vel *Scriba*, qui scribit manu. Donatio facta Ecclesiæ Ravennati apud Mabill. in Supplem. de Re Diplom. pag. 90. initio: *Rogatus ab eodem* (donatore) *ad signum ejus Rodo Chirocrista subscripsi, et de conserbandis omnibus... sacramenta et hanc donationem ab eodem prædicto Johanne prænuminata sanctæ Rav. Ecclesiæ tradidam vidi.* [§ Vide Glossar. med. Græcit. in Χειρογράφου. Qui scribere sciunt et pro illo, qui literas nescit, subscribunt, nomenque ejus signo crucis apponunt. Charta Siveræ Marini num. 93 : *Me præsentem signum sanctæ crucis fecit... rogatus ab eadem, ad signum ejus roborandum pro ea testes et Chirocrista subscripsi.* Conf. Marin. Pap. Diplom. pag. 281. b. 297. b. 298. a.]

† **CHIRODATA**, Dalmatica manicata, Capitolino, ut dicitur in voce *Dalmatica*, ad lineam, *Fuit etiam*, etc. Laurentius in Amalthea legit *Chirodata* ex eodem Capitolino, *Tunica prolata, manicata, manuleata. Chiradotæ Dalmatarum, Dalmaticæ manuleatæ.* [§ Leg. *Chiridota*. Vide *Salmas.* ad Capitol.]

† **CHIROGRAPHARE**, **CHIROGRAPHARIUS**, etc. Vide post *Chirographum*.

* **CHIROGRAPHUM**, **CIROGRAPHUM**, **CYROGRAPHUM**, Diploma, scriptum, pactum, Regum et Principum manibus ac subscriptionibus roboratum. Gloss. Græc. Lat. Γραμματεῖον, *Chirographum, cautio, instrumentum.* Ebrardus in Græcismo cap. 9 :

Hinc et Cerographus manualis Charta vocatur.

Manualis conscriptio, in Glossis Isonis Magistri. Capitula Caroli c. tit. 23. cap. 8. [§ Epistol. Episcop. ann. 858.] : *Et in Chirographo apud Marsnam manu propria confirmastis.* Apud Hincemarum de Divortio Lotharii. *Chirographi Regum*, non semel. *Chirographorum Regium*, apud Ingulfum pag. 861. 883. *Chirographa*, nude, Regum præcepta, apud eumdem pag. 852. 854. 857. etc. Idem pag. 901. de Normannis, postquam Angliam obtulerunt : *Chirographorum confectionem Anglicanam, que antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis, aliisque sacris signaculis, firma fuerunt, Normanni condemnantes, Chirographa Chartas vocabant, et Chartarum firmitatem cum cerea impressione per uniuscujusque speciale sigillum, sub instillatione trium, vel 4. testium astantium conficere consti-*

tuebant. Vide *Chronic.* Besuense pag. 681. [§ Et Acta SS. Bened. sæc. 5. pag. 512. ubi exhibetur Privilegium Edgari Regis magnæ Britanniæ ann. 966. quod nude dicitur *Chirographum*. Hist. Mediani Monasterii pag. 121 : *Dux sub confirmatione Chirographi restituit huic loco Ecclesias.*]

* **CHIROGRAPHUM**, Subscriptio, quæ propria manu fit. Anastasius in S. Silvestro PP. *Factum est Concilium in Nicæa Bithyniæ, et congregati sunt 318. Episcopi Catholici, et quorum Chirographum cucurrit, alii imbecilles 208. etc.* In S. Anastasio : *Et hoc constituit nulla ratione transmarinum hominem in clericatus honorem suscipi, nisi 5. Episcoporum designaret Chirographum, propter Manichæos.* In S. Leone : *Et factum est Concilium... et congregati sunt Sacerdotes et alii, quorum Chirographum cucurrit 403. Episcopi.* [§ Bulla Nicolai I. PP. ann. 863. in Annal. Fuldens. ap. Pertz. vol. Script. l. pag. 375 : *Ita ut scriptura, quam suis stipulaverant manibus, quamque volebant ut nostro roborarem Chirographo, etc.*]

* *Cyrographe*, eodem sensu, usurparunt nostri. Charta ann. 1262. ex Chartul. 21. Corb. fol. 74. v° : *Ly abbés et ly convens m'ont bailliée des convenemens devantdis lettres scellées de leurs seauke et Cyrographes à ces presentes lettres.*

* **CHIROGRAPHIA**, Tributa quæ per chirographa exiguntur, vel *Cautiones*. Isidor. lib. 5. cap. 24. sect. 22 : *Chirographum, cautio vel scriptio duarum instar chartarum : Græce enim manuscriptum dicitur Cautio.* [§ Apud Arevall. : *Chirographum, Cautio*, ceteris omissis, neque plura ut ex Isidoro in Glossar. cod. reg. 7644. ubi ut ex Glossis : *Cyrographum græce, manus inscriptio, Cirra enim græce manus, graphia scriptura dicitur.*] S. Eulogius in Memoriali Sanctorum lib. 3. cap. 5 : *Si tamen Christiani, et non magis operarii iniquitatis appellandi sint, qui ut privilegium Chirographa exigendi obtineant, sortem Domini, fideliumque conventum suo vadinonio vel crimine a Rege mercantes, importabili census onere colla aggravant miserorum.* Vide *Cautio*.

* **CHIROGRAPHI** postmodum appellatio iis chartis, tabulis, ac instrumentis spectatim indita, quæ in duas partes dividebantur et secabantur : quarum una uni, altera alteri et contrahentibus dabatur, quippe contractus seu pactum bis in eodem pergamento describebatur, et qua parte secari ac dividi debebat, scribebantur Alphabeti majusculæ literæ, vel picturæ exarabantur, per quarum medium secabatur pergamentum : idque fiebat ad vitandam falsitatem. Quippe ut pacti seu scripti veritas probaretur, ipsæ majores literæ partitæ ac decisæ, an invicem cohærent vel responderent, conferebantur. Atque hanc chirographorum formam veteribus usitatam et cognitam fuisse aiunt. Joan. de Janua : *Chirographus et syngraphus sæpe accipiuntur indifferenter. Differunt tamen secundum proprietates : quia Chirographus dicitur descriptio manuum, scilicet cautio quæ fit propria manu debitoris, et committitur creditori : Syngraphus dicitur conscriptio, id est, duorum simul scriptio. Antiquitus enim debitor et creditor simul in ligno, vel carta scribebant, et nomen creditoris, et nomen debitoris, et testes, et summam pecuniæ, et in medio hoc nomen, Syngraphus, capitalibus literis, et per medium dividebatur. Postea si creditor plus exigeret quam debitor deberet, vel si*

debitor denegaret depositum, uterque afferbat partem quam habebat, utrum duæ partes convenirent; et illud proprie est *syngraphum* vel *syngraphus*. Tabul. Angeriacense fol. 30: *Duplex Charta facta est de hac re in uno pergamento, quæ divisa per medium, altera data est Gerberto, altera retenta est in Monasterio*. Fol. 40: *Ne falsitas possit intermitteri inter hanc Chartam et illam quam habet Itherius, uno ab invicem signo dividuntur, cujus hæc habet finem, illa principium*. Pag. 222: *Sciant posteri quod similis Charta data est Constantino Molendinario, continens similia luvic, unde scissa est pictura, quæ pingebat utramque, traditaque est utrique*. Notitia apud Louvetum in Bellovaco pag. 531. 1. Edit.: *Fuit etiam statutum petitione ipsius Drogonis, quatenus istius redditionis et elemosynæ donatio et concessio scripto commendaretur, et anathemate, et partitione Chirographi confirmaretur*. Rogerus Hovedenus in Henrico II: *Quod cum factum fuisset, præcepit Rex Archiepiscopis et Episcopis, ut sigilla sua apponerent scripto illi. Et cum cæteri prout essent ad id faciendum, Archiepiscopus Cantuariensis juravit quod nunquam scripto illi sigillum apponeret, nec leges illas confirmaret. Cumque vidisset Rex quod tali modo non posset procedere, fecit leges illas in Chirographo poni, et medietatem illius tradidit Cantuariensi Archiepiscopo*. MS. Corbeiensis, de Mensa Abbatis: *Et sciendum est quod de conventionem hac, neque de alia, dictus colonus aliud sigillum habere poterat, nisi tantummodo medietatem unius Chirographi, in quo scriptum erat nomen Abbatis, Prioris, Baillivi, et nomina Monachorum ibi commorantium, et nomen coloni, et nomina illorum quos adduxerat secum, qui ibi audierant conventionem. Partem illius Chirographi habebat penes se villanus, et custodiebat, donec completeretur tempus conventionis suæ. Aliam confirmationem, aliam securitatem nemo habere poterat, quia Ecclesia nostra in tempore illo sigillum non habebat*. Consuetudo Tervanensis art. 12: *Et es cotiers l'on y use par lettres de Chirographie, qui se font en double, dont l'une se baille à partie, l'autre se met en coffre des Eschevins*. [Vide Mabillonium de Re diplomatica lib. 1. cap. 2. num. 6. et 7. et Hickesium Dissert. pag. 76.]

* Charta Alienoræ reginæ ann. 1231. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 144: *Factæ sunt inde duæ Chartæ per abecedarium divisæ sigillorum domnæ reginæ Aragonum et abbatis et conventus de Retorta munimine roboratæ*. Nostris etiam nota vox, eadem acceptione, posteriori ætate. Charta ann. 1259. ex Chartul. Campan. fol. 226: *Selonc la forme qui est contenue an l'escrit, qui an est fait entre aus partie par Chirograffe. etc.* Lit. Henr. VI. reg. Angl. ann. 1424. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 208: *Savoir faisons.... nous avoir veues les lettres de contrat fait par maniere de Chirograffe ou endenture du bail d'une place assise... a Therouenne*. Vide infra Indentura.

Iis porro Chirographis ita sigilla apponebantur, ut sigillum unius parti chirographi quæ penes alterum et contrahentibus remanebat, solum appenderetur, et e diverso. Tabularium S. Bertini ann. 1207: *Decernentes ut parti illi, quæ Ecclesiæ S. Bertini et homini suo dabitur, sigillum appendatur S. Wlmari: illi vero parti quam habebit Ecclesia S. Wlmari, sigillum appendatur S. Bertini*. Charta Ingerranni Episcopi Amb. in Tabul. Eccles. Ambian. pag. 42: *Ut*

igitur hoc ratum apud posteros habeatur scripto mandari, testes subscribi, et ipsum scriptum per Cyrographum parti fecimus, ut parti, quam Ecclesia B. Martini habuerit, Canonici SS. Acii et Acheoli sigillum suum cum nostro appendant, et parti quam ipsi habuerint, sigillum S. Martini habuerit, Canonici SS. Acii et Acheoli sigillum suum cum nostro appendant, et parti quam ipsi habuerint, sigillum S. Martini cum nostro appendatur. Ibidem Charta 128: *In cujus testimonium præsens scriptum sub Cyrographo utrique parti sigillo nostro tradidimus roboratum*. Charta 170: *Et memoriali Cyrographo per sigilli nostri testimonium eidem Cyrographo appensi commendare, unam partem Cyrographi penes nos retinentes, et aliam partem eidem Capitulo dantes in testimonium perpetuum et munimen*. Boncompagnus lib. 2. de Arte dictaminis MS. extremo: *Quidam tempore depositionis faciunt fieri publica instrumenta. Item quidam faciunt alphabeta, quæ per medium dividuntur, et remanet una medietas alphabeti apud depositarium, et aliam depositori secum deportat. Item deposita sigillorum impressionibus consignantur, et ita sigillata et superscripta redduntur. Item quandoque aliquis digitus, vel pes aliquis pedi supponitur, vel ostenditur anulus, vel cutellus, aut aliquid aliud, prout fuit communiter ordinatum*. Vide Chronicon Andrense pag. 458. 630. Chron. Vosiense cap. 45. Guill. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 344. [*] Assis. Sussex. ann. 14. Johann. reg. Angl. rot. 22. in Rotulor. Abbrev. pag. 88. ubi Chirographi, anno 1199. conscripti, et cui sigilla vicissim apposita erant, auctoritas impugnatur, quod non est factum in forma aliorum Cyrographorum, factorum in curia domini regis, et quod sigillum appositum est illi Chirographo, et similiter quod non fit mencio in Chirographo in cuius regis tempore factum fuit.] etc.

CHARTÆ DIVISÆ, [vel PARTITÆ.] hinc appellata ejusmodi chirographa. Monasticum Angl. tom. 2. pag. 94: *Tenant etiam totam terram de Stelden per Cartas Divisas*. [Rymer. tom. 13. pag. 43. col. 2: *Contractus per Chartas Partitas*.] Scriptum per chirographum divisum, in Chron. Andrensi pag. 460. *Pactio per Chirographum divisum roborata*, pag. 484. 526. 630. *Chartæ per alphabetum Divisæ*, quia, ut supra observatum, qua parte dividebatur pergamento, literæ majusculæ alphabeti descriptæ erant. Regestum Constabulariæ Burdegal. fol. 129: *Stephanus Notarius Aginnensis, qui scripsit duas Chartas Partitas per alphabetum consensu utriusque partis. Instrumenta per alphabetum Divisa*, in Charta ann. 1205. tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 225. Vetus Notitia Judicati apud Rochum Pirrum in Archiepisc. Messan. pag. 311: *Et fecimus instrumentum Episcopo et Domino Gilberto cum alphabeto cum incausto rubeo de donatione et contractibus*. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1274: *Divisio vero debet fieri cum instrumento publico per alphabetum divisio*. Raimundus Montanerius in Chr. Regum Aragon. cap. 216: *E dago lleuaren Cartes publicques partides per A. B. C. que sen portare. etc.*

CHARTÆ INDENTATÆ etiam dicta ejusmodi chirographa. Vide Indentare. [*] *Cyrograffe endenté*, in Charta Edward. I. reg. Angl. ann. 1291. in Rotul. Scot. tom. 1. pag. 1: *Vous mandons que le dit chasteil de Berewyk livre et baille à nostre feel et leel W. de Beauchamp, nostre*

seneschal, ensemblement ou les armures et tot le autre estor de meymes le chasteil, que vous voudrez liverer par Cyrograffe Endenté entre vous et li u fere et seelé de vos seaus, etc.]

CHARTÆ IN MODUM CYROGRAPHI CONFECTÆ, in Monast. Anglic. tom. 2. pag. 443. *Statuta Ordinis de Sempringam pag. 703: Omnes autem Cartæ, quæ dantur de domibus nostris, scribantur duplices in Modum Cyrographorum, et altera pars remaneat penes domum sigillata sigillo accipientis*. Hovedenus pag. 745: *Præstita et Chartæ præstitorum fiant in modum Chirographi, et altera pars remaneat Judæo, etc.*

CHARTÆ CHIROGRAPHATÆ. Bracton. lib. 2. cap. 16. § 2: *Aliquando facit quis scripturam sibi ipsi et alii, et contra se et pro se, quæ communis est, et talis scriptura dicitur Charta Cyrographata, quæ scinditur per medium, et una pars remanet parti uni, et altera alteri*. Vide tom. 2. Monastici Angl. pag. 442. [Charta Chirographata, apud Th. Madoc pag. 309. Formularis Anglic.]

† SCRIPTUM CHIROGRAPHISATUM. Charta Balduini Comitiss Hannoniæ ann. 1195. apud Miræum tom. 1. pag. 108: *Ut autem hæc omnia rata permaneant, scripto Chirographisato commendata sunt, cujus quidem scripti medietatem, sigillo supradicti Comitiss Hannoniæ et Marchionis Namurcensis roboratam, Ecclesia B. Waldetrudis sibi reservavit, aliam vero scripti medietatem sigillo B. Waldetrudis signatam sæpe nominatus Comes sibi retinuit*. Scriptum Chirographisatum simili modo explicatur in Litteris anni 1182. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 620. et in aliis Litteris ann. 1176. apud eund. Marten. Ampliss. Collect. tom. 1. col. 897. ubi Chirographisatum habetur pro Chirographisatum. Vide Caudatæ Litteræ.

CHIROGRAPHARE, seu CYROGRAFFARE, *Manu scribere. vel chirographum facere, aut scribere characteres*, Joanni de Janua. Vide Radulphum de Hengham in Præfat. ad Summam magnam.

CHIROGRAPHARI, seu, uti scribebant, *Cyrographarii, Chirographorum, seu Chartarum chirographatarum scriptores*, in Fleta lib. 2. cap. 36. § 1. Alii sunt Chirographarii apud Jurisconsult.

† CHIROGRAPHARIUS CREDITOR, qui penes se habet debitoris chirographum, in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280.

† CYROGRAPHARIUS, pro Cyrographarius, legitur in voce Diche.

* CHIROGRAPHUM. Scriptum quodlibet, Charta omnis coram iudicibus acta; sed sigillo non munita. Lit. Roberti comit. Attrebat. ann. 1293. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 262: *Providere volentes.... fraudibus, quæ ex eorum evenit Chirographis, eisdem auctoritatem præstitimus et præstamus, ut sigillum habeant, quo utentur et uti valeant ad convenciones omnes coram eis initas, sigillandas, necnon recogitiones et alia expectamenta quæcumque, quæ ex eorum causis seu subditorum ipsorum vel aliorum quorumcumque, poterunt evenire*. Lit. ann. 1368. tom. 5. earumd. Ordinat. pag. 135. art. 36: *Obligations et reconnoissances qui se passeront devant eschevins, qui jadis soloient estre faictes par Chirograffe, se feront par lettres soubz le scel as causes de la ville. Chirograffe*, in Lit. ann. 1370. ibid. pag. 375. art. 6.

* CHIROGRAPHUM. Hymni cum Glossis MSS. ex Bibl. reg... *Precurat ergo subditi, redemptione liberi, ut eruat a sæculo,*

quod solvit a *Cirographo*: Ubi Glossa: *A Girographo, i. a falso scripto diaboli; Girographum enim falsum scriptum dicitur.* Ineptè prorsus.

CHIROGRILLUS, **CYROGRILLUS**, **CIROGRILLUS**. Glossæ Gr. Lat.: *Χιρογρύλλος, χιρον εἶνος χερσαῖος, Erinacius*. Glossæ Biblicæ MSS. *Cyrogrillus, id est, Ericius*. Papias et Jo. de Janua: *Cyrogrillus, erinacius, spinosus, major ericio*. Eucherius Lugdunensis: *Erinacei, Χιρογρύλλοι nuncupatur, prope magnitudine medio-crum cuniculorum, de cavernis petrarum procedentes gregatim in eremo, et contra mare Mortuum depascuntur*. Interpres Joan. de Garlandia in Synonymis: *Cyrogrillus est animal habitans sub terra: et dicitur propter cattus silvestris, dispositus ad modum canis, et dicitur a cyros, quod est manus, et grillus, quod est cattus, quasi habens pedes et manus ad modum catti*. Matth. Silvaticus: *Chirogrillus vel Girogrillus idem: sed verius dicitur Chirogrillus*. Infra: *Ceriligion, Cirriglione, id est, spinosus porcus, major ericio, quem Latine vocant istriceum*. Græcis γρύλλος, est porcus, ut et Χιρος, hinc Χιρογρύλλος, apud Scholiast. Aristoph. *Εἰρηνη*, pag. 660. Lampridius in Helio-gabalo: *Quum et ursos decem et decem grillos, et decem lactucas, et decem auri libras in sorte habuit*. Vide Isidor. lib. 12. cap. 3. Pseudo-Ovidius de Vetula lib. 1:

Confisos levitate sua, promptosque salire
De ramo in ramum *Cyrogrillos* dijaculare.

CYROGRILLUS, **Cuniculus**, **Conil**. Gloss. Arabico-Lat.: *Canicula, Cyrogrillus*. Leg.: *Cuniculus, vel Cunicula*. Infra: *Cuniculus, ut supra, Gyrogrillus*. Will. Brito lib. 1. Philippid.:

More *Cyrogrilli* velox in mœnia reptit.

Vetus Inquesta apud Columbum lib. 2. de Vasionens. Episcopis: *Dixit... quod montem ubi est castrum Vasionense, faciebat cassare (Chasser) dictus Episcopus, ut dominus, et possidebat ut suum, et ipse testis portavit multoties Chirogrillos istius montis ad palatium D. Episcopi*. [Statuta Arelat. MSS. art. 29: *Qui contra fecerit in xx. sol. puniatur pro pelle vel Girogrillo quotlibet*. Ibid. art. 37: *Receptacula Cyrogrillorum... destruantur... Si dominus fuerit negligens in captione Cyrogrillorum, etc. Habeant venationem Cyrogrillorum, iu Charta anni 1196. ex Archivio S. Victoris Massil.*]

* Vide Gesner. Hist. animal. quadruped. de Cuniculo cap. 1. ubi merito existimat, applaudente D. Falconet, *χιρογρύλλος* proprie esse *Erinaceum*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cyrogrillus, Hérisson*.

CIROGILLINE PELLE, *Pelles de Cyrogrillis*, in Concilio Parisiensi ann. 1212. part. 2. can. 9. Stephanus Ulyssipponens. de Mirac. S. Vincentii num. 17: *Quidam pelliculas Cyrogrillinas, et ut in eis operaretur spe lucri, quicquid habebat in eis emendis expenderat*. Ubi leg. *Cyrogrillinas*. Gallicæ *Peaux de Conils*.

CHIROMETRICALIA, *Chirotheca*, manuum mensura, *Χειρόμετρον*: apud Wolphardum Presbyt. de Miraculis S. Walburgis lib. 3. num. 6.

CHIROSOBOLUM. Vide *Chrysobollum*. **CHIROTHECÆ**. Harum usum priscis ignotum docet Casaubonus in Athen. lib. 12. cap. 2.

CHIROTHECÆ EPISCOPORUM, Quibus in sacris Liturgiis ac ceremoniis utuntur: quarum etiam usum Abbatibus interdum concessere summi Pontifices. Leo Ost. lib. 2. Chron. Casin. cap. 82:

Idem sanctus Pontifex sandaliorum usum et dalmaticæ ac Chirothecarum in præcipuis fertivitibus tam illi quam omnibus in hoc Cœnobio regulariter promovendis... Apostolica auctoritate concessit. De Chirothecis Episcoporum, videndi Honorius Augustod. lib. 1. cap. 215. et Durandus lib. 3. Ration. cap. 12. Vide *Abbas*.

CHIROTHECÆ DE GUERRA, ferreæ, nostris *Gantelets de fer*, in Statutis secundis Roberti I. Regis Scotiæ cap. 27. § 1. Chron. MS. Bertrandi Guesclini:

Et riche bacinet li fist-on apporter.
Gans à broches de fer qui sont au redouter.

Guignevilla:

Des Gantelez aussi te di
Que boin est que soies muni,
Car se és mains blechiés estoies,
Du remanant mult peu feroies.

Chirothecæ purpureæ margaritis et lapillis exornatæ, Imperatoriæ dignitatis symbola, apud Pachymerem lib. 7. Hist. cap. 12.

CHIROTHECÆ TRADITIONE INVESTIRE. Charta Liemari Archiepisc. Bremens. ann. 1088. inter Privilegia ejusdem Eccles. pag. 168: *Super reliquias nostras cum Chirotheca, sicut mos est liberis Saxonibus, tradidit... curtum ipsam et mansos 4. et dimidium... Aderat Comes Fredericus Advocatus Ecclesiæ, qui Chirothecam traditionis sacris reliquiis impositum, ut mos est, abstulit, et ab ipso Gerharo per digitorum extensionem promissionem confirmationis accepit*. Alia ibidem pag. 169: *Eckibertus Comes ex promisso F. Comitibus qui tunc erat Advocatus, Chirothecam abstulit, G. confirmationem digito, ut mos est Saxonibus, fecit*. Tabular. Abbatiae de Rota: *De omnibus gravaminibus et importunitatibus, quas in ea fecerat manifeste satisfaciens, vadium suum dedit, et posuit cum sua Chirotheca in manu Abbatis*. Tabular. Monasterii Berardengens. in territorio Senensis, apud Chiffletium in Luminib. Salicis cap. 6. ann. 1109. et 1121: *Secundum nostra Legem Saligam per cultellum, fistucum nodatum, Quantonem, et quasonem terræ, atque ramum arboris, legitimam et corporalem vestituram facimus, et nos exinde foras expulimus*. Vita S. Hadelini Confessoris num. 13: *Cumque Wantum manu, ut moris est, legaliter tradendo teneret*. Et infra: *Locum prædictum cum Wanto, quem tenebat, beato viro contradidit*. Tabularium Burguliense fol. 72: *Cui Dei gratia concessit Savaricus, atque quod abstulerat, quodam reddidit Quantulo*. Tabularium N. D. Santon. fol. 35: *Hoc donum fecit Gaufridus Abbatissæ Florentiæ, cum quadam Chirotheca sinistra, flexis genibus, ante eam, in eadem sylva*. Tabularium S. Amantii Inculism.: *Fili Arnaldi confirmaverunt donum præsens cum Chirothecis cujusdam Militis de Rupefuldi*. Idem Tabul.: *Et posuit in donum plenam Chirothecam de avellanis*. Regestum Parlamenti Paris. B. fol. 111. sub ann. 1294: *Comes Flandriæ per traditionem Chirothecæ in manu D. Regis humiliter posuit possessionem bonarum villarum Flandriæ, videlicet de Brugis, de Gandavo, etc.* [Arrestum Parlamenti ann. 1499. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 464: *Fidem suam et in illius signum manum suam dextram, et Chirothecam ejusdem eidem de Belber in tradendo reddiderat*.] Le Roman de Maistre Vacces:

Votre terre, dit-il, vous rend par cest nien Gant.

Adde Ordericum Vitalem lib. 5. pag.

581. Monast. Anglic. tom. 1. pag. 22. Rollandinum in Summa Notariæ cap. 1. Hemereum in Augusta Viromand. pag. 196. 263. Justellum in Probat. Hist. Arvern. pag. 142. Brodeum in Consuetud. Parisiens. tom. 1. pag. 528. Vide *Wantus*.

CHIROTHECÆ, seu *Wanti*, Pars pretii investituræ, quæ non tam domino, quam ejus ministeriali competit, *Majori* scilicet, vel *villico*. Vetus Charta pro Episcopo Ambianensi: *Chascune vente soit de maison ou de terre, il a uns Want*. Charta Theobaldi Episcopi Ambian. ann. 1172. in Tabulario Ecl. Ambian. fol. 52: *Si aliquam territorii partem venundari contigerit, Domini venditiones habebunt; scilicet tot denarios quot venditor inde habuerit solidos. Major vero terræ illius pro Wantis accipiet duos denarios*. Occurrit ibi pluries. Charta ann. 1212. in Tabulario Ecclesiæ Carnotensis num. 154: *Eisdem (hostisias) tenebunt ab omni prorsus exactione, quantum ad nos pertinet liberas et immunes, nisi quod inde nobis aut aliis loco nostri vendas et Gantos redderent, si hostisias venderentur*. Alia ann. 1225. num. 245: *Et de omnibus venditionibus factis in Majoria suos denarios pro Wantis*. Charta ann. 1205. in Tabular. N. D. de Josaphat: *Et quidquid in terris est, dederunt cum venditionibus et Gantis*. Tabular. S. Dionysii ann. 1238: *De investituris habebunt Majores duos denarios Laudunenses pro suis Chirothecis tantummodo*. Charta ann. 1243. de Lege de Landousies, in diocesi Laudunensi, ex Tabulario Foisniacensi: *Qui vendit domum cum fundo, aut aliam hæreditatem, dominis dabit 4. denarios et emptor 4. et villico 2. cum Chirothecis*. Vetus Consuetudo Dunens. art. 37: *Les Gands se doivent paier par l'achapteur dans 8. jours après l'achapt au Seigneur, etc.* Ita in Consuetudine Castellii Novi in Timeraisio art. 50. pro fundi censui obnoxii venditiue Dominus habet vigesimum pretii solidum, ejus vero *Serviens Chirothecas* 20. solid. æstimatas, *avec les Gants de son Sergeant estimetz 20. sols*. Adde art. 52. et Consuet. Lodunens. cap. 14. art. 23.

† **CHIROTHECA**, Eadem notione. Charta Curie Suession. ann. 1219. in secundo Chartulario S. Medardi: *Venditiones, Chirothecas, omnimodam justitiam, et quidquid juris habebant in premissis eidem Ecclesiæ penitus in perpetuum quittaverunt*. Altera anni 1232. ex eodem Chartulario: *Recognovit se vendidisse Conventui S. Medardi Suession. quinque modios et tres sextarios vinagiorum cum Chirothecis et venditionibus*. Alia Curie Remensis ann. 1230. ibidem: *Concesserunt quidquid juris eis obvenerat ex escheancia Geradi quondam fratris dicti Balduini super venditionibus et Chirothecis*. Epistola Arnulfi Comitibus Chiniacensis de Fundatione Cellæ in villa Pyrorum ann. 1068. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 472: *Decimam de S. Hilario et de Warc, de omni indomincatu, scilicet de terris indomincatis, de silvis indomincatis, de sextario, de furno, de cambis, de sotularibus, de Chirothecis*.

CHIROTHECAM in signum consensus dare. Speculum Saxon. lib. 2. art. 26. § 6: *Nemini licet forum erigere, vel monetam de novo instituire, sine consensu ejus loci Ordinarii, seu judicis; etiam Rex in signum sui consensus, suam ad hoc mittere debet Chirothecam*.

CHIROTHECAM PORRIGERE dicebatur qui hanc humi projiciebat, eoque facto ad duellum quemvis provocabat, quo a

crimine quo accusabatur, sese expurgaret. Matth. Paris ann. 1245: *Quod licet Comes instanter inficiaretur, statim Miles supradictus more Francorum Chirothecam suam ei porrexit, se offerens in propatulo coram Curia id corporaliter secundum considerationem Curie regalis probaturum . . . , quam Chirothecam quasi duelli vadium ostensam Comes recepit, spondens se defendendo dimicaturum contra ipsum, etc. Vide Duellum.*

* **CHIROTHECUS BELLI**, Quo ad praelium provocator. Chronic. Estense ad ann. 1844. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 419: *Capitaneus dicti exercitus destinavit domino Francisco Chirothecum belli, quem Dom. Franciscus recepit libenter, et ordinavit quælibet pars acies suas.*

CHIROTHECAS habere vetantur Judices Regii, dum pro tribunali sedent, in Speculo Saxonico lib. 3. art. 69.

In eodem Speculo Saxonico lib. 3. art. 45. § 10: *Dux lincæ Chirothecæ cum furcula seu tridente, quo sinus tollitur, emenda est dedititorum.* [*Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 152.]

* **CHIROTHECÆ BALENÆ**, inter arma recensentur, in Arest. parlam. Paris. ann. 1292. ex Reg. 2. Olim fol. 96. v: *Armatus Chirothecis balenæ et deferens ense suum, etc.*

* **CHIROTHECÆ DEPICTÆ** Clericis prohibentur, in Stat. S. Flori MSS. fol. 2: *Pannis rubets seu viridibus vel virgatis, Chirothecis depictis, . . . uti nolite.*

* **Chirothecas** in salutationibus exuere solebant. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 187: *Bernard de Becans escuier trouva d'aventure Guillaume de Faget, autrement dit Cayphas, son parent bien prouchain, sur le chemin publique, lequel il salva gratieusement, en disant teles paroles ou semblables en effet: Dieu te gart, il a long-temps que nous ne parlâmes ensemble, et tu en as grant tort; car ce est à ta deffaulte; et en disant ces paroles osta ses gans des mains, et tendi la main audit Cayphas pour le touchier en signe de paix et amour, et aussi comme bons amis et parens ont accoustumé de faire, quant ilz ont demouré de eulx veoir: et ainsi qu'il lui tendoit la main mise hors du gant, ledit Cayphas lui tendi aussi la sienne; mais il ne denigna onques oster ses gans des mains. Et lors ledit suppliant veant qu'il le faisoit par desdaing et mesprins, lui eust dit ces paroles ou semblables: So ribaut et tousjours te durera ta malice, par ma foy je t'en chastiray une fois, et eust levé la main comme se il voulsist ferir sur la joe ledit Cayphas.*

* **CIROTERA**, pro **Ciroteca**, in Comput. ann. 1400. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 149. col. 2: *Pro Ciroteris pro illo, qui portavit banderiam comunem in dicta processione, etc.*

* **CHIROTHECARIUS**, Chirothecarum opifex, Gall. *Gantier*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1487: *Ostani Baillet Chirothecario pro coopertura libri Bibliæ de Corio albo facta, in latere sinistro chori cathenati, viij. col.*

* **CHIROTHECA**, Sacculus. Lib. de Mirabil. Romæ in Itiner. Ital. Montisfalc. pag. 291: *De omnibus regnis totius orbis jussit venire unam Chirothecam plenam de terra, quam posuit super templum, ut esset in memoria omnibus Romanis venientibus, etc.*

† **CHIRQUINMARE**, Inquirere, Gall. *Checher*. Vide *Circamanaria*.

† **CHIRSEED**. Vide *Criscetum*.

† **CHIRURGICUS**, pro **Chirurgus**, ut et

Chirurgica pro muliere **Chirurgiam** exercente, pluries occurrit in Edicto Philippi cognomento Pulcri Fr. Regis ann. 1311. etc.

* Dividuntur medici inter *physicos* et *Chirurgicos*, in Stat. criminal. Saonæ cap. 38. pag. 79. *Cirurgie* et *Cirurgien*, tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 530. et alibi passim. Hinc *Cirurgier*, **Chirurgiam** exercere, curare, adhibere fomenta. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 23: *Depuis fu envoyez un barbier pour visiter et Chirurgier Jehan Langlois.* Aliæ ann. 1419. in Reg. 170. ch. 305: *Icellui Jehan se mist en cure de Guillaume le Clerc chirurgien sermenté de la ville de Monstreul, qui le Cirurgie et appareilla certain temps. Chirurgier*, in Aliis Lit. ann. 1395. ex Reg. 148. ch. 6.

† **CHISNUS**, Quercus, Gall. *Chesne*, apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 413. col. 2. Vide *Casnus*.

† **CHIST**, Pondus unius libræ et 1/2 1111. Saladinus de Ponderib.

† **CHITAINUS**. Vide *Cham* post *Caganus*.

† **CHITRANGULUM**, An mali citri genus? Vita B. Guillelmi Eremitæ Xidensis tom. 1. SS. April. pag. 387: *Cum ipse pateretur herniam instar Chitraguli protuberantem.* [*Vide *Citrangulum*.]

† **CHIVACHIRS**: sic enim legendum pro *Chinachire*, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 10. ex Gallico-Anglico, *Chevaucheurs*, Equitantes, qui portant arma dominorum suorum in humero sinistro, et non alibi, qui etiam creantur ex *Cursoribus*, (de quibus suo loco) *ut per remotionem picidis armorum dominorum suorum a circulo, et appositionem in humero sinistro cum fidelitatis juramento domino suo speciali præstando.* Vide *Prosecutor*.

† **CHIVALER**, Gall. *Chevalier*, Eques. *Madox* Formulæ Anglicæ pag. 206: *Sciant præsentis et futuri quod nos Thomas Mayne de Cortenale et Johanna uxor mea . . . concessimus et hac præsentî carta nostra confirmavimus Thomæ Colpeper Chivaler, omnia illas terras et tenementa, etc.*

* **CHIVARINA**. [Chlamydis equestris species: « Secundus quum Chivarina more Turcarum equum barbarum equitans. (Burchard. Diar. II. ed. Thuasne, p. 16. an. 1492.) »]

1. **CHIVERIA**. Gall. *Civiere*. Chron. andrense: *Vehiculum, quod vulgo dicitur Chiveria.* Vide *Cenovectorium*.

* 2. **CHIVERIA**, Onus *chiveriæ* seu *vehiculi*, quod Galli *Civiere* vocant. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1366: *Johanni de Halla pro iiii^x. et xvij. Chiveriis calcis, pro qualibet vj. sol.* Vide *mox Chivetorium*.

* **CHIVESTRUM**, a vet. Gallico *Chevestre*, *Capistrum*, vulgo *Licou*. Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 85. v: *Item de Chivestris, unum.* Vide *Capistrum*.

* **CHIVETORIUM**, Idem quod supra *Chiveria* 2. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1367: *Item pro duobus Chivetiis calcis, xij. solidos.*

† **CHLÆNA**, *Χλαίνα*, Vestimentum hybernum a *χλαίνας*, Calefacere. *Lænam* Latini reddunt. Inde *Adagio*: *Dum cucumere vescimur, Chlænâ tecamus, i. e. de hyeme cogitandum est æstate*, apud Turnebum lib. 27. Advers. cap. 30.

† **CHLAMYDATI**. Liberatus Diaconus cap. 11: *Postquam ire secum meruit Magnum Silentiarium, cum Imperatoris scripto accepit et officium Executorum et Chlamydatum, et venit ad Conclium.* Legendum forte *Candidatorum*, tametsi

lectio tolerari potest. S. Hieronym. Epist. 3: *Referret, inquam, alius, quod in Palatii militia, sub Chlamyda et candenti lino corpus ejus cilicio tritum sit.* S. Fulgentius Homil. 60. de S. Laurentio: *Ignæ caruca quam præcedunt officia pretiosa, non Chlamydati, non sculati et sericati, sed cæci, illuminati, etc.*

† **CHLAMYS**, inter præcipua summi Pontificatus insignia reponitur a Petro Diacono lib. 3. Chron. Casin. cap. 66. (al. 67.) ubi de Victore II: *Abinde crucem et Chlamydem, et cætera Pontificatus insignia ita dimisit, etc.* Et cap. seq. eam Chlamydem purpuream fuisse innotuit: *Præteritam electionem Crucis et purpuræ resumptione firmavit.* Vide *Capa rubea*.

† **CHLANIS**, pro *Chlamys*, Senatoris pallium. Vita S. Cæsarii Quæstoris n. 12. in Actis SS. Febr. tom. 3. pag. 500: *In his studiis Cæsarius in Chlanide versatus est.*

* **CHLEUASMUS**. [Quoddam ironiæ genus. Jul. Rufinian. *De Schem. pian.* p. 52. (I. Quicherat.)]

* **CHLORON**. [Collyrium ita dictum a colore suo viridi, claritati oculorum prospiciens. *Tochôn cachets des oculistes* p. 61. Sabiniani chloron ad claritatem. (Forc.)]

† **CHLOROSAURA**, Venenatus serpens. Vita S. Theodori Siceotæ tom. 3. SS. April. pag. 57. C.: *Chlorosauram offenderunt, eaque cognita, caperunt clamare, Perimus, Pater sancte, perimus, quidnam egimus? Chlorosaura enim est serpens venenatus.* Sic dicitur a Græco *χλωρός* viridis, herbidus, et *σαύρα*, lacerta.

† **CHNAPINA**. Raynerus contra Valdenses pag. 82: *Feminæ in habitu religionis mendicant, aliæ habitum et gestus viriles assumunt, scilicet Chnapinæ.* Theutonicus *Knape*, est famulus, minister, puer, adolescens.

* **CHOCAS**, Stipes, Picardis *Choque*, Gall. *Souche*. Privilegium Petri Abbat. S. Remigii Rem. ann. 1219: *Sciendum tamen quod Chocas quas eradicaaverint pro novilibus faciendis, etc.*

† **CHOCAGIUM**. Aresta Chandel. ann. 1261. in 1. Reg. Parliament.: *Cum servientes feudatarii peterent Chocagium . . . ratione usagii sui, etc.* Idem quod *Ceppagium*, quod vide: nam *Choques*, Stipites etiamnum dicunt Picardi.

* **Choucage**, in Charta ann. 1401. ex Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 341: *Est tenui faire et assembler à la recepte de Beaumont sept solz, cinq deniers maille Poittevine Tournois chacun an pour le Choucage.* Vide *Choca*.

* **CHOCHA**, Navigiis species, Ital. *Cocca*. Chron. Andr. Danduli ad ann. 1399. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 516: *Cum Chocha prægrandis Januensis piraticum exerceret, Veneti tres prægrandes Chochas contra eam exornarunt, in quibus erant quingenti pugnatores, præfectusque eis Nicolaus Lombardus; sed cum Januensis Chocha naufragium passa esset, desière prosequi iter institutum.* Chron. Tarvis. apud eumd. tom. 19. col. 761: *Galeæ ipsæ solventes Famagostam attigerunt, et portum clausum invenerunt tribus cum Chochis Januensium positis in battajam.* Vide infra *Cocha* 2.

† **CHOCHIA**, Coquina, Gall. *Cuisine*, Angl. *Kitchin*, Belg. *Keucken*. Litteræ Galteri ann. 1218. e Tabulario Ecclesiæ Audomarenensis: *Notum facio quod ordinationem de quinque officijs factam, videlicet Subpræpositura, Magisterio Scholarum, Pistoria, Celeraria et Chochia . . . Est autem forma ordinationis talis, quod*

Pistoria, Celeraria et Chochia ad communium usus Ecclesiae nostrae cedent. Vide *Cochia*.

* **CHOCHLEAR**. [Cochlear: « pro 2. *Chochlearibus* et 2. forcillis de auro emptis pro domino nostro. (Mandat. Camer. apostol. arch. Vatic. f. 47. an. 1435.) »]

CHODONES, Rustici limitanei, Dubravio in Historia Bohem.

† **CHOENICA**, Mensurae genus Festo, sex continens sextarios Laurentio in Amalthea; verum minus etiam ipsi in unoquoque obitu *Choenicas*, quas chopinas vocant, ut moris est, de meliori vino aliis Religiosis tenebuntur impendere.

* **CHOENIX**, Hemerophyllum Clearcho, Diurnus scilicet cibus et demensus, qui in dies alicui impenditur, recentioribus Latinis sportula et salarium. Vide Alciat. Emblem. initio de Symbolis pag. 7.

† **CHOEROGRYLLUS**. Vide *Chirogryllus*.

† **CHOICUS**, Gr. χοικός, Terrenus, e limo. Tertul. lib. de Resurr. carnis: *Primus, inquit, (Apostolus) homo Choicus, id est, limaceus, id est, Adam.* Pluries occurrit apud eundem Tertullianum et Hieronymum.

* **CHOISELLUS**, Vehiculi genus videtur. Lib. Visitat. leprosar. dioc. Paris. ann. 1351: *In granagia Herchis, duo Choisselli pleni gerbis vicia.*

* **CHOISEULLUM** MOLENDINUM. Vide infra in *Molendinum*.

* **CHOISIRE**, a Gall. Choisir, Seligere. Charta Phil. Pulcr. ann. 1298. ex Cam. Chartoph. Atribat.: *Volentes et concedentes ut idem comes (Atribat.) aut hæres suus prædictus ipsum spreverium, ... quem præeligere seu Choisire maluerit, ... possit capere et habere. Choisisie, Delectus vulgo Choix, in Instr. ann. 1385. tom. 2. Probat. Hist. Brit. col. 504: Et la teneur de la Cedule de ladite Choaisie et élection d'armes est cy-aprez. Præterea Choisir dixerunt, pro Prospericare, procul conspiciari, vulgo Appercevoir de loin, découvrir. Joinvil. in. S. Ludov. Edit. reg. pag. 35: *Quant il vint à terre et il Choisit les Sarrazins, il demanda quelle gent s'estoient.* Contin. Guill. Tyrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 761: *Pierres de Brachuel les Choisi premiere-ment, et null s'émervilla quez gens c'estoient, qui fuoient.* Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 219: *Lequel compaignon les supplians ne congnoissoient point, comme il ne le peussent Choisir ne adviser, pour la tenebreux et obscurté de la nuit.* Aliæ ann. 1471. ex Reg. 195. ch. 671: *Icellui Tixier getta la dague... qu'il avoit osté au suppliant; le quel la Choisit et vit luyre à la clarté de la lune.* Le Roman de Garin:*

Li rois se dreça quant le baron Choisist.

* *Coisir*, eadem notione, ibidem ex Glossar. ad calcem Joinvil.:

Joié ot Gerbers, quant Fromont ot Cois.

* *Choys* vero, pro Pretium, taxatio, vulgo *Taux*, in Charta ann. 1308. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 339. r. col. 1: *Quatre mines de fourment, deux deniers la mine mains que le Choys du marchié, et le remenant du blé, deux deniers la mine plus que Choys d'avoine.*

* **CHOLERA CALIDA**, Animus per iram

tumidus. Statut. Robert. Comit. Flandr. ann. 1236: *Si quis alteri pedem, manum aut oculum in Calida Cholera abstulerit 60. libram em. reus erit.* Vide Haltaus. voce *Bolqner Mut*.

† **CHOLERES**, Humores. Vide *Colores*.
* **CHOLO**, Navis species, eadem quæ *Chelandium*, ut videtur. Charta ann. 1304. ex Cod. reg. 5186. fol. 11. v. : *Item quod dictus dominus de Vilars possit habere navem, dictam lo Cholo, ad consuetudines et libertates navis dictæ Cholo Ausæ.* Vide supra *Chalonnum* in *Chelandra*.

1. **CHOLONEA**, f. Idem quod *Colonaticum*, servitium a Colonis præstandum, seu aliud tributum genus ab iisdem solvendum. Vita B. Oldegarrii tom. 1. Martii pag. 490: *Donamus etiam tibi Cholonæas, et ledas, et usaticos.*

2. **CHOLONEA**, alia notione. Vide *Calumnia*, *Calonia*.

* **CHOMAGIUM**. Vide mox *Chomare*.
* **CHOMARCHA**, pro *Commarcha*, Confine, limes, Gall. *Frontiere*. Stat. Vercell. lib. 1. pag. 22. v. : *Item quod damna, quæ darentur alicui subdito communi Vercellarum et jurisdictioni ipsius communis, in terris acquisitis per homines jurisdictionis Vercellarum, ab hominibus jurisdictionis in Chomarcha.* Vide *Commarcha*.

* **CHOMARE**, a Gall. *Chommer*, Cessare, vacare; unde *Chomagium*, vulgo *Chomage*, Cessatio. Charta Caroli de Alencon. archiep. Lugdun. ann. 1366. ex Cod. reg. 5187. fol. 71. r. : *Quia contingit dictas nostras monetas plerumque Chomare, volumus et concedimus, quod dictus tailliator habeat... anno quolibet xx. florenos auri communis ponderis pro expensis et necessitatibus suis, tempore dicti chomagii, faciendi.* Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 452: *Nous avons entendu... que nostre monnoye de Tournaix... est en Chomage, etc.* Charta ann. 1308. ex Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 71: *Si molendina prædicta cessare oporteret et otiosa fore, nos consideratis tantum dictis et tempore Chomagii ac quantitate firmæ prædictæ, tenebimur resarciri.* Eadem rursum leguntur ibid. in ch. 86. *Chomer*, Quiescere, dormire, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 3:

A grans traits boivent vin d'Auchuerre,
Pour mix Chomer desor le fuerre.

CHOMATA, Aggeres, terræ moles quibus aquæ continentur. Hesychius: Χόμα, ὕψωμα γῆς, ἀγθή. Ita proprie aggeres Nili vocat Ulpianus in leg. 10. D. de Extraord. crimin. (47, 11.) *Logographi Chomatium Nili*, in leg. ult. Cod. Th. de Patroc. vicor. (11. 24, const. 6. § 7.) qui muntendæ Nili ripæ, aggeribusque ejus præerant. Vide Notas ad Annæ Alexiadem pag. 278. Hic porro emendare licet Glossas Græc. Lat.: Ἐπαύθησις χόματος, Exaggeratio. Male Edit. χρώματος. Alibi: Ἐπιώσις, Exaggeratio.

* **CHOMINEZA**, pro *Chemineza*, ni fallor, Caminus, vel *Caminata*. Vide in hac voce. Inquisit. super destruct. bastidæ Sabran. ann. 1363. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 82. r. : *Parietes laterales dicebantur destructi taliter, quod ipsos firmare oportet cum acoyis, et etiam fuit dampnificatio in quadam Chomineza.*

* **CHONESTABILIS**, Rectoris apud Italos minister inferioris ordinis. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 37. ex Cod. reg. 4621. fol. 24. v. : *Rectores et bargelli et quilibet alii officiales forenses communis Florentiæ possint... mutare judices, notarios, socios, domicellos, Chonestabiles, pedites*

famulos, etc. Pro *Conestabiles*. Vide in *Comes stabili*.

* **CHONHOL**, Panis genus. Vide infra in *Panis* 2.

† **CHOPA**, Vestis species, f. eadem quæ *Hopelanda*, Litteræ Caroli V. Franc. Regis ann. 1367. de forma vestium, pro Monspeliensibus: *Item quod nulla ipsarum (mulierum quarumvis) audeat portare aliquam hopelandam vel Chopam.* Hispanis *Chupa*, Sucula est, seu vestis interior, quam vulgo *Veste* appellamus.

* Ital. *Cioppa*, Palla, nostris etiam *Chope*. Formul. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 34. v. : *Invenimus... unum hominem mortuum cum sola camisia reversata super pectus, ... et de subtili se una Chopa de grosso burello.* Stat. ann. 1351. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 67. art. 1: *Et un vallet avec lui armé de haubergeon, de bacinet a camail, de gorgerette, de gantellez et Chope par dessus le haubergeon.*

* **CHOPPA**, Eadem notione. Charta ann. 1400. ex maj. Chartul. S. Vict. Massil.: *Dominæ Catharinæ de Vicecomitibus, comitissa Virtutum... propter devotionem quam habet et gerit quam plurimum erga sanctum atque beatum Ludovicum episcopum, quamdam imaginem argenteam ponderis 38. marcharum ad instar et similitudinem incliti nati sui cum capillis deauratis, sub effigie cujusdam Choppæ induti, junctis manibus, pedes stantis super quoddam scabellum argentatum.*

1. **CHOPINA**, Vasis genus. Inventar. ann. 1351. in Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26: *Item Chopinam unam cum pede de auro.* Stat. ant. Cisterc. ex Cod. MS. Clareval. cap. 3: *Minino caveatur ne amplius conversi nostri legumina nostra ad mercatum vendant cum cultellis et Chopinis.* Vide infra *Cuppina*.

2. **CHOPINA**, Mensura aridorum species. Charta ann. 1285. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 218. v. col. 2: *Nec etiam vendere poterunt dicti homines Chopinam menusiæ nec similitur centum cancerum, nisi tres denarios Turon. tantummodo, nisi in Quadragesima, in qua poterunt vendere quatuor denarios Turon. tantummodo.* Vide *Cheopina*.

* **CHOPITERIA**, f. Silva cædua. Nercul. MS. eccl. Meld. fol. 86. r. : *Hubertus Anglicus dedit decem solidos super Chopiteriam, quos reddidit captivum annuatim.* Vide *Copecia*.

* **CHOPPA**. Vide supra in *Chopa*.

† **CHOQUEAR**, pro *Cochlear*, Gall. *Cuil-lière*. Limborch. lib. Sent. Inquisit. Tolos. pag. 65: *Portavit eis quamdam ollam et duas scutellas et unum Choquear.*

CHORA, *Communia*, Commune *Juratorum* in urbibus, a quibus civium lites judicantur. Vox formata, ut videtur, a *Curia*: unde *Choremanni*, qui olim *Curiales*. Nisi a *Küren*, vel *Kohren*, Germanica voce, quæ *Eligere* significat, dicta fuerit *Chora*, quasi *Electorum* conventus, seu qui ad regendam Civitatem electi sunt. Vide *Gewoldum* de Septemviratu cap. 10. Consuetudines villæ Arkarum ann. 1231. in Tabular. S. Bertini: *Hominibus nostris de Arkes legem juratam, quæ Chora vulgariter appellatur. dedimus et concessimus in hunc modum, etc.* Infra: *Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram et legem villæ.* Charta Balduini Comitissæ Flandriæ ann. 1201. in eodem Tabul.: *Et quia avus meus Theodericus Comes Choram apud Arkes vocis habendam juravit, et homines suos jurare fecit, concedo ut eandem perpetuo habeatis, et ut pax et justitia firmius in*

eadem villa teneatur, Churemanni vestri voluntate et assensu vestro, et consilio hominum Ecclesiæ vestre per emendationem semper legem Churix affirmare poterunt, et corroborare.

☞ Schilterus *Choram* interpretatur *Electionem statutum*, Cangiique respuit expositionem, sicut et vocis *Curerhet*, sive, ut recte scribatur *Churrecht*; non Curiam recti denotat, inquit, sed jurisdictionem et jus statutarium ad villam pertinens, quod opponitur juri et jurisdictioni superiori et communi. Vide *Cora*.

CHOREMANNI, Curiales, homines de *Curia*, qui in *Curia* Communiæ officio funguntur *Jurati*, diversi tamen a *Scabinis*. Consuetudines villæ *Arkarum* ann. 1231. in *Tabular. S. Bertini*: *Scabini judicent de iis quæ pertinent ad Scabinos*: *Choremanni de pace tractent, et de utilitate communitatis villæ, et de forisfactorum emendatione, etc.* Eædem Consuetudines: *Jurare debent Choremanni primo jus Ecclesiæ se servaturos, jus etiam Abbatis et Ecclesiæ S. Bertini, jura viduarum et orphanorum, pauperum et divitum, et omnium hominum tam externorum, quam juratorum suorum, super causis, quæ coram ipsis venerint, et ad juramentum suum pertinuerint: jus et legem dicere, nec obmittere propter gratiam vel timorem, odium vel amorem. Similiter Justitarius jurare debet et addere juramento, quod omni jus petenti justitiam faciet judicio Choremannorum. Jurare debent etiam omnes in villa manentes Choram et legem villæ. Infra: Sciendum est etiam quod feria 4. post missam Choremanni in Curiam veniant, et in placito sedeant, quamdiu necesse fuerit: et si de Choremannis aliquis ad placitum non venerit, tenebitur domino in emenda 10. sol. nisi per Choremannos rationabiliter fuerit excusatus. Sedeant in placito reverenter, petitiones et responsiones cum diligentia audientes, bonas consuetudines et laudabiles in placito observent, ... majores causas, ut sunt raptus mulierum, rerof... brant a Choremannis in Curia de Arkes audientur, etc.*

☞ *Core* et *Coremanz*, in *Libert. Calesii* renovata a *Mathilde* comit. *Atrebat.* ann. 1304. ex *Reg. 69. Chartoph.* reg. ch. 365: *Se aucuns est pourtraiz par la Core de mellee, ou il n'a mort ne mehaing, il doit amender au seigneur de lx. soulz, et à celui à qui on a fait le fait de x. soulz. Quiconques destourbera eschevins ne Coremanz, quant il sieent en banc et font conjure, il doit amender au seigneur de iij. soubz. Cuere, unde Cueries, eodem sensu, et Cuersfreres vel Cuersuers, qui vel quæ sub eadem lege vivunt, in *Lit.* ann. 1410. inter *Ordinat.* reg. *Franc.* tom. 9. pag. 584: *Que les Cuersfreres et Cuersuers de nostredite Chastellenie de Berghes soient affranchis... de confiscations de biens. Et pag. 585: Seront faiz et creéz de par nous jusques à vint quatre eschevins et Cueries pour le gouvernement d'icelle nostre chastellenie... La Cuere pourroit et pourra cesser, etc. Cuereiers, perperam lectum videtur, pro *Cuevriers*, iidem qui *Choremanni*, in *Lit.* ann. 1320. inter *Ordinat.* reg. *Franc.* tom. 4. pag. 404. *Keurbrief, Breve choræ, seu lex communiæ, in Charta* ann. 1323: *Et comme aveqz les cas qui par leur Keurbrief de seure escript sont expressément excepté de ladite loix du francq;... desquels (cas) ledit Keurbrief ne fait nulle mention, etc.* Vide infra *Cormangni* et *Keuren*.**

CHORÆ, in *Regula S. Donati Episc.*

Bisuntini ad Virgines cap. 75. videntur esse distinctiones *Psalmorum*, singulæ psalmos aliquot continentes, ut sunt nostri *Nocturni* in officio Romano: *Ab Octavo Kal. Octob. crescit cursus usque ad summum ejus 25. Choris... 12. vero Choræ in hyeme omni nocte cantandæ sunt, etc.* Occurrit ibi pluries.

* **CHORAGUS**, Chori ministerio mancipatus. *Conc. Constant.* tom. 1. part. 12. col. 681: *Quia in regimine ecclesiastico, et præsertim Choragi et caplani necessaria est obedientia, qua inferiores veluti subditi superioribus suis reverenti quadam obligatione uniantur, etc.* Vide infra *Chorianus*.

† **CHORALE**, Suppellex chori: Quænam? *Martenii Iter.* *Lifter.* 2. pag. 241. ex quodam *Inventario sacrarii: Mappulæ coccinæ VIII. dorsalia lanea VIII. duo Choralia, cortinæ lineæ VII.*

† **CHORALIS**, Qui interest, vel canit in choro, *Gall. Choriste. Hisp. Corista. Leibnit.* tom. 2. *Scriptor. Brunsvic.* pag. 313. ex *Annal. Corbeiens.*: *Simon Ransedt Canon. in Mindin, factus est Choralis et confrater noster.* Vide *Regulam Toribii Archiep. Limæ* tom. 4. *Concil. Hisp.* pag. 666. col. 2. et 673. col. 1.

* *Chorial* et *Corial*, nostris. *Lit. remiss.* ann. 1452. in *Reg. 181. Chartoph.* reg. ch. 163: *Ung nommé Chaponnay Chorial de l'église de S. Jehan de Lyon, etc.* *Aliæ* ann. 1457. ex *Reg. 189. ch. 176: Jehan Ales, que on dit estre Corial et teneur en l'église de Nostre-Dame de Chartres, etc. Coriaulz, Pueri symphoniaci, apud Acher.* tom. 5. *Spicil.* pag. 632. *Curiaulz, in Ch. Joan. ducis Brit.* ann. 1433. ex *Bibl. reg.*: *Voulons qu'il y ait quatre Curiaulz pour ayder au divin office, qui pareillement seront subgiz et obeiront audit Doyen. Ceremon. MS. eccl. Brioc.*: *Item les petits enffens, c'est assavoir les petiz Cuereaulz, ne doivent pas seoir ne estaller es chaeses haultes ne basses, mes ils doivent estre en estant es petiz reizeiz du cueur en maniere de station.*

* **CHORALIS**, adject. Ad Chorum pertinens. *Stat. Ardacens.* ann. 1356. apud *R. Duell.* tom. 1. *Miscell.* pag. 113: *Ne tanquam pluribus intenti Choralibus officiis præpediti, etc.*

† **CHORALIS CANONISATUS**, Canonicus, in testamento anni 1307. apud *Ludewig.* tom. 2. *Reliq. MSS.* pag. 256.

† **CHORALITER**, Ritu chori, in *Actis S. Mariæ Ægyptiacæ* tom. 1. *SS. April.* pag. 34.

* **CHORALITAS**, Choralium dignitas, officium. *Stat. eccl. Leod.* ann. 1360. tom. 2. *sacr. antiq. Monum.* pag. 451: *Et hæc Corales ecclesiarum mandamus et præcipimus observari; secus vero facientes, sex mensium spatio privilegio Choralitatis privamus.*

CHORARIL. *Tabular. Brivatense* ann. 1277. fol. 176: *Item modus creandi seu faciendi Clericos et Chorarios erit talis: quod bis in anno, scilicet in qualibet Ecclesia in festis Pentecostes et B. Germani et S. Clementis mittentur de Capitulo unus vel duo Canonici, quorum voluntate et assensu Sacrista et Clerici S. Germani, vel Prior S. Clementis, seu eorum locum tenentes, et Clerici Clericos in Ecclesiis prædictis mittent et Chorarios facient: aliter vero nullum mittere vel Chorarium facere poterunt vel debebunt. Infra: In Ecclesia S. Germani sint 24. tantum (Clerici), scilicet 12. Subchorarii, etc. Vide *Correarius*, et *Chorearius*.*

* Chori ministerio mancipati, *Cuevriers*, in *Obituar. MS. S. Nicol. Corbol.* 9. *Mart.*: *Ung obit solennel... avecques*

une haulte messe de Requiem; le tout a diacre et souz-diacre et Cuevriers. Quæ Lat. ibid. non semel sic efferuntur: Cum diacono, subdiacono et Chorariis.

† **CHORARIUS PUER**, in *Bulla Pauli III. pro sæcularizatione Monachorum Insulæ Barbaræ* ann. 1549. et in altera pro sæcularizatione Monasterii *Vezeliensis* ann. 1537. Vide *Choralis*.

CHORAULES, qui et *Caput scholæ*, in *Synodo Helenensi* ann. 1027. [*Choraules, Princeps chori, vel qui canulis, id est fistulis canit.* *Papias* in *MS. Bituricensi. Choraula* pro chori principe seu Præfecto Cantorum etiam legitur in quadam *Notitia Ecclesiæ de Viancio* apud *Baluz.* tom. 6. *Miscell.* pag. 437: *Adfuit autem quidam Choraula Viancensis Ecclesiæ, etc.* Et pag. seq.: *Hujus rei testes sunt, Bernardus Stephani Præpositus, et Benedictus Prior, et Amatus Canonicus et Isarnus de Donazag, et Isarnus Capellanus de Causac, et Raimundus Archidiaconus, et Durandus Choraula, et Durantus, et Hugo.* Pro *Symphoniaco* sumit *Fortunatus* in *Vita S. Radegundis* lib. 1. num. 36: *Quadam vice obumbrante jam noctis crepusculo inter Choraules et citharas, dum circa monasterium a sæcularibus multo fremitu cantaretur, etc.* Vulgo tamen distinguuntur *Choraules*, et *Symphoniacus*; hincque proverbium: *Malus Choraules, bonus Symphoniacus.* Vide *Vossium* de *Vitiis sermonis.* Vox utraque terminatione *Latinis* nota pro eo qui tibia canebat, *Gr. χορῳδός.*] Vide *Caput Scholæ* et *Jocularis*.

* **CHORALICUS**, [Ad choraulen pertinens. *Diamed.* p. 489. *Putsch.* Quando enim chorus canebat, choricis tibiis, id est choralicis, artifex concinebat. In canticis autem, pithaulicis responsabat.]

† **CHORDA**, χορδή, Intestinum, in *Medicina Salernit.* pag. 133. edit. 1622.

CHORDICISTA, Qui canit cum chorda. *Ugutioni.* [Martianus Capella lib. 9. pag. 313: *Chordacista ad comodum humanæ utilitatis.*]

† **CHORDIS**, Chorda, Nervus instrumenti musici. *Januenses cum tubis buccinis et Chordibus*, apud *Bartholomæum Scribam Annal. Geneuens.* lib. 6. ad annum 1362.

† **CHOREA**, Ambitus chori, qui in variis capellis seu sacellis plerumque consistit, *Nostris, Le tour des Chapelles.* *Marten.* de antiqua *Ecclesiæ Disciplinâ* pag. 381. ex *Rituale Suessionensi: Stent in angulo Choreæ extra presbyterium.* *Hist. Abbatia S. Germ. Paris. Instrum.* pag. CLXV. col. 2. ex *Consuetudinibus hujus Abbatia: Vigilia Epiphaniæ usque ad crastinum lampades et Choreæ debent incessanter ardere.* * Hinc

* **CHOREA**, Processio, ut videtur, quæ circa chorum fit. *Cerem. vet. eccl. Carnot.* ad fer. 2. *Paschæ: Ad vespas duo presbyteri canonici custodiunt chorum, et fit Choreæ sicut in præcedentibus diebus.* *Ibid.* ubi de *Pascha* annot.: *Non fit Choreæ, sed cantor vel succentor incipit in statu suo responsorium, etc.*

* **CHOREA MACHABÆORUM.** Vide infra *Machabæorum Choreæ.* Alias quæ mihi occurrerunt chorearum appellationes, ne quid de morum nostrorum notitia subtrahere videar, hic exscribo. *Lit. remiss.* ann. 1403. in *Reg. 159. Chartoph.* reg. ch. 29: *Aucuns de la ville de S. Mard vouldrent que le menestrel, qui cornoit d'une chevette, cornast la haulte dance.* *Aliæ* ann. 1404. *ibid.* ch. 137: *Comme les supplians feussent à un esbatement, là où l'on dansoit à longues dances, en la ville de S. Josse sur la mer.*

Icellui Bucharles, qui dancoit a ladite feste à la ronde dance, in allis Lit. ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 283: Dancer en la main d'une fille, saltando eam manu ducere, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 221. Vide infra in Crochetus.

* **CHOREALIS**, Clericus inferior chori. Charta ann. 1418. ex Chartul. S. Aviti Aurel.: *Tenetur idem capicerius facere portari dictam cruce[m] per dictum clericum, vel alium Chorealem loco sui.*

† **CHOREARE**, Choreas ducere, versare saltatorium orbem. Statuta Synodal. Eccl. Nannet. ann. 1389. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 993: *Nec... Choreare, vel ad alium quemque ludum ludere præsumunt in Ecclesiis.* Acta S. Franciscæ Viduæ Rom. tom. 2. SS. Martii pag. 117: *Et in actibus et modis virginum Choreantium correspondebat.* Occurrit etiam in Menoti Sermonibus Quadrag. fol. 71. col. 2.

† **CHOREARIUS**, Clericus seu Capellanus, qui choro debet interesse. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 14. col. 1. in Præminentibus spiritualibus et temporalibus Archiepiscopi Ebreudensis: *Item Ebred. Archiep. habet omnimodam jurisdictionem, punitionem et correctionem in præpositum Capitulum et dignitates et personatus in dicta Ecclesia obtinentes, et etiam in Canonicos, Chorearios, Clericos et quascunque personas Ecclesiæ Ebreud. Ibidem pag. 135. in Statuto Episcopi Gratianopolit. ann. 1257: Præterea sciendum est, quod prædicti duo Canonici vel plures, si augmentatis facultatibus ipsius domus in posterum crearentur usque ad quatuor cum Clerico suo sint Chorearii, et liberam tam in anniversariis, quam in aliis tanquam Chorearii recipiant, etc.* Vide *Chorarii* et *Correarius*.

* **CHOREATIUS**, pro *Chorearius*, Cantor, qui choro præest. Stat. eccl. Biter. ann. 1297. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1424: *Item ordinavit et statuit, quod in festis novem lectionum duo Chorearii regant chorum. Li chantes et li souchantres doivent Garder le cuer, ut legitur in Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 164. vº. ubi de inaugurat. regis et reginæ. Vide infra Custos chori et supra Chorarii.*

† **CHOREATOR**, Saltator. Menotus Serm. Quadrag. fol. 133. recto col. 1: *Quando Magister est tympanista, servi sunt Choreatores.*

† **CHOREIZARE**, Choros agere, concinere. Franciscus Pippinus in Chronico lib. 3. cap. 39: *Hæ dotæ psallere, Choreizare ac melodiarum, et tympanizare, sonorum sive consonantiarum peritia, quæ ad aurium pertinent voluptatem, seu Choreizandi industria, psallendi agilitate, et cantandi suavitate puerorum demulcebant auditum.*

† **CHOREMANNI**. Vide in *Chora*.
CHOREPISCOPI, quasi τῶν ὁρίων ἐπίσκοποι dicti, id est, ruris Episcopi. Unde *Villani Episcopi* nuncupantur in Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 187. [***260.] *Vicani*, apud Hincmarum Opusc. 33. cap. 16. pag. 437. perperam enim Honorius Augustod. lib. 1. cap. 182. a quo hausit Rabanus dictos *Chorepiscopos, quod essent de choro sacerdotum*, censuit. Canones Arabici Nicænæ synodi: *Chorepiscopus, est loco Episcopi super villas, et Monasteria, et Sacerdotes villarum, quæ sub potestate ejus sunt.*

Primitus autem institutos ab Episcopis Chorepiscopos fere constans est sententia, ut essent eorum Vicarii in vicis ac pagis, et Episcopalia in iis munera minoris momenti obirent. Quod potissi-

mum colligitur ex Concilio Nicæno I. cap. 8. Regiensi cap. 3. 4. ex Indiculo Ebonis Remensis Episcopi de Ministris Ecclesiæ Rem. edito a Sirmondo et Marlotto, etc. Vide Capitulum Carlomanni tit. 2. § 7. [*** Apud Vernis palat. ann. 884.] Hinc *Vicarii Episcoporum, et Vicarii Episcopi* dicuntur in Concilio Ancyrano can. 23. Neocæsar. cap. 13. Antioch. cap. 8. a Ferrando Diac. in Breviario, Isidoro lib. 2. de Eccles. offic. cap. 6. Rabano lib. 1. de Institut. Cleric. cap. 5. Hincmaro Opusc. 35. pag. 602. in Capitulum Caroli M. lib. 7. cap. 318. [***402.] etc. *Adjutores ministerii Episcoporum, in Capitulum ann. 828. Chronicon Ademari Cabanensis pag. 166: Eblus 39. a Beato Martiale Episcopus (Lemovicensis) fuit, et ad omnes Episcopale sufferendum ordinavit sub se Chorepiscopum Benedictum. Canones Arabici Nicænæ Synodi cap. 8: Chorepiscopus et Archidiaconus sunt tanquam duæ manus, et duæ alæ quibus Episcopus volat. Adde cap. 64. 73. Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 193: Tradidit ex rebus suæ sedis Ecclesiæ S. Mariæ et S. Gervasii villulas duas, quas et Petro adjutore et Chorepiscopo suo sua vice consignare ad eandem Ecclesiam præcepit. Ibid. pag. 240: Præfatum Episcopatum Cenomannicum ei auferre noluit, sed Chorepiscopum ei (qui cæcatus fuerat) seufredum ordinare præcepit, qui populum in eadem ecclesia prædicaret, et Christo lucraret. Adde pag. 241. 242. ubi idem Chorepiscopus a tribus Episcopis sacratus dicitur, ut ministerium Episcopale facere et exercere Canonice atque perficere posset. Unde alios fuisse Chorepiscopos ab Archidiaconis colligitur contra quam dixit Siebertus, tametsi postmodum hac nomenclatura donatos constet.*

Frequentes fuisse Chorepiscopos in Ecclesia Orientali colligitur ex subscriptionibus conciliorum Nicæni, et Ephesini, quos gradu cæteris Presbyteris præstitisse docent eadem Synodus Nicænæ can. 8. et Calchedonensis can. 11. et post Episcopos in Conciliis sedisse, Acta Conciliorum. Nec scio an ii sint, qui cum non vacarent civitates, κωρυθρίαι Episcopi præfiebantur, ut est apud Palladium in Vita Chrysostomi: quem tamen morem improbatum ab Ecclesia satis ipse insinuat Palladius. In Concilio Dusiacensi I. coacto contra Hincmarum Laudunensem Episcopum, non modo Franco Tungrensium Episcopus interfuit, sed et *Birico Tungrensium Chorepiscopus* ultimus cedit. Verum id observatione dignum, quod cum de damnatione Hincmari ageretur, sententiam, ut Episcopi, non dixit, sed a Metropolitanis et Episcopis judicandum, eorumque judicium sese prosecuturum professus est.

Cum igitur essent et dicerentur Episcoporum Vicarii, et ab iis solis quibus subjecti erant, fierent, ut est in Concilio Antioch. cap. 10. Episcopatus apicem illos non obtinuisse par est credere. Nam ex can. 3. Nicænæ Synodi, Episcopi, ab omnibus, vel saltem a tribus Episcopis ordinari debent: deinde ad quandam civitatis Episcopalem sedem titulari, ut est in Capit. Caroli M. lib. 7. cap. 187. [***260.] quod de Chorepiscopis dici non potest. Præterea Concilium Neocæsariense can. 13. ait, Chorepiscopos instar 72. discipulorum institutos, ut hoc nomine ab Episcopis, qui vicem Apostolorum funguntur, diversos esse voluerit, uti hunc canonem interpretantur Capitularia Caroli M. lib. 5. cap.

168. [***320.] lib. 7. cap. 310. 318. 329. [***394. 402. 424.] Quamquam ex eo Nicolaus PP. Epist. 39. ad Rodulphum Bituric. Episc. cap. 1. videatur eruere *Episcoporum habuisse officia*. Sed Episcopali non functos ordine, et eosdem esse Chorepiscopos cum Presbyteris, palam definiunt Damasus PP. Epist. 4. Leo 1. Epist. 92. [*** fictitiis.] Concilium Metense ann. 888. cap. 8. etc.

Non desunt tamen qui Chorepiscopos ordinem Episcopalem aliquando ac primitus habuisse contendunt: puta quia eo nomine ordinati erant, ut est in Concilio Laodic. can. 57. seu antea Episcopi essent, et a parœcia sua extorres, regionis cujusdam, vel castelli administrationem sub Chorepiscopi nomine acciperent, seu tanquam suffraganei Episcoporum essent ordinati. Deinde manus impositione ab episcopis ordinatos, et ut *Episcopos Consecratos*, tradunt Capitula Caroli Mag. lib. 5. cap. 169. [***321.] Certe cum consensu Episcopi potuisse Presbyteros ac Diaconos ordinare, docent can. 13. Synodi Ancyri. et Isidorus lib. 2. de Eccl. offic. cap. 6. Præterea in Hist. Lausiaca apud Palladium cap. 106. legimus Elpidium Monachum Presbyterum ordinatum a Timotheo Chorepiscopo. Ecclesias etiam ab iis consecratis consensu et jussu Episcoporum legimus apud Rodulphum Presbyterum in Vita Rabani Mauri Archiepisc. Mogunt. n. 16. 27. 46. Candidum in Vita Rigilis Abb. Fuld. cap. 19. et Browerum in Antiquit. Fuld. lib. 2. cap. 15.

Verum eorum munia postmodum certis limitibus circumscripta sunt, ne paris juris ac gradus cum Episcopis, quibus subjecti erant, viderentur: cum ad hoc primitus essent instituti, ut in villis ac vicis plebes in officio pietatis continerent, promovendos in Clerum examinant, Subdiaconos, Lectores, Exorcistas, et cæteros inferioris gradus Clericos auctoritate sua ex Episcopi sententia constituerent, ut est in can. 10. Synodi Antioch. Denique cum intra officii sui definitos limites nequam se continerent, Presbyterosque, Diaconos, Subdiaconos, et Ecclesias consecrarent, repressa est non semel eorum audacia et temeritas; et Episcopi ordinationes ac consecrationes ab iis factas, ut irritas, reformare et canonice peragere jussi sunt, in Capitulum Caroli M. lib. 6. cap. 284. [***369.] lib. 7. cap. 187. 310. 318. 329. [***260. 394. 402. 424.] in Concil. Paris. ann. 829. lib. 1. cap. 27. Meldensi ann. 845. cap. 44. Metensi ann. 888. cap. 8. Vide *Flodoard.* lib. 3. cap. 10. etc.

Tandem Chorepiscopi penitus abrogati sunt a Leone PP. in Capitulum Caroli M. lib. 6. cap. 119. [***141.] Balsamon ad can. 13. Ancyri. scribit etiam sua ætate apud Orientales Chorepiscoporum gradum omnino exolevisse. Auctor est præterea Gervasius Dorobernensis in Hist. Pontif. Ecclesiæ Cantuar. habuisse hujus Ecclesiæ Archiepiscopum *Chorepiscopum quendam, qui in Ecclesia S. Martini extra Cantuariam manebat, qui adventiente Landfranco (Archiep. Cant.) dejectus est, sicut ubique terrarum factum esse audivimus*, inquit idem Scriptor.

Neque tamen Chorepiscoporum dignitas, vel certe appellatio, penitus abrogata, cum adhuc vigeat in quibusdam Ecclesiis. Quippe, ut observat Molanus lib. 2. de Canon. cap. 32. in Ecclesia Ultrajectensi S. Martini Chorepiscopi nomen et titulum habet primus Subdiaconorum, quem Synodus Autissiodorensis

can. 16. Archisubdiaconum vocat, penes quem incumbit officium Archipresbyterii, seu decanatus ruralis. Præterea Colonia in omnibus Collegiatis Ecclesiis Chorepiscopus est primus *Cantorum*, qui etiam in Cathedrali Ecclesia cum *Cantore* officium faciens in solennitatibus, baculo utitur Episcopali. Ita quidem Malanus. Ubi forte abusive *Chorepiscopus*, Primus Cantorum appellatur, quod chorum regeret, quasi χορηγιστικός. [*Chorepiscopus* et *Choripiscopus* appellatur in MS. Codice Ecclesiæ Artrebat. ubi de Consuetudinibus et quotidianis distributionibus Ecclesiæ Coloniensis.] Chorepiscoporum ejusmodi Coloniensium meminit Concilium Coloniense anni 1260. cap. 9. et 10. ubi *Cantoribus* junguntur. At Wazo Episcopus Leodiensis in Epist. ad Joannem Præpositum, apud Anselmum in eodem Wazone cap. 85. videtur innuere id nominis incognitum in Ecclesia Coloniensi: *Coepiscopos et Archidiaconos ob insolentiam removit Ecclesia, unde et his caret usque in præsens metropolis Colonia, et tota provincia.* Siquidem *Coepiscopi* idem sint qui *Chorepiscopi*, ut et in Vita Rabani Mauri num. 51. qua dignitate insignitur quidam Constantinus in veteri Notitia Ecclesiæ Viennensis tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 154. ubi statim post Adonem Viennensem suos pariter habuisse Chorepiscopos. At in ipsius Wazonis diplomate quod describitur a Fizenio in Hist. Leodiensi pag. 319. subscribit *Joannes Chorepiscopus*, ita ut incertum sit, an per *Coepiscopos*, Chorepiscopos, intellexerit. Habuit etiam Trevirensis Ecclesia suos Chorepiscopos, quippe Theganus qui Gesta Ludovici Pii scripsit, *Trevirensis Chorepiscopus* inscribitur. Alii occurrunt apud Browerum lib. 10. n. 11. lib. 11. n. 12. Sed et hodie sunt in eadem Ecclesia dignitates quatuor hac nomenclatura, scilicet *Chorepiscopus S. Petri*, *Chorepiscopus S. Lubentii* in Dietkirchen, *Chorepiscopus S. Castoris* in Cardona, et *Chorepiscopus S. Agathæ* in Longiono. Habuit etiam Lugdunensis: nam apud Adonem in Chron. ann. 810. et Hugonem Flaviniacensem ann. 788. Agobardus Ecclesiæ ejusdem *Chorepiscopus* Leidrado in Lugdunensi Archiepiscopatu suffectus fuisse dicitur. In veteri Charta ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ fol. 14. sub eodem Agobardo, *Audimus Ecclesiæ Lugdunensis Chorepiscopus* dicitur. In Charta ann. 859. in Tabul. Eccl. Viennensis fol. 20. mentio fit *Constantii Chorepiscopi* ejusdem Ecclesiæ. In Concilio Suessionensi ann. 853. subscribit statim post Episcopos, et ante Abbates, *Rigboldus Chorepiscopus sanctæ Remensis Ecclesiæ*: ut *Vitauus Cameracensis Ecclesiæ Chorepiscopus*, in Actis Concilii Tricassini ann. 867. apud Sirmundum. In Charta Arnolfi Ducis Bajoariorum ann. 808. mentio fit *Chorepiscopi Ecclesiæ Frisingensis*, in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 131. *Chorepiscopus sive Archidiaconus Ratisponensis Ecclesiæ*, ibid. tom. 3. pag. 340. *Regiboldus Chorepiscopus Moguntinus*, ad quem Epistolam scripsit Rabanus *Godefridus de Mulfort Chorepiscopus* Coloniensis in Charta ann. 1259. apud Maximilianum Henricum in Apol. part. 2. pag. 39. [*Seufradus Chorepiscopus* Cenoman. apud Mabillonium Analect. tom. 3. pag. 240. de Herlemundo Episcopo ejusdem urbis.] Habuit denique Ecclesia S. Stephani Metensis suos *Chorepiscopos*. Chartam quippe Angilranni

Episcopi Metensis subscribit cum aliis *Fredaluis Chorepiscopus*. Atque hi post Primicerium et Decanum recensentur in Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episcopis Metensib. pag. 355: *Volumus... ut eadem Ecclesia et ipsa sacrosancta Domini Mensa in honore ipsius a nobis dedicata, tale privilegium inviolabiliter obtineat, ut præter Episcopos et Abbates, ac septem ejusdem Cœnobii Sacerdotes, et tres Canonicos de domo sancti Stephani, Primicerium, Decanum, et Chorepiscoporum primum, ad ipsum principale altare nullus unquam Missas celebrare præsumat.* Atque hi idem quidem *Chorepiscopi* non alii erant ab *Archidiaconis*, qui vices Episcoporum agebant in ruralibus Ecclesiis, quomodo nominantur in Charta Adalberonis Episcopi apud eundem Meurissium pag. 309. Nam *Chorepiscopi, Archipresbyteri, et Archidiaconi*, dicuntur *Ministri Episcoporum*, in Concilio Aquisgranensi II. ann. 836. cap. 2. can. 4.

* Hist. transl. S. Glodes. tom. 6. Jul. pag. 216. col. 1: *Fidos ad hoc inspiciendum sacrorum ministros, cum archidiacono majore, quem Corepiscopum dicunt, direxit* (Drogo Metensis episcopus.)

Scribit denique Browerus lib. 1. Antiq. Fuld. cap. 3. et in Notis ad 12. Poema Rabani Mauri, Abbates eo tempore *Chorepiscopi* munus obisse, exemplo S. Wigberti et Albuini Friteslariensium Abbatum. Quod certe firmari potest ex Tabulario S. Benigni Divionensis, in quo non semel occurrit *Bertilo Chorepiscopus Abbas* ejusdem Monasterii sub ann. 868. sub Perardum pag. 148. 150. 151. 157. Sed quod per *Sacerdotem secundi ordinis* hoc loco *Chorepiscopus* intelligi putat, non omnino assentior viro erudito.

Chorepiscopos in Ecclesiis vacantibus creatos innuit Hugo Flaviniac. ann. 776. et Bercarius in Hist. Episcoporum Virdunensium num. 13: *Post hunc Episcopatus istius Ecclesiæ per 12. annos vacuus extitit: sed quidam servus Dei Amalbertus nomine, juxta morem illius temporis Corepiscopus factus, ipsam regebat Ecclesiam, et in quodam oratorio sub honore omnium Apostolorum quasi solitariam vitam ducebat.*

Porro de *Chorepiscopis* multi ex professo scripserunt. Duarenus lib. 1. de Sacris Eccl. Minist. cap. 9. Bellarminus lib. de Cleric. cap. 17. Morinus lib. 1. Exercit. sacr. cap. 11. et de sacris Ordin. part. 3. exercit. 4. Cellotius lib. 4. de Hierarch. cap. 14. Marca lib. 2. de Concord. Sacerd. et Imp. cap. 13. Puccinellus in Zodiaco Mediol. part. 3. cap. 16. etc.

† **CHOREUTES**, χορευτής, Saltator. Fragm. Petron.: *Tinctus colore noctis, manu puer loquaci Ægyptius Choreutes.* Ita Martinius in Lexico. [*Vide Forcellin. voce *Chorutes*.]

† **CHORIALIS**, Clericus, qui debet interesse officii divinis in *Choro* celebratis. Statuta Ecclesiæ Pictav. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1074: *Ordinamus has sequentes ceremonias cum aliis ceremonialibus antiquis et consuetis in præfata Ecclesia, per nos et Choriales nostros uniformiter et inconcusse observandas... omnes de choro cum humilitate et devotione flectant genua, etc.* Vide *Choriarius*.

† **CHORIALES** Pueri, in Bulla Pauli III. Papæ de sæcularizatione Monachorum Insulæ Barbaræ ann. 1549. Vide *Chorarius*.

† **CHORIARE**, Choros agere, saltare, in

Epistolis obscurorum virorum pag. 52: *Propinaverunt dulcia cibaria et bene dixerunt Principem et omnes curiales, et postea Choriaverunt, et ego steti in uno conspicio quod potui videre.*

† **CHORIARIUS**, ut *Chorialis*. Charta anni 1327. inter Instrum. Hist. Meld. tom. 2. pag. 210: *Excepto Curato S. Sanctini, qui licet sit Canonicus S. Sanctini et Choriarius Ecclesiæ Meldensis, sicut alii Canonici.* Altera Charta anni 1365. ibid. pag. 236: *Quod si contingat seu contigerit aliquem seu aliquos de beneficiatis, Choriarius ac servitoribus, et qui Choriarii aut servitores dictæ Meldensis Ecclesiæ censerentur, fieri aliquis parochialis Ecclesiæ rectorem seu rectoris, etc.*

† **CHORICANUS**, CHORICISTA, Vide post *Chorus* 2.

† **CHORIEPISCOPIUS**, CHORIPISCOPIUS. Vide *Chorepiscopi* ad lin. Neque tamen, etc.

† **CHORISTA**, Idem qui *Chorialis*, Gall. *Choriste*, Hisp. *Corista*. Bleynianus in Institut. Theor. et Pract. lib. 2. pag. 221: *Qui pro suppleendis Canonicorum vel etiam parochorum defectibus asciscuntur, Asciti dicuntur, et a choro Choristæ.* In Cæremoniali Rom. Cantores vocantur *Choristæ*, quo nomine donantur etiam Pueri Chorales in quibusdam Ecclesiis. Vide *Librum nigrum Scaccarii* pag. 671.

CHORITÆ, [Clerici per potentiam magnorum intrusi. Fortassis mendum est, ut dicitur in] *Sanguinitæ*.

* **CHORITANUS**, ut supra *Coragus*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Choritanus, qui chante en cuer d'église.*

* **CHORIUM**, CHORIUS, Corium, Gall. *Cuir*. Reg. episcopat. Nivern. ann. 1287: *Qui deferunt super humeros Choria de macello, nichil debent.* Charta ann. 1258. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 969: *Item de omnibus bestiis, quæ venient ad curiam nostram ad festa annualia cum Choriis, dictus Oliverius potest et debet habere Chorios et eos vendere.*

CHORIZANTIUM SECTA, in Germania et agro Leodiensi ann. 1374. qui a dæmonibus possessi choreis in plateis et in Ecclesiis vacabant. De hac Radulphus de Rivo in Joanne de Archel Episcopo. Leod. cap. 9. et Gobelinus Persona in Cosmodromio ætate 6. cap. 69.

† 1. **CHORIZARE**, Choros agere, saltare. Legitur infra in voce *Triscare*, in Actis SS. April. tom. 2. pag. 326. Maii tom. 5. pag. 323. et apud Menotum in Sermonibus Quadragesim. fol. 48. verso col. 2.

† 2. **CHORIZARE**, Per choros concinere. Gocelinus Monachus in Miraculis S. Aug. Cantuar. tom. 6. Maii pag. 404: *Jam hymnus laudationis Dominicæ ter sanctisonus a Patrefamilias intonat, et ab excipiente Dei familia sublimiter Chorizat.*

* **CHOROCITHARISTRIA**, [quæ in choro citharizat. *Not. Tir. p. 172. Chorocitharistria, chorocitharistes, psilocitharistria, psilocitharistes. Ibi mendose legitur chorocitaris, chorocitarestis; philocitaris, philocitarestis.*]

† **CHORODIDACTES**, CHORODIDASCALUS. Cantor seu Primicerius Ecclesiæ qui in choro canentibus præest apud Bleynianum pag. 25.

* **CHOROGRAPHUS**, [regionis descriptor. *Vitruv. 8. 2. Hæc autem sic fieri testimonio possunt esse capita fluminum, quæ orbe terrarum chorographis picta, itemque scripta plurima maximaque inveniuntur egressa ad septentrio-*

nem. Ita edidit *Schneiderus* : aliæ editiones habent *chorographiis*.]

* **CHORONA**, pro *Corona*, Montis acumen. Charta ann. 1054. ex magn. Chartul. S. Vict. Massil. : *Et insuper usque in Choronom montis et sicut est degutata ipsa terra.*

† **CHOROPALASIUS**. Vide post *Cura* sub finem.

† **CHORORARIUM**, Officium Chorarii seu Cantoris. Collectio MS. Statutorum Ecclesiæ Aquensis : *Quando Canonici sunt in tabula pro Chororariis, responsoriis vel lectionibus positi, possint ipsi committere Clerico vel Sacerdote officium sibi commissum, si ipsi fuerint... impediti. Per Responsoria vel Chororarias lectiones intelligo Responsoria vel Lectiones quæ cani solent ab uno Chortiali designato.*

† **CHORS**. Vide *Cortis*.

* **CHORVEDA**, pro *Corvada*, Opera, quæ a subditis domino debetur. Charta Adalber. Leod. episc. ann. 1124. ex Chartul. Cluniac. ch. 401 : *Medietatem etiam Chorvedæ, quæ ipsius Walteri erat, eis concessit. Vide Corvata.*

1. **CHORUS**, pro *Mensura*. Vide *Corus*.

2. **CHORUS**, Pars Ecclesiæ in qua Clerus consistit, ac concinit. Isidorus lib. 1. de Eccles. Offic. cap. 3 : *Chorus ab imagine dictus est coronæ, et ex eo ita vocitatus... Choras enim proprie multitudo canentium est, etc.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 140 : *Chorus dicitur a concordia canentium, sive a corona circumstantium. Olim namque in modum coronæ circa aras cantantes stabant : sed Flavianus et Diodorus Episcopi choros alternatim psallere instituerunt. Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 229 : Summo caput studio... superiores ejusdem Basilicæ partes diligentibus sollicitudine laborare, oratorium scilicet, quod Chorum vocitant, sedemque Pontificalem, etc.*

Certe hodieque apud Græcos ea pars ædis sacræ in orbem circumducitur, et subelliis Cantorum ac Clericorum munitur, ut ex Ichnographiis Ecclesiarum apud eosdem Græcos, quas representat Goarus ad Euchologium, percipere licet. Sed et Chorum Sophianum in ovalem formam contractum perhibet Petrus Gyllius in Descript. CP. lib. 2. cap. 3. Concilium Turonense II. cap. 4 : *Ut Laici secus altare, quo sancta mysteria celebrantur, inter Clericos, tam ad Vigilias, quam ad Missas stare penitus non præsumant : sed pars illa quæ a cancellis versus altare dividitur, Choris tantum psallentium pateat Clericorum. Concil. Toletan. IV. cap. 18 : Sacerdos et Levita ante altare communicent, in Choro Clerus, extra Chorum populus. Vide cap. 39. Milo Monach. Elnonensis in Vita S. Amandi :*

Formabatque Chorus cantica mellifluis.

CHORUS ABBATIS, CHORUS PRIORIS, in Vitis Abbatum S. Albani pag. 90 : *Et si fuerit electus (Abbas) de parte Prioris, quam nos Chorum Prioris appellamus, transferetur ad Chorum Abbatis, ubi supremus statuatur. Dividebatur nempe Monachorum Chorus in Ecclesiis in duas partes, quarum una a dextris, altera a sinistris erat, sibi que antiphonatum respondebat. Qua parte Abbas sedebat, Abbatis ; qua Prior, Prioris Chorus dictus.*

CHORUS CONVERSORUM, apud Cæsarium lib. 1. Mirac. cap. 35. Apud Carthusienses Parisinos, *Chorus Conversorum*, Choro Fratrum præstructus videtur.

CHORUS INVITATORII, Pars scilicet Chori monachorum, a quibus *Invitorium* incipitur, in libro *Usuum Ordin. Cisterciensis* cap. 12. 23.

* **CHORUM SERVARE**, Illum regere. Vide supra *Choreatus* et infra *Servare*.

* **CHORUM TENERE**, Officio ecclesiastico interesse. Vide infra in *Tenere* 10.

* **CHORUS MAJOR**, Subsella superiora. Charta ann. 1274. tom. 1. Hist. Delph. pag. 127. col. 2 : *Quod quando juxta consuetudinem ecclesiæ ordinatum fuerit, quod aliqui ponantur in majori Choro seu supra Chorum, cum abbas debeat eos levare, quod hoc faciat per se vel per alium sine difficultate.*

CHORICANUS, et **CHORICISTA**, Qui canit in choro, vel cum choro. Joan. de Janua.

3. **CHORUS**, Instrumenti musici species. Silvester Giraldus in Descript. Cambriæ cap. 11 : *Tribus utuntur instrumentis, cytharis, tibia, et Choro. Ita Chorus, in Gr. Edit. ὄχος, non semel habetur in Veteri Testam.*

* **Chorum**, tom. 1. Poem. reg. Navar. pag. 244 :

De vieles sot et de rote,
De harpe sot, et de Chorum,
De lire et de psalterium.

* 4. **CHORUS**, Capitulum. Charta Wolfgeri Patav. episc. : *De communi Chori nostri consensu contulimus in perpetuum omne jus parochiale, quod nobis in ecclesia in monte S. Godehardi in Kirchperg... pertinebat.*

* 5. **CHORUS**, Atrium, impluvium ædificii cinctum, nostris *Court*. Charta ann. 1197. ex Tabul. episc. Massil. : *Hæc est memoria de quirpitione et desamparatione, quam fecerunt... Rainerio Massiliensi episcopo de Choris omnibus infra ambitum Massiliæ constructis. Vide Cortis 2.*

* **CHORUSCATIVUS**, *Coruscus*. Elmharn. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 75. pag. 213 : *Cum jam inter ipsum et dalphinum præteritum perfectæ amicitie Choruscativam meridiem hostilis livoris eclipsarent tenebræ, etc.*

CHOSDRUS. Gloss. Ælfrici : *Chosdrus, vel Castros, Beo-moder*. Somnerus in Gloss. Saxon. legit *Costrus*, i. dux, rex apud, dum examinis, apiastra.

† **CHOSIA**, vel potius **CHESIA**, ut in autographo legitur, idem est quod *Cathedra* a Gallico *Chaire* vel *Chaise*, sedes episcopalis, palatium episcopale. Excerptum ex Chronico Anciensi inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 237 : *Actum in superiori fornello Chosiæ Anciensi anno Domini M. CC. LXXIX. In quibusdam aliis instrumentis Chosia legitur pro re quacunque, ut vocabulum Chose, Galli usurpamus, Hispani cum Italis Cosa, quod a Latino Causa recte deducunt eruditi.*

* *Chose* apud nostros, quomodo apud Italos *Cosa*, obscæne sumitur pro vulva. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 210 : *Ledit Adin... lui dist plusieurs paroles injurieuses, entre lesquelles il le envoja à la Chose sa putain de mere.*

† **CHOSIARIUS**, *Effossor parietum, latro*, apud Laurent. in Amalthea.

* **GHOSTELLUS**, f. pro *Chossellus*. Vide infra *Molendum*.

* **CHOTONUS**, *Gossipium*, ut videtur, Ital. *Cotone*. Gall. *Coton*. Chron. Tarvis. ad ann. 1379. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 769 : *Subinde vero galæ prædictæ videntes chocham unam de Soria Chotonis oneratam. Vide Cottonus.*

* **CHOTUS**, ab Hispan. ni fallor, *Coto*,

*Taxatio, pretii constitutio. Charta Alphonsi reg. Castel. inter Acta SS. tom. 6. Jul. pag. 56. col. 1. ubi de Liturg. ant. Hisp. : Si quis vero hanc meæ concessionis paginam infringere, seu in aliquo diminuire præsumperit... regi parti mille auros in Choto persolvat. Vide Cotus 2. [*** An Cocto ?]*

* **CHOUA**, Porticus nundinaria, idem quod *Cohua*, Gall. *Halle*, alias *Choue* ; unde *Chouagium*, vulgo *Chouage*, Vectigal et tributum ex *Chouis* pensitari solitum, ut *Cohuagium*. Charta ann. 1251. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 948 : *Deventum est ad concordiam in hunc modum, quod prædictam Chouam faciemus in platea coram ecclesia, ubi stallagia erant... Et illa die nullus intrabit Chouam, causa emendi vel vendendi. Item volumus et concedimus pro nobis et nostris hæredibus, quod de blado priorum de Trinitate, de Bodieuc et de S. Leviano Chouagium non solvatur... Concedimus quod si contingat prædictos priores aliquid emere infra Cohuam (sic) prædictam ad usus suos proprios, quod de hujusmodi solvere non teneantur Cohuagium (sic) nec costumam. Alia ann. 1283. ibid. col. 1067 : *Et est accordé entre le duc et nous que nous aurons la moitié des Choes de Dinant. Infra semel et iterum Choue legitur. Charta Joan. de Couciaco dom. de Pinon ann. 1248. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 116 : Quittamus quemdam redditum, quem habebamus in dicta villa de Pinon, qui Chouage vulgariter appellatur. Perperam Chouage, pro *Corvage*, in Recogn. feud. ann. 1348. ut videre est infra in *Corvagium*. Vide *Cohue*.**

* **CHOUÛLLA**, a Gall. *Choule*, quod varie prorsus a nostris effertur, *Globulus* ligneus, qui clava propellitur. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 3 : *Cum Huetus de Hamello luderet ad Choullam et dictus Johanninus eam arrestasset, etc. Alia ann. 1357. in Reg. 89. ch. 126 : Comme les supplians et plusieurs d'autres genz du pais fussent alez esbatre à un jeu, appellé Chole. Alia ann. 1387. in Reg. 132. ch. 121 : Comme ilz jouoient à un certain jeu, appellé Choler de la crosse ; ... la boulaye dudit jeu feust envoyée, etc. Alia ann. 1402. in Reg. 157. ch. 329 : Jovans et regardans jouer à la Choule en un jardin, en icelle ville de Pucheviller. Choloire, in alia ann. 1420. ex Reg. 171. ch. 367. Alia ann. 1448. in Reg. 176. ch. 683 : *Estant en icelle Chole ou soule, ainsi que l'en emportoit l'estouef ou Cholet, etc. Denique alia ann. 1481. in Reg. 207. ch. 245 : Les supplians soient de leur bois... à biloter, comme à faire Chaules. Unde Chouler, pro Ejusmodi ludum exercere, in Lit. remiss. ann. 1381. ex Reg. 120. ch. 129 : Comme le premier jour de Janvier... plusieurs jeunes gens de la ville et paroisse de la Chelles en Beauvoisis feussent assemblez pour Chouler à la crosse les uns contre les autres, etc. Vide *Choulare* et infra *Crossare* et *Soula*. Adde Mercur. Franc. mens. Mart. ann. 1735. pag. 424.**

* **CHRANNE**, in Lege Salica tit. 2. ex Cod. Estensi, ubi Glossa : *De Chranne prima, id est, de primo partu*, apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 286. Vide *Hranne*.

CHRENECRUDA, in Lege Salica tit. 61. quid sit, omnino non constat. In hac, qui hominem occidit, nec in sua facultate habet unde legem, seu multam exsolvat, adjunctis 12. juratoribus, nihil sibi esse in bonis præter ea quæ tradidit, sacramento cavet. Tum proximo-

res agnatos ad reliquum multæ exsolvendum invitat, facta in eos bonorum suorum omnium cessione, hac ceremonia hocque ritu. Domum suam ingreditur, et collectum de quatuor illius angulis pulverem pugno tenens, ad limen revertitur, in eoque stans ac vultu in interiorem domum obverso, sinistra manu pulverem in proximiorum agnatum trans scapulas mittit. Quo facto domo egreditur nudus, ac sola camisia indutus, et palum manu tenens supra sæpem salit. Tum agnati, sive unus, sive plures compositionem homicidii tenentur exsolvere. Si vero ii pariter solvendo non sint, aut ex iis aliquis, *iterum super illum Chrenechruda qui pauperior est, jactat, et ille totam legem componit*. Ex quibus videtur *Chrenechruda jactare*, idem esse quod *pulverem* ex quatuor domus angulis collectum projicere. Goldastus et Spelmannus *viridem herbam* interpretantur: ex Germanico *Gruen Kraut*, vel ex Belgico *Groen*, viridis, et *Kruid*, herba. Id improbat Wendelinus, atque hac voce *denotari purificationis adprobationem*, ex *Chrein*, purum, castum, et mundum, et *Keuren*, probare: ita ut hæc vox referri debeat ad sacramenta 12. juratorum. [Eccardus, qui legit *Chren ceude*, exclamationem bonis cedentis esse conjicit, quæ a Saxonibus, inquit, cum quibus vetustissimorum Francorum dialectum exacte convenisse sæpius experti sumus, profertur: *rene herute*. Sæpius jam *chreo* pro *reo* vel *ref* cadaver: et *cheristiao cheretoge* pro *heretog* supra dictum vidimus, et infra *chervioburgius* ex *herbarius* factus occurrit: atque et hic *chrene* pro Saxonico *rene*, Germanico *reine* positum est, quod *purum* significat. *Herut* Saxon. *vacuum*, ubi nihil est; item *foras* notat. Germani *heraus* dicunt. Olim *herutz* pronuntiatum fuisse conjicio ex *hutz* ejusd. sensus vocula, quæ inde contracta est... Integrum ergo *Chrenechruda*, vel *Chrenechruta* significat *pure vel omnino vacuum* sc. est domicilium, nihil omnino est intus.] [**Herba pura*, Grimmio Antiq. Jur. pag. 111. Mythol. German. pag. 368.] Ut ut sit, legem hanc correxit Childebertus Rex in Decreto cap. 15. quod et paganorum ritus saperet, et plures in bonorum cessione involveret: *De Chrenechruda lex quam paganorum tempore observabant, deinceps nunquam valeat, quia per ipsam cecidit multorum potestas.*

* **CHREOBARRIUM**, Barrium, castrum doloris, septum sepulcri, secundum Schilterum. Vox obvia in Lege Salica tit. 58. Vide *Barrum* et mox *Chreodiba*. ADEL.

CHREODIBA, Latrocinium in silva commissum, exusto ibidem corpore occisi, ne supersit indicium facinoris. Vox, inquit Wendelinus, confecta ex *Gruy*, et *diven*, quod est, *silvestres latrones*. De *Chreodiba*, est tit. 74. in Lege Salica Edit. Heroldi. [**Hreo*, Cadaver, *Diba*, Fur. Vide Graff. Thes. Ling. Franc. vol. 4. col. 1131.]

CHRESTUS, Utilis, commodus, ex Gr. χρηστός. Hincmarus Laudunensis: *Nec inde debetis accedari, si de his loquor, quæ scitis, quia nihil possum loqui de scripturarum tramite, saltem si sit Chreston, quod nescitis.*

* Cujus vocis primam litteram χ signabant veteres in margine librorum, cum aliquid notatu dignum observabant. Consule Grot. in præfat. ad Dicta poetarum. Vide infra *Crismon*.

* **CHRIARE**, Per præconem publicare,

Gall. *Crier*. Stat. Astæ collat. 15. cap. 9. cujus titulus: *De blava, quæ contra bannum ducetur, arestanda. Et si Chriaverit foras alta voce, ita quod audiri possit per villas et loca circumstantia, etc.* Vide *Criare*.

* **CHRIPTUS**, pro *Cryptus* vel *Crypticus*, Subterraneus. Tabular. Carnot.: *De præsentatione presbiterorum extra chorum in Chriptis altaribus deservientium*. Vide *Crypta*.

† **CHRISIMUS**, Nomen Christi abbreviatum in antiquis instrumentis secundum diversos casus sic XPS. XPI. XPO. XPM. ubi media littera P. Græcum. Vox *Chrisimus* legitur in Annal. Benedict. tom. 5. pag. 7. Vide *Chrismon* et *Benevatele*.

CHRISMA, Oleum quod in Ecclesia consecratur. Duplex est: aliud enim oleo et balsamo conficitur, idque principale appellatur in Pontificali MS. Senonensis Ecclesiæ, et eo unguuntur qui baptizantur, in vertice, et qui confirmantur, in fronte, denique qui ordinantur. Alterum vero est simplex oleum ab Episcopo consecratum, quo unguuntur Catechumeni in pectore et scapulis et in fronte, antequam abluantur. Infirmi quoque et enervamenti eodem oleo unguuntur. Vide Durandum lib. 6. Ration. cap. 74. 84. et Steph. Durantum lib. 1. de Ritib. Eccl. cap. 20. De posteriori oleo agunt Capitula Caroli M. lib. 6. cap. 77. 175. [**178.*] lib. 7. cap. 95. 310. [**130. 394.*] et Addit. 3. Ludov. Imp. § 1.

* Observat Domin. Georg. Rhodig. lib. 1. de solemnibus celebrat. Missar. cap. 4. num. 8. morem antiquitatis viguisse, ut episcopi et ii, quibus baptizandi cura demandata erat, nusquam sine *Chrismate* proficiscerentur. Conc. Araus. I. can. 2. ann. 441: *Nullum ministrorum, qui baptizandi recepit officium, sine Chrismate usquam debere progredi, quia inter nos placuit semel chrismani*. Hinc usus de quo in Ord. Rom. cap. 1. num. 2: *Unus autem ex acolythis stationarius præcedit pedester equum pontificis, gestans sanctum Chrisma manu in mappula involuta cum ampulla*. Et num. 3: *Acolythi autem, qui inde fuerint, observant ut portent Chrisma ante pontificem*.

CHRISMA, feminino genere, apud Montanum Episcop. in Epist. ad Thurbium Episcop. Palentinum cap. 2. [et apud Mabilionium Liturg. Gall. pag. 248. col. 2: *Infusio Chrismæ salutaris, etc.*]

CHRISMA, Chrismatis Sacramentum, quod usitatius *Confirmationis* appellamus, quoniam non manus impositione tantum, ac signaculo crucis, sed et sacra unctione consummatur. Hinc *Chrismate ungi*, pro *Confirmari*, passim apud Patres, quorum locos congressere Baronius ann. 35. num. 14. 15. et seqq. et alii qui de hoc Sacramento ex professo scripsere. Vide Capitulum Caroli M. lib. 7. cap. 189. [**262.*]

CHRISMA SANCTUM pro *subvertendis judiciis dari*, vetatur in Capitulis Herardi Turonensis Archiepisc. cap. 22. in Capit. Car. M. lib. 3. § 55. et in Lege Longob. lib. 3. tit. 27. [**Carol. M. 54. ex Capitulum Aquisgran. ann. 809. cap. 10. (21.)*]: *Presbyter, qui sanctum Chrisma dederit ad iudicium subvertendum, postquam de gradu suo depositus fuerit, manum amittat*. [Muratorius tom. 1. Script. Ital. part. 2. pag. 100. col. 2. hæc adnotat in hunc locum: In concilio Turonensi ann. 813. can. 20. proditur invaluisse eam opinionem, ut crederetur, *criminosos Chrismate unctos aut potatos nequaquam ullo examine compre-*

hendi posse: hoc est, in iudicio sive examine aquæ ferventis aut frigidæ, crucis, ignis, pugnæ ac in multis aliis experimentis, quæ iudicia Dei appellabantur olim a tentantibus Deum superstitione publica, nunc ab omnibus Christianis improbat.] Burchard. Decret. lib. 19: *Bibisti Chrisma ad subvertendum Dei iudicium*. Vide Concil. Tribuniense cap. 4.

CHRISMA SUB PRÆTEXTU medicinæ, vel maleficii donare Presbyteri pariter vetantur in Capit. Caroli M. lib. 5. cap. 80. [**145.*]

CHRISMA interdum sumitur pro jurisdictione Ecclesiastica, seu illius districtu: qua notione dicitur *la Cresme de Bourges*, in Consuetudinibus de *Maisieres* in Turonibus, et S. Sigeranni in Brena, districtus jurisdictionis Archiep. Bituricensis, intra quem *Chrisma* parochis distribuere ei licet.

CHRISMAL, CHRISMALE, Vas Ecclesiasticum, in quo *Chrisma*, seu sacrum Oleum asservatur, quod *Ampulla Chrismatis* dicitur Opilato lib. 2. *Chrismale vasculum* Ivoni Epist. 3. *Vas ad oleum Chrismatis*, Anastasio in S. Innocentio. Helmodus lib. 1. cap. 84: *Viderat namque nocturna visione Chrismale in manibus suis, de cujus operculo succerevat novella plena viroris, quæ confortata validam crevit in arborem*. Adam Bremensis cap. 161: *Unum vas Chrismale argenteum*.

Præsertim vero sumitur pro vase in quo Christi corpus asservitur. Liber Sacramentorum S. Gregorii in Cod. Remensi: *Præfatio Chrismalis: Oremus, fratres carissimi, ut Deus omnipotens hoc ministerium corporis filii ejus Domini nostri Jesu Christi gerulum benedictionis, sanctificationis tulamine, defensionis donatione implere dignetur, orantibus nobis*. In Ordine Romano, hoc loco, iste præfigitur titulus: *Præfatio vasculi, in quo Eucharistia reconditur*. Proinde de eo vase intelligendus S. Columbanus in Pœnitentiali: *Qui oblitus fuerit Chrismal, pergens procul ad opus aliquod, quinque quinquies percussioibus*. Alibi: *Cui Chrismal ceciderit, et nihil confringens, 12. percussioibus*. Halitgarius in Pœnitent. cap. 10: *Qui non bene custodit sacrificium... qui autem perdidit suum Chrismal aut solum sacrificium in regione qualibet, ut non inveniat, etc.* Adde Cumeanum de Mensura Pœnitentiarum cap. 13. Vitam S. Comgalli Abbatis n. 22. [et Antiquam Collectionem Canonum Pœnitentialium apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 44. ubi de Eucharistia: *Qui autem in plebe suum Chrismal perdidit et non invenit, xl. dies peniteat, vel III. quadagesimas peniteat*.]

* *Cresmier* et *Cresmeau*, nostris. Inventar. bonor. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 20. rº. ex Cam. Comput. Paris.: *Item un Cresmier d'argent veré a trois estuz pour mettre le S. Cresme*. Aliud ann. 1492. in Necrol. Paris. eccl. MS.: *Ung Cresmeau à trois tournelles, dont le pié est en façon de boette pour mettre pain à chanter*.

CHRISMAL sumitur etiam interdum pro Corporali, seu palla corporali. Glaber lib. 5. Hist. cap. 1: *De Chrismale etiam, quod a quibusdam Corporalis appellatur, plurimum expertum est præstare remedia, etc.* Et infra: *Pannus tamen ille Dominicus aura flante a contulo elapsus, plus minus duobus milliariis avolatit*. In Editis perperam *panis* habetur. Vide Bedam de Remedio peccator. cap. 13.

CHRISMAL præterea pro quavis palla, qua sacræ continguntur reliquiæ, quo-

modo usurpat S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 71: *Et adiens Basilicam, quam eo in loco veneranda ejus illustrabant pignora, præmissa oratione, cepit ex fimbriis Chrismalis, quo tegebantur reliquiæ, fauces suas... perfricare.* Antiq. Fuld. lib. 2. trad. 38: *Trado Domino Deo et S. Mariæ ad illas S. Mariæ reliquias, quæ propriæ mæx sunt, quæ ego ipsa conquisivi, et quæ in ipsa capsâ mea propria sunt, et Chrismale, ad quas ancillæ Dei, quæ in hoc eodem Monasterio Domino deserviunt, votum primitivæ sanctitalis et monasticæ conversationis... promiserunt.*

CHRISMALE, dicitur denique vestis candida, quæ super caput baptizati ponitur, apud Durandum lib. 6. Ration. cap. 82. num. 16. cap. 95. num. 3. [Liber mutilus Sacramentorum, quem laudat Mabillonius in præfatione ad Acta SS. Benedict. sec. 1. pag. LVI. relatis terræ immersionis ritibus in baptisate tum observari subdit: *Hic mittat Chrismale in capitibus eorum dicens: Accipe vestem candidam sanctam et immaculatam. Chrismalis vestis,* apud Joannem Episcop. Abrincens. de offic. Eccl. pag. 48. *Chrismatis pannus,* in Synodo Exoniensi ann. 1287. cap. 2. Cicestrensi ann. 1289. cap. 30. et Belvacensi cap. 8. quod habetur apud Gratianum et Ivonem, ubi non esse absurdum refertur, si quis voluerit Chrismatis pannum iterum linire, et super alium baptizatum mittere. Quæ aliis verbis habentur in Penit. Theodori cap. 4: *Pannos Chrismatos iterum super alium baptizatum imponi non est absurdum.* Quippe olim, ut et hodie, baptizatorum statim atque Chrismate in fronte ungebantur, ne Chrisma deflueret, capita panno candido obvolvabantur, qui octava demum die ab iis auferebatur. Hinc S. Augustinus Serm. 160. ad Neophytos: *Hodie octavæ dicuntur infantium, revelata sunt capita eorum, quod est indicium libertatis.* Dudo lib. 1. Actor. Norman. de Rollone recens baptizato: *Congruumque est tibi his septem diebus, quibus albatis Chrismatis et olei vestibus es indutus.* Et mox: *Octavo die expiationis ejus vestimentis Chrismalibus vel baptismalibus exutus, etc.* Mitra baptizatorum dicitur Honorio Augustodunensi lib. 3. cap. 113: *In octava die baptizati mitras deponunt, et ab Episcopo in fronte per Chrisma signantur. Chrismale capitium,* in Concilio Rotomagensi ann. 1059. cap. 17: *Ut in Albis baptizatorum, solummodo candela et Chrismale capitium donetur, nisi quid benignitas humana privato concesserit. Mysticum velamen, Carolo M. in Epistola ad Odilbertum Mediolanensem de Baptismo. Statuta Egidii Episcopi Sarisberiensis ann. 1256: Et... mulieres sequentes debent offerre Chrismalia infantum; nec Chrismalia debent alienari, nec in aliquos usus mitti debent, nisi in usus Ecclesiæ. [Chrismalia puerorum baptizatorum; et fasciæ confirmatorum crementur, vel abscondantur in terra, in Ecclesia vel in atrio, et cineres similiter. Ita Concilium incerti loci apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 162. Sabanum vocat Euchologium Gr. pag. 372. Cucullum alii, qui ἀποχουούλ-λωσίν verbo utuntur pro Albas deponere.] Vide Capulla.*

CHRISMALIS MISSA. Vide Missa.

CHRISMALES DENARI, Præstatio quæ a Presbyteris pro Chrismate quod circa Pascha ab Episcopo accipere solent, eodem Episcopo exsolvabatur, quæ ut simonia non semel damnata est a summis Pontificibus. Nummi, quos Presbyteri solent dare eo tempore quo Chrisma acci-

piunt, ut est apud S. Anselmum lib. 4. Epist. 61. Innocentius III. PP. apud Gregorium de Simonia cap. 36: *Pervenit ad audientiam nostram, quod cum olim quidam suffraganei tui pro Chrismate certam consueverint accipere pecuniæ quantitatem, non metuentes penam canonicam, et correctionem tuam eludere cupientes, tempus faciendæ solutionis anticipant, recipientes in Quadragesima, quod recipere consuevere post Pascha: et ut causam recipiendi dissimulent, nomen denariorum variant, Denarios quos prius Chrismales, secundo Paschales dicebant, Consuetudinem mediæ Quadragesimæ nuncupantes.* Alexander III. eod. tit. cap. 16: *Audivimus quod nummos pro Chrismate ab Ecclesiis extorquetis, quos nunc Cathedraliticum, aliquando Paschalem præstationem, interdum Episcopalem consuetudinem appellatis, etc.* Ricardus Hagluttad. lib. 2. cap. 3: *Nec propter Synodum, aut propter Chrisma, nec propter aliquam Ecclesiasticam causam Episcopo Dunelmensi... aliquod debitum sive aliquam consuetudinem debet.*

CHRISMARE, Confirmationis Sacramentum impertiri. Greg. Turon. lib. 2. Hist. cap. 31: *Conversa est et alia soror ejus... quæ in hæresim Arianorum dilapsa fuerat, quæ confessa æqualem Filium Patri et Spiritui sancto, Chrismata est.* Ita lib. 4. cap. 27. de Brunichilde: *Et quia Africanæ legi subjecta erat... conversa, beatam in unitate confessa Trinitatem credidit, atque Chrismata est.* Adde lib. 5. cap. 39. et lib. 1. de Mirac. cap. 6. Ex quibus locis observare est hæreticos, maxime Arianos, si ad Catholicam fidem converterentur, nec Sacramentum Confirmationis acciperent, chrismate consignari solere. Vide Avitum Epist. 24.

* Cresmeler, nostris. Le Roman de Rou MS.:

Li evesque li sermona,
Li evesque le priseigna,
Li evesque le baptiza,
Li evesque le Cresmela.

Encremer, Sacro chrismate ungere, in Vit. SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 27. v. col. 2. ubi de S. Remig. : *Une colombe vint qui apporta une ampoule en son bec, de laquel li arcevesques Encrema le roi.*

ECCLSIAM CONSECRARE ET CHRISMARE, in Vita S. Popponis Abbat. cap. 11.

† CHRISMARE FONTES, Chrisma miscere sacris fontibus, ubi suscipitur baptismum. Ordinarium Ambianense ann. 1337. in Sabbato S.: *Benedicuntur fontes et Chrismatum, sicut docet Missale.*

CHRISMARIUM, Vas in quo sacrum chrisma reponitur, in Concilio Autisiodor. ann. 578. cap. 6. Ast aliis videtur sumi pro theca reliquiarum, seu phylacterio, ut infra. Gregorius Turon. lib. 4. Mirac. S. Martini cap. 32: *Sed ille de pulvere beati sepulcri secum habens, elevato Chrismario contra ignem, etc.* Fortunatus in Vita S. Germani Parisiens. cap. 47: *Cum Chrismariis suis Diaconum dixerit: [qui percurrrens ad hominem ut sibi jussum fuerat, infirmi viscera tangit. Altera die exoratus ipse Sacerdos accedit ad debilem... infirmum oleo benedicto perunxit.] Vita S. Aredii Abbatis Lemovic. cap. 8: *Aliam de suo Chrismario protulit ampullam, oleum quod de S. Martini Ecclesia tulerat, continentem.* [S. Audoenus in Vita S. Eligii apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 161: *Vidit Quasi balsamum distillare de Chrismario.*]*

CHRISMARIUM, Theca reliquiarum. Vita S. Aredii Episcopi Lemovic.: *Chris-*

marium, quod vir beatissimus gestare consueverat, et reliquias habere Sanctorum a se concitus excutiens, projecit in terram. Supra: *Progressus eam accedit ad locum, ubi venerabilis Martyr jam longævus temporibus decollatus fuerat et cum plenissima devotione de eodem loco parvissima saxorum, quod vulgo sabulum dicitur, in Chrismarium, quod collo suo gestabat, lato animo pro sacris sancti Martyris reliquiis condidit.* Stephanus Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 32: *Regina vero ejus olim suprafata Chrismarium hominis Dei sanctis reliquiis repletum... juxta se pependit.*

CHRISMATARIUM. Hieron. Rubeus in Hist. Ravenn. auctor est, Maximianum Archiep. vascula 2. ex auro, in quibus sanctum chrisma servaretur, Ravennati Ecclesiæ dedisse, alterumque exstare, cui sic inscriptum: *Servus Christi Maximianus, Archiepiscopus hoc Chrismatarium ad usus fidelium fieri jussit.* Occurrit etiam in Synodo Wigornensi ann. 1240. cap. 1. in Concilio Mertonensi ann. 1300. in decreto de ornamentis Ecclesiæ, [in Agnelli Libro Pontif.] etc.

CHRISMATIO, Baptismus. Charta Joannis Redonensis Episcopi ann. 1240. apud Augustinum du Pas pag. 594: *Nullum ejusdem Ecclesiæ parochianum ad jura parochialia admittens, nisi in duobus casibus necessitatis, videlicet ad baptismum, sive Chrismationem, et confessionem.*

† CHRISMATORIUM, ut Chrismarium, Vas in quo sacrum Chrisma reponitur. Ordinarium Canonicorum Regul. S. Laudi Rotomag. pag. 315: *Fert cereum ad consecrandos Fontes præparatum, Subdiacono quoque cum libro et Diacono cum Chrismatorio. Occurrit iterum in voce Spinetrum.*

† CHRISMETARE, Idem quod supra Chrismare. Sacro chrismate confirmare. Diploma Caroli M. ann. 777. apud Mabillon. de Re Diplom. lib. 6. Charta 52: *Invenimus, ut neque Angalramnus Episcopus (Metensis) neque successores sui... in ipso cenobio (Salonæ) pontificium habere non debeant, nisi si Abbas T. Dionisii expetierit ordinationes faciendi, Chrismetandi et tabulas benedicendi.*

† 1. CHRISMON, Nomen Christi abbreviatum ad instar monogrammati, ut supra vidimus in voce Chrismus, et in Benevalete. Mabill. lib. 6. de Re Diplom. in Syntagmatibus dictandi. Quomodo fiunt privilegia Paparum: *Chrismon au-*

tem ejusmodi effigiatur specie *. Ut plenius autem*

mate *et ut Christi nomen appareat, tali mea effigiaretur sententia*

specie *[** Locus corrigendus ex Papia voce Formata. Vide Benevalete. Regum etiam chartis interdum Chrismon præfigebatur. Vide Heumann. de re Diplom. inde a Carol. M. § 12. et Murator. Antiquit. Ital. tom. 3. col. 75.]*

* 2. CHRISMON, Sacrum Chrisma. Ordo eccl. Ambros. in solem. baptis. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 841: *Et posthac omnes masculi et feminae intrant in ecclesiam, et vadunt ubi Chrismon est... Et ecce presbyteri majoris ordinis et minoris, sacerdotaliter parati, veniunt ubi Chrismon est.* Ordo alter

ejusd. eccl. ann. circ. 1130. *ibid.* col. 912: *In sabbato secundo de Quadragesima, duo minores custodes septimanarii... debent querere cilicium ab archiepiscopo, et debent portare in medio ecclesie, et facere Chrisman super illud decurrere.*

† CHRISOBOLUM. Vide *Chrysobullum*.

† CHRISOCLAVUS. Vide *Chrysoclavus*.

† CHRISOPOLIS, Bisantio, Gall. *Besançon*. Hist. Mediani Monasterii pag. 247. in Exceptis Joannis a Bayonno de Abbatibus hujus loci: *Hugo Chrysopoleos, id est, Bisuntinus, Deo hominibusque dulcis, etc. Scribendum fuisset, Chrysopolis, Urbs aurea.*

* Vide Gunther. in Ligurino, Joan. Sarisber. et Chiffet. de Vesunt. part. 1. cap. 12.

† CHRISTEMPORUS, *Qui Christum cauponatur*, Laurentio in Amalthea, i. e. Qui Christo servit luci gratia, ut tempora sese habent. Ignatius Mart. in epistola ad Trallenses ex antiqua interpretatione: *Fugite istos, sunt enim vaniloqui, seductores, non Christiani, sed Christempori, Christiluciones, quique ex Christi nomine quæstum faciunt.*

† CHRISTIANARE, Catechumenum facere. Statuta Synodal. Eccles. Biterr. ann. 1368. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 645: *Etsi certum sit et indubitum ipsi Capellano secundum formam prædictam eos (infantes) fuisse baptizatos, nec etiam catechisat, quod apud nos appellatur vulgariter Christianare, sed inungantur in capite et inter spallas oleo benedicto; et alia quælibet integraliter fiant et dicantur, quæ post ablationem vel immersionem in aqua cum dicta forma verborum fierent, si in Ecclesia baptizati fuissent, excepto quod non interrogentur, Abrenuntias, etc. Vide Catechisari. Le Roman de Partonopex MS. ubi de Paganis ad Christianam Religionem conversione:*

Li Quens s'est mainte fois penez
Qu'il fust par lui Crestienez.

Infra:

Et ne porquent moult s'esjouit
Quant voit cil qui se convertist,
O soi l'enmenra ca pensé
Tant qu'il ait la Crestienté.

Rursus:

Ne volt li Quens atendre mais
Que cil ne soit Crestiennez,
Et en seint baptesme levez.

Vide infra *Christianitas*, pro absoluteione, etc.

CHRISTIANI, primum appellati Christi cultores, Antiochiæ, ut auctor est in Actis Apostol. D. Lucas. S. Augustinus lib. 1. Retract. 13: *Res ipsa quæ nunc Christiana religio nuncupatur, erat et apud antiquos, nec defuit ab initio generis humani, quousque ipse Christus veniret in carne, unde vera religio quæ jam erat, cepit appellari Christiana. Cum enim eum post Resurrectionem, Ascensionemque in cælum cõpissent Apostoli prædicare primum apud Antiochiam, sicut scriptum est, appellati sunt Discipuli Christiani. Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. cap. 92: Antiochena (Ecclesia) in qua Conventu magno sanctorum facta, primum fideles dicti sunt Christiani. Eadem habet Isidorus lib. 1. de Eccl. offic. cap. 1. Vide Athanas. in Disputat. contra Arium, Gregorium Nyssen. de Profess. Christ. Justinum, Tertullianum in Apoget. et alios.*

* *Christian*, in Lit. pro Judæis ann. 1360. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 494. art. 20. et 23.

CHRISTIANI interdum, qui Clericatum, aut Ordines Ecclesiasticos susceperunt, nude dicuntur, in leg. 50. 125. Cod. Th. de Decurion. (22, 1.) leg. 2. de Postlim. (5, 5.) leg. 11. de Pistor. (14, 3.) uti observat Jacobus Gotofred. Ita *Christianos*, Monachos interdum intelligi a Patribus Græcis observatum a viro doctissimo Joan. Bapt. Cotelerio tom. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ pag. 794.

* **CHRISTIANI**, Catholici ad Arianorum discrimen vocantur, apud Gregor. Turon. lib. 3. Hist. Franc. cap. 10: *Videns autem (Amalaricus) se non posse evadere, ad ecclesiam Christianorum confugere cepit.*

CHRISTIANI DE CINCTURA, ita vocati olim *Christiani in partibus Ægypti degentes*, ut auctor est Sanutus lib. 2. part. 2. cap. 8. sub ann. 1230. Appellationis rationem prodit B. Odoricus de Forojulii in Chron. quod a mundo condito perduxit ad initium Pontificatus Benedicti XII. sub ann. 1307: *In ista autem Babylonia habitant multa millia Saracenorum... et multitudo Christianorum, qui dicuntur Centurini, vel de Cintura, quia cingulum portant latum, et vestimentum, per quod recognoscuntur ab aliis (Jacobitis scilicet et aliis.) Similia habet Brocardus lib. 2. Horum etiam meminit Bernardus de Breydenbach in Itinerario Terræ Sanctæ, ubi de Japha: *Ad ostium autem spelunçæ prædictæ Christiani de Cintura, id est de Fide S. Pauli, de Rama et Hierusalem convenientes, etc. Vide Belonum lib. 2. Observ. cap. 85. Academicis Cruscani: Centurino, il medesimo che cintura, se non che e solo degli huomini differente, perche suole stringersi con fibbie, o puntali di ferro, o dal altri metalli.**

† **CHRISTIANI**, dicti olim *Cagoti*. Vide in hac voce.

CHRISTIANISMUS, Populus Christianus. Chron. Reicherspergense, de Saladini victoria: *Christianismum nostrum universum devicit.* [Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 152. in Laurentii Byzynii diario belli Hussitici: *Quo et Pragenses Regi ipsi et toti quasi Christianismo exosi, eo quod promotionem Legis Dei et suam veritatem et communionem calicis zelarent.*]

† **CHRISTIANISMUS**, Idem quod *Catechismus*, Institutio fidei Christianæ. Statuta Ecclesie Biterrensis ann. 1368. apud Edm. Marten. tom. 4. Anecd. col. 645. B.: *Si vero sit dubium eos secundum formam prædictam fuisse baptizatos... tunc faciat Sacerdos catechismum seu Christianismum, et baptizet eum, ita dicendo: Si baptizatus es, non te baptizo; sed si non es baptizatus, etc. Vide Christianare.*

† **CHRISTIANISSIMUS**, Regum Francorum titulus honorarius, Vide *Christianitas* infra.

CHRISTIANITAS, Religio Christiana. Christianismus. Annales Franc. ann. 785: *Christianitatem quam pridem respuerant, iterum recipiunt.* Vetus Interpres Epistolæ ad Magnesios, quæ S. Ignatio tribuitur: *Non enim Christianitas in Judaismum crediti, sed Judaismus in Christianitatem.* Anastasius in Hist. Eccles.: *Sicque dilatata est in Perside Christianitas.* Ita in leg. 4 Cod. de Apost. (1, 7.) leg. 112. Cod. (Theod.) de Decurion. (12, 1.) leg. 16. Cod. de Judæis et Celtic. (1, 8.) leg. 5. Cod. Th. de Spectac. (15, 5.) apud Will. Neubrig. lib. 4. cap. 13. et alios Scriptores passim. Crebro etiam

CHRISTIANITAS, pro populis Christianis, seu qui fidem Christianam profiten-

tur usurpatur a Scriptoribus. Matth. Paris ann. 1245: *Congregati sunt Lugduni ex totius fere Christianitatis latitudine Prælati.* [Chronicon Nicolai Trivetti ad annum 1180. apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 480: *Rex Jerusalem licet lepra percussus, adjutus tamen Christianitate transmarina munitissimum castrum fecit super fluvium Jordanem.*] Vide Lucam Tudensem æra 1020. Anastas. in Hist. Eccl. pag. 36. Sanutum lib. 3. part. 11. cap. 12. etc. Jo. Villaneus lib. 6. cap. 25: *Tradisce santa Chiesa, e tutta Christianita.*

CHRISTIANITAS, pro Clericatu, in leg. 123. Cod. Th. de Decur. (12, 1.) et leg. 11. de Pistoribus. (14, 3.)

CHRISTIANITAS, Professio Christianæ Religionis, seu Christianismi. Capitula Caroli Calvi tit. 11. [5ta tit. 12. cap. 4. ann. 853. Pertz. pag. 421.]: *Ut missi omnibus denuntient in illa fidelitate, quam Deo et Regi unusquisque debet, et promissam habet, et in illa Christianitate, qua pacem proximo unusquisque servare debet, etc. Tit. 17. cap. 5. [5ta Ad Franc. et Aquit. ann. 856. Pertz. pag. 448.]: *Mandat vobis, ut memores sitis Dei et vestræ Christianitatis. Tit. 18. cap. 3. [5ta eod. ibid. pag. 449.]: *Mandat etiam ut recordemini Dei et vestræ Christianitatis. Tit. 30. cap. 5. [5ta Convent. ad Sablonar. ann. 862. Pertz. pag. 483.]: *Qualiter autem nepos noster Hlotharius non solum erga nos, et consanguinitatem nostram, verum etiam contra Deum et sacram auctoritatem, et communem Christianitatem inde egerit, etc. Cap. 9: *Timeat Deum et compescat istud scandalum, quod tam grande in ista Christianitate sine ulla necessitate est generatum. Et infra: *Pro amore et timore Dei honoret se et suam Christianitatem, et suum nomen regium. Concilium Ænhamense ann. 1009. can. 20: *Unusquisque Christianus, prout fidei suæ in primis necessarium est, Christianitatem suam curet diligentius, et frequenter adeat confessionem, etc. Charta S. Bernardi Abbatis Clarevallensis ann. 1145. in Tabulario Eccles. Autisiod.: *Nec etiam aliquam decimam Episcopus, servientes et homines Comitiss tam per se quam Ecclesiasticos ministros per Christianitatem submonebit, etc. Joan. Sarisberiens. Epist. 275: *Primo Deum, et ut dici solet, Christianitatem suam obsidem dabat.* [Charta anni 1224. in Tabulario Montis S. Martini: *Ad omnia supradicta servanda, fide et juramento corporaliter et solemniter præstitis, se et sua coram nobis quilibet pro singulis obligavit, et Christianitatem suam nobis et Episcopo Noviomensi in obstagium posuit.* Alia ejusdem Joannis Episc. Charta anni 1221. ibidem: *Sciendum quod prædicti Theodoricus et Sara uxor ejus Christianitatem suam nobis obligaverunt super jam dictis omnibus firmiter observandis.* Quibus posterioribus in locis *Christianitatem suam obsidem dare, vel in obstagium ponere, et obligare*, idem videtur quod sub pena excommunicationis obligari, quoniam, ut mox dicitur a *Christianitate separabantur* excommunicati.] [* Strictius in locis hic prolatis accipienda videtur hæc vox, pro ipso nempe baptismo seu fide in Baptismo data, quam obtestari inter juramentorum formulas solitum erat; quo etiam sensu nostri *Christianitatem* usurparunt, ut videre est in *Juramentum*, col. 1614.] Vide Procopium lib. 2. Vandalic. cap. 26. extremo.********

A **CHRISTIANITATE SEPARARI**, PRIVARI, Excommunicari, Hincmaro Re-

mensi apud Flodoardum lib. 3. cap. 26. apud Nicolaum I. PP. Ep. 8. Heremantum de Restauratione Monasterii S. Martini Tornac. cap. 112: *Christianitatem auferre, excommunicare*. Hugo Flaviniac. in Chron. pag. 243: *Interim ipse Christianitatem mihi abstulit, ita ut nuptiales qui aliunde veniebant, Missam perdidderint, et corpus sepulturas*. Infra: *Quasivi Christianitatem, nec habui, ... Missam quasivi, et non habui, etc.*

† CHRISTIANITATEM FACERE ALICUI, id est, cum eo in divinis communicare. Vide Annal. Benedict. tom. 5. pag. 422. ad annum 1100.

† CHRISTIANITATEM REDDERE, Aliquem ab interdicto vel excommunicatione absolvere, ibidem pag. 996.

CHRISTIANITAS, Titulus honorarius, qui Francorum Regibus potissimum tribuitur, qui *Christianissimi* peculiari quodam jure ac prerogativa etiamnum dicuntur. Epistola Imp. Constantinop. ad Childebertum Regem tom. 1. Hist. Franc. 39. 40: *Quæ nobis de Christianitate vestra opinio detulerat*. Occurrit ibi non semel, et in Epistola Pelagii PP. ad eundem Childebertum apud Baron. ann. 556. n. 25. in Epist. Stephani III. PP. ad Carolum et Carolomanum Reges apud eundem Baron. ann. 755. n. 3. in Ep. Pauli PP. ad Pipinum Regem tom. 3. Hist. Franc. pag. 734. et sequenti Epist. in Epistola Ludovici II. Imp. ad Nicolaum PP. apud eundem Baron. anno 866. num. 39. apud Hincmarum Rem. in Quatern. pag. 382. Sed et Gregorius Magnus scribens non modo ad Brunehildem Reginam, sed etiam ad Mauricium Imp. et Theudelindam Reginam Longobard. hocce titulo illos compellat lib. 5. Epist. 63. lib. 7. Ind. 1. Ep. 5. Ind. 2. Ep. 42. lib. 12. Ep. 7. Vide Diurnum Romanum pag. 45.

☞ Sed a quo tempore præstituto singularior evasit et prorsus hereditaria Regibus nostris *Christianissimi* appellatio? Quidam Francicæ gloriæ osores id referunt ad Pium II. Papam, qui hac prerogativa Ludovicum XI. dignatus fuerit; verum Pius ipse II. hoc nomen hereditarium agnovit in Carolo VII. Ludovici decessore, siquidem eum sic alloquitur Epistola 385: *Habitus es, Carissime Fili, devotissimus Princeps Fidei, et Religionis nostræ præcipuus: nec immerito ob Christianum nomen a Primogenitoribus tuis defensum, nomen Christianissimi ab illis hereditarium habes*. Hujus rei locupletissimi testes etiam sunt Principes Franciæ in Epistola ad Carolum VI. directa, quam exhibet Juvenalis Ursinus ad annum 1410. Ibi sic affantur Regem: *Soyez enoinct et consacré si dignement, que du saint Siege de Rome et de toutes Nations et de tous Royaumes Chrétiens, vous estes tenu et appellé très-Chrétien, et singulièrement renommé en administration de vraye justice*. Sed et Johan. Sarisberiensis, homo Anglus XII. sæculo Epist. 167. non ad Gallum quemdam scripta, sed ad Archiepiscopum Cantuariensem, ait: *Audieram hæc prius in curia Christianissimi Regis Francorum, apud Laudunum honeste et reverenter susceptus ab eo*. Charta Donationis Johannis II. Comitis Pontivi pro monasterio S. Valarici ann. 1191. in Hist. Chronol. Majorum Abbavillæ: *Ut monachi... valentius exorent Dominum pro Philippo Christianissimo Francorum Rege*. Vide Mabillonium de Re Diplom. lib. 2. cap. 3. n. 5. et lib. 5. in notis ad Tabellam 22. Mercurium

Gallicum mensis Februarii ann. 1723. pag. 266. et seqq. et supra *Catholicus*.

* Charta ann. 1256. in Reg. 31. Chartoph. reg. fol. 60. r. col. 2: *Excellentissimo domino suo, domino Ludovico, Dei gratia Christianissimo regi Francorum, frater Guillelmus miseracione divina humilis abbas Chiniacensis salutem et orationes*. Quem titulum a Carolo V. saltem regibus nostris proprium et hereditarium fuisse certo colligitur ex Radulpho de Prestes in Prol. ad lib. de Civ. Dei, ubi prædictum regem sic alloquitur: *Et ces choses, mon tres redoubté Seigneur, dénotent et démontrent par vray raison, que par ce vous estes et devez estre le seul principal protecteur, champion et deffenseur de l'Église, comme ont esté vos devanciers. Et ce tient le saint Siege de Rome, qui a accoutumé à escrire à vos devanciers et à vous singulièrement à l'intitulation des lettres: Au très-Chretien des Princes*. Lit. Caroli VI. ann. 1418. tom. 10. Ordin. reg. Franc. pag. 485: *Nostri quoque progenitores in profligandis extirpandisque radicibus heresibus, summorum pontificum et sacrarum synodorum sic sunt imitati decreta, ut eos Christianissimos ac pugiles fidei summi præules appellaverint, unde nostræ menti indelebilis incisit affectus, hoc sanctissimum nomen a prædecessoribus nostris nobis partum ab Ecclesia sancta, Romanisque pontificibus miro modo derivatum et nostro regno multiplicibus causis ascriptum sic curari, etc.* Non ergo a Ludovico XI. repetenda hujusce denominationis origo; cui, si tribuatur, ad ann. 1465. non ad 1469. ut in Compend. Hist. Franc. et tom. 6. novi Tract. de re diplom. pag. 82. referenda est, quod discimus ex Pacto inter Reg. Franc. et Leod. inito ann. 1465. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 38: *Loys de Laval seigneur de Chastillon, Ajmar de Poysieu, dit Cadorat, bailliy de Mante maistre d'ostel, conseillers et chambellans de très-hault, très excellent et puissant prince Loys par la grace de Dieu Roy de France très-Chretien, etc.* Charta Ludov. XII. ann. 1508. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 293: *Non ignoramus quin per ipsam (Ecclesiam) regnum nostrum, quod Christianum sortitum est nomen, ecclesie triumphanti millia millium intulerit animarum*. Vide Mercur. Franc. mens. Jan. April. et Jun. ann. 1720. et Tract. jam laudatum de re diplom. tom. 5. pag. 602.

CHRISTIANITAS, [Gall. *Officialité, Cour de Chrétienté*.] Functio, seu jurisdictio, audientia Episcopalis, vel forum Ecclesiasticum, cui Episcopus vel alius illius nomine præest, quod vulgo *Curia Christianitatis* vocatur; *Christiani* enim dicti potissimum Clerici, et *Christianitas*, Clericatus, ut supra observatum: vel denique quidquid ad sacramenta Christianæ religionis pertinet. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 114. [*282.] et Addit. 3. Lud. Imp. cap. 16. [*27.]: *Ut laici in eorum ministerio obediant Episcopis, ... et ut obedientes sint eis ad eorum Christianitatem servandam*. Charta Willelmi Conquest. tom. 2. Monast. Anglic. pag. 845: *Præcipio vobis ut recipiatis Christianitatem de Episcopo Dunelmensi, et de Archidiacono suo, et prædicto Episcopo sitis obedientes de Christianitatis legibus, sicut juste debetis obedire vestro Episcopo*. Simeon Dunelm. lib. 4. cap. 8: *Si injunxit, ut per Archidiaconatus officium Christianitatis curam per totum ageret Episcopatum*. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 11: *Sunt alia quedam placita Christianitatis, in quibus Rex partem ha-*

bet. Eadmerus lib. 1. Hist. Novor. pag. 28: *Omnem auctoritatem exercendæ Christianitatis illi adimere cupiebat*. Adde lib. 4. pag. 95. Charta ann. 1060. ex Tabulario Ecclesiæ Abrincatenis: *Cogebantur venire Abrincas ad respondendum de quacunque accusatione contra Christianitatem*. Infra: *Et denariatas ceræ matrici Ecclesiæ debent, ut sedi Episcopali, de qua recipiunt consilium animarum, Abbas per se, vel per Decanum suum oleum et chrisma ad erogandum Presbyteris ad Christianitatem faciendam*. Vide Baldricum lib. 3. Chron. Camerac. cap. 45. et 52. Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 890. Hugonem Flaviniac. in Chron. ann. 1098. pag. 243. 244. Consuetud. S. Andomari in Probat. Histor. Guinensis pag. 194. Bibliothecam Sebusian. Centuria 1. cap. 14. Chronic. Andrense pag. 645. Vitæ Abbatum S. Albani cap. 21. Concilia Spellmanni tom. 1. pag. 311. Ordricum Vitalem lib. 9. et 10. pag. 721. 789. Chartam Willelmi Regis Siciliae apud Baron. ann. 1156. etc. In Tabulario Corbeiensis lib. 7. Ch. 3. Robertus Dom. Bovensis vendit Monasterio quiddam habet in vico Thanensi, et *tere dehors le pont de Thanen dusque as Maillieres, ensi come les bonnes le demonstrent, sauve le Chrestienté de l'Eglise devant dite, et che ki appartient à le Chrestienté*, id est, quod ad jurisdictionem Ecclesiasticam spectat. Vide *Curia Christianitatis*.

† CHRISTIANITATIS DECANUS, Qui in suo districtu præest *Christianitati*. Charta ann. 1273. in Tabulario Portus Regii: *Philippus Decanus Christianitatis Stampensis, Notum facimus, etc.* Charta Ferrici de Cluniaco Episcopi Tornac. ann. 1480. pro Fundatione sex Canoniorum in Middelburgo: *Vocato ad hoc Decano Christianitatis loci, qui similiter cum aliis audiet computa fabricæ*. Vide novam Gall. Christ. tom. 2. col. 270. et col. 1004.

CHRISTIANITAS, pro absoluteione peccatorum in Confessionibus sæpe sumitur. Decretum Bonifacii IV. PP. apud Petrum Damiani post Epist. 19. lib. 5. et Holstenium in Collect. Romana: *Sunt nonnulli... asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt, et Deo vivunt, sacerdotalis officii potentia indignos, neque pœnitentiam, neque Christianitatem largiri, neque absolere posse per sacerdotalis officii divinitus sibi injunctam potestatem: sed omnino labuntur*. Eadem habentur in Concilio Nemausensi ann. 1096. nisi quod post *Christianitatem*, additur, *seu absoluteionem*, [ut et veteri Conciliorum codice MS. Vide Lobinelli Historiam Britann. tom. 2. pag. 281.] Interdum pro Baptismo. [*2] Vel ipsa ad baptismum præparatio. Vide *Catechisari et Christianare*. Pro baptismo occurrit apud Order. Vital. lib. 3. ad ann. 912: *Rollo dux... cum toto exercitu suo devote Christianitatem suscepit; completisque quinque annis ex quo baptisatus est, obiit. Chrestiennement et Chrestieneté, eadem notione, nostris. Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 219: *Ainsi que le suppliant venoit... du Crestiennement d'un enfant, etc.* Aliæ ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 367: *Icelle Marguerite enfanta d'un filz viif, qui ot Chrestieneté. Denique aliæ ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 236: *Les exposans mirent l'enfant sur un estal audevant de la maison Dieu d'Amiens, et assez près dudit enfant misdrent du sel, en signe de ce qu'il n'estoit pas baptisié;... lequel enfant receut Crestieneté et batesme.*] Robertus Bourronus in Hist.**

Merlini MS : *Si tost que leur enfant estoient né, maintenant qu'il avoient Chrestienté, il les faisoient apporter au Roy, etc.* Le Roman de Jordain de Blaye MS. :

L'autre hier le fis baptizier et lever,
Et maitre el chief sainte Chrestiente.

Le Roman du Renard MS :

Drouin, fait-il, par S. Omer,
Tu le feras Chrestienner.
Si tost con baptisiez seront,
Jamais de ce mal ne cherront.

[Vide Christianare.]

CHRISTIANITAS, pro officio Ecclesiastico. Hugo Flaviniac. pag. 260: *Cum apud urbem Senonum Rex cum Regina sua per 15. fere dies remoratus fuisset clausis tota urbe Ecclesis, nulla facta est et Christianitas.* [Posset hic locus sic explicari, *Nulla facta est et Christianitas*, i. e. nullus cum eo voluit in sacris communicare. Agitur de Philippo I. qui propter adulterinam cum Bertrada copulam fuerat excommunicatus. Vide superius lineam, *A Christianitate separari.*]

* Charta Guill. reg. Sicil. ann. 1156. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Magnificentia nostra aut nostrorum hæredum pro Christianitate facienda.... retinebit (personas) quas viderit retinendas.* Alia ann. 1142. inter Probat. tom. 1. Hist. Burg. pag. 44. col. 1: *Quod si infra quindecim dies, quæ ablata fuerant clericis restituta non fuerint, jam deinceps in tota villa Divionensi.... Christianitas interdicitur.*

* CHRISTIANITAS, Capitulum, Collegium vel forum ecclesiasticum. Lit. Phil. Aug. ann. 1180. tom. 7. Ordinatio. reg. Franc. pag. 782. art. 3: *Concessimus etiam prædictæ ecclesiæ beati Martini, quod de cetero in homines prænominati territorii, nulla occasione, talliam vel aliquam exactionem faciemus.... et quod nec ad equitaturas nec ad exercitus nostros aliquos ire cogemus, nisi nomine et edicto Christianitatis.*

* CHRISTIANITAS, Bona quævis ad ecclesiam vel monasterium pertinentia. Charta Ludov. Germ. reg. ann. 875. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 425: *Cum conductu ecclesiæ et appendiciis suis.... tam in decimis quam in oblationibus et ceteris Christianitati pertinentibus.... in decimis et oblationibus et quæ ad Christianitatem pertinent.*

* CHRISTIANITER, Christianorum more. Martyr. Theb. leg. ann. 291. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 6: *Christianiter et amice, hospitaliter et honeste, summa, quæ in Deo est, ordinante hoc caritate, recepti sunt.*

† CHRISTIANIZARE, Christianam doctrinam edocere, Christianum facere. Vita S. Felicis Episc. Anglorum Orient. n. 12. tom. 1. SS. Martii pag. 781. E.: *Sigebert Erwaldi frater Christianissimus successit, ceteros Christianizans cum Felice Episcopo.*

† CHRISTICOLA, Christianus, Cultor Christi. Occurrit apud Prudentium et alios passim.

† CHRISTICOLA, Monachus. Annales Francorum apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 910: *Anno DCCCVI. Nec mora (Willelmus Comes) in deponendo comam steri passus est, quin potius die natalis Apostolorum Petri et Pauli, auro textis depositis vestibus, Christicolam habuit habitum, seseque Christicolarum adscisci numero quantocyus, congruens efficitur.*

CHRISTIFERUS, Vexillifer, *Alferes*. Ita

II

appellatum *Alferum* in Charta Beremundi Regis observat Anton. de Yopez, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 6. pag. 17. quod in Regio vexillo *Christus*, vel certe *signum Christi*, seu crux, effinguntur.

† CHRISTILUCRIONES, Qui propter quæstum deserviunt Christo. Vide locum in *Christemporis*.

† CHRISTUS, Χριστός, Unctus. Hinc propter unctionem *Christus* sumitur pro *Episcopus* in titulo capituli 2. Gestorum Guillelmi Majoris Episcopi Andegavensis apud Acherium tom. 10. Spicileg. pag. 250. ubi sic habetur: *Hic corpus Christi Andegavensis mortuum apportatum aut delatum ad Andegavensem Ecclesiam.*

* CHROADA, Modus agri. Charta Pibon. episc. Tull. ann. 1079. ex schedis Mabill.: *Concessit. . . . pratum ad tres carratas feni, cum Chroada et accingis sex quas arant ipsi homines.* Vide *Croada* 2.

† CHROCHIA, Baculus pastoralis, Gall. *Croce*, vel *Crosse*. Chartular. Prioratus S. Petri de Domina fol. 135. verso: *Domnus Episcopus laudavit et confirmavit per Crochiam suam in manu Domni Hugonis Prioris.* Vide *Croca*.

CHROCOMAGINA, Confectio expressis aromatibus chronici unguenti. Ita Papias MS. et Editus; [demta tamen aspiratione H. ubique enim legitur *Crocomagina*.] Sed legendum videtur *Crocomagina*.

* Leg. *Crocomagina*: nam *Magma* vox Græca, pro *Unquento*.

* CHROMA, Color. Acron. ad illud Horat. Epist. lib. 1. 20: *Solibus aptum, scribit: solitum jacere sub sole et Chroma facere.* Laur. in *Amalth*: *Chroma, color, lumen artium et musicæ harmonia.* Hinc * CHROMATARIUS, Colorarius, vel qui tota die in arena ad solem stat, ibid. ex vet. interpr. Persii sat. 4. v. 18.

† 1. CHRONICA, æ, pro *Chronica, orum*, vel *Chronicum, ci*, in Concil. Hispan. tom. 3. pag. 85: *Itatius provincie Gallicie Episcopus, secutus Chronicam Eusebii Cæsarensis, etc.* Occurrit rursus apud Muratorium tom. 8. col. 626. ut et vox

† CHRONICATOR, pro eo qui scribit *Chronicam*, Chronographus.

* 2. CHRONICA, Catalogus, descriptio, index. Stat. Mantuæ lib. 2. cap. 55. ex Cod. reg. 4620: *Nullus, qui non sit in Chronica seu matricula notariorum, possit vel valeat conficere in civitate Mantuæ.... aliqua publica instrumenta.*

CHRONICA INFIRMITAS, Diuturna, χρονική. Rodericus Toletanus lib. 6. de Rebus Hisp. cap. 35: *Fere per annum infirmitate Chronica tenebatur.* Noti sunt libri Cælii Aurelii. Siccens. περί χρονίων, et aliorum. [Medicina Salern. edit. 1622. pag. 257: *In ægritudinibus acutis tenuiore utendum est diata, quam in Chronicis, id est longis, sicuti quartanis.* Vide *Cronia*.]

* CHRONICANS, Chronicorum seu annalium scriptor. Ital. *Cronicista*. Chron. Angl. Th. Otterbourne pag. 4: *Libet paulisper de ejus (Angliæ) situ et sufficientia, . . . pauca de plurimis epitogando perscringere, quæ de nostris Chronicantibus... exceperbam.* Croniser, Chronica scribere, vel nude pro Notare, apud Froissart. vol. 3. cap. 9: *De ce que je vous ai oui dire et compter, . . . croyez que je le croniserai et escriraï.* Et cap. 26: *Pour historier et Croniser toutes choses avenues, etc.* Vide *Chronolista*.

* CHRONICUS, Antiquus, inveteratus. Mirac. S. Ruffini tom. 6. Aug. pag. 820.

col. 2: *Cum vero per multum temporis morbo tam gravi laboravisset, nec ab illo, utpote jam Chronico et incurabili... auxilium invenisset, etc.* Vide alia notione in *Chronica* 1.

† CHRONOLISTA, pro *Chronologista*, Chronographus, Gall. *Chronologiste* vel *Chronologue*. Meisterlinus in Hist. Rerum Noriberg. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 8. pag. 11: *Ego qui exactum et rigorosum examen per me et alios Chronolistas volo meam opinionem ponere.*

CHROTTA, Tibia, Cambris et Anglis, *Crowde*, Instrumentum musicum, κρότταλον. Fortunatus lib. 7. Carm. 8:

Romanusque lyra plaudat tibi, Barbarus harpa,
Græcus Aclullica, Chrotta Britanna placet.

Hic multa commentatur Browerus, quæ non placent. [** Vide *Rocta*.]

* CHRYSATTICUS. [De vino dicitur mellito et aurei coloris, quod Athenis conficiebatur. *Corip. Laud. Just.* 3, 100. (L. Quicherat.)]

CHRYSENDETUM, Vas aureum, in auro illigatum, ex Græc. χρυσένδετος. Ælfricus in Gloss. Sax.: *Chrysendeta* (leg. *Chrysendeta*) gyldena, vel geygide fatu; gylden, aureum Saxonibus sonat, gyldan, aurare, deaurare, fat, fata, vas.

† CHRYSEUS, χρυσέος, Aureus. Leibnizius tom. 1. Scriptor. Brunsvic. pag. 15. in Introductione ex antiqua Inscriptione: *Abbatissa bona Mathild. hæc Chrysea dona Regi dano Regum.* Auctor hymni de Epiphania apud Georg. Casandrum pag. 108. edit. Paris. ann. 1616. *Chryseæ bractææ*, quæ ut ibi monet Chichoveus, usitatius dicerentur *Munera aurea*.

† CHRYSIDINEUS, Auro intextus. Vita S. Dunstani tom. 4. SS. Mail pag. 346: *Chrysidineo schemate ac biformi renitentis electri colore gemmatum disserere gestiebam.* Vide *Chrysendetum*.

CHRYSOBULIUM, CHRYSOBOLIUM, CHRYSOBOLUM. Bulla aurea, χρυσοβύλλον Pachymeri lib. 2. cap. 5. Cantacuzeno, χρυσοβούλλος λόγος, Harmenopulo, et eidem Pachymeri lib. 1. cap. 10. [Χρυσόβουλλον Continuatori Theopanis lib. 2. n. 20. lib. 3. n. 26. Anonymo Combeffisiano in Porphyrog. n. 14. et 40. in Lacapeno num. 40. Symeoni Logothetæ in Leone Phil. n. 23. in Porphyrog. num. 14. etc.] Andr. Dandulus in Annalib.: *Calo-Johannes Imperator Alexio patri succedit, cui Dux (Venetiarum) Legatos misit, sibi que Crisobolium a patre concessum approbari petiit.* Idem ann. 1126: *Tandem Augustus ad cor rediens, Dulcem requirit, ut sibi Legatos mittat, pollicens Crisobolium pridem vetulum.* Epistola Joannicii Regis Bulgariae in Gestis Innocentii III. PP. pag. 55: *Subsignat autem imperium meum ad securitatem Chrosobolium suum.* Ubi monuimus legendum *Chrysobolium*, in Notis ad Cinnamum pag. 486. ut et infra, ubi habetur: *Et ut præsens Chrosobolium Imperii nostri ratum et firmum habeatur, etc.* Vide *Bulla aurea*.

CHRYSOCLAVUS, CHRYSOCLABUS. Papias: *Chrysoclavus, aurata purpura.* [MS. Bituric. habet, *Chrisoclavus, aurata purpura, vel purpureum*; supple *indumentum*.] Gloss. Græco-Lat.: χρυσοκλαυμον, *Auriclavum*. Aureis clavis distinctus. Anastasius in Leone III: *Cortinas albas holosericas rosatas, habentes in medio crucem de Chrysoclabo.* Infra pag. 122: *Item vela modica de stauracin... ex quibus tria habent perichysin de Chrysoclavo.* Ibidem pag. 127: *Fecit vestem Chrysocla-*

bam cum pretiosis gemmis ornatam. Occurrit ibi pluries. *Χρυσοκλαβαρικός*, apud Codinum de Offic. *Auroclavatus*, apud Schollastem Juvenal. ad illud Sat. 6.

Aur latum pictæ vestis considerat aurum.

Auroclavas vestes miratur. Vestes *Auroclavatas* habet Vopiscus in Tacito et in Bonoso, *Ἐσθητὰς χρυσοκλάβους*, auctor Vitæ S. Eudociæ Mart. cap. 8. *Χρυσοκλαβαρικὸν* dixit Emanuel Georgillas in Versib. Politicis MSS. de Mortalitate Rhodi anno 1498:

Να χρυσοκλαβαρίζουσι μ' ἀσήμην καὶ χρυσάφην.

† **CHRYSOCOMUS**, *Χρυσοκόμης*, Auricomus, capillis aureis præditus, Epitheton Solis in Luitprandi Historia apud Murator. tom. 2. pag. 484. cap. 2:

Nubibus omnipotens Heloim quum condere Phæbi Lumina Chrysocomi venerandus cœperit atris.

CHRYSOGRAPHATUS, Auro sculptus et insignitus: *χρυσογραφητός*. Epistola Valeriani, apud Pollionem in Claudio: *Scuta Chrysographata duo. Vide Aurigrafus.*

* **CHRYSOGRAPHIA**, Modus scribendi cum auro liquido, apud Mabill. tom. 1. Itin. Ital. pag. 189.

* **CHRYSOPÆIA**, Auri conficiendi ars sacra, Titulus poematis, quod tribus libris compositum Leoni X. PP. inscripsit Joan. Aurel. Augurellus Arimin.

CHRYSOPRASOBERILLUS. Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Quæ palla ex humeris mixto Chrysoprasoberillis.

Ubi unicam vocem ex duabus confecit: nam et *Chrysoberillum*, et *Chrysoprasum* dicebant: ac *Chrysoberillum* quidem, *cujus viriditas in aureum colorem respicendit*, *Chrysoprasum* vero, ex berillorum pariter genere, *qui colore porri succum referunt*, ut est apud Isidor. lib. 16. Orig. cap. 7. Sed, ut verum fatear, non omnino versus sensum percipio. Quid enim est hic, *mixto*? an *mixto Chryso*, seu auro, cum *prasoberillis*? an vero unica vox, *mixto Chrysoprasoberillis*? MS. Codex S. Germani Parisiensis hic præfert:

Quæ palla ex humeris mixto Chrysophara berillis.

At versus pariter obscurus. An *palla Pharia*, id est, Alexandrina auro et berillis intexta? Certe melius divinent alii. [Furnal. ap. Forcellin. voce *Chrysoprasis*, legendum contendit *Chrysoprase.*]

CHRYSULATUS, Auratus. Vide *Bribethus*.

† **CHRYSUS**, pro *Chryseus*, Aureus. Murator. tom. 3. pag. 266. col. 1. ex Anastasio Biblioth. in Vitis Rom. Pontif.: *Quibus præcedentibus ante Imperatorem in Chryso triclinio sibi omnino assurgentem salutabundi conveniunt.*

CHSTIRINA. Ita appellatur mensura regalis apud Bohemos. Vide Chartam Ottocarii Regis anni 1262. in Bohemia sacra pag. 54.

* **CHUCA**, **CHUQUA**, Globulus ligneus vel eburneus, ludi genus, vulgo *Chuquer*. Lit. remiss. ann. 1416. in Reg. 169. Charthoph. reg. ch. 450: *Bernardus de Castro novo et nonnulli alii in studio Tholosano studentes, ad ludum lignibolini sive Chucarum luderunt pro vino et volema, qui ludus est quasi ludus billardi... Unus consociorum cepit mailhetum ac billardum, cum quo luserant, et volens ludere dedit icum de dicto mailheto bolæ et Chuquæ, etc.* Aliæ ann. 1048. in Reg. 162. ch. 233: *Comme iceulx jouassent à un*

jeu nommé au pays (Languedoc) Chuquer, etc. Vide supra *Choulla*.

CHUCRUM, Saccharum, Gall. *Sucra*, Picardis, *Chucere*. Fulcher. Carnotens. lib. 2. cap. 1: *Mel silvestre, id est, Chucrum.*

* Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb. fol. 334. vº: *Item ungz homs qui porte Chucere, doit vj. den.*

CHULLEUS, Mensuræ liquidorum species. Vide in *Gomor*.

† **CHUNCHLA**. Vide *Conucula*.

* **CHUNDFANO**, Vexillum. Vide infra in *Guntfano*.

CHUNNA, **CHUNNAS**. In Lege Salica Editionis Heroldi, titulus 80. ita concipitur: *Incipiunt Chunnas*. Deinde in paragraphis sequentibus describitur quot *Chunnæ* solidos efficiant, nempe in multitis judiciariis. Est autem *Chunna*, quod Latinis *Centum*, Flandris *Hondert*, Germanis *Hundert*. Ita *Chunna*, est numerus centenarius, sive centuria denariorum, secundum quas centurias, omnes legum istarum penæ pecuniariæ conceptæ sunt, et secundum easdem denariorum summa reducta semper ad numerum solidorum, 40. denariis in solidum putatis. Sic porro has *Chunnas* exequitur hic titulus, quarum enodationem breviter hic ex Wendelino proponemus.

§ 1. *Hoc est unum tho alafthi, solidis 111. culpabilis judicetur.* Quæ quidem ex illius sententia hæc sonant: semel duo cum dimidio, seu duo solidi cum dimidio, qui sunt denarii Salici centum: proinde pro *solidis III.* restituit *II.* id est, duobus solidis cum dimidio, qui centum denarios efficiunt. Ita Wendelino, *tho*, idem erit, quod *zwey*, Germanis, seu duo, et *ahalepte*, idem quod *helfte*, dimidium. Atque ex his emendat § 1. tit. 2. qui hisce verbis concipitur: *Hoc est unum ahelepte cxx. denar. qui faciunt solidos III. culpabilis judicetur.* Sicque legit: *Hoc est unum thuehalephthe c. denarius, qui faciunt solidos II. culpabilis judicetur.* Verum cum 120. denariis, qui faciunt solidos III. præferat etiam Editio posterior Legis Salicæ hoc tit. 2. et *thoalasti*, tit. 80. solidos 3. denotet, necesse est ut alia sit hujus vocis notio, [nisi utrobique librarii error sit, qui numerum rotundum *sol. III.* pro *sol. II.* revera expresserit, uti vulgo Eccardus, qui Wendelini sententiam ut minime dubiam amplectitur.]

§ 2. *Sexan Chunna, solid. xv. culpabilis judicetur*, sex *chunnæ* denariorum Salicorum, seu 600. denarii, *sol. 15.* efficiunt, divisione facta per 40.

§ 3. *Septun Chunna sol. xvii. culpabilis judicetur*. 7. *chunnæ* denariorum, seu denarii 700. divisi per 40. dant solidos xviii. unde omissam s. palam est.

§ 4. *Theu walt (lege walf) Chunna, solid. xxx. culp. jud. 12.* *chunnæ*, seu 1200. denarii divisi per 40. dant solidos 30.

§ 5. *Theu septen Chunna solid. xxxv. culp. judic. bis septem chunnæ*, seu denarii 1400. divisi per 40. dant solidos 35. Eadem multa legitur tit. 2. § 10. *Thua septun Chunna denarior. Mcccc. qui faciunt solidos xxxv. etc.*

§ 6. *Theu wenet (leg. wuenet) Chunna, solid. XLV. culp. judic. bis novem chunnæ*, seu 1800. denarii divisi per 40. solidos 45. efficiunt.

§ 7. *Tho to condi weth Chunna solid. LXI. et dimidio culpabilis judic.* Ubi Wendelinus restituit, *Thuo tosondi wuef Chunna, etc.* Id est denarii bis mille et 5. *chunnæ*, seu denarii 2500. divisi per 40. dant solidos 62.

§ 8. *Fitternu sunde solidis c. culp. jud.* Ubi leg. *Fitter thusonde*. Id est, quatuor millia denariorum Salicorum constituunt centum solidos.

§ 9. *Actoe tusunde sol. cc. culpabil. jud.* id est, octo millia denariorum 200. solidos efficiunt.

§ 10. *Theio tosunde ter theo Chunna, solid. DC. culp. jud.* Ubi Wendelinus sic restituit: *thueio thosonde fitter Chunna, etc.* id est, duo millia (denariorum) et 4. *chunnæ*, seu 2400. denarii Salici, sunt 600. solidi.

§ 11. *Fitterno sunde thue aptheo Chunna sol. DCCC. culp. jud.* quæ Wendelinus ita legit ac dispungit: *Fitternes honde tuvemacl, achttheo Chunna*, id est, quadraginta sumpta bis, sunt octo *chunnæ*, quæ efficiunt solidos 800. Ego vero sic legerim: *Fitter losonde thue, achtheo Chunna*, id est, quatuor millia bis efficiunt 8. centenarios. [Eccardus restituit: *Fitter hunde thue ahtheo Chunna*: quæ eodem redeunt.]

Ex his locis, et aliquot aliis numerandi apud priscos Francos rationem deprehendit idem Wendelinus, quibus, *ami*, unum sonat: *thue, theu, theo, 2. tres, tri, 3. fitter, 4. wuef, 5. ses, sexan, 6. septum, septan, 7. acto, achtheo, 8. nuene, nuenet, 9. toc, toch, 10. anilaf, 11. thoalaf, thalapta, 12. tuhotoc, 20. tritoc, 30. fittertuc, 40. wueftoc, 50. sestoc, 60. seben-toc, 70. acetoc, 80. nuentoc, 90. hondi, Chunna, 100. tosondi, tusonde, 1000.*

* **CHUORUS**, f. Aquæ decursus, rivulus. Charta ann. 896. apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 405: *Terram pascualem tradidimus in septentrionali plaga ejusdem loci sitam, scilicet a passo et Chuoro usque dum Ambara cadit in flumen, qui dicitur Isara.*

CHURCHESSET, **CHURSCHEH**. Vide *Ciricsetum*.

† **CHUREMANNI**. Vide *Choremanni* in *Chora*.

† **CHUREREGTH**. Vide *Curereth*.

* **CHURZIBOLT**, Saxon. Brevis. Ekkehard. junior de Casib. S. Galli tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 5: *Chuono quidam regii generis, Churzibolt a brevitate cognominatus, etc.* Vide *Curcimbaldus*.

CHYER, Dominus, ex Græco *κύριος*, seu potius *κύριος*, aut *κύρις*, uti recentiores Græci efferebant. Appendix Latina ad Histor. Willharduini pag. 230: *Dederunt ipsam terram Imperatori Chyer Micali Paleologo Græco, etc.* Ibid.: *Chyer Andronicus, quem Xor Andri-nocho vocat Raimundus Montanerius in Chronico Catalanico Regum Aragon. cap. 199. ubi Xor, effertur ut Chor.*

* **CHYMINNEYHA**, Caminus; Gall. *Cheminee*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus in furnipendio sive Chyminneyha duos canes ferri.*

* **CHYO**. Vide supra *Chio*.

† **CHYROGRAPHUM**. Vide *Chirographum*.

* **CHYTROPUS**. [Batillus, Pruna, Gall. *réchaud. Vulg. Levit. 11. 35.*]

* **CIABRELLUS**, Hædulus, ni fallor, idem quod supra *Cabritus*. Charta ann. 1306. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 465: *Item pro qualibet salta pullorum, agnyorum et Ciabrellorum, etc.* Vide *Ciambellotum*.

† **CIADDA**, **CIALDA**, Crustulum, Italis *Cialda*, Gallis *Oublie*. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. SS. Maii pag. 345: *Distributis etiam largius azymis non paucis, quos vulgariter Ciadda dicimus, eo forte quia ob haustum cum cyatho dantur.* Quidam nebulas panicæas nominant. Acta S. Petri a Cruce tom. 2. Julii pag. 446:

Cumque prae aegritudine infirmis praesentia adesse non possent, eosque solito crucis signo sanare, ad ipsos quasdam schedulas in pane azymo, qui vulgo dicitur Cialda scriptas mittebat, in quarum prima haec verba erant. Christus † natus; in secunda Christus †† passus; in tertia Christus ††† resurrexit, quibus multos sanabat.

* **CIALDONES**. [Ciaddæ, cialdæ, Italis, Cialda, Gallis oubliæ: « Et postquam Cialdones et ultimus potus esset, ut preferitur, cum magna saltem confusione consumptus. (Diar. Burchardi, ed. Thuasne, 1. 122.) »]

* **CIALFARDA**, Birreti species, capitis tegmen. Codex ann. 1328. laudatus a D. Garamp. inter not. ad Disquisit. de sigil. Garfagn. pag. 109: *Consuetum est facere Cialfardas seu birettos panni rubei, cum signo Romanæ ecclesiae servientibus, vocatis de Cialfarda*. Vide Birretum.

† **CIAMBELLOTUM**, Italis Ciambelletto, Gallis Camelot, Pannus et pilis caprinis contextus. Diarium Magistri Cæremoniarum Alexandri VI. Papæ: *Dominus Macloviensis (Guillelmus Briçonnet) depositis ibi mantello et cappucino de Ciambello nigro et bireto nigro, induit ipsum cappa Cardinalis Valentiniensis*.

† **CIANCA**. Vide Cyanea.

CIANCÆ. Vide Tzangæ, [Calcei, seu cothurni, qui crura et pedes tegebant.]

† **CIARRATANUS**, Ital. Ciarratano, vel Ceretano, Gall. Charlatan, Circulator, et per metaphoram, Probatis et pietatis simulator. Angeli Pechinollii Litteræ ad Innocentium VIII. PP. apud Illust. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ pag. 490: *Præter montes nihil habet (Marchio Mantuanus.) Bene puto, quod in illis montibus aliquid possit, quia habet, ut dicitur, pedites sagittarios bonos: sed extra eorum loca et montes, præter istos qui dicuntur Ciarratani, qui portant falsas indulgentias, nihil habet, nec aliquid valet*.

* Vide supra Gerretani.

CIATICA, Ischias, ischiaticus dolor, nostris Ciatique. Chronicon S. Trudonis lib. 12: *Accreverat ei passio jam dudum in clune, quam Physici solent Ciaticam appellare. Ciatica passio*, infra. [Gutta Ciatta, in Miraculis B. Edmundi Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1895.]

* Vide Scia et Menag. Orig. Gall. in hac voce.

CIBÆ, Tessera quadratæ, scilicet ta-cillæ, a cibo. Ita Joan. de Janua: *an a Cubo?*

† **CIBANARIS**, Quasi tunica ferrea. Papias MS. Bitur.

† **CIBANUM**, f. pro Turbanum, Pileus Turcicus, Gall. Turban. Radulphus Coggeshale in Chronico terræ S. Apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 563: *Capta autem civitate talem Christianis dedit libertatem, ut quicumque in terra marique cum suis vellet abscedere, abscederet, qui autem sub præsidium ejus remanere, tuti et securi remanerent; qui vero Filium Dei et crucem victoriæ ejus, diabolo instigante, pro dolor! polluto ore negare, Cibanium sericum et sarbuissimum auro ornatum, equum et arma, amputato pelliculo membri verendi, ab ipso Saladino acciperet*.

† **CIBARE**, Comedere. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 3. cap. XI: *Itaque Ansedisus nocte illa penitus non descendit ab equo, bibere vel Cibare non meminit*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521: *Cibare, Gouter*.

CIBARIA, Frumentum, bladum. Fori Oscæ anno 1247. fol. 5: *Et faciat molas*

molere, ut de Cibaria faciat farinam. Fol. 20: *Et Cibariam molendo faciat ex ea farinam*. [* Cibaria molita, ap. Caes. de B. G. lib. 1. cap. 5.] Tabular. S. Eparchii Inculm. Fol. 49: *Unus mansus debet 12. den. 1. arietem, 4. sextar. de Cibaria, 1. manducalem, una borderia quam tenebat Ranulfus debet. 8. den. 3. sextar. de Cibaria, etc.* Vita S. Benedicti Anian. ab ejus discipulo scripta sæc. 4. SS. Benedict. part. 1. pag. 198: *Siquidem fecerant sibi iuguria congruis locis, in quibus usque ad novas habitaverunt fruges. Deficiente Cibaria rursus ea quæ in Fratrum reponi jusserat usus mensurare præcepit.*

CIBARIUS. Eadem notione. *Cibarius* aliud est ab Avena quam *Civatam* appellatam ostendimus. Acta Murensis Monasterii pag. 56: *Dederunt sancto Martino ad Cibarios tres modios, et tres nucum*. Infra: *In Ried 4. modii de grano, 5. de avena, duo modii de Cibariis*.

* **CIBERUS**. Stat. Saluciar. collat. 4. cap. 118: *Statutum est quod syndici communis Saluciarum emere debeant unum Ciberum ad mensurandum sextarium vini*. Vide supra *Ceberus* et infra *Cibrius*.

† **CIBIRIATICON**, Idem quod *Cerevisia*, Vide in hac voce.

† **CIBOLUM**, Idem ac *Ciborium*, Pyxis in qua servatur Eucharistia. Obituarium MS. Ecclesie Moriniensis fol. 35: *Primus dominicus diebus cujuslibet mensis, cum post magnam Missam per Sacerdotem Hostia sacra renovatur tam in Cibolo seu vase pendente supra magnum altare, quam Curatorum... decantabitur per Sacerdotem... Collecta, quæ habetur in tabeulo in quo sunt conscriptæ Collectæ... Curatus qui Cibolum detulit... habebit quatuor denarios*.

* **CIBOLUS**, Cæpula, Gall. *Ciboule*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Cibulus, Civet*. Reg. 17. Chartoph. reg. fol. 11. rº. ad ann. 1817: *Item concessum est jardinum de S. Germano in Laya Henrico barbitonsori, ... reddendo nobis... sex milia Cibolorum de foliis ad faciendum poreram*.

CIBORIUM, appellant Scriptorum Ecclesiasticum, quod Ordo Romanus tegmen, et umbraculum altaris. Alcuinus Poem. 117:

Hoc quoque Ciborium Farculus fecerat Abbas.

Illud autem quatuor columnis, isque præaltis attollebatur, et in fastigiatam formam eductum totum altare contegebat. Raynerius in Historia Translationis SS. Martyr. Euticetis et Acutii: *Cujus claustrum prominens pulcritudine decenti fastigium, columnis ambitum purpureis, sculpturarum vario schemate figurarum insignitum, argenteum bajulat, quod vulgo Ciborium dicitur, nitens pyratierum: sub cuius Umbraculo altare similiter statuitur, argenteis undique redimitum tabulis, etc.* Vita sancti Baculi Episcopi Surrentini: *Ciborium quatuor columnis innixum supra altare fieri cura diligenti præcepit*. Anastasius in sancto Gregorio PP. pag. 44: *Hic fecit Ciborium B. Petro Apostolo cum columnis suis quatuor ex argento puro*. Ita passim pag. 46. 62. 67. 68. 90. 128. 131. 132. 133. 134. 143. 186. etc. edit. Reg. S. Chrysostomus homil. 42. in Acta Apostolorum, enarrans verba illa: *Faciebat delubra argentea Dianæ: Καὶ πῶς ἐνὶ τοῦ ἀργυροῦς γυνῆσαι, ἵσως ἀδωρα μυστῶν. Quomodo possibile erat fieri delubra argentea? fortassis ædiculas et cooperacula, quæ Ciboria vocant.* [Bernardus Mon. in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 35: *Postquam au-*

tem Diaconus altare.... incensaverit.... juxta columnam Ciborii stans, thuribulum converso reddit, a quo et incensatur, etc. Vita S. Odilonis Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 6. part. 1. pag. 687: *Incipit etiam Ciborium super altare S. Petri, cuius columnas vestivit ex argento cum nigello pulcro opere decoratus*. Rursus occurrit pag. 541. in Vita B. Richarii Abbat.] Ciboria vero cereis adornata et illuminata fuisse testatur Paulus Silentarius in descript. S. Sophiae part. 2. v. 330. Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 52: *Ciborium illuminatur, et ad majorem Missam omnes cappis utuntur*. Et cap. 77: *Ad octavium responsorium 24. cerei de Ciborio accenduntur*.

Ejusmodi Ciboriorum passim mentio occurrit, apud Leon. Ost. lib. 1. cap. 20. lib. 3. cap. 31. Flooard. lib. 4. Hist. Rem. cap. 19. in Chron. Constantiensi pag. 646. in Chr. S. Trudonis pag. 349. apud Ekeard. Jun. de Casib. S. Galli cap. 5. Hariulfum lib. 3. Chronic. Centul. cap. 3. Perardum in Burgundicis pag. 111. Ughellum tom. 6. Ital. Sacr. pag. 548. [Miræum tom. 1. pag. 21. edit. 1723. in Testamento Everardi Comitissæ ann. 857. ubi *Ciboreum* legitur. Hariulfum in Vita S. Angilberti Abb. inter Acta SS. Bened. sæc. 4. part. 1. pag. 115. et sæc. 5. pag. 109. ubi de B. Tutone Episcopo. Ratispon.] etc. Aliquot ex iis locos dedimus in Descriptione S. Sophiae ad Paulum Silentarium n. 57. ubi de Ciboriis, eorumque forma ac usu multis egimus. His addo in iis Ecclesiis, ubi non exstant ejusmodi ciboria, ut hodie fere apud nos, supra altare umbraculum dependere. Synodus Colonien-sis ann. 1280. cap. 6: *Item præcipimus ut sursum super altare ad latitudinem et longitudinem altaris pannus lineus albus extendatur, ut defendat et protegat altare ab omnibus immunditiis et pulveribus descendentibus*. Ceremonial. Episcoporum. lib. 1. cap. 12: *Quod baldachinum etiam superstatuendum erit, si altare sit a pariete sejunctum, nec supra habeat aliquod Ciborium ex lapide aut ex marmore confectum. Si autem adsit tale Ciborium, non est opus umbraculo, etc.* Adde cap. 14. Necrologium Ecclesie Carnotensis: 3. Id. Decemb. obiit *Conanus Britannorum Comes, pro cuius anima Berta Comitissa mater ejus altare hujus Ecclesie decoro exornavit Ciborio*.

CIMBARIUM, perperam pro *Ciborium*, habetur apud Gillebertum Lunicensem Episcopum de Usu Ecclesiastico: *Cimbarium, id est altaris umbraculum*. Hispani *Cimborio* dicunt. [Unde *Cimborium* tom. 4. Concil. Hisp. pag. 176: *Fiat processio, quæ exiens de Choro in viam circuli se extendant apud altare majus B. Mariæ infra Cimborium*. Bernienii Chronic. Marienvod. apud Leibnit. Scriptor. Brunsvic. tom. 2. pag. 453: *In cuius capsæ medio, in posteriore parte inter Reliquias sub Cymborio, postea fecit capsulam pro solemnibus atque commodius servando Dominici Corporis pretiosissimo Sacramento.*]

† **CIVORIUM**, in Appendice ad Agnelli Pontificale apud Muratorium tom. 2. Scriptor. Ital. pag. 201. col. 2. C: *Fecit autem et Civorium ex argento supra altare sanctæ Ecclesie Ursianæ*.

† **CIVORIUS**, In antiqua Inscriptione apud eundem Murator. tom. 3. pag. 82. cap. 1: *EAIFICATUS EST HANC CIVORIUS SUB TEMPORE DOMINO NOSTRO AIOPRANO REGE*.

* *Chiboire*, eadem notione, in Mirac. B. M. V. Mss. lib. 1:

Li flex au bon roy Charlemaigne....
Nous donna sainte Leohade ;
Là fu grant tans en no Chiboire
Leis saint Maart, leis saint Gregoire.

Ciboria plerumque Sanctorum corporibus imposita legimus, quod ea sub altari- bus recondi solerent, proindeque una cum altaribus unico umbraculo tege- rentur. Glossator Hist. Scholasticæ lib. 3. Reg. cap. 3: *Currum dicit Cybureum*, 1. *coopertorium*, *Cibureum* 4. *columnis erectum, sub quo arca et Cherubin essent, ut fit in nullis locis supra corpora Sanctorum*. Gregorius Turon. lib. 1. de Mirac. cap. 28. de æde Vaticana Romæ: *Habet etiam quatuor (columnas) in altari præter illas quæ Ciborium sepulcri (S. Petri) sustentant. Hoc enim sepulcrum sub altari collocatum valde rarum habetur. Ciborium S. Petri dicitur in Epistola Adriani PP. ad Carolum M. quæ est 59. tom. 3. Hist. Fr. Illud autem construxerat Leo III. ut auctor est Anastasius in ejus Vita, et Baron. ann. 1130. Meminit etiam Vita Urbani V. PP. apud Bosquetum pag. 184. [Breve Chironicon Leodiense apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1404: Cum B. Lamberto Patrono fieret novum Ciborium, exterius argento et auro coopertum, inter quem (sic) ejus collocaretur feretrum, levatus est B. Flobertus.]*

Thiofridus Abb. Epternacensis lib. 2. Florum Epitaph. Sanct. cap. 1. de Sanctorum corporibus: *De auro et gemmis extractas et redimitas sortiuntur pyxides et capsulas, Ciboria, et pyramides. Et in versibus eidem operi præfixis:*

Extruo pyramides, Ciboria, colligo flores:
Spargo super tumulos Sanctorum carne sacratos.

Et cap. 6. ejusdem libri 2. *Ciboria* pariter et *pyramides* jungit, non quod pyramides his locis aliæ sint a ciboriis, sed quod ciboria pyramidum formam referant; ubi de Sanctis: *Et o quam digne, quam congrue, Regum Reges, profecto pauperes spiritu, post habitationem cum habitantibus Cedar, operosissima ex auro et argento, ac lapidibus pretiosissimis Ciboria et regias habent pyramides, quæ quadam similitudine arcæ Noë a latitudine excrescentes angustantur in altitudine: quia ignea virtus eas extra homines igne sancti Spiritus ardentis et dilatatos in visceribus Christi Jesu per mandatorum Dei latitudinem, per viam viæ angustam et ascensu difficilem, ad interminabilis gloriæ evertit altitudinem. In forma quippe pyramides virtus ignea in Ciboriis, quibus a cubis nomina sunt indita, pensatur animæ perfectio cubica. Infra: In Ciboriis vero forma conoide, quæ columnarum sustentatur columine, etc. Quæ quidem licet prolixiora eo adduximus, ut præter ciboriorum formam, etiam vocis etymon, secundum viri doctissimi sententiam, licet minus probabilem, Lectori indicaremus. Hinc in ciboriis reposita SS. corpora legimus, apud Anselmum in Episc. Leod. cap. 30. Hugonem Flavin. in Chron. pag. 166. in Vita S. Morandi apud Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsarea pag. 897. Vide Descriptionem ciborii adis S. Marci Venetiis apud Sansovinum et Stringam in Venetia lib. 1. cap. 41. 42. et Ambrosianæ Basilicæ Mediolanensis apud Puricellum in Monumentis ejusd. Basilicæ pag. 127. et seqq.*

* *CIBORIUM*, Parvum altare mobile, ut explicat Mabillonius in Itin. Germ. quod Arnulfus imperator in castris gestari curabat, aureis laminis opertum,

quadratæ figuræ, uno pede latum, altum duobus, præter turriculam, quæ in cruce desinit; quod etiamnum in thesauro ecclesiæ Emmerammensis asservatur. Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 499. col. 1: *Speciali autem suo patrone Emmerammo pro gratiarum actione contulit (Arnolfus) totum palatii ornatum, in quo erat Ciborium quadratum, cujus auro tectum tabulatum, fastigium sero gemmarum redimitum, Corpus vero ad geminæ specimen dilectionis, similitudinem habens superioris et inferioris, sustentatur aureis octo columnellis, quæ et ipsæ tot virtutum seu beatitudinum instar exponunt. Vide ibi notam doctorem editorum quam fere exscripsimus.*

Perperam vero hanc vocem interpretati sunt, Ugutio, qui *Ciborium* vas esse ad ferendos cibos dixit; Gropperus lib. 2. de Euchar. cap. 25. qui *Ciboria*, de quibus passim Anastasius, pro pyxidibus, in quibus asservatur Eucharistia, accepit; et Goldastus, qui *Ciborium*, apud Eckearnum *flasconem* esse censuit. [In recentioribus quibusdam titulis pro sacra pyxide, in qua sacrosanctum Christi corpus reconditur, reipsa sumi *Ciborium*, Gall. *Ciboire*, probat inter cetera Obituarium MS. Ecclesiæ Morinensis ann. 1440. pag. 13. ubi sic: *Die crastina Octavæ SS. Sacramenti debet celebrari Missa de Requiem ad majus altare pro Domino Papa Clemente VII. quondam Episcopo Morinensi, qui dedit Ecclesiæ Morin. quandam cappam notabilem, ac vas seu Ciborium deauratum ad deferendum Corpus Dominicum in die SS. Sacramenti altaris.]*

* *CIBORIUM*, nostris saltim, pro Arca, ubi reponitur pyxis, in qua sacra Eucharistia asservatur. Lit. remiss. ann. 1443. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 278: *Le suppliant print dedens le Ciboire uny calize avec le quel estoit enveloppée une petite boîte dedens laquelle estoit le corps de Nostre Seigneur. Charta ann. 1326. in Chartul. prior. S. Oricoli Sindun. fol. 25. vº: Lequel Cocquet a prié et requis audit Adam Briffaut que son plaisir feust lui permettre de pouvoir mettre... une lampe devant le Siboinque de l'église dudit Senuc. Infra: Ciboingne.*

CIBORIUM præterea pro quavis superiori concameratione, quæ quatuor potissimum pilis vel columnis sustentatur, usurpat Gervasius Dorobernensis in descriptione Eccl. Cantuariensis, quod in ciborii speciem concludatur: *Quatuor pilarios erexit, id est, utrinque duos: peracta hieme duos apposuit, ut hinc et inde tres essent in ordine, super quos et murum exteriorem alarum, arcus, et fornicem decenter composuit, id est, claves utrinque. Clavem pro toto pono Ciborio, eo quod clavus in medio posita partes undecunque venientes claudere et confirmare videtur. Infra: Factum est itaque Ciborium inter quatuor pilarios principales, in cujus Ciborii clavem videntur quodammodo Chorus et cruces convenire. Duo quoque Ciboria hinc et inde ante hiemem facta sunt. [Ob similem procul dubio rationem Pulpitum, Gall. *Jubé*, dictum est. *Ciborium* in Ordinario MS. Abbatie Piperacensis ann. 1301: *Diaconus debet recipere benedictionem a Domino Abbate, genibus flexis, et postea ascendunt Cyborium, et Diaconus cantat Evangelium. In pluribus Arvernæ locis Cibory lingua patria locus est concameratus, in quo reponuntur ossa defunctorum.] Vide *Supracelum*.**

* *CIBORIUM*, Tribuna, apud Mabill. in Itin. Ital. pag. 16.

* [« Majestatem sanctæ Mariæ I. vestita cum *Ciborio* cum uno cristallo. (Thesaur. eccl. Claromont. an. 980, mus. arch. dep. p. 39). »]

† *CIBORNUS*, Idem videtur quod *Cibaria*, Frumentum sui mensura quædam frumentaria; nam enumeratis censibus de siligine, de ordeo et avena in quadam Donatione ann. 1349. relata tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 596. col. 2. additur: *Item, de Cibornis censual. xxxviii. Cibornos, duas partes unius quartarii, et septimam partem unius Ciborni, ad rationem pro quolibet de VIII. sol. VI. den. valent. XVI. lib. IIII. sol. IX. den. et pict.*

CIBOSUS, *Cibo plenus*, Joan. de Janua. * *CIBRIO*, Præstatio frumentaria vel annonaria, ut videtur. Charta Andr. reg. Hungar. ann. 1231. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Comites jure sui comitatus sint contenti; cetera ad regem pertinentia, scilicet Cibrones, tribula, boves, et duæ partes castrorum ad regis voluntatem, cui volet, distribuantur. Vide Cibaria.*

* *CIBRIUS*, vasis ligneæ species. Stat. Montis-reg. pag. 313: *Item pro quolibet tinello, Cibrío et situla magna, solvat denarios sex. Vide supra Ciberus.*

* *CIBUM*, esse intestinum iens ad culum. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

† 1. *CIBUS*, Prandium, in Usibus Fuld. MSS.: *His temporibus oportet dari de celleraria Abbas caritas fratribus tam ad cœnam quam ad Cibum.*

* 2. *CIBUS*, Refectio, cibi sumtio, Gall. *Repas*. Recognit. Albæ-ripæ in Reg. sign. *Probus* fol. 66: *Petrus de Chapon est homo comitis, et tenet de eo j. emnam terræ et 2. falcatas prati et debet inde unam emnam frumenti,.... et habet ibi duos Cibus. Et fol. 67: Debet habere de comite ille qui solvit,.... Cibum suum. Vide Receptum 1.*

* 3. *CIBUS*, Placentæ species. Stat. Mss. eccl. Tull. in unum collecta ann. 1497. fol. 61. vº: *Quarta collatio fit in Cœna Domini,.... et loco hostiarum ministrantur Cibi seu watelli, quos oportebit aliquando cessare et redire ad hostias, ut antiquitus fiebat, quia propter aviditatem edendi dictos Cibus seu wateillos, jam non sufficiunt nongenti aut mille.*

* 4. *CIBUS MALUS*, Potio venefica. Lit. remiss. ann. 1351. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 674: *Cui Margareta imponebatur potiones seu malum Cibum dicto ejus marito, ipso in infirmitate existente, ad finem quod citius moreretur, ministrasse.*

† *CIBUS CANUM*, de quo tanquam de jure dominico sermo est in Chartulario Kemperlegiensi, idem est, ut puto, quod pastus canum venaticorum, de quo plura in voce *Brennganum*.

CIBUTUM, Arca cibaria, Joanni de Janua et Ugutioni. In Glossis MSS. *Magna arca*. Gloss. Anglo-Saxon. Ælfrics: *Cibutum, vel distella*. Gest vel Capc. Ex Gr. *κίβωτος*, arca, vel *κίβος*, capsula. Cambro-Britannis *Cib*, est vas quoddam.

† *CICADA*, f. Certus cantus sue musicæ modus, quem Gall. *Cadence* nuncupamus. Marten. de divin. Officiis antiquæ Eccl. pag. 105. ex antiquo Rituali Eccl. S. Martini Turon.: *Post cantant Presbyteri in cappis sericis, Deus in adjutorium, et Chorus dicit, Gloria Patri. Postea incipiunt antiphonas duo insimul in Cicadis, et cum Alleluia et neuma finiuntur.*

CICADATIO. Joan. Sarisberiensis lib. 2. Metalogici pag. 120. [** pag. 832. edit. ann. 1639]: *Gaudeant, inquit, Arist.*

species, monstra enim sunt, vel secundum novam translationem, Cicadationes enim suat, aut si sunt nihil ad rationem. Locus corruptus in utraque Editione.

* Videtur ad illud respexisse quod Socrates apud Platonem in Phædro fabulatur: homines scilicet aliquando fuisse ita cantu delectari solitos, ut cibi potusque obliviscerentur, et sic perirent: Musarum tandem beneficio in cicadas fuisse conversos.

† **CICARE**, Monachum facere. An pro *secare*, quod de iis qui monachatum amplectuntur, dictum fuerit, quia *secantur* eorum capilli, seu, tondeantur? Charta Joannis de Tremollia Abb. Floriac. ann. 1499: *Abbas et Conventus de Regula querebantur dicentes, Priorem non debere recipere novitios, Monachos monachare seu Cicare.*

† **CICATIO**, Eadem notione. ibidem: *Quia dictus Abbas dicebat, Cicationem seu monachationem novitiorum ad ipsum pertinere, concesserunt quod Cicatio, receptio, monachatio, et habitus regularis impositio ad ambos pertineret respective.*

† **CICATRICARE**, *Cicatricem inducere*, Festo, Gall. *Cicatriser*. Sidon. lib. 6. Epist. 7: *Ut conscientie hiulca vulnera vestro saltem Cicatricentur oratu.* Ibidem: *Cicatricatum pectus precatu levare ad veniam.* Coel. Aurel. lib. 4. cap. 8: *Vulnera Cicatricantur.*

† **CICENDELA**, etc. Vide *Cicindela*.

* **CICERA**, Potus species, pro *Sicera*, eadem quæ *Cisara* 2. Charta ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 603: *Cum tempore... Philippi, quondam Francorum regis, avi nostri, publicum in villa Parisius emanasset edictum.... ne quis sub pena emendæ.... Ciceram in dicta villa, ultra pretium unius oboli Parisiensis pro qualibet chopina solvendi, vendere cuiquam præsumeret ullo modo, etc. Sicera,* Lucæ cap. 1. v. 15. Vide in hac voce.

* **CICERCHIARIUS**, *Cicercula*, Ital. *Cicerchia*. Acta notarii Senens. ad ann. 1285. ex Cod. reg. 4725. fol. 71. rº: *Confiteor habuisse.... quinquaginta starios frumenti et duodecim starios ordeï et duos starios Cicerchiaris et unum par boum, etc.* Vide infra *Cisara* 1.

CICERCULUS COLOR, Qui vulgo griseus, ducto inquit, nomine a cicerculo, qui auctore Plinio lib. 35. cap. 6. genus est sinopidis, seu rubricæ, quæ in Africa reperitur; est enim griseus color subrubescens. Joannes Baptista Confectius in Collect. privileg. Mendic. ubi de Honorio IV. PP.: *Fratribus Carmelitans hispida et inculca palla indutis, cappam abam super tunica et scapulari Cicerculi coloris concessit.*

* **CICERO**, Cicer, Gall. *Pois-chiche*. Constit. pro abbat. S. Pauli Narbon. ann. 1127. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 93: *In omnibus quartis feriis pisces vel Cicerones cum lardo, aut fresas cum sagimine, sive cepas pingues et bonas.*

* **CICERONES**, Italics, Locorum monstratores et interpretes, apud Mabill. in Itin. Ital. pag. 107.

† **CICHUM**, Homagium Johannis Comitiss Burgundie præstitum Ecclesie Agaunensi 30. Septembris ann. 1246: *Recordatus fuerat se tenere ab Ecclesia, Bracon cum omnibus appenditiis suis et omnibus, quæ pertinent ad ejus dominium, vallem de Miegas, Aresche, Chamblacium: supra hoc prædictus Abbas apponebat in eodem feodo Chalme de Arlie cum appenditiis suis et Cichum illud, quod dicitur Castrum S. Mauriti, censuales et Pontarlie, sicut in suis privilegiis erat.*

Vereor ne legendum sit *Vichum* pro *Vicum*. *Vici* nomen belle convenit *Castro S. Mauriti*. Vide *Vici*.

* Idem forte quod supra *Chio*.

CICINDELA, *Ακυρπις*, in Gloss. vet. Nostris *Ver luisant*. Isidorus lib. 12. cap. 8: *Cicindela, scarabeorum species, dicta quod volans candet, id est, lucet.* [Plinius lib. 18. cap. 26. ait *Lucentes vespere Cicindelæ signum esse maturitatis panici et milii.*] Inde id nominis tributum *lychno, cujus vitrea natat ignis in unda*, ut loquitur Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini. Festus, seu Paulus Diac.: *Cicindela, genus muscarum quod noctu lucet, videlicet a candore; unde etiam Candelabra putantur appellata.* Matth. Silvaticus: *Pyralampis, et lampyrus, Gr. Cicindela, Cicendule, noctiluca.* Gloss. Græc. Lat.: *Κανδύλα, Cicindela.* Quo loco *Candela* est *lychnus olearius*, uti supra observatum: *Cesendelo*, Venetis. Varie autem hæc vox scripta reperitur. Nam

CICINDILIS habetur apud Messianum Presbyt. in Vita S. Cæsarii Arelat.: *Unus de cubiculariis, dum Cicindilem concinnaret, de manibus super lapides lapsa est, quæ nec versa est, nec fracta, nec extincta.* Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. n. 7: *Oleum Cicindilis.*

CICINDILE, apud Gregor. Turon. lib. 1. Mirac. cap. 5. lib. 4. Hist. cap. 31. de Vit. Patr. cap. 8. Fulbertum Carnot. Episc. 68. in Vita breviori S. Sulpitii Episc. Bituric. n. 12. etc.

CICINDILE, in Notis Tyronis.

CICINDELE, apud Augustinum Serm. de Temp. 215: *Qui possunt, aut cereolos, aut oleum quod in Cicindelibus mittatur, exhibeant.*

CICENDELE, apud Papiam: *Inde (a cicindelis) Cicendele, quia similiter luceat, quæ Cicindelæ, vitreas lampadas vocamus.*

CICINDELUM, Ugutoni, et Joanni de Janua, *Thuribulum* (lego *Crucibulum*) *vel lychnus, (alias licinus) et ponitur pro candela.* Alibi: *Lucinum, Cicendela lucernæ.* Ita Joannes de Janua, *Cicendulum, lychnum, vel candelam lucernæ* vocat, ut Glossar. Lat. Gall. *Cicendellum, le Moucheron de Chandele.*

CICINDELUS, Greg. Turon. lib. 4. Hist. n. 36: *Nam de oleo Cicindeli, qui ad ipsum sepulcrum quotidie accenditur, cæcorum oculis lumen reddidit.* Occurrit ibid. num. 31.

CICENDELE, apud Ughellum tom. 4. pag. 616. et in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 198.

CICINDILLUS, apud S. Audoenum lib. 2. de Vita S. Eligii cap. 47. 50. 76.

CICENDELUS, in Regula Magistri cap. 29. 44. 53. 95. et in Vita S. Vodalii Benedicti n. 15.

CICINDELA, apud Fulbert. Carnot. Episc. 68.

CICENTILLUS, in Vita S. Tilonis Mon. cap. 3. extremo.

CICINDELLA, in veteri Charta Cornutiæ edita a Suaresio: *Cicindellas argenteas* 5. et in Bulla Benedicti IX. PP. ann. 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 124.

CICINDULUM, in Epist. 9. Leonis IX. PP. ubi perperam editum *acindulis*; [et in Vita S. Willibaldi Episc. num. 19.]

CICINDULA, apud Petrum Comestorem in Histor. Scholast. exod. cap. 62.

* **CICENDELA**, *Le limegnon de chandelle, ou meiche de lampe*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

* **CICINDILE**, Lampadis species. Laudes Pap. apud Murator. tom. 11. Script.

Ital. col. 31: *Præter autem luminaria, quæ singulæ mulieres, quæ possunt, faciunt assidue in ecclesiis, habentes singulas lampades vel Cicindilia vitrea singulæ ardentia ex oleo olivæ quotidie.*

* **CICENDELARIUS**, Qui *cicendelas* seu lampades, aliaque vasa, ad lucem ferendam in æde sacra destinata, curat. Ordo eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud eumd. Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 861: *De quibus, Deo opitulante, ego Beroldus custos et Cicendelarius ejusdem ecclesie, quicquid vidi et audivi et scriptum reperi, huic nostro libello tradere disposui.*

† **CICINIA**, θεὸς κυνέδων, *Dea Cynedorum*, in Supplemento Antiquarii.

† 1. **CICINUS**. Codex Legis Salicæ Carolino ævo conscriptus, qui Guelferbyti asservatur, Eccardo teste in notis ad legem Salicam tit. 7. art. 8: *Si quis gallum, aut gallinam aut Cicinum vel gruam domesticam furaverit.* Hinc eruditus Adnotator pro eo quod est in textu: *Si quis gruam aut cygnum furaverit domesticum*, mallet legere: *Si quis gruam aut circonium furaverit domesticum.* Legi posse *Cicinum* indicat Papias MS. Bituric. ubi habetur: *Cicinus, Olor, id est, cignus.* Vide *Cicones*.

* 2. **CICINUS**, Vestis ornamentum, fasciola. Annal. Victor. Mss. ad ann. 1315: *Ultima die Aprilis ligatus (Enjoranus) in carriga, cum cucufa alba et Cicino plicato, in tunica et caligis coloratis, cum maximo concursu populi gaudens ad patibulum est deductus.*

* **CICIONARIUM**, *Tenaille*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

CICLAS, *CICLATUM*. Vide *Cyclas*.

† **CICLICUS**, κυκλικός, Rotundus, orbiculatus. Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episc. in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 724:

Hactenus excolium quanto sudore sacellum Emerit, exposui; nunquam miracula quibo? Ennes si melico chelim mihi carmine tangant, Septenasque jugem Ciclico dulcore sorores; Aut sim magniloqui multos sectator Homeri? Non plane absolvam: dicitis jam cedo quibusdam.

Per *Ennea*, bene Mabillonius novem sorores intelligit et per *septenas sorores*, septem artes liberales totidemque mechanicas: *Ciclicus* autem *dulcor*, Chorus dulcis omnium artium intelligendus.

CICLUM, [Mensura liquidorum.] Vide in *Siculum*.

† **CICLUS**. Vide *Cyclus*.

CICOMOLA. Charta anni 1245. in Tabul. Episc. Autissiod. : *Cum contentio verteretur, et super hoc quod amoveri faceremus Cicomolas, quas levavi feceram pro pedagio a transeuntibus.*

* *Ciconiolas* legit D. *Le Beuf* tom. 2. Hist. Autiss. pag. 165. portulasque intelligit ad urbis muros civium commodo apertas, a quibus, cum per eas transirent, tributum exigebatur. Vide infra *Citonella*.

† **CICONELLA**. Vide *Citonella*.

CICONES. Glossæ antiquæ MSS.: *Olores, Cignos, id est, Cicones.* Vide *Cicinus*.

CICONIA. Ugutio et Joann. de Janua: *Ciconiam et Ciconium vocant Hispani lignum longum, quo in hortis hauriunt aquam, que imitatur illius avis levantis et deponentis rostra, dum clangit. Eam hortulani Telonam vocant. Tale lignum invenitur modo supra quosdam puteos cum catena ferrea.* [Vide Isidorum lib. 20. Orig. cap. 15. Nicolaus Specialis lib. 4. de Rebus Siculis apud Murator. tom. 10. col. 987: *Cumque adhuc Jacium obsidioni cedere penitus recusaret, procul a castro,*

ingens turris trabibus tabulisque conser-tis... construitur, quæ summis occulte rotis contra castrum funibus trahebatur, habens in summo eminentem longamque trabem, quam vulgo alii telonem, alii Ciconiam vocant, qua, postquam lignea turris hæreret saxo, viros bellatores exponerent supra castrum.] Gloss. Lat. Gall. : Ciconium, Soignole de puis. Gloss. Lat. Gr. : Ciconia, πέλραρος, μήχανή. Hispani etiamnum ciconnal dicunt. Vide Sebastian. Cobarruviam in hac voce.

* Glossar. Lat. Ital. Ms. : Ciconium, lo legno da cavare aqua, Hispani etiamnum Cigonnal, non Ciconnal, dicunt. Ubi etiam Telona et Telo, voces sunt corruptæ ex Tollenum. Vide in hac voce.

* **CICOPELUM**, Adjutorio, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CICOTHUS**, Pateræ species, apud Monach. Germanos. S. Willhelmi Constit. Hirsang. lib. 1. cap. 15 : Pro signo pateræ, ex qua bibitur tres digitos parum inflecte, et sic sursum tene. Pro signo Cicothi, eodem signo præmisso, hoc adde, ut digitum digito circumferas.

* Legendum omnino videtur Cibothus, idem quod Cibatum. Vide ibi.

* **CICULI**, sunt aves a voce propria nominatæ. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **CICULUM**, δὲλατον, Gloss. Lat. Gr.

* **CICUM**, Lo granello del pomo granato. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CICUMA**, Noctua. Vide Cecua.

† **CICUMEA**, Fulica. Papias MS. Avis est, Gallice Foulque, poule d'eau. Forte legendum Cicuma : saltem eadem videtur notio.

CICURIUS, Prudens, gratus, cautus, astutus, vaser, placidus, mansuetus : unde Cicurare, prudenter vel mansuete se continere, militare, mansuete facere. Jo. de Janua.

CICURRIS, Domesticus sus. Papiæ. Ugu-tioni vero Porcus natus ab apro silvestri et domestica porca. Vide Maialis et Cin-curris.

† **CICUTICEN**, Qui canit cicuta seu calamo. Sidonius Præfat. in Panegyri. Anthem. versu 15 :

Alta Cicuticines liquerunt Mænala panes.

CID, Dominus, vox Arabica, qua celeberrimum illum Hispanicum Ducem Rodericum Diaz donarunt Saraceni, ob præclaram virtutem bellicam, animique magnitudinem. Vetus Epitaphium apud Brizium Martinezum lib. 1. Hist. Pinate-nensis cap. 46 :

In hac tumba requiescit Donna Eximina, Cujus fama prænitescit Hispaniæ limina, Regis Sanctii fuit nata, felicemque me fecit, Roderico copulata, gentes quem vocabant Cid, Hæc in era millesima fuit hic tumulata, Centum et seisagesima fuit atracta et balsamata, Martii Nonas sepulta, maneat cum gaudio, Bona quia fecit multa præsentii Cœnobio.

† **CIDALARIUS**. Charta Ottonis II. Imp. ann. 990. apud Bern. Pez. Anecd. tom. 1. part. 3. col. 57 : Mancipiis utriusque sexus, parchalkis, Cidalariis, vectigali-bus, cunctisque utensilibus ad eundem locum Knt jure assignatis. Vide Cidelarii. [*] Adiaris, Germ. Zeidler. ADEL.]

* **CIDALWEIDUM**, an a Germ. Weide, Pascuum, pastura ? Charta Conradi reg. ann. 1025. apud Meichelbec. tom. 1. Hist. Frising. pag. 219 : Molendinis, piscationibus, Cidalweidis, quæsitis et in-quirendis, omnibusque legitime ad loca eadem pertinentibus. Vide Cidalarius et infra Cidalarius. [*] A German. Zeidel, Apis, et Weide, Pascua. ADEL.]

† **CIDARA**, pro CIDARIS, utitur S. Au-gustinus Quest. 123. in Exodum.

CIDELARII. Charta Ottonis M. Imp. 950. pro Ecclesia Paderborn. apud Meibomium : Cum... mansionariis, barschal-kis, aureariis, bruneariis, Cidelariis, molendinis, etc. Infra : Cidelarius, mansio-nariis, barschalkis, etc. Vide Metropolitim Salisburgensem tom. 1. pag. 227. [et supra Cidalarius.]

† **CIDENTADANAGIUM**. Vide Citadana-gium.

† **CIDFUNA**. pro Tribuna. Vide in hac voce.

CIDIMA, vel CADIMA, Joanni de Gar-landia in Synonymis Chymicis, Lithar-gycum auri.

* Legendum Cadmia, ut et Lithargy-rum pro Lithargycum. Vide supra Ca-thinia.

* **CIDLARIUS**, ut Cidalarius, f. qui pasqua curat. Charta ann. 1248. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 11 : Quinque casatos et quatuor Cidlarios su-per ribam Danubii, et ad Swarzaha Hugipaldus Cidlarius, et Adalperht faber, ... et Kerhelm vitinore de Putilespah et Ratkis Cidlarius. Vide supra Cidalwei-dum.

† **CIDONES**, Puerorum amatores. Glos. Isid. Legendum esset Cydones ; respicit enim ad illud Virgiliti :

Dum sequeris Clytium infelix nova gaudia Cydon
Dardaniæ stratus dextra, securus amorum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande jaceres.

Ubi Servius : De Cretensibus accipimus, quod in amore puerorum intemperantes fuerunt, quod postea in Lacones et in totam Græciam translatum est, adeo ut Cicero dicat in libris de Republica, opprobrio fuisse adolescentibus, si amatores non haberent. Propter quod Poeta Cydonem inducit amatorem. Novimus autem Cydonas Cretenes dici. Vide et Donatum ibi. Hæc post Grævium.

† **CIENTADAGIUM**, Cientagium. Vide Citadana-gium.

* **CIERCIA**. Charta ann. 1374. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. 3 : Vendunt... omnes jus... quod... ipsi habent seu habere possunt in Cierciis terrarum, quas ipsi venditores habent in finagio du Sauzoy. Ubi legendum existimo Tertiis. Vide Tertia 4.

* **CIERGIUS**, Cereus, Gall. Cierge. Testam. ann. 1517 : Vult luminare suum fieri de sex thedis seu torchiis cereæ, quilibet unius libræ ponderis, et sex Ciergiis cereæ.

† **CIFATUM**, Mensuræ species, ut vide-tur, a scypho sic dicta. Tabularium Montis S. Michaelis : Robertus filius Alani dedit Abbatie sancti Michaelis terram duorum Cifatorum mellis ; hoc est, quæ debebat duo Cifata mellis per annum. Vide Cifata.

CIFETUM. Rollandinus in Summa No-tariæ cap. 5 : Unum runcinum ferran-tem cum Cifeto, et cum uno freno et sella, etc.

† **CIFATA**, Mensuræ genus. Madox Formul. Anglic. Quolibet die duas Cif-fatas cervisiæ et unum ferculum de Ele-mosynario, et potagium, quod ad officium pertinet, et dimidium marcum per annum et unam vestem pelliceam. Exigua est hæc mensura, siquidem uni homini duplicatur quolibet die. Vide Cifatum.

CIFO, Italis Ciffone, Garcio, garciuncu-lus. Ugutio : Histro, quasi Ciffo, i. gesti-culator, jocularis, qui diversos gestus et habitus hominum scit representare. Hinc forte nostri Chifon, pro re nihili. [Vide Chiffones.]

CIFRÆ, CHILERÆ, seu ZIFERÆ, Notæ numerale. Nostris Cifres, [nunc Chif-

fres] dicuntur hæ notæ arithmeticae 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 0. quarum prima est unitatis, secunda binarii, etc. 9. no-venarii : 0. vero circularis nota, quam ex his solam alii vocant Ziferam, Geor-gius Valla Ziphram, per se quidem nihil significat ; sed aliis notis addita, nume-rum multiplicat. Cujus gentis aut ho-minis hoc inventum sit, seu litteræ sint, aut notæ, haud constat. Quidam ab Hebraico Saphar, quod sonat, nume-ravit, originem accersunt. Valla lib. 1. Arithmetices cap. 1. Indis, Orientalibus gentibus, inventum tribuit, argumento descriptionis quæ a dextris partibus in sinistras eat, quod Chaldæis, Syris, Ægyptiis, et toti denique Orienti est commune. Alia alii commentantur, ut Cobarruvias, Vossius in Mathemat. Reinhartus Robigiuz lib. 8. Robigal. cap. 1. Octavius Ferrarius, Athanasius Kircherus in Arithmologia, Daniel Pa-pebrochius in Serie Patriarch. Hierosoly-m. pag. 55. tom. 3. Maii, Daniel Hue-tius in Demonstrat. Evangel. pag. 647. etc. Breviloquus : Cifra, figura nihili. Parabolæ Alami de Insulis :

Inter narrantes Chilfram juvat esse figuras.

Idem in Plactu naturæ : Illic vesperti-llo avis hermaphroditica Cifri locum in-ter aviculas obtinebat. Et lib. 2. Anti-claudiani cap. 7 :

Qua ratione, quibus causis, H, littera non sit,
Cum sibi prætendat scripturam, nomen et usum,
Sed Cifri loca possideat, solaque figura
Jus sibi defendens elementis præferat umbram.

Henricus Aquilonipolensis in Lubecca lib. 2. cap. 11 :

Ut pupa præsumpsit aquila esse, asinus leo quondam
Simia regnatix, Cifra figura fore.

* Hinc nostris Chiffres, pro Homo vel res nihili. Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1 :

Or ai tant fait par moi meisme,
Que Chiffres sui en angorisme ;
Moult m'ont Deable empechié
Quant jou ne rechiui l'enveskié.

Scribit Theophanes ann. 2. Rhinot-meti, et 19. Copronymi, pag. 314. et 363. Arabes neutiquam numeros sua lingua exprimere potuisse, ideoque in descri-bendis publici ærarii codicibus, Chris-tianos adhibere solitos fuisse.

* Has anno 1375. (leg. 1355.) Petrar-cham primum in suis scriptis adhi-buisse auctor est Mabillonius lib. 2. Diplom. cap. 28. § 21. quem falli pro-bare aggreditur Godefridus abbas Gottwicensis lib. 2. Chron. ejusdem mon-ast. pag. 114. ex eo maxime, quod auctor synchronus de Gestis Baldwinii Trevir. archiep. et Henrici fratris sui imperatoris de Luzenburg. lib. 1. cap. 8. circa annum 1306. memoret Balde-winum illum in Parisiensi studio Ara-bicis arithmeticeque figuris scripsisse ; imo, si credendum Tenzelio in Obser-vat. monstr. ad mens. Jun. 1693. pag. 459. asservatur in Bibliotheca Elisabe-thana Vratislaviensi codex Ms. ann. 1268. in quo Calendarium cifris hujus-modi Arabicis conscriptum reperitur ; ex quo pariter colligit, quod ante tabu-las Alfonsinas, quas ex Albategnio de-sumpsit Alphonsus, usus cifrarum jam dudum in Germania invaluerit, cum Kircheri in Arithmol. sententia sit, Alphonsum Castiliæ regem primum harum cifrarum auctorem fuisse. Sane, addit doctus Abbas, cum jam temporibus Carolinis suam in Hispania sedem habuerint Saraceni, quis crediderit eor-um cifras centenis quatuor annis post in Germania fuisse incognitas ? præser-

tim cum sæculo XII. sub Conrado III. et Friderico Barbarossa non Alcoranus modo, medicique Arabici, Avicenna, Averroes, Alfarabius, sed et Græci philosophi ac medici, Plato, Aristoteles, Ptolomæus aliique translati fuerint, prout Seldenus in suo ad Eutychem Commentario demonstrat. Verum quid factum fuerit asserendum, non quid fieri potuerit divinandum. Cæterum notas Arabum numericas extare ad ann. 1210. in Codice regio testis est D. *Le Beuf* in Animadversionibus quas mecum communicavit. Consule novum Tract. diplom. tom. 3. pag. 526. et seqq. Vide *Ziffra*.

† **CIPHRAE**, Characteres occulti, Gall. *Chifres*, quibus arcana et quæ ab aliis ignorari interest, solent perscribi ac significari. Illarum varias species, *Ciphras simplices, non significantibus characteribus mixtas, duplices litteras uno caractere complexas, Ciphras rotæ, Ciphras clavias, Ciphras verborum*, enumerat illustris Verulamius. Vide Hofmannum in Lexico.

† **CYFRÆ**, pro *Cifra* scribit Bern. de *Breydenbach* pag. 190. Itinerarii sui Hierosol.

* *Ciffre*, Instrumentum piscatorium, in Stat. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 535. art. 72.

† 1. **CIFUS**, pro *Scyphus*. Vasculum potorium. Occurrit in Codicillo Bertrandi de Turre ann. 1281. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 508. et supra in *Caritas dicta mensura vini, etc.* Chartular. Comp. pend. : *Duo manutergia, tria auricularia, duo Cifi madelini.*

* 2. **CIFUS**, Leguminis species, si tamen bene lectum est. Charta ann. 1155. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 555 : *Omnes leudas, quas ibi habeo, scilicet de porros et caulibus, et cebis, et allibus, et de rafinis et de Cifos.* Vide *Cisara* 1.

* 3. **CIFUS**. [Scyphus : « Calices, Cifos argenteos et alia preciosa donaria deferentes pariter et offerentes. (Bibl. Vatic. Reg. 339. f. 56^s. Mirac. beatæ Mariæ Carnotensis. XIII. »)]

* **CIGNITUS**, Cygni clamor. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cignitus, voz de cigne. Cisme, pro Cygne, Cygnus, inter Poem. reg. Navar. tom. 1. pag. 83.*

CIGNONUS. Tabular. Priorat. de Domina in Delphinatu fol. 114 : *Et 8. jornaes pro covovata, et pro Kl. 6. den. de udlias, et 1. fassum de Cignonis, et dimidiã boziã, etc.*

* Perperam, ni fallor, pro *Oignonus*, Ceba. Gall. *Oignon*.

* **CIGNUS**, *Mensura retinens octo scrupulos*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618.

* **CIGOGNOLA**, *CIGUGNOLA*, *CEGUGNOLA*, Trochlea, aut parva rota, in cuius orbiculo circumactio ductarius funis pondera trahit. Italis, *Girella*, Gall. *Poulie*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 362 : *Et ubi puteus est non habens Cigognolam (Cicugnotam, Cod. 52. Cegugnotam, Codd. 64. 67.) vel rotam cum catenella ferrea fiat ut alibi est.* Verum notandum est vocabulum vernaculum bononiense *Zignola*, unde supra dicta vox, nunc significare instrumentum, quo situla funi suspenditur; attamen in locis allatis haud dubio vox *Cigognola* usurpatur eadem notione, qua rota. Quod antiquius etymon credimus originarium, ex ipso vocis sonitu, referente gemitum vel stridorem, quem haud raro edit rota cum versatur. [FR.]

* **CIGONIA**, a Gall. *Cigogne*, Machina pulsationi campanarum utilis. Consuet.

MSS. monast. sanctæ Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Item habet (sacrista) tenere campanas monasterii bene garnitas et munitas de cys, de Cigonias, mercobulis et funibus, et de cunctis aliis necessariis, ut bene possint trahi per clericos suos.* Vide *Ciconia*.

† **CIHARE**, *Vocare*. Glossar. Sangerman. MS. num. 501. legendum *Clere*.

* **CILESTIS**. [Cælestis, Gall. *bleu céleste* : « tres petie de ciameloto, due videlicet rubee et una *Cilestis*. (Inv. Calixt. III. archiv. Vatic.) »]

CILIARE, est *detinere oculos avis (falconis) clausos cum palpebra inferiore superinducta usque ad cilium*. Dicitur autem *Ciliare* pro eo quod cum palpebra inferiore contigitur oculus usque ad cilium. Ita Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 37. ubi ciliandi falcones modum pluribus describit.

† **CILIATURA**, Cilium, Pili palpebrarum. Vide locum in *Raspere*.

CILIATUS, εὐσάρυς, in Gloss. Gr. Lat. [Addunt aliæ Glossæ similiter Gr. Lat. *Cilio magno prædittus*; sed melius in Supplemento Antiquarii, *Pulcher supercilii*.]

* **CILICIARIUS**, Vestis ex pilis animalium contextæ, quæ *Cilicium* vocabatur, opifex, in Inscrip. apud Monfalec. tom. 5. Suppl. ad Antiquit. expl. pag. 96.

† **CILICIATUS**, Indutus *cilicio*. Acta SS. Maii tom. 2. pag. 248. D. in Vita S. Stanislai : *Vade in Cracoviam Ciliciatus et nudipes.*

† **CILICIO**, Cælum, Scapellum. Vide *Cælio*.

* **CILICIOLOM**, diminut. a *Cilicium*. Acta S. Claræ tom. 2. Aug. pag. 755. col. 2 : *Sub vestibus namque pretiosis ac mollioribus, Cilicium gerebat absconditum, mundo exterius florens, Christum interius induens.*

CILICIUM, Vestis interior, seu subcucula ex pilis animalium contexta, (unde nomen) quam Monachi et vitæ sanctioris viri ad domandam carnem, sub cæteris vestibus deferunt, ne dum cernitur, vanam procreet ostentationem : unde *Cilicium* ab ordinario Monachorum habitu rejicit Cassianus lib. 1. Inst. cap. 1. dicens, sapere superbiam, et nullum corpori conferre emolumentum, impedire item laborantem, neque suo tempore in usu fuisse, nisi apud paucos. Glossæ Basilicæ : *Κιλίκια, πράγιον ἀπὸ Κιλίκιας οἱ δασεῖς πᾶν γὰρ ἐπέκειτο ὑπάρχουσι οἱ τοιοῦτοι πράγιον, ἔθεν καὶ τὰ ἐκ τριχῶν συντιθέμενα Κιλίκια λέγονται.* Jo. de Janua : *Cilicium, velamentum factum de pilis caprarum, vel taxorum, unde tentoria fiunt, et mortui operiuntur.* Paulinus lib. 2. Vitæ S. Martini :

Quin et contexto setis coopertus amictu,
Exæsa assiduo compunxit acuminè membra,
Ut tereret tenuem vestis nimis aspera pellam,
Et cutis extensis stimulis attackta paveret.

De ciliciis et cilicinis, consule *Salmasium* ad *Solinum* pag. 488. *Savaronem* ad lib. 4. *Sidon. Epist.* 24. *Lindenbrogium* ad lib. 24. *Ammiani* et *Haeftenum*. [FR.] Glossar. med. Græcit. voce *Κιλίκιον*, col. 654.]

CILICIA, seu *Κιλίκια*, et *Κιλίκια* vocabant etiam Græci nuperi *Centones ac feltra*, quibus telorum et lapidum, e machinis emissorum, vim retunderent. Προκαλύμματα ἐκ τραγέλιον τριχῶν, ἃ δὲ καλοῦσι Κιλίκια, Procopio lib. 2. Persic. cap. 26. Vide *Leonis Tactica* pag. 52. 61. 106. 231.

CILIO, [CILIVM, CILIX.] Ugutio : *Hic cilix, quem vulgo cilionem, vel Capsellam vocant.* Vide *Cælio*.

CILLABA, alias *Cilliba*, *Mensa cibatoria, quæ finita comestione removetur, et dicitur a cilleo, es, hæc et assidela dicitur.* Joan. de Janua. Festo *Cilliba* est mensa rotunda. [Legendum *Cibilla*, ut et apud *Varronem* lib. 4. de *Lingua Lat.* cap. 25 : *Mensam escariam Cibillam appellabant ; ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris est : a Cibo Cibilla dicta : postea rotunda facta.*]

† **CILLERE**, *Movere*, apud *Isid.* lib. 20. Orig. cap. 14. et in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Vox est veteris Latii. *Plaut. Amphitr.* : *Aliquem hominem allegent, qui mihi advenientem os Obcillet probe.* *Miracula S. Dionysii Paris.* in Actis SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 359 : *Sole jam in occiduis vergente partes, quædam adulescula... textili opere laborabat ; cum repente ferrum radioli quo fila Cillebat, manui ejus adhæsisset tam valide, ut cruciatum se cauteris ferre voce querula testaretur. Vide Cillaba.*

* **CILLONES**, *Homines angusti capitis*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **CILOSTROS**, Fax, funale. Stat. crimin. nova Cumanæ cap. 204. ex Cod. reg. 4622. fol. 110. rº : *Nemini spziario seu apotecario... liceat facere... vel vendere... aliquos duplerios seu Ciloistros vel candelotos cum mictione larecina, pexæ seu raxæ.* *Funus Joan. Galeaz* ad ann. 1402. apud *Murator.* tom. 16. *Script. Ital.* col. 1032 : *Postea vero sequuti sunt in ordine homines duo mille, omnes induti panno grosso brunæ, expensis curiæ, singuli gradatim deferentes unum Cilostrum.*

* **CILUM**, pro *Cilium* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cilum, j. folliculus, quo oculus tegitur, la pel qui couvre l'œil.*

CIMA, *Cocumula*, in Gloss. *Isid.* [Excerpta *Pitheci Cuma*, non male pro *Cyma*. Pro *Cocumula* Grævius emendat *Cumula*. Forte melius *Comula*, ex his libri 17. Orig. cap. 10. verbis : *Cima dicitur quasi coma ; est enim summitas oleum vel arborum, in qua vigens virtus naturalis est.* Pro *Coma* Glossator scripserit *Comula*. Ut ut est *Cyma* non *Cima*, a Græco κύμα per crasin pro κύμα scripserunt *Plinius* et alii. Ille lib. 9. cap. 8. habet : *Cymas brassica a prima sectione præstat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus.* Hinc *Galli Cime*, Itali et Hispani *Cima* montis acumen appellant, ac generatim cujusvis rei altioris summitatem. Charta *Theobaldi Comititis Campaniæ* pro *Abbate Molismensi* ann. 1233 : *De iisdem nemoribus capient Monachi quicquid ipsi necesse fuerit... tam in grosso quam in gracili... a pede usque ad Cimam.* *Potio* probatissima contra calvitium in Codice veterum Canonum MS. decimi circiter sæculi, e *Bibl. Illust. D. D. Chauvelin* Custodis sigillorum regionum :

Tres nimium Cimas dura de rupe revulsas,
Tot picæ saltus capies, tot sibilæ milvi,
Tot sonitus laticum, raxæ tot fronte capillos,
Virgins ex factis terna compone maniplis.
Hæc una vitreo calici congesta terantur
Vase rudi pilo, Bachi comixta liquore,
Solis in exortu turbato porrigè calvo,
Mox teneros capiti cernes concrescere crines.]

† **CIMATIO ARBORUM**, *Arborum cimæ succisæ*. Vide locum in *Housebote*.

* **CIMALE**. [Italis *Cimasa*, gallice *Cimaise* : « In faciendis *Cimalibus* plumbeis pro fabrica jardini palatii S. Marci. (Mandam. cam. apost. f. 210. an. 1469-70. arch. Vatic.) »]

* **CIMALIA**, *Arborum summitates excisæ, vel casu aliquo dejectæ, a Cima*

sic dictæ. Vide in hac voce. Charta ann. 1334. ex Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1378: *De quibusdam Cimiliis forestæ de Gada-bone, nec non de ruptis ejusdem vendæ forestæ S. Romani integram summam non computaverat... De Cimiliis vero et ruptis supradictis se referat ad Cameram Compotorum. Vide Tonsura neomorum et infra Cimeyæ.*

* **CIMARE**, Acad. Crusc.: *Levar la cima, e scemare il pelo al panno lano, tagliando gliete colle forbici*, Tondere. Chron. Bergom. ad ann. 1402. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 932: *Qui omnes decem fuerunt vestiti, expensis communis, de panno bruno, non Cimato, etc.* Hinc

* **CIMATOR**, Tonsor panorum, in Actis SS. Junii tom. 3. pag. 396. ubi de B. Michelina: *Tertio accedere debeant omnes mercatores, sartores, Cimatores, merciarri.*

* **CIMATURA**, Ars tendendi pannos, Cimato, qui eam exercet. Stat. Vercel. lib. 7. pag. 160. vº: *Statutum est quod aliquis Cimato civitatis Vercellarum, vel quis alius operans officium Cimaturæ in civitate Vercellarum, non audeat, possit nec debeat capere pro Cimatura brachii panni nisi denarios duos Pap.* Stat. Placent. lib. 6. fol. 82. vº: *Provisum est quod Cimatores pannorum non possint accipere de Cimatura pannorum, videlicet de brachio panni Francisci valoris a soldis xxx. infra Cimando bis, ultra tres denarios.*

* **CIMATURA**. [Gall. *Etoupe*: « pro Cimatura, pice greca et nonnullis formis pro non dictarum tegularum. (Arch. secret. Vatic. brevia Sixti IV, 1483. f. 60.) »]

* **CIMBA**, Capsa Reliquiarum, Translatio S. Mauri Martyris ann. 1348: *Nonnullas Reliquias... de quadam capsâ seu Cimba antiqua (transtulimus.)*

* **CIMBARIUM**. Vide *Ciborium*.

* **1. CIMBER** MERCATURARUM, f. Tantum mercis quantum *Cymba* vel *Cymbula* vehi solet. Litteræ Philippi Aug. Franc. Regis ann. 1207. apud *de Lauriere* tom. 2. pag. 413: *Quæcumque navis de Imbernia venerit, ex quo caput de Guernes transierit, Rothomagum venire, unde nos de unaquoque navi habebimus unum Cimber mercaturarum, vel decem libras.* [* Leg. Timber, Fasciculus 60. pellium. Vide *Timbrum*.]

* **2. CIMBER**, a Germ. *Zimmer*, Tignum ædificii aptum. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 672. col. 1: *Materiam sunt ligna, quæ nos vulgariter appellamus Cimber. Cimbre, inter instrumenta musica recensetur tom. 1. Poem. reg. Navar. pag. 246. sed perperam pro Timbre. Vide *Tymbris*.*

* **CIMBIA**, orum, Joanni de Janua, *Pocula facta ad similitudinem cimbe navis.* Ex Gr. *κίμβιον*. Ælfricus in Gloss. cap. de *Vasis*: *Cimba, scip-fæt.*

* **CIMBICES**, Minima quæque plurimi facientes, apud Sussannæum in Vocabulario, a Græco *κίμβηξ*, Sordidus, tenax et plus æquo parvus.

* **CIMBOLUM**, pro *Cymbalum*, ab Occit. *Cimboul*, Campanula, tintinnabulum. Comput. ann. 1405. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 182. col. 2: *Magistris Cimbolorum et arvologiorum, qui nuper fecerunt, ad instanciam dominorum consulum Nemausi, in ecclesia Nemausi unum symbolum arrotogii, etc.* Vide *Cimbolum*.

* **CIMBORIUM**. Vide *Cimbarium* in *Ciborium*.

* **CIMBRI**, Lingua Gallica latrones dicuntur, inquit Festus. Glossæ MSS. Regiæ Cod. 2062: *Κίμβρος, ληστής*. Inde forte

aut genti nomen, aut a gente latrocinantem latronibus ipsi.

* **CIMBRIONES**, in Jure Hungarico, dicuntur custodes canum regiorum.

* **CIMEDALIS**, ut mox *Cimelia*, Supellex. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino in Codice MS. Sangerman.: *Item pisces salso, et copas, et allea, et alia victualia, oleum et risum, et Cimedales secundum conditiones personarum.*

* **CIMEDIA**, Gemma, quæ invenitur in cerebro piscis. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **CIMELIA**, CIMILIA, Thesauri, vasa, donaria Ecclesiæ, ex Græco τὰ κειμήλια: Supellex pretiosa, quam quisque habet. Lexicon Gr. MS. Regium: *Κειμήλιον, τὸ ἀπόθετον ἄχρημα*. Hesychius: *Κειμήλια, σκεύη, δώρα, καὶ τὰ ἀπόθετα χορήματα*. Homerus *Iliad*. ζ. vers. 47:

Πολλὰ δ' ἔν ἀννεϊοῦ πατρὸς κειμήλια κείται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολὺκμητός τε σίδηρος.

Depositivæ pecuniæ, Senatori lib. 6. for. 8. Gregorius Magnus lib. 1. Epist. 10: *Quæ de diversis Ecclesiis Cimilia sunt collecta... servantur.*

* **CIMILIA**, Anastasius in S. Vitaliano PP.: *Sed et vasa sacra, vel Cymilia sanctarum Dei Ecclesiarum tollentes, nihil dimiserunt.* In Severino: *Et Sigilaverunt omne vestiarium Ecclesiæ, seu Cimibia Episcopi, etc.* Alii Cod. præferunt *Cimilia*. Adam Bremensis cap. 15: *Beati vero Remigii Cimilia cum ingenti honore servavit Bremæ.* [Arnulphus in Hist. Mediolan. apud Muratorium tom. 4. pag. 9. col. 1: *Præcipue in thesauris et Cymiliis omnibus, quibus incomparabiliter affluebat.*] Vide Paul. Warnefr. lib. 5. Hist. Langobard. cap. 11.

* **CIMELIARCHA**, Thesauri et Cimeliorum custos. Collatio quæ sub Justiniano facta est Constantinop.: *Vir Venerabilis Eusebius Presbyter, et Cimeliarcha sanctissimæ majoris Ecclesiæ. Κειμηλιάρχης in leg. fin. C. de Bon. auctor. judic. possit. (7. 72.) et Nov. 40. Κειμηλιοφύλαξ in Concil. Calched. Act. 10. Vetera Acta Eccl. Mediolanensis apud Puccinellum in Vita S. Simpliciani: *Hic addidit magistros cum octo pueris Ecclesiæ Mediolanensis, necnon octo Lectores minores cum Scola S. Ambrosii, et cum Cimeliarcha, numero 20. inter masculos et feminas ad munus offerendum in persona totius populi.* Adde Ughellum tom. 4. pag. 616. 636. tom. 6. pag. 156. 159. 162. 170. 174. [Sumitur etiam feminino genere pro Thesauraria in Annal. Benedict. tom. 4. pag. 21. n. 50. ubi exhibetur *Epistola ad Hazecham Sanctimoniam, urbis Quidinæ Kimiliarchen.*]*

* **CIMLIARCHIUM**, Locus ubi reponuntur *Κειμήλια*. *Sacrorum vasorum ærarium, Κειμηλιαρχειον*, in Epist. 2. Gregorii II. PP. ad Leonem Isaurum in VII. Synodo. Vide Gregorium Magnum lib. 1. Epist. 130. lib. 2. Ind. II. Epist. 49. lib. 10. Epist. 45. Anastas. Bibl. in Vita S. Jo. Eleemos. num. 26. 84. l. 20. Cod. de Agricol. (11. 48.) *Κειμηλιοφυλακειον*, in Nov. 70. cap. 4. Glossæ MSS.: *Cimeliarchium, secretarium principale.*

* **CIMEN**, Somnus. Dormitio. G. κοίμημα, κοιμησις. Vide locum in *Cimiterium*.

* **1. CIMENTUM**. *Cimento*, Hispanis; Gloss. Arabico-Lat.: *Fundamentum. Cimentarius, qui disponit fundamentum.*

* *Chime*, pro *Ciment*, Arenatum, in Charta Petri abb. S. Amandi ann. 1318. ex Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 507: *Meubles et catels, qui seroient audit jour en*

ledite maison, qui ne tenroient à clou ou à keville, à Chime ou à rechime, etc.

* **2. CIMENTUM**. *Mendacium, cogitatum*, in Glossario Sangerman. MS. n. 501. Legendum proculdubio *Commentum*.

* **CIMERIA**, CIMERIUM, Imposita summæ galeæ figura, Gall. *Cimier*, Italis *Cimiero*, *Cimiere*, apud Rymer. tom. 5. pag. 569. col. 2. in Conventionibus Edwardi III. Regis Angl. cum Januensibus ann. 1347: *Et in Elmum cum Cimieria, in cuius circuitu erant litteræ dicentes: Edwardus Dei gratia Rex Franciæ et Angliæ, et Dominus Hiberniæ.* Bernardus Thesaurarius de Acquisitione Terræ Sanctæ cap. 167: *Insidebat enim equo magno et ipse forma procerus supra galeam habens cervina cornua pro Cimierio.* [* A *Chimæra* effectum videtur.]

* **CIMERIUM**, Sigillum, scutum gentilitium, ejus crista, vulgo *Cimier*, pars erat præcipua. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 138. ex Cod. reg. 4620: *Statuimus et ordinamus, quod pondus ducati et aliarum monetarum communis, quod pro commune teneatur, bullatus esse debeat Cimierio magnifici Domini. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 812: *Bocale unum deauratum solum et rotundum cum Cimierio.* Et col. 813: *Bocale unum deauratum factum ad novem quadros esmaillo ad Cimieria et cum aliis foliis et operagiis.**

* Haud scio an inde vel a *Cimia* rependa sit origo vocis Gallicæ *Cymeron*, qua pars nasi acutior significatur, in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 156: *Sacha un grand coustel et en feri l'exposant sur le visaige, et lui coppa le Cymeron du nez tout jus et le fendit jusques aux dens.* Vide *Cima* et *Cimera*.

* **CIMESSOR**, Homo conditionis abjectæ, apud Ammianum 28. 4.

* **CIMETERIUM**. Vide *Cæmeterium*.

* **1. CIMETUM**, Panni species. Historia Abbatie Condomensis pag. 509: *Fecit fieri unam infulam cum tunica et dalmatica de bisso seu Cimeto viridi, et tria vestimenta parata. Leg. forte Bruneto.* [* Vide *Dimitum*.]

* **2. CIMETUM**, Ital. *Cimetta*, diminut. est a *Cima*, Vertex, apex, an per *Cimeta* et *Incimeta* intelligenda sint loca alta et humilia, haud satis scio. Charta Frider. I. ann. 1165. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1057: *Concedimus quoque tibi pro communi Pisanæ civitatis in feudum... cum omni jure, ... piscationibus, paludibus, Cimetus et incimetus, thelonicis, ripaticis, etc.* Nisi forte ibi legendum sit, *Cultis et incultis*.

* **CIMEYÆ**, Arborum summitates excisæ, vel Casu aliquo dejectæ, a *Cima* sic appellatæ. *Cymeaulx* in Lit. remiss. ann. 1481. ex Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 245: *Iceulx supplians se prindrent à copper des Cymeaulx dudit bois.* Charta ann. 1310. in Reg. 45. ch. 102: *Gentes nostræ dicebant quod idem Robertus usagio, quod habebat in dicta foresta a parte de Tunchebrai, ad Cimeyas, branchias et remasentius, taliter abusus fuerat, quod perpetuo amittere debebat usagium antedictum.* Eadem rursum occurrunt in Ch. seq. Vide supra *Cimalia*.

* **CIMIA**, Vasa modica, in Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618. *Cymoise*, vas vinarium, vel alterius liquoris, in Lit. remiss. ann. 1474. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1061: *Glaude Clerc portant deux connilz cuitz et une Cymoise de vin et aussi du pain, etc.* *Cymaise*, apud Monet. in Diction. Vide *Semaisia* et *Symaisia*.

* **CIMICO**, Κοπίω Gloss. Lat. Gr. Est

autem *κοίλω* seu *κοιζομαζι*, Blandior, blande compello.

* **CIMICOSUS**, Pieno de cimice. Glossar. Lat. Ital. MS. A Cimex, Gall. *Punaise*. Occurrit etiam in Cath.

† **CIMILIA**, CIMILIARCHA. Vide *Cimelia*.
CIMILINE, Ugutioni et Joanni de Janua, dicitur vas aquaticum ad abluendas manus, ut dicunt bacinum. Hac notione sumitur etiam apud Honorium III. PP. in 5. Compil. lib. 5. tit. 19. cap. 1. et cap. 29. de Verb. signif. pro eo nempe vase in quo Sacerdos sacra faciens manus abluit et quo postmodum uti solent Diaconi aut Subdiaconi, qui eidem deserviunt, ad excipiendas oblationes quæ offeruntur inter Missæ solennia, dum patena populo osculanda præbetur: *Verum quia postmodum Sacerdos prædictæ Capellæ asserens oblationum nomine minime contineri ea quæ ipsi Capellæ in festiuitate omnium Sanctorum mittuntur, vel portantur ad illam, seu ad domum Sacerdotis ejusdem intuitu defunctorum: necnon quæ in Cimilini ponuntur, quod de altari suscipit, etc.* Testamentum Guallæ Bicherii Card. Vercellensis ann. 1227. apud Aug. de la Chiesa in Hist. Eccl. Pedemont. cap. 36: *Item relinquo hospitali S. Andree de Vercellis omnia vasa mea argentea, scilicet Ciminales, cupas, et cultellos, etc.* Cimilile manicatum, apud Thom. Archid. in Hist. Salonit. cap. 16. Quidam a *κεμήλιον* formatum vocabulum putant, sed ex *acquimanile* abbreviatum constat. Vide in hoc verbo et *Cimilile*.

* **CIMINA**, Placentæ species. Consuet. Perpin. MSS. cap. 38: *Item debent (fornarii) coquere panes flauerios pro quatuor denariis et uno tortello de fluxol (sic), Cimynam, et nihil aliud debent habere pro Cimina.*

† **CIMINETA**. Caminus, Gallice *Cheminee*, Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. in Computo ann. 1333. et seqq.: *Pro reparatura Ciminetæ salæ magnæ taren. 1.*

* **CIMINILE**, Vas, in quo sacerdos sacra faciens manus abluit. Pontif. MS. eccl. Elens. ubi de consecratione altaris: *Item Cimilile vel vas ad deponendum ibi hujus combustiones.* Vide *Cimilile*.

† **CIMINUM**, Cuminum, seu Cuminum sativum, Gall. *Cumin*, Angl. *Cummin*. Charta Pacis inter Simonem Episc. Meld. et Fulconem Abb. S. Germani a Pratis ann. 1185. in Tabulario Meldensi: *Semel in anno debetur Episcopo Meldensi ab Ecclesia S. Germani procuratio sub hac forma, LX. panes de pane conventus in eodem pondere et mensura. Pro coquina X. sol. Paris. dimidia libra piperis et dimidia Cimini, III. libræ Cere ad paruum pondus, vel una ad magnum, etc.* Eadem repetuntur in Charta Fulconis in eodem Tabulario asservata. Charta Gisleberti de Caorces ann. 1224. in Archivo Monasterii B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomag.: *Reddendo inde annuatim mihi et hæredibus meis unam unciam Cimini in Pascha. Madox Formul. Anglic. pag. 231: Et redditu unius libræ piperis et unius libræ Cimini.* Occurrit rursus in Præcepto Philippi Pulcri Franc. Regis ann. 1304.

† **CIMISTERIUM**, ut *Cimiterium* vel *Cœmeterium*. Charta Michaelis Episc. Tarasson. in Libro rubro S. Martini Sagiensis fol. 39: *Concedo vobis... Ecclesiam cum domibus, claustris, Cimisteriis, etc.*

† **CIMISTERIALIS** ECCLESIA, in qua humantur corpora mortuorum, Stephanotius Antiquit. Benedict. in Vasconia part. 1. pag. 669. ex Chartulario Gene-

rensi: *Dederunt S. Petro Ecclesiam de Sarsaa quæ est baptismalis et parochiarum v. est Cimiterialis.*

CIMITERIUM, pro *Cœmeterium*, Nostri etiamnum *Cimetiere*. Ebrardus in Græcismo cap. 8:

Est quoque dulce cimen, inde *Cimeterium*.

Infra:

Est statio tertion, inde *Cimeterium*.

Iso Magister in Glossis ad Prudentium: *Cymitron Græce, Latine dormitorium. Hinc Cymeterium et Cymiteria dicuntur, id est, dormitoria, in quibus sancti quasi dormire videntur usque ad diem iudicii.* Vide *Cœmeterium* et *Area* 2.

† **CIMITERIUM**, Oblationes pro humatione. Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ in Diœcesis Constantiensis fol. 20. e Musæo D. de Cangé: *Levat dictus Rector Cimiterium cum pertinenciis una cum altalagium. Vide Cœmeterium et Sepultura.*

* **Chimentiere**, in Charta ann. 1450. ex Chartul. 23. Corb. Vide infra *Cœmeterium*.

* **CIMITERII OPUS**, an Officium pro defunctis? Vide in *Opus* 6. Charta Joan. Trevir. archiep. ann. 1202. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 476: *Synodum cum aliis parochianis observabant, et opus Cimeterii, sicut ab antiquo consueverunt, peragere non omittant.*

† **CIMITERIUM**, Azylius circum Ecclesiam. Charta Stephani Episc. Redon. ex Archivo Majoris Monasterii: *Stephanus Dei patientia Redon. Ecclesiæ humilis minister. Circa Capellam S. Auberti, ad refugium tantum vivorum, non ad sepulturam mortuorum, quoddam Cimeterium benedixeramus, inconsultis Monachis Majoris Monasterii, in quorum parochia Capella sita est; ideoque prohibemus ne sepultura ibi absque voluntate monachorum fiat.*

† **CIMITERIUM**, Locus quidam seu vicus forte prope Ecclesiam constitutus. Charta anni 1249. in Tabulario Casæ Dei de Jure præpositali veteris *Cimeterii de Jays. Homines Cimeterii de Jay vendere vinum seu stagnum debere in dicto Cimiterio.*

† **CIMNIFO**, γυναικῶν κομητήρις. Gloss. Lat. Gr. *Qui ornat mulieres.* Mendum est pro *Cinifo*. Vide *Ciniferus*.

* **CIMON**, *Cimimum*, in Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide *Cimimum*.

CIMONA, Equi morbus, cum equus diu stetit infrigidatus in capite, in qua fluxus rheumatis fit per naves continue, velut aqua, etc. apud Petrum de Crescentiis lib. 9. de Agricult. cap. 28. Ubi vetus Interpres Gallicus habet *Cimorra*, vertitque *morve*. Italis *Cimorro*, est quod *Gourme* dicimus.

* **CIMONAGIUM**, f. Summitatum arborum abscisio. Vide supra *Cimeyæ*. Charta Willel. archiep. Rem. ann. 1182. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 113: *Forefactum quoque de Cimomagio nobis per septem solidos et dimidium emendabitur.* Eadem occurrunt in Ch. confirmat. a Phil. Aug. ejusd. ann. ibid. ch. 112.

* **CIMOSSA**, Summitas, extremitas cuspis rei: *Cimussa*, apud Laur. in Amalth.: *Margo panni, liciatia. Plica. Cimussator, plicator, Piegatore, Italis.* Stat. Crimin. Riper. cap. 219. fol. 29. rº: *Quilibet persona vendens pannum lanæ, debeat mensurare cum passo justo et bulato, posito per medium panni duplicati, distenti super tabula vel disco, et non per Cimossam, sub pona cui libet contrafa-*

cienti librarum quinque parvorum. Vide *Cima*.

CIMOSUS. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apost. in Cypro insula ann. 1312. cap. 32: *Quod solennes fiant Ecclesiæ per Prælatos, ubi factæ non sunt... de opere bono et solido, tamen nullatenus Cimoso, etc.*

CIMUSSA, CIMUSSATOR. Gloss. Lat. Gr. *Cimussa*, σιρά Lego σιρούσα, Id est, *Cerussa*. Gloss. Gr. Lat. MS: *Ψιφύτιον, hæc Cerussa. Ψιφύτης, Cimussator.* Editum habet *Cimussa*. et *Cimussator*.

† **CINABRIUM**, Cinnabaris, Gall. *Cinabre*, Ital. *Cinabari*, *Cinnabario* et *Cinabro*. Chronicon Parmense ad ann. 1287: *Et ob hoc fuit ordinatum, quod unus alius liber de novo feret ad exemplar illius, qui erat ad sacristiam Majoris Ecclesiæ, et qui deberet rubricari de Cinabrio.* Vide *Cinnabari*.

† **CINADA**, pro *Civada*. Vide in hac voce.

† **CINÆDUS**, λευκομέτωπος, *Candidam habens frontem.* Supplem. Antiq. An Cynædus, perditus, impudens λευκομέτωπος, dictus, quod nihil erubescat?

* **CINAMOMUM**, pro *Cinnamomum*, in Convent. Saonæ ann. 1526. nostris *Cannelle*, alias *Cynamome*. Charta ann. 1422. in Chartul. sign. *Ezéchiél* Corb. fol. 180. rº: *Sera tenuis (Ricoart de Liekerke escuier bourgeois de Gand) de rendre et paier chascun an à l'église ou à son command la somme de liv. livres de gros, vint livres de Cynamome, vint livres de gingembre de Mesche et une livre de safran.*

* **CINARA**, Instrumentum musicum quod cietur, seu movetur ad sonandum, apud Laur. in Amalth. ex Cath. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Cinari ut quidam putant, acitabula, quæ percussa in modulos concitantur.*

† **CINAVERDUNIA**. Vide *Cinewerdunia*.
 * **CINBOLA**. Joan. de Cardalibaco serm. in Annunt. B. M.: *Scitis enim quod felix Cinbola appellatur multum multitudo.*

† **CINBOLUM**, Campanula, tintinnabulum, quo Monachi vocantur ad refectorium, ab Occitano *Cimbol*, *Crotalum*, Gall. *Grélot*. Vetus Ceremoniale MSS. B. M. Deauratæ Tolosana: *Finitisque Vesperis... tenditur ad prandium, et in introitu pulsatur Cinbolum, deinde insquilla in principio et in fine.* Et paulo post: *Dum videtur Priori, quod sit hora condessens (condescens) mittit aliquem de conventu ad pulsandum Cinbolum pro collatione faciendi, pulsatoque Cinbolo... omnes tendunt ad refectorium.*

* **CINCABER**, CIBIBER, CIPER, ZINCIBER, ZIZIBER, Zingiberis, Italis *Zenzero*, Gallis, *Gingembre*, Aromaticis species similis sapore piperi. Vide *Zinzaber*. [Fr.]

* **CINCELLUS**, pro *Syncellus*. Vide in hac voce. Liber cens. eccl. Rom.: *Quoniam iterum eundem patriarcham (Jerusalemitanum) oportebat habere præter supradictos metropolitanos, familiares suffraganeos, quos Græci Cincellos vocant, etc.*

† **CINCENDELA**, CINCENDULA. Vide *Cicindela*.

† **CINCIARE**, Pipilare. Dicitur de pipatu seu garritudine passerum. Vide locum in *Bravulare*.

† **CINCIDELE**. Vide *Cicindela*.

CINCIDES. Tudebodus lib. 1. Hist. Hierosol. pag. 778: *Alii mittebant Cincidas in piscinam, et postea demittebant in os suum.*

† **CINCINERIUM**, Umbella, umbraculum, Gall. *Dais*, olim *Cincellier*. Inventa-

rium Ecclesie Noviomi. anni 1419 : *Item unum Cincinerium de tela trium colorum. Bible Historiaux* apud Borellum : *Quand Judith vit Holofernes gesir en son lit, dessous un Cincelier, qui estoit de saphir, d'esmeraudes, etc. ouvrée d'or et de soye, etc.*

* Gall. *Rideau, tour de lit.* Le Roman de Cleomades MS. :

Un esprevier ot par dessus,
Qui moult riches et biaux estoit,
Qui trestout le lit pourpenoit,
Del Cincelier que je vous dy,
Selon ce que jou ay oy.

† CINCINNIVM. Dicta B. Ægidii Ord. Minorum, tom. 3. April. pag. 231 : *Redditur unicuique aurum pro auro, scarletum pro scarleto, Cincinnium pro Cincinio.* An pilum pro pilo, inquit Editor? Fere crediderim idem esse quod Cincinerium.

CINCINNOSUS, Cui capilli crispi dependent. Papias.

† CINCINNUS SANGUINIS dicitur de sanguine fluente, qui quasi cincinno describit. Translatio S. Habundi Mart. inter Acta SS. Benedict. sec. 3. part. 1. pag. 520 : *Ecce subito illic dum quidam ejusdem Patris Diaconus in sindone munda Sancti ossa ulnis gestaret, videt repente aforis in eadem sindone Cincinnos Sanguinis pendere, ac si eadem hora sanctus ille Martyr gladio percussus fuisset.*

† CINCTA, Cingulum, zona, Gall. *Ceinture.* Fundatio Prioratus S. Petri de Salve ann. 1029. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 150 : *Crucem unam, casulas tres, stolas, manipulos, Cinctas viginti quatuor.* Acta B. Joagnoli, tom. 2. April. pag. 954 : *Quandam pulchram bursam cum Cincta.* Rursum occurrit tom. 3. pag. 516.

* Cince, eadem notione, ut videtur, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1 :

Cil li rejete une viés Cince.

† CINCTA, Circuitus, ambitus, modus piscandi, quo circumendo pisces cinguntur et capiuntur. Statuta Piscatorum Massil. MS : *Piscatores utentes ingenio sive arte vulgariter appellata de Posta, cum qua magni pisces, præcipue tuni Cinguntur sive accumuluntur... cum qua pisces tuni illa arte et via Cinctarum accumuluntur et capiuntur in numero infinito ad utilitatem publicæ rei, qua utendo et piscando arte illa de Corre a loco de la Corona in mari citra opinatur occasionem dare piscibus tunorum fugiendi, et sic Cinctas illas et Captionem piscium turbat.*

* CINCTADA, Septum, ager muris vel sepiibus cinctus. Charta ann. 844. apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 322 : *Quidam vir nobilis tradidit quicquid habuit in loco nominato ad Loespach, præter jugera decem et Cinctadam unam, et de pratis aliquantos sinus.* Hinc nostris *Chaingle* et *Chaintre*. Pactum inter Phil. V. reg. Franc. et Episc. Tornac. ann. 1320. ex Cod. reg. 8448. 2. 2. fol. 90. v° : *Item en viviers et en Chaingles, sept bonniers pou plus, pou moins.* Quæ in vulgari Tornacensi scripta esse monet Charta ipsa. Ch. ann. 1405. in Reg. Feud. comitat. Pictav. fol. 22. v°. ex Cam. Comput. Paris. : *Item ma Chaintre de pré, laquelle j'ai en ladite rivière, laquelle contient en soy demi journal ou environ.* Unde et *Cengle*, pro *Enceinte*, Ambitus, apud Froissart. vol. 1. cap. 112 : *Tant ouvrerent ses mineurs qu'ils vindrent sous le chastel si avant, que ils abbatirent une basse court es Cengles du*

chastel. Charta Guid. comit. Fland. pro Audomar. ann. 1282. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 196 : *Tout chil (qui) ont leur ghyde et à ychele appartiennent et dedens le Chynge de leur vile mainent, etc.* Vide infra *Circularia*.

CINCTORIUM, Ζώνη, Cingulum, Gall. *Cincture.* Ugitio : *Cinctoriuum, quo cingitur.* Testamentum S. Casarii Arelat. : *Leoni Presbytero manutergium dari volo, Domino meo Cypriano Episcopo mantum, et Cinctorium meliorem dari volo.* Charta Hugonis Ducis Burgund. ann. 1077. pro Ecclesia Avalonensi tom. 6. Spicilegii Acheriani : *Amicti 10. aurei, Cinctoria 6. stolæ aureæ 8. etc.* Gervasius Tilleberiensis MS. de Otii Imperial. part. 2. : *Vidi equidem cum nuper Romæ essem, allatam Cardinali Magistro Petro Capuano corrigiam de corio salamandræ amplam velut Cinctorium renium; et cum ex contractatione aliquas sordes contraxisset, in ignem ipsam vidimus ab omni inquinamento purgatam, et in nullo consumptam.* Adde Orderic. Vital. lib. 6. pag. 616. 622.

CINCTORIUM, Pugio. Gloss. Lat. Gr. : *Cinctorium, παραζώνιον.* Parazonium vero *μικρὸν μάχιστρον* Græci exponunt. Gloss. Isidori : *Cinctorium, gladius.* Perperam *tinctorium*; et ita legendum apud Melam censent plerique : *Mars omnium Deus, ei pro simulacris enses et cinctoria dedicant* : pro *tentoria.* Martialis lib. 14. Epigram. 32. de Perizonio :

Arma Tribunicium Cingere digna latus.

* Ejusdem originis videtur, *Cinche*, pro *Clava*, in Lit. remiss. ann. 1426. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 442 : *Un baston gros devant, nommé au pais Cinche en façon d'une massue.*

† CINCTORIUM CERÆ, Filum cera obductum, quo cingitur sepulcrum Sancti, cui cinctorium istud devovetur. Acta B. Bertrandi tom. 1. SS. Junii pag. 791 : *Posuit super sepulturam ejusdem Beatissimi unum Cinctorium Ceræ.* Ibid. pag. 794 : *Vovi cingere sepulturam ipsam cum uno Cinctorio de Cera.*

† 1. CINCTUM, f. Murorum ambitus, ut infra *Cintum*. Acta consecrationis Ecclesie Urgellensis ann. 819. Marcæ Hispan. col. 763 : *Deinde ipsas parrochias de Valle Lordensis, id est, ipsam Petram cum Argilers, vel Sischer, cum Linars et Monte Calvo, sive illa Curriz, vel Mesapol, atque Terrers, sive Taravil, et illo Cincto, vel Currezano, atque illam Tintillaginem, vel Oderam, seu ipsam Moram, vel illam silvam, atque Bisauram.*

* Vel territorium suis finibus definitum, idem quod *Cingulum* 2. Præcept. Caroli M. ann. 775. tom. 5. Collect. Hist. Franc. pag. 732 : *Similiter concedimus ad ipsam casam Dei in villabus eorum, seu super terraturis eorum, vel Cinctus eorum infra aut adforis advenerint, et quicquid ibidem negotiatum fuerit, omne teloneum.* Charta ann. 849. tom. 8. ejusd. Collect. pag. 503 : *Et quicquid in villis seu super terris vel Cinctis eorum, vel in mercatum, qui super terram ipsius monasterii constitutus est, etc.* Occurrit rursum in Ch. ann. 859. ibid. pag. 560.

* 2. CINCTUM, Cingulum, Gall. *Ceinture*, alias *Chaint*. Acta B. Joan. Firm. tom. 2. Aug. pag. 463. col. 1 : *Nondum æv. annorum existens, voluit ad carnem ferreum Cinctum portare.* Lit. remiss. ann. 1365. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 738 : *Ledit Loubet aians sadite badelaire et bouclier à son Chaint, etc.* Vide *Cinctorium*.

† 1. CINCTURA, Cingulum, Gall. *Ceinture.* Vide *Christiani de Cinctura*.

† CINCTURA REGINÆ. Vide *Zona Reginæ*.

* 2. CINCTURA, Fascia, Gall. *Lisiere*, Hispan. *Cinchiuela*. Comput. fabr. S. Petri Insul. MS. ann. 1475 : *Item pro Cincturis, Gallice rubans doubles, et parvis clavus ad clavandum dictam telam super hostia, etc.* Unde *Ceint*, Fascia infantilis, vulgo *Lange*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Ceint à envelopper enfant en bers, fascia.*

CINCTUS, *Cinctus judex*, a Principe delegatus, cingulo donatus. Senator in Psalm. 29 : *Cingulum significat quod ad iudicis pertinet dignitatem : nam cincta potestas in ipso vocabulo noscitur constituta. Sic enim Cinctum dicimus iudicem, quando ejus fasces honoresque declaramus, etc.* Idem lib. 6. Variar. Epist. 2. in Formula Patriciatus : *Hinc est quod et honor ipse Cinctus est, cum vacaret, nihil jurisdictionis habens, et judicantis Cingulum non deponens, etc.* Vide lib. 4. Epist. 4. Sidon. lib. 5. Epist. 7. 4c. Anastasius in S. Silvestro PP. : *Hic constituit ut nullus Clericus, ... ante iudicem Cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Ivo Carnotens. Epist. 241 : *Legibus autem non continetur, immo prohibetur ut Episcopus a iudice sæculari ad causam Ecclesiasticam vocetur, vel Cincti iudicis sententiæ subjiciatur.* Adde Epist. 247. Papianus ad lib. 1. Sentent. Pauli tit. 5 : *Qui apud Cinctos, aut privatos iudices fuerit de calumniæ objectione convictus.* Ubi Cellotius ad Concil. Duziacense, perperam reponit *civicos*. Rabanus Maurus Poem. 4 :

Judex Præcinctus niigrans tibi rite ministret.

Non modo vero cinctus judex privato opponitur, sed et Ecclesiastico.

* CINCUGULATUS, Uno calciamento. Glossar. Lat. Ital. MS.

† CINCURRIS, Ugutioni dicitur *porcus natus ex apro silvestri et domestica porca.* Vide *Maialis* et *Ciccurris*.

† CINDACUM, f. pro *Cendatum*, Pannus sericus, apud Rymer. tom. 4. pag. 363 : *De pannis Tarsen, de serico, de Cindacis, de seta et aliis diversis mercibus, etc.* Vide *Cendalum*.

CINDADUS, CINDALUM. Vide *Cendalum*.

CINDATOR, Incantator, Magus. Vetus Gloss. *Cindator, γόγης.* Quid si legamus *Cinerator*, ut ejusmodi malefici intelligantur, qui sortilegia sua faciunt in cinere, ut est in Decretis S. Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 31. Vide *Notas nostras ad Cinnamum* pag. 480. 481.

† CINDATUS. Vide *Cendatus*.

* CINDERE, pro *Scindere*. Pactum inter Joan. dalph. et Petr. Barralis ann. 1315 : *Quod ipsi.... possint.... Cindere in nemoribus, trabes, postes, etc.* Sic et

CINDRA. Leges Forestarum Scoticar. cap. 7 : *Iste est modus pannagii, videlicet de qualibet Cindra, id est, de 10. porcis, Rex habeat meliorem porcum, et forestarius unum hogastrum.*

* CINDULA, pro *Scindula*. Vide in hac voce. Charta offic. Autiss. ann. 1338. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 40 : *Johannes Droyni de Estanno habebat quandam quantitatem Cindulæ sive assonæ, de qua.... in usus suos convertit quatuor millicaria.*

† CINEFACTIO, Versio in cinerem. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 172. de S. Bennone : *Secum in sepulcro inventa sunt absque omni Cinefactione.* Hac no-

tionem vocem *Cinefactus* usurpavit Lucretius 3. 920 :

At nos horrifico Cinefactum te prope busto
Insatiabiliter desebimus, etc.

CINEGILD. Vide *Cenegild*.

† **CINEOLUS**, Pullus cigni. Vide locum in *Errariis*.

† **CINER**, κίνης, *Cinis*. Supplem. Antiquarii.

CINERAGIUM, apud Guid. Papæ Consil. 91. quibusdam est jus comburendi herbas in silva, et ex iis conficiendi cineres. In Arestis ann. 1285. in Reg. *Olim* fol. 27. *Brescia* et *Cineres* recensentur inter usagia forestæ de Leonibus in Normannia: sed legendum *Civeragium* decemus in hac voce.

* **CINERARIUM**, Christiani vocati, quod cineres sanctorum et reliquias servarent et colerent. Locus est in *Cinericis*.

CINERARIUM, Sepulcrum, conditorium in quo cineres mortuorum conduntur, in veteribus Inscript. apud Gruterum 418. 12. 663. 3. 850. 10. Hinc *Cinerarii fines*, et *sepulchra*, apud Gromaticos pag. 304. [**] Locus in sepulcro, vel urna in qua cineres reconduntur. Vide *Forcellinum*. Donatio in cippo marmoreo ann. U. 927. ap. Spangenberg. in *Tabul. Negot.* num. 22: *Ollaria num. 4. Cineraria* 53. *intranctibus parte laeva, quæ sunt in monumento T. Flavii Artemidori.*]

1. **CINERARIUS**, Qui pulvere unguentario capillos conspergit. Ugotio: *Cavillo, qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur, hic vulgo Cinerarius dicitur.* Vox *Varroni*, *Catoni*, et aliis nota. Gloss. Lat. Græc.: *Cinerarius*, δούλος ἐπιπέρας. Concilium *Eliberitanum* can. 67: *Prohibendum ne qua fidelis, vel catechumena, aut comatos, aut viros Cinerarios habeant: quæcumque hoc fecerint, a communione arceantur.*

2. **CINERARIUS**, Qui ex herbis desiccatis in nemore cineres conficit, *Cendrier*, in Statuto *Francisci I. Regis Franc.* ann. 1518. pro *Forestis* art. 9. *Charta* ann. 1103. ex *Tabulario S. Arnulphi Crispianensis: Stephanus Comes volens ire Hierusalem, ... de iis quæ usurpaverat, satisfecit: usurpaverat namque griariam, et circum, ecartos, et Cinerarios, et motendinum, etc.* [*Chartul. SS. Trinit. Cadom.* fol. 41: *Hæc destructio (nemorum) facta est per carbonarios et per Cinerarios et per vinditiones.*] *Charta Alienoræ Comitissæ S. Quintini* ann. 1193. in *M. Pastoralis Eccles. Parisiensis* lib. 3. Ch. 1: *In prædicto nemore habeo Cinerarium, pedicarium, archiarium, exartatorem, etc.* Occurrit etiam ibidem infra. *Inquisitio de Foresta Aquilina* in *Regesto Philippi Aug.* *Herouvalliano* fol. 118: *Cendrierius habet vivum nemus ad faciendum suum recoctum, unum scutellarium se altero ad suum usuarium.* Porro cineres confici in forestis Regiis absque licentia vetant passim *Regum Statuta de Forestis*, ann. 1518. art. 9. ann. 1547. 1566. 1605. etc. apud *Claudium Rousseau* in *Collectione Statutorum pro Forestis*.

CINERASTIUM ARGENTUM. *Vetus Charta Longobardica apud Ughellum* tom. 5. *Italiae sacræ* pag. 1504: *Quia susceptum completum apud me habeo pretium a vos jam nominata Domna Maria Comitissa emptrice iuxta lege vestra Romanorum, hoc est, argentum bonum Cinerastium spectatum libras undecim, ut inter nos statutum fuit, etc.* *Acendrado Hispani* dicunt. Vide *Covarruviam de Veterum numismatum collat.* cap. 2. n. 6.

† **CINERATUS**, Ambustus, reductus in cinerem. *Epistola Guiberti Abb. Gemblac.* ad *Gertrudem virginem* apud *Marten.* tom. 1. *Ampliss. Collect.* col. 931: *Animalia quoque et altitia domestica, aut Cinerata, aut ab hostibus abducta.* Supra in v. *Cacabatus, Cineratus* accipitur pro *denigratus*.

† **CINERESCERE**, *Cinere* fieri, in cinerem redigi. *Tertull. Apolog.* cap. 40. de pomis *Sodomiticæ regionis: Si qua illic arborum, poma conantur oculis tenus, cætrum contacta Cinerescunt.* *Vetera monumenta S. Victoris* apud *Marten.* tom. 6. *Ampliss. Collect.* col. 222:

Ne mireris homo, quod Adam sub humo Cinerescat,
Cui cognomen humus materiamque dedit.

CINERICII, Vocati Christiani a quodam *Elindio*, quod cineres Sanctorum et reliquias servarent et colerent. Vide *Durandum* lib. 1. *Ration.* cap. 3. num. 26. At *S. Hieronym.* *Epist.* 53. ad *Vigilantium Cinerarios* dictos scribit: *Os fatidum rursus aperire et putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, et nos qui eas suspicimus, appellare Cinerarios et idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneremur. Ita Cineres Joannis Baptistæ adorare dixit idem Hieronym.* *Epist.* 17. [**] *Nestorius* ap. *Marium Mercator.* pag. 76. ed. *Baluz.*: *Taceo de Johanne, cuius nunc Cineres adorando veneraris invitus.*] Vide *Concineratio*.

CINERWORLDIA. *Lex Ripuar.* tit. 33. § 2: *Sic ei placitum super 14. seu super 40. vel 80. noctes detur et Cinerworldiam suam in præsentia testium recipiat.* Occurrit rursus tit. 72. § 3. 6. 7. Editio *Heroldi* habet *Cina*, et *Cinerworldiam*. Ubi *Lindenberg.* *Glossar.* Lat. Anglo-Saxon.: *Quaternio, Cinerworldia*, German. *Werdung*, [quod pretium reddit *Eccardus*: qui etiam putat *cine* idem esse ac *Belgium zinn*, *Saxonicum sinuus*; ut ita *Cinerworldia* sit *Rei pretium*: *Schilterus* vero credit, *Cin, Chin, Kin, Ken, Gen*, idem esse quod *Gegen, Kegen*, *Mutuo*, *reciproce*, ex adverso: *Werdunia, Werdung*, i. e. *Wærun*, *Cautio*; est itaque, inquit, aliquis obligatus vel legis beneficio et ipso jure, vel ex *Cine-verdunia*, i. pacto. *Germani Gergewer* dicunt cautionem de reconventionem. Pro *Cinerworldia* *Tilius* legit *Cive-verdunia*.]

† **CINGA**, Modus agri. *Charta Vigili* *Episc. Autissiod.* circa annum 670. apud *Mabill.* tom. 1. *Annal. Benedict.* pag. 694. col. 2: *Simili modo Basilicæ terram quæ conjacet in villa, quæ vocatur Flivenasam Cingas* III. Vide *Andecinga*.

* **CINGARUS**, *CINGERUS*, *ZINGARUS*, Vox varie iterum scripta; qua designantur erronei illi, quos *Bohemii* appellamus, *chiromanticis* magicisque artibus, furtis et latrocinii illustres, qui se *Ægyptios* mentiuntur. De iis videndi *Franc. Fernand.* *Cordub.* *Didascal.* cap. 50. al. *Frisch.* ad *calcem syllog.* *dissertat. part. alter.* *Tollius* insign. *Itiner.* Ital. in nota ad *Euchym.* *Zygab.* pag. 107. *Jacob.* *Thom.* *dissert.* de *Cinger.* *Polyd.* *Virg.* de *Invent. Rer.* cap. 7. *Voetius* tom. 2. *Disput. de Gentil.* etc. Vide *Ægyptiaci*.

CINGELLUS, Apex, summitas montis, *Cabeça de monte.* *Charta Sancio Regis Aragonum*, apud *Martinezium* in *Hist. Pinnatensi* lib. 3. cap. 23: *Et ascendimus in illo Cingello ante S. Martinum, super illa fonte unde apparere Iarbe villa, et exterminavimus illum terminum de illa*

Ecclesia sancti Victoriani de Isus, quomodo aqua vertit, etc.

† **CINGERE**, Obligare. *Epistola Magistri Ordinis Prædicat.* ann. 1292. apud *Marten.* tom. 4. *Anecd.* col. 1851: *Ad quod ministerium (prædicationis) exequendum tanto districtius Cingimur, quanto ad hoc solum ex titulo nominis, sed ex prædicationis officio, pro salute hominum noscitur instituti.*

* **CINGIA**, Ambitus, circuitus, *Gall. Enceinte.* *Charta* ann. 1215. ex *Chartul. Livriac.*: *Quæ Cingia (nemoris) est inter viam manus firmæ et viam tendentem Parisiis.*

CINGILLUS, Στρόφιον, ζώνιον, in *Gloss.* Lat. Græc. *Zonula, Strophium.* Hinc

CINGILLO, vel **CINGILLIO**, apud *Pollionem* in *Claudio* iui recte restituunt viri docti, pro *Singilio*.

* **CINGLA**, Equi cingulum. *Ital. Cinghia*, *Hispan. Cincha*, *Gall. Cengle.* *Stat. datiar. Ripar.* cap. 12. fol. 4. rº: *De qualibet soma pensium viginti Cinglarum, sogarum, cavestrorum, ... soldi quinque.*

1. **CINGULA**, Equi cingulum, quo illius pectus cingitur, *Gallis, Cengle.* *Glossæ* Lat. Græc.: *Cingula*, ζώνιον. *Ebrardus Betuniensis*:

Cingula sunt hominum, Cingula stringit equum.

Rigordus ann. 1188: *Aqua torrentis miraculose tantum excrevit, quod attingit usque ad Cingulas equorum.* [*Ovidius* ipse de *Remedio amoris*:

Aspicis ut pressos urant juga prima juvencos,
Ut nova velocem Cingula lædat equum.

Hinc *Isid.* lib. 30. *Orig.* cap. 16: *Cingula hominum generis neutri est; nam animalium genere feminino dicimus, has Cingulas.*]

* 2. **CINGULA**, Cingulum, quo clava campanæ suspenditur. *Comput. MS. fabr. S. Petri Insul.* ann. 1473: *Item pro una grossa Cingula, Gallice Berliere, pro batello majoris campanæ, xvij. sol.*

1. **CINGULUM**, Dignitas, *Magistratus*, honor. *Suidas*: ζώνη, τὸ ἀξίωμα. *Fortunatus* lib. 7. *Poem.* 7:

Ad te confugiunt, te Cingula celsa requirunt.

Et *Poem.* 16:

Auxil et obsequiis Cingula digna tuis.

Synodus Remensis apud *Baldricum Cameracens.* lib. 1. cap. 14. et *Flodoardum* lib. 2. cap. 5. § 18: *Si quis in quolibet gradu vel Cingulo constitutus, aut potestate suffultus, etc.* [*Atto Vercell.* *Episc.* *Epistola* ad *Azonem Præsulem* apud *Acherium* tom. 8. *Spicil.* 115: *Si qui nefarium atque damnatum matrimonium (in gradibus prohibitis) contraxerint, et ex priori matrimonio liberos non haberint, stas suis facultatibus careant, et dos fisci iuribus vendicetur. Post publicationem autem et Cinguli sui patitur amissionem, etiam exilio puniatur.*] *Cingulum præfecturæ*, apud *Gregor.* *Magnum* lib. 8. *Epist.* 37. *Cingulum dignitatis*, in leg. 1. *Cod. Theod.* de *Conductor. dom. aug.* (10. 26.) et leg. 11. de *Numerar.* (8. 1.) Vide *Edictum Theoderici* cap. 73. et in *Epilogo. Novel. Theodosii* et *Valentiniani* de *Metatis*, *Capitula Caroli Magni* lib. 5. cap. 228. [**] 381. De *monachis laicis factis.*] lib. 6. cap. 71. 99. [**] 100. etc. præterea *Jacobum Gotofred.* ad leg. 3. *Cod. Theod.* de *Postul.*

CINGULUM MILITARE, *MILITÆ*, non semel in *Cod. Theod.* et *Justin.* et alibi non semel.

CINGULO MILITARI DECORARE, *Mili-*

tem creare. Charta Philippi Magni Regis Franc. ann. 1313. pro Petro Du Chemin illius valetto: *Quem hac instanti die Dominica ordinavimus, disponente deo Militari Cingulo decorare.* [Epistola Friderici II. Imp. ad Regem Franciæ de Comitè Provincie apud Martenium tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1143: *Et benigne in omnibus tanquam filium pertractantes, Cingulo decoravimus Militari, de omni honore ac terra sua investientes ipsum per vexilla.*] Le Roman de Jordan MS. :

Se mes chers peres nous Ceinsist or le branc,
Et la colée vous donnast maintenant.

I.Ordene de Chevalerie MS. :

Aprez en son estant le liève,
Si le vous chaint d'une Chainture
Blanche et de petite faiture.
Sire, par chete Chainture,
Est entendu que vo car nete,
Vo rains, vo cors entierement
Devez tenir tout fermement,
Ainsi com en virginité.
Vos cors tenir en neteté,
Luxure despirer et blasmer,
Car Chevaliers doit mont amer
Son cors à nettement tenir,
Car Diex het moult tel odure.
Li Roy respont : bien est droiture.

** CINGULUM SUMERE, Militem creari. Conrad. de Fabaria de Casib. S. Galli ap. Pertz. tom. 2. pag. 170: *Adolescens quidam nobilis... Cingulum volens sumere militare in ipsa nocte... in crastino cum vellet cingere mortuus in lecto reperitur.*

CINGULUM MILITARE AUFERRE, a Militia degradare. Sugerius in Ludovico VI. cap. 21. de Thoma de Marla: *Cono Prænestinus Episcopus... anathemate scilicet generali detruuncans, Cingulum Militarem ei licet absenti decingit, ab omni honore tanquam sceleratum et infamatum, Christiani nominis inimicum, omnium iudicio deponit.*

CINGULUM REGALE. Vita S. Bathildis Reginae, de eadem: *Sed et ipsum regale, quo cingebatur, Cingulum a sacris lumbis abstulit, fratribusque in eleemosynam dedit.* Fortunatus lib. 8. Poem. 4:

Pulcra topaziaci oneratur Zona lapillis.

CINGULUM, inter vestes Ecclesiasticas vulgo recensetur. Stephanus Eduensis Episc. lib. de Sacrament. altar. cap. 10: *Cingulum quo alba constringendo renibus coaptatur, etc.* Vide Menardum ad librum Sacramentorum Gregorii pag. 260.

CINGULUM INSCRIPTIONIS accipere jubentur accusatores, quo se ad penam obligent per calumniam, non probantes quam exposcut accusatis aut delatis infligi, in Constitut. Sicil. lib. 2. tit. 14. ubi alii vinculum legunt.

** CINGULUM ET CULTELLUM MITTERE. Chart. sec. XIII. apud Lappenb. in Init. Hanseat. Probat. pag. 120: *Item si aliquis burgensis captus fuerit nullis bonis debet redimi, sed mittetur ei Cingulus suus et cultellus.* Similia in Statutis Templariorum. Conf. Grimmium Antiq. Juris pag. 157.

CINGULA DARE HOSTI, Obsidere, obsidione cingere. Will. Brito lib. 7. Philipp. :

Talia magnanimus hosti dare cingula novit.

† CINGULUM LAPIDUM, Corona muri, ut coniecto, Gall. *Cordon.* Chronicon Parmense ad ann. 1291: *Elevata est turris sanctæ Mariæ majoris Ecclesiæ a Cingulis lapidum sine archetis in sursum per multa brachia : et factus est ibi quartus circulus, et sunt ibi quinque clavi de lignamine roboris.*

2. CINGULUM, Regio suis finibus definita, vel terminus, limes. Cingulum

Florentinum, apud Frontinum de Coloniis, pro agro, regione : *Varia autem regiones non habent æquales centurias vel mensuras. In Cingulo Florentino, in centuriis singulis sunt pedes 40.* Notitia ann. 1239. in Tabulario S. Bertini: *Extra Cingulum meræ (Paludis) quod vulgo dicitur Bord. Vita S. Romani Abb. Jurensis n. 9: Nam et propter locum ipsum in rupe valde edita, quæ superjacet naturali saxo, prominente quoque Cingulo, quod cavernas spatiosissimas intus addebat de affectu parentali instituentes virginum Matrem, centum quinque illis religionis gubernaculo recessisse Monachas tradunt. Locus ipse, ut præcisa inaccessibili desuper rupe, ac sub Cingulo prolixius naturaliter perexcisa, nullum ulterius Cinguli prætabat egressum, etc.* Et num. 19: *Germanam quoque suam, quam in Cingulo illo, vel Balmo, Gallico, ut reor, sermone vocatam (leg. vocato) Monasterio præfecerat puellari, etc.* Vide Ignotum Casinensem cap. 12. Infra, *Circulus.*

† 3. CINGULUM. Charta Alberti Ducis Austriae pro cœnobio S. Crucis ann. 1286. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 266: *Item si fur aut malefactor alius mortis obnoxius in bonis ipsorum deprehensus fuerit et detentus, per Officialem eorum assignandus sit Cingulo tenus iudici competenti.* Ibidem pag. 288. in Diplomate Friderici Pulcri Ducis Austriae, confirmantis Litteras Leopoldi fundatoris Gyriensis in Styria ann. 1312: *Si vero aliquis liber vel servus Claustræ de furto vel de quocumque alio maleficio fuerit accusatus, causa coram Officialibus Claustræ ventiletur, et si convictus legitime fuerit, res convicti omnino Claustræ permaneant; sed ipse si mortem promeruit corporalem vel membri mutilationem, ut Cingulum comprehendit, iudicio nostro in Tiver iudicetur.* Obscura mihi est in locis Cinguli notio. An posset intelligi iudicium, in quo de gravioribus dilectis agitur, quibus pœna mortis vel mutilationis solet infligi, et in quo sententiam ferre possunt soli Iudices a Duce instituti, exclusis iis qui a Monachis pro levioribus delictis instituebantur? Si vera est divinatio, unde iudicium huiusmodi dicitur Cingulum? Forte quia illud habebat non quilibet iudex privatus, aut ecclesiasticus; sed is tantum qui a Principe delegatus erat cinguloque donatus. Vide *Cinctus.*

* Eadem aut parum diversa notione atque Cingulum 2. Districtus quippe seu ambitus, intra quem iudex regius jurisdictionem exercere potest, significatur. Charta Ottachari reg. Bohem. ann. 1262. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 2. pag. 108. col. 2: *Et si coram advocato (ecclesiæ) convictus fuerit, secundum quod Cingulo præcinctus fuerit, provinciali iudici assignetur.* Alia Rudolphi Rom. reg. ann. 1277. ibid. pag. 132. col. 1: *Quorum excessum rei, si forsitan in bonis prædictarum sororum fuerint deprehensi, sicut eos Cingulus comprehendit, nostris iudicibus assignentur.*

CINGULUS. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph.: *Erpes, Cingulus, id est, impetigo.*

† CINIAS, ἐπιχώλιον, Supercilium. Supplement. Antiquarii.

† CINGUS, Canum custos, cui canum cura commissa est, a Græco Κυνιάς, caninus. Acta S. Romani MSS.: *Inter agendum copula detrahitur canibus, et*

a Ciniis in sanctum virum incitantur protinus.

CINIFERUS, CINIFLO. Joan. de Janua: *Ciniflo dicitur ille qui cum folliculo ignis flammam excitat, vel qui calamistrum calefacit, scilicet ferrum quo capilli crispantur. Hic vulgo Ciniferus dicitur et componitur a cinis, et flo, as.* Gloss. Lat. Gr.: *Ciniflones, ornatrices.* Sic leg. in Gloss. Græc. Lat.: *Κυνικίων κοσμητής, Ciniflo.* Male Edit. *Cimniflo.* Occurrit in Notis Itronis pag. 199. et apud Horatium, Joan. Sarisbiensis. in Pollicrat. lib. 3. cap. 12. etc.

† CINIFES, vel CINIPHES, Muscæ minutissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, quibus tertia plaga superbus populus Ægyptiorum cæsus est. Isid. lib. 12. cap. 8. De hac plaga Exod. 8. 16. et 17. et Ps. 105. 31. Severus Sulpit. in Historia de Pharaone et plagis ejus habet: *Donec superductis Ciniphibus terra oppleta est, Chaldeis fatentibus majestate divina ista fieri.* LXX. Interpretes appellant *συνίπας, Vide Scinifes.*

* Vide Martin. Lexic. voce *Cynips* et infra *Zinzala.*

† CINIFII, *Majores hirci dicuntur a fluvio Cinefe in Lybia ubi grandes nascuntur.* Isid. lib. 12. Orig. cap. 1. Hinc emendandum vetus Gloss. Sangerman. ubi perperam *Cinubii.*

* CINIFLO, *Souflet,* in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Vide *Ciniferus* et infra *Consisto.*

* CINGIUM, f. Exemplar, Gall. *Modele.* Acta Conc. Constant. tom. 4. part. 3. pag. 282: *Deinde de mandato Concilii dom. Johannes archiepiscopus Rigenensis bullam Papæ (in MSS. Lips. sive Cingium bulle) portavit.*

* CINILE, Ovide, vel locus alendis ovibus idoneus, aut Septum ex cratibus, in quo oves per noctem includuntur. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 81. Charthoph. reg. ch. 864: *Ad Cinile de Vigne... baillivia Senonensi convenientes, duos mutones in dicto Cinili furtive de nocte ceperunt.* *Cinil,* Leguminis species, in Charta ann. 1416. ex Reg. feud. comitat. Pictav. in Cam. Comput. Paris. fol. 325. vº: *Cinilz, paniz, naveaux, et autres choses desmables.*

1. CINIS. *Cineres qui in Capite jejuniū fratrum, olim pœnitentium, hodie fidelium omnium capitibus imponuntur, ex industria sunt de cremis sarmentorum, qui etiam studiose mundantur et cribrantur, et benedicti conservantur ab Infirmario, ut morientibus fratribus cum cilicio subternantur.* Ita Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 64. Vide *Caput jejuniū.*

¶ Quatuor anni temporibus in Monasterio S. Martialis Lemovic. benedicebantur cineres atque eodem ritu, quo initio Quadragesimæ, imponebantur; qui mos etiamnum viget. Eundem a Canonicis S. Stephani observatum fuisse constat ex eisdem Ecclesiæ codicibus MSS. Hæ sunt autem benedictiones Ascetis S. Martialis usitatae, sicuti eas refert Stephanotius noster tom. 2. Fragm. Hist. MSS: *Omnipotens Deus sua vos clementia benedicat, et Spiritum vobis sapientiæ salutaris infundat. Amen. Catholicæ fidei documentis nutriat, et in bonis operibus perseverantes reddat: gressus vestros ad vitam dirigat, viamque vobis pacis et charitatis ostendat. Amen. Benedicat vos Dominus, et custodiat vos, et misereatur vestri; convertat vultum suum super vos, et det vobis pacem. Amen. Quod ipse præstare dignetur, qui vos de limo terræ formavit, et pretioso sanguine*

redemit, cujus potestas permanet in sæcula sæculorum. Amen. Hic fiat + Benedictio Dai omnipotentis Patris et Filii et Spiritus S. descendat super vos, et maneat semper. Amen. Sancte Martialis intercede pro nobis nunc et in hora mortis nostræ. Amen.

* 2. CINIS. JUS CINERUM, Præstatio, quæ pro facultate conficiendi cineres in memoribus, domino exsolvitur. Charta Ludov. abb. Buciliens. ann. 1170. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 338 : *Detinemus totam decimam, terragium, census pratorum, sylvaia, apes et jus Cinerum. Vide Cinerarius 2.*

† CINERES CLAVATI, Qui ex fece vini siccata et combusta conficiuntur, Gall. *Cendres de Gravelée* : quos alii vocant *Cineres Clavellatos*. Litteræ ann. 1332. tom. 2. Ordinal. Reg. Franc. pag. 90 : *Inhibitum fuerat, quod... grana, gauda, gayda, garancia tinctæ, necnon pastellum, cardones domestici sive franchi, Clavati Cineres, atque ligna, et cætera omnia et singula, quæ ad paraturam, tincturam... pannorum... necessaria sunt, etc.* [* Gall. *Cendres gravelées*. Vide Diction. Commenc. v. *Gravelée*.]

** CINERES IN FOCO DIVIDERE, in hereditatis divisione. Chron. Mindens. ap. Leibnit. Script. tom. 2. pag. 201 : *Tunc prædictus Albrand recipit de gerade ex parte filiarum suarum, et denudavit sibi totam domum in tantum, quod dividebat Cineres secum in foco.*

* CINISTUS, *Calice, Enap, Prov. quod uno spiritu bibitur*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

CINNABAR, CINNABARIS. Papias : *Cinnabrium, pulvis rubri coloris, quidam hoc dicunt esse minimum*. Isidorus lib. 19. Orig. cap. 23 : *Nonnullæ etiam gentes non solum in vestibus, sed et in corpore aliqua sibi propria, quasi insignia vendicant, ut videmus cirros Germanorum, granos et Cinnabar Gothorum*. Ubi *Cinnabar*, idem videtur quod Græcis *κιννάβαρ*, neutro genere, ita ut id vocabuli referatur ad colorem vestium Gothicarum, quæ rubricatæ erant, vel quod faciem cinnabari ac rubrica inficerent. Est autem *Cinnabaris*, succus arboris, ut disertè habet Arrianus in Periplo maris Erithræi, tametsi secus alii sentiant. [Haud ignota fuit Latinis species hujus minii ; sic enim Plinius 33. 7 : *Cinnabari veteres pingebant*. Et infra : *Cinnabaris adulteratur sanguine caprino*.] Vide Gorræus in Definit. medic. et Leonardus Fuchsium lib. 1. Paradox. medic. cap. 90. [* Longè aliter de hac voce in loco Isidori sentiendum censent eruditi. Est enim voce *Cinnabar* hic a Gothico *Kinnus*, Germ. *Kinn*, ac *bar*, quæ secundum Loccenium, Wachterum et Spigelium hic denotat Nudus, ita ut *Cinnabar* sit Imberbis. At quum Gothi ubique tanquam immodicis horripilantes barbis describuntur, Ithrus censet vocem *Bar* hic æquivalere Latinorum *Barbæ*, Germ. *Bart* et *Cinnabar* esse Genarum barbam. Vide ejusd. Glossar. Suio-Gothic. voce *Grau* et *Kind*. ADEL. An *kinnabac* ? *Grana* etiam designat barbam. Vide Grimm. Grammat. Germ. tom. 3. pag. 401. et 409.]

PER CINNABARIM SUBSCRIBERE, solebant Imperat. Constantinop. id est, rubris litteris. Gregorius II. PP. in Epist. ad Leonem Isaurum Imper. : *Cum litteræ tuæ et non alienæ sigillis Imperatoris obsignatæ essent, ac accuratè intus subscriptiones per Cinnabarim propria manu tua, ut mos est Imperatoribus subscribere*. Exstat Epigramma Joannis Euchaita-

rum Episc. Εἰς τὴν διὰ κινναβάρεως χάραγν τῶν σχεδῶν :

Ἡ Δεσπότης χεῖρ τοῦ σοφοῦ Μονομάχου
Ἀληθινὸν νοῦν ἐντίθησι τοῖς νόοις,
Ἄνθει καταγράφουσα πορφυρογράφω,
Βασιλικῆς γνωρίσμα λαμπρὸν ἀείας.

Vide Annam Comnenam pag. 80. et Notas ad eandem pag. 253. Observant præterea Camillus Peregrinus in Hist. Benevent. tom. 1. pag. 232. et Michael Monachus in Sanctuario Capuano pag. 649. Principes et Archiepiscopus Capuanos rubrica pariter sua diplomata subscripsisse. [Vide Gloss. mediæ Græcit.] [* et Montf. Palæogr. Gr. pag. 3. 4. sqq.]

† CINNARI, ut quidam putant, acitabula quæ percussa in modulo concitantur. Sic Gloss. MS. San-German. num. 501. * Vide supra *Cinara*.

† CINNES, Cinni. Gloss. Isid. f. legendum *Crines* ; Cinni enim sunt intorti crines.

† CINNITUS. Vide *Centus*.

1. CINNUS, *Torti oris*, in Gloss. Arabico-Lat.

2. CINNUS, Cygnus. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 2. de Pelicanis : *Hæ sunt aves magnæ ad modum Cinnorum albæ, longum et latum habentes rostrum, sub quo habent pelliculam, quam aperiunt et claudunt piscando ad modum sagenæ*. Sed quod *Pelicanum* Fridericus, *Onocrotalum* vocat Bellonus. Adde cap. 4. 9. 23. etc.

CINOCYCLOCUTORIUM, in Glossar. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Estloi à ré de moulin*. Vide

* CINOCYCLOTORIUM, *Esclotouere*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Aliud ex Cod. 7679 : *Cinoglotorium, vel anociclotorium, Gallice Esclotoure vel eschuse*. Hinc facile emendatur *Cinociclotorium*. Vide infra *Ecclotoria*.

* CINOVAGIUM, Capitis census, idem quod *Chevagium*. Vide in *Capitale* 5. Charta Matthæi abb. Fusniac. ann. 1222 : *Recognovit se longo tempore injuste inquietasse ecclesiam nostram de advocatia de Laudousies et de Flehegnies, quam pater suus Ingelrannus eidem ecclesie in elemosinam concesserat et Cinovagiis et passagiis per totam terram suam ab omnibus rebus propriis nostræ ecclesie, quæ idem Ingelrannus et Thomas pater suus jure perpetuo eidem ecclesie in elemosinam possidenda contulerant. Tandem super his penitus prædictas advocatias et Cinovagia et passagia et omnes querelas... in perpetuum quita clamavit*. Cujus chartæ titulus sic concipitur : *De la quitance des avoeries et des Chevanges de Laudousies et de Flehegnies*.

† CINQUANTINA, vox Italica. Cinquagena, Gall. *Cinquantaine*, Hisp. *Cincentena*. Miracula D. Simonis Eremit. August. : *Rainerus filius... de Cinquentena S. Marci, quod videtur dictum a numero familiarum unam quasi tribum constituentium. Cinquantina militum, pro Turma 50. militum in Chronico Parmensi ad annum 1247.*

* Urbis regio in quinquaginta partes divisa. Stat. Mutin. rubr. 14. pag. 2. v. : *Satutum est quod per homines Cinquantinarum cujuslibet portæ debeant strata et porticus bannitorum communis a fundamento muri, in quo erant hostia domus, per totum porticum et stratum adæquari*. Ibid. rubr. 41. pag. 7. v. : *Quilibet Cinquantina debeat facere et reficere suam partem palancati in sua porta et in sua Cinquantina tantum. Cinquantiner, in Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordinat.*

reg. Franc. pag. 686. qui *Cinquantinæ præfectus est*. Vide supra *Centenarium* 4.

† CINQUENIUM, CINQUENIUM, *Quinta pars*, Gall. *Quint, le Cingüième*. Donatio Reg. Ludov. Comit. Provincie ann. 1349. ex Schedis Præsidis de *Maçaugues* : *Item et servitia, quartones et Cinquenia racemorum, quæ dicta curia percipit et percipere est consueta in civitate et territorio Sistarici*. Donatio ann. 1317. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 166. col. 1 : *Cum suis territoriis, districtibus, juribus... terragiis, quartonibus, Cinquentis, seysimis, vintenis, etc.* Vide *Quintum*.

* CINQUINA, vox Italica, Exactio ad quinarium partem. Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 95. ex Cod. reg. 4621 : *Non possint (magnates) esse vel intervenire in aliquo officio vel in aliqua universitate ad ponendum denarios... Cinquinarum... vel similitum. Etre en Cinguaus, de quolibet re quinario numero disposita, dixerunt nostri*. Lit. remiss. ann. 1458. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 317 : *Une piece de terre où il avoit encores plusieurs gerbes d'avoine en Cinguaus*.

† CINTA, Vox Italica et Hispania nota, *Cingulum, zona*, Gall. *Ceinture*. *Miracula S. Zita* tom. 3. April. pag. 516 : *Fuit attracta de ambobus cruribus et pedibus et tota persona a Cinta* ; id est, ab ea corporis parte, quæ cingi solet, quæque etiam dicitur Gallice *Ceinture*. Acta B. Tarasie tom. 3. Junii pag. 477 : *Habeat et meas Cintas, scarlatas, et penas varias arancantes*. Acta S. Franciscæ Romanæ tom. 2. Martii pag. 164 : *Habeant super earum capita singulas Cintas igne accensas* ; i. e. circulos. Vocem *Cintam* etiam accipiunt Itali pro Muro, quem Galli *Enceinte* appellant. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 5. cap. 18 : *Erectis etiam trabucis quampluribus, frangebant die noctuque castrum et castri palatium quasi destruxerunt ex toto. Villam etiam et Cintam castri die xv. exeunte Junio comburerunt*. Et lib. 12. cap. 14 : *Die ix. exeunte Augusto, consenserunt et dederunt extrinsecis impugnantibus castri munitionem extremam, quæ Cortina vulgariter dicitur, sive Cinta*. Vide *Cintum*.

† CINTADAMAGIUM, Vide *Citadana-gium*.

† CINTENARIUS. Vide *Centenarius*.

* CINTORIUM, pro *Cinctorium*, *Cingulum*. Glossar. Lat. Ital. MS. : *Cintorium, quello che se cinse*.

† CINTRACUM, vel CINTRAGUS, Publici tintinnabuli, si bene conjecto, pulsus citatior, Gall. *Tocsin*, Ital. *Sturmo*, f. ab antiquata voce *Stng*, *Signum*, Campana, et ab alia etiam nostra nostris usurpata *Trac*, *Crepitus*, stridor. Ottononi Scribæ Annal. Genuenses lib. 3. ad ann. 1196 : *Dominus Drudus populum per campanam et Cintracum convocavit ad parlamentum*. Bartholomæi Scribæ Annal. ejusdem urbis ad ann. 1227 : *Præcepit quod parati essent sequi ipsum cum armis ad sonum campanæ vel Cintraci, et ad quemlibet alium rumorem*. Idem Annal. ad ann. 1227 : *Dominus Lazarus per campanam et Cintracum more solito omnes fecit ad parlamentum in Ecclesia S. Laurentii convocare*. Sed alia notione mihi que obscuriori sumi videtur apud Ogerium Panem in suis Ann. Genuens. lib. 4. ad ann. 1217. ubi sic habetur : *In civitatem nostram venerunt Pisani nobiles viri Scorzalupus et Aidebrandus Succicus ad recipiendum juramentum hominum mille et Cintracum in anima populi*.

* Et CINTRAGUS, Præco apud Genuenses. Charta ann. 1190. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 921 : *Omne lignum, quod venit de Sardinea cum sale, debet dare Cintrago minas salis tres... Cintracus debet ordinare guardias civitatis, et requirere et cognoscere, si facta fuerint. Cintracus debet vocare populum ad parlamentum... Et debet vocare homines ad placitum... Et debet facere bandum per civitatem et per totum archiepiscopatum in præcepto consulum. Et quando ventus Aquilo regnat, debet ire per civitatem, et per castrum, et per burghum, amonendo ut bene caveant ignem. Cintracus debet custodire in Sabbato sancto portam S. Johannis, etc. Ex his patet quantum a vero abhorret supra proposita explicatio et vocis origo inde deducta.*

[* Et insuper Cintragus in anima populi hoc idem in publico parlamento juravit Actum Janue in capitulo, anno... 1198. (Charta de Grassa, mus. arch. dep. p. 95. »)]

* **CINTRUM**, Lignem formicis fulcrum Gall. *Cintre*. Comput. fabr. S. Lazari Aduens. ann. 1295. ex Cod. reg. 5529. B : *Item pro marrino faciendo et quadrigando pro Cintris ecclesie beati Lazari, etc. Cintraige vero, præstationis species est, in Charta ann. 1321. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 290 : Disons que les avoueries, li fumage. les Cintraiges, li tourtel, les garbes, li herbage mort et vif... et li forage que li cuens avoit, etc.*

† **CINTUM**, f. ut *Cinta*. Murorum ambitus. Testamentum Guillelmi Vicecomitis Agathensis. in Anecd. Marten. tom. 1. col. 180 : *Et ordinavit tibi, Garsindis, villa Vairago cum ipsa turre, et cum ipso Cinto, et cum ipsa Ecclesia. Præceptum Ludovici Transmarini ann. 938. in Appendice Marcæ Hispan. col. 850 : De ipso cœnobio supra nominato, id est, de poio Trasbadoni, qui pergit per ipso rivulo usque in rivolo, qui descendit de ipsas lecas, et injungit in torrentes, qui discurrunt de serra Vineolas usque ad ipso Cinto contra ipsa Tremolosa. Vide *Cinctum*.*

* **CINTURA**, vox Italica, Cingulum, zona, Gall. *Ceinture*. Chron. Estense ad ann. 1302. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 349 : *Item (dom. marchio præsentari fecit) super quadam sera Cinturas multas argenti. Vide Christiani de Cinctura.*

† **CINUBII**. Vide *Cinifi*.

* **CINUM**, *Cenelle*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide supra in *Cenitus*.

† **CINUS**, τίνος, *Cinis*. Supplem. Antiquarii. Vide *Cnius*.

† **CINUVERDUNIA** legitur in codice Corbionensi pro *Cinewerdunia*, quod vide.

† **CINYRA**, Josepho Κίνυρα, Citharæ genus querulas et lamentabiles pulsatu reddens voces. 1. Machab. 4. 54 : *Secundum tempus et secundum diem, in qua cantaminaverunt illud (altare) gentes, in ipsa renovatum est in canticis, et citharis, et Cinyris, et in cymbalis. Occurrit eod. lib. 13. 51.*

* **CIOMPI**. Academ. Cruscanis, *Ciompio*, Carminator, homo vilis. Præfat. in Mon. hist. etc. apud Murator. tom. 18. Script. Ital. pag. 1101 : *Seditio Ciompiorum anno 1378. Florentinæ reipublicæ regimen ad infimam plebem dejecit, Ciompi autem appellati sunt carminatores lanæ, traditurque hoc nomen inventum longe antea in vile vulgus a Gallis, qui sub regimine ducis Atheniensis Florentinæ age-*

bant, quasi alter alterum compatrem appellaret.

† **CIONITÆ**, Græc. Κιονίται, qui et Stylitæ, Monachi, qui dies noctesque super columnam vitam exigebant : cujus instituti auctor fuit Simeon cognomento Stylita, de quo pluribus egere Allatius in Diatriba de Simeonibus pag. 6. 10. Baronius, Bollandus, Raderus in Virid. Sanctior. et alii. Hist. Miscella lib. 22. pag. 692 : *Adeo ut omnes Monachos et Inclusos, atque Cionitas, qui Deo placere noscebantur, sub tributis redigeret. Ex Teoph. pag. 361.*

† **CIORMA**, Remiges triremis, Gall. *Chiourme*. Epistola Potestatis Pisanæ Vicario Massiliensi, in Archivo S. Victoris Massil. : *Tota Ciorma et marinarii omnes ipsam galeam solam reliquerunt. Vide Ciurma.*

* **CIPERUS**, *Juncus triangulus*, ex Glossar. in Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passio. cap. 11 : *Flavos facies capillos (si) Ciperi folia infundens in succo strucci et uteris infusione illa.*

* **CIPHARIUS**, *Ciphorum* seu scyphorum artifex. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Cipharius, faiseur de henaps.*

* **CIPHONIA**. Vide infra *Tiphonia*.

† **CIPHRÆ**. Vide *Cifræ*.

1. **CIPHUS**, Canalis, ex Græc. κύων. Vita S. Theotoni Canonici Regul. num. 11. describens tempestatem in mari : *Iterumque apertis undis in ima (navem) dejiciebant, atque, quod dictu mirabile est, aquam de mari, tanquam manifestum canale, quod navitæ Ciphum vocant, in sublime traherant.*

* Græcis τυφών, quod vorticem vertit Plinius lib. 2. cap. 48. Nautis *Tiphon* vel *Puchot*. Vide Diction. Trevolt. in his vocabis.

† 2. **CIPHEUS**, pro *Scyphus*, Gall. *Tasse, Gobelet*, passim occurrit in Instrumentis inferioris ævi. Vide Thomam Madox Formul. Angl. pag. 432. Rymer. tom. 3. pag. 278. col. 1. Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 182. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 555. et seq. ubi variae *Ciphorum* species enumerantur.

* Pro mensura quadam legitur in Stat. Vercell. lib. 3. pag. 84. vº : *Et aliquis tabernarius vel tabernaria non possit nec debeat vendere vinum minutum, nisi in Cipro sive mensura signata.*

* **CIPITATICUS**, Tributi genus, idem quod *Cespitaticum*. Vide in hac voce. Charta Caroli C. in Chartul. S. Dion. pag. 75. col. 2 : *Concessissent omnes theoloneos... seu rotaticos, Cipitaticos, etc.*

† **CIPPARIUS**. Vide in *Cippus*.

† **CIPPATICUS**. Capitulare de Villis cap. 8 : *Cippaticos etiam de vineis nostris ad opus nostrum mittere faciunt nostri. Ceps de vigne dicunt nostri.*

* **CIPPO**, **GIPPO**, **ZUPPO**, Thorax ; Italis, *Giubbone*. Vide *Zuppo*. [FR.]

1. **CIPPUS**, **CEPPUS**. Joan. de Janua : *Cippus, instrumentum quo reorum pedes construnguntur, quasi capiens pedes. Ebrardus Bethuniensis :*

Nervo torqueris, in Cippo quando teneris, Membræque firmantur nervis quibus ossa ligantur.

[** Versus memoriales :

Est Cippus truncus, terræ cumulus, monumentum, Petra tegens cimierium, Cippus quoque lignum, Quo captivorum vestigia stricta tenentur.]

Passio SS. Chrysanti et Dariæ MS. : *Tunc irati milites, mittunt eum in Cippum novum et nodosissimum, ita ut tertio puncto ejus tibias coarctarent. Passio sancti Lupercii Mart. apud Bosquet. pag. 165 : Deinde eum jussit in carcerem trudi, et in arcto Cippo extendi. S. Au-*

doenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 77 : *Cippi etiam fracti, et claudorvm bacterii in argumento ostenduntur. Notkerus in Martyr. 2. Jan. : Diu in carcere maceratus, et in Cippo missus, deinde in mare demersus. Aldhelmus de Laude Virg. cap. 25 :*

Et suras iterum Cipporum vincula claudunt, Cruraque cum rigidis nectebant turgida lignis.

Vide Orderic. Vital. lib. 11. pag. 826. et quæ annotamus in Dissertat. 19. ad Joinvillam. Græci κύππον dicunt. Lexic. Gr. MS. Reg. Sign. 2062 : Ζηρταίος, ὁ κύππος, τὸ τὸν δούλιον κολαστήριον. Alibi : Ρωπορόρηξ, ὁ τὸν κύππον ῥηγνύων. Ρωπορόρηξτεν, ῥηγνύειν τὸν ῥωποῦν καὶ τὸν κύππον. Aliud Lexic. sign. 930 : Ποδοκάρη, ἔσλον τὸ ἐν εἰρκτῇ, ἐν ᾧ τοὺς πόδας ἐμβάλλοντες συνέχουσιν, ὃ παρὰ Ῥωμαίους καλεῖται κύππος. [Supplementum Antiquarii : *Cippus, coramus ποδοκάρη, Instrumentum, quo noxii constrangebantur.*]

* *Cep portatif*, in Stat. ann. 1390. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 396. *Cep volant*, in Lit. remiss. ann. 1390. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 2 : *Jehan seigneur de Montcavrel fu mis en un Cep volant, auquel le dit chevalier fu pendu par longtemp en l'air... Ils furent mis en Ceps volans. Cep vero, Vomer, in aliis Lit. ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 133 : *Lequel exposant apperceu deux charues demourées aux champs, desquelles charues il arracha, print et emporta les Ceps, etc. Vide Bastonicum et Truncus 5.**

CIPPUS, posterioribus, Carcer ipse dictus. Gloss. Lat. Gall. : *Cipus, Cep à mestre malfauteurs. Capitulare de Ministerialibus Palatinis [** Pertz. pag. 158.] cap. 3 : Similiter illum malefactorem usque ad Cippum deportet, etc. Baldricus in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 72 : *Cives namque meliores et ditiores contumelia et injuriis afficiebat : alios indemnatos et injudicatos in Cippo vilissimo concludens, etc. Epist. G. Episc. Catalaun. tom. 4. Histor. Franc. : Captus est a justiciis meis, in vinculis, in Ceppo coniectus. Charta Chrodegangi Episc. Metensis : *Ab Advocato in Cippum conjiciatur. Ibid. In villa Flammersheim. . . Cippus habeat. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 349 : Cippus et conclusoria in singulis villis ad correctionem delinquentium. Vide Hugonem Farsitum de Miracul. S. Mariæ Suession. cap. 125. Fletam lib. 1. cap. 42. § 1. Foros Beneharn. tit. 1. art. 81. etc. In Consuetud. Meldensi art. 209. furcæ patibulares, *Cippus, (Cep) et Pistorium* dicuntur esse signa seu argumenta majoris Justitiæ. In Perticensi art. 12. Cippus a Carcere distinguitur, ut et in Blesensi art. 29. [** Chart. Lother. Imper. ann. 854. in Alsat. Diplom. num. 101 : *Munhinga villa cum suis appensibus... banno et Cyppo, marcato et omnibus justitiis. De juribus Maurimonasterii circ. ann. 1144. ibid. num. 275 : Jus Cippi. Cippus autem dominicus loco tuto infra dominicaturam constituitur, ubi non facile quidquam temeritatis oriatur, Cippato rebellionis seu contumace. Est curricula juxta fontem cisternatum ab occidentali parte fori, tres obulus in censu solvens, a cujus possessore statim et eadem die villico de Bareberch notificabitur, a quo etiam custodia prima nocte eidem deputabitur ; secunda autem nocte villicus ex oppido procurabit, sicque quando ibi jacuerit, vigiliis ex Cippalibus mancis alternatim providebunt. Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Stock*, col. 1746.] Philippus Mouskes in Hist. Franc. MS :****

Les deus enfans sans nul ator,
Mist en prison en une tour,
En un Cepiel cascan d'un pié.

* CIPPARE. Gloss. vet. Latin. Germ. : Cippo... i. pedes in cipo stringere. Richer. lib. 3. cap. 39. Pertz. Scriptor. vol. 5. pag. 616 : *Calciamenta... sic arta induunt, ut Cippati pene impediuntur.*

INCIPPARE. Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013 : *Incippat, inluit : leg. includit.* [*] Geneal. duc. Brunsvic. ap. Leibnit. Script. tom. 2. pag. 20 : *Captus est idem Henricus... et in castrum Salis Incippatus.*

CIPPARIUS, Carcerarius, commentariensis. Magnum Chartularium Corbeisense. *Item l'Abbé est Justiciers de Corbie, etc. et a en ledite ville ses Serjans qui prenent et arrestent, et mainent en le prison Mons. l'Abbé les arrestés, laquelle est en le vile devant dite, et les garde uns siens Serjans, con appelle le Chepier de l'Eglise, et a Mesires li Abbés se droiture de cascade personne arrestée, et ses Chepiers en a aussy se droiture.* In Legibus Guill. Nothi cap. 4. *Ceper, vel Cepier, est Carcerarius.* Vide Consuetud. Hannon. cap. 23. 35. 70. et Valentinian. art. 143.

* *Cepier et Ceppier, nostris.* Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 479 : *Guillaume de Rumegny Cepier et garde du beffroy et des prisons de la ville d'Amiens.* Aliæ ann. 1376. ex Reg. 108. ch. 312 : *Jehan de Sains, dit Bontemps, Cepier ou geolier et n'aguerres garde des prisons de nostre chastel de Monstreul sur la mer.* Aliæ ann. 1401. in Reg. 156. ch. 167 : *Jehan de Villers et Simonnet de la Porte Ceppiars et geolliers fermiers du beffroy d'Amiens.* Hinc *Cepage*, pro eo quod Cippario seu carceris custodi præstatat ab incarcerato victu et potu, qui ei subministrantur, vulgo *Geolage*. Charta ann. 1337. in Reg. 71. ch. 59 : *Item dit li supplians que li Cepages de touz les prisonniers prins en ladite chastellerie (de Lille) la garde appartient a lui de son droit héritage,.... duquel Cepage ledit suppliant est homme du roy.* Pro officio Cipparii, in Arest. ann. 1393. ex Lib. rub. fol. magn. domus publ. Abbavil. : *L'office de geolage et Cepage des prisons et garde de l'eschevinage d'icelle ville.*

CYPIACUS, Dignitas in Ecclesia S. Quintini, in Viromanduis, qui Cippi seu carceris Ecclesiastici curam habet. Statuta antiqua Canonicor. S. Quintini apud Hemerem pag. 115 : *Die Pentecostes debet Cypiacus 10. sext. frumenti, etc.* Infra : *In festo S. Michaelis debet Cypiacus 10. sext. frum. cepas cum quarello recentii, etc.*

CIPPUS, CEPUS, Rete. Charta Savarici de Verziaco Comitibus Cabilon. apud Perardum pag. 91 : *Si aliquis homo Cippum tetenderit in nemore, et bestiam ceperit.* Jacobus I. Rex Aragon. in foris Osceæ ann. 1247. fol. 31 : *Venatio cadens in laqueos sive Cepos, est ejus qui Cepos paravit vel laqueos.*

* 2. CIPPUS, Alia notione, apud Cæsar. lib. 7. de Bello Gall. cap. 67 : *Quini erant ordines (stipitum) conjuncti inter se atque implicati ; quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallibus induebant : hos Cippos appellabant.* Aperta est nominis ratio.

* 3. CIPPUS, ab Italico Cippo, et Ceppo, Arcula, vel capsula continendæ pecuniæ. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 399 : *Et dicti denarii ponantur in Cippo, in quo ponuntur denarii trium soldorum.* [Fr.]

* CIPRIANA, CYPRIANA, Vestis species. Cyprii mulieribus usitata, cujus forma describitur in Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 579 : *Habent alia indumenta inhonesta, quæ vocantur Ciprianae, quæ sunt longissimæ versus pedes, et a medio supra sunt strictæ, cum manicis longis et largis, sicut alia prædicta indumenta.* Et col. 580 : *Quæ Cyprianae habent gulam tam magnam, quod ostendunt mammillas, et videtur quod dictæ mammillæ velint exire de sinu earum.*

* CIPTER, *Lo filiolo che nasce dapo la morte del padre.* Glossar. Lat. Ital. MS. Gall. Postume.

† CIPUM, Cebum. Gall. Suif. Regestum Comput. Dalphin. tit. Grasiwod. ann. 1335. fol. 154 : *Pro 5. bobus, 48. anchis... dimidio quintati candelarum de Cipo, 94. lib. caseorum, 40. lib. de cera... missis Domino apud Avenionem, etc.*

† 1. CIRA, Scriptura Monasterii S. Vincentii del Pino, inter Concil. Hispan. tom. 3. pag. 168 : *Et concludit deinde per illa semita antiqua, quæ vadit sub illa villa de Pignario, totum per illa semita, usque Cira de Lupos.* An Silva ?

* 2. CIRA, a Gallico Cîre, pro Cera, in Terrear. Apchon. ann. 1511.

* CIRANOMON, *Ille qui scindit fercula.* Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120.

† CIRARE, a Saxonico Sciran vel Scyran. dividere, scindere ; scarificare, apud Rymen. tom. 2. pag. 261. in Statutis Edwardi I. pro Valentia : *Item quicumque alium percusserit, vel Cirabit cum pugno, vel palma, vel pede irato animo.*

* Inde nostrum *Déchîrer*, olim scriptum *Décîrer*. Vide Menag. Orig. Gall. v. *Déchîrer*.

1. CIRCA, pro Secundum, κατά. Evangelium circa Joannem, apud Anonymum de Baptismo hæreticorum edito a Rigaltio.

† 2. CIRCA, pro Circada. Vide in hac voce.

3. CIRCA, CERCHIA, Vigiliæ, excubiæ, Gall. *la Ronde*, a circumeundo, quia qui urbium custodiæ invigilant, muros circumeunt. Charta Henrici III. Imper. ann. 1056. pro Canonicis Metensib. : *Concedimus ut Circas et vigiliis non faciant, propter perpetuas Ecclesiæ observantias, nisi in obsidione civitatis.* Velus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 180 : *Terram quoque Dineti, quam Calumniabatur, virpivit, et Circam castelli, quam vi extorquebat, similiter relaxavit.* Charta Agnetis Comitissæ Nivernensis ann. 1191. in Tabulario Autissiodor. fol. 52 : *Omnes illos... ab exercitu et chevalchia et excubatione, scilicet a custodia villæ de nocte, quæ Cerchia dicitur, quitavinus et franchivimus.* Charta Guillelmi Decani Catalaunens. ann. 1267. in Tabulario Campaniæ Bibl. Regiæ fol. 428 : *Super eo quod idem Rex asserebat se in nostris memoribus villarum nostrarum... grueriam et Cerchiam habere, nobis contrarium asserentibus.* Occurrit iterum in alia Charta ejusdem anni ibid. [et in alia Philippi Franc. Regis ann. 1193. cujus locus refertur in Caceria. Item in Charta Ricardi Abbat. S. Corneli Compend. ann. 1203. ex Tabul. Compend. : *Se habere diceret in boscis nostris... Cerchetiam, chacheriam, grueriam, advocatiam.*] Pactum inter Episcopum Lingonensem et Abbatem Besuensem ann. 1342. in Regesto feodorum Ecl. Lingon. *Item, et super eo quod cum ad nos Abbatem et Conventum Bezuensem*

prædictos Cerchia, seu vigilum cura, dicte villæ Bezuensis pertineat, in quibus nos Reverendus Pater perturbavit... dicto videlicet Episcopo dicente et asserente, quod ad ipsum tanquam Gardiatorem dicte villæ Bezuensis redditiones, acceptationes, et custodia dictarum clavium, necnon proclamatio, Cerchia seu vigilum cura pertinebat.

† CERCHIA, apud Murator. tom. 11. col. 117.

CIRCAM etiam faciebant Monachi in Monasteriis : quippe in Regula S. Benedicti statuitur, ut deputentur seniores, qui circumeant Monasterium horis quibus vacant Fratres lectioni. Vita S. Petri Abbatis Cavensis n. 20 : *Fortè tunc senior quidam ex more Monasterii cum Circam faceret, Monachum illum a longe, quasi cum alio loquentem, audivit.* Ubi perperam editum, cum *Circam* faceret, quod non adverterunt viri eruditi. Hugo Flaviniac. in Chronic. pag. 248 : *Nam Circam matutinis exactis faciebam.* Bernardus Mon. in Consuet. Glunac. MSS. cap. 4. de Priore claustrali : *Egressis autem omnibus de Ecclesia, Prior accipit sconsam, quam ea hora candela intus accensa omni nocte parat illi hebdomadarius ad faciendam Circam.* Vide Petr. Damian. lib. 6. Ep. 26. pag. 554. Hinc qui circas facit Monachus

CIRCA perinde appellabatur. Lanfrancus in Statutis cap. 4 : *Circuitores Monasterii, quos alio nomine Circas vocant, juxta S. Benedicti præceptum certis horis circuire debent Monasterii officinas, observantes injurias et negligencias Fratrum, et statuti ordinis prævaricationes.* Statuta S. Dunstani : *Secundum Regulæ præceptum constitui debet aliquis Frater, qui ab officio circuitus sui Circa vocatur. Est enim ejus officium circuire claustrum, ne forte inveniat frater acediosus, aut alicui vanitati deditus.* Adde Statuta Petri Venerabilis cap. 66. et Ekeardum de Casibus S. Galli cap. 3. [necnon Statuta reformatoria Monasterii S. Michaelis in Periculo maris ann. 1223. apud Martenium tom. 1. Anecd. col. 911.] [*] *Cherche*, in Stat. MSS. monial. Congregat. Casal. Bened. cap. 7 : *Ordonmons qu'il y aura deux Cherches, lesquelles on prendra pour un an, et seront anciennies et meures de meurs, lesquelles iront par septmaines circuir les officines du monastere, pour voir si on ne trouvera point aucunes caquetant ou faisant autres choses illicites.*] Idem et

CIRCATOR dictus, in Consuetudin. Floriac. pag. 395. apud Joan. a Bosco. Joachim. Wadianus, de Officiis Monasticis agens : *Erant et qui vigiliis agebant contra noctis incommoda, usque adeo non tædebat opere ullius, aut oneris privatim obeundi, fratres illos, qui et illud in primis, ne qua frequentia alienorum hominum, quantumvis industriorum, professionis quietem inturbaret, summo opere curabant.* Certe dormitoria obeundi curam spectasse Circatores, seu ut vocatur, *Circinnatores*, docet Adhalarus in Statutis Corbeisens. Monast. lib. 2. cap. 6 : *Ab ipsis etiam Circinnatoribus, horis quibus vacant Fratres lectioni, observanda, et inventa acris castiganda sunt.* Circatoris officium præterea describitur in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 40 : *Circator eligatur de totius Congregationis religiosioribus et ferventioribus ordine, qui nec malitiose pro privato odio unquam clamet alios, nec pro privata amicitia taceat negligentias quoruncunque. Ad hujus officium spectat officinas Monasterii circuire, et observare negli-*

gentias fratrum, et ordinis prævaricationes. Quotiens Circam facit, adeo religiose et ordinate debet incedere, ut terrorem incutiat spectatoribus suis, et exemplum religiositatis ostendat. Adeo autem iacite et severe debet facere Circam, ut nulli unquam loquatur, vel signum faciat; sed tantummodo studiose scrutari debet et inspicere offensiones et negligentias. Omni tempore potest facere Circam excepta hora Capituli et Collationis, quando scilicet ostia claustrum jam firmata sunt... Iste diligenter debet attendere, ne unquam aliquis sine causa horis regularibus desit, et ne quisquam loquatur, ubi vel quando non debet. Antiquæ Consuetudines Monasteriorum S. Benedicti n. 8. [apud Mabill. tom. 4. Analect. pag. 461.]: *Circatores etiam duos, qui omnibus horis, dum fratres vigilabant, circuibant monasterium, ne quis frater deesset proprio loco: si autem defuisset, statim in tabulis notabatur, etc.* Ibid. n. 11: *Prædicti circatores hoc observabant, si aliquem ridentem, vel aliquem susurrantem conspexerant, statim tabulis notabatur, et benignissime corripiebatur tempore opportuno.* Adde Bernardum Monach. in Consuet. Cluniac. MSS. cap. 5. [in editis cap. 4. partis I.] ubi quanta in modestia incederent, eisdem pene verbis, quibus liber Ordinis S. Victoris, declarat; quibus adjuvenda quæ in hanc rem habet Lanfrancus in Statutis pro Ordine S. Benedicti cap. 4. [et Capitula Novitiarum apud Mabill. in Actis SS. Benedicti sec. 4. part. 1. pag. 742.] Præterea S. Hieronym. Epist. 23. cap. 15. ubi de Cœnobitis: *Et quia nocte extra orationes publicas in suo cubili unusquisque vigilat, circumeunt cellulas singulorum, et aure apposita, quid faciant diligenter explorant, etc.* [Ecbas. vers. 468.]

Circator veniat, dictum scelus omne revolvat.]

Eorum etiam munus erat *Fratres ad horas Canonicas colligere, signo pulsato*, ut est apud Eckehardum Jun. de Casibus S. Galli cap. 3: *Primo signo ad vespertas pulsato, Circator fratres collecturus, ostio domus hospitii appropriat.* Unde eidem Scriptori *Exactoribus*, seu *ἐπιεῖραι* dicuntur, cap. 6: *Tertia feria exactoribus, quos Circatores vocamus, culpas eorum magistro rememorantibus, omnes exuere jubentur.* Et infra: *Ab Exactoribus illum cur tardare in clamantibus.* Ex B. Dorotheo Doctr. 11. colligitur Canonarchæ officium fuisse dormientes Monachos excitare ad vigilas media nocte in Ecclesia obeundas. Vide Capitula Monachorum S. Galli ann. 817. cap. 14. 25. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 4. dist. 4. cap. 8. Benedictum XI. PP. in Epist. apud Wadding, in Regesto tom. 3. pag. 18. etc. Dinamius Patricius in Vita S. Maximi Episc. Regiensis: *Quadam nocte imminente celeberrima B. Andreæ solennitate, cum deputatus ego essem qui ad vigilias excitarem, etc.*

CIRCATOR, præterea officium fuit in Ecclesiis Cathedralibus. Narrat quippe Meurissius in Hist. Episcop. Metensium Circarii (*Cerchier*) seu Circatoris dignitatem abrogatam in Ecclesia Metensi a Cardinale Lotharingo Episcopo Metensi. Nec scio an hac olim donatus Adventus ejusdem Ecclesiæ Episcopus, qui in Epistola ad Nicolaum PP. apud Baron. ann. 863. scribit se, priusquam Episcopatum adipisceretur, in *Excubis templi Beati Stephani Protomartyris occupatum* fuisse. Id etiam rursus inferit in alia Epistola apud eundem Baronium ann. 865. n. 58. tametsi *Excubiæ* ut plurimum

sumuntur pro vigiliis seu horis et precibus nocturnis quæ in Ecclesia peraguntur. De excubiis vero quæ fiebant in Ecclesia Parisiensi in festo Assumptionis Deiparæ, sic Charta Joannis Regis Franc. ann. 1358: *Dicebat etiam præfatus Episcopus, quod prædecessores sui et ipse fuerant et erant in possessione et saisina custodiendi Ecclesiam B. Mariæ Parisiensis, ac fieri faciendi Excubias, seu quætuor in ipsa, et in certis locis prope ipsam, per Burgenses et Officiarios suos in vigilia festi Assumptionis B. M. Virginis in principio de Te Deum, qui cantatur in fine Vigiliarum, et ante principium Laudum, usque in crastinum diem; inceduntque et incedere consueverunt in dictis vigiliis Baillivus, Officiarii, et alii deputati ex parte Episcopi ad faciendum quætuor in dicta Ecclesia, ne aliquod malum ibidem fiat.*

CIRCATOR, qui Visitatores, in Concilio Laodicensi cap. 56. in Gloss. MSS. CIRCATIO, Visitatio, *Circada*. Charta Ludovici II. Regis Ludov. Pii F. apud Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti tom. pag. 526: *Cum autem ipsi Episcopi Circationes suas ibi agere deberent, ad eorum mansionem daretur, quod in Capitularibus antecessorum nostrorum præscriptum habetur.*

CIRCATOR, denique appellabatur, qui vice Generalis totius Ordinis, domos et Monasteria visitabat, alias *Visitatores* dicti. Vita S. Gisleberti de *Sempringham*: *Sollicitudinem omnium Cœnobiorum Dom. Rogero Priori Maltonæ commisit... sub eo vero singulis gradibus marium et feminarum unum vel duos, quos Circatores, vel summos Scrutatores appellant, qui omnium domorum statum diligenter inspicerent, et ut oporteret, corrigerent.* De his *Circatoribus* agunt idem Gislebertus in Regula sua pag. 705. 706. tom. 2. Monastici Anglie. Statuta Ord. Præmonstrat. dist. 2. cap. 4. Burchardus Mon. de Casib. S. Galli cap. 8. extremo, et Gervasius Abb. Præmonstrat. Epist. 47.

Eos autem qui nomine Episcopi Ecclesias diocesis visitant, *περιουετας*, *Circitores*, seu *Circutores*, (qua voce utitur leg. 6. § 1. D. Excusati.) vocant Concilium Laodicenum, et Justinianus leg. 41. C. de Episcop. et Cleric. *Per omnes Parochias et Monasteria mos est Episcopis Circuire, in Concil. Cabilonensi ann. 650. cap. 11. Auctor. Prædestinati lib. 1. hæresi 22: Hos Origenes ita perfecte superavit, ut eorum causa Perio-deutes fieret, et per singulas quasque urbes per Orientem eundo prædicaret.*

CIRCATOR, Inquisitores, apud Petrum de Vineis: *Per vos seu Inquisitores vestros, qui inter vos Circatores vulgari-ter nuncupantur.*

CIRCARIAS vocant Præmonstratenses districtus *Circatoris*, seu *Visitatoris*. Vide Statuta ejusdem Ord. dist. 3. cap. 1. 2. 8.

*CIRCHA, Districtus, intra quem *Circa* exerceri potest; dicitur de artium præfectis, in Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 191. ex Cod. reg. 4621: *Custodes prædicti artium... possint in locis et per loca suæ custodiæ seu Circhæ ire et stare.* Unde

*CIRCATOR, appellatur, qui rebus publicis invigilare ex officio debent. in Stat. Mutin. rubr. 370. pag. 74. vº: *Nec teneatur (saltarius) subesse Circatoribus communis Mutinæ, etc. Circitores, publici urbis custodes, apud Laur. in Amalth.*

CIRCARE, CIRCITARE, Circumire. Gloss. Lat. Græc.: *Circitat et Circat, κυκλεύει.*

[Male in Supplemento Antiquarii, *Circutat*: ubi etiam *Circuo*, κυκλεύω. *Circumeo*, *lustra*.] Gloss. MS. Bibl. Reg.: *Circat, circam facit.* [Bernard. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 3. de Priori claustrali: *Factis orationibus... Circatis, ut mos est, stratis, Circat necessaria a capite usque ad finem, ne forte quis ibi soporatus fuerit remanendo; indeque ad Monasterium revertens, Circat omnia altaria et angulos membrorum Ecclesiæ, etc.*] Historia MS. Bellorum Hierosolymit. vernacula: *Li fus du Marchis Circa la cité, pour voir se ele estoit bien garnie de vitaille, et si com il Cerchoit; il trouva les bannieres de Salehadi. Hinc efficta vox Cercher, pro quærere apud nos, quod qui quærunt, loca circumeant. Vide Oct. Ferrarium qui id etymi non probat, et a quæritare deducit. [Ecc. Chart. ann. 828. Episc. Mutin. ap. Murator. Antiq. Ital. tom. 5. col. 191: *Salvo pacto, quod pro Circanda parochia semper tertio anno nobis done- tur. Vide mox Circada.*]*

†CIRCARIE AGERE. Hist. Monast. Vicontiensis apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 306: *Illucessit ergo dies, venit hora capituli, fuit ibi Abbas, qualiter suos socios scandalizaverit, quos prius ammonere debuit; etiam quid Circarie egerit et reperit enarravit, etc.*

*4. CIRCA, CIRCHA, Canalis, fossa circum urbem ducta; unde nomen. Stat. Mutin. rubr. 1. pag. 1: *Statutum est quod potestas teneatur Circas civitatis Mutinæ cavari facere et aptari.* Alia ann. 1327. apud Murator. tom. 2: *Antiq. Ital. med. ævi col. 508: Statutum est quod Circhæ, quæ sunt circa civitatem, recavari debeant et reaptari.* Stat. Palav. lib. 2. cap. 70. pag. 129: *Statutum est quod nulla persona... præsumat de die vel de nocte piscari vel piscari facere in fossis, redefossis vel sparafossis rochæ, castri et Circha Buxeti, etc.* Chron. Petri Azarii apud eundem. Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 355: *Faldas ad palancatum erectas posuerunt... summo mane obsessores aggressionem fecerunt, et projectis lignis in Circhis in pluribus partibus, re-fossam subito transierunt, etc.*

CIRCADA, CIRCATA, Census qui solvitur Episcopo aut Archidiacono ab Ecclesiis pro visitatione, ita dictus a circumeundo, quod Episcopi aut Archidiaconi dioceses suas circumeundo visitent, nam *circuire parochias suas* dicuntur Episcopi, apud Gregorium M. lib. 3. Dialog. cap. 38. unde quod Circadam alii, *Circumitionem* vocant Capitularia Caroli C. tit. 5. [Ecc. Synod. ap. Tolos. ann. 844. Pertz. pag. 378.] cap. 4. et 5. *Circumitionem*, libellus de Abbatibus Gemblacensibus, Acta Episcoporum Cenoman. in Sigenfrido cap. 29. et Tabularium S. Laudi Audegav. fol. 75. verso. Adde lib. 7. cap. 109. [Ecc. 148.] Concilium apud S. Macram ann. 881. cap. 8. Hincmarus Epist. ad Ludov. II. Reg. cap. 9: *Ut Ecclesiæ in isto regno per occasionabiles Circadas, et per indebitas consuetudinarias exactiones... non affligantur.* Notitia Isamberti Episc. Pictav. apud Beslium in Episc. Pict.: *Nec aliquid pro illis ulterius præter Synodum et Circadam Pictavensibus Episcopis debeat.* Charta Philippi Episcopi Belvac. apud Louvetum l. 1: *Nequaquam tamen ad Synodum vadat, nec unquam censum illum qui Circada nuncupatur, persolvat.* Ivo Carnot. Epist. 286: *Ecclesiam de Mondonis villa liberam a Synodo et Circada et omni exactione.* [Bulla MS. Silvestri II. pro Monasterio Burgoliensi: *Ecclesiæ autem ipsius Monasterii in quibuscumque*

territoriis sitæ maneant absque alicujus Episcopi seu Archidiaconi, necnon et alterius personæ inquietudine, excepto synodali, vel quæ vulgo *Circada* vel *Parata* dicuntur, redditione.] *Redditio Circadarum et Synodorum*, in Charta Landerici Episc. Parisiensis pro Monast. S. Dionysii. Vide Hist. S. Martini de Campis pag. 369. 495. 497. 507. Tabular. Abbat. Hederæ fol. 75. [Hist. Eccl. Meld. tom. 2. Instrum. pag. 7. 9. et collect. Ampliss. Marten. tom. 1. col. 891.]

† *CIRCA*, Eadem notione. Petrus Abb. Cluniac. pro Ecclesiis Cluniacensibus Italiæ apud Baluz. Miscell. tom. 6. pag. 500: *Statuimus quatenus nec nobis nec alicui nostro successori, neque alicui nostre Congregationis personæ ab hinc usque ad duodecim annos Circam vel aliquid exactionis in prædictis Ecclesiis facere liceat præter nostram nostrorumque nuntiorum procuratorem et annualem censum, quem nobis debent colligere Prior Pontidensis et Prior Cremonensis.*

† *CIRCADIA*, Charta Manassis Episc. Meldensis ann. 1135. in Chartul. ejusdem Ecclesiæ fol. 67: *Dedit insuper Synodos et Circadias omnium supradictorum altarium.*

CIRCATA, Charta Gosleni Episcopi Carnot. ann. 1151. in Tabul. N. D. de Josaphat: *Circatam et synodalia jura*. Charta Guidonis Episcopi Belvacensis: *Neque tamen ad Synodum vadat, numquam censum illum qui Circata nuncupatur, persolvat.* Charta Petri Episcopi Paris. ann. 1219. in M. Pastoralis Eccl. Paris. lib. 2. Ch. 117: *Sciendum est quod hæc decima libera est, et penitus absoluta est a Synodo et Circata.* [Index Beneficiorum Ecclesiæ et Diceccis Constantiens. fol. 3. verso: *Item Rector solvit pro capa Domini Episcopi tres solidos; item pro Circata tres solidos; item pro Chrismate viginti denarios.*] Occurrit apud Innoc. III. PP. lib. 2. Epist. pag. 415. Beslium in Episc. Pictav. pag. 57. Ordericum Vital. lib. 5. pag. 553. in Chron. Becensis pag. 6. [necnon in Hist. MS. ejusdem Monasterii pag. 310. num. 7.] etc.

CIRCATURA, apud Willel. Hedam in Willelmo Episc. Traject. pag. 299. [et in Chartulario Monasterii Aquicinctensis fol. 45: *Cum reditu Episcopi, id est, Circatura.*]

CIRCADA NEMORUM, Charta Pacis oppidi Fara ann. 1217: *Capitania hominum nostrorum, et stallagia sotularium, et segniatam piscatorum, Circadam etiam nemorum, et aquæ custodiam: hæc omnia eis quitta clamamus, etc.* [Eadem habentur in Charta Ingelranni III. Codiciacensis Toparchæ ann. 1207. apud Plesseum nostrum in Histor. Codiciacensi pag. 166.]

† *CIRCATUS*, Charta Ingelranni Episc. pro Monasterio S. Quintini de Monte in Archivis ejusd. loci: *Synodales tamen census prædicti altaris, Circatus, aliæque obsonia nostra atque ministrorum nostrorum singulis annis nobis persolvenda, in manu nostra retinimus.*

† *CIRCUTA*, pro *Circata*, ni fallor, oscitantia librarii legitur in Charta Rotrodi Archiep. Rotomag. ann. 1170. pro Monasterio S. Stephani Cadom. ex Hist. Harcur. tom. 3. pag. 139: *Hæc igitur sunt, quæ a præfato Cenobio possessa cognoscimus, et in perpetuum possidenda libere et quiete et absolute a Synodico debito et Circuta, cæterisque consuetudinibus ad jus Episcopale pertinentibus eidem cenobio conradimus.*

CIRCADIUM, Polytychus S. Remigii Remensis: *Facit vineam dominicam ad*

tertium, donat exinde in Circadio semimodium, factique manoperam in prato in messe, vel ubicunque necessitas fuerit. Infra: *Summa de collectione vini, mod. 42. de Circadio, mod. 2. census pulli 8. ova 40.*

CIRCAMANARIA, Limitum fixio, quæ fit coram iudice, qui agros controversos inspicit: a *Circare*, agrum deambulare, et *man* homo, unde *Circamanni*, qui ex officio limites defigunt. [Alii a *Circare* quidem seu a Gallico *Chercher* vocem deducunt, sed non a *man* homo, verum potius ab alia voce Gallica *Manoir*, Latinis inferioris ævi *manerium*, superioris *domicilium*; adeo ut *Circamanni* ii sint qui visitant *maneria* et fundos pertinentes, atque in iis limites defigunt. Vide Orig. Gall. de Caseneuve, et Gloss. juris Gall. de Lauriere.] *Cerquemaneurs*, in Consuetud. Montensi cap. 30. et 48. et Cameracensi tit. 25. art. 28. 31. *Cerquemaner*, Limites figere, in eadem Consuetud. Montensi cap. 51. 54. Valentianensi art. 124. et Hannoniensi cap. 103: *Cerquemanage*, ipsa limitum defixio, in Consuetud. Cameracensi tit. 17. art. 4. Insulensi art. 232. 233. Hannoniensi cap. 61. 63. Montensi cap. 30. 34. Peronensi tit. 25. art. 28. 30. 31. 32. 33. etc. Charta Willelmi Castellani S. Audomari ann. 1245: *Cum vir nobilis M. Comes Pontivi ex una parte, ego ex altera collegissemus diem de communi assensu, videlicet ad feriam 6. post Pascha, ad Circamanariam faciendam de feodo Pontivi, et feodo meo Bellirami, coram multis astantibus, postea vero dictam Circamanariam feci in hunc modum. Ego siquidem ad ripam Alteix prope molendinum de Ponches accedens, ego repeti quæ de feodo meo superius sunt expressa, etc.* Vide Joan. Galli quest. 270. *Cerquemanement*, in Summa rurali Butilerii, [et in Concordata inter Ecclesias S. Quintini et S. Præjecti ex altero Chartulario Monasterii S. Quintini in insula pag. 127: *Les heritages d'entre les deux Eglises seront Cerquemaner... Et nous ont requis, qu'il nous plust estre audit Cerquemanement.* *Cerkemanage*, apud Engelbertum Maghe in Chronico Bonæ Spei pag. 223. Instrument. Radulphi Abb. Corbeiensis ann. 1248. pro villa dicta *Aumes* in pago Atrebatensi: *Et si est à scavoir ke nous avons en l'an en la vile d'Aumes* (hodie *Amne* prope urbem Ariam) *trois plais generaux, là où tout les Cherkemanant doivent estre, et s'il ni sont III. sols d'anende doit chil ki ni est, se il ne puet trouver loyal essoine parquoi il ni a été.* Et infra: *Et de toutes les autres choses ki chi ne sont devisées devons nous tenir et warder le vile devant dite as us et as coutumes, ke ele a été menée dusques aujourduy; et se autres choses ja venoient les doit-on jugier, et s'il n'en savoient droit dire, requerre en doivent sens en notre Court à Corbie, et nous les devons faire consellier à nos frans hommes de nostre Eglise de Corbie, selonc les us et les coutumes de la vile d'Aumes: et doivent li Cherkemanant de la vile d'Aumes faire serment de warrandir bien et loiaument les droitures de notre Eglise, et jugier loiaument de chou qui est sur aus selonc les us et coutumes de la vile d'Aumes.* Hinc, ni fallor, palam est, *Cherkemannos* non solum limites agrorum fixisse, sed etiam jus dixisse in vico superiori, proindeque eo in vico locum tenuisse Scabinorum, qui aliis in locis et agris inter hæredes dividebant, iisque figebant terminos, et iudicia exercebant. Etiamnum in agro Atrebatensi *Cherqueler* et *Decherqueler*

rustici dicunt, pro Agros dividere: quod facere solent coram Dominis locorum, vel aliis eorumdem locum tenentibus. Vide *Cirmanagium*.]

* Quam vocem varie efferunt nostri. *Les bonnages et Cherquemanages*, in Ch. ann. 1348. ex Chartul. 21. Corb. fol. 186. *Desreng, Cherquemanement, et bournage*, in Ch. ann. 1448. ex Chartul. 23. ejusd. monast. *Chierkeminage*, in Chartul. sign. *Decanus S. Petri Insul. fol. 174. ad ann. 1285. Cherchemenement*, in Pacto inter Radulph. de Prællis et commun. de Vailli ann. 1311. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 8. *Cherquemenement*, in Ch. ann. 1331. ex Reg. B. ejusd. Chartoph. ch. 34.

CIRCANEÆ, *Avis quædam circuitum faciens in volando.* Ugutio.

† *CIRCARE*, *CIRCARIA*, *CIRCATA*, *CIRCATIO*, *CIRCATOR*. Vide *Circa* 3.

† *CIRCATURA*, *CIRCATUS*. Vide *Circada*.

* *CIRCAVICINUS*, Vicinus, proximus, finitimus, Gall. *Circonvoisin*. Charta ann. 873. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 422: *Iubemus ut per idoneos Circavicanos et fideles nostros fideliumque nostrorum homines, plenissime sub sacramento inquiratur, etc.*

† *CIRCBOTA*, *CYRCBOTA*, vel *CYRICBOTA*, a Saxonico *Cyric*, Ecclesia, et *Bo* vel *Bo* te, Instauratio, Reparatio Ecclesiæ. Occurrit non semel in Antiquis Legibus Anglicis.

* *CIRCCIRE*, *Circuire*. Bened. abb. Petrob. de vita Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 649. ad ann. 1191: *Intrantes galeas ipse* (Ricardus Rex Angliæ) *ex una parte, et Robertus de Turnham ex altera, Circierunt totam insulam Cypre, etc.*

CIRCELLA, Anatis species, quibusdam *Boscas, phoscas, Querquedula*, nostris *Cercelle*, apud Fridericum II. Imper. lib. 1. de Arte venandi cap. 5.

CIRCELLI, *Circuli*, monilia, armillæ. Gloss. *Ἐσθία, κερκέλια, δακρυλίδια*. Anastasius in Leone III: *Obtulit Circellos paria duo gemmis ornata.* [Charta Ludovici VI. Fr. Regis ann. 1112. apud Felibianum in Hist. Sandionysiana pag. XCII: *Præterea consuetudines quasdam quæ juris nostri erant... picem videlicet... Circellos, concas et salem.* Apicio 2. 5. *Circelli isiciati sunt* Farcimina rotunda.]

* Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 96: *Item quod nulla domina sive mulier audeat portare Circellos, quorum pretium omnibus computatis, transcendat uncias quinque.*

CIRCELLIO, *CIRCILIO*. Isidori Glossæ: *Circello, Monachus per cellas vagans. Circiliones, falsi Anachoretæ.* Gloss. MSS.: *Circumcelliones, vel Circilliones, per cellas vagantes.* [Glossar. MS. Sangerman. n. 501: *Circelliones dicuntur qui sub habitu Monachorum usquequaque vagantur, venalem circumferentes hypocrisin.*] S. Augustin. in Psalm. 132: *Quid sibi vult nomen Monachorum? quanto melius dicimus nos quid sibi vult nomen Circellionum? sed non, inquit, vocantur Circilliones. Forte corrupto sono nominis eos appellamus. Dicturi sumus vobis integrum nomen ipsorum? forte Circumcelliones vocantur, non Circelliones, etc.* [Vita S. Benedicti Anian. auctore ejus discipulo inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 207: *Omnesque pariter... palam virus pestiferæ mentis vomentes, Circillionem rerumque cupidum, et prædiis aliorum invasorem, suarum animarum jugiter oratorem, publica voce clamabant.*] Hos *κυκλιόεις* videtur appellare Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. *Ἄλλος τις τῶν κυ-*

κλαρίων ψευδεργυμάτων, etc. Vide *Circumcelliohes*.

CIRCILIONES. Papias: *Circiliones, dicti quod agrestes sint, quos Scotopitas vocant, Bonosi hæresim sequentes, qui Christum filium Dei adoptivum, non proprium esse dixerunt.*

† **CIRCELLUM,** Κίρκιον, *Circulus*, in Supplemento Antiquarii.

CIRCENSES. pro *Circus*, non semel usurpat Alypius Antiochen. seu vetus auctor Descript. orbis cap. 32. de Nicomedia: *Habet autem et Circenses, strurturam valde bonam.* Adde cap. 33. 43.

* **CIRCIUS,** *Circulus*, Ital. *Cerchio*, Gall. *Cercle*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 82. r.: *Item quod ipsi portatores et quicumque alii stringentes vegetes magnas et parvas, et vegiolas, non possint accipere, videlicet pro ponere tres Circios alicui vegeti... ultra unum denarium.*

* **CIRCILLATUS,** *Circinnatus*, crispus. Audoen. lib. 1. vitæ S. Elig. cap. 12: *Habebat Eligius crinem Circillatum.* Vide supra *Cercenatus*.

* **CIRCINA,** *La aura, venteseilo.* Glossar. Lat. Ital. MS.

CIRCINARE. Idem quod *Circitare.* Mattheus Vindoc. in Tobia:

Circinat, egressus scrutatur, compila quærit.

Edictum Rotharis Regis Longob. tit. 105. § 18. [*346.] et Lex Longobard. lib. 1. tit. 25. cap. 45: *Si quis caballum alienum apprehenderit, ipsumque diffignaverit, aut Circinaverit, furti pena sit culpabilis in octogilt.* Ubi *Circinare*, idem valet quod apud nos *Détourner*, abigere, avertere. [Vocabulo *Circinaverit* Muratorio significari videtur læsio aliqua, aut signa aliqua impressa (circino fortasse) equo, unde is deformatus et diffignatus evadit. Aut nihil aliud significat quam notam (nunc *Marca* appellamus) alieno equo inurere, ut ad alterum spectare videatur.]* [*3 Reinard. Vulp. libr. 1. vers. 75.]

† **CIRCINARE CALIGAS.** Vide *Caligas circinare*.

† **CIRCINNATOR.** Vide *Circator* in *Circa* 3.

† **CIRCIO,** *Pars inter Aquilonem et Occidentem.* Vide *Circius*.

CIRCISSARII AGITATORES, *Circenses* venatores, aurigæ, muliones, qui in amphitheatris et circis currus ducunt. Glossar. Lat. MS. Regium Cod. 1013: *Circissarius * Cormatibus partibus. Circissorium, Circentium.* Ubi Glossæ Isidori habent: *Circitorium, circantium.* Concilium Arelat. I. sub Silvestro: *De Circissariis agitatoribus qui fideles sunt, placuit eos, quandiu agitant, a communione separari.* Vide *Agitatores*.

CIRCITARE. Vide *Circare* in *Circa* 3.

* **CIRCITES,** *Lo circulo de metallo*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Festum*.

CIRCITOR, *Circuitor*, Officium militare, custos exercitus, qui circuit castra, ne quid detrimenti milites recipiant. Gloss. Basilic.: *Κιρκήτορες, οἱ περὶ τοὺς μαχομένους περιόητες, καὶ χορηγοῦντες ὄπλα αὐτῶν, μὴ πω ἐπιστάμενοι μάχεσθαι.* Gloss. Græc. Lat.: *Περιοδετής, Circitor, iustrator.* Περιοδία, *Circuitus, circuitura.* Gloss. S. Bened. cap. de Agricultura: *Circitor, κελουτής.* Rectius alibi, *κυλευτής.* Idem Gloss.: *Circuitus, περιοδεία. Circuitura, περιοδεία.* Gloss. Isid.: *Circitorium, circantium.* *Circitorium* militarium meminit S. Hieronymus ad Pammachium lib. Adversus errores Joannis Hieros.: *Sed ante Primitivius, deinde Senator, Duce-narius, Biarchus, Circitor, Eques, deinde tiro.* Erant igitur *Circitores* militares,

qui castra circuibant, qui *faisoient la ronde, et la sentinelle avancée*, ut vulgo loquimur. Ii porro deligebantur ex eorum equitum ordine, qui duobus equis, vel saltem uno cum servo merebant, quorum dignitas *Circitoria* dicitur in leg. 2. Cod. Th. de Filiis militar. (7. 22.) Hos *Circitores* vocat Vegetius lib. 3. cap. 8. Vide leg. 2. Cod. de Offic. Præf. Præt. Afric. (1. 17.) et leg. 3. Cod. Th. de Agentib. in Reb. (6. 27.) ubi de *Circitoribus* in schola Agentium in reb. Quod vero *Circitum* et *Circituram* Glossæ, Græci *Tactici, κέρκιτον* vocant, quam vocem per *φουλακίη* vertunt. Vide Gloss. Rigaltii et Ægid. Menagium in *Amænitat. juris* cap. 35. 2. Edit.

CIRCITORIUM. Leo Ost. lib. 3. Chronic. Cas. cap. 57: *Circitoria ad altare S. Benedicti* 4. Cap. 73: *Circitoria magna et optima* 11... *Circitorium aureum, et alia* 4. *sine auro.* Petrus Diac. lib. 4. Chr. Cas. cap. 13: *Dedit eis solidos 300. ex quibus emit Circitorium optimum ad altare S. Benedicti.* Ubi *Circitoria* nescio an alia sint a pannis quibus tempore Quadragesimæ tegebantur ac velabantur altaria. Idem cap. 57: *Alias 2. cortinas, quæ appenduntur in circuitu chori tempore Quadragesimæ.* [Chronicon Cavense apud Murator. tom. 7. col. 95. 1. A: *Item pluviam cum campanellis, pluviam cum smaltis, vestem Imperatoris, cultiram, Circitoria* 11.] Vide *Velum quadragesimale.* [* et *Cercitorium.*]

† **CIRCITORIUM.** Vide *Circissarii*.

† **CIRCITURA,** *Circitus.* Vide *Circitor.* **CIRCIVS,** *Gallis, dictus ventus qui flat ab Occidente et Galliam Narbonensem infestat, ut auctor est Phavorinus apud A. Gellium lib. 2. cap. 22.* Vide Plinium lib. 1. cap. 47. et Senecam lib. 1. Quæst. natur. cap. 18. *Cierce, Rabelaisio; Cers, Goudelino; Cere, Arvernus. Cerciis,* in veteri Charta apud Joan. Mariam de la Mure in *Histor. Ecclesiast. Lugdun.* pag. 382. Ita apud Varronem in Orig.: *Ventus Cerciis, cum loquere, buccam inflat, etc.* [Circus, in *Marca Hisp.* col. 934.] [*3 Isidor. Origin. lib. 13. cap. 11. sect. 3: *Septentrio a dextris Circium habet, a sinistris Aquilonem.* Einhard. Vita Carol. M. cap. 29: *Circium, Nodwestroni,* Gall. *Nord-nord-ouest.*]

¶ Nonius Marcellus cap. 1. § 251. testis est, nobilibus Philosophis quatuor fuisse ventos præcipuos, *Eurum, Austrum, Circium et Boream*, ubi liquet *Circium* esse ventum flantem ab Occasu. Verum non eadem est veterum Instrumentorum ratio; in iis *Circius* pro *Borea*, seu *Aquilone*, vento Septentrionali sæpissime accipiendus est: quod inter cetera probant Charta Wirei Comit. Barcin. ann. 901. *Marçæ Hispan.* col. 837: *Et sunt affrontationes de parte Orientis in ipso torrente de Orreto... et de Meridie in ipso monte... et de Occiduo in ipsa vinea... et de Circi ipso alode de Girsolma.* Alia Caroli Simplicis ann. 922. *ibid.* col. 843: *Terminatur vero prædicta possessio a parte Orientis in termino Teudilane, a Meridie in terra S. Felicis... ab Occidente in termino Frugello, a parte Cerci in rigo quod discurret a Teudilane.* Alia ejusdem Regis ann. 922. *ibid.* col. 844: *Ab Oriente est terra Alonis femina... a Meridie terra Gerundonis... ab Occidente terra Carponis, a parte Cerci terra ipsius Carponis.* Venditio Ecclesiæ S. Stephani de Granoleris ann. 972. *ibid.* col. 901: *Et affrontat ista Ecclesia... de parte Orientis, vel de Meridie, et de Occiduo et de Cirti in terra de me venditore.*

Charta Conradi Regis ann. 1064. inter *Instrum. Gall. Christ.* tom. 1. pag. 77. col. 1: *Vinea ipsa quam dixi Rotunda ad partem Borei venti qui est Circius.* Instrumentum MS. venditionis factæ Priori S. Ægidii Arelat. ann. 1248: *Terminementum incingitur ab Occidente cum sylva de Psalmodio, ab Oriente cum sylva domini de Poscheris, a Circio cum Isela, a vento Marino (Meridionali) cum Roanillo.* Fundatio S. Petri in monte Verduni apud Stephanot. tom. 7. *Fragm. Hist. MSS.* pag. 353: *Terminatur iis finibus a mane via publica, a meridie terra S. Martini, a sero de ipsa hereditate, a Cerci terra Ursonis.* Statuta Raymundi Episc. Helen. ann. 1380. cap. 22. inter *Concil. Hispan.* tom. 3. pag. 604: *In quibus confrontationes, necessariæ habebuntur, illas ponere teneantur Orientis et Occidentis, Septemtrionis et Aquilonis vel Cerci, et Meridiei.* Quamvis alia sint instrumenta bene multa in quibus *Circius* pro *Aquilone* manifesto sumitur, exstant tamen nonnulla, ubi *Circius* ab *Aquilone* distinctus pro *Euro*, qui flat ab Oriente videtur accipi, forte quod æstivus Oriens prope accedat ad Septentrionem. Charta Gauzberti Comit. Ruscinonensis ann. 932. *Marçæ Hispan.* col. 842: *Et affrontat ipse alodes de parte Cerci in termino de Baias et de parte Altani (Meridiei) affrontat in termino de Ortafano... et de parte Aquilonis injungit in termino de Montescapri.* Venditio facta Templariis ann. 1215: *Terminatur ab Aquilone cum sylva dominorum de Portu, a Corina (Occidente) cum sylva Capituli Magalonæ, a vento (meridionali) cum mari, a Circio cum stagno.* *Circium* ventum ab antiquis Gallis pro *Deo* habitum docet Seneca, cui etiam templum fecit Augustus, eodem teste, lib. 5. *natur.* qu. 17.

* Charta ann. 1165. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Occit.* col. 527: *Affrontationes habet iste prædictus honor de Villalonga ab Altano in termino S. Johannis vallis Sigerii, a Meridie in termino S. Jacobi de Villa Valeriani, in Circio in termino S. Martini veteris, ab Aquilone in termino S. M. Varnassone.* Non minus aperte pro vento Septemtrionali legitur, in Charta inter *Probat.* *Lugd.* pag. 5. col. 1: *A mane terra de ipsa ereditate, a media die de ipsa ereditate ante donavit, a sero via publica... et a Circio via publica.* Unde Straboni *Melamborius* dicitur. *Mistrau* Provincialibus, quasi *Magistral*, a turbine et violentia sic appellatus, ut vult *Bouche Hist. Prov.* tom. 1. pag. 20. Vide *Comment. ad Hist. natur.* *Occit.* ann. 1337.

* 1. **CIRCLA,** *Canalis, fossa.* Epist. ann. 1251. apud *Murator.* tom. 4. *Antiq. Ital. med. ævi* col. 497: *Circias et foveas stratarum explanant, ut aggredi et invadere possint hostes, et triumphalem de eis gloriam obtinere.* Vide supra *Circa* 4.

* 2. **CIRCLA,** Idem quod *Circa* n. 4. ab Italica voce *Cercia*; Quæcumque munitiones ad urbem septimam ductæ. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 40: *Item faciam in Circla et in ripa Circle civitatis, ita quod teneat ire et videre predicta cum octo sapientibus viris... et si invenero aliquem occupasse vel invasisse de circla vel ejus ripa vel de foveis civitatis, vel de eorum ripa ab eo tempore citra quo facta fuerit dicta Circla, vel de viis circa dictas foveas disgomborari faciam et aterminari.* Antiqua *Circla* Bononie, de qua hic est sermo, repondet hodiernis mœnibus ejusdem, hoc tamen discrimine, quod nunc muris et foveis est

circumdata, antiquitus tantum fossatis et ripis.

In Stat. bonon. ann. 1289. MSS. occurrit vox CIRCLA notione Portæ civitatis: — *De clavibus Circlarum: — Statuimus quod quilibet Circla et posterla civitatis bon. habeat duas claves.* [FR.]

CIRCLARIA. Leo Ostiens. lib. 1. Chr. Cas. cap. 37: *Ingressi Ecclesiam S. Eliæ, tulerunt quidquid invenerunt. Inde per Circlaris in ortum dominicum, perque pascuarium, etc.* [Murator. in Camilli Peregrini Hist. Principum Longob. legit Circlaris. Vereor ne forte sit nomen proprium.]

* F. Ager muris vel sepiibus cinctus. Charta ann. 1136. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 288: *Et iterum offerimus et largimur decimam totius curiæ et districtus Cavalliti, tam de terris, quam de aquis, ... Circlaris, atque de rebus omnibus, de quibus antiqui dare decimam consueverunt.* Vide supra Cinctada.

* **CIRCLELLUS**, diminut. a Circulus, monile, armilla. Stat. Mutinæ ann. 1327. lib. 4. rub. 177. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 316: *Nec aliquam coronam, Circellellum, vel flum, vel girlandam de perlis, etc.* Vide supra Circelli.

* **CIRCLUS**, Eadem notione. Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 581: *Item sunt plures domini et homines juvenes, qui portant ad collum torques sive Circlos argenteos sive deauratos, vel de perlis.*

* **CIRCO**. [Circueo. Gloss. Isid. et Gloss. Paris.]

† **CIRCOMCINCTUS**. Circuitus. Chartularium S. Sulpitii Bituric. : *Habet mensura in circumcinctum perlicis XXIII.*

* **CIRCOMMANENTES**, ut *Circamanni*, Qui ex officio limites defigunt. Vide in *Circamanaria*. Charta ann. 1166. ex Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 117: *Cum filii Odonis... terras quasdam ecclesiæ nostræ ad tempus injuste tenuissent, per Circomanentes easdem terras sine contradictione proculcavimus, et nostras esse probare parati fuimus.* Vide *Percalcare*.

* **CIRCONFORANUS**, *Larron*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. pro *Circumforaneus*.

* **CIRCOPETICI**, *Genus simiarum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Bestiar. MS. cap. 14: *Circopetici caudas habent: hæc sola discretio est inter prius dictas (simias).*

* **CIRCOTA**, *La asperita e imagine del mondo*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CIRCUITATUS**, *Circumdatus*, cinctus, Ital. *Circuito*, Gall. *Entouré*. Inventar. bonor. Raym. de Villanova ann. 1449. MS: *Item aliud confretum nigrum Circuitatum, cum duobus clavaturis... Item aliud cofretum de cipresso Circuitatum letoni. in quo erant res scriptæ.*

1. **CIRCUITIO**. Vide *Circada*.

** 2. **CIRCUITIO**, *CIRCATIO*. V. *Land-leita*.

† **CIRCUITOR**. V. *Circitor* et *Circator*. **CIRCITORES**, Hæretici, sic dicti, quod terras circumferrent, et quos in via inveniebant, cogebant eos ut interficerentur ab illis, dicentes se desiderare pati martyrium. Philastrius de Hæresib. Vide *Circumcelliones*.

† **CIRCUITOSA** ORATIO. Plena circuitibus et ambagibus. Bern. de *Breydenbach Itiner.* Hierosol. pag. 21: *Scias quod oratio si Circuitosa sit et fucata vel potius manufacta, ostendit animum quoque non esse sincerum.*

1. **CIRCUITUS**, Possessionum ambitus. Quidquid circumquaque possidetur.

Charta Bretislai Ducis Bohemiæ ann. 1045. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 52: *Contuli eidem Ecclesiæ Circuitum meum in Pragensi provincia, has villas cum hominibus et terris, sylvis et pratis continentem, etc.* Vide *Cingulum* 2.

* Nostris *Circuite* et *Circuitude*, vulgatus *Circuit*. Charta ann. 1286. ex Reg. Chartar. comitat. Montisfort. et Droc. in Cam. Comput. Paris. fol. 11: *Le memoir de la folie, ... et tous les aisements du memoir, qui sont en la Circuite d'icelle memoir.* Alia Rob. de Veteriponte ann. 1330. ex Chartul. S. Joan. in valle: *Touz les murs et forteresses du prieuré de S. Nicolas de Courbeville, sont et appartiennent audit prieuré, c'est assavoir la Circuite de la porte a la quiete, etc.* Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 127. Chartoph. reg. ch. 91. bis: *Icelluî Brunet voulist icelle Perrote mener au bois d'emprès laditte maison, hors du Circuitude d'icelle.*

* 2. **CIRCUITUS**, *Rerum temporalium cupiditas*. Aug. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

** 3. **CIRCUITUS**, Peristylum. claustrum, idem quod *Ambitus* 1. Chart. ann. 1400. in Falck. Cod. Tradit. Corbej. pag. 814: *Qui ambitum et Circuitum pro fidelibus defunctis orando circumviverint.*

CIRCUA. Juncta in Vita B. Margaretae de Cortona n. 140. ubi Christus sic Margaretam alloquitur: *Quare vis sine labore mæx suavitatis gustare dulcedinem et non facis Circulam de mæx humilitatis conubio, ... et de ordine passionis.*

* **Visitatio**. Vide *Circulatio* in *Circa* 3.

CIRCULAGIUM. Computus Ballivorum Franciæ ann. 1337: *De Circulagio, seu cerclagio, Lochiarum, quod debent Joannes de Riparia et Joannes Mellier.* Videtur idem esse quod *Serchellum* in Aresto Parisiensi pro teloneo, foragio et serchello vinorum venditorum Corbeisæ 25. Maii ann. 1466: *Ratione jurium et devoriorum sequentium, scilicet foragii, thelonet, et serchelli, Gallice, forage, tonnelieu et serchel, nuncupatorum: quæ jura pro vino per eos in quadam domo vendito debentur.* Vide *Cherchez*, et *Circadium*.

* **Præstatio pro facultate apponendi circulum**, quo vinum minutatim venale significabatur. Charta ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 273: *Item Cerclagium, prout est exigi consuetum, quatuor sectaria siliginis, quæ crescunt et decrescunt, debita pro parte a monialibus de Bellomonte ratione Rupis.* Ordin. ann. 1415. ex Reg. 170. ch. 1: *Item nul ne fera taverne ou vendra vin à détail en la ville de Paris sans mettre Cerce, afin que laditte ville ne puisse estre judée de ses droits, tant de celui de usdit, et de criages et célérages, comme d'autres.* Charta ann. 1448. in Chartul. 23. Corb.: *En possession et saisine de ceoullir, et estre paies par les personnes vendans du vin pour l'enseigne, que on dit Chersel, mis au dehors des maisons ou lieux là où ils avoient vendu ledit vin, deux sols Tournois.* Vide infra *Serchellum*.

* **CIRCULORUM CENSUS**, Eadem acceptione, in Charta Stephanie comit. Prov. ann. 1063. ex Hist. MS. Montis-maj.: *Conferimus censum Circulorum, quem dominus noster et nos hucusque visi sumus possidere. Malatolta circulorum appellatur, in Charta ann. 1207. ex Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 52. r. col. 1.*

† **CIRCULAMEN ANULI**, pro *Circulus anuli*, in Vita B. Edmundi Cantuar. Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1782.

† **CIRCULARE**, *μικτείνω*. Gloss. Lat. Græc.: *Quærere, indagare.* Item in cir-

culum rotare, in Gloss. Gasp. Barthii ex Baldrici Hist. Palæst.

* **CIRCULARIA**, Ars conficiendi circulos, cui invigilandæ præponebatur serviens feudalís. Lit. offic. Paris. ann. 1260. ex parvo Chartul. episc. Paris. fol. 185: *Noverrit universi quod... Gilo dictus Charro civis Parisiensis, liber serviens dom. Paris. episcopi in sergenteria seu ministerio circulorum sive Circulariæ, sponte et ex certa scientia, sciens et prudens dictæ sergenteriæ renuntiavit.* Vide infra *Circulararius*.

* **CIRCULARITAS**. Dicitur de eo, quod ad modum circuli curvatum est. Acta B. Joan. Firm. tom. 2. Aug. pag. 463. col. 1: *Ex quod perpendere possumus, quanta fuerit puerilis potentia in ferrum curvando, et quanta fuerit ferri violentia, in tali Circularitate et tam stricta per mensem durando.*

* **CIRCULARITER**, Ad modum circuli. Stat. synod. Corisopit. eccl. MSS.: *Sacerdos consecrans diligenter attendat, quod hostia consecranda sit integra, rotunda Circulariter, etc.*

* **CIRCULARIUS**, *Circulorum opifex*, Gall. *Cerclier*. Inquisit. de foresta Aquil. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 58. r. col. 2: *Dominus Montisfortis... habet in foresta unum Circularium se alterum ad cellaria sua liganda.*

* **CIRCULATOR**, *Qui famam portat, circat vel circuiti*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Circulator, herault*, in alio Gall. Lat. ex Cod. 7684.

CIRCULATORIUS, *Qui lectulos tornatiles facit. Circulare, circumdare, tornare.* Joan. de Janua.

CIRCULATORIUM. Gloss. Græc. Lat.: *Ἀγύριος, Circulator.*: *Ἀγύριος, Circulatorium.*

* **CIRCULATUS**, *Circulis munitus*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unum ferratum fusti pro oriendo aquas de puteo, Circulatum ex circulis ferri.* Décercler, *Circulos rumpere*, in Poem. de *Cleomades* MS.:

Et ses escus tous décaupés,
Et ses haulmes tous décerclés.

1. **CIRCULUS**, *Hominum cœtus collectus, vox Latinis Scriptoribus frequens.* S. Hieronym.: *Dum audientiam et Circulum lumina jam in plateis accensa solverent, etc.* S. Augustin. lib. de Utilitate credendi cap. 9: *Dic mihi utrum si quis fabellam libenter audiret... vel in convivio, vel in aliquo Circulo, ullove consensu, videretur ne tibi curiosus?* Lex Bajwar. tit. 67. § 5: *Cum sex in Ecclesia conjuret, et cum 12. ad staplum Regis, in Circulo et in hasla, hoc est, in Ramo, cum verborum contemplatione conjurare studeat. Quo loco in circulo, videtur esse in hominum cœtu. Circulis coire, in leg. 11. Cod. Th. de Hæretic. (16. 5.) *Circuli Cardinalium, de quibus Ceremoniale Roman. lib. 3. pag. 324. Vide Haga.**

CIRCULUS. *Area seu campi spatium, quod pugilibus duello decertantibus dabatur, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 63. § 6. 7.*

CIRCULUS AUREUS, *Coronæ simplicioris species, quæ Patriciatu insignie erat apud Romanos, sub Imperatoribus Occidentalibus.* Leo Ost. lib. 2. cap. 79: *Item Henrico IV. Patriciatu honorem Romani contribuit, eunque præter Imperialem coronam, Aureo Circulo uti discernunt.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 119. de Lothario Imp.: *Ipsæ vero in civitate coronam Circuli Patricialis accepturus remansit.* Acerbus Morena in Histor. Rerum Laudensium pag. 117.

de Friderico I. Imp.: *Sequenti igitur proximo die Dominico predictus Papa Paschalis cum suis Cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri Missam honorifice et cum magno gaudio celebravit, ipsoque die in capite Imperatori Circulum Aureum tantummodo imposuit. Sequenti vero die Martis, in quo fuit festum S. Petri ad Vincula, predictus Dom. Papa Paschalis Dom. Federicum Imperatorem et serenissimam Augustam Beatricem conjugem suam ex coronis auro purissimo, et multis pretiosissimis gemmis decoratis coronavit in ipsa Ecclesia S. Petri. Circulum etiam, non coronam Regibus tribuit Chronicon Montis-Sereni ann. 1134: *Imperator celebrat Pascha Halverstat, ubi quidam de Principibus Danorum Magnus nomine, hominum ei faciens, regnum Danie ab ipso suscepit, et postquam prestitit juramentum, Imperatori ad Ecclesiam procedenti, Circulo decoratus Aureo, gladium praportavit.* An. 1152. de Friderico Imp.: *Qui proximum Pentecoste Merseburg celebrans, Sueno Regi Dacie Circulum Regium concessit.* Et ann. 1158: *Dux Bohemie concessio sibi ab Imperatore Circulo nominatur.* De quo Ducum Bohemie Circulo, Wladislao Duci a Friderico Imp. indulto, multa commentatur Bohuslaus Balbinus in Epitome Rerum Bohemicarum lib. 3. cap. 10. 14. Vita S. Conwoionis Abbat. Rotonensis num. 11: *Salomon Rex (Britanniae Armorice) appellatur, non quod revera esset; sed quia Circulo aureo et purpura, concessione Caroli Augusti, utebatur; idcirco hoc nomine censebatur.* Vide Familias nostras Byzantinas pag. 139. et Dissert. 28. ad Joinvillam.*

Circulis aureis Augustæ apud Occidentales usæ etiam leguntur, non coronis. Arnoldus Lubec. lib. 6. cap. 2. de uxore Philippi Suevi Imp.: *Ibi quoque Regina, regio diademate, non tamen coronata, sed circulata processit.* Vide Corona Ducalis. Le Roman de Garin. MS. :

El fu vestu d'un paille Alexandrin,
Et en son chef un Chapelet d'or fin.

Alibi :

Le Cercle d'or li ert el chief assis.

* CIRCULUS AUREUS, Ornamentum muliebre. Charta ann. 1302. Bernardi milit. dom. de Moreuil ex Chartul. 21. Corb. fol. 101: *Je doins et devis a Contesse me fille pour son mariage vin cent livres de Paris... et avec aura elle... couronnes, Cherclès et fremaus, etc.* Le Roman de Robert le Diable MS. :

Car dessus le chief li a mis
Le Cherclé d'or qui rellambre.

Vide infra in Corona.

** CIRCULUS AUREUS. Annulus major. Testam. Joann. Sack. ann. 1332. in Gud. den. Syllog. pag. 634: *Lego... annulum meum aureum uxori dom. Symonis de Brumsser militis, et ipsi Brumssero Circulum meum aureum, quem in manu mea portavi.*

CIRCULUS, Orbiculatus et planus discus, Assiæ. Gregor. Magnus. lib. 5. Epist. 56: *Coceleares vero et Circulos quos direxisti, suscepimus.*

CIRCULI FERREI, in pœnitentiam ab Episcopis aut Presbyteris olim imponi solebant, iis qui crimina quæpiam enormia commiserant, qui eos in brachiis induebant, nec deponebant, donec post multas peregrinationes ad Sanctorum sepulcra et memorias miraculo aliquo solverentur. Liber MS. Miraculorum SS. Floriani et Florentii: *Consuetudine*

antiqua partibus interioris Francie usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquorem sibi parentem gladio jugulaverit, et postea pœnitentia ductus ad Pontificem crimen admitti facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice, ex ipso gladio ferri nexu componantur, et colulum peccatoris, venter atque brachia strictim innectantur ex ipsis ferreis vinculis: sicque de propria patria et solo patrio pellatur: interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primum Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregre proficisci cogitur. De ejusmodi circulis pœnitentium agunt Capit. Aquisgr. ann. 789. cap. 77. Capitul. 1. incerti anni cap. 45. et lib. 1. Capitul. cap. 79. [** Append. 1. cap. 34.] ubi de iis qui nudi cum ferro vadunt, et dicunt se data sibi pœnitentia ire vagantes, etc. Horum meminere præterea Scriptores complures. Greg. Tur. de Gloria Confess. cap. 87. de Vitis Patr. cap. 15. Bertha Sanctimonialis in Vita S. Adelheidis num. 26. Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ cap. 25. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. cap. 14. tom. 8. Spicilegii Acher. Vita S. Willibaldi cap. 88. n. 7. apud Gretzer. Metellus in Quirinalib. Charta Alfonsi Regis Hispan. apud Bivarium in Addit. S. Braulionis pag. 65. Rodolphus Trotariarum lib. 5. Miracul. S. Benedicti num. 19. Vita S. Nicetii Episc. Lugdun. num. 8. Acta S. Quirini Mart. num. 21. Acta S. Willelmi pueri Mart. num. 2. Hist. Relationis S. Richarii num. 14. Alfridus in Vita S. Ludgeri Episcopi Mimigard. num. 20. Radulfus in Vita S. Richardi Episc. Cicestr. lib. 1. num. 98. Mirac. S. Remaci cap. 3. Hist. mortis S. Leonis IX. PP. num. 10. Mirac. S. Bavonis lib. 3. Miracula S. Galli lib. 2. cap. 34. Reinerus in Catalogo Hæreticor. pag. 92. Miracula S. Walburgis num. 4. Vita S. Apiani Monachi num. 13. Matth. Westmonast. pag. 353. Vita S. Joannis Abb. Reomaensis num. 6. Vita ejusdem ex Roverio num. 3. Vita B. Stephani Abbatis Obasin. lib. 1. cap. 24. Synaxaria in S. Arsenio 13. Decembris, Menæa in S. Acacio 26. Novembris, in S. Theodosio Antiocheno 11. Jan. et 5. Febr. in S. Romano Cilice 9. Febr. in SS. Cyro et Marama 28. Febr. 23. Mart. in S. Georgio, Mirac. S. Adalberti Egmund. cap. 26. Folcard. de Mirac. S. Bertini cap. 4. lib. 2. cap. 25. Joannes Monach. in Vita S. Bernardi Pœnitent. num. 11. Miracula S. Winoci cap. 15. 16. Mirac. S. Bertæ cap. 1. 6. Aimoinus lib. 2. de Miracul. S. Germani cap. 13. [Hist. Rotonensis Monasterii cap. 1. 8.] Leges Alfonsinæ parte 1. tit. 4. lege 20. etc. His addenda quæ habet Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. 19. lib. 5. Epist. 8. lib. 6. Epist. 23. 30. lib. 7. Epist. 19. ubi de viris piis qui ultro ferreis circulis brachia ac corpus circumcingebant. Adde S. Hieronym. Epist. 22. cap. 12.

CIRCULUS SOLIDI. Est titulus 22. in Cod. Theod. lib. 9: *Si quis solidi circulum exteriorem inciderit, etc.*

CIRCULI SIGNORUM, Qui funium campanarum extremitati apponi solent, et quos amplectuntur qui eas pulsant. Hariulfus lib. 3. cap. 3: *Septem ex ere circuli ad signa pendentes argentei 5. reliqui ex aurato. [Idem lib. 2. cap. 10: Clocce optimæ quindecim cum earum Circulis quindecim. Arnillas campanarum funibus pendentes vocat Adrevaldus in libro de Miraculis S. Benedicti cap. 26.]*

CIRCULUS. Tabularium Ecclesie Augustodun. ann. 937: *Missa S. Johannis aut redimat den. 1. Circulos 12. prouvatia avena mod. 1. mense Mart.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Summa... facularum 977. peticularum Circulorum 157. scindularum 995. axilium 987.* Ubi circuli videntur esse qui ad cupas dicuntur in Lege Wisigot. lib. 8. tit. 3. § 8. id est, quibus cupæ colligantur. Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 108: *Et 5. seartarios avenæ de Caballaco, per vindemias 2. Circulos plicatos ad tinam, etc.* Occurrunt eadem verba fol. 127. [Vox Circulus pro vinculo dolii passim legitur, ut apud Lobinellum in Hist. Britan. tom. 2. pag. 399. in Tabulario S. Vincentii Cenoman. non semel, in Charta Ludovici Pii ann. 832. in Hist. San-Dionysiana Felibiani pag. LII. etc. Sed et apud Plinium, ait enim 14. 21. Circulis vasa cingere.]

CIRCULUS, Instrumenti musici species. Lex Anglorum et Werinor. tit. 5. § 20: *Qui harpatorum, qui cum Circulo harpare potest, in manu percusserit, etc.*

* CIRCULORUM CENSUS. Vide Circulagium.

* CIRCULUS GALLINARUM, inter præstationes feudales in mutatione domini debitas recenseatur, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. ann. 1273. fol. 16. v.: *Gahardus de Bladin, ... et Willelmus de Bladin... debent... unam vaccam vayram et unum Circulum gallinarum sportæ in mutatione domini.* Vide Gallinagium.

* CIRCULUS, Circuitus, Gall. Tour. Circulum facere per civitatem, apud Burcard. Argent. in vita Alex. VI. PP. pag. 44. Galli diceremus: *Faire un tour par la ville.*

* 2. CIRCULUS, Piscis genus. Tract. de Piscibus cap. 103. ex Cod. reg. 6838. C: *Circulus a nostris morrude ab ore, quia mourre vocant os cum prominentibus labris, Galli rouge, Santones perlon, Massilienses galline, Agathenses rondele a corporis rotunditate, Neapolitani Cocchou quasi coccygem, maris Ilyrici accolæ organo a voce. Musculus magnos habet et carnosos, unde a Gallis quibusdam refait vocatur, quasi dicas bene curatum et saginatum.*

* 3. CIRCULUS, CIRCULLUS, Orbis ex ligno aut ferro, quo vasa lignea cinguntur; Italis, *Cerchio*, Gall. *Cerceau*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 282: *Ordinamus quod nullus tabernarius vel habens canipum debeat retinere ramum aulive nec alicujus arboris fructifere, sed circulum et garbolam cum ramo arboris non producentis fructum debeat retinere.* — Stat. Casalib. sæc. XIV. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 1002: *Item statutum est quod aliquis non possit extrahere aliqua acia-menta seu lignamina nec rebias et saltices carrazias et Circillos nec aliqua alia ligna, etc.* [FR.]

CIRCUMACTUS ARATRI, quinque aut sex pedum latitudo, qua scilicet aratrum eat, apud Aggenum de Limitib. agror.

CIRCUMCELLIONES. Papias: *Circumcelliones dicuntur, qui sub habitu Monachorum usquequaque vagantur.* S. Augustinus in Psal. 132: *Circumcelliones dicti sunt qui circum cellas vagantur: solent enim ire hac atque illac, nusquam habentes sedes.* Ab eo sumpsit quæ de iis habet Isidorus. Optatus lib. 3. de Circumcellionibus: *Cum hujusmodi hominum genus ante unitatem per loca singula vagarentur.* Monachus Sangal-

lens. lib. 1. de Carolo Magno cap. 8: *Cum autem itinerando venisset Carolus ad quandam grandem basilicam, et quidam Clericus de Circumcellionibus ignarus disciplinæ Caroli in chorum ultro intraret, etc.* Meminit pariter Circumcellionum Victor Vit. lib. 3. de Persecut. Vandal. in Edicto Hunnerici Regis. De his etiam intelligendus canon 42. Synodi Trullanæ. Παρὰ συνήγωναες dicuntur in Codice Canon. Eccl. Afric. cap. 93. De his præterea agit S. Hieronymus Epist. 22. Concil. Calched. Act. 15. can. 4. Vide Concil. Tolet. VII. can. 5. Κυκλῆριοι ψευδοερωήται, in Synodica Orientalium ad Theophilum Imp. Ψευδομοναχοῖ περιτρέχοντες μάτρυ, apud Nilum lib. 3. Epist. 119. dicuntur.

CIRCUMCELLIONES, etiam dicti hæretici quidam, insano amore martyrii semetipsos perimentes, ut martyres vocentur. Ita Isidor. lib. 8. Orig. Hos Circitores vocat Philastrius in Catal. hæres. sed an ii, quos etiam Circumcelliones vocat lex 52. Cod. Theod. de Hæreticis, (16. 5.) videant doctiores. Certe ibi inter infimæ sortis homines inter Donatistas describuntur, et a S. Augustino lib. de Hæres. cap. 69. dicuntur etiam fuisse genus hominum agreste et famosum, non solum in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem insania et feritate parcendo. Nam per mortes varias, maxime præcipientium et aquarum et ignium, seipsos necare consueverunt, et in ipsum furorem alios seducunt, ut seipsos occidant, etc. Idem Augustinus lib. 1. contra Gaudentium cap. 28. hos sic appellatos scribit, quod maxime ab agris vacantes, et victus sui causa cellas circumvirent rusticanas. De istis Circumcellionibus passim idem Augustinus Epist. 48. 50. 61. 68. Contra Parmenian. lib. 1. cap. 11. Contra Crescon. lib. 3. cap. 42. 47. Collat. Carthag. 3. cap. 174. 281. Possidius in Vita Sancti Augustini cap. 10. II. Auctor Prædestinati lib. 1. hæresi 69. etc.

* CIRCUMCIRCA, Circum, Gall. Autour. Comput. redecimæ S. Petri Insul. MS. ann. 1429: *Item pro quadam reparatione facta superius et Circumcirca campanile ecclesiæ, etc.*

* CIRCUMCISI, inter Valdensium sectarios recensentur, in Constit. Freder. contra Hæret. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 19. r.

† 1. CIRCUMCISIO, Tertia ex novem partibus hostiæ in Missa Musarabica. Vide Hostia.

2. CIRCUMCISIO, Præputium. Itinerarium Burdegalense: *Ibidem Jesus filius Nave circumcidit filios Israel, et Circumcisiones eorum sepelivit.*

* Circuncis, eodem sensu, in Diar. Caroli VII. reg. Franc. ad ann. 1444: *En celuy temps fut apporté à Paris le Circuncis de nostre Seigneur, etc.*

* CIRCUMDARE, Circumire, Gall. Aller autour. Pontif. MS. antiquissimum: *Incipit consecratio cymiterii; primitus cum aqua benedicta episcopus cum suis clericis circumdet totum cymiterium cum antiphona, etc.*

* CIRCUMDUCERE MARCHAM, Finium causa. Vide Haltaus. Glossar. Germ. col. 1168. 1954. et infra Landleita.

* CIRCUMFERENTIA, Circumstantia. *Juxta causæ et Circumferentiarum qualitatem, in Lit. ann. 1479. ibid. pag. 237.*

† CIRCUMFERENTIALITER, Quasi linea circumducta, a Gallico Circumference, Circumductio. Legitur apud Ludewig. tom. 1. pag. 375. [* 378. in Chart. Carol. IV. Imper. ann. 1373: *Prout in eorum*

metis, gaderibus et limitibus Circumferentialiter sunt distincta. In translatione coæva ibid. pag. 383. at un und um.]

* Vel potius, Per circuitum. Charta ann. 1457. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 187: *Prout idem ducatus et terra longe, late et Circumferencialiter in basso et plano, etc.*

CIRCUMFLEXUS, Rifferus Prior Cartusienis in Statutis antiquis ejusdem Ordinis, 1. part. cap. 8. § 9: *Exorcismus autem salis et aquæ non habet in fine versum, sed Circumflexum. Cap. 50: In versibus qui habent interrogationem et Circumflexum, non incipit modus interrogationis, nisi post Circumflexum.*

† CIRCUMFORANUS, Qui advocatum causa circum fora et conventus vagatur. Papias MS. Bituric. post Isidorum lib. 10. Orig. cap. 64. *Circumforaneus* dicitur Latinis.

† CIRCUMFOSSARE, Circumfodere, [* vel Fossa cingere.] *Madox Formul. Anglic. pag. 378: Quam tamen dictam partem bosci nec assartare poterimus nec Circumfossare.*

* CIRCUMHABITOR, [qui circum habitat, accola. Gloss. Philox.]

† CIRCUMLATERUS, Circumstans. Vita S. Heriberti Archiep. tom. 2. SS. Martii pag. 469: *Hoc schemate a Circumlatero Præsulum agmine perducitur ad Petri limina.*

* CIRCUMLEGO, [Circumnavigo. Vulg. Act. Ap. 28, 13.]

† CIRCUMLITAS, Girum fluminis. Papias MS. f. legendum *Circum littus*. [* In Glossar. cod. reg. 7644: *Circumlitus, unctus. Circulitus, girus fluminis; unde f. legendum Circuitus.*]

CIRCUMPAGENSIS, Accola. Miracula S. Majoli: *Circumpagenses et ex alienis terrarum locis venientes.*

CIRUMPEDES. Agrætius: *Circumpe des sunt obsequia servorum: antepedes, vel antipedes, amicorni. Ita etiam Papias. [* Melius Glossar. in cod. reg. 7644: *Circum pedes sunt obsequia servorum, ante pedes amicorni.*]*

CIRUMPEDES, Alia notione Ecclesiastici cap. 45. 10: *Circumpe des et femoralia et humerale posuit ei, etc.* Ubi Mamotrectus: *Circumpe des, id est, sandalia vel mala granata, etc.* Græca Edit. Περικελῆ, καὶ ποδήρη, καὶ ἐπομίδα, etc. Joan. Drusius: *Femoralibus, toga talari, et epomide, etc.*

† CIRCUMPORTICATUS, Circuitus porticus, in Lege 37. § 1. Dig. de Relig. et sumt. funer.: [* Si amplum quid edificari testator jusserit, veluti in circum porticationes. Alias in circuitum.]

CIRCUMROTATUS, [* Circulatum dispositus.] Historia Episcop. Antisiod. cap. 53: *Tria pretiosissima pallia mille soldorum pretii constantia, quorum unum viridis coloris leonibus multicoloribus Circumrotatis fulget: secundum imaginibus Regum similiter Circumrotatis regali modo equitantium pollet: tertium quoque leonibus auricoloribus Circumrotatis aspicientibus arridet. Joannes Diaconus in Vita Gregorii Magni lib. 4. cap. 84: *In abscidula Gregorius in rota gypsea pictus ostenditur, etc.**

* CIRCUMSCRIPTORIUS, [Callidus, fallax. Gloss. Vat. t. VI. p. 515.]

* CIRCUMSESSORES, Vicini circum sedentes, in Chart. ann. 1230. ap. Gud. ten. in Syllog. pag. 173.

CIRCUMSOCIUS, Aurel. Victor in Epit. in Constantino Magno: *Annibalianus Delmatii Cæsaris consanguineus, Armeniam, nationesque Circumsocias... regendas habuit. [Id est, finitimas.]*

* CIRCUMSPECTURA, Circumspectio. Lit. Caroli VI. ann. 1394. ex Bibl. reg. cot. 18: *De fidelitate, Circumspectura, prudentia, diligentia, et probitate prædilecti et fidelis consanguinei et consiliarii nostri Enguerrandi dom. de Couciaco, comitis Suessionis, inhesitabiliter confidentes, etc.*

* CIRCUMSTANTIA, Vide Astantes post Astantia.

† CIRCUMSTANTIONATUS, Gall. Circumstancié. Dionys. Carthus: *Juratio debite Circumstantionata, id est, Jusjurandum justis circumstantiis moderatum ac definitum. Ita Goclen. in Lexico Philos.*

* CIRCUMSTRICTUS, [Tertull. Pall. 1. Habitus cervicibus circumstrictus.]

* CIRCUMTERMINO, [Circumscribo. Isid. Or. 7. 8.]

CIRCUMTEXTUS, Vestis species, quæ Græce Cyclas dicitur: dictum quod sit rotundum pallium. Papias. [* Ex Isidor. lib. 19. cap. 24. sect. 10. qui excitat Virgilium Æn. lib. 1. vers. 653.]

* CIRCUMVENTOSUS, Qui circumvenit, inducens in fraudem. Acta S. Epicteti tom. 2. Jul. pag. 546. col. 2: *Veterana calliditas serpentis, satis subtilis et Circumventosa est.*

* CIRCUMVIRECTARE, Circumfluere. Vita S. Faron. cap. 10. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 502: *Ex quibus una civitas, quæ dicitur Meldis, pollet clarissima situque loci optissima et opibus felicissima: in cujus insulæ spatioissimo et amoenissimo ambitu Circumvirectat flumen Matrona. Vide infra Circuviginacio.*

† CIRCUNICULA, f. pro Sarcinula, vel potius Sarcinula, apud Rymer. tom. 12. pag. 575. col. 1: *Cum boveis, manucis, fardellis, Circuniculis, jocalibus, etc.*

† CIRCUNSTANTER, Circumspecte, attente. Maceria Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 25. ex Vita S. Lupi Archiep. Lugdun.: *Quam prudenter igitur et Circumstanter in sui filiorumque vigilantia persiterit, possibile non est nostræ facultatis evolvere.*

* CIRCUNSTANTIA, Repagulum, quo aliquid cingitur et defenditur. Formulæ MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 24. v.: *Tandem ad ecclesiam S. Martini, cum maximo impetu accedentes vociferando altis vocibus, A mort, A mort, vina pobol, quorum clamoribus totus aer, factis responsionibus, resonabat, januis ipsius ecclesiæ... per vim et violentiam apperverunt, contractis primo Circumstantiis.*

† CIRCŪO, Vide Circare in Circa 3.

1. CIRCŪO, Circulus, consessus. Hugo Flaviniacensis in Chronico ann. 1100: *Judicio Concilii ad primam Abbatis Divionensis vocem de Abbatia investitus, astantibus Canonice Eduensibus et laudantibus, cappa et baculo donatus, in Circo residere jussus, post soluto Concilio, ad propria sum remissus.*

* 2. CIRCŪO, Arcus sellæ equestris, Gall. Arçon. Germ. Cabilon. episc. in vita Phil. III. ducis Burg. cap. 44. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. MSS. pag. 77: *Tutides et plumbegos fustes comportant, lanceas devibrant, ad eorum Circos convolvunt.*

† CIRCŪO, Vide Circada.

† CIRCUTARE, Vide Circare in Circa 3.

* CIRCUVIGINACIO, Circuitus, ambitus. Lit. ann. 1375. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 182: *Eisdem ex ampliori gratia concedentes, ut ipsius villæ (de Meriaco) et fossatorum, quibus nunc inseritur, circuitum et Circuviginacionem, temporibus affuturis, ... dilatare et aug-*

mentare... valeant. Vide supra *Circumvirectare*. [** An *Circumgiracionem*?]

† **CIREA**, *Stercus*; unde nos ea quæ ab ore abicimus, excreare dicimus, id est, expuere. Papias MS. Bitur. et Glossar. Sangerman. MS. n. 501. [** Papias in cod. reg. 7609: *Cire*. Glossar. in cod. 7644: *Cirea*, ut ex Placido, apud quem in edit. Maili Classic. Auctor. vol. 3. legitur *Crea*.]

† **CIREMUM**, Intestinum gallinæ, sed mendose, ut dicitur in *Zizerium*.

† **CIRETIGUS**, Chirurgus. Vita S. Bernardi Pœnit. tom. 2. SS. Aprilis pag. 691. et 694: *Novissime burgum S. Audomari, non orationis causa neque meritum S. Bernardi, quin potius ut pes ejus absinderetur, adivit. Dum igitur Cireticos domi parentum et amicorum expectat, etc.*

* **CIRIALIS**, Candelabrum, cui cereus infigitur. Charta fundat. abbat. Aquilar. ann. 832. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 104: *Tuli inde... unam crucem de allatone, et duos Ciriales de allatone.*

CIRICSETUM, *CYRICSEAT*, *CIRCSET*, *CHIRCHESSET*, etc. Vectigal Ecclesiasticum, ex Saxon. *Cyric*, Ecclesia, Basilica, *κυριακόν*, et *seat*, census, vectigal. Glossar. ad Leges Anglic.: *Cyricseat*, *Ecclesiæ census*. Alii a *Cyric* et *sæd* deducunt. Est autem sæd Saxonibus *semen*. Ita *Cyricsead*, erit *semen Ecclesiæ*, quod alii passim vertunt *Primitias seminum*. Kanutus Rex Danorum apud Ingulfum pag. 894. Radulfum de Diceto ann. 1031. Willelmum Malmesbur. de Gest. Angl. lib. 2. cap. 11. et Florent. Wigorn. pag. 621: *Et mediante Augusto (solvantur) decimæ frugum, et in festivitate sancti Martini primitiæ seminum ad Ecclesiam, in cujus parochia quisque degit, quæ Anglice Cyricseat appellantur.* [Charta Margarete Comitissæ Warwici in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2223: *Sciatis me dedisse... Monachis præfatis totam decimam de agris, caseis et velleribus, et de porcellis, et de pasnagio et de vitulis, et de ruschis, et de faldranis, et de Chiricsetis.*] Cujusmodi autem esset is census, docet Fleta lib. 1. cap. 47. § 27: *Chirchesset, certam mensuram bladi tritici significat, quam quilibet olim sanctæ Ecclesiæ die S. Martini, tempore tam Britannorum, quam Anglorum contribuerunt.* Leges Inæ Regis Westsaxiæ cap. 4: *Ciricseatta reddita sint in festo S. Martini: si quis hoc non compleat, sit reus 60. solidorum, et duo decuplo reddat ipsum Ciricseatum.* Et cap. 62: *Cyricseatum debet reddere homo a culmine et mansione ubi residens erit in Natali.* Leges Henrici I. cap. 11: *Qui Chericseatum tenebit ultra festum S. Martini, reddat eum Episcopo, et undecies persolvat, et Regi 1. solid.* Perperam apud Malmesburiensem, editum *Curescet*. Plures tamen Magnates post Romanorum adventum illam contributionem secundum veterem Legem Moysi, nomine primitiarum dabant: prout in brevi Regis Kanuti ad Summum Pontificem transmissio continetur, in quo illam contributionem *Chircesed* appellant, quasi *semen Ecclesiæ*. Et vetus Scheda Gallica apud Lambardum: *Chirseed, ou Chirceomer, ou Chirceamber, fut un certain rent de bled batu, que chescun home devoit at temps des Brytons et des Englez porter à leur Eglise le jour saint Martin.* Verum Spelmannus, Welocus, Somnerus, et alii linguæ Saxonice peritiosus hanc damnant interpretationem, prioremque amplectuntur.

Vide Concilium Ænhamense ann. 1009. can. 11. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 986. et infra, *Eleemosyna aratri*. [Observat Kennettus in Glossario ad calcem Antiquitat. Ambrosden. voces has *Civiscetum*, etc. non modo sumtas fuisse pro *Blado*, sed etiam pro volatilibus alisque similibus rebus Ecclesiæ solutis; sic in Inquisitione reddituum Abbatis Glastonbur. ann. 1201: *Manerium Glaston. reddit per an. in gabulo VII. lib. VI. sol. II. den...* In *Churchscet LX. gallinas et semen frumenti ad tres acras.*]

1. **CIRICUS**, Cera, Gall. *Cire*. Charta Rausini Tolonensis Episcopi ann. 1205. apud Guesnaium in Annalib. Massil: *Cum lampade de Cirico albo.*

† 2. **CIRICUS**, pro *Sericus*, bombycinus, passim occurrit. *Pannus de Cirico*, in Transactione inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1331. ex libro viridi fol. 53. *Copertorium de Cirico viridi listatum*, in Testamento Beatricis Vicecomitissæ Narbonæ ann. 1367. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1525. *Cum uno cordone de Cirico*, in antiquo Cereimoniali MS. B. M. Deauratæ. *Mapa de Cirico albo*, in Inventario Ecclesiæ Anic. ann. 1444: *Cum cera viridi et laqueo Cirico*, sigillatæ litteræ, apud Rymer. tom. 7. pag. 529. etc.

* **CIRIEGUS**, Ital. *Ciriegio*, *Cerasus*, Gall. *Cerisier*. Charta ann. 1353. inter Probat. domus de Gondi pag. 156: *Item unum petium terræ, cum castaneis et Ciriegis.*

† **CIRIOTORILLA**, Ornamentum, corona. Papias MS.

CIRIOLUS, pro *Cereolus*. Charta ann. 1197. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccles. Placent.: *Dare singulis annis 12. Ciriolos ceræ, quisque illorum quantitatis unius libræ ceræ.*

† **CIRISTARE**, *Populum alloqui*. Glossar. Vet. Sangerman. MS. n. 501. Papias MS. habet: *Ciritat, populum alloquitur.*

* Leg. *Quiritare*. Vide Varron. de Ling. Lat. lib. 5.

* **CIRIUS**, pro *Cereus*. Hist. Cortusior. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 892: *Propter gaudium et reverentiam beati Ludovici, in ecclesia S. Antonii clerici cum populo universo, cum oblationibus et Ciriis solemniter convenerunt.* Vide *Ciriolus*.

† 1. **CIRIX**, *Sericum*, bombyx. Testam. Guillelmi de Turre Episc. Ruthen. ann. 1461. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 726: *Lego Casulam meam Ciriis perlici coloris*, Vide *Circus* 2.

* 2. **CIRIX**, *Lo predicatore*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

CIRLISCUS. Vide *Ceorlus*.

† **CIRLISTUS**. Vide *Cyrlistus*.

CIRMANAGIUM et **CIRMANAGIUM**, vulgo *Cirmanage*; Census, seu vectigalis species in Beneharnensi Principatu. Joannes XXII. PP. tom. 3. Epist. 1559: *Molendinum etiam de Jusseo, et Cirmanagia, quæ præfati Vicecomes (Beneharni) et ejus uxor habebant in locis de Montemartiani, etc.* Charta Gastoni Vicecom. ann. 1282. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 28: *Censum totius villæ, quod vocatur vulgariter Cirmanage*. Vide eundem lib. 7. cap. 15. num. 4. cap. 30. num. 3. [An census ille non idem est, quod *Bonagium*, Gall. *Bornage*? quod jus iis competit qui metas in agris defigunt, quodque *Cerquemage* vocatur in Consuetudine Peronensi. Vide *Cirmanaria*.]

† **CIRNEARIUS**, *Figulus*, in Gruteri

Inscriptionibus pag. 643. num. 2. Est a *Cirnea*, Plauto, *Vas vinarium*.

† **CIROCLEUS**. Vide *Chirocleus*.

† **CIROCOPUS**, *Lo unguentario*. in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CIROGIA**, pro *Chirogia*, *Corda facta cum manibus*. in vet. Glossar. ex Cod. reg. 521. [** *Ciroga*, Germ. *ein hentschuch oder gabel*. Vocab. Latin. Germ. ann. 1477. ADEL.]

† **CIROGILLINUS**. Vide post *Chirogryllus*.

* **CIROGILUS**, *Lo rito, e ordine*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CIROGRAFER**, vel **CIROGRAFERUS**, pro *Chirographarius*, apud Rymer. tom. 11. pag. 648. col. 1: *Secretarium Cirografe-rumque ac Ambassiatores, etc.*

† **CIROGRAFFATA CHARTA**, **CIROGRAFFUM**, **CIROGRAPHUM**, non semel occurrunt in Instrumentis ætatis mediæ, pro *Chirographum*, etc. Vide in hac voce.

CIROGRILLUS. Vide *Chirogryllus*.

† **CIROGRISUS**, pro *Cirogryllus*, infra in *Claperius*.

* **CIROGUILLUS**, pro *Chirogryllus*, *Cuniculus*. Lit. ann. 1357. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 449: *Lupos, apros, cervos, capriolos, vulpes, lepores, Ciroguillos, etc.*

† **CIROGULUS**, Idem, in Gloss. ad calcem novæ Gall. Christ. tom. 2. col. 504. ad vocem *Almutia*.

† **CIROLOGUS**, Chirurgus. Miracula B. Henrici Baucen. tom. 2. Junii pag. 391: *Testis de restauratione ossis magister Franciscus Cirologus, qui tentavit ipsius tibiam et os.*

† **CIROGUUS**, pro *Chirurgus*. Statuta Arelat. MSS. art. 139: *Nullus medicus... veniat operari in hac villa, nisi primitus fuerit per unum... Cirogum examinatus.*

† **CIROTECA**, pro *Chirotheca*. Legitur in voce *Lectrinum* et in antiquo Cereimoniali MS. B. M. Deauratæ: *Prædicti piscatores tenentur dare cirotecas sive Gans diversis personis prædictæ Ecclesiæ, etc.* Vide *Chirotheca*.

* **CIROTERA**, **CIROTHEGARIUS**. Vide supra in *Chirotheca*.

* **CIROTTUM**. [Cf. **CIREA**; ganglion: « Ipsum ducem Ferrarie in capite Iesum et tonsum, quoddam *Cirottum* habere valde deforme, ex quo biretum deponere non posset. (Diar. Burchardi, p. 263, an. 1487.) »]

† **CIROXARE**, *Circumdare*. Papias MS. Vetus Glossar. Sangerm. MS. n. 501. habet, *Ciroxere, Circumdare*.

1. **CIRPUS**. Charta Philippi de Monteforti Dom. Tyri pro Communia villæ de Castris in Occitania ann. 1264: *Quilibet de dicta universitate volens potest in ipsa villa de castris facere seu tenere, vel exercere salinum pro voluntate sua, dummodo nobis et nostris successoribus pro quolibet salino exercitores illius salini solvant pro censu annuo quolibet duo sextaria salis, et suos Cirpos, prout est hactenus usitatum.*

† 2. **CIRPUS**, pro *Scirpus*, *Juncus enodis*, apud Rymer. tom. 8. pag. 634. col. 2: *De quolibet batello cum Cirpis onerato venalibus unum obolum.*

† **CIRRIGLINON**. Vide *Chirogryllus*.

* **CIRRUS**, *Coup vel dorelot*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Unde *Cirritus*, in eod. Glossar. *Qui porte dorelot. Cirratæ*, vestis militaris, meminit Capitolinus in Pertinace, quam fimbriatam exponit Salmasius ad hunc locum. Alii *Cirratas*, interpretantur villosas ex veteribus Glossis, in quibus occurrunt

vestes militares *bivilles* et *bicirres*, id est, ex utraque parte habentes cirros vel villos.

CIRSUM, Genus vehiculi. Papias MS. [Additur in Glossario Sangerm. MS. n. 501: *Cirsum*, *Carpentium*. Lege *Carpentium*. Latinis *Cisium* vehiculum est duabus dumtaxat rotis instructum. Pro *Cisium* f. mendose scribitur *Cirsum* in locis citatis.]

* **CIRVILERIA**, Cassidis species, quæ superiorem capitis partem operit, Ital. *Cervelliera*. Stat. Mutin. ann. 1328. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 487: *Quilibet miles teneatur et debeat habere in qualibet cavalcata et exercitu panceriam,.... et bonam Cirvileriam*. Vide supra *Cervellera* 1.

† **CIRURGICUS**, Chirurgus. *Medici et Chirurgici*, in Capitulis General. MSS. S. Victoris Massil. Præterea legitur in Litteris Philippi III. Franc. Regis ann. 1278. et in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 283.

* **CIRUS**, *Strango vel strambo*. Item *Arbor nucis*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* **CIS**, Taxus, Polonis. Stat. Vladisl. Jagel. ann. 1420. inter Leg. Polon. pag. 80: *Arbores magni valoris et pretii, ut est taxus, vulgariter Cis, etc.*

1. **CISA**. Charta Italica sub. ann. 1028. scripta, apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 359: *Cohæret ab ipso campo et ab ipsa capella da mane sanctæ Mariæ, da meridie Petri de Saravia: et area et ipsa capella cum eodem campo insimul pro mensuram justam, cum Cisa sua vigias tres nominative, quas mihi campo ipso ante hos dies per chartam venditionis advenit. Ubi pro vigias, legendum puto jugias. Vide in Jugia. De Cisa, nihil succurrit. Vide Assisa, [Cisia et Ciza.]*

* Districtus, territorium, ut videtur.

* 2. **CISA**, pro Sisa vel Assisa, Impositio, præstatio tributi, quod in publicis assisiis statuatur, sic dicta, Sisa, Hispanis. Charta Jacobi II. reg. Aragon. ann. 1291: *Item quod elapso prædicto tempore et etiam ante, scilicet incontinenti cum pax firma et securâ, vel treugua quinque annorum vel plurium fieret inter nos et dictos inimicos nostros, quod prædicta Cisa, et ordinatio et perceptio et solutio ipsius, sit cassa et vana et penitus revocata, et cesset de cetero ipso facto, ita quod deinceps... non teneantur ad dandum vel solvendum unquam Cisam superius ordinatam,.... salvo quod si ordinatores et distributores dictæ Cisæ manulevarint aliquid super ea, de consilio qui sunt in hac curia,.... quod dicta Cisa duret quousque dicta manulevata esset soluta. Lit. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 264. col. 1: *Eisdem sindico et universitati concessimus,.... ut ipsi possint et valeant... imponere et indicare in dicto loco S. Saturnini Cisam, impositionem, vel barragium, de quo ipsi, una cum majori et saniori parte populi dicti loci convenerunt, etc.* Vide Assisa et Sisa.*

* 3. **CISA**, aliquando pro Edera reperitur. Glossar. medic. MS. Simon Januens. ex Cod. reg. 6959. *Cisa, Lelera nigra*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

** **CISALIA**, Gall. *Cisaille*, Ramenta, Nummarie conflaturæ præsegmen. Henric. VII. Imper. Edict. de monet. Ital. ann. 1811. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 517: *Operarii debent habere... de quolibet peso 20. marcharum et ontiarum 2., 10. solidos et 10. denarios... et ultra carbonem, et de dicto peso poterint facere 2.*

marchas et dimidiam Cisaliæ, etc. Vide *Cisellus*.

CISALPINARE, Cis alpes ire. Laurentius Leodiensis in Episcopis Virdunensibus: *Hic est, inquit (PP.) qui gratiæ majoris honorem et reverentiæ potioris favorem Gallicanis omnibus, ex quo Cisalpinavi, nobis exhibuit. Vide Transalpinare.*

1. **CISARA**, Cicera, Leguminis species: Gallis *Vesse*. Occurrit in Chronico Vilhelmi Thorn.

* Vel potius *Pois-chiche*. Vide supra *Cierchiaris*.

† 2. **CISARA**, CISERA, pro Sicara, Genus potionis, vulgo *Cidre*, apud Rymer. tom. 9. pag. 565. col. 1: *Necnon de quolibet pipa Cisaræ, cervisiæ, etc.* Chartular. Gemetic. tom. 3. pag. 17: *Occasionem vinorum, bladorum, Ciserarum, cervisiarum, potuum, bibariorum seu aliarum rerum.*

† **CISCI**, ἐντός, Cis. Supplem. Antiquarii.

* **CISCLATO**, Vestis species ex panno pretioso. Testam. Ermeng. episc. Agath. ann. 1149. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 323: *Et duos Cisclatones et unum pallium relinquo in potestatem Bertrandi sacristæ ad hoc proprie, ut de duobus Cisclatonibus vestes fiant ad missarum solemniam celebranda. Vide Cycas.*

* **CISELLUS**, CIZELLUS, Forceps, Gall. *Ciseaux: Cisaillies*, in Stat. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 703. art. 2. *Chisel*, eodem sensu, in Lit. remiss. and. 1410. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 53: *Le suppliant print en l'ostel Jehan le Noir escuier demourant à Noyon un instrument, nommé Chisel. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. ch. 389: Gaufridus Boutin pannicisor de Ciselis suis, quibus pannos cindebat, etc.* Aliæ ann. 1362. ex Reg. 91. ch. 416: *Cepit quamdam magnam forcicem seu Cizellum, vel celtem ferream, etc.*

* Aliud est *Cizaille*, Nummarie scilicet conflaturæ præsegmen, in Reg. B. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1330. fol. 6. vº: *Que li ouvrier puissent faire demi marc de Cizaille, etc.* Vide *Cisalia*.

* *Ciseau* vero appellatur ferrum, quo sagitta munitur, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 190. ch. 116: *L'arbalette bandée et ung traict dessus ferré d'un fer, appellé Ciseau. Unde et sagitta ipsa Cyseau dicitur, in aliis Lit. ann. 1478. ex Reg. 205. ch. 192: *Le suppliant print ung Cyseau ou raillon, et le mist sur son arbalette.**

* **CISERCULA**, pro *Cicercula*, in Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 95. ex Cod. reg. 4624.

† **CISFRETARE**, Transfretare. Locus est in Incurvare.

† **CISIA**, Vectigal, tributum. Leges Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXX: *Concedimus ut possit alicubi talliam vel Cisiam vel quamcumque aliam contributionem. ad tempus certis hominibus, imponere. Vide Cisa 2. Ciza, et Assisa.*

† **CISIARIUS**. Vide *Carrucarius*.

CISIL, Testis, obses. Vide *Gisiles*.

CISIMUS. Matthæus Paris. ann. 1248: *Dedit eis vestes pretiosissimas, quas robas vulgariter appellamus, de escarleto prælecto cum penulis, et fururiis de pellibus variis Cisimorum. Bernardus Silvester, Poeta eximius, uti ait Gervasius Tilleberiensis, part. 3. Otior. Imper. MS. cap. 46:*

Cisimus obrepsit, et vestitura poterit
Marturis, et spolio non levio Bever.

Rhenanus lib. 2. Rer. German. pag. 95. de Legibus Francicis: *Nemo plurimè vendito aut emitto quam sagum optimum et duplum 9. sol. simplex 10. vilius autem minoris: roccum Martrinum seu optimum 30. solid. sismusinum optimum 10. solid. etc.* Vide *Cisinus*.

* **CISINDELLUS**, Lampadis species, ut supra *Cicendile*. Charta ann. 1199. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 162: *Unam libram olei pro luminaria, et ponendum in Cisindello ante altare. Vide Cicindela.*

* **CISINUS**, Est animal fetens, Gallicæ *Vers et gris*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120. Vide *Cisimus*.

* **CISIO**, Incisio, Gall. *Incision*. Stat. S. Flori MSS. fol. 2: *Nullus in sacro ordine constitutus, et præcipue sacerdotes et religiosi surgæ artem exerceant, quæ ad unctionem vel Cisionem inducat.*

CISISPITACUM. Vide *Cespitaticum*.

† **CISMA**, pro *Schisma*, Gall. *Schisme*. Vide locum in *Pharisæare*.

† **CISMARINÆ PARTES**, Partes cis mare, ut *Transmarinæ*, trans mare, in Transactione inter Carol. I. Comitem Provincie et Fr. Feraudum de Barassio Commendatorem Hospit. S. Johannis Hierosol. ann. 1262. ex Schedis Præsidis de Mazaugues.

† **CISOR**, Scissor, sarcinator, Gall. *Tailleur*. Mauritius Gaufridi in Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 593: *Cum pro se quandam tunicam fecisset, eique diceret Cisor: Induite eam, ut videamus si bene facta sit. Alter locus exstat, in Selda. Vide Cesor.*

* Stat. MSS. Eccl. Tull. in unum collecta ann. 1497. fol. 97. vº: *Olim autem iste assumebatur Cisor pannorum, et quoties opus erat, tenebatur reparare ornamenta ecclesiæ.*

* **CISORIUM**, Instrumentum ferreum, quo macellarum in scindendis carnibus utuntur. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 6: *Dum dictus Petrus ante sopam seu stallum prædicti Robini carnificis transiret,.... quædam Cisoria capiendo, de quibus nisus fuerat eundem Petrum percutere et occidere;.... qui quidem Petrus de dictis Cisoris vim vi repellendo ipsum Robinum in gutture vulneravit. Vide alia notione in Cissorium.*

† **CISPECTATICUM**, CISPITATICUM. Vide *Cespitaticum*.

* **CISSA**, Impositio, exactio tributum. Charta ann. 1221. ex Tabul. Massil.: *Item proponebant Massilienses quod Tharasconenses exigebant et capiebant quamdam exactionem novam, quam Cissam appellant;.... et quod Massilienses sint immunes apud Arelatenses et Turasconenses a præstatione xvij. denariorum et ab aliis exactionibus novis et Cissa prædicta. Vide supra Cisa 2.*

† **CISSER**, pro *Cicer*. Species leguminis, Gall. *Pois chiche*. Occurrit in Transact. Abbatis et Monachorum Crassensium ann. 1351. ex lib. viridi fol. 52.

* Æstimat. ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 179. col. 1: *Cissera alba, sestarium. vij. grossos*. Formulæ MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 81. rº: *Inter alia tradidit tali sertori de Massilia certam quantitatem Cisserorum pretio xxx. solidorum regis.*

† **CISSONIUM**, pro *Essonium*, ut videtur. Impedimentum. Pactum matrimonii inter Othonem filium Comitis Burgundie, et Blancham filiam Comitissæ Campanie ann. 1225. tom. 1. Anecd. col. 928. E.: *Comes Campanie tenetur morari nobiscum et gentibus nostris ad*

diruendum castrum de Roschefort et castrum de Trance: et si Comes haberet legitimum Cissonium, ipse dimitteret gentes suas ad id agendum.

† **CISSOR**, Sarcinator, Gall. *Tailleur*, apud Rymer. tom. 5. pag. 693. col. 2: *Sellarii, Peletarii, Alutarii, Sutores, Cissores, Fabri*. etc. Vide *Cisor*.

† **CISSORIUM**, CISORIUM, Orbiculus ligneus, in quo convivæ scindunt dapes sibi appositas, Gall. *Tranchoir*. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LV: *Et quia in appositione prædicta decet aliquos iuxta status conditionem plus ceteris honorari, volumus quod in Cissorio nostro pro octo personis de dictis cibariis apponatur, et tantumdem in Cissoriis Cardinalium...* in Cissoriis vero Episcoporum, pro sex; Abbatum vero et baronum... pro quatuor jubemus apponi. Sed in Cissoriis aliorum inferioris gradus, iuxta consuetudinem in nostra curia diutius observatam, æqualiter apponatur. Occurrit ibid. pag. XIV. Cissorium vero pag. VIII. Vide *Scissorium*.

† **CISSUS**, pro *Scissus*, et Capitulis general. S. Victoris Massil. (Si) habeat pannum in blanqueto non *Cissum*, ad proprium Priorem debeat pertinere. Occurrit rursus in Statutis MSS. Lirinensibus ann. 1453.

† 1. **CISTA**, Vagina. Vide locum in *Camara*.

* **CISTA**, Arca, Libellus ann. 1456. tom. 2. Germ. sacr. pag. 499: *Item absque scitu plebani auferunt (laici) Cistas, ad quas etiam soli habent claves.*

† **CISTAS BULLARE**, Arcas et armaria signare, iis sigillum imprimere, Gall. *Mettre le scellé*. Litteræ Roberti Comitis Atrebat. ann. 1269. ex Tabulario Corbensi: *Super eo quod Ballivus seu Servientes nostri domum Religiosorum dictæ Majorissæ apud Monchiacum violenter intraverunt, ostium cameræ suæ frugerunt, calcitram ejus et alia bona a dicta camera asportaverunt, et Cistas in dicta camera Bullaverunt, et feodum dictorum Religiosorum saisierunt.*

† **CISTA CARELLORUM**, ubi carelli reponuntur; apud D. *Brussel* de Feudorum usu tom. 2. pag. CXC. et CXCI.

† **CISTA**, Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 23: *Habent in capitibus galeas ligneas, scilicet viminibus textas, quas Cistas vocant.*

CISTÆ COLUMNATÆ, quas vulgo *Buffets* dicimus. Speculum Saxonium lib. 1. art. 24. § 2: *Cistas columnatas, id est, cum elevatis tecturis.*

* **CISTALE PIGNUS**, Cista asservandum. Vide *Pignus*.

* 2. **CISTA**, Idem quod *Plastella*, a voce Italica *Cesta*, Ingenium quoddam ad aves capiendas. Crescent. de Agricult. l. X. c. 28: *Item capiuntur (aves) cum Cista sive plastella, precipue tempore nivium, sic præparata, ut avibus intrantibus cadat, in qua grana congrua pro esca ponuntur.* [Fr.]

† **CISTARIUS**, Qui *cistas* conficit, in *Necrolog. S. Aureliæ* MS.

CISTARCA, [CISTRARCHA, CISTRARTIA, Cistella, qua panis cibusve defertur.] Vide *Sitarchia*.

CISTELIUM. S. Aldhelmus lib. 1. cap. 42. de Laud. Virg.: *Imperat Ducis, quatenus patefactis cavearum Cisteliis, et apertis clatrorum obstaculis ursorum genuinis carperentur, et leonum rictibus roderentur. Alias Crusteliis; sed legend. videtur Cistellis: nam Varroni et Plauto Cistella est capsella, ut auctor est Fulgentius de Prisco serm. [Terent. Eunuch.*

4. 6. 15: *Cistellam, Pythias, domo affer cum monumentis.]*

* **CISTELLI**, Virgultorum fasciculi, quibus terra continetur, quod instar cistarum simul implicantur, sic dicti. Charta Petri dom. Marleti ann. 1234. in Chartul. S. Dion. pag. 267. col. 1: *Recognosco quod nec ego nec heredes mei debemus alterare, vel augmentare, sive de novo facere in aqua Secanæ insulas aliquas vel Cistellos ullo hominum facto, violentia vel artificio.*

* **CISTERNÆ**, Dicitur de loco humili et paludoso, ubi stagnat aqua. Charta fundat. Regalis-loci ann. 1308. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 143: *Item quoddam pratum situm in biertia sive in Cisternis.* Pro Loco profundo, apud Dant. in Inf. cant. 33.

CISTEROS. Constitutio Friderici de pace tenenda: *Si vero temerarius ipse absque percussione eum invadat, quod vulgo dicitur Cisteros, calida manu, ac verberibus contumeliisque male tractaverit, etc.* Ex Theut. *Citterhand*, calida manu. [*] Ant. de Prato Vet. legit *Exteros*; sed MS. habent *Zitterhand* h. e. *trohender hand*, absque percussione. Vid. *Observ. ad Chron. Koenigshov. XII.* pag. 660. Hæc Schilterus in Gloss. ADEL. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 102. § 3. *asteros hant.* Vide *Haisterahandi.*

† **CISTEX**, *Citeaux*, Caput Ordinis Cisterciensis. Epistola Arverri de Belvais tom. 1. Anecd. col. 601: *Notum vobis facio, quod terram de Bercelei dedi Ordini de Cistex, ut ibi Monasterium construat.*

* **CISTICULA**, Cistella, diminut. a Cista. Stat. de salis fodinis ann. 1451. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 167: *Vicethesaurario, qui Cisticulam portat, duos grossos.*

* **CISTIS**, *femin. generis, est receptaculum fellis.* Glossar. Lat. Gall. ann. 1852. ex God. reg. 4120.

* **CISTRA**, Cista. Bulla Gregor. IX. PP. an. circ. 1230. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 35: *Item curia pro qualibet mansa debet accipere de vinemis (vineis) unam Cistram inter vas et alios fructus.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cistria, Prov. Cista, cistella. Cistre, pro Cidre, Potus species, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 180. Chartoph. reg. ch. 136: Ung gallon, qui sont deux potz de Cistre.*

† **CISTULA**, Situla, Gall. *Sceau*. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex libro viridi fol. 53: *Quando aliqua de Cistulis vel ferratis putei cadit casualiter in puteum, etc.*

CISURGIUM, χειρουργιον, Ferramentum chirurgi. Petrus Damian. lib. 3. Epist. 2: *Inter omnia vestræ sanctitatis studia, illud mihi multo est carius, quod saluti Monachorum pastoralis oculus vester invigilat, et occulta diu vulnera in lucem producere, et disciplinæ Cysurgio scicare non cessat.* Idem lib. 6. Epist. 30. *Tantum doloris vim in genitalibus pertulit, ac si revera materiale Cisurgium partem corporis secvisset.*

* **CISUS**, Acies, Gall. *Tranchant*. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 58: *Idem exponens intendens de plato sui ensis percute eundem de Pinolio in collo, cum Cisu dicti ensis uno ictu percussit.*

CITACUS, pro *Psittacus*. Visitatio Theaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Tunica et dalmatica de albo diaspro, cum Citacis viridibus in ramunculis, etc.* Alibi: *Casula de albo diaspro, cum*

Citacis combinatis per loca in ramusculis, etc. Occurrit ibi non semel.

† **CITADANAGIUM**, etc. Jus civitatis. Statuta Arelat. MSS. art. 89: *Item statuimus quod quicumque juraverit, vel jurabit (sacramentum) Ciantadanagii (melius Citananagii) Arelat. teneatur ponere in possessionibus tertiam partem omnium bonorum suorum mobilium infra menses VI. et nullus recipiatur de cetero in Ciantadanagio Arelatis, nisi prius juraverit, quod infra dictos sex menses ponat tertiam partem omnium bonorum suorum mobilium in possessionibus, et quod sit mentionarius Arelatis per L. annos, et quod nullus credatur esse civis seu habeatur, nisi sit mansionarius, quamvis instrumentum habeat de Ciden-tadanage, et si instrumentum aliquod inde aliquis haberet Cientage, quod nullam obtineat roboris firmitatem.* Compendiosa versio Gallica anni 1616: *De l'habitanage. Qui voudra estre receu habitant de la ville d'Arles, sera tenu employer en fonds et possessions la tierce parte de ses biens meubles dans six mois, et y demeurer et faire séjour durant cinquante ans, aultrement ne sera creu et réputé pour citoyen nonobstant son act et lettres de Citadinage.*

† **CINTADAMAGIUM**, pro *Citananagium*. (Pastor bestias) proprias possit in sua gardia habere, dum tamen modo juraverit *Cintadamagium*, in Ordinatione Caroli Regis Siciliae ann. 1278. Rursum recurrit ibi.

* **CITADANCIA**, CITADANTIA et CYTADANTIA, ab Italico *Cittadinanza*. Jus civitatis, Gall. *Droit de bourgeoisie*. [Fr.]

* **CITADANCIAM FACERE**, Munera civis explere. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 75: *Statuimus et volumus firmiter observari quod aliquis alienigena nisi fecerit Citadanciam (Citadantiam et Cytadantiam quidam Codices) continue per decennium... ad aliquod officium comunis non admittatur, nec possit esse de consilio generali vel speciali.* [Fr.]

† **CITADINANTIA**, ut *Citadinagium*. Vide *Citadinantia*.

CITAINATICUM, Jus Civitatis. Charta ann. 1307: *Ipse D. Janotus offert se paratum jurare Citainaticum dictæ civitatis Terdonæ, et esse verum et fidelem civem dicti Communis.*

† **CITANÆ**. Vide *Cautumæ*.

* **CITANATICUM**, CITANATIUM, Jus civitatis, Ital. *Cittadinanza*, nostris *Droit de bourgeoisie*; hinc *Citien*, pro *Citoyen*, civis, in Charta ann. 1272. ex Chartul. eccl. Lingon. fol. 29. r°: *Jehan de l'Ecreigne Citien de Leingres, etc.* Lit. remiss. ann. 1392. in Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 3: *Guillaume de Villiers Citien de Lengres, etc.* Stat. Astæ collat. 8. cap. 8. pag. 26: *Et si aliquis juravit Citanaticum civitatis, ita quod in Ast debeat habitare, compellam eum venire ad habitandum et habitare in Ast cum familia sua... salvo omni alio jure, quod commune Ast habet vel habere continetur in eum vel res ejus, occasione sui Citanatici.* Et collat. 17. cap. 10. pag. 57: *Potestas teneatur ei facere cartam Citanatii, si fuerit ab eo requisitus.* Vide *Citadantia*.

* **CITANATUS**, CITAINATUS, Eodem intellectu. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 87: *Aliter elapso ipso termino, non habeatur ille talis, qui non venerit stare et habitare ut supra, pro cive, nec gaudeat nec gaudere possit honoribus, commodis, statutis, gratiis et privilegiis Citanatus.* Rursum lib. 7. pag. 163. r°: *Postulans et requirrens ut velit ipsum magistrum Philippum*

recipere ad *Citainatum pro cive et tanquam civis civitatis predictæ*. Vide supra in *Burgenses et Citainaticum*.

CITATIM, pro *Cito*. Utitur Alcuinus Epist. 9. [Legitur et apud Hirtium de Bello Africano cap. 80 : *Cum expedita copia in eum locum Citatim contendit*.]

† **1. CITATIO**, In jus vocatio. Vox forensis multiplicis apud Jurisconsultos significatio.

* Charta Th. decani S. Vulfr. Abbat. ann. 1218. ex primo Lib. nigr. ejusd. eccl. fol. 8. r. : *Retenta sibi et hæredibus suis præpositura cum dominio et libertate et fructibus grangiarum per servicium, quod antea nobis reddere solebat, videlicet duellum, et Citationes, et alia servicia*.

† **CITATIO PERSONALIS** dicitur cum quis ita citatur in iudicium, ut ipse debeat pro se apud Iudices respondere, Gall. *Ajournement personnel*.

** **CITATIO PEREMPTORIA DE AMBONE**, in Chart. ann. 1426. ap. Guden. cod. Diplom. vol. 2. pag. 1265.

CITATORIUM, **CITATORIÆ LITERÆ**, **CITATIONIS LITERÆ**, in Constitut. Siculis lib. 1. cap. 95. § 1. et 2. quibus quis in iudicium citatur, vocatur *κατατάξιον*, apud Theophanem et Cedrenum, *Commonitorium* vertit Paulus Diac. lib. 20. Hist. pag. 684. Edit. Canisii. *Citatorium* hac notione habetur in leg. 2. Codic. de Princip. Agent. in rebus. (12, 21.) [*Citationales literæ*, apud Miræum tom. 2. pag. 1108.]

* **2. CITATIO**, Submonitio militaris, jus citandi seu vocandi ad exercitum. Scacar. S. Mich. ann. 1282. ex Cod. reg. 4653. A. : *De nobilibus et aliis justitiam temporalem habentibus in Normannia, potentibus et decentibus, quod Citatio et ostensio armorum ad ipsos in terra sua spectabat... Concordatum fuit, quod dictæ Citatio et ostensio ad dominum regem et non ad alios plenarie pertinebat*.

† **CITAXUS**, *Similis taxi*. Gloss. Isid. Ubi Grævius : *Emenda Ceu taxius, Similis taxi*; quod sic apud Servium legitur, unde hæc excerpta est Glossa.

† **CITANÆ**. Vide *Cautumæ*.

CITEBASA, *Fundamenta*, Ugutioni.

** **CITELLUS**, Glis veterum Romanorum, Germ. *Zieselmaus, Büchmaus*, teste Frischio in Lexic. Germ. voce *Büch*. ADEL.

† **CITENÆ**. Vide *Cautumæ*.

CITHAGIA. Vide *Catagogium*.

* **CITHISUS**, Plinio *Cytisus*, Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613 : *Cithisus, genus arboris, fruticis*.

† **CITISUM**, *Frumentum*. Papias MS. An a Græco *κίτος*, quod idem significat?

† **CITIX**, *Pirata*. Gloss. Isid. Recte Grævius : *Lege Cilia*; ut Arabs pro Latrone, sic *Cilia* pro pirata veteribus accipitur.

* **CITIVOLUS**, *Citus, celer*. Chron. ann. 1030. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 461 : *Penna Citivola prope longeque manentium aures dixerat fama, etc.*

* **CITOCARIA**, seu *Citocia, Herba, quæ cito purgat ventrem*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

CITOLA, Instrumenti musici species. Guillelmus *Guart*. ann. 1214 :

Qui le Roy de France a cele erre
Envelopa si de paroles,
Plus douces que sons de Citoles.

* *Cytholour*, qui eo canebat, in Vitis SS. MSS. ex Cod. S. Vict. Paris. sign. 28. fol. 146. v. col. 2. ubi de S. Petro : *Nervons en chanz s'entendoit, si que touz les Cytholours et les autres juggleours par chanter sourmontast*.

II

CITONELLA. Charta ann. 1279. in Tabular. Eccles. Autisiod. fol. 521 : *Episcopus faciet fieri Citonellas, seu portas introitus villæ claudentes*. Apud Perardum pag. 535. habetur *Ciconellas*.

* Pro *Ciconiola*. Vide supra *Cicomola*. **CITOUART**, Species radicis arboreæ. Vide *Zedoaria*.

* **CITRAMONTANUS**. [Italus, cf. cispadanus : « Rogarunt quatenus ultramontani ad dexteram et *Citramontani*, quorumcumque oratores essent, ad sinistra pontificis latera locum reciperent. (Diar. Burchard. I. 412, an. 1490. »)]

† **CITRANGULUM MALUM**, *Citreum*, Gall. *Citron*. Medic. Salern. pag. 150. edit. 1622.

CITRATUS AGER, Qui citra est, ut *Ultratus*, qui ultra : vox Agrimensorum. Regio citra, apud Hygenum de Limitib.

* **CITRINACIO**. Arnouldus in Rosario MS. lib. 1. cap. 5 : *Citrinacio, nihil aliud est nisi completa albedinis digestio, nec albedo est aliud quam nigredinis ablacio*.

† **1. CITRINELLA**, est *flamula Rocho le Baillif*, in Dictionario Spagyrico.

** **2. CITRINELLA**, Pictorio avis species est. Germ. *Citrinlein, Citrinchen, Hirngrille*, ob pectus citrini coloris. ADEL.

† **CITRINOLUS**, *Rocho le Baillif est pallidus cristallus*.

* Hæc et alia ex *Rocho le Baillif*, accuratius dicta videsis in Lexic. medic. Barth. Castelli, Lipsiæ ann. 1713. edito.

* **CITRO**, *Malum citreum*, Gall. *Citron*. Comput. ann. 1408. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 194. col. 2 : *Item pro Citronibus positus supra amphoras, ij. denarios*.

CITRIONES, *Citrea mala*, [Gall. *Citrons*.] Matth. Silvatic.

CITROLUS, ex Italico *Citrollo*, nostris *Citrouille*. Occurrit in Charta ann. 1178. apud Ughellum tom. 7. pag. 572. [et in Miraculis B. Gerlandi tom. 3. SS. Junii pag. 665. necnon in Historia Sicula Hugonis Falcandi, apud Murator. tom. 7. cap. 257.]

CITRULLUS, Eadem notione. Tidericus Langgenius in Saxonia :

Sunt ibi nonnulli fabæ, melonesque, Citrulli.

† **CITRUM**, *εσπέριον, Hesperium, Serotinum*, in Supplemento Antiquarii.

† **CITRUS**, Italus, *Citrino*, Gall. *Citron*, *Citreum*, in Historia Sicula Hugonis Falcandi, apud Murator. tom. 7. col. 258.

CITTADANTIA, **CITTADINANTIA**, Jus civitatis : ex Italico *Cittadinanza*. [Regimina Paduæ apud Murator. tom. 8. col. 381 : *In anno præsentis (1278.) dominus frater Henricus Tridentinus Episcopus est cum Paduanis Cittadantiæ vinculo alligatus*.] Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 113 : *Quidam ejusdem terræ tam nobiles quam alii qui se cives novos appellant, sub nobilitatis et Cittadinantiæ prætextu conferre cum eis in daciis et collectis... recusant*. Occurrit etiam apud Rolandinum in Chron. lib. 2. cap. 1. lib. 3. cap. 7. Vide præterea *Georgium Pilonum* in Hist. Bellunensi pag. 123. v. 124. [Murator. Antiq. Ital. vol. 4. col. 163. A.]

* **CITTADELLA**, vox Italica, *Civitatula, oppidulum, vel arx, qua notione Cittadelle usurpamus*. Chron. Astense apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 269 : *Joannes Turchus de Castello... cum certa comitiva gentium armorum equitum et peditum, venit de nocte apud civitatem Ast, et voluit scalare castrum predictæ Cittadellæ*. Annal. Placent. ad ann. 1404. apud eumd. tom. 20. col. 870 :

Pro majori parte sacco et prædæ illam (Placentiam) subjicientes, exceptis qui ad fortalitia Cittadellæ S. Antonii et S. Antonini potuerunt aufugere.

* **CITULA**, *Piscis* genus. Tract. de Piscibus cap. 99. ex Od. reg. 6838. C. : *Piscis, qui Plinio faber et zeus dicitur, Romæ Citula et piscis sancti Petri cognominatur. Ferunt hunc piscem fuisse, quem jubente Christo, divus Petrus cepit, ut in ejus ore numisma pro tributo reperiret; unde digitorum impressorum vestigia in medio corpore relicta fuerunt. Græci hodie χρυσόσορον nominant, aiuntque S. Christophorum, dum Christum humeris gestans mare trajiceret, piscem hunc apprehendisse, et impressa digitorum vestigia reliquisse. Idem forte piscem, quem Galli doream vocant ab aureo laterum colore, nostri et Hispani, Galli Baionenses jau, id est, gallum, a dorsi pinnis surrectis veluti gallorum gallinæorum cristis, Massilienses truce, quia dum capitur suum more grunnit, in Lerino insula et Antipoli rode vocatur, id est, rota, quia rotæ modo rotundus fere sit*.

* **CITUS**, quasi *Citatus*, Vocatus. Stat. ant. Canon. Regul. metricæ scripta tom. 1. miscell. Duelli pag. 96 : *Præsume cito*. Ubi Glossæ, *id est, vocato*.

CIVADA, **CIVATA**, *Hordeum, vel avena, illa præsertim quæ domino feudi penditur; Occitanis Cibado, sibado; Hispanis Cevada, in Foris Beneharn. Sibada, Rubr. 1. art. 20. Academicis Cruscantis, Civata, dicitur Legume d'ogni sorte*. Charta ann. 1232. in Regesto Chartarum Comitatus Tolosæ in Camera Computor. Paris. fol. 28 : *Habeatis vos et successores vestri singulis annis in messibus quarterium unum frumenti et alteram Civatæ, pro alberga et bladada*. Regestum Comitatus Bigorrensis : *Civatam bis in anno liberi Militibus vicini conferent, alteram in tempore milii, armigeris autem nunquam*. Charta Willelmi D. de Montepessulano ann. 1108 : *Vicarius pro eo manducabit in uno de albergis illis, et habebit Civadam equo suo*. [Male *Cinadam*, apud D. Brussel tom. 2. de Feudorum usu pag. 727. Annal. Benedict. tom. 4. pag. 53. n. 8 : *Debebat reddere... quinque modios Civadæ*. Tabular. Conchense in Ruthenis cap. 97 : *Duo sestaria de Civada*. Informatio de juribus Curie Regalis in loco Auseto ann. 1354. et Camera Computorum Provincia : *Item habet ibi diversa servitia bladi, videlicet annonæ sesteria 12. et Civatæ sesteria 12*. Provincialibus *Civado*, avena dicitur, non hordeum.] Historia expugnata Minoricæ edita a Michaele Carbonello : *Reposaren per refrescar, e donar Civada als cavalls, etc.* Adde Bibliothecam Sebusianam Centur. 2. cap. 51. Gassendum in Notitia Eccl. Dinienensis pag. 83. Foros Bigorrensis art. 14. et Columbum in Manuasca lib. 2. n. 59. De vocis etymo, vide Conjecturas Sebastian. Corbarruvæ, et Oct. Ferrarii.

* Avenam potissimum hac voce significari plurima probant; forte quod cibus sit equorum, sic appellata. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 150. ex Cod. reg. 4659 : *Statuimus quod quicumque bestiam vel bestias conduxerit certa mercede, et predictam bestiam vel bestias tanto tempore tenuerit, quod sit pulsata campana, teneatur dare Civatam illius noctis, ad minus tertiam partem eminare, conductæ bestie vel bestiis conductis*. Occurrit præterea in Testam. Romei de Villanova ann. 1250. Vide *Sivada*.

CIVADAGIUM, Præstatio in avenis. Charta Occitanica ann. 1312. in 48. Re-

44

gesto Philip. Pulcri Reg. Franc. num. 29 : *Item obtulerunt medietatem Civadagii, ... quæ medietas potest ascendere usque ad 40. sectaria avenæ ad mensuram de Lauricho annis singulis.*

1. CIVADERIUM, Mensura frumentaria, quam Valentineses et Vivarienses vocitant *Civier*. Inventar. Piquet n. 18. cap. 41. de Volta fol. 15. in Archivo Principis de Rohan : *Item quinque cartas et duo Civaderia cum dimidio frumenti, duo vasa, etc.* Ibidem fol. 14 : *Item unum cestarium et duo Civaderia cum dimidio frumenti, quos serviunt dicti heredes. Occurrit ibi pluries.*

* Et *Civaier*, eadem quæ Delphinatus *Coisse* dicitur ; sextarii pars decima sexta, interdum et octava. Charta ann. 1305. in Reg. 37. Chartoph. reg. ch. 98 : *Item tres Civaderias et tertiam partem unius Civaderii avenæ censuales ; et faciunt sexdecim Civaderii sectarium.* Alia ann. 1430. in Tabular. S. Vict. Massil. : *Octava sive Civaderium civatæ pro animalibus, cum feno et palea. Civadier*, in Instr. ann. 1564. ex schedis Pr. de Mazaugues : *La charge, le cestier, la cartiere et le Civadier.*

† CIVADERIUS, Idem. Recognitiones et denominationes factæ Domino de Levis de Vendatour in Thesaurio Chartarum ejusdem Principis de Rohan n. 18. cap. 41. de Volta fol. 13 : *Primo duos Civaderos cum dimidio frumenti, etc. Item sex Civaderos frumenti, quos servit Stephanus Ganelli.*

† CIVADERIUS, Cui cura est emendæ vel distribuendæ equis *Civadæ* seu avenæ. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. xi : *Expediit per quosdam Officiales nostræ curiæ, videlicet Emptores victualium et Apothecarium ac Zemberium... necnon et Civaderium et Falconerium, illum qui emerit necessaria avibus nostris, administrationis suæ rationem reddi.*

* CIVADINUM, Præstatio in *civada* seu avena, idem quod *Civadagium*. Charta ann. 1314. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 34 : *Item pro Civadino, ... de quolibet habitatore dicti loci arante cum bobus, tres eminas avenæ.* Alia ann. 1320. ex Reg. 61. ch. 246 : *Item pro Civadino, quod faciunt certi homines dictæ villæ (de Exilio) octo libras, etc.* Charta pro monast. B. M. de Bolbona ann. 1364. in Reg. 103. ch. 78 : *Sicardus de Cardubio vendidit medietatem quartæ partis... Civadini, bovini, fromagini, etc.* Vide in *Civada*.

† CIVADUS, f. Septum. Gall. *Clos*, ab Ital. *Chiodere*, Sepire. Epitome Chron. Casinens. apud Muratorium tom. 2. pag. 368. col. 2 : *Prædictus Sicardus Princeps obtulit Patri Benedicto Civadum, qui Martocanus vocatur cum ripis, aquis, fulsariis et piscationibus et omnibus intra se positis.*

† CIVAERIUM, CIVAERUM, Idem quod *Civeragium*. Instrum. ann. 1300. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 54. col. 1 : *Jus Civaeri, bladorum, leguminum et aliorum.* Ibidem pag. 56. col. 1 : *Immunitatibus quibus Canonici, Clerici, Nobiles, vel alii prædictæ civitatis usi nunc dicuntur vel in Civaeris non præstandis, vel etiam in ipsis quandoque recipiendis.*

† CIVARIUM, ibidem pag. 129 : *Percipiunt Civaria avenæ, quæ capiunt ratione Cellariæ, etc.*

† CIVAYERIUM, ibid. tom. 2. pag. 93 : *Sive illa jura consistent in bannis, justitiis, censibus, Civayeriis, seu in quibuslibet aliis rebus et bonis, etc.*

† CYVARIUM, ibid. pag. 87 : *Debet dare asino unum Cyvarium avenæ.*

* CIVAGIUM, ut *Civadinum*. Charta vendit. majoriæ de Athets ann. 1219. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 53. r. col. 2 : *Retinuit præterea (major) foragium et Civagium ejusdem villæ.* Vide mox *Civeragium*.

† CIUDA, pro *Civada*. Rotulus sæculi XII. de Prioratu S. Pauli de Tartas in Archivo Monasterii de Casa Dei : *Bertrandus Willelmi unum cartalem Podiensium de Ciuda.*

CIVERAGIUM, Idem quod *Civadagium*, Tributi seu præstationis species apud Delphinates, quæ in avenis seu *civatis*, unde nomen, exsolvitur : perperam *Civeragium* appellatum, vel editum apud Guidonem Papæ consil. 91. ut monet vir clarissimus Dionysius Salvagnius Boissius lib. de Usu feudor. part. 2. cap. 97. Vide eundem cap. 67. pag. 350. et supra, *Avenagium*.

* Charta Humberti delph. ann. 1143 : *Franchi sint, liberi et immunes ab omni touta, ... Civeragio, messe, etc.*

* CIVEYRAGIUM, Eadem acceptioe, in Charta Joan. delph. ann. 1313. pro hominibus Bellivis. ex Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 307 : *Ipsi sint immunes ab omnibus tollis, ... fenagiis, Civeyragiis, pasturis, chavallagiis, etc.* Perperam *emeyragiis* editum tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 162.

CIVERALIS. Historia Episcoporum Bremensium :

Erat Dacus nobilis sanguine regalis
Ex matre, sed genitor Miles Civeralis.

Vide Dissert. 9. ad Joinvillam pag. 194.

* CIVERIA, Onus vehiculi, *Civeria* nuncupati. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. : *Item pro una Civeria cum dimidia Civeria calcis, pro faciendo cementum album, iiii. solidos.*

* 1. CIVERIUM, Mensura frumentaria, eadem quæ supra *Civaderia*. Pactum inter Humbert. delph. et episc. Gratianop. ann. 1343. in Reg. 134. Chartoph. reg. ch. 34 : *Item Guillelmus de Petra quinque Civeria frumenti, tres obolos, dimidiam Civeriam pictam.* Instruct. super regim. Cam. Comput. Dalph. ann. 1391. inter Ordin. reg. Franc. tom. 7. pag. 41. art. 16 : *Quod dicti auditores vel clerici tenebuntur scribere in principio cujuslibet compoti et subsequenter, propter diversitatem mensurarum locorum, quot sestaria faciunt somatam, ... quot Civeria, quartale, etc.*

* 2. CIVERIUM. [Gall. *Civet*, ex Cart. Magal. ap. Rev. soc. sav. 1873. p. 413.]

CIVETATOR. Statuta Veronensis lib. 5. cap. 108 : *Nullus venator, Civetator, vel aucupator, intrare debet terras alienas, etc.* Qui cum vivera venatur.

* CIVEVERDUNIA. Vide *Cinewerdunia*.
* CIVEYRAGIUM. Vide supra in *Civeragium*.

† CIVICA, *Civem facit*. Gloss. Isid. Ex Pithœanis restituendum *Civicat*. Sic Papias MS. *Civicare, Civem facere*. [** *Civicat, Civem facit*, in cod. reg. 7644.] Vide *Civitare*.

* CIVICUS, Qui est intra civitatem, urbanus. Charta ann. 1236. in Suppl. ad Miræum pag. 142. col. 1 : *Retinentes nobis... medietatem oblationum, quæ fient in denariis, ... sive proficiantur vel ponantur in truncho infra ecclesiam Civicam, vel extra.*

* CIVIES, Civitas. Hist. Cortusior. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 831 : *Dominus Guezitus de Camino recessit de Civie, et ivit Serravalle.*

* CIVILE, Quod ad causas ordinarias spectat, et opponitur criminali. Vide infra *Civilitas* 2.

* CIVILEGIUM, Lex civitatis, jus municipale. Charta Humberti Basil. episc. ann. 1404. inter probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 229 : *Volumus etiam quod coloni prædicti se nullibi debeant aut teneantur per modum burgensium obligare, seu Civilegium quodcumque sibi assumere vel acceptare.* Liber. sal. B. eccl. S. Thom. Argent. fol. 59 : *Judicio ecclesiastico et seculari, Civilegio, consuetudinibus et statutis civitatum terræ et oppidorum, etc.*

† CIVILELIUM, Civitas, ubi quis gaudet jure civitatis, vel tribunal ubi jus civibus dici consuevit. Privilegium Bonifacii IX. PP. Indultum civitati Ortanæ apud Illustriss. Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ pag. 422 : *Indulgemus, ut in primis causis civilibus et criminalibus, quantum videlicet ad seculare forum pertinet, extra loca incolatus proprii, seu domicilii, vel Civilelii nequeant... ad judicium evocari.* Vide *Civilegium*.

† CIVILES PANES, *Servi Ecclesiæ, vel qui expensam recipiunt*. Papias MS. Bituric.

CIVILISTÆ, Qui Juri civili operam dant, Jurisconsulti apud Joann. Fortescutum de Laudibus Legum Angliæ cap. 8. et alibi non semel.

* CIVILIS, Prudens, consideratus, cui opponitur *Incivilis*, imprudens, inconsideratus. Arest. pariam. ann. 1404. in Memor. G. Cam. Comput. Paris fol. 14. r. : *Quas (litteras) surrepticias, aut saltem Inciviles esse dicebat, quia super eo fundatæ erant, quod nos eidem de Merlo dictum baillivatus officium, quod ipse de Mota tenebat, dederamus, et illud ex inadvertentia ipsi de Novavilla dnaveramus... Præfato de Merlo... dicente quod dictæ litteræ per ipsum, ut præfertur, a nobis obtentæ nullatenus erant neque sint surrepticiæ, immo Civiles et veritatem continentes.* Non multum dissimili acceptioe nostri *Civil*, pro Callido homine dixerunt : unde *Civilté*, Calliditas, vulgo *Habilitété*, adresse. Lit. remiss. ann. 1457. in Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 164 : *Les supplians ont advisé par plusieurs fois à trouver la maniere de savoir ou Julien Malet, qui estoit Civil et subtil homme, mettoit... ladite finance ; et tant ont subtilité et mis garde sur ledit Julien Malet, qu'ilz ont seeu, etc. Pour la subtilité et Civilté dudit Julien Malet, etc.* Citoien vero, pro *Civil* ; *Droit citoien*, Jus civile, in Charta ann. 1301. ex Lib. rub. ejusd. Cam. Comput. fol. 187. v. col. 2 : *Renonçons... à toutes defenses de fait et de droit canon ou Citoien, qui porroient estre dites. Cisteyaux, eodem sensu, in Lit. ann. 1324. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 881. ubi perperam editum : A tout droit de Savoiz, de Cisteyaux, etc. si quidem in Reg. unde excerptæ sunt hæc Literæ, legitur : A tout droit de canon, de Cisteyaux, etc.*

* CIVILIS, Charta Frider. II. imperat. ann. 1242. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 597 : *Ad hæc ipsi comites... suis militibus... talem gratiam tradiderunt, ut de bonis suis, curiis, agris, vineis, Civilibus, quæ Pourchrect dicitur, etc.* Sed leg. prorsus *Civiltibus*.

CIVILITAS, Jus civitatis. Glossæ veteres : *Civilitas, πολιτεια*. Act. 22 : *Ego multa summa Civilitatem hanc consecutus sum. Venericus Vercellens. de Unitate Ecclesiæ conservanda : Quæ (Roma) cum sit libera, facit etiam ut sint liberi,*

quotquot sunt sub Civilitate sua. Occurrit præterea in Charta Rogerii Regis Siciliae pro Messanensibus apud Bonfilium Constantium parte 1. Histor. Sicil. lib. 4. pag. 199. Vide Vitam S. Lupicini Abbat. Jurensis num. 7.

* Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 3. ex Cod. reg. 4621. fol. 13. v. : *Et quod dictum est supra... se extendat etiam in orundis extra civitatem, qui vigore alicujus legis, reformationis aut auctoritatis cujuslibet, beneficium Civilitatis seu cívilitatis civitatis Florentiae consecuti fuerint.* Legitur etiam in Stat. Cadubrii cap. 72. et Genuens. lib. 3. cap. 16. pag. 83.

CIVILITAS, Civium conventus, cives ipsi. Papias: *Civilitas, mansio hominum.* Senator lib. 8. Epist. 33: *Ut qui ad Natale S. Cypriani religiosissime venerant peragendum, mercimonisque suis faciem Civilitatis ornare, egenles turpiter inanesque discederent.* Chronica Pisana ann. 1177: *Et ad tantam penuriam Civilitatem coegit, ut canes et gattos... comederent.* Ita apud Marsil. Patavin. in Defensore pacis 1. part. cap. 1.

CIVILITAS, πολιτικῆ, Apuleius de Philosophia: *Civilitatem quam πολιτικὴν vocat Plato.*

† CIVILITAS, Mulcta pecuniaria Civibus imposita. Offensionum condonatio rebellibus Carcassonæ incolis indulta a Carolo Francorum Rege ann. 1383. tom. 1. Anecd. Marten. col. 1593: *Nec per Civilitatem posse criminalitatem hujusmodi satisfieri bono modo; ad ipsius nihilominus relevamen populi, præsentem nostram intendentes gratiam ampliari cum benigni prosecutione favoris, de et pro Civilitate prædicta contenti sumus, quod octingentis millibus franchis auri, quam summam Consules, Communitates et alii habitatores præfati, una cum Communitatibus, habitatoribus et incolis Senescallarum Tholose, Bellicadri et Nemausi... solvere tenebuntur.* Vide

* 2. CIVILITAS, Lis, causa ordinaria, quæ capitali opponitur. *Cause citoiene, qui n'est mie de crime, in Concil. Petri de Font. cap. 23. pag. 185. art. 9. Charta Ludov. VI. reg. Franc. ann. 1120. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 321: Caput ipsum monasterium Tironense ac ejus abba, conventus et ceteri ministri et religiosi, necnon eorum familiares, subditi et homines quicumque præsentis et futuri (de) quibusvis forisfacto, ressorto, appellatione, defectu justitiæ, realitate, personalitate et quacumque Civilitate et jurisdictione temporali et quibuscumque aliis dominiis et superioritatibus post ipsius monasterii Tironensis curiam, coram magnis præsidentialibus nostris Parisius vel alibi, ubi nostra præcellens et suprema regalis curia residebit, immediate et solummodo habeant et teneantur respondere... In omni regni nostri dispersione constitutos coram ipsis præsidentialibus vel aliis, si maluerint, justitiariis regiis, tam in reali quam in personali, et sive in Civili, sive in criminali, ipsi abba, conventus, monasterium, ministri et religiosi præmissi evocare et trahere possint.* Neque aliter intelligenda est Charta ann. 1383. supra laudata.

CIVILITER, Pacificè, in pace. Isidorus Pacensis Episcopus in Chron. æra 690: *Expletis ergo Moabita principatus sui annis 20. quorum Civiliter vixit 5. humanæ naturæ debitum solvit.* Idem æra 716: *Qui nullam unquam, ut hominibus moris est, sibi regalis fastigii causâ gloriam appetivit, sed communiter cum omnibus Civiliter vixit.* Et æra 753: *Romanorum 64.*

Philippicus Imperio coronatur regnans Civiliter quadram cum anno, etc. Adde in æra 756. 759.

† CIVILITER PUNIRE, f. Juxta leges civiles. Litteræ Caroli Franc. Regis ann. 1395. ad Præpositum Paris. apud *de Lauriere* tom. 2. Ordinat. pag. 4: *Et omnibus illis quos super præmissis repereritis innocentes ad sua per nos officia restitutus, reprobos culpabiles, sic Civiliter puniatis, quod ceteri eorum pœna perteriti, a similibus imposturis arceantur.*

* CIVILITER, Jure ordinario, non ut in causis capitalibus, *Civilement*, in Lit. ann. 1358. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 256. art. 9. Sentent. ann. 1282. ad calcem Necrolog. Paris. MS: *Si ex hiis agatur contra ipsos Civiliter dumtaxat ad aliquam pœnam pecuniariam, etc.* Libert. Figiaci ann. 1318. tom. 7. earumdem Ordinat. pag. 660. art. 3: *Quibus consulibus licet compellere suos cohabitatores, Civiliter tamen, venientes in præmissis. Qua notione accipiendum Civiliter punire.* Vide infra *Criminalitas*.

† CIVINIS, Civis femina, Gall. Bourgeoise, apud Marten. tom. 5. Anecd. col. 1804: *Faciant omnes tam civis quam Civinæ in sede civitatis Barchinonæ, etc.*

† CIVIS, pro Civitas. Mabill. tom. 3. Analect. pag. 138. in Testam. Bertichramni Episc. Cenoman.: *In Civem ipsam, ubi prædictus Pontifex fuit occisus, esse noscuntur. f. Civem pro civitatem per abbreviationem scriptum est.*

† CIVISA, σιρά, Plica. Supplem. Antiquarii.

CIVITARE, Civitatem colere, vel civem facere. Isid. in Gloss.

CIVITAS, Urbs Episcopalis, cum cæterâ Castra vel oppida dicerentur, uti attigimus in v. *Castrum*. Innocentius III. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ Ch. 55: *Provisio congrue tam Episcopo, quam Clericis Civitatis, si tamen civitas sit dicenda, postquam Episcopalem amiserit dignitatem, etc.* [Præceptum Ludovici Pii pro Hispanis apud Baluzium in Capitularibus Regum: *Cujus Constitutionis in unaquaque Civitate, ubi prædicti Hispani habitare noscuntur, tres descriptiones esse volumus: unam quam Episcopus ipsius Civitatis habeat: et alteram, quam Comes: et tertiam ipsi Hispani, qui in eodem loco conversantur.* Non tamen omnes, quæ in veteribus Notitiis Provinciarum Galliæ Civitates appelluntur, eæ continue sedes fuerunt Episcopales, ut supra dictum est in voce *Castrum*. Hic solum addam ex Valesii Notitia Galliarum pag. 446. nomine Civitatis non modo urbem caput gentis, aut unum ex capitibus, sed etiam totum urbis agrum pagumve aut diocœsin in veteribus Notitiis designari.]

* Vide Hist. Crit. monarch. Franc. lib. 4. cap. 1. sec. edit. pag. 17.

CIVITAS PUBLICA, Quæ ad fiscum regium pertinet. Charta Ludovici Pii in Vita Aldrici Episc. Cenon. pag. 45: sic clauditur: *Actum Pictavis Civitate publica.* Alia ibid. pag. 70: *Actum ergo Cenomanis Civitate publica.* Alia in Actis Episcoporum ejusdem urbis pag. 156. 234: *Actum Cenomanis Civitate publica.* [* Exstant inter Traditiones Fuldenses duæ una Eggiolti ad annum 767. altera Folcrati ad annum 771. utraque Vangiona (Wormatia) Civitate publica peracta.] Vide *Villa publica, Vicus publicus*.

* CIVITATELLA, Civitatula, oppidulum, ars, castellum. Acta Concil. Pisani ann. 1409. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 1115: *De nocte in mœniis civi-*

tatis fiebant excubiæ sollicitæ. In Civitatellis semper erant circa quingenti homines armorum. Vide *Cittadella* et mox *Civitella*.

* CIVITATENSES, Urbium et civitatum incolæ. Guibertus lib. 4. Hist. Hieros. cap. 13: *Hi qui urbi obsidendæ relicti fuerant, et ipsi quoque cum Civitatensibus acerrime confluerunt.* Occurrit etiam in Usaticis Barchinonensib. MSS. cap. 125. apud Thwrocium in Chronic. Hungar. et alios.

* CIVITELLA, Civitatula. Chron. Petri Azarii ad ann. 1357. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 347: *Ad certe si Civitella prædicta non fuisset, ad quam multitudo stipendiariorum domini Mediolani totis viribus confluebat, timens ne omnes cives huic tractatui assensissent, male marchioni successisset.* Vide *Civitatella*.

* CIVITUS, f. pro Civicus, Civis, incola. Charta ann. 879. in Append. ad Marcam Hispan. col. 810: *Vidimus et audivimus ipsa professione vel exvacuatione, quod fecerunt isti Civiti de villare Occenias, etc.*

GIULA. Vide *Coela*.

† CIVORIUM, CIVORIUS. Vide *Ciborium*. CIURMIA, Vox Italica et nautica, Ciurma, Gallis Chiourme, propriamente gli schiavi de galea, Lat. Remiges: largamente per ogni moltitudine di gente vile e inutile, Lat. Plebecula. Ita Cruscani. Charta Pisana, apud Guesnaldi in Annalibus Massiliensib. ann. 1312. n. 4: *Et ex alia galea tunc ente prope plagias civitatis Massiliæ, dum de jussu vestro tota Ciurma et marinarii omnes ipsius galeæ ipsam galeam solam relinquere sine remige et rectore, etc.*

* CIUSURA. Vetus inscriptio olim ex museo Jac. de Bary: ZMARAGDI. N. VI. ET IN CIUSURIS DUO, IN TIBIIS ZMARAGDI DUO. Sed leg. omnino *Cinturis*. Vide supra *Cintura*.

† CIZA, Tributum, ut coniecto, seu potius Codex in quo tributa in Assisiis publicis decreta recensebantur. Statuta Arelat. MSS. art. 113: *Quilibet Notarius Arelatensis teneatur habere Statuta superscripta, et Cizas, et bannos infra duos menses, et facere copiam de libro Statutorum.* Vide *Cisia, Cisa* et *Assisa*.

* CIZELLUS. Vide supra *Ciselus*.

† CIZERIUM, Gallinæ intestinum. Vide *Zizerium*.

† CIZISMASCHEN, Pellis arietina. Chronicon Episcoporum Merseburg. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 449. de Johanne de Werder qui, cum ageretur de emenda veste pretiosiori, fertur dixisse: *Absit a me SS. Johannis et Laurentii bona adeo perpere pro una veste dilapidare. Aries nobili vellere vestitus incedit: de ejusdem generis pellibus, quæ vulgo Cizismaschen vocantur, fac mi schubam.* [* Germ. Schmaschen sunt Pelles agnorum. ADEL.]

† CLABARIUS, pro Clavarius, Qui clavum seu baculum præfert. Gall. Portemasse. Porte-Baguette. Vide *Primivirgus*.

CLABATA. Gloss. Græc. Lat.: 'Oye-6ε, rivus, canalium, Clabata. Forte Cavata. Vide *Cava*.

CLABULARIS CURSUS, Idem qui angariatis: Angariæ autem erant vehicula capaciora publica. Vide eruditum Valesium lib. 20. Marcellini, et Jacobum Gotofredum ad leg. 24. Cod. Theod. de Cursu pub. (8, 5.) [Salmasium ad Capitol. in Pub.]

* CLACA, a vet. Gallico, Claque, Palmæ percussio, alapa. Charta ann. 1333. in Chartul. 21. Corb.: *Ledit Jacque avoit mis main à Andrieu Postel... sus qu'il en temps passé avoit donné une Claque à*

une certaine personne à Monchy. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 137: *Dictus Ansellus quandam buffam seu alapan manualem, quæ in illis partibus (Silvanecti) dicitur Claca, dicto Johanni in capite seu vultu dedit.*

* **CLACARA**, Certum pondus, ut videtur: Charta Phil. comit. Fland. ann. 1163. in Chartul. 1. Fland. ch. 325. ex Cam. Comput. Insul.: *De Clacara coriorum, vendens duos denarios, emens duos denarios.*

† **GLACCARE** LANAM, Anglis *To clack wool*, Ovis seu velloris notam abscindere, Gall. *Couper la marque d'une brebis, d'une toison*: quod fit cum ovis aut velloris lanæ extremitates ita tenduntur, ut nihil remaneat notæ, quæ ovi fuerat impressa. Litteræ Regis Angl. ann. 1460. apud Rymer. tom. 11. pag. 466: *Licentiam damus præfato Johanni de Foix quod ipse per se, aut deputatos, factores, sive alternatos suos, summam duorum millium saccorum lanæ bordatæ, forsatæ et Claccatæ, aut non bordatæ, forsatæ sive Claccatæ, tam de lana sua propria, quam aliorum indigenarum sive alienigenarum quorumcumque in quibuscumque portibus regni nostri Angliæ, etc. Aliæ Litteræ ann. 1472. ejusdem tom. pag. 735: *Lanas quascumque berdare, Claccare, et mundare possint, vel possit: quodque ipsi seu eorum aliquis quinquaginta saccos hujusmodi lanarum, berdatarum, Claccatarum et mundatarum tam de bonis suis propriis, quam alienarum personarum, etc. Similia leguntur tom. 12. pag. 7. 9. etc. Vide Clack.**

* **CLACELERIUS**. [CLAVICULARIUS: « Pro qua pecunia dictis decano et capitulo solvenda, ut dictum est, Johannes de Logia, Robertus Panier, Petrus Clacelerius de Succiacæ... se fecerunt... debitores. (Cart. N. D. Paris. II. 187. an. 1267.) »]

† **CLACENDIX**. Vide *Claxendix*.
† **CLACHEDRA**, An non pro *Cathedra*? Acta consecrationis Ecclesiæ Monasterii S. Benedicti de Bagis in diocesi Ausonensi ann. 972. in Appendice Marcæ Hispan. col. 900: *Sane propter caritatis divinum officium ob consignanda luminaria in sede propria ad diocesem cujus pertinet Monasterium istud S. petri Ausonæ Vicensi Clachedræ libra una appensa de cera, omnique anno paschali illud deferatur.*

CLACICUM. Vide *Classicum*.
† **CLACINDEX**. Vide *Claxendix*.
* **CLACISCUM**, Pulsatio omnium campanarum, idem quod *Classicum*. Vide in hac voce. Ordinar. MS. S. Petri Aureæval.: *Immediatè post orationem matutinarum fit commemoratio solemniss de prædictis festivitatibus, et tunc pulsantur omnia cimbala in Claciscum. Hinc*
* **CLACITARE**, Omnes campanas pulsare. Charta ann. 1259. ex Tabular. Gellon.: *Cum cruce argenti, candelabris, turibulis, et cappis cericis, campanas, cimbala Clacitando ipsum abbatem honorifice recipiant.*

CLACK et **LOCK**. Charta ann. 4. Edw. I. apud Prynneum in Libertatibus Ecclesiæ Anglic. tom. 3. fol. 185: *Noverit universitas vestra nos vendidisse et concessisse... 62. saccos lanæ de collecta Monasterii nostri, sine Clack et Lok, God et Card, nigra, grissa, vilem, tuysum, et sine pellic. [Lana sine Clack, cujus nota remanet in vellere, quod ejus extremitates non fuerint detonsæ, ut modo dictum est in Claccare.]*

† **CLADES**, CLAEA. Vide *Cleia*.
CLADOLG. Lex Frison. addit. tit. 3. §

44: *Si quis alium unguibus crataverit, ut non sanguis, sed humor aquosus decurrat, quod Cladolg vocant. Ubi Lindembrogius: Kleyen, Germanis, unguibus scalpere; Dolg, pauperiem, aut vulnus significat: in hac veteri Glossario Latino-Saxonico, Colchsuaða, cicatrix; hinc ergo vox composita. Spelmannus vero ab Anglico deducit Claw, unguis et dolg, vulnus. [Schilter. in hac voce probat Spelmanni etymon, additque pro Kleyen, vel potius Kraven reponendum Kratzen, quod Cratare sonat; Cladolg ergo est Cratatio unguium.] [**] Vide Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 629.]*

* **CLAELLUM**, Idem quod *Clausum*, Locus muris vel sepibus clausus. Charta ann. 1226: *Dominus May ponet Claellum molendini in tali statu, in quo ei commissum fuerat. f. pro Cloellum. Vide Cloeria.*

* **CLAGA**. La brigata, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide in *Cleia*.

† **CLAIA**. Vide *Cleia*.

† **CLAIMUM**. Vide *Clameum*.

* **CLAINPLATAS**. Vide infra *Clamplatas*.

* **CLAIUM**, pro *Chayum*. Vide supra in *Caya*.

† **CLALUS**, pro *Callus*, Eccardo Silex, ut dicitur in voce *Hallus*.

* **CLAM**, Triste. Comœdia sine nomine Act. 6. sc. 3. ex Cod. reg. 8163: *Epiphante, quid istud est quod tam Clam redeas, lætus qui tam perrextisti?*

CLAMA, Tributi species, cujus mentio in Statutis Delphinalibus pag. 37. § cujus titulus, *De remissione datarum vel Clamarum*.

¶ Per *Clamam* intelligo pecuniam Dalphino debitam ratione *Litterarum Clamæ* seu *clamoris*, quas creditores a Judicibus impetrabant, ut debitores suos possent ad solvendum æs alienum adigere; litteræ enim illæ nulli erant usui, quin prius Dalphino tribueretur certa pecuniæ summa, quam *Clamam* appellabant, Gall. *Clain* vel *Reclain*. Hoc tributi genus utpote subditis onerosum sustulit Humbert. II. Statuto ann. 1349. relato tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 586. *Clamæ* duplicis erant generis in Dalphinatu, *Majores* scilicet et *Minutæ*, de quarum receptione rationem reddit Giletus Coperius in Computo ann. 1318. pro Vehleria de Romanis, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 143: *Item de majoribus Clamis ad partem Domini LXXI. s. Item de minoribus Clamis ad partem Domini, etc. Quænam dictæ fuerint majores Clamæ, quænamque minores nulla nos docent historia Dalphinatus instrumenta, sed ex Camera Computorum Parisiensi pro domaniis in computo reddituum Castellaniæ Tossiacensis supremi Dumarum Principatus ann. 1508. et 1509. discimus, minores Clamas a *Burgensibus*, majores a *Foraneis*, qui extra urbes habitabant, fuisse exsolutas. Clamæ Burgensium erant unius sol. et 6. den. Viennensium, Forensium vero 4. sol. Vienn. Ex illis Castellanus Tossiacensis 6. denarios percipiebat; ex his autem 1. sol. et 6. den. Reliquum pertinebat ad Dominum.*

¶ Jam vero hujusmodi præstatio ideo *Clama* dicta est, quod a creditoribus *Clamam* in debitores suos facientibus deberetur. Primum enim *Clama* dicebatur actio qua quis rem suam repetebat. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 29. col. 1. in Libertatibus hominum S. Georgii de Esperanchia per Comitum Sabaudia ann. 1291: *Item de singulis clamoribus, si causa, pro qua fit Clama,*

major sit trium solidorum et sex denariorum; si qui in culpa fuerit, debet pro banno tres solidos et sex denarios, et si causa minor sit trium solidorum et sex denariorum, debet pro banno duodecim denarios Viennenses. Vide Clameum.

¶ Sed et *Bannum* ipsum seu mulcta judiciaria ei qui in culpa erat imposita, a Masuerio tit. 6. appellatur *Clama*. In antiqua Consuetud. Bituric. tit. 2. art. 21. 22. *Le Clain, Clama*, est *Emenda* ab eo debita, qui sua confessione cadit in iudicio ante contentionem, *Avant contestation en cause*, ut v. g. cum debitor in iudicio vocatus debitum agnoscit suum sine litigatione, eique mulcta imponitur, quod præstitit tempore illud non exsolverit. Hæc mulcta *Clama* dicitur atque distinguitur ab *emenda* quæ imponitur reo post constitutam litem, *Après contestation en cause*, ut fit cum debitor debitum negans propositisque *negationis* suæ rationibus, cogitur tandem a iudicibus sese agnoscere debitorem et ad exsolvendum adigitur: quod in Consuetudine Bituric. tit. 2. art. 24. et in Magdunensi ad Eburam tit. 1. vocatur *Ni atteint et verifié*.

* Charta ann. 1422. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 441: *Baillivus pro se habeat omnes parvas Clamas findas in manibus suis; item de aliis Clamis, bannis et frelberis usque ad sexaginta solidos inclusive. . . . baillivus tertiam partem percipiat. . . . Sed si in dictis Clamis, bannis et frelberis, ratione criminum, maleficiorum et excessuum, devolvantur et confiscentur bona immobilia, etc.*

* **CLAMACERIUS**, Pecuniæ, quæ propter *clamores* seu actiones intentatas resolvenda erat, exactor et Collector. Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 562: *Cum in curiis nostris regis Tholosæ et in vicaria dicti loci, certi clamores per litigantes ibidem fieri consueverunt, ex quibus clamoribus et pro quolibet, quando seu quociens factus est, ab altera partium debentur nobis quinque solidi, qui per certum Clamacerium, ibidem per nos seu auctoritate nostra institutum, levantur seu etiam exiguntur, etc. Pluries ibi.*

* **CLAMACIUM**, Actio in jure rem aliquam repetentis. Charta Eduardi II. reg. Angl. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 719: *Remissionem fecit eisdem abbati et conventui de toto jure et Clamacio, quod habuit. . . . in omnibus. . . . possessionibus terrarum. Vide Clameum.*

CLAMACTERIUS. Anastasius in Leone IV. PP. pag. 78: *Fecit coronas ex argento purissimo. . . habentes Clamacterios argenteos subter pendentes* 37. Quidam Codd. præferunt *Cremasterios*: sed videtur legendum *Cremasterios*, ex Græco *κρεμαστήριος*, id est, bullæ aut alii ornatus ex ejusmodi lynchis dependentes. Ita emendanda perinde Bulla Benedicti IX. PP. anni 1033. apud Ughellum tom. 1. pag. 124: *Candelas vero pendentes cum Clamasteris et cicindellis ad sufficientiam, etc. Alibi: Clamatarius pag. 127. Scribendum enim fuit *Cremasteris*.*

† **CLAMANTIA**. Vide in *Clameum*.
I. **CLAMARE**, Vocare, Italis *Chiamare*. Gloss. Lat. Græc: *Clamat*, βοᾷ, κράζει, κλέει. Papias: *Clamare, vocare, insonare*. Luxurius in Epigrammatis, in lemma unius: *De eo qui amicos ad prandium Clamabat, ut plura exposceret xenia*. Testamentum Porcelli Corocotæ, cujus meminit S. Hieronymus: *Clamavit ad se suas parentes, ut de cibariis suis ali-*

quid dimitteret eis. Commodianus Instruct. 73:

Extinctos Clamatis, qua gratia? false, peristi.

Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Et Clamavit me, et de caseo, quod mulgebat, dedit mihi quasi buccellam.* Lex Longobardorum. tit. 105. § 1. [* Rothar. 327.]: *Si quis canes alienos Clamaverit aut incitaverit, etc. Clamosa venatio, in Summa Raimundi pag. 92. in qua clamantur canes. Petrus Diaconus lib. 4. Chron. Casin. cap. 51: Tunc illi obstupefacti, alios Saracenos Clamare ceperunt, dicentes, Currite citius.* Vita S. Guidonis Abb. Pomposiani: *Voceque anxia Patrem Monasterii Clamavit.* Vita Ceddæ Episcopi Lond. cap. 2: *Clamavit ad se virum Dei.* Et cap. 8. Vita S. Lietberti Episc. Camerac. cap. 29: *Mox Clamato puero, etc.* Palladius in Hist. Lausiaca cap. 42: *Ἀπὸ θρόνου οὖν φωνήσας αὐτήν.* Dominizo:

Pontificem Christi, quem nomine Clamo Girdalium.

[*Clamer*, in Instrum. Gall. anni 1292. e Chartulario Calensi pag. 196: *Une maison desdites Religieuses, que Von Clameine Malrepast.*]

* *Clamare* pro Orare ap. Ekkehardum IV. de Casib. S. Galli cap. 3. Pertz. pag. 100. lin. 21.

2. **CLAMARE**, Vendicare, repetere, *Clamer*, in Consuetudinibus municipalibus passim: quod hodierni Præfici Galli dicunt, *Former complainte*, ut observat Brodeus ad Consuet. Paris. tit. 4. Lex Salica. capitul. 2. cap. 1: *De Justitia Ecclesiarum, vel viduarum, ... ut in publicis judiciis non despiciantur Clamantes, sed diligenter audiantur.* In Capitul. Caroli Mag. lib. 1. cap. 10: *Ad Regalem dignitatem pro causis Clamare.* [Notitia Consilii Pictav. sub Isemberto I. circa ann. 1302. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 332: *Omnem autem clamorem quicumque hominum se Clamaverit de intus in terra S. Maxentii, Monachi rectum faciant sine ullo homine partiente. S'en Clamer a la justice, apud veterem Poetam MS. e Bibl. Coislin.]*

* Charta commun. Peron. ann. 1207. tom. 5. Ordinatus reg. Franc. pag. 159. art. 5: *Si quis extraneus, qui de communia non fuerit, cum homine de communia mesletiam fecerit infra banleugam, vicini sui de communia illum juvare debent: quod si non fecerint, major communie super eos Clamare debet dedecus illatum communie.* Consule Glossar. Jur. Gall. v. *Errame.*

ACCLAMARE, Simili notione. Tabularium Prioratus Neronisvillæ: *Consuetudinem quam custodes pratorum in hac domo Acclamabant, scilicet bis in hebdomada comedere.*

RECLAMARE, Eadem notione. Repetere, in Lege Salica tit. 39. Simeon Dunelmensis ann. 1116: *Spondens Regi et Archiepiscopo se, dum viveret, illum (Pontificatur) non Reclamaturum. Reclamer, in Consuetudin. municipalibus Calvimontensi art. 93. Meldensi art. 204. Cameracensi. tit. 24. art. 2. Insulensi art. 44. etc. Unde Reclameum, nostris Reclain, sed Reclame, ut est in veteri Consuetudine Altisiodorensi. Reclamatio. Vita S. Leutfridi cap. 18: *Cum a Reclamationibus rerum Ecclesiasticarum, quas apud iudices seculares deposuerat, reverteretur, etc.* Occurrit præterea in Capitulis Caroli Mag. lib. 4. Addit. 3. cap. 1. lib. 5. cap. 134. 151. 223. [* 213. 303. 376.] in Lege Longobard. lib. 2. § 26.*

[* Liutpr. 95. (6. 42.)] in Capitul. Caroli C. tit. 5. § 1. [* ap. Tolos. ann. 844.] in Formula 125. apud Lindenbrogium, in Epistola 30. Goffridi Vindocin. lib. 2. etc. *Reclamare se de aliquo, Queri de aliquo.* Capitul. Car. Calvi tit. 16. § 2. [* ap. Caris. ann. 856.]: *Et mandat vobis, quia si aliquis de vobis se Reclamat quod injuste alicui de vobis fecit, etc.* Adde tit. 32. § 12. [* ap. Tusiac. ann. 865.] tit. 40. § 1. 2. 3. [* Convent. Attiniac. ann. 874. Chart. Caroli M. ann. 798. ap. Schannat. Episc. Wormat. num. 1: *Nostram excellentiam adit se Reclamans ob contentionem quandam, etc.*] *Reclamare suam violentiam ad palatium, in Lege Longob. lib. 1. tit. 18. § 2. [* Rachis 6.] Pro causa sua, vel causam suam Reclamare, lib. 2. tit. 41. § 1. 2. 3. [* Liutpr. 25. 26. 27. (4. 7. 8. 9.)] Ad Regem Reclamare, § 4. [* ibid. 28. (4. 10.)] in Capit. Caroli Mag. lib. 2. cap. 26. *Justitiam Reclamare super aliquem, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 52. § 15. lib. 3. tit. 32. [* Pippin. 9. 7.] [In Extentis seu Papyris Terrariis Bressiæ et Dumberum usus olim erat frequentissimus, ut Domini jurisdictionem habentes stipularentur ab hominibus suis, ut nullus eorum alium Dominum majorem, minorem vel parem Reclamarent, ea lege, ut, si reclamare vellet, bonis suis emphiteuticariis privarentur. Frequens est hæc conventio in Extentis Abbatie Chassagnæ et aliorum locorum.]**

RECLAMATOR, Idem qui *Clamator*, Actor, petens. Lex Longob. lib. 2. tit. 52. § 23. [* Lothar. 64.]: *De Reclamatoribus vel causidicis, qui nec iudicio Scabinorum acquiescere, nec blasphemare volunt, etc.*

RECLAMATORIA, Epistola, quæ ad Principem dirigitur ab eo qui se injuste possessionibus et prædiis suis vi aliqua superiore spoliatum queritur, qua illius justitiam implorat. Ejus formulæ habentur in libro Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Epist. 107. 117.

PROCLAMARE, Idem quod *Clamare*, In Jus vocare, rem sibi vendicare, in Lege Salica tit. 39. in Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 26. lib. 2. tit. 26. [* Rachis 3. Liutpr. 95. (6. 42.)] in Capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 299. [* 401.] in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 41. etc. Simeon Dunelmensis, et Radulfus de Diceto ann. 1070: *Possessiones quamplures sui Episcopatus ab Aldredo Archiepiscopo... sua potentia retentas, quæ tunc eo defuncto in Regiam potestatem devenerant, constanter Proclamabat, expetebat, etc.* Infra: *Proclamatas et expettas possessiones recepit.* Idem Radulfus ann. 1072: *Ventilata est causa de Primatu quem Lanfrancus Dorobernensis Archiepiscopus super Eboracensem Ecclesiam jure suæ Ecclesiæ Proclamabat.* Gregorius Turonensis lib. 8. cap. 32: *Quod illa despiciens, et res patris sui fuisse Proclamans, ingressa est.* Adde W. Malmesbur. lib. 1. de Gest. Pontif. pag. 206. et Vitam S. Willhelmi Abbat. Roschidensis num. 21.

PROCLAMATIO, Idem quod *Clamor*, Actio qua quis rem ablatam repetit. Petrus Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 48: *Proclamationem fecit de Ecclesia S. Sophiæ, quæ violenter a ditone hujus loci subducta fuerat.* Adde cap. 49. 59. etc.

PROCLAMARE, Appellare de iudicis iniqua sententia. Utitur semel ac iterum Lucifer Calaritanus pag. 1. et 7. *Proclamatio ad Palatium, de actoribus qui a iudicibus ordinariis audientiam Principis appellant, in Capitulari de Villis*

cap. 57. Vide Guigonem Cartusiensem de Quadripertito exercitio Cellæ cap. 83. pag. 262. cap. 34. pag. 274.

PROCLAMATOR, Qui causam agit, et litem intendit ad rem repetendam. Tradit S. Isidorus lib. 2. de Eccles. offic. cap. 11. et ex eo Rabanus lib. 1. de Institut. Cler. cap. 52. *Lectores Ecclesiasticos olim vocitatos Præcones et Proclamatores.*

RECLAMATIO. Joannes VIII. Papa Epist. 100: *Bernarius nostram nuper adiens presentiam se super fratre Adalberto suffraganeo tuo, de quo jam Romæ proclamaverat, et libellum suæ Reclamationis ostenderat.*

RECLAMIAM, in Chelron. Savigniacensi ann. 1259.

DISCLAMARE, A clamazione, seu actione sua desistere. In Statutis Roberti III. Scotiæ Regis cap. 18. *Disclamare, dicitur vasallus, qui per se, vel per sufficientem actorum notificat, quod tales terras non tenet, nec tenere intendit de tali Domino superiori suo et cum tali servitio: et hoc subjacet se, et omne quod suum est, cursui juris communis, debitis locorum interstitiis in hac parte requisitis ad hoc faciendum et respondendum.* Vide Regiam Majest. lib. 2. cap. 63. et 6. 7. et Cowell. lib. 10. cap. 8. Will. Thorn. in Chron.: *Mariscum quandam in tenura de Chistelet... in plena Curia ibidem Disclamavit.* *Disclamer*, eadem notione apud Littletonem sect. 145. et 691. *Descalanger*, in Consuetudine S. Audomari art. 14. Insulensi, etc. Vide Rastallum verbo *Disclaimer.*

CLAMARE SE AB ALIQUO, Patronum sibi adsciscere a Gallis, se *Reclamer de quelqu'un.* Adrianus PP. in Epistola ad Carolum M.: *Præfatum Episcopum... vobis commendari poscimus, ut secundum suam certam fidem atque dilectionem, quam erga nos et vos gerit, ita consolatus, prorsusque totus, nobis poscentibus a vestra præfulgida regali potentia mereatur per se Clamare, etc.* Ubi Gretzerus ad marginem reposuit, *f. amari.* Se *Clamer en Cour souveraine*, in Consuet. Andegav. art. 81. 406.

CLAMARE, et CLAMARI dicebantur Monachi in Capitulo, quoties de delictis alios accusabant, aut ipsi accusabantur: quippe apud Monachos, ut est in Carmine de laude vitæ Monasticæ, edito a Sirmondo in Notis ad Goffridum Vindocin.:

Lex communis habet visas mox prodere culpas:
Ut nascens vitium poena sequens resacet.

Statuta Ordinis de Sempringham: *Minuti vel minuti omnes die tertia possunt Clamare, vel Clamari in Capitulo. Infra: Cæteri fratres petant venias, Clament, disciplinas sumant, si quæ sumendæ fuerint. Rursum: Districte prohibemus ne aliqua Monialis in Conventu existens, ad Corpus Christi accedat Dominica, nisi ordinate Clamaverit in hebdomada, privatim vel publice, si delictum privatum vel manifestum viderit, unde regularis Clamatio fieri debeat, exceptis valde juvenibus, vel valde vetulis.* Adde pag. 765. 783. Liber Ord. S. Vict. Paris. MS. cap. 6: *Si quid offenderit, Clametur in Capitulo sicut alter.* Cap. 22: *Quando in aliquo offendit, pro quo in Capitulo Clamandus esset, corripit eum Magister solus in schola... sed et si plures fuerint, instruet illos ut de offensis suis invicem se Clament, et Clamati veniam petant, ut assuescant ordinem tenere, et cavere negligentias, et Clamores modeste faciant. Proclamare, eadem notione, in cap. 31.*

Rursum cap. 33: *Dum Clamores fiunt, nemo loquatur, nisi qui Clamorem facit, et Abbas, et qui Clamatur. Qui Clamorem facit, in primis sic dicat: Clamo rem de fratre illo: qui autem Clamatus fuerit, mox ut audierit nomen suum, nihil prorsus in sede sua respondeat, sed veniens coram Abbate, prius inclinans, postea erigens se, coram ipso stet, patienter expectans hoc quod frater suus super ipsum Clamare habet. Qui autem Clamat, non exagget Clamorem suum, nec quaerat circuitiones verborum, sed aperte dicat, Ille fecit hoc. Audito clamore, si culpabilem se cognoverit, statim veniam petens, humiliter culpam suam confiteatur. Si autem se culpabilem non recognoverit, dicat breviter stans, Domine non recordeor me hoc fecisse aut dixisse quod Frater dicit. Tunc ille qui Clamat eum, ipsam Clamationem non repetat: ipse vero prius inclinans jubente Abbate, eat sedere. Quod si aliquis videt Fratrem suum negare quod verum est, bene licet ei de eo quod vidit vel audivit, testimonium perhibere. Sciendum vero est, quod ille qui Clamorem facit, non faciet Clamorem super illum qui Clamavit, etc. Similia habent Charta Charitatis Cisterciensis cap. 3. Usus antiqui ejusd. Ordinis cap. 70. etc. Ejusmodi Clamationem et Proclamationem meminit etiam S. Anselmus lib. 3. Epist. 49. 91. ut et Concilium Biterrense ann. 1233. cap. 18. et Institutiones Capituli gener. Cisterciensis distinct. 5. cap. 1. 13. distinct. 6. cap. 12. Statuta antiqua Ordinis Cartusienensis part. 1. cap. 35. § 12. part. 2. cap. 6. § 9. cap. 12. § 8. cap. 31. § 6. cap. 30. part. 3. cap. 32. § 5. Statuta ejusdem Ordinis ann. 1368. part. 2. cap. 4. § 2. 13. Statuta Ordinis Præmonstral. dist. 1. cap. 5. et alibi passim. Hinc formula nostris frequens, *Crier quelqu'un, pro increpare.* Gloss. Lat. Gr.: *Conviatiatur illi, et convicium facit, καταβολή, Convicium, καταβολή.**

3. **CLAMARE**, Canere. Charta Sergii PP. ann. 910. apud Ughellum tom. 1. part. 1. pag. 107: *Ita tamen ut quotidianis diebus Sacerdotes et Clerici ipsius Ecclesie pro remedio anime nostræ Clament in eadem Ecclesia centum Kyrie eleyson, etc.*

* 4. **CLAMARE**, Promulgare, publicare, Charta ann. 1268. in Tabul. eccl. Massil.: *Lecta per me Bonaspen notarium et Clamata per dictum Joannem Sardum fuit hæc citatio in Viterbio.* Vide Clamatio 2.

† **CLAMARE QUIETUM**, Liberum et immunem declarare. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 123. in Instrum. anni 1222: *Et ego insuper prædicta Esamirande Quietam Clamavi prænominatis Monachis medietatem unius quarterii molendini, quam clamabam in molendino de Martinet.* Ibidem tom. 2. pag. 1317. ex Instrum. anni 1228: *Ego Robertus de Hotot... remisit et omnino Quietas Clamavi Abbati et Conventui S. Vandreg. quatuor acras terræ sitas in coutura de Heulepuis, quas de jure ex dono Willel. Recuchon Militis dicebant sibi pertinere, habendas absque reclamatione mei et hæredum meorum in puram et perpetuam eleemosynam.* Rymer. tom. 12. pag. 41. col. 2: *De eadem summa... Quietos Clamamus, et in perpetuum exoneramus per presentes.* Lobinellus tom. 2. Hist. Britan. pag. 222: *Tandem vero prædictus Hamo omnes suas calumnias domno Abbati Willelmo gratanter Clamavit Quietas; id est, declaravit se desistere calumniis seu actionibus, quibus res in Instrumento memoratas ab Abbate re-*

petebat: *Il a déclaré qu'il se desistoit du procès intenté.* Passim occurrit.

CLAMASTERIUS, Vide Clamacterius.
† **CLAMATERIUS**, Actor, qui rem suam repetit. Supplicatio ann. 1304. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 116. col. 1: *Item quod satisfaciendo aliis creditoribus, et Clamataris, et legataris, etc... quousque esset satisfactum omnibus creditoribus, et Clamataris, ac legataris, quibus ipse D. Hugo ut hæres prædicti D. Roncelini de jure tenebatur.*

† **CLAMATERIUS**, Vide Clamacterius.
† 1. **CLAMATIO**, Accusatio in Monasteriis usitata, de qua jam satis in Clamare. Antiquæ Consuetud. Canonicorum S. Jacobi de Monte-Forti tom. 4. Anecd. Marten. col. 1218: *Deinde fiant Clamationes, si faciendæ sunt. Qui autem clamat non quaerat circuitiones in Clamatione, sed aperte dicat: Ille hoc fecit, et qui clamatus fuerit... eat petere veniam.*

† 2. **CLAMATIO**, Promulgatio. Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 202. ex Diplom. Garstensi: *Ter in anno, id est, bis tempore graminis, semel tempore feni placitum suum debet habere, et hoc de Clamatione vel notificatione illius præconis.* Vide Clameum.

CLAMATOR, Litigator, actor vel reus. Lex Salica capitulo 3. § 6. Capitul. 2. ann. 805. cap. 8. et lib. 3. Capitul. cap. 7: *De Clamatoribus vel causidicis, qui nec iudicio scabinorum adquiescere, nec blasphemare volunt, etc.* Lib. 3. cap. 59: *De Clamatoribus qui magnum impedimentum faciunt in Palatio ad aures Dom. Imperatoris.* Capitulare de Villis cap. 29: *De Clamatoribus ex hominibus nostris unusquisque iudex provideat, ut non sit eis necesse venire, et ad nos proclamare.* Adde Capitulare ann. 810. cap. 1. Capitul. 2. ejusdem ann. cap. 8. Capitul. ann. 823. cap. 12. Hincmarus Remensis Opusc. 5: *Dictum est mihi, quoniam Clamatores qui ad Palatium vestrum veniunt, nullam consolationem, nec etiam bonum responsum ibi accipiunt.*

CLAMATOR ANGLIÆ PRINCIPALIS, cum suis Subclamatoribus, in Parliamentis Anglicis: cujus officium Clamatoria dictum, olim solebat esse unitum Ostiariæ, seu Ostiarii officio, ut est in libro de Modo tenendi Parliamentum: ubi de munere Clamatoris ista habentur: *Clamator Parliamenti stabit contra ostium Parliamenti, et Ostiarius denuntiabit sibi clamationes suas. Rex solebat mittere Servientes ad arma ad standum per magnum spatium extra ostium Parliamenti, ita quod nulli impressiones nec tumultus facerent circa ostium per quod Parliamentum ingreditur, sub poena captionis corporum suorum: quia de jure ostium Parliamenti non debet claudi, sed per Ostiarium et Servientes Regis ad arma custodiri.*

† **CLAMATOR**, Monachus qui alium palam accusat in Capitulo. Bern. Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74. num. 47: *Est autem consuetudo, quod cum unus clamatur, omnes qui ejusdem nominis sunt, citius debent se præsentare, donec Clamator eligat de quo dicit, etc.* Vide Clamare.

† **CLAMATOR VINI**, Præco vini venalis, Gall. *Crieur de vin*. Præceptum Philippi Franc. Regis ann. 1274. apud de Lauriere tom. 2. Ordinat. pag. 435. in Literis Johannis I. ann. 1351: *Philippus Dei gratia Fr. R. Notum facimus... quod cum tabernarii Parisius dicerent contra Præpositum et Scabinos mercatorum Parisiensium, eos non habere jus compellendi*

ipsum tabernarios solvere Clamatori Vini, tabernam ad clamandum non habenti, et clamanti invito tabernario, habente alium Clamatores in taberna sua, quatuor denarios pro dicta sua... visis et auditis atestationibus testium... pronunciatum fuit prius in Curia nostra, dictos Præpositum et Scabinos jus habere compellendi tabernarium non habentem Clamatores in taberna sua aperte, solvere Clamatori clamanti hora debita in taberna, quatuor denarios pro sua dieta; nisi tabernarius velit jurare coram Præposito mercatorum, se nichil de vino sic clamato ipsa die vendidisse. Consuetud. Bituric. apud Thomasserium pag. 229: *In falsis mensuris habet dominus 60. solidos: sed si Clamator Vini tradidit falsam mensuram, debet quare illam cui tradiderit.* Vide Præco.

† **CLAMATORIA VINI**, Officium, ut videtur, Clamatoris Vini. Codex MS. reddituum Episcopatus Altissiod.: *Troussæ in Martio 1. sol Clamatoria Vini XL. Hi 40. solidi videntur ad Episcopum redire ex officio Clamatoris locato.*

* **CLAMATOR AUDIENTIÆ**, Apparitor, ostiarius, Gall. *Huisstier*. Charta ann. 1365. ex Cod. reg. 5187. fol. 3. v.: *Item (Carolus de Alenconio archiep. Lugdun.) constituit Clamatores audientie et expeditorem litterarum curiæ Lugdunensis Humbertum Brutini.*

* **CLAMELOTUM**, pro Camelotum, in Convent. Saonæ ann. 1526. Vide in hac voce.

CLAMEUM, CLAMANTIA, CLAMATIO, CLAMOR, Anglis *Claim*, Practicis nostris *Clain*, Calumnia, seu actio, quam quis intendat ad recuperandam proprietatem vel possessionem rei suæ quam alius ei abstulit. Regiam Majestatem lib. 1. cap. 9. § 1: *Utroque litigantem in curia præsentem et petentem, Clameum suum faciente, super injusto deforciamento terræ, etc.* Cap. 10: *Petens Clameum suum, querelam in hunc modum ostendat et faciat.* Matthæus Paris ann. 1240: *De Clameo suo prosequendo.* Thom. Walsingham ann. 1354: *Si Rex Angliæ totum jus et Clameum, quibus regnum Franciæ vendicabat, Regi Francorum remitteret.* Vide Monast. Anglic. tom. 1. pag. 48. [et supra vocem Clama, et infra Clamum.]

* *Clam*, in Assis. Hieros. cap. 28: *Qui se veaut clamer d'ome, qui n'est présent en la court, celui qui veaut le Clam faire, etc.* Si tamen bene editum est.

† **CLAIMUM**, Eadem notione. Madox Formulæ Anglic. pag. 179: *Ego Ingeram de Dumar concessi et dedi sibi et hæredibus suis unam virgatam terræ in Otheselvia, quam tenuit Baldevinus le Groper, pro Claimo et jure quod clamavit.*

CLAMEUM CONTINUUM, Anglis, est quædam continua, id est annalis, feudi simplicis aut talliati, de quo quis disseisitus est, et cujus possessionem recuperare ob metum potentis adversarii non audet, vendicatio, quasi vindicis causa, ut sic tandem metu amoto, hæredem disseisitoris æque possit sua auctoritate a possessione remove, ac si recenter spoliatus fuisset. Cowell.

RETROCLAMUM, Curia Generalis Catalaniæ in Villa Perpiniensi sub Petro Rege Arag. ann. 1351: *Absque Retroclamo, vel requisitione.*

CLAMANTIA, Eadem notione. Charta Edw. II. Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 2: *Concessionem etiam remissionem, et quietam Clamanciam, quas... fecit Abbati... de omni eo quod habuit, vel aliquo jure habere potuit in villa, etc.* Oc-

currit ibi pluries, [et apud Th. *Madox* Formul. Anglic. pag. 205. Rymer. tom. 2. pag. 420. et in Libro nigro Scaccarii pag. 373. etc.]

CLAMATIO, pari significatu. Matth. Westmonast. ann. 1189: *Et pro hac redemptione castrorum et quietam Clamatione fidelitatis et ligantiae de Regno Scotia... dedit, etc.* Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Monastici: *Concessionem etiam, remissionem, et quietam Clamationem quas Alemona... fecit eidem Abbati, etc.*

† CLAMIDATUS, pro *Chlamydat*, apud Radulphum Cadomensem in Gestis Tancredi tom. 3. Anecd. Marten. col. 188.

* CLAMILOTUM. [Gall. camelot. «Tincorie Clamilotorum civitatis Nicosie. (Venise Senato. Mar. III. f. 61. an. 1448.)»]

† 1. CLAMIS, pro *Chlamys* supra in voce *Bindæ*.

* 2. CLAMIS, ITIS, pro *Chlamys, idis*, in Inventar. sacr. suppell. abbat. Prum. ann. 1003. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthem* pag. 349. col. 2: *Clamites, qui vocantur Ephod, duæ.* Vide *Bindæ*.

* CLAMITELLA, Crepitaculi species, Gall. *Cliquette*. Officiar. curator. dicec. Clarom. edit. ann. 1490. ubi de modo separandi leprosos: *Nota quod antequam (leprosus) intret domum suam, debet habere tunicam et caligas de griseo, sotulares proprios videlicet simplices, et sinum (signum) suum, Clamitellas, Gallice Clquettes.*

† CLAMIUM, ut *Clameum*, in Litteris Edmundi fratris Edwardi Regis Angliæ apud Rymer. tom. 2. pag. 35: *Nos juri et Clamo, quod in dicta Senescalia in feodo et hæreditate nobis... competere potuit renuntiamus in perpetuum.* Occurrit iterum in Instrumento anni 1260. apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 13.

* CLAMMISIUM, Matrimonium clandestinum. Stat. synod. Tornac. ann. 1366. pag. 26. art. 6: *Item excommunicamus omnes illos, qui Clammisus seu matrimonis, vel coram sacerdote vel aliis celebrare (celebratis) studiose interfuerint.*

† CLAMNUM, *Clarissimum*. Gloss. Isidori ad quod Grævius: *Non capio quid hæc sibi velint. Forte scribendum, Clarissimatus, Honor Clarissimorum.* Papias MS. habet, *Clarimum, Clarissimum.*

CLAMODICUS. Capitula Caroli C. tit. 39. § 3. [** ap. Carisiac. ann. 873.]: *De illis liberis hominibus, qui infames, vel Clamodici sunt de testibus, vel latrocinis et rapacitatibus, etc.* Ubi Sirmondo *Clamodicus*, dicitur qui magnam habet infamiam, qui gravi crimine alicujus infamia laborat, de quo clamores dicuntur et feruntur, qui ab omnibus accusatur. Sed puto *Clamodicum* hic appellari, qui in judicio clamatur seu accusatur de crimine, quod sequentia videntur innuere.

† 1. CLAMOR, Promulgatio. Inquesta super usu et usuagio Libertatum Monasterii Beccensis: *Monachi tenent assistias suas in terra (de Buris) et faciunt eas proclamare, quando ipsas contigerit prorogari, et audivit pluries ipse (testis) qui loquitur Clamores fieri, etc.*

2. CLAMOR. Idem quod *Clameum*, Practitudo nostris, *Clameur*. Vetus Consuetudo Normanniæ cap. 57: *Plainte ou Clameur est quant aucun monstre à la Justice en plaignant soy, le tort qui luy a esté fait, afin qu'il en puisse avoir droit en Court.* Lex Longob. lib. 3. tit. 1. § 11.

[** Carol. M. 99.]: *Si de possessionibus... super eos Clamor venerit.* Tabular. S. Petri Burgul. Charta 82. fol. 82. ann. 1089: *Si servus meus vel conlibertus ibi manens, mihi servare voluerit, de eo ad Monachos Clamore faciam.* Infra: *Si aliquis ex meis eos, vel eorum censum capiat, absolute reddam, si Clamore inde habuero.* [Charta ann. 1182. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 191: *Item si dominus Otto de aliquo hominum Abbatibus Clamore facit, quod non denarios quos debet reddiderit, per Clamore et justitiam Obedientiarum, vel ejus qui vicem Abbatis ibi agat, per unum testem vel per juramentum ille qui accusabitur se solvise ostendet, vel capitale et tantumdem de emenda persolvat.* Occurrit iterum apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 184. Baluzium, tom. 2. Hist. Arvern. pag. 781. in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 2. pag. 533. ex Charta Beatricis de Turre Dominæ Rossillonis pro Ordine Cartusie ann. 1280: *Exceptis bannis, Clamoribus personalibus, mero et mixto imperio.*]

* Margalet. in Stat. Aquens. cur. submiss. lib. 2. cap. 4. pag. 124: *Clamor, Clame, dicitur Quærimonia sive querela creditoris contra debitorem, eo quia quod facere promiserat, minime adimplevit.*

* CLAMORES DUCERE, pro Deferre. Charta ann. 1221. ex Lib. albo episc. Carnot.: *Clamores igitur factos tenetur (major) ducere coram episcopo.*

* CLAMOR DE HARO. Vide *Haro*.

CLAMOR JUDICIARIUS, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 62. § 1. et 3.

PLANUS CLAMOR. Charta libertatum Seiselli ann. 1285: *Qui contendit ponere fidei-jussorem de plano Clamore, qui cognitus est, debet 3. solidos.* Chartular. Campaniæ Thuanum fol. 287: *Si aliquis hominum B. Martini Clamore faciat de alio homine B. Martini, Præpositus B. Martini deducit et tenet placitum sine Viario: et si fuerit planus Clamor, videlicet usque ad valentiam 3. solidorum, totus Clamor est Præpositi.*

* Qui circa rem parvi momenti versatur. Libert. villæ de Andeloto ann. 1269. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 126. art. 4: *Planus Clamor per sex denarios emendabitur.* Vide infra *Planus*.

CLAMOR FALSUS, in Consuetud. Norman. cap. 7. 95. *Fausse Clameur*, cum quis contra jus rem quampiam clamat, et in judicio petit. Charta libertatum urbis Seiselli: *Si quis Falsum Clamore fecerit, tres solidos debet.* Consuetudines MSS. S. Juliani de Saltu in Lingonibus: *Et la Clamor au Prevost vanra à 4. deniers de Tournois, et ne poiera l'en riens de Fausse Clamor.*

CLAMOREM FACERE, apud Tyrrium lib. 12. cap. 25: *Si Veneticus super quemlibet hominem, quem Veneticum, Clamore fecerit, in Curia Regis emendetur.* Goffrid. Vindoc. lib. 3. Epist. 16: *Cum quondam de Sigebranno apud Comitum Clamore facturus Vindocinum venisset. Idem Opusc. 11: Sæpe inter Monachos agitur, ut per eos qui de aliis in Capitulo Clamores faciunt, etc.* Est queri de aliquo. Vide *Clamare* 2.

CLAMOR VIOLENTE, CLAMOR AUT VOX POPULARIS, Vide *Huesium*.

CLAMOR, Debitum, quod ab aliquo repetitur. [Testamentum G. Comitum Nivernensis ann. 1239. in Maceris Insulæ Barbaræ: *Propter Clamores vero meos pacificandos præcipio quod redditus S. Marcellini sint in manu executorum meorum.*] Testam. Amedei IV. Comitum Sabaudie ann. 1252. apud Guichenonum:

Volo et præcipio quod omnes Clamores mei, et debita mea amicabiliter et sine strepitu solvantur. Eadem occurrit formula in Testamento Beatricis Comitissæ Provinciæ ann. 1263. Petri Comitum Sabaud. ann. 1268. Thomæ Comitum Sabaud. ann. 1288. et Aymonis Comitum Sahaud. ann. 1843. apud eundem pag. 64. 70. 75. 77. 93. 170. [In Testamento Alionoræ Comitissæ Bononiæ apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 119.] Adde V. Cl. Dionysium Salvagnium. Boissium lib. de Usu feudor. pag. 378. Charta ann. 1187. in Tabulario Vindocin. fol. 277: *Guagia etiam, vel Clamores alicujus forefacti, sine assensu Prioris reddere non potest, nec quitare.*

† CLAMOR PACIFICATUS, Debitum exsolutum. Charta Joannis Sacerdotis Ecclesiæ Lugdun. ann. 1192. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 24: *Habebunt quoque decimam eorum reddituum, quos de Ecclesia defuncti ejus habiturus est, a die obitus sui usque ad quintum Martium, post solutionem refectoriorum et debitorum, et Clamoribus pacificatis, ipsi vero debebunt Ecclesiæ nostræ possessionem et Missam in Natale Domini.* Vide *Pacificare*.

CLAMOR BELLICUS, Qui in procinctu prælii, atque adeo in ipso prælio inclamari a militibus solebat. Robertus Monachus lib. 2. Hist. Hieros.: *Et hoc signum erat Bellici Clamoris ipsorum.* Signum Clamoris, apud Will. Tyrrium. Sed de Clamore bellico consulenda omnino binæ nostræ Dissertationes ad Joinvillam, 11. et 12.

CLAMOREM LEVARE, in Edicto Philippi Pulchri Franc. Regis ann. 1303. idem sonat quod finem imponere clamoribus creditoris adversus debitorem: *Item, quod quando Clamores fient de debitis et debita erunt contestata, eis detur quindena, ut moris est in majori parte Senescallie, quodque transacta quindena, Clamor non levetur per Bajulum, priusquam satisfiat de debito creditoris.* Sed alias *Clamore Levare* idem est ac conviciis, clamoribus et sibilis alicquem consecrari. Gall. *Huer après quelqu'un*, ut fusius dicitur in voce *Huesium*.

† CLAMOR AD DEUM, quo suppliciter exoratur, ut opem ferat temporibus afflictionis. Hujusce *Clamor* varias exhibent Antiqui formulas, ut Bernardus Monachus in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 40. Anonymus quidam de rebus gestis in Monast. S. Michaëlis in periculo maris ineunte sæc. XII. ubi singulare refert hujus *Clamor* exemplum adversus Thomam de S. Johanne nemorum Monasterii vastatorem, Scriptor Actorum MSS. S. Lauri. et Guido Monachus in Disciplina Farfensi cap. 37. ex quo hæc depromere visum est ad specimen aliorum: *Hac ratione facientibus Ecclesiastici ordinis Clamor ad Dominum. Ad Missam principalem jam dicta Oratione Dominica Ministri Ecclesiæ cooperiant pavimento ante altare cilicio, et desuper ponant Crucifixum et textum Evangeliorum, et corpora Sanctorum, et omnis Clerus in pavimento jaceat prostratus canendo Psalmum. Ut quid Deus repulisti in finem sub silentio. Interim duo signa percutiant ab Ecclesiæ custodibus, solisque Sacerdos ante Dominicum Corpus et Sanguinem noviter consecratum, et ante prædictas Reliquias Sanctorum, alta voce incipiat hunc clamorem dicere: Ostende nobis. Esto nobis Dom. Memento nostri Dom. Exurge Dom. Domine exaudi orat. In*

spiritu humilitatis et animo contrito ante sanctum altare tuum et sacratissimum Corpus et Sanguinem tuum, Domine Jesu. Redemptor mundi, accedimus, et de peccatis nostris, pro quibus juste affligimur, culpabiles contra te nos reddimus. Ad te, Domine Jesu, venimus, ad te prostrati clamamus, quia viri iniqui et superbi, suisque viribus confisi, undique super nos insurgunt, terras hujus Sanctuarii tui cæterarumque sibi subjectarum Ecclesiarum invadunt, deprædantur et vastant; pauperes tuos cultores earum in dolore et fame, atque nuditate vivere faciunt, tormentis etiam et gladiis occidunt, nostras etiam res, unde vivere debemus in tuo sancto servitio, et quas beatæ animæ huic loco pro salute sua reliquerunt, diripiunt, nobis etiam violenter auferunt. Ecclesia tua hæc, Domine, quam priscis temporibus fundasti et sublimasti in honorem beatæ semper Virginis Mariæ sedet in tristitia, non est qui consoletur et liberet eam, nisi tu Deus noster. Exurge igitur, Domine Jesu, in adiutorium nostrum; conforta nos et auxiliare nobis; expugna impugnantés nos, frange etiam superbiam illorum, qui tuum locum et nos affligunt. Tu scis, Domine, qui sunt illi et nomina illorum, corpora quoque et corda eorum, antequam nascerentur, tibi sunt cognita. Quapropter eos, Deus, sicut scis, iustifica in virtute tua, fac eos cognoscere sua malefacta, et libera nos in misericordia tua; ne despicias nos, Deus, clamantes ad te in afflictione, sed propter gloriam Nominis tui et misericordiam, qua locum istum fundasti, et in honorem Genitricis tuæ sublimasti, visita nos in pace, et erue nos a præsentibus angustia. Amen. *Quo Clamore facto reportentur Reliquiæ suis locis, et dicat Sacerdos sub silentio Collectam.* Libera nos quæsumus, Domine.

3. **CLAMOR**, Districtus. *Clamor de Almacillis, in Foris Aragon.* lib. 1. tit. Quod Ripacuria, etc.

* 4. **CLAMOR**, Mulcta pecuniaria, quæ propter clamorem exigitur. Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 345: *Quod si.... ipsos consules.... contineret poni in defectu, vel ipsos debere Clamores et gaigia;.... ipsi consules.... quitti et liberi perpetuo remaneant et teneantur solvendo medietatem dumtaxat talium defectuum, Clamorum, gaigionum, etc.* Occurrit præterea tom. 3. pag. 117. et tom. 7. pag. 311. art. 5. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. Chartoph. reg. ch. 152: *Petrus Rousselli in hæc verba prorumpit, Petre Florentii, tu es causa quod hac die avunculo meo deconstitit unus Clamor.* Neque aliter intelligendum Clamorem levare, quam Mulctam ex Clamore exigere.

* **CLAMOROSE**, Clamose. Constitut. Carmelit. MSS. part. 1. rubr. 5: *Quod si quis conviciose et Clamorose locutus fuerit, a præsentibus continuo silentium eidem imponatur.*

† **CLAMOROSUS**, f. pro Clamosus. Sal-las Malaspinæ lib. 4. Rerum Secularum apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 299: *Secundus vero exercitus Corradini manipulus de Clamorosis in bello Theutonice congregatis sub nutibus Corradini, Ducis Austriæ, ac quorundam Baronum de Alamannia solidæ audaciæ moderabatur habenas.*

† **CLAMOROSA INSINUATIO**, Querula monitio. Bulla Innocentii VI. Papæ ann. 1357. in Bullario Carmelitarum pag. 97: *Frequentes hactenus.... Episcoporum, etc.*

querelæ contra dilectos filios Prædicatorum et Minorum Ordinum Fratres, Sedis Apostolicæ jam dudum excitarunt, nostrumque Clamorosis Insinuationibus excitare et fatigare non cessant auditum.

CLAMOSUS, Qui clamat, vel resonat. Isidorus lib. 10. Orig.: *Clamosus, quasi calamosus, a calamo scilicet, quod sonet.* Hoc sensu *clamosus* silentium dixit Senator lib. 4. Epist. 51. Abdias seu Julius Africanus lib. 6. Hist. Apostol.: *Jube astare hic qui sunt eloquentes in linguis, acutissimi in argumentis, et Clamosi in vocibus.* Epistola Florentinorum ad Alexandrum PP. II. apud Baron. ann. 1063. num. 45: *Eligitur denique Abbatum unus Clamosus voce, apertus lingua.* Ita Sugerius in Lud. VI. pag. 289. Gesta Consul. Andegav. cap. 13. num. 6. etc.

CLAMOSUS, Famosus, celebris. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2: *Locus ille de Brenehoc magnus et famosus, quem et Clamosum dicunt, patriam replet. Clamosissimus, hac notione habetur apud Vegetium in Præfat. ad lib. 3. Artis veterin.*

CLAMOSUS, Idem qui Clamodicus. Capitula Caroli C. tit. 39. § 3. [** ap. Carisiac. ann. 873.]: *Si servus alicujus ita Clamosus est, Comes dominum servi commoneat, ut eum in mallo præsentet, et præsentatum, si aliquis comprobare voluerit, faciat, etc.* [** Chart. Ermenfr. Abbat. Gorzensis ann. 934. post Irmin. pag. 351: *Si vero Clamosus fuerit, donec ejus causa finiatur, infra polestatem triturabit 2. modia avenæ, etc.*]

* **CLAMPLATAS**, vel CLAINPLATAS, aut CLANPLATAS. Inquisit. super destruct. bastidæ Sabran. ann. 1363. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 80. v.: *Item dimisit viginti quatuor balistas pro majore parte de reverso. Item unum Clamplatas, etc.* Instrumentum focarium videtur.

CLAMUCIUM, Loricæ, ut videtur, hamis seu maculis ferreis contexta. Gaufridus Malaterra lib. 2. cap. 35: *Comes... Arcadium de Palerna... splendidum Clamucio, quo pro lorica utitur, armatum... interficit.* Et mox: *Clamucium quo indutus erat, nullis armis poterat violari, nisi ab imo in superius impingendo inter duo ferrea quæ per juncturas catenata sunt, ingenio potius quam vi viantetur.* Nescio an legendum his locis Camicium, aut Camisium, pro Clamucium, ut si quod nos Galli appellamus, Chemise de maille.

† **CLAMUM**, Gall. *Clain*. Actio rem sibi ablatam repetentis. Notitia Concilii Pictav. sub Isemberto Episc. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 332: *Et si foras terram S. Maxentii Vicarii Clamum habuerint, ipsi districtum accipiant.* Rymer. tom. 13. pag. 244. col. 1: *Omni-modæ impetitiones, et injustæ clamations, sive Clama et non Clama sive non clamations, etc.* Alia sunt exempla in vocibus *Exarichus* et *Infestare*. Vide *Clameum*.

* **CLAMUS**, ut supra *Clamor* 4. Pactum ann. 1114. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 389: *Donamus vobis et infantibus vestris et posteritati vestræ totos Clamos et districtos de mercato toto de Biterri, quod habeatis in tertiam partem et nos duas.*

CLAN, apud priscos Scotos, qui montani et silvestres dicuntur, significat tribum, seu multitudinem hominum ab uno communi parente seu stipite descendentium. Vide Skenæum ad Statuta Willelmi Regis Scotiæ cap. 28. ubi de lege, quam Scoti vocant de *Clan-Mak-duff*.

CLANGLARE, Celare, occultare. Al-

dhelmus Abbas Malmesburiensis: *Frustra talenti fenora subterraneis Clanculantur defossa sablonibus.*

† **CLANGULARII**, ex Anabaptistis illi dicuntur, qui fidei confessionem minime necessariam judicant. Idem quod in hortis convenire soliti, *Hortularii* dicti. Hofman. in Lexico. Vide Florimond. Raimondum lib. 2. cap. 13. n. 3.

* Vide M. Pauli Stockmanni Lexic. Hæres. Lips. edit. ann. 1719.

† **CLANCULUS**, Occultus. Vita S. Dunstani tom. 4. SS. Mail pag. 354: *Nonnulli eorum Clanculi persecutores illius extiterunt.*

† **CLANDESTINARE**, Occultare. Papias MS.

** **CLANGA**, Campana. Reinard. Vulpes lib. 3. vers 1265:

En comitante pari nonam modo Clanga profestam
Tinnit, ut ipse audis, quid tibi tester ego?
Et tunc forte duo, sed non ob id, æra sonabant, etc.

Vide *Clangorium* et Graffii Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 563.

† **CLANGALIS**, Sonum edens, a *Clangere*, Sonum edere. Epistola Joannis Troester apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 232: *Sed quis attonitus strepor, aut quæ Clangalis, ærea sonora in ultima platea æthera usque movet?*

† **CLANGERE**, dicitur de clamore aquilæ, ut videri potest in *Baulare*.

† **CLANGISONUS**, Clamosus. Vita S. Guthlaci tom. 2. April. p. 42: *Ut totam pene a celo in terram intercededinem Clangisonis boatibus implerent.*

CLANGORIUM, Campanarium, campanile, turris Ecclesiæ, ubi clangunt tubæ Ecclesiasticæ: sic enim campanas vocant Walafridus Strabo et Honorius Augustod. Regula S. Pachomii cap. 9: *Quando ad Collectam Clangor tubæ increpuit per diem, etc.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 74: *Qui restitulis nixus, quas desuper trabibus Clangorii artificiose in-nexuit, sparso latice ignem extinguebat.* Infra: *Furiosus quidam ex Clericis in Clangorio sedens, in medio sagittam contorserat.* Chronic. Fontanellense cap. 7: *Et ecce fulmen per æra devolutum cum fragore horribili impegit Fontinellensis Ecclesiæ in Clangorium ejus tantum crucem violenter, ac si gladio truncatam ad terram dejecit. Clangor signorum, apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 684. et in Vita S. Guillelmi Gellonensis cap. 33. Edit. Mabillonii. Concilium Lemo-vicense ann. 1031. Sess. 2: *Cessantibus metallinis Clangoribus.* Vide Erotianum in Lexico Hippocrat. in Κλαγγώδης, etc. et supra *Clanga*.*

† **CLANGOROSUS**, Clamosus. De excidio urbis Aconis, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 778: *Intrantibus igitur Sarracenis cum impetu fere spatium tractus balæ intra civitatem cum vocibus Clangorosis, lethali deducendo cæssione, Christianos oportuit retroire.*

* **CLANGURA**. Charta Vitalis ducis Venet. ann. 1064. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1536: *Nobis vero de eisdem anguillis undenam anguillam daturi estis, tracto prius omni expendio Clanguræ piscariarum.* An sumptus, Gall. *Entretien?*

* **CLANIPLATAS**. Vide supra *Clamplatas*.

CLAPA. Charta ann. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Histor. Eccles. Placent. num. 98: *Et posuimus terminum unum lapidem signatum signo Crucis supra et infra, locatum supra Clapam vivam eodem signo crucis signatam.* Occurrit rursus infra. [Utro-

bique forsitan melius legeretur *Placa*, a Græco πλάξ, Gall. *Plaque*, Lamina.]

* *ACERVUS*, congeries lapidum, Provinc. *Clapié de peyre*. Lit. remiss. ann. 1464. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 534: *Eumdem fecit cadere super unum Clapas lapidum extra curtem*. Stat. Placent. lib. 4. fol. 40. vº: *Omnes habentes boras iuxta stratas publicas civitatis Placentiæ, teneantur in ea parte, in qua occupaverint seu occupant de via publica, occasione hostiorum et fenestrarum ipsius boræ, ponere inter ipsam boram vel fenestras et stratam et tenere unam magnam Clapam, vel assidem ita largam et longam, quæ corripiat tantum quantum protendit extra murum.* [**Succis Klapper* sunt lapides minuti et rotundi. Island. *Klaupp* scopulum denotat. Vide Hrii Glossar. Suo-Gothic. voce *Klapper*.]

* *CLAPEIRADA*, Eodem intellectu. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Quæsitiv quare dicta Clapeirada, quæ vadit ab ulmo de Cravo usque ad defensum d'Aurella fuerat facta.... Dixerunt quod fuerat facta.... ad signandum ad quem locum protendebatur proprietatis et pastura d'Aurella, et proprietatis et pastura civitatis Arelatis*. Rursus infra: *Et a dicto capite defensi per quandam Clapeiradam rectam, ubi solebant esse magni lapides et grossi*. Vide infra *Claperius* 1.

* *CLAPPELLA*, Lateris species. Convent. Saonæ ann. 1526: *Quod fornaxarii debeant pro unaquaque fornaxata sive cocta laterum seu mattonorum vel Clapellarum, etc.* Infra: *Item qui conduxerit per mare mattonos seu Clapellas, soldos duos* (solvat).

† *CLAPERIA*, ut mox *Claperius*. Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 783: *Possint dicti homines capere in vineis suis et vicinorum suorum lepores et cuniculos, non faciendo Claperias seu garenas, etc.*

† *CLAPERIUM*, Charta Caroli II. Regis Siciliæ ann. 1289. ex Schedis Præsidis de *Mazaugues*: *Territorium de Layncello durare et protendi usque ad fines infra scriptos, videlicet usque ad summitatem campi Hugonis, ubi et Claperium manufactum, et protenditur versus S. Michaelem*. Charta ann. 1246. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 188: *Claperium, quod est intus curiam veterem*. Hist. Episcoporum Altissiod. apud Labbeum de Aymerico: *Hic primus construxit Claperia cuniculorum Regennis in garenna*.

CLAPERIUS, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi et multiplicantur, Gall. *Clapier*. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1310. pro libertatibus Bastidæ in Petragoricis in 47. Regesto Tabularii Regii num. 38: *Item liceat quicumque habitatori dictæ bastidæ loca sua propria exspectare, et ibi columberia, pisqueria, et Claperios pro cirogrissis* (sic) *facere, dum tamen jura dominorum a quibus tenentur ipsa loca, in aliquo non fraudentur*. [Charta ann. 1212. ex Archivio S. Victoris Massil. Diocesis. Forojul. n. 62: *Pars vineæ ex parte Claperii*. Altera ann. 1037. ibid. n. 30: *Hoc est de balna, sicut vadit via ad S. Petrum, et sunt Claperii*. Acta de terminis territorii Massil. ex Archivio ejusdem urbis, ann. 1278: *Quem lapidem sive queirrinum pro termino antiquo concordari confirmaverunt, ita quod dictus Claperius remanens a parte Orientis et dictus violus in medio dicti Claperii, etc.*]

* Stat. Auxit. MSS. art. 35: *Item est consuetudo ibidem, quod quicumque pis-*

catur seu venatur in piscariis, stagnis, Claperis, deveisitis et columbariis contra voluntatem dominorum quorum sunt, quod tenetur solvere, etc. Hinc *Clapoire* et *Clappier* dictum a nostris Lupanar. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 222: *Ledit Ogier aiant pendu un bazelaire.... à sa sainture et un planchon en sa main.... disant qu'il estoit temps que le Clapoire feust effondrée*. Aliæ ann. 1424. ex Reg. 173. ch. 130: *Clappier et bordel publique, etc.*

Vox orta a *Clapa*, instrumentum seu machina qua capiuntur cuniculi. Glossæ MSS. Reg. Cod. 2062: Ποδοκάκη, τὸ ἐν εἰρκτῇ ἔσλον ὅπερ κλάπα λέγεται καρτικίου.

† Quidam *Claperium* deducunt a κλέπτειν, Furari, quia quasi furtim subducuntur cuniculi, dum confugiunt ad Claperios. Menagius post Labbeum a *Lepus*; unde *Lapus*, inquit, *Lapinus*, (Gall. *Lapin*) *Lapinarium*, *Lapiarium*, *Clapiarium*, Gall. *Clapier*, Nonne felicius Illustriss. Præsides de *Mazaugues* a *Lapis*? Certe huic etymo favet ipsa *Claperii* notio; non enim solum haram cuniculariam significat, sed etiam acervum lapidum, quem usque hodie *Clapié de peyre* nuncupant Provinciales; hacque notione vox *Claperius* accipienda est in quibusdam instrumentis. Quoniam vero in acervos lapidum frequenter sese recipiunt cuniculi, hinc forte ad eorum haras significandas vox *Claperius* usurpata.

CLATERIUM, Eadem notione. Tabular. Fossatense: *Et quod habeamus in toto territorio dictæ villæ, garranam perpetuo, in qua non possint venari nisi ad lepores cum cane,.... et fecit ibi fieri Abbas multa Clateria ad opus cuniculorum*. [Puto mendum esse amanuensis, qui perperam scripserit *Clateria* pro *Claperia*.]

* *CLAPERIUS*, ut supra *Clapa*. Charta ann. 1058. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *A Septentrione pergit per viam publicam et vadit per Claperios, qui sunt in campum de S. Maria*. Inquisit. ann. 1268. jam laudata: *Et sic protenditur a dicto defenso per Claperios et partidam tenementi Arelatis et Auricalæ*. Pactum inter episc. Magalon. et gentes reg. ann. 1332. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 948: *Usque ad Clapum seu acervum lapidum, qui est prope pontem Salaronis.... usque ad Clapum seu acervum lapidum, qui est in capite vineæ de Salarone.... et a dicto Claperio seu acervo lapidum, etc.* Quo etiam pertinent que addita fuerunt in voce *Claperius* post *Claperia*, non ad haram cuniculariam. *Clappier*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1456. ex 189. ch. 110: *Les supplicans misdrent le corps d'icellui brigant soubz un Clappier et monceau de pierres*. Alia notione vide in *Claperia*.

CLAPERSEDRA, pro *Clepsydra*. Matth. Silvaticus in Pand.: *Clasesedia, Clapersedra, est species syringæ, qua injicitur medicina in vesicam propter impulsionem instrumenti solidi in concavum instrumentum*. Voci notio indita a similitudine clepsydre dolii, de quo vocabulo infra agimus. Vide præterea *Classedra*.

* *CLAPETUM*, a vulgari *Clapet*, Crepitaculum, Gall. *Cresselle*. Ordinar. Ms. S. Petri Insul.: *Nota quod pulsatione dicitur vesperarum facta* (feria scilicet v. hebdom. major.) *sicut in festis novem lectionum, non amplius pulsantur campanæ, sed Clapeta*.

† *CLAPO*, Modus prati: *Confitetur tenere quemdam Claponem prati, in quo fieri potest una mansulla feni*. Sic in missis ad nos Collectaneis Viri Cl. D.

Aubret, qui addit putare se *Claponem* habuisse figuram unguis porci,.... quem rustici Dumbenses vocant, un *Clapon*.

† *CLAPONUS*, Ferrea solea, sic dicta a sono, quem edit dum currit equus. Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ad ann. 1230: *Unde optimus equus compararetur, et ex parte sua præsentaretur Communi Januæ, coopertus optimo auro, et ferripedatus Claponis argenteis: qui equus sive desterius emtus fuit et ductus per civitatem Januæ in signum memorie cum Claponis argenteis et panno aureo coopertus*.

* *CLAPSEDRA*, eadem notione qua *Clapersedra*, in Charta ann. 1341. ap. Lappenb. Init. Fœder. Hanseat. pag. 365.

* 1. *CLAPUS*, Acervus, congeries lapidum. Locus est supra in *Claperius* 1.

† 2. *CLAPUS*, ut supra *Claperius* 2. Statuta Massil. lib. 5. cap. 19. § 21: *Item quicumque diruet, o destruira, Clapum alienum de die, solvat pro pena banni x. sol. de nocte xx. sol.*

* Pactum ann. 1316. ex schedis Pr. de *Mazaugues*: *Item convenerunt... quod quicumque acceperit cuniculum, vel venatus fuerit, vel Clapos clausit seu viterios, teneatur dare, etc.* Infra: *Quicumque habet Clapos, teneatur ipsos manuteneere, et si fuerint destructi, reficere; et nullus lapides Claporum possit in alios usus convertere*.

† *CLARA*, Magnum et latum peplum, quo Moniales obtegunt caput velantque faciem, sic dictum *Clara*, quod per textum suum rarissimum inspicitur quasi per transennam, apud Leibuit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 881. et 903. Alia notione sumitur in Concilio Albiensi cap. 16. apud Achierum tom. 2. Spicil. pag. 640. ac forte pro panno candidiori vel coloris cujusvis splendidioris: *Districte præcipientes, ut Regulares aliqui Clara vel nigra, bruneta vel panno alio sumptuosio, sendato quoque aut serico non utantur*.

* *Cler*, Panni species, in Lit. remiss. ann. 1375. ex Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 271: *La mere de laditte Meline bailla une cote de Cler qu'elle avoit à sa fille*.

CLARA OVI, Albumen ovi. [Hisp. *Clara de huevo*, Gall.] *la Glaire de l'œuf*; in Miracul. B. Ambrosii Senensis instr. 27.

* *Clere*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1411. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 390: *Ice'llui Bernard print des estoupes et de la Clere des oefs, et au mieulx qu'il seut appareilla les playes, qui fort seignoyent*. Aliud vero sonat *Clere*, in aliis Lit. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 282: *Et d'illec* (de Lamberville) *se parti et s'en vint par costes et par Clere tant que il vint à Fontaines le Sourt*. Vallem significare videtur: undenam vero?

† *CLARARE*, Illustrare. Acta SS. Maii tom. 5. pag. 238. * de S. Austregisilo: *Et ad Clarandum S. Austregisili meritum evelluntur a natibus infixi pedum tali*.

* Declarare, notum facere. Vide *Clarefacere* et infra *Clarum facere*.

CLARASIUS, *CLARIO*, *CLARO*, *LITUUS*, a claro quem edit sono, δεικνωότερος ἀλλός, Græcis: Gallis, *Clairon*, Anglis, *Clarions*, Cambro-Britannis *Clarion*, tuba. Willelmus Malmesbur. lib. 4. Histor. Angl. ann. 1101: *Clarasicrum melodia perstreperante*.

CLARO. Charta ann. 1220. apud Marcam lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 1: *Congregati ibidem per præconem communem cum tuba, seu Clarone, prout moris est, etc.*

CLARIO. Henricus Knyghton. ann. 1346: *Statimque clancrunt Clariones et tubæ*. Et ann. 1360. *Clangentibus tubis et*

Clarionis et alius instrumentis musicis personantibus. Joan. Joinvilla in S. Ludov.: *Le Roy... qui venoit à un terrible tempeste de trompettes, Clérons, et cors.*

* Eiusdem originis sunt voces *Clarain*, *Clarant*, *Clare*, et *Clarín*, nunc *Clarine*, quæ tintinnabulum significant, quod pecudum collo appendi solet. Chron. S. Dion. lib. 4. cap. 8. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 256: *Landis li connestables... au col de son cheval pendi un Clarain, autel com l'en atache au coula de ces bestes, qui vont en pastures em boscaques.* Lit. remiss. ann. 1458. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 239: *Ung Clarant qu'on pend au col des beufz* (en Périgord). Aliæ ann. 1388. ex Reg. 124. ch. 68: *Guillelmín Chastellain a acoustumé mener un sien chien, au col duquel par esbattement il pandi une sonnette ou Clare, que ont acoustumé de porter vaches, brebis ou moutons.* Denique aliæ ann. 1397. ex Reg. 153. ch. 28: *Dessoubz un des seps de la vingne ledit Robin trouva un Clarin de vaches.* Claseau, eodem significato, in Lit. remiss. ann. 1451. ex Reg. 185. ch. 221: *Les suppians se bouterent en ung chalan, eulx estans garniz d'un Claseau ou sonnau... Ung sonnau propre dont ilz sonnoient, ainsi que par nuit est propice.* *Clérin*, in aliis ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 177.

CLARATUM, [Liber pitanciarum Abbatiae sancti Germani Paris. B. fol. 1: *Anniversarium Domini Childeberti... Debet autem fieri procuratio Conventui in die anniversarii, de piscibus scilicet optimis, quastallis et bono Clarato.* Claratum idem omnino videtur, quod infra *claretum*, nisi mavis esse vinum rubellum, quod Gallice dicimus *Vin claret*. Appendix ad Responsoriale Romanum Thomasi ex MS. XII. sæculi pag. 441. edita Romæ ann. 1686: *Et dantur Canonici quoties has vigiliis celebrant tres solidi Proviensis pro Clareto; faculæ vero Camerario Canonico remanent.* Mos olim fuit in quibusdam Ecclesiis, ut expletis quibusdam solemnioribus vigiliis vinum cum placentis Canonice distribueretur: quod hodie pecunia fere compensatur.] Vide *Burjuratus*.

1. **CLAREDO**. Gloss. Isid.: *Claredines, claritudines.* Papias: *Claredo, est splendoris; claritudo, nobilitatis.*

† 2. **CLAREDO**, Idem quod *Claretum*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 273: *Mag. Goffrido de Uneco Syropario regio pro Claredinibus receptis ad opus Domini taren. xv. Pag. 279. In Claridine et elapuario taren. I. in MS. V. Cl. Lancelotii legitur Claredine et elapsuario.*

CLAREFACERE, Notum facere. Occurrit non semel in Chartis Italicis apud Ughellum tom. 7. pag. 263. 506. 540. etc. tom. 8. pag. 418.

† **CLARELLA**. In vetustissimo MS. S. Benedicti ad Ligerim legitur, *Prosa Clarella*: qua posteriori voce an designetur Auctor Prose, an tonus seu musices modus, quod decantari debebat, divinandum. Vide *Frigdoræ*.

* Forte a *Clarasius* vel *Claro*, quod una cum tubis decantatur.

CLARENI FRATRES, ex Franciscanorum Ordine, qui alias *Fratres spirituales* dicti, a Fratre Angelo de Cingulo Clarenno eorum institutore nuncupati, qui usque ad Pii V. tempus perseverarunt. De iis agit Waddingus ann. 1317. n. 16. 28.

† **CLARENTIUS**, Heraldus. Vide *Spelmanum*.

† **CLARERIA**, Fenestra, a *clarere* sic dicta, quod præbeat claritatem seu lu-

cem. Consuetud. Lemovic. art. 72: *Non tamen debet facere in dicto pariete fenestram seu Clareriam transforare, nisi hoc de consensu vicini.* Ibidem: *Et ipse qui fecerit fenestras seu Clarerias, debet eas claudere ad expensas suas.*

* *Esclairre*, eodem sensu, in Charta ann. 1324. ex Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 2: *Les boiches ou entrées des celiers et les Esclairres d'iceux, qui apresent sont faites ès froz de laditte ville de S. Richier, etc.*

CLARETUM, Anglis *Claret*, Hisp. *Clarea*, Vinum factitium dulce vel aromatis, quod Germanis, Gallis, etc. *Hippocras*. Mamotrectus ad 3. Reg. cap. 20: *Pigmenta, i. confectiones ex vino et melle et diversis speciebus suaves et odoriferas.* Hoc pigmentum, vulgariter *Claretum*. Bartholomæus Anglicus lib. 19. de proprietatibus rerum cap. 56: *Claretum ex vino et melle et speciebus aromaticis confectum: nam species aromaticæ in subtilissimum pulverem conteruntur, et in sacco lineo vel mundo cum melle vel zacara reponuntur, Vino autem optimo species perfunduntur, et reperfunduntur, quemadmodum fit lixivium, et tandem renovatur perfusio, donec virtus specierum vino incorporetur, et optime clarificetur, unde a vino contrahit fortitudinem et acumen, a speciebus autem retinet aromaticitatem et odorem, sed a melle dulcedinem mutuatur et saporem.* Burchard. de Casib. S. Galli cap. 14: *Clareto permixta toxica.* Censius Camerarius in Ceremoniali apud Baron. ann. 1191: *Pincerna insuper et Marescallus tam de comestione, quam de aliis donariis remunerantur similiter, excepto quod capita porcorum aptata non habent, neque Claretum.* [Hist. Monasterii Novientensis tom. 3. Anecd. Marten. col. 1145: *Conficientes situlam plenam Clareti, noctu ad eum pervenerunt... Cumque cifum plenum Clareti in lecto collocatus bibisset, reliquum sibi usque mane servari præcepit.* S. Willelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 14: *Pro signo potionis pigmentatæ, quæ Claretum, id est Littranch, dicitur a pluribus, concludit utramque manum.*] Chronicon Flandriæ cap. 69: *Si fut une nuit avec ses dames en son deduit, et leur prit talent de boire Clarei en un pot d'argent, etc.* At Francis *Claret*, est vinum rubellum. [Vide *Claratum*.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. *Clare, mellicratum, i. nectar.* Declarat. feudor. Franc. Camerac. ex Tabular. ejusd. eccl.: *Et si doit avoir (le bouteillier) jalois de vin au coucher ou ung jalois de Clare.* Vide infra *Claroja*.

* **CLARETUM**, Vinum rubellum, Gall. *Claret*. Reg. eccl. Andegav. ad ann. 1443: *Presentabuntur... pro suo jucundo adventu sex pipæ vini, tres albi et tres Clareti, etc.*

† **CLARGASTER**, Clericus. Statuta Clementis IV. Papæ pro Ecclesia Anciensis tom. 2. Anecd. Marten. col. 479: *Item, quod idem Præcentor aliquem Clericum non possit facere, seu Clargastrum donec vigesimum annum attingat... nec etiam aliquem Clericum faciat seu introducat de novo postquam tempus attigerit memoratum, et nisi sufficiens idoneus examinatus prius in officio Ecclesiæ sit inventus.*

* **CLARIA**, Vehiculi genus undequaque apertum: unde nomen. Chron. Guill. Bardini ad ann. 1310. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 17: *Itaque lite criminali peracta, latum fuit arrestum die Martis de mane... quo dictus de Boissaco miles damnatus fuerat ad subeundam capitis amputationem. Hora*

quarta impositus fuit Clariæ, et per magnam carreriam tractus, etc. [* Vide *Cleia*.]

CLARICARE, *Clarere, florere.* Papias. [Vide *Clarigare*.]

† **CLARIFICARE**, Clarum reddere. Lactantius lib. 1. Institut. cap. 18: *Cato videtur mihi caussam quæsisse moriendi, non tam ut Cæsarem fugeret, quam ut Stoicorum decretis obtemperaret, quos sectabatur; nomenque suum grandi aliquo facinore Clarificaret.* Occurrit apud Sedulium Carm. 5. 9. et in vulgata Interpretatione Joannis cap. 12. 13. 15. etc. [* Disciplina Clericalis cap. 6. sect. 4:

Clarificant gazæ privatos nobilitate.

Vide Forcellinum, qui in loco Plinii mox laudando tuetur lectionem veterum editionum.] Tribuitur etiam Plinio 20. 13. *Nasturtium Clarificat visum.* Sed Harduinus cum omnibus MSS. legit, *compurgat.* Epistola Joannis Episcop. Massil. relata in Litteris *Vidimus* Petri Novelli ann. 1564. e Tabulario Ecclesiæ Massil.: *Ad informandum et Clarificandum animam et bonum propositum ulterius significamus quæ sequuntur. Clarificare exemplariter, Exemplis declarare, vel planum facere.* Goclen. Lexic. Philos.

† **CLARIFICATIO**, Manifestatio. Ad elucidationem suæ causæ et sui juris Clarificationem, in Charta Roberti Goupil ann. 1482. ex Archivo Monasterii B. M. de Bono Nuncio Rotomag. Legitur apud Cyprianum Epist. 76. in Edit. Oxon. Augustinum Octoginta trium quæst. 62. Joan. Skenæo de verborum significatione, *Clarificatio est puritas et claritas assisæ, et Clarificatio debiti, perspicuitas debiti, quod patet et per se manifestum est plane, vel quod clare et satis probatur.*

* **CLARIFICATIO**, Explicatio, interpretatio, Gall. *Eclaircissement. Esclairissement*, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 459. Charta ann. 1303: *Rursus quia capitulum supra descriptum de gabella specialem mentionem faciens, reparatione et Clarificatione indigebat, etc.* Instr. ann. circ. 1360. tom. 5. jam laudato pag. 84: *Libertates et franchises subditis Dalphinalibus concessas rattificare et observari facere dignaretur, et nonnullas Clarificationes et ampletationes concedere.* *Clarificatio*, in Lit. ann. 1410. tom. 9. earum. Ordinat. pag. 613. *Clariffier*, Explicare, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 460: *Le suppliant contentend de Clariffier et justiffier son excuse et descharge, etc.* *Esclairier*, eadem acceptione, in Lit. ann. 1256. tom. 7. earum. Ordinat. pag. 363. art. 2.

† **CLARIFICATUM VINUM**, Idem quod *Claretum*. Lambertus Ardens. apud Ludewig. tom. 8. reliq. MSS. pag. 482: *Et vino altero, et altero Ciprico et Niseo, pigmentato et Clarificato hic illic per arcam in cuppis fluctuante.*

* **CLARIFICATORIUM**, Titulus libri, cujus mentio fit in Obituari. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 131. r.: *Guillelmus Symonis... magister in medicina... dedit ecclesiæ octo libros sequentes... Clarificatorium Johannis de Tornamira.*

CLARIFLUUS. Vita S. Isidori Episcopi Hispalensis in Prologo: *Isidori præsentia simul et Clariflua doctrina.*

† **CLARIGARE**, *Clarere, florere.* Gloss. Sangerman. MS. num. 501. Laurentius in Amalthea: *Clarigare, clarere, bellum indicere, pignerare, res clare petere.* Tres postremas notiones Latinis notas fusius

exponit Martinius in Lexico. Vide *Claricare*.

CLARIGARIUS ARMORUM, Fœcialis, Heraldus, *Heraud d'armes*, apud Henricum de Knyghton lib. 5. ann. 1355.

† **CLARIGATIO**. Eadem notione qua *Clarigare*.

† **CLARILOUUS**, Qui clare loquitur, in Epist. Joannis de Monasteriolo apud Martenium tom. 2. Collect. Ampliss. col. 1492.

† **CLARIMONIA**, Claritas. Vita S. Manvæi tom. 6. SS. Maii pag. 767: *Manvæus... pervenit ad magnam Clarimoniam et ad divinam scientiam*.

† **CLARIMUM**, Clarissimum. Papias MS. Isid. Gloss. *Clammum*, quod vide.

CLARIO. Vide *Clarasius*.

* **CLARISINA**, Clathratum ex lapidibus septum, Gall. *Balustrade*. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul.: *Item Jacobo Floret, pro scissura et præparatione lapidum appositorum in reparatione Clarisinae campanilis ecclesie, xxj. lib. vj. sol. Item Johanni aux grandes mains, pro quatuor razeriis pulveris regularum, pro cemento facto et applicato in reparatione dictæ Clarisinae campanilis, lvi. sol.*

CLARISSIMATUS, Clarissimi dignitas, in leg. 74. 180. et 183. Cod. Theod. de Decurion. (12, 1.) et apud Ammian. lib. 21. *Honor Clarissimatus*, in leg. 8. et 10. eodem Cod. de Domest. (6. 24.) Senatorum potissimum erat, ut aliunde constat. Vide Juretum ad Symmachum lib. 10. Epist. 37. [et Bollandum tom. 3. Febr. pag. 60.]

CLARITAS, Titulus honorarius Proconsulis in Actis Claudii, Asterii, et alior. Martyr. apud Baron. ann. 285. n. 4: *Ex his unus astat in conspectu Claritatis tuæ*. [Gloss. Græc. Lat.: *Αζυπότης*, *Claritas, claritudo, splendor*. Vide *Claredo* 1.]

* **CLARITAS SANGUINIS**, Generis nobilitas. Charta Phil. V. reg. Franc. ann. 1318. in Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 117. v: *Ludovicus quondam rex considerans statum carissimæ sororis nostræ Clemenciæ, filiæ incliti principis regis Ungariæ, uxoris tunc suæ, nobilitatem generis et Claritatem sanguinis ipsius, etc.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Clardat, Prov. Claritas, nobilitas*.

CLARITUDO REGIA, in privilegio a Synodo Suesoniensi concessio Monasterio Solemniaciensi ann. 866.

† **CLARNUS**, id est, discus vel mensa. Papias MS. Vide *Carnus*.

CLARO, **CLARRIO**. Vide *Clarasius*.

* **CLAROYA**, Idem, ni fallor, quod supra *Claretum*. Vinum factitium dulce yel aromatites, Gall. *Hypocras*. Comput. ann. 1393. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 124. col. 1: *Item dicti domini consules senaverunt insimul, et solvi... pro vino xx. den. Turon. item pro Claroja xx. den.*

† **CLARUM**, Ferale classicum, Gall. *Glais*, Arvernice *Clar*. Instrumentum Ecclesiæ Piperacensis ann. 1394: *Debent facere pulsare ante Missam anniversarii unum Clarum cum cimbalis, ut consuetum est*. Vide *Classicum*.

* **CLARUM FACERE**, Notum facere, aperte dicere, *Clairer*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg.: *Apporterent et Clairerent tous les aquests par eux fait. Desclaircir*, eodem sensu, in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 579. v: *Cilz Charles (le Chauve) fu roys de France et emperieres de Rome, et tout ce qu'il donnoit et conservoit en Haynaut et en l'empire d'Alenaigne, il seelloit de son grant seel, et ce qu'il donnoit et confermoit ou*

royaume de France, il seelloit de son anel. Ansi Desclaircissoit que li Ostreant estoit du royaume de France. Esclairchier, eadem notione, in Ch. ann. 1323: *Nos gens du franc nous ayent derechief supplié... les troubles et obscurtez de leur dit loy et keurbrief Esclairchier, etc.* Vita S. Amalbergæ ex Cod. reg. 5506: *Sed constantissimæ fidei virgo, neque blandimentis illecta, neque terroribus concussa, Clarum fecit regi quia omnes mortis species pro Deo devota amplectitur*. Hinc *Mettre à claruisse* dixerunt, pro Remundare, ita ut nitida et clara appareat. Sent. arbitr. ann. 1313. in Reg. 53. ch. 53: *Nous volons... que lidit religieux soient tenu dudit fosse nyer et mettre à Claruisse, tele que on ne puist venir à ledite fortesche*.

* **CLARUM**, In re pecuniaria vocant id, quod, solutis debitis, reliquum est. Charta Henr. II. reg. Angl. pro Libert. Norman. ex Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 35. r. col. 1: *Ita tamen quod nichil inde amoveatur, donec persolvatur nobis debitum: quod Clarum fuit (fuerit) et residuum, relinquatur executoribus ad faciendum testamentum defuncti. Clerelement*, in Bestiario Ms. dicitur de eo quod rarum est:

Des apelés i a gramment,
Mes li eslit sont Clerelement.

Ubi hæc Evangelii redduntur: *Multi autem vocati, pauci vero electi*.

† 1. **CLARUS**, An feles silvatica, vel mus alpinus montanusve? Litteræ Patentes Caroli V. Franc. Regis ann. 1367. pro Monspelensibus de forma vestium: *Item quod nulla ipsarum (mulierum) ab inde in antea audeat facere... in suis mantellis aliquam foleraturam variorum, Clarorum, vel escuratorum*.

* Pro *Cattus*, ni fallor. Vide in *Catta* 2.

* 2. **CLARUS**, **BAYARDO CLARUS**, Color equi, Gall. *Bay clair*. Vide in *Bagus*. Monstra ann. 1339. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 182: *D. Arnaldus de Yspania miles et baro cum equo bayardo Claro, stellato in longitudine frontis, æstimato cl. libras Turon.*

* **CLARA ANGUILLA**, an Crassior? Charta ann. 1254. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Sub tali pacto, quod tu... debes dare nobis annuatim... ccc. anguillas Claras*. An præter locationis præmium? Vide supra in *Clarum*.

* **CLASEDRA**. Vide infra *Clasedra*.

† **CLASEFEDIA**. Vide *Clapersedra*.

* **CLASIANS**, Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta, Gall. *Claie*. Charta pro incolis de Stagello ann. 1331. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 174: *Possent facere alveum seu rechum ad deducendum dictam aquam, resclausam seu resclausas facere, et eam seu eas reficere seu reparare, quotienscunque opus esset, necnon lapides, ramam, Clasiantes, et alia necessaria ad dictam resclausam et dictum rechum in quacumque parte termini castri prædicti recipere*. Vide *Claie*.

† **CLASISTURA**, f. mendum pro *Clasura*. Chartul. S. Vincentii Genoman. fol. 81: *Clasisturam quoque areæ faciunt Monachi duobus annis, Capellanus tertio*.

1. **CLASMA**, seu potius **CLAMA**, *Clame* Gallis, Actio, vendicatio. Capitulare Suardi Princip. Benevent. ann. 836. § 1: *Hoc enim stetit, ut si aliqua Clasma facta fuerit in finibus vestri Ducatus Neapolitani, etc.* Et infra: *Si per consilium et conscientiam nostram aliqua Clasma a vestris hominibus facta fuerit, ut sacramenta perveniant a partibus, purificantes vos per personas quantas et quales*

volueritis, etc. Vide *Clamare*, *Clamor*, et *Clameum*, [**] et *Clasmatarius*.]

2. **CLASMA**, aliud est apud Althelmum de laude Virg. cap. 43:

Dum cernunt dominum picea fuligine tectum,
Autumat incassum fretas virtute magorum
Hoc sibi Plasma tetrum sacras gestasse puellas.

Forte *phasma*.

Κλασματικοί τόποι: ἐκ τοῦ δημοσίου, videntur esse agri a fisco avulsi, et ad censum dati, vel alienati, in Nov. Constant. Porphyrog. de Alienat. fundor. Gloss. Basilic.: *Κλασματικὴ γῆ, ἔχουσι ἐξαιρηματικῆ*. [Vide *Glossar. mediæ Græcit. in Κλάσματα*.]

CLASMATARIUS, in veteri Glossario Saxon. exponitur, Husbrucel: forte a Græco *Κλάσμα*, fractura, ita ut sit domus effractor.

CLASPA, Fibula, vox Anglica, a *Claspe*. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 364: *Vetus Missala cum Claspi de cupro*. Adde pag. 365.

* 1. **CLASSA**, Lamina crystallina. Leudæ major. Carcasson. Mss: *Item pro cargua Classæ, iij. sol. Turon.* Ubi versio Gallica ann. 1544: *D'une charge de glace, etc.*

* 2. **CLASSA**, Pulsatio omnium campanarum campanilis, nostris *Glas*. Consuet. Mss. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Item clerici sacristæ recipiunt a cellerario, quando trahunt campanas pro tempestatibus, ... duos panes grossos præbendales et quatuor lagenas vini pro qualibet Classa, quæ debet durare unam horam integram... Et si (parochiani) velint Classas, ubi sunt quinque campanæ, debent conducere a sacrista, et sacrista debet eis locare et recipere pro qualibet Classa tres solidos*. Vide *Classicum* et *Glassus*.

* **CLASSAMENTARIUM**, Portus interior, ut videtur. Laur. Bonincont. in Hist. Sicul. part. 1. apud Lam. in *Delic. erudit.* pag. 262: *Neapolim cum eo venientes (Gismundi) ab Henrico conducti, Classamentarium ibi edificantes, civitate et agro ab imperatore donati sunt*.

CLASEDRA, in veteri Gloss. Lat. Gall. MS. ex Bibl. Thuana, *Broiche de tonel*. Vide *Clepedra*, et *Clapersedra*.

* **Doliaris fistula**. Charta ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 251: *Vina etiam a doliis et vasis suis aliis extrahendo ex eisdemque potando sine mensura, et Clasedras vasorum ipsorum extrahendo et projiciendo, vina per terram fluere facientes, etc.* Lit. remiss. ann. 1355. ex Reg. 84. ch. 509: *Faciebat unam Clasedram seu brochiam ad insuendum in quodam dolio, a quo vinum extrahere volebat*. Aliæ ann. 1356. in Reg. 85. ch. 183: *Filius dicti Jacobi qui cervesiam trahebat de quodam vase sive tonello, audito clamore dicti patris sui, dimissa Clasedra seu braca (broca) dolii minime fixa, etc.*

CLASSENDIS. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Clasendis*: sveorder sceca; id est, gladii vel ensis pars.

† **CLASSENDIX**. Vide *Claxendix*.

† **CLASSERA**, *Clasura*. Vet. Gloss. San-German. MS. num. 501.

† 1. **CLASSICA**, Navium classis. Anonymus de gestis Manfredi et Conradi Regum, apud Murator. tom. 8. col. 594: *Sed cives Gibellini Romani vigilanter intendunt, parati undique sollicite ad bella. Jam qui per maris excubias multitudo galearum invigilat, et voluit parata æmulis Classica numerosa concertare*. Et col. 598: *Non solum veniendi admira-*

tur modum, sed qualiter stolium galearum suarum Classica Caroli sic præterire potuisset invisâ, vehementissime obstupescit.

* 2. **CLASSICA**, pro Classicum, buccina. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Classica, Bovesine*. Vide *Classiciarius*.

† **CLASSICARIUS**, σαλπιστής. Glossar. Lat. Græc. Tubicen.

CLASSICE. Cum classe, cum navali exercitu. Chronologia Regum Gothorum ex Cod. Moissiacensi ; de Wallia : *Ad Africam classice transire disposuit*.

1. **CLASSICUM**, Pulsatio omnium campanarum campanalis, nostris *Glas*, Occitanis, *Classes*. [*S. Donat. Provinc. pag. 172 : *Clas, Concordia campanarum*.] quia, ut ait Honorius August. in Gemma animæ lib. 1. cap. 78 : *Cum Campanæ sonantur, quasi per Classica milites ad prælium incitantur*, etc. Joan. de Janua : *Proprie Classicum est concentus et concordia omnium instrumentorum simul sonantium sive sint tubæ et cornua in bello, sive sint Campanæ*. Fortunatus lib. 3. Poem. 4. de Dedicatione Ecclesiæ suæ :

Nunc Domini laudes, inter tua Classica, canta,
Et Trinitatis opem machina trina sonet.

Vitæ Abbatum S. Albani pag. 87 : *Pulsato solenni Classico*. Decreta Lanfranci pro Ordine S. Benedicti cap. 1. sect. 2 : *Pulsetur Classicum, et post inchoetur Missa*. Monastic. Anglic. tom. 2. pag. 370 : *Classico pulsato, incipient Vesperas*. Anonym. in Miracul. S. Melanii Episcopi Rhedon. : *Classicum in Monasterio B. Melanii ad Missam audivit Dominicam*. Matth. Westmonaster. ann. 1243 : *In Classico campanarum, et incredibili accensorem cereorum numerositate*. Idem ann. 1244 : *In clangore tubarum, et Classico campanarum, etc.* Wil. Brito lib. 12. Philip. :

Classica per vicos resonant, ut multiplicato
Concentu majore sono se vota revelent.

[Ordinarium Canonicorum Regul. S. Laud. Rotomag. ad calcem libri Johannis Abrincis de Off. Eccl. pag. 263 : *Ante Missam totum Classicum pulsetur*. Et pag. 268 : *Ad Te Deum Laudamus duo majora signa pulsantur, et ad versum, Per singulos dies, Classicum, id est omnia signa*.] Guillelmus Major Episcopus Andegav. de Vita sua cap. 10 : *Campanisque per totam civitatem ad Classicum pulsantibus*. Tabular. S. Cyrici Nivern. ch. 77 : *Videlicet in Missis celebrandis et in elemosynis pauperibus erogandis, nec non et in Classicis per Ecclesias sonandis, et in aliis pluribus rebus quæ ad funebres exequias pertinere videntur*. Adde Ingulfum pag. 853. Matth. Paris pag. 244. Monasticum Angl. tom. 1. pag. 150. tom. 3. pag. 241. 242. etc. Le Roman du Renard MS. :

Les cordes cort tantost sesir,
Les sains sonne de grant air,
A Glas sonne, et à quareillon.

Infra :

A tant a fet le Glas fenir.

Le Roman de Vaces MS. :

N'out chapelle en la ville où il eust clochier,
Ou li Glas n'en sonnast por le Roy essaucier.

Charta vernacula tom. 2. Monastici Anglic. pag. 219 : *Si sonnerent totes les cloches de l'Abbaye en maniere de Glas*. Robertus Bourronus in Hist. Merlini MS. : *Et ot un grans Glas de chiens qui faisoient grand noise*. Infra : *Elle a dedans son cors brakes tout vis qui Glatissent*. Arverni Clar, cliar, et clias, pulsa-

tionem campanarum pro mortuis vocant : [hocque sensu Classicum sumitur in Litteris Radulphi Prioris de Caritate ann. 1171. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 557 : *Voluntus autem ut Monachi qui morantur apud S. Michaelen, quotiens Canonicus S. Martini quotidianus in servitio Ecclesiæ suæ obierit, veniant ad eum sepeliendum cum cruce et apparatu suo, et per tres dies continuos celebrent pro defunctis Missas et Vigilias cum Classis, etc.* *Classicum mortuorum*, apud Acherium Spicil. tom. 10. pag. 249. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 42 : *Si anniversarius dies de aliqua eminenti persona evenerit, quo Classicum pulsetur, etc.* Epitome Constitut. Eccl. Valent. inter Concil. Hispan. tom. 4. pag. 197 : *Post obitum fiat pulsatio antiqua campanarum quæ vulgo dicitur, los tres Clachs, et deinde sequatur pulsatio campanarum tam ordinaria quam extraordinaria*. Vide *Glossus*.]

† **CLACIUM**, Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ : *Pulsato Clacico omnibusque congregatis, factoque bis sonitu per Priorem, incipiuntur Vespere regulares*. Infra : *Non fit bis Clacicum ante inceptiorem Laudum, sicut fieret, si dies privata esset*. Rursus ibidem : *Finitisque versibus fit bis Clacicum per illum qui facit officium*. In duobus locis posterioribus *Clacicum* nihil aliud videtur quam sonitus a præside chori vel hebdomadario editus, qui per Priorem factus dicitur in primo exemplo.

CLASSIS, ut *Classicum*. Florentius Wigorn. ann. 1139 : *S. Oswaldi reliquias, albis induti, tota sonante Classe, extulimus*. [*S. Aldhelmus de laudibus Bugge vers. 47. apud Maium Classicorum. Auctorum tom. 5. pag. 389 :

Classibus et geminis psalmodum concrepet oda.

Ubi intelligendum videtur de *classibus* canentium, quæ sibi invicem respondebant.] Bulla Gregorii XI. pro Collegio Gregoriano Bononiensi ann. 1372. apud Gharardacum lib. 23. Hist. Boniens. : *Una capella cum campanili et duabus campanis, quæ per modum Classis pulsari valeant temporibus opportunis, construatur*. [Maceria Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 133 : *Quando breve defuncti Fratris in Capitulo pronunciatum fuerit, Verba mea pro eo cantetur et Classis pulsetur*.]

CLASSUS, Eadem notione, ex Gallico *Glas*. Codex MS. Monasterii novi Pictavensis : 10. die Februar. celebratur obitus pro filio nobilis Comitis Pictavorum fundatoris nostri, cujus corpus sepelitur in Capitulo : pro quo sonantur omnia tympanistria, duo *Classus* de sero, et unus de mane, ante Missam de Faya, per Officiarios seculares, Pistorem, etc. [Statuta Synodalia Ecclesiæ Biterrens. ann. 1375. tom. 4. Anecd. Marten. col. 663 : *Dicta hora pulsetur unus *Classus* cum cymbalis sive squillis... quo *Classo* pulsato... una antiphona B. Mariæ virginis cantetur*.] Vide *Clangorium*.

† **CLASSICUM**, Pulsatio crepitaculi seu lignei instrumenti, quo pro campanis utuntur Hebdomada sancta, Gall. *Creselle*, Germ. *die grose Retsch*. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 67 : *Peracto, ut moris est, Mandato, Classicum tangitur tabularum, et vespertina canitur laus, tribus ante altare cereis accensis*.

* 2. **CLASSICUM**, Jus pulsandi *Classicum* pro mortuis et tributum ex eo percipiendi. Charta Matth. episc. Andegav. ann. 1161. ex Tabul. Major. monast. : *Confirmando... ecclesiam S. Egidii Andega-*

vensis de viridario cum Classico et cimiterio, omnibusque pertinentiis suis et elemosinis.

CLASSICUS, Auditor scholasticus, quod forte scholarum ordines in quos scholastici distinguebantur, ut et hodie, *Classes* appellarentur. Ennodius Dict. 9 : *Mihi Classicus non meretur imperiis, quicquid non imponit obsequio*.

CLASSICI, Milites qui in classibus militant, seu navibus armatis. De his est titulus in Cod. Justin. et Theod. *Classiarum milites*, apud Lamprid. in Commodo Anton. [et apud Cæsarem Civ. 3. 100. quare potuisset prætermitti.]

1. **CLASSIS**, pro navi. Sampirus Astoricensis Episcopus in Ranimiro III. Rege Hispan. : *Anno v. regni sui c. classes Ro. Normanorum cum Rege suo nomine Gunderedo, ingressæ sunt urbes Galleciæ, etc.* [Paulinus Jambo ad Cytherium de Martiniani periculis v. 78 : *Quæ (scapha) dehiscentem mari Classem annatabat cominus*.]

2. **CLASSIS**, Corpus, Collegium. Ita *Classes urbis Constantinopolitanæ*, in leg. 21. Cod. Theod. de Divers. Offic. (8. 7.)

† 3. **CLASSIS**, Pulsatio campanarum. Vide in *Classarium*.

CLASSITARIUS, Joan. de Janua : *Classitarius, id est, proreta, qui navi imponitur, et dicitur a classis*.

* Leg. *Classiciarius*. Vide in *Classicus*.

* **CLASSIUM**, pro *Classicum*, vel saltem eadem notione, Pulsatio campanarum pro mortuis. Chron. Guill. Bardini inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 6 : *Abbas et monachi in hoc monasterio famulantes debent anniversarium anno quotibet 29. Januarii cum *Classio*, manuali, officio et manu*.

1. **CLASSUS**. Vide *Classicum*.

* 2. **CLASSUS**, Locus, f. pro *Plassus*. Vide *Plassa* 1. Charta ann. 1297. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 1. pag. 118. *Invenunt in territorio burgi sanctæ Floris a ponte Elsæ positi, prope ipsum burgum versus Levantem usque ad locum sive *Classum*, ubi fuit domus Sobillæ, etc.* Et pag. 120 : *A loco seu *Classo* donnæ Sobillæ, etc.*

† **CLASTRUM**, pro *Clastrum* Monachorum, in Actis SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 742.

* **CLASURA**, f. Aquæductus vel canalis per quam aquæ effluunt. Consuet. Auxit. ann. 1301. art. 86 : *Quando vero portæ fiunt et reficiuntur, vel fossata fiunt vel purgantur, vel *Clasuræ* atiquæ villæ vel fontes curantur, etc.*

CLATERIUM. Vide *Claperius*.

* **CLATIRE**, pro *Glatire*. Vide supra in *Baulare*.

† 1. **CLAVA**, Pondus quoddam apud Anglos, minus petra. Affine videtur voci *Clove*, de qua sic Skinner in Etymol. Anglic. : *Clove pondus quoddam casei octo libris constans*. Rymer. tom. 5. pag. 249 : *In comitatu Sommers. de uno sacco (lanæ) sex petris et quatuor *Clavis*... In Comit. Suth. de 22. saccis, et 23. *Clavis lanæ*, necnon de duobus saccis et 5. *Clavis lanæ*, etc.*

* 2. **CLAVA**, pro *Clavis*, Gall. *Clef*. Charta ann. 1368. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. x : *In possessionem ponit per traditionem *Clavarum dicti castri, turris, donjoni, Clave*, pro *Massue*, a Lat. *Clava*, in Libert. Matiscon. ann. 1346. ex Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 111 : *Item se aucuns a esté ferus de *Clave* mortel, se il ne meurt du cop, doit estre faite amende*. Nisi sit pro *Playe*.*

* **CLAVA AVIRATA**, Baculum ligneum

circulo ferreo in extremitate instructum; Gall. *Bâton qui est ferré par le bout*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 271: *Arma vetita intelligimus... Clavam ferream vel ferratam, vel Aviratam vel plumbatam (vel plumbarolam. Cod. 62.)* [FR.]

CLAVA FERREA, vel FERRATA. Baculum ferreum vel ferratum cum nodis in capite instar clavorum. Vide supra *Clava Avirata*. [FR.]

CLAVA PLUMBATA, vel PLUMBAROLA. Baculum plumbo, quo gravius et noxius sit, munitum. Vide supra *Clava Avirata*. [FR.]

CLAVACA. Gloss. MS. Regium Cod. 1013: *Clavaca, Burca*. Gloss. Isid. habet *Cloaca, Burca*.

* CLAVAGIUM, CLAVIAGIUM, Quod carceris custodi ab incarceratione præstatur, haud dubie a *Clavis*; idem quod *Carceragium*. Libert. Figiaci ann. 1318. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 668. art. 46: *Nec possit aliquid exigi pro Claviagio ab illis, qui injuste capiuntur, cum satis grave eisdem fuerit fuisse injuste detentos; et ab hiis qui ob justam causam carceri mancipantur, pro Claviagio duntaxat, omni extorcionem de novo inducta super hiis cessante, solvant xij. denarios Caturcences*. Vide Cippus 1. et *Clavicularius*.

† 1. CLAVARE, Clavis affigere, Gall. *Clouer*, Hisp. *Clavar*. Acta SS. Mail tom. 7. pag. 832. de S. Humilitate Abb.: *Amore et non flagello in corde infixisti et bene Clavasti*. Et tom. 2. Martii pag. 117. in Vita S. Francisæ viduæ Rom.: *Pedibus et manibus cruci Clavatis*.

* 2. CLAVARE, Clavos figere. Arest. parlam. ann. 1304. inter Stat. super artific. Paris. ex Cam. Comput. fol. 344. vº: *Declarantes quod licet dicti selarii sui officii ratione... non possint... clavos facere aut fabricare, ipsi tamen... poterunt... ea in selis et bastis suis ponere, Clavare et rivare, etc.* Vide infra *Clavellare*.

* Cum quis ex jure domum intrare aut ea exire prohibebatur, eam clavis claudere, quod *Clavare* dicebant, in usu olim fuit. Pactum inter Aymer. de Narb. et abbat. de Quadrag. ann. 1317. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 433: *Item quod pro dicta compulsione dictus dom. abbas et sui per se seu gentes suas possit Clavare et claudere domos dictorum hominum aut feminarum, qui ad aliquod census seu servitium tenerentur dom. abbatii*. Quod rursum apertius docet Ch. ann. 1319. ex eod. Reg. ch. 117: *Ipsi consules (de Limoso) per Jacobum Rubei eorum servientem, cum magno Clavello hostium dicti Poncii claudi fecerunt, quem Clavellum magister Johannes de Fara judex tunc Limosi amoveri fecit*. Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 28. rº: *Cum nobilis et circumspetus vir dominus talis judex ad postulationis instantiam domini talis Clavari mandasset januas domus dicti talis, etc.* Vide supra *Barreiare*.

* 3. CLAVARE, Clave occludere, obserrare, Ital. *Chiavare*, Gall. *Fermer à clef*. Stat. Montis-reg. pag. 31: *Semper tre (debet) cum notario, qui tenet librum communis, ad Clavandum et desclavandum coffinum communis; et habeant pro custodia cujlibet clavis solidos quindécim*. Claveter vero est, Clave fores pulsare, in Lit. remiss. ann. 1403. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 133: *Iculex freres revindrent audit huis que ilz trouverent fermé, et commencerent à Claveter fort;... ne cesserent point de Claveter et lucher*.

† CLAVARIA, Munus *Clavarii*; Locus ubi *Clavarius* reponebat omnia ad *Clavariam* spectantia. Districtus etiam in Occitania præsertim, ubi *Senescallie* in *Vicarias, Vicariæ* dividebantur in *Clavarias*. In his *Clavarii* colligebant redditus domanii regii, de quibus rationem reddebant vel *Senescallo*, vel totius *Senescallie Receptorii*, ut videre est in pluribus computis in Camera Comput. Paris. asservatis. Vide *Clavarius*.

* Declarat. Renati reg. ann. 1462. ex Tabul. reg. Aqueus.: *Tout ce que trouve-rés par nous ou nos prédécesseurs avoir été baillé, transporté et aliéné, faites-le réunir et remettre aux receptes et Clavaries ordinaires, en chargeant les Clavaires d'en faire recepte et entrée doresnavant, comme par le passé a esté accoustumé de faire*. Quo etiam nomine regesta, in quibus descriptæ erant ejusmodi exactiones et tributa, simul et eorumdem rationes passim appellantur in Chartis Provincialibus. Hinc

* CLAVARIE JUS, Vectigal, quod pro mercibus in regesta inscribendis pensitabatur, idem quod supra *Cartularium* 2. Lit. ann. 1363. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 240: *Offerentes se daturos domino regi unum denarium pro libra de valore seu precio mercaturarum suarum... Nos... prædictis mercatoribus concessimus auctoritate regia qua fungimur in hac parte, ut dictas mercaturas, quas per terram portare consueverant super muletos, pro obviandis periculis ditorum latronum, possint et valeant per aquam ad dictum locum de Latis portare et exonerare, ac in eodem onerare pro portando apud Montempessulanum, solvendo jura Clavariæ, quæ solverunt (solvisent) si in loco Aquarum-Mortuarum exoneratæ exitissent*.

CLAVARIUS, Ital. *Chiavaio* et *Chia-volo*, Cui claves fisci communis commissæ sunt: *Clavaire*, apud Provinciales, in aliquot Statutis Regis Caroli VII. ann. 1445. et Ludovici XII. ann. 1508. [Statuta Massil. lib. 1. cap. 1. § 1: *Itemque omnes redditus, et obventiones, et intratas, et res, et procassia, et aventuras ad dictam civitatem et Commune ejusdem civitatis pertinentes... (Rector civitatis) tradet et tradi faciet Clavariis Communitatis Massiliæ ipsa die vel sequenti, qua ea recipiunt vel in eos pervenerint, ita quod dicti Clavarii reponent secundum juramentum sui officii ea omnia in archa, vel archis, quæ sunt in Clavaria, scilicet pecuniam et denarios; et si pignora fuerint, reponent ea in dicta Clavaria; de quibus archis prædicti Clavarii teneant omnes claves, et hæc omnia scribantur per publicum Notarium Massiliæ in officio Clavariæ, electum et constitutum in cartulario et cartulariis Clavariæ, et his omnibus reddet vel reddi faciet computum et plenam rationem illis, qui ad audiendum illud computum et illam rationem fuerint specialiter constituti*. Similia leguntur cap. 2. Juramentum *Clavarii Communitatis Ebredun*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 141: *Ego N. Clavarius Ebredunensis Curie juro, tactis sacrosanctis Evangeliiis, quod usque ad annum completum, quo Clavariam tenere debeo, Dom. Archiepiscopo et Dom. Coniti Dalphinæ et eorum successoribus de omnibus quæ exhibent de judicatura et Clavaria Ebredun. cum pertinentiis et aliis... provenient qualitercumque ad manus meas, fidelis ero, et ipsa juxta posse extrahere procurabo, et omnia... in scriptis redigam... et legale computum reddam, etc.* Item de tribus in tres menses

judici computum reddam de omnibus, sive sint denarii, vel pignora recepta, vel recipienda, et quoad executiones et distinctiones rebellionum mandata judicis perficiam toto posse... Item quod de justitiis et de cera, et de plumbo, si quid in Clavaria invenero inventarium faciam, et de eis in fine regiminis mei computum reddam. Confer Juramentum Judicis ejusdem Curie pag. 148. Statuta Arelat. MSS. art. 72: *Statuimus quod Clavarii (recipient) condemnationes et satisfaciunt creditoribus Communis*. Constitutio anni circiter 1352. pro Clavariis ejusdem Civitatis: *Clavarii qui a clavisbus juste exigende et conservande fiscalis pecunie, etc.* Charta ann. 1345: *Item quod Potestas teneatur facere eligi in consilio unum Clavarium bonum et idoneum, qui juret salvare et custodire totum illum quod ad manus suas pervenerit de rebus Communis, tam in denariis, quam aliis rebus, et quod non expenderit... aliquid sine licentia Potestatis et consilii*. *Clavarius Communis Terdonensis* in Charta ann. 1368. [*Clavaria Digniensis*, in Charta ann. 1271. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 94: *Clavaria Curie Ebreduni et Caturicorum*, in Computo ann. 1332. ejusd. Hist. tom. 1. pag. 117. *Clavarius Curie Episcopalis*, in Concilio Avenion. ann. 1509. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 387. ubi fit etiam mentio pœnæ *decem solidorum Turon. per dictum Clavarium nomine fisci exigendorum*.] Vide Joan. Dametum in Hist. Balear. regni pag. 87. 92.

* Memor. H. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1416. fol. 79. vº: *Johannes de Gamaches armiger et Clavarius Bitterensis, etc.* Privil. Sommer. ann. 1463. ex Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 41: *Item commettent et ordonnent lesdiz conseillers ung receveur ou Clavaire, qui est tenu lever l'argent que lesdiz conseillers mettent sus, tant pour nous, que pour les affaires de ladite ville*.

* Ejusdem, qua apud nos, conditionis fuere et apud Italos *Clavarii*, pecunie scilicet publicæ collectores et custodes. Stat. Vercel. lib. 1. pag. 12. rº: *Clavarius vero seu procurator communis, qui ipsam quantitatem (pecunie) in ratione communis posuerit seu poni permiserit, solvat communi Vercellarum nomine pœnæ pro quolibet ipsorum libras decem*. Rursum pag. 25. rº: *Quod avere communis... dari vel expendi non possit per potestatem vel rectorem communis Vercellarum, Clavarium vel officialem a libris decem Pap. etc.* Stat. Astæ collat. 20. cap. 40. pag. 69: *Clavarii communis Astensis teneantur scribere in introitu cujlibet potestatis illud, quod esset vel erit in domo habitationis domini potestatis, mobilibus sive massariis; et illud quod durante officio suo fieri facerent dicti Clavarii et omnia ponere in quaterno*. Stat. Montis-reg. pag. 5: *Item statutum est, quod dominus vicarius, judex, Clavarius et milites, et alii de eorum familia teneantur et debeant ipsi et quilibet eorum solvere hominibus civitatis Montis-regalis, etc.*

☞ Ad Clavarios etiam pertinebat Chartarum communium custodia. Statuta Massil. lib. 1. cap. 15: *Syndici communis Massiliæ... faciant diligenter inquiri et recolligi omnes cartas et instrumenta omnia, quæ pertinent, vel pertinere videbunt, ad commune Massiliæ, sive in quibus jura Communis dicti Continentantur, vel continentur aliquo modo, quicunque eas vel ea habeant, vel haberent præter Clavarios dicti Communis,*

et ea insimul collecta, in tuto loco et se-
curo, bona fide et sine fraude, reponantur.
Hinc eodem cap. § 6. statuitur: Quod
cum Clavarii... deponant suum officium...
consignent predictas cartas... eis succe-
dentibus... quæ dicta instrumenta, cum
restituta erunt, ut dictum est, recognos-
cantur carta per cartam cum dictis regis-
tris, et cartæ vel instrumenta emptionum,
et alia dicti Communis instrumenta car-
riora (f. riora) alibi quam in Clavaria,
in tuto tamen loco et secreto reponantur,
et custodiantur a Clavariis... sub duobus
clavibus custodita, quarum unam habeat
unus ex dictis Clavariis, et aliam alter
ex eis, qui registra tenebunt. Id quoque
adnotat Auctor Historiæ Dalphin. tom.
1. pag. 117. Custodes regestorum Ca-
meræ computorum quibusdam in locis
appellatos fuisse Clavarios. Propter hanc
Chartarum custodiam Clavarii Notariis
non semel adjunguntur. In juramento
jam laudato iudicis Curie Ebredun.
promittit Judex se procuraturum, quod
Notarius Curie omnia scribat et Clava-
rius similiter. Sic in Statutis Arelat. art.
21. Subclavarius et Notarius Curie con-
junguntur, et ipse Subclavarius vel No-
tarius eos scribere jubentur, qui post
campanæ pulsationem errantes inveni-
rentur. Hisdem Subclavario et Notario
non semel præmittitur Syndicus in
Ordinatione Consilii ejusdem urbis ann.
1392. Verum licet Notariis plerumque
adjungantur Clavarii, Notarium tamen
vices agere prohibentur in proces-
sibus criminalibus, ut habet Constitutio
anni circiter 1352. cujus interdicti ratio
est, ut omnis fraudis et suspitionis subdi-
tis tollatur (occasio,) et qui partem pro
officio curie in ipsis inquisitionibus vide-
tur debere facere, processus inquisitionis
ipsius non appareat ordinator. Contra
autem facientes ipso facto privationis offi-
cium suorum cum famæ macula et
penam xxv. librarum incursum se co-
gnosant. Anni erant Clavarii, et inter-
dum saltem plures in una urbe. Massi-
liæ tres fuisse discimus ex Statutis
ejusdem urbis lib. 1. cap. 69. § 9. ubi
unicuique eorum salarium assignatur
xx. librarum Reg. Coron.

Clavariorum quoque fuit omnes
libras et alia pondera Numeratorum,
Speciatorum et Mercetorum quater in
anno recognoscere, ut legitur in Statu-
tis Arelat. art. 74. et Subclavarium
eligere, qui Subclavarius teneatur reddere
rationem Clavariis singulis septimanis
in scriptis de habitis expensis, ibid.
art. 72.

His addam quod ait eruditus
Auctor Historiæ Dalphinalis tom. 1.
pag. 117. In quibusdam, inquit, locis
Custodes clavium urbis dicti sunt Clava-
rii: quod ut probet, adducit locum
Ordinationis anni 1274. tom. I. pag. 127.
col. 1: Ecclesia de Romanis: Sacrista
seu Claverius habeat custodiam clavium
portarum villæ de Romanis. At vereor ne
Claverius hic idem sit qui Thesaurarius
Ecclesiæ de Romanis, ac proinde ne
Sacrista sic dictus sit, non quod claves
urbis, sed quod claves thesauri penes
se haberet. Ut ut est certius observat
laudatus Historiographus pag. primum
citata Clavarii nomen in veteribus In-
strumentis sæpius inditum fuisse pecu-
liaribus Coactoribus, qui non raro Cas-
tellanis adjunguntur et Cellerariis,
ceterisque prædiorum aliarumve rerum
administratoribus, unde merito conficit
horumce omnium ministrorum munera
magnam inter se necessitudinem ha-
buisse. Statuta Dalphin. fol. 79: Quan-

tes fois que ung Clavaire, Greffier, Fermier
et autre crediteur, vouldra faire compellir
ung ou plusieurs debiteurs, etc. Hæc Cl.
Scriptor, quibus subicienda sunt, quæ
hac de re suppediant Statuta Arela-
tens. art. 80. ubi de redditibus castri
Aurillæ. Constitutis primum iis, quæ
Castellanum spectant, de Clavariis mox
subjungitur: Omnium prædiorum Clava-
rii, qui eliguntur in festo Pasche, solvant
medietatem infra octo dies ex quo fuerint
in Clavaria, et Clavarii qui eliguntur in
festo Sancti Michaelis solvant aliam
medietatem usque ad xx. dies post festum
sancti Michaelis. Litteræ Caroli Regis
Jerusalem et Siciliæ ann. 1290. e MS.
D. Brunet fol. 76. vº: Et si Clavarios
Bajulosque, Pedagiarios ac Gabellarios,
et ceteros Collectores pecunie ydoneos in
Comitatibus Provincie et Forcalquerii
creari facere ordinauerimus, qui subjectos
nostros exactionibus indebitis non moles-
tent, etc. Ibid. fol. 77. vº: Item, quod
nullus (sic) creantur Clavarii, Pedagiarii,
Gabellarii aut Bajuli, qui pecunias Curie
repperint, nisi fuerint ydonei et solvendo
ad Senescalli arbitrium ejusque consilii,
etc.

* CLAVARIUS, Officium apud Carmeli-
tas, in Constitut. MSS. eorumdem part.
2. rubr. 8: In omni conventu eligantur
tres fratres providi et discreti consiliarii,
custodes et Clavarii, et prior aut præsi-
dens in conventu et dicti fratres bona
communitatis pariter custodiant, et reci-
pienda recipiant, et exponenda exponant,
et mutuanda mutant, et solvenda sol-
vant, et alia faciant cum priore, quæ ad
regimen conventus et custodiam bonorum
communitatis dignoscuntur pertinere. Ibi-
dem rubr. 9: In quolibet conventu sit
archa sive theca trium clavium, quarum
unam teneat prior; reliquas duas, duo
custodes seniores, etc.

† 2. CLAVARIUS, Qui clavos affigit.
Vet. Gloss. Gr. Lat. ἡλοκόπος, Clavarius,
ἡλοκόπος, Clavo.

* CLAVASONA, Clavorum copia, His-
panis, Clavazon, Clouettiere, in Pedag.
Bapalm. ex Chartul. 21. Corb. fol. 359.
vº: La somme qui porte Clouettiere, iiii.
den. Charta ann. 1384. ex Tabul. Mas-
sil.: Jusserunt solvi magistro Augerio
Dalmatii seraltherio, pro fusta Clavasonæ
et seralhæ positæ in quincheto portalis
Callatæ. Vide Clavatura.

* CLAVATICUM, Præstatio, quæ pro cu-
stodia bestiarum pendebatur domino.
Liber Consuet. Mediol. ann. 1216. in
Mon. Hist. patr. Taurin. tom. XVI. col.
923: Animalia vero inducere non cogun-
tur et Clavaticum dominis persolvunt se-
cundum antiquam observantiam ipsius
castri. [FR.]

† CLAVATIO, Clavorum affixio, apud
Menotum Serm. Quadragesim. fol. 223.
recto col. 1: In omnibus membris Chris-
tus est flagellatus... in manibus et pedibus
propter Clavationem.

† 1. CLAVATUM, Vestigium, ab impres-
sis calceorum clavus dictum, ut con-
jectat Macer in Hierolexico. Blesius Serm.
3: Multi jam præcesserunt viam; vir-
gines delicatæ et e vestigio sequentes Pa-
trem: sequere Clavata eorum.

* 2. CLAVATUM, Lana, ut videtur.
Stat. Taurin. ann. 1360. cap. 323. ex Cod.
reg. 4622. A: Quælibet persona faciens
seu fieri faciens pannos in Taurino, ...
videri debeat seu videri facere telas vel
Clavatum, de quibus stunt ipsi panni de
portatis xxvij. cum dimidia.

CLAVATURA, Clavorum compages.
Guillelmus Armoricus in Philippo Au-
gust. ann. 1203: Erectit, duas turres li-

gneas, Cratibus hinc inde consutis, et
indissolubili Clavatura munitas. [Non
absimili prorsus notione pro Sera seu
clavis vel ferrum, quo arca munitur
clauditur, sumitur in Processu de
vita S. Yvonis: Cum D. Yvo Presbyterum
et quemdam Gaufridum misisset ad
capiendum de frumento pro suo hospitio
et pauperibus, invenerunt Clavaturam
arcæ amotam, et in ea valde modicum
de frumento. Hist. Dalphin. tom. 2. pag.
274: Pro una Clavatura posita in Ca-
mera Thesaurariæ, scilicet, cum clavis,
et una alia Clavatura in cataratto, ta-
ren. VII.]

Stat. Placent. lib. 6. fol. 74. vº: Et sit
etiam in ipsa gabella unus scrineus sive
capsa, firmus et bene munitus cum tribus
bonis Clavaturis, una quarum clavium
stet penes camerarium communis Placenti-
æ. Charta ann. 1337. ex Tabul. S. Vict.
Massil.: Necnon januæ ac armarium,
fenestræ, sarraturæ seu Clavaturæ ac
claves manantur ruinam. Nostris, Clave-
ure, eadem notione. Lit. remiss. ann.
1408. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 36:
Avec ce rompistes la Claveure de ma
huche et emportastes nostre argent. Le
suppliant aveques une doelle de pippe
rompit le morillon de la Claveure de la
huche. Aliæ ann. 1413. in Reg. 167. ch.
179: Le suppliant rompit le morrailles de
de ladite Claveure o l'escouillon (vel Es-
crouillon) d'une paire de fer. Vide infra
Clavicularius.

CLAVATURA, Ornamentum ex clavis,
vel limbus veli. Charta Donationis Ec-
clesiæ Cornutianensis apud Joan. Sua-
resium: Vela auroclava Clavatura qua-
dra duo, vela linea auroclava paragaudata
Clavatura rotunda duo, vela linea para-
gaudata Persica Clavatura coccomelina
prasina 2. vela linea paragaudata Persica
Clavatura leucorodina duo. Epistola S.
Bonifacii Mogunt. ad Cuthbertum Ar-
chiepisc. Cantii præfixa Concilio Clo-
veshoviensi: Quia illa ornamenta ves-
tium, ut illis videtur, quod ab aliis turpi-
tudo dicitur, latissimis clavis et vermium
imaginibus clavata adventum Antichristi
ab illo transmissa præcurrunt.

* Claveuche, in Lit. remiss. ann. 1386.
ex Reg. 129. Chartoph. reg. ch. 25: Un
ayneau d'or, quatre frans d'or, environ
trente ou quarente Claveuches de deux
deniers la piece. Clavos vere in vestibus
cum viris doctissimis interpretor de
bullis illis, quæ, veluti clavorum capita,
vestibus assuebantur. Vide supra Bu-
gulus.

† CLAVATUS, Clavis affixus, munitus.
Festo, Clavata dicuntur aut vestimenta
clavis intertexta, aut calciamenta clavis
confixa. Tunica Clavata, in Litteris Au-
reliani apud Vopiscum in Bonoso: Mantilia
Clavata, apud Lampridium in
Alexandro cap. 37. Clavate caligæ, apud
Gregorium M. lib. 4. Dialog. ubi de S.
Æquitio, et in Regula Magistri cap. 81.
In Statutis Andegav. ann. 1423. apud
Marten. tom. 4. Anecd. col. 527. prohibe-
tur Personis ecclesiasticis potissime reli-
giosis, ne zonas auro cum clavis Clavatas
deferre præsumant. Vide Auroclavus, et
Menardum in Concord. Regul. pag. 921.

† CLAVATI CINERES. Vide in Cinis
et Clavetali Cineres.

* CLAUDARE, Claudicare. Glossar.
Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: Ranc,
Prov. claudus, claudicareus. Ranqueiar,
Prov. Claudare, claudicare. Vide Clau-
dire.

CLAUDASTER, ἄρρησιχῶλος, in Gloss.
Græc. Lat. [Qui negat se claudum esse,
ab ἄρρησις, Negatio, et χῶλος, Claudus.]

* **CLAUDEGATIO**, Vulnus, quo quis claudus vel mutilus efficitur. Charta ann. 1303. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 379: *Exceptis duntaxat homicidiis, rapinis, incendiis, furtis, Claudecationibus et aliis quibuscunque causis majoribus in nostro territorio.... commissis.* Vide infra *Clustare*.

* **CLAUDENDA**, Idem quod *Claudura* et *Clausura*, Septum ex lignis, ramis arborum, aut spinis consitis, quo agri aut horti clauduntur. Stat. Comm. Novariæ ann. 1277, edita ab A. Cerruti pag. 71: *Et hoc si aliquam Claudendam non ruperint; et si cesam vel Claudendam ruperint solvant pro banno pro qualibet vice soldos decem imperialium.* [Fr.]

† **CLAUDIANISTÆ**, Secta Donatistarum a Claudio auctore. Pseudosynodum habuerunt in caverna Susis. Augustin. in Psalm. 36.

* **CLAUDICANUS**, *Che spesso copega.* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Claudicanus*.

† **CLAUDICARIA**, *Navis sonora.* Papias MS. Johannes de Janua: *Claudicaria, Navis oneraria vel sonora.* [* Leg. *Caudicaria.* Vide *Caudica.*]

CLAUDICARIUS, *Qui cito claudicat, vel sæpe.* Ugutioni, [et Johanni de Janua.]

CLAUDICIUM, Vide *Clasum*.

* Charta Joan. ducis Bituric. ann. 1403. ex Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 32. vº: *Pratum... justa Claudicium sive le clox de Merceria ex alia parte.* Vide *Clasum*.

* **CLAUDIFICARE**, Inflectere, curvare. Vita B. Petri episc. Anagn. tom. 1. Aug. pag. 240. col. 1: *Quidam clericus... una cum brachio dextro extensum sursum indicem elevavit; ... si sanctus est iste, et, quæ de ipso dicuntur, sunt vera miracula, digitum hunc meum, si valet, Claudificet.*

CLAUDIRE, Claudicare. Infra, *Claudicat, Claudit*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. [Gloss. Isid.: *Claudire, Claudicare*: pro quo veteres dixere, *Claudo, Claudio, et Claudeo.* Cæcilius apud Priscianum, *An ubi vos sitis, ibi consilium Claudeat?* Onomast. vetus: *Claudeo, κλωδω.*] Vide Juretum ad Symmach. lib. 1. Epist. 27. [et Scaligerum ad Ausonium.]

* **CLAUDURA**, Septum, ambitus, Gall. *Enceinte.* Lit. ann. 1394. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 440: *Cum dicta universitas temporibus retroactis a paucis annis citra Clauduram castra et fortalicii dicti loci fecerunt... habitaciones, etc.* Vide infra *Clausura*.

* **CLAUDUS**, ab Italico *Chiodo*, *Clavus*. Stat. Vallis Serianæ rubr. 168. ex Cod. reg. 4619: *Nulla persona audeat vel presumat vendere... aliquid vas heris (æris) seu rami novi, et cum quo vase rami sit ligatum seu Claudis affixum.... aliquid ferrum.* Vide infra *Clodus* 2.

CLAVELLARE, *Clava claudere*, Gall. *Clouer.* Libertates MSS. Brivatis veteris ann. 1277: *Item voluit et concessit, quod non claudantur ostia, vel Clavellentur hominum dicti Castris, nisi pro homicidio vel contumacia, vel cum non possent cavere vel affidare de stando juri.* [Guido de Monte Rocherii in Manipulo Curatorum: *Sexta dicitur in memoriam, quia illa hora Christus fuit spoliatus, illusus et a militibus Clavellatus.*]

* *Clavellis* seu *clavis* affigere. Guido de Vigevano de Modo acquir. et expugn. T. S. MS: *Sub illis duabus assidibus sit latum uno semisse, et sint taliter firmatæ et insinul Clavelate, etc.* Instr. ann. 1294. in Reg. 2. *Olim parlam.* Paris. fol. 5. vº: *Dom. senescallus transcriptum*

dictæ literæ regie sigillo suo pendenti sigillatum præcepit poni et appendi et Clavellari in porta dictæ villæ. Charta ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 418: *Idem serviens... unum penuncellum armorum domini regis posuit et Clavellavit in porta vineæ dicti Stephani consignatæ et de pignore captæ.* Adde Probat. Hist. Nem. tom. 3. pag. 150. col. 2: *Cleuficher*, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1:

Il te Cleufichent mains et piés.

Et lib. 2. ubi Judæus:

..... Je ne crois mie
Que Jesus Cris li Fix Marie
Que Cleufichere en un fust
Nostre anchissor, se Dex ne fust.

Clofichier, in Vita J. C. MS:

Il en fierent (clacs) parmi les piés,
Or est Jhesus bien Clofichies.

Hinc *Cloficheure*, *Clavi foramen*, in Serm. 16. ex Cod. MS. S. Vict. Paris.: *Sire, sains Thomas dist: Se je ne voi la Cloficheure, de ses mains et de ses piéz,.... je ne creerai ja.* Vide supra *Clavare* 2.

† **CLAVELLUS**, *Clavus*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 325. col. 2. ex Computo anni 1336: *In ipsa coopertura sunt xxxi. chavreni cum grossis Clavellis* (Gall. *Chevilles*) *clavellati.* Eiusdem tom. pag. 567. col. 1. in Litteris anni 1347: *Item volumus quod tibi de Clavellis et ferris pro equis tuis ferrandis, etc.* Marcell. Empir. cap. 33: *Clavellis apponere.*

CLAVELLUS, *Clavulus* ornamentum vestium. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis ann. 915: *Toalhis olicias duas, una cum argento, vel Clavellos Spaniscos duas.* [Vide *Clavatus*.]

* *Clavellus patacalis*, *pataco* scilicet emptus, in Comput. ann. 1400. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 150. col. 2. Vide supra *Clavare* 2.

* **CLAVELLUS DE GIROFLES**, *Caryophyllum*, in Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Nemaus. Hist. pag. 45. col. 2.

* **CLAVELUS**, a Gall. *Clavelé*, Pusulis infectus. Stat. monialium Xanton. MSS: *Non admittetis in monasterium vestrum idiotas, amentes, illegitimas, infames, infirmas notabiliter, mutilas, incurvas, Clavelas vel fetentes. Clavercloux, eadem notione, in Charta reddit. comitat. Hanon. ann. 1265. ex Cam. Comput. Insul: *Le brebis, mais k'ille ne soit rongneuse ne Claverleuse, ne tourniche.**

† **CLAVENCHIA**, *Frustum carnis*, ut conjecto. An idem quod nostrum *Eclanche*, *Vervecis femur?* [* *Monetæ* Minutioris species. Vide infra *Clevenchia*.] Testamentum anni 1375. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 6: *Quilibet Religiosus et Presbyter qui fuerint præsertes in sepultura mea habeat et habere debeat duos Turonenses argenti et pro qualibet absolutione fieri consueta in talibus, quilibet dimidium Clavenchiam. Ibidem: *Et cuilibet pauperi venienti ad eleemosynam sepulturæ meæ volo dari dimidium Clavenchiam et unam micham panis sufficientem, et alia necessaria, ut in talibus est fieri consuetum.**

† **CLAVENGUS**, *Armaturæ genus*. [* f. quo crura teguntur, Gall. *Cuissart.*] Radulfus Cadomensis in Gestis Tancredi tom. 3. Anecd. Marten. col. 143: *Primo in congressu lancea viget, lancea perfodit, lancea deficit, quæ mox tanto sub onere fatiscens, ut penetrare pectas, pectora, Clavengus nequit integra.* Et col. 204: *Benedictus quoque infelix Archiepiscopus captus trahebatur, imposita humeris geminorum sarcina Clavengorum.*

† **CLAVERIUS**. Vide *Clavarius* 1.

* **CLAVERARE**, *Clavis affigere*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flammar.: *Et primo unum lectum... cum suo arcalecto coralli et marchepe positum ad dictum arcalectum Claveratum et positum.* Vide supra *Clavellare*.

* **CLAVERIUM**, a Gall. *Clavier*, *Armilla clavicularia*, *Constit. Carmelit.* MSS. part. 1. rub. 11: *Prohibentes ne aliquis frater portet... cordulas seu Claveria de serico, etc.*

† **CLAVESIGNATI**, *Milites Romani Pontificis*, sic dicti, quod in vexillis vestibusque claves Ecclesiæ depictas gererent. Odoricus Raynaldus ad ann. 1228. num. 13. et seqq.

* Memorantur præterea in actis Gregorii IX. et a Richardo de S. Germano. Sic autem eorum mentio fit tempore ejusdem pontificis Gregorii, ut apparet longe antiquius fuisse institutum earum clavium in vexillis et vestibus a Pontificiis militibus, gerendarum. Ita Carolus de Aquino in Lex. milit. Vide in *Claviger*.

* **CLAVETALI CINERES**, *Qui ex fece vini siccata et combusta conficiuntur: Cendre Clavelé*, in Lit. ann. 1400. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 379. art. 19. *Leudæ major. Carcasson.* MSS: *Item pro quintali de cineribus Clavetalis et pastellis, etc.* [* Leg. *Clavelatis.*] Vide supra in *Cinis* 2.

† **CLAVEUS**, *Hærens ad instar clavi*. Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 366: *Hæc quidem sunt signa caritatis Dei, aurea quidem propter innocentiam virginitatis... Clavea ob firmitatis affectum.*

* **CLAVI MILITUM**, *Claiamenta Militum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **CLAVIA**, *Borda*. Gloss. Isid. Lege *Cloaca, Burca*. Vide in hac voce.

* **CLAVIAGIUM**. Vide supra *Clavagiium*. **CLAVICA**. [* Ital. *Chivica*, *Cloaca*.] Falco Beneventanus pag. 308: *Iaquintus vero ille per Clavicam, quæ sancti Renati vocatur, ingrediens, etc.* Vide *Clavaca*, [et *Claviga*.]

CLAVICARII, in Leg. 1. Cod. de Excusat. artif. lib. 10. tit. 64. in Basilicis, *Καβαράριοι*, *Clavium confectores, Serruriers*. Vide *Cabidarii*.

† **CLAVICELLA**, *ex auro*, f. diminutivum *clavis*. Vide locum in *Lambitta*.

* **CLAVICIA**. Vide *Cavecha*. [Fr.]

* **CLAVICULARIS**, *Qui clavam portat, bedellus*. Charta Isemberti abb. in Nereol. S. Mart. Lemovic. ex Cod. reg. 5243. fol. 41. vº: *Clavicularis de sepulcro et de majori altare caveant multum, ne seculares ingerant se super nos.* Vide infra *Clavistrarius*.

CLAVICULARIUS, *Qui claves facit vel portat*, Joanni de Janua. Gloss. Lat. Gall.: *Clavicularius, Clacelier, ou celui qui fait les clefs.* *Κλειδοποιός*, Nilo Mon. lib. 2. Epist. 217. Stephanius Eddius in Vita S. Wilfridi cap. 59: *Gazophylacium Claviculario aperire præcepit.* [Sermo S. Isidori de S. Petro Apostolo, apud Muratorium tom. 2. col. 166: *Simon Johannis virginitatis generatio incorrupta est, qui eligitur primus, nec immerito, quia Apostolorum Princeps est, Confessor Filii Dei, primus Discipulus, Pastor humani generis, Ecclesiæ Clavicularius regni, amator, Domini atque negator, etc.* Vide *Claviger*.] Vetus Poeta Gallicus MS.:

De tot l'avor du siecle
Le fera Clacelier.

CLAVICULARIUS, *Carceris custos, cui carceris claves commissæ sunt*, *Κλειδοποιός* et *Κλειδοποιός* in Synaxariis ad

25. Januar. in SS. Anania et Petro. Julius Firmicus lib. 3. Matth. cap. 6: *Seu Clavicularii, vel carcerum custodes, etc.* Occurrit in Vita S. Basilii Mart. n. 2. in Actis XL. Martyr. Sebasten. num. 3. apud S. Eulogium lib. 2. Memorial. SS. cap. 1. etc. Καπιλάριος. Græcis recentioribus. Libri Basilic.: 'Ο δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν κλιθεκάριον. Passio S. Basilii Episcopi Amasæ num. 9: 'Επει ὅν παρεπέλαστο ὁ καπιλάριος, θάπτον αὐτὸς εἰσεκαλέσατο. Menologium Basil. Imp. 9. Martii: 'Ο φυλάκτων αὐτὸς καπιλάριος.

* *Nostri Clacellier, Clacellier, et Clavier, Clavium custos, ostiarius, vulgo Portier.* Lit. remiss. ann. 1363. in Reg. 92. Chartoph. reg. ch. 225: *Lesquels bouterent hors ledit chastel le Clavier ou portier qui en icellui estoit.* Aliæ ann. 1364. in Reg. 96. ch. 109: *Comme Jehan Bouilly clerc fust Clacellier du prieur de Pousiaux, etc.* Aliæ ann. 1390. in Reg. 139. ch. 100: *Le supplant qui lors estoit Clacellier dudit chastel de Basoches, etc.* Unde et *Claceriere*, mulier cui claves domus sunt commissæ, in Lit. remiss. ann. 1370. ex Reg. 100. ch. 644: *Toutes les gens de l'ostel furent couchies, excepté la Claceriere, qui s'en estoit alée en sa chambre.* *Claveurier* vero, Clavium confector. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. ch. 136: *Ledit Perrotin et un autre, par l'aide d'un Claveurier ou serrurier, ont desrobé ledit Jacques de la somme de neuf cents escuz.* Aliæ ann. 1459. in Reg. 188. ch. 91: *Et se print icellui Claveurier à besongner à la façon desdiz marteaulx.* Vide supra *Clavatura* 2.

* *CLAVICULARII*, Primi post priorem inter Lectores recensentur, in Ord. eccl. Ambros. Mediol. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 861: *Deinceps autem primicerius sexdecim lectorum, et magister cum supradictis adscribitur. Prior tamen numero illorum sexdecim secundicerius, id est, vicarium primicerii, et quatuor post hunc sequentes Clavicularii dicuntur.*

† *CLAVICYMBALUM*, Instrumentum musicum, Gall. *Clavecin*, Ital. *Gravecembalo*. Scaliger lib. 1. Poetices cap. 48: *Additæ dein plectris corvinarum pennarum cuspides. Ex æreis filis Expressorem eliciunt harmoniam. Me puero Clavicymbalum et Harpichordum, nunc ab illis mucronibus Spinetan nominant.*

* *CLAVIFEX*, Clavorum faber, Gall. *Cloutier*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1479: *Item Roberto d'Assonneville Clavifici, pro diversis generibus clavorum, etc.* Vide infra *Clauterius*.

CLAVIGA, *CLAVICA*. Charta ann. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Regesto part. 2. Hist. Eccles. Placentinæ num 98: *Volentes terminare et dividere lectum seu fundum rivi Templariorum a molendino ipsorum usque ad Clavigam Communis de Canalibus, etc.* Et num. 11: *Clavican etiam aquæ, quam vobis concessit. Jus Vicent. lib. 1: Strata, aqueductus, Clavica, fossata, etc.* Satuta Veronensia lib. 3. cap. 1: *De et super Clavicis, viis sive stratis, etc.* [Vide *Clavica*.]

* *Exclusæ*, qua aquæ concluduntur, moles lapidea, claustrum, qua notione Itali *Chiave* et nostri *Clef* usurpant; unde nomen. Stat. Mutin. cap. 41. pag. 54. r.º: *Volumus quod quælibet canaletta, habens caput in prefatum canale seu canalia, debeat habere suam Clavigam factam de lapidibus et bono calce, et habeat suam sarasinescam de bono ligno bene obturante caput canaletæ, et singulis sabbactis post vespas sarasineschæ*

levari possint a suis Clavigis ut aqua possit intrare per dictas canaletas.

1. *CLAVIGER*, S. Petrus, cui ecclesiæ claves commissit Christus. Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 1:

Clavigeri Petri normam sancti quoque cleri Semper anaaverunt.

Apud Cummeanum Hibernum de Controversia Paschali dicitur S. Petrus Clavicularis. [Vide *Clavicularius*.]

CLAVIGER, Idem etiam qui *Archiclavus*, Ecclesiæ Thesaurarius: dignitas Ecclesiastica. Chartam Tabularii Burgulienis ann. 975. subscript ab apud Beslium pag. 292: *Savaricus B. Hilarii Claviger.* Monasticon Anglic. tom. 1. pag. 184:

Alter Willelmus Wallingford Clavigeratus.

Id est, officio *Clavigeri* functus. Adde Hist. Abbatie Condomensis pag. 505. [et Formulæ Anglic. Thomæ *Madæ* pag. 132.]

CLAVIGER, in Charta ann. 1335. apud Schefferum ad Chronicon Upsaliense pag. 160. idem qui *Custos: Halvardus Claviger sive Custos Ecclesiæ Upsaliensis, etc.*

CLAVIGER. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Aragon. anno 1247. fol. 3: *Omnis villa in qua Rex habet Clavigerum, est sedes, etc.* [Ottoboni Scribæ Annal. Genuenses ad ann. 1189: *Isti Consules habuerunt octo Clavigeros.* An Thesaurarii ?]

CLAVIGERI. Ita appellantur Richardo de S. Germaino in Chron. ann. 1229. qui a parte Gregorii PP. contra Fridericum II. Imp. stant, quod effectæ essent claves in Pontificis vexillis.

CLAVIGERII. Charta foundationis Hospitalis Montisbrusonis in Foresio: *Insuper præcipimus omnibus Vicariis et Clavigeris nostris, etc.* Vide *Clavarius*.

* 2. *CLAVIGER*, Qui cellæ vinarie præest, idem qui *Buticularius*. Arest. ann. 1395. 31. Jan. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Erant (Canonici Remenses) in possessione et saisina quod Clavigerum seu buticularium ejusdem archiepiscopi capellanis refectorii et vinitariis jurare faciant, quod sibi meliora vina... ostendat.*

† *CLAVIGERIUS*, Qui curam habet cellæ vinarie. Vel. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Interim vitisque preparatis a Refectorario et vino a Clavigerio, fiat sicut de mane fuit factum in cena.*

* *CLAVIGERICUS*, S. Petri Apostoli epitheton. Charta ann. 24. regni Lothar. ex Chartul. S. Petri Carnot: *Concedo ad locum S. Petri Carnotensis ecclesiam in honorem Apostolorum principis Clavigerici regni cælorum Petri consecratum, etc.* Vide *Claviger* 1.

* *CLAVIGERIUS*, Idem qui *Clavarius*. Vide in hac voce. Inventar. MS. ann. 1366: *Constituit (nuncios apostolicus) alios Capitaneum et massarium seu Clavigerium, qui juraverunt et promiserunt bene et fideliter nomine dicti domini Papæ custodire et gubernare.* Alia notione, vide in *Claviger* 2.

* *CLAVILE*, Organi musici pinnæ, Gall. *Clavier*. Comput. MSS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1477: *Item pro reparando parva organa ecclesiæ, et in eis faciendū novum Clavile, etc.*

* *CLAVINA*, Vestis vilioris species. Collect. exemplor. ex Cod. Sorbon. 395: *Audivi de quodam impio homine, quod patrem suum faciebat jacere in stabulo, et unam vilem Clavinam dederat ei ad induendum.*

† *CLAVIPOTENS FRATER*. Ita nuncupatur Gerohus Presbyter a Rabano Mauro

Carm. 16. quod Bibliothecæ Fuldensis, utpote illius custos, *claves*, penes se haberet.

CLAVIS, in Computis Ecclesiasticis, est numerus variabilis datus anno ad inveniendum principia quinque mobiliū festivitatum, scilicet Septuagesimæ, Quadragesimæ, Paschatis, Rogationum, et Pentecostes: et ideo sunt quinque *Claves*, et quælibet prædictorum festorum habet 30. dies in quibus semper celebrantur... et dicitur *Clavis* per similitudinem: quia sicut per *Claves* ostia reserantur, ita per talem numerum principia dictarum festivitatum nobis denotantur, etc. Durandus lib. 8. Rational. cap. 12. In Calendario S. Victoris Parisiensis: 7. Idus Januar. locus *Clavium*. 5. Kal. Febr. *Claves* XL. 5. Idus Mart. *Claves Paschæ*. 17. Kal. Mart. *Claves Rogationum*. 3. Kal. Mart. *Claves Pentecostes*. Vide Honorium Augustod. lib. 2. de Imag. mundi cap. 101. [et supra vocem *Annus* pag. 511.]

† *CLAVIS ANNONÆ*, Horreorum præfectura vel custodia. Charta foundationis Abbatie Brolii Grollandi inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 421: *Similiter illis concedo ea quæ possideo in molendinis de Jart. id est, dominium et medietatem, in quibus per Abbatem B. G. custos constituatur, et ipse clavem annonæ in custodia sua debet habere.*

CLAVIS S. HUBERTI. Vide Joannem Robertum in Hist. S. Huberti pag. 251.

CLAVIS IN MUSICA. Vide *Notæ musicæ*.

CLAVIS in concamerationibus, quæ eas concludit, quam *fibulam* vocat Philander ad lib. 1. Vegetii cap. 6. Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Hic vero nullo interstitio cruce a choro divisæ in unam Clavem, quæ in medio fornici magnæ constitit, quæ quatuor pilaris innititur, convenire videntur.* Vide *Ciborium*.

CLAVES ECCLESIE, Potestas et iurisdicctio Ecclesiæ: ex illo Christi ad Petrum, Matth. 16: *Tibi dabo Claves regni cælorum, etc.* Inscriptio in foribus Basilicæ antiquæ Vaticanæ:

Qui regni Claves et curam tradidit ovilis,
Qui cœli terræque Petro commisit habenas,
Simplicio nunc ipse dedit sacra jura tenere.

Goffridus Vindocinensis lib. 2. Epist. 29: *Claves sanctæ ecclesiæ agitare, et leges Catholicæ et Apostolicæ Sedis violare conatur.* Idem Opusc. 10: *Execranda promissio, quæ Claves Ecclesiæ agitare, et unicum ac singulare ejus ostium violare conatur.* Cur vero triplex interdum clavis S. Petro et Summis Pontificibus adscribatur, pluribus disputat Nicolaus Alemannus in Dessertat. de Lateranensibus parietinis cap. 10.

☞ Haud ignota fuit hac notione vox *Clavis*, Hebr. כַּמַּחֲסֵה, etiam in veteri Testamento. Legimus apud Isaiam cap. 22. rejecto Sobna Templicii Præposito substitutum fuisse Eliacim, de quo sic Propheta יְיָ. 20. et seqq.: *Vocabo servum meum Eliacim filium Helcix; et induam illum tunica tua, et cingulo tuo confortabo eum, et potestatem tuam dabo in manu ejus: et erit quasi pater habitantibus Jerusalem, et domui Juda. Et dabo Clavem domus David super humerum ejus; et aperiet et non erit qui claudat; et claudet, et non erit qui aperiat.* Quæ Christo tribuuntur Apocal. 3. 7: *Hæc dicit sanctus et Verus, qui habet clavem David: qui aperit, et nemo claudit; claudit et nemo aperit.*

CLAVES S. PETRI, Quibus scilicet illius Confessio, seu sepulcrum, claudet.

batur. Poeta Saxonicus lib. 3. de Gestis Caroli Magni ann. 796 :

Confestina Claves, quibus et Confessio sancti Conservata Petri vexillaque miserat urbis Romuleæ Carolo, pariterque decencia dona.

Adde Eginhardi Annales eod. ann. Vigilius PP. in Encyclica : *Sed et super Claves B. Petri Apostoli præstitissent corporale juramentum.*

Solebant etiam Summi Pontifices de Limatura catenarum S. Petri, quæ religiose Romæ asservantur, ad Reges et Principes, aliosque viros primarios pro ingenti munere mittere, quam in aurea clavi instar illarum quibus confessio sancti Petri claudebatur efficta, ab altari S. Petri accepta, includebant. Eam autem ad quos illa transmittebatur, suspendebant ad collum, veluti sacrum contra mala imminentia amuletum. Ejusmodi clavium transmissarum meminere Gregorius M. lib. 2. Ind. 11. Epist. 47. lib. 5. Epist. 6. lib. 6. Epist. 25. lib. 7. Ind. 2. Epist. 128. lib. 10. Epist. 7. lib. 12. Epist. 17. Gregor. Turon. lib. 1. Miracul. cap. 28. Fredegarii Scholast. in Chron. cap. 110. Gregorius VII. PP. lib. 7. Epist. 6. Vetus Chronic. tom. 1. Hist. Franc. pag. 720. Aimoin. lib. 4. de Gestis Francor. cap. 57. 86. Chronicon Fontanellense cap. 9. etc. Vide Theodorum Studitam de SS. Imag. præterea Nicolaum Alemannum in Dissertat. de Lateransib. parietinis cap. 14.

* CLAVIS S. Petri, in signandis animalibus, ut a rabie servarentur, adhibita. Lit. remiss. ann. 1467. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 24 : *Survint ung homme, qui volt faire signer des bestes qu'il menoit, des Clefz de saint Pierre* (au Fayet en Auvergne).

* CLAVI CANDENTE, quam Ecclesiasticam vocabant, venificæ secundo deprehensæ signabantur in pectore, fronte atque inter scapulas, ex Legibus Steph. reg. Hungar. tom. 1. Sept. pag. 550. col. 1 : *Si qua striga inventa fuerit, secundum judiciale legem ducatur ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad jejunandum, fidemque descendum ; post jejunium vero domum redeat. Si secundum in eodem crimine invenietur, simili jejunio subjaceat : post jejunium vero, in modum crucis in pectore et in fronte, atque inter scapulas incensa Clavi ecclesiastica domum redeat. Si vero tertio, judicibus tradatur.* [*] Vide Haltaus. Glossar. Germ. voce Schlüssel, col. 1636.]

* CLAVIS SEPULTURA, Superstitionis species, cujus meminit Petrus Subesti de Cultu vineæ Dom. part. 3. cap. 4. de Superstit. : *Item errore superstitioso vulgus in multis locis opinatur remedium efficax ut cesset pestis inguinaria, si sepeliatur Clavis portæ ecclesiæ parochialis, et curatus ecclesiæ sine morte, jaciatur in foveam pro aliquo defuncto paratam.*

CLAVES REMITTERE, in signum divortii, et renunciantis curam familiæ. S. Ambrosius Epist. 47. ad Syagrium : *Quo mulier offensa, Claves remisit, domum revertit.* Apud nostros solent viduæ claves et cingulum supra mariti defuncti corpus projicere, in signum quod bonorum communioni nuntium dant, ne debitum exsolvendis teneantur, de quo more agunt Consuetudines municipales, Meldensis art. 52. 53. Lotharingica tit. 2. art. 3. Malinensis art. 8. Meledunensis art. 187. Calvimontensis art. 7. Victricensis art. 91. Laudunensis art. 16. Catalaunensis art. 30. Ducatus Burgund.

art. 41. etc. Vide Paschasium lib. 4. Disquisit. Francic. cap. 10. [*] et Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 176.]

† CLAVES, Numellæ quibus canes bini aut terni copulantur, non solvendi nisi in ipsa venatione. Leges Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. XXV : *Et quia evitare non valemus quin venando et alias cum prædicto venatore conversemur ; et Claves et alia quæ ad venationem pertinent* (tractemus).

† CLAVIS, Locus clausus, ut Eccardus interpretatur. Lex Salic. tit. 9. art. 2 : *Si quis unam apem, hoc est, uno vascello furaverit de sub tecto et sub Clave, etc.*

† CLAVIS, Manica temonis, in Vet. Glossario San-German. MS. n. 501.

* CLAVIS. Charta Laurent. episc. Wratislav. ann. 1223. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 482 : *Ad cujus rei argumentum hanc chartam Clave sigilli nostri roboratam eidem contuli.* Ubi alia Chartæ præferunt, *munimine.*

CLAVIS, pro Clavus : Vita S. Lupercii apud Bosquetum : *Jussit Præses magnam fieri, et acutis eam clavavit Clavibus, etc.*

* CLAVIS vel Clavus, Vestis purpurata, blandella (bandella). Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† CLAVITATA ARBOR, Clavis notata. Vide Arbor 1.

† CLAVODIUM, Pretiosa quævis Ecclesiarum vasa et ornamenta. Vitæ Patriarcharum Aquileiensem in Anecd. Muratorii tom. 3. pag. 46 : *Peregrinus III. Patriarcha sedit ann. XIV. mens. VII. dies III. Iste reædificavit Ecclesiam civitatis Austriae, quæ cum omnibus libris et thesauris exusta fuit fecitque in ea tabulam argenteam, et alia mirabilia Clavodia auro argenteoque contexta.* Vide Clenodium.

† CLAVOSUM, Inæquale. Gloss. Isid. Rectius La Cerda : *Clivosum, inæquale.*

CLAUSA, Idem quod Clusa, et Clusura. Chron. Marciense lib. 2. cap. 3 : *Præmisit aliquos ex suis Proceribus ad custodiendas Francorum Clausas.* Carolus IV. Imperat. de Vita sua : *Et devastavimus terras suas usque Clausam quæ vocatur Linitz.*

CLAUSA, Locus, seu ædes, in qua inclusi Monachi debebant. Vita S. Gamelberti cap. 2. n. 14 : *Ad fenestram Clausæ in qua latebat.*

CLAUSA, Excerptum, locus ex libro aliquo, Gallis *Clause*. Hugo Rotomagensis Archiepiscopus. in Præfat. ad lib. 1. contra Hæreticos : *Proinde placuit tibi super hæresibus insurgentibus nos aliqua scribere, quod et suscepimus tuæ jussionis auctoritate : sed succincto opere, sed brevi character. Trahatur itaque ex arcto comate Clausa latissima, sumantur ex vase modico fercula copiosa, more Catholico, in S. Spiritu.* Joan. Sarisber. Epist. 158 : *Et hæc mihi videtur esse duarum conceptio Clausarum.*

CLAUSA, Idem quod Clausura, Cloture. In Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148. [*] 279.]

* CLAUSEA, Ager sepibus vel muris clausus. Charta ann. 1225. ex Bibl. reg. col. 17 : *Dono ad laborandum.... totam illam Clausam, cum suo solo et planterio vineæ et arborum.... ita quod in hoc præsentis anno claudatis totam ipsam Clausam... et completo dicto termino ipsam totam Clausam reddatis nobis.* Cloture, in Ch. ann. 1405. ex Reg. feudor. comitat. Pictav. Cam. Comput. Paris. fol. 22. v. : *Je Jehanne de Travaucay.... ad vouhe à tenir.... mon lieu, courtilleige, vergiers, Clotures, etc.* Parclouse, eadem

acceptione, in Charta ann. 1330. ex Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 175 : *Un herbergement assis à Poitiers appellé les Forges, o les jardins, treilles et Parclouses dudit herbergement.*

* CLAUSA, Agger, quo aquæ concluduntur. Chron. Mutin. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 587 : *Merlos pontis de Reno dirupando, et Clausam de Reno devastando ac ibidem et circum circa damna maxima inferendo.*

* CLAUSAGIUM, Locus sepibus cinctus et clausus ; simul et obligatio qua tenentur subditi hunc claudere, cui servitio, qui addictus erat, Cloeur appellabatur. Redit. comit. Namurc. ann. 1265. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. *Papier velu fol. 9. v. : Encor doit cascuns.... un vendengeur as vingnes le Conte vendengier, et un Cloeur as vingnes endlore.* Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 187. v. : *Item Clausagia jardinarum.* Fol. 193. r. : *Item omnes feodi, qui debent claudere sexaginta perticas Clausagii.* Et fol. 208. r. : *Item omnes homines feodi debent fenagium.... Clausagium jardini.* Vide Clausaria, Clausura et Closaria.

CLAUSARIA, Modus agri sepibus septus, clausus, Andegavensibus *Closerie*. Clausaria vinearum, in Charta Philippi Aug. ann. 1203. in ejus Regest. Herouvallian. fol. 82.

CLAUSARIUS vinearum Monasterii, in Necrologio Victorino Paris. 5. Kal. Sept. qui Clausarius præerat *serviens*. [Occurrit eodem sensu in Tabulario S. Vincentii Cenoman. Vide Closarius.]

* Charta Guill. episc. Paris. ann. 1222. in Reg. B. Cam. Comput. fol. 150. r. : *Dominus rex vult et concedit ut nos Parisiensis episcopus.... habeamus apud Parisium unum drapararium.... unum Clausarium... gaudentes libertate, quam ministeriales episcoporum Parisiensium hactenus habuerunt.* Alia ann. 1226. ex Lib. nigr. episc. Carnot. : *Clausarius noster habet pretium duorum hominum singulis diebus, quando operarii sunt in vineis clausi nostri.*

CLAUSARIUS, Inclusus, Monachus qui in cella clausa habitat, [Gall. Reclus.] Vita S. Deicoli Abb. Lutrensis n. 43 : *Volens... dies sibi concessos apud beatissimum Apostolorum principem Romæ Clausarius et privatus insistere otio.*

CLAUSARIUS, In Epist. Widonis Comit. Matiscon. ann. 1078. tom. 6. Spicileg. Acheriani, idem est quod Clausum, sive septum, Gallis *Clozier* : [Præterea donavi ad memoriam et Ecclesiam sanctorum Apostolorum omnia quæ infra sunt annotata, id est, has ovillas, Blondeus et omnes clausos et Clausarios, silvas, etc.]

* CLAUSERIUS, Eadem notione, in Charta ann. 1202. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 227 : *Extra septa canonicorum sex servitores, scilicet tres esuerii abbatis, unus sermiens capicerii, unus Clouserius vinearum, unus tolnearius.*

† CLAUSATA, Idem quod Clausum, Locus sepibus vel muris clausus. Associatio Ducis Britannicæ cum Monachis Kemperlegensibus et Chartulario ejusdem Cœnobii : *Nec possumus impedire, quin ipsi Religiosi adducant aquam ad suum molendinum situm in Clausata Abbatia de Kemperle.*

† CLAUSATGA, ut Clausata. Charta Goscelini de Bogno pro S. Juniano apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MISS. pag. 696 : *Dat B. Juniano duas borderias terre... et medietatem Clausatge de vineis.*

† **CLAUSELLUS**, Locus clausus, septus. Bona S. Germani Autissiod. ann. 864. confirmata in Conventu Pistensi apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 588: *Clausi vinearum, scilicet ille qui adhæret Monasterio et campaniæ plantæ abundantia, curticanus et Clausellus de Patriniaco.*

* [«Curticanus et Clausellus de Patriniaco (Perrigny) cum aliis vineolis (Pistis, an. 864. mus. arch. dep. p. 19).»]

* **CLAUSETUM**, diminut. a *Clausum*, Locus vel ager clausus. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus unum Clausetum sive terram in pertinentiis dicti loci de Capella.* Ibidem: *Item plus unum Clausetum in eodem loco et parsono, vocato à la font.* Vide infra *Clostellum*.

† **CLAUSIM**, Secreto, clam, Gall. à *huis clos*. Acta SS. Maii tom. 4. pag. 439. de S. Petro Cælestino: *Propositioque Clausim inter eos, seclusis extraneis, per Latinum tunc Ostiensem Episcopum..... exhortationis verbo præcludo.*

* Aliud sonat *Closément*, scilicet Omnino, prorsus, sine ulla exceptione, in Charta ann. 1317. ex Chartul. 21. Corb.: *Avons vendu... toute la terre que nous aviemes et poïemes avoir à Belle... soit en cens, en rentes, en terres arables... et Closément et entièrement sans riens excepter.* Quæ Latine ibidem sic leguntur: *Sive in censibus, in rentis, in terris arabilibus... et integre absque aliquid excipere.* Unde patet vim vocis non intellexisse D. Secousse in nota ad Lit. ann. 1859. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 362. Vide infra *Clausula* 2. et *Clausus*.

† 1. **CLAUSIO**, Locus muris clausus. Limborch. Inquisit. Tolos. pag. 81: *Nulla humana habitatio, seu rehedificatio aut Clausio ibi fiat.*

† **CLAUSIO**, vel **CLOYSIO**, Ipsa actio qua ager muris vel sepibus clauditur. Charta Thoissiacensis anni 1404: *Jus claudendi debet sex solidos pro Cloystone sui prati cum Clausione sue terræ.*

* 2. **CLAUSIO**, Actio claudendi. Libert. de Viridi fol. ann. 1369. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 277. art. 6: *Concedimus per presentes, ut ipsi consules... possint... habitatores compellere ad hoc seu compelli facere per captionem, vendicionem et distractionem bonorum suorum, necnon Clausionem hospitiorum, etc.* Vide supra *Clavare* 2.

* 3. **CLAUSIO**, Obturamentum. Lit. ann. 1388. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 284. art. 7: *Clausiones et amociones discursium.* Leg. discursuum, subintellig. aquarum.

* **CLAUSIS**, Hara cunicularia, ubi cuniculi nutriuntur et multiplicantur, Gall. *Clapier*. Pactum inter Arn. de Villanova et homines de Transio ann. 1283: *Quod ipsi homines teneantur facere ipsi domino in dicto deffenso triginta Clauses cuniculorum, ubi magis voluerit ipse dominus.*

† **CLAUSIVA**, Clausum. Charta Eygili, Abb. Flaviniac. pro fundatione Corbiniaci ann. 864. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 58: *Et illa colona in Ariaco, quæ fuit Anseberti, et quidquid ad eam aspicere videtur; et Clausiva totum in integrum, quem idem Wideradus plantari jussit.*

† **CLAUSOLA**. Vide *Clausula*.

† **CLAUSOR**, Qui obsidione claudit seu cingit urbem, Gall. *Assiegeant*. Radulphus Cadom. in Gestis Tancredi tom. 3. Anecd. Marten. col. 202: *Assueverant clausi insidiari Clausoribus, et dum in meridie foris dormiretur, aliquando cum*

impetu de intus erumpabant: ut non sine cæde et rapina somni rumparentur.

† **CLAUSORIUS VINEARUM**, Idem qui *Clausarius*. Mabillon. Analect. tom. 3. pag. 379. in Gestis Gaudredi de Ludono Episcopi: *Addere libet de Clausoriis et Cultoribus vinearum, qui videntes cereos aliorum, ad quorum exemplum nihil fecerant, etc.*

† **CLAUSTRA**, CLAUSTRALIA, CLAUSTRALIS, CLAUSTRARE. Vide post *Claustrum*.

* **CLAUSTRARIUS**, Apparitor, Idem qui *Bedellus*, ut ex assignatis officiis colligitur: quod intra *clastrum* serviat, sic dictus. Stat. eccl. S. Dion. Leod. ann. 1330. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 446: *Item novi canonici solvent Claustrario quinque solidos grossorum antiquorum.* Stat. S. Capella Bitur. ann. 1407. ex. Bibl. reg.: *Forma juramenti, quod præstare tenentur Claustrarii dictæ Capellæ in nova eorum receptione. Ego N. Claustrarius juro, quod... altare majus in festis annualibus et aliis custodiam, processiones ordinarias et extraordinarias, necnon illos qui legendi, cantandi aut thurificandi causa ad vestiarium pro cappis et ornamentis aliis induendis aut deponendis, aut aliis sacris inde recipiendis antecedam et associabo, quodque circa finem pulsationum Horarum canonicarum in domo thesaurarii, et eo procedente ad ecclesiam præibo ipsumque antecedendo reducam: necnon alia omnia et singula, quæ Claustrarius dictæ Capellæ facit et facere tenetur in eadem, faciam et complebo iuxta posse. Infra Servitores claustrii nuncupantur. Vide supra *Clavicularius*.*

† **CLAUSTRIUS ARTIFEX**, Lampridius in Heliogabalo: *Jussit et cursorem, jussit et cocum et Claustrarium artificem.* [Laurentius in Amalthea: *Claustrarius, Qui seras et cetera ad claudendum facit. Faber Claustrarius, Claustralis.*]

† **CLAUSTRELLUM**, Parvum claustrum, Johanni de Janua. Bernerus Abb. in Translatione S. Hunegundis, inter Acta SS. Benedict. sec. 5. pag. 225: *Qua de re consilio inter se habito, per ostium ejusdem cryptæ in latere dispositum.... per Claustrillum efferunt venerationis loculum.*

† **CLAUSTRUM**, Breviloq.: *Clastrum dicitur inhabitatio Religiosorum, vel domus includens Monachos et Moniales sub certa regula viventes.* Concil. Bitterens. ann. 1233. cap. 17: *Clastrum quoque diligenter observetur et claudatur, ut re et nomine Claustrum valeat appellari.* Conc. Forojulense ann. 791. cap. 12: *Ut Monasteria puellarum, quæ sub disciplina regulæ degunt, obstructis munitis Claustris, nulla pateant nisi forte summa compellente necessitate, aditu virorum.* *Clastra Monasteriorum*, in Concilio Turonens. III. can. 22. 29. Adde Capitul. 3. Caroli M. ann. 789. cap. 3. Capitulare 1. anni 802. cap. 18. 20. Capitulare 2. cap. 5. Capitulare 1. ejusdem Imp. incerti anni cap. 35. etc.

† **CLAUSTRA**, feminini generis. Chrodegangus Edit. Labbei cap. 3: *Ita institutum, ut in illa Claustra ille Clerus Canonicus, qui sub ipso ordine, Deo adjuvante, vivere debent, et omnes in uno dormiant dormitorio, etc.* Ita alibi non semel.

† **CLAUSTRA MONACHORUM**, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 148. [*** 279.] in Capitul. Caroli Calvi tit. 32. § 9. [*** apud Tusiacum ann. 865.] apud Honorium Augustod. lib. 1. cap. 148. 149. etc. Vide *Gazæum* ad Cassianum.

† **CLAUSTRA CANONICORUM**, in Capitulari 5. ann. 819. cap. 7. Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 95. [*** 89.] lib. 4. cap. 50. in Capitulis Caroli Calvi tit. 6. cap. 53. [*** In villa Sparnaco ann. 846.] tit. 32. cap. 9. in Regula Canonicorum cap. 144. in Synodo Pontigonens. ann. 876. can. 8. in Præcepto Ludovici Pii pro Ecclesia Tornacensi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. pag. 7. etc.

† **CLAUSTRA CLERICORUM**, id est, Canonicorum, in Epistola Ledoradi Archiepiscopi Lugdunens. ad Carolum Magn. apud Paradin. lib. 2. Histor. Lugd. cap. 20. In Concilio Meldensi ann. 845. can. 53. in Capitulis Caroli Calvi tit. 6. cap. 53. etc.

† Capitula Caroli Calvi tit. 41. cap. 8. [*** Synod. Pontigon. ann. 876. Pertz. pag. 529.] : *Ut Episcopi in civitatibus suis proximam Ecclesiam Claustrum instituant, in quo ipsi cum Clero secundum canonicam regulam Deo militent: et Sacerdotes suos ad hoc constringant, ut Ecclesias non relinquunt, et alibi habitare præsumant.* Idipsum statuitur in Synodo Rom. sub Eugenio II. cap. 7: *Necessaria res existit, ut juxta Ecclesiam Claustra constituantur, in quibus Clerici disciplinis Ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit refectorium ac dormitorium, etc.* Ubi morem, qui in Monasteriis diu obtinuit, observare est, cum in claustris lectioni vacarent Monachi, ut est in Epitome Ludovici Imp. in Regulam S. Benedicti, in Concordia S. Dunstani cap. 5. et in Actis S. Wolphangi cap. 7. *Studium Claustris, seu scholæ, in veteri Charta apud Gariolum in Episcopis Magalonsibus pag. 144. [*** Vita S. Anskarii cap. 4.] Petrus Blesensis serim 25. varias monasticas functiones in singulis claustris lateribus exactas annotat: Inde est quod in Claustris Conventuum quatuor loca cum propriis deputantur officiis: in latere Claustris occidentali est scholaris subjectio: in eo quod contingit Ecclesiam lectio moralis: ad Orientalem in Capitulo materialis.* In claustris etiam certis horis dabatur copia fratribus invicem confabulandi, ut docent Lanfrancus in Constitut. sect. 3. Petrus Venerabil. in Statut. Cluniac. cap. 5. etc. unde creatus est *Prior Claustris*, qui disciplinæ claustris curam ageret, de quo suo loco agimus. Prælectiones etiam scholasticas in claustris factas videtur innuere Herimannus de Restauratione S. Martini Tornacensis cap. 3.

† **CLAUSTRORUM** forma fuit quadrata. Carmen de Laude vitæ monasticæ edit. a Sirmondo ad Goffrid. Vindocin.:

Quadratam speciem structura domestica præfert,
Atria bis binis incluta porticibus.
Quæ tribus incluse domibus, quas corporis usus
Postulat, et quarta quæ domus est Domini,
Quarum prima domus servat potumque cibumque
Ex quibus hos reficit juncta secunda domus.
Tertia membra fovet vexata labore diurno,
Quarta Dei laudes assidue resonat.

Petrus Damian. lib. 6. Epist. 26: *Ipsam Claustris tui fabricam respice: ecce enim quadrifida est, ut nimirum ipse loci situs evidenter edoceat, quod undique te a mundanæ conversationis strepitu semotum esse oporteat.* Adam Bremens. cap. 103. *Composita ergo mensa, marum vertit ad Claustrum, quod ille, dum prius ligneum esset, lapideum fecit, forma, ut mos est, quadrata, vario cellarum ordine distinctum.* Iisdem verbis Albertus Stadenensis ann. 1095. Vide Durand. lib. 1. Ration. cap. 1. n. 42. 43.

† **CLAUSTRUM**, Monasterium ipsum, Ger-

manis *Klooster*; in Actis Murensis Monasterii pag. 14. *Disertinense Clastrum*, quod infra, *Disertinense Monasterium*, dicitur. Pag. 17: *Discessit hinc et rediit in suum Clastrum*. Pag. 35: *More aliorum Monasteriorum et Clastrorum*. Pag. 37: *Clastra regularia*. Compositio inter Patriarcham Constantinop. et Francos, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 106: *Clastra vero omnia tam intra civitatem, quam extra libera erunt Ecclesiarum, etc.* Henricus Rosia :

Ecclesias quantas, quot, Clastraque quanta dicarim.

Occurrit præterea in Vita B. Mariani Abb. Ratispon. n. 17. 18. 20. 23. 26. 27. et in Charta ann. 1153. in Chronicon Reichersperg. pag. 188. Henricus Aquiloniopolensis in Adolpheide cap. 12 :

Christiparæ Clastrum in Kylo Dux struxit Adolphus.

† CLAUSTRA SACRORUM, Gazophylacium elemosynarum. Prudentius de Peristeph. Hymno in honorem S. Laurentii: *Clastris Sacrorum præerat*.

* CLAUSTRUM REGULARE, Ea pars claustrum, quæ Ecclesiæ adhæret. Ordinar. MS. S. Petri Aureæ-val. : *In Claustro, quod dicitur vulgariter Clastrum regulare, quod est a parte ecclesiæ, semper silentium est tenendum. Clouastre*, pro Cloistre, Clastrum, in Charta ann. 1399. ex Tabul. Carnot.

* CLAUSTRI DOMUS, vulgo *Maison claustralle*, apud Provinciales appellatur domus rectoris parochiæ. Charta ann. 1442. ex schedis Pr. de Mazaugues : *Acta tam in domo Claustrum, quam in platea prope dictam domum*.

* CLAUSTRUM, pro *Claustralis*, in claustrum degens. Acta B. Ciccii tom. 1. Aug. pag. 861. col. 1: *Quinimo in ostensione triplicium graduum salvandorum, videlicet conjugatorum, et virginum seu Claustrorum*.

* CLAUSTRUM, pro *Clausum*, et vicissim, Locus aut ager sepibus vel muris clausus. Charta ann. 1366. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 54: *Johannes episcopus Belvacensis, cancellarius noster nuper fundavit Parisius in vico Claustrum Brunelli unum collegium scolarium*. Alia ann. 1374. in Reg. 106. ch. 368: *Les escoliers de Dormans, fondez en Cloz Brunel à Paris par feu seigneur de bonne mémoire monsieur le cardinal de Beauvez, etc.*

CLAUSTRARE, Monachum, vel Sanctionialem facere, vel in Monasterium relegare. Summula Raimundi Ordinis Prædicat: *Claustrare poteris, licet adultera negat*. Utitur semel alibi.

CLAUSTRA MONTIUM, quæ recentioribus *Clusæ, Clusuræ, et Clausuræ* dicuntur. *Claustra Pyreneorum*, apud Orosium lib. 7. cap. 40. quæ *Puertos*, seu *Portus* appellant Hispani. Gunther. lib. 4. Ligurini :

Difficilesque vias, et tristia Clastra sequentes.

Infra:

Ventum erat ad fauces, angustaque Clastra viarum,
Qua se nubiferis horrendæ nivibus Alpes
Exiguo tantum penetrandæ limite præbent,
Uniusque capax scopulosus semita calle,
Arcta laboranti pandit vestigia turbæ.

[** Vide *Canalis* et *Graffii* Thes. Ling. Franc. vol. 4. col. 565.]

CLAUSTRA ITALIÆ, apud Warnefridum lib. 5. de Gestis Longobard. cap. 2. Senator lib. 7. Epist. 4: *Rhetix namque munimina sunt Italiæ et Clastra Provinciae*.

CLAUSTRA CARCERIS, in leg. 2. 3. Cod. Th. de custod. reor. (9, 3.) *Clastra car-*

ceralia, leg. 23. eod. Cod. de Pœnis. (9, 40.)

CLAUSTRALES, Monachi, qui intra claustra Monasterii recluduntur, ac degunt. Joann. de Janua: *Claustralis, Monachus vel Monacha stans in clauastro*. Ordericus Vitalis in Præfat. lib. 1: *Quia Claustralis cenobita ex proprio voto cogor irrefragabiliter ferre Monachilem observantiam*. Lib. 3: *Dum adhuc Claustralis esset Monachus*. Petrus Blesensis Epist. 13: *Quid est Claustratem redire ad seculum, nisi cœli habitorem cadere in infernum?* Hildebertus Cenoman. Epist. 38: *Claustres, quibus conventicula plebis et sermones otii lex arctorum interdicit, plateis pro clauastro, securitatibus pro lectione utuntur*. Joann. Sarisberiensis lib. 7. Policrat. cap. 21: *Claustres, qui plane vere religiosi sunt, dum professionibus serviunt: ab hac malitia immunes sunt*. Nulla vita fidelior, nulla simplicior, nulla felicior, quam eorum qui humiliter in claustris degunt, abjectione sua gaudentes, etc. Tidericus Langenius in Saxonia :

Degunt Claustrales sanctæ Christi Moniales
In claustris, clausæ remanent concentibus ausæ.

Scriptis Trithemius librum de *Triplici regione Claustratum*; Thomas a Kempis alium de *Disciplina Claustrali*.

CLAUSTRENSIS, Moniales, quæ in claustrum seu Monasterio educatæ sunt, vocat Andreas Monachus Fontevraldensis de morte B. Roberti de Arbresello, hisque opponit Laicas: *Quomodo poterit quælibet Claustrensis Virgo exteriora nostra convenienter dispensare, quæ non novit nisi psalmos cantare, etc.* Infra: *Hinc factum est, ut Robertus noster generale præceptum Abbatissæ, quam elegerat, dedisset, ut nunquam aliqua ex Claustrensis in Fontevraldensi Monasterio Abbatissa fieret*.

* CLAUSTRALES OBEDIENTIÆ, Quorum officia intra claustrum exercentur, forensibus oppositæ. Stat. eccl. Traject. ann. 1088. in Batav. sacr. pag. 136. edit. ann. 1714: *Item cum episcopus preposituram Tielensem, thesaurariam, scholasticam, chori-episcopum, et quædam alia officia... preposituræ nuncupata, quæ etiam Claustrales obedienciæ appellantur, suæ collationi reservaverit, nulli eam conferre, nisi canonico majoris ecclesiæ, poterit aut debet*. Bulla Joan. XXII. PP. qua Phil. regi concedit annalia benef. ecclesiast. ex Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 100. r.º: *Declaramus ut concessum tibi hujusmodi privilegium nullatenus extendatur... ad prioratus, suppressoratus, Claustrales, forestarias, cellarias, et administrationes alias*.

* CLAUSTRALIS MANSIO, AREA, CURIA, Edificium in fundo Ecclesiæ constructum a Canonico; forte ita dictum quia vice habitacionis in Claustrum ejus exstruendi facultas dabatur. Charta Wortwini Præposit. Wormat. ann. 1178. ap. Schannat. Episcop. Wormat. tom. 1. pag. 128: *Invenientes edificia Claustrali Mansionum... neglecta deformata, ex eo quod potestas ordinationis fundi, quæ ex antiquitatis consuetudine post transitum alicujus fratris Præpositi pertinere videbatur, vires testamenti super edificiis confecti prægravabat... jus præscriptarum Claustrali Aræarum... universis fratribus resignavimus*. Chart. Arnold. Archiepiscop. Magunt. ann. 1160. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 408: *Henrico, Aschaffinburgensis ecclesiæ Canonico... de petitione... Præpositi, locum... juxta eandem ecclesiam assignavimus, ut ibidem*

mansione facta, divinis obsequiis jugiter valeat interesse. Nichilominus quoque statuumus, qualinus respectu laboris ac sumptuum, quas predictus Henricus ibidem impenderit, de illa mansione tanquam de Curia Claustrali sibi licitum sit, testamentum conficere, videlicet ut cottidano alicui memorate ecclesiæ prioratui vel honeste conversationis Canonico, illam legati nomine possit assignare.

† CLAUSTRALIS MURUS, Quo prædium clauditur vel cingitur. *Madox Formulæ Anglic. pag. 139: Ipseque et hæredes sui prædictam domum sic de novo constructam et edificatam, et muros Claustrales circa dictum mesuagium... in bono statu reddet et dimittet*.

† CLAUSTREYRA PRIORISSA, Eadem quæ *Claustralis*, in Necrologio Parthenonis S. Petri de Casis.

† CLAUSTRUM, Piscaria clausa ex lapidibus lignisve constructa. Acta S. Euflemi MSS.: *Clastrum quoddam quod ex quadris lapidibus sub civitate in mari compositum fuerat, etc. Mane igitur facto Custos Claustrum illius ad Claustrum veniens ut solitam prædam caperet, nam singulis diebus piscium quoddam genus solitus erat illic invenire, hoc solum depositum invenit. Tyrannus vero præfate civitatis quæ prope Claustrum sita erat, quævisit quod illo die in Claustrum foret repertum: cui cum nunciatum esset nihil contra morem ibi deprehensum, ratus se a Custode Claustrum deceptum, turbata mente ad domum ipsius properavit. Vide Clausura post Clausuræ*.

† CLAUSTRUM CORDIALE, Cordis intimum metaphorico sensu. Charta Edwardi III. ann. 1373. apud Rymer. tom. 7. pag. 16. col. 1: *Præmissis omnibus et singulis propositis per eosdem et oblatis, visis benigniter et prorsus auribus auscultatis, diligenter circumspicis, et debite consideratis, Claustrum cordialibus, intima meditatione revolvens quam generosum sit et regale, sinceris affectibus regalibus, mero motu proprio, gratantius dilatatis eos dignis attollendo laudum præconiis, etc. Armoricani Claustrum vel Claustrum est pignus: an huic loco conveniat penes attentum Lectorem esto judicium*.

† CLAUSTRURA, Idem quod *Claustura*. Passio S. Thomæ Cantuar. tom. 3. Anecd. Marten. col. 1744: *Ecce simplicitatem columbæ, qui nec etiam contra carnis occisores insidias vel Claustruram aliquam opposuit; verum claudi Monasterium prohibuit, quod Religionis jure omnibus Catholicis patere debere sanctorum instituta Patrum sanxerunt*.

CLAUSTURA, ex Gallico, *Clostore*, Septum, inclusio. Will. Thorn. in Chron. ann. 1363: *Pro fossatura et Claustrura civitatis*. [*Claustura muri*, in Charta Willelmi Abbatis de Coiken ann. 1220. ex Archivo S. Michaelis in Periculo maris. Litteræ A. Episcopi Meldensis anno 1204. ex Tabulario Calensi pag. 81: *Novaverint universi, quod E. Kalensis Abbatissa totusque ejusdem Ecclesiæ Conventus quoddam herberagiolum, quod habere solebant, contiguum Ecclesiæ de Mintri, totum integre sicut illi possidebant, videlicet quidquid edificatum vel non edificatum infra Claustruram prædicti herberagioli continebatur Fulconi Presbytero de Mintri possidendum concesserunt.*] Fit mentio ejusdem tributii quod *Clausturæ* appellat, in Computo domanii Comitatus Pontivi ann. 1540. fol. 183: *Recepte du droit de Clostore, que le Roy a accoustumé de prendre chascun an à Moustiers, neant, pour ce que durant*

Vannée de ce present compte n'a eu aucunes bestes vendues audit lieu. Vide Clausura.

* Pro obligatione, qua subditi tenentur septa facere, occurrit in Chartar. Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 80: *Monachi de Vasquel... debent habere ad costumam Clausuram segetum. Ubi alter Codex 4651. habet Clausuram. Vide supra Clausagium et infra Clotura.*

1. **CLAUSULA**, Diomedii lib. 1. de Orat. et Victorino lib. 1. de Arte Grammat. est compositio verborum, plausibilis structurae exitu terminata. Gloss. Lat. Gr.: *Clausula*, *Νοῦμα*. Papias: *Clausula* est in oratione brevis sententia. Vide Quintilian. lib. 8. Instit. cap. 5. Gregorius Magnus lib. 1. Epist. 6: *Quod vero causae et nominis similitudinem faciendo per scripta vestra Clausulas declamatorumque formatis, certe, Frater carissime, simiam leonem vocas.* Adde Hieron. in Job. cap. ult. et Cyprian. de Singular. Cleric.

† **CLAUSULA DE NISI** dicitur ea, cui exceptiva haec particula *Nisi* adiungebatur. Vide *Nisi*.

CLAUSULA, Parvum clausum, seu area septo clausa, apud Wilhelm. Thorn. Accipitur etiam pro clausura, vel angusto montium aditu, in Chronico Reicherspergensis pag. 262. et apud Baldricum Noviom. lib. 3. cap. 70.

CLAUSULA, Cella in qua Inclusi, seu Eremitae, morabantur, aliis *Inclusorium*. Chronicon Mariani Scoti ex Bibl. Vaticana num. 1058. de S. Paterno incluso: *Hic ambiens martyrium, pro nullo foris exiit, sed in sua Clausola combustus, per ignem transiit in refrigerium.* Usurpatur hac notione non semel ab Ekeharde de Casibus S. Galli cap. 4. 9. 10. ab Heptidanno Minore in Vita Wiboradæ lib. 1. cap. 15. et 19. et in Rhythmis de eadem apud Canisium tom. 5. pag. 789. et a Florentio Wigorn. ann. 1058. [Selecta Capitula Canonum Hibern. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 50. de his qui se putant esse justos et non sunt: *Jejunium charitati, vigiliis iustitiae, propitiam adinventionem concordiae, Clausulam Ecclesiae, severitatem humilitati, postremo hominem Deo anteponunt.*]

* 2. **CLAUSULA**, Conditio, exceptio, *Clausele*, in Charta ann. 1323: *Desquelles choses les loys du franc maintenoit toudis le contraire par une Clausele générale, contenue oudit keurbrief, laquelle dist que de toute chose, dont mention n'est faite audit keurbrief, doit estre droits echevinages: par laquelle Clausele, etc.* Necrolog. eccl. Paris. MS. ad 9. Cal. Jan.: *Postmodum executores dicti defuncti (Johannis de Montenantolio) attendentes Clausulas sui testamenti, nobis dederunt in augmentationem dicti anniversarii... summam cc. scutorum.* Vide infra *Clausus*.

1. **CLAUSUM**, et **CLAUSUS**, Gallis *Clos*. Locus aut ager sepibus vel muris septus aut clausus: seu ut loquitur lex 1. Cod. Theod. de Rei vindicat. *Spatium certum septis quibuslibet conclusum*: cuiusmodi Arcifinales agros vocant Siculus Flaccus et Frontinus, quod videlicet a septo suo et spatio, seu finibus, finalem, id est vicinum arcerent. Testamentum Widradi Abbatis Flaviniacensis: *Totum illum Clausum, quem nos jussimus plantare, etc.* Infra: *Et illum Clausum in ipso Ariaco, etc.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis: 5. *mansos cum Clauso dominico.* Alia apud Columbium in Episc. Vivar. lib. 1: Ros-

tagnus collatis mansis 8. et in Blarbavo Clauso indomincato. Conventus Pisten-sis ann. 864. tom. 2. Spicilegii Acher.: *Id est, mansa in gyro Monasterii sita, et ut vulgo loquimur, Clausi vinearum.* Charta Thomæ Comit. Mauriannæ ann. 1216: *Decem sometas vini meri de suo Clauso.* In alia Umberto II. Comit. Sabaudiae: *Clausi vineæ indomincati.* Adde Suger. lib. de Administrat. sua cap. 20. Histor. Vastinensem pag. 296. etc. [Vide *Closum*.]

CLAUDICIUM, Eadem notione, in Tabulario Majoris Monasterii.

* 2. **CLAUSUM**, pro *Clastrum*, in Hist. Eduardi III. reg. Angl. ad. ann. 1331. pag. 400. edit. Hearn.: *Sed non fuit sibi permissum ecclesiam neque Clausum intrare.*

CLAUSURÆ, Claustra montium, angusti aditus, aliis *Clusæ*, Græcis recentioribus *κλεισούρα*. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062: *εμβολή, εἶσδος στενοτάτη, Clavaguera*, in Chronico Petri IV. Regis Arag. lib. 3. cap. 4. Senator. lib. 2. Epist. 5: *Præcepimus 60. militibus in Augustanis Clausuris jugiter constitutis annonas... præstare... decet enim cogitare de militis transactione, qui pro generali quiete finalibus locis inoscitur insudare, et quasi a quadam porta provinciae gentiles introitus probatur excludere.* Anonymus Baren-sis in Chron. ann. 1097: *Et per montibus vel Clausuris Vulgarie, similiter Ungarie multi sunt occisi et necati fame.* Conradus Uspersgens.: *Ad quædam itinera angusta, quæ Lombardi vocitare solent Clausuras Volerni.* Tageno Pataviensis: *Inde transivimus ad primam Clausuram, etc.* Passio S. Andeoli MS.: *Cumque ad Clausuras ipsius Monasterii pervenissent, etc.* Utuntur passim Scriptores, Lex 2. § 4. Cod. de Offic. Præf. Prætor. (1. 16.) lex 4. Cod. de Offic. Magistri Offic. (1. 31.) Egica Rex in Concilio Tolet. XVII. Willelmus Malmesb. lib. 2. de Gestis Anglic. cap. 11. Rogerius Hoveden. ann. 1031. Florent. Wigorn. et Simeon Dunelm. eodem ann. Julianus Episc. in Hist. Wambæ Regis non semel: Lucas Tudensis æra 902. etc. Vide Notas ad Alexiadem pag. 300. [et infra vocem *Clusa*.] Vide *Claustra montium* in *Clastrum*.

* Hinc *Cloistrieres* meretrices appellatae, quod in angustiis viarum sedeant, eadem ratione qua *Femmes de chemin* nuncupatas observavimus supra in *Cheminus 2. Stat.* ann. 1395. ex Cod. reg. 8312. 5: *Item que toutes filles de vie Cloistrieres ou femmes communes diffamées voient tenir, tienent et facent leurs bouticles es lieux ad ce ordonnés d'ancienneté en ladite ville (de Troyes.)* Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 178: *Ledit Jehan estoit en la maison d'une femme de vie Cloistriere, appelée Amelot Lestorce, demourant pour lors à Paris en la rue Jehan Gen-cien.* Aliæ ann. 1408. ex Reg. 162. ch. 225: *Une fillette Cloistriere, appelée Jehannete la Cameline, qui demoure à Laigny.*

CLAUSURA, Septum in quo animalia custodiuntur, vel quo vineae, prata, vel arva muniuntur. Brito in Vocab.: *Septum, ambitus, Clausura.* Bulla Celestini PP. ann. 1196. pro Monast. S. Joan. Ambian. in Tabul. ejusd. Monast.: *Clausuram piscium, quæ vulgo dicitur eclusa.* In Legib. Aleman. tit. 84: *Clausuram in aqua facere.* Vide Legem Salicam tit. 8. § 8. Legem Ripuar. tit. 82. Legem Burgund. tit. 23. § 3. tit. 49. § 2. Legem Bajwar. tit. 13. § 3. Legem Longobard.

lib. 1. tit. 29. § 2. tit. 25. § 45. lib. 2. tit. 36. § 3. lib. 3. tit. 4. § 1. [**.... Rothar. 352. Liutpr. 116. (6, 63.) Rothar. 363. Charta ann. 1283. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 236: *Lacum illum... cuius fundum comparavimus... et Clausuram construximus nostris laboribus.* Vide Mitterm. Princip. Jur. Germ. § 150. not. 4.]

CLAUSURA, Ager clausus sepibus, clausum. [Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 540: *Unam Clausuram exceptio oliveto dominico.* Col. 554: *Pro solidis xx. concessit in Serrano Clausuram unam ad quartam.* Rursus occurrit ibid. col. 594. Index MS. Beneficiorum Ecclesiae Constantiensis fol. 28. v.: *Rector habet manerium in elemosyna situm et sex virgatas terre in Clausura dicti manerii.* Charta Thossiac. in Dumbis ann. 1462: *Ad conducendum aquas per pratum et Clausuram dicti de Laye.*] Vide Ughellum tom. 1. pag. 137.

* **CLAUSURA**, Septum, ambitus, Gall. *Enceinte. Cloyson*, in Lit. ann. 1331. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 675. art. 1: *Ceux qui forfait auront dedans la Cloyson du chastel, etc.* Hinc vectigal pro claudenda urbe impositum, *Cloyson* appellabant. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1145: *Le suppliant pour aider à Jehan Ermenier à cuillir et lever certaine coustumerie ou Clouson, qui est de la baronnie de Craon, et laquelle icellui Ermenier tient à ferme, etc.* Vide Glossar. jur. Gall. ad hanc vocem. Charta ann. 1265. ex Chartul. S. Joan. in valle: *Abbas et conventus dicebant se habere debere omnimodam justitiam, altam et bassam, in burgo S. Johannis in Valleia, prout est limitatus et extenditur et se proportat, et infra Clausuram abbatiæ et in toto clauso vinearum.* Vide supra *Claudura*. Alis notio-nibus exstat in *Clausuræ*.

* **CLAUSURA**, Id omne quod claudit, in eadem Charta: *Similiter licebit eisdem abbati et conventui facere Clausuram muri vel sepi.* Vide *Claustura*.

† **CLAUSURA**, Præstatio quædam, aut potius operam præbitio ad clausuras construendas vel custodiendas. Recognitiones Albæripis in Regesto *Probus* fol. 67: *Ille debet esse liber et immunis a calvagata et a chevallagio et a palea et a Clausuris.*

CLAUSURIA, apud Ughellum tom. 8. pag. 607.

† **CLAUSUS**. Vide *Clausum*.

* **CLAUSUS**, Conditio, exceptio. Charta ann. 1395. inter Probat. domus de Chaban. pag. 73: *Et judicialibus Clausibus adhibitis concluderunt, etc.* Vide supra *Clausula 2.*

* **CLAUTRERIUS**, Clavorum faber vel mercator, Gall. *Cloutier*. Terrear. abbat. de Jugo Dei ann. 1491: *Michael Matrignot Clautrerius et burgensis Villæfrancæ.* Vide supra *Clavifex*.

CLAWA, Modus agri, apud Anglos. Charta Edwardi III. Regis Angl. in Monastico Angl. tom. 2. pag. 250: *Unam Clawam terræ, cum omnibus suis pertinentiis.*

* Ager paxillis clausus, qui *Clawiers* appellantur, in Charta ann. 1355. tom. 2. Hist. Leod. pag. 421: *Item que toutes fois que ly voir jurez d'eauwe planteront staches, que on dist Clawiers, etc.* Claver Dombenses dicunt Terram subigere, qua ager aquis oppositus conficitur.

† **CLAVULARIS CURSUS**, Ammiano lib. 20. Idem qui supra *Clavularis*.

* 1. **CLAVUS**, Clavi notarum loco, arborum truncis figebantur. Charta ann.

747. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 517: *Ideo accedentes inibi missi nostri... renovantes signa et cruces cum Clavos ferreos adfigentes simul, etc. Vide Arbor 1.*

* 2. **CLAVUS**, Retis genus. Charta ann. 1087. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 428: *Super hoc etiam dederunt nobis de jure unum hortum, et unam domum, et piscationem de aqua de Oissa, quibuscumque modis voluerint monachi, qui ipsam ecclesiam tenuerint, excepto quod Clavos non mittent super molendinum ad capiendos lucios. Clavel, in Charta ann. 1403. ex Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 138.*

† **CLAVUS LANÆ**, Pondus quoddam, vel certa lanæ quantitas. Litteræ Edwardi III. Regis Angl. ann. 1342. apud Rymer. tom. 5. pag. 327: *Assignaverimus eidem Johanni trecentos triginta et quatuor saccos et dimidium, et quatuor Clavos lanæ de lanis nostris de Comitatu Essex... et Collectoribus costumarum nostrarum... centum quatuor viginti saccos et dimidium, et quatuor Clavos lanæ in portu illo carere. Charta Edwardi IV. pro Laurentio de Medicis ann. 1415. apud eundem Rymer. tom. 12. pag. 7: Quorum omnium saccorum et Clavorum lanarum prædictarum custumæ et subsidia, etc. Vide Statua, ubi vox Clavus accipitur pro duodecima statua seu virgæ longioris parte; quod, nisi fallor, diversæ illius virgæ partes clavis annotantur.*

* **CLAXENDIS**, *Lo ferro da cavallo*. Glossar. Lat. Ital. MS.

CLAXENDIX, Classicum. Frigidus in Vita sancti Wilfridi cap. 25:

Claxendix tonuit, comites Rex promptulus auxit.

Liber 2. de Miraculis S. Bertini cap. 3. de *Turrili*, seu campanario Ecclesiæ: *Cujus longitudo consistentis in terra æquabat altitudinem culminis ecclesiæ, qui superponendum erat. Nec mirum, tristegum enim (ut vulgariter loquamur) trium tripodum ordinibus factum fuerat excepta summa Claxendix; id est, supremo ordine campanularum, qui in eminentiori parte campanarii collocari solet, ut in inferiori, majorum campanarum ordo. Prisciano lib. 5. Claxendix est concha, qua signum tegitur. Ubi Glossæ MSS. S. Germani Paris.: Κλαξένδιξ, quasi κλάσσένδιξ, a κλέω voco, vel custodia tubæ, id est, concha, qua tegitur tuba. [Gloss. Islid.: Clacindex, Concha; Festus: Clacendix, Genus Conchæ. Papias: Classes, Equites; inde Classica, id est, Tubæ; inde etiam Claxendix dicitur Concha, quam ferunt Equites. Plautus apud Priscianum lib. 5: Apposita est Claxendix (Claxendix quibusdam) at ego dicam signi quid sit.]*

* **CLAXUM**, Pulsatio campanarum pro Mortuis, Gall. *Glas*. Comput. ann. 1498. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 71. col. 1: *Item habuit scapolerius pro Claxis viginti quinque solidos Turon. Vide Vicicium.*

† **CLEANTEUS**, Vita S. Wilfridi Episc. Eborac. Auctore Frigidus:

Hæc eadem sacris jusserunt indere libris,
More Cleanteo solitis bullata sigillis.

Hoc est, More Principum, ut existimat Mabilionius, qui *Cleanteus* a *Clere* deduci putat. Haud male, *Clere* enim *Gloria* est, a Græco κλέος, *Gloria*, unde κλέομαι vel κλέομαι, *Glorior, celebror.*

† 1. **CLEDA**, f. Creta, Gall. *Craie*, Hisp. *Greda*. Diploma Petri Regis Aragonum ann. 1212: *Concedimus et laudamus vobis, dilecto nostro Berengario venerabili*

Episcopo Barcinonensi... decimum illius Clede, quæ nunc inventa est apud casttrum de Fonte rubeo et in terminis ejusdem, et totius etiam illius Clede, quam de cetero invenire poterit in aliquo loco, vel in aliquibus locis Ecclesiæ Barcinonensis. Hoc itaque decimum Clede vos et Ecclesia vestra Barchinon, et omnes successores vestri habeatis semper, etc.

† 2. **CLEDA**, Crates, Gall. *Claie*, item *Clathrus*, Gall. *Grille*, Massiliensibus *Clede*. Acta S. Yvonis MSS.: *Status ubi sibi foris pararetur ad quietem idoneus, non in ipsa molliitie, sed super tabulas, aut in terra nuda, vel modicis straminibus recumbat; domi vero, super Clede de lignis baculis virgibus contexta. Capitul. Gener. S. Victoris Massil. ann. 1313: Loco portarum Cledeæ fiant. Vide Cleia.*

* *Alias Clede et Clide*. Lit. remiss. ann. 1466. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 217: *Le suppliant portoit une Clede ou claye qu'il avoit faite. Aliæ ann. 1470. ex Reg. 196. ch. 276: La Claye ou Clide du champ de Myl. Clye, locus cledis septus, in Lit. ann. 1464. ex Reg. 199. ch. 519: Le suppliant s'enfouit audit villaige jusques au dedans d'une Clye près et au rez des maisons.*

* *Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 66. col. 2: Item in armario juxta Cledam S. Petri inventi... septem capas, etc.*

CLEDARE, Cledis claudere. Vide post Cleia.

† **CLEDICARE**, Cledis seu Clathris claudere, apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Benedict. in Vasconia MSS. pag. 178: *Absidem Ecclesiæ adjecit, eamque Cledicari fecit.*

* **CLEDATUM**, CLIDATUM, Eadem notione. Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 195. col. 1: *Fiat unum Cledatum ferreum a parte extra in camino, qui transit subtus dictam domum. Et pag. 196. col. 2: Fiat Clidatum ferreum fortis formæ, etc. Comput. ann. 1412. tom. 3. pag. 205. col. 1: Cledatum castri fuit apertum et inferratum, et etiam dictum Cledatum dicti molendini fuit etiam apertum. Testam. ann. 1459. ibid. pag. 297. col. 1: Qui cerei debeant poni... ante Cledatum majoris altaris.*

CLEIA, **CLAIA**, **CLETA**, **CLITELLA**, **CLIDA**. Hæc omnia idem sonant: Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta, Gall. *Cloye*. Vetus Gloss. Lat. Gall.: *Crates, Creil, ou Cloie; a Græco Κλέϊα deducunt viri docti.*

† **CLAIA**, apud Rymer. tom. 3. pag. 32. col. 1. in Litteris Edwardi II. ann. 1307: *Præcipimus tibi, firmiter injungentes, quod tot et tales pontes et Claias pro instanti passagio nostro ad partes transmarinas, etc. Similia habes apud eundem Rymer. tom. 5. pag. 814. col. 1: De Clavis et pontibus, pro eskipamento equorum Principis Walliæ providendis. Præcipimus tibi, etc.*

* A *Claia* ejusdem notione, nostri *Claie*, *Cloye* vel *Cloye* dixerunt Manum aversam, vulgo *le dos* aut *le revers* de la main. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 83: *Le cop chei sur elle, tellement que il lui fist une plaie à sanc sur la Claie de la main. Aliæ ann. 1307: ex Reg. 151. ch. 332: Le suppliant lui donna de la Claye de la main par le visage. Ledit Dauceurre navra ledit Dubourc de sondit espie sur la Cloye de la main, ainsi que icellui Dubourc lui tenoit la main, in aliis Lit. ejusd. ann. ex Reg. 152. ch. 57.*

CLEIA. Sugerius in Ludov. VI. cap.

16: *Cadavera tam illius quam sociorum compositis Cleiis, vasis et funibus superligata per fluvium demittunt. Will. Thorn. cap. 27: Dedit prædicto Abbati... quingentas Cleias de virgibus... ibidem quærendas. Nicolaus Trivetius ann. 1190: Se illuc in serica culcitra deportari fecit, sedensque super Cleia, sua, cujus peritus erat, utebatur balista, etc. [Rymer. tom. 5. pag. 6. in Litteris Edwardi Regis ann. 1338: Tibi præcipimus... quod tot pontes, Cleias, bordas, etc. in navibus poni facias.] Philippus Mousches in Ludovico VII:*

Sour quatre ruées fist engiens,
Et de Cloies et de merriens,
A pons tournois et castiaux, etc.

CLOIA, in Tabular. S. Quintini in Insula. Locum vide in *Tesura* post *Tensare*.

† **CLOEA**, in Chartulario ejusd. Monasterii fol. 79: *Non licebit eis novas tesuras facere seu Cloeas ponere... si aliquis novas tesuras vel Cloeas a prædictis ibidem fecerit... licebit demoliri.*

CLETA. Gloss. Ælfrici: *Cleia, cratis*, Hyrtel. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 92: *Si murdrum invenitur aliqui... custodiatur septem diebus super Cletam unam elevatus; scilicet homo murdrus.*

CLETELLA, dimin. a *Cleta*. Gregorius Turonensis. lib. 7. Hist. cap. 37: *Plaustra enim cum arietibus, Cletellis, et axibus erant texta.*

CLEIDA, **CLIDA**, Eadem notione, in *Leges Bajw. cap. 77: Coram testibus in quadrio in Clida eum levare debet, etc. In Clida mittere, in carcerem compingere, vel certe intra quatuor parietes, quod dicimus, includere. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22. Edit. Steph. Baluzii: Si quis alterius ingenuum de crimine, seu stria aut herbaria si sit, et eam priserit, et ipsam in Cleida miserit, etc... Si in Clida missa non fuerit, et prisæ et templa a te fuerit, etc. Occurrit ibi pluries. Annales Francor. ann. 776: Præparaverunt etiam Clidas ad debellandum per virtutem ipsum castellum. [Martinius in Lexico legit: Præparaverunt Clidas ad debellandum præ virtute castri.] Cledo Occitani dicunt.*

† **CLYDA**, Idem. Chronicon S. Petri Vivi apud Acher. tom. 2. Spicil. pag. 758: *Hostes autem insequentes Decanum, quia per ostia non potuerunt, per parietes et per Clydas quasdam, quæ super portam Ecclesiæ erant, frangentes omnia intraverunt.*

† **CLIDUS**, Eadem notione. Annales Loisselliani ad ann. 776: *Petrarias quas præparaverunt, etiam Clidos ad debellandum per virtutem ipsum Castellum. Vide Duchesium tom. 2. Annal. Franc. pag. 30.*

CLEDARE, Clidis claudere. Charta ann. 1231: *Quæ scilicet dum prædicta paxeria fuerit Cledata, et postea dum fuerit discedata, quod possunt piscare ubicumque voluerint. Regest. Tolosan. ann. 1243. fol. 89: Excepto devesio de paxeria Do. Comitibus, quæ paxeria est ante Blanhuacum, scilicet, dum prædicta paxeria fuerit Cledata, et postea dum fuerit discedata, quod debent et possunt piscare ubicumque voluerint.*

CLADES. Vetus Charta apud Somnerum in Tractatu de Gavelkind fol. 190: *Item pro 18. Cladibus faciendis ad ovile 6. den. etc.*

CLAGA, in *Fleta*. Idem quod *Cleia*.

* **CLEIARE**, *Cleis* seu cratibus munire, claudere. Charta ann. 1426: *Pro ibidem Cleiando, machicolando, si ibi non Cleiave-*

rint et machicolaverint. Vide infra *Clidare*.

* **CLEISONUS**, Provincialibus *Cleison*, a *Cleiso*, Ecclesia, Puer symphoniacus, Gall. *Enfant de cheur*, in Stat. eccl. colleg. de Alpibus (*d'Aups*) ann. 1302. ex schedis D. *Chaix* Aquens. patroni. Vide infra *Clergonus*.

† **CLEMENTINÆ**, Decretales epistolæ summorum Pontific. a Clem. V. collectæ in unum librum, qui est Septimus Decretalium. Vide *Decreta*.

* **CLEMENTINI** CAPELLANI, A Clemente VI. PP. eorum in ecclesia Rotomagensi fundatore sic nuncupati, vulgo *Clementis*. Lit. ann. 1372. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 326: *Ut in ea* (eccl. Rotomag.) *Dei cultus augeatur, nec non in dictos ipsius ecclesie capellanos, Clementinos nuncupatos, transferre, cedere et eis donare desiderat*. Bulla Greg. XI. PP. ibid.: *Accepimus quod collegium nonnullorum capellanorum per felices recordationis Clementem PP. VI. predecessorem nostrum in ecclesia Rothomagensi fundatorum, collegium Clementinum nuncupatum, nondum sit sufficienter dotatum*. Testam. Caroli V. reg. Franc. ann. 1374. in Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 230. v.: *En l'église de Rouen soient dites deux basses messes perpetuellement à l'autel qui fait et ordonné y a esté par nous, l'une du Saint Esprit et l'autre de la Benoiste Vierge Marie tant comme nous vivrons, et après nostre décès de Requiem; et doivent estre et sont dites et célébrées par douze chapelains de laditte église, appellés les Clementins, qui ont et prennent pour les dire cent livres Paris par an*.

* **CLENIA, NODIA**. [« Pro pretio infrascriptorum vasorum et *Cleniorum*... quæ vasa et *Clenodia* sunt ista. (Mand. Camer. apost. 1464-66. f. 82.) »]

* **CLENICUS**, pro *Clinicus*, Qui lecto ex ægritudine detinetur. Mirac. S. Mauril. tom. 4. Sept. pag. 77. col. 1: *De subito puella quædam a parentibus delata est, quæ... Clenica permanebat, et diu compagine membrorum dissoluta, etc.* Vide *Clinici*.

† **CLENODIUM, CLENODIA**, Κληνδιον, Res quævis pretiosa, Gallis, *Un bijou*. Historia Australis ann. 1276: *Eique tradiderat, videlicet duas coronas aureas... et alia quamplura Clenodia aurea, quæ... usque nunc in Ungaria fuerant conservata*. Et ann. 1293: *Excellentissimis ceniis et Clenodiis a Rege excellenter honoratus*. Epitaphium Petri Episc. Moguntini in Metropoli. Ecclesia apud Serarium et Browerum lib. 17. Annal. Trevir. n. 60:

Redditibus, donis, et Clenodiis sibi pronis
Ecclesiam ditat, res auget, crimina vitat.

Occurrit præterea in Epist. S. Ludgeri cap. 9. apud Surium 1. Mart. [« in Testament. Otton. IV. Imper. ann. 1218. ap. Pertz. vol. Leg. 2 pag. 22. lin. 9.] in Diplom. Sigismundi Imp. ann. 1413. apud Jo. Lucium lib. 5. de Regno Dalm. cap. 5. In Annalib. Colmariens. 1. part. ann. 1277. apud Albertum Argentin. pag. 119. Albert. Stadens. ann. 1196. 1225. Gobelinum Personam in Cosmodromio pag. 295. Ericum Upsaliensem lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 147. 154. 159. lib. 6. pag. 197. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 132. et alibi non semel. In Chronico Windeshemensi lib. 1. pag. 237. lib. 2. cap. 2. 70. in Charta Caroli IV. Imp. in Bohemia pia pag. 58. in Statutis Facultatis Medicinæ in Academia Viennensi, in Austria tit. 2. § 8. etc.

De Facult. artium tit. 17. § 6. etc. [In Actis Visitationis Asceterii in Heimunge ann. 1240. pag. 203. Vindemiarum Schannati prohibetur, ne *Sorores loci Clenodia jacent secularia, quæ vanitatem aliquam vel levitatem ostendant, sed simplicia de lino operentur, quæ utilia sint accipientibus, et religionem in eis commendent.*]

* [« *Clenodia* ante pectus et super birretis et capellis deferentes magnæ estimationis. (Burchard. Diar. II. ed. Thuasens. pag. 16. an. 1492.) »]

† **CLENODIA VINI**, pro scyphis, amphoris aliisque vasculis viniariis, habetur in Chronico Episcoporum Merseburgensium apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 403.

Vox ut quidam putant, efficta ex Alamannico, aut Frandrico *Clenneten*, aut Germanico *Cleinnot*, quia *exiguæ necessitatis* et parvi usus sunt. [« *Kleini* Germ. ant. Minutus, subtilis, artificiosus, affabre factus. Vide Graff. Thesaur. Ling. Fr. vol. 4. col. 559. Ante sec. XII. vox apud Germanice scribentes non occurrit. Vide Grimm. Grammat. Germ. vol. 2. pag. 257. neque ante sec. XIII. apud Latine scribentes, Vitam enim S. Suitberti S. Ludgero perperam tribuit Surius.] Sed cum Κληνδιον, hac notione habeatur apud Græcos Scriptores inferioris ævi, probabilius est a Græcis arcessendum etymon. Nam hæc vox occurrit apud Nicetam de Orthod. fide lib. 5. cap. 27. et in aurea Bulla Alexii Comneni, in qua Ludovicus de *La Cerdà* male legit *Dinodia*, pro *Clenodia*.

[« Vide de hac voce quæ habent Wachterus, Haultausius et Ithrius in Glossariis, Frischius in Lexico.]

* Vide Martin. *Schmeizel* de insignibus vulgo *Clenodiis* regni Hungar.

* **CLENODARIUS**, Germ. ein iubilierer. Gemma Gemmarum.

† **CLEOPARE**, *Contingere*, Ugutio. [Vetus Glossar. San-German. MS. n. 501. habet: *Clepare, Contingere.*]

† **CLEORIUM**. Vide *Clepo Clericorum*.

* **CLEOTHEDEA**, Sella plicatilis, sedes episcopalis. Ordinar. S. Prothad. Vesunt. edit. ann. 1735. pag. 46: *Sedet in Cleothedra juxta rugas altaris*. Vide *Cliothe'drum*.

† **CLEP** et **CALL**, Solemnia verba usitata in actionibus civilibus apud Scotos. Vide Quoniam attachiamenta cap. 49. § 3. et Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 21. § 7.

† **CLEPARE**. Vide *Cleopare*.

* **CLEPERE**. Vide infra *Cleptes*.

† **CLEPERUS**, Obscurus vel dubius, a *Clepere*, si bene coniecto, quod interdum est idem atque *Occultare*, legere. Seneca Medea v. 156: *Qui capere consilium potest et Clepere sese*. Historia Monasterii S. Laurentii Leodiensis pag. 1053: *Jam res Clepera et anceps esse non poterat*.

* Leg. *Creperus*. Vide in hac voce.

* **CLEPIUS**, Piscis genus. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 202. ex Cod. reg. 4620: *Pisces recentes... vendi debeant in piscaria communis ordinata, et alibi vendi non possint, exceptis Clepiis et aliis piscibus mortuis recentibus, qui vendi possint in platea*.

† **CLEPO CLERICORUM**, id est, *faldestorium*. Ita Papias Edit. At MS. Collegii Navarrensis, *Clepo Deorum faldestorium*. [Alter MS. Ecclesiæ Bituricensis, *Cleorium, Faldestorium*. Vide *Cliothe'drum*.]

* **CLEPPERIUS**, pro *Claperius*. Vide infra in *Margassium*.

† **CLEPS**. Vide *Cleptes*.

† **CLEPSEDRA, CLEPSIDRA, CLEPSED-**
DRARIA. Vide mox in *Clepsydra*.

† **CLEPSYDRA**, seu *Aquatile*, uti vocatur a Senatore in divinis Institut. [Græcis κλεψύδρα a κλέπτω, furor, et ὕδωρ, aqua; quod aqua in Clepsydris sensim perfluit et quasi furtim subducatur. Est ergo Clepsydra] Horarium ex aqua, cujus inventionem Scipioni Nasicæ tribuit Censorinus. Idem Senator: *Horologium aliud ubi solis meatus sine sole cognoscitur, et aquis guttantibus horarum spatia terminantur*. Vide Nicephorum Blemmydem in Epitome Physicæ cap. 31. [et Fabrum in Thesaurio, ubi multa erudite de antiquo Clepsydrarum usu, et de forma.]

† **CLEPSEDRA, CLEPSIDRA**. Ugutio et Joan. de Janua: *Clepsdra, Ducillus* (al. *docillus*) *qui obdit foramen dolii, quia per illum quis furatur, liquorem, etc.* Item *Clepsidra dicitur quoddam instrumentum quod immittitur in dolium superius per foramen causa furandi vinum*. Gloss. Lat. Gall.: *Clipsedra, Broche de tonnel*. Olla patella:

Dolia, quartalium, fundum, Clepsedra, lagena.

Hugo Parisiensis de Institut. Novitorum: *Hi profecto non solum arguendi, sed etiam deridendi sunt, qui quasi caupones ad omnem Clepsedram eliciendi gustus gratia palatum extendunt*. Saxo Grammaticus lib. 2: *Egesta dolio Clepsidra, fuso flammam humore sopivit, mediasque incendii pœnis tempestivo liquoris beneficio repressit*. Continuator Florentii Wigorn. ann. 1138: *Reperit unam de cupis, quam hesternæ die plenam reliquerat, usque ad foramen obicis, qui usitato nomine Clepsydra dicitur, evacuata*. Gervasius Tilleberiensis MS. de Otis Imperialibus decisione 3. cap. 88: *Sed et dolia vino plena in ipso cellarario nostro vidimus, nonnunquam extracta Clepsedra, vinum nullum effundere*. Tabularium S. Bertini: *Omnes ponentes vinum in domibus vel in cellarariis, in Arques, sive pro vendendo in grosso, sive ad Clepsedram debent, etc.* Charta Waldemari Regis Danor. ann. 1326. apud Pontanum lib. 7. Rerum Danicar.: *Vinum quod personaliter apportarint, possunt in suis Viceon ad Clepsydras vendere et alienare*. Thomas Cantiprat. lib. 2. cap. 1. § 6: *Quem ut transeuntem vidit mulier quæ in cellarario stabat, et vinum trahebat e dolio cum Clepsedra in manu obhita, in plateam cucurrit*. Vide *Ducillus*. Sic porro ita appellata *Clepsedra*, quod ex ea vinum de dolio, ut aqua de clepsydra horaria, defluat.

† **CLEPSEDRARIA**. Ugutio: *Tabernarius, Tabernio, Crustarius, ganeo: unde hæc caupona, tam pro muliere, quam taberna, quæ aliter dicitur Tabernaria, Cæsaria, Crustaria, Propino, Meraria, Ganearia, Clepsedrararia, Pandochium*.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Clepsedra, Doisil vel entonnouer*.

† **CLEPTES**. **CLEPTOR**, Fur, latro: Κλέπτης. Nonius Marcellus: *Cleper est furari, tractum a κλέπτω, verbo Græco, etc.* Papias: *Cleper, clam rapere, furari*. *Cleptes, fur, Græce*. Gloss. Græco-Lat.: *Clepit, κλέπτει*. Baldricus Noviom. lib. 2. cap. 4: *Quin raperent, Cleperent, detraherent, etc.* Petrus Damiani in Vita S. Odilonis Abbatis Cluniacens. cap. 8: *In illis partibus deprehendi Cleptes sacrilegus timuit*. Idem. lib. 5. Epist. 13: *Cleptica fraus*. Herigerus Lobienensis de Vita S. Ursuarii Abbat.:

Morosum Cleptem converterat ille ferocem.

Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guiffredum Archie-

pisc. Narbonensem ann. 1076: *Et unum ex eis, qui erat consanguineus meus, pendit in ligno, et occisit morte crudeli quasi Cleptem.*

* Leg. Alvredii paragr. 3: *Si quis sacris initiatus Cleperit, dimicavit, etc.*

CLEPS. Rabanus Maurus Poem. 29. de diabolo:

Et fontem sibi subdidit,
Quem Cleps ipse non condidit.

† CLEPTIS. Hymnus S. Winvaloei e Chartulario Monasterii Landevenec.:

Tui precalus numere,
Nostrum reatum dilue,
Ne nostri penetret Cleptis
Callidus sinum pectoris.

CLEPTOR. Eadem notione. Simeon Dunelm. de Gestis Angl. et ex eo Hovedenus ann. 946: *Dum sum dapiferum leonem e manibus pessimi Cleptoris, ne occideretur, vellet eripere.* Vide Florentium Wigorn. pag. 604. [et Vitam S. Dunstani tom. 4. SS. Maii pag. 353.]

CLEPTIM, Furtim. Utitur Thiofridus Abbas Epternacensis in Floribus epitaph. Sancto. lib. 2. cap. 2. [et Ermentarius in Translatione S. Filiberti lib. 1. num. 72. et in Præfat. lib. 2.]

† CLERE. Papias MS.: *Cleo, es, clevi, cletum, Clepo. Clepere pro Furari* Antiquos dixisse notum est. Jo. de Janua: *Cleo, a Cleos, quod est gloria, dicitur. Cleo, cles, clevi, cletum, id est, Glorior. Item Cleo, cles, id est, Abscondere, sorbere. Item Cleo, cles, id est, inclinare.* Hac ultima notione sumitur apud Duellium lib. 1. Miscell. pag. 187. in Statutis Canonici. Regul. S. Augustini:

Gloria cum canitur, seu stando, sive sedendo,
Tunc humeris capiteque Cleant, etc.

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Clere, resplendit. Clere, ouvrir, vel ferir, vel chier, vel percer, vel servir, vel monter.*

* CLERGERIA, Officium scribæ, ejusdem tabularium, Gall. *Greffe*, nostris etiam *Clergie*. Arest. ann. 1384. 4. Febr. in vol. 7. arestor. parlam. Paris.: *Ratione officii clericaturæ sive Clergeriæ generalis reddituum et reventuarum majorum et parvum villæ nostræ de Rothomago, etc.* Comput. Ms. redit. episc. Paris. ann. 1361: *A magistro Jacobo de Tornaco pro Clergeria sententiarum curiæ Paris. xij. lib. Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 375. art. 6: Que les jurez et eschevins et les eswardeurs donront les offices de la ville en la forme qu'ils faisoient anciennement, excepté la Clergie des eschevins.* Occurrit præterea in Stat. ann. 1377. tom. 6. earrumd. Ordin. pag. 303. Vide infra *Clericatura* 2.

* CLERGONUS, Junior clericus, vel Puer choralis, nostris etiam alias *Clergon*. Testam. Caroli Andegav. ult. comit. Prov. ann. 1481: *Item ordinavit dom. rex testator constitui et manuteneri in eadem ecclesia Nostræ Dominæ Castri-Ayraudi duos vicarios... et duos Clergonos, ultra numerum consuetum... Ita quod ipsis vicariis et Clergonis sit omni tempore bene et sufficienter provisum.* Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 140. Charthoph. reg. ch. 20: *Comme Andry Michelet eust prins un des enfans de son frere, et l'eust tenu à ses despens à l'escole, et tant que à son pourchaz il l'avoit fait faire des Clergons de l'esglise Le Lyon, etc. Trois Clergons vestus de blanc, et avoient leurs couronnes resés nouvellement, inter Eventa Remis ann. 1396. ex Cod. MS. S.*

Vict. Paris. Vide supra *Cleisonus* et *Clericio* in *Clerici*.

† CLERIBUS, Peccatis. Papias MS.

† 1. CLERICA, Montalis Choro addicta. Charta Institutionis Monasterii B. Mariæ de Furnis Spicileg. Acher. tom. 7. pag. 272: *Plenam potestatem recipiendi Montales tam Conversas quam Clericas.* Marten. tom. 3. Anecd. col. 1709. de felici obitu Angeluciæ Sanctimonialis Fontebrauldensis: *VII. Idus Octobris migravit a sæculo domina Angelucia virgo Deo devota, Clerica nobilis, optima Cantica, flos Ecclesiæ Fontis-Ebraudi.* Necrologium Prioratus de Fontanis, in instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 470: *Domna Emetina, sacra Deo, venerabilis Clerica, et honorabilis Priorissa, etc.*

2. CLERICA, Corona Clericorum, Bretiloq.

* Hist. invent. S. Ricardi tom. 2. Jun. pag. 250. col. 1: *Quæ quidem reliquiæ ad altaria consecranda custodiebantur: et ibidem Clerica hujus gloriosissimi sancti reperta est, cum chartula apicibus Longobardorum excavata tali modo: Hæc est Clerica S. Richardi, quæ jam non inventa erat cum corpore. Ubi Vita ibid. pag. 246. col. 1. memorata habet: Capitis sui pericranium.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Clergada, Prov. Tonsura, corona.*

† CLERICALIS, Spectans Clericos. Sidon. lib. 6. Epist. 7: *Clericale tirocinium.* Passim occurrit apud Scriptores Ecclesiasticos.

* Arest. ann. 1355. 7. Febr. in vol. 4. arestor. parlam. Paris.: *Vestes Clericales reputantur et communiter appellantur tunica, superiunicale et capucium.*

† CLERICALITER, Clericorum more. Vide *Clericatura*.

* Nostris *Clergeument* et *Clergiaument*. Lit. ann. 1356. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 54. art. 7: *Tous clers non mariez, tant marchans comme vivans Clergiaument, etc.* Aliæ ann. 1372. ibid. tom. 5. pag. 536: *Les dictes gens d'église vivans Clergeument, etc. Clerge, Clericus, in Glossar. Provinc. Lat. ex. Cod. reg. 7657.*

† CLERICARE, Clericum facere. Vide post *Clerici*.

* CLERICARE SE, Clericatu se devovere. Mirac. S. Barthol. apost. tom. 5. Aug. pag. 62. col. 1: *Alter quoque claudius adductus est ad corpus S. Bartholomæi apostoli, qui devote se ante corpus ejus Clericavit, et statim sanus effectus recessit... Venit etiam quidam adolescens cum nimia febre et solutione et vomitu, jam morti proximus, et Clericavit se ibi, postulans sanitatem ab apostolo Dei, etc.* Vide alia notione in *Clerici*.

† 1. CLERICATURA, Dignitas, seu Beneficium Clerici. Charta Caroli Dalphini Vienn. de fundatione Collegii in Ecclesia Castri de Vivario ann. 1352. in Archivio domus Episcopalis Meldensis: *Quarum Præbendarum, dignitatis et officii, Vicariarum et Clericaturarum collationem nobis... retinemus. Thesaurarius... in omnes... Clericaliter viventes... jurisdictionem... valeat exercere.*

* *Clergie*, eodem significatu, in Charta ann. 1320. ex Chartul. 23. Corb.: *Clerc ou lay, de quelconque condition qu'il soient, ... paient selon le quantité et qualité des biens ou heritages qu'il aront en nodite ville, ... exceptés prestres et clers, qui se vivent de leur Clergie, sans mestier ou marchandise.* Alia ann. 1476. ibid.: *Ils avoient (les religieux) disposition et collation de toutes les cures et Clergies de*

toutes les eglises parochiales d'icelle (ville de Corbie). Vide infra Clericatus 1.

* 2. CLERICATURA, Tabularium forense, Gall. *Greffe*. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 29. v. : *v. die Octobris 1361. Johannes dictus Marueil, custos Clericaturæ præposituræ Pruviniensis, ... præstitit solitum in talibus juramentum.* Et fol. 57. v. : *Officium Clericaturæ præposituræ civitatis Laudunensis.* Vide supra *Clergeria*.

† 1. CLERICATUS, Dignitas seu munus Clerici, apud Hieronymum in Epitaphio Nepotiani seu Epist. 3. et apud Scriptores Ecclesiasticos passim.

* Officium simplex in S. Capella Bitur. ex Stat. ejusd. ann. 1407. in Bibl. reg.: *Capellanus vero, vicarius et Clericatus censuum officia simplicia, et ad nutum thesaurarii fore revocabilia.* Vide supra *Clericatura* 1.

† CLERICATUS, Clericus. Annal. Benedict. tom. 5. pag. 683. col. 2. ex Epist. Apologetica Laurentii Abb. ad Canonicos Virduenses: *Frater L. Dominio miserante Abbas... Clericatis. Virdumensibus, etc.*

† CLERICATUS, Vita monastica. Chronicon Fontanell. apud Acherium tom. 3. Spicil. pag. 223: *Hardoinus cellæ S. Martiris Saturnini Presbyter, qui sub ejus tempore hoc in Cœnobio Clericatus suscepit habitum.* Occurrit eadem notione apud Mabill. in Actis SS. Benedict. sec. 3. part. 2. pag. 125. et aliibi. Vide infra *Clerici* lin. *Clericorum nomine, etc.*

* 2. CLERICATUS TELARUM, Officium illius, qui telas in regesta referebat tributaque ex iis percipiebat. Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 97. v. : *Aymonetus Boutiquant ordinatus in officio Clericatus telarum portus Aquarum mortuarum in senescallia Bellicadri* Vide in *Clerici*.

CLERICI, inquit Isidorus lib. 2. de Eccl. Offic. cap. 1. dicuntur *Omnes qui in Ecclesiastici ministerii gradibus ordinati sunt.* Ita etiam Honorius Augustodunensis lib. 1. cap. 174. Ugutio: *Clerici generaliter dicuntur, qui in Ecclesia Dei deserviant, duntaxat ordinem habeant, etc.* Lex 2. Cod. Th. de Episc. (16, 2): *Qui divino cultu ministeria religionis impendant, id est, hi qui Clerici appellantur.* S. Hieronymus Epist. ad Nepotianum: *Igitur Clericus, qui Christi servit Ecclesiæ, interpretetur primo vocabulum suum, et nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κληρος Græce, sors Latine appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est.* Clerici Ecclesiastici ordinis, in Capitular. Aquisgran. ann. 789. cap. 37. lib. 1. Capit. cap. 38. sic autem appellatos, ait idem Isidorus, *eo quod in sortem hæreditatis Domini dentur, vel pro eo quod ipse Dominus sors illorum est, sicut de eis scriptum est, loquente Domino, Ego hæreditas eorum, quæ hausit a S. Hieronymo in Epist. ad Nepotianum. Adde Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 2.*

Laicos olim ad Clerum invitos interdum assumptos et in Presbyteros consecratos, testatur S. Augustin. lib. 2. de Adulterin. conjugii cap. 20. et Serin. de Diversis 49. ut et Epiphanius Cypri Episcopus, Epist. 60. inter Epist. S. Hieronymi cap. 1.

De Clericorum vestium colore, hæc annotat Baronius ann. 393. n. 48. Cum *vestes pullas et candidas* iis interdicit S. Hieronymus de Vita Clericor. ac pullæ Monachis propriæ fuerint, ut constat ex

eodem Hieronymo in Epitaphio S. Marcellæ, et ex Epist. 22. existimat Clericalium vestium colorem fuisse castaneum vel violaceum, cujus usum perantiquum esse in Ecclesia palam est; irrepsisse autem colorem nigrum in Clerum videri, cum et monachismus in nonnullis Ecclesiis a Clericis receptus est, et ex Monachis Episcopi creati sunt: reliquos autem Clericos alio usos esse colore, ut distinguerentur etiam a Laicis, qui incedebant atrati.

CLERICUS, *Qui in gradu est*, in Lege Aleman. tit. 16. in Capitul. Caroli M. lib. 7. cap. 309. [*393.] *Clericus, cujus superior gradus est*, apud Halitgarium Cameraensem in Pœnitent. cap. 2. Anastasius in S. Hygino PP.: *Hic clerum composuit, et distribuit gradus*. Nam varii erant Clericorum gradus: quippe Presbyteros, Subdiaconos, Lectores, et Cantores, πάντας Κληρικούς καλοῦμεν, inquit Justinianus in Nov. 128. cap. 19. in Concilio Carthaginensi III. cap. 21: *Clericorum nomen etiam Lectores, et Psalmistæ, et Ostiarii retinent*. Sed et Episcopi, Presbyteri, et Diaconi, *Primi Clerici*, dicuntur in leg. 13. Cod. Th. de Judæis et Cælicol. (16, 8.) ut cæteri, *inferioris loci*, in leg. 41. eodem Cod. de Episcop. (16, 2.) Vide Capitulare Adelchisi Principis Beneventani ann. 851. cap. 6. [*393.] *Isid. Origin. lib. 7. cap. 12. sect. 2: Generaliter autem Clerici nuncupantur omnes, qui in ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus et nomina hæc sunt: Ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus.*

CLERICI, Canonici, maxime regulares, qui in Ecclesiis Cathedralibus sacra peragunt, apud Ledradum Archiepiscopum Lugdun. in Epistola ad Carolum M. et in Capitulis Caroli C. tit. 5. § 53. [*393.] *In villa Sparnaco ann. 846.] Clerici Canonici, in iisdem Capitulis Caroli C. tit. 31. cap. 30. [*393.] Edict. Pistense ann. 864.] Clerici, id est, regulares Clerici, in Excerptis Egberti Archiepisc. Eboracens. in Prefat. Capitulare Aquisgran. ann. 789. cap. 71: *Similiter qui ad Clericatum accedunt, quod nos nominamus Canonicam vitam, volumus ut illi canonicæ secundum suam regulam omnimodis vivant, et Episcopos eorum regat vitam, sicut Abba Monachorum.**

Sed et Canonicos Regulares Clericos non semel indigat Stephanus Tornacensis, Epist. 96. 104. 115. 152.

CLERICI CATHEDRALES, Canonici, apud Joannem de Collemedio in Vita S. Joann. Episc. Morin. num. 12.

CLERICI, seu CANONICI DE STALLO, DE TERRA. Sic in Statutis Ecclesiæ S. Martini Turon. jussu Capituli ann. 1200. per Johannem Gastineau in unum volumen redactis, in quibus illud observare est, Regem Ecclesiæ S. Martini Abbatem, intra annum ab obitu Decani vel Thesaurarii, debere nominare atque Capitulo præsentare ad Decani vel Thesaurarii officium Canonicum unum de Stallo, non vero Canonicum de Terra. Erat in Ecclesia S. Martini triplex ordo Canonicorum. Primus Presbyterorum et Diaconorum qui in stallis superioribus sedebant. Secundus Subdiaconorum aliorumque minorum Ordinum, quibus locus erat in inferioribus stallis. Tertius ordo erat Canonicorum puerorum seu Clericorum simplicis tonsuræ, qui in scamnis considebant puerorum choralium more, dividebanturque inter se variis stationibus et officiis. Hi nomine Clericorum seu Canonicorum de Terra

designabantur. Vide Mercurium Gallicum Januarii anni 1722. pag. 30.

* CLERICI DE TERRA, in ecclesia Lugdunensi appellati videntur Clerici, qui canonicos primi ordinis ad chorum comitabantur; quod in terra seu in scamnis ad terram positos considerent, sic dicti. Stat. MSS. eccl. Lugdun.: *Nullus de super chorum debet se minuere in vigilia alicujus festi, nec etiam aliquis Clericus de terra, nisi necessitate. Infra: Nullus Clericus de terra debet intrare chorum per se solum ad missam dominicam in festivis diebus, ex quo Angelicus hymnus inceptus est;... sed si sequitur dominum suum, potest intrare.* Rursum ibid.: *Clerici de terra... sive sint subformarii, diaconi, vel subdiaconi, vel clericali, ne videantur inaniter vagari per ecclesiam coram dominis et personis, vel aliis qui de super chorum sunt, cujuscumque ordinis sint.* Vide Clerici de stallis.

* CLERICI FORMERII, Iidem videntur qui de Stallo secundi ordinis. Tabul. eccl. Vien. ad ann. 805. apud Charvet. pag. 654: *Erit numerus canonicorum 60. presbyterorum 100. diaconorum 20. subdiaconorum 20. Clericorum formeriorum 40. clericorum 24.*

CLERICI DE SCAMMELLO, Qui in scamellis, seu in sedibus inferioribus in Ecclesia sedent, ut

CLERICI DE STALONE, Qui in stallis, et

CLERICI DE CHORO, Qui in choro deserviunt, in Charta Minorensis Episcop. ann. 1270. apud Ughellum tom. 7. pag. 419.

CLERICI MATUTINALES. Charta ann. 1267. in M. Pastoral. Eccl. Parisiens. lib. 2. cap. 61: *Seaginta solidos Parisiensem ad opus distributionum inter confratres, et Clericos matutinales dictæ Ecclesiæ.*

* Lit. admort. ann. 1458. in Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 63: *Les Clercs des matines de Notre-Dame de Paris, etc.* Qui matutinis seu officio nocturno interesse tenentur. Vide infra *Matutinarii*.

CLERICORUM nomine intelliguntur etiam interdum Monachi. Forte quod dum sacra officia in Ecclesia concinunt, Clericorum munus impleant. Sozomenus lib. 8. cap. 18. ait, Rufinum Ecclesiæ SS. Apostolis Petro et Paulo sacram excitate; deinde addit: *πλησίον δὲ μοναχῶς συνήκισεν, οἱ τῆς ἐκκλησίας κλήρον ἐκλήρουσιν.* S. Germanus Parisiensis Episcopus in Charta exemptionis Monasterii S. Vincentii, quod ejusdem S. Germani donatur nomenclatura, apud Brolium lib. 2. Hist. Parisiens.: *Insuperque sancimus ut nullus Metropolitanus aut aliquis suffraganeus ejus causa alicujus ordinationis illuc ingredi præsumat, nisi solummodo ab Abbate ejusdem loci vocatus venerit ad sanctitatis mysterium celebrandum, ... aut ad benedictiones Clericorum vel Monachorum instituendas, etc.* Cupitular. Pipini Regis Italiæ cap. 36: *Clerici qui Monachorum nomine non plene conversare (ita leg. pro conservare) videntur, et ubi regulam S. Benedicti tenent, etc.* Abbo Monach. Serm. 5: *Videmus Monasteria a Clericis derelicta.* Gregorius Turon. lib. 2. de Glor. Mart. cap. 28. *Aredii Monachum Clericum Aredii Lemovicini Abbatis vocat.* Ita lib. de Glor. Confess. cap. 82. ubi de Euthychio Recluso, lib. de Vitis Patr. cap. 6. et lib. 1. de Glor. Mart. cap. 76. Rudolphus in Vita S. Liobæ cap. 1. Stephanus II. PP. in Diplom. pro Monast. S. Dionysii edito a Mabillonio tom. 4. SS.

Benedict. pag. 337. Jonas in Vita S. Columbani, Aigradus in Actis S. Ansberti Episc. Rotomag. Eigel in Vita S. Sturmii cap. 16. Acta S. Marculfi Abb. Nantensis Vita S. Sigolenæ, Miracula S. Leufredi cap. 1. Chron. Fontanell. cap. 13. Hist. Translat. SS. Chrysanti et Dariæ cap. 27. Canones Hibern. lib. 38. cap. 10. Vita S. Medardi ex Cod. Resbac. cap. 17. Dudo lib. 3. de Actis Norman. pag. 153. Adso de Miracul. S. Waldeberti num. 13. etc. Vide Cassianum lib. 11. Collat. cap. 14. et ibi Gazæum, et Valesium lib. 17. Rerum Francicar. pag. 556. et lib. de Basilicis cap. 6. Quibus addo in Pontificali Ecclesiæ Senonensis MS. haberi *Orationem ad Clericum faciendum* quæ solos Monachos spectat, ut ex his patet: *Oremus pro hoc famulo suo illi, qui ad deponendam comam capitis sui pro ejus amore festinat, ut donet ei Spiritum sanctum, qui habitum religionis in eo perpetuum conservet, etc.* Infra: *Cui in tuo sancto nomine habitum sacræ religionis imponimus.* Ordericus Vitalis lib. 8. ita Monachos Molimenses loquentes inducit: *Nos autem et ordine et officio Clerici sumus, et Clericale servitium summo Pontifici, qui penetravit celos, offerimus, ut sortem supernæ hæreditatis ipso adjuvante obtineamus.*

* CLERICI APOSTOLICI. Vide infra *Fratres Jesuatorum in Frater*.

* CLERICI CURIALES, E curia Romani Pontificis, iidem qui *Clerici cameræ Apostolicæ*. Ceremon. Rom. ubi de ingressu conclavis fol. 3. v.: *Post cardinales sequuntur prælati et alii curiales Clerici.*

* CLERICUS CURSARIUS, Qui horas canonicas cantare ex officio tenetur. Lit. remiss. ann. 1458. in Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 321: *Jehan Girard Clerc courrier et habitué en l'église collégiale de S. Julien de Brioude.* Vide *Cursus* 2.

CLERICI CONJUGATI. Capitula Caroli M. lib. 7. cap. 373: *Castimoniam quoque inviolati corporis perpetuo conservare studeant, (Clerici) aut certe unius matrimonii vinculo fœderentur.* [*393.] adde ibid. cap. 127. Inconsulto Episcopo ventantur Clerici uxores ducere, in Concilio Toletano IV. cap. 43. Immunes erant ab omni tallia, non vero eorum uxores, ut colligitur ex pacto inito inter Communiam Meldensem, et Clericos conjugatos ejusdem Communie ann. 1320. in Regesto Cameræ Computor. sign. E. Sed quæ fuerint *Clericorum conjugatorum privilegia*, pluribus docet Lindwodus ad Provinciale Ecclesiæ Cantuar. lib. 1. tit. 12. [*393.] Hincmar. Annal. ad ann. 862: *Abbatiam quoque S. Martini... non satis consulte Hucberto, Clerico conjugato, donavit.*

* Clericis ecclesiæ Compendiensi uxores ducendi licentiam facit Ludovicus VI. Charta ex Tabul. ejusd. eccl.: *Clerici ejusdem ecclesiæ, sicut usque modo vixerunt, sine ulla permutacione deinceps permaneant. Hoc tantum præcipimus, ut presbyteri, diaconi et subdiaconi deinceps uxores concubinas non habeant; cæteri vero Clerici cujuscumque ordinis, propter fornicationem, licentiam habeant ducendi uxores.* [*393.] Quatuor minores ordines a cælibatu exempti erant usque ad sec. XI. quo tempore subdiaconatus ejus legi subjectus est. Vide Thomasin. vet. et nov. Disciplina part. 1. lib. 2. cap. 65. § 3.]

* Inter Clericorum immunitates eam annuerant, ut scilicet ab injuria-

rum satisfactione exempti essent, uti colligitur ex Lit. remiss. ann. 1464. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 403: *Après ce icellui Pierre Marchant se porta et advoqua Clerc, afin de ne faire aucunes réparations honorables au suppliant.* [57 Scilicet ut foro seculari se subtrahendo moras necearet, nam in ipso foro ecclesiastico deprecationes christianæ a clericis maledicis exiguntur.]

CLERICI nude, in Capitulari 1. ann. 802. cap. 23. qui *Clerici parochiarum* dicuntur in Concil. Emeritensi cap. 18. et sæpius *Clerici Scholares*, qui in singulis Ecclesiis Curionibus in sacris officiis deserviunt, et Scholas tenent. Leo IV. PP. de Cura Pastoralis: *Omnis Presbyter habeat Clericum Scholarem, qui Epistolam vel lectionem legat, et ad missam respondeat, cum quo et Psalmos cantet.* Ordo Romanus habet hoc loco: *Clericum aut Scholarem.* Hincmarus Remensis in Capitulis de Rebus Magistris, etc. cap. 11: *Si habeat Clericum, qui possit tenere scholam, aut legere Epistolam, aut canere valeat.* Capitula Walterii Episcopi Aurel. cap. 6: *Ut unusquisque Presbyter suum habeat Clericum, quem religiose educare procuret: et si possibilitas illi est, scholam in Ecclesia sua habere non negligat, etc.* Vide Synodum Coloniensem ann. 1280. cap. 1. Statuta Alexandri Episcopi Conventriensis ann. 1287. cap. de *Aqua benedicta, etc. Clerici seculares*, in Capitul. Aquisgran. ann. 817. cap. 42. ad discrimen *Clericorum Monachorum*, de quibus mox supra.

* *Clerici* bona patrimonialia possidentes apud Polonos, servitium militare præstare tenebantur; aut illa bona cogebantur fratribus suis laicis dimittere; aut fisco publico addicebantur. Stat. Casimiri ann. 1346. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 6: *Statuimus quod iidem Clerici nostri regni, cujuscunque status existant, prædicta patrimonialia bona tenentes, vel nobiscum ad quamlibet expeditionem transire teneantur, juxta prædictorum bonorum facultates, vel eadem bona proximis suis fratribus laicis resignare et dimittere et eisdem renunciare. Quod si præfati Clerici neutrum illorum facere curaverint prædicta bona decrevimus et præsentium auctoritate decernimus perpetuis temporibus nostro regno applicanda.* Sent. episc. Cracov. ann. 1369. ibid. pag. 102: *Clerici, cujuscunque gradus, status vel conditionis existant, bona patrimonialia possidentes, ad expeditionem cum domino rege transeant de eisdem, juxta ejus omnimodam facultatem.* Vide in *Hostis* 2.

* *Clerici* jure civitatis apud Tornacum gaudere possunt, si municipalia onera cum laicis participant. Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 377. art. 20: *Que Clercs de bon nom et de bonne renommée, soient recuus à estre bourgeois de Tournay, et à joir des franchises de bourgeoisies, et estre en tous offices, comme les autres; mais qu'il aident à soutenir les charges et les fraiz de la ville, si comme les autres: et en cas où il se mefferoient, dont les laiz seroient tenuz de perdre leur bourgeoisies, lesdits Clercs les perdroient aussi.*

* CLERICI PALATINI, qui in palatio capellæ regie deserviebant. Vide in *Capellani* 1.

* CLERICUS RECTOR, Parochus. Sent. offic. Rotomag. ann. 1245: *Proponente in jure.... procuratore abbatis et conventus Bellibecci Cisterciensis ordinis contra*

Heliam Clericum rectorem ecclesie sanctæ Genovefæ, etc.

* CLERICI REGIS, qui ex ordine Clericorum consiliarii in parlamento sedebant. Regest. 1. *Olim* fol. 23. r.: *Inquesta facta per Stephanum decanum S. Aniani Aurelianensis et magistrum Guilelmum de Milliaco, Clericos dom. regis, super eo quod monetarii, etc.*

CLERICI dicti etiam qui literis imbuti erant, viri literati ac docti, quod Clericos potissimum literatura ac cruditis spectaret. Quippe ad Clericatum non promovebantur nisi γραμμαίων ἐπιστήμους, ut est in Nov. 6. Justiniani cap. 4. et Nov. 123. cap. 12. *Qui enim litteras nescit, Clericus esse non potest*, apud Julianum Antecessor. et ut ait Speculum Saxonicum lib. 1. art. 5. § 4: *Impossibile est aliquem Clericum nominare, nisi sit doctus, ordinatus, et tonsuratus.* Ordericus Vitalis lib. 3: *Clericus cognominatus est, quia peritia literarum, aliarumque artium apprime imbutus est.* Joan. de Garlandia in *Æquivocis*:

Fur auram, virgo flores, mare nautaque, libros
Clericus æquivoce singula quisque legit.

Chronicon Andrense: *Aliquibus Romanis annitentibus, Hispanum quemdam Burdinum nomine, satis Clericum, ei fecit subordinari.* Id est satis literatum ac doctum. Historia Episcoporum Eystensium: *Iste Joannes Episcopus... magnus Clericus in jure Canonico fuit.* [Chronica FF. Prædicatorum Mediolan. apud Muratorium tom. 3. pag. 60: *Hic fuit (F. Stephanus de Vicomercato) in sæculo honorabilis Clericus.*] Willelmus Gemetic. lib. 7. cap. 10: *Cognomento Clericus, quia copiose literatus erat.* Joan. Villaneus lib. 4. cap. 3. *Gran Clerico in iscrittura.* Martialis Parisiensis in *Arestis amorum*:

Après avoir les Deesses,
Toutes légistes et Clergesses,
Qui sçavoient le decret par cœur.

* *Dialog.* creatur. dial. 75: *Legebat autem magister Alanus apud Montempe-sulanum et audierunt milites vicini quod tantus Clericus esset, et quod ad omnia interrogata responderet.* *Le Roman de Cleomades* MS.:

Caseus savoit moult de Clergie,
De nigremance et d'astronomie.

Hinc *Clergie*, nostris pro ipsa scientia ac literatura. Robertus Bourronus in Merlino: *Li Clerc seient moult par force de Clergie, que autre gent ne sauroient mie.* Vide Steph. Paschasium lib. 8. *Disquisit.* Francic. cap. 13. et Seldenum in *Dissertat.* ad Fletam cap. 9. Hinc etiam *Clerkoi*, pro lingua Latina. Vetus liber MS. cui titulus *le Miroir: Li quars pechié de pereche, con appelle en Clerkoi* Accide.

CLERICI, qui vulgo *Scholares*, apud auctorem de Disciplina Scholarius, quem perperam Boetium nominant, cap. 4. quomodo olim appellati Scholastici in Academia Parisiensi, unde etiam nunc mansit nomen Parisiis, *Prati Clericorum*, quod prædium fuit, seu ager eidem Academie proprius. M. Robertus de Sorbona in *Serm. de Scientia*: *Ille qui frequentat magis scholas, et diligentius Magistrum audit, debet melior Clericus reputari.* i. Scholasticus, literis ac eruditione præcæteris instructus. Alibi: *Sicut ergo demens esset Clericus, cui certissime diceretur vel mandaretur a Cellario, In isto libro eris solum examinatus, quando petes licentiam legendi Parisius, etc.*

CLERICI præterea dicuntur, Scribæ, actuarii, et Amanuenses judicum, vel officialium Regiorum, aut qui sumptus quotidianos ad officia ac munera spectantes, in acta referunt, aliaque obeunt munia, quæ sine qualicunque doctrina præstari nequeunt, cujusmodi erant *Chartularii*, in singulis judiciorum, vel officiorum scriniis: sic appellati, inquit Seldenus in *Dissertat.* ad Fletam, *ob doctrinam, seu scientiam, seu artem illam qualemcunque, quam Clergie vocabant Galli nostrates.* Lambertus in *Vita S. Heriberti Archiepiscopi Coloniensis* n. 22. de quodam fure: *Adducitur, sistitur, de arte disquiritur, disquisitus scriptorem se fatetur.* Et mox: *Non, inquit, ultio sinit te vivere, qui foedissimæ te subegeris infamie, et Clericale decus ad dedecus violentus intorseris.* Acta S. Erconwaldi Episc. n. 20: *Quidam venerabilis Clericus, cujusdam magni nominis notarii, etc.* Ubi nihil mutandum, quidquid censeant viri docti. Joann. de Condato MS.:

A Nonnequin le fil Martin
Le singe, qui bien sot latin,
Et qui estoit Clercs couronnez,
D'escrire à Court et de conter,
Que li frait poient monter.

CLERICI REGIS, qui et *Notarii*, et postmodum *Secretarii*, appellati, Regis Diplomatus in dorso nomina sua adscribebant. Matthæus Paris ann. 1250: *Clerici quoque nomine, Regis consiliarii, etc.* Epitaphium Guillelmi Matisconensis Episc. Ambian. apud Adriaum. Morlerium:

Clericus Angelici fuit hic regis Ludovici.

Horum passim mentio occurrit, qui iidem sunt, quos hodie *Clercs Notaires* et *Secretaires du Roy* appellamus.

CLERICI, Judicum Secretarii, apud Fletam lib. 1. cap. 18. § 6. 9.

CLERICI CEREMONIARUM, in Ceremoniali Rom. lib. 3. pag. 296.

CLERICI CAMERÆ APOSTOLICÆ, ibid. pag. 320.

CLERICUS COQUINÆ, cujus officium describitur in *Fleta* lib. 2. cap. 18. Hujus etiam mentio fit in legibus Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 6. § 8. et in Testamento Caroli Pulcri Regis Franc. ann. 1324.

CLERICUS CORONÆ, Officiarius *Banci Regii*. Vide *Bancus Regius*.

CLERICUS MARCATI HOSPITII REGII, in *Litteris Henrici VIII.* Regis Angl. apud Rymer. tom. 14. pag. 159.

CLERICUS MARESCALCIÆ EQUORUM, cujus officium describitur in *Fleta* lib. 2. cap. 14. § 4. et cap. 20.

CLERICUS NUNDINARUM, in *Fleta* lib. 2. cap. 64. § 24.

CLERICUS PANETARIÆ, et BUTICULARIÆ, cujus officium describitur in *Fleta* lib. 2. cap. 19.

CLERICI SECLARES, in Ecclesia Leichfeldensi, vocati vulgariter *Clercs viscars*, id est, *Clerici vicarii*, in Statutis ejusdem Ecclesie in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 244. Ubi ii videntur quos vulgo *Chantres*, seu Cantores dicimus.

CLERICUS PIPE, in Scaccario, seu fisco Regio, apud Anglos, qui nomen accepisse videtur a magno rotulo, cui debitas Regi pecunias, cæteraque ad coronam pertinentia vectigalia inscribit, quem Angli a fistulæ similitudine a *pipe* vocant, ut habet Spelmannus. *Clericus pipæ*, olim *ingrossator magnæ rotulæ. Contrarotulator pipæ*, olim *duplex ingrossator; et Cancellarius scaccarii*, est *Contrarotulatorus pipæ*.

CLERICUS PLACITORUM AULÆ, in Fleta lib. 2. cap. 12. § 31. *Clerc des arrests*, qui hac tempestate, *le Greffier du Parlement* nuncupatur, in Edicto pro Parlamento postpridie Epiph. ann. 1277.

CLERICI DE SCACARIO, in tom. 2. *Monastici Anglic.* pag. 371.

CLERICI TEMPLI, seu Thesauri Regii, qui in Templo Parisiensi asservabatur, *Clercs du Temple*, in Computo Thesauri ann. 1322. Vide *Templum*.

CLERICI SCANTIONARIE, *Clercs de l'Echançonnerie*, in Testamento Caroli Pulcri ann. 1324.

CLERICI FERRARIE, *Clercs de la Fourriere du Roy*, in Testamento Ludovici Hutini Regis ann. 1316. et Caroli Pulcri ann. 1324.

CLERICI LIBERATIONIS DOMUS REGIS, in Legib. Malcolmi II. Regis Scotiæ § 2. Galli dicerent, *Clercs des livrées de la maison du Roy*.

CLERICUS MAPPARUM, *Clerc des nappes*, in Testam. Caroli Pulcri ann. 1324.

CLERICI ARCBALISTARIORUM, *Clercs des Arbalestriers*, quorum numerum ad unicum redegit Carolus V. tum Galliæ Regens Edicto 27. Febr. ann. 1359.

CLERICUS ELEMOSYNÆ, *Clercs de l'Aumône*, in Statuto pro hospitio Ludovici Hutini ann. 1317.

CLERICUS CAMERÆ COMPUTORUM, *Clercs de la Chambre des Comptes*, qui nuncupantur *Petits Clercs* in Edicto Caroli V. Regentis ann. 1359. *Clercs d'embas*, in Edicto Caroli VI. Reg. 7. Jan. ann. 1407. in Regesto *Pater*. Atque hi Clerici Cameræ Computorum, juxta Edictum publicatum Vivarii in Bria ann. 1319. et in Camera Comput. Paris. 17. April. ann. 1320. a Dom. de Sully, emendabant computa tam vetera quam nova, eorum non modo examini aderant, sed et de iis referendo ad Magistros, in quorum cæteroquin ædibus habitare iis haud licebat.

* *Clercs d'aval*, in Stat. ann. 1378. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 382. art. 14. [** Idem. Vide tom. 10. Ordin. reg. Franc. pag. 100.]

CLERICUS CAPELLÆ REGIÆ, *Clercs de la Chapelle du Roy*, in Testamento Ludov. Hutini Regis 1316. et alibi.

CLERICUS SCUTIFERIE, *Clercs de l'Escurie*, in Testamento Caroli Pulcri ann. 1324.

CLERICUS CONSILII, *Clercs du Conseil*, in Statuto pro hospitio Regis et Reginæ ann. 1285.

CLERICUS COKETÆ REGIS. Vide *Coketa*.

* CLERICUS ADJUTOR, *Clerc aide*, Qui alteri adjungitur. Vide supra in *Adjutores*.

* CLERICUS CAUPONARIUS, Qui in caupona pecuniam recipit redditue de ea rationem. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 435: *Et lors tantost baillerent icellui argent au Clerc de ladite tavernne.*

* CLERICUS GRANARII, Qui sal acceptum et venditum in regesto describit. Stat. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 695. art. 1: *L'on commettra et ordonnera un homme sage, loyal et diligent pour estre grenetier illec; et un autre preud'homme loyal et expert, qui scache bien écrire, lequel sera Clerc dudit grenier, et controullur dudit grenetier.*

* CLERICUS GUETI, *Clerc du guet*, cuius munia fuse describuntur in Stat. ann. 1363. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 668. et seqq. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 159. vº: *Dionysius de Mauconseil, Clericus gueti, loco Fabiani*

de S. Audomaro, ad vadia de xij. den. per diem.

* CLERICUS HONORIS, Is appellari videtur, cui vicaria muneris alicujus exercendi potestas committitur. Lit. *Vidimus* parisiag. de villa Montisfalc. in Vallavia ann. 1405. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 104: *Apud Montem falconem in tabulario extraordinario curiæ regiæ ipsius loci, et coram venerabili et discreto viro magistro Johanne Alierii de Tensano, Clerico honoris domini nostri regis, etc.* Nihil ergo emendandum in Lit. ann. 1342. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 376: *Donnons plain pover et auctorité... de créer et de faire Clerc d'honneur, et de mettre et oster ou renuer de lieu en autre seneschaulx, viguiers et juges, etc.* Ubi legendum *Chevaliers d'honneur* putabat D. Secousse; quamvis eodem sensu possit intelligi.

* CLERICUS LOGIÆ, Domus publicæ thesaurarius. Stat. pro villa Pruvin. ann. 1319. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 599: *Item que li maires et eschevins ne puissent riens lever, recevoir, ne tourner devers euls des émolumens de la ville, ainçois y soit établi un pseudomme, qui sera Clerc de la loige, pour recevoir de par le maieur et les eschevins.*

* CLERICUS MARESCALLORUM, Eorum amanuensis. Stat. ann. 1373. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 660. art. 12: *Les Clercs des mareschaux ne recevront aucune chose, se n'est des monstres des capitaines, qui auront le nombre de cent hommes dessoubz eulx, ou de plus.*

* CLERICUS OPERUM, in Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 163. rº: *Raoletus... deputatus Clericus operam seu solutor eorum. Clerc des œuvres*, in Memor. D. ejusd. Cam. fol. 97. rº.

CLERICARE, Clericum ordinare, facere. Anastasius in S. Hadriano PP.: *Dom. Paulus Papa eum Clericari jussit.* Donatio Constantini M: *Quem proprio consilio Clericare voluerit, et in numero religiosorum clericorum communerare, etc.* Lex Longob. lib. 1. tit. 33. § 2. [** Liutpr. 53. (6, 24.)]: *Si quis servum alienum sine voluntate domini sui Clericaverit.* Guill. de Podio Laurentii in Prefat. ad Chironicon: *Et Episcopi quales pro tempore poterant, Clericabant.* Testamentum Roberti Comitis Arvern. ann. 1276. apud Justellum: *Guodafredum filium meum Clericari volo.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 295. Vita S. Gaugerici Episcopi Camerac. MS. lib. 1. cap. 4. etc.

CLERICUS, Tonsura donatus, Clericulus, Gall. *Clerçon*. Agobardus lib. de Privileg. et Jure Sacerd. n. 11: *Habeo unum Clericionem, quem mihi nutrivit de servis meis proprius... volo ut ordines eum mihi Presbyterum.* Proinde Clericio iste erat ex eorum Clericorum ordine, quos *Nutritos* appellat Hincmarus in Capitulis ann. 874. *Clerjons*, dans le Roman de Vaces MS.:

Et tant estoient exploités,
Que ne sai laquelle lechons
Est alez lire un des Clerjons.

Alibi:

Chantent li maistre Clerc, et chantent li Clerjon.

Atque id nominis etiamnum tribuitur quibusdam Præbendariis in Ecclesia Viennensi, ut auctor est Joannes le Lievre in Antiq. Viennensibus cap. 54. Vide *Corona* et *Clergonus*.

CLERIFICARE, de eo qui Clericus fit. Occurrit in Vita S. Judoci a Mabillonio edita cap. 2.

CLERIMONIA, Clericorum Canonico-rum, vel Monachorum Collegium. Gloss.

Lat. Gall.: *Clerus* et *Clerimonia*, idem. Catholicon Armoricum: *Cloareguiez*, Gall. *Clergie*, *Clericatus*, item *Clerimonia*, item *Clerus*, *Congregatio Clericorum*. Liber Aganonis in Tabulario S. Petri Carnotens. de Aganone Episcopo Carnotensi: *Clerimonia quoque seriem instituens, quæ laudes Deo debitas redderet.* Ipse Agano in Charta fundat. ejusdem Monasterii: *Illudque a fundamento reedificare, et canonica institutione Clericorum cunctorum graduum inibi Deo servire, sanctam exercendo religionem, jussimus.* Charta Hugonis Episc. Noviom. et Tornac. ann. 1039. pro fundatione Monasterii Phanopiensis, [seu Falempnensis] apud Haræum in Hist. Castellanor. Insul. lib. 2. pag. 163. Buzelinum lib. 2. Gallofandr. cap. 26. [et inter Instrum. tom. 3. novæ Gall. Chr. col. 85.]: *Quatenus ibi edificaret Abbatiam in honore B. Martyris Christophori, et ibi statueret pauperum Clerimonia, eamque sub obtentu charitatis dotaret appendiciis terrarum atque familiarum, unde haberent ipsius Abbatiae Clerici alimoniam.* Ubi *Clerimonia* Haræus et Buzelinus *Clericorum alimoniam* perperam interpretantur.

† CLERONOMIA, Acta SS. Maii. tom. 6. pag. 753. de S. Carauno: *Vir namque Apostolicus... Abbatem simul et pulchram Cleronomiæ seriem... instituit.*

† CLERICIDA, Occisor Clerici in Epistola Innocentii Papæ ad Rainaldum Remensem Archiep. inter Opera S. Bernardi tom. 1. col. LIX. Edit. 1690.

† CLERICIDIUM, Occisio Clerici in Bulla Leonis X. Papæ apud Miræum Diplom. Belg. tom. 1. pag. 236. col. 2. edit. 1723.

* Lit. remiss. ann. 1417. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 20: *Per hoc nedum homicidium, verum etiam Clericidium, murtrum et vile factum committendo.*

* CLERICITAS, *La Chieresia*, in Glossar. Lat. Ital. MS. [** Glossar. Lat. Teut. MS. ap. Haitaus. in Glossar. Germ. col. 1459: *Clericitas, atis, Racio qua aliquis dicitur Clericus.*]

* CLERICO, vox contemptus, Clericulus, Ital. *Clericuzzo*. Inquisit. ann. 1270. apud Murator. tom. 5. Ital. med. ævi col. 125: *Et dicebat ipse Punzilupus publice quod volebat adorare versus partem illam, ubi adorabant prevedones, Clericones.*

* Qua ultima notione legitur in Bulla Innoc. VIII. PP. ann. 1484. ex Contin. magn. Bullar. Rom. pag. 289. col. 1: *Item statuerunt quod... solvat... pro suo jucundo adventu... sex innocentibus Clericulis chori duos florenos.* Vide supra *Clergonus*.

* CLEROCINARI, Vitam clericalem profiteri, quæ et *Clerocinium* inde dicitur. Acta S. Gauger. tom. 2. Aug. pag. 678. col. 1: *Et ne ab incepto desisteret, sed magis de die in diem proficiens, Clerocinari cum omni devotione satageret, monfecit.* Et pag. 679. col. 1: *Scire volens videlicet quemadmodum filius carissimus suis obediens institutionibus deserviret; sique normam Clerocinii dignæ conservationis usibus cœqueret.*

† CLERICULUS, Junior Clericus, vel Puer Choralis. Occurrit non semel. Vide *Abbas Clericulatorum*.

† CLERIFICARI, CLERIMONIA, CLERONOMIA. Vide in *Clerici*.

[CLERONOMUS,] CLERONYMUS, Hæres, ex Græc. κληρονόμος. Charta Eadgari Regis Angliæ in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 129: *Quandam telluris particulam, 30. videlicet casatos... perpetua largitus sum hæreditate, ut ipse vita*

comite cum omnibus utensibus, (utensilibus) pratis videlicet, pascuis, voti compos habeat, et post vitæ suæ terminum quibuscunque Cleronymis impune dere-linguat. [Fridegodus in Vita S. Wilfridi Episc. Ebor. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 722:]

Terris atque polis Jesu Cleronomus esto.

Charta anni 1038. apud Wanleium de Antiquit. Litter. Septentr. pag. 303: *Condone Ethelredo quinque mansos... et post vitæ suæ terminum, duobus quibus voluerit Cleronomis. Occurrit rursus apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 186. et Thomam Madox pag. 174. Formularis Anglicani.*

CLEROPROXIMI, dici videntur S. Cypriano Ep. 24. qui ad clericalem ordinem, tanquam idonei, deligebantur ab Episcopo ex totius Cleri consensu, ita ut cum necessitas emergeret, Diaconum aut Subdiaconum in Ecclesiis ordinari, ex eorum cœtu aliquem idem Episcopus ad id muneris promoveret: *Fecisse me autem sciatis Lectorem Saturum, et Hypodiatonum Optatum Confessorem, quos jam pridem communi consilio Cleroproximos feceramus.*

† **CLERTA**, Vox Occitana, nobis ignota notationis. Supra legitur in *Acaralha*.

CLERUS, Ordo Clericorum, [quandoque etiam Monachorum, ut in posteriori exemplo.] Anastasius in S. Hormisdas PP.: *Hic composuit Clerum, et psalmis erudit.* [Chronicon. Fontanell. apud Acherium tom. 3. Spicil. pag. 234: *Clerum nobilissimè auxit, ac regulari ordine secundum egregii Patris Benedicti normam ut vitam degerent, multipliciter decertavit.*]

* [« Factum est hoc in communi audientia Cleri, baronum et burgen-sium, et apud Hernies. (Carta commun. d'Erniez, an. 1207. mus. arch. dep. p. 108). »]

CLERUS, pro Clericus. Anastasius in S. Victore PP.: *Hic fecit sequentes (f. frequentes) Cleros, i. Clericos.* Domnizo lib. 1. de Vita Mathildis cap. 16:

Ecclesiæ Christi vendebatur maledictis Presbyteris, Cleris, quod erat confusio plebis.

Cap. 17:

Usus cum Cleris non ni tantum duodenis.

Vide Chartam Amati Archiep. Salernitani apud Ughellum tom. 7. pag. 506. d. et Chrodegangum Episc. Metensem in Regula Canonico. cap. 63.

CLERI, libri novi et veteris Testamenti, Papiæ.

CLESONISTA, appellatus reus. Constitutiones Caroli Mag. in Lege Ripuaria cap. 3: *Clesonista aut 600. sol. componat, aut cum 12. juret: aut si ille qui causam querit 12. hominum sacramentum recipere noluerit, aut cruce, aut scuto et fuste contra eum contendat.* Vocis etymon a Græc. κλέζω, appello, nomino, Spelmanus; a Germanico Amerbachius accersunt.

CLETA, Crates. Vide *Cleia*.

† **CLETARIA**, Instrumentum musicum. Sallas Malaspinae Rerum Sicularum libro 5. n. 4. apud Baluz. tom. 6. Miscel. pag. 330: *Modulantur et organa. Ibi lituus, Cletaria, et viella omniumque genera musicorum hynnium concinunt triumphalem.*

* F. pro *Citola*. Vide in hac voce.

† **CLETELLA**, Parva *Cleta*. Vide in *Cleia*.

† **CLETELLÆ**, pro *Clitellæ*. Vide *Cre-tellæ*.

* **CLEVENCHIA**, Monetæ minorioris species. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 185: *Dictus Johannes Puperii apportavit et fecit apportari Clevenchias Daurengi falsas et eas posuit et tradidit tanquam bonas pluribus personis in foro et alibi: negat. Item quod dictus Johannes Puperii utitur et usus fuit per decem annos et ultra falsis obolis albis et falsis Clevenchiis, ac si essent bonæ; negat.* Vide supra *Clavencia*.

† **CLEUS**, Ascensus modicus, in vet. Glossario San-German. MS. num. 501. Lege *Clivus*.

* **CLIARIA**, Locus *cleis* seu cratibus in fluvio clausus, piscium capiendorum gratia. Charta Bern. Dom. de Moreuil ann. 1242. in Collect. Chart. ex Bibl. S. Mart. de Camp. pag. 307: *In possessione totius aquæ a Cliariis molendinorum meorum de Morisel usque ad aquam de Castello.* Ibidem: *La pesquerie du cours de la riviere depuis le molin de Morisel jusques à Cloies de Castel.* Vide *Cleia* et infra *Cloea*.

CLIBA, **CLIBOLA**. Papias: *Clibola, inclinata. Cliba, aspera, difficilia.* Legendum *Clivosa, et cliva*.

† **CLIBANARIUS**, Pistor. Vide *Furnaticum*.

† **CLIBANARIUS**, Eques Cathaphractus. Vide *Clibanus*.

† **CLIBANARIUS COMES**. Vide *Comites Clibanarii*.

* **CLIBANARIUS**, Qui clibano utebatur ad aliquid coquendum. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 182: *Item procurabo quod Clibanarii pistores et tricoli emant et vendant cum uno stario tantum, et non plus debeant retinere.* Hinc videtur conjici posse Clibanarium et pistorem non unum idemque esse, ut notat supra Henschelius. [Fr.]

* **CLIBANATAX**, **CLIBANATOR**. Vide mox in *Clibanus* 1.

† **CLIBANICUS**, *Panis in testa coctus*, Papias MS. Vide *Panis Clibanites*.

1. **CLIBANUS**, Græcis, κλίβανος, sive κλίβανος, est Instrumentum ex ferro aut opere figlino, aut alia materia confectum, sub quo non solum panis, sed aliud quidvis coqui potest. Campanam (*Cloche*) Galli vocant, quod ad eam figuram proxime accedat. Differt autem a furno, tum quia mobile sit, tum quia minus, aliaque insuper materia constet. Ita Gorræus. At Abusive pro furno vox hæc potmodum sumpta. Hariulfus lib. 3. pag. 32: *Simulque reditum publici Clibani cessit.* [* Ekkehardi IV. Casus S. Galli Pertz. pag. 84. lin. 15.]

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Clibanus, Petit four vel fouraban (l. four à ban)*. Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Clibanus, Clivaciis, furnus, forn, Prov. Clibanatax, furnaria, forniera, Prov. Clibanator, furnarius, fornier, Prov. Charta ann. 1266. in Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 13. vº: Item duas partes Clibani de Assellano valent quatuor libras.*

* [« Monachi habeant *Clibanum* suum in quo omnes decocant panem suum. (Cart. Conchar. Ruthen. p. 386. an. 1106). »]

† **CLIBANUS PICEUS**, Furnus ubi pice conficitur. Bulla Sergii IV. PP. pro Monast. Cuxanensi ann. 1011. in Appendice Marcæ Hispan. col. 982: *Hæc igitur quæcumque diximus, vel que non diximus, prædia, villas scilicet, Ecclesias, parochias, fundos, casus... molendinos, molendinarios cum suis caputaquis et pistatoriis, et cum salinis et Clibanis piceis,*

omnia acquisita vel acquirenda ad S. Michaelis Cœnobium in valle Confluenti situm pertinentia, etc. Similia prorsus habentur in altera ejusdem Pape Bulla pro Monasterio Rivipullensi ibid. col. 989.

2. **CLIBANUS**, vel **CLIBANUM**, Thorax ferreus, quo pectus tegitur, Græcis recentioribus κλίβανον. Vide Rigalt. in Gloss. Anonymus de Re bellica post Notitiam Imperii de Thoraconacto: *Ut hoc induta primum lorica vel Clibanus, aut his similia, fragilitatem corporis ponderis asperitate non læderent.*

CLIBANARI, Cathaphracti equites, clibano seu thorace tecti. Glossarium Latinum MS. Regium: *Clibanaris, quasi tunica ferri.* Papias: *Clibanaris, quasi tunica ferrea.* Infra *Clibanarium* habet. Glossar. Isidor.: *Clibanarii, quasi tunici ferrei*, Glossæ Basilicæ: Κλίβανάριοι, ἄλοισθηροί, κλίβανον γὰρ οἱ Περσῶν τὰ σιδήρα καλύματα καλοῦσι, ἀντὶ τοῦ καλαίνα. [Alii καλαίνα.] Nazarius in Panegyri. Const.: *Operimento ferri equi atque homines pariter obsepti: Clibanarius in exercitu nomen est. Superne omnibus tectis equorum pectoribus, demissa lorica et crurum tenuis pendens, sine impedimento gressus, a noxa vulneris vindicabat.* Ammian. lib. 16: *Sparsisque cathaphracti equites, quos Clibanarios dicitant Persæ, thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti, etc.* [Alexander Severus in Oratione ad Senatam post victos Persas habita apud Capitolinum in ejus vita: *Centum et viginti quinque millia equitum fudimus: Cathaphractus quos illi (Persæ) Clibanarios vocant, decem millia in bello interemimus: eorum armis nostros armavimus.* Ex his duobus locis posterioribus liquet *Clibanarii* vocem esse Persicam, nec assentendum esse Salmasio qui eam Græcam esse opinatur.] Horum præterea meminit Lampridius in Alexandro, Vegetius lib. 3. cap. 6. Lex 9. Cod. Theod. de Annon. civic. (14, 17.) Notitia Imperii, etc. Vide Salmasium ad eundem Lamprid. pag. 234.

* Vide G. Burtoni κλιβανῶν vet. linguæ Persicæ.

* 3. **CLIBANUS**, Turris. Abbo lib. 1. de Bellis Paris. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 6:

Clibanus ob humile quantum speculæ sinatus Sæva per ora dicit quamvis ignobile nomen.

Paulo ante *Fornax* appellatur.

† **CLIBATUS**, *Fornax*. Papias MS. Lege *Clibanus*.

† **CLIBOLA**. Vide *Cliba*.

† **CLIBUS**. f. pro *Clivus*, quasi Inclinator, qua notione superius accipitur *Cliba*. Testament. S. Rudesindi ann. 978. tom. 3. Concl. Hispan. pag. 184. col. 1: *Denique Domine, adeo Clibus ac pusillus servus tuus Rudesindus Episcopus... construximus locum supra taxatum.*

* **CLICHA**, **CLICHEA**, Pila, globulus ligneus, qui clava, quam *Clicart* appellabant, propellitur, quod *Clicchare* dicebant; idem quod supra *Choulla*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 285: *Significatio in villa Laudunesio pluribus habitatoribus dictæ villæ per nonnullos habitatores villæ de Montibus in Laudunesio quod dicti habitatores de Montibus darent unam Clicham argenti optime Clichanti, qui venret Clichatum et Clicharet apud dictam villam de Montibus.* Ibid. ch. 307: *Quod in die Dominica ante Ramos palmarum Clicheam argenteam meliori Clichanti darent;... et pro de dicta Clichea ludendo*

*Johanninus Pariti venit, et de dicta Gli-
chea luserunt. Un baston, appellé Clicart,*
in Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 126.
ch. 161. Mirac. B. M. V. MSS. lib. 2 :

Et d'un baston et d'un Clicart
Tost li donroit de lès l'oreille.

* *Descliquer* vero dixerunt nostri, pro
Débander, déleindre, Laxare, remittere.
Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. ch.
20 : *L'exposant.... par male fortune en*
Descliquant, feri de ladite vire ledit
Pierre ou oel, dont mort s'est ensuye.

† **CLICIA**, Phthisis, Gall. *Phtisie*, His-
pan. *Tisica*, Ital. *Tisichezza*, Morbi
genus, quo ulcerato pulmone corpus
admodum marcescit. Vita S. Francisci
de Paula tom. 1. SS. April. pag. 183 :
Barthulla laboraret morbo phthisis, alias
de Clia.

* **CLICQUARDUS**, CLINQUARDUS, Mo-
neta comitum Flandriæ et ducum Bur-
gundiæ, nostris *Clacquain, Clinquart,*
et *Cliquart*. Comput. MS. fabr. S. Petri
Insul. ann. 1450 : *Pro osculo et oblatione*
in die S. Petri ad vincula, dominus dux
dedit duos Clacquardos, pro quolibet
xxviii. sol. val. lxxvii. sol. Ibidem : *Item*
die Jovis post Cineres, pro oblatione facta
per dominam ducissam, tres Clacquardos,
valoris ut supra lxxvii. sol. Rursus : *Pro*
panno Philippi Coppin per manus domini
cantoris in mense Julii, unum Clinquar-
dum valentem xliij. sol. Unde varii pretii
fuisse hanc monetam discimus. Lit. re-
miss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph.
reg. ch. 195 : *Deniers blancs, appelez*
Clacquins Clayquins, in isdem. Lit. ex
Reg. 110. ch. 329. Aliæ ann. 1387. in Reg.
132. ch. 151 : Hennequin dist à icellui
Francois que se li se vouloit partir, qu'il
seroit quittes pour un Clacquin. Aliæ ann.
1402. in Reg. 157. ch. 257 : Icellui Courbet
resquist derechief audit Paille que il vou-
sist encores jouer pour un gros Clacquin
de Flandres. Clarequin, in isdem Lit.
infra ch. 364. Aliæ ann. 1427. in Reg.
174. ch. 53 : Le suppliant leur demanda
combien ilz lui donneroient de laditte
monnoie pour un Cliquart de Flandres ;
lesquelz lui distrent qu'ilz bailleroient
trente solz Tournois pour Cliquart. Aliæ
ann. 1449. in Reg. 176. ch. 645 : En la-
quelle bourse avoit xiiij. couronnes d'or,
vj. saluz, vj. Cliquars Guillermins. Deni-
que aliæ ann. 1459. in Reg. 188. ch. 84 :
Icelle femme se print à rongner et copper
aucunes pieces d'or, comme Cliquart, que
on dist florins Guillermes et autres pie-
ces d'or, aians cours ou pais de Boul-
lenoys. Charta Car. Audacis ducis Burg.
ann. 1469. in Suppl. ad Miræum pag.
208. col. 1 : Icelle isle, nommée Schelinge,
fut baillée à ferme à ung des habitans
dudit pays (d'Ostfrize) pour le prix et
somme de seize Clinquars par an. Vide
in Leones 1.

† **CLIDA**, Crates, Gall. *Clacie*. Vide
Clea.

* **CLIDARE**, Clathris seu *Cledis* munire.
Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2.
Hist. Nem. pag. 196. col. 1 : *Fiat una*
porta coladissa Clidata cum agulhonibus
ferri. Vide supra Cleda 3. Clider vero,
pro *Glisser, Dilabi*, in Lit. remiss. ann.
1466. in Reg. 201. ch. 67 : *Icellui Nathier*
frappa le suppliant sur le bras, et en
Clidant tumba sur ses mains. Glasser,
eodem significatu. Lit. remiss. ann.
1380. in Reg. 116. ch. 223 : Icellui Thenot
feri ledit Jehan du plat de sadite espée
sur la teste, laquelle espée Glassa sur le
bras ou sur le coule, etc. Clinsser, eadem
notione, apud Joan. de Saintré cap. 36.
Glinser, Eschisser, Esclincer et Egliper

idem significare videntur. Lit. remiss.
ann. 1390. ex Reg. 139. ch. 196 : *Jehan*
Langlois saicha son badelaire et lui en
donna sur la teste en Eschissant, senz
frousseure du test, fors seulement de la
char entamée. Aliæ ann. 1408. in Reg.
162. ch. 359 : Icellui Godart rua un estoc
de son espée,.... mais le cop Glinsa jusques
au visage... Icellui Henry saicha son espée
et fery ledit bastart un seul cop sur la
teste en Esclincant sur le costé destre.
Lequel coup vint en Eglipant sur le bras,
et le entama jusques à l'os, in aliis ann.
1385. ex Reg. 128. ch. 176. Sed et Escrier
vel Escriiller, eodem sensu, dixerunt.
Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 128. ch.
151 : Ainsi que ledit Aubery... s'en aloit
boire avec yceulle, feust Escrilez assez
près d'une femme,.... il qui estoit cou-
roucié de ce qu'il estoit ainsi Escrilez, etc.
Aliæ ann. 1451. in Reg. 185. ch. 271 :
Jehan Boier monta dessus ladite piece de
bois, et lors il Escriilla de dessus pour ce
qu'elle estoit moillée.

* **CLIDATUM**. Vide supra *Cledatum*.
* **CLIDEN**, *Urtica*. Glossar. vet. ex Cod.
reg. 7613.

† **CLICENCIA**. Vide *Clientia*.

† **CLICENCULUS**, quasi *Clientulus*, di-
minutivum vocis *Clens*, Gall. *Client*.
Qui causam suam patrono committit.
Conc. Trevir. ann. 1310. tom. 4. Anecd.
Marten. col. 227 : *Si vero (Advocatus) per*
cavillationes et malitias suas adversario
Advocato justam causam abstulit... vel
falsum testem instruendo, vel Clenculum
suum ad vera neganda inducendo, vel
litem ex industria protrahendo et similia ;
tunc in solidum illi ad verum interesse
tenentur. Quod si propter ejus negligen-
tiam vel ignorantiam Clenculus suus
causam amiserit, tenetur illi non solum
salarium extortum, verum etiam dam-
num litis restituere.

1. **CLIENS**, Armiger, *Escuier*. Monachus
Florent. de Expugnat. Acconensi :
Sunt triginta Milites et horum Clientes.
Will. Brito lib. 6. Philipp. pag. 162 :

Ter denosque equites, et septuaginta Clientes.

Utitur non semel. Libertates MSS. Villæ
Franchæ concessæ ab Archembaldo
Dom. Borbonii ann. 1217 : *Si miles vel*
Clens petit corpus hominis, non potest
eum probare esse suum per suum servien-
tem, etc. [Robertus Monachus in Hist.
Palæst. : Per aliquot dies mittere cepit
Clientes suos ad comparanda necessaria
Dux Gothefridus, apud Barthium in
Glossario, ubi Clientes, Ministros inter-
pretatur. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 66.
col. 2. in Visitatione castrorum ann.
1347 : Castellanus interrogatus fuit quam
familiam ipse tenebat, dicit quod unum
Scutiferum, unum Clientem, unam Gay-
tam et unam Bayetam. Ampliorem signi-
ficationem habet vox Clens, et pro
milite inferiori seu homine armato sum-
mitur in eadem Hist. tom. 2. pag. 27.
col. 1. ubi Humbertus Dalphin. ann.
1283. promittit juvare Archiepiscopum et
Capitulum Vienn... contra omnes homi-
nes, suis propriis sumptibus et expensis,
cum centum hominibus armatis in equis,
et cum tercentis balistariis et septingentis
Clientibus cum lanceis. Quin imo et pro
quolibet homine plebeio sumenda vide-
tur in Epistola Alexandri III. Papæ
inter Instr. tom. 1. Gall. Christ. pag. 51.
col. 1 : Nec ulli liceat præter armatos
milites et Clientes quolibet arma ferre,
nisi milites enses solummodo, et Clientes
singulos baculos, qui pacis, sicuti ceteri,
debent securitate gaudere. Infra : Clen-
tes vero et artifices, scilicet fabri, sartores,

pellicarii et omnes operarii, aut sex vel
octo, seu duodecim denarios, secundum
suorum Capellanorum arbitrium da-
bunt.]

CLIENS ARMORUM, *Aulicus*, [Appari-
tor, Gall. *Sergent, Huissier. Cliens regius.*
Testam. Johannis Episc. Albiensis ann.
1473. tom. 1. Anecd. Marten. col. 1842 :
Habent sibi adjudicatum pastellum per
Clientem regium de Castro Karoli. Memo-
ratur eadem notione Cliens regius in
appellatione Johannis de Bouquetot ann.
1398. ex Archivo B. M. de Bello Prato
Rotomag.] Vide Serviens armorum.

CLIENS, Vassallus, in veteri Charta
apud Beslium in Comitib. Pictav. pag.
574.

* 2. **CLIENS**, Domesticus, familiaris.
Libert. castri Caroffens. ann. 1194. in
Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 55 : *Omnes*
in expeditionem ibunt, aut Clientem ido-
neum mittent pro se ; sed si negotium tam
propinquum fuerit, quod clamor aut vi-
sus a castro percipiatur, omnes pariter,
tam Clientes quam domini, in auxilium
et tuitionem patriæ properabunt. Alia
vide in Cliens 1. quæ ad hanc notionem
referenda facile perspicies. Vide infra
Clientulus 2.

* *Clens regalis*, in Necrol. S. Nic.
Corbol. MS. ad 10. Jan. : *Fabrica hujus*
ecclesiæ tenetur facere celebrari duas
missas bassas de defunctis,.... ob reme-
dium animarum Petri des Barres, quon-
dam regalis Clientis et Johannæ Bon-
deause ejus uxoris. Clens capituli, in
Comput. MS. fabr. S. petri Insul. ann.
1499.

* **CLIENTADANARIÆ FORMA**, id est,
Receptionis in burgensem, ex Formulis
MSS. id Cod. reg. 7657. fol. 4. v. pro
Cittadanantiæ forma. Vide in hac voce
et supra *Citanaticum*.

* **CLIENTARE SE**. Ruodlieb fragm. 1.
vers. 65 :

Secumolvebat, se sicubi vile Clientet.

1. **CLIENTELA**, Domestica familia : *Mul-*
titudo servorum, Joanni de Janua. Thoma
Archid. Spalat. in Hist. Salonitana
cap. 34 : *Habuit autem Militem unum, et*
1. Notarium, Clientelam bonam, 2. dex-
trarios, etc.

2. **CLIENTELAM**, pro concubina, foca-
ria, usurpat S. Columbanus Episc. 5 :
Post in Diaconatu adulterium, absconsum
tamen, dico cum Clientelis adulterium.
Idem de Poenitentiarum mensura cap.
20 : *Si quis autem Clericus aut Diaconus*
vel alicujus gradus... post conversionem
suam iterum suam cognoverit Clientelam
et filium iterum de ea genuerit, sciat se
adulterium perpetrasse, etc.

* 3. **CLIENTELA**, Feudi species, idem
quod *Sergentaria*. Vide in *Serviens*.
Charta Guill. de Castro novo ann. 1202.
in Reg. forest. comit. Alenc. ex Cam.
Comput. Paris. fol. 65. r. : *Concessi... in*
foresta de Guernoille forestariam, custo-
diam et Clientelam in feodo. Chartul.
Latiniae. fol. 189 : Concessimus etiam
prædicto Radulpho quandam Clientelam,
quæ closaria dicitur, quam a præfato
Hugone pretio decem librarum emit... Pro
hujus Clientelæ obsequio dabimus et...
tres nummatus panis et dimidiam procu-
rationem.

CLIENTIA, Refugium, protectio. Gloss.
Gr. Lat. : *Clens, πρόσφυξ*. Gloss. Lat.
Gr. : *προσφυγή, Clientia*. Vita S. Eucherii
Episcopi Aurelian. n. 9 : *Rui metu per-*
territus, ne silenter cum ipsis, Clientia
addita ad Apinam munitionem convolare,
clam tutiori loco... eum tradidit custodiend-
um.

† 1. **CLIENTULUS**, CLIENTULA, vel CLIENTULA, Qui vel quæ causam suam credit patrono defendendam. Ordinatio Comitum Provincie ann. 1254. de Advocatis, e MS. D. Brunet fol. 63: *Pro expensis vero nihil a Clientulo vel Clientulis accipiat* (Advocatus,) nisi *esculentum et poculentum*. Non semel occurrit vox *Clientulus* in Statut. MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280. et alibi. Vide *Clientulus*.

* 2. **CLIENTULUS**, Vassallus. Lib. 1. Feud. tit. 13. De alienat. feud.: *Si Clientulus voluerit partem suam feudi alienare, etc.* Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 296: *Promiserunt... servire regi cum centum servientibus seu Clientulis peditibus, cum certis conditionibus in instrumento contentis...* De anno 1397. Tabular. S. Aug. Lemovic. apud Stephanot. in Antiq. Bened. Lemov. MSS. part. 1. pag. 127: *Hoc totum factum est cum consensu Pinonis, qui fuerat Clientulus hujus terræ.* Vide *Clientela* 2.

CLIMA, ex Gr. κλίμα, inclinatio cæli, Vitruvio lib. 1. Septem autem climata, quæ sunt κατὰ θέσιν recensent antiqui Græciæ magistri. At Abulfeda Arabs climata ita distinguit ut aliud *Clima verum* unum e septem prædictis: Alterum, *Clima cognitum*, quæcumque regio, aut regnum plurimas provincias et tractus continens dicatur. Ab Arabibus igitur videntur Græci Byzantini regionibus ac provinciis *Climatis* nomen indidisse. Paulus Diacon. lib. 23. Hist. Misc.: *Aut Imperator rebelles casos et tonsos exilio damnavit, et apud Chersonam deportatos fore decrevit, et Climata illa sub custodia et munitione conservanda.* Anastasius in Hist. Eccl. pag. 137: *Missus est in exilium apud Climata eremi.* Ubi Theophan. Εἰς τὰ κλίματα ἐρήμου. Sed ii a Græcis vocem hausere. Glossæ Basilic. : Οἱ βικάριοι τοῦ Ποντικῆς, ἢ ἐτέρου τινὸς θύλου κλίματος. Ita usurpant Palladius in Vita Chrysostomi pag. 23. Constantinus de Administ. Imper. cap. 1. Cantacuzenus lib. 1. cap. 4. initio, etc. Hinc κλιματάρχη Climatatum Præfecti, apud Simocattam lib. 3. cap. 9. lib. 4. cap. 7. et Constantinum Manassem pag. 139. et 168. edit. Meurs. Dudo lib. 3. de Morib. Normannor. : *Fama ilico per Franciæ Climata celeriter penetravit.* Ordericus Vital. lib. 3. pag. 491: *Totam regionem in illo Climate pacificavit.* Egidius Parisiensis MS. lib. 1. Karolini :

.... Navarro in Climate genti
Pampilonæ situs et inexpugnabile castrum.

* Annal. Estens. ad ann. 1409. apud Murator. tom. 18. Script. Ital. col. 1082: *Non enim vult sibi aliud talis fabrica societatis, quem viam struere, qua nos omnes exterminemur, et totum Clima Lombardum in Francigenarum jugum redigatur.*

CLIMATA etiam Græci nuperi vocabant urbium regiones. Codex Canonum Ecclesiæ Africanæ cap. 93. 94. ἐν Χερσηδόνι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δευτέρου κλίματος. Ubi Editio Lat. In Basilicâ regionis secundæ. Ita κλίματα vocant regiones urbis CP. Socrates lib. 2. cap. 30. et Novella Justiniani 43. cap. 1. § 1. et Alexandrie, Epiphanius lib. de Ponderib. et mensuris pag. 336.

CLIMA, Papiæ, Mensura pedum 60. Et mox: *Climata sunt in 60. mensuris agrorum, quæ undique habent pedes 60.* Scriptor Gromaticus: *Majores... territoria in agros, agros in centurias, centurias in jugera, jugera in Climata, Climata in*

actus, perticas, passus, gradus, etc. Infra: *Actus minimus est latitudine pedum 4. longitudine 140. Climata quoque undique versus pedes habent 60.* Aliter: *Clima dicitur pars agri quadrata, quæ habet ex omni parte pedes 60. id est, perticas decempedas undique sex.*

* **CLIMACULUM**, La spata, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CLIMATIA**, Species terræ motus. Ammian. lib. 17. cap. 7: *Climatiæ, limes ruentes et obliqui, urbes, ædificia montesque complanant.*

* **CLIMIA**. Vide infra *Klimia*.

† **CLIMPIA**, Species colorum, Papiæ.

* **CLINARE**, pro Inclinare, Gall. *Se baisser*. Mirac. S. Zitæ tom. 3. April. pag. 510. col. 2: *Ipsa (mulier) stetit attracta de renibus, ita quod recte sine baculo ire non poterat vel se Clinare.*

* **CLINCABCOT**, Navis species, vox Belgica. Charta Phil. comit. Fland. ann. 1163. in Chartul. 1. Fland. ch. 325. ex Cam. Comput. Insul.: *De nave, quæ est Clincabcot, duodecim denarios.* [* Pro *Klinkerbot*.]

* **CLINQUARDUS**. Vide *Clicquardus*.

† **CLINEKARDI**, Species monetæ. Hist. Monasterii S. Laurentii Leodiensis, apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1134: *Fecit parvum portale ante Ecclesiam S. Gertrudis, quod est sumtuosum; quia Abbas solvit pro solo plumbo ibi posito 23. griffones, et pro pictura 5. Clinekardos.*

* Eadem quæ supra *Clicquardus*. Vide in hac voce.

† 1. **CLINGERE**, Gloss. Isid.: *Clingit, eludit.* Grævius: *Rectius Excerpta, Clingit, cludit.* Nam *Clingere* Festo est *Cingere* a Græco κλείειν. Papias in MS. Bituric.: *Clingo, excludo, Clinxit, decurtavit.*

* Id est, Claudere: unde *Clenche*, pesulus, vulgo *Verrouil*. Hinc forte *Regarder de Clingorne*, Nictando vel oblique aspiceret, apud Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS:

Et de travers et de Clingorne
Me regardoit; car estoit borgne.

Vide infra *Cliqua* et *Pessulum* 2.

* 2. **CLINGERE**, Pulsare, sonare, Gall. *Tinter*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Clingere, Tintener. Acliqueter*, sonum pelvium percutiendo edere. Ordinat. pro bono publico in Lib. rub. domus publ. Abbavil. art. 29: *Item que nulz barbiers, ne barbiers voise point parmi le ville, ne ne voise Acliqueter.* Stat. barbit. ibid. art. 4: *Item ne doivent bachiner aucuns barbiers en alant par les rues.* Hinc forte *Cacluter*, ejusmodi sonitu aliquid promulgare, in Charta Galch. comit. Regitest. ann. 1255: *Et ce que lesdits eschevins auront jugé estre à faire pour la commune utilité et commodité, le prevost le fera Cacluter et observer en ce qui ne contreviendra point aux articles.*

* **CLINGIUS**, La fune, in Glossar. Lat. Ital. MS.

CLINICI dicuntur, qui lecto ex ægritudine detinentur, a voce κλίνω, *Lectum*: unde Papias *Clinicum Paralyticum* interpretatur. Ugutio: *Clinicus, qui de lecto non descendit, et præcipue paralyticus.* S. Hieronymus Epist. 27. cap. 2: *Quis Clinicum non ejus facultatibus sustentatus est?* Epist. 30. cap. 3: *Quem nudum, Clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt.* Historia Translat. S. Sebastiani num. 36: *Mulier quædam Clinica, etc.* Vita MS. S. Magnobodi Episcopi Andegavensis cap. 45: *Homo quidam Clinicus advenerat, erectus repedavit.*

Drogo in Miracul. S. Winnoci Abb. cap. 8: *Puer Clinicus ex utero matris, contractusque membris, etc.* [Wibertus in Vita S. Leonis PP. IX. lib. 2. num. 6: *Venit Beneventum, ubi aliquandiu commoratus cuidam Clinicæ divina præeunte gratia vitale præbuit auxilium.*] Vide Sugerium in Ludovico VI. cap. 2. et Salmasium ad Spartianum pag. 57.

CLINICOS præterea appellatos a quibusdam, qui in ægritudine baptizabantur: qui nempe aqua salutari non loti, sed perfusi erant, tradit S. Cyprianus Epist. 76. Cum enim propter ægritudinem immergi in sacro lavacro, atque intingi (quod baptizari proprie est) ægri non possent, aqua salutari perfundebantur, sive aspergebantur. A quo more proflixit occidentalibus Ecclesiæ mos, qui nunc in usu est, ob teneritudinem infantium recens natorum, cum jam rarissimus esset adultorum baptismus. Vide *Superfusis*. *Grabatarii* dicuntur in Concilio Autisiod. cap. 18. Addit. II. Capit. cap. 8. Concil. Parisiense VI. lib. 1. cap. 8: *Hi qui in ægritudine baptismatis suscipiunt Sacramenta, quos vulgaris sermo Grabataros vocat.* Vide Euseb. lib. 2. Hist. Ecclesiast. cap. 42. S. Hieron. in Epitaph. Fabiolæ, et in Epitaph. Paulinæ, Fridegodum in S. Wilfrido cap. 55. Rudolphum Presbyter. in Vita Rabani Mauri n. 37. Baron. ann. 384. num. 13. et Justellum ad Canones Eccl. pag. 170. 1. edit. etc. Ejusmodi vero in extremis *Baptismus, ad succurrendum* dicitur in libro Sacramentorum Ecclesiæ Remensis, ut me monuit vir doctissimus Joann. Mabillonius.

☩ Mos erat primis Ecclesiæ sæculis *Clinicos* ad nullum Clericatus gradum admitti. Id liquet ex Epistola Cornelii PP. ad Fabium Antioch. n. 6. ubi de Novatiani ordinatione: *Intercedebat omnis clerus, et multi ex laicis, ex quo non liceret eum, qui quemadmodum et ille in lectulo urgente morbo perfusus fuisset, in clerum aliquem assumi. Verum rogavit Episcopus, ut eum unum ordinare sibi permitteretur.* Sed disciplina hujus severitatem, aliquanto post Cornelii ævum, temperavit Neocæsariense Concilium, hominem in lecto perfusum non ab omni Cleri gradu, sed a presbyterio duntaxat excludens: *Si quis ægrotans fuerit illuminatus, inquit Patres can. 12. non potest in Presbyterum evehi; fides enim ejus non est ex instituto, sed ex necessitate.* Additur ibid. exceptio: *Nisi forte propter consequens ejus studium et fidem hominumque raritatem.* Hæc fere post D. Petrum Coustant Ep. Rom. Pont. tom. 1. cap. 155.

Negat porro Hieronymus Mercurialis lib. 3. Variar. lect. cap. 22. *Clinicorum* vocabulum ipsis ægrotantibus esse tributum a veteribus Scriptoribus: Hippocratem quidem I. de Morbis, decumbentes, κλινοκτῆρες vocasse, et Plutarchum ac Athenæum κλινούρους: at ubi κλινικός dicant non legisse. Probat ibidem *Clinicos* vocatos Medicos, a Chirurgis et Empiricis eo modo, atque etiam magis, antiquitus fuisse sejunctos, quo temporibus nostris Physici nuncupati ab iisdem Chirurgis et Cæretanis vocatis separantur. *Medicus Clinicus, Chirurgus ophthalmicus*, in vet. Inscript. apud Gruter. 400. 7. Vide Scalig. ad Auson. lib. 2. cap. 4.

* **CLINODIUM**, Idem quod supra *Clenodium*, Res pretiosa, Gall. *Bijou*. Miracula S. Wernheri tom. 2. SS. April. pag. 720: *De quorum numero viderit quam plurimos ipsam S. Wernherum supplici-*

ter cum muneribus devotisque orationibus venerabiliter honorare, cum auro et argento, Clinodiis ex cera et magnis et ponderosis.

* **CLINODUS**, *Cordon*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

* **CLIOTERIS**, inter famulos monasterio necessarios annumeratur, in Stat. ann. 1338. ex Tabul. S. Vict. Massil. An sellarum plicatilium artifex? Vide *Cliothe-drum*.

† **CLINTINNA**, Glossæ MSS. in Prudentii Apotheosin, ex Bibl. S. Germani Paris.: *Scutulatum vestem appellat orbiculatam, quam rustici Clintinam vocant*. Ubi Glossæ Isonis Magistri: *Scutulatis, variatis: scutulatis vestibus, pro omni veste opere vario interserta ponitur*.

† **CLIOPHEDRUM** Græce sella plectilis quæ vulgo Valdestolum dicitur. Sic in Glossis ad Carmen de laudibus Berengarii apud Muratorium tom. 2. pag. 409. col. 2. Legendum ut infra, *Cliothe-drum*.

† **CLIOSUS**, *Inclinatus*. Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Legendum *Cliosus*, vel f. *Clinosus* ut *Clinatus* a *Clinare*.

† **CLIOTHEDMUS**. Vide *Cliothe-drum*. **CLIOTHEDRUM**, **CLIOTHEDRUM**, Sella plicatilis, seu plectilis, uti vocatur a Gregorio M. lib. 10. Epist. 23. quæ claudi potest. Vocabulum ex Græco κλειω, *Claudo*, et ἔσφα, *Sella*, male compactum et concinnatum. [F. Felicius D. Falconet a ὀκλαδίας δῆρος, qui dicitur Pausaniæ Δαιδάλου ποιητῆα in Atticis.] Glossæ MSS.: *Ewædra, vel Cliothe-drum, sedes Episcopalis*. Papias: *Cleothe-drum in quo plumæ sternuntur sessoris*. Panegyricus Berengarii Imp. :

... Postquam condescenderat omnem Adscensum, aureolo Præsul surgens Cliothe-dro, Oscula figit ovans, dextranque recepat amicam.

Ad quem locum Glossa quæ in MS. ascribitur: *Cliothe-drum, Græce dicitur sella plectilis, quæ vulgo Valdestolum vocatur*. Fulco Carnot. lib. 3. Histor. Hierosol. cap. 61: *Confidente autem Boamundo super Cliothe-drum suum Principe effecto, diptioideque decentissima vestito, etc.* Historia Episcoporum. Autisiod. cap. 45: *Cliothe-drum optimum auro argenteoque constructum*. Occurrit præterea in Notis Tyronis pag. 164. Ex his emendanda Historia Translationis S. Sebastiani n. 26: *Ut Cliothe-ro sedebat, violentia somni subito deprimitur*, [et Acta SS. Junii tom. 2. pag. 304. C. de B. Bardone Archiep.: *Sed dedit videlicet Klio-tetram regio decore præparatam*. Alias, ut observat Editor, *Cliothe-dmus*. Ubique legendum *Cliothe-drum*, ut apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 4:

Sedis Apostolicæ viso primum Cliothe-dro.

† **CLIPANICANA MAJOR**, Scripturæ genus. Vide *Scriptura*.

† **CLIPEARE**, *Contigere*. Vet. Gloss. San-German. MS. n. 501. Legendum cum Laurentio in Amalthea *Clipeare*, Clypeo munire, armare. Pacuvius apud Nonium 2. 145: *Chlamyde contorta astu Clypeat brachium*.

† **CLIPEOCENTRUM**, *Insigne scuti in clipei centro*, apud Martinium in Lexico. Vide Stewech. ad Vegetium lib. 2. cap. 18. et infra *Clypeocentrus*.

† **CLIPEOLA**, *Annulus*, Vet. Glossar. Sangerman. n. 501. Papias. MS.: *Cli-peola, Annulus, vel rotula*.

† **CLIPEUS**. Vide *Clypeus*.

† **CLIPPALICANA GALEATA**. Vide *Scriptura*.

† **CLIPSTERIZARE**, *Per foramen in anum aliquid immittere*. Papias MS. Legendum esset *Clysterizare* a Græco κλυστερίζω, *Clyster*, *Clysterium*. Cæl. Aurel. Acut. 2. 38: *Phlebotomare et Clysterizare*.

* **CLIQUA**, Pessulus versatilis, idem quod *Cliquetus*. Comput. eccl. S. Vulfr. Abbavil. MS. ann. 1450: *Item dicto Petro pro uno gonno ad ostium auilæ grangtæ apposito, cum una Cliqua ad ostium parvum anterioris portæ, xx. den.* Vide supra *Clingere* 1.

* **CLIQUE-TUM**, vel **CLIQUE-TUS**, Matutina campana pulsatio, nostris *Cliquet*; serotina vero *Ignitegium*, Gall. *Couure-feu*. Stat. colleg. Longobard. MSS. ann. 1392: *Jurabit (prior) quod omni die in ignitegio S. Benedicti firmabit portas domus cum clave,.... ac de mane in Cliqueto seu signo S. Jacobi aperire teneatur per se vel per alium. At nulli post illam horam ignitegii S. Benedicti vel ante Cliquetum aperire teneatur ullomodo*. Quæ Gallice sic redduntur in Arest. parlam. Paris. 21. Dec. ann. 1481: *Les portes d'icellui college seront fermées au coup du queuvrefeu... S. Benoist, et ouvertes au matin au Cliquet et son de la cloche des Jacobins*. Stat. colleg. March. ann. 1423. fol. 13: *Littera an. 1417. sigillis prioris et conventus monasterii fratrum ordinis B. M. de Monte Carmelo sigillata, in qua obligantur quolibet die, hora Cliqueti, celebrare unam missam*. Stat. colleg. mag. Gervas. ex Bibl. reg. cap. 9. fol. 22. vº: *Presbyter ebdomadarius unam missam omni die cito post primum Cliquetum seu pulsum S. Jacobi celebrabit*. Est etiam certa pulsandi ratio. Stat. MSS. eccl. Tull. in unum collecta ann. 1497. fol. 8. rº: *Capitulum vero semper pulsatur cum prima campana sincopatim cum modicis intervallis, et in fine cum multiplicatione Cliquetorum, ut omnes festinent venire, qui in eo vocem habent*. Vide supra *Clingere* 2. *Cliquet* vero, Instrumentum est piscatorium, in Stat. ann. 1326. ex Reg. B. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 32. rº. Ejusdem præterea mentio fit tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 793. art. 4. tom. 7. pag. 779. art. 47. et tom. 8. pag. 535. art. 72. ubi *Cliquet* peperam legitur.

† **CLIQUE-TUS**, Pessulus versatilis, Gall. *Loquet*, alias *Cliquet*. Constitutiones Domni Valentini Prioris de Charitate ann. 1416: *Refectorarius semper teneat hostium refectorii clausum cum Cliqueto*.

* **CLIRICA**, *La recolicia*. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide infra *Gliciosa*.

† **CLISCISCERE**, *Disjungere*. Papias MS. cum veteri Glossario San-German. MS. n. 501.

† **CLISSUS**, *est Vis occulta hinc inde vagans rediensque, ut virtus radicis primum in caulem deinde in radicem*. Roch. le Bailif in Diction. Spagy. Petrus Poterius in Pharmacopola Spagyrica: *Clissus, Unio quedam omnium virtutum cujuslibet plantæ; in tribus primis substantiis existens, sulphure, sale et mercurio, ex singulis plantarum partibus seorsim eductis*.

* Vel **CLYSSUS**. Si plura circa hujus vocis notionem cupis, vide Diction. medic. Castell. a Panor. Brunone, qui a Rulando et Johnsono fere omnia id genus deprompsit, auctore D. Falconet.

† **CLISURA**, f. pro *Clausura*, Angustum montium aditus. Acta SS. Junii tom. 5. pag. 188. de S. Joanne Episc. Gotthiæ: *Intercedere montes Caucasios, in iisque*

esse *Clisuras, seu angustum transitum, constat ex Theophane*.

† **CLITA**, Crates. Vide *Clida* post *Cleia*.

* **CLITERINUS**, *La ficura de lombra*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

CLITONES, non modo Regum primogenitos, quod vult Spelmannus, sed universim filios omnes, appellarunt Anglo-Saxones, tanquam Κλειτονος, id est, *inclitos, claros*. Lexic. Græc. MS. Reg.: Κλειτός, ὁ ἐκδοτός. Joannes de Janua: *Clito, filius Regis, vel Imperatoris, qui multa resplendet nobilitate, a cluo, cluis, pro splendore*. Glossæ Saxonice Ælfrici: *Clito, Ædeling*. In Charta Ethelredi Anglor. in Additam. ad Matth. Paris pag. 158: *Ethelstanus, Ecbrith, Eadmundus, Eadward, Eadwig, et Eadgar, cum Clitonis epitheto subscribunt, qui in aliis, quas laudat Watsius, se Regis filios appellant*. Exstant apud Seldenum in Notis ad Eadmerum Eadgæri Regis Statuta pro Reformatione Monasteriorum, quæ in hunc modum subscribuntur: *Ego Eadgar, etc. Ego Eadmund Clito legitimus præfati Regis filius crucis signaculum infantili floreus ætate propria indidi manu*. Ego Eadward eodem Rege *Clito procreatus præfatum patris munificentiam crucis signo consolidavi*. Radulfus de Diceto in Abbrev. Chron. ann. 1087: *Innocentes Clitones Alwardus, et Edwardus Ethelredi Regis quondam filii: qui Clitunculi dicuntur Simeoni Dunel. de Gestis Regum Angl. ann. 1017. Rogerus Hovedenus ann. 918: Clito Ethelwardus Regis Eadwardi Germanus... defunctus est*. Vide eundem ann. 957. et pag. 436. 438. Simeon Dunelm. de Gestis Regum Angl. ann. 860. et 866. *Elfredus Clito*, Ann. 866. *Elfredus, id est, Clito Adeling: ubi emendat Somnerus, Elfredus Clito, id est, Adeling*. An. 955: *Cujus fratruus Clito Edvins, Regis scilicet Eadmundi... filius*. An. 957: *Suus germanus Clito Eadgarus ab iis Rex eligitur*. Ordericus Vital. lib. 5. pag. 566: *Tunc Alu redus et Edwardus Clitones in Anglia exulabant*. Lib. 7. pag. 655: *Canutus... Edmundum ac Eduinum Clitonem Edrici dolis peremerat*. Lib. 8. pag. 672. de Henrico postmodum Rege Angliæ: *Henricus Clito Constantiniensis Comes in Angliam transfretavit*. Et infra pag. 689: *Eodem tempore Constantiniensis Henricus Clito strenue regebat*. Lib. 11. pag. 838. de Guillelmo Normanno postmodum Flandriæ Comite: *Robertus (genuit) Guillelmum Nothum, qui genuit Robertum patrem Guillelmi Clitonis*. De eo lib. 12. pag. 854: *Ibi Guillelmus Clito Rodberti Ducis Normannorum filius armatus est*. Infra: *Guillelmus quoque Adelingus Guillelmo Clitoni consorino suo palafridum quem in bello perdiderat remisit*. Eidem Guillelmo Clitonis epitheton tribuunt Chronica S. Stephani Cadomens. ann. 1110. Fridegodus in S. Wilfrido cap. 21:

Inferias cæso dantes mœrendo Clitoni.

Vide Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 17. 203. etc. Seldenum, et supra in *Adal-ingus*. [F. Suecis *Glatt* Puer est cujus-cunque ætatis. An vero Scani Anglis aut versa vice hi illis hanc vocem in acceptis referant, non liquet. ADEL.]

* **CLIVACIUS**. Vide *Clibanus* 1. et *Cli-vatius*.

† **CLIVANUS**. Vide *Clibanus*.

† **CLIVATIUS**, *Fornax*. Gloss. vet. MS. San-German. n. 501. Lege *Clibanus*, vel potius *Clibanus*.

† **CLIVIOR**, *Nobilior*, Glossar. Isid. Lege *Cluior* a *Cluis* infra in *Cluere*, nisi

mavis cum Martino Clivior esse tanquam *Celstor a Clivo*, qui est excelsior terra.

*# **CLIZANA**. Vide *Camisia et Glizum*.
CLOACA, Latrina, in Chronico Montis-Sereni ann. 1183: *Hi duo in Cloaca, quæ erat in extrema parte domus (quæ deciderat) mersi sunt.* [Sepulcrum, in Vita S. Turiavi tom. 3. SS. Julii pag. 618: *Devotis precibus de morte ad vitam revocavit puellam jam alienis ad Cloacam gressibus properantem.*]

† **CLOACARIA** et *immunda loca*, in Vita B. Caroli Comitis Flandriæ tom. 1. SS. Martii pag. 207.

CLOACARIUS, Qui latrinarum Monasterii curam habet, vel ut est in Mamotrecto ad Legendam S. Hyppolyti, *Qui purgat cloacas*. Vita Godefridi Comitis Campebergensis cap. 37: *Sed minimum est hoc humilitatis indicium, quod aliquando etiam ad confutandam superbiam nostram silere non possum, se Cloacarium domus nostræ humillimam seu extrema servitute dejectus exhibuit.* [* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cloacarius, cureurs de chiouerez.* Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: *Cloacarius, fesour de privée.*] Alias

CLOACARIUS, Δεσμοφύλαξ, in Glossis MSS. Carceris custos, sed præsertim carceris istius partis, quam *Bassefosse*, nostri dicunt.

CLOACARE, Μολύνειν, in Gloss. MSS. apud Vossium.: commaculati quippe et conspurcari dicuntur qui in cloacas labuntur. [Festo *Cloacare est inquinare.*]

* **CLOANICUM**, *Mezo denario*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Pro *Clocerium*. Vide in hac voce.

* **CLOARIUS**, Qui cratibus claudit, vel idem qui *Cloacarius*. Comput. ann. 1239. Ms.: *Fabrica hospitii et pro suis Cloariis et suis valetis, civ. lib. xix. sol.*

† **CLOAX**, καναλισκόξ, *Canaliculus*. Supplement. Antiquarii. Forte leg. *Cloaca*.

GLOBO. Anniversarii Ecclesiæ Alaman.: *Resignavit decimam persolverent 7. maltra frumenti et 6. Clobones lini. Globos forte.* In Gloss. Græc. Lat. κλωβός, est *cavea*. Ζωγρεζόν δρόνθος, quomodo κλωβίον interpretatur Eustathius ad Dion. pag. 135. qua voce utitur etiam Laonicus lib. 2. pag. 40. edit. Genev. præter Oppliani Scholiasten laudatum a Meursio. [*# Germanis *eine Klobe* est Certum pensum lini, continens 30. aut 60. manipulos, Reisten, dictos. *Unum pensum lini, quod Clowe dicitur*, in Script. Saxon. Menkenii tom. 1. pag. 700. ADEL.]

* **GLOBUS**, a Gr. κλωβός, *Cavea*. Charta ann. 1258. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Prima divisio territorii de Mura ab Oriente de vallono qui dicitur Bojarol, et vergit in Globo S. Johannis usque verticem collis, ... et ad finem Clobum Mantelli.* Ubi *Clotum Mantelli* habet alia ann. 1052. in eod. Tabul. Vide *Globo* et *Clubum*.

CLOC CLOC, Sonus, quem edit amphora dum liquor vel aer ex ea ore exhauritur. Chron. Tarvis. ad ann. 1380. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 778: *Unusquisque militum accepta sua (phiala) illam ori propinavit; et dum biberet, phialæ sonum ori et gutturi allidebat facientes Cloc, Cloc. Quo sono milites applaudebant.*

† 1. **CLOCA**, pro *Cloaca*, Si bene coniecto, Fossa major in agris, per quam eluuntur imbrium aquæ. Charta permutationis inter Petrum de Ferreris, etc. ann. 1304. ex Archivo D. Marchionis de *Flamarens: Confrontatis et adjacentiatis inter terram dicti Domini Petri ex parte*

una et vineam Guilhermi Sabaterii versus quamdam Cloacam supra seram.

2. **CLOCA**, CLOCCA, Campana: nostris *Cloche*. Papias: *Amplare, ris*, (leg. *applare*) *Cloca, signum, Campana*. Capitul. Caroli M. ann. 789. cap. 7: *Ut Cloccæ non baptizentur*. S. Bonifacius Moguntin. Epist. 9: *Et si vobis laboriosum non sit, ut Cloccam unam transmittatis*. Ibidem Epist. 89: *Clocam, qualem ad manum habui, tuæ Paternitati mittere curavimus*. Alcuinus Poem. 203:

Semper in æternum faciat hæc Cloclua tantum
Carmina, sed resonet nobis bona Clocca cocorum.

Vita S. Anscharii Archiepiscopi Bremensis num. 84: *Insuper etiam, quod antea nefandum Paganis videbatur ut Cloca haberetur in Ecclesia, consensit*. Vita Aldrici Episc. Cenoman. pag. 126: *Plenam et legalem vestituram per Cloccas et ostia senioris ipsius monasterii... solemniter fecerunt*. Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10: *Cloccaria auro parata* 3. *Cloccæ optimæ 15. cum earum circulis, skillæ 3*. Vita S. Remberti Archiepisc. Bremens. n. 8: *Signumque Ecclesiæ unum, quod nos Cloccam vocamus*. Tabular. S. Remigii Remensis: *Cloccas 3. de metallo 1. de ferro*. Anonymus Thuanus MS.:

Dic Cloquam turris, scalam, testamque limacis.

A Saxonico *Clugga* deducit Somnerus; alii a Germanico *Cloche*, Campana. Jacobus *Bourgoing* lib. de Orig. et usu vulgar. vocum pag. 66. a Græc. κέκληται, *vocare*: vel a *glocitu* gallinarum, etc. Anglo-Britannis, *Clocc*, est Horologium, *Cloch*, Campana, nota, *Clochdy*, Campanarium. Apud Somnerum in Gloss. Saxonico, *Cloccan*, est *glocire*, *glocitare*, *singultire*, *bombum sive sonitum edere*: sed has forte voces a Germanico *Clocc* hauserant Anglo-Saxones, atque hi etiam a Latino, *Glocire*, vel potius ab ipso sonitu.

CLOQUEMANNUS, Presbyter, cui campanarum Ecclesiæ cura, easque pulsare incumbit: ita etiamnum appellatur, in Ecclesia Ambianensi. Tabularium Episcopat. Ambian. ann. 1327: *Item super alia captione Thomæ Cloquemandi et sex pulsatorum dictarum campanarum, etc.* Ita dictus quasi *homo campanarum*. Id enim sonat vox *man*. Ubi observandum præterea dici præfectum cæteris pulsatoribus. [Statuta MSS. Capituli S. Audomari: *Cloquemannus qui in Vigiliis et Commendationibus tenebitur solemniter pulsare, habebit quatuor solidos Parisienses. Item cum ad Præpositum pertinet ponere Custodes, scilicet Majorem et Minorem et Campanarium Gallice, Cloqueman, custodire, vel facere custodire periculo suo jocalia, Reliquias, etc.*] Vide *Campana* et *Campanarius*.

† **CLOQUEMANNI**, Pulsatores quilibet campanarum. Obituarium Ecclesiæ Morinensis fol. 34: *Habebunt, Cloquemani Ecclesiæ onus ipsorum accendendi et extinguendi finito dicto Salve. Et fol. 39. vº: Cloquemannis ad onus titubandi grossam campanam, ut moris est, 12. den.* Occurrit ibid. fol. 36. et 42.

GLOGGA, Idem quod *Cloca*, Campana. Antiq. Fuldenses lib. 1. Tradit. 46: *Duo tintinnabula, una Glogga, duo scrinia*. Lib. 2. Tradit. 39: *Glockæ 4. et unum tintinnabulum, etc.* Rhabanus in Epist. ad Simeonem: *Mitto vobis unam Gloggam, et unum tintinnabulum*. Ita etiam Eigel in Vita S. Sturmii Abbat. Fuld. cap. 24.

GLOCCA, in Vita S. Wnebaldi Abbatis

Heidenhemensis cap. 25: *Ille Glocca in Ecclesia sine manibus hominum... se commovere cepit.*

† **CLOCCUM**, in Vita S. Bonifacii Archiep. tom. 1. SS. Junii pag. 472.

† **CLOCHA**, in Actis S. Golvenni MSS. et apud Lindwodum Provinciali Cantuar. pag. 123. *Clocha banni*, quæ pulsabatur dum Princeps viros nobiles ad militaria munera convocabat, apud D. Brussel tom. 2. de Feudorum usu pag. 721.

CLOCKUM, in Vita S. Liobæ Abb. cap. 6. Vide *Crocea*.

CLOCARIUM, CLOCCARIUM. Gall. *Clocher*. Campanarium. Glossæ MSS.: *Toral, sedes vel Cloccarium, vel longa mappa*. Vita Aldrici Episcopi Cenomansis num. 34: *In præfata seniore et matre Ecclesia Civitatis duodecim signa ex metallo optimo fundere, et firmare studuit, quæ in jam dicta Ecclesia decenter in Cloccariis collocavit*. Ademar Caban.: *Ibidem Cloccarium inceptum est*. Gaufredus Vosiensis lib. 1. cap. 40: *Signa Cloccarii, claustra, officinæ... igne cremata sunt*. Adde cap. 66. Chron. Dolense ann. 1210: *Cecidit Cloccarium Dolense*. [Hariulfus in Vita S. Angilberti Abb. inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 116: *Cloccaria auro parata tria, cloccæ optimæ quindecim, etc.*] Occurrit præterea non semel apud Henricum Knyghton. in Chron. et in veteri Charta apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 668. 671. 673. [neon etiam in Chron. MS. Ytherii Monachi S. Martialis Lemovic. ad ann. 1214. inter Frag. Hist. Stephanotii nostri tom. 1. et in Antiquo Regesto S. Martialis Lemovic. ann. 1222.]

CLOCHEMERUM, apud Nangium in Chron. ann. 1283. [et in Charta visitationis Monasterii Castrensis ann. 1261. ex Archivo S. Victoris Massil.] *Clocherium*, apud Gariell. in Episc. Magalonsib. pag. 143.

† **CLOCHEMERI** ABBAS. Idem qui *Cloquemannus*, in Charta Ecclesiæ Auiciens. ann. 1312. Vide *Abbas Clocherii*.

† **CLOCCERIUM** ECCLESIE. apud Edm. Marten. tom. 1. Anecd. col. 783.

3. **CLOCA**, Vestis species, quæ equitantium et peregre euntium propria fuit: sic nuncupata quia forte campanæ aut circuli, uti apud Græcos *Cyclas*, speciem referebat, quæ in superiori parte strictior, in ima largior, circulum quodammodo formabat, eujusmodi Flandrense Domicelle, utuntur. Angli etiamnum *Cloake* pallium vocant. Statuta Hospitalis S. Juliani, in Additamentis ad Matth. Paris pag. 164: *In equitando Cloca rotunda competentis longitudo, capello nigro, freno, calcariibus, botis, et aliis ornamentis utuntur*. Statuta Synodalia Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. ann. 1298: *Inhibitum (fuit) ne Abbates, Monachi, Priores, et alii Religiosi, qui secundum instituta majorum cappas clausas de panno nigro deferre tenentur, houcias et Clochias deferre præsumerent, etc.* Occurrit ibi rursum. [Testamentum Pauli Episc. Massil. ann. 1433. ex Archivo ejusd. Eccl.: *Item legamus Clochiam nostram, tunicam nostram rasticam federalam, etc.*] Charta fundat. Hospitalis S. Joannis in civitate Coventriæ in Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 430: *Sorores velo albo utantur cum togis et mantellis talaribus, vel Clochis clausis, cum proficiantur, quibus etiam, ubicumque fuerint extra domum religiose utantur*. Concilium Londinense ann. 1312. can. 2. de Clericis: *Epitogiis ac Cloccis furratis uti... non ve-*

rentur. Concilium Andegavense ann. 1365. can. 20. de iisdem : *Nec chlamydes fixas super humerum, sed clausas, largas, longas et honestas, nec Cloacas, sericatas sine consulas de serico alterius coloris quam fuerint Cloca, vel mantellus seu cappa, deferant.* Cap. 19. *Rotundellos appellavit : ex Gallico forte Rondeaux.* Computum Stephani de la Fontaine Argentarii R. ann. 1351. Capite des Pennes et Fourrures pour le Duc d'Orleans : *Pour fourrer 2. paires de robes de 4. garnemens chacune, etc. Pour les 2. surcos de chacune robe 2. fourrures de menu vair tenant chacune 240. ventres, manches 50. chaperon 100. et la Cloche 280. Infra : Pour fourrer sa robe de Noël, etc. Pour les 2. surcos 2. fourrures de menu vair, tenant chacune 240. ventres, pour manches 50. pour le chaperon 100. et pour la Cloche 306. Alibi : Une livre d'or de Chippe en camel pour faire rubans aux Cloches de Nosseigneurs.* Ibidem : *Pour 8. letices à pourfille les Cloches d'icelles robes.* Computum incipiens 28. Aug. 1350 : *Pour tondre deux marbres bruns de Saint Omer, pour faire Cloches à chevaucher ausdites Damoselles.* Vide *Rotundellus.*

* Stat. capit. Bened. apud Compend. celebrati ann. 1379. ex Bibl. S. Germ. Prat. : *De Clocis autem fissis ad latus idem decernimus observandum.* Inventar. Guidonis de Kaours mag. monet. ann. 1321. in Reg. A. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 12. v^o : *Item une Cloche, ou fonds de cuve de deux dras, c'est assavoir marbre camelin et pers.* Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. fol. 55. r^o ad ann. 1322 : *Avait embli une Clake et un mantel, lequele Clake ele avoit vendü à un viesier.* Rectius fol. 54. v^o. *Une Cloke de drap.* Vide infra *Cloqua.*

* CLOCHA, Eadem notione. Testam. Phil. Episc. Sabin. 1372. ex Cod. reg. 9612. A F. : *Item sorori primogenitæ Andronetæ Clocham suam de blanco claro, cum qua maritetur, cum capuciis fobratis de variis.*

CLOCIERIUM, Dimidius denarius. Ugu-tioni.

† 1. CLOCHA, Campana. Vide in *Cloca* 2.
† 2. CLOCHA, CLOCHIA, Vestis genus. Vide *Cloca* 3.

* CLOCHARIUM. Vide infra *Cloqua-rium.*

† CLOCHERIUM. Vide in *Cloca* 3.

* CLOCHERIUS, Campanarum fusor. Obiituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 143. v^o : *Qui Nicolaus Martini Cloche-rius dedit ecclesiæ factionem campanæ canonicorum, ipsamque campanam reddidit factam in mense Augusti anno 1437. Clochemant vero nuncupatur ille, cui campanarum ecclesiæ cura, easque pulsare incumbit.* Lit. remiss. ann. 1403. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 25 : *Alard Remons Clochemant de l'eglise de S. Quentin en Vermendois et Gerard Casse aussi Clochemant de ladite eglise, etc.* Vide *Cloquemannus* in *Cloca* 2.

* CLOCHETA, diminut. a *Cloca*, Campanula, Gall. *Clochette*. Lit. remiss. ann. 1307. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 287 : *Cum dictus Bonitus emisset quandam campanam sive Clochetam ovis vel vachæ pretio sex solidorum, quam campanam sive Clochetam ipse Bonitus tenebat in domo, etc.* Occurrit præterea in Bulla Innoc. VIII. PP. ann. 1484. ex Contin. magn. Bullar. Rom. pag. 287. col. 1. *Clocette* inter instrumenta musica recensetur a veteri Poeta ex Cod. reg. 7612. fol. 55. Vide *Tintinnabulum.*

* CLOCHIA, Campana, nostris *Cloche*. Acta Mss. capit. eccl. Paris. fol. 78. ad

ann. 1359. 25. Sept. : *Hodie conclusum est quod matutinæ dicantur media nocte, et quod pulsentur minores et mediores Clochiaz.* Alia notione vide in *Cloca* 3.

† CLOCHONTI, Pulsans, CLOCHOT, Pulsat. Vide *Pulsare signa, campanas.*

* CLOCIDRA, CLOXEDRA, Sic appellatur S. Clotildis Clodovei regis uxor, in Act. var. ad Conc. Basil. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 215 : *Ut ille flos dignissimus sancta Clodredra, regis Burgondiæ neptis, Clodeveo regi Franco-rum, sed pagano, matrimonio copularetur.* Et col. 216 : *Ex quibus illa SS. Clodredra, quæ regi Clodeveo sicut et coronam, ita et fidem catholicam detulit.*

CLOCIRE, Alexander Iatrosophista lib. 1. Passion. cap. 103. de signis Hydro-pis : *Aschitem ergo scias cum venter repletus humoribus, quasi in utre aliquo huc illucque commoto Clociendo decurrit.* Ubi Glossæ MSS. : *Cloco, clociis, verbum factitium : clocit enim venter in aschite, id est, sonat sicut aqua in utre.* Vetus Epigramma lib. 4. Epigram. veter. :

Percutit et frangit vas, vinum defluit, ansa
Stricta fuit, glut glut murmurat unda sonans.

Vide *Cloc, Cloc.*

* CLOCITO, [cervorum instar clamare. (Gall. Bramer.) Auct. Philom. 53.]

† CLOCQUEMANI, Pulsatores campanarum. Vide in *Cloca* 2.

† CLODE, *Clam, occulte.* Papias MS.

† CLODELLUM, in Chartis Dumbensibus est Pratulium clausum aut etiam quilibet parvus fundus sepibus vel muris clausus. Codex censualis Calomontis : *Item unum Clodellum prati situm, etc.*

† CLODICIUM, Idem quod *Clausum*, Ager sepibus vel muris clausus. Donatio anni 1205. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 389 : *Dono iterum totum Clodicium meum de Barbastre, et totum Clodicium meum de Hero insula, quod vocatur Clodicium dominæ Gelosæ, et terras quæ dicuntur les Isles dicto Clodicio proximis.*

† CLODIS, Vide *Clodus.*

† CLODIT, Papias : *Clodit, fabricat, excultit.*

* CLODUM, idem quod *Closum*, Locus vel ager sepibus vel muris clausus. Charta ann. 916. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 529 : *Gistulfum quoque cum Clodo suo ad quatuor denarios solventem, etc.*

1. CLODUS, pro *Claudus*, in Edicto Rotharis Regis Longobardor. tit. 121. § 19. [** 387.] ubi Lex Longobard. lib. 1. tit. 6. § 6. *Claudus* præfert. [Murator. ex MS. Cathedralis Mutin. legit *Clodis.*] Nostri olim *Clos*, hac notione efferebant.

* 2. CLODUS, Clavus, Gall. *Clou*, vel Vasis genus, urceus. Glossar. Lat. Ital. Ms. : *Clodus, lo chiudo, e coppo.* Stat. Vallis-Ser. rubr. 28. ex Cod. reg. 4619 : *Vicarius dictæ Vallis teneatur et debeat in primo mense sui officii vel semel in anno bullare... quastibet mensuras, stateras, bullos, pensos, Clodos, stavia, etc.* Vide supra *Claudus.*

CLODWITH, Charta Henrici I. Regis Angl. tom. 1. Monastici pag. 133 : *Retineo etiam in dominio meo meas domos villæ... et habeant socam, sacam, et tol et theam, et infungenethes et grithbrith et hamsoene, et Clodwith, et forstall, etc.* [** leg. *Blodwith.* Vide Leges Henric. I. cap. 23.]

† 1. CLOEA, Crates, Gall. *Claie*, alias *Cloie*. Vide in *Cleia*.

* 2. CLOEA, Locus in fluvio *Cloeis* seu cratibus clausus, piscium capiendorum

gratia, nostris *Clier*. Assignatio dotalit. Joan. regin. Franc. ann. 1319. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 69 : *Item pro quadam motella sita in Sequana, tres solidos... Item pro Cloeis S. Egidii, viginti solidos.* Charta ann. 1281. ex Chartul. Montis S. Mart. part. 7. fol. 124. r^o. col. 1 : *Consent ke li abbés et li couvens... pussent... faire noviaus Cliers. Ventaus, Cliers et tous autres aaisemens, in Ch. ann. 1282. ibid. fol. 127. r^o. col. 2. Alia Gall. d'Estrommel ann. 1308. in Reg. 72. ch. 309 : *Pourront avoir lidiz religieux (du mont S. Martin) dessouz ledit molin un Clier et une keste pour retenir le poisson, qui là pouroit kair.* Chartul. sign. *Ezéchiél* Corb. ad ann. 1415. fol. 25. v^o : *Pour toute l'estraieur et Clier devant ledit molin, etc.* Vide supra *Cliaria*.*

* CLOENDA, Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta. Stat. Astæ collat. 13. cap. 11. pag. 40. v^o : *Statutum est quod aliqua persona, qui vadat vel mitatur ad laborandum in aliquam vineam, boschum,... non audeant vel præsumant portare aliquas vites sarmentas, cannas, bropas, perlicas vel Cloendas, seu aliqua alia ligna, etc.* Vide *Cleia*.

1. CLOERIA, Libertates MSS. Villæ S. Desiderii in Campania ann. 1228 : *Retinuumus autem nobis infra leucam bannatam furnos, molendina, halas, Cloerias, et staulos, et hæc bannalia erunt domino, nec aliquis præterquam nos infra leucam bannatam furnos, molendina, Cloerias, halas habere poterit, exceptis Cloeris quæ tempore litterarum istarum infra leucam bannatam confectæ erant.* Ubi *Cloeria* videtur sumi pro *Clauseria*, seu loco clauso.

* Nisi idem sit quod supra *Cloea* 2. Vide ibi. *Clouer*, pro *Ferner*, nostris. *Environ l'heure de jour Clouant*, in Lit. remiss. ann. 1431. ex Reg. 208. Chartoph. reg. ch. 194. id est, Occidente die. Hinc *Clouant*, pro *Fibula*, vulgo *Agraffe*, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 296 : *Unes heures à deux petits Cloans d'argent.* Alie ann. 1416. in Reg. 169. ch. 321 : *Le suppliant prinst unes heures, esquelles avoit un Clouant d'argent.*

* 2. CLOERIA, f. *Catella*, Gall. *Chaine*. Stat. Astæ pag. 83. r^o : *Statutum est quod nulla persona faciens pannos in civitate Ast, debeant ipsos pannos facere minus de duodecim centenariis in Cloeria sive joeria.* Fullonibus vero *Cloere* vel *Cloiere* dicitur, Vas in quo panni poliuntur, nunc vulgatus *Pile*. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 90 : *Il lui dist que ilz trouveroient grant quantité de draps ès Cloeres ou pouliès du pontoir de l'Espau... que les foulons n'en diront ja riens. Faire mettre draps en Cloiere,* in Stat. ann. 1378. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 366. *Clouyere*, in alia ann. 1403. ibid. tom. 9. pag. 172. art. 25.

CLOES, *Pluvia, vel navigium*, in Gloss. Isid. *Folles, vel pluvia*, apud Papiam, et Ugu-tionem. [Constantiensis, *Clues, Folles, pluvia.* Monstra hæc sunt, inquit Grævius, quæ ego non domo.]

† CLOGGII STANNI, Massa stanni sic dicta, nisi fallor, quod ad instar *Cloggæ* vel *clocæ* seu campanulæ sit exterius efformata. Charta Henrici VI. Angl. Regis pro Olivero Batirsby Armigero : *Licentiam dedimus præfecto Olivero, quod... quingentas pecias sive Clogges stanni... absque costuna... ducere et cariare valeat.* Vide *Cloca* 2.

† CLOIA, Crates. Vide in *Cleia*.

* CLOPERIA, pro *Claperia*, Hara cucularia, Gall. *Clapier*. Charta ann.

1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 763 : *Bartholomeo de Bostario licentiam imperitum tenendi Cloperiam pro cuniculis, ac cuniculos in dictis Cloperis.*

CLOPPUS, *Χωλός*; in Gloss. Lat. Græc. [ex *χωλόπος*, inquit Martinus.] Hinc nostri *Clopiner*, pro *Claudicare*. Lex Alamannorum ex Cod. Corbionensi apud Baluzium cap. 65. § 31 : *Si quis alium in geniculo placaverit, ita ut Cloppus permaneat, etc.* Editus Claudus habet. Capitulare de Villis cap. 33 : *Et habeant (Judices in aquaque villa) quando servierint ad canes dandum, boves Cloppos, non languidos, et vaccas, sive caballos non scabiosos, aut alia pecora non languida : ubi legendum, non cloppos.* Philippus Mouskes in Carolo magno :

Et li commanda que tout cel,
Ne franc, ne sierf, ne bon, ne vil,
Ne Clop, ne rous, ne blanc, ne noir,
Qui vourroient à Ais manoir,
De tous usages fuesent frans.

Joannes Le Gogue in Historia MS. Principum de Deols in Biturigibus : *De son espèce tellement le frappa au pré devers le talon, que tout le temps de sa vie en va clocher, et pour ce fust appelé le Cloup de Chauvigni.*

* Chron. S. Dion. lib. 3. cap. 11. tom. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 279 : *xiij. Clop i furent redrecté.* Vitæ SS. ex Cod. 23. S. Vict. Paris. fol. 17. r. col. 1 : *Li avugle ont recouvert le veoir, li sort l'oyr, li Clop l'aler.* Fol. 19. r. col. 2. ubi de Circumcis. : *Ce est li nons qui dona veoir as avugles, as sours or, as Clos qu'ils puissent aler.*

** Suecis *Klopore* itidem est Claudus. Vocem *Cloppus* Ciceroni Ep. ad Attic. 12. 3. haud paucæ editiones tribuunt. Germanis superioribus *Knoppen* est Claudere. ADEL.

† 1. **CLOQUA**, Campana. Vide *Cloca* 2.
* 2. **CLOQUA**, Vestis species, quæ aliis superinduitur, Gall. *Cloque*. Stat. Universit. Andegav. ann. 1410. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 499. art. 8 : *Aliud autem vestimentum erit quædam Cloqua, Gallice une Cloque, honorabilis atque decens, duobus capitibus communita, quorum unum minuto vario pro tempore hiemali forrabitur, et aliud sandalis pro tempore æstivali duplicabitur seu munietur : qua siquidem Cloqua rector prædictus ad collegium accedendo et ad scolas lectionem doctoralem audiendo, perfruetur : in ceteris autem propriis et privatis ejusdem rectoris negotiis, per villam aut alia loca incedendo, honeste et decenter in propriis suis robis, sine cappa et Cloqua prædictis, ambulet et incedat.* Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 190 : *Ledit Pierrart despoilla son mantel ou Cloque qu'il avoit vestu.* Le Roman du Riche homme et du Ladre Ms. :

Et font faire grans caperons,
Et leurs Cloques jusqu'à talons.

Vide supra *Cloca* 3.

* **CLOQUARE**, *Cloquam* seu campanam pulsare. Comput. ann. 1400. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 152. col. 2 : *Pro una corda pro simbolum Cloquando, x. den. Turon.*

* **CLOQUARIUM**, Turris ecclesiæ, in qua campanæ pendent, Gall. *Clocher*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Cloquier, Prov. Campanile, pinnaculum.* Charta Bern. Atonis vicecomit. Nem. ann. 1177. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 141 : *Ab acua qua est super Cloquarium S. Eulaliæ usque ad viam, qua discurrit ad pratium. Ab acu quæ est*

super Clocharium S. Eulaliæ, etc. in Ch. ann. 1197. ibid. col. 183.

* **CLOQUEAR**, pro *Cochlear*, Vasis genus ad usum cum ecclesiasticis, tum profanos. Lib. nig. eccl. S. Vulfr. Abbavil. fol. 29. v. : *Item unum Cloquear argenti.* Inventar. Ms. ann. 1379 : *Item sex Cloquaria argenti.* Aliud ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item unum Cloquear sive cultherium ferri.* Occurrit præterea in Pontif. Ms. eccl. Elnensis fol. 166. v. Vide *Cochlear*.

* [« Debet prepositus tenere et habere navetas seu naviculas et *caupols*, ad deferendum omnia que sunt necessaria in insula. (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873. p. 415.) »]

† **CLOQUEARE** CRYSTALLINUM, Mascula crystalli ad instar turriculæ, Gall. *Clocher*, efformata. Processus venerab. Mariæ de Malliaco tom. 3. SS. Martii pag. 755 : *Duos dentes sibi contulit et donavit una cum Cloquearibus crystallinis, ad faciendum unum vasculum pro dentibus prædictis honorifice reponendis.*

† **CLOQUEMANNUS**, Pulsator campanarum. Vide *Cloca* 2.

* 1. **CLOQUERIUM**, ut supra *Cloquarium*. Libert. Salveteræ ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. cap. 694. art. 2 : *Concedimus quod ipsi consules... possint et valeant ædificare quandam ecclesiam in dicto loco, et Cloquerium in quo sint campanæ.* Vide in *Cloca* 2.

† 2. **CLOQUERIUM**, *Cochlear*, ut puto. Statuta Monasterii Lirin. MSS. ann. 1453 : *Item tenetur providere coquinæ parasidibus, pissoriis, graseletis et Cloqueariis tam magnis quam parvis, ollis, etc.* [* Pro *Cloquearium*. Vide supra *Cloquear*.]

* [Urceolo I cum patena, et hoc fuit raptum in *Cloquio*. (Thesaurus Claromontis in Alvern. 980. mus. arch. dep. 40.) »]

* **CLOQUEUS** [Campana : « timiamateria I. cum *Cloqueo*. (Thes. eccl. Clarom. mus. arch. dep. 40. an. 980.) »]

† **CLORES**, *ἰσπυρῆ ἀνεμος*. Gloss. Lat. Græc. *Japix ventus*. [* leg. *Chorus* pro *Corus*.]

* **CLOSARIA**, Feudi species inferioris ordinis. Chartul. Latinac. fol. 189 : *Concessimus etiam prædicto Radulpho quandam clientelam, quæ Closaria dicitur. Closage*, eodem significato, in Ch. ann. 1293. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 154. r. col. 2 : *Uns esperons dorez de deus solz suz verge et demie de terre en Closage, que tient Sevestre Morel.* Vide *Clausarium*.

† 1. **CLOSARIUS**, ab antiquo Gallico *Closier*, Custos. Chartam Tetbaldi Comitiss Blesensis in Chartulario Dunensis subscribit post alios, *Willelmus de Coldreto, Lotherius famulus de Camartio, Albericus Closarius*.

* Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 29 : *Perrin Viel et sa femme Closiers dudit hostel, etc.* Aliæ ann. 1396. in Reg. 150. ch. 367 : *Ilz se bouterent en un hostel de l'abbaye de S. Vast d'Arvas en ladite ville de Bailleval et fermerent la porte dudit hostel, etc. et vint Jaquemart Picq Closier dudit hostel, etc.* Vide supra *Clavicularius*.

* 2. **CLOSARIUS**, Colonus partiaris, idem qui *Medietarius*, nostris *Closier*. Lit. ann. 1367. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 385 : *Lequel Bertier avoit certaines vignes et un pressoir en Vaux les Orliens, et comme il eust entendu que son Closier ou mettoier avoit vendu certaine quantité de vin.* Aliæ ann. 1398. ex Reg. 153. ch.

515 : *Comme ledit Baraut eust pris à ferme, comme Closier, un clos de vigne seant audit Roumainville. Closiers et fermiers.* in Lit. ann. 1351. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 328. Adde tom. 8. eard. Ordinat. pag. 510.

* **CLOSELLUM**, diminut. a *Closum*. Locus vel ager sepibus vel muris clausus, nostris *Closet* et *Closetet*. Charta ann. 1307. in Reg. 44. Chartoph. reg. ch. 84 : *Cum curatus ecclesiæ S. Nicolai de Vernolio quoddam Clostellum, quod habebat apud Vernolium, etc.* Alia Phil. Pulc. ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 338. r. col. 1 : *La ferme de Carville o les appartenances... areques un Closet, prisie à vint souz Tournois de rente.* Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 106. ch. 83 : *Comme Jehan de Buxeres... eust fait un petit Closetet ou jardin, etc.* Tabul. Latinac. : *Item depuis ladite fontaine suyvant les bas rus, qui sont entre les Clozeaulx de Chantelou.* Vide supra *Clausetum*.

† **CLOSELLUS**, f. Agellus clausus sepibus vel muris. Vide locum in *Salorgia*. **CLOSTRUM**, *Clastrum*, *Κλῆτρον*, in Gloss. Græc. Lat. Ibidem, *κλειστοροίος, Clostrarius*.

† **CLOSTURA**, Septum, Gall. *Clôture*. Charta Roberti Rotomag. Archiep. in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1286 : *Itaque confirmamus eis in primo locum et sessionem ipsius Cœnobii... omnem terram circa nemus, sicut Clostura protensa est.* Similia habes ad calcem ejusdem tomi in Abbacia S. Mariæ de Valemont. [* Placit. Somerset. ann. 9. Johann. Reg. Angl. in Abbrev. Placit. pag. 56 : *Concessit... totam terram de Sutton cum pertinentiis, tenendam de se et heredibus imperpetuum, per servicium parvi feodi unius militis de Moreteim pro omni servitio, salva Clostura parci de Dunhete, que pertinet ad prædictam villam de Sutton, etc.*]

† **CLOSUM**, *Closus*, Gall. *Clos*. Locus sepibus vel muris clausus. Litteræ Vicarii Archiepiscopi Rotomag. in Tabulario Calensi pag. 190. ann. 1206 : *Recipiant de cætero... tertiam partem unius donarii de suo Clauso.* Charta Richardi Regis Angliæ pro Abbacia de Bonoportu in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1414 : *Dedimus etiam omnes vineas, quas habebamus apud Guanerem cum pertinentiis suis et totum Clausum de Lere cum suis pertinentiis.* Enumeratio reddituum Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS : *Closus, ubi vineæ solebant coli, proprie est Abbatis.* Pluries occurrit in Regesto 87. Chartophylacii Regii. Vide *Clausum*.

* **CLOT**, Latrina. Constit. Mss. Petri III. reg. Aragon. ex Cod. reg. 4671 : *Quod habeat... facere in dicta domo unum Clot sive foramen, in quo possit solvere tributa ventris naturalia, et per quod foramen exeant illa fetida.* Vide *Cloaca* et *mox*

* 1. **CLOTA**, Arcus, fornix, locus concameratus. Instr. ann. 1358. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 226. col. 2 : *Et primo muniat et ponat duas decennas pro defensione muri existentis supra Clotas... Residuum vero dictarum duarum decennarum ad defensionem Clotarum sive arqueriarum assignentur pro eo, quia locus multum periculosus existit, qui in casu ubi clicatum ferreum romperetur per vim pugnatorum, ibi sint parati ad dictas Clotas claudendas lapidibus et aliis impedimentis et nichilominus pro posse defendendas.* *Clote*, eadem notione, in

Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 37: *Jehan Hardi commença à querir par ledit hostel laditte Thomasse, tenent en sa main un baston, et en la querant par les paroiz et Clotes dudit hostel, où il faisoit ja bien obscur.* Vide infra Clotonus.

* 2. **CLOTA**, Meta, limes, terminus, Galt. *Borne*. Charta ann. 1279. ex Tabul. abbat. S. Petri de Curte: *Protendebatur de rivodictio de Brona per Clotas et signa, seu quercus signatas recte usque ad motam del Mossel.* Alia ann. 1286. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 237: *Ad quem pontem est factus Clotus seu bozula, a quibus capite dicti pontis et de eadem Clota seu bozula usque ad atiam Clotam factam pro bozula super podium.*

* **CLOTARIUS**, Clavorum faber, Gall. *Cloutier*. Comput. eccl. Paris. ann. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Colino Comitibus Clotario pro xvij^m clavorum ad latas, ... iij. lib. v. sol. iij. den.* Vide supra *Clautrierius*.

† **CLOTESAKKES**, Species panni seu telæ rudioris, Anglis enim *Sack-cloth* est Saccus seu cilicium textum. Charta Richardi II. Regis Angl. ann. 1393. apud Rymer. tom. 7. pag. 745. pro Duce Britanniae: *xv. ulnas de blanketo, xv. ulnas de nigro, XVI. sellas, X. Clotesakkes, duo paria cofrarum.*

* **CLOTONUS**, Locus subterraneus et concameratus. Comput. ann. 1334. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 85. col. 1: *Item serralherio, qui apperuit portam Clotoni... Item illis, qui scobaverunt Clotonum et ecclesiam... Item solvi pro oleo lampadis, quæ comburit in dicto Clotono in die Ascensionis Domini iij. den. obol.* Vide supra *Clota* 1.

* **CLOTURA**, Idem quod supra *Claustura*. Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 255. vº: *Esclusagia molendinarum, Cloturam culturarum et pratorum.*

* **CLOTUS**. Vide supra *Clotus* et *Clota* 2.

* **CLOXEDRA**. Vide supra *Clocidra*.

* **CLOYA**, Crates, tabula viminibus aut virgultis contexta, Gall. *Claye*, interdum *Cloye*. Comput. ann. 1486. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Pro aliis duabus dietis, quibus vacavit ad reponendum Cloyas, etc.* Vide *Cleia*.

CLOYPHA, Tegmen capitis. Vide *Cuphia* lin. *Hoc porro tegumento.*

† **CLOYPSIO**. Vide *Clausio*.

CLUARIUM, Locus ubi ferrantur equi, a clavis, quos Galli *Clous* vocant. Historia Fundationis Prioratus Wellebecensis in agro Nothingamensi in Anglia tom. 2. Monastici Anglic. pag. 598: *Tenuit duas carucatas terræ de Domino Rege in Capite pro tali servitio; deferendo palefridum Domini Regis super quatuor pedes de Cluario Domini Regis, quotiescumque ad manerium suum de Maunsfeld jacuerit: et si inclaudet palefridum Domini Regis, dabit ei palefridum quatuor marcaram. Ubi inclaudere, est nostrum Enclouer. Species porro *Sergentrie* hisce verbis describitur.*

* **CLUBA**, *Lo cane che abaya*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CLUBUM**, Græcis Recentioribus κλοβός; et κλοβός; Cavea, carcer clathratus. Acta SS. Februarii tom. 2. pag. 772. in Vita S. Auxentii Archimandritæ ex Gentiano: *Jussit eis ædificare Clubum extra cellam, in quo etiam fuit inclusus.* Henschenius habet: *Jussit eis ædificare parvam cellam et seram extrinsecus apponi cellæ, in qua etiam fuit inclusus.* Græcum est: Ἐκέλευσαν αὐτοῖς κελλίον οἰκοδομησάμι μικρόν, καὶ κλοβόν ἐξωθεν τοῦ κελλίου, ἐν ᾧ καὶ ἀπεκλείσθη. Hinc patet Græco magis

congruere versionem Gentiani. Iterum legitur vox κλοβός; pro cellula in ead. Vita.

† **CLUECLANCUS**. Vide post *Cluere*.

† **CLUEDE**, f. quoddam pondus. Codex MS. consuetudinum Ecclesie Colonien-sis e Bibl. Cathedralis Atrebat.: *Ad lumen dormitorii xxix. Cluede sepi, id est, sebi.*

† **CLUENGUS**. Vide *Clueclancus* post *Cluere*.

CLUERE, *Pollere, excellere, vigere, protegere*, Papiæ. Zixylanus Episcopus Tole-tanus in Vita S. Ildefonsi Episcopi Tolet.: *Cujus statim virtus enucleata Cluens in sede Romulea refulsit.* Epitaphium Aligerni Abb. Casin.:

Nativa bonitate Cluens summus et inclitus orbi.

Dudo in Præfat. ad Acta Norm.:

Qui bonitate Cluens et pietate.

Occurrit apud veteres Scriptorum non semel, [Glaber Rodulphus Histor. lib. 3. apud Duchesnum tom. 4. Hist. Franc. pag. 29: *Quod (Monasterium Cluniacum) ex situ ejusdem loci adclivo atque humilitate sortitum est nomen: vel etiam quod aptius illi congruit a Cluendo dictum, quoniam Cluere crescere dicimus.]*

* Hinc, ni fallor, nostris *Faire clud*, pro *Vanter*, jactare, ostentare. Guigne-vil. in Peregr. hum. gen. Ms. ubi de Jactantia:

Il argue, saut et conclud,
Et de tel drap fait souvent Clud,
Que qui li diroit que pas n'est
De tel couleur, tost seroit prest
De tenchier et de fulminer.

* *Faire de civare*, eodem significato, in Lit. remiss. ann. 1420. ex Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 224: *Faut il tant faire de fatras de ce mouton? (monetam hic intellige) J'en ai autres, ... qui sont aussi bons comme le vostre... A que tu en fais de civare de ton or! il n'en fault point tant parler.*

CLUIS, Glossar. Arabico-Lat.: *Cluis, nobilis*. Panegyricus Berengarii Augusti:

Stoicus hic noster, Clibus quia pollet Athenis.

Vita S. Gudilæ Virg. n. 21: *Ut decebat personam Cluentissimæ propaginis.*

CLUENTIA, Jonas in Præfat. ad Vitam S. Columbani: *Seu plevorumque, quos Cluentia memorabiles reddit.* Et infra: *Cluant alii si dignum imitatione quid gesserint.*

CLUVIOR, *Nobilior*, Isidoro et Papiæ. **PRÆCLUS**, *Inclutus, valde gloriosus*, eidem Isidoro. Aliæ Glossæ: *Præclus, prænobiles. Præclibus, honestis.* Martianus Capella lib. 1:

Paret Præclibus libens profatis.

Dudo lib. 3. de Morib. Normannor: *Richardus juvenis Præcluis.* Utitur etiam Thiofridus lib. 2. cap. 5.

CLUEGLANCUS, Gloriosus, famosus. Vox composita ex *Cluo* et *Klang* Germanico, *sonitus, sonus, clangor*: *Cujus gloria et laus per hominum ora cum sonitu volitat.* Fortunatus lib. 6. carm. 12.

Nunc cape parva cate, et pollens Clueclance Dynami,
Clare decore tuo, clare favore meo.

Quæ quidem vox restituenda etiam videtur lib. 6. carm. 22.

Promptus in effectu Sigolde benigne Cluence.

Hodie edit. *Clenta*: tametsi non diffiteor *Clenta* veteres, atque adeo ipsum Sidonium dixisse pro *Clente*. Vide Savaronem ad lib. 2. ejusdem Sidonii Epist. 2.

† **CLUES**. Vide *Cloes*.

* **CLUINABULUM**, **CLUNIGULUM**, *Cultellus, quod ad clunem portatur*, Prov. *Coutell*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide *Clunabulum* et *Cluniculum*.

† **CLUIS**. Vide in *Cluere*.

† **CLUISELLUM**, Agellus clausus in quibusdam Instrumentis Dumbensibus. Vide *Clodellum*.

* **CLUMA**, *La fiola de l'orzo*. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Clunar*.

† **CLUNA**, Simia. Festus: *Clunas Simias a clunibus trilis dictas existimant.* Adjective sumit Faber in Thesaurio, *Clunas simias, etc.* at secus alii. Vide *Clura*.

CLUNABULUM, [CLUNACIUM, CLUNACULUM.] Papias, ex Isidoro: *Clunabulum, dictum quod ligetur ad clunem, id est, pugio. Est enim parvus gladius lateri adhærens, vel spatia.* Gloss. Ælfrici Saxonico: *Pugio, vel Clunabulum, stæf li ðere, vel hype sex.* [Festus: *Clunaculum, Cultrum sanguinarium dictum, vel quod clunes hostiarum dividit, vel quia ad clunes dependet.* Gellius eadem notione usurpat *Clunaculum.* Vide *Cluniculum*. Græci recentiores appellant παραμήριον.]

* **CLUNACULUM**, Sellula erectis formarum subselliis apposita, cui clunes superponuntur; unde nomen. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Clunaculum, Misericorde.* [* i. e. pugio.] Alia notione vide in *Clunabulum*.

CLUNAGITARE. Catholicon Armoricum: *Laezaff*, Gall. *Clunagiter*, Lat. *Clunagitare*. [Armoricis *Laezaff* est Relinquere, dimittere.] [* Glossar. ex Cod. reg. 7692: *Clunagitare, culeter. Crisari, idem. Versus:*

Clunagitant homines; sed crisantur mulieres.

Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Clunagitare, opus venereum consummare, fotre, Prov.]*

† **CLUNAR**, κλοβός λεπτόν. Gloss. Lat. Gr.: *Hordei corticula.* Festo, *Clumæ, Folliculi ordei.*

† **CLUNIACENSIS MONETA**. Vide *Moneta Baronum*.

CLUNICULUM, *Ensis, Spatha, splendona, quod pendeat a clune, vel quod defendat. Et Cluniculum etiam dicitur foramen quod fit in camisiis feminarum circa inguina, vel generaliter quod fit in pannis earum circa latus.* Ugutio, a quo hausit Johannes de Janua. *Clunaculum* habet Festus, [mihi *Clunaculum*, ut in *Clunabulum*. Isid. Gloss: *Sica, Cluniculus, machæra, splendona.*]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cluniculum, ficht de cote à bouter les mains.*

CLUNIFRAGIUM. Gariopontus lib. 1. cap. 12. de Melancholia: *Et fit ex veneni potu, vel canis rabidi morsu, vel ex frequenti Clunifragiorum seu calidorum antidotorum acceptione.*

† **CLUPEUM**. Vide *Clipeus*.

* **CLUNIS**, *Conglutinatio florum*, Germ. *ein Clawen*. Glossar. vet. apud Haultaus. col. 1102. Manipulum, idem quod *Clobo*.

† **CLURA**, *Simia quæ cum cauda est.* Vetus Gloss. San-German. MS. n. 501. Ex κλοῦρα, *Cauda carens* deducit Faber, apud quem Gloss. vet.: *Clura, πίθηκος. Cluria, κερκοπίθηκος.* Supplement. Antiquaril: *Clura, κερκοπίθηκος πίθηκος, Simia.*

* Adde ex Castigat. in utrumque Glos-

sar. Leg. *Cluna*. Scaliger ad Festum. Vide Salmas. ad Plin. pag. 377.

1. **CLUSA**, Idem quod *Clausura*, Angustus montium aditus. Charta Aistulfi Regis Longobard. ann. 753. apud Ughellum tom. 2. pag. 107: *In quibuslibet locis et civitatibus seu Clusis regni nostri*. Eginhart. ann. 817: *Omnes aditus, id est, Clusas, quibus in Italiam intratur, impositis firmavit praesidiis*. Luitprandus lib. 1. cap. 2: *Quibusdam namque difficillimis separata (Hungaria) a nobis erat interpositionibus, quas Clusas nominat vulgus*. Eadem habet cap. 5. ut et Adelobodus Trajectensis Episc. de Gestis S. Henrici Imp. pag. 459. [*] *Trans Danubium pulsi ac ingenti vallo Circumclusi*, apud Widukind. lib. 1. cap. 19.] Lambertus Schafnab. ann. 1077: *Omnes vias, omnesque aditus, qui ad Italiam mittunt, quos vulgato nomine Clusas vocant, appositis custodibus anticipasse, etc.* [*] Luitprand. lib. 1. cap. 8. (18.): *Præceperat enim rex (Italiae Hugo) Clusarum custodibus ne quempiam transire permitterent*. Benedicti S. Andreae Mon. Chronic. cap. 28: *Clauserunt Langobardi Clusas, et custodierunt vie Galliarum.*] Chron. Hildesheimense ann. 1133: *Cum ad locum quemdam pervenisset, qui propter situs angustiam Clus, quasi præclusus vocatur: quippe ex una parte excelsissimo monte adjacente, ex altera parte profundissimo flumine currente, via in medio 4. seu 5. itinerantium simul spatio potente*. Ditmarus lib. 6: *Montem Clusis superpositum occupabat*. Superest etiam num castrum *Clusæ* nomine in præruptis et altis Rhodano imminentibus saxis positum, de quo Historia Episcoporum. Autisiod. cap. 54. et Rhellicanus ad Cæsaris lib. 1. de Bello-Gall. illud idem quod Ennodius *Clusuras* vocat. [*] *Francorum clusæ* in Alpibus, in Chronic. Salernit. cap. 4.] Utuntur præterea hac voce Nicolaus I. PP. Ep. 27. Anastasius in Stephano III. PP. pag. 84. 86. Annales Francor. ann. 755. 773. Fredegarius, Hincmar. Opusc. 9. cap. 6. Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 20. Edit. Lindenbrogii, Rolandinus in Chron. lib. 4. cap. 13. Milo in Vita S. Amandi Episc. Traject. num. 6. Metropol. Salisburgensis tom. 2. pag. 208. Chron. Petri IV. Reg. Arag. lib. 3. cap. 22. etc. Vide *Claustra montium* et *Claustra Italiae* in *Claustrum*.

☞ Non solum angustii montium aditus olim dictæ sunt *Clusæ*, sed quandoque etiam munitiones et fossæ quibus castra circumdabantur aliaque loca opportuna. Id conjicere est ex Anastasio in aliis ævi mediæ Scriptoribus; ait ille locis indicatis: *Subito aperiens Clusas super eos diluculo cum plurimis exercitibus irruit... Ipsi vero Franci introeuntes Clusas cunctum fossatum Longobardorum... abstulerunt.* [*] Chronic. Salernit. cap. 6: *Pipinus... Clusas funditus eorundem everit Langobardorum.*] Quare subscribimus Pithæo Subseciv. lib. 1. cap. 14. dicenti: *Imperatores Romani habuerunt in limitibus τὰ ἐχρησµατὰ quæ ipsi clusuras appellant. Posteriorum temporum Scriptorum, ut Luitprandus, Ado, Sigebertus, cæterique fere ejus ordinis, Clusas, Clusas et Interpositiones vocant. Id quidem ab Hadriano institutum videtur, de quo Ælius Spartianus sic scribit: Per ea tempora et alias frequenter in plurimis locis in quibus Barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in modum muralis sepiis funditus jactis atque connexis, Barbaros separavit. Hæ Clusæ propugnaculis quibusdam munitæ fuerunt, quæ Castra et*

Castella dicuntur, unde et Castellanus miles alicubi nuncupatur. Vide Martinium in voce *Clusura*.

CLAUSA, in Chronico Franc. edito a Lambecio lib. 2. Commentar. de Biblioth. Cæsarea pag. 372.

† 2. **CLUSA**, Agger, quo concluduntur aquæ, Gall. *Ecluse*. Charta ann. 1171. inter Instrumenta tom. 4. Gall. Christ. col. 21: *Eo quoque tenore et sub ea conditione concessa est fratribus Cisterciensibus ipsa possessio, ut... neque piscationem habeant aque; sed ipsam aquam, si voluerint, per domum vel circa eam divertant, sine aliqua tamen elevatione alicujus Cluse, vel quolibet aque retinaculo.* Vide *Exclusa*.

* Joan. Hering. de Molend. quæst. 19. par. 3: *Clusa, est fistula sive canalus excipiens claudensque aquam profluentem et ad molas deferens, illarumque gyrationem efficiens.*

† **CLUXA**, Eadem notione. Chron. Mutinense ad ann. 1325. apud Murator. tom. 11. col. 110: *Merlos pontis de Reno, ac ipsam pontem in tribus locis frangendo nec non Cluxam Reni qua labitur ad civitatem.*

† **CLUSA**, Piscaria, seu locus in fluvio ubi pisces concluduntur. Charta Girbert. pro Rotardo Abbat. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 328: *Et in fluvium Viennæ cedimus tibi unam Clusam vel piscatoriam cum omnibus mysteris a se pertinentibus.*

† 3. **CLUSA**, Cellula in qua degit Monachus *inclusus*, Gall. *Reclus*. Georg. Christian. tom. 1. Rerum Mogunt. pag. 123. et 124. ex Chronico Mariani: *In Monasterio autem erat Paternus nomine, Monachus Scotus multisque annis inclusus... in sua Clusa ambiens martyrium, combustus est... solutus de Clusa in Fulda ad Moguntiam venit.* [*] Etiam in qua plures sanctimonialia *inclusæ* debebant. Charta ann. 1344. ap. Schannat. Episc. Wormat. tom. 1. pag. 66: *Dominabus conversis inclusis, habitantibus in Clusa sua juxta capellam S. Sylvestri.*] Vide *Clusorium* post *Inclusi*.

CLUSARES ANGULI, apud Hygenum de Limitibus. *Latera Clusaria portio quadrata Clusaris apud eundem. Et cardines omnes lapides in frontibus inscribimus: reliquos in lateribus Clusaribus. Omnes enim centuriæ singulos angulos habent Clusares.* Id est, qui centurias cludunt.

† **CLUSARIUS**, Exactor portorii, qui ad *clusam* seu ad aditum sedet ut vectigal a transeuntibus accipiat. Locum vide in Pontonarius post *Pontaticum*.

CLUSELLA, Arx, castellum in clusis ædificatum. Statutum Raimundi Comit. Tolosæ ann. 1223. contra Albigenes apud Catellum: *Et omnes cabanæ suspectæ a communi castrorum habitatione remotæ, et speluncæ inforciatæ, et Clusellæ in locis suspectis et diffamatis destruantur, vel obturentur.*

CLUSIATICUM, Tributum quod penditur a clusis transeuntibus. Charta Otton. III. Imp. ann. 998. in Bibl. Sebustiana: *Has igitur supradictas valles cum Clusiatico, quod solummodo excigitur de valle Saturiana concedimus.* Occurrit ibi non semel.

† **CLUSINARIA**, Virgo Deo sacra reclusa, Gall. *Recluse*, quæ segrex ab hominibus in *clusa* vivit. Acta SS. April. tom. 2. pag. 724. A. de S. Wernhero: *Catharina de Ebrun Trevirensis diocesis virgo et Clusinaria in clusa B. M. Virginis.*

CLUSOR, Qui gemmas auro concludit,

in Glossis Arabico Lat. Andreas Mon. lib. 2. Vitæ S. Ottonis Episcop. Bamberg. cap. 46: *Additque de suo auri quantitatem et gemmas: et Clusorem conducens, insigne 300. argenti marcas valiturum, ad honorem et utilitatem Ecclesiæ fabricatus est.* Vide *Inclusor*.

† **CLUSORIA** ARS, Quæ gemmas auro concludit. Tangmarus in Vita Bernardi apud Mabillon. in Actis SS. Benedict. sec. 6. part. 1. pag. 203: *Fabrili quoque scientia et arte Clusoria omnique structura mirifice excelluit.* Ibid. pag. 205: *Picturam vero et fabrillem atque Clusoriam artem, et quidquid elegantius in hujusmodi arte excogitari, vel ab aliquo investigari poterat, numquam neglectum patiebatur.*

CLUSOR STATARIUS apud Sidonium lib. 8. Ep. 6. qui feras cassibus includit: verbum venatorum, de quo Savaro ad eundem Sidon.

CLUSORIA, **CLUSURIA**, Idem quod *Clusa*. Novella Theodosii de Ambitu, 15: *Quemadmodum se militum numerus habet, Castrorumque ac Clusoriarum cura procedat.* MSS. habent. *Lusuriarum*: [quod retinendum est. Sunt autem *Lusoriae* naves armatæ, quas in Danubio, Rheno aliisque fluminibus confiniorum ditionis suæ habebant Imperatores, ad coercendas Barbarorum incursiones. *Lusoriarum* cum *Clusis* nihil est commune.]

1. **CLUSORIUM**, Operculum, seu quod vas aliquod claudit, in Vita S. Lupicini Abbat. Jurensis num. 2.

2. **CLUSORIUM**, Idem quod *Inclusorium*, [seu *Clusa* tertia notione.] Vide in voce *Inclusi*.

* **CLUSTARE**, Claudum reddere vel Luxare, Gall. *Disloquer*. Libert. Montisoli. ann. 1312. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 505. art. 37: *Si vero membrum amiserit, vel Clustatus fuerit, vel enormiter debilitatus, iudicis arbitrio puniatur.* Vide supra *Claudecatio* et *Cloppus*. *Clistrer* vero est Panniculis detritis vestire; unde *Clustrius*, Centones, lacinia panni detriti. Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS. ubi de Concupiscentia:

D'un ort et viel burel vestue
Ratassé de Clustrius....
C'est celle qui ratassée
M'a ainsi, con vois, et Clistrée.

† **CLUSTELLUM**, Corollarium, sequela. Bonifacius Mart. Ep. 74. ex Hierolexico Macri: *Et breviter Clustella cuncta concluduntur. Frustra de fide Catholica inaniter gloriatur, qui dogma et regulam S. Petri non testatur.* Pontificale MS. Gemeticense annorum circiter 700. in Oratione supra Pœnitentes: *Et præteritorum Clustella criminum confringe.*

CLUSTRUM, Κλῦστρη, in Gloss. Græc. Lat.

* **CLUSTUS**, *La giazza*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

CLUSURA, Idem quod *Clausura*, septum, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 3. § 14. tit. 4. § 29.

CLUSURA, est etiam idem quod *Clausura*, angustus montis meatus. Vide in hoc verbo.

* **CLUSUS**, Locus sepibus vel muris clausus, Gall. *Clos*. Charta ann. 1038. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Ectat unus Clusus vineæ, qui situs est in territorio villæ Juliosco, in comitatu Vapicensi.* Vide *Closum*.

† **CLUTUS**, Nobilis, inclutus, præstans. Festus: *Clutum, Græci κλυτον dicunt. Unde accepta præpositione fit Inclutus.* Est a *Cluere*: quod vide suo loco.

† **CLUXA**, Vide *Clusa* 2.

* **CLUZELLUM**, Cella vinaria. Codex 138. S. Mart. Lemov. ad calcem: *D. J. abbas S. Martialis, qui prius fuit capicerius, ... fecit facere Cluzellum, in quo vinum nunc servatur, in quo plusquam tria millia solidorum expendit.*

† **CLYDA**, Crates, Gall. *Clai*. Vide *Clcia*.

† **CLYPEARE**, Quasi *clypeo* protegere, defendere. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 794. A. de S. Torpete: *Loca ipsius Baronie ibi in prociactu existentia, quæ sub confidentia defensionis, ... valebant Clypeari et in tuto requiescere.* Abbo de obsidione Lutetiae a Normann. lib. 1. vers. 277:

Unius hinc jaculum transmittitur os in apertum:
Quem subito conans alius Clypeare migrantem,
Nempe cibum gustat primus quem reperat ore.

Vide *Clypeare*.

CLYPEATURA, [Armatura clypei.] Vide *Heereschild*, lin. *Heerschil*, ut habet *Kylianus*, etc.

CLYPOCENTRUS, apud Anonymum de rebus bellicis, subjectum Notitiæ Imperii, *Parma*, seu *Modicus clypeus, ferioris minutis ad soliditatem sui diligenter munitis, qui in fronte tichodifri oppositus, vel in temone suspensus, munit inferius latitantes ab impetu cominus ventientium.* Figura ibi describitur.

1. **CLYPEUS**, **CLYPEUM**, Armorum insigne, quod in eo depingi solebat. Gloss. Lat. MS.: *Clypeum, ubi imagines proponuntur.* Ita porro neutro genere vocem hanc interdum efferre Grammaticos observat Pollio in Claudio. Caper: *Clupeum, Imago, Clypeus, κίπεος.* [Vet. Glossar. San-German. MS. num. 50]: *Clypeus, Imago rotunda, in qua solum caput pingitur.* Olim vero in Clypeis eorum, quorum essent, vel etiam avorum, imagines effingi solitas, colligitur passim ex veteribus Scriptoribus, Tito Livio lib. 5. Histor. Plinio lib. 35. cap. 2. Silio Italico lib. 17. et aliis: qui quidem Clypei, siquidem in templis appenderentur, aurei ut plurimum erant, quod de Lucii et Cæli Caesaris Clypeis observat Xiphilinus et Dione, et auctor Panegyrici Constantino dicti, de ipsiusmet Augusti scuto, sub finem: *Merito igitur tibi, Constantine, et nuper Senatus signum Dei dedit, et paulo ante Italia scutum et coronam cuncta aurea dedicarunt, ut conscientie debitum aliqua ex parte revelarent. Debetur enim et divinitati simulachrum aureum, et virtuti scutum, et corona pietati.* Atque in Clypeorum ejusmodi dedicationibus epulas datas civibus docent inscriptiones aliquot veteres, 441. 7. 496. 4. 6. Vide Salmasium ad Pollionem pag. 325. 326.

CLYPEUS, Tabular. S. Germani, Paris. ann. 1253: *Et 15. solidos Paris. annui redditus, quos percipiebant, ut dicebant, pro Clypeo in Ecclesia B. Germani de Pratis.*

CLYPEUS SEPULCRIS MILITUM APENSUS, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 83. Baldricus Abbas Burgundensis in *Scutum Raherii viri fortissimi*:

A Domino viduata tuo jam Parma quiesce,
Cui par Raherio nullus erat dominus.

MOX:

Qui te conspicit pro tanto Milite plorent,
Tuque diu valeas in titulo posita,

Inscriptio Clarevallensis, in Notis Claudii Menardi ad Hist. Joannis Joinville pag. 386. edit. postremæ, de Gaufrædo Joinville domino: *Et pour ce qu'il tres-*

passa en la terre (sainte) sans hoirs de son cors, pour ce que renommée ne perisse, en apourta Jean cils de Joinville son escu, après ce qu'il demeura au service dou S. Roy Louys outremer l'espace de sept ans. Li dit Sires de Joinville mist son escu a S. Lorent, afin que on priast pour li. Ex quibus colligitur scuta virorum nobilium tumulis jam olim appensa, ac proinde eorum, quibus illa decorari solebant, armorum insignia: quod etiamnum fieri passim novimus. Id olim pariter in usu fuisse, ut arma mortui sepulcro imponerentur, habet præ cæteris Quintilianus Declam. 369: *Quidam arma de sepulchro viri fortis, suis consumptis sustulit, victor reposuit, reus est violati sepulchri.* Notum istud Virgilio 6. *Æneid.* vers. 262:

At prius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit suaque arma viro, etc.

Morem etiam fuisse veteribus, cum militia se abdicarent, arma sua in Deorum templis suspendere, addita inscriptione, pridem observarunt Lipsius ad Tacitum, et Meursius ad Lycophron. pag. 251.

CLYPEUS, Prærogativa ac dignitas: Speculum Saxonicum lib. 1. art. 3. § 2: *Clypeus seu cingulus militaris in septimo terminatur: et primus habet Rex Romanorum, secundum Episcopi, Abbates et Abbatissæ, qui et Superillustres dicuntur: tertium laici Principes, ex quo facti sunt Episcoporum subditi et vassalli, qui illustres nuncupantur; quartum nobiles et liberi Domini: quintum prædictorum Nobilium vassalli, et etiam Banniti: ipsorumque ulterius vassalli tenent sextum.* Et lib. 3. art. 72: *Legitima et ingenua proles Clypeum patris sui, et hæreditatem sui, matrisque obtinet, si sit æqualis generationis, vel melioris.* [** Vide Gauppilii Miscellan. Jur. Germ. pag. 8. sqq.]

CLYPEUS, Vassallus qui domino cum clypeo servitium debet, militari servitio obnoxius. Libellus de Fundatione Monasterii Bigaugiensis pag. 255: *Idem ab Adelgoto Magdeburgensi Episcopo præfecturam mille Clypeis, et quingentis talentis præditam in beneficium suscepit.*

CLYPEUS, Familia nobilis. *Clypei prostrati* apud Matthæum Paris. ann. 1245. pag. 463. 1. familiæ nobiles extinctæ. Matthæus Westmonasteriensis eodem anno, de familia Pembrochiensi extincta: *Sic nobilis Clypeus ille Marescallorum tot et tantis hostibus Angliæ formidabilis evanuit.* Albertus Argentin. de Gestis Bertoldi Episcopi Argent.: *Cujus progeniei Landgraviorum de Buchete nullus de masculino genere remansit, et vacat Clypeus aureus cum tribus rosis rubeis a summo deorsum de Buchete.* Ita κίπεος, seu armorum insigne, quod in clypeis effingitur, in Leonis Imperatoris Oraculis pro familia usurpari monimus in Notis ad Cinnamum pag. 451. Vide *Heereschild* et *Scutum*.

CLYPEUS VERSUS, Turpini Historia cap. 9: *Clypeo verso, ut mos nuntiorum belli est, cum solo milite venit ad urbem.*

SOCIETAS DE CLYPEO S. GEORGI Militaris, de qua vide Chronicon Elwagense ann. 1440.

CLYPEUS, Vis armorum. Helmodus lib. 1. Hist. Slavorum. cap. 88: *In omni terra Slavorum, quam ipse vel progenitores sui subjugaverint in Clypeo suo et jure belli.* Lib. 2. cap. 9: *In Slavorum provinciis, quas ipse jure belli in Clypeo suo et gladio possederat.*

Clypeo impositos, elatos, et proclamatos Imperatores, docent passim Scriptores, Libanius in Paneg. Juliani Imp.

Ammianus lib. 20. Zozimus, Corippus lib. 2. de Laudib. Justiniani. Zonaras in Justiniano, Acropolita cap. 53. 77. Pachymeres lib. 2. cap. 4. lib. 9. cap. 1. Joannes Cantacuzenus lib. 1. cap. 41. Codinus de Offic. cap. 17. etc. Eodem perinde ritu Francicos Reges elevatos et inauguratos, ex Gregorio Turonensi lib. 2. cap. 40. lib. 7. cap. 9. Aimoino lib. 3. Hist. cap. 61. et aliis Pithæus lib. 2. Advers. cap. 6. et Hotoman. in Francogall. cap. 6. ut Gothicos Reges Casiodorus lib. 10. Epist. 31. prodidere. [** Vide Grimmii Antiq. Juris German. pag. 234.]

* *Fœdera sua olim sub Clypeo firmasse discimus ex Arest. ann. 1208. in Reg. Olim parlam. Paris. fol. 121: Quia fratres defuncti Alani Nuci quondam militis, et procurator domini Hervei de Leonia super his, quæ sub Clypeo concordata fuisse, dicuntur inter eos apud Luparam, etc.*

* **CLYPEUS**, Titulus honorarius. Charta ann. 1130. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 243. col. 2: *Ego Rogerius Dei gratia dux Apulizæ, Christianorum adjutor et Clypeus, etc.*

* Eodem titulo illustratur Matthæus Vendocinensis in Necrol. S. Joan. in valle: vij. Cal. Oct. obiit bonæ memoriæ Matheus quondam abbas sancti Dionysii in Francia, principalis consiliarius regis et regni Franciæ Clypeus et defensor totius ecclesiæ Gallicanæ.

* **CLYPEUS**, Locus in ecclesia Laudunensi. Charta Iteri episc. Laudun. ann. 1255. in Reg. B. Chartoph. reg. ch. 13: *Duodecim denarios et unum denarium bonæ monetæ dicti homines, tenebantur solvere et reddere eidem thesaurario... quolibet anno, in die natiuitatis B. M. V. in ecclesia B. M. Laudunensis ad Clypeum, ubi ab antiquo solvi consueverunt capitagia.*

* 2. **CLYPEUS**, a vulgari *Clypet*, Clava, tudicula, Gall. *Battant*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1472: *Item pro reparando quatuor curverias ad pendendum quatuor Clypeos campanarum nuper renovatos.* Alius ann. 1485: *Item Petro Hazart pro una nova berleria ad pendendum Clypeum seu batellum novæ campanæ, etc.* Hinc *Clypon* dictus baculus ejusdem formæ. Lit. remiss. ann. 1447. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 556: *Guillaume Robert tenant ung baston ou Clypon de bois en sa main, etc.*

† **CMETO**, apud Polonos Homo rusticus seu servilis conditionis. Acta SS. Julii tom. 5. pag. 752. in Miraculis B. Kingæ Virg.: *Item puer cujusdam Cmetonis de Lipniczka patiebatur, etc.* Vide *Kmetones*.

CNIPULUS, Vide *Canipulus*.

† **CNISSA**, κνίσσα vel κνίσα, *Nidor*. Gloss. Vet. Gr. Lat.: *Κνίσα, Nidor*, seu pinguedinis incense fumus. Arnob. lib. 7. contra Gentes: *Nisi forte hostiarum Deus animas devorat, aut ex aris ardentibus nidorem consecrat et fumos pasciturque de Cnissis, quas evomunt ardentia viscera adhuc uda de sanguine, et prioribus humecta de succis.* Irridet Gentiles, qui *Deum contineri aliquid alimonii genere stolide somniant.*

† **CNIUS**, Gloss. Isid.: *Cnios, Tortiones indecentes.* In Excerptis, Cinos. Martinius suspicatur, a κνίος, Scabies, prurigo. *Caios* dictos fuisse, vel forte a κνίος, κνίος, Urtica. Gloss. Arab. Lat. ut jam supra dictum est, *Cinnus intorti oris.* Cinnos esse intortos crines latet nemini. An inde *Cnii* corrupte pro *Cinni*? *Tortiones indecentes* Glossator fortasse dixerit cinnos arte compositos e crinibus adjectitiis.

CNODAX, apud Vitruvium, fibula est ferrea, velut subcudica, in capitibus axium vel scaporum adfixa et adplumbata, per quam in armillis scapi vel axes versantur. Κνωδάξων hoc sensu mentio est apud Heronem. Generaliter κνωδάξ est acutum quid e ferro, ut fibula ferrea, quæ immittitur in armillam. Hesychius: Κνωδάξ, κέντρον, ἄξονος γνῶμων.

* **COA**, pro *Cohua*, Auditorium, locus ubi res publicæ alicujus civitatis tractantur. Charta Roberti reg. Sicil. ann. 1310. ex Cod. reg. 4659: *Propositionem nuper accepimus causas et lites, criminales videlicet et civiles ipsorum hominum (Avenionis) in Coa ejusdem civitatis brinina examinandas fore, etc.*

† **COABBATES**, apud Cluniacenses aliquando dicti sunt Abbates, qui præerant Monasteriis Cluniaco totius Ordinis Capiti subjectis. Charta Bernardi Comitis Petragoricensis: *Igitur, ut dictum est, trado præfatum locum Deo et Domino Oddoni Cluniacensi Abbati atque Adacio Coabbati ejus.* Idem interdu dicebantur *Abbatibus Vicariis*. Vide Mabillonium de Re Diplom. lib. 6. Charta 138. in Notatione, *Aymardus, etc.*

* **COACCESSOR**, Unus ex accessoribus seu assessoribus, qui ministratoribus rei publicæ a consiliis erant. Charta ann. 1459. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 238. col. 1: *Magister Petrus Brueys, notarius regius, ut procurator et actor seu Coaccessor, honorabilium virorum dominorum consulum civitatis hujus Nemausi, etc.* Vide supra *Accessor* 3.

* **COACLA**, pro *Coaca*. Formul. MS. fol. 63: *Teneatur claudere hostium, ... taliter quod ipsa Coacla non videatur et non possit videri a domo dicti domini.* Vide infra *Coatha*.

[-] * **GOACTATITIUS**, [Qui Coactat vel cogit. (L. Quicherat.)]

COACTILIARIUS, Qui centones conficit. *Coactor*, in vet. Inscriptione; Πάροτολος, in Gloss. Gr. Lat. perperam παροτολος; in Lat. Gr. Idem Gloss. Παροτόν, *Coactile*, *Coactilia*, in leg. 25. § 1. D. de Auro arg. etc. (34. 2.) Marcellus Empir. cap. 14: *Lixivium unde operantur Coactiliarii.* Plinius lib. 8. cap. 48: *Lanae et per se coactæ vestem faciunt, et si addatur acetum, etiam ferro resistunt, imo vero etiam ignibus.* Vide Cujacium lib. 5. Observ. cap. 2. Salsamium ad Hist. Aug. et infra in *Gambeso*.

COACTOR, Papiæ, *Agitator aselli*. Gloss. Isidori, *Coactores, argentarii*. De hac voce hac notione consule Salsamium lib. de Usuris pag. 497. 498.

* **COADA**, *Le camare*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† **COADAL**, f. Idem quod supra *Caudalum*. Charta ex Archivo S. Victoris Massil.: *Nec ipsum recenter Coadal, quod injuste accipiebamus, et porcos quos tollebamus, et servitia, quod injuste usque hodie requirebamus, jam amplius non requiremus.*

COADJUTOR dictus qui Episcopo etiamnum vivente, ad ejus Ecclesiam promovetur Episcopus, illius futurus successor, ut munia Episcopalia obeat, propter alterius Episcopi infirmitatem corporis, vel ægritudinem, aut causas alias: cujus moris antiquissimi exempla congeserunt Petrus Marca lib. 6. de Concord. Sacerd. et Imper. cap. 8. num. 10. 11. Altaserra lib. 1. Dissertat. Juris Canonici cap. 2. 3. et seqq. et alii. Vide Albertum Stadensem ann. 887. 908. et infra in *Episcopi vacantes*.

† **COADJUTORES CANONICORUM per Apostolicam Sedem approbati...** in fune-

rali pompa sepulture et exequiis, simili cum honore et complemento atque veri Canonici Præbendati, deducantur ad sepulturam, in Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valent. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 198. Occurrit etiam in Synodo Oriolana ann. 1600. ejusdem tom. pag. 732. col. 2.

* **COADJUTORES**, Qui apud Jesuitas dividuntur in *Spirituales* et *Temporales*, iidem qui alibi *Fratres Laici* vel *Conversi* appellantur, laici scilicet exercitiis et monachorum obsequiis addicti. Vide eorumd. Regul. et Stat. Antwerp. edit. ann. 1702. et Ribad. de S. Ignat. lib. 3. cap. 21. *Coadjuteur* vero dicitur is, qui cum altero jus ad rem aliquam habet, in Charta ann. 1292. ex Tabul. S. Joan. Laudun.: *Avons especialement establi, oblegiés toutes nos possessions.... audit Wiart ou à ces coadjuteurs, en tel maniere que se nous defailliens ou paiement de la dite rente, etc.*

** **COADJUTORES**, Consacramentales. Leg. Norman. cap. 19. § 4. ap. Ludew. Rel. Manuscr. tom. 7. pag. 300: *Post hoc a juramento debet surgere et Coadjutores ad juramentum accedere, nec trahi nec vocati, etc.*

† **COADJUTORIA**, Dignitas ad aliquod officium designati, adhuc vivente illius officii possessore, Gall. *Coadjutorerie*. Bulla Pauli III. PP. ann. 1539. inter Privilegia Ordinis S. Joannis Jerosol. pag. 99: *Necnon quoscumque accessus, ingressus et regressus, ac Coadjutorias ad Ballivas, Prioratus, Castellaniam Emposte, Præceptorias, etc.*

* **COADMIXTUS**, [Aug. De Morib. Manich. c. 39. Cur nitorem atque fulgorem olei clamare copiam *Coadmixti* boni arbitramini, et id ad purgandum fauces et ventrem paratis? (Vulgo et audiv.) (L. Quicherat.)]

† **COADUNATIO**, Congregatio, Conventus Concil. Tolet. XVII: *Statuit Coadunatio nostra ut, etc. Soluta Morinensi Coadunatione, apud Acherium Spicil. tom. 9. pag. 547.*

** **COÆQUALES**, Qui ejusdem sunt conditionis, ejusdem domini ministeriales. Gunther. Episc. Bamberg. Jus Famil. ap. Gretser. in Vita S. Henrici cap. 17: *Si quem ex his dominus suus accusaverit, de quacunque re, licet illi juramento se cum suis Coæqualibus absolvere.* Vide Haultaus. Glossar. col. 659. et infra in *Pares*.

* **COÆQUALITAS**, [Concil. Pistis, ann. 861. cap. 1.: *Per Coæqualitatem caritatis coangelis suis socius esse desepxit.* (p. 19. C.)]

* **COÆQUATOR**, Qui ex officio mensuras et pondera coæquat seu ad archetypum confert. Lit. ann. 1376. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 69. art. 5: *Fuit actum et expresse conventum inter dictas partes, ut supra, quod mensuræ et pondera quæcumque dicti loci de Paulhe per reparatorem et Coæquatorem mensurarum et ponderum de Comptro bene et fideliter adrechurentur, Coequentur et signo consulatus de Comptro, ad tollendum omnem suspicionem signentur.* Ita legendum pro *Coquatorem* et *Coquentur*.

† **COËTANEARE**, Coætaneum seu ejusd. ætatis esse. Tertull. de Resurrectione carnis cap. 45: *Contemporant factu, Coætaneant natu.* Quidam legunt *coætant*.

* **COËVITAS**, Coexistentia. Charta ann. 931. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 66: *Oblativa et aptativa scripturarum intercedat alterna commoditas, quantum perpetim valitura permaneat firmi-*

tas et commutationis sicut et emptiois invacuata et parilis subsistat Coævitas.

* **COAGULATIVUS**, Qui coagulat. Arnould. de Villanova in Rosar. ex Cod. reg. 7149: *Multiplicando virtutes minerales lapidificaturas et Coagulativas et indurativas.*

† **COAGULUS**, f. Caseus, ab Ital. *Coagulo*, *Coagulum*, Gall. *Presure*. Chron. Astense cap. 23. apud Murator. tom. 11. col. 188: *Et vidi in quadam vigilia Nativitatis Domini quod dictus Guillelmus miserat dicto Guidoni xx. paria boum cum carris oneratis odorifero vino, farina tritici, Mezenis salatis; et habuit sarapulos et Coagulos.*

† **COALEVES**, Vox Dalphinatus. Instrumentum quo arcus tenditur in Historia hujus Provinciæ tom. 2. pag. 326. ex Computo anni 1336: *Item duas Coales ad tendendum balistas.*

* **COALITIO**, Congregatio, conventus. Bulla Joan. IV. PP. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 253. ann. 648: *Divino nutu communiti venientes monasterium construxisse comperiuntur, in quo non parvam puellarum Coalitionem instituentes, etc.*

* **COALLIA**, [Italica *Quaglia*, Gallice *Caille*, « in parte sinistra desuper est sparverius habens sub pedibus *Coaliam*. (Inv. card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457.) »]

COALTERARE, vel **COALTERARI**, *Ensemble tancer*, in Gloss. Lat. Gall. id est, jurgis invicem contendere, *Alterquer*.

COANGELICUS. Vide *Angelus* 1.

* **COANGUSTIARE**, Constringere, cogere. Frodoard. lib. 4. Hist. Rem.: *Dis- trictus igitur et Coangustatus ab eis, episcopi tandem rebus abrenunciare compellor.*

* **COAPOSTOLUS**, [Qui cum alio apostolus est. (Cassian. Collat. Patr. 2. 15.)]

** **COAPTARE** SE ALICUI, Gratificari, obsequi. Chart. ann. 1268. apud Guden. in Cod. Dipl. tom. 2. pag. 142: *Nos vestris per omnia Coaptare nos volentes beneplacitis, etc.*

* **COARCHIEPISCOPUS**. [Epist. Kerivei Rem. Archiepisc. anno 904. in titul.: *Reverendissimo.... Coarchiepiscopo Witoni.* (p. 29.)]

* **COARCTARIUM**, Modus agri. Charta ann. 1126. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 280: *Coarctarium quoque terræ, quod dedit ad dotem ecclesiæ apud Lusdam piæ memoriæ Gobertus.*

† **COARE**, *Inclinare se, vel insidiari*. Papias MS. f. legendum *Curvare*.

* **COARDIUM**, *Lo periculo*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **COARTARE**, Cogere, Compositio facta inter Albericum Comitem Domni-Martini et Ernandum Abbatem ann. 1185. ex Archivo Prioratus Domni-Martini: *Si quis interfecto hominis in burgo B. Martini in manu Prioris incidit, ipse Prior post emendationem suam, emendationem meam reddere Coartabit.* Paulus J. C. leg. 57. pr. de contrahent. empt. (18. 1.): *Coartandus est emptor venditionem adimplere.*

* **COASSIGNO**. [Simul designo. Boet. Arist. Topic. 5. 2. pag. 696.]

* **COASSUMO**. [Simul assumo. Boet. Arist. Top. 6. 3. pag. 709.]

* **COATHA**, vel f. *Coacha*, pro *Cloaca*, Gall. *Egout*, ut suspicatus est D. *Secousse*. Charta ann. 1388. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 284. art. 7: *Amociones discircium, Coathorum, aygueriarum, latrinarum, etc.* Vide supra *Coacla*.

* **COATIA**, Ornamenti, vel vestimenti genus. Stat. Vercel. lib. 2. pag. 27. vº:

Volta una et Coatiæ, quæ portantur omni die.

COAVETUS. Vide *Cauanna* 2.

* COAUGEO, Simul augeo. Gloss. Cyrill. * COAXARE, Ranarum vox. Vide *Bau-lare*.

* COBALI, Virunculi montani, species dæmonum, apud Georg. Agricol. de Animantibus subterraneis sub finem: a Gr. *κόβηλος*; *κακοθύγας*. Hesyclus. His similia sunt quæ fabulatur Anonymus in Chronico Leob. lib. 6. ad ann. 1335. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 989: *Hujus tempore principis* (Hainrici ducis Karinthiæ) *in montanis suæ dilionis, gens gnana in cavernis montium habitavit; cum hominibus vivebantur, ludebant, bibebant, choreas dicebant, sed invisibiliber. Litteras scribebant, rempublicam, inter se gerebant, legem habentes et principem, fidem catholicam profitentes, domicilia hominum latenter intrantes, hominibus consedentes et arridentes... Dicitur quod gemmas gestent, quæ eos reddunt invisibiles: quia deformitatem et parvitatem corporum erubescunt.* Vide infra *Gobelinus*. [*] et Grimm. Mythol. German. pag. 286.]

* COBASTRUM, *Lo latte nella mamilla*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

COBEBUS. Formulæ Andegavenses num. 6: *Quia ante hos dies aliquos homo nomen illi litem in via publica apud illo ei habuit, et Cobebus super eum ipsi illi posuit, sic taliter convenit, ipse homo admediantis bonis hominibus, ut hunc securitate ipse homo de ipso Cobebus, seu de ipsa lite, quem apud mihi abuit facere debuerit, quod ita et fecit.* Videtur usurpata vox pro *Cobibus*, ita ut sic legendum sit, et *Cohibentia*, seu *Convenientia* intelligatur, vel *Conviventia*. [*] pro *Colapus*, vide *Colebus*.]

* COBERTURIUM. [Ut coopertorium; « Hyc sunt pignora de *Coberturio* domno Monulfo, Trejectinse episcopo. (VII. sec. mus. arch. dép. 1.) »]

* COBESSELLUS, Operculum, Gall. *Couvercle*. Instr. ann. 1498. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 259. col. 1: *Item de pintis, sine Cobessello, v. Plus de pintis, cum Cobessello, v.* Aliud sonat *Cobesa* Provincialibus, ex Glossar. Provinc. Lat. Cod. reg. 7657: *Cobesa, Prov. Cupido, cupedia edendi et bibendi. Cobese, Prov. Cupidus, strictus.*

* [« Tenetur facere lavatoria cum cohopenuris seu *Cobessellis*. (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873. p. 416.) »]

† COBLA, Species retis ad piscandum. Charta Thosiacensis ann. 1449. signata *Bonet: Pro licentia piscandi ad mediam Coblam retium in riparia Sagonæ sive trahendo sive exsavando ad terram. Consules Coblarum portæ Ariberti et portæ Natalis memorantur in Chronico Cremonensi apud Murator. tom. 7. col. 651. et 652. sed qua notione non liquet.*

* *Cobillon*, in Inventar. ann. 1511. ex Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* fol. 39. v.º: *Aux fuses aux poissons trouvés... ung tramaire, ung Cobillon, ung abliere, etc. Cochois, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1403. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 52: Certaines nasses ou Cochoiz pour prendre les poissons.*

* COBLE, Trabs, tignum, Gall. *Solive*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item unum Coble duplex cum catena ferrea pro canibus.* Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 324: *Cum consules loci de Mirisvalibus baronix Montispessulani emissent fustes et tigna magna et grossa, quas et quæ voluerunt facere scindi vel ressari, ut inde fierent postes*

et trabes, vocatas Cobles, pro dicta tribuna faciendâ et construendâ, etc. Haud scio an idem sit *Couble*, in Charta ann. 1310. ex Chartoph. reg. layet. Pictav.: *Item de tous les barrilliers, une Couble; an vero idem sonet atque Cobia paulo ante.*

† COBLETTUS, Calix, poculum, Gall. *Gobelet*, apud Rymer. tom. 9. pag. 277. col. 2: *Unum cyphum de argento... cum sex parvis Coblettis.*

† COBOLUS, Species monetæ. Bulla Nicolai IV. PP. De censibus Ecclesiæ Rom. apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1802: *Communitas Massil. debet singulis annis centum Cobolos.* Et col. 1003: *Debet singulis annis pro censu duos Cobolos aureos... Ecclesia Paracleti unum Cobolum auri, Ecclesia S. Urbani Trecentis unum Cobolum auri.*

* Male editum pro *Obolus*. Vide in *Masmolina*.

COBRANCIA, Acquisitio: Arvernus, *Cobre*, [ex Hispano *Cobrar*.] Recuperare, Gall. *Recouvrer*. Charta Guillelmi de Chastaigners Militis ann. 1287. apud Duchesnum in Hist. istius Familiæ pag. 189: *Idem volo et præcipio quod vinea de Bezardie, quæ ad me spectat ratione Cobrancie, remaneat successoribus meis in bonis ex parte patris mei.* Alia apud Sammarthanos in Abbat. Brolii-Gallandi: *Item dono eis et concedo omnes Cobrancias, quas in terra mea facere poteram, ita ut baroniam meam non perdam, et hominia non amittam.* Alia ann. 1300. ex Tabul. Nantoliensi in Pictonib.: *Do et concedo pro me et meis... totam meam partem... in omnibus Cobrancis seu conquestis omnium bonorum tam mobilium quam immobilium, ubicumque sit, quas Cobrancias et conquestus... fecerunt.* Tabular. Absiense fol. 41: *Scilicet in unaquaque sexteriata terræ unum denarium de tota terra, quam jam habet Cobratam et quam Cobratari sunt.* Vide *Cuperamentum*.

* COBRARE, ab Hispan. *Cobrar*, Acquirere, recuperare, nostris *Cobrer* et *Coubrer*. Request. comit. Marchiæ ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 16. r.º: *Gaufridus Talebot serviens senescalli Pictaviensis saizivit occasione cobranciarum et pignora ipsorum detinet, quamvis nichil acquisiverint seu Cobraverint.* Le Roman de *Garin*:

Quant le pestel ot sessi et Coubré.

Ibidem:

El destrier monte, si a l'escu Cobré.

Vide *Cobranica*.

* COBURGENSIS, MONETA, ab urbe Franconiæ Coburgo sic dicta, cuius typus præfert caput Æthiopsis; quod quidam referunt ad cultum trium Regum Magorum, quorum unus Æthiops reputatur: alii ad S. Mauricium patronum urbis, qui Æthiopsis specie figuratur, quod ex Oriente oriundus creditur. Ita Christ. Schlegel. in *Disquisit. de Num.* ant. pag. 181. et 182. Charta ann. 1265. episc. Wurzburg. ibid. pag. 173: *Censum annuum viij. librarum monetæ Coburgensis.* Alia ann. 1289: *Triginta libras Bambergensis et Coburgensis valoris.*

† 1. COCA, Species navis. Vide *Cogo*.
† 2. COCA, Peruviansis herba, quam sugunt Indi, et unde non medicum sustentantur: ea etiam utuntur loco pecuniæ tam vendendo quam emendo. Vox Hispanis nota. Concl. Limanum ann. 1582: *Porro quæ de exstirpanda Coca, seu vitandis in ea excolenda Indorum incommodis, ibidem exposita sunt, Catholicam*

Majestatem oramus... ut quid factu optimum sit, atque ex re maxime Indorum constituat. Hispanis *Coca* rursum illud herbæ genus est, quod Gallis dicitur *Coque de Levant*; sed nihil ad hunc locum hæc notio.

* Vide Nic. Monard. *Histor. simplic.* ex novo orbe delator. cap. 52. edit. Glusii.

† COCAGIUM, Tabularium Savignei: *Andreas dominus Vitreii... Johannes de Campellis dedit Abbatie de Savigneo omne jus quod habebat in foresta mea, videlicet herbagium, pasturam, boscum mortuum, Cocagium; id est, Jus eradicandi et colligendi succisarum arborum stipites, quos etiamnum Choques vocant Picardi nostri.* Vide *Chocagium* et *Cep-pagium*.

* Scribendum itaque cum virgula sub priori c, ita ut idem sonet quod litera s. Vide *Soca* 3.

* Aliud sonat vox Gallica *Cocaingne* in Pacto inter Reginald. vicedom. Ambian. et monast. de Gardo ann. 1313. ex Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 41: *Le traversiers... jurra seur saintes Evangiles... que il, ne se commans, n'arrestera ne ne fera arrester malicieusement ledit navel ou naviaz de l'église dou Gart pour cause de Cocaingne, ne pour faire anui ou domage à esciant.* An Contentio, controversia?

* COCALA, *Lo legno seco, e vase de ramo, e ocello marino.* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Cocula* 2.

* COCALE, ab Italico, ni fallor, *Coccia*, Glandula, struma. Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 540. col. 1: *Recessit ipsa inflatura, et Cocale magnæ ipsius infirmitatis, quam habebat in tibiis, descenderunt deorsum pro tibiis et pedes.*

COCARIUS. Glossar. Saxon. exaratum sub. Edw. III. post Leges Henrici I.: *Coccede, Cocarius.* Saxonibus *Coc*, idem valet ac *Coguis*: *Cocce* vero est *Gallus*. Vide *Cocseti*.

* COCASSEN, Æris campani crebra citaque pulsatio, Gall. *Tocsin*. Lit. remiss. ann. 1362. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 164: *Custos sive bada stans in pignaculo ecclesiæ dicti loci, credens ipsos fore inimicos nostros et patriæ antedictæ, campanam trahendo fecit Cocassen.*

* COCASTER. [Cf. COGASTER, *Cuisinier en second*: « debet idem homo... omnia legumina cujuscumque generis fuerint custodere, et coco seu *Cocastro* ea ministrare. (Cart. Magalon. Rev. Soc. Sav. 1873. p. 416.) »]

COCATRIX. *Catholicon* Armoricum, *Cocatrice*, Gall. *id. Basiliscus*. Occurrit familia Parisiensis hoc cognomine in veteribus Tabulis.

* Hispan. *Cocatrix*, *Crocodilus*. *Bestiarium* MS.:

Li Cocatrix est beste fiere,
Et maint ades en la riviere
De ce fleuve que Nil a non.

† 1. COCCA, f. Navigium. Agnelli Liber Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 133. col. 1: *Fecitque endothim super S. Ecclesiæ altarium Ursianæ ex auro puro cum staminibus sericis, ponderosa nimis, mediam habens Coccam; hoc est, posita superioris interpretationis veritate, mediam habens navim depictam: qua imagine Ecclesia potuit designari.* Vide *Cogo*. [*] An *Concha* ?]

† 2. COCCA, Faliscæ, Gall. *Ratelier*; sed leg. *Jacca*, ut dicitur in hac voce.

* COCCARDICA, pro *Cottardita*, Sagi seu tunica species. Condit. Feder. reg. Sicil. cap. 99: *Videntes igitur ab experto*

quosdam fideles nostros, morem novum et alienigenum usurpantes... arma privatim vel occulte deferre sub eorum Coccardica vel indumento alio, etc. Vide Cotardia.

† **COCCAVA**, Buccina. Papias MS. cum vet. Glossario Sangerman. MS. n. 501.

* **COCCHA**, Navis species, Ital. *Cocca*, idem quod *Cogo*. Chron. Andr. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 446: *Veniunt ergo cum suo exstoleo die Pentecostes 1379. supra portum S. Nicolai de litore, ubi casualiter invenerunt unam Coccham Mocenicam de partibus Syriæ venientem*. Col. 451: *Et hoc primo insultu præsumta fiducia hostes irruerunt in duas magnas Cocchas simul cum felici exstoleo conductas pro submergendo ad os Lupæ. Coque, eadem notione, in Lit. Caroli V. reg. Franc. ann. 1371. ex vol. 5. arestor. parlam. Paris.: Lesquelles denrées et marchandises chargiées... en la nef ou Coque, nommée S. Esprit de Brisemberk en Allemagne... furent prises et robées en mer par certains escumeurs de mer de la coste de Normandie. Coquet, in aliis Caroli VI. ann. 1383. ex Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 222: *Voulons que se aucune nef... demouroit sur l'ancre... et demourast l'ancre, ou chaable, ou batel, ou Coquet, ou autre appareil;... celui qui le trouvera sera tenuz de le rendre. Unde Quoque et Quoquet etiam dixerunt. Arest. ann. 1370. in vol. 6. eorumd. arestor.: *Quandam navim, Gallice Quoque nuncupatam, armis et vexillis S. Georgii et leopardorum depictam, etc. Ou batel ou Quoquet, in Lit. ann. 1363. ex Reg. 160. ch. 277. Vide Cochetus in Cogo.***

* **COCCHOU**, Piscis genus. Vide supra *Circulus 2.*

† **COCCIA**, Concha in ædificiis. Vita S. Guillelmi, tom. 5. SS. Junii pag. 125: *Et in summitate ejusdem conche, quæ vulgo dicitur Coccia, erat parvissimum foramen, unde diurnæ lucis jubar ingrediendi, turgurium illustrabat.*

† **COCCIATURA**. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

† **COCCIGARE**, Claudicare. Supplem. Antiquarii: *Cocigat, κωκίγει, Claudicat.*

COCCINARE. Vide *Cocinare*.

COCCINUM. Vita B. Mathildis Reginae num. 19: *Post obitum Regis Henrici assidue induxit Coccinum unius coloris, non in publico, sed sub lineo vestimento, et pro decore ornamentis ante se gessit parum auri. Forte Cottinum, a Cotte, vestis inferior. Vide Cottum.*

† **COCCIO**, Sagina, σάγια, ἡ σάγιας. Gloss. Lat. Græc. Vide *Cociones*.

† **COCCIONATURA**. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

COCCO. Vide *Cogo*.

COCCOMELINUS. Vide *Melinus*.

COCCULA, COCULA, Sagum Hybernium villosum, absque sutura, et quod marginem inferiorem planam exhibet, superiorem arcuatam, cirrisque sive limbis laneis fimbriatum. Vita S. Cadoci Cambrensis, apud Spelman: *Atque quot jubar in tua Coccula [quod vulgariter vocatur quoddam genus indumenti quo Hibernenses utuntur, de foris plenum prominentibus jubar, seu villis, quæ in modum crinium sunt contextæ] tot homines per te a penis perpetuis eruentur. Hinc discere est quid sit Cocula apud Bonifacium Archiep. Moguntin. Epist. 74: *Caligas, et peripsemata, orarium, et Coculam, et gunnam brevem nostro more consutam. Et in Concilio Cloveshovensi ann. 747. cap. 28. de Monachis: *Nec intuentur sæculares in vestitu crurum per fasciolas, nec per Coculas in circumda-***

tione capitis, modo pallii laicorum, contra morem Ecclesie. Alias

COCULA, vel **COCULUM**, est vas quodlibet ad officium coquinae paratum, ut ait Ugutio. Gloss. Ælfrict: *Cocula, Olfata. Gloss. Arabico-Lat.: Coculum et Cucuma.*

COCUM. Chronicon Fontanellense cap. 16: *Dalmaticas... 6. roccum Subdiaconem unum: Coccum unum, tunicam Sacerdotalem Indici coloris, cum vestimento integro unam. Sed legendum videatur Cottum. Vide supra Coccinum.*

† **COCCUS**. Vide *Cocinare*, post *Cocina*.

* **COCCUS**, pro Gallus, in uno exemplari Legis Sal. ab Eccardo laudato ad cap. 7. art. 6. Pro Cocus, Gall. *Cuisinier*, vide in *Cocina*.

* **COCCERE**, pro Coquere, Ital. *Cuocere* et *Cocere*. Charta ann. 1334: *Quod nullus macellarius seu aliqua persona, cujuscumque conditionis existat, Cocat carnes aliquas, causa vendendi in dicto castro (de Grauleriis).*

† **COCEZ**, vel **COGER** ab Anglico *Coker*, Operarii. Chartul. SS. Trinit. Cadom. fol. 27: *Bovarios vi. Cocez iv. operantes tribus diebus, ancillas iii. operantes tota hebdomada.*

1. **COCHA**, Stirpes, truncus arboris, nostris *Choque*. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 49: *Ipsæ habet chauffagium suum in hais, de nemore mortuo, et ad faciendum suum herbergamentum, cum visione servientis Domini. Postea homines domini Matthæi habent Cocham et le scot, et ramum caducum tali modo, quod si serviens domini forte invenerit, et ipse capiat: pro ramo fide sua liberabitur. [Vide *Cocca*.]*

† 2. **COCHA**, Viatorum navigium, Gall. *Coche d'eau*. Johannis XXII. PP. Processus in Ludovicum Bavarum tom. 2. Anecd. Martenii col. 783: *Se conferens et reddens ignominiose cum isdem complicitibus fugitivum, primo quædam navem seu Cocham, et deinde galeam supra dictam conscendit. Vide Cogo.*

* Eadem quæ supra *Coccha*. Chron. Astense ad ann. 1322. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 257: *Quædam Cocha onerata veniens de Sicilia fregit prope Niciam, etc. Charta ann. 1400. ex maj. Chartul. S. Vict. Massil.: *Noviter cepit in insulis maris Massiliensis unam Cocham sive unum vasellum certorum Yspanorum, et captam tenet in posse suo. Vide supra Chocha.**

† 3. **COCHA**, Sus, Arvernus *Coche*, Gall. *Truie*. Instrum. Ecclesie Brivatensis ann. 1365: *Fuit deliberata quædam Cocha de espatgio amandica pretio VII. sol.*

* 4. **COCHA**, Angulus, Italis *Cocca*. Charta ann. 1225. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 340: *Et quod terras recochatas rectis finibus distinguat, et si non possit rectis finibus distinguere, dabit de illa Cocha consulum de terra culta alibi juxta terram provocati in eodem territorio... Et si quod de Cocha, quæ drcari non possit, cambium alibi, cujus Cocha est, dari non debeat, nec ab eo auferri, si promotione illius Coche jugis minuat, nulla contrarietate in hoc statuto huic capitulo obstante.*

* 5. **COCHA**. [Quædam navis apud Venetos. « Quod fiat commissio nobili viro Marco Barbo, ituro capitaneo septem nostrarum Cochorum ad partes Sirie. (Venise, arch. gen. Senato. Misti Lv. f. 191. an. 1426.) »]

* **COCHERIA**, a vulgari *Coche*, incisio, Dumbensibus dicitur Lignum vel lapis, quo aqua in pratum ducitur. Terrear. Trevolt. ann. 1335: *Juxta Cocheries et pratum nobilis Gaspardi Leiderii.*

1. **COCHETUS**, Navigium. Vide *Cogo*.

† 2. **COCHETUS**, pro *Cocytus*, Fluvius infernalis, de quo Virgilius Æneid. 6. 132. Diploma Willelmi Regis Aquitanie pro Ecclesia S. Crucis Burdigal. ann. 1027. inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 269: *Et a consortio Christianorum extraneus fiet. Et nunquam in sanctam resurrectionem cum justis appareat, sed in Cocheti laqueis pœna perpetua crucietur.*

* 3. **COCHETUS**, Gallus vel pullus galinaceus, nostris, *Cochet*. Lib. pitenciar. abbat. S. Germ. Prat.: *Super domo ad duos Cochetos in vico de Iyra. Infra: *Sur une maison aux deux Cochets. Hinc**

* **COCHETUS** et Gallice *Cochet*, fortassis quod primum gallus daretur, dictum apud nostros id, quod sponsa et sponsus die nuptiarum sub sero sociis suis ad bibendum et comedendum ex usu præstare tenebantur; nisi quis a Lat. *Cocetum*, miscellæ potionis genus, accersere velit, Græcis κωκός. Vide supra *Calenum* et *Cyceon* in Glossar. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 423: *Die nuptiarum dicti matrimonii de sero accesserunt ad domum dicti defuncti tunc sponsi parentes et amici, qui ad nuptias ipsas ratione amicitie convenerant... causa solatii et querendi gallum seu Cochetum, ut in partibus illis est moris. Aliæ ann. 1382. in Reg. 121. ch. 144: *Jehan Grigois estant en la ville de Azy sur Marne ou bailliage de Vitry... en laquelle avoit unes noces; et quant vint vers la nuit, ycellui exposant et lesdiz compaignons d'un acort se mirent ensemble pour aller querir le Cochet de l'espousée, si comme il est acoustumé à faire en plusieurs lieux ou pais. Conchet, vel Cochet, pro Cochet, in Lit. ann. 1389. ex Reg. 137. ch. 10. Aliæ ann. 1397. in Reg. 153. ch. 33: *Lesdesuz nommez alerent querir et demander le Cochet de l'espousée, si comme acoustumé est, lequel Cochet leur fut ordené par ycelle espousée, et après ce qu'ilz orent receu ledit Cochet s'en alerent boire en la sale. Aliæ ann. 1409. in Reg. 163. ch. 268: *Icellui Oudin demandoit un Cochet, qui par la coustume du lieu est deu en tel cas (de noces) aux compaignons de la ville, qui sont à marier. Aliæ ann. 1471. in Reg. 195. ch. 636: *Le Cochet, qui est le droit que les espousez au pais ont acoustumé de donner le soir de leurs nocces aux compaignons du lieu et parroisse, où se font lesdites nocces. Le Cochet, autrement dit le plat de l'espousée, in aliis ann. 1472. ibid. ch. 806. Coquet dictione Picardica, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1413. ex Reg. 167. ch. 189: *Le Coquet, qui est une chose acoustumée au pais de donner (aux jeunes compaignons) à marier, du vin et viande pour aler boire et esbatre ensemble; lequel Coquet eust esté baillié, etc. Occurrit rursus in aliis ann. 1423. ex Reg. 172. ch. 451. Vide supra *Bannum 5. Calenum, infra Nuptaticum et Vinum maritagii.*******

* 1. **COCHIA**. Charta Joan. comit. Fores. ann. 1296. apud Charvet. Hist. Vien. pag. 669: *A fluvio Rodani usque ad Cochias seu cacumen S. Salvatoris, in quibus Cochis seu cacumine, etc. Vide infra *Cocolarius*.*

† 2. **COCHIA**, Coquina. Consultatio Philippi Cancellarii Paris. ann. 1218. ex Tabulario Audomarensi: *Dicit Præpositus se esse in possessione dandi illa quinque beneficia... Decano et Capitulo inconsultis, Subpræpositum in Subpræpositura, Magistrum Scholarum in Scholastia, Pis-*

toem in pistoria, Cellerarium in cellaria, Cocum in Cochia. Vide Chochia.

* **COCHINA**, f. Coquina. Stat. Piacent. lib. 6. fol. 80. vº: *De massantio ferri a Cochina et de acutis pro libra ultra, viij. den.*

* **COGHIO**, Epistomium, vel vasis obturamentum, ab Ital. *Cochium*, ut suspicantur docti Editores ad Acta B. Jacobi Mevanat. tom. 4. Aug. pag. 729. col. 2: *Intrantes omnes (cellarium) vegetem usque ad summum plenam invenerunt optimo vino, ita quod a parte superiori usque ad terram vinum flueret, ... circa vegetem terram vino respersam videntes, ... perquirentes adverterunt, quod per Cochionem descendebat. Vide Cochonus et infra Coconus.*

1. **COCHLEA**, Vas quo bibitur, in forma Cochleæ confectum. Jonas in Vita S. Eustasii Abb. Luxoviensis: *Nequam reor esse contrarium religioni, si Cochlea, quam Christianus lambit, vel quocumque vas aut poculum, Crucis signo munitur, cum per signi adventum dominici pellitur pestis adversantis inimici.*

2. **COCHLEA**, Isidorus lib. 15. Orig. cap. 2: *Cochleæ sunt altæ rotundæ turres et dictæ Cochleæ quasi cycleæ, quod in eis tanquam per circulum orbemque descendatur.* [Papias. MS.: *Cogla, Altæ turres, in quibus ascensus per circuitum.*] Willelmus Brito in Vocabul. et auctor Mamotrecti 3. Reg. cap. 6: *Cochlea et Cochleare, est amfractuosum deambulatorium, sicut solent fieri in turribus Ecclesiarum. Unde quidam ait:*

Per Cochleam curris scandens ad culmina turris.

Rursum:

Die Cochleam turrin, scalam, testanque limâcis.

Durandus lib. 1. Ration. cap. 1. num. 37: *Cochleæ, sunt viæ muris intervolutæ latenter.* Angelannus in Miraculis S. Richarii n. 6: *Venit ad introitum Cochleæ, qua culmina templi alta petebantur, etc.* Vide Procopium lib. 1. Persic. cap. 24.

3. **COCHLEA**, Species sortilegii. Indiculus Paganiarum, seu superstitionum, in Concilio Liptin. ann. 743: *De tempestatibus, et cornibus, et Cochleis.* Vide *Cauculatores*.

* **COCHLEAR**, Isidoro lib. 14. cap. 25: *Mensurarum pars minima, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas novem.* [Vide Salmasium ad Solinum pag. 591.]

COCHLEAR, inter vasa Ecclesiastica reponitur apud Flooardum lib. 2. Hist. Rem. cap. 5: *Cochlearia quoque 12. et salarium argenteum.* Tabular. Monasterii S. Theofredi in Velaunis: *Vinearum stagnæ, id est ampullæ, vinum et aquam continentia, vasa quoque lignea, tornatili opere facta, quibus oblatæ servantur, cum Cochleari argenteo quo in patena ponuntur.* Necrologium Eccl. Parisiensis prid. Id. Nov.: *Obiit B. M. Dom. Ranulphus quondam Parisiensis Episcopus, qui dedit Ecclesiam nostræ et nobis unum Calicem aureum, cum patena et Cochleari ponderis 3. marcarum, et 5. sterlingorum.* [Agnelli liber Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 174. col. 2: *Abstulit Reliquias quas non potuerunt sic citius occultare, ex auro balantias novem, vascula aurea plurima, et Cochlearia argentea tractoria, quaternaria una, et diversas alias aureas et argenteas species.*] Adde Ingulfum pag. 907. et Ughellum tom. 7. pag. 1274. Browerum lib. 8. Annal. Trevir. num. 114. etc. Græci *Corpus Domini et sanguinem sumunt de Calice, cum Cochleari ad hoc deputato, inquit Reine-*

rusin Catalogo hæreticor. *Ααδία* vocant, ut pluribus habet Goarus ad Euchologium pag. 152. ubi et formam exhibet: Georgius Decapoluta de Miracul. S. Georgii Mart. num. 47: *Και πάλιν εἶδε ὁ Σαρακηνὸς ἐκ τρίτου τὸν ἱερέα μεταδιδόναι ἐκ τοῦ σώματος τε καὶ αἵματος τοῦ παιδίου μετὰ τῆς λαβίδος τοῖς μεταλαυβήουσιν.*

* **COCHLEAR**: « Duodecim tacee de argento et Cloquearia octo. (Invent. Calixt. III. an. 1458. in archiv. Vaticano) »]

† **COCHLEARE**. Vide *Cochlea*.

* **COCHLEARE CORNEUM** inter præstationes feudales recensetur, in Charta Phil. Aug. ann. 1180. ex Chartul. Cluniac.: *Asserebat (comes Cabilonensis) sibi a priore Paredi deberi... cyphum corneum, cum duobus Cochleariis corneis.*

1. **COCHLEARIUM**, ait, Papias, *pondus retinet 1. scrupulum et semis.* Et mox: *Cochlearium, quod pendet, Græcum est. Κοχλιάριον Polluci, Cochleare, Martiali.* Vide Agricolam Rob. Cenalem, et alios.

COCHLEARIUS, Joan. de Janua: *Cochlearius, est lapis marinus cochleis, et arenis, et lapillis concretus, et asperimus.* [Papias MS.: *Cocleatius, Lapis cochleis, lapillisque et arena compositus.*]

COCHLEARII. Vide *Cauculatores*.

COCHO. Vide *Cogo*.

COCHONUS. Contract. Dator. Bergom. lib. 6. cap. 46: *Qui desigillaverint aliquem Cochonum vel aliquam spinam, etc.* Ital. *Coccon, Coperchio della botte, operculum.* [Vide supra *Cochio*.]

* **COCIA**, Mensura frumentaria, sextarii pars trigesima. Pedag. Avenion. ann. 1215. ex Cod. reg. 4659: *Lesda bladi accipiatur in hunc modum, videlicet quod de singulis tribus manganaris bladi aut leguminis accipiant pro lesda unam Cociam, et illa Cocia sit tanta, quanta est Cocia sextarii, ita quod xxx. Cocie faciant sextarium.* Vide in *Cossa*.

† **COCIATOR**. Vide *Cociones*.

† **COCIATURA**, COCIATRIA. Vide post *Cociones*.

COCINA, Culina Gloss. Græc. Lat. MS.: *Μαγειριον, hæc Cocina, carnisficina.* Editum habet μαγειριον, *Cucina.* Itali *Cucina* et *Cocina* etiam dicunt, pro *Coquina*, nostri *Cuisine*.

COCINARE, COCCINARE, COCINARIUS. Ugutio: *Cocino, as, sæpius coquere, et Cocinarius, i. coquus et Cocinator.* Pactus Legis Salicæ tit. 67. § 1: *Inium* (æneum) ubi strias Cocinant. Perperam in edit. Pithei continet. Chrodogangus Metensis Episcop. in Regula Canonico. cap. 13: *Laici Cocci ad Coccinandum tantum ingrediuntur.* Sed an a *Cocina*, efficta sit vox *Cozine*, pro tumultu, contentione, rixa, vel prælio, ita ut primitus usurpata fuerit pro Coquorum vel Cocionum mutuis inter se rixis, nolum temere definire. Philippus *Mouskes* in Hist. Franc. MS. in Chilperico:

Ensi par cete dame sote
Commenga Cozine et rihote.

In Ludovico Pio:

Asseurez fu de la tierre.
Kil n'ot Cozine ne guerre.

In Ludovico VIII. idem Philippus *Mouskes*:

... Puis ot anui
Entraus deux et Cozine grant.

† **COCINARIA**. Vide *Cociatura* post *Cociones*.

† **COCINARIUS**, COCINATOR. Vide *Cocinare* in *Cocina*.

* **COCCINGIA**. Charta ann. 1168. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 195: *Ego in Dei nomine Raino domibus Castarii*

trado... quandam paludem, sive pasclerium, sive Cocingian;... trado videlicet medietatem totius supra terminatæ paludis sive Corregiæ, etc. Ubi legendum videtur Accingiam vel Accengiam. Vide *Andecinga*.

COCINNULA, Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat. pag. 252: *Cum ad benedicendum oleum, annis singulis, competentibus diebus, in baptisterio venisset, et ingrediens Cocinnulam ad consignandos infantes, etc.* Vide *Cogina*.

† **COCIO**, COCIONATURA. Vide in *Cociones*.

COCIONES, COCCIONES, COCCIONES. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 18: *Quidam Coccio densus et insanens, linea tantum et femoralibus indutus, etc.* Capit. Caroli. M. lib. 1. [** Append. 1. cap. 34.] et Capitulare Aquisgranense ann. 789. cap. 79: *Ut isti mangones et Cociiones qui sine omni lege vagabundi vadunt, per istam terram non sinantur vagari.* Adde Capitul. 1. Caroli M. incerti anni cap. 45. Ubi Rhenanus lib. 2. Rer. Germ. pag. 95. ait, ejusmodi *Mangonum adhuc nomen et res apud Germanos manere: die Mengen.* Hincmarus Opusc. 5. de Coercendis militum rapinis: *Per villas in quibus non solum homines Caballarii, sed etiam ipsi Cociiones rapinas faciunt.* Le Roman de Garin MS.:

Truans estoit, pantonniers et Coquins,

COCIONES appellabant veteres, qui aliis *Arilatores* dicuntur. Festus: *Arilator, qui etiam Cocio appellatur, dictus videtur a voce Græca, quæ est, αἶψα, i. tolle, quia sequitur merces ex quibus quid cadens lucelli possit tollere.* Ubi Jos. Scaliger *Arilatores* dictos vult ab *arra*, atque ita nuncupari empturientes, qui data arra postulati sibi credi, unde a cunctando *Cunctiones*, *Cuctiones* et *Coctiones*, inquit, dicti. Quod idem Festus videtur innuere, dum ait *Cociiones dictos videri quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justum pretii finem.* Gloss. Isidori: *Arilator, Cocio.* Ex quo emendandus Papias: *Coccio, Arillatio*: legendum enim *Arillator*, ut apud Isidorum. Auctor veteris Gloss. apud H. Stephanum pag. 310. *Cocio, μεταβολή*, ubi leg. *μεταβολές*, ut et in Gloss. Græco-Lat. *μεταβολός, Dardanarius, Cociator, arillator.* Est autem *μεταβολής*, Scholiastæ Aristoph. ὁ κατὰ κοτύλην πωλὼν, ὡσπερ οἱ νῦν λεγόμενοι κάρηλοι, qui ad cotylam, seu mensuram vendunt, quos vulgo *Regratarios* dicimus. Atque rursum emendandum Glossarium Græco-Lat. *Κάρηλος, Cauponarius, Cogo.* Legendum enim *Cocio*. Usos hac voce *Laberium* apud A. Gellium lib. 16. cap. 7. et *Plautum* in *Asinaria* pridem observant viri docti. Ex quibus tandem colligere est *Cociones*, prisca, et ætatis mediæ Scriptoribus, dictos qui fora venalium et nundinales mercatus sectantur, qui dum contantur, licitantur, et de pretio cum mercatoribus contendere simulant, merces ipsas subripiunt et auferunt: eujusmodi sunt qui apud nos *Coquins*, vulgo vocantur, quos non pauci hactenus a *Coquinis*, nuncupatos putarunt, quod istius farinæ homines tabernas et popinas circumeant, quo aut locis ipsis inserviant, aut obsonii particulas avellant. *Cozzoni* etiamnum Itali dicuntur, quos nostri *Maquignons* vocant. Neque alii videntur, quos *Coquinos* appellavit inferior ætas. Vita Clementis VII. apud Bosquetum: *Carcassonnæ et Tolosæ populares, quod vulgare nuncupabant Coquinos, contra Nobiles insur-*

reecerunt. Auctor est Chapeavillus in Erardo a Marca Episc. Leod. cap. 26. exstare Leodii *Hospitale*, quod *Coquinorum* vocant. Coquos porro pro furibus habitos auctor est Plautus in *Aulularia*:

... Mihi omnis angulos
Furum implevisti in ædibus misero: mihi
Qui intromisisti in ædes quingentos Coquos.

Idem in Pseud.:

Forum Coquinum qui vocant, stulte vocant,
Nam non Coquinum, verum farinum est forum.

Donatus ad Terent. Eunuch.: *Manipulum furum, Coci discipulos dici putant.* Vide *Casaubonum* ad Athen. lib. 1. cap. 22. A. *Cocionibus* dicta

COCIATURA, COCIONATURA, Ipsa cocionis nundinatio, actio. Gloss. Lat. Gr.: *Cociatria*, μεταβλητική. Alibi *Cociatura* legitur. Gloss. Gr. Lat.: Μετάπρασις, *Cociatura*. In MS. *Coccionatura*. Aliæ Glossæ pag. 312: *Cocionatura*, μετάπρασις. Ita enim emendandum. Caper de Verbis dubiis: *Cocinaria*, non *Cocionatoria*.

* **COCIONATURA**. Vide infra *Concionatura*.

* **COCIRCA**, pro *Circiter*, Gall. *Environ*, à peu près, passim in Inventar. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 307.

† **COCISTRO**, Prægestor cocinæ. Gloss. Isid. Grævis a *Cocina*, culina, *Cocister* dictum suspicatur pro eo, qui in Regum et Principum culinis prægestat cibos, ne sint veneno infecti; sed *Papias* et *Constantiensis* habent: *Cocistro*, *Tabernarius*, Græcum est. Unus *Papiæ* MS. præfert *Concistrio*. Itali *Cocastro* vel *Cuocastro* Coquum appellant suæ artis ignarum. Vide *Cocaster*.

† **COCITCA**, Ignota mihi vox, quæ supra refertur in *Campora*.

COCKA, [Armorice *Coket*, Navis cymba.] *Petrus* de Dusborg in Chron. Prussiæ cap. 1: *Fundaverunt Hospitale in tentorio suo facto velo cujusdam navis, dictæ Cocka Theutonice, ubi dictos infirmos colligentes, etc.* Vide infra in *Cogo*.

† **COCKET**. Vide *Coket*.

† **COCLEAR**. Vide *Cochlear*.

* 1. **COCLEAR**, pro *Cochlear*, Mensura, apud Corn. *Van Gestel* tom. 2. Hist. archiep. Mechlin. pag. 148: *Nosocomium Alostianum habet privilegium, ut nulum ibidem granum vendi possit ruri advectum, quin inde certam mensuram, quam Coclear vocant, acceperint.*

* 2. **COCLEAR**, **COCLEARIUM**, pro *Clocarium*, Turris ecclesiæ, in qua campanæ pendent. *Ordinat.* MS. offic. div. in eccl. Lugdun.: *Panitarius debet purgare totam ecclesiam extra chorum usque ad portas occidentales et subtus Coclearium... Item panitarius tenetur resarcire in trabibus et postibus Coclearium, et omnes alias expensas, tam in Cocleari, quam in aliis locis ecclesiæ.* Vide supra *Cloquarium* et *Coclerium*. [* Vide *Cochlea* 2.]

† **COCLEARIUM**, pro *Cochleare*, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 363. col. 2: *Unam duodenam saleriarum vitri pro mensa, duodecim duodenas Cocleariorum, etc.*

† **COCLEARIUS**. Vide *Calculatores*.

† **COCLEATUS**. Vide *Cochlearius*.

* **COCLEATUS**, Formam cochleæ referens. *Comput.* MS. ann. 1245: *De quodam cifo Cocleato... ad opus domini comitis, vj. lib.*

* **COCLIARIUM**, pro *Cocleare*. Charta ann. 1416. apud *Rymer*. tom. 9. pag. 356: *Tresdecim Cocliaria albi argenti.* Vide *Coclearium*.

COCLERUM, Campanile, *Clocher*. *Falco Beneventanus* in Chr. initio: *Arma et*

belli apparatus super Campanili imposuerunt... Tunc Episcopus ipse in Cocleria arma imponi aspiciens. Vide *Cloca*.

† **COCNILIA**, κοχύλια, in Glossis Lat. Græc. Legendum *Cochlea*.

* Vel *Conchilia*, ut emendat *Vulc.*

* **COCO**, COCONA, Machina bellica ad formam ovi, ab Ital. *Cocco*, ovum. *Tract.* MS. de Re milit. et mach. bellicis cap. 12: *Coconæ ligni duri et tenacis debent esse... Coconæ in canna intus nimis percussum ultra debitu. Et cap. 42: Incenditorium intus tangens Caconem, etc.*

COCODONES, Monetæ Gallicæ species. *Thomas Walsinghamus* in *Edwardo* I. sub ann. 1300: *Prohibita est moneta alienigenarum surreptitia, et illegitima, quam Polardos, et Cocodones atque Rosarios appellabant, qui paulatim et latenter loco eresperunt sterlingorum.* Vide *Crocarius*.

† **COCODRILLUS**, pro *Crocodillus*, apud Bern. de *Breydenbach*, in *Itiner.* Hierosol. pag. 213. et apud *Jacobum* de *Vitriaco* in *Hist.* Orient. inter *Anecd.* Marten. tom. 3. col. 291.

* Ab Ital. *Cocodrillo*.

* **COCOLARIUS**, Italis *Coccola*, caput, *Coccololo*, vertex, apex: an inde *Aquæ cocolaris*, quæ ab apicibus decurrunt? Charta ann. 1010. apud *Murator.* tom. 5. *Antiq.* Ital. med. ævi col. 419: *Salinam unam integram cum aliis vasis atque mortario suo, quæ rejacet in Cumiaco in fundamento, quod vocatur Sitalla, et pro omnibus aquis piscariis, sive Cocolariis, quæ ad nostram pertinent, concedo et largior vobis, etc.*

* **COCOMUM**, Cucuma, vas ad calefaciendum aquam, Gall. *Coquemar*. *Inventar.* MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Item unum Cocomum ad aquam calefaciendam.*

* **COCONA**. Vide supra *Coco*.

* **COCONAIA**. Vide infra *Coconavaia*.

* **COCONNERIA**, Vicus Parisiis, vulgo *Cossonnerie*. Charta ann. 1295. in *Chartul.* S. Magl. ch. 50: *Domus Johannis Pinel, sita ante halas Parisius in buto Coconneriæ, in censiva domini regis.*

* **COCONSUL**, Ejusdem urbis alter Consul. in *Lit.* ann. 1292. tom. 5. *Ordinat.* reg. Franc. pag. 583.

* **COCONUS**, Epistomium, vel dolii obturamentum. *Stat.* datiar. *Riperiæ* cap. 4. fol. 9. v.: *Quod qualibet persona hosteria, quæ inveniretur habere aliquam spinam vel Coconum non sigillatam bullo dicti emptoris super aliqua vegete, incurrat in poenam xx. soldorum planetorum pro qualibet spina, et soldorum xl. planetorum pro qualibet Cocono.* Vide supra *Cochio*. [* Germ. *Hahn*.]

* **COCOVAIA**, Noctua, Ital. *Cocoveggia*. *Lib.* de *Mirabil.* Romæ ex *Cod.* reg. 4188: *Per plurimas noctes viderat illum regem ad pedem cujusdam arboris pro necessario venire, in cuius adventu Cocovaia, quæ in arbore sedebat, semper cantabat.* *Perperam Coconavaia* editum in *Diar.* Ital. *Montisfalc.* pag. 296.

* Hinc, ut videtur, apud Parisios vicus de *Cocovernia*, in *Lit.* remiss. ann. 1355. ex *Reg.* 84. *Chartoph.* reg. ch. 454.

* **COCQUATOR**, pro *Coequator*. Vide supra *Coequator*.

COCSETI, Leges *Henrici* I. *Regis* Angl. cap. 29: *Villani vero vel Cocseti, vel Perdingi, vel qui sunt viles, vel inopes persone, non sunt inter legum iudices numerandi.* [* Leg. *Cotsseti*. Germ. *Kotsassen*, *Kotsæten*, *Kossæten* sunt *Casarii*. Vide *Cotarius* et *Cotseti*. *ADEL.* Anglos. *Cota*, *Casa*, *spelunca*.] [* Vide *Cocarius*.]

* 1. **COCTA**, Tunica clericis propria. Vide in *Cota* 1.

* 2. **COCTA**, Ital. *Cotta*, *Coctio* *furnaria*, Gall. *Cuitte*, *fournée*. *Stat.* *Massil.* lib. 1. cap. 42. art. 4: *Quod postquam universum panem illius Coctæ infurnaverint (fornarii) non recedant a furno; sed ibi maneant, causa custodiendi et bene coquendi panem.* *Stat.* *Vercel.* lib. 1. pag. 15. r.: *Teneatur potestas Vercellarum facere fieri quolibet anno, sumptibus communis, cereum unum librarum decem cera et ipsum offerre ecclesiæ B. Francisci in festo ipsius sancti ad missam in mane, et stantium unum boni et puri vini veteris et Coctam unam panis albi de frumento quartaronorum sex.* Vide infra *Coctia* 1.

* 3. **COCTA**, Mensuræ annonariæ species, ut infra *Coctia* 2. *Chartul.* S. *Vedasti* *Atrebat.* V. pag. 265: *Debemus eis singulis ebdomadis j. mœncoldum de reventis Coctæ nostræ, scilicet singulis moleninis j. boistellum.* Vide *Coctanum*.

4. **COCTA**. Vide *Cot*.

* **COCTANUM**, *Cydoniatum*, Gall. *Cotignac*. *Glossar.* *Provinc.* Lat. ex *Cod.* reg. 7657: *Codon*, *Prov.* *coctanum*, *odonum*. *Codonier*, *Prov.* *sidonus*, *Coctanus*. *Codonat*, *Prov.* *cindonium*, *Coctanatum*. Vide infra *Codonhatum*.

COCTANUM, Mensuræ annonariæ species. *Oliverius Scholasticus* de *Captione* *Damiatæ*: *Adeo enim in ea fames invaluit, ut cibi desiderabiles deessent... durabilis enim non est annona Egypti... et sicut audivimus, Coctanum unum xi. Biscantiis vendebatur in ea.* At *MS.* *Thuani* *Coctanum* habet, ut et *Vincentius Belvac.* lib. 31. cap. 87. [*Necnon Bernardus Thesaurarius de Acquisitione Terræ sanctæ* cap. 199. *Barthius* apud *Ludewig.* tom. 3. *Reliq.* *MSS.* legit *Coictanum*; Est autem, inquit genus prunorum, de quo docti pridem scriperunt. Non autem unam primam ficum intelligas, sed massam aliquam aut corbem plenam, ut nunc etiam illi fructus vendi solent. *Intelligo Cydonia mala*, Gall. *Coin*, German. *Quitten*, ut apud Bern. de *Breydenbach* *Itiner.* *Hierosol.* pag. 151: *In mari peregrinanti si subversio et vomitus acciderit, utatur sirupo hesteren vel granatorum cum menta, vel pomorum mutorum cum tamarindis, et odoret granata poma maza Coctana, minuatque cibum;* et *Bertrandum Priorem Pontinnæ*, in *Vita* B. *Edmundi Cantuariensis Archiep.* cap. 63. tom. 3. *Anecd.* *Marten.* col. 1815: *Cui cum recolendæ recordationis Abbas S. Jacobi de Provino ad comedendum cocta porreisset Coctana, vir sanctus in eum intuens, ait ita: Jam multum tempus præterit, quod in os meum cibis mihi delectabilis non intravit.* Vide *Cotanum*.] [* Reinard. *Vulp.* lib. 4. vers. 205:

Territus ille fere retrosalit, atque seorsum
Coctana vendentis more resedit anus.]

COCTARIUS, COCTUARIUS, Gloss. Gr. Lat.: Κοκταριος, *Assator*, *Coctarius*. Gloss. Græc. Lat.: Κοκταριος, *Coctarius*. [*Bulla Innocentii* II. *Papæ* an. 1141. in *Chartulario* S. *Vandregisili*: *In Bertrivilla terram Rainardi, hoc est, novem hospites et dimidium, et duos Coctarios.*]

COCTERIA, *Guill. Brito* in *Vocab.* MS: *Stigma, tis, dicitur punctum, signum, caracter, cicatrix, Cocteria, ustio, quæ fit caldo ferro: ita dicit Ugutio, unde versus:*

Dico genus stema, sed materiam voco tema,
Stigmaque Cocteriam signat, dat stema figuram.

Vox male compacta ex *Cauteria*, vel *Coctaria*, aut *Coctura*, nam ejusmodi inustiones *Carnem coquere* dicebantur. Vide *Ferrum candens*.

1. **COCTIA**, Coctio. Vide *Torra*.

* 2. **COCTIA**, Coctio furnaria, ut supra *Cocta* 2. Charta Rob. de Bellom. ann. 1220. ex Tabul. capit. Carnot. : *Cum haberem contentiorem adversus capitulum Carnotensem super quibusdam costumis, quas dicebam me habere de jure in villa de Auton in Pertico, videlicet... de qualibet Coctia panis, unum panem*. Vide *Torra*.

* 3. **COCTIA**, Mensuræ annonariæ species, eadem quæ supra *Cocta* 3. Charta ann. 1326. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 674 : *Item de quadraginta solidis in denariis et una Coctia frumenti ad mensuram Pictaviensem*. Vide supra *Covia*.

COCTILE, quod Græcis ζζαρνον, Carbo, seu lignum coctum. Vide *Casaubonum* ad *Capitolinum* et *Pollionem*.

* **COCTILIS**, Plinio *Coctibilis*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684 : *Coctilis, aptus ad coquendum, Cuisibile*.

† **COCTIO**. Vide *Cociones* et *Coctus* 1.

* **COCTIVUS**, Qui coquitur. *Onom. Lat. gr.*

† **COCTORIUS**, Cortina, ahenum quo utuntur ad salem coquendum et conficiendum Gall. *Chaudiere*. Testamentum Adelaidis Vicecomitissæ Narbonensis ann. 989. tom. 2. Anecd. Marten. col. 102 : *Volo ut in canonica SS. Justi et Pastoris remaneat medieta de salinas, qui fuerat Framaldi quondam in scalas, cum illorum salarios, Coctorios, agulias, et omnibus suis officinis et areis*.

† **COCTUARIUS**. Vide *Coctarius*.

COCTUM, Caro decocta, vel etiam legumen. A *Cocto* et *vino suspendi*, poenitentiae species. Joannes VIII. PP. Epist. 302 : *Et nostra Apostolica auctoritate a vino et Cocto suspensi manete usque ad nostram præsentiam*. Charta Stephani PP. ann. 890. apud Hieron. Rubeum in Hist. Ravennate lib. 5 : *Laicus vero qui contradictor apparuerit, a vino et Cocto suspensus existat, quousque ad prædictæ solutionis gratiam pervenerit*.

† 1. **COCTURA**, Jus, sorbitio. Gall. *Bouillon*. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74. num. 21 : *Novitio qui nondum est benedictus, quandiu sine benedictione fuerit, non est usus aut consuetudo, ut fiant Cocturæ, aut detur ei caro ad manducandum, etiamsi in infirmaria sit multum debilis, vel fiat ulla injusmodi medicina præter sanguinis minutionem, nisi forte tanta fuerit necessitas, pro cuius magnitudine impietas videatur non infringere consuetudinem*. Eadem leguntur in S. Wilhelmi Consuetudinibus Hirsaug. lib. 1. cap. 3. Vide ejusdem libri caput 45. et lib. 2. caput 21. necnon infra vocem *Coctus* 2.

* 2. **COCTURA**, Cauterium, apud S. Bern. serm. 3. in Circumcis. Domini. Vide *Cocteria*.

† 1. **COCTUS**, Coquus, Gall. *Cuisinier*. Liber Consuetud. Fontanell. pag. 258. Spicilegii MS. : *Cocti erant tunc feodati*. Et pag. 403 : *Est autem consuetudinis antiquæ, quando Cocti delinquent, eos adducere coram Priore, seu coram eo qui tenet ordinem, et nudos verberare a jejuniis secundum delicti quantitatem minutis virgis. Hi sunt quasi suffraganei coquinarii, videlicet Panetarius, Custos vini et Refectorarius*. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 74. n. 42 : *Cocti omni tempore mutant infirmitates suas mane post tres orationes*. Alia notione, si vera esset lectio, sumeretur ibidem cap. 30 : *La-*

vare pannos, lavatos ad funes suspendere. et alia que non lavantur tunc ad funes suspendenda afferre, scilicet *Cocotos, froccos, cucullas, etc.* Sed puto legendum cum MS. San-German. *cottos*. Est autem *cottus* species vestis clericalis, de qua in voce *Cot*. Vide *Baburnus*.

2. **COCTUS**, COCTIO, COCTURA. Udalricus lib. 2. Consuet. Cluniac. cap. 14 : *Quod si Coctus est, (Novitius) ut vulgariter aiunt, Coctionem ex more non videt; neque legat, nisi ante Primam*. Lib. 3. cap. 26 : *Tertius famulus ad hoc est maxime deputatus, ut lavet pannos ad Cocturas omnium, ut aiunt, fratrum Coctorum necessarias*.

3. **COCTUS**, Exustus, vel potius lento igni admotus, seu, ut Galli dicimus, *Brulé à demi feu*. Lactantius lib. de Mortibus Persecutor. n. 13 : *Statim productus non modo extortus, sed etiam legitime Coctus, cum admirabili patientia postremo exustus est*. Idem num. 15 : *Omnis seorsus et ætatis homines ad exustionem rapti*. Rursum num. 21 : *Qui cum deligati fuissent, subdebatur primo pedibus lenis flamma, tamdiu donec callum solorum contractum igni ab ossibus reveleretur*. Et mox : *Tunc per multum diem Decocta omni cute vis ignis ad intima viscera pervenisset*. Acta Episcoporum Genomanensium in Hoello. cap. 34 : *Utraque genus illius ferri candentis adustione Coxerunt*. Ennodius Carm. 21 :

Nil lenta perdit Coctio,
Intrat laenter abdita.

Videlocum Hincmari in *Aqua fervens*.

COQUELUS. Observantiæ Regni Aragon. lib. 7. tit. de Lezdis, § 1 : *Si aliquis Nobilis teneat domos in civitate... si habeat loca in quibus teneat larem, et familiam, solvet Coquelos : quia ex hoc non dicitur vicinus civitatis*.

1. **COCULA**, Sagum. Vide *Coccula*.

† 2. **COCULA**, *Ligna arida, vel vasa ærea*. Gloss. Isidori : qui hæc hausit a Festo. Hunc vide et ad eundem annotata Scaligeri et Dacerii. Varro apud Nonium 12. 52 : *Cocula, quæ coquebat panem primum sub cinere, postea sub forno*.

† **COCULA MARINA**, Concha, Gall. *Cocquille de mer*. Murator. tom. 2. Scriptor. Ital. pag. 182. col. 1. in Agnelli Libro Pontif. : *Et fecit exinde anulam auream adhibens plus aurum in similitudinem Coculæ marinæ, et est ad utilitatem chrismae*.

* 3. **COCULA**, *Uno peso*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* 4. **COCULA**, *Olla, ollula, ola*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

COCULÆ, Italis Grana, bacca; sed et variole. Matth. Silvaticus in Pandect. Medic. : *Aluhumeta, id est, variolæ, quæ nostro idiomate vocantur Coculæ*.

COCULLA. Vide *Cocullus*.

† **COCULUM**. Vide *Coccula*.

* **COCULUM**, *Lo servicio de cosina*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide in *Coccula*.

† **COCUMULA**. Vide *Cima*.

† **COCUPENDIUM**, *Olla major*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 326. col. 2. ex Computo ann. 1336 : *Item, tria Cocupendia de ferro magna et duo magna branderia de ferro pro III. s. III. d. gr.*

* **COCURA**, vel *COCURRA*, pro Pharetra sæpius apud Leonem in *Tacticis*, ex Car. de Aquino in *Diction. milit.*

COCUS. Formula barbare scripta 14. ex Baluzianis : *Non vales uno Coco, non simulas tuo patre, non gaudeas de dentes, deformas tuos parentes*. [*Cocus* idem est

ac *Coquus* Bernardo Mon. in Ordine Cluniac. part. 2. cap. 16.]

COCZUMBER, COZUMBER, COTZUMBER, Pretiosum sufficienti genus. Epist. 148. Bonifacii Archiepisc. Mogunt. *Direximus cinamomum uncias 4. costum uncias 4. piper lib. 2. Cozumbrem lib. 1. etc.* Epistola 149 : *Transmisimus... aliquantum Cozumbri, quod incensum Domino offeratis temporibus Matutinis et Vespertinis, sive dum Missarum solennia celebratis, miri odoris atque fragrantia*. Baronius in his locis habet *Colzumber* ann. 742. 745. Serrarius putat vocem effictam a voce *Cocha*, quæ Arabibus sufficientum est, et *zumbri*, cortex odoratus.

* Nullum est *Zumbri* quod notum sit, teste D. Falconet; est *Zerumbet*, *zurumbet*, *zaruban*, *zeruban*, species zedoariæ, quæ rotunda est radix aromatica.

† **COZAMBER**. Odo de varia fortuna Ernesti Ducis Bavarie apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 354 :

Hic pigmentorum species Arabumque labores,
Cozambra rarumque laser, etc.

† **COD**, pro *Quod*, legitur in voce *Esere*.

CODA, Modus agri pro Anglos. Charta Willelmi Comitis Sussexie tom. 2. Monastici Anglic. pag. 275 : *Cum... una acra turbarum in marisco de Bristugham, et 5. Codis prati in villa de Semere*.

* *Code* nostris, Certum pondus fuisse videtur. Charta ann. 1342. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 316 : *Deux costez de vin, neuf chandoille de cire codawæ... Trois Codes de chandoille de cire sur le seigneur de Richebourg*. Vide *Puginat*.

* **CODALUS**, Saxum, silex; Italis, *Ciotolo*, sasso, Gall. *Carillou*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 381 : *Statuimus et ordinamus quod strata, qua itur ad sanctum marinum... primo de terra repleatur, et postmodum inglaretur de Codalis et glara; et alibi tom. II. pag. 430 : Statuimus et ordinamus... quod per homines de Casellis fiat... unus puteus muratus de Codalis*. [Fr.]

* **CODARDIA**, vox Italica, Ignavia, inertia, socordia, Gall. *Cowardise*. Chron. And. Danduli apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 408 : *Venetii insultantes, aviditate nimia, inordinati irruentes, nonnullæ suarum galearum zephyro impellente ad terram projectæ sunt; nonnullæ hoc viso, timiditate et Codardia in hostes ferire numquam ausæ sunt*. Vide supra *Caudatus*. [** et Murator. Antiquit. Ital. tom. 2. col. 532. C.]

CODDUS, Mensura annonaria, Anglis. Vetus Charta tom. 1. Monast. Anglic. pag. 175 : *De Ecclesia Hamptona II. denarios, et 2. Coddos bladi*.

* **CODEA**, *La piccola conca, la lumaga*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CODEARIUM**, f. mendum pro *Coclearium*. Epitome Chronic. Casin. apud Murator. tom. 2. pag. 366. col. 1. : *Item tertio tulit in coronis, bartis, annulis, corallibus et Codeariis argenti libras cccc.*

* **CODELETUS**, Calculus, dimin. a *Codolus* infra. Process. crimin. ann. 1488. ex Tabul. D. Vencie : *Et lapides ipsos ad modum Codeletorum saxorum... Lapidis sive Codoles... Invenierunt... in tecto super granerium multos Codolos et lateres fractos*.

* **CODERCUM**, Locus pascuus. Charta ann. 1438. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 261. col. 1 : *Requisivit quatinus... circumcirca ipsum fontem et ripas ipsius totius plani et pratorum sive Codercorum, in locis ydoneis, plantari facerent de salicibus*. Terrar. castell.

d'Ibois in Reg. 24. Chartoph. reg. fol. 88. v. : *Pro servitio cuiusdam putei sibi in quodam Coderco*. Et fol. 92. v. : *Iuxta viam communem ab una parte et Codercum commune ab alia*. Terrear. Apchonii : *Plus partem et portionem pascuorum, communitatem et Codercorum ad dictum mansum pertinentium... Plus partem suam Codercorum et communitatem des arbes cum juribus, etc.* Passim ibi. Occurrit etiam in Ch. ann. 1400. ex Tabul. Casæ Dei.

1. **CODEX**. Charta Amati Archiepiscopi Salernitani ann. 990. apud. Ughell. tom. 7. pag. 508 : *Nullam angariam aut servitium pars nostri Archiepiscopi illorum imponere queat, neque ad cruces levandum, vel Codices, aut baptismum faciendum, aut illos excommunicare, etc.* [Papias MS. : *Coder, lapis.*]

* 2. **CODEX**. Cubitus, Gall. *Coude*. Lit. remiss. ann. 1895. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 99 : *Dictus Jacobus vulneravit de cuspidate dicti sui gladii uno ictu dictum Bartholomeum in brachio senestro, inter codicem et spatulum a parte anteriori.*

* **CODIA**, *Papaver*, in Glossar. vet. ex Cod. reg. 7618. Allud Lat. Ital. MS. : *Codia, lo capo del papavero.*

† **CODICALIS** SIMPLEX, Scripturæ modus. Vide *Scriptura*.

† **CODICARIUS**, Vide *Caudica*.

CODICELLA, pro *Codicillus*. Willelmus Thorn. in Chron. ann. 1168 : *In qua combustione multæ Codicellæ antiquæ perierunt*. Id est, donationum tabulæ, Chartæ.

* **CODICELLULUS**, Parvus codex seu libellus. Vita S. Ludmil. tom. 5. Sept. pag. 361. col. 2 : *Codicellulum suum oculens subque tegimine gestans, ubicumque locum quietis reperiebat, eum cum diligentia lectilabat*. Adde tom. 7. ejusd. mens. pag. 826. col. 1.

† **CODICILLARE**, Aliquid legare codicillis. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 176. col. 1. in Instrum. ann. 1318 : *Dalphinus Codicillando et codicilla faciendo post suum testamentum, etc.* Et infra pag. seq. col. 1 : *Dalphinus et Codicillando præcepit*. Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. in Instrum. anni 1336. pag. 344 : *Et quoscumque actus legitimos iniendi, testandi, Codicillandi*. Occurrit et alibi non semel.

* **CODICILLATOR**, Qui scribit codicillum. Stat. sabater. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 563. art. 13 : *Præsentes in confeccione dicti testamenti sui codicilli teneantur in Domino exortare illum testatorem seu Codicillatorem, ut habeat in memoria sanctum luminare ministerii supradicti.*

* **CODICILLUS DIFFAMATORIUS**, Libellus famosus. Gall. *Libelle diffamatoire*, in Lit. Caroli IV. ann. 1418. tom. 10. Ordinat. reg. Franc. pag. 486.

CODICIUM, Codiculus, parvus codex. Interpres Histor. Apollonii Tyrii : *Aperitque scrinio Codiciorum suorum, inquisivit omnium questionum acturorum et Philosphorum*. Κωδικίων, Græcis Pachymeres lib. 5 : *Καὶ ἀπὸ μὲν τὸ κωδικίων τῆς ἐκκλήσεως εἰς πῶσιν προσηγορίζοτο*. Vide Gloss. Meursii et Fabrioti ad Cedren.

* **CODICULUS**, Parvus codex. *Prisc.* p. 613.

* **CODOLUS**, a vulgari *Coudoulé*, Calculus, Gall. *Petit caillou*. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 260. col. 2 : *Solvit duobus puerulis, qui vaccarunt ad portandum quandam quantitatem Codolorum, existentium in carreria ante portale Magdalenes, etc.* Vide supra *Codeletus*.

* **CODONHATUM**, a vulgari *Codonat*,

Cydoniatum, Gall. *Cotignac* vel *Codignac*. Comput. ann. 1331. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 89. col. 2 : *Item pro speciebus multis, et duabus libris candelarum, et pro duobus massapanis de Codonhatis, etc.* Vide supra *Cocatanatum*.

* **CODORSO**, Mensura lignaria, quantum dorso ferri potest. Charta ann. 1275. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 61. art. 7 : *Quod consuetudines et usagia, quæ dicta Maria (vicecomitissa Lemovicensis) et vir suus ejus nomine habent in castro seu villa prædictis et pertinentiis, in pedagiis ; ... Codorsonibus ligorum et quibuscumque aliis, etc.* Rectius in Cod. reg. 9612. T. *Codorsonibus lignorum*.

† **CODOXIA**, pro *Cacodoxia*. Vide *Amarantia*.

CODRA, Quadra. Gloss. Gr. Mat. Κόδρα, *Codra*, Quadra. Vide Meursium in Κοδράντας.

† **CODRA**. Consuetud. Brageriaci art. 76. et 77 : *Item nullus sit ausus extra villam dicti loci et districtus ejusdem dolia tonellorum vacuorum transferre, neque mayramen, neque vimos, neque Codram, et si factus contrarium in sexaginta solidos pro gatgio condemnatur, et ultra hoc dicta dolia, mayramina, vimis et Codra, erga dictum Dominum remaneant confiscata. Item non est permissum alicui subius pontum Brageriaci ascendendo per flumen Dordoneæ, sal, Codram, vimos, mayramen transire seu navigare*. Interpres Gallicus *Codra*, reddit per *Codres*, vocem mihi non magis notam, nisi forte sit idem quod Gallis *Coudre* vel *Coudrier*, Corylus.

* **COBUBERNARIUS**, Sarcinator, Gall. *Couturier*. Charta ann. 1222. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 9 : *Dominus rex vult et concedit ut nos Parisiensis episcopus et successores nostri... habeamus apud Parisius unum draparium, unum Cobubernarium, etc.* [? An *Cordubanarium* ?]

† **CODURA**, Sutura, Gall. *Couture*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 333. col. 2. ex Computo anni 1337 : *Item computat deliberasse Andree Boqueti Codurerio, hyeme proxime præterita, pro raubis et malacolis dictorum Bastardorum et Jaqueti Clerici, qui eis repetit lectiones, et pro Coduris et expensis dictarum malacolarum, LX. s. Et infra : Item pro sex partiis caligarum... et pro Coduris earund. xxxix. s.*

* **CODURARIUS**, et *Codurerius*. Cereimon. vet. Ms. S. Aug. Lemovic. : *Fratres debent corpus lavare et postea vestire ; ... et postea Codurarius debet ipsum suere*. Vide *Codurerius*.

† **CODURERIUS**, Sarcinator, Gallice *Couturier*, Dumbensibus rusticis etiamnum *Coudurier*, a Gal. *Coudre*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 308. col. 2. ex Ordinatione anni 1336 : *Item, Johannes Vitoni et Franciscus sint Codurerii nostri, quorum, etc. et ille qui præsens extiterit, equitet et ducat somerium nostrum portantem capellam nostram, et habeat unum garciferum ad custodiendum eum*. Clarior videtur locus in *Codura* relatus. Vide *Codurarius*.

* **COEBORIUM**, pro *Ciborium*. Vide in hac voce. Inventar. sacre supellect. abbat. Prum. ann. 1003. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 348. col. 1 : *In circuitu altaris Coeborium auro argenteoque paratum*.

* **COEDULARE**, Obsonium præparare. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Campanage*, Prov. *Cohedilium*, pulmentum. *Campaneiar*, Prov. *Coedulare*, pulmentare. A voce

* **COEDULIUM**, Edulium, portio ciba-

ria, cibus omnis præter panem. Bulla Innoc. IV. PP. ann. 1252. apud Cl. V. Garamp. in Ind. ad Hist. B. Chiaræ pag. 557. col. 1 : *Si ad capitulum venire contemnant, priventur vino et Coedulio cœne*. Stat. ann. 1299. ibid. in Dissert. 9. pag. 283 : *Mensa communis servetur et teneatur, videlicet isto modo : quod vidanna seu Coedulium, et omnia alia necessaria ad coquinam fiant de communi*.

* **COEFFIGIATUS**, Coagulatus. Germ. episc. Cabilon. in vita Phil. III. ducis Burg. apud Ludewig. tom. II. Reliq. Mss. pag. 36 : *Non est, qui solis ortu aut occasu mulgeat, aut ex mulso de fixella Coeffigiatus educat caseos*.

* **COELECTUS**. [Simul electus. *Vulg.* 1. Petr. 5. 13.]

CELESTINUS COLOR, Hyacinthinus qui est inter albedinem et nigredinem, quasi color subalbidus. Matthæo Silvatico ὀφρανοκόλιος ἡρώμα, Nicetæ Paphlagoni in Vita S. Hyacinthi Amasriani pag. 3.

CÆLICOLA, CÆLICOLA. Gloss. Gr. Lat. : ὀφρανοκόλιος, *Cælicola*, Priscianus lib. 5. *Cælicola, id est, cælum colens*. Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013 : *Cælicola, eo quod cælum colat : Est enim Angelus : Continens non solum in castitate dicitur, sed in cibo, in potu, mira quoque et vexatione mentis et detrahendis libidine continens, et quod se a multis malis absteineat*. Beda de Orthographia *Cælicola, cælum colens, ut Angelus*. Dudo lib. 3. de Morib. Normann. : *Bis quino namque Cælicolarum ordine creato, decimoque lapsu, etc.* Vide S. Augustinum lib. 10. de Civit. Dei cap. 1.

COELICOLÆ etiam appellantur Monachi, propter sanctum et angelicum vitæ institutum, quomodo Braulio Episcopus Cæsaraugust. in Vita sancti Æmiliani cap. 5. num. 55. Antonium et Martinum *Cælicolas* vocat. Vita S. Benedicti Abbatis Anianensis n. 32. edit. Mabilionii : *Nec moram inde ponendi comam fieri passus est, quin... auro textis depositis vestibus, Christicolarum induit habitum, sese Coelicularum adscisci numero quantocius congaudens*. Davidi Monacho dicuntur Monachi ἐν τοῖς ὀφρανοκόλιος, Monasteria vero ἐπίγειοι ὀφρανοί, in Vita S. Nicola Studitæ pag. 904. Consule Notas nostras ad Alexiadem pag. 264.

COELICOLE, Hæretici qui cælum ut Deum colebant. Gloss. Gr. Lat. : Ὁ αἰθῶν τὸν ὀφρανό, *Cælicola*. Extitit hæreticorum secta quædam sub Honorio, de quibus est titulus in Cod. Theod. (16. 8.) et Justin. (1. 9.) de Judæis. Cælicolis, et Samaritanis, Judæica et Christiana religione permixta. De hac copiose egit Jacobus Gotofredus ad leg. 19. d. tit. de Judæis et Cælicol. in Cod. Theod.

* **CÆLIGER**. [Cælifera. *Avien. Phænom.* 574.]

CÆLILOQUUS, Propheta. Commodianus Instr. 60 : *Cæliloquus autem Esaias doctor et auctor*.

CÆLOCLARUS, Divis adscriptus, qui in cælum receptus est sanctus. Charta Ludovici Comitis Ferretensis ann. 1187. in Antiquiq. Vosagensib. lib. 5. cap. 9 : *Inde est quod ego Ludovicus Comes Ferretensis ac filii mei, Cæloclarorum Principum exemplis provocati, etc.*

1. **CÆLUM**, Concameratio, ex Anglico *Seeling*, quod idem sonat. Itali etiam *Cielo di Camera*, laquearium vel lacunar vocant. Gervasius Dorobern. de Combustione et reparat. Dorobern. Ecclesiæ : *Deinde tigni grossiores cum ligaturis suis... succenduntur. Cælum inferius*

egregie depictum, superius vero tabulæ plumbæ ignem interius ascensum celaverunt. Thomas Stub. in Pontificibus Eborac: Totamque Ecclesiam a Presbyteris usque ad turrim, . . . superius opere pictorio, quod Cœlum vocant, auro multiformiter intermixto mirabili arte construxit. [* In prima Glossarii editione ubique scriptum est Cœlum.]

* Gall. *Voute*. Cerem. vet. eccl. Carnot. ad diem Pentecost.: *Interim* (dum cantatur sequentia) *de Cœlo ecclesiæ dimittantur flores arborum in chorum.*

* 2. **CÆLUM**, Non supremum lecti tegmen, vel umbella tantum, sed supellex omnis, qua muri camerarum vestiuntur et ornantur: qua etiam notione Ciel diximus. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 810: *Sequuntur paramenta camerarum. Paramentum unum, videlicet testale et Cœlum drappi auri in campo viridi, laboratum ad spicas et grana auri, cum certis floretis albis et rubeis.* Charta ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 153: *Un Ciel d'une chambre de sarge vert, prisé xvij. escus.*

* **CEMENTUM**, pro *Cæmentum*, ædificium quod cemento construitur. Hugo Metell. epist. 42. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 389: *Postmodum vero crescente fidelium fratrum numero, ecclesiola indigni cremato, indigni et plurimo Cœmento.*

* **CEMENTARIUS**. Vide *Cæmentarius*. **CEMETERIUM**, Locus in quo humanum fidelium corpora. *Loca sepulcris apta*, in leg. 2. Cod. Theod. de Hæretic. (16. 5.) [Hinc in Cœmeteria conveniebant Christiani primis Ecclesiæ sæculis, ibi mysteria sacra celebrantur, qua de re consulti possunt Arnob. lib. 4. adv. Gentes ad calcem, S. Ambrosius Epist. 39. n. 2. et 4. Constitut. Apost. lib. 6. cap. 30. Concil. Eliberit. can. 35: *Placuit prohiberi, ne femine in Cœmeterio pervigilent, eo quod sub obtentu orationis latentem scelera committunt.* Et can. 34: *Cereos per diem placuit in Cœmeterio non incendi; inquietandi enim spiritus sanctorum non sunt: hoc est, fidelium, ut quidam interpretantur, qui dum in Cœmeteria orationis gratia conveniebant, inquietabantur frequentia et cura immo-dica cereorum ardentium. Alii vero censent hoc canone damnatam fuisse quorundam superstitionem, qui stulte credebant cereis accensis animas defunctorum et quiete, in qua morabantur, evocari, ac de rebus occultis et futuris consulti: qua notione sumitur vox *inquietare* lib. 1. Reg. cap. 28. ubi Samuel ad Saul: *Quare inquietasti me, ut suscitarem?*] Vide Cœmeteria sacra Spondani, et Baron. ann. 226. num. 9. et seqq. Tantum addo, monere Gillebertum Lunicensis Episcopum lib. de Usu Ecclesiastico, *adjacuisse Cœmeteriis Sanctorum alia loca, in quibus submersorum et occisorum fidelium corpora conderentur, quia ipsorum animæ Deo commendari non prohibentur. Nam infidelium et sceleratorum corpora longe sunt a fidelium projicienda: quibus enim vivis non communicamus, nec mortuis.**

* Infra civitatum muros Cœmeteria construere, medio etiam circiter duodecimo seculo, prohibitum fuisse, cum ecclesiasticis tum regis decretis, doceret, nisi privata res ibi ageretur, Charta Valterii episc. Cabilon. ann. 1133. in Tabul. S. Petri Cabilon: *Contra sanctorum apostolicorum virorum plura et veneranda decreta, atque contra invictissimum principum et regum præcepta,*

necnon contra synodalia venerabilium præsulum, quorundam clericorum male sentientium instinctu, fateor me peccasse infra muros urbis Cabilonica indiscrete Cœmeterium consecrando et canonicum sepeliendo. Sed..... iniquitatem meam agnoscens,.... confiteor..... ipsam consecrationem Cœmeterii indiscrete factam me execrari, et ne ibi ulterius aliquis sepeliatur, Dei atque omnium sanctorum et nostri auctoritate confirmare.

CEMETERIUM, Ecclesia, in qua scilicet fidelium corpora humanantur. Innocentius I. PP. Epist. 1. ad Decentium cap. 5: *Non longe portanda sunt Sacramenta, nec nos per diversa Cœmeteria constitutis Presbyteris destinamus.* [Hic Cœmeteria vocat Innocentius parochias extra Urbem sitas, ubi corpora fidelium sepulta erant, quod illa intra muros condere Romanis esset religio.] Præfatio ad Libellum Precum Marcellini et Faustini: *Per Cœmeteria Martyrum stationes sine Clericis celebrabat. S. Athanasius Apolog. 1. de fuga sua: Τῆ γὰρ ἔθδομάδι κατὰ τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν ὁ λαὸς νηστύσας ἔβηθε περὶ τὸ κοιμητήριον εὐχασθαι.* In lib. 3. Sacrament. Eccles. Roman. cap. 103. exstat Missa in Cymeteriis. *Infra: Omnium fidelium Catholicorum orthodoxorum in hac Basilica quiescentium, etc.* Vide Gregor. Turon. lib. de Glor. Confess. cap. 73. et Baron. ann. 226. num. 12. Chartam Rudesindi Episcopi Dumniensis æræ 1016. apud Anton. de Yezep in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. Theobegildus Abbas de Cimeterio S. Stephani, subscribit. Vide *Atrium*, et *Confessa* in *Confessio*, ἐξομολόγησις.

* **CEMETERIUM Innocentium** muris cingi jussit Philippus Augustus ex Annal. Victor. Mss.: *Hoc anno 1186. rex Francorum Philippus fecit Cimeterium publicum et amplum in Campellis Parisius, et fecit muro circumcingi lapideo, sicut est modo, ad instinctum cujusdam vetulæ, quæ dicebat sibi hoc in visione revelatum fuisse.*

CEMETERII BENEDICTIO. Tabul. Major. monast.: *Postulavimus etiam a prædicto (Mainone Redonensi) pontifice, ut designaret locum ad constituendum Cimeterium circumveundo cum baculo pastorali, præcedente aqua, sicut ecclesiasticus mos exigit. Quod et ipse gratanter annuendo fecit, peractis omnibus celebrationibus quæ pertinent ad benedictionem Cimeterii et fundamenti inchoandæ ecclesiæ.*

* *Cimetiere*. eadem acceptione, in Chron. S. Dion. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 312: *De cest siecle trespassa cit glorieus rois (Robert)... et fu ensepoutouré ou Cimetiere aus rois, c'est l'église S. Denise, que il ot tant amée et honorée.*

* **CEMETERIUM**, Area ante ædem sacram, idem quod *Atrium* 1. Charta Henr. I. reg. Angl. ann. 1130. inter Instr. tom. II. Gall. Christ. col. 130: *Concesserunt... insuper monasterium cum Cimeterio liberum; quot etiam homines in hoc Cimeterio habere voluerunt ad manendum. Chimentiere*, eodem sensu, in Charta Joan. comit. Catalaun. ann. 1232. in Reg. comitat. Clarimont.: *Adechertes li homes manans dedens le Chimentiere ou l'enclos de Bragni, vont en men despéeschement, si comme il ont acoustumé.*

CEMETERIA, seu oblationes sepulturarum, Laici olim usurpavere. Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianopolitani n. 4: *Adversus Laicos qui Ecclesias,*

decimas, ac Cœmeteria sacrilegi detinebant. Adde n. 9. Vide *Sepultura*.

* **CIMETERIUM**, Oblationes, quæ pro sepultura in cœmeterio præstantur. Charta ann. 1062. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 242: *Omne Cimeterium et omnes oblationes, quas cuncti fideles pro vivorum et defunctorum remissione ipsis ecclesiis contulerunt.*

* **CIMETERIUS**, pro *Cæmeterium*, in Charta ann. 1128. ibid. col. 447.

COENA. Auctor Græcismi:

Jentamus mane, Cenamus vespere facto.

Regula Magistri cap. 28: *Erubescamus nos, qui sumus spirituales, fugere hora nona jejunium: cum vetusta consuetudo antiquitus cognoscitur prandia ignorasse, semper vesperam, hoc est, Cenam suis refectionibus ordinavit.* Charta Sugerii Abbatis sancti Dionysii: *Refectionibus quoque eorum vesperinis, quas dicunt Cenam, et in eo decem solidorum refectio suæ a Monacho Cenatore recipiant.*

COENA, pro quovis *pastu*, seu jure refectio-nis aut prandii vel procurationis. Hieron. Blanca in Aragon. rerum Comment.: *Nonnulla oppida vicis hominibus, quas vocabant Cenam, ipsorum Regum more persolvebant.* Charta Petri II. Regis Aragon. ann. 1233. pro Libertatibus Catalanæ: *Cenas, albergas, et acapita non accipiamus nec erigamus in locis Baronum, Militum, etc.* De ejusmodi *Cœnis* Regis præsertim, audiendus Michael del Molino in Repertorio Aragon. in voce *Filius: Filii Regum Aragoniæ, antequam hæreditentur, non solum primogenitus, sed etiam alii filii exigunt Cœnas per totum regnum. Et est ratio, quia filii Regum debent vivere in regno. Tamen ex quo filii sunt hæreditati, et habent, de quo possunt vivere, non exigunt Cœnas. Vide in Observantia unica, titulo Fori editi apud Ezeam. fol. 134. Et reperi scriptum in antiquis scripturis Foristarum, quod tria sunt, quæ in Aragonia debentur filiis legitimis D. Regis Aragoniæ. Primo debetur filio primogenito, eo ipso quod natus est et juratus, debetur sibi gubernatio generalis. Secundo quod alii filii D. Regis a primogenito quousque hæreditati fuerunt, possunt ire liberi per totum regnum comendando. Et nisi populi ministrant eis necessaria, possunt per se recipere ab hominibus regni: licet non a vassallis, seu hominibus Varonum, Nobilitum, Militum, Civium, et Infantionum. Tertio quia filii D. Regis habent demandam, cum contrahunt matrimonium semel, etc. Idem in verbo *Nobiles: Nobiles Aragon. non possunt exigere Cœnas aut servitia in locis Domini Regis. Vide in foro unico tit. de Nobilib. lib. 9. pag. 130. De cœnis vero Regiis, tit. de Cœnis Dom. Regis lib. 4. pag. 104. Adde lib. 1. pag. 20. et Observantias Regni Aragon. pag. 27. v.**

† **COENA ARCHIEPISCOPALIS**, Eodem sensu, seu pro archiepiscopali jure refectio-nis aut procurationis in terris Vassallorum, apud Stephanot. tom. 1. Antiq. Bened. in Vasconia MSS. pag. 669. ex Chartul. S. Petri Generensis: *Guilhelmus Bernardi de Maceris et Galanda ejus uxor fecerunt in Generensi monasterio professionem, et dederunt S. Petro medietatem Ecclesiæ de Maceris, quæ ab archiepiscopali Coena est penitus exempta.* [* Vide *Mensa*.]

COENA DOMINI, Κυριακὸν δεῖπνον, in priore ad Cor. II. 20. olim pro Sacramento Eucharistiæ vox usurpata S. Hieron. in verba Pauli, *Dominica Coena*

debet omnibus esse communis: *Cœna autem dicitur, quia Dominus in Cœna tradidit Sacramenta.* S. Augustinus Epist. 118. cap. 5: *Apostolus dicit, Conventibus ergo vobis in unum, non est Dominicam Cœnam manducare, hanc ipsam acceptionem Eucharistiæ Dominicam Cœnam vocans.* Gloss. Gr. MS. Regium Cod. 2062: Κυριακὸν δεῖπνον, τὸ τοῦ κυρίου, ἢ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἕριστον.

Querunt Patres atque in iis S. Cyprianus Epist. 63. cur δεῖπνον potius, seu Cœnæ, quam ἕριστον, vel prandii nomine hocce Sacramentum donaverit S. Paulus, cum probabile sit Corinthios mane Eucharistiam celebrasse, qui fuit prisca Ecclesiæ ritus. S. Chrysostomus causam affert, παραπέμπων αὐτοὺς ἕρη τῆ ἐσπέρας καθ' ἣν τὰ φρικτὰ μυστήρια παρέδωκεν ὁ Χριστός, *Ut remitteret illos jam inde ad illam vespem, qua Dominus tremenda mysteria tradidit.* Dicta igitur Cœna in honorem primæ institutionis. Aliam rationem reddit Gregorius M. in Evang. Homil. 36: *Hoc convivium Dei, non prandium, sed Cœna vocatur, quia post prandium Cœna restat; post Cœnam vero convivium nullum restat: et quia æternum Dei convivium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit, ut hoc non prandium, sed Cœna vocaretur.*

COENA DOMINI, dicta etiam quinta feria ultimæ hebdomadis Quadragesimæ, qua scilicet mysterium Dominicæ Cœnæ a Christo fuit institutum. S. Eligius serm. 11: *Vocatur hæc festivitas Cœna Domini, eo quod hoc die Dominus cœnaverit cum Discipulis, eisque Sacramentum Corporis et Sanguinis sui traderit.* Concilium Meldense ann. 845. can. 46: *Nemo sacrum Chrisma, nisi in quinta feria majoris septimanæ, id est, in Cœna, qua specialiter appellatur Dominica, conficere præsumat.* Vide Isidorum de Offic. Eccl. lib. 1. cap. 28. et Honorium Augustod. lib. 3. cap. 84.

COENA VALDENSIUM Hæreticorum. Concilium Narbonense ann. 1285: *Aut Cœna Valdensis, ubi die Cœnæ, mensa posita, et pane superposito, Valdensis unus benedicens, et frangens, dansque astantibus credit secundum damnabilem sectam conficere Corpus Christi, etc.*

COENA LIBERA, dicebatur illa, inquit vir doctissimus Henricus Valesius, quam cœnabant in publico, qui ad ludum, vel ad bestias damnati erant, pridie antequam pugnarent: sic nuncupata, vel quod apponeretur ipsis quidquid postulassent, vel quod summa cum libertate et licentia perageretur. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Pridie quoque cum illa Cœna quam Liberam vocant, quantum in ipsis erat, non Cœnam Liberam, sed agapem cœnarent, eadem constantia ad populam verba ista jababant.* Fragmentum Petronii: *Venerat jam tertius dies, id est, expectatio Liberæ Cœnæ.* De hac cœna intelligendus Tertullianus in Apologet. cap. 42: *Non in publico Liberilibus discumbo, quod bestiariis supremam comantibus mos est.* Meminit etiam ejusdem cœnæ Schosliastes Juvenalis Sat. II. ad hæc verba:

Sic veniunt ad miscellanea ludi.

Genus, inquit, miserabile ferculi, miscellanea, cibus gladiatorum, id est, ultima Cœna. Ideo miscellanea, quia omnia quæ apponuntur eis, miscent, et sic manducant.

COENA PURA. Vett. Glossæ cap. de Festis pag. 274: *Cœna pura, παρακλήσις.* Gloss. Latino-Arabic. et Papias: *Parasceve, Cœna pura, id est, præparatio quæ*

fit pro Sabbato. Tertullianus lib. 5. in Marcion: *Dies observatis, et menses, et tempora, et annos, et sabbata, ut opinor, et Cœnas puras et jejunia, et dies magnos.* Sanctus Augustinus in Joan: *Acceleratam vult intelligi sepulturam, ne advesperasceret, quando tam propter Parascevem, quam Cœnam puram Judæi Latine apud nos usitatius vocant, facere tale aliquid non licebat.* Vetus interpres Jo. Chrysostomi serm. in Natalem Joan. Bapt.: *Qua die conceptus est Dominus, eadem die et passus est. Eadem ipsa dies Cœna pura fuit, in qua et Luna decima quarta occurrit.*

Baronius, inquit Scaliger, negat esse Parascevem, quia cœna pura apud Festum habeat offam suillam. Sed non advertit puram dici, non quia careat carnibus, sed quia religionis et dicis causa fit. Nam et Parasceve Judaicæ habuere carnes et nihilominus dicuntur Cœnæ puræ, quod dicis causa coquebantur, coquunturque hodie pro sabbato, quia in sabbato coqui non liceat. Vide eosdem Baron. anno Christi 34. num. 154. et Scaligerum ad Festum, et de Emendat. temp. pag. 533. 569.

COENACULARIUS, Cæupo. Gloss. Græc. Lat.: *Cœnacularius, Στάσιμος, ὁ τὰ ἐνοικία τῆς οἰκίας συνάγων, MS. Cœnacularius habet, et post συνάγων addit, ἡσων ὁ Δεσπότης.* [Cœnacularius Ulpiano, Qui cœnaculum conducit: Cœnaculariam autem exercere est quæstum facere ex locatione cœnaculorum.]

* COENACULATUS, Constans cœnaculis seu tabulatis: dicitur de domo, quæ plura habet cœnacula, nostris étages. Chron. Sublac. ubi de Joan. abb. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1048: *Fecit ibi domum infirmorum amplam et spatiosam Cœnaculatam.... Ibi fecit ante portam monasterii arcum Romano opere, et juxta domum amplam Cœnaculatam ad venientium susceptiorem.* [* Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 356. not. 1.]

† COENADICUM. Vide Cœnaticum.

COENAGIUM. Vide Cœnaticum.

COENALE, Taberna, cœnaculum, Cœnatio, Sidonio: Interdum cœna ipsa, refectio quævis. Charta G. Episcopi. Autisiod. ann. 1249. in Tabular. Eccles. Autisiod. fol. 235: *Super eo quod idem Balduinus dicebat, quod ipse poterat tabernam facere, et alia Cœnalia quæ ad mundinas pertinent.* Tabularium S. Bertini ann. 1205: *Minutam vero decimam, oblationes tam publicas quam privatas, Cœnalia, legata, etc.* Nicolaus de Braia in Ludovico VIII:

Per forâ, per vicos celebrant certamina cunctis Publica, nec prohibet Cœnalia dives egeno, Sed passim comedunt diffusio nectare venis.

† COENARIUS. Vide Cœnator.

COENATICUM, Idem quod Cœna, pastus, vel refectio: sed ea præsertim, quam milites exigebant ab hospitibus suis, dum in stationes suas sese conferebant. Has autem sustulit lex 12. Cod. Theod. de Erogat. militaris annonæ, (7. 4.) ubi, *Grave atque inauditum quoddam nomen Cœnaticorum introductum dicitur.* Sed apud nostros diu postmodum mansit. [Privilegium Ludovici Imp. pro Monasterio Miciacensi ann. 815. apud Baluz. Capitular. tom. 2. col. 1407: *Nullus ex eis ullum teloneum, aut ripaticum, aut pontaticum, aut salutaticum, aut cespaticum, aut Cœnaticum... exigere audeat.* Rursus occurrit in altera ejusd. Imperatoris Charta, apud Ludovicum Laquille inter Instrum. Histor. Alsat.]

Charta Caroli Calvi ex Tabulario S. Germani Parisiensis, apud Beslium in Episcopis Pictav.: *Aut Cespaticum, aut Cœnaticum, aut pastionem, aut lautaticum, etc.* Odo Abbas Glannafol. in Translat. S. Mauri cap. 6. num. 32: *Firma sive census piscium, toto quadragesimali tempore, quem more provincie Cœnaticum vocant.* [Bollandus ex quibusdam MSS. legit Cœnadicum.] Occurrit non semel in Chartis. [* Cœnaticum, vel potius Cœnaticum, ultimo loco laudatum, eodem sensu, quo supra Cœnagium, intelligendum est.]

COENAGIUM, Eadem notione accipitur in Tabulario S. Albini Andegav. quod in exclusis molendini de Varenna habebat idem Monasterium. Tabular. S. Albini Andegav.: *Decimam Cœnagii mei infra et supra exclusam meam.* Idem Tabular. ann. 1146: *Cum Canonici ab antiquo sextam censuum terragii... nec non vendarum totius terræ, vinagii, Cœnagii, in lampredis et alosis, et omni genere piscium haberent.* [Tabular. S. Nicolai ejusd. urbis: *Comes Hoellus dedit Deo et S. Nicholao insulam Denerallam integram simul cum parte sua Cœnagii.*] Alibi Cœnatio appellatur. Locum vide in Ductus.

* Nostri Cœnator, a Cœnare dixerunt. Le Roman du Riche homme et du Ladre Ms.:

De soi aisier moult se pena
Chis hom qui richement Cœna.

COENATIO, Cœnaculum, vel pars domus in qua cœnabant, apud Sidonium lib. 2. Epist. 13. et Carm. 22. Gloss. Græc. Lat.: *Τρίκλιος, Triclinium, Cœnatio.* Vide Julian. Antecess.

COENATIO VIOLENTA, in Charta Gaudfredi Comitiss Andegav. ann. 1061. apud Sammarthanos in Abbatib. S. Florentii Salmur. Idem quod Cœnaticum, de quo diximus.

COENATOR, COENARIUS, Officium Monasticum, penes quem erat cura reficiendorum Fratrum æstivis diebus vespere. Apud S. Dionysium in Francia, in claustrilatore quod est secundum Ecclesiam, visitur tumba cum hac inscriptione: *Cy gist Monsieur Jean de Montmorency, jadis Cœnator de ceans.* [Epitaphium Fr. Guill. Rayer apud Felibianum in Hist. Sandionys. pag. 581: *Cy git religieux et honneste personne frere Guillaume Rayer, Religieux et Cœnator de ceans.* Vide ibid. pag. 579. et] Doubletium in Histor. Sandionys. lib. 1. pag. 425. 861. *Cœnarius* in Tabulario Fossatensi; [ut et in Litteris Capituli S. Germani Paris. ann. 1353. lib. Annivers. B. fol. 101. *Magister cœnæ* in Litteris Henrici Præpositi Ecclesiæ in *Holt-hirchen* ann. 1301. apud Schannatum Dioc. Fuld. pag. 102.] *Cœnator Monachus*, dicitur in Charta Sugerii proxime laudata. Tabularium S. Dionysii: *Rainaldus de Pompona pro quodam feodo, quod ad jus uxoris suæ pertinere videbatur, singulis annis a Monacho qui Cœnam fratrum dispensare solet, 5. modios annonæ ex decima S. Leodegarii exigebat, etc.* Glossarium vetus: *Cœnatores, δεπνηταί. Cœnatorium, οἰκημα. δεπνητηριον.* Inscriptio Romæ ad D. Pauli, extra muros: *Hic jacet nomine Matræna C. F. in pace uxoris Cornelii Primicerii Cœnatorium, filia Porphyri Primicerii monetarium, etc.*

COENENTIARIUS, Qui victum manibus quæritat. Ugutio. [Melius, ut videtur, Cæmentarius. Vide Cæmentarius.]

† COENIPETA, Qui libenter petit alienas cœnas, Parasitus. Laurentius in Amalthea et alii Glossariorum Scriptores.

† **CENOBIALITER**, More Cœnobarum: Sub regula S. Benedicti Cœnobialiter congregati, in Privilegio anni 8. regni Theodorici, apud *Laguille Hist. Alsat.* pag. 10. Instrum. col. 1.

† **CENOBIAKKA**, Κοινοβίαρχος. Abbas, qui præest Cœnobia, apud Stephanot. Antiquit. Occitan. MSS. tom. 2. pag. 437: Anno DCXCIV. x. Kal. Februarii in domo Cœnobiarchum Electi, Dei gratia regnante potentissimo atque Christianissimo Principe Carolo Magno... constituti fuerunt nobiles et illustres Domini, etc.

† **CENOBITA**, Isidorus lib. 2. de Eccles. Offic. cap. 15: Primum genus (Monachorum) est Cœnobarum, id est in commune viventium, etc. Cassianus Collat. 18. cap. 4. Cœnobitas esse ait, qui in congregatione consistentes, unius senioris iudicio gubernantur. [Charta ann. 1005. pro Monasterio S. Victoris Massil. inter Schedas Peirescianas: *Sequestrantesque se cœperunt habitare simul, quos Græco sermone Cœnobitas, id est, in commune viventes cœperunt vocitare.*] Horum instituta præclare describit S. Hieronymus Epist. 22. ut et Zachæus lib. 3. Consultationum cap. 3. qui hæc de iis habet: *His conveniendi unus omnibus locus, sed dispar manendi, etc.* Sed hæc nota. Vide Hæftenum lib. 3. Disquisit. Monast. Cellotium lib. 5. Hierarch. cap. 5. et alios passim.

† **CENOBITALIS**, Eadem notione. Charta Hugonis de Guarlardone ex Archivo Monasterii Bonevallis: *Ego Hugo Guarlardonensis Dominus Deo dicatis Cenobitalibus in Bonevallensi Monasterio... largitus sum, etc.*

* **CENOBIALIS**, Idem, in Vita S. Galli ap. Pertz. Script. tom. 2. pag. 6. lin. 6.

* **CENOBIOTA**, Idem, in Ratperti Casib. S. Galli ibid. pag. 65. lin. 24.

* **CENOBIVS**, Idem. Donatio ann. 1115. ap. S. Rosa de Viterbo pag. 260: *Vobis Eusebio, simulque Collegio Cenobiorum vestrorum, qui in vita sancta perseveraverint.*

† **CENOBITALIS RELIGIO** apud Baluzium tom. 2. Miscell. pag. 217.

† **CENOBIVM**, κοινοβίον. Vim vocis explicat Cassianus Collat. 18. cap. 18: *Licet a nonnullis soleant indifferenter Monasteria pro Cœnobiis appellari: tamen hoc interest, quod Monasterium nomen est diversorii, nihil amplius quam locum, id est, habitaculum significans Monachorum: Cœnobium vero etiam professionis ipsius qualitatem disciplinamque designat, et Monasterium potest etiam unius Monachi habitaculum nominari; Cœnobium autem appellari non potest, nisi ubi plurimorum cohabitantium degit unita communio.* A. Gellius lib. 1. cap. 9. de Pythagoreis: *Id quoque non prætereundum est, quod omnes simul qui a Pythagora in cohortem illam disciplinarum recepti erant, quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant, et coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo appellabatur Κοινοβίον.*

* **CENOBIVM** apud Marin. Pap. Diplom. num. 75. not. 17.

† **COENOBIVM**, Ecclesia Cathedralis. Wolferus Canonicus Hildesheimensis in Vita S. Godehardi ejusdem Ecclesiæ Episcopi num. 23: *Beatus igitur Godehardus... ut Cœnobia nostri religionem eatenus rationaliter, Deo gratias, conservatam agnovit, condignas ilico divinæ miserationi laudes persolvens, omni eam devotionis studio ampliare, et in divini cultus exercitio condecorare satagit. Et*

infra: Cœnobium suum pastorali cura sapienter gubernavit, et Fratrum commoda in victu et vestitu, ceterisque indigentia humanæ necessariis, sæpius adauxit.

† **CENOBOLIUM**, Concilium, Conventio, in Glossis MSS. Reg. Cod. 1013. Alibi: *Concilium, Cœnobotium, cœtum ex Græco κοινοβόλιον.*

† **CENOCOPERIVM**, pro sepulchro, vel feretro. Epitaphium Bartholomæi Episcopi Isclani, apud Ughellum tom. 6. pag. 275: *In hoc Cœnocoperio reconditus fuit Bartholomæus Lombardus... Episcopus Isclanus 1389.*

† **CENODORIUM**, Eadem, ut videtur, notione in Hymno MS. in S. Ildevertum Episcopum Meldensem: *Suscitatus puer fuit; Prece cunctis emicuit, Gerebatur Cœnodorio, Corpus means Gornaio, etc.*

† **CENODOBIOLUM**, pro Cœnobiolum, Parvum Cœnobium. Rather. Veron. Episc. lib. Apologet.: *Incenso ab Ungariis Cœnodobiolo, ad hoc miserabiliter est perventum, ut ipse qui Abbatibus falso vocabulo solus gestabat cocullum, etc.*

† **CENODOQUIUM**, pro Xenodochium, quasi κοινοδοχείον, Commune receptaculum. Charta Ferdinandi Regis Hispaniæ ære 1099. apud Anton. de Yopez, in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 31. v: *U... sit Cœnodochium Dei in susceptionem pauperum, etc.*

† **CENODOXUS**, Vanæ gloriæ cupidus, qui famam captat. Papias MS. Legendum Cœnodoxus a Græco κενόδοξος.

* **CENOMIA**, Non musca canina, sed musca omnis mordax: non per i, sed per æ scribitur. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. [* Vide Furnal. ap. Forcellin. voce Cœnomia. Ecclasis vers. 231:]

Bruchi cum vespa, cynifes, Cœnomia multa
Me circumvolitant, etc.]

† **CENOPOLIUM**, Locus ubi poliuntur et ornantur cibi, Ugutioni: ex Græc. κοινοπέλιον, forum rerum venalium.

† **CENOVEHIVM**, Will. Brito in Vocab.: *Cœnum, lutum Cœnovehim, Cœnovectorium, instrumentum est cum quo portatur cœnum, vulgo nostris Civiere, Manuarium ferculum quo cœnum vehitur, vel aliunde egeritur ac defertur.*

† **CENOVEXIA**, Eadem notione. Eadmerus lib. de S. Anselmi similitud. cap. 218: *Sic igitur debemus innocentia, beneficio et prelacione uti in faciendo et recipiendo, sicuti usualiter portatur Cœnovexia. Quippe qui illam subeunt, faciem ad locum quo tendunt, ad locum autem unde veniunt, dorsa vertunt. Tribus enim aliis modis potest, sed non convenienter portari: videlicet ut facies sint contra facies, vel dorsum contra dorsum, vel facies ad locum unde procedere, terga vero quo ire debeant, convertantur.*

† **CENUBIVM**, Pollutio sic dicta a voce Cœnum. Gildas de Penitencia inter Canones Hibern. tom. 4. Anecd. Marten. col. 8: *Qui voluntate obsceno liquore maculatus fuerit dormiendo, si cervisa, et carne abundat, Cœnubium est. III. noctis horis stando vigilet, si sanæ virtutis est.*

† **COEPISCOPVS**, Glossar. Latino-Gall.: *Coepiscopus, Evesque Compain.* Apud S. Augustin. Epist. 34. accipitur pro eo Episcopo, quem *Coadjutorem* vocamus, ut et apud Paulinum Epist. 46. ad Romanianum.

† **COEPISCOPI** præterea videntur dicti Chorepiscopi. Vide in hac voce.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. *Coepiscopus, vicarie de l'êvesque.*

* Episcopus sæpe alterum ejusdem dignitatis *Coepiscopum* compellit, sed

rarius usurpatum quod Willibaldus presbiter scripsit Moguntino et Wirzburgensi episcopis Dominis sanctis et vere in Christo carissimis Lullo et Megingazo Coepiscopis; ap. Pertz. tom. Script. 2. pag. 333.

† **COEPIUM**, pro *Sebum*. Gall. Suif. Statuta Massil. lib. 2. cap. 33. *de macellariis § 6: Addentes insuper huic capitulo, quod Coepium non fundatur a modo nec debeat fundi intra muros Massiliæ, nec carnes inflentur cum ore, nec intestina bestiarum aperiantur, nec laventur in portu Massiliæ.*

† **COEPPE**, COIPPE, pro *Quippe*. Amalthea.

* **COEQUA**, Avientem. *Coequare, Aviver*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

* **COEQUABILIS**, Impositioni subjiaciendus. Liber Nemausi ann. 1483. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 32. col. 1: *Item quod si contingat denarios nostros imponi et quotisari secundum numerum focorum, dicti habitantes et cives Nemausi solum et dumtaxat sint contri-buibiles et Coequabiles pro centum focis, et non pluris. Vide infra Coecare.*

* **COEQUARE**. Vide supra *Coequa*.

* **COEQUATOR**. Vide supra *Coequator*.

† **COERCUS**, pro *Quercus*. Sic dicitur in Charta Domini de Luiniaco in Foretio ann. 1421. Platea quædam in qua olim fuerat Quercus: *Juxta Coercum de Lece.*

† **COESSE**, Simul esse, apud S. Bernardum Epist. 118. et Petrum Blesens. Epist. 134. et Serm. 47. Occurrit præterea in Miracul. S. Marculfi n. 16.

* Hinc, ut opinor, vox Gallica, *Cesme*, pro Comitatus, vulgo *Suite*, apud Phil. Mouskes:

Droit à l'entor de ni-quaresme,
Si com l'estor al voir aesne,
Revinl eis empereres mesme
Bauduins de Rome, et sa Cesme.

† **COESSENTES**, Sodales, *Compagnons*. Papias: *Coessentes, socii*. Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 477: *Tam manu quam consilio in bellico discrimine præclarus inter Coessentes suos multoties probatus est.* Utitur passim, pag. 544. 552. 586. 600. 664. 668. 759. 861. etc. ut et Vita S. Ephremi apud Bolland. n. 3. Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 256. etc.

† **COESSENTIA**, Passio S. Vitalis Martyris num. 6: *Gaude et lætare felix Ravenna... quæ beati Vitalis sepulchrali meruisti Coessentia insigniri.* [Occurrit præterea in Miraculis S. Marculfi n. 16.]

* **COESUS**, *Roso*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **COETUS**, pro *quietus*, ἡσυχος, in Gloss. S. Benedicti, quomodo nos vulgo dicimus, *Se tenir coi*, id est, quietus.

* Hinc *Coieient*, *Quiete*, *placide*, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 62: *Le suppliant se leva tout Coieient de son lit, etc. Quoitousement, pro Secretement, secreto*, in Vitis SS. Mss. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 13. v. col. 1: *Cele feme s'en ala Quoitousement au mostier S. Esteve, etc.* A Gallico *Co*, nostri dixerunt *Racoiser*, Moderare. Christina Pisana in Poem. *Le debat des deux Amans* MS.:

. Car qui Racoise
Des médians la murmure et la noise,
Moult sages est.

† **COEVANGELISTA**, in Epistola Stephani Papæ VI. inter Concilia Hisp. tom. 3. pag. 162. col. 2.

† **COEXECUTOR**, Ejusdem rei una cum aliis curator, v. g. testamenti. Legitur in Testamento Johannis de Nevill apud

Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 410. et in Charta Sententiæ definitivæ anni 1495. ex Tabulario Monasterii B. M. de Bono Nuncio Rotomag. *Cohæcutores Testamentarii* in Venditione Castri de Molanis ann. 1281. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 106.

† **COFA**, ut *Cofea*. Vide *Cuphia*.

COFANUS, Avis Apuleio, quæ aliis *Peticanus* seu onocrotalus. Vide *Frideric*. lib. 2. de Venatione cap. 2. 4. 34.

† **COFEA**, Tegmen capitis, Gall. *Coeffe*. Vide in *Cuphia*.

* **COFELLUS**, **COFFOLUS**, vulgo *Cofel*, Mensuræ annonariæ species. Charta ann. 1352. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 101 : *Item sunt de membris dicti pedagii (Marologii) quatuor Cofelli, qui solvuntur pro quolibet sextario a personis forensibus et extraneis, non habentibus hospitium proprium in dicto loco Marologii. de bladis quæ vendunt ipsi extranei in loco prædicto; quorum Coffolorum medietas, etc.* Ibidem : *Tenor costumarum villæ Marologii. De chascun cartal, un Cofel; et d'un dimieg cartal, un dimieg Cofel. Cofe vero, Vasis genus, in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 197. ch. 218 : Lesquelles femmes et filles travaillent en ladite mare ou lavaiche pour la nettoier, ... survint sus eule ung chappellain qui... print la Cofe, laquelle estout toute plaine d'eau et la getta sus lesdites femmes.*

COFFERUM, **COFERUM**, Gall. *Coffre*, Cista, arca, ex Cambro Britannico *Coffr*, quod idem sonat. Statuta Will. Scotiæ Regis : *De scrinio seu Coffero suo.*

COFRUM, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 312. Gervasius Dorobern. ann. 1182 : *Jussit hoc scriptum reservari... in Coffris suis et thesauro Wintoniæ. Testamentum Geraudi de Abbatis villa ann. 1271. in Historia Comitum Pontivens. pag. 204 : Et unum Coffrum ad custodienda supradicta. [Occurrit iterum in Processu de B. Petro de Luxemburgo tom. 1. SS. Junii pag. 537. et in Anecdoticis Martenii tom. 1. col. 1524.] *Coffri Lemovicenses*, in Charta Petri Episcopi Parisiens. ann. 1218. apud Sammarthanos, id est, ex opere Lemovicino.*

† **COFRUS**. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 176. col. 2. in Instrum. ann. 1318 : *Lectos et alia, Coffros, bastos et malas.*

† **COFFRETUS**, **AREULA**, Gall. *Coffret*. Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419. ex Archivis ejusd. : *Item duo Coffreti pares trium pedum longitudinis vel circiter ferrati. Obituar. MS. Ecclesiæ Morin. fol. 42. verso : Conserabuntur in uno Coffreto particulari.*

† **COFRUM**. Statuta generalia Ordinis Cisterc. ann. 1218. tom. 4. Anecd. Marten. col. 1312 : *A nullo Abbate portentur scrinia, quæ vulgo Cofria appellantur.*

COFFERARIUS, **COFFRARIUS**, **ARCARIUS**, qui *coffra*, seu arca Regiæ servat, in Fleta lib. 2. cap. 14. § 3. Anglis *The Cofferer of the Kings household*, Magni Oeconomi seu Dispensatoris Regis Contrarotulator, Vicarius, cujus munus est aliis familiæ Regiæ Officiariis sua salaria, seu stipendia erogare. Steph. Skinnerus in Etymologico Angli.

* *Coffert* Nostris olim. *Un petit Coffert*, in Lit. remiss. ann. 1404. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 342. nunc *Coffret*.

COFFIA, **COFLA**, Tegmen capitis. Vide *Cuphia*.

* **COFFIMENTA**, **COFIMENTA**, Fructus saccharo conditi, dulciaria, Gall. *Confitures*. Comput. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 191. col. 1 : *Item fuit solum eidem pro xiiij. lib. media de Coffimentis eidem præsentatis... Item fuit*

solum eidem pro vj. massapas necessarias ad portandum dicta Confimenta, etc. Vide Confectæ.

* **COFFINI**, *Mundæ de virgibus factæ desuper et subter*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* **COFFINUS**, *Squalum*, in eod. Glossar. Nostris *Coffin* et *Cofin*, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 170 : *A la porte duquel chastelet avoit une arbaleste pendue et un Coffin auquel avoit viretons ferrez. Adde Ordinat. reg. Franc. tom. 8. pag. 150. art. 7. Sed et convicium est, in aliis Lit. ann. 1410. ex Reg. 164. ch. 356 : *Iceulli Hardelet dist au suppliant ces parolles : Coffin, à pou que tu ne m'as tué.**

* **COFFINELLUS**, diminut. a *Coffinus*, Cistella, corbula, nostris etiam *Coffineau*. Arest. ann. 1330. 20. Apr. in Reg. *Olim parlam. Paris. : Harnesium et vaisalamentam argenteam dicti abbatis, quæ super quadam quadriga in sacis et Coffinellis.... asportari faciebat, ceperunt.* Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 154 : *Iceulle femme mist laditte monnoye en un Coffineau à mettre chandelle. Aliæ ann. 1455. in Reg. 183. ch. 41 : Le suppliant osta à iceulli Grangier les pommes et le Coffineau où elles estoient. Vitæ Patrum Mss. :*

De caures ouva et d'osieres,
Coffinax ouva et panieres.

Vide infra *Cofinarius*.

† **COFFINUS**, ut *Cofinus*. Pluries occurrit.

* **COFFOLUS**. Vide supra *Cofellus*.

† **COFFRARIUS**, **COFRUS**, etc. Vide *Coffrum*.

* **COFFRERIUS**, *Coffrorum* seu arcarum artifex, in Charta ann. 1283. ex Chartul. S. Magl. ch. 38.

* **COFFRETUS**, **COFRETUS**, *Arcula*, diminut. a *Coffrus*, Gall. *Coffret*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. : *Item solebat esse unus Coffretus argenteus deauratus, in quo erant plures peciæ cristalli. Pluries ibi. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : Item unum Coffretum magnum munitum et copertum coheri et stagni sive ferri albi. Adde Probat. Hist. Nem. tom. 3. pag. 170. col. 1.*

* **COFFRINELLUS**, **COFFRULUS**, Eadem notione. Inventar. S. Capellæ ann. 1363. ex Bibl. Reg. : *Item unus pes unius SS. Innocentium in quodam Coffrulo de serico, in quo Coffrulo etiam sunt aliquæ reliquæ.... Item unus Coffrulus argenteus, in quo est unum os tibiar S. Leodegarii. Aliud ann. 1366 : Item sunt in quodam Coffrinello sive capella xv. litteræ, etc.*

* **COFRUS**, **COFRUS**, Gall. *Coffre*, in Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg. : *Duo Coffri ad candelas reponendas. Formul. Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 29. v. : Cum.... mandasset quæsitum ad civitatem præsentem Massiliæ certam quantitatem raubar suæ, ut pote Coffros, etc. Mirac. Mss. Urbani PP. V. : Aperuit quemdam Coffrum ipsius loquentis et furtive extraxit saqueum, quo erant 180. franci. Vide infra *Cophrus*.*

† **COFINA**, Idem quod *Cofinus*, apud Rymer. tom. 9. pag. 365. col. 1 : *Quandam Cofinam de Corio cum diversis jocalibus... et mittere eandem Cofinam, etc.*

† **COFINIS**, Eadem notione, apud eundem tom. 2. pag. 691.

* **COFINARIUS**, *Qui vent ou fait corbeilles*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide supra *Coffinellus* in *Coffinus*.

COFINUS, *Cophinus*, fuscina. Capitulare de Villis cap. 62 : *Quid de buticis et Cofinis, id est, scriniis, etc. [Occurrit in Statut. Massil. lib. 6. cap. 1. pro corbe, qua fimus in vineas defertur.]*

COFINELLUS, Minor *cophinus*, in Regula Templariorum, cap. 44. [et in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 397. col. 2.]

COFRA, Observantiæ Regni Aragon. lib. 9. tit. de Salva Infantion. § 9 : *Veruntamen quoad munera personalia, vel Cofram præstandam, vel faciendam domino loci, talis infantio non tenetur. [*F. pro Cæna. Vide in hac voce.]*

† **COFRARIA**, Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 32 : *In quibusdam certis Ecclesiis diebus aliquibus circa festum Pentecostes sunt pauperibus convivia, quæ Cofrarias vocant, ad quæ multi conveniunt pauperes, qui per signa data illic invitantur.*

* *Hispanis Cofradia*, Confraternitas ; sed et forte legendum *Confraria*, Gall. *Confrairie*. Vide in hac voce.

† **COFRITUM**, Tributi species, ut videtur. Tabular. Rothonense : *Retwobri dat villam Cleges sine tributo et Cofrito.*

* **COFRETUS**. Vide supra *Coffretus*.

† **COFRUM**, **COFRUM**. Vide *Coffrum*.

* **COFRUS**. Vide supra *Coffrus*.

* **COGA**, Germ. *Putenschlegel* oder *Kog*, womit man die Reiffen antreibt. Vocabul. Lat. Gall. ann. 1482. ADEL.

† **COGACCIO**, *Coactio*, Gall. *Contrainte*. Tabular. Calense in Charta Almarici de Meulento ann. 1266 : *Absque Cogacione aliqua alienandi eandem possessiones.*

† **COGASTER**, **COGASTRANUS**, **COGUS** secundarius, Ital. *Cocastro*. Charta visitationis Monast. Castrensis ann. 1261. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Dispensarius procurer coquum et Cogastrum. In altera Charta ejusdem Archivi Armar. Hispan. num. 41. legitur : Uno scutifero, tribus garciferis, clavario, coco, Cogastrano, portario, etc.*

* **COGBELLINUS**. Charta ann. 1197. apud Ughellum tom. 7. pag. 1274 : *Extra parietem, juxta Coghbellinos ejusdem Petri.*

† **COGCIONES**. Vide *Cociones*.

COGCHULST, **COGCHULT**, Navium debitum, navaticum, tributum quod ex *Coggis* penditur : Germanis enim *Schuld*, est debitum. Vetus Charta apud Wilhelmum Hedam in Odibaldo Episcopo Traject. : *In Almere Regalis census, qui vocatur Cogchulst. Alia Ottonis Imp. ann. 949. apud eundem : Insuper et tributorum, quæ Huslata et Cogschult dicuntur, etc. Teloneum Coggonum videtur nuncupari in Diplomate Waldemari Daniæ Regis apud Pontanum lib. 7. Histor. Daniæ : *Telonea Coggonum manent prout fuerant ab antiquo. Vide Cogo.**

* **COGERA**. Hist. belli Foroju. in Append. ad Monum. eccl. Aquil. pag. 54. col. 2 : *Girardus.... portans arcum unum continue cum una Cogerâ, multum vexabat, etc. Perperam, pro Corrigha, ut legitur apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 1213.*

* **COGEUS**, f. *Ferialis*. Consuet. Mss. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Duo debent esse pulmenta in die Cogeâ. Dantur quotidie duo fercula, et in diebus duplicibus additur tertium. Nostris vero Cogent, idem quod necessarium sonat. Lit. ann. 1372. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 463 : *Iceulli fait et mestier (de drapperie) qui est Cogent à tout l'universel monde, et plus est chose profitable. Cogament, Secreto, Gall. Secrement interpretatur Anonymus, qui**

circa medium seculum XIV. de hæresi Albigenensium scripsit, in Hist. Occit. tom. 3.

* **COGGA**, Navis species. Vide *Cogo*.

* **COGIARIUM**, *Donatio imperatoris*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Sed. leg. *Congiarium*, ut et in alio ex Cod. 7641. pro *Cogitarium*.

† **COGGO**, Vide *Cogo*.

† **COGIA**, Conjux. Formulæ Andegav. art. 17: *Dum cognitum est quod homo, nomen illi, in venditione de integrum statum suum ad homine, nomen illo, et Cogiz sua illa, et ipsa venditione mēneme (minime) invenisse non potuerunt*. Vide *Cogive*.

COGIATICUM, Quævis præstatio coacta. Charta Caroli III. Imp. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 399: *Nec ullas publicas functiones, aut redditiones, vel illicitas occasiones, vel Cogiaticum, seu sparvarios, vel operas..... superimponere audeat*.

COGINA, inter vasa et ministeria sacra recensetur in Charta Ferdinandi Imperatoris Hispaniæ æræ 1191. apud Anton. de Yopez in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 7: *Tres concos, et 3. acerces, et 2. orceolos, et 2. Coginas, et candelaria unam, et candelabra duo, omnia hæc de laton*. Vide *Cocinnula*.

COGITAMEN, Cogitatio apud S. Eulogium lib. 3. Memor. SS. cap. 5. et 7. [et in Appendice ad 22. Maii de S. Humilitate pag. 131.] Gloss. Lat. Græc.: *Cogitamentum*, ἐνθύμημα. [Bis occurrit in libro 4. Esdræ cap. 7. §. 57. et cap. 14. §. 14.]

COGITARE, Existimare, putare. Gesta Regum Francor. cap. 35: *At illa Cogitans, quod Landricus esset, etc.* Id est, *putans*.

* **COGITARIUM**, Cogitatio, *Excogitation*, in Lit. remiss. ann. 1364. ex Reg. 96. Chartoph. reg. ch. 323: *Le suppliant et feu Guillaume, dit le Flamment, buvoient à un escot..... sans nulle rancœur ou mauvaise Excogitation*. Vita S. Nivardi archiep. Rem. tom. 1. Sept. pag. 283. col. 1: *In Cogitatio mentis gerebat hunc cœlestem thesaurum, etc.* Vide supra in *Cogitarium*.

† **COGITATIVUS**, Multum cogitans, Gall. *Pensif*, in Vita B. Giraldi de Salis, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 1012.

† **COGITATORIUM**, Receptaculum cogitationis. Tertul. de Resurrect. cap. 15: *Animæ Cogitatorium*. Vide eumd. de Spectacul. cap. 2. et de Anima cap. 14.

† **COGIVE**, Conjux. Formulæ Andegav. art. 36: *Incipit epistola, quem pater et mater facit in filio.... Idcirco ego in Dei nomen illi, et Cogive mea illa dulcissima, et a nobiscum integra amore diligendo filia illo*. Vide *Cogia* et *Cogux*.

† **COGLA**, pro *Cochlea*. Vide in hac voce.

COGNABO, *Igniarium unde ignis excutitur*. Papias.

COGNATIO SPIRITUALIS. Vide *Generatio*.

* **COGNATIO**, Corpus, ordo, societas. Charta ann. 1198. in Chartul. Arremar. ch. 95: *Haymo furnarius et tota Cognatio furnariorum ipsi querelæ imperpetuum abrenuntiaverunt; ita tamen quod unum solum de tota parentela furnariorum bis in die, si voluerit, cum uno equo ad nemus illud introire licebit*.

† **COGNATUS**, Levir. Johannes de Janna: *Et est Levir Cognatus, scilicet frater mariti vel uxoris*. Albertinus Mussatus de Gestis Henrici VII. Cæsaris lib. 4. rubr. 1: *At Regina gravissimis affecta*

doloribus: hinc Cognati necem multorumque procerum deflebat interitus, quos tam instans bellum, quam lethalis aeris perniciosus morbo consumserat. Ubi Pignorius: *Cognatum appellat Goleranum noto Italicismo eum qui erat viri frater*. Pro quibusvis consanguineis affinibusve vox *Cognatus* accipienda videtur in Gestis Trevirens. Archiepisc. apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 216: *Contingit olim, cum Imperator Fredericus Mediolanum civitatem magnam obsessam ad deditionem cogisset, Cognatos et parentes domini Urbani Papæ inter cæteros captivos teneri, etc.*

* **Cognata**, Mariti vel uxoris soror, in Inscript. Fabret. pag. 222. Unde in quibusdam locis *Cuignat* et *Cuignate* appellantur, ut observat D. Montisfalc. tom. 9. Antiq. expl. pag. 102.

COGNATI GERMANI. Patruelis, vel sobriini, *Cousins Germains*. Charta Communis Peronenis ann. 1207: *Consanguinei, qui vulgo Cognati Germani appellantur. Cousin remuë de German, in Chron. Flandr. cap. 6. id est, remotus gradu a germano*.

COGNIDIUM, Potionis species apud Aegyptios, vel saltem Alexandrinos. Papias: *Cognidium, genus potionis ad bibendum*. Gregorius Magnus lib. 6. Epist. 37. ad Eulogium Episcopum Alexandrinum: *Suscepi autem benedictionem S. Evangelistæ Marci, juxta breve vestris epistolis insertum. Sed quia Collatum ac Jurithium non libenter bibo, præsumens Cognidium requiro, quod in hac urbe post multa tempora, vestra innotescere transacto anno Sanctitas fecit. Nam nos hic a negotiatoribus nomen Cognidii, et non substantiam comparamus*.

* Vox corrupta, ut videtur D. Falconet, pro *Cocum gnidium*, quæ bacca est species thymelææ, catharticum celebre apud antiquos jam ab ævo Hippocratis. Vide *κοκινδών* in Glossar. Græc.

COGNITAMENTUM, Idem quod *Adcognitatio*, Promulgatio. Capitula Caroli Calvi tit. 27. cap. 3. [** post redit. a Confluent. ann. 860.]: *Sed et illa capitula.... adcognitent, et Cognitamentum quod modo apud Confluentes fecimus, omnibus innotescant*. Infra: *Qui deinceps talia præsumperit, sicut in Cognitamento illorum continetur, hoc emendare cogantur*. Vide *Adcognitare*.

COGNITIO, Homagium, nostris *Reconnaissance*. Consuetudines Catalaniæ inter dominos et vassallos MSS. cap. 49: *Debent facere instrumentum protestationis quod faciant directum Domino majori, seu Cognitionem, vel homagium, vel aliquid aliud de quo teneatur*.

* Clientelæ professio. Charta ann. 1276. ex Tabul. Auxit. archiep.: *Et quod dictus Oddo teneat nomine vassalagii dictum castrum ab archiepiscopo,.... et faciat dicto domino archiepiscopo unum ensen garnitum trium soldorum Morlanorum in signum Cognitionis*. Charta Phil. III. reg. Franc. ann. 1283. in Chartul. ecel. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 2. vº: *Nolumus quod eidem episcopo et ecclesiæ suæ fiat aliquod præjudicium posterum, quin homagium hujusmodi fiat et fieri debeat in loco debito seu etiam consueto; nec eidem etiam episcopo et ecclesiæ suæ, super eo quod Cognitionem interposuit super dicto feodo in dicto palatio nobis volentibus, cum ibidem alias jurisdictionis exercitium non haberet, fiat præjudicium quantum ad Cognitionem atibi super dicto feodo faciendum*. Hinc

* **COGNOSCERE**, Homagium præstare, clientelam profiteri. Charta ann. 1196.

in Chartul. S. Joan. Laudun. ch. 105: *Quædam contentio erat inter me et ecclesiam B. Mariæ sanctique Johannis de Lauduno pro domo sua de Sauwerzis, in qua plurima clamabam, quæ mihi non Cognoscebantur*. Alia Simon. dom. Castivil. ann. 1208. in Chartul. Cam. Comput. Paris. fol. 400. rº. col. 1: *Comes (Campaniæ) volebat quod Castrumvillanum, quod de feodo domini Campaniæ Cognoscebam, caperem de ipso ligie et tenerem*.

* **COGNITIO**, Jus de re aliqua cognoscendi atque de ea judicandi. Lit. ann. 1356. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 352: *Et eorundem prænominatarum Cognitionem scilicet et examen; ac totam Cognitionem, punitionem, etc.* [** Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Kundschaft*, col. 1144.]

COGNITIO PLACITI, Anglis Jurisconsult. *Conusance de plée*, est privilegium, quo urbs vel civitas donatur a Rege, ut intra libertatis suæ prociunctum jus habeat tenendi placita de omnibus contractibus et prædiis: cujus ea vis est, ut si qui horum locorum incolæ in jus pro quavis re vocentur in Curiam Regis, Majores seu Baillivi ejusmodi libertatum possint petere cognitionem placiti: id est, ut res ante ipsos pertractetur et judicetur. Rastallus. Adde Cowellum. In Assisiis Hierosolymitanis MSS. passim occurrunt hæ formulæ: *Se mette en l'esgard ou Connoissance de Court; La Court esgarde et Connoist, etc.* Eadem cap. 45: *Seignour ne doit failir d'esgard, ou de Connoissance de Court à home, ne à feme, qui la requiert en la Court*.

* **COGNITIONALIS**. Vide supra *Certamen Cognitionale*.

* **COGNITIONALITER**, Scienter, re cognita. Charta ann. 1339. ex Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 534: *Eumdem Bernardum.... Cognitionaliter absolventes et omne impedimentum ea occasione in bonis suis.... appositum totaliter amoventes, etc. Congnoissamment, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. ch. 98: *Lesquels Congnoissamment amenderent ledit fait. Congnoissamment, in Ch. ann. 1319. ex Chartul. Latinac. fol. 226. vº*.*

1. **COGNITIONES**, Insignia, arma, seu potius saga militaria armis et insignibus depicta, quibus Nobiles a se invicem discernuntur, et innotescunt: Anglis, *Cognissance*. Ordericus Vitalis lib. 13. pag. 855: *Petrus de Maulia, alii que nonnulli fugientium, Cognitiones suas, ne agnoscerentur, projecerunt*. Matthæus Paris ann. 1250: *Cum viderent hostes Christi armis, vexillis, et Cognitionibus picturatis, quas bene noverant, cum derisionibus superbire*. Δείγματα, Græcis. Vegetius lib. 1. cap. 18. de Militibus: *Diversis coloribus diversa in scutiis signa pingebant, ut ipsi nominant, δείγματα, sicut etiam nunc moris est fieri*. Oracula Leonis Imp. de Andronico Commeno, qui Agnetem Philippi Augusti Regis Francorum filiam in uxorem duxerat: *Ὁ τῷ ξένῳ δείγματα συγκεκραμένους*. Le Roman de Rou MS.:

N'i a riche homme ne Baron
Qui n'ai cés lui son gonfanon,
Ou gonfanon, ou autre enseigne,
Ou sa mesnie se restraingne,
Connoissances, ou entresains,
De plusieurs guises escus pains.

Le Roman d'Aubrey MS.:

Sa Connoissance fu d'un pail mult cler.

Guill. Guiart, ubi de prælio Boviensi, de vexillo Ottonis Imp.:

Cils dragons soutint la banniere
Des connoissances l'Emperiere.
Idem in S. Ludovico, ubi de Manfredo
occiso :

En la chace est Mainfroi tué,
Més onc nus homs ne pot à dire
Pour certain qui le pot ocire :
Car le jour de celes nuissances
Porta estranges Connoissances.

Hoc est, eo in prælio, alterius, seu inu-
sitata insignia detulit. Et infra, ubi de
Henrico Consentino, qui Caroli Regis
arma induerat in prælio quo Conradum
fudit.

El premerain pour le conduire
Est li preus Henris de Cosances,
Cel jour porta les Connoissances
Du Roi, par quoi plustot peri.

Vide Gobelinum lib. 9. Comment. Pii II.
PP. pag. 223. et Hemricurt. de Bellis
Leod. cap. 41.

* 2. **COGNITIONES**, Litis instrumenta.
Lit. ann. 1322. tom. 7. Ordin. reg.
Franc. pag. 421: *Aliqui officiales nostri
dudum de villa Brivatae et aliis villis et
locis dictorum præpositi et capituli....
fuerunt, causa cognita, expulsi;..... prout
hæc in dictis privilegiis, Cognitionibus,
ordinationibus et executionibus inde sub-
secutis asseruit contineri.*

COGNITOR, Judex, in Codice non se-
mel. [Hinc in Glossis Isidori: *Cognitor
a cognoscenda causa dictus, vel Executor
curiosus*. Prius membrum iudicem ut in
Codice, posterius significat Delatorem,
qui curiosus dictus est, quod in vitam
aliorum inquireret, et ad Principem,
quæ cognorat, deferret. Papias MS: *Cognitor
præsens præsentis datur ad litem
solvendam, Procurator vero etiam absens
ad omnes res*. Sed id discriminis Cogni-
torem inter et Procuratorem Latinis
ipsis notum est. Si plura cupis, vide
Gronovium 4. de pec. vet. cap. 3. et Pi-
tiscum in Lexico Antiqui. Rom.] [* *Cog-
nitor* qui *Executor curiosus* in Gloss.
Isid. dicitur est Exactor de schola agen-
tium in rebus, non Delator.]

COGNITOR qui vice sacra iudicat, in
Codice.

COGNITORES etiam dicuntur, ii, quos
Pontifex retractandis et recognoscendis
Episcop. et Conciliorum sententiis pro
data occasione committebat: hos *επι-
γνώμονας*, vocat Concilium Sardicense
can. 3. De iis Morinus lib. 1. Exercit.
Eccles. cap. 20. [* *Vide Marius Mercat-
or*, pag. 134. edit. Baluz.]

† **COGNITORES BANNORUM**, f. Ministri,
qui de mulctis ob *bannum* infractum
impositis cognoscebant. Privilegia a
Raymondo de Agouto superiori Domino
castri de Masalgis ann. 1348. concessa
Johanni de Masalgis inferiori con-
domino, ex Archivo Præsidis de Mazau-
gues: *Item quod Bannerii, Extimatores
et Bannorum Cognitores communes in
dicto castro concorditer... eligantur.*

* **COGNITUS**, Sciens. Lex Wisigoth.
[* lib. 7. tit. 2.] cap. 9. tom. 4. Collect.
Histor. Franc. pag. 391: *Si de fure quis
Cognitus comparaverit. Si quis rem fur-
tivam sciens a fure comparaverit, etc.*

† **COGNOMEN** Romanis erat uniuscu-
jusque nomen proprium, quod nomini-
bus gentilitiis subjungebatur: Francus
vero nostratibus aliisque Recentioribus
nomen est proprio nomini superadditum.
De cognominibus antiquorum Ro-
manorum consuleri potes Lexicon Pi-
tisci; de posterioris autem ævi cogno-
minibus, quæ nos spectant, (in Instru-
mentis enim hujus ætatis passim
currunt) placet hic exscribere quæ
Mabillonius docet lib. 2. de Re Diplom.

cap. 7. n. 3. et seqq. Nonnullis præmis-
sis de nominibus adscititiis, quæ apud
Francos Neustrasios viris insignioribus
et litteratis aliquando accedebant, sæ-
culo nono maxime et octavo, subjunct:
Tandem sub finem sæculi X. sed maxime
sæculo XI. ineunte, cognominum usus
frequentari cœpit, eorumque origo pro-
cessit variis ex causis. Quandoque ab
arte eorum quibus imponebantur ut
Petrus Pistor, Robertus Coquus, etc. Ali-
quando ab eventu quodam, quo modo
longe ante id tempus nepoti Ausonii
tributum nomen *Pastori*

quia fistula primum
Pastorale melos concinuit genito.

Auson. in Parental. Epist. 12. Nonnun-
quam a scommata, dichterio seu faceto
dicto, unde *Richardus Insanus, Guillel-
mus Bastardus*, quod cognomen ipse
Willelmus Conquæstor assumit in Episto-
la ad Alanum Britanniae Comitem,
Ego Willelmus, cognomeno Bastardus.
Ad hæc derivata sunt cognomena a
patre vel expresso filii nomine, ut
Gradulfus filius Isembardi, in Chartario
Castridunensi, vel suppresso in hunc
modum, *Paulus Warnefredi*, qui diaconus
et monachus Casinensis fuit reg-
nante Carolo M. Hinc orta sunt cogno-
mina vernacule desinentia in son, qualia
Wiliamson, id est, Willelmi filius: *Jac-
quesson*, Jacobi; *Colesson*, Nicolai;
Pierson, Petri; *Jeanson*, Joannis, et his
similia. Ex eodem capite prænobiles fami-
liæ apud Anglos censentur, *Fitzjeon*,
Fitzgerald, *Fitzpierre*, *Fitzhaimon*. Qui-
dam a matre id traxerunt, quemadmo-
dum in Chartario Dunensi legitur, *Pa-
ganus filius Mariæ*; et in alio S. Martini
a Campis, *Herluinus filius matris suæ*;
itemque in Charta pro cœnobio S. Remi-
gii apud Remos, *Petrus filius matris
suæ*, forsân quod isti inter nothos habe-
rentur, ignoto patre. Denique ut alia
prætermittam, cognomina non raro de-
sumta sunt ex loco, urbe ac regione;
hinc *Herbertus Britto*, *Rainbaldus de
Calniaco*, *Thomas de Marla*. Sic nobiles
plerique a loco domini sui cognomen-
tum suum acceperunt; unde familiæ
Codiacensis, Torinensis, Cherisiacensis
et aliæ perillustres. In Chartario
Userchensi apud Lemovices legitur
ejusmodi cognomen duplex, a patre
simul et loco domini acceptum, ubi
Geraldus Petri de Noalas, id est filius
Petri de Noalas, *dedit Deo et sancto Pe-
tro pro anima patris sui ac matris suæ
partem suam de terra de Molnat in par-
rochia S. Vincentiani, et quicquid in
eam requirere posset juste aut injuste vel
aliquis per ipsum; et absolvit fevales suos
ut dent sancto Petro. Hoc donum fecit in
manu domni Gauberti Abbatis cum libro*,
sub annum M. XCIX. ubi habes cogno-
men duplex, unum a Petro Giraldis pa-
tre, alterum a *Noalas*, qui locus est in
pago Lemovicensi, unde nomen traxit
illustrissima familia de Noaliis, etc.

Itaque ex his omnibus, aliisque
capitibus orta sunt varia familiarum
nomina, quæ primo incerta cum fuis-
sent, postmodum fixa et propria esse
cœperunt. Scommatica seu jocularia
nobilium nomina quidam corrupta pu-
tant, depravatis prædiorum vocabulis,
a quibus illa originem ducebant: At
certum est, permulta, saltem promiscui
vulgi atque etiam nobilium quorum-
dam, ab origine ex dichteris imposita
fuisse; qualia sunt in optimæ notæ
Chartario Dunensi Majoris-Monasterii,
scripto ante annos quingentos: *Odo*

*Mala Musca, Robertus Muletus, Rainal-
dus Bastardus, Constantinus Jocolator,
Vivianus Ninium habens frumentum,
Bernardus Malaparola, Raheirus Tineo-
sus, Guarinus sine barba, Guarinus Ra-
biardus, Archembollus Foliolus, Guarne-
rius Oculus canis, Archembaldus Pejor
lupo, Odardus de Paliardo, Petrus Mali-
loquus, Robertus Flagellum, Hubertus
Minat bovem, etc.* Sed præ his illustres
fuerunt *Fulco Rufus, Goffridus Grisago-
nella*, Comites Andegavenses, alique
non minoris dignitatis. Qui a prædiis
cognomina ducebant, aliquando varia
pro tempore et prædiorum varietate cog-
nomina sibi adscribebant; ex quibus
Drogo ex familia Bovensi qui sub Rot-
berto et Henrico Regibus vixit, inter-
dum *Bovensis*, interdum de *Papyriaco*:
Ingelramnus ejus filius, promiscue *Both-
vensis, Codiciacensis* et de *Fara*: Thomas
denique Ingelramni filius, de *Fara* vel
de *Feria, Codiciacensis, de Marna*, seu de
Marla cognominabantur.

Hæc cognomina raro imponeban-
tur Episcopis, Clericis, Monachis et Fe-
minis: forsân quod illorum dignitas et
tituli essent cognomenti loco ad eos
designandos; neque scommatica voca-
bula deceret sacri Ordinis Ministros;
nec dignitatum sæcularium nomina,
quæ a prædiis deducta erant, eis conve-
nient. Nam femina conjugatæ non
alio passim quam mariti sui nomine
gloriabantur. Invenio tamen quosdam
ex Clericis et Monachis cognomine af-
fectos sæculo XI. desinentia in eod.
Chartario Dunensi, Userchensi, et alibi.

Eodem sæculo ineunte rara
erant ejusmodi cognomina, ut patet ex
chartis regnante Rotberto editis: pos-
tea vero sub Henrico et Philippo Regi-
bus trita res esse cœpit; tametsi pauca
per id tempus ad posterum traduceban-
tur: quod sæculo XIII. usitatus fuit. In
Charta quadam sæculi XI. qua Herveus
Grivellus Monachus S. Martini quasdam
res concedit, nominantur ejus fratres,
Raginaldus absque cognomeno, et *Hugo
Morellus*: quod cognomen penitus a
Grivello diversum est. At in eodem
Chartario inveniuntur plures *Borelli*,
*Bocherii, de Canta-merula, Pagani, Des-
reati, de Garlanda*, quæ familiarum cog-
nomina esse constat. Porro hæc cogno-
mina in Chartis, maxime in subscrip-
tionibus, non continuo ac recto ordine
post nomen, sed supra inter lineas ad-
scribi solebant; unde et *Supra-nomina*
dicta volunt viri docti, quæ vox reperit-
tur in chartariis maxime Italicis; tran-
siitque ad nostrum Gallicum idioma,
vulgo *Surnom*. Nisi id ita dictum ma-
vellis, quod supra primarium nomen ac-
cederet, quasi secundaria. Hactenus
Scriptor diligentissimus. Vide *Suprano-
men*. [* et Murator. Antiq. Ital. dissert.
41. De nominibus et agnominibus anti-
quorum, tom. 3. col. 721. sqq.]

† **COGNOMENANS**, COGNOMINANS, Cog-
nominatus, appellatus. Charta Wan-
demiri ann. 690. inter Instrum. Hist. S.
Germani a Pratis pag. v. col. 1: *Villa
Cognominante Gomariovilla in pago Stam-
pinsi*. Charta Dagoberti Regis Franc.
tom. I. Annal. Benedict. pag. 685. col.
2: *Villa Cognominante Iticinoscoam in
pago Parisiaco*.

Unde nostris *Cognomer*. Lit. remiss.
ann. 1452. in Reg. 181. Chartoph. reg.
ch. 214: *Lequel compaignon, comme Ven-
dit, se nommoit ou Cognomoit Motin Fa-
muer*.

† **COGNOSCENTIA**, Cognitio, scientia.
Responsio Marini Victorini Rhetoris ad

Candidum Arrianum apud Mabillon. tom. 4. Analect. pag. 158 : *O altitudo divitiarum et sapientiae et Cognoscentiae Dei*. Ibid. pag. 286 : *Deum dicemus supra omnem existentiam, supra omnem vitam, supra omnem Cognoscentiam*.

1. **COGNOSCERE**, Coire, misceri. *Stupro Cognita*, apud Lamprid. in Heliogabalo. Vetus Pœnitentiale MS. : *Qui in Quadragesima ante Pascha Cognovit uxorem suam, etc.* Ordericus Vital. lib. 10 : *Postea sponsam suam... Cognovit, quæ sequenti anno filium ei peperit*. Michael Scotus de Physion. cap. 7 : *Nec se permittat Cognoscere a viro per 7. dies*. Occurrit passim in Sacris libris. Vide Appendicem ad Concilium Lateranense III. part. 6. cap. 10. 17.

2. **COGNOSCERE**, Fateri, agnoscere, nostris *Avouer, reconnoître*. Ordericus Vitalis lib. 11 : *Et proditorem, quam fecerat, palam Cognovit*. Ita *Cognoscens latro*, est confitens in Legibus Edw. Confess. cap. 26 : *Justitia Cognoscentis latronis sua est*. [*] i. e. jus cognoscendi de latrocinio.] Adde Bracton. lib. 3. tract. 2. cap. 33. 34. 35.

3. **COGNOSCERE**, Approbare. Atto Vercell. de pressuris Eccl. apud Acherium Spicil. tom. 8. pag. 86 : *Inutiles namque Sacerdotes internus Judex et provehit et non Cognoscit, quia quos permittendo tolerat, profecto in eis judicium probationis ignorat*.

4. **COGNOSCERE**. Vide supra in *Comitio*.

1. **COGNUS**, a Gallico *Coin*, Angulus. Epistola Guillelmi Meldensis Episc. ad Clementem Papam ann. 1383. inter Instrum. Hist. ejusdem Eccles. tom. 2. pag. 241 : *Primo ex parte anteriori Ecclesie Meldensis incipiendo a domo, quæ est in opposito Cogni domus nostri Episcopi... sicut protenditur vicus ex utraque parte usque ad Cognum Ecclesie Meldensis exclusive*.

* Charta ann. 1310. ex Chartul. priorat. Villæ petros. : *Habeant potestatem ponendi et habendi omni die tres nassas... in certo loco, qui incipit a Cogno muri monachorum prædictorum*.

2. **COGNUS**, Sigillum, quo literæ signantur. Charta Alph. reg. Castel. ann. 1236. ex Tabul. Massil. : *Quod quidem instrumentum bullari fecimus bulla nostra plumbea, cum bulla aurea nostra non posset bullari propter fracturam Cogni, ex parte videlicet sculpturæ leonis. Coin, eadem notione, in Assis. Hierosol. cap. 192 : Et le privilege qui en sera fait doit estre coigné des Coins dou seignor. Et in Pacto inter reg. et archiep. capitulumque Lugd. ann. 1320. ex Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 126. r° : Excepte l'exercice et les emolumens des Coinz es-pertituelz dudît éveschié (d'Autun.)*

COGO, Navigii genus, quod *Cogs*, Angli dicunt, Galli *Coquets*. Matth. Paris ann. 1218 : *Præparatis Cogonibus, Galeis et aliis navibus onerariis*. Thomas Walsingham. in Ricardus II. pag. 199 : *Cujus summa se extendat ad 37. galeias, 8. Cogones, et nonnullas bargias*. Occurrit infra non ampl. pag. 201. 318. 319. 320. 322. ut et apud Vincentium Bellovacens. lib. 31. Speculi Histor. cap. 83. 84. Jacobum de Vitriaco lib. 3. Hist. Orient. pag. 1136. in Chronico Slavico incerti auctoris apud Erpenium Lindenbrogium ann. 1361. [apud Martenium tom. 3. Anecd. col. 288. in Epistola Jacobi Episc. Acon. ad Honorium III. Papam, et col. 296. in altera ejusd. ad eumd. Epist.] etc. [*] Vide Jal. Antiquit. Na-

val. vol. 2. pag. 242. sqq. et Murat. Antiq. Ital. tom. 2. col. 526.]

COGGO, apud Godefridum Monach. in Chron. ann. 1218. Matth. Westmonast. ann. 1066. et 1296. pag. 221. 429. et in Diplomate Waldemari Danie Regis ann. 1326. Vide *Coccha, Cocha et Chocha* suis locis.

KOGGE in Hist. Archiepiscop. Bremensium : *Posuerunt magnam navim, vulgariter dictam Kogge, cum armatis viris*. Vide Pontanum lib. 1. Rerum Francic. cap. 9. pag. 53.

GOGGA. Hist. Hieros. : 50. *Naves, quas vulgo Coggas dicunt*. Matth. Paris ann. 1218 : 600. *Naves, et 24. Coggas bene paratas*. Ita etiam Matth. Westmonast. ann. 1216. pag. 276.

† **Coca**. Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218 : *Templarii Milites in quadam eorum Coca intrantes, fluvium transire volentes, etc.* Pluries occurrit ibi, semel vero in Statutis Massil. lib. 4. cap. 1.

COCCA, apud Joannem Villaneum lib. 11. cap. 107. lib. 12. cap. 38.

COGKA, apud Caresinum MS. ann. 1379. Petrus De Dusburg in Chronico Prussie cap. 1 : *Cujusdam navis dictæ Cocka Teutonice*.

COQUA, apud Nangium in Philip. III. Rege Franc. pag. 519. [et apud Rymerum tom. 8. pag. 354.]

COCHA, in Memoriali Pauli de Paulo apud Joan. Lucium in Hist. Dalmatica pag. 431. 437. [apud Rymer. tom. 4. pag. 702. col. 1. et 2. in Memoriali Potestatum Regiens. ad ann. 1218. et in Chronico Astensi ad ann. 1322.]

COCHO, apud Ricardum de sancto Germano in Chron. ann. 1217.

Cocco, apud Oliverium Scholasticum de Expugnat. Damiatæ : *Quatuor Coccones, super quos ædificata fuerant propugnacula ad capiendam civitatem*. Et infra : *Coccones propugnaculis et castellulis, viris etiam armatis, cum galeis et aliis navibus sequentibus... immersionem evaserunt*. Utitur etiam non semel Godefridus Monach. ann. 1218. ut et Matth. Westmonaster. ann. 1066.

COCHETUS. Charta Philippi Augusti ann. 1216. pro Comite Bellimontis : *Si vero contineatur in baco vel in Cocheto merrenum ad dolia facienda, etc.* *Cochet* et *Coquet*, Gallis. Will. Guiart. ann. 1304 :

Ains refait ses vaissiaus horder,
Dont il ot là Quoquez et barges,
Et grans nez profondes et larges.

Infra :

Environ les nés n'a hatel,
Tant soit bien fermé à loquet,
Petite barge, ne Coquet.

Eodem anno :

Aucuns d'eus haut és mas repueint,
Pour traire et pour lancier à plain.
Chastel et Coquet son ja plain
D'autres gens que de garçonciaus, etc.

Anglis *Cocket*, est Schedula a publicanis mercatoribus tradita, qua significatur mercatorum debitum vectigal solvisse. Vide Stephan. Skinnerum in Etymolog. Anglico tit. de Vocib. forensib. [et infra *Coket* 2.]

A voce Gallica *Coque*, id est, concha, testa, deducit Spelmanus, quod ejusmodi navigia conchularum formam referant. Certe ab ejusmodi navium figura, vel usu, currus nostros publicos viminibusque contextos, appellatos admodum probabile est : vel quod, non ut hodie in longum porrecti, sed rotundi

quodammodo essent : vel certe quia ut Cogones ad transvehendos itinerantes addicti potissimum essent, ita et currus isti publici. Alia de vocis *Coche* origine commentantur Ludovicus de la Cerda, in Adversariis cap. 125. n. 12. et Ægidius Menagius in Orig. Gall. [*] Vide Ithrii Glossar. Suo-Goth. vocibus *Kogg* et *Kugg*, tom. 1. col. 1116. et 1172. ADEL.]

† **COGOCIA**. Vide *Cucucia* post vocem *Cugus*.

* **COGOLARA**, Italis *Cogolaria*, Retis species, quod ita describunt Acad. Crusc. : *Rete e grande, forte, e fitta, ed ha entramento ritondo, et largo, e a poco a poco si ristigne infino alla coda, la quale è molto lunga, ed ha molti ricetticoli*. [*] De etymo vide Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1187.] Charta ann. 1163. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 323 : *Concedimus isti ecclesie plenam et liberam potestatem habendi et tenendi piscatores, et faciendi Cogolaras in fossa veteri, et flumine de Este, et in lacu Scardevaræ, etc.* Unde emendanda Charta ann. 1136. ibid. pag. 287 : *Insuper concedimus et donamus plenam atque liberam potestatem... faciendi Cogolas graas in dictis aquis*. Vide *Gogolacia*. Hinc

† **COGOLUM**, Incerta notione legitur in *Guadellum*.

* Retis etiam genus ad capiendas aves.

* **COGOLUS**, Acervus, strues. Stat. Cadubrii lib. 3. cap. 72 : *De comburentibus medas, Cogolos feni vel segetis. Volumus quod si quis medas, vel Cogolos, vel segetes inter scandolas vel ligna alterius fraudulenter conduxerit, condemnetur in decem lib. Pap. curia pro qualibet meda seu Cogolo, vel ligno, et restituat damnum cui fecerit*.

* **COGRERIUM**, Præstationis species. Charta ann. 1407. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 246. r° : *Item habeo (ego Johannes Babaudi) Cogrerium seu largier in bladis, quæ seminantur in terris superius contentis et declaratis, scilicet de bailhargia, etc.* Aliud est *Congrier* in Glossar. jur. Gall. ex Ch. ann. 1598. Agger nempe ex palis in fluvio constructus, quo pisces capi et servari possint. Neque alia notione accipienda videtur vox *Conrrye* in Reg. 13. sign. *Habacuc* Corb. ad ann. 1511. fol. 85 : *Icelluy preneur ne porra vendre ny estranger nutz des poissons, qui seront prins esdites Conrryes et pescherie... Et porra ledit preneur tendre nasse en la Conrrye d'iceulz molins*.

† **COG-SCHULT**. Vide *Cogechulst*.

* **COGSIGNARE**, pro *Consignare*, a Gall. *Consigner*, Deponere. Instr. ann. 1218. inter. Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 62. col. 1 : *R. Cabassonus deponebat et Cogsignabat in ecclesia penes sacristam prædictum censum, ita quod in quadam bursa ponebat illum et claudebat eam, et cum bursa ligabatur quædam carta, in qua continebatur de prædicto censu quis deposuerat et qua de causa*.

* **COGUS**, Coquus, Ital. *Cuoco*. Charta ann. 1279. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 91 : *Item quod ad dictum regimen duxit (potestas) duos iudices, duos milites, sex domicellos, octo inter scutiferos et Cogos*.

* **COGUSTRONUS**, Coquus secundarius, Gall. *Aide de cuisine*. Stat. S. Vict. Massil. ann. 1338. ex Tabul. ejusd. abbat. : *In dicto monasterio familiarum non teneant superfluum, sed necessariam tantum... uno scutifero, tribus garsiferis, clavarario, coco, Cogustrono, portario, etc.* Vide *Cogaster*.

† **COGUX**, pro *Conjux*. Vett. Formulæ Andegav. art. 34 : *Incipit epistola facere debere, quod ita et feci, ad Coguxe mea illa propter amore dulcedinem suam et servitium circa me impenditis, cedo tibi atque transcribo capsula de casa cum ipso villare, ubi ipsa casa resedit.*

† **COHABITATOR**, Stuprator, concubiniarius. Statuta Collegii Ardacensis art. 37. apud Raimund. Duellium. lib. 1. Miscell. pag. 126 : *Item districte inhibeamus, ne aliquis Canonicozum vel Vicariozum sit manifestus Cohabitator, taxillorum lutor, tabernarius aut pugnator.*

* Quo sensu *Habiter naturellement avec une fille*, legitur in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 83.

* **COHABOLA**, f. Restis, corrigia, Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 36. r° : *Ipsam cum quadam Cohabola, apposita per eum ad collum ipsius mulieris, credidit suffocare. Vide Cohum.*

† **COHÆRENTIA**, f. Appendix, Gall. *Dependance*. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 537 : *Quomodo vadit in viam publicam sub monte supradicti Monasterii, et pergit in fossatum primæ Cohærentiæ. Ibid. col. 655 : Dederunt in hoc Monasterio portionem suam de supradictis castellis de Forano et colle de Nera, cum Ecclesiis, placitis, fodris, usibus, pertinentiis et datis de castellanis, infra fines et Cohærentias prædictas. Vide Adhærentia 2.*

* Dici potissimum videtur de agro, qui ad latus alterius est.

* **COHAGULLUM**, pro *Coagulum*. Stat. Vallis-Serianæ cap. 38. ex Cod. reg. 4619. fol. 111. v° : *Quælibet persona,.... quæ vendiderit aliquam quantitatem ceræ, saponis, Cohagulli, etc.*

* **COHECARE**, pro *Coæquare*, Tributa ex æquo inter cives partiri ; *Cohecator*, qui illud officium præstat ; *Cohecatio*, ipsa partitio. Stat. ann. 1476. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. p. 328. et 329 : *Et cetera officia, tam accessorum, quam operariorum, charitaderiorum, Cohecatorum, etc. Et non cum denariis regis imponerentur, Cohecarentur, sed ad partem de eisdem fieret Cohecatio. Cohecatur, ibid. pag. 2. col. 2.*

* **COHEDILIUM**, Edulium. Vide supra *Coedulare*.

† **COHERCIO**, COHERTIO, pro *Coertio* vel *Coercitio*, Jus coercendi seu cogendi et in delinquentes animadvertendi. Charta Pariagiæ Philippî Franc. Regis cum Episcopo Mimatensi ann. 1306. in Tabulario ejusd. Episcopi : *Ad nos pertinet pleno jure quoad majorem jurisdictionem et Cohertionem et districtum temporalem. Compromissum Henrici III. Angl. Regis, etc. ann. 1240. apud Rymer. tom. 1. pag. 390. col. 1 : Cohertioni et jurisdictioni Domini Cantuariensis Archiep. se partes prædictæ summiserunt. Charta ejusdem Henrici ann. 1255. apud eumd. Rymer. tom. 1. pag. 566. col. 2 : Subicientes nos Cohercioni Domini Papæ, ut si contra prædicta in aliquo, quod absit, veniamus, ipse per censuram ecclesiasticam, absque strepitu, nos ad plenam præmissorum observationem compellat. Cohertionis canonice potestas in Commissione Episcopi Cantuar. ad inquirendum de damnis in Wallia Ecclesiæ illatis, apud eumd. Rymerum tom. 2. pag. 279. *Cohertio banni*, id est, coactio vel compulsio delinquentis ad bannum seu mulctam impositam exsolvendam, in Pacto Regis Arragoniæ cum Berengario Magalonæ Episcopo ann. 1272.*

Cohercion, in Concordia facta inter Cælestinos Avenion. et Comitem Luxemburg. apud Acher. tom. 9. Spicil. pag. 300 : *Et quant à ce nous obligeons et soubmettons à la jurisdiction et Cohercion de nostre S. P. le Pape, du Roy nostre Sire, et de toutes autres, et Cohercions tous les biens temporels de nostredite Eglise presents et à venir. Cohertioni fere adjungitur *Jurisdictio*, quoniam, ut ait Paulus l. fin. ff. de Off. ejus cui mand. jurisdic. : *Jurisdictio sine modica Coercitione nulla est.**

* **COHERIUM**, Corium, Gall. *Cuir*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item unum cofretum magnum munitum et copertum Coherii et stagni sive ferri albi.*

* **COHETES**, Coitio, conventus. Charta Phil. Pulc. ann. 1309. in Reg. 41. Chartoph. reg. ch. 63 : *Item ne quis sine nostri licentia in regno nostro coetum, Cohetem vel aliquam congregationem faciat armorum.*

COHIBERE, COHIBENTIA. Vide *Conhibere*.

† **COHIBILIS**. Vide *Cohibuli* post *Conhibere*.

* **COHIBILIUS**, *Constabilis*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **COHIRINATIO**, Hircina lascivia. Apuleius in Apologia : *Quæ tamen omnia in paucis annis ita hic deglutat studiose in ventrem condidit, et omnimodis Cohirinationibus dilapidavit.*

† **COHIVUM**, Κόλυβι ῥόδου μερικώς, *Calix, rosa clausa*. Supplem. Antiquarii.

* Vide *Conivum* et Lexic. mox laudanda in voce *Cohob*.

† **COHOB**, COHOBARE vel COOPTARE, *est quam materia sepe cum liquore imbibitur, ac destillando liquor iterum abstrahitur. Item cum herbæ confunduntur, et in vase putrefiunt, donec purum ab impuro separari possit. Roch. le Baillif in Dictionario Spagyrico.*

* Consule Diction. Chymic. Ruland. et Johns. et Lexica medic. Castelli a Panor. Brun. edit. Vide *Colcotar*.

* 1. **COHOPERTA**, Locus contextus, ubi mercatores merces suas venum exponunt. Libert. Petræ assisiæ ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647 : *Item quod omnes habitantes hospitia seu ayriata in garlanda seu circuitu plateæ dictæ bastite, possint edificare Cohopertas impune, et facere tabularia, et ea conducere cuiuscumque ad eorum libitum voluntatem. Vide mox Cohopertura.*

* 2. **COHOPERTA**, Pars chartæ aversa. Charta Alph. reg. Aragon. ann. 1425. ex Cod. reg. 4671. fol. 271. v°. col. 2 : *In Cohoperta seu dorso dicti testamenti seu codicillorum, etc.*

* 3. **COHOPERTA**, Quodvis armorum genus, quo homines vel equi cooperiuntur. Stat. Arelat. Mss. art. 70 : *Consules Arelatis.... non possint accomodare Cohopertas, nec balistas, nec alia arma communis, nisi tempore guerræ. Vide in Cohopertura 4.*

* 1. **COHOPERTURA**, ut supra *Cohoperta* 1. Charta ann. 1333. ex Bibl. reg. cot. 2 : *Quam (jurisdictionem) dominus archiepiscopus habet in dicta Cohopertura peyssonayria, nomine dictæ suæ ecclesiæ Narbonensis. Vide alia notione in Cohopertura 4.*

† 2. **COHOPERTURA**. Vide *Coopertura*.

† **COHORS**, COHORTIS. Vide in *Cortis*.

COHORTALES, COHORTALINI, CURTALINI, dicti primum Officiales Præfecti prætorio, ut docet lex 1. Cod. Th. de Cohortal. (8. 4.) et lex 4. eodem Cod. de Diversis offic. (8. 7.) Glossæ veteres :

Cohortalinus, Θυρωρός τοῦ πραιτωρίου. Postmodum Rectorum provinciarum Officiales ita appellati : *Apparitores Cohortales*, in l. ult. de Cohort. *Cohortalis militia*, l. 1. hoc tit. *Cohortalini*, l. 26. 28. hoc tit. de quibus plene eodem titulo. Marcianus Imperat. in Edicto contra Eutychem parte 3. Concilii Calched. cap. 12 : *Ἄλλ' ὀψέριον μετιέναι στρατεῖαν ἀνεχόμεθα, εἰ μὴ τι ἕρα τῶν Κορταλίων, ἢ τῶν Διμητρίων. Ὑπισπιστά : τῆς κέρτης, Auctori Vitæ S. Georgii Episcopi Amastreni num. 29. Notitia Imperii pag. 107. 182 : *Ab actis, Subadjuvam, Exceptores, et reliquos Cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam sine annotatione clementiæ principalis. Horum etiam mentio in Novellis Theodosii Imp. Paulinus Epist. 7. ad Severum : Nos adeant et revisant conservuli et campallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus cilicis humiles, nec chlamyde Curtalini, sed sagulis palliati. Chlamyde autem propria erat militum. Sic porro appellatos videtur innuere Paulinus, quod in Curti Præfectorum militarent, hoc est in Prætorio, vel Palatio. His præerat Κόμης τῆς κέρτης, de quo [Continuator Theopanis lib. 1. num. 3. 4. et] Glossæ Bassil. in V. Δομῆστιας.**

* **COHORTALIS**, Vilis, ad cortis servitium spectans. Vide in *Cortis* l. L. 2. C. de Advoc. divers. judic. (2. 7.) et l. 8. et ult. Tit. præc. : *Advocatos amplissimæ tuæ sedis... ab omni Cohortalis seu cuiuslibet deterioris conditionis vinculo immunes ac liberos.... conservari decernimus. Ubi Gothof. Cohortalis, id est, vilis. Consule Calvini Lexicon juridicum.*

* Hinc fortassis, qui vel quæ merces suas pro urbem dividunt, quod aliis mercatoribus inferiores sint, vel quod instent atque urgeant ut merces suæ emantur, a verbo Cohortari, *Cohoorteurs* et *Cohoorteres* appellantur, in Lib. 1. Stat. super artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 199. r° : *Item que Cohoorteurs, Cohoorteres quelconques, lingieres ou autres, ne puissent vendre aval la ville de Paris aucunes toilles neufves, cuevrechiez, pesnes ou autre lin neuf. Nisi mendum sit, pro Colporteurs et Colporteres. Vide infra Comportare.*

† **COHOS**, est, omne quod cutis in toto corpore comprehendit ac concludit. Roch. le Baillif in Dictionario Spagyrico. [* Vide supra *Cohob*.]

COHUÆ, vulgo *Halles*, Porticus nundinariæ, interdum ipsa placitorum fora. Charta Aymerici Vicecomitis Thoracensis ann. 1250 : *Quod ipse Aimericus successorum sui, sive Podii Bellicardi possessores, pro anima prædicti Thesaurarii 4. libras annui redditus solvere teneretur de redditibus et proventibus Cohuæ prædicti Podii Bellicardi, vel de aliis provenitibus prædicti Castri, si dictam Cohuam processu temporis contingeret deperire. Alia Gaufredi de Lisiniano, ann. 1232 : *Platea in qua edificata est Cohua mercati Volnenti, et quidquid in ipsa Cohua edificatum est, etc.* [Charta Guillelmi Abbat. Nobiliacensis. ann. 1262. apud Stephanotium. tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 869 : *Quittamus dicto Comiti vi. solidos annui redditus, quos percipere solebat prior ejusdem loci in Cohua dictæ villæ ratione decimæ assignatæ dicto Prioratui a Comite Marchiæ per ordinationem D. Episcopi Xantonensis, pro eo quod dicta Cohua sita est in cimiterio dictæ villæ.] Cohua Niortensis, in Chartis ann. 1353. [Cohua Rhodonensis, Rhedonense Palatium Ducis Britannicæ minoris, ut**

interpretatur Lobinellus noster in Glosario ad calcem Historiæ Britan.]

COHUAGIUM, Vectigal et tributum ex *Cohuis* pensitari solitum. Arrestum S. Michaelis in Norman. 1278. 2. Regesto Joan. de S. Justo fol. 39. in Camera Comput. Paris: *De Templariis qui dicebant quod homines sui debebant esse liberi a solutione Cohuagii per certam ipsorum. Concordatum fuit, quod si Cohuam intrare velint, Cohuagium solvent.* Charta fundat. Monasterii Guerchensis in Britannia: *Dono etiam eis decimam molen-dinorum, et decimam Cohuagii de Guerchia,.... ad usum autem Sacristæ dono 60. sol. Subsacristæ 30. sol. in reddito Cohuæ meæ.* Alia fundationis Abb. Saviniaci ab Henrico II. Angl. Rege: *Quieta de omni teloneo,.... pasnagio, pontagio, Cohuagio, tallagio, etc.* [Professio clientelaris Domini de la Tremouille exhibita Comiti Andegav. ann. 1473: *Item somme de beurre venant de Bretagne doit deux deniers d'entré, maille de coutume, et un denier de Cohuage; et si elle n'est toute vendue a icelui jour, et il arrive que le Marchand la rapporte a huitaine, il ne payera que le Cohuage.* Hinc liquet Cohuagium non esse cum *Costuma* confundendum.]

In plerisque Normanniæ et Pictonum vicinarumque regionum munitiis, *Cohuæ* vocantur iudicium auditoria, quod in his porticibus ut plurimum iudicia sua exerceant iudices pedanei: unde Chopinus in Consuet. Andeg. *Cohuas* veteri Normannico idiomate dictas censet, subtili magis quam veraci etymo, a *Cocunte* illuc litigatorum multitudine: cum potius sit sententia a voce Latina *Chaos* deductum vocabulum. Est enim *Cohua*, indiscreta et promiscua hominum multitudo. [Hinc Menagius a *Convicium* vel *Convocium* arcessit; felicius, ut puto, ab Armorico *Cout*, quod idem significat.] Ordinationes Scaccarii Normanniæ ann. 1389: *Item que les Baillifs et Vicontes soient diligens d'aller en Cohue dedens prime le premier jour de leur auditoire, et aux autres jours subsequens, continuellement dedans sept heures du matin, et dedans deux heures de relevée, afin que le peuple puisse estre mieux et plusost expédié.* Vide *Cohuta*.

* Utraque notio *Cohue* nostri usurparunt. Lit. remiss. ann. 1371. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 214: *Lesdis Anglois se logerent en laditte ville (du Lude) et visiterent une parrigue forte de muraille et une Cohue près dudit fort, bouta le feu en laditte Cohue et oudit parrin.* (sic) Reg. A. 2. cam. Comput. Paris. ad ann. 1321. fol. 47. v.º: *A Raoul le Tombeur est donné la garde du qui-chet et de la Cohue de la viconté du Pontiaudemer.* Adde Ordinat. reg. Franc. tom. 6. pag. 274.

COHUM, *Corrigia, qua jugum ad temonem religatur.* Joan. de Janua.

* **COHUTA**, ut *Cohua*, iudicium auditorium, forum. Comput. Ms. ann. 1261: *Pro Cohuta Andeli reparanda, xvij. lib. ij. sol.* Charta ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 320: *Domum nostram sive Cohutam de Novoburgo, in qua placita nostra tenentur, donamus: retento tamen in domo seu Cohuta prædicta... loco, in quo placita teneri consueverunt.*

* **COICIUS**, Coitus, copulatio, Ital. *Coito*. Charta ann. 1074. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 594: *Et per ideo promittimus nos suprascripta Berta et Bernardo una cum meis*

fili masculini, qui de legitimo Coicio nati sunt. etc.

† **COICTANUM**. Vide *Coctanum*.
* **COICUS**, pro *Chocus*, a Gr. χοικός, Terrenus, ut monent docti Editores ad Vit. S. Germ. Autiss. tom. 7. Jul. pag. 253. col. 1:

Spiritus at Coicis ardens emergere vincis,
Emicat, etc.

Vide *Chocus*.

COIFA. Vide *Cuphia*.

* **COIFETA**, COIFFETA. Cassis, galea, seu capitis tegumentum ferreum, nostris etiam *Coiffe*, unde diminut. *Coiffette*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 247: *Cum de quibusdam laurica (sic) casside, vel Coifeta vulgariter, ense, clipeo et cirotheis ferreis aut ferratis se munissent, etc.* Aliæ ann. 1354. in Reg. 82. ch. 503: *De uno ense cum duabus manibus super capud ipsius percusserunt per talem modum, quod nisi fuisset quedam Coiffeta ferrea, quam portabat super capud, ipsum occidissent.* Poema Gerardi Nivern. ex Glossar. ad calcem Joinvil. edit. reg.: *Gerard tira l'espée hors du fourel; si assene à celui sur la Coiffe d'acier un cop si grant, etc.* Le Roman de Perceval ibid:

Et lor la Coiffe li assiet
Le hiaume qui mouit bien siet.

Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. ch. 166: *Ledit Jaquet fery d'un plançon sur la teste dudit Vassel, dont il lui fist cheoir un bacinet ou une Coiffette de fer, dont il estoit armé. Coiffe vero alapam significat, in Lit. remiss. ann. 1378. ex Reg. 114. ch. 93: Les assistans dirent que ledit Jehan gaignoit bien à avoir deux buffes ou Coiffes.* Vide in *Cuphia*.

* **COIFFERIUS**, *Coiffarum* seu tegminum, quibus caput tegitur, opifex, nostris *Coiffieres*. Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Item Sabbato ante nativitatem Domini, quilibet draperius, tonnator, Coifferius, ferperius, debet duos denarios.* Pedag. Divion. Ms. fol. 26. r.º: *Des estaux des Coiffieres, uns chascun paiera ij. den.* Fol. 27. r.º: *Coiffieres de toille, Coiffieres de soye, etc.* Vide infra *Coysia*.

* **COILLACIUS**, Vassallus. Charta Phil. V. reg. Fr. ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 219: *Cum abbas et conventus monasterii S. Salvatoris Legerensis in Navarra in quindecim libris Sanchetorum annui et perpetui redditus, ratione vassallorum sive Coillaciorum suorum, pro quadam cena in festo S. Martini nobis... tenerentur... Ita tamen quod dicti vassalli seu Coillacii dictas xv. libras pro dicta cena.... de cetero dictis religiosis... persolvant.*

† **COILTA**, Culcita, Gall. *Coite*. Chartar. S. Vincentii Cenoman. fol. 41: *Hugo famulus S. Vincentii dedit Mariæ nepti suæ... dimidium modium siliginis et plenam minam, cum archa in qua annona reservabatur, et unam Coiltam.*

* Vel potius *Tunica*, vestis species, eadem quæ *Cota* 1. Et quidem *Coite* dixerunt nostri eodem sensu, pro *Cote*. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 98: *La femme mit en gaiges un quartier de drap qu'elle avoit acheté pour faire un manche à sa Coite.*

† **COINDIGENA**, Simul indigena, qui una habitat. Innocent. IV. Papa in Epistola de Canonizatione B. Edmundi Archiepisc. Cantuar. tom. 3. Anecd. Marten. col. 1854: *Affluite gaudio et spem tutam assumite de Coindigena terrenorum facto compatriota Colestium.*

* **COINFERO**. [Simul infero. *Boet. Arist. Top.* 6. 3. p. 711.]

* **COINQUILINUS**. [Qui simul locum aliquem incolit. *Not. Tir. p.* 21. *Inquili-nus, coinquilinus.*]

COINQUINARE, per στέργματος ἔθεσιν pollui, apud Columbanum de Pœnitent. mensura. [Papias MS: *Coinquino, as, Stercorare, simul peccare.*]

COINTISES. Matthæus Paris ann. 1252: *Mille enim Milites et amplius vestiti serico, ut vulgariter loquamur, Cointises, in nuptiis ex parte Regis apparuerunt.* Galli *Coints* dicebant cultos, ornatos, elegantes, *Comptos*, unde vocis origo. [Hanc potius arcesserem a Celtico vel Armorico *Coant*: quod idem significat.] Hinc *Cointoier*, pro *ornare*, in Statutis S. Ludovici lib. 1: *Et son lit et sa robe à Cointoier, et un fermail, etc.* In libro MS. cui titulus, *Le livre des Moralitez* ponitur *Cointise* inter virtutes: ubi sic describitur: *Honesté est departie en 4. Choses, en Cointise, en forche, en droiture, en atempranche. Cointise est une vertu qui fait connoistre les bonnes choses des mauvaises, et enseigne à departir les unes des autres.*

Sed aliud est *Cointise* apud Matthæum Paris. Sunt enim vestes elegantiores, et levioris materiæ, cujusmodi sunt saga militaria ex serico vel subtiliori alio panno: et vittæ tenuiores, aut lemnisci, quibus cassides, hastæ, et equi ipsi exornabantur. Quo sensu vocem *Cointise* perpetuo usurpat Willelmus *Guiart* in Hist. Franc. MS. Sic enim ille ad ann. 1195:

La ot tante enseigne orfresée
Du lonc des renes en lair assise,
Tant hyaume brun, tante Cointise
De soie parfaite et tissuée.

Sub ann. 1304:

Cil Escuier et le jour mise
Sus ses armes une Cointise
De gueules sans euvres tremées
Fors molettes d'argent semées.

Infra describens navalem Francorum exercitum ante Zirczeam:

Couleurs jaunes, indes, et rouges,
Vers, vermeilles, et disguisedes
Peuvent ileuc estre avisées
Es Cointises qui leur apendent.

Alibi:

La nef croist, galies chancelent,
Qu'en ajoignant des hors assises,
De tuniques et de Cointises.

Sub ann. 1268:

La veüssiez Cointises bruire,
Et aval le vent freteler.

Et ann. 1304. de prælio in Monte Pabul. commissio, has *Cointisas* belle describit:

Les atours de diversos guises,
Les paremens et les Cointises,
Dont li flos d'eus est assené,
Ne deviseroit homme né,
Comment que il l'entendist,
Le pais luiist et resplendist,
Aussi clerelement comme espars,
De gens armez de toutes pars.
Car le soleil s'est embatus,
Es garnemens à or batus,
Que cil ont sur leur armeures
À beles entrelaceures,
Si tres gentes que c'est merveille,
De soie inde, blanche, vermeille,
Jaune, vert, sore, ardent et perse,
Netoïée de tache terse,
Et n'est pas mise par monciaus.
Qui bien prend garde aux lionciaus,
Aux oiselez, aux besteletes,
Qui d'euvres polies et netes,
Sont là par diverses couleurs,
Ne li souvient de ses douleurs.
Or fin, qui tant est agreable,
Rose, siouple, argent et sable,

Vermillon et azur et mine.
Que les bias atours enlemine,
Reflamboient par estancelles
En riches escus et en seles,
En caintures et en tissus,
Sur ceus qui sont aux chams issus.

* *Cointoienement*, pro Ornamentum.
Guignevil. in Peregr. hum. gen. MS.:

Au lignolet le veus cauchier,
Et neuve robe li ballier,
Li Cointoier de joielles,
De tabletes, de couteles, etc.

Ibidem:

Timbres et vestus velués
A or batu et à argent,
Et à autre Cointoienement.

Ubi Cangius in Dissert. 1. ad Joinvill.
pag. 129. minus recte edidit: *Convitoi-*
ment. Se Contoier vero, pro Sibi com-
placere, applaudere. Mirac. B. M. V.
MSS. lib. 2:

Tex Chante bas et rudement
Que Dex escoute doucement,
Plus que celui qui se Contoie,
Qui haut organe et haut pointoie.

* *Racointier* vero dicitur de liberiori
commercio mulieris cum homine, in
Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 162. Char-
toph. reg. ch. 371: *Le suppliant trouva*
icelle Jehannete couchée et endormie...
la commença à baisier, et s'esveilla icelle
filles, et lui dist qu'il s'en alast, ou
qu'elle feroit noise: à quoy il lui dist qu'il
sembloit qu'elle fust à Racointier, et que
se ce fust son prestre, elle ne lui deist pas
ainsi.

† 1. **COINUS**, *Arboris genus*. Vetus
Glossar. Sangerman. MS. num. 501. Est
malus Cydonia, Gall. *Coignassier*, cujus
fructum *Coin* appellamus.

* Alias *Coignier*. Lit. remiss. ann.
1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 57:
Les supplians furent derriere l'esglise de
S. Victeur, où il avoit des Coigniers, prin-
drent certaine quantité de coings.

† 2. **COINUS**, Typus, quo signatur mo-
neta, Gall. *Coin*. Extrav. Comm. de dilata-
tionibus in Hierolexico Macri: *Fabricari*
faciant florenos auri secundum formam
et signum et Coinum Florentiae.

* **COIPELLUS**, **COIPELLULUS**, *Assula*,
segmen, nostris *Coipel*, nunc *Copeau*.
Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Char-
toph. reg. ch. 627: *Dictus Petrus ludendo*
posuit supra caput dicti juvenis unum
modicum Coipellum ligni, ipseque juvenis
ipsum Coipellum ad dictum Petrum pro-
jectit ludendo etiam: idem Petrus de
prædicto Coipellulo, quem retro se reje-
cit, etc. Aliæ ann. 1386. in Reg. 97. ch.
161: *Le suppliant prinist une atele ou*
Coipel à terre devant lui et le getu vers
sadite femme, etc.

* **COIPELLUS**, Eadem notione, in Lit.
remiss. ann. 1353. ex Reg. 81. ch. 810:
Cum Robertus emisset... Coispellos seu
exitu lignorum, quæ Johannes Gossellini
carpentaverat, etc.

† **COIPHA**. Vide *Cuphia*.

* **COIRAM**, *Corium*, Gall. *Cuir*, Occit.
Kel vel *Quer*, maxime minorum ani-
malium. Leudæ min. Carcass. MSS.:
Item de centum pellibus de Coiram do-
merge, iij. den. Vide supra *Coherium* et
infra *Boyrum*. Hinc

† **COIRATORIUM**, *Officina* ubi coria
preparantur, in Charta anni 1212. ex
parvo Chartulario S. Victoris Massil.
fol. 166.

* *Coiocherie*, vel *Coiracherie* aut *Co-*
iotherie, ut legendum suspicor, in Pacto
inter Rob. ducem Burg. et Joan. de
Vien. ann. 1302. inter Probat. tom. 2.
Hist. Burg. pag. 108. col. 1: *Les boys,*

les rentes, les taches, les rivieres, les
Coiocheries, les molins, etc. *Chupperie*,
eadem notione, ut videtur, in Stat. ann.
1372. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag.
120. art. 13. unde *Chupier* ibid. pro
Courroyeur, qui coria preparat.

* **COIRELLA**. Vide *Cairelis* et S. Rosa
de Viterbo Elucid. tom. 1. pag. 290.

† **COISELLARIUM** **MOLENDINUM**. Vide
in *Molendinum*.

† **COISINUS**, **COISSINUS**, a Germanico
Kussen, Pulvinus, Gall. *Coussin*, Ital.
Cossino, Hisp. *Cuwin*. [*] Vide Graff.
Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 527.]
Ordinar. Ecclesiæ Lexoviensis XIII. sæ-
culi: *Paratur cathedra si Episcopus præ-*
sens sit cum palliolo et Coisino. Legitur
ibidem *Coissinus*. Donatio Ascelinæ ann.
1295. ex Chartulario S. Martini Pontis-
sar.: *Tres Coissinos plumeos*. Inventar.
Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Coissino*
antiquo qui solebat poni subtus librum
ad altare. Legitur alibi non semel. Vide
Cussinus.

* Alias *Coessin* et *Coisin*. Pedag. prior.
S. Gondulfi Bitur. ann. 1314: *De la coete*
et dou Coessin, iij. den. Coisin, in Stat.
ann. 1341. tom. 5. Ordin. reg. Franc.
pag. 548. art. 7.

* [*« Coisino* 1. de pallio. (Thesaur. eccl.
Claramont. an. 980. Mus. arch. dep. p.
41.)]

* **COISONUM**. Cœtus, conventus, ut
videtur. Stat. Arelat. MSS. art. 120:
Quicumque tenuerit hostagia, non obstante
juramento, possit venire ad Coisonum et
concilium. *Coissoner* vero Vituperare,
exprobrare sonat, apud Villehard. para-
gr. 152: *Joffrois li mareschais, qui*
mult ere bien de lui (marchis Bonifaces)
li Coissona mult durement coment, ne en
quel guise il avoit prise la terre l'empe-
reor. Vide supra *Causare*.

* Aliud est *Coisier*, *Coisser* et *Coissier*,
Molestare scilicet, vexare, sauciare. Ita-
lis *Cuocere*. Lit. remiss. ann. 1393. in
Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 521: *Le sup-*
pliant... en gettant ledit baston en frappa
de cas d'aventure ledit Guillaume, qui
dist au suppliant, Casin, tu m'as Coisiét.
Aliæ ann. 1384. in Reg. 125. ch. 236:
Le suppliant mis sa main sur l'espaule de
la meschine dudit hostel, laquelle lui dist,
Vous me Coissiez, ostez vostre main. Le
Roman de Robert le Diable MS.:

Che fait, li plaie qui l'angoisse,
Qui l'apétice et qui le Coisse.

* At *Coisser tabours*, est Pulsare tym-
pana, apud Guiart. ad ann. 1269:

Menestreus leurs tons debruisent,
Trompes bondonnent, tabours Coissent.

* Hinc ut videtur, loquendi formula à
Coite d'esperons, Equo incitato, incussis
calcaribus. Le Roman de Garnier le
Loherans MS.:

Et François viennent à Coite d'esperon.

Chron. Bertr. Guesclini MS.:

Et qu'on aloit suiant à Coite d'esperon.

* *Coiteus* vero a Cupidus: quo sensu
occurrit apud Guiart. ad ann. 1233:

La terre saint Lois destruisent,
Qui Coiteus de soi replegier,
Va tantost Belesme assieger.

Idem ad ann. 1241:

François cele part s'acheminent
Coiteus de grèver l'ost contraire,
Font sus un marais un pont faire.

* **COIPELLUS**. Vide supra *Coipellus*.

* **COISSO**, Aeris intemperies, qua fruc-
tus uruntur, Itali *Cuocere*, et Galli *Cuire*
eodem sensu usurpant. Charta ann.

1405. ex Schedis Pr. de Mazaugues: *Item*
fuit actum, quod ipsæ dominæ teneantur,
videlicet de guerra, Coissonne et tempesta,
et de omnibus casibus a jure concessis.

COITANUM. Vide *Coctanum*.

* **COITUM**. Libert. Montisol. ann.
1312. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag.
507. art. 61: *Quod omnis grex ovium,*
Coittum, caprarum, yrcorum, cujuscum-
que condicionis numerus fuerit ultra duo-
decim, dominus earum sex denarios sol-
vat pro pedagio et leuda. Vocem corrup-
tam esse suspicatur ibi doctus Editor,
arietemque significari autumat; recte
quidem: sed legendum forte est *Coillum*,
quo animal non exsectum intelligitur,
qua notione *Coillut* occurrit inter Redit.
comitat. Hannon. ann. 1265. ex Cam.
Comput. Insul.: *A Marech si a li cuens...*
de chascun hostel, où il aroit nourechon
de brebis, un mouton cornut u Coillut
de celle meisme nouregon. *Coullu*, in Stat.
ann. 1403. tom. 8. Ordin. reg. Franc.
pag. 629. art. 3. *Coullart*, eodem sensu,
in Consuet. macellar. Andegav. ann.
1360. ibid. tom. 7. pag. 253. art. 4: *Ilz*
(les bouchers) que puis que le jour de la
Magdelene passera, que ilz ne tueront, ne
ne feront tuer nulz Coellars. Vide infra
Escodatus.

† **COITATERE**, *Deserere*, a Gall. *Quit-*
ter. Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2173. in
Charta Roberti Comitis Mellenti: *Si*
Miles vel alius et quicumque aliquando
Coitatevit castrum, vel exitum fori fecit,
capiat, et donec inde nobis satisfecit,
teneantur feoda, non ita volumus solvi
eis, quia debitum servitium inde fecerint,
ut homines Coitaterere nullum inde habeant
impedimentum. Quod si facere negavit
ponatur in potestate Majoris et Parium,
sic ut faciant emendari.

COITINERARIUS, *Socius itineris*, in
Actis xxxvii. Martyrum Ægypt. n. 4.
apud Bolland. 18. Jan. [*Coitinerans*, in
Translatione S. Cassiani apud illust.
Fontaninum ad calcem Antiq. Hortæ
cap. 361.]

* **COKERMAN**. *Inventitius*, *Exposititius*,
Gall. *Enfant trouvé*. Vita S. Guill. mart.
tom. 5. Maii pag. 268. col. 1: *Ante fores*
templi Domini, causa devotionis aven-
tans, infantem vagientem reperit, vilibus
villosisque panniculis involutum... Erat au-
tem nomen servo Cokerman Devent, quod
lingua Scotensium, Inventitius David in-
terpretatur.

1. **COKET**, **COKETA**, *Mensuræ species*,
apud Anglos, forte ex Latino *Concha*:
nam *Concha* mensura aridorum fuit, uti
in hac voce docemus. Fleta lib. 2. cap. 9.
§ 1: *Panis de Coket de eodem blado et e-*
odem bultello, etc. Infra: *Panis vero inte-*
ger quadrantalibus frumenti ponderabit
unum Coket et dimidium. Statuta Davi-
dis II. Regis Scotiæ cap. 39: *Ordinatum*
est quod sit trona ad lanus ponderandas...
et sit ibi Clericus ad tronam, qui... potest
comvenienter esse Clericus Coketæ Regis.
Vide *Cogo*. Steph. Skinnerus in Etymo-
logico Anglico, ait *Cocket bread*, videri
dictum panis quoddam medium genus
inter purissimum, seu similagineum, et
vilissimum furfureum, [Gall. *Pain de*
ménage.] illudque quod *Coketo*, seu
cymba in urbem advehitur, quemadmo-
dum Parisienses *Pain chalant* vocant,
quod *Chelandio* deportatur. Vide *Chel-*
landium.

* An inde *Cuquelin*, in Lit. remiss.
ann. 1408. ex Reg. 163. Chartoph. reg. ch.
208: *Un tonnellet de huit loz ou environ,*
plain de chandelles de sieu, contenant
xiii]. livres ou environ, et deux Cuquelins

d'espices ; lesquelles chandelles et Cuquelins, etc.

† 2. **COKET** vel **COCKET**, Eisdem Anglis, signum vel sigillum quo praefecti portorio signant merces, pro quibus debitum vectigal exsolutum est. Charta Henrici IV. Angl. Regis, apud Rymer. tom. 8. pag. 573 : *Omnes homines venientes cum lanis, coriis vel pellibus vendendis sine signo, quod vocatur Coket, et mercandisas illas seitiunt ad opus Episcopi tanquam forisfactas. Vide Coquetum.*

† **COKETTARE**, Merces signo *Coket* dicto obsignare. Charta Edwardi III. Regis Anglor. ann. 1341. apud Rymerum tom. 5. pag. 274 : *Statuimus et concedimus, quod omnes lanæ et mercandisæ prædictæ, quas extra portus dicti regni nostri non custumatas, nec Cokettatas educi contigerit, nobis ipso facto forisfactæ sint et confiscatæ. Ibidem pluries occurrit et alibi.*

† **COKETTUM**, apud eundem. Rymer. ibid. in Charta Edwardi III. Regis Angl. : *Et si dicti Major et Constabularii dictas lanas et mercandisas, sic sine custuma vel Coketto educatas inveniant, habeant pro scrutinio suo unam, et nos aliam medietatem lanarum.*

† 1. **COLA**, Genus pigmenti, quod Græci *Accidam* dicunt. Papias MS. Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

† 2. **COLA**, Cervisia. Idem Papias MS.

† 3. **COLA** fit, cum jam sententia sensum præstat, sed adhuc aliquid de sententiæ plenitudine superest. Et mediam distinctionem vocamus, quod punctum ad mediam litteram ponimus. Papias MS. Bituric. *Cola* vel potius *Colum* a Græco κολον, punctum ad mediam litteram appositum eandem apud Veteres vim habebat, quam habent apud nos duo puncta vel etiam virgula cum puncto.

4. **COLA**, Vasculum, etc. Vide *Colum* 3.

† 5. **COLA**, pro *Accola*, Incola. Amalfridi traditio de cella Hunulficurte inter Instrum. tom. 3. Gall. Christ. col. 27 : *Una cum terris, mansis, casticiis... ædificiis, Colabus, mancipiis, campis, silvis.*

† 6. **COLA**, βρογολόγιον, ἐργασίον, πειστήρος κηροῦ : ἐν Β. γεωργικῶν, [** vers. 242.] *Vendimtoris instrumentum, prelum.* Supplem. Antiquarii.

* Leg. ex Vule. in Castigat. ad utrumque Glossar. βρογολόγιον, ἐργασίον.

† 7. **COLA**, Portus ostium, vel statio, Gall. *Rade*, *Colla*, Hispanis, est Flatus navigaturis secundus. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 1. pag. 90 : *Non possit tamen fieri interdictum, neque incatenatio vasis, postquam positum fuerit ad Colam causa recedendi et navigandi ; et intelligatur positum ad Colam, quando amoverit egumenas a mole seu terra, et recesserit e loco.* Vide infra *Collare* 2.

† 8. **COLA**, Gluten. Gr. κόλλα. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Colla, Cole, Gallice.* Occurrit præterea in Convent. Saonæ ann. 1526.

† **COLAÇA**, Colactanea, ab Hispan. *Colazo*, eadem notione. Testam. Const. Sancii ann. 1269. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 22 : *Item mando Orracæ Johannis, mæx Colacæ, duo Casalia de mea hereditate.*

† **COLACIUM**, COLLOGIUM, COLLATIUM, [f. Horreum aut aliud ædificium ita dictum, quod frumentum vel alia in eo Collocarentur.] Charta Adelfonsi Imp. Hispaniæ æræ 1184. apud Anton. Ypez in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 447 : *Cum suis solaribus, cum Colaciis, et cum suis terminis ubicunque sint, etc.* Alia Ferdinandi Regis Castellæ æræ

1227. apud eundem tom. 1 : *Cum Colaciis et solaribus, cum pratis, pascuis, aquis, nemoribus, defesis, cum montibus et fontibus, etc.* Alia Honorii III. PP. ibidem : *Ecclesias cum decimis, Collatiis possessionibus, et aliis pertinentiis, etc.* Adde Colvenaceium in Hist. Segoviensi cap. 16. § 1. 8. cap. 18. § 3.

* Idem quod infra *Colazus*. Vide in hac voce. *Collace*, eodem sensu, ni fallor, Modus scilicet agri, qui colitur et aratur, in Charta ann. 1312. ex Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 222 : *Item de vint et sis sols de cenx et de deus solz et oict deniers d'autre part sus le hebergement, qui fu Pierre Menier, et de douze deniers sus la Collace, que il acquistrent de mons. Hugues de Boisse.* Vide in *Cultura* 1.

* **COLACIUS**, PORTA COLACIA, Cata-racta, *Porte colaise*, in Instr. ann. 1355. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 169. col. 1. Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 96. rº. col. 1 : *Et portas ad duas tournellas et portam Colaciam ante. Colis, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 206. ch. 47 : Quant le suppliant fut hors de la bassecourt, aperceut Jehan Boulengier... à la barriere du Colis (du Chastel de Fontenay). Fenestre Couleisse, in aliis Lit. ann. 1406. ex Reg. 161. ch. 209. Vide infra *Coladissus* et *Colissa porta*.*

† **COLACRITÆ**, Cælio Rhodigino Lectionum Antiq. 8. 9. Gr. Κολακρίται, sunt Quæstores pecuniarum ad res divinas, imo et civiles erogatarum.

* Leg. Κολακρίται. Vide Suidam in hac voce et Harpocrat. in Ἀποδέκτας : de quibus utrisque consule notam Mausiaci et notam Valesii in Maussacum. Hæc post erudit. virum D. Falconet.

† **COLACTIUS**, Colactaneus, simul lactens, ab una matre vel nutrice educatus. Pignorius apud Hofmannum in Lexico ad vocem *Colactaneus* :

D. M.
KALOCERUS
PUBLICUS
ELÆENO
COLACTIO
B. M.

† **COLAGUS**, COLAGUS, Piscis species, [Vasconce *Cola*, Gall. *Clause*.] Charta Sanctii Regis Navarrae æræ 1125. apud Sandovallium in Episcopis Pamplion. fol. 75 : *Confirmavi etiam pro remedio peccatorum meorum, ut quicumque ad-duxerit pisces, ex quacunque parte ad Pamplionam de unaquaque carcata, donet ad sanctam Mariam de lezna, (leg. lesda) unum Colacum, aut ejus pretium.* [Charta Guillelmi Archiep. Burdigal. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 284 : *Proposuit Abbas Amalvinum de Blancafot injuste exigere in villa de Macou avenum et panem ad canes, et gallinam ad accipitrem et Colacum in singulis retibus.*]

† **COLAGUS**, Consuetudines Ecclesiæ de Regula, tom. 2. Bibl. Label : *Si extraneus portaverit duodenam lampredarum, denarium dabit, si 12. Colagos portaverit per aquam, unum dabit.*

* Ignota mihi eo sensu hæc vox. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Item dicti monachuli seu juveniles recipiunt in die Ramispalmarum unum Colacum, quod solvunt, etc.*

* **COLADICIUM**, Sorbitionis species, quæ facile colat seu fluit. Mirac. MSS. Urbani V. PP : *Passus fuit fluxus ventris per xl. dies, ... cibum non recipiebat, nisi Coladicia... ibidem : Nullum poterat*

recipere cibum nisi saltem aliqua Coladicia cum perlis et auro.

* **COLADISSUS**, ut supra *Colacius*. Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 196. col. 1 : *Fiat una porta Coladissa clidata, cum agulhonibus ferri, cum turno et cordis.*

† **COLÆPIUS**, Fragm. Petronii : *De bulla faciet piscem, de lardo palumbum, de perna turturem, de Colæpio gallinam.* [Nodotus habet de *Colo suis*, alii de *Coliphio.*] [** Vide Forcellin. in *Coliphium.*]

† **COLÆRIGERATUS**, Visitatio Thesaurariæ sancti Pauli Londinensis ann. 1295 : *Casula de rubeo samelo, quæ fuit Fulconis Episcopi cui opponitur dorsale Colærigeratum interlaqueatum de fino auro, etc.*

† **COLAFIZARI**. Vide *Colaphus*.

† **COLAGUS**. Vide *Calamus*.

† **COLANIUM**, f. Calamarium. Hist. Affigen. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 617 : *Ipse religiosissimus Prælatus cum animadvertisset multa perperam et contra Majorum scita in disciplina regulari assignari arripuit Colanium, et veteris observantiæ vestigia in litteras misit, duobusque voluminibus statuta et observantias descripsit.*

† **COLAPHISTA**, *Moneta*. Ita Ugutio. Forte pro *Collubista*, *Monetarius*.

* **COLAPHIUM**, *Livreison*, *Gallice*, ou *reissie*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Vide infra *Coliphium*.

† **COLAPHIZARE**, Κολαφίζειν, *Colaphis* cædere, Depalmare. Utitur Interpres Vulgatæ 2. Cor. 12. 7. et Tertull. non semel.

* Nude pro Percutere, occurrit in Prol. ad vit. Burch. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 350 : *Infestationum jaculis Colaphizatus atque fugatus, etc.*

† **COLAPHUS**, *Colli percussio*, Johanni de Janua, unde *Colaphizare*, *collum cædere*, eidem. Vide supra *Alapa*.

† **COLAPHUS** sumitur etiam pro ictibus virgarum viminearum in servo pro tormenta interrogato, in *Lege Salica* edit. Heroldi tit. 43 : *Similiter servus 121. Colaphos accipiat. Pithœana Ictus habet. Infra § 7 : Ictus flagellorum.* Monet Bignonius in eadem *Lege* MS. tit. 19. § 1. pro his verbis, *Et colpus ei fallierit*, legi *Colaphus*, unde evincitur vocem *Colpus*, ex *Colaphus* deductam.

* Nostris *Colée*. Charta ann. 1270. ex Tabul. Carnot. : *Robin Rabardiau diseit et proposeit en dreit par devant moy, que les devant diz escuiers au devant diz Jehan Bonnefemme... avoient donné cols et Colées, pour lesquelz et lesqueles il avoit receu mort.* Vita J. C. MS. :

Du col li donnent grans Colées,
Et en la fache grans farrées.

Hinc *Coloier*, *Colaphis cædere*, ibidem :

Jel vi lui main si Coloier,
Et escoupir et laidengier.

* *Coleie*, in Fragm. version. antiq. passion. D. N. J. secundum Matth. laudato tom. 17. Comment. Acad. Inscript. pag. 725 : *Dons encommencerent li alquant scupir en lui, et cwerre sa face, et battre à Coleies.*

* Aliud vero sonat *Coloier*, *Collum* scilicet seu caput cum affectatione movere, in Paraphr. PS. *Miserere* MS. :

Orgues va du col Coloiant.

Vide supra *Alapa*.

† **COLAPHI JUDÆORUM**. Charta Amelii Episcopi Tolosani apud Catellum, lib. 3. Rerum Occitan. pag. 520 : *Leddum etiam quam a festivitate omnium SS. ad festum B. Saturnini Episcopi in Burgo,*

pro Colapho Judæorum datam injuste Canonice auferebat. (Ecclesia S. Saturnini) absolvo, reddo, dimitto Clericis S. Saturnini presentibus et futuris. Describit idem Catellus pag. 523. Chartam aliam Guillelmi episcopi Biterrensis ann. 1160. qua remittit Judæis commorantibus in civitate Biterris. *Ullum impetum et insultum, et lapidationis bellum, quod jure vel injuria more solito solebant Christiani adversus Judæos hujus villæ facere, a prima hora diei Sabbati ante Ramos palmarum, usque ad extremam horam secundæ feriæ post Pascha, die vel nocte, idque remittit pro ducentis solidis Melgorensibus, quos a Judæis accepisse se fatetur. Ex quibus patet Judæos iisdem ignominiosis in urbibus passim affectos, quibus olim Christum dehonestabant: et ut ab iis eximerentur, subinde tributa exsolvisse. Hujus autem Judaicæ colaphizationis originem pluribus indicat Vita S. Theodardi Archiepisc. Narbonensis apud eundem Catellum pag. 750. et seqq.*

COLAPHUS MILITARIS. Vide *Alapa*.

COLAFISARI, in Gloss. Gr. Lat. *κολαφίζεσθαι*: ubi leg. *Colafizari*.

1. COLARE, Colum, [Gall. *Couloir*.] Aputius lib. 7. cap. 5: *Assatura in Colari elicatur, et infunditur in fretali piper*.

2. COLARE, Fluere, Couler. Fori Oscenses ann. 1247. fol. 31: *De molendino, quod Colat de nocte et de die, molendinarius tenetur, quod amittitur, emendare*.

* Hinc Coulis, Aquarum vis et incursum, in Sent. Arbitr. ann. 1313. ex Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 53: *Et volons que si il avenoit que lidit fossés keist en fourseh pour defaute d'iane, ou s'enterast par Coulis ou par ravois, etc.* Charta ann. 1448. ex Chartul. 23. Corb.: *Tres souvent les Coulis pleines et eslavasses redondoient et cheoient es fossez d'icelle ville. Unde etiam Coulot, Meatus per quem effluit aqua, in Lit remiss. ann. 1441. ex Reg. 176. ch. 46: Par le moten d'un petit Coulot ou conduit fait en icelle terre, etc.*

3. COLARE, Glutinare, Gall. *Coler*, apud Lobinellum in Hist. Britan. tom. 2. pag. 563: *Fecit rupturas et dislocationes predictas bituminari seu Colari*.

* 4. COLARE, Colli ornamentum, inter vestes ecclesiasticas recensetur in Act. MSS. capit. eccl. Lugdun. ad ann. 1340. fol. 64. r. col. 1: *Item unum Colare. Vide Colarium et Colerium 1.*

* 5. COLARE, Circulus ferreus, quo reorum colla constringuntur, Gall. *Carcan. Collier*, in Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 208. Chartoph. reg. ch. 209: *Pour occasion desquelz larrecins icellui Badars fut mis au Collier. Stat. Avenion. lib. 1. rubr. 48. art. 7. pag. 137: Et si poenam pecuniariam solvere non possit, ponatur in Colari per quatuor horas. Vide Collistrigium.*

COLARESUM, Species mensuræ. Charta anni 1070. ex Chartular. Magn. S. Victoris Massil. fol. 54. v.º: *Pontius Gaufridi dedit Colaresum unum cum secatario legarii de octo medualis de oleo olive... pro tenendis duobus luminaribus in altare Dei Genitricis Mariæ, etc.*

* Vel Colaresus. Vide infra *Collaredus*.

COLARIUM, [COLLARIUM,] Idem quod *Collare*, ornamentum Ecclesiasticum quod Sacerdotis aut Diaconi collo aptatur. Historia Episcoporum et Comitum Engolismensium cap. 35: *Tres tunicas, septem amictus argenteos, et aureos. Colarium unum, 4. stolas, 8. manipulos.* [Gesta Guillelmi Episc. Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 390. *Et elegantia cinctoria tria, unum pretiosis mar-*

garitis ornatum, Collarium quoque rubri coloris, auro mirabiliter intextum, quinque paria corporalium cum reservatorio. Vide Collare et Collaretus.

COLARUM. Vide *Collarium* post *Collare*.

* COLATERALIS. Vide infra in *Collateralis*.

COLATICUS, Species lapidis cujus usum declarat Isid. lib. 16. Orig. cap. 4: *Lapides quoque medicinalium, mortariorum et pigmentariorum usibus apti; Edesius præcipuus et inde Colaticus; Papias MS. habet Colatius, Glossar. Sangerman. Colaticos.* [** sect. 36. Arevall. e Plin. 36, 22. restituit *Chalazius*.]

* COLATIONARE, Exscriptum cum originali comparare, Gall. *Collationer*. Charta ann. 1162. apud Spon. tom. 2. Hist. Genev. pag. 29: *Cum dictis imperialibus literis originalibus superius insertis de verbo ad verbum auscultavi, Collationavi.* Vide in *Collatio 3*.

COLATORIUM, Gallice *Couloir*. Vide *Colum 3*.

* COLAUSTRUM, COLASTIUM, *Lo late cogiato*. Glossar. Lat. Ital. MS.

COLAX, Acropolis, Arx, Castellum. Raymundus de Agiles, de Arce Antioch.: *In colle autem septentrionali Castellum quoddam est, et in medio collis Castellum aliud, quod Græca lingua Collax vocatur.* Atqui Græca lingua, non attica et anti-qua, sed barbara, hic intelligitur: nam *κολλά* acropolim Antiochenam vocant Anna Comnena lib. 11. Alexiad. et Scylitzes in Nicephoro Phoca, ubi perperam *κollá* pro *κολλά* irrepsit. Neque tamen propria fuit arcis Antiochenæ appellatio, cum cæteris arcibus quibusvis eadem adscribitur, uti jam monuimus in Notis ad Alexiadem.

Unde patet *κολλά* in universum acropoles Græcis dictas, voce fortean a Latio ducta, a colle scilicet, quia in editioribus locis extrui olim solebant acropoles. Joann. de Janua: *Sunt colles præminentiora juga montium, quasi Colla, vel ipsi ascensus circa summitates montium.* Eo forte referendus locus Saxonis Grammatici lib. 10. Hist. Danicæ pag. 167: *Toko in constimili genere laudis suam ausus conferre virtutem apud Collam rupem editæ professionis experimentum præbere compellitur.* Sed et Hebræi *Cora* colles vocant, ut auctor est Isid. lib. 14. cap. 25.

Verum probabilius videtur *κολλά*, vocem esse Saracenorum: nam et etiamnum Turci Heptapyrgium Constantinopolitanum, semiturcico vel hybride potius *Heptagulades*, seu *επταγυλάδων* vocant: ubi per *Gulades* turres innuuntur: ex quo etiam obiter intelligi potest, inquit Leunclavius in Pandecte Turcico n. 139. quod Africanæ *Guleta* sit etymon, sive notio. Thomas Smithus in Epist. de moribus et institut. Turcarum pag. 18. idem Heptapyrgium *Jedi Kola* hodie etiam appellari testatur. *Gula* igitur et *Cula* idem sunt, turrimque sonant. Vide *Collatum*, *Jugum*

* COLAZUS, COLLAZUS, Hisp. *Collazo*, vox in veteri Castella et in quibusdam Andalusie partibus nota, ex Academ. Hispan. Diction. qua significant famulum, cui ad certum tempus agros suos colendos tradunt, cum quodam eorumdem ipsis assignata portione, puta decima; idem proinde atque colonus. Hinc pro modo agri qui sic colitur et aratur, interdum adhibita, ut *Cultura*. Vide ibi. Charta Alvar. *Diaz*: ann. 1107. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 392: *Cum quantum ad nos ibi parti-*

net videlicet Colazos, solares populatos, terras, vineas... Cum Colazos, solares populatos, et non populatos, terras, etc. Alia ann. 1162. ibid. col. 703: Similiter dono... unum Collazum in Vegonia, alium Collazum in Arratia, ... alium Collazum in Guernicaz. Vide supra Colacium.

* COLCA, COLGA, COLGIA, Lecti compages lignea, Gall. *Couche*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item una Colca munita pannis, videlicet una culcitra, uno matalassio listato etiam diversorum colorum, duobus pulvinaribus, etc.* Ibidem: *Item una alia parva Colga postium... Item una Colca postium... Item duæ Colgæ postium.*

COLCAS, Hispanice Granarium ruri constructum. Synodus Llimensis ann. 1594. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 697. col. 1: *Cum nobis innotuerit, solere Indos degere in granariis tritici et maizi, vulgo Colcas vel Pineas, et aliis nominibus Troæas vel Paneras, etc.* Vide *Colacium*.

COLCHIA, Hisp. *Colcha*, Culcitra, Stragulum acu pictum, Gall. *Courtepointe, Couverture piquée, de parade*. Vita S. Tarasie tom. 3. Junii pag. 477: *Reginæ dedi... alcalas meas, acitaras et Colchias.*

* COLCIA, Locus muris vel sepibus clausus, *clausura*. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 166. ex Cod. reg. 4624: *Si aliqua persona cepit alienos lapides in aliena Colcia vel clausura, etc.*

COLCOTAR, est vitriolum in rubedinem redactum. Rochus le Baillif in Dictionariolo Spagyrico.

GOLDA, Testamentum Andreæ Episcopi Dertonensis exaratum Hugone et Lothario in Italia regnantibus, apud Ughell. in Appendice tom. 4: *Faciestergios 2. ara unam, plagione duas, velo uno, calices argenteos duos cum patenis, corona argentea cum cruce una, Goldas tres.*

COLDEUS. Vide *Colidet*.

COLEBUS, Idem quod *Colpus*, Ictus, Gall. *Coup, Cobe* apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 102. Vide *Proculpus*.

* COLECTUM, Loricæ, quod ex pluribus annulis simul collectis et innexis constet, sic dicta. Vita B. Cocci tom. 1. Aug. pag. 661. col. 2: *Corpus suum jejuniis multis castigabat, assidue portans pro camisia nudam panseriam vel Colectum.* Vide infra *Coleria*.

* COLENA, Origanum. *Isid. Or. 19. 9.*

COLENNUS. Vide *Cabillinus*.

COLENTES, Qui ab idololatria transibant ad Judaismum. Sic explicat Beda *Colentes advenas*, de quibus Act. Apost. 13. 43.

1. COLERA, Collare, torques, Gall. *Collier*, apud Rymer. tom. 12. pag. 460. col. 1. in Charta Henrici VII. Angl. Regis super Jocalibus adducendis: *Necnon unam torquem sive Coleram femineam auream geminis monilibus et lapidibus insertam et circumceptam cum uno lapide vocato a Balys, et uno alio lapide vocato a Perles eidem torqui sive Coleræ appendentibus et annexis.* Apud eund. Rymer. tom. 10. pag. 655. col. 1. in Charta Henrici VI. Angl. Regis pro Marchione de Mantua: *Et quod præfatus Consanguineus noster specialiter affectat licentiam de nobis habere conferendi liberatam nostram Coleræ aut devisamenti diversis subditis et amicis pro honore nostro ac speciali recordatione nostri habenda, unde sibi grates intime referimus multiformes. Nos igitur affectui suo in hac parte favorabiliter inclinati, remque sibi*

placida agere volentes, concessimus et licentiam dedimus eidem Consanguineo nostro conferendi libertas Coleræ nostræ aut devisamenti quinquaginta personis, dum tamen ipsi nobiles ac de prosapia valida et sanguine existant. Monendum non est hic agi de torque, quo Equites ornantur honoris ergo.

† 2. **COLERA**. Italis, Ira, Gall. *Colere*. Occurrit apud Murator. tom. 9. col. 260.

* 3. **COLERA**, pro *Cholera*, Bilis. Vide supra *Cancherenea* et mox *Coleres*. Hinc *Colier*, Mœrori se tradere. Guignevil. in *Peregr. hum. gen.* MS. :

Quant m'ot che dit, à Colier
Commenchai encor et musier...
Tant com l'oyseil va Coliant,
Et chà et là le col tournant.

Coloier, in *Mirac. B. M. V.* MSS. lib. 1 :
Coloie et pense à fol delit.

† **COLERATUS**, mendose, ni fallor, pro *Coloratus*, in *Statutis Ecclesiæ Andegav.* ann. 1423. tom. 4. Anecd. Marten. col. 528 : *Ne quis seu aliqua in vestimentis candidas et cornua, Coleratas reversas manicas... deferre præsumat.*

* Fallitur : est enim verbum substantivum *Colerata*, Colli ornamentum, Gall. *Collerete*, pro *Colereta*. Vide *Colleretum*.

COLERES, *Humores*. Ita Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. *Humores biliosi*, forte ex Gr. γολέρα. Passionarius sub nomine Galeni editus lib. 1. cap. 4. de Cepheloponia : *Et tunc ex stomacho fit capitis dolor, tunc malefactio et nausea fit ex Cholera collectione in stomacho.* Adde cap. 5. 7. 9. et 10. lib. 2. cap. 16. 32. 36. 38. etc. Utuntur non semel ejusce ævi Medici hac voce, quam nuper ex MSS. Codd. restituerunt apud S. Augustinum tom. 1. eruditus Benedictini in præclara illa sancti Doctoris operum editione, quæ sub prælo est.

* **COLERIA**, Armaturæ species, qua scilicet collum militantis tegitur. *Munition. castror. dom.* reg. ex Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 93. r. : *iii. helmes duplices, xxvj. capellos ferri et x. Colerias. Colier, eadem notione*, in Ch. ann. 1337. ex Reg. sign. *Croix Cam.* Comput. Paris. fol. 187. v. : *Deux cent dix hommes... bien armez de plates, de bacinez, de Coliers, autrement gorgieres de fer.*

† **COLERIDA**. Vide *Collyrida*.

† 1. **COLERIUM**, **COLERIUS**, Collare, Gall. *Collier*, Ornamentum colli. Testamentum Michaelis de Creneio Autissiod. Episc. ex Regesto Capituli Autissiod. ann. 1409. S. Martii : *Item Colerium operatum de eodem panno.* Inventar. Eccles. Noviom. ann. 1419 : *Item duo Colerii novi de eodem panno serico.* Occurrit iterum ibidem, ut et *Colerium* aliquoties : semper pro Ornamento ecclesiastico, de quo jam in *Colerium* ; sed pro Ornamento regio vel equestris sumitur in Charta Henrici IV. Angl. Regis apud Rymer. tom. 8. pag. 569. col. 1. : *Jocale, videlicet, quoddam Colerium aureum, cum uno monili pendente per Colerium prædictum.* Et tom. 10. pag. 423. col. 2. in Charta Henrici VI. : *Tria Coleria aurea, quorum duo sunt anamelata cum albo ad deliberandum Domino de Mantua* : ac tandem pro Collari equi vectarii in Charta Henrici V. de Bigariis capiendis tom. 9. pag. 261. col. 1. : *Assignavimus te... ad sexaginta bigarios... cum Coleris, hamys, capistribus.* Vide *Colerum*.

† 2. **COLERIUM**, pro *Collyrium*, Græcis, γολύριον, Genus medicamenti. Vita S.

Moduennæ tom. 2. SS. Julii pag. 303 : *Capitulum adportavi, quo sciebam pro dolore in modum Colerii tuos oculos perungi.* Apocal. 3. 18 : *Collyrio inunge oculos, ut videas.*

* 3. **COLERIUM**, Collare equi, equus ipse. Reg. forest. de Broton. ex Cod. reg. 4653 : *De singulo Colerio j. quarterium, iij. garbas, iij. ova, j. gallinam, j. tortellum.*

* 4. **COLERIUM**, Quantum collo ferri potest, *Colaye*, in Lit. remiss. ann. 1425. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 227 : *Le suppliant emporta ung lit, ung couvertail, les draps du lit, ung planchon, et une Colaye de blé.* Leudæ maj. Carcass. MSS. : *Item pro Colerio, unum vitreum.* Ubi versio Gallica ann. 1544 : *Item pour un collier d'homme de verres, un verre.* Costumæ Paris. in Reg. sign. *Noster Cam.* Comput. fol. 34. r. : *Item le Colier de ces mesmes derrées.* Ejusdem originis est

COLERIUS, Idem qui *Colladerius*, de qua voce in *Collaterii*. Libertas MSS. Salvæterræ in Ruthenis ann. 1284 : *De cera, de una libra unum denarium in amplius ab illo qui vendet, et si Colerius portaret, non daret amplius quam is qui vindit.*

* **COLERIUS**, **COLLADERIUS**, et **COLLARIUS**, Qui merces suas ad collum portat, alio prorsus sensu a voce *Collaterii*, ut cuiuslibet attendenti manifestum fiet. Leudæ min. Carcass. MSS. : *Item de Colerio portante vitrum, unum vitrum.*

† **COLERIUM**, Idem quod *Colerium*, Collare. Charta Henrici V. Regis Angl. de Jocalibus invadiatus apud Rymerum tom. 9. pag. 405. col. 1. : *Quoddam magnum Colerum, vocatum Pusan, de operationibus coronarum et bestiarum, vocatarum Antelopes, confectum, et de albo inamelatum, bestiis illis super terragio viridis positus, terragio de duobus Perles et bestia, etc. Et ultra coronas octo de aliis baleis posita existunt Colerio prædicto.* Hic sermo est de *Colerio* regio. In alio autem loco ad vocem *Basse* relato *Colerum* sumitur pro *Collari* equi currum trahentis. Ibi vide.

† **COLETRA**, f. *Colum*, Gall. *Couloir*, Vas ad colandas liquores. Inventarium anni 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Item 12. sessoria, 12. paraxodia, item 12. sinebios, duo picaressa, item duas Coletras, unum morterium et unum pestellum, etc.*

COLETTUM, Anglis, ut auctor est Spelmanus, est *Sigillum Regio telonio constitutum, ipsumque breve eodem sigillatum.*

† **COLETUM**, Collare, amictus colli, Gall. *Collet*. Capitulum generale S. Victoris Massil. MS. ann. 1506 : *Nullus Religiosus portet vestes vulgariter dictas descolatadas cum Coleto alto, quod cooperat omnia alia indumenta.*

† 1. **COLETUS**, Colliculus, parvus collis, Ital. *Colletto*, Gall. *Colline*, in Charta anni 1278. ubi de limitibus territorii Massiliensis ex Archivo ejusd. civitatis.

* 2. **COLETUS**, Scapus, Gall. *Tige*. Testamentum Guill. de Meleduno archiep. Senon. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 338 : *Et in Coleto pedis dicti calicis sunt tres smaragdines finæ.*

* **COLGA**, **COLGIA**. Vide supra *Colca*. * [« Si de lectis providere noluert, provideat de paleis, ad faciendum *Colgas* ibidem. (Cart. Magalon. Rer. Soc. Sav. 1873. p. 416.) »]

* **COLGARE**. Collocare. Consuet. urbis Granatæ in dicec. Tolos. ann. 1292 : *Pro nuptiis (dentur) iv. denarii Tolosani ad*

missam pro arris, et xij. denarii Tolos. pro comestione capellani et pro sponsis in lecto Colgandis. Vide in *Collocare*.

* **COLGIL**. Charta Rainaldi archiep. Rem. ann. 1135. inter *Probat.* tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 45 : *Has autem fidelium donationes supradictæ ecclesiæ collatas in hoc privilegio Colgil, et sigilli nostri impressione, et testium subscriptione corroborari præcepimus.* Ubi leg. videtur *Colligi*.

COLHARES DE PRATA, Cochlear argenteum, in Charta Lusitan. tom. 4. Monarchiæ Lusitan. pag. 304. Galli *Cuilier* dicunt. [Legendum de *plata*, quæ vox apud Hispanos et Lusitanos significat argentum.] [* Apud Lusitanos *prata*.]

* **COLIA**. Charta ann. 1137. ex Chartul. Med. monast. Bitur. fol. 4. v. : *Quicumque in tota terra illa habitabunt, ab omni consuetudine penitus immunes et quieti perpetuo habeantur, videlicet a Colia et talia.* Sed leg. *Tolia*.

* **COLIBERTIA**, *Conditio Coliberti*. Charta Juelli de Meduana ex Tabul. Major. monast. : *Satuvimus etiam quod si quis de genere Guarini Probi reclamaret vel casamentum, vel pratum, ipsa reclamatio, irritatio esset franchiæ, et revocatio Colibertie in omni genere Guarini Probi.* Vide *Coliberti*.

COLIBERTUS, **COLIBERTAS**. Vide *Colibertus*.

† **COLIBILIS**, *Colendus. Colibile festum*, Quod coli debet vel celebrari, in Statutis Avenion. Edit. 1612. lib. 2. rubr. 32. art. 1.

COLIGA, Vestis species. Lambertus Ardensis : *Arnoldus eidem scurræ, qui nullo nomine dignus habetur duas Colicas denegavit scarlatinis.* [* An *caligas* ?]

COLIDARIA, *Panis qui vulgo dicitur Ficta collida.* Ugutio. [Vide *Collyrida*.]

COLIDEI, **CULDEI**, **KELEDEI**, **KELEDEI**, dicti apud veteres Scotos Monachi, qui, quod sedulo prædicationi vacarent, essentque frequentes in oratione, ab iis ita appellati sunt, quasi *Cultores Dei*, ut auctor est Hector Boethius lib. 6. Hist. Scotiæ, et ex eo Buchananus. Subdit idem Boethius, *invaluisse id nomen apud vulgus in tantum, ut Sacerdotes omnes ad sua pene tempora vulgo Culdei, i. Cultores Dei sine discrimine vocitarentur.*

Alii, in quibus est Thomas Dempster in Apparatu ad Hist. Scotiam, existimant *Colideos* non tam fuisse Monachos, quam Canonicos Regulares, seu Presbyteros Monachatu nondum indutos, qui in Occidente, seculis in illis primitivis, haud ita in usum receptus erat. Interdum *Ministri*, interdum *Clerici* nuncupantur in Historia Fundationis Hospital. S. Leonardi infra civitatem Eboracensem tom. 2. Monastici Angl. pag. 367. 368. ubi agit de Colideis, qui in Ecclesia Eboracensi munia sacra obibant, quam si non Ethelstani Regis temporibus, saltem postmodum a Monachis, deinde a Canonicis, ut plerasque alias in Anglia possessam constat.

Aliunt præterea Scotici et Anglici Scriptores penes eos jus fuisse Episcopum ex suo ipsorum Collegio eligendi, qui et ipsi, et Dicecisi præsesset; quod jus etiam fuit omnium ferme Collegiorum Canonicorum in Ecclesiis Cathedralibus. Nolim cætera præstare quæ addit Seldenus de Colideis, nempe, non Pontificem duntaxat sibi elegisse, sed ordinasse et consecrasse sine Episcopi alicujus ope singulari et necessaria: aut *Colideos* Presbyteros fuisse, qui sine

titulo Episcopali, sed ex Presbyterii sui jure præeunte, neque ex Episcopali aliunde petita consecratione, tam quæ ordinis, quam quæ jurisdictionis Episcopalis sunt, munia peragerent, ejusmodi fuisse ait Chorepiscopus in Gallia et Germania: nam cum hæc probatione indigeant, censuerim inquirendum amplius.

Interim nescio an sententia eorum magis arrideat, qui existimant *Colideos*, aut Canonicos Regulares, aut Clericos fuisse, qui in majoribus Ecclesiis divina celebrabant officia. Id certe probat quod ex Joanne Meyo Archiepiscopo Armachano, et ex Bulla Nicolai V. PP. refert Spelmanus, *Colideatus* officium in eadem Ecclesia Armach. beneficium fuisse Ecclesiasticum sine ulla animæ, ut aiunt, cura, *Colideosque* fuisse seculares Presbyteros.

Habere etiam Ecclesiæ Anglicanæ suos *Colideos*, uti mox innui: sed et Hibernicæ et Gwallensæ, ut testatur Silvester Giraldus in Topogr. Hibern. dist. 2. cap. 4: *Capellam, cui parvi Cælibes, quos Cælicolas vel Colideos vocant, devote deserviunt.* Et in Itiner. Cambriæ lib. 2. cap. 6. exerte Monachos vocat: *Insula modica quam Monachi inhabitant religiosissimi, quos Cælibes vel Colideos vocant.*

KELEDEORUM SCOTICORUM, meminit Diploma Davidis Reg. Scotiæ tom. 2. Mon. Angl. pag. 1055. de quibus etiam multa habet Jacob. Usserius Armachanus de Britannicarum Ecclesiar. primordiis cap. 15. At quid sibi velint quæ præfert Chron. Dunelmense MS. sub Turgoto Episc. S. Andreæ, qui electus fuit ann. Chr. 1108. *Totum jus Keledeorum per totum regnum Scotiæ transivisse in Episcopatum S. Andreæ pluribus disputat idem Seldenus in Præfat. ad Script. Anglic. quem consule, si lubet.*

* *Culdées* Gallicæ vocat nuperus Histor. Angl. Rapin. *Thoiras.*

† COLIFA, COLIFAMA. Vide *Colifarius*. COLIFARIUS, Isidoro in Glossis, et in Excerptis Pith.: *Bos operarius.* [Ad hæc Grævius ait: Ingeniose vir summus Thomas Reinesius emendavit: *Colifa, Cibus operarius*, quia isto panis genere athletæ et *χεροθάνιστοι* aluntur. Scribitur autem recte *Colyphia* apud Plautum et Juvenalem. Vide Vossii Etymologicum. Papias: *Colyphia dicuntur panes azyymi, et genus carniū, id est, carnes assæ et semicoctæ, quæ est cibis athletarum.* Verum licet ingeniosa sit Reinesii correctio, dubito tamen an vera, quod in vet. Glossario Sangerman. MS. n. 501. legatur: *Colifama, Boves opus facientes*, ubi, *Colifama* est pro *Colifaria*. Papias habet: *Collifuria, Boves opus facientes.*]

* COLIFIUM, *Lo soruere, o marendare.* Glossar. Lat. Ital. MS. *Coliphium*, apud Juvenal. Sat. 2. est Panis, quo alebantur athletæ. Vide *Colifarius*.

* COLIGUS, COLLIGUS. Vide *Collegus*. [Fr.]

† COLIMBUS. Vide *Colymbus*.

COLIMPHA, quasi *Colymba*, ἀπό τοῦ κολυμβῆν, natare, Navicula urinatoria, in qua qui foret, etiam ea aquis obruta, non indigeret lumine, quia speculi electrici, vel vitrei beneficio pelluceret. Ita Vossius ad hunc locum Hieronymi: *Aiunt in ipsas Colimphas ipsum Alexandrum introisse, et profundum conscendisse, et usque ad imum, ut sciret Oceani profundum, et differentiam maris et abyssi.* Alias *Colimbi* dicuntur tubi per

quos currit aqua per loca occulta, in Glossis Isonis.

† COLINA, Papiæ est *Coquina a colendo dicta.*

† COLINDA, *Subcinericius panis.* Vet. Gloss. San-Germ. MS. n. 501. Lege et vide *Collyrida*.

COLINELLATUS. Historia Episcoporum. Autisiod. cap. 20: *Gabatum anacteam Collinellatam pensant. lib. 3. Leg. Collinellatam, ut ibi non semel.*

† COLINIUM. Vide post *Colonus*.

* COLINUS, pro *Colonus*, aut saltem eadem notione. Charta Conradi II. reg. Rom. ann. 1147. tom. 6. Anecd. Pezii part. 1. col. 346: *Statuimus etiam et benigna concedimus clementia ut... opera, quæ hactenus a Colinis exigebantur, deinceps ad usum ejusdem ecclesiæ conferantur.*

† COLIORIUS, ὄφις χέρονδρος, *Coluber serpens tam in terra quam aqua vivens.* Supplem. Antiquarii.

* Vel potius *Choliorius*, ut in Gloss. Lat. Gr. ex Cod. Sangerm. *Chelydrus*.

† COLIPHA, *Panis asimus.* Glossar. MS. sæc. XIII. sancti Andreæ Avenionens. Vide *Colifarius*.

† COLIPIARIUS, *Depilator, δρωπικιστής.* Glossar.

* Ubi Cod. Sangerm. *Alipilarius*, ex Castigat. in utrumque Glossar.

* COLISTANCIA, *Lo fele*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

† COLIRIA, *Pustula crurum.* Papias MS.

COLISEUM, seu COLOSSEUM: sic Amphitheatrum Titi Romæ vocant, de quo id Bedæ Vaticanum exstat in Excerptis seu Collectaneis ejusdem Bedæ: *Quantum stabit Colyseus, stabit et Roma; quando cadet Colyseus, cadet et Roma; quando cadet Roma, cadet et mundus.* Anastasius in Stephano II. PP. pag. 93: *Dum ad Colisseum advenissent, etc.* Ugutio: *Colosseum, quidam locus Romæ; ubi olim erant imagines omnium provinciarum, et in medio erat imago Romæ tenentis pomum aureum, utpote domina et regina omnium, et erant i... dispositæ arte nigromantiæ, quæ quando aliqua Provincia volebat insurgere contra Romanos, statim imago Romæ obvertebat dorsum imaginis illius provincie: vel ubi Dominus, imago illius provincie insurgere contra Romæ imaginem, et tum Romani ex improvviso mitebant illuc exercitum, et provinciam illam subjugabant. Tali arte Romani Trojani mundum subjugabant.* Risum tenete. [Vocis origo non aliunde ducenda, quam a *colossea* seu immani amphitheatri ipsius excellentia, ut docte probat Alexius Symmachus Mazochius in Commentario in mutilum Campani Amphitheatri titulum pag. 133. et 134. An simili notione sumitur in Chron. Episcoporum. Verdensium apud Lebnit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 212: *Angustiata inter Coliseum et Ecclesiam S. Clementis peperit, et postea mortua ibidem, ut dicitur, est sepulta.*]

† COLITARE, Colere. Ethilwlfus in Præfat. Carminis de Abbatibus Lindisfarne:

Corpore, mente, manu, cunctis et sensibus una
Jam Dominum Colitans celsum sine fine, valet.

COLITOR, *Dominus fundi*, Isidoro in Glossis.

* COLIVERTUS, f. Locus pascuus, vel muris aut sepibus clausus. Chartul. Lemovic. ex Cod. reg. 7612. T: *Trado... molinos, quæ sunt sub muro civitatis Lemovicæ, cum omnibus adjacentiis et ad molinos pertinentibus, ligna, petra, ortos,*

cultos et incultos, Colivertos, et omnia ad molinos pertinentia.

† COLIUM, in veteri Inscript. apud Tertullianum de Spectaculis: *Et nunc ara Conso illi in arco defossa est, ad primas metas sub terra cum inscriptione ejusmodi: CONSUL CONSILIO, MARS DUELLO, LARES COLIO POTENTES, ubi legit Salmasius pro COMITIO, quod vulgo habetur; Domus est seu Habitaculum. Hæc post Hofmannum in Lexico.*

† 1. COLLA, Collis, Gall. *Colline*, Ital. et Massil. *Colle*. Statuta Massil. lib. 4. cap. 4: *Nullus de cætero ausus sit mittere vel imponere fimum, vel terram; vel scobillas aliquas seu lutum in viis... quæ protendant a portali collatæ usque ad Collam de valle fogaressa ... usque ad Collam S. Stephani et usque ad Collam S. Michaelis.*

† 2. COLLA, θυσία ἱερῶν, *Sacrificium.* Suppl. Antiq.

* *F. Collativum*, ex Vulc. in Castigat. ad utrumque Glossar.

* 3. COLLA, Gall. *Coule*, Vestis monachalis. Stat. Congregat. exemptor. art. 31: *Liceat monachis candidatum et supplicentem ad novitiatum admittere, et eum Colla regulari induere.* Vide *Cuculla*.

† COLLABORATOR, qui laborat cum alio. Vide locum in *Libellifus*.

COLLABORATUM, Quæsitum, acquisitionem. Vide post *Labor*.

† COLLACIA, Collatio facta Ecclesiis. Charta Aldefonsi Regis Toleti pro Monasterio Casæ Dei, æra 1216. inter Fragm. Hist. MSS. Stephanotii tom. 3: *Confirmo... Monasterium S. Juliani de Lamano cum suis Ecclesiis et suis Collaciis et parrochianis.* Vide *Collata*.

* Vox est Hispanica, quæ interdum idem sonat atque territorium, terminus, districtus; maxime *Colacion* dicitur de Ditione intra fines alicujus parochiæ contenta, ut docent Academ. Hispan. in Diction. qui sensus facile huic loco aptatur.

* COLLACIONARIUS, Qui ex officio exemplum cum archetypo comparat. Testam. Ant. de Guiscardo ann. 1512. in Reg. 4. Armor. gener. pag. xxxiv: *Ego Anthonius Folcherii notarius publicus, ... tamquam donatarius et Collacionarius... cedaram, notularum per eumdem de Podio acuto sumpturam, etc.* Vide *Collatio* 3.

COLLECTÆUS, pro *Collectaneus*, Cœvus, ἑσροδάκτος. Saxo Grammaticus lib. 3: *Inter quos forte quidam Amlethi Collectæus erat.* [Sed et apud Juvenalem. 7. 307: *Quid dicat Collectææ mammæ.* Martian. Capell. lib. 1: *Sororis ejus indiscreto fœdere Collectæa. Collectius* in Inscriptioe apud Gruterum pag. 661. et Sponium Miscel. pag. 28.]

1. COLLADERIUS. Vide *Collaterii*.

* 2. COLLADERIUS. Vide supra *Colerius*.

COLLANA, *Torques*, ex Ital. in Statut. Mediolanensibus 2. part. cap. 450.

* Chron. Mutin. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 607: *Uxor domini Mastini donavit eidem uxori domini Luchini unam Collanam, valoris quinque millium florenorum auri.* * [« *Collanam* habens ex perlis et lapidibus. (Burchard. Diar. II. ed. Thuasne, p. 16. an. 1492.) »]

† 1. COLLARE, Conferre. Ita Baptista Mantuanus, ut observat Daumius de caus. amiss. rad. Lat. cap. 9. usus est:

Regibus hinc æs grande solent Collare quotannis,
Anna Questores qui vecligalia curant.

† 2. COLLARE, E portu solvere, profi-

cisci. Statuta Massil. lib. 4. cap. 18. § 2: *Quælibet navis quæ onerabit peregrinos in Massilia, vel domini earum satisfaciunt marinariis de suo loquerio in hac terra antequam Collet de insulis Massiliæ.*

* *Vela dare*, vox Italica. Pact. inter Salad. et Pisan. ann. 1174. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 1. pag. 197: *Quando veniunt in tempore Collandi, non debent retinere nec velas, nec timones, etc.* Vide supra *Cola* 7.

3. **COLLARE**, **COLLARIUM**, Armaturæ species, quæ scilicet collum militantis tegitur. Gloss. Lat. Gr.: *Collarium*, περιτραχηλιον. Gloss. Lat. Gr.: *Περιτραχηλιον*, *Monile*, hic *falarus*, *Collare*. *Περιτραχηλιον*, apud Leonem in Tactic. cap. 5, § 4. Gall. *Collier*. Willel. Brito lib. 11. Philippid.:

Qua ligno junctum est ferri transegit acumen
Per Collare triplex, et ferri thoracæ trilecem.

COLLARIUM, Matth. Paris ann. 1252: *Carens Collario, lethaliter vulnerabatur.* Tho. Archid. Hist. Saloniæ. cap. 28: *Venitque ictus inter cassidem et Collarium, deiecitque caput ejus multum a corpore.* [Rymer. tom. 10. pag. 437. col. 1: *Tam pro uno capho auri et uno Colario auri datis Nicholao Menthen militi cum duce de Savoie, ac etiam pro LXI. Colariis datis diversis militibus et armigeris. Unum Colorum de auro, apud eumdem tom. 9. pag. 275. col. 1. ubi puto legendum esse Collarium: quæ vox etiam sumitur pro colli tegmine, quo utuntur Clerici. Concil. Dertus. ann. 1429. cap. 1: Neque (ferat Clericus) diptoides aut Collaria vel manicas de panno serico.] Vide *Carcanum*, *Collistrigium*, [*Colarium* et *Colerium*.]*

* 4. **COLLARE**, Fundere. Ital. *Colare*, nostris *Couler*. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 156. ex Cod. reg. 4624: *Si aliquis faber... haberet in fusina sua aliquod ferrum... ad coquendum seu maserendum et Collandum, etc.*

* **COLLAREDUS**, **COLLARESUS**, Mensuræ vinarie seu liquidorum species. Chartul. magn. S. Vict. Massil. fol. 108. vº: *Dedit ei de puro vino in Bersa xij. Collaredos.* Ibid. fol. 26. rº: *Pontius Catbertus de Fuss vendidit terram, quæ se tenet ad mansionem S. Victoris Collaresus xj.* Vide *Colaresum*.

† **COLLARETUS**, Ornamentum colli, quo Ministri sacri utuntur tempore sacrificii. Statuta Ecclesiæ Aquensis ann. 1450. MSS: *Diaconus et Subdiaconus, qui Missam habent celebrare, habeant Collaretos.* Vide *Colarium*.

† **COLLARIA**. Laudes Papiæ apud Murat. tom. 11. col. 38: *Et inter alios census, quos habet in urbe, quasi de omnibus, quæ venduntur in platea Atrii recipit Episcopus collectam quotidianam, quæ dicitur Collaria.*

* **COLLARIUM**, Ornamentum colli etiam ad usum clericorum. Stat. S. Capellæ Bitur. ann. 1407. ex Bibl. reg.: *Nullus prædicatorum (canonicorum, etc.) præsumat alta deferre Collaria.* Vide in *Collare* 3.

† **COLLARIUS**, Idem qui *Colladerius*, infra in *Collaterii*. [* *Mercator*, qui merces suas ad collum portat. Vide supra *Colerius*.] Instrum. anni 1153. ex Archivo Majoris-monasterii: *Garsilius de Machecollo... omnes Collarios per eundem pontem de porta Gasnapiæ quocumque terint prætereuntes, ab omni cosduma et paagio absolvit... Radulfus... universos Collarios per præfatum pontem, quocumque irent,*

vel undecumque venirent prætereuntes, ab omni paagio absolvit.

1. **COLLATA**, Vectigal, tributum quod ab universis subditis Domino confertur. Capitulare Sicardi Principis Beneventani ann. 836. cap. 2. editum a Camillo Peregrino: *Spondistis nobis... per unumquemque annum dare nobis Collatam, et pristinam quam consueti fuistis dare.* Et capituli 32. titulus ita concipitur: *Ut coloni tertiores non dent in Collata, nec in pactum.* Charta Ludov. Imp. in Chr. Farfensi: *Vel quidquid ex largitate Regum... vel ex Collatis populi vel cæterorum fidelium eidem Monasterio legaliter confirmatum fuerat.* Ekehardus Junior. de Casibus S. Galli cap. 11: *Cum paupertatulas quas habent in medium Collatas consumpserint, subsistere non poterunt.* Adde Chron. Laurisham. pag. 60.

COLLATA, Collatio pro elemosynis, vel Ecclesiis. Testamentum Fulradi Abbatis S. Dionysii: *Quidquid ibidem datum fuit de Conlata populi, et ipse populus mihi dedit.* Infra: *Quantumcumque ad ipsas aspiciere videntur, et Conlata populi ibidem delegavit, etc.*

COLLATA. Glossæ MSS. ad Canones Conciliorum: *Collatis, symbolis.*

* 2. **COLLATA**, Collis. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 78: *Cum venirent de Montepessulano ad locum prædictum de Marcilhaco fuissentque in capite Collate, quæ est inter locum de Balhanitis et S. Bricium... Cum descendissent unus post alium.*

* **COLLARIUS**. Ut *Collaterius*: « *Tabros, sartores, Collatarios et plurius artium mechanicarum artifices.* (Diar. Burchard. p. 269. an. 1487.) »

COLLATERALIS, Socius, amicus, qui alterius latus claudit: qua notione vocem hanc usurpat Constitutiones Siculæ lib. 2. tit. 10. Speculum Saxonie. lib. 1. art. 17. § 3. Petrus Blesensis Ep. 15. Sugerius in Ludovico VI. pag. 318. etc. Vide Duchesnum in Hist. Droicensi pag. 316. [et suo loco *Laterales*.]

COLLATERALIS, Qui ad latus est alterius. Statuta Ordinis S. Gilberti de Sempringham, pag. 765: *Quæ cum sederint in claustro, in quocumque latere sederint, Collaterales sedeant, non fronte opposita.* Pag. 724: *Collaterales sedeant, nec fronte opposita, sed tergo unius alterius vultu verso.* [Logotheta et Prototonarius regni Sicilia, Collateralis Consiliarius, in Donatione Joannæ Regine et Comit. Provinciae 25. Maii ann. 1379. ex Schedis Præsidis de Mazaugues. *Cancellarius et Collateralis Regis et Comit. Provinciae*, in Homagio quod Honorius de Castellane præstitit Carolo du Maine ultimo Provinciae Comiti ann. 1480. ex Schedis ejusd. Præsidis Clarissimi.] *Collaterales provincie*, apud Galfridum Monemuthensem lib. 1. cap. 21. et alibi. Adde Suenonem in Leg. Castrensib. cap. 5.

† **COLLATERALIS**, Conjux, uxor. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 774. in Appendice de Ecclesia S. Philippi Presbyteri: *Illustrissimus Dom. Comes de Katzenleobogen, D. Anna Conthoralis, et filius Philippus, et Collateralis Anna de Wirtemberg... dederunt unam bonam Casulam.*

COLLATERALITER. Ericus Upsaliensis lib. 1. Hist. Suecorum, de Diis Suecorum Paganorum: *Thor, Odden, et Frigga Collateraliter quidem in trichimis collati.* Lib. 4: *Assumens eos fecit Collateraliter secum ascendere.* [Vide *Laterahiter*.]

COLLATERANITAS, Agnatio. Vide *Lateranitas*.

COLLATERARE, [Ad latus alicujus esse vel sedere.] Tabularium Vindocinense

ch. 20: *Masuram de Valle-Manfredi, quæ Collaterata est rivo cujusdam aquæ, etc.* [Vita S. Godrici tom. 5. SS. Maii pag. 81: *Antiquus hostis formosæ mulieris decorem induit, et sedenti viro religioso Collaterans, etc.* Occurrit rursus in Vita S. Patricii n. 23. tom. 2. SS. Maii pag. 546. et in Vita MS. Hugonis Abb. Cluniac. tom. 3. April. pag. 637.]

† **COLLATERATIO**, **CONLATERATIO**, Agrorum termini, Practicis nostris, *Bout et joute*. Nova Gall. Chr. tom. 3. col. 43. ex Præcepto Ludovici Pii ann. 818: *Præfatas terras eidem Ecclesiæ secundum dimensionem et Conlaterationem suam... secundum dimensionem et Collaterationem a Missis nostris dispositam.* Præceptum Ludovici Imp. ann. 820. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 70. B: *Hanc vero silvam secundum dimensionem et Conlaterationem superius præscriptam... delegamus.* Charta ejusd. Imp. ann. 818. apud Miræum tom. 2. Diplom. Belg. pag. 1127. col. 2. edit 1723: *Et præfatas terras secundum dimensionem et Conlaterationem suam præsentialiter tradere libuit.*

COLLATERII, Qui nostris et Anglis *Cotarii*, *Cotiers*, *Gens de Cote*: sic forte dicti, quod *collatis*, seu tributis obnoxii essent. Vitalis Episcopus Oscensis: *Fuerunt etiam quandoque villani, qui Collaterii vocabantur, qui tam crudeli erant subditi servituti, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducerentur gladio dividendi.* Hinc forte emendandus Martinus Didacus *Daux*, *Justitia Aragon*. lib. 6. *Observantiar.* tit. de Privilegiis Domine Infantionæ, § 9: *Villani de parada antiquitus vocabantur Collati tendelli: erant servituti subditi, ut etiam inter filios Dominorum suorum ducerentur gladio dividendi, etc.* Ubi legendum *Collaterii*, vel *Colladerii*: nam

COLLADERII, Idem videntur qui *Collaterii*, in Charta libertatum villæ Montisalbanii ann. 1144. in Regesto Comitatus Tolosæ fol. 27: *Colladarius extraneus, qui attulit sal, ibi præbeat domino unum meall, et Colladerius extraneus qui traxerit sal, præbeat 1. pug. ubi Catellus in Comitibus Tolosanis pag. 323. habet *Collaudarius*. Vide *Colerius* [et *Collarius*.]*

* **COLLATINENTIA**, [Conferentia. (DIEF.)]

1. **COLLATIO**, Idem quod *Collata*. Edictum Theoderici Regis cap. 69: *Quisquis Curialem, aut Collegiatum, aut servum, per 30. annos possederit, qui nullam patriæ suæ Collationem subisse monstratur, eos prædiorum dominis jubemus adquiri.* Id est, qui nullam pensationem Reipublicæ aut tributum exsolverunt. Charta Gaufredi Comitis Mauritanie in Biblioth. Cluniac.: *Neque per teloneum, neque per Vicarium neque per Collationem nostrorum Militum, neque per aliam quamvis consuetudinem Monachos de servitio Dei disturbent.* Vide *Confertum*.

2. **COLLATIO**, apud Monachos præsertim, dicitur Sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maxime post cœnam, coram iis fiebat. Sic autem dicta quasi *Collocutio vel confabulatio*, inquit Smaragdus in Regula cap. 42. quod de *Scripturis divinis aliis conferentibus interrogationes, conferunt alii congruas responsiones, et sic quæ diu latuerant occulta, conferentibus patefunt perspicua.* Honorius Augustod. lib. 2. cap. 63: *Quod Religiosi ad Collationem conveniunt, hoc a sanctis Patribus acceperunt, qui in Vesperis solebant convenire, et de Scripturis insimul conferre, et quæ ipsi tunc*

invicem contulerint, Collationes dicebantur, et hæc his similia ad Collationem leguntur. Regula S. Benedicti cap. 42: *Mox ut surrexerint a cena, sedeant omnes in unum, et legat unus Collationes, vel Vitas Patrum, aut certe aliud quod ædificet audientes.* Regula S. Isidori cap. 8: *Ad audiendum in Collatione Patrum tribus in hebdomada vicibus fratres post celebratam Tertiam, dato signo, ad collectam conveniant: audiant seniore[m] doctentem, instrumentem cunctos salutaribus præceptis... Ipsa quoque Collatio erit vel pro corrigendis vitiis instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad utilitatem cœnobii pertinentibus, cunctis pariter congregatis præcepta Patrum regularia recensenda sunt... Sedentes autem omnes in Collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit ut loquatur.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 36: *Collationi et Completorio omnes interesse debent... Eodem modo quo pulsatur Capitulum, pulsatur Collatio.* De ejusmodi Collationibus Monachorum agunt passim Scriptores, Cæsarius Arelat. serm. 12. Capitulum Ludov. Imp. Addit. 1. cap. 70. Regula Canonico. in Concil. Aquisgran. cap. 123. Regula Canonico. cap. 10. Concil. Cabilonense II. cap. 59. Vita S. Wulstani Episcopi Wigorn. n. 18. Chronicon Trudonense lib. 8. pag. 493. Durandus in Rationali lib. 5. cap. 9. § 11. et alii quos laudat Hæftenus lib. 9. Disquit. Monastic. tract. 5. Ejusmodi porro Collationes scripserunt Cassianus et Odo Cluniacensis.

A Collationibus Monasticis, quibus finitis, ad bibitionem ibatur, serotinae cœnæ Collationem appellationem sortitæ sunt. Nam vix est ut probem quod quidam volunt, vocabuli etymon hauriri debere a cœnarum antiqua collatione, quam Concilium Laodicenum ex *συμπόσις* *συμπόσια* vocat. Udalricus l. 1. Consuetud. Cluniac. c. 13: *De Collatione surgunt ad charitatem, et de vino quod tunc propinat, nullus omnino præsumit abstinere, ut non aliquantulum gustet.* Idem cap. 18: *Post vespere cœna, post cœnam cœna servitorum, post cœnam servitorum, officium pro defunctis, post officium Collatio, et ita ad completorium.* Vide cap. 41. Monasticum Anglicanum tom. 2. pag. 370: *Et legat unus frater tam in prandio, quam in cœna et Collatione, etc.* Petrus Abaërdus: *Post vespere autem vel statim cœnandum est, vel potandum. Et inde etiam secundum temporis consuetudinem ad Collationem eundem.* Regula Templarior. cap. 16: *Audito signo, ut est ejus regionis consuetudo, omnes ad completas oportet incedere vos, ac prius generalem Collationem sumere peroptamus. Hanc autem Collationem in dispositione et arbitrio Magistri ponimus, ut quando voluerit de aqua: et quando jubebit misericorditer, et vino temperato competenter recipiatur. Quomodo autem Collationes fierent, vide in libro Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 81. [Vide S. Willelmi Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 101. Bern. Mon. Ord. Cluniac. part. 2. cap. 8. et Thomassinum Tract. Gall. de Jejunii part. 2. cap. 11. et seqq.]*

* Fuit et apud seculares ejusdem nominis congregatio serotina, cujus mentio fit in Lit. remiss. ann. 1458. ex Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 77: *Après qu'ilz eurent tous souppé et joué et raude, les ungs aveques les autres, ... ledit Beauchamp fist hucher pour faire Collation d'après soupper, les serveurs estans audit chastelet et les damoiselles aveques*

leurs chamberieres.... Pierre Besson prestre lequell nommoit ledit Beauchamp de ce qu'il faisoit, etc. Nostris præterea Collation, pro Harengue, Oratio. Christ. Pisan. in Hist. Caroli V. part. 3. fol. 310: *Et la Colacion notablement fist maistre Jehan de la Chaleur, maistre en théologie et chancelier de Nostre-Dame, et en ycelle Colacion recommanda moult la personne de l'empereur, ses nobles fais, ses vertus et sa dignité.* Narrat. gestor. in conventu Mant. ad Guill. Juvenal. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 305: *Faisoit chascun chief de maison une petite Collation, soy adreçant à mons. de Tours, comme principal.*

† 3. COLLATIO dicitur Practicis, cum exemplum descriptum confertur cum archetypo, et ad hujus rationem illius fides expenditur, Gall. Collation. Chartular. Eduense in Processu verbali facto auctoritate Apostolica pro investigatione privilegiorum Ecclesie Eduensis an. 1256: *Extrahi feci, nihil addito aut remoto de corpore dactorum originalium, sed verius debita et fideli cum ipsis originalibus Collatione facta.* Legitur aibi non semel.

† COLLATIONARE, Exscriptum cum archetypo comparare: Gall. Collationner. Instrum. Eduensis Ecclesie mox laudatum: *Visis, inspectis conscriptis et Collationatis, præsens et personaliter una cum Simone Perroti Clerico publico auctoritate Apostolica Notario subscripto interfui, eaque sic transcribi et propriis originalibus Collationari fieri vidi et audivi.* Occurrit in actis Historie Comitatus Ebroicensis pag. 62. in Statutis reformationis Monasterii S. Claudii ann. 1448. Hist. Geneal. Arvernæ tom. 2. pag. 387. ex Registro Parlament. ann. 1450. Actis SS. Martii tom. 1. pag. 338. A. 339. C. tom. 3. pag. 873. C. April. tom. 2. pag. 753. etc. Vide Collationare.

* Sed et Collacion occurrit, pro Instrumentorum litis communicatione, in Stat. ann. 1367. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 706. art. 6: *Que advocas ne plaideront causes, se ilz n'en ont fait paravant Collacion; et n'en feront Collacion en jugement; mais se ilz la veuillent faire, ystront de l'auditroire.*

† COLLATIO RELIQUIARUM. Vide in Reliquie.

* 4. COLLATIO, Traditio, in l. unic. § 1. Cod. de suffragio lib. 4. tit. 3: *Quoniam Collatio rei mobilis inita integra fide ac ratione cumulatur.*

† COLLATIUM. Vide Colacium. COLLATIVUM, Collatio, in l. 3. Cod. Th. de Proxim. Comitib. etc. (6, 26.)

* COLLATIUS. [Capax, largus. (DIEF.)]

1. COLLATORES, Qui conferunt tributa, tributarii, in l. 5. Cod. Th. de Milit. veste, (7, 6.) apud Julian. Antecess. cap. 532. 534. 553. 555. etc. Auctor de Rebus bellicis subjunctus Notitie Imperii: *Erit igitur curæ prudentiæque tuæ, optime Imperator, repressa largitate, et Collatori prospicere, et in posterum nominis tui gloriam propagare.* Alibi: *Accedit etiam judicium execranda cupiditas, Collatorum utilitatibus inimica.* Rursum: *Et laborum desiderio potiti, erunt ex milite Collatores.*

† 2. COLLATORES, Transverso cognationis gradu juncti. Consuetud. Brageriac. art. 47: *Item ascendentes vel descendentes venditoris infra quartum gradum, non hæredes ipsius universales, non in potestate ipsius venditoris, poterunt retrahere et petere gradatim, et alius, ut supra dictum est de Collatoribus.* Melius legeretur Collateralibus, Gall.

Collateraux, ut ibidem habet versio Gallica.

1. COLLATUM, Genus potionis. Gregorius M. lib. 6. Epist. 36: *Sed quia Collatum ac juritheim non libenter bibo, præsumens cognidum requiro.* Ubi legendum forte Colatum, ut intelligatur Vinum colatum. Papias: *Colatum, vinum purum, vel vas proprium in quo deportatur.* Vinum autem et alii liquores per colum, ut jucundiores fiant, transfunduntur, defecantur, et depurantur.

* Passaire, eadem notione, nostratibus. Lit. remiss. ann. 1467. in Reg. 200. Chartoph. reg. ch. 64: *Lequell apoticaire bailla à diverses fois des pouldres, ysserops, beuvraiges et plusieurs Passaires.*

2. COLLATUM, Collum, Jugum montis, vox etiam nota in Alpibus et Pyrenæis. Collatum et Collum de Campastro, in Charta Alfonsi Regis Hispanie ære 1130. apud Yezep in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 1. [Apud Josephum Moret Antiq. Navar. pag. 547. Collato legitur pro Collado, Hispanica voce, quæ Collem significat. Gall. Coline.]

† 1. COLLATUS. Vide Colladerii post Collaterii.

† 2. COLLATUS, Conglutinatus, Gall. Collé. Vita S. Caretoei tom. 3. SS. Maii pag. 686: *Isti autem convenerunt unatim et Collati fuerunt unatim, ut dicitur; id est, quasi Colla seu glutine conjuncti.*

† COLLAUDARE in DOMINUM ET REGEM, Solemni ritu ad regiam dignitatem evehere, electi Regis laudes celebrando. Dithmari Chronic. Mersenburg.: *Equivocus ejus junior Otto, pater adhuc vivente, electus et unctus, iterum Collaudatur a cunctis in Dominum et Regem.* Vide Laudare.

COLLAUDARII. Vide Collaterii.

† COLLAUDATOR, f. Præs, sponsor, Gall. Répondant, Caution, Garant. Charta Burchardi Camerac. Episc. pro Monasterio S. Salvii an. 1120. apud Miræum tom. 2. pag. 815: *Walterus. . . per fidem et juramentum se amodo pacem Ecclesie servaturum promisit: fratresque suos Gervasium et Albericum, suamque sororem Agnetem, cognatosque suos Almanum et Gonterum nobis obsides dedit et ejus Collaudatores.*

* COLLAZUS. Vide supra Colazus.

† COLLEGIUM DECIMÆ, Collectio, exactio decimæ, Gall. la levée des dîmes. Instrum. ann. 1220. ex Archivo Majoris Monasterii: *Contentio super Collegio decimæ Monachorum Lehenensium.*

1. COLLECTA, Idem quod Collata, Collatio. Gloss. Lat. Græc.: *Collecta, ἐπιτροπή.* Otto Frisingens. lib. 2. de Gest. FridERICI Imp. cap. 11: *Rex a toto exercitu Collectam feri jussit, et sic non modicam coadunatam pecuniam. . . dividendam statuit.* Charta Alexandri Comitis Cypersanensis an. 1103: *Data, vel angaria, vel adjutorium, quod ex nostræ gentis (Normannorum) consuetudine Collecta vocatur.* Matth. Paris an. 1245: *Jussit... quasdam Collectas, et tallias tam in clero, quam in populo, fieri graviores.* Idem ann. 1239: *Tallie et Collectæ Clericis... imponuntur.* Occurrit præterea apud eundem pag. 590. 405. et apud Gregorium M. lib. 7. Epist. ult. etc. [apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 6. in Charta Henrici Ducis Silesie ann. 1319. et in Statutis Monasterii S. Claudii ann. 1448. pag. 89. et alibi. Presbyter liber et absolutus a Collectis Episcopi et Archidiaconi, in Charta ann. 1157. inter Instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 45.]

COLLECTIO, Eadem notione, apud Leonem III. PP. Epist. 5. [Leges Caroli M.

apud Muratorium tom. 1. part. 2. pag. 108. col. 1. (** cap. 121.): *Audivimus etiam quod Juniores Comitum... aliquam redhibitionem vel Collectiones, quidam per pastum, quidam etiam sine pastu, quasi deprecando a populo exigere soleant.* [Collectage, apud Monstrelletum 1. vol. cap. 78. In Computo Thesaurariæ Comitatus Bononiensis in Morinis ann. 1479. mentio fit du *Collelage d'Estaples*. Inter jura Comitum Augensium, illud habetur: *Item a ledit Seigneur au lieu de S. Martin droit de Cullage quand on se marie.* [Gallicum *Cullage* nihil habet conjunctum cum voce *Collectio*. Jus est peculiare de quo infra in voce *Marcheta*.]

† COLLECTALIS, Eadem significatione. Locum vide in *Quartarium*.

COLLECTARE, Collectam seu tributum exigere. Jo. Hocsemius in Adolpho a Marca Episc. Leod. cap. 15: *Quia populus se non patitur Collectari.* [Glossæ Cyrilli: *Collecto, συλλέγω.*]

* *Taille ou Cueillette*, in Lit. ann. 1360. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 495. art. 24.

2. COLLECTA, Eleemosynarum collectio. S. Leo M. homil. de Collectis: *Ventura igitur Dominica dies, Collectarum futura est. Hortor et moneo sanctitatem vestram, ut singuli quique pauperum memineritis, et vestri, etc.* Et homil. 2: *Collectarum dies saluberrime a sanctis Patribus institutus, hoc exigit, ut unusquisque, prout votivum atque possibile est, in usus atque alimoniam pauperum de vestris facultatibus conferatis.* Infra: *Proinde, dilectissimi, in secundam feriam spontaneas Collectas vestras sollicitè præparate, et quidquid vobis de temporalibus substantiis demperitis, id multiplicatum in æterna retributione sumatis.* Homil. 3: *Quoniam ad destruendas antiqui hostis insidias, in die quo impii sub idolorum suorum nomine diabolo serviebant, providentissime in sancta Ecclesia prima est instituta Collectio, volumus Dilectionem vestram tertia feria per omnes regionum vestrarum Ecclesias cum voluntariis oblationibus eleemosynarum convenire, etc.* Adde Homil. 4. 5. 6. Alibi in Sermone de Collectis: *Providenter... a sanctis Patribus pieque dispositum est, ut in diversis temporibus quidam essent dies, qui devotionem fidelis populi ad Collationem publicam provocarent, ad cujus operis desideratum vobis, ut credimus, fructum dies vos vicinus invitat, ut ad Ecclesias regionum vestrarum sabbato proxime futuro misericordiæ munera deferatis.* Hæc consulto descripsimus, ut ejusmodi Collectarum ritus innotesceret.

3. COLLECTA, Conventus, *Assemblée*. Concilium Nannetense can. 15: *De Collectis, vel Confratris, quas Consortia vocant.* Vide Capitula Hincmari ad Presbyteros Parochiæ suæ cap. 14. Guillelmus Abbas S. Theodorici lib. 1. Vitæ S. Bernardi cap. 8: *At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum Collectas deserere, et seorsim secum habitare compulsus est.* Vita S. Joannis Eleemosynarii, interprete Anastasio Bibl. num. 68: *Cum Collecta celebraretur juxta cellulam ejus in Ecclesia Metræ, convenientes quædam muliercularum harum, ad alterutras dicebant, Eamus, eamus, iterum Abbas Vitalius Collectam habet; et venientibus eis curabat eos.* Vide *Collectio* 1.

4. COLLECTA, interdum et sæpius sumitur pro populo ad resistendum, aut vim faciendam coacto et armato. Capitula Ludovici Imp. cap. 78. [** Capit. Wormat. ann. 829. sect. 2. cap. 10.]:

Collectæ ad male faciendum fieri omnimodis prohibeantur. Capitula Caroli Calvi tit. 12. cap. 3. [** apud Silvacum ann. 853.]: *De Collectis, quas Theudisca lingua Herizuph appellat.* Eadem habentur tit. 29. cap. 4. [** Synod. Pistens. ann. 862.]: *Collecta manu resistere, ibidem tit. 31. cap. 18.* [** Edict. Pistens. ann. 864.]: *Cum Collecta et armis venire, in Capit. Caroli M. lib. 3. cap. 64. et lib. 1. Legis Longob. tit. 13. § 3.* [** Carol. M. 20.]: *Cum Collecta assilire, ibidem lib. 3. tit. 4. § 3.* [** Carol. M. 14.]: *Adde Capit. ann. 779. cap. 17. Capit. ann. 788. cap. 3. Capit. 2. ann. 806. cap. 3. etc. Cuellée, eadem notione in Usaficis Arabian. MSS.: *Cil amendera pour tous les laids, et pour tous les forfaits, pour la Cuellée qui aura esté faite, etc.* Vide *Colligere* 1.*

COLTA, Eadem notione. Charta ann. 1220. apud Georgium Pilonum in Hist. Bellunensi pag. 110. v: *Et quod facient Coltam milites, quancumque facient, et eodem modo: et quod facient exercitum, etc.*

5. COLLECTA, Familia. Odo Cluniac. lib. 2. de Vita S. Geraldii cap. 24: *Cum forte quidam de nostris fratribus, tunc adhuc Canonicus in Collecta domini Geraldii gradiebatur.*

6. COLLECTA, Συναξίς, Sacrum Missæ sacrificium, ad quod Christiani coire et colligi solent: populi ad sacra Ecclesiarum officia peragenda conventus, atque adeo quodvis officium Ecclesiasticum. Papias: *Collecta dicitur eo quod colligatur populus in unum, ut ostendat Christum in Evangelio venturum.* S. Hieronymus in Epitaph. Paulæ: *Post Alleluia cantatur, quo signo vocabantur ad Collectam, nulli residere licitum erat.* Pachomius in Regula cap. 17: *In die Dominica, in Collecta, in qua offerenda est oblatio, absque Præposito domus et Majoribus Monasterii... nemo psallendi habeat potestatem.* Et mox: *De Collecta in qua offerenda est oblatio.* Adde cap. 9. 19. 28. 91. 100. 181. 186. Epiphanius Salaminae Episcopus Epist. ad Joan. Episc. Hieros.: *Cum igitur celebraretur Collecta in Ecclesiæ villa. Liberatus Diac. cap. 18: Et extra Collectas facientes, non passi sunt nomini ejus communicare Zacharias PP. in Ep. ad Pipinum: De Presbyteris et Diaconis, qui se a ministerio Ecclesiastico subtrahunt, et seorsim Collectas faciunt. Cæsarii Arelat. Serm. 12: Qui enim ad Collectam vel Ecclesiam veniens vana vel otiosa cogitare voluerit, etc. Anastasius in Histor. Ecclesiast. ann. 21. Copronymi: *Festivitate Paschali ingressus est ad sanctam Collectam, in catholica Ecclesia.* Et mox: *Eduxerunt eum et incluserunt in carcere, et alius complevit sanctam Collectam.* Quo loco Theophanes ἀγία συναξίς habet. Historia Tripart. lib. 1. cap. 10: *Cum Collecta celebraretur.* In Actis SS. Saturnini et soc. Mart. num. 6. 7. 9. 15: *Collectam celebrare, facere.* In Synodo S. Patricii et Auxentii can. 7: *Ad Collectas mane et vespere occurrere. Collecta Dominica, apud sanctum Augustinum in Breviculo collat. diei, et S. Hieronym. Epist. 60. Grimlaicus in Reg. Solitar. cap. 33: Eamus ad Collectam, ubi fratres ad vigiliis congregantur.**

COLLECTA MAJOR. Duplicem collectam statuit S. Pachomius cap. 181. *Collectam scilicet quam domus vocat, et aliam majorem: Præpositus domus, et qui secum ab eo est, hoc tantum habebit juris, ut compellat fratres in Collecta domus, sive in Collecta majore, hoc est, omnium*

fratrum, subjacere penitentia. Et cap. 186: Sex orationes facere vespertinas juxta exemplum majoris Collectæ, in qua omnes fratres pariter congregantur, summa delectationis est. Ubi Major collecta est cum omnes fratres simul congregati officium divinum persolvunt in Oratorio: Minor, quæ in singulis classibus, seu domibus a fratribus ejusdem classis seu domus in ipsis domibus fiebat.

COLLIGERE, Ad Collectam pergere, *Collectam* facere. Tertullianus lib. de Fuga in persecut. cap. ult.: *Sed quomodo Colligemus, inquis, quomodo solemnna celebrabimus?* hoc est quomodo in templum congregabimur? Acta SS. Saturnini et soc. n. 6. *Christiani sumus nos, nos, inquit, Colligimus, id est, collectas facimus, uti tibi non semel. Arnobius lib. 2: Locum ubi Colligerent non habebant.* Acta S. Philippi Mart.: *Ait Bassus: Legem Imperatoris, jubentis nusquam Colligere Christianos?* Vide infra *Colligere*.

7. COLLECTA, Idem quod *Collatio* Monastica. Regula S. Isidori cap. 8: *Fratres post celebratam Tertiam, dato signo ad Collectam conveniant, audiant seniorum docentem, etc.* Regula S. Fructuosi cap. 20: *Ter per omnem hebdomadam Collecta facienda est, et regulæ Patrum legendæ, disserendum, etc.* Adde Regulam sancti Pachomii cap. 113. [Ardo in Vita S. Benedicti Anian. num. 53: *Fecit denique librum ex Regulis diversorum Patrum collectum, ita ut prior B. Benedicti Regula cunctis esset, quem omni tempore ad Collectam matutinam legere jussit... alium nihilominus ex SS. Doctorum homiliis, quæ in exhortationem Monachorum sunt prolata, conjuncti librum, eumque omni tempore in vespertinis Collectis legere jussit.* Vide *Collatio* 2.]

8. COLLECTA, Oratio, quam is qui Clero vel Monachis præest, finito et expleto quolibet canonico Officio, velut omnium astantium vota et preces in unum colligens, publice et voce altiori recitat: sic dicta, inquit Micrologus de Observat. Eccles. cap. 3. *eo quod Sacerdos, qui legatione fungitur pro populo, ad Dominum omnium petitiones ea oratione colligat atque concludat.* Rupertus lib. 1. de Divin. offic. cap. 19: *Collectæ quæ dicuntur ad complendum, orationes sedentis in celo capitis nostri Jesu Christi signant.* Alcuinus lib. de Divin. offic.: *Collecta, dicta est a collectione, eo quod ex auctoritate divinarum Scripturarum sit collecta, quæ in Ecclesia leguntur.* Vide Udalaricum lib. 1. Consuet. Cluniacens. cap. 31. præterea Amalarium lib. 4. cap. 7. eundem in Eclo-gis pag. 1363. Walafridum Strab. de Eccles. offic. cap. 23. Innocent. III. lib. 2. de Mysterio Missæ cap. 27. Durandum lib. 4. Ration. cap. 15. ubi multa habet de earum terminationibus, et Card. Bona lib. 2. Rer. Liturg. cap. 5. num. 3.

Atque inde petenda notio vocis *Collecta*, in libro Sacramentorum S. Gregorii, ad 3. Non. Febr. ubi inscriptio est, *ad Collectam*; est enim oratio, quæ dicitur ante Missam, ut hic disertè innuitur, et in Ordine Romano; nec enim placet Baronii ad 2. Febr. explicatio, qui putat Missam ea die dici solitam sic inscribi, quod tunc eleemosynæ publicæ colligerentur.

Ejusmodi *Collectas*, Græcis συναξίς, dici observat Goarus ad Eucholog. Græc. de quibus etiam consulendus Moursius. *Collectæ* autem a Gelasio et Gregorio

Magno compositæ creduntur, ut auctor est Berno Augiensis lib. de Missa cap. 1.

* Eodem nomine appellatur brevis oratio, quæ in quolibet nocturno ante lectiones dicitur a chori presidente, in Cerem. vet. MS. B. M. Deaur. Tolos. ad fer. v. maj. hebdom. : *Item ante lectiones non dicitur Collecta, prout consuetum est; sed solum dicitur Pater noster sub silentio.*

COLLECTAM TENERE, dicitur is qui in sacris Officiis id muneri obit, ut *Collectam* dicat, in Statutis Ordinis sancti Gilberti de Sempringham pag. 763. et alibi.

ORATIONEM GOLLIGERE, pro *Collectam* dicere, dixit Cassianus lib. 2. de Orat. noct. cap. 7: *Cum autem is qui Orationem Collecturus est, e terra surrexit, omnes pariter eriguntur, etc.* Ordo celebrandi Concilii: *In reliquis diebus cunctis astantibus Oratio Colligenda est.* Concilium Agathense can. 30: *Plebs Collecta Oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur.*

COLLECTA MAGISTRA. Vitæ Abbat. S. Albani: *In festis vero et profestis diebus, omnes Horas, exceptis Prima et Completorio, per magistrum Collectam quam tempore et hora exegerint, terminari instituit. In Quadragesima tamen dicitur Collecta ad Vesperas.* Ubi Watsius *Collectam magistrum* interpretatur quæ diei aut festi est propria.

† COLLECTA, Liber continens *Collectas*. Necrolog. Parthenonis S. Petri de Casis ad XII. Augusti: *Obiit Falca Barthomeie Priorissa Claustrera Monasterii de Casis. Dedit Conventui duos Psalterios et unum librum qui vocatur Officiorum, et unum qui vocatur Collecta.* Vide *Collectaneum*.

† 9. COLLECTA, Frugum fructuumque collectio, Gall. *Recolte*. Chartul. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1640. ex Instrumento anni 1257: *Si homines de Capella vendunt bladum de Collecta sua, vel de blado suo panem ad vendendum faciant, non reddant inde costumiam Militibus supradictis.* Hist. Monasterii S. Florentii Salmur. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1135: *Vir pecuniosus et rebus secularibus locuples, qui extremis diebus prædecessoris sui bonæ memoriæ Michaelis ad supplementum hujus Ecclesiæ et relevamen, quæ propter guerras et pravas Collectas, et multitudinem Monachorum, Conversorum et Condonatorum, aliquod onus debitorum, portabile tamen, incurerat, Prior procreatus fuit, et statim per ejusdem providentiam Ecclesia nostra ad optimum statum rediit.*

* *Acculite*, eadem acceptione, in Pacto ann. 1273. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 37. col. 2: *Se por raison de douaire ou de bail, nous ne poiens avoir la garde de Flori, ne la Acculite de sent Germain dou bois, etc.* *Cueillete*, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 279: *Les vignes du finage de Brines en Berry estoient à vendenger, les fruiz d'icelles vignes venuz à meurté et presque en estat de Cuillete. Cuillie, in aliis ann. 1478. ex Reg. 206. ch. 405. Cuualdre, pro Colligere, in Ch. ann. 1365. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 111. col. 1: *Touz leurs blez et vins que ils Cuualdroient en tous leurs héritages, etc.**

* 10. COLLECTA, Merces, pretium, Gall. *Rétribution*. Stat. Universit. Andegav. ann. 1410. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 501. art. 17: *Quam (haren-gam) sic deputatus facere tenebitur, sub pena amissionis Collectæ proxime subquentis.* Vide *Collectata*.

* 11. COLLECTA, Idem forte quod supra *Colcia* vel *Collacia*. Vide in hoc vocibus. Charta ann. 1219. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 876: *Et cætera omnia, quæ in aliquo regni nostri (Siciliæ) loco præfata possidet ecclesia, cum casis, ripis, ripaticis, molendinis, Collectis, viis et inviis, etc.*

* COLLECTABILIS, *Collectæ* seu tributo subditus. Libert. Figiaci ann. 1318. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 662. art. 8: *Poterunt dicti consules et eisdem facere licebit collectam aut taliam... et percipere a singulis habitatoribus Collectabilibus dictæ villæ necnon extimare bona mobilia et immobilia dictorum habitatorum Collectabilium, etc.* *Collectalis*, pro *Collectabilis*, in Lit. ann. 1363. ibid. tom. 5. pag. 265. art. 2.

COLLECTACULUM. Anonymus Gromaticus: *Collectaculum de carbonibus in calce miscitum.* In alio: *Collectaculum vallium*, locus ubi rivi coeunt. *Collectacula aquæ*, apud Innocentium de Casis literar.

† 1. COLLECTALIS, Tributum a subditis domino præstitum. Vide *Collecta* 1.

† 2. COLLECTALIS, CONLECTALIS, Qui vel quæ eodem utitur lecto. Vide *Conlectalis*.

* 3. COLLECTALIS. V. supra *Collectabilis*.

COLLECTANEUM, Liber Ecclesiasticus, in quo *Collectæ* ad quævis officia dicendæ continentur. Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniacens. cap. 31: *In privatis autem noctibus habentur in Collectaneo hæc Collectæ quæ dicendæ sunt ad Nocturnos, et Laudes, etc.* Utitur et lib. 2. cap. 22. lib. 3. cap. 3. ut et Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 470. et Liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 55.

† COLLECTANEUS, Idem Bernardo Monacho in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 14: *Debent etiam Armario adeo noti esse omnes libri ministerio Ecclesiæ necessarii, Collectanei videlicet, Epistolarii, Teactus, etc.*

† COLLECTARE, *Collectas* seu tributa colligere. Vide in *Collecta* 1.

* *Collecter*, eadem notione, in Lit. ann. 1361. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 460: *Lesquelles peines et amendes devant dictes sont Collectées au commendement de noz dis eschevins.* Vide infra *Collectitare*.

COLLECTARIOLUM, *Cribrum*, in Glossis MSS.

COLLECTARIUM, Idem quod *Collectaneum*, liber *Collectas* continens. Ditmarus lib. ult.: *Collectarium cum impensis propriis et etiam nostris decoratum, etc.* Utuntur Ratbert. de Casib. S. Galli cap. 9. 10. Christian. in Chron. Mogunt. [* uterque genere masculino *Collectarius*.] Hugo Flaviniacensis in Chronico parte 2. pag. 166. Gaufridus Vosiensis part. 1. cap. 73. Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 32. [Guido in Disciplina Farfensis cap. 54. Inventarium librorum S. Martini Pontisar. ann. 1241. Gesta Guillelmi Episc. Cenoman. tom. 3. Analect. Mabillonii pag. 391.] etc.

COLLECTARIUM præterea vocat Rodolphus in Vita Rabani Mauri num. 50. quod alii *Collectionem*: *In Epistolas quoque Pauli... Collectarium fecit; colligens de diversis Opusculis SS. Patrum sententias eorum, etc.* Num. 51: *Fecit Collectarium unum de sententiis divinorum librorum, etc.* Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Eodem quoque tempore in Collectario canonum in hac cella non modicum laboravit.* Dicitur etiam

COLLECTARIUM, aut COLLECTARIUS,

liber Canonum ab Isidoro compositus, ut est apud Bernaldum Presbyter. de Reconciliatione lapsorum pag. 275.

* *Nostris Collectaire*. Inventar. MS. S. Capellæ Paris.: *Item deux Collectaires*. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 695: *Un breviaire, un petit Collectaire, etc.* Inventar. ann. 1492. in Necrol. MS. eccl. Paris.: *Item ung Collectaire par cayers, escrit en parchemin lettre de forme. Colleteur*, eadem notione, in aliis Lit. ann. 1395. ex Reg. 147. ch. 233: *Icelle religieuse emporta avec elle un breviaire ou Colleteur, et unes petites heures.* V. infra *Collectarius*.

1. COLLECTARIUS, Idem qui *Coactor*, qui scilicet mercede conductus ab Argentariis sive mensariis rerum, quæ in auctionibus publicis sub hasta vendebantur, præfectus, pecunias ab his quibus quid addictum fuerat, cogebat et colligebat. Acro in Horat.: *Coactores dicuntur argentarii in auctionibus, qui pecunias cogunt: ipsi sunt Collectarii*. Suidas et Glossæ Basilicæ: Ἀργυραροῦός, ὁ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, ὁ τραπέζης, ὁ ἀργυροπράτης, *Collectarius*. Glossar. Lat. MS. Regium: *Nummularius, Collectarius, mensarius*. Symmachus lib. 10. Epist. 49. [42. Edit. Jureti]: *Vendendis solidis, quos plerumque usus publicus exposcit, Collectarium corpus obnoxium est, quibus arca vinariorum statutum pretium subministrat.* Infra *Nummularios* eosdem appellat. Vide *Novellam Theod. de pretio solidi*.

COLLECTARIUS, Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 31: *Sub ipsis ministris Centenariorum, sunt adhuc minores, qui Collectarii, Quaterniones, vel Duumviri possunt appellari, quia colligunt populum, in ipso numero ostendunt se Decanis esse minores.*

2. COLLECTARIUS, Tributorum et vectigalium exactor, apud S. Augustinum lib. 22. de Civit. Dei cap. 8.

* *Nostris Cuelieur et Cueilleteur*. Charta ann. 1391. ex Chartul. 23. Corb.: *Willaume le Fevre Cuelieur ou receveur du paage du port de Pinguigny. Loys de Borges Cueilleteur d'icelle taille, etc.* in Lit. remiss. ann. 1388. ex Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 123.

* 3. COLLECTARIUS, Gall. *Collectier*. Froissart. vol. 2. cap. 99: *L'enqueste estoit sceue et gettée des Gandois sur les quatre mestiers de Bruges, Collectiers, verriers, bouchers et poissonniers.* Idem videtur qui *Colletteur* apud Cotgrav. Vestium seu *giponum* sartor, dicitur. Vide infra *Collellarius*.

† 4. COLLECTARIUS, Idem quod *Collectarium*, Liber continens *Collectas*. Chronicon Conradi Ep. tom. 2. Rer. Mogunt. pag. 104. edit. 1722: *Erant libri qui pro ornatu super altare ponebantur, ut Evangeliorum, Epistolæ sive Lectionarii, Benedictionales, Collectarii, quidam vestiti ebore scalpto, alii argento, alii auro et gemmis.*

† COLLECTATA, Merces quam *Mistralis* Dalphinatus recipiebant ex *tallis* generalibus. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 41. col. 2. in Instrumento anni 1323: *Item quod dictus Castellanus habuit et extorsit a Mistralibus Oysentii viginti quinque libras bonæ monete... quas habere debebant et conseruerunt recipere dicti Mistrales in tallis generalibus pro Collectatis suis.*

* COLLECTENARIUS, ut *Collectaneum*, Liber *collectas* continens, apud Anonym. in Epist. de Miseriis curatorum. Vide supra *Collectarium*.

* COLLECTERALIS, Collateralis. Charta ann. 1445: *Bonis et rebus paternalibus,*

maternalibus, avitinis et Collecteralibus renunciavit.

† **COLLECTERIA**, Liber complectens *Collectas*. Inventar. Ecclesie Noviom. ann. 1419: *Item quidam parvus liber pro faciendo les Ennoliemens. Item una Collectaria pro choro*. Vide *Collectarium*.

1. **COLLECTIO**, Conventus, Gallis *Assemblée*, in Lege 36. Cod. Th. de Hæret. (16, 5.) et in Lege Longobard. lib. 3. tit. 12. [*] cap. 1. Carol. M. 121. ubi vero alio sensu usurpatum. Vide supra *Collecta* 1. Pro conventu illicito est in Legibus Liutprand. cap. 134. (6, 83.)] Exemplar diffinitivæ sententiæ in Concilio Toletano I: *Ne quis communione depulsus, Collectiones faciat per mulierum domos, et apocrypha, quæ damnata sunt, legant, ne communicantes his pari societate teneantur*. [Annal. Benedict. tom. 5. pag. 479. in Epist. Ivonis Carnot.: *Nec tamen Monachi qui hæc ignorant aut non probant, debent suam Collectionem deserere*. Vide *Collecta* 3.]

2. **COLLECTIO**, [Idem quod *Collatio* Monastica.] Vita S. Alberti Abbatis Gambronensis num. 12: *Cum post Collectionem fratrum gratia quiescendi ad lectum suum venisset, etc.*

3. **COLLECTIO**, Idem quod *Collecta* 8. Oratio quæ post Antiphonas dicitur, in Concilio Agathensi can. 30. [In Missali Gothico pag. 263.] et in Capitulis Theodori Cantuar. cap. 80. et alibi.

4. **COLLECTIO**, Tributi species. Vide *Collecta* 1.

† **COLLECTIO PUERI EXPOSITI**. Vide *Collectus*.

* **COLLECTISARE**, **COLLECTIZARE**, *Collectam*, sive tributum sit, sive pretium, statuere, imponere, seu exigere. Stat. Universit. Tolos. ann. 1313. ex Cod. reg. 4222. fol. 39. vº: *Statutum est quod nullus doctor infra octavas O. SS. faciat Collectam. Et infra illud tempus liberum sit cuilibet scholaris scholas cujuslibet doctoris intrare, ita quod ex tunc doctorem eligat, quem sibi crediderit meliorem. Postquam autem per doctorem Collectisatus fuerit, non liceat sibi suum doctorem dimittere, nisi Collecta integra persoluta*. Charta ann. 1313. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 527: *Minus se habere in bonis mobilibus dicebant quam haberent, sicque in minori summa Collectisati fuerant quam deberent*. Arest. ann. 1350. 6. Jul. in vol. 3. arestor. parlam. Paris.: *Quod possessio et saisina Collectizandi cives Tolosæ pro omnibus bonis quæ habebant, fuerat dictis capellariis per arrestum... adjudicata*. Vide supra *Collectare*.

* **COLLETISARE**, Eadem notione. Libert. villæ de Granata ann. 1350. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 24. art. 43: *Quod dicti consules possint Colletisare omnes notarios, servientes et alios officiales nostros, qui in dicta villa habitant*.

† **COLLECTORES**, Exactores, qui a summo Pontifice ad vendicandas ex bonis Ecclesie partas ac male congestas opes per provincias mittebantur. Vide *Baronium* ann. 397. n. 65.

† **COLLECTORES CONSORTIALES**, Gall. *Queteurs*. Qui spontaneas Fidelium oblationes colligunt pro *Consortiorum* seu *Confratrum* expensis in luminaribus, vestibus sacris, aliisque pietatis operibus. Bulla Nicolai IV. Papæ ann. 1290. apud Rymerum tom. 2. pag. 478: *Decima non solvetur... de illis oblationibus quæ colliguntur interdum per laicos, qui Collectores Consortiales dicuntur, et interdum per Clericos... ad opus Consortii... ut inde luminaria in Ecclesia, cruces et calices fiant et reparentur*.

† **COLLECTORES MISSARUM** vel **ANNIVERSARIORUM** qui dicuntur in Hispania satis colligitur ex Concilio Mexicano ann. 1585. in quo sic: *Collector unus Missarum constituitur, Sacerdos vitæ exemplo probatus... qui ab Episcopo deputetur; cujus officium sit eleemosynam recipere Missarum omnium, quæ ex testamentorum dispositione, aut alio quovis modo celebrari fient. Collector habebit duos libros, in quorum uno Missas annotet, quæ vel ex testamentis vel ex devotione petuntur celebrari cum officio de quo celebrandæ sunt, loco etiam, die, mense, et anno. In altero vero Missas ad celebrandum inter Presbyteros distributas describet cum nominibus Sacerdotum, annotetque Missas jam celebratas; ita ut hujus rei Episcopo aut visitatori petitionem reddat. Collector Ecclesie in Synodo Valentini anni 1566. Anniversariorum, in Epitome Constitutionum ejusd. Ecclesie pag. 193. tom. 4. Concil. Hispaniæ.*

† **COLLECTOR COENARUM** recensitus inter Officiales Jacobi Regis Aragonum, in Charta anni 1299. ex Archivo S. Victoris Massil. intelligendus est Minister, cujus erat pecuniam vel alias res colligere Regi debitas pro *Cænaticis* et *Albergis*, seu pastibus, quos Domini a vassallis suis exigere consueverant. Vide *Cænaticum*, *Alberga*, *Gistum*.

* **COLLECTORIA**. Informat. c. ann. 1307. ap. Guden. in Syllog. pag. 656: *Informatio super officio Collectoris provincie Maguntinæ. Est verum quod episcopus Wormaciensis... fuit collector fructuum Camere Apostolicæ.*

COLLECTRA, Supellectilis vestiarie species. Vide in *Acitura*.

* **COLLECTUM**, Tributum, vectigal. Charta Andreæ reg. Hungar. ann. 1214. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 20: *Præterea contulit Collectum ponderum et liberorum senariorum de hominibus in cunctis illis ecclesiis attentionibus*. Vide *Collecta* 1.

† **COLLECTUS**, **COLLECTIO**. Colligi dicuntur infantes *expositi*, cum ab aliquo nutriendi suscipiuntur: tum enim illius sunt qui eos collegit, nisi intra 10. dies quæsit, agnitique fuerint, ut est in Synodo Arelatens. II. can. 22. Vasensi sub Leone I. PP. can. 10. et in Capitulis Caroli M. lib. 6. cap. 142. [*] 144.] Vide Cod. Theod. (5, 7.) et Justin. (8, 51.) tit. de *Expositis*, et Jacobum Gotofred. ad eundem titulum.

COLLECTUS INFANS pro *Expositus*. Gloss. Lat. Græc.: *Collectivus*, συλλεπτος, γαρυρής. Canones Hibern. lib. 41. cap. 27: *Non venient delicta membrorum diaboli super membra Christi, id est super sanctos, nec Monachorum fugientium, neque eorum qui jaciuntur super Ecclesia, id est, Collectorum, etc.* Ubi, *jaciuntur super Ecclesia*, idem valet ac in *Ecclesiam*. Vide ibidem cap. 22. Extremis seculis, is ritus invaluerat, ut, qui liberos exponerent ad ostia Ecclesiarum, quo eos sacrum baptismum non suscepisse innuerent, sal intra pueriles fascias deponerent, ut est in Regesto Temporalitatum, ex Camera Computor. Parisiensi fol. 134.

COLLECTIONIS EPISTOLA, in veteribus formulis, est, Diploma quod dabatur illi qui infantem expositum ad ostium Ecclesie, et a matriculariis *collectum*, certo pretio ab iisdem emerat secundum legem Romanam. Vide in hanc formulam eruditum Bignonium.

COLLECTI et **COLLECTI**, Alia, sed incerta mihi notione, non semel in Char-

tula plenariæ securitatis exarata Ravennæ sub Justiniano apud Brisson. lib. 6. Formul. pag. 646. et seq.

* **COLLEGA**, ut *Collecta* 1. Idem quod *Collata*, *Collatio*. Tabular. S. Mart. de valle: *Guido dominus Lavallensis... concessit... domui de S. Martino de Laval... domum... liberam et ab omnibus consuetudinibus quietam, scilicet botagum et Collegam et omnes cosdumas. Collega vero qui (sic) ad dominum pertinet, ipse prædictus Stephanus statuit et posuit super alium suum feodum*. Vide alia notione in *Collegans*.

† **COLLEGANS**, Socius confœderatus. Leges Rotharis [*] 198.] apud Murator. tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 24. col. 2: *Si duo fuerint Collegantes, medium pretii reputetur illi mortuo, et medium reddat parentibus Collegæ*. Ita MS. Cathedr. Mutin. pro quo textus edit. præfert: *Si duo fuerint Collegæ, etc.*

COLLEGANTIA, Confœderatio, societas, ex Italico *Colleganza*, in Statutis Venetor. ann. 1242. lib. 1. cap. 36. lib. 3. cap. 2. 3.

COLLEGARIUS. Papias: *Collega*, a *colligatione* societatis dicitur. *Collegarius*, unus ex ipsis sociis. [Isid. Gloss.: *Collegarius*, unus ex collegis.]

† **COLLEGIALIS**, vel **COLLEGIATA** ECCLESIA, in qua Collegium est Canonicorum, Gall. *Eglise Collegiale*. Vide in *Ecclesia*. [*] *Societas Ecclesiarum Collegiarum Wormatiensium* in Chart. ann. 1303. ap. Schannat. Episcop. Wormat. tom. 1. pag. 143.]

† **COLLEGIALIS FIDES**, in Gruteri Inscriptionibus antiq. [*] pag. 322. n. 3.] id est, quæ servanda est a Collegis.

* **COLLEGIALITER**, Una, simul, more collegii. Charta Petri cardin. ann. 1402. pro fundat. colleg. S. Cathar. Tolos. ex Cod. reg. 4223. fol. 151. rº: *Unum collegium duorum presbyterorum et duodecim pauperum scoliarum clericorum, qui in eadem domo Collegialiter vivere debeant in civitate Tolosana*.

* **COLLEGIANDUS**. Vide infra *Collegiatus*.

* **COLLEGIARE**, Consulere, Gall. *Consulter*. Exstant libri inscripti: *Collegiandi ratio*, Mich. Columbi; *De modo Collegiandi*, Feder. Chrysog. Jadert. ann. 1528. Venet. edit. et Th. Philolog. Ravennat. ann. 1565.

† **COLLEGIARIUS**, Idem qui *Collegarius*. Tertull. de Spectaculis cap. 11: *Collegiarii ministri*.

COLLEGIATI, Isidoro lib. 9. Orig. cap. 4. et ex eo Papias dicuntur, quod ex (abest ex apud Papiam) [editum, legitur in MS. Ecclesie Bituric.] eorum *Collegio* custodisque deputentur, qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto genitum. Sane inter servos ponuntur, et eos qui Curie addicti sunt, in edicto Theodorici Regis cap. 69: *Quisquis curialem, aut Collegiatum, aut servum, per 50. annos possederit, etc.* Neque alii videntur Collegiati in Cod. Theod. tit. de *Collegiatis*, (14, 7.) ubi ita appellantur qui publico manuarium aliquam artem, operam, et ministerium præbebant, qui sæpe plus æquo et ita prægravabantur, ut e civitatibus fugerent, quod iis minime licebat. Præterea Collegiatorum filii eorum conditionem sequebantur, proindeque non modo servilis et obnoxie conditionis, sed etiam ut plurimum servi nativitate erant, ut colligitur ex lege 1. Cod. Theod. de Collegiati. Vide Jacobum Gotofredum ad hunc tit. Alias, **COLLEGIATI** dicuntur *Corporati*, alicui

collegio addieti. Præsertim vero in veteri urbis Constantinop. Descriptione ita appellantur, qui e diversis corporibus artificum ordinati, incendiorum casibus subvenire tenebantur, quos 560. fuisse tradit eadem Descriptio, vel 563. ut lex pen. Cod. Just. de Comm. et mercator. (4, 63.)

COLLEGIATUS, *Carpentarius*, apud Papiam.

* COLLEGIATUS. Collegii alumnus, convictor, Gall. *Boursier*; *Collegiat*, in Ch. ann. 1626. ex Cod. reg. 423. fol. 85. r. : *Messieurs les prieurs et Collegiats du vénérable college S. Martial de Toulouse*, etc. Epist. de obitu Franc. de Lebreto comit. Petragor. ann. 1483. ibid. fol. 128. r. : *Cum... egregia domina Francisca de Lebreto vita functa... cesserit dicto collegio... jus sigilli unius marchæ argenti levandæ per dictum collegium et per Collegiandos, perpetuis temporibus in futurum solvendæ... Ob quod prior et Collegiati dicti collegii memores dicti doni ac beneficii... decreverunt pro ipsa domina... fundare in dicto collegio unum annuarium*. Vide *Collegiati*.

* COLLEGIO. Collectio, collegium. Charta Henr. I. imper. ann. 929. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 382 : *Prædicta loca ei concedenda tradidimus, ut secunda potestate cum omni quæstu eisdem locis invento, temporibus suis feliciter perfruatur; necnon etiam interiorum familiarum Collegionem, intrinsecus famulantium, cum omni suppellectili... prædestimus*. Vide *Collegiati*.

1. COLLEGIUM. Papiæ idem est quod *Societas collegiarum in uno honore positurum*. *Collegia civitatum*, in Edicto Theodorici Regis cap. 64. Vide *Jurisconsult*. Proprie de Canonicis dicitur. Ludovicus Pius Imp. in Epist. ad Sicharium Archiepisc. Burdegalensem : *Sed et his qui in uno Collegio canonicæ degunt* (Regulam statutam in Concilio Aquisgranensi) *tenendam observandamque... conferas*.

* Sed et de monachis quoque, in Mirac. S. Gorgon. tom. 3. Sept. pag. 343. col. 2 : *Venerit plebs fidelium eum comitantium ad S. Mauricii* (Agaunensis) *Collegium*. Nisi auctoris error sit, qui cum ea, qua scribebat ætate, monachis canonicos substitutos videret, hoc sæculo nono tantum factum fuisse ignorabat. Vide ibi notam doctorum Editorum.

† COLLEGIUM, *Exercitus*. Gasp. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 25. ex Anonymi Hist. Palæst.

† COLLEGIUM, Familiaris consuetudo, societas, Gall. *Compagnie*. Annal. Benedict. tom. 2. pag. 618. n. 29. ex Epistola Haganonis Episc. ad Rampertum Episcop. : *Ejus Collegio non modice delectabamur*. f. legi posset *Collogium pro Colloquium*.

† COLLEGIUM EPISCOPALE, Societas et universus ordo Episcoporum; omnes enim ex toto orbe Episcopi Collegæ sunt; et ita olim sese mutuo appellabant. S. Optatus lib. 1. adv. Parmen. : *Et quia Collegium Episcopale nolunt nobiscum habere commune, non sint Collegæ si nolint, tamen fratres sunt*. Sidonio Apollinari lib. 6. Epist. 1. vocatur, *Turba Collegii*. [* Vide Constant. in Epist. Pontif. col. 265. C.]

* 2. COLLEGIUM, Conventus illegitimus, vel illicita societas. Charta Humb. dalph. ann. 1342. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 38. art. 3 : *Quod ipse dominus Raymundus et sui heredes et successores de prædictis possint infra distric-*

tum et jurisdictionem suam punire Collegia et monopola illicita. Vide *Collecta* 4.

* COLLEGUS, Socius, a voce Italica, *Collega*, Gall. *Compagnon*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 297 : *Nisi esset receptor vel Collegus latronum vel proditor civitatis bon.* Quidam Codices *Colligus*, alii *Colligus*, nec non *Cologus*. [FR.]

* COLLELLARIUS, a veteri Gallico *Colletier*, Vestium seu *giponum* sartor, interprete Cotgravo. Libert. Montisfer. ann. 1291. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 154 : *Item Collellarius, forcerius, spherius, cutellarius, qui vendunt, duos denarios quolibet anno*. Et quidem inter artifices hic appellatus, non memorantur sartores. Vide supra *Collectarius* 3.

† COLLEMA, κόλλημα, Glutinentum. Martian. Capella lib. 3 : *Niloticæ fruticis Collemata*.

† COLLEMENTUM, Idem ac *Collata*, Tributum a subditis domino collatum. Charta Bertrandi Comitis Forcalquerii ann. 1044. ex magno Chartulario S. Victoris Massil. fol. 148. v. : *Inquietare valeat vel audeat ullo unquam tempore, aut aliquam vim inferre molitur... neque per arbergarium, neque per Collementum*.

* Ubi *Tollementum* legit et edidit D. *Vaisseta* inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 210. Vide in hac voce.

* COLLERA, Arboris species, f. *Corylus*, Gall. *Coudrier*. Stat. Montis-reg. pag. 232 : *Item statutum est quod aliqua persona, quæ custodit capras, non... debeat incidere aliquid lignum viride in aliqua parte de ruvore, sapo, castanea, biolla, vel de Collera, nec de ligno fagi*. Et pag. 236 : *Ideo statutum et ordinatum est, quod banna damnorum ruvorum, vernarum, Collerarum, salicum, etc.*

† COLLERETUM, Collare, Ornamentum colli interdum vestibus assutum, Gall. *Collet*. Litteræ Caroli VI. pro Reformatione Canonicorum sanctæ Capellæ Paris : *Vestisque simplices absque Colletis et superfluitate manicarum*. Vide *Colletrum*, et *Colletium*.

COLLERIDA, Vide *Collyrida*.

† COLLERUM, COLLERIUS, Collare, Ornamentum colli. Gall. *Collet*, vel *Collier*. Statuta S. Capellæ Paris. pag. 10 : *Cavendum ne subitis suppellicia induantur hopelandæ propter deformitatem, quæ ibi multoties est apparens in Colleriis et aliis multis modis*. Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419 : *Item duo Collierii de eod. panno serico nigro*. Vide *Collarium* et *Colleturum*.

COLLERIUS, Regestum Castrî Lidi in Cenomanis fol. 39 : *Pedagium porcorum, quisque porcus ob. Collierius conductus, ob. Collierius sine pretio, nihil, etc.* Ita fol. 45. v.

† COLLESIT. Instrum. anni 990. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 95 : *Offeravit Conan Britannorum Princeps pro Deo et pro vita æterna acquirenda animæ Senioris sui, et suæ atque conjugis, et patris matrisque, et fratrum sororumque, et cæterorum quibus velle Collesit, villas tres, etc.* Laudatus Historicus *Collesit* pro *Collibuerit* ait esse positum; bene quidem si sensum spectes, at si vocem ipsam, potius pro *Collicuit* credideris dictam esse *Collesit*.

COLLESTRUM, Collare, Italis *Colletro*. Charta Italica apud Ughellum tom. 4. pag. 1289 : *Nunc vero Collestrium tollit, et sic expoliat eos, quod cum aliquid volumus accipere, nequimus*. Galli dicerent, *Lever le collet*.

† COLLETANUM, f. *Colum*, Gall. *Couloir*, Ital. *Collatoio*. Instrum. ann. 1329. ex Archivo S. Victoris Massil. in quo

varia tum vestium, tum suppellectilium genera recensentur : *Item duas vinearias... Item unum Colletanum, duos ufferesios*, [* leg. Ufferesios, vel potius Offerorios]... *Item unum mortorium cum suo trissono*.

* Nequaquam : idem quippe est quod *Collectaneum*, Liber, in quo *collectæ* continentur. Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 66. col. 1 : *Item inveni in armario justa crotam... psalterium planum, Colletanum, etc.* Vide supra *Collectarium*.

* COLLETISARE. Vide supra *Collectisare*.

† 1. COLLETUS, Collare, Gall. *Collet*. Statuta Andegav. ann. 1499 : *Præcipimus, injungimus et monemus universitatem Cleri de portando habitum honestum... non habentes largas manicas, Colletum non depressum seu decollatum*. Vide *Colletium*.

* 2. COLLETUS, Angustus aditus montium. Charta ann. 1258. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Vergit in cloblo S. Johannis usque verticem collis, et usque ad seram de Marsian, et hinc ad Colletum de la Rabicro*. Nisi idem sit quod *Collatum* 2. Jugum montis. Vide supra *Collata* 2.

† COLLEUM, ὁ πάρετος ἀσπός. Glossar. Lat. Græc. Uter taurinus.

† COLLIA, Fauces seu angusti aditus montium, Gal. *Col*. Charta anni 1222. ex Archivo Cameræ Comput. Ducis Sabaudie Camberiaci : *Humbertus de Luiriaco accepit in feudum ab Humberto de Belli-joco municipium quod faciet infra Colliam de Cornarenchi in Valromesio aut Valle-Romana*.

† COLLIANUS. Gloss. Isid. : *Collianorum, Publicanorum, vel impiorum, quibus addunt Excerpta Pithœana, Colli-bariorum*; sed hæc vox Grævio videtur pertinere ad sequentem Glossam, ubi : *Collybum, χαρμάτιον, (χαρμάτιον.)* Reinesius in Variis pro *Collianorum* scripsit *Tocullionum*, quod τοκυλλίων sit Fœnerator Ciceroni, a τοκυλλίων Fœnusculum.

† COLLIBARIUS, Vide *Collianus*.

† COLLIBENTIA, Consensus. Vide in *Conhibere*.

COLLIBERTI, COLIBERTI, dicuntur in jure Civili qui ab eodem domino seu patrono eujus servi fuerant, libertate donati sunt. Glossar. Lat. Græc. : *Conlibertus, συναπελευθερος, σύνδουλος*. Gloss. vet. : *Collibertus, συναπελευθερος*. Gloss. Lat. Gall. : *Colibertus, Franc, ou ensemble affranchi*.

Sed *Collibertorum*, seu *Colibertorum* conditio alia apud nos fuit; nam nec inter omnino liberos, nec inter omnino servos accensebantur, sed mediam quandam inter utrosque conditionem tenebant, ita ut nec liberis, nec servis annumerarentur, licet ad servorum statum propius accederent, cum eorum instar essent in commercio, dominos haberent, quibus census de more exsolvebant, et ab iis in libertatem non secus ac servi assererent. Petrus Malleacensis lib. 1. cap. 1 : *In extremis insula, unde agitur, supra Separis alveum quoddam genus hominum piscando quæritans victum, nonnulla turguria consecerat, quod a majoribus Collibertorum vocabulum contraxerat, quod nomen quamquam quædam servorum portio sortita sit, videtur tamen quod in istis conditione aliqua derivatum sit. Unde quoniam adest occasio, ipsius vocabuli perscrutetur interpretatio. Etenim Collibertus a cultu imbrium descendere putatur ab aliquibus. Progenies autem istorum Collibertorum hinc forte istud ore vulgi multa interdum ex usibus*

rerum vera dicentis contraxit vocabulum, quoniam ubi inundantia pluviarum Separis excrescere fecit fluvium, relictiis quibus incolabant locis, (hinc enim procul habitabant nonnulli) properabant illo causa piscium. Sed quæ de vocabuli etymo hic subduntur, procul omnino absunt a vero.

Diversos porro statu et conditione, a servis Colibertos, docet etiam vetus Charta, quæ exstat in Tabulario Vindocin. num. 161: *Notum sit... quod quidam servus S. Martini, et noster nomine Hildradus duxit uxorem quandam Colibertam Hugonis... de qua habuit 4. pueros. Post mortem Hugonis filius ejus calumniatus est nobis medietatem filiorum propter Colibertam patris sui, de qua re Dominus Ascelinus Monachus tunc Præpositus obedientiæ Buziaci iniit placitum apud Montorium in feria S. Laurentii, ibique iudicatum est quod nati de servo et Coliberto non debent partiri, sed patrem sequuntur cujus sunt filii, ideoque calumniam ejus esse injustam. Et cum ille contenderet illum fuisse Colibertum, quadiavit ei Dominus Ascelinus jurare, quod ille servus fuerit, non Colibertus, quod jusjurandum fecit ei fieri per unum hominem ejusdem villæ, etc.*

Erant igitur Coliberti potioris conditionis quam servi, etsi, æque ac illi dominis suis obnoxii Censum de capite, servorum instar, exsolverent. Liber Chartarum Ecclesiæ S. Cyrici Nivernens. num. 83: *De Colibertis S. Cyrici et suorum Canonicorum, qui unoquoque anno solvere debent de capite 3. den.* Certe in liberorum numero connumerari videntur in Lege Longob. lib. 1. tit. 29. § 2. lib. 2. tit. 21. § 16. tit. 27. § 1. tit. 55. § 11. 13. [*] Liutpr. 90. (6, 37.) 38. (5, 9.) 131. (6, 78.) Rothar. 371. Liutpr. 8. (2, 2.)] Verum iis in locis *Coliberti* accipiuntur pro hominibus ejusdem conditionis, vel ejusdem pagi: quo sensu forte id vocabuli usurpatur apud Gregorium Magnum lib. 3. Dial. cap. 24. ubi inducit B. Petrum quandam Ecclesiæ custodem alloquentem: *Coliberte, quare tam citius surrexisti? Zacharias Papa habet σύντροπος, id est, sodalis.*

Erant tamen in commercio non secus ac servi, ita ut et venditari, et donari possent. Tabular. Vindocinense Thuanum Ch. 41: *Hunc Colibertum... S. Martino hac ratione obtulit, ut non solum ipse, verum etiam omnis ex eo nascitura progenies Abbati hujus loci debitum reddat obsequium, et eorum subjaceat servituti.* Ch. 104: *Duos quoque Colibertos a fratre suo dudum emptos ita nobis accepit, ut 10. pro hoc solidos ab ipsis, 5. acceptaret a singulis.* Ch. 115: *Gaudelinus... dedit S. Martino Majoris Monasterii Colibertum quandam nomine Guismandum cum parvulo ejus filio David et omni deinceps posteritatis suæ fructu.... Comes autem Gaufridus de cujus illum fevo Colibertum tenebat Gaucelinus, gratis huic dono pro liberalitate solita favit.* Adde Loisellum in Belvac. Histor. pag. 253. et Ægidium Bry in Hist. Pertic. lib. 2. cap. 9. pag. 50.

* Charta Juelli de Meduana ex Tabul. Major. monast.: *Iratus graviter contra eum (Guarinum Probum) dixi ei, quod meus Colibertus erat, et poteram eum vendere vel ardere, et terram suam cuiusque vellem dare, tanquam terram Coliberti mei.* Vide Hist. Sabol. pag. 51.

Ita etiam servis accensebantur, ut perinde ac illi in libertatem assererentur: quod testantur passim Chartæ veteres. Tabularium Burguliense: *Theo-*

baldu cognomento Paganus de Villanova... Not. facio... me quemdam meum Colibertum Lambertum nomine libertati condonasse. Et ut hoc perpetuo inconvulsum permaneret, hanc Chartam in publico Conventu, astante et testante omni populo in Ecclesia sancti Christophori die Dominico, ante Processionem, tam ego quam omnes qui tunc successores esse poterant, crucibus nostris firmavimus. Actum tempore Philippi Regis Franc. et Wolfridi Parisior. Episcopi, Milonis quoque ac Widonis fratris ejus. Magni Milonis de Monteherici filius, etc. Tabularium S. Albini Andegav. : *Gauslenum Colibertum suum ab omni jugo native servitutis, quantum in ipsis erat absolverunt, et liberum in perpetuum cum omnibus suis permisissent. Ipse autem liber factus, postmodum superiorum seniorum, de quorum beneficio in jus prædicti Hamelini, (a cujus liberis libertatem consecutus erat) auctoritates et firmitatem diversis opportunitatibus temporum, et perquirere et impetrare studuit.* Charta Ludov. VI. Regis Franc. ann. 1103. apud Loisellum: *Deprecatum sum autem eisdem Canonicos, ut pro amore nostro Landulfum Ecclesiæ eorum Colibertum liberum esse permitterent.* Charta Gaufridi Comitiss Andegav. fol. 81: *Dedi iterum modium hordei, quem de liberandis Colibertis habebam ubicumque liberabam, si quidam ex Clericis Ecclesiæ adesset.*

Ita Colibertorum conditio obnoxia erat, quod testatur etiam juramentum Canonicorum Ecclesiæ Genomanensis in ejusdem Tabulario sub ann. 1408: *Ego N. juro quod fidelis ero huic sanctæ Genomanensi Ecclesiæ, ac Decano et Capitulo ipsius obedientiam et subjectionem exhibebo, statutaque et consuetudinem ejus scriptas approbatas servabo, consiliaque Capituli celanda celabo; quodque non sum ascriptitius, libertus, Colibertus, libertus, nec Colibertinus, nec servi, ascriptitii, liberti, Colliberti, neque libertini aut Collibertini filius, nec alius talis quam propter conditionem Canonicæ sanctionis ad sacros ordines, vel Ecclesiasticam beneficium prohibeantur promoveri.* Simile juramentum Canonicorum Carnotensium habetur in veteri Codice ejusdem Ecclesiæ, quod hic etiam describemus: *Et postea in Capitulo juramentum factum ad caput B. Annæ tale est: Cantor, seu locum ejus tenens, dicit canonizando: Vos juratis super sacras istas reliquias, quod vos estis de legitimo matrimonio procreatus: item quod estis liberæ conditionis, nec estis Colibertus, nec filius Coliberti. Item quod ista præbenda, cujus investituram expectatis, non dedistis, nec promissistis, nec alius pro vobis dedit vel promisit vobis scientibus aurum vel argentum, vel pecuniam aliquam, vel aliud quod per pecuniam aliquam debeat aut valeat comparari: et si promissum fuerit per vos, non solvetur. Item juratis quod in percipiendis distributionibus fraudem aliquam non facietis: Sic nos Deus adjuvet et hæc sancta.* Adde Jacob. Petium ad Penitentiale Theodori pag. 490. Denique Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 9. servos fuisse ait Colibertos:

Libertate carens Colibertus dicitur esse;
De servo factus liber, Libertus: at ille
Libertinus erit, quem Libertus generavit.

Ex prædictis evidenter patet non multum aberrare, qui *Colibertos* ejusdem fuisse conditionis et status cum iis quos ætas anterior *Colonos* appellavit, de quibus suo loco: unde et *Coloni*, appellan-

tur in Domesdei: *Tempore Regis Edwardi erant 9. burs, id est, Coliberti cum 4. carucis.* Apud Argardum vero *Burs, Colonos*, dicitur. Interdum hac voce *Sokemannii* intelliguntur; quippe apud Edward. Cokum hæc lego: *Coliberti, id est, qui tenent in liberum socagium per redditum, et quandoque appellantur Radchenestres, id est, liberi homines, qui tamen arabant, herciabant, falcabant, metebant, etc.* quæ quidem erat colonorum conditio, ut infra docemus. Colliberti igitur erant servi in libertatem, non quidem plenariam, sed conditionalem asserti: unde etiam *Conditionales* dicuntur ejusmodi homines alicui conditioni vel servituti obnoxii, a qua rursum assererentur interdum in potiore libertatem. Neque enim recte *Souchetus* ad Epist. 132. *Ivonis Carnot.* censuit *Colibertos* appellatos, qui ex servo et libera, aut contra, nati erant, cum essent liberti ex servis facti: sed, ut dixi, potioris conditionis, licet integram libertatem non essent adepti. Exstant complures Chartæ manumissionum ejusmodi *Colibertorum*, atque in primis ea quam describit Tabularium Vindocinense fol. 151. num. 336: *Quicumque in nomine S. Trinitatis quemlibet suorum ex servili vel Colibertina familia ad libertatis honorem pro Dei amore disponit accedere, sciat sibi veraciter ejus misericordiam acquirere. Ego igitur Rodbertus de Marcilliaco te Durandum, et tuam mulierem, atque tuos pueros, et Fulcagium fratrem tuæ mulieris, quos teneo ex Hilgodo Giselberti filio, a vinculo servitutis absolvo. Ab hac ergo die quidquid Deo et vobis in bono placito fuerit, liberi, francique in reliquum tempus vitæ vestræ absque ullius donationis inquietudine, tanquam ab ingenuis parentibus nati, licenter agatis. Pecuniare vero quod nunc habetis, vel quod deinceps assequi poteritis, sicut vobis placitum fuerit, abque calumnia possideatis, et quiete, prout volueritis, disponatis. Hæc autem libertatis auctoritas ut in perpetuum firmior habeatur, propriis manibus eam firmare curavi. S. Rodberti qui hujus testamenti cartam fieri præcepit. S. Giltæ ejus uxoris. S. Ernulphi et Rodberti filiorum ejus atque Radulphi. S. Richildis ejus filie. S. Drogonis ex Lavaciaco. S. Tethelini nepotis ejus. Testimonio Richardi Majorum suum. S. Emelini. S. Galterii filii sui. S. Godefridi fratris sui. S. Viviani qui istam chartam fecit. Tabular. Majoris Monasterii Ch. 184: *In nomine Regis æterni, Ego Hugo Preses S. Martino et Majori Monasterio Raginaldum Belinum quandam meum Colibertum pro redemptione animæ patris mei Archembaldi dono: atque mulierem ejus Milesendem quam calumniaveram liberam esse, concedo, fructusque eorum, etc.* Tabularium S. Stephani Lemovicensis: *Alexander Vicarius Domino Deo et S. Stephano, et Episcopo Itherio, et Canonicis sibi subditis donum simul et gurgipionem fecit de Colibertis, viris scilicet et mulieribus, qui pertinent ad molendinos de subtus muros, ita ut ab hodierna die inantea sint liberi absque ulla servitute, tam ipsi quam progenies eorum ventura.* Denique haud omnino diversos fuisse ab hominibus de capite docet vetus hæc notitia ex Tabulario Burguliensi fol. 185. 186: *Miles quidam de Burgolio Ato, homo de capite suo S. Petri Burgul. sub Baldrico Abbate hominum suum denegavit... termino constituto, die definitio super hac causa disceptaturi, quinimo duelum habituri, in Curiam Gaufridi Episcopi Andegavensis convenerunt: Episcopos**

judicium distulit, causam non examinavit: Ato confessus est se esse hominem de capite suo altaris Abbatis, et facturum (hominum) promisit, quod et fecit. *Badrigo Abbate Archiepiscopus (Dolensis) sedem adeptus, Wiberto in loco illius substituto, Alo sine consilio Dominorum suorum Abbatis et Monachorum, ingenuam et nobili genere uxorem duxit, dante sibi iurejurando, liberum, et ab omni servitutis iugo extraneum se esse contestans.... Monachi contradicunt, Alonem suum esse Colibertum proclamant, ad disceptationem provocant... apud Salmurium castrum tractaturi veniunt in Curiam Comitum Fulconis sui apud Salmurium, cujus quamvis presentia non affuit, tamen Baronom illius S. et Arevini Magistri Militum auctoritas, et quod superest, iudicialia lex non defuit... Pugna duorum virorum affirmantis, et negantis approbatur. Curia requiritur, defensione Gauterii de Montesorelli eligitur, dies indicitur, pro tempore ab utraque parte cum concionatoribus convenitur. Exposito iudicio, expediti pugiles veniunt ad Sancta Sanctorum, manus elevant presto juraturi. Alo differt causam, consilium quaerit; quid plura? promittit se in Capitulum venturum, altaris Abbati et Monachis hominem de capite professorum. Hoc modo conventus dimittitur. Act. ann. 1114. Indict. 7. etc. Tabularium S. Mauricii Andegavensis: Notificamus igitur presentibus et futuris quod Odo filius Bernerii Brunelli, Colibertus S. Mauricii dedit filiam suam cuidam ingenuo sub nomine ingenuitatis. Quod cum Canonici S. Mauricii audissent super filiam marito traditam calumniam fecerunt: maritus vero audita calumnia patri suo eam remisit. Odo igitur imprimis se Colibertum S. Mauricii denegavit: postea vero in Capitulum vocatus, ut de hac re cum Canonice ageret, accepto seniori consilio, veritatem rei recognovit, et in conspectu Raynaldi Episcopi junioris se Colibertum S. Mauricii esse professus est, et 4. denarios in signum professionis in manu Episcopi posuit, videntibus istis Richardo Decano, etc. Tabularium S. Cyrici Nivern. Ch. 65: Cum duobus Colibertis et progenie illorum quae de illis in posterum ventura est, etc. Ibid. Ch. 81: Quendam Colibertum, nomine Tegbergum, cum omni prole, quae ex eo processit vel processura est. Et Ch. 83: De Colibertis S. Cyrici qui unoquoque anno debent solvere de capite suo denarios, etc. [*] Vide Guerd. in Indict. ad Polyptych. Irminon. et in Prolegom. ad Chartul. S. Petri Carnot. § 32. sqq.]*

* [Legitur apud Zeitschrift für Rechtsgeschichte, t. XI. p. 507. ex ms. Munich. 4491. undecimi saeculi: « Quid sit Colibertus, ille colibertus vocatur qui ante mancipium et servus fuit, et postea causa devotionis a domino suo ad aliquem privatum locum, id est ad episcopatum vel ad monasterium sive ad aliquam consecratam ecclesiam pro redemptione peccaminum suorum libertate ecclesiastice donatur, non ut ex toto liber sit vel privatus, sicut liberti, set sub iure ecclesiastice familie conditionaliter servitio divino sit mancipatus, quam conditionem nullo modo ausus sit transgredi. Verbi gratia: si habeo servum, servit mihi sicut proprius, et non est neque libertus neque colibertus. At si ego ad sancti alicujus altare illum pro anima mea tradidero, ut aut singulis annis censum a me constitutum persolvat, aut cotidianam servitium per semetipsum reddat, jam pos-

tea non erit servus meus, sed colibertus, id est ejusdem libertatis mecum est secundum spem, quoniam ego sum servus Dei et illius sancti cui illum tradidi. »]

† COLIBERTI, pro Coliberti, apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 101.

† COLIBERTAS, Conditio Coliberti. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 98: *Et eum ab omni Colibertatis calumpnia, quamdiu hanc concordiam tenuerit, cum omni fructu suo absolvimus. Si vero aut ipse aut sui in his que supra diximus, aliquam calumpniam miserit, in Colibertatem omni tempore vitae suae redeat, et que sibi cum libertate annuimus, perdat.*

COLLIBIUM, dicitur a Collibeo, es, et dicitur Collibium, parvum munusculum, vel fructus, ut pomum, nuces, cicer, fraxum, uva passa, quod et Bellarium dicitur et Antepomum: et dicitur a Collibet, quia simul placet; post enim carnum ferula fructus solent diligi per se non tantum. Unde Collibista, dicitur qui recipit Collibia et hujusmodi munuscula pro usura vel aliquo servitio. Dicitur etiam Collibista, qui vendit Collibia. Hæc Joan. de Janua, cui consona habet quædam Ugutio, quæ expendat qui per otium licet. Vide Collybista.

† COLLIBRARE, Comparare, quasi libra ponderando. Murator. tom. 2. pag. 192. col. 2: *Et qui, inquis, feri potest, ut aliquis de Sacerdotum globo Collibretur cum Ambrosio.*

COLLIBRUM, Genus certæ pecuniæ, Ugutioni. Joan. de Janua: *Collibrum genus pecuniæ, vel tota pecunia simul collibrata. Hinc corrigendi Papias MS. qui habet: Collibrum, Genus pœnæ vel pecuniæ; et Gloss. San-German. MSS. ubi Collibrum, Genus penie. In Supplemento Antiquarii legitur.*

† COLLIBUM, Τέλεση μισρόν, κόλλυβος, Precium permutationis.

* COLLICIDIUM, Idem quod Collistrigium. Anonymi Lobiens. Chron. ad ann. 1292. apud Pez. inter Script. rer. Austr. tom. 1. col. 869: *Alios facti complices privatos suis feodis et possessionibus, Collicidio panisque gravissimis tormentavit. Vide supra Colare 5.*

† COLLECTUS. Vide Collectus.

† COLLIDA. Vide Colidaria.

† COLLIFANA, πρὸς τὰ κέρηα. Gloss. Lat. Græc.: *Oves sacræ. Ad hæc Martinus ait: An Colla fani?*

COLLIFICIUM, Leges Aluredi Regis Westsax. cap. 30. apud Brompton. et 31. apud Lambardum: *Si eum (hominem cirilicum, seu paganum) reddat (leg. radat) in contumeliam ad Collificium, 10. sol. emendet. Saxonico habet, tohomelan, quod Lambardus vertit, morionis in morem.*

COLLIFURIA, Papiæ, Boves opus facientes. [Vide Colifarius.]

* COLLIGAMENTUM. [Vinculum. Boet. De Syllog. categ. 1. p. 582.]

COLLIGANTIA, Idem quod Colligatio. Ericus Upsalensis lib. 5. Hist. Suecicæ pag. 190: *Principes Colligantiae supradictæ, etc. Lib. 6: Maxime propter Colligantiam regnorum. [Liga inter Carolum IV. Imp. et Joannem Regem Franc. ann. 1355. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 452: Sic nunc eadem promissa et Colligantias.... presentibus innovamus sub tenoribus infrascriptis. Confœderationem et Colligantiam, in Excerptis Amelgardis de Gestis Ludovici XI. Franc. Regis, apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 772.] Vide Liga.*

COLLIGATIO, Confœderatio, Gallis,

Ligue. Conjuraciones vel Colligaciones, in Concilio Tolosano anni 1228. cap. 8. Charta Alexandri PP. ann. 1258. in Hist. Episc. Cadurcens. num. 129: Ut Colligaciones et coadunaciones hujusmodi facias omnino dissolvi. [Colligatio et confœderatio prohibetur in Statutis Avenion.] Occurrit etiam lib. 5. Feud. in Bulla Caroli IV. Imp. etc.

* COLLIGATURA, Fasciculus. Vocabul. Lat. Germ. ann. 1482: *Colligatura, Germ. Bossen, Kugeln, boszflachse. ADEL.*

† COLLIGATUS, Confœderatus, Gallice Allié, apud Rymer. tom. 8. pag. 434. col. 1. in Charta Henrici IV. Regis Angl. pro Episc. Wintoniensi de Pace: *Pro Nobis, regnis, dominiis, subditis ac Colligatis et confœderatis nostris quibuscumque. Et infra. De, pro et super firma, stabili et perpetua pace habenda inter Nos, hæredes, successores et subditos ac Colligatos et confœderatos nostros quoscumque.*

1. COLLIGERE, Absolute, Coire, cœtus celebrare, ἐκκλησιάζειν, συναγειν, Collectas facere, in 1. 4. Cod. Theod. de Fide Cathol. (16. 1.) l. 21. de Hæret. (16. 5.) l. 1. de His qui super religione. (16. 4.) Congregationes Colligere, l. 14. de Hæret. eod. Cod. Collectiones interdicitæ, l. 36. eodem tit. Leges Luitprandi Regis tit. 110. § 10. et Lex Longob. l. 1. tit. 17. § 3. [*] Rothar. 285: *Si pro quacumque causa homines rusticani se Collegerint, id est, consilium et seditionem facere præsumperint, etc. [*] Apud Heroldum Rothar. cap. 284. et 285. legibus Liutprandi tit. 110. rec. 141. (6. 88.) quo loco laudantur inserta sunt. Conf. eundem Liutpr. cap. 134. (6. 81.) Anastasius Bibliothecarius in Prefat. ad octavam Synodum: *Favebat autem his quidam Senator sæcularis administrationis fungens officio, A secretis, nomine Photius, qui ad Patriarchale conscendere fastigium affectans, cum eis seorsum Colligebat, etc. [Vide Collecta 4. et 6.]**

2. COLLIGERE, Suscipere, defendere, tutari, in 1. un. Cod. Th. de His qui plebem audent contra publicam disciplinam colligere. (9. 33.)

3. COLLIGERE, Associare, in partem domini quempiam adsciscere, Gall. Appariier. Ita Colligere alium in lecto suo, in Concil. Turon. II. cap. 14. est adsciscere. Charta Ludovici VII. Regis ann. 1177. in Regesto Philippi Augusti Regis Herouvalliano fol. 96: *Notum facimus... quod Hugo Niger de Merceolis nos Collegit et recepit in territorium de Flagiaco quod est de feodo Gilonis de Moreto ad consuetudinem Lorriaci, eo quidem pacto quod nos et Hugo cum hæredibus nostris et suis dimidiabimus per omnia redditus, et omnes exitus et justitias de Flagiaco: et similiter nos et Hugo... dimidiabimus per omnia redditus et exitus; et justitias de Becherollo, etc. Alia Ludovici Regis ann. 1196. in Hist. Vastinensi lib. 3. cap. 2. extremo: *Abbas ejusdem loci Gilbertus assensu Capituli sui Collegit nos ad medietatem totius villæ in quibuscumque redditibus, etc. Alia Philippi Aug. ann. 1196. pro Monasterio S. Mellonis Pontisarenensis: *Henricus Abbas B. Mellonis et ejusdem Ecclesie Capitulum Colligunt nos in boscis Ecclesie suæ ad Henocivilla ad villam ibi construendam... associant autem ibidem nos tam in bosco quam in plano et in aquis, ut medietatem per omnia exinde percipiamus omnium proventuum, etc. [Vide Accolligere.]***

4. COLLIGERE, Excipere, domi detinere. Joannes VIII. PP. Epist. 303: *Illas*

mulieres quae nunc in sua mansione Collectas delinet. Vide Collecta 3.

COLLIGERE SE AD ALIQUEM, Adire. Charta Caroli Crassi Imp. ann. 887. ex Tabul. Lingonensi : *Hujus itaque rei causa ad nostram se Colligens Majestatem, humiliter postulavit, etc.* Vide *Recolligere*. Eadem formula habetur in Charta Caroli C. ann. 34. in Tabulario S. Stephani Divionensis.

COLLIGERE DIEM. Concilium Remensis Provinciae ap. S. Quintinum ann. 1235. MS. : *Consensit Concilium, quod Dom. Remensis non tenetur respondere super homicidio... nec super alia, nisi fuerit in defectu si non Colligit diem coram Dom. Rege, etc.* Alibi : *Cum non fuerit in defectu, nec reputet eum Dom. Rex, si non Colligit diem coram ipso contra eos, etc.* Rursum : *Se recesserunt in partem, et habito consilio, in hoc convenerunt, quod diem illam Colligerent, etc.* [hoc est, eligerent vel designarent.] [*] Vide *Collocare*.

* **COLLIGUS, COLIGUS, Vide Collegus.** [Fr.]

† **COLLIMIES.** [Sorditas. DIEF.]

† **COLLIMITARE**, Limites eosdem habere, Confinem et vicinum esse. Ammian. Marcel. lib. 31. cap. 5 : *Gelonis Agathyrsi Collimitant.* Solinus habet : *Gelonis Agathyrsi Collimitantur.* Sircius Papa Epist. ad Himerium : *Qui vicinis tibi Collimitant provinciis. Collimitans, Confinis, in Mirac. S. Maximi Ep. tom. 7. SS. Maii pag. 28.*

† **COLLIMITUM**, Confinium, Limitum conjunctio. Pluries occurrit in Legibus municipal. Mechlin. tit. XIV. art. VIII. x. et XI. Sed et hac voce utuntur Solinus et Ammianus.

COLLINA, Colliculus, Gallis *Colline*. Innocentius Gromaticus de Casis litterarum : *Habet et super se duos montes,.... super se vero Collinam extensam.* Infra : *Per Collinam autem via occurrit.*

* Charta ann. 1408. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodoepor. Charit. part. 3. pag. 1034 : *Sicut ipsa straticciola decurrit usque ad Collina. Va meridie vero ab ipsa Collina usque ad feum Ubaldi.*

COLLINUM dixit Columella lib. 2. cap. 2. ut et Otto Morena in Hist. Rerum Laudens. pag. 71.

* **COLLIQUESCIT.** [Liquescit, manifestum fit. Boet. Music. 4. 12. p. 1462.]

† **COLLIRIDA.** Vide *Collyrida*.

COLLISSA PORTA, Cataracta, Gallis, *Porte coulice*. Chronicon Senoniense cap. 13 : *Quidam vero Columbariensium timens ne plures in adiutorium illorum subintrarent, ascendit portam, et portam Collissam ab alto ad ima demisit.* Le Roman du Renard. :

Et mangoniaus de plusieurs guises,
Et bonnes portes Coulicees.

Le Roman de la prise de Hierusalem MS. :

De ciment mult durable furent fait li crinel,
Les portes Colaices, fort et roit li flael.

† **COLLISEUM.** Vide *Coliseum*.

COLLISTRIGIUM, COLLISTRIDUM, Idem quod *Pilorum*, Gallis *le Carcan*, et *le Pilori* : Palus scilicet, cui affixus est circulus ferreus, quo damnatorum colla constringuntur. Nonius Marcellus : *Collare, est vinculi genus quo collum adstringitur.* Vide l. 8. D. ad Leg. Jul. de vi publ. (48, 6.) Fleta lib. 2. cap. 10 : *Pilorum sive Collistrigium.* Leges Burgorum Scotior. cap. 21 : *Justitia de eo vel de ea fiet : videlicet pistor ponatur super Collistridium* (al. *Collistrigium*)

quod dicitur Pillorie. Ita cap. 121. § 2. Walsinghamus in Ricardo II. pag. 273 : *Estimant se infortunatos,.... quod caput Militis... ad terrorem ubique terrarum, iudicium, et falsorum justitiariorum, viriliter amputassent, et super Collistrigium collocassent.* Matth. Paris ann. 1201 : *Eodem anno Rex fecit generaliter proclamari, ut legalis assisa panis inviolabiliter sub pena Collistrigiali observaretur.*

In Legib. Kanuti Saxonici cap. 42. Healsfange dicitur ejusmodi poena, voce ab *heals*, quod collum, et *fang*, captum, sonat, composita : atque ita *healsfange* ad verbum, est collum obstrictum. Concilium Ænhamense ann. 1009. cap. 31 : *Pœna seu animadversio Colli obstricti.* Vide Cujac. lib. 16. Observat. cap. 1. et quae observant Critici ad illud Suetonii in Nerone cap. 49 : *Legitque se hostem a Senatu iudicatum, et quæri ut puniatur more majorum.* Interrogavitque quale id genus esset poena : et cum comperisset nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi, etc.

COLLISUM ARGENTUM. Gloss. Gr. Lat. MS. : *Συντεθλαμμένον, ἤτοι συνεπυγμένον ἀργύριον, Collisum argentum.* Editum : *συντεθλαμμένος, ἤτοι συνεπυγμένος ἀργυρος, Collisum argentum.*

* **COLLITROGIUM**, Idem quod *Collistrigium*. Charta ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 720 : *Johanni de Tintre concedimus per præsentem, ut in loco prædicto et aliis omnibus locis et terris suis, in quibus (habet) altam jurisdictionem et mediam,.... furcas patibulares integras et perfectas, ac Collitrogium seu pilloricum erigere possit.*

† **COLLOBIUM.** Vide *Colobium*.

COLLOCARE, CULCARE, Cubare. Julius Africanus lib. 9. Hist. Apost. pag. 116 : *Extinctis igitur lucernis, Collocaverunt se custodes.* Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 5. de Priore majore : *Faciet... orationem in Dormitorio ad Collocandum.* Cap. 41 : *Nocte similiter postquam omnes tam officiales quam alii fuerint Collocati.* Infra : *Si infirmi se Collocaverint.* Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 41 : *Si aliquando contingit nobis invitis... ut lux diei adhuc clare non appareat, quando dormitum Collocamus.* Lib. 3. cap. 3 : *Postquam nox fuerit, portatur ante illum (hospitem) per omnia laterna, tam in conventu, quam extra, usque ad lectum : ubi qui portat obsequitur illi ad Collocandum et ad levandum.* Adde cap. 8. et 9. Liber Usuum Ordinis Cisterciensis cap. 84 : *Colloctet se in dormitorio sicut et alii.* Concil. Copriniaense cap. 31 : *Prohibeant Sacerdotes Mulieribus ne Collocent pueros parvulos in lectis suis sub poena excommunicationis.* Iisdem verbis Concilia alia non semel. Ita etiam Bernardus Monachus in Consuetud. Cluniacens. MSS. cap. 2. 4. et alibi passim. Est igitur *Collocare*, quod nostri *Coucher*, dicunt, unde et vocis etymon, seu nosmet ipsi in lecto collocemur, seu ab aliis collocemur : vox pronubis propria. Terent. in Eunuch. : *Deinde in lecto illam Collocant.* Catullus in Epithal. :

Vos unis senibus
Cognite bene feminae
Collocate puellulam.

Hinc etiam discere est quid sit *Solem Collocare*, in Lege Salica, seu, ut aliae editiones habent, *Culcare*, quod idem valet : ubi enim vendicabat quis rem aliquam, possessorem in jus vocabat, eique *Solem* seu diem occasum, vel *Cul-*

catum, præfigebat, intra quem juri stare ad respondendum deberet : quo elapso certum numerum noctium, seu inducias in jure respondendi, rursum reo interdum concedebat. Nam per noctes, non per dies, Franci nostri ejusmodi terminos dinumerabant. Proinde actor reo solem culcabat, id est, solem occasum præfigebat, seu diem integrum, quo elapso, reus, si juri non stetit, causa excidebat : ut actor, perinde si defecisset, nulla scilicet missa excusatione. Quod diserite indicat Gregorius Turon. lib. 7. cap. 23 : *Injuriosus tamen ad placitum in conspectu Regis Childeberti adventit, et per triduum usque occasum solis observavit. Sed cum hi non venissent, neque de causa hac ab ullo interpellatus fuisset, ad propria rediit.* Hæc porro formula, *Solem Culcare*, crebro occurrit in eadem Lege Salica tit. 39 : *Nec solem secundum legem Culcaverit.* Tit. 42. § 9 : *Continuo ipse qui repetit, domino servi solem Colloctet, et ad septem noctes placitum concedat.* § seq. : *Si infra septem noctes servum ad supplicia distulerit tradere, solem ei iterato is qui repetit Colloctet, et sic ad alias septem noctes tribuat, id est, ut 14. noctes a prima admonitione compleantur.* Atque ita hæc verba, *Solem culcare*, vel *collocare*, usurpari certum est in eadem lege tit. 52. § 2. tit. 54. tit. 59. Hinc etiam *Culcatum sol*, pro unaquaque admonitione, tit. 52. § 2. et tit. 60. § 2. 3. Etiamnum Occitani *Coulca, Coucha*, pro *Coucher* : et *Soulet Coulca*, solem occasum dicunt. Ameto :

Incomincio et il sole a Colcarsi.

[**] Vide Grimmii Antiq. Jur. pag. 817. et 847. ejusd. Mythol. German. pag. 426.]

Nescio an eo referenda sit vox *Scute*, pro submonitione juridica, quæ cum *adornamento* jungitur, in Consuetudine Insulensi tit. 1. art. 45 : *Et après les saines, defenses, adjournemens et Scultes faites en la maniere accoustumée, etc.* Infra : *Scute.* Ita ut *Sculta*, vel potius *Sculca*, fuerit *Sol collocatus*, seu occasus, atque adeo denuntiatio in jure. Certe in eodem art. et seq. ejusmodi *Submonitionum* juridicarum inducias ad solem occasum, seu à *heures d'estoiles*, id est, cum stellæ apparere incipiunt, terminatas diserite indicatur : adeo ut *Solis culcati* formulam videantur retinuisse Insulenses. Sed hæc sunt meræ conjecturæ, donec melior occurrat. Vide *Sol-satire* et *Stella*. Atque ex his haud ægre conjici datur unde dicti

EXCULATORES, apud Vegetium lib. 2. cap. 15. et in Notitia Imperij, ubi mentio occurrit *Excultorum juniorum* et *seniorum*, et *Proculcatores*, apud Ammianum lib. 27. pag. 351. qui non alii sunt a castrorum excubitoribus. In Etymologico Suidæ, si Meursio fides *ἐκουλκείων* est *παρὰκρούσασθαι*, i. *Subauscultare*, quod faciunt Excubitores. Ita Græcis recentioribus *σουλκᾶτορες*, iidem sunt qui *Excultatores* : sic enim legendum apud Mauricium lib. 2. Strateg. cap. 3. et Leonem in Tacticis, pro *σουλκᾶτορες* ubi dicuntur *κατάσκαποι* et *βιγλᾶτορες*. Rectius apud eundem Leonem cap. 12. § 56. *ἐκουλκᾶτορες* *ἔχουν βιγλιῶντες*, ut et cap. 17. § 100. Qui enim excubias agunt, *Excubant*, i. haud *cubant*, *ἐκκοιτοῦσιν*, seu excubili surgunt, vel ut cum Scrip-toribus ævi inferioris loquar, haud *Culcant*, i. *Ils decouchent, ils ne se couchent pas*, vigilant. Vetus interpres Catalanicus MS. Vegetii lib. 3. cap. 5. ubi signa ait vocalia quotidie mutari debere, ne ex usu ea hostes agnoscant, et *Ex-*

ploratores inter nostros versentur impune, sic ille hæc reddidit: *Es a saber que estas palabras de senales se deven mudar, que non sean toda via unas, porque non entliendan los enemigos lo senal por uso, et por que los Esculcas que andan entrellos non escapen syn pena.* Inde

SCULCÆ, pro *Exculeæ*, *Excubiæ*, vocabulo truncato, ut *Cubiæ* pro *Excubiæ*, apud Gregorium M. lib. 12. Epist. 23: *Hostem collectum habet, ... et si huc cursum Deo sibi irato millere voluerit, vos loca ipsius... depradamini, aut certe Sculcas quos mittitis, sollicite requirant, ne dolens factum ad nos recurrat.* Ita enim prorsus reponendum pro *Scultas*, ut est etiam in lege Longobard. lib. 1. tit. 14. § 6. [*Rothar. 21.]: *Si quis in exercitu ambulare contempserit, aut in Sculcam. Ubi Sculcam, Cavalcadam interpretatur Papias; [*Glossar. Langob. in cod. Cavensi: Scula, guardia.] nam et sicut σκολακων usurpant passim Græci Scriptores ævi inferioris, Theophylactus Simocatta lib. 6. cap. 9. Chronicon Alexandrinum pag. 904. Leo in Tactic. cap. 6. § 13. cap. 17. § 98. 101. et Mauricius in Strateg. laudatus a Rigaltio, qui perperam, σκολακα legit, ut originem vocis a Latina Auscultare accersat. Neque felicius Meursius Sculcas, quasi Exculeas dictas putavit, quod σκολακα, Græcis recentioribus culcita sit, ut et Turnebus lib. 24. Adv. cap. 12. qui Excultatores appellatos vult, quod glandes exculcarent et ejicerent: fatendum tamen Scultatores, habere Vegetium lib. 2. cap. 15. et 17. Vide Vossium, et Ferrarium in Scolla.*

Hispanis *Escuchar*, est Auscultare, diligenter attendere, et *Escucha*, quod vulgo *Centinelam* dicimus. Leges partitæ seu Alfonsinæ, parte 2. tit. 26. l. 10: *Atalayas son llamados aquellos omes, que son puestos para guardar las huestes de dia, veiendo los enemigos de lecos si venieren, de guisa que puedan apercebir a los suyos, que se guarden de manera* [*que non resciban danno; et estos hanlo de facer paladinamente; mas otros hi ha que han de atalayar en excuso, de manera] que non perezzan, e por ende son llamados Escusados, esto es manera de guerreria que tiene gran pro, ca por hi saben sin mostrarse quantos son los enemigos que van o vienen, y en que manera Eso mismo de las Escuchas, que son guardas para de noche, etc. Vide *Excubiæ*.

* COLLOCATIO, Locatio, Gall. *Louage*. Assis. comit. Fuxi in Reg. S. Ludov. fol. 112. ex Chartoph. reg.: *Item Collocationes domorum, xxvij. solidos.* Nisi sit Præstatio pro loco domus ædificandæ, Gall. *Emplacement*. Vide infra *Colloquium* 2.

* COLLOCATUS dicitur ille, qui artificii magistro operam suam locat, vulgo *Alloué, compagnon*. Stat. sabater. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 568. art. 28: *Et casu quo aliquod mancipium dictæ artis sabbateriæ se excusaret de non solvendo dictum denarium qualibet die Sabbati, dicendo quod ipse non est Collocatus, ymo est addicens dictum ministerium, etc.* Vide *Allocatus* 3. et *Colloquium* 2.

† COLLOCIUM. Vide *Colacium*.

** COLLOCUTIO, Conventus, Germ. *Sprache*. Chart. Otton. II. Imper. ann. 979. ap. Schannat. Episc. Wormat. tom. 2. pag. 25: *Quotiescunque in loco nostro Franconovurt nominato, regia vel imperialis Collocutio aut solemnium dierum*

celebratio contingat, etc. Vide *Colloquium* 1.

† COLLOCUTOR, Qui colloquitur. Utuntur Tertull. adv. Praxeam cap. 5. et S. Aug. Confess. lib. 9. cap. 6.

† COLLOCUTORIUM, Cella in qua virgines Deo Sacræ excipiunt externos ad colloquendum, Gall. *Parloir*, Hisp. *Locutorio*. Legitur in Concilio Limano ann. 1582. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 249.

† COLLOCUTORII OFFICIUM, Idem, puto, quod Janitoris munus in Monasteriis, quod is advenas excipiat ad colloquendum, apud Th. Madox Formulæ Anglicæ pag. 79: *Et pro hac datione et traditione, dicti Abbas et Monachi dederunt et concesserunt dicto Fulconi in vita sua, Officium Collocutorii cum hiis quæ ad officium pertinent; scilicet per duos dies unum panem Monachi et duos panes Squierii, et quolibet die duas ciffatas cervisiæ, et unum ferculum de Elemosinario et potagium, quod ad officium pertinet; et dimidium marcam per annum et unam vestem pelliceam... Dicitur vero Fulco tactis sacrosanctis Evangeliiis juravit, quod fideliter et honeste serviet.*

† 1. COLLOGIUM, Colloquium. Guidonis Disc. Farfensis cap. 58: *In claustro juvenes qui sub custodia sunt vel novitii Fratres nullum Collogium habere debent cum illo.*

* 2. COLLOGIUM, Locatio, conductio. Stat. Sabat. Carcass. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 566. art. 24: *Quod si quis magistrorum dictæ artis sabbateriæ, aliquid conduxerit mancipium certo tempore, et dictum tale mancipium magistrum suum, antequam tempus Collogii sui perpetraverit et compleverit, dimittit, etc. Collogui vulgariter dictum occurrit, in Stat. barbit. Tolos. ann. 1457. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 49: *Item es ordenat que nul maistre de la présent civitat ne aie à bailler par maniere de Collogui ny arenda, ny bailler pour gouverner à aucun varlet ou maistre dudit mestier son obrador.**

COLLOMELLINUS. Charta Donationis Ecclesiæ Cornutiensis edita a Suaresio: *Vela linea paragaudata, Persica clavatura Colломellina prasina* 2. [Legendum *Cocomelina*. Vide *Melinus*.]

* COLLONELLUM. Vide *Colonellum*. [Fr.]

† COLLONGIA. Vide post *Colonus*.

* COLLONUS, pro *Colonus*, in Stat. Astæ collat. 11. cap. 16. pag. 37. rº.

* COLLOQUACITAS, Colloquium frequens. Acta. S. Freder. episc. Traject. pag. 466. col. 2. tom. 4. Jul.: *Qua de causa varia et inanis persæpe inter eos erat Colloquacitas, et ut fieri solet, corrumpunt bonos mores colloquia mala.*

† 1. COLLOQUIUM, Conventus, cœtus. Rescriptum Provincialis Præmonstratensis ad Abbates sui Ordinis apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 2. pag. 416: *N. D. G. Præmonstratensis Ecclesiæ humilis Abbas cum universitate Coabaturum annui Colloquii, D. V. Magdeburgensi Præposito, etc.* Hoc sensu Galli dicimus: *Le Colloque de Poissi*. Haud satis scio an eadem notione in Chronico Mauriniacensi apud Duchesium Hist. Franc. tom. 4. pag. 377: *Luce tertia domnus Papa cum suo comitatu lætus discessit, ac maximas gratias pro hospitalitate reddens, ad suum Colloquium, quod apud Leodium fuit, profectus est.* [*Vide Haltausium voce *Sprache*, col. 1707. *Colloquium publicum* apud Ekkehard. IV. Pertz. pag. 87. lin. 34. pag. 104. lin. 2. pag. 125. lin. 45.]

† COLLOQUIUM GLORIÆ, Elogium, ar-

bitror, gloriæ bello et armis comparandæ. Chronicon Siciliæ tom. 3. Anecd. Marten. col. 82: *Dominus Rex Fredericus præsentibus dictis suis filiis... et præsentibus etiam omnibus Syndicis omnium locorum Siciliæ fecit Gloriæ Colloquium in majori Panormitana Ecclesia, in quo proposuit hoc problema: Caritas non agit perperam, nec quærit quæ sua sunt. Et post præambula, dicti Colloquii finis fuit, quod idem Dominus Rex dicit, se velle in dicto anno armare tempestive exstolium galearum octoginta.*

* 2. COLLOQUIUM, inter præstationes recensetur, in Assis. comit. Fuxi ex Reg. S. Ludov. fol. 112. in Chartoph. reg.: *Colloquium domorum, xv. solidos.* Vide supra *Collocatio*.

* COLLORATIO, Color, dissimulatio, circuitio, *Couleur*, eodem sensu usurpamus. Stat. Cadubr. lib. 1. cap. 67: *Teneatur idem vicarius, antequam surgat ad proponendum, facere legi in scriptis per aliquem officialem sive cancellarium dictam propositionem coram ipsis consiliariis, quo facto prædictus vicarius surgere debeat, et proponere simpliciter coram eis, sine Colloratione.* Vide *Color*.

† COLLOSUS, a *Collis*, *Clivosus*, collibus frequens. Jacobus Cardinalis in Vita S. Petri Cælestini:

Ipse tamen vastam Colloso cespite terram
Ingrediens Aquilam, non plenam civibus urbem.

† COLLUBENTIA, Consensus, benevolentia, a *Collubere*, Beneplacere. Formula manumissionis ad Clericatum tom. 2. Annal. Benedict. pag. 742. col. 2: *Igitur ego in Dei nomine Ugo... Abbas Ecclesiæ gloriosissimi Christi Confessoris Aniani... te Clericum nomine Raginaldum, ex familia ejusdem S. Aniani progeniem ducentem... ante sanctum altare et præsentiam Fratrum S. Aniani, unum cum Collubentia eorumdem Fratrum et deprecatione Adalardi Archiepiscopi... ab vinculo servitutis, ob amorem D. N. J. C. ad cujus militiam eligeris, publice absolvo, civemque Romanum instituo: ut abhinc, Christo favente, in tuo jure et potestate consistens, ita vivas ingenius civisque Romanus, tanquam si a liberis ortus esses parentibus, et neque nobis, neque successoribus nostris quidquam noxialis debeas servitutis, sed, etc.* Vide *Collibentia* post *Conhibere*.

† COLLUBIUM, σιγχησις, Confusio, Supplem. Antiquarii.

† COLLUCIANISTÆ, Ariani dicti: quippe Arius S. Lucianum Presbyterum Antiochenum Martyrem hæresis suæ auctorem jactitabat, ac proinde sectarios suos *Collucianistas* dicere consueverat. *Lucianus* enim, dum in Sabellium concitus nimis fertur, lineam quodammodo visus est transisse rectæ sententiæ, materiamque Ario hæresis suæ præparasse. Vide *Marium Victorem* adversus *Arianos* lib. 1. Epiph. hæresi 69. et *Theodoret*. lib. 1. cap. 5.

* COLLUDIOSE, Fraudulenter, cum collusione. Epist. Nicol. PP. I. ann. 867. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 498: *Non solum prædia a genitore suo Hlothario imperatore per præceptum largita sustulit; sed etiam proprietates ejus, a parentibus suis sibi præfate Helletrudi dimissas, Colludiose surripuit.* Vide *Conludium*.

† COLLUDIUM, Collusio. Vide *Conludium*.

* COLLUFRIANA, an pro *Colubrina*? Vide in hac voce. Charta ann. 1483. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 455: *Si in futurum acciderit, quod nos et nos-*

tri successores, cum consensu patriotarum nostrorum, vellemus disponere pro defensione supradictæ recuperatæ terræ aliquam structuram vel munitionem Collufrinarum sive pulverum et aliarum rerum, quo casu teneantur et debeant ipsi patriotæ apponere duas partes expensarum et nos tertiam.

* **COLLULUM**, diminut. a Collum, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

1. **COLLUM**, Collo suo usque ad mercatum malefactorem, quem quis occulerit, deportare, in Capitulari de Ministerialibus Palatinis edit. Baluzianæ cap. 3.

† **COLLI POENA**, Idem quod Pilorium, quo Collum constringitur. Diarium Belli Hussitici apud Ludewig, tom. 6. Reliq. MSS. pag. 144: *In armis suis in prætorio se representare evocantur, sub Poena Colli, aut alias a civitate bannitione.* [** Suspendii poena. Vide Haltaus. voce Hals, col. 783. Ita etiam intelligendum.]

* **COLLI JUDICIUM**, Jus pilorum reos puniendi. Charta ann. 1292. apud Schwart. in Hist. finium princip. Rugiæ pag. 223: *Cum omni jure ac utilitate, eum advocatia, precaria, moneta, cum iudicio manus et Colli.* Vide in Collum 1.

† **COLLUM PEDIS**, Gall. Cou de pied, Pedis pars superior et convexa. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 155. de S. Pilingotto: *Pedes contractos et ad invicem retortos habuerat: itaque ambulando non pedis plantam, sed quod vulgariter Collum dicitur, super terram ponebat.*

* 2. **COLLUM**, Fascis, onus quod ad collum portatur. Convent. Saonæ ann. 1526: *Pro qualibet sarcina et unoquoque Collo seu fascio omnium, denarios sex monetæ Saonæ.* Occurrit ibi non semel.

† **AD COLLUM EXPLECTARE**, Tantum e ramis arborum amputare et succidere, quantum collo vel scapulis potest asportari, apud Stephanotium in Antiquit. Pictav. MSS. tom. 2. pag. 449: *Habebit etiam hominem qui explectabit ad Collum nemus de Broeis ad omnia necessaria domus suæ.*

† **AD COLLUM FURARI**, in Consuetudin. Marchiæ Dumberum simili modo dicitur de eo, qui ligna furatur in silvis, quantum collo vel scapulis asportare potest, non amplius.

* 3. **COLLUM**, pro Colum, Gall. Couloir. Comput. MS. ann. 1358. S. Petri Insul.: *Item pro quadam peste et uno Collo, et tribus coclearibus bosci, v. sol. Vide Colum 3.*

† 1. **COLLUS**, Colli ornamentum vel procollum. Papias MS. Vide Collierium.

2. **COLLUS**, Urceus bibendi, vel napus, Matth. Silvaticus.

3. **COLLUS**, ex Italico Collo, Onus navis, in Statutis Venetis lib. 6. cap. 76: *Colli, sive ballæ, sive pondera.*

† 4. **COLLUS**, mendose pro Callus, Ecardo Calculus, silex. Vide Hallus.

† **COLLUTIO**, Gargarizatus, Gall. Gargarisme, Oris ablutio. Medicina Salernit. pag. 166. Edit. 1622: *Quod si vero sitis vehementior fuerit, quam ut frigidæ aeris inspirata aut oris Collutione sedari possit, aquæ frigidæ potu restinguenda est.* Cælius Aurelianus. Acut. 2. 6. 28. dixit: *Utetur oris Collutione.*

† **COLLYBISTA**, COLLYBISTES, Græcis Κολλυβιστής: Latinis, Mensarius, Nummularius, Gallis, Banquier, Changeur. Usurpant non semel hac notione Jurisconsulti, a quibus nonnihil discrepans S. Hieronymus hæc habet in Commentario ad 21. cap. Matthæi: *Excogitaverunt et aliam technam ut pro Nummulariis Collybistas facerent, cujus verbi proprietatem Latina lingua non exprimit.*

Collyba dicuntur apud illos, quæ nos appellamus Tragemata vel Vilia Munuscula: verbi gratia fricti ciceris, urarumque passarum, et poma diversi generis. Igitur quia usuras accipere non poterant Collybistæ, qui pecuniam feneratori erant, pro usuris accipiebant varias species: ut quod in nummis non licebat, in his rebus exciperent, quæ nummis coemuntur.

* Vide Collibium et mox Collyvista.

COLLYRIDA. Joan. de Janua: *Collyrida, dicitur a collum, et est panis tenuis, et quasi subcinericius: vel Collyrida est panis modicus et triangulus coctus, et frictus detersus.* [Papias MS: *Collirida, Subcinericius panis modicus panis triangulus.* Mox subdit: *Colliridæ, panes quadrati de simila cum oleo sartagine fricti.*] Lib. 2. Regum cap. 6. *Collyrida panis.* Gr. κολλυρίδα ἄρτου. Hinc κολλυρίδων cap. 13. *Opus pistorum facere.* Adde Leviticum cap. 7. et 8. Eadmerus de Similitudinibus S. Anselmi cap. 16: *Cum nimis avide Collyridæ eduntur, quæ quasi nix candidæ videntur, sponteque manibus vel dentibus sic atteruntur, ut resonare audiantur.* Hugo Parisiensis de Institut. Novitiorum: *Alii semicorrosas crustas, et præmorsas Collyridas, cibariis iterando infingunt, et reliquias dentium suorum offas facturi in poculis dimerunt.* Alexander Poeta:

Collyridam panis quoddam genus esse memento.

[Collyridarum etiam meminere Tertull. de Cultu fœm. 2. 7. et S. Augustinus de Genesi ad lit. 8. 5. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53: *Item debet dare dictus Dominus Abbas dicto Conventui in singulis festivitibus... Pentecostes... triginta libras panis frumenti... necnon nectar et Colleridas sufficienter et semel dumtaxat quolibet anno, et non in quolibet dierum festorum.* Et in Statutis S. Victoris ann. 1531: *Item tenetur dare Pitantiarius in die Natalis Domini... tres Coleridas sive mensas pro quacumque pitantia.*] Nescio an huc pertineant Colleridæ in Itinerario Gregorii XI. PP: *Hilariter Colleridas spargebant, velut rosarum flores.* Vide Hesyeh. in κολλυρίδα.

† **COLLYRIDIANI**, Hæretici sic dicti quod in Sacrificio uterentur Collyridis. B. Mariæ Virgini tanquam Deæ liba offerrebant fœminæ, quæ iis erant loco Sacerdotum. Vide Epiphanium Hær. 78. et 79. et Joann. Forbesium Instruction. Historico-Theologic. lib. 4. cap. 8. § 4.

* Vide Stockman. Lexic. Hæres.

* **COLLYVISTA**, pro Collybista, Mensarius. Stat. Genuens. lib. 2. cap. 31. pag. 61: *Adulterinæ autem monetæ si quid ad quempiam perveniet, id confestim vel ipse incidat, vel ab alio incidat faciat, idipsumque præstet Collyvista, seu, ut aiunt, campsor.* Eadem rursus occurrunt in Stat. criminal. Saonæ cap. 60. pag. 105.

COLMENA APUM, in Charta ann. 1271. tom. 5. Monarchiæ Lusitan. pag. 306. *Vas apum, ex Hispano Colmena.*

† **COLMIA**, Calamus cum spica sua. Vet. Glossar. San-German. MS. num. 501. Vide Coloma.

* **COLMIFIUM**, Lo sacrificio de pane azimo. Glossar. Lat. Ital. MS.

COLNA. Charta Stephani Regis Angl. ann. 1038. in Monast. Anglic. tom. 3. pag. 8: *Et Colnam S. Andreae, et duos rathenichtes, et unam Ecclesiam cum una hida terræ, etc.*

* Idem f. quod Cultura 1. Vide ibi.

† **COLO**. Vide Colones post Colonus.

* **COLOBA**, Vestis species, presbyteris propria. Reg. visitat. Odonis archiep.

Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 61. r°: *Willelmus de Herbeio (canonicus Sagiensis) inhonestam habet vestem, ut pote diversicolore, et etiam ea utitur extra domum, sine superlicio et Coloba.* Vide mox Colobium.

† **COLOBARIUM**. Gloss. Isid.: *Levitonarium, Colobarium lineum sine manicis.* Lege et vide Colobium.

† **COLOBIA** sunt apud Hæbreos, quod vocamus Tragemata, vel vilia munuscula, ut cicer frictum, vva passa, poma;

† **COLOBISTÆ** vero dicuntur qui ea vendunt. Papias MS. Excerpta sunt, licet minus accurata, ex Hieronymi loco in voce Collybista superius relato. Ibi vide.

* Vide Collibium.

COLOBIUM, Tunica absque manicis, vel certe cum manicis, sed brevioribus, et quæ ad cubitum vix pertinerent: ex Græco κολλόβιον, Curtus. Gloss. Græco-Lat.: *Κολλόβιον, Colobium, subucula.* Servius ad hæc Virgilii lib. 9. Æn. vers. 616:

Et tunicæ manicæ, et habent redimicula mitra.

Nam Colobius utebantur antiqui. Isidorus libro decimo nono, capite 32: *Colobium dictum, quia longum est, et sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.* Glossarium Cambrense: *Colobium vestis cuculli similis, nisi quod cucullo caret. Pectoralis tunicula sine manicis dicitur Ammiano lib. 14. Ugutio: Colobium, pallium virginale, ut quod ad talos descendens sine manicis, et dicitur Colobium, quasi colubium, a collo depensum, vel quod sit longum.* [Eadem habet Johan. de Janua in Catholico et subjungit: *Nota quod non solum virgines, sed etiam Diaconi utebantur Collobio, loco cuius postea usi sunt dalmatica.*] S. Ambrosius Ep. 53: *Duos juvenes ephebos vestibus candidissimis, id est, Colobio et pallio indutos, etc.* Ordericus Vitalis lib. 2: *Vestitur Collobio albo clavato purpura, induitur pallio albo, etc.* Vestis honestioris genus esse notavit Pitheous lib. 1. Advers. cap. 16. ex Cod. Theod. Pauperibus tamen Colobia erogari providet Pelagius PP. in Epist. ad Sapaudum Arelatensem Episcopum, apud Baron. ann. 556. n. 21.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Collobium, froc sans manches.* Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Colobia, sunt lata caputia bubulcorum.* Annal. Victor. MSS. ad ann. 1315. ubi de Enjoran: *Postea in vigilia S. Johannis Baptistæ indutus rotundo Collobio, Gallice Cloche, iterum est suspensus. Calobe, f. pro Colobe, certe eodem significato, in Lit. remiss. ann. 1432. ex Reg. 175. Chartoph. reg. ch. 174: *Un homme vestu d'une Calobe de toile et un meschant chaperon.... Le suppliant advisa par la fente du collet de laditte Calobe de toile, etc.**

COLOBIUM, postmodum propria fuit vestis Monachorum. Cassianus de Habitu Monachi cap. 5: *Colobius quoque lineis induti, quæ vix ad cubitorum ima pertingunt, nudas de reliquo circumferunt manus.* Quærit B. Dorotheus Doctr. 1. quare Monachi deferrent κολλόβιον μη έχον χειρίδια, τῶν ἄλλων ἐχόντων πάντων χειρίδια, cum cætera Colobia manicata essent: atque manicæ esse signa manuum, manus autem ad practicen pertinere, Monachos vero habere non debere manus ad operandum quidpiam pristini hominis. Mox ait Colobium Monasticum habere τὸ σημεῖον τὸ πορφυροῦν, signum purpureum, cujus significationem pariter exequitur. Palladius in Hist. Laus. cap. 47: *Τὸ δὲ ἕνδυμα ἦν αὐτῷ ὁ λεβιτών,*

ὄνπερ τινὲς κολόβιον προσγοροῦσι. Tabular. Prioratus S. Vincentii Laudun. ann. 1281: *Quilibet Monachus habeat singulis annis 2. frocos, seu 2. Colobia cum cucula.*

COLOBIUM etiam fuit Episcoporum vestis propria. Honorius Augustod. lib. 1. cap. 211. de Vestibus Pontificis: *Colobium erat cucullata vestis sine manicis, sicut adhuc videmus in Monachorum cucullis, vel nautarum tunicis, quod Colobium a S. Silvestro in Dalmaticam est versum, et additis manicis infra sacrificium portari instituta, quæ ideo ad Missam a Pontifice portatur, etc.* Adde Alcuinum de Offic. divin. Author Vitæ S. Silvestri PP. editæ a Combesio, de Euphrosyno Pamphylia Episcopo scribens, ait Euphrosynum Romam venientem Colobium S. Jacobi fratris Domini secum attulisse, eoque indutum sacra peregrasse, χρῆναι λέγων τὸν ἱερώμενον, καὶ μέλλοντα θυσίαν τῷ Θεῷ τοιαύτην προσκομίζειν, μὴ μόνον τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι καθάραν ἔχειν, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐσθῆτα λευκὴν περιβεβῆσθαι, indeque factum ut Romani hactenus Sacerdotes colobiis usi sint: ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τῶν βραχιόνων γυμνὸν ἐβλέπετο, δαλματικά μανικίαια πολλὸν συνέβη ὀνομασθῆναι, εἴπερ κολόβια. Id etiam astruit Anselmus Decretorum Collector, ex Eusebio: *A sancto Silvestro et Presbyteris ejus Colobiorum usus sumpsit initium, et Marcus ac Julius et Liberti ex ordine sunt usi. Post hos autem Colobia in Dalmaticas commutata sunt.* [Quia, inquit Johan. de Janua, nuditas brachiorum culpabatur.] Colobium Episcopis præterea tribuit Gregor. Turon. de Vitis Patrum cap. 8. Pius I. PP. in Epist. apud Joan. a Bosco in Vienna pag. 24. Ademar Caban. ann. 1010. et alii. [* Vide Glossar. med. Græc. col. 684.]

COLOBIUM dicitur etiam cucullus ille, sive superhumeralis, quo induuntur Servientes ad legem in Anglia. Fortescut. in Encomio legum Angliæ cap. 51: *Nam Serviens ad legem ipse existens toga longa instar Sacerdotis cum capitulo penulato circa humeros ejus, et desuper Colobio cum duobus labelulis, qualiter uti solent Doctores legum in Universitatibus quibusdam, cum supra descripto birreto vestiebatur. Sed Justitarius factus loco Colobii, chlamide utebatur.*

COLOBIUM DANICUM, apud Ingulfum pag. 866: *Exuebat eum de cuculla sua, et dato Danico Colobio, jussit eum ubique vestigia sua imitari.*

COLOBIIS LONGIS DE SCARLETO FODERATIS, in quadam solemnī processione usos fuisse Duces et nobiles narrat Cornelius Zantfliet in Chronico, apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 356.

COLOBIUM, insignibus et vestimentis Regum Aragonensium accensetur, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 135. et Epistola Martini IV. PP. tom. 5. Hist. Franc. pag. 878.

* COLOBRINA, ut Colubrina, Armorum genus, Gall. Coulevrine. Charta ann. 1501. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Quod nullus particularis dicti castrī modernī et qui pro tempore futuro erunt, non audeant seu præsumant venari ad grossam venationem cum balistis et Colobrinis.* Occurrit etiam in Instr. ann. 1476. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 333. col. 2.

† 1. COLOBUS, Gr. κολόβος, Mutilus. Translatio S. Philasterii tom. 4. SS. Julii pag. 591: *Nam inter languentium jacentes cuneos deductus est a genitore suo ita Colobus puer, ut sine vectore suo nequiret consistere aut ambulare.*

† 2. COLOBUS, pro Colpus, Ictus, in Lege Salica tit. 17. ex manuscripto apud Eccardum pag. 123. Vide Colpus.

* COLOCERIIUM, pro Cloccarium, Campanile, in Hist. Liter. Fr. tom. 6. pag. 330. Vide in Cloca 2.

† COLOCOCUM. Eleusius Presbyter in Vita S. Theodori Siceotæ tom. 3. SS. April. pag. 48: *Et morbi causam aperiens et insidiatores patefaciens, e manu sua tria illi Colococca dedit: Hæc iniquiens, comede et nihil tibi erit mali.* Continuator Bollandi: Κόλος Magnus, κόκκος Granum est. Et forte hic intelliguntur grana mali punici, κόλος sæpius curtum seu mancum significat quam magnum: quare Colococca erunt forte parva grana.

* COLOERIA, a Gall. Colouir. Colum, vel infundibulum, vulgo Entonnoir. Arest. ann. 1345. 6. Aug. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Dicti officiales nostri jura et utilitates habent et consueverunt habere in die coronationis nostræ... Scansionarius vnaa doliolorum ad duos digitos vel circa subts barram,.... tinas, jallas, potos, itra, Coloerias, etc.* Vide supra Collum 3.

* COLOFISTA, La moneta, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide supra Collyista et mox Colona 1.

* COLOGA, an idem quod Colonia, Villula cum modo agri. Vide in Colonus. Charta ann. circ. 940. apud Baluz. in Hist. Tutel. col. 329: *Ista vero omnia supra prænomina Deo.... offerimus,.... excepto Cologas, cum locu, cum tracte ad scavas, cum bosco, cum molendinis, etc.* f. Loci nomen proprium.

* COLOGUS pro Collegus. Vide in hac voce. [FR.]

COLOMA, Calamus cum spica sua, et dicitur a culmus. Jo. de Janua. Nostris Chaume. [Vide Colmia.]

* COLOMBARIUM, pro Columbarium, Gall. Colombier, alias etiam Colomier. Charta ann. 1381. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 232: *Quoddam etiam Colombarium vertens cum scala ad rotam, bene et decenter colombis populatum.* Alia ann. 1375. in Reg. 108. ch. 135: *Item en ce mesmes lieu (de Glon) un Colomier assiz ou pourpris de ladite maison. Colume, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1470. ex Reg. 195. ch. 439: Le suppliant ala ouvrir la fenestre d'une Colume,.... afin que les pigeons s'en pussent voler.* Idem quod Volet vel Fuie appellamus.

† COLOMELLI. Vide Columelli.

† COLOMERARIUM, f. pro Columbarium. Gall. Colombier vel Coulombier. Codex MS. reddituum Episcopatus Autissiod. ex Archivo ejusd. Episc.: *Domus Thesaurarii Alexandri cum Colomerario.* * COLOMINA, [pro Columbarium, Gall. Colombier.]

† COLOMITAS, Salus. Papias MS. Lege Columitas pro Incolumitas, ut Plautus dixit. Columis pro Incolumis.

† COLONA, COLONANTIA, COLONARIUS, etc. Vide post Colonus.

* 1. COLONA, Monetæ aureæ species. Liber cens. eccl. Rom.: *Ecclēsia de Romestorh (debet) unam Colonom auri.* [* An Marcam Coloniensem? Vide Pondus.]

* 2. COLONA, vox Italica, Columna. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 76: *Bancacium.... quatuor rotellarum, habens varochium cum perticis volgentibus et trahentibus funem sine canapem cum Colona altius levata, est apprimē utile ad opus lignamina, lapides, etc.* Alia notione, vide in Colonus.

* COLONARIA, Coloni conditio. Stat. castrī Redaldi lib. 1. pag. 21. vº: *Non*

possit nec debeat aliquis... locare vel affictare rem suam, seu terram, vel possessiones ad mezadriam, Colonariam, etc. Vide in Colonus.

† COLONECUS, pro Colonus. Mabill. Liturg. Gall. pag. 461: *Item pro remedium anemæ meæ vel ex demandatione bonæ recordationis filii mei Deorvalli villam cui vocabulum est Latiniaco sita in territorio Meldinse cum campis, Colonecis ad eadem pertinentes, cum pratis Baseltice S. Sinsuriani, etc.*

* Leg. Colonæcus, idem quod mox Colonnellum.

† COLONELLA, Italis, Parva columna. Legitur in Chronico Parmensi ad ann. 1299. et 1307. Locos retulimus in Baptismum et Capitellum.

* 1. COLONELLUM, Habitaculum rusticum cum sufficienti prædio ad alendum colonum. Correct. stat. Cadubr. cap. 73: *Statuimus quod nullus homo,.... vel aliqui consortes habentes montes in territorio Cadubrii, vel Colonella, non possint nec valeant ipsos sive ipsa affictare forensibus aliquibus.... Et si dicti cives ac vicini Cadubrii tales montes et Colonella nollent ad affictum conducere, etc.* Vide in Colonus.

* 2. COLONELLUM, COLONELLUM, Hastula ferrea, quæ ab imo sextarii fundo erigitur ad summum manubrii, quod vasis orificium pro medium secat, et appellabatur Pontexellus. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 43: *Item dicimus quod molendinarii debeant habere quartarolas ferreas ad modum startiorum cum uno pontexello ferreo et cum uno Collonallo per medium; et alibi op. cit. tom. II. pag. 155: Statuimus quod molendinarii debeant habere quartarolas feratas, ad modum startiorum cum uno pontexello ferreo et uno Colonello per medium.* [FR.]

† 1. COLONELLUS, Chiliarchus vel Tribuus, Gall. et Angl. Colonel, apud Rymer. tom. 16. pag. 14. col. 1: *Omnes et singulos Capitaneos, Colonellos, Vicecapitaneos, locum tenentes et alios Officiarios, etc.*

† 2. COLONELLUS, Minor columna, parva pila, Gall. Petit pilier. Censualis codex Calomontis: *Banchia mercerii continens duos Colonellos in ingressu alæ Calomontis.*

* 3. COLONELLUS, Stipitis gentilitii ramus, Gall. Branche. Chron. Mutin. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 599: *Die Ascensionis Domini incepta fuit guerra inter nobiles de Foliano, et alios alterius Colonelli dictæ domus.*

† COLONETA, COLONIA, etc. Vide post Colonus.

† COLONEUM, mendose pro Teloneum. Vide Curatura.

* COLONIATUS, idem quod Colonus, Vici incolæ. Lit. Caroli delph. ann. 1421: *Quidam Coloniatus de S. Columba, gerens se pro capitaneo, una cum consulibus, universitate et singularibus dictæ civitatis (Biterrensis) etc.* Vide in Colonus.

* 1. COLONICA LEX. Vide infra in Colonus.

* 2. COLONICA. [Gall. Colonne (de manuscrit): « Zmaragdus abbas et Teutbertus capellanus missi domni nostri Ludovici imperatoris in anno VIº imperii ejus inbrevarunt res monasterii sancti Eugenii et invenerunt Colonicas vestitas DCCC. XLª., absasque XVII. (Chron. S. Claudii, XII. s. ap. Bibl. sc. Chart. 1880. p. 566.)]

* 3. COLONICA. [Villa: « inibi Colonica in villare, in Tulpino, in ipso vilare quem Autramnus in beneficiis abet.

(Polyptyc. Massil. an. 813. mus. arch. dep. p. 7.)»

* **COLONIENSIS** MONET.E occurrit mentio apud Tolner. in Hist. Palat. pag. 76. et alibi passim.

* **COLONILIS**, Ad colonos spectans. Vide mox *Colonus*.

COLONUS, Vici incola, *κόρονος*. Isidorus lib. 9. cap. 4. et ex eo Papias: *Coloni sunt cultores advenæ, dicti a cultura agri; sunt enim aliunde venientes atque alienum agrum locatum tenentes, ac debentes conditionem genitalem solo propter agriculturam sub dominio possessoris, pro eo quod iis locatus est fundus. Quæ quidem hausit Isidorus a sancto Augustino lib. 10. de Civitate Dei, qui Coloni dicuntur, qui conditionem debebant genitalem solo propter agriculturam sub dominio possessorum. De his præclare Salvianus lib. 5. de Gubernat. Dei: Nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut consultiones sunt, aut quos consultos necessitas fecit, cum domicilia atque agellos suos aut percasionibus perdunt, aut fugati ab exactoribus deserunt, quia tenere non possunt, fundos majorum expetunt, et Coloni divitum fiunt. Aut sicut solent hi, qui hostium terrore compulsi ad castella se conferunt, aut qui perditu ingenue incolumitatis statu ad asylum aliquod desperatione confugiunt: ita et isti qui habere amplius vel sedem, vel dignitatem suorum natalium non queunt, iugo se iniquitæ abjectionis addicunt: in hanc necessitatem redacti, ut exactores non facultatis tantum, sed etiam conditionis suæ, atque exultantes non a rebus tantum suis, sed etiam a seipsis, ac perdentes secum omnia sua, et rerum proprietate careant, et jus libertatis amittant... Illud gravius et acerbius, quod additur huic malo servilius malum. Nam suscipiuntur advenæ, sunt præjudicio habitationis indigenæ, et quos suscipiuntur et extraneos et alienos, incipiunt habere quasi proprios: quos esse constat ingenuos, vertunt in servos.*

Hinc patet ejusmodi Colonos prorsus fuisse *adscriptitios*, et conditionis servilis ac obnoxii, licet non omnino essent servi, sed culturæ agrorum ad certa loca addicti. Unde in Glossar. Basilic. *Colonus* definitur *δοιοπάροικος, et μεθωτός*. Vide Glossar. med. Græcit. Formula vetus apud Bignonium pag. 197. edit.: *Et quod genitor suus nomine ille Colonus sancti illius de villa illa fuisset. Prostant alia formula apud eundem, de evindictis Colonis, pag. 196. 201. 202. ubi diserte opponuntur francis et ingenuis, ut et in Constit. Justiniani de Ascriptitiis et Colonis; et perinde ac servi, si de Colonis suis se subtraxerint, iudicio evindicationis ad Colonatum reducuntur: quod etiam præcipitur in Constit. Just. Imp. de Filiis liberarum in Africam directa, in Pragmatico Tiberii Imp. de Filiis Colonor. et in Edicto Theoderici Regis cap. 84. cujusmodi evindicationis exemplum profert Flodoardus lib. 2. Hist. Remens. cap. 19. initio. Denique non modo cum servis junguntur passim, ut in Capitulis Caroli C. tit. 28. [**] Edict. in Carisiaco ann. 861.] sed et servi appelluntur. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. cap. 8: *Ad Chiempow Trucharium servum cum Colonia sua et alia possessione. Cap. 10: Manentes servos cum Coloniis suis. cap. 1: Servi manentes in Coloniis, etc.* Quin etiam iisdem, quibus illi, pœniscoercebantur, fustuario nempe et flagellis, ut colligitur ex Lege Burgund. tit. 39. § 3. iisdem Capitulis Caroli C. tit. 9. part. 2. cap. 9. tit. 12. cap.*

5. tit. 28. cap. 1. tit. 31. cap. 15. 16. 20. 22. tit. 39. cap. 2. et Capit. Carlomanni tit. 2. cap. 4. [**] Synod. Suession. ann. 853. Apud Silvacum, ejusd. ann. In Carisiaco. ann. 861. Edict. Pistens. ann. 864. Apud Carisiaco. ann. 873. Apud Vernis Palat. ann. 884.] Sed et S. Remigius Remensis Episcopus in Testamento suo, apud Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 18. alios Ecclesiæ Colonos libertate donat, alios in servitute permanere decernit.

Verum licet Coloni servis accenserentur, quod certis conditionibus ac servitiis obnoxii essent, inter liberos plerumque habebantur. Gregorius M. lib. 3. Ep. 21: *Hi vero qui in possessionibus eorum (Judæorum) sunt, licet et ipsi ex legum distinctione sint liberi, tamen quia colendis eorum terris diutius adhæserunt, utpote conditionem loci debentes, ad colenda quæ consueverant rura permaneant, pensionesque prædictis viris præbeant: et cuncta quæ de Colonis vel originariis jura præcipiunt, peragant, extra quod nihil eis amplius oneris indicatur, etc.* Atque inde percipitur cur liberi dicantur in Lege Aleman. tit. 9: *Quicumque liberum Ecclesiæ, quem Colonum vocant, occiderit, etc.* Et tit. 23. § 1: *Liberi Ecclesiastici, quos Colonos vocant, sicut et Coloni Regis reddant ad Ecclesiam. Charta Caroli C. ann. 22. in Tabul. S. Dionysii n. 88: Proclamarunt se et dixerunt, eo quod ipsi et nascendi liberi Coloni esse debent, sicut alii Coloni S. Dionysii, et prædictus Deodatus Monachus eis per vim in inferiorem servitium inclinare vel affigere velit injuste.*

Erant igitur Coloni mediæ conditionis inter ingenuos seu liberos, et servos: proindeque iidem ferme qui *Conditionales* etiam appellati, ac *Originarii* et *Tributales*, de quibus suis locis agetur. Sed de Colonorum variis conditionibus copiose egit Jacobus Gotofredus in Paratit. tit. de Fugitivis Colonis lib. 5. Cod. Th. et ad leg. 3. de Censu. [**] Winspeare, *Abusi Feudali* pag. 106. Savinius, *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft*, tom. 6. pag. 273. Vesmusius, *Vicende delle proprietà in Italia*, pag. 42.]

* Indigenæ opponitur in Exodo cap. 12. v. 49: *Eadem lex erit indigenæ et Colono, qui peregrinatur apud vos.*

* Coloni idem sunt ac servi in diplom. Radulphi regis Burgundiæ, anno 1011: «*Dono dilectissimæ ponsæ meæ Irmengardi Aquis (Aix-les-Bains) villam, sedem regalem, cum Colonis ejusdem villæ, nostræ proprietatis.* (Mus. arch. dep. p. 42.)» In polyptyco Massiliensi, an. 813. mus. arch. dep. p. 3-8. distinguuntur mancipia, *Coloni*, baccalarii, adscolæ.]

COLONI ECCLESIAIUM, Qui Ecclesiarum ac ædium sacrarum proprii erant, et earum agros colebant: *Liberi Ecclesiastici*, vel *Ecclesiæ, quos Colonos vocant*, in Lege Aleman. tit. 9. tit. 23. § 1. tit. 57. *Coloni vel servi Ecclesiæ*, in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 14. § 1. *Coloni Ecclesiastici et de casis Dei*, in Capitulis Caroli C. tit. 31. cap. 29. 30. [**] Edict. Pistens. ann. 864.] Rhenanus lib. 2. Rerum Germ. pag. 87: *Quidam etiam in illo recenti Christianismo res suas Ecclesiæ donabant, et rursus agros aut domum in beneficii modum recipiebant ad vitæ suæ tempus, non citra tamen pensationem: nec filius post mortem patris, aut hæres, vendicare sic donata poterat; ii Coloni Ecclesiastici dicebantur.* Horum autem ea erat prærogativa, ut ab omni seculari jurisdictione et servitio soluti, Ec-

clesiæ soli obnoxii essent. [Præceptum Carlomanni Franc. Regis pro Monasterio S. Cæciliæ in Diocesi Urgell. ann. 880. Marcæ Hisp. col. 812: *Concedimus etiam pro remedio animæ nostræ, vel parentum nostrorum, ut nullus iudex publicus audeat a famulis tam liberis quam Colonis ipsius loci hospiticum, montaticum, rotaticum, silvaticum, aut inferenda aliqua exigere præsumat.*] Charta Ottonis Imp. ann. 965. pro Eccl. Hamburgensi: *Servos vero et Colonos in eisdem Episcopis servituros, ab omni etiam nostri juris servitio absolvimus, et sub nullius banno vel disciplina illos nisi sub illarum Ecclesiarum Advocatis esse volumus.* Vide Chartam Agapeti PP. apud Sanjulianum in Antiquitat. Matisconens. pag. 277. et aliam Caroli Calvi apud eundem in Antiquit. Tornutii pag. 510. [**] Vide Guérard. in Polyptych. Irminonis.]

COLONI FISCALES, Qui Fiscii prædia excolebant, qui in *Coloniis* fiscalibus manebant, in Edicto Pistensi cap. 26. *Coloni Regis*, in Lege Alemann. tit. 23. *Coloni, et fiscalini*, in Capitulis Caroli M. lib. 3. cap. 36. et in Lege Longob. lib. 2. tit. 32. cap. 6. [**] Carol. M. 25.] Adde Flodoardum lib. 1. Hist. Rem. cap. 20.

In Regno Cyprio, regnantibus Luzitanis, plebs divisa erat in *καροίκους*, et *ἐλευθέρους ὑπερπυριχίλους*. Paroci erant conditione servi: Liberi vero, servi libertate donati, obnoxii tamen Dominis ratione tributis. *Thomaso Porcacchi nella Descritt. del isole del mondo: I Parici erano una condition di homini schiavi, obligati fin della vita a lor patroni. I Lefteri erano quei Parici, che, o con danari, o per carità, o per altro erano servi della borsa, obligati a pagare ogni anno a Principi xv. Perpiri, o piu. Eadem habet Leunclavius in Pand. Turc.*

COLONES, pro *Coloni*, in vet. Charta apud Hemeræum de Acad. Par. cap. 4: *Nec de liberis hominibus, Albanisque, ac Colonibus in supradicta commanentibus, etc.*

COLONA, Femina colonariæ conditionis. Formula vetus apud Bignonium pag. 382: *Feminam illam interpellabat... eo quod Colona esset sancti illius de curte sua, quæ dicitur illa, etc.* Chronicon Besuense pag. 523: *Dedit præfato cœnobio ancillam unam... ut ibidem deserviret cum omni semine suo ex ea progenito... ut cæteræ Colonæ servitium omne facerent.* Vide Testamentum S. Remigii Episc. Remens. cap. 18.

COLONARIUS ORDO, Colonorum conditio. Donatio Haganonis ad S. Martinum Turon. imperante Ludovico: *Fridegiso Abbati trado mansum nostrum indominicatum... cum hominibus ibidem commorantibus, quos Colonario Ordine vivere constituimus.* Id est, ut coloni vivere solent. [Hagano Adjutor Canonicorum S. Martini Turon. ann. 819. in suo Testamento apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 20. *Colonario Ordine vivere constituit plurimos, de quibus hæc tandem habet col. 31: Et constituimus illos homines in omnibus prædictis locis commanentes illam terram et vineas et omnia ad medietatem collaborare: et nihil aliud eis requiratur, nec post nos nihil inquietudinis patiantur.*] *Colonario conditio*, in Concilio Arausicano I. cap. 7. Arelatensi II. cap. 53. *Jus Colonarum*, apud Greg. M. lib. 3. Epist. 21.

COLONATUS, Eadem notione, in Charta Ludovici Reg. Fr. ann. 1179. in Tabul. S. Genovefæ Paris. [*Colonatus quæstionem movere*, in Cod. Theod.]

COLONATICUM, Servitium quod col-

nus domino debet, vel præstat, quod *Colonorum tributum* dicitur in Epist. S. Remigii ad Falconem Episcop. Tungrensem. Formulæ veteres Lindenbrogianæ cap. 163: *Repetebat ei, quod genitor suus aut genitrix sua illi coloni sui fuissent, et ipse illi colonus esse debebat, et malo ordine de ipso Colonatico se abstraherat et negligens erat.* Et infra: *Et in præsentem pro Colono ipsius illi se recredidit et recognovit.*

COLONITUM, Idem quod *Colonicum*, apud Lindenbrog. in form. 163. 164. 166. 167. apud Bignon. pag. 197. 201. 203. 204. 247. 382. 1. Edit. Cujusmodi vero erant ea Colonorum servitia, operæ, ac tributa, pluribus habetur in Lege Bajwariorum tit. 1. cap. 14. et in Capitulis Caroli Calvi tit. 23. cap. 14. [* Epist. Episc. ann. 858.]: *Edificent vilas vestras moderatis castitibus, labore et excolant terras et vineas in tempore, cum debita sollicitudine; salvent et dispensent laborata cum fidei discretione, faciant nutrimenta congrua et necessaria: custodiant silvas unde habeant pastiones: defendant et excolant prata, unde habeant pabula.* Adde tit. 31. § 29.

† COLINIUM, in Codice Legum Norman. cap. 9. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 169: *Ut addam purificationem pratorum, herbagiorum et aliorum fructuum, vel costume, vel pagii, vel Colinii vel aliorum hujusmodi, quæ debent emendari vel persolvi, prout requirunt usus temporum, et consuetudines villarum, mercatorum, nundinarum et passagiorum.*

COLONICATUS, COLONICIATUS, Qui ad Colonom spectat. *Casæ Colonicatæ, res Colonicatæ*, non semel in Tabular. Casauriensi 1. part. cap. 94. ch. 3. ann. 902: *Una cum casis et rebus manualibus, et rebus Colonicatis, et rebus censuitis, cum terris, vineis, etc.* Charta Leonardi Episc. Cæsenatis ann. 1175. apud Ughellum tom. 2. pag. 460: *Concedimus quoque vobis fundum unum integrum... quem vos dominicatum habeatis, et ex parte Colonicatum.* Charta Conradi Imper. ann. 1028. ibid. pag. 707: *Sive curtibus, salariis, sive in donecatis, vel Colonecatis, etc.* Alia Friderici II. Imp. ann. 1220. ibidem pag. 712: *Cum hominibus, castris, tam de donecatis, quam locatis.*

COLONARIA MANCIPIA, Quæ Colonis addicta erant. Testamentum S. Aredii: *Addimus etiam mancipia quæ Colonaria appellantur et nobis tributaria esse perhibentur.*

† COLONARIA PERSONA. Sidon. lib. 5. Ep. 19: *Plebeiam potius incipiat habere personam, quam Colonariam.*

* COLONICA LEX apud Varronem lib. de Re rust. cap. 2. pro Pactione et modo conductionis, quo colonus villam acceperat.

* COLONILIS LEX, Coloni conditio. Charta Ludov. Pii ann. 821. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 526: *Quod servitio conditio legem revadiare cernitur Colonilem.*

COLONIA, est Villa, seu villula, cum modo agri quantum colonus unus colere potest. Aliis, (quod probabilius) est habitaculum rusticum cum sufficienti prædio ad alendum colonum, vel familiam rusticam. Brevius, Coloni aedes, prædium. Gregorius Turon. lib. de Gloria Confess. cap. 15: *Ad hoc levitas ejus, inimico ingrassante, convalluit, ut Colonia Casilicæ concupisceret, quæ agro ejus erant proximæ, pervadere non timeret.* Odo Cluniac. lib. 1. de Vita S. Gerdaldi cap. 24: *Non paucos ex rusticis obvios*

habuit, qui derelictis Coloniis suis in aliam provinciam transmigrabant. Mox: *Sua debant ut eos verberari juberet, et ad domunculas unde discesserant redire compelleret.* Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. cap. 1: *Et comparavit ad eum villam, quæ dicitur Pindinga, cum servis ibi manentibus in Coloniis suis.* Cap. 3: *Comparavit ad Milonem Coloniæ unam.* Adde cap. 8. Tradit. Fuld. lib. 2. cap. 25: *In prædicto loco novem trado Colonias (hoc sunt Hobunnæ) integras, cum omnibus adjacentiis et finibus suis, in arialis, in terris arduis, in sylvis, in campis, etc.* Guillelmus lib. 2. Vitæ S. Bernardi cap. 5: *Adduntque... locum esse spatiosum ad omnes Monasterii necessitates, ad prata, ad Colonias, ad virgulta, et vineas, etc.* Et lib. 2. cap. 7: *Ecclesiæ ruinas restaurat, colligit exules, Ecclesiis antiqua servitia, depopulatas Colonias expulsi restituit.* Chron. Besuense pag. 569: *Tradidimus S. Petro 4. Colonias in vico qui Altriasiacus dicitur.* Occurrit passim apud Scriptores, Hincmarum Opusc. 60. pag. 892. Flodoardum lib. 2. Hist. Remens. cap. 5. 6. 7. 11. 17. 18. 19. Hariulfum lib. 3. cap. 7. Baldricum lib. 2. Chron. Camerac. cap. 5. Gerbertum Epist. 159. Baldric. Dolensem in Translat. capitis S. Valentini num. 2. in Vita S. Barbati Episcopi Benevent. cap. 2. in Conventu Pistensis ann. 864. tom. 2. Spicil. pag. 589. in lib. 2. Miracul. B. Bertini cap. 10. 15. apud Ughellum tom. 1. Ital. sacr. pag. 107. 109. 119. Perardum in Burgund. pag. 70. Sammarthanos in Abbatibus Vallis S. Stephani pag. 889. in Spicilegio Acheriano tom. 7. pag. 185. etc.

* *Coloniere*, in Ch. ann. 1364. ex Cod. reg. 9484. 2. fol. 132. r. *Estienne de Vailant chevalier... à donné... à l'église de Quincy... la maison dessous la vigne et le pressoir et tous les vasseaux et la Coloniere et dous hommes qu'il avoit en la ville de Bellenot.*

COLONGIA, Idem quod *Colonia*. Charta Henrici Theobaldi Comitis Campaniæ filii ann. 1149. pro Abbacia Jurensi: *Grangiam S. Eusebii cum hominibus suis, et Colongiis et aliis possessionibus, etc.* Infra: *Cum hominibus suis, et terris, et aquis, et nemoribus et undecim Collongiis ad eandem (villam) spectantibus.*

Observandum vero *Coloniis* istas ad ipsos colonos jure proprietatis ac hæreditatis spectasse, sub onere et conditione tributi, pensationis, et operarum, de quibus agitur in Lege Bajwar. et aliis locis mox indicandis: quod colligitur ex Capitulis Caroli Calvi tit. 31. cap. 30. [* Edict. Pistens. ann. 864.]: *Et quoniam in quibusdam locis coloni tam fiscales, quam et de casis Dei, suas hæreditates, id est, mansa quæ tenent, non solum suis paribus, sed et quibuscumque hominibus vendunt, et tantummodo sellam (id est ædem) retinent, ex hac occasione sic destructæ sunt villæ, ut non solum census debitus inde non possit exigi, sed etiam quæ terræ de singulis mansis fuerunt, jam non possint agnosci, etc.* Mansum enim idem esse cum colonia mox docemus.

DIMIDIA COLONIA, in Chronico Besuensi pag. 575. et in Charta Caroli Calvi in Antiq. Augustodun. part. 2. pag. 25.

COLONIA. Ægidius Monachus Aureæ vallis cap. 118: *Patronus Legiæ, quem suis volebatis spoliare alodius, in nostram Coloniæ vos redegit.* Albertinus Mussatus lib. 4. cap. 11: *In Colonia Patavii quam Curte vocant, natura adeo in ani-*

mante vagata est, ut equa pullulam novipedem enixa sit.

COLONICA, Idem quod *Colonia*, Coloni habitatio et prædium. Lex Burgundion. tit. 38. § 7: *Si quis in agro regio, vel Colonica voluerit applicare, et non permisus fuerit, colonus fustigetur.* Tit. 67: *Quicumque agrum aut Colonicas tenent, etc.* [Præceptum Childeberti I. Regis Franc. pro S. Carilepho ann. 528. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 3: *Et sic per ipsum terminum venit ad villam Lescito nomine, quæ est de nostra donatione, deinde descendit per terminos et lapidis fixis ad Colonicam, quæ appellatur Curtileutachario, et ipsa Colonica determinat per lapidis fixis contra montem et solis occasum.*] Gregorius Turon. in Vita S. Aridii: *Dum Noniaco Colonica sua in honore B. Juliani Martyris oratorium conderet, etc.* Vetus Charta apud Doubletum lib. 3. cap. 2: *Villa quæ vocatur Matrius... cum termino vel Colonica sua ad se pertinente.* Præceptum Caroli Calvi pro Ecclesia in Magniaco in pago Nivernensi: *Quas quindecim mansis et Colonicis quatuor, quæ solvunt in censum denarios duodecim.* Vetus Charta in Chronico Besuensi pag. 585: *Dedit S. Petro unum mansum cum Colonica sua, et cæteros mansos ad ipsum pertinentes, cum Colonicis suis.* Ubi *Colonica* differt a *manso*, atqui in Concilio Valentino ann. 853. videtur sumi pro *manso*: *Sed et ipsi seculares et fideles Laici, si condere voluerint Basilicas in prædiis suis, unam Colonicam vestitam cum tribus mancipiis donationis gratia eis conferant.* Agitur enim hoc loco de *manso Ecclesiastico*. Charta Caroli Regis in Historia Augustodun. part. 2. pag. 48: *Concessit etiam Ecclesiam S. Dionysii cum Colonicis quinque.* Chronicon S. Benigni pag. 412: *In Lariaco Colonicas 10. Alibi: Sunt in Dienato Coloniæ 15. curtilli 20. et terra absque æstimatione.* Occurrit præterea apud Marculfum lib. 1. form. 30. in Præcepto Barnoini Archiepisc. Viennensis ann. 881. tom. 10. Spicilegii Acheriani pag. 141. in Testamento Widradi Abbatis Flaviniacensis, in Synodo Ravennensi ann. 904. cap. 8. [in Charta Caroli Crassi, qua confirmat Præceptum Lotharii Imp. pro Monasterio Grandis-vallis ann. 884. ejusdem Spicilegii tom. 7. pag. 185.] in Hist. Episcoporum Autisiod. cap. 20. in variis Chartis apud Sanjulianum in Matiscone pag. 285. Perardum in Burgundicis pag. 40. 67. 149. 150. etc. Vita S. Aldrici Episc. Cenoman. num. 6. 30. etc.

COLONICA DIMIDIA, apud eundem Perardum pag. 150.

COLONICA, Idem quod *Colonica* in Chartis aliquot Provincialibus, quas habent Joann. Columbus in Episcopis Vivariensibus lib. 1. num. 25. 28. 29. et Sammarthani in iisdem Episc. num. 34. pag. 1179. et 1180.

COLONICULA. Conventus Pistensis ann. 864: *Vultumniacus cum Coloniculis, in Aliaco mansa tria cum farinariis, etc.*

† COLONITA, apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 103. in Gestis Episcoporum Cenom.: *Ego Donnolus in Christi nomine Episcopus... dono igitur Basilicæ SS. Vincentii et Laurentii... Colonitam cognominatam, etc.*

† COLONICUM, apud eundem Mabill. ibid. pag. 123: *Simili modo medietatem de Colonicis Vailonno, quem de Berone in nomine ipsius S. Ecclesiæ comparavi.*

COLONITIA. Concilium Ravennense ann. 904. can. 8: *Ut patrimonialia seu suburbana, atque massæ Colonitiæ... red-*

dantur. [Addit. ad Chron. Casaur. ann. 957. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 958: *Cum casis, terris, casalibus, Coloniis, aldiariciis, salectis, pratis, pasuis.*]

† COLONITIA CASA, in Chronico Farfensi apud eumd. Murator. col. 395.

† COLONANTIA. Bulla Innocentii II. Papæ ann. 1137. pro Priorissa et Monasterio de Fontanis ex Archivo ipsius Monasterii: *Possessiones de prope Fontanis cum appenditiis earum, prata, Colonantias, cum omnibus ad eas pertinentiis.*

COLONATUS, Idem quod Colonia. Synodus Romana sub Leone IV. PP. can. 40. apud Holstenium in Collect. Roman.: *Hi autem (Presbyteri) qui Colonatus possessiones retinent, nihilominus volumus ad Episcopi indifferenter venire concilium. Nam si quasi per contumaciam se, quasi in alterius potestate subtraxerint, et proprio non subiciuntur Episcopo, Canonice correptionibus subiaceant.*

COLONETA, Simili notione, in Charta Eygilli Abbat. Flaviniacæ. apud Mabill. tom. 6. Vitar. SS. Ordin. S. Benedicti pag. 241. semel ac iterum. Sed forte legendum Coloneca.

† COLONIENSIS, Colonus, apud Mabill. Annal. Benedicti. tom. 2. pag. 756. col. 1. in Epist. D. Faroaldi Ducis Spoletani Domino Pontifici Johanni pro Monasterio Farfensi: *Monasterium... per aliquas donationes nostras in cespitibus et servis et Coloniensibus..... restauraverimus.*

† COLOPHIA. Gloss. Isid.: *Pulpidinem, Colophia.* Lege cum Pithæo in Excerptis *Colophia*, et vide supra *Colifarius*.

† COLOPHIZARE, pro *Colaphizare*, legitur apud RATHERIUM Veron. in Apologet. tom. 2. Spicileg. Acheriani pag. 232.

† COLOPHON, Κολοφών, Fastigium, apex; hincque proverbium, *Colophonem rei alicui addere*, pro Summam manum ei imponere: quod ortum putant a Colophone Ionæ urbe celeberrima: cujus Equites in præliis adeo excelebant, ut certam sibi victoriam pollicerentur, quibus Colophonius accessisset equitatus. *Pietatis Colophonem assequi*, in Libro de Puritate Tabernaculi seu Religionis Christianæ.

* Vide Martin. Lexic. in hac voce.

† COLOPHONIA, Simili notione. Locum vide in *Rocha*.

† COLOPHUS, κολύβος, *Articulus*. Supplem. Antiquarii.

* *Colaphus* legit Henr. Steph. unde D. Falconet pro κόνδυλος emendandum putat κόνδύλη, ictus condylo factus.

* COLOQUINTIDA, Colocynthis, Gall. *Coloquinte*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cogorna*, Prov. *Coloquintida*. Metaphorice. pro Acerbitas animi, in Vita S. Maximil. archiep. Laureac. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 27: *Coloquintidas tribulationum et passionum pro Christo sustinendarum ut dulcoraret, etc.*

† COLOR, pro *Prætextus*, [Gallis etiam, *Couleur*.] *Colorare*, pro *Prætexere*, non semel in Cod. Th. et Justin.

COLOR, apud Leguleios Anglos, est ficta materia, qua reus vel tenens utitur in suis exceptionibus. Vide Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglic.

COLORE OFFICII, apud eosdem: quæ verba, ait idem Rastallus, semper accipiuntur in malam partem, denotantque rem aliquam perperam a iudice perpetratam sub officii sui prætextu, etc.

COLOR GRÆCUS. Vide *Lazur*.

† COLOR INDICUS, Cæruleus purpureo mixtus, *Indicus* dictus, quod veniat ex India. Vita S. Ansegisi Abb. tom. 5. SS. Julii pag. 95: *Casulas item ex cindato Indici Coloris tres, item rubei sive sanguinei coloris ex cindato unum.* Vide Isid. Orig. lib. 19. cap. 17. et Diction. Universale Trevoltii editum ad vocem *Indigo*, Planta ex qua elicatur et conficitur *Color Indicus*.

* COLOR ALTUS, nostris *Couleur haute*, Splendidus, fulgens, cui opponitur *Color bassus*, subobscurus, Gall. *Foncé*. Charta ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 306: *Presbyteri dicti hospitalis (deferant) caputia cum cornetis honestis et quæ sint de panno honesti et bassi Coloris: simplices vero tunicas habeant et deferant consimilis coloris; ita quod nulla præmissorum sint de panno alti Coloris, ut pote Coloris persici, vel celestis, viridis, rubet, crocei seu citrini.*

* COLOR ASURIS, sive *sereni cæli*, Cæruleus, in Lit. Caroli VI. ann. 1386. ex Reg. 135. Chartoph. reg. ch. 91. Vide supra *Asur*.

* COLOR MEDIUS, Fuscus, subniger, Gall. *Brun*. Mirac. S. Jacobi major. tom. 6. Jul. pag. 55. col. 2: *Videbatur autem mihi beatus Jacobus juvenis, et venusti aspectus, macilentus, medii Coloris, qui vulgo brunus dicitur.*

COLORARIUS, Εὐχρώμων, in Gloss. Græc. Lat. [* Vide supra *Chromatarius*.]

† COLORATOR. Gloss. Lat. Græc. *Colorator*, στιλβωτής, *Colorator*, Ἰνδικοπλάστης. Leg. Ἰνδικοπλάστης. [Id est, Pictor parietum, qui colores tectoris inducebat. Inter hos colores præcipuus erat Indicus; hinc dicti Græcis Ἰνδικοπλάστα, Latinis recentioribus Coloratores. Vide Hofmannum in Lexico, et Salsasium in Notis ad Flav. Vopiscum in Firmo cap. 3.]

* Vide Salsas. ad Hist. Aug. pag. 451. ad Solin. cap. 53. et ad Plin. Duplicem præterea ejusdem vocis notionem prodit Ant. Fr. Gori in Monum. sive Columbar. libert. et servor. Liviae pag. 128. et 129. ad hanc inscript.: ANTEROS LIVIÆ COLORATOR. Eo quippe nomine appellatur fucator et quoddam medicorum genus, quod scilicet in hominum et feminarum corpora colorem, vires, florem, venustatem, sanitatemque quibusdam unctionibus inducerent et servarent. Vide supra *Aliptæ*.

† COLORATUS, στιλβωτός, in Gloss. Lat. Gr. Est etiam pudore suffusus, pudibundus. Rathbertus de Casib. S. Galli cap. 11. pag. 89: *At juvenis voce magistri Coloratus, etc.* [Titulus patrimonialis successione *Coloratus*, in Gestis Manfredi et Conradi Regum, apud Murator. tom. 8. col. 607. Gall. *Titre Coloré*, Apparens nec satis constans.]

† COLORATI SOLIDI. Vide *Prætextati*.

† COLORATURA, χροιαμός, in Gloss. Græc. Lat.

† COLORATE, *Servientissime*. Papias MS.

† COLORISTA, Infector, tinctor, Gall. *Teinturier*, Germanice *Färber*, Polonice *Falbiers*. Miracula B. Stanislai Canonici Regul. tom. 1. SS. Maii pag. 787: *Dorothea uxor Nicolai Coloristæ, alias Falbiers, de Cracovia, etc.*

† COLORA, Macula. Onomasticon ad calcem tomi 1. SS. Aprilis.

† COLORES, pro ipsis Factionibus Circensibus, quæ suis Coloribus distinguebantur, Veneta, Prasina, Russea, et Alba. apud Senatorem. lib. 1. Epist. 20. 32. lib. 3. Epist. 51. Vide Bulengerum lib. de Circo Rom. cap. 48.

† COLOREUS, *Coloreæ vestes*, Vario colore tinctæ, modo hoc, modo illo, apud Vopiscum [in Aureliano cap. 46: *Idem concessit, ut blatteas matronæ tunicas haberent, cum antea Coloreas habuissent, et ut multum oxypæderetinas.* In quem locum Hofmannus recte: Non sunt vario colore tinctæ modo hoc, modo illo, sed quæ variorum sunt colorum, et plures colores intextos habent. Nos dicimus, *de couleur*. [Secundum Hofmanni correctionem diceremus, *de plusieurs couleurs*.]

† COLORUS, Coloratus. Gerardus Abb. Sylvæ Major. in Vita S. Adalardi cap. 8: *Erat tamen decoris gratia venustus, discreta macie, satis Colorus.*

* 1. COLORARE, Rem argumentis et rationibus probare et stabilire. Charta ann. 1408. inter Instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 43: *Addens insuper quia hujusmodi materia erat juridica, reverendus pater dominus abbas de Monte S. Michaelis Rotomagensis diocesis, famatus et profundus decretorum doctor, ex parte nationis Normanniæ super hoc requisitus, dictam supplicationem per rationes et jura justificaret et Coloraret.*

* 2. COLORARE, Prætexere. Vide in *Color*. Nostris *Colorer*. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 110: *Et postea pro Colorando factum suum et illud quod iniquissime ipse et superius nominati in hoc fecerant, etc.* Vide supra *Colloratio*.

† COLOSÆUM. Vide *Coliseum*.

† COLOSSUS, Colosus, COLUSUS, Gall. *Colosse*. Statua vulgo ingentis magnitudinis, hic quodlibet monumentum in memoriam defuncti. Lerbeccius in Chronico Episcoporum Mindens. apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. tom. 2. pag. 178: *Et super basin lapideam leonis effigiem, quasi Colossus suum, cum ipse Leo vocaretur, in Brunsvick erexit. Est autem Colossus sive Colusus aliqua res in memoriam alicujus mortui, ut tumuli, ymagines apud Antiquos: vel dicitur statua marmorea et alta, et dicitur Colosus quasi Colens ossa. Ridelicium hoc etymon ex eo ductum videtur, quod auctor legerit, κολοσσός dici παρὰ τὸ κολοῦν τὰ ὀσση, quod minuat et retundat oculos, vocemque ὀσση, quæ significat Oculos, pro Ossibus accepisse. Cæterum Colossi dicuntur oculorum aciem retundere, quia præ magnitudine uno intuitu nequeunt comprehendere.*

† COLOTADUM, παρατόν. Gloss. Lat. Gr. *Fictum*. [* Leg. *Coloratum* ex Vulc.]

† COLOTHIS, Hostia non consecrata. Vita S. Eutychii Patriarchæ Constanti-nopol. tom. 1. SS. April. pag. 561: *Ecce, inquit, Colotim (sic enim illius regionis pueri oblatam, id est, panem nondum sanctificatum appellant) deinceps percipiam.* [** An Κόλυβον? Vide Glossar. med. Græc. hac voce col. 686.]

* COLOTRICTARIUM, Gallice *Ridure*, quia tricat seu teret filum, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120.

† COLPINDACH, Vox Hybernica, prisca Scotis usitata, hodie corrupte *Quyach*, significat juvenem quæ vitula esse desiit, et nondum apta tauro, in justam magnitudinem non excrevit: in Legibus Malcolmi Regis Scotiæ cap. 7. § 3. cap. 8. § 1. et 2. Vide Steph. Skinnerum in Etymol. Anglic. cap. de Vocib. forensibus.

† COLPO, ONIS, Frustum, nostris *Copon*, quasi particula abscissione avulsa: nam nostri *Couper* et *Coper* abscindere dicunt, ex Græco κόπτειν, unde κόπαιος et κόπων in Glossis, pro frusto rei cujuslibet

bet et fragmento. Proprie autem usurpatur de cereis candelis minutionibus, *Copon de cere*. Rogerius Hovedenus ann. 1194: *Cum autem Rex Scotiæ ad Curiam Regis Angliæ venerit, quamdiu ipse in Curia moram fecerit, habebat quotidie de liberatione 80. sol. et 12. vascellos dominicos...* et 40. grossos longos Colpones de dominica candela Regis, et 80. Colpones de alia candela.

* *Ung Coppon de lance*, apud Johan. de Saintré cap. 50. Unde *Coppon*, pro Aquæ portione, incilli, rivulo, in Ch. ann. 1387. pro habitatoribus Maceriar.: *Baillons... aux habitans d'icelle (ville) ledit Coppon ou ladite piece d'eau. Coppeau*, eodem sensu. Recognit. feod. ann. 1392. in Inventar. Chart. castri de Jaucourt fol. 89. vº: *Item un Copeau de riviere en la riviere d'Aube, qui puet valoir environ xl. solz Tournois*. Vide infra *Copallus*.

† **COLPUS**, Ictus, Gallis *Coup*, Italis *Colpo*, diminutivum ex *Colaphus*, ut recte censet Wendelinus. Occurrit passim in Lege Salica tit. 19. § 1. 7. Aleman. tit. 95. Ripuar. tit. 19. § 1. in Formulis vet. apud Bignon. in Legibus Athelstani cap. 6. apud Bromptonum, et Henrici I. Regis Angliæ cap. 80. etc. Vide *Procolpus*, *Colaphus*.

2. **COLPUS**, f. Agger, quo aquæ continentur. Charta ann. 1229. ex Cod. reg. 4639: *Facietis dispensatorium per quod ipsa aqua taliter valeat dispensari, ut semper excludi et detineri valeat sine dampno, sicut excluderetur et detineretur per Colpum, sive per spatserium molendini. Cop*, apud Insulenses, idem quod *Estimatio*, pretium, vulgo *Estimation*, *prisee*: quotannis promulgatur *Cop de grains de l'espierre de Lille*. Nostris à *Cop*, Illico, continuo. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1235: *Le suppliant suivit à Cop en la rue icellui Larchier, qui ainsi l'avoit blecié*.

1. **COLTA**, Idem quod *Collecta*, Tributum, vox ea notione usurpata in Tabulis Dalmaticis apud Jo. Lucium de Regno Dalmat. pag. 275. 277. [Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1285: *De Colta quam inter se posuerunt Clerici civitatis Regiæ in subsidio dando Comuni Regiorum pro strata inglaranda, qua itur Parmam*. Chron. Parmense ad ann. 1246: *Imperator... percipiebat omnes redditus Episcopi et magnas Coltas imponebat Ecclesiis*. Et ad ann. 1303: *Ordinatum fuit, quod deinceps solverent Coltas suas et mutua per æstimum*. Vox etiamnum ab Italis usurpata. Occurrit eadem notione in Chronico Mutin. apud Murat. tom. 11. col. 115. 118. 119. et 120. alia vero notione in *Collecta* 4.]

* 2. **COLTA**, Vestis species, idem. ut videtur, quod *Colobium*, Charta ann. 1288. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 637: *Præsertim volumus, quod nullus deferat tunicas crustatas seu capucia, aut Coltas, vel yopas in foro rerum venalium venales præter in nundinas, quod interpretatur forum annuale*. Ubi versio Germanica habet *Kolten*.

† **COLTAX**, *Claudicans* a *Coxa*. Papias MS. Vet. Glossar. Sangerman. MS. n. 501. *Coltax, Clodus a Coxa, vel claudicans*.

* **COLTELLINUS**, vox Italica, diminutivum a *Cultellus*. Chron. Foroliv. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 903: *Videns pater se esse sine armatura, cum Coltellino occidit filium suum*.

† **COLTELLUS**, pro *Cultellus*. Vide *Costalarius*.

† **COLTIS**, f. pro *Cortis*, apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 8. ex Chartulario Brivatensi: *Dedit præterea mansum unum cum curte... vineam unam habentem fines de uno latere viam publicam, de alio latere Coltem antiquam, et de fronte superiore terram S. Sebastiani*.

† **COLTORIUM**. Vide post *Colum* 3.

† **COLUBERCULUS**, *Parvus coluber*, Joanni de Janua.

* **COLUBERRIUS**. [Serpentibus frequens. *Merob. Paneg. p. 10.*]

† **COLUBRIMODUS**, *Colubrinus*. Corippus in Præfatione:

Ilia Colubrimodis Avarum gens dura capillis.

† **COLUBRINA**, Tormentum bellicum, a colubro dictum, Gall. *Culevrine*. Epist. Magistri Hospitalitatis Jerosol. ad Papam de Rhodo a Turcis obsessa ann. 1480. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 295: *Colubrinis et serpentinis deturbant fatigantque. Breydenbach Itiner. Jerosol. pag. 268. de ead. Obsidione: Colubrinis et serpentinis nostros deturbant*. Leges municip. Mechlin. tit. 11. art. XX: *Nemini fas est intra mœnia bombardas manuarias aut Colubrinas secum ferre, nisi, etc.* Ariost. in suo *Orlando* lib. 9:

E qual bombardas, e qual nomina scoppio,
Qual simplice cannon, qual cannon doppio,
Qual sagra, qual falcon, qual Colubrina
Sento nomar, come al suo auctor piu aggrada.

* Annal. Bonincont. ad ann. 1453. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 656: *Æneo instrumento, quod Colubrinam Galli vocant, ictus cecidit. Culevrine*. in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 93: *Les Anglois faisoient grans manieres de getter canons, Culevrines et autres vulgaires, icellui suppliant doubtant avoir le cop desdiz vulgaires ou Culevrines, etc.* Vide *Ribaudequinus*.

† **COLUBRISARI**, Factiosi homines in pago Leodiensi annis 1466. et seqq. de quibus hæc scribit Adrianus de Veteribus apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 1288: *Colubrissarii dominabantur, nec permittiebantur duo boni cives loqui pariter, quin vellent scire de quibus esset sermo. Et si aliquis contradicisset ipsis, de mane invenit domum combustam vel horreum incensum*. Vide ibi col. 1291. et 1348.

† **COLUBROSUS**, Curvus, detortus ad instar colubri. Hoc sensu Tertul. adv. Valent. cap. 4. dixit, *Actus Colubrosus*.

† **COLUCULA**, *Colus*, Gallice *Quenouille*. Gloss. Lat. Gr.: *Colucula κλημάτιον*.

COLVEKERLIA, *COLVEKERLI*. Chronicon Abbatie S. Bertini, de Rodulfo Guinarum Comite: *Qui in terra sua servitute induxit, quæ Colvekerlia vocatur, per quem populares astrinxit, ut arma nullus nisi clava deferret, et inde Colvekerti dicti sunt, quasi rustici cum clava. Nam eorum vulgare, Colve clavam, et Kerli rusticam sonat.* [Martenius noster, qui hoc Chronicon edidit tom. 3. Anecd. col. 564. legit, *Colvokerlia et Colvokerli.*] Lambertus Ardens. in Hist. Comit. Guin.: *In diebus illis fuerunt homines quidam clavati, sive clavigeri, quos vulgo Colvekertos nominatos audivimus. in terra Ghisnensium habitantes: qui clavati sive clavigeri, a clava dicebantur agnominati, etc.* Eadem ferme habet quæ supra Chron. S. Bertini. [Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 420. in ead. Lamberti Historia constanter scribit *Colvekerlia, Colvekerti*: quibus vocibus ignominiosum omnino, præsertim mulieribus re-

cens nuptis. servitutis genus videtur indicari. Ipsum locum, si vis, consule.] [** Monuit ipse Ludewig. in Indice tom. 8. legendum esse *Colvekerlia* et *Colvekerti*.] Vide *Colum* 4.

1. **COLUM**, *Fastigium templi*, Papiæ: pro *Tholus*, ni fallor. [Vetus Glossar. San-German. MS. num. 501. habet: *Colum, Fastigium templi rotundum.*]

† 2. **COLUM**, pro *Colon*, Græc. κολων, Intestinum crassum, medium inter cæcum et rectum. Vide locum in *Longao*.

3. **COLUM**, Glossar. vetus, cap. de Vasis argenteis: *Colum, ἄρβυς*. Accensetur vulgo sacris ministeriis, estque vasculum quoddam subtilissimis foraminibus ab imo fundo perforatum, per quod vinum ex amulis in calicem refundebatur. Vetus Charta Cornutian. edita a Suaresio: *Hamulam oblatoriam, Colum, thymiamaterium, etc.* Ordo Romanus: *Archidiaconus sumit amulam Pontificis cum vino de Subdiacono, et refundit super Colum in calicem*. Infra: *Archidiaconus... accipiens Calicem ab Acolyto Archidiacono apportet vinum per Colum, quod sinistra manu Romanus Ordo Archidiaconum auriculari digito ferre jubet purgandum. Quod utique vas in id opus ex aliquo metallo formatum, in medio sui plurima quasi acus foramina ad excolandum vinum ostendit, et illud Archidiaconus per totum Missæ officium in sinistra manu, illo quo prædiximus digito, annulo suspensum portaturus est.*

* Vide Joan. Domin. Aulisiis epistolam inter ejus opuscula. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Colum, Entonnouer*.

COLA. Christianus Arch. Moguntin. in Chron. pag. 384: *Evant Colæ argenteæ novem, per quas vinum poterat colari, si necesse fuisset, præter eam quæ attinebat calici aureo, et hæc aurea erant*. Chron. Laurisham.: *Baccina, thuribulum, Cola, et ampullæ pondo 8. marcarum*. [S. Wilhelm Const. Hirsaug. lib. 2. cap. 34: *Adhuc autem ab Armario Diaconus aliquis illuc dirigitur, et accepta Cola de manu ejusdem Sacerdotis, sicut et ille de Subdiacono accepit, etc.*]

COLATORIUM, Idem quod *Colum*. Papias: *Colatorium, liguatorium*. Idem: *Colum, Colatorium: a colando mustum*. Ordo Romanus: *Archidiaconus sumit amulam Pontificis de Subdiacono Oblationario, et refundit in calicem super Colatorium*. Alibi: *Gemelliones argenteos cum Colatorio argenteo et aureo*. Hist. Episcop. Autisiod. cap. 20: *Colatorium pens. unc. 2.* Anastasius in Sergio II: *Colatorium de argento, quod in sacro utitur officio, deauratum unum*. In Benedicto III: *Patenam unam, Colatorium unum*. In Leone III: *Vasa Colatoria argentea deaurata*. Latini *Colare*, dicunt per *Colum* transmittere. Manilius:

Et colare vagos inductis rebus annes.

Vide Chartam Philippi Episcopi Bellovacensis ann. 1217. in Hist. Drocensi pag. 244. et Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgic. cap. 25. n. 5.

† **COLTORIUM**, apud Bernardum Monachum in Ordine Cluniac. part. 1. cap. 50: *Ab uno Sacerdote cappa induto exhibetur aqua etiam cum argenteo Coltorio, etc.*

4. **COLUM**, *Clava*, ex Flandrico *Kotve*. Chronicon Andernense ann. 1231: *Plebee multitudini utriusque sexus relinquentes exposuerunt, et ric de rastris et flagellis, de furcis, Colis, et baculis sese subtrahentes, etc.* Vide *Colvekerlia*.

1. **COLUMBA**, Vas in Columbae speciem

effictum, supra altare appensum, in quo pyxis ubi Dominicum corpus ad infirmorum viaticum asservari solet, includitur. Testamentum Perpetui Episcopi Turon. tom. 5. Spicilegii Acheriani : Amalario Presbytero capsulam unam communem de serico : item Peristerium et Columbam argenteam ad repositorium... do, lego. Anastasius in Hilario PP. : Columbam argenteam pensantes libras duas. Breve de vasis Ecclesiasticis in Tabulario S. Theofredi in Velavis : Columba desuper altare aurea, ubi Dominicum reponitur Corpus in linteo mundo servandum. Bernardus Monac. in Consuetud. Cluniacens. MSS. cap. 37. et ex eo Udalricus lib. 2 : Prædictam autem pyxidem... Diaconom de Columba jugiter pendente super altare... abstrahit. Adde lib. 1. cap. 9. Amphilochem in Vita S. Basilii Cæsar. cap. 6. Lib. 1. Miraculor. S. Dionysii cap. 2. Hermannus lib. 3. de Mirac. S. Mariæ Laudun. cap. 28. etc. Vide Durandum de Ritibus Eccles. cap. 16. et quæ hæc de re adnotamus in Descript. S. Sophiæ num. 64. et Diurnum Romanum cap. quarto titulo secundo.

* 2. **COLUMBA**, Alia notione. Charta ann. 1247. in Histor. Monasterii S. Mariæ SueSSION. : *Et ferent tres Clerici crucem, baculum S. Vodoani, et Columbam, aquam benedictam, et thuribula, etc.*

COLUMBAS de more ante Reginas præferre, apud Galfridum Monemuthensem lib. 7. cap. 4.

PER COLUMBAM ELECTI EPISCOPI, id est, per Spiritum sanctum, qui per columbam adumbratur. Concil. Ravenn. ann. 1311. cap. 10 : *Et quod de festo B. Apollinaris, et de omnibus sanctis Præsulibus Ravenatibus per Columbam electis fiant festa per totam Ecclesiam Ravenatensem suis diebus.* Vide Vitam S. Euvræti Episcopi Aurelian. et sanctum Honoratum Massiliensem in Vita sancti Hilarii Arelatensis.

COLUMBAS VENDERE. Concilium Aquigranense ann. 816. can. 38 : *Columbas gippe vendere, est impositionem manus, quæ Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritum, sed ad præmium dare.* Leo IV. PP. in Epist. ad Episcopos Britannia : *Requiritis de his qui turpissimo lucro Columbas in templo Domini vendere non pertimescunt, etc.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 94.

* 3. **COLUMBA**, Ordo militaris a Johanne I. Castellæ Rege institutus ann. 1379. Segovia. Alii hanc institutionem tribuunt Henrico III. ejus filio ann. 1399. Haud diu duravit ille Ordo, ejus insigne erat Columba. Vide Favin. lib. 6. pag. 1229.

* 4. **COLUMBA**, vox Italica, idem quod Columbarium. Pars navis, lignum supra carenam extensum a prora usque ad puppim, nautis nostratibus Carlingue vel Escarlingue. Contract. navigii Reg. Franc. cum Venet. ann. 1268. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 284. r. et in Cod. reg. 8406. fol. 199. v. edit. tom. 5. Hist. Fr. Du Chesn. pag. 437 : *Navis, quæ vocatur sancta Maria, est longa pedibus cxxij. quæ longitudo est de pedibus lxx. in Columba.*

* Nostris Columbe, Colombe et Colombel, idem quod Poteau, jambage de porte. Postis. Lit. remiss. ann. 1369. in Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 284 : *Ledit Jehan frapa tant à ladite porte, que il rompi la Colombe d'icelle, et par force se ouvri.* Aliæ ann. 1392. in Reg. 144. ch. 185 : *Lesdiz varlés prirent une eschelle pour vouloir entrer dedens ledit estage, et emporter la Colombe ou le maistre huis.*

Aliæ ann. 1408. in Reg. 162. ch. 371 : *Icellui Hubert s'efforça d'entrer ou dit hostel par entre deux Coulombes.* Aliæ ann. 1393. in Reg. 145. ch. 33 : *Icellui Huguenin d'une coingnié qu'il tenoit, se print à ferir à un Columbel, a quoi l'huis de l'entrée d'icelle maison se fermoit, et y frapa plusieurs coups, tant ou dit Columbel comme au suel de dessous. Rursum aliæ ann. 1395. in Reg. 148. ch. 195 : *Icellui prisonnier desseura un Colombeys de bois plastré, qui faisoit dosture en partie desdites prisons.* Denique aliæ ann. 1398. in Reg. 153. ch. 242 : *Le suppliant... pour entrer en icelle (maison) rompi un Coulombis fait de bois et de terre, etc.* Couloumeau, in Lit. ann. 1417. ex Reg. 170. ch. 39 : *Le suppliant se releva tout droit contre le Couloumeau ou postel de l'huis. Hinc Bois à coulombage vocabant lignum postibus conficiendis aptum. Lit. remiss. ann. 1480. ex Reg. 207. ch. 51 : *Guillaume Le Royer avoit marchandé faire de son mestier de sayeur de bois cent toises de repartaige, partie chevrons à maison et partie à Coulombage.***

1. **COLUMBAR**, Genus vinculi, propriè què ipsum vinculi foramen. Joan. de Janua : *Columbar, genus vinculi, a collo, quod sit aptum collo.* Vita S. Genulii Episcop. num. 11 : *Ut solis catenarum compedibus durisque lacertorum Columbaribus arcerentur ab hominum morsibus, etc.* [Radulfus Cadomensis in Gestis Tancredi apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 138 : *Reservatur tamen superstes unus Turcorum non minus scelerum quam sceleratorum princeps : is Columbari gravissimo vinculus compe, in tormentis tormenta, in temporalibus præsolatur æterna.*] Utitur Plautus in Rudent.

* 2. **COLUMBAR**, Columbarium. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Colump, Prov. columbus, columbulus, diminut. Columbar, Prov. Columbar, ubi nificanc.*

* **COLUMBARE**, pro Columbarium. Gall. Colomber. Legitur apud Thomam Madox in Formulari Anglic. pag. 121.

1. **COLUMBARIUM**, Pars navis, Italice Columba, lignum supra carenam extensum a prora usque ad puppim. [Isid. lib. 19. Orig. cap. 2 : *Columbaria in summis lateribus navium loca concava, per quæ eminent remi, dicta, credo, quod sint similia latibus columbarum, in quibus nificanc.* Papias MS. habet, per quæ remi immittuntur, etc.] Gaufridus Grossus in Vita B. Bernardi Abb. Tiron. num. 31 : *Remiges autem fulminum juxta cadentium fetoribus affecti, mortuis similes in transtris prosternuntur, strampisque rumpentibus, remis ferientibus undas a Columbariis extrahuntur.* Vide Columna.

* 2. **COLUMBARIUM**, Vas, in quo cineres mortuorum condebantur, ab ejus forma sic nuncupatum, apud Montefalc. tom. 9. Antiq. expl. pag. 47.

* **COLUMBATIO**, Præstatio ex columbis. Sent. episc. Cravov. ann. 1369. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 101 : *De Columbatione. Insuper volumus quod Columbatio illibere per rectores ecclesiarum a suis parochianis non exigatur de cetero ; sed quod quisque sponte petenti dare voluerit, cum gratiarum actionibus tolli debet.*

* **COLUMBERIUM**, pro Columbarium. Gall. Colomber, in Consuet. Auxit. ann. 1301. art. 54. Stat. Montis-reg. pag. 283. et alibi non semel. Vide infra Columbum 2.

* **COLUMBETA**, pro Columba, qua Spiritus S. designatur. Laudes Papiæ apud

Murator. tom. 11. col. 30 : *Ibi sunt Fratres de Spiritu S. qui alicubi de Columbeta vocantur, eo quod ante pectus portant Columbam albam in veste, de regula S. Augustini. Vide Fratres de Spiritu Sancto.*

* **COLUMBINA**, Vita S. Francisci de Paula n. 24. tom. 1. April. pag. 112. D. : *A sociis apud patrem accusatus est, novellas ficus, quas Columbinas nominant, ligurivisse.*

* **COLUMBINUS**, Lapis a colore avis dictus. Papias MS. Isid. lib. 19. cap. 10. addit : *Natura vicinus gypso et mollitie similimus.*

* **COLUMBRUS**, Charta ann. 1281. apud Ughellum tom. 7. Ital. sacr. pag. 301 : *Deferrent arbores cum floribus et magnis Columbris rosarium. Infra : Cum arbore et Columbro rosarium.*

* **COLUMBULUS**. Vide supra Columbar 2.

* 1. **COLUMBUM**, Cloaca, Eluvies, Gall. Egout. Annal. Benedict. tom. 2. pag. 410. ex Chartario Farfensi : *In decimo (loco) coquina, id est, domus ubi pulmenta et cibaria coquantur. In undecimo Columbum, id est, ubi aquæ insunt.* Vide Colymbus.

* 2. **COLUMBUM**, Columbarium, Gall. Colomber. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 369 : *Item et quandam vineam, cum quodam Columbo, quæ quondam fuit dicti Helicæ. Infra : Cum columberio.*

* **COLUMBUS**, Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1218 : de Obsidione Damiatæ : *In nocte Assumptionis sanctæ Mariæ de Augusto octo Saraceni fuerunt capti, qui veniebant natando ab exercitu Soldani, deferentes ignem, Columbus et cartas, et volebant intrare civitatem.*

* **COLUMELLA**, Pellicula in hominis ore inflammata. Medic. Salern. Edit. 1632. pag. 290. Laurent. in Amalth. addit, oblonga ; si rotunda, Una dicitur.

* *Una (non una) dicitur.* Perperam prorsus, ut docet D. Falconet, Columella enim est pars corporis, caruncula scilicet ab extremo palato in fauces dependens. Glossar. Lat. Gr. : *Columella, κωνίς ἢ τοῦ ἀνθρώπου, σταφυλὴ ἀνθρώπου.* Vide Lexic. medic. a Panor. Brunone.

* **COLUMELLI**, Ugutio, ubi de dentibus : *Horum primi Præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur ipsi prius incidunt : Canini dicuntur, quorum duo in dextra maxilla, et duo in sinistra sunt ; dicuntur quod ad similitudinem caninorum dentium existunt... hos vulgus pro longitudine et rotunditate Columellos vocant.* [Vetus Glossar. Sangerman. MS. num. 501 : *Colomellos Dentes pro longitudine et rotunditate vulgus vocal : idem dicuntur Canini.* Vide Columelli.]

* **COLUMGERIUS**, Charta Gerardi Comitæ Matiscon. ann. 1180. in Biblioth. Cluniacens. pag. 1443 : *In nemore de Dometge, habet Comes 4. Columgerios, in quibus Monachi nihil accipiunt.*

* An Coloni habitatio, aliquide ad colonos spectans, an Modus agri recens proscissi et ex nemore in culturam reducti, qui Colonge in Alsatia vocatur, ut mihi auctor est Vir hac in re consulendus ? Vide in Colonis et mox

* **COLUMGIA**, Prædium rusticum, vilula, ut Colongia. Vide in Colonis. Charta ann. 1149. in Chartul. Cluniac. : *Guillerma... donavit quicquid in villa de Sapes et in appenditiis ejus habebat, et Colungiam de Iblens cum appenditiis suis.*

* **COLUNGA**, Eodem significatu, nostris etiam Colonge. Charta ann. 1202. ex

Chartul. Longivadi : *Quod sæpeditus Milo dare possit eidem ecclesie coustumas unius Colungie*. Ch. Renaudi dom. Bau-giaci ann. 1232. inter Probat. ult. Hist. Trenorch. pag. 193 : *Illi vero de Colun-gis et mansis in quibus habemus talliam prænominaliam pro garda ; debent nobis corvetas et cavalcatas*. Alia ann. 1300. ex Chartul. eccl. Lingon. Cod. reg. 5188. fol. 76. r^o : *Excepte aucunes rantes de blef que l'an dit de Colunges, lesquies je tien en fié de Oudot le Verdé escuier*.

COLUMNA, Navium recta pars, in Glossis Græco-Barbar. Rabani Mauri, qua notione occurrit in Glossis Ælfrici pag. 71. Vide *Columbarium*.

† **COLUMNA BLADI**, Cumulus frumenti, meta frumentaria, Gall. *Meule, Meulon, Gerbier*. Consuetud. Brageriaci art. 93 : *Item si quis furatus fuerit munimenta aratorum in campis, aut perforatus fuerit modula sive Columnas bladorum de campis, et de dicto blado furatus fuerit ; etc. Gallica versio legit : Tout homme qui aura dérobé des instrumens aratoires aux champs, ou percé les Gerbiers ou plon-géons de bled des champs, etc.*

COLUMNÆ ALTARIS, Quibus altare sustentatur, et quas prehensare solebant qui confugebant ad Ecclesiam. Episto-la Clericorum Italiae tom. 1. Concil. Gall. pag. 296 : *Quo viso sanctus Papa Columnas altaris complexus est*. Aimo-in. lib. 2. Hist. Franc. cap. 32 : *In Basilicam S. Euphemie confugit, tenuitque Columnam altaris*. Eadmerus in Vita sancti Wilfridi cap. 16 : *Strato autem in parte Orientali ex quadris lapidibus pavimento, allare subnicium Columnis loco congruo collocavit*. Theophanes ann. 20. Justiniani : *Ὁ δὲ φοβηθεὶς τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, τῷ θυσιαστηρίῳ ἐσπρίον τοῦ μάρτυρος μονῆς τῶν Ὁρμίουδου προσέφυγεν, κἀκείθεν ἐλκόμενος, κατέσχεν τοὺς βασιτάζοντας τὸ θυσιαστήριον κίονας, etc.* Adde Pachymer. lib. 7. cap. 17. pag. 31. Erant autem hæ columnæ numero quatuor ; nam, ut ait Honorius Augustod. lib. 3. cap. 106 : *Mensa in tabernaculo Dei erat 4. pedibus fulta*. Interdum quinque. Vita S. Theodardi Archiep. Narbonensis apud Catellum pag. 761 : *Fecit autem idem B. Pontifex Audardus eidem Ecclesie ex magno et candidissimo marmore aram miro opere sculpturæ celatam, quinque nihilominus marmoris stipitibus, quibus erant bases, et epistylia marmorea locis opportunis ac congruis, fultam*. Vide Codicem Carolinum Ep. 92. et quæ notamus in Descriptione sanctæ Sophiæ cap. 55.

COLUMNATIO, Περίστολον. Glossar. Græco-Latin. [** Ed. *Columnatum*.] Ordo Columnarum, locus Columnis exornatus. [Apuleius lib. 4. Florid. : *Proscenii contabulatio, scenæ Columnatio*.]

COLUMNELLI, seu ut habet Papias, *Colomelli, dentes qui Canini dicuntur, quia sunt longi et rotundi ad modum columnæ*. Ugutio, Joan. de Janua. Vide supra *Colomelli*.

* **COLUMPELLUM**, Columnella : dicitur de Charta per lineas perpendiculariter instar columnarum divisa. Pedag. castri de Les ann. 1263. ex Cod. reg. 4639 : *Et quia in uno catering prædicta capi non poterant, ideo in duobus catering edulorum, continentes scilicet quilibet viij. cartas scriptas per Columpellum, cujus primi catering primum Columpellum primæ cartæ incipit, Karolus, et ultimum Columpellum dictæ cartæ finit, ad commu-ne parti*.

† **COLUMPNA PASCHALIS**, Cereus Pas-

chalis, Gal. *Cierge Paschal*. Tabular. S. Bartholomæi Bethun. fol. XLII : *Columpna Paschalis debet ab ipso Custode cera tegi suis sumptibus sufficienter et honeste*.

* Ordinar. Ms. Rotomag. in die Parasceves ; *Ad refectionem panis et aquæ pergant. Post prandium erigatur Columpna cerei*.

* **COLUMPNE**, COLLUMPNE, COLLOMPNE, Caudices ex ligno, aut ex dura silice, qui ad limina porticorum, aut secus vias ponebantur ; Italis, *Rocchio*, Gall. *Bloc de bois, ou de pierre*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 432 : *Quod via que est ab angulo domus Ugolini agresti debeat saligari ubi fuerit oportu-num, et dicte Columpne et scale debeant accipi ; et paulo post : Quod via per quam itur ad guacatorium s. Proculi sit nimum arva debeat saligari, et Colum-pne et hœdificia omnia que sunt inter dictos muros debeant removeri ; et alibi, tom. II. pag. 436 : et debeant omnes Col-umpne de portibus removeri. [Fr.]*

* **COLUMNATIUS**, Columnis exornatus. Codex reg. 4188. ad calcem Ordin. Rom. : *In Canapara templum Cereis et Telluris, cujus atrium duabus domibus ornatur per circuitum porticibus Columnatiis, ut quicumque ibi sederet ad judicium undique videretur*. Vide *Columnatio*.

* **COLUMGIA**. Vide supra in *Columgia*.

† **COLVOKERLIA**, COLVOKERLI. Vide *Kolvekerlia*.

COLURNUS, ex Corylo arbore. Glossæ Græco-Lat. : *Κρανία, δένδρον, Colurnum, Cornus. Αεπιτοκάρων, Avellanum, corylum. Αεπιτοκάρων, ἢ κράνιον, Colurnum*. Papias : *Colurnus de corylo, sicut Quernus de quercu*. Vox Latinis nota. *Colurna vasa*, apud Metellum in Quirinalibus pag. 153. *Colurna virga*, apud Hericum Monach. de Miraculis S. Germani Auti-siodor. cap. 7. Frigidus in Vita sancti Wilfridi cap. 15 :

Theosopho spirans animo cognata synergus
Oppida diffusos H Ripis amplificare Colurno.

Ebrardus Betuniensis in Græcismo cap. 25 :

Populus, quernus, ficulus, tolle Colurnus, etc.

* *Colurna virgulta*, seu virgæ e corylo inter sacras supplicationes deferebantur Mediolani in ecclesia Ambrosiana, ut testatur Ordo ejusd. eccl. antiquis-simus apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 842 : *Et semper portat primicerius tabulas et Colurna virgulta intus cum foliis*. Rursum idem legitur in alio Ord. ann. circ. 1130. ibid. col. 899. Monet præterea D. Falconet male Cornum in Glossis hic laudatis confundi cum Corylo ; unde perperam ἢ κράνιον etiam dicitur.

† 1. **COLUS**, *Color*. Papias MS.

* 2. **COLUS**, *Pommel*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679.

* **COLUSTRUM**, *Novium lac, Let bée*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. *Colostrum* dixit Servius ad Virgil. eclog. 2. 22.

† **COLUSUS**. Vide *Collosus*.

COLYMBUS, ex Græco Κόλυμβος, Nata-tio. Glossæ Isid. : *Colymbus, locus ubi vestes mundantur*. Ugutioni, *Est herba crescens in aqua, vel lirsus virens, vel aquæ ductus, scilicet locus per quem dis-currit aqua*. Papias : *Colymbus, ubi mundantur vestimenta, vel aquarum influens locus*. Passio B. Thomæ apud Ordericum Vital. lib. 2 : *Fecit Colymbos et lacus aquarum influentes*. Prudentius de fonte :

Nunc pretiosa venit per marmora, lubricatque clyvum
Donec virenti fluctus Colymbo.

Lampridius in Heliogabalo : *Marinæ aquæ Colymbos exhibuit*.

† **COLYPHIA**. Vide *Colifarius*.

† **COLYSEUS**. Vide *Coliseum*.

1. **COMA**, COMAM DEPONERE. Vide *Capilli*.

COMA EQUI, pro Juba, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 4. § 3 : *Si quis alieni caballi Comam turpaverit, aut caudam curtaverit*.

† **COMAS MITTERE**, Capillos nutrire. Capitula General. MSS. S. Victoris Mas-sil. : *Comas non mittant, sed statim coronas radant*.

* Vel potius Deponere ; ita ut sensus sit : non capillos radant, sed tantummodo coronas.

† **COMA**, *tis*. Vide *Comma*.

* 2. **COMA**, perperam pro *Conca*, Mensuræ frumentariæ species, apud *Le Beuf* tom. 7. Hist. dioc. Paris. pag. 6. ex Lib. cens. S. Genov. : *Communitas Vanvarum et de Yssiaco pro quolibet animale, quod ducitur in dictam insulam, debet unam Comam avenæ*. Vide *Concha* 3.

* 3. **COMA**, *La zazara, è piccola parola*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* 4. **COMA**, Alia notione. Vide *Cuma* 4. **COMACINUS**, et *Magister Comacinus*, vel *Commacinus*, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 9. § 9. et 10. [** Rothar. 144. 145.] videtur appellari qui vulgo *Macio*, Gallis *Maçon*, unde forte vocabuli origo. Hoc loco *Comacini* vocem a loco effectam tradit Glossarium apud Lindenbrogium, a *Comacina* forte insula in Romanula, ubi Longobardorum ævo periti archi-tecti fuerint.

* Hic laudatum a Cangio Lindenbrogii Glossarium sic emendat Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 349. Ea pro-fecto vox, inquit, a loco desumta, non autem a loco posito in Romanula sive Romandiola, quam veteres Flaminiam dixerunt ; sed ab urbe et comitatu Novo-comensi, sive Comensi. Veteres enim scripserunt *Lacum Comacinum, insulam Comacinam, pro Comensem*. Quod cre-bros, eosque omnium peritissimos cœ-mentarios universæ fere Langobardiæ suppeditaret urbs et ager Comensis, illi propterea *Comacini* nomine donati sunt, [** Monet Pertz. Archiv. Hist. Germ. tom. 7. pag. 728. in cod. reg. Paris. 4613. inter leges Liutprandi octo esse capita inedita : *De mercedibus Comacinarum*. Chart. ann. 739. ap. Brunett. pag. 496 : *Constat me Rodpertu magistrum Cum-macinu, etc.*

* **COMACIUM**, *La mitria, o capello*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **COMAMBIRE**, f. pro *Concambire*, Permutare. Vide in *Cambiare*. Charta Ludov. imper. ann. 836. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 300 : *Si quis autem de successoribus nostris... ipsam curtem, quam reddimus, per potentiam, vel violentiam, vel occasionem auferre, vel invadere, vel Comambire, vel in pre-cariam dare, vel abalienare, etc.*

* 1. **COMANDA**, Feudum ad vitam et ad tempus alicui concessum. Charta ann. 1150. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 524 : *Confitemur tibi R. de Biterri, quod jam dictum castrum tuum de Seixac, nullo alio jure vel feudo habemus, nisi tantum de hac Comanda*. Vide in *Commenda* 3.

* 2. **COMANDA**, Societas mercatorum, qua uni sociorum tota negotiationis cura commendatur certis conditionibus. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 98. Char-

toph. reg. ch. 4: *Idem Johannes tractavit militiose et calidiose cum quodam alio homine, qui... fingens se procuratorem dicti Guillelmi... ipsum Johannem quit-taret ab omnibus, quæ occasione societatis seu Comandæ.... tenebat. Vide Com-menda 2.*

* 3. **COMANDA**, Census, qui propter tu-telam sui protectionem alicui præstatur. Chartul. Celsinian. ch. 781: *In unumquemque mansum unum fais de feno; istas Comandas et istas malas consuetudines cedo et dimitto. Vide Com-menda 4. et Commendatio 2.*

* **COMANDAMENTUM**, Mandatum, jus-sum, Ital. *Comandamento*, Gall. *Comandement*. Stat. Pistor. ann. 1107. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 531: *Neque aliquod intendimentum, neque advedimentum esse mihi dictum, neque Comandamentum factum, ut ego essem elector consulum. Et fol. 544: Item statuimus, ut potestas infra 40. dies proximos, ex quo sibi fuerit reclamatum, cogat.... omnes alios cives Pistorienses stare ad rationem et esse ad Comandamentum consulum.*

* **COMANDASIRE**, ut supra *Comanda* 1. Charta ann. 1186. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 855: *Casas, sedimina ac molendinorum sedes cum ædificiis eorum, et ceteras territorias res, cum omni honore et districtu, et conditionibus, Comandasiri,.... et omni alio jure et usu. etc.*

* **COMANDISCIÀ**, Tutela, protectio. Charta ann. 1239. apud Lamium tom. 3. Delic. erudit. pag. 151: *Quod nullos homo.... offendere præsumat in personis vel rebus monasterium.... de Collibuoni, ex eo quod dictum monasterium est sub Comandiscia communitatis Florentiæ. Vide Commendisia.*

† **COMANDISIA**. Vide *Commendisia*.
* **COMANDUS**, Qui ratione *Comandæ* seu beneficii alicui obnoxius est. Stat. Astæ collat. 3. cap. 27. pag. 14: *Quod ipsi vel aliquis ipsorum non sint homines Comandi alicujus marchionis, vel communitatis, vel castellani, vel alicujus personæ de civitate Papiæ, nisi illa persona, cujus essent homines vel vassalli, vel Comandi, esset episcopus. Vide Com-mendatus.*

* **COMANNEGHULDE**, vox Belgica. Communis gilda. Charta ann. 1275. in Chartul. 1. Fland. ch. 327. ex Cam. Comput. Insul.: *Et si les (eschevins de Gand) devera on tous prendre bourgeois de Gant et de la franchise, ke on apele Comanneghulde. Vide in Gildum.*

† **COMANS**, a *Comare*, Coma vestire: quo sensu hoc verbum usurpavit Tacitus Germ. lib. 18. cap. 3: *Munera quibus nova nupta Comatur. Vita S. Viventii tom. 1. SS. Januar. pag. 806. n. 11: Inimici etenim ut viderunt eos sic aufugisse, Cymbalia Comantes aplustria, findendo Neptunia, extensis circumquaque lacertis, provocare lembum citissime remis facere. Comans vox Poetis frequens, sed pro Capilloso dumtaxat vel Cristato, et metaphorice pro Virenti et florenti.*

COMARCHUS, **COMARCHA**. Vide *Com-marchia*.

† **COMARIUM**, vel **COMARIUS**, Quod-dam argenti pondus. Albert. Krantz. Metropol. lib. 1. cap. 16. pag. 204: *Ricardus Rex cum pecuniam accepisset, ut fertur, a filiis Saladini, duodecim, ut fertur, Comariorum (ita tum pondus significant) ut desereret cæteros Christianissimi Principes, conculcavit tentoria Regis Franciæ et Ducis Austriæ, etc.*

† 1. **COMATA**, pro *Somata*, Onus equi

sagmarii. Præceptum Borelli Comitis de securitate castri Cardone ann. 986. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 338: *Perdonamus ad omnes habitatores loci istius... illam quartam partem de illo teloneo donare facimus ad domum S. Vincentii, sicut fecerunt gentes nostræ ex toto, et in hebdomada duas Comatas salis et necessaria ligna.*

* 2. **COMATA**, Lombardia, in Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide in *Capilli*.

COMATI. Vide *Comitus* post *Comes* 2.
COMATIO. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 75: *Si quis Dominum suum occidat, si capiatur, nullo modo se redimat, sed de ejus Comatione, vel ejus cautione, vel ita primo severa gentium animadversione damnetur, etc.* Id est, ni fallor, comæ abscissione, seu declavatione. [* Wilkins. *Comatione vel exco-riatione severe, etc.* Vide Leg. Canut. sæcul. cap. 27. § 6.]

* **COMATORES**, dicuntur argenti tonsores, qui de sordida masa lucidum comant argentum. Ugutio.

* **COMATUS**, Comineatus, abeundi licentia, pro *Comeatus*. Vide infra in hac voce. Consuet. Carcass. in Reg. L. Chartoph. reg. ch. 3: *Dominus Carcassonæ nullatenus debet capere vel facere capi aliquem habitorem Carcassonæ præsentium vel futurorum, nec ei dare Comatum, nec res ejus aliquatenus occupare vel impedire, qui ei justitiam et rationem facere velit.*

COMBA, Locus declivis. Vide *Cumba*.
* **COMBAJULO**, [Bajulo. Ven. Fort. Vit. S. Radeg. 29.]

* **COMBANDERIUS**, Unus ex cujusdam territorii custos, Gall. *Messier*. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 349: *Combanderii depopulaverunt planssones fructiferas,.... ad faciendum barras,.... cum ferris longis,.... quas portaverunt et portant quando volunt, pro custodia agrorum. Vide supra *Banderius*.*

COMBARO, Dominatus particeps, Par. Compar, vel *Baro*, aequæ ac alii, Gallis *Conseigneur*. W. Thorn. in Chron. ann. 1270: *Dominus Abbas est Combaro de Sandwico, et Par eorum.*

* **COMBATERE**, *Conterere*, ex Glossis ad Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 1. Passion. cap. 9: *Et sic profundens oleum maxime quidem, si non minus cotylas duas, et sic Combatens vas uteris.*

* **COMBATTERE**, vox Italica, *Pugnare*, manus conserere, Gall. *Combattre*. Steph. de Infestura de Bello inter Sixt. IV. PP. et reg. Ferdin. an. 1482. Ms.: *Statim constituit aliquis ex suis squatris Combattere et præliari cum gentibus ecclesiæ. Combateux*, Rixosus, aggressor, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 81: *Lut (de Canimout) qui esloit renommé d'estre divers et Combateux et en avoir batu plusieurs. Combatemens de Chastiaux*, Castrorum oppugnationes, in aliis Lit. ann. 1342. ex Reg. 74. ch. 676.

† **COMBELLI**. Vide *Combi*.

† **COMBENNIRE**, *Benna*, seu vehiculo comportare, Gloss. Lat. Gr.: *Combennit*, *συνεχράζει*. Vide *Benna*.

† **COMBENONES**, in eadem *benna* sedentes, apud Festum in *Benna*.

† **COMBERE**, si bene conjecto, pro *Cambire*, Permutare, mutuum reddere, Pactum Gregorii Ducis Neapolis, etc. cum PP. Beneventi Landulfo I. etc. apud Muratorum Scriptorum Italic. tom. 2. pag. 341. col. 2: *Et si pars nostra terras illas possederit per ipsa car, et auctores non paruerit, et aliquid nos a parte vestra exinde quæsierint, Combe-*

remus parti vestræ car ipsa, cum sex hominibus nostris, quales vos nobis quæsieritis, et ipsas terras habeamus absque omni intentione.

COMBIBIOSUS, Qui frequenter bibit, Ugutioni.

COMBINÆ, Διπλάι, Duplomata, Tractoriæ quæ dabantur cursu publico utentibus, [ad combinenda publica animalia et cursum usurpandum. Gloss. Basilicæ: Τρακτορία, κλέυσις, Πάργου, και κομβίνα, ζῆτοι σύνθεμα περι τῶν δρομικῶν ζώων.] Vide Casaubonum et Salmasium ad Hist. Augustam, Meursii Gloss. in κομβίνα, et Philippum Priorium in Dissertat. de Litteris tractoris num. 10. [Κομβινογράφος, Combinae scriptor apud Continuatores Theophanis lib. 4. n. 36. Vide Glossar. mediæ Græcitatiss.]

COMBINALE. Habetur liber olim editus hoc titulo: *Incipit partionale Grammaticæ juvenum, virtutes Donati junioris simul et regularum brevier complectens*. In fine hæc leguntur: *Explicit Partionale Grammaticæ et dicitur Partionale, quasi de partibus orationum juvenes primordialiter agens. Sequitur Combinale ejusdem*. In fine: *Explicit Combinale Grammaticæ juvenum, et dicitur Combinale, quasi de combinatione dictionum sub forma congruitatis.*

1. **COMBINARE**, Conjungere, innectere, copulare, συνδέζειν. Gloss. Lat. Græc.: *Combinat*, *ζευγνύει*, *συνάπτει*. Glossar. Græc. Lat.: *Ζευγίζω*, *Combino*. Ζεύεις κατά δόξο, *Combinatio*. S. Eulogius lib. 1. Memorial. SS. cap. 8: *Ego ille peccator, ego dives iniquitatum, qui a principio martyrii sui ejus amicitia fruius sum, Combinatus manibus meis cicatrices reverentissimi et delicati illius verticis attraxi, etc.* Item lib. 3. cap. 10: *Ipsum denuo arbitrum, quare se talibus sacrilegiis Combinaret, blandis admodum verbis hortatur. Philippus Eysletensis in Vita S. Willibaldi cap. 21: Et sic Deus necessitatem ac bonam voluntatem pro varietate negotiorum Combinans, etc. Combinata dilectio, apud Petrum Blesensem Epist. 50. Occurrit apud S. Hilarium Epist. 5. et in Constitut. Sicul. lib. 1. tit. 59. § 2. [in Processu de virtutibus et miraculis venerab. Mariæ de Malliaco tom. 3. SS. Martii pag. 751.] Vide *Conternare*, Et Gloss. Meursii in Κομβινέειν, [necon Glossar. mediæ Græcit.]*

COMBINARI, Matrimonio jungi. Hugo Archiepiscopus Rotomag. lib. 3. de Hæretic. cap. 4: *Proinde si fuerit accusatum, et ordine judicari comprobatum, quod in linea consanguinitatis septimo gradu vel infra fuerint Combinati, oportet eos auctoritate Apostolicæ sedis ab invicem separari.*

† **COMBINATIO**, *Conjunctio*, *compago*, Janssonius in Auctario Glossarum Isid. In Capitulo Generali Ordinis Prædicatorum ann. 1289. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1831. *Combinatio fratrum* ea dicitur, qua Frater cum alio jungitur ad egrediendum e Conventu, ibique districte prohibetur, ne se separent *Frates Combinati*.

* 2. **COMBINARE**, *Doubler*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

* **COMBINATIM**, Una, simul. Petrus cancell. Carnot. in Manuali de Myster. div.: *Pulsentur campanæ sigillatim in diebus profestis, et in diebus festis Combinatim.*

† **COMBITUMINARE**, Bitumine conjungere, Gausberti Abb. Præfatio ad Vitam SS. Cypriani et Sabini Martyrum tom.

1. Anecd. Marten. col. 151 : *Ecclesiastica scientia doctrinis ad purum eliminatis, mihi que caritatis glutine Combiminatis Bosoni carissimo, necne Friderico placidissimo Gausbertus Abbatum omnium stolidissimum gaudium Domini sine fine mansurum.*

* **COMBLARE**, a Gall. *Comblar*, Complere Sentent. arbit. ann. 1500 : *Glaudius Lamberti, alias Guillon, dicebat et proponebat quod dicti paverii martinetti de Reveniers Comblabant bialerias martinetti dicti Glaudii Guillon.... de cratherris et petris, etc.*

† **COMBLESGATUS**, Cumulatus, Gall. *Comblé*. Charta Radulphi Le Bouchier ex Parvo Chartulario Gemeticensi : *Debet dicto Eleemosynario octo boessello avenæ Comblesgate, dempto ultimo boessello raesgate.*

† 1. **COMBLUS**, Cumulus, Gall. *Comble*. Litteræ Officialis Remensis ann. 1238. ex Tabulario Compendiensi : *Pro ducentis sectariis bladi persolvendis, scilicet blado ad rasum et avena ad Comblum.* Adjective sumitur in Chartulario Camalariensis Monasterii Dioc. Anic. : *Rodavus Bellomontis dedit unam mensuram siliginis Comblam et Calcatam ; Gall. Comblée et foulée.*

* **Mensura**, qua nuces et castaneæ mensurantur, nomen est, in Ordin. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item auront les mesureurs pour mesurer noisettes et chasteignes, qui se mesurent à une petite mesure, appelée le Comble, dont les trois font le boisseau, pour chacun Comble un denier.... et une noisette ou chasteigne. Nunc Litron.*

* 2. **COMBLUS**, Culmen, fastigium, Gall. *Comble*. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1469 : *Item pro una alia quercu xxxij. pedum longitudinis ad sustinendum Comblum navis juxta campanile, viij. lib.*

* **COMBOLAGIUM**, *Lo vestimento de femine de lino.* Glossar. Lat. Ital. Ms.

COMBONA, Terminus, limes. Charta Ordonii Regis Navarræ æræ 950. apud Antonium de Yezep tom. 4. Chronic. Ord. S. Benedicti pag. 435 : *Cum omnibus suis bonis, et cum suo stario integro, et cum suas Combonas integras, quæ sunt inter ambas ipsas Ecclesias, etc.* Vide *Bonna* 2.

† **COMBRA**, Agger in fluviis ad pisces capiendos exstructus. Locus est in *Braca*. Vide *Combr*.

* Charta Phil. Pulc. ann. 1300. in Lib. rub. Can. Comput. Paris. fol. 115. v. col. 1 : *Habebant et unam Combram, quam in ripperia, quæ ima dicitur, ex donatione Radulphi quondam domini Baigentiaci possidebant.* Quod ex virgulis simul implexis conficiatur, sic appellata. Vide supra *Cogrerium* et infra *Cumbra*.

COMBRI, **CUMBRI**, Gesta Regum Francor. cap. 25. et Chronicon Ademari Caban. pag. 152 : *In sylvam confugit in Arelano, fecitque Combros, totam spem suam in Dei pietate transfundens.* [Hinc emendandum Chronicon. Turonense apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 934 : *In sylvam fugit in Aureliano, fecitque Combros, spem ponens in Domino ; Legendum enim Arelano.]* [* Vel potius *Aureliano*, ut ad oram libri correctum legitur.] Gregorius Turonensis lib. 3. Hist. cap. 28. rem eandem narrans : *Et concidens magnas in silvis illis fecit, totamque spem suam in Dei pietatem transfundens.* Unde conficitur, *Combros* his locis usurpanti pro lignis et arboribus excisis, quibus viæ impediuntur, unde vox nos-

tris nota *Encombrer*, pro impedire, viam obcludere. Sed et pro quibusvis arboribus excisis, atque iis quæ ad exclusas in aquis defungunt, ad vivaria in iis conficienda, usurpat Tabularium Vindocinense Ch. 231 : *Apud Curcellos una masura habetur cum plexito, et Cumbri, quæ sunt in flumine Ledî.* Charta Guilelmi de Rupibus Senescalli Andegav. ann. 1219. apud Sammarthanos in Abbat. Boni loci : *Item duo molendina in Lido apud Pontem de Curia Hamonis, cum piscariis et Combris, etc.* [Tabular. Dunense Ch. 35 : *Quatuor arpennium pratorum et Combrorum in aqua Ledo consistentium.* Charta Thossiacensis ann. 1404 : *Tenet quinque Combros seu plateam in qua possunt fieri quinque boni Combrî in riparia Calaronæ juxta Combros seu aquas piscariis Petri Pelisson.* Altera Charta Thossiac. ann. 1520 : *Quoddam Combrum vel plateam unius Combrî situm in riparia Calaronæ.]* Vide *Concisa*. Alia Ricardi Regis Angl. in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 89 : *In aquis quæ sunt infra pontem habet Comes Combros et non Archiepiscopus.* Vide *Ramata*.

† **COMBELLI**, Parvæ concædes, Hadriano Valesio in sua Galliarum Notitia pag. 415. ubi conjecat vicum *Combello* vulgo *Combeauz*, aut *Combauz*, in Brieigio non procul Matrona positum, ab hujusmodi *Combellis*, seu concædibus nomen accepisse.

* Nisi ita appellatum existimes a valle in qua situs est, quam nostri *Combe* et *Combelle* nuncupabant. Vide infra *Cumbra* 2.

INCUMBRARE, Impedire, quasi *Combros* opponere. *Incumbramentum*, impedimentum, voces practitorum, apud Bractonum lib. 4. tr. 2. cap. 6. lib. 5. tr. 4. cap. 9. § 14. et in *Fleta* lib. 5. cap. 19. Vide *Rastallum* verbo, *Quare Incumbravit*. *Ingombrare* Itali, *Encombrer* nostri dicunt. *Ingomberare*, in Vita S. Zita Virg. Lucensis num. 35. *Le Roman de Roncevaux* MS. :

Et li traites le vait contrerendant,
Par quoi le fait, c'est ses Encombrements.

Charta libertatum Pontallerii ann. 1157. apud Perardum : *Et se aucuns de mes homs de cels leus, ou ces choses estoient prises, ne Encombrées, pour ma dete cogneue, ge lou dois par mon serement delivrer.* Viri docti a Germanico *Kommer*, seu *Comber*, quod inquietudinem, ærumnam, afflictionem significat, vocem deducunt. Sed potius videtur a *Combris* etymon accedendum ; [*Combrus* autem pro *Cumulus* dictum probabiliter conjiciunt viri quidam eruditi. Vide *Mena-gium* in voce *Encombrer*.] Ita *Decombrer*, est impedimentum auferre. *Le Roman du Chevalier au Barisel* MS. :

Et Diex tout maintenant i euvre,
Qui son cuer Descombre et descuevre.

Sgombrare, *Disgombrare*, Itali hac notione dicunt.

† **INCUMBRARE**, Oppignerare, Gall. *Hypotheker*, *Engager*. *Incumbres*, *Hypothecæ*, res oppigneratæ, Gall. *Hypothèques*, *Engagemens*. Charta Raymundi Vicecomitis Biterr. ann. 1070. Marce Hispan. col. 1157 : *Conveniunt namque eis predictis jam dicti Vicecomes et Vicecomitissa, ut ipsas Abbatis... cum illarum pertinentiis... non vendant, neque alienent, nec Incumbrent, neque donent alicui homini... exceptis ipsis Incumbres, vel donationibus, quæ erant factæ in predictis Abbatibus, et excepto ipso sequio, qui per predictos Incumbres, vel dona-*

tiones, advenit per directum ad ipsos successores de ipsos tenentes jam dictas donationes ; sed ita maneant ipsæ Abbatis, exceptis predictis Incumbres et eorum sequio præscripto, sicut consistebant ipsa die, quando, etc.

* *Combrer*, pro *Arripere*, ni fallor, in Chron. S. Dion. lib. 2. cap. 9. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 188 : *Childebert bouta l'enfant, qui à lui s'estoit ahers : cil (Clothaire) le Combra tantost, et l'ocist en autel maniere, comme il avoit l'autre ocis.*

† **INCUMBRUM**, Eadem notione. Donatio Petri Comitibus Biterr. ann. 1054 : *Neque Episcopus, neque Canonicus, nec ullus Clericus non audeat aliquid dirumpere vel tollere de omni præscripto honore de ipsa canonica vel communia S. Nazarii neque per fevum, neque per alodem, neque per pignora, neque per vicariam, neque per ullum Incumbrium.*

INCUMBRATUM MARITAGIUM, cum bona uxoris a marito [oppignerantur,] distrahantur, aut alienantur. Primum Regestum Joannis de S. Justo in Camera Comput. Paris. *Inter Scacaria Norman. : De maritagio Encombrato hæredes mariti qui Encombravit maritragium uxoris suæ, re evicta a possidente, tenetur ei reddere pretium.* Infra : *Mulier quæ post mortem maritragium Encombravit, agit contra possidentem, postea facit pacem, itaque dat ei 10. libras : consanguinei mulieris volunt retrahere ventam istam : queritur an possint ; Respondetur quod non.* [Scacarium S. Michaelis apud Falesiam ann. 1211. apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. pag. 932 : *Judicatum est quo pueri infra etatem non respondebant de maritragio Encombrato per venditionem patris sui.*] *Vetus Consuetudo Normannie* MS. 2. part. cap. 43 : *L'en dit que li home Encombre le mariage sa femme, quand il fet en quelque maniere que ce soit, que ele en soit desaise. Ubi editio Latina habet maritragium Impeditum. Vide novam Consuetud. art. 3. Ita etiam in Charta ann. 1294. in Regesto Philippi Pulcri incipiente ann. 1299. fol. 2 : *Non veniet, nec venire aliquatenus attentabit, ratione dotis, donationis propter nuptias, maritragii Impediti, aut alia ratione quacumque, etc.**

† **COMBURGENSIS**, Qui ex eodem *Burgo*, seu villa est, Concivis, Gall. *Concitoien*. Occurrit in Consuetud. Brageriaci art. 1. n. 2. in Codicillo Frederici Imp. ann. 1156. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 194. et apud Rymerum tom. 3. pag. 786. col. 1. Vide *Burgensis*.

† **COMBURIUM**, Combustio, Gall. *Burure*. Conventus Episc. apud Gerundam ann. 1197. tom. 3. Concil. Hispan. pag. 401. col. 1 : *Idque sub pœna confiscationis bonorum et Comburi corporum.*

† 1. **COMBUSTIO**, Turbæ, dissensio, Gallis etiam *Combustion*. Sebastian. Perusinus in Vita S. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 369 : *Fuerat quondam populus ipse in magna Combustione, eo quod (multi urbe) pulsati et exules. Leander timorem et formidinem interpretatur, minus recte, ut arbitror.*

2. **COMBUSTIO**, Stigma, cum rei facies ferro caldo notatur. Burchardus Episcopus Wormaciensis in Lege Familiæ : *Constituimus ut ei tollantur corium et capilli, et in utraque maxilla ferro ad hoc facto Camburatur, et Weregeldum reddat, etc.* Infra : *Corium et capillos amittant sine Combustione. Rursum : Corium et capillos amittant, et supradictam Combustionem patientur.* Occurrit ibi præterea semel ac iterum. Vide *Arsura*.

COMBUSTURA, Ustura. Gallis *Brusture*. Apitius lib. 5 de Re culin. cap. 5: *In alterum cacabum transferes ne fundum contingat, ad euitandam Combusturam.*

* **COMCAMBIARE**. [Gallice *échanger*: « Timens ne grave facinus super hoc incurreret, decrevit *Comcambiare* hunc locum cum Odolrico Conchacesis monasterii abbate. (Cart. Concar. Ruthen. p. p. Desjardins, p. 18. an. 1062.) »]

* **COMCANARIA**, Prestationis species, f. quæ pro tutela et protectione pensitabatur. Æstim. bonor. ann. 1322. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 41. col. 2: *Item pro tallia annuali, l. solidos. Item de Comcanaria et salvacana, liij. solid. viij. den. de quibus nullum laudimium solvitur.* Si tamen asserta est lectio: nam legendum *Comandaria*, aut quid simile, ultro suspicari.

* **COMCAPITANIUS**, Eiusdem exercitus dux. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 693.: *Tunc vidente dom. Malispiritus et alii Comcapitani illius exercitus tantam duritiem populi, etc.*

COMDATUM. Itinerar. Willebrandi ab Oldenborg. de monte cui insittit olim castrum Margath in Syria: *Qui in pede latissimus, et paulatim in alium conscendens, annuatim large quingenta plaustra Comdati novem suis dominis ministrat.*

* **COMDORII**, idem qui infra *Comitores*. Testam. Jacobi Regis Aragon. tom. 9. Spicil. Acher. pag. 200: *Et cum Comitibus, Vice-comitibus, Comdoriis, Vasvessoribus et aliis Militibus, civibus, etc.*

† **COMEA**, Vetus Formula cessionis apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 551: *Pro benevolentia vel servitia tua, quæ circa nos impendis, sed in Comea facere non desinis, propterea cedimus tibi, etc.* Ubi aliæ formulæ habent, *quotidie.*

* Ubi pro *in comea*, legendum procul dubio, *inantea* uno verbo. Vide *Inantea*.

* **COMEATUS**. Italis *Comiato*, Licentia, discedendi facultas, ut supra *Comatus*. Stat. Cadubrii lib. 2. cap. 94.: *De licentia seu Comeatu laborantium terram ad afflictum vel partem. Si vero ante diem festum S. Petri dictus Comeatus datus non fuerit, vel ipsum non acceperit, tunc ipsam terram per annum futurum laborare possit.* Vide *Comiatu*.

† **COMECIA**, Comitatus. Vide *Comitia*.
† **COMEDENTARIUS**, sic a *Comedere* dicitur *Commendatarius* ab Auctore Hieratii Juris Pontificii pag. 84: *Concessæ sunt Commendæ militibus, qui de Religione Christiana bene meriti erant: et sic per abusum veteri quodam errore novi prodierunt Comedentarii, qui videntur in spiritualibus ὡς ἐκκοιπέτοιος luxuriente veste, ut facilius in Ecclesiæ redditibus saginentur.*

† **COMEDATARIUS**, Eadem notione. Menotus Serm. Quadragesimal. fol. 100. verso col. 2: *Secundo erit Prior, Abbas Commendatarius, et potius Comedatarius, quia omnia comedit.*

* **COMEDIA**, *Froumigerie*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120. An idem quod *Companagium*, vel *Fromentia*? Vide in his vocibus.

† **COMEDUM**. Constitutio Leduini Abb. S. Vedasti de Placito generali ann. 1020. tom. 1. ampliss. Collect. col. 382. B. C.: *Si uxorem ex lege sua acceperit, quinque solidos de comedo, id est licentia, vir et femina dabit... homo si mortuus fuerit, quinque solidos de manu mortua dabit, quia prolem suam in hereditatem dimittit. De his quoque quinque solidos tam de Comedo, quam de mortua manu, deci-*

num denarium Major Placiti habebit. Vide Comitatus.

* **COMELIOPOLIUM**, *Marrubium*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

† **COMENDA**. Vide *Commenda*.

* **COMENDATARIUS**, Qui depositum alicui *commendat*, credit. Locus est infra in *Commenda*.

† **COMENDATIÆ** CONSUETUDINES. Vide *Commendatiæ, etc.*

* **COMENDITUS**. [Commendatus: « Et ipsi homines ad tunc sui *Comenditi* erunt et illum abebunt patronem. (Fonjoncouse, Aude, an. 834. musc. arch. dep. p. 11.) »]

* **COMENSALIS**. Vide infra *Commensalis*.

† **COMENTARIENSIS**, pro *Comentariensis*, Custos carceris, in Constitutione Ludovici Regis Jerusalem et Siciliae ann. 1352. et MS. D. Brunet fol. 98: *Carcerarii seu Comentariensis, etc.*

* **COMENTOSUS**, Criminosus, carceri mancipatus. Stat. comitat. Venais. sub Clem. VII. PP. cap. 52. ex Cod. reg. 4660. A: *Cum res sit magni periculi, dum ille impetit qui fovere tenetur, et Comentosum, id est, criminosum custos carceris, qui inde nomen comentariensis accepit, perniciose contractat, etc.*

* **COMERCICIUM**, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi et multiplicantur. Libert. villæ de *Coyneau* concessæ a Joan. dalph. ann. 1312. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 110. art. 24: *Si quis habet propria cunicularia Comercia, infra terminos dictæ villæ, quod in eis venari non debeant, nisi quorum fuerint Comercia supradicta.* Fortassis minus attente lectum *Comercium*, pro *Commercium*. Vide infra in hac voce.

* **COMERSSARIUS**. [Gall. *mandataire*. « Eligo *Comerssarios* meos reverendum in Christo patrem et dominum, dominum B. de Cadoanie, episcopum Pnapensem. (Test. Berengarii Albi, magistri hospitii Jani, Cypri regis, Nicosie, 1411.) »]

1. **COMES**, LIBER COMITIS. Papias: *Comes vocatur ab Ecclesiasticis congregatio cælestium lectionum.* Quibus verbis innuitur *Lectionarius*, quem a sancto Hieronymo ferunt compositum, qui *Comitem* eum inscripserit, ut observavit Pamelius in Epist. ad Micrologum. Verum si quem nuper edidit vir doctissimus D. Lucas Acherius tom. 13. Spicilegii pag. 253. Prologus ad Constantium in eundem librum, revera est Hieronymi, longe ante eum id nominis obtinuerat, quod ex illius initio colligere est, unde quæ de eo habet Papias excerpterat: *Quamquam licenter adsumatur in opere congregatio cælestium lectionum, et ipsum opusculum ab Ecclesiasticis viris Comes quidem soleat appellari, etc.* Uteumque sit de Prologi auctore, constat eam *Lectionarium* inditam ac receptam nomenclaturam ann. 471. ex Charta Donationis Ecclesiæ Cornutiænæ hoc anno scripta, et edita a Suario: *Item Codices, Evangelia 4., Apostolum, Psalterium et Comitem.* Unde liquet nomenclaturam istam perantiquam esse. [Gregorius Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 468: *Item pro uno libro, qui appellatur Comes, valente solidos xxx.*] *Liber Comitis* dicitur apud Bernonem Augiensem cap. 4. et in Vita S. Felicis Archiep. Trevir. n. 8. Quidam sic appellatum volunt quod Ecclesiastici eum ut *Comitem* semper habere debeant, ut loquitur Phocas Grammaticus:

Te longinqua petens Comitem sibi ferre viator
Ne dubitet; parvo pondere multa vehis.

Ita paulus Ægineta in Præfat. τοῦ συντομοῦ καὶ συνεξόδητου ejusmodi libros vocat. Alii quod ad *Comitem* scriptus dicatur in antiquioribus MSS. in aliis *liber Comiti* inscribitur. In Chartis aliquot Hispanicis fere semper *Comicus* et *Commicus*, pro *Comitus* appellatur, apud Anton. de Yezep in Chronico Ord. S. Benedicti. Charta Ordonii Regis Navarræ æræ 936. tom. 2. pag. 90. Appendic. : *Libros Ecclesiasticos, Psalterium, Comicum, Antiphonarium, Manualium, Oratorium, Passionum, Sermonum, Precum, et Horarum, etc.* Ita in alia ejusdem Regis tom. 3. pag. 20. Appendicis, in Charta Gennadii Episcopi Astoriensis æræ 953. tom. 4. [unde corrigendum est mendum, quod irrepsit tom. 3. Concil. Hisp. pag. 173. col. 2. ubi perperam legitur, *Liber Cominis*,] in Rudesindi Episcopi Dumienis æræ 930. tom. 4. in alia æræ 1060. tom. 5. pag. 435. [** Vide S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 206. voce *Breviario*.]

Servatur in Bibliotheca Ecclesiæ Bellocacensis Codex Evangeliorum MS. noni sæculi, quibus subditus legitur *Comes*, hocce titulo: *In Christi nomine anni circuli liber Comitis incipit auctus a Theotinocho indigno Presbytero, rogatu viri venerabilis Hechiardi Comitis Ambianensis: Ita tamen ut sancta Evangelistarum dicta, necnon et Apostolorum et Prophetarum immota atque inconcussa servarentur, etc.* Qui quidem *Hechiardus* forte is fuit qui *Echardus* appellatur in Proclamatione Caroli Calvi adversus Wenilonem Archiepiscopum Senonensem in Synodo apud Saponarias ann. 855. Missusque ejusdem Regis fuisse dicitur in Append. Capitul. Reg. Francorum. Occurrit etiam nescio quis *Eccardus Comes*, in veteri Charta ann. 840. apud Perardum pag. 22. quem eundem esse cum *Hechiardo* existimat vir doctissimus, a quo editus nuper hic *liber Comitis*: verum is potius fuerit *Eckardus* qui in eo prælio, quod actum est ann. 844. in pago Inculmensi inter Pipinum filium Pipini quondam Regis, et exercitum Caroli, cum filiis duobus vitam amisit, uti narrat Annales Francorum Bertiniani. *Lectionarium* porro longe antea Caroli Magni cura et mandato emendarat Paulus Diaconus Aquileiensis, ut in v. *Lectio* et *Lectionarius* attigimus. Sed et Alcuinus, eodem Augusto præcipiente, ut observatum a viro doctissimo Jo. Mabillonio tom. 5. Vitar. SS. Ordinis sancti Benedicti pag. 767. Vide Cardin. Bona lib. 2. Rerum Liturgic. cap. 6. et infra in *Lectionarius*.

* Chron. Lemovic. Ms.: *Epistolæ quippe et Evangelia ex antiquorum traditione, quæ digesta in libro, qui appellatur Comes, ad Constantinum Jeronimus scripsisse dicitur.* Constit. canon. Castel. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 6. ad Hist. B. Chiare pag. 207.: *Beatus Jeronimus in lectionario, quem Librum Comitis appellavit.*

2. **COMES**, COMITES, a comitando primum dicti aulæ Romanæ ac Imperatorii Palatii Proceres, quod ii Principem sectarentur, ejusque lateri adhererent, seu domi maneret, seu in expeditionem proficisceretur. Spartianus in Hadriano: *Cum judicaret, in consilio habuit non amicos suos et Comites solum, sed Jureconsultos, etc.* Hinc *Comites Imperatorum*, vel *Augustorum*, in veteribus Inscriptionibus passim Romæ: *Necessarius Augg. et Comes per omnes expeditiones eorum.*

Alia: *Comes divi Theodosii Aug. in omnibus bellis atque victoriis*. Ita in Inscriptione Græca quæ Ravennæ exstat, Ἰσακίος τῶν βασιλέων ὁ σύμμιχος dicitur. Gloss. Lat. Græc.: *Comes, συνοστρωτής*. S. Ambrosius in Concione in obitu Valentiniiani: *Copit ita frequentare jejunium, ut plerumque ipse impransus convivium solenne suis Comitibus exhiberet*. Infra: *Ecce rescriptum accipio, ut sine mora pergendum putarem, eo quod vadem fidei tuæ habere me apud Comitem tuum velles*. Idem Serm. 26: *Sapiens vir et religiosus Comes, qui quantum in bello Imperatori militat, sapiens, inquam, qui sicut Comes Imperatoris est, ita et Comes Christi esse desiderat*. Adde Epist. 15. et leg. 14. Cod. Theod. de Accusat. (9. 1.)

Tillemontius horumque Comitum originem refert ad ultima Augusti tempora, quibus hic Imperator Senatores aliquot elegit, ut domesticum quemdam Senatam haberet, cujus consiliis uteretur. Hi Senatores *Cæsaris Comites* appellati. Cl. Scriptorem consule tom. 1. Imperat. pag. 98. et 762. tom. 3. pag. 389. et tom. 4. pag. 285.

Postea cum ex eorum numero adsumerentur qui ad provincias regendas mittebantur, *Comites* illi, non amplius Principis a quo aberant, sed Provinciæ dicebantur, quam ipsi cum Comitiva dignitate gubernabant. Ita etiam qui sacri Palatii ministerii ac officii præficebantur, eorumdem ministeriorum ac officiorum Comites dicti, ut ex infra observandis constat. Papias: *Comes, socius a comitando dictus vel a comeando, seu a comeotis, quod in usu non est: unde Consules Romani Comites dicti sunt, quia semper duo erant. Inde etiam ex ea consuetudine unius cujusque Comitatus provisor adhuc Comes vocatur, quamvis nonnisi unus sit*. Vide Salmasium ad Spartianum pag. 47. 48.

* Non longe ab hac notione occurrit vox *Comes* 2. Reg. cap. 20. v. 11: *Interea quidam viri, cum stetissent juxta cadaver Amasæ de sociis Joab, dixerunt: Ecce qui esse voluit pro Joab Comes David*. Voc. Gallicæ *Comites* correspondere videtur vox *Comans*, qua regionis proceres designantur, in Contin. Guill. Tyrrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 702: *Lequel Anseau maintient bien la terre selonc le mauvais point où ele estoit. Et por ce qu'il la pust miez maintenir fist il péz et alliance as Comans, et espousa la fille d'un Coman por miez atraire à sot*.

COMES, Judex civitatis, ac pagi circumjacentis. Ita appellabant nostri Præfectos majorum civitatum: quam vocem a Romanis hausisse existimant plerique, alii a Comitibus Germanicis, de quibus Cæsar et Tacitus, ut Cluverius lib. 1. Germaniæ antiq. cap. 48. Christoph. Besoldus in Dissertat. de Comitibus, et Rulandus in Tract. de Commissar. part. 2. lib. 5. cap. 4. n. 26. Lex Ripuar. tit. 55: *Si quis judicem fiscalem, quem Comitem vocant, interfecerit*. Fortunatus lib. 4. de Vita S. Martini, de Avitiano Comite Turonensi:

Judicis inde feri conjux ægra Avitiani.

Infra:

Territus hinc Judex, etc.

Supra:

Moribus ut tumidus Comes Avitianus agebat.

Idem lib. 10. Poem. 25. ad Galactorium Comitem:

Judicio Regis valuisti crescere Judex.

Auspicius Episcopus Tullensis ad Arbogastem Comitem Trevirorum: *Tu autem vir ecimie, Judex multorum providus*. [Vide Gregorium M. lib. 4. Dialog. cap. 27. lib. 7. Epist. 3. novæ Edit. Concil. Narbon. ann. 589. can. 4. etc.]

COMITES PROVINCIALES, Qui in provinciis ad eas regendas delegantur, in Capit. 1. Caroli Magni ann. 802. cap. 1. Ita usurpant passim Scriptores. Senator lib. 6. Epist. 22. et seq. Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 8. 22. lib. 7. lib. 10. cap. 15. et 42. idem de Vitis Patr. cap. 8. Lex Ripuar. tit. 53. Chronicon Moissiacense ann. 815. Concilium Cablonense II. can. 21. Asserus de Ælfridi rebus gest. pag. 21. etc. Exstat formula institutionis ejusmodi Comitibus in Charta Caroli Magni apud Meibomium ad Witikindi lib. 2: *Quapropter in illa parte Saxonie Trutmannum virum illustrem ibidem Comitem ordinavimus, ut resideat in curte ad campos, in mallo publico, ad universorum causas audiendas, vel recta judicia terminanda: usque advocatum omnium Presbyterorum in tota Saxonica fideliter agat, superque Vicarios et Scabinos quos sub se habet, diligenter inquirat, et animadvertat ut officia sua sedulo peragant: tandem idem Comes omnia sua sibi singulariter a nobis præscripta toto conatu ac viribus perficiat, etc.* Adde Alcuinum Epist. 35. Ut autem illi malis, seu judiciis publicis præserderint, docent Judicata et Notitiæ veteres, in Chronico sancti Benigni et Besuensi non semel, et apud Perardum in Burgundicis pag. 34. 35. 147. 149. præterea Vita S. Walrici Abbatis. Baudemundus in Vita S. Amandi n. 13. Charta Ludovici Pii pro Hispanis tom. 2. Hist. Franc. pag. 321. etc.

Neque *Comites* Judicum duntaxat obiere officium, sed et populares suos in prælia, et castra eduxerunt: ac demum, qui a Principe pro libito creabantur, inclinante Caroli Magni principatu, ad hæredes dignitates suas transtulerunt, Regum ipsorum nutu, vel potius impotentia, cum eo usque post Normannorum incursum, imminuta Principum potestate, Comitum crevisset auctoritas, ut ægre ab iis quibus præfuerant præfecturis amoveri possent filii ac hæredes. Quod tum primum sub Carolo C. obtinuisse ostendunt illius Capitularia tit. 43. sub finem cap. 3. [*] apud Carisiac. ann. 877.]: *Si Comes de isto regno obierit, cujus filius nobiscum sit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet de his qui eidem Comiti plus familiares et propinquiores fuerint, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus, et cum Episcopo in cujus parochia fuerit ipse Comitatus, ipsam Comitatum prævideat, usque dum nobis remittetur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, cum ministerialibus ipsius Comitatus et Episcopo in cujus parochia consistit, eundem Comitatum prævideat, donec ad nostram notitiam perveniat. Si vero filium non habuerit, filius noster cum cæteris fidelibus nostris ordinet, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus et Episcopo proprio ipsam Comitatum prævideat donec jussio nostra inde fiat. Et pro hoc ille non irascatur qui illum Comitatum præviderit, si eundem Comitatum alteri cui nobis placuerit dederimus, quam illi qui eum hactenus prævidit. Et cap. 10: Si aliquis ex fidelibus nostris post obitum nostrum Dei et nostro amore compunctus, sæculo renuntiare voluerit, et filium vel talem*

propinquum habuerit qui reipublice prodesse voluerit, suos honores, prout melius voluerit, et valeat placitare. Similia habentur cap. 9. Ex quibus patet non temere ademptas dignitates liberis ac propinquieribus Comitum hæredibus; ad quos, interveniente tamen Regum concessu, plerumque transmittuntur. Atque inde primam hæreditariam in Francia principatum fluxisse constat originem, qui sub secundæ Regum stirpis exitum, prostrata fere ac dilapsa Regia auctoritate, agnosci cæpere. Vide Consul 2.

COMES, apud Burgundos, nullus vocabatur, nisi is qui Ducis honorem possidebat, inquit Ditmarus lib. 7. pag. 92. Eadem habentur in Chronico Magdeburgensi MS. ex Bibl. S. Germani Paris. ann. 1014.

COMITES promiscue ac *Duces* sese inscripsisse Armoricæ Principes palam est, ut et interdum Normanniæ Dynastas. [De primis consule D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 138. et 139.] de postremis vero vide Hugonem Flavinianensem in Chronico pag. 184. 186. 191. Ordericum Vitalem et Ademaram non uno loco; Glabrum Rodulfum lib. 2. cap. 8. Gaufridum Malaterram lib. 1. cap. 40. Chronicon Fontanellense in Appendice cap. 3. Anonymum de Miracul. S. Fidis cap. 14. Adamum Bremensem cap. 91. Guibertum lib. 1. de Pignerib. Sanctor. cap. 4. § 1. Translat. S. Sulpitii apud Bollandum tom. 2. pag. 788. Miræum lib. 1. Diplom. Belgic. cap. 29. lib. 2. cap. 29. Chron. Rotomag. ann. 1025. 1043. Hemeræum in Augusta Viromand. ann. 1015. Spicilegium Acherian. tom. 2. pag. 671. 673. Hist. Monmorenciacam pag. 13. [Anecdota Marten. tom. 1. col. 154.] etc.

COMITUM etiam nomen interdum attributum legitur Advocatis Ecclesiarum Cathedralium, quod potissimum eruitur ex Charta Odonis Episcopi Tullensis ann. 1069. apud Hieronymum Vignerium in Familia Alsatica pag. 127. ex qua omnino decemur hosce Comites vassallos fuisse Episcoporum, ab iis institutos et depositos, et Advocatorum officio functos. Ejusmodi fuere Comites Cameracenses, et Virdunenses, quarum civitatum Episcopis ab Imperatoribus data est facultas eligendi *Comitem*, absque hæreditario jure, ut est in Charta Virdunensi, seu eligendi *Comitem* nude, ut in Charta Henrici Imp. pro Ertwino Episc. Camerac. ann. 1007. apud Colvernerium in Notis ad Baldricum. Neque, opinor, alii fuere Comites qui ratione Comitatum suorum Ecclesiarum et Episcoporum erant vassalli, de quibus alias.

COMITES, Centuriones qui centuriis et turnis militaribus præerant in exercitiis, dicti apud Græcos recentiores. Constantinus Porphyrogenit. lib. 1. de Them. cap. 1: Κόμητας, τοὺς τὴν στρατηγίαν. Leo in Tact. cap. 3. § 10: Κόμης δὲ ἐστὶν ὁ τοῦ ἐνὸς τάγματος, ἤτοι βάνδου ἀρχηγόμενος, Idem: Οἱ κόμητες, ἤγουν οἱ τῶν λεγομένων βάνδων ἀρχόντες. Idem Constantinus in Tact. pag. 9: Ομοίως ἕκαστον τάγμα ἴδιον βάνδων ἔχειν καὶ κόμητα ἔχειν φρόνιμον καὶ ἀνδρῶνον, συνάμενον πολεμῆν μετὰ τῆς ἰδίας γειρῆς. [*] Labb. Gloss. Verb. Jur.: Κόμης, ὁ μίας καθόρας ἄρχων, ᾧ καὶ ἑκατονταρχία ὑποτάσσονται.]

COMES, COMITUS, Italis *Comito*, *Quel che nelle gallee commanda alla ciurma*, Gallis *Comite*, Qui turmis ac copiis militaribus in navigiis præest. Leges Alfonsinæ part. 2. tit. 34. lege 4: *Comites*

son llamados otra manera, que son caballos de mar, so el Almirante, e assi cada uno dellos, ha poder de acabellar bien los de su navio. Otrrosi pueden judgar las contiendas que nascieren entre ellos, etc. Acta Alexandri III. PP. : *Comites Galearum cum pecunia quam ferebant, ad vestigia Præsulis accesserunt.* Factum initum inter Michaelem Palæologum Imperat. GP. et Genuensens ann. 1261. in Probationibus Historiæ nostræ Gallobyzant. pag. 12. : *Comites uniuscujusque Galeæ Perpera 6. et dimidium.* Infra : *Teneantur Admiratus, Comites et Naucleri dictarum Galearum, etc.* Eadem notione κόμης; apud Græcos occurrit non semel. Nicetas in Isaacio lib. 1. cap. 6. : *Οἱ τοῦ βασιλεῦσος στόλου κόμητες.* Vide Leonem in Naumach. Annam Comm. pag. 336. et alios a Rigaltio et Meursio citatos. [* Glossar. med. Græc. col. 697.] Δεύτερος κόμης, apud eamdem Annam pag. 290. qui post Protocomitem erat : πρωτοκόμης; vero Amiralio suberat.

COMITUS, Eadem notione. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 19. : *Comiti et Naucleri in magno numero necessarij sunt habendi.* Cap. 20. : *Indiget quælibet Galearum uno Comito.* Hinc emendandus Petrus de Vineis lib. 5. Epist. 78. : *Comati quarumdam galearum.* Legendum enim *Comiti galearum,* ut in Charta Caroli Regis Sicil. ann. 1274. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. pag. 180. [*Comitorum* meminert Ogerius Panis lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1219. Bartholom. Scriba lib. 6. ann. 1247. 1263. etc.]

COMITES, in Anglia, appellantur Ducum, ut Vicecomites, Comitum filii. Vide Thomam Smith de Republ. Anglor. cap. 17.

COMES ÆRARII. *Comites sacri ac privati ærarii,* in leg. un. Cod. Th. Qui a præbit. tiron. et eq. (11, 18.) id est, *Comites sacrarum et privatarum largitionum,* de quibus infra : qui *Comites utriusque Ærarii,* in leg. 2. C. Th. de Quæstor. (6, 9.) Dicuntur etiam *Comites Ærarii* nude. *Comites largitionum per dioceses,* in leg. 28. et 39. eodem Cod. de Appellat. (11, 30.)

COMITES ALANI, Una e Vexillationibus, quæ erant intra Italiam, in Notitia Imper. lib. 2. cap. 27. Erant autem ejusmodi Comites qui sub Magistris militum militabant, diversis cognominibus appellati: alii enim Comites Juniores, alii Seniores, alii Sagittarii, alii aliter dicebantur. Vide Henricum Valesium ad lib. 15. Ammiani.

COMES ANNONE, Cui cura incumberebat annonam in urbem transportandi: in Chron. Alexandr. pag. 894. : *Κόμης τοῦ ὀψαρίου.*

COMES AQUARUM et AQUATICUS, appellatur Robertus Frisus a Galberto in Vita S. Caroli Comitis Flandr. num. 110. quod Citeriorem Frisiam, quam expugnavat sub ann. 1070. Zelandiam, et vicinas regiones, quas aquæ undique alluunt, obtineret. Ita *Aquaticos Frisones,* vocat Baldricus Noviomensis lib. 3. cap. 22. Eigil Fuldenis in Vita S. Sturmii Abbat. : *Aguosa Fresonum arva.* Versificator hujusce ævi, apud Henricum Rebdorff. ann. 1247. de Frisia :

Frisia, sentina mundi, cui munda bovina
Est focus, urina laxiva, serumque vina.

Vide Jacobum Eyndium lib. 1. Chron. Zeland.

COMITES ARCHIATORUM *sacri Palatii,* de quibus est titulus in Cod. Theod. (6, 16.) ex Justiniano. (12, 13.) Ita apud

pellabantur ex Archiatri Palatinis i quibus Imperatores Comitibus dignitatem, interdum *primi ordinis,* interdum *secundi* pro merito concedebant, ut liquet ex lege un. hoc tit. Apud Gothos ea erat istius dignitatis prærogativa, ut illius sententia obortæ de re medica quæstiones dirimerentur. Senator lib. 6. Epist. 19. in formula ejusdem dignitatis : *Esto arbiter artis egregiæ, eorumque distingue conflictus, quos judicare solus solebat affectus.* Arcadii *ἰατροῦ καὶ κόμητος*; meminit Himerius Sophista pag. 71. Vide *Archiatri.*

COMES CAPELLÆ. Chartam Ludovici Regis Hungariæ ann. 1358. in Historia Cortusiorum lib. 11. cap. 12. ita subscribit : *Ladislaus Præpositus Calmensis Comes Capellæ nostræ.* Apud Bohemos Episc. Olomucenses, *Comites Capellæ regiæ* inscribuntur : de qua dignitate dissertationem instituit Bohuslaus Balbinus lib. 5. Epitome. Rer. Bohemicar. pag. 346.

COMES CASTRENSIS, Qui castrum a Principe feudi titulo possidet, ut ejus *Guardiam,* seu *Castaldiam* gerere debeat, Alemanni *Burggravius.* Petrus de Andio lib. 2. de Imperio German. cap. 12.

COMES CASTRI, in Gestis Innocentii III. PP. pag. 66. Vide *Castrensis,* post *Castrium.*

COMITES CATAPHRACTARII, Una e decem Vexillationibus Comitatusibus, quæ erant sub dispositione V. I. Magistri Militum per Orientem. Notit. Imp. lib. 1. cap. 46.

COMES CIVITATIS, Qui in civitate judicis munus implet, eique præest : cujus dignitatis formulam exhibent Senator lib. 6. cap. 22. 23. et Marculfus lib. 1. Form. 8. Sidonius lib. 7. Epist. 2. : *Summatibus deinceps, et tunc Comiti civitatis non minus opportunis quam frequentibus excubiis agnoscitur, etc.* Gregorius Turon. de Vitis Patrum : *Armentarius Comes, qui Lugdunensem urbem his diebus potestate judicaria gubernabat.* In Concilio Toletano XIII. subscribit *Valdericus Comes civitatis Toletanæ.*

COMES CIVITATIS. In Dalmatia et Croatia singulae civitates Prætores extraneos sub titulo *Priorum* eligebant, quos sæculis labentibus *comites* passim vocarent. Hi a Regibus confirmabantur, et cum iudice, qui ex ejusdem civitatis Nobilibus eligebatur, jus reddebant, cum fas non esset Comitibus soli sine iudicibus sententiam ferre, nec ipsorum ullo modo prævaleret opinio. Horum munus ut plurimum annuum erat, in Italia *Potestati* dicebantur. Vide Jo. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. cap. 12. lib. 4. cap. 5. 9. lib. 6. cap. 2.

COMITES CLIBANARII, Vexillatio Palatina, sic dicta, sub dispositione V. I. Magistri Militum Præsentalis, in Notit. Imp. lib. 1. cap. 31.

COMES COMITUM. Hunc titulum habuere Comites Loretelli in Regno Neapolitano sub Normannicis Regibus, qui interdum etiam *Palatini Comites Loretelli* inscripti leguntur, in variis tabulis laudatis in Notis ad Cinnamum pag. 455. ubi de eorum familia fuse satis egimus. Hanc autem dignitatem in Regno Siculo videntur obtinuisse, qualem apud Francos nostros Comites Campaniæ, apud Anglos Comites aliquot Palatini, apud Germanos Comites Palatini Rheni : et apud Reges Italiæ Comites Lomelli : quam quidem in Sicilia Comitis Palatini dignitatem habuit etiam, ni fallor, Henricus de Claramonte, qui in Charta anni 1412. apud

Ughellum tom. 1. pag. 268. *Admiralius Regni Siciliae et Comes Palatinus* inscribitur. Vide infra *Comes Palatinus,* et Ughellum tom. 6. pag. 868. 873. tom. 8. pag. 357. 359. 364.

COMITES COMMERCIORUM, Quorum munus erat, ne ultra civitates destinatas commercium cum Barbaris esset, neve privati illicitas species emerent, lege secunda Cod. Quæ res venire non poss. (4, 40.) et leg. ult. Cod. de Comm. (4, 63.) At ne illicitæ species ad Barbaros transferentur, *Curiosorum* munus erat, qui per littora et portus ad hoc dispositi erant. *Comites Commenciorum,* in Imperio Orientali sub dispositione Comitibus sacrarum largitionum plures recenset Notitia Imp. lib. 1. cap. 73. : *Per Orientem et Egyptum, per Mæsiam, Scythiam et Pontum* : in Occidente unicum per *Illyricum.*

COMITES SACRI CONSISTORII vel CONSISTORIANI, Qui sacro Augustorum Consistorio intererant, quorum dignitas magna primum fuit : adeo ut ad eam admissi tantum Præfecti Prætorio, Quæstores, Magistri officiorum, Comites sacrarum largitionum, etc. Postmodum ita appellati etiam *Comites ordinis primi,* de quibus mox. *Τῶ περιθέπτω κόμητι τοῦ θείου συνεδρίου,* in Concilio Calchedonensi Actor. 1. Vide Epistol. Anastasii Imp. ad Hormisdam PP. post Epist. 6. ejusdem Pontificis, Gruteri Inscript. pag. 438. 1. 1053. 10. Ambros. lib. 2. Epist. 13. Jacobum Gotofredum ad Codicem Th. dicto tit. (6, 12.) et ad leg. 2. eod. Cod. ad Legem Cornel. de Sicar. pag. 100. (num. 9. ad lib. 9. tit. 14. const. 3.) Salmasium ad Spartianum pag. 47. ubi plura de Consistorianis et Comitibus sacri Consistorii.

COMES CONTARIORUM, seu Præpositus militibus qui *Contis* utebantur, quæ *κονταρία* Græci nuperi appellant. Hos *κονταρίους* vocat Leo in Tact. cap. 12. n. 41. Passio S. Basilii Presbyteri n. 15 : *Καὶ ἐπέλευσεν κόμητα... Κονταρίων ἑροτομεῖν αὐτόν.*

COMES CORTIS, CURTIS. Vide *Cohortales.* Gloss. med. Græc. in *Κόρτη.*

COMES CUBICULARIORUM, Dignitas in Palatio Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in Concil. Toletano IX. et in Charta Cindesvinti Regis æræ 684. apud Anton. de Ypez in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2. *Comes Cubiculi,* in Concil. Toletano XIII.

COMES CURIÆ, in Decretis Andreæ Hungariæ Regis ann. 1222. § 6. qui *Comes Curialis,* in Charta Colomani Regis Hung. ann. 1111. apud Joan. Lucium lib. 3. de Regno Dalmat. cap. 4. et in Historia Salonitana Thomæ Archid. cap. 39. ubi inter Proceres Curiae Hungariæ recensetur. Hauserant, ut probabile est, Principes Hungari hanc dignitatem a Regibus Croatiae, in quorum Palatiis præcipuum locum obtinebat, ut constat ex Crescimiri Reg. Diplomate ann. 1067. apud eundem Lucium lib. 2. cap. 8. in quo subscribit *Boleslaus Curialis Comes.* Horum forte eadem fuit functio, quæ apud Germanos et Gallos Comitis Palatii.

COMES DISPOSITIONUM, Qui *Dispositionibus* Principis præerat, in Cod. Theod. (6, 26.) et Justin. (12, 19.) tit. *de Proximis : Comitibus dispositionum, cæterisque qui in sacris scriniis militant* : de qua dignitate copiose egerunt Pancirolus ad Notit. Imp. lib. 1. cap. 97. et Jac. Gotofredus ad d. titul. Cod. Theod. Vide *Dispositio.*

COMES DOMESTICORUM, Qui equitibus

vel peditibus Prætorianis, ita nuncupatis, de quibus suo loco, præerat. In Concilio Ephesino part. 1. cap. 35: *Candidianus* dicitur *religiosorum domesticorum Comes*, Κόμης τῶν καθοσωμένων ὁμοστικῶν. Ita in Concilio Calchedonensi Act. 1. Hac dignitate functi Diocletianus, ut auctor est Zonaras, et Aurelius Victor, Justinianus et Michael Balbus, antequam imperarent. Vide Epist. 37. Hormisdæ PP. Hujus mentionem agunt præterea Inscriptiones apud Grut. 192. 1. 412. 4. et apud Ægid. Gelenium in Sacro Coloniensi pag. 408. Notitia Imp. lib. 1. cap. 89. lib. 2. cap. 42. 43. Senator qui formulam exhibet lib. 8. Epist. 12. S. Augustinus Ep. 79. Ammianus lib. 14. 20. 26. 27. 31. Gregorius Turon. lib. 2. Hist. cap. 8. 9. Eginharti Annal. ann. 821. Anonymus in Gestis Constantini M. pag. 479.

COMES DOMESTICUS ORDINIS PRIMI, in veteri Inscript. apud Grut. 406. 1.

* COMES Domini Apostolici Farulfus ultimus inter proceres imperatori assidentes in judicio ann. 881. recensetur, apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 931. Vassallum ecclesiæ Romanæ intelligo.

COMES DOMORUM, dignitas cujus non semel mentio in Codice Theodosiano, et in Notitia Imperii. Hic autem præerat possessionibus seu prædiis ad Principem spectantibus. Vide Jacobum Gotofredum ad l. 2. Ch. Th. de Palatin. sacr. larg. (6, 30.) et Scholiastem Juliani Antecessor. cap. 82.

COMES ET DUX. Testamentum seu Charta Rudesindi Episcopi Dumtensis ære 930. apud Ant. de Yezep in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 5. subscribunt *Veremundus Princeps*, deinde *Episcopi* aliquot et *Abbates*, quos subsequuntur alii, singuli cum hoc titulo, *Comes et dux*, quorum postremus est *Meneonus Gavini nunc Comes nunc Dux*, postmodum nudi *Comites*, et alii.

COMES EQUORUM REGIORUM, τῶν βασιλικῶν ἵππων Κόμης, apud Pachymer. lib. 1. cap. 11. Vide *Comes stabuli*.

COMES EXCUBITORUM, Qui excubitoribus Principis præerat, apud Vigilium PP. Epist. 15. Gregorium M. lib. 1. Epist. 31. lib. 2. Ind. 11. Ep. 62. Joannem Biclariensem ann. 4. Justini, Theophanem pag. 229. in Chronico Alexandr. pag. 879. etc. in sexta Synodo Act. 1. fit mentio Anastasii τοῦ κόμητος τοῦ βασιλικοῦ ἔκκουβίτου. Vide *Excubitus* et *Excubitores*.

COMES FOEDERATORUM, apud Anastasium in Hist. Eccl. pag. 66. qui Theophani, Cedreno pag. 341. et aliis, κόμης τῶν φοιδεράτων. Τουρμαρχης τάγματος τῶν φοιδεράτων, Zonaræ pag. 104. Ἡγεμῶν τοῦ τῶν φοιδεράτων τάγματος, Scylitzæ pag. 487. qui præterea meminit τάγματος τῶν φοιδεράτων pag. 755; postmodum Ἐταιρειάρχης dictus. De Foederatorum cohorte in Palatio Principis militante dixi ad Annam Comnenam pag. 227. Vide infra in *Foederati*.

COMES FORENSIS. Statuta Ecclesiæ Lugdun. ann. 1251. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 71: *Statutum est, ut omnes Canonici in sua institutione jurent, quod servant Statuta et Consuetudines Ecclesiæ, et permutationem Comitatus forensis*. Ubi Comitatem forensensem non alium puto, quam Advocatum Ecclesiæ Lugdunensis. Advocatus Ecclesiæ Cathedralium *Comites* appellatos fuisse, paulo superius dictum est.

* Perperam de Advocato ecclesiæ Lugdunensis hæc explicantur: agitur enim de solemnibus permutatione facta inter

Comitem Forensensem et capitulum ejusdem ecclesiæ, quam refert Menester. in Hist. Lugdun.

COMES FORMARUM, Qui aquæductibus publicis instaurandis vel extruendis præfectus erat, in urbe Roma potissimum. Sub dispositione Præfecti urbis recensetur in Notitia Imp. lib. 2. cap. 7. *Ædilis formarum*, in lapide Neapolitano apud Capacium lib. 1. cap. ult. *Curator formarum*, Senatori lib. 7. Epist. 6. ubi hujus dignitatis formulam exhibet. Istius Magistratus meminit etiam Gregorius M. lib. 10. Epist. 22. Vide *Eorma*.

COMES FRANCIE. Vide *Comes Palatinus Franciæ*.

COMES GALEÆ, Galeæ præfectus. Marchisus lib. 5. Annal. Genuensium ad ann. 1220: *Qui ipsam et homines ejus a præfato Comite jam dictæ galeæ... redere nullatenus voluerunt*. Vide supra *Comes, Comitatus*.

COMES GALLIE. Vita S. Lupicini Abbat. Jurensis n. 8: *Vir quondam illustris Agrippinus sagacitate prædictus singulari, atque ob dignitatem militiæ sæcularis Comes Galliæ a Principe constitutus*. In Charta Caroli C. apud Joannem a Bosco in Vienna, *Odulfi Comitatus Galliarum* fit mentio.

COMES GILDONTIACI PATRIMONII, sub dispositione Comitatus rerum privatarum, in Notit. Imp. lib. 2. cap. 41. quod Gildo Comes in Africa possederat, qui cum esset utriusque militiæ Magister in eadem provincia, post Theodosii Magni decessum arrepta Tyrannide, a Fratre Mescelzere jussu Honorii profligatus et necatus est, ejusque bona publicata, quæ Gildonis patrimonium dicta sunt. Vide Pancirolum.

COMES HIRSUTUS, apud Anonymum de Fundat. Monasteriorum Germaniæ post Chronicum Montis Sereni pag. 277. et in Vita Balduini Lutsemburg. Episcop. Trevir. lib. 3. cap. 5. Idem qui *Comes Silvester*, de quo infra. *Georgius Hirsutus Comes* anno 1323. *Henricus, Georgius, Conradus, Rupertus Hirsuti Comites, Fridericus Silvestris Kirckpergæ, Joannes Silvestris Dunæ Comites*, apud Browerum lib. 17. Annal. Trevir. pag. 978. 986. 1. Edit. *Le Comte pelu*, in Chronico Flandriæ vernaculo pag. 34. 52. Gloss. Gr. Lat.: Δασύς, *hirsutus, pilosus*.

COMES HORREORUM, in l. un. Cod. de Pist. lib. 11. (16.) Pistrini Principis Curator.

COMITES ITALICIANI ET GALLICIANI, in l. un. Cod. Th. de Consularib. (6, 19.) sunt *Comites Largitionalium* titularum, reique tributariæ et thesaurorum per Præfecturam Prætorianam Italiæ et Galliarum, qui alias *Comites diocesæon*, vel *Comites largitionum per dioceses* dicuntur.

COMES LARGITIONUM COMITATENSIUM, ὁ τῶν κοιματησίων λαργιτιῶνων κόμης, in Epistola Petri Alexandrini apud Theodoritum lib. 14. cap. 22. id est, thesaurorum, qui in Comitatu Principis una cum ipso Comite versabantur. Erant enim et alii Imperatorum thesauri, in provinciis scilicet et urbibus singulis, de quibus in l. 3. Cod. Th. de Privileg. eor. qui in sacro palat. milit. (6, 35.) qui *Comites largitionum per dioceses* dicuntur in Not. Imp. lib. 1. cap. 73. et in leg. 3. Cod. Fin. regund. (3, 39.) Hinc *Largitionales Comitatus*, in leg. 6. Cod. Th. de Divers. offic. (8, 7.) dicuntur Officiales Comitatus largitionum Comitaten- sium.

COMES SACRARUM LARGITIONUM. Magno de Notis Juridicis: SCL. GM. *Sacrarum largitionum Comes*, Qui thesauris sacris ac publicis præerat et largitionibus Principis, quas ille Magistratibus, militibus et subditis erogabat. Mamertinus in Gratiarum actione: *Primum thesaurorum omnium mandata custodia et dispensatio largiendi. Erarii publici curator*, eidem Mamertino, sed maxime illius pecuniæ quæ ex Imperariis thesauris advecta erat, ἐπ' ᾧ τοὺς ἀριστέωντας ἐν ταῖς μάχαις τὰ προσήκοντα κομίζεσθαι γέρεα, ut loquitur Agathias lib. 3. unde et *Comes sacrarum remunerationum* interdum appellatus. Claudianus in Consul. Manlii Theodori:

Hinc sacræ mandantur opes, orbisque tributa.

Sed de hac dignitate passim Notitia Imperii, Codex Theod. et Justin. Senator lib. 6. Epist. 7. et alii Scriptores. Vide *Largitiones*.

COMES SACRARUM interdum nude dicitur legitur, ut apud Senatorem lib. 5. Epist. 40. lib. 8. Ep. 16. Acta Concillabuli Ephesini: Ἰωάννης κόμης τῶν σακρῶν, ubi perperam vetus Interpres *Comitem sacrensem* vertit. Alibi: Κόμης τῶν σακρῶν λαργιτιῶνων appellatur. Ita etiam in leg. 120. Cod. Th. de Decurion. (12, 1.) in Inscript. apud Gruter. 1036. 8. et in Historia S. Clementis I. PP.

COMES LARGITIONUM, nude. Magno de Notis: c. LARGN. *Comes Largitionum*. Ita porro sæpe etiam appellatur *Comes largitionum per dioceses*, id est, specialis, qui titulo Perfectissimi gaudebat, cum Comes sacrarum largitionum inter illustres militaret. Vide Gothofr. ad l. un. Cod. Th. de Consularibus. (6, 19.)

COMITES LARGITIONUM per omnes dioceses, in Notitia Imperii, qui in singulis Præfecturis Palatii, sacras largitiones administrabant, sub dispositione Comitatus sacrarum largitionum, cui respondebant. Ejusmodi fuit *Comes largitionum per Illyricum*, in eadem Notitia, etc.

COMES A LATERE. Vide *Comes Palatinus*.

COMES LEGUM, seu Professor in Jure. Epitaphium Rebuffi J. C. Magalonæ: *Orate pro Domino Jacobo Rebuffi legum Comite Monspelii, cujus anima in domino requiescat, qui obiit anno ab Incarnat. Dom. 1428. die 21. mensis Martii*.

COMES LIBER, ut *Fragipani, Ursini, etc. hoc est Zlunii, Blagai, etc.* Ita Sambucus in Gloss. ad leges Hungaricas, et Auctor de Statu Hungariæ.

COMITES LIMITUM vel LIMITANEI, Qui limitibus Imperii Romani præerant, et castris vel castellis in iis extructis. De his copiose egit Pancirolus in Notit. Imper. Orient. cap. 139. Sidonius Carm. 2:

.... Comitibus sed jure recepto,
Danubii ripas, et tractum Limitis ampli
Circuit, hortatur, disponit, discutit, armat.

Annales Eginharti ann. 826: *Ad Balde- ricum et Gerhostum Comites et Avarici Limitis custodes*. Infra: *Cum suis Optimatibus et Hispanici Limitis custodibus*.

COMES LITTORIS Saxonici per Britanniam, in Notitia Imp. Occident. cap. 72. cujus munus erat littus per opportuna loca præsidis ad Barbarorum latrocinia communiare. Cum autem Romani et Britannia cessissent, Vortigernus, qui maxime Britannæ parti cum imperio præfuit, Cantio Guorungum præfecit, id est, Prorogem: quo nesciente, hanc regionem (ut habent Neunius et Malmes-

buriensis,) statim Hengisto Saxoni, in gratiam Rowennæ ejus filiae, quam misere deperibat, gratis concessit. Hinc primum Saxonum in Britannia regnum constitutum, illis *Cantuaria-ric* dictum, quod post annos 320. Balredo ultimo Rege defuncto, in Occiduum Saxonum potestatem devenit, quibus ad Normannorum usque imperium paruit. Igitur contra hos Saxones Romani limitem Britannicum, qui supererat, servare, quibus Comitem præferant. Vide Cod. Th. (7, 16.) et Justin. (12, 44.) tit. *de Litorum et itinerum custodia*, Camdenum in Cantio, Pancirolum in Notit. Occident. cap. 72. Isaacum Pontanum in Disquisit. Hist. etc.

COMES MANSUARIORUM. Nithardus lib. 3. pag. 372: *Mandaverant etiam huc avunculus ejus, necnon et Gislebertus Comes Mansuariorum, etc.* Idem forte qui *Mansionarius* in Regum Francorum aula, de qua dignitate, suo loco: et

COMES MANSIONARI, in Annalibus Francor. Metens. ann. 895: *Cum in regnum reverteretur, Folconem Episcopum, et Adalungum Comitem sui Mansionarii ad Arnulfum cum exeniis a Carolo missis, venientes in media via offenderunt.*

COMITES MARCARUM, Idem cum Marchionibus. *Comites marcae Hispanicae*, apud Eginhartum in Annalib. ann. 822. *Aureolus Comes qui in confinio Hispaniae atque Galliae trans Pireneum... residebat*, apud eundem ann. 809. Annales Franc. Bertiniani ann. 799: *Wido Comes qui in marca Britanniae praesidebat*. Vide sub ann. 821. Hinc ejusmodi marcarum Praefecti promiscue *Comites* et *Marchiones* dicuntur.

COMES MARESCALLUS, in Anglia dicitur ex Comitibus qui Marescalli dignitate donabatur, cum non nisi *Comitibus* conferretur. Ita porro potissimum dicti *Comites Penbrochia*, quos et *Striguliae* vocant, quod quasi ex hereditaria successione hac dignitate donati fuerint. Tradit Matth. Paris ann. 1241. *Comitem Marescallum*, Gilbertum nempe *Penbrochia* Comitem, in hastiludio occubuisse. Et ann. 1245: *Comes Marescallus Walterus viam universae carnis ingressus est*. Adde pag. 432. Extincta vero prima Comitum *Penbrochiensium* stirpe, aliis Comitibus eadem dignitas collata. *Richardus II. Rex Angliae Thomam de Mowbray Comitem Nottinghamiae per Chartam suam dat. 12. Jan. ann. 9. Comitem Marescallum Angliae denuntiavit*. Liber feodalis scriptus anno 20. Edw. III: *Prior de Massingham tenet in magna Massingham quartam partem feodi Militis de Comite Marescallo*. Vide Thomam Walsing. pag. 327.

COMES MARITIMI TRACTUS, in Britannia, apud Ammianum lib. 37. *Custodes littorum*, in Chron. Normann. tom. 2. Hist. Franc. pag. 524. *Chronicon Moisiacense* ann. 814: *Disposuit et marchas suas undique: nam et praesidia posuit in littore maris, ubi necesse fuit*. Vide Annales Franc. Bertin. ann. 820.

COMITES MARITIMAE. Qui ad custodiendam *maritimam* deputati erant, ut est in Capitul. Caroli M. lib. 4. cap. 5. *Hariulfus* lib. 2. Chron. Centul. cap. 6: *Cui etiam ad augmentum Palatini honoris totius maritimae terrae Ducatus commissus est*. Lib. 3. cap. 9: *Ejusdem Regis Caroli... dono et prece Comitatum maritimae provinciae suscepit*. Adde cap. 10. Vide eundem in Vita Angilberti cap. 1. § 3. *Custodia maritima* apud Eginhardum Ep. 22. et in Capitul. Caroli Cal. tit. 13. cap. 2. [*** ap. Attinac. ann. 854.] Annales

Francor. Bertiniani ann. 800: *Littus Oceani Gallici perlustravit, et in ipso mari, quod piratis infestum erat, classem instituit, praesidia disposuit, pascha in Centulo apud S. Richarium celebravit*. His suberant *Vicecomites*, qui *Maritimae*, pariter appellabantur: ut est in veteribus Chartis ii quos hodie *Vicomtes de Mareannes*, in Santonibus dicimus.

COMES METALLORUM per *Illyricum*, sub dispositione Comitis sacrarum largitionum, in Notitia Imperii cap. 73. qui ex auro in metallis invento portionem Principum debitam exigebat, in fluminibus etiam, vel fodinibus aurum legentes. Vide leg. 1. C. de Metallar. (1, 7.) et leg. 7. et 8. Cod. Th. eod. tit. (10, 19.)

COMES DE MILITIA, Dux, Tribunus militum, tom. 3. novæ Gall. Chr. col. 490: *Adalardus filius Henrici Comitis de militia Caroli Magni, etc.*

COMES ET MAGISTER UTRIVSQUE MILITIAE, in veteri Inscriptione.

COMES NOTARIORUM, Dignitas in aula Regum Gothicorum Hispaniae, cujus mentio in Concilio Toletano VIII. IX. et XIII. et in Charta Cindasuinthi Regis aëre 684. apud Anton. de Yopez in Chronico Ordin. S. Benedicti tom. 2. Praecipuus forte inter Notarios, et idem qui *Primicerius Notariorum*.

COMES NOVELLUS dictus Bertrandus de Balcio Comes Montiscaveosi et Andriae, *Il Conte novello*, apud Joann. Villaneum lib. 9. cap. 72. etc. Albertus Argentin. ann. 1345: *Socer autem praedicti Humberti, quem uxor ejus clam receperat, Comes Novellus a nojitate est dictus*.

COMES NUMERI, seu cohortis, eidem praefectus. Simeon Metaphrastes in Martyrio S. Georgii n. 2: *Καλῶς ὁν ἐκπονηθεὶς τὰ πόλεμια, Κόμης τῶν Νομῆρου τῶν Ἀνικώρων ἐπιφανῆς προχειρίζεται*. Vide Anonymum in Miraculis ejusdem sancti Georgii ex Biblioth. Ambrosiana num. 9.

COMES OBSEQUII, Qui *Obsequio* et comitatu Imperatoris praerat. Epistola 1. Gregorii II. PP. septimae Synodo praefixa: *Nezeucias, qui tum Comes obsequii ejus erat, in peccato suo interit*. Ubi Interpres Graecus, *κόμης τῆς πομπῆς αὐτοῦ*. Et Epist. 2: *Si quis a te purpuram... abstulerit et regii obsequii ordines: τὰς τάξεις τῶν πομπῶν*. Meminit praeterea eadem septima Synodus Petronae *Κόμητος τοῦ θεοφυλάκτου βασιλικῶν ὀφείων*. In sexta Synodo, Act. 1. fit mentio *Nicetae Κόμητος τοῦ βασιλικῶν ὀφείων, καὶ ὑποστρατηγῶς Θράκης*. Habetur in Diurno Romano cap. 1. num. 4. formula Epistolae seu superscriptionis *ad Comitem Imperialis obsequii et Exarchum*: ubi non intelligitur quis Palatii Comes, ut censuit Editor. Vide *Obsequium*.

COMES OFFICIORUM. *ὀφφικίων Κόμης*, in Clementina Epitome de Gestis sancti Petri cap. 164. qui *Κόμης τῶν θείων ὀφφικίων*, in Martyrio sancti Clementis cap. 15. apud eruditissimum et amicissimum Joannem Bapt. Cotelierum: nescio an alius a *Magistro officiorum*: de qua dignitate suo loco. Lex 2. Cod. Th. de Metallis (10, 19.) inscribitur *ad Rufinum Comitem officiorum*: sed Jacob. Gotofredus *Comitem Orientis* scribendum censet.

COMES ORDINIS PRIMI. Cujacius et alii observant Comitum gradus in Palatio primum distinctisse Constantinum M. quod ex Eusebio in Vita ejusdem Constantini lib. 4. cap. 1. colligunt, quod ante Constantinum nulla Comitum ejusmodi mentio occurrat. At longe ante

Constantinum Comitum hanc obtinuisse contendit Henricus Valesius ad Eusebium. In tres autem gradus divisi isti Palatini Comites, quorum primus *Comitum ordinis primi* dictus est. Magno de Notis: C. O. P. *Comites ordinis primi*. Porro Comitibus primi praerogativa gaudebant praecipui ex Magistratibus Palatinis, de quibus in Codice Theod. lib. 6. tit. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 20. 21. et in antiquis Inscript. apud Gruterum 347. 8. 406. 1. et apud Sirmundum in Notis ad Sidon. Carm. 9. Horum alii *Comites ordinis primi intra Palatium* dicebantur, qui scilicet in Palatio militabant, ut in aliis Inscript. apud eundem Gruter. 331. 1. 363. 2. 407. 8. 493. 5. 1094. 6. vel *Comites ordinis primi in Consistorio*, apud eundem 438. 1. 465. 8. Ea enim Comitum ordinis primi fuit praerogativa, ut iis Consistorium Principis ingredi fas esset, si vocarentur, ut est apud Senatorem in formula *Comitivae primi ordinis*, lib. 6. Epist. 12. Vide eundem lib. 2. Epist. 28. lib. 6. Epist. 13. et Salsmasium ad Pollion. pag. 307.

COMITUM ORDINIS SECUNDI mentio est in leg. 2. Cod. Th. de Comitibus rei milit. (6, 14.) leg. 27. 18. de Proxim. Com. dispo. (6, 26.) leg. 8. de Agent. in reb. (6, 27.) et apud Gruterum 361. 1. 363. 2. et 438. 1. EX quibus colligitur Comitum ordinis secundi gradum fuisse ad Comitum primi. Vide Senatorem lib. 7. Ep. 26.

COMITUM denique ORDINIS TERTII mentio est in leg. 127. Cod. Th. de Decur. (12, 1.) leg. 9. et 20. de Suariis, (14, 4.) et leg. 17. de Proxim. Comit. dispo. (6, 26.) Idem videntur qui *Comites minores et inferiores*, in quorum numero erant Tribuni, dicuntur in leg. 2. Cod. Th. Ne Comitib. et Tribun. lav. praesentur. (7, 11.) Gloss. Graec. Lat. *Κόμης, ἦτοι τριβόνος*.

COMES ORIENTIS, sub cujus dispositione erant Orientis provinciae, quas Marcellinus lib. 14. et Notitia Imperii lib. 1. cap. 1. recensent, ut auctor est Zozimus lib. 5. unde hanc dignitatem *μεζονα ἀρχὴν* vocat Libanius. Magno de Notis: COM. OR. *Comes orientis*. Hujus dignitatis non semel meminit idem Ammianus, Notitia Imperii lib. 1. cap. 104. S. Ambrosius Epist. 17. etc.

COMES ὀψαρίου, seu obsoniorum, qui eorum curam gerebat, in Chronico Alex. pag. 894. Vide *Comes Annonae*. [Alias ὀψάριον Graecis recentioribus *Piscem* sonat.]

COMES PAGI, id est provinciae, vel civitatis, apud Lupum Ferrariensem Epist. 24. Ratpertum Monachum de Casib. S. Galli cap. 1. et in Capitulis Caroli Mag. lib. 6. cap. 100. [*** 101.] in Fragment. Capitular. edit. a Stephano Baluzio cap. 8. etc. Additio 4. Ludovici Imp. ad Capitula Caroli M. cap. 79: *Comites autem reddant rationem de eorum pagensibus, etc.* Vide Marculum lib. 1. Form. 8. [et Grotig. de Antiquitate Reipublicae Bavaricae pag. xxxi.]

COMITES PALATINI, generatim dicti, Qui in Palatiis Regum militabant, seu qui in eorum erant obsequio, quos vulgo nude *Palatinos* alii nuncupant. *Comites a latere* appellantur a Jona in Vita S. Columbani cap. 28: *Is Virum Dei summo gaudio excepit, seque curaturum ait, ut ad Theodeberti aulam perveniat, nec opus esse aliis a Regis latere Comitibus*. Chronicon Moriniacense lib. 2. pag. 366: *In curia Amaurici de Monteforti, post Palatinos Comites in Provincia ista viri excell-*

lentissimi. Vide *Palatinus*. Sed præ cæteris

COMITES PALATINI appellati, qui in Regum Palatiis *Juris auctoritate* iudicium officio fungebantur, ut est apud Joannem Sarisber. Ep. 263. Illud autem sic describitur ab Hincmaro Opusc. de ordine et offic. Palatii cap. 21: *Comitis Palatii inter cætera pene innumerabilia, in hoc maxime sollicitudo erat, ut omnes legales quæ alibi ortæ propter æquitatis iudicium Palatium aggrediebantur, juste ac rationabiliter determinaret, seu perverse judicata ad æquitatis tramitem reduceret, etc.* Cognoscebant igitur Comites Palatini de causis omnibus quæ nullo medio ad Palatium devolvebantur, quæ quidem *Palatinæ* inde appellantur in Capitulis Caroli M. ann. 797. cap. 4. et alibi passim. Walafridus Strabo lib. de Reb. Eccl. cap. 31: *Quemadmodum sunt in Palatiis Præceptores vel Comites Palatii, qui secularium causas ventilant: ita sunt et illi quos Capellanos Franci appellant, Clericorum causas prælati.* Ut porro causas ad Palatium pleno jure cuivis licitum fuerit adducere, satis colligitur ex Lege Longob. lib. 2. tit. 52. § 23. tit. 55. § 20. [*] Lothar. I. 64. Carol. M. 23.] Cap. Caroli M. lib. 3. cap. 59. etc. Vide præterea Capitulare 2. Ludov. Pii ann. 819. cap. 4.

Cognoscebant præterea de *Causis reipublicæ*, seu *publicis*, id est, quæ Regem spectabant, aut Regiam dignitatem, vel publicam utilitatem, uti pluribus probatum in Dissertat. 14. ad Joinvillam, ubi de Comitibus Palatii fuse satis disseruimus.

Erant denique certæ causæ, quæ ex Principum privilegiis solum Comitem Palatinum spectabant. Charta Pipini Regis Aquitaniæ pro Ecclesia S. Juliani Brivatensis ann. 835: *Licet eis qualemcumque sibi sua sponte elegerint advocatum habere, ipsamque advocatum nemo præsumat temerario ausu distringere, vel in tortum mittere: sed nostro coram Comite Palatii Ecclesiam prælibati Martyris videlicet S. Juliani absque alicujus inquietudine vel morarum dilacione liceat inquirere.* Capitulare Ludovici Pii Imp. de Monasterio S. Crucis Pictaviensi cap. 3: *Ut res Monasterii quas modo habent, non prius ab ullo auferatur, quam aut ante Domnum Pipinum, aut ante Comitem Palatii illius, præfata ratio reddatur.*

Sedebant autem Comites Palatini in Palatio cum Assessoribus, quos *Scabinos Palatii* vocat Chronicon S. Vincentii de Vulturno. Hinc legimus apud Monachum Sangallensem, *Comitem Palatii in medio Procerum suorum concionantem.* Vita S. Præjecti: *Ad Palatium properat, et ut mos est, apud Regis aulam, in loco ubi causæ ventilantur, introiit.* Vita S. Pharonis cap. 79: *Dum leges publice, quæ quotidie discutiebantur ipso in palatio, multos constringerent ad secularia judicia.*

Interdum et sæpe Reges ipsi Palatinis istis placitis intererant, cum ipso Comite Palatii, ac causis dijudicabant. Cujus moris exempla aliquot in eadem Dissertatione indicavimus, aliudque exstat apud Ughellum tom. 1. part. 2. pag. 337. quibus addere hoc loco lubet identidem Reges ipsos ac Principes subditis suis jus dixisse. Fortunatus lib. 6. Poem. 4. de Chariberto Rege:

Si veniant aliquæ variato murmure causæ,
Pondera mox legum Regis ab ore fluunt.
Quamvis confusas referant certamina voces,
Nodosæ litis solvere fila potes, etc.

Capitulare 3. Ludovici Pii cap. 3: *Sciatis ob hanc causam nos velle per singulas hebdomadas uno die in Palatio nostro ad causas audiendas sedere: ut per hunc aut illum Comitem et providentia Missorum, et obedientia populi manifestius appareat.* Adde cap. 14. Capitul. Wormatiense ann. 829. cap. 14. Addit. IV. Capit. cap. 83. al. 115. et Concilium Parisiense VI. lib. 2. cap. 3. etc. Ut porro inter tertiæ stirpis Reges sanctus Ludovicus populis sibi subditis ad portam Palatii jura dixerit, fuse ostendimus in Dissert. 2. ad Joinvillam. His autem addam quæ in hanc sententiam habentur in secunda Curia Generali Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. M. Febr. ann. 1299: *Item quod nos et successores nostri in quacumque civitate vel villa terræ nostræ erimus, qualibet hebdomada in Die Veneris teneamus personaliter audientiam gentibus nostris pro tenendo jure ipsorum de eo quod coram nobis exposuerint. Et si in die Veneris non possemus intendere, quod in prædictis intendamus et faciamus die crastina.* Adde Foros Aragonenses pag. 15. Edit. 1624.

Neque tantum in Palatio jus dixerit Comites Palatini, sed etiam in provinciis. Auctis enim et longius productis Regni ac Imperii finibus, quo subditorum levaretur labor, ac eorum impensis parceretur, mittebantur subinde Comites Palatii, qui supremo jure *Justitias*, ut tunc loquebantur, *facerent*, et causas, quas ab iis dirimi ac judicari necesse erat, terminarent. Nullis quippe, ait Theodoricus apud Senatorem lib. 4. Ep. 40. necessitatem longinquitatis imponebant Reges nostri, nisi qui suis hoc commodis expedire cognoscebant. Hinc sæpe legimus missos in Italiam Comites Palatinos, *ad justitias faciendas.* Vide Ughellum tom. 1. part. 2. pag. 337. Neque tamen iis fas erat *Potentiorum causas sine Regia jussione finire, sed tantum pauperum, et minus potentum*, ut est in Lege Longob. lib. 2. tit. 45. § 1. [*] Carol. M. 43.] in Capitul. 3. ann. 812. cap. 2. et lib. 3. Capitul. cap. 7. Ejusmodi autem Comites Palatini postmodum in singulis majoribus provinciis constituti ad Imperatoribus, qui vice Regia supremo jure causas dirimerent, præsertim apud Alemannos. Speculum Saxonicum l. 3. art. 35: *Quælibet provincia terræ Theutonice habet suum Palansgravinatum, (i. Comitatum Palatinum) Saxoniam, Bavariam, et Franconiam.*

COMITUM PALATINORUM in *Bajovaria* mentio est apud Conradum Uspersgens. ann. 1102. in Vita et Translatione S. Domitiani. Ducis Carinthiæ n. 3. in Speculo Saxon. lib. 3. art. 53. § 1. Vide Dissert. ad Joinvill. pag. 231.

COMITES PALATINI in *Saxonia*, non semel etiam occurrunt, quorum Genealogiam contexuit Reineccius in Appendice ad Witikindum de quibus etiam copiose liber de Fundatione Monasterii Gozeensis.

COMITES PALATINI ad *Rhenum* in Franconia notiores sunt, quam ut de iis dici quidquam debeat. [De his inter alios plura Tolnerus in Hist. Palatinat.] COMITES PALATINI in *Lusatia*, habentur apud Lambertum Schaffnaburg. ann. 1057.

Comitem Palatinum Ottonem filium in Burgundiæ Comitatu insituisse Fridericum I. auctor est Goltus lib. 2. Rerum Sequan. cap. 37. Ita in Anglia hanc dignitatem aliquot Comitibus attributam infra docemus.

Jam vero Comitum Palatinorum

summa erat auctoritas, ut qui vice sacra judicarent, et supremo jure. Chronicon Mauriniacense pag. 365. de Theobaldo Comite Campaniæ: *Qui Comes Palatinus, et infra Franciam secundus a Rege, etc.* Charta Caroli M. apud Ughellum tom. 2. Italiæ sacræ pag. 187. 188: *Hujus nostræ confirmationis pagina concedimus ejusdem Episcopi Misso vel Vice-domino, ut sit noster Missus, et habeat potestatem deliberandi atque adjudicandi tanquam nostri Comes Palatii.* Adde pag. 203. et tom. 4. pag. 900. Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 522: *Quid loquar de Odone Bajocasino Præsule, qui Consul Palatinus erat, et ubique cunctis Angliæ habitatoribus formidabilis erat, ac veluti secundus Rex passim jura dabat? principatum super omnes Comites et regni optimates habuit, et cum thesauris Cantiam possedit, etc.* Regalem habere potestatem in omnibus dicuntur, apud Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 8. § 4. et in veteri Constitutione, quam edidit Goldastus, Comes Palatinus refertur adeo amplam potestatem, *jurisdictionem et auctoritatem habere, ut dempta Regia dignitate, nullus omnino justitiorum ampliore, sed neque parem habeat.* Ex eo etiam forte Comitis Palatini dignitas *Monarchia Palatii* appellatur. Liber de Fundatione Gozeensis Monasterii ann. 1153. de Dedone Comite Palatino Saxoniam: *Unde in expeditione Hungarica per Regem Henricum in anno Incarnationis Domini 1040. facta, quia cunctis virtute militari se prætulit, primus stirpis suæ Monarchiam Palatii a Rege promeruit.* Mox: *Eo defuncto, quia filium legitimum non habuit, Monarchiam Palatii Dominus Fridericus Germanus ejus a Rege suscepit.*

COMITES PALATINOS habuit Francia nostra, ut pluribus docuimus in eadem Dissertat. 14. ad Joinvillam, ab ipsis Regum nostrorum incunabulis, qui in eorum Palatiis, causis publicis præstant, easque dijudicabant. Idque probavimus potissimum ex eorum serie, quam hoc loco iterum describi haud gravate, ni fallor, feret eruditus lector, cum rem præsertim haud adeo tritam Scripturum auctoritate firmari intersit. Hæce itaque dignitate insigniti occurrunt *Gucilio*, sub Sigiberto Rege Austrasiæ, apud Gregor. Turon. lib. 5. cap. 19. *Trudulfus* et *Romulfus*, sub Childeberto, apud eundem lib. 9. cap. 12. 30. *Tacilo*, sub Dagoberto I. in Gest. Dagob. Regis cap. 37. S. *Wandregisilus*, sub eodem Dagob. *Comes Palatii*, in Vita MS. S. Godonis Monachi, *Comes Palatinus* indigitatur in illius Vita, in Chronico Malleacensi et apud Molanum, ut et *Badefridus*, pater sanctæ Austrebertæ, in Vita ejusdem Sanctæ cap. 1. num. 4. *Aigulfus*, sub Clodoveo II. in ejusdem Regis Diplomate pro Monasterio Sandionysiano. *Berthorius*, sub eodem Clodoveo, in Chron. Fredeg. cap. 90. *Rigobertus* S. Bertæ parens, sub Chlotario III. in Tabulis Mon. S. Benigni. *Marso*, sub Clodoveo III. in Placito quod habetur tom. 2. sæculi 3. SS. Ord. S. Bened. pag. 617. *Warno*, sub eodem Clodoveo et Chilperico ibid. pag. 618. 622. *Andramnus* sub eodem Clodoveo, ibid. pag. 619. *Chrodebertus*, sub Theodorico II. in Vita S. Leodegarii cap. 14. qui idem videtur qui *Chunrodebaldis* nominatur apud Doubletum et Miramontium. Denique *Temulfus*, sub Childeberto II. apud Gregor. Turon. lib. 4. de Mirac. Sancti Martini cap. 6. Alios præterea Comites Palatii Francici sub prima Regum stirpe

memorant veteres chartæ, apud eruditum Mabillonium in libris de Re Diplomatica, *Dructoaldum* scilicet sub Theoderico, pag. 470. *Hociobertum*, *Ghislemarum*, *Berthoaldum*, *Sigofridum* [*Beronem*] et *Grimberchtum* sub Childeberto, pag. 478. 480. 482. 483. *Waningum* sub Chlodoveo Jun. pag. 378. *Ansoaldum*, *Arnorem*, *Marsonem*, et *Audramnum* sub Chlodoveo III. pag. 117. [ubi etiam probat adversus Conringium duos pluresve sub prima et secunda Francia stirpe nonnumquam fuisse *Comites Palatii*.]

Sub secunda Regum stirpe recensentur hocce titulo donati complures, atque in iis *Wicbertus*, sub Pipino, apud Doubletum pag. 693. *Anselmus*, qui subscribit testamentum Fulradi Abbatis S. Dionysii ann. 778. *Voradus* seu *Vordinus*, et *Treautus*, sub Carolo Mag. apud Eginhardum. *Ragonfredus* sub Ludovico Pio ann. 817. in ejusdem Charta apud Stephan. Baluzium in Appendice ad Capitulum n. 34. nescio an idem qui *Reginerus* dicitur in Vita ejusdem Imp. eodem ann. 817. qui etiam *Ragenarius* vocatur in Vita Aldrici Episc. Cenom. cum quo eandem dignitatem obtinebat *Fulco*, ut est in pag. 125. 130. 172. *Bernardus*, sub eodem Ludovico, in veteri Charta, ann. 819. *Ranulfus* sub eod. Imp. in eadem Vita Aldrici pag. 171. *Adhalarus*, sub eodem Principe, apud Eginhardum ann. 822. 823. 824. cui successere sub eodem Imp. *Bertricus*, de quo idem Scriptor, *Morhardus*, cujus meminit Theganus cap. 45. *Gebuinus* et *Ruodbertus*, apud eundem Eginhard. Epist. 9. *Ansfrius*, sub Lothario, in Notit. Eccl. Belg. cap. 32. *Hucboldus*, sub Lothario et Ludovico, apud Ughell. tom. 3. pag. 35. 43. [*Heribaldus* Ludovico II. imperante in optimæ notæ Chartario Casauriensi MS.] *Rudolfus*, sub Ludovico IV. in Annal. Franc. Fuld. ann. 857. *Adhalarus*, sub Carolo Calvo, in Capitulum Caroli C. tit. 43. [ap. Carisiacum ann. 877.] *Bodradus*, ibidem. *Hilmeradus*, in Chron. Fontanell. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 559. et Steph. Baluzium in Append. ad Capit. n. 59. *Boso*, apud Camusat. in Antiq. Trecens. pag. 85. et in Tabul. Dervensi *Fulco*, apud Floodard. lib. 3. Hist. Rem. cap. 26. eadem dignitatem obtinere sub eodem Carolo : qui quidem Fulco in Tabulario sancti Dionysii dicitur obiisse istud munus Kl. April. anno 22. regni Caroli : fuit postmodum Archiepiscopus Rotomagensis : *Elduinus*, sub Odone, *Guido*, sub Carolo Simplice, in Tabulario Aremarensi, *Robertus*, sub Rodulfo, in Chron. S. Benigni pag. 426. *Ragenarius*, sub Ludovico IV. in Pancharta nigra S. Martini Turon. denique *Heribertus* III. Viromandensis et Trecensis Comes, sub Lothario, apud Camusatam pag. 86.

Habere etiam tertiæ stirpis Reges Francici suos Comites Palatinos. Nam *Hugo Bellovacensis*, hac dignitate donatus legitur sub Roberto apud Glabrum Rodulf. lib. 3. cap. 2. quam etiam sibi asseruere Comites Tolosani aliquot, atque in iis *Poncicus*, *Willelmus*, et *Raymundus Sanctegidianus*, ut ex eorum Diplomatum et monetis probavimus. Sed hanc præsertim retinere, ab Heriberto, ut probabile est sibi delatam, et jure quodam hæreditario devolutam, cæteri Comites Campaniæ et Blesenses. Nam in Charta Rodulphi Regis Franc. ann. 924. in Probat. Hist. Blesensis idem Rex *Theobaldum inelytum Comitem Palatii* vocat, in Tabulis Abbatum Vallis Secretæ, *Odo Francorum Comes*, apud

Sammarthanos in Gallia Christ. Idem in Charta foundationis Ecclesiæ S. Martini Sparnacensis ann. 1032. *Odo Comes Palatinus Francorum Regis*, tom. 13. Spicileg. Acheriani pag. 282. *Theobaldus* III. in Charta originali ex Tabulario Ecclesiæ Carnotensis ann. 1083. sic inscribitur : *Ego Theobaldus Palatii Comes, etc. Theobaldus* IV. Stephani Comitis filius in Diplomate ann. 1147. *Gloriosus Francorum regni Comes Palatinus*, et *Henricus* I. in Necrologio S. Martini Trecensis, ut prodit Camusat, *Comes Palatinus Gallie* inscribuntur. Idem *Theobaldus* IV. in Chronico Mauriniacensi lib. 2. *Comes Palatinus, et intra Franciam secundum a Rege* indigitatur. Interdum suppresso et omissio Palatini vocabulo, *Comites*, se *Franciæ*, aut *Francorum* dixerunt. Ita *Heribertus* Viromandensis et Trecensis Comes, quem Lotharius Rex *Comitem Palatii sui* appellat in Charta quæ est in Tabulario Dervensi Monast. in alia ann. 27. ejusdem Regis in eodem Tabulario *Francorum Comes inelytus*, et in Tabulis ann. 969. ab eodem Camusato descriptis, *Gloriosus Francorum Comes* vocatur. *Eudo* apud Wipponem in Vita Conradi Salici ann. 1036. *Odo de Francia*, apud Wiberum in Vita Leonis IX. PP. cap. 14. *Vicinæ Commarchiæ Francorum Comes* in Tabulario Aganonis Carnot. *Comes Palatii* denique in Diplomate pro Abbatia S. Germani Paris. *Comes quarundam provinciarum Gallie scilicet et Franciæ* inscribitur. *Theobaldus* III. Campaniæ et Stephanus Meldensium Comites, fratres, *Gratia Dei Francorum Comites* sese appellant in Tabulario Ecclesiæ Ambianensis. Idem *Theobaldus Comes Palatii*, in Charta Henrici Reg. in Tabul. Carnot. *Comes Blesensis, et Regni Francorum Procurator*, apud Rogerum Hovedenum pag. 524. et in Charta ann. 1076. apud virum doctissimum Joan. Mabillonium tom. 5. Vitar. SS. Ord. S. Benedicti pag. 761. *Comes Franciæ Palatinus*, in Diplomate quod habetur tom. 6. Spicilegii Acheriani pag. 449. et in Tabulario Burgulienensi fol. 37. *Francorum Comes, et Comes Franciæ* vocatur, quo postremo titulo donatur *Stephanus* Comes Blesensis et Carnotensis, cui tanquam primogenito Palatina dignitas competeat, apud Hugonem Flaviniac. in Chron. ann. 1095. Notkerum in Translat. S. Basoli cap. 155. et apud Annam Comnenam lib. 11. Alexiad. pag. 324. cui *Κόμης Φραγκίας* dicitur. Denique *Henricus* Comes Campaniæ in Charta data in Hierusalem ann. 1179. pro Ecclesia Ebronensi, *Franciæ Comes Palatinus* pariter indigitatur. Legitur illa in Adversariis Duchesnianis. Observandum etiam ex Meiero ann. 863. Comites Flandriæ interdum sese *Comites Francorum et Franciæ* inscripsisse. Comitis Palatini titulum Balduino Comiti tribuit *Willelmus Brito* in Philip. :

Et Balduinus honoris
Jure Palatini clarus, prævisque superbus.

Et in Miraculis S. Agili lib. 1. cap. 17. apud eruditum Mabillonium, eadem Palatini Comitis dignitas Comiti Flandriæ adscribitur. Sed vereor ne his locis *Comites Palatini* appellentur, quod *Pares Franciæ* fuerint, quemadmodum *Matthæus* Paris ann. 1249. ait *Episcopum Noviomensem fuisse Comitem Palatinum, et unum de duodecim Paribus Franciæ* ; vel certe quivis Comites Regum vassalli. Chronic. MS. S. Stephani Lemovic. : *Ann. 1137. 5. Id. April... obiit*

Willelmus Palatinus Comes Pictaviensis ultimus Dux Aquitanorum. Habetur in Tabulario S. Florentii veteris Andegavens. Charta Gaufridi Comitis Andegav. ann. 1062. cujus initium ita concipitur : *In nomine Domini, notum facere volumus. Ego Gaufridus ipsius gratia non pauci populi sui Princeps, et Francorum Regis Comes, etc.* [*² In Appendice Glosar. med. Græc. hæc ut ex Tabulario S. Florentii Salmuriensis scripta sunt, ibique notatum Gaufridum esse Martellum Andegavensem comitem.]

* Chartul. Guill. abbat. S. Germ. Prat. fol. 203. r. col. 2. : *Ego Odo Comes quarundam provinciarum Gallie scilicet et Franciæ, etc.* Quem titulum jure quodam hæreditario sibi assumere Comites Campaniæ et Blesenses, ut passim legere est. Charta ann. 1242. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. : *Nos Thiebaus par la grace de Dieu rois de Navarre, de Champagne et de Brie Cuens Palais*. Alibi : *Cuens Palazins*.

COMITES PALATINOS habuere præter Reges Aquitaniæ ex Familia Franca, ut colligitur ex Capitulari Ludovici Pii pro Monasterio S. Crucis Pictavensis cap. 3. ut et Burgundiæ Reges. Habetur enim in Tabulario Cluniacensi Charta Chunradi Regis ann. 6. ubi præsens fuisse dicitur *Odolricus Comes Palatii*.

* COMES PALATINUS *Burgundiæ*, Otho comes Attrebatensis et Mathildis ejus uxor comitissa Attrebatensis et *Burgundiæ Palatina* inscribuntur, in Lit. ann. 1293.

COMITES PALATINI in Anglia quatuor recensentur a Cowello lib. 2. tit. 2. § 7. Lancastrensis, Dunelmensis, Cestrensis, et Eliensis. Primus autem hanc dignitatem obtinuit Cestrensis, quam *Willelmus* Nothus Hugoni ex sorore nepoti concessit. Comitatum enim Cestriæ ei dedit *adeo liberum ad gladium suum, sicut ipse Rex totam tenebat Angliam ad coronam suam*. Quibus verbis dignitas Palatinatus innuitur, cujus auctoritas Regiæ æquiparatur, ut supra annotavimus. *Cestrensis Palatini Comitis* meminit præterea *Matthæus* Paris ann. 1236. ubi illius insignem adeo fuisse dignitatem scribit, ut *Regem, si oberret, de jure potestatem habeat cohibendi*. Vide *Matth. Westmonast.* pag. 394. 2. Edit. et *Monasticum Anglic.* tom. 2. pag. 187. Eadem postmodum dignitatem Lancastrensi Comitatu adjunxit *Edwardus* III. Vide *Sarisber.* in *Policratico* lib. 6. cap. 16. et *Willelmum* Stanford. lib. 2. de *Placitis Coronæ* cap. 27. *Ordericus Vitalis* lib. 8. pag. 666. *Odonem* Bajocensem *Episcopum*, *Guillelmi* Nothi fratrem uterinum, *Palatinum Cantie Consulem* fuisse ait. Præterea in Statuto ann. 33. *Henrici* VIII. cap. 10. mentio occurrit *Comitatus Palatini de Hexham*, qui sub eo sæculo ad Archiepiscopum Eboracensem pertinebat. Sed labente jam prius re Ecclesiæ, inquit *Spelmanus*, *Palatinatum jurisdictionis insigniter diminuta est* ann. 27. *Henrici* VIII. cap. 24. eorumque jurisdictioni sub nomine Regis constituta. Comitatus vero de *Hexham* Statuto ann. 14. *Elizab.* cap. 15. omni Palatinatus privilegio exutus est, et in portionem Comitatus Northumbriæ redactus. Palatinatus etiam dignitatem habuere *Episcopi* *Dunelmensis* et *Eliensis*. De *Dunelmensi Palatinatu* vide *Monasticum Anglic.* tom. 1. pag. 47. et *Guil. Prynneum* in *Liberatib.* Ecclesiæ Anglic. tom. 3. pag. 562. 563.

COMES PALATINUS *Loretelli*. Vide supra *Comes Comitum*.

COMES PALATINUS, in *Sicilia*. Vide ut supra.

*COMITUM PALATHI in Italica seriem quamcumque profert Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 355. quem consule.

COMES PALATHI *Ticinensis*. Hujus mentio fit apud Joann. VIII. PP. Epist. 140. et Petrum Diaconum lib. 4. Chron. Casin. cap. 18. cujus hæc sunt: *Quæ Berta filia Compalatii Ticinensis obtulit B. Benedicto*. Quæ vox *Compalatii*, eadem est ac *Conspalatii*, de qua suo loco, id est, *Comitis Palatii Ticinensis*, seu Regiæ Regum Longobardorum, atque etiam Italiæ; qua quidem dignitate functi videntur *Comites Palatii Lomelli*, quod est castrum in districtu Papiensi, ut observatum a nobis in Dissert. 14. ad Joinvillam. Papias: *Lomellum, castrum maximum in Liguria*. Laumellum vocat Ammianus lib. 15. Itiner. Anton. Tabula Peutingeri, etc. *Manfredus* Comitum Palatii in Italia sub Widone Imper. ann. 892. obtinebat, ut ex Diplomate colligitur, quod habetur apud Ughellum tom. 2. pag. 120. Horum Comitum stirpem accessit vetus Chronicon laudatum ab eodem Ughello tom. 5. pag. 1555. a Cadoto Comite de Lomello, qui uxorem duxerat Alaxiam filiam Pipini Regis, sororem Caroli Magni; sed hæc admodum incerta sunt. Memoratur *Sigefridus sacri Palatii Comes*, in Chartis aliquot Ludovici Imp. ann. 901. et Berengarii Regis ann. 903. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 404. 406. 409. Vide Chronicon Novalicense pag. 639. et Ughellum tom. 4. pag. 602. 604. tom. 5. pag. 1575.

COMES PALATINUS in *Tuscia*. Vide Ughellum tom. 3. Ital. sacr. pag. 818. 821. 824.

COMITES PALATHI habuere etiam Beneventani in Italia Principes, ut colligitur ex Diplomate Pandolphi et Landulphi Principum quod exstat in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 661.

COMITEM PALATHI nescio quem Hamedeum Adalberonis I. Episcopi Metensis Diplomatus anni 942. subscripsisse inter Comites alios ac proceres, observo apud Meurissium pag. 307. et 309. qui quidem in Lotharingia hæc dignitate donatus fortean fuit ab Ottono Imp. postquam hanc subjugavit, uti narrat Hermannus Contractus ad ann. 939.

COMITES PALATHI habuere denique Gothici Hispaniæ Reges, quos inter in Ranimiro I. Rege æra 880. recenset Sebastianus Salmaticensis Episcopus. vetus Scriptor, *Nepotianum, Aldretum, et Pinium*, qui subinde in ipsum Regem insurgentes Regiam dignitatem usurpare annexi sunt: unde magnam ejusmodi Comitum in Hispania auctoritatem fuisse, licet conijcere.

COMITES PALATHI LATERANENSIS, qui olim fuerint, quæve eorum dignitas et prærogativa, docemur ex Formula concessionis istius dignitatis Castrucio Duci Lucano ab Imp. Ludovico IV. factæ ann. 1328. quam descripsit Goldastus tom. 1. Constit. Imp. pag. 329. qua ex assensu procerum eidem Castrucio, et successoribus masculis Comitatum sacri Palatii Lateranensis, quem ad fiscum et sacrum Romanum Imperium justis et legitimis causis devolutum et applicatum pronuntiat, concedit, cum omnibus honoribus et privilegiis eidem dignitati adnexis. Quorum quidem privilegiorum prærogativam hisce verbis

exequitur: *Declarantes et nunc per hoc nostræ Serenitatis indultum tibi et prædictis successoribus tuis ex prædicta Comitatus dignitate competere jus assistendi perpetuo benedictioni, sacræ unctioni, et coronationi successorum nostrorum Principum Romanorum, et omnibus, et singulis ipsius coronationis solennitatibus: et præcipue sociandi et deducendi ipsos Romanos Principes tempore coronationis faciendæ de eis, ad sacram unctionem de ipsis faciendam, et eosdem Romanos Imperatores successores nostros tenendi et juvandi in ipsa sacra unctione et actu ipsius, et eadem unctione perfecta, eos reducendi et sociandi ad altare et thalamum, prout et quoties Principes expediunt redire. Item jus levandi et tenendi imperiale diadema, de nostro et successorum nostrorum Romanorum Principum capite, tempore quo Imperialis coronationis solennia celebrantur, et etiam quocumque alio tempore, quoties publice ipsum diadema expedierit elevare de capite nostro, et successorum nostrorum Romanorum Principum reponi. Aliæ istius dignitatis prærogative et jura pluribus recensentur in Charta MS. Caroli IV. Imp. pro Amizino de Bozullis, legum doctore et Milite, et Joanne de Bozullis, Cataneis, Papiensibus civibus, quam ex veteri Regesto Camera Comput. Paris. eruimus: *De certa nostra scientia et Imperiali plenitudine potestatis sacri Lateranensis Palatii Comites facimus, erigimus, nobilitamus, attollimus, et gratiosius insignimus, decernentes et hoc Imperiali statuente edicto, quod vos et liberi ac descendentes vestri præfati ac vestrum quilibet ex nunc in antea omnibus privilegiis, juribus, immunitatibus, honoribus, consuetudinibus et libertatibus frui debeatis et gaudere, quibus cæteri Lateranensis Palatii, seu cujusque gradus hæcenus Comites fruii sunt, seu quomodolibet poterunt. Quodque vos et liberi descendentes vestri et vestrum quilibet possitis et valeatis per totum Romanum Imperium facere et creare Notarios publicos, seu Tabelliones et Judices ordinarios... de prædictis per pennam et calamarium investire... Concedimus et auctoritate præsentium plenam damus et omnimodam potestatem et omnes et singulos et singulas spurios et spurias, bastardos et bastardas, manzeres et nothos et nothas... seu defectum natalium patientes, illustrium Principum, spectabilium Comitum et nobilium Baronum natis duntaxat exceptis, auctoritate vestra... legitimare valeatis... ad honorem et actus legitimos, atque jura ac successiones paternarum hereditatum et aliorum bonorum, sine præjudicio tamen legitimorum filiorum, ita tamen ut ipsi sicut alii legitimi æqualem hujusmodi hæreditatum obtineant et bonorum portionem, etc. ann. 1370. Comites Lateranenses memorat Leo Ost. lib. 2. cap. 101. At unde Palatio Romano Laterani nomen inditum, pluribus observat Baronijs ann. 312. n. 83. 84. Vide Falconem Benevent. pag. 303.**

*COMES PALATINUS, Qui placitis, quæ in palatio agebantur, judex intererat. Acta S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 442. col. 1. *Dominus Christophorus de Malvincis legum doctor et Comes Palatinus, syndici et procuratores, etc.*
Habuisse summos Pontifices suos Comites Palatinos videtur erui ex Bulla Johannis XIX. PP. quam descripsit Ughellus tom. 1. pag. 115. cujus frater *Albericus Comes Palatii* interest Judicatio quod ipsemet Pontifex protulit in

Ecclesia S. Silvestri infra Palatium Lateranense.

COMES PALATHI. Glossæ MSS.: *Nomenclator, Comes Palatii*. Vide *Nomenclator*.

COMITIS PALATHI ET PALATHI titulus tribuitur Ebroino Majoris-domus, in Vita S. Drausii Episcopi Suession. num. 14. et apud Philippum Mouskes, loco laudato in Dissert. 14. ad Joinvillam. Vide *Major domus*.

COMITES PALATINOS, Franciæ Pares Episcopus Noviomensem, et Belvacensem, Matthæus Paris ann. 1257. pag. 631. vocat, uti supra observatum.

CONSPALATIUS, Comes Palatii, in Charta Heriberti Comitis Viromandorum et Tricassium apud Camusatium pag. 85. Fulco, qui Palatii Comitem Carolo Calvo imperante egerat, ut auctor est Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 26. dicitur fuisse *ejusdem Imperatoris Conspalatius*. Notitia anni 896. quæ exstat in Tabulario Arrémarensi apud Duchesnum in Probat. Hist. Vergiac. subscribitur ab *Elduino Comite et Conspalatio*. Apud Petrum Diacon. lib. 4. Chron. Casin. cap. 18. fit mentio *Bertæ filiæ Compalatii Ticinensis*, ubi malim *Conspalatii*: est autem, ni fallor, *Comes iste Palatii Ticinensis*, Comes Lomelli, de quo pluribus egimus ad Joinvillam. Scriptor MS. de la *Mappemonde* cap. 14:

Si manda son fil Loeys,
Et les Barons de lor pays,
Evesques, Dus, et Quens Palais.

Le Roman de Garin :

Et dit li més, Merveilles ai oi,
Quant Cuens Palés Roy de France aatis
De tornoier, et il li faut eins.

Alius Poëta MS. :

Gadifer l'engendra li Gentil Cuens Palais.

Theobaldus Navarrae Rex in Tabul. Campaniæ Thuano, de *Champagne et de Brie Cuens Palais* inscribitur.

COMES PAROCHIALIS, apud Hungaros dicitur proprius regionis cujusque Præfectus, qui a Rege cum consilio Prælatorum et Baronum ex illis de eodem Comitatu eligitur. Illius Vicarius est *Vicecomes*, qui eligitur a Comite ex posterioribus Nobilibus et *Judex Nobilium* dicitur: qui ambo judicare et promulgare sedes seu assisias in suo Comitatu possunt. Vide Decretum Andreae Regis ann. 1222. § 6.

*COMES PARROCHIANUS, Idem qui *Parochialis*, Proprius apud Hungaros regionis cujusque præfectus. Charta Andreae reg. Hungar. ann. 1231. apud Cencium inter Cens. eccl. Rom.: *Comites Parrochiani prædia servientum et villas ecclesiarum non discutiant, nisi in causa monetæ et decimarum. Curiales Comites parrochiani nullum penitus discutiant, nisi populos castris sui.*

*COMES PATRIE, Idem qui *Provincialis*, qui et *Landgravius*. Chartam ann. 1139. apud Leuckfield. in Antiquit. Walckenr. part. 1. cap. 13. subscribit *Thiedericus Comes patriæ de Alsatia. Ludovicus Comes patriæ de Thuringia.*

COMITES PATRIMONII, quod *privatum* Imperatorum dicitur in leg. 8. Cod. Th. de Jure fisci. (10. 1.) In Codice Justin. est titulus de *Comite sacri Patrimonii*. (1. 34.) Habuerunt etiam Gothi *Comites Patrimonii*, seu *Patrimoniorum*, qui patrimonium Regis et mensam procurabant. Epitaphium Senarii, qui hoc munere functus est sub Theoderico Rege, apud Pithæum lib. 4. Poëm. veterum :

Aulica quippe Comes rexi Patrimonia Clarus.

Hujus dignitatis apud Gothos non semel mentio est apud Senatorem lib. 1. Epist. 16. lib. 5. Epist. 7. 18. 19. 20. et lib. 6. Epist. 9. ubi formulam *Comitivæ Patrimonii* exhibet; in Concilio Cæsaraug. II. æræ 630. Toletano IX. XIII. et XVI. apud Ennodium lib. 4. Ep. 7. in Lege Wisigoth. lib. 12. tit. 1. § 2. et in Charta Cindasuinthi Regis æræ 684. apud Anton. de Ypez in Chr. Ord. S. Bened. tom. 2.

COMES PER UTRAMQUE GERMANIAM, apud Ammianum lib. 27.

COMES PERPETUUS, apud Hungaros dicitur, cum dignitate natus, qui solius Regis iudicio nititur. Sambucus.

COMES PILOSUS, apud Alemannos, idem qui *Silvester*, de quo infra. Gloss. Græc. Lat.: *Δασύς, Hirsutus, pilosus*. Willel. Brito lib. 10. Philipp. ubi de prælio Bovinensi, vers. 407:

Et Comitem, quem Theutonici dixerunt Pilosum.

Chronicon Flandriæ cap. 15. de eodem Comite: *Et un Comte d'Alemaigne qu'on appelloit le Comte Pelu*. Quo loco Sauvagus contra MSS. fidem restituit ex Meiero, *Le Comte Palatin du Rhin*, ut et cap. 21. ubi inter Electores seculares Imperatorum primus post Ecclesiasticos *Le Pelu du Rhin* recensetur, quem Comitem Palatinum Rheni esse constat. Gaspar Barthius ad hunc locum Will. Britonis: *Raugraffen, non Rauchgraffen intelligimus, asperarum regionum Dominum, non ipsum hirsutum, aut pilis obsitum*.

COMES PORTUS ROMÆ, Qui navibus onerariis, seu victum et annonam in Urbem ex mari per Tiberis alveos inventibus præfectus erat, ne quid iis et mercatoribus detrimenti accideret. Exstat apud Senatorem lib. 7. Epist. 9. formula istius dignitatis, quæ erat sub dispositione Præfecti Urbis, ut est in Notit. Imp. cap. 4. et 9. Vide eundem Senator. lib. 2. Epist. 12.

COMES PRÆSENTI, *Κόμης πραισέντων*, apud Theophanem pag. 141. Qui militibus in Præsenti præerat. Vide Præsens.

COMES PROVINCIÆ, Idemque Rector Provincie, Qui provincie Comitiva primi ordinis decoratus, præest. Hujus dignitatis formula exstat apud Senatorem lib. 7. Epist. 1. ex qua colligitur dignitatem fuisse etiam militarem: *Tua tamen dignitas a terroribus ornatur, quæ gladio bellico rebus etiam pacatis accingitur; præterea jus habuisse vitæ et necis, functumque officio Judicis. Habetur titulus in Cod. Theod. et Justin. de Comitibus qui Provincias regunt. Provinciarum Comites*, in Lege Wisigoth. lib. 8. tit. 1. § 9. Plures ejusmodi provinciarum Comites recensent Notitia Imperii lib. 2. cap. 70. et seq. Comitem Africae, Tingitanæ Britanniae, Italiae, Argentoratensem, Hispaniarum, etc. quos *Comitivæ rei militaris* etiam functos constat. Joannes Sarisber. Epist. 263. de Comitibus: *Et quidem qui hoc officii gerunt in Palatio juris auctoritate, Palatini sunt; qui in provinciis, Provinciales*.

COMES PROVINCIALIS, Qui et *Landgraffen* Germani, *Landgravius*, Judex seu Comes territorii mediterranei, ad discrimen Marchionum. *Dominus Provincialis*, in Speculo Saxon. lib. 1. art. 58. § 2. Præsertim vero et per excellentiam ita nuncupatur apud Scriptores Landgravius Thuringie. Arnoldus Lubec. lib. 2. cap. 35: *Cui occurrit Ludovicus Comes Provincialis, etc.* Ita et lib. 3. cap. 9. In Privilegiis Ecclesie Hamburg. Diplomata Friderici Imp. subs-

cribit idem *Ludovicus Provincialis Comes*, non semel, pag. 182. 184. 185. Quin et ipsi Hessi, *Provinciales* dicuntur in Libro Miracul. S. Ludgeri Episc. Mimi-gard. n. 3. apud Bollandum: *Provinciales, qui Hassi dicuntur*. Anonymus in Fragm. Hist. post Albertum Argentin. ann. 1238.: *Henricus Comes provincialis Alsatie, etc. qui Landgravius Alsatie. Landgravius de Winzenbourg*, apud Albertum Stadensem ann. 1112. *Landgravius de Kirchberg*, apud continuatorem Lamberti Schaffnab. ann. 1304. etc. *Ludovicus Comes provincialis de Isenac*, apud Joan. Mauritium Gudenum lib. 1. Hist. Erfurtensis n. 10.

Memorantur autem in Germania varii Landgravii qui Principum titulo gaudent: *Alsatie, Thuringie, Hassie, Leuchtenbergie, et Francie*: alii qui non sunt Principes, sed in Comitum dignitate: scilicet *Bavensis, in der Baar, Brisgovie; Burgendæ seu Burgundie Helvetice, in Burgendem; Kletgovie seu Kleckovie; Nellenburgi; Ssigovie; Slefrungensis; Sunlgovie; Susenbergæ, Tullingie vel Stuelingie; Turgovie; et Walgovie*. Vide Metropolit. Salisburgensem tom. 2. pag. 583. supra *Comes patriæ* et mox *Comes regionarius*.

COMES ET RATIONALIS SUMMARUM ÆGYPTI, sub dispositione Comitissarum largitionum, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 73. Vide Summa.

COMES REGALIS. Odo Fossatensis in Vita Burchardi Corboliensis Comitissarum: *Dedit Hugo Rex sibi fidei Militi castrum Miledunum... Comitatumque Parisiacæ urbis, taliterque Comes regalis efficitur, id est, Comes clientelæ jure Regi obnoxius*.

COMES REGIONARIUS. Idem qui *Provincialis*. Charta in Alsat. Diplom. vol. 1. pag. 231: *Anno incarnationis dominicæ 1145. indict. 7. Innocentio II. papa, Cuonrado II. regnante, Hugone comite de Targesburch, Theoderico Comite Regionario*.

COMES REI CASTRENSIS, apud Ammianum lib. 30: *Post dignitatem Protectoris atque Tribuni, Comes præfuit Rei Castrensis per Africam: unde furtorum suspicione contactus, digressusque, multo postea pari potestate Britannicum recit exercitum*.

COMITES REI MILITARIS, Qui ad provincias defendendas milite credito destinabantur, ut est in leg. 3. Cod. Theod. de Comitib. rei milit. (6, 14.) *Comes Militaris*, in Notit. Imperii lib. 1. cap. 141. Vide Jacobum Gotofred. ad C. Th. d. tit.

COMES RERUM NITENTIUM. Magno de Notis cap. 9: C. R. N. *Comes Rerum Nitentium*. Vide *Tribunus Rerum Nitentium*.

COMES RIPARUM ET ALVEI, sub dispositione Præfecti urbis Romæ, in Notitia Imperii lib. 2. cap. 4. cui cura incumbat aquarum et alvei Tiberis, et ut illius navigatio non impediretur. Is primum dictus *Curator Alvei et Riparum Tiberis et cloacarum urbis*, ut est in veteri Inscriptione: quam dignitatem Augustum adinvenisse auctor est Suetonius cap. 43.

COMES RERUM PRIVATARUM, Qui præerat ærario, quod *privatis* Principis usus erat dicatur, cum aliud esset ærarium, quod largitionum appellatione donabant, quod nempe publicis necessitatibus addictum erat, cui qui præerat, *Comes sacrarum largitionum* dictus est. Istius dignitatis formulam habet Senator, lib. 6. Epist. 8. Varie autem indigitatur, nam etiam interdum

COMES REI PRIVATE nuncupatur, ut

apud Magnonem de Notis, Ammianum lib. 22. et in leg. 27. Cod. Th. de Petitionib. (10, 10.) Vetus Inscriptio:

Private Comes atque rei proventus in altum, Sacrarum meruit sumere jura Comes.

COMES PRIVATARUM, absolute in leg. 120. eod. Cod. de Decurion. (12, 1.) apud Senatorem loco laudato, et Gregorium Magnum lib. 11. Epist. 26. ubi perperam *Comes Privatarum* editum est. *Comes Privatarum largitionum*, in leg. ult. eodem Cod. de Incorpor. (10, 9.) et in Notitia Imp. lib. 2. cap. 4. Paulinus in Eucharist.:

... Private Comitum largitionis Dans milii.

De hac dignitate passim Codex Th. Notitia Imperii, et Scriptores, præter neotericos, Cujacium, Pancirolium, Jacobum Gotofredum, Henricum Valesium, etc.

COMES SACRARUM REMUNERATIONUM, in veteri Inscriptione, 449. 7. Petronius Maximus *Sacrarum Remunerationum per triennium Comes* fuisse dicitur, id est, sacrarum largitionum: ita enim appellatur in leg. 20. Cod. Theod. de Palat. (6, 30.) et leg. 2. de Comteatu. (7, 12.) Vide Senatorem lib. 5. Epist. 27. Idem nude *Comes Sacrarum* dicitur in Gestis Constantini Mag. unde emendandus videtur Ordericus Vitalis lib. 2. pag. 437: *Publius Torqueanus Sacrorum Comes multitudini Christianorum invidit*: legendum enim *sacrarum*: tametsi nescio an sub Trajano id nominis steterit.

COMITES SAGITTARII ARMENI, Una e 6. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistrum militum Præsentalis, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 40. *Comitum Sagittariorum* meminit Marcellinus lib. 18.

COMITES SAGITTARII MINORES, Una e 5. Vexillationibus Palatinis, quæ erant sub dispositione V. I. Magistrum Militum Præsentalis, in Notit. Imp. lib. 1. cap. 31.

COMES SCANCARUM, quo titulo subscribunt nonnulli Proceres in Concilio Toletano VIII. et XIII. inter viros illustres officii Palatini et in Charta Cindasuinthi Regis apud Anton. de Ypez in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 2. Eisdem esse præ est credere cum iis, quos alii *Scanciones* appellarunt, nostri *Escançons*, qui a poculis Regum sunt: hodie enim vulgari Hispanorum lingua *Escanciar*, est poculum porrigere.

COMES SCHOLARUM, Qui *Scholis Palatinis*, puta Scholis Scutariorum, Gentilium, etc. de quibus Notitia Imperii, præerant. De his Comitibus est titulus in Cod. Theod. (6, 13.) et Justin. (12, 11.) de Comitibus et *Tribunis Scholarum*, ubi multa suo more congestis Jacobus Gotofredus. *Licinius Comes Scholæ*, in Suggestione Germani Episcopi tom. 1. Epist. Rom. Pont. in Hormisda. *Κόμης σχολών* apud Theophanem pag. 118.

COMITES SENIORES, Una ex 6. Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistrum militum in Præsenti. Notitia Imp. lib. 1. cap. 40. lib. 2. cap. 27.

COMES SILIQUATICORUM, apud Senatorem lib. 2. Epist. 12. Qui ponderibus et mensuris præerat, et ne in iis fraus admitteretur, invigilabat. Vide *Siliquaticum*.

COMES SILVESTER, in Chronico Augustensi ann. 1251. qui vulgo *le Comte Sauvage du Rhin*. Chartam Emichonis Comitissarum Seynensis ann. 1273. subscribit *Emicho Comes Silvester*, apud Freherum in Orig. Palat. part. 2. pag. 28. apud Serrarium in Rebus Moguntinis pag.

850. *Hugo Comes Silvestris et Rheni*, ann. 1311. [*Comes Silvester de Duna*, in Vita Balduini Lutzenburg. Arch. Trevir, lib. 3. cap. 8.] *Comes Transsilvestris*, apud Albertum Argentin. pag. 112. Vide *Comes Hirsutus*, *Comes Pilosus*.

COMES SOLENNIORUM, apud Ammianum lib. 15. pag. 35. ubi vir doctus *Somnorum* restituit.

COMES SPARTHARIORUM, Dignitas Palatina in Aula Regum Gothicorum Hispaniæ, cujus mentio in subscriptionibus Concilii Toletani VIII. in Charta Cindasuinthi Regis æræ 681. apud Anton. de Yezep in Chron. Ord. S. Benedicti tom. 2. et apud Rodericum Toletanum lib. 3. de Reb. Hispan. cap. 19. *Comes Spartharius*, in Concilio Tolet. XIII. qui scilicet militibus circa Principem excubantibus præerat. Vide *Spartharius*.

COMES STABULI, COMESTABILIS, CONESTABILIS, etc. Qui Regii stabuli, et eorum principis curam gerebat; *Tribunus stabuli*, in lege un. Cod. Th. de Comitib. et Trib. (6, 13.) et apud Ammianum lib. 14. 28. 30. *Tribunus Cæsaris Stabuli* lib. 20. *Comes Tribuli*, in leg. 3. Cod. Theod. de Equor. conlat. (11, 17.) et leg. 29. de Annona et tribut. (11, 1.) Procop. lib. 1. Gothicorum cap. 7: *Κονσταβιανὸν μὲν, ὃς τὸν βασιλικὸν ἱπποκόμον ἤρχεν. εἰς Ἰλλυρίους ἔπρεβε*. In veteri Inscript. Stilicho *Comes Domesticorum et Stabuli Sacri* dicitur. Vita S. Licinii Episc. Andegavens. n. 7: *Comitem sui stabuli, et omnium equorum, eorumque custodem constituit*. Aimoinus lib. 3. Hist. Franc. cap. 71: *Regalium Præpositus equorum, quem vulgo Comestabilem vocant*. Dignitatem ipsam *Comitatum stabulorum* appellat Gregor. Turonens. lib. 5. Hist. cap. 48. Regino ann. 807: *Burchardum Comitem Stabuli sui, quem corrupte Constabulum appellamus*. Vide eundem Gregorium Turon. lib. 5. cap. 40. lib. 9. cap. 38. lib. 10. cap. 6. Gesta Regum Francorum cap. 26. et Hincmarum de Ordine Palatii cap. 22. [Κόμης τοῦ στάβλου apud Anonymum Combesianum in Porphirogenito num. 1. 16.]

Habuerunt Gothorum in Hispania Reges suos *Stabuli Comites*, ut liquet ex Concilio Tolet. XIII. in quo subscribit *Guisclamandus Comes Stabuli*.

Petrus Pantinus observat apud Castellæ Reges Comitum Stabuli dignitatem esse perinsignem, sine administratione tamen, ac titulo tenus. Vide Blancam in Comment. Rerum Aragon. pag. 785.

At quæ primum in Equorum cura versabatur dignitas, militaris postmodum facta est: ita ut *Comites stabuli* copiarum Duces præcipui fuerint. Marbodius in Vita S. Licinii Episcopi Andegavensis num. 5: *Factum est ut a Rege flagitantibus cunctis Tribunus militum crearetur, qui nunc more nostro Comes Stabuli nuncupatur*. Bene ille, *more nostro*; nam longe secus dignitatis istius munus describitur, qua donatum S. Licinium aiunt, in vetustiori Vita ejusdem Sancti: locum supra descripsimus. Certe Comitibus Stabuli apud nostros copiarum et exercituum ducatum commissum interdum fuisse docent Fredegarius cap. 2. Poeta Saxonius ann. 782. et Annales Francor. ann. 807. Leges Edwardi Confess. seu Additamenta ad easdem cap. 35. de Heretochiis Anglicis: *Latine verò dicebantur ductores exercitus, apud Gallos Capitulares Constabularii vel Marescalli exercitus. Conestabilem Boemundi Principis Antiocheni copia-*

rum non modo ducem, sed et signiferum facit Petrus Tudebodus lib. 3. Hist. Hierosol. statim initio. In Monastico Anglicano tom. 1. refertur Hugonem Comitem Cestriæ, Nigellum quemdam fecisse Marescallum et Constabularium suum, ita ut quodcumque dicitur Hugo Comes exercitum moveret versus Walliam, dicitur Nigellus et hæredes sui in eundo præcederent, et in redeundo cum exercitu, ultimi remanerent. Matthæus Westmonast. ann. 1254: Coram Comite Herefordiensi, qui secundum antiquum jus, Constabularius esse dignoscitur regii exercitus.

Ex quibus Scriptoribus colligitur non omnino verum, sub Philippo Augusto demum datum Comitibus Stabuli copiarum ducatum, post extinctam *Senescallorum* dignitatem, quod post Stephanum Paschasium vult Duchesnius lib. 3. Hist. Monmorenciæ cap. 1. pag. 112. tametsi non diffitear *Senescallos* non modo apud Reges nostros, sed etiam apud alios, exercitus duxisse, ac vexilla prætulisse.

Jura vero, privilegia, ac prærogativæ istius dignitatis habentur in veteri Rotulo Cameræ Computor. Paris. quæ hoc loco inserere haud absurdum forte fuerit, etsi Chartæ istius meminerit Tilius: *Le Connestable de France a tel droit pour le fait des Guerres. Premièrement, le Connestable est par dessus tous autres, qui sont en l'Ost, excepté la personne le Roy, se il y est, soient Dux, Barons, Comtes, Chevaliers, Escuyers, sodoiers tant de cheval, comme de pié, de quelque estat qu'ils soient et doivent obeir à luy. 2. Item, les Mareschaux de l'Ost sont dessous luy, et ont leur office distincte de recevoir les Gens d'armes, Dux, Comtes, Barons, Chevaliers, Escuyers, et leurs compagnons; et ne peuvent, ne ne doivent chevaucher, ne ordonner bataille, se n'est par le Connestable, ne faire bans, ne proclamations en l'Ost sans l'assentement du Roy ou du Connestable. 3. Item, le Connestable doit ordonner toutes les batailles, les chevauchées, et toutes les establies. 4. Item, toutesfois que l'Ost se remue de placé en autre, le Connestable prent et livre toutes les places de son droit au Roy, et aux autres de l'Ost, selon leur estat. 5. Item, le Connestable doit aller en l'Ost devant les batailles, tantost aprez le Maistre des Arbalestriers, et doivent estre les Mareschaux en sa bataille. 6. Item, le Roy s'il est en l'Ost ne doit chevaucher, ne les autres batailles ne doivent chevaucher, fors par l'ordonnance et le conseil du Connestable. 7. Item, le Connestable a la cure de envoier messages et espies pour le fait de l'Ost, par tout où il voit qu'il appartient à faire, et descouvreurs, et autres chevauchies, quant il voit que mestier en est. 8. Item, le Connestable a de tous ceux qui sont retenus à gages le Roy une journée pour son droit, dès que ils sont retenus et désque ils prennent le premier paiement, puet le Connestable recevoir son droit se il li plaist. 9. Item, de ceux qui ne prennent gages du Roy, mes ont aucun certain salaire, ou restitution d'argent, ou d'autre chose, puisque l'en chevauche à Banniere desployée, le Connestable doit avoir son droit pour le service dessus dit, sur ceuls qui prennent gaiges, despens, salaires, ou restitution, si comme dessus est dit. 10. Item, le Connestable prant devers les Tresoriers de la guerre ses droitures de tous ceulx qui comptent pardevers luy. C'est assavoir une journée autant comme il comptent par jour, quelle somme que ce soit. 11. Item, le Connestable prant une journée*

de sodoiers de cheval et de pié qui sont devers la retenue du Mestre et du Clerc des Arbalestriers, et le Mestre et le Clerc des Arbalestriers en prennent un autre. Et ainsi il est accoustumé des toujours du temps passé. Ista jura Constabularii Franciæ fuerunt extracta de quodam Registro antiquo Cameræ Computorum D. Regis cooperto corio viridi, in quo sunt IIIe XXXVI. folia, virtute Litterarum Regis de mandato in dicto Registro sutorum fol. IX. ^{xx}. III. et de præcepto Dominorum die XXVIII. Nov. CCC. III^{xx}. michi facto. Signat. Radulphi.

Præallatis hæc etiam lubet addere ex MSS. Peirescjanis descripta: *Philippe par la Grace de D. Roy de France, Scaivoir faisons à tous presens et à venir. Que sur ce que notre tres-cher et feal Cousin Raoul Comte de Eu, Connestable de France, disoit et maintenoit que ceux de nostre lignage, et les Princes et Prelats, et Barons dehors de notre Royaume, et toutes manieres de gens de cheval et de pié de quelque condition qu'ils soient, qui prengnent gages ou argent sur Nous, luy doivent telles droitures, comme ses predecesseurs oudit Office ont accoustumé à prendre sur les souldoiers qui prengnent gages, ou argent sur Nous, et que de ce nul ne prengne gage ou argent sur Nous, ne s'en puet, ou doit exempter: aucun de nostre lignage et autres maintenant le contraire, Nous voulons sur ce savoir la vérité, nous en sommes informez par ceux qui miex en pevent et doibvent savoir la vérité. Et aucuns trouvent que nostredit Cousin et ses predecesseurs oudit Office, doivent prendre et avoir droiture de toute maniere de gens d'armes et de pié qui prenoient gages sur Nous, ou sommes d'argent, pour nous servir à certain nombre de gens d'armes, soient avec ceux de nostre lignage, ou autre de nostre Royaume, et de hors, de quelconque estat et condition qu'ils soient, qui servent es host de Nous, ou de nos gens pour Nous, exceptez toutefois les personnes de nostre lignage, ceux de leurs hostieux, lesquies il maintiennent de coust et de frais, et qui ne prennent nus gages, ou sommes d'argent, comme dist est, et tous ceux qui nous servent au leur, sans prendre gage sur Nous, ou somme d'argent en la maniere dessus-dite, et exceptez les souldoiers de la Mer, esquies nostredit Cousin n'a nul droit. Et ce declaronus nous par ces Presentes au profit de nostredit Cousin et de ses Successeurs, et voulons qu'il puisse demander, prendre, lever, et avoir doresnavant leursdites droitures à la maniere dessus dite sans nul empeschement, lequel empeschement Nous pour le temps à venir mettons du tout à neant, saouf toutefois nostre droit en autres choses, et en toutes l'autruy. Et donnons en mandement par ces mesmes Lettres à tous ceux à qui il puet, et pourra appartenir, que des droitures devant dites à toujours mais laissent jouir paisiblement nostredit Cousin et ses successeurs oudit Office, et les baillent et delivrent à nostredit Cousin et à ses successeurs Connestables de France sans nulle difficulté, et sans autre mandement attendre de Nous, ou de nos successeurs Roys de France. Et pour ce que les choses dessusdites soient fermes et stables à toujours, nous avons fait mettre nostre seel à ces presentes Lettres. Donné à sainte Levine, l'an de grace 1340. ou mois de Fevrier.*

Plura his videre potes apud R. Patrem Anselmum in Historia Genealogica Comitum Stabuli Franciæ: ex qua placet hic contexere seriem horumce

illust. Officiariorum, qui floruerunt imperantibus tertiæ stirpis Regibus.

ALBERICUS ann. 1060.

BALDRICUS ann. 1067.

ADELELMUS ann. 1071. et 1072.

* HENRICUS Regis Constabularius, in Ch. ann. 1075. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 414.

* ADAM Constabularius, in Ch. ann. 1078. in Chartul. S. Maglorii ch. 8.

ADAMUS ann. 1079.

THEOBALDUS MONMORENCIACUS ann. 1083. 1084. et 1086.

* GUASCIO DE PISCIACO, in Ch. ann. 1085. ex Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 64. *Guascio de Pissiac*, in Ch. ann. 1106. ex Chartul. Maurign. *Wasto de Pissiac*, in Ch. ann. 1107. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 44.

GASCIUS vel GASTO DE CALVO-MONTE ann. 1107.

HUGO DE CALVO-MONTE ann. 1111. ad ann. 1139.

MATTHÆUS MONMORENCIACUS ab ann. 1139. ad ann. 1169.

* RADULFUS Constabularius, ex Chart. ann. 1153. 1164. 1167. et 1168. in Chartul. S. Joan. Laudun. Colomb. et S. Maglor. Hinc cum in Chartis ann. 1160. et 1162. annotatur *Constabulario nullo*, rursum confirmatur quod supra ubi de Buticulariis observavimus, hac scilicet formula nihil præter Comitum stabuli absentiam significari.

SIMON NEALPHÆ CASTELLI Dominus renuntiat Stabuli Comes in suo Epitaphio, quod legitur in Ecclesia Vallium Sernaii, sed nullam novimus chartam ab eo subscriptam. Florebat ann. 1150.

RADULFUS Comes Claromontensis in agro Bellovacensi obiit ann. 1191.

* DROGO DE MERLOTO, vel de *Melloto Constabularius Franciæ*, in Ch. ann. 1201. ex Chartul. Pontiniac. lib. 5. ch. 25. ann. 1207. ex Tabul. episc. Paris. ann. 1212. ex Tabul. Carnot.

DROGO DE MELLO ad ann. 1218.

MATTHÆUS MONMORENCIACUS, secundus nomine et cognomento *Magnus*, vita functus est ann. 1230.

AMALRICUS Montis-fortis Comes Babylone, quo captivus abductus fuerat, rediens morte præventus est ann. 1241.

HUMBERTUS Bellijoci Dominus, occidit ante ann. 1251.

* GILO DE TRASEGNIES, *Dictus le Brun; Constabularius Franciæ*, in Ch. ann. 1254. ex Chartul. Bonportus, et ann. 1260. et 1263. ex Tabul. S. Germ. Prat. qui ante ann. 1272. aut vita aut officio functus est.

ÆGIDIUS cognomento *Fuscus*, (*Le Brun*) vixit saltem ad ann. 1272.

* HUMBERTUS vel *Imbertus de Bellojoco Constabularius* subscribit Chartam S. Ludov. ann. 1270. mens. April. in parvo Reg. S. Germ. Prat. et Phil. III. ann. 1271. ex Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 440. Dehinc vero in Lit. ann. 1277. ex Reg. M. ejusd. Chartoph. ch. 4. et ann. 1281. ex Chartul. S. Steph. Autiss. HUMBERTUS DE BELLOJOCO mortem appetiit ann. 1285.

* DOMINUS NIGELLE *Constabularius Franciæ*, inter offic. hospit. reg. ann. 1287. et 1288. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. Mss. pag. 14. et 18.

RADULFUS II. Comes Claromontensis necatus est in prælio Comeriaci ann. 1302.

GALCHERIUS Castellionis ad Matronam Dominus de vita migravit ann. 1329.

* *Constabularius Franciæ*, in Ch. ann. 1308. ex Inventar. Chart. ann. 1482. fol.

257. et in alia ann. 1326. ex Chartul. Calensi fol. 397.

RADULFUS BRIENNENSIS Augæ Comes interiit ann. 1344.

* *Constabularius*, ex Reg. sign. *Noster* Cam. Comput. Paris. fol. 178. rº. ad ann. 1334. Obiit ann. 1344. 19. Januarii.

RADULFUS alter BRIENNENSIS et Augæ Comes perfidiæ insimulatus capite plexus est ann. 1350.

* *Radulfus de Fulcardi-monte comes Augi* appellatur, in Annal. Victor. Mss. ad ann. 1350.

CAROLUS DE CASTELLA cognomento *Hispanus*, Comes Engolismensis trucidatus est ann. 1354.

* In Lit. 20. Oct. ann. 1353. quæ confirmantur a rege 25. Jan. ann. 1354. ex Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 623.

JACOBUS BORBONIUS Marchiæ Comes Constabularii dignitatem deposuit ann. 1356. obiitque mortem ann. 1361.

GALTHERIUS BRIENNENSIS Comes et Dux Atheniensis creatus eod. ann. interiit in prælio Pictaviensi.

ROBERTUS FIENNENSIS Dominus, cognomento *Morcan*, Constabulatu abdicavit post annum 1368.

* Hac dignitate potiebatur die 22. Dec. ann. 1358. ex Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 436. et 5. Jun. ann. 1359. ex Chartul. 23. Corb.

RETRANDUS GUESCLINUS ab ann. 1370. ad annum 1380. quo neci occubuit.

OLIVERIUS CLISSONIENSIS Dominus abdicare coactus est ann. 1392. Vixit ad ann. 1407.

* Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 208. rº. : *Dominus de Cligon institutus in officio Constabularii Franciæ ad nobilitates, jura, vadia et emolumenta consueta, per litteras regis datas xxvij. die Nov. 1380.* Rursum memoratur in Lit. reg. 25. Sept. ann. 1392. ex Memor. E. ejusd. Cam. fol. 292. rº.

PHILIPPUS ARTESIUS Augæ Comes mortuus est ann. 1397.

LUDOVICUS SANCERRENSIS naturæ satisfecit ann. 1402.

CAROLUS Lebrei-vici Dominus atque ab eo vico dictus *Lebrethus*, ann. 1415. interemtus in prælio Azencurtiensi.

VALERANNUS LUXEMBURGENSIS factione Ducis Burgundiæ Carolo Albertensi deposito, Constabulus declaratus est ann. 1411. Supremum diem obiit ann. 1413.

BERNARDUS VII. Armeniacensis Comes occisus est ann. 1418.

CAROLUS I. Dux Lotharingiæ ann. 1418. institutus, haud diu sibi concessam dignitatem tenuit, obiitque ann. 1430.

JOANNES STUART ann. 1424. quo interemtus est in prælio Vernoliensi.

ARTUS DE BRITANNIA extremum edidit spiritum ann. 1458.

LUDOVICUS LUXEMBURGENSIS ab ann. 1465. ad 1475. quo capite damnatus est.

JOANNES DUX BORBONIUS ab ann. 1483. ad ann. 1488.

CAROLUS DUX BORBONIUS creatus ann. 1515. interfectus est ann. 1527.

ANNA DUX MONMORENCIACUS ab ann. 1538. ad 1567.

HENRICUS I. DUX MONMORENCIACUS ab ann. 1597. ad ann. 1614.

CAROLUS d'ALBERT ann. 1621.

FRANCISCUS DE BONNE ab anno 1622. ad annum 1626. quo febrî consuetus est. Anno sequenti Ludovicus XIII. Constabuli dignitatem abolevit mense Januario.

✠ Addam juramentum a Constabulis Regi præstitum, quod exhibet idem P. Anselmus loco citato: *Vous*

jurez Dieu le Createur, par la foy et la loi que vous tenez de lui, et sur votre honneur, Que en l'office de Connestable de France, duquel le Roy vous a presentement pourveu, et dont vous luy faites hommage pour ce deu, vous servirez iceluy Sieur envers et contre tous, qui peuvent vivre et mourir, sans personne quelconque en excepter, en toutes choses luy obeirez comme à votre Roy et souverain Seigneur, sans avoir intelligence ne particularité à quelque personne que ce soit, au prejudice de luy et de son royaume : et que s'il y avoit pour le temps present ou à venir, sur communauté ou personne quelconque, soit dedans ou dehors le Royaume de France, qui s'eslevast ou vouldist faire et entreprendre quelque chose contre ou au prejudice d'iceluy son dit Rojyaume, et des droits de la Couronne de France, vous l'en avertirez et y resisterez de tout votre pouvoir, et vous y employerez comme Connestable de France, sans rien épargner, jusques à la mort inclusivement; et jurez et promettez de garder et observer le contenu es Chapitres et forme de fidelité vieux et nouveaux.

CONSTABULARIUS CASTRI, seu Tribunus militum, qui castri aut oppidi custodia adhibetur. Concilium Turon. ann. 1163. can. 10: *In villis vero vel urbibus vel castellis, quæ regis subsunt dominio, in quibus Constabularii ad tempus stantuntur, etc.* Willelmus Brito lib. 3. Philippidos :

Septuaginta viros equites peditesque trecentos
Gascolides secum Gilbertus habebat in arce,
Qui præfectus erat et Constabularius illis.

Hugo de Cleeriis: *Goffridus autem veniens præmisit Constabularios suos, rogans ut ostenderet ei qua parte sederet.* Occurrunt ejusmodi Constabularii apud Richardum de S. Germano ann. 1193. Matth. Westmonast. pag. 369. Rogerum Hovedenum pag. 534. Robertum de Monte ann. 1173. Walsingham pag. 118. 226. etc. Vide Ducam cap. 144. Fletam. lib. 1. cap. 15. § 3. cap. 20. § 78. lib. 2. cap. 31. ubi eorum officium describitur, etc. et Edwardum Cokum ad Littleton. sect. 379. Apud nostros etiam, vox est frequens. *Connestable de Saint Malo*, apud Froissartem 1. vol. cap. 17. *Connestable de Bourdeaux*, apud Berrium in Hist. Caroli VII. de qua ultima dignitate, ac illius functione habetur Statutum Edw. Regis Angliæ in Regesto Constabulariæ Burdegal. Camera Comput. Paris. fol. 78. et 145. *Connestables Portarum*, in Statutis Mediolan. part. 2. cap. 163. [*Connestabilis Portæ S. Andree Vercellensis*, in Actis S. Amedei, tom. 3. Martii pag. 881.] In Computo Bartholomæi *du Drach* Thesaurarii Guerrarum ann. 1338. passim fit mentio *des Connestables des Communes, des Portes des Villes, des Sergeants, etc.* In Regesto Camera Comput. Paris. signato C. D. fol. 231. describitur Statutum Joannis Regis Franc. quo statuitur, ut in posterum, *tous pietons soient mis par Connestables ou Compagnies de 25. ou 30. hommes, et que chaque Connestable prenne doubles gages, et que les Mareschaux pour les Gensdarmes et les Maistres des Arbalétriers pour les pietons assisteront aux monstres deux fois le mois.* Hinc Constabularius *Turris Londinensis* non semel occurrit apud Scriptores Anglicos, de cujus Jurisdictione videndus Bractonus lib. 5. de Essoniis cap. 13. § 4. Thom. Walsingham pag. 147. etc. Hinc *Constabulatio Castri*, apud Continuatorem

Florentii Wigorn. ann. 1126. *Constabularia*, pro Centuria militari, apud Anonymum de Gestis Friderici II. Imp. pag. 797. Ita vocem *Conestablie* pro turma militari, cui præest *Constabularius*, usurpat le Roman de Garn MS. :

Quinze mille furent en la Conestablie,
A cleres armes, as destriers de Nubie.

Willelmus *Guiart* sub ann. 1304 :

Cil trouvent les autres mi voie,
Dont chascune Conestablie
Leur venoit au pont en aie.

Infra :

Assemble ses Conestablies.

Rursum :

O eus une Conestablie
De soudoyers de Piguardie.

Adde Chron. Flandr. cap. 113. et vide Meursium [et Glossar. mediæ Græcit.] in Κοντοσταβλιx.

* Quod *Stabilitis* seu præsidii militaris præfectus est, sic dictus. Vide *Stabilita* 2. Lit. Caroli VI. ann. 1418. tom. 10. Ordinat. reg. Franc. pag. 493 : *Quamobrem beatus Ludovicus et alii prædecessores nostri reges Franciæ in dicta civitate (Carcassonæ) garnisionem ducentorum et viginti servientium seu stipendiariorum et unius Constabularii seu capitanei. instituerunt. Nostris Conestable, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 149 : Comme Loyset de Fontaines, escuier, Conestable de la ville de Louviers. feust alez sur les murs de ladite ville pour visiter le guet, pour la seurté et garde d'icelle, etc. Aliæ ann. 1381. in Reg. 120. ch. 4 : *Philippon Moran, escuier de Bretagne, Conestable du fort de Sainte Blancasse au terroir de Brandis, vers le pais d'Otrance pour le duc d'André. Rursum aliæ ann. 1415. in Reg. 169. ch. 160 : Le supplicant qui est l'un des Conestables et gardes de la ville d'Espenay, qui peuent et doivent aler armez et accompagner, mesmement en temps de double et de guerres.**

* CONESTABULI ejusdem conditionis apud Siculos. Constit. Mss. Caroli reg. Sicil. : *Item Conestabuli Neapolis ac Aversæ non introrittant se, nisi de custodia civitatis nocturna. Et caveant justitiarum ne extra officium conestabulie committant eis aliquid.*

CONSTABULARII PAROCHiarum, seu villarum, *Conestables des Paroisses* apud Froissartem 2. vol. cap. 96. in sublevatione *Constabulariorum Hundredi*, ævo, ut dicitur, Edwardi III. introducti sunt, talem in villis potestatem habentes, qualem in Hundredis Constabularii Hundredorum. Sunt vero apud Anglos duo plerumque in quovis Hundredo Constabularii, totidem in quavis Villa seu Parochia : et hi quidem *Inferiores* et *Subconstabularii* appellantur, illi autem *Superiores* et *Capitales*. De ejusmodi Constabulariis egit Thomas Smith. lib. 2. de Republ. Angl. cap. 25. [Fragm. vet. de rebus Ludovici VII. apud Duchesnum tom. 4. pag. 430 : *Hugo de Lasci et Hugo de Bello campo, qui inde Constabularii erant villam Vernolii viriliter et constanti animo defenderent, contra Ludovicum Reg. Francorum, qui illud oppidum obsidebat tum Anglicæ ditionis.*]

Constabulariorum apud Italos quod fuerit munus, ita docet Marsilius Patavinus in Defensore pacis part. 1. cap. 9 : *Unus quidem cum Monarcha statuitur ad aliquod unum opus determinatum circa*

*regimen Communitatis : tamen ut ducatum exercitus, sive cum generis successione, sive pro solius unice personæ periodo, quomodo instituebatur dux exercitus Agameinnon a Græcis. Vocatur autem officium hoc in communitatibus modernis Capitaneatus, aut Contestabularia. Hic vero exercitus dux de nullo se intromittebat judicio tempore pacis : exercitu tamen militante, dominus erat occidendi aut aliter puniendi transgressores. [Regimina Paduæ ad ann. 1320 : *Inter quos fuit quidam probus et strenuus vir dominus Simon Philippus Potestas Castri pontis Baxanelli, et etiam Contestabilis et Rector CCC. militum Ultramontanorum et Theotoniorum. Continuatio Chronici Andr. Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 448 : Interjecto tempore Hungari cum Paduanis Castrum Romani insultant, obsident, pugnant, sed in pugnis deficiunt. Tandem subterraneis insidiis et unius Comestabilis interioris infidelitate. Castrum obtinent salvis personis et rebus.*]*

* COMESTABILIS, Centuria militaris, ejusdemque præfectus, apud Italos. Stat. datiar. Riper. cap. 14. fol. 10. rº : *Quod Comestabiles pedestres communitatis prædictæ, nec alterius officialis, non possint vendere nec vendi facere vinum ad minutum sociis suis. Et cap. 19. fol. 10. vº : Dominus capitaneus Riperiæ possit et ei liceat vendi facere vinum culibet de sui familia, exceptis Comestabile et barroariis. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 623 : *Congregatis universis caporalibus et Comestabilis Theotonicis, etc.**

* CONTESTABILIS, Eadem notione. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 6. ex Cod. reg. 4620 : *Habeat potestas. unum Contestabilem bonum et expertum, et bene armatum, et aliis fulcitur more Contestabilium. Stat. datiar. Riper. cap. 15. fol. 10. vº : Quod aliquis castellanus, necnon Contestabilis alicujus fortilitii, etc.*

* CONESTABULUS, CONSTABULARIUS, Judex civitatis et pagi circumjacentis, idem qui alibi *Baillivus* aut *Prepositus*. Comput. ex Bibl. reg. qui inscribitur : *Computus dom. Ervardi de Mediis campis militis, Conestabuli Alvernæ, de termino Ascensionis, anno Domini 1267. Ubi de receptis balliviæ rationem exigit. Lit. Alfonsi comit. Pictav. et Tolos. ann. 1270. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 413 : *Teneantur litigare. coram Conestabulo nostro Arvernæ, presentii vel qui pro tempore fuerit, sive ejus locumtenente. Aliæ ann. 1369. ibid. pag. 421 : Senescallo et Constabulario Carcassonæ, vel eorum locatenentibus, etc. Lit. ann. 1368. in Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 59 : *Haut homme, noble et poissant monsieur de Colesbert, Conestable de Boulenois et terroir d'Ostrewit, etc.***

* CONESTABULUS, Eodem significatu. Annal. Bonincont. ad ann. 1383. apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 45 : *Johannes protojudec ex morbo interiit, cujus magistratum Carolus Alberico Cumi comiti concessit, magnusque Contestabulus postea dictus est.*

* CONESTABULUS VICI, Gall. *Conestable de la rue*, idem qui vulgo *Commis-saire*. Curator disciplinae civilis politicae. Lit. remiss. ann. 1364. in Reg. 96. Chartoph. reg. ch. 408 : *Ledit Lotart ala guerre deuz sergenz et les mena, ensemble le Conestable de la rue où il demeuroit pour le temps, (à Tournay) en la maison de ladite Jehanne.*

CONESTABULUS, Artificii inspector et præpositus, vulgo *Garde*. Pactum inter archiep. et cives Rem. ann. 1258. in Reg.

30. Chartoph. reg. ch. 547 : *Item dicebat archiepiscopus, quod dicti cives Conestabulos fecerant in quolibet mesterio civitatis Remensis, quod facere non poterant nec debebant.*

CONSTABULARIOS, seu Κοντοσταβλους habuere etiam Byzantini Imperatores inter officia Palatina. Hi præerant Francis ad Palatii custodiam addictis, uti exerte docet Pachymeres lib. 1. cap. 7. et nos pluribus ostendimus in Notis ad Willhard. n. 210. et ad Alexiad. pag. 395. Francos vero a primæva sui origine Imperatorum custodiæ adhibitos, videtur innuere Ammianus lib. 15 : *Malavichus. adhibitis Francis quorum ea tempestate in Palatio multitudo florebat, exactius jam loquebatur. Erat autem is Rector Gentilium, adeo ut incertum sit an Gentiles appellati fuerint Franci, ad Palatii custodiam adhibiti.*

CONESTABULUS, Officium Monasticum, de quo ita Bernardus Mon. in Consuetud. Cluniacensibus MSS. cap. 13 : *Est frater cui est commissa obedientia, ut de equis curam habeat et mulis, quem nos vulgariter Conestabulum vocamus ; ipse habet agasonem suum, qui capit curam de equis, qui ad ejus observatiam pertinent ; habet autem in custodia sua totam avenam et hordeum Monasterii. sellas, calcaria, frenas, ferra habet in custodia sua, etc. Stabularium vocat Uldaricus lib. 3. Consuetud. ejusd. Monast. cap. 23.*

* COMES, Societatis vel sacri sodalitiæ præfectus, nostris etiam *Conestable*. Stat. synod. eocl. Burdegal. ann. 1255. ex Cod. reg. 1590 : *Prohibemus ne confratres alicujus confraternitatis Comitem vel Comites eligant vel creent de cetero in aliqua confratria, absque proprio assensu et voluntate sui capellani. Consuet. Mss. monast. S. Crucis ejusd. urbis ante ann. 1305 : *Quælibet confratria habet unum Comitem, unum burserium, etc. Stat. tonsor. ejusd. civit. ann. 1483. in Reg. 207. Chartoph. reg. ch. 305 : *Lesquelz tondeurs s'assembleront en l'église de sainte Coulombe et aïront leur Compte et leur boursier et autres officiers (de leur confrairie) pour l'année advenir. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 153. ch. 220 : *Le Conestable desdis confreres de l'arbaleste avoit intention de faire traire par esbatement à un pié de buef, qui devoit estre mis en hault à un pel. Occurrit præterea tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 279. art. 2. et 5.****

Varie porro *Comitis Stabuli* dignitatis appellationem efferunt Scriptores :

COMES STABULARIORUM, apud Ordericum Vital. lib. 3. pag. 501.

CONESTABULUS, habet Regino ann. 807. Robertus de Monte ann. 1173. etc.

† CONSTABULIS, in Chartulario Gemeticensi tom. 1. pag. 168.

CONSTABULARIUS, Ugutio : *Stabularius, Stabuli Custos : unde Constabularius, et Conestabularius, et designat dignitatem officii, vel officium. Matth. Westmon. pag. 356. et alii.*

CONESTABILIS, Tudebodus lib. 3.

CONESTABULUS, Fredegarius cap. 30. 42. Gesta Dei per Francos pag. 1179. Falco Benevent. ann. 1113. etc.

† CONESTABULARIA, Uxor Comitis stabuli, in Necrologio MS. FF. Minorum Silvanectensium ad annum 1548.

* Nostris *Conestablesse*. Charta ann. 1281. ex Chartul. S. Steph. Autiss. : *Humbert de Beaujeu chevalier, conestable de France, et noble dame Isabelle de Mellot, jadis contesse de Joigny, Conestablesse de France sa femme.*

COMESTABILIS, Petrus de Vineis lib. 2. Ep. 58.

* COMES-TABULARIUS, Comes stabuli, pro *Connestabularius*, in Chron. Guill. Bardi inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 11.

COMISTABILIS, Aimoins lib. 3. Hist. Franc. cap. 71.

† COMESTABULUS *Hugonis Regis Cypri*, in Commentariis Hugois de S. Alberto tom. 1. SS. April. pag. 774.

† COMESTABULUS *Theutonicorum*, apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 228. Ibi vide pag. 268.

CONSTABULATUS, Dignitas Comitum Stabulorum, apud Will. de Podio-Laurentii cap. 34. [et in Charta anni 1331. tom. 4. Hist. Harcur. pag. 1469.]

† CONSTABULARIA, Eadem notione, apud Rymerum tom. 2. pag. 191. et tom. 4. pag. 78. Marten. tom. 1. Anecd. col. 862. et in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 1474.

* CONSTABULARIA, Tribunal *constabularii*. Reparatur factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *In domo Constabularie civitatis Carcassonæ, etc.*

COMITES TAIFALI, Una e Vexillationibus Palatinis sub dispositione Magistri militum præsentalis, in Notitia Imperii lib. 1. cap. 31. *Taifalorum* septentrionalium populorum meminit Ammianus lib. 17. Vide Pancirolum.

* COMES TERMINALIS, Provinciæ limitaneæ præfectus, idem qui *Marchio*. Charta Arnolfi reg. Germ. ann. 889. inter Probat. Hist. monast. S. Emmer. Ratisbon. pag. 72: *Rudperti dilecti terminalis Comitum nostri suggestione, etc. Vide Comes marcarum.*

COMITES DE TERTIO DENARIO appellabantur Comites in Anglia, quod Comitatum reditus pars tertia ad illos, qui iis donati erant a Principe, pertinet: quod ab ipso Carolo M. ævo obtinuit. Capitulare Pipini Regis Italie cap. 18. et Lex Longob. lib. 1. tit. 2. cap. 10. [Pippin. 30.]: *De compositionibus quæ ad Palatium nostrum pertinent, si Comes ipsam causam commoverit ad requirendum, illam tertiam partem ad eorum recipientem opus, duas vero ad Palatium, etc.* Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam cap. 1: *Compositionis duæ partes ei contra quem testati sunt, dentur; tertia Comitibus est.* Adde Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 68. Liber Monasterii de Bello, apud Camdenum, et in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 315: *Consuetudinæ per totam Angliam mos antiquus inoleverat, Comites provinciarum tertium denarium sibi obtineri, inde Comites dicti.* Item alius Anonymus: *Comes est qui tertiam portionem eorum quæ de placitis proveniunt in quolibet Comitatu percipit: sed non omnes Comites ista percipiunt; sed hi quibus Rex hereditario, aut personaliter concessit.* Leges Edwardi Confess. cap. 21: *De istis octo libris Rex habebat centum solidos, et Consul Comitatus quinquaginta, qui tertium habebat denarium, de forisfacturis.* Joan. Brompton. pag. 1038: *Præter tertium denarium, unde Hugo Bigoth est Comes.* [Vide *Tertius denarius* in Denarius.]

Nec in Anglia duntaxat, sed etiam in Hungaria id obtinuit. Otto Frising. lib. 1. de Gestis Friderici cap. 31. ubi de Hungariæ descriptione: *Hinc est ut cum prædictum regnum per 70. vel amplius divisum sit Comitatus, de omni justitia ad fiscum regnum duæ luci partes cedant, tertia tantum Comiti remaneat.* Decreta Colomani Regis lib. 1: *De tributis autem et vectigalibus, sicut Comitibus ter-*

tiam partem dari decrevimus, ita, etc. Quæ quidem vectigalium tertia pars, *jus Comitatus* dicitur in Decretis Andreæ Regis § 24: *Comites jure Comitatus sui tantum fruuntur: cætera ad Regem pertinentia,..... et duas partes castrorum Rex obtineat.* Vide *Advocatorum jura*.

COMES THESAURORUM, in 1. 14. et 22. Cod. Th. de Divers. Offic. et Appar. (8, 7.) Qui in provinciis Thesaurus Principis servabat. Κόμης θησαυρών, apud Palladium in Vita Chrysostomi pag. 27. editionis Emerici Bigoti. *Comes Thesaurorum per Thracias* apud Ammianum lib. 29.

Dignitas etiam fuit in Palatio Regum Gothicoorum Hispaniæ, ut ex Concilio Toletano XIII. colligitur.

COMITES VACANTES, Qui post munus seu officium aliquod gestum, *Comitivam primi ordinis* consecuti sunt. Ita Jacobus Gotofred. ad leg. un. Cod. Th. de Comitibus vacant. (6, 18.) ubi multa.

COMES VESTIARI, in Notitia Imperii Occidentalis sub Comite sacrarum largitionum refertur, pro quo in Oriente, *Magistri lineæ vestis, et Magistri privatæ* ponuntur: illius erat *Scrinium*, quod *Vestiarii sacri* appellatur in eadem Notitia, præeratque susceptioni earum vestium, quæ largitionibus Principis inferebantur.

COMES SACRÆ VESTIS, inter *Illustres* recensetur in leg. un. Cod. Theod. Qui a præbit. Tiron. etc. (11, 18.) præeratque vesti Principis ipsius.

COMES URBANUS, in Vita S. Adalberti Egmundani cap. 23.

* COMES-URBIS, apud Leuckfeld. in Antiq. Walckenried. pag. 254.

* COMESARIUS, Officium monasticum, cui ciborum cura est demandata; nisi forte legendum sit *Cellerarius*. Pariag. inter reg. et monast. S. Andreæ Avenion. ann. 1290. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 615. art. 29: *Quod illos (illi) redditus quos habent in castro, monasterii sacraria et Comesarius et elemosinarius, remaneant semper salvi.*

† COMESOR, Qui comedit. Tertull. advers. Marc. lib. 1. cap. 1: *Mus Comesor arrosit.* Vide *Comestores*.

COMESSALITER. Sidonius lib. 1. Epist. 5: *Ticini cursoriam (sic navigio nomen) ascendi: qua in Eridanum brevi delatus, cantatas sæpe Comessaliter nobis Phaentidas, et commentitias arborei metalli lacrymas risi.* [Forte, inter epulas.]

† COMESSUS, pro *Comesus*, Dilaceratus. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 11: *Animalia quæ a lupis seu canibus Comessa, nisi porcis et canibus, nec cervus nec cerva, vel capræ, si mortui inventi fuerint, non comedendi.*

* COMESTABILIA, Regio, Gall. *Quartier*. Testam. ann. 1409. tom. 2. Hist. Cassin. pag. 591. col. 2: *Item legavit... quoddam casalenum magnum situm intus dictam terram S. Germani (in) Comestabilia acorariorum, etc.*

† COMESTABILIS, COMESTABULUS. Vide *Comes stabuli*.

COMESTES. Chronicon S. Bartholomæi de Carpineto lib. 4. pag. 1273. apud Ughellum tom. 6. Ital. sacr.: *Constituens Gualterum de Camarda Comestem suum hujus restitutionis cæcudorem.* Forte *Comestabulum*: nisi *Comestes* sit ὄσσοτος, *Conviva*. Vide in hac voce.

* COMESTIA. JUS COMESTIÆ, an idem quod *Pastus, gisti, convivii*? Charta Adolphi Colon. archiep. ann. 1203. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 275: *Ut ergo talis donatio rata permaneat, Henricus Rumescotele, cujus erat*

jus Comestie de prædictis domibus et bonis, jus suum resignavit. Vide *Comestiones*. An vero *Jus comitatus* seu districtus aut domini? Vide *Comitatus* 2. 4. et infra *Cometia*. [* Potius pro *Cometia* seu *Comitia*. Jurisdictio. ADEL.]

* GOMESTIBILIS, Esculentus, Ital. *Commestibile*. Stat. crimin. Saonæ cap. 30. pag. 61: *Non possit... repellere vitium, fructus aut similia Comestibilia.*

COMESTIONES, quæ alias dicuntur *Pastus, gistum, prandium, convivium, etc.* vulgo *Mangeries*. Fori Bigorrenses art. 17: *Ex præcepto Comestiones non recipit Comes, nisi sex, unam a Vicecomite de silvis, etc.* Vetus Charta apud Labbeum tom. 2. Miscellan.: *Exactiones quas Joannes... Episcopus precibus Regis Ludovici prædicto Monasterio remisit, videlicet in Quadragesima et Adventu Domini Comestiones, vel earum redemptiones, etc.* Charta Hugonis Comitum Marchiæ et Inculmensis ann. 1241. in Regesto Inculism.: *Pro Comestione vero rendali et jure quod habebamus in villa et in hominibus villæ Magniaci Prior de Botavilla reddet nobis et successoribus nostris Comitibus Engolism. centum solidos rendales.* Adde cap. 3. de Præscriptionibus, Specul. Saxon. lib. 2. art. 12. § 4. Bullam Gregorii IX. PP. ann. 1235. apud Ughellum tom. 1. pag. 83. etc.

COMESTUS. Charta Raimundi Abbatis Moissiacensis ann. 1212. in Regesto 30. Tabularii regii ch. 13: *Nuncius autem Comitum qui venerit, faciet ei alia necessaria Comestus bona fide.*

COMESTIO MATUTINALIS, vulgo *le Dejeuner*. Chronicon Montis Sereni ann. 1171: *Matutinalem Comestionem, quæ puerorum esse solet, etc.* in monasteriis scilicet.

ESUS, Eadem notione. Tabularium Nantoliense in Pictoniæ. ann. 1342: *Amplius Dominus Prior habet a me unum Esus cum duobus paris Epularum coctarum et assatarum ad opus et personam ejusdem Prioris.*

COMESTORES. Isidor. lib. 10. Orig. sect. 58: *Comestor, [* Comesor] a Comedendo satis.* Gloss. Gr. Lat.: *Comestor, καταφραγός.* Ita MS. [in Supplemento Antiquarii habetur *Comisator*, pro quo melius legeretur *Comissari*, a *Comissari*: quo verbo utuntur Plautus, Horatius et alii ea notione, qua Græci κωμίζειν, Bibere post cœnam. Vide Etymologicon Vossii pag. 151.] In Gl. Gr. Lat. etiam legitur: *Comisacio, κωμος. Comisator, ἐπικωμωστής,* in Cod. Sanger. ex Castigat.: *Comesatio, Comesator;* sed melius legeretur, *Comissatio, Commissator.* Comestores autem appellabantur nostri vel milites, vel potius apparitores et *servientes*, quos creditores, ex decreto judicis, in debitorum aëdes immittebant, qui illorum sumtibus alebantur, donec debita sua exsolvisset. *Mangeurs*, in Consuetud. Turnacensi tit. 27. art. 17. *Mangeurs et gasteurs*, in Manuale placitatorum in Parlamento 1. Decembr. ann. 1372. et in Charta laudata in Dissert. 29. ad Joinvillam. Concilium Turonense ann. 1282. cap. 9: *Item Statutum provincialis Concilii contra illos qui ponunt Comestores in religiosis domibus dudum editum, ad illos extendimus qui ponunt hujusmodi Comestores vel custodes in domibus Prælatorum, aut aliarum Ecclesiasticarum personarum, etiam quarumcunque, quas simili sententia, auctoritate præsentis Concilii, innodamus.* Adde Concil. Redonense ann. 1373. cap. 4. et Andegav. ann. 1365. cap. 24. Charta Ludovici Hu-

тини Reg. 1. April. 1315. pro Occitanis : Item cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris vel aliis exequendis, sed exequerentur in bonis et personis debitorum per bajulos et ordinarios locorum suorum, quod pro debitis concessimus inter privatas personas contractis sub sigillis suis : serviens noster requiret ordinarium loci quod ea exequatur, nec exequatur dictus serviens noster, nisi dictus ordinarius negligens, vel plus debito differens fuerit super hoc requisitus. Et si ad hæc debitor se opponat, remittatur cognitio ad iudicis sigilli sui examen, qui cognoscat de dubio evidenti. Nostra vero propria debita, ubicunque sunt, per manum nostram, et non per aliam exequuntur, nec pro hujusmodi debitis ponentur Comestores, seu servientium garnisiones, quamdiu inventire poterunt bonorum emptores, nisi hoc exigeret potentia, seu proterva contumacia debitoris. Aresta Parlamenti Pentecostes ann. 1285. in Reg. B. fol. 70. verso : Quia per saisinas, custodes, sive Comestores qui in Viromandensi, Ambianensi, et Silvan. balliviis, in domibus et in locis debitorum pro debitis quæ debent, poni consueverunt, creditoribus ad nullum cedebat commodum, sed ipsis debitoribus ad maximum incommodum, cum bona sua consumerentur, de quibus deberent sua debita solvere, nullo de dictis debitis relevamine subsequente : Ordinatum fuit quod pro debitis, catallis, conventionibus, pro executione literarum D. Regis, seu aliarum quarumcumque personarum, hujusmodi saisinæ, custodes, sive Comestores de cætero non ponantur ; dum tamen ipsi debitores per captionem bonorum et corporum instituantur, si necesse fuerit. Poni tamen poterunt tantummodo pro enormi facto, vel in casu criminis, vel si aliquis vellet subterfugia quærere, et bona sua abscondere, seu distornare, seu ad alienum dominium transferre, vel esset ita inobediens justitiariis, quod non posset alias commode justitiari. Charta Ludovici Regis Franciæ ann. 1315. in 2. Regesto Philippi Pulcri Reg. ex Tabulario regio num. 209 : Cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis nostris, etc. Alia ann. 1318. in Tabular. Episcop. Ambian. : Cum peterent quod garnisiones servientium, seu Comestores non ponerentur pro debitis, etc. Vide Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 41. pag. 362. Franc. Polleum lib. 3. Hist. Fori Romani cap. 2. extremo. Ludovicum Charondam ad Summam Ruralem Butelerii pag. 234. Loissellum de Offic. lib. 2. cap. 4. num. 51. etc. Cæterum Comesor pro Comestor dixit l. 18. de Ædilit. Edict. (21, 1.)

† **COMESTUS**. Vide *Comestiones*.

† **COMETANEI**, vel *COMMETANEI*, in Jure Hungarico, Contermini, quorum territoria et agri eadem meta iisdemque terminis distinguuntur.

† **COMETIA**. [* Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 682. col. 2 : Comes de Wiede tenet homines aliquot ex alia parte Rheni in sua Comestia.] Vide in *Comitia* 1. et *Comestia*.

† **COMIATUS**, Ital. *Comitato*, Licentia, venia, ex Latino *Commeatus*, quod verbum usurpatur non semel pro abeundi licentia : unde Græci recentiores *χομίστων* et *χομίστων* eadem notione induxerunt, apud Hesychium et Leon. in Tact. cap. 7. § 4. Atque inde Galli suum *Conjé*, vel *Congé*, mutuati sunt. Capitula Caroli Mag. lib. 5. cap. 16. [* 18.] : *Mulier*

si sine Comiatu viri sui velum in capit suum miserit. Cap. 42. [62.] : Si... aliquid de suo officio sine Comiatu facere præsumperit. Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 5 : Ut nullus eos debeat recipere in vassallatico sine Comiato Senioris sui, etc. Tabul. Casauriense l. part. cap. 94. Ch. 3. ann. 901 : Ego Rimizo... vendidi vobis Elperimo... ad vestram proprietatem possidendam omnes ipsas res proprietatis meæ quæ mihi per cartulam obvenierunt a Hamburga filia quondam Gilonis conjuge Otteberti, per Comiatum memorati Otteberti viri sui, sicut in ipsa cartula mea continetur. Alibi : Ego Flora... per consensum et Comiatum Petri viri mei dono et trado pro anima mea, etc. Ibidem : Ego Raymundus Comiatum dedi, (uxori) et consentiens sum. Vide *Commeatus*.*

† **COMIGATUS**. Annal. Petavian. ad ann. 781 : *Taxilo, dux de Bavaria... per suum Comigatum rediit ad patriam.*

† **COMICILIIUM**. Descripsit Henricus Meibomius in Andromicis Imp. CP. Aurea bulla Diploma Alberti Ducis Brunswicensis ann. 1309. in quo hæc habentur : *Et si proprietates bonorum jure terræ consuetudinario dari debet in Comicilio : verum quia id in desuetudinem abiit, propter defectum Comicilii, necessario aliis amuniculis quæsitis et habitis, hujusmodi datio in publicam redigilur notionem.* [* Charta Comit. de Kirchberg. ann. 1266. ap. Scheid. de Nobilitat. : Quod quando primo fiet Comicilium ad illud cum... coheredibus nostris personaliter accedentes, ipsos mansos... ecclesie faciemus sub banno regio confirmari.] Nescio an pro *Comicilium* hæc vox sumatur. [* Vide Halthaus. voce *Goding* col. 732.]

† **COMICTIA**, aut *COMICTIUM*. Capitulare 5. Caroli Mag. incerti anni cap. 6. de Presbyteris seu Curionibus : *Neque ea quæ pertinent ad cultum religionis augmentaverunt, sed semper Comictiis et contritionibus, aut rapina vivunt.* Dicant eruditores, quid sibi hæc duæ voces velint, hic enim hæreo : an *Comictiis*, positum pro *Comessionibus*, vel etiam pro *Convitiis* ? Sed cum *rapina* adjungantur hæc voces, vix id crediderim. *Contritiones* videntur esse oppressiones. [* *Convitiis* leg. Baluz. et Pertz.]

† **COMICULA**, mendose pro *Conucula*, quod vide.

† **COMICUS**, pro libro Ecclesiastico sic appellato. Vide *Comes* 1.

† **COMIENTIA**, Licentia, venia, idem quod *Comiatus*. Acta S. Privati tom. 4. Aug. pag. 440. col. 1 : *Nec populum (debere) in loco tutissimo commorantem de ditionis Comientiam præstaturum.* Ubi alias *Comiventiam*. Vide supra *Commeatus*.

† **COMINIS LIBER**, pro *Comitis liber*. Vide in *Comes* 1.

† **COMINUM**, pro Cuminum, ut videtur, Ital. *Comino*. Charta ann. 1288. ex Reg. S. Ludov. ex Chartoph. reg. fol. 106. v. : *Arrestata fuerunt... duodecim pontes Comini et duæ capsæ papirii.* Leudæ major. Carcass. MSS. : *Item pro caryna de Comino, xvij. den.* Ubi versio Gallica ann. 1541 : *D'une charge de Comin, etc.* Occurrit præterea in Stat. Riper. cap. 12. fol. 3. v. et in Chartul. S. Dion. Exoldun.

† **COMINUS**, Prope, juxta. Tabularium Conchensis Abbat. in Ruthenis ch. 73 : *Testamentum et breve memoriale de Ecclesia B. Martialis quæ est in pago Tolosano Cominus fluvium, quod vulgarter dicitur Saucia.*

† **COMIS**, pro *Comes*, in Liturgia Gall. Mabillonii pag. 469 : *Tunc Sisinius Comis*

una cum spiculatoribus, etc. Alter locus exstat in *Distringere*.

† **COMISATOR**, *COMISSATOR*. Vide *Comestores*.

† **COMISSA**, *συμβολή*. *Symbolum*. Supplementum Antiquarii.

* Gloss. Lat. Gr. : *Comissam, συμβολή*. † **COMISSARI**, *Laudare*. Gloss. Lat. Græc. : *Comissor, Laudo, ἐπιχομίζω*.

* Male quasi ex Glossis Lat. Gr. additum, *Laudo* ; maxime cum pro *ἐπιχομίζω*, legendum prorsus videatur, *ἐπιχομίζω*. Vide supra *Comestores*.

* **COMISSUS**, pro *Comissus*, Fisco addictus vel addicensus, passim occurrit. Vide *Commissum* 2. et *Committere*.

† **COMISTABILIS**. Vide *Comes stabuli*. **COMISTÆ**, Valdensium sectarii, in Constitut. Friderici Imp. de Hæretic. ab urbe Como in Lombardia, cujus incolæ potissimum hæc infecti erant hæresi. Vide Matth. Paris pag. 589. [* *Comistos* ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 238.]

† **COMITALADUS**. Charta Raimundi Berengarii Marchionis Provinciae ann. 1229. apud Jo. Columbium in Episcopis Sistaricensibus lib. 3. n. 10 : *Damus Radulpho Sistaricensi Episcopo albergum sive Comitaladum de Revesto et de Fontiana castrorum nostrorum.* Idem forte quod *Comitatus*, seu feudum vel dominium.

† **COMITALIA**, Idem, ut conjecto, quod infra *Comitatus* 3. seu territorium vel jurisdictio alicujus loci suis finibus circumscripta. Charta G. Ducis Aquitaniæ pro Adalberto Episc. Agennensi inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 429 : *Credatis Comitaliam, quam pater meus et ego S. bonæ memoriæ Agennensi Episcopo dedimus, Adalberto quoque Episcopo vestro dedisse similiter et concessisse.*

† **COMITALIS** POTESTAS, Comitatus dignitas, jurisdictio, territorium. Privilegium Conradi Regis ann. circiter 956. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 259 : *Omnia quæ ad monasterium S. Theofredi... nunc videntur pertinere ; aut hic de fisco, aut de potestate episcopali, aut de potestate Comitali. sive de franchesia, et quæ in posterum ibidem ipsi Monachi poterunt acquirere, omnia regali potestate defendantur.* Testamentum Herivei Episcopi Eduensis apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 152 : *In Comitatu etiam Augustodunensi, in montibus scilicet eidem civitati prominentibus, mansos duos penitus absos et omni cultura destitutos, pascuis solummodo animalium aptos, quos de Potestate Comitali domnus Jonas antecessor noster regia auctoritate adeptus est.* Vide *Comitatus* 3. [* Et *Bannerialis*.]

† **COMITANDISA** HOMINICATUS, Homagium, ut videtur, seu præstatio, quæ domino pensatur ab eo qui debet homagium. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 2062 : *Terram quæ vocatur Cristot ab Abbate et Fratribus suscepti in meo dominio et hæredum meorum in perpetuum... a qua etiam terra Comitandisam hominicus Abbati facio, et centum solidos per singulos annos me daturum promitto.* Vide *Comitatus* 4.

† **COMITANTIA**, Comitatus, comitiva, apud Ericum Upsaliensem lib. 1. Hist. Suecorum pag. 17 : *Quanta sit virorum pugnatorum in nostra Comitantia multitudo.*

* Charta ann. 1203. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 303 : *Licet munus quod in voluntate consistit modicum judicetur, ut careat operis Comitantia, cum locus affuit, etc.*

† **COMITANUS**, Paganus, rusticus, a Græco κόμη. Pagus, vicus. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 251. de S. Nicolao Peregrino: *Quidam Comitanus videndi officio sic privatus... ante aram Christi Confessoris est ductus, etc.* Comitatinus ead. notione in iisdem Actis SS. Junii tom. 3. pag. 986. ubi de B. Michelina. Vide Comitatinus.

COMITARE. Loqui cum aliquo. Vide *Comitiari*.

† **COMITARI**, Comitatus dignitatem tenere. Chronic. Comit. Capuæ ap. Pertz. vol. Script. 3. pag. 208. ad. ann. 840: *Land ejus filius Comitatus est post eum in castru Sicopole.*

† **COMITARIA**, Cohors, ut conjecto, militum turba, caterva vel centuria. Jacobi de Varagine Chron. Januense apud Murator. tom. 9. col. 16: *At Januenses videntes tam diu negotium in curia Romana differri, et nihil ad effectum deduci, considerantes etiam quod treguæ per summum Pontificem terminus assignatus jam erat elapsus, ideo ad complendum et perficiendum armamentum viriliter processerunt, Comitarias assignantes, vexilla distribuentes, stentariis cingentes, et super signa fieri facientes.*

† **COMITAS**, Societas, congregatio. Mandat. Henr. VII. imperat. ann. 1311. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 3. pag. 213: *Insuper omnes et singulos cives et incolas et districtuales dictæ civitatis Florentiæ exbannimus, decernentes quod nulla civitas, castrum, vel baro, Comitatus, aut spiritalis persona, dictos commune, cives... receperit.* Stat. colleg. Navar. ann. 1315. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 516. r.º: *Nobis autem de medio sublatis, ponentur per episcopum Meldensem, abbatem S. Dionysii, magistrum in theologia dictæ domus... necnon et per decanum Comitatus seu congregationis magistrorum theologicæ facultatis, etc.* Necrolog. MS. eccl. Meld. fol. 77. r.º: *Bartholomeus de Mintriaco clericus et Symon laicus, pro quorum animabus distribuuntur annuatim decem solidi de Comitatu capellanorum majoris altaris B. Stephani.*

1. **COMITATENSIS**, Qui in sacro Principis Comitatu militat, vel qui ad sacrum Comitatum spectat, ut *Comitaten-sis fabrica*, apud Ammianum lib. 18. *Comitatense auxilium*, apud eundem lib. 19. *Comitatense exercitium*, apud Ennodium lib. 4. Epist. 93. ubi Senarium virum *Comitaten-sis exercitii* appellat, qui inter Exceptores merebat. Præsertim vero *Comitaten-ses* appellabant *Palatinos*, qui scilicet in officio erant utriusque Comitatus largitionum, ex quorum numero seligebantur qui in provincias mitterentur: unde et *Mittendarii* dicuntur, ut est in Glossis Basilic. de quibus suo loco.

COMITATENSES NUMERI, Qui in Comitatu et Palatio merebant. Horum mentio apud Ammianum lib. 29. in Notitia Imperii, et in Cod. Th. non uno loco. Vide Jac. Gotofredum ad l. 18. de Re milit. (7, 1.)

COMITATENSES LARGITIONES, in l. 7. Cod. Th. de Palatinis, (6, 30.) eadem quæ *Sacræ largitiones*. Vide *Comes largitionum*.

2. **COMITATENSIS**, *Comitatus* seu territorii urbis incola. Theod. de Niem de Vit. et fat. Constant. tom. 2. Conc. Const. part. 15. cap. 10. col. 348: *Bononienses et postea Comitaten-ses seu habitantes in comitatu Bononiensi, etc.* Mirac. B. Egid. ord. Minor. tom. 3. April. pag. 245. col. 1: *Quod cum maxima reverentia*

a civibus Perusinis et Comitaten-sibus Perusium portabatur, etc. Vide mox

*1. **COMITATINUS**, Eadem notione. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 36. ex Cod. reg. 4621: *Quilibet Comitatinus vel districtualis civitatis Florentiæ existens, etc.* Chron. Mutin. ad ann. 1327. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 115: *Ita tamen quod ipsi intrinseci cives, Comitatinii vel stipendiarii, deinde ad triennium, non teneantur ad eundem vel mittendum in cavalcata.* Annal. Estens. ad ann. 1403. ibid. tom. 18. col. 981: *Adventibus etiam nonnullis montanariis sive Comitatinis, qui ex circumstantibus locis ad dictos exules occurrerant, etc.* Vide *Comitatus* et *Comitatus* 3. † Bannitio Civitatum Tusciæ ann. 1313. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 542: *Nomina vero illorum sunt infrascripti: In primis de civitate Florentiæ... Nomina vero Comitatinorum Florentinorum... sunt isti infrascripti, etc.* *Comitativus* eodem sensu. Sententia contra Paduanos ejusd. anni ibid. pag. 549: *Cum nuper contra civitatem Paduæ et commune ipsius, ac etiam contra quosdam cives et Comitativos civitatis ejusdem, etc.*

† 2. **COMITATINUS**. Vide *Comitanus*.

† **COMITATIO**, ut *Comitatus*. Charta Henrici Regis Angliæ pro omnibus Normanniæ incolis apud D. Brussel de Feudorum usu tom. 2. ad calcem pag. 111: *Recognitiones de nova dessaisina de morte antecessoris, non capiuntur nisi in suis Comitativis, et hoc modo: Nos quando extra regnum fuerimus et capitalis Justitarius noster, mittimus justitiaris per unamquamque Comitativam solum in anno, qui cum militibus Comitativam capiunt in Comitativis assisias prædictas; et ea quæ in illo adventu suo in Comitatus per Justitarios prædictos ad dictas assisias capiendas missos, terminari non poterunt per eosdem terminentur alibi in itinere.*

† **COMITATIVA**, *Comitatus*. Charta Henrici III. Regis Angl. ann. 1255. de Nuntiis Regis Castellæ curialiter recipiendis apud Rymmer tom. 1. pag. 557. col. 1: *Et Communitatis ejusdem Civitatis, in fide qua Regi tenentur, quod assumpta cum eis decenti Comitativa concivium suorum Londonensium, præfatis Nuntiis extra civitatem prædictam occurrant, et eos curialiter recipiant et honorant.* Vide *Comitiva*.

† **COMITATOR**, Socius, consors, Gall. *Associé*. Charta Hugonis Episc. Senecensis ann. 1052. inter Instrum. tom. 3. Gall. Chr. col. 200: *Nos Hugo supradicti donatores, laudatores, cessores et Comitatos hanc Chartam fieri scribi præcepimus, et sub una firmitate propriis manibus nostris signamus.*

† **COMITATULUS**. Vide post *Comitatus* 3.

† **COMITATUM**. Vide post *Comitatus* 3. **COMITATURA**, Idem quod *Comitatus*, dominium, *Seigneurie*, in [Charta Joannis Episcopi Morinensis ann. 1109. ex] Tabulario S. Bertini. Vide infra *Comitatus* 4.

1. **COMITATUS**, Palatium, aula regia, locus ubi Rex aut Imperator moratur, seu, ut definit Anianus ad l. 20. Cod. Th. de Decurion. (12, 1.) *Ubi rerum domini fuerint: a Comitibus dictus, seu Proceribus qui in aula commorabantur: sic enim Proceres Curie appellatos supra ostendimus.* Κομιτάτος, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 73. 77. etc. Marcellinus Comes: *Divi Valentini Magni cadaver Theodosius Princeps ab Italia reportatum apud Comitatum regio in sepulchro recondidit. Alibi: Amputata apud Comitatum auricula. Iterum: Solus*

Laurentius Anastasium Imp. in Palatio pro fide Catholica sæpe convincens apud Comitatum, ac si in exilio relegatus, retentus est. Acta S. Sebastiani cap. 4: *Proficiscentes ad Comitatum cæli.* S. Ambrosius in Obitu Valentini: *Jussit eam ad Comitatum venire.* Sulpitius Severus de Vita S. Martini lib. 3: *Eodem ferme tempore quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire Comitatum.* Capitula Caroli Mag. lib. 6. cap. 257: *Presbyteri qui contra Canones adversum nos ad Comitatum... ire voluerint.* Hincmarus in Opusc. LV. Capitular. adversus Hincmar. Laudun. cap. 6: *Ad quamlibet provinciam sine meis litteris regulariter proficisci vel mittere longius ad Comitatum comministratum non potes.* Gloriosissimus *Comitatus*, apud S. Augustinum Epist. 68. 129. 152. Senatorem lib. 1. Ep. 27. 78. lib. 2. Ep. 20. lib. 3. Epist. 22. etc. Occurrit passim. Vide *Fragmenta S. Hilarii* pag. 49. *Canones Eccl. Afric.* cap. 93. 97. 106. *Liberatum Diacon.* cap. 10. *Alpium Antiochen.* in *Descript. orbis* cap. 25. et *Juretum ad Symmachum*, lib. 2. Ep. 83.

COMITIUM, *Comitatus*. Acta Episcoporum Genoman. pag. 308: *Vir quoque illustris, præfulgens in sæculo divitiis, usque in sui potestate, Comitii idem videbatur locus fore, etc.*

2. **COMITATUS**, Comitatus, seu judicis dignitas, districtus, jurisdictionis, territorium. Papias, et Jo. de Janua: *Comitatus, Comitatus dignitas, vel terra, sive tantum spatium, quantum unus Comes tenet.* Guillelmus Apul. lib. 1. de Gest. Norman.:

... Numero cum viribus aucto
Omnes conveniunt, et bis sex nobiliores,
Quos genus et gravitas morum decorabat et ætas,
Elegere duces: proventus ad Comitatum
His, alii parent, Comitatus nomen honoris
Quo donantur erat.

† **Comitatus** nomen hac notione sumtum antiquum est et jam inde a Carolo Magno, uti probat Mabillonius in suis additionibus ad calcem libri sexti de Re Diplomatica. Argumento sunt Charta Joannis Episcopi Sistaricensis in eod. libro edita n. 202. in qua legitur *Comitatus Sistaricensis*, imperante Carolo Magno, *Comitatus Camliacensis*, in Diplomate Caroli Calvi apud Doubletum Hist. San-Dionys. pag. 777. *Comitatus pagi Autissiodorensis*, in Precepto Carolomanni lib. 6. Diplom. Charta 113. *Comitatus Arvernensis*, ibid. Charta 116. in Litteris Caroli Crassi. Atque hinc patet, inquit idem Mabillonius, ante dictos fuisse Comitatus, quam hi in hereditariam successionem devenirent: quod accidit maxime Carolo Simplice regnante; tametsi ante eum filii in Comitatus, quos eorum patres administraverant, non raro succedebant, sed ex regia concessione, non ex hereditario jure. Vide *Annales Bertinianos*, ad ann. 839. ubi octodecim Comitatus numerantur, quibus procul dubio totidem Comites præsidebant. [† *Comitatus* indicari in Chartis Gallicis a seculo octavo usque ad seculi undecimi finem monet Guærdardus in Prolegomenis ad Chartul. S. Petri Carnot. § 3.]

COMITATUS, apud Anglos, est locus publicus in quo Vicecomes uniuscujusque provincie, quæ apud illos *Comitatus* nomen obtinet, jurisdictionem suam exercet. Cowel. *jurisdictionem*, de Alfredo Rege Angliæ: *Exemplo namque, Danorumque colore, etiam quidam indigenarum latrocinii ac rapinis incendere*

ceperunt. Quos cupiens Rex compescere, et de hujusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos et provincias in Comitatus primus omnium commutavit, Comitatus in Centurias, i. Hundredas, et in Decimas, i. Trithingas, divisit, etc. Joan. Fortescutus de Legibus Angl. cap. 24: Regnum Angliæ per Comitatus, ut regnum Franciæ per ballivatus distinguitur; ita ut non sit locus in Anglia, qui non sit infra corpus alicujus Comitatus. Comitatus quoque dividuntur in Hundreda, quæ alicubi Wapentagia nuncupantur: Hundreda vero dividuntur per villas, etc. Vide leges Henrici I. cap. 31. 41. 48. 51. 59.

† COMITATUS SEDES, Eadem notione. Ulmarus de Miraculis S. Vedasti cap. 9: Comes Atrebatensis provinciæ, nomine Teutboldus, ambiebat fratribus auferre quandam culturam cum orto, quia sedes Comitatus videbatur in dominica curte cui villæ proxima erat ipsa cultura et hortus.

COMITATUS, Conventus judicis qui fit in Comitatu seu provincia, vulgo Assisia, Comité. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 51: Summoneatur Comitatus 7. dies antea. Cap. 53: Qui secundum legem submonitus a justitia Regis ad Comitatum venire supersederit, etc. Quoniam Attachiamta cap. 48. § 14: Quod debet diebus fori, vel in Ecclesia proclamari, vel in Comitatu diversis vocibus. Statuta Roberti I. Scotor. Regis cap. 51. § 1: Et ad hoc probandum inveniri plegium ad proximum Comitatum, seu ad proximam curiam, etc. Fleta lib. 2. cap. 52. § 2: Nullus Comitatus teneatur nisi de mense in mensem. Vide Leges Willelmi Nothi cap. 64. et Bractonum lib. 3. tract. 2. cap. 11. § 1.

3. COMITATUS, Territorium urbis, jurisdictionis loci alicujus suis finibus circumscripta. Charta Dagoberti Regis Francorum apud Freherum lib. de Ludovico: Omnes res juris nostri in pago Laudenburgensi, et quidquid ad nostram urbem ambulare visum est, et omne quod ad fiscum nostrum pertinebat, excepto stipe et Comitatu, ex eo nihil dimittentes, tradimus totum ex integro. Quæ quidem repetuntur in variis Regum et Imp. Confirmationibus pag. 22. Charta divisionis Imperii Caroli M.: Has civitates cum suburbanis et territoriis suis atque Comitatus, quæ ad ipsas pertinent... accipiat Karolus. [Bulla Frederici Imp. ad Heracleum Archiep. ann. 1157. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Chr. col. 17: Concessimus itaque præfato Archiepiscopo... omnia jura regalia... in Abbatibus et in earum possessionibus, Monasteriis... Comitatus, foris, duellis, mercatis, monetis.] Charta Henrici II. Regis Angl. apud Rogerum Hoved.: Castellum de Nottingham cum Comitatu, etc. Matth. Paris ann. 1234. de Civibus Romanis: Præterea Comitatum suum... metis novis et amplis, jubente Senatore, voluerunt sibi appropriare. Mox: Infra metas illas continentur quedam prædia et etiam civitates et castra... quas Comitatus suo assignare præsumunt. Albertinus Mussatus lib. 10. cap. 2: Ne licentiosior his abutatur concessionibus, timendum esse et urbi et Comitatu. [*] Comitatus præfecturæ civitatis dicitur in Chart. ann. 1137. ap. Schannat. in Episcop. Wormat. tom. 1. pag. 199.]

Hanc porro Comitatus pro territorio appellationem a Longobardis fluxisse tradit Otto Frisingensis lib. 2. de Gestis Frid. cap. 12: Cumque tres inter eos ordines i. Capitaneorum, Vavassorum, et plebis esse noscantur, ad reprimendum

superbiam; non de uno, sed de singulis prædicti Consules eliguntur, neve ad damnandi libidinem prorumpant, singulis pene annis variantur. Ex quo fit ut tota illa terra intra civitates ferme divisa, singulæ ad commanendum secum diocesanos compulerunt, viæque aliquis nobilis, vel vir magnus, tam magno ambitu inveniri queat, quin civitatis suæ non sequatur imperium: consueverunt autem singulis singula territoria ex hac commanendi (f. commanendi) potestate, Comitatus suos appellare. Hodie Itali Contado, villam, pagum, rus, vicum, vocant: unde Contadini, rustici, qui ex pagis aut ex rure sunt. Academici Cruscani: Contado propriamente tutto il paese fuori della città che sia sotto al dominio d'essa. Vide Comitatus et Comitatus.

COMITATUS, Exiguus Comitatus, in Diplomate Henrici I. Imp. apud Baron. ann. 1014. n. 9. quo sensu usurpasse Italos vocem, Comitatus, observavimus: Quatenus... quemdam Comitatum, qui in valle Auxula infra ipsius Episcopatus parochiam adjacentem dignoscitur, prædictæ Ecclesiæ cum omnibus functionibus, quæ de ipso Comitatu publice parti pertinent, concederemus.

COMITATUM, neutro gen. Joannes VIII. PP. in Epist. ad Bosonem: Ideo rogamus, ut eorum Comitatu in Provincia posita... securiter habeant.

4. COMITATUS, Dominium, Seigneurie. Lambertus Ardensis: Eo quod totus terræ Popelingham Comitatus, et universi juris et denominationis potestas ad ipsum pertinebat. Infra: Hic unum polkinum vel bussellum frumenti, hic duos vel plures... hic quantumcumque possessioniunculam, hic quemcumque terræ alicujus Comitatum... obtulit. Idem: In primis arbores quassam quæ in Comitatu Ghisnensis Comitatus... plantatæ erant, abscondere ceperunt. Charta Guillelmi Comitatus Flandr. ann. 1127: Guillelmo Grosso homini meo, Comitatum mansionum suarum quas in Ministerio S. Bertini possidet, benevole concessi et dedi. Alia ann. 1211: Emerunt 2. mensuras maresci... scilicet in Comitatu, et in omni jure alio libere... possidendas. Chronicon Andrense ann. 1214: Quosdam homines nostros de Hottinghem occasione Comitatus diu et multum vexaverat... calumniam remisit, et eundem Comitatum Ecclesiæ possidendum perpetuo concessit. Idem Chronicon: Coram nobis recognovit se quemdam Comitatum, quem super quosdam homines cenobii Andrensis habuerat, ipsi cenobio in eleemosynam contulisse. Charta Guidonis Comitatus Pontivi in Tabul. S. Judoci: Dedi Ecclesiæ præfati Confessoris 7. aquatis apud Waben, et unam apud Stapulas, et Comitatum a mari usque Montavis, etc. Charta ann. 1228: Confirmo Ecclesiæ S. Bertini Comitatum totius terræ suæ apud Sawinghem. Alia ann. 1241: 14. denarios cum omni Comitatu et dominio quod ibi habebam. Charta Widonis Episcopi Ambianensis: Dimisit totam advocacionem et Comitatum villæ Costencei, atque sibi adjacentis territorii, excepto quod Milites ejus de ipso Comitatu suo beneficio possidebant. Charta Friderici Episc. Tarvanensis ann. 1270. apud Miræum in Donat. Belg. cap. 120: Ut sit regalis, franca, sine resorto, aut Comitatu... villa S. Hermetis. Ita veteres passim Chartæ in Historia Guin. pag. 25. 26. 27. 262. apud Malbrancum lib. 8. de Morinis cap. 46. 85. lib. 9. cap. 5. 31. 35. lib. 10. cap. 10. 18. 38. 40. lib. 11. cap. 21. Miræum in Donat. Belg. lib. 1. cap. 65. lib. 2. cap. 25.

56. 57. in Diplom. Belg. lib. 1. cap. 66. lib. 2. cap. 34. 41. 44. in Cod. donat. cap. 50. 68. 70. 75. in Hist. Francomerovingica pag. 809. 810. 837. 880. 1026. 1028. 1031. 1036. 1048. apud Ubbon. Emmium in Groninga pag. 53. 54. 55. in tom. 2. Hist. Leod. pag. 108. apud Ughellum tom. 5. Ital. sacr. pag. 182. 245. etc. Comité, in Tabulis Gallicis. Charta Arnulphi Comitatus Guinensis ann. 1264. apud Duchesium: A vendu Espellelle et le fons et le Comité, et toute la droiture, laquelle li devant dit Gilles avoit en iceluy. Alia anni 1280: Et en rente ke jou avoie à Campaignes, et en le Contée, et es ruës et es Communitez, etc.

COMITATUS, pro ipsa quæ domini jure pensatur præstatione interdum sumitur. Charta Eustachii Com. Bononiæ ann. 1112. apud Malbrancum lib. 9. de Morin. cap. 35: Ab omni Comitatu et omnimoda consuetudine, necnon ab omni prorsus exactione liberam... terram. Alia Philippi Regis Franc. ann. 1063: Sex mansa terræ liberæ a Comitatu. Alia Idæ Comitissæ Bonon. ann. 1096: Ab omni Comitatu et censu tributario libera. Eadem habentur apud Miræum in Cod. Donat. piar. cap. 50. 68. 70. 75.

† 5. COMITATUS, Illa militum multitudo, cui quis præest. Barthii Glossar. ex Hist. Palæst: Nostri vero obsidebant illam portam magno Comitatu, Podiensis Episcopus et Comes S. Egidii. Ibid. ex Alberto Agnensi: Et vere Solymannus cum omni suo Comitatu intolerabili eandem silvam ex fronte altera intraverat. Item: Balduinus adsumptis ducentis sociis et omni civitatis pedestri et equestri Comitatu, castrum Samusast est aggressus.

6. COMITATUS, pro Facultas, Comeatus, Ital. Comiato. Vetus diploma apud Ughellum in Sulmonens. Episcop.: Ut Dominus Carolus Rex judicavit, et in suo Capitulari affixit, ut quæcumque femina potestatem habeat per Comitatum viri sui res suas vendere, hoc est viro suo Comitata, nisi legendum sit Comiatum, quod puto. Vide Comiatum.

† 7. COMITATUS, Diploma Caroli Calvi ann. 843. inter Instrum. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 79: In villis, villaribus, in Ecclesiis, tam in donatiis et traditionibus, quam etiam in empticis et Comitatu. Vereor ne pro Comitatu legendum sit Comparatu, quod labore et parsimonia acquiritur: sensus belle cohæreret. Si retinendum Comitatu suspicor esse appendicem, Gall. Dependances.

* 8. COMITATUS, Comes, judex territorii. Charta ann. 1314. ex Cod. reg. 10196. 2. 2. fol. 28. vº: Ludovicus Dei gratia Romanorum rex et semper augustus, prudentibus viris grutimagnis, consiliariis et Comitatus terræ Frisiæ de westrogo et ostrogo, etc. Vide in Comes 2.

† COMITELLUS, Vide Comitatus.

COMITES, Modioli, vel humeruli. Glossæ MISS.

1. COMITIA, COMETIA, Comitatus, seu Comitatus districtus, vel etiam Dominium, uti vox Comitatus sumitur. [*] Immo et Jurisdictio, uti omnia exempla probant, primum si excipias. ADEL.] [Acta dedicationis Ecclesiæ Monasterii Rivipullensis ann. 997. Marce Hispan. col. 917: Delinc veneranda succedens (Wifredi Comitatus) propago, adprime divinis dapibus facta, imperialibus Commicis sublimata, Miro videlicet atque Suniarius, haud secus ac genitor augmentatores tutoresque possessionum ejusdem Cenobii extiterunt.] Charta Henrici Comitatus Palatini Rheni ann. 1197. apud Broverum lib. 15. Annalium Trevir. et

Freher. in orig. Palat. 1. part. cap. 11 : *Nos a Comitibus de Spanheim 650. marcas mutuo accepimus, et pro hac pecunia Comitiam in Meinevelde ex illa parte Moselle super petitione annonæ et denariorum et aliorum quæstum, eis in pignore dedimus. Et infra : Impignoravimus eidem Comiti pro eadem pecunia sub eodem tenore villas quasdam Engelstad et Hedeneshem has 2. villas cum Comitiam pro 550. marcis. Chronicon Episcoporum Mindensium pag. 730. et 745 : Ecclesie Mindensi in ejus gratiam donat Comitiam liberorum in Steynwerd, etc. Charta Ludovici Comitis Palatini Rheni ann. 1273. apud Freherum part. 2. Orig. Palat. : Godfrido Comiti Seynensi Seynensem propter suæ probitatis merita et servitiâ... Comitiam cum omnibus suis pertinentiis contulimus titulo feudali. Vide eundem parte 1. pag. 81. 82. Comitiam de Monte, apud Cæsarium lib. 8. cap. 26. Comitiam de Rinecke lib. 9. cap. 48. Occurrit præterea in Speculo Saxonico lib. 3. art. 53. 64. in Jure feudali Saxonum cap. 36. in Chron. Aulæ Regiæ cap. 1. 5. 9. etc. in Hist. Archiep. Brem. ann. 1133. 1144. et 1350. apud Hermannum de Leybeke in Chron. Comitum de Schowenburg non uno loco, Henricum Aquilonipolensem in Adolpho cap. 3. et de Primordiis Lubicanæ Urbis cap. 2. in Chronico Mindensi ab H. Meibomio edito non semel, [in diplomate Ottonis IV. Imp. ann. 1213. apud Marten. tom. 1. Aneecd. col. 841. Litteris Volradi Episcopi Halberstad. ann. 1257. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 231.] Comitiam Palatina, dignitas Comitis Palatini, in libro de Fundatione Monasterii Gozeensis pag. 229. Vide Notas nostras ad Cinnamum. [* Consule Junckerum Introduct. ad Geograph. med. ævi pag. 532.]*

COMETIA. Eadem notione. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurcensis cap. 3 : *Sub usdem ferme diebus... Rusticus Desiderii germanus Archidiaconatus officium in urbe Ruthena suscepit : Siagrius quoque hoc tempore Cometie indeptus est. Helmodus lib. 1. cap. 50 : Adolphus accepit Cometiam terræ Nordalbingorum. Adde Albertum Stadensem ann. 1106. 1112. 1133. 1138. 1139. Arnoldum Lubec. lib. 3. cap. 1. lib. 4. cap. 9. 11. 22. et Metropolim Salisburg. tom. 3. pag. 497. [Cometia in Charta anni 1225. apud Miræum tom. 1. pag. 742. col. 2.]*

2. COMITIA, TIT. pro Curia generali. Vetus Charta in Metropoli Salisburgensi tom. 2. pag. 30 : *Dum præfatus Dux in civitate Ratisponensi celebrem postea ageret Comitiam, causa nostra coram principibus et optimatibus terræ nostræ, ipsis Advocatis astantibus solenniter innotuit.*

† COMITIAE, in Glossis Isid. dicuntur tempora bonorum, quando dant honores ; item ubi milites sunt. In Pitheanis vero : Cometie dicuntur tempora bonorum, quando dant honores. Comitiam sibi milites sunt commeatu. Quid ex hac confusione possit extricari plane non video. Grævius suspicatur harumce glossarum sutores fortean scripsisse : Comitiam dicuntur tempora honorum, quando dant honores. Comeatu cibi militares sunt ; quod commeatu annona sit, ut notum est. Melius divinet alter.

COMITIACUS, Dignitas, cujus formulam exhibet Senator lib. 6. Epist. 13. lib. 7. Ep. 31. Erat autem ille Vicarius Principis (officialis ita dicti) in urbe Roma. Vide Senator.

**COMITIALIS POTESTAS. I. e. Comitis. Charta Ludov. Pii ann. 817. in Alsat.

Diplom. num. 83 : *In tutelam nostre imperialis defensionis exclusa omni Comitiali seu fiscali potestate reciperemus.*

* COMITIALITER, Jure comitatus seu domini. Charta inter Probat. Hist. Britan. tom. 1. col. 523 : *Scripto retinere curavimus, quod comes Alanus de Britannia et uxor illius Ermengardis, videlicet comitissa, forestam de puteo Artesii, sicut eam tenebant Comitialiter.... dederunt. Vide Comitatus 4.*

COMITIANA, κομητιανή, in Novella 8. Justin. cap. 2. pro Comitiva, vel Comitatu.

COMITIANI, Officiales Comitis Orientis, in l. 18. Cod. Th. de Cohortal. (8, 4.) Sic etiam appellantur Officiales Comitum domorum, in Novella Justin. 30. cap. 1. et 2. Concil. Calchedon. act. 10. pag. 302 : *Τίς ποτε γυμνάσιος παραμήριον... Κομητιανός πάρα ὧν, ἦνθε.*

COMITIARI, Colloqui, conversari cum aliquo. Isidor. in Gloss. : *Comitare, loqui in Conventu, eundo, redeundo, ambulando ; forte Comitare, [ut habent Excerpta Pitheana.] Ducta autem metaphorâ ab iis, qui Comitibus publicis interesse solent. Guillelmus Bibliothecarius in Vita Paschal. II. PP : Comitari cum excommunicatis, Rex, nosti nos non debere, nec posse, eo maxime, cum Comitibus tuis interesse non liceat, dum contingat abesse, qui omnium nostrum debuit interfuisse primus ; ubi Comitium est colloquium. Vide Salmasium ad Tertuliani pallium pag. 388.*

† COMITIDA. Joannes Diac. in Vita S. Athanasii Episc. Neap. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1046. VIII : *Item, paravit duas conchas argenteas appendentes libras viginti, ex quibus una nomen Sergii exaratum habebat ; fecit et Comitidas, quibus Cantores perfectiuitates uterentur.* Ex sensu conjicit Cl. Editor, Comitidas fuisse quoddam vestimenti vel instrumenti genus, quo Lectores in Ecclesia utebantur. Forte posset analogum intelligi, ubi lectiones legebantur, quod Comitida dictum fuerit a Comite, seu Lectorario. Vide Comes 1.

† COMITISSA, Comitis uxor. Exstant Litteræ Avæ Comitissæ pro Cœnobio Rivipullensi, quæ datæ dicuntur XII. Kal. Julii ann. VI. regnante Ludovico Rege filio Caroli ; id est, Ludovici Pii, inquit Mabill. lib. 3. Diplom. cap. 1. num. 7. quæ si vera est interpretatio, hæc Litteræ ad ann. 787. revocandæ sunt : octavo igitur sæculo usurpata vox Comitissa. Id confirmant Carmen de S. Brigita a Chilieno seu quovis alio exaratum eodem sæculo, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 304. et Charta Stephani Comitis, quam ex Chartario Parisiensi vulgavit Baluzius in notis ad Capitularia col. 1061. ubi sic habetur : *Ego Stephanus Christi humilis gratia Dei Comes, necnon et Amaltrudis Comitissa... Actum... in anno XI. imperii domni Karoli gloriosique Augusti, XLIII. regni ejus in Francia, XXXVI. in Italia, sub Indictione III. Occurrit eadem vox in Bulla Johannis VIII. PP. pro Monasterio Anianensi et in sequentis ævi instrumentis passim, maxime ab initio sæculi X. quo Comitatus cœperunt hæreditario jure possideri.*

† COMITISSUS, an Vicecomes ? Mabilonius narrat lib. 49. Annal. Benedict. ad ann. 983. n. 38. Guill. Comitem Astacens. et Arsi-Garsiam Comitissum multa prædia Simorrensi Monasterio restituisse ; et lib. 50. n. ad ann. 988. eumd. Guillelmum Comitem prædicto Arsi-Garsie Comitisso quamdã Eccle-

siæ S. Johannis Staudi partem vendidisse, quam tandem ambo sanctæ Dei Genitrici Mariæ Simorræ contulerunt.

1. COMITIVA, Comitiss dignitas. Sacri Patrimonii Comitiva, in vet. Inscript. apud Sirmondum ad Sidonium ; Apparitor illustris Comitivæ sedis, in Collat. Chartag. 1. Fortunatus de Vita S. Medardi cap. 6 : *Pontificatus in Ecclesia culmen, et in privatis Comitivam honoribus exercuit. Occurrit passim in Codice Theodos. et Justinian.*

COMTRIVA, Idem quod Obsequium, Comitatus viæ, Italis Comitiva, Compagnia propriamente che accompagna per honorare ; Gallis, Suite. Bromptonus in Henrico II : *Filio suo mandavit ut sororem suam et Comitivam ejus reverenter susciperet. Henricus Rebdorf. ann. 1360 : Cum solemnî Comitiva armorum illuc venientibus. Matthæus Paris ann. 1249 : Pro recuperatione et defensione jurium nostrorum tam in cismarinis quam in transmarinis partibus ad quas nuper misimus Comitivam, etc. Thwroc. : Perrexit cum bona Comitiva militum. [Chron. Trivetti apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 587. Edmundus Cantuar. Archiep. in Comitiva sua fratres Prædicatoris habebat continue. Occurrit in Statutis Humberti Bellijoci apud eundem Acher. tom. 9. pag. 241. in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 255. Anecd. Marten. tom. 3. col. 77. Vita B. Coletæ, etc. Adde Litteras Officialis Paris. ann. 1324. et Chartulario Montis Martyrum, ubi Comitiva sumitur pro pompa funebri, Gall. Convoi : Item legavit unam caudam vini sufficienter ad potandum illis, qui sibi die obitus et die sepulturæ suæ facient Comitivam.]*

COMTIVE, etiam dictæ Prædatorum militarium Cohortes, quas vulgo Societates appellabant. Comitiva, Brigata, Compagnia di Gente, Italis. Bulla Urbani V. PP. apud Waddingum ann. 1364. num. 12 : *Impietas quorundam virorum crudelium, quos sub titulo Comitivarum, seu Societatum immanitas congregavit. Alia ann. 1365. n. 2 : Litteras ipsas et processum, quem contra Comitivas impias fecimus vobis, per harum baulum destinamus. Bulla Gregorii II. apud eumd. ann. 1373. n. 8 : Ne faciant Comitivas... suis colligatis et fidelibus morituras. Thomas Walsingham ann. 1366 : Interpellaverunt auxilium Regis Angliæ contra magnas Comitivas quæ debacchabantur in Francia, etc.*

* 2. COMITIVA, Societas, Gall. Compagnie. Lit. remiss. ann. 1351. ex Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 111 : *Ambulantes insimul et in una Comitiva per vicum sancti Martini, etc.*

COMITIUM, Placitum. Charta ann. 1123. apud Hieron. Vignierum in Stemmate Alsatico pag. 110 : *Cartam D. Leonis PP. et avi sui Gerardi fecit legere coram se ac principibus suis, quæ nihil quæstus Advocatis in familiam S. Crucis ostendit, nisi tria Comitiam per annum, in quibus quidquid iudicio vel decreto Scabinorum, conditionaliter fuerit conditionatum, duas partes Abbatis Villicus, tertiam partem accipiet Advocatus. Vide Advocatus, Comitare, et Comitatus 1.*

* 1. COMITIVUS, pro Convivinus, ut legitur ibidem, Vicinus. Stat. ann. 1279. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 276 : *Cum quidam probi homines... habentes domos circa prædictum locum, pro se ipsis omnibus et aliis Comitivis suis, juxta prædictum locum commorantibus... comparuissent, etc.*

* 2. COMITIVUS, adject. Ad comitia

pertinens. Instr. ann. 1114. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 393 : *Cumque augmentatione virtutum sanctus experiretur Antonius, ad Comitibus aures ejus convolvit opinto, ex qua re, quamvis mendose, vulgatum est, quod concupiscentia adepti, vellet comes vi corpus auferre sancti.*

COMITORES, apud Catalanos, [Rhutenos et Gabalos,] dicuntur, qui in ordine Militiæ seu Vassalatus post Vicecomites, et ante Vavassores, recensentur in Actis antiquis. Usatici Barcinonens. MSS. cap. 2 : *Qui interfecerit Vicecomitem, vel vulneraverit, sive desonoraverit in aliquo, emendet eum sicut duos Comitores, et Comitorem sicut duos Vavassores.* Cap. 19 : *Placitare vero debent cum Comite Vicecomites, et Comitores, et Vavassores sui, nec non et Milites ubicumque eis mandaverit infra suum Comitatum.* Cap. 71. de *Curia Principis* : *Sunt in ea Principes, Episcopi vel Abbates, Comites et Vicecomites, Comitores et Vavassores, Philosophi et sapientes, atque Judices.* Vox etiam nostris nota. Tabul. S. Eparchii Inculism. fol. 75 : *Comitores de Lugerac prius condonavrant Deo et S. Eparchio illum mansum de Chasenvilla, etc.* Adde fol. 123. [Vide *Comdorii.*]

COMPTORES, in Charta Philippi Regis Franc. ann. 1306. pro Ecclesia Mimatensi, in Regesto Philippi Hutini Regis Fr. fol. 55 : *Et super Barones, Comptores, Castellanos et alios nobiles, etc.* Ita fol. seqq. Et in Tabulario Celsiniacensi : *Petrus Monachus de Cazlada acquisivit in quadrio totum censum de obedientia S. Maximini : videlicet de annona et de denariis, et de uno de Comptoribus de Muro, de Petro Comptor, et de uxore Calixti, et donavit ipse Petrus Monachus propter hunc censum ad supradictos Comptores 60. solidos Claromontenses, ad unumquemque 20. solidos.* [Narratio de constructione Monasterii S. Flori apud Stephanotium Fragn. Hist. MSS. tom. 4 : *Amblardus de Brezons vocavit Amblardum Comptorem, et dixit ei. . . de qua re respondit Comptor Amblardo, etc.* Pluries ibi legitur indiscriminatim *Comptor et Comtor.* Instrum. tom. 2. novæ Gall. Hist. col. 89 : *Hugo Episc. Claromont. . . accepit hominum Ademari Comptoris an. 1239. Et col. 91 : Nobilis vir Guillelmus Comptor dominus de Apchon et de Vaulmieres cum pertinentiis, etc. an. 1267.] Vide quæ de ejusmodi Comptoribus commentatur Andreas Boschus in Catalonia pag. 317.*

¶ **COMTOR**, Chartular. S. Illidii Claromont. ex Charta *Chastel Comitoris* anno 1215 : *Ego Chastel Comtors de S. Niteri (Necterio) posui in pignore decimas, quas ego emi de Milo Danglars, Monasterio S. Illidii.*

¶ **COMTORIA**, Dignitas et feudum Comitoris. Sacramentalia Arnaldi Vicecomitis de Castro-Bovo et Ermengaudi Comitis Urgellensis ann. 1185. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1380 : *Et ego Ermengaudus præfatus Comes dono et laudo et concedo illam Comtoriam et castra et honores de Cabozed cum omnibus quæ ad illam jure pertinent ; et precor et mando et admonco te, ut non accipias illam Comtoriam et castra et honores per alium dominum nec per alium seniore nisi per me, et dones mihi potestatem de ipsis castris prænominate Comtoriar, sicut mos est dare potestatem castrorum, et facias mihi illud servitium, quod antiquitus Comitores de Cabozed faciebant antecessoribus meis,*

secundum quod illa tenueris. Et ego A. Vicecomes de Castro-Bovo accipio præfatum Comtoriam per te, et convenio et promitto tibi, ut faciam illud servitium de illa, quod exire debet, et non faciam alium dominum, nec alium seniore, neque accipiam illam per alium nisi per te, et donem potestatem.

COMITULUS, COMITELLUS, Parvus Comes, Joanni de Janua.

¶ **1. COMITUS**, Præfectus navis. Vide *Comes, Comitum, in Comes 2.*

2. COMITUS, [Liber Ecclesiasticus.] Vide *Comes 1.*

¶ **COMIXIUS**, Verbosus, loquax. Gloss. Isid. In Pithcanis est *Comiatius*, nobis ut Grævio, æque aut ignotum, aut corruptum, nisi forte dictus sit *Commicius*, a *Comitiari*, Colloqui, de quo supra.

¶ **COMLIBERTI**, Vide *Colliberti.*

1. COMMA, COMMATICUS. Gloss. Isid. : *Commaticus, disciplinatus, Commaticus, versificator.* [An huc referri potest *Coma*, quod legitur in Vita MS. sancti Wenvalei fol. 85 : *Hujus autem Comatis, et secundum historiam et secundum etiam interiore sensum prudentissimus rimator.*] Vide infra *Commaticus.*

* **2. COMMA**, Locus declivis et propensus, qui in vallem desinit, idem quod *Cumba 2.* Vide ibi. Charta Guidonis episc. Lingon. ann. 1260. in Chartul. ejusd. eccl. fol. 238. r. : *Quatuor journalia sita in Comma Remberti, . . . et decem journalia sita in Comma dicta dou Fau-gaz, . . . unum journalium situm juxta Commam dictam ad Damoisiaus.*

¶ **COMMACINUS**, Vide *Comacinus.*

* **COMMACTORES**, Argentarii. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Comatores.*

¶ **COMMAGENUM**, f. Species fructus. Locum vide in *Rosum.*

* **COMMAILLA**, Charta ann. 1170. ex Chartul. S. Mart. Augustodun. : *Hugo dux Burgundie . . . dedit Deo et S. Martino . . . boscos, quos Commailles vocant.*

COMMALLOLARE, Malleo in ære incidere. Hygenus : *Quicumque modus limitum excedit, Commaloliari debet.*

COMMANDA, COMMANDARIA, etc. Vide *Commenda.*

* **COMMANDA**, Depositum. Constit. Jacobi I. reg. Arag. ann. 1269 : *Statuimus quod si quis Commandam aliquam fecerit alicui, causa portandi ipsum in uno viatico, et reversus fuerit ille, qui Commandam (acceperit) et fuerit insimul cum ipso, qui ipsam Commandam sibi tradiderit per decem annos continue in Barchinona, et infra ipsos annos ipsam Commandam non petierit, ipse Comendatarius ex tunc eandem petere non possit, nec habeat firmitatem aliquam nec valorem instrumentum aliquod, si quod de ipsa Commanda ostenderetur.* Vide *Commenda 1.*

* **COMMANDERIA**, Gall. *Commenderie*. Beneficium equitum Melitensium. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 289 : *Carta dom. Karoli regis super ratificatione doni, facti ad vitam per Templarios ordinis S. Johannis Hierosolymitani Tholosæ . . . de certis domibus et Commanderiis in littera declaratis sub certis conditionibus. De anno 1323.* Charta ann. 1388. in Reg. 135. Chartoph. reg. ch. 88 : *Cum religiosus viris priore et conventu ecclesie beati Johannis Hierosolimitani ad unam domum seu Commanderiam, etc.* Vide *Commenda 5.*

* **COMMANDESIA**, Mandatum, jussio, præceptum. Lex Godefridi Camerac. episc. ann. 1227. art. 47 : *Nullus omnino bannus, vel præceptum, vel Commandesia, vel quocumque modo nominetur, etc.* Ubi

versio Gallica : *Commandise.* Vide mox *Commendisiam.*

* **COMMANDICIA**, Præstatio, quæ pro *Commendisiam* seu tutela et protectione solvitur. Charta Theob. comit. Bles. ann. 1164. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 516 : *Ita tamen, ut cum præpositus noster de sancto Deodato in festività sanctæ Crucis in Maio ad clientelas, quas vulgo Commendisias vocant, venerit recipiendas, etc.* Vide *Commendisiam.*

* **COMMANDISIA**, ut supra *Commandesia*. Charta ann. 1280. ex Tabul. S. Auberti Camerac. : *Item cum nullus bannus, præceptio seu Commendisiam, vel alio quocumque modo nominetur, in civitate Cameracensi possit fieri nisi per episcopum Cameracensem, etc.* Vide *Commendare 3.*

* **COMMANDUS**. Declarat. chirurg. pro homine de lepra suspecto ann. 1456. in Reg. parlam. Tolos. ex Cod. reg. 9879. 6 : *Quapropter ipsum (Gourdin) dicimus Commandum . . . ipsumque a curia elongandum. . . Et en outre ont dit sur ce interrogés, que ledit Gourdin est contagieux, et que ce mot Commandum mis en leur dit rapport, selon les termes de médecine, veut à dire que ledit Gourdin ne doit point aller à la boucherie achepter de la chair, ne à la poissonnerie achepter du poisson, ne au marché, ne à l'église, sinon bien matin, avant qu'il y ait gueres gens, propter contagium.* Vide alia notione in *Commendatus.*

1. COMMANENTES, Dictæ eæ mulieres, quas Concilia *συνητάτοις*; vulgo vocant, in veteri Cod. apud Henric. Valesium ad lib. 7. Eusebii cap. 30.

2. COMMANENTES, Manentes, incolæ. Donationes factæ Ecclesiæ Salisburg. cap. 8 : *Tradidit villam . . . Commanentes 30. cum sylva et venatione.* Vide *Mansuarii* post *Mansus* et *Manentes* suo loco.

COMMAMENTIA, Mansio, *Demeure*. Philippus Eystetensis in Vita S. Willibaldi cap. 20 : *Unanimiti benignitate consenserunt, ut cum ipsis et inter ipsos, quanto tempore vellet, Commanentiam et consortium haberet.* [Peregrinus Monachus lib. 1. Speculi virginum : *Cum in hoc sæculo huic Commanentiar non parum periculum sit, si timor et amor Christi non intercesserit.* Occurrit iterum in Vita B. Willelmi Abb. tom. 2. SS. Julii pag. 158.] [*] Charta Ludov. Pii pro Monast. Schwarzac. ann. 840. ap. Guden. in Syllog. pag. 446 : *Hoc etiam ipsis petentibus concedimus, ut a villanorum Commanentia segregati, debita familiaritate secretius utantur.*

¶ **COMMANERE**, Una manere, habitare. Legitur apud S. August. lib. 22. de Civ. Dei cap. 8. Macrobius lib. 6. Saturn. cap. 8. et Thomam *Madox* Formularis Anglic. pag. 275. etc.

* **COMMANES**, Idem qui *Commanentes* seu *Manentes*. Inquilini, coloni, vel *Cotmanni*, Rustici qui in *Cotis* seu tuguriis et mansiunculis habitant. Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 28. v. : *In Dineslai . . . habemus homines VIII. quisque tenet dimidium virgam . . . et VI. Commanes, qui tenent duas virgas, et operantur duos dies et tertia die avant, et dant quisque VIII. denarios.* Vide *Cota.*

¶ **COMMANES-LAND**, Possessiuacula, quam colunt *Commanes* ab Anglo *Land*, Terra, possessio. Idem Chartular. Cadom. loco citato : *Godesone tenet 1. Commanes-Land . . . Alius tenet dimidium virgam et unum Commanes-Land, et dat per annum VII. sol. . . David Clericus tenet 1. Commanes-Land.*

COMMANIPULARIS, Simul cum alio ma-

nipularis, Joanni de Janua. Gildas de Excidio Britan. : *Sanguinarios, superbos, parricidas, Commanipulares, et adu-teros, Dei inimicos. Commanipulones, et Commanipulatio*, apud Spartianum in Pescennio nigro. [Gloss. Isidori, *Commanipularis, Consciuis, Collega*. Papias, *Commanipularius, Consciuis, Collega*. Græuius mallet, *Consciuis*. Tacitus usus est voce *Commanipularis*, quæ ignota est purioris Latini amatoribus. Hi constanter usurpant *Manipularis*, ut Tacitus ipse non semel.] Vide *Manipulus*.

† **COMMANIPULUS**, Vetus Inscriptio apud Gruter. 46. 10: *Regressi cum Commanipulis libentes votum solverunt*. Et 532. 1: *Titus Commanipulus et heres ejus, etc.* Et 551. 4. contracte *Commanipulus*.

† **COMMARA**, Charta Roberti Nannet. Episcopi Hist. Brit. col. 348: *De oblationibus et confessionibus a Commaris post Pascha habitis Presbyter quartam partem habebit, Canonici et Monachi tres*. Lobinellus in Glossario Gallice reddit *Commere*, *Commater*, an bene?

* Hujus oblationis a *Commari* factæ rursus mentio fit inter Redit. priorat. S. Vinc. de *Naintré* in dioc. Pictav. : *Item la moitié des offertes des Commeres*.

† **COMMARCA**, *COMARCA*, ut mox *Commarchia*. Præceptum concambii Lotharii Regis cum Olberto ann. 861. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 177: *Dedit itaque predictus Olbertus ad partem fisci nostri in Comitatu Juliaciensi in Commarca Bardunbach curtilem cum arboreta unum, ac de terra arabili et prata jugera xxxiiii*. Chron. Parmense ad ann. 1281: *Et tunc fuit ordinatum per Comune Parmæ, quod datum solveretur ducentibus blavam de alieno episcopatu... et ob hoc stabant Notarii pro Communi in Comarchis, qui faciebant publica instrumenta de dicto blado conducto de alieno episcopatu*.

COMMARCHIA, Confine, limes, Gallis, *Frontiere. Comarque*, in Consuet. Solensi tit. 14. art. 27. Wibertus in Vita Leonis IX. PP. cap. 14: *Odonem vicinæ Comarchiæ Francorum Comitum in B. præsulem Concitavit*. [Hist. Mediani Monasterii pag. 239. in Excerptis Joannis a Bayona de Abbatibus hujus Monasterii: *Quia illud oppidum in trium finibus regnorum, quas Commarchias vocant, positum, argenti pondera quæ Marchæ Francicæ vocantur, Francigenis solvebat*.] Leges Alfonsinæ seu *Partidæ*, part. 2. tit. 1. lege 11: *Marques tanto quere dezir como sennor de alguna gran tierra que esta en comarca de Reynes*. Vide Papebrochium tom. 3. Maii pag. 418.

COMMARCHIANI, Quorum *marchæ* vicinæ sunt. Histor. Erchemberti n. 32: *Invitatus itaque Lodoovicus Cæsar... a Beneventanis, Capuanis, cunctisque Comarchianis ad tuitionem patriæ perditæ, etc.* Occurrit in Lege Bajwar. tit. 11. § 5. tit. 16. § 2. tit. 21. § 11. et in Chronico S. Vincentii de Vulturno pag. 695.

COMARCHUS, seu **COMARCHUS**, ut habet Jo. de Janua, *Princeps super Comitibus*. Gloss. Lat. Gall. *Comarchus, Prince ou Comte*.

† **COMMARGANEUS**, apud Joann. Diaconum in Actis S. Isid. Agricola n. 13. tom. 4. SS. Maii pag. 518.

COMMARCUS, Tabular. Deiparæ Santonens. : *Matrona nomine Hildegardis, mater Commarci Santonice civitatis nobilissimi Viri, fecit piscationem in flumine Carentæ super montem et tenuit eam cum filio, usque quo Franco tenuit Commarcum in capitolio in prehensione sua cap-*

tivum et compeditum, quem Fulco Comes veniens Santonas, secundum seniorum patriæ judicium liberavit. Infra vero *Commarcus* is vocatur *Gaufridus cognomine Martellus, etc.* Vide tom. 4. Analect. Mabillonii pag. 358.

† **COMMASCULARE**, Firmare, roborare, mascula quadam virtute perficere. Apuleius Miles. 2. pag. 290: *His cognitis animum meum Commasculo*. Macrobi. Saturn. lib. 7. cap. 11. de Servio: *Commascula frontem, et sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nosbicum libere*.

† **COMMASSARE**, Massare, in unam massam coagmentare, Gallice *Reduire en une masse*. Venerab. Beda: *Spiritus Sanctus verbi glutino Commassata animando formavit, et forma distingxit*.

† **COMMASTICARE**, Mandere, dentibus terere, Gall. *Mâcher*. Macer Carmine 2. 15:

Ægilopas curat, si quis Commaesticet illam.

Et Carmine 4. 8: *Commaesticatæ frondes*.

COMMATER, Mulier dicitur esse ei, cujus filium vel filiam de fonte baptismatis suscepit: vel e contra, mulier *Commater* est illius qui filium suum aut filiam suam de fonte baptismatis suscepit. Lex Longob. lib. 2. tit. 8. § 5. [** Liutpr. 34. (5, 5.)]: *Nullus præsumat Commatrem suam ducere uxorem*. Ita in Capit. Carol. M. lib. 5. cap. 100. [** 167.] lib. 6. cap. 316. [** 421.] Aimoins lib. 3. Hist. Franc. cap. 6: *Non potero te habere conjugem, cum Commatris adepta sis nomen*. Andreas Silvius in Chronico Marcianensi: *Domina mea, ex filia baptizata, Commater tua effecta est*. Vide Concil. Rom. sub Gregorio II. PP. can. 4. Petrum Damian. lib. 2. Epist. 15. etc. *Commater spiritalis tam de sacro fonte, quam de confirmatione*, in Responsis Stephani II. PP. cap. 4. et in Concilio Wormatiensi ann. 868. cap. 34. Conciliis vetantur Monachi pueros de fonte baptismatis suscipere, *Commater habere, aut facere*, apud S. Gregorium lib. 3. Epist. 40. in Concil. Autissiod. cap. 25. in Addit. Cap. 1. cap. 16. [Occurrit non semel in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280.] Vide Filesaci Selecta lib. 1. cap. 3.

* Quo sensu, ut opinor, uxorem ballivi Gisortii *Commere* appellat Carolus regens in Lit. ann. 1358. ex Reg. 87. Charthoph. reg. ch. 148: *Aians en mémoire nous grandement estre tenuz à damoiselle Aveline du Bois, nostre Commere, femme de nostre bien amé Nicolas du Bois, nostre bailli de Gisors, etc.* Quod ut minus usitatum observo. Vide infra *Compater*.

* **COMMATRES** appellatæ mulieres, quæ una in domo cum episcopis et clericis manebant, interdum et Sorores vocatæ. Chron. Guill. Burdini ad ann. 1303. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 11: *Querimonix cameræ populi hæ erant: quod domini episcopi et alii clerici... feminas nimis juvenes in domiciliis suis haberent, quas Commatres vocant*.

* Deteriori sensu ire ad *Commateres* dixit Menotus, teste la Monnoie in Glossar. Burgund. pag. 184.

COMMATERNITAS, Affinitas inter *Commateres*, apud Hocsemium in Adolpho Markano cap. 3.

COMMATICUS, Incisus, brevis, ex Gr. Κομματικός. Gregorius III. PP. in Pœnitent. : *Hanc Epistolam Commatico sermone perstrinximus*. Vide S. Hieron. Epist. 89. cap. 2. et Epist. 21. [supra *Comma* et infra *Commenta*.]

† **COMMATRINA**, ut *Commater*, Gall.

Commere. Vita B. Notkeri Balbuli tom. 1. SS. April. pag. 589. D. *Si Commatrina sua domi sit, etc.*

† **COMMATRONA**, Matrona, Domina. Tertull. ad uxorem lib. 2. cap. 6: *Nam quanto dives aliqua est Commatrona nomine inflata, tanto capacem oneribus suis domum requirit*.

COMMEARE, Iter facere, non semel in Cod. Theod. leg. 16. 23. 27. de Cursu (8. 5.) leg. 6. de Curiosis, (6, 29.) etc. Breves *Commeare* dicuntur in leg. 2. eodem Cod. de Bonis vacant. (10, 8.) cum mittuntur. *Commeandi officium*, id est, naviculari, leg. 27. eod. Cod. de Navicul. (13, 5.) *Frequentat maritimos Commeatus*, in leg. 7. eod. tit. [Verbum *Commeare* Terentio notum est et Cicero.]

† **COMMEATALIS**, Miles cui dabatur *Commeatus*, seu pars sibi contingens ex alimentis publicis. Justinianus Cod. de Offic. Pref. Præt. Africae lib. 1. tit. 27. const. 2. § 9: *Et nullum audeant Duces vel Tribuni Commeatalem de ipsis dimittere, ne dum sibi lucrum student conficere, incustoditas nostras relinquunt provincias*.

1. **COMMEATUS**, Idem quod *Comiatus*, de qua voce supra: Licentia, facultas rei alicujus peragende. Concilium Verdense ann. 755. can. 9: *Si quis Presbyter ab Episcopo degradatus... aliquid de suo officio sine Commeatu facere præsumperit*. Adde Concilium Compendiense ann. 757. can. 3. 13. 16. Chrodegangum Metensem in Regula Canonorum cap. 15. Editionis vero Labbei cap. 5. ejusd. Chartam ann. 768. apud Meurissium pag. 167. Utuntur etiam Latini Scriptores veteres.

2. **COMMEATUS**, Scriptoribus Christianis, est vitæ prorogatio, seu facultas vitam producendi a deo impetrata. Passio SS. Perpetuæ et Felicitatis: *Domina soror, jam in magna dignatione es, tanta ut postulem visionem, et ostendatur tibi, an passio sit, an Commeatus*. Apud Palladium in Lausiaco cap. 86. Melania Evagrio letaliter ægrotanti impetrat a Deo *καρὸν κομιάτου, καὶ προθεσμίαν ζωῆς*, vitæ prorogationem. Paulinus in Vita S. Ambrosii, Stiliconem et Magnates ad Ambrosium ægrotantem missis scribit, qui *persuaderent illi, ut sibi vivendi peteret a Domino Commeatum*. Marius Mercator l. Subnotat. cap. 7. [** ed. Baluz. pag. 20.]: *Si autem Deus vitæ Commeatum dederit, et ad retractandos hos optimos libros tuos... tempus indulserit, etc.* Paulinus Nolanus Ep. 16. [nunc 20. ad Dalphinum n. 2.]: *Denique si dominus Commeatum donaverit, ut ad eum usitato solenniter nobis tempore recurramus, etc.* [Idem Epist. 50. novæ edit. ad S. Augustinum num. 14: *Præstante mihi ac tibi Commeatum dierum Christo*. Et Ep. 13. ad Pammachium num. 8: *Quia spirantis adhuc filii Commeatum poterat impetrare*.] S. Fulgentius Epist. 1. de Conjugali debito: *Sic sum repentina corporis ægitudine correptus, ut febrium violenta nimietas Commeatum mihi vitæ præsentis auferret, nisi verus animarum corporumque medicus... dignaretur medicinæ suæ largiri subsidium*.

3. **COMMEATUS**, pro Refectione. Concilium Anhamense ann. 1009. can. 1: *Canonicis honor fuerit, si Commeatum in Refectorio, somnum in dormitorio capessentes, Monasterium teneant in Castitate juxta Regulæ suæ rationem, et ut justum est*.

† 4. **COMMEATUS** Vectigal transeuntium. Summa proventus Monasterii

Centul. inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 104: *De mercato per hebdomadam XL. solidos, de Commeatu per hebdomadam xx. solidos.*

* **COMMEIANUS**, Limes, terminus. Charta ann. 1114. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 889: *Donamus vobis... tertiam partem de totis placitis, de Christianis falsatoribus et latronibus, qui fuerint capti de S. Juliano usque ad crucein S. Affrodisii... et infra istos Commeianos, etc.* Vide *Commarchia*.

* **COMMEMBRATUS**, Conjunctus ut membrum corpori. S. Paulinus Ep. 44. alias 81. n. 4: *Commembrata in Domini corpore fidei compago.*

† **COMMEMBRIS**, Eiusdem corporis membrum. Guibertus lib. 2. de Pignoribus. Sanctorum cap. 3. § 1: *Si enim a quolibet digne percipitur (Christus in Eucharistia) quid aliud quam summo illi Capiti coherentem, per sui ipsius quam suscipit carnem, illico Commembris efficitur.* In Epistola Nuncupatoria ad eosdem libros idem Guibertus habet: *Christus in cælo suos sibi Commembres unit.* Vita S. Columbæ Abbat. tom. 2. SS. Junii pag. 225: *Quia Dominus Austrum nunc in Aquilonarem convertet flatum, nostros de periculis Commembres retrahentem.*

COMMEMORARE, pro *Commonefacere*, admonere, ad memoriam revocare, crebro utitur sanctus Augustinus lib. de Unitate Eccles. cap. 11. lib. post Collat. cap. 20. lib. 1. Contra Crescent. cap. 38. etc.

* *Nostris Commemorabile*, Memorabilis. Charta Joan. ducis Alenc. ann. 1444. ex Tabul. Cartus. B. M. de parco: *Savoir faisons que nous voulons à nostre pouvoir ensuivre les Commémorables fais de nos prédécesseurs.*

1. **COMMEMORATIO**. Hanc vocem usurpant Latini Patres pro ea recitatione nominum eorum quos *Fideles* vocant, quæ fiebat in sacris Missæ Liturgiis. Avitus Viennensis Epist. 4: *Quos si absque capitalibus culpis, in usu conjugalis copulæ dies supremæ recipiat, nec damnatione dignos putamus, nec a sacrificio Commemorationis excludimus.* Adde Epistolam 11. sub finem. [Græci *μνημόσυνον* vocant.]

† 2. **COMMEMORATIO**, Anniversarium, seu officium pro defuncto celebratum. Testamentum Bertichramni apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 117: *Quidquid exinde in tributum aut in suffragium annis singulis poterit obvenire, medietas ex hoc quando fuerit mea Commemoratio, aut in vestimentum aut in aurum erogetur.* Testamentum Bernardi Domini de Turre apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 498: *Item lego omnibus Sacerdotibus qui intererunt primæ Commemorationi, quæ fiet post mortem meam pro anima mea, cuilibet tres solidos et unum denarium.*

† **COMMEMORATIO ANIMARUM**. Vide in voce *Anima*.

COMMEMORATIONES DEFUNCTORUM, in Concilio Bracarensi can. 39. Vide *Dyptichum*.

COMMEMORATORIUM, Optato Milevitano lib. 1. idem est quod *brevis*, syngrapha, libellus. Hadrianus PP. Epist. 71. Cod. Carolini: *Obtulit nobis Commemoratorium, ut asseverat, vestra Excellentiæ exaratum, scilicet de electione Episcoporum Ravennatis Ecclesie.* [Ambros. de Offic. cap. 25: *Si nobis vita majorum disciplinæ speculum, non calliditatis Commemoratorium, hoc est, Inventarium.* Vide Barth. Adv. 35. 22.]

II

1. **COMMENDA**, Depositum. Curia Generalis Catalaniæ in villa Montissoni ann. 1289. sub Alphonso Rege Arag. MS: *Statuimus quod aliqui homines non possint capi vel retineri in persona pro aliquo debito, nisi esset Commenda.* Charta Jacobi Regis Aragon. ann. 1304: *Scriptura Commendæ seu depositi.* [Literæ Ludovici X. Franc. Regis ann. 1315: *Cum datum sit nobis intelligi, quod Judei fuerunt a regno nostro ejecti, bonaque eorum ad manum nostram per gentes nostras posita, plura de bonis Judeorum ipsorum in inventariis super hoc confectis scripta non fuerint, Commendæque et accusationes (f. actiones) dictorum Judeorum recelate, etc.* Charta Ecclesie Aniciensis ann. 1312: *Andreas Chaberti Donatus Hospitalis levavit in Arragonio et aliis locis, se dicens esse Procuratorem Eccles. Anic. licet non esset, mangometas, Commendas, legata, helemosinas factas Ecclesie prædictæ.* Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislinaiana:

11. mille besans li bailla,
En son voyage s'en alla :
Sitost comme il pot repaïra,
Sa Commandise demanda.]

Vide Foros Aragon. lib. 1. tit. de Immunitate Ecclesiar. Gesta Innocentii III. PP. pag. 106. Columbum in Manuasca lib. 2. n. 42. Foros Morlanenses cap. 11. apud Marcam in Hist. Beneharn. lib. 5. cap. 1. Foros Jaccæ apud Blancam in Comment. rerum Aragon. pag. 595. [Van-Espen. part. 1. tit. 31. cap. 7. Acherium Spicil. tom. 6. pag. 34.] etc.

* Charta ann. 1355. ex Reg. 84. Charthoph. reg. ch. 366: *In gardia, deposito seu Commenda habere.* Stat. Vercel. lib. 2. pag. 37. rº: *Item statutum est, quod ille penes quem factum fuerit aliquod depositum vel Commenda, non possit nec debeat petere libellum, sic dictum depositum vel Commenda peteretur pro deponentem.* Vide supra *Commenda*.

† 2. **COMMENDA**, COMANDA, vel **COMMANDA**, Societas mercatorum, qua uni sociorum tota negotiationis cura commendatur certis conditionibus, Gall. *Société en Commendite*. Statuta Massil. lib. 3. cap. 19: *De societatis et Commendis: Constituimus, ut si quis alicui pecuniam, aut rem aliquam in societate vel Commenda ad certum viagium cum ea faciendum ad aliquod locum nominatum dedit, vel concessit, etc.* Passim occurrit ibi, ut cap. 20. 21. 22. 23. et 24. ejusd. libri, et cap. 16. lib. 2. § 11. Vide *Commendator* 1.

3. **COMMENDA**. Dare in *Commendam*, vel *Commendare*, Prædia, ac beneficia Ecclesiastica vel Monastica sæcularibus vel aliis fiduciario jure concedere. Gloss. Græc. Lat.: *Παρακαταθήκη, Commendatio. Παρακαταθήκη, Demando, Commendo. Παραθήκη, το φυλακτῆσόμενον, Commendo, depono.* Luithprandus lib. 4. cap. 3: *Commendavit illi, seu, quod verius est, in escam dedit Ecclesias.* Tabularium Abbatie Conchensis in Ruthenis Ch. 13: *Vetamus autem, ut nullus homo aut femina in ipsum jandictum alodem guardam nec Commendam neque nullam tultam non habeant, nisi solus Dominus, et beatissima virgo Fides, et Monachi Conchacensis Monasterii.* Ch. 29: *Et illum meum alodem, quæ habeo in Sentres, et tota Commenda, et boscos, et pratos, etc.* Ch. 250: *Illam terram de Condadense, quæ est sancti Salvatoris et sanctæ Fide de Conchas, mittimus in Commenda Bernardo de Naiago, et filio suo Umberto, etc.* Radulphus de Diceto ann. 1176: *Ecclesiam Carnotensium indulgentia Domini*

Papæ tempore longo Commendatam obtinuit. Vita Benedicti XII. PP. *Revocavit omnes Commendas factas per prædecessores suos de Ecclesiis Cathedralibus et Abbatibus, quibuscumque personis; Cardinalibus et Patriarchis duntaxat exceptis.* Chronicon Pontificie cap. 20: *Omnes obedientias fere ita sibi retinuit, ut nullus Monachorum statum Monasterii... scire possit; unde in aliis locis quæcumque habebat, Commendabat.* Atque ita vox *Commenda* accipi debet tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 355. Vide *Ingulphum* pag. 871.

† **IN COMMENDAM MITTERE**, Eodem significato. Chartularium Matisconense fol. 150: *Gislebertus Monetarius in Commendam misit vineam sitam in Fontanillas Canonicis S. Vincentii, eo tenore ut si eam vendere necesse habuerit, nulli liceat eam vendere nisi dictis Canonicis.*

* **HABERE PER COMMENDAM**, Ea ratione possidere. Charta ann. 1162. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 588: *Et illud (castrum,) debemus habere et tenere a te et Rogerio filio tuo, et ab omni vestra posteritate per Commendam.* Vide infra *Commendatio* 1.

Commendarum auctorem fuisse aiunt Leonem IV. PP. sed qui eum ab hoc abusu eximere conantur, eas revera excogitasse propter irruptionem et invasionem Saracenorum, et prædationem Siciliae, et maximæ partis Italiae, in gratiam Episcoporum et Clericorum, qui suis Ecclesiis pulsati erant: factumque postea ut abusus iste longius serpsit et propagatus fuerit.

De hoc abusu vehementiori stylo multa scripsit Auctor libelli cui titulus: *L'Abbé Commendataire*. Insimulari non potest Gregorius Magn. Sanctissimus Pontifex, qui Ecclesie propriis Præsulibus orbatas plerumque commendavit Episcopis vicinis, aut exsulibus concessit administrandas, dum eis legitimum propriumque provideret pastorem exsulisque propriis redderet Ecclesie. Sed longe alia fuit ratio commendarum, secundæ stirpis Regibus in Francia imperantibus. Tum non solum Episcopis plures Ecclesie, sed laicis etiam potentioribus commendabantur Monasteria a suis *Commendatariis* plerumque expolienda. Cessavit ille abusus, huicque novæ successerunt *Commendæ*, non ad spiritalem Ecclesie, sed ad temporalem *Commendatariorum* utilitatem excogitata. Juxta Leonis X. Papæ cum Francisco I. pactionem Rex Franc. designat *Commendatarios*, quibus Abbatias vel Prioratus conferat Romanus Pontifex, hac in re pro auctoritate sua *Commendatarios* solvens antiquis canonibus, qui hujusmodi commendas non patiebantur. Verum notior res est, quam ut in illa exponenda diutius immoremur. Vide *Commendatarius*.

COMMENDARI dicebantur prædia, vel feuda, quæ ad vitam et ad tempus utenda alicui concedebantur. Pactus Legis Salicæ tit. 72: *Si quis alteri avitam terram suam Commendaverit, et ei noluerit reddere, etc.* Will. Malmesbur. lib. 2. de Gest. Reg. Angl. cap. 7: *Provincia quæ vocatur Cumberland, Regi Scottorum sub fidelitate jurisjurandi Commendata est.* Vide Henricum Huntindon. lib. 5. pag. 355. Hugonem de Cleeris, etc. Guillelm. de Podio-Laurentii cap. 40: *Comes Tolosanus dictam terram... Comitum Fuxensi tenendam tradidit ex Commenda, reddendam ei quæcumque requireret sine mora, et eam in vita sua tenuit usque modo.* Adde cap. 45. Charta ann.

1218. in Regesto Carcassonensi fol. 9. *Noverint, etc. quod nos Amalricus Dei Providentia Dux Narbon. Comes Tholos. et D. Montisfortis tradimus in Commenda dilecto et fidei nostro Stephano Ferriol castrum de Monteastruc, salvo in omnibus jure nostro, et ipse sub sacramento nobis facto ab ipso, nobis promisit quod in castrum illum non receptabit Pontium Manerii vel aliquem alium de inimicis nostris, etc. Et ego Steph. Ferriol recognosco me recepisse castrum de Monteastruc de Commenda dicti D. mei Amalrici, salvo in omnibus jure suo, et promissis et sub sacramento homagii a me sibi facti, quod in dicto castro, etc. Alia Charta Bernardi de Mercurio mens. Januar. ann. 1226: *Not. fac. etc. quod D. Ludovicus Rex Franc. etc. mihi concessit castrum suum Gredonense cum omnibus pertinentiis ejus et cum omnibus illis quæ pertinent ad Vicecomitatum Gredonensem tenenda de eod. Dom. Rege per totam vitam meam et post decessum meum hæc omnia ad ipsum.... revertentur. Diplomatis titulus ita concipitur, De recognitione D. Bernardi de Mercuria de Commenda Castri et Vicecomitatus de Greza ad vitam suam a Dom. Rege sibi tradita. Ejusmodi Commendarum alie habentur formulæ ac diplomata in eodem Regesto fol. 38. et in Regesto Vienne[n]si fol. 59. [Instrum. anni circiter 1297. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 453: Quo facto Episcopus reddidit ei dictas claves, dicendo: Commendo vobis istas claves et custodiam reparii hujus de Torcio, quousque nos vel successores nostri huc venientes, eas a vobis requiramus; qui Dominus eas hoc modo recepit. Instrum. ann. 1394. quo Maria Regina et Comitissa Provincie mittit F. d'Arcussia in fiduciariam possessionem locorum Auzet, Salignac, etc. e Camera Comput. Provinc. Regest. Armorum fol. 70: Tradimus et assignamus ac damus, concedimus et donamus, ac pro se ac suis transferimus in eundem in tenesonem et Commendam; id est, lege fiduciariæ possessionis et non definitivæ seu absolutæ: quare in altero Instrum. ann. 1490. quo Carolus VIII. ejusdem Arcussie successores in absolutam mittit illorum locorum possessionem, eadem loca dicuntur *Terres laissées en tenue et Commende.*] Willelmus Guiart. in Philippo Augusto:]**

Si ravoit en sa Commandie
La Duchée de Normandie.

Ut plurimum autem commendabatur feudum a vassallo, cum in longinquam aliquam expeditionem, aut peregrinationem, non continuo reversurus, pergebat: ut esset qui eo absente et militiam, et alia feudalìa servitia Domino exhiberet, ne in commissum eorum defectu feudum caderet. Bifariam vero commendabatur feudum a vassallo: inter dum enim Domino ipsi, quandoque extraneo. Prioris Commendationis meminit Tabularium Monasterii Longipontis in diocesi Paris.: *Dom. Guido Trossellus, postquam terram suam in manu Dom. Ludovici Commendavit, eum subnixè rogavit, ut Ecclesiam sanctæ Mariæ de Longoponte ejusque habitatores custodiret, et omnes consuetudines et res quas ubique habebat, sicut in diebus suis, et decessorum suorum tenerat, liberat et immunes esse concederet. Cujus precibus cum omni humilitate Dominus Ludovicus libentissime annuit, etc.* Charta Ottonis Ducis Meraniæ et Comitis Burgundiæ ann. 1225. in Tabulario Campaniæ Tuano

fol. 313: *Nos non possumus Commendare Comitatum Burgundiæ alicui, neque ponere extra manum nostram, nisi in manu Comitis Campaniæ.*

Prioris istius Commendationis rationem pluribus exponunt Assisiæ Hierosolymitanæ MSS. cap. 182: *Qui se veaut partir dou pais, ou en oucune autre maniere laisser son Fié, il le doit commander au Seigneur: car la Commende est plus seure chose; et mains y a de peril que l'extraier, par tel raison que se home commande son Fié, par l'assise et l'usage du Roiaume de Hierusalem, il le peut ravoir après un an et jour, toutes les fois que il le requerra sans autre amende que le Seigneur y peut avoir, se il ne li comendoit au point que il fu semons d'aucunes des semonces, que après son dites, par que on pert son Fié toute plevine qui en deffaut, et se le Seigneur l'a en sa main par la comande, et aucun autre se veaut mettre, le Seigneur le li doit garantier, que autre ne s'y met. Et qui commande son Fié au Seigneur ou à son baill, par l'assise et l'usage doudit Royaume, le Seigneur, ou le baill à qui lon le comande, le doit recevoir, ou dire que il ne veaut le Fié recevoir, se Court ne l'esgarde que recevoir le doie, et dire aucune raison pourquoi. Car il est plus seure chose au Seigneur de recevoir le par esgart de Court, ou par connoissance, que autrement, etc.*

Non poterat tamen vassallus feudum suum domino Commendare, cum ab eo ad aliquod servitium erat submonitus: quia commendatio ista dolo facta præsumebatur. Infra: *Ne il ne le peut commander par raison, puis que il est semons de service, tant com celle semonce dure.* Quod cap. 255. et 256. pluribus exponitur. Ratio autem quare vassallus commendatum domino feudum ab eo repetere non poterat, nisi post annum exactum, ea erat, ut nullum domino ejusmodi commendatio damnum afferret, et ut dum feudi redditibus fruitur, suis sumptibus, si aliqua necessitas urgeret, quæpiam qui feudum deserviret, præficeret: unde si dominum intra anni curriculum contingeret decedere, licebat hæredi reliquo anni tempore feudum commendatum tenere: ut e contra, si vassallus intra annum fato fungere, illius hæres feudum, nisi exacto anno repetere non poterat. Denique licet ad plures annos feudum posset commendari, ea tamen commendatio vassalli vitam non excedebat.

Atque hinc percipimus, cur Guillelmo Episc. Parisiensi, in Terram Sanctam profecto, anno 1102. Ecclesiæ Regalia in manu Regia remanserint, cum quoad spiritalia vicarios constituisset, ut docemur ex Tabulario Maurigniacensi ch. 90. in qua hæc habentur: *Hanc rem confirmaverunt Stephanus Archidiaconus, Fulco Decanus, Rainaldus Archidiaconus, in quorum manu Guillelmus Episcopus dimisit curam et providentiam Episcopatum rerum. Et sub finem: Tempore quo hæc firmata sunt, erat in Hierusalem Guillelmus Parisiorum Episcopus, et Episcopatus erat in manu Philippi Regis, qui benigno animo hæc omnia concessit, et regali auctoritate firmavit, etc.*

Jure denique Aragonum licebat vassallo feudum ad tempus Domino commendare, quo durante, ab omni servitio liber erat, licebatque ei non aliis modo sed et Regi guerram facere: super qua re audiendus Eximius Salanova Justitia Aragonum: *Per quem forum habes qualiter potest infancio se expedire a domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si*

quæ tenet ab eo, et Commendando uxorem, filios, et bona sua fidei Regis, quam expeditionem et Comandam debet Rex recipere, et custodire fideliter, sicut dominus naturalis; quæ expeditione facta, potest cum alio, vel aliis, guerram Regi facere: salvo quod non potest ignem in terram Regis apponere: et si ad campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adiutorium Regis cum equo et armis. Vide Foros Aragon. lib. 6. tit. de Conditione Infantionatus, et tit. seq. Præterea lib. 7. tit. de Omnibus locis, etc.

† 4. COMMENDA, Protectio. Litteræ Jacobi Regis Aragon. insertæ in Epistola Clementis IV. PP. ann. 1268. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 535: *Noverint universi, quod nos Jacobus Dei gratia Rex Aragonum... constituimus in nostra protectione et custodia, Commenda et nostro guidatico speciali vos venerabilem et dilectum nostrum Remundum, et per eundem Abbatem Monasterii Crassensis, et vestrum Monasterium cum castris, villis, etc.*

* Nostris Commende, eadem notione. Libert. pro hominibus de Boussac ann. 1427. in Reg. 178. Chartoph. reg. ch. 42: *Après qu'ilz auront demouré quatre ans (à Boussac) ilz seront tenuz de nous paier Commende, comme les autres de nos hommes et femmes. Alio sensu occurrit, in Lit. remiss. ann. 1418. ex Reg. 170. ch. 233: L'un desdiz varlez, qui besongnoit avec le suppliant (tisserant) dist à laditte femme: Maistresse commandez ceste commende, en lui monstrant un fil de laine qui estoit rompu, et lui voulant dire qu'elle noast ledit fil. Vide infra Commendia.*

COMMENDA, COMANDA, Præstatio quam Libertus [ac forte alius quivis Clien] pro jure tutelæ Patrono suo exsolvit. Charta Guigonis Comitis Nivernensis et Forensis ann. 1229: *Cum aliqui homines de villa S. Regneberti census sive Comandas nobis olim super suis capitibus contulissent, nos ea quitavimus et gurgivimus Priori S. Regneberti, etc.* Charta ann. 1278. apud Thomasserium in Consuetud. Bituric. lib. 1. cap. 68: *Salvis similiter et retentis nobis... duobus denariis de Commenda, semel in anno solvendis a quolibet uorato, etc.* Alia ann. 1285. apud eundem cap. 70: *Quoties vero aliquis ab extra venerit, et voluerit esse homo noster, in signum homagii solvet semel in vita Priori dicti loci 2. den. de libera Commenda.* Vetus Notitia: Anno Dom. 1285: *Cum dominus Simon Archiep. Bituricensis esset apud S. Nazarium die Martis post festum S. Michaelis, Gaudinus Dominus de Ramefort, filius et hæres Gaufridi Lobe, de Remefort quondam Domini, Militis, concessit coram Domino literas manumissionis centum puellarum, quas pater suus manumitti jusserat in terra sua de Maignec et de Remefort, ab omni tallia et Commenda. Cui manumissioni consenserunt coram nobis executores dicti defuncti. [Charta anni 1058. ex Archivo S. Victoris Massil. armar. Ruten. n. 2: Donamus etiam... Comandam et convenientiam quam habemus in uno manso, quod nullus potest dare aut impignorare nisi nobis, et unum multonem in ipso manso.] Consuetudo localis Castellinovi in Biturigib. tit. 22: *Sont tenuz lui paier par chascun an 4. den. T. en reconnoissance, qui s'appelle la Commende. Tabular. S. Theofredi in Velavis: Demisit Commendam, quam exiebat in ipsa villa, etc.**

Vide eundem Thomasserium ibid. pag. 127. et 150.

☞ Singularem hic addam Werpitionem, quam exhibet Mabillonius sæc. 6. SS. Benedict. part. 1. pag. 648. ubi non video quid sit *Comanda* nisi præstatio pro jure tutelæ, quam sibi Boso arrogabat in Polliaco; sed Lector ipse judicet: *Venit Boso ad Placitum, ubi cum Geraldo Comite erant nobilissimi homines, et juravit Boso hoc sacramentum, ita dicens manu sua propria: Ego Boso, nec meus conductus, me jubente, homo nec femina ad meam artem, nec ad meum ingenium, in Polliaco nec in ejus obedientia Comandam non requiram, pensionem nullam faciam de bove, vacca, etc. Et si ego vel meus conductus homo vel femina aliquam Comandam vel pensionem fecerit, post quindecim dies postquam sciero, vel ad rationem missus fuero per te, Geralde, vel per tuos missaticos, sive per Abbatem qui modo est, vel per ipsum qui in antea erit, et per Monachum qui ipsam obedientiam tenuerit, captam emendabo, et postea ad tuam misericordiam, Geralde, veniam, sive ad Abbatem vel Monachum, qui modo est vel in antea erit. Vide Commendatio 2.*

† **COMANDIA**, Eadem notione. Tabularium S. Petri Vosiensis fol. 31: *Gaubertus de Malamort dereliquit Deo et S. Petro Apostolo Vosiensi in vita et in sanitate sua totam Comandiam, quam in villa quæ vocatur Orgot habebat... Similiter quoque Girbertus uno eodemque modo eandem Comandiam B. Petro Vosiensi dimisit... Deinde quidem Elias... Gauberti nepos hujus Comandiæ participes et par Dominus... fecit guirpitionem de ea.*

† **COMMANDARIA**, Eadem significatione. Antiq. Recognit. in Regesto Probus fol. 60. et 61: *Petrus Cosunneuz debet Comitii de Commandaria 1. em. avenæ. Petrus Jordanz debet pro eodem 1. mait avenæ... Homines de Montsecerox debent Comitii pro garda 5. sextar. Vienn. avenæ, etc. Summa avenæ de garda et Commandaria 30. sextar.*

† **5. COMMENDA**, Beneficium equitis Templarii, Gall. *Commenderie*. Notitia Ecclesiæ Mazarenis apud Roccum Pirum Siciliae sacræ pag. 548: *Alii vero ex antiqua relatione testati sunt hunc Equitem appellari Guerregium, qui cum aliis tribus Templariis ex sua Commenda in Suria, metu Saracenorum, signum istud B. Virginis in navi transferendum in Italiam patriam suam curavit.*

† **6. COMMENDA**, Certæ preces pro defuncto faciendæ. Necrologium Monasterii Josaphatensis apud Mabill. tom. 2. Analect. pag. 562: *Unde ad perpetuam rei memoriam in nostro Capitulo generali statutum est, ut in hac die solemne anniversarium cum Commenda et Missa solemni et in fine Libera tumultum ejus perpetuo celebretur. Vide Commendationes.*

† **7. COMMENDA**, vel **COMANDA**, Commodatum, Gall. *Prêt*. Statuta Arelat. MSS. art. 128: *Item statuimus quod quandoquingue exeat ad arma vel cavalcata, nullus quidem civis possit ducere duos equos nisi essent sui vel habeat eos ex causa Comande ab extraneo et non a cive. Versio Gallica, S'ils ne lui appartiennent ou qu'ils les aiet en prêt, etc.*

* **8. COMMENDA**, Cautio, fidejussio. Libert. villæ Brager, ann. 1334. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 330: *Item si dicta vulnera judicentur immortalia, dictus burgensis tradetur ad recedentiam vel*

in Commendam. Vide infra Commendator 3.

* **9. COMMENDA**, Eleemosyna, munus sponte oblatum. Regest. capit. eccl. Carnot. ad ann. 1518: *Ordinavit capitulum quod, ... pro reponendo Commendas ecclesiæ, fiat repositorium secundum tractatum in capitulo exhibitum.*

* **COMMENDABILITER**, Laudabiliter. Epitaph. card. Guill. de Longhis ann. 1319. in Hist. sacr. Bergam. part. 3. pag. 30: *In quo (cardinalatus honore) 25. annis Deo et Ecclesiæ Commendabiliter militavit.*

* **COMMENDAMENTUM**, Mandatum, jussio, Gall. *Commandement*. Tabul. S. Albani Andegav.: *Parata fuit probare, videntibus multis, ipsa aut alius per suum Commendamentum judicio legali, etc. Vide Commendare 3.*

† **1. COMMENDARE**, Dare in commendam. Vide *Commenda 3.*

2. COMMENDARE, Rem mutuo dare, apud alium deponere, Goss. Lat. Græc.: *Commendavit*, παρακατέθετο. Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 22: *Quod vero Commendatum habuit, publicatum est. Capitula Caroli Calvi tit. 32. cap. 5. [** ap. Tusiaco. ann. 865.]: Si ad casam Dei aliquid Commendatum habent, ipse Episcopus, vel rector Ecclesiæ, ubi Commendatæ sunt, aut illis presentaliter in presentia Missorum nostrorum reddant qui eas Commendaverunt, etc. [Litteræ Ludovici Jun. Regis Franc. ann. 1145. quibus prævæ consuetudines urbis Bituric. abrogantur: Statutum vero a patre nostro est, ut quicumque ad urbem venerint, et ibi stare vel res suas Commendare voluerint, ipsi cum rebus suis in eundo et redeundo sint securi, et si eorum dominium vel castrum unde venerint, cum regia Majestate male fuerint, nihil eis nocebit. Eadem repetit Ludovicus VIII. in earum Litterarum confirmatione ann. 1224.] Adde Legem Alaman. tit. 5. § 1. Bajwar. tit. 14. cap. 4. Longobard. lib. 2. tit. 27. [** Liutpr. 131. (6, 78.)] etc.*

† **COMMENDARE**, Eadem significatione. Litteræ Caroli primogeniti Johannis Franc. Regis ann. 1357. apud D. Secousse tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 204. num. 6: *Si quis habitantium in dicta Villa moriatur sine testamento, nec habeat liberos, nec appareant alii heredes, qui sibi debeant succedere, Baillivus dicti Domini nostri et Consules dicte Ville bona defuncti, descripta tamen Commendantur duobus probis (probis) hominibus dicte Ville ad custodiendum fideliter per annum et diem; et si infra eundem terminum appareat heres, qui sibi debeat succedere, omnia bona debent integraliter sibi reddi, alioquin bona mobilia dicto Domino tradantur et etiam immobilia, etc.*

* Gall. *Consigner*. Charta Balduini comit. Fland. ann. 1116. inter Libert. monast. Elnon.: *Vadium etiam, si pro qualibet forisfactura acceperit ab aliquo, non alibi quam infra curtim S. Amandi Commendabit.*

3. COMMENDARE, Mandare, præcipere: *Commendatio*, præceptum, mandatum, *Commandement*, in Capitulis Caroli C. tit. 23. tit. 30. cap. 6. tit. 31. cap. 2. 23. 24. [** Edict. in Carisiac. ann. 861. Convent. ad Sablonar. ann. 862. Edict. Pist. ann. 864.] Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 8: *Nemo ignotum vel vagantem ultra triduum absque securitate detineat, vel alterius hominem sine Commendante vel plegiante. Hinc potuisset Seldenus cap. 46. Legum Wilhelmi Nothi interpretari: Nuls ne receit hom*

*ultre 3. nuis, si cil ne li Comand od qui il fust avis. Id est, nisi ei præcipiat ille cum quo est, vel cum quo venit: quo casu legendum fuerit venis. [** in cod. ainz a latino ante.] [Tabularium Montis S. Michaelis: Ego Ansergius et Herveus frater meus, Commendavimus facere istam cartam.] De hac voce vide Jac. Gotof. ad leg. un. Cod. Theod. Quod jussu. (2, 31.)*

† **4. COMMENDARE**, perperam pro *Contramandare*, in Charta ann. 1153. apud Acherium tom. 11. Spicil. pag. 338. et apud D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 275. et 276. Vide *Contramandare*.

† **5. COMMENDARE** nude, Pro aliquo preces fundere. Vide *Commendationes*.

† **COMMENDARE ANTIPHONAM** dicitur Cantor, cum prima illius verba præcinit alteri, qui eam canere incipiat. Ordo Canoniorum S. Laudi Rotomag. XIII. sæc.: *Hanc antiphonam genuit puerpera, et tres sequentes Cantores hebdomadarii Commendant, et omnes sine pneumate finiuntur.* Vetus Consuetudinarium Monasterii S. Marcellini Cantagilensis: *Cantor qui regit chorum Commendat antiphonam de Magnificat ad Sacristam quam debet dicere. Occurrit semel et iterum in Regula Toribii Archiep. Limæ tom. 4. Concil. Hispan. pag. 668. col. 1. pag. 669. col. 1. et 2.*

COMMENDARE ECCLESIAM dicuntur Patroni Laici Ecclesiarum, qui Presbyteros ut in iis munia Ecclesiastica obeant, Episcopi offerunt, in Concilio Salegunstadiensi ann. 1022. can. 13. Vide Concilium Bituricense ann. 1031. cap. 22.

† **COMMENDARE PER CERAM ET SE-TAM**. Vide in *Cera*.

* **6. COMMENDARE SE**, Tutelam seu protectionem alicujus advocare. Vide infra in *Commendatio 2.*

COMMENDARE SE AD CURTEM REGIS, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 11. § 1. et 3. [** Rothar. 195. et 197.] dicitur puella libera, de crimine accusata, cum illius protectionem ac mundium implorat.

† **COMMENDARE SE IN VASSATICUM**. Vide infra *Commendatus*.

* **7. COMMENDARE**, Indicare, nuntiari. Cerem. vet. eccl. Carnot.: *Dux lectiones Commendantur, et primam legit ille, cujus est septimana evangelii. Chartul. ejusd. eccl. ann. circ. 300: Debet (matricularius) per parvam pulsationem parvæ campanæ complectorium Commendare.*

† **COMMENDARIA**, Præstatio pro tutela. Libertates Gratianopoli concessæ ann. 1244. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 23. col. 1: *Item statuimus ne aliquis ex civibus nomine Commendariæ sive gardiæ alicui de civitate donet aliquid, vel dare conveniat, et si repertus fuerit, tam dans, quam accipiens viginti solidos Curie dabit. Permutatio Castri de Bellacumba cum Castro de Varsia inter Humbertum Dalphinum et Aymericum de Briancone, ejusd. Hist. tom. 2. pag. 50. col. 2: *Item fuit actum... quod non potestis aliqua quoquo titulo acquirere infra territorium et mandamentum Castri de Varsia, guardas vel Commendariæ recipere, vel receptas retinere, nec homines dicti mandamenti in civitatibus vel villis affranchitis, vel homagia seu fidelitates eorum recipere, vel receptas retinere. Vide Commenda 1. et Guarda 1.**

COMMENDARIUS, Qui aliquem in *Commendatum*, seu in suam tutelam suscipit. Charta Aldegastris, filii Sylonis Regis Ovetensis, ann. 781. apud Sando-

vallium: *Et nullis ex eis tamen damus licentiam neque potestatem ullum dominum accipere, neque habere Commendarium, nisi soli Deo et B. Mariæ matris ejus, et Abbatem et Monachis in loco isto sancto de Obona Deo servientes, etc.*

† 1. **COMMENDATARIUS**, in Jure Canonico dicitur Oeconomus Ecclesiæ seu beneficii ecclesiastici vacantis, dum ipsi de legitimo pastore vel possessore provideatur. Ad sex menses vulgo protrahi poterat ille Oeconomatus. Cum Ecclesiæ vacans erat sedes episcopalis illius administratio et cura fere Episcopo viciniori secundum jus antiquum credebatur. Hic appellabatur Episcopus *Commendatarius*. Posterioribus vero sæculis regnante *Commendarum* abusu, *Commendatarius* dictus est Episcopus, qui plures simul Ecclesias obtinebat, unam cujus erat *Titularis*, alteram aliasve quas *Commendatarius* administrabat, ut plurimum posset Ecclesiarum una fructus percipere. Ne plurimum Ecclesiarum unus esset Episcopus Canones prohibebant: ne violarentur hæ sacræ regulæ, una nomine *tituli*, altera nomine *commendæ* possidebatur. Hæc religio temporum. Reversales Christophori Episcopi Pataviensis pro Johanne Episcopo Vespriniensi ann. 1397. apud Ludewig. tom. 4. pag. 317: *Dominus Johannes Episcopus Vespriniensis Viennensisque Ecclesiæ perpetuus Commendatarius*. Charta Johannis de Bavaria electi Leodiensis Episcopi ann. 1398. apud Miræum tom. 2. pag. 893. col. 1: *Per dominum Leodiensem Episcopum Commendatarium Cameracensis Ecclesiæ supradictum*. Vide *Commenda* 3. et *Comendatarius*.

† 2. **COMMENDATARIUS**, in Monasterio Sandionysiano. Vide infra *Comendatorius*.

† 3. **COMMENDATARIUS**, Custos carceris. Concil. Salmant. ann. 1335. cap. 8: *Nonnulli Commendatarii sui Carcerarii ab iisdem Clericis sic carceratis extorquent pecunias et alias res... injuste*. Vide *Comendatarius* 1.

† 4. **COMMENDATARIUS**, Mercator, etc. Vide *Comendator* 1.

COMMENDATELA, Præstatio pro tutela, in Tabulario S. Cyrici Nivern. Ch. 94. Vide *Commendatio* 2.

† 1. **COMMENDATIO**, Concessio beneficii seu feudi ad vitam, *Præstaria*. Hujus formula habetur in Formulis veteribus apud Bignonium pag. 409. 1. Edit. Domesdei apud Spelmannum: *Ibi liber homo Edrici Commendaciæ* (tenet) 20. *acr. et 3. bordar. et dimid. car. sil. ad 10. porc. et valet 5. sol.* Vide *Commenda* 3.

2. **COMMENDATIO**, Idem quod *Commendisia*, in Gestis Consul. Andegav. cap. 11. num. 3. et in Charta Joannis D. Balgentiaci ann. 1196. in probat. Hist. Blesensis pag. 16.

1. **COMMENDATIO**, Lex Longobard. lib. 2. tit. 44. § 2. [**Carol. M. 100.]; *Cæteri vero homines liberi, qui vel Commendationem, vel Beneficium Ecclesiasticum habent*. Id est, qui domino alicui se commendarunt, accepto ab eo beneficio, seu prædio.

* Beneficium, seu prædium jure fiduciario concessum. Charta ann. circ. 1027. ex Tabul. S. Albini Andegav.: *Fuit quidam Rainardus... qui tenuit Commendationem a seniore suo Gelduino, ipsius oppidi domino, etc.* Vide supra *Commenda* 3.

2. **COMMENDATIO**, Tutela, protectio. In *Commendationem* autem potentiorum, se et res suas ponebant inferioris condi-

tionis homines, ut essent qui se et sua tuerentur et protegerent contra inimicos aut bonorum invasores, iisque in tuitionis mercedem alicujus census pensionationi sese adstringebant. Vetus Charta apud Duchesium in Hist. Ducum Burgund. pag. 52: *Philippus Abbas Ecclesiæ S. Benigni... villam prope Divionem, quæ dicitur Longus vicus... Hugoni Duci Burgundiæ in Commendationem posuit pro centum solidis annuatim solvendis, etc.* Alia Theobaldi Comitis Blesensis ann. 1148. in Tabulario Vindocinensi Thuano fol. 203: *Robertus Abbas volens devitare injurias et infestationes malefactorum, posuit in Commendatione mea duas villas suas quas habebat in partibus Vindocinensibus, 10. solidos Blesensis monetæ mihi reddendo ad festum S. Joannis Baptistæ... pactum etiam fuit, quod ego vel hæredes mei Commendationem illam de manu nostra non egerimus, alicui eam tribuendo*. Ejusmodi præstatio.

COMMENDATIO passim dicitur. Tabular. S. Albini Andegavensis: *Viccomes de Toarcio expetebat Guardam, quam Commendationem vocant, de villa, quæ dicitur Brociacus. Quare Losdelinus Monachorum Prepositus de Mairono Vicecomitem Haimericum adiit, fecitque hæc de re tale placitum cum eo: Monachus de Brociaco dabit per singulos annos ad Pascha 5. solidos de Commendatione Vicecomiti: qui solidi si ipso die Paschæ redditu non fuerint, ad 8. dies reddentur sine lege. Igitur pro hac re promisit Vicecomes prædictus supradictam villam, et omnes homines ipsius villæ se ubique servaturum, et etiam ipsos homines de Brociaco, qui morantur in burgo Monachorum apud Mosteriolum, custodiet euntes et redeuntes, quamdiu de Brociaco fuerint, etc.* Tabular. S. Cypriani Pictav.: *Neque bidannum, neque alium debitum ab illis hominibus, qui habitaverint, exigant, solummodo Commendationem saluum faciendi, propter amorem Dei nobis retinemus, etc.* Charta ann. 1076. apud Duchesium in Hist. Ducum Burgundiæ: *Salvamentum sive Commendationem quam in Nerontis villa accipiebant*. Alia Gaufridi Comitis Andegavensis in Tabulario S. Laudi Andegavens.: *Et de tertio sive lembo, sive navi, unum sectarium satis, et dimidiam partem Commendationis*. Alia ejusdem Comitis in Gallia Christ. Sammarthanonum tom. 4. pag. 394: *Commendatio vinearum, Commendatio asinariorum vinum deferentium*. Vide *Salvamentum*.

* *Commandacion*, eadem acceptio, in Lit. ann. 1377. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 318: *Constitutæ encor ledit conte, que chevaliers ne nulz autres, aucun homme de ladicté ville, pour aucune convenance ou pour autre cause, ne pourroit revouquer de ladicté ville, se il n'estoit son homme de corps, ou qu'il eust en icellui aucune ancienne Commandacion, etc.*

* **COMMENDATIONEM REDDERE**, Tutelæ seu protectioni alicujus nuncium remittere. Charta Guill. comit. Nivern. ann. 1165. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 22. col. 2: *Si homines S. Germani se commendarint Bucardo quando voluerint commendati sui erunt; et cum inde exire voluerint, Commendationem reddent, et postea commendati sui non erunt*. Vide mox *Commandatarius*.

3. **COMMENDATIO**, Mutatio, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 45. Vide *Commendare* 2.

† **COMMENDATIO ECCLESIE**, Qua Pa-

tronus Laicus Episcopo præsentat Presbyterum, qui in Ecclesia, cujus Patronus est, munia obeat Ecclesiastica. Concil. Arelat. ann. 813. can. 5: *Ut laici a Presbyteris non audeant munera exigere propter Commendationem Ecclesiæ*. Vide supra *Commendare Ecclesiam*.

† **COMMENDATIO PONTIFICALIS BACULI**, Idem quod *Investitura*, qua Princeps traditione baculi pastoralis, Episcopum recens electum mittebat in possessionem Episcopatus. Vita S. Remberti Archiep. Hammaburg. num. 11: *Die depositionis domini Ansgarii Rimbertum omnes concorditer elegerunt. Cum concordiæ pacto, ad gloriosum tunc temporis Regem Hludovicum adduxerunt eum viri venerabiles, Thiadricus Mindensis Ecclesiæ Episcopus, et Adalgarius Abbas monasterii novæ Corbeie: susceptusque ab eo honorifice, cum pontificali baculi juxta morem Commendatione, Episcopatus est sortitus dominium*. Quæ verba in gratiam imperialis investituræ intrusa fuisse tempore Henrici IV. censet Henschenius, hac maxime ratione ductus, quod in primariis Ecclesiæ Hamburgensis et Bremensis privilegiis nullum hujus rei vestigium appareat. Et tamen Adamus, ut recte Mabillonius observat, Henrici æqualis, hæc privilegia pro investitura imperiali laudat his verbis capitis 28: *Pallium Rembertus pontificali susceptit a Papa Nicolao, ferulam pastorem a Cæsare (Rege) Luthe-wico, sicut in privilegiis dignosci potest*.

COMMENDATIO VASSALLORUM. Fulbertus Carnot. Epist. 6: *Hoc a vobis exigo, securitatem de mea vita et membris... de receptu Vindocini castris ad meum usum et meorum fidelium, qui vobis assecrurabunt illud; Commendationem vestrorum Militum, qui de nostro casamento beneficium tenent, salva fidelitate vestra, etc.* Id est, ut vassallos vestros, qui mei etiam sunt, mihi præstare velit, Gall. *Prester*.

* 4. **COMMENDATIO**, ut *Commenda* 1. Depositum. Charta Henr. comit. Trecent. ann. 1179. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris.: *Quæ quidem quinquaginta libræ jam positæ sunt in Commendatione in ecclesia B. Mariæ de Chagia.... Ponerent pecuniam in custodia in ecclesia de Chagia*. Vide supra *Commenda*.

COMMENDATIONES, officium vel orationes pro defunctis. *Ευχαί*, apud Clementem lib. 8. Constitutionum Apostolic. cap. 43. *Officium Commendationis*, in Statutis ordinis de *Sempringham*; *quia in eo fit Commendatio animæ defuncti a Sacerdote*. Ebo Remensis, de Ministris: *Mortuos cum Commendationibus animæ et orationibus dignis obsequiis sepulture venerabiliter tradere*. Vita S. Deodati Abbatis num. 9: *Interea jam exanimem et quasi sopore depressum vultum roseum mitissimi Deodati aspicientes, odorem suavissimum trahentes, cum salutaribus Commendationibus operuerunt*. Concilium Milevitan. II. cap. 12: *Placuit et illud, ut preces, vel orationes, seu Missæ, quæ probatæ fuerint in Concilio, sive præfationes, sive Commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur*. *Πραχέσεις*; in Cod. Canonum Eccles. Afric. can. 108. Vide Concil. Carthag. III. can. 29. Concil. Toletan. IV. cap. 13. et Tolet. XI. cap. 12. [Compostell. ann. 1031. cap. 2. Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 595.] *Commendare*, *ἀπλως*, vel *diis Commendare*, est *εὐχέσθαι ὑπὲρ τινος*, ut observatum a Casaubono ad Spartianum, ex eodem Sapiaiano et Lampridio.

COMMENDATIONES MORIENTIUM. Ordericus Vital. lib. 5: *Denique mortem sentiens, fratres acciri fecit, ac ut sibi morientium Commendationem facerent rogavit.*

* **Nostris Commendaces.** Testam. ann. 1448. ex Chartul. 21. Corb. fol. 277: *Item je laisse... aux trois ordres mendians, est assavoir freres Prescheurs, Augustins et freres Meneurs de ladite ville (d'Amiens) à chacun vingtz solz, par sy qu'ils seront tenus de dire vigilles, Commendaces le jour de mon obsequie.* Occurrit etiam in Hist. Caroli VI. pag. 127.

* **COMMENDATIPIA.** Concessio beneficii seu feudi ad vitam, idem quod **Præstaria**, Charta ejusmodi concessio- nis. Form. Bignon. cap. 21. apud Baluz. tom. 2. Capitul. col. 507: *Propterea hanc Commendatitiam manu nostra firmatam tibi pro hoc dedimus, ut annis singulis censum tantum, etc.* Vide **Commendatia** 1.

COMMENDATIPIÆ CONSUETUDINES, Præstatio pro tutela. Gestæ Dominorum Ambasiens. cap. 4. n. 12: *Goffridus Pruiaci Consul Vindocinensis effectus, Consuetudines, quæ vulgariter Commendati- tiæ vocantur, ab Ambasiensibus auferre excupiebat.* Adde cap. 6. n. 1. Vide **Commendisia**.

* Charta Joan. dom. Balgent. ann. 1196. ex Tabul. Miciac. *Ipsos et hæredes eorum ab omni penitus Commendatitia vel redditione quittavimus.* Vide infra **Commendia**.

COMMENDATIPIÆ LITERÆ, EPISTOLÆ, Quæ ab Episcopis dabantur ad alios Episcopos, quibuscumque, sive Clericis, sive Laicis suæ dioceseos peregrinaturis, ut ab iis fideles in sacris synaxibus admitterentur, vel ut Clerici ad ordines promoverentur, vel ut in peregrinatione eorum solatiis foverentur, vel propter alias causas: has *συστατικὰς* vocant Græci. Gloss. Lat. Græc.: *Commendati- tiæ litteræ, συστατικὰ.* Gloss. Græc. Lat.: *Συστατικὴ, Commendatitia.* Lexicon Gr. MS. Reg. Cod. 2062: *Συστατικὰ ἐπιστολαί, αὐ ἐγχειρίζμενα κληρικῶς ἢ λαϊκοῖς ἀπορισμένοις, ἢ ἀναγνώσταις, ἐν ἐτέρᾳ πόλει ἀποῦσι.* **Literæ Commendati- tiæ, quas Formata vocant,** apud Regionem in Inquisit. de Presbyt. cap. 79. et in Formula 39. ex Baluzianis. *Συστατικῶν,* mentio est in Canonib. Apost. Can. 33. in Concil. Sardic. cap. 9. in Concil. sub Menna Act. 1. etc. **Commendatitiarum** vero in Concilio Andegav. cap. 1. Venetico cap. 5. Agath. cap. 38. Remensi cap. 12. Francoford. ann. 794. ann. 27. Turon. III. cap. 13. Parisiensi VI. lib. 1. cap. 34. apud Hieronym. Epist. 48. cap. 5. Crisconium cap. 15. 35. Zachar. PP. in Epist. ad Pipinum cap. 27. in Capit. Caroli M. lib. 1. cap. 3. lib. 7. cap. 195. [*269.] in Capitul. 1. Caroli M. incerti anni cap. 2. in Addit. 3. Ludov. Imp. cap. 49. apud Nicolaum I. Epist. 70. Innocent. III. PP. cap. 3. de Clericis Peregrin. in Decretis Calomanni Reg. Hungar. lib. 2. cap. 19. apud Joannem VIII. PP. Epist. 273. etc. Harum autem formulæ et exempla prostant apud Fortunatum lib. 5. Poem. 19. lib. 10. Poem. 19. Desiderium Cadurcensem Episcop. Epist. 16. Ruricum lib. 2. Epist. 7. 8. 11. 43. 52. Bedam lib. 2. de Wiremuthensi Monasterio, seu in Vita S. Benedicti Biscopi cap. 18. Lupum Ferrariensem Epist. 101. 102. 106. 107. Alcuinum Epist. 51. 73. Simeonem Dunelmensem de Gestis Reg. Angl. ann. 1125. in Formulis veterib. cap. 12. apud Bignonium, apud Pithœum in Gloss. ad Julianum antecessor. Vide **Commendato-**

riæ, in Concilio Exoniensi ann. 1287. cap. 37. etc.

COMMENDATIPIÆ LITERÆ Abbatum, Monachis ad aliam Ecclesiam transire volentibus datæ, apud Rainardum Abbatem Cisterciens. in Institut. cap. 11. Vide Bullar. Cluniac. pag. 39.

COMMENDATORIÆ LITERÆ etiam dicuntur Sidonio lib. 9. Epist. 10. et Juliano antecessori constit. 6. § 3. in Synodo vero Nugarolensi ann. 1302. cap. 1. **Recommendatoriæ,** cap. 2.

† **COMMENDATIPII,** Idem qui infra **Commendati,** apud Mabill. tom. 4. Annal. Benedict. ad ann. 1025. num. 71: *Attribuens B. Petro et Fratribus ibidem viventibus apud Lauriacum liberos suos, collibertos, servos, ancillas et Commendatitios, eorumque substantias et possessiones, etc.*

COMMENDATIPIUS INDICULUS, Epistola Commendatitia ab Episcopis pro Clericis suis ad Principes et illustres viros scripta, ut euntibus et redeuntibus res necessarias et solatia iis impendant. Hujusmodi indiculorum formulas binas exhibet Marculfus lib. 2. form. 50. 51.

† **1. COMMENDATOR,** **COMMENDATA-** RIUS, promiscue enim scribitur: Mercator socius, qui uni alteri **commendat** integram negotiationis curam certis conditionibus. Statuta Massil. lib. 4. cap. 20. § 2: *Si vero socius vel Commendator prius ea mandaret ei (cui commenda credita est) per literas sigillo capituli vel curiæ Massiliæ munitas, ut cum dicta societate vel commenda completo primo viagio revertatur, teneatur ille hoc facere, nisi aliud viagium tunc jam inceperit, ex quo damnum incurreret, si illud non completeret.* Passim occurrit ibi. Vide **Commenda** 2.

2. COMMENDATOR, Officium seu dignitas in Ordinibus Militaribus Religiosis, verbi gratia S. Joannis Hierosol. **Magister sive Commendator.** **Commendator domorum,** in Militia B. Jacobi, apud Innocentium III. lib. 13. Epist. 11. **Præceptor,** eadem notione in Militia Templi. [**Commendator domus Teutonicæ Trajectensis,** apud Miræum tom. 1. pag. 436. col. 2. **Domus Leprosorum Appanias,** apud Limborch. Sentent. Inquis. Tolos. pag. 295. **Hospitalium,** in Hist. MS. Beccensi pag. 464. **Monasterii B. Mariæ vel Dominiæ nostræ de Mercede,** tom. 4. Concil. Hisp. pag. 290. et 453. etc.]

* **3. COMMENDATOR,** Fidejussor. Charta Primislai reg. Bohem. ann. 1211. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 732: *Notum sit omnibus quod dux Wladislaus... per preces Rogobudi, sylvam, quæ vocatur Obeekti, cesserit. Commendatores hi sunt: Stephanus, Sudko, Joannes.* Vide supra **Commenda** 8.

* **COMMENDATORIA,** Beneficium equitum Melitensium, Gall. **Commanderie.** Formul. MS. Instr. fol. 38: *Ipsas bajulas, præceptorias, Commendatorias et domus dicti prioratus ad membra... religioso, in Christo nobis carissimo, fratri Fulconi de Villareto dictæ domus (Hospitalis S. Joan. Jerosol.) priorii dicti prioratus Capuæ domus.* Infra: **Bajolias, Commendatorias, etc.** Vide supra **Commanderia**.

† **COMMENDATORIUS,** vel **COMMENDATA-** RIUS, Gall. **Commandeur,** Monachus S. Dionysii, qui pro Abbate omnimodam habebat jurisdictionem in quosvis delinquentes in Ecclesia et in toto Monasterii circuitu: quam exerebant Baillivus alique officiales ad hoc unum instituti, ut narrat Doubletus pag. 424. Epitaphium Fr. Petri Bochart apud Felibian. Hist. Sandion. pag. 584: *In ætate constanti viam ingressus universæ carnis, hu-*

jusse domus Commendatarius Fr. Petrus Bochart, e longa serie Consulium et Præsidum supremi Senatus Franciæ... hic sepultus ann. Dom. 1607. Aliud Epitaphium ibid. pag. 586: *Hic jacet Fr. Augustinus de Valles, Cantor et Commendatarius, necnon tertius Prior hujusce domus, qui obiit quarto Nonas Aprilis ann. Dom. 1636.*

* Alia erant ejusdem officii munia apud Corbeiensis monachos, ut discimus ex Charta ann. 1285. in magno Chartul. nig. ipsius monast. fol. 50. r: *Dant Resson, moine de Corbye, Commandeur et receveur des biens de ledite église, etc. Præceptor et receptor honorum ecclesiæ, infra in Ch. ejusd. anni fol. 55. v.*

† **COMMENDATORIÆ LITERÆ.** Vide in **Commendatitiæ.**

COMMENDATUS, Vassallus Domino fidelitate ac hominio astrictus: interdum obnoxius ratione beneficii et feudi, quod olim **Commendabatur** seu ad vitam concedebatur. *Qui in vassallitico Commendati sunt,* in Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 36. Charta Caroli magni pro divisione Imperii cap. 5: *Et unusquisque liber homo post mortem Domini sui licentiam habeat se Commendandi inter hæc tria regna ad quodcumque voluerit; similiter et ille qui nondum alicui est Commendatus.* Nithardus lib. 1. sub ann. 840: *Et quoniam olim regnum Aquitanicæ Carolo donaverat, ut illi se Commenderent, hortando suasit, jussit. Qui omnes Commendati, eidem sacramento fidem firmarunt.* Vide eundem lib. 3. pag. 371. Capitul. 3. ann. 811. cap. 8. Capitul. Pipini Regis Italiæ cap. 13. Præceptum Lud. Pii pro Hispanis ann. 816. Chartas 44. et 74. in Appendice ad Capitul. Steph. Baluzii, Legem Longobard. lib. 3. tit. 9. § 1. [*23.] Concilium Duzaicense I. part. 4. cap. 3. pag. 253. et tom. 13. Spicilegii Acher. pag. 314. 315.

* Non raro etiam, qui alterius tutelæ sese commendavit, ob idque fidelitatis sacramento ei astrictus. Vide supra **Commendationem reddere** et infra **Vassaticum** in **Vassus** 2.

SE IN **VASSATICUM** ALICUI **COMMEN-** DARE, in Charta Privilegior. concessorum Hispanis tom. 2 Hist. Franc.: *Novenerit tamen idem Hispani sibi licentiam a nobis esse concessam, ut se in vassaticum Comitibus nostris more solito Commendent.* Alia ann. 816. ibidem: *Se ad Comites, sive vassos nostros, vel etiam ad vassos Comitum Commendaverat. Se in manus alicujus Commendare,* apud Eginhardum Epist. 27. 28. *Se solenni more Commendare,* apud eumd. Epist. 26. Querimonia Berengarii Vicecom. Narbon. adversus Guifredum Archiepisc. Narbon.: *Insuper, quod pejus est et inhonestum, Commendavit se manibus ad Comitissam Urgelli. Homo manibus Commendatus.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 68: *De donatione facta a parentibus: Constituerunt Principes sæpe dicti qualiter omne domum stet inconvulsam perenniter... talem convenit adhibere firmitatem, quod etiam postmodum voluntatem suam nullatenus mutare possit, hoc scilicet ut recipiat eum ad hominem manibus Commendatum, aut donet ei potestatem de Castro, etc. Cap. 70: Sed postea non possunt mutare suam voluntatem, si adquisitor jam erat homo illorum manibus Commendatus, aut propter illud ad hominem receperint.* Cap. 116: *Statuerunt etiam quod si parentes cum filiis, aut filii cum parentibus intentionem vel placilum habuerint, parentes sint judicati et seniores, et filii velut manibus propriis*

Commendati. Cap. 128: *Et utraque parte sacramenta fiant per singulos homines qui sint Christiani, et homines illorum manibus propriis Commendati*. Joannes VIII. PP. Epist. 303: *Joannes Diaconus, fidelis Commendatus noster*.

Non multum absmile fuit quod *jus applicationis* Romani appellabant, quod ab Atheniensibus ortum aiunt, apud quos peregrini se alicui opulento civi in clientelam dabant dicabantque. Hinc *Commendare se in clientelam*, apud Terentium in Eunucho. Vide quæ in hanc rem congressit Turnebus lib. 24. Advers. cap. 32. Sed et hac voce *applicare* eadem propemodum notione utitur Charta Ludovici Comitissæ Sacricæ ann. 1219. ex Tabul. S. Satyri: *Quod si aliquis de omnibus hominibus S. Satyri hominem se domini de Sancerro esse dixerit, et ei se applicare voluerit, ubi Abbas tres legitimos homines jurare fecerit, quod eum vel eos Ecclesia S. Satyri per unum annum et unum diem sine calumnia teneat, deinceps eum vel eos in pace habeat, sine campo, et batalia, vel aliqua contradictione*.

† *COMMANDUS*, Eadem notione. Chartularium Virzionense fol. xvii: *Theodorius dat suam Commandam quidam de omnibus hominibus huic suo Comando nomine Archembaldo*.

COMMENDATI, Dicuntur liberti, qui libertatem consecuti Patroni, seu manumissoris patrocinio se commendaverant. Quippe per *Chartam ingenuitatis* servo in libertatem adserto facultas dabatur, seu Ecclesiæ, seu alterius cujuscumque personæ, quæ jus ingenuitatem tueretur, patrocinio se commendandi, ut patet ex Marcullo lib. 2. Form. 32. etc. Canon Lugdunensis in Canonibus selectis apud Jacobum Petitem post Pœnitentiale Theodori pag. 242: *Quicumque contra libertos Ecclesiæ Commendatos actionem habet, non audeat magistratui eos tradere, sed in Episcopi judicio, quæ sunt veritatis audiantur; quia justum est ut contra calumniatorum versutias defendantur, qui immortalis Ecclesiæ patrocinium concipiunt. Concilium Toletan. IV. can. 72: Libertii qui a quibuscumque manumissi sunt, et Ecclesiæ patrocinio Commendati existunt, ... sacerdotali defensione a cujuslibet insolentia protegantur*.

Legibus vero Scaniæ editis ab Andrea Stenonis Archiepiscopi. Lundensi lib. 6. cap. 5. servum, statim atque libertatem consecutus erat, *ex auctoritate consuetudinibus approbata, ingenuorum aliquis suo generi conjungebat, eum in suum consanguineum eligendo, et qui pro factis ejus se sponderet responsurum, et hoc facto pro parte tertia recipiendæ satisfactionis lucrum percipiebat cum liberto, duplo minore semper liberto quam ingenuo satisfactione pro homicidio attinente*.

Neque tantum liberti, sed quivis villarum incolæ, liberi et ingenui, qui sub dominorum tutela et protectione vivebant, et in signum ejusmodi protectionis certam præstationem annuam vel servitium his exsolvebant, *Commendati* dicuntur. Scribit Lactantius lib. de Mortibus persecutor. num. 21. apud Persas eum fuisse morem, ut *Regibus suis in servitium se addicerent, et Reges populo suo tanquam familia uterentur*. Leges Wisigoth. lib. 5. tit. 3. § 1: *Si quis ei, quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donaverit, ad ipsum quæ sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patrum elegerit, habeat licentiam cui se voluerit Commendare: quoniam*

ingenuo homini non potest prohiberi, quia in sua potestate consistit, etc. Adde § 3. et 4. et Legem Longobardorum lib. 3. tit. 9. Tabularium Burguliense fol. 94: *Guillelmus Castri Mirabelli Princeps requirebat in Vosallia villa pravas consuetudines, et homines, quos Commendatos vocant. Neque alii sunt de quibus agit Conventus Ticinensis ann. 853. cap. 3: De liberis hominibus qui super alterius res resident, et usque nunc a ministris reipublicæ contra legem ad placita protrahantur, et ideo pignerantur, constitutum est, ut secundum legem patroni eorum vos ad placitum adducant, etc.* Domesdei: *In eadem (villa) tenet Ailwi Commendatus antecessori (Mallet) 60. acr. pro manerio, tempore Regis Edwardi*. Alio loco: *Soca Abbatis in eadem 11. liberi homines 70. acr. et fuere Commendati antecessori Malet, præter unum qui fuit Commendatus antecessori Rogeri Bigot, nomine Harainus*. Ex quibus patet Commendatos fuisse liberos homines, quibus licitum fuit cui velent sese commendare. Ranfredus Jurconsult. qui vixit sub Frederico II. in Ordine Judiciario, tit. de Villanis: *Recommendati dicuntur, qui veniunt sub alienis partibus, et habitare volunt in civitate tua, elegit patrocinium tuum, et dicit, Domine, volo esse tuus Recommendatus, ut habeamus tuam defensionem annis singulis, et serviam in Pascha vel in Natali duas gallinas, vel libram piperis, vel aliquid aliud. De istis multos invenies apud Neapolim in villis eorum et Bononiæ. Isti de jure nihil aliud debent conferre; sed Neapolitani ab illis multa exigunt, et fere omnia, quæ exigunt Domini a vassallis*.

Interdum tamen ita clientelæ ac patrocinio Domini alicujus sese commendabant, ut obnoxii conditionis censerentur, et tanquam servi, si fugitivi essent, retraherentur, ut est in Lege Ripuar. tit. 72. § 5. Hac enim lege alterius potestati se commendabant, ut quoad viverent, de victu ac vestitu sibi ab illo caveretur, cui *ingenuli ordine*, hoc est absque ingenuitatis ac libertatis præjudicio, servitium et obsequium sese præstituros profitebantur, hoc addito quod ab eo se subtrahendi potestatem non haberent, ut est in Formulis secundum Legem Roman. cap. 44. Diploma Ludovici Imp. filii Lotharii ann. 24. pro Monasterio Casariensi in Tabul. ejusdem Monasterii: *Vel quæ extrinsecus ad eandem respiciunt cum servis et ancillis, cartulariis, Commendatis, aldionibus, libellariis, etc.* Aliud ibidem: *Necnon etiam universos Commendatos, Cartularios, vel libellarios ipsorum*. Alibi Commendati dicuntur. Occurrunt passim in Chartis, apud Puricellum in Monumentis Ambrosianæ Basilicæ pag. 215. 216. 226. 228. 231. Ughellum tom. 2. pag. 580. tom. 5. pag. 646. Perardum in Burgundicis pag. 276. Duchesium in Probat. Hist. Monmorenciacæ pag. 34. Vide *Affidati*.

Interdum ejusmodi Commendati servis ipsis accensebantur. Quoniam Attachiam. cap. 54. § 7: *Est autem tertius modus natiuitatis et bondagii, cum aliquis liber homo pro Domino habendo vel mantenentia alicujus Magnatis, reddit seipsum illi Domino, suum nativum, sive bondum in Curia sua per crimes anteriores capitis sui, etc.*

** *COMMENDATI ECCLESIAE*. Papyr. Ravennat. ap. Maium Classic. auctor. tom. 5. pag. 362: *Actores ecclesiasticos, domesticos aut Commendatos Ecclesiæ*

diverso sexu, staurophoros, etc. Vide supra linea *Commendati, dicuntur liberti, etc.*

* *COMMEDIA*, Præstatio pro tutela. Charta Theob. comit. Campan. pro commun. villæ de Escuelleio ann. 1229. in Chartul. Camp. Cam. Comput. Paris.: *Homines istius communie de mortuis manibus, de formaritagis, de talliis, de tollis, de corveis, warennis, Commendiis, chevagiis, quantum ad me pertinet, quiti erunt et liberi*. Vide supra *Commendatitiæ consuetudines, et mox Commendisæ*.

COMMENDIRE, pro *Commendare*, licentia Poetica. Utuntur Alcuinus Epigr. 124. 164. 170. 214. 267. et Candidus Monach. in Vita metrica Eigilis Abbatis Fuld. cap. 24.

† *COMMENDITUS*, pro *Commendatus*. Epistola Faroaldi Ducis ad Joannem V. PP. apud Mabill. tom. 2. Annal. Benedict. pag. 756. col. 1: *Credimus, Sanctissime Pater, Sanctitati vestræ non latere, qualiter Monasterium in territorio nostro Sabinensi consistens, per aliquas donationes nostras in cespitibus et servis et coloniensibus locum ipsum per Thomam Abbatem et Commendatum nostrum restauravimus*. Vide *Commendatus*.

* *COMMENDISA*, Eadem notione. Charta ann. 1157. ex Chartul. Miclac.: *Meam mihi Commendisam et consuetudinem, sicut habeo in hominibus ejusdem villæ retinui. Tout le droit des Commendises, in Ch. admodiat. major. Castell. ann. 1380. ex Reg. 116. Chartoph. reg. ch. 243. Vide in Commendisæ*.

COMMENDISIA, Idem quod *Commendatio*, Tutela, etc. Charta ann. 1229. in Tabular. Campaniæ Thuano fol. 361: *Ego Theobaldus, etc. Quod ego retinui sub me in Commendisiam mea Reinardum Seiguer civem Tolosanum. Concessi siquidem ipsum peregrinum quamdiu sub me morabitur, in Commendisiam mea fore liberum ab omni tallia, tolla, et demanda, a justitia villæ, turris et gabiotæ, ab omni exercitu et chevauchea et ab omni alia exactione. Propter hoc autem dictus Reinardus tenetur mihi vel mandato meo reddere annis singulis in nundinis S. Aigulsi 60. sol. Pruvini. pro uno scypho argenti, unius marchæ, interius deaurato. Actum, etc.* Alia ann. 1200. in eodem Chartul.: *Ego recepi in Commendisiam mea bona fide Margaretam uxorem Petri Raymundi Tolosani. Ita tamen quod dicta Margaretam reddet mihi, etc. scyphum argenti, etc. et per hoc volo eandem Margaretam esse immunem ab omni tallia, etc.* Tabularium Abiense fol. 52: *Pro quibus annuatim reddant Fratribus de Massigne 4. nummos de Commendisæ. Tabularium S. Trinitatis Vindocinensis ann. 1083: Terram quæ vocatur Balneolus, misit Amelina in Commendisiam Odoni Comiti, talem videlicet, ut unusquisque qui ea terra bordam vel domum haberet, minam avenæ redderet illi ob tutamentum. Cur vero Amelina prædium suum Odoni commendaverit, sic prodit in Charta 289. fol. 67: *Sed quia (terra apud Balneolos) contigua cætero non erat meo casamento, et ab illo longe manebam, ideo ad Odonem Comitem accessi, qui me valentior erat, eam tueri deprecans, ut ipsam a suis omnibus receptis ob amorem meum, ac si propriam, suo tutamine defensaret, dans illi loco mercedis 60. arietes, etc.* Charta Hugonis Ducis Burgundiæ ann. 1236: *Ex præmissis igitur plenius attendentes quod memoratis avunculus noster D. Guill. de Vergeiaco aut aliquis alius nullam habet guardiam aut Commendisiam in Abbatem et Con-**

ventum aut homines villæ Besuensis, nisi de voluntate Episcopi Lingonensis, etc. Vide Warda.

Est etiam *Commendisia* ipsa præstatio pro *Commendisia*. Charta ex Tabulario Vindocinensi, cujus titulus *De Commendisia de Domzei*, concipitur: *Paganus de Montedubello promisit Deo et D. Gaufrido Vindoc. Abbati se servatorum obedientiam de Domzeo, cum omnibus quæ ad eam pertinent, et ab omnibus cum quibus pacem haberet, defensurus, eo pacto ut pro quadriga in terra singulis annis daretur unus sextarius frumenti, et pro dimidia quadriga, una mina. Idem Tabularium, Charta 86: Donavit Consuetudines omnes quas habebat in terra de Loirs et de Forgetis; vicariam scilicet et Commendisiam et carretum, etc. Charta fundationis Abbatæ omnium SS. Andegav. ann. 1049: Similiter perdonat (Comes) *Commendisiam villanorum Montisfortis, etc.* [Tabularium Monasterii S. Florentii: *Radulfus de Monterebelli Vicecomes cedit Commendisiam sive tollam, quam in terra S. Florentii habuerat. Item et Goffredus de S. Quintino, qui partem istius Commendisiam in feudo tenebat.*] Chronicon vernaculum laudatum a Duchesno in Hist. Vergiac: *Et avec ce donna ausdits Abbé et Convent la Commendise qu'il avoit des hommes de Givry et de Veanne, sans vouloir en aucune chose venir contre la Charte de Hugues Duc de Bourgogne son pere, par laquelle il ne devoit prendre en Commendation les hommes de l'Eglise de Cluny.* Vide Chopinum lib. 3. de Sacra polit. tit. 7. § 5. Louvetum in Hist. Belloc. tom. 2. pag. 182. 183. Guichenonum in Probat. Hist. Bress. pag. 23. etc.*

† *COMMENDITIA*. Charta Gaufredi de Leziniaco pro Monasterio Malleacensi ann. 1232. apud Stephanotium tom. 4. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 409: *Commenditias autem meas de Volvento, vel aliis locis in terra dicti Monasterii vel membrorum, de cetero recipi non permitam; nec impediam nec faciam impediri, quoniam idem Monasterium cum membris et pertinentiis suis plena fruatur ac perpetua libertate.*

† *COMMENDICIA*. Chartularium Virzionense fol. xv. verso: *Aganus Christi famulus famulus trahit Monasterio Virzionensi filium suum Rainaldum in presentia D. Berengarii Abb. una cum Commendicia terre loci ejusdem.*

† *COMMENDITUS*. Vide in *Commendire*. *COMMENSALIA*, Symbola, quæ ad communem mensam conferuntur. Concilium Laodicenum can. 54: *Ὅς δὲ ἱερατικὸς ἢ κληρικὸς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν. Quæ sic reddidit Isidorus Mercator: Non oportet ministros altaris... ex symbolis, (quæ vulgus *Commensalia* appellat) convivia celebrare.* Atto Episcopus in Capitulari cap. 55. habet *Commensalia*. Vide *Confertum*.

COMMENSALIS, ὁμοπράξιος, σύσσιτος, *Conviva*, convictor, qui ex Principis aut alterius familia et mensa est. Charta ann. 1172. apud Perardum in Burgundicis: *Accipiant de expensa Curie, tanquam Commensales Ducis in perpetuum duos solidos pro pane, 4. sextarios vini, etc.* Charta Caroli IV. Imp. pro Galterio de la Rocha Papiensi ann. 1380: *Te in judicem, officialem, seu Auditorem causarum Imperialis Palatii nostri, et Consiliarium, familiare nostrum, domesticum et Commensalem constituimus.* [Index MS. Beneficiorum Eccles. Constantiensis fol. 40. vº: *Rector jacet in quadam camera Prioratus, et est Com-*

mentalis Prioris et Conventus. Occurrit in Prosa SS. Sacramenti et alibi non semel.] Vox nostris notissima, qui hac appellatione domus regie officiales donant. Vide *Conviva*.

* *COMMENSALIS ASSIDUUS*, in Bulla Innoc. VIII. PP. ann. 1484. ex Contin. magn. Bullar. Rom. pag. 292. col. 2. *Comensales continuos*, in Privil. capit. de Roman. ann. 1348. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 282. art. 1.

† 1. *COMMENTA*. Miracula S. Apollinaris Episc. tom. 5. Julii pag. 354: *Ille vero suscepto Abbatibus imperio, ut oportebat obtemperare cupiens, in hujus initio descriptiuncula, dum quinque vel sex Commenta peregrisset, invasit illum quidam animi torpor, totamque spem incepti operis illi peragendi subripuit.* Ita legit apographum Cisterciense, at Trecese *Commata*, teste Sollerio, quæ fere eodem redeunt, inquit; nam κόμμα Græcis est Incisio. Vult itaque dicere Auctor puncta quædam historica huc spectantia incise seu brevitæ, κομματικῶς, notata fuisse.

* 2. *COMMENTA*, Mulier incola. Vide infra *Commentatus*.

† *COMMENTARE*, pro *Commentari*, Excogitare, in Vitis Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 653. col. 2: *Fraudulenta consilia, qualiter eum interficerent, Commentavit.*

* *COMMENTARIA*, *Commentariensis* seu carceris custodis officium: carcer ipse, vulgo *Conciergerie*. Arest. parlam. ann. 1416. in Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 81. vº: *Officium conciergerie seu Commentarie palatii nostri Parisius tunc vacans, etc.* Aliud ann. 1420. in lib. 1. Stat. super artif. Paris. ex ead. Cam. fol. 22. rº: *Carceribus nostris Commentarie seu conciergerie palatii nostri Parisius mancipari fecisset.* Vide *Commentariensis* 1.

1. *COMMENTARIENSIS*, Custos carceris, sic dictus, quod *Commentarios*, id est, rationes custodiarum et reorum conficeret, et inscriptiones criminum (nostris *Escroues*) reciperet. Hesychius: Κομματαριστιος, τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. *Escroue* vero ab ἐκροῦειν, quod est contrudere, conjicere in carcerem, deducit Cujacius. Firmicus lib. 3. Mathes. cap. 6: *Erunt Cornicularii aut Commentarienses, quibus damnatorum cura committatur, seu clavicularii, vel carcerum custodes, et quibus publicarum catenarum cura mandatur.* Vetus Arestum Parlam. Paris. ann. 1394: *Uxor Commentariensis claves sibi carcerum tradere noluerat.* Occurrit non semel in Cod. Th. et apud Scriptorum.

2. *COMMENTARIENSIS*, Notarius. Gloss. Ælfri: *Commentariensis*, Gerefa. *Commentariensis Imperii*, in Vita Ludov. Pii ann. 812. Vide Fortunatum de Vita [non exstat apud Fortunatum, sed apud Anonymum de Miraculis] S. Medardi cap. 20. [I. num. 13.]

† *COMMENTARIOLUS*, Modus agri, ut videtur. Donatio anni 855. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 142: *Hæc sunt nomina locorum præfate hæreditatis. In pago qui dicitur Felva... mansos dominicales tres... item Commentariotum de hæreditate Folckeri, quam habet in Frisia.*

* Vel potius Index seu indiculus eorum, quæ Folckerus in Frisia possidebat, quæ dehinc enumerantur.

† *COMMENTARIUM*, Carcer. Vita S. Athanasii, tom. 1. Maii pag. 229: *Præfectorum carceres Commentaria dictos, etc.* [* Vide supra *Commentaria*.]

† *COMMENTATOR*, ut *Commentariensis*,

Custos carceris. Acta S. Canonis, tom. 6. Maii pag. 30: *Cumque fuisset adductus Jacinthus Commentator, pronuntiabat: Canio Christianorum Episcopus, qui in carcere fuerat mancipatus, ecce nunc examinandum assistit.*

* *COMMENTUM*, Commentarium. Stat. S. Flori MSS. fol. 48. vº: *Decimus nonus (casus) est contra facientes Commentum, scripturas seu libellos ex certa scientia et deliberate, determinantes in scolis seu prædicantes contra ea, quæ in constitutione continentur prædicta.* Vita S. Alnei tom. 3. Sept. pag. 808. col. 2: *Siquidem sunt et aliarum virtutum Commenta innumerabilia: quarum prolixitatem vitantes, ea hic inserere distulimus.* Vide *Commenta* 1.

* *COMMENTUS*, pro *Commanens*, incola, qui sub domini tutela est. Charta ann. 1233. in Chartul. S. Joan. Laudun: *Item in dicta villa, nos vel hæredes nostri nullos Commentos vel Commentas de cetero recipere poterimus: et illi qui modo sunt, liberam habent, si voluerint, renuntiandi potestatem.* Vide *Commanentes* 2.

† *COMMERCATIO*, Mercatio. Vide *Romanizare*.

† *COMMERCATOR*, Mercator. Gloss. Gr. Lat.: Συμπωρος, *Commercator*. Vide infra *Commercium*.

† *COMMERCATRIX*. Vide in *Commercium* 3.

* *COMMERCIUM*, Tributum, quod pro mercibus seu pro *Commercio*, a mercatoribus pensatur. Convent. Saonæ ann. 1526. pag. 8: *Et si quis devotum generale non servaret, et nisi etiam pro Commerchiis et gabellis communis Januæ, etc.* Et pag. 9: *Item de gratia speciali concedunt, quod Saonenses pro Commerchiis, dicitibus et gabellis, pro tempore præterito pro quibus essent, non possint nec debeant trahi ad præsentem civitatem Januæ.* Vide in *Commercium* 1.

* *COMMERCiare*, *Commercium* agere, negotiari. Gall. *Commercer*. Acta varia ad Conc. Basil. ann. 1433. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 700: *Et vos alias terras intrabitis et ecclesias, venient alii populi ad vos cum pace, communicabit et Commerciabitis, florebit gloria regni vestri, etc.*

† *COMMERCARIUS*. Vide post *Commercium* 1.

† *COMMERCIONES*. Vide in *Commercium* 3.

1. *COMMERCIUM*, Permutatio, commutatio. Gloss. Lat. Gr.: *Commercium*, συναλλαγή. Papias: *Commercia, commutatio mercis. Commercium, negotia.* Chronicon Besuense: *Et pro tali Commercio dedit illi 25. sol. et unum comban.*

COMMERCIUM, Merx ipsa. Glossæ antiquæ MSS.: *Mercionia, Commercium*. Gloss. Lat. Gall.: *Commercium, Mercerie, ou marchandise.* Fortunatus lib. 3. de Vita S. Martini:

Oceanusque negat Commercium ferre Britannis.

Capitulare Lud. Pii ann. 821. cap. 1: *Ut nullus teloneum exigat, nisi in mercatibus, ubi communia Commercium emuntur ac venundantur.* Charta ejusd. Imp. ex Tabulario S. Germani Autisiod.: *Teloneum de 4. navibus quæ per Ligeris flumen, seu cetera flumina propter sal et cetera Commercium discurrebant, etc.* Vetus Charta sub Carolo C. apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan. pag. 746: *Et de quocumque Commercio ex quo telloneus exigitur vel portaticus, etc.*

COMMERCIUM, Tributum quod pro mercibus seu pro *Commercio*, a mercatoribus pensatur. Charta Balduini Reg.

Hierosol. ann. 1109. apud Ughellum in Episcop. Genuensib. : *Commercium nulum dabit in tota terra quam habeo, vel acquirere potero.* Sanutus lib. 2. part. 2. cap. 4: *Quod prefata tributa, datia, et Commercia, aliisque necessaria nequaquam transferri valeant.* Conventiones Michaelis Paleologi cum Genuensibus ann. in Hist. nostra Gallo-Byzantina : *Item promisit et convenit quod non imponet, aut exciget, aut exigi faciet aliquod novum commercium, dactum, seu exactionem in toto imperio predicto.* Vide Ughellum tom. 7. pag. 1362. Glossæ Basilic. : Τελώνιον, κομμάριον. Anna Comnena lib. 6. Alexiad. pag. 162 : Μῆτε μὴν ὑπὲρ κομμερτίου, ἢ ἐπέρας τινὸς εἰσπράξεως τῷ δημοσίῳ εἰσκομῆζομένης παρέσχεον ἄκρι καὶ ὁδίου ἑνός. Sæpe hac notione occurrit apud Græcos Scriptores sequioris ætatis. Vide Glossar. Meursii, Fabroti [et med. Græcit.] Hinc

COMMERCARIUS, Κομμερκάριος, pro tributorum exactore, in Chronico Alexandrino pag. 900. apud Constantinum Porphyrog. de Administr. Imp. cap. 43. et in Actis S. Anastasii Persæ cap. 4.

COMMERCIVS, Negotiationis socius, commerciarus. Gloss. Græc. Lat. : Συνομητής, Comparator, Commerciarius. Veteres formulæ cap. 45 : *In quoscumque portus civitatis, seu mercada, nullo contradicente suus venditor, vel Commercivus quodlibet negotium potestatem habeat vendendi.* Glossar. Ælfrici : *Comercimus*, Copena þinga gevrixle. Sed legendum *Commercium*, quod Saxonica videntur sonare, rei venalis permutatio.

2. COMMERCIVM, Idem quod *Merces*. Vide in hac voce. Charta Caroli C. Reg. Francor. ann. 3. Ind. 7. ex Tabul. S. Cyrilli Nivernensis : *Nam Dominus et avus æquivocus noster, sicut in auctoritate genitoris nostri continetur, ad petitionem Hieronymi quondam ejusdem loci et urbis Episcopi, pro Commercio animæ suæ ac remuneratione ipsius sancti loci ejusdemque Ecclesiæ, ex ipsis rebus propriis villas et cellulas reddidit, etc.* [Annal. Bened. tom. 3. pag. 710. col. 1. ex Donatione facta Monasterio S. Juliani Turon. ann. 940 : *Exinde sibi cœlestia credunt percipere Commercia.*]

3. COMMERCIVM, Idem quod *Commarchia*, Confine, limes. Tabula Peutingeriana VII : *Fines exercitus Syriatici et Commercium barbarorum.* Annales Francor. ann. 809 : *Aureolus Comes, qui in Commercio Hispaniæ atque Galliæ..... residebat.* Frustra hic *Confinio* reponunt viri docti, quod idem est quod *Commercium*, quod ita apud Eginhardum legi advertant : neque enim id factum vitio librorum, nam ita etiam præferunt Annales Bertiniani, et alii. Hinc

COMMERCIONES, qui aliis *Commarhani*, qui in confinibus ac limitibus habitant. Leges Inæ Regis Westsaxonum cap. 11 : *Si quis inter Comerciones regni nostri robriam et violentam captionem faciat.* Saxonica editio habet *gemerum*, limites, confinia.

COMMERCATRIX ROMANORUM BARBARIÆ, in Vita Lietberti Episcopi Cameracensis cap. 1. id est, Gentes barbaræ Romanorum finibus vicinæ.

* 4. COMMERCIVM, *Loier*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

* COMMERCIVM UTILE, Reditus, proventus, Gall. *Droits utiles*. Tabul. S. Albini Andegav. ann. 1098 : *Quod quia erat dos uxoris suæ secundæ Adeleisæ, pro monasterio illo dedit ei utile Commercium, ad voluntatem ejus, dimidium fevum, scilicet de Balneolis.*

† COMMERCIVS. Vide in *Commercium* 1.

† COMMERTIVM, f. *Commercium*, inquit Muratorius tom. 3. pag. 544. c. 2. Concordia inter Benedictum Cardinalem et Thomam Patriarcham CP. etc. : *De Commerdio quod infra Constantinopolim vel extra, nomine civitatis receperint, quintam decimam non dabunt. Si in ipsa civitate Constantinopolitana nomine alterius civitatis aut loci, vel alibi Commerdiu solvetur, quintam decimam dabunt Ecclesiæ.* Videtur esse tributum ex *Commercio* solum.

* COMMERTIVM, [i. n. Meritum, causa. Mar. Vict. p. 2540.]

* COMMERSUM, Hara cunicularia, ubi nutriuntur cuniculi. Acta capitul. eccl. Lugdun. ad ann. 1342. fol. 78. r. col. 2. ex Oam. Comput. Paris. : *Item confitetur et asserit dictus Johannes se tenere et habere de retrofeudo Commersum, garenam et chaciām.* Vide supra *Comercium*.

COMMESSALIA. Vide *Commensalia*.

† COMMETANEUS. Vide *Cometanei*.

† COMMEXTIO, pro *Comestio*, Convivium, pastus. Census eccl. Reatin. MSS : *Sanctus Johannes Evangelista vj. spatulas et xij. tortulos, episcopo dupplerium et speram olei, canonicis candelam, pro S. Eleutherio Commexionem..... S. Eleutherius Commexionem quatuor canonicis et quatuor equis cum tribus famulis.* Vide *Comestiones*.

* COMMICIUM. Charta comun. de Poix ann. 1208. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 604. art. 11 : *Super omni querela, et super omni forefacto infra banlivam, nullus debet alicujus supponi iudicio, nisi iudicio scabinorum de Comiciis et de ingessionibus manu violentarum, etc.* Legendum prorsus *Conviciis*, ut ex sensu ipsoque Chartoph. reg. Registro certum est.

† COMMICIA. Vide *Cometia*.

† COMMICUS. Liber Ecclesiasticus, de quo supra in *Comes* 1.

* COMMILITO, Officium municipale, cujus munia describuntur in Stat. criminal. Riperiæ fol. 20. r. cap. 131 : *Eligatur et eligi debeat singulo anno bonus et fidelis Commilito, cujus officium sit superesse ad faciendum servare statuta, provisiones et reformationes ipsius communitalis super victualibus edita et edenda, necnon super stratis, et immundiciis viarum, etc.* Vide *Milites*.

COMMINARE, Idem quod *Minare*, ducere, Gallis *Mener*. Lex Longob. lib. 1. tit. 19. § 27. [*] Lothar. I. 78. : *Si quilibet persona in finibus regni nostri ignem in silva Comminare ausa fuerit, etc.* [*] al. *convivare, conjurare.*]

* COMMINATIO, Prædictio, augurium. Conc. Trevir. ann. 1238. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 722. col. 2 : *Cum Comminationes, quæ fiunt per inspectionem unguis aut gladii, vel alio quovis modo, penitus sint reprobatae, etc.* Leg. forte *Divinationes*.

* COMMINATIVE, Minaciter. Processus Egid. de Rays ann. 1440. fol. 180. v. ex Bibl. reg. : *Vidit Egidium reum tenentem in manu sua unum gesum, vulgare dictum jusarme, qui associatus nonnullis aliis impetuose intravit ecclesiam prædictam et Comminative loquendo, etc.*

† COMMINATORS, Argentarii. Papias. Rectius ex Cod. reg. 7641. *Commatores*. Vide supra in hac voce.

COMMINELLI, COMMUNELLI, Hæretici Valdensium sectarii, sic forte dicti quod omnia sibi invicem communia essent : nam *Communalis*, idem valet ac *Communis*. Horum mentio est in Constitu-

tione Frederici II. Imp. contra Catharos et Patarenos, apud Waddingum in Annalib. Minorum ann. 1254. n. 16. Vide *Communalis*.

COMMUNISCENTIA, Compensatio, merces, *Reconnoissance*. Charta Willelmi Episcopi Acconensis ann. 1163. apud Ughellum tom. 7. pag. 268 : *Et mihi pro hac libertate donoque prælibato 1300. Byzuntios de Communiscentia atque elemosyna B. Andreæ, ac proborum hominum Malfetanorum ex propria deliberatione dederunt.*

† COMMIS, pro *Comes*. Placitum anni 852. inter Instrum. tom. 1. novæ Hist. Occitanæ col. 99 : *Ad tunc nos Commis, vassi dominici hac judices interrogaverimus Odilone, quid ad hæc responderere vellet.*

COMMISCOLARE, Miscere. Vide *Misculare*.

† COMMISCOLUS, Communis. Vide in hac voce.

† COMMISERO, una miserandus. Tertull. lib. 4. adversus Marcionem cap. 9 : *Sed quoniam attentius argumentatur apud illum suum nescio quem συναδαιτωρον, id est Commiseronem, et συμμοσούμενον, id est, coodibilem.* Ibidem cap. 36 : *Commiserones et coodibiles hæretici.*

COMMISSARI, apud Italos dicuntur Executores testamentorum. Rollandinus in Summa Notariæ cap. 8. rubr. de Legatis et fideicom. : *Commissarii dicuntur quibus committitur legatum animæ solvendum : unde in multis locis appellantur Executores testamentorum, quia exequantur legatum animæ.* Vide Statuta Venetorum ann. 1242. lib. 4. cap. 17. et seqq.

* *Commissaires*, eodem sensu, in Testam. Guill. de Chamborant ann. 1399 : *Ordonna ses vrays, bons et loyaux amis exécuteurs et de foy Commissaires, etc.*

COMMISSARIA, Actio *Commissarii*, executio testamenti, ibidem, et in Constitutionibus Nicosiensibus cap. 30. extremo.

† COMMISSARIA, Munus *Commissarii*, cui custodia castri credita est, in Litteris Bonifacii VIII. PP. apud Illustr. Fontaninum in Appendice Antiquit. Hortæ pag. 415 : *Non obstantibus aliquibus literis apostolicis sub quavis forma vel expressione confectis, impetratis vel etiam impetrandis, quibuscumque personis seu personæ concessis vel etiam concedendis super institutione dicti castri vel Commissariæ, castellanæ aut custodiæ castri ejusdem vel alicujus partis, etc.* Rursum occurrit in Chron. Andreæ Danduli apud Murator. tom. 12. col. 391. ubi de electione Jacobi Contareno Ducis Venetorum : *Qui hunc jam grandævum procuratorem S. Marci super Commissariam existentem, et per lineam rectam a Dominico Contareno Duce ortum trahentem, die vi. Septembris Ducem electum populo nunciaverunt.* Qualis sit hæc Commissaria mihi incomptum. [*] Vox Italica, Præfectura, Academ. Cruscanis.]

† COMMISARIUS, generatim is est, cui negotium quoddam curandum creditur, v. g. causa disceptanda, lis dirimenda, tuenda in provinciis Regis auctoritas, etc. Gall. *Commissaire*. Passim occurrit in instrumentis recentioribus.

1. COMMISSI, qui aliis et nostris *Commendati*, de quibus supra. Charta Henrici Imp. ann. 1082. apud Ughellum in Episc. Fulginatensib. : *Largimur etiam atque confirmamus ejusdem Ecclesiæ Priori, vel ei qui successor fuerit, ut habeat potestatem suos liberos homines suos-*

que Commissos judicare secundum legem, et justum arbitrium corripere. Ita Committit se alicui, pro Commendare eadem notione, qua supra, usurpat Flodoardus in Chr. ann. 922. 924. et 940. Gloss. Lat. Gr.: *Committit*, ἐπιτίθεται.

2. **COMMISSI**, apud Casinenses, dicuntur, qui aliis *Conversi*. Vide Haeftenum lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 2. disq. 8.

† 1. **COMMISSIO**, Legatum negotium, mandata rei alicujus provincia, Gal. *Commission*. Epist. Principis Palatini ad Carolum VIII. Galliae Regem apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. ann. 1497: *Post tardum ipsius adventum ad dictam Dietam, admissa excusatione de sua adversa valetudine, de predictae pensionis solutione, ut asserit, non modo Commissionem non habuit; sed et regia Celsitudo de ea provisione solvenda, nunc scribendo suis litteris mentionem prorsus nullam facit.*

* **COMMISSIO**, Charta ipsa, qua quis ad negotium agendum instituitur, procuratio, Gall. *Commission, pouvoir*. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 119: *Processus verbalis dom. de Craon archiepiscopi ducisque Remensis ac paris Franciae et dom. Johannis le Maingre dom. Bouci-quault, ... in quo sunt incorporata duo posse sive Commissiones regis Karoli V. tunc regnantis, per quem rex praefatus dabat potestatem dicto archiepiscopo ac Bouciquault tractandi treugas, abstinentiam guerrae, pacem et concordiam inter Johannam ducissam Britanniae, et Johannem comitem Montisfortis.*

† 2. **COMMISSIO**, confiscatio, bonorum multatio, Gall. *Confiscation*. Charta Philippi Regis pro Ecclesia Mimatensi ann. 1306. ex Tabulario ejusdem: *Jure tamen Commissionis et extorrens cujuscunque ad nos nihil proprium de locis communitatis venire poterit, quin nobis et dicto Episcopo absque recompensatione aliqua sit commune*. Pactum ann. 1306. in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 125. col. 2: *Item promiserunt, ut supradictus Dominus Dalphinus et ejus liberi dicto D. Drodoni, Guidoni et mihi Notario stipulantibus ut supra, se remittere et cedere pro se et suis cum effectu ipsi Rolletto Jus Commissionis et offensae, si quod habebant in bonis patris sui usque ad praesentem diem ratione feloniae, etc.* Vide *Commissum* 2. et *Lactania*.

* Charta ann. 1344. in Tabul. Gellon.: *Quod camerarius possit et debeat in ipsis locis et tenemento uti Commissionibus, quoties necesse fuerit, contra quascunque personas, absque licentia abbatis.*

† **COMMISSIO FEUDI**. Ead. notione. Vide *Caducitas feudi*.

* **COMMISSIO**, Practicis nostris *Commissae*, cum scilicet defectu servitorum feudaliu, domino feudum in *commissum* cadit. Lit. ann. 1409. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 454. art. 86: *Nec dominus directus aliquam praetendere Commissionem aut laudimium, si per debitorem praedictae res et jura redimantur, etc.* Vide *Commissum* 2.

† 3. **COMMISSIO**, *Commissum*, Gall. *Délit*. Charta ann. 1280: *Si contingeret quod aliquid committeretur a transeunte seu transeuntibus, nomine vel occasione managii, passagii, seu alio modo nomine praedictorum, quod cognitio ipsius Commissionis, tam ad dictum dom. Regem, quam ad dictum Pontium Bremundi debeat pertinere.* Vide infra *Commissus* 3.

* 4. **COMMISSIO**, Immissio. Charta ann. 1431. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 368: *Idem procurator dicebat quam plu-*

rima yssharta et ignis Commissiones quam plurimas in diversis memoribus et dumis... eos immisisse et ad novam culturam reducissee.

† **COMMISSIONARIUS**, Delegatus ad tractanda alterius negotia, idem qui supra *Commissarius*. Charta Elizabethae I. Reginae Angl. ann. 1559. apud Rymmerum tom. 15. pag. 505. col. 1: *Assignavimus vos Commissionarios nostros ad tractandum, communicandum et componendum cum omnibus et singulis subditis nostris, etc.* Gallis *Commissionnaire* est Institor, qui mercatoris agit negotia.

COMMISSIONATUS, Delegatus, qui mandatum seu *Commissum* alterius defert, Gallis, *Porteur de Commission*. Gloss. Graec. Lat.: Ἐπιτροπή, ἡ ἐστὶ ἐντολή, *Commissum*. W. Thorn. in Chronic.: *Archiepiscopus Aquinensis fuit a D. Papa Commissionatus.*

† **COMMISSORIATUS**, Officium *Commissarii* ad custodiendos regni limites delegati. Charta Edwardi IV. Angl. Regis pro Duce Gloucestriae apud Rymmerum tom. 11. pag. 638. col. 1: *Dantes et concedentes praefato fratri nostro potestatem et mandatum speciale faciendi et exercendi omnia et singula quae ad officium hujusmodi custodiendae et Commissoriatu nostri pertinent ibidem*. Similia habes ejusdem tom. pag. 665. col. 1.

COMMISSORIUM, Donatio, testamentum, seu diploma. Vide Anton. Brandonum lib. 8. Monarch. Lusitan. cap. 15.

† 1. **COMMISSUM**, Depositum, ut sunt chartae quae apud Notarios deponuntur. Charta Agnetis Ducissae Silesiae ann. 1368. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 406: *Allexio Notario qui praesentia habuit in Commissio*. Ibidem pag. 43. in Charta Bolkonis Ducis Silesiae: *Thammonae de Schellendorff nostro Protonotario, qui praesentia habuit a nobis in Commissio*.

† 2. **COMMISSUM**, Bonorum multatio. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 493. de S. Rosselina: *Quod si aliquo modo contingeret d. Monasterium de Cella Robaudi d. census v. solidorum non solvere... non ob hoc incidere in Commissum*. Consuetud. Tolos. in rubrica de feudis n. x: *Est usus sive Consuetudo Tolosae, quod si feudatarius per annos vel amplius, vel per quantumcumque tempus cessaverit ab obliis Domino seu Dominis feudi persolvendis, feudum non potest nec debet venire in Commissum ipsi Domino seu in incursum, sed feudatarius debet et tenetur solvere Domino feudi pro dicto feudo obliis, census et alias dominationes in cartis feudi contentas, pro tempore quanto illud tenuerit*. Vide *Commissio* 2. et *Committere*.

† 3. **COMMISSUM**, Confessio fidei Felicis Urgellit. Episc. tom. 3. Concil. Hisp. pag. 115: *In Dei nomine Felix olim indignus Episcopus, dominis in Christo fratribus... Presbyteris... Clericis in parochia Urgellitanae Ecclesiae degenentibus, seu ceteris fidelibus in superdicto Commissio commorantibus in Domino Deo Patre... aeternam salutem*. Vox superdicto addita voci *Commissio* indicat jam superius dictum fuisse de loco, qui hic appellatur *Commissum*: nullus autem alter locus est prius memoratus, praeter *Parochiam*, id est, *Diocesim, Urgellitanae Ecclesiae*; hincconjunctio nomine *Commissio* intelligendam esse parochiam ipsam Urgellitanae forte *Commissum* dictam, quod Pastoris curae et sollicitudini committeretur.

* **COMMISSURA**, *La castratura*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† 1. **COMMISSUS**, *Commendatus*. Vide *Commissi*.

† 2. **COMMISSUS**, Idem qui *Commissarius*, Legatus ad gerendum quoddam negotium. Charta Johannis Eborac. Archiep. ann. 1428. apud Thomam *Madoc* Forinul. Angl. pag. 100: *Pro vitandis dampnis, dispendiis atque periculis, contentionibus et debatis, quae inter commissos et deputatos praefati Archidiaconi, etc.*

* 3. **COMMISSUS**, pro *Commissum*, delictum. Charta Ottonis I. ann. 961. inter Probat. Hist. monast. S. Emmer. Ratisbon. pag. 112: *Partem haereditatis cujusdam nobilis viri, Diotmar vocati; nostrae regiae potestati judicio scabineorum.... pro suo Commissu judicatum,.... donamus*. Vide mox *Committere* 2.

1. **COMMITTERE**, Confiscare, quando nempe *Clieus* patronum agnoscere non vult, et temere *Clientelam* inficiatur. Budaeus ad L. *Herennius*, de Evict.: *In jure civili et apud JC. Commissum appellatur, quod ob vectigal non solum, vel omissam apud publicanos professionem fisco vindicatur*. Jure vero feudorum in *commissum* cadere dicuntur dominia, quae ex delicto vassalli ad dominum feudi redeunt. Gl. Lat. Graec.: *Commisit, ἔπεσεν, ἐναρτάθη. Commisit in legem, ἔπεσεν τοῖς νόμοις. Committit, ἀπαρτάζει. Committit son fief, in Consuetudinibus municipalibus nostris passim. Commisiss legem incurere, in leg. 2. Cod. Th. de Susceptor. (12, 6.) Charta Ottonis Imp. ann. 953. apud Willelm. Hedam: *Terram quam Hatto in loco Ecki habere videbatur, et ad nostrum regale jus pro sui ipsius Commissu fiscata erat, ad praedictam Ecclesiam tradimus*. Alia ann. 1250: *Eadem (bona) tenebant ab Ecclesiis antedictis, et ideo si ea Commiserunt, non Domino Regi, sed potius ipsis ecclesiis fuerant applicanda*. [Consuetud. Marchiae Dumberum art. 17: *Homo taillabilis alterius Domini, qui ponet se in franchesia alicujus alterius Domini, quia ipse denegat et reneat Dominum suum, omnes ejus res et bona Committuntur Domino cujus ille erat homo taillabilis, antequam positus fuisset in franchesia praedicta, sub tali conditione, quod ille Dominus, cujus ipse homo denegans et reneans erat homo taillabilis ante dictam franchesiam, reddat et reddere teneatur Domino, de cujus... dicta bona moverent, sufficientem tenementarium intra annum et diem de manu mortua.*] Vide *Feudum perdere*, et *Ferrarium* in *Scomettere*.*

* Rectius Cangius dixisset: *Commissi* culpam vel poenam incurere; qua notione legitur in Libert. Brianz. ann. 1343. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 728. art. 15: *Quod dicti iudici.... possint quibuscunque poenas imponere, usque ad quinque vel decem solidos; et qui poenas hujusmodi non paruerit, eam Committat tocienis quociens non curaverit obedire. Commettre, eodem sensu, in Lit. ann. 1374. tom. 6. earum. Ordinat. pag. 72: *Et en Commettant les peines, qui sur ce ont esté indictes et ordonnées*. Italicum vero *Scomettere*, *Academ. Crusc.* est *Disglutinare*, vel *Discordiam concitare*, aut *Sponsonem facere*.*

* 2. **COMMITTERE**, nude, pro *Crimen committere*. Charta Ludov. VII. reg. Fr. in Chartul. Campan. fol. 61. v. col. 2: *Statuimus... ut tam clerici quam laici, pauperes seu divites, omnes ejus (Compendii) accolae tanta in perpetuum securitate donentur, qui non Committit, ne timeat; qui autem Commiserit, secundum*

leges expectet judicari. Hinc *Committens*, pro Delicti reus, in Charta ann. 1257. ex Tabul. S. Auberti Camerac.: *Servientes vero mei ad simplicem requisitionem et instantiam dicti custodis debent Committentes in dicto nemore in meam ducere prisoniam.*

* **3. COMMITTERE**, pro Commiscere. Charta official. Noviom. ann. 1318. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 488: *Cum prædicta uxor ibidem venisset, eandem oppresserunt et se Commiserunt carnaliter cum eadem.*

† **COMMITTIMUS**, Vox Latina, quam Practici nostri Gallicam fecerunt atque etiamnum retinent. Significat facultatem eligendi tribunal opportunum ad dirimendas lites suas quibusdam concessam regio diplomate, in quo vox illa *Committimus* semper legitur: hincque dicta *Committimus* illa prærogativa.

* **COMMITTIVA**. [Ut Comitiva. Gall. *Compagnie*: « Noverint universi quod nos P. La Roue domini regis clericus ac thesaurarius de centum triginta octo libris debitis Symoni de Fuxio per Rotelin Dionysii de Aubignaco de assignatione facta stipendii quibus debebatur per compotum Geraldii Balene in *Committiva* comitis Fuxi. Datum Tholose die dominica post festum beati Michaelis, anno Domini m. ccc. (B. N. coll. dict. de Languedoc.) »]

* **COMMIXERE**, pro Commiscere. Ordinar. MS. S. Petri Aureæ. val.: *Prædictus capellanus accipiat de aqua fontium cum vase mundo et honesto, et eam habeat Commixere cum alia aqua in benedictario.*

* **COMMIXTIM**, et Commistim, adverb. idem ac mixtim. Translate. *Modestin. Dig. 27. 1. 2. § 9.* Qui habet commixtim tres curatorias, et tres tutelas. (Forc.)

† **COMMODALE**, Fructus, quidquid *commodi* in agris est, vel ex agris nascitur. Formula venditionis anni 1250. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 112: *Præmissa omnia vendidimus prædicto hospitali cum advocatia et utilitatibus omnibus quæ in eis nunc sunt, quæ in superficie terræ vel in subter ejus Commodalibus in posterum poterint provenire.*

COMMODATIONES CARRUCARUM. Vide *Carruca*.

* **COMMODIFER**, Commodus, Gall. *Avantageux*. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 25. pag. 59: *Ut noticia loci, in quo erat crastinum prælium committendum, ad Commodifera ordinacionem exercitus sui prodesse valeret, etc.*

* **COMMODIOSUS**, Commodus, utilis, Gall. *Profitable*. Charta ann. 1321. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 31: *Plures alii interrogati per me notarium,.... si dicto domino regi erat Commodiosum et utile infundare... piscaria, vocata dom. regis de Vauro, cum adherentibus eisdem nemora de campo Maurello. Lit. ann. 1340. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 193: *Cum in privilegiis et libertatibus, tempore constructionis dictæ bastidæ (Regalis-montis) eisdem concessis,.... aliqua dictæ bastidæ Commodiosa petere omiserint, etc.* Mandat. ann. 1489. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 50. col. 2: *Cujus quidem robinæ piscaria domino nostro regi ad causam sui domanii singulis annis multum utilis et commodiosa erit, etc.* Vide infra *Comodosus*.*

* **COMMODISIA**, Tutela, protectio, idem quod *Commendista*; quomodo etiam fortassis legendum est. Charta ann. 1220. in Chartul. Campan. fol. 252. r.: *Præpositi de Parquis aliquem forenssem in*

Commodisia retinere non poterunt, nisi in eadem villa fecerit mansionem.

* **COMMODITATES**, Reditus, proventus, bona quævis, id omne quod ad *commodum* est. Charta ann. 1332. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 947: *Item ad petendum, habendum et recipiendum rationem et computum ab omnibus hominibus dicti castris de Genestariis, qui... dicti castris emolumenta et Commoditates receperunt et ministrarunt.*

COMMODOLARE, pro *Commodare*, in Formulæ Andegavensibus n. 58.

* **COMMODIOSUS**, Commodius. Stat. lepros. Gandav. MSS. ann. 1424: *Sic minuti aliquantulum Commodiosus procurantur.*

1. **COMMODUM**, Stipendium, salarium. Gloss. Lat. Gr.: *Commoda*, ὑσιτελή, χρέματα. Suidas: Κόμοδα, δόσεις ἐπὶ τοῦ σπασμοῦ παρεχομένη. Perperam editum *περισσό*, quod non advertit Meursius. S. Augustinus, seu quisvis alius, homil. 19. de Verbis Domini: *Fraudes suas ac rapinas Commodum vocant, cum ipsa præda inferatur in commodum.* Joannes VIII. PP. Epist. ad Rostagnum Archiep. Arelatensem: *Quibusdam narrantibus agnovi quod in Galliarum... partibus, nullus ad sacrum ordinem sine Commodi datione perveniat.* Vide Vitruvium in Præfat. lib. 1. Senatorem lib. 4. Epist. 27. lib. 5. Epist. 5. lib. 7. Epist. 15. lib. 9. Epist. 14. lib. 11. Epist. 8. Privilegium Emmonis Episcopi Senonensis in sæculo 3. SS. Ord. S. Benedicti tom. 2. pag. 614. et quæ observarunt Salmasius de Usuris pag. 96. Savaro ad Sidon. lib. 6. Epist. 9. Cujacius, Carolus Labbeus, Jacobus Gotofredus, et alii. Hinc

COMMODUM, pro quavis pensitatione vel etiam exactione usurpat Gregorius M. lib. 1. Epist. 42. 59. ut et Diurnus Romanus cap. 4. tit. 2. Interdum sumitur pro pecunia quæ pro multa exsolvitur. Auctor Queroli sub finem: *In luxu autem et ossibus loco motis, usque ad deumcenti solidi injuriarum Commodum placuit extendi. Censum sive Commodum aliquod imponere, in Conventu Pistensi ann. 864. tom. 2. Spiellegii Acheriani.*

COMMODOUM FACERE. Vide Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 79.

2. **COMMODOUM**, COMODIUM, Cubiculum, hospitium. Isidorus in Glossis: *Comodia, hostiaria.* Perperam in Excerptis Pithecanis *Comedia*: est enim hoc loco *Commodium*, hospitium, quod per *Ostiarium* expressit Historia Australis ann. 1298: *Et venerunt cum tanta multitudine Ungarorum et Comanorum, quod vix poterant invenire hospitia in civitate, imo circumquaque extra partes civitatis receperunt se cum equis suis, in cubiculis, et stabulis, et cameris, in stupis, de suis Comodiis hominibus ejectis.* Buschius in Chronico Windesem. lib. 2. cap. 45: *Missam in portatili in Commodo ubi decubuit coram ipso celebravi.* Lib. 2. cap. 57: *Cum Prior in civitates, oppida, loca, domus, et Comoda hospitium suorum divertere contigisset.* Et cap. 5: *Commodo satis pulchro inclusus.* Ex his emendandus Anonymus in modo examinandi Valdenses: *Quotiens audivisti predicationes eorum? ubi primam? in quot domibus istius loci? in quo Commodo istius domus? Legendum enim Commodo.*

† **COMMOLERE**, Una molere. Supplem. Antiquarii: *Commolo*, συναλγήτω.

* Hæc sic emenda ex Gloss. Lat. Gr.: *Commolo*, συναλγήτω.

† **COMMONENTUM**, ἱερῆσιον, Basilica,

Palatium, in eodem Supplemento. Infra legitur *Comomonentum*.

* Glossæ Lat. Gr.: *Comomonentum*, ἄρχαιον. In Castigat. vero ad utrumque Glossar. legitur: Codex reg. *Muimementum*. Sangerm. ἄρχαιον, Monumentum.

† **COMMONACHUS**, Ejusdem Monasterii seu Congregationis Monachus, apud Thomam Madox Formularis Anglicæ. pag. 267. et Rymerum tom. 8. pag. 401. col. 1.

* Reg. feudor. Aquit. sign. J.J. rubr. in Cam. Comput. Paris. fol. 21. r.: *Abbas monasterii de Blavimonte, pro se et toto conventu ejusdem monasterii, juratus recognovit, quod tenet et sui antecessores tenuerunt ab antiquo in feodum immediate a dom. rege Angliæ et duce Aquitaniæ castrum de Blavimonte, cum justitia alta et bassa et omnibus suis pertinentiis; et ipse abbas et conventus debent pro eo tradere dicto dom. regi, vel suo senescallo in Vasconia, si requirantur, unum Commonachum eorum presbyterum, cum una equitatura et garcione suo, qui eat et stet cum eis ad eorum expensas, et celebret eis missas et dicat horas, quamdiu eis placuerit.*

† **COMMONERE** PLACITUM, Litigare, litem movere, intentare. Literæ Seguini Condomensis Abbat. tom. 2. novæ Gall. Christ. Instrum. col. 443: *Ut si vim vellet inferre, vel ulla occasione intentione Placitum Commonere, ipsi in fidelitate Dei et S. Petri placiterent; et si opus esset et contra omnes defensarent.*

* **COMMONIA**, Idem videtur quod alibi *Synodus*, Conventus scilicet ad quem ab episcopo presbyteri diocesis suæ quotannis convocantur seu *commonentur*; unde vocis origo. Charta ann. 1157. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 565: *Raymundus episcopus in remissione suorum peccatorum dedit donum Cecilie abbatissæ Vetuli muri, quod ullus capellanus S. Orientii monachorum amplius in Commoniam non perrexisset.*

† **COMMONIALIS**, Una cum aliis Monacha, apud Rymer. tom. 4. pag. 314. col. 1.

* **COMMONIMENTUM**, Commonitio, Charta ann. 1124. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 426: *Hæc suprascripta adjutoria fecerimus tibi per quantas vegadas tu uos commonueris per te, vel per tuum missum, vel per tuos missos; et de ipso Commonimento non nos vetabimus ullo modo.*

1. **COMMONITORIUM**, Epistola qua aliquid præcipitur, qua quis *Commonetur*, ut rem mandatam exequatur. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062.: Κομμονιτήριο, εὐτακτήριον εἰς ὑπόμνησιν, κατὰ Πρωταίου. Qua notione pro memoriali quodam libello, quo scilicet memoria jувatur, usurpat Vincentius Lirinensis contra Hæresib. in Præfat.: *Me vero sublevandæ recordationis, vel potius oblivionis meæ gratia, Commonitorium mihimet parasse suffecerit.* S. Augustinus lib. de Hæresib.: *Quæ cum dicis, unum quasi Commonitorium de his omnibus te desiderare significas: audi ergo unde commonearis, quid petas.* Nicolaus I. PP. Epist. 27: *Dicitis enim vos præfatum commonuisse Hlotarium, sicut in Commonitorio nobis a vobis directo legere prævaluisse, etc.*

Alias et fere semper pro Epistola qua mandata dantur. Suidas et Glossæ Basil.: Κομμονιτήριο, ἐπιστολή προστάτικὴ ἀποστελλομένη εἰς χώρας, vel, ἐπιστολή ἀποστελλομένη μετὰ προστάξεως. Gloss. Saxon. Alfrici: *Commonitorium, vel pictacium*, A. r. end... gevrit i. Epistola. Proterius in Ep. ad S. Leonem PP: *Ec*

illo tempore, quo *Communitorium* vestrum accepit. Anastasius in Hist. Eccl. pag. 52: *Decepit Imperator Macedonium per Celerem Magistrum, Communitorium faciens ad eum, in quo se primam... confitebatur suscipere Synodum.* Alio loco: *Per Communitorium scriptum omnibus Ecclesiis præcepit Trisagium in titaniis cum additamento dicendam.* Ubi Theophanes pro *Communitorium*, *ἑπομνηστεικόν* habet. Gl. Græc. Lat. ἑπομνηστεικόν *Communitorium.* Balsamon ad Synod. Carthag. : Κομμονιτήριο. ἕτοι: ἑγγραφον ἑπομνηστεικόν. Utuntur passim Scriptores, Concil. Ephesinum pag. 289. edit. 1618. Concil. Carthag. 6. cap. 6. Cod. Canon. Eccl. Afric. cap. 93. Codex Theodosian. Paulinus Epist. 9. S. August. Ep. 99. et alibi, Gregorius Mag. lib. 3. Dial. cap. 10. Innocentius I. PP. Epist. 18. cap. 1. Guillelmus Bibliothec. in Hadriano PP. pag. 228. Flodoard. lib. 3. Hist. Rem. cap. 28. pag. 564. edit. Colvener. Vita Ludovici Pii ann. 836. Lex Wisigoth. lib. 7. tit. 5. § 3. Fulbertus Carnot. Epist. 7. 63. 92. Lanfranc. Epist. 26. Ægid. Aurevallii in Adalberone Leod. Episc. cap. 34. Odo Clun. in Tract. de Reversione B. Martini a Burgundia, Vita S. Fulgentii Rusp. Episc. cap. 24. Concil. Ticinense ann. 855. etc. Vide Juretum ad Symmachi lib. 5. Epist. 22. et Lindembrogium ad Ammiani lib. 28. pag. 178.

* In l. unica Cod. de Suffragio lib. 4. tit. 3: *Quod si quis dum solo Communitorio suffragio nititur.* Ubi Gothofr. id est, sola adnotatione et scriptura conventionis. Monet tamen veterem Interpretem hujus legis in Cod. Theod. Interpretari suffragium sine scriptura promissum seu non scriptum. Extat *Communitorii* formula apud Cassiodorum 7. Var. Utitur præterea Ammian. Marcell. lib. 28. Symmachus lib. 5. epist. 22. et 26. Consule Jac. Gothofr. qui de hac voce docte disputat ad Cod. Theod.

COMMONITORIÆ LITTERÆ. Flodoardus lib. 3. Histor. Rem. cap. 23: *Pro litteris Communitoriis, quas jussione Regis mittebat Hugoni, etc.* Cap. 28: *Quibus etiam pro reversione ipsorum Communitorias direxit litteras.*

COMMONITORIA RESCRIPTA, SCRIPTA. Anastas. Bibl. in Greg. II: *Rescriptis Communitoriis, nisi ad Catholicam converteretur fidem, etiam extorem a Sacerdotali officio esse mandavit.* Et in Greg. III: *Ut ab hoc respicerent ac se removerent errore, Communitoria scripta, vigore apostolicæ sedis instituta..... direxit.*

* 2. COMMONITORIUM, *Lettenner*, in Vocabul. Lat. Germ. Twingeri MS. in alio rursus ejusd. Germ. Lat.: *Berfrit, analogium, Communitorium.*

† COMMONRA, COMMONRAS, COMMONRIAS, Voces Occitanæ, quarum duæ posteriores *Commonueris*, prima *Commonuerit*, significat. Jusjurandum Guillelmi Montispessulani præstitum Johanni Episc. Magalonensi ann. 1184. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 171: *Audi tu Johannes Magalonensis Episcopo. Ego Guillelmus Dominus Montispessulani, filius Mathildis, ab ista hora in antea personam tuam non capiam, vitam et membra tua tibi non tollam, nec homo nec femina meo consilio vel meo ingenio. Et si in illo honore quem tu hodie habes et possides, et Canonici Magalonenses habent et possident in communia, vel in antea tu acquisieris meo consilio, et Canonici meo consilio acquisierint, ego Guillelmus tollerem, vel forsifacium ibi facerem, cum tu Commonras per sacramen-*

tum, vel si præsens non fueris, aut Ecclesia Magalonensis tum forte Episcopum non habuerit. Prior Magalonensis consilio Capituli Magalonensis me Commonra per sacramentum, infra quadraginta dies cabalmen rendrai od omen-darai, vel ad tuam mercedem mecontarai, et ad mercedem Canoniorum similiter. Infra legitur *Commonrias pro Commonras.* Ceteræ voces Occitanæ sponso sunt reparationis damnorum Episcopo Magalonensi inferendum.

COMMORSUM [vel COMMORSUS.] Lex Bajwar. tit. 36. 11: *Acceptorem non domitum pro 3. sol. tribuat, Commorsum Gruarium pro 6. sol. tribuat, acceptorem mutatum pro 12. sol. tribuat.* [Eadem habet Lex Ripuariorum hisdem tit. et § ubi *Commorsum gruarium* non male interpretatur *Ecceardus Accipitrem in gruum venatione et pugna cum eis exercitatum.* Hunc Commentatorem, si vis, consule.]

† COMMOTARE, Commutare, Alterare; item Lædere vel potius Impellere, trudere, a *Moto*, pro *Moveo*. Canones Hibernenses apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 8: *Si quis errans Commotaverit aliquid de verbis sacris, ubi periculum adnotatur, triduanum aut 3. superpositiones faciat.* Ibidem col. 6: *Qui vero Episcopum sine effusione sanguinis percussit, Commotaverit, dimidium VII. ancillarum pretium reddat.* Octav. Horatianus lib. 1. cap. 8. dixit, *Assidue Commotare*, pro continuo movere.

* COMMOTIVUS, ad commotionem excitans. Testim. de S. Dominico tom. 1. Aug. pag. 641. col. 2: *Item dixit quod in prædicationibus erat assiduus et sollicitus, et verba habebat ita Commotiva, quod sæpissime commovebat se et auditores ad fletum. Escommovoir*, pro Commovere, vulgo *Exciter, animer*, in Vit. SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 92. v. col. 1: *Justine empereris Escommovoir le pueple encontre S. Ambroise par dons et par honors.*

COMMOTUM, COMOTUM, apud Cambrobrittanos, quarta pars Cantredi. Silvester Giraldus lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2: *Gruffino filio Resi... unius Comotoli solum, id est, quartæ partis Cantredi... tunc domino, etc.* Et cap. 10: *In his autem de Cantref-Mawr finibus, Comoto videlicet de Caos, etc.* Occurrit non semel in Statutis Walliæ ann. 12. Edw. 1. apud Spelmanum, qui perperam *Comotum* dixit esse dimidium Cantredi, cum ex Girardo constet fuisse quartam partem tantum. Vide *Cantredus*.

† COMMULCARE, *Complodere. Commulcat, Conculcat.* Gloss. Isid. Apul. Met. 8. dixit, *Commulcare ictibus*, hoc est, cædere sive calcibus sive pugnis. Verbo *Mulcare* hoc sensu usi sunt Latini. Vide Turnebi Adversaria. Gronovium ad Livium, Fabri Thesaurum et Dacerium in Notis ad Eunuchum Terentianum 4. 7. 4. etc. Papias MS. habet: *Commulcat, Conculcat, Commulcet, Turbat.* Glossar. San-German. MS. n. 501: *Commulare, Conculcare, Conturbare.*

* COMMULITARE. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Commulitat, molle fecit.* Vide *Commulcare*. [* Not. Tir. pag. 169: *Commolliat.*]

† COMMUNA. Vide *Commune* 2. *Communia* 2. et 3.

COMMUNALE, Occitanis *Counudal*, Pastura communis. *Communauw et pasturages*, in Consuet. locali Castrimeliandi reg. 64. Charta ann. 1072. in Hist. Pergamensi tom. 3. pag. 273: *Extra*

pasculum et Communalia. [Vide *Communia* 2.]

* COMMUNALIA, Bona, quæ in commune possidentur. Charta ann. 1011. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 13: *Cunctos Arimannos in civitate Mantuæ, sive in castro,.... et in comitatu Mantuano habitantes, cum omnium eorum hereditate, paterno vel materno jure, proprietate, Communalis, sive omnibus rebus, etc.* V. *Communia* 3.

1. COMMUNALIS, Communis *Communale* Boccacio. *Partes Communialis*, in Charta ann. 1178. apud Ughellum tom. 7. pag. 410. [Aguemoli *Communes*, in Chronico Farfensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 560.] *Communalis*, familiaris, amicus. Le Roman de *Garin*:

Ferez François, tuit sommes Communal.

Philippus Mouskes:

Et tout li bien sont Communs.

Gaces Brulés:

Mes trop parest Communaus.

Villarduinus n. 100: *Ensi furent mult Communal li Grieu et li François de totes choses, de merchandises et d'autres biens.* Adde n. 123. et Perardum in Burgundicis pag. 488. a Vide *Comminelli*, et *Communis*.

* Is præsertim apud Provinciales *Communalis*, et vulgo *Communiste*, dicitur, qui aliquod municipale officium exercet. Vide infra *Communerius* et *Communarius*.

† 2. COMMUNALIS, COMMUNIALIS, Municeps, civis. Matth. Masius in Vita S. Gerii, tom. 6. Maii pag. 160: *Communes Racanati descendunt, volentes corpus B. Gerii portare.* Eadem, ut puto, notione in Inquisitione de juribus Curie regalis in Ausetto, e Camera Computorum Provincie: *Anno Domini 1364. die 29. mensis Aug. 2. Indict. apud Ausetum existentes prædicti Domini Commissarii pro prædictis juribus Curie inquirendis, fecerunt ad ipsorum præsentiam venire magistros Petrum Sallont, Petrum Auberti Notarium, Girardum Bonafossi Communialem, etc.* Recensio eorundem jurium ann. 1414: *Bona hujusmodi appetantur per Communes dicti loci.*

† COMMUNANTIA. Vide in *Commune* 2.

* 1. COMMUNANTIA, Incolarum urbis aut oppidi communitas, Gall. *Commune*. Charta ann. 1252. apud Censium inter Cens. eccl. Rom.: *Concedo eisdem hominibus, quod de cetero possint Communantiam constituere, et constitutam inter eos retinere, et quod de cetero in Communantia sint et perseverent.* Constit. Jacobi reg. Sicil. cap. 38: *Ad novas Communantias vassalli baronum vel aliorum ire non compellantur inviti; sed nec voluntarii admittantur, si sint ascripti.* Vide in *Commune* 2.

* 2. COMMUNANTIA, Stipendium, salarium, Gall. *Solde*. Constif. MSS. Caroli reg. Sicil.: *Predictis marinariis Communantiam, sine diminutione, persolvant, et panaticam tribuant eis integram, sine aliqua diminutione.* Infra: *Item marinarii, tam supersalientes quam remigi, postquam eis Communantia data fuerit, non ad galeas seu alia vassella ascendant, nec aliqua fraude, arte vel ingenio inde se subtrahant.* Vide *Commotum* 1.

* COMMUNANTIÆ, Bona, quæ in commune possidentur, vel Res quæ communiter spectant. Stat. Montis-reg. pag. 57: *Item statutum est, quod stantes in villa nova de Rochaforti et monasterio Vaschi possint inter eos ordinare de eorum Communantiis id quod voluerint,*

salvo tamen quod illi de civitate Montis-regalis in illis ordinamentis aliquas expensas non faciant. Vide supra Communitalia.

1. COMMUNARIUS. Vide Communitia 3.

1. COMMUNE, Pensationis species tam a Clericis quam Laicis pro sustentatione et defensione securitatis et pacis publicae, quam Treugam Dei vocabant, in Comitatu Ruthenensi, fieri solita: in Bulla Alexandri III. PP. ad Hugonem Ruthensem Episcopum edita a Marca, ad Can. 1. Conc. Claromontani: sic porro appellata, quod in Commune et ab omnibus ea pecunia conferretur: Commune autem istud per singulas parochias debet reddi cum Scripto unius parochianorum, etc. Mox: Quisquis autem res suas amiserit, postquam Commune, sicut praedictum est, solverit, in integrum restituitur. Rursum: Sed non dolo Communi, si forte res suas perdiderint, eis nequaquam emendabuntur. [Commune pacis Senescalliae Ruthenensis, in Conventionibus ann. 1344. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 496. Le Commun de la paix de la Senchaucie de Roerque in Litteris Gallicis ejusdem anni ibid. pag. 488.] Vide Compensus.

Observat Auctor Hist. Dalph. loco mox laudato pecuniam ex hujusmodi pensatione coactum in Eccl. Cathedralib. servatum fuisse ad compensationem damnorum, quae passi fuerant ii, qui eam pensationem, ut jure securitatis potenter, exsolvebant: quamobrem haud raro dicebatur Compensum pacis. Pensatio haec pro Treuga Dei primum instituta, facta est succedentibus annis tributum ordinarium, quod a suis vassallis exegere plures Episcopi alique locorum Domini. Denarios sex adulti quatuordecim annorum, duodecim denarios exsolvebant conjugati. Imponebatur etiam pecudibus cujusmodi generis: ferratae seu calceatae duos solidos debebant, non ferratae duodecim denarios; bobibus quoque et ovibus ceterisque animalibus, sicut et molendinis, sua erat aestimata taxatio: quam aliquando Reges nostri, deinde, cessione facta, Navarrae Reges ceperunt in tractu Ruthenensi.

* Tributum quodvis, quod a rege aut domino Communitate exigebatur, vel in Communitate utilitatem convertebatur, sic appellatum.

* COMMUNE PACIS, vulgo le Commun de la paix, idem proinde quod Paxiagium. Charta ann. 1272. ex Bibl. Reg. cot. 15: B. de Podio, dictus bajulus de Layssazes, pro illustrissimo dom. rege Francie levator Communitis pacis sive pazagii, ... in possessione pacifica seu quasi levandi Commune pacis sive pazagium. Libert. civit. de Sarlato ann. 1370. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 340. art. 4: Totum praedictum Commune pacis, usque ad valorem pro nunc lx. lib. Turon. annuatim ad utilitatem regiam in dicta civitate de Sarlato levare consuetum, ex nostra certa scientia et de speciali gratia... remittimus perpetuo. Servitutis nomine designatur, in Lit. ejusdem an. ibid. pag. 354. art. 3: Ratione seu occasione denarii seu servitutis, quae dicitur Commune pacis. Lit. remiss. ann. 1445. in Reg. 179. Chartoph. reg. ch. 33: A l'occasion de ce que les habitans desdiz lieux estoient refusans de payer le Commun de la paix à nostre cousin d'Armagnac. Vide infra Communitas 2. et Compensus.

* COMMUNE VINI, Vectigal ex vino vendito exactum ad communitate utilita-

tem, Gall. Octroy, alias Commun. Pactum inter Joan. delph. et Petr. Barral. ann. 1315: Item volumus quod a praedictis hominibus possit nec debeat levare vintenum, vel aliquod Commune vinorum, vel aliarum rerum. Charta ann. 1346. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 279: Supplicarunt nobis ut eis concedere dignaremur, quod inter se Commune vini possint facere, constituere et ordinare, videlicet picotorum, adeo quod de qualibet somnata vini, quod ab inde inantea venderetur ad minutum, ... exigere valeant tres picotos vini, ... et quod pro exigendo dicto Communi eligere et deputare unum vel duos de ipsis possint. Libert. villae d'Aigueperse ann. 1374. in Reg. 198. ch. 360: Item voulons et octroions que lesdiz consoulz et conseillers... puissent... imposer... taillle, queste, gepte, Commun et imposition.

2. COMMUNE, COMMUNITA, COMMUNIO, COMMUNITAS, Incolarum urbis aut oppidi universitas, domino, vel rege concedente, sacramento invicem, certisque legibus astricta. Varie autem hanc appellationem efferunt Scriptorum:

COMMUNE enim appellatur, apud Ciceron. in Verrina 4. Innoc. III. PP. lib. 13. Ep. 95. et Rodericum Tolet. lib. 8. de Reb. Hist. cap. 9. Ita κοινον, et Commune usurpant l. 37. D. de Judiciis (5, 1.) l. 5. D. ad Leg. Jul. de Vi publ. (48, 6.) l. 6. § 2. D. de Excusat. tutor. (27, 1.) l. 25. D. de Appellat. (49, 1.) l. 16. Cod. Th. de Legat. (12, 12.) Inscriptiones veteres, Symmachus, et alii: κοινότητα apud Pachym. lib. 12. cap. 28.

COMMUNITA, in Gestis Lud. VII. Fr. Reg. cap. 3. apud Matth. Paris, Rigord. Willelmum Briton. lib. 2. 3. Philipp. Sugerium Epist. 83. Radulfum de Diceto, et alios passim.

COMMUNIO, apud Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7. Will. Malmesb. lib. 2. Hist. Novellae pag. 189. in Charta Baldrici Noviom. Episcop. apud Vassorium pag. 805. etc. Nicolaum de Braia in Ludovico VIII. cap. 315. [in Vita B. Caroli Boni tom. 1. SS. Martii pag. 191. et in Charta Balduini Comitis Hannoniae ann. 1169. apud Miræum tom. 2. pag. 829.]

COMMUNITAS, in Gestis Ludov. VII. cap. 1. et apud Ordericum Vital. lib. 11. [necnon in juramento Ordinum regni Daniae apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 316. et in Ottoboni Scribae Annalibus Genuensibus ad ann. 1188.]

COMMUNA, non semel apud Radulfum de Diceto, et Rogerum Hoved.

COMMUNANTIA, in Bulla Honorii III. apud Ughellum tom. 1. pag. 821. [et in Regiminibus Paduae apud Muratorium tom. 8. col. 385. E.]

Primus vero ejusmodi Communitas in Francia Ludov. VII. Rex multiplicavit et auxit. Nam cum regnante Philippo parente regalis potentiae vigor elanguisset, invaluisseque in omnibus ferme provinciis Procerum tyrannis, qui in Regem perinde ac subditos desolvebant, Ludovicus in primis ad comprimendam ejusmodi tyrannidem praedonum et seditiosorum, auxilium totam per Galliam deprecere coactus est Episcoporum. Tunc ergo Communitas in Francia popularis instituta est a Praesulibus, ut Presbyteri comitarentur Regi ad obsidionem vel pugnam, cum vexillis et parochianis omnibus. Verba sunt Orderici Vitalis lib. 11. pag. 836.

Hinc crebro legimus in preliis adfuisse et dimicasse urbium Communitas, quibus praevii erant ipsi Presbyteri seu

Curiones cum vexillis Ecclesiae, quod testatur rursus Ordericus lib. 12. pag. 855. et 856: Episcopi et Comites aequae potestates regni tui ad te conveniant, et Presbyteri cum omnibus parochianis suis tecum quo jusseris eant, etc. His adjungenda sunt quae habet Sugerius in Vita Ludovici VI. cap. 8: Cum Communitates patriae parochiarum adessent, cujusdam casu Presbyteri suscitavit fortitudinis Roberto spiritum, cui contra opinionem humanum datum est possibile, quod armato Comiti et suis contingebat impossibile, etc. Charta Communitate Crespiacensis ann. 1233: Et ipsi nobis debent exercitus et equitationes, sicut aliae Communitate nostrae.

Ita quae in Oppidis Regi ipsi obnoxii duntaxat erant Communitate, postmodum, Regibus concedentibus, in aliis, quae Episcoporum erant, inductae sunt. Sed ipse Ludovicus VII. novas statuit in iis quae sui juris erant, quibus leges dixit. Nam pleraque ex iis quae supersunt Communitarium instrumenta et diploma ejusd. Ludovici sunt, firmata deinceps a Ludovico VIII. Philippo Aug. et aliis Regibus. Sed et regii vassalli in suis oppidis Communitas pariter statuerunt, quibus statuendis eo magis assensum praebuere Reges nostri, quod in bellis opem ab iis exposcere licebat: unde Ludovicus VIII. in Hist. Episc. Autissiod. cap. 57. reputabat civitates omnes suas esse, in quibus Communitate essent: nec injuria, cum eo ipso deinceps oppidorum incolae quodammodo a dominorum dominio absoluti, Regi ipsi directe parerent. Quod prodit auctor Hist. Ludovici VII. pag. 418. ubi tradit Vezeliacenses Communitas inter se facientes, communiter conjurasse, quod Ecclesiae dominio ulterius non subjacerent. Eadem habet Almerius lib. 5. Hist. cap. 65. Guibertus vero lib. 3. de Vita sua cap. 10: Inter Missas sermonem habuit de execrabilibus Communitis illis, in quibus contra jus et fas violentur servi a dominorum jure se subtrahunt. Idem vero Scriptor Regia potissimum auctoritate erectas ejusmodi Communitas innuit cap. 14: Post funestum accidit Laudunensis eventum, Ambiani Rege illecto pecuniis fecere Communitas, cui Episcopus nulla vi exactus debuisset prestare favorem, praesertim cum et eum nemo urgeret, et infaustorum civium conflictum non lateret. Acta Episc. Cenoman. [* apud Mabill. tom. 3. Analect. cap. 39.] pag. 315: Facta itaque conspiratione, quam Communitationem vocabant, sese omnes pariter sacramentis adstringunt, etc.

Assensum vero Reges ejusmodi a vassallis Communitarium institutionibus factis praebuisse docet Charta Baldrici Episcopi Noviomensis descripta a Vassorio pag. 805. [Non semper tamen, ut ex Chartulario Communitate Meldensis ann. 1344. de Comite Campaniae probat D. Brussel tom. 1. de Usu feudorum pag. 187.] Sed ut plurimum in vassallo civitatibus et oppidis supremo jure, et inconsultis vassallis Communitas Reges instituebant, auferebantque, si peccassent incola, ut Laudunensibus, post casum Galdricum Episcopum, Ludovicus VI. apud Sugerium in illius Vita pag. 306. et Guibertum lib. 3. de Vita sua cap. 7.

Ad id denique instituebantur Communitate, ut et dominorum suorum, et sua propria jura subditi tuerentur. In Charta ann. 1204. Alienor Regina Angliae et Ducissa Aquitaniae, dicitur concessisse Universis hominibus de Pictavia et eorum

liberis in perpetuum Communiam juratam apud Pictavum, ut tam ipsius jura, quam sua propria melius defendere possint, et magis integre custodire.

Inter Communiae vero jura praecipua recensentur *Scabinatus, Collegium, Majoratus, Sigillum, Campana, Berfredus, et jurisdictio*, in Aresto ann. 1322. De sigillo haec habentur in Charta S. Ludovici Regis ann. 1235. pro Episcopo Remensi: *Dicebat etiam quod (cives Remenses) non debebant habere sigillum, cum non habeant Communiam.*

In Chartis Communiarum describuntur praeterea leges, quibus delinquentes incolae subdebantur, et pensionationes, quas praestare dominis vel Regi debebant. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 7: *Communio autem novum ac pessimum nomen sic habet, ut capite censi omnes solitum servitutis debitum dominis semel in anno solvant, et si quid contra deliquerint, pensione legali emendant; caeterae censuum exactiones, quae servis infligi solent, omnimodis vacent.* Unde percipimus cur ejusmodi Communiarum institutiones in plerisque oppidis *Libertatum* nomine donentur: quia videlicet incolae ex iis ab omni jugo servitutis eximuntur, et sibi invicem confederati et juramento adstricti jura sua tuerentur. Hinc *Communiae juratae* dictae, et oppidorum incolae *jurati* appellati. Vide Zonaram lib. 6. Annalium n. 15.

Communiarum a Regibus nostris concessarum non pauca prostant instrumenta, praesertim in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano, et in aliis veteribus Codicibus, quae ipsi perlegimus: sed multo plura a variis Principibus seu Regni Proceribus regisque vassallis, eorum subditis indulta prostant in Tabulariis ac Regestis Regii Chartophylacii et Monasteriorum, quae fere semper *Libertatum* titulo donantur. Horum diplomata, praesertim quae *Communiae* titulum praefertunt, indicasse haud inutile fortasse fuerit: aliorum qui *Libertatum* aut *Franchisiarum* nomine edita leguntur sparsim in variis hujusce Glossarii locis indicantur, tametsi in mergitum acervo acum quaerere sit.

Abbatis villae in Pontivo Communiam indulsit Willelmus Cogn. Talvacius, Comes Pontivi, deinde Joannes ex filio nepos mense Junio ann. 1184. Exstat in Hist. Comitum Pontivi cap. 18.

Ambiano in Picardia, Philippus August. ann. 1190. et 1209. Exstat in Regesto Scabinatus Ambian.

* *Andeliaco* Communiam concessit Philippus Aug. ann. 1204. Exstat Charta in Reg. 34. bis ejusd. reg. fol. 27. vº. col. 2. part. 1.

Aquis mortuis in Provincia, S. Ludovicus ann. 1246. Chartam descripsit Gallandus in Tract. de Franco alodio.

Arceis (vulgo *Arkes*) prope S. Audomarum, Abbas S. Bertini ann. 1231. M. Febr. Exstat Charta in Tabul. S. Bertini.

* *Archesium* inter villas, quae jure communiae gaudent, recensetur in Reg. Cam. Comput. Cod. nunc Bibl. reg. 8406.

Argilleio in Ducatu Burgundiae, Communiam indulsit Hugo D. Burgund. ann. 1234. Chartam habet Perardus pag. 436.

Arise in Atrebatibus, Philippus Comes Flandriae ann. 1188. Habetur in tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 35.

* *Asneriae* ad Sequanam, in cod. reg. 8406.

Atheiis in Viromanduis, Philippus Augustus Rex Communiam concessit ann. 1212. Exstat in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 164.

Atrebatu, Ludovicus, Philippi Augusti Regis Filius ann. 1211. Exstat tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 362.

Aurelianensis Communiae mentio est in Vita Ludovici VII. cap. 1.

* Exstat Charta ann. 1181. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 293.

Ausone in Ducatu Burgundiae, Communiam indulsit Stephanus Comes Burgundiae et Joann. Comes Cabilonensis ann. 1229. Chartam descripsit Perardus pag. 412.

* *Autissiodoro* Communiam concessit Petrus comes Nivern. ann. 1194. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 59. vº. col. 1. et part. 2. fol. 45. rº. col. 2.

* *Azilhano* ad Atacem fluvium prope Carcassonam Carolus V. ann. 1379. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 100.

Bapalmis, Philippus Aug. ann. 1196. Exstat Charta in Regesto ejusd. Regis f. 46.

Barro super Sequanam, Theobaldus Comes Campaniae ann. 1234. Chartam habet Perardus pag. 430.

Baugiaco, Guido Dom. Baugiaci. Charta habetur apud Guichenonum in Hist. Bress. pag. 63.

* *Bellaquercus* inter villas communia donatas, recensetur in Reg. Cam. Comput. Cod. nunc Bibl. reg. 8406.

* *Bellirivi*, de *Chandardre*, *Curiaci* et *Creonellae* villarum ad abbatiam de Aurnigiaco pertinentium Charta communiae ann. 1221. in Reg. 34. bis Phil. Aug. part. 2. fol. 55. vº. col. 2.

* *Bellivisus* ann. 1266. in Memor. Geneal.

Bellovaco, Ludovicus VI. Communiam concessit; ac confirmavit Ludovicus VII. ann. 1144. Habetur Charta apud Loiselum pag. 271. et in Reg. Philippi Aug. f. 36.

* *Bellusmons* communia donatur itidem in Cod. reg. 8406.

Belnae in Burgundiae Ducatu, Communiam indulsit Hugo Dux Burgundiae ann. 1203. Exstat Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 274. et seqq.

Biturigensibus, Ludovicus VII. ann. 1145. et Philippus Aug. ann. 1181. Habetur Charta in Regesto Philip. Aug. fol. 34. 53. et apud Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. cap. 44. 45.

Braio in Picardia, Philippus Aug. ann. 1210. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. f. 61.

Britolio in Normannia, idem Rex. Vide Reg. fol. 58.

Brueris, *Caraco*, *Norgiae* et *Vallobo*, Philippus August. Rex Fr. ann. 1186. assensu Bartholomaei Episc. Laudunensis. Exstat in Regesto Ph. Aug. fol. 39.

* *Burgi-Comitis* Communia instituta a Philippo V. ann. 1318. ex Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 584.

Burgo in Bressia, communiam concessit Amedeus VII. Comes Sabaudiae 5. Jul. ann. 1397. Charta habetur apud Guichenonum, in Probat. Hist. Bress. pag. 22. 23.

Buxiaco, in Ducatu Burgund. Beatrix Comitissa Cabilonensis. Chartam descripsit Perardus pag. 311.

* *Cadomo* Communiam confirmat Philippus Aug. ann. 1204. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 36. rº. col. 1. et part. 2. fol. 52. vº.

* *Calia* in Parisiensi pago inter villas, quae communiam habent, recensetur in

Reg. Cam. Comput. nunc. Cod. Bibl. reg. 8406.

* *Calniacum* ad Isaram, vulgo *Chauni*, communia donatur ann. 1213. et memoratur in Cod. reg. 8406.

Calvomonti, Communiam concessit Philippus Aug. ann. 1182. Exstat Charta in Regesto ejusd. Reg. pag. 50.

† *Calvomonti* in agro Bassiniaco, Campaniae Comes ann. 1228. uti narrat D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 186.

* *Candelanum*, in Cod. Reg. 8406.

Capella d'Angillon in Biturigibus, Archembaldus de Soliaco ann. 1212. apud Thomasserium lib. 1. cap. 55.

* *Capiacum*, in cod. reg. 8406.

Carrosio seu *Charrot* in Bitur. Gauterius Dom. Carrosii ann. 1194. apud Thomasserium lib. 1. cap. 53.

† *Castellioni* ad Sequanam Odo III. Dux Burgundiae ann. 1208. cui stabilimento multum adversatus est Episcopus Lingonensis. Vide D. Brussel de Feudorum usu tom. 1. pag. 187.

Castro-Meliandi in Biturigibus, Ebo de Dolis Dominus ejusdem Castri-Meliandi ann. 1220.

Castronovo in Turonibus, Philippus Aug. ann. 1181. in ejusdem Reg. f. 61.

Cellis in Biturigibus, Robertus de Cortiniaco. Charta ann. 1216. descripta a Thomasserio lib. 1. cap. 58.

Cerniaco, etc. in Laudunesio Philippus Aug. ann. 1184. Habetur Charta in Reg. ejusdem Regis f. 38.

* *Chambleium* seu *Cameliacum* in Bellovaco, in cod. reg. 8406.

* *Chamolix*, *Belnae*, *Chenis*, *Cortonae*, *Vernolii*, *Commi* in Laudunesio. Phil. Aug. ann. 1184. in Reg. 34. bis ejusd. part. 1. fol. 12. vº. col. 2. et part. 2. fol. 35. vº. col. 1.

Coicheio in Ducatu Burgund. Hubertus D. de Montheleone et de Coicheio. Chartam descripsit Perardus pag. 476.

* *Colangis* in pago Autissiodorensi ann. 1365. tom. 5. Ordin. reg. Fr. pag. 665.

Compendio Ludovicus VII. [* VI.] ac deinde Philippus Aug. ann. 1186. Habetur Charta in Regesto Philip. Aug. fol. 36. 50.

* *Condetti* aliarumque villarum in pago Suessionensi Communia a Ludovico VI. concessa confirmatur a Phil. Aug. ann. 1185. ex Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 231.

Corbeiae, Communiam indulsit Ludovicus VII. deinde Philippus Aug. ann. 1180. in eod. Regesto f. 55.

Cramdele, *Troisiaco*, *Cortetono*, et *Malevalli*, idem Philip. ann. 1186. Vide idem Reg. f. 37.

Credulio in *Bellovaco*, Ludovicus Comes Blesens. et Claromont. ann. 1197. MS.

Crispiaco in Comitatu Vadensi, Ludovicus Rex Fr. ann. 1223. Exstat tom. 10. Spicil. pag. 642. et in Reg. Philippi Aug. f. 151. 16.

* Philippus Aug. ann. 1184. in Reg. 34. bis part. 1. fol. 15. vº. col. 1. et part. 2. fol. 37. rº. col. 2.

Divioni in Burgundiae Ducatu, Hugo D. Burgundiae ann. 1187. Exstat Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 274. 333. 346. 356.

* *Dompmomedardo*, vulgo *Dommart* in dicecesi Ambian. communiam concessit Joannes comes Drocarum ann. 1246. quam Confirmat Carolus VI. ann. 1394. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 689.

* *Duacensis* Communia restituta ann. 1368. tom. 5. Ordin. pag. 130.

Dullendio in Ambianis, communiam indulsit Guido Comes Pontivi, deinde Willelmus Comes, Guidonis ex filio nepos, confirmavit ann. 1103.

Duno in Biturigib. Ludov. VII. et Philippus Aug. Vide Regestum Phil. Aug. f. 55, et Thomasserium lib. 1. cap. 47. 48. 49.

* *Engolismensis* Communia Instituitur Literis Caroli V. ann. 1372. *ibid.* pag. 381.

Erviacensi Castellaniæ in Campania, Communiam concessit Theobaldus Trecentium Comes Palatinus ann. 1199. MS.

* *Escuil* villæ Theobaldus comes Campan. et Briæ ann. 1229. in Chartul. Camp. fol. 334. v°.

Falesiæ in Normannia. Vide Normannica Duchesnii pag. 1066.

* *Faræ* in Laudunesio Ingerannus de Couciaco ann. 1207. apud Thomasserium.

Ferrariis in Normannia, Phil. Aug. ann. 1234. Vide ejus Regest. fol. 58.

* *Figiaci* in Cadurcino Literis Philippi V. ann. 1318. confirmatis ann. 1394. tom. 7. Ordinat. Reg. Fr. pag. 659.

* *Fimmiis* in diocesi Rem. concessa Communia a Theobaldo Campan. et Briæ comite ann. 1236. confirmata a Philippo V. Lit. ann. 1316. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 109.

Graciaco in Biturigib. Petrus Dom. Graciaci. Charta ann. 1246. descripta a Thomasserio lib. 1. cap. 61.

Hamensi urbi in Picardia, Odo Hamensis Dominus ann. 1158. Exstat in Regesto Marchionatus Inrensis.

Hiernonti in Pontivo, Willelmus comes Pontivi ann. 1192. Exstat Charta in Hist. Comitum Pontivi cap. 28.

Lauduno, Ludovicus Rex ann. 1138. Exstat in Regesto Philippi Aug. f. 49.

* Leg. 1128. in Reg. Phil. Aug. part. 1. fol. 22. v°. col. 1. et part. 2. fol. 41. col. 2.

Lorriaco, Philippus Aug. ann. 1187. Habetur in Hist. Vastinensi pag. 170. et apud Galandum lib. de Franco alodio pag. 375.

* Ludovicus VII. ann. 1155. in Reg. Phil. Aug. part. 1. fol. 58. v°. col. 1. et part. 2. fol. 52. r° col. 2.

Luvico, in Biturig. Horveus Dom. Virsionis. Charta ann. 1213. descripta a Thomasserio lib. 1. cap. 56.

Machau, villæ ita dictæ in Comitatu Regitensi, Hugo Comes Regitens. assensu Feliciæ uxoris et Huarti filii, in MSS.

* *Maicho* in comitatu Pontivi Willelmus comes ann. 1209. tom. 5. Ordinat. Reg. Franc. pag. 281.

Marquenterre in Comitatu Pontivi, Willelmus Comes Pontivi mense Sept. ann. 1199. in Hist. Comitum Pontivi cap. 35.

Martello in Lemovicino ann. 1219. Raimundus Vicecomes Turenæ. Exstat Charta apud Justellum in Probat. Hist. Turen. pag. 40.

Medanto in Vilcassino, Ludovicus VII. ann. 1150. Habetur Charta in Reg. Phil. Aug. f. 46.

Meldis in Campania, Henricus Comes Campaniæ ann. 1279. Exstat Charta in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 299. apud Fabrum Canterellum tract. de Feudis pag. 272. [et D. Brussel tract. de Feudorum usu pag. 183.]

Mellento, Robertus Comes Mellenti. Habetur Charta in Regesto Phil. Aug. f. 52.

* *Moiwenco* in Delphinatu ann. 1164.

Monasteriolo in Picardia, Philippus Aug. ann. 1188. in Reg. Phil. Aug. f. 37.

Monbarro in Ducatu Burgundiæ, Hugo Dux ann. 1231. Exstat Charta in Burgundiis Perardi pag. 419.

Montbrisonis in Comitatu Forensi, Guigo Comes Forensis mens. Nov. ann. 1223. MS.

Montdesiderii in Picardia, Ludovic. VII. Chartam exhibet Regestum Phil. Aug. f. 50.

Montregali in Bressia, Humbertus Domin. de Thoire et de Villars ann. 1207. Exstat Charta in Probat. Hist. Bressensis pag. 202.

Norio in Pictonibus, Philippus Aug. ann. 1204. Vide ejusd. Regest. f. 58.

Nivernensis urbi, Petrus Comes Nivernensis ann. 1194. Habetur Charta in eod. Regesto, f. 55.

Nonencurti in Normannia, Philippus Aug. ann. 1204. Vide idem Reg. f. 58.

* *Novavilla* in Bellovaco, inter villas jure communiæ gaudentes, recensetur in Reg. Cam. Comput. nunc Cod. Bibl. reg. 8406.

Noviomo, Baldericus Episcopus communam indulsit concedente Ludovico VI. Vide Vassorium in Histor. Noviomi. pag. 805. et Reg. Phil. Aug. f. 46.

* *Pardilhano* communia concessa a Carolo V. ann. 1379. in Reg. 119. Chartoph. reg. ch. 100.

Peronæ in Picardia, Philippus Aug. ann. 1207. Habetur Charta in ejus Regesto f. 58.

* *Perrices* villæ a Guidone dom. Clarimontis in Bassigneo ann. 1347. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 87.

* *Piceyo*, vulgo *Pois*, in Picardia Galterus Tyrellus dominus de Piceyo ann. 1208. communiam concedit quam confirmant Joannes dom. de Piceyo ann. 1353. et Carolus VI. ann. 1393. tom. 7. Ordinat. reg. Fr. pag. 602.

Pictavia, Alienor Regina Angliæ, ac deinde Philippus Aug. ann. 1204. Habetur in ejus Regesto f. 53.

Pissiaco, Philippus Aug. Habetur Charta in eodem Reg. fol. 52.

* *Pomponium* ad Matronam, inter villas communia donatas, annumeratur in Reg. Cam. Comput. nunc Cod. Bibl. reg. 8406.

Pontallero in Ducatu Burgund. Communiam concessit Willelmus de Champlita Vicecomes Divionensis ann. 1257. Chartam descriptis Perardus pag. 486.

Ponti Audomari in Normannia, Philippus Aug. ann. 1204. Vide Regest. Philippi Aug. f. 58.

Pontisaræ in Vilcasino, Philippus August. ann. 1188. Chartam exhibet Regestum ejusdem Regis fol. 52.

Prulliaci in Biturigib. Radulfus Dom. Magduni ann. 1177. apud Thomasserium lib. 1. cap. 52.

Riomo in Arvernensis, Alphonsus Comes Pictavensis et Tolosan. mense Julio ann. 1270. Habetur Charta tom. 11. Spicilegii Acheriani

Roix in Picardia, Philip. Aug. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. f. 47.

* *Romonium*, in Cod. reg. 8406.

Rotomago in Normannia, Philippus Aug. Rex Fr. ann. 1207. Exstat in Normannicis Duchesnii pag. 1062. 1063. et in Regesto Philippi Augusti f. 57. 60.

Rouveio in Burgundiæ Ducatu, Hugo Dux Burg. ann. 1215. Chartam descriptis Perardus pag. 316. 317.

Savigio in Ducatu Burgund. Aimo de Sabaudia D. Baugiaci ann. 1226. Chartam descriptis Perardus pag. 509.

S. Desiderii urbi in Campaniæ Comi-

tatu, Gillelmus D. de Domna Petra prid. Non. Maii ann. 1228. MS.

S. Germano de Bosco in Biturigib. Ludovicus VII. etc. ann. 1202. apud Thomasserium lib. 1. cap. 54.

S. Joanni Angeriacensi in Pictonibus, Philippus Aug. ann. 1204. Habetur Charta in Regesto ejusdem Regis f. 53.

S. Quintini urbi in Viromanduis, Philippus Augustus ann. 1195. Charta exstat apud Hemereum in Augusta Viromand. in Regest. pag. 47. et in Regesto ejusdem Reg. f. 66.

S. Ramberti oppido in Bressia, Ludovicus Dux Sabaudia 20. Jun. 1442. Chartam descriptis Guichenonus in Hist. Bress. pag. 235.

S. Richarii oppido in Comitatu Pontivensi, Ludovicus Rex Franc. ann. 1126. Describitur in Regesto Philippi Aug. f. 135.

* *S. Romani* de Tarno Charta communia a Carolo IV. concessa ann. 1322. exstat in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 81.

Salicibus (Saux) in Ducatu Burgund. communiam indulsit Jacobus D. de Saux, ann. 1216. Chartam Descripsit Perardus pag. 460.

Seisello in Bressia, Amedeus Comes Sabaudia ann. 1285. Chartam habet Guichenonus in Hist. Bress. pag. 244.

Semuro in Burgundiæ Ducatu, Robertus Dux Burgundiæ ann. 1276. Exstat Charta apud Perardum in Burgundiis pag. 529.

Senonensi urbi [Ludovicus VII. anno 1146. uti legitur in Chronico S. Petri Vivi tom. 2. Spicilegii Acheriani pag. 776.] ac deinde Philippus August. ann. 1189. Habetur Charta in Reg. Philippi Aug. fol. 54. Communia Senonensis meminit Vita Ludovici VII. cap. 3.

* *Serenum* in Cod. reg. jam laudato 8406.

Silvanecto, Philippus Aug. ann. 1201. Vide ejusdem Regest. f. 55.

* *Sim* prope Duacum Communia confirmatur a Carolo V. ann. 1368. tom. 5. Ordinat. reg. Fr. pag. 146.

Soliniaco in Arvernensis, communiam indulsit Delphinus Comes Clarimont. MS.

* *Stamparum* Communia Charta irrita declaratur Literis Philippi Aug. ann. 1199. in Reg. ejusd. part. 2. fol. 71. v°. col. 2.

Suessionii, Ludovicus VI. Communiam concessit [ante annum 1136. uti patet ex Charta ejusd. Regis, quam refert D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 179.] confirmavit Philippus Rex ann. 1181. Exstat in Regesto Philippi Aug. fol. 47. apud Perardum pag. 336. et tom. 11. Spicil. Acheriani.

Teneræmunda, Robertus ejusdem urbis Dominus ann. 1233. Exstat Charta apud Lindanum in Teneræmunda pag. 93.

Tornaco, Philippus August. ann. 1187. Habetur Charta in Regesto Phil. August. f. 35. in 30. Regesto Chartophylacii Regii Ch. 382. et tom. 11. Spicilegii Acheriani.

Vaisliaco, etc. Ludovicus VI. ac postmodum Philippus Aug. ann. 1185. Habetur Charta in Regesto ejusdem Reg. f. 42. et tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 323.

Vernolio, Philippus Augustus. Vide idem Regest. f. 58.

Viconovo in Campania, Theob. Com. ann. 1228. Exstat Charta in Tabul. Campaniæ Thuano. f. 155.

Villefranca in Burbonesio, Archem-

baldus D. Burbon. et Agnes uxor, mens. Dec. 1217. MS.

Villanovæ, in Bellovacis, Philippus Aug. ann. 1200. in Regesto ejusd. fol. 45.

Vitriaco in Campania, Theobaldus Comes Campan. mense Aprili ann. 1230. MS.

Vizeliacensis in Ducatu Burgundiæ meminit Histor. Ludovici VII. pag. 418.

Wabano in Pontivo, Willelmus Comes Pontivi ann. 1192. Vide Hist. Comitum Pontivi cap. 35.

* 3. **COMMUNE**, Quidquid ex bonis alicujus cathedralis ecclesiæ canonicis in commune distribuitur. Acta Mss. capitul. eccl. Lugdun. ad ann. 1337. fol. 28. rº. col. 1: *Item quod cum dominus decanus et capitulum teneantur dom. Guilhelmo de Rosseillone canonico Lugdunensi, anno quolibet, in xl. libris Viennensium sibi assignatis super pago ecclesiæ Lugdunensis, ipsi dom. decanus et capitulum ipsam pecuniam sibi assignant super Commune ecclesiæ Lugdunensis.* Vide Communia 3.

† **COMMUNELLI**. Vide *Comminelli*.

* **COMMUNERIUS**, Civis et maxime qui in Communia aliquod municipale officium exercet. Arest. ann. 1364. 13. April. in vol. 5. arestor. parlam. Paris.: *Major, pares et Communerii villæ Belvacensis, etc. Le maire, bourgeois et Communiens de la ville de Beauvais, etc.* Vide supra *Communalis* 2. et infra *Comunarius*.

† 1. **COMMUNIA**, Universitas urbis vel oppidi. Vide *Commune* 2.

2. **COMMUNIA**, quæ Festo dicitur, *Compascuus, ager relictus ad pascendum communiter vicinis.* Rastallus: *Common, est le droit que homme a de mitter ses bests a pasture, ou de user et occuper le terre qui n'est son propre soile.* Bracton. lib. 4. tract. 1. cap. 38. § 1: *Est enim communia in eo quod dicitur pastura, de omni quod edi poterit, vel pasci, large sumpto vocabulo, vel stricte: large, ut si quis habeat in alieno Communiam pasturæ, scilicet herbagii, personæ, sive glandis, sive nucis, et quidquid sub nomine personæ continetur; item foliorum et frondium: stricte, scilicet aliquod istorum unum vel duo.* Vide *Fletam* lib. 4. cap. 19. Formulæ veteres: *Cum terris, sylvis, campis, pratis, pascuis, Communis.* Speculum Saxon lib. 2. art. 47. § 4: *Qui pecora sua in Communia alterius præsidii, seu villæ, pascua immiserit, etc.*

† **COMMUNA**, Eadem notione. Charta Henrici III. in Hist. Harcur. tom. 4. pag. 2207: *Dedi et concessi... unum ferlingum ad Roichene, cum omnibus pertinentiis ejus in manerio de Tonstoke cum pasturis et omnibus aliis ad prædictas terras pertinentibus; et præterea omnimodam Communiam inter gentem meam ubique libere et quiete habendum et possidendum.* Charta Willelmi Patric apud Madox Formul. Angl. pag. 188: *Cum Communia et pastura in bosco, in plano, in viis, in pratis, in pascuis, in aquis, in omnibus asiamentis dictæ villæ de Malopassu pertinentibus.*

Communiarum originem observat Aggenus Urbicus de Controvers. agror.: *Relicta sunt et multa loca quæ veteranis data non sunt. Hæc variis appellationibus per regiones nominantur. In Etruria Communalia vocantur.* Frontinus de Limitib. Agror.: *Est et pascuorum proprietates pertinent ad fundus, sed in commune, propter quod ea compascua multis in locis in Italia Communia appellantur.* Varias autem species *Communiarum* recenset idem Rastallus, quem consule in verbo *Common*.

3. **COMMUNIA**, Bona quæ in commune possidentur a Canonicis Ecclesiæ alicujus Cathedralis: vel quidquid ex iisdem bonis ac proventibus in commune iisdem distribuitur. Charta Paschalis II. Papæ ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ: *Ad hæc præceptum est et repetita præceptione firmamus, ne Viennensis Episcopus ulterius in illa parte Gratianopolitanæ Ecclesiæ aut partem, aut Communiam, aut aliquam exactionem requirat.* Alia Hugonis Episcopi Gratianopolit. ann. 1105. ibid.: *Cum consilio Canonorum nostrorum scilicet Gratianopolitanæ Ecclesiæ S. Donati Nantelmo Ulcensis Ecclesiæ Præposito, et omnibus successoribus ejus, ut eis obedientiam promittant, et præmissa secundum Dominum in omnibus et per omnia teneant, et professionem illis faciant, et totam Communiam ipsius Ecclesiæ, quam modo habent, vel in futuro juste acquisituri sunt, eis perpetuo jure dono, salva obedientia et reverentia, subjectione et potestate Gratianopolitani Episcopi, etc.* Statuta Ecclesiæ Eboracensis in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 165. ubi de Residentia Canonicorum: *Facta vero prædicta quotidiana distributione, quod residuum erit de Communia... inter solos Canonicos qui residentiam fecerunt, distribuetur: præterea soli Canonici Communiam percipiant.* Statuta Eccles. Leichfeld. ibid. pag. 244: *Si vicarius scriptus fuerit in tabula ad cantandum, et defuerit, duas Communias amittet, scilicet diei illius, si quam accepturus fuerit, et diei sequentis. Et si propter carentiam Commune (leg. Communie) absentaverit se per tres dies, etc.* Infra, *Communio* appellatur: *Si Vicarius ensigne fuerit, duas noctes solummodo quietis habebit, Communionem non amittat.* *Commune*, ni fallor, appellatur in Charta Alexandri Coventrensis Episcopi, ibid. pag. 233. Matthæus Paris pag. 590: *Congregati igitur Scholares, collectam fecerunt, et contribuerunt, scilicet quilibet secundum posse suum: et cuiuslibet Communia hebdomadalis abbreviata est, ut inde Romanæ Curie pro parte satisfaceret.* [Vita Guidonis Episc. Anic. inter Acta SS. Benedict. 5. pag. 838: *Canonicorum vero Congregatio, ut partem sempiternæ remunerationis a Deo acciperent, pro ejus (Guidonis) rogatu promiserunt, se talem securitatem pro stabilitate hujus prædicti Monasterii post mortem ipsius Guidonis Episcopi a futuris Episcopis ipsius loci petere, ac pro hoc consuetudine ac lege teneri laudaverunt, qualem pro sua parte altaris et Communie.* Litteræ Societatis Archiepiscopi Camerac. cum Rotomagensi inter Concilia Normanniæ pag. 632. novæ edit.: *Si prædictam Ecclesiam a statu suæ prosperitatis, quod absit, labefactari contigerit, promptum sit... de stipendiis, quæ nos (Cameracenses) Quotidianam, Rotomagensis vero Communiam vocant, ordinato et solito... participio refoveri, donec Deus in auxilium statuerit procellam.* Charta Johannis Episc. Dolensis ann. 1208. ex Archivo ejusd. Ecclesiæ: *Nos pro Dei amore dedimus Communie ecclesiæ Dolensis Ecclesiam de Espiniaco in puram et perpetuam elemosinam.* Occurrit in Epistola Arnulfi Lexoviensis Episc. ad Lucium Papam apud Acherium tom. 2. Spicilegii pag. 484. in Indice MS. Beneficiorum Ecclesiæ et Dioc. Constantiens. fol. 89. versio, etc.]

† **COMMUNA**, Eadem notione. Hist. Beccensis MS. pag. 418: *Concessimus etiam quod sive Abbas, sive alius Monachus Beccensis, vel de ordine Becci per*

Velles transitum fecerit, plenariam habeat Communiam tanquam Canonicus Vellensis.

COMMUNARIUS, vel **COMMUNARIUS**, Canonicus seu alius, qui *Communia*, vel *Communias* aliis Canonicis distribuit, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 237: *Et si contingat quod Communiarius, qui pro tempore fuerit, de bonis Ecclesiæ communibus, in manibus suis non habeat, unde nobis seu successoribus nostris Canonicis residentiariis singulis anni stadiis, ac Vicariis, singulis anni mensibus, quotidianas Communias solvere valeat, ex tunc ad solvendum Communias ejusmodi, de pecunia reposita per viam præstiti, summam in hac parte necessariam mutuetur.* Pag. 249: *Communiarius.* [Vide *Communicarius*.]

† 4. **COMMUNIA**, Cohors, turba, exercitus. Litteræ Alfonsi Regis Arag. ann. 1289. apud Rymorum tom. 2. pag. 457: *Propter brevitatem temporis, cum nos haberemus parare cum magna Communia militum et paratum, pro recipiendo tanto viro non potuissimus aliquatenus nos parare.*

† 5. **COMMUNIA**, Opera Servilis domino præstita, vulgo *Corvée*, in nova Gall. Christ. tom. 1. Instrum. pag. 50. col. 2: *Quo facto, concessit etiam dicto Monasterio (S. Sepulcri Villæ-Novæ) ut quicumque Episcopus Ruthenensis vellet Communia facere, secundum consuetudinem patriæ; tunc Prior congregatis agricolis vel habitatoribus sui honoris, licentiam haberet ad opera sua explenda, scilicet ad constructionem Ecclesiæ et aliorum ejusd. loci edificiorum, ut tandiu faceret illos ibi operari, quantum cognoverit alios in Communia demorari.* Vide *Corvate*.

† 1. **COMMUNIALIS**, Communis, generalis. Charta Humberti Delphin. Vienn. circa ann. 1296. pro fundatione Carthusiæ Monialium Saletarum inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 31: *Quibus dedit triginta solidos grossos super talliis Communialibus seu generalibus Ulciensibus oris.* Vide *Communalis* 2.

* 2. **COMMUNIALIS**, Eadem notione qua *communerius*, in Charta ann. 1592. ex schedis Pr. de Macaugues.

* **COMMUNIALITAS**, De officio et oneribus *communiæ* dicitur in Consuet. Carcass. ex Reg. L. Chartoph. reg. ch. 5: *Nullus habitator Carcassonæ possit se defendere de Communalitate villæ et populi Carcassonæ, occasione alicujus religionis, nisi habitum domus religionis omnino secum et super se tulerit.*

* **COMMUNIARIUM**, Pascuum quod ad *Communiam* pertinet. Arest. ann. 1372. ex Tabul. S. Joan. Laudun.: *In possessione et saisina... tallias seu collectas, pro utilitate et necessariis dictæ communiæ sive pacis, super Communiariis et hereditariis ipsius communiæ indicendi.* Vide *Communia* 2.

* **COMMUNIARIUS**, Qui ex *communia* est seu ex plebe. Solemnis ingressus Joan. de Dornans episc. Bellovac. ann. 1360. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 274: *In cuius adventu jucundo nobilis vir, dictus Broquart, major, et prudentes et honesti viri pares seu scabini, et multi concives, burgenses et Communiarii dictæ villæ Belvacensis, in turba maxima existentes, ibidem obviam præbuerunt eidem domino episcopo salutationem et reverentiam exhibentes.*

* **COMMUNICABILIS**, Communis, socialis, apertus. Processus visitat. medicor. ann. 1452. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 282. col. 2: *Cum tamen locus,*

in quo pro nunc habet dictus Amawic, sit communis et taberna, ad quem plures decurrunt, ideo consulimus... ut laborem, officium et locum minus Communicabilem, quantum fuerit possibile, sequi orientur et moneantur per illos, ad quos spectat. Vide infra in *Communicare*.

COMMUNICABLES, Vasa argentea vel aurea, quorum inter communicandum usus fuit, quæ in stationibus præferantur: hæc Bulengerus. Anastasius in Leone III. PP. pag. 146: *Fecit vero Communicales ex argento purissimo per singulas regiones, qui præcederent per stationes per manus Acolythorum numero 24. pens. simul lib. etc.*

* Tabellas seu mensulas, quæ olim Eucharistiam accepturis supponebantur, quemadmodum hodie linteamina, intelligendas suspicatur Georg. Rhodig. Lib. de Liturg. Rom. Pontif. cap. 28. art. 5. Vide Baron. ad ann. 57. § 146.

* **COMMUNICANDA**, Idem quod *Communio* 5. ex vet. Missal. apud Castell. pag. 1289.

† **COMMUNICANTES**, Inter Anabaptistas ii dicuntur, qui more veterum Nicolaitarum omnia habent communia. Gualterius in sæc. 16. *Communicantes* alia notione sumitur post *Communio* 4.

† 1. **COMMUNICARE**. Vide *Communio* 4.

* 2. **COMMUNICARE**, De sacra Eucharistia sæpius intelligitur, ut observat Cangius in *Communio* 4. Sed et de pane benedicto nonnumquam accipitur, teste D. Le Vert pag. 444. Qua ultima notione occurrit in Stat. Lanfranci: *Communicet sacerdos ipsos pauperes de oblatis non consecratis*. Vide alio sensu post *Communio* 4. et infra in *Communio* 8.

* **COMMUNICARE**, Charta Henr. II. reg. Angl. pro Libert. Norman. ex Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 36. r. col. 2: *Si quis autem de cetero terram suam alicui dominæ religiosæ sic dederit, et super hoc Communicatur, etc.* Sed leg. omnino *Convincatur*. *Communicari*, pro *Approcher*, *Appropinquare*, *accedere*, in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 604: *Girault de Monmiral s'estoit vanté qu'il manieroit bien le suppliant et autres en despit de lui, s'ilz ne se gardoient de le Communiquer*. Vide supra *Communicabilis*.

COMMUNICARIUM, Papiæ, *Participarium communicatio*. In Glossis Isid.: *Partiarium*.

† **COMMUNICARIUS**, Qui Canonicorum *Communias* distribuit. *Le Brasseur* in Hist. Comitatus Ebroicensis pag. 11. Probat.: *Si autem Canonici aliquos redditus emere voluerint et potuerint, si personæ S. Albini et alii Communicarii requisiti de suo ponere voluerint similiter participabunt et communicabunt*. Ibidem: *Computum autem reddere Communicarii seu Receptores tenebuntur in Natali Domini, etc.*

* Charta ann. 1263. inter instr. tom. 11. Gall. Christ. col. 266: *Insuper super eo, quod dictum capitulum petebat eidem episcopo injungi, quod distributiones, quas idem episcopus in sua absentia percipit et percipere consuevit, quatuor clericis Constantiensis ecclesiæ per manum Communicarii erogaret, etc.* Vide infra *Distributarius*.

COMMUNICATA MANUS. Vide *Manus*.

† **COMMUNICATIO**, Sumtio sacrosanctæ Eucharistiæ. Contractus arrendamenti Monialium Artacellæ ann. 1403. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Debent dare... dominæ Sacristanæ unum justial vini, dum sit Communicatio*. *Communicatio* utriusque speciei, in Diarîo belli Hus-

sitici, apud Ludewig. tom. 6. pag. 129. Vide *Communio* 4. [* Berengar. Turon. adv. Lanfranc. lib. poster. pag. 38: *Quod si me privare ecclesiam communione scripsisti... secundum nullam eruditionem scripsisti, quod participatio sacramentorum altaris nunquam proprie Communio dicitur, sed Communicatio.*]

† **COMMUNICATIO FRACŒI PANIS**, id est, Panis benedicti. Libellus supplex Monachorum Fuld. Carolo M. porrectus, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 261: *Quod Communicationem FracŒi Panis ante cibum quotidie sumere non respuatur, secundum exempla præcedentium Patrum*.

* **COMMUNICATIVUS**, Gall. *Communicatif*, Qui rerum suarum libenter copiam facit. Joan. de Cardalhaco serm. in Assumpt. B. M.: *Sinus fontes Communicativi aquas divitiarum nostrarum per cleemosynarum largitionem*.

COMMUNICATORIÆ LITERÆ, Κοινωνικαὶ χειρωνακὰ γράμματα, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 24. κοινωνικόν, in Nomenclanone edito a Joanne Bapt. Cotelario cap. 454. dicebantur eæ, quas Episcopi dabant lapsis, et exacta pœnitentia ad Communione receptis: interdum etiam fidelibus peregrinaturis, et in alienam diocesim profecturis, quo a cæteris fidelibus in Communione recipiuntur. Neque enim licebat Clericum alienum ab aliquo suscipi sine literis Episcopi sui, neque apud se retinere, nec Laicum usurpare sibi de plebe aliena, ut eum ordinaret sine conscientia ejus Episcopi, de cujus plebe erat. Verba sunt Concilii Carthag. I. can. 5. Harum mentio occurrit non semel apud D. Augustinum Epist. 162. et 163. et lib. 3. Contra literas Petilianum cap. 1. in Concilio Eliberitan. cap. 25. 58. Arelat. I. can. 9. et Agath. can. 52. Auctor est præterea S. Augustinus dicta Epist. 163. *Communicatorias* easd. esse cum *Formatis*: sed *Formatarum* nomen genericum esse contendit Bernardinus, atque complecti *Communicatorias*, *Dimissorias*, *Pacificas*, etc. Vide *Epistolium*.

COMMUNICATURA, Synodus Herbipolensis ann. 1287. cap. 10: *De habentibus duas vicarias: Presbyteris duas Communicaturas recipere prohibemus omnino, cum impossibile sit quod sufficienter possit Ecclesiis servire duabus*. Id est, duas Ecclesias in quibus *communicat*, seu *Missam* celebrat: nisi legendum sit *Vicariaturas*, pro *Vicarias*.

* Idem videtur quod *Communio* 3. *Re*tributio nempe seu stipendium, quod ex bonis ecclesiæ assignatur presbytero illum deserventi.

* **COMMUNILOQUIUM**, Titulus libri Joan. Walensis ordin. fratrum Minorum XII. sæc.: *Summa collectionum seu Communiloquium a fr. Johanne Walensi*.

† 1. **COMMUNIO**, Communitas hominum unius urbis vel oppidi. Vide in *Commune* 2.

† 2. **COMMUNIO**, Communis mensa. Edward. II. Rex Angl. Epist. ad Johannem XXII. Papam apud Rhymerum tom. 3. pag. 896. col. 1: *Cum dilectus nobis in Christo, Confessor ac familiaris noster, Frater Robertus de Duffeld de Ordine Prædicatorum, propter Communione quam habet cum alii, dum nostro assistit lateri, silentium usquequaque juxta dicti Ordinis exigentiam nequeat observare, Clementiæ vestræ supplicamus, quatinus eidem indulgere dignemini, ut in mensa loqui valeat, ac alibi suis Confratribus, vestra fretus auctoritate, loquendi in mensa ubicumque dictus Confessor noster*

præsens erit, licentiam tribuat, sui Ordinis observantia non obstante.

† 3. **COMMUNIO**, nude, Communis bonorum possessio. Epist. Odonis Canonici Regul. apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 525: *In professione igitur nostra... tria... promissimus, castitatem, Communione, obedientiam*. Ibid. pag. 527: *Dicamus de Communione... Quia nihil exterius proprium se videt habere, ideo Communione se perfecte putat tenere*.

4. **COMMUNIO**, COMMUNICARE. Hæ voces varie sumuntur apud Patres et in Conciliis: nam *Communicare* dicuntur, qui cum aliquo communione invicem habent, ut Christiani ac fideles. Deinde *Communicare* dicitur qui sacram Eucharistiam percipit. Pœnitentiale MS. Thuanum: *Sciendum est quod 4. modis Communicatur in Ecclesia, vel Corpus Domini sumendo, vel pacem dando, vel benedictionem sumendo, ut in fine Missæ, vel quando dicitur, Humilitate vos ad benedictionem, quod ideo institutum est, ut si quis hoc modo non Communicet, Communicet illo*. De priori notione, sic Papias: *Communio dicitur spiritualis esca, quia in commune ad vivificandas animas a cunctis percipitur dignis*. S. Joannes Damascen. lib. 4. de Fide cap. 4. ait *Communione* nuncupari, quia per ipsam communicamus Christo, et quia participamus ejus carne et Deitate, et quia communicamus et unimur ad invicem per ipsam. Concilium Turonense II. can. 4: *Ad orandum vero et Communicandum, Laicis et feminis, sicut mos est, pateant Sancta Sanctorum*. Concilium Toletanum IV. can. 18: *Nonnulli Sacerdotes post dictam orationem Dominicam statim Communicant, etc.* [Active sumitur in Capitulari secundo Theodulfi Episcopi Aurelian. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 46: *Tunc Sacerdos det ei (ægroti) pacem et Communicet eum dicens: Corpus et Sanguis Domini sit tibi remissio omnium peccatorum*.] Vide *Communicatio*.

* *Communione sanctam*, in Reg. S. Bened. cap. 38. Quod de sacra Eucharistia intelligendum esse colligitur, quia, deficiente vino, quod post communione sumerent, ab ea abstinebant. Reg. visitat. Odonis archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 388: *Septies in anno tenentur (moniales S. Albini) confiteri et Communicari: invenimus tamen eas aliquociens fuisse negligentes super hoc; et dixerunt quod hoc prætermiserant facere, pro eo quod vinum post Communione non habebant*.

* Religiosior erat erga sacram Eucharistiam cultus apud monachos S. Stephani Cadomensis: eam enim percipere non omittebat, qui sanctis mysteriis aderat minister, ut discimus ex eodem Reg. fol. 216. v. : *Visitavimus monasterium abbatiæ S. Stephani de Cadomo... Consueverant quod omnes ministrantes missis nisi essent pro defunctis, Communicarent corpori et sanguini Christi: sed istam consuetudinem jam per negligentiam aliquantulum dimiserant. Injunximus abbati et priori quod hanc consuetudinem ab omnibus plenius faciant observari*.

* **COMMUNIO generalis** in triduo ante Pascha, in Consuet. Mss. S. Emmeram. Ratisbon. art. 24. et seqq. ex Cod. 1074. 3. S. Germ. Prat.

* *Communicandis infirmis calice utebantur*. Stat. Guidonis episc. Lexov. ann. 1321. ex Cod. reg. 4653: *Singuli sacerdotes singulos habeant calices, in quibus Communicentur infirmi, qui decori*

sint et mundi, ut in eis infirmi devotio excitetur. Vide in *Eucharistia*. Consulendus autem omnino est D. Le Vert, qui docte et erudite de iis, quæ ad vocem *Communio* spectant, disserit in Comment. a pag. 42. usque ad 86.

COMMUNIONE DOMINICA privari dicitur Episcopus, qui contra Ecclesiasticam disciplinam deliquit, et a perceptione sacræ Communionis abstinere jubetur in Concilio Taurinensi can. 5. quæ *Communio Dominicum Sacramentorum*, in Concilio Venetensi can. 3. appellatur.

COMMUNIO VIATICA, Idem quod *Viaticum*, in Concil. Aurelian. III. can. 6. Vide *Viaticum*.

COMMUNIO ECCLESIASTICA, Ἐκκλησιαστικὴ κοινωνία, in Concilio Ephesino can. 5. a qua privantur quivis gravioribus obstricti criminibus (neque enim soli Clerici, quod vult Morinus) in Concilio Venetensi can. 1. Aurelianensi III. can. 10. 22. Aurelianensi V. can. 17. *Communio Ecclesiæ*, in Aurelianensi I. can. 1. Aurelianensi IV. can. 16. *Ecclesiæ Catholicæ Communio*, in Concilio Arverneni ann. 533. can. 14. quæ quidem *Communio* non alia est a communione fidelium.

COMMUNIO SACERDOTALIS dicitur, quæ Sacerdotum erat, a qua qui deliquerat, abstinere jubebatur, donec *ad sanitatem rediret*, ut est in Concilio Arelat. II. can. 49.

COMMUNIO PACIS, in Concilio Eliberit. can. 47. quæ fit per manus impositionem pœnitenti in extremis agentis. Vide *Pax*.

A COMMUNIONE ABSTINERE, in Concilio Eliberit. can. 50 : *Communione ab Episcopo accipere debet is a quo abstinens in aliquo crimine fuerit*, in eod. Concilio Eliberit. can. 53. Concil. Nicæn. can. 5. etc.

ACCIPERE IN FINE COMMUNIONEM, aut ea privari, est in articulo, ut aiunt, mortis absolvi vel non absolvi ab excommunicatione, in Concilio Eliberit. can. 1. 2. 3. 5. 7. 10. 12. 13. et ibi passim, Ancyr. can. 6. 15. Toletan. XVI. can. 12. in Pœnitentiali Gregorii III. PP. can. 4. 14. etc. apud Innocentium I. Epist. ad Exuperium Tolosan. Bernaldum Constantensem de Reconciliatione lapsorum p. 244. etc.

ACTA PŒNITENTIA AD COMMUNIONEM ADMITTI, in Concilio Eliberit. can. 5. 14. 22. 31. 59. 76. post exacta in classe Pœnitentium tempora præstituta.

COMMUNIONE RECONCILIARE, Absolvere ab excommunicatione, in Concilio Eliberit. can. 72. 79. *Dominicæ Communioni reconciliari*, in eodem Concilio Eliberitan. can. 78.

COMMUNICANTES, nude, dicuntur orationum cum populo participes, absque oblatione. Concilium Arelat. II. can. 10 : *De his qui in persecutione prævaricati sunt, si voluntate fidem negaverint, hoc de eis Nicæna Synodus statuit, ut quinque annos inter Catechumenos exigant, et duos inter Communicantes : ita ut Communione inter Pœnitentes non præsumant*. Ubi Nicæna Synodus can. 11 : Ὅσοι οὖν γνησίως μεταμέλονται, τρία ἔτη ἐν ἀκροαμένοις ποιήσουσιν οἱ πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσούσιναι· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

COMMUNICANTES etiam appellatur oratio canonis sacrificii Missæ, quæ variat in variis festivitatibus, ut et Præfatio. Sic vocatur quod semper incipiat ab hoc vocabulo *Communicantes*, nostramque cum Sanctis in celo regnantibus communionem significet.

COMMUNIO LAICA, est illa quæ Pres-

byteris aut Clericis, ex delicto aliquo imponebatur per pœnitentiam, vel in pœnam, ut videlicet non ut Presbyteri et Clerici, sed inter laicos communicarent, hoc est in laicorum ordine deinceps censerentur, ita ut neque Missam facere, neque cum Clericis in Choro communicare possent. Sanctus Cyprianus Epist. 52 : *Admissus est Trophimus, ut Laicus Communicet, non... locum Sacerdotis usurpet*. Epist. 68 : *Episcopatum pro conscientia suæ vulnere deprensens... satis gratulans, si sibi vel laico Communicare contingeret*. Et Epist. 72 : *Eos quoque hac conditione suscipi cum revertuntur, ut Communicent ut laici*. Ita in Canonibus Apostolorum cap. 14. presbyter, qui in aliena Parochia comoratur, inscio Episcopo, λειτουργεῖν vetatur, jubeturque ibi κοινωνεῖν ὡς λαϊκός, id est, *Communione inter laicos recipere*, ut loquitur Gregorius Magnus, lib. 4. Epist. 5. 16. Et can. 60. Clerico qui pœnarum metu Christianam fidem abjurasset, Clerici dignitas abrogatur, si tamen pœniteat, ut laicus recipitur, ὡς λαϊκός δεχθήτω. In Concilio Sardinensi cap. 19. hæreticis quibusdam interdicitur Episcopi nomen, et dignitas, εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῦσιν, μὴ χρήναι αὐτοῖς ἀρνεῖσθαι. Libellus precum Marcellini et Faustini pag. 47 : *Nullo genere talibus Episcopis posse communicari, qui fidem illo modo quo supra retulimus, prodiderunt, nisi si laicam postulaverunt Communione*. Et pag. 49 : *Quis est enim, qui considerans vim divinæ religionis pacem perfidorum Deo placere confidat, nisi, ut a Patribus decretum est, in Laicorum se numerum tradant, suæ perfidiæ dolentes?* Annales Franc. Bertin. ann. 868. ubi de Gunthario Episcopo : *Communione inter laicos ab Adriano PP. accepit*. Et mox : *Accipiens autem isdem Papa a Gunthario consistente inter laicos hanc professionem, relectam inter laicos ab ipso publice coram omnibus dixit illi, Tibi concedo laicam Communione, ea conditione, ut ita quamdiu viæeris observes, sicut modo professus fuisti*. In illa vero professione Guntharius ait : *Judicium depositionis in me... canonice datum non reprehendo, sed humiliter porto ; unde nec ulterius sacrum ministerium contingere præsumo, nisi per misericordiam mihi subvenire volueritis*.

Hæc quidem obtinebant, si levior esset culpa Clerici, aut Sacerdotis, vel Episcopi : nam si esset gravior, interdum ne laica quidem donabantur Communione, sed ad pœnitentiam relegabantur, id est, in classe pœnitentium consistere jubebantur ad fores Ecclesiæ donec eidem reconciliarentur. Concil. Sardin. can. 1. Episcopus, qui a parva civitate in aliam migraverit ne quidem laica Communione donari debere decernit : Ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιοῦτους χρήναι κοινωνίαν. Concilium Agripin. sub Julio I. PP. : *Quia Euphrata Christum Deum negat, consentio eum Episcopum esse non posse, qui nec laicam debet Communione accipere*.

Hinc quidem planum est Clericos etiam Majores, Episcopos videlicet Presbyteros et Diaconos interdum ne laica quidem donatos fuisse Communione ; sed eos ad pœnitentiam relegatos fuisse ad fores Ecclesiæ, donec eidem reconciliarentur, ut hic dicitur, non ita constat apud omnes. Qui ad pœnitentiam relegabantur ad fores Ecclesiæ, ii publicam agebant pœnitentiam ; Clerici autem Majores nusquam adstricti sunt publicæ pœnitentiæ, saltem elapsis tribus pri-

mis Ecclesiæ sæculis, de quibus solis disputant Eruditi, aliis affirmantibus, aliis vero negantibus, pœnitentiam publicam iis sæculis impositam fuisse Clericis Majoribus. Hac de re consulere potes Sirmondum in Hist. Publicæ Pœnit. cap. 6. Morinum in Libris de Pœnitentia, Dupinium tractatu de Excomm. part. 1. § 8. et Constantium nostrum tom. 1. Epistolarum Pontif. Rom. pag. 195.

Illi igitur quibus etiam interdicebatur laica Communio propter criminis gravitatem, inter Pœnitentes agebant, nec ad illam admittebantur, nisi purgato et expiato per diuturniorem pœnitentiam crimine. Concilium Tolet. I. can. 4. Subdiaconus qui tertiam uxorem duxerit abstentus biennio, postea inter laicos, reconciliatus per pœnitentiam Communicet. Concil. Tolet. IV. can. 45 : *Oportet Canonibus in tali scelere proditum a Clericatus ordine submoveri, et pœnitentiæ triennio deputari*. Clericorum qui propter facinoris atrocitatem et depositione mulctabantur et laica Communione privabantur, exempla exstant in Can. Apost. can. 29. 30. 51. 62. in Concilio Eliberit. can. 20. in Concilio Neocæsar. can. 1. Laodic. can. 36. Agath. can. 68. Trull. can. 61. Tolet. IV. can. 5. Tolet. VIII. can. 7. apud Vigilium Epist. 1. cap. 6. Apud Theophilum Alexandr. in Commonitorio, apud Balsamonem, etc.

Postremo denique Clericis exauctoratis vel excommunicatis, laica Communio in fine tantum, vel ne in fine quidem concedebatur. Quibus in fine tantum, ii ab omni fraternitatis Communione arcebantur toto vitæ tempore, præterquam quod morituris et animam agentibus restituebatur, ita ut tunc in laicam reciperentur Communione, iisque quemadmodum cæteris laicis Viaticum, seu Eucharistiæ sacramentum præstaretur. Synodus Romana sub Felice III. can. 2. de Clericis qui se rebaptizari passi erant : *Usque ad exitus sui diem in pœnitentia si resipiscant, jacere conveniet, nec orationi modo fidelium, sed nec Catechumenorum omnimodis interesse, quibus Communio laica tantum in morte reddenda est*. Vide Concil. Eliberit. can. 3. et Theophilum Patr. Alexandr. in Commonitorio quod accepit Ammon.

At qui severiore mulctabantur judicio, iis ne quidem in morte laica Communio concedebatur, proinde nec Eucharistiæ viatico potiri fas erat. Concilium Sardinense can. 2. statuit ut Episcopus qui artibus et fraudibus plebem alienam concitavit, quo postuletur Episcopus, ne in fine quidem laica Communione dignus habetur, Μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. Hac igitur notione accipiendam *Communione laicam* constat in Epist. Innocentii I. PP. ad Marcian. cap. 4. in Ep. I. Siricii PP. cap. 11. in Libello precum Marcellini et Faustini pag. 47. in Concilio Eliberit. can. 76. in Synodo Romana sub Leone IV. PP. in Synodo Agath. cap. 51. Aurelian. III. can. 2. 19. Synodo Sussion. act. 2. in Canonibus Romanorum ad Gallos Episc. can. 14. apud Flodoardum lib. 3. Hist. Rem. cap. 11. Reginonem ann. 865. Auxilium de Causa Formosi PP. etc. De Communione ista laica, multa habent Baronius, Pamelius, Durantus, Binius ad Concilii Nicæni can. 19. Suares. Disputat. 40. quæst. 73. Celotius lib. 6. de Hierarch. cap. 16. § 1. Altaserra in lib. 4. Epist. Gregor. M. Morinus lib. 2. Exercit. cap. 1. et alii.

COMMUNIONEM IN ORATIONE ACCI-

PERE dicebantur ii, qui post peractam poenitentiam ad publicas quidem admittebantur preces, non autem ad sacræ Eucharistiæ perceptionem: *Εὐχῆς μὴ ἀπονοήσαι*, in Concilio Ancyranum can. 4. et Nicæno cap. 12. 13. idque stato et definito tempore, quo elapso ad perfectionis gratiam, *ἐπὶ τὴν τέλειον* perveniebant, id est, ad Communionem *μετὰ προσφορᾶς*, cum oblatione, admittebantur, ut loquitur idem Concilium Ancyranum can. 5. 6. seu *μετὰ τῆς Εὐχαριστίας*, ut Nicænum can. 13. id est, in oblatione et Eucharistia communicabant, ut est in Pœnitentiali Gregorii III. PP. cap. 19. *Sine oblatione Communicare*, in Pœnitent. Halitgarii cap. 6. *Absque oblatione tantummodo populus in oratione sociari*, in Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 69. 71. [* 134. 136.] lib. 7. cap. 295. [* 380.] Addit. 4. Lud. Pii cap. 44. [* 64] etc. Vide Albaspinæum lib. 1. Obs. 6. Cellotium lib. 6. de Hierarch. cap. 16. etc. Triplicem hanc Communionem prodit supra laudatum Concilium Ancyranum can. 16. ex veteri Interprete: *De his qui cum pecoribus mixti sunt, aut more pecudum incesta cum consanguineis aut cum masculis concubuerunt. Qui igitur ante vicesimum ætatis suæ annum tale crimen admiservit, 15. annis in poenitentia exactis orationi tantum incipient participare*: (ubi Glossa MS. superlinearis, *ut orent cum poenitentibus*) et quinquennio altero in Communionem simpliciter perdurantes (ubi Gloss. *Ut offerant oblationem*) post vicesimum cum oblatione ad Communionem suscipiantur Quotquot vero ultra 20. annorum ætatem et uxores habentes in hoc crimine inciderint, 25. annis poenitentia acta ad Communionem orationis (Gloss. *ut simul orent*) tantum admittantur, altero vero quinquennio perdurantes, ad plenam Communionem cum oratione recipiantur; et Concil. Nannetense can. 18. de poenitentia ejus qui non volens fecerit homicidium: *Biennio ab oratione fidelium segregetur, non communicet, nec offerat*: post biennium in Communionem orationis offerat, non tamen communicet: post quinquennium ad plenam Communionem recipiatur. Adde can. 17. Ejusmodi Communionis meminit Rufinus lib. 1. in Hieronymum: *Qui usque ad ipsum tempus etiam videre me, et salutare, et in oratione Communicare solitus erat*. Et Cumeanus Abbas de Mensura poenitentiarum cap. 3: *Plena poenitentia acta ad Communionem orationis (f. orationis) permittantur*.

COMMUNIO PEREGRINA ea est, quæ peregre cum Formatis advenientibus Ecclesiasticis vel Laicis concedi solebat, ita ut si Episcopus peregrinus cum Metropolitanis Formatis in alienam diocesim veniret, nullo quidem in ea dignitatis suæ munere fungeretur, sed in concessu Presbyterorum seu ut vocabant, Presbyterio, ante Presbyteros sederet, et ab Episcopo civitatis, cum cæteris Presbyteris diocesanis sacram Eucharistiam sumeret, sicut in can. 18. Nicænæ Synodi dicitur. Idem porro erat de peregrinis Presbyteris et Diaconis qui intra Cancellos sedebant, ut peregrini tamen ab officio cessabant, sed tantum communicabant tum in oratione, tum in Eucharistia, cum aliis Presbyteris, cum ea quæ erant sui ministerii exercere eis non liceret in jussu Episcopi, ad cujus diocesim accedebant. Quæ quidem Communio ideo Peregrina dicitur, quod Episcoporum et Presbyterorum peregrinorum propria esset. Quæ quidem notione Communio-

nem peregrinam accipi in Concilio Regiensi ann. 489. can. 3. observat Sirmondus; quippe peregrinis Episcopis et cum formatis proficiscentibus *Communionem* datam liquet ex Concil. Milevitano II. can. 20. Afric. can. 73. Venetico cap. 5. 9. Aurelianensi III. cap. 15. etc. Sed et Cælestinus PP. Ep. 4. scribit S. Athanasium Ario persequente fugatum, Romæ redintegratum ei fuisse statum, *et in hac sede quietem Communionis invenisse, a qua semper Catholicis subvenitur*.

Factum postea ut instar peregrinæ Communionis proprie dictæ, pœnalis quædam Communio dicta sit Peregrina, rei effectu inspecto: quoties Episcopo admittitur Episcopatus, ad quem ordinatus est, administratio; nomen vero, ordo, et dignitas relinquatur, sedet, communicat cum Episcopis, abstinet tamen ab officio dignitatis, atque, ut verbo dicam, communicat ut peregrinus. Ita in Concilio Calchedonensi Act. 11. et 12. Episcopatus Ephesinus admittitur Bassiano et Stephano, qui contra Canones occupaverant Ephesinam sedem, nominis tamen honor relinquatur: unde conficitur leviorum fuisse Communionis hujus pœnam, quam laicæ, cum hac postrema Clerici gradu suo carerent in perpetuum: priori vero, si respicerent, locum suum reciperent, ut est in Concilio Agathensi can. 2. Communionis peregrinæ, ut pœnæ, mentio est in Concilio Agathensi can. 2. et 5. Ilerdensi can. 16. Vide Sirmondum in Historia Pœnitentiæ publicæ cap. ultim. Franciscum Florentem ad tit. 7. Decret. Gregorii IX. PP. de Translat. Episcop. Albaspinæum, Cellotium lib. 6. de Hierarch. cap. 16. Altasserram ad Gregor. Magn. lib. 4. Ep. 5. Bosquetum ad lib. 13. Innocentii III. PP. Ep. 50. 147.

* Alio iterum significato accipitur a Jac. Henr. Born, in Comment. edit. Lipsiæ ann. 1742. nempe pro Censura ab Episcopo judice lata in clericum nocentem, qua, nomine ipsius e matricula seu catalogo clericorum deleta, ab ordine et officio suspensus pronuntiabatur, eaque tantum communiōne gaudebat, quæ clericis peregrinis cum formatis advenientibus concedebatur, quousque peracta poenitentia, locum suum reciperet.

COMMUNICARE TERTIO GRADU. Benno Cardinalis de Gestis Gregorii VII. pag. 41. 46: *In quibus manifeste a fide Catholica erravit, cum injuste excommunicatum Imperatorem, et Episcopos communicantes ei, excepit ab excommunicatione tertio gradu Communicantes ei*. Infra: *Ecclesiasticam scidit unitatem, dum Cæsarem et Episcopos communicantes Cæsari absque judicio ordine excommunicabat, et tertio gradu Communicantes eis ab excommunicatione, nova pietate excipiebat, quos hujusmodi artibus et Regi subducere, et sibi allicere festinabat*.

5. COMMUNIO, Antiphona, vel cantus Ecclesiasticus, qui, dum communicant fideles, a Cantoribus cantatur, a Gregorio Magno inventus, quem ille in Missa cantari instituit, ut habent Honorius Augustod. lib. 1. cap. 90. Actor Chronici Reichersperg. ann. 424. et alii. Vide Card. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 17. num. 1. et alios.

† 6. COMMUNIO, Chron. vet. Ducum Brunsvic. apud Leibnit. tom. 2. pag. 16: *Anno Domini 834. VII. Kal. Oct. facta est a Saxonibus occisio Thuringorum. Hæc ergo dies victoriæ læta et celebris apud Saxonos communiter habita, Communio*

dicebatur. Unde Communes dicuntur dies, qui in Oct. servantur. Hinc emendandus Buschius de Reformatione Monast. apud eumd. Leibnit. ibid. pag. 494: *In Hildensheim etiam sabbato post conciones; legendum enim Communes*.

* 7. COMMUNIO, Oblatio, largitio. Charta ann. 1213. in Chartul. Maurign. ch. 91: *Oblationes et Communiones, quæ fiunt in Natali Domini, Epiphania, etc. communes erunt prioris et capicerii*.

* 8. COMMUNIO, Societas, participatio: dicitur cum quis in partem prædiorum alterius adsciscitur. Reg. Olim parlam. Paris. ad ann. 1317. fol. 166: *Cum abbas et conventus monasterii Carroffensis Pictavensis diocesis in curia nostra conquerebantur, quod cum ipsi carissimo domino genitori nostro, pro se et ejus hæredibus et successoribus Franciæ regibus, communicassent et eos associassent, ac in Communiōne et parragio cum ipso domino genitori nostro postuissent totum locum, cum suis pertinentiis. Compaignie, eodem sensu, in Charta ann. 1263. ex Chartul. Campan. fol. 209. col. 1: *Nos Guiz, par la grace de Dieu évesques de Langres, faisons savoir... que nos avons faite tele Compaignie entre nous et honorable baron Thiebaut, par la grace de Dieu roi de Navarre, an tele manière que quant que nos avoies, avons et poons avoir et lidiz rois ausiment an ladite vile et ou finage, etc. Et nos doiens et li chapitres de Langres ceste Compaignie devant dite loons et nos i consantons*. Hinc Compaignon, Particeps quæstus, in Stat. ann. 1373. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 649. art. 18: *Noz fermes ont esté moins souffisans baillées et souvantes foys pour dons; et pour ce que aucuns desdis officiers les ont fait prendre à leur prouffit, et en ont esté Compaignons, et ont eu part en icelles*. Vide in Par.*

* 9. COMMUNIO, Conspiratio. Vide Commune.

1. COMMUNIS, Accessus et affatu facilis, qui cum omnibus communiter versatur. Victoris Epit. in Pertinace: *Communem affatu*. In Theodosio: *Clemens animus, misericors, Communis, solo habitu differre se cæteris putans*. Ita Terentius in Seipsum cruciante, *animum Communem et lenem* dixit.

* 2. COMMUNIS, ut supra Commune 1. Libert. novæ bastidæ S. Ludov. ann. 1325. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 127: *Et ab illa exactione, quæ dicitur Comuni sive Comu (sic) et aliis servitutibus perpetuo sint immunes*. Laquelle rente est appellée Commun, in Charta ann. 1326. ibid. ch. 203. *Qui quidem redditus vocatur Comune, in Lit. Eduardi reg. Angl. ibid. ch. 311. Consuet. Auxit. Mss. art. 76: Item est consuetudo ibidem, quod aliquis ex civibus vel hominibus civitatis et villæ Ausitanæ non compellatur per dominos dictæ villæ eis facere.... talliam vel Communem, vel aliquam aliam servitutem*. Vide infra Communitas 3.

* 3. COMMUNIS dicitur civitas, quæ caput est provincie. Lit. Humberti delph. ann. 1349. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 49. art. 37: *Quia Gratianopolitana civitas, locus insignis et Communis toti Delphinatu, etc.* Id est, ad quem ex toto Delphinatu concurritur.

COMMUNIS, Amicus: quippe, ut est in Proverbio *πάντα τῶν φίλων κοινά*. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 23: *Pro Evrardo, quem Communionem suam vocat, et ipsius filium, ut pro eo apud Ludovicum Regem... intercedat, obsecrat*. Villarduin. n. 100: *Ensi furent Communel li Grieu et li François de totes choses*.

COMMUNIS esse prætere dicitur, qui alteri assentitur. Gregorius Turon. lib. 9. Hist. cap. 28: *Illo quoque recusante non se his verbis esse Communem*. Anastasius in S. Anastasio PP.: *Fotino, qui Communis erat Acacio*, id est, qui eadem sentiebat quæ Acacius. [*] *Communes personæ*, Homines neutrius partis. Chart. ann. 1323. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 200: *Si vero inter nos nostramque ecclesiam Moguntinam, et Coloniensem ecclesiam aliquam fortassis contingeret discordiam suboriri; in illa discordia per se et suas munitiones et homines suos prædicti fratres Communes Personæ esse debent, et Communiter se tenere, neutram earumdem ecclesiarum quomodolibet adjuvando.*

† 1. **COMMUNITAS**, Privilegium, immunitas. Charta ann. 844. ex Archivo B. Mariæ Tolos.: *Cognoscat utilitas seu solertia omnium fidelium nostrorum tam et presentium quam et futurorum, quod vir venerabilis Samuel Tolosane Ecclesie civitatis Episcopus.... detulit serenitati nostre Communitates Domini et genitoris nostri, videlicet Ludovici memorie serenissimi Imper. et Regum prædecessorum nostrorum, qualiter ipsam sedem cum Monasterio S. Mariæ, quod est infra muros civitatis, etc.*

† 2. **COMMUNITAS**, Universitas incolarum urbis vel oppidi. Vide *Commune* 2.

* 3. **COMMUNITAS**, Idem quod supra *Commune* 1. Præstatio, quæ ab hominibus unius Communiæ exigitur. Pactum inter Joan. delph. et Petr. Barral. ann. 1315: *Concesserunt etiam nobis et successoribus nostris perpetuo valorem seu Communitatem picotorum vallis et villæ de Alavardo prædictarum de vinis, quæ venduntur ad tabernam*. Vide supra *Communis* 2.

† 1. **COMMUNIUM**, Societas, contubernium. Concil. Compostell. anni 1081. cap. 3: *Mulieres extraneæ nullum Communiuum neque consortium cum Episcopis. . . habeant*.

* 2. **COMMUNIUM**, Antiphona, quæ post *Communione* cantatur. Libri veteres liturg. ad usum eccl. Bitur. in Sabbato S.: *Agnus Dei non dicitur et pacis osculum datur; sequitur Communiuum*. Vide *Communio* 5.

† **COMMUNUARIUS**, Vide *Communia* 3.

* **COMMUNUS**, pro *Communis*, consuetus. Reg. *Olim* parlam. Paris. ad ann. 1257. fol. 4: *Domini Gaucelinus de Ferrariis miles petit habere Communia auxilia per Normanniam in feodis de Droocort, ratione baroniæ suæ de Ferrariis*. Vide in *Auxilium*. [*] *Communia* in edit. Beugnot. tom. 1. pag. 27. et supra in *Auxilia* pag. 510. col. 2.]

† **COMMUTATIVA**, Commutatio, Gall. *Echange*. Charta Augonis Ducis Burgund. pro Ecclesia Lingonensi ann. 1178. Instrum. tom. 4. novæ Gall. Chr. col. 188: *Comitatus Lingonensem quem a Guidone de Saux per Commutativam accepi, Ecclesie Lingonensi. . . in eleemosynam dedi*.

† **COMMUTUARE**, pro *Commutare*, legitur in Chartul. Gemeticensi ex Instrumento anni 1027: *Vendere vel Commututare*.

* **COMODA**, pro *Comenda*, ut supra *Comenda* 3. Charta ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 542: *Illud (castrum) debemus habere et tenere a te, Rogerio filio tuo, et omni vestra posteritate per Comodam, salva vestra fidelitate, etc.*

† **COMODARIUS** est ille, cui res ali-

qua datur utenda, videlicet ipsum *Comodatum*. Vocabular. Juris utriusque. [*] In quatuor editionibus, quas inspexi, *Commodarius* et *Commodatum*.

* **COMODIOSUS**. V. supra *Commodiosus*.

† **COMODIUM**, Cubiculum. Vide *Comodium* 2.

* **COMODOSUS**, Commodus, utilis, Gall. *Profitable, avantageux*. Charta ann. 1324. in Reg. 67. Chartoph. reg. ch. 70: *Cum teneremur ex justo titulo et causa nobis et terræ nostræ profiqua ac etiam Comodosa, in 74. libris redditualibus,.... fuimus requisiti ut ad nostri benesedentiam et bonum placitum faceremus.... dictos redditus assideri*. Ordinat. ann. 1362. in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Vienne fol. 41. vº: *Quod præfatus dominus noster dalphinus,.... alias monetas in aliis locis ordinare non possit, nisi videretur Comodosum*. Vide supra *Comodiosus*.

* **COMOLUS**, Cumulatus, Occit. *Coumoul*, Gall. *Comble*. Charta ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 238: *Item unam ponhaderiam Comolam avenæ censualem debitam quolibet anno*. Leudæ min. Carcasson. Mss.: *Item pro somata de napsi j. den. et duos copos Comolos; et de homine onerato j. ob. et j. copum Comolum*. Vide *Comblus*.

† **COMOMONENTUM**, ἀρρητόν. Gloss. Lat. Gr. *Domus Principis*. Supra habetur *Comomonentum*, quod vide.

* **COMONBELON**, COMONDAULION, Ludorum species. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 78: *Deinde vero ordinem quinque ludos; Comonbelon, id est, ludus, ubi lapis in longum projicitur; Comondaulion, id est, ludus, ubi lapis vel palus in breve spectum projicitur*.

† **COMONIA**, Tabularium Ecclesie Uticensis ann. 1208: *In eis habere debes Comonias seu cavalcadas ad defendendum bona Ecclesie Uticensis, et pacem vel treugam, etc. pro Communias, id est plebem congregatam et armatam*.

* **COMOPOLUS**, *Lo dono*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **COMORBANIA**, COMORBANUS. Vide *Corba*.

† **COMORTHA**, Collecta, Contributio, a voce Saxon. *Cymborþ*, subsidium, auxilium. In Statut. ann. 4. Henrici IV. cap. 27. *Choraula prohibetur Comorthas facere*.

† **COMOTUM**. Vide *Commotum*.

† **COMPACTARE**, Compingere, formare, fabrefacere. S. Eulogius lib. 2. Memorial. cap. 10: *Non filiarum affectus societati Sanctorum est præponendus, cum et illas potest Deus in sæculo enutrire, qui Compactavit in utero*. Idem lib. 3. cap. 10: *Non talem habet Christus sponsam, quæ immutari de pristina Compactione arrarum ejus prævaleat*. Vide *Compactio*.

† **COMPACTATUM**, Pactum, Conventum. Gall. *Convention*, alias *Pacte*: quod nunc ad pactionem cum dæmone initam apud nos restringitur. Epist. Sixti IV. Papæ ad Imperatorem tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1544: *In causa Constantiensi vide quam mature a nobis processum sit, et quod Compactata nationis Germanicæ infringendi animum nusquam habuimus*. Et col. 1545: *Nam et ex forma Compactatorum, factis quibuscunque electionibus canonicis, in manibus nostris sit, et illis permittitur, si quem alium magis dignum et utilem putamus. . . . illum præficere*. *Compactata Bohemorum appellata sunt, ea pacta, quæ cum Ecclesia Romana percussere Bohemi ann. 1433. pridie Kalendas Decembris, per quæ ad Catholicam com-*

munione rursus admissi sunt: ab ea quippe discesserant, ex quo, ineunte scilicet sæculo xv. totam ferme Bohemorum gentem Hussitarum hæresis dementaverat. Nulla autem vincendi erroris, nulla pacandæ gentis illius paucitudo via usque ad Basileense Concilium, ad quod vocatis Bohemis rationes concordie ineundæ a Patribus propositæ sunt; inter quas præcipuum obtinet locum licentia communicandi sub duplici specie panis et vini. Hæc autem pacta, quæ *Compactata* dicta sunt compendiose exhibet Aeneas Silvius in Historia Bohemica cap. 52. integre vero Gotefridus Leibnit. in Codice Diplomatico juris gentium part. 2. pag. 138. Vide ejusd. Silvii Orationem ad summum Pontificem apud Muratorum Anecd. tom. 3. pag. 336. ubi iterum de *Compactatis Bohemorum*.

† **COMPACTIO**. Vide *Compactare*. [*] *Ubi est pro Pactio*; ut in Chart. Otton. I. Imperat. ann. 961. ap. Guden. in Syllog. pag. 451: *Jubemus eandem Compactionem ab utrisque peractam... perpetim mansuram permanere*.]

† **COMPACTUM**. Gloss. Lat. Græc.: *Conclusio et Compactum, συνδοξαρχία*. *Compactum facit, συνδοξία*. Concilium Copriacense can. 37: *Prohibemus Clericis, ne ex uno eodemque contractu mutui, emptionis bladi, vel vini, ad secundum deveniatur Compactum, vel tertium, et sic deinceps: ne emant illicite alias, vel ut revendant*.

* Laur. in Amalth.: *Compactum, conventum, compromissum, a compaciscor*.

† **COMPADIATIM**. Paulus Diaconus Emeritensium in S. Paulo cap. 1. apud Bivarium ad S. Maxim. pag. 516: *Atque ipsum infantulum (ex alvo matris) jam putridum membratim Compadiatimque abstraxit*. Sed legendum opinor *Compadiatim, per petias*, seu frusta: Galli dicebant, *par pieces et par morceaux*. Vel potius *Copadiatim*, per κοπαδία, per frusta. Vide *Copadium*.

† **COMPAGANUS**. Vide *Compagus*.

† **COMPAGES**. Vide *Compagus*.

* **COMPAGI**, Calcei episcopales, interprete Henschenio ad vit. S. Greg. M. tom. 2. Mart. pag. 183. col. 2: *Pervenit ad nos, Diaconos ecclesie Catanensis, calcæatos Compagus procedere præsumpisse. Quod nulli hacenus per totam Siciliam licuisse, nisi solis tantummodo diaconibus ecclesie Messanensis, quibus olim a prædecessoribus nostris non dubitatur esse concessum, bene recolitis*. Hinc *Papæ: Compagi, genus calcæamenti, quo utebantur diaconi Romani*.

† **COMPAGIA**, Capita sunt ossium, dicta eo quod sibi compacta nervis velut glutino quodam adhærent. Isid. Orig. lib. 11. cap. 1.

† **COMPAGINA**. Vide *Pagina*.

† **COMPAGINARE**, Conjungere, copulare, compingere: item in unum voluminem congerere. S. Paulinus Epist. 32. (alias 12.) n. 10: *Hac igitur ratione persuasus, Basilicas nostras tuis, sicut et operis tempore, et voti genere conjunctæ sunt, ita etiam litteris Compaginare curavi*. Concil. Tolet. XVI: *Quæ si de omnibus sanctarum Scripturarum codicibus maluerimus colligere, enormis voluminis telam nostri oris videbimur Compaginare texturino*. Acta SS. Julii tom. 2. pag. 500. de S. Willibaldo: *Vestrae memorie apta pauca excepero. Compaginare edisserereque me libet*. Mabill. de Liturg. Gall. pag. 407. ex Regul. Ferreoli Uticensis Antistitis: *Gesta Martyrum, id est pas-*

siones Sanctorum fidelium, quæ quorundam Compaginata studio et sermone digesta sunt.... recenseri in Oratorio audientibus cunctis omnino decernimus. Gunzo Epist. ad Augienses Fratres ann. 969. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 309: *Linearum compositiones ita Compaginata, ut, etc.* S. Aug. Conf. lib. 13. cap. 30: *Quæ tu contraheres, et Compaginares, atque contexeres.* Barthius in Glossario apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 53. ex Rodulpho Ardentio: *Ostendunt se Ecclesiæ membris non Compaginari unione caritatis.* Idem ex Anastasio Bibl.: *Vetera nequitiae opera abjicientes Compaginamur Deo, et initium purioris conventionis facimus.* Idem ex Continuatore Matthæi Paris in Henrico III: *Doleo, novit Dominus, quod per omnia nequit caritas nostra Compaginari.* Supplem. Antiquarii: *Compagino, συζυγέω, Copulo, conjungo.*

† COMPAGINANTES AGRĪ, vel LIMITES, Invicem cohærentes. Vide *Pagina*.

† COMPAGINATUS, συναρμωσις, *Coagmentatio*, in Supplemento Antiquarii.

† COMPAGITUS, ἀρμολόγησις, *Compaginitio*, ibid.

* **COMPAGIUM**, Exactionis genus. Libert. Avinioneti ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 347: *Item quod omnes venientes ad dictas mundinas..... sint liberi a leuda, Compagio, aida, vectigalibus et æquivalentis, aut alio quocumque onere.* Idem videtur quod *Commune* 1. Vide supra in hac voce.

* **COMPAGNA**, ut *Compagnia*, Militum centuria, vox Italica. Chron. Mutin. apud Murator. tom. 13. Script. Ital. col. 600: *Die Martis xxij. Januarii et sequenti die Mercurii, Theutonici, sive Compagna, quorum caput et dux erat dux Guarnarius, etc.* Annal. Cæsenat. ad ann. 1353. apud eumd. tom. 14. col. 1182. Ita et nostris *Compaigne*, pro *Compagnie* unde *Homme de Compaigne* dicebatur, qui ex iis militarum turmis erat, quas *Compagnies* vocabant. Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 91: *Lesquels exposans, qui auront presumption que ledit de Carrino fust pillars et homme de Compaigne, pour ce qu'il parloit estrange langaige, et estoit vestuz d'un gipon de futaine noire, et avoit à sa poitrine une petite bourse pendue.* Vide infra *Societes*.

COMPAGNIA, ex Ital. *Compagnia*, Militum centuria. Κομπανία, apud Nicetam in Alexio lib. 1. n. 1. Petrus de Vineis lib. 2. Epist. 3: *Compagnia projiciunt symbola, sumunt arma.* [Passim occurrit apud Scriptores Italos simili notione, et interdum pro societate seu fœdere, ut in Brev. Hist. Pisanæ ad ann. 1171: *Quod sentientes Pisani Compagniam cum Florentinis fecerunt per xl. annos duraturam, et multa sibi promiserunt et juraverunt invicem observare.*]

Hæc autem appellatione donabant nostri *Ruplarios*, seu militarium turmas, cujusmodi erant hæc, quas anathemate non semel damnarunt Summi Pontifices Bullis suis, quæ habentur in Chartophylacio Regio, in scrinio, cui titulus, *Contra magnas societates et Compagnias*. Hæc potissimum floruerunt sub Carolo V. Rege Franc. sicque describuntur in Chronico MS. Bertrandi Guesclini:

Mais ou noble Royaume avoit confusion
D'une grant Compaignie, et estoient foison,
Gens de maint pays et de mainte nation,
L'un Anglois, l'autre Escot, si avoit maint Breton,
Hanuyers et Normans y avoit à foison
Par li pays aloient prendre leur mansion,

Et prenoient par tout les gens à raençon,
Vingt-cinq Capitaines trouver y pouvoit-on,
Chevaliers, Escuyers y avoit ce dit-on,
Qui de France exillier avoient devotion,
Et il n'y demeurroit buef, vache, ne mouton,
Ne pain, ne char, ne vin, ne oye, ne chapon,
Tout pillart meurtrier, traiteur, et felon
Estoient en la route dont je fais mention.

Postmodum *Compagnias* istas in Castiliam traduxit idem Guesclinus, quibus a candida Cruce, qua insigniri voluit, nomen sumpserunt de *Compagnie blanche*. Idem Chronicon:

Et je vous chanteray une bonne chançon
De Bertrand de Glaiquin, dont je fais mention,
De la Compaignie blanche, dont je fu compaignon,
Il n'y avoit en l'ost Chevalier ne garçon,
Qui ne portast la Croix blanche comme coton,
Pourtant la Blance Compaignie les apeloit-on.

Vide editum Chronicon ejusdem Guesclini pag. 181. 183. Matthæum Villanum lib. 9. cap. 109. lib. 10. cap. 84. 92. 94. Chronicon Petri IV. Regis Aragon. lib. 6. cap. 10. etc.

SOCIETATES ET COMITIVÆ, Latinis potissimum Scriptoribus vocantur. Thomas Walsinghamus ann. 1357: *Sub his diebus surrexit in Francia illa famosa Societas, quæ Gens sine capite vocabatur; quæ primo parva, postea magna aggressa, magna Franciæ partem occupans sine legibus, expulsis vel subactis locorum Dominis, subjugavit; erantque non tantum de una gente vel natione, sed de pluribus regionibus congregati.* Ann. 1361: *Magna et famosa Comitiva de diversis nationibus adunata, etc.* Adde eundem anno 1369. Henricus de Knyghton ann. 1361: *Eodem tempore crevit quedam Societas virorum fortium, vocata Societas fortunæ, et per quosdam vocata est La Grant Compaignie: et adunati sunt de diversis partibus non habentes unde vivere, etc.* Adde eundem ann. 1366. Vitam Innocentii VI. PP. pag. 127. 128. Edit. Bosqueti, Albertum Argentinensem ann. 1354. Waddingum ann. 1364. num. 1. 2. Ammiratum tom. 2. de Famil. Neopolitan. pag. 239. Gariellum in Episcopis Magalonensibus pag. 405. et seqq. etc.

COMPAGO, Gariopontus lib. 3. Passion. cap. 26: *Multa enim intervalla atque spatia sunt intrinsecus membrorum, multæque Compagine, unde ante excoquitur virtus medicaminum, quam perveniat ad locum, qui patitur.* Lib. 4. cap. 1: *Sciatos apprehendimus primum ex parvo dolore ossis, qui de illo descendit in vertebrae coaræ, sive in Compaginem.*

COMPAGUM, Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 93: *Si quis in humero plagietur, ut glutinum Compagum effluat, 30. solid. emendetur.* [Hoc est, ut humor glutinosus et Compagibus humeri effluat. Igitur *Compagum* non vox nova, sed Genitivus pluralis est a singulari *Compages*.]

COMPAGUS, Ejusdem pagi. Ethelwerdus lib. 4. cap. 3: *Cernit reliquias sui Compagi socii, ubi socii vox videtur Glossema. Compaganus*, in veteri Inscript. apud Gruter. 209. 1. Hinc nostri *Compagnon* dicunt, quam quidem vocem quidam aliunde accersunt: Lipsius Cent. 3. Epist. 44. a *Combino*: Henricus Stephanus a *Combegno*, qui eodem curru utitur. Albertus Acarisius a *Compages*: alii denique a pane, ut sint qui eodem pane vescuntur, quia veteribus *Compains* dicti qui posterioribus sæculis *Compagnons*: qua voce utuntur Chronicon Flandriæ vernaculum cap. 79. et Bertrius in Carolo VII. [Hoc posterius etymon ceteris præfert Menagius confirmatque ex Psalmo, ubi pro Socio dicitur,

Homo pacis meæ, qui edebat panem meum; vel panes meos, ut in Vulgata.] Vide *Companionum*, et Steph. Paschasium lib. 8. Disquisit. Francic. cap. 24.

COMPAGUS, perperam pro *Compagus* editum in Bullario Cluniacensi pag. 24. 36. Vide in hac voce.

* Vide Labbeum tom. 10. Concil. edit. Paris. ann. 1671. pag. 1342. Hinc nostri *Compagnon* dicunt: quam vocem multiplici significato usurpavere, ut videre est supra in *Communio* 8. et infra in *Compaignonus* et *Companionum*.

* *Compaignons*, honoris causa, archidiaconum et decanum ecclesiæ suæ appellat Guido episcopus Cameracensis, in Charta ann. 1333. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Guis par la grace de Dieu evesques de Cambrai à honorables hommes et amés Compaignons l'archidiacre de Cambresis et no cousin le doyen de nostre église, etc.*

* Eo etiam nomine compellantur apud Corbeiensis præpositi monachi ab ipso abbate, ut probant Chartæ ann. 1340. et 1480. ex Chartul. 21. ejusd. monast. fol. 329. v. et 331. r. Pro Commilitone occurrit in Poem. de *Garin*:

D'armes soions moi et toi Compaignon,
Tien toi lez moi, gentil fuis à baron.

Ibidem:

Compaignons d'armes avons esté set ans.

* *Compaignable*, Qui inter adolescentes innuptos, quos *Compaignons* vocabant, accensetur, Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 344: *L'exposant qui est jeunes homs et Compaignables, combien que mariez soit, etc.*

* **COMPAGNONUS**, vulgo *Compaignon*, Monetæ Flandriæ species. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 83: *Item ipsa existens nuper in domo sui hospitis prædicti, invenit in lare tres grossos Turon. argenti de lege et tempore B. Ludovici, unum denarium argenti, qui dicitur Compaignon.* Aliæ ann. 1357. in Reg. 85. ch. 17: *Buchelinus ad Simonem accessit ipsumque rogavit, ut certam summam denariorum Flandriæ, nuncupatorum Compaignons, apud Ypram deferre vellet; ipse Simon credens dictos Compaignonos bonos esse, etc.* Denique aliæ ann. 1377. in Reg. 111. ch. 49: *Un denier, nommé Compaignon de Flandres, etc.*

† **COMPALATIUS**, pro *Comes Palatii*. Chronicon Casin. lib. 4. cap. 18: *Bertha filia Compalatiu Ticinensis obtulit beato Benedicto.*

* Vox errore amanuensis conficta, qui scriptum *Com. palatii* utrumque vocabulum conjunxit, ut observat Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 388.

† **COMPALLIDUS**, Simul pallidus, S. Paulino Ep. 22. alias 7. cujus locus est in *Cohortales*.

COMPANAGIUM, COMPANATICUM, quidquid cibi præter panem et potum sumitur, id est, cibis qui *cum pane* in escam datur. Will. Brito in Vocabul. MS. et auctor Mamotrecti ad 14. Numer.: *Pulmentum vel pulmentarium dicitur quilibet cibus præter panem, Companage in Gallico, seu, ut efferunt Occitani, Companatge, quæ vox id potissimum denotat, quod in hospitio præter panem et vinum expenditur.* Ita Lombardi, ut auctor est Pergaminus in *Camangiare, Companatico dicono, cioè ogni cosa da mangiare, toltone il pane.* Ugutio et Joan. de Janua: *Obsonium, quilibet modicus et delicatus cibus inter alios sump-tus: dicitur obsonium, quod vulgo Companaticum. Pulmentum, et pulmentarium*

Latinis, Græcis *προσπάγιον*. Leges Athelstani Regis Angl. cap. 12: *Si contingat eum mori, omnis congludo det unum panem, et Companagium pro anima ejus*. Leges Hoeli Boni: *Companagium 60. panum debet esse porcus, etc.* Costumar. de Hecham: *Ad Nonam 4. panes, et 8. harincs (haleces) vel aliud Companagium quod tantum valet*. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 419: *Abbas Aucherius constituit domum leprosorum, ... ad quorum sustentationem dantur singuli cantelli dimidium panis habentes, et dimidium galonis cervisiæ mediocris. Præterea singulis mensibus cuiuslibet eorum dantur ab Eleemosynario 5. denarii ad Companagium emendum*. Statuta Hospitalis S. Lazari Placentini ann. 1214. apud Petrum Mariam Campum in Regesto 2. part. Ch. 62: *Simul in Refectorio uno convenient, edentes et bibentes de eodem pane, vino, et eodem Companatico*. [Statuta Monialium S. Salvatoris Massil. ann. 1400: *Quando dictus Conventus recipiet panem, vinum, Companagium, etc.* Occurrit in Statutis Arelat. MSS. art. 80. et alibi non semel, ut et vox *Companage* in Chartis Gallicis. Hanc vocem etiamnum usurpant Provinciales.]

* Charta fundat. colleg. de Verdala Tolos. ann. 1337. ex Cod. reg. 4223. fol. 6. r. : *Quicumque... in dietis missis solemnibus... cessaverit interesse, illa die panem et vinum sibi solummodo ministrantur, et ejus Companagium et potagium pauperibus erogetur*. Charta ann. 1350. ex Tabul. Goriano: *Item assignavit pro Companagio cuiuslibet dictarum monialium in perpetuum quolibet anno quatuor scudatos auri seu eorum valorem in pecunia. Companage, Libi ac placentæ species, in Lit. remiss. ann. 1385. ex Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 36: *Laquelle servante avoit fait cuire audit four pour son maistre certain Companage, nommé darioles, lequell Companage cuit elle le prist et l'emporta sur sa teste;.... elle trouva que il lui deffailloit une dariole. V. Ordinarium 2.**

COMPANATICUS. Statuta antiqua Corbeiensis Monast. cap. 4: *Ceteris vero pauperibus, ... solet dari quartarius, vel iuxta quod Hospitalarius præviderit in majori vel minori numero aut necessitate compedere, Companaticus aut secundum consuetudinem tributatur*. [*... expedire, Companaticus autem, etc. ap. Guerard. pag. 309. Polypt. Irmin.] Vetus Inscriptio Epitaphii ann. 1055. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 493: *Distribuentes unicuique dimidium panem frumenti, tres fialas vini, Companaticum iuxta modum, etc.*

† COMPANATICUM, Eadem notione, in Lexico Philos. Goclenii.

† COMPANATORES, Hæretici qui asserunt panem cum corpore Christi remanere in Altaris Sacramento. Vide Hierolexicon Macri.

† COMPANIES, Contubernium, Gall. *Compagnie*. Vide *Companium*.

† COMPANIS, Obsonium, quod pani additur comedendum. Raphael Volaterranus in Vita B. Humilianæ tom. 4. SS. Mail pag. 411: *Quatuor tantum panes in hebdomada solita est edere, raro ac tenui vilique Compans contenta*. Vide *Companagium*.

COMPAGNIUM, Contubernium, societas, *Companie*. Pactus Legis Salicæ tit. 66. § 2: *Si quis hominem ingenuum, qui Lege Salica vivit, in hoste in Companio de Companiei suorum occiderit, in triplo componat*. Id est, si quis hominem inge-

nuum Lege Salica viventem, in castris in contubernio ac societate suorum contubernium occiderit. Galli dicebant, *En la compaignie de ses Compagnons*. Ubi Wendelinus hoc Castrensis vocabulo dictos putat, qui communi pane ac distributione buccellati, et in eodem Contubernio sodalium fovent cum altero, indeque *Compagnon* et *Compaignie* vocum Gallicarum etymon hauriri debere. Vide *Compagus*.

† Ecceardus vocem *Companium* non Contubernium interpretatur, sed quasi scriptum esset pro *Companium*, vult intelligi Campum militare seu locum prælii. Ultra præstet interpretatio iudicet lector attentus.

* Hinc *Compain*, pro *Compagnon*, socius, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 282. unde etiam apud Scriptores nostros *Compagner* et *Compaigner*; sed vario sensu. Pro Necessitudinem cum aliquo, vel etiam cum muliere rem habere. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 219: *Lequel prestre ledit Aleaume Compaignoit plus que amy qu'il eust et appelloit à touz ses affaires*. Charta ann. 1347. in Reg. 76. ch. 218: *Icelui Jehannot promis et jura moult estoitement que jamais d'ilec en avant avec sadite femme ne Compaigneroit ou converseroit*. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 112. ch. 34: *Comme renommée feust que Guillemot Petit Compaignast charnelement la femme dudit Enguerran*. Aliæ ann. 1386. in Reg. 129. ch. 82: *Nicole Menart prestre fourtraioit la femme dudit Thomas et la Compaignoit charnelement*. Quod *Avoir fole Compaignie* dicitur, in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 109. ch. 186: *Pierre de Hergeville après la mort de sa femme s'acointa de Guillemete son hostesse et ot fole Compaignie avecques elle de son bon gré: en laquelle fole Compaignie il persevera par long temps*. Unde ridicule satis *Compaignon de cuisine*, Mariti commilito appellatur, in aliis Lit. ann. 1482. ex Reg. 208. ch. 216: *Jehan Guillebault reproucha au suppliant qu'il avoit chevauché sa femme et estoit son Compaignon de cuisine*. Bonne *Compaignie*, Mulier accessu facilis, quæ cum hominibus versari amat, in Lit. ann. 1386. ex Reg. 129. ch. 207: *Nonobstant que laditte fille ou temps passé eust esté bonne Compaignie, et de son corps sa volenté eust faite, etc.* Denique *Compaigner* dixerunt, pro Alicui favere, societatem habere, comitari. Stat. ann. 1361. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 526: *Et se aucuns desdiz malfauteurs et rebelles sont en forteresses, ... faites commandement de par nous à ceulx de la forteresse et qui lesdiz malfauteurs s'oustendront et Compaigneront, que il les vous baillent et rendent sans delay*. Le Roman de Cleomades Ms:

Cleomades les Compaignoit,
Comme chils qui tout bien savoit.

Hinc *S'entrefaire Compaignie*, Cum aliquo versari, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 249.

* COMPANSANTUS, pro Compensatus. Charta ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 162: *Donec de suis deperditis et damnis existerent sufficienter Compansanti*.

COMPAR, Coniux. Glossar. Lat. Græc.: *Compar*, σύντροφος. Vetus Inscriptio Manilia Paula de patrimonio suo sibi et Aurelio Paulino Compari suo domum æternam. Alia: *Julia Matriona Aur. Aquilino Comp. cum quo vivit, etc.* Vide *Par*. * *Compeins*, in Charta Isabellis Rom.

Regin. ann. 1305. inter Prob. tom. 2. Hist. Burg. pag. 122. col. 2: *Com Roouls, jadis roys des Romains, nostres tres chiers sires et amez Compeins, etc.*

COMPARES præterea dicti *Pares*, inter se comparati respectu superioris Domini. Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 572: *Helias quoque Vicedominus (Gerberiaci in agro Belvacensi) cum Compari suo exulem gratanter regium suscepit, ... moris enim illius castris, ut ibidem duo pares Domini sint, et omnes ibidem fugitivi suscipiantur*. Idem lib. 11. pag. 807: *Pacem igitur inter eos obnixè seravimus, ut hero Comparique nostro legitime proficiamus*.

* Charta ann. 1227. ex Chartul. Valcel. sign. E. ch. 13: *Quam (terram) coram Comparibus suis, hominibus curiæ nostræ, qui tot ibi præsentibus aderant, quantum lex portat, per cyrotecan in manus nostras ad opus ipsius ecclesiæ reddiderunt sollempniter werpverunt*.

COMPARITAS, Paritas conditionis ac dignitatis, in Charta Alsatia exarata sub Leone IX. PP. apud Glareanum lib. 2. Rerum German. pag. 102: *Liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post 7. dierum inducias cum totidem sue Compariatis testibus, plebeius autem et minoris testimonii rusticus aquæ frigidæ se expurget iudicio*.

* COMPARA, Præstatio, quæ pro mercibus penditur. Charta ann. 1117. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 400: *Adjecerunt unum inter alia esse usatica, quod nunquam habuerant nec quæsierant antecessores mei, cum illius antecessores apposuissent, et meis presentibus tenuissent per multum tempus sine querela, videlicet medietatem lesdarum, quas vulgo dicunt Comparas, quas vellet definiri nominatum, ne forte postmodum possessus alterutrum irasci*. Et col. 401: *Præterdunt etiam quod lesdas primas, quas ego requirebam, hoc est, Comparas, sibi ad fevum donaveram*. Charta ann. 1138. in Hist. Ms. Montis-maj.: *Tres Judæi emerunt ab abbate Pontio Comparam vermiculi in quantum obtinet territorium Mirinari*. Vide *Compares*.

* COMPERA, COMPERULA, Eadem notione. Convent. Saonæ ann. 1526: *Nec concessus (salvus conductus) servari debeat in præjudicium devetorum, ... et gabellarum excelsti communis Januæ, sive Comperarum S. Georgii et aliarum Comperularum, nec civium vel subditorum prædicti communis Januæ*. Adde Stat. Genuens. 1. 2. c. 3. pag. 38.

COMPARAGIUM. Charta ann. 1230. in Tabular. Abbatie Frigidimontis fol. 92: *Eadem vinea debet 4. sextarios vini pro Comparagio dominis de Noetel*. Forte idem valet quod Gallis *Comperage*. Vide *Filiolatus* post *Filiolus*.

† Potius crediderim *Comparagium* sumi pro *Pariagio*, quam pro *Filiolatu*. Est autem *Pariagium*, Societas plurium unius prædii vel feudi domiuorum.

† 1. COMPARE, Alii rapere et sibi conferre. Gasparis Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 8. ex Hist. Palæst.: *Audiens Imperator quod Turci sic dissipassent nostros, et mandavit pro eis, fecitque eos brachium transmeare. Postquam ultra fuerunt, Comparavit omnia eorum arma*.

2. COMPARE, COMPARATUM. Papias: *Comparare, emere, cum alio æquare*. Gloss. Græc. Lat.: *Comparare, συνωρῆσαι*. Vide Legem Salicam tit. 39. Aleman. tit. 83. et Longob. lib. 2. tit. 14. § 4. 28. 38. [* Rothar. 156. lib. 2. tit. 25. § 4. Lothar. I. 59.] [* Stat. Mss. Montis-

pecc. ann. 1204: *Quicumque Comparat domum vel solum forte inædificatum in Montepessulano, dat inde pro consilio quintam partem domino, etc.* Hinc

COMPARATUM, Proprium, labore et parsimonia acquisitum, emtum. Gloss. Gr. Lat. *Comparata, συνωνήματα*. Atque in eo differebat *Comparatum* ab *alode*, quia *alodis* dicebatur quidquid hæreditario jure possidebatur. Chronic. Laurisham. ann. 764: *Hoc est, villam nostram... quæ mihi de parte genitoris mei nomine Adelhelmi Legibus obvenit, vel undecumque tam de alode, quam de Comparato, seu de quolibet adtractu ad nos noscitur pervenisse, etc.* Ch. Caroli Magni ibid.: *Seu quod pro collata populi, vel de Comparato, vel de quolibet adtractu augmentare, vel immololare, seu adtrahere poterit.* Hincmarus Rem. Opusc. 54: *Ut in mansis suis de alode, vel naturali, vel Comparato feminas habeant, quæ illorum pannos lavant, etc.* Marculus lib. 2. For. 7: *Tam de alode, quam de Comparato.* Et infra: *Tam de hæreditate parentum, quam de Comparato.* Adde Cap. de Villis cap. 32. [Charta Fulquini viri potentis pro Monasterio Gemblacensi ann. 950. apud Miræum tom. 1. pag. 141. col. 2: *Totum ad integrum tam de allodio quam de Comparato, seu de quolibet adtractu ad nos ibidem dignoscatur pervenisse.*]

COMPARATIO, Eadem notione, in Concilio Francoford. ann. 794. can. 41. [Charta anni circiter 1090. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Ruthen. n. 32: *Dono unum petiam de vinea, quæ mihi per opera manuum mearum obvenit ad proprium alodem... donamus ea quæ per Comparationem et vestitum nobis advenierunt.*] [*Lex Longob. Liutpr. 116. (6, 63.)]

COMPARATUS, Eadem significatione. Acta SS. April. tom. 2. pag. 73. in Charta Rotaldi Episcopi Veron. pro Monasterio S. Zenonis circiter ann. 824: *Jubemus ergo, ut quantumcumque memorata Ecclesia... per donationem nostram... vel ceterorum fidelium traditione, vel ipsorum Comparatu, seu quolibet adtractu, juste et legaliter habere dignoscitur.*

* 3. **COMPARARE**, a veteri Gallico *Comparrer*, Solvere, pœnas dare. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 120: *Qui quadrigarius... cucurrit cum uno magno baculo, Gallice levier... adversus dictos consocios dicendo eis alta voce... ut vos Comparabitis.* Aliæ ejusd. ann. ibid. ch. 121: *Lors respondi Aubriet: Tu le Comparras; et sur ce sacha une espée sur ledit Guillemet.* Rursum aliæ ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 232: *Ca Belon sau hors, vien ça, par saint Jehan tu le Comparras.*

* 4. **COMPARARE**, In pignus accipere, pignerari. Stat. Consul. Ian. ann. 1143. in Mon. Hist. patr. Taurin. tom. II. col. 252: *Nos salvabimus conventum de monetæ hominibus illis, qui eam convennerunt.* [FR.]

* **COMPARATIO**, Inter proventus, ex quibus portio ad vicarium pertinet, recensetur. Charta ann. 1452. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 271. col. 2: *Item stolam, Comparationes, oblationes, præsentias seu quotidianas distributiones, et alios obventionales accidentales, etc.* Vide alia notione in *Comparare* 2.

* **COMPARATIUM**, Acquisitum, emtum, ut *Comparatum*. Charta ann. 1042. ex Bibl. reg. cot. 17: *Vindimus vobis petias vij. de terra... et ipsas terras advenit nobis de parentorum nostrorum, de Com-*

paratio de Girberga consina mea. Vide in *Comparare* 2. et *Comparicia*.

COMPARATORES, apud Julianum Antecess. nov. 49. § 2: *Ἀνταξέζοντες τὰ γράμματα, τοῦτ' ἐστὶ οἱ συγχρίσεις ποιούμενοι*, qui scripturas inter se comparant, ut scripti falsitas aut veritas comprobentur.

† **COMPARATUM**, **COMPARATUS**. Vide *Comparare* 2.

* **COMPARCERARIUS**, Compariceps, qui aliquid in commune possidet. Recogn. Raym. Moiseti domicel. ann. 1336. in Reg. 70. Chartoph. reg. ch. 73: *Confessus fuit idem domicellus (abbatem Aurel.) esse dominum superiorem dicti castri (de Ruppe Athonis) et esse Comparcerarium cum dicto Raymundo et aliis Comparcerariis dicti castri.* Vide infra *Compararius* et *Parcennarius*.

† **COMPARCUS**, Locus clausus, a Gallico, *Parc*, Septum. Charta anni 1181. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 136: *Qui habent Comparcum vinearum et ortorum Doli, debent invenire Archiepiscopo napas in Natali domini et Pascha.*

* **COMPARENTIA**, Vadimonium, constitutum, Practicis nostris *Comparation*, alias *Comparance*. Judic. Henr. episc. Claromont. ann. 1392. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 189: *Tunc nos, instantibus ipsis partibus, certum peremptorium terminum Comparentiæ ad prædicta hinc inde probandum, assignavimus.* Lit. remiss. ann. 1403. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 327: *Ledit le Boucher, qui ignoravit ledit adjournement, ne comparat point; parquoy et mesmement pour la non Comparance, etc.* Vide infra *Comparitio*.

COMPARES. Ita appellabant certum *Leidæ*, seu pensationis genus, Narbonensibus Vicecomitibus in Narbon. urbe exsolvi solitum, ut auctor est Cattelus lib. 4. Rerum Occitanarum pag. 586. Cujus vocis notionem videtur indicasse Suidas, cui *Κόμπαρας*, est ὁ συνέζευκται εἰς ὄνηρεσίαν τῶν ὁμοίων τῶν αὐτῆν ἐπελῶν χρεῖαν, qui scilicet in aliqua pensatione alteri *Compar* est. [* Vide *Comparia*.]

* **COMPARIARIUS**, ut supra *Comparcerarius*. Charta Caroli IV. ann. 1327. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 492: *Bernardus Martini pro se et Guillelmo Bedocii Compariario suo, etc.* Vide in *Par*.

COMPARICIA, vel **COMPARICIUM**, *Comparatum*. Charta Henrici I. Imp. apud Baronium ann. 1014. num. 9: *Cum... terminis, concessionibus, Compariciis, aliisque universis redhibitionibus, etc.* [Vide *Comparare* 2.]

COMPARIETICI, *Papiæ, Consortes, vicini, quasi unum parietem habentes.* [Glossar. San-Germ. MS. n. 501. habet *Comparietici*. Martinii Lex. *Comparietini*.]

COMPARILE, *Compar, par, simile.* Lex Bajwar. tit. 9. cap. 2. § 5: *De minore vero quod Scopar appellatur, cum solido uno componat, et universa Comparilia restituat; ubi Cod. Reg. habet *parilia, Gall. La pareille.**

† **COMPARIMINI**, a verbo *Comparere*, dicebatur Libellus a Judice Ecclesiastico adversus excommunicatum contumacem Judici laico oblatas, de quo hæc Butillierius in sua Rurali Summa lib. 2. tit. 12. pag. 758: *Le Juge spirituel doit envoyer un libelle qu'on appelle en Court Comparimini, qui doit contenir comment l'excommunié luy incite et condamné, en ce s'est laissé excommunier et endormir comme chien sans crainte de Dieu, en*

sentence d'excommunication par un et plus, et ainsi se laisseroit et voudroit laisser, si qu'il démontre ou contempe de partie, et de l'Eglise, si remedié n'y estoit, qu'il plaise au Juge lay dessous qui ledit excommunié est demeurant, qu'il soit prins et detenu prisonnier et envoyé au Juge spirituel, tant qu'il soit devenu à obissance de sainte Eglise et à partie de qui il est tenu.

COMPARITAS, Paritas conditionis et originis. Conventio pacis publicæ instituta ann. 1051. apud Goldastum tom. 2. Constitut. Imperial. pag. 48: *Si quis aliqua intentione quasi reus acclamatus fuerit... liber vel personatus serviens, si infra patriam est, post 7. dierum inducias cum totidem suæ Comparitatis testibus; plebeius autem et minoris testimonii rusticus, aquæ frigidæ se expurgabit iudicio.* Vide *Jurare*, et supra in *Compar*.

* Nostris *Comparager* et *Comparagier*, pro *Comparer*, Aliquem cum altero comparare, æquare. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 185: *Lequel Jaquemart dist audit Pierre qu'il estoit aussi bon gentilhomme comme ledit Pierre... et ledit Regnault dist à icellui Jaquemart qu'il ne se Comparagast point audit Pierre.* Aliæ ann. 1382. in Reg. 122. ch. 75: *Le suppliant dist à icellui Guillaume qu'il estoit et faisoit que simples, et ne faisoit pas que soiges de soy Comparagier aux chevaliers et escuiers du pays.*

* **COMPARITIO**, Idem quod supra *Compartmentia*, Italis *Comparigione*. Stat. crimin. Saouæ cap. 5. pag. 7: *Reus possit etiam uti beneficio dispositionis præsentis statuti, si statim, vel in secundo examine, sive prima Comparitione, post primum examen confessus fuerit ea, vel eorum partem, quæ continentur in accusatione vel inquisitione.*

† **COMPARTAGIUM**, Partitio inter plures, Gall. *Partage*. Hist. Beccensis MS. pag. 516. num. 3: *Compositum est jurium quod emergerat de quibusdam servitiis, emendationibus et Compartagiis in granchia faciendis.* Vide *Compartium*.

COMPARTIMENTUM, Divisio, in Observantiis Regni Aragon. lib. 6. tit. Interpretationes, § 11. et tit. de Munerib. agnoscend.

† **COMPARTIONARIUS**, Qui una partitur. Enumeratio reddituum Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanotium tom. 3. Antiquit. Pictav. MSS. pag. 525: *Quinque solidos in festo omnium Sanctorum de censu, novem solidos de Americo Malepea pro se et Compartionariis suis.*

COMPARTIRE, Partiri, *Partager*. Abbo id Episc. ad Desiderium PP. tom. 1. Hist. Franc. pag. 886: *Melius est aliquid cum eo Compartire, quam solus nihil habere.*

* **COMPARTITIO**, Divisio, partitio, æquatio, Gall. *Partage, réglement*, Lit. ann. 1469. ex schedis. Pr. de Mazaugues: *Cum universitas Judæorum hujus patriæ Provinciæ ex Compartitione noviter nobiscum facta, autoritate dictæ nostræ commissionis, summam decem octo milium florænum... magnæ regis curiæ dare et integriter solvere teneatur.*

† **COMPARTIUM**, Idem quod *Compartagium*. Hist. Beccensis MS. pag. 516. n. 3: *Compartium villæ sit commune præter Compartium quindecim jugerum, quæ sunt de dominio Prioris.*

† **COMPASSARE**, a Gallico *Compasser*, Circino dimetiri: in moralibus, Actiones suas ad rationis normam dirigere, ut ad optatum exitum provehantur. Charta Elizabeth II. Reginæ Angl. ann.

1559. apud Rymer. tom. 15. pag. 558. col. 1: *Sed instigatione diabolica seducti, imaginantes, canantes et Compassantes, etc.*

* **COMPASSIBILIS VIA**, per quam transiri potest. Arest. ann. 1354. 30. Aug. in vol. 4. arestor. parlam. Paris.: *Per arrestum curiæ dictum fuit, quod... dictæ duæ viæ erant Compassibiles.*

COMPASSIO, Condolentia, συμπάθεια, apud Arnulfum Lexov. Epist. 12. et alios non semel. Anastasius Bibl. in Adeo-dato: *Peregrinis Compassionem exhibuit.*

COMPASSIOSUS, Qui facile compatitur, vel Compassione dignus, apud Knygthonum. *Compassionevole* Ital.

* **COMPASSIONARI**, *Compassione* seu miseratione permoveri. Chron. Joan. Wethamst. pag. 363: *Compassionantur plurimum omnes pertranseuntes, et sicuti modo jacent contemplantes ea (cadavera interfectorum.)*

* **COMPASSIONIS FESTUM**. Vide in *Festum*.

* **COMPASSUM**, Charta in qua ad modum mappæ representantur portus, maria, distantia viarum, loca periculosa et terræ, in Gloss. Barber. ad *Docum. d'amore* pag. 257. v. 26:

Et al Compasso stieno
Color che dottii en sieno.

* 1. **COMPASSUS**, Commiseratus. Transact. inter monachos Montis-maj. et S. Vict. Massil. ann. 1040: *Quod dum ad notitiam domni Raimbaldi archiepiscopi Arelatensis pervenisset, eorum Compassus fragilitatis, etc.* Vide *Compassiosus* in *Compassio*.

† 2. **COMPASSUS**, Circinus, Gall. *Compas*, Ital. *Compasso*. Liber obituum Eccl. Lugdun. sæc. xv: *Dedit... pluviale de brodatura facta ad Compassus, casulam, dalmaticam, et tunicellam cum floribus lilii.* De re ad amussim facta dicimus, *Faite au Compas*.

* Vel potius Circulus circini ductu formatus, nostris *Compas*, eadem notione, Ital. *Compasso*. [** Vide Acad. Crusc. in *Compasso*, *Compartimento*.] Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1335. in Reg. I. Chartoph. reg. ch. 7: *Item quatuor marchipedes de lana de arnis Franciæ ad quatuor Compassus Franciæ et Burgundiæ.* Ordinat. Caroli delph. ann. 1357. in Reg. Cam. Comput. sign. Vienne fol. 18. rº: *Et habeant dicti denarii ab una parte arma nostra dalmatica infra Compassum rotundum, et ab alia parte sit una crux longa transiens totum Compassum, etc.* Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. ital. diplom. col. 365: *Cortina una.... laborata ad ramum, cum pluribus Compassibus dominarum.* Aliud localium Eduardi I. reg. Angl. ann. 1297: *Item un pot lavar d'argent à une fuellie desus le couvercle, s'est semeis d'es-cuchons et de Compas esteveis.* Rursum aliud ann. 1393. in Cod. reg. 9484. 2. fol. 367. rº: *Une Chambre de Satanin vermeil, ouvrée à cinq Compas auc armes de Mlle d'Ostriche.* Quo etiam sensu intelligendum *Compasum* in *Armigatus* 2.

* [a Pro nonnullis laboreris factis... in ymaginibus et Compassibus positis ad mitram auream d. n. pape. (Mandat. Camer. apost. arch. vat. an. 1417-21. f. 56.) »]

* **COMPASTIENS**, vel *Compasciens*, pro *Compatiens*, in Lit. ann. 1363. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 667.

† **COMPASUM**, ut *Compassus* 2. Vide locum in *Armigatus* 2.

COMPATER, Joanni de Janua: *Quasi*

simul ejusdem filii pater, qui filium aliquis baptizat, vel Christianum facit, vel ad baptismum, vel ad Confirmationem tenet. Raymundus Ord. Prædic. in Summula:

Patrem, Compaterem, fratrem mihi fons parit iste,
Me levat inde pater, carnalis filius hujus
Fit mihi tunc frater: sic comater mea mater.
Sexus femineus tot depingit tibi gradus.

Folcardus in Vita S. Bertini cap. 7. de eodem Sancto: *Necnon et Compater fuit (Walberto) secundum sæculi laudabilem ritum ad conjungenda fraternæ caritatis fœdera conservatum.* Versus descripti in libro Evangeliorum, qui Tolosæ in Ecclesia sancti Saturnini inservatur:

Præsulis officio tunc Adrianus functus in arvis
Culmen Apostolicum Romana cecit in urbe.
Principis hic Caroli claris natalibus auctam
Karlinam sobolem mutato nomine Pipin,
Fonte renascentem, et sacro baptismate lotum
Extulit oblatum sacratis Compater undis.

Inter Epistolas Stephani III. PP. exstat una cum hac inscriptione: *Pipino Regi et nostro spirituali Compatri.* Chron. Fontanell. cap. 11. de Raginfredo Archiepiscopo Rotomagensi: *Compater etiam spiritualis regenerationis Pipini Regis, etc.* Anastasius Bibl. in Vita S. Joann. Eleemosynarii num. 21: *Tatis autem amborum confirmata est ex tunc a Deo charitas, ut Compater supradicti fieret Patricii.* Quo loco Metaphrastes habet, *ὡς καὶ ἀνάδοχον τῶν αὐτοῦ παιδῶν γενέσθαι τὸν Πατριάρχην.*

* Stat. Guil. Duprat episc. Claromont. ann. 1537: *Inhibemus ne ad levandum ex sacro fonte infantem admittantur, in masculo scilicet, plures quam duo Compates et una commater, et in femella unus Compater et una commater: qui quidem Compates et commater sint etatis ad minus decem annorum.* Eo nomine Petrus Meldensis episcopus compellat Theobaldum Campaniæ comitem et regem Navarrae in Lit. ann. 1241. ex Chartul. Campan. fol. 188. vº. col. 2. Ita et civem Parisiensem Carolus regens in Lit. ann. 1338. ex Reg. 96. Chartoph. reg. ch. 55: *Comme nous aions pieça donné à nostre très-chier et amé Compère Jehan Maillart, bourgeois de Paris, nostre hostel de Leri vers le Pont de l'arche.* Vide supra *Commater*.

* **COMPATER**, Amicitæ vir, ut opinor. Diploma Ludov. II. ann. 855. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 49. col. 439: *Id ipsum etiam præfatus et venerabilis Theutmarus patriarcha, per jam dictum Ervardum III. comitem dilectumque Compaterem nostrum, nostram exoratus est celsitudinem.* Porro Ervardus uxorem habuit Gisellam Ludovic. Pii filiam et sororem Lotharii hujusce Ludovici patris, atque adeo ejusdem amitam.

* **COMPATER**, Sodalis, amicus, quomodo *Compere* non raro dicunt. Vita S. Audom. tom. 3. Sept. pag. 400. col. 1: *Quidam vir araritia astibus accensus, pravisque, ut fertur, moribus plenus, ad suum accessit Compaterem, etc.* Infra *amicus* appellatur.

COMPATERNITAS, Cognatio spiritualis quæ inter Compates intercedit: *Comparatio*, Ital. *Comperage*, Gallis. Petrus Damiani lib. 2. Epist. 17: *Duo quidam viri, qui et amicitiae invicem fœdere, et Compaternitatis necessitudine tenebantur.* Thwroczius in Gersa Rege Hung. cap. 66: *Apud quem aliquamdiu commoratus, Compaternitatis vinculo Regi sociatur.* Vide cap. 1. et 3. de Cognatione spirit. Statuta Augerii II. Episc. Conseran. MSS. ann. 1280: *Omnes tamen filii vel filia duorum Compatrium vel duarum*

Commatrum, sive ante Compaternitatem sive post geniti fuerint, possint inter se matrimonialiter copulari; illa tamen persona excepta per quam Compaternitas est contracta, etc.]

* Reg. Bern. abb. Cassin. tom. 2. Hist. ejusd. monast. pag. 460. col. 1: *Item ut rectores ecclesiarum monere debeant semper populum et præsertim parochianos, quod per lavationem panis vel fasciatorii Compaternitatem non debeant contrahere; sed solum per baptismi et confirmationis sacramentum.* Si quis autem deinceps scienter talem Compaternitatem contraxerit, pœnam excommunicationis incurrat.

† **COMPATERATUS**, Eadem notione. Acta S. Bertichramni tom. 1. pag. 724. Junii: *Te dulcissime Compater meus Ghiso, pro amoris affectu et Compateratu... æqualiter dividendum habere præcipio.*

* **COMPATRINATUS**, Eodem significato. Stat. Danielis episc. Nannet. art. 7. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1383: *Prohibemus ne baplicandis parvulis plures personæ quam tres ad patrinatum seu Compatriatum hujusmodi admittantur.*

* **COMPATERNITER**, *Compatrium* more. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Compaterniter, Comperament.*

COMPATERNICUM, Bona paterna, aut materna, patrimonium. Vetus Diploma apud Wadianum: *Quidquid genitor meus... vel mater mea Beata de Compaternico, vel suo conquisito, aut comparato mihi dereliquerunt.*

COMPATESCERE, pro *Compati*. Liber Epistolarum S. Bonifacii Arch. Mogunt. Epist. 83: *Compatescere infirmitati.*

† **COMPATIBILE BENEFICIUM**, apud Thomam Madox Formularis Angl. pag. 271. in Instrumento dato an. regni Henrici VI. 27. Dicitur de Beneficio Ecclesiastico, quod simul cum alio potest possideri. Gall. *Benefice Compatible*.

COMPATRIANUS, pro *Compatriota*, apud Ekeardum Jun. de Casib. S. Galli cap. 2.

COMPATRIENSIS, Eadem notione. Miracula S. Ursmari num. 21. [tom. 2. April. pag. 570: *Monachus quidam.... Mosomagensis pagi indigena, amore Compatriensium a Domino Abb. Hugone, ex Reliquiis Sanctorum petiti donari sibi aliqua.*]

* **COMPATIENTIA**, [Sympathia (sensibilitate.) Th. Prisc. 2. 2. 2.]

COMPATRIOTA, Gloss. Lat. Gr.: *Compatria*, συμπατριωτης, ubi forte legendum, *Compatriota*. Gloss. Gr. Lat.: Συπατριωτης, *Compatriota*. Nicolaus PP. in Epist. ad Egilonem Archiep. Senonensem: *Ad te et tuos Compatriotas et consacerdotes literas direximus. Universi Compatriota regni, in Legibus Edw. Confess. pag. 138. edit. Lambardi. Vide Folcardus in Vita S. Bertini n. 4. Cæsarium Heisterb. lib. 1. cap. 6. [supra vocem *Coindigena*. Acta SS. Maii tom. 6. pag. 79. pag. 853. Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 418.] etc.*

† **COMPATRIOTUS**, in Laudibus Papiæ, apud Murator. tom. 11. col. 27.

† **COMPAUPER**, Una pauper, in Passione S. Victoris Mart. tom. 2. SS. Maii pag. 190.

* **COMPAUSARE**, Una *pausare*, dormire. Chronic. Joan. Wethamst. pag. 327: *Promisit... fratrum dormitorium ibidem collapsum et ruinosum iterum reerigere reparareque de novo, modo sic congruo et honesto, ut possent fratres honeste quiescere in eo et Compausare.*

† **COMPEDERE**, πεδίζειν. Gloss. Lat. Gr. *Pedicis vincire.*

* **COMPEDITARE**, *Compedire, compe-
dibus vincire.* Lit. remiss. ann. 1453.
in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 276: *In-
fra quandam turrin dictum Bernardum
intrusit et Compeditavit, et sic Compedi-
tatum... per diversa loca... transduxit.*

* **COMPEDIUM**, *Impedimentum, cavil-
latio.* Epist. Lucii II. PP. ann. 1144.
inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col.
503: *Sacrilegium et contra legem est, si
quis quod venerabilibus locis relinquatur,
pravæ voluntatis studiis suis tentaverit
Compediis retinere.*

† **COMPPELLARE**, In jus vocare. Leges
Ludovici Aug. [323 cap. 19.] apud Mura-
tor. tom. 1. art. 2. pag. 129. col. 2: *Si
quis de statu suo, id est, de libertate vel
de hereditate Compellatus est, juxta legis
constitutionem manniatur. Haud absi-
mili prorsus notione Coruel. Nepos:
Hoc crimine in concione ab inimicis Com-
pellabatur, id est, accusabatur vel incre-
pabatur. Et alio in loco: Quin eum
fratricidam impiumque detestans Com-
pellaret.*

* **Compellir**, pro *Contraindre*, *Compel-
lere*, in Libert. villæ de Perouse in Ru-
thenis ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg.
Franc. pag. 706. art. 20: *Compelliz par
paines ou autrement de la payer.* Et art.
21: *Et à ce Compelissoient les dictes
parties.*

† **COMPPELLATIO**, In jus vocatio, in
Legibus Luitprandi [323 cap. 89. (6, 36.)]
apud eundem Murator. ibid. pag. 68.
col. 2.

COMPPELLATIVUM. Leges Athelstani
Reg. Angl.: *Debet etiam (Episcopus)
sedulo pacem et concordiam operari cum
sæculi iudicibus qui rectum velle diligunt,
et in Compellativum adlegationem do-
cere, ne quis alii perperam agat in jure-
jurando, vel in ordalio.* Quidam *Compel-
lationum* legunt, ut Foxet et Spelmanus.
Sed forte hoc loco in *Compellativum*,
idem valet ac *Compellando*: ut sensus
sit, Episcopum compellare debere accu-
satores, eumque docere non temere
adversarium ad adlegationem per sa-
cramentum vel per ordalium adigen-
dum.

† **COMPENDERE**, *Competenter operam
dare.* Papias MS.

† **COMPENDIARE**, *Abbreviare.* Capitula
Synodorum Oriental. inter Concil. Hisp.
tom. 2. pag. 335: *Si quis multis nuptiis
fuerit copulatus poenitentiam agat: con-
versatio autem et fides poenitentis Com-
pendiat tempus.* Tertull. adv. Marcion.
lib. 4. cap. 1: *Compendiatum est novum
Testamentum.* Et cap. 9: *Facturus ser-
monem Compendiatum.* Rursus occur-
rit apud Marten. tom. 6. Ampliss. Col-
lect. col. 1215.

COMPENDIARIA, Via brevior, σύντομος
ὁδός, in Gloss. Gr. Lat. [Eadem prorsus
ratione dixit Seneca Epist. 2: *Hanc
Compendiarium excogitavit.* Et Epist.
119: *Ad maximas te divitias Compendia-
ria ducam.*]

† **COMPENDIALITER**, *Compendiose.
Compendialiter et simpliciter*, apud In-
terpretem Irenæi lib. 3. cap. 11.

† **COMPENDIATIM**, Eadem notione, in
Vitis Patrum Eminentium inter Con-
cil. Hisp. tom. 2. pag. 643. col. 2.

† **COMPENDIOSITAS**, *Compendium, bre-
vitas*, in Vita S. Eusebiæ tom. 2. SS.
Martii pag. 454. D.

† **1. COMPENDIUM**, **COMPENDIUS**, Idem
quod *Precaria*, de qua fusiis suo loco.
Donatio villæ de Blangiaco facta Eccle-
siæ Brivatensi ann. 760. apud Baluz.

tom. 2. Capitular. col. 1392: *Postea cæ-
leste auxilio monitus superscriptam villam
ipsi cassæ Dei reddere ordinavi, et duas
partiones tam de terra, vineis, censu, tri-
buto, aut ex omni re sibi pertinenti, pro
mole peccatorum, vobis visus fui condo-
nasse, ut omni tempore Missæ ibidem de-
censitæ esse debeant, petivi a vobis ut de
ipsis duabus partionibus misit (mihi)
Compendium faceretis; quod ita fecistis
ut dum ego viverem, hoc per vestrum
Compendium habere debeam. Et ego pro
ipso Compendio dedi vobis de ratione S.
Juliani villam, cui vocabulum est Blan-
ciago una cum agacentia sua, vel servos,
vel tributa, quod inde exire debet annis
singulis, libras 11. partionum de ipsa
villa Maceragio in vos visus sum emisisse;
ut si in tempore aut post tempus ego vobis
perro (f. pro hoc) iudicium facere voluero
aut fecero, spondionis (f. spondeo nos)
vobis desolvere, partibus vestris aut suc-
cessoribus vestris, qui tunc temporis post
fuerint, auri libram 1. et ipsam villam
Blanciago in vestra revocatione ponam,
et inantia vestra Compendius vos domi-
nus recognoscat, et præsens precaria mea
in vos scripta omni tempore firma stabi-
lita perduret.*

* **2. COMPENDIUM**, *Commodum, emo-
lumentum*, ut interpretantur docti Edi-
tores ad Vit. S. Filiberti tom. 4. Aug.
pag. 76. col. 2: *Nunc ascendens mare
eructuat, nunc ad sinum rediens aqua-
rum impetus manat, Compendia navium,
commercia plurimorum, nihil pæne indi-
gens. Pactum inter reg. Fr. et episc.
Aniciens. ann. 1307. tom. 6. Ordin. reg.
Franc. pag. 344. art. 1: *Dictus epis-
copus... nos associavit in dominio dictæ
civitatis... et in omnibus pertinentiis,
Compendiis, emolumentis, et accessionibus
prædictorum.* Quam *Compendii* signifi-
cationem, ut pote Latinis notam, præ-
termissem, nisi emendanda visa fuisset
prolata a D. Secousse ejusdem vocis
interpretatio.*

* **3. COMPENDIUM**, *Index, libellus*, in
quo uniuscujusque civis facultates com-
pendiose et summatis descriptæ sunt,
idem quod supra *Cabale*. Charta ann.
1416. tom. 10. Ordin. reg. Franc. pag.
401. art. 6: *Transegerunt... quod inconti-
nens... eligantur pro faciendo de novo
Compendium dictæ universitatis de Pede-
nacio, pro alivrando et compensando juste
et debite in eodem Compendio omnia ca-
balia et bona immobilia omnium singulo-
rum et habitatorum prædicti loci de Pede-
nacio, sex boni... probi et sufficientes
homines... qui... dictum Compendium...
debeant perficere et complere infra sex
menses proxime futuros.*

* **4. COMPENDIUM**, *Adresce*, in Glos-
sar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

* **5. COMPENDIUM**, *Parc. Prov. Caula,
ovile.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg.
7657.

† **COMPENSA**, *Compensatio.* Vita S.
Canuti tom. 1. Januarii pag. 396: *Quod
S. Canuto in Compensam regni, quod a
parente ejus Erico occuparat, ditionem
aliquam dare cogebatur.* Ruricius apud
Barthium Adversar. 12. 14. eodem sensu
dicit, *Scripturarum Compensa.* [323 Glos-
sar. Lat. Teuton. ap. Haultaus. col. 2100:
*Compensa est retribucio, talio, equatio,
persolucio, Germ. Widergelt.* Vide *Recom-
pensa.*]

† **COMPENSUM**, Eadem notione. *Precaria*
per quam Sigefridus ab Asuero Abb.
Prumiensi accipit quædam prædia ann.
771. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Col-
lect. col. 36: *Similiter hæc contra in
Compensum dedit jam fatus Ragibaudus*

*de ratione S. Carilesi Meroldo Episcopo,
etc.* Vide mox *Compensus*.

COMPENSUS, **COMPENSUM**. Concilium
Autisiodorense can. 3: *Non licet Com-
pensos in domibus propriis in festivitati-
bus Sanctorum facere, nec pervigiliis in
festivitatibus Sanctorum facere.* Hic hæ-
rent viri docti. Sunt enim qui, *Compensos
facere*, sic explicant, ut sit serotinos
cætos habere, quibus mulieres certum
lanæ, aut staminis pensum, in votum
sancti alicujus nendo, texendove confi-
ciunt, quod pensum subinde sacris alta-
ribus offertur: quem quidem morem
adhuc in nonnullis Galliæ provinciis
perstare aiunt. Hoc autem fit in pervigi-
liis Sanctorum, et in pervigilio Nata-
lis Christi. Sic auguratur N. le Maistre
lib. 1. de Decimis et Oblat. cap. 41. quo
spectant quæ habet Martinus Braca-
rensis cap. 75: *Non liceat mulieres Chris-
tianas aliquam vanitatem in suis lanifi-
ciis observare, sed Deum invocato adjuto-
rem, qui eis sapientiam texendi dedit.*
Subdit idem Nicolas le Maistre, nisi for-
tasse velit aliquis *Compensos in domibus
facere*, nihil aliud esse, quam stare domi
in otio certis diebus, præsertim Maio
mense, quo superstitiose feriari solebant
veteres Galli, ut liquet ex eo sermone
qui refertur inter tractatus Augustini
tract. 20. crediturque esse Eligii Novio-
mensis.

At Innocent. Cironius lib. 3. Observat.
Jur. Canon. cap. 8. et Lalandus ad hunc
canonem, *Compensos* hoc loco oblationes
interpretantur quæ in domibus privatis
flebant, in quibus et vigiliis quidam in
festis Sanctorum peragebant, derelictis
Ecclesiis: quod vetat Synodus Laodi-
cena can. 58. Gangr. can. 5. 6. Antioch.
can. 5. Carthag. can. 2. Matiscon. can.
1. et Ferrandus Diac. cap. 72. unde Ter-
tullianus lib. de Spectac. cap. 81. *Pro-
hiberi ait ceremonias et religionem deo-
rum domesticorum.* Idque firmant ex ge-
nuina vocis significatione, quam profert
Glossarium Rhabani laudatum a Bar-
thio in Adversariis; *Compensum* enim
dicitur esse *oblata, collata.* Quæ certe
notione *Compensum* videtur usurpari in
Charta Ludovici Regis ann. 1156. pro
Raimundo Episcopo: *Adhuc etiam con-
cedimus tibi et Ecclesiæ Uticensi in per-
petuum redditus omnes Pacis, qui per
totum ejusdem Episcopatum pro pace
persolvuntur, quod etiam Compensum di-
citur.* Ibi enim *Compensum* est collatio,
præstatio. Concilium Mompeliense ann.
1214. cap. 33: *Qui commonitus a Pacia-
riis infra 15. dies ad cognitionem Pacia-
riorum facere vel firmare noluerit, Epis-
copus eum excommunicat, et de Pace de-
jiciat, et terram ejus interdicto supponat.
Quod si et homines sui ei fuerint, post
14. dies ejiciantur a Pace, et restituantur
eis Compensum, si quid dederunt. Sed si
homines ipsi velint mandatis parere, di-
mittantur in pace.* Cap. 39: *Si pax fracta
fuerit ab iis qui sunt intra terminos pacis,
debet pax fracturam pacis quærere utro-
que gladio: et si non poterit recuperare,
debet emendare de Compensum, vel de nova
collecta, si Compensum non sufficit, debent
expensæ fieri Equitibus qui cum armis
pacem sequuntur.* [Charta Pariagii Ga-
ballit. inter Regem et Episcopum Mi-
matensem ann. 1306. ex Tabulario Mi-
mat.: *Ad Episcopum et Ecclesiam Mima-
tensem pertinet jus... cudendi monetam
contaminatam et monetam argenteam,
levandi Compensum seu paxiagium pro
pace servanda et omnia alia et singula
expectandi pro majori potestate et seigno-
ria sua, quæ ad majorem potestatem,*

regaliam et majus dominium pertinere noscuntur. Ibidem: *Compensum seu paciagium erit commune nobis et dicto Episcopo, et levari non poterit nisi communi nomine.* Quod vero hic *Compensum* dicitur, *Commune* appellatur in Bulla Alexandri III. PP. Vide in hac voce [1. loco: ubi diximus *Commune* vel *Compensum* primo solvi solum pro securitate et pace, deinceps evasisse tributum ordinarium, quod exegerunt Episcopi, alique viri potentes: illud ipsum confirmant ultima laudati Pariagii verba, quibus dicitur *Compensum* seu *Paciagium* levari non posse nisi communi Regis et Episcopi Mimatensis nomine.]

* Chart. comif. Montisf. ann. 1214. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 306: *Præterea in Compensum pacis diocesis Uticensis habeo ego ad feudum quartam partem Compensi a te et ab ecclesia Uticensi.* Transact. ann. 1351. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 134. art. 1: *Quod Compensum hominum de Montezellis, fiat et sit una simul cum Compensum de Alignano; et si accideret reficere aut reparare dictum Compensum, quod repararetur ad æstimationem dictorum procerum de Alignano.* Vide Hist. Dalph. tom. 2. pag. 489.

* 1. **COMPERA**, vox Italica, Acquisitio, emptio. Charta ann. 1202. tom. 2. Cod. Ital. Diplom. col. 254: *Dominus episcopus (Lunensis) debet habere et tenere, cum suis successoribus de cetero in perpetuum, mediam Comperam seu accatum, quod ipsi marchiones fecerunt a marchionibus de Esti in curia et districtu Vezani, etc.* Vide in *Comparare* 2. *Comperare* et infra *Comprator*.

* 2. **COMPERA**, **COMPERULA**, Præstatio, quæ pro mercibus penditur. Vide supra in *Compara*.

† **COMPERARE**, pro *Comparare*, Emerere, apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 102. col. 1. ex Caroli M. legibus [** cap. 73. in var. lect.]: *Ut nemo præsumat aliquem hominem vendere aut comparare nisi in præsentia Comitum.* Bartholom. Scriba Annal. Genuens. lib. 6. ad ann. 1252: *Prelio octo millium librarum Comperavit.* Vide *Comparare*.

† **COMPERDICTUS**, Perditus, amissus, pro *Comperditus*. Commemoratorium de quibusdam villis S. Victorii restitutus circa annum 780. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 41: *Ardingus ille Alamannus ipsas casas Ecclesie Dei Massiliensis in temerato hordine... disvertit, et ad Hnriberto suo vasso hoc beneficiavit, et postea pro hac causa ipsas casas Ecclesie Dei S. Marie et S. Victorii Martyris Comperdictas, etc.* Hic desunt nonnulla ad perfectionem hujus loci elucidationem.

COMPERNOLA, Textus vel contextus aliquot *perularum* seu margaritarum. Monasticum Anglic. tom. 3. part. 2. pag. 87: *Quinque Compernoles integri de auro, cum cavillo aureo, et saphyro in fine, et quatuor Compernoles de auro.* Vide *Perna*.

† **COMPERTIO**, Inventio. *Processus Compertionis et novæ repositionis B. Wernheri*, in Actis SS. April. tom. 2. pag. 706.

† **COMPERTORIUM**, Inquisitio judicialia, Gall. *Enquete*, quæ in causis civilibus fieri solet ad cognoscendam rei veritatem. Kennettus in Antiq. Ambrosden. pag. 575. ex Instrumento anni 1425: *Et in carnibus porcinis emptis pro Clericis domini Archiepiscopi, seditibus super Compertorium apud Burcestrum in die Mercurii proxime ante festum Conversionis S. Pauli XIX. den.* Posset intelligi locus in quo facta est ipsa Inquisitio.

* 1. **COMPES**, Septem, ambitus, Gall. *Enceinte*. Inquisit. ann. 1302. in Reg.

Olim parlam. Paris.: *In villa de Villaribus ad nudos Milo de Murtriacio miles habebat altam et bassam justitiam ratione banni sui seu territorii, excepto Compede seu domo Constantii præpositi ecclesie Remensis.* Vide infra *Comprehendialis*.

2. **COMPES**, Subditus dominio, potestati et jurisdictioni. Charta Ruperti de Durne ann. 1302. ap. Haltaus. col. 1660: *Damnus, tradidimus et tradimus.... strenuum militem Popotonem, dictum Duneam, cum omnibus juribus et dominio, quod habuimus hactenus in eodem... volentes jam dictum militem... in omnibus obedire, prout omnis Compes sive subditus tenetur suo domino famulari.*

COMPESCATIO. Gloss. Gr. Lat.: $\Sigma\omega\phi\rho\rho\nu\sigma\mu\alpha\varsigma$, *Compescatio*. $\sigma\omega\phi\rho\rho\nu\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, *Coercitio*, $\epsilon\pi\iota\ \tau\upsilon\mu\omega\rho\iota\alpha\varsigma$. Ita etiam Codex MS. Ibidem: $\Sigma\omega\phi\rho\rho\nu\sigma\mu\acute{o}\varsigma$, *Compesco*.

† **COMPESCERE**, sensu neutrali, Abstinere. Vita S. Canuti tom. 3. Julii pag. 135: *Seditiosos cuneos cum prudentibus adiit, et sermone placido ut ab insolentia... Compescant, instigat.* Vide *Compescatio*.

† **COMPETA**, pro *Compita*. Fridgodus in Vita S. Wilfridi num. 8:

..... Verum ille juvenile
Excursus trepidat, ne forsans mobilis ætas
Præcipitem prævæ retrahat per Competa sectæ.

Ibid. num. 34:

Pacificæ qui currebant per Competa vite.

COMPETENTES, Baptismi Candidati, qui baptismum postulabant. Unde Genadius de Scriptoribus Ecclesiast. ait, Nicæam Romanæ civitatis Episcopum *Composuisse sex Competentibus baptismum instructionis libellos.* Catechumenorum enim alii fuere *Audientes*, sic dicti, quod verbo Dei erudiri eos necesse esset, priusquam ad baptismum accederent; alii vero jam eruditi et instructi qui ad baptismum et admitti postulabant, dicebantur *Competentes*, quod una et simul baptismum peterent, et expectarent id temporis quo baptismum conferri solet, Sabbatum nempe, quod Pascha aut Pentecosten præcedit. Isidorus lib. 8. cap. 4: *Competens vocatur qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, inde a petendo Competens vocatur.* Idem lib. 2. de Eccl. offic. cap. 21. et ex eo Papias: *Competentes sunt qui post doctrinam fidei, post continentiam vitæ ad gratiam percipiendam petendo festinant. Ideoque appellantur Competentes, id est, gratiam Christi petentes: nam Catechumeni tantum audiunt, necdum petunt.* Leidradus Episcop. Lugdun. de Baptismo cap. 1: *Difert sane inter Catechumenos et Competentes. Catechumeni itaque sunt, qui primum de gentilitate veniunt, et habentes voluntatem credendi in Christo audiunt verbum fidei, sed nondum appellantur Fideles. Competentes autem sunt, qui jam post doctrinam fidei, post continentiam vitæ, gratiam Christi percipere festinant, ideoque appellantur Competentes, id est, gratiam Dei petentes.* S. Augustinus lib. de Cura pro mortuis habenda cap. 12: *Pascha appropinquante, dedit nomen inter alios Competentes.* Et Homil. 49: *Quod dico Competentibus et fidelibus audiant penitentes.* Lib. 22. de Civit. Dei cap. 8: *Qui cum dedisset nomen ad baptismum.* Idem lib. de Fide et operib. cap. 6: *An usque adeo dissimulamus a sensibus nostri, ut vel nosmetipsos non recordemur quam fuerimus attentii atque solliciti quid nobis præciperent a quibus catechisabamur, cum fontis illius sacramenta peteremus, atque ob hoc etiam Compe-*

tentes vocaremur? Idem Epist. 155: *Desiderio... te nomen dedisse inter Competentes vel daturum esse jam jamque cognosceret.* Sermon. 7. de Diversis cap. 1: *Ipsium vestrum nomen quod Competentes vocamini ostendit: quid enim aliud sunt Competentes, quam simul petentes?* Infra: *Competentium vocabulum non aliunde quam de simul petendo, atque unum aliquid appetendo, compositum est.* In Psalm. 62. de Baptizando: *Ante Pascha enim cœpit petere de Ecclesia Christi medicinam.* Vide eundem Homil. 49. cap. 2. de Diversis. Sermon. 8. Concilium Agath. can. 13: *Symbolum etiam placuit publice in Ecclesia Competentibus prædicari.* Ferrandus Diac. Carthaginensis in Epist. ad S. Fulgentium, de quodam Æthiopo baptizando: *Propinquante solemnitate Paschali, inter Competentes offertur, scribitur, eruditur.* Vide S. Hieron. Epist. 60. ad Pammachium cap. 16. S. Fulgentium Homil. 78. S. Pacianum Barcinon. Episcop. Sermon. de Baptismo initio. Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 27. S. Ambrosium lib. 2. Epist. 13. Zenon. Veronensem Sermon. 7. de Paschate, Rabanum lib. 1. de Institut. Cleric. cap. 26. lib. 3. cap. 35. Honorium Augustod. lib. 3. cap. 53. Missale Gallicanum vetus pag. 472. Edit. Roman. etc.

* **COMPETENTIA**, Debitum, quod alicui *competit*, et quod ille exigere potest. Charta Godefr. Camerac. episc. ann. 1232. ex Chartul. S. Sepulc. ch. 36: *Contentus autem erit capellanus proventibus superius expressis, ita quod nihil prorsus a domo S. Johannis pro suis exigentiis sive pro Competentia sui beneficii poterit exigere.* Alia ann. 1264. in Suppl. ad Miræum pag. 415. col. 1: *Si minutæ decimæ et oblationes ad Competentiam earundem ecclesiarum non sufficiant, unusquisque possessorum novalium, qui pro tempore erunt, pro rata sua tenebitur hujusmodi Competentiæ supplere defectum. Fiat ipsa Competentia pro rata possidentium decimas, in alia ann. 1265. ibid. pag. 416. col. 2.*

† **COMPETENTIAE**, *Verisimilitudines*, analogiæ. Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. Reliq. MSS. pag. 147. ex Baldrici Hist. Palæst. Sed et Gellio nota est vox *Competentia* hac notione, ait enim lib. 1. cap. 1: *Comprehensa mensura Herculanæ pedis, quanta longinquitas corporis ei mensuræ conveniret, secundum naturalem membrorum inter se Competentiam modificatus est.* Eundem vide lib. 14. cap. 1. *Sobrietatis Competentia*, Quæ *competit* seu convenit sobrietati, in translatione SS. Georgii et Aurelii, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 2. pag. 53.

1. **COMPETERE**, Invadere, rapere, pervadere. Concilium Parisiense III. cap. 1: *Is qui res Dei Competit, etc.* Matisconense II. cap. 21: *Res Ecclesiæ... quaquā temeritate pervadere, Competerè, vel confiscare.* Chlotarii Regis Constitutio cap. 10: *Ut oblationes defunctorum Ecclesiis deputatæ nullorum Competitionibus auferantur... præcipimus.* Vide Concil. Parisiense V. cap. 9. Capitulum. 1. ann. 769. cap. 18. lib. 7. Capitulum. cap. 140. etc. Hujus autem vocis notio deducta videtur ab iis qui *Competitores* dicuntur in leg. 1. Cod. Th. de Quinquen. præscr. (4. 15.) qui bona damnatorum mortuorum, aut proscriptorum vacantia a principe impetrabant, atque pervadebant. Vide tit. de Petitionibus.

† 2. **COMPETERE**, Accusare, in jus vocare. Canones Hibernenses apud Mar-

ten. tom. 4. Anecd. col. 15 : *Si Clericus laicum Competit, ad Judicis adstantiam debeant pervenire.* Et col. seq. : *Clericus vero si qua causa Competitus fuerit, et nullam infamiam antea portaverat, in ipsius juramento causa finitur. Quod si antea infamiam portavit, indictis juratoribus, sed causam laici ordine libret.*

COMPETIÆ, Frusta. Vita 2. S. Carthaci Episcopi num. 24 : *Et per viam egrediens invenit craterem stridentem et mobilem in Competiis positam, quæ ab artificibus in aqueductu supradicti stagni causa lædendi facta est, etc.* Vide *Pecia*.

COMPETITIO, pro Querela, in leg. 5. Cod. Th. de Censu (13, 10.), leg. 4. et pen. de Censitoribus (13, 11.). [Sidonius Apollinaris lib. 2. Epist. 9 : *Inter aleatoriarum vocum Competitiones.*] Vide Concilium Aurelianense III. cap. 22. et Lugdunense II. cap. 3.

† **COMPETITOR**. Vide *Competere* 1.

* **COMPETUM**, Locus in quem conveniunt. *Isid.* Or. 15, 2.

* **COMPIEGNIUM**, a Gallico *Compiègne*. Compendium, apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 136. *Compieng*, Coenum, Gall. *Boumbier*, in Charta commun. Tornac. ann. 1187. ex Cod. reg. 10196. 2. 2. fol. 98. vº : *Se aucuns hom waite u espie un autre homme et le touelle ou Compieng, u en le boë, etc.* Ubi textus Latinus tom. 3. Spicil. pag. 552. habet : *Si aliquis alicui ponens insidias, ipsum cæno vel tuto involverit, etc.*

* **COMPIILARE**, Pilos evellere, excutere, apud Apul. lib. 7. *Metamorph.* : *Totum me Compilabat, cædens fuste grandissimo.*

* **COMPILATIM**, Omnino, prorsus, Gall. *Entièrement*. Steph. de Infestura MS. ubi de Innoc. PP. VIII : *Meretricideo easil, quia advenientibus flammis et solarario Compilatim combusto et ad terram cadente, in quadam fenestra, partim intus et partim foris sedendo, salutem sibi quæsit.* Nostris *Compilation*, Coitio, vulgo *Cabale*, *conspiration*. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 414 : *Et en ladite plache, quant il y assemblaient pour eus alouer, il firent Compilations, taquehans, etc.* Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1358. fol. 82. rº : *Jehan de la Mare pour plusieurs helles, Compilations, ou paroles sentans commotion de peuple, ... fu jugié à avoir coppé le teste.*

† **COMPILATIVE**, Succincte, in Actis B. Francisci Fabriani tom. 3. April. pag. 985.

† **COMPILATUS**, Exstructus. Narratio de Dedicacione Ecclesiæ Stabulensis apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 63 : *Nam infra muralem parietem in medio occultus arcus comentaria arte Compilatus.*

COMPLACABILIS, Gratosus, Gallis, *Complaisant*. Vita B. Coletæ n. 8 : *Gratositas Complacabilis.*

† 1. **COMPLACENTIA**, Obsequium, Gall. *Complaisance*. Prima Appellatio Universitatis Paris. pro Schismate Benedicti XIII. apud Acherium tom. 6. Spicil. pag. 145 : *Omnes fere aut abierunt retrorsum, Complacentias et beneficia, prohodolor! illac istacque venantes, etc.* Epist. Caroli VII. Regis Franc. Summo Pontifici : *Et ea jugiter agere, quæ sunt ad honorem et Complacentiam ejusdem vestre sanctitatis.* Charta Wenceslai Regis Bohemiæ pro Nicolao de Lobkowicz ann. 1418 : *Cum famosus Nicolaus de Lobkowicz... pro usibus familiarium et stipendiariorum nostrorum dilectorum, de mandato nostro et in Complacentiam nostram, de*

substantia sua propria quatuor millia sexagenarium gross. Pragensem dederit. Quandoque etiam sumitur pro Delectatione, ut Lexic. Philos. Goel. : *Complacentiam habere in aliquo, est illo oblectari.*

† **COMPLACENTIA**, apud Ludewig. tom. 8. Reliq. MSS. pag. 139. e vetustis membranis : *Iringus fecit Complacentiam Reginæ.*

* 2. **COMPLACENTIA**, Delectatio, Gall. *Plaisir, divertissement*. Instr. ann. 1438. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 261. col. 1 : *Quod si plantentur et nutriantur salices circumcirca ipsum fontem Nemausi, et in plano, ac prato, et ripalibus ejusdem, ... cives manentes et habitantes in eadem urbe recipient magnam Complacentiam et ebatum.* Paulo ante : *Ad umbras iparum salicum accipient placitum et ebatum.*

* **COMPLACERE**, Solvere, stipendia militibus erogare. Charta ann. 1052. ex Cod. reg. 9612. X : *Arnulfus stipendiaria militibus, qui sibi adjucrant contra Rainaldum, volens reddere, ad Berengarium abbatem venit postulans, ut aliquid ei tribueret ad milites, sicut dictum est, Complacendos.* Vide *Placare* 2.

† **COMPLACIBILIS**, Idem quod *Complacabilis*, apud Rymerum tom. 8. pag. 296. col. 2.

* **COMPLACITARE**, Convenire, pacisci, Charta ann. 822. inter Probat. Hist. S. Emeram. Ratibon. pag. 23 : *Quod (donum) postea ipse Richpald voluit Complacitare nepotibus suis Engilmone et Isandoone, sed non perfecti.* Id est, nomine precario, seu ad vitam sub annuo censu concedere. Est enim

COMPLACITATIO, Placitum, pactum initum inter quosvis. Charta Arnulphi Imperat. : *Qualiter Tuto... et femina quedam quandam Complacitationis inter se more populari perpetrata Chartam nostris præsentavit obtutibus, supplicantes nostri edicli tenore consolidari.* [Præceptum ejusd. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collec. col. 237. pro Suestra Abbatia Monialium ann. 891 : *Propriæ commoditatis suæ Complacitatione per eam affecta poterit contradat, nullo unquam successore nostro irrumpente neque immutante.*]

* Ch. Ludov. reg. Germ. ann. 870. ibid. pag. 58 : *Igitur nos super eandem Complacitationem hoc nostræ auctoritatis præceptum fieri jussimus.* Alia ann. 879. pag. 59 : *Postulantes ut ipsis per nostræ licentiæ consensum quandam aptam utilitatemque Complacitationem facere liceret.*

COMPLACITUM, in Capitulari Caroli Magni ann. 802. cap. 9. 35. [**] Ubi accipiendum videtur pro Placito, conventu publico ; alio vero sensu, scilicet pro Placito, decreto est apud Marium Mercatorem pag. 426. ed. Baluz. : *Conjuxit sibi secundum voluntatem patris et Complacitum hominem simpliciter.*]

† **COMPLACUO**, εὐαρστώσ, *Placite*, in Supplem. Antiquarii.

* **COMPLAINCTA**, Præstatio quævis, tributum exactum, idem quod *Complainta*. Charta Guigon. dalph. ann. 1253 : *Item de voluntate et consensu prædictorum hominum dicti castri retinimus nobis... æmpas seu Complacinctas in his casibus, scilicet pro nostra militia, et pro dotanda filia vel filiabus nostris, etc.* Vide supra in *Auxilium*.

* **COMPLEYNTA**, Eadem notione. Libert. villæ Ayriaci in Dalphin. ann. 1328. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 310. art. 2 : *Volumus etiam quod burgenses et habitatores villæ prædictæ Ayriaci, non teneantur nobis aut heredibus nostris ad*

præstationem alicujus talliæ, collectæ, Compleyntyæ, seu alicujus novi usugii vel gravaminis.

COMPLAINTA, Vox præstationibus tributa, quæ per vim imponuntur, ansamque præbent querendi, quæ vis est vocis *Complainte* apud nos. Charta ann. 1314. apud Dionysium Salvagnium in Tractatu de Placito Dominico pag. 35 : *Quod ipsi sint liberi et immunes omni tallia, tolta, corvata, Complainta, quæsta, angaria, parangaria, etc.* Alia ann. 1322. apud eundem lib. de Usu feodor. pag. 136 : *Quitum et immunen ab onere totæ, talliæ, manuoperæ, corvatæ, Complainctæ, specialis vel generalis, gaschæ, clausuræ castri, etc.* Charta R. Comitiss Forensis et Dom. Bellijoci ann. 1270 : *Cum Castellani nostri, qui pro tempore fuerint in Castro nostro S. Baldomeri levaverint et levare consueverint tallias seu Complainctas ab hominibus de Ruais, etc.* Alia ann. ejusd. : *Exactiones, collectas, Complainctas, chavalgatas, etc.* [Regest. Probus fol. XLII. Inquis. de Moras ann. 1262 : *Complainctam vero ipsis hominibus de foris nunquam fecit præter taylliam, attamen messem habet ab eis, et habere etiam consuevit cujuscumque sint homines. Illis autem de burgo et castro facere consuevit Complainctam quando acquirebat aliquid, et posset etiam si maritaret filiam, vel si aliud faceret, quod esset sibi necesse. Occurrit semel et iterum in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 22. col. 1. et pag. 28. col. 2.] Vide *Complainctæ*.*

† **COMPLEINTA**, Consuetudines Dumbenses art. 2. ann. 1325 : *Quilibet Nobilis (habens altam jurisdictionem) potest habere Compleintiam in casu in quo vellet ire vel transire ultra mare ad voluntatem, et in casu in quo vellet ipse Dominus esse Miles novus, vel vellet filiam suam maritare, duplum servitium ei solvere teneantur.* Hinc palam fit certis dumtaxat temporibus imponendas fuisse *Complainctas*, non quovis casu pro voluntate Dominorum : verum in hujusmodi rebus fortioris prævalet auctoritas, unde paulo superius dictum est, *Dominum facere consuevisse Complainctam, si maritaret filiam, vel si aliud faceret, quod esset sibi necesse.* His posterioribus verbis quanta Dominis permittantur, nemo est qui non videat. Rursum occurrit vox *Compleintia*, in Cornu. lin. *Cum cornu, etc.*

† **COMPLANATORIUM**, Instrumentum ad levigandum. Vide *Leriga*.

* **COMPLANATUM**, ut *Complantum*. Ager usufructuario jure ad complantandas vineas, sub certis conditionibus concessus, nostris *Complant* et *Complant*, eadem acceptione, vel etiam *Præstatio*, quæ ex eo agru debetur. Tabul. Major. monast. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 473 : *Concedo eis etiam meam partem duarum vinearum, quarum una a Petrone filio Alberici juxta castrum ad Complanatum est plantata.* Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 147. Chartoph. reg. ch. 148 : *Mathelin de Gastorgnoille escuier... feust en un fief, appelé la Besere, pour faire vendengier et recevoir le quart pour droit de Complant seigneuriable, à lui appartenant en la vendengies et fruit dudit fief.* Alie ann. 1479. in Reg. 295. ch. 317 : *Onquel fief de vignes a plusieurs hommes tenens, qui tiennent en particulier au droit de Complant, devoir feodal, etc.* Charta ann. 1401. in Reg. 158. ch. 455 : *Item un Complant de vigne, ou il y a bien quatre arpens de vigne.* V. in *Complantare*.

† **COMPLANCTARE**. Vide *Complantare*.

† **COMPLANCTUS.** Vide *Complangere*.
COMPLANGERE. Queri, Gall. *Se Complandre.* Capitulare Pipini Regis Italiae cap. 37 : *Explicare debent ipsi Missi qualiter Domino Regi dictum est, quod multi se Complangunt legem non habere conservatam.*

COMPLANCTUS, Querela, *Plainte, Com-plainte.* Fulbertus Carnot. Epist. 17 : *Et ecce mitto vobis utrumque scriptum et Complanctum suum, etc.* Epist. 42 : *Episcopum, qui Complanctum facit de te.*

† 1. **COMPLANTA,** Querela, Conquestio, Gallice, *Plainte, Complaince.* Forma pacis anni 1353, apud Rymerum tom. 5. pag. 767. col. 1 : *Ad obviandum querelis supradictis et Complantis, rancoribus, periculis, homicidiis et dampnis.*

* 2. **COMPLANTA,** ut supra *Complaincia.* Libert. villæ novæ de Coynau ann. 1312. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 107. art. 1 : *In primis volumus et eisdem concedimus, quod ipsi sint franchi, liberi et immunes ab omni collecta, tallia, Complancta, etc.*

† **COMPLANTAGIUM.** Vide post *Complantare.*

COMPLANTARE, **COMPLANTUM,** **COMPLANTUM.**

COMPLANTUM vocant agrum jure usufructuario ad complantandas vineas, certis quæ in diplomatis recitantur conditionibus, datum. Glossar. Gr. Lat. : Φυτεῖον, *Planto, Complanto, novello.* Καταρτίσις, *Complantatio.* Καταρτίσις, *Complantatio.* Tabularium S. Joannis Angeriacæ : *Erantque illius Complanta in rem S. Andree, et est sita in pago Pictavo infra Quintam ipsius civitatis.* Charta anni 1028 : *Dono medium junctum de vinea, quam per Complantum acquisivi, cum una mansione et horto.* Tabularium Absiensis Monasterii fol. 4 : *Concesserunt... scilicet terrarum et Complantum et 4. denarius census annuatim, tali conditione, ut qui hanc terram excoleret, etc.* Exstat præclara et vetus *Dationis in Complantum* Charta inedita Abbatissæ Nobiliacensis in Pictonibus, quam hoc loco præstat describere : *Legis legum sanxit auctoritas, et Theodosiana editio divulgatur (ut) uniuscujusque provincie jus quæ a legali auctoritate sibi met discretare non videtur, jure legitimo custodiatur.* Idcirco egomet Raynaldus ætherea deliberatione ex cœnobio Nobiliacensi Abba, libuit mihi, atque proprio fructus sum arbitrio, una cum consensu Monachorum ibidem degentium, ad quemdam virum... nomine, et uxore sua nomine Aldagardim, et filio suo nomine Constantino, juctum 1. ad Complantum impertiri deberet, quod et ultro videmur fecisse, eo demum rite, et postquam in agro Falernico per quinquennium bene fuerit redacta, rector ejusdem Ecclesiæ medietatem in proprio usus partibus ejusdem Ecclesiæ retorqueri faciat. Ex alia nempe de parte, ipsi excoltores annis singulis, sicut mos provincie docet, sumptus reddant. Quod si propter aliquam insolentiam contemptores extiterint, legali institutione mulcentur. Alienare vero si rector ipsius Ecclesiæ conatus fuerit, emere nullatenus presument : de repetitione vero, id absit, si nos ipsi, quam minime credo, aut de universa mundi climata qui fuerint, qui contra hanc Chartam aliquam calumniam inferre tentaverit, minime vindicet. Insuper is cui contra litem intulerit, sol. XXX. cogatur exsolvere. Ut hæc vero carere valeat omnimodo titubationis pœna, et ubi firmitatis rigorem adipisci, manu subterfirmavi propria et subjectorum manibus ad firmitatem et

stabilitatem perducere non destiti. Sign. Raynaldo Abbate, etc. Data in mense Januario anno 8. regnante Karolo Rege (Chr. 898.) Vide *Complantatum.*

DARE AD **COMPLANTANDUM.** Gaufridus Comes Pictavensis in Charta fundationis Abbatissæ S. Mariæ Santon. : *Ibi quoque juxta de silva nostra dominica tantum delegamus ad Complantandum et hospitandum cultores, etc.* Tabular. Burguliense, sub Hugone Capeto : *Placuit nobis, atque bona decrevit voluntas, ut aliquid de terra nostra, coadjuvante Domino, ad Complantandum dare deberemus, quod ita et fecimus... tali modo ut per 5. annos optime excolatis, et advineare faciatis.*

MEDIUM PLANTUM, Idem quod *Complantum.* Charta exarata ann. 7. regnante Radulfo Rege Burgundie, ex Tabulario Ecclesiæ Gratianopolitanæ : *In Christi nomine, Notum esse volumus quod laboratores quidam Folcherius et Aschericus venientes postulaverunt Dominum Odonem Episcopum, ut aliquid terræ ex ratione S. Andree, quam per precarie largitatem adquisivit, sibi et uxoribus, et hæreditibus eorum tradidit ad Medium Plantum, secundum Galliarum morem, quod et fecit. Prædicta cæpis sita est in pago Gratianopolis, in agro Salmoricense, in villa Cotonaco, et cingitur undique ex eadem arva infra hanc definitionem, prædictus Episcopus, ut supra taxavimus, prælibatis viris tradidit more Burgundiorum ad Medium Plantum. Si quis vero chartulam hanc, etc. Exstat ibidem alia ejusdem tenoris anni 10. Radulfi Regis. Alia Isarni Episcopi Gratianopol. anni 39. Chunradi Regis : *Isarnus Gratianopolitanensis sedis Episcopus, quandoquidem Adalbert et sorore sua Guiltrud nostram expetierunt paternitatem quod et fecerunt, et siquidem petierunt a nobis campum ad Medium Plantum, et ipse campus est in Comitatu Gratianopolitano, in agro Tautilianense, in villa similiter, et habet fines et terminationes de uno vero latu Fura aqua volvent, de secundo silva quæ nominatur Sinsci, quantum edificare potueritis usque ad quinque annos possideant, ædificent et plantent, et de una medietate quod voluerint, post quinque annos alia medietas ad potestatem sancta Maria, et sancti Vincentii revertatur, nec vendere, nec alienare non presument nisi a successoribus sancta Maria et S. Vincentii, et si emere noluerint, faciant quod voluerint, hoc est vendendi, habendi, donandi, seu liceat commutandi. Si quis ego ipse aut Canonici nostri contradicere voluerint, non hoc vindicent, sed componant nobis tantum, et alium tantum, quantum Medium Plantum valere potuerit, et inantea firma et stabilis permaneat cum stipulatione subnixæ. Signum Isarni Episcopi, etc.* Alia ibidem sub Artaldo Episcopo : *Nos donatores donamus aliquid de hæreditate nostra, quæ nobis per Medium Plantum advenit et advenire debet, domino Deo et ad supradicto loco, ... tali vero tenore, ut dum ego vivo usum et fructum possideam, etc.* Alia ex Tabulario S. Andree Viennensis : *Dono etiam tibi ego Gaidinus terram ad Medium Plantum, ad vineam construemam usque ad annos 7. tali conventionia, et Aimo et uxor sua Arey unam medietatem habeat ad alodum, id est, habendi, vendendi, donandi seu liceat commutandi, etc.* Tabularium Brivatense Ch. 156 : *Advenerunt quidam homines... expostulantes a nobis et petentes ut ei quandam terram... ad Medium Plantum, concederemus... infra**

*autem hos dictos terminos jam dictam eis terram concedimus, ut ædificent et plantent eam, et ad perfectum usque perducant. Quinto autem anno quando vinea perfecta fuerit, a ministerialibus nostris dividatur, et quam partem meliorem prospererint, partibus S. Juliani in stipendiis scilicet fratrum subjiciant, et reliquam partem eis habere permittant. Quam partem ipsi ab illo die et deinceps habeant, teneant, atque possideant, vendendi aut commutandi, aut in alienam potestatem tradendi licentiam non habeant, donec presentibus nobis in pleno capitulo denuntient : si in commune fratrum eam emere voluerint, utantur arbitrio suo, et si in commune noluerint, et aliquis ex Canonici eam voluerit emere aut commutare, vilius quam aliquis extraneus habeat eam. Si autem et hoc noluerint, commoneat tertio ; quod si nec tunc, ab ipsa die et deinceps liberam atque firmissimam in omnibus habeat potestatem faciendi quidquid voluerit. Actum Kal. April. anno 8. regni Caroli Francorum sive Equitanorum (907.) Exstant similes Chartæ in eodem Tabulario Ch. 230. 300. de terris ad Complantandum medietarie concessis, ubi eadem Complantus conditiones recitantur, dicunturque Chartæ *Semiplantarie* in eadem Ch. 300 : *Facta cartula ista, quæ dicitur Semiplantaria, in mense Marcio, etc.* Tabularium Ecclesiæ S. Cyrici Nivernensis Ch. 54 : *Roclenus dat cuidam villano nomine Bercherio et uxori Adaliardi arpentos 2. qui conjacent in pago Nevern. in villa Valledæ ad Medietatem Plantationis. Et Ch. 58 : Nannannus Episcopus concedit terram in villa Pusco ad Medietatem Plantationis Adraldo, ann. 15. Lotharii, hac formula : Concessimus illis hanc terram ad Medietatem Plantationis, eo tenore, ut infra quinquennium eam teneant et possideant : et expleto quinquennio unam medietatem advineatam, et bene constructam nobis reddant, et ex altera faciant quod voluerint.**

COMPLANTAGIUM, Præstatio ex *Complanto.* Tabular. Absiense fol. 229 : *Rupturam terræ ejusdem vineæ, tali pacto, ut de vinea reddatur Complantagium, et denarius recepti.*

De hujusmodi *Complantis* agunt Consuetudines, Andegavensis art. 160. Cenomanensis art. 177. Santonensis art. 18. 21. 127. Rupellensis art. 62. Pictavensis art. 59. 82. 101. Pensitatio vero quæ ex iis Domino solvitur, *Complantarie* dicitur in Pictavensi art. 75.

† **COMPLECTERE,** pro *Complecti.* Liturgia Gall. Mabillonii pag. 295. col. 2. in Missa Dominicali : *Deus Pater omnipotens... deprecamur, ut... qui se affectant oculis, puro semper corde Complectant : atque etiam illi studeant esse pacifici, qui se non videntur labiis osculari.*

* **COMPLECTISSIME,** Accuratissime, Gall. *Completement.* Testim. medicor. ann. 1327. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 61. col. 2 : *Quam (pronunciationem) nos magistri parali suinus defendere rationibus et auctoritatibus philosophorum omnium et sapientum in scientia medicinæ, qui de ista materia Complectissime tractaverunt. Accomplissement nostri Ornamentum dixerunt, quo res quævis completa redditur. Comput. Rob. de Seris in Reg. 5. Chartoph. reg. fol. 6. vº : *Une selle à parer à palefroy, ... où siege le veux du paon, et les Accomplissements tout d'œuvre.**

* **COMPLECTUS,** pro *Completus,* in Stat. Cadubrii cap. 93.

† **COMPLEGIUM,** Pignus, Gall. *Gage,*

Plege. Polyptychum Fiscamense ann. 1295: *Robertus de Gamachiis tenet unum masagium, quod continet circa dimidiam acre pro triginta solidis et duobus caponibus... et posuit in Complegium centum solidorum Turon.* Chartular. S. Vandrege-sili tom. 1. pag. 379: *Ego predictus Robertus Forestarius et hæredes mei prædicto Johanni Louvel et suis hæredibus prædictum redditum cum omni jure et dominio, quod in prædicta pechia terræ habebam seu habiturus eram, garanti-are tenemur de dote, actionibus, querelis omninodis et omnibus aliis impedimentis deliberare et expedire per Complegium totius hæreditati nostri, ubicunque sit... Actum ann. 1244.* Gallice diceremus, *Par l'engagement de tous mes biens, vel de tous mes heritages.* Charta Radulphi de Herecot Armigeri ann. 1255. in Histor. Harcur. tom. 4. pag. 1277: *Et de omnibus prædictis faciendis et tenendis fideliter nos posuimus prædictis Monachis in Complegium omnia mobilia et immobilia nostra ubicunque valeant inveniri.* Vide *Plegius*.

† **COMPLENTIA.** Vide *Complainta*.

† **COMPLEMENTUM JUSTITIÆ FACERE** dicitur Judex aut Litigator, qui quidquid æquum est et leges postulant ad litem finiendam complet ac perficit. [* Quod vel absolute, vel supplicio fit. *Accomplissement de justice*, in Charta ann. 1339. ex Tabul. S. Joan. Laudun.] Vide in *Justitia*.

† **COMPLENDA.** Vide post *Completa*.

1. **COMPLERE** dicitur qui officium suum recte exequitur, implet. Ita *Monachum Complere*, dixit Sidonius lib. 4. Epist. 9. *Personam religiosi Complere*, lib. 7. Epist. 14. Vide Savaronem ad eundem pag. 448.

COMPLERE dicitur is, qui officium quodvis Ecclesiasticum *Collecta* seu oratione concludit et Complet. Gregorius M. lib. 3. Dial. cap. 7: *Cumque diu orassent, Complere orationem quadragesimum Subdiaconum servus Dei jubet.* Græca habent τὸς τῆς εὐχῆς ἐπιθεῖναι. Ordo Romanus: *Surgit Pontifex cum Archidiacono, (finita Missa) et veniens ad altare, dat orationem ad Complendum.* [Hanc orationem hodie vocamus *post-communionem*. Acta SS. Junii tom. 4. pag. 698. ubi de Festis S. Joannis Bapt.: *Tum super Oblata eadem quæ supra in Vigilia. Ad Complendum sive Post-communio: Præsta quæsumus, etc.* Vide *Complenda* post *Completa*.] Helgandus in Roberto Rege Franc.: *Incumbentibus jam noctis tenebris dum ad Complenda et quæ sunt Deo reddenda cogitaret, ad domum Dei de more processit, præcipientibus ante se Clericis cum cerosferariis non minimi ponderis.* Rupertus de Divin. off. lib. 1. cap. 19: *Collectæ quæ dicuntur ad Complendum, orationes sedentis in celo capitis nostri J. C. signant.* Regula Magistri cap. 50: *Complendi Abbati genua osculetur.* Cap. 52: *Omnes audiant Abbatem Complentem.* Cap. 53: *Orationes illas Quadragesimæ puras Complent.* Cap. 83: *Nihil aliud eis (Sacerdotibus) in Monasteriis liceat, nisi orationes colligere, Complere, et signare.* Adde S. Epiphani. Episc. Cypri Epist. ad Joan. Hierosol. inter Epistolas S. Hieron. Epist. 61. cap. 5. *Dynamium Patric.* in Vita S. Maximi Episcopi Regiensi sub finem, *Walafridum Strab. de Reb. Eccles.* cap. 22. etc. Vide *Collecta* 8.

† **COMPLERE.** Legi satisfacere sumta de crimine vindicta. Murator. tom. 1. Scriptor. Ital. part. 2. pag. 56. col. 2. C. in Legibus Luitprandi [* 24. (4, 6.)]: *Si*

mulier libera servum tulerit (ei nupserit) et parentes ejus intra anni spatium in eam vindictam dare neglexerint, sicut in anteriori Edicto continetur, tunc quando-cumque post ipsum anni spatium inventa fuerit, sit ancilla Palatii, et ipse servus similiter ad Palatium replicetur; et filii qui ex iis nati fuerint Curti regis omnino serviant. Nam si parentes ipsius mulieris vel dominus servi Compleverint intra supradicti anni spatium, quod antè edictum continet, sic permaneant. [* Con-jungendum Compleverint quod continet antè edictum, scilicet Rothar. cap. 222.]

* 2. **COMPLERE**, Complicare, Gall. *Plier*; dicitur de aulæis aliisve rebus, quæ complicantur, ut servantur. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Com-plir, Prov. Complere, observare.* Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 403: *Cum Perrinus, dictus Aubree, serviens eques castelleti nostri Paris. in vigilia Epiphaniæ, de præcepto Stephani de Fonte argentarii nostri, ivisset apud S. Audoenum ad Complendum et conservandum paramenta sive incurtina-menta ibidem pro festivitate illa, tunc in nostra nobili domo stellæ facta, ordinata. Complir, Complere, perficere, inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 3. col. 1.*

* **COMPLERI** dicuntur instrumenta per subscriptionem Notarii, quod vulgo formula *Compleri* et *absolvi* fiebat. Vide Marin. Pap. Diplom. ad num. 76. not. 11.

1. **COMPLETA**, **COMPLETORIUM**, **COMPLENDA**, Officium Ecclesiasticum, quod cætera diurna officia complet et claudit: unde dicitur sub noctis initium.

COMPLETORIUM, Amalarius lib. 4. de Eccl. offic. cap. 8: *Completorium ideo dicitur, quia in eo completur quotidianus usus cibi sive potus, qui necessario sumitur ad sustentationem corporis, seu locutio communis. Unde et apud Monachos tenetur usus ex Regula S. Benedicti, ut ab eo officio claustra oris muniant, et ea aliena faciant a communi colloquio usque dum iterum ad opera redeant.* Adde eundem lib. de Ordine Antiphon. cap. 7. S. Isidorus in Regula cap. 7: *Ante somnum autem, sicut mos est, peracto Completorio, valedictis invicem fratribus cum omni cautela et silentio quiescendum est, usque quo ad Vigiliam consurgatur.* Regula S. Benedicti cap. 7: *Completorium trium Psalmorum dictione terminetur.* Hora *Completoria*, in Concilio Cabilonensi II. cap. 59. [* *Carmina Completoria* in Reinard. Vulpe lib. 3. vers 557:

Carmina nunc stares ad Completoria juste,
Qui tardas demens? hinc eremita salii!]

COMPLETA. Vita S. Agili Abbat. cap. 19: *Consuetudo talis erat, quod Janitor, ut signum pulsabatur ad Completam, confestim portas Monasterii firmans, Ab-bati claves referret.* Regula Monast.: *Quidquid ab hora nona mens maculæ adtraxerit, ante Completam confitendum est.* Necrologium Cenomanense: *Hora-que Completa completit dies suos, etc.* Ita S. Isidor. lib. 1. de Off. Eccl. cap. 21. Vita S. Bercharii lib. 2. pag. 101. etc.

COMPLENDA. Pilichdorffius contra Val-denses cap. 29: *Ultimis collectis, quas Complendas vocamus, agimus gratias pro perceptis beneficiis.* [Postcommuniones seu *Complendæ*, in Statutis MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280.] Hanc *Complendam*, consummationem *Missæ* vocat *Missale Gothicum* pag. 272. Alia Sacramentaria *orationem super,*

vel ad populum, vel etiam Benedictionem populi, ut in voce Oratio docuimus: de qua etiam egimus in Glossar. med. Græcit. in V. Εὐχῆ. Vide Durandum in Ration. lib. 5. cap. 10. Durandum de Ritib. Eccl. lib. 3. cap. 11. Menardum in Concord. Regul. et alios passim, [necnon supra *Complere*.]

* 2. **COMPLETA**, Restis species. Stat. ann. 1391. ex Tabul. Massil.: *Quod corderii in Massilia non faciunt Completas, neque vendunt ad brassam.*

COMPLETOR, Fide Jussor, qui pacta *Complenda* fidejubeat. Tabul. Fossatense, ann. 1272: *Fecerunt et constituerunt plegios et principales debitores et redditores ac Completores erga dictos religiosos, etc.* [* *Complere*, Solvere, debitum reddere. Vide Marin. in Papyr. Diplom. pag. 335. a 352. b. not. 5.]

† **COMPLETORIUM.** Vide *Completa*.

† **COMPLEX.** Charta Othonis I. Imper. ann. 948. apud Mireum tom. 1. pag. 140: *In Comitatu videlicet Masau, in villa quæ dicitur Masnic quamdam terræ partem Complicemque navium per annos solventem singulos quinque solidos denariorum.* Vide *Complices*.

* Occurrit præterea in epist. Joan. VIII. PP. ann. 877. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 158. et in Conc. Tricas. ann. 878. ibid. pag. 304.

† **COMPLEXARE**, Complecti. Corippus Carmine de Laudibus Justin. Min. lib. 1. vers. 104:

Portum, quam geminæ Complexant brachia ripæ.

Occurrit in Præfatione Juliani Pomerii in Librum Ildefonsi de intemerata Virgine, et alibi.

† **COMPLEXIO**, Corporis constitutio, Gall. *Complexion*, Ital. *Complexione*, apud Murator. tom. 3. pag. 607. col. 2.

* Chron. MS. abbat. de Valcel.: *Vicesimus abbas fuit dom. Petrus, dictus de Brunaumont, de Duaco, mitis et pacificus, quamquam grossæ Complexionis et rudis.*

COMPLEXIONATUS, [Certa ratione constitutus, ab Italo *Complexionare*, Gall. *Complexioné*.] Auctor de Disciplina Scholarius cap. 3: *An inferioris naturæ Complexionata virtutem sive eclipsim contrahant ex planetis, an ex primis generantibus.* [Menot. Serm. Quadragesim. fol. 215. recto col. 1: *Quamvis enim non sit naturale sanguinem sudare, si tamen consideremus causam, non est mirum quod corpus Christi erat excellentissime Complexionatum, etc.*]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Complexionatus, Complexionné, i. dispositus. Pro temperatione cœli utitur Froissart. vol. 2. cap. 92: Le pays (d'Espagne) n'est pas Complexionné à celui de France.*

† **COMPLEXIVE**, Breviter, compendiose in Actis S. Stanislai Episcop. Cracov. tom. 2. Maii pag. 272.

* **COMPLEXIVUS**, Verus, sincerus: Odilo in Translat. S. Sebast. cap. 43: *Complexiva et omni avo reminiscenda devotione singillatim a stemmate usque subuculam cultu regali exuti, etc.*

* **COMPLENTA.** Vide supra in *Complincta*.

* **COMPLEYTIM**, Idem ut opinor, quod supra *Complanatum*. Reg. feudor. Aquitan. sign. J.J. rub. ex Cam. Comput. Paris. fol. 39. rº: *De alienatis dixit, quod executores testamenti patris sui sepeliverunt dictum patrem suum, contra ordinationem suam, in hospitali de la Pressera, et concesserunt ei Compleytim libere, et ipsi utuntur malo velle suo.*

† **COMPLICAMENTUM**, Volumen. Concil. Toletan. VII: *Quicquid productionibus loquelarum in concione diffundere potuit, totum in tomi hujus Complicamento respersum calamo vestrae Sanctitudinis offerre decevit.*

† **COMPLICENTIA**, Licentia, consensus, apud Rymerum tom. 11. pag. 413. col. 2.

1. **COMPLICES**, Scelerum socii: nos vulgo *Complices*. Isidorus lib. 10. Orig.: *Complex, in uno peccato vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum vero nunquam dicitur*. Joan. de Janua: *Complicitas, concursus inter duos vel plures dolositas, in malo consensus*. Utuntur Prudentius, Salvianus, Sidonius, Senator, et alii passim. Vide Olai Borrichii *Cogitationes* pag. 68. et Gloss. mediæ Græcæ in Κομπλατιων.

† **COMPLICES** etiam aliquando dicti sunt qui Principis cum aliis bellantis partes tenent, Gall. *Partisans, Fauteurs*. Chronicon Trivetti ann. 1183: *Post clausum Pasche convenerunt Sylvaneclis in presentia Henrici Albanensis Episcopi, domini Papæ Legati, Reges Franciæ Philippus, et Angliæ Henricus tam pater quam filius, Philippus Comes Flandrensis et alii qui ejus fuerant Complices, etc.* Charta pacis inter Ildefonsum Aragon. Regem et Raymundum Comitum Tolosanum ann. 1176. ex Schedis Peirescianis: *Præterea jam dicti viri illustres per se et homines et Complices suos faciunt inter se bonam pacem et firmam concordiam de guerris et malefactis et adventis omnibus, quæ hucusque ad invicem sibi fecerunt.*

† **COMPLICES CIVITATES**, Confederatæ, in Annalibus Mutinensium ad annum 1234.

* 2. **COMPLICES SANCTI**, Qui ejus cultui sunt dicati. Charta ann. 1045. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Nos fratres, scilicet Petrus et Feraldus metuentes feralia nostra nostrorumque parentum innumerosa crimina, ex possessionibus nostris largimur SS. Christi martyri Victori ejusque Complices, etc.* Nisi sit pro Sociis. [** Pro Sociis in Bertold. Argenterat. Episc. Chart. ann. 1224. pag. 466. Syllog. Guden.: *Ministeriales etiam S. Petri, Cunradus Knopf et sui Complices, cum eorum coheredibus et aliis feudati, similiter debent esse liberi.*]

COMPLICARE, Papiæ: *Multiplicare*. [** In edit. ann. 1496: *Complificaresi, Multiplicare*, at in Cod. reg. 7609: *Complicare, simul plicare.*]

* **COMPLITUS**, *Bagnato de pioba*, in Glossar. Lat. Ital. MS. pro *Complutus*. Vide in hac voce.

† **COMPLOSUS**, Compositus. Paschasius Radbertus in Vita S. Adalhardi num. 87: *Sequitur ecloga duarum Sanctimonialium uno favoris planctu Complosa, etc.*

† **COMPLUTUS**, Irrigatus, compluvius, Varro; Gall. *Arrosé, mouillé*. Amos 4. 7: *Plui super unam civitatem, et super unam civitatem non plui: pars una Compluta est, et pars super quam non plui, aruit*. Privilegium Universitati Lovaniensi per ducem Brabantie concessum ann. 1426. apud Marten. tom. Anecd. col. 1766: *Tanquam in tellure Compluta fructum germinent preciosum*. Legitur etiam apud Solinum cap. 10. de Thracia: *Nautæ Compluti sæpe ex illo casu imbre sazati.*

COMPLUVIUM, Pluvia densior. Vita S. Lupicini Abbatis Jurensis n. 11: *Si Frater forsitan... uspiam processisset in frigore, vel forsitan hyemati Compluvio*

rediisset infusus. Alias: *Compluvium, est locus ad quem multæ pluvie conflunt*. Johannes de Janua. [Utitur Suetonius in Augusto cap. 92: *Enatam inter juncturas lapidum ante domum suam palmam, in Compluvium Deorum penatium transtulit*. Utuntur et alii, ut Columella, Varro, etc. quamobrem hinc amandari potuisset.]

* **COMPNA**, Locus, ut videtur, arundinibus vel alia quavis ratione circumseptus, quo pisces capiuntur et servantur. Reg. feudor. Aquitan. sign. JJ. rub. ex Cam. Comput. Paris. fol. 2. vº: *Petrus Doati de S. Emiliano... tenet de feudo vicecomitis Fronciaci... undecimam partem Compnarum existentium ibidem, et undecimam partem quarteriorum piscium, videlicet crecorum, qui capiuntur in mari prædicto per homines de Fronciaco*. Consuet. MSS. monast. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Item dicti monachuli seu juveniles recipiunt in die Ramis palmarum unum colacum, quod solvunt de redditibus illi, qui tenent Compnas de Magello et de Marsaux*. Vide supra *Bordigala*.

† **COMPONAGIUM**, pro *Companagium*, Cibus cum pane datus ad vescendum. Concordia inter Abbatem de Bordesleia et Nicolaum de Berlega apud Madox. Formularis Angl. pag. 222: *Et præterea idem Abbas concessit pro se et successoribus suis, quod prædictus Nicolaus habeat qualibet die, si fuerit in Abbacia de Bordesleia, duos panes, scilicet unum panem Monachi et alterum panem Militis, et cervisiam et Componagium unius Monachi*. Vide *Companagium*.

† 1. **COMPONERE**, Fimo impingare. Vide *Compostare* post *Compostum*.

2. **COMPONERE**, Delictum transactione et compositione interveniente expiare, ac luere, et cum læso, aut ejus hæredibus, de multa ac pœna propter illud irroganda, pacisci. [** Vide Grimm. Antiq. Juris German. pag. 649. sqq.] Nam apud Germanos quævis delicta certa pecuniæ summa æstimabantur, neque homicidia ipsa morte lui lex erat, præterquam in Majestatis crimine, ut docemur ex leg. Bajwar. cap. 1. tit. 7. § 3. cap. 2. tit. 1. § 4. quod et pridem observarat Tacitus: *Luitur homicidium certo armentorum ac pecorum numero, recipiturque satisfactionem universa domus*. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 31: *Ad Thecodatum legationem dirigit, exprobrantes de morte ejus, atque dicentes: Si hæc quæ egisti nobiscum non Composueris, regnum tuum auferemus, et simili pœna te damnabimus*. Tunc ille timens quinquagena eis millia aureorum transmisit. Lib. 7. cap. 3: *Composuit tamen filiis Saxo ille mortem ejus*. Lib. 9. cap. 18: *Tamen quæ contra rationem gessimus, cuncta Componere non moramur*. Et cap. 19: *Magnas mihi debes referre grates... eo quod interfecerim parentes tuos, de quibus accepta Compositione, aurum argentumque superabundant in domo tua*. [Juramentum Ordinum regni Daciæ de fidelitate Regi Christierno præstanda apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 329: *Quod vir bellator Militem in domo communis scorti, inconsulta ira, vulneraverit, cum quo sese etiam priusquam arriperet, amiceiter Composuit et concordavit*. Amicibiliter *Componere*, in Statutis Massil. lib. 1. cap. 6. § 3.] *De vita Componere*, in Capit. Caroli C. tit. 31. cap. 25. [** Edict. Pistens. ann. 864.]

Quod si in iudicium crimen vocaretur, nec partes de compositione inter se convenirent, tunc judex reum cum accusa-

tore componere cogebat. Idem Gregor. lib. 7. cap. 2: *Comitibus pax usque in audientiam data est; scilicet ut in die quo iudicium erat futurum, pars quæ contra partem injuste exarserat, justitia mediante, Componeret.*

Quandoque et crebro multam ipsam pecuniariam definiebat judex pro delicti vel criminis modo et qualitate, nisi multa ipsa a lege definita esset. Tunc enim multa quæ a lege præscripta erat reo irrogabatur. Unde *legem et bannum Componere, Secundum legem Componere*, dicunt Leges antiquæ et Capitularia passim. *Compositio legalis* in Cap. Caroli C. tit. 29. cap. ult. [** Synod. Pistens. ann. 862.] quæ *Compositio secundum legem suam*, dicitur in Cap. Caroli M. lib. 3. cap. 65. et alibi.

Interdum etiam multa a lege definita, secundum criminis atrocitatem multiplicabatur, idque *Bannum dupliciter aut tripliciter Componere, Bannum aut legem in triplum Componere*, dicunt Capitularia. Gregorius Turon. lib. 4. Hist. cap. 38: *Quid plura? quatuor millibus solidorum Archidiaconum condemnavit*. Quod in presentia Regis Sigeberti veniens, *quadrupla satisfactione, insequente Jovino, Composuit*. *Compositio simpla*, in Legib. Frisicis, quæ non duplicatur aut triplicatur. *Compositio duplex*, quæ ad Regem spectat ex Lege Astulphi Regis Longob. [** cap. 8.] apud Heroldum pag. 256. *Compositio tripla*, in Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 63. et alibi non semel. *Quadrupla satisfactio*, apud Gregor. Turon. lib. 4. Hist. cap. 38. Vide *Bannum* 2. *Niungeldum, Trinumgeldum*.

Quod si crimen vel delictum, de quo multam pecuniariam lex statuit, publicum esset, id est, Regem vel Principem spectaret tunc reus *cum fisco*, vel *æratio Componere* tenebatur, multa a lege definita, vel a iudice statuta. Sæpe etiam duplicem multam in delictis privatis statuunt leges antiquæ, alteram actori, alteram æratio et fisco, quod passim observare est.

Si denique compositionem complere non posset reus, tunc *semetipsum invadere* tenebatur, *usque dum plenam Compositionem adimpleret*, ut est in Lege Longob. lib. 1. tit. 14. § 10. [** Carol. M. cap. 31.] et in Capitulis Caroli M. lib. 3. cap. 65.

Compositio non semper læsum, vel occisi hæredes, sed et ipsos agnatos et cognatos spectabat, inter quos dividebatur, ut ex Tacito docuimus. Andreas Suenonis lib. 5. Leg. Scaniæ cap. 5: *Secundum antiqua jura, sic est persolutæ pecuniæ faciendæ distributio, ut unaquæque tertia principalis in tres tertias principales divisa, per vices singulas una semper partialium cadat in commodum hæredis occisi, et agnatis secunda, cognatisque tertia debeatur*. Sic per agnatos omnes et cognatos distributio pecuniæ faciendæ, ut semper prior gradus duplo majorem partem quam posterior consequatur, etc. At Lege Longob. lib. 1. tit. 9. § 18. [** Liutpr. 13. (2. 7.)] compositio ad propinquiores parentes, seu agnatos vel cognatos pertinebat, siquidem filia occisi tantum superesset.

* *Nostri Composer quelqu'un*, pro Pecuniam ei irrogare, Gall. *Le taxer*, dixerunt. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 54: *Le suppliant et Jehan Lohier dirent qu'ilz avoient Composé cellui, sur qui se devoit faire ledit chalvari, à xij. solz pour le boire des compaignons à iij. solz Par. pour la chan-*

delle, que les femmes mettent ardent l'image de Notre Dame dudit lieu. Vide infra *Compositio*.

☞ *Componere* etiam haud raro cogebatur conventionum et pactorum violatores perturbatoresque, ut discimus ex variis instrumentis. Charta Pontii Comitis tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 5. Instrum. col. 1: *Sane si quis, ego, aut ullus de heredibus nostris, qui contra carta ista donationis temere aut usurpare, aut inquietare venerit, non hic valeat vindicare quod requirit, sed Componat tibi hæc omnia superius scripta dupla meliorata; et in antea donatio ista firma et stabilis permaneat omnique tempore.* Eiusdem tomi pag. 83. col. 1. in Charta Willelmi Provinciae Comitis: *Sane si quis, nos aut hæredes nostri, vel ulla opposita persona, que contra hanc quirpicionem ire voluerit, non valeat vindicare quod repetit; et Componat illi, cui litem intulerit, auri optimi libras x.* Interdum verbo *Componere* additur in vinculo, quo major, si bene coniecto, indicatur obligatio *Componendi*, sive *Vinculum* istud seu obligatio *Componendi* a lege sit, sive a voluntate illius, qui sua constituta cupit firma esse et stabilia. Charta Gancelmi Episc. Forojuliensis ann. 1038. in nova Gall. Christ. tom. 1. pag. 83. col. 1: *Sane si ego aut quispiam de supra dictis personis vel successoribus nostris, qui contra hujus donationis cartulam aliqua fraude tentaverit, aut eam irrumpere... Componat in vinculo centum libras auri et mille argenti.* Charta Pontii Ruthenensis Episc. ann. 1079. ejusd. tomi pag. 50. col. 1: *Si quis autem Episcoporum, Clericorum vel secularium, hanc auctoritatis nostræ cartam annullare tentaverit... a consortio fidelium Dei alienus existat nisi resipuerit; insuper Componat in vinculo auri pondus centum librarum.* Eadem habes in Charta seq. ab eod. Pontio data ann. 1082. ex quibus conjicit D. Dionysius Sammarthanus *Componere in vinculo* idem esse, quod *Componere* ante solutionem vinculi excommunicationis, quo irretitur quisquis laudatas chartas violare præsumeret. Sed aliæ sunt chartæ in quibus, nulla facta excommunicationis mentione, imponitur illa necessitas in vinculo *Componendi*: quare vinculum istud non videtur esse vinculum excommunicationis; verum potius legis vel voluntatis ejus qui vult violatum id quod constituit, ut dictum est. Charta Guarachonis pro Imberto regnante Chonrado Rege Indict. VI. in Chartulario Aptensi fol. 22: *Sane si quis.... contra hanc donationem irrumpere voluerit.... Componat in vinculo auri libras decem.* Altera Charta ejusd. Chartular. fol. 46: *Si quis sane... velit hanc perfringere venditionem, non valeat, sed in Vinculo Legis Componat hoc ad duplum... Acta est hæc venditio in Abbadia S. Petri tertio Kal. Januarii, anno a Domini nostri totius Regis Incarnatione 1041. Romæ, imperante Domino nostro Jesu Christo.* Ibidem fol. 52. legitur: *Convictus per leges res ipsas in duplum Componat: quod idem est atque in vinculo Legis.* Vinculum igitur aliud ab excommunicatione significat: quod iterum confirmari potest Charta Guinamandi Archiep. Ebredun. anno 1066. in nova Gall. Christ. tom. 3. col. 205. ubi sic legere est: *Si quis autem hanc chartam irrumpere aut contradicere voluerit... Componat ipsis hereditariis in vinculo auri optimi libras xv. et insuper excommunicatus et ab Ecclesia Dei separatus nisi*

resipuerit, etc. quibus, nisi fallor, satis patet, *Vinculum* esse ab excommunicatione distinguendum.

† *COMPONERE TANTUM ET ALIUD TANTUM.* Chartularium Aptense fol. 47: *Si quis volens irrumpere hanc donationem... Componat tantum et aliud tantum et incurrat maledictiones Dei, etc.*

† *COMPOTALITIUS.* Portatu facilis, Gall. *Portatif.* Mirac. S. Maioli n. 21. tom. 2. SS. Maii pag. 700: *Hæc quoddam Compotalitium instrui sibi fecit instrumentum, in quo aliorum manibus ponitur in elemosyna.*

* Vel potius id quo portatus facilis fit: unde *Comporte* nostris dicitur, vas quo aliquid portatur; Hispan. *Comporta*, doliolum. Lit. remiss. ann. 1469. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 88: *Le suppliant print incontinent son cheval et le basta, et mist dessus les semales, dittes Comportes ou portouoires, et se transporta en laditte vigne.*

† *COMPORTEARE.* Ita se habere, Practicis nostris, se *Comporter.* Tabularium Calense pag. 40. in Sententia contra Hugonem de Pompona: *Item unam noam sitam prope Kalam... prout se Comportat in longitudine et latitudine.* Declaratio ann. 1255. in Histor. Harcur. tom. 4. pag. 1278: *Unam peciam terræ arabilis, sicut se Comportat in longo et lato.*

* *Comporter*, alia notione, scilicet pro Circumferre, per urbem merces deportare; unde *Comporteur*, Circumforaneus mercator, nunc *Colporteur*. Stat. ann. 1357. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 184. art. 3: *Que nulz ne puisse Comporter ne faire Comporter œuvre de lormerie hors de son hostel.* *Comporteurs de ferperie*, in alio ann. 1295. ibid. tom. 4. pag. 82. Memor. C. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1349. fol. 61. v. : *Item... petiz Comporteurs aval la ville ne seront tenuz de riens paier de laditte imposition, se il ne vendent en un jour dix solz de denrées.*

COMPORTIONALES TERMINI, apud Latinum Agrimensorem, quos Veterani vel Consortes posuerunt in portionibus suis.

† *COMPORTIONARIJ.* Socii, consortes, Gall. *Associez, Consors.* Charta Philippi Episc. Pictav. ann. 1230. apud Stephanot. tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 796: *Dictus Miles et Comportionarii sui... quittaverunt dicto Abbati et Monasterio suo (Nobiliac.) siventiam, et quidquid juris tunc habebant in tribus arbergamentis.* Homagium quoddam ann. 1366: *Noverint universi, quod ego Perrotus Vichart valletus Domine de Bagnaux, pro me et meis Comportionariis confiteor, etc.*

* *COMPURTUS.* Vecturæ onus, quod vassalli domino præstabant, idem quod *Carreda*. Charta Guid. vicecom. de Combornio ann. 1284. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 424: *Item volumus et concedimus, quod vinatarii de Traynhaco nobis et successoribus nostris non teneantur ad Comportum faciendum, nisi pro proprio vino nostro apportando.* *Comport*, alio sensu, in Libert. Joinvillæ ann. 1354. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 298. art. 24: *Et mettront à juste pris (les vivres) au proffit commun et selon le Comport du pais.* Id est, regionis habitatio.

COMPOSCIONALIS. In formula Andegav. 31. et 33: *Seu et instrumenta sua quam plurimam venditionis, dotis Composcionalis, contulitionis, pactis, commutationis, etc.* Videtur hæc vox usurpari pro *Compositionalis*, ita ut dos sit, de qua conventio facta est, non vero ex

lege sit: quam vulgo *douaire conventionnel* appellamus.

* *COMPOSITARIUS.* *Compositarii contententes de composito.* Hæc inter voces Latino-barbaras, quibus Glossarium augeri potest, refert Bern. Mar. de Rubeis in Monum. eccl. Aquilej. sed vocis notionem, et quo expiscari possit, tacet. An qui fructus saccharo componit? *Compositalia* enim eo significatu occurrere in egrapho Actorum S. Bertholdi testes sunt docti editores tom. 4. Jun. pag. 62. inter notas. Unde *Composte Lombarde*, in Lit. remiss. ann. 1420. ex Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 282: *Jehan Caillet requis au suppliant que il vousist estre à un esbatement.... pour gaingnier un craquelin et un tonnelet plain de Composte Lombarde.*

† *1. COMPOSITIO.* Multa sonti imposta ad luendum crimen damnnum resarciendum. Leges Luitprandi [* cap. 121. (6, 68.)] apud Murator. tom. 1. pag. 75. col. 1: *Si quidem forsitan talis fuerit ipse liber homo, ut non habeat unde Compositionem facere possit, tunc publicus debet eum dare in manu mariti, et ipse in eum faciat vindictam in disciplina vel venditione.* Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1356: *Item quod dicti Consules tertiam partem condemnationum et Compositionum, que fiunt in dicto loco Avinionensi per iudicem nostrum Lauraguesi, possint exigere et levare, quousque ex ipsis receperint usque ad valorem sexaginta marcharum argenti convertendarum in reparacione Castrî novi Regii supradicti, dum tamen condemnationes seu Compositiones supradicte perveniant ex delictis seu excessibus delatis per Consules supradictos, vel per alios habitantes dicte ville, remanente nobis toto residuo, videlicet duabus partibus Condempnationum seu Compositionum earundem.* Vide *Componere* 2.

* Unde nostris *Compositionner*, ejusmodi multam decernere, aut de ea pacisci. Charta senesc. Santon. ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1015: *Avons Compositionne et accordé avecques ledit Henry.... à sis vins cinq livres Tournois.* *Composition* vero, tribuit species, in Lit. ann. 1380. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 480. art. 16: *Et que durant le temps dessus dit, ilz soient exempts, francs et quictes de toutes Compositions, subsides, maletoutes, aides, etc.* Vide supra *Componere* 2.

* *2. COMPOSITIO.* [Gall. *Compote*.] [Presentari fecit.... confectiones, martiapanes, *Compositiones* in albarellis. (Diar. Burch. 8. 454, an. 1492).]

† *1. COMPOSITOR.* Arbitr, qui a litigantibus eligitur ad lites et controversias amice componendas, Gall. *Arbitre*. Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem Montisque Pessulani Dominum et Berengarium Magalonæ Episcopum ann. 1278: *Et in continenti dicta pronuntiatione lecta, facta et recitata, approbaverunt eandem laudem et diffinitionem dicti D. Archiepiscopi arbitri, arbitratoris seu amicabilis Compositoris.* Compromissum Wenceslai Masoviæ Ducis de Johanne Bohemiæ Rege electo in Arbitrum ann. 1323. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 606: *In Principem magnificentum Dominum Joannem Boemiæ et Poloniæ Regem.... tanquam in arbitrum, arbitratorem seu amicabilem Compositorem consensimus.* Vide *Bonus Dominus*. [* et *Italiaus*. Glossar. German. col. 1766. voce *Sunemann*.]

* *2. COMPOSITOR.* Titulus libri Arnaldi de Villanova ex Cod. reg. 7149:

Iste liber nominatur *Compositor*, alias *Rosarius*, eo quod ex libris *Philosophorum* breviter abbreviatus est, etc.

† **COMPOSTARE**. Vide post *Compostum*.
† **COMPOSTERIALIS** MAJOR vel MINOR. Vide *Scriptura*.

COMPOSTILE, Repositorium, Petronio, a compositis in eo lancibus obsoniorum. Ita nimirum fiebat, ut non singulas mensæ lances apponerent, sed multas simul in uno compostile, seu repositoio congestas. Exstat Epigramma Ennodii, de *Compostile* habente septem gravatas. Vide ibi *Sirmondum*. Gregorius Turon. lib. 3. Hist. cap. 15: *Verum enim dico tibi, quia etiam si Regi epulum cupias præparare, fercula regia componere possum.*

COMPOSTUM, Fimus, quo impinguitur terra. Anglis *Compost*. Charta Henrici Regis Angli. apud Matth. Paris ann. 1258: *Insuper et manerium de Kingsburg cum omnibus pertinentiis suis, et cum 5 hominibus in villa de Westwike, cum Composto Curia S. Albani, ad prædictum manerium meliorandum.* [Alium locum vide in *Benium*.] [* Vide mox *Compostus*.]

COMPOSTARE, Fimo terram impinguare. Charta Thomæ D. de *Moubray* tom. 2. *Monastici* Anglic. pag. 243: *Item concessi eis... dictas terras excolendas et Compostandas, sive per carectam, sive per ovile, et ad dictas terras seminandas, et blada sua metenda, colligenda et carianda.* [Kennettus in *Glossario* ad *calceum* Antiquit. Ambrosden. *Inter Hokeday et diem S. Martini bene possunt ibidem ducentæ quadraginta muttones sustentari ad opus Domini ad terram suam Compostandam.*] Vide *Fletam* lib. 2. cap. 73. § 5. Idem forte sonat *Componere*, in *Capitul. de Villis* cap. 37: *Ut campos et culturas nostras bene Componant, et prata nostra ad tempus custodiant.* Nam a *Componere* facta vox *Compostum*.

† **COMPOSTURA**. *Chartularium* S. Vandregesili tom. 1. pag. 395: *Terra antedicta non debet jacere nisi per Composturam.*

* 1. **COMPOSTUS**, Dicitur vel de minuto tritico, vel de agro proscisso, non sato, Gall. *Qui est en jachere*; sic dictus, quod tunc fimo, seu *Composto* impinguatur. Charta ann. 1276. in *Lib. nig.* 2. S. *Vulfran*. *Abbavil*. fol. 70. rº.: *Cum autem avena vel Compositus, qualis in dicta terra fuerit, dictus Bernardus tenetur nobis reddere... Dicitur etiam Bernardus tenetur dicta viginti jornalium terræ mallare, propriis custibus et expensis, infra festum omnium Sanctorum proximo venturum, et in Compositis dactorum viginti jornalium terræ, quando acciderint, dictus Bernardus faciet talia tramela, qualia sibi placuerit. Composture et Compoture nostris, Præscripta colendi seu impinguandi agros ratio. Charta decani et capit. ejusd. eccl. ann. 1317. *ibid.* fol. 68. rº.: *Avons baillé à Ricart Heket de Vauchelles à moitié quarente deux journeux de terre;... le devant dite terre menée par droite Composture.* Reg. *Corb.* 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1510. fol. 42. vº.: *Seront lesditz prendeurs tenus de labourer bien et deument toutes les terres de ladite cense par droite solle et Compoture, sans les desroyer, dessoler, ne descompoter.* *Rursum* ad ann. 1511. fol. 119: *Sera aussi tenu ledit fermier preneur de entretenir les terres de ladite cense en bon labour et Composture.* Quo ultimo loco stercoratio, Gall. *Engrais*, intelligi potest. Vide *Compostum*.*

† 2. **COMPOSTUS**, pro *Compotus*. Vide in *Compotus*.

COMPOTIRE, Investire, ut, *Mando vobis ut Compotiatis eum præbenda sua: et derivatur a Compos*. Ita Joan. de *Janua*. [Plautus dixit: *Piscatu novo me uberi Compotivit*; et *Apuleius Metamorph.* lib. 11. *Quo me maximi voti Compotiret*; hoc est, me *compotem* faceret.]

† **COMPOTISTA**. Vide post *Compotus*.
† **COMPOTUS**, Tractus, regio. *Tabularium* Rothon.: *Cuimael et frater ejus Judhael vendiderunt Budworeto Presbytero rem proprietatis suæ in Compoto Bachin, in villa Trebaral.* *Ibidem*: *Wenglovi vendidit terram sitam in pago Brouveroc in condita plebe Sizo, in loco qui dicitur Compot-loionn.* *Ibidem*: *Jarwobri vendidit terram sitam in condita plebe Sizo in loco qui dicitur Compot-noial.* *Curios* occurrit in eodem *Tabulario*.

COMPOTUS. Vide *Computus*.

† **COMPRA**, Hispanis, Comparatio, acquisitio, emptio. Acta dedicationis duarum *Ecclesiarum* in *Monast. Lavacensi*, *Marce* *Hisp.* col. 1012: *Ego Dacco mitto mea Compra in villa Ventolano, terras vel vineas. Sacramentum fidelitatis Raymundi de S. Egidio exhibitum Guifredo Archiep. Narbon. ann. 1072: Et ego Raymundus subterscriptus juvo quod jurare facium istos prædictos ad prædictum Guiffredum, totam medietatem civitatis Narbonæ... de ipsos Compras et de lizas et de omnes census, qui per terram et per aquas cæcunt.* Charta ann. 1067. ex *Archivo* S. *Victoris* *Massil.* *Armar.* *Narbon.* n. 8: *Omnes Compras quas fecit Bernardus Delfinus et ipsam Compram de Petro Remigio in territorio, etc.* Vide *Compera* 1.

COMPRARE, pro *Comparare*, *Emere*, in *Foris* *Aragon.* pag. 146. *Hispanis* *Comprar.* Vide *Comprator*.

* **COMPRATOR**, Emptor, comparator, Ital. *Compratore*, *Hispan.* et *Provincia* *Comprador*, a *Compra*, comparatio, emptio. Vide in hac voce. *Glossar. Provinc. Lat.* ex *Cod. 7657: Comprador, Prov. emptor, auctionator. Comprar, Prov. emere, nundinare.* Charta ann. 1331. ex *schedis* *Pr. a S. Vinc.*: *Et quando ipse non fuit Comprator, vidit alios Compratores ita utentes et exercentes.* *Stat. Vallis-Ser.* cap. 72. ex *Cod. reg.* 4619. fol. 119. rº.: *Compratores qui eliguntur ad emendum vinum in tabernis, etc.* Vide *Compera* 1. et *Compra*.

* **COMPREHENSALIS**, Qui intra ambitum ejusdem loci manet: nam nostri *Compris* dixerunt, pro *Enceinte*, ambitus, circuitus. *Lit. remiss.* ann. 1414. in *Reg.* 168. *Chartoph. reg.* ch. 15: *Lequel cheval estoit ou Compris et circuite d'icelle foire, afin que celui à qui estoit le dit Cheval, le peust surerment et aisément recouvrer.* *Comprins*, eadem notione, in *Ch.* ann. 1470. ex *Chartul. Latinac.* fol. 232. Charta decani et capit. *Carnot.* ex *Lib.* albo *episc.*: *In ecclesiis nostræ donationis, atque ministris et parrochianis earum, nec episcopus, neque archidiaconus ullam optinet potestatem, sed per Comprehensales eorundem locorum canonicos, pro dispositione capituli, plenam ibidem, archidiaconi vice, funguntur.* *Comprehensable* vero, qui rei alicui una cum aliis obnoxius est, in Charta ann. 1412. ex *Reg.* 167. ch. 29: *Les heritaiges seront Comprehensables et contribuables à laditte taille absonec selon leur valeur.* A verbo *Comprendre*, eodem sensu, in *Stat.* ann. 1377. tom. 6. *Ordinat. reg. Franc.* pag. 282: *Lesdiz bourgeois disoient que à faire lesdiz statuz point n'avoient esté appellez, ne consentens, et par ce ne*

les Comprenoient point. Id est, non admittabant, nec eis obedire tenebantur.

COMPREHENDERE, Comparare: *COMPREHENSIO*, Comparatum, acquisitum. Charta Germanica ann. 796. apud doctissimum *Henschenium* ad *Vitam* S. *Ludgeri* *Episcopi* *Mimigard.* n. 22. et seqq.: *Tradidi particulam hæreditatis et proprii laboris, id est, totam Comprehensionem in silva, quæ dicitur Heissi, in Aquilonari ripa fluvii Ruræ, quam ibi dudum Comprehendi, inter montem et ipsum fluvium, communionemque in eandem silvam.* Alia ann. 797: *Cum illis Comprehensionibus in silva, quæ nota sunt juxta Hislam.* Alia ann. 799: *Sed ipse venerab. Abbas Ludgerus hanc traditionem quæ dudum Comprehensio mea esse dinoscitur, simul cum illa terra, quæ ibidem jam culta esse videtur, etc.* Alia ann. 801: *Tradidit... in elemosynam suam Comprehensionem illam, quam ipse Helembaldus in propria hæreditate et in communionem proximorum suorum proprio labore et adjutorio amicorum suorum legibus Comprehendit, et stirpavit, id est, in loco, etc... et postea postulavit ut dimidiam ipsam Comprehensionem in beneficium accipere deberet diebus vitæ suæ, etc.* [Donatio *Folckeri* ad *construendum* *Verdinese Monasterium* ann. 855. apud *Marten.* tom. 1. *Collec. Ampliss.* col. 142: *In Archi, quicquid illic habeo tam in pratis quam in Comprehensionibus. In pago qui dicitur Flettheti, in villa Brara mansos dominicales duos, Frithuric unum, Athalgot dimidium, Alfgot unum et illam Comprehensionem quam possidet Frithubodo.*] [* Vide *Bifang*.]

† **COMPRESBYTER**, Una vel ejusdem *Ecclesie* *Presbyter*, apud S. *Augustinum* *Epist.* 238. in *Testamento* S. *Remigii* *Archiep. Remensis* et alibi passim.

COMPRESBYTERIUM, jam olim vocabatur, inquit *Holstenius* ad *Synodum* *Roman.* sub *Bonifacio* *II.* *PP.* *Concessus* *Presbyterorum*, qui ab *Episcopo*, vel summo *Pontifice*, pro emergente quapiam difficultate congregabantur. Vide *Presbyterium*.

COMPRESSARE, Comprimere. *Aimoinus* lib. 2. de *Miracul.* S. *Georgii* et *Aurelii* num. 1: *Compressantibus se hinc et inde turbis.* [Tertull. *advers. Gnosticos* cap. 3: *Manus erat super illos in mala, et Compressati sunt valde.*]

† **COMPRETIATUS**, ut *Appretiatus*, Gall. *Apprecié, évalué*, Cujus pretium constitutum est: *Res Compretiatae valentes solidos centum*, in Charta anni 1060. ex *Archivo* S. *Victoris* *Massil.* *Armar.* *Ruthen.* num. 26.

† **COMPRESXIA**, Spatium *Comprehensum* seu conclusum. Actus notorietatis usum stagnorum *Bressiæ* apud *Guichenon.* in *Probat.* pag. 170. et in *Usibus* *Bressiæ* *Revelli* pag. 266. et 267: *An licitum sit elongare et altiare calciatam sui stagni inferioris, et an possit propter altiacionem et elongacionem calcate ipsius stagni inferioris comprehendere majorem Compresxiam prædiorum sicuti prætorum, terrarum, nemorum et aliorum consimilium absque alia recompensa Dominis utilibus facienda, et proprietariis rerum et prædiorum, quæ ultra et præter solitam Compresxiam aquæ dicti stagni comprehendit consueverat.*

† **COMPRIMITIALIS**. *Orig.* *Murensis* *Monasterii* pag. 17: *Cum ad villam Othwigen convenissent pene cuncti Comprimitiales Principes, etc.* Forte *comprovinciales*.

COMPRIMOTÆ, *Primores*. *Ingulphus*:

Tam Abbas, quam Monachi sui universi cum omnibus Comprimitis occiduntur.

† **COMPRINCEPS**, Simul Princeps, in Charta ann. 1356. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 578. et Tolnerum in Probat. Hist. Palat. pag. 108.

* **COMPROBATUS**, Convictus. Annal. Franc. Loisel. ad ann. 788: *Et de his omnibus (Tassilo) Comprobat, etc.*

† **COMPROFESSUS**, Qui monasticam vitam cum aliis profitetur in uno Monasterio. Chron. Mellicence pag. 242. col. 2: *Quidam Udalricus Egendorffer Custos hujus Ecclesie et Comproffessus noster.* Vide Annal. Benedict. tom. 5. pag. 106.

† **COMPROMISSARIUS**, Arbitrator lites aliasve res definiendas ex *Compromisso* electus. Charta Comitum Atrebat. ann. 1247. e Tabulario Andomarensi: *Poterunt autem dicti Comprmissarii ordinare de portis habendis in claustro Ecclesie predictae... Ordinabunt dicti Comprmissarii prout eis melius videbitur expedire.* Charta Edwardi Regis Angl. ann. 1366. apud Rymer. tom. 6. pag. 511. col. 1: *Dicti Comprmissarii pronunciarunt et ordinarunt contra dictum Bernardum... Dictusque Bernardus a dictis pronunciatione et ordinatione, ac sasina dictorum Comprmissariorum et Locumtenentis, tanquam ab iniquis et injustis, reclamasset et appellasset ad dictum Primogenitum nostrum, seu ejus Curiam, prout in instrumentis Comprmissi, etc.* Vide L. 41. D. de recept. qui arbit. (4. 8.) L. 4. de tutor. et curat. (26. 5.) et Chronicon Parmense ad ann. 1298.

* **COMPROMISSARI** etiam dicuntur, quibus electio per *Compromissum* facienda creditur: qua notione legitur in Chronico Mellicensi pag. 459. col. 2. et alibi non semel.

† **COMPROMISSIO**, Pactum, conventio, foedus in initum et *promissum*. Promissio fidelitatis Petri de Bosenberg Camerarii Joanni Bohemae Regi ann. 1315. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 37: *Tunc gratiae Domini mei Regis memor, non obstante Comprmissione illiusmodi inita, (cum quibusdam aliis de ferendo mutuo subsidio) ut praemittitur, cum usdem ipsum Dominum meum Regem juvabo.*

† **COMPROMISSOR**, Fidejussor, qui simul cum aliis aliquid *promisit*. Foedus Kasimiri Regis Poloniae cum Imperatore ann. 1356. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 499: *Quod de pecuniis omnibus, de quibus eadem literae mentionem constituunt, dictus Dominus Imperator, Boemiae Rex ac Fidejussores et Comprmissores sui, liberi sint totaliter et penitus absoluti.*

* **COMPROMISSUM**. Inter electionum in Episcopos aut Abbates formas, quarum mentio est in Decretal. Gregor. IX. tit. de Electione lib. 1. una est quae per *Compromissum* appellatur. Cum videlicet dissidentes in vicem Electores, transferunt potestatem eligendi tribus vel pluribus, juramento plerumque astric-tis, qui omnium vice eligant personam idoneam, et secundum formam Concilii Generalis. Hujusmodi electionis per *Compromissum* exemplum exstat apud Sidonium lib. 7. Epist. 9. in Gestis Innocentii III. PP. pag. 83. in Actis Joan. Majoris Episc. Andegav. tom. 10. Spicilegii Acheriani, etc. Vide Leges *Alfon-sinas*, seu *Partidas*, part. 1. tit. 5. lege 20. et infra in voce *Medianus*.

* **COMPROMISSUM de alto in bassum et de basso in altum facere**, in Sententia arbitrari ann. 1497. de iis dicitur litigantibus, qui arbitris electis supremam

omnimodamque tribuunt lites drimendae facultatem. Vide *Alte et basse*.

† **COMPROVINCIALIS**, Eiusdem provinciae. *Comprovinciales Episcopi*, tom. 1. Coneil. Hisp. pag. 196. *Circulus Raceburg cum aliis Comprovincialibus pertinentiis*, in Charta Henrici Ducis Saxoniae ann. 1158. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 237. [** Consortes marcae dicuntur *Comprovinciales* in Chart. Annon. Episc. Mind. ann. 1183. ap. Treuer. Hist. Munchhaus. Cod. Dipl. pag. 6.]

* **COMPS**, Lignum quoddam. Pedag. castr. de Les ann. 1263. ex Cod. reg. 4659: *In fusta de Comps battitorii, xj. sol.*

† **COMPTABILIS**, f. Numeratus, a Gall. *Compte*, Numerus. Polytych. Fiscann. ann. 1235: *Durandus de Lanetria... redit duo centum pipellarum et tres anguilas Comptabiles.*

* Idem videtur quod Gallicum *Comptable*, solvendo debito idoneus, admit-tendus, vulgo *Recevable*.

* **COMPTALE**, Pascuum, pastura. Sentent. Henr. dom. de Causancia senescal. Vascon. ann. 1263: *Item (conquerantur) super eo quod, ratione Comptalis sive paduenti terrae, recipiebat (Girardus dom. Blaviae) ab praedictorum abbatum (Blaviae) et militum hominibus bladum et alia indebite et injuste.*

† **COMPTALIA**, f. Praestatio vel servitus Comiti debita. Transactio anni circiter 1193. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Donat... excepta Comptalia et villa de Cloquerio, etc.* Vide *Comptalia*.

* **COMPTARE**, Ornare, apud Murator tom. 2. pag. 103. col. 2. in Agnelli libro Pontif.: *Hac, ut dixi, valde Comptavit, sed nunc a malignis hominibus destruitur.* Vide *Comptitare*.

† **COMPTATUS**, Comitatus, Gall. *Comté*. Tabularium Rothom.: *Anno XXI. imperii Ludovici tenente Richovino Comptatum Nanneticum.* [* Vide *Comitatus* 3. et *Compotum*.]

* **COMPTIO**, Concio, congregatio. Stat. Placent. lib. 1. fol. 4. r.: *Omnes condemnationes et absolutiones criminales, quae fient per potestatem vel alios quocumque communis officiales, teneantur potestas et ipsi officiales incontinenti, postquam fuerint latae in publica Comptione, tradere et consignare camerario communis Placentiae.* [* Nithard. lib. 2. cap. 9: *Comptionem advocat, concilium inuit, etc.*]

† **COMPTITARE**, Comere, ornare. Agnelus in lib. Pontificali apud Murator. tom. 2. pag. 58. col. 2: *Ex una autem parte frontis interius tricliniae mundi fabricam Comptitavit.* Vide *Comperta*.

* **COMPTORES**, COMPTORIA. Vide *Comitores*.

* **COMPTORIUM**, Mensa, nostris alias *Comptouoir*. Vide infra in *Computatorium*. Arest. ann. 1325. 25. Jan. in Reg. Olim parlam. Paris.: *Comptoria, nappas, pannos, lintheamina, utensilia... ceperunt et secum asportaverunt.*

† **COMPUGNATIO**, Pugna, Gall. *Combat*. Isidorus in Additione ad Librum S. Hieronymi de Viris illustr.: *De compugnatione virtutum ac vitiorum.*

* **COMPULS**, Pultis species. Carmen anonymum apud D. *Le Beuf* tom. 2. Dissert. pag. 423:

Nam tibi Hadda prior nocte non amplius unum
In Traject mel Compulitumque buturque ministrat.

* **COMPULSA**, Coactus, vis. Pax Bres-tensis ann. 1436. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 118: *Liberum sit vendere hujusmodi res seu merces absque impedimento*

et *Compulsa*. Infra pag. 123: *Sine impedimento et angaria*.

1. **COMPULSARE**, [Omnes simul campanas pulsare.] Vide *Pulsare signa*.

† 2. **COMPULSARE**, Compellere, exhibenda in iudicio instrumenta exigere, Gall. *Compulser*. Acta SS. Maii tom. 3. pag. 543. de S. Isidoro Agricola: *Cum facultate Compulsandi alios processus scripturasque authenticas eodem spectantes.* *Compulsit*, συνήλασεν, *Compulit* in Supplemento Antiquarii.

† **COMPULSATORIE LITTERAE**, Gall. *Compulsoires*, Quibus Tabellio adigitur ad documenta litiganti necessaria exhibenda. Legitur in mox laudatis Actis S. Isidori. Jurisconsulti frequentius dicunt, *Compulsoriales*, quam *Compulsoriae*. Vide *Compulsoria Littera*.

† **COMPULSAMENTUM**, Compulsio. Fulgentius Mythol. 3: *Sororum Compulsamento percita*.

* **COMPULSIO**, Practicus nostris *Contrainte*, Actio, qua quis per sententiam iudicis aliquem compellit ad aliquid exequendum. Pactum inter vicecom. Lemovic. et homines castri Lemov. ann. 1275. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 64. art. 19: *Et quascumque Compulsiones faciebant aut fecerant pro predictis, revocent et faciant revocari usque ad terminos antedictos.* Aliud ann. 1392. ibid. tom. 8. pag. 203. art. 10: *Compulsionem faciet dictus capitaneus absque salario.*

* **COMPULSIO**, Jus ejusmodi compulsionem juridica uti. Pariag. inter Phil. V. et priorissimam de Paulhaguet ann. 1316. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 273: *Retinemus... nobis priorissis tailhias, et manobras, et alias servitutes nobis et prioratui nostro debitas, et Compulsiones pro predictis.*

* **COMPULSORES**, Fiscalium onerum exactores, qui publicis functionibus obnoxios ad solutionem compellunt. Ἐπεικται, et ἐκδιώστα, in basilicis; Ἐπεικταις τοῦ βασιλέως, apud Cedrenum in Leone Philos. Καταπειγοντες, Libanio Orat. contra Florent. Gloss. Lat. Gr.: *Compulsio, εἰσπραξις, ἀπαίτησις*. Glossæ Gr. Lat.: Ἐπαξις, *instantia, compulsio*. Occurrunt ejusmodi *Compulsores* passim apud Ammianum lib. 22. Senatorem lib. 5. Epist. 39. lib. 7. Epist. 45. lib. 9. Epist. 4. lib. 10. Epist. 30. lib. 12. Epist. 8. Ennodium lib. 7. Epist. 10. in l. 7. de Executoribus l. 3. de Luc. advoc. lib. 12. Cod. (60 et 61.) l. 5. Cod. Theod. de Offic. Rector. provinc. (1, 7.) l. 16. de Jure fisci (10, 1.) l. 34. de Annona, (11, 1.) et l. 15. de Exaction. (11, 7.)

* **COMPULSORES EXERCITUS**, apud Gothos, Qui milites in hostem exire compellebant. Lex Wisig. lib. 9. tit. 2. § 2: *Servi Dominici, id est, Compulsores exercitus, quando Gothos in hostem compellunt exire.* § 9. *Inferiores sane vilioresque personae, Thyaphud scilicet, omnisque exercitus Compulsores, etc.*

* **COMPULSORES**, in Monasteriis, Qui officii Canonici Horas indicant, Monachos ad Ecclesiam cogunt: apud Casianum lib. 3. de Cœnob. instit. cap. 2.

* **COMPULSORIA**, LITERA, Qua iudex rem aliquam executioni mandat. Lit. ann. 1411. tom. 9. Ordinat. reg. Franc. pag. 599: *Sic quod in Compulsoriis, quae super eisdem instrumentis emanantur, etc.* Vide ibi notam docti Editoris.

* **COMPURE**, Papiae, *Bene, diligenter*.

* **COMPURGATOR**, [Testis qui una cum reo jurabat, ut absolveretur. Inquisitores Albigenium hujusmodi Compurgatores admittebant, qui fidem facerent pro suspectis de hæresi. Modus proce-

dendi contra Hæreticos apud Marten. Anecd. tom. 5. col. 1801: *Qualiter Compurgatores jurare debeant. Compurgatores jurabunt in hunc modum: Ego talis juro per Deum et hæc sancta quatuor Evangelia, quæ in manibus meis teneo, ne firmiter credere, quod talis non fuit Insabbatus, Valdensis, vel Pauperum de Lugduno, neque Hæreticus credens eorum erroribus, et credo firmiter eum in hoc jurasse verum.* Post hoc juramentum additur: *Videat tamen Judex quia ex quo certum numerum Compurgatorum duxerit alicui injungendum, non est honestum, quod postea mutet, ut sic Lateranense Concilium illudatur.* Vide Juramentum ad lineam, Sacramentarii.

COMPUTARE, Narrare, Gall. *Compter*. [*Conter*.] Regino lib. 2. de Ecclesiast. Disciplin. cap. 231. et Burchardus lib. 7. cap. 25: *De illa parentela, quam dicunt esse inter illum et istam ejus conjugem, quidquid inde scis vel audisti Computare a tuis vicinis, aut suis antecessoribus, quod tu per nullum ingenium... celabis Episcopo tuo, etc.*

* *Aconter*, in Vita J. C. M. S:

Quant il oi de Deu parler,
Et des miracles Aconter,
A ses noches l'en a mené.

Vide *Computus* 2.

* 2. **COMPUTARE**, Scribere, vel Legere. Scheda vetus laudata tom. 3. Mart. Act. SS. pag. 467. col. 2: *Domino censio de Fraiapanis juramentum Computante, etc.*

* 3. **COMPUTARE**, Rationem reddere, Gall. *Rendre compte*. Stat. synodi Senon. ann. 1269. in Chartul. episc. Paris. fol. 109: *Durabit autem præsens statutum usque ad sequens concilium; et tunc melius videbitur quis fructus ex hoc poterit provenire, et de hoc Computabunt in concilio subsequenti. Conter escos, male sonat, in Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1288. fol. 95. r.º: *Canepins a esté fustés... pour Conter esquos, (infra Conter escos) et pour mellées, et pour saïremens trespasés.* Vide supra *Assidator scotorum*.*

* **COMPUTARIUS LIBER**, Gall. *Livre de compte*, Rationem sive accepti et expensi liber. Stat. MSS. eccl. S. Laurent. Rom.: *In qua (arca) illud quod super venit una cum libro Computario et aliis instrumentis dictæ fabricæ pertinentibus ponantur.*

† **COMPUTARIUS**, COMPUTATIO, COMPUTATOR. Vide in *Computus* 1.

COMPUTATRICES. Vide in *Cantatrices*.

* **COMPUTATORIUM**, Aula in qua rationes excipiuntur, vel ubi pecunia numeratur. Reparatur. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *Ad introitum magni Computatorii thesaurariæ Carcassonnæ, etc. Comptouer*, pro Jurisdictione eorum, qui de re monetaria judicant, in Lit. ann. 1405. tom. 9. Ordinatur. reg. Franc. pag. 66: *Et pour accomplir l'ordonnance des monnoyes, contenue es lettres dessus transcriptes, il a esté deliberé par le Comptouer, etc. Comptouoir*, pro Comptoir, Arca seu mensa, in qua pecunia servatur. Lit. remiss. ann. 1398. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 126: *Aucuns siens serviteurs (du chevalier) lui avoient rapporté que ilz l'avoient veu (ladite Jehanete) fuiller et aler outour ledit Comptouoir.* Vide alia notione in *Computus* 1.

* **COMPUTRIBILIS**, Conjectum putridus. Epist. Dieder. episc. Met. ann. 984. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 280: *Abhinc nisi respiscas, Spiritus sancti gladio, qui mihi commissus est, te cum tuis Computribilibus membris rescindam.* Id est, cum scelerum sociis.

1. **COMPUTUS**, COMPOTUS, vel COMPO-TUM, et COMPUTUM. Joan. de Janua: *Computus, a Computo, as, numeratio, vel numeri assignatio, vel doctrinalis ars. Antiqui tamen dicebant Computus, sicut exigit derivatio, quod nos abhorremus, propter vocis absonantiam.* Est igitur *Computus numeratio, vel numeri assignatio*: qua notione Julius Firmicus, si Scaligerum audimus, primus usus videtur. Idem Firmicus lib. 1. cap. 2: *Cursus hos syderum assiduæ observatione Computationis invenimus.* Infra: *Vides ut primos discentes Computos digitos tarda agitatione deflectant?* Lib. 3. cap. 11: *Cælestium rerum scrutatores, alii enim Computos erercent, alii difficultium litterarum aut inventores aut magistri oriuntur.* Lib. 4. cap. 1: *Scient Computos, scient Musicam, etc.* Cap. 2: *Cælestibus religionibus occupatos, seu peritis Computationis syderum cursus interpretantes.* Lib. 6. cap. 30: *Et quantumque Computus fecerit summam.* S. Hieron. Epist. 58. cap. 2: *Omnes propositionum vestrarum calles ad unum Computum confluent.* Utitur etiam Innocentius de Casis litterarum. Versus antiqui apud Hariulfum lib. 4. Chron. Centul. cap. 36:

Ex his thesaurus fit mercibus amplior unus,
Quem numerare nequit, vel si quis Computa novit.

Leges Edwardi Confess. ubi de urbe Londinensi: *In ea itaque supersunt ardua Computa, et ambigua Placita coronæ, et Curie Domini Regis.*

COMPUTATOR. Gloss. Gr. Lat.: *Συμψροστικός, Computator, Συμψροσ, Computator.* S. Hieronymus in Quæst. Hebraicis: *Ipsi enim erant doctores, Computatores et magistri, sive ad festivitates celebrandas, sive ad cætera.*

* *Compteur*, idem videtur qui Thesaurarius, in Charta ann. 1431. ex Chartul. 23. Corb.: *Comparut en sa personne Jehan le Merchier, ou nom et comme procureur de laditte ville de Corbye, et a reconnu comme les Compteurs de laditte ville, par certain sergent à mache d'icelle ville, avoient ou eussent fait contraindre, etc.* Vide *Ordinat. reg. Franc. tom. 9. pag. 610. art. 11. Compteur* præterea appellatur, qui ex officio lignum vendendum numerat, et ejusdem salarium, *Comptaige*, in *Ordinat. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. I. Item les molleurs et Compteurs auront droit de Comptaige et mollage de toute maniere de busche vendue et livrée à Paris à compte et à molle.*

* **COMPOTUM TENERE**, Phrasis Gallica, *Tenir compte, priser, Æstimare.* Lit. remiss. ann. 1395. in Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 164: *Respondit dictus Raymundus quod ea quæ arrestaverat (bajulus) ipse desarrestabat, et quod de ejus arresto aliud computum non tenebat, quam de pejori fundo femoralium sive bracarum totius patriæ faciebat.* *Acompter*, eodem sensu, legitur in aliis Lit. ann. 1393. ex Reg. 144. ch. 265: *La femme Jehan Poulain se complainist que Pierre le Leu et Gilet son frere..... lui avoient dit vilenie, disans qu'ilz ne Acomptoient à elle ne aux siens un festu.*

† **COMPUTATORIUM**, f. Mensa, qua utuntur in Computis faciendis, Gall. *Comptoir*. Memoriale anni 1364. apud D. *Brusel*, tom. 2. de Usu feudorum ad calcem pag. cxxi: *Dominus Rex surrexit de camera requestarum, quæ tunc sibi fiebant, et ivit ad aliam minorem cameram bene prope, in qua erat paratum unum Computatorium.*

† **COMPUTORUM CAMERA**, Gall. *Cham-*

bre des Comptes, Suprema regalium rationum Curia, cujus est accipere rationes domini Regis, ejusdem instrumenta omnia servare, lites de eo obortas dirimere, homagia vassallorum excipere, etc. Hæc *Camera* antiqua est apud nos, et ipsi Regno, ut creditur, coæva; probabilissimum enim est semper existisse viros Palatinos, quibus *Computa* seu rationes ederentur denariorum fiscalium. His rationum Præfectis nullum erat olim stabile domicilium: quocumque Rex pergebat, pergebant et ipsi. Sunt qui putant *Cameram Computorum* Parisiis a S. Ludovico stabilitam fuisse; quod in illius Regis Præcepto anni 1262. legitur: *Que ceux qui auront receu et despendu les biens des villes, viennent à Paris pour rendre Compte à nos Gens, de leur recette et de leur dépense.* Sed verisimilius est id non contigisse nisi regnante Philippo Pulchro, qui ut *Parlamentum* ita et *Cameram Computorum* Parisiis constituit. Huic *Camere*, quæ unica tum erat in toto regno Gallicano, rationes referebantur omnium Provinciarum: sed aliæ postmodum in variis urbibus institutæ sunt, quarum jurisdictione certis limitibus coercetur. Roto-magensis ab Henrico III. instituta Curia vectigalium ejus urbis ab eodem Rege conjuncta est ann. 1580. Aliæ sunt Divionensis, Nannetensis, Montispessulana, Aquisiensis, Gratianopolitana, Metensis et Palensis, ambæ supremo harumce urbium Senatui copulatæ; ac tandem Insulensis pro regionibus in ditionem Ludovici Magni redactis. In iis omnibus Curia Præsides sunt, Regiarum rationum Magistri, Auditores, Correctores, Advocatus et Procurator generales, ac demum Scriba, alique, sed inferioris ordinis Officiales seu Ministri.

¶ Suas etiam habere *Cameras Computorum* Dalphini Viennenses quas *Computatorium Banchas* appellabant. De his audiendus est Humbertus II. in sua Ordinatione de variis Officiorum generibus ann. 1340. in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 402: *Unde cupientes, inquit, imitari Prædecessorum nostrorum, aliorumque Regum et Principum bonos mores et anticas consuetudines pro reformatione agendorum suorum et consulto regimine, ut Computorum examinatio, dubiorum declaratio, et negotiorum concurrentium frequens collatio, modo et forma debitis fieri possint, Magistrorum Rationalium et Computatorum Bancham in dicta civitate Gratianopolitana teneri perpetuo statuimus et immutabiliter ordinamus, volentes quod quatuor inter Magistros Rationales et Computatores, et non plures, ad ipsum exercendum Officium sint certitudinaliter deputati, ibidem personaliter residendo, qui Computa nova et vetera, ac præsentia et futura diligenter examinent, neminem gravando prece, pretio, timore, gratia et amore, nec jura nostra aliquatenus obmittendo, nec minus pro dubiis concurrentibus declarandis ad nos, vel ad dictum nostrum Consilium debeant habere recursum, et alia conservare procurent quæ nos sub sigillo nostro trademus istdem.*

¶ Superioribus quatuor Magistris Rationalibus et Computatoribus unus additur ad scribenda *Computa* et scripturas alias opportunas Notarius fidelis et idoneus, qui nihil aliud præter sexaginta florenos auri per annum, pro arrestis et scripturis seu aliter ratione dicti officii recipere teneatur: sed de Cancellario, de jure sigilli et de arrestis satisfactionem recipiat competentem.

COMPOTUS, seu COMPUTUS, apud Scriptores, Ecclesiasticus potissimum intelligitur, uti definitur a Durando lib. 8. Rational. cap. 1 : *Notitia cursus lunæ ac Kalendarum, seu scientia certificandi tempus secundum solis et lunæ progressum.* Quæ quidem methodus a Græcis *ὑπολογισμὸς τῶν τῶν ἡλίου καὶ τῆς σελήνης ἐπέων* dicitur, Hebræis *Embolismus*, seu *mysterium embolismi*, a parte totum. In Computo autem præsertim docentur, tempus Paschatis, Cyclus decemnovennalis, Epactæ, Bissextus, saltus Lunæ, 4. Tempora, Kalendæ, Idus, etc. Concurrentes, et alia hujusmodi. Eadmerus in Vita S. Wilfridi cap. 10 : *Quatuor ab eo libros Evangeliorum, rationabilem Paschæ terminum, aliisque nonnulla quæ in patria sua nequiverat, didicit.*

Compoti notitiam Presbyteris et Clericis adeo necessariam censuerunt veteres, ut Statuta Ecclesiastica seu Episcoporum pro suis diocesis, pene omnia, illud iis magna cum sollicitudine ediscendum præscribant. Cap. Aquisgran. ann. 789. cap. 70. et Capitula Caroli M. lib. 1. cap. 68 : *Ut Scholæ legentium puerorum fiant, Psalmos, Notas, Cantus, Computum, Grammaticam, discant.* Lib. 4. addit. 1. § 5 : *De Computo, ut partes discant omnes.* Eadem habentur lib. 6. cap. 226. [*259.] et in Capitulari ejusdem ad Salz cap. 5. Herardus Turon. Archiepisc. in Capitulis : *Ut Presbyteri Computum discant.* RATHERIUS Veronensis in Synodica ad Presbyteros, et Inquisitio de Presbyt. apud Regionem cap. 92 : *Compostum minorem, id est, Epactas, Concurrentes, Regulares, Terminum Paschalem, et reliquos, si est possibile, sapiat.* Ita apud Hincmarum in Capit. ann. 852. cap. 8. Haitonem Basileensem Episc. in Capit. cap. 6. Walterium Aurelian. Episc. in Capit. cap. 22. Joan. Abbatem S. Arnulfi in Vita B. Joan. Abb. Gorziensis cap. 3. num 18. etc. Adde Lambecium lib. 2. Comment. de Bibl. Cæsar. pag. 212. Ea etiam notione Computum usurpat Aimoinus in Vita S. Abbonis Floriac. cap. 7 : *Post ecaratas Compoti calculationes, post solis ac lunæ viarum declaratas dimensionones, in divinas quoque animam intendit.* Rudolphus Presbyter auctor est Rabanum de Computo confecisse dialogum unum. Hunc nuper edidit Steph. Baluzius lib. 1. Miscellan. Scripserunt præterea *Computos* Venerabilis Bedæ in Carminib. quæ inscribuntur de Variis Computus regulis, et lib. de Ratione Computi : Manfredus, cujus Computus habetur tom. 1. operum ejusdem Bedæ : Gilda, cujus Computum haberi MS. in Bibliotheca Cottoniana monet Usseus Armachanus in Epistol. Hibernic Pandulphus Capuanus, ut auctor est Petrus Diacon. de Viris illustr. Casin. cap. 26. Fulbertus in Poemat. pag. 180. Chilpericus, vel Helericus Abbas, apud Vincentium Belvac. lib. 25. cap. 9. Trithemium et Mabillonium ; Cassiodorus, Richardus Præmonstr. Abbas apud Pithecum pag. 256. Magister Anianus, Durandus lib. 8. Rational. Joannes de Janua, ut ipse testatur in V. *Concurrentes*, et alii præter veteres, qui de Cyclo Paschali scripsere. Cujusmodi sunt e Græcis, S. Maximus, Andreas Cretensis, Nicephorus Gregoras, Isaacus Argyrus, et alii, quorum computos collegit Petavius, in Uranologio.

* *Compound* Gallice, in Lit. remiss. ann. 1472. in Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 278 : *Ung frere du suppliant qui va à l'escolle et alloit estudiant le Compound.*

COMPOTISTA, Qui docet Computum, vel

qui vacat *Compoto*, Joanni de Janua. *Artis Computatorie magister*. apud Monachum Engolismensem in Vita Caroli Magni ann. 787. *Calculator*, apud eundem eod. anno : *Ευλογιστής* ; Judæis, ut auctor est Scaliger. Honorius cap. 88 : *Victorius natione Aquitanicus, Calculator studiosissimus composuit Paschalem Cursum post quatuor priores Computistas, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, et Prosperum.* Charta Sancii Regis Navarrae 1061. apud Yezep in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 4 : *Sunt præterea bene instructi ad Ecclesiastica officia Psalmistæ, Computistæ, Cantores, Lectores, et fide sancta pleni.* Thwroczius in Carolo Rege Hungariæ cap. 97 : *Quorum Walachorum numerum ibi per Ungaros occisorum subtilis solummodo infernalis Computista collegit.* Epitaph. Joannis a Sacrobosco :

De Sacrobosco qui Computista Joannes, etc.

COMPUTARIUS, Eadem notione, apud S. Columbanum Epist. 5.

† COMPUTORIUM, Sacrorum fastorum liber. Vita S. Mathildis Reginae, inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 351 : *Dedit etiam ei in manu Computorium, id est, Kalendarium cum Necrologio communis solitum, inquit Mabillonius, in quo nomina defunctorum procerum scripta erant, etc.*

COMPUTUS, Sertum globulorum, vulgo Rosarium. Hispani *Cuentas*, numerorum calculos, seu rationes vocant. Guill. de Thoco in Vita S. Thomæ Aquin. num. 106 : *Computum suum, cum quo quotiens diceret orationem Dominicam numeraret.* Vide *Capellina*.

COMPOTUS. Charta Jacobi II. Regis Aragon. ann. 1307. in Foris Aragon. lib. 9 : *Nobis humiliter supplicarunt quod faceremus augeri et cudi dictam monetam Jaccensem, sub eadem lege, pondere, et figura, usque ad quatuor Compotos et dimidium, sic quod esset dimidius Compotus obolorum, et nos quatuor Compotos et dimidium faceremus cudi a festo S. Michaelis proximi ad tres annos continue numerandos.* Eadem habentur in Charta Petri II. Reg. Arag. ann. 1350. ibidem.

† 2. COMPUTUS, vel COMPUTUM, Fabula, commentum, Gall. *Conte, Fable*. Articuli contra Bernardum Saget Episc. Apamiarum circiter annum 1300. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1333. C. : *Item mandavit sibi dictus Episcopus, quod haberet bonum cor et nobile, et quod omnia venirent sibi ad votum, asserens prædicta posse fieri de facili, quia Rex omnino nihil valebat, et mandavit sibi unum Computum de ave. Aves elegerunt in Regem quandam avem vocatam Duc, et est avis pulchrior et major inter omnes aves, et accedit semel quod Pica conquesta fuerat de Accipitre dicto Domino Regi, et congregatis avibus, dictus Rex nihil dixit nisi quod flavit Vel. Idem de Rege nostro dicebat ipse Episcopus, qui ipse est pulchrior homo de mundo, et tamen nihil scit facere, nisi respicere homines.*

† COMTALIA, f. Præstatio vel servitus Comiti debita. Sententia arbitralis ann. 1316. inter Priorem B. Mariæ de Manuasca et Priorem Hospitalis S. Egidii ex parvo Chartulario S. Victoris Masisil. fol. 157 : *Faciebant exactiones, Comtalias, cavalcatas, corvoatas, lesdas, linguas bovum et lumbos porcorum, justitias tam civiles quam criminales, firmantias, fidelitates, juramenta, bannum vini, etc.* Vide *Comptalia* et *Contalia*.

* An non potius Exactio pro pascuis ? Vide supra *Comptale*.

† COMTOR, COMTORIA. Vide *Comitores*.

* COMTORESSA, Uxor *Comitoris*. Vide *Comitores*. Charta Roger. comit. Fuxi ann. 1221. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 418 : *Estque notandum quod abbas Lezati non debet dare comedere vel pecuniam suam ad comitissimam Fuxi, nec filiabus suis, nec ad Comtoressas, scilicet de Villamuro, Altr ripæ atque Marquesfaræ, nec filiabus earum.*

† COMUE, pro *Commune* variis notionibus, de quibus supra. Passim occurrit.

† COMULA, Parva *Coma*. Legitur apud Commodian. Instr. 60. 11. et Petron. ut jam habetur in voce *Betalis*.

* COMUNARIUS, Qui in *Communia* aliquod municipale officium exercet, idem, ut videtur, qui thesaurarius, pecuniæ communis custos. Charta ann. 1221. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 273 : *Quod nemo de cetero possit.... patrem, nec filium, nec fratrem, nec quemquam in domo sua manentem mittere vel eligere pro Comunario, aliquo tempore, ullo modo : sed alteri, exceptis prædictis, consules et Comunarii eligantur quoquo anno.... Comunarii electi ab eisdem consilibus teneant illam pecuniam et numma.* Vide supra *Communalis* 2. et *Communarius*.

* COMUNE, COMUNIS. Vide supra in *Communis* 2.

* COMUNUUM, Idem quod *Communia*, homines alicujus communie. Charta ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 62 : *Sciendum tamen est quod pro dicta molneria, ... facere debebamur et consueveramus magistratum dictæ rotæ cum Comunuo, operariis, lignis, lapidibus, aliis omnibus ad dictam rotam necessariis universitati prædictæ.*

* COMURARE, Communire. Liber census eccl. Rom. : *Urbanus PP. II. cœnobium Genesem in Guasconia in jus et proprietatem sedis Apostolicæ recepit et privilegio Comuravit, sub annuo censu ij. unciarum auri.*

1. CONA. Joan. de Janua : *Merga, furca cum qua Cona segetis portatur. Merges, garba segetis, scilicet gononus, sive Cona, vel manipulus.* [Epist. Hamburgensium ad Henricum IV. Regem Angliæ ann. 1403. apud Rymer. tom. 8. pag. 297. col. 1 : *Habuit in ea (navi) decem et octo Conas allecum ad ipsos veraciter, ut idem Johannes asserit, pertinentes.* Hic *Cona* cadus est, Gall. *Cague*, certam complexens alecum quantitatem. Papiæ MS. : *Cona, Alta rotunditas.* Est *Conus* Latinorum, Gal. *Cone*. Vetus Gl. San-German. MS. n. 501 : *Cona, poma silvestria.*] [* In Epist. Hamburgens. legendum *Tona*. Vide *Tunna*.]

2. CONA, Clima, vel angulus, ex Gall. *Coin*. Poëta anonymus de Pontificib. Eboracensib. :

Harmoniam celi, solis lunæque labores,
Quinque poli Conas, errantia sidera septem,
Astrorum leges, etc.

Recte pro *Cona* corrigit Valesius in *Valesianis Zona* : quod Anonymus noster hausit a Virgilio, apud quem : *Quinque tenent celum Zonæ, sicut Solis Lunæque labores et Errantia sidera.*

† 3. CONA, pro *Icona*, Figura, Sacrum numisma rosario appensum. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 275. in Computo anni 1333. et seqq. : *Pro... duobus filiis de paternostris de curallo et duobus filiis de paternostris de vitro, et una Cona de plumbo, etc. unc. 1. taren. VIII. gran. XVIII.* Ibid. pag. 279 : *Item, pro factura cujusdam Conæ de mandato Domini taren. v. Vide *Icona*.*

† **CONABBAS**, Abbatis Vicarius. Vita B. Nokteri Balbuli tom. 1. April. pag. 585 : *Temporibus prædicti Grimaldi Canonici Abbatis et Harmoti ejus Conabbatis. Vide Coabbates.*

* **CONABILIS**, Laboriosus. Cæl. Aurel. Acut. lib. 3. cap. 1 : *Conabiles et laboriosi vomitus.*

† **CONABISTO**, *Concludito*. Papias MS. Gloss. Sangerm. MS. n. 501. habet, *Concabisto, Concludito*. [* Gloss. Lat. Gr. *Conclavo, Συνηλω.*

* **CONABUNDUS**. [Enisus. *Bed. de Orthog.* p. 2341, ed. Putsch. (L. Quicherat.)]

† **CONABUS**, *Phiala ænea aut pelvis*, apud Sussannæum in Vocabulario. Gr. *κοναβος*, Sonitus, strepitus : sed nihil ad phialam aut pelvim.

* **CONALIA**, Agenda, tentanda. Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 19. vº : *Prudentia prospicax futura maxime attente conspiciens omnia disponit, opportuna præparat et eventura devitat, et dum Conalia ante tempus excogitat et subcidia meliora præmunia.*

* **CONANDRUM**, *La fiore de l'ortica*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CONARDI**. Vide *Abbas Conardorum*.

† 1. **CONARE**, pro *Conari*, in Actis SS. Maii tom. 6. pag. 97 : *Quantum auferre Conaverat. Pluries occurrit alibi.*

* 2. **CONARE**, Cudere, a Gall. *Coin*, sigillum ferreum, quo nummi cuduntur, ut infra *Coniare*. Bened. abb. Petroburg. de Vita Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 611 : *Et ne aliquis Conet monetam domini regis, in qua moneta appareret, nisi fracta fuerit infra circulum.*

* **CONATIO**, Vox medicorum, cum scilicet stricta alvo nihil egeri summis viribus potest. Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 2. Passio. cap. 80 : *Patitur igitur Conationes cum assellandi delectatione et ventositate.*

* **CONATRIX**. Charta Loth. reg. ann. 961. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 624 : *Unde gloriosissima mater nostra Gerberga regina, ecclesiarumque Conatrix, etc. Ubi Labbeus in Miscel. Cur. pag. 586. edidit Curatrix.*

† **CONATUS**, *Anaxius*, in Onomastico ad calcem Actorum SS. Benedict. sæc. 4. part. 2.

† **CONAUDITOR** DALPHINALIUM COMPUTORUM, in Litteris anni 1345. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 529. col. 1. unus est ex Auditoribus seu Magistris Rationalibus, de quibus supra in *Computorum Camera*.

† **CONBATUS**, pro *Concubinatus*. Vide *Concuba*.

* **CONBINARE**, Conjungere, innectere, copulare. Chron. Anonymi Leobiens. ad ann. 1336. apud Pezium tom. 1. Script. rer. Austr. col. 945 : *Quem (comitem) duce Otto sibi in familiaritatem militaris contubernii Conbinavit, etc. Vide Combinare.*

† **CONCA**. Vide *Concha*.

† **CONCADA**, Modus agri, tertia circiter parte minor arpentio. Sententia arbitraria anni 1292. MS. in Archivio Monasterii Gimontis in Occitania : *Arpentum computetur de centum duabus libris cum octo squaquis, et Concada terre computetur de septuaginta quatuor libris cum decem squaquis ad perticum superius memoratum. Vide Concada post Concha 3.*

† **CONCÆNA**. Vide *Concæna*.

† **CONCÆSA**. Vide *Concisa*.

CONCAGATUS, Concacatus, sordidatus : Gallis, *Foivreux, Breneux*. Lex Salica tit. 32 : *Si quis alterum centum clamaverit... si quis alterum Concagatum clamaverit, 120. denar... culp. jud. Glossar.*

Lat. Gall. : *Crucientatus, Conchié de sang*. Le Roman du Renard MS. :

Renard se pense qu'il fera,
Et comment le Cunchiera.

Philippus Mouskes in Hist. Franc. in Henrico I :

Et de ses hueses emboées
Qui grandes estoient et léés,
Et del tai divier Cunchiés,
Le foula plus de sept fiés.

Alibi :

Ce m'est vis que vous redoutez,
Que mon mantel si Cunchiés, etc.

Mox :

Quar li mantiaus fu depeciés,
Descirés, et Cunchiés.

Vide supra *Centus*, et Marcam lib. 1. Hist. Beneharn. cap. 16. n. 6.

* *Conchier*, nostris, pro *Souiller, salir*, Inquinare. Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 192 : *Il expandirent le sanc des gens, non par la cité seulement, mais toute l'eglise dou sepulcre Nostre Seigneur en Conchierent. Conchierent vero Rei alicujus deterioris cum alia mixtio, in Charta ann. 1320. ex Chartul. S. Maglor. ch. 195 : Se il avoient aucune presumption de fraude ne Conchierent contre lesdiz muniers, que il pourroient iceus arrester en leur terre : mes se il est ainsi que lesdiz muniers veulent baillier leur foi, que il n'y ait fraude ne Conchierent, etc. Stat. pro monetis ann. 1327. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 805. art. 19 : Il doivent faire biaux deniers et nez, sans nul charge et sans nul Conchierent, ne n'y doivent metre nulle chose, fors ce que le mestre leur baidra, pieur, ne meilleur. Haud scio an inde vox Gallica Acongniture, pro Impuritas, faeces, in Stat. ann. 1294. ex Reg. 205. Chartoph. reg. ch. 304 : Que ilz ne mettent en la chandelle point d'empirement, comme Acongniture de chaudiere ou rature d'estaux de boucheries.*

* **CONCAMBITIO**, Commutatio, in Charta Henr. III. imperat. ann. 1043. apud Leuckfeld. Antiq. Ganderheim. cap. 14. § 10. Vide in *Cambiare*.

CONCAMBIUM, **CONCAMBIRE**, etc. Vide *Cambiare*.

† **CONCAMERA**, Idem quod *Camera*. Chartular. Virzionens. fol. VII : *Habetur ibi casa indominicata, Concamera, solaría duo, cellarum, coquina, fenile, lavandria, etc. Cave ne legendum sit cum Camera.*

† **CONCAMERATIO**, *Transvolatio*. Papias MS. Melius Gloss. MS. Sangerm. *Fornice*. Vox *Camemeratio* Vitruvio nota hac notione. [* Vide *volutio*.]

† **CONCAMIARE**, **CONCAMIUM**, etc. Vide in *Cambiare*.

* **CONCAMPIUS**, Ager permutatus. Charta commutat. ann. circ. 814. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 1. col. 47 : *Si quis deinceps aliquid de ista cartula inmutare aut frangere tentaverit, dupliciter, contra quem repetit, componere cogatur, id est, quantum ipse Concampius eo tempore emelioratus, exsolvat, etc. Vide Cambiare.*

† **CONCANONICUS**, Ejusdem ecclesie Canonicus, in Litteris Henrici Præpositi Canonicorum Monasterii Novioperis ann. 1350. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. manuscriptarum pag. 79.

* Occurrit præterea in Lit. ann. 1348. tom. 3. Ordin. reg. Fr. pag. 289. [* et in Chart. ann. 1222. ap. Schannat. in Histor. Wormat. tom. 1. pag. 151.]

† **CONCAPACITAS**, *Capacitas*, amplitudo campi vel agri, Gall. *Etendue*,

Espace. Anamodus lib. 1. Traditionum Sant-Emmerammensium cap. 15. apud Bern. *Per* tom. 1. Anecd. part. 3. col. 212 : *Contra etiam tradidit in Rentinpon Adalpertus talem Concapacitatem et proprietatem, quam in illa Concapacitate habet, conveniente ad causas S. Emmerammi.*

* **CONCAPERE**, *Capere, recipere*. Chron. Angl. Th. Otterbourne pag. 178 : *Pactis hujusmodi confirmatis, Conceptit dux Lancastriæ multa milia librarum a rege Castellæ pro tunc in arram, et obsides pro residuo persolvendo.*

† **CONCAPITULARIS**, **CONCAPITULARIUS**, Cui cum sodalibus jus est suffragii, Gall. *Capitulant*. Epist. Joannis Gwarlich Canonici ad Dominum N. Præpositum Monasterii in Rayttenbuech apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. pag. 105 : *Supplicamus vobis et vestris Concapitulariis vestri Monasterii, quatenus gratiose dignemini sub alas vestræ religiose et pervigilis animæ acceptare ad tempus nostræ revocationis exhibito rem præsentium, scilicet Eberhardum Mertem Confratrem et Concapitularem nostri Monasterii in Rebdorf. Annal. Tolosani Probat. tom. 1. pag. 86. in Arresto Parlamenti Paris. ann. 1335 : Capitularii in sua domo communiter congregati... occasione quorundam vulnerrum Francisco de Gauvre eorum Concapitulario quadem die illatorum.*

* Ad ædiles Tolosanos, qui *Capitoux* appellantur, pertinet hoc ultimo loco. Vide in *Capitulum* 5.

† **CONCAPOLARE**. Vide *Capulare*.

CONCAPTIO, Idem videtur quod *Comprehensio*, de qua voce supra. Charta Aleman. Goldasti 71 : *Convenit nos una cum consensu fratrum nostrorum, et Advocati Emichonis, ut in Conceptione, que sita est in marchio Wangon... hobas 3. dari deberemus. Vide Cæptus. [* et Bifang.]*

† **CONCAPTIVATUS**, Simul captus. Vita B. Caroli Comitis Flandriæ tom. 1. Martii pag. 209 : *Per sex dies commorati sunt Concaptivati.*

CONCAPULARE. Vide *Capulare*.

CONCASUS, *Collisus, collisio*. *Dentium Concasus* apud Cælium Aurelian. lib. 2. Acut. cap. 12.

† **CONCATATUS**. Sic legit Eccardus in Lege Sal. Cangius autem *Concagatus* : quod vide.

CONCATHEDRARE, *Cathedræ*, seu honoris sui consortem et participem facere. Pseudo-Ovidius lib. 3. de *Vetula* :

Te superexaltans, celosque locans super omnes,
Et sibi Concathedrans.

Infra :

Non opus est ut eam velit exaltare gradatim,
Sed simul assumet, simul et sibi Concathedrabit.

† **CONCATHOLICUS**, Æque rectus, æque justus. Vide *Catholicus* 4. Canones Hibernens. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 16 : *Sors aut inter duo dubia, aut inter duo æqualia, aut inter duo Conca-tholica mitti debet.*

CONCAVARIUM, Aquarum receptaculum, cantharus. Fulcinius de Gestis Abbatum Lobensium cap. 29 : *Refectorium... in cuius introitu fecit vestibulum, in quo per subterraneos meatus aquæ ductum fecit, quæ sursum ebulliens ibidem scaturire videtur. Concavaria huic superiori receptaculo preparata, quæ per 4. foramina in supposito alia aquam cribrans, sufficientem fratribus administrationem aquæ distillat.*

* **CONCAVATIO**. [Convexa (cæli). *In-terp. Iren. I, 14. (L. Quicherat.)*

* **CONCAVATUS**, Concavus, Gall. *Concave*, vel in parte concava effectus. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item unum magnam repositorium, ... habens cruces Concavatas intrinsecus.*

† **CONCAUSA**, Simul causa. Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 932 : *Si nobiscum autem permanseritis, eritis Concausa omnium vos hic subsequendum æternæ salutis.*

* Vox philosophis scholasticis usurpata, aliter *Causa cooperans.*

* **CONCEBRINUS**. [Ut consobrinus : « Guillelmum Gregorii, priorem prioratus Chameteriarum, ordinis S. Benedicti, *Concebrinum* meum germanum. » (Test. Berengarii Albi, magistri hospitii Jani, Cypri regis, Nicosie, 1411.)]

CONCEDENTIA, *Concessio, indulgentia, remissio, inducia*, συγχώρησις, in Gloss. Græc. Lat.

CONCEILUM, **CONCELEMENTUM**, **CONCELATIO**, Voces forenses apud Anglos. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 827 : *Et sint quieti... de murdro, et latrocinio et Conceylis, et Uflat, et hamsoka.* Eadem habentur in Charta alia laudata in *Uslact.*

CONCELEMENTUM, Idem quod *Conceilum*, apud Bractonum et in Fleta lib. 1. cap. 38. § 2 : *Cum de perjurio vel Concelamento non fuerint convicti, etc.* [necnon apud Rymerum tom. 7. pag. 166. col. 1. in Charta Richardi II. Angl. Regis ann. 1377.]

* Occurrit etiam apud Bellomaner. Ms. cap. 20 : *Mes se je tieng l'iretage par mauvaize cause, si comme par forche, ou par nouvele dessauzine, ou par toute, ou Conchélément, etc.* A veteri Gallico *Concheler*, pro *Celer, cacher*. Lit. ann. 1399. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 343. art. 10 : *Lesdiz gardes seront tenuz apporter par escript, ... toutes les amendes, ... sanz en Concheler aucun.* Guinevil. in Peregr. hum. gen. Ms. :

... Mais l'apointon muchoit
Derriere li et Concheloit.

CONCELATIO, Idem quod *Concelamentum*. Vetus Charta tom. 2. Monastici Anglic. pag. 201 : *Sint quieti de shiris, et hundredis, et placitis, et querelis, et geldis, et denegeldis, et themanatala, et Concelationibus, et scottis, et assisiis, etc.* *Conceler*, celare, abscondere, in Consuetudine Normanniæ art. 394. Regestum Feodorum Comitatus Claromontensis in Bellovacis Camera Comput. Paris. : *Le Prevost prend amende de 60. sols en plusieurs choses seur non nobles, c'est asavoir se un homs Concele pour quel cas que ce soit les drois de son Seigneur, il doie 60. sols.* Infra : *Concelement d'espaves.*

† **CONCELARE FACINORA**, In iis committere, Gall. *Les dissimuler*. Chronicon Trivetti tom. 8. Spicil. Acher. pag. 173 : *Nec valentes ratione juramenti... præmissa facinora ulterius Concelare, nec jura nostra indefensa.*

CONCELLANEUS. Vide *Cellulanus*.

CONCELLITA, Monachus qui in eadem cella vel Monasterio habitat, ejusdem cellæ cohabitator. Sidonius lib. 8. Epist. 14 : *In illo quondam Cenobio Lirinensi spectabile caput, Luporum Concellita, Maximorumque, etc.* Vide *Syncellita, Cellulanus, Comprofessus*. [*] Gemma Gemmarum : *Concello, monachus.*

† **CONCENA**, Vide *Concena*.

* **CONCENSIRI**, Inter censuales recenseri. Consuet. Carcass. in Reg. L. Char-

toph. reg. ch. 3 : *Nullus hæreticus in omni terra et posse domini Carcassonæ moretur nec Concensiatur.* Vide *Censire in Censu*.

* **CONSENSUS**, *Census* seu Præstatio ex agris, prædiis, etc. Chartul. Celsinian. ch. 862 : *Ego Oda dono..... Celsinensi loco omnem reatum et Consensum, tantum quantum ipsa jure hæreditatis ex parentibus meis habebam in clausum, qui est prope ecclesiam, quæ est constructa in castello de Monteacuto, ut ab hodierna die fratres ejusdem ecclesie..... nulli amplius mortali hominum ex mea progenie ullum censum redant.* Alia ibid. num. 882 : *Dederunt appendariam, vineas, hortosque ac mansiones, sed et essartos, ... cum eodem Consensu, quem reddebat ipse (Girbernus).*

* **CONCENTO**. [Concino. *Onomast. lat. gr.* (L. Quicherat.)]

† **CONCENTOR** autem dicitur, *qui consonat; qui autem non consonat, nec concinit, nec Concentor, nec succentor erit.* Isid. lib. 7. cap. 17. Vide *Succentor*.

CONCENTRICUS, *Oppositus*. [Malim cum Valesio in Valesianis. *Appositus, Conveniens.*] Paraphrasis symboli apud Guillelmum de Guilevilla in Peregrinatione hominis :

Nunquam volo nec effici
Ut Planeta erraticus,
Malo mori quam infici
Erroribus hæretici,
Legi Dei Concetricus.

† **CONCENTURIARE**, *Instruere, dictum a Centurionibus, qui milites ordinant.* Papias MS. Bituric. et Gloss. vetus Sangerman. MS. n. 501. Apud Nonium vero : *Concenturiare est Colligere, dictum a centuriis quæ ad suffragia conveniebant.* Plautus Pseudolo : *Concenturio in corde sycophantias.* Terent. Phorm. : *Ego in insidiis hic ero Succenturiatus, si quid deficiat.*

* **CONCEPTE**. [Schol. Cic. ap. Mai. t. II, p. 43. Concepte positum adverbium. (L. Quicherat.)]

† **CONCEPTELA**, Piscina, apud Frontinum lib. 1. de Aquæductibus.

* **CONCEPTACULUM**, *Lo logo de la conceptione*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* 1. **CONCEPTIO**, Jus aliquem capiendi et detinendi. Statuta Avenion. ann. 1243. cap. 18. ex Cod. reg. 4659 : *Nullus in curia vel occasione curiæ utatur notariæ vel scrivaniariæ officio, nisi in illo vel illis rector, vel rectores hujus civitatis habeant Conceptionem, plenam jurisdictionem usque ad sanguinem.*

* 2. **CONCEPTIO**, a Gallico *Conception*, *Intelligentia*. Epitaph. in eccl. Paris. : *Hic jacet summæ Conceptionis et magnæ scientiæ vir magister Andreas Grangerius in Decretis professor, consiliarius regius, in hac ecclesia canonicus et archidiaconus Briæ, qui obiit anno Christi 1399. die 13. Augusti.* Aliud anni 1433. ibid. : *Hic jacet reverendæ Conceptionis et magnæ scientiæ magister Guillelmus, etc.* *Conception*, pro vulgari *Projet*. Designatio, in Epist. ann. 1562. tom. 2. Comment. Condean. pag. 98. ult. edit. : *L'on ha envoyé ce matin vers ceulx de la ville de Rouen la Conception de quelques articles.*

* 3. **CONCEPTIO**. Charta Henr. imperat. ann. 1310 : *Necnon ad omne scrupulum removendum, et ut omnes (omnis) Conceptionis et dissentionis cujuslibet materia præcludatur, etc.* Sed legendum videtur *Contentionis*.

* **CONCEPTIONALIS**. [Ad conceptionem pertinens. *Firm. Math. 7, I.* (L. Quicherat.)]

CONGERGERIA, *Sergenteriæ* species. Tabular. S. Dionysii ann. 1201 : *Cum Abbas et Conventus S. Dionysii concessissent Joanni de Cyris sergenteriam suam de Cyris, quæ dicitur Congergeria... pro qua Congergeria faciendâ ipse percipiebat annuatim in granchia B. Dionysii de Cyris 2. modios bladi, etc..... Custodiebat segetes, et pro iis custodiendis accipiebat donum et messagium. faciebatur submuntiones ad mandatum Præpositi B. Dionysii vel sermens [servientis] ipsius et debebat facere fidelitatem ipsi Præposito vel servienti ipsius de segetibus custodiendis fideliter, etc.*

* **CONGERGERIUS**, **CONGERGIUS**, Custos domus regiæ, præfectus palatii ; cujus officium vel dignitas *Concergeriatu* dicebatur. Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 55. vº : *Dom. Arnaudus de Corbia miles, primus præsidens in parlamento, ordinatus Concergerius palatii regis per litteras regis datas xiiii. Sept. 1384.* Memor. G. ejusd. Cam. fol. 177. vº. ad ann. 1411 : *Anthonijs de Essartis scultifer, nuper ordinatus Concergerius et custos palatii et hospitii regii Paris. loco Theobaldi de Mescrejo, tunc exonerati ab inde, nunc de novo in dicto Concergeriatu receptus et ordinatus.* Charta ann. 1309. in Lib. rub. ejusd. Cam. fol. 322. vº. col. 2 : *Galeranus Brito domini regis scancio, domusque regalis Parisius Concergerius.* Vide infra *Concergerius*.

† **CONCERGIUS**, Custos domus regiæ, Gall. *Concierge*. Chartularium S. Vandregesii tom. 2. pag. 1661 : *Stephano Concergio S. Germani in Laya.* Vide *Concergius*.

† **CONCERNERE**. Ad aliquid attinere, spectare, Gall. *Concerner*. Delegatio Basileensis Synodi ann. 1489. tom. 3. Gall. Christ. col. 243 : *Quibuscumque ad causam seu causas hujusmodi facientibus et eas quomodolibet Concernentibus.* Eadem notione occurrit apud Rymerum tom. 8. pag. 440. col. 1. in Charta Henrici IV. Angl. Regis ann. 1406. Sed in Legibus Palat. Jacobi II. Reg. Majoric. tom. 3. SS. Jun. pag. xii. sumitur pro Considerare, *Hoc namque æquissime disponimus. prædictorum statui deferentes, et severitatem dictarum sententiarum etiam Concernentes.*

† **CONCESIA**. Vide in *Consisa*.

† **CONCESSATUS**, *Concessus*, Gallice *Accordé; Avoué*. Confederatio ann. 1368. apud Rymer. tom. 6. pag. 601. col. 1 : *Tanquam pro judicato condemnato et Concessato.*

† **CONCESSIATOR**, Qui concedit jure delegationis. Fragment. visitationis Simonis de Sulliaci Archiep. Bituric. ann. 1284. apud Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 505 : *D. Helias Porta Abbas secularis Ecclesiæ S. Asterii Petragoricensis diocesis, Concessiator provisionis seu ordinationis a sede Apostolica super jura primatibus predictæ.*

* **CONCESSIBILIS**, *Concedendus, admittendus*. Arest. parlam. Paris. ann. 1416. 8. Aug. super jure in bona defunctorum a parochis, diocesis præcipue Genoman. exacto : *Præterea secundum sacros canones, dicti usus et consuetudines non contra bonos mores, nec peccatum mortale inducentes erant, ac in favorem ecclesiæ et pro salute animarum introducti, ut dicti curati et ceteræ gentes ecclesiasticæ ad rogandam pro defunctis multo plus astringerentur, rationabilesque, Concessibiles et præscriptibiles reputari debebant.*

CONCESSUS, **CONCESSIO**, Idem quod *Favor, consilium, laudimum* : consensus

nempe Domini in feudi, vel prædii distractione, seu præstatio quæ eidem fit pro ejusmodi consensu. Tabularium Brivatense Charta 110 : *Et habet Concessum, et ubladas et nebulas, et pigmentum.* Tabularium Vindocinense Charta 343 : *Haiminius emit de Engilberto duos pratorum agripennos 25. solidis : horum de uno Canonici sancti Georgii de Concessu habuerunt 3. sol. quia de potestate eorum erat.* Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 467. enumeratis aliquot donationibus addit, *Hæc omnia supradicta Concessit dominus eorum, etc.* Et pag. 496 : *Nec omnia quæ Fulcoius dederat Monachis, Concessit Robertus de Calvimonte, qui Capitalis Dominus erat.* Et pag. 575 : *Et pro concessione auri unciam habuit.* Adde pag. 582. etc. Concessionem facere præterea dicebantur infantuli, quibus ut ii concessisse seu donationibus assensum præbuisse putarentur, dabatur nummus seu denarius. Tabular. Absiense fol. 126 : *Et filiæ Petronilla et Nigra, et quæ non poterat loqui, sed nummus ei datus est pro Concessione cum esset in Chauvin Ugo, et qui nummum accepit pro Concessione, cum esset infantulus, quod fecerunt in villa, quæ vocatur Chillos.* Fol. 137 : *In crastino vero apud Jalcerotiam Petrus filius Joannis Marot, et Joannes ejusdem Petri frater, qui non loquebatur ; sed in ulnis matris suæ nummum pro Concessione accepit.* Et fol. 175 : *Et alius, qui erat infantulus, pro cuius Concessione nutrix sua nummum accepit.* Tabularium Vindocinense ann. 1130 : *Notandum vero et sciendum est, quod Haldeburgis minor filiæ Amelinæ sorori Rainaldi sexto loco superius nominata in cunabulis erat, quando hæc Concessio facta est. Mater vero ejus, quæ eam nutriebat, nomine filiæ suæ, sicut mos est, Concessionem fecit.* Idem Tabular. ch. 747 : *Infantesque ipsius, qui præfatæ non interfuerunt conventioni, Burchardum scilicet et Aremburgem et Joannem, tangendo eam, firmare seu annuere fecit, datis pro hac singulis denariis.* Tabular. S. Eparchii Inculicum. fol. 131 : *Statuimus ut denarios pellitiis eorum deditos, qui de infra nominatis obedientiis in Natali Domini censualiter debentur, unus e Monachis, quem Abbas et Cupitulum elegerint, recipiat.* Tabular. Monasterii S. Joannis Ambian. fol. 221 : *Cum autem Beatrix filia mea non haberet ætatem creantandi, recepit denarios, qui dari solent pueris in consimili venditione secundum consuetudinem patriæ approbatam.* Act. ann. 1226. mense Maio. Idem Tabular. fol. 288 : *Alii vero cum necdum haberent ætatem, quoad jurare possent, habuerunt denarios pro Concessione, qui solent dari pueris, secundum terræ consuetudinem approbatam.* ann. 1225. Ita rursum fol. 490. 258.

* **CONCETA.** [Parva concha, id est petit bassin : « due Concete concave et longe... ad faciendum unam saleriam, de lapide diversorum lapidum. (Inv. card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457.) »]

† **CONCEYLUM.** Vide *Concilium.*

1. **CONCHA,** Labrum, vas concavum, ac superius patulum instar conchæ. Vetus Interpres Juvenalis Sat. 3 : *Pelves, Conchas, in quibus pedes lavant, ut vasa fictilia, ποδὴν πετρα.* Paulus lib. 3. Recept. Sentent. : *Delphicæ, pelves, Conchæ, aquimanilia, etc.* Ennodius :

Parturit unda sitim, quam splendens Concha ministrat.

S. Hieronym. Epist. 2. de Vita Clericorum : *Baccaronique succum non calice bibere, sed Concha.* [Hist. Becensis MS. pag. 340. in Archivis ejusd. monasterii :

Fecit et aquæductum per quem adduxit fontem pulcherrimum de longinquo, qui per officinas monasterii dividitur, et Concham elegantem opere jussit effodi ad recipiendum aquam, tectumque desuper ædificari. Hic agi de majori labro seu cratere, Gall. *Bassin*, nihil necesse est moneam.]

† **CONQUA,** Eadem notione. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos. : *Et in Mandato pauperum debet providere Hospitalerius Deauratæ de aqua calida et de aqua frigida pro temperando, et de Conquis et bacinis, etc.*

CONCHA vero recensetur vulgo inter vasa ac ministeria sacra, cujus varii fuere usus. Anastasius Bibl. in Paschali PP. : *Pariterque et Concham ad spongiam pro nocturnis diligentis ibidem ex argento constituit.* Vide pag. 26. 28. 32. etc. Chronicon Casin. lib. 3. cap. 57 : *Concham argenteam cum aquimanili suo.* Lib. 4. cap. 90 : *Conchas duas librarum 8. etc.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MSS. cap. 37 : *Urceus argenteus cum Concha argentea.* [Rursum occurrit in iisdem Constitut. editis part. 1. cap. 52.] Idem Bernardus MS. cap. 56 : *Candelaborum pateras ac cereorum Conchas diligenter abradat.* Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10 : *Concha argentea major cum imaginibus argenteis una.* Lib. 3. cap. 3 : *Conchæ argenteæ pendentes duæ, scilicet lucernarum vel candelaborum.* Κρατῆρας vocat Paulus Silentiaris in Descriptione S. Sophiæ. [Testamentum Guillelmi Raymundi Comitiss Ceritanæ ann. 1095. in Appendice Marcæ Hispan. col. 1195 : *Item dinitto ad retabulum S. Michaelis restaurandum meam Concam, et ad tabulam S. Martini meas copas et cifos.*] Concilium Eliberit. can. 48 : *Emendari placuit, ut hi qui baptizantur, nummos in Concham non inmittant, ne Sacerdos quod gratis accepit, pretio distrahere videatur.* Conchæ ad Baptismum meminit etiam Chronicon Petri Regis Aragon. editum a Michaele Carbonello. lib. 1. cap. 2 : *E per ço en la dit dia nos nos batejaren en la cambra en una Concha. Cum Concha, aut cum manibus infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, et sic baptizare, in Responsis Stephani II. PP. cap. 12.*

CONCHÆ AD CHRISMA. Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis : *Candelabros cum argento 4. Conchas aereas 2. ad Chrisma conficere, etc.* Vide Sacramentarium S. Gregorii Magni pag. 71. 73. edit. Menardi.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Conca, Prov. pellivium ad pedes abluendos et sordes colligendas.* Ordinar. Rotomag. Ms. ubi de lotionem pedum in Cœna Dom. : *Debet dominus archiepiscopus facere distribui cuilibet canonico præsentem... unam Concham, Gallicæ gatte, unam olam terræ. Conque, eadem notione, in Ch. ann. 1543.*

2. **CONCHA,** Navigii species in Conchæ formam efficta, ut sunt *Gondolæ Veneticæ.* Epistola Jacobi Regis Aragoniæ ad Carolum Regem Franc. ann. 1326. tom. 8. Spicilegii Acheriani : *Quaedam navis seu Concha, cujus erat ductor sive patronus Bernardus de Harro.* Caresinus Scriptor Venetus ann. 1378 : *Destinatis quampluribus usservis, seu galeis grossis, Conchis, aliisque navigiis, etc.* Chronicon Petri Regis Aragon. edit. a Mich. Carbonello, lib. 1. cap. 12 : *Encara hic venguer en altres navilis, e moltes naus, e Quoques, e veceills de la ciutat de Valencia.* Cap. 14 : *Parti donchs le Senior Infant . . . en*

la Quoqua d'En Bernart, etc. Etiamnum nostri Picardi *Coquets*, [Occitani *Conco*, vel *Conco*] vocant vasa lignea in quibus eluuntur panni linei, [Instrumenta escalia, etc.]

* Cangii mentem minime hic assecutus est Muratorius, cum in Antiq. Ital. med. ævi tom. 2. col. 526. scribit vocis *Conchæ* significationem eo loci depravate exhiberi, quasi inter minutas cymbas esset computanda : nam *Concharum* formam, non earum magnitudinem Cangius exprimere voluit. *Cocham* vero vel *Cocham* scribendum esse non ausim cum Muratorio definire : non aliam equidem opinor esse navigii speciem ; sed frequentius occurrit *Concha*, quam ut amanuensis oscitationi tribuam. Vide supra *Coccha* et *Cocha* 2.

3. **CONCHA,** Mensura frumentariæ species, quæ in Consuetudine Bayonensi tit. 23. art. 9. quinquaginta quatuor librarum esse dicitur. *Cocham* tit. 22. art. 2. tit. 23. art. 3. et Consuetud. Solensem tit. 10. art. 7. tit. 16. art. 7. Historia Abbatie Condomensis pag. 473 : *Quatuor Conchas tritici, totidem sextarios vini.* Pag. 483 : *Hæc terra sita est in Cirisol, mensura decem Concharum.* [Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ MS. Bibl. San-Germanensis : *Et XIII. Conchas de frumento dedit similiter Sanctæ Mariæ.* Scribitur *Conqua* in exemplo supra relato in voce *Bladeria.*] * [« In comitatum de Basades, ecclesia de Escolt, cum duos mansos, cum quartum et censum ii, multones et octo panes et octo *Conchas* de civada. (Cartular. Conchar. Ruthen. p. 286, XI sæc.) »] Hinc

CONCADA TERRÆ, Modus scilicet agri conchæ frumenti redditus. Historia Abbatie Condomensis. pag. 491 : *Et unam Concadam terræ in pago sancti Gorgoni, quæ reddit 12. Concas tritici.* Pag. 476 : *Dedit B. Petro... unam Concadam de terra et dimidiam, et unam cartaladam ad Fontem de Pisol, etc.* Pag. 480 : *Dedit... Concadas terræ, et æstimante una denariata de vinea pro salute animæ suæ.* Adde pag. 491. 496. [et vide *Concada* et *Conchata* suis locis.]

† **CONQUADA,** supra legitur in voce *Arpentum.*

4. **CONCHA,** Pars ædis sacræ, in qua scilicet sacra mysteria peraguntur, et ubi stat altare ; sic dicta, quod qua parte est θυσιαστήριον, seu βήμα, quidam in hemicylindri formam effingitur recessus, qui superne in *Conchæ* figuram clauditur. Paulinus : *Totum vero extra Concham Basilicæ spatium alto et lacunato culmine geminis utrinque porticibus dilatatur.* Sed de *Conchis* ædium sacram, pluribus egimus in Descript. S. Sophiæ num. 50.

† 5. **CONCHA,** Sepulchrum in formam *Conchæ* constructum. Cardinalis Aragonius in Vita Innocentii II. Papæ apud Murator. tom. 3. pag. 434. col. 2 : *Muratur et in Lateranensi Ecclesia in Concha porphyretica sepelitur.* Bernardus Guido in eadem Vita ibid. pag. 436. col. 2 : *Defunctus est Romæ... et in Ecclesia Lateranensi honorifice tumulatus in Concha porphyretica, miro opere constructa.*

6. **CONCHA.** Charta Willelmi Aquitanorum Ducis c. ann. 1137. apud Sammarthanos in Abbatibus Angeriæ : *Dono et concedo... quidquid in Concha de Esnenda habebam, cum omni libertate et sine aliqua mala consuetudine. Hæc enim Concha tenet a cruce, quæ est in via usque ad portum Savarici, et in eadem Concha molendina, piscatorias, vel aliud quodlibet ædificium, etc.* Nescio an

utroque *Comba* legi debeat. Vide *Comba* 2. Vasconibus, locus declivis.

* [*Concas III. eramentias.* (Thesaur. eccl. Claromont. an. 980. mus. arch. dep. p. 40.) 2]

* **CONCHATA**, Modus agri *conchæ* frumenti reditus, ut *Concada* in *Concha* 3. Charta ann. 1276. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Dedit pro se et suis dicto ordini pro una Conchata terræ auchesa apud basidam Valentia, etc. Tres Conchatas vinearum*, in alia ann. 1346. ex eod. Tabul. Vide infra *Conquata* in *Conqua*.

* **CONCHILE**, [Piscis in conchis, testudo. (DIEF.)]

* **CONCHIS**, [Piscis unde tingitur purpura. (DIEF.)]

* **CONCHORIALIS**, Clericus ex choro, qui cantorem comitatur, dum officium suum peragit. Stat. S. Capellæ Bituric. ann. 1407. ex Bibl. reg. : *In festis vero annualibus cantor et Conchiorialis suus cantabunt consorsorium.* Vide supra *Choralis*.

* **CONCHUS**, [Lapis in concha. DIEF.]

* **CONCHYLOLEGULI**, vel **CHONCHY-LEGULI**, vel **CONCHYLOLEGULLI**, in Cod. Theod. leg. 5. et 17. de *Murilegul.* (10. 20.) leg. 9. de *Lustrali collat.* (13. 1.) iidem qui *Murileguli*, piscatores ac nautæ conchyliti seu muricis, πορφυρεῖς. Joan. de Janua : *Conchilegus, qui conchilia legit, collegit.* Vide *Murileguli* et *Glossar. med. Græcit.* in Κογγυλενταί.

* **CONCIA**, vox Italica, Refectio. Privil. Pisanis concessa a Conrado rege Sicil. ann. 1269. apud Lam. in *Delic. erudit.* inter not. ad Chron. imper. Leon. Urbevet. pag. 274 : *Quod Pisani nihil solvere teneantur pro directura, vel alio modo de his, quæ reducerent vel amitterent, pro Concicia stuarum navium, vel lignorum, videlicet ferro, pice et stuppa, et aliis necessariis pro ipsa Concicia vel refectioe.* Vide infra *Concium*.

* 1. **CONCIARE**, Italis, Ornare, reparare, reficere. Charta ann. 954. in *Access.* ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 114. col. 2 : *Quatenus propter omnes inclitas illorum omnium personas daremus nos pro Conciciandum et renovandum vos palatium vestri episcopi una libra de auro purissimo.* Alia ann. 1030. apud *Turrig.* de *Crypt. Vatican.* part. 2. pag. 533 : *Si... de ipsam domum lignamenta fortiosem frugerint, omnia Concicare, et de ipso perditum restaurare promitto.* Denique alia ann. 1094. apud *Murator.* tom. 1. *Antiq. Ital. med. ævi* col. 573 : *Potestatem habeant... sepulturam fabricatam... aperire et mundare, et foras ejicere, et Concicare... et quod ex inde ejectum fuerit, ibidem reducere, et ipsam sepulturam restaurare.*

* 2. **CONCIARE**, Rationes putare, *Academ. Cruscan. Acconciare.* Charta ann. 1089. tom. 1. *Hist. Cassin.* pag. 47. col. 2 : *Quando venerimus nos, vel nostros heredes, labores ipsos ad metendum et recolligendum, et Conciciandum annualiter, faciamus nos vel nostros heredes scire ad partem suprascripti monasterii, ut ibidem dirigat missum suum ad conspiciendam et recipiendam ipsam fruges et labores.*

* **CONCIATA**, f. Sacellum domesticum, a forma *conchæ* sic dictum. Vide *Concha* 4. *Instr.* ann. 1411. apud *Marten.* tom. 7. *Ampl. Collect.* col. 1208 : *Actum in civitate Arimini, in Conciata S. Columba, in domibus palatii et residentie præfati magnifici domini Caroli.*

* **CONCIATURA**, Supellex quævis ad aliquod artificium pertinens. Charta *Paldolfi Langobard.* princ. in *Access.*

ad *Hist. Cassin.* part. 1. pag. 130. col. 1 : *Licentiam habeat mittere in lacu Patriensem pro piscandum eodem lacu duos loutres, una cum quatuor homines cum suis retiis, et cum reliqua omnia Conciciatura.*

* **CONCIBIONES**, in *Gloss. Isid.* : *Quatuor stellæ quæ per astrologiam concipientibus aptantur.* Joan. de Janua : *Concipientes, stellæ quæ concipientibus aptantur et favent.*

* **CONCIBUS**, Conlactaneus, σύντροπος, in *Gloss. Gr. Lat.* [Σύνσιτος, *Commensalis* in *Suppl. Antiquarii.*] [* Σώσιτος, *Sodalis*, in *isdem Gl. Gr. Lat.*]

* **CONCICLA**, *Apicius lib. 5. cap. 3* : *Concicla cum faba, coques, etc.* Ubi *Humbelbergius* legendum putat *Conchicla*, intelligique fabam, quam *Martialis lib. 13. Epigram. 7.* *Concham* vocat, fabam scilicet quæ *Solida* dicitur *Plinio*, hoc est integra et cum cortice suo decocta, ad discrimen fabæ fresæ, quæ molliter fracta sine cortice coquitur : eadem quæ faba *Concicula* appellatur a *Marcello Empirico* cap. 33. pag. 227.

* **CONCIDA**, **CONCIDES**, **CONCIDUA**. Vide *Concisa*.

* **CONCIENIA**, *Imbrium collectio, quasi continens aquas.* *Ugutio.* Vide *Concinium*.

* **CONCIERGERIUS**, **CONCIERGIUS**, a Gallico *Concierge*, Custos domus regie, præfectus palatii ; cujus officium vel dignitas *Conciergeria* et *Conciergia* appellatur. *Memor. G. Cam. Comput. Paris.* fol. 173. r. ad ann. 1411 : *Anthonijs de Essartis scutifer et varletus scindens regis et custos denariorum suæ parcimonie, ordinatus Conciergerius et custos regalis palatii Paris.* loco *Theobaldi de Mescreyo.* Tabul. *Fossatense* fol. 5 : *Item Milo de Gastins, Conciergius de Vicenis, cepit sagenas Jaqueti Chastelains.* *Memor. G. jam laudatum* fol. 172. r. ad ann. 1411 : *Dominus comes Nivernensis pro Conciergeria domus seu hospitii regis de Baulé, loco dom. Karoli de Lebreto.* Charta *Phil. Pulc.* ann. 1313. in *Lib. rub. ejusd. Cam.* fol. 359. r. col. 1 : *Quamdã domum in platea S. Michaelis olim sitam... oneratam in uno denario Par. reddituali imperpetuum, debito Conciergiæ nostræ Paris. pro fundo terræ. Quod officium reginis etiam concessum reperimus in eod. Memor. G. fol. 211. v. ad ann. 1412 : Domina Ysabella regina Franciæ ordinata Conciergeria seu custos palatii regalis Parisius, loco *Anthonii de Essartis.* Vide supra *Conciergerius*.*

* **CONCIERGERIA**, Carcer dictus vulgo *la Conciergerie.* *Arest. parlam.* ann. 1420. in *lib. 1. Stat. super artif. Paris.* ex *Cam. Comput.* fol. 22. r. : *Carceribus nostris commentariæ seu Conciergeriæ palatii nostri Parisius mancipari fecisset.*

* **CONCIERGIUS**, *Ædis cujuslibet custos.* *Necrolog. MS. Paris.* eccl. 11. Id. Nov. : *Item apud Moissiacum emit tres mansuras retro domum Conciergii.*

* **CONCILIABULUM**, *Locus ubi in Concilium convenitur, Festo ; ubi plures sui juris sedent,* in *Glossar. Isid.* *Gloss.* *Lat. MS. Regium Cod.* 1013 : *Conciliabulum, locus in quo multi homines sui juris sunt.* *Frontinus* : *Prius fuere Conciliabula, et postea sunt in municipii jus relata.* At proprie

CONCILIABULA dicuntur *furtivi et clandestini conventus, congressus.* *Concilium Carthag.* IV. can. 71 : *Conventicula hæreticorum, non Ecclesia, sed Conciliabula appellantur.* *Conciliabula hæreticorum,* in *lege 2. Cod. Th. de Fide*

Cathol. (16. 1.) *Conciliabula judæorum,* in *leg. 1. eod. Cod. de Judæis.* (16. 8.) *Ψευδοσύνοδος, et ψευδοσύλλογος,* in VII. *Synodo Act. 1. Συνέδριον ἀποστατικόν,* in *Concilio Ephesino* part. 2. Act. 1. *Latrocinium Ephesinum,* quod contra *Flavianum Constantinop.* a *Dioscuro Alexandrino* coactum est, vocat *Gelasius I. PP. Epist. 13. Liberatus Diac.* cap. 12. et 13. et *Nicolaus I. PP. Epist. 8. Ληστρικωτάτην ἐν Εφέσω δευτέραν σύνοδον,* *Auctor Vitæ S. Sabæ.* *Concilium Latrocinale,* *Concilium Constantinopol.* de depositione *Ignatii Patriarchæ CP.* *Nicolaus I. PP. Epist. 9. Hincmarus Remensis,* apud *Flodoard.* lib. 3. *Hist. Rem.* capite 14 : *Ad Conciliabulum nuper Metis habitum : quod vocari Synodum veteristis.* Vide *Martyrium*.

† In bonam partem accipit *Eddius* in *Vita sancti Wilfridi*, ubi loquens de illius absolute per *Johannem PP.* hæc habet : *Per plura spatia dierum et mensium ab omni piaculo scelere degradandi pure perfecteque excusatus probabilis sanctus Pontifex noster apparuit ; nam per quatuor menses et LXX. Conciliabula sanctissimæ sedis, de fornace ignis examinandi (f. examinandus) apostolica potestate hoc modo auxiliante purificatus, ut dicam, evasit.* *Will. Malmesbur.* etiam habet : *Quatuor mensibus LXX. Conciliabula coacta : hinc patet, uti ex sensu, conjunctionem et ante LXX. in Eddii textu redundare.*

* **CONCILIALES**, *Consiliarii,* apud *Steph. Eddium* in *S. Wilfridi Vita* cap. 44.

* **CONCILIARE**, *Colligere, συναρροῦν,* in *Glossis.* Hac notione usurpatur in *Cod. Theod.* leg. 2. de *Liber.* (4. 8.) const. 6. § 5.

* *Nostri Concueillir, Concuilir et Conquillir,* eadem notione. *Lit. remiss.* ann. 1373. in *Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 3* : *Disant qu'elle li avoit emblé ses poumes et Concueilliez. li Concuilist pierres,* in alijs ann. 1396. ex *Reg. 149. ch. 330.* *Rursum* aliæ ann. 1400. in *Reg. 155. ch. 211* : *Le suppliant apperceut ledit Hebert en un courtil Conquillant des noiz. Aconcueillir,* eodem sensu, apud *Guil. Guiart.* :

Par foibleces Aconcueillés.

† **CONCILIARE**, An convenire, adire ad aliquem. *Chronicon Mauriniac.* apud *Duchesnium* tom. 4. pag. 377 : *Exinde rediens Innocentius (II. PP.) ad Galliam, diuque Autissiodoro commoratus cum tempus convocati Concilii, quod in festivitate B. Lucæ Evangelistæ Remis celebraturus erat, appropinquaret, Conciliatio prius apud Turonum Gaufrido Martello nobilissimo et strenuissimæ indolis adolescente, Comite Andegavensium atque Cenomanensium, rursumque Aurelianensem Stampensemque rediens provinciam, sua præsentia Parisius illustravit.*

† **CONCILIARE SE**, *Congregari,* in *Glossario Barthii ex Anonymi Hist. Palæst.* : *Conciliaverunt se denique nostri, et una voce concorditer dixerunt.*

† **CONCILIARE ECCLESIAM**, illam scelerate aliquo pollutam iterato consecrare et aqua benedicta aspergere. *Chronicon Parmense* ad ann. 1307 : *Dominus Henricus Dei gratia Episcopus Rheimis venit Parmam et Conciliavit majorem Ecclesiam, quæ fuerat et steterat a S. Petro proxime præterito mensis Junii violata, propter quoddam maleficium cum sanguine in ea factum in præsentia dicti Domini Ghiberti.* Vide *Reconciliare*.

* **CONCILIASTRUM**, [Consortium, DIEF.]

CONCILITAS, διαλλαγή, *Reconciliatio,*

in Gloss. Græc. Lat. : *Reconcilias*, ἀναλυσή, ἑιλίας, in eodem.

1. **CONCILIIUM**, Cœtus, corpus et universitas hominum simul et una conventium. *Concilium Deorum*, apud Terullianum. *Concilium Patrum*, pro Senatu, apud Symmachum lib. 1. Epist. 89. *Concilium Naviculariorum*, in leg. 32. Cod. Theod. de Navicular. (13, 5.) Vide Gruteri Inscript. 305. 8. 321. 10. 325. 15. 467. 3.

* *Concile* etiam nostris, pro *Conseil*. Le Roman de Robert le Diable MS. :

Quant chil qui furent au Concile,
La verité oïrent dire, etc.

CONCILIIUM, Nundinæ, apud Eugraphum Terentii interpretem.

CONCILIIUM, Parlamentum. Vide *Prynneum* in Libertatibus Anglic. tom. 1. pag. 1248.

CONCILIIUM CATHOLICÆ, Ecclesia Catholica, vel certe cœtus Clericorum Ecclesiæ, ac ædis sacræ, in leg. 1. Cod. Just. de SS. Ecclesiis (1, 2.) : *Habeat unusquisque licentiam sanctissimo Catholice venerabilique Concilio decedens bonorum quod optaverit relinquere*. Ubi Basilic. lib. 1. tit. 1. ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις vertunt.

CONCILIIUM MARTYRUM, SANCTORUM, Locus ubi multorum Martyrum ac Sanctorum corpora conquiescunt, *Confessio*, vel etiam ipsa Basilica ; *Martyrum sedes*, in lege 6. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. (9, 17.) Acta Stephani PP. III. apud Baronium ann. 259. num. 24 : *Nemesius autem gratia Christi roboratus, circumibat criptas et Concilia Martyrum, et ubicumque reperisset Christianum egentem, de suis facultatibus ei ministrabat*. Anastasius in S. Damaso PP. : *Hic nulla corpora sanctorum Martyrum requisivit, quorum etiam Concilia versibus decoravit*. *Martyrum Conciliabula*, apud S. Hieronymum in Epistola ad Heliodorum. Adde *Martyrol. Rom.* 23. Junii : συναξίς Μαρτύρων, in Concilio Gangrensi can. 20. ubi vetus Interpres vertit *Confessiones Martyrum*. *Martyrum tumuli*, apud S. Hier. Epist. 7. *Martyrum limina*, Epist. 15. *Martyrum sepulchra*, Ep. 17. *Martyres*, nude Ep. 22. cap. 6. Epist. 50. cap. 6. Vide *Martyrium*.

CONCILIIUM SANCTORUM. Gaudentius Brixiensis in Tract. in Dedicat. Basilicæ XL. *Martyrum* : *Habemus ergo et hos XL. et prædictos decem Sanctos ex diversis terrarum partibus congregatos : unde hanc ipsam Basilicam eorum meritis dedicatam, Concilium Sanctorum nuncupari oportere decernimus*. Ausonius in Parent. IV. 29 :

Et modo Conciliis animarum mista piarum
Fata tui certe nota nepotis habes.

Vide *Custodes Martyrum*.

CONCILIIUM, Episcoporum consessus de rebus Ecclesiasticis deliberantium. Gloss. Latino Græc. : *Concilium*, συνέδριον, συμβόλιον, σύνοδος. Codex Canonum Bibl. Regiæ qui fuit S. Petri Pic-tavensis : *Synodum autem ex Græco interpretari Comitatum, vel Cœtum ; Concilii autem nomen tractum ex more Romano : tempore enim quo causa agebatur, conveniebant omnes in unum, communi-que intentione tractabant ; unde et Concilium a communi intentione dictum, quasi Concilium : nam cilia oculorum sunt, unde est et Concilium dictum, D. in L. littera transeunte.* [*] Corrigendus hic locus ex Isidor. Origin. lib. 6. cap. 16. sect. 12. : *...dictum, quasi Communicilium ; nam cilia oculorum sunt ; unde et considium consilium*

D. in L. litteram transeunte.] Idem Codex : *Canones autem generalium Conciliorum a temporibus Constantini ceperunt : in præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minime dabatur facultas. Inde Christianitas in diversas hæreses scissa est, quia non erat licentia Episcopis in unum convenire nisi tempore supradicti Imperatoris : ipse enim dedit facultatem Christianis licere congregari.* [*] Hæc ex eod. Isidor. Ibid. sect. 2. sqq.] *Facundus Hermaniensis lib. 5. cap. 5 : Neque enim est alia faciendorum Conciliorum utilitas, quam ut quod intellectu non capimus, ex auctoritate credamus, et sicubi ratio minus nobis occurrerit, fides ne labamur cito succurrat*. Arnulfus Saggiensis Archidiaconus contra Girardum Egoism. Episc. cap. 2 : *Ad hoc Concilia celebrari Sanctorum Patrum sancit auctoritas, ut inde virtutum doctrina malorumque correctio proveniret, et velut exercitus sui facultate conspecta, ipsam se plenius Ecclesia mater cognosceret, ut adversum vitia severius insurgendo, instantium bellorum triumphos posset confidentius auspiciari*. De Episcoporum in Conciliis consessus ratione, vide *Concilium Toletanum IV.* can. 4.

Conciliorum vero quadruplex distinctio est. Unum *Episcopale* Episcopi cuiusque, quod *Parociæ* unius Presbyteri frequentant. Alterum *Provinciale* Metropolitanum, quod ex provincia Episcopos habeat suffraganeos. Tertium *Primitatis*, ad quod ex integra diocœsi singularum provinciarum Metropolitanum convocantur. Quartum ad quod diversarum Occidentis diocœsonum Primitates conveniunt, cui præest summus Pontifex Romanus, qui diocœses illas omnes præcipuo jure ac potestate subjectas habet.

* *Concile*, prima acceptione, in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 126. Chartoph. reg. ch. 33 : *Comme un jour de Dimanche en Carême l'exposant feust venuz en procession après la croix et les chapelains, avec les autres ses voisins, qui venoient au Concile ou à sesne, qui lors se tenoit audit Clugny, etc.*

CONCILIIUM MAGNUM, quod alias *Oecumenicum* dicitur : *Synodus Magna*, in Concilio Arelat. II. cap. 56. Ita passim Nicænum Concilium appellant veteres, ut Sardicense, Athanasius Apolog. 2. in princip. *Magnum et universale Concilium*, apud Liberatum Diacon. cap. 6. Agobardus lib. de Dispensatione cap. 20 : *Bina per annos singulos Concilia fieri, et Romani Pontifices decreverunt, et Magna Concilia sollicitè commendaverunt*.

CONCILIIUM OECUMENICUM, seu **UNIVERSALE**, vel **GENERALE**, cui adesse possunt, et ad quod evocantur totius orbis Episcopi. Sulpitius Severus lib. 2. Hist. sacræ, de Concilio Nicæno : *Concilium ex toto orbe convocatum*. S. Augustinus Epist. 162. de eodem : *Plenarium universæ Ecclesiæ Concilium*. Lib. 1. Contra Donatist. cap. 7 : *Plenarium totius orbis Concilium*. Adde lib. 2. cap. 4. 8. etc.

CONCILIIUM UNIVERSALE, interdum idem quod *Provinciale*. Joannes. VIII. PP. Epist. 56. et 57 : *Auctoritate Apostolica decrevimus Reverendorum fratrum et Coepiscoporum nostrorum Italici regni Universale, id est, totius provinciæ advocare Concilium*.

CONCILIIUM PLENARIUM dicebatur etiam illud, cui Metropolitanus cum cæteris suæ diocœsis Episcopis intere-

rat. *Concilium plenarium totius Africæ*, apud S. Augustinum Epist. 47. 170. 235. *Concilium plenum*, et *Tractatus plenus*, apud Vigilium Tapsensem lib. 1. Contra Palladium pag. 488. Leo IX. PP. Ep. 4 : *Decus Ecclesiarum Africanarum ita conculatam a gentibus nimium dolemus, ut modo vix quinque inveniantur Episcopi, ubi olim ducenti quinque solebant per Concilia plenaria computari*. In Concilio Bracarense II. cap. 9. *Integrum et perfectum Concilium* dicitur illud, in quo Metropolitanus Episcopus fuerit. Concilium Antiochen. cap. 16 : *Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ἣ συμπάρεστι οὗ τῆς Μητροπόλεως*.

CONCILIIUM UNIVERSALE ANNIVERSARIUM, Ad quod singulis annis ex omnibus provinciis Africæ Episcopi convenire in unum consueverant, in Concilio Carthag. III. can. 7. *Generale Concilium*, in præfatione Concilii Wormaciensis ann. 868. Vide *Concilia Africana* can. 64. 65. Epistolam Aurelii Episcopi Carthag. apud Baron. ann. 419. n. 59. Ferrandum Diac. in Breviario cap. 21. etc.

CONCILIA PROVINCIALIA. Bernaldus Constantiensis Presbyter de Reconciliatione lapsorum pag. 267 : *Sunt et Provincialia Concilia, quæ post illa universalis necessario recipere debemus, quia et in illis multa Ecclesiastici negotiis necessaria reperimus. Horum etiam observationem ipsa decreta Romanorum Pontificum et statuta universalium Synodorum nobis indicunt, quæ per singulas provincias annuatim hujusmodi Concilia celebrari sæpissime præcipiunt*. Quæ quidem Concilia Provincialia bis in anno teneri, vel saltem semel, sanxerunt passim Concilia, Nicænum cap. 5. Antioch. can. 20. Carthag. III. can. 2. Carthaginense V. can. 7. Concil. Afric. can. 60. Calchedon. can. 19. Toletan. III. can. 18. Tolet. IV. can. 3. Emerit. can. 7. Regiense can. 8. Arausic. I. can. 29. Agath. can. 48. Aurelian. I. can. 1. Aurel. II. can. 1. etc. Vide Avitum Viennensem Epist. 80.

CONCILIIUM REGIONALE, apud Augustin. lib. 7. contra Donatist. cap. 59. *Locale*, in Concilio Bracar. I. can. 18.

CONCILIIUM CIVILE, Synodus Episcopalis, seu quæ ab Episcopo in sua civitate fit cum Presbyteris suæ diocœsis. Epistola 18. Hadriani II. PP. ad Carolum Calvum, de Causa Herlefridi Presbyteri : *Sed nunc melius faceretis si quod in civili Concilio apud suum Episcopum perperam gestum est, in provinciali Synodo apud vos rationabiliter et apud fratrem nostrum Hincmarum cassaretur*. *Concilium Episcopi*, in Capitul. Caroli M. lib. 5. cap. 60. Ubi vide Steph. Baluzium.

CONCILIA PALATINA. Concilium Tulense ann. 859. cap. 7 : *In eorum quoque (Regum) Palatiis saltem semel intra biennium generalis Episcoporum Conventus agatur*. In Concilio Calchedonensi, Anatolius Episcopus Constantinopolitanus interrogatus a iudicibus cognitoribus in causa Photii, an *Synodum appellare oporteat Conventum Episcoporum, qui in Regia civitate versantur*, ita respondit : *Tenuit pridem consuetudo, ut qui in magna hac civitate morantur sanctissimi Episcopi, cum eo temporis occasio vocat, de emergentibus quibusdam Ecclesiasticis causis conveniant, ac singula definiant, responsoque eos dignentur qui precantur aliquid*. Vide Marcum in Dissertat. de Primatib. cap. 16.

* **CONCILIIUM**, Archidiaconorum districtus, vel jurisdictionis. Charta ann.

1235. in Suppl. ad Miraeum pag. 682. col. 1: *Capella in decanatu Concilii de Leewis nostrae diocesis sita, etc.* Alia ann. 1462. *ibid.* pag. 624. col. 1: *Provisio quod inuestitus recipiet suam institutionem a loci archidiacono, et Concilia visitabit, prout moris est, per se vel alium.*

*** CONCILIUM VULGARE, Placitum provinciale, in Tradit. Fuldens. ann. 929. ap. Schannat. pag. 233. Vide *Comcilium*.

* 2. CONCILIUM, Præstatio, quæ in feudi vel prædii distractione domino pro ejusdem consensu exsolvitur. Charta ann. 1096. tom. 1. Probat. Hist. general. domus reg. Portugal. pag. 2: *Qui emerit aut vendiderit nullo abere in Constantin ante illo Concilio, habeat eum libere, etc.* Instr. ann. 1304. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 52. col. 2: *Item census, usatica, laudimia, Concilia, tascas, car-tones, etc.* Vide *Consilium* 3.

* 3. CONCILIUM, Incolarum urbis aut oppidi universitas, idem quod *Commune* 2. Stat. pro reformat. regni Navar. ann. 1322. in Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 162. rº: *Item Concilium de Caparroso emit terminum de Coscoilleta, quem tenere non potest sine pecta.... Ordinatum est quod prædictum Concilium compellatur solvere pectam de roturis, quas fecit in bardena, una cum dampno nemoris facto.*

CONCINERATIO, Reliquia Sanctorum. Mirac. S. Ursmari n. 5: *Sumptis de Concineratione sanctissimi corporis in sepulchro ejus duobus dentibus.* Hinc *Cinerosos*, Catholicos appellabant Hæretici, uti supra in hac voce observatum. S. Hieron. Epist. 53: *Ais Vigilantium.... os foetidum rursus aperire, et putorem spurcissimum contra sanctorum Martyrum proferre reliquias, et nos qui eas suspicimus, appellare Cinerosos, et Idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneremur.*

† CONCINERATUS, Cinere conspersus. Tertull. de Pudicitia cap. 13: *Conciliatum et Concineratum prosternens.*

* CONCINERE. [Simul Concordare; Concorditer canere. DIFF.]

* CONGINGO. [Cingo. Theod. Prisc. 4. (L. Quicherat.)]

† CONCINIUM. Vide *Concivium*.

† CONCINNANTIA, Concinnitas, ornatu. Præfatio Isidori ad Concilia tom. 1. Concil. Hisp. pag. 28: *Horum vero Concinnantia, si omnia ponerentur, ante deficeret dies, quam horum singula explicarem.* Vide *Sidonium* lib. 8. Epist. 4.

1. CONCINNARE, CONCINNATIO, voces in *luminaribus* Ecclesie præsertim usurpata, apud Interpretem Biblior. non semel: *Ad luminaria Concinnanda, ad Concinnandas lucernas*, Exod. cap. 25. 35. Levit. 24. numero 4. Ἐλαίων εἰς τὴν ἑξῆς, Græco Interpreti. S. Hieronym. Epist. 26. cap. 6: *Vel lucernas Concinnant, vel succendunt focum, pavimenta verrunt, etc.* Nicolaus I. PP. Epist. 2: *Quoniam irrationabile est ut Ecclesiastica possessio, unde luminaria et Concinnationes Ecclesie Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur.* Concilium Metense ann. 888. can. 2: *Ipsæ (Presbyter) eas (decimas) cum integritate accipiat in sui sustentationem, et ad luminaria Concinnanda, et Basilicæ ædificia, etc.* Leo IX. PP. Epist. 9: *In ædificandis parietibus, picturis, tignis, tectis, imbricibus, et præterea luminariorum Concinnationibus assiduus olei et cere, nec non lampadibus vitreis et cicindulis, etc.* Adde *Brailionem* in Vita S. Æmiliani cap. 29.

apud *Bivarium*. [* Vide *Marin*. Pap. Diplom. num. 78. not. 2.]

* 2. CONCINNARE, pro *Concionari*. Charta ann. 1252. apud *Cencium* inter *Census* eccl. Rom.: *In qua concione seu parlamento nobilis vir Monaldus domini Paganelli, olim unus ex dominis dicti castri seu pennæ, . . . surrexit et inter alia Concinnando dixit.... In eodem etiam parlamento surrexit magister Jacobus Munaldi notarius, et nomine suo et omnium masariorum seu popularium castri et loci prædicti Concinnando dixit, etc.*

† CONCINNATIO, Machinatio. Vitæ Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 654: *Auctores vero hujus nefandi sceleris, ut viderunt Concinnationes sui nequissimi consilii divino judicio frustratas.... ad domos suas cum amaritudine redierunt.* Vide alia notione in *Concin-nare*.

† CONCINNATOR, Calumniator, Κατα-σχευαστής, ὁ κακοπράγμων. Gloss. Lat. Gr. Sussannæus in *Vocabulario: Concinnator litium, Qui in longum cavillis ducere nititur.*

† CONCINNATORIA VASA, in L. Dig. de penu legata (33, 9.) id est, ad concinnandum, efformandum et effingendum accommodata.

CONCINNATURA, κόλλησις, in Gloss. Gr. Lat. [* Et Lat. Gr. Codex reg. *Glutinatura*.]

CONCINNUS, Potio ex multis herbis sibi congruentibus facta. Glossæ MSS.

† CONCINUS, Canticus. Glossar. Sangerman. MS. n. 501. f. *Concentus*.

CONCIO, Multitudo, Congregatio, Concilium. Glossar. Gr. Lat.: Ἐκκλησία, *Concio, Concilium*. Glossarium Lat. MS. Regium: *Concio, conventio populi, vel conversatus, vel Ecclesia, vel oratio.* Idem: *Concionem, convocacionem populorum.* [Festus: *Concio significat Conventum, non tamen alium quem eum, qui a Magistratu vel a Sacerdote publico per præconem convocatur.*] Adde *Papiam*. Vita *Hadriani* PP.:

Auribus intentis expectet *Concio* plebis.

Matthæus *Vindocinensis* in *Tobia*:

Israelitarum *Concio* jussa facit.

Infra:

Concio Claustralis tibi sit, plebs Israel, herba
Disciplina, rigor olla, Propheta Deus.

Domnizo lib. 2. de Vita *Mathildis* cap. 3:

Gaudet turba *Petri*, turbatur *Concio* Regis.

Adde cap. 6. et 7. Utuntur passim *Scriptores*, *Hariulfus* in Vita S. Angilberti *Abbatis* Centul. n. 23. *Bonifacius* in Vita S. *Livini* *Episcopi* cap. 9. *Jonas* *Monachus* *Bobiensis* in Vita S. *Bertulfi* *Abbat.* cap. 3. *Osbernus* in Vita S. *Elphégi* *Archiep.* *Cantuariensis* num. 6. *Gosselinus* in Vita S. *Wereburgæ* *virgin.* cap. 3. *Harmerus* in *Miracul.* S. *Maurilii* *Episcopi* *Andegav.* *Willelmus* *Brito* lib. 4. et 8. *Philipp.* pag. 136. 185. *Abbo* *Floriac.* in *Encyclica.* *Auctor* vitæ S. *Madelgisi* n. 3. *Acta* *Concilii* *Remensis* apud *Baron.* tom. 10. Vita S. *Aicadri* cap. 30. Vita S. *Magnobodi* *Episcopi* *Andegav.* cap. 51. Vita S. *Joannis* *Abbat.* *Reomaensis* lib. 2. cap. 2. *Historia* *Invent.* S. *Secundini* cap. 1. *Charta* *Robertis* *Regis* *Franc.* apud *Sammarchan* in *Episcopis* *Andegav.* *Orderic.* *Vital.* pag. 468. 547. 588. 708. *Dudo* lib. 3. pag. 158. *Fridegodus* in Vita S. *Wilfridi* cap. 21. 46. *Hildricus* *Abbas* *Casin.*

in *Epitaphio* *Pauli* *Diaconi*, etc. Ea etiam notione usurpata vocem hanc a *Suetonio* in *Vespasiano* cap. 8. observavit pridem *Casaubonus*. [Neque alia ratione dixit *Tullius* de *amicitia* cap. 25: *Concio ex imperitissimis constans, et Cæsar* de *Bello* *Civili* lib. 2. cap. 32: *Advocare Concionem.*] Vide *Festum*.

CONCIO LEGUM. *Conradus* *Uspurgensis* in *Lothario* *Imp.*: *Nuptias cum ea apud Augustam civitatem, convocatis fere omnibus Principibus, magnifice celebravit, in loco qui dicitur Concio legum.* Meminit rursus istius loci in *Henrico* VI. qui videtur esse *Campus* ille, quem *Martium* vocabant, de quo *Velserus* in *Augusta* *Vindelico*. ubi scilicet conveniebant *Imperatores* et *Imperii* ipsius *Proceres* pro *sanciendis* *Legibus*.

CONCIOLA, seu *Conciuncula*, *Congregatiuncula*. *Glossæ* MSS.: *Conciola, Congregatio*. *Erkembertus* in *Hist.* *Longo-*
bard. pag. 47: *Post hæc Pando creato Marino a Conciolis, Cæsarium cum universis libertati restituit.* Vita S. *Hugonis* *Abbatis* *sancti Martini* *Eduensis*: *Perparva primitus fratrum Conciola est in eodem constituta loco, quoniam idem Princeps dominium in promptu non habebat, quod daret.* [*Historia* *Monasterii* S. *Florentii* *Salmur.* apud *Marten.* tom. 5. *Ampliss. Collect.* col. 1094: *Deinde alia vice cum Matutinæ fuissent celebratæ, Monachorum Conciola et dormitorium redeunte, etc.*] Occurrit præterea apud *Thietfridum* *Abbat.* *Epternac.* in *Florib.* lib. 4. cap. 7. etc.

* Interdum *Concio* idem quod *Commune* 2. *Incolarum* *urbis* vel *oppidi* *universitas*. *Stigillum* *Concionis* de *Moullenc*, in *Descript.* *Norman.* super tom. 2. pag. 248.

CONCIONABULUM, *Conciliabulum*, vox deducta pariter a *Concio*, *conventus*. *Innocentius* *PP.* in *Decretis*: *Si statim cederes de tuo pessimo Concionabulo.* Vita S. *Deicoli* *Abbatis* *Lutrens.* n. 5: *Concionabulum Diaboli fecerunt Ecclesiam Christi.*

CONCIONARIUS, Qui *populum* *alloquitur*. *Papias*.

† CONCIONATIO, *Concio*, *oratio*. *Charta* *Elizabethæ* *II.* *Angl.* *Reginæ* *ann.* 1560. apud *Rymerum* *tom.* 15. pag. 599. col. 2: *Ita tamen ut Concinationes suas ordinarias.... per alium idoneum Concinatorum fieri curet.*

† CONCIONATURA, μεταφρασις. *Gloss.* *Lat. Gr.* [* *Leg.* *ex* *Castigat.* in *utrumque* *Glossar.* *Cocionatura, μεταφρασις.*]

* CONCIOSUS. [*Clamor*; *Clangor* *gracilis*. *DIFF.*]

* CONCIPERE, *Exprimere*, *enuntiare*. *Concevoir* *practicis* *nostris*, eadem notione. *Instr.* *ann.* 1384. *inter* *Probat.* *tom.* 3. *Hist.* *Nem.* *pag.* 72. *col.* 1: *Tamdiu* *incarceratos* *tenuerunt, donec* *se* *obligarunt* *daturis* *magnas* *pecuniarum* *quantitates, Concipiendo* *obligationes* *ex* *aliis* *causis.*

* CONCIPIONES. [Stelle eo quod secundum *astrologos* *concupientibus* *adaptantur*. *DIFF.*]

* CONCIPIUM, *Gourdine*, in *Glossar.* *Lat. Gall.* *ann.* 1352. *ex* *Cod.* *reg.* 4120.

CONCISA, *Arborum* *eversarum* *strages* *itineri* *precludendo*: *Concides*, *Cæsari*, *Tacito* *lib.* 1. *Annal.* *Vegetio* *lib.* 3. *cap.* 23. S. *Ambrosio* in *Orat.* de *Excessu* *Satyri*, *Silvestro* *Giraldo* in *Hibernia* *expugn.* *cap.* 5. 26. etc. *Lignorum* *cædes*, *A. Gellio* *lib.* 19. *cap.* 19. *Cæsa* *memora, truncarum* *arborum* *coagmenta*. *Saxoni* *Grammat.* *lib.* 14. *Hist.* *Danicæ.* Δεσφρων ἐκκοπή, *Polybio.* *Ευλογασία*, *Annæ* *Com-*

nenæ lib. 13. Alexiad. pag. 389. Paulus Warnefrid. lib. 3. Hist. Longob. cap. 4: *Factis etiam Concisis per devia silvarum, irruit super eos.*

CONCESA, apud Ammian. 1. 16: *Difficiles vias... Concæsis clausere solenter.* Sic enim in MSS. legi monet Valesius, ubi Codex editus habet *concedibus.*

CONCIDES, Eadem notione. Gregorius Turonensis. lib. 2. Hist.: *Franci simulato metu se in remotiores saltus receperunt, Concidibus per extrema silvarum procuratis.* Alibi: *Qui conjunctis arborum truncis vel Concidibus superstantes, etc.*

CONCISA, in Lege Salica tit. 18. § 4. aliud sonat: *Si quis Concisam, vel sepe alterius capulaverit, vel incenderit, etc.* Hoc enim loco Wendelinus Concisam sepimentum interpretatur, quod fit circum agros et fundos, cum leviter semicæsa virgulta proclinantur, implicanturque invicem perpetua textura, eaque interim succrescente: quod firmissimum est sepium genus, cujusmodi in agro seu Comitatu Perticensi complura cernuntur. Nec ab hac sententia procul abest Salmasius in lib. de Jure Attico. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 2: *Inter quorum confinia plantabantur arbusculæ, quæ, ut cernere soleamus, abicissæ atque projectæ comas caudicum foliorumque proferunt.*

† CONCESIA, Eadem notione, in Charta Thossiacensi ann. 1404: *Juxta pratum de Loye Concesia et terrello dicti prati intermedio.*

At posterioribus sæculis hæc fere voces pro silva cædua usurpantur: *Silva autem cædua, [Gall. Bois taillis,] illa est quæ cujuscumque existens generis arborum, in hoc habetur ut cædatur, et quæ etiam succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascitur, in Provinciali Ecclesiæ Cantuar. lib. 3. tit. 16. lib. 5. cap. ult. Charta Caroli C. Regis in Tabulario Dervensi: *Simul etiam quidquid memorati fratrum famuli de jam dictis silvarum Concisis extirpare poterunt, totum in usus fratrum absque subtractione aliquid permaneat.* [Altera ejusdem Caroli Charta anni 847. apud Baluzium tom. 2. Capitular. Reg. col. 1457: *Dedit igitur præfatus Herchenradus Episcopus Ecclesiæ sibi commissæ, de villa quæ vocatur Fontanedus, ad partem Eginardi Abbatis et Ecclesiæ suæ perpetuo ad habendum: una cum consensu Canonicorum suorum Concidem quæ vocatur Vilcenna habentem in gyro peticas 537.] Atque inde silvæ juxta Lavallum in Armoricis, Concisæ nomenclatura etiamnum manet: cujus quidem appellationis meminit Stephanus Episcopus Redonensis in Vita S. Guillelmi Firmati num. 7. Hac igitur notione**

CONCISUM usurpat Charta Caroli C. apud Hariulfum lib. 3. cap. 16: *De prato bunnaria 2. et quadrellos 48. et de silva bunnaria 20. et de Conciso bunnaria 5. etc.* Tabularium S. Bertini ann. 1205: *Cum super quadam decina unius campi juxta Concisum Columbel sibi quæstio verteretur, etc.* Hugo Flaviniacensis in Chron. pag. 110: *Quidquid in eodem loco possidebat, Basilicæ S. Vitoni condonavit, in mansis, campis, oleis, pratis, pascuis, Concisis, silvis, aquis, etc.*

CONCISÆ. Charta venditionis prædii dicti Casearæ: *Sive consistant in terris cultis et non cultis, vineis, pratis, pascuis, seu pasturellis, nemoribus, silvis, garennis, dumis, Concisis, arboribus, fructiferis, et non fructiferis, etc.* Tabular. Prioratus de Paredo fol. 69: *In borderariis, in campis, in vineis, in silvis,*

rispis, in Concisis, in terris cultis et incultis, etc.

CONCIDA, CONCIDES. Vetus precaria apud Sirmundum in Notis ad Capitul. Caroli C.: *Iloc est in mansis, campis, oleis, pascuis, pratis, Concidis, sylvis, aquis, etc.* Charta alia apud Balduicum in Chronic. Camerac. lib. 1. cap. 27: *Hos igitur mansos cum terris, Concidis, pascuis, etc.* Tabularium S. Remigii Remensis: *Habet de Concide ubi potest colligi clausura, etc.* [Codex MS. Irminonis Abb. San-German. fol. 2. verso col. 1: *Ratgis habet... de vinea arip. vi. et dimidium, de silva Concidem parvam, habet bun. III. Idem Codex fol. 20: Habet in Castinido Concidem duas partes de Leuva. Et fol. 52. verso col. 1: Altmarus... habet de terra arabili bun. xv. de prato arp. 1. de Concidis bun. 1... Aclulfus colonus... habet de terra arabili bun. xx. de prato arpen. 1. de Concidis bun. III. Annal. Bened. tom. 2. pag. 719. ex Charta divisionis bonorum, quam fecit Braidingus Benedicto Abbati Aniano: *Pratis, pascuis, silvis, garricis, farinarius, Concidis, communis.*]*

CONCIDUA. Charta Alberti Comit. Viromand. ann. 986. apud Hemereum: *Vineam bunarii unius, pratum 1. sylvam bunariorum 7. Conciduas bunariorum 10. cambam unam, etc.* Copeis dicuntur ejusmodi silvæ cæduæ in Libertatib. villæ S. Paladii in Biturigibus ann. 1279. apud Thomasserium pag. 113. [Vide *Copecia.*]

† CONCSIIO, Idem quod *Arborum incisio* in truncis plerumque facta ad limites designandos: qua de re supra in Arbor 1. Notitia judicati pro Monasterio Arulensi ann. 876. in Appendice Marcæ Hist. col. 798: *Ubi nos testes Concisionem fecimus, et pedibus circumdavinus, et manibus insinuavimus, ad saione jam dicto Isselmo.*

† CONCISUM. Vide in *Concisa.*

† CONCIARIUM, *Donum Imperatoris, quia excitat animos militum ad obedientiam ei.* Ugutioni, Joann. de Janua.

* CONCIATORIUM, *La casa del imperatore.* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Conciarium*: unde hæc facile emendantur.

† CONCITO, Statim, illico. Abbo de Obsidione Lutetiæ:

Concito vitalis calor ossa reliquit eorum,
Frigidus atque pavor possedit corda reorum.

* CONCIUM, Intra, mortarium, ut videtur. Stat. Astæ collat. 11. cap. 61. pag. 32. r.: *Si quis vellet prædicta (garavellam vel sablonum) vel aliquod prædictorum capere in glare consortis seu vicini sui, pro aliquo laborerio seu Concito faciendo, prope terram vel possessionem illius sui consortis seu vicini, etc.*

CONCIVILITARE, Civem efficere. Theodericus Monachus de Inventione S. Celsi Episcopi Trevirensis cap. 2: *Beatum Celsum... quem hactenus in supernis sedibus Concivilitavit (Deus) frequentius Angelorum.* Vide *Civilitare*. [* *Concivilitas, Concivium, Germ. Medeburgerschaft,* in Glossar. MS. Lat.-Theut. ap. Haultaus. col. 1355.]

CONCIVIVM, Civium coetus. Adso Abbas Dervensis, in Vita S. Basoli cap. 11: *Eodem tempore urbis Remorum florente Concivio, etc.* Egidius Parisiensis in Karolino lib. 5:

... Illam sublimia sacri
Eloqui quondam ructantem pectore pleno:
Illum in Concivio tacitum pro voce legendi
Præfectum gradibus, etc.

Ita enim legendum pro *Concinio*, apud Duchesnum pag. 324.

* Nostris *Concитай*, pro *Concivio*,

Concivis. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 100: *Jaqueme de Langle, né Concitains de cette ville* (de Cambrai).

* CONCIUM. IN CONCIO TENERE, Phrasi Italica, Sartum tectumque servare. Gall. *Tenir en bon état.* Correct. stat. Cadubrii cap. 48: *Faciant aptare seu refficere omnes pontes, qui indigent reparatione seu refectione, et in Concio eos tenere juxta formam statutorum, ... ita et taliter, quod liber transitus sit et securus omnibus per ipsos pontes transire volentibus.* Vide supra *Concia* et *Conciare* 1.

* CONCIUS, CONGIUS, Ponderis vel mensuræ species. Stat. Cadubrii lib. 1. cap. 16: *Quod quilibet homo et persona, qui vendunt aliquas res ad pondus vel ad mensuram, debeant... portare sive portari facere ad domos ipsorum juratorum calveas, Concios, libras, etc.* Correct. eorumd. stat. cap. 54: *Ad minutum vendi intelligatur, si minus uno Congio vendatur pro vice qualibet.*

† CONCLAMANTISSIMUS TESTIS, Fortissimus, locupletissimus, apud Mabiloniam. Liturg. Gall. pag. 220. col. 1: *Justum est... B. Saturninum tremendi Nominis tui Conclamantissimum testem debito honore suscipere.*

CONCLAMARE, pro *Clamare*, Causam agere, dicere. Lex Alemann. tit. 36. § 5: *Ut in ipso placito pauperes Conclamant causas suas.* Gloss. Isid.: *Conclassare, Conclamare.* Vide *Clamare*.

† CONCLASSARE, *Conclamare; Conclassare, Conjungere classes.* Gloss. Isid. Papias MS. Bituric. *Conclassare, Classes jungere.* Vet. Glossar. San-German. MS. n. 501: *Conclassare, Adjungere classem,* hoc est, ut Justinus loquitur, adunare Classarios et ipsas naves.

† CONCLASSARE SIGNA, Pulsare campanas. Guidonis Disciplina Farfensis cap. 4. de Sabbato sancto: *Ad Vesperam preces faciente, ad ultimum Conclassentur omnia signa, etc.* Vide *Classicum, etc.*

CONCLAVE, Vestiarium, *Gardaroba.* Matth. Paris. ann. 1245: *Domini Papæ Camera, quæ Conclave, id est, Guardaroba dicitur.* Sic etiam vocant locum ubi coeunt Cardinales ad eligendum summum Pontificem, qui pluribus describitur in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 1. [Papias MS. Bitur.: *Conclave, Locus inclusus vel munitus, sive domus quæ multis clauditur cellis, interior cella.* In Legibus municip. Mechlinensium tit. 1. art. 38. *Conclave* dicitur quidquid obseratum est: *Decanus lanificii omnes ædes, ubi lanificium fit, ut sibi recludantur imperare potest, neque licitum est habitatoribus obsequium aperendi quidquid ibi est Conclavium et obserati, denegare.]*

* CONCLAVIS, Interpositus, procurator, Gall. *Enclavement.* Charta Ludov. Pii ann. 836. ex Chartul. Miciac.: *Terminante quadam Conclavi terræ alterius rippæ prædicti monasterii contra.*

CONCLAVUM. Gloss. Græc. Lat.: *Συνοικία, Conclavum, Conclavia, insula.*

† CONCLEATIUS, velut habet Papias MS. Bituric.: *Concleatus, Lapis cocleis lapillisque et arena concretus, asperrimus et interdum fistulosus.* Isidor. lib. 19. Orig. cap. 10. Vide *Cochlearius.*

† CONCLERICUS, Clericus una cum aliis. Index vet. Canonum tom. 3. Concil. Hisp. pag. 8: *Nec laicus post penitentiam Conclericus fiat.*

* CONCLINUS, *Insieme inclinato.* Glossar. Lat. Ital. MS.

† CONCLODERE, *Delidere.* Papias MS. Bitur.

* CONCLUDENTER, [Argumentando.

Boet. Arist. Elench. sophist. 1, 14, p. 744. (L. Quicherat.)

† **CONCLUDERE**, pro Concludi, terminari. Privilegium Ordonii II. Regis pro monasterio S. Martini Compostellani tom. 5. Concil. Hispan. pag. 171. col. 2: *Similiter damus vobis ipsam nostram cortem de villa Patrono cautatam cum suis domibus et ædificiis, cum sua cortina, quomodo Concludit ipsum flumen Saris.*

* **CONCLUDENTISSIMA** RATIO, Efficacissima, valentissima. Epist. dom. Barrens. ann. 1409. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 905: *Nec rationes multiplices per illos, quos præmiseram, allatas et Concludentissimas, etc.*

† **CONCLUDIUM**. Leges Rotharis apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 35. col. 1. [** Rothar. 534. in var. lect.]: *Quod conscius non sit fraudi nec ullo Concludio fecisset. Lege et vide Concludium.*

CONCLUSIO, Clusa, Ecluse. *Conclusiones aquarum*, in Legibus Wisigoth. lib. 8. tit. 4. § 30. *Retenuis d'eau.*

* **CONCLUSITER**, Denique, tandem. Charta Guntheri Magdeburg. archiep. ann. 1444. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 345: *Breviter et Conclusiter, cum omnibus et singulis ad eadem castra pertinentibus.* Galli diceremus, *Bref et pour Conclusion, etc.*

* **CONCLUSIVE**, [Breviter. Cassiod. *Instit. div. Litter., ad fin.* (L. Quicherat.)]

CONCLUSUM, CONCLUSUS, Idem quod *Clausum*, Clos Gallis, locus, seu ager sepibus septus, in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 3. § 6. tit. 4. § 25. lib. 10. tit. 1. § 13.

CONCENA. Gloss. Græc. Lat. MS.: *συνδειπνος, Conviva, Concenæ.* In Edito, *Concena*. Gloss. Lat. Græc.: *Concenæ, σύνδειπνο.* [Supplem. Antiquarii, *Concenæ.*]

† **CONCOFANARIUS**, mendose pro *Gontfanonarius*, Vexillifer. Vide in hac voce post *Guntfano*.

* **CONCOLATUS**, Conglutinatus: dicitur de Chartis glutine simul junctis, apud Doublet. pag. 1141.

† **CONCOMITANTIA**, Comitatus. Gesta in captura Bernardi Saget Episc. Apamiensis circa annum 1300. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1322: *Idemque Episcopus ex tunc de Tholosa arripuit iter suum eundi in Franciam, concomitantibus ipsum prædicto Magistro Balistariorum ac Senescallo Tholosano.... Qui in tali Concomitantia veniebat, seu ducebatur, etc.* Theologis Gallice scribentibus nota est vox *Concomitance* non prorsus absimili ratione in moralibus, ut cum disserunt de virtutum inter se connexionem, de corpore et sanguine Christi sub utraque specie panis et vini positus per *Concomitantiam*, quod amplius nequeant separari. Bract. lib. 2. tract. 1. cap. 16. n. 8: *Sunt etiam quædam consuetudines, quæ servitia non dicuntur, nec Concomitantia servitorum;* id est cum servitiis connexa, quemadmodum Philosophi *Concomitantia* dicunt pro *Connexa*.

* **CONCOMITAS**, perperam pro *Concavitas*, in Lit. S. Ludov. ann. 1269. ex Cod. reg. 9612. A. B. M. ut videre est in iisd. Lit. editis tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 294. et infra in voce *Judæi*.

* **CONCOMITO**, [Comito. Ven. Fort. 8, 7, 183. (L. Quicherat.)]

† **CONCONSULES**, Ejusdem urbis anni Consules. Occurrit in Annalibus Tolosanensis inter Instrumenta probantia tom. 1. pag. 39.

* **CONCONUS**, diminut. ab Italico *Cocco*, Ovum: unde leg. *Cocconus*, a forma spherica sic dictum lignum, de quo in

Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 754: *Et obtuso foramine illo cum Concono uno ligneo intra (bombardam) calcato, etc.*

CONCORDANTIÆ, apud Walsinghamum in Edw. I. pag. 47: *Hujus (Johannis de Derlinghton Ordin. Prædicat.) studio et industria editæ sunt Concordantiæ magnæ, quæ Anglicanæ vocantur.* [Memoriale Potestatum Regiens. ad ann. 1244: *His temporibus floruit vita et scientia venerabilis dominus Ugo Cardinalis, frater Prædicatorum ordinis, qui doctor eximius doctrina sana et præclucida totam Bibliam postillavit; Concordantiarum Bibliæ primus auctor fuit.*]

* 1. **CONCORDARE**, Statuere, definire, Gall. *Arrêter, régler.* Stat. ann. 1363. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 654. art. 14: *Articulis igitur traditis, dentur per curiam commissarii ad Concordandos articulos sine sumptu.* Aliud ann. 1370. tom. 5. earum. Ordin. pag. 366. art. 30: *Vobis præcipimus injungendo, quod in pertractando et Concordando dictas financias, evocetis vobiscum procuratorem generalem et receptorem nostros, aut eorum legitimos substitutos senescallia, in qua financia Concordabitur; et statim financia Concordata, registretis eam penes vos.*

* 2. **CONCORDARE**, Conferre, comparare. Charta ann. 1162. apud Spon. tom. 2. Hist. Genev. pag. 29: *Cum dictis imperialibus literis originalibus superius insertis de verbo ad verbum auscultavi, colationavi et Concordavi. Concorder, a Lat. Concordare, s'Accorder, in Mirac. B. M. V. MSS. lib. 2.:*

La bouce à Dieu ment et descorde,
S'à lui li cuers ne se Concorde.

† **CONCORDATUS**, Compositus, de quo conventum est, Gall. *Accordé. Transactum, compositum et Concordatum*, in Charta ann. 1463.

CONCORDENSIS, Valdensium sectarii hæretici, de quibus Constitutio Friderici Imp. de Hæreticis, et Reinerus contra Valdenses cap. 6. a *Concordia* Lombardiæ oppido dicti: iidem qui interdum *Concorezenses* appellantur. Vide *Concorezenses*.

† 1. **CONCORDIA**, pro Fœdere vel pacto legitur apud Thomam *Madox* in Formulari Anglicano pag. 75. Rymerum tom. 4. pag. 396. col. 1. et alibi. Hinc *Concordia celata* dicitur, si bene coniecto, de ea conventionem seu pactiōem, quam inconsulto iudice ineunt litigantes, postquam res in iudicium vocata est: quod fieri vetant Consuetudines Furnenses in Archivio S. Audomari his verbis: *Quicumque plegios dederit de prosequendo clamore suo et non fuerit prosequutus, emendabit Comiti tres libras, et amittet clamorem suum: quamvis aliquis clamorem suum facere noluerit vel perdidit, Justitarius tamen jus suum habebit. Quicumque fecerit Concordiam celatam, id est, Halesona, emendabit Comiti tres libras. Vide Halesone.*

* 2. **CONCORDIA**, [Eupatorium, argemone. DIEF.]

CONCORDIOSUS, *Concors*, Ugutioni.

CONCORDIUM, pro *Concordia*, Pactum, fœdus, *Accord*: apud Micham de Barbazanis in Hist. cap. 6. et Cortusios lib. 8. Hist. cap. 5. et alibi.

* **CONCOREZENSES**, Valdensium sectarii hæretici, a *Concorezo* agri Mediolanensis vico sic nuncupati. Sentent. ann. 1295. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 91: *Quod a multis retro annis fuerit credens, fautor, recep-*

tator, et amicus hæreticorum sectæ de Concorezo. Peregr. Priscianus MS. ibid. col. 93: *Non prætereuntes et eisdem fere temporibus tres viguisse sectas, Albigenium scilicet, illorum de Bagnolo, et illorum de Concoretio... Et quamquam inter se aliquantulum discrepent, et nonnumquam conveniant, etc.* Vide *Concordenses*.

† **CONCORPORALIS**, Ejusdem corporis vel societatis, in Chronico Halberstadeni apud Leibnium tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 126: *Cives et cohæredes, et Concorporales in habitaculum Dei coædificatos.* Hausit Scriptor ex Epist. ad Ephesios 3. 6. ubi dicitur, *Gentes esse cohæredes, et Concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium.* Legitur etiam apud Ammianum lib. 28. cap. 28.

† **CONCORPORATE**, Corporaliter *Christo sedenti ad dexteram Patris veraciter, Concorporate*, in Epistola 36. Gaufredi Canonici Regul. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 533.

† **CONCREBARE**, Crebro dicere, prænuntiare vel promittere: nisi mavis *Concrebare* scriptum esse pro *Concrepare* active sumto, quomodo Ovidius dixit:

Rursus aquam tangit, Temesæaque Concrepat æra.

Antiquum Epitaphium ex Agnelli libro Pontif. apud Murator. tom. 2. pag. 144. col. 2:

Prima fides nostrisque Pater promiserat olim
Perspicendum oculis, et Legis voce vocandum
Christum Concrebans, Christum sonat, omnia
[Christum.]

† **CONCRECATIO**, pro *Congregatio*, in Instrumento ann. 873. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 124.

CONCREDERE SE, dicebatur ille qui iudici vel parti se tradebat, et delictum illius arbitrio, compositione expiabat. Capitula Caroli C. tit. 16. § 3. [** De Carisiac. ann. 836.]: *Quia si se Concrediderit et humiliaverit, et emendare voluerit, etc.* Flodoardus lib. 3. Hist. Remens. pag. 558. edit. Colvener.: *Quod placitum eidem Presbytero denuntietur ad 30. dies, ut ita præparatus veniat, quo se vel Canonice purificet, vel Concredat.* Definitio Concilii Duziacensis II. de Duda Monacha cap. 4: *Et si ipse Presbyter se Concrediderit, facilius ei erit penitentia: sin autem in pertinacia sua persistit, etc.* [Præceptum Ludovici Regis ann. 870. de rebus Herici Prumiensi monasterio concessis apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 191: *Ille vero nulla ratione eas sibi usurpare potuit ad possidendum, sed Concredidit sibi de illis, quod eas injuste voluisset, et reddidit tunc eas illis Fratribus in præsentiam nostram.*]

† **CONCREPARE**, Conibere, i. e. *Consentire*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501.

* **CONCRETIVUS**, [Qui concrescit. Gloss. Philox. (L. Quicherat.)]

* **CONCRETUS**, Coætaneus. Vita S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 486. col. 2: *Quadam autem die quendam e fratribus, Concretum et conscholasticum meum, præsentem me, aculeum mortis contigit obire.*

* **CONCTIO**, pro *Concio*, Locus, ubi congregatur concilium. Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 455: *Anno Christi 1179. platea communis Placentiæ fuit adampliata, et Conctio remota fuit a S. Antonino ad majorem ecclesiam.* Vide *Concio*.

CONCUBA, Concubina. Decretum Synodi Sardicensis in Fragg. S. Hilarii pag. 20: *Probra multa criminaque objicit, quod diceret illum Concubas et habuisse et habere. Hinc Concubatus pro Concu-*

binatus, in leg. 3. D. de Concubinis. (25, 7.)

* Glossar. Lat. Ital. MS: *Concuba*, *che fa quelle cose*.

† **CONCUBIA**, *Cum omnes excubant*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. Livius dixit: *Hannibal Concubia nocte movit*, id est, cum itum est cubitum. Simili notione Plautus, *Concubium sit noctis*. Vide in hac voce.

CONCUBIALITER, Continuo, perpetuo. Vita S. Vitalis Siculi num. 6: *In hoc... Monasterio Concubialiter perseverans*.

CONCUBINA, Ugutioni: *Quæ ad usum venere non legitime tenetur*. [* Martin. in vocabul. Jur. can. MS.: *Concubina est, quæ cessantibus legalibus instrumentis, unica est et conjugali affectu tenetur*. Vide supra in Clerici.] Tria sunt, inquit Casaubonus ad Spartianum in Ælio Vero, conjunctionis nomina apud juris auctores et alios, *Uxor, Pellex, Amica*. *Uxor* aiebat Verus, *nomen est dignitatis, non voluptatis*. *Pellex* honestior est quam *Amica*, ut quæ accedat propius ad uxoris naturam: est enim *παλλακή* quasi legitimæ conjugis dimidium. Balsamon:

Παλλακή δὲ ἔστιν ἡ νομίμως τινὶ συζῶσα γάμου ἢ δὲ ἥττον τιμιωτέρα φήλη λέγεται. Canones Apostolorum ex versione Dionysii Exigui can. 17: *Si quis post baptismum secundis fuerit nuptiis copulatus, aut Concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, etc.* Concilium Toletan. I. cap. 17: *Si quis habens uxorem fidelem, si Concubinam habeat, non communicet. Ceterum qui non habet uxorem, et pro uxore Concubinam habet, a communione non repellatur: tantum ut unus mulieris, aut uxoris, aut Concubinæ (ut ei placuerit) sit conjunctione contentus*. Quibus in locis, ut observat Turrrianus lib. 1. pro Canonib. Apostol. cap. 13. non intelligitur Concubina fornicaria, sed sicut Scriptura sancta vocat Concubinas Patriarcharum, ea scilicet Concubina quæ secundum legem matrimonii, infra dignitatem tamen uxoris ducitur: *Quæ uxor Concubina dici videtur in Charta Ludovici VI. pro Monasterio S. Cornelii Compendiensi: Ut Clerici ejusdem Ecclesie sicut usque modo vixerunt, permanent: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, nullatenus deinceps uxores Concubinas habeant: cæteri vero cujuscumque ordinis Clerici propter fornicationem, licentiam habeant ducendi uxores*. Eadem etiam *Concubina legitima* dicitur, ad discrimen ejus quæ questum facit, apud Bractonium lib. 3. Tract. 2. cap. 28. § 1. cui ita appellatur uxor matrimonio copulata, quod legitimum est quantum ad hæredem et hæreditatis successionem, et tamen illegitimum, quoad dotis exactionem; cum dos constituta fuerit alibi quam ad ostium Ecclesie, propter verba in intentione mulieris contenta, ut idem Bracton. ait lib. 4. de Actione dotis, cap. 8. § 2. Vide Cujacium in Paratit. ad tit. Cod. de Concubinis, ad Nov. 18. et lib. 5. Obser. cap. 6. Concubinas præterea olim toleratas, vel non omnino prohibitas, vel denique adeo hunc invaluisse abusum, ut eas tolerari necessum judicarent Pontifices, tametsi subinde variis in Conciliis damnatus sit, colligere licet ex Concilio Vermeriensi ann. 752. can. 7. ex Nicolao I. PP. Epist. 59. et in Respons. ad Bulgar. cap. 3. ex Joanne VIII. Epist. 198. etc. Vide Crisconium in Brev. cap. 230. 231. adeo ut etiam cum uxore legitima Concubinam habere quodammodo liceret, quam uxoris appellatione donant Capitula Herardi Archiep.

Turon. cap. 110. Salvianus lib. 4. de Gubern. Dei, de Concubinis: *Quippiam dici forsitan etiam injustum esse videatur: quia hoc in comparatione supradictorum quasi genus castitatis est, uxoribus paucis esse contentum, et intra certum conjugii numerum frenos libidinum continere. Conjugium dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, ut ancillas suas multi uxores putent: atque utinam sicut putantur esse quasi conjuges, ita solæ haberentur uxores*. Sed et cum Concubina perinde ac cum uxore alterius adulterium fieri dicebatur. Vide S. Columban. Ep. 5.

* [Non solum in registro Odonis Rigaldi, archiepiscopi Rotomag. describitur et increpatur Clericorum luxuria, sed jam sæculo præcedente notatur et inhibetur: « Lucius (papa III.) Mauricio episcopo. Relatum est nobis, ex parte tua, quosdam presbiteros in tua diecesi constitutos infamia laborare quod non erubescant detinere publice Concubinas. (Cart. N. D. Paris. I. pag. 35. an. 1181.) »]

† **CONCUBINALES** ILLEGEBRÆ, apud Sidon. lib. 9. Epist. 6.

CONCUBINATIGÆ LUXURIE, in Concilio Meldensi ann. 845. cap. 74.

† **CONCUBITALIS**, Ad concubitum pertinens, apud Tertullianum ad Nation. lib. 2. cap. 11.

† **CONCUBINARIUS**, Catullo et Curtio *Concubinus*, Qui Concubinam habet, Gall. *Concubinaire*. Legitur apud Lindwoodum lib. 1. Provincialis tit. 2. et Martenium tom. 4. Anecd. col. 390. necnon alibi.

* Catullo in Epithal. Mallii et Quintil. in Institut. lib. 1. cap. 2. et Declamat. 3: *Concubinus est Catamitus*; at in Q. Curtio lib. 10. cap. 2. *καταχρηστικῶς* dicuntur Milites *Concubini* pellicum suarum. Hæc ex animadversionibus D. Falconet. Sensu vulgari pro eo, qui concubinam habet, legitur apud Joan. Clericæ, qui Ludov. XII. a confessionibus erat, in serm. Domin. palmar.: *Pauper Concubinarie, quot sunt anni quibus tenes concubinam? Concubin*, in Lit. remiss. ann. 1468. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 139: *Le suppliant respondit: ort, vil, villain, Concubin, je ne te crains*. Quoquinage, pro Concubinage in aliis ann. 1407. ex Reg. 161. ch. 348: *Ioellui Jaquet et Perrette la Platelle demouroient ensemble en Quoquinage*.

* **CONCUBINIUM**, Societas ad tempus comessendi conventorum, *Companhia*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Charta compromissi inter archiep. et vicecom. Narbon. ann. 1276. ex Bibl. reg. cot. 2: *Quæ dixi de decendentibus ex dictis Judæis, nolo ad feminas extendi, quin possint causa matrimonii seu Concubini de Jurisdictione una ad aliam transferri*. Vide *Concubina*.

CONCUBITOR, Qui concubinam habet, apud Julianum Antecessor. Nov. 82. cap. 12. Nov. 34. cap. 5. *Concubitor masculorum, ἀρσενοκοίτης. Concubinus, παιδίον*, Quintiliano lib. 1. cap. 3.

† **CONCUBIUM**, Papiæ in MS. Bituricensi, *Excubiæ*, Gall. *Garde, Sentinelle*. Apud Plautum in Trinummum *Concubium* est tempus primi somni, cum omnes fere cubant, altiusque regnat silentium. Isid. Gloss.: *Concubium pellicatus*. Constantiensis hac etiam notione ait: *Concubia a cubare sive dormire dicta: Concubium, Concubitus, Pellicatus*. Pro honesto et legitimo concubitu Gellius 9. 10. habet: *Sed puris honestisque verbis venerandum istud Concubii pudici secretum neminem quinquam alium dixisse*. Vide *Concubia*.

* **CONCUSIO**, f. pro Conquisitio, Gall. *Enquête*. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 61. ex Cod. reg. 4621. fol. 30. vº: *In condemnationibus, absolutionibus, soldationibus et Concusionibus, etc.* Ubi de Rationalium officio agitur.

† 1. **CONCULA**, *Mensura tres cochleares habens*. Papias MS. Bituricensis. Glossar. MS. Sangerman. num. 501: *Concula, Genus mensuræ quæ fit totiens cochlear triplicatur. Concula, Mensura, dragma una et dimidia adimpleta*. Corruperunt Isidorum, ex quo hauserunt; hic enim lib. 14. cap. 25: *Mensurarum pars minima Cochlear, quod est dimidia pars dragnæ, appendens siliquas novem. Qui triplicatus Conculam facit. Concula dragma una et dimidia adimpletur*. Vide *Concha* 3.

* 2. **CONCULA**, pro Conchula. Glossar. medic. MS. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Concula, conchilium, pro marinis intelligi debet*. Inventar. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Item unam cupam ad Conculas cum cooperulo de argento deauratam. Item aliam cupam ad Conculas cum liliis in fundo*. Pluries occurrit ibidem.

CONCULCATORIA Epistola, qua Dominus servi qui ingenuam uxorem duxit, *Conculcato* et irritato facto ob agnationem, quæ inter eos intercedebat, matrimonio, mulierem libertati suæ reddit. In Chartis quæ *Parentales* dicuntur, apud Bignonium, Formulæ 10. titulus sic concipitur: *Conculcatoria quam Abbas facit ad hominem suum*.

* Ut vocis originem indicaret Cangius, ab ejus genuina notione longe erravit: ex ipsa enim formula laudata aperte patet Epistolam, quæ *Conculcatoria* appellatur, eandem esse cum *Agnationis Charta*, qua scilicet, ut ipse Cangius docet in v. *Agnatio*, dominus servi, cui se ingenua junxit, illis indulget, ut qui ex eis nascentur, liberi permaneant. Hæc observo post Auctores novi Tract. diplom. tom. I. pag. 262.

CONCULMA, *Maxima bellua, de jus sanguine tingitur purpura*. Ita Ugutio MS. an *Concalina*?

* **CONCUM** CURAMEN. Vide *Curamen*. [Fr.]

* **CONCUPISCENTIALITER**. [Cum concupiscentia. Aug. de Peccat. Merit. 2, 9. (L. Quicherat.)]

† **CONCURIALIS**, Ejusdem Curie Judex. Charta D. Antonii Capelli Patricii in Diario Italico pag. 65: *Volusianum atque Luminosum nostros Concuriales agnovimus*. [* Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 324. a.]

† **CONCURRENTER**, Unanimiter, concorditer. Legitur apud Rymerum tom. II. pag. 813. col. 2. et alibi non semel.

CONCURRENTES, sic Epactas solis vocat Latinus Computus, Æthiopicus Græco et vetusto nomine *παιθίων*. Scalliger lib. 1. Canon. Isagogic.: *Concurrentes, est numerus dierum nunquam excedens septenarium, qui cum regularibus compositi componunt feriam dierum*. Dionysius Exiguus de Ratione Paschæ: *Concurrentium hebdomadarum ratio, quæ de solis cursu provenit, septeno anno jugi circuitu terminatur*. Joannes de Janua: *Concurrentes, secundum quod sumitur a Computistis, est supercrescentia unius diei vel plurium supra 52. septimanas, vel plurium: ideo dicitur quia in anno Bissextili supercrescunt duo dies, in reliquis vero annis unus tantum, unde versus:*

Hebdomadæ decies quinæ numerantur in anno,
Atque quæ post duas, lux una, duæve supersunt.

Et ab illo incremento originem habent Concurrentes. Alii postea formantur uno addito, sic tamen quod septimanarum numerum non excedant, unde scias quod primus annus cycli solaris habet unum pro Concurrente, secundus habet duos, tertius habet 3, quartus habet 4, quintus 6, propter bissextilem, sextus habet 7, septimus habet 8, et sic procedendo usque ad 28. annos invenitur, qui postea revertitur ad caput procedendo per ordinem sicut prius: unde et appellatur Circulus solaris, sive Concurrentium. Si autem vis scire quantum sit annus Concurrentium, adde annis Domini 9. annos, et a totali summa subtrahere 28. quoties poteris, et quoties sit annus cycli solaris quod residuum fuerit demonstrabit, et si nihil remanserit, ultimus annus erit. Vide eundem Scaliger. lib. 7. de Emendat. tempor. pag. 748. 775. 776. Fulbertum Carnotensem in Compendio Computi, Honorium Augustod. lib. 2. de Imagine mundi cap. 87. 88. 97. Durandum lib. 8. cap. 5. n. 6. 7. 8. et alios Compotistas, [necon supra vocem Annus pag. 292.]

1. **CONCURRENTIA**, Observantia Regni Aragon. lib. 6. de Privilegiis Militum § 1: *Non enim contribuent cum peyteris in exactionibus regalibus, nisi tempore guerra. vel Concurrentia ad constructionem, refectionem, et sustentationem fossatum, portarum villarum, etc.* id est, cum omnes ad ejusmodi opera publica concurrere seu pergere tenentur.

2. **CONCURRENTIA**, certa quaedam ac determinata summa ultra quam non erogetur supra, Gall. *Concurrence*. Epist. Petri Infantis Massiliensibus ann. 1332. ex Archivo S. Victoris ejusdem urbis: *Recepit in solutum usque in Concurrentiam, etc.*

3. **CONCURRENTIA**, Aemulatio, competitorum certamen, Gall. *Concurrence*. Gualvan. de la Flamma apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1008: *Christi anno 1335. supradictis exstantibus Concurrentis, plures loco potestatis reverterunt civitatem: et die 28. Julii factus est potestas Mediolanensis Ursus Ravistianus de Venatiis.*

CONCURRERE CUM ALIQUO, Consentire alicui, Gallis *Concourir avec quelqu'un*. Phrasis familiaris Tertulliano lib. de Spectac. Optato lib. 4. S. Augustino lib. de Unico Bapt. cap. 14. et Epist. 164. Dicebant etiam *Concurrere alicui*. Ita Cyprianus lib. 1. Epist. 4. lib. 2. Epist. 3. Augustinus lib. 2. contra Crescon. cap. 19. lib. 7. contra Donat. cap. 15.

* **CONCURSITO**. [Concurso. Ven. Fort. Vit. S. Radeg. 24. (L. Quicherat.)]

1. **CONCURSUS**, Submonitio, vel evocatio civium ad vindicanda maleficia. Vitalis Episcopus Oscensis: *Si eas (junctas) exercitum facere contigerit, vel repentinum Concursum, Appellitum vulgarenter appellatum, etc.* Infra: *Sed flagitante maleficio, et Concursu subitaneo concurrente, si maleficio fuerit manifestum, etc.* Vide *Huesium*.

2. **CONCURSUS**, Conventus. Capitula Monachorum San-Gall. n. IX: *Ut Kyrie eleison, Amen, Deo gratias, et versus in unoquoque Concursu alius et distinctius atque protractus honeste dicantur*. Ibidem. n. XXX. in non absimili formula legitur in unoquoque Conventu.

* Mihi idem videtur atque *Cursus* 2. Vide ibi.

1. **CONCUS** inter vasa et ministeria sacra recensetur in Donatione S. Rudesindi pro Monasterio S. Salvatoris de Cellanova tom. 3. Concil. Hisp. pag. 181. col. 1: *Concos inmaginatos vii. cas-*

tales II. vasa vitrea, choncas acyralis II. arrodamas sic acyralis IX. Alterum locum vide in *Cogina*. [* Vide in *Concha* 1.]

2. **CONCUS**, I. Angulus, Gall. *Coin*. Conditiones reparationis Monasterii S. Andreae Exalatensis ann. 879. in Appendice Marce Hisp. col. 808: *Terra quæ infronata in torrente et vinea ad illo Conco qui infronata in vinea dominicale, et terra, etc.* Glossar. Lat. Ital. MS.: *Concus, una pietra*.

* **CONCUS**, a voce italica *Concio*. Vide *Corium* et *Curamen*. [Fr.]

* **CONCUSARE**, Accusare, in Chronic. Salernit. cap. 75. et 152. Pertz. vol. Script. 3. pag. 505. et 547.

* **CONCUSURA**, Concussus, Gall. *Secousse*. Charta Phil. Aug. pro hominibus Bonavallis ann. 1205. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 82: *Avenam reddent sine Concussura recte mensuratum*.

* **CONCUTERE**, f. Monetam cudere. Diarium Belli Hussitici apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 182: *Rex Sigismundus receptis Ecclesie Pragensis et Cœnobii S. Georgii capitibus, manibus, manphantiis ceterisque de auro et argento clenodiis, Concutere jubet et stipendia præbet*. Posset solum intelligi Frangere: adeo ut stipendia præbuerit ex clenodiis communitis, sed non cusis.

* **CONDA**. [Quondam: « Alode qui fuit de genitrice nostra jamdicta Eiloni Conda. (Mus. Archiv. dép. p. 38. an. 989.) »]

1. **CONDADUM**, Hisp. *Condado*, Comitatus, dominium. Vide locum in *Cotum* post *Cautum*. [* Conf. S. Rosa de Viterbo in Append. Elucid. pag. 24. voce *Condado*.]

* **CONDAL**, Exactionis species. Tabul. S. Vict. Massil.: *Nec ipsum Condal quod injuste accipiebamus, et porcos quos tollebamus, et servitia quæ injuste usque hodie requirebamus, etc.*

CONDAMINA, vel **CONDOMINA**, Narbonensibus *Condamine*, quasi, *Condominium* a jure unius Domini dicta, vel ut alii volunt, quasi *Campus Domini*, nam in Occitania, maxime versus Sevennas *Camp*, aut *Con*, *Campum* sonat; ubi hæ Condaminæ ab omni onere agrario immunes censentur. *Condamina*, legitur in Glossis Isidori, et est agrorum *σῦντατοις*. Gloss. Græco-Lat.: *Σῦντατοις*, *Salvus*. Placitum Attonis Arelatensis Archiepiscopi, in Chartulario Archiepiscopi Arelat. fol. 22: *Et laxaverunt similiter Archiepiscopo Attoni affrontationem suæ Condaminæ quæ est iuxta domum, cum juncaria quantum prædicta Condamina tenet*. Chronicon S. Benigni Divion.: *Dedit partem unius Condaminæ. Condamina mea dominicaria*, in Tabul. Belliloc. n. 174. Vita S. Gallæ apud Bollandum 1. Febr. pag. 940: *Cum messium tempus advenisset, nuntiatum est S. Gallæ ab actore suo... quod condaminam suam quidam presbyter cum messe tulisset*. Sic enim legendum, pro *Condaminam*, uti præfert Codex MS. [Charta anni 979. in Archivo S. Victoris Massil. num. 13. Dicec. Avenion.: *Condamina una quæ habet pro longo dexteras de ambos latus 238. et in quacumque fronte dexteras 130*. Notitia anni 993. de conventionem inter Adalardum Abb. S. Victoris Massil. et Willemum Vicecomit. de villa Cathedralæ apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 350: *Abbas vero missis bobus cepit terram, quæ est ante Ecclesiam S. Damiani ambienter excolere, et huc illuc rumpeve terram ad faciendam Condaminam*. Charta Alphanti Episc. Aptensis ex Chartul. ejusd. Ecclesie fol. 44: *Est*

autem Condamina illa capiens de terra arabili modiatas tres.] Vide Bibl. Sebastianam Cent. 2. cap. 7. Anton. Ruffium in Comitib. Provincie pag. 61. tom. 6. Spicileg. pag. 455. Perardum pag. 208. Steph. Baluzium in Append. ad Capitulum. num. 90. [Marcam Hispan. col. 765. 853. 984. Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 458.] etc.

* Non unius significationis fuit hæc vox: pro Agris oppido adjacentibus legitur in Charta ann. 1328. ex Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 166: *Tota Condamina sive orta prædicta ad ampliationem burgi Carcassonnensis per gentes regias posita fuisset et retenta, ac pro tota ipsa Condamina vel orta, etc. Bastidæ seu prædio rustico cum mansione synonyma est, in Charta ann. 1351. ex Reg. 80. ch. 107: *Quandam Condaminam seu bastidam, etc.* Idem ergo quod *Casalaticum*, *Casata*, *Mansus*, et cætera id genus.*

CONDOMINA, in Charta ann. 1088. apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 134. [in Charta ann. 1032. ex Archivo S. Victoris Massil. et in Statutis Arelat. MSS. art. 134.]

CONDIMINA. Charta ann. 937. in Tabul. Eccl. Augustod.: *Sunt ibi mansi absi novem, et solvunt redditus terræ. Sunt alia Condaminæ 3. ad sationem mod. 100*. Infra: *In villa Ploado invenerunt Condaminas 3. ubi possunt seminare modios 13*. Alia Caroli Regis an. 18. Ind. 6. ex Tabulario Eccl. S. Cyrii Nivern.: *Mercatum ibi adhærentem fronti jamdictæ Ecclesie, etc.*

1. **CONDIMINA**. Aimoinus in Translatione S. Vincentii Mart. lib. 2. num. 18: *Monachi Hermengaudum Albiæ Comitem adierunt, orantes ut ab hostium invasione equorumque depastione sata Condaminæ suæ protegeret*.

CONDUMA, Eadem notione. Papias: *Conduma, domus cum curia et cæteris necessariis*. Glossæ MSS.: *Conduma, vel Cumma, domus elevata*. Gregorius M. lib. 9. Epist. 14: *Unam illi de jure Ecclesie deputare Condumam debuisse*. Idem lib. 10. Epist. 12: *Percepta prius donatione legitima, id est fundos campus cum Conduma una*. Occurrit rursum lib. 11. Epist. 20. Charta Caroli C. Reg. Fr. ann. 18. Ind. 2. in Tabul. Dervensi: *In Almiaca corte terras indomincatas, ubi Conduma Monachorum fieri debeat, cum prato et mansis undecim et dimidio*.

CONDOMA. Charta Longobardica ann. 774. apud Ughellum tom. 8. pag. 35: *Concessimus in nominato Monasterio S. Sophiæ Condomas 4. ex ipso Gastaldo*. Infra: *In ipso loco cortes et Condomas tres*. Adde pag. 40. 41. 576. 583. 585. 590. 615. 618. 625. 638. quibus omnibus in locis *Conduma*, et *Condoma*, idem valet quod *Condamina*: neque a *dumetis* vox formata, ut censet Ludovicus de la Cerda.

* Alia est Muratorii tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 792. opinio, quam validis certe argumentis probat Vir eruditissimus: apertiora pro Glossarii instituto seligemus. Et primo quidem non loca, non prædia *Condumæ* fuerunt, sed viri et femine servilis conditionis, in una domo ac prædio, sibi ad excolendum traditis, habitantes et conviventes; unde vocis fortean origo. Diploma Liutprandi Benev. ducis ann. 747. tom. 1. part. 2. Script. Ital. col. 374: *Condoma nomine Dodone cum uxore, filios et filias suas, vel cum integra eorum pertinentia, et Condoma nomine Condolus, et Condoma nomine Mauro, etc.* Aliud Sichenolfi Salernit. princip. ibid.

col. 392 : *Narraverunt nobis ut rem illam, quam ego dare volebam, fuisset appropriata auri solidos mille quingentos, absque Condomas duas cum filia suæ, qui inde sunt pertinentes, id est, Rodepertus cum uxore sua et tres filia suæ, et Demoaldus cum uxore et una filia sua.* Unde etiam colligitur *Condomas* appellatas fuisse familias ejusmodi colorum. Quænam vero fuerit eorumdem conditio, discimus ex Judicatio Arichisii Benev. ducis in Chron. S. Sophie apud Ughell. tom. 8. Ital. sacr. 1°. edit. pag. 617: *Condoma, quam bonæ recordationis domna Theoderada, cum domno Gisolfo filio suo, obtulerunt in prædicto monasterio, quæ habitare videtur in Prata, Zacharias, qui fuit abbas, contra canonicam regulam liberavit, sicque modo se a suo servitio subtrahere quærent. Nos dum talia audissemus, jussimus ante nostra vestigia ipsos homines, id est, Cœlestinum, Lupum et Ursam... et inquisivimus eos, pro qua ratione se a servitio ipsius monasterii subtraherent. Aliquid tamen discrimini inter vulgares servos et *Condomas* intercessisse innuit Charta Gisolfi ducis ibid. qua eidem monasterio largitur substantiam *Avroaldi, casus, domos coltas, Condomas, servos et ancillas.* Non alii itaque fuerunt *Condomæ a Casatis, Colonis, Massariis,* quorum non una eademque fuit conditio. Vide in his vocabus.*

† **CONTAMINA.** Charta ann. 1222. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 505 : *Imprimis concedo et confirmo domum quod Guido Comes et Mathildis uxor ejusdem eidem domui dederunt, scilicet quamdam Contaminam, etc.*

CONTAMINATA, Eodem perinde significato. Charta Falconis de Jalignaco ann. 1056 : *Dedi... omnia quæcumque in Tressalio... possidebam; scilicet in Contaminis, in molendinis, in olchis, in ordeis, etc.*

CONTAMINEA. Charta ann. 1020. apud Guichenonum in Bibl. Sebustiana Cent. 1. cap. 40 : *Vineam indominicatum unam medietatem, Contamineam indominicatum unam medietatem, etc.*

CONDOMINICATUS. Hist. Episcoporum Autissiod. cap. 53 : *Et campos, qui vulgo Condominici vocantur, Episcoporum ditio restituit.*

CONDARE. CONDATOR. Gloss. Lat. Gr. : *Condatoribus, συντελεστικῶν. Condavit, προσέειπεν.* [Acta sancti Berthramni, tom. 1. SS. Junii pag. 719. et tom. 3. Analect. Mabill. pag. 115 : *Villa Umbriaco, quam Basilius et Baudegundus quondam per donationis titulum ad sanctam Ecclesiam Concederunt, id est, simul dederunt.*]

* **CONDARIUM.** Pensitatio quædam apud Lusitanos dominis superioribus persoluta, vulgo *Condado* dicta, de qua agit S. Rosa de Viterbo in hac voce Elucid. pag. 299. Chart. ann. 1111. ibid. pag. 122 : *De montaria non dant ulla Condaria ad Alcaide, neque de caro, neque de pelle, neque de melle, vel cera.*

† **CONDARIUS.** Epistolæ MS. Burgensium et Capellanorum Calvimontis in diocesi Lingonensi hæc est inscriptio : *Ræ. in X^{to} Patri et Dno Dno Joanni de Montemirali Episcopo Carpentatorem SSmi. D. N. Papæ Præthontario et Condario... Burgenses et Capellani oppidi et Ecclesie Calvimonti.* Hic Joannes de Montemirali summo Pontifici Referendarius erat anno 1476. Hinc suspicior in autographo scriptum fuisse *Rndario* per abbreviationem pro *Referendario*, primamque litteram R. sic male effor-

matam fuisse, ut Amanuensis legerit *Co*, unde pro *Rndario* perperam scripserit *Condario*.

CONDARE, vox Gallica vetus tunc certe in Gallia familiaris, quæ confluentem denotat, quasi a *condando, seu congregando, seu conflendo,* uti vult Nicolaus Bergerius lib. 3. de Itinerib. Romanis cap. 39. num. 15. Unde quæ hodie supersunt oppida id nominis, seu vernaculum *Condé* præferentia, ad ejusmodi fluviorum confluentes sita esse constat. Ita *Condare* in Aquitania, ad confluentes Durantiæ, et Insulæ, *Libourne* hodie, apud Auson. Epist. 6. et Paulinum in Epist. ad eundem Auson. v. 156. *Condare* in Turonib. ad confluentes Vigenæ et Ligeris, apud Gregor. Turon. lib. 1. Hist. cap. 43. lib. 8. cap. 40. et lib. 10. ubi obiit S. Martinus, hodie *Condé*, [vel *Candé*, uti vult Valesius in Valesianis.] *Condare*, hodie *Cosne*, ad confluentes Ligeris et fluvii dicti *Noain, Condatum*, hodie *Condé* ad confluentes Scaldis et fluvii dicti *Haisne*, apud Antoninum in Itinerar. et in Capitul. Caroli Calvi tit. 37. [*Condatum* illud ab Antonino memorari sub hoc nomine negat Valesius; sed aliud situm inter Nivernum et Brivodurum, hodie *Cosne*, et aliud prope Senonas hodie *Montereau-faut-Yone*, ac tandem tertium inter Lexovium et Drocum, hodie *Condé* super Itonam : quartum meminit Ptolomæus in Britannia minori hodie Redones.] *Condare* in Briensi agro, Principum Borboniensium nobilissimum Principatus, ad Confluentes Matronæ et alterius fluvii qui Brigensem saltum percurrit. Tabular. S. Remigii Remensis ann. 861 : *Episcopus autem Dom. Hincemari 17. veniens Missus Domini Regis Caroli in villam Condatum, situm super fluvium Matronam, etc. Condare* in diocesi Ebroicensi ad confluentes Itonis fluvii, quo loco insulam efficit, vulgo *Condet*. *Condare* in diocesi Suesionensi ad confluentes fluviorum d'*Aisne*, et de *Vesle. Condare* in Cestrensi agro in Anglia, hodie *Congleton*, ut censet Camdenus in Britan. pag. 486. Edit. 3. ad confluentes Dani et alterius fluvii. Hæc vero præmissimus, ut intelligatur quid velit Auctor Vitæ S. Romani Abbat. Jurensis cap. 1 : *Reperit tandem ulterius inter saxosa convallia culturæ patulum locum, qui atrinsecus trijugi montium paululum ardua secedente natura, in planitiem aliquantulum relaxatur. Illic namque bifidi in solidum concurrente natura, mox etiam ab unitate elementi jam conditi, Condadisonæ loco vulgus indidit nomen.* [Vide Valesium in Notitia Gall. pag. 153.]

* Hic mirari licet Cangii accuratorem et temerarium Menagii censuram in Hist. Sabol. pag. 230.

† **CONDATOR.** Vide *Condare*.

* **CONDECENTER,** Satis, Gall. *Suffisamment.* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus unum alium lectum parvum, munitum unius culitræ, unius pulvinarii, sive capserii, plenorum plumæ Condecener.*

* **CONDECENTIA,** Dignitas, nobilitas, Gall. *Etat, qualité.* Contract. matrim. inter Margar. Bermunde et Folcon. de Fortia domicel. de Ribeyr. ann. 1400. ex Tabul. Flamar. : *Lectum et vestes competentes ad opus dictæ Margaritæ, juxta conditionem et Condecenciam dictorum conjugum futurorum.*

* **CONDECERNERE,** Una decernere. Conc. Pontigon. ann. 876. cap. 7 : *Sicut dominus Papa Joannes sanxit, convivente*

et consentiente et Condecernente domno et gloriosissimo Karolo imperatore semper Augusto, etc.

† **CONDECIMÆ,** ut *Decimæ.* Locum vide in *Bavinum*.

† **CONDECUMBERE,** [* Una decumbere.] Buschius de Reform. Monast. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 480 : *Pauci tamen duo vel tres ibidem permanserunt secum ad tempus retinentes Moniales seu concubinas suas, quæ eis Condecumbentibus subservirent.*

* **CONDELIMUM.** Anel, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Condelium, lo anello,* in Glossar. Lat. Ital. Ms. *Condalium* dixit Plautus. Vide *Condelium*.

† **CONDEMINA.** Vide in *Condamina*.

CONDEMNARE TERRAM, vel **DOMIUM,** Lex Salica tit. 71 : *Si quis terram alienam Condemnaverit, et ei fuerit adprobatum, MMD. den. qui faciunt sol. LXII. culpabilis judicetur.* Ubi terra *Condemnata,* nihil aliud est, quam ager ejus fructus exciditur : in quo damnum fit. Rogerus Hoved. pag. 804 : *Captus est Thomas Præpositus, captivus sunt complices sui quidam et incarcerati : quidam autem illorum fugerunt, relictis domibus et facultatibus suis. Rex quidem Franciæ iratus fecit domus illorum demoliri, et vineas et arbores illorum fructiferas extirpari. Ita et domus judicis decreto diruta, Condemnata dicitur in Speculo Saxonico lib. 3. art. 1. §. 1 : *Ædificia prædiorum seu villarum propter nullam aliam injuriam succidi, seu ad terram prosternei debent, nisi in ipsis fuerint virgines, aut mulieres violenter oppressæ, aut post factum introductæ : tunc enim domus illæ per jus Condemnantur si non, ut juris est, excusentur. Postquam Condemnata jam fuerint ædificia ejusmodi, si reus postmodum absolvitur ab actione, destructa jam ædificia non exsolventur, etc. Art. 68. Castrum Condemnatum a judice, quod exciditur et destruitur sententia judicis. Facultatium Condemnatio, in leg. 16. Cod. Th. de Re militari (7, 1.). Observantia Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. §. 32 : *In Aragonia quantumcunque fuerint facta diffidentia, non possunt bona talari, vel bona Comburi, vel bona occupari, nisi tantum in personis quærræ, etc.***

Porro is olim atque adeo in Francia mos invaluerat, ut non corporis modo pœna, vel morte, mulcarentur rei, sed et eorum diruerentur [vel comburerentur] domus, nisi id pecunia data redemissent. Joannes Presbyter apud Chapeavillum ad Joannem Hocsemium cap. 3. *Cum tunc esset mos in civitate prosternei ædes malefactorum.* Ch. Philipp. Aug. ann. 1195. pro Communia Saquinquin. : *Si quis forisfactum fecerit, de quo clamor in præsentia Majoris et Juratorum factus sit, Major judicio Juratorum super hoc emendationem accipiet talem, quod domus forisfactoris diruetur, si eam habeat, aut pro domo ad voluntatem eorum pecunia accipietur. De redemptione vero domorum diruendarum, muri et firmitates villæ reficiantur. Mox : *Si quis intra villam hominem occiderit... de eo justitarius noster faciet justitiam... et si ille malefactor domum habuerit infra banleucam, diruetur.* Guntherus lib. 8. Ligurini :*

Qui pacis jurare modum formaque tenere improbus abnerit, quæ possidet omnia vulgo Diripienda patent, evertendique penales.

Philippus de Beaumanoir cap. 61 : *Quiconque rachete un bani, et set le bannisement, se meson doit estre abatus, et est*

l'amende en la volonté du Seigneur, etc. Vetus Consuet. municipalis Ambianensis MS : *S'aucune mesons est jugié à abattre pour la forfaiture de celli cui le mesons est, ja pour chiaus à cui li cens sont, ne laira-on à justichier.* Vetus Consuetudo Normanniæ MS. 1. part. 3. sect. cap. 6 : *Scachiez que les mesons de fors-bannis doivent estre arses le temoignage de leur dampnement, et que la memoire de ceux qui vendront après, le tiengnent en leurs cuers, et que il en aient poor et crientte : et se les mesons des fors-bannis sont en tel lieu, que il ne puissent estre arses, la couverture et le mesrein en doivent estre ostez et esrachiez, et portez en tel lieu où il puisse estre ars, si que aucun n'y puisse avoir dommage.* Ubi observare licet domus damnatorum incendio absumptas, quod etiam apud Suecos obtinuisse tradit Joan. Loccenius lib. 2. Hist. Suecanæ pag. 65. quo loco scribit, Amundum vel Amundum Regem, Carbonarium cognominatum, quod legen tulisset de incendianda parte domus, aut totis ædibus delinquentis, pro noxa damnive dati portione : quam tamen legem abrogasse postea ait. Charta Odonis Domini Hamensis ann. 1227 : *Et si forefactor captus non fuerit, Major potest bannire eundem de villa Hamensi in perpetuum, et domum suam diruere infra 40. dies, quotiescumque voluerit, postquam dies unus et nox una, sicut dictum est, post factum transierit. Et si forte infra 40. dies Major forefactoris domum non diruerit, domus stans Domino remanebit. Et si domus diruta fuerit, meremna et fundus domus Domino remanebit, et de alia hæreditate faciat quod debet.*

Interdum quodam privilegio ad id indulto urbium incolæ ab hac ædium condemnatione exempti leguntur. Charta Guillelmi Archiepiscopi Remensis ann. 1182. pro Scabinagio Remensi : *Concedimus etiam quod si Burgensis in banno nostro constitutus aliqua occasione in causam tractus fuerit, quamdiu ordine judiciario se tractari voluerit, neque ipse, neque res ejus capiantur, sed nec domus ejus diruetur, si domum vel hæreditatem Remis habuerit, sed fidem dabit, quod pro exequenda justitia obsides interponet, etc.* Edictum Philippi Pulcri ann. 1302. pro Reformatione Regni : *Item volumus, quod si non mandavimus aut præcepimus bona alicujus Prælati, seu alterius personæ Ecclesiasticæ, vel Clerici clericaliter viventis, capi, seu ad manum nostram poni, quod virtute prædicti mandati seu præcepti nostri bona eorum recte mobilia non capiantur, saisiantur, aut ad manum nostram ponantur, neque domus eorum discooperiantur, seu destruantur.* Vide Excerpta Dionis ex Edit. Valesii pag. 582. et ejus notas, Concilium Nugarolense ann. 1190. can. 7. Concil. Tolosan. ann. 1229. can. 6. Epist. Innocentii IV. PP. ad Potestates, Rectores, etc. cap. 20. 26. Privilegia urbis Ratisponens. ann. 1230. 1380. in Metropoli Salisburgensi tom. 1. pag. 238. tom. 2. pag. 380. Foros Beneharnenses rubr. de Sententias art. 7. Fortescutum de Laudib. Legum Angliæ cap. 26. Duchesnum in Probat. Hist. Guineis pag. 195. Molineum tom. 3. pag. 2147. præterea Bouclerum lib. de Crimine læssæ majest. pag. 101. [* Grim. Antiq. Jur. German. pag. 729. num. 2.]

* Abrogata lege diruendi vel comburendi domos reorum, et maxime homicidarum, fundus ipse defuncti parentibus ad fruentum aut vendendum con-

cessus fuit, ut judicatum est sententia ann. 1445. Vide infra *Hanot.*

CONDEMNATIO, pro multa pecuniaria, apud S. Ambrosium Epist. 33. Lampridium, et in Cod. Theod. Vide Jacob. Gotofred. ad leg. 12. eodem Cod. de Re militari. (7. 1.).

† **CONDEMPARE**. Albertinus Mussatus de Gestis Ital. apud Murator. tom. 10. col. 642 : *Cum demum ruptam lace-ramque Caroli aciem Petrus cum Dya-dego incompositis signis pæne Borræ passu expedit Condeprasant, quaque valent acceleratione reintegrant. Fit pugna ingens, etc.* Malim cum MS. Ambrosiano *Condepsant*, quod scriptum fuerit pro *Condensant* ; id est, Milites dissipatos congregant in unum.

† **CONDEMPPIO**, pro *Condemnatio*, nisi fallor. Conventio cum Gastone de Insula ratificatio Eduardi III. Angl. Regis ann. 1339. apud Rymerym tom. 5. pag. 133 : *Concedit in perpetuum omne jus, omnem actionem... quæ idem dominus noster Rex haberet... in hæreditate, locis, villis... quæ quondam fuerant domini Jordani de Insula Militis defuncti, patris quondam domini Gastoni, tam ex incursu, Condemptionibus, quam ex alio quovis modo.*

CONDENSA, Papiæ, Spissa, constipata, opaca : significat secreta divinæ Scripturæ.

† **CONDENTALIS**, συγγεγοµφόμενος. Gloss. Lat. Gr. Clavis compactus.

* **CONDEPENDENCIA**, Cohærentia, Gall. *Liaison*. Lit. ann. 1403. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 618 : *Persæpe nec in serie congruitas vel ordo debitus, nec in effectu sive sensu, sententia seu Condependencia reperitur, impertinentes conclusiones adaptant.*

† **CONDEPRENSARE**. Vide *Condepsare*.

* **CONDEPUTARE**. [Deputare cum : « Cardinali vicecancellarium et Montis Regalis Condeputavit. (Burchard. Diar. II. ed. Thuasne, p. 11, an. 1492.) »]

† **CONDERGERE**, ut infra *Condirigere* 2. Testamentum Guillelmi Vicecomitis Agathensis tom. 1. Anecd. Marten. col. 181 : *Et dono tibi, Arandis, ipsa Ecclesia quæ vocant S. Pontii cum ipso poio, et ipsa villa quæ vocant Maloscanos, cum ipsa Ecclesia, et alium alodem, quantum ibi habeo, et divisit tibi, Arandis, ipsa honore de S. Tiberio Monasterio ad Condergendum, ad benefaciendum, ad edificandum.* Ch. ann. 925. ex Archivo S. Victoris Massil. num. 12. diocesis Usiensis : *Convenit inter Drogonem gratia Dei S. Massiliensis Ecclesiæ Episcopum et Poncionem et uxori suæ Alexandriæ, et quamdiu Deus vitam concesserit, ipsum mansum cum bono studio, cum omnia supradicta diligenter Condergere facialis.*

* Occurrit præterea in Ch. ann. 936. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 20. col. 2.

† **CONDERZERE**, Eadem notione, apud Stephanotium tom. 10. Fragm. Histor. pag. 260 : *Ista terra superscripta donamus tibi... ad beneficium, ad panem et ad vinum, ad complandandum, et ad Conderzendum, et ad vineam faciendam... Facta Carta donationis ista sexto Calendis Aprilis regnante Lodoico Rege.*

* **CONDERSERIUM**, Res in vadimonium data, qua quis interdum legitime utitur. Charta ann. 1173. ex Bibl. reg. cot. 17 : *Predictum pignus habeas et possideas... tamdiu donec nos vel nostri tibi predicto et tuis totum predictum debitum persolvamus : quod si in Conderserio, quod tibi hodie est, aliquid ceciderit*

vel pejoraverit, refice illud. Vide in *Condirigere* 2.

† **CONDESCENDENS**, Condecens. Capitula Generalia MSS. S. Victoris Massil. : *Habeant omnia necessaria tam in rebus medicinalibus, quam in aliis Condescendentibus.* Ibidem : *Dispensator Monasterii debeat providere de duobus pulmentis et de piscibus et de salamentis et condimentis Condescendentibus.*

† **CONDESCENDENTIA**, Idem quod *Condescensio* prima notione. Vita B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 540 : *Cordialis humilitatis Condescendentia officialiter oblatam.*

1. **CONDESCENDERE**, Consentire, alicujus sententiam sequi, alicui morem gerere, Gall. *Condescendre*,] Willelm. Brito in Vocab. : *Condescendere, deorsum a re scandere, vel de vigore propositi desistere, mitigari.* Marius Mercator in Sermone Nestorii 12. § 8 : *Sciebat namque etiam Paulus talia facere, ne scissuræ fierent per aliquam justitiam coloratam, cum gratiam prædicabat, legisque inutilitatem confiteri arguebat : sed Hierosolyma veniens docetur ab Apostolis Condescendere debere ibidem habitantibus, ut non fierent scissuræ in Ecclesia, etc.* Auxilii Libellus de Formoso Papa : *Denique id approbo, condescendo tibi, quasi tuis assertionibus favens.* S. Isidorus lib. de Justitia Principum : *Prodesse ergo debet populis principatus, non nocere, nec dominando premere, sed Condescendendo consulere, etc.* Gregorius Mag. Homil. 34. in Evang. : *Qui de falsa justitia superbiere solent, cæteros quoque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia Condescendunt.* Lupus Ferrar. Epist. 113 : *Ut vestra sublimitas meæ humilitati dignaretur Condescendere.* Adde Ivonem Carn. Ep. 5. et 19. etc.

* *Nostri se Condescendere*, Subjicere se, vulgo *Se soumettre*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 189 : *Jehan Malingres accusé de larcins et de femmes prises à force devant le vicome royal du Pont de l'arche, mis dans les prisons dudit lieu, et depuis transporté dans celles de Rouen, se sentant innocent desdits cas, il voulut par devant le bailli de Rouen ou son lieutenant se Condescendre et mettre à l'enquête du pays.*

2. **CONDESCENDERE**, Alienare. Wichbild Magdeburg. art. 20. § 1 : *Proprium si unus alienare, aut resignare, jure municipali velit, extinctis qui Condescendere seu alienare intendit, etc.* Et mox : *Quærat per sententiam quo pacto proprium alienare et Condescendere debeat, etc.* [Charta qua Albertus de Swatomevicz cedit Neblasio de Scalicz villam Pertholticz ann. 1363. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 396 : *Quod Albertus de Swatomevicz Condescendit nobis villam Pertholtiz, hoc est nobis eam cessit sua alienatione.*] [* Germ. *Auflassen.*]

† 3. **CONDESCENDERE**, Descendere simul, una, venire cum aliis. Charta Rodulphi Ducis Lotharingiæ pro Mediano Monasterio ann. 1341. in Historia ejusdem Monasterii pag. 355 : *Præfatus Joannes junior debet et tenetur apud nos Condescendere personaliter videlicet in proximo festo Nativitatis Domini ad faciendam processionem.*

† 1. **CONDESCENSIO**, Indulgentia, obsequium, Gall. *Condescendance*. Nicolaus I. Papa Ep. 9. apud Labbeum tom. 8. Concil. pag. 361. B : *Sed nec in Pholii Sacerdotali præstando favorem vota Condescensionis nostræ modo quolibet inclinabimus.* Hincmarus Rem. Ep. ad eumd. Papam inter Diplom. Belg. Miræi tom.

1. pag. 26. col. 2: *Contentionem in hac causa dissimulando vitavi, et Condescensionem quasi in tempus aliud differendo dissimulavi.* Condescensio apud Theologos Scholasticos frequenter accipitur pro illa divina demissione, qua Deus infirmitati nostræ sese attemperat. Vide *Condescendere* 1.

2. **CONDESCENSIO**, apud Hungaros Leguleios, ut auctor est Sambucus, est *citatio irrita, vel litis in alios translatio*: apud Albertum Molnarium, *depositio et collapsio causæ.*

† 3. **CONDESCENSIO**, Concessio, alienatio. Ch. Hermanni Comitissæ ann. 1325. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 28: *Testes vero hujus ordinationis et prædictorum feodorum Condescensionis sunt honorabiles et religiosi viri, qui ipsam Condescensionem placitarunt.* Vide *Condescendere* 2.

† **CONDESCENSIVE**, Indulgenter, Gall. *Par descendance.* Bulla Johannis XXII. Papæ contra Hæreticos Marsilium et Johannem, apud Rymer. tom. 4. pag. 316. col. 1. Christus solvit didragma non *Condescensive et liberalitate sua pietatis, sed necessitate coactus.*

† **CONDI**, Scivus (l. Scyphus) patera. Vetus Gloss. Sangerman. MS. num. 501. Vide *Condus*.

† **CONDIACONUS**. S. Augustinus jam Episcopus factus Epistolam 92. novæ edit. inscribit *Sancto fratri et Condiacono Cælestino.*

CONDIARIUM, *Ærarium*, in Gloss. Isid. [A condendo dicitur, quod in ærario condatur pecunia publica.]

CONDICARE, pro *Condicere*. Acta Episcoporum Cenomanensium pag. 254: *Et postea ante domnum Carolum Condidavit suum placitum, et conquisivit jam dictum monasterium ad jus suæ sedis Ecclesiæ.*

† **CONDICIA**, *Conditiones*, Gl. MS. Sangerm.

* **CONDICIARIUS**, Aliqua servitii seu servitutis condicione obligatus. Charta Caroli IV. ann. 1326. in Reg. 64. Charthoph. reg. ch. 280: *Femina Condiçaria et manus mortuæ.* Vide *Conditionales* et infra *Conditionati*.

* **CONDICIUM**. Ordo eccl. Ambros. Mediolan. ann. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 875: *Et præterea sciendum, quia in omni die Dominico, custodes ebdomadarii similiter dant novem candelas subdiacono ebdomadario, si quidem ille dederit eis prænominatum Condiçium.* Quæ respicere videntur ad ea quæ leguntur supra col. 861: *Ebdomadarius subdiaconus... dat vinum et fruges pro totius anni circulum custodibus ebdomadariis, et ligna per totam hyemem ad faciendum ignem.* Ibid. col. 890: *Si archiepiscopus defuerit, archipresbyter facit prædictum officium. Archiepiscopium vero facit Condiçium.* Est ergo *Condiçium*, munus quod ex *Condiçio* fit.

* **CONDICTATUS**, *Condictus*, decretus, ut *Condicare*, pro *Condicere*. Mirac. S. Bertini tom. 3. Sept. pag. 600. col. 1: *Ambitus castelli, cum consensu populi et procerum Condiçtatus, etc.*

† **CONDICTIO**. Vox Ulpiano et Jurisconsultis aliis nota, quam sic exponit Festus: *Condictio, in diem certum ejus rei quæ agitur denunciatio*; Gall. *Assignation, sommation, dénonciation.*

* **CONDICIONALIS**, *Servitii obnoxius*. Stat. Mantuæ lib. 2. cap. 24. ex Cod. reg. 4620: *Si vero res fuerit emphiteotica, vel fictualis, vel decimalis aut Condiçionalis, etc.* Vide *Conditio* 1.

* **CONDICIONALITER**, *Servorum, qui Conditionales vocabantur, more.* Placit. ann. 905. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 775: *Quia legibus servisimus monasterii S. Ambrosii et curtis Lemontas, et Condiçionaliter colliere debemus olivas de olivetas curtis ipsius.*

† **CONDICTRUM**, pro *Condirectum*; quod vide in *Condirigere* 2.

CONDICTUM, in Concilio Cloveshoiensi ann. 747. cap. 4. 7. quod *Decretum* appellatur cap. 10. 13. *Mandatum*, cap. 11. 18. *Edictum* cap. 12. etc. [Sed in Actis fundationis Monast. Murensis idem videtur quod tribunal ubi jus dicitur:] [* Idem videtur quod *Condiçio*]: [Populus autem iste vadit ad *Condiçium* Episcopi, et quo cæteri ejus convicane vadunt, scilicet ad Windesch, ibique Ecclesiasticum jus audiatur et sustinebit, sicut constitutum est omni sanctæ Ecclesiæ.] [* Chart. ann. 1262. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 4. pag. 903: *Advocatus habebit et tria Condiçta in anno, quæ dicuntur Jahrgeding. Quicumque absentaverit se ab his componet. Post ista tria Condiçta homines ibunt ad alia Condiçta, rogati vel vocati, secundum justitias ibidem dictatas et approbatas.*]

CONDICTUS. Henricus a Gandavo scribit Gerardum Monachum sancti Quintini in Insula, edidisse Antiphonas et Responsoria pro festo S. Elizabethæ Turingicæ, iisque Hymnos adjecisse Petrum Canonicum S. Autberti Camerac. et composuisse etiam *cantica, quæ vulgo Condiçtus vocant.* [* Vide infra *Conductus* 1.]

CONDIGNARE, *Condiçnum* putare. Annales Francor. S. Nazarii ann. 786: *Rex nempe sciscitabatur ab eis, si verum an falsum fuisset quod, etc... illic enim nullo modo poterant, neque Condiçnaverunt hoc negare.*

* *Nostri* *Condiçne*, *Congruus*, vulgo *Proportionné*. Charta Caroli regent. ann. 1360. ex Chartul. 23. Corb.: *Ilis seront prest et appareilliés et offeront à faire amende Condiçne.*

* **CONDILIUM**. Vide supra *Condelium*.

* **CONDILOMA**. [Glandula. DIF.]

* **CONDILOMATICUS**, *La passione delli membri*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Condilus* et in *Condoloma*.

* **CONDILOSUS**, *Condiçlomate* laborans, nodosus. Miracula S. Cunegundis cap. 69. ap. Pertz. Script. tom. 4. pag. 827: *Quidam miles de castro quod Sebere dicitur... Condiçlosas manus sacro pulvere aspersas sentiens sanari, etc.* Vide

† **CONDILUS**, Papiæ MS. Bituric. est *Nodus*. Inde *Condiçlogmatica passio*, id est, *nodositas manuum, et Condiçlo*, as. *Pugnus cædo*: *Condiçlomata, id est, glandulæ*. Hæc a Græco Κόνδύλος, *Digiti articulus* et *Junctura*. Vide *Condoloma*.

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Condilus, nodus, nodulus, Nos, Prov.* [* Luidpr. Antapod. lib. 1. cap. 11: *Sevissima autem harum Atropos articulos jam in Condiçlum solam imperii tui sententiam exspectat, ut fila contrahens rumpat*; i. e. articulas forcicis jam in manu curvata tenens, ut interpretatur illustrissimus Pertz. Script. tom. 3. pag. 278.]

† **CONDIRECTA**, *CONDIRECTIO*, *CONDIRECTUM*. Vide *Condirigere* 2.

1. **CONDIRIGERE**, *Dirigere*, *mittere*. Capitulare de Villis cap. 8: *Aliunde vinum peculiare comparando emere faciant, unde ad villas dominicas Condirigere possint.* Vita S. Bathildis num. 7: *Theodfredus nunc Episcopus, tunc vero Abbas, magno gregi fratrum præfuit,*

quem de Lerovio Monasterio... ad prædictum fratrum cœnobium Condiricit.

2. **CONDIRIGERE**, interdum est *frui*, *uti re aliqua, eam possidere, regere, instruere, etc.* Formula incerti auctoris 27. apud Bignon: *Sic taliter ut tempore vitæ meæ ipsas res habere et usare, vel Condirigere debeam.* Alia quæ proxime sequitur: *Quod et ita fecimus, sic taliter, ut tempore vitæ suæ ipsas res per nostrum beneficium habere, vel Condirigere, sive usare debeas.* Form. 50: *Et usque ad annos tantos fructum quem ibidem Deus dederit, ad partem tuam habere debeas, et ipsam vineam Condirigere facias.* Formulæ Pithœi cap. 38: *Tibi ipsa portione ad excolendum et Condirigendum, etc.* Usatici Barcinonenses MSS. cap. 65: *Rochas namque habeant Potestates in tali dominio, ut quicumque eas habet in suo fevo, vel in suo alodio, non Condirigat super eas, nec juxta eas, fortitudinem aliquam, nec castrum, nec Ecclesiam, sive Monasterium, sine licentia et consilio Principis: quod si fecerit aliquis, qui suum honorem habeat juratum Principi, perjurus erit, et hoc sine aliqua intermissione, donec dimittat Condiçtionem.* Querimonia Berengarii Vicecom. Narbonensis adversus Guiffredum Archiepisc. Narbon. ann. 1056: *Ego autem consensi ipsam meam medietatem Condiçtionem ipsius Ecclesiæ, sed ille non in ejus Condiçtionem, sed in destructionem misit, etc.* Charta Ludov. VII. Reg. Franc. ann. 1165. pro Ecclesia Narbonensi: *Et ut liceat jam dicto Pontio Archipræsuli et successoribus suis omnia castra, quæ nunc habet, et possidet, sive aliquis Narbonensis Ecclesiæ, Condirigere, et efforsare, et in alio loco de novo construere et transmutare, etc.*

CONDIRECTUM, **CONDIRECTA**, et **CONDIRECTA TERRA**, crebro occurrit in Chartis Occitanicis: cui vocabulo annectitur, vel opponitur *Erema*: *Terra erema et Condirecta*. Charta Bernardi Vicecomitis Carcassonensis ann. 1082: *Eremum et Condirectum, sensos, usaticos, etc.* Charta Berengarii de Belpin Militis Comitatus Ceritanie ann. 1238: *Molendina Condirecta et destructa.* [Donatio Rogerii Comitissæ Fuxensis circa ann. 1075: *Ego Rogerius Comes et conjux mea Sicardis Comitissa... donamus Domino Deo... dompno Abbati Frotardo omnibusque Monachis Thomerensis Cœnobii alodem nostrum, qui mihi Rogerio advenit per alodem, sive per apripsonem, vel Condiçtionem parentum nostrorum... et Ecclesiam... cum suis decimis, et premitiis, et oblationibus, et cimeteriis atque alodiis suis, et Condirectis et heremis, etc.] Litteræ vernaculo idiomate, hoc est Occitano scriptæ ann. 1244: *Terras heremas et Condirectas, et albres, domestiques, etc.* Aliæ anni 1246. habent *Condrichas*. Hinc emendanda Charta Trincavelli Vicecom. Biterrensis ann. 1211. apud Gallandum: *In foriscopiis et laudamentis, in heremis locis et Conductis.* Leg. *Conditris*, vel *Condrictis*. Nam occurrit*

CONDRICTUS, Eadem origine et notione. Capitulare Caroli Magni ann. 807. cap. 7: *Ut scire possimus qui sint, aut qui suum beneficium habeat Condrictum aut destructum.* Capitul. 1. ann. 809. cap. 9: *De Beneficiis nostris non bene Condrictis.* Adde Capit. 2. ann. 810. cap. 9. Capit. 3. ann. 812. cap. 6. *Condirectum* habet Capitul. 1. Caroli Magni incerti anni cap. 50. Capitula Caroli M. lib. 3. cap. 81: *Quomodo eadem beneficia Condricta sint, aut quis de beneficio suo alo-*

dem comparavit. Capitula ejusdem Imper. ann. 789. cap. 19: *Ut Missi nostri provideant beneficia quomodo sint Condricta, et nobis remuuntare sciant.* Ubi Cod. alius *Condirecta* præfert. Adde ejusdem Imp. Capitulare 2. ann. 802. cap. 11. Charta ann. 1204. apud Catellum in Comitib. Tolosan. pag. 229: *Et quod unusquisque vel unaqueque teneat Condrictam carrieriam, quæ est ante suam honorem, cognitione Consulum, ita quod aqua possit transire, sicut debet Consulum cognitione.*

† **CONDIGRUS.** Dotalitium anni 1191. apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 205: *Villis, campis, vineis, molendinis, cultis et incultis hermis et Condrictis, etc.*

† **CONDREGTA.** Chartariani Ecclesiæ Auxitanæ MS. cap. 47: *In ipso loco dabat alodem, terras et casales, et vineas et culturas, ermas et Condrégtas.*

CONDRICTUS. Lex Ripuar. tit. 26. § 11: *Bruniam bonam pro 12. sol. tribut. helmum cum directo pro 68. sol. ubi quidam Codd. habent Condrictum, alii Condirecto. Vide Directum.*

CONDRICTUS. Regestum Comitum Tolosan.: *Acquisitiones et proprietates, heredes et Condritos.* Tabular. Eccl. Cadurcensis: *Dono illam honorem meam quæ est in pago Caturnicæ... totum vel integrum, vel eremo vel Condricto S. Stephani remaneat.*

☞ Ex iis omnibus locis confici, ni fallor, potest *Condirectam terram, Condrictum beneficium, etc.* dici illa quæ recte culta sunt, et unde *Condrictiones* seu emolumenta debita possunt percipi: quæ etiam voces ad quascunque res bene curatas transferuntur; unde jam vidimus supra, *Molendina Condirecta et destructa, Condrictam carrieriam, legimusque in Transactione Abbatis et Monachorum Cranensium ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53: Quando aliquis Monachus vel Monachi in Monasterio predicto infirmantur, semper de nocte ardeat lucerna vel lampas in camera, ubi talis Monachus vel Monachi jacent: quam lucernam seu lampadem dicitur Infirmarius suis expensis, cum adiutorio tamen unius sextarii olei, tenere tenetur Condirectam; hoc est bene curatam et semper lucentem. Ibidem simili notione memorantur sumtus ad puteum annuatim exhauriendum et mundandum, et ad tenendum Condirectum de cistulis sive feratis ex catena et rota, sive carrello aut tecto ejusdem putei; sicut et tom. 4. Concil. Hisp. pag. 152. col. 2: Canonici seu Clerici qui in domibus capitularibus seu dignitatibus, absentibus earum possessoribus, habitare voluerint, pro Condirecto dictarum domorum et conservandis ædificiis teneantur solvere singulis annis mercedem secundum taxam... pro singulis domibus assignatam: ubi pro Condirecto, idem est ac pro conservatione, Gall. *Pour l'entretien.**

CONDIS. Modus agri apud Burgundos. Tabular. Prioratus Perciasii in Burgund. ann. 933. apud Perardum pag. 42: *Dono... Condem meam quæ resedit in Bargias, quæ terminat de uno latus, etc.* Charta ann. 1367. apud W. Thorn: *Quandam parcelam cujusdam Condos juxta campum ipsorum. Infra: Et in Condos, ut predictum, etc. ubi legendum videtur Condis.* At Somnerus, mendose, inquit, forte pro *Condot*, al. *Condol*, quod Gallis dorsum terræ, porca, vulgo a ridge. Vocis Gallicæ vestigium non agnosco.

* Occurrit utraque apud Cotgravium eo sensu, quo etiam *Condot* legitur, in Lit. remiss. ann. 1417. ex Reg. 170.

Chartoph. reg. ch. 29: *Lequel Vignerone estoit sur un Condot d'une ourdiere de charrette sur le chemin.*

* **CONDISCORDIA**, Discordia, dissidium. Stat. synod. Tornac. ann. 1363. pag. 52: *Diligenter investigent omnes controversias et Condiscordias, quæ sunt in parochiis suis, et amabili compositione, amicorum utriusque partis iræ, rixæ, odia... expellantur.*

1. **CONDITA**, Annonæ in horreis reconditæ, repositæ ad militarem usum, et ad erogationem militaris annonæ, quæ horreorum *Condita* dicuntur in leg. 10. Cod. Th. de Numerar. (8, 1.) *Fruventorum Condita*, Senatori lib. 9. Epist. 5. *Condita militaria*, Spartiano in Adriano. *᾽Ορα εἰς ἀποθήρα σίτου*, in Chron. Alexandrino ann. 7. Anastasii. Horum frequens mentio apud Symmachum, Capitolinum, Gregorium Magn. et alios. S. Cyprianus Epist. 16: *Ut tritici jam purgati et Conditi.* Et Epist. 51: *Ut cum coperit frumentum dominicis horreis Condi.* Ammian. lib. 4: *Ubi Conditur nunc usque comæatus.* Et lib. 17: *Ex annona... portionem subtractam in iisdem Conditis castris.* Denique 1. 18: *Horrea quin etiam extrueret, ubi Condi posset annona.* Arnobius in Psalm. 118: *Triticum non est in horreo, oleum non est in vasculo, vestimentum in Conditis non est, etc.* Vide titulum Cod. Th. de Conditis in publicis horreis (11, 14.) et Epist. 16. inter Francicas tom. 1. Hist. Franc. Cæterum hujusce vocis crebra occurrit mentio in Actis Episcoporum Cenomanensium pag. 78. 190. 213. 272. apud Mabillonium tom. 3. Analector. et in Vita Aldrici Episcopi Cenom. num. 26. 27. 28.

2. **CONDITA**, Locus certus, territorium, villa. Formulæ secundum Legem Romanam cap. 1. 4. et 5: *Villam juris mei nuncupantem illam, sitam in loco illo, in Conditâ illa, cum terris ædificiis, etc.* Tabularium S. Mauri ad Ligerim: *Hoc est alodum nostrum, qui est in pago Andegavensi, in Conditâ Marcianense, quæ est in Vallegia, loco nuncupato Maiminias.* Charta Isemberti Episc. Pictav. in Tabul. S. Cypriani fol. 100: *Trado... quemdam alodum situm in pago Pictavino, in Conditâ Calviniacensis castelli.* Tabularium S. Junii Nobiliacensis: *Ego Ingelgerus et uxor mea Aldegaridis... fratri meo Launoni (trado) alodum nostrum in pago Pictavo, in Vicaria Igoradinse, in Conditâ Niverniacense, in villa Marciacus, etc.* Et mox: *Alodum nostrum in ipso pago, in Conditâ Briocinse, in Vicaria Icioninse... an. 16. regnante Carolo Rege.* Vita S. Richniri Abb. apud Cenom. cap. 4: *Ordinatisque Fratrculis, quos jam in suo proprio, in Conditâ super fluvium sub sancta regula congregaverat.* Vita S. Thuribii Episc. Cenoman. n. 3: *Ecclesiam quam consecraverat... in Conditâ Labricinensi.* Ita enim legendum pro *Conditio*. [Præceptum Pippini Regis pro Sigobaldo Abbate apud Mart. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 27: *Quia Sigobaldus Abbas de Monasterio Anisola, qui est in honore S. Carilei Confessoris constructus in pago Cinomannico, in Conditâ Labrocinse, ad nos venit, etc.* Testamentum Berarii Episcopi Cenoman. apud Mabill. tom. 3. Analect. pag. 213: *De Caladuno Monasterio... quod in pago Cenomannico constructum in Conditâ Diablicenta, in honore S. Marie.* Ibidem pag. 272. in Charta Ludovici Imp. pro Francone Episc. Cenoman.: *Conquisivit villam quandam sui Episcopii, quæ Britanniacus nominatur, quæ est sita in pago Cenomannico, in Conditâ Bruslondense.]*

Nescio an vox hæc sit ab horreorum *Conditis*, ita ut sic appellata fuerint loca in quibus illa erant, quæ *horrea fiscalia* dicuntur in l. 16. Cod. Th. de Susceptor. (12. 6.) cujusmodi erant in Provinciis quorum meminit Ammian. lib. 28. pag. 385. edit. Valesii.

* **CONDITE**, [Cum conditura. Aug. De Morib. Mauch. c. 43.]

† **CONDITIA.** Vide *Conditio* 1.
1. **CONDITIO**, Obnoxio, tributum, pensio. Appendic. Codic. Theodos. Const. 5: *Inverecunda arte defenditur, si hi ad Conditionem vel originem repositur, quibus tempore famis, cum in mortem penuria cogerentur, opitulari non potuit Dominus, aut patronus.* Gregorius Turonens. lib. 2. de Mirac. S. Martini cap. 4. de servo manumisso, sanato a S. Martino: *Qui uno ictu, unoque momento, sine numismate auri, et corpus a debilitate, et Conditionem solvit ab onere.* Concil. Carthagin. sub Reparato Episc. ann. 535: *Neque Ecclesiasticis eos Conditionibus aut angariis subdens.* Martinus Bracarens. cap. 46: *Si quis obligatus est tributo servili, vel aliqua conditione, vel patrocinio cupitlibet domus, etc.* Chr. Casin. lib. 3. cap. 60. (al. 61.): *Ut omni tempore navis nostra cum nauclero et nauticis suis libera maneat ab omni Conditione, et debito pensionis.* [Notitia judicati pro ingenuitate cujusdam Laurentii ann. 874. Marce Hisp. col. 797: *Nus vero judices diximus Laurentio: Unde advenit ista femina Ludinia in isto breve, qui fuit soror avie tuæ, si ancilla fiscalis non fuit? Et Laurentius respondit: Nescio quomodo hic resonat; sed unum scio, quod ancilla inclinata in servitio non fuit; sed si aliunde ad filios suos Conditio servilis non avenit, de parentis quod mihi conjuncta est non pertinet ad filios suos Conditio.] Charta Hugonis Episcopi Noviomens. ann. 1039. apud Buzelinum lib. 2. Gallo-Fland.: *Curam animarum Episcopus electo ab ipsis Fratribus Priori delegabit ipsi caterule, et sic erit libera ab omni Conditione, necnon et Principis potestate.* Adde Diplomata Innocentii III. et Alexandri PP. apud Ughellum tom. 1. pag. 783. tom. 3. pag. 725. et Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 929. Vide *Conditionales*.*

CONDITIA. Eadem fere notione, in Statutis Mediolanensibus part. 2. cap. 231: *Onera, Conditia, etc.* [* Charta Ottonis III. ann. 1210: *Ripaticis, teloneis, pedagiis, curadiis, præclariis, amisceribus, Conditiiis, etc.*]

* **CONDITIO CANDELÆ.** Servitutis species. Vide supra *Candela* 3.

2. **CONDITIO**, pro re creata, vel creatione, non semel usurpat vetus Interpres Irenæus.

3. **CONDITIO**, pro ipsis verendis, apud Sueton. in Augusto. Capitolinum in M. Antonino et Lampridium in Heliogabalo.

4. **CONDITIO**, Negotium. Epist. Desiderii Episcopi Cadurcensis ad Grimoaldum Majorem domus: *Conditiones Monasterii nostri... digneris recipere per omnia commendatas.* Passim in Epistolis ejusdem Desiderii tom. 1. Hist. Franc. 52. 55. 56. 66. 71. 74. 75. 81.

CONDITIUNCULA. Eadem notione, ibidem Epist. 53: *De Conditivunculis etiamnum Ecclesiæ nostræ et pauperum suorum singulari mercede studete habere, casque per omnia habere commendatas.* Adde Epist. 56.

† 5. **CONDITIO.** Concilium Mexicanum anni 1585: *Visitent Episcopi Ecclesias, et quas Doctrinas vocant seu Conditiones, ubi Religiosi commorantur, ibique Eucha-*

ristiæ sacramentum, fontem baptismalem... ac reliqua omnia ad Ecclesiam et divinum cultum spectantia.

* 6. **CONDITIO**, Morum et ingenii habitus, nostris *Condition*, eadem notione. Stat. colleg. Navar. ann. 1315. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 516. v. : *Item* (jurabunt) quod fidele testimonium perhibebunt de *Conditionibus bonis vel malis suorum scolarium*. Christ. Pisana in Hist. Car. V. part. 2. cap. 12. ubi de duce Bitur. : *Jolis estoit, amoureux et gracieux, et de moult joyeuse Condition en France*. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 91 : *Le suppliant sachant que Jehan Boubaion sa partie adverse estoit homme de terrible Condition*. Hinc *Bien conditionné*, Placidus, facilis, commodus, in aliis Lit. ann. 1394. ex Reg. 147. ch. 5 : *Comme le suppliant eust pris par mariage Thomine la Quessnelle, icelle cuidant estre femme bien Conditionnée et paisible, etc. Conditionné d'estre riteux*, Ad rixam concitus, in aliis rursus Lit. ann. 1463. ex Reg. 199. ch. 277.

* 7. **CONDITIO**, Corporis constitutio, Gall. *Complexion*. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 561 : *Ipsa Perrota, quæ erat fortis Conditionis et status, etc.*

* 8. **CONDITIO**, in Charta communie de Atheis ann. 1212. ex Reg. Phil. Aug. 34. bis part. 2. fol. 53. v. col. 2. ubi Chartæ commun. Peron. et Tornac. habent *Creditio*, quomodo legendum arbitrator. Vide *Vicinagium* in *Vicinus*.

* **CONDITIONABILE FEUDUM**. Vide infra in *Feudum*.

† **CONDITIONABILIS**, Pendens a conditione. Tertull. adv. Gnost. cap. 11 : *Si persecutionem Conditionabilem in solos Apostolos destinasset*.

CONDITIONALES, in Jure Civili, dici putant quidam *Tabularios*, ex lege 11. C. Qui potior. in pign. hab. (8, 17.) quia apud Isidorum lib. 5. cap. 24. *Conditiones* dicuntur, dicta seu depositiones testium : [qua notione sumitur eadem vox in Judicatio anni 843. Marce Hispan. col. 780.] Alii sic dictos censent, quod conditioni servili obnoxios esse tabularios, actuarios, annonarios, et similes voluerunt Imperatores : *Utilitate suadente Annonarios et Actuarios Conditionales esse præcipimus*, ait lex 3. Cod. Theod. de Numerar. Actuar. etc. (8, 1.) Adde l. 8. eodem tit.

Certe constat ævis posterioribus *Conditionales* appellatos, quia aliqua servitii seu servitutis *Conditione* obligati erant : *Conditionez*, in Consuetud. Arvernensi cap. 27. art. 3. et seq. *Gens de Condition*, in Nivernensi cap. 8. art. 13. et seq. *Originali aut alicui Conditioni obligati*, apud S. Leonem in Epist. ad Episc. Campan. c. 1. Tabul. S. Dionysii ann. 1283 : *Bona sic decedentis vel decedentium ad amicos carnales eorum propinquiores in hac parte qui non sunt Conditionis, vel homines de corpore, licet sint proximiores eis alii homines Conditionis seu de corpore, etc.* Innocent. III. PP. lib. 15. Ep. 7 : *Vesprimensis Episcopus Conditionales homines, qui certa ei servitia exhibent, eximit a præstatione decimarum integrarum*. Infra : *A Regis vel Regine Conditionalibus, qui vulgo Regales servi vocantur*. Ejusmodi, ni fallor, erant qui a servitute manumittantur sub operarum servitio, aut aliis conditionibus. Apud Leon. Ost. l. 1. c. 11. Leo quidam servos suos et ancillas omnes per chartulam libertate donavit,.... ea scilicet lege, ut singuli eorum quatuor

II

per mensem operas, ubi necesse esset, *Monasterio impenderent, res suas atque substantias nulli omnino nec inter se vendere, aut donare præsumerent, etc.* Et cap. 16 : *Servos autem suos et ancillas omnes libertati donavit : ita tamen ut essent sub ditione et tutela Monasterii, singulique singulas annuatim operas Monasterio, ubi eis præciperetur, exercerent*. Atque hæc *Conditiones* dicuntur Marculfo l. 2. Form. 33. *Servitium, Libertinitatis obsequium*, in Formulis vet. Bignonii cap. 48. *Libertaticum*, servitium scilicet quod in libertis seu manumissis sibi reservabant patroni : cum contra in manumissionibus directis, id est plenariis, ab omni noxiæ *Conditionis servitio* eximerentur, ut est in Chartis Alemannicis Goldasti cap. 7. *Conditionales villæ*, apud Thwercium in Belo Cæco cap. 64. *Conditionibus*, et oneribus servilibus obnoxia.

* **CONDITIONALIS LEX**. Vide infra in *Lex*.

CONDITONARE, Conditionem imponere, modum ponere, *Mettre ou apposer une condition*. Vetera Acta Aragonensia, apud Molinum in Repertorio : *Et Conditionarunt potestatem Regis ; id est, Ils bernerent le pouvoir du Roy*.

* Nostris *Conditionner*, pro *Pacisci*, vulgo *Convenir, faire une convention*. Lit. ann. 1304. tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 413. art. 2 : *De tous ceux qui sont en autre demaine et justice, qui ne sont Conditionez ou abonnez, levez ladite aide*. Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1510. fol. 64. v. : *Il a esté dit et Conditionné que se lessdz religieuz voellent tolerer ausdits preudeurs les prendre (les prez) et despouller, faire le porront*.

CONDITONARIUM, Idem qui *Conditionales*, de quibus mox. Ivo Carnotens. Epist. 147 : *Conditionarios de familia Carnotensis Comitibus, qui de legitimo conjugio nati fuerint, et regios fiscalios, etc.* Charta Fundationis Abbatie S. Steph. Cadom. quæ est Guillelmi Nothi : *Cum colonis, et Conditionariis, seu liberis hominibus, etc.*

† **CONDITONUS atque Burgensis Domini Ducis Borbonii ad causam castri sui Villæ-novæ**, in Charta Villæ-novæ in provincia Dumbensi anno 1426.

* **CONDITONATI**, Manumissi a servitute sub operarum servitio, aut aliis conditionibus, Charta Egidii abb. S. Dion. ann. 1306. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 66 : *Præfatum Herbinum a servili conditione.... absolvimus, ... salvo tamen... quod si ipsum.... perpetrare contingat per quæ, tam de jure quam consuetudine, servi et homines Conditionati in pristinam servitutem et conditionem debent non immerito redigi et reduci, extunc et ipso facto idem Herbinus in servilem conditionem pristinam redigatur*. Homo de *Conditione*, in Charta Regin. abb. S. Faron. Meld. ann. 1356. ex Reg. 84. ch. 652 : *Renaudus Benedicti homo de corpore seu de Conditione monasterii nostri prædicti, etc.* *Persona Conditionis*, in Ch. ann. 1369. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 247 : *Guillelmus Mahueti apud Pressiacum supra Matronam commorans, persona Conditionis et homo de corpore ecclesie B. Genovesæ Parisiensis existens, etc.* Libert. villæ de *Tannay* ann. 1352. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 64. art. 23 : *Nese accroitront nulles personnes de Condition en ladite pooste, excepté les hommes et femmes serfs desdiz seigneurs et dames*. Vide *Conditionales*.

* **CONDITIONATUM FEUDUM**. Vide infra in *Feudum*.

† **CONDITUNGULA**. Vide *Conditio* 4. **CONDITORIUM**, Sepulcrum, monumentum. Epitaphium Caroli Magni Imp. : *Sub hoc Conditorio situm est corpus Caroli Magni atque orthodoxi Imperatoris*. Utuntur hac notione Suetonius in Augusto cap. 18. in Caligula cap. 52. Petronius in Satyr. Pilius lib. 7. cap. 10. Quintilian. Decl. 8. Sidonius lib. 5. Epist. 17. etc. Sed et *Condi* dicuntur, qui humantur. *Quolibet in loco Sanctorum est aliquis Conditus*, in leg. ult. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. (9, 17.) Generatim *Conditoria* sunt ὑπόγαια, loca depressa, subterranea, quæ Seneca Epist. 683. *Conditiva* appellat.

CONDITORIA FRUGUM, apud Ammianum lib. 31.

CONDITUM, Vini seu potionis genus, aromatibus et aliis odoriferis fragrantibusque rebus variis concinnatum, elegans, et suave. *Conditum paradoxum, Conditum melizomum*, apud Apicium lib. 1. cap. 1. 2. 3. etc. ubi Gabriel Humelbergius pag. 42. Lampridius : *Conditio piscinas et solia temperavit*. Cælius Aurelianus lib. 5. Chron. cap. 1 : *Diocles probat Conditum bibendum, quod plerique Latini Mulsum vocant*. Κοδῖτον, Palladæ lib. 1. Anthol. Aetio, Myrepto sect. 1. cap. 45. et aliquot aliis e Græcis medicis. Acta SS. Fructuosi et socior. num. 3 : *Cumque multi ex fraterna caritate eis offerrent, uti Conditum permixti poculum sumerent, etc.* Tabularium Monasterii S. Theofredi in Villavis : *Procuraret exhibere fratribus refectorem aliquo certo die de piscibus, et aliis, quibus posset escis, cum potione Conditii*.

CONDITURA, *Impensa*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. Ita etiam Isidorus et Papias. Lampridius in Heliogabalo : *Pisces semper quasi in marina aqua cum colore suo coctos Conditura Veneta comedit*. Vide *Impensa*. Est etiam *Conditura*, Humelbergio, ipsa condimenti cum aromatibus et aliis intrinsecis elegans et delicata factura et opus. [Petronio cap. 51. *Conditura vitrorum*, idem est ac *structura*.]

* 1. **CONDITUS**, pro *Conductus*, in Terrear. de *Busseul* ex Cod. reg. 6017. fol. 10. v. 21. et 25. v. Vide *Conductus* 4.

* 2. **CONDITUS**, Vasis lignei genus. Charta Petri Candiani ducis Venet. ann. 971. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 1525 : *De lignamine autem promittimus, ut portare non debeamus,.... quæ ad nocumentum sint Christianis,.... nisi tantum.... Conditos, catinos et napos... Licentiam eis tribuimus portandi... Conditos atque scutellas et cætera minutalia*.

CONDIVM, Gregorius Turon. de Vitis Patr. cap. 11 : *Concarum in lapide parvulum, in modum cisternæ, faciens, tenentem quasi Condia duo*. Videtur legendum *Congia*.

* **CONDO**, *Lo gladiatore*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CONDOCTORINUS**, [Vide *Conductivus*. DIF.]

CONDOLIUM, *Annulus, a Condo, is*, Jo. de Janua. [* Vide supra *Condelium*.]

† **CONDOLOMA**, pro *Condyloma*. Gr. Κονδύλωμα, dicitur de tuberculis ex inflammatione natis circum anum. Vita S. Maximi Episc. tom. 5. Junii pag. 52 : *Brachii stupefactis et cruribus, omne pene corpus obriguit, donec advexit, continui Condolomatis ægritudinem non evasit*. [* Vide supra *Conditoma*.]

CONDOLOMATOS, pro *Condylomate* la-

borans, apud Fridegodum in Vita S. Wilfridi cap. 33.

CONDOMA, pro *Condamina*, de qua voce supra egimus. Occurrit in Testam. Bertichranni Episc. Cenoman. pag. 143. Edit. Mabillonii tom. 3. Analect.

* Locum laudatum referre non abs re fuerit, ut manifestiora rursum fiant, quæ post Muratorium observavimus supra ad hanc in *Condamina*. Vide ibi. *Singuli Condomæ de unaquaque villa, qui nitidiores esse noscuntur, et nobis vel basilicæ sanctæ deserviunt.*

CONDOMINA, CONDOMINICATUS. Vide *Condamina*.

* **CONDOMINUS**, Ejusdem domini socius, Gall. *Coseigneur*. Lit. ann. 1357. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 174: *Qui quidem consules annuatim, in sui nova creatione, jurare habeant et tenentur in manibus bajuli dicti castri, dicto domino nostro ac nobis et Condominis dicti castri fore fideles. Joannes de Tuiracio Condominus loci S. Aviti, in Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. Vide Ganerbi.*

† **CONDONARI**, Extendi, pertinere, pandi, Gall. *s'Etendre*. Præceptum Childberti I. Regis Franc. pro S. Carlefo apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 3: *Inde deditur de Fonte-caballorum per loco designata leucam in longum de latere processionis, quæ appellatur Mala-patria, et de alio latere est locus qui vocatur Saucitus, qui et ipse locus in ipsa leuca Condonatur usque ad Anisolam.*

CONDONATUS, Idem quod *Donatus*, oblati. Charta ann. 1232. tom. 9. Spicilegii Acheriani: *Cum... diu tanquam Condonati nostri in Ecclesia et membris Ecclesiæ nostræ mansissent. Occurrit non semel in Chartis in Hist. Monast. S. Nicolai Andegav. pag. 10. 73. 74. [et in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 55. et 98.] Vide Donati, Oblati.*

* *Condonatorum* utriusque sexus meminit Charta ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 9: *Præmissa tenet dictus prior, ratione Johannis de Maloleone et uxoris suæ Condonatorum suorum, etc. Condonati cum fratribus professis confunduntur in Lit. ann. 1330. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 1355: Quod licet perpetui vicarii ecclesiarum ad dictum monasterium (S. Sulpitii) spectantium, qui... ex fratribus professis duntaxat, Condonatis vulgariter appellatis, instituuntur, etc. An quod abbati obedientiam profiterentur, professi dicuntur? nam etsi ex familia monachorum erant *Donati*, monachi tamen minime reputabantur. Vide in *Oblati* 2.*

CONDONES, *Gladiatores*, in Glossis Isidori. Vide *Condīs*.

† **CONDORMIENTES**, Hæretici sæculi XIII. in Germania. A Toletano quodam seducti, Luciferi imaginem adorabant in loco prope Coloniam, responsa accipientes. Sine discrimine sexus ætatisque somnum capiebant, etc. Seductor in Angliam transiens profundo mersus est. Item secta Anabaptistarum. Hofmanni Lexicon ex Chronico Galterii.

† **CONDORMITIO**, Mors, obitus. Monumentum Benedicto-Buranum cap. ix. apud Raimund. Duellium Miscell. lib. 2. pag. 8: *Ibi Condormitione præventus anno XXVIII. pausat.*

* **CONDORMITO**, [Dormito. *Cassian. Collat. Patr. 2, 22.*]

† **CONDORSUM**, Chartularium S. Valdegesili tom. 2. pag. 1532. ex Instrumento anni 1267: *Siquidem retinui... unam virgatam terræ ad Condorsum juncta terram Vincentii Sadon. Fortean*

est nomen proprium. [* Vide supra *Condorsorium*.]

† **CONDORSUS**, Modus oneris, quo lignum portatur, ut opinor. Statuta Mas-sil. lib. 3. cap. 5: *De saumatis lignorum non mutandis vel rejiciendis... Decernentes similiter inviolabiliter observandum, ut nullus de cætero afferat Condorsos aliquos, sed fornillam tantum; et si quis fornellerius contra hæc ausu temerario venire præsumpserit, etc.*

* Caudex seu ramus arboris grassior intelligendus videtur: ibi enim *Condorsus* opponitur *fornillæ*, id est, ramusculis calefaciendo furno idoneis.

† **CONDREGTA**, CONDRICTUS, CONDRICTUS. Vide in *Condrigere* 2.

* **CONDRICTIO**, ut *Condirectio*, Ususfructus. Tabul. Gellon. sub Roberto reg.: *Gaufredus Gellonis et Pontius Anianæ abbates eorumque monachi talem fecerunt conventioniam de Condrictione fluminis, nomine Anawri, usque paxeriam de Gurgite nigro. Vide in Condrigere 2.*

1. **CONDUCERE**, Salvum et incolumem præstare, Græcis διασώζειν. Dudo de Actis Norman. lib. 3. pag. 145: *Misit qui Conduceret ad se Episcopum salvum et incolumem. Charta Alexandri PP. in Chronico Reicherspergensis ann. 1176: Non erat nobis tutum Teutonicum regnum intrare, præsertim cum prædictus Marchio, qui nos Conducere pollicebatur, puer sit annorum tredecim. Le Roman de Garin MS.:*

Qui le Conduira, Sire, dit Lancelins,
S'il ne pooit envers vos asovir,
Que il s'en r'alast seins et saus et gariz.
Je le Conduit, dit Hue de Belin,
De par le Roy qui France a tenir.

Adde Froissartem 4. vol. cap. 6.

Hinc vulgo *Conducere* aliquem dicimus, cum abeuntem deducimus et comitamur. Ugutio: *Conducere est deducere amicum abeuntem, prosequi, comitari, quod vulgare quoddam redolet. Vide Conductor 5. et Conductus.*

2. **CONDUCERE**, Hospitio excipere, *Mansionaticum* præbere. Charta Leonis IX. PP. in Tabulario S. Vitoni Viridunensis: *Eo tenore eis contulisti (altaria, etc.) ut Abbas vel Fratres libere quam voluerint personam eligant, et per se præbenda investiant, et pro cura tantum animarum suscipienda, Episcopo vel Archidiacono Conducant. Conductus vero Abbati, vel Fratribus fidelitatem faciat, et duo servitia per annum Abbati cum comitatu 15. equitum in domo sua faciat, et 12 nummos in festivitate S. Vincentii pro servitio solvat, etc. Alia Nicolai PP. ibid.: Deinde pro cura suscipienda Episcopo et Archidiacono Conducant, postea fidelitatem Abbati et Fratribus faciant, et bis in anno Abbati cum 11. equitibus et uno summario serviant, et 12. nummos in festivitate sancti Vincentii solvant. Vide *Conductor* 3.*

* Nequaquam *Hospitio* excipere, agitur enim ibi de sacerdote electo, quem monachi episcopo præsentant, ut ab eo cura animarum investigatur. *Conducere* ergo hic, idem est quod exhibere, præsentare. Vide infra *Conductor* 7.

* 3. **CONDUCERE**, Recipere, investituram accipere. Charta Frider. II. imper. ann. 1156. apud Pezium tom. 1. Script. rer. Austr. col. 1196: *Dux Austriae... insuper more aliorum principum Imperii, Conducere feoda sua ab Imperio debet.*

* 4. **CONDUCERE**, *Salvum-conductum* seu privilegium alicui concedere, ne ei vis inferatur. Charta ann. 1185. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Si quis, quem dom. episcopus Conduxerit, ab aliquo detentus*

*fuerit, dicere debet episcopus, ut dominus, quod tunc eum Conducebat, illeque liber abibat: dum vero capitur, nisi Conductum domini episcopi statim prætenderit, teneatur. Vide *Conductus* 1.*

* **CONDUCHARII**, Sacerdotes vel clerici, qui licet nunc vitam monasticam non profiteantur, in quibusdam prioratibus S. Victoris Massiliensis sedes habent perpetuas, vulgo dicti *Conduchers*; a *Conductu*, quæ vox Convictum, communem mensam sonat. Vide *Conductus* 5. Stat. ejusd. monast. ann. 1318: *Verum cum sint aliqui qui, licet sint panaterii, Conducharii, convivia vel pensionarii in aliquibus prioratibus nostris, etc. Quam vero monachis infesti fuerint illi, docent eadem statuta, ubi dicuntur quales serpentes in gremio, mus in pera, ignis in sinu. Vide Ducherii.*

† **CONDUCHERII**, CONDUCIARIII, Clerici Canonis inferiores, eorumque quasi *Conductitii* in quibusdam Ecclesiis, Gall. *Conduchers*. Sententia Raymundi de Baucio Principis Auracæ inter Joannem Episc. Diensem ex una parte, Capitulum Diense et universitates Clericorum et laicorum ex altera, ann. 1294. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 124: *Item dictus Dom. Princeps ordinavit, quod Clericos Ecclesiæ Diensis et familiares suos seu Conducherios, qui reperirentur deliquisse... Capitulum Ecclesiæ Diensis seu Correatii dicti Capituli contra eos inquirant seu inquiri faciant, et si aliquos culpabiles invenerint, quod corrigant et castigant, prout justitia postulabit. Ibidem: Maxime cum ex iis, ipseus Capituli, Clericorum, Conducheriorum et familiarum eorumdem jura, privilegia, libertates, usus, mores et consuetudines, et possessio, et quasi dicti Capitulo in exercenda jurisdictione læderentur... Omnes supradicti, vi et nominibus quibus supra, tam Capituli, Conducheriorum quam Clericorum ac familiarum eorumdem, etc. In Ecclesia Narbonensi quatuor sunt Ordines Clericorum, Canonici, Conducherii seu Conduciarii, Beneficiati et Vicarii. Post Canonicos in superioribus subcellis sedent Conduciarii, alii, ut moris est, in inferioribus. Vide *Conductitius*.*

* **CONDUCHERIUM**, *Conductio*, Gall. *Louage*. Stat. ann. 1302. ex Tabul. Mas-sil.: *Ultra quinque solidos unicuique taxatos pro Conducherio, nihil plus recipiant seu petant publice vel occulte.*

CONDUCTIBILE, Quod conducit, utile est, in leg. 3. Cod. Th. de Indictionib. (11, 5.) leg. 3. de Tirionib. (7, 13.) leg. 4. de Itin. muni. (15, 3.) [Legitur apud Plautum, Apuleium et Auctorem ad Herennium.]

CONDUCTIBILITAS, *Utilitas*, in Glossis MSS. S. Germani Paris. Cod. 524.

* **CONDUCTA**, Territorium, villa, idem quod *Conditia* 2. Stat. ant. Florent. lib. 1. cap. 37. ex Cod. reg. 4621. fol. 24. rº: *Quilibet officialis communis Florentiæ forensis scribi facere debeat coram officialibus Conductæ... omnes et singulos eorum et cujusque eorum judices familiares, notarios, officiales et equos quoscumque. Vide infra *Conductus* 10. Nisi sit ab Italico *Condotta*, vectura; adeo ut *Officiales conductæ* dicantur, qui vecturis publicis præsent.*

* **CONDUCTARE**, Prandium præstare. Vide *Conductus* 3. Charta Alphons. II. Lusit. Reg. ann. 1218. ap. S. Rosa de Viterbo tom. 1. pag. 301: *Et ipsa die quando currerint ad montem, ipse rex vel vicarius ejus, debet una vice in eo conductare ipsos homines, qui cum eo currerint ad montem.*

CONDUCTELA, Conductio. *Vectigalium Conductela*, in leg. unica Cod. Theod. de Vectigalib. (4, 12.) Joannes Biclariensis ann. 2. Mauricii: *Contra Longobardos, Francos per Conductelam movet.*

* **CONDUCTERIUS**, in ecclesia Elnensi, inter Observat. Godefr. ad Carol. VIII. ex Pacto ann. 1493. pag. 668. pro *Conducherius*, aut *Conductitius*, vel saltem eadem notione. Vide in his vocibus.

** **CONDUCTERIUS**, Conductitius, mercenarius. Fori Evoræ aren. 1166. ap. S. Rosa de Viterbo tom. 1. pag. 301: *Qui Conducterio alieno mactaverit, suo amo colliat homicidio et det 7. a palacio: similiter de suo ortelano, etc.* In Foro Castelli Blanc. ibid. pag. seq. *Conductereiro.*

† **CONDUCTIALES** LITTERÆ, Eadem quæ infra *Conductitiæ*, in Charta anni 1236. laudata tom. 3. Gall. Christ. col. 108.

† 1. **CONDUCTIO**, Quod domino solvitur pro securitate rerum exportandarum. Caffarus lib. 1. Annal. Genuens. ad ann. 1161: *Pacem usque ad quindecim annos cunctis Januensis Rex hoc modo firmavit, ut per omnes terras Moadinorum et posse ipsorum secure Januenses cum omnibus rebus suis mari et terra debeant ire, et in aliqua terra ipsorum nisi de centum octo millia dare debeant Conductionem, exceptum Bureæ ubi decimum debent, quia quartum ipsius decimi debet reverti ad Commune Januæ. Vide Conductus 2.*

† 2. **CONDUCTIO**, Sententia judicialis. Canones Hibern. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 51: *De tarditate Conductionum et ejus brevitate. Non oportet Judices tam veloces esse in judicio, donec sciant quod probum fiat; quia dictum est: Noli judex esse cito. Isaias et contra: Væ mihi quia tacui. Forte judicium hic dicitur Conductio, quod res illius in tuto ponat, qui causam obtinet.*

* Vel potius idem quod *Condictio*; quomodo etiam legendum opinor.

* 3. **CONDUCTIO**, Morbi species, quam Græci *σπασμὸς* vocant. Vide Cælium Aurelian. lib. 3. Acut. cap. 6.

† **CONDUCTITIÆ** LITTERÆ, Quæ ad fidem publicam et tutum commeatum dantur. Litteræ Edwardi III. Regis Angl. ann. 1367. apud Rymer. tom. 6. pag. 567. col. 2: *Eisque saluum et securum conductum pro se... tam per Litteras vestras Conductitias, quam alias quibus indigerint.* [** Narrat. de Canonisat. S. Bernwardi ap. Leibnit. Script. tom. 1. pag. 470: *Legatus romanæ sedis nonebatur, ne sine potentis personæ conductu procederet... Litteras Conductitias ab Imperatore impetrat. Vide Conductoriam Litteræ.*]

† **CONDUCTITIUS**, Procurator plebis vel Minister altaris, qui canonica portione minus accipiendo, subjectione indebita minus ab obsequio suo Conductorii persolvit: quam speciem sinonimæ beatus Papa Gregorius damnat aperte, simul cum ea quæ fit per munus a manu, vel per munus a lingua. Sic Gerohus Præpositus Reichesperg. in Expositione ad Eugenium III. Papam, apud Baluzium tom. 5. Miscell. pag. 217. Proximo ante de Conductoribus eorum, id est, de præcipuis Pastoribus seu Parochis, qui habent hujusmodi Conductitios, quia et ipsi domum Dei domum negotiationis faciunt, dixerat: *Ipsi Conductores cum suis Conductitiis pari sorte censendi, et quasi transgressores canonum arguendi et cavendi. Velim hic esse commonitos quosdam Episcopos et Abbates, qui sub nomine Plebanorum palliant fedtatem Conductitorum suorum.* [** Epistol. Sigefrid. vicar. Archiep. Mogunt. ann. 1178.

ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 1. pag. 269: *Nullatenus aut baptisimi aut sepulture usus ibidem celebretur, nisi forte eorum qui conversi et professi loco ipsi deservire teneantur. Neque Conductitiis ipsorum si decesserint sepulture locus ibi concedatur: ubi Gudenus Conductitios interpretatur ministros altaris, sed potius crediderim homines qui operas suas in agrorum cultura mercede locaverant.] Constitutiones Ecclesiæ Barchinonensis ann. 1288. tom. 4. Anecd. Martenii col. 608: *Noverint universi, quod nos Frater B. miseratione divina Barchinonensis Episcopus, et Capitulum ejusd. Eccles. Barchinon. et deservientium in eadem, in melius reformare statuimus, et perpetuo ordinamus, quod omnes Clerici Beneficati in dicta nostra Ecclesia, et alii etiam Clerici Conductitii in Ecclesia deservientes vice Beneficiorum, continue et assidue intersint omnibus horis Canonicis in ipsa Ecclesia a Cantico Graduum usque ad Completorium, sicut in manu Episcopi in præsentia Capituli promiserunt.**

† 1. **CONDUCTOR**, Qui conducit, vector. Chronicon Parmense ad ann. 1284: *Quum Commune Parmæ faceret conduci certam quantitatem salis de versus Bononiæ Parmanæ, et Conductores et vecturales non venirent per stratam rectam propter guerram Mutinensium.*

* *Conduiseur*, eadem notione, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 406: *Les Conduiseurs desdites bestes et charroy, seront tenus de l'amender. Conduils, ibid. pag. 405.*

† 2. **CONDUCTOR**, CONDUCTRIX, Qui et Quæ agit lenocinium. Laurentius Byzantius in Diario belli Hussitici, apud Ludewig. tom. 6. pag. 183: *Item quod manifesti peccatores, adulteri et adulteræ, fornicatores et fornicatrices, Conductores et Conductrices, ruffiani et meretrices... non tolerantur absque pena.*

† 3. **CONDUCTOR**, in Formula veteri apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 127. de eo dicitur, si bene conjecto, qui Campionem seu pugilem conducit ad duellum, ut alias fieri consueverat: *Camphioni cadenti dextra manus incidatur. Ceteri vero partis testes manus uniuscujusque redimant. Conductor Widrigild suum tribuat.* Vide *Campones* pag. 65. col. 3. [** Non assimili ratione in Chart. ann. 863. ap. Acher. Spicil. tom. 12. pag. 154: *Sigibertus cum aliis conductis hominibus, liberis et servis, emanitatem S. Mauricii... per vim infregisset.*]

† 4. **CONDUCTOR**, Redemptor, qui certa pecuniæ summa reditus Ecclesiæ Romanæ conducebat vel emebat, ut ex iis quæstum faceret. Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 449: *Inciipiunt relationes ex authenticis desumptæ de præjudicio, quod fecerunt nobis Actores S. Rom. Ecclesiæ... Teuto Conductor tulit de casale Orclanix hortum cum arboribus, et pecora x. Gualdefridus Conductor tulit nobis de casale Cosiniaco pecora III. bovum paria III. De Casale Berbusano tulit Anzipertus Conductor terræ et vineæ uncias II. pecora VIII. et de Paterno unciam I. quæ nobis retradita fuit. Passim occurrit pag. seqq.*

5. **CONDUCTOR**, CONDUCTORES, Qui conductum præstant, duces Conductorii, Gauterio de Bellis Antiochenis pag. 460. *Διχαρόστει* et *ἀποδόστει*, Constantino Porphyrogenito de Administrat. Imp. cap. 7. Luithrando in Legat. et Pachymeri lib. 10. cap. 6. Gloss.: Lat. Græc. *Conductores*, *καθοδηγοί*, *ἀρχηγέται*. Laurentius Leodiensis in Hist. Episcoporum

Viridunensium: Ab eis Conductum pro salute sui corporis quæsitit, pollicitantibus quos vellet Conductores denominavit, etc.

* Officium militare, *Conductier*, in Ordinat. milit. MS. Caroli ducis Burgund. ann. 1473: *Les Conductiers après leur institution et qu'ils seront arrivés en leurs compagnies, les départiront en quatre escadres égales, et sur les trois d'icelles commettront trois chefs d'escadre, lesquels ils pourront eslire... icellui seigneur leur baillera le quatrième.*

* 6. **CONDUCTOR**, Actor, curator, nostris etiam *Conduiseur*. Synod. Vern. ann. 755. cap. 16. apud Baluz. tom. 1. Capitul.: *Ut clerici Conductores non sint, hoc est, ut non habeant actiones seculares, nisi pro causa ecclesiarum, orphanorum vel viduarum.* Charta Phil. Pulp. ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 340. col. 2: *Jehanne dame du bois Arnaut et Rogier du bois Arnaut tuteurs, curateurs, meneurs et Conduiseur de Philippot, Jehannot et Nicayot, freres souzvaagiez, fluz jadis et hoirs de feu Jehan le Veneur le juesne, jadis chevalier, ou nom de tuteur, curateur, meneur et Conduiseur desdiz enfans. Conduit, eodem sensu, in Charta ballivi Cadom. ann. 1321. ex Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 380: *Lucasse, jadis fame de Richart, et Ricardet le Pre:ost son fls souzvaagé, avec son Conduit.* Alia ann. 1341. in Reg. 72. ch. 224: *Joiwet Carbonnel souzvaagé o Conduit, etc.**

7. **CONDUCTOR**, Hospes, stabularius, apud Rutilium. Vide in *Conductus* 3.

† **CONDUCTORIA**, Districtus Conductoris seu territorii, in quo redemptor redditus percipiebat. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 453: *In Bussule uncias IV. et est in Conductoriam Raciperth... in Optiano uncias III. in Conductoriam Raciperth... in Cister-nule uncias II. in Conductoriam Sansonis... in Criptule unciam I. in Conductoriam Luponis. Vide Conductor 4.*

† **CONDUCTORIÆ** LITTERÆ. Commeatus, Gall. *Sauf-conduit*. Bulla Nicolai V. PP. ann. 1453. in Bullario Carmelit. pag. 237. col. 1: *Quidam etiam alii ex fratribus prædictis absque Superiorum suorum licentia, acquirentes sibi a secularibus etiam Nobilibus Litteras Conductorias et defensorias contra religionem et ad Romanam curiam pergentes, etc.* Vide *Conductitiæ* Litteræ.

CONDUCTURA, pro *Conductio*. Occurrit in Lege Longobard. lib. 1. tit. 21. § 4. [** Rothar. 332.]

1. **CONDUCTUS**, nostris *Sauvegarde*, [Defensio, tutela, præsidium, comitatus, Gall. *Escorte*.] Constantino de Administ. Imp. cap. 12. *ἰστωσις*. Charta Lotharii Regis Francor. apud Vassorium in Annalib. Noviomens. pag. 925: *Suscipimus etiam eum in Conductu et custodia nostra.* [Contractus anni 1275. inter Abbatem Mediani Monast. et Cunradum de Landesperg. in Hist. ejusdem Monast. pag. 334: *Dictas curias... in protectione mea recipio et Conductu.*] Philippus Eystetensis Episcopus in Vita S. Willibaldi cap. 16: *Ut quocumque peregre vellet, eorum Conductu cum pace iret ac rediret.* [Charta Philippi Regis Franc. ann. 1091. pro Archiepiscopo Rotomag. apud. D. Brussel tom. 1. de Usu feudorum pag. 281: *Cum autem ad curiam meam venerit, mittam ei Conductum ad Calvum-montem sive ad Pontem Isoræ.* Charta Johannis Regis Angliæ in Libro nigro Scaccarii pag. 381: *Petit ab eis Conductum, ut ad nos venire posset, ad quærendam*

pacem nostram.] Occurrit præterea in Capitulis Caroli Calvi tit. 12. cap. 9. [*] Populo denuntianda a Missis ann. 853. Pertz. pag. 424.] tit. 31. cap. 31. [*] Edict. Pistense ann. 864. Vide in *Conductus* 3.] apud RATHERIUM Veronensem in Itinerario pag. 265. Fulbertum Carnotensem Epist. 93. Joannem Sarisbertensem in Proemio Policarici, Hildebertum Cenomanensem Epistola 26. Ordericum Vitalem lib. 2. pag. 392. Matthæum Paris pag. 445. etc. Philippus de Bellomanerio in Consuetudine Bellouacensi MS. cap. 67: *Toutes les fois qu'aucuns n'ose venir à droit, de peur de ses anemis, le Signor li doit bailler Conduit. Mais li Conduit et li envoi qu'il fet en autrui cort, est aus cousts de cia qui les requieront.* Le Roman de Garin MS.:

Més l'Empereres n'ot pas mis en obli
La felonie que li ot fet Garin,
En son Conduit li ot Guillaume ocis,
Grant felonie et grant pechié en fist.

Chronicon Bertrandi Guesclini MS.:

Le Heraut se parti, et le cheval brocha,
Le Conduit du Seigneur droit à son col porta.

Saufalant dicitur in eodem Chronico:

En coste lui ala, et manda Saufalant.

Vetera Statuta MSS. oppidi Arearum, (*Yeres*) in Provincia ann. 1237: *Item es estatuts que degun trop d'aver gros vo menut non aise jacer deforas, sinon que sia en Souhalat sufficement, non si entent de bous laurans sot à la pena de 10. sols.* Formulæ conductus exstant apud Petrum de Vineis lib. 5. Epist. 51. et 125. Formulam aliam habemus apud Hesygium Milesium lib. περὶ σοφῶν, et Suidam in Potamone. [*] Vide Haltaus Glossar. German. col. 626. sqq. voce *Geleite*, et infra *Ducatus* 5.]

2. **CONDUCTUS**, Quod pro rerum quæ exportantur securitate, Domino exsolvitur, alias *Guidaticum*. Charta Rodulphi Viromandour. Comit.: *Concessimus et dedimus Ecclesiæ B. Medardi de Capi ad luminaria faciendâ singulis annis 10. solidos in Conductu mercatorum, quod vulgo dicitur Guionagium, capiendos Peronæ, et in Festo S. Remigii percipiendos, etc.* Charta Adolphi Imp. ann. 1293. in Insulis Rheni: *In Comitatu alicujus Comitatus, qui in ipso flumine recipit teolonia et Conductus, etc.* Charta Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1153. in Tabulario Fossatensi fol. 19: *Quod in villa quæ dicitur de Seaux, Ecclesia Fossatensis habeat totum fundum terræ, et omnimodam justitiam in hospitibus ibi commorantibus, et Nos in eadem villa semel in anno Herbergagium, Conductum, et pedagium, etc.* [Alia Charta ejusdem Regis ann. 1171. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 66: *Juraverunt etiam sese nihil in stratis neque pro pedagio, neque pro Conductu sive guisagio... a transeuntibus accepturos.*] Vetus Charta apud Augustinum Du Pas in Stemmat. Armoric. part. 1. pag. 246: *Ita dico, ut nullus mihi consuetudines, id est, teloneum et Conductus reddat.* Ita *Conduit* appellatur in Regesto Peagiorum Parisiensis urbis, tributum, quod exsolvitur pro mercibus quæ per urbem, et ultra ejus banleucam transvehuntur. [Plura vide in *Guida*.]

* *Nostris Conduit*. Charta ann. 1333. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 443. vº: *Le Conduit, qui est membre du grant tonlieu.* Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb.: *Le charrette, de Conduit v. den.* Lit. ann. 1400. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 378: *Or voulons en ceste seconde partie tractier des chaucées, des*

coullins, des travers, des Conduits, des rivages, des halages, etc.

† **CONDUCTUS NUNDINARUM**, Qui solvitur a mercatoribus ad nundinas venientibus. Regestum Campaniæ, apud D. Brussel tom. 1. de Usu feudorum pag. 42: *Apud Musteriolum, in terris et hospitibus et in Conductu nundinarum.*

† **CONDUCTUS**, Nundinæ ipsæ, aut aliud simile commercium, ut videtur. Miracula B. Simonis de Lipnica, tom. 4. SS. Julii pag. 562: *Feria quarta post Conductum Paschæ.* Et mox infra: *Infirmas duravit a sabbato proximo post Conductum Paschæ usque ad feriam quartam proximam.* Nisi idem sit quod post *Clausum Paschæ*. Vide in *Pascha*.

3. **CONDUCTUS**. Tabularium Palense in Hist. Beneharn. lib. 4. cap. II: *Dedi ei in fiscum et filiis suis 12. Conductus, quos ipse Guillelmus Duc Aquitanix habebat in Clairag, et a Clairag usque ad Arganjon in Bearn, et a Maria in Eleron, et omnia quæ pertinent ad ipsos Conductus de re Comitatus.* Quo loco *Marca Conductus* appellari ait les rentes affectées à l'entretienement des Comtes de Gascogne, lorsqu'ils venoient faire leurs visites et chevauchées dans le pays. Sed videtur potius esse id quod *Albergatum* vocabant, seu *Mansionaticum*: nam et *Conductus* hospitia appellarunt Latini Scriptores. Seneca lib. 6. de Benefic. cap. 5: *Nec Conductum meum, quamquam sis Dominus, intrabis.* Petronius: *Paulo ante in Conductum meum accurrit.* Julius Africanus lib. 2. Hist. Apost.: *Mansit toto biennio in Conducto suo, et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum.* Infra: *Ipse autem Paulus mansit Romæ toto illo biennio in Conducto suo.* Agobardus contra Judæos: *In ipsa autem Roma biennio in suo habitasse Conductu, etc.* Concilium Bituricense ann. 1336. can. 12. extremo: *Omnes tamen tales et similes et singulos auctoritate hujus Concilii excommunicamus in his scriptis, eorumque familiam seu Conductum Ecclesiastico supponimus interdicto.* Sed et ita *Conductus* accipitur in Capitulis Caroli Calvi tit. 12. cap. 9. et in Edicto Pistensi cap. 31. Hinc *Conductor*, pro hospite et stabulario, apud Rutilium. [Haud scio an eadem notione, in Leonis IX. PP. Bulla pro Parthenone S. Laurentii in Hesse, apud Lud. Loguille in Probat. Hist. Alsac. pag. 26. col. 1: *Quarta pars Ecclesiæ de Tesselingen cum Conductu et omni integritate. Ecclesia de Belnoyle tota cum Conductu et omni integritate.*] Vide *Conducere* 2. et *Conductare*. [*] Lusitanis olim *Conducturia*, *Condoito*, hodie *Conduto*, Omne quod in escam daturcum pane; Testam. S. Pelagii Episc. ann. 1246: *Totum pannem de Heremita mandat fratribus de Heremita pro Conducto.* Vide S. Rosa de Viterbo tom. 1. pag. 301. et 302. Confer *Companagium*.]

* Charta ann. 1319. ex Tabul. Savign.: *Asserunt dicti consententes se habere quemdam Conductum, receptum seu prandium. Asserunt se debere habere quartam partem cujusdam Conducti, recepti seu prandii... Habet quartam partem unius Conducti seu prandii.* Sed et pro Hospitio, quod jam observaverat Cangius, occurrit in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 163. vº: *Conductum Mellenti, quem tenet senescallus.* Et fol. 167. vº. col. 1: *Dom. Johannes de Poiz tenet de rege Conductum suum de Joiaco: unde est homo ligius regis, et hic Conductus valet xv. libras de reditu.* Charta ann. 1336. in Cod. Ms. Commere. pag. 79: *Item à chascun bled, chascun Conduit nous doit*

chascun an un silleur, et en fenault ung faulcheur. Alia ann. 1406. in Chartul. priorat. Belleval.: *Item chacun Conduct deizdites dous villes doit aussi payer à ladite esglise de Belleval et payerat chacun an une journée à la crowdée de la seille az waiien.*

* **CONDUCTUS FEUDALIS**, Prandium, quod ratione feudi exigitur. Charta ann. circ. 1130. ex Chartul. Stirpensi: *Iterum quæsiuit feudales Conductus in festis multis. Et veni inde ad placitum, et laudaverunt michi, quod antequam sustinerem guerram, non propter feudum, sed causa amicitix suæ adquirendæ, licet in justitia (in)juste quæreret, quod darem sibi manducare quatuor festis; quod et feci... Iterum causa pacis concessi sibi dare Conductum v. festo (festis) laudantibus placitatoribus nostris. Sed ipse contemptis placitis, ... injuste quæsiuit pluribus festis manducare.*

† 4. **CONDUCTUS**, Canalis, tubus, Gall. *Conduit*. Hist. Beccensis MS. pag. 468: *Ut facilius ad Monasterium deduceretur aqua, permisit idem Willelmus, ut per totam terram suam per Conductum Monachi deportarent.* Acta S. Franciscæ Rom. tom. 2. Martii pag. 104*: *Qui cum veniret per unum Conductum, omnes venas et membra... solabatur.*

* *Alias Conduisement*. Charta ann. 1243. ex Chartul. S. Joan. in Valle: *Intelleximus quod vos cloacam sive Conductum ad purgandas coquina vestre immunditias fecistis in fossato.* Lit. remiss. ann. 1466. in Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 186: *Icellui Guillaume se prist à foir ledit pré pour y faire une raize ou besal pour conduire l'eau au pré dudit Guillaume... En faisant laquelle raize ou Conduisement, etc.* Alio significato *Conduisement*, nempe Ductu, directione, in aliis Lit. ann. 1375. ex Reg. 107. ch. 50: *Avint d'aventure que ledit Girart par le Conduisement de sa main, fu feru desoubz son œil du tilleul dudit Jehan.*

† 5. **CONDUCTUS**, Cibus ad communem refectioem appositus. Charta Hugonis Abbat. Insulæ Barbaræ, in Maceriis ejusdem tom. 1. pag. 113: *Quotiescumque breve Fratrum Monasterii S. Petri foris muros portæ ad nos venerit, pulsatis signis, septem officia plenaria in Conventu persolvantur, et per tres dies in refectorio Conductum habeant.* Privilegium Pontii Arelat. Archiep. pro nova Basilica Montis-majoris ann. 1016. laudatum a Mabillonio tom. 4. Annal. Benedict. pag. 250: *Ut pascat tres pauperes ad unum manducare de ipso Conducto, quo ipse manducaturus est.* Statuta Eccl. Lugdun. ann. 1251. apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 77: *Statuimus et juramento firmamus, quod quilibet Canonicus, seu alius Beneficiatus, non habeatur pro residenti, nec aliquid capiat in divisione terrarum, nec cotidianas distributiones in scholis, nisi per dimidium annum primo fecerit residentiam in Ecclesia nostra: pro residenti tamen tenebitur, si teneat Conductum continuum et perseveraverit.* *Conductus* hic idem est qui *Convictus*, communis mensa, vel saltem communis habitatio.

CONDUCTUS, [f. Ead. notione.] Tabular. Prioratus de Domina in Delphinatu fol. 12: *Unus mansus debet porcum unum... et multonem denariorum 8. et agnellus 2. pro recepto, excepto eo Conducto, quem dederit recipienti eos.* Infra: *Et de his omnibus bene recipere ipsum villanum, aut suum missaticum qui istu Conducerit.*

CONDUCTUS THESAURI, Cui obnoxii

erant urbium incolæ. Charta Edwardi III. Regis Angl. tom. 2. Monastici Angl. pag. 71 : *Sint quieta de omnibus placitis, querelis, ... et de pontium et castrotrorum ædificatione, et de Conductu The-sauri, etc.* Vide *Conducere* 1.

* 6. **CONDUCTUS**, Sumptus in victum, vestitum, cultum, etc. Gall. *Entretien*. Testam. Guill. V. dom. Montispezz. ann. 1121. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 416 : *De isto supradicto honore, qui est de Amancione versus Occidentem, jubeo ut uxor mea nutriat infantes suos, et faciat Conductum cum triginta modis de blado de Palude, quem dabit ei Lambertus bajulus meus, vel ille qui vicem suam tenebit per unumquemque annum in ad-jutorio Conducti.*

* 7. **CONDUCTUS**, Jus patronatus, quo quis electum a se presbyterum ad epis-copum *conducit* seu præsentat, ut ab eo cura animarum investigatur. Vide supra *Conducere* 2. Charta ann. 875. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 425 : *Comitis-villa cum ecclesia atque Conductu, ... ecclesia in honore S. Glodesindis in silva libera nulli respiciens, cum Conductu cujuscumque voluerit abbatissa sacerdotis. Pluries ibi. Alia Alberonis Trevir. archiep. ann. 1137 : Conductum presbyterorum in ecclesia de Messuns et duas partes per omnia decimarum et medieta-tem dotis ecclesie, ... confirmamus.*

* 8. **CONDUCTUS**, Consensus, ut vide-tur. Pactum ann. 1103. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 361 : *Demandabant, ... de Conducto domini, ut bailli essent per ipsos.*

* 9. **CONDUCTUS**, In jus vocatio, cita-tio, vadimonium, ut opinor. Libert. villæ de Coyneau ann. 1312. tom. 8. Ordi-nat. reg. Franc. pag. 109. art. 21 : *Concedimus eisdem, quod pro aliquo Conductu vel delicto (delicto) dum ipsi de una tota die parati fuerint secundum eorum posse, satisfacere ydonei de stando juri coram nostra curia, non possint nec debeant expelli de domibus eorumdem, nec etiam pignori aliquid de causa, etc.* Vide supra *Conductio* 2.

* 10. **CONDUCTUS**, Dominium, districtus, territorium. Diplom. Ludov. IV. imper. ann. 1332. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 1119. col. 2 : *Indulgentes eisdem ut omnia telonia sua hujusmodi levare possint conjunctim vel divisim in dominio aut Conductu suo, ubi magis viderint expedire.* Charta ann. 1340. ibid. pag. 145. col. 1 : *Insuper angarias seu exactiones, in nulla parte Conductus seu districtus domini nostri Trevirensis, ... ab aliquo recipiemus. Eo-dem fortean sensu intelligendum est, vel certe pro familia, Concil. Bitur. lau-datum in Conductus 3. Vide supra *Conducta*.*

* 11. **CONDUCTUS**, Canticorum species, nostris etiam *Conduis*. Reg. visitat. Odonis archiep. Rotomag. ab ann. 1248. ad ann. 1269. ex Cod. reg. 1245. fol. 358. v. : *In festo S. Johannis et Innocentium nimia jocositate et scurrilibus cantibus utebantur (moniales monasterii Villaris) ut pote farsis, Conductis, motulis; præcepimus quod honestius et cum majori devotione alias se haberent.* Mirac. B. M. V. Mss. lib. 2 :

De bien chanter estoit si duis,
Que chansonetes et Conduis
Chante si affaitement, etc.

Vide *Condictus*.

* 12. **CONDUCTUS**, Armentum, grex. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues : *Item dixit quod ipse acceptit*

pasquerium in dicto territorio pro domino Barrallo, et de singulis Conductis ovium, unum mullonem de uno anno. Quod ibi Conductus, paulo ante appellatur Paria et Baillia. Vide supra in hac voce.

* **CONDUCUM**, *Lo fiore del pomo granato*. Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CONDULCARE**, CONDULCORARE, Dulce reddere. Vetus Interpres Eccl. 27. 26 : *Annuens oculo fabricat iniqua, et nemo eum abjicit : in conspectu oculorum Condulcabit os suum, et super sermones suos admirabitur.* Gaufredus Canonicus Regul. Ep. 33. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 531 : *Ipse (Deus) arva arenata irrigat, et torrentem spinarum ac mare mortuum Condulcorat.*

† **CONDULIUM**, pro *Edulium*, ut puto. Continuatio Chronici Andree Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 454 : *Carentes autem carnibus, oleo et aliis adminiculis compellebantur muscipulas edere atque canes, et vulgus etiam quotidie foetidos et fracosos, et Condulia ex lacunis legebant ad vendendum et ad cibum, ita ut si devotionis causa tantam austeritatem passi fuissent, antiquos Patres in heremo superassent.*

† **CONDUM**, Consilium, apud Papiam.

1. **CONDUMA**, fide *Condamina*.
* 2. **CONDUMA**, f. pro *Cosduma*, Præstatio, quæ ex consuetudine pensatur. Charta ann. 1069. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 464 : *Molendinum infra curtium cum banno, ... cum Condu-mis et curvadis et vineis indominicatis.*

* **CONDUNATIO**, pro *Coadunatio*, Conventum. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 111 : *Qui ad prædictas conventiones et Condunationes vocatus, vel sponte accesserit, etc.*

† **CONDURARIUS**, Sarcinator, vulgo *Codurier*. Inquisitio MS. pro Canonizatione B. Yvonis : *D. Yvo fecerat fieri quandam tunicam pro se ; Condurarius venit ad domum suam, ut videret utrum esset bene facta, etc.* Vide *Codurerius*.

CONDUS, *Scyphus, patera, poculum unde bibitur.* Ita Gloss. Arabico-Lat. Papias. et Joan. de Janua.

* **CONDUSMA**, ut supra *Conduma*. Charta ann. 1218. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 528 : *Dedi etiam eis unum hominem, ... et hæredes suos liberos et immunes ab omni servitio et Condusma, talleia et exactione.* Vide *Consuetudo* 4.

CONE et **KEYE**, seu ut in Bractoni MSS. Codicibus legi annotat Cowellus. *Kover* et *Key*, ad verbum significat operculum et clavem : metonymice autem illas res quæ sub operculo, aut clavi a prudentioribus matribus familias custodiri solent. Apud eumdem Bractonum in lib. 2. cap. 37. § 2. femina, in Sockmannis, dicitur esse plenæ ætatis, cum possit et sciat domui suæ dispo-nere, et ea facere quæ pertinent ad dispositionem et ordinationem domus, ut sciat quæ pertineant ad *Cone* et *Keye*, quod quidem esse non poterit ante 14. annum vel 15. quia hujusmodi ætas requirit discretionem et sensum. Idem §. 3 : *Quia in tali ætate potest disponere domi suæ, et habere Cone et Keye.*

† **CONNECTA**, Capsa sacrarum reliquia-rum. Gall. *Chasse*, Hisp. *Custodia*. Notitia Ecclesie Catauensis apud Rocchum Pirrum Siciliæ Sacræ pag. 53 : *Caxectam unam de cristallo cum argento deaurato circumquaque cum diversis reliquiis multorum Sanctorum. Connectam unam de argento deauratam cum multis et diversis reliquiis Sanctorum.* Suspicio utrobique legendum esse *Caxectam*, nisi forte *Connecta* dicta fuerit a *Conum*,

quod hæc capsula figuram habuerit *Coni* seu pyramidis.

* **CONELA**, Poculum, vasculum aquarium. Inventar. ann. 1376. ex Tabul. Fla-mar. : *Item plus unam aliam aygasseriam stagni, cum uno poto sive Conela.*

* **CONELIUS**, Ad cuniculum pertinens. *Pellicia conelia*, Vestis pelibus cuniculorum munita, in Charta ann. 1096. inter Probat. hist. geneal. domus reg. Portugal. tom. 1. pag. 2. Vide *Coninæ pelles*.

† **CONELLUM**, Dolium. Charta anni 1409. apud Rymeyer tom. 8. pag. 576. col. 2 : *Septem ardcos pro quocumque dolio sive Conello.* Lege *Tonello*, Gall. *Tonneau*.

* **CONEROTORIUS**, adject. Flexus, de-flexus, Gall. *Tournant*, ut opinor. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 428 : *Et de dicta paxeria tenendo quoddam vallum Conerotorium, quod tendit recte usque ad quoddam genui carrieræ orbe.* Vide infra *Contorium*.

CONESTABILIS, CONESTABULARIUS, CONESTABULUS. Vide *Comes stabuli*.

* **CONESTAGIUS**, ut *Constabularius* apud Italos. Vide in *Comes* 2. Annal. Genuens. ad ann. 1399. apud Murator. tom. 17. Script. Ital. col. 1193 : *Gubernator præmissus decrevit, quemadmodum in cunctis urbis partibus, non elegantur de cetero, ut inter vocatos de populo solet agi, qui vicarii, confalonerii et Conestagii dicti sunt.*

† **CONFABULA**, Socia quæ confabula-tur. Vita S. Waldetrudis tom. 1. SS. Aprilis pag. 838 : *Cum hanc visionem quibusdam suis Confabulabus humiliter retulisset.*

† **CONFABULARIS**, Socius, collocutor, qui confabulatur. Acta S. Cononis tom. 7. Maii pag. 7 : *Conon... Confabularis Angelorum.*

CONFABULATI, [Qui ex *fabula* seu fœdere nuptiali orti sunt.] Vide *Gamales*.

* **CONFACERE**, Conficere. Dipl. Alphon. VI. reg. Castel. æra 1139. tom. 6. Jul. Act. SS. pag. 53. col. 1 : *Quod secundum meum imperium Confactum fuit atque completum. Confecté, pro *Fait*, factus, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordi-nat. reg. Franc. pag. 564.*

† **CONFALO**, CONFALON, ut *Confano*, Vexillum : unde

† **CONFALONERIUS**, Vexillifer. Vide *Guntfano*.

† **CONFAMILIARIS**, Ejusdem familiae, in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 456.

† **CONFAMULANS**, Eadem notione, in Chronico Parmensi ad ann. 1304.

CONFANO, Vexillum, *Gonfanon*. Orig. Murensis Monast. pag. 29 : *Sunt hic et 2. offertorala, et linteum, analogium subter Evangelium ponendum in festivis diebus, et 3. Confanones et 1. sericum super se-dile Sacerdotis ponendum.* Vide *Guntfano*.

† **CONFANONARIUS**, Vexillifer. Gall. *Gonfanonier*. Vita Urbani II. PP. apud Ruinartium, tom. 3. Operum posthum. Mabillonii pag. 183 : *In festo S. Georgii super quadam equo albo, una cum Confanonariis Mediolanensibus numero duo-decim.*

* **CONFANONERIUS**, Vexillifer, dignitas apud Italos, quibus *Gonfanoniere* dicitur. Charta ann. 1262. inter Stat. Placent. lib. 6. fol. 71. r. : *Domini Manfredus Confanonerius potestas Placentiæ volens providere publicæ utilitati, etc.* Pro milite signifero, in Stat. Mutin. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 488 : *Item si contingeret, quod militia Mutinensis cum inimicis perveni-*

ret ad prælium, nullus Confanonerius debeat recedere de prælio, nec in fugam se ponere, nec declinare vexillum. Occurrit præterea apud eund. Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1028. et tom. 20. col. 963. Vide *Guntfano*.

* **CONFANONUM**, Vexillum, Italis *Gonfalone*. Chron. Placent. ad ann. 1374. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 520 : *Quia de causa dicti Florentini... levaverunt unum maximum vexillum sive Confanonum, super quo erat scriptum literis aureis, Liberta*. Vide *Guntfano*.

† **CONFANTES**, Simul fantes. Joannis Trosteri Epist. apud Raym. Duellum Miscell. lib. 1. pag. 232 : *Quid est quod tanto concitato gressu, submissis cervicibus, collectis capitibus, divo quodam silentio Confantes aulam petunt regiam?*

* **CONFANONUM**, ut *confanonum*, in Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 115. ex Cod. reg. 4624 : *Tempore guerræ nullus homo... exeat ultra confines Avillianæ cum armis vel sine armis, absque Confarone vel banderia et rectoribus*.

† **CONFARREATIO**, *Consacrorum* [sacrorum] *communicatio*. *Confarreatus, consociatus*, in Glossis Isid. Gloss. Lat. Græc. : *Confarreatus, συμπόσιος χάριν ζευγείς. Farre convenire in manum*, apud Ulpianum tit. 9. Charta Clodovei I. Régis Franc. pro Fundat. Abbat. Miciacensis tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 303 : *Miciacum concedimus, et quidquid est fisci nostri intra fluminum alveos, et per sanctam Confarreationem et annulum inexceptionaliter tradimus*. [Plinius. 18. 3 : *Quin et in sacris nihil religiosius Confarreationis vinculo erat*. Respicunt confarreata matrimonia, in quibus alias Romani placentiam in templum deferrebant, ex qua gustabant recens conjugati. Vide Brissonium de ritu nuptiarum et Lipsium ad 4. Annal. Taciti cap. 16.]

* **CONFAUTOR**, Qui una cum aliis alicui favet, Gall. *Fauteur, partisan*. Epist. Gerberti tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 291 : *Sententiam damnationis eadem die, quo animo vultis, vestris Confautoribus expectate*.

† **CONFECTÆ**, Fructus saccharo conditi, Gall. *Confitures*. Computum anni 1333. Hist. Dalphini. tom. 2. pag. 278 : *De zaccaro albo libras 12. taren. 11. Item de Confectis libr. 12. taren. XII. Alium locum vide in Camerlengus*.

* **CONFECTERA**, Vas, in quo *confectæ*, Gall. *Confitures*, mense apponuntur, Ital. *Confetteria*. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 365 : *Sequuntur vasa argentea.... Confecterae iv. magnæ argenti deauratae, intaliatae ad foliamina, cum esmailis xij. et aliis pluribus operagiis*. Vide mox *Confectorium*.

* **CONFECTERIA**. [Ut *CONFECTERA* : « Pro valore unius *Confecterie* deaurate, ponderis librarum VII, unciarum VII. » (Archiv. Vatic. mandat. camer. apostol. 1456, f. 99.)]

† **CONFECTIO**, *Confectionarius*. *Confectio*, vulgo *Medicina* ; *Confectionarius*, qui confectionem parat, Apothecarius. Constitut. Siculæ lib. 3. tit. 54. § 3 : *Confectionarii vero facient Confectionem expensis suis cum testimonio medicorum*. Infra : *De simplicibus confectionibus et medicinis*. [Memorabilia Humberti II. Dalphini ann. 1343. ex Adversariis D. Lancelot : *Item die XIX. Aprilis fecit unam Confectionem de una magna olla tenente circa unum sestarium de vino pomorum Gratianopolis, de aliis pomis albis, de duobus panibus grossis sacchari, de p.... bus*

decinerandis pretiosis, de auro fracto in pulverem seu limaturam, quod decostitit circa CC. floren. dicens eam invenisse in libro medicinae, et hoc fecit motu suo contra voluntatem Medicorum, et fecit fieri unam bacinam de auro purissimo, in quo hæc omnia posuit, qui ponderabat XVIII. marchas auri fini.] *Confectiones venenatae*, apud Cortusios lib. 8. Chron. cap. 4. Vide Statuta Facultatis Juris Civilis Academiæ Viennensis in Austria tit. II. § 4.

† **CONFECTOR**, Carnifex, qui hominem conficit. Gloss. Lat. Græc. : *Confector, ἀναρέτης. Confectores, καταβόλις*, ubi Scalliger *καταβόλι*; restituit. Glossar. Basilic. : *Κομμάτωρ, κατασκευαστής*. Ado in Martyr. 26. Jan. in S. Polycarpo : *Ad ultimum videntes scelorum ministri corpus igni non posse consumi, jusserunt propius accedere Confectores, et corpus, si ignis cesserat, mucrone transfodere*. Euseb. lib. 4. cap. 14. de eodem Sancto : *Ἐξέλεσαν προσεθόντα πύρῳ κομμάτωρ παραβόσαι τὸ ξίφος*. Adde Epistolam Ecclesiæ Smyrnensis de Martyrio ejusdem S. Polycarpi num. 16. Apud Suetonium in Augusto cap. 43 : *Confectores ferarum, Malis artibus inimicos Conficere*, in leg. 5. Cod. Th. de Maleficis. (9, 16.)

* 1. **CONFECTORIUM**, ut *Confectera*. Charta ann. 1360. ex Tabul. Massil. : *Senescallus dixit se pridem impignorasse penes syndicos civitatis Massiliæ unum bassinum de argento, item paropides sex et tassias sex de argento, item Confectorium unum de argento cum esmaldis*. Vide infra *Confiteria*.

2. **CONFECTORIUM**, Locus ubi bestiae trucidantur. Gloss. Græc. Lat. : *Χοιροπαγειόν, Confectorium*.

† **CONFECTUARIUM**, Qui bestias conficiunt, carnifices. Vetus Inscript. : *Confectuariorum et suariorum corpus*.

† **CONFECTURA**, Clades, nostris *Déconfiture*. Rigordus ann. 1198 : *In illa vero Confectura capti fuerunt viri nominati, etc.* Utitur rursus ann. 1208. Vide *Disconficere*.

† **CONFECTURÆ**, Dulciaria, Gallis, *Confitures*. Occurrit in inquisitione de Vita et moribus B. Joannis Episc. Vicentini. [Vide *Confectæ*.]

* Comput. ann. 1412. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 205. col. 2 : *Item solverunt plus dicto Petro Barroni pro sex libris Confecturarum, pretio cuiuslibet libræ vij. solid. vj. den. etc.* Vide infra *Confiture*.

* **CONFEDERATIVUS**, Socius, amicus. Charta ann. 1422. ex magn. Chartul. S. Vict. Massil. ch. 124 : *Quidam monachus effudit parvum brocum vini, qui erat ad bassum, mixtum et acetosum, generativum morborum,.... Confederativum pigritiarum, etc.*

* **CONFEDUSTUS**, *Conjungo in uno pacto*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide infra *Confodustus*.

† **CONFEMINA**, Conjux, uxor. Acta SS. Aprilis tom. 1. pag. 53. ubi de quinque Martyribus Franciscanis in India : *Contigit litem oriri inter hospitem et ejus Confeminam*.

* **CONFEODATIO**, Plurium rerum una concessio in feudum. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 242 : *Tutum jus, quod eisdem feudatoris competebat.... in dictis furnis Gimontis, ratione Confodationis predictæ de ipsis*. Vide in *Feudum*.

† **CONFEOFFATUS**, Una feudo donatus. Vide *Feudum* sub finem.

† **CONFERENTIA**, *Papiae, Collatio, confederatio, sacrorum communicatio*. Isidorus

in Gloss. *Conferentia, collatio* : nos etiam *Conference* eadem notione dicimus. [Vide *Collatio* apud *Monachos*.]

† **CONFERENTIA ARMORUM** dicitur de obsidentibus et obsessis arma sua quas simul *conferentibus*, dum hi illorum impetum repellere conantur. Epistola Magistri Hospitalitatis Jerosolymitanæ de obsidione Rhodi a Turcis apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 297 : *Turci vero perpulchre armati πύρῳ super muros erant confertissimi, qui secum magnam Conferentiam armorum vi propellere et loco expellere nitabantur*.

† **CONFERIATUS**, *Sociatus*. Glossar. Isid. Mallem *Confarreatus*, ni forte quis præferat *Confederatus*. Vide *Confarreatio*.

† **CONFERNOVA**, Una e 12. speciebus auguriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ describitur a Michaële Scoto de Physionomia cap. 56 : *Confernoova est augurium quando prius invenis hominem vel avem euntem vel volantem, et se repauset ante te in dextra parte tui, vidente te : et istud est tibi bonum signum super negotio*.

† **CONFERT**, Unum e 12. Auguriis, de quibus mox. Vide *Fert*, et *Venta*.

* **CONFERTA**, Symbola, compotatio. Stat. synod. eccl. Carcass. ann. 1270. cap. 2. ex Cod. reg. 1613 : *Præcipimus clericis universis, ut.... convivia nuptiarum fugiant et Conferas*. Gloss. Lat. Gr. ex Cod. S. Germ. Prat. in Castigat. ad utrumque Glossar. : *Confertus, συμπρωρημένος*. Vide *Confertum*.

† **CONFERTUM**. Glossæ MSS. : *Confertum, conlatum, plenum*. Item *Confertum, comportatum, plenum*. Collectio Canonum Martini Bracarenis cap. 61. et Gratianus Dist. 44. c. 12 : *Non liceat Sacerdotibus vel Clericis, sed nec religiosis laicis convivia facere de Confertis*. In MSS. : *Non licet Sacerdotes vel Clericos, sed nec religiosos laicos convivia facere de Confertis*. Atto Episcopus in Capitulari cap. 55. habet *Collatis* : *Quod non oporteat Sacerdotes aut Clericos ex Collatis, vel comessalibus convivia celebrare*. Hæc autem sumpta sunt ex Concilio Laodic. cap. 54 : *Ὅς δὲ ἱερατικούς, ἢ κληρικούς ἐκ συμπόλης συμπόσια ἐπιτελεῖν* ubi Isidorus Mercator, *Ex symbolis, quæ vulgus Commensalia appellat*, vertit. Sunt igitur *Conferta*, symbola, seu *Collationes*, uti appellantur in Glossis veterib. : *Collatio, σύγκρισις δέπνου. Collatio, συνεσπορά, συνεισένξις, συνέλευξ*. Gloss. Græc. Lat. : *Συνεισπόρα, Collationem fero, confero. Συνεισπόρα, Collatio. Fertum dixerunt veteres, pro oblatione, ut est apud Isid. lib. 6. cap. 19. Unde Fertores, fertio libantes*, in Gloss. Isid.

† **CONFERVETUS**, Una e 12. speciebus auguriorum, de quibus in verbo *Venta*, quæ sic describitur a Michaële Scoto de Physionomia cap. 56 : *Confervetus est augurium, quando prius invenis vel vides hominem vel avem se repausantem in dextra parte tui, te vidente : et istud est tibi malum signum super negotio*.

† **CONFERUI**, *Cognovi, comperi*. Gloss. Isid. cum Excerptis Pithœanis.

† **CONFESSA**, Sanctimonialis. Vide post *Confessor* 4.

† **CONFESSARE**, *Confiteri, agnoscere, declarare*, Gall. *Confesser, avouer, déclarer*. Charta Ludovici Hutini Régis Franc. inter Instrum. tom. 1. Annal. Tolos. pag. 61 : *Quod ex nunc et deinceps perpetuo ab hujusmodi debilis inquirendis et exigendis omnino cessabitur, nisi sint adeo clara et Confessata in judicio coram Commisariis ad hoc depu-*

tatis. Charta Annæ Dapsaco Dominæ de Monte Astruco ann. 1488: *Tanquam pro re clara, liquida, cognita, notoria, manifesta et in iudicio Confessata*. Legitur apud Baluzium Hist. Arvernæ tom. 2. pag. 320. in Charta anni 1354, Limborch. Hist. Inquisit. pag. 39. in Lib. Sent. et Actorum Inquisit. Tolos. Rymer. tom. 5. pag. 767. col. 1. tom. 8. pag. 275. col. 1. tom. 14. pag. 468. col. 2. [*] in Alberti I. Imperat. Constitut. ann. 1303. ap. Pertz. Leg. vol. 2. pag. 484. lin. 44.]

† CONFESSARE, Peccata sua Sacerdoti declarare, Gall. *Se Confesser*. Vita S. Philippi Archiep. Bituric. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1938: *Petronilla... non sentiebat manus, nec poterat eas movere, et ita stetit ab hora nona usque ad Completorium, vel circa: tandem Confessata, et voto facto dicto Philippo, statim sanata fuit, et postmodum non habuit illam infirmitatem*. Statuta MSS. Milonis Episcopi Aurelian. n. 4: *Si adulti fuerint suis Sacerdotibus Confessati*. Usus Monasterii Culturæ Cenoman.: *In tribus diebus ipsis Confessant se Fratres*.

† CONFESSARE, Confitentium pœnitentium peccata audire, Gall. *Confesser*. Israël Canonicus in Vita S. Erici Regis Sueciæ tom. 4. Maii pag. 196: *Affligebatur animo, quod eam non Confessasset, et quod ei sacramenta non ministrasset*.

CONFESSARIUS. Vide Confessor 3.

1. CONFESSIO, Professio, responsio, in leg. 4. Cod. Theod. de Maleficis (9, 16.): *Augurum et natum prava Confessio. Confessiones testium, depositiones, in l. ult. ad Legem Juliam de Vi, (9, 10.) eod. Cod.*

* Hac ultima notione Confession accipi videtur, in Stat. ann. 1377. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 304. art. 6: *D'un mémorial, deux deniers, excepté des mémoriaux... esquelz il aura dedens aucune Confession ou ordennance de justice*.

2. CONFESSIO. CONFESIONES appellarunt veteres Sepulcra Martyrum, seu Confessorum, quibus ut plurimum imposita erant ipsa altaria: unde proprie ita dictus locus sub majori altari positus, quo Sanctorum reliquiæ ac corpora reconduntur. Ceremoniale Episcop. lib. 1. cap. 12: *Locum, qui in plerisque Ecclesiis sub altari majori esse solet, ubi SS. Martyrum corpora requiescunt, qui Martyrium, seu Confessio appellatur, etc.* Ordo Romanus de Dedicacione altaris: *Hac expleta (oratione) ponat Chrisma in Confessionem per angulos quatuor in Crucem, dicendo, etc... tunc ponat tabulam super reliquias*. Gervasius Dorobernensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis: *Ad hæc altaria nonnullis gradibus ascendebatur a Choro Cantorum, quam cryptam vel Confessionem Romani vocant*. Hist. Translat. S. Austremonii: *Hæc demonstratio facta fuit subtus majus altare, in inferiori crypta, quæ vocatur Confessio*. [*] *Oratione facta in Confessione beatissimi apostolorum principis Petri, in Vita S. Corbiniani ex Arribone cap. 5.*] Ita usurpat Senator lib. 10. Ep. 2. Anastasius Bibl. in Vitis PP. pag. 26. 28. 31. 32. 33. 34. 46. 108. 117. 173. etc. Gualiferius Monachus in Vita S. Secundini Episcopi n. 10. Triumphus S. Remacii cap. 22. Vita S. Aldrici Episcopi Cenoman. n. 2. et alii passim Scriptores. Nolim vero fidem præstes Perdiccæ Ephesio de Thematib. Hierosol. vers. 139. scribenti de vocis origine plane ridicula. Porro κατάβασις, Confes-

sionem vocat Theophanes pag. 362. quod ad eam per gradus aliquot descensus pateret. Sed et ipsum Martyrium Confessionem appellat Lactantius lib. de Mortib. Persec. n. 15: *Comprehensi Presbyteri et Ministri, et sine ulla probatione ad Confessionem damnati*. [*] Liberii PP. ep. 7. ap. Coustant. pag. 480. C: *Ad confessionis illustrem gloriam pervenire*. Martyrio opponitur Confessio ap. Gregor. Turon. lib. 1. cap. 28. in fine. Vide Confessor 1.]

† CONFESSORIUM, Eadem notione. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 19: *Ex ipsis Ecclesiis quindecim vel circa reperiuntur, quæ cryptas maximas cum testudinibus et columnis marmoreis habent, quæ vulgo Confessoria vocantur, in quibus Sanctorum corpora requiescunt intra marmoreas arcas*.

CONFESSIO interdum sumitur pro ipso Confessionis seu altaris ornamento, quod Anastasius in S. Joanne PP. Ornamentum super Confessionem appellat: *Positum est ornamentum super Confessionem B. Pauli Apostoli de gemmis prasinis et hyacinthinis*. Idem in S. Hilario: *Confessionem S. Joannis Baptistæ fecit ex argento quæ pensabat libras 100*. Ita in S. Anastasio, S. Symmacho, Honorio I. Leone III. etc. pag. 31. 33. 46. 123. 132. 150. 156. etc.

CONFESSIO etiam aliquando pro Basilica, vel potius oratorio usurpatur. Joannes Archidiaconus. Baren. de Invent. S. Sabini cap. 1: *Illi autem retulerunt ei respondentem eandem fuisse Archiepiscopatus Ecclesiam, quæ modo est Confessio*. Id est, Ecclesia particularis, non Metropolitana. Infra: *Altare prædictæ Confessionis, ... altare vetus quod erat in Confessione*.

CAPUT PONERE SUPER CONFESIONEM B. PETRI. Bulla Gregorii IV. PP. in Privilegiis Ecclesiæ Hamburgensis pag. 145: *Et posito capite et pectore super corpus et Confessionem S. Petri Apostoli, tibi tuisque successoribus vicem nostram perpetuo retinendam, publicamque evangelizandi tribuimus auctoritatem*. [*] In textu genuino vitæ S. Anskarii: *Et ante corpus et Confessionem S. Petri Apostoli publicam evangelizandi tribuit auctoritatem*. Vide Pertz. vol. Script. 2. pag. 699. not. c. et 29.]

CAPILLOS (Monachi) tonsurati in Confessione deponere. Regula S. Aureliani cap. 4: *Si quis laicus tonsurandus est, de Capillis illius in Confessione mittatur, ut ei testimonio sit*. Id est, in Ecclesia.

3. CONFESSIO, ἑξομολόγησις, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Ita Baronius ann. 50. n. 17. et seqq. ubi plura de Confessione et ejus apud veteres usu: de quo etiam consulendi Menardus ad Sacramentar. Gregorii M. pag. 225. 231. et seqq. vir doctissimus Joann. Mabillonius in Præfat. ad tom. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti n. 73. et seqq. et Steph. Baluzius ad Reginonem pag. 616. et alii passim, ubi de formulis Confessionum, maxime generalium.

* CONFESSIO, Professio. Marius Mercator pag. 365: *Appellatum vero Apostolum et pontificem Confessionis nostræ, tamquam sacrificantem deo et Patri fidei nostræ Confessionem, quæ a nobis ipsi et per ipsum deo et Patri incessanter afferitur, etc.*

CONFESIONES RECIPERE, et pœnitentiam pœnitentibus judicare dicuntur Sa-

cerdotes in Concilio Remensi II. can. 12. ubi perperam indicare; nam judicare est decernere: hinc *Judicia pœnitentium*, de quibus in voce *Pœnitentialis*. Vide Addit. III. Capit. cap. 31.

CONFESIONES FACERE, id est, suum Confiteor dicere. Joannes Episc. Abrinc. de Offic. Eccl.: *In capite jejunii, Nona dicta, Clerus et populus ante altare ab uno quoque Confessione singulariter facta, et pœnitentia accepta, prosternantur, et sic ab Episcopo vel a majore Ecclesiæ Sacerdote absolvantur*.

CONFESIONES EXIGERE, pœnitentiam cum cautione imponere jubentur Chorepiscopi in Charta Ebonis Remensis de Ministris.

CONFESIONES DARE dicebantur Monachi, vel Canonici, qui ad Primam canendam in Ecclesia convenientes, completo ipso officio, ante Psalmum 50. vicissim donabant Confessiones suas, dicentes: *Confiteor Domino et tibi Frater, quod peccavi in cogitatione et opere, propterea precor te, ora pro me*; et ille respondet: *Misereatur tui omnipotens Deus, etc.* Ita Chrodegangus Metensis in Regula Canonice cap. 18. Pœnitentiale S. Columani cap. 1: *Statutum est... ut demus Confessionem ante mensam, sive ante lectorum introitum, aut quancumque fuerit facile, quia Confessio et pœnitentia de morte liberant*. Dicebantur etiam revera Confessiones dare, qui ad exomologesim ad Presbyteros accedebant, ut apud Theodulfum in Capit. cap. 31. 36. Herardum Turon. in Capit. cap. 75. Ordericum Vital. lib. 7. pag. 643. lib. 11. pag. 835. in Vita S. Bertilæ Abbat. Kalensis cap. 6. etc. Hugo Flaviniac. pag. 267: *Sed qui ad Patris ire distulit exequias, ipse eo (ejus) qui sibi Confessionem daret, viaticum porrigeret, morienti exequias faceret, obsequio caruit, subita et inopinata morte defunctus*. Vide S. Columbanum de Pœnitentiæ mensura cap. 42. et infra Libellus Confessionis et Pœnitentia.

CONFESSIO, Oratio quæ a voce Confiteor, vulgo incipit, de qua consulendus Card. Bona lib. 2. Rerum Liturg. cap. 2. num. 5.

CONFESSIO, Locus in æde sacra, ubi Sacerdos priusquam ad Missam celebrandam accedat, confessionem seu exomologesim pronuntiat, ut auctor est Beletus de Divin. offic. cap. 53.

Ita etiam appellabatur cellula in qua Presbyteri fidelium confessiones excipiebant. Hariulfus lib. 4. cap. 27: *Erat enim super hoc officii ei deputata cellula, quam Fratres Confessionem vocabant, in qua... is vir beatus multorum hominum scelerum enormitate devias per confessionis humilitatem, et suæ precis interventionem divinæ misericordiæ restituit animas*.

† CONFESSIONUM PATER. Vide Confessor 3.

* Haud ita, ut nunc est, frequens erat olim confessio, etiam in monasteriis, uti colligitur ex Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ann. 1248. in Cod. reg. 1245. fol. 8. rº. ubi legitur sanctimoniales S. Amandi quinquies confiteri per annum, nihil ultra statuendo. Ibid. fol. 20. rº: *Novem sunt presbyteri apud S. Laudum, ter confitentur in anno. Injunximus eis quod quater ad minus confitentur in anno*. Septies in anno confiteri solitas moniales S. Albini testatur idem Odo ibid. fol. 388.

* Ubi præsto non est sacerdos et imminet mortis periculum, posse laico confiteri, definiunt Statuta synod. eccl.

Carcass. ann. 1270. cap. 5. ex Cod. reg. 1613: *Cum imminet mortis periculum, nec potest habere proprium sacerdotem, in quo casu si alii defuerint, potest etiam layco Confiteri.* Cujus moris testis est Joinvilla in S. Ludov. edit. reg. pag. 75: *Messire Gui d'Ybelin, conestable de Chypre, s'agenoilla encoste moy et se confessa à moy; et je li dis: Je vous assolz de tel pooir comme Dieu m'a donné.* Sed tum laicus confessionem sacerdoti referebat injunctamque pro delictis defuncti agebat poenitentiam, ut efficitur ex Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1066: *Le suppliant mena dehors (la maison le blessé) en l'admonestant de son salut, et lui priant en l'honneur de Dieu qu'il se confessast et ne mourust point sans confession; et que s'il vouloit se confesser à lui, qu'il s'obligeoit dire sa confession à bouche de prestre et faire la pénitence pour lui.* [*] Vide S. Rosa de Viterbo Elucid. Append. pag. 25. voce *Confessar.*]

* Iis, qui capite plectebantur, ut nunc Eucharistia, ita et Confitendi facultas olim negabatur: dehinc vero mitius in eos actum est; imo Statutis synodalibus ecclesie Castrensium ann. 1358. cap. 11. ex Cod. reg. 1592. A. definitur iudices monendos, imo censura ecclesiastica coercendos, ut reis ultimo supplicio damnatis confessorem concedant: *Monendi sunt per locorum ordinarios, et si necesse fuerit, per censuram ecclesiasticam compellendi iudices et domini temporales, ut dampnatis ultimo supplicio, si petant, non denegent poenitentiae sacramentum; sed potius faciant ad eos venire Confessorem.* Qui usus exinde obtinuit, uti discimus ex Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavill. ad ann. 1366. fol. 118. r^o: *Que se depuis il (le criminel) requeroit avoir Confession, que prestre li fust baillié pour le confesser; et pour che fu ledit Jehan confessé au gibet par un prestre.* [*] Vide Vitam S. Corbinian. ex Aribon. cap. 7.]

4. **CONFESSIO**, Emolumentum quod ex fidelium confessionibus, seu exomologesi Sacerdotibus obvenit. Tabular. S. Cypriani Pictavensis fol. 27: *Arbertus de S. Jovino et Tomasia uxor ejus concesserunt monachis S. Cypriani Ecclesias de Braja in honore S. Joannis et S. Petri constructas, et sepulturam, et baptismum, et Confessiones, et offerendam, et decimam de vino et pane, et oblationes de rogationibus, et quicquid offertur ad Ecclesias, et ad altaria, etc.* Tabular. Episcopatus Ambian. ann. 1281. fol. 27: *Habebit insuper Curatus gratuita quæ sequuntur: videlicet oblationes Confessionum, visitationes, vina nuptiarum, etc.* Charta Petri Episcopi Inculismensis ann. 1160. ex Tabul. S. Eparchii fol. 11: *Quicquid etiam in Confessionibus oblatum fuerit dividatur.* Tabularium Burguliense ann. 1005. ch. 51: *Ego Alo Alonis filius. . . do Ecclesiam de Villa quæ dicitur Noli, et fevum Sacerdotalem cum pane et candelis, et cum sepultura, simulque cum Confessionibus, et decima lanæ, porcorum, atque agnorum, etc.* Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 29: *Ecclesiam S. Sulpitii cum cunctis redditibus, scilicet baptisterio, offerenda, decimis, et Confessionibus, etc.* Oblationes Confessionum, in Charta ann. 1234. apud eundem pag. 434. et in alia apud Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 274. Goffridus Vindocinens. lib. 3. Epistol. 40: *Si dicitis quod ille oblationem Confessionis habere debet, cui poenitens confitetur: simili modo dicere potestis, ut oblationem*

altaris habeat, a quo Missa cantatur, et oblationem mortui, a quo mortuus sepelitur, et sic minister noster totum accipiat, ut nihil oblationum in Ecclesiis, quibus die ac nocte servimus, nobis relinquat. Vetus Charta apud Augustinum du Pas in Stemmata Tintiniaciensi pag. 572: *Sed si parrochiani Tintiniaciensis Ecclesie qui extra castellum habitant, aliquid oblationis obtulerint, id sanctæ Mariæ et Abbatissæ proprium erit ad Nativitatem Domini; ad Confessionem in Quadragesima, ad adorandam Crucem, ad baptismum factum fuerit, vel sponsus benedictus cum sponsa, sive Confessio data, vel hujuscemodi alia, quod inde Presbyter Guillelmus habuerit, per Tintiniaciensem habeat Sacerdotem.*

* Lit. remiss. ann. 1476. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1618: *Lequel Havart demanda à icellui Thomassin cinq solz et demi à prester pour soy confesser et ordonner à Pasques.* Idem probant alie Literæ ann. 1422. ex Reg. 172. ch. 182. ex quibus discere est quæ hujus temporis fuerit religio: *Le suppliant ayant rencontré une jeune fille de 15. à 16. ans, lui requist qu'elle voulsist qu'il eust sa compagnie charnelle: ce qui lui fut accordé par elle, parmi ce qu'il lui promist de donner une robe et chapperon, de l'argent pour avoir des souliers et pour aller à confesse le jour de Pasques.* Vide infra in Denarius.

† **CONFESIONES TRIGENARÆ**, f. Emolumentum ex fidelium confessionibus Sacerdotibus obveniens quolibet mense, qui tricenarius, aut circiter, diebus constat. Charta Roberti Lingon. Episcop. pro Abbate Molimensi ann. 1101. inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 151: *Similiter et de omnibus, quæ ad præfatam Ecclesiam pro sua dimiserunt salute morientes, tertiam. . . partem Sacerdos, duas vero partes ipsi percipientis. Eandem percipere partem vestrum est in caritatibus, quæ vestro fuerint Sacerdoti, quomodocumque et a quolibet parrochiano fiant. Tricenarius quoque Confessionibus et reconciliationibus; item in benedictionibus nubentium et ipsius Sacerdotis procurationibus quoties redimuntur.*

5. **CONFESSIO**, Poenitentia quæ per confessionem injungitur: sed maxime ea quæ in Monasterio exigitur. Sampirus Episcopus Astoricensis in Ordonio II. Rege Hispaniæ: *Aliam quoque duxit uxorem ex partibus Galleciæ nomine Aragonum, quæ postea ab eo fuit spreta, quia non fuit illi placita, et postea tenuit inde Confessionem dignam.* Idem in Adefonso Rege æra 964: *Huic consistenti in regno voluntas evenit arripiendi viam Confessionis; et in illius operibus satagens nuntios misit pro fratre suo Ramiro in partes Virci, dicens, qualiter vellet a regno discedere, et fratri suo tribuere.* Rursum ibidem: *Ad legionem reversus, ab omnibus Episcopis, Abbatibus valde exoratus, Confessionem accepit, et vespere Aparitionis Domini ipse se proprio regno abstulit, etc.* Vetus Charta apud Anton. de Ypez in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 5. pag. 37: *Ut faciatis ibidem Confessionem in vita sancta, et teneatis ibi Monasterium de nostro dato.* Epitaphium Ansurii Episcopi Orensis, apud Ambrosium Morealem lib. 16. cap. 3: *En quem cernis canea saxa tegit compago sacra præsulis auri per omnia illustrissima viri, affatim fuit dogma sancta, et vita militari clara, non extitit anceps de Domini vita, quia*

sic prorsus faleravit Confessio pia. Sinens cathedra prædicta, conglutinans se norma monastica, ibique egit cuncta, qui Domino congruit, subsequens Domini voce, requievit in pace, etc. æra 960. Bulla Lucii PP. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 157: *Liceat quoque vobis Clericos vel Laicos e sæculo fugientes liberos et absolutos ad Confessionem recipere, et eos sine contradictione aliqua retinere, etc.* Charta æra 976. apud Sandovallium in Episcopis Pampilonensibus pag. 23: *Simul et orationibus fratrum ibidem in Confessione nominis Christi deservientium commendarem, etc.* Vide mox Confessor 4.

† 6. **CONFESSIO**, Fidelitatis professio. Ordericus Vitalis lib. 23. n. 29. Anno 1107. Robertus Abbas Cadomensis Falesiæ, ubi Confessio Procerum coram Rege Henrico fuit, *subita ægritudine percussus interiit.*

† 7. **CONFESSIO**, apud Monachos Fontanellenses idem quod apud alios *Proclamatio*, qua frater fratris delicta coram omnibus in Capitulo declarabat. Spicil. MS. Fontanell. pag. 226: *In Capitulo lecta lectione consueta de natalibus Sanctorum debet legi de Regula B. Benedicti de hoc quod pertinet ad salutem animarum. Post agantur quæcumque ibidem aguntur, Confessio, etc.* Confessio celari debet; itaque si quis deprehensus fuerit extra loqui de his, quæ acta sunt in Capitulo, districtè emendari debet. Vide Clamare et Clamari dicebantur, etc. in Clamare 2.

* 8. **CONFESSIO**, *Communitas*, incolarum urbis aut oppidi universitas, idem quod *Commune* 2. Lit. comit. Arman. ann. 1356. in Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 171. v^o: *Pour la finance ont accordé les nobles pour euls et pour leurs terres, et les gens des bonnes villes, que tout homme et toute femme de Confession, excepté gens mandians, paieront chacun iij. den. Tour. par semaine.* Quæ facile explicantur ex Ordinat. trium statuum ejusd. ann. ibid. fol. 248. v^o: *Quilibet homo et femina, tam nobilium quam communitatum, etc.*

† 1. **CONFESSIO NALE**, Sacrum poenitentiae tribunal, Gall. *Confessional*. Occurrit hoc sensu in Concilio Valentino anni 1563. et apud Vincentium Mariam in Constitutionibus Dominicanorum col. 121. etc.

† 2. **CONFESSIO NALE**, Liber agens de Confessione, quales v. g. sunt Instructiones S. Caroli Boromæi. Conc. Limanum ann. 1591: *Religiosi qui in doctrinis gerent curam animarum, habebunt penes se Concilia provincialia. . . itemque Catechismum et Confessionale et Sermonarium.*

* **CONFESSIO NALES LITERÆ**, Eædem quæ fraternitatis, quibus quis in participationem orationum admittitur, apud Marten. inter Acta varia ad Conc. Basil. tom. 8. Ampl. Collect. col. 407. Vide *Fraternitas* 5.

† **CONFESSIO NARIUM**, pro sacro poenitentiae tribunali, legitur in Conc. Hispaniensi ann. 1512.

† **CONFESSIO NISTÆ MOLLES**, sic dicti Lutherani, quorum princeps fuit Melancthon. Cancellariæ Imperii Regest. sub Ferdinando II. Interim imperiale ann. 1529.

1. **CONFESSOR**, CONFESSORES dicti olim qui martyrio vitam pro Christo, quem palam confessi et confestati sunt, finierunt. Joannes Antiochenus et Synodus Orientalis in Epistola ad Cyrillum, apud Facundum Hiermianensem

lib. 8: *Quis autem deceptorum hominum de istis occasionem assumens, non Confessorem vocaverit, veluti propter illum passum, qui passus est ea, quæ etiam illi, qui in Ecclesia fulserunt, passi sunt.* S. Ambrosius lib. 2. ad Imp. Gratianum: *Jam satis, omnipotens Deus nostro exitio, nostroque sanguine Confessorum neces, excilia Sacerdotum, et nefas tantæ impietatis eluimus.* Paulinus Epist. 28. sub finem: *Niveas sacratorum Antistitum vittas et floridas Confessorum purpuras occurrentium manus afferent Angelorum.*

CONFESORES interdum etiam dicti ii, qui Christum palam et coram tyrannis, seu fidei hostibus confessi, quolibet tormentorum vel pœnæ genere affecti, superstitibus tranquillam mortem oberant. Cyprianus lib. de Simplicitate Prælator.: *Confessio exordium gloriæ est, non meritum coronæ: non perficit laudem, sed inchoat dignitatem.* Mox: *Post Confessionem majus periculum est, quia plus adversarius provocatus est.* Item Serm. de Lapsis 5: *Religiosa vox Christum locuta est, in quem se semel credidisse Confessa est.* Adde eundem Epist. 7. 9. 10. 15. 30. 37. 52. 81. Pontius Diacon. in Vita ejusdem S. Cypriani: *Quis tot Confessores frontium notarum secunda inscriptione signatos, et ad exemplum martyrii superstitibus reservatos, incentivo tubæ celestis animaret? Lactantius de Mortibus persecut. num. 15: Comprehensi Presbyteri, ac Ministri; et sine ulla probatione ad Confessionem damnati cum omnibus suis deducebantur.* Idem n. 16: *Novies enim tormento cruciatibusque variis subjectus, novies adversarium gloriosa Confessione vicisti.* Acta S. Saturnini et Socior. n. 1: *Confessionis etiam ipsorum pugnas atque victorias cum in litteris digerimus, etc.* Infra: *Aggrediar sanctissimorum Martyrum felicissimam Confessionem.* Adde num. 13. Victor Tunnensis in Chron.: *Hunericus Vandalorum Rex persecutioni per totam Africam insistens... Monachos atque Laicos circiter millia exiliis durioribus relegat, et Confessores et Martyres facit, Confessoribusque linguas abscondit.* Alibi, de quodam Archimimo Christiano: *Qui cum fortis atque invictus maneret, jubet eum subire sententiam capitalem:.... sed ille ut columna immobilis, Christo solidante, fortis effectus, Confessor revertitur gloriosus, et si Martyrem invidus hostis noluit facere, Confessorem tamen noluit violare.* Acta Passionis S. Maximini: *Bis Confessores, tertio Martyr eris per gladium.* Alexander Monachus de Inventione S. Crucis, ubi de Episcopis qui Synodo Nicænæ interfuerunt: *Ὡν οἱ πλείστοι εἶσαν ὁμολογηταί, καὶ στήματα τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες.* Vide Anastas. Bibl. in S. Fabiano, et S. Cornelio PP. pag. 7. et Sidonium lib. 7. Epist. 17. etc. Obtinuit postmodum usus, ut omnes qui sancta et laudabili vita vixissent, sanctoque demum ac probato fine in Domino quiescent, Confessores appellarentur, inquit Baronius. Egbertus Archiepiscopus. Eborac. in Excerpt. cap. 28: *Sancti Patres, quos Confessores nuncupavimus, id est Episcopi, Presbyteri, qui in castitate servierunt Deo.* Odo Cluniac. Præfat. in Vitam S. Geraldii Auriliac.: *Cum igitur Confessor a confitendo vocetur, Geraldus tanto rectius Confessor dici potest, quanto justioribus factis Deum est confessus.* Vita S. Eusebiæ Abbatissæ Hamaticensis:

Omnis Martyr Confessor: non sic quoque Martyr
Omnis Confessor.

Innocentius III. PP. de Mysterio Missæ

II

lib. 3. cap. 10: *Ecclesia post tempus B. Silvestri cepit sanctorum Confessorum memoriam celebrare.* Vide Filesacum ad Vincentium Lirinensem pag. 105.

2. CONFESSOR. CONFESORES, Cantores et psalmistæ qui sunt in inferiori Clericorum gradu, in cap. 11. Concilii Carthag. ita dicti, inquit Menardus in libr. Sacram. S. Gregorii, quia *Confiteri passim in sacra Scriptura, est Dei laudes decantare.* Concilium Toletanum can. 9: *Nulla professa vel vidua, absente Episcopo vel Presbytero, in domo sua Antiphonas cum Confessore vel servo suo faciat.* Et can. 6: *Itemque puella Dei nec familiaritatem habeat cum Confessore.* Sacramentar. S. Gregorii: *Oremus et pro omnibus Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, Acolythis, Exorcistis, Lectoribus, Ostiariis, Confessoribus, Virginibus, Viduis, et pro omni populo sancto Dei.* S. Hieronym. in Quæstion. in Genesim.: *A Confessione itaque nomen Confessoris est dictum: veruntamen hic Confessio pro gratiarum actione, aut pro laude, accipitur, ut frequenter in psalmis et in Evangelio, etc.* Idem in cap. 5. Isaïæ: *Omnis lingua cunctarum gentium barbararum non in Synagogis, sed in Christi Ecclesiis Confitebitur Deum.* Vide Clement. lib. 8. Constit. Apost. can. 23.

3. CONFESSOR, Qui hodie Confessarius. Walafridus Strabo de Visione Vettini Monachi:

Confessor Fratrum, gnarus conferre medelam.

Occurrit apud Ditmarum lib. 8. Aigradum Monach. in Vita S. Ansberti Archiepisc. Rotomag. num. 22. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 1. pag. 5. et apud recentiores non semel. *Pater Confessionis, in Regula Ordinis de Sempringham cap. 3. Sacerdos Confessionis, cap. 5. Vita S. Bertini cap. 7: Huic vero Wauberto et conjugii pater Confessionum fuit B. Bertinus. Cui Abbas officium Confessionum injunxerunt, in libro Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 31. Vide eruditum Mabillonium in Præfat. ad tom. 3. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti num. 86. 87.*

☞ Valesius pag. 198. Valesianorum, relatis Guillelmi de Nangiaco verbis his: *Aliquando postquam jam sederat (S. Ludovicus) coram Confessore ad confitendum, subdit: Sic et hodieque in Asia et in tota Græcia Græci confitentur peccata Presbyteris, sedent utrique Confessor scilicet seu Presbyter, et pœnitens confitensve: ita ut colloqui inter se familiariter et sermones de rebus suis habere videantur: ut accepi a Monacho Jacobita seu Dominicano reformato, qui Græciæ et Asiæ insulas viderat, ibique erat commoratus, nimirum a Jacobo Goar.*

CONFESSARIUS REGIS, quo nomine subscribit Didacus Fernandus Chartam Ordonii II. Regis æræ 947. apud Yezep in Chronico Ord. S. Bened. tom. 4. pag. 450.

* Confessor regis inscribitur Joannes episcopus Abrincensis, in Charta ann. 1475. tom. 5. novi Tract. de Re diplomat. pag. 604.

* CONFESSOR REGNI, Qui Regi est a confessionibus. Vide supra *Auricularius.*

CONFESSOR PAUPERUM. Vita S. Hugonis Abbatis Bonævallensis num. 8: *Quidam famulus cellerarii infirmatus est usque ad mortem, et confessus est peccata sua Monacho pauperum Confessori,.... et injunxit illi infirmo, ut hoc confiteretur*

(peccatum) Abbati, etc. Occurrit rursum infra.

☞ CONFESSOR dicitur doctor, prædicator, Germ. ein bichtiger, furwieser der kirchen, etc. in Melber. Vocab. Prædic.

† CONFESSARIUS, qui peccata sua confitetur Sacerdoti. Chronicon Mellicense pag. 328. col. 1. in Regula reformat. Monast. Mellic.: *Confessarius autem nude, pure, humiliter ac breviter confiteatur culpas suas: et Confessor habens intentionem latissimam absolvendi..... subjungat: Dominus noster Jesus Christus, etc.*

4. CONFESSOR, Monachus, qui pro expiandis delictis Confessionem, seu pœnitentiam, abdicata vita sæculari, Monasticam init. Vetustissimum Epitaphium Amansvindi Monachi, qui obiit æra 1020. apud Bernardum Aldretum lib. 3. de Orig. linguæ Castellanae cap. 18:

Requit in hunc tumulto, migravitque a sæculo,
Conlocatus in gremio nunc Confessorum cæctuo.

Chartam Froylæ, fratris S. Rudesindi Episcopi Dumiensis, æræ 974. apud Anton. de Yezep in Chronico Ord. S. Benedicti tom. 5. pag. 427. subscribunt *Onato, Hermenegildus, et Salomon Episcopi; deinde subjicitur, Confessores: Franquila Abbas testis, Ranecaldus Abbas testis, Busianus Abbas, Isturius Confessor, Lupus Confessor, et plures alii hoc titulo.* Aliam ejusdem Rudesindi æræ 980. *Ermoigius Episcopus Confessor.* Aliam ejusdem Rudesindi æræ 1016: *Vitisanus Præpositus et Confessor.* Aliam Sanctii Regis æræ 965: *Trasonius Confessor.* Charta alia apud eundem Yezep eod. tom. pag. 28: *Sic eam (Ecclesiam) concedimus sub manibus Pontificis Domini Rudesindi Episcopi, ita ut qui in prædicto loco in vita sancta perseveravit, tam Presbyter, Confessor, vel quem Dominus ibi duxerit, sub religione ipsius Pontificis sit in præfato loco.* Alia Beremundi Regis æræ 1007. eodem tom.: *Et ab eis constitutum est in hæreditate propria Monasterium construere, vocabulo S. Laurentii territorio Deza; prope subio Ulia, loco prædicto Algali, vocabulo Carbonario, ut esset illic habitatio Confessorum, advenientium hospitium atque pauperum refrigerium, et in illorum memoria in vita sancta ibi habitantium, sicut in eorum vita actum, et Deo annuente completum est. Post excessum vitæ vero illorum, ut fieri adsolet, de ipsorum genere nati et geniti sunt, qui literis eruditi, et in Confessione nutriti, Confessionis gradum adepti sunt, quorum unus, Arias Pelagii gradum Episcopatus percipiens et tenens, etc.* Infra: *Et faciatis ibidem Confessionem, in vita sancta perseverantes, etc.* Ibid.: *Abinde vobis jam dictis Anscario Presbytero et Transvario Confessori in nomine Domini do et concedo, etc.* Rursum: *Teneatis ipsum Monasterium de nostro dato,.... et post vos obtineant eum sancti homines et eximii Confessores, etc.* Apud Græcos recentiores *συνήκην* et *ἐξαγόρευσιν ποιῆν* dicebatur qui in Monasterio votum emittebat. Vide Archiepiscopus Haberti pag. 575. et supra in Confessio 5. [☞ et S. Rosa de Viterbo Elucidar. tom. 1. pag. 303. voce Confessor 5.]

CONFESSA, Monialis, sanctimonialis: quæ Confessionem seu pœnitentiam exigit in Monasterio. Charta Munia Abbatissæ de Sobrado in Hispania ann. 923. apud Anton. de Yezep in Chron. Ord. S. Benedict. tom. 4. pag. ult.: *Ego Munia, quamvis indigna Confessa, una cum*

consensu fratrum vel sororum permanentium in Cimiterio Superadi, sive et ego Gutier Abbas cum omne collegium Clericorum vel Monachorum normam sanctitatis obtinentium in ipso prefato Monasterio, etc. Ita mox subscribit. [Hæc Mabillonius tom. 2. Annal. pag. 264. refert. ad ann. 782. non ad ann. 922. quo aliud Ordonii III. Diploma datum est pro restauratione ejusdem Superadi Monasterii Abbati Petro et Geloyræ Confessæ seu Abbatissæ, vel eorum Congregationi fratrum, vel Deo devotarum utriusque sexus inscriptum legitur æra 1006. teste eod. Mabillonio tom. 3. Annal. pag. 373.] Vetus Epitaphium, apud eumd. de Yopez tom. 6. pag. 17 : *In hoc recluso lapide requiescit famula Dei Ildontia defuncta Confessa septimo Kalendas Septembris æra centesima prima post millesimam.* [Aliud apud Mabillonium sæc. 5. Actorum SS. Bened. pag. 524. n. 7 : *Degit hic humatum Ilduaræ Confessæ sanctum corpus, conditum a Rudesindo Episcopo prole sua, tertio decimo Kalendas Januarii CMLXXX.* scilicet æra, quæ incidit in annum Christi 962.] [* *Confessora* apud Lusitanos. Vide S. Rosa de Viterbo in Append. pag. 26.]

* 5. **CONFESSOR**, apud Victorenses, idem qui apud Benedictinos *senior* et *sempecta*, monachus ætate, scientia et vitæ probitate insignis. Charta Ludov. episc. Paris. ann. 1481. inter Instr. tom. 7. Gall. Christ. col. 137 : *Item recipiet (abbas) aut induet aliquem novitum, nisi introductum per aliquem quatuor Confessorum, et de consensu cameræ.* Sed forte legendum est *Confessorum*, hoc est, eorum, qui una cum abbate in consilio sedent.

* **CONFESSORATUS**, Officium confessarii. Chron. abbat. Valcell. MS. : *Domnus Jacobus de Fontanis XXXVII. abbas, ... fuit pater confessor monialium de Flinis, de quo Confessoratu assumptus est in regimem prefatæ domus.* Vita B. Columbæ Reat. tom. 5. Maii pag. 372. col. 1 : *Ne forenses sub specie Confessoratus contra nos seditionem facerent, etc.*

CONFESSORÆ LITERÆ dicebantur, quas Confessores, seu qui persecutionis tempore gloriosa voce Christum confessi erant, lapsis dabant, quibus pacem ab Episcopis acciperent, jusque Communionis reciperent, relaxata scilicet præscripta ab iis pœnitentia et satisfactione. Ejusmodi literas eorum temere lapsis darent Confessores, eorum importunitate victi, (de quo Cyprianus non semel conquestus est) statuit Eliberitanum Concilium can. 25. ut pro Confessoris, Communicatoris quæ ab Episcopis scribuntur, darentur : *Omnis qui attulerit literas Confessorias (al. Confessionis) sublatò nomine Confessoris, eo quod omnes sub hac nominis gloria passim concutiant simplices, Communicatoris ei dandæ sunt literæ.* Quod in Concil. Arelat. I. can. 9. postea fuit confirmatum. Vide Bernardinum Ferrarium, et Philippum Priorium de Literis Canonicis.

* **CONFESSORIUM**. Vide *Confessio* 2.

CONFESSUS moritur, [qui ante mortem peccatorum absolutionem accipit simul et viaticum ; non Confessus vero qui moritur neutro percepto sacramento, ut fuscus exponetur] in voce *Intestatio*. [Hinc *Confessum* facere in Tabulario S. Vincentii Cenoman. ministrare est illa duo sacramenta. Ibi legitur : *Perrexit Abbas Ranulfus apud castrum Bellimontis, et ibi visitavit Hugonem de Juliaco decubantem ægritudine, et fecit eum idem Abbas Confessum.* Tes-

tes Amelina mater Hugonis et frater ejus Robertus. Alio in loco ejusd. Tabularii : *Gervasius de Monte Betonis dedit S. Vincentio quidquid habebat in Ecclesia de Monte Betonis. Hoc factum fuit apud Carnotum, ubi idem Gervasius in quadam gravi infirmitate detentus, a Christiano Monacho S. Vincentii visitatus est. Testes Judicellus Presbyter S. Martini de Valle, qui prædictum Gervasium fecit Confessum.]*

* **CONFFINA**, an Locus muris vel sepius clausus ? Charta ann. 1282. in Chartul. Cluniac. ch. 394 : *Costumas, nemora, Confinas, prata, vineas, justitiam omnimodam, cum omnibus pertinentiis suis, etc.*

* **CONFIBULARE**, Connectere, conjungere. Novatianus de Trinit. cap. 18 : *In semetipso concordiam Confibulare.* Sallas Malaspinae apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 260 : *Proconsul... horam pugnae cum quibusdam commilitonibus suis anticipans ipsius burgi muris absque metu discriminis imminentis se Confibulavit suis, etc.*

* **CONFIBULATIO**, Connexio, conjunctio. Idem Novatian. cap. 19 : *Mutui fœderis confibulatione sociatur.*

* **CONFICCATUS**, Confixus. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 56. de S. Secundo : *Præfatum sepulcrum constructum placidis ferreis plumbo Conficcatis aperuerunt aliqua rimula.*

* **CONFICERE**, *Confire*, ou *consacrer Corpus Christi*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide infra *Configere*.

* **CONFICISCI**, Simul proficisci. Chronicon Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 77 : *Inceperunt insurgere venti contrarii, non permitentes dictum caestolum versus Trapanum Conficisci.* [* *Leg. Proficisci.*]

* **CONFICTE**, [Ficte, Pacu. ap. Non. p. 506. (L. Quicherat.)]

* **CONFICTIO**, Adulteratio. Stat. ann. 1314. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 19. col. 1 : *De prædictis dominus rex retinuit sibi soli cognitionem et forefacturam, una cum forefactoris omnibus de Confictionibus monetarum.*

CONFIDA, *Dubitator*, in Gloss. MS. Regio 1013. et Isid. [Grævius locum credit utrobique corruptum.]

* **CONFIDATO**, Ital. *Confidato*, Fides, cui fides habetur. Stat. pro castro Castil. ann. 1371. ex Cod. reg. 5376. fol. 85. v. : *Ponatur unus probus et idoneus civis Aretinus, et non aliunde, pro Potestate dicti castri Castilionis, ... Confidatus et gratus dicto communi Castilionis, ... per tempus et terminum sex annorum.* Vide *Confidentia* et *Fidatus*.

CONFIDELES, Qui fidelitatem seu hominum cum aliis fidelibus prestiterunt, in Hist. Cortusiorum lib. 10. cap. 8.

CONFIDENTIA, Habere confidentiam in aliquo, *Avoir confiance en quelqu'un*, in Hist. Cortusiorum lib. 1. cap. 3. lib. 6. cap. 6.

* **CONFIDUCIARE**, Fidem alterius per suam fiduciam præstare ac veluti pignus simul obligare. Charta ann. 1228. ex Tabul. S. Germ. Prat. : *Præterea constitui me plegium... de assensu et voluntate uxoris meæ dominæ Adelinae, quæ hæc omnia voluit, laudavit et fiduciavit.* Vide *Fiduciare* in *Fiducia*.

* **CONFIERMARE**, pro *Confirmare*, in Lit. ann. 1355. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 3.

* **CONFIGERE**. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641 : *Configit, consecrat, dedicat.* Vide supra *Conficere*.

* **CONFILIUS**, Nepos, Gall. *Petit-fils*.

Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 5. ex Cod. reg. 4621 : *Jubemus quod quicumque de magnatibus;... vel ejus Confilius, vel descendens per lineam masculinam, offendet... aliquem popularem civitatis,.... in persona vel bonis puniatur.*

* **CONFIMENTA**. Vide supra *Coffimenta*.

* **CONFINA**, CONFINATUS. Charta Domini Aubel in Belliocensi pago ann. 1460 : *Item possidet de Confina Aymonis Bergerii de Romanense quoddam vierrum quod fuit alias Confinatum a Marguarita Claret.* Hinc *Confina* et *Confinatus* eodem redeunt, significantque novi domini possessionem, cujus *Confina* declarabantur ab antiquis tenentibus : hinc *Confina*, vel *Confinata* dicta est illa nova possessio.

* Legendum facile crediderit *Censiva*, *Censivatus*, id est, sub censiva seu censu annuo concessus : si asserta est lectio, rectius definiatur : *Recognitio*, *Practicis nostris dicta Titre nouvel*, qua possessionis alicujus limites et servitia inde debita domino fundi declarantur.

* 1. **CONFINARE**, *Confines* seu metas ponere. Charta ann. 1304. ex Cod. reg. 5186. fol. 11. v. : *Termini autem et confines dictorum locorum, castrorum et villarum,.... positi sunt et Confinati, seu metæ Confinatæ inter dominia et mandamenta dictorum locorum.* Vide infra *Confrontare*.

* 2. **CONFINARE**, *Conterminare*, Gall. *Confiner*. Correct. stat. Cadubr. cap. 107 : *Quotienscunque aliqua condemnatio lata fuerit per vicarium et consules contra aliquem forensis, volumus quod præco centenarii viciniis vel Confinatis cum territorio forensis illius, teneatur et debeat exigere dictam condemnationem contra talem forensis. Confonne vel Consonne, dubia enim lectio, f. pro Conventio, pactum, in Ch. ann. 1270. ex Tabul. S. Mich. in Eremito : *Avons renucié en ce fait à plain instruit, et renuncion.... à toutes Confonnes, sazines, possessions, parscriptions, etc.* Vide alia notione in *Confinium* 1.*

* **CONFINES**, Exsilium. Vide *Confinare* in *Confinium*.

1. **CONFINIUM**, Συνοπία, in Gloss. Græc. Lat. : *Vicinitas, locus ubi fines duarum terrarum conveniunt*, apud Joan. de Janna. Siculus Flaccus : *Alii in Confinio Domini erant.* Charta ann. 1231. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 901 : *Hæc omnia sunt in uno Confinio. Item in alio Confinio sunt 2. bacini, etc.* Occurrit ibi pluries. Quia quidem voce nostra *Coin*, angulus, videtur intelligi, unde et derivatur. Occurrit pluries in Cod. Theod.

CONFINATI, **CONFINATES**, Eadem notione, non semel in Tabulario Brivatensi ch. 172.

* **CONFINIA**. Vita S. Gregorii Papæ VII. tom. 6. SS. Maii pag. 141 : *In illa namque Confinia, hoc est in Confinio Noricorum et Alamannorum, etc.*

* **CONFINTS**, Finis, meta, limes. Caius 1. 35. ff. § 8. de contrah. empt. (18. 1.) : *Si quis in vendendo prædio Confinem celaverit.* Charta anni 1299. in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 91. col. 2 : *Prædictum autem locum infra dictos Confines prædictis Monachis et Monialibus ac eorum successoribus sic damus cum suis ingressibus et egressibus, nihil in dicto loco infra dictos Confines retinendo.* Charta anni 1293. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvernica pag. 297 : *Si quis intra Confines prædictos ultimo aliquod delictum vel crimen committeret, etc.* Informatio Commissariorum reddituum curia regalis ann. 1377. ex Camera Computor.

Provincia: *Item habet in castro de Istrijo jus pedagii, cujus Confinis seu districtus sunt totum territorium, quod, etc.*

† CONFINIUS, Eadem notione. Præceptum Childeberti I. Regis Franc. ann. 528. pro S. Carilepho apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 4: *Inde descendit ipse Confinius Baliavensis et Marojalensis in Azona quæ vocatur Petrosa, et sic per Axonam et arbores vel lapides fixas vadit usque foras ad summos campos.*

† CONFINIRE, Terminari, Gall. *Aboutir*. Annal. Bened. tom. 2. pag. 708. col. 1. ex Testamento Tellonis Episcopi Curienensis: *Agrum subter Sala modiales sex, Confiniente in via. Passim legitur ibid.*

CONFINIALES, Contermini, in Capitul. 4. Caroli M. incerti anni cap. 3. apud Monachum Egoismens. in Carolo Mag. ann. 773. et in Annalib. Tilianis ann. 774. [Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 440.] Hinc

CONFINARE, CONFINATIO, in Historia Cortusior. Nostri Confiner dicunt. [Itali *Confinare*, Relegare, amandare. Obertus Stanconus lib. 9. Annal. Genuensium ann. 1277: *Qui suspecti et tanti criminis participes credebantur, Confinati fuerunt, qui longo tempore observaverunt Confines. Tandem vero ab ipsis soluti Confinibus, amicorum rogaminiu intervenitu, repatriandi licentiam impetrarunt.* Occurrit in Charta anni 1293. apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 297. in Statutis S. Claudii ann. 1448. pag. 63. et pluries alibi.]

† CONFINIARE, apud eumd. Obertum ann. 1272.

* 2. CONFINIUM, Arx in confinibus ac limitibus extracta. Capit. pacis initæ ann. 1257. ad calcem Statut. MSS. Massil. fol. 106. r. col. 2: *Item promiserunt destruere fortalicia facta in confinibus, et ipsa Confinia et eorum fossata explanare: ita tamen quod ligna, et lapides, et tota materia dicatorum Confiniorum remaneant dictis Massiliensibus, ad solvendum debita pro dictis Confinibus contracta.*

CONFINIUS, Urbanus. Papias. [Vide alia notione in *Confinium*.]

† CONFINUS, Cophinus. Antiquus Ordo Rom. MS. *Vadit ad incensandum altare et subsequenter Confinum, ubi est Corpus Christi positum.* Vide *Cophinus*.

† CONFIRMAMENTUM, est Corpus sydereum in homine. Rochus le Baillif in Dictionario Spagyrico.

[* Vide Lexic. medic. Panor. Brunonis.]

CONFIRMARE POPULUM dicitur Archidiaconus, Diaconus, aut Subdiaconus, dum post porrectam a Sacerdote Eucharistiam eidem Dominicum sanguinem hauriendum præbet. Ordo Romanus: *Archidiaconus... tradit calicem Subdiacono regionario qui tradit ei pugillarem, cum quo Confirmet populum.* Infra: *Descendit Pontifex a sede, tenentibus ei manus qui eum duxerunt, ut communicet eos qui in Senatorio sunt, post quem Archidiaconus Confirmat. Postea Episcopi communicant populum, innuente Pontifice, et post eos diaconi Confirmant, Presbyteri autem jussu Pontificis communicant populum, et ipsi vicissim Confirmant.* Occurrit ibi non semel vox *Confirmare* hac notione. Ita in Expositione Missæ, de Pontifice sacra faciente, *Confirmari de calice dicitur, tenente eum Archidiacono.* Adde Eclogas Amalarii sub finem. Vide Rabanum lib. 1. de Instit. Cleric. cap. 29.

* CONFIRMARE TABULAM, qua Reliquiæ in altari includuntur, dicitur episcopus, quod eam chrismate perungat,

in Pontif. MS. Senon. ad usum eccl. Paris. fol. 33. v.º: *Et accipiens (episcopus) tabulam, Confirmet eam cum chrismate in cruce... Tunc imponat tabulam super reliquias.* Vide *Confessio* 2.

* CONFIRMARE PLACITUM, Judicium constituere et banni formula *instaurare*. Fred. a Sande de Effestucat. cap. 3. num. 2: *Judicium legitime munitum ac confirmatum, quod nostrate lingua dicitur gheheegt ende ghebannem.* Chart. Henric. March. Misn. ann. 1256. ap. Buder. in Collect. Chart. tom. 1. pag. 489: *Acta sunt hæc Zoolin in provinciali placito nostro sententialiter Confirmato, etc.* Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Hægen*, col. 774. et voce *Friedbann*, col. 518.

* CONFIRMARIUS, Qui sigilli appositione Chartam *confirmat*. Instr. ann. 1473. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 322. col. 1: *Attestor ego Simon Fazenderii, notarius regius, et curiæ præsdialis Nemausi Confirmarius, quod, etc.* Et pag. 324. col. 1: *Acta fuerunt hæc... præsentibus... magistris Stephano de Croso, Petro Dulceti, notariis regis, et curiæ domini senescalli Confirmaris, etc.* *Confremanche, Confremance et Confremement nostris, Confirmatio.* Charta ann. 1283. ex Chartul. 21. Corb. fol. 96. v.º: *Le mien seel qui mis i est en Confremance et en seureté des choses et de le vente devandite.* Alia ann. 1293. ex cod. Chartul. fol. 103: *Qu'il meche son seel à ces presentes lettres en Confremanche de toutes les choses dessusdites.* Lit. ejusd. an. ex Chartul. B. M. de Josaphat: *En tesmoing et en Confremement de laquelle chose nous avons donné ces lettres. Conferment vero est præstationis species, quæ pro confirmatione alicujus privilegii solvitur.* Charta Phil. Pulc. ann. 1298. qua Ludovico comit. Ebroic. feoda aliaque assignat, in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 41. et seqq.: *La prevosté de Meullent... la menue custume, le Conferment de la commune de Meullent.*

CONFIRMATIO, Sacramentum Christianorum, sic dictum, quod baptismum quodammodo confirmet ac compleat: unde ejus $\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\omega\sigma\iota$: appellatur a Dionysio Areo pag. de Eccles. Hierarch. cap. 4. *Consummatio*, a Cypriano Epist. 73. et *Perfectio* a S. Ambrosio lib. 3. de Sacram. cap. 6. *Confirmatio* igitur dicitur, quia hujus vi Sacramenti id in nobis confirmat Deus, quod baptismum jam operari cœperat, nosque admirabili quadam ratione sancto Spiritu vestit, ut loquitur Tertullianus lib. de Præscript. hæretic. seu virtute ex alto induit, quod Apostolicis dictum fuit, in quibus præcæteris vis illa divini Spiritus, et efficientia mirabiliter eluxit. Recens autem baptizati statim confirmabantur ab Episcopo, postea communicabant de Corpore Domini, ut habent Alcuinus de Offic. divin. de Sabbato S. Paschæ pag. 259. Rabanus lib. de Instit. Cleric. cap. 29. Isidorus et alii: de quo in Ecclesia servari solito perinde ritu, agunt etiam Patres, Dionysius de Eccles. Hierarch. cap. 2. Tertullianus de Præscript. cap. 40. de Baptismo cap. 7. Cyprianus Epist. 70. 73. Cyrillus Catech. 2. 3. Concil. Laod. can. 48. Toletan. I. can. 20. Ambrosius lib. de Initand. cap. 6. et lib. de Sacrament. cap. 1. etc. Capitula Theodori Cant. Archiep. cap. 4: *Nullum perfectum credimus in baptismo sine Confirmatione Episcopi; tamen non desperamus.* Hinc Jonas Aurelianensis Episc. lib. 1. de Institut. Laicali cap.

7. reprehendit eos, qui Sacramentum istud differebant.

Quod igitur Baptismum *Confirmatio* statim subsequeretur, pro ipso Baptismo interdum usurpatur. Simeon Durnelmensis de Gestis Regum Anglor. ann. 994: *Quem Rex honorifice suscepit, Confirmari ab Episcopo fecit, sibi in filium adoptavit, regioque munere donavit.*

AD CONFIRMANDUM TENERE, LEVARE, in Lege Longobard. lib. 3. tit. 30. [* Carol. M. 134.] in Concil. Mogunt. cap. 55. Concil. Liptin. apud Fulbertum Epist. 13. Burchardum lib. 19. etc. Vide *Tenere, Patrinus*.

* CONFIRMATIO, pro Subscriptio, in Charta Laudata a Joseph. Parez Dissert. eccl. pag. 251. uti moment Auctores novi Tract. Diplom. tom. 4. pag. 735.

CONFIRMATORIS TESTES, Testium, qui instrumenta subscribent, non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore et firmitate, quod sit de solennitatibus substantialibus contractuum, ut testes illorum stipulationi intersint; atque hos testes *Visores* et *Auditores* appellabant, et ita appellati inveniuntur: alterum vero ad temporis notationem, quo talis contractus celebrabatur, inducendum, quasi potentiores, qui tunc apud eos debebant, nominando. Atque inde Optimum, quos Ricos homines et Seniores illa ætas vocavit: interdum etiam Magistratum sæcularium et Ecclesiasticorum nomina instrumentis apposita leguntur: quos ne talium contractuum celebrationi, ut priores, interfuisse inducerentur, testes *Confirmatores* appellare consueverunt. Hæc autem hujusmodi testium confirmationum appositio in solennibus tantummodo Regum aut Principum privilegiis adhiberi consuevit, unde paulatim ad privatorum negotiorum contractus defluxit. Hæc Hieron. Blanca in Præfat. ad Commentar. Rerum Arag. Vide eundem pag. 599.

† CONFISCALIS, Charta Bertrandi Comitis Tolosani ann. 1109: *Quod per vim a Patre meo Raimundo Comite... Conscalibus sublatum est, reddo illi Monasterio S. Andreae. Forte legendum Conscationibus, ut sensus videtur postulare.*

* CONFISCARE, Fisco addicere, Gall. *Confisquer*, alias *Confichier*. Arest. parlam. Paris. ann. 1394. in Hist. Lugdun. pag. 73: *Alioquin ipsam (domum) dominio dicti archiepiscopi Confiscabat.* Charta ann. 1350. in Chartul. abbat. Regalis-loci part. 2. ch. 12: *Lequele maison et jardin furent Confiché à ledite eglise par le forfaiture de feu Helyot.* Hinc

* CONFISCATIO, Gall. *Confiscation*, Bonorum alicujus fisco addictio. Charta ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 334. v.º. col. 2: *Asserentibus... terras predictas, pertinentias et omnia jura earundem ad nos jure commissi seu Confiscationis pertinere.*

* CONFISCERE, pro Conficere, condire. Ordinat. ann. 1363. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 624. art. 27: *Quia plerumque prope salinas, ubi fit sal seu excessit, sunt magnæ piscationes, et ibidem oportet pisces salii Confiscere, etc.*

* CONFISCUS, pro *Confiscatus*, fisco addictus. Charta Henr. V. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4: *Bona quæ fuerunt Bertout de Baige et quæ occasione revellionis suæ Confisca extiterunt.*

† CONFISUS, Fidus, amicus, familiaris, Gall. *Confident*. Epistola Jacobi Scotiæ Regis ad Carolum VII. Franc. Regem

apud Acher. tom. 10. Spicil. pag. 243 : *Christianissime Princeps, frater et confederate amantissime..... reverendum in Christo Patrem Thomam Episcopum Candidæ Casæ, Johannem Dominum Lindesay de Byris... nostros Consiliarios intime Confisos... ad eandem vestram Majestatem credimus pervenisse.*

† **CONFITERI**, passive sumtum pro Prædicari, dici. Donatio S. Rudesindi Episcopi pro Monasterio S. Salvatoris de Cella-nova, tom. 3. Concil. Hispan. pag. 179 : *Qui cum eo et Spiritu S. sic personaliter in singulis manes, ut unus adoreris, lauderis atque Confitearis.*

* **CONFITERIA**, ut supra *Confectera*. Charta ann. 1366. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 97. col. 946. ubi inter varias oblationes Aquilej. patriarchæ factas in cereis, nummis vasisque recensetur una *Confiteria cum pede.*

* **CONFITUM**, Salsamentum, conditura, Gall. *Saline*. Charta Ludov. VII. reg. Franc. ann. 1179. apud *Fleureau* in Hist. Bles. part. 1. cap. 28. pag. 111 : *Nemo pellem præpositio debebit, nisi Confitum faciens.* Vide supra *Confiscere.*

† **CONFITURA**, ut supra *Confectio*, ni fallor, potius quam *Fructus saccharo conditi*, quos vulgo dicimus *Confitures*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 405. col. 2. in Ordinatione domus Humberti. II. : *Item quod Magister hospitii aut Provisor, vel Thesaurarii magis eligent pro utilitate nostra, fieri debere in hospitio candelas et torchias, et alias Confituras, quod ipse Apothecarius eis obediat, et suum magisterium fideliter exerceat in præmissis.*

* **CONFITURÆ**, a Gallico *Confitures*, Dulciaria. Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 47. col. 2 : *Pro dono facto dictæ egyptæ (uxori Petri d'Urfé) tam pro drageys, Confituris, etc.* Vide supra *Confectura.*

* **CONFIXIO**. [Actus configendi cum telis. *Cassian. Cœnob. Institut. 5. 15. (L. Quicherat.)*]

* **CONFLECTORIUM**, *Lo logo di scolari.* Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CONFILARE**, pro *Confilare*, in Stat. crimin. Saonæ cap. 34. pag. 71.

† **CONFILAGES**. Vide *Confragmentum*.

* **CONFILAGIES**, **CONFILAGIUM**, *Lî logi ventosi*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Confragmentum*.

† **CONFILAGIUM**, ut *Flagitium* vel delictum commune. Epistola Joannis II. Archiep. Lugdun. ad G. Glascuensem Episcopum, apud Mabilion. tom. 3. Analect. pag. 492 : *Rectorem Dominus Papa ordinat, qui vel per seipsum, vel certe per cives ejusdem urbis Confilagitia ejusdem loci purit et purgat.*

* **CONFILAGRAMEN**, *Confilagratio*, incendium. Illat. S. Bened. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 143 : *Cuncta illius regni bona diripuit, vastavit, incendit, Confilagramine consumsit, etc.*

† **CONFILAGRARE**, active sumtum pro *Inflammaré*, incendere, instigare. Vita S. Gregorii VII. Papæ tom. 2. Martii pag. 175 : *Nonnullos Pontificum simulque sæcularium Judicum ad ejus invidiam Confilagavit hostis generis humani.*

† **CONFILARE**, in unum colligere, involvere, copulare, commovere, furari. *Confilatium*, involutum, contextum. Papias.

CONFILARI pecunia dicitur, in leg. 11. Cod. Th. Si quis pecun. confilav. (9, 23.) Gloss. Lat. Græc. *Confilare*, συγχωνεύειν.

CONFILATOR, Qui pecuniam confilat, in leg. 1. Cod. Theod. de Conlat. æris. (11. 21.) Gloss. Lat. Græc. *Confilator*, συγχωνεύτης.

CONFILATORIUM, *Locus ubi ferrum vel argentum confilatur.* Joan. de Janua. [* *Confilatorium*, dicitur *Locus in quo fit confilatio*, sicut est *forax aurificis*; potest et dici *Confilatorium*, instrumentum confilandii, sicut est *folis*. Gloss. bibl. MSS. anonymi ex Bibl. reg.]

CONFILATURA, Julius Firmicus lib. Mathes. cap. 30 : *Falsarios faciet, aut qui pecunias publicas Confilatarum adulterrinis artificibus imitentur.*

CONFILASCERE, pro *Confilare*. Smaragdus in Præfat. Commentarii ad Regulam S. Benedicti :

Adhibet pravum, justum Confilascit ut aurum, Limat et examinat, et poliendo librat.

† **CONFILATILIS**, *Confilando factus*, Gallice, *De fonte, Jetté en fonte.* Prudentius in Romano v. 293 :

Fabri deorum vel parentes numinum,
Qui si caninis institissent genibus,
Non esset ullus Jupiter Confilatilis.

Hieronym. Ep. 130. ad Marcell. *Sculptile atque Confilatile*, de idolo Mich. Judic. 17. Vide Exod. 32. 4. et Deut. 11. 12.

CONFILATIM, *Copulativum, contexte.* Gloss. Isid.

* **CONFILATOR**, Auctor, molitor. Epist. Nicolai I. PP. ann. 867. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 431 : *Cujus (mali) Guntharius et Theutgaudus auctores et Confilatores inventi sunt.* Vide alia notione in *Confilare*.

† **CONFLECTA**, pro *Conflicta*, id est, *Afflicta*. Papias Ms. Bituric.

* **CONFILIBO**. [Colligo. DIF.]

† **CONFILICTUS**, adject. Dissipatus, fugatus, Gall. *Mis en déroute*. Bartholom. Scriba lib. 6. Annal. Genuens. ann. 1258 : *Et bello commisso Conflicti fuerunt nostri, et amiserunt nostri galeas xxv.* Occurrit in Chronico Parmensi ann. 1307. et 1309.

* **CONFILICTUS LEGALIS**, Duellum ex lege statutum, in Charta Roberti reg. Franc. ex parvo Reg. S. Germ. Prat.

† **CONFILICTUS**, Substant. Exercitus dissipatio, fuga, Gall. *Deroute*, apud eund. Bartholom. Scribam ann. 1242. *Predictos inimicos volentes intrare civitatem posuit in Conflictu*, apud Anonymum in Chronico Veronensi ad ann. 1317. *Dominus Canis fuit positus in Conflictu cum ejus militia et comitiva, multis ex suis interfectis et captis*, ibid. ad ann. 1320.

CONFILIGATIO, *Prælium, congressio*, συβολή ἐπὶ μαχίης, in Gloss. Gr. Lat.

CONFILIGIUM, pro *Conflictus*. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 18 : *In ultimo carnis spiritusque Confugio, etc.* Utitur et cap. 3. et 14. eod. lib. *Fluctuum Confilia dixit Solinus* cap. 15.

* **CONFILUENS**, Rivus. Charta vet. apud Meichelbec. tom. 2. Hist. Frising. pag. 36 : *Proprium hereditatem.... ad B. Zenonis ecclesiam confessoris Christi Confluentibus Hisanis moniis consitam tradedi.*

† **CONFILUENTIA**, *Frequentia*, Gall. *Affluence*. *Confluentia populorum*, apud Absonem in Translatione S. Basoli cap. 1. Utitur Macrobius pro fluxione seu humorum destillatione. *Hæc est*, inquit lib. 7. Saturn. cap. 4 : *triplex causa podagrie, vel cuiuslibet ex Confluentia morbi, multitudo humoris, etc.*

* **CONFILAGIUM**, Jus lignum excindendi ad focum, annonæ lignaria. Charta ann. 1228. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 314 : *Dedimus et in predictis nemoribus usagium ad edificacionem ecclesie tantummodo et abbatiæ cum*

foagio; excepto quod in Boulloy Confoagio quercum vel fagum non scindunt. In Ch. Gallica ann. 1256. ibid. col. 316. hæc ita redduntur : *Fors tant que por tur Affoage, ne devent il trancher ne fol, ne chesne.* Unde legendum videtur *Affoagium*, vel saltem eodem sensu accipiendum esse. Vide supra in hac voce.

* **CONFODUSTUS**, in eodem fodere conjunctus, *Companhon*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Vide supra *Confedustus*.

† **CONFODERARE**, *Fœdus facere, inire*. Legitur apud Tertull. Apol. cap. 2. Prudent. in S. Laurentio v. 437. Orosium 2. 4. et alios posteriores.

† **CONFODERATIO**, apud Hieronymum Epist. 2. de Custod. Virg. cap. 15. Rymorum tom. 2. pag. 659. in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 137. 158. et alibi non semel.

* **CONFODERATIO PACIS**. Chronic. Mindens. ap. Leibnit. Script. tom. 2. pag. 193 : *Facta est in Westphalia pacis et concordie quedam Confoderatio, quæ Lantfredæ nominabatur.*

* **CONFODERARI**, *Fœdus inire*. Chron. Saxon. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 225 : *Anno Domin. Incarnat. 924. reges Heinricus et Karolus apud Bunnan Confoderantur.* Vide *Confoderare*.

† **CONFONENTUM**, Chronic. Andree Danduli apud Murator. tom. 12. col. 460 : *Contra Istriam se convertit, civitatemque Justinopolis a fronte maritima partem defensibilem rapit et spoliat, salvo castro Leone, quod semper recuperandæ urbis fuit efficax Conponentum*; id est, quo spes fovebatur recuperandæ urbis.

CONFORANEUS, *Ejusdem artis : ἀγοραῖος* enim dicti opifices et mercatores, quia et in foro habitant, aut in forum deferunt cum aliis institoribus quæ habent venalia officia. Gloss. Lat. Gr. : *Conforaneus, ἀγοραῖος*. Gloss. Isidori : *Conforaneus, unius fori*. Vide Salsamium libro de Usuris pag. 340. et 341.

CONFORMIA. Anonymus de Gestis Frederici II. Imp. pag. 864 : *Est Romæ locus ab utroque Tiberis latere circum se positi divisus, ad quem præstant aditum pontium munitæ Conformiæ, Insula Lycaonia ex antiqua nuncupatione vocatus.* [In MS. quem laudat Murator. tom. 8. col. 595. legitur, *munita Conformia, Insula Lavinia, etc.*] Vide *Forma* 11.

† **CONFORTAMEN**, *Corroboratio*. Acta S. Francisæ Viduæ Rom. tom. 2. SS. Martii pag. 109 : *Amor magni Confortaminis, qui mortuos vivere facit.*

† **CONFORTAMENTUM**, *Eadem notione*. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 831. de S. Humilitate : *Angelos cœli omnes diligo, sed duo mihi sunt deliciæ gaudii, qui diu noctuque mihi dant Confortamenta.*

* Unde nostris *Confortement*, pro *Consolation*, *Solatiu*, quo quis confortatur. Vita J. C. MS. :

Là (en Galilée) lor donra Confortement.

CONFORTARE, *Corroborare*, firmare. Pseudo-Ovidius l. 1. de Vetula :

Sed quod sic fauces situndas impleat, ut non Confortetur eo sua virtus.

Utuntur alii. [Charta Edgari Angl. Regis ann. 971. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 17 : *Ego Kinadus Rex Albanie adquirevi. Ego Mascusius Archipivata Confortavi. Ego Dunstanus... corroboravi.*]

† **CONFORTATIO**, *Corroboratio*, lib. 2. de Imit. Christi cap. 1. n. 4 : *In tribulatione Confortationem senties.*

† **CONFORTATORIE** *EPISTOLÆ FIDELI*, Ad confirmandam fidem. Anast. Bibl.

in Hormisda : *Idem secundo misit Ennodium ipsum et Peregrinum Episcopum Merenensem, portantes epistolas Confortatorias fidei et conlestationes secretas numero XIX.*

* **CONFORTATICIE**, Auxilium præstando. Charta ann. 1202. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 256 : *Si unus vellet inde alium vel alios exfortiare, adjuvare (teantur) illum vel illos, quem vel quos alia pars vellet inde exfortiare, et cui vel quibus Confortaticie non attenderetur vel observaretur, etc.*

* **CONFORUM**, Forum, nundinæ, seu fori emolumentum. Charta Boleslai ducis Polon. ann. 1149. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 691 : *Contuli Conforum supradicti martyris per octo dies institutum et tabernam in Polonica. Vide infra Confortium.*

* **CONFORZA**, Compitum, ut videtur, Gall. *Carrefour*. Statuta Avellæ ann. 1496. cap. 67. ex Cod. reg. 4624 : *Nulla persona ponat vel poni faciat in plateis, vel viis seu Confortis Avillianæ aliquod stium, terram, etc.*

CONFOSCERA, mendosa vox. Vide *Gunfus*.

† **CONFOSATUS**, Fossis munitus. J. Episcopus Aconensis ad Honorium III. Papam apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 374 : *Nostris igitur quia pauci erant, et cum Sarracenorum multitudine secure congregari non poterant, infra lictas Confossati suam ut civitatem custodirent, commemorabantur.*

† **CONFOSUM**, Stagnum, fossa major ubi aquæ continentur. Leges Norman. cap. 7. aq. Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 158 : *Sciendum est quod nullus fluvium aliquem in stannis vel Confossis suis detinere potest, nisi a sole occidente usque ad eundem orientem.*

* **CONFOVERE**. [Fovere, protegere unitis viribus : « Nos frater Guillelmus de Espinatia humilis major decanus de Peredo vicariusque..... domini Cluniacensis abbatis.... cum Peretus dictus Perier et Bona ejus uxor habitatores Peredi dederint et donaverint se et omnia bona sua conventui dicte domus de Peredo... propter hoc merito debent — in franchisiis et libertatibus tanquam exempti, sicut dicti religiosi manu teneri et Confoveri et ab omnibus inquietationibus et injuriis defendi... sabbati post festum beate Lucie — 1362. (B. N. Coll. Burgund. 1831.) »]

† **CONFRA**. Joslenus Episc. Suession. in Expositione Symboli : *Sicut ergo multi convivæ Confram faciunt, id est Commune convivium.*

† **CONFRACTIO**. Acta SS. Junii tom. 4. pag. 699. de Festis S. Joannis Bapt. : *Confractio, quando scilicet post Pater noster Hostia frangitur.*

† **CONFRACTORIUM**. Liturg. Gallic. Mabillonii pag. 8 : *Post Canonem Hostiæ Confractio et commistio in calice, dum interim canitur Confractorum sive Antiphona ad Confractionem. Confractorium in Missali Ambrosiano dicitur illa oratio, quæ sequitur fractionem Hostiæ. Ita Macer in Hierolexico.*

* **CONFRACTUS**, *Constrictus*, ex Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 6 : *Hæc autem omnia, qui condensatos habent poros vel Confractos, utilia sunt.*

† **CONFRAGA**. Vide *Confragmentum*.

CONFRAGANEUS, pro *Consuffraganeus*, Coepiscopus, in Vita S. Theodardi Archiep. Narbonensis apud Catellum pag. 739.

† **CONFRAGES**. Vide *Confragmentum*.

† **CONFRAGMENTUM**, *Simul rugosum, ut mons*. Gl. Isid. ad quas erudite Grævius : *Quamvis sic quoque legatur in Excerptis et Constantiensi, nullus tamen dubito quin scribendum sit : Confragosum, Simul fragosum, ut mons*. Papias : *Confraga, loca ubi venti undique concurrunt, ac saxa frangunt ; quæ vox legitur apud Lucanum II. 6 : Confraga densis arboribus dumeta*. Talia loca dixerunt etiam *Confrages*, teste Isidoro Orig. 14. 8 : *Confrages loca, in quæ undique venti concurrunt, ac saxa frangunt, ut Nævius ait ; In montes ubi venti frangebant locum*. Constantiensis Nævii verba sic legit : *In montibus ubi venti frangebantur ; et in prioribus quoque pro Isidori verbis, ac saxa frangunt, apud illum melius (ut in nostro Sangerman. Glossario MS. n. 501.) legitur, ac sese frangunt*. Pro *Confrages*, apud Festum legis *Conflages*, quod idem est. Nam litterarum l et r perpetua est permutatio. Festus : *Conflages loca dicuntur, in quæ undique confluunt venti*. Veteres dixerunt *Frago* pro quo posteriores euphoniæ causa interposito n dixerunt *Frango*, ut pro *Tago*, unde *Tagax*, *Tango* ; inde apud Nævium in Constantiensi *Frangebantur*. Apparet id quoque ex præterito *Fregi*, et *Supino Fractum*, quod est ab obsoleto *Frago*.

* **CONFRAGUM**. [Est locus ubi multe arbores sunt contracte ; ubi flant multi venti. Dief.]

† **CONFRAGIUM**, Quod *Confraternitatis* causa solvebatur. Regest. Comput. Dalphin. tit. Graysivod. ann. 1349. 24. April. fol. 64 : *Item pro Confratio sex Confratrum relictorum in Confratria S. Spiritus de Mura per prædecessores Domini IX. sestiar. silig.*

† **CONFRARIA**, *Prærum sodalium, Gall. Confrerie*. Officialis Bitur. de percipiendis decimis in parochia de Prællaco ann. 1391. apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 246 : *Et in casu quo die defunctus fuit frater alicujus Confrariæ, in quo quidem luminari Confrariarum ipsi Prior et Curatus nihil percipient*. Antiq. Recognit. in Regesto *Probus* fol. xxxii. vº : *Domus Confrariæ de Vilario pro casali ejusdem domus et curtilli debet Comiti I. em. frumentum et IIII. den. cens. et Confraria debet reddere Comiti tenementarium, qui debet dare de placito III. sol. Testamentum Florentii de Castellana ann. 1398. ex Schedis Præsidis de Mazaugues : Legavit Confrariæ S. Spiritus.... solidos 40. parvorum.*

† **CONFRATERNIA**, Eodem notione. Processus SS. Virg. Eichsellen. tom. 3. Junii pag. 137 : *Confraternitæque super atrium Decano*. Capitul. Generale Cisterc. ann. 1204. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1300 : *Insuper Confraternitæ et quæstorum seu Prædicatorum collectæ omnimodis inhibentur*. Interdum accipitur in malam partem ut infra *Confratria*.

* *Confrarie*, pluries in Lit. ann. 1362. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 583. *Confrarie*, in aliis ann. 1411. ibid. tom. 9. pag. 580. Charta ann. 1175. ex Chartul. S. Aviti Aurel. : *Decedente autem Petro cameræ satisfactione ad Confrariam B. Aviti revertentur, et de Confrariæ bonis sex solidi deinceps reddentur in predicto anniversario.*

* **CONFRATICA**, Eadem notione. Stat. crimin. Saonæ cap. 27. pag. 56 : *Et quia interdum tempore rogationum et etiam Confraticarum, quæ fiunt annuatim festivitibus solemnibus in civitate Saonæ, etc.*

* **CONFRATIA**, Chart. Leonhardi de Florentia FF. Prædicat. Magistr. Gener. ann. 1416. in Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 677 : *De consortio seu Confratia in honore S. Petri Martiris, etc.*

† **CONFRATERNIE DOMUS**, in Chartario Ecclesiæ Auxitanæ cap. 85.

† **CONFRATISSA**, ut *Confratissa*. Miracula S. Petri Ord. Prædicat. tom. 3. April. pag. 710 : *Quod viderant a Confratribus et Confratissis fieri.*

1. **CONFRATRES** dicuntur quasi simul fratres, sive in Ecclesia, sive in alio loco, vel consortio, sive etiam secundum carnem. Joann. de Janua. Collegæ, qui eodem officio funguntur. Utuntur Ivo Carnotens. Epist. 133. et Galfridus Monemuth. lib. 11. cap. 3. etc. [Vide *Congermanus*.]

* 2. **CONFRATRES**, quinam appellentur in ecclesia Matisconensi, docet Poletus ejusd. eccl. Ms. redactus ann. 1513. fol. 4. rº : *Sunt etiam in dicta ecclesia septem, qui Confratres nuncupantur ; quorum tres dicuntur majoris altaris, qui suo ordine cum dominis episcopo, decano, cantore et certis canonicis magnam missam in magno altari celebrant, et in divinis voces (vices) canonicorum supplent. Habitum tamen canonicalem non deferunt nec habent, nisi eisdem de gratia speciali fuerit indultum ; nec etiam in capitulo vocem habent. Alii quatuor dicuntur minoris altaris, quia missam Primæ, in dicto parvo altari solitam celebrari, et horas canonicas in dicta ecclesia dicendas incipere (debent) vicissim et suo ordine.*

CONFRATRIA, Societas, *Confrerie*. Hinemarus Remensis in Capitul. ad Presbyt. parochiæ suæ cap. 16 : *De Collectis, quas Geldonias, vel Confratrias vulgo vocant, etc.* Infra : *Conventus autem talium Confratrum, etc.* Guillelmus de Podio-Laurent. in Chron. cap. 15 : *Obtinuit Tolosæ magnam fieri Confratriam, Confratres omnes consignans Domino signo Crucis, etc.* Ibidem : *Confratria, candida, alia nigra*. Helias de Rofflaco in Abbatib. S. Martialis Lemovicens. : *Exactionem, quam Episc. Lemovicens. vel canonici sub nomine Confratriæ a populo violenter expetebant.... irritam fecit*. [Bern. Ytherius in Chronico apud Stephanotium tom. 1. Fragn. MSS. : *Confratria obolorum tunc (ann. 1197) orta est.*]

† **CONFRATRIA**, Sacrum sodalium, nostris etiam *Confrerie*. Ordinarium Ecclesiæ Rotomag. ad calcem libri Johannis Abrinc. de Offic. Eccl. pag. 165 : *Etiã debent habere (Capellani) quilibet unum par chirotecarum a fratribus Confratrarum*. Vox recentioribus familiaris hac notione. Vide *Confraria*.

CONFRATRIA et **CONFRATERNITAS**, in malam partem. Concil. Arelat. ann. 1284. cap. 9 : *Quia propter conjurationes et conspirationes, quæ Confratriæ vocantur, in civitatibus et villis et castris quammulta discordiæ et dissensionis materiæ suscitantur. [Confratriæ vel Conspiratiões, in Statutis MSS. ejusd. urbis art. 90.] Concilium Avenionense ann. 1326. can. 37 : *Qui in nostrarum provinciarum partibus nobiles, plerumque, et interdum alii, colligationes, societates, et conjurationes faciunt, tam canonicis quam humanis legibus interdictas, semel in anno sub nomine Confratriæ se in loco aliquo congregantes, ubi conventiculas et conventiones faciunt, et pacto juramento vallata ineunt, quod se adversus quoscunque, præterquam Dominos suos, ad invicem adjuvent, et in omni casu unus det auxilium, consilium, et favorem : et inter-**

dum se omnes veste consimili cum signis aliquibus exquisitis vel characteribus inducentes, unum majorem se eligunt, cui jurant in omnibus obedire. Ex quibus justitia offenditur, mortes et depredationes sequuntur, pax et securitas exulant, innocentes et inopes opprimuntur, etc. [Constitutiones Synodales MSS. Augerii II. Episcopi Conseran.: *Districte igitur precipimus ne alius conjunctiones, colligationes, Confratrias, seu alias quas-cunque oblationes fide vel juramento, seu quolibet alia firmitate interpositas facere præsumat contra Ecclesias, vel Ecclesiasticas personas, seu contra ecclesiasticam libertatem, si præmissas (excommunicationis) pœnas convuluit evitare.*] Agunt pluribus de ejusmodi Confratrii Concilium Mospeliense ann. 1214. cap. 45. Tolosanum ann. 1229. cap. 38. Campinacense ann. 1238. cap. 31. Valentianum ann. 1248. cap. 20. et Avenionense ann. 1281. cap. 8. [Trevirensis ann. 1310. num. 61. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 253.]

1. **CONFRATERNITAS**. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap. 20: *Comessationes, quas populus Confraternitates vocant, nullo pacto faciant apud vos.*

† **CONFRATRIA**, Eadem notione. Commentatio prævia de S. Vincentio inter Acta SS. Aprilis tom. 1. pag. 481: *Inter alia vero enormia inveni in partibus istis unum errorem nimis dilatatum, celebrando Festum solemniter in crastina Corporis Christi, tenendo Confratrias sub nomine S. Orientis.*

* Eodem sensu legitur *Confrairie* non semel, in Lit. ann. 1317. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1351: *Sur ce qu'ils disoient que nous avions fait les alliances et Confrairies jurées au préjudice d'eux* (Charles de Valois et Philippe son fils) *de leur honneur et noblesse, jurisdiction; et pour ce eussent mis main en nos terres.*

† 2. **CONFRATERNITAS DEL**, Pax ab Episcopis et Occitanis Aquitanisæque Proceribus inita regnante Philippo Augusto, de qua dictum est in *Agnus Dei*.

** 3. **CONFRATERNITAS**, Societas inita inter varias ecclesias sive monasteria, qua pro defunctis alterius exequias sicut pro fratribus facere spondebant. Charta ann. 1074. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 9: *Ecclesia Compostellana... recipit in societate et Confraternitate sua Dom. Annonem Episc. Eccl. Mindonensis et conventum ejus et constituit facere pro defunctis eorum exequias sicut pro fratribus suis, postquam illorum obitum cognoverit... et secundum eundem tenorem ecclesia Mindensis recipit conventum nostrum in societate et Confraternitate sua.* Vide Confraternitat. Eccles. Fuldens. et Aschaffenb. ann. 1321. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 193. De Confraternitate, qua laici in participationem orationum monachorum admittebantur vide *Fraternitas* 5. Aun. de Waldensium Doctrina ap. Freherum Script. rer. Bohem. pag. 225: *Confraternitatem Clericorum et laicorum, quæ dicitur Zech, dissuadent; et hæc omnia dicunt agi propter quæstum.*

** 4. **CONFRATERNITAS**, Collegium, corpus. Chart. Otton. Duc. Brunswic. ann. 1323. ap. Ludew. Reliq. MSS. tom. 9. pag. 523: *Ne quis in eo tractu pannum incidat, nisi sit in Confraternitate sive gilda pannicidarum.* In Chart. Wolde-mar. March. Brandenb. ann. 1314. Mercatorum Confratricia civitatis Pritzwalek, ap. Haultaus. voce *Gilte*. col. 724.

† **CONFRATRISSA**, Consoror vel Congre-

gatio *Confratrum, vel Consororum*, Joanni de Janua.

* Stat. Confrat. S. Affrod. ann. 1393. in Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 313: *Item quod post mortem alicujus confratris vel Confratrisse, etc.*

* **CONFRATRO**. [Fratrī assimilo. DIF.]

† **CONFRATRUELIS**. Homagium anni 1351. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 542: *Nos Henricus Dei gratia Dux Glogoviar... notum facimus... quod, quia... Carolus Romanorum semper Augustus et Boemiar Rex, Dominus noster generosus nobis necnon illustri Dominæ Annæ, Confratrueli nostræ legitime, hæredibus et successoribus nostris Ducatum Glacientiar, qui per mortem illustris Principis D. Bolkonis, olim Ducis ibidem, socieri nostri dilecti, vacavit et ad coronam regni Bohemiar noscitur devolutus.* Si bene conjecio *Confratruelis* hic conjugem significat. Nulla quidem vocis et significationis necessitudo, sed integra contextus series ad hanc notionem videtur deducere.

† **CONFRERIA**, ut *Confratria*, in Charta anni 1296. in Probat. Hist. Sabaudicæ pag. 45.

* **CONFRIATILIS**, Friabilis, qui in pulverem facile reducitur, Gall. *Friable*. Servius ad lib. 1. Georg.: *Est autem rubigo segetum putrefactio, cum spicæ Confriatiles et vanæ redduntur, et culmi pereunt, quod a rusticis calamitas dicitur.*

* **CONFRINGERE** **SOMPNUM**, Interturbare. Comœdia sine nomine act. 1. sc. 2. ex Cod. reg. 8163: *Savium quid agit regina meum? potuit an nocte quiescere intempesta? ego vero minime. Tu in primis altum in capite Confregisti sompnum.*

* **CONFRONTARE**, Limites assignare. Charta ann. 1406: *Quæ quidem dicta quantitas memoris et brugeria supra Confrontata erant... Pro qua quidem assensu dicti conjuges assensores habuerunt... xx. libras monetæ regie nunc currentis a dicto Joanne Dubois assensatorio, pro intragis præmissorum assensatorum et supra Confrontatorum.* Vide supra *Confinare* 1.

† **CONFRONTARI**, adjacere, contiguum, adsitum esse. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 119. col. 1. in Instrum. anni 1302: *Quod castrum Confrontatur cum territoriis Valtriaci, Ventayrolis, etc.* Ibidem pag. 166. in Donatione anni 1317: *Quod quidem castrum de Medullione cum suo territorio situm est in Diocesi Vapincensi, et Confrontatur ab una parte cum territorio de Sederone, etc.* Decies occurrit in hoc Instrumento. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 64. de S. Africano: *Recognosco me habere quasdam domos a Baylo S. Africani, quæ Confrontantur cum Ecclesia S. Saturnini.* Charta æræ 914. apud Stephanotium Antiquit. Occitan. MSS. tom. 1. pag. 344: *De parte Circi in terminio de villa quæ dicitur S. Eulalia, et de Aquilonis Confrontatur usque in Medius flumine.* Legitur in Arrêsto Parlamenti Tolosani ann. 1515. inter Privilegia Equitum Ord. S. Joan. Jerosol. pag. 315. [** Vide Haultaus. Glossar. German. voce *Anstosser*, col. 45.]

† 1. **CONFRONTATIO**. Adjacentia, limes, terminus. Charta anni 1080. apud Stephanotium tom. 1. Antiquit. Occitan. MSS. pag. 509: *Cum domibus, curtibus, aquis, ripariis. Confrontationibus, montibus, vallibus, etc.* Charta ann. 1164. apud Acher. tom. 8. Spicil. pag. 196: *Torre vero illorum has habent Confrontationes, etc.*

† 2. **CONFRONTATIO**, Collatio, comparatio, Gall. *Confrontation*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 369. de S. Andrea His-

pellate: *Præsentem copiam... copiare feci, et facta diligenti Confrontatione cum eodem processu convenire inveni.*

† **CONFRUNTARI**, pro *Confrontari*. Saisimentum Comitatus Tolos. apud La Faille tom. 1. Annal. Tolos. pag. 36. Probat.: *Bajulia et districtus dicti castri de Villamiro Confruntantur et protendantur versus Rabastenis.*

† **CONFRUNTATIO**, Ibidem: *Asseruerunt quod infra dictas Confruntationes sunt castra et villæ scriptæ propriæ Domino Regi.*

† **CONFUGA**, Ἠπίσπουξ qui ad Ecclesiam confugit. Lex 4. Cod. Th. de His qui ad Eccl. (9, 45.): *Quidquid fuerit interjacens confugas interioris templi vice teneatur.* Vide leg. Si qua per calumniam, Cod. Just. de Episcop. et Cleric.

1. **CONFUGIUM FACERE**, Fugere, confugere, in Capitulari Pipini Regis Ital. ann. 795. cap. 16. in Lege Longobard. lib. 1. tit. 25. § 74. [** Pipin. 40.] in Form. 6. 10. ex Baluzianis, apud Glabrum in Vita S. Guillelmi cap. 1. *Confugium facere ad Ecclesiam, in Decretione Childeberti cap. 4. in Lege Bajwar. tit. 1. cap. 7. § 1. in Capitulatione de partibus Saxoniar cap. 2. in Capitulari Saxonum ann. 796. cap. 10. in Capitulari 2. ann. 805. cap. 3. lib. 1. Capitularium cap. 34. lib. 1. Legis Longobard. tit. 40. § 5. etc. [** lib. 1. tit. 25. § 19. 21. et 24. Rothar. 275. 277. et 281.]*

CONFUGIUM. Charta ann. 906. ex Tabulario Brivatensi: *Dantur etiam ei decimæ de ipsa villa Blaneda, totum et ad integrum, et omne Confugium ejus.*

* f. Territorium, districtus; vel Præstatio, quæ propter tutelam solvebatur.

* 2. **CONFUGIUM**. Invocatio. Vita S. Rayner. Pisan. tom. 3. Jun. pag. 459. col. 1: *Sed, quia vult omnium Creator, qui nondum plene noti sunt, sanctos suos omnibus innotescere, expectabat ad Confugium beatissimi Raynerii in suis clamoribus exaudire.*

† **CONFUNDERE**, Pudore suffundere, nostris *Confondre*. S. Ambrosius lib. 1. de Offic. cap. 18: *Quæ abscondenda acceptimus, et si casu aperiantur hæc partes, Confunduntur verecundia: si studio, impudentia æstimatur.* Vide leg. 4. Ne Christ. mancip. (16, 9.) leg. 3. 13. de Re milit. (7, 1.) leg. 25. de Episc. (16, 2.) et leg. 8. de Fide test. (11, 39.) in Cod. Theod.

* **CONFUNDERE PERSONAM**, Habitum alicui tollere vel mutare, quo inter nosci posset. Charta ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 55: *Dictus notarius fecit dictum Remondum spoliare ad Confundendum personam suam in jura, quando fecit poni ipsum in dictis carceribus.*

† **CONFURANEUS**, συνταγνος. Gloss. Lat. Græc. Qui eandem profletur. [** Vide *Conforaneus*.]

* **CONFURTIUM**, Forum, vel Compitum, ubi res venum exponuntur. Stat. Montis-reg. pag. 280: *Item statutum est, quod pisces recentes et alia salvasinæ teneantur ad vendendum ut infra, scilicet in platea dicte civitatis, in Confurtio Plani vallis, in Confurtio Breduli et in Confurtio Carassoni, et non alibi.* Vide supra *Conforum*.

† **CONFUSANEUS**, pro *Confusus*, apud Gellium lib. 20. cap. 11. [*Confusaneus panis, e diversis constans.* Amalthea.]

* **CONFUSE**, Ignominiose. Chron. Clauastro-Neoburg. ad ann. 1227. apud Pez. tom. 1. Script. rer. Austr. col. 181: *Abim equo ad caudam ligatum et Confuse per*

civitatem tractum rotatur (l. rotavit). Vide *Confusive*.

* **CONFUSI**. Chron. Sublac. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1045: *Quodam tempore* (circa ann. 1070.) *venerunt in Italianam ex Francia homines insani, qui dicebantur Confusi, qui circumquaque pergentes per Campaniam et reliquas provincias, calamitatis tantæ incutiebant timorem. Contigit, ut tres ex ipsis advenerint Sublacum, agitando sine intermissione caput, insana facta agendo. Cumque ibi per dies aliquot morarentur, primus eorum in præfata est sanatus, Domino juvante, ecclesia. Postea vero reliqui duo ibidem adducti, gratia Dei sano capite exierunt, laudantes et benedicentes Dominum.* Vide supra *Adversatus*. [*] Vide Haultaus. Glossar. German. voce *Starterz*, col. 1750.]

* 1. **CONFUSIBILIS**, Ignominiosus. Vita S. Elzear. tom. 7. Sept. pag. 588. col. 2: *Confitebatur tali morte et ad amplius Confusibili se fore dignum.* Vide *mox Confusio*.

* 2. **CONFUSIBILIS**, perperam, ut opinor, pro *Confiscabilis*, in Actis Mss. inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 51. r: *Promissa sibi gratia de corpore, et rebus, et pecunia Confusibili, etc.*

* **CONFUSIO**, Probrum, dedecus. Epist. Nicolai I. PP. ad Carolum C. ann. 866. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 415: *Quid opus fuit eis (episcopis) tantam injuriam vel Confusionem ingerere?*

† **CONFUSIVE**, Ignominiosè, cum dedecore et probro. Laurent. Byzinius in Diario belli Hussitici apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 174: *Teutonici et advenæ videntes se sic turpiter a rusticana gente prostratos, imponunt crimen Bohemis, qui ipsis adhærebant, dicentes se fore ab eisdem Confusive traditos.*

* **CONFUTA**. [Qui patitur verecundiam. DIF.]

* **CONFUTATOR** MALARUM MERCIIUM, Inspector rerum, quæ venum exponuntur: cui ex officio competit vitiosas refutare, idem qui alibi *Regardator*. Charta ann. 1454. tom. 5. Cod. Diplom. Polon. pag. 138. col. 1: *Malarum mercium Confutatores, vulgariter Wraker, et ponderatores, ac alios communes officiales constituere.* Vide infra in *Regardus*.

† **CONGADIARIA**, Mutuæ obligationis et sponsionis, Gall. *de mutuel engagement*. Talis est Charta Adealdis Matronæ filium suum cum quatuor mansis S. Theofredi Monasterio offerentis, de quibus pactum ineunt Abbas et Monachi tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 1237: *Facta est in Charta Congadiaria anno ab Incarnatione Domini 991. Vocis etymon vide in Vadium.*

* **CONGADIUM**, Pignus a pluribus simul constitutum. Tabul. S. Ursini Bitur. ch. 18: *Humbaldus istud Congadium dimisit S. Ursino pro talem convenientiam, ut si quis redimere voluerit, S. Ursinus habeat.* Vide *Vadium*.

† **CONGAMIUS**, ut *Concamius*, Permutatio. Vide *Cambiare*.

CONGEARE, Dimittere, licentiam abundi dare, Gallis, *Congeer, Congedier*. Aresta ann. 1265. in 1. Regesto Parlamenti fol. 39: *Inquesta facta... utrum Major et Pares usi fuerint licentiare, seu Congiare a civitate Belvacensi homines de sua Communia... Item utrum Episcopus Belvacensis usus sit Congiatus seu licentiatus a civitate Belvac. per Majorem et Pares Belvac. in villam retinere seu revocare, etc... ejiciantur extra villam tanquam licentiati.* Compositio de hac re ipsa, anni 1266. apud Loiselum in

Histor. Bellovac. pag. 295: *Nec ipsum poterunt deadvocare propter hoc de sua Communia, vel Congeare de villa.* Et pag. 296: *Fuit Concordatum quod ex nunc in antea dicti Major et Pares in aliquo casu Congeare non poterunt hominem de villa Belvacensi, nec puniendo uti hoc vocabulo, Congeare, vel bannire: sed poterunt deadvocare de Communia sua, etc.* Ex quibus *Congiatiorem*, fuisse speciem *bannitionis*, tametsi *bannitione* mitiore. colligimus, cum *bannitio* per sententiam iudicis, *Congiatio* ex mero Principis decreto feret. Denique *deadvocatio* mitior etiam fuit *Congiatiore*. Assisæ Hierosol. cap. 207: *Le roy Aimeri Congea Messire Raoul de Tabarie dou Royaume de Hierusalem, etc.* Cap. seq.: *Se il avient que un Seigneur de sa volenté Congéé un de ses homes de sa Seigneurie, sans ce qu'il ataint de chose de quoi il le face Congéer par esgard, ou par conoissance de court, etc.*

CONGEARIUM. Charta ann. 1346. apud Sebast. Rouillardum in Lehuo: *Item (Præpositus) habet ratione sui officii, jus et potestatem dandi omnia et singula Congearia in tota terra nostra, percipiendique omnes profectus provenientes ex illis Congeariis, etc.*

CONGEDIA, ex Gall. *Congé*, in Itinerario Gregorii PP. XI. apud Massonum.

† **CONGEDIUM**, in Arresto Parlamenti Paris. pro Ballivo Atrebat, in altero Arresto ejusd. Curie ann. 1400. ex Tabulario Corbeiensi, in Processu de B. Petro Luxemburg. tom. 1. Julii pag. 598. et alibi non semel.

* Ital. *Congedo*, Concessus, licentia. Lit. ann. 1262. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 177: *Concedimus per presentes licentiam et Congedium venandi, etc.* Charta ann. 1377. ex Bibl. regi.: *Venimus ad vos pro Congedio recipiendo.* Vide præterea *Ordinam*. reg. Franc. tom. 6. pag. 408. et Hist. Lugdun. pag. 78. col. 1.

* **CONGEIUM**, Jus *congeandi* seu ejiendi ex urbe. Charta Henr. episc. Silvanect. ann. 1177. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 433: *Pro censiva itaque prænominata communis Silvanectensi dimisi in perpetuum mortuam-mannum, Congeium, bannum meum mihi et successoribus meis, etc.*

* **CONGERIUM**, a Gall. *Congé*, Licentia. Charta Bern. vicecom. Ventador. ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 440: *Tenutum dictorum redditum apprehendat, teneat et conservet absque alia licentia, vel mandato nostris seu Congerio.* Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. ch. 124: *Circa horam vesperorum ab eodem domino episcopo licentiam seu Congerium recedendi recepit.* Ita quoque legendum apud Marten. laudatum in *Congenium* 1.

† **CONGEDIARE**, ut *Congeare*, in Actis variis de Schismate Pontificum Avenion. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 1726.

* Fortasse idem est quod *Bannire*; Expellere saltem sonat, in Lit. ann. 1420. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 213. col. 2: *Ob hoc ipsi supplicantes, tanquam bonam fidelitatem et obedientiam suo posse domino nostro regi et nobis illibatos observantes, ad villas et loca remota Congediati, sive banniti, vel dejecti de facto propterea fuerint,.... pendentibusque hujusmodi Congedio ac dejectione, etc.*

† **CONGIATUS**, ut *Congedia*. Chronicon VIII. sæculi apud Stephanotium tom. 4. Fragm. Hist. MSS.: Anno 781. venerunt Franci ad placitum, et ibi fuit Tacilo dux de Bavarios, magnaque munera præsen-

tavit domno Rege, et per suum Congiatum rediit ad patria. Vide *Comigatus* in *Comiatus*.

CONGELLUS, pro *Concellaneus*, occurrit apud Notkerum in Martyrolog. Vide *Cellulanus* [et Gloss. med. Grec. ad Σύγγελλος.]

* **CONGENERALIS**, Affinis. Ruodlieb fragm. l3. vers. 11:

Vellem, si velles, quo nostros Congenerales
Et nobis fides nunc conveniamus amicos, etc.

Confer *Congentilis* apud Forcellinum.

CONGENERI, dicuntur duarum sororum mariti, σύγγαμοι, apud Harnenopol. lib. 4. tit. 6. § 14. Gl. Gr. Lat.: Σύγγαμος, *Congener*. Hesychius et Lexic. MS. Reg. Cod. 930: ἄλλοι, σύγγαμοι. Hinc σύγγαμοί, affinitas. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062: Κληρία, ἡ ταφή, καὶ ἡ σύγγαμοί. Vide Notas ad Annam Comnen. pag. 274. [*] Symmach. Epist. 8, 40. Confer *Consocer*.]

† 1. **CONGENIUM**, ut supra *Congedium*, Licentia, permissio, Gall. *Congé*. Hist. foundationis Monasterii Cælestinorum Suesion. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 610: *Hujus doni jure fuimus, sæpe usi, ut possumus per multa mandata et Congenia a dicto Domino vel suis concessa probare.*

† 2. **CONGENIUM**, pro *Ingenium*, Ars, machinatio, fraus. Formulæ Andegav. art. 57: *Si quis... contra hanc epistolam cessione ista venire aut agere forte præsumpsit, in primitivus Dei incurrat iudicium.... et quod repetit nullo Congenio vindicare non valeat, et hæc cartola omni tempore firma permaneat.*

† **CONGERERE**, Simul gerere, administrare. Sallas Malaspina lib. 3. Rerum Sicularum num. 26. apud Baluz. tom. 6. Miscell. pag. 276: *Ad hæc Rex prædictus.... quosdam regnicolas, qui penes Manfredum officiorum administrationes et justitiam ministeriose Congesserant in sui familiaritatem advocat et receptat.*

CONGERIES, *CONGERIA*. GLOSS. Lat. Gr.: *Congeries*, σωρός λίθων ἢ ἑσλῶν. Vitalis Gromaticus: *Aliis locis Congeries lapidum fecimus.* Utuntur non semel Agrimensores. Nescio an hoc pertineat quod habet Gregorius Turonus. lib. 1. de Miracul. cap. 45: *Et ascendentes ita Alpium juga, neque alium Congeriorum oppleta multitudine pertransierunt, atque Arvernum perlati sunt.* Quæ quidem manca sunt: sed leg. videtur, *nivalium Congeriorum*, etc. Vide *Ramata*, [et *mox Congerones*.]

* Stat. Astæ ubi de reva molegii: *Quod aliquis non possit fieri facere Congeriam seu balbos vel aliud edificium in Tanagro.*

† **CONGERIRE**, Idem ac *Congeare*, Dimittere, Gall. *Congedier*. Acta varia de Schismate Pontificum Avenion. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 1535: *Item, allegabant quod dictus Angelus adversarius suus solus ruperit tractatum unionis Ecclesie, nolendo dare seu prorogare saluum conductum nuntio dicti Petri, etiam Congeriendo eos expresse a civitate, et interdicens suis Cardinalibus, quod dictis nuntiis non loquerentur.*

* **CONGERIUM**. Vide supra in *Congeare*. † **CONGERIUS**, Salutatio ante discesum, a Gallico *Congé*. Vet. Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolosanæ: *Et ibi recipitur Congerius ab omnibus.* Infra: *Dicta Missa, sive elevato corpore Christi, sicut in prima die quilibet revertitur ad Ecclesiam suam, recepto Congerio a Canonis S. Stephani.*

CONGERMANUS. Sebastianus Salmanticensis in Chron.: *Post Froylanis inte-*

ritum Congermanus ejus in primo gradu Aurelius, filius Froylani fratris Adefonsi Magni successit in regnum. Eadem verba habet Sampirus Episcopus Astoricensis. Alius Scriptor ejusdem aevi: Post Froilani interitum, Confrater ejus successit in regnum. Ubi Congermanus in primo gradu, est quod Hispani dicunt primo hermano, Graeci infimae aetatis πρωτεζάδελφος, nostri Cousin germain. Proinde Confrateridem sonat. [Confirmatio Athonis Comititis Ripacurtiae pro fundatione Monasterii S. Mariae de Alaon tom. 3. Concil. Hispan. pag. 135. col. 2: Comitae Vaisaredo Congermano meo in Ripacurtia et in Pallaria.] Vide Ambrosium Morealem lib. 13. cap. 21.

CONGERO. Charta ann. 1029, apud Castellum in Comitib. Tolos. pag. 103: *Nos simul in unum reminiscentes peccatorum nostrorum pondera, seu etiam timentes Congeronis antiqui timorem et terrorem, et ut eruat nos Dominus ab ejus machinamentis, et convertat cum suis astringis in cubilibus regni caelestis, etc.* Ita hic innuitur diabolus, daemon, forte quod peccata peccatorum congerat, ut ea divino iudicio exhibeat.

CONGERRONES, qui divitias et opes congerunt. Concil. Ticinense sub Benedicto VIII. PP: *Filiis Congerrones in frontati omnia congerunt.* [Fulgentius: *Congerones qui aliena ad se congregant, unde apud Romanos Gerones, Brutiani dicti.* Plauto *Congerrones* sunt socii itineris vel ludi et nugarum. Unde Continuatores Bollandi tom. 2. SS. Maii pag. 290. emendato Gregorii Turonensis loco in voce *Congeris* relato, pro *Congerorum* legunt *Congerronum*, per quos intelligunt socios itineris; sed integer locus exhibendus est: *Et ascendentes Alpium juga, Congerronum completa multitudine, ita pertransierunt, ut a nullo interrogarentur, quo tenderent, etc.*]

CONGESTE, pro *Confuse*, sine ordine. Capitulinus in M. Antonio: *Et quidem haec breviter et Congeste. Congestim dixit Apuleius in Apologia.*

* **CONGIA** inter voces Latino-barbaras, quibus Glossarium augeri potest, recenset Bern. Mar. de Rubéis in Monum. eccl. Aquilej. cap. 74. col. 747. Sed nec locum profert, nec vocem explicat.

† **CONGIARE,** CONGIATUS. Vide *Congeare*.

CONGILDONES, CONGILDA. Vide *Gildum*.

* **CONGIRE,** [Per augmentum crescere, *Congerere*. DIER.]

† **CONGIVE,** Conjux, uxor. Vett. Formulæ Andegav. n. 45: *Igitur ego in Dei nomen inluster vir ille, necnon et Congive mea intrusa matrona illa, etc.*

* **CONGIUS.** Vide supra *Concius*.

† **CONGLACIARE,** mendose, ni fallor, pro *Congraciare*, Simul impertiri gratiam, simul favere. Propositio Johannis Goffredi Cardinalis Albiensis facta Henrico Regi Castellæ ann. 1469. apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 338: *Ergo ut fabulis doctissimi homines prodiderunt tres esse Gratias, quæ Deæ et filiae Deorum dictæ sunt, Pasitheim, Eglytem, et Eufionissam, quas Attrahentem, Oblectantem, Retinentem interpretavi, vide ut istæ Gratiae federi Francorum et Hispanorum Conglaciant.*

† **CONGLEA,** pro *Cochlea*. Vet. Gloss. San-Germ. MS. n. 501: *Conce et Conglee hac ex causa vocatæ, quia deficiente luna cavantur, i. e. evacuantur.* Mendum corrigitur ex Isidoro lib. 12. Orig. cap. 6.

CONGLESCERE, Coalescere. Candidus

Monachus in Vita Eigelis Abbat. Fuldensis cap. 21. GG. vers. 22:

... Templumque Deo Conglescit in alnum.

* **CONGLOBARE,** [Conglomerare. DIER.]

* **CONGLOBORARE,** Conglobare. Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 841: *Martinus tunc jubet tubas receptui boare, seque cum suis arcto Congloborat, et Marosticam suas gentes cum captivis adducit.* Galli dicimus, *Se mettre en peloton.*

* **CONGLOMERATIO,** Congregatio, concilium. Charta ann. circ. 1059. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 232: *Sanctæ huic Conglomerationi vicariorum Dei, legatis scilicet summi pontificis Romani,..... archiepiscopis videlicet et episcopis, etc.*

† **CONGLORIFICARI,** Eadem gloria affici, amplificari. Utitur Interpres Pauli Rom. 8. 17. Tertull. de Resurrectione carnis cap. 40. Carolus M. Epist. ad Elipandum inter Concilia Hisp. tom. 3. pag. 113. etc.

* **CONGLORIOR,** [Glorior. Pseudo-Cassiod. Amicit., Prolog. (L. Quicherat.)]

* **CONGLUTINATURA,** Conglutinatio: dicitur de ea parte, qua plures Chartæ glutino aliove modo simul junguntur, cum una ad rei expositionem non sufficit. Charta vendit. comitat. Montispencer. ann. 1385. in Reg. Cam. Comput. Paris. ab ann. 1360. ad ann. 1416. fol. 111. rº: *Et ad omnem fraudem et sinistrae suspicionis stipulam tollendam, contra sigillum dicti sigilli dictæ curiæ Riomi quod tenemus, in principio et in fine dictæ conjuncturæ seu Conglutinaturæ dictarum duarum peltium pargamenti apponi fecimus et appendi.* Vide supra in Charta 1.

* **CONGRANDIS,** Æque grandis. Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 1833:

Congrandis furno, testaque rotundior ovi
Lar mediastina planus in arce sedet.

† **CONGRAPHIARE,** Conscribere. Vide *Graphia*.

* **CONGRATARI,** Congratulari. Charta ann. 994. tom. 10. Collect. Histor. Franciæ pag. 562: *Quapropter magni atque summo dignissimi honore ducis Burgundiæ, Henrici nomine, sanctæ Congratantes voluntati, etc.*

† **CONGRATULAMEN.** Congratulatio. Gonzo Florinensis Abbas in Miraculis S. Gengulphi tom. 2. Maii pag. 651: *Mox parens uterque consurgens celerrime, stata præ oculis prole, de rei hujus certificantur veritate: factoque invicem festivo Congratulamene, Florinas properant pro gratiarum reddenda actione.*

* **CONGREARE,** Gratum invicem habere, comprobare, nostris etiam *Congræer*. Charta official. Camerac. ann. 1416: *Laudaverunt, Congreaverunt, ratificaverunt, approbaverunt et expresse concordaverunt, etc.* Lit. remiss. ann. 1425. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 250: *Lesquelz se Congræerent ensemble d'eulx deux de retourner au lieu de Hamel.*

† **CONGREGALIS,** Ejusdem gregis. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 725. C. de S. Bertichramno: *Donet eis caballos Padi duos, et poledros Congregales duos.*

* **CONGREGARIUS,** Bened. abbat. Petrob. de vita et gestis Henr. II. edit. Hearn. tom. 1. pag. 159. ad ann. 1176: *Non ex Congregariis tantum quidam, sed etiam multi ex clarissimis et ex intimis consanguineis ipsius imperatoris ibi perierunt.* Ubi rectius Hoved. pag. 555. habet *Gregariis*.

CONGREGATIO, pro *Collecta*, seu Syn-

axi. Ferrandus Diac. in Breviario cap. 184: *Ut nullus ad Angelos Congregationem faciat.* Ubi Concilium Laodic. cap. 35: *Ὁὐ δεῖ χριστιανὸς... καὶ ἀπέναι καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν.*

* **CONGREGATIO CUCULLATA,** Monachorum coetus. Charta Agnetis Aquit. ducissæ ex Chartul. S. Nicol. Pictav.: *Si quis ita dementia captus fuerit, ut inde clericis canoniciter sive regulariter degenibus expulsis, cucullatam Congregationem dico aut monachos inducere maluerit, nullam licentiam habeat.*

* [« *Congregationi pauperum cecorum Parisiensium, ad opus potagii eorumdem, dedimus et concessimus triginta libras Parisiensium annui redditus.* (Meleduni, 1270, mus. arch. dep. p. 184.) »]

* **CONGREGMENTUM,** Accretio, Gall. *Accroissement*. Charta permutat. inter Robert. ducem Burgund. et Amed. com. Sabaud. ann. 1289. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 76. col. 1: *Nos dictus dux et uxor nostra..... non possumus nos crescere, vel concrementum seu Congregmentum aliquid facere in tota terra et seignoria... Baugiaci.*

* **CONGRESSUS,** Impugnatus, lacessitus. Chron. Malleac. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 228: *Nam a Carolo Calvo ibi Congressi (Normanni) et usque ad interneccionem omnes deleti sunt.*

CONGREX, Ejusdem gregis, Contribulis. Gloss. Gr. Lat.: *Ὀνόβουλος, tribulis, Congrex, gentilis.* Hinc *Congregare*. Vide Josephum Scaligerum lib. 1. Ausonian. lection. cap. 17. [Vocem *Congrex*, vel *Congregis* usurparunt Apuleius lib. 7. Fabul. Miles. de Asino aureo: *Equinis armentis me Congregem pastor egregius aliquando permisit.* Tertullian. de Pœnit. cap. 11. Prudent. adversus Symmachum, etc.]

* **CONGRUA** vel **CONGRUENS PORTIO,** Sufficiens pars redditus beneficii vicario perpetuo assignata, nostris *Portio congrue*, in Conc. Lateran. sub Innoc. III. PP. et in alio German. ann. 1225. Vide in *Portio*.

† **CONGRUENTIA,** Bona cuidam Ecclesiæ aut Presbyterio addicta. Præceptum Lotharii Imper. pro Ecclesia Helenensi inter Concilia Hisp. tom. 3. pag. 142. col. 1: *Villam quæ dicitur Torraute, et Alamannis villa, et pro Congruentia Ecclesiæ suæ territorium a Petrasita usque super sua claustra.*

† **CONGRUUM,** Eadem notione. Cambium ann. 1086. in Additam. ad Chron. Casaur. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 1003: *Prima petia est in vocabulo S. Silvestri, sunt modiola sex, habet fines ex utraque parte Congruum de prædicta nostra Ecclesia.*

* **CONGRUIUS,** Congruentius. Lit. ann. 1511. tom. 2. Maii pag. 597: *Et ut a Christi fidelibus ibidem in dies affluentibus Congruius decoretur et veneretur, unam cupri deaurati capsam fieri fecerunt.*

* **CONGUIRANS,** pro *Congyrans*, apud Dion. Exiguum.

† **CONGUSTUM,** f. Augustus montium aditus, Gall. *Détroit*. Donatio Garsisæ Regis Navarr. pro Bartrando Abb. Olivæ æra 1188. apud Jos. Moret. Antiquit. Navar. pag. 657: *A Marchuellis usque ad Podiumrotundum sicut ipsa via indicat, et a Podiorotundo usque ad Congustum Caracastelli.*

* **CONGYRO,** [Simul gyro. Vulg. *Judith*, 13. 16. (L. Quicherat.)]

* **CONHASSA,** Securis, Gall. *Cognée*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 91: *Bernardus Porquerii,*

una cum pluribus suis complicibus, cum quibusdam Conhassis sive securibus fregit januas majores communis domus de Bitteris. *Conhet* vero, Culltelli species quo nuces enucleantur, in aliis Lit. ann. 1410. ex Reg. 165. ch. 72: *Lequel prist un petit coustel ou Conhet, dont l'en cerne les noix, qui avoit environ deux doys d'alumelle.*

CONHIBERE, **COHIBERE**, quasi *Conniverere*, apud Ugutionem, *assentiri*. Gloss. Lat. MS. Regium: *Cohibentibus, faventibus. Cohibet, adquiescit, connivet. Conhibere, capitis motu adquiescere.* [Glossar. San-German. MS. n. 501: *Conibere, Consentire, Conibentia, Consensus.*] Glossar. Græc. Lat.: *Ἐπιούω, Conhibeo. Μώω, Conhibeo.* Gloss. Lat. Græc.: *Cohibet, καταμύει, καταμύει.* Glossæ MSS. ad Concilia Africana: *Conspirantes, Conhibentes, vel conscientes, sive conjurantes.* Eæd. Glossæ: *Cohibere, adquiescere. Cohibet, consentit. Conspiratio, Conibentia, consensio.* Martianus Capella lib. 9. Philolog.: *Alia Cohibentia, alia discrepantia.* Aurelius Victor Schotti in Claudio: *Sceleribus Conhibentes.* Facundus Hermian. lib. 2. cap. 2: *Sancta illa Synodus hæresi Nestorianæ Cohibuit.* Cap. 5: *Videtur illa Synodus, ut non dicam, hæresi Cohibuisse, aliquid certe minus fecisse, etc.* Ita lib. 5. cap. 3. lib. 6. cap. 4. lib. 8. cap. 1. Anastasius, in Hist. Eccles. pag. 110: *Non enim Cohibebat tyranno.* Hincmarus Rem. de Prædestinat.: *Timeo ne Cohibere sit hoc tacere. Conhibere, in leg. 66. Cod. Th. de Hæret. (16, 5.) leg. 7. de Decurion. (12, 1.) eod. Cod. in Novella Theodosii de Lenonibus in Capitular. Caroli Mag. lib. 6. cap. 245. [** 318.] in Cap. Caroli Calvi 35. pag. 375. 1. edit. [** Carol. II. Coronat. ann. 869. Pertz. pag. 513. lin. 25. Baluz. Capit. tom. 2. col. 217.] apud Atton. in Cap. cap. 41. etc.*

COHIBENTIA, **CONCLUSIO**, ita legendum in Glossis Isid. pro *Conclusio*. Joan. de Janua: *Cohibentia, assensus, item Conibentia et Collibentia.* Gl. Lat. Græc.: *Cohibentia, Παθημια, συνοχη.* Gloss. Lat. Gall.: *Conhibentia, Assentement. Conhibere, Assentir.* Carolus Mag. in Præfat. ad libros de Cultu Imag.: *Quod opus aggressi sumus cum Cohibentia Sacerdotum.* [Præceptum Ludovici Imp. ann. 823. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. pag. 79: *Dedit igitur... Tancradus Abba ex ratione prædicti Monasterii, una per consensum et Conhibentiam Monachorum ibidem degentium, etc.*] Utuntur passim hac notione Codex Theodosianus, Novella Theodosii de Tyronibus, Xystus PP. in Epist. apud Holstenium in Synodo Rom. pag. 93. S. Augustinus de Unitate Eccles. cap. 2. et Epist. 93. S. Hilarius in Fragg. pag. 23. Facundus Hermianensis lib. 2. cap. 6. lib. 7. cap. 3. lib. 8. cap. 1. Concilium Toletanum æræ 648. Synodus Ticinensis ann. 850. cap. 9. Lex Wisigoth. lib. 3. cap. 21. Capitula Caroli Magni lib. 5. cap. 129. Concilium Duziacense l. part. 5. pag. 298. Vita S. Sulpiti Episc. Bituric. n. 28. Vita alia ejusdem n. 1. Chronic. Reichersperg. pag. 189. Gregorius Turon. de Gloria Confess. cap. 75. Warinus Abbas Metensis in Ep. etc. Vide Casaubon. ad Apuleii Apolog. pag. 148.

COHIBENDA, Concilium Arelat. II. can. 27: *Professas viduas, si in Cohibenda perstiterint, cum raptoribus esse damnandas.* Ad marg. *Cohabitatione, perperam: idem est enim Cohibenda, ac Cohibentia, seu conniventia, consensus.*

II

[** can. 46: *Si conniventiam præstiterint.*]

COHIBULI, alias: *Conivoli, concordēs, juncti*, in Gloss. Isid. Gloss. Lat. MS.: *Cohibilis, facilis, εὐεργής.* [Glossar. Sangerm. MS. n. 501. *Coniboli, Concordes, conjuncti.*] Gloss. Lat. MS.: *Conjuga, Conhibulus* [Papias: *Cohibilis, conducibilis, Cohibilius, conducibilis.* MS. unus, *Cohibilius, Constabilis. Cohibita oratio, gracilis et venusta, apud Gellium, et apud Apuleium, Cohibitus conscribere, est presiori stilo scribere.]*

* **CONHOL**, Panis species. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1309. fol. 31. rº: *Misit dictis hæreticis... unam cannam plenam vino et unum panem, dictum Conhol.* Vide infra in *Panis* 2.

† **CONI**, *Munuscula, quæ pueris dabantur*, in Vocabulario Sussanaei.

† **CONIA**, *Poma silvestria vel fructus cypressi dicti quod conum imitentur.* Papias MS. Vide *Cuma*.

† **CONJACTURA**, pro *Conjectura*. Chartul. S. Vandregesili tom. 2. pag. 1889. ann. 1305: *Tracta ad futurum de præterito Conjactura.*

† **CONIADA**, Codex Irminonis Abb. San-German. fol. 72. [** Br. 13. cap. 100. Guerard. pag. 149.] *Ainfredus... solvit ad Nativitatem Domini porcos II. ferreolos II. Coniadas VIII.* hoc est, si recte opinor, Panes ovis et lacte subactos, quos etiamnum Picardi *Cuignets*, Gallo-Belgæ *Quemueux* appellant; quosque die Nativitatis Domini solent distribuere præsertim pueris; similes vero eo ipso die præstationes olim debitas fuisse, videre est in voce *Focacia*, et alibi. Vide *Cuneus* 3.

* **CONIARE**, *Cudere, signare monetam, vox Italica, a Conio, cuneus, Gallis Coïn, sigillum ferreum, quo nummi cuduntur.* Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 129. ex Cod. reg. 4621: *Nullus... aurum sive florenum auri audeat monetari vel signari vel Coniari facere sub ymagine S. Johannis vel lili, vel sub alio signo vel Conio communis Florentiæ, nisi in loco zechæ seu in zecha dictæ civitatis, sub pena cremationis personæ et confiscationis omnium bonorum suorum.* *Coignier*, eodem sensu, in Lit. ann. 1303. tom. 1. Ordinat. reg. Franc. pag. 389: *Et desores nous aions commandé à battre, Coignier et faire hastivement et continuellement les nos dites monnoies bannes et anciennes.* Vide supra *Conare* 2. et infra *Conarius*.

* **CONJATOR**, Aleator, qui globulos lusorios vel taxillos projicit, unde nomen, contra quosvis obvios. Stat. castri Redaldi lib. 2. pag. 39. rº: *Si qui Conjator repertus fuerit ludere ad corizolam vel polverellam, solvat ipso facto soldos viginli pro qualibet vice, et si quid ob id receperit, in totum restituat.* Vide supra *Averitator*.

† **CONIBENTIA**, *Per consensum et Conibentiam*, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 70. Vide *Conhibere*.

† **CONIBOLI**, Vide *Cohibuli* post *Conhibere*.

† **CONIDARIUS**, a Græco Κόνις, Lens, pediculus. Nomen pro contentum diabolo tributum, quasi sordidissimus esset pediculosus, aut lendibus scatus. Legitur in Vita S. Lucæ Junioris tom. 2. Febr. pag. 96.

* **CONIDUS**, Charta Ludov. Pii ann. 836. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 483: *Et in pago Dunensi cellam habet in loco qui dicitur Monstletardi, cum aqua Conida, molendinis, silva, pratiis, etc.*

† **CONJECTA**, Vide mox in *Conjectare*.

† **CONJECTABUNDUS**, Suadens, consulens, apud S. Augustinum.

† **CONJECTANTER**, Per conjecturam, apud Tertullianum.

CONJECTARE, Contribuere. Lex Salica tit. 45. §. 1: *Omnes mortis illius compositionem Conjectent.* Capitulare ann. 807. cap. 2: *Et unicuique ex ipsis qui in hoste pergunt, fiant Conjectari solidi quinque a superscriptis pauperioribus, etc.* Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 59: *Si furtum redimendum sit, captale redimentis Conjectent.* Adde cap. 58. 68. 92: *Weram et compositionem mortui Conjectare, in Legibus Aluredi Regis West-Sax. cap. 21. et 32.*

CONJECTUS, Contributio, symbolum, collecta: quod quisque in unum confert ad exsolvendam certam pecuniæ summam, [vel ad colligendam certam cibariorum quantitatem.] Maxime quod a populis Regis Missis in itinere exsolvebatur. Capitulare tertium Ludovici Pii cap. 9: *De Comitibus et Vicariis eorum, qui in aliquibus locis tantum accipiunt de Conjectu populi ad minorem legationem, quantum ad majorem.* Cap. 10: *Voluimus ut talem Conjectum Missi nostri accipiant, quando per Missaticum suum perrexerint: hoc est unusquisque accipiat panes 40. friskings duas, etc.* Annales Francor. Bertiniani ann. 886: *Juxta quod unusquisque Regni primorum de honoribus habuit Conjectum tam in argento quam et in vino, etc.* Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 19: *De Conjecto Normannis dando.* Capitula Caroli Magni lib. 3. cap. 35: *Ut illi qui heribannum solvere debent, Conjectum faciant ad Heribannatorem.* Conjecto respondet *Schot*, seu *Scot*, Germanicum et Anglicum. Charta Ludovici Imp. apud Will. Hedam: *Ut nec bannum, aut fredum, aut Conjectum, quod ab ipsis Geschot vocatur, contingere, aut exactare præsumeret.* Codex MS. Irminonis Abbatis Sangerman. fol. 70. col. 1: *Aulemarus... tenet dimidium mansum seryilem... (solvit) pullos III. ova xv. de Conjecto de annone dimid. modium.* Eodem fol. vº. col. 1: *Solvit ad hostem denar. VI. et denar. III. de capite suo, et dimidium modium de Conjecto, et modium 1. de spelta.* [** Br. 13. cap. 64. et 76. bis. Guerard. pag. 143. 145. Br. 13. cap. 99. pag. 149: *Solvunt de Conjecto de viva annona modios 99. ad forstarium.* Guerardo est Contributio a singulis hominibus ejusdem villæ sive prædii in unum collata.] Vide Capit. 5. ann. 803. cap. 17. Capitul. 1. ann. 812. cap. 7. Capitul. 5. ann. 819. cap. 26. Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 69. Legem Langob. lib. 3. tit. 1. §. 88. tit. 6. §. 2. 3. [** Ludov. P. 54. Carol. M. 97. 98. ubi glossa interlin. *Gofarium.*] Capitularia Caroli Calvi tit. 5. §. 4. tit. 28. pag. 254. tit. 42. pag. 424. tit. 43. §. 30. [** ap. Tolos. ann. 814. Edict. in Carisiac. ann. 861. Exact. Nortmann. const. ann. 877. ap. Carisiac. ann. 877.] Chartam Dagoberti Regis Franc. apud Browerum lib. 7. Annal. Trevir. pag. 421. i. Edit. aliam Henrici III. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 359. [Analecta Mabillonii tom. 3. pag. 266. in Præcepto Caroli M. Ampliss. Collect. Martenii tom. 1. col. 144. in Præcepto Lotharii ann. 856. Diplomata Belg. Miræi tom. 1. pag. 242. col. 2. in Charta Dagoberti I. Regis Franc. ann. 643.]

CONJECTA, in Chronico Laurisham. ann. 776.

GETA, pro *Conjecta*. Observantiæ ad tit. de Muneribus agnoscendis in Foris

Aragon. fol. 31. apud Michaellem de Molino in Repertorio pag. 75. v. : *Quando debent facere Getam pro cœna Domini Regis vel Domini infantis, vel pro subsidiis eorumdem, etc.* Occurrit ibi pluries.

CONJECTIO. Capitulare Sicardi Principis Beneventani cap. 14 : *De tertiatoribus, et Conjectionibus illorum.*

CONJECTURA. Gloss. Lat. Græc. : *Conjectura, Στοιχασμός, ζήνια.* Gregorius Turonensis. lib. 6. Hist. cap. 45 : *Nihil de fisco suo Rex dari præcepit, nisi omnia de pauperum Conjecturis.*

CONJECTORIUM DANIELIS. Liber sic inscriptus de divinatione. Illius meminit Joan. Sarisberiensis in Policrat. lib. 2. cap. 17. Ὁράσεις seu Visiones Danielis vocat Luithprandus in Legatione. Vide Descriptionem nostram Constantinop.

CONJECTURA. Vide Conjectare.
CONJECTURARI. Conjicere, Conjectare, Gall. Conjecturer. Processus de Vita S. Thomæ tom. 1. Martii pag. 699 : *Ipse testis imaginatus et Conjecturatus est. Conjecturare dixit Raymondus Capuanus in Vita S. Catharinæ Senensis tom. 3. SS. April. pag. 886. Sed hoc verbum quidam dicunt a Seneca fuisse usurpatum : pro quo tamen alii legunt, Conjectura ire.*

CONJECTURATIVE. Conjectando, Gall. Par Conjecture, in Dissertatione Jac. Thomasi de poculo S. Johannis §. 29. apud Eccardum col. 173. Hist. General. Marchionum Misnie.

* CONJECTURO, [Conjecturam facio. Boet. Arist. Anal. post. 2, 14, p. 554. (L. Quicherat.)]

CONJECTUS. Vide Conjectare.
CONJERO, [Gloss. Paris. Conjerat, conjurat. (L. Quicherat.)]

CONIFLO, ἐπιπλήκτος, Stolidus, apud Janum in Supplemento Antiquarii.
* Ἐπιπλήκτος, in Gloss. Lat. Gr. at in Gr. Lat. : Ἐπιπλήκτος, Coniflo. Ἐπιπλήκτος, attonitus. Vide Coniferus.

* CONIGLI, Pelles cuniculorum ab Ital. Coniglio, cuniculus. Stat. Astæ, ubi de intrat. portar. : *Conigli laborati, sive in pennis, sive in sola pelle, sive sint positi in laborerio, sive non, solvant pro centenario lib. viij. Vide Coninæ pelles.*

CONILLOS, f. Vivarium cunicularium, Gall. Garenne, a Gallico Conil vel Conin, Cuniculus. Charta anni 1052. ex Archivo Infirmarie S. Victoris Massil. : *Ego Bonifacius et uxor mea Vandalmasia donamus medietatem bosci et duas partes Conillos cum terris, etc.* Charta anni 1043 : *Medietates boschi et duas partes Conillos cum terra, in qua boschus sedet.*

* CONILLUS, a Gall. Conil vel Conin, Cuniculus. Libert. Petre assisise ann. 1341. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 647 : *Item quod nullus capiat in retis seu foveis et claperis alienis cirogrillos seu Conillos, cum canibus seu fuvonibus. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 183. ch. 127 : Le suppliant trouva une jeune fille de Page de douze ans ou environ sur le chemin... laquelle lui demanda s'il chaçoit aux Conins, à quoy il lui respondy que ouy aux conins privez et qu'il chageroit au sien. Hinc Connineur, Haræ cunicularie custos vel redemptor, in aliis Lit. ann. 1350. ex Reg. 78. ch. 272 : Goffroy Chauboneau Connineur prist ja peça en la garenne de l'evesque de Chartres xx. ou axij. conins.*

CONINÆ PELLE, Cuniculorum, Peaux de Conins vel de Conils. Rainardus Abbas Cisterciensis in Institut. ejusd. Ord. distinct. 14. cap. 15 : *Pelles silves-*

tres non operentur Conversi nostri, non catinas, non Coninas, non varias, non grisias, seu alias hujusmodi, etc. Ubi antiquæ Definitiones ejusdem Ord. dist. 14. cap. 6. habent *Caninas*. [Privilegium Leduini Abb. S. Vedasti Atrebat. de censu ann. 1036. e Chartul. ejus Monasterii fol. 243. c. : *Pelles agninae IV. den. Penna agnina vel pellicia I. den. Grisina vel varia IV. den. De cattis vel Coninis II. den.*] [* Vide Chyrogriillus et supra Conigli.]

* CONIOLUM, an Conclave, Gall. Cabinet ? Testam. Ant. de Villanova ann. 1516 : *Item recolens... reliquissæ (uxori meæ) unam cameram et retrocameram, cum uno lecto et uno Coniolo, cum suis garnimentis necessariis, etc.*

CONIRE, Coire, simul ire, consilium accipere. Papias in Amalthea.

* CONIS, a Gr. κωνίς, Urceolus, vas aquarium. Vita S. Lugidii tom. 1. Aug. pag. 344. col. 2 : *In illo autem tempore mos erat, ut sphaera ferrea in igne calefacta in Conices fratrum daretur, ad calefaciendum liquorem.* Pluries ibi. In alia vita, ut moment docti Editores, legitur *cupas*, et in compendio Ms. *vas* potum continens.

CONITIO, Populi multitudo. Vet. Gloss. San-german. MS. n. 501. Latinis Coitio, Conventus, congressio.

* CONITUS, [Coitus. Isid. Or. 18, 7. (L. Quicherat.)]

CONIVA, pro Conniventia, sumta tamen strictiori modo, pro conspiratione, pacto conspiratorum, seu assensu conspiratis et rebellatoribus dato ab iis, qui eorum partes amplectuntur. Charta Henrici IV. Angl. Regis ann. 1400. apud Rymerum tom. 8. pag. 150. col. 1 : *Sciat quod de gratia nostra speciali et pro bono servitio quod dilecti Ligei nostri et Communis villæ nostræ de Cirstre, tam homines quam mulieres nobis impendent, circa captionem Comitum Kantiæ et Sarum et aliorum de eorum rebelli Coniva, concessimus eisdem hominibus quatuor damas percipiendas tempore seizonæ in foresta nostra de Bradon, per liberationem Magistri forestarii. Charta ejusd. Regis ann. 1403. pag. 333. col. 1. de tractando cum gentibus Comitatus Cestriæ : *Omnes aliæ personæ ecclesiasticæ, quæ contra nos in bello nuper juxta Sallopiam commisso, armatæ, seu de assensu dictæ rebellionis contra personam nostram regiam extiterunt... Et omnes et singuli bellum illud causantes, omnesque et singulæ gentes villæ Cestriæ, quæ ad idem bellum præsentés seu de Coniva Henrici de Percy defuncti extiterunt. Liquet De Coniva Henrici, etc. idem esse, quod paulo superius De assensu dictæ rebellionis, ac proinde Connivam per Conniventiam seu assensum rebellibus esse explicandam.**

* Legendum videtur *Covina*. Vide in hac voce.

CONJUDEX, Assessor, qui cum primario Judice judicat. Charta Duranni Episc. Cabil. tom. 8. Spicil. pag. 230 : *Cum discordia verteretur... coram Decano et Conjudicibus suis Senonensibus.*

CONJUGA, pro Conjux. Burchardus Wormaciensis in Lege familie cap. 5 : *Si quis cum manu Conjugæ suæ cum bono testimonio aliquam traditionem... fecerit, etc.*

CONJUGALIS, Eadem notione. Charta Ademari et ejus uxoris Aldebergæ pro Monasterio Nobiliacensi apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 402 : *Dono pro remedium animæ meæ, vel pro remedium Conjugale meo.*

* CONJUGALITAS, [Conjugium. Pseudo-Cypr. De Singul. Cleric., ante med. (L. Quicherat.)]

CONJUGES, in Libris feudalibus dicuntur domini et vassalli, teste Salvagnio, de Usu Feudorum cap. 11. et 13. ubi docet *Conjuges* ideo dici, quod mutua, licet dispari, inter se fide conjungantur et obstringantur. Dominus vassallo benevolentiam debet atque protectionem ; vassallus autem domino reverentiam, honorem, servitium, etc. Vide *Consortes* et *Vassalli* in *Vassi*.

CONJUGIUM, pro Conjuge, in. 1. 3. de Re milit. (7, 1) et leg. 14. de Episc. (16, 2.) in C. Th. Vide *Matrimonium*.

CONJUGLA, CONJUNCLA, Lorum quo vincuntur ac junguntur boves. Gloss. vet. : *Conjuglæ, ζευκτήρες.* Gloss. Lat. Gr. : *Jungula, ἦνιαι ζευκτικαί.*

* Congle, eadem notione, inter Redit. comit. Namurc. ann. 1265. ex Reg. Cam. Comput. Insul. sign. *Papier velu fol. 13. r. : Et si a li cuens sor deux quartiers de tiere trois sols de cens au Noël pour les Congles, dont on joint les buves ki mœnent le laigne el castiel de Namur.* Piscis vero genus est, in Reg. sign. *Pater Cam. Comput. Paris. fol. 247. r. : Morues et Congles salés, le cent xvij. den. Pro Congre.*

CONJUNCLA, Gloss. Saxon. Ælfrici, c. de Instrumentis agricolarum ; *Conjuncla, vristra.* Saxonibus vri²sa est lorum. Statuta antiq. Corbeiensis Monast. lib. 2. cap. 1 : *Dent unusquisque ad hortum cui deservit in tertio anno, aratrum 1. jugum cum ambacio et Conjunctis, quando necesse fuerit.* Chron. Besuense pag. 538 : *Accessit ubi boves juncti erant, et juncturas super capita eorum, quas rustici Conjuncturas appellant, omnes truncavit.* Sed legendum *Conjunctulas*, aut *Conjunctas*, quas juncturas revera vocant Paulus 3. Sentent. tit. 6. et Capitulinus in *Vero*.

* CONIUM, Cicutæ, ex Glossar. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 1. Passion. cap. 113 : *Item castoreum et Conii semen æquali pondere solves cum aceto et tepidum milites in aurem.*

CONJUNCTIO SOLIS ET LUNE. Hanc certis in casibus perniciosam esse aliquando opinati sunt medici, qui nihilominus scientifici nominantur. Bernardus Chaussade reginæ Margaretæ medicus indignus, ut sese inscribit, in Tract. de Conceptione et Generatione præcipue filiorum lib. 2. cap. 4. ex Cod. reg. al. 7064 : *Ego vidi Parisius anno 1472. quod quidam nomine Johannes Cortin Paris. licentiatus in medicina, cum quadam, vocata La belle Cyprane, in actu emissionis seminis mortuus est subito. Et prædicta apprehensa per justitiam, excusans se justitiæ et parentibus, venisset puniendi. Sed quia medici scientifici audientes hunc casum et desiderantes cognoscere causam mortis, informatione debita facta de hora mortis et cohitus, invenerunt in illo instanti Conjunctionem fore (solis scilicet et lune) et quod prædictus Cortin usus erat cohitu superfluo, ut asserebat prædicta mulier. Ideo non mirum, si natura carens humiditatibus sufficientibus, in illa ultima evacuatione defecit :*

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

* CONJUNCTURA. Vide supra *Conglutinatura*.

CONJUNGERE, Pervenire aliquo. Nos etiamnum dicimus, *joindre quelqu'un*, cum quempiam convenimus. Vita S. Macarii Romani cap. 3 : *Post hæc vero*

decem et septem dies ambulantes ; Conjuramus Jerusalem, et sanctam Resurrectionem Jesu Christi, et Crucem adoravimus. Anastasius Biblioth. in Stephano III. PP. : *Et dum hæc agerentur, Conjuravit Romam Joannes Imperialis Silentianus.* Infra : *Et dum valide... opprimerentur, subito Conjuravit Missus Regis a Francorum nomine, etc.* Ibidem : *Conjunctio vero eo Papiam.* In S. Adriano : *Et dum reversus fuisset Sacellarius, Ravennamque Conjungeret.* Occurrit non semel, in Epist. Sigeberti Regis ad Desiderium Episc. Cadurcensem, in Epistolis Summorum Pontificum. tom. 3. Hist. Franc. pag. 745. 748. 760. 777. etc. Gregorii Magni lib. 10. Epist. 3. in Actis S. Anastasii Persæ cap. 6. num. 88. etc. Theophylactus Simocatta lib. 8. cap. 11 : *Ἀναξάρτου τε πρὸς αὐτὸν ἐπίσταξεν.*

JUNGERE, Eadem notione. Epistola 4. ad Desiderium Episc. Cadurcensem apud Canisium tom. 5. Antiq. lect. : *Flavianus autem denuntiavit, ut quinta feria apud ipsum jungeretur.*

* CONJUNGERE TESTES, Componere, Gall. *Confronter.* Annal. Bonincont. ad ann. 1421 apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 125 : *Postquam ille (Tartalia) Conjunctis testibus inficari rem non potuit, supplicia a Sportia auxilia postulabat.*

† CONVIVOLI. Vide Cohibuli in Conhibere.

* CONJURA, Conjuratio, conspiratio, Italis *Congiura.* Specim. Hist. Sozom. Pistor. ad ann. 1362. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 1069 : *Pisani timentes de dicta Conjura, revocaverunt in civitatem Pisanam omnes equites et pedites.*

1. CONJURARE, Simul jurare, simul sacramento firmare. *Communiam Conjurare*, in Charta Theodorici Comitis Flandriæ ann. 1147. in Tabulario Monasterii S. Bertini : *Concesserim hominibus S. Bertini ad Poparinghem pertinentibus ejusdem pacis securitate per omnia gaudere, qua Furnenses fruuntur, quam Conjuraverunt, in qua et confirmati sunt.* Vide Galliam Christian. tom. 1. pag. 100. a. Vetus Inquesta ann. 1228. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placent. lib. 17 : *De fratribus dicit, quod nescit aliquid emendandum in iis, nisi quod Conjuraverunt simul, excepto Joanne et Magistro Alberto, et inde debuit esse instrumentum, sed nescit, utrum sit destructa illa Conjuratio, vel non.* Vide *Confratria.*

* Charta Phil. Aug. ann. 1187. in Reg. 34. bis part. 2. Chartoph. reg. fol. 79. vº. col. 2 : *Item quia servientes nostri burgenses gravabant et redimebant, imponentes eis quod in morte patris nostri communiam Conjurassent, ipsi burgenses se hoc non fecisse nobis juraverunt.*

† CONJURATORES, Qui simul jurant ad ejusdem rei confirmationem. Arestum Parlamenti Pentecostes ann. 1280. in Tabul. S. Richarii : *De quibus liquebit per eorum juramenta, additis cuilibet eorum de Feuquieris duobus vel tribus Conjuratoribus de vicinis suis fide dignis.* Vide *Sacramentarii* post *Juramentum.*

† CONJURARE, Jurare nude. Vett. Formulæ Andegav. num. 49 : *Sin melius in Ecclesia seniore loci in ipsa civitate hoc debiat Conjurare, quod ad morte sæpe dicto nunquam consensisset, nec eum accessisset, nec consciens, nec consentanius ad hoc faciendum nunquam fuisset.*

† CONJURARE TERRAM, Jurare terram, de qua lis est, ad certum hominem pertinere. S. Audoen. in Vita S. Eligii apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 284 :

Sparvus Abbas... accepit a Principe judicium, ut si possit in loco sancto (ad Sepulcrum S. Eligii) terram Conjurare, ad partem utique Ecclesiæ vendicaret; sed ille maluit, ut idem pertinax vir, qui eam invadere quærebat, jurejurando asseveraret suam.

CONJURATIO, Quodvis juramentum. Capitulare 3. ann. 779. cap. 10 : *Et istas Conjuraciones quas faciunt per S. Stephanum, per nos, aut per filios nostros, prohibemus.*

2. CONJURARE, Submonere, in jus vocare, per fidem et sacramentum, quo domino feudali obstrictus est, quempiam citare. Charta ann. 1081. apud Sammarthan. in Archiepisc. Turon. : *Quapropter prædictus Radulphus ad Curiam Regis ab ipso Rege fide et juramento Conjuratus, ut de hac re justitiam sibi faceret, ire non ausus est.*

Ut porro vassallum conjurare poterat dominus, ita dominum vassallus, si de jure deficeret. Assisiæ Hierosol. MSS. cap. 241 : *Ce sont ceaus qui peulent gager, ou semondre, ou Conjurer le Seigneur de sa foi. Celui à qui le Seigneur doit aucune chose de son fié, le peut semondre, ou gager dou service, que il li doit de celui fié, ou Conjurer de sa foi, etc.* Cap. 244 : *Il doit Conjurer le Seigneur de sa foy, que il le paie, ou face paier de ce que il li doit.* Cap. 247. narratur vassallum non posse conjurare suum dominum de ejus fide, nisi post ratas aliquot submonitiones, quarum hæc erat formula : *Si vous Conjure come à mon Seigneur par la foi que vous me devez, come à vostre home, que vous m'en aiés païés, ou fait paier dedans tel jour. Et si le Seigneur ne le faisoit dedans le terme, le vassal le pouvoit gager de son service.* Proprie autem Conjurari dicuntur Pares feodorum, cum ad judicium exercendum in Curia sua a Domino evocantur. Eadem Assisiæ Hieros. cap. 206 : *Doit requerre et Conjurer ses Pers, si comme il doit, que ils destraignent le Seigneur, si comme ils peuvent et doivent.* Et cap. 207 : *Quant le Roy Aimery congea Messire Raoul de Tabarie, Messire Raoul requit et Conjura ses Pers, que ils le menassent à droit, comme leur Per, et que il en offroit à faire à droit.* Adde vetus Chron. Flandrense vernac. cap. 14. et 34.

Quod si Pares post *Conjuramentum*, Domini superioris judicis non interessent, ad id feodorum suorum interceptione compellentur. Statutum Caroli V. Reg. Franc. ann. 1363. mens. Jun. : *Statuimus et ordinamus quod præfati homines feudales ad judicium faciendum et reddendum ad locum consuetum, ut moris est, evocati, infra statutum et eisdem assignandum tempus accedere et comparere teneantur sine defectu, nisi causam veram et legitimam habuerint absentiam, quæ si vera et legitima non fuerit, et ad judicium evocati minime comparuerint, eorundem hominum feoda in manu dicti fratris nostri ad causam prædictam ponivolumus et arrestari, et in ea detineri per Baillivum dicti loci Guysis, quousque dicti homines sic contumaces et absentes pro suo defectu et absentia, vel contumacia, emendam præstiterint condecemtem.*

* Judices ad judicium exercendum evocare; quod domini superioris jus erat. Charta ann. 1315. ex Cod. reg. 4184. fol. 22. rº : *Cum abbas et conventus S. Saumerii (Samer) in bosco essent et fuissent in possessione et saisina Conjurandi cornangnos et scabinos villæ de Colonia prope Calesium, habendique et faciendi executionem judicatorum per eos-*

dem factorum, quotiens casus se offerre contigit. Arest. parlam. Paris. ann. 1322. in Chartul. S. Petri Gand. ch. 32 : *Dictus abbas, ... tanquam superior et dominus, potest Conjurare dictos scabinos in defectum majoris.* Paulo ante : *Dictus abbas est in saisina præcipiendi dicto majori, quod ipse faciat judicare scabinos.*

CONJURAMENTUM, Submonitio Parium. Regestum Andegavense in Camera Comput. Paris. fol. 76. 77. ann. 1363 : *Homines prædicti feudales, qui in dicta villa et castellaniam Guysis in Viromandua, ratione et ex debito feodorum suorum ad Conjuramentum Baillivi dictæ castellanis Guysis judicium facere et reddere tenentur, etc.* Quod porro hic *Conjuramentum* dicitur, *Conjure* et *semonce* eadem notione vocant *Consuetudines municipales* S. Audomari art. 16. Terwann. art. 8. Bethun. art. 30. 38. Valentian. art. 1. 2. 4. Hannon. cap. 56. et Summa Ruralis.

* Lit. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 252 : *Elles (les informations) furent recordées par loy et par jugement par les eschevins de la Leve à le semonse et Conjure des baillis dudit lieu.* Vide *Ordinat.* reg. Franc. tom. 5. pag. 140. 146. et 623.

CONJURATIO, Eadem notione. Charta ann. 1260. in Probat. Hist. Guinensis pag. 528 : *Per legitimam monitionem nostram et Conjuracionem super hoc sibi factas.* [Vide alia notione in *Conjurare* 1.]

CONJURATIO, Communia, *Commune*, Juratorum conventus: jurati enim et *Conjurati* dicuntur cives unius oppidi. Charta Friderici I. Imper. ann. 1161. apud Browerum lib. 14. Annal. Trevirens. pag. 801. 1. Edit. : *Communio civium Trevirensium, quæ et Conjuratio dicta, quam nos in ipsa civitate destruximus, etc.* Vide *Juratus.*

* *Conjure* et *Conjurement*, eadem acceptione. Libert. Cales. ann. 1304. ex Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 365 : *Quiconques destourbera eschevins ne coremanz, quant il sieent en banc et font Conjure, il doit amender au seigneur de iij. souz.* Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 121. ch. 43 : *Ledit Andrieu, ... au Conjurement des jurez de nostre ville de Tournay, ... encoupla et empescha ledit exposant, etc.*

CONJURATIO in Legibus Canuti Regis Angl. idem videtur quod *Adjuratio*, seu, ut vocant, *Excercitatio*. [Statuta Ecclesiæ Valentiniæ tom. 3. Concil. Hisp. pag. 511. col. 1 : *Nec in Ecclesiis fiant Conjuraciones aquæ ferventis, vel ferri candentis, vel aquæ frigidæ conjuratæ, quia omnia ista sunt superstitiosa penitus et contra Deum.*]

CONJURATORES, pro *Conjurati*, in Conventu Alsatico ann. 1059. § 3. 5. apud Goldastum tom. 2. Constit. Imp. et Freherum. [Vide in *Conjurare* 1.]

† JUDEX CONJURATOR hominum judicantium, Qui homines judicantes submonet et vocat ad judicium: in Edicto Philippi VI. Fr. Regis ann. 1344. n. 6.

CONJURATUS, Eodem strictus juramento. Ὀυρτός, συνουρτός, Nicetæ in Man. lib. 7. n. 1. Historia de Expedit. Asiatica Frider. I. Imp. : *Offerentes auxilium tam de se quam de ipsorum Conjuratis et amicis.* Vetus Inquesta tom. 1. Monastici Angl. pag. 207 : *Ernaldus Marescallus juratus idem dicit per omnia, quod Ac filius Andrew Conjuratus suus.* Vide *Dissert.* 21. ad Joinvillam.

* 3. CONJURARE, Exilio damnare, Gall. *Bannir.* Banna S. Genovefæ ann. 1282. inter *Consuet.* ejusd. MSS. fol. 26. rº. :

Bietris de Prouvins et Agnes d'Abbeville, toutes fames de chans, furent Conjurées, sus poine d'estre brullées, de la terre. Vide Abjurare.

* **4. CONJURARE SENTENTIAM**, Animo statuere, decernere. Vita S. Emmier. tom. 6. Sept. pag. 490. col. 2: *In hoc proposito suam Conjurasse sententiam, ut aut voti composit professionem vitæ cum fructuosa pace finiret, aut devoto certamine sanguinem martyr effunderet.*

* **CONJURIUM**, Sortilegii species, quo potissimum in sanandis vulneribus utebantur; et quidem licite ex Statutis Mantuæ lib. 1. rubr. 83: *Per hoc statutum non includatur... qui vel quæ prædictas incantationes fecerit ad sanandum vel liberandum aliquem de aliqua infirmitate et alio modo licito.* Charta fundat. colleg. de Verdala Tolos. ann. 1337. ex Cod. reg. 4223. fol. 8. v.: *Sortilegia, maleficia, Conjuria, divinationes... fugiant et evitent.* Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 92: *Iceului Jehan s'en ala sans faire aucune diligence d'envoyer querir mire ne phisicien, fors seulement qu'il se feist Conjurere la playe par un homme dudit lieu... et quant il s'aperceut que ledit Conjurement ne lui poursoit aucunement, il envoya querir un barbier. In investigandis quoque rebus abditis usi sunt, ex aliis Lit. ann. 1400. in Reg. 155. ch. 22: L'exposant et Pierre Ricart, prestre et curé de la ville et paroisse de Fricourt, qui est renommé de faire Conjuremens et enseigner choses perdues, et que par fame et commune renommée aucunes personnes dudit pais estoient soupçonnez d'avoir mis et bouté le feu depuis un an ença es maisons de Baudin... ont pris un saulier ou autre livre, et icellui lié pardessus d'une petite lantere de cuir de serf, et entre deux feuilles mis un fusel, et sur ledit livre fait plusieurs conjurations, et tant que ledit livre ilz firent tourner contre ceulx que l'en souspeçonnoit avoir mis et bouté ledit feu esdites maisons. Vide supra Carminare.*

* **CONIUS**, Cuneus, Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur. Locus est supra in Coniare.

* **CONJUVES**, Conjux, uxor. Formula vetus apud Baluz. tom. vi. Miscell. pag. 551: *Ob hoc igitur in Dei nomen et Conjures mea illa dilectissimo amico nostro illo pro benevolentia vel servitia tua: quæ circa nos impendis, sed in comæa facere non desinus, propterea cessimus tibi, etc.*

* **CONIVUM**, κάλιξ ῥόδου μεμῳκός, Calix, cohivum, in Supplemento Antiquarii. Folliculus est rosæ clausus, ut explicat Martinus, qui legit *Connivum*, additque florem conviventem eundem esse ac clausum. [* Melius in Glossis Lat. Gr. κάλιξ ῥόδου.]

* **CONIX**, Genus avis, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. An pro Cornix?

* **CONKA**, f. Pars fluminis sic dicta, quod circulo suo quasi concham representet. Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 1384. ex Charta anni 1229: *Dicti Monachi possint piscari sicut ego in Conka aque de Rivecourt infra metas positas tempore dicti Richerii... dicti Monachi S. Wandregisilli poterunt piscare in dicta Conka quando voluerint.*

* **1. CONLABORATIO**, Oeconomia, administratio. Annual. Bertiniani ann. 867: *Carolus Rex Abbatiam ipsius Monasterii sibi retinuit; causas Monasterii et Conlaborationem per Præpositum et Decanum atque Theaurarium... gert disponens.*

* **2. CONLABORATIO**, Proventus agro-

rum et pratorum labore cultorum. Præceptum Caroli M. pro restauratione Monasteriorum apud Mabil. tom. 3. Analect. pag. 266: *Præcipimus, ut de omnibus Conlaborationibus terræ tam feni, quam et annonæ omnium generum, tam de sua dominicâ, quam et de vassallorum suorum, de vinericiis quoque et perdonato... de melle et Conlaborationibus, quæ in hortis fiunt... censum legitimum... persolvere faciant.*

* Occurrit præterea apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 180.

* **3. CONLABORATIO**, CONLABORATUS. Acquisitio conjugum, stante matrimonio. Vide post Labor 2.

* **CONLABORATUS**, ut *Conlaboratio* 2. Partit. bonor. S. Dion. ann. 862. tom. 8. Collect. Hist. Franc. pag. 580: *Quicquid extra fabricam cellæ de redditibus superscriptæ villæ ac Conlaboratu vel censu remanserit, etc.*

* **CONLACTANEUS**, σύντροφος, ὁμογάλακτος, Gl. Lat. Græc. Simul nutritus. Glossæ Cyrilli: *Conlactaneus*, ὁμογάλακτος. Vide Colacteus.

* **CONLARGIRE**, Largiri, concedere. Hist. Cortus. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 812: *Lofmastrus quæsit vit a domino Cane burgum S. Johannis, ita quod nullus alter secum vadat præter gentes suas, et sibi Conlargivit.*

* **CONLATERANUS**, Transverso cognationis gradu junctus, Gall. *Collateral*. Charta S. Eduardi Regis Anglorum ann. 1059. apud Felibianum in Hist. Sandionys. pag. LXXXV: *Ego Eadgyd Conlateranus ejusdem Regis hoc mihi placere cum benevolentia professus sum.*

* **CONLATERARE**, Ad latus esse: dicitur de agro, qui alteri a latere conjungitur. Charta ann. 1027. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 173: *De oriente confrontat in terra de nos donatores, de meridie Collateral in via publica. Vide Collaterare.*

* **CONLATERATIO**. Vide *Collateratio*.

* **CONLATERE** SE, Occultare, abscondere se. Vita S. Columbæ abbat. tom. 2. Junii pag. 231: *Sed frater quidam callidus explorator, alia means via, in cuiusdam monticelli cacumine, qui eidem supereminet campulo, se occulte Conlatabat, etc.*

* **CONLATOR**, Adulator. Vita S. Præjecti Episcopi tom. 1. Hist. Franc. 675: *Sed ut est Conlatorum mos, amici ceperunt eum cogere, ut tali pro causa non differret dare responsum.*

* **CONLAUDACIO**, αἶνος, ὁ ἑπαινος, ἐγκώμιον. *Conlaudo*, συνεγκωμιάζω, συνεπαίνω. Gloss. Lat. Gr.

* **CONLAUDANTES**, Idem cum *Sacramentalibus*, qui juratori ut testes adjungebantur in iudiciis. Vide locum in *Forbatudus*.

* **CONLAUDATIUM**, Consensus, conventio, pactum. Placit. vet. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 58: *Et astringere fecisset Adalberto mandatario Bernardo, ut confirmasset suum Conlaudatum. Vide Laudatio.*

* **CONLECTOR**, Qui simul legit. Utitur S. Augustinus Confess. lib. 1. cap. 17.

* **CONLIA**. Charta ann. 1166. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 606: *Tali videlicet pacto dono vobis hunc podium, quod vos et successores vestri mihi vicecomitissæ et vicecomiti de omnibus fructibus, qui de podio exierint, de blado, et de ligno, et de Conliis, tascham detis. Auditor forte videbitur correctio, et de cet. aliis.*

* **CONLIBERTI**. Vide *Colliberti*.

* **CONLIBIUM**, Genus est certæ pecuniæ.

Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Collibrum*.

* **CONLIBRUM**. Vide *Collibrum*.

* **CONLIGARE**, Sese pariter obligare, uti solent qui de re aliqua paciscuntur. Tabular. Vosiense fol. 31: *Hoc idem audierunt Petrus Abbas in cuius manu Conligatum est, Petrus Ainardus, etc.*

* **CONLIMITANIUS**, Cui sunt iidem limites, finitimus. vicinus Gall. *Limitrophe*. *Collimitaneus*, Solino cap. 40: *Collimitanea Galatiæ Phrygia*. Hincmarus Remens. Epist. ad Ludovicum III. Regem Franc. apud Baluz. tom. 7. Miscell. pag. 50: *Sicut sacræ leges et regulæ præcipiunt, Archiepiscopis et Episcopis Conlimitanorum (sic) dioceseon.* Et infra: *Diocesi vero Conlimitania, etc.*

* **CONLINNA** [*Colline* (?): «ratione restaurationis facte per eum equis mareis existentibus in *Continna* de Urbe. (Mandat. vatic. apost. 1464-73, f. 62. arch. Vatic. b)]

* **CONLISUM**. Vide *Collisum*.

* **CONLOCUTORIUM**, Locus colloquii destinatus in Monasteriis, vulgo *Parloir*. Chartul. Angeriæ. fol. 102. v.: *Domum matris in Conlocutorio novo monasterii sancto Johanni concessit. Vide Collocutorium.*

* **CONLUDIUM**. Gloss. MSS. ad Cod. Th. lib. 1: *Conludium, est jurgium, rixæ*. Glossæ aliæ MSS.: *Conludium, dolus*. Gl. Græco-Lat.: *Συμπαιγνία, Conlusio, Conludio*. Συμπαιγνίω, *Conludio*. Gloss. Lat. Gr.: *Conludium, συνδολιασμός. Conludit, συνδολιάζει, συμπαιγνίζω*. [Aliæ Glossæ apud Ecardum in notis ad Legem Salicam, *Conludium, συνδολιασμός*; aliæ, *Compactum, Collusio*.] Vide Gregor. Turon. lib. 10. cap. 11. Leges Wisigoth. lib. 2. tit. 3. § 3. Edictum Theoderici Regis § 114. Legem Burgund. tit. 6. § 3. 6. Addit. ad Legem Burgund. § 8. Decretum Chlotarii Regis § 1. 4. 9. Capit. Caroli Calvi tit. 31. [*] Edict. Pistens. ann. 864.] cap. 21. [Innocentium III. Papam tom. 3. Concil. Hisp. pag. 431. Acta SS. April. tom. 2. pag. 584.] Occurrit passim in Cod. Theod.

* **COLLUDIUM**, Gildas de Excidio Britan.: *Illam cuius Colludio ac suggestione tantæ sunt peccatorum subitæ moles, etc.* Utuntur Sidonius, Ammianus, Symmachus, Claudianus, Mamertus, Leges Wisigoth. lib. 5. tit. 4. § 17. lib. 6. tit. 5. § 14. lib. 7. tit. 1. § 5. tit. 2. § 6. Leg. Longobard. lib. 1. tit. 25. § 57. lib. 2. tit. 8. § 6. tit. 12. § 6. tit. 29. § 4. tit. 36. § 1. tit. 52. § 24. tit. 55. § 14. [*] Liutpr. III. (6. 58.) 104. (6. 51.) 97. (6. 44.) 74. (6. 21.) Rothar. 234. Lothar. I. 94. Liutpr. 61. (6. 8.) etc.

* **CONLUDIO**, in Lege Bajwar. tit. 8. § 6.

* **CONLUDIUS**, in Decreto Chlotarii § 7.

* **COLLUSIO**, apud Juriscons. Anglos quid sit, vide apud Rastallum in Exposit. vocum Leg. Anglicæ.

* **CONLUDIOSUS**, in Charta ann. 981. in Bullario Casinensi tom. 2. pag. 55: *Ego eam (Chartam) silens, aut occultam aut Conludiosam habuissim, aut detinuissem.*

* **CONLUMINARE**, Accendere, inflammare. Charta Caroli Calvi apud Doubletum Hist. Sandionys. pag. 791: *Complacuit serenitati nostræ prælibato sancto loco ad luminaria ipsius jugiter Conluminanda... duos mansos... contradere.*

* **CONLUSIO**. Vide *Conludium*.

* **CONMANDARE**, Mutuo dare vel deposito. Formulæ Andegav. num. 29: *Veniens homo, nomen illi, apud femina, nomen illa, qui fuit conjux illa quondam germanus illius, ante venerabile vir illi Abbate, interpellaverunt hominem, nomen*

illo, quasi servitium qui fuerunt ipsius illi, quondam post se habuissent *Conmandatas*, hoc est illam rem qui illi ad præsens aderat: et hoc totum fortiter denegabat. Interrogaverunt ipsius illi, se (si) habebat homines qui de præsente fuissent, ut vidisset quando ipsa raba, ipsi illi et illi *Conmandasset*. V. *Commendare* 2.

† **CONMARTYRISARE**, Aliquem e medio tollere per martyrium. Hist. Ingulfi pag. 72. tom. 1. Scriptor. Angl.: *Pridie Kalendas decollatur et Conmartyrisatur*.
† **CONMULARE**, pro *Commulcare*: quod vide.

CONNA. Charta Longobardica in Chron. Benevent. S. Sophiæ: *Et pascium in ipsa insula ad peculia eorum qui ibi residentur, et de ipso Panatano Connas et paleas tollendum, etc.* [Alium locum vide in *Cuba* 2.]

* F. Leg. *Cannas*, arundines. In *Cuba* 2. vero, non *Conna*. sed *Tonna* legitur; et quidem recte.

* **CONNASCOR**. [Simul nascor. *Cassiod.* Var. 3. 6. (L. Quicherat.)]

* **CONNATO**. [Simul nato. *Onomast. lat. gr.* (L. Quicherat.)]

* **CONNATURALIS**. [Congenitus. *Boet. Arist. Anal. post. 2, 17, p. 557.* (L. Quicherat.)]

* **CONNATURATIO**. [Communis generatio. *Isid. Or. 12, 3.* (L. Quicherat.)]

* **CONNATURATUS**. [Congenitus. (L. Quicherat.)]

† **CONNERELIS**, An Inspector *finantiarum*, Gall. *Controleur des finances*? *Jacobus Gelu* Archiepisc. Turon. in *Vita sua* apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1948: *Dominus meus predictus et Dalphinus, cui Rex commiserat administrationem et regimen omnium finantiarum regni, me absentem et ignorantem constituit Connerelem Franciæ.*

* Perperam scriptum aut lectum, pro *Generalis*. Vide *Generales* 2.

† **CONNESTABILIS**, CONNESTABULARIA. Vide *Comes stabuli*.

* **CONNESTABULIA**, CONNESTABULUS. Vide supra in *Comes* 2.

* **CONNESTARIA**, Urbis regio, Gall. *Quartier*, sic dicta quod a *Connestabulo* regeretur. Vide supra in *Comes* 2. Stat. crimin. Saonæ cap. 25. pag. 53: *Teneatur magistratus Saonæ, toto tempore sui regiminis, querere et investigare facere diligenter per singulas Connestarias et omnes vicos dictæ civitatis, etc.*

* **CONNEXIO**. [Colligatio. *Fest.* (L. Quicherat.)]

† **CONNEXITAS**, pro *Connexio*, Affinitas, apud Rymer tom. 4. pag. 157. col. 2: *Ob Connexitatem attinentiæ, quæ inter nostram, et vestram domus regias, etc.*

† **CONNIVENTIA**, pro *Conniventia*, Assensus. Privilegium Monasterii Grassellensis ann. 684. tom. 1. Annal. Bened. pag. 700. col. 1: *Hoc igitur eis indultum Privilegium... per omnipotentem Deum conjurare præsumimus per omnia manere inconculsa, cum omni Conniventia fratrum nostrorum indultum esse prospexerint, quorum Conniventi consilio ad præsens cernitur institutum roboratum manibus et consensionibus, etc.* Vide *Conhibere* et *Conniventia*.

† **CONNICERI**, f. pro *Conjicere* vel *Conjici*, apud Rymer tom. 3. pag. 949. col. 1: *Ex quo poterit Conniceri, quod nobis circa expeditionem guerræ nostræ predictæ existentibus... a tergo guerram movere contra nos subdole machinentur.*

CONNIVENTIA, Pactum, conventio. Gregor. Turon. lib. 7. Hist.: *Ecce manus vestræ subscriptiones, quibus hanc Conni-*

ventiam confirmatis. Lib. 9. cap. 29: *Sed ille non obvius de hac Conniventia, consilium ad confirmandum pacem præbuit.*

CONNIVENTIA, Assensus, apud Lampridium in Severo: *Vel per Conniventiam seditionem fecissent exercitus.* *Facundus Hermianensis* lib. 4. cap. 1: *Intelligis igitur, Auguste, quod Ecclesiæ conturbatores evidentissimam Conniventiam suam, quam Eutythianis contra sanctum Concilium præstant, nequicquam exemplo B. Cyrilli obumbrare nitantur.* *Vita S. Præjecti* n. 8: *Ex permissio et Conniventia Warnecharii optimatis.* [* Diploma Ludovici et Lotharii Imperator. apud Acherium tom. 8. Spicil. pag. 138: *Cum Conniventia Metropolitanæ sui Jeremæ Archiep. et Canonicorum Ecclesiæ, cui Deo largiente ministrat.* Index veterum Canonum tom. 3. Concil. Hisp. pag. 5: *Non ordinandos Clericos sine testimonio et Conniventia Clericorum et civium.*] Adde Præfat. ad Concil. Turon. II. idem Concil. cap. 24. Arnulfum Lexoviensem in Epist. ad Episcopos Angliæ, Saxonem Grammat. lib. 14. etc.

CONNIVERE, Consentire. *Vetus Inscriptio Massiliæ: Augustinus Augustalis tutor Connivente Dumnio fratre ejus et hærede ponendum curavit.*

* **CONNIVUS**, CONNVUS, Sigillum ferreum, quo nummi euduntur, Ital. *Conio*, Gall. *Coïn*. Formul. MS. Instr. fol. 59. vº: *Floreni boni et puri auri justi et recti ponderis de Connio Florentiæ.* Infra fol. 65: *Floreni boni et auri puri de Conno Florentiæ.* Vide supra *Coniare*.

† **CONNIVUM**, *Vida Conivum*.

* **CONNODO**. [Simul nodo (translate). *Prosp. De Promiss. et Præd.* 1, 6. (L. Quicherat.)]

* **CONNOPEUM**, pro *Conopeum*. *Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: Connopeum, Grondine.* Unde *Conopeu*, velum in vit. SS. MSS. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 409. vº. col. 2: *Cele columbe (colonne) estoit couverte d'un Conopeu, c'est d'un covercle, etc.* Infra: *Conopieu*.

* **CONNOTARIUS**, In officio notarii socius, in Attestat. *Georg. Frey* notar. Basil. Conc. apud Menag. in *vita Math. Menag.* pag. 48: *Una cum Connotariis meis.*

CONNUBERE, pro *Concumbere*, apud Anastasium in Hist. Eccl. pag. 175.

* **CONNUMERATIO**. [Numeratio. *Prisc.* pag. 1138. (L. Quicherat.)]

* **CONNUCŪPO**. [Similiter nuncupo. *Hilar. Trinit.* 6, pag. 44. (L. Quicherat.)]

* **CONNUS**, Angulus, Gall. *Coïn*. Charta ann. 1270. in Chartul. Guillel. abb. S. Germ. Prat. fol. 235. vº. col. 2: *Concessimus... quandam peciam vineæ... sicuti se comportat, pretendendo recta linea a Connis dictæ vineæ dicatorum religiosorum ad viam quæ ducit de Britignaco apud Manzequm.* Vide *Cuneus* 1.

* **CONNUTRITUS**. [(*Hilar. In Epist. ad Philemon.* in Spicil. Solesm. tom. I, pag. 156.) Erubescere senectutem et canitiem in vinculis *Connutritam*. (L. Quicherat.)]

* **GONON**, *Consuetudo*, in *Glossar. vet. ex Cod. reg.* 7613.

CONOPPI, *Papiae, Somnia attendentes*, forte *Sonnoppi*, vox hybrida, pro *σύνοπται*.

[** In *Glossar. cod. reg.* 7644: *Conorum, prophetorum.*]

* **CONORATOR**. [Comes oratoris. legati apud curiam Romanam: « Sed staret cum aliis *Conoratoribus* suis post presbyteros cardinales in loco consueto. (Burchard. Diar. II. ed. Thuasne, p. 21. an. 1493.) » Sæpius occurrit hæc vox in opere citato.]

* **CONOSTABULUS**, ut *Conestabulus*.

Vide supra in *Comes* 2. *Comput. ann.* 1393. inter *Probat.* tom. 3. *Hist. Nem.* pag. 125. col. 1: *Necnon milites, marescallos, Conostabulos, scutiferos, et plures artifices in dicto officio merceriorum, etc.*

† **CONPARIETICI**. Vide *Comparietici*.

** **CONPATRINUS**, *Popularis*, ap. *Eckehard.* IV. *Cas. S. Galli* cap. 2. *Pertz.* pag. 93. *lin.* 30. Vide *Compatrianus*.

CONPERONES, in *Fleta* lib. 2. cap. 41. § 24. sed leg. *Coopertiones*. Vide *Ceppagium*.

* **CONPHILOSOPHUS**, In studio philosophiæ socius, collega. *Will. Malmesbur.* tom. 10. *Col. Histor. Franc.* pag. 244: *Gerbertus Galliam repatrians, publicasque scholas professus artem magisterii attingit; habebat Conphilosophos et studiorum socios, etc.*

† **CONPLACENTIA**, *Obsequium*. Vide *Complacentia*.

† **CONPLACIA**, f. per abbreviationem pro *Complacencia*, apud *Rymer.* tom. 9. pag. 508. col. 2: *Nobis in hoc gratiam et Complaciam exhibentes singulares.*

† **CONPLEGIUM**. Vide *Complegium*.

† **CONPLUVIUM**, *dictum aquæ partes, quæ circa sunt, eo conveniunt*. *Gloss. Sangerman.* MS. n. 501. Vide *Compluvium*.

* **CONPOTRIX**, *Conviviola vel celebriosa*. *Glossar. vet. ex Cod. reg.* 7641.

** **CONPROVINCIALIS**, *Chart. conjurationis hominum vallis Uranie et de Switz.* ann. 1291. ap. *Kopp. Init. Foeder. Helvet.* pag. 33: *Si quis vero quemquam de conspiratis, die seu nocte silentio, fraudulenter per incendium vastaverit, is nunquam haberi debet pro Conprovinciali, Vide Conprovincialis.*

† **CONPTUS**. *Chartular. S. Vandregesili* tom. 2. pag. 1428: *Vendidimus viris religiosiis Abbati et Conventui S. Vandreg. unum modium vini annui redditus tempore vindemiarum Conptum in cava; id est, si bene coniecto, Coctum, Gall. Cuvé, quod de musto dicitur in cupis aliquandiu relicto cum vinaceis, ut firmius fiat.*

† **CONQUA**, CONQUADA. Vide *Concha* 2. et 3.

* **CONQUA**, CONQUETA, *Mensuræ frumentariæ simul et vinarie species, cujus capacitas ex sequentibus æstimare licet.* *Charta ann.* 1299. in *Lib. rub. Cam. Comput. Paris.* fol. 110. vº: *Unam Conquam tritici, quam extimant omnes predicti, pacis tempore annuatim, valere in redditu annuatim, sub præstito jramento, secundum magis et minus, v. sol. Morl. Charta ann.* 1346. in *Reg.* 81. *Charthoph. reg. ch.* 530: *Item pro una Conqua vini debita a dicta universitate de Godorio, quæ Conqua vini est octava pars saumatæ, computando saumatam saumerii duorum pipitorum ad viginti solidos Turon. juxta usum senescalliæ Bigorrensis, valet dicta Conqua vini duos solidos Turon. Item pro centum sex Conquetis vini, computando, ut supra Conquetam vini ad duos solidos, sex denarios Turon. Item pro clij. Conquetis avenæ, quarum xij. faciunt unum cartaronem, quia mensurantur et solvantur in pleno, computando cartaronem avenæ ad tres solidos Turon... Item pro lv. Conquetis frumentis, quarum undecim faciunt unum cartaronem, quia mensurantur et solvantur in raso... computando cartaronem ad undecim solidos Turon. Codicil. ann.* 1431. ex *Tabul. Flamar.*: *Dare fuisse duas Conquas frumentis boni, puri et marchantis mensuræ Leomanicæ.* *Inventar. ann.* 1476. ex eod. *Tabul.*: *Item plus novem Conquas speutoris... Quatuor Conquas mil-*

hii ad communem mensuram dicti vicecomitatus Leonaniae. Vide Concha 3. Hinc

* **CONQUATA**, Modus agri conque scilicet frumenti alteriusve rei redditus. Libert. Salveter. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 658: *Ad opus vineorum unam Conquatam terræ. Inventar. ann. 1476. jam laudatum: Item plus unam Conquatam terræ, ... confrontatam ab una parte cum baria, vocata Dens Pagets. Item plus octo Conquatas terræ insimul contiguas in pertinentiis dicti loci de Maurosio. Vide supra Conchata.*

† **CONQUADRARE**, Adversari, contradicere, Gall. *Contrecarrer*. Bruschius lib. 2. de Reformat. Monasteriorum cap. 16. pag. 879: *Premiserunt autem primo ad me unam auctatricem, quæ me primum Conquadraret. Apud alios legitur pro Convenire non semel.*

CONQUADRATUS, [Scientia vel virtute ornatus, instructus.] Locos vide in *Quadrivium* sub finem.

* **CONQUÆRERE**, Bello et armis acquirere, Gall. *Conquerir*. Chron. Angl. Th. Otterbourne pag. 29: *De Germania in Britanniam pervenerunt, eamque 240. annis paulatim Conquærentes, Angliam vocaverunt. Infra non semel Conquirere. Vide in hac voce. Conquærir, pro Arripere, in Lit. remiss. ann. 1873. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 22: Ledit Robin qui n'avoit de quoy soy defendre, Conquist l'espée dudit Philippot, et l'en fery parmi la teste.*

* **CONQUATA**. Vide supra in *Conqua*.

* **CONQUATERNATIO**. [Actus conquaternandi. Gloss. Cyril. (L. Quicherat.)]

CONQUATERNO, [Quaternatim jungo.] Glossar. Græc. Lat.: *Ζευγίζω κατά τέσσαρα. Conquaternatio, Ζευγίζω κατά τέσσαρα.*

* **CONQUATUS**, pro *Conquinatus*, inquinatus, ut opinatur doctus Editor, in Charta commun. de Poix ann. 1280. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 604. art. 11: *De pannis dilaceratis vel Conquatus, etc. Mendum certe latet in voce Conquatus, cum synonyma sit alterius dilaceratis: unde restituendum puto Concisis, aut quid simile ejusdem significationis.*

* **CONQUAVARE**, pro *Concavare*, Gall. *Creuser*. Charta ann. 1394. in Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 78: *Possint dicti consules in dicto loco et juxta insulam prædictam, ... in dicto arenam, in quo erat alveus antiquus fluminis prædicti, Conquavare et aquam dicti fluminis... in sua principali matrice reducere.*

** **CONQUEIRO**, Concharum vel Conquarium artifex. Vide *Concha* 1. Charta Alfonsi II. Lusit. reg. ann. 1220: *Olleiro de 3. cozeduras det duas ollas, primam grandem et aliam parvam; Conqueiro det pro uno anno, inter concas et vasos 12; pelitarii inter duos unum mantum de foro.*

† **CONQUEREMENTUM**, Acquisitio, Bona *Conquisita*, parta. Charta Stephani Domini de Villars pro Ecclesia Insulæ Barbaræ ann. 1226. in Marcerii ejusdem Monasterii tom. 1. pag. 139: *Exceptis feodis Militum et guardis aliarum Ecclesiarum et Conquerementis post Stephani de Villars prædecessoris mei (obitum) factis. Homagium ann. 1272. apud Guichenonem in Hist. Bressiæ Probat. pag. 19: Hugoninus de Tenarre... recognoscit se tenere in feodum a dicto Domino Baujiaci quicquid tenet in parrochia de la Frana, ubique exceptis Conquerementis habitis a Domino Guillermo Chagrin. Ch. Philippi Regis Franc. ann. 1220. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 153:*

Cum omnibus Conquerementis et acquisitis per ipsum factis. Antiq. Recogn. Revel. Vienn. in Regesto Probus fol. 57: Item Comes non consuevit capere ibi in suis hominibus talliam, nisi pro Conquerimento faciendo, vel quando vadit ad Imperatorem. Vide Conquirimentum et Conquisitus.

† **CONQUERIMENTUM**, in Franchesiis habitatoribus Belli-visus de Marco concessis ann. 1256. per Guillelmum de Bello-videre Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 59: *Item, si nos et successores nostros Conquerimentum facere contigerit, cujus pretium sit centum librarum vel ultra, habitatores supradicti nos nostrosque successores juvare tenentur pro sua bona et spontanea voluntate.*

* **NOSTRIS, CONQUISE**; ita enim legendum existimo, pro *Conquise*, in Lit. ann. 1346. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 349. art. 18: *Ne aides de mariage, ne de prisons, ne de Conquises, etc. Ibi siquidem de auxilio, quod subditi domino præstare tenebantur, cum terram suæ proximam acquirere volebat, sermo est. Vide in Auxilium.*

† **CONQUESTA**, Idem quod *Conquestio*. Tractatus inter Edwardum Angliæ Regem et Franciscum duces Britanniae ann. 1468. ex Archivo Castri Nannet: *Si Rex Angliæ transeat in propria persona ultra mare cum potestate et armatura ad faciendam Conquestam, etc.*

CONQUESTARE, Bello et armis acquirere, apud Thomam Walsinghamum pag. 578. [Gallis *Conquester*, nunc melius *Conquerir*. Vide *Conquistare*.]

† **CONQUESTATUS**, Gall. *Conquis*, in Litteris patentibus Edwardi III. Angl. Regis ann. xxviii. pro Rogerio David ex Archivo Turris Londin.

CONQUESTIO, CONQUESTUS, Armis aut bello quæsitum, partum, apud Bromptonem et alios, Gallis *Conqueste*.

CONQUESTRATIO, Idem quod *Conquestio*, apud Thwroc. parte 1. Chr. Hungar. cap. 24. *Conquestrare*, vincendo acquirere, apud eundem part. 2. cap. 9. Hinc Willelmus Nothus, Britannia subacta, *Conquestor* vulgo dictus Scripturibus passim.

† **CONQUESTUS** verbaliter et active sumitur in Instrumento tom. 2. novæ Hist. Britan. pag. 837: *Henricus Rex Castellæ fuerat Conquestus totum regnum Castellæ.*

† **CONQUESTUS**, pro quibuslibet bonis quavis ratione acquisitis. Chartularium Brivatense apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvernæ pag. 7: *De rebus proprietatis nostræ quæ per Conquestum nobis evenerunt. Nova Histor. Britan. tom. 2. pag. 399: Assignetur in bonis meis patrimonialibus vel Conquestis.... In manibus Executorum meorum pono omnes Conquestus meos, tam in Andegavia quam in Britannia, exceptis Conquestis meis de Condeia et de Chalem. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1160. e Chartulario Montis Martyrum: *Insuper ipsum Conquestum... et herbergarium, quod in Conquestu fecerat mea liberalitate. Occurrit apud Thomam Madox in Formulari Anglicano pag. 217. etc.**

** **CONQUESTRARI**, Acquirere. Traditio Wicfridi Archidia. Trever. ann. 975. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 1030: *Dedi eis, ut Conquestraret id precario jure, in eodem pago... ecclesiam unam, etc. Vide Conquistare 1.*

* Etiam quæ a patre et matre jure hæreditario quis possidet. Charta Mauric. episc. Paris. in Chartul. ejusd. fol. 28: *Insuper Conquestum quandam terræ*

*et vinearum, quem idem Giroldus a patre et matre sua habuerat, prædicti canonici (S. Marcelli) vendicare conabantur. Conquest vero idem quod Quæstus, lucrum, commodum, vulgo Profit, in Charta ann. 1313. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Le Conquest et pourfit qu'il i a eu ou faire la monnoie. Vide in Conquestare.**

* **POST CONQUESTUM**, Putandi ratio apud Anglos, qua annus, quo rex inauguratus seu regnum auspicatus est, designantur, ut ad Chartam ex Monast. Angl. tom. 2. pag. 600. observant Auctores novi Tract. de Re dipl. tom. 5. pag. 601: *Data apud Mottingham... quarto die mensis Decembris, anno Domini 1226. regni vero domini regis Edwardi tertii, post Conquestum, tertio. Et tom. 6. pag. 50. memorantur Litteræ sub Richardo secund, puis le Conquest d'Angleterre, premier. [** Anno Edwardi, tertii post Conquestum, tertio.]*

* **CONQUESTENUS**, *Che acquesta alcuna cosa*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CONQUETA**. Vide supra *Conqua*.

† **1. CONQUINISCERE**, Quiescere, cubare. Glaber Rodolphus apud Duchesium tom. 4. pag. 52: *Nocte quadam in strato Conquiniscens, ita contractus sum membris omnibus histerica passione, ut non erigere memet, neque in latus aliud vertere ullo modo valerem. Utitur Plautus pro Caput inclinare, seu totum corpus incurvare, contrahere.*

* **2. CONQUINISCERE**, *Faire signe des yeux ou de la teste*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

† **CONQUIRERE**, Armis comparare, Gall. *Conquerir*. Johan. Iperii Chronicon S. Bertini apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 465: *Duravit sic Monasterium istud donec Normanni Gentiles Neustriam Conquirentes subverterunt, Monialibus trucidatis. Vide Barthii Glossar. apud Ludewig. tom. 3. pag. 274.*

† **CONQUIRIMENTUM**, ut *Conquerimentum*. Commutatio inter Robertum Ducem Burgundiæ et Amedæum Comitem Sabaudia: *Non possimus crescere vel Conquirimentum facere in terra tota.*

* **CONQUISITE**, Jure belli, vi armorum. Vita SS. Valentini et Damiani tom. 2. Martii pag. 481: *Et alia plurima castella sorte et Conquisite tenebat.*

† **CONQUISITOR**, Victor gentium, qui populos suo subegit imperio, Gall. *Conquerant*. Sic appellatur in Chron. Trivetti ad annum. 1136. Willelmus Dux Normanniæ subjectione regni Angl. clarissimus, qui aliis dicitur *Conquestor* vel *Conquæstor*.

CONQUISITUS, Bona quæsitæ, vel simul quæsitæ, *Aquests*, vel *Conquests*. Capitula Caroli Calvi tit. 26. [** Adnunciat. Ludov. et Carol. ann. 860. Pertz. pag. 472. lin. 49.] *Illorum alodes hæreditate et de Conquisitu, et quod de donatione nostri senioris habuerunt. Capitula Ludov. ad Legem Salicam cap. 2. et Capit. Caroli M. lib. 4. cap. 74: Si quis... de qualibet causa fuerit interpellatus, verbi gratia de Conquisitu suo, vel de mancipiis suis, etc. Vide Skenæum de Verborum significat. in voce *Conquestus*.*

† **CONQUISTA**, Vox Hisp. Gall. *Conquête*, Bello quæsitæ. Legitur in Epitome Constitut. Eccles. Valent. ab ann. 1200. ad 1580. tom. 4. Concil. Hisp. pag. 155. col. 2.

† **1. CONQUISTARE**, Acquirere. Donatio Hugonis et Julitiæ uxoris ejus S. Sepulchro Jerosol. ann. 993. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 345. C: *Cum rebus suis vel cum omnibus ad ipsa curte pertinentibus,*

sicut *Conquistaverunt Berta Regalis et Albertus*. Testamentum Ademari Schalarum Vicecomitis tom. 2. Gall. Chr. Instrum. col. 207: *Quodcumque in Gintaco et in Salle, quod de Sigeberto Sacerdote Conquistavi. Conquistar Hispanis est Bello quærere. Vide supra Conquestare.*

* 2. **CONQUISTARE**, Vincendo et debellando acquirere, Hisp. *Conquistar*. Chron. Bergom. ad ann. 1406. apud Murator, tom. 16. Script. Ital. col. 967: *Et ibi steterunt ipsa die usque in sero, et non potuit Conquistare ipsum castrum propter veteranos, quos extra trahebant de ipso castro. Vide supra Conquerere.*

CONQUISTUM. Tabularium Monasterii S. Andreae Viennensis *Totum et sub integro vobis impignoravimus pro solid. unius quadrannos duos de moneta decima, et debet de Conquisto de musto modio unos duos, etc. Alibi: Vobis impignoravimus pro solid. 12. usque ad annos 5. et debet in Conquisto de musto in quisque annos modios tres, etc. Rursum: Ut singulis annis 12. modios de vino in Conquisto reddatur. Ubi Conquistum sumitur pro censu. [Verum, ut Conquisitus, pro Bonis acquisitis usurpatur in Charta Fundationis Monasterii Cantogilensis tom. 3. Annal. Bened. pag. 708. col. 1: Concedo ad ipsum locum... quod mihi ex hereditate vel Conquisto legitime obvenit. Et in alia vet. Charta ex Archivo S. Victoris Massil.: Mansi... qui nobis per Conquistum obvennerunt.]*

* [« Cedo res meas quæ michi justissime per Conquistum obvenit et in perpetuum censum permaneat. (Cart. Conchar. Ruthen. an. 948. p. 305.) »]

* **CONQUISUS**, Italis *Conquiso*, Male affectus, devictus, superatus, nostris *Conquis*, eadem acceptione. Chron. Domin. de Gravina apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 638: *Tandem tota illa die fatigati insultibus bellicis sunt Conquisi, qui in manibus emulorum reddere se nolentes, prius maluerunt ab inimicis in bello interfici, quam vivos intercipi ab inimicis eisdem. Le Roman d'Athis Ms:*

Lors est doulans, mas et Conquis,
Et dist qu'il est tout seul chetis.

Infra :

Es si malades et Conquis.

Rursum :

Cil qui par dueil est trop Conquis
Fait grant joie à ses ennemis.

† **CONRADIUM**, CONRAGIUM. Vide *Conredium*.

* **CONRASERIA**. Vide infra *Conresarius* in *Conredium*.

† **CONREARIUS**. Vide *Correarius*.

CONREATORES, Gallis *Conræurs*, qui pelles parant, præparant, vox ejusdem originis qua *Conredium*. Charta Philippi Regis Franc. ann. 1345: *Tennatores corii, Conreatores, baudranii, cordubanerii et fuerii. Conroieur de Cordouen*, alibi. Charta Ludovici Reg. Franc. ann. 1160: *Noveritis quod nos dedimus et concessimus ex nunc et in posterum. Theci uxori Ivonis la Choe et ejus hæredibus magistrum Cavatorum, baudrorum, sutorum, mesgeyciorum, et bursertorum in villa nostra Parisiensi, etc. Lemma Gallicum habet: Lettres des cinq mestiers. c'est assavoir, Conratiens, Baudroieurs, Sueurs, Mesgissiers et Boursiers donnez par le Roy.*

* Charta hic laudata ann. 1160. rursum legitur apud Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 536. ubi loco *Cavatorum*, editi *Canatorum*; nequaquam rectius:

utrobique enim legendum, *Conreatorum*. Glossar. Gall. Laf. ex Cod. reg. 7684: *Conreour, qui parat coria.*

CONREDIUM, CORREDIUM, etc. Quidquid ad alimentum, ad cibum, ad mensam datur, cibus, mensæ apparatus, alimonium, convivium.

* Bona quævis quæ ad victum, vestitum, cultumve ministrantur et inserviunt.

CONREDIUM, Præbenda Monachi, vel Canonici. Monasticum Anglicanum tom. 1. pag. 149: *Abbas et Monachi ejus loci per totum annum post obitum suum totum Conredium, sicut in vita sua perceperint, habere debent, quod alicui indigenti pro anima sua erogabitur. Alibi: Totam decimam Conrediti domus suæ. Et pag. 777: Insuper concessimus quod ipsi (Monachi) et successores sui ad pensionem, Corredium, seu sustentationem aliquam alicui de Prioratu predicto, etc. Tom. 2. pag. 32: Duo Conradia Monachorum. Ibidem: *Conradium quotidianum.* [Charta 1218. ex Archivo Montis S. Michaelis: *Ego Ruelendus Goion, per voluntatem Roberti Goion fratris mei primogeniti dimisi Abbati et Conventui S. Michaelis quoddam Conredium, quod continebatur in portione, quæ me de paterna hereditate continebat, quod scilicet in Abbacia percipere solebam annualiter.*] Vide Will. Thorn. pag. 1872. Bractonum lib. 4. tract. 1. cap. 16. § 7. [Thomam Madox in Formulari Anglic. pag. 79. Edmund. Marten. tom. 3. Anecd. col. 1227.] etc.*

* **CONREDUM**, Eodem significato. Testam. Protas. abb. Cuxan. ann. 878. in Append. ad Marcam Hispan. col. 803: *Supplicamus presentia domni nostri, ut audiat Conredum monasterii lujus vestri. Sunt apud nos quingente oves et centum animalia et quinquaginta jumenta et porcos quadraginta et caballos duos et asinos quinque, ... et vestimenta optima ecclesiarum quinque parilia, de vestimenta quoque usu monachorum pleniter ad sufficientiam illorum, et de victu tritici cccxx. modios appiliarios, centum ferramenta vel vascula plenius est in vestro monasterio.*

CONREDIUM, interdum pro *Procuratore*, seu conviviis, quæ Dominis præstabantur a vassallis ex jure definito, quoties per illorum terras pergebant. Diploma Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1157. apud Hemereum de Academia Paris. cap. 3. ex M. Pastoralis lib. 19. Charta 48: *Ut nec nostro, nec aliorum tempore quædam convivia, quæ vulgo Coreede, vel Giste vocantur, in villis prænominatis exigere, vel quærere liceat.* Charta Wilhelmi Comitis Cabilonensis ann. 1180. in Bibl. Cluniac.: *Et in universa terra ejus non habet talliam, vel porcellagium, vel besonagium, vel messionagium, seu annonagium, vel Corredum. Hereditaria Conradia, in veteri Charta in Additamentis ad Matth. Paris pag. 110. Charta Walteri Giffardi in Tabul. Fiscanensi fol. 13: *Eidem Ecclesie liberum et quietum clamavi Conredium, quod per singulos annos in eadem Ecclesia habebam in feodo.* Speculator tit. de Feud. lib. 4. part. 3. pag. 306. ait, *Imperatori servitium a vassallis deberi pro Corredo Imperiali, ut videlicet quando Imperator transierit per illum locum, contribuat in sumptibus ejus.* Adde Constit. Sicul. lib. 3. tit. 18. Leges Inæ Regis Westsax. cap. 74. apud Brompton. Gervas. Dorobern. in Stephano Rege pag. 1347. et Rastallum in verbo *Corredy*.*

CORRODIUM. Henricus Huntindon. lib. 6. pag. 367: *Tosti igitur furibunde*

discedens a Rege et fratre suo perrexit ad Hereforde, ubi frater suus Corrodiium regale maxinum paraverat: ubi ministros fratris sui omnes detruncaans, singulis vasis vini, medonis, cervisiz, pigmenti... crus, humerum, vel caput, vel brachium imposuit. Adde Leges Etheiredi Regis cap. 2. Statutum 2. Westmonast. cap. 29. tom. 2. Monast. Angl. pag. 321. 355. 430. 532. 933. Fletam lib. 4. cap. 1. § 16. cap. 6. § 2. etc.

* **CONREUS**, ut *Conredium, Procuratio, Gistum, Pastus*, nostris etiam *Conroi*. Libert. S. Andr. prope Avenion. ann. 1292. in Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 336: *Quod si plures Conrei debendi in solidum sint in dicto loco, non possint conveniri nec exigi aliqui ab eis, nisi pro rata cujuslibet, aliis Conreis presentibus et solvendo existentibus.* Eadem totidem verbis leguntur in Libert. villæ de Boceyo ann. 1294. ex Reg. 59. ch. 63. Charta ann. 1310. in Reg. 47. ch. 98: *Les Conrois, qui sont appellé repas, lesquies, cil qui ladite ferme tient, prent par an de redevance en l'abbaye de Bernay. Le Conroi de nos et de no maisnie, in Ch. ann. 1253. ex Chartul. 21. Corb. fol. 114.*

CORREDA, et **CORREDUM**. Vetus Charta ann. 1279. apud Ammiratum in Familia Caldora tom. 2. pag. 190. Famil. Neap.: *Præpositus corporum et Corredorum navis curiæ nostræ quæ dicitur Comitissa. Contractus navigii Regis S. Ludovici cum Venetis, tom. 5. Hist. Franc.: Quarum prædictarum 5. navium quælibet cum Corredis et apparatibus suis.* Vide Joan. Lucium lib. 4. de regno Dalmat. pag. 180.

* Quidquid navi instruendæ necessarium est. Informat. Mss. de transmar. passag.: *Et costabit quodlibet vysserium munitum omnibus sarcis et apparatu seu Corredis, mille cc. lib. Turon. Charta ann. 1274. tom. 1. Corpor. Diplom. pag. 236. col. 2: Item quod dictus dom. rex commodavit universitati Sibenici unam galeam munitam cum offes et Corredis ad navigandum. Pro apparatu muliebr, Gall. Trousseau, in Stat. Pistor. lib. 2. rub. 93: *De Corredis dandis et fulcimentis mulierum.**

CONRAGIUM, Idem quod *Conredium*. Vetus Charta Corbeiensis Monasterii inscripta, de *Mensa Abbatis: De bonis istis tenetur Abbas facere hoc quod debet erga Dominum Papam, sicut in Conragiis et exercitibus suis, etc. et debet Celerrius dictis famulis suum Conragium de pane et vino et carne.*

† **CONREGIUM**, Ead. notione. Charta Nicolai Abb. Corbeiensis ann. 1158. ex Tabulario ejusd. Abbatie: *Illas consuetudines, quæ superius scriptæ sunt, et omnes illas quas clamabat in horreo et curte, et in campis, et Conregium corvearum quod sibi deberi asserebat eo die quo illas submonebat.* Vide Historiam Herculianam tom. 3. pag. 38. et suo loco *Bioccaria*.

CONREIUM, apud Perardum in Burgundicis pag. 138. [Chartular. S. Vandreg. tom. 1. pag. 877. ann. 1228: *Procuraciones, comestiones et omnia Conreia, etc.* Iterum occurrit in Indice MS. Beneficiorum Eccles. et Diœc. Constantiensis fol. 65. verso.]

† **CORREIUM**. Chartularium idem S. Vandreg. tom. 1. pag. 877. in Charta anni 1259: *Ego Walterus de Esquetot... vendidi, quitavi et omnino dereliqui in perpetuum Domino Abbati S. Vandregisilli et Conventui ejusdem loci totum Corveium (lege Correium) quod percipiebam annualim pro me et conductu meo in Ab-*

batia dictorum Religiosorum... Ita quod in dicto Correo sive in pertinentiis ejusdem Correi ego vel heredes mei nichil de cetero poterimus reclamare.

† **CONREIUM**, Eadem notione, pro *Conreium*. Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 79: *Ego Robertus de Bello monte Vicecomes Caleti remisi et omnino quietavi in perpetuum Abbati et Conventui S. Vandregesilli... omnes procuraciones, Coureia illa, quæ clamabam et clamare poteram hæreditarie in Abbatia S. Vandregesilli, etc.* Iterum occurrit, si fides sit Amanuensi, alioquin accurato, ejusdem tom. pag. 872. et pag. 878. necnon tom. 2. pag. 1261. verum timeo, ne ubique legendum sit *Conreium*.

† **CORROGIUM**, Idem quod *Conredum*. Charta ann. 1247. in Regesto Comitum Tolosæ: *Fontes, rivi, aquæ, et piscaria, questæ, et albergi, Corrogia, et adempria, et servicia et homagia, etc.*

† **CORRODARIUS**, Cui *Corrodium*, vel alimentum datur, *Præbendarius*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 390: *Decedente vel cedente fratre non leproso, aut Corrodario dicti Hospitalis, loco ipsius... alius subrogetur.*

† **CONRESARIUS**, *Conrasier*, Monachus qui fratribus *Conredia* sui cibaria ministrare tenebatur ex officio *Conraserie* dicto, in Monasterio Nantensi, uti liquet ex 2. Chartis Gallicis MSS. ann. 1543. et 1571. ubi multa ad *Conresarium* spectantia.

* **Pariag**. inter reg. et abbat. S. Andr. Avenion. ann. 1292. in Reg. 93. Chartoph. reg. ch. 133: *Item quod illos redditus, quos habet in castro monasterii sacrista et Conresarius et elemosinarius, remaneant semper salvi. Extitit quoque in ecclesia Montispeis. officium Conraseria appellatum, ut videre est in Hist. Magal. pag. 447.*

† **CONREZARE**, Cibis apparatus excipere, *Conrodia* parare, dare. Statuta Massil. lib. 2. cap. 34: *Magistri seu carpentarii d'aisa, vel calafati operantes in mari nullatus audeant... accipere... per pan e beoure, nisi unam denariatam panis... eo excepto quod quando catena navis videbitur, prima die domini navium seu lignorum, vel alii pro eis, possint prædictos magistros Conrezare, sicut consuetum est.*

† **CONREER**, nostris *Conrodia* parare. Le Roman d'Aubery MS.:

La nuit le fait en sa maison jesir,
Et Coureer, et richement servir.

Le Roman d'Amile et d'Amy MS.:

Li mangiers fu richement Conréé.

Alibi:

Et le mauger ferez bien Conraer.

Le Roman de Guillaume au Court-nez MS.:

Or li Quens l'ot souvent bien Conréé.

Hinc apud Scriptores nostros formata vox *Conroy*, pro quolibet apparatu. Tractatus MS. de Torneamentis Militum Tabulæ rotundæ: *Et ainsi par cet ordre se mestoient tant qu'il y avoit de batailles, ad ce que les Conrois estoient assemblez.* Chron. Flandriæ vernaculum cap. 78: *Is approcherent la navie du Roy de France, et tantost se meirent les François en Conroy.* Cap. seq.: *Quant la chevalerie, qui à S. Omer estoit, veirent les Flamans arrangez au bout des faubourgs de la Ville par routes, et sans Conroy, adonc issirent tous les bannerets a toutes leurs batailles.* Chr. MS.: *Saint*

Loys ordonna et mist en Conroi ses batailles. Guill. Guiart ann. 1270:

Tost sont en Corrois devisez
Des Reaumes et de l'Empire.

Alibi:

Toute la gent que li Rois a,
Et qui s'est à lui arrée,
Se retient d'autre part serrée
En Conroi, nul ne s'en esloche.

Conréé, in Poëmate cui titulus *le Roman de Garin*:

Conréé d'armes, apresté, et garni.

[Le Roman de Partonopex MS.:

Que Partonopex est levez,
Et s'est vestus et Conraez.

Vide Borelli Thesaurum in voce *Conroy*.] Le Roman de Merlin MS.: *Ains s'empassent outre ambedui mal arree et tout desconrée. Cavalieri di corredo,* apud J. Villaneum lib. 9. cap. 277. *Chevaliers de Conroy*, bene apparati. Vide Octavium Ferrarium in *Corredo*, [et infra *Conreix*.]

* Aliud sonat hæc eadem vox, Pretium nempe quod mercium vectori competit, in Ordinat. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1: *Les voicturiers, maronniers et prudes bacheliers, qui icelles marchandises conduiront et amevront, auront droit de prendre et avoir... dix nœufs deniers Par. pour chacune navée ou batelée; le quel droit est appellé d'ancieneté les Conrois.*

† **CONREGIONALIS**, Ex una eademque regione. Vetus Glossar. Sangerman. MS. n. 501. [*] Marius Mercator pag. 10. edit. Baluz.: *Te verissime Amsanctinæ scaturiginis Conregionalis tuæ teterrimus fector... te postremo Atabulus provincie tuæ pestifer flatus inflavit.*

* Joan. ab Insula de Gestis memorial. Franc. apud Lamium tom. 3. Delic. erudit. pag. 21: *Quatenus Conregionales de levi mutabiles ab inobedientia consimili perterret.*

† **CONREGIUM**. Vide in *Conredium*.

* **CONREGNARE**, Una cum alio regnare. Chron. Alber. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 287: *Filium quoque suum (rex Hugo) fecit consecrari in regem et coronari Robertum ad Conregnandum secum.*

† **CONREGUARDI SOLIDI**, Species monetæ. Chartularium S. Vincentii Cenoman. fol. 34: *Robertus Ruandi pro anima uxoris suæ (dedit) unam massuram de quinque solidis Conreguardis.*

* Idem quod *Censuales*, qui ratione census una cum aliis debentur. Vide *Regardum* 4.

† **CONREIUM**. Vide *Conredium*.

† **CONREIX**, Turma, ab antiquo Gallico *Conroy*, de quo paulo superius. Epistola B. Regine Legionis et Galecie ad Blancham Ludovici Regis Francorum Primogeniti uxorem ann. 1212: *In secunda acie fuit Rex Aragoniæ cum suis et cum tribus Conreix, quos pater noster ei dedit: et de alia parte fuit rex Navarriæ cum suis, cum tribus similiter Conreix, quos pater noster ei dedit.*

† **CONRESARIUS**. Vide in *Conredium*.

† **CONRESATOR**, Corarius, alutarius, Gall. *Corroieur*. Charta Massil.: *Oblata supplicatione ex parte sabateriorum contra blanqueros et Conresatores, etc.*

* Occurrit præterea in Ch. ann. 1405. inter. Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 189. col. 2.

† **CONRESIGNARE**, Aliquid alicui simul tradere, transcribere, traducere, Gall. *Resigner*: quod tamen verbum Gallicum restringi solet ad eos qui beneficium

ecclesiasticum vel munus aliquod gratuito transfundunt in alios. Donatio Bechemanni de Scurode et aliorum apud Ludewig. tom. 5. pag. 106: *Vendidimus rite et rationabiliter, et illis bonis renunciamus, et Conresignamus ipsa in his scriptis, talia bona de cetero nunquam impetendo, neque repetendo.*

* **CONREUM**, Id omne, quo terra vestitur. Charta ann. 986. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacr. edit. 1717. col. 859: *Terris, vineis, salectis, ficetis, campis, silvis et pascuis, diversisque terra, Conreis plenum et vacuum.* Vide in *Conredium*.

† 1. **CONREUS**, vel **CONREUS**, Qui cum alio in jus vocatur. Ulpian. Leg. 3. § 3. Digest. de liberat. legat. (34, 3.): *Nec etiam Conreus meus liberetur contra testatoris voluntatem.*

* 2. **CONREUS**, ut *Conredium*. Vide supra in hac voce.

* 3. **CONREUS**, Una cum aliis sponsor. Vide infra *Coureus*.

† **CONREZARE**. Vide in *Conredium*.

* **CONRIVALIS**, Concivis. Vita S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 501. col. 1: *Hujus rei testimonium cum publico rubore homo portans secum, et valde miratus se bis cæcatum atque illum natum, repedavit ad propria. Hujusmodi sermone inter Conrivales et consanguineos exeeunte, etc.*

* **CONROGARE**. [Congregare. DIEF.]

† **CONROTUNDARE**, Συρογγυδέν. Gloss. Lat. Græc. Rotundum efficiere.

1. **CONSA**, [Laterna cæca.] Vide *Absconsa*.

* 2. **CONSA**. Charta Remundi abb. Salmod. ann. 1248. ex Cod. reg. 8407. 2. fol. 50. rº: *Quod territorium incipit a cæ Johanni quæ dividit terram donnæ Gayraudæ a territorio domini regis, et de illa Causa (sic) directe protenditur, etc. A mari usque ad prædictam Consam Johannini, etc.* Ubique fortassis legendum *Causea*, via strata. Vide in hac voce.

† **CONSACERDOS**, Simul Sacerdos, Coepiscopus, Collega in *Sacerdotio*. Passim occurrit apud Scriptores ecclesiasticos.

† **CONSACRAMENTALES**, [Qui eandem rem affirmant sacramento.] Vide *Juramentum* [ad lineam, Quo vero pacto.]

† **CONSACRANEUS**, Συμμεσής, in Gloss. Gr. Lat. id est, eorundem sacrorum particeps. [In Supplemento Antiquarii: *Consecraneus*.] Gloss. Lat. Gr. *Consacraneo*, συνύστη. Maximinus apud Capitolinum in tribus Gordianis: *Sacri commilitones, imo etiam mei Consacranei.* Tertull. Apologet. cap. 16: *Sed et qui Crucis nos religiosos putat, Consacraneus erit noster, etc.* [Hofmannus habet, *Consecraneus*.] Hinc emendandus Anonymus Barenensis in Chr. ann. 1048: *Rebelavit Tornikei cum Makedonis et Botazzi Consacraneo suo perrexit Constantinopolim, ut faceret se Imperatorem.* Legendum *Consacraneo*, id est, eodem sacramento obstricto, conjurato.

† **CONSACRARE**, pro *Consecrare*, occurrit in aliquot Inscript. 18. 6. 867. 5. ut *Sacranea Dæ Cereris, pro sacra*.

† **CONSEPE**. Ut adsolet. Gloss. Isidori.

* **CONSAGITTATIO**, Collatio pecuniaria, pecunia *Conjecta*, Germ. *Schosz*. Chart. Marchion. Brandenb. ann. 1296. ap. Gerken. Fragm. March. part. 1. pag. 37: *Nihil exactionis nec prorsus Consagittationis in eventum aliquem nobis dabunt.* Alia Otton. duc. Brunswic. ann. 1247. in Lunig. P. Spec. Cont. IV. part. 2. pag. 640: *Ministeriales autem nostri, in civitate manentes, qui dant ad Consagittationem et petitionem, quod dicitur*

Schot et Schulde, nec rade nec herewede dabant.

CONSALANEUS, Σάλανος, in Gloss. Lat. Gr. Contubernalis qui eodem sale utitur, conviva. [Vox Hieronymo nota. Hinc emenda Supplem. Antiq. ubi Σάλανος perperam reddidit *Conmarinus*.]

CONSANNARE, neutraliter: si *Consannaverit*, in leg. 10. D. de *Ædil. Edict.* (21. 1.)

CONSANGUINITARE, *Sanguini propinquitate*. Vet. Glossar. MS. Sangerman. n. 501.

* **CONSCARCIO**, [Simul sarcio. *Interp. Iven.* 2. 19. (L. Quicherat.)]

CONSARTUM, *Plumatum vel acute textum*. Papiæ. Vide *Sarsorium*.

* **CONSCABINUS**, In officio municipali scabinatus collega, in Ch. commun. Abavil. ann. 1184. ex Hist. major. ejusd. ch. 39.

CONSCAPLIUM, Interscapulum. Gloss. vet. cap. de Membris humanis: *Conscapulum*, μετάρσρονον.

CONSCAPULA, Κόγχη, in Gloss. Græc. Lat. [in Suppl. Antiq. *Conscapula*: Κόγχη, *Dorsum*. Græcis recentioribus Κόγχη est pars templi in concordiæ formam sinuata, præsertim illa in qua exstat altare. Vide *Concha* 4. et Gloss. med. Græcit. in Κόγχη.]

* Cod. S. Germ. ex Castigat. in utrumque Glossar. Κόγχη, *Concha*, *pulpa*, pro *pulpa*. Gloss. Lat. Gr.: *Conscapula*, κόγγη. Male ergo κόγγη, in Suppl. Antiq.

† **CONSCARIFICARE**, pro *Scarificare*. Suppl. Antiquarii: *Conscarifico*, Καταξίω, *Derado*.

CONSCEMATIZARE. Vide *Scematizare*.

* **CONSCHOLASTICUS**, Condiscipulus. Flooard. in Hist. Rem. lib. 2. cap. 19: *Huic* (Vulfario) *successit Ebo, vir industrius et liberalibus disciplinis eruditus, ... imperatoris, ut fertur, Ludovici collactaneus et Conscholasticus*. Vide supra *Concretus*.

* **CONSCIENTIA**, Cognition, monitum, Ital. *Coscienza*. Correct. stat. Cadubrii cap. 113: *Consules possint et valeant, facta tamen eis prius Conscientia, mittere quos homines voluerint cujuscumque alterius centenarii ad capiendum hujusmodi malefactores*.

† **CONSCIENTIAM FACERE**, Gall. *Faire conscience*, Religioni habere. Utitur Bern. de *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 139. Alia notione sumitur in Chartular. magno S. Victoris Massil.: *Cogitavi vobis facere Conscientiam, id est, vobis notum facere*.

* Comput. ann. 1334. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 85. col. 1: *Messagerio, qui portavit duas litteras Parisius, unam confessori domini regis, ut faceret Conscientiam domino regi, ut subsidium nobis remitteret*.

* **CONSCIENTIATUS**, Qui omnes actus suos ad recti et æqui normam exigit. Mirac. S. Nicetæ tom. 4. Sept. pag. 8. col. 1: *Fuit quidam presbyter Conscientiatus, nomine Guaspar, vir religiosus et timoratus, etc.* Vide *Conscientiosus*.

* **CONSCIENTIOSITAS**, *Grant scrupule de conscience*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

† **CONSCIENTIOSUS**, Gall. *Conscientieux*, Religiosus, qui omnes actus suos ad recti et æqui normam exigit. Occurrit in Berntenii Chronico apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunswic. pag. 445.

** **CONSCITUS**, *Conscientia*. Chart. ann. 1377. ap. Westphal. Monum. Cimbr. tom. 2. pag. 2281: *Cum consilio, Conscitū et censensu hæredum et proximorum nostrorum*.

II

† **CONSCOPARE**, Scopis mundare. Vide *Arsura*.

CONSCRIPTI, Charta, contractus, libellus. Formula 49. inter Lindenbrogianas: *Quicumque contra hanc donationem, unde inter nos uno tempore Conscriptos firmavimus, venire ad infringere voluerit, etc.*

† **CONSCRIPTIONIS CHARTA**, Eadem notione. Charta anni 1069. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Frejus num. 28: *Et inde hanc Conscriptionis Chartam fieri jussit. [** Per hanc nostræ Conscriptionis auctoritatem, in Chart. Ludov. P. ann. 833. ap. Seibertz. Histor. Westphal. num. 3.]*

1. **CONSCRIPTIO**. Julius Firmicus lib. 8. Mathes. cap. 30: *Qui ex sororum vel affinium Conscriptioe filios suscipiant, ex incestuoso coitu conquistatos*. Forte leg. *Coitione*.

* 2. **CONSCRIPTIO**, pro *Subscriptio*, in Charta inter Probat. Hist. S. Germ. Prat. pag. 3. ut volunt Auctores novi Tract. Diplom. tom. 4. pag. 733.

* **CONSCUTELLO**, [Comedens cum una scutella. DIEF.]

† **CONSECRARE**. Vide *Consecraneus*.

1. **CONSECRARE**, Terminum constituere, figere: vox Agrimensorum. Gloss. Lat. Græc.: *Consecravit*, καθήρσεν.

2. **CONSECRARE**. Gillebertus Lunicensis Episcopus de Usu Ecclesiastico: *Dedicat Pontifex atrium, templum, altare, tabulam altaris. Dedicare enim est locum Deo offerre, benedicere et sanctificare. Consecrat autem Episcopus utensilia Ecclesiæ, quæ fere omnia Sacerdotibus sunt communia, vestimenta videlicet sacerdotalia, et pontificalia, altaris velamina, calicem, patenam, et corporalia, et vasculum Eucharistiæ, chrisma, oleum, vas chrismale, thus, et thuribulum, baptisterium, arcam vel scrinium reliquiarum, ciborium, id est, altaris umbraculum, crucem, tintinnabulum, et ferrum judiciale. Ea enim tantum Consecrat quæ a communi usu in cultum divinum separantur*.

CONSECRATIO, τελετή, in Gloss. Græc. Lat. Initiatio. S. Laurentius ad Sixtum PP.: *Cui commissisti dominici corporis et sanguinis Consecrationem; hoc est, Commixtionem, quæ tum fieri solebat in distributione Eucharistiæ per manus Diaconorum: quod non satis intelligentes quidam e recentioribus pro Consecrationem perperam scripserunt Dispensationem. [** Hinc sacerdos Hostiæ particulam miscens cum pretioso sanguine dicit: Hæc commixtio et Consecratio Corporis et Sanguinis Domini, etc. Vide *Diaconus*.]*

CONSECRATIO VIRGINUM, in Concilio Carthag. III. cap. 4. Carthag. IV. cap. 11. apud Leon. PP. Epist. 92. cap. 15. in Concilio Wormaciensi ann. 868. can. 8. 20. in Legibus Luithprandi Regis Longobard. tit. 22. § 1. [** 30. (5. 1.)] et in Capitulari 1. incerti anni Caroli Magni cap. 20. ubi ante 25. annum ætatis consecrari ventantur. *Monialis Consecrata, pro Abbatisa*, in Concilio Oxoniensi ann. 1222. cap. 38: *Et sola Monialis Consecrata deferat annulum, et uno sit contenta*. Vide *Benedictio*.

* **CONSECRATIO**, Regis inauguratio dicitur, in Charta Ludov. VI. reg. Franc. ex Chartul. Maurign.: *Actum Stampis in palatio publice, anno incarnati Verbi 1112. anno vero Consecrationis nostræ quarto*.

CONSECRARI, Baptizari; *Consecratus*, Baptizatus. Paschazinus Lilybitanus Episcopus in Epist. ad Leonem PP. de Paschate: *In cuius* (Ecclesiæ) *baptisterio,*

nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, nec aqua omnino vicina, fons ex se repletur, paucisque qui fuerint Consecratis, cum deductorium nullum habeat, ut venerat aqua, ex sese discedit. Infra: Usque ad lucem aqua non veniente, non Consecrati, qui baptizandi fuerant, recesserunt. Hinc ἀγιαστέριον, pro *baptisterio*, apud Theophanem pag. 98.

† **CONSECRARI** alicujus Sancti corpus dicitur, cum e terra eximitur honoris ergo, atque inter sacras reliquias fidelibus exponitur venerandum. Annales Mutinens. ad ann. 1228. apud Murator. tom. 11. col. 50: *Eodem anno die XXIII. Julii Consecratum fuit corpus S. Francisci*.

CONSECRARIA, *Pernitialis*, Papiæ. [** In cod. reg. 7609. et edit. ant. *Consecraria*. Ita etiam Placid. ap. Malum vol. 3. pag. 449. Glossar. in cod. reg. 7614: *Consecrarium, permissilem*.]

CONSECRATALIS. Gloss. Ælfrici: *Symmetes, vel Consecratalis, gehala, vel gerunna*, id est, domesticum. Charta Ottonis Imp. ann. 980. ex Tabulario S. Vitoni Virdunensis: *Quare noverint omnes Consecratos Palatii, ceterique fideles nostri, etc.* Occurrit in aliis Imperatorum Chartis ibid. [*Consecratalis cubicularius*, in Vita S. Eadmundi Anglorum Regis, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 826.]

☞ Alibi non solum domesticum vel familiarem, sed secretorum participem et conscium significat. Vita S. Geraldii Episc. Tullensis tom. 3. Aprilis pag. 210. F: *Ocultata etiam suorum judiciorum et Omnipotens declarabat, ac velut Consecratali intimo, arcana sua dispensationis certissime revelabat*. Vita S. Evermari tom. 1. Maii pag. 124. A: *Sanctam quoque Gertrudem. eorum in his quæ Dei sunt Consecratalem, etc.* Chronicon Waticensis Monasterii apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 825. E.: *Quemadmodum sanctorum Consecratalis fuit in audiendo, ita quoque cautus reum non prodidit detegendo*. Vide Acta SS. Aprilis tom. 2. pag. 657. et 770. etc.

** **CONSECRATORIUS**. Chart. Annon. Archiep. Colon. ann. 1074. in Seibertz. Histor. Westphal. num. 31: *Procul mora igitur eodem preposito Hadone ad me accersito ut Consecratorij et familiaris*.

CONSECRANEUS, *Ejusdem sectæ*, in Glossis vett. qua notione vocem usurpat Sidonius lib. 1. Epist. 2. lib. 5. Ep. 6. et lib. 7. in Concion. et Ep. 14.

* **CONSECTATOR**, [Sectator. Vincent. Lirin. Common. 6. p. 324. (L. Quicherat.)]

† **CONSECUTIA**. Epistola A. Monachi ad Odonem Episc. Paris. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1016: *Utinam malum istud nec tu in consuetudinem ducas, nec exemplo tuo miser mundus ad Consecutum trahat; hoc est, te consequatur malum idem perpetrando; sic dicimus de re ad exemplum pertinente; C'est une chose qui tire à Consequence*.

CONSEDERE, Invadere, per vim auferre. Antiq. Fuldens. lib. 2. Tradit 45: *Villiperah et uxor ejus tradiderunt ad S. Bonifacium partem hæreditatis suæ. Tunc contigit quod Villiperah obiit, ... et gener ejus Wolfhart injuste Concedit illam traditionem, quam tradiderat Villiperah et uxor ejus*. Infra: *Et ille Wolfhart supra dictam rem injuste concessam coram Centurione illo, ... et coram hominibus multis reddidit, cum suo jure, et emendavit quod injuste Concedit illam traditionem, etc.* Et Tradit. 209: *Hanc traditionem accepit Wolfmunt Advocatus Abbatis, Albuin Monachus, et N. Vilicus,*

et *Consederunt in dominium S. Bonifacii*. [* Possidere, occupare, Germ. *Besetzen*. Vide Grimm. Antiq. Jur. pag. 187. et Haltaus. Glossar. col. 1960. voce *Sich Unterwinden*.]

† **CONSEEL**, Gall. *Segle*, aut potius frumentum cum secali mixtum, unde addita præpositio, *Con* apud D. *Brussel* de Feodis tom. 1. pag. 241. ex Regesto Magnorum Dierum Campaniæ fol. 33: *Lambertus dictus Li Boucluz Miles quondam Camerarius Campaniæ eisdem Priori et fratribus in fundatione Ecclesiæ suæ dedit et concessit singulis annis duos modios bladi, videhctet unum modium frumenti, et unum modium de Conseel in quatuor granchis quas habebat in Castellania de Barro super Albam percipiendas*. Vide *Mixtum* 2.

† **CONSEGALLUM**, Eadem notione. Litteræ Vidimus Petri Novelli Præpositi Eccl. Massil. ann. 1564. e Tabulario ejusdem Ecclesiæ: *Item pro elemosyna danda quolibet die Mercurii 150. eminæ Consegalli pro anno... Summa bladi annonæ 140. eminæ, summa Consegalli 40. eminæ, summa hordei 120. eminæ*. Vide *Consialium*.

* **CONSEGALE**, **CONSEGALIUM**, Occit. *Consegail*, Frumentum cum secali mixtum. Charta ann. 1304. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 49. col. 1: *De Consegali tringinta quinque cestarios*. Et pag. 50. col. 1: *Quingue cestaria de Consegail*. Alia ann. 1316. in Reg. 65. Charthoph. reg. ch. 210: *Una aymina bladi Consegali (sic) computata duos solidos*. Testam. ann. 1323: *Item lego hæredibus Guillelmi Bertrandi decem saumatias Consegalli*. Vide *Consegallium*.

* **CONSEMPITERNUS**, [Qui una sempiternus est. (Greg. Tur. Hist. Franc. 1. Pröl.) (L. Quicherat.)]

* **CONSENIOR**, [Qui simul senior est. (Vulg. 1. Petr. 5. 1.) (L. Quicherat.)]

* **CONSENSARE**, Consentire. Carol. M. Capitul. missor. Aquitan. ann. 789. art. 10: *De missis nostris, quicquid apud illis seniores consensaverit*.

* **CONSENSUALITAS**, [Sensualitas communis. (Bed. Mund. Constit. T. 1, p. 397.) (L. Quicherat.)]

* **CONSENSUS**, Consensus, concilium. Carol. II. Synod. ap. Tolos. ann. 844. cap. 2: *Accipiant, si volunt, pro his omnibus 2. solidos in denariis, sicut in Tolemano et Bracharense Consensu episcopi considerasse dicuntur*. Vide Conc. Tolet. VII. can. 4. Bracar. II. can. 2.

† **CONSENSUS ELECTIONIS**, Instrumentum electionis, in Vita S. Gervini Abb. Centul. apud Mabillon. sæc. 6. SS. Benedict. part. 2. pag. 321.

* Accuratus definitur in notis ad lib. 4. Hist. Franc. Greg. Turon. pag. 155. Instrumentum publicum, quo de ecclesia pastore viduata rex certior fiebat, ab eo postulando ut eum, qui in successorem electus fuerat, consecrari permitteret. Ejus formulam habes apud Marculf. lib. 1. Formul. cap. 7. ubi inscribitur: *Concessio civium pro episcopatu*.

* **CONSENTANEUS**, Consensus, particeps, Gall. *Complice*. Epist. Joan. VIII. PP. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 163: *Prædictos fures cum omnibus Consentaneis suis.... excommunicamus*. Vide mox *Consentiarius*.

† **CONSENTANIUS**, pro *Consentaneus*, Consentiens. Formulæ Andegav. num. 49: *Nec eum accessisset, nec consciens, nec Consentanius ad hoc faciendum numquam fuisset*.

† **CONSENTIARIUS**. Simili notione, Consensus, particeps criminis. Cod. Le-

gum Norman. apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 295: *Consentiarii latronum in latrocinis, et receptores eorum alio modo sunt puniendi*.

* Ubi textus Gallicus earum. Leg. habet: *Les Consentans aux larrons, etc. Consenteur*, in Pœn. ducat. Aurel. apud Thaumass. ad calcem Assis. Hierosol. pag. 469: *Li receleur et l'aydeur et li Consenteur sont punis comme li seigneur*.

1. **CONSENTIA**, Pactum, conventio. Præcept. Ludov. Pii ann. 835. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 413: *Quod si de his statutis atque Consentiis aliquid casu quolibet vel ignorantia, quod non optamus, inruptum fuerit, præcipimus ut quam citissime secundum justitiam emendare studeant*.

* 2. **CONSENTIA**, Consensus. Charta ann. 1006. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 164: *Ego igitur in Dei nomine Austendus... una cum Consentia vel cum voluntate Ermengaud archiepiscopus examiamus, etc.*

CONSENTIATIVUS, *Consentaneus*, σύμφηρος, apud veterem interpretem Concilii Constantinopolit. sub Mena, et Concilii Hierosol. sub Petro.

* **CONSENTIENTER**, [Convenienter, Congruè. (Boet. In Arist. De Interp. ed. sec. p. 437.) (L. Quicherat.)]

† **CONSENTIMENTUM**, Consensus, Gall. *Consentement*. Chartularium Eccles. Aptensis fol. 89: *Neque homo neque femina per meum consilium, neque per meum Consentimentum*. Charta ann. 1044. ex Chartulario majori S. Victoris Massiliensis: *Pro nostro consilio nec pro nostro Consentimento, etc. Per voluntatem et Consentimentum filiorum suorum*, in altera Charta anni circiter 1063. ibid. fol. 91.

* **CONSENTIVIT**, pro *Consensit*, in Charta Odonis reg. ann. 888. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 446.

* **CONSEPELIO**, [Simul sepelio. (Ambr. In Luc. 6. 7.) (L. Quicherat.)]

CONSEQUENTIA, Consensus. Lambertus in Vita S. Heriberti Archiepisc. Colon. num. 8: *Favet in idipsum tota curia una Consequentia*.

† **CONSEQUERE**, pro *Consequi*, in Liturg. Gallic. Mabillonii pag. 276. col. 2: *Ut gloriam mereret æternam Consequere*.

CONSEQUUTIVUM, Consequentia, apud Petrum Cellensem lib. 1. Epist. 15.

† **CONSERGIA**, Custos mulier, seu uxor *Consergii*. Computus anni 1202. apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. ad calcem pag. CLXIV: *Consergia Montis Desiderii XL. s.*

CONSERGIUS, Custos, nostris *Concierge*, quibusdam quasi *Conservus*. [Tabularium Ecclesiæ sancti Clodoaldi: *Actum Pissiac, adstantibus de Palatio nostro, quorum nomina subtitulata sunt, Roberto atque Fulchardo Præpositis nostris, Hugone Consergio nostro... anno ab Incarn. Dom. MCVI. an. vero Regni nostri XLVI.*] *Consergius forestæ*, in 1. Reg. Parlam. fol. 40. De vocis etymo, vide an arrideat V. Cl. Ægidii Menagii conjectura. [Vide *Consergius*.]

† 1. **CONSERVA**, Vivarium, ubi pisces conservantur, Gall. *Reservoir*. Consuetud. Brageriaci art. 93: *Qui pisces in Conservis mercatorum et burgensium positos furatus fuerit, etc.*

† 2. **CONSERVA**, Gall. *Conserve*, Fœderatæ naves, quæ eundem cursum tenentes sibi mutuum opem promittunt. Salla Malaspina lib. 5. Rerum Sicul. num. 2: *Sed eo propter vicinitatem terræ personam e naufragio educente, omnibus*

fere tum naufrago facto rebus, multi de Conserva sua consecis abietibus et cottis apertis, e quovis inundationum concussionibus perierunt. Lanfrancus Pignolus lib. 7. Annal. Genuens. ad ann. 1266: *Invenit quandam galeam de Portu Veneris... et facta Conserva et dicto Peschetto Admirato ordinato dictarum trium galearum et dictæ sagitte, etc.*

† **CONSERVAGIUM**, Eadem notione. Statuta Massil. lib. 4. cap. 23: *Si qui inter se Conservagium fecerint, vel facient in aliquod viagium faciendum de voluntate spontanea, vel mandato Rectoris, vel Consulum Massiliæ illius loci, ubi Conservagium dictum fuerit in aliquod certum viagium, et penam sibi ad invicem promiserint de hoc observando, statuimus ut illi qui dictum Conservagium non observarent, nisi justo impedimento interveniente hoc facerent, promissa pœna Conservagium observare volentibus solvere compellantur, vel communi Massiliæ, si communi, vel alicui pro communi dicta pœna promissa fuerit, quam pœnam si dicti fidem Conservagii rumpentes solvere nollent, Rector vel Consules pro tempore erunt, eos qui eam promiserunt ad solvendam dictam pœnam sine mora compellant; si autem pœna promissa non fuerit, etc.*

† **CONSERVANTIA**, Conservatio, in Vita B. Coletæ, tom. 1. Martii pag. 540.

† **CONSERVATIA**, Conservatio. Litteræ Richardi II. Regis Angl. ann. 1394. apud Rymer. tom. 7. pag. 765. col. 2: *Conservatores dictarum treugarum pro parte sua deputet, et eos onus Conservatiæ hujusmodi in se assumere... jurare compellat ad ejusmodi treugas debite observandum et observari faciendum*.

† **CONSERVATIA**, Idem quod *Reservatio*, in materia beneficii, Gall. *Reserve*, Rescriptum seu mandatum, quo summus Pontifex sibi reservat collationem quorundam beneficiorum. Veteribus et Gratiano ipsi ignota fuerunt hujusmodi rescripta, quorum neque hodie ullus est usus in Galliis. Litteræ Edwardi II. Regis Anglorum ann. 1324. contra Cardinalem Eliensem, apud Rymer. tom. 4. pag. 26. col. 2: *Magister Johannes de Lescopon, Archidiaconus Navatensis, præterdens se Commissarium in quadam Conservatia, per bonæ memoriæ Clementem Papam Quintum... super beneficiis suis concessa, præfatos Commissarios et alios dicti Episcopi ministros, ad comparandum coram eo extra regnum nostrum Avinionæ, in hospitio habitationis suæ, ad locum tam remotum, contra canonicas sanctiones, citari fecit responsuros de præmissis, in juris et nostri ac subditorum nostrorum injuriam manifestam: præsertim cum hujusmodi Conservatiæ quæ a tramite juris communis exorbitant, non consueverunt fieri in regno nostro temporibus retroactis*. Vide *Conservatoria*.

† **CONSERVATIO**, Officium seu jurisdic-tio *Conservatoris* Universitatum. Compendium jurium et consuetud. Universit. Paris. per Rob. Goulet fol. 12. vº: *Officarii autem Conservationis qui debent per ipsum Conservatorem institui et ipsi Universitati presentari et recipi ad juramentum sunt, Vicegerens Conservatoris, Scriba Conservationis, Promotor Universitatis, duodecim Notarii Conservationis*. Vide *Conservatores Privilegiorum*.

* **CONSERVATIVE**. [Conservando. (Boet. Arist. Top. 1, 13, p. 669.) (L. Quicherat.)]

* **CONSERVATIVUS**. [Qui conservat.

(Boet. Aristot. Topic. 2, 3, p. 678.) (L. Qui cherat.)

1. **CONSERVATOR**, [in veteri Vocabulario juris utriusque dicitur *Judex datus ad defendendum aliquos contra manifestas injurias, judiciali indagine non utens.*] [*² Ex Sext. Decret. lib. 1. tit. 14. cap. 1.] *Conservatores libertatum Angliæ, apud Matthæum Paris. ann. 1244. pag. 453.*

CONSERVATORES, Qui, ut est in Concilio Herbipolensi ann. 1287. cap. 39. *personis religiosis et Monasteriis maxime dari consueverunt, exemptis per summum Pontificem aut Legatos ejus missos a Latere, etc.*

† **CONSERVATORES** Romæ dicuntur Magistratus seu Scabini ad exiguum dumtaxat tempus instituti. Pontificale Rom. Venetiis excusum ann. 1561: *Ante Pontificem Conservatores, Capita regionum, et alii Magistratus ac nobiles Urbis pedites præbunt.*

† **CONSERVATORES PRIVILEGIORUM** Academiæ seu Universitatis, de quibus sic scribit Robertus Goulet in Compendio jurium et consuetud. Universitatis Paris. fol. 12: *Pro tuendis autem ipsius Universitatis et suorum officiorum juribus instituti sunt duo Conservatores, scilicet Conservator Apostolicus, et Conservator Regius, coram quibus ipsius Universitatis supplicata, quascunque personas sibi reas et in aliqua re obligatas faciunt convenire. Vide Concil. Trid. Sess. XIV. de Reform. cap. 5.*

* Diploma Caroli IV. imper. ann. 1366. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 226: *Conservatores autem hujus privilegii, gratiæ, libertatis, franchisiæ, et immunitatis facimus, constituimus et creamus, videlicet illustrem dalphinum Viennensem,.... et venerabilem episcopum Gratianopolitanum.*

† **CONSERVATOR JUDÆORUM** est in possessione cognoscendi de omnibus causis criminalibus Judæorum, et injuriis per eos factis et passis, active et passive; ita quod nullus Prælati, Baro, vel alius habens Judæos in suo territorio, de præmissis quoquo modo cognoscere non potest: volumus præfatum Conservatorem in sua possessione manuteneri, etc. Ita Ludovici III. Provinciæ Comes in Diplomate anni 1424.

* 2. **CONSERVATOR**, Delegator. Vide Salamannus. Chart. ann. 1244. in Histor. Frising. part. 2. tom. 1. pag. 22: *Idem etiam comes juramento suo publice declaravit, se nullum habere, qui vulgo Salman nuncupatur ad superscriptam villam, proinde consensu et voluntate D. Episcopi D. Gebehardum de Tolle prelegit fore Conservatorem et suum constituit esse salman;... sepe dictam villam ad usum ecclesiæ B. Virginis tanquam verus salman conservabit simul et defendet. Pro Administratore, procuratore occurrit in Chart. Capitul. Mindens. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 92: *Quam pensionem ipsorum Conservator agrorum terminis jam predictis bona fide tenebitur erogare.**

CONSERVATORIA, Rescripti Apostolici species, de qua Concilium Andegavense ann. 1365. can. 1. [Epitome Constitut. Eccl. Valentinae tom. 4. Concil. Hisp. pag. 149. col. 2: *Bulla Pauli Papæ III. Conservatoria nuncupata in favorem Capituli... Ecclesiæ Valentinae... per quam... Judicibus per ipsum Capitulum nominandis committitur conservatio bonorum omnium.* Epistola Joannis de Monasterio ad Nicolaum Clemangis tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1424: *Prætereo*

quæ ipse in Conservatoria seu Hortatoria pro Lucio Archia... in recommendationem Poetarum inducit.]

* **CONSERVATORIALES** LITTERÆ, Quibus conservatores privilegiorum concessorum instituuntur. Instr. ann. 1394. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 3. pag. 94. col. 1: *Perpetuis litteris Conservatorialibus majori forma impetratis a sede Apostolica et obtentis, etc.* Et pag. 96. col. 1: *Et quia in dictis litteris Conservatorialibus talis clausula: Quatenus vos vel duo, aut unus vestrum, per vos vel alium seu alios continetur, quilibet dictorum conservatorum procedendi et subdelegandi habuit potestatem. Quæ literæ appellantur Conservatorium ibid. col. 2: *Cujus quidem commissionis seu Conservatorii originale sive autenticum pars monasterii S. Emmerammi... exhibebit.**

* **CONSERVATORIUM**, Vivarium, ubi pisces conservantur. Charta ann. 1374. in Reg. 106. Chartoph. reg. ch. 313: *Cum duobus stannis seu salvatoriis vel Conservatoriis piscium. Vide Conserva 1. et Salvatorium 1. Extat alia notione supra in Conservatorias literæ.*

CONSERVATORIUM, in Jure Hungarico, Sacristia.

† **CONSERVATUS**, Charta Wenceslai de Zbiron pro Petro Ressek ann. 1410. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 68: *Quod ipsi præfati non poterunt vendere hominibus brigossis, seu male Conservatis vel reprobis, sed honestis et Conservatis nobis, Communitati villæ prædictæ Obezou placentibus.*

* Dicitur de homine probo vel malo; unde legendum esse *Conversatus* facile est suspicari, ni rursus occurreret *Conservatus*, eodem significatu, in Lit. Casimiri III. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 200: *Quas quidem dignitates et officia, dum vacare contigerit, nulli extraneo, nisi indigenæ bene Conservato illius terræ.... dabimus et conferemus. Vide Conversatio in Conversare.*

† **CONSERVITIUM**, Mutuum officium, obsequium. Breviarium Historiæ Pisanæ ann. 1163: *Et tunc prædictos Pisanos Rex ipse allocutus est, promittens eis pro amore Pisanis Communis amicitiam et Conservitium gaudenter.*

† **CONSERVITUR**, pro *Conservetur*, in Charta anni 690. apud Felibianum in Histor. San-Dionys. pag. x.

† **CONSERVITUS**, pro *Conservatus*, ibid. XVI. in Privilegio ann. 696.

† **CONSERVIUM**, mendium, ut puto, pro *Consortium*. Codicillus Frederici Imp. quo rem judiciariam ordinat. ann. 1156. apud Ludewig. tom. 2. Reliq. MSS. pag. 194: *Et si prædicti quadraginta Judices in aliquo discordaverint... si quis... innocentem condemnare attentaverit et de hoc convictus fuerit per tres Judices suos, videlicet Consortes, de Conservio eorum ignominiose ejiciatur. [*² de Consortio, ex autogr. ap. Schannat. Hist. Wormat. tom. 2. pag. 77.]*

* **CONSETTUM**, Frumentum cum secali mixtum, f. pro *Consellum*. Charta Alaydis ducissæ Burg. ann. 1234. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 15. col. 2: *Sexaginta vero minas de Consetto et sex viginti de avena et dicto blado. Vide supra Consegate.*

† **CONSIALIUM**, ut supra *Conseel* vel *Consegallum*. Chartular. S. Nicasi Remensis ann. 1250. bis habet: *Octo sextaria Consialii mercatis.*

* **CONSICIO**, *La piatazione*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **CONSIDERABILIS**, Spectandus, laudabilis, tom. 3. Concil. Hisp. pag. 80.

CONSIDERARE, Decernere, re pensata et considerata judicare. Epistola Caroli M. de victoria Avarica: *Sic Consideraverunt Sacerdotes nostri, et nos omnes ita aptificavimus, etc.* Nicolaus I. PP. in Resp. ad Consulta Bulgar. cap. 26: *Pœnitentiæ, quam Antistes loci... Consideraverit, submittantur.* Hincmarus Remens. Opusc. 34: *Mandavit suos homines ad se venire præterita die Sabbathi, et voluit Considerare de servitio Regis, et de illa opera ad suam Ecclesiam. Capitulare ann. 828: Item Consideravimus ut Missos nostros per universon regnum nostrum mitteremus, etc.* Capitulare Tolosanum Caroli Calvi [*² ann. 844.] cap. 2: *Accipiant 2. solidos,.... sicut in Toletano et Bracarense consensu Episcopi Considerasse dicuntur.* Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 23: *Sancit quoque antedictus Aldricus Episcopus,.... et Consideravit, ut in die ordinationis ejus, etc.* Infra: *Est namque a præfixis Sacerdotibus et Dei servis Consideratum et decretum, ut, etc.* [Charta Philippi Aug. Franc. Regis ann. 1194: *Qui pacem et concordiam quam Scabini Considerant, refutaverit, 60. libras perdet.*] Sicut Curia Consideraverit, in Flela lib. 1. cap. 34. § 33. Vide Leges Luitprandi Regis Longobard. tit. 42. § 5. [*² 62. (6, 9.)] et Capitulare Caroli M. ann. 807. cap. 3. Hinc

CONSIDERATIO CURIÆ, Decretum, judicium Curie. Lex Longobard. lib. 1. tit. 9. § 21. [*² ex leg. Liutpr. modo laud.] de Muletis pro occiso homine: *Majores vero secundum quales personæ fuerint, ut in nostra Consideratione vel successorum nostrorum, debeant permanere, quomodo ipsa composito usque ad 300. sol. debeat ascendere, amplius non.* Epist. 58. ex iis quæ habentur tom. 4. Hist. Franc.: *Ita quod de querelis, quæ inter nos sunt, mittantur in Consideratione Archiep. Remensis.* Charta Communiæ Meldensis Henrici Comit. Trecentis ann. 1170. in Tabular. Campaniæ Bibl. Thuan. f. 298: *Si quis alicui de Communia injuriam illatam ad Considerationem Scabinorum emendare voluerit.* [Charta Philippi Aug. Fr. Regis. ann. 1194: *Quicumque intra pacem civitatis infracturam fecerit de raptu, vel de furto, vel de plaga ad barnileugam, justitia nostra debet eum arrestare, et coram Scabinis ducere, et ibi debet facere securitatem per Considerationem Scabinis tantum faciendi, quantum Scabini judicabunt.*] Charta anni 1240. in Tabulario Campaniæ Bibl. R. f. 366: *Consideratione Majoris illud emendabit. Iterum: Ad Considerationem Majoris illud emendabit.* Additam. ad Matth. Paris pag. 97: *Semper paratus est stare ad Considerationem Patrum suorum, quod nunquam de nuptiis se intromisit.* Monastic. Angl. tom. 2. pag. 221: *Abstulit ei dictam terram per Considerationem Curie suæ. Adde Regiam Majest. lib. 1. cap. 13. § 2. Bromptonum pag. 397. etc. Duchesn. in Probat. Hist. Monmorenc. pag. 87. Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 438. [Librum nigrum Scaccarii pag. 384.] etc.*

† **CONSIDERANTIA**, in Donatione Dominiæ Orecæ pro Rege Sanctio, apud Morettum Antiqui. Navarræ pag. 597: *Post obitum vero de me Onnechæ quidquid exinde facere vel judicare elegeritis, vestra sedeat digna Considerantia.*

CONSIDERATIO, Interdum Juriscons. Anglis est illud *συνάλλαγμα*, quod con-

tractibus vires dat. Vide Cowellum lib. 3. Instit. tit. 16. § 4.

* Petri Alphons. Discipl. Cleric. cap. 1. sect. 4: *Modum tamen Consideravi, ne si plura necessarii scripserim, etc.*

† **CONSIDUM**, Consilium, in Vet. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. [* Isidor. Origin. lib. 6. cap. 16. sect. 12.]

CONSIGILLATIO, Leges Athelstani Regis cap. 19: *Insigilletur manus ejus, et inquiratur die tertia si mulaminum sit intra Consigillationem*. Versio Saxonica, *manus (ordalio) probati, projecto jam ferro ignito, e vestigio) obsignetur, et inquiratur die tertia si munda sit, immunda, (inusta scilicet nec ne) intra obsignationem*.

† **CONSIGLERIA**, Locus consilii, ab Italico *Consiglio*, Consilium. Chron. Mutin. ad ann. 1324: *Tarabotto Anconitapo novo Prætoro designato xxiii. Aug. die, consilio populi novum palatium in Regali strata, ut inquit, quod vulgus Consigleriam novam dixerunt, ædificant*.

* **CONSIGNAMENTUM**, Depositio, Gall. *Consignation*. Stat. Verceil. lib. 2. pag. 32. rº: *Qua tamen probatione pendente et factis Consignamento et oblatione prædictis, non possit debitor personaliter detineri, pignorari vel banniri, statuto aliquo alio non obstante*.

† 1. **CONSIGNARE**, Asserere, confirmare, probare. Leges Aistulphi [* cap. 9.] apud Murat. tom. 1. part. 2. pag. 91. col. 2: *Si quis... possessionem suam per xxx. annos Consignaverit... possideat et in antea*.

† 2. **CONSIGNARE**, Concedere, tradere. Gesta Aigliberti Episc. Cenoman. apud Mabillon. tom. 3. Analect. pag. 193: *Villulas duas, quas et Petro adjutore et Chorepiscopo suo sua vice Consignare ad eandem Ecclesiam præcepit: id est Lantionem villam, quam... segregavit... et ad jam dictam Ecclesiam in adjutorium dedit... et aliam villulam de suo Episcopatu ad prædictum Monasterium S. Karilefti in adjutorium, prædicto Petro Consignante, dedit, cujus vocabulum est Savonerolas, et Villarem, pro qua re hactenus præfata villula in jus et dominationem prædicti Monasterii et jam dictæ Ecclesiæ cesserunt. An Consignare sumitur pro Concedere, quod donationes Donatorum testiumque *consignationibus* firmarentur?*

* Burcard. de Alex. VI. PP. pag. 13: *Hodie Consignatæ fuerunt claves portæ viridarii,..... et aliarum portarum urbis magno marescallo regis Francorum. Consignare vero donationes dicebant, non quod testium *consignationibus* firmarentur, sed quia per *signa* seu per Chartas ejusmodi traditiones fiebant. Vide infra *Consignatio* 2.*

3. **CONSIGNARE**, Fronti baptizati oleo signum Crucis imprimere, seu *Confirmationis* Sacramentum impertiri baptizato, quod solius est Episcopi. Innocent. I. PP. Epist. 1. cap. 3: *De Consignandis vero infantibus, manifestum est non ab alio quam Episcopo fieri licere*. Infra: *Frontem ex eodem oleo (chrismate) signare solis debetur Episcopis, etc.* Adde cap. 6. Messianus in Vita S. Cæsarii Arelat.: *Cum ad benedicendum oleum annis singulis, competentibus diebus, in baptisterio venisset, et ingrediens cocinulam ad Consignandos infantes, etc. Consignationem pontificalem adhibere*, in Epist. 9. Gelasii I. PP. [* Decret. Gelas. cap. 6.]: *Spiritum sanctum per impositionem manus Episcopalis in Consignatione accipere*, in Capitul. Caroli Calvi tit. 29. § 1. [* Synod. Pistens. ann. 862.]

Concilium Romanum ann. 904. can. 6: *Consignationes autem sacri chrismatis et olei, etc. Consignatio infantum*, apud Riculfum Suessonensem Episcopum in Constit. cap. 5. Anastasius in S. Silvestro. PP: *Et privilegium Episcopis dedit, ut baptizatum Consignarent propter hæreticam suasionem*. Hac notione usurpant Concilium Arausican. I. can. 1. Arelat. II. can. 26. Toletan. XI. can. 8. Crisconius cap. 93. Diurnus Romanus cap. 3. tit. 7. Statuta Mainardi et Joannis Cardinalium ann. 1067. apud Baron. hoc ann. n. 9. vetus inscriptio Christiana apud eumd. ann. 967. num. 5. Capitularia Attonis Episc. cap. 77. Bruno Signiensis de Vestimentis Episc. pag. 95. etc. Vide Henric. Valesium ad Eusebii Histor. Eccl. lib. 6. cap. 43. et infra *Consignatio* 3.

4. **CONSIGNARE**, Signo sanctæ Crucis alicui benedictionem impertiri, in Vita S. Theotonii Canonici Regul. num. 10. et apud Cyprianum in Vita S. Cæsarii Arelat. sub finem, etc.

* 5. **CONSIGNARE**, Judicii sistere. Correct. stat. Cadubrii cap. 113: *Addatur statuto de malefactoribus in pænes villarum capiendis, quod quotienscumque contigerit aliquos bannitos pro casibus capitalibus venire in districtum Cadubrii, in centenaria, villas et regulas, in quibus commissum fuerit delictum, vel alibi, et prædicta centenaria, regulæ et villæ non Consignaverint toto posse suo illos seu illum malefactorem spectabili domino vicario et consilibus, etc.* Vide *Consignatio* 1.

* 6. **CONSIGNARE**, **CONSIGNUM** FACERE, Recensere, lustrare. Gall. *Passer en revue*. Electio Amalrici primog. Aymer. vicecom. et dom. Narb. in capitul. Tusciae ann. 1290: *Dominus Amalricus ipsa die vel sequenti, acceptato officio dictæ capitaniæ, facere teneatur..... monstram et Consignum suorum eorum, et suorum militum;..... alios vero,..... tam de conredo quam domicellos, conducere et Consignare teneatur*. Quod in ejusmodi inspectionibus militum notæ seu signa accurate describerentur, illos *Consignari* dicebant.

1. **CONSIGNATIO**, Probatio per signa, seu per chartas. Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 18: *Omnes homines qui sub tua potestate sunt, ex quocumque habent prædicta munimina sua perditæ, si contentio fuerit de rebus aut servis aut ancillis aut aldionibus eorum, si aut per Consignationem, aut per pugnam approbare potuerint, quocumque ad ipsum tempus quo barbaricum exortum est inter nos, et vos, etc.* [Præceptum Chilperici Franc. Regis pro Gauzioleno Episc. Cenom. et Sichaudo Abb. S. Carilefi apud Mabil. tom. 3. Analect. pag. 235: *Et post ejus discessum prædictum Monasterium absque ullius contradictione vel Consignatione, cum omni integritate et superpositio immelioratum, ad memoratam matrem et civitatis Ecclesiam et ad jus et dominationem matris Ecclesiæ Episcoporum in integrum convertatur.*]

CONSIGNATIO JUDICIS, Veteres precariæ in Vita Aldrici Episcopi Cenoman. num. 62. 66: *Nos rectores S. Gervasii sine ulla judicis Consignatione, aut hæredum meorum contradictione in vestram faciatis revocare dominationem, etc.* [Similia leguntur apud Mabillon. tom. 3. Analect. pag. 105. in Gestis Domnoli Episc. Cenoman.]

* 2. **CONSIGNATIO**, Concessio, traditio. Notitia rerum monast. Gellon. ex Tabul.

ejusd.: *Et postea Amalbertus modiatas de vineis tres S. Salvatori largitur, facta notitia quiritationis vel Consignationis sub die Lunæ, xj. Kal. Oct. anno tertio regnante Ludovico rege*. Vide supra *Consignare* 2.

* 3. **CONSIGNATIO**, Confirmationis sacramentum. Charta ann. 847. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 773: *Quando circatas ad Consignationes faciendum de pleve in pleves vestras feceritis*. Vide *Consignare* 3.

CONSIGNATORIUM, Locus in quo baptizati confirmantur. Joan. Diaconus in Episcopis Neapolitanis in Joanne, qui vixit ann. 616: *Hic pulcrum construxit ædificium marmoreis columnis affabre suffultum, atque nobilibus picturis decoratum, quod Consignatorium Albatourum vocabatur, inter Fontes nempe majores quos Soter Episcopus fecerat, et Ecclesiam Stephaniam per cujus januas duas, qui sacrum Baptisma receperunt a dextera parte ingredientibus, Episcopo qui illorum in medio residebat, offerebantur, et benedictione accepta, ordinatim a sinistra parte exirent*. At Alcuinus lib. de Divin. offic. cap. de Sabbato sancto Pasch. hinc recens baptizatos in sacrario confirmatos: *Pontifex ergo a fonte in sacrarium (procedat), et habens ibi compositam sedem, sedeat in ea, ut cum vestiti fuerint infantes, confirmet eos, etc.*

† **CONSIGNATUS**, Signo sanctæ Crucis benedictus. Vita Urbani II. Papæ pag. 260. Operum posthum. Ruinartii: *Et sic diebus quinque nobiscum commorantibus, vivis ac defunctis Consignatis, cum laude et gratiarum actione discessit*. Vide *Consignare* 4.

* **CONSIGNIFICATIO**, [Similis significatio. (Boet. in Arist. de Interp. ed. pr. p. 221.) (L. Quicherat.)]

* **CONSIGNUM**. Vide supra *Consignare* 6.

* **CONSILIABULUM**, Locus, ubi multorum martyrum ac sanctorum corpora conquiescunt. Vita S. Guidonis tom. 4. Sept. pag. 42. col. 1: *Ubi cumque eum quæveres, in ecclesia invenires, floribus quoque diversis et arborum ramis cancellos et Consiliabula sanctorum vestiebat*. Vide *Concilium Martyrum*.

CONSILIARE, Consilium dare. Passio S. Maximiliani: *Dion ad Victorium patrem ejus dixit: Consiliare filium tuum. Victor respondit, ipse scit Consilium suum*.

* Charta commun. Rotomag. ann. 1204. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 672. art. 6: *Si quis eschevinorum, consultorum seu aliorum parium, diebus sibi constitutis, postquam pro recto faciendo cum aliis sederint, sine majoris licentia sedem suam, Consiliandi causa, reliquerit, pagabit xij. denarios*.

CONSILIARE, Consilium inire adversus aliquem, mortem alicui clam machinari. *Mortem viri sui Consiliare*, in Concilio Vermeriensi ann. 752. can. 5. *Consiliare in mortem Regis*, in Capitul. Francoford. ann. 794. cap. 7. Annales Francor. et Chron. Reischersperg. ann. 788: *Comprobatus est ad Avaros se postea transtulisse, et in vitam fidelium Regis Consiliasse*. Regestum Petri Diac. Casinensis num. 409: *Contra animam nostram cogitaverunt et Consiliaverunt, ac inimicos infra nostram provinciam invitaverunt, et conduxerunt, et propterea res eorum nostro fisco deductæ sunt*. Vide *Concil.* Francoford. ann. 794. cap. 9. Chronicon S. Sophiæ Benevent. pag. 598. etc. Vide Suidam in Ἀλλοτροπραγειν.

CONSILIARI, Eadem notione. Lex Sa-

xonum tit. 3. § 1: *Qui in regnum, vel Regem Francorum vel in filios ejus de morte Consiliatus fuerit, capite puniatur. Consiliari contra animam Regis, in Lege Longobard. lib. 1. tit. 1. § 1.* [*** Rothar. 1.] *In vita Regis Consiliari, in Capitulari Pipini Regis Italix cap. 35. In alterius mortem Consiliari, in Legib. Rotharis Regis Longobard. tit. 3. § 10.* qui inscribitur *De Consilio mortis*. Paulus Warnefridus de Gestis Longobard. lib. 6. cap. 6: *Postquam hoc Consiliati sumus. Anastasius in Hist. Eccl.: Consiliati sunt milites Salomonem in templo perimere.* Ubi Theophanes habet ἐπεβουλεύσαντο. Eadmerus lib. de Similitudinib. S. Anselmi cap. 30: *Ut cum aliquis intuetur et auscultat quosdam, quos Consiliari conspiciit, et de quibus suspicatur aliquid mali. Ubi Consiliari proprie est secreto colloqui. Historia Belli-sacri vernacula MS.: Saladin les trait a Conseil comment il porroit esploitier, etc. Parler Conseil, apud Joinvillam in S. Ludovico. Vetus Poema cui titulus le Doctrinal:*

Certe j'ay grant merveille d'une captive gent,
Qui blasment les pseudomes à Conseil coient.

Robertus Bourronus in Merlino MS.: *Et quant il se departi de vous, il vous dist en Conseil, en riant, etc. Christina Pisana 2. part. du Tresor des Dames, cap. 7: Et s'acointeront à Conseil, etc.*

CONSILIIUM MALUM seu *Consilium mortis*, in Legibus Luitprandi Regis Longobard. tit. 105. § 3. tit. 108. § 1. [*** 134. (6, 81.) 138. (6, 85.)] Alia Latinis

CONSILIARE, est *Consultare*, Ad Consilium venire, consilium inire de re aliqua. Vide Gloss. Jacobi Gotfredi ad Cod. Theod.

* *Conseiller*, nostris, eodem sensu. Le Roman de Robert le Diable MS.:

Mais li chevaliers s'emerveillent,
Et entr'eux li pluisour Conseillent.

Lit. remiss. ann. 1450. in Reg. 186. Charth. reg. ch. 38. *In suppliant ala en la ville de Bruges... pour Conseiller sa matiere avecques aucuns costumiers et gens de conseil d'icelle ville.*

CONSILIARIS, Consiliarius. Passio S. Victoris Massiliensis:

Ultra quemque parem faceret tibi Consiliarem.

Occurrit etiam apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 3. qui *ministerium, Consiliarem* vertit.

CONSILIARIUS, Consiliorum particeps: Gallis, *Conseiller, Consiliarii Regis*, in Lege Burgund. in Proemio, et in Capitulari Caroli Calvi tit. 16. cap. 12. et tit. 30. [*** De Carisiac. ann. 856. Convent. ad Sablonar. ann. 862. post Adnuntiat. Hlothar. Pertz. pag. 487. lin. 31.] Constantinus lib. 1. de Them.: Κοσιλαριος, τουτ' εστι βουλευτας. Gloss. Græco Lat.: Γνώμη, Sententia, Γνωμοδοτής, Consiliarius, consiliator, suavor, [Philippus Valeusius Franc. Rex in Litteris ann. 1339. Johannem Episcopum Lingonensem Consiliarium suum appellat, hoc est, Parem, uti videtur Valeusio in Notitia Galliarum pag. 280. col. 1.]

* [Nos igitur Conradus a Pyhy, regni Suecix Cancellarius et belli ac pacis Consiliarius supremus. (Monstier sur Saulx, 1542. Mus. Arch. dep. p. 334.)]

1. CONSILIATOR, Consiliarius. Gloss. Græco-Lat.: Συμβουλος, Consulor, Consiliator, Consiliarius. Occurrit in Charta Roberti Comitis et Abbatis Sancti Martini Turon. apud Sammarthanos in Archiep. Turon. n. 54. Utitur etiam Pli-nius lib. 4. Epist. Lactantius lib. 2. et 4.

vetus Interpretis Juvenalis Sat. 7. v. 124. Annales Francorum Fuldenses ann. 887. etc.

* 2. CONSILIATOR, Auctor. suavor. Stat. comit. Tolos. de hæreticis capiendis ann. 1233: *Receptor, aut guidator, vel Consiliator, vel adjuutor latronum aut prædonum, etc.* Formul. MS. Instr. fol. 16. vº: *Quoscunque alios fautores, Consiliatores et valatores ipsum (Johannem) et alios quoscunque contradictores et rebelles... excommunicatos publice nunciatis.*

CONSILIATORIUM, Locus consiliorum, Ugutioni.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Consiliatorium, Le lieu de conseil.*

* CONSILIATRIX, Quæ consilium dat. Charta Ugonis reg. ann. 930. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 938: *Qualiter interveniente Aldæ amatissimæ et carissimæ conjugis nostræ, seu Ermengardæ comitissæ et dilectæ sororis ac Consiliatricis nostræ, etc.* Utitur Apul. Metamorph. lib. 5. pag. mihi 163.

* CONSILIATURA, Quæstio consulenda. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 15. ex Cod. reg. 4622. A.: *De non mittendo aliquas Consiliaturas alicujus quæstionis extra civitatem Taurini. Item statutum est, quod ad utilitatem maxime pauperum et miserabilium personarum, judex civitatis Taurini non possit nec debeat mittere aliquas Consiliaturas alicujus quæstionis vel controversiæ... extra civitatem Taurini.*

CONSILIOSUS, Prudens, consilio præstans. Fredegarius in Chronico cap. 61: *Cum esset cautior cunctis et Consiliosus valde, et plenissimus fide.* Gervasius Tilberiensis MS. lib. 3. de Otii Imperial. cap. 94: *In omnibus angustis Consiliosus. Hinc Consiliosior et Consiliosissimus, apud Sidonium lib. 1. Epist. 1. et in Concion. apud Joannem Sarisberiensem in Polierat. in Prol. lib. 6. cap. 25. Epist. 282. Guillem. Pictavinum in Gestis Guill. Ducis Norman. pag. 184. et in Gestis Domini Ambas. cap. 2. num. 4.*

CONSILIOSE, Prudenter, cum consilio, apud Fredegar. in Chron. cap. 61. Petrus Blesensis Epist. 12: *Quidam omnia Consiliosè disponunt, et semper in contrarium cedit. Consiliosissime perpendens, apud Willelm. Malmesbur. lib. 5. Hist. pag. 166.*

CONSILIOSE, Per insidias, apud Fredegarium in Epitome cap. 71.

† 1. CONSILIS, pro Consul, apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 547: *Honorio et Theodosio Consilibus.*

* 2. CONSILIS, Mendose, pro Censilis, in Charta Henrici I. ann. 1036. apud Loisel, in Comment. Belloc. pag. 252. Vide *Terra censilis in Censu.*

1. CONSILIIUM, seu Dies Consilii. Qui concedebatur reo, ut ei de actori respondendo caveretur: *Jour de Conseil*, in Consuetudine Senonensi art. 143. et in Stabilimentis sancti Ludovici lib. 2. cap. 13. § 1. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 46: *In aliis quærat accusatus Consilium, et habeat ab amicis et paribus suis, quod nulli jure debet defendi, etc.* Cap. seq.: *Si quis a justitia Regis implacitatus ad Consilium exierit, etc.* Add. cap. 48. 49. 51. Ordericus Vitalis lib. II: *Cumque Robertus licentiam, ut moris est, eundi ad Consilium cum suis postulasset, eademque accepta egressus, purgari se objectis criminibus non posse cognovisset, etc.* Arestum ann. 1260. in Probat. Hist. Guineusis pag. 374: *Et habuerat super hoc diem Consilii et ostensionis.* Vetus Franciæ Consuetudinarius: *Selon l'usage de Court-laye, il y a grande difference entre deliberation et Advis. Car*

jour d'Advis est prins par le deffendeur au commencement de la cause; mais deliberation est prinse par le demandeur, quand sur le jour d'Advis le deffendeur propose aucunes exceptions ou defenses, sur lesquelles le Procureur de deffendeur a à parler à son Maistre. Cap. seq.: Le deffendeur comparant en personne ou par Procureur aura Advis de 40. jours, et puis aura veue. Cato Vernaculus MS.:

Amis, quant tu as à plaider,
Et tu n'as qui te voeille aidier,
Ton jugeour Conseil demande,
La Loi du droit si le commande.

Vide Magnum Recordum Leodiense pag. 60. [et supra vocem Arestum 1.]

* *Mettre à Conseil: une requeste, in Tabul. capit. Carnot. pro vulgari, Renvoier à un plus ample informé, Amplius deliberandum censere. Dire à Cousoil, Secreto dicere, in aures surrurare, apud vet. Poetam ex Cod. reg. 7615. fol. 210. rº. col. 1:*

A Conseil li dist, Belle amie,
Alez tost, ne vous ennuit mie.

Conseus, a Lat. Consilium, vulgo *Projet, dessein*, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 166: *Pour ce que il avoit revelés leurs secrez et leur mauvés Conseus, etc.*

CONSILIIUM ERUDITUM, apud Juriscons. Anglos, *Conseil erudit*, qui alias Atornatus, seu Advocatus vel Procurator, qui pro quovis reo et accusato in jure respondet, illius jura plene edoctus. At in crimine læsæ majestatis reus per se respondere tenetur, non vero per Atornatum, Vide Stanfordium in Placitis Coronæ lib. 2. cap. 63.

2. CONSILIIUM, pro Concilium, Cætus, quomodo Consilium vocamus cætum Consiliorum. Gloss. Basilic.: Κοσέλιον, συνέδριον, ἐκ πανερῶν ἀνδρῶν. Vide Jacobum Gotfred. ad leg. 1. Cod. Theod. de Legat. [Statuta Arelat. MSS. art. 139: *Neque Clavaria... possint libellum facere super bona Communis... nisi de voluntate totius Consilii. Consilium Communis Ruppellæ, Collegium Scabinorum et Parium, ut recte interpretatur Valeusius Notit. Gall. pag. 488. col. 1.] [*** Frider. II. Imper. edict. ann. 1232. ap. Pertz. vol. leg. 2. pag. 286: *Cassamus in omni civitate vel oppido Alemanie Comunia, Consilia et magistros civium, etc.* Vide Indic. ejusd. vol. voce *Civitas et Consul.*]*

* Charta Joan. vicedom. Ambian. ann. 1300. ex Chartul. 23. Corb.: *Aller à ses assises pour estre as Conservæ et as jugemens avec ses autres hommes, qui sont no per.*

MAGNUM CONSILIIUM; ita passim in veteribus Tabulis Gallicis appellatur Consensus Consiliorum intimorum, quod et *Privatum* interdum, ut et hodie dictum. Guill. Guiart ann. 1276:

Cil du Privé Conseil conurent,
Qu il n'iert pas tans de l'estriver.

Consilium Strictum, seu *Conseil estroit*, in Ratificatione Testamenti Philippi Pulcri per Ludovicum Hutinum mense Decemb. ann. 1314. Postmodum peculiari appellatione donata Curia, quæ hodie le *Grand-Conseil* nuncupatur, instituta a Carolo VIII. Edicto dato Donjoni in Bovis 2. Aug. ann. 1497. et verificato Molini: in Magno Consilio 13. Septemb. seq. quo idem *Magnum Consilium* in Collegium redegit, confiatum ex Cancellario, Magistris Requestarum, et 17. Consiliariis ordinariis per trimestre tempus cum eodem Cancellario servientibus, qui cum eo de Cancellariæ negotiis, et majoris momenti litibus tum

hæreditariis, tum beneficiariis, quæ in Magno Consilio dirimi solebant, judicarent.

☞ In hac superiori Curia hodie ab anno 1690. supremus Præses unus est, inferiores octo, Consiliiarii 54. alterno semestri servientes, Advocati duo generales, Procurator unus, Scriba superior, inferiores duo, etc. Hi Judices cognoscunt de omnibus controversiis Archiepiscopatum, Episcopatum, Abbatiarum, etc. de donis novo Regi faciendis, de *indultis* Cardinalium et supremi Senatus Parisiensis, de contradictionibus *arrestorum*, status Judicum, etc. Tam late patet jurisdictio Majoris Consilii, quantum est regnum.

3. **CONSILIUM**, Favor, consensus, *laudimium*. Charta Guillelmæ filiæ Guillelmi D. de S. Michaele ann. 1208: *Videlicet albergium duobus Militibus et tertie partis alterius Militis, et dominium, et Consilium, et laudimium, etc.* Charta Willelmi D. Montispessulani ann. 1108: *Pertinent etiam Vicarie omnes, donationes, et omnia Consilia omnium honorum, et omnium pignorum totius Montispessulani.* [Alteria ejusdem anni apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. pag. 728: *In omnibus supra scriptis domibus, dono vobis totum censum, et totas vendedas et Consilia impignorandi.*] Alia ann. 1246. apud Garielium in Episc. Magalon. pag. 256: *Omnia laudimia, acapita, seu Consilia omnium honorum, etc.* Vide eundem pag. 293. Regestum Comitatus Tolosæ ann. 1231: *Petebatque idem Abbas quartam partem justitiarum quæ fuit dominorum de Lauriaco, quia dicebatur esse de feudo Ecclesiæ Galliacensis, et quidquid sine Consilio ejus Comes emerat, dicebat emptionem non valere de jure.* Statuta Mospeliensis ann. 1204. cap. 13: *Qui compræz maison o sol non bastit à Monpell. dona daqui per Consell la quinta al senhor.* In Statut. iisdem Latine editis: *Quicumque comparat domum vel solum forte inædificatum in Montepessulano, dat inde pro Consilio quintam domino: hoc est, si venditor habuerit de pretio centum solidos, dat emptor 25. solidos, etc.* Cap. 57: *Dominus Montispessulani vel ejus Bajulus nullatenus donare, vel vendere, vel concedere potest Consilium, vel laudimium alicujus rei quæ ab ipso teneantur, donec ipsius rei venditio vel alienatio sit contracta.* Vide *Consiliare*.

☞ **CONSILIUM REGNI ET JUVAMEN**, honoris gratia, dictus *Robertus venerabilis Marchio*, avus Hugonis Capeti, in Charta Caroli Simplicis, ann. regni 26. apud D. Brussel tom. 1. de Usu feud. pag. 128.

* **CONSIMILES**, Æquales, ejusdem conditionis, *pares*. Chart. Turing. ann. 1227: *Cum sibi Consimilibus, videlicet liberis hominibus.* Vide *Haltus*. Glossar. Germ. col. 659. voce *Genossen*.

CONSIMULARE, Idem quod *Assimulare*, Simul cogere, *Assembler*. Leges Luithprandi Regis Longobard. tit. 110. § 4: *Quia non potuimus mulierum collectionem ad Arschild Consimulare, etc.* [*141. (6. 88.) ubi Murat. *Assimulare*.]

* **CONSINA**, Consobrina, Gall. *Cousine*. Charta ann. 1042. ex Bibl. reg. col. 17: *Vindimus vobis petias vij. de terra ad panem laborandum, et ipsas terras advenit nobis de parentorum nostrorum de comparatio de Gibergera Consina (sic) mea.* Vide infra *Consobrina*.

☞ **CONSPERERE**. Gloss. Isid.: *Conspit, saporem habet.* Gellio *Conspere*, idem est ac sapere.

CONSISTENTES, dicti ii qui cum aliis fidelibus stantes orabant, necdum tamen

ad Sacramenta admittebantur: preces enim fideles stantes peragebant: *συσετάτες*; in Concilio Ancyrano can. 24. 25. et in aliis apud Allatum lib. de Narthece veteris Eccles. pag. 85. Concilium Agathense can. 60: *In penitentium loco standi et orandi humilitatem ita noverint observandam. Consistentes feminæ*, in Conc. Rom. sub Eugenio II. PP. in quo præcipitur *ne viris sociari permittantur*. Id est, viduæ, vel virgines quæ *penitentia benedictionem* acceperunt.

☞ **CONSISTERE**, Constare, certum esse, Spicil. MS. Fontanellense fol. 70: *Ex duobus quippe generibus hominum domus Religionis implenda est, vel de simplicibus, qui sensu et voluntate ad assequendam religiosam prudentiam ferventem apparuerunt; vel de prudentibus quos religiosæ et sanctæ simplicitatis Consistit esse simulatores.*

CONSISTORIUM, Papæ. *Rupis alta*. * **CONSISTI**, *Constipasti*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. [* in cod. reg. 7644: *Consisti, constipasti*.]

CONSISTOR, Dignitas aliqua urbana, Consiliiarii Consistoriani forte. Charta Walteri de Gant in tom. 2. Monastici Angli. pag. 848. sic clauditur: *Testibus Roberto de Gaunt, Willelmo Consistore Cestrie, Will. de Mandeville, Lamberto Consistore.* Academici Crusciani tradunt in Republica Senensis esse Magistratum, qui *Consistoro* appellatur.

☞ **CONSISTORIALIS ADVOCATUS**, Qui causas agit in *Consistorio*. Epistola Regiæ Siciliæ ad Joannem Ducem Bedfordiæ ann. 1420. apud Rymerum tom. 9. pag. 865. col. 1: *Nobili et egregio viro... utriusque juris Doctore, Advocato Consistoriali, Consiliario fideli, etc.* Dicitur *Advocatus Consistorii* in Provinciali Guillelmi Lyndwoodi pag. 115.

CONSISTORIANI. Vide *Comites sacri Consistorii*, et infra *Consistorium*, lin. *Stetisse autem, etc.*

1. **CONSISTORIUM**, est quivis locus ubi consistitur. Ita Tertullianus de Resurrect. mortuor. cap. 20. *terram in qua homines consistimus, Consistorium* vocat. De vocabulo, Latinumne sit, an barbarum, videndus Olaus Borrichius lib. de Variis Linguae Latine ætatibus pag. 73.

CONSISTORIUM, Joanni de Janua, est *vestibulum, porticus, locus ad consistendum*, quod iis scilicet in locis consistant qui ad januas ædis præstolantur, donec in eas admittantur. Liber Esther cap. 5: *Et ille sedebat super solium suum in Consistorio Palatii contra ostium domus.* Quod quidem Regis Consistorium non erat exterius Palatii vestibulum, seu Græcorum *προαδελιον*, sed interius; nam paulo ante: *Induta est Hester regalibus vestimentis, et stetit in atrio domus regis, quod erat interius intra basilicam Regis, Et ille sedebat, etc.* Qua quidem notione *Consistorium*, exterius cubiculum, ex quo in *Silentiariorum*, et ex eo in ipsum Principis cubiculum ibatur, a consistente multitudine, et Principis audientiam præstolant, appellatum auctor est Cyrillus Scythopolitanus apud Alamannum ad Procopii Historiam arcanam. Ita etiam usurpavit Ordericus Vitalis lib. 2: *Ecce Januas hic disponam, et ad ortum solis ingressum: primo Proaulam, secundo Saluatorium, in tertio Consistorium, in quarto Tricorium, etc.* Sed et ejusmodi

CONSISTORIUM, Locus fuit Cubicularii potissimum adductus, in quo excubabant potius quam cubabant, quo paratiores essent ad Domini præcepta. Sidonius lib. 2. Epist. 2: *Interjecto Con-*

sistorio perangusto, ubi somnolentiæ Cubiculariorum dormitandi potius quam dormiendi locus est. Ita Monachus Sanguinensis lib. de Caroli M. Gest. cap. 8. ait quosdam Legatos, priusquam ad Imperatoris admitterentur conspectum, reperisse in *Consistorio Cubicularios Imperatoris circa magistrum suum*. Cum igitur in hisce locis consistentent qui Principis audientiam præstolabantur, ipseque Princeps ex inferiori cubiculo in illud exterius progrediretur et veniret, quo supplices audiret, et causas ac negotia dirimeret subditorum, in eo pro tribunali sedebat, quin etiam inquirentibus in negotium et dispicientibus Consistorianis, ut Ammianus lib. 15. ait. Atque inde

CONSISTORIUM, appellare generatim locum in quo Princeps de rebus publicis consultat ac deliberat cum suis Consistorianis. Lexicon Græc. MS. Reg. Cod. 2062: *Κονιστόριον κατά Λατίνους, θετον συνέδριον.* Glossæ Basilicæ: *Κονιστόριον, βασιλικόν σέπτερον.* Aliibi: *Κονιστόριον, σεκρετάριον βασιλικόν.* Ita enim legendum, pro *συγκάταριον*. Concilium Calchedonense Act. 1: *Συνοδικάριος τοῦ θείου κονιστορίου.* Acta in *Consistorio Gratiani* Angusti, seu *Commentaria rerum gestarum, ipsaque judicia.* habet Lex 3. Cod. Theod. de Offic. judic. (1. 8.) ejusmodi præterea habentur in l. 2. Qui bonis ex lege Jul. (4. 20.) in l. 1. de His quæ administr. (8. 15.) et in l. 5. et 8. de Fide test. (11. 39.) eodem Cod. *Consistorii* Gratiani meminit Ausonius in Grat. act.: *In illa vero sede, ut ex more loquimur, Consistorii, ut ego sentio sacrarii tui, nullus unquam superiorum aut dicenda pensius cogitavit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expedivit.* Postmodum Justinianus juri dicundo novum *Consistorium* extruxit in ea urbis parte, quam Hebdomum vocabant, de quo pluribus egimus ad Vilharduinum n. 85. [et in Constant. Christ.]

Stetisse autem, non adsedisse Consistorianos in *Consistoriis* Principum, videtur indicare S. Ambrosius Epist. 133: *Ubi sedat in Consistorio, ingressus sum: assurrexit ut osculum daret, ego inter Consistorianos steti.* Et Lex 5. Cod. Theod. de Fide test.: *Pars actorum habitorum apud Imperatorem Julianum... Constantinop. in Consistorio, adstante Jovio viro clarissimo Quæstore, Anatolio Magistro officiorum, etc.* Certe stetisse Imperatorem, cum sententiam diceret, aut alloqueretur Concilium, observare est ex Sguropulo in Histor. Concilii Florent. Vide Glossar. med. Græcit. in *Στέλετιον*. Interdum tamen adsedisse Consistorianos constat, ut ex Vopisco in Aureliano, Ammiano lib. 22. Procopio, et aliis observare est.

CONSISTORIUM, Exedra ædi sacræ adjuncta, in qua forte consistebant Sacerdotes de rebus sacris cum Episcopo disceptaturi. Charta donationis Ecclesiæ Cornutiænæ edita a Suaresio: *Item ante regias basilicæ vela linea plumata majora fissa numero tria. Item vela linea pura tria, ante Consistorium velum lincum purum. In Pronao velum lincum purum 1. et intra basilicum pro posticia (sic legendum) vela linea rosulata 6. et ante secretarium vel curricula vela linea rosulata pensilia, habentia arcus 2.*

☞ **CONSISTORIUM**, Thronus excelsior. Odilo in Translatione S. Sebastiani et S. Gregorii Suesionem cap. 43: *Missarum sollempnia Caesar Consistorium ascendens in honore Martyris fecit decantari.*

CONSISTORIUM postmodum etiam appellaverunt consessum Episcoporum aut Presbyterorum, qui pro emergente quapiam inopinata difficultate congregabantur, ex loco ubi consistebant, appellationem sortitum, uti observat Holstenius ad Synodum Romanam sub Bonifacio II. pag. 228. quomodo etiam nunc vocant Cardinalium consessum coram Pontifice. Joannes Villaneus lib. 7. cap. 63: *Il Papa pieno Concistoro fece loro questa risposta. Adde lib. 8. cap. 5 Gesta Innocentii III. PP.: Ter in hebdomada solenne Consistorium, quod in consuetudinem jam venerat, publice celebrabat, in quo auditis querimoniis singulorum minores causas examinabat per se tam subtiliter et prudenter, ut omnes super ipsius subtilitate et prudentia mirarentur.* [Vide Provinciale Lyndwoodi pag. 98. 115. et 119. edit. 1679. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 125. col. 2.] De Consistorio Papali multa habet Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 9.

† CONSISTORIUM LUTHERANORUM, de quo Chronicon Episcoporum Merseburgensium apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 4. pag. 483: *Supra jam mentio facta iudicii ecclesiastici vulgo Consistorii Merseburgi instituti. Iudicium hoc ecclesiastica gaudebat jurisdictione in ventilandis causis theologicis, ecclesiasticis ac matrimonialibus.*

* 2. CONSISTORIUM, Solemnis consessus de rebus regni deliberantium, Gall. *Consistoire*. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 321: *Comme les ducs de Bourgogne et d'Orléans, et autres de nostre conseil eussent n'aguerres ordonné à faire Consistoire pour les besoignes de nous et de nostre royaume en la ville de Ponthoïse, etc.*

* 3. CONSISTORIUM, Curia, iurisdiclio ecclesiastica, locus ubi consistunt iudices sive ecclesiastici, sive seculares. Pariag. inter reg. Franc. et episc. Anic. ann. 1307. tom. 6. Ordin. reg. Franc. pag. 343: *Gentes nostræ dicebant nos habere in civitate Aniciensi jurisdictionem omnimodam, ... dictumque episcopum non posse subditos et vassallos ac homines suos iudicare, et de hiis quæ a sua curia sui iudice suo, tam prædictæ civitatis quam castrorum, emanabant, ad eum seu iudicem suum appellationum appellare non posse nec debere, cum idem Consistorium censatur.* Aliud inter eumd. reg. et monaster. de Candolio ann. 1306. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 61: *Ita quod in domo in qua tenebitur Consistorium seu curia communis, erit signum commune domini regis et monasterii, et servientes et messaggerii portabunt in baculis suis dom. regis et dicti monasterii... In qua villa dominus rex et dictum monasterium facient communiter et communibus sumptibus... Consistorium pro litibus audiendis et determinandis.* Charta ann. 1454. in Reg. 3. Armor. gener. part. 2. pag. xxxix: *Cum dalphinus... quamplurimum indigeret quadam domo decenti et apta ad Consistorium seu auditorium curiæ senescalli sui Valentiniensis et Dyensis, etc.*

* 4. CONSISTORIUM, Cœtus hominum simul et una consistentium, collegium scabinorum, etc. Lit. ann. 1370. pro Tornac. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 378. art. 31: *Quelesdis prevoz, jurez, eswardeurs et eschevins, ou les trois Consistories serunt d'accort, puissent faire toutes manieres de ordonnances, etc.*

† CONSITI, f. Idem qui Curtarii vel Cortasiani, Qui colunt vel tenent cortes. Charta Edwardi I. Regis Angl. ann.

1285. apud Rymerum tom. 2. pag. 304: *Omnibus Baronibus nostris, Castellanis, Vavassoribus, Vassallis, Feodariis, Emphiteotecariis, Constitis, Colonis nostris, etc.* [** Censitis?]

† CONSITUS, ut Commixtus vel conditus. Gaufredus Canonicus Regul. circa ann. 1170. Epist. 43. ad Hugonem Priorem S. Martini Sagiensis apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 544: *Gemens dico, cum absinthium meum respicio, cum Consita melle pocula vestra deprehendo.*

† CONSMUS, pro Cosmus, Κόσμος, Mundus. Chartularium Gemetic. tom. 1. pag. 323: *Quousque hic Consmus volvetur.*

* CONSOBRINA, Cousine ou niece, fille de sa sœur, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684.

* CONSOBRINUS, Patruelis. Vita S. Ansberti tom. 2. Febr. pag. 350. col. 2: *Inchlytus princeps Pipinus, Ansegisi filius, Consobrinus videlicet beati patris Wandregisili, etc.* Uterque Arnulphi nepos.

† CONSOCER, Græcis συμπέθερος, de qua voce diximus in Notis ad Alexiadem pag. 281. Adde Nomocanonem editum a Joan. Bapt. Cotelerio c. 492. Confer *Congener*.

* CONSOICIUS, Collega. Charta ann. 20. imperii Ludov. Pii ex Chartul. eccl. Vienn.: *Hæc omnia infrascripta, tam exquisita quam inæquisita, præbato S. Maximo Regensi episcopo suisque Consoiciis, quorum corpora secus eum fore videntur humata, ... vendi.* Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 587: *Prænominate consulis eorumque Consoiciis seu collegis, etc.*

† CONSOCRANEUS. Vide *Consacraneus*.

* CONSODALIS, Socius, sodalis. Vita S. Bononii abbat. scripta circa ann. 1030. in Raccolta d'opuscole scientifici, etc. tom. 21. pag. 207: *In gestis piissimi patris nostri Bononii per Consodalem nostrum super expositis, etc.* Vide infra *Consortialis*.

† CONSODES, Sodalis, socius. Vide *Sodes*.

CONSOLAMENTUM, Ita manus impositionem et Baptismum appellabant Cathari hæretici, ut auctor est Reinerus contra Valdenses cap. 6. pag. 60. et 71. [et in sua Summa, quam publici juris fecit Martenius noster tom. 5. Anecd. col. 1761.] Ermengardus vero contra eosdem, cap. 14. ritum conferendi *Consolamenti* pluribus refert. [Durandus lib. 6. Ration. cap. 24: *Arnoldus per fidem hæretici dicentes manuum impositionem sive Consolamentum fieri posse a quolibet homine bono.* Petrus Abaelardus adversus Hæreses cap. 15: *Omnium Hæreticorum est fides, quod nullus post suum Consolamentum receptum, si carnem, vel caseum, vel ova comederit, potest salvari.* Vide *Librum Sentent. Inquisit. Tolos.* pag. 5. 6. et 14.]

* CONSOLARE, Manus imponere, baptismum conferre; vox Catharorum hæreticorum. Examen testium ab ann. 1270. ad ann. 1288. apud Murator. tom. 5. Antiq. Ital. med. ævi col. 121: *In domo de Spata de Verona... Puzilippus fuit Consolatus per prædictum dominum Guillelmum et Martinum Darindam hæreticos.* Vide mox *Consolatio* 4.

** CONSOLARI, Consolationem dare, pecuniam distribuere. Vide *Consolatio* 3. Annales Vedastini ann. 892. ap. Pertz. Script. tom. 1. pag. 627: *Per consilium Everberti, ... contra voluntatem regis Balduinum receperunt... Per hoc itaque quod Everbertus Consolatus est. Chart. Ludolf. Episcop. Mindens. ann. 1302. ap. Würdt-*

wein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 48: *Pensantes in hoc utilitatem nostræ ecclesiæ ut ipsa in revocatione dictorum mansorum commodius Consolatur.* Ubi fortasse emendandum ipsi... *Consulatur.* Vide *Consolatio* 2.

CONSOLATI, Paterini hæretici, sic appellati in Lombardia qui *Boni-Homines* in Theutonia. Reinerus contra Valdenses cap. 6. et Ermengardus contra eosdem cap. 14. ita dictos aiunt, quod *Consolamentum*, seu *Consolationem*, uti habet Concilium Narbonense anno 1235. can. 29. quo nomine *manuum impositionem* et Baptismum appellabant, suis impertirent.

1. CONSOLATIO, Serotina cœna, quæ post *Collationem* fiebat a Monachis, qui quod vice *Consolationis*, et gratuitæ refectionis, post impensas orationi et lectioni horas complures iis impertiretur, detorto inde vocabulo, *Consolationem* hanc refectionem pro collatione appellarunt. Chrodegangus Metensis Episc. in Regula Canonicorum cap. 8. novæ Edit. 23: *Si vero contigerit quod vinum minus fuerit, et istam mensuram Episcopus, vel qui sub eo est, implere non potest, ... impleat de cervisia, et eis Consolationem faciant.* Idem cap. 36. novæ Edit. 30: *Postquam de refectorio exierint, in caminata bibant duobus vicibus aut tribus, qualiter Consolatio fit, et ebrietas non dominetur.* Conventus Aquisgranensis ann. 817. et Additio 1. Capit. cap. 11: *Ut certum phlebotomiæ tempus non observent, sed unicuique secundum quod necessitas expostulat, concedatur, et specialis in cibo et in potu tunc Consolatio præbeatur.* Charta ann. 862. apud Doubletum pag. 793. et in Tabul. S. Dionysii Ch. 31: *Et Consolatione carnum in famulos eorum censita quæ illis dabatur in iisdem tribus festivitatibus, et initio Quadragesimæ.* Concilium Moguntinum ann. 847. can. 16: *Sanctimonialium vero.... horas canonicas... celebrent, et omnibus diebus ad Consolationem veniant, et ut cætera servant, quæ in regula sanctimonialium continentur.* Atque hac notione usurpatur in variis Tabulis apud Broverum in Antiquitatib. Fuldensib. pag. 207. 269. 270. [et in Privilegio ann. 1323. apud Ludewig. tom. 1. Reliq. MSS. pag. 304. 305. et 307. necnon in Vita S. Aldrici Episc. Cenom. pag. 76. 92.] Vita S. Nili Junioris pag. 80: *Ἐνεχέ τις ἰχθύας ἐν τῇ μονῇ καλοῦς καὶ μεγάλους, ... ἵνα μικρὰν παράκλησιν λάθωσιν οἱ ἀδελφοὶ ἐκ τῆς πολλῆς καὶ μακρᾶς νηστίας.* [** Vide Glossar. med. Græcit. voce Παράκλησις, *Refectio extraordinaria*, col. 1107. S. Rosa de Viterbo Elucid. pag. 306. voce *Consolacao*, qui serotinam cœnam post jejunium Lusitanis significare scribit, supra] *Caritas* 3. [** et *Consolatio* 3.]

2. CONSOLATIO, Solutium, auxilium, in Form. 33. apud Lindenbrog. et Gloss. med. Græcit. in Παράκλησις et Πραρυθία. [** Concil. Agathense can. 10: *Ut nullus clericorum extraneæ mulieri qualibet Consolatione aut familiaritate jungatur.* Concil. Andegavense: *Sed si qui sunt colibes, nonnisi a seroribus aut amitis suis aut matribus Consolentur.* Vide *Solutium*.]

* *Consolation*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 240: *Comme au mois de Février ou environ l'exposant et autres de sa compagnie, par maniere d'esbatement et de Consolation, etc.*

† CONSOLATIO ANNUA, f. mendum pro *Collatio*. Privilegium Philippi Augusti apud Marten. tom. Ampliss. Collect. col.

1101 : Si vero pons fractus fuerit similiter debent habere liberam per navem transvectionem, nihil dando, nisi quod propter hoc pro reparatione pontis datur Annua Consolatio tredecim solidorum et quatuor denariorum.

* 3. **CONSOLATIO**. Dicitur quaedam denariorum distributio, quæ canonicis fit, ab annuo reddito beneficii distincta. Stat. capit. Gandersh. apud Leuckfeld. in Antiq. Gandersh. pag. 447: Si aliquis absentium canonicorum de hac vita migraverit, præbenda integra, exceptis Consolationibus et bursa, anno integro post mortem illius dabitur eidem... Omnes obventiones et proventus, tam Consolationum quam bursarum, etc. Charta ann. 1277. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 730: Ne denarii Consolationum et præsentiarum inter vos de cætero dividantur. Nihil ergo emendandum in Privileg. Phil. Aug. in Consolatio 2. laudato: ibi enim idem sonat quod Collata et Collatio 1. [* Vide Consolatio 1. neque enim semper est serotina cæna, sed distributio quævis extraordinaria, seu denariorum seu vini et similium, item cæna vel prandium extra ordinem et solito suavior atque delicatior, præsertim in vigiliis et anniversariis. Vide Haultaus. Glossar. German. voce Trostpfennige, col. 1809. et Guden. adnotat. in cod. Diplomat. tom. 1. pag. 509. Charta Capitul. Mindens. ann. 1264. ap. Würdtwein. Subsid. Diplomat. tom. 10. pag. 23: Distributionem autem prædictæ Consolationis taliter ordinavit, scolaribus ad prandium sol. unum, octo denarios ad nocturnalem candelam, campanaribus quatuor denarios; reliqui 17. solidi inter canonicos et vicarios, qui presentes fuerint, equaliter dividantur. Alia ann. 1285. Ibid. pag. 39: Bona comparabimus, quibus eadem Consolatio certo tempore peragatur, in supradicto autem festo quilibet de sex minoribus canonicis recipiat 6. denarios, quilibet de duodecim vicariis 6. denarios, scholares solidum ad prandium, etc. Chart. Siguiwin. Archieg. Colon. c. ann. 1080. ap. Seibertz. Hist. Ducat. Westphal. num. 33: In anniversario supradicti... Consolationem quam refectorium vocamus largiter exhibeat.]

* 4. **CONSOLATIO**, Ceremonia, qua aliquis inter Catharos admittebatur, idem quod Consolamentum. Sent. ann. 1244. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 4. ad Hist. B. Chiaræ pag. 175: Andreas filius Ugolini... dicit interrogatus, quod ipse est hæreticus consolatus, et consolatus fuit ab hæreticis, jam 13. vel 14. anni, et dixit quod Consolationem recepit apud Pratum a Marchisciano consolato. Alia ann. 1268. Ibid. pag. 169: Consolationi filii sui, quin potius desolationi interfuit, qui fuit in quadam infirmitate hæreticus consolatus per impositionem manuum hæreticorum. Vide supra Consolare.

† **CONSOLATIUS**, adverb. a ficto Consolate, legitur in Anecdotis Martenii tom. 1. col. 496. A. Consolatorie apud Sidonium lib. 6. Epist. 9.

† **CONSOLATUS**, ut infra Consulatus, Comitatus, Comitatus districtus, Jurisdicatio. Pactum ann. 1300. inter Comitum et Cives Vapincenses, Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 53: Super Consulatu civitatis Vapincensis et ejus jurisdictione, necnon et super medietate territorii Montis-Alqueri olim ad Consulatum ipsum, sicut dicitur, pertinente. Et pag. 54: Imprimis super Consulatu prædicto et ejus jurisdictione ordinamus, quod dictus Consulatus et jus quod olim dicebatur esse de juribus Consulatus prædicti, et percipie-

batur ac tenebatur a Consulibus, dum ipse Consulatus per Consules regebatur. Litteræ Humberti II. Dalphini ann. 1345. pro Jacobo de Ruffo Consiliario ac Professore Juris Civilis et Canonici in Studio Gratianopolitano: Constituentes tibi salarium quinquaginta florenorum auri per annum, quando ibi fueris, percipiendum per te, et habendum de et super emolumentis leyda et bannorum nostri Consulatus Vapinci, mandantes districte Rectori dicti Consulatus moderno et futuris, vel eorum loca tenentibus, quatenus dictos quinquaginta florenos annis singulis tibi solvant. Vide Consul 2.

† **CONSONA**. AD CONSONAM, E regione, si bene coniecto. Ordinato Anderii Aureilla et aliorum ann. 1223. e MS. D. Brunet: Abevatorium sit de 4. cannis in latitudine ad Consonam Petri Caurentii et protendatur a Rodano in Ornedam. Ibid.: Abevatorium protendatur recta linea ab ipsa alba usque ad quandam capam, que est ultra Rodanum ad Consonam Nuera.

CONSONANTER, Convenienter, in Gloss. MSS. ad Canones Concilior. ad can. 20. Concilii Nicæni.

* **CONSONATIO**. [Similitudo soni. (Casiod. De Anim. 12.)] (L. Quicherat.)

† **CONSORCIA**, CONSORTIA, Societas, Collegium, Conventus. Tabularium Vosiense fol. 20. vº: Gallerius de Varez dedit Deo et S. Petro Vosiensi... xviii. denar. in manso Delvilar in terra, ubi G. Malianus manet vi. denar. in Consortia S. Petri. Et fol. 25: Ego quoque Arbertus supradictus dono post mortem matris meæ vi. denarios in manso Desetpers qui Molo vocatur, ut oblati per unumquemque ad Consortiam ejusdem Apostoli reddantur in æternum. Vide Consortia.

† **CONSOROR**, SOROR, Virgo mulierve quæ se suaque, vel saltem bonorum suorum partem aliquam obtulerat Ecclesiæ seu Monasterio, ea vel simili ratione qua Oblati, de quibus suo loco. Notæ marginales veteris Martyrologii MS. Cathedralis Aquensis, in qua tum erant Canonici Regulares: Eodem die obiit Uga Soror nostra, quæ semetipsam et filium suum Marcum dedit huic Ecclesiæ cum omnibus quæ ad eos jus pertinebant. Ibidem: Ipso die Azalais de Lesignana Consoror nostra, pro cuius anima Bertrandus de Lesignana maritus ejus dedit... an. 1210. Plures aliæ Consorores ejusmodi, simul et Fratres, ibi memorantur. Vide Sorores.

† 1. **CONSORS**, Conjux, uxor. Contractus matrimonii inter Ludovicum filium Regis Hungariæ et Margaretam filiam Caroli Marchionis Moravie ann. 1338. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 5. pag. 488: Nos et serenissima Principissa, Domina Elizabeth, Regina Hungariæ, Consors nostra carissima.

† 2. **CONSORS**, pro Concors, unanimis. Gesta Consulum Andegav. n. 19. apud Acherium tom. 10. Spicil. pag. 467: Ipse vero Rex licet aliquantulo tempore tali facto tristis effectus, postea tamen, ut decebat, Consors Reginæ fuit.

* 3. **CONSORS**, Vicinus, qui sortes suas vicinas habet. Stat. Astæ collat. 11. cap. 61. pag. 32. rº: Si quis vellet prædicta vel aliquod prædictorum capere in glarea Consortis seu vicini sui, etc. Vide in Consortes.

† **CONSORTALIS**. Vide infra Consortes, Fines agrorum.

† **CONSORTARE**, Limites habere Consortes, vicinos et eosdem. Charta de terra Avæ in Chartulario Aptensi fol. 57:

Quod nobis ex parentum nostrorum legibus obvenit... et habet dextros ab Oriente xxxvii. et in fronte terra S. Petri, ad Occidentem dextros XLIX. et in fronte terra Faraldi, a Meridie dextros XL. et in laterat in terram Faraldi, ad Septentrionem LXXX. dextros, et Consortat in terram Lambertii. Vide infra Consortes, Fines agrorum.

* Charta ann. 1054. ex Tabul. S. Vict. Massil.: Marinus gener de Agarno vendidit sex sextairatas de terra in valle S. Juliani, quæ Consortant cum ipso alode de Pontio Boirello.

† **CONSORTARI**, Eadem notione. Charta anni circiter 1050. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Frejus n. 63: A septentrionali parte Consortatur grada ipsa usque ad ipsam viam de Boxa.

* **CONSORTARIA**, Societas, Ital. Consorteria. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 36. ex Cod. reg. 4621: Quilibet comitatus vel districtualis civitatis Florentiæ existens de Consortaria seu familia, etc. Vide mox.

* **CONSORTATUM**, Consortio, consortium, Ital. Consortio. Charta ann. 1202. tom. 2. Cod. Ital. diplom. col. 255: Teneantur dominus episcopus (Lunensis) et marchiones se ad invicem adjuvare, nemine exceptato, et Consortati vice debeant se inde juvare ad invicem contra omnes homines.

CONSORTES. Gloss. Lat. Gr.: Consortis, κοινός, σύγκληρος. Consors σύγκληρος. Vetus Inscriptio: L. Ælius... L. Ælio Antigon. lib. Consorti.

CONSORTES proprie dicuntur ejusdem agri vel domini participes, qui sortes suas vicinas habent, ut apud Frontinum de Limit. agror. pag. 47. Constitutio Tiberii Cæsaris, apud eundem: Est et aliud quod proximis ædibus unusquisque miles vel Consors condidit in portionibus suis; quo sensu sumitur non semel in lege Wisigoti. l. 8. tit. 5. § 5. lib. 10. tit. 1. § 4. 6. 7. tit. 5. § 5. in Lege Burgund. tit. 49. § 3. apud Senatorem lib. 7. Epist. 3. etc.

† **CONSORTES**, in libris feudorum, ut habet Calvinus in Lexico, dicuntur Dominus et Vassallus quasi συμπαχοι, ejusdem militiæ socii, ejusdemque fortunæ participes. Vide Vassalli in Vassi.

CONSORTES COLONI, Qui vicinos agros colunt, arant. Vita S. Domitiani Confess. apud Guichenon.: Concedimus... vineam unam supra villam quæ dicitur Deserta, et terminatur a mane, interque Consortes colonos et campum de ipsa ratione subitus viam a meridie via a sero inter Consortes colonos, etc.

CONSORTES, Fines agrorum, termini, limites, quos lineas Consortales, id est, quæ consortium agror. dividunt, vocat Frontinus de Colonis: Nam sunt termini proportionales, quos milites inter se veterani posuerunt, et custodiant lineas Consortales. Charta ann. 1032. in Chronol. Lerinensi pag. 365: Est autem inter Consortes de uno latere rivus, qui nominatur Lupus, de alio, rivus Malvanus, et de uno fronte Mare magnum, de alio fronte mons qui est supra Ecclesias, sicut demergit aqua in imo, vel si qui alii Consortes sunt. Charta Riculphi Foro-Julienensis apud Sammarthan.: Consortes de uno latere Mare magnum, de alio latere castrum Gorgia, etc. Charta Manassis Archiepisc. Arel. apud eosdem: Communitatis vobis campo culto ad ipsa Elseria Consortes de uno latere, Bermundus de alio latere, etc. Vide Petrum Jofredum in Nicia pag. 159. Consors, non semel in Consuet. de la Perouse ann.

1260. Scabinos, quasi *Consortes*, appellari putat Editor Thomasserus, sed videtur pro *Consules* vox usurpata.

CONSORTALES STRATÆ, in jure Vicentino lib. 1. quæ juxta *Consortes* protenduntur.

* **CONSORTIA**, Ager vel dominium seu prædium, cujus plures sunt participes. Correct. stat. Cadubrii cap. 92: *Decernimus quod si fuerint vir et uxor consortes in uno et eodem monte,.... utrique non habeant nec habere possint, nisi unam Consortiam tantum, et pro uno consorte habeantur, et dissoluto matrimonio, filii seu filia venientes ad successionem non possint neque valeant habere in dicto monte, nisi unam Consortiam tantum pro quoque et quaque. Et quicumque suas Consortias vendere voluerit, possit cum licentia consilii eas vendere, dummodo illam prius osserrat (offerat) consortibus, qui si eam emere voluerint, teneatur et debeat illis vendere. Vide Consortia.*

† **CONSORTIALES COLLECTORES**. Vide *Collectores*.

* **CONSORTIALIS**, Sodalis, socius, in C. un. Extrav. comm. tit. de Decim.: *De illis oblationibus, quæ colliguntur interdum per laicos, quæ Consortiales dicuntur; interdum per clericos, quæ ad opus consortii reducuntur. Vide supra Consortialis.*

CONSORTIARE, In consortium admittere, vel simul partiri. Fori Oscæ Jacobi I. Regis Arag. ann. 1247. f. 17: *Si unus frater ante divisionem paternorum bonorum ex ipsis bonis aliquid acquiesierit, tenetur cum aliis fratribus aut sororibus Consortiare.*

CONSORTIUM, Conventus, et congregatio Presbyterorum, cum scilicet invicem de rebus Ecclesiasticis et parochiarum suarum deliberant. Concilium Nannetense cap. 15: *De collectis, vel confratriis, quas Consortia vocant, etc.* Walterius Aurelian. Episc. in Capitul. can. 17: *Ut quando ad Conventum, quod ipsi (Presbyteri) Consortia vocant, religiose equitent, juniores prioribus fratribus honorem impendant. Vide Gildonia.*

* Laicorum quoque pia societas, sodalium, Gall. *Confrarie*.

CONSPALIUS. Vide *Comes Palatii*.

CONSPARSUS, Aspersio aquæ benedictæ, quæ Aqua asperionis dicitur Anastasio in S. Alexandro PP. Lib. 3. Sacrament. Eccl. Roman. cap. 75. 76: *Benedictio aquæ spargendæ in domo. Item alia. Item ad Consparsum faciendum. Visio S. Baronti num. 1: Tunc tremefactus Frater, ad quotidiana arma convexus cepit se signare, et cum gemitu gravi rogabat Consparsum in ipsam domum facere, ut turba malignorum spirituum exinde fugaretur. Vide Aqua benedicta, et Cujacium lib. 11. Observ. cap. 7.*

† **CONSPECTARE**, Conspicere, videre. Acta SS. April. tom. 3. pag. 75. de S. Senorina: *Nam ulterius nullum hujus generis in termino illo Conspicitur entoma.*

* **CONSPERECTUS**, Insieme spresiato. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CONSPERSIO**, Panis aqua Conspersus, Panis Eucharisticus, qui per verba sacra factus est corpus Christi. Paschasius Radbertus Abb. Corbeiensis lib. 20. de corpore et sanguine Domini cap. 20: *Hæc igitur Conspersio de multis granis fecit unum corpus, corpus inquam sinceritatis et veritatis: si tamen sumus azymi, id est, absque fermento malitiæ et nequi-*

tiæ, ut digne panem de aqua Conspersum accipere possimus.

* *Ut sitis nova Conspersio*, in Epist. 1. ad Cor. cap. 5. v. 7. Gloss. Gr. Lat.: Φόρμα, massa. *Conspersio. Consparsio*, in Lat. Gr. Cathol.: *Conspersio, farina per aquam conglutinata, sine fermento.*

CONSPICABILIS, Qui conspici potest, visibilis. Vigilus Tapsensis lib. 7. de Trinitate pag. 260: *Dum dicitur mihi, quod multifarie a Patribus in Conspicibili materia visus fuerit, ignoras in præfigurationem operis assumpti hominis, sive futuri judicii hæc cuncta in eo præostensa fuisse. Occurrit præterea apud Prudentium.*

† **CONSPICARE**, Spicas colligere, Johannæ de Jan. Italis Spigolare.

† **CONSPICATOR**, Speculator, explorator, Gall. *Espion*. Albertinus Mussatus de Gestis Ital. lib. 3. rubr. 7: *Conspicatoribus trans fluvium missis qui præcedentes acies despicerent.*

* **CONSPICIA**, CONSPICACITAS, La solita, e spectosita, e apleza. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CONSPICIENTIA**, [Facultas conspiciendi. (Cassiod. De Anim. 3.) (L. Quicherat.)]

† **CONSPICULATIO**, Conspectus, in Chronico Novalicensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 728: *Conspiculatio hominum ostendit minime nos falli.*

* **CONSPICULUM**, Lo logo apto a insieme guardare, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CONSPIRAMENTUM**, Conspiratio. Chron. Joan. Whethamst. pag. 464: *Remota enim justitia, nil aliud sunt regna,.... nisi,.... prodiciosa prodigiosaque Conspiramenta. Vide Conspiraciones.*

† **CONSPIRARE**, Simul sentire et credere. Confessio fidei Felicis Urgellitani tom. 3. Concil. Hisp. pag. 116: *Unum igitur Filium dicimus et Dominum Christum, per quem omnia facta sunt, principaliter quidem Deum Verbum intelligentes substantialiter Filium Dei et Dominum, Conspirantes autem assumptum Nazareth, quem unxit Deus Spiritu et virtute.*

CONSPIRATIO, apud Cistercienses, dicitur *Contra ordinis disciplinam et majorum instituta confederatio*. Ita Institutiones Capituli general. ejusdem Ordinis ann. 1256. distinct. 10. cap. 7. *Conspiratrix* Monialis, distinct. 15. cap. 8.

CONSPIRATORES, Leguleis Anglis, dicuntur duo aut plures, qui sacramento invicem sibi dato et firmato crimen felonie vel litem injuste alteri intentant. Statutum Berwicense Edwardi III. Reg. Angl. ann. 20: *Quicumque voluerit conqueri de Conspiratoribus falsarum querelarum sustentoribus, et inventoribus falsarum querelarum, et inde partem habentibus, et controversiarum barganzatoribus. etc. Statutum Edwardi I. ann. 35: Conspirators, sont ceux queux se entrelieut par serement, covenant, ou auter alliance, que chescun aidra et sustiendra auters entreprise, de fausement et maliciousement enditer, ou falement mover plees, ou maintenir, et auxi ceux queux sont enfantés deins age appeler les gens de feloines, per qui ils sont emprisonnez, et molt grievez, ou de ceux queux receivoit gentes de pays à lour robes, ou à lour fées, pour maintenir lour maliciouse emprises, et pour vérité esteindre. etc. Vide Stanfordium lib. 3. de placitis Coronæ cap. 12.*

CONSPOLIUM, apud Arnobium lib. 7. Libi species.

CONSPONSALIS. Commater. Leges Presbyterorum Northumbrensiu cap.

53: *Ut nemo matrimonium contrahat in cognatione sua, scilicet infra gradum seu geniculum quartum, nec cum Consponsali sua ad sanctum fontem.*

* **CONSPONSATA**, [Uxor. (Ambr. In Luc. 3. 3.) (L. Quicherat.)]

CONSPONSUS, Janitrix, σύννομος, in Gloss. Gr. Lat.

* **CONSPUTATIO**, [Sputamentum, sputum. (Isid. De Resurr. Dom., ad fin.) (L. Quicherat.)]

* **CONSSOA**, Idem forte quod *Cossa* 1. Pensitationis species. Charta Gaucelini abb. Anian. ann. 1202. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 192: *Cedo tibi Guillelmo dom. Montispessulani... totam pro indiviso medietatem totius pulmenti et usatici maris, et stagni, et terræ, et Conssoa, etc. Vide Consuia.*

† **CONSTA**. Inventar. Recogn. de Vouta tom. 2. fol. 343. ex Archivo Principis de Rohan: *Item pro certis casalibus, terris... sitis in parrochia Romponis veteris confront. cum rivo sive Consta Johannis Rapino. Charta anni 1060. ex Archivo S. Victoris Massil. Armaz. Aquens. num. 156: Donamus totam decimam tam in pane quam in vino, quam in carne, quam in fructibus, et totam pletonedam, quæ est contra S. Christoforum in Consta, quæ Consta tenet se cum prato.*

* Pro Costa. ni fallor, Clivus latus montis. Vide *Costa* 1.

CONSTABILITOR, in Charta Roberti II. Principis Capuani apud Michaelem Monachum in Sanctuario Capuano pag. 643.

CONSTABULARIUS, CONSTABULARIA, CONSTABULATIO, etc. Vide *Comes stabuli*.

† **CONSTAFOLARII**, Assessores judicii, in Amalthea. Vide *Constapholarii*.

CONSTAMENTUM, CONSTAMEN. Vide *Custus*.

† **CONSTANCIO**, pro *Constitutio*. Ordinatio Philippi cognomento Pulcri Franc. Reg. in Chartulario S. Vandregisili tom. 2. pag. 1849: *Item hac irrefragabili Constancione sanximus, etc.*

† **CONSTANGIA**. Vide post *Custus*.

* **CONSTANGIATUS**, Impensis indebitis obnoxius. Artic. Petro de Cugneris proposit. num. 56: *Aliqui capellani dicunt se habere privilegia Apostolica,.... et sic subditi regis damnificati et Constangiatu existunt, nec possunt jus vel recuperationem habere de ipsis. Coustangé, in Lit. ann. 1349. tom. 2. Ordinatio. reg. Franc. pag. 314. art. 32: Plusieurs personnes frequentans lesdites foires en pourvoient estre Coustangez et endommagez. Coustengie, in Ch. ann. 1369. ex Reg. 102. Chartoph. reg. ch. 84: Parquoy lesdites parties pourvoient estre fraiez et Coustengiez, etc. Occurrit præterea inter Probat. tom. 3. Hist. Burg. pag. 21. col. 2. Vide mox*

* **CONSTANTIA**, Expensæ, impensæ. Charta ann. 1189. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 711: *Si Constantiam fecerint, quisque suam partem mittet. Vide Custus 1.*

CONSTANTINUS SOLIDUS, Moneta aurea Imperatorum Constantinop. Charta Petri Salernitani Episcopi ann. 6. Principatus Gaimarii Principis mense Martio circa ann. 877. apud Ughellum tom. 7. Italiae sacre pag. 501: *Obligamus nos et successores nostros ad componendum vobis... mille aureos solidos Constantinos. Et pag. 504: Componat ipsi patruo, et nepotibus eorum 50. aureos solid. Constant. Ita pag. 500. 978. tom. 6. pag. 844. tom. 8. pag. 302. 714. 718. At tom. 7. pag. 509. Quatuor millia solidos Constantinopolitanos habetur. Vide Dissertationem nostram de Nummis Imperatorum Constantinopolitanorum.*

* **CONSTANTINATUS SOLIDUS**, Idem. Charta ann. 1051. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 790 : *Obligavit se et suos heredes componere custodibus ipsius ecclesie ducentos auri solidos Constantinos. Vide Constantinus solidus.*

* **Coustantinois** vero, Constantiensis, *Habitant du Cotantin*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 1 : *Jehan de Nesieiment dist audit Guillaume qu'il voidast d'illec et s'en alast comme mauvais Coustantinois qu'il estoit.*

* **CONSTELLATI FRATRES**. Vide infra in *Frater*.

* **CONSTAPHOLARII**, Germanis ad Rhenum *die Constoller* : Assessores iudicii, a stapfelo seu tribunali in quod gradibus ascendebatur, sic appellati. Ita Brower lib. 8. Annal. Trevir. pag. 473. 1. Edit. Vide *Stapulus* [et Lexicon Calvinii in *Constafolariis*.]

* **CONSTARE**, pro *Stare, Demeurer*. Lex Bajwar. tit. 3. cap. 11 : *Si quis liber a facie inimicorum suorum fugerit, et alius eum per vim Constare fecerit, etc.*

* **CONSTELLATIO**, Θέμα τοῦ ἀνθρώπου, in Glossar. Græc. Lat. Papias : *Constellationes Latini vocant superstitiones Mathematicorum, id est, notaciones siderum, quomodo habeat unusquisque. Poeta infimi sæculi MS. ex Bibl. Thuana :*

Constellatio, mors, parca responsa deorum,
Eventus rerum, signantur nomine fati.

Spartianus in *Ælio Vero* : *Quid si non recte Constellatio ejus collecta est, quem credimus esse victurum?* Ammianus lib. 29 : *Cum objeceret illi, quamobrem Constellationem Principis collegisset.* Althelmus de laude virginitatis : *Fato et genesi gubernantur futura, juxta Mathematicorum Constellationem.* Vide Firmicum lib. 4. Mathes. cap. 3. Hinc dictus

* **CONSTELLATOR** Mathematicus. Vide *Cantellator*.

* **CONSTERNATUS**, Prostratus. *Legenda S. Lander.* ex Breviar. Paris. ann. 1492 : *Humiliavit se ægrotus in præsentia; et Consternato corpore, devotionem quam voce non poterat, nutu exhibebat.*

* **CONSTERNERE**, Diruere, evertere. Chron. Patav. ad ann. 1202. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 1125 : *Ceperunt castrum Carturi, et turrim Canfreduli Constraverunt.*

* **CONSTEUM**, Impensa, sumptus, Ital. Costo, ut supra *Constantia*. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 14. pag. 117 : *Si quis mandaret alicui in aliqua mundi parte, seu mandatum aut ordinem daret de emendis mercibus, vel aliis rebus mobilibus, et non solveret.... Consteum vel pretium, etc.* Vide *Custus* 1.

* **CONSTIPATIO**. Marius Mercator in Sermon. V. Nestorii pag. 88 : *Parco enim et mihi qui fessus sum, et vobis qui Constipatione laboratis.*

* **CONSTIPENDIALIS**, Particeps stipendii. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 525. de B. Meinwerc : *Stipendialis refocillatio quæ convenit uni fratri Constipendiali ejusdem Ecclesie dari.*

* **CONSTIPS**, Papiæ, Particeps.

* **CONSTIPULATIO**, Idem quod *Stipulatio*, Contractus stipulando confirmatus. Charta Pipini pro Monast. Epternac. ann. 706. ap. Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 16 : *Sed præsens confirmatio ad instar testamenti, Constipulatione (sic legendum pro Constipulatione) adnixa, omni tempore firma stabilitate capiat firmitatem.* Charta Sanegundis pro Rorardo Abbate apud

Stephanotium Antiq. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 336 : *Ut prorsus venditio ista omni tempore in Dei nomine valeat perdurare, Constipulatione subnixa, manu propria sublerfirmavi.* [*] Passim in chartis secul. IX. et X. cum stipulatione subnixa. Vide *Stipulatio*.]

* **CONSTIPULATOR**. Charta Edgardi reg. Angl. laudata in voce *Charaxare* : *Hujus domi Constipulatores fuerunt, quorum nomina, etc.*

* **CONSTITUCIA**, Præstatio, quæ ex constituto exsolvitur. Pactum inter duces Burg. et episc. Eduens. ann. 1360. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 262. col. 1 : *Attendentes nos dicto episcopo et ejus ecclesie multipliciter obligatos et specialiter ob remissionem fructuum et arreariorum nobis factam ad exonerationem Constituciarum nostrarum, etc.* Vide *Constitutio*.

* **CONSTITUTE**. [Certo. Boet. In Arist. De Interp. ed. pr. p. 249. (L. Quicherat.)]

* **CONSTITUTIO**, Censu, consuetudo, præstatio quæ ex constituto exsolvitur. Orig. Murensis Monasterii pag. 28 : *Iste locus Mura cum omnibus justitiis et Constitutionibus legitimis ad se pertinentibus, etc.* Pag. 25 : *De Constitutionibus autem rusticorum, ne penitus memorie decedat, necesse est ut scribatur, etc.*

† **CONSTITUTOR** dicitur qui pro alio se solutarum promittit, vel aliqua facturum, et alterius in se transfert, vel suscipit obligationem. Vet. Vocabularium utriusque juris.

* **CONSTITUTUM**, Decretum. Gloss. Lat. Græc. : *Constitutum*, Συσταθέν, συνταθέν. Aliæ Glossæ : *Constitutum*, ὄρος, νόμος. *Constitutum*, σύνταγμα. Vopiscus in Probo : *Miratis fortassis quod ego imberbem Tribunum fecerim contra Constitutum D. Adriani.* Vigilius PP. Epist. 15 : *Rogo te piissimum Principem, ut edita sua quæ præcepit appendi, removere dignetur, et Constitutum commune expectare, id est, ut scandalizati Episcopi Latine lingue ad Synodum veniant.* Vide Codicem Justin. Anastasium in Vitis PP. passim, Lupum Ferrar. Epist. 80. Baronium ann. 553. n. 213. ann. 601. n. 12. ann. 721. n. 1. etc.

* **CONSTITUTUM**, Dies constitutus, præfinitus. Lex Longobard. lib. 2. tit. 41. § 3. [*] Liutpr. 27. (4, 9.) : *Si talis causa fuerit, quam deliberare minime possit, ponat Constitutum, et distringat hominem illum de judiciaria sua, etc.* Id est, diem constituit, ut lib. 2. tit. 21. § 2. [*] Roth. 240.] Alias ita etiam usurparunt Varro, Cicero, et alii e Latinis Scriptoribus.

* **CONSTONI**, Hæretici Valdensium sectarii, in Constit. Freder. contra Hæret. ex Cod. reg. 10197. 2. 2. fol. 19. n°.

† **CONSTORIA**, Idem quod *Custus* vel *Coustangia*. Gall. *Coust*, Expensæ. Index MS. Beneficiorum Eccl. Constantiensis fol. 7 : *Et tenetur facere Constoria dicitur Ecclesie dictus Rector pro dicta elemosyna.* Ibid. fol. 29 : *Et percipit (Rector) sex bussellos frumenti supra terram quæ debet Constariam facere.*

* **CONSTREINUS**, Fragmentum Petronii : *Destinavi illum artificij docere, aut Constreinum, aut præconem, aut certe caudicum.* Apparitorem forte, quod reum constringat.

† **CONSTRINGERE**, Cogere, Coercere, Gall. *Contraindre*. Leges Caroli M. apud Murator. tom. 1. part. 2. pag. 110. col. 1. [*] 131.] : *Et quia sunt nonnulli, qui... non habent res aut substantiam quibus Constringi possint; ideoque circumquaque milicias exercere non cessant, etc.*

* **CONSTRINGIBILIS** Homo, Qui coer-

ceri ex jure potest. Lit. Joan. ducis Bitur. ann. 1401. in Memor. F. Cam. Comput. Paris. fol. 192. n° : *Molendina le Roy vulgariter nuncupata, una cum eorum salibus, aquis,... aqueductis, hominibus Constringibilibus, banneriis, fundis, partibus et ceteris jurihus... concedimus.* Nostris *Constraignement*, pro *Contrainte*, Vis, necessitas. Charta ann. 1247. ex Chartul. 21. Corb. fol. 95. v° : *Je le voleil et otroy de me pure volonté et sans Constraignement.* Alia Th. de Couciaco ann. 1265. ex Chartul. S. Joan. Laudun. : *Je Margarite, femme au devant dit Thoumas, lo et gré et otroi par ma volonté, sans Constraignement d'autrui, le don et les choses deseur dites.* *Contraignement*, in Ch. ann. 1306. ex Tabul. Carnot. *Contraintissement*, in Lit. remiss. ann. 1423. ex Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 558 : *L'appatiz ou composition Contraintissement mis sus icelle parvoisse, etc.* Id est, per vim. *Constrente*, eodem sensu, in Stat. ann. 1366. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 629. art. 1.

* **CONSTRUCTOR**, Qui construendis aut reparandis aedificiis invigilat. Stat. Mss. eccl. S. Laurent. Rom. : *Item voluerunt quod ille, qui pecunias levabit, de tribus in tribus mensibus aliis duobus sociis suis legale et bonum compotum de receiptis et datis reddere teneatur; et id quod supererit dicto depositario sive Constructo tradere teneantur.*

* **CONSTUDEO**. [Simul studeo. Gloss. Vat. t. VI. p. 518. (L. Quicherat.)]

* **CONSTULA**, ab Ital. *Costola*, Costa parva. Inventar. Ms. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item unam aliam cupam cum coperculo ad Constulas parvas.* Vide in Costa 2.

† **CONSTUMA**, CONSTUMARIUS. Vide post *Consuetudo* 4.

* **CONSTURA**. Vide infra *Coustura* 2.

† **CONSUA**, f. vox scripta per abbreviationem pro *Constuma*, eadem notione, qua *Consuetudo* 4. Charta ann. 1228. ex parvo Chartulario S. Victoris Massil. : *Totæ Consue remanent in dominio S. Victoris.* Altera ann. 1223. ex eod. Chartul. : *Consue, totum affare, scilicet et dominium et seigneuriam et jurisdictionem omnimodam et jura universa pertinentia ad monasterium S. Victoris, etc.* [*] Vide an idem sit quod supra *Conssoa*.]

* **CONSUESTER**, Pro consuetudine, nostris alias *Coustumement*. Charta ann. 1291. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 473 : *Propono quod vos in regressu nostro de consecratione vestra ad ecclesiam nostram Silvanectensem, quam cum humilitate et devotione et per modum illum, quem prædecessores vestri Consuester intrant, etc.* Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 259. v° : *Et est assavoir que ceulz qui par plusieurs fois et Coustumement y ont esté, perdront tous leurs muebles.* *Acoustumement* et *Acoustumierement*, eodem sensu. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 117. Chartoph. reg. ch. 165 : *L'epidemie et mortallité estoit ja commenciée, dont plusieurs moururent plus que Acoustumement.* Assis. Hierosol. cap. 72 : *Celui qui Acoustumierement garde la parole dou seignor.* *Coustumement*, Assuetudo, vulgo *Habitude*, in Bestiario MS :

Tousjours est par Coustumement
En une place solement.

Acoustumement, eodem significato, ibid. :

Au serpent, qui a non aspis,
Sont accomparié tel gent ;
Dirai vous l'Acoustumement, etc.

† **CONSUETA**, Liber ritualis. Constitu-

tiones Synodal. diocesis Valentinae tom. 3. Concil. Hisp. pag. 507. col. 1: *Statuimus quod Rectores Ecclesiarum parochialium Valentinae Ecclesiae, habeant Consuetam secundum consuetudinem Valentinae Ecclesiae, per quam instruantur divinum officium uniformiter cum matrice sua Ecclesia celebrare. Semel et iterum ibidem et occurrat, necnon in Concilio Tarracon. ann. 1591. Vide Consuetudinarius 2.*

† **CONSUE TUDINALITER**, Ex more. Legitur in Vita S. Gregorii Papae tom. 2. Martii pag. 151. in Charta anni 1019. inter Instrum. tom. 4. novae Gall. Chr. col. 141. in Conventu Episcoporum apud Monasterium Balneolense tom. 3. Concil. Hispan. pag. 286. col. 2. et alibi.

* **CONSUE TUDINARIE**. [More solito. Ordinatio Philippii regis et Henrici II. cap. 1: *Nisi... ignis Consuetudinarie accendetur, p. 91.*]

† **CONSUE TUDINARIUM**. Vide *Consuetudo 4.*

1. **CONSUE TUDINARIUS**, Φιλοσοφίας, Glossar. Gr. Lat. [Comis, affabilis. Idem etiam ac consuetus. Supplement. Antiquarii: *Consuetudinarius, σοφίας*, Miracula S. Luidgeri n. 21. tom. 3. Martii pag. 657: *Jamque finitis nocturnis, cum Evangelium more monachis Consuetudinario, etc.* Vita S. Leonis IX. Papae tom. 2. April. pag. 659: *Illud etiam habebat Consuetudinarium, etc. Operationes Consuetudinarie in Charta Caroli C. apud Doubletum Hist. Sandionys. pag. 801. Jus Consuetudinarium, in Charta anni 1339. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 565.]*

2. **CONSUE TUDINARIUS**, Ritualis liber, in quo officiorum divinatorum ritus formulæque describuntur, in quo Consuetudines Conventuales et Monasticae exaratae sunt. Bromptonus de Osmondo Sarisberiensis Episcopo: *Hic composuit librum Ordinalem Ecclesiastici officii, quem Consuetudinarium vocant.* Vitæ Abbatum S. Albani: *Duos Teatus auro et argento et gemmis ornatos, sine Ordinalibus, Consuetudinariis, Missalibus, etc.* Infra: *Hic quoque consuetudines quas transmisit scriptas Lanfrancus Abbati Paulo, approbavit et conservari persuasit, quas qui videre desiderat, in Consuetudinario scriptas poterit invenire.* Quibus verbis innuuntur Ordinationes Lanfranci Archiepisc. Cantuariensis, quas *Monachi tum in Monasteriis, tum etiam in Ecclesiis Cathedralibus observare debent.* Ejusmodi sunt *Udabrics Consuetudines Cluniacenses*, editæ ab R. P. D. Luca Acherio viro doctissimo, et *Consuetudines Floriacenses*, a Joan. a Bosco.

† 3. **CONSUE TUDINARIUS**, Consuetudinibus, seu tributis obnoxius. Vide post *Consuetudo 4.*

* [« Consuetudinem molarum quas homines *Consuetudinarii* extrahunt sine precio... Homines vero illos qui molas extrahunt debent monachi tueri et custodire. (Cart. reg. Alienoris de privilegiis monachor. Monast. Novi Pictav. 1199.) »]

1. **CONSUE TUDO**, Lex municipalis. Ebrardus Bethuniensis in Græcismo cap. 12.

Mos est antiqua consuetudoque probata,
Est Consuetudo jus scriptum more statutum.

S. Gregorius Nazianzenus Carmine de Vita sua :

Ἔθος γὰρ ἐγχρόνιον εἰς νόμον τέλει.

S. Cæsarius quæst. 47: Ἐν τοῖς μὲν τὸ γράμμα, ἐν τοῖς δὲ ἡ συνήθεια.

Usatici Barcinonenses MSS. editi a Raimundo Berengarii Comite Barcinon. et Adelmodi uxore, cap. 130: *Unaquæque gens propriam sibi ex consuetudine eligit legem: longa Consuetudo enim pro lege habetur. Lex autem juris est species, Mos autem longa consuetudo est, de moribus tractat tantundem. Consuetudo autem est jus quoddam moribus institutum, quod per legem habetur; nam quod Rex vel Imperator edicit, Constitutio vel Edictum vocatur. Omne autem jus legibus et moribus constat: Mos vero est vetustate probata Consuetudo. Institutio æquitalis duplex est, nunc in legibus, nunc in moribus. Privilegia autem sunt leges privatorum, quia privatæ leges: nam privilegium inde dictum, quod in privato feratur. [** Quæ omnia fluxerunt ex Isidor. Origin. lib. 2. cap. 10. et lib. 5. cap. 3.] Ita porro vulgo appellamus Leges municipales civitatum, de quarum tanta diversitate ac varietate liceat dicere, quod de variis gentium Legibus, quæ olim in Francia obtinuerunt, Agobardus lib. adversus Legem Gundobadam cap. 14: *Atque utinam placeret omnipotenti Deo, ut sub uno piissimo Rege una omnes regerentur lege ea ipsa ad quam et ipse vivit, et proximi ejus respondent.**

* Quævis lex, sive ex consuetudine recepta, sive etiam literis exarata. Epist. Tolosan. ad Petrum reg. Aragon. ann. 1211. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 293: *D. abbas Cisterciensis nuntios suos cum litteris ad nos direxit, præcians ut omnes illos, quos sui nuntii credentes hæreticorum nominarent, cum omnibus eorum rebus, baronibus exercitus tradere non differrent, ut ipsi ad cognitionem baronum, secundum judicium et Consuetudinem de Brayna se purgarent.* Hinc *Crier coutume* dicebant, cum aliquid ex lege vel jure exigebatur. Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 250: *Icelle femme dist au suppliant qu'il alast crier Coutume sur Godefroy Baudement chaussetier, qui là estoit, pour un denier ou autre chose que ledit Godefroy devoit à laditte femme... A quoy le suppliant obtempera, et de fait le vult exécuter pour l'amende de laditte Coutume, qui estoit d'une pinte de vin.*

* Quod iisdem Consuetudinibus seu legibus regeretur societas quælibet artificum, ipsa *Coustume* nuncupatur, in Lit. remiss. ann. 1343. ex Reg. 74. ch. 60: *Oye la complainte qui nous a esté fait par la Coustume des tisserans de la ville de Moustier-Viller, etc.* Unde *Costumier*, qui easdem Consuetudines servandas curat, appellatur, in Stat. pro *talemelariis* ann. 1300. inter Consuet. S. Genov. Mss. fol. 7. rº: *Quant li nouviau talemelier aura en tele maniere fait quatre ans accomplis, il prendra un neuf pot de terre et aura dedenz le pot noiz et niules, et venra en la maison aus mestres des talemeliers et les mestres vallez, que l'en apele joindres; et doit cil nouviaus talemeliers livrer son pot et ses nois au mestre, et dire: Mestre, j'ai fait et accompli mes quatre années; et li mestre doit demander au Costumier si c'est voirs, et se il dit que c'est voirs, li mestre doit baillier au nouviau talemelier son pot et ses nois, et commander lui que les il gite au mur; et lors li nouviaus talemeliers doit jeter son pot et ses nois et ses niules au mur de la maison le mestre au dehors; et lors doivent li mestre Costumier, li nouviaus talemeliers et touz li autre talemelier et li vallet entrer en la meson au mestre, et le mestre leur doit*

livrer feu et vin; et chascun des talemeliers et li nouviaus et li mestre vallet doivent chascun un denier au mestre des talemeliers pour le vin et pour le feu qu'il livre. Infra: Celui qui la Coustume garde pour le roi.

* [Legitur in consuetudine Condomii, an. 1314. mus. arch. dep. p. 223: « Diceretur ipsos dominos vel eorum bajulos non teneri ad observationem ipsarum Consuetudinum per dictos consules allegatarum nisi in quantum conveniunt juri scripto vel Consuetudini Agennesi generali. » Ergo separandæ sunt Consuetudines generales provinciae ex consuetudinibus particularibus urbis cujusdam, prætereaque consuetudo scripta aut non scripta opponitur juri scripto vel romano.]

* **CONSUE TUDO MARIS**, Qua scilicet res maritimæ reguntur. Privil. pro mercator. Castel. ann. 1383. in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 71. rº: *Donnonns povoir et autorité desdiz descors, debas et discensions cognoistre et déterminer sommierement, selon la Coustume de la mer.* Extant ejusmodi Consuetudines editæ tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 786.

* **CONSUE TUDO USUFRUCTUARIA**, *Coustume viagiare et fruttuaire*, in Ch. ann. 1387. Vide *Fructuarius* et *Viagerius*.

2. **CONSUE TUDO**, Regula monastica, seu vivendi ratio monastica, ab alia diversa. Orig. Murensis Monasterii pag. 18: *Qui cum constitutus esset, non tamen benedictus ad Abbatem, cœpit secundum priorem conversationem suam non tam regulariter vivere, etc.* Mox: *Contigit vero interim ut fratres de cella S. Blasii... mutarent suam priorem Consuetudinem.* Occurrit ibi pluries. Et pag. 16: *Interrogavit fratres qui sub anteriori Consuetudine hic fuerunt, si vellent obedire fratribus quos ipse huc adduxit.* Statuta antiqua Ord. Cartusienensis 1. part. 14. § 15: *Secunda die et tertia leguntur fratribus Consuetudines post capitulum Monachorum.* Quibus verbis intelliguntur Statuta, seu Consuetudines ejusdem Ordinis a Guigone II. descriptæ, uti appellantur part. 2. cap. 1. § 7. cap. 3. § 2. cap. 22. § 19. quarum hic est titulus: *Incipiunt capitula Consuetudinum Domini Guigonis Prioris Cartusie.* Ita *Cluniacenses Consuetudines* dicuntur ejusdem Ordinis Regulæ, editæ primum a Bernardo Monacho, postmodum Archiepiscop. Toletano, cujus MS. Codex servatur in Bibliotheca Sangermanensi, deinde ab Udalrico, quod non primariæ essent regulæ, quæ forte nullæ ab institutoribus descriptæ fuerant, sed quod suos mores, vitæ rationem ac institutum, aliis eorumdem Ordinum Monasteriis, a quibus rogati fuerant, scripto mandarent.

3. **CONSUE TUDO**, Menstruus sanguis feminarum, qui consueto tempore redit, nostris etiamnum, *Ordinaire*. Vetus Interpretes Alexandri Iatrosophistæ MS. 1. Passion. : *Cognoscens quod non purgatur menstruis, pro qua re magis exinde ei expediat detrahi sanguinem, et hoc adjutorium duplex ei fuisse remedium, manifestum est: nam et Consuetudo (id est, menstrua, sic Glossæ MSS. regressa est, et a passione est liberata.* Mulier τὰ συνήθη ἔχουσα, in Nomocanone, seu Pœnitentiali Græc. c. 337. 544. συνήθεια ἔχουσα. c. 419. apud eruditissimum Cotelerium tom. 1. Monumentor. Eccles. Græcæ.

4. **CONSUE TUDO**, Præstatio, pensitatio quæ ex consuetudine præstat, cujus

initium ignoratur, et a quo inducta. Charta Pipini Regis apud Doubletum lib. 3. pag. 694 : *Et unumquemque hominem ingenuum 4. dinarius dare fecissent, et hoc eis malo ordine tulerunt, et postea Gairehardus Comes Parisii, vel agentes sui ipsam deprecationem, quomodo inveniunt per Consuetudinem ipsos homines hoc expectabant.* Gregorius Turon. lib. 9. cap. 30 : *Et ille cum juramento promissit, ut leges Consuetudinesque novas populo non infligeret.* Hist. Miscella : *Ne illos prius aliqua participatione conferendarum Consuetudinum, etc.* Ubi Theophanes : *Μηδὲν αὐτοῖς ἀποφασεῖν τῶν εἰσθεῶτων παρέχεται.* Utuntur passim Scriptores et Chartæ veteres, Senator lib. 1. Epist. 10. lib. 3. Ep. 23. lib. 7. Ep. 2. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. § 19. Capitula Caroli Magni lib. 4. cap. 47. Willelmus Tyrius lib. 3. cap. 1. lib. 12. cap. 15. lib. 20. cap. 20. Anastasius in Vitis PP. pag. 213. Henricus Rebdorf, ann. 1360. etc. Συμβίαια, Græcis, eadem notione in Justiniani Nov. 123. 128. apud Annam Comnenam lib. 3. Alexiad. pag. 85. Leonem in Tactic. cap. 19. § 18. etc. Gloss. Lat. Gr. : *Salarium, συμβίαια.* *Consuetudinario more aliquid tollere*, in Charta Hugonis Regis Italiæ apud Ughellum tom. 7. pag. 193. id est, vice tributum. [*Officium magnæ Custumæ seu Consuetudinis, recensetur inter Officia positorum ad domantium Regis in urbe Lauduno ann. 1362. ex Memoriali Camera Comput. Paris. fol. 57. verso. Plurimas hujusmodi consuetudines a Dominis locorum pro voluntate suis hominibus, altera stirpe Regum nostrorum desinente, impositas fuisse rite probat D. Brussel de Usu feudorum 2. lib. cap. 31. Ibi, si vis, consule.*] [**Vide Irminon. Polyptych. Br. 12. cap. 51. Guerd. pag. 130.*]

* Præstatio sive pecunia, sive aliis rebus, aut etiam servitibus, puta *chevaucheia* et *exercitu*, exhibeatur. Lit. Guidon. comit. Nivern. ann. 1231. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 115 : *Omnes Consuetudines qualescumque, quas nos et prædecessores nostri in villa Nivernensi habebamus aut solebamus habere, et nominatim chevauchiam nostram et exercitum nostrum, eisdem burgensibus... quittavimus imperpetuum penitus et quitavimus. Descoustumanche, eodem sensu, in Charta Gallica Joan. comit. Pontiv. pro commun. Abbavil. ann. 1184. ex Lib. albo domus publ. ejusd. urbis fol. 2. vº : *Je Jehans quens de Pontieu ne mi hoir... ne vorront demander nule redevauleté ou Descoustumanche des bourgeois.* Ubi Lat. habet : *aliquam exactio-nem a burgensibus exigere non poterunt.**

† *CONSUECUDINES BURGII*, Quæ a *Burgensibus* seu *Burgorum* incolis solvuntur. Charta foundationis Prioratus Barbezilli Ordin. Cluniac. inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 270. 2 : *Dedit et cimeterium S. Mariæ liberum et omnis exactio-nis immunem a successoribus suis, et Consuetudines Burgi, etc.*

* *CONSUECUDINES RECTE*, Quæ legitime debentur. Chart. Henric. II. Angl. ap. Lappenb. Init. Fœder. Hanseat. pag. 4 : *Firmam pacem habeant faciendo Rectas Consuetudines suas, et nullas ab eis exigatis novas Consuetudines vel rectitudines.* Consuetudines vero apud Anglos, hodie *Customs*, sunt portoria mercibus imposita. qua notione vox etiam in Chartis Hanseatice societatis non raro occurrit. Vide ibidem num. 6. et 28.

CONSUECUDO SÆCULARIS, Ordericus Vital. lib. 4. pag. 541 : *Ab omni reditu*

atque Consuetudine sæculari omnimodis absolvit.

CONSUECUDO CONSULARIS, Quæ Comiti debetur. Charta ann. 1068. apud Besium pag. 448 : *Repertum est omnino omnino terram S. Trinitatis Cænobii Vindocinensis... ab omni Consuetudine Consulari liberam penitus et quietam esse.*

JUDICIARIA CONSUECUDO, Districtio, mulcta a iudice irrogari solita. Charta Balduini Cancellarii Henrici Reg. Franc. ann. 1047. apud Hemereum in Aug. Virom. : *Dedi quoque prædictum alodium... liberum ab omni Judicaria Consuetudine.*

† *CONSUECUDO JACENDI ET COMEDENDI*, Idem quod *Jus gisti* et *procuratoris*. Diploma Ludovici VII. Franc. Regis pro Carnotensi S. Petri monasterio ann. 1143. apud Marten. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 773 : *Cujus inter cætera beneficia illud maximum præfata Ecclesia recognoscit, quod terras et villas quas in Belsia possidet, ab omni vexatione et gravamine Putiacensium dominorum, et ab omni prava Consuetudine jacendi et comedendi, et ab omni penitus exactione liberavit, et sigilli sui auctoritate communiit. Vide Jacere.*

† *CONSUECUDINES MINORES*, apud Stephanotium tom. 1. Antiquit. Bened. in Vasconia MSS. pag. 14 : *Willelmus de la Loubeyra... Abbas S. Crucis instituitur anno circiter 1284... Cessit Majori et Proceribus urbis Burdegalis Consuetudines dictas minores. Vide paulo post Custumarius, Custumator, Publicanus.*

* Charta ann. 1452. in Chartul. Henr. V. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 116. rº : *Donnons et octroions... les deux deniers oboles negres, appelés la Coustume de Roian, qui est une partie de la petite Coustume cyville et levée... dedens le chaste de l'Ombriere de Bourdeaux sur chacun tonneau de vin.* Vide Glossar. juris Gallici v. *Coustume*.

† *CONSUECUDINES VOLUNTARIE* Regibus nostris a suis subditis primum exsolvebantur certis dumtaxat temporibus : sed Reges eorum successores eandem fecere necessarias et perpetuas. Vide D. Brussel tract. de Usu feudorum tom. 1. pag. 410.

CONSUECUDO PAROCHIALIS, Charta ann. 1100. in Hist. Monasterii S. Nicolai Andegavens. : *Retenta Canonici parochiali Consuetudine Burgensium, videlicet annualibus, oblationibus, decimis, sepulturis, et si quæ alia eis parochialiter competunt.*

CONSUECUDINES EPISCOPALES, apud Ordericum Vitalem lib. 6. pag. 604. lib. 9. pag. 722. Vide *Denarii Paschales*.

* *CONSUECUDINES ARCHIDIAconi*, Decani, in Ch. Gaufridi Carnot. episc. ex Tabul. S. Petri Carnot.

* *CONSUECUDO COMITIS*, Quæ comiti vel ratione comitatus debetur. Chartul. sign. E-échiol. Corb. ad ann. 1423. fol. 193. vº : *Liwa dampnt Regnier le Cat procureur à Jacque le Waite le Coustume le Conte à goir depuis le nuit de le S. Mathieu vespres sonnans jusques à la nuit monsieur S. Fremin ensuivant vespres sonnans.*

* *CONSUECUDO quæ mori non potest*, Usucapioni non obnoxia. Reg. forest. de Broton. ex Cod. reg. 4653 : *Hæc est Consuetudo Brotonniz de feodo dom. Thomæ de Bornevilla, quæ mori non potest, scilicet xvj. minæ avenæ et xvj. gallinas, etc.*

* *CONSUECUDO PISCIIUM*, Charta Phil.

Aug. ann. 1208. in Chartul. Compend. fol. 68. rº. col. 1 : *Insuper concedimus eis (majori et communie Compendii) redditus pratelli, et Consuetudinem piscium et salis.*

* *CONSUECUDINES VULCEMENSES*. Charta Hugon. comit. Campan. pro eccl. Dervensi ann. 1114. in Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 131 : *Apud Sparnacum me existente, quidam frater eorum, nomine Thebaldus, me adit, remissionem supra Consuetudines, quas Vulcemenses, qui in terra SS. Petri et Pauli sanctique Bercharii commorantur, debebant, petiit... Consuetudines autem quas debebant hæc sunt, ad festum S. Remigii avenam et quatuor denarios et obolum, et vaccum ad curiam Sparnacensem, et gallinam, etc.* An *Consuetudines* quæ percipiuntur apud *Vulciacum*, vulgo *Eussi*, vicum ad Matronam ? Vide Vales. Notit. Gall.

MALE ET PRAVE CONSUECUDINES. Vide in *Malatolla*.

CONSUECUDINARIUM, Gregor. Magn. lib. 12. Epist. 12 : *Visum autem nobis est, ut Consuetudinaria, excepta ejus utilitate debeatis inferre.* [Charta Henrici IV. Imp. ann. 1114. apud Eccardum de Orig. familiæ Habsburgo-Austriacæ col. 213 : *Nullum autem aliud servitium, jus aut beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, nec æternam Dei mercedem et tertium bannum et Consuetudinaria.*]

COSTUMA, Eadem notione, ex Gallico *Coustume*. Charta Roberti Regis Franc. in Tabul. Fiscanensi fol. 21 : *Neque in fredis, aut in aliquo usu indebito, quem Costumam vulgo nuncupant, etc.* Charta Fulconis Andegavensis Comitis apud Sammarthanos : *Quod nullus homo potest in eis aliquam Costumam reclamare.* Infra : *Vendas vel Costumas persolvat secundum consuetudinem loci.* V. eodem in Abbat. pag. 25. [et Martenii Anecdota tom. 1. col. 408. 573. et 809.]

† *COSTUMA EXARTORIUM*, Quæ præstat propter silvas et dumeta succisa et in agrum cultum redacta. Charta anni 1244. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 102 : *Concessimus stagnum nostrum de Nyore, decem modios avenæ, quinque percipiendos apud Ligniacum castrum nostrum in censa burgensium nostrorum Ligniaci, et in Costuma exartorum Ligniaci.*

* *COSTUMA FALSA*, Quæ a barone ad tempus imponi et exigi potest : *Falsa* nuncupatur, quod legitimæ consuetudinis inifium debet ignorari et a quo inducta. Charta Joan. reg. Franc. ex Cod. reg. 9824. 7. fol. 606. rº : *Mandamus... quatenus falsam Costumam, et barragium seu transversum hujusmodi per aquam et terram... levari permittant.* Bellomaner. Ms. cap. 25 : *Bien puet chelui qui tient en baronnie donner une fausse Coustume un an, ou deux ou trois, selonc che que mestiers en est, por amender et pour faire bons les chemins qui sont convenables à le communeté dou pais et aus marchissans estranges. Mes à tous-jours ne puet il establir tele coustume nouvele, se che n'est par l'octroi dou roy.*

† *COSTUMA*, in Charta foundationis S. Capellæ Bituricensis ann. 1405. inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ. col. 34. et in Litteris Johannis I. Franc. Regis ann. 1352.

† *COUSTUMA*, Charta Childeberti Franc. Regis ann. 705. aut 706. apud Miræum tom. 1. pag. 244. col. 1 : *Et quidquid fiscus noster tam de garantia quam de merceria ibidem tenuit, vel de qualibet Coustuma ibidem possiduit.* [**Apud Brequin. num. 261. ubi pro*

Costuma legitur *Attractum*.] Occurrit apud Martenium tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1049. in Chart. S. Vincentii Cenoman. fol. 41. et 124. in Bullar. Fontanel. fol. 115. in Ch. S. Vandregesili tom. 1. fol. 32. etc.

* *COUSTUMA AVALAGIORUM*. Vide supra *Avalagium*.

* *COUSTUMA BLADI et Fructus*, in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 206. vº.

* *COUSTUMA CANAPIS*. Charta Phil. V. ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 510 : *Item Costumam canapis, videlicet super quemlibet focum unum manipulum, sub precio xvij. sol. Turon.*

* *COUSTUMA CORIORUM, SICCARUM*. Charta ann. 1305. in Reg. 38 : Chartoph. reg. ch. 219. *Hermoro de Monte Martyrum dedimus Costumam coriorum et siccarum in nudinis edicti.*

* *COUSTUMA DOLIORUM*, in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 206. vº.

* *COUSTUMA FILII et lanæ*, ibidem.

* *COUSTUMA NUMMORUM*, Quæ nummis exsolvitur. Charta ann. 1209. ex Chartul. Campan. fol. 317 : *Statutum est inter nos (abbat. et conv. Arremar.) et ipsam comitissam (Campaniæ) quod in Costumis nummorum et avenæ, quæ in festo S. Remigii solventur annuatim ab hominibus de Pargis, ... habeat ipsa medietatem, et nos alteram medietatem.*

* *COUSTUMA QUATOR PEDUM*, Quadrupedum, in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 206. vº.

* *COUSTUMA SEDENTIUM iiiij. x. lib. quantum ad den. et obol. Costuma de super septima quadrigarum, vj. lib. in eod. Reg.*

* *COUTUMIA*, ut *Costuma*, in Charta ann. 1239. in Probat. Hist. Sabol. pag. 349.

† *COUTUMIA*. Charta ann. 1135. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 165 : *Insuper addo omnes aseptias in omnibus terris nostris absque omni reddito et Costumia, etc.* Legitur alibi non semel.

† *COUSTUMATIO*, Res obnoxia *Costumæ*. Leges Norman. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 7. pag. 400 : *Per sacramentum unius fit, videlicet in mercatibus et Costumationibus, de quibus Costuma requiritur a tali, qui in hiis utitur libertate.*

CUSTUMÆ, in Legibus Burgor. Scotticorum cap. 141. 142. 143. in Itinere Camerarii Scottici cap. 12. 13. in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. apud Will. Thorn. pag. 1796. Henr. Knyghton. ann. 1340. Tabular. Albæripæ in Diocesi Lingonensi ann. 1176 : *Qui autem in maso domini Huonis manserit, allodium atque Custumam custumabit, et ejus terragium domini Huonis erit.* Rursum : *Neque hi, qui in masis eorum manent, Custumabiles erunt, etc.*

CUSTUMIA, Mos, consuetudo, apud Baldric. lib. 3. Chronic. Camerac. cap. 40. [Alibi præstatio consueta. Conventio inter Abbatem S. Urbani et Hugonem de Villers ann. 1193. ex Archivo ejusdem Monasterii : *Habebit S. Urbanus medietatem cum hereditate et D. Hugo aliam, salvis Custumis domini cujus trefundus fuerit.*]

* *COSTUMIA*. Eadem notione qua *Consuetudo* 4. ter legitur in Ch. ann. 1306 ex Chartul. Campan. fol. 428. vº. col. 1. *Costumel*, in Inquisit. ann. 1338. ex Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 429 : *Item huit deniers pour un Costumel, que doivent chascun an li hoirs Pierre Sesille. Costumerie*, eodem significatu. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 195. ch. 1145 :

Le suppliant pour aider à Jehan Ermenier à cuillir et lever certaine Coustumerie, ... laquelle icellui Ermenier tient à ferme, etc.

COSDUNA, Idem quod *Consuetudo*, Tributum. Tabularium Burguliense fol. 156 : *Mauricius Dominus Credonis concessit Ecclesiæ et Canonicis omnes homines quos H. habebat in suo feodo, absolutos ab omnibus Cosdunis.* Infra : *Concessit omnes Cosdunæas tam de advena, quam de talliata sua de tota terra quam acquisierat, etc.* Occurrit præterea in Monast. Anglic. tom. 1. pag. 562. Charta Gaufridi Archiepisc. Burdegal. : *In curte vero de Faia... habere solebat quinque solidos Cosdunales in anno.* Ibidem : *Quod in curte de Benays habere debebat talliatam suam quantum vellet : avenas quoque, gallinas, et caseos Cosdunales, etc.*

† *COSTDUMA*, in Privilegio Templariis Domus Montispessulani concessio per Guillelmum Dominum Montispessulani ann. 1189.

COSDUMA, in Charta Gaufridi Comitis Andegav. apud Sammarthanos in Episcop. Andegav. pag. 125 : *Concessi etiam ut omnia quæ habent... sine retinaculo ullius meæ Cosdunæ quitta habeant.* Chopinus lib. 3. de Sacra polit. tit. 1. § 8. qui eandem Chartam describit, *Cosdunæ* habet. At in alia ann. 1108. apud eosdem Sammarthanos in Abbatib. S. Nicolai Andegav. pag. 690. et in alia ann. 1108. apud Duchesium in Hist. des Chastaigners, pag. 4. *Cosduma* etiam scribitur. Tabular. Dalonensis abbat. : *Exactionem unius navis, quæ nominatur la Cosduma, scilicet 4. denarii et 1. ciphum sale plenum.* [Rursum legitur apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1152.]

† *COSDUPNA, COSDUPENA*. Charta Guillelmi de Cravenæ ann. 1234. ex Chartulario Abbatæ S. Stephani de Vallibus apud Xantones : *Notum facio, quod cum Stephanum Abbatem de Vallibus impeterem super calefagio foreste de Saliz de Cosdupna quadam in eadem foresta, que vulgariter Baton appellatur. Aliud exemplar habet, Cosdupena.*

CONSUEUDINARI, Consuetudinibus seu tributis obnoxii, *Villani, Cotarii : Costumiers*, in Consuetudinibus municipalibus passim. Charta ann. 1092. apud Beslium : *Quicumque voluerit habitare in ipso burgo, cujuscunque homo sit, exceptis nostris dominicis et Consueudinariis hominibus, habitet libere.* Alia Guillelmi VIII. Ducis Aquitan. apud eundem : *De cetero villam... liberam concedo eo tenore, ut deinceps nullum Consueudinarium meum ibi recipiant. Tannatores, homines Consueudinarii, in aliis Tabulis apud eundem pag. 504. 505. 467. [et in nova Gall. Christ. tom. 4. Instrum. col. 352.]* Notitia sub Gaufrido Martello Comite Andegav. ann. 1111. pro Ecclesia S. Laudi : *Volens contra constitutionem illustrissimi Comitis habitatores predicti loci Consueudinarios sibi facere.* [Chart. abbat. Nobiliac. c. ann. 1085. et Notit. Nivel. ann. 1089. ap. Guerd. in Irminon. Polypt. pag. 364. et 366.]

* *CONSUEUDINARI VAVASSORES*, Consuetudinibus seu tributis obnoxii. Charta ann. 1207. in Chartul. Norman. ex Bibl. reg. : *Damus... centum libratas terræ in terra, quæ fuit Hugonis de Monteforti, in tali videlicet assisia, ... in auxilio Consueudinariorum vavassorum hominum tenentium de dominio et feudo Guicoci.*

CUSTUMARI, Eadem notione. Vetus

Inquisitio apud W. Dugdalem in Antiq. Warwicensis provinciæ pag. 665 : *Et etiam omnes illi qui tenuerunt in bondagii tenura, solebant vocari Custumarii.* Inquisitiones de forisfacturis forestar. cap. 19. in Addit. ad Matth. Paris : *Si aliquis eorum habeat Custumarios reddentes illis redditus annuos, etc.* Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 838 : *Cum homagiis et servitiis tam liberorum hominum, quam Custumariorum, etc.* Tom. 2. pag. 243 : *In liberis hominibus et redditibus, in natis et Custumariis, etc.* Adde pag. 898. Fletam lib. 2. cap. 71. § 15. etc. Stabilimenta S. Ludovici. lib. 1 : *Se gentis fesse prent home vilain Costumier.* Passim in Legib. Francorum municipalibus, locis a Raguello indicatis, in quibus Nobiles opponuntur *Custumariis*. [Sed in Stylo Leodiensi cap. 3. art. 20. et apud Froissart. lib. 1. cap. 147. et alibi *Costumiers* appellatur antiqui Practici, quorum est testari apud Judices has vel illas fuisse et esse patrias consuetudines, ad quas oporteat lites dijudicari.]

* *COUSTUMARIUS*, Tributo *costumæ* obnoxius. Charta Phil. Pulc. ann. 1309. in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 34 : *Quæ domus est contigua domui Roberti de Karentonio Custumarii nostri.* Nisi sit *costumæ* exactor. Priori notione *Costumier*, quatenus nobili opponitur, in Lit. remiss. ann. 1415. ex Reg. 168. ch. 327 : *Lesquelz pillarts prenoient femmes par force, tant nobles que Costumieres.* Adde Consuet. Andegav. art. 30. 32. 150. Cenoman. art. 276. 349. Turon. art. 302. 303. etc. *Costumier* et *Costumable* præterea nostris, Vir *Costumarum* peritus et in iis versatissimus. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. ch. 298 : *Comme Hennequin deust estre seigneur propriétaire et à bon titre de certaine terre tenue en fief de feu Pierre frere Jehan, advocat en court laye et homme Coustumable ; ... mais soubz ombre du grant port que ledit Pierre frere Jehan avoit en Justice par le moyen de sa science et de la pratique, etc.* Aliæ ann. 1450. in Reg. 186. ch. 38 : *Le suppliant ala en la ville de Bruges... pour conseiller sa matiere avecques aucuns Costumiers et gens de conseil d'icelle ville.* Adde Ordinat. reg. Franc. tom. 9. pag. 673. Vide *Custumarii* in *Consuetudo* 4.

† *COUSTUMAGII*, Idem qui *Consueudinarii*. Vide locum in *Festagium*, Jus, etc.

COSTUMARIA, Locus ubi *Costumæ*, seu tributa exiguntur, verbi gratia in viis. *Costumiere*, in Consuetud. Andegavens. art. 50. *Costumerie*, in Cenoman. art. 62.

CUSTUMARE, *Custumam*, seu tributum exigere, nostris, *Lever la Coustume*. Charta ann. 1270. in Regesto Constabulariæ Burdeg. fol. 224 : *Ita tamen quod nullus Custumare debet sine dicto Elia. Bona Custumanda*, in Itinere Camerarii Scottici cap. 13. *Pecunia non Custumata*, in Statut. Davidis II. Regis Scotiæ cap. 49. § 9. [Mercandisæ *Custumatæ*, pro quibus tributum consueudinarium exsolutum est, apud Rymerum tom. 5. pag. 274.]

* *COSTUMARE, COUSTUMARE*, Tributum, quod *Costumam*, vocabant, pro mercium transvectione solvere. Charta Ludov. X. ann. 1315. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 214 : *Cum plures nautæ mercatores Bayonenses et Ispani apud villam nostram Rupellæ vina comparaverint, ... et ibidem in suis navibus ipsa vina oneraverint et Coustumaverint, nonnulli-*

que mercatores alii in navibus dictorum mercatorum Bayonensium et Ispanorum vina in quantitate non modica oneraverint similiter *Costumata*, etc. Infra: *Costumaverint et Costumata*. *Costumæ* vero dici videtur de eo, quod in usu publico est, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 185: *Icellui suppliant ne forga, ne ne fist forgier monnoye, qui onques fust Costumæ*.

CUSTOMARIUS. CUSTOMATOR, Publicanus, qui tributa exigit. Iter Camerarii Scotici cap. 1: *Customatores, seu Customarios tam parvæ quam magnæ costumæ, Customarios tronæ, etc.* Cap. 12. cujus lemma de *Customariis parvæ costumæ*: *Primo capiunt costumam largiori modo quam impositum est a D. Rege, etc.* Cap. 13. *De Customariis magnæ costumæ*. Ubi magna *Costuma* dicitur, quæ exigitur a subditis pro modo bonorum, in Statutis Davidis II. regis Scotiæ cap. 49. § 7: *Customarii burgorum qui de mandato Camerarii in dicta Custuma levanda intrinseant*.

* COSTUMERICUS, *Costumæ* exactor. Gall. *Costumier*. Lit. ann. 1363. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 383: *Pedagogariis, portuum et passagiorum custodibus, reveriis, leuderis et Costumeris, etc.* Occurrit præterea in Lit. ann. 1390. ibid. pag. 381. et in aliis ann. 1400. ex Reg. Bitur. in Cam. Comput. Paris. fol. 11. v. Aliæ ann. 1343. tom. 5. earumd. Ordin. pag. 318: *Nous a esté donné à entendre que plusieurs prevoz, Costumiers et autres s'efforcent à aler encontre le teneur desdictes lettres, en inforsant lesdis religieux et leurs tenants de paier costumnes, trespas, etc.*

CONSUETUDINARIA TERRA, Consuetudinibus seu tributis obnoxia. Vetus Formula: *Ita ut ab hac die ipso campo et vinea cum grato ipsius Monasterii habeas, teneas, atque possideas, et quidquid ex eo, sicut mos est aliis ingenis super terram Consuetudinariam faciendi, facere volueris, liberam in omnibus habeas facultatem*.

CONSUETUDINARIA LEX. Charta Roberti Ducis Burgund. ann. 1042. ex Tabular. Sangerman.: *Inter cætera in villa quæ dicitur Gilliacus.... plures accepti Consuetudines, sicut ab eis didiceram, lege Consuetudinaria*. Vide Probat. Hist. Burg. Duchesnii pag. 7.

* COSTUMERICUS, Tributo costumæ obnoxius. Tabularium S. Florentii: *Quicumque de hereditariis in eodem cimiterio propter guerram habitare necesse habuerit, non cogetur aliquid solvere debitum. Si domum fecerit ibi, recuperata pace, poterit eam inde portare. Si vero eam quicumque vendiderit advenæ, fiet ex tunc eadem domus Costumiera*.

* [Legitur in Cart. N. D. Paris. II. p. 351. an. 1320: « Guiardus de Janni armiger,... recognoscit capitulo et prebendaris ejus, apud Moriacum commorantibus jus ligna cædendi in toto nemore dicto la Tillière, ad opus solummodo domus suæ Moriaci, duobus diebus in hieme et totidem in æstate, secundum consuetudinem quæ gallice dicitur *la Costume la cage*. »]

CONSUFFUGARE, [mendose pro *Consuffocare*. Suffocare.] Vide *Suffugare*.

1. CONSUL, et CONSULATUS, quid sit in hoc Fredegarii Chronici loco, cap. 110. video inter eruditos controversi: *Eo etenim tempore bis a Roma sede S. Petri Apostoli, beatus Papa Gregorius claves venerandi sepulcri, cum vinculis S. Petri, et muneribus magnis et infinitis, legatione, (quod antea nullis auditum aut*

visum his temporibus fuit) memorato Principi (Carolo Martello) destinavit, eo pacto patrato, ut a parte Imperatoris recederet, et Romanum Consulatam præfato Principi sanctret. Variant hic Editiones quotquot exstant. Nicolaus Alemannus in Dissert. de Lateranensib. Parietinis cap. 14. *Consulatam*, Patriciam dignitatem, et civilem urbis administrationem intelligi contendit. Id negat vir doctissimus Carolus Cointius in Annalibus Ecclesiast. Francor. ann. 796. num. 12. Nam præterquam quod pro *Consulatam* apud Fredegarium, *Consultum* legi debere existimat, secundum Editionem Broliam, quoquo modo se res habeat, *Consulatus* voce Imperatoriam dignitatem intelligi inde opinatur, quod in Caroli M. Edicto de Legibus Longobard. emendandis apud Sigonium lib. 4. de Regno Italiæ ann. 801. quod etiam descripsere Vitus Amerbachius et Steph. Baluzius, hæc verba reperiantur: *Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi 801. Indict. 9. anno regni nostri in Francia 33. in Italia 28. Consulatus autem nostri primo*. Unde conficit per *Consulatam*, Imperium necessario designari, cum Augusti eo anno titulum consecutus fuerit Carolus: adeo ut de Patricii titulo accipi non possit, quem longe antea obtinuerat, et a quo abstinuerat factus Imperator, ut Eginhardus, et alii scribunt. Tametsi valida videatur prima fronte viri admodum eruditi conjectura, nolim tamen negare *Consulatam* hocce loco Fredegarii pro Patriciatu accipi posse, qui et Martello oblatum fuit, et ab eo acceptus. Nam alias *Patricii* et *Consulis* diversæ fuere ea tempestate in Italia dignitates, quod ex diurno Romano cap. 1. tit. 3. etc. colligere est: ubi *Consul* is intelligitur, qui Romæ vel certe Ravennæ, tum præerat, quemadmodum *ἑκκρο* in cæteris Italiæ urbibus, quod exerte indicat idem Diurnus cap. 2. tit. 4. 5. 6. et cap. 3. tit. 7. Extr.

Quod vero ad Caroli Magni Diploma spectat, vox *Consul*, non tam revera Imperatoriam dignitatem designat, quam receptam apud sequioris ætatis Græcos Augustos formulam, abrogata scilicet a Justiniano ea dignitate, quam sibi solis deinceps reservarunt Imperatores, tanquam *Consules perpetui*, quem sibi titulum arrogasse Vitellium legimus: quod et ipse Justinianus exerte ait in Novella 5. Tum enim ii Diplomatum annos Imperii cum annis consulatus adscribebant, ita ut fere semper idem fuerit et Imperator et Consul, cum Consulatum una cum Imperio inirent. Sed longe antea Consulis titulum adscribit Carolo Magno Versus inscripti libro Evangeliorum anno 780. tom. 1. Histor. Francor. pag. 187:

Tempore vernali transcensis Alpibus ipse Urbem Romuleam voluit quo visere Consul.

Quandoque tamen non Consulatus annus in iis descriptus legitur, sed alia formula, quomodo sub Justiniano obtinuit, scilicet, *Post Consulatum anno, etc.* quam quidem fere semper servatam constat a subsequentibus Augustis, qui ipso primo Imperii anno in Diplomatum, *Post Consulatum anno primo*, subdebant, verbi gratia, in Actis liberatæ a dæmonio virginis, apud Baron. ann. 713. n. 6: *Imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Anastasio (Artemio) magno Imperatore anno primo, et post Consulatum ejusdem Serenitatis anno primo*. Ita tamen Consulatus annum

cum Imperii anno conjungebant, si sub anni initium utramque consecuti essent dignitatem: si enim secus, Consulatus auspicabantur. Verbi gratia, Epistola Theodori PP. ad Babolenum Bobiensem Abbatem, apud Ughellum et Margarium, *data dicitur quarto Nonas Maii, Imperii domini piissimi Augusti Constantini anno secundo. Consulatus primo, Indictione prima*. Unde colligitur, Constantinum, qui et Heraclius dictus est, Heraclii majoris ex filio nepotem, Consulatum iniisse Kal. Januarii, Indict. 15. anno Imperii 2. quod inerat mense Junio Indict. 14. Id pluribus disceptamus in ea Dissertatione quam de Imperatorum Constantinopolitanorum, seu inferioris ævi vel Imperii, uti vocant, numismatibus instituiimus.

Quo igitur Carolus Mag. recens Augustus dictus, eadem qua Constantinopolitani Imperatores dignitate sese donatum ostenderet, vel in se translata totius Imperii auctoritatem ac dignitatem, iisdem quibus ii titulis uti voluit, adscripto scilicet Consulatus perinde titulo, quem Imperatorio ii semper adjungere. Quinimo in Diplomate a Sigonio laudato, omissus forte, notarii vel exscriptoris vitio, Imperii annus primus, qui Consulatus annum præcedere debuit, prout fieri consueverat in Byzantinorum Augustorum Tabulis, quod etiam in Caroli successorum Chartis factitatum observamus. Exstat siquidem Hadriani II. PP. Epistola ad Actardum Namnetensem Episcopum, quæ est undecima inter ejusd. Pontificis Epistolæ, quæ sic clauditur: *Quinto Kalendas Martias.... imperante domino nostro piissimo perpetuo Augusto Ludovico magno Imperatore anno 19. et post Consulatum ejus anno 18. Indict. 1*. Ubi observandum annum Imperii, anno uno Consulatus annum præcedere. Quippe Ludovicus II. a patre in Italiam missus, a Leone IV. PP. in Imperatore unctus fuit ann. 850. ut est in Annalibus Francor. Bertinianis. Consulatum autem iniiit, aut sane auspicatus est Kl. Januarii, ann. 851. quibus hæc dignitas iniri solebat, uti mox docuimus. Prostat Diploma aliud Joannis VIII. PP. pro Monasterio Herensi diocesis Pictavensis, in Spicilegio Acheriano tom. 12. pag. 554. datum *Imperante domino piissimo Augusto Karolo a Deo coronato magno Imperatore, post Consulatum ejus anno primo*. Præterea aliud pro Monast. S. Medardi Suesionensi pag. 151. datum *mense Januario Indict. 9. quarto Non. Januar. Pontificatus nostri anno 4. anno 1. regnante domino piissimo Carolo Imperat. a Deo coronato, et post Consulatum ejus anno 1*. Pro quibus quidem verbis, *post Consulatum*, alia ejusdem Pontificis Charta pro Monasterio Trenorchensi, apud Chiffetium, ista habet, *et post Coronationem ejus anno 1*. Sed perperam, ni fallor, cum Imperator appellari coeperit demum, cum coronatus fuit. Porro dictus est Imperator Carolus Calvus die Christi natalitio anno 875. Indict. 9. Aliud Diploma Joannis PP. VIII. in Tabulario Flaviniacensi, sic clauditur: *Scriptum per manum Gregorii Notarii Regionarii et Scrinarii S. R. E. in mense Maio Indict. 10. Bene valete. 4. Kal. Junias, per manum Anastasii Bibliothecarii sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante domno piissimo perpetuo Augusto Karolo a Deo coronato magno Imperatore anno 2. et post Consulatum ejus anno 2. Indict. 10*. Eandem denique formulam in Diplo-

mate Formosi PP. pro Monasterio S. Theuderii diocesis Viennensis descriptam legimus: *Data 7. Kal. Decemb. per manum Sergii Primicerii Defensoris sanctæ Sedis Apostolicæ, imperante domino piissimo perpetuo Augusto Widone a Deo coronato magno Imperatore anno primo, et post Consulatum ejus anno primo.*

2. **CONSUL**, Comes, Bracton. lib. 1. de Rer. divis. cap. 8. § 2: *Comites a Comitatu, sive a societate nomen sumpserunt, qui etiam dici possunt Consules, a consulendo: Reges enim tates sibi associant ad consulendum et regendum populum Dei, etc.* Leges Edwardi Confess. cap. 2: *Quod modo vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in regno isto Britannia vocabatur Consulatus; et qui modo vocantur Vicecomes, tunc temporis Viceconsules vocabantur.* Vita S. Guillelmi Ducis Tolosani scripta a cœtaneo cap. 3: *Ambo quidem de summis Franciæ Principibus, Consules ex Consilibus, etc.* Cap. 4: *Igitur Willelmus... suscipit nomen Consulis et Consulatum, in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Et cap. 5: *Adjudicatur etiam conclamante exercitu, ut totius Aquitania, quoniam dignus est, investitur Ducatu, et de Consule sublimetur in Ducem.* Ordericus Vitalis libro 6. ex eadem Vita sancti Guillelmi: *Guillelmus ex patre Theodorico Consule et matre Abdana natus est... nomen Consulis et Consulatum, et in rebus bellicis primæ cohortis sortitur principatum.* Abbo Mon. l. 1. de Bellis Paris. de Odone postmodum Rege vers. 45:

Hic Consul veneratur, Rex atque futurus.

Et lib. 2:

Belligeri fuerant Uldonis Consulibus ambo.

[** lib. 1. vers. 653. Adde 453.] Petrus Abaelardus pag. 143: *Vicem Imperatoris, cui per omnia obeditur, obtinet Diacossa; sex vero aliæ sub ea, quas dicimus Officiales, Ducum sive Consulum loca possident.* [Chronicon S. Petri Vivi ad ann. 1108. apud Acherium Spicil. tom. 2. pag. 752: *Hudovicus... multa passus a Proceribus Franciæ in eodem anno, præcipueque a Widone, Rubeo cognominato, qui ei fraude et dolo suo filiam suam nuptum dare volebat; quod quia dignitati regiæ indecens erat, et Consulibus regni displicebat, auctoritate apostolica Paschalis PP. dimiserat.* Et pag. 753: *Similiter et Consul Pictavorum, et Dux Burgundiorum, et multi alii Consules, qui sunt sub Rege Francorum.*] Ita usurpant passim Scriptores, Paschasius Radbertus in Epitaphio Walæ Abbatis Corbeiensis lib. 2. cap. 6. Capitula de Weregildis post Concilium Grateleanum ann. 928. Hildebertus Episc. Cenoman. Epist. 18. 25. 26. et in Vita S. Hugonis Abbatis Cluniacensis, Rob. Monachus lib. 3. Hist. Hierosol. Sigebertus ann. 439. Vita S. Leodegarii cap. 5. Matth. Paris pag. 13. Gaufridus Gross. in Vita S. Bernardi Abbat. Tiron. cap. 22. [Scriptor Gestorum Comitum Andegav. qui librum suum *Gesta Consulum Andegav.* inscripsit.] Ordericus passim, etc. Vide Marcam lib. 3. Hist. Benearn. cap. 3. num. 2. 3. [et Historiam translationis S. Andoeni, apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1676. ubi Richardus I. Dux Normannorum, eorumdem. Consul appellatur; sed in Comes 2. observatum hunc Ducem interdum etiam *Comitem* dictum fuisse.] [** Annal. S. Columbæ Senon. ap.

Pertz. Scriptor. tom. 1. pag. 106. ad ann. 1066:

Consul Willelmus multa virtute notatus
Ipse coronatus rex est de Consule factus.]

* Pluribus licet hanc vocis Consul acceptionem probet Cangius; hæc tamen, quia ad historiam nostram maxime pertinent, nec cuique obvia sunt, addenda judicavi. Charta Ingelran. episc. Ambian. ann. 1118: *Quam (familiam) ante nostra tempora domini Castellii injuste sibi usurpaverant, quamque scilicet clerici loci, triennio antequam Consul Flandrensium Engram haberet, recuperaverant. Cum vero Balduinus Consul Flandrensium Engram possideret, etc.* Alia ejusd. episc. ann. 1124. in Chartul. prior. Lehun. ch. 11: *Actum est hoc... Ludovico Philippi in Gallia regnante, Karolo Ambianensi Consule feliciter.* Charta Beatr. comit. Bigor. pro monast. de Scala Dei ann. 1160. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 51: *Facta est hujusmodi donatio, ... Petro Consule Bigoritano.* Occurrit etiam in Vita Ms. S. Mart. Lemov. ubi voces Consul et Comes promiscue adhibentur. Vide infra Consulatus 1.

* Eodem titulo insigniebatur apud Neapolitanos is, cui supremum civitatis regimen committebatur, quem simul et Ducem nominabant. Extat Diploma ann. 944. apud Murator. tom. 1. Script. Ital. part. 2. col. 431. datum a Johanne Consule et duce Neapolis. Charta ann. 1011. apud eumd. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 195: *Nos Sergius in Dei nomine eminentissime Consul et Dux, etc.* Iisdem quoque appellationibus donatur Johannes Dolensis tom. 2. Hist. novæ Brit. pag. lvij:

Splendidus ex atavis, atavorum splendor et ipse,
Gente Britannus homo conditur hoc tumulo.
Hic armis, patria, natis cum matre relictis,
Dux modo, continuo de Duce fit monachus.
Metropolitanae sedi, quia vixit honeste,
Cui Dolus est nomen, præsul hic eligitur;
Ut quibus extiterat Consul, de Consule præsul,
Præsul quam Consul consuleret melius.

3. **CONSUL**. CONSULES in civitatibus, qui in aliis vulgo *Scabini* vocantur, urorum dignitas antiqua. Ausonius in Urbibus:

Diligo Burdigalam, Romam colo, civis in illa,
Consul in ambabus, cunæ hic, ibi sella curulis, etc.

[Recte Valesius in Valesianis pag. 130. et seq. adnotat, hunc locum a Cangio nostro non satis intellectum fuisse. Ausonius quippe non ideo se dicit Burdigalæ Consulem, quod hujus urbis Magistratus, qui Consul dictus fuerit, dignitatem obtinisset, sed quod, qui Romæ renunciabatur Consul, in omnibus totius imperii urbibus Consul haberetur. Ab Ausonii temporibus ad institutionem *Scabinorum*, qui in Galliis appellati fuerint Consules, effluerunt anni plus septingenti.] [** Vide Savinii Histor. jur. Roman. med. temp. lib. 1. cap. 2. § 21.]

Consul *Barcinone*, in veteri Inscriptione apud Gruterum 429. 9. *Consules municipales*, apud eumd. 90. 8. 351. 5. 438. 7. [Libertates ann. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ tom. 1. Hist. Dalph. pag. 19. col. 2: *Et volo quod singulis annis in Calna quatuor Consules eligantur ad festum omnium Sanctorum, quorum consilio tota terra mea videatur de cetero subjacere; si tamen aliquis fecerit injuriam, vel commiserit unde puniri debeat, consilio Consulum puniatur.* Haud satis scio an ead. notione in Charta Philippi

Franc. Regis ann. 1218. apud Baluzium tom. 7. Miscell. pag. 338: *Conspirationes aut conjurationes vel Consules non possunt facere cives Anicienses contra nos nec contra Episcopum nec Ecclesiam Aniciensem, quandiu Episcopus et Ecclesia Aniciensis erga nos se habuerint ut debebunt.*] Statuta MSS. Monspelienis art. 125. de forma juramenti Consulum: *Statutum est ut XII. probi et legales viri Montisp. jam electi ad Communitatem Montispessulani jurare debeant, quod bona fide consulant eum quem Dominus loco suo statuerit in hac terra, et ille requirere teneatur consilium dictorum XII. et eorum stare consiliis, etc.* Et art. 139.: *Qualiter eligitur Bajulus Curie: Similiter consulant Domino et Bajulo Curie, et ei quem Dominus loco suo statuit in hac terra.* [Vide Casaubonum ad Apuleii Apolog. pag. 178.]

* *Consous*, in Libert. villæ de Peyrusse ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 703: *Nous Jaques de Pereuse et Pierre Bourgeois Consous de la ville et appartenances de Pereuse, etc.*

4. **CONSUL**. CONSULES etiam dicuntur, qui in emporiis, seu portubus maris mercatorum jura ac merces tumentur. Charta Jacobi Regis Aragon ann. 1268. pro Barcinonensib.: *Concedimus et donamus integram licentiam et potestatem vobis... ponere et eligere Consulem, vel Consules, quem et quos volueritis, in partibus ultramarinis, et in terra de Romania, etc.* [Exstat in Statutis Massil. lib. 1. caput integrum num. 18: *De Consilibus extra Massiliam constituendis... in viagijs Suriæ, aut Alexandria vel Cæpte, vel Bogiæ, vel alicubi alibi... eligendis de melioribus facundia, et discretione, et probitate, et honestate, ad honorem et utilitatem communis Massiliæ... et constituendis a Rectore Massiliæ, qui pro tempore fuerit, cum consilio et assensu Syndicorum, et Clavariorum communis Massiliæ, et Septimanariorum capitulum ministeriorum, vel majoris partis eorum, quibus dentur Consiliarii numero ibi non determinato. Deinde plura statuuntur ad eos Consules spectantia, quæ longius esset hic referre.]*

Habebant porro hi jurisdictionem in mercatores suæ nationis, exceptis tamen majoribus criminibus. Charta Guidonis Regis Hierosol. ann. 1190. apud Guesnaium in Annalib. Massil.: *Damus etiam vobis Curiam in Accon, et ut Vicecomes et Consules de hominibus vestræ gentis habeatis, ita quod si aliquis extraneus contra quemlibet de vestris querelam moverit, ante Vicecomes vestros debeat devenire, et ibidem iudicium recipere, excepto furto, homicidio, tradimento, et falsamento monetæ, violatione mulierum, quod Rapt vulgariter dicitur, quæ omnia Curie nostræ reservamus. Vicecomes autem quem vobis ibidem ordinare placuerit, sacramentum fidelitatis nobis faciet, et jurabit quod secundum terræ Consuetudinem, Curie vestræ causas judicabit et discernet.* Habetur etiam in Statutis MSS. urbis Monspelienis Sacramentum, quod ejusmodi mercatorum Consules, cum magistratum suum ineunt, faciunt lingua vernacula sic conceptum: *Jen hom elegat en Cossol dels mercadiers navegans de Montpessier promet à vos XII. Cossols, que bon lial cossel donarai à tos é à cascuns dels dits mercadiers é des autres que son ni seran desotz mon regimèn, et lur proficj enquerrai, el dan esquivarai, é la honor del Commun de Montpessier, é de la Universitat desdit mercadiers farai et procurerai, é dels consrats, et*

del clams que seran entrels mercadiers, etc. é totas aquestas causas entendrai per tot lo temps de mon ofici, gitadas tota amistatz, é tota enemistat, etc. Quotannis ii eligebantur. Dicuntur etiam *Regens dels mercadiers que van per mar*, in Charta ann. 1328. De iis Consulibus, et eorum officio, pluribus egit Andreas Boscch in libro *dels Titols de honor de Cathalunya* lib. 4. cap. 24. Maxime vero liber Italicus, cui titulus, *il Consolato del mare*, editus Venetiis ann. 1576. Codinus lib. de Offic. cap. 7. n. 9. Pachymeres lib. 2. cap. 32. et Gregoras lib. 4. observant Pisanorum Magistratum qui Constantinopoli debebat, *Consulem* appellatum, qui apud Venetos *Bajulus* dicebatur.

* *Consules mercatorum Lucensium, et Consules majores et Consules mercatorum de Mutina*, in Charta ann. 1182. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 887. *Consules paraticorum*, eadem notione, ibid. col. 876. *Consules mercantie*, in Annal. Placent. ad ann. 1443. apud eumd. tom. 20. Script. Ital. col. 881. *Consules artis maris*, Florentiæ ann. 1356. 1400. etc. apud Manni de Sigil. tom. 2. pag. 71. [*] De consulibus in terris externis pluribus egit vir illustrissimus Pardessus, in Collect. Leg. Maritim. tom. 4. pag. 256. tom. 5. pag. 108. *Consuli in arte de mare* in Statut. civit. Trani eodem tom. 5. pag. 237.]

† *CONSULES* etiam dicuntur in Francia Mercatores electi ad dirimendas lites sociorum, primum Parisiis ann. 1563. instituti Edicto regio, in aliis vero præcipuis urbibus ann. 1566.

* 5. *CONSUL*, *Consiliarius*, qui est a consiliis. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 121: *Rege Parisii in sua domo S. Pauli existente, pluribus prælati, baronibus et aliis magnatibus Consulibusque suis comitato, et aliis magnis personis, etc.* Extract. ex comitiis Turon. habitis ann. 1453: *Respondit* (D. Borbonius) *quod nequaquam nos ad hoc astringere volebant quominus libere auferremus adderemusque, si quid nobis mutandum videretur, eumque numerum Consulum faceremus, quem regi regnoque utilem fore crederemus.* Vide *Consularius*.

† *CONSUL REGIUS*, Idem, ni fallor, qui *Consiliarius*, apud Robertum Goulet in Compendio Jurium et Consuetud. Universitatis Paris. fol. 9: *Similiter Universitas expensis suis distribuit cereos benedictos Regi et Regine, si fuerint Parisius, Dominis Presidentibus, Preposito Parisiensi, Locum tenentibus, et quibusdam Regiis Consulibus, etc.*

* *CONSULARE*, Consilium dare, Gall. *Conseiller*. Charta Guid. episc. Claramont. ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1: *Consulare possunt illis, qui erunt de parentela sua quod pacem faciant, non tanquam consules, sed tanquam privatæ personæ.* Vide infra *Consulere*.

CONSULARES, appellati provinciarum Rectores, quorum dignitatem et munus primum inexistisse videtur Hadrianus Imp. qui, ut auctor est Spartianus, *quatuor Consulares per omnem Italiam judices constituit*. Postmodum aliæ etiam Imperii provinciæ per *Consulares*, aliæ per *Præsides, Duces, Comites, etc.* gubernatæ. Per Orientem quinquem, per Occidentem viginti duo a Consularibus gubernatas recenset Notitia Imperii, quorum etiam mentio passim occurrit in veteribus Inscriptionibus: [Hinc illæ provinciæ *Consulares* appellatæ, ut rite adnotat Valesius Notif. Gall. pag. 302. col. 1.]

A *Consularibus* etiam urbes præcipitas gubernatas, auctor est Constantinus Porphyrog. lib. 2. de Themat. Anastasius in Adriano PP: *Tradidit Paulum Consulari Ravennatum urbis*. Infra: *Accersito Consulare Ravennatum urbis, præcepit et ipsum interficiendum Paulum*. Vide Valesium ad Ammiani lib. 14. et JC.

CONSULARES HONORARIUM, seu codicillarii. Julianus Antecessor Constit. 56. cap. 200: *Urbicaria prefectura omnibus aliis præsideat dignitatibus, id est, ante sedeat, et post Prefectum cæteri Patricii numerentur, et Consules quidem et qui inter eos Consularibus insignibus decorantur secundum Consulare ordinem et prærogativas Consulatus sui sedeant, ut tamen anteponanantur ordinarii Consulares honorarii Consularibus.*

* 1. *CONSULARIA*, *Ipsa centuriata, quando fiunt milites consules, vel ornamenta*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* 2. *CONSULARIA*, a voce Italica *Consolaria*, et *Consoleria*, quæ valet:

1. Officium Consulis. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 381: *Et quod aliquis non possit ancianariam vel Consulariam refutare nisi iusto dei impedimento; et alibi, tom. III. pag. 472: Item quod aliqua societas sive consilium alicujus societatis bon. vel universitas aliqua vel ministrates... vel alie speciales persone non possint nec debeant facere iuram vel conspirationem... contra eos qui sunt ad dictum officium ancianarie vel Consularie, etc.*

2. Persona, vel Collegium consulum. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 217: *Et dicimus quod unaqueque Consularia castri vel vici vel terre, quæ per se curiam habet non subjectam alicui curie per se collectam deferat; et alibi, tom. III. pag. 140: Statuimus quod omnes terras episcopatus bon. castrum vel vicum rector bononie cogere debeat ad Consulariam eligendam, etc.* [Fr.]

* *CONSULARIS*, Ad consulem seu comitem pertinens. Charta ann. 1098. ex Tabul. S. Albini Andeg.: *Ad hæc adversarii nostri longas quidem de Consularibus donis historias... responderunt.* Alia Beatr. comit. Bigor. pro monast. de Scala Dei ann. 1160. in Reg. 148. Chartoph. reg. ch. 51: *Donavi... pastus Consulares gregibus et armentis de Scala Dei.* Vide supra *Consul* 2.

1. *CONSULARITAS*, Dignitas *Consularis*, non *Consulis*, uti vult Jacobus Gotofredus in leg. 74. Cod. Theod. de Decurion. (12, 1.) ubi agitur de honoribus et dignitatibus Codicillaribus, quas inter præcipua fuit *Consularium*, quæ exerte *Consularitas* appellatur in l. un. eod. Cod. de Consularibus et Præsid. (6, 19.)

2. *CONSULARITAS*, Comitatus, dignitas Comitatus. Charta Johannis Macloviensis Episcopi ann. 1149. sic clauditur: *Actum apud Andegavum... Eugenio Papatum obtinente,.... Consularitatem vero Gauffredo.* [Vide *Consul* 2.]

CONSULARIUS, Consiliarius, consiliorum particeps. Vigilus PP. in Epist. ad Rusticum et Sebastianum apud Baron. ann. 550. n. 27: *Cum Joanne Episcopo et Surgentio Primitivo, atque Saturnino Consulario nostro, etc.* Freulfus in Chron. tom. I. lib. 2. cap. 16: *Quidquid Diceneus eorum Consularius præcepisset, hoc modis omnibus expetendum, hoc utile dijudicandum fore.* [Charta Lotharii Regis ann. 950. apud Eccardum de Orig. familiæ Habsburgo-Austriacæ col. 157: *Manasses venerabilis Archiepis-*

copus noster et consanguineus, atque Asto egregius Præsul reverentissimi Consularii nostri.] Ita *Consularium* haberi in MSS. Codd. Ammiani lib. 28. monet Henr. Valesius, ubi *Consiliarium* ex ingenio restituit. Apud Hesychem, *Κονσουλάριος*, est *ὑπατικός*, Consularis.

CONSULATOR, Consiliarius, vel Consiliator. Joan. Brompton. in Chron.: *Totius subversionis Regni Angliæ Consulatur extitit.*

1. *CONSULATUS*, Comitatus, Comitatus districtus, jurisdictio. Leges Edwardi Confessoris et Willelmi Nothi cap. 1: *Fecit summoniri per universos Angliæ Consulatus nobiles, sapientes, et sua lege eruditos.* Cap. 12: *Quod modo vocatur Comitatus, olim apud Britones temporibus Romanorum in Regno isto Britannia vocabatur Consulatus, etc.* [Libertates ann. 1209. concessæ per Raibaldum de Calma hominibus terræ suæ in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 19. col. 2: *Volo præterea, et pro posse meo laborabo, quod omnis terra mea sit in Consulatu Vapincensi, et Ebredunensi, et Cistariensi, et etiam in majori, si poterit, Consulatu.* Occurrit pluries in Tabulariis Kemperlegiensi et Fontis Ebraldi. Vide *Consul* 2. et *Consularitas* 2.]

* Order. Vital. lib. 3. pag. 492: *Unde Heraldus patris Consulatum, quem Tosticus, quia major natu erat, longo tempore sub Eduardo rege jam tenuerat, ei violenter abstulit ipsumque exulare compulit.* Chartul. album eccl. Auxit. Bernardus: *Vasconum comes Consulatum Armaniensem... vovens vovit se suosque filios et nepotes nepotumque successores singulis annis in die Assumptionis B. Mariæ hoc tributum reddiuros, videlicet duo modia frumenti, et tres porcos, et unum creatum, et xij. sextaria vini pro Armaniensi Consulatu, quem sub B. Mariæ sedis Auxitanæ dominio vult mancipari, sicut P. Bigoritanorum consul fecerat, qui S. Mariæ de Podio subjugaverat.* Charta ann. 1162. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 214: *Totum denique quiddid prædictæ ecclesiæ fratres tenebant in omni Consulatu Domini Martini, tam in memoribus, quam in planis, etc.* *Consolat*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 84: *Ung villaige ou bourgade du Consolat de Murel ou pais de Cominge.* Nisi *Consulum* seu scabinorum Murelli districtus intelligatur. Vide supra *Consul* 2.

2. *CONSULATUS*, Dignitas Amiralii, seu supremi rerum aut classium Præfecti, apud Saracenos. Eulogius Toletan. lib. 2. Memorial. Sanct. de Abderramen Rege Arabum: *An. Incarnat. 850. æra 888. Consulatus autem Habdarraghman* 29. Occurrit apud hunc Scriptorem non semel. Willelmus Rishangerus ann. 1272: *Admiralitus Joppenis, natione Saracenus, quæ dignitas apud nos Consulatus vocatur.* Sed an revera *Consulatus*, uti hæc vox apud Classicos Scriptores sumitur, vigerit apud Saracenos aut Arabes, quod vult vir doctus, pluribus disceptamus in Gloss. med. Græcit. in *ὑπατία*.

3. *CONSULATUS*, Consiliariorum conventus. Joann. a Leydis in Chron. lib. 32. cap. 21: *Postquam Dominus de Arkel in civitate Ducis Willelmi esset, idem Dominus de Arkel tribus vicibus eorum Consulatu prenarrati Ducis Willelmi vocatus, cum juramento narravit et manifestavit omnem traditionem.* [Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 782: *Item*

Bajulus dictæ villæ aut serviens, ad requestam Consulum faciet præconisare in villa S. Amantii, quod omnes veniant ad Consulatam pro negotiis et necessitatibus dictæ villæ.] Vide Consul 3.

CONSULATUM DARE, Ὑπαρτεῖαν, Missilia spargere, quod Consules facere solebant, cum magistratum adibant. [Epistola Episcoporum Arelatensis Provinciæ inter Epistolam Leonis II. Papæ: *In hac urbe quicumque intra Gallias ex tempore prædictorum ostentare voluit subsignia dignitatis, Consulatam suscepit et dedit.*] Vetus Chron. Latino-Barbarum, apud Lambecium lib. 2. Comment. de Biblioth. Cæsarea cap. 8. pag. 858: *Justinianum ab honore Imperii dignitate conantes ejicere, factionem quidam (quodam) die Justinianum hortantes ut Circum expectaret, et Consulatam populis (populo) daret, electum quemdam nomen Florianum volentes Imperio sublimare, etc.* Vide Gloss. med. Græcit. in Ὑπαρτεῖα.

† 4. CONSULATUS, Munus Consulis, qui mercatorum jura tuetur in emporiis et portibus, in Statutis Massil. lib. 1. cap. 18. Vide Consul 4.

CONSULATUS CURIÆ, Summa rerum ac præcipua administratio. Albertus Stadensis ann. 1066: *Albertus Archiepiscopus Consulatam Curia adeptus est, æmulusque remotis, solus primatum arcemque Capitoli possedit.* Idem ann. 1068. de eodem: *Summam rerum, quod est Vicedominitus, jam septies Consul meruit.* Vide Vicedominitus.

POST CONSULATUM, Formula literis vel actis adscribi solita, cum scilicet qui tum hoc anno quo scribebantur, Consules creati essent, ignoraretur, et necdum nuntius Constantinopoli ubi designari solebant, in regiones remotiores, scilicet in Africam, ubi ejusmodi formula præsertim adscripta legitur, allatus esset, ut in Conciliis laudatis, et in Cod. Canon. Eccl. Afric. cap. 56. 103. 127. Concil. Milevit. II. can. 20: *Formatæ autem quæ a Primatibus, vel a quibusdam Episcopis Clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ. Quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus, ille præcedens adjungatur, quomodo solet, Post Consulatam, in publicis gestis adscribi; nempe cum Consulatam istius anni incertus est. Tametsi genuina videatur istius canonis interpretatio, de hac tamen quidam subdubitant; cum verbi gratia Concilium Carthaginense V. celebratum dicatur post Consulatam Cæsaris et Attici mense Maio: Carthaginense VII. post Consulatam Honorii XII. et Theodosii VIII. 3. Kal. Julii: Ephesinum inceptum 10. Kal. Julii post consulatam Theodosii XII et Valentiniiani III; quibus tum mensibus vix, inquit, credi potest, novorum istius anni Consulum creationis nuntium Carthaginem aut Ephesum nondum pervenisse. Verum id mirum videri non debet, cum certum sit Consules non semper Kalendis Januarii suos iniisse magistratus, nec tum creatos, sed eorum proclamationem ac institutionem dilatam in aliquot post Calendas Januariæ menses, pro libitu Principum; quod docet præ cæteris Libellus de Præfectis Urbi, editus a Cuspiniano, Panvino, et Bucherio: in quo nominari solent post singula Consulum paria. At anno Christi 307. hæc leguntur: *Maximiano VII. et Maximiano. Ex mense Aprili factus est VI. Consulatam, quod est novies.* (Cusp. et Panvin. addunt hic Diocletiano.) VI. Kal. Septembris, *Justicius Tertullus P. V. Et anno subsequenti:**

*Consules quos jusserint D. D. N. N. Augusti. Ex XII. Kalendas Maii factum est, Maxentio et Romulo: quod est decies et Maximiano. Anno 311.: Consules quos jusserint D. D. N. N. Augusti. Ex mense Septembris, factum est, Rufino et Eusebio. Anno 317.: Consules quos jusserint D. D. N. N. Augusti. Ex die XIII. Kalendas Martii, Gallicano et Basso. Denique anno 345.: Amantio et Albino, scilicet Coss. Denique anno sequenti: Post Consulatam Amantii et Albini. Quo quidem anno nulli Consules creati: aliis vero annis, horum post aliquot a Kalendis Januarii menses, atque adeo usque in Septembrem interdum, dilata creatio. Unde non mirum si in remotioribus Imperii provinciis ea persæpe in incerto esset, vel etiam ignoraretur. Vide præterea quæ in hanc rem commentantur Baronius, Panvinius, Godefridus Henschenius tom. 3. Act. SS. pag. 216. [Alemanus ad Procopii Hist. arcan. pag. 106. 1. edit.] et Stephanus Baluzius in Notis ad Capitul. pag. 1252. et seqq. Ut porro abrogatis Consulibus ordinariis sub Justiniano eadem formula obtinuerit, plura adnotamus in Syntagma de Imperatorum Constantinopolitanorum numismatibus. Idem argumentum in Gloss. med. Græcit. attigimus. Bolandus in Præfat. tom. 1. cap. 4. §. 3. ad hæc verba Polemi Silvii in Laterculo: *Ab Urbis exordio mille et ducentis completis annis Posthumiano et Zenone Consulibus, Asterio Consule tanquam primus annus incipit, recte coniectat Protogenem qui Constantinopoli designatus est Consul cum Asterio ann. 449. hic non adscribi, quod necdum Romæ, ubi Silvius scribebat, qui Constantinopoli Consul designatus fuisset, sciretur. Idem Silvius suffectos Consules et Prætores designari solitos 5. Non. Januarii scribit.**

* 5. CONSULATUS, Collegium Consulum seu scabinorum, eorumdem officium et dignitas, nostris Consulat. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Dixit quod quando ipse erat Consul Lansiaci, ipse bannizavit et alii Consules per totum grassum... Dixit quod a viginti annis citra fuit ter vel quater Consul, et anno præterito exivit de Consulat. Libert. loci de Insula ann. 1309. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 365: *Primo in villa et parrochia prædictis non fiet perpetuo majoratus vel Consulat; sed anno quolibet.* Libert. villarum de Pardilhan et de Azilhan ann. 1379. in Reg. 119. ch. 100: *Donamus Consulatam et insignia Consulatam, domum, archam et sigillum, et arma communia, consiliarios, famulum, banderias et alia ad Consulatam pertinentia. Eadem leguntur in Libert. villæ de Lespiniano ejusd. ann. ex Reg. 118. ch. 163. Adde tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 675. Charta ann. 1481. in Pomer. diplom. pag. 182: *Cum... inter illustrem principem ducem Pomeraniæ... ex una, et Consulatam ac universitatem oppidi nostri Colberg... ex altera... graves controversiæ et inimicitie exortæ fuerint, etc.* Et pag. 184: *Qui Consulatam cum sua communitate, etc.* Vide infra Consulatam.**

* 6. CONSULATUS, Locus, ubi congregantur Consules seu scabini, vulgo Hôtel de ville, alias Consulat. Arest. parlam. Paris. ann. 1308. in Reg. Olim: *Major et consules congregabantur in Consulatam seu in domo communi villæ, etc.* Libert. villæ de Peyrusse ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 706. art. 16: *Pour ce que lesdis consous ont a assembler souvent les conseillers dudit Consulat... il au-*

ront un saint ou campane commune, qui sera au dedens de leur Consulat.

* CONSULCANEUS, Finitimus, confinis. Chart. monast. Schonaug. ann. 1277. in Guden. Syll. pag. 263: *De duobus jugeribus agri campestris... quorum unus... Consulcaneus Weinhero, alter vero tendit super bundam episcopi, Consulcaneus liberis Gotzonis.*

* CONSULERE, Consilium dare, suadere, Gall. Conseiller. Acta B. Amadei tom. 2. Aug. pag. 579. col. 2: *Quæ cum vocata esset Romæ comparere coram tunc SS. Papa, et ipsa ire dubitaret, Consulta ab eodem patre Amadeo fuit, ut iret.* Vide supra Consulare.

† CONSULTA, Ital. et Hisp. Consulta, Gall. Consultation, Consulte, Consultatio, deliberatio. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 616. de B. Pio V. Papa: *Catena fuit vir insignis auctoritatis in Romana curia valde celebris, et a secretis tum Cardinali Alexandrino... tum Congregationi Episcoporum et sacre Consultæ: sic dictæ quod ea Congregatio pluribus de negotiis consulat, deliberet, statuatque.*

* CONSULTAM FACERE, pro Consulere, Gall. Tenir conseil. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 16. pag. 120: *Patronus sive præfectus cujusvis navigii eligens ob adversam tempestatem, seu aliam justam causam, facere jactum pro salvatione navigii, teneatur ante jactum alicujus rei facere Consultam cum omnibus officialibus navigii et mercatoribus in eo existentibus.*

CONSULTARE, Aurelius Victor Schotti in Antonino Pio: *Quin etiam maribus frustratus, filia viro, Reipublicæ Consultavit, id est, filia virum dans Reipublicæ consuluit. Idem in Philippo: *Usus virilis scorti removendum honestissime Consultavit; id est, consultius existimavit.**

* CONSULTATIO, mendose pro Conculcatio, in Stat. Sigism. I. ann. 1523. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 425: *Pro Consultatione et depastione frumentorum. Pro eo, quia tu immisisti de industria et volenter familiam tuam, cum equis et pecoribus in et super hæreditatem ipsius N. et Conculcasti sibi frumenta diversi generis, etc.*

* CONSULTATUS, ut supra Consulatam 5. Lit. procurat. Caroli V. reg. Franc. ann. 1380. ex Reg. Cam. Comput. Paris. fol. 31. r.: *Damus auctoritatem et potestatem... privilegia, franchisias et libertates quorumcumque Consulatam universitatam, locorum et personarum suæ prædictæ locumtenentiæ confirmandi.*

† CONSULTORES, quorum electio et officium sic exponuntur in Litteris Philippi III. Fr. Regis apud de Lauriere tom. 1. Ordin. pag. 307: *De centum vero prædictis Paribus eligentur viginti quatuor assensu centum Parium, qui singulis annis renovantur, quorum duodecim Eschevini vocabuntur, et alii duodecim Consultores. Isti viginti quatuor in principio sui anni, jurabunt se servaturos jura sanctæ Ecclesiæ, et fidelitatem Domini Regis, atque justitiam, quod et ipsi recte judicabunt secundum justitiam suam, quod et siquidem Major forte celari præceperit, officio, hoc quicumque dixerit a suo officio deponetur, et in Communia misericordia remanebit. Major vero et duodecim Eschevini convenient bis qualibet ebdomada, pro Civitatis vel Castelli Fales. negociis, et si in aliquo agendo dubitaverint de duodecim Consultoribus, quod voluerint convocabunt, eorum consilio super hoc fruituri; et duodecim Consultores cum Majore et Eschevinis*

quoque sabbato simul erunt, et quaque quindena die Sabbati, similiter omnes simul Pares. Quicumque vero omnium predictorum ad dies, ut predictum est, sibi constitutos antequam prima cantetur, sine submonitione cum aliis non ufferit Paribus, si sit Eschevinus pagavit quinque solidos ad negotia Civitatis Rothomag. vel Castelli Fales. et Consulor absens tres solidos, et sic de aliis Paribus duos solidos, nisi idoneam excusationem die precedenti Majori notam fecerit... Si quis Eschevinorum, Consulorum seu aliorum Parium diebus sibi constitutis, postquam pro recto faciendo cum aliis sederit, si sine Majoris licentia sedem suam consiliandi causa reliquerit, pagabit XII denarios, octo scilicet Urbi Rothomag. vel Castello Fales. et quatuor Clericis et servientibus.

* Idem qui alibi Adseores vel Adjuores nuncupabantur, Consulores dicti quod Officiales municipales consiliiis adjuverant.

CONSULTUM, Sermo, res ipsa de qua consultitur. Est etiam Consilium per quod alicuius utilitati consultitur. S. Eulogius lib. 2. Memorialis sanctor. cap. 10: *Suscipit letantibus animis venerabilis mulier pium viri Consultum*. Cap. 11: *Ibi se famuli Dei alterno fovent Consultu, roborantur invicem*. Idem in Documento martyrii: *Nostrum Consultum... ut pii patris mentibus tuis reponas*. Gregorius Magnus lib. 4. Moral. cap. 36: *Videat sanctos Apostolos sic susceptam Ecclesiam regere, ut ei prædicationis verbo non desinant Consultum præbere*. Vide eundem lib. 1. Epist. 47.

CONSULTUM, Relatio ad Principem super aliquo dubio a iudice facta, in leg. 11. Cod. Theod. de Appellat. (11, 30.) **Consultatio**, alibi non semel.

CONSULTUM, *Judicium synodale*, in Glossis Regiis MSS. Cod. 1197.

* **CONSULTUS**, Consilium. Dipl. Caroli. C. ann. 863. apud Hemer. in Aug. Viro mand. pag. 28: *Ita duntaxat ut nullus in reliquum tempus abbas aut ejus villicus de eisdem rebus quidquam aliter usurpando vendicat; sed tantum cum Consultu ejus*. Charta Almar. archiep. Aquens. ann. 1002: *Tandem sumpto Consultu, magno quidem resultu, prædictus præsul ac clericatus cunctus dedere conlaudantes sibi que confirmantes*.

* [« Noluit enim inibi principari quo Deus clavigerum regni celestis et summum principem apostolorum unde versalem delegit rectorem ecclesiarum, sed Constantinopolim senatorium Consultum atque patricium secum pariter finetenus commigravit. (Diploma Lotharii, ann. 967. mus. arch. dep. p. 33.) »]

* **CONSULTUS REGIUS**, Consensus Consiliariorum regiorum. Charta Ludov. VI. reg. Franc. ann. 1120. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 322: *Te quoque, sancte vir et venerabilis Bernarde, tuosque successores abbates Tironenses ex domo, familia et Consultu regis in perpetuum esse volumus, et eorum qui de domo, familia seu Consultu regis sunt, libertatibus, prerogativis, privilegiis suis et immunitatibus gaudere in perpetuum largimur*. Vide Consilium 2.

* **CONSUMMA**, Pars galeare. Leg. galeæ. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Recitius infra: *Conum, summa pars galeæ*.

† 1. **CONSUMMATIO**, f. Officium divinum et oratio sic dicta quod sint opus consummatum seu perfectum. Canones Hibern. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 8: *Qui non occurrerit ad Consummationem canat VIII. in ordine psalmos. Si*

excitatus veniat post missam: quidquid cantaverunt, replicet ex ordine, Fratres. Et col. 21: *Penitentia hominis bibentis urinam hominis seu ejus sanguinem, VII. annos in pane et aqua et in Consummatione, hoc est, ut videtur, oratione*. Vide Complenda post Complata.

* 2. **CONSUMMATIO**, Opus ex diversis auctoribus collectum, in Prefat. Digest. Vide Consummatum.

† **CONSUMMATOR**, Perfector. Qui consummat et perficit. S. Cyprian. de Lapsis cap. 5: *Dominus in verbis Doctor, Consummator in factis*. Theod. adv. Marc. lib. 4. cap. 22: *Consummator novi Testamenti*. Eodem sensu Theologi nostrates aiunt de Christo: *L'auteur et le Consommateur de notre foi*.

† **CONSUMMATUM**, Gall. *Consommé*, Succus ex decoctis carnis expressus. Miracula B. Joannis Taussiani tom. 5. Julii pag. 802: *Et ita dolore erat extenuata et naturæ viribus consumpta, ut cibum nullum præter Consummatum, et illud in modica quantitate sumere valebat*.

† **CONSUMMISSI**, Simul missi vel submissi, Qui una sese submitunt. *Antimo toti Consummissi*, apud Acherium tom. 3. Spicil. pag. 456.

† **CONSUMPTUM**, vel CONSUMPTIO, in veteri Vocabulario utriusque juris, est *Rasio, videlicet quando dictio vel syllaba abraditur, et alia inscribitur*.

* **CONSUPPLICATRIX**. [Quæ simul supplicat. (Inscr. ap. Orel. t. I. p. 297.) (L. Quicherat.)]

† **CONSUTITII**, id est, certa ratione, quæ vanitatis indicium sit, consuti, sutularæ et rostrati Canonici prohibentur, in Statutis Benedicti Episc. Massil. ann. 1230. ex lib. viridi Episcopatus ejusdem urbis fol. 10.

* Ornatiore, elegantiore, ut discimus ex versione Gallica Statut. eccl. Turon. ann. 1396. cap. 24. in Cod. reg. 1237: *Clerici... manicis aut sotularibus Consutitici (sic) seu rostratis... non utantur*. Quæ Gallice ita redduntur: *Les clers ne usent pas de manches, ne s'oulers Cointés*. At vox Gallica *Consut* explicatur in Lit. remiss. ann. 1425. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 237: *Lequel Despinau tenant en sa main une espée toute nue, dist au suppliant ces paroles: Avant faulte Bourguignon Anglois, toutes sont Consutes; qui vault autant a dire en Francois comme, Tu n'en pues aler et demourras cy*. Id est, confecta res est.

* **CONSUTORES**, Qui *Consutitios* conficiunt. *Garinus Consutor*, in Chartul. S. Petri Carnot. pag. 366. *Adventio et Durando Consutoribus*, ibid. pag. 509.

† **CONTA**, Species navigii. Chronicon Andreae Danduli apud Murator. tom. 12. col. 445: *Bonus Dux noster, ne amnona civitatibus et fidelibus suis desit, semper vigilans, destinatis quampturibus usceris seu galeis grossis, Contis alisque navigiis, etc.* Vix dubito quin legendum sit *Concis* pro *Conchis*. Vide *Concha* 2.

* **CONTABULATUS LAPIDEUS**, Chorium, Gall. *Assise, lit de pierres*, interprete D. Bouquet ad Hist. Translat. corpor. S. Corn. PP. tom. 7. Collect. Hist. Franc. pag. 374: *De hujus scilicet ecclesie fabrica, miro lapideo Contabulatu constructa, multum nobis quod loqueremur aderat*.

† **CONTAGIUM**. Κοτάνιον duo significat apud Græcos; Hymnum brevem sic dictum a voce Κοτρός, Parvus, eo quod paucis laudes alicujus Sancti vel Festi complectatur: et tenuem membranam, rotundo ligno, quasi jaculi fragmento

(κοτῶ) circumvolvi solitam. De hujusmodi rotulis hæc habet D. Bern. de Montfaucon Palæographiæ Græcæ pag. 53: *Est vero Contactium brevis baculus, ut plurimum palmæ longitudine, cui hæret obvoluta miræ longitudinis charta membranea, ex multis foliis consequenter agglutinatis confecta, ubi descripta sunt orationes et officia Sacerdotibus recitanda, cum Sacra administrant*. Sunt porro Contactia ex utraque folii parte descripta, ita ut cum ad primæ pagine lectionem ineant, pergantque donec ad baculum, unde ab altera pagina legere orsi sunt, denuo recurrant. Vide Glossarium mediæ Græcitatæ.

* **CONTACTUS**, *La vicinita*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **CONTADINA**, Uxor. Bareleta serm. in Domin. 1. Advent. : *Christus qui cepit in uxorem carnem nostram, quæ est filia Adæ, et super omnes hanc Contadinam exaltavit, scilicet super Angelos, etc.* Vide *Contadinus*.

† **CONTADINUS**, Accola. Tebaldus in Vita S. Ubaldi, tom. 3. Maii pag. 635: *Mittunt interea boni cives legatum ad Contadinos suos, cum quibus guerram habebant, et eos, ut ad tanti Patris obsequium securi veniant, vocant: remittunt sibi vicissim culpas; et præcipue nobilibus Contadinis, omnes, quas per guerram contraxerant, offensas ignoscunt*. Italis *Contadino*, Rusticus, qui ruri habitat, vicanus.

† **CONDATOR**, Vox Hispana, Calculator, Præfectus ærarii. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 376. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Felix de Scudero de Spinosa, officio quod dicitur Condatoris fungens... dixit quod... cum advenissent galeones Indicæ, ipse cum aliis compluribus conscenderunt lembum Averie, ad excipiendos prædictos galeones*.

† **CONTADORIA**, Ærarium, seu locus ubi numeratur pecunia. Acta SS. Maii tom. 3. pag. 533. de S. Isidoro Agricola: *Bartholomæus de Urena Ostiarius ejus loci quem a numeranda pecunia regia Contadoriam majorem nominant*.

* **CONTAGIARE**, Citare, in jus vocare, idem quod *Attachiare*. Petrus de Cugueriis Advocatus Regius: *Faciunt Contagiari et compelli per suos Præpositos Clericorum mulieres viduas, et nituntur habere eorum cognitionem*.

† **CONTAGIATUM**, Contagione correptus. Acta S. Deicolæ Abb. sæc. 2. SS. Benedict. pag. 115. ubi de subita funestaque morte Lotharii Regis: *Ita cum suis omnibus subita aura Contagiatus atque plagatus est, ut de tanta multitudine nec inventus sit unus, cui inhæreret cibus aut pilus*.

* Nostris *Contagieux*, Morbosus, ad morbos proclivis, vulgo *Maladif*. Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 135. Chartoph. reg. ch. 20: *Jehannete femme Johan Ferry malade et Contagieuse de plusieurs, diverses et grans maladies, etc.*

* **CONTAGIUM** in Gloss. Gr. Lat. exponitur ἀγὴ νοσοδόντος προδάτου. Virgilius Ecl. 1.

Nec mala vicini pecoris Contagia lædent.

Acta S. Quirini Mart. lib. 2. n. 42: *Bos infectus Contagio, non amplius pedibus insistens, putabatur confestim moriturus. Contagionem dixit Salustius: Post ubi Contagio, quasi pestilentia invasit, civitas immutata*. Hinc nostri *Contagion*, pro *pestilentia*. Vide Gloss. Jacobi Gotofred. ad Codic. Theod.

† **CONTAGIUM CARNIS**, Turpitude, pudendum flagitium. Statuta generalia

Cisterc. ann. 1195. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1284: *Qui deprehensus fuerit in manifesto carnis Contagio, de domo illa penitus emittatur, nec nominatim alia ei assignetur.* Et col. 1458. in Statutis anni 1277: *Quicumque vero in carnali Contagio deprehensus fuerit et convictus, si Monachus fuerit, ablato sibi habitu, per decennium ultimus sit omnium et etiam novitiorum in Ecclesia.*

* **CONTAGIUM ORIGINALE**, Peccatum originale, ipsa ad malum proclivitas, quam a parentibus nostris accepimus. Charta ann. 1180. ex Tabul. eccl. Camerac.: *A nostri prothoparentis Adæ corrupta radice defluxit in posterum originale Contagium, quo nobis innata peccandi pronitate, etc.*

† **CONTAGRUM**, ignota notione, legitur in *Escoragium*.

* Vox fictitia pro *Estocagium*, ut videre est infra in hac voce.

CONTALAGIUM. Charta Guillelmi Comitis Forcalariensis ann. 1206. pro Manuascensibus: *Nec teneantur solvere bladagium, sive albergam, nec Contalagium, sive civatam, nec cossias, ... de eorum bladis, et rebus quæ ad mensuram sestarii venduntur et mesurantur.* Idem forte quod *Contalia*. [*Contalata*.]

* Idem quod infra *Contalia* et *Contaliatum*.

† **CONTALATA**. Regestum Comput. Dalphin. de Graisivod. ann. 1336. fol. 173. Johannes Bruni Locum-tenens Castellani de Veneto in recepta granorum computat plurima de jure contalata sibi persoluta: *De Contalata S. Marcellini, de Contalata Veneti, de Contalata Castriveteris, de Contalata Argenzoni, etc.* An præstatio Comiti debita iis in locis?

* Comitis seu castellani districtus, ni fallor: nam *Contalata S. Marcellini, Castriveteris*, alibi *Castellania S. Marcellini, Castriveteris* appellatur. Aliud vero sonat in Charta ann. 1362. ex Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Vienne* fol. 47. vº: *Dictus Marinus redditus, obventiones et valores dictæ castellanis, condemnationes, Contalatus, compositiones et obventiones curiæ... Vapincensis exigere et recuperare debeat et levare.* Ubi *Contalata* inter jura, quæ ex curia judiciali proveniunt, recensetur.

CONTALIA. Liber Rubens Archiepiscopus Aquensis ex Bibl. Regia: *Item habet Dominus Archieres annuatim in castro de Tollono pro Contalia in festo S. Michaelis sol. Coro. 100.* Occurrit ibi pluries. [*Vide Contalia*.]

* Tributum videtur pro frumenti mensuratione exsolutum. Charta ann. 1212. ex Hist. Ms. Montis-major.: *Et in lesdis, mercato, banno vini, et lumbis porcorum, et Contalia de blado, et crida villæ, et bannis extra villam, etc.* Vide mox

* **CONTALIATUM**, Eadem notione, in Transact. inter Guill. comit. Forcal. et monast. Montis-major. ann. 1242: *Contaliatum bladi, census, obliis panum, foggassarum, et hordei, caponum, etc.* Vide *Contalagium*.

† **CONTALIS TERRA**, Quæ pertinet ad Comitem, in Archivio S. Albini Andegavensis.

† **CONTAMEN**, pro *Cantamen*, Incantatio. Vide *Canterna*.

CONTAMINA. Vide *Condamina*.

† **CONTAMINATA MONETA**, PEGUNIA, Nummi argentei ære mixti. Occurrit apud Rymerum tom. 5. pag. 444. col. 2. et supra in voce *Compensus*.

* **CONTAMINATIO**, Corruptio. Correct. stat. Cadubrii cap. 85: *Jubemus quod*

quilibet et quælibet leno, qui et quæ vulgariter Ruffiani dicuntur, quorum et quarum suggestionem, Contaminationem et industria fuerit seducta aliqua juvenis et mulier honestæ vitæ, etc.

CONTAMINIA. Vide *Condamina*.
† **CONTANGERE**, Invadere, usurpare, manum afferre. Charta Theoderici III. Franc. Regis apud Felibianum in Hist. Sandionys. pag. IX: *Proinde per præsentem præceptum specialiter decernimus ordenandum, ut res suas neque vos, neque juniores, seu successores vestri, nec quilibet contradicere, vel minuare, nec Contangere, nec infiscare non presumnatis.* Eadem notione dicimus, *Ne toucher point au bien d'autrui*, manus ab alieno distrahere.

† **CONTANTUS**, Numeratus. Acta SS. Maii tom. 7. pag. 380. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Dederunt huic Confraternitati centum quadraginta ducatos de Contantis; i. e. numerata pecunia, Gall. Argent. Contant, Ital. Contanti.* Vide *Contentus*.

* **CONTARIA**, Numerus, quantitas. Charta ann. 1324: *Contariam biscocci quadraginta ad cantarium Massiliæ de biscocco curiæ nostræ per manus vestras sistentur computanda.*

* **CONTASSARE**, Acervare, congerere, Gall. *Entasser*. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 287: *Qui Bonitus tenebat tunc in manu sua quemdam baculum, vocatum gayar sive croucit, cum quo trahitur fenum de fenario pro animalibus, quando fenum est nimis Contassatum.* Vide *Intassare*.

† **CONTASTATUS**, Captus, interceptus, ab Italo *Contastare*. Impedire. Miracula B. Ægidii tom. 3. April. pag. 246: *Eum arripuit quædam infirmitas valde gravis, ita quod sibi caput omnino videbatur habere divisum, et omnia membra Contastata, et legitimo actu privata; Gall. Entrepris et perclus.*

† **CONTATA**, Modus agri. Charta permutationis anni 1304. et Archivio D. Marchionis de Flamarrens: *Cambianit Bernardo et Galhardo de Sentis... omnia jura et devertia, que ipse habet et habere debet in omnibus illis viginti quatuor Contatis terre, que teneri dicebantur ab eodem domino Petro in decimario S. Martini Delebret villa.* Vide *Contrata*.

* Leg. *Concata*. Vide supra *Conchata* et *Conquata*.

* **CONTATIO**, pro *Percontatio*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Contatio, Enserchement.*

1. **CONTECTALIS**, Sub eodem tecto habitans, uxor, conjux, apud Ditmarum lib. 2. pag. 15. lib. 3. pag. 29. in Vita S. Kunegundis Imperat. cap. 1. [in quibusdam exemplaribus habetur *Collectilis* vel *Conlectilis*.] etc. Perperam edit. *Antectalis*, pro *Confectalis*, apud Ughell. tom. 1. pag. 501.

* Charta ann. 962. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 368: *Per quam Confectalem nostram, more prædecessorum nostrorum regum et imperatorum dotali lege nobis associare, et in regnum et imperium sublimare debemus.* Alia Conradi imper. ann. 1088. ex Chartul. eccl. Vienn. fol. 15. rº. col. 1: *Ob interventum ac petitionem Gistæ imperatricis, nostræ dilectissimæ Confectalis, nostrique imperii consortis.* [* Ita etiam legendum pro *Confectalis* in Chart. ann. 1119. ap. Hahn. Collect. Monument. tom. 1. pag. 77.]

† **CONTECTILIS**, Eadem notione, tom. 3. SS. Junii pag. 79. de S. Aureo: *Interventu dilectissimæ Confectilis nostræ.* [* leg. *Conlectilis*.]

* Occurrit præterea in Ch. ann. 1044. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 1. col. 254.

† **CONJUGES** dicuntur *Confectales* in Ruodlieb fragm. 4. vers. 111:

Nunquam majorem nos cernebamus amorem
Nec Confectales sibi tam bene convenientes.

Vide *Conthoralis*.

* 2. **CONTECTALES**, Nobiles sibi pares. Germ. *Hausgenossen*. Chart. Bernon. Episc. Hildesh. ann. 1193. ap. Scheid. de Nobilit. pag. 494: *Quod Heinricus ministerialis ecclesiæ nostræ... proprietatis suæ sex mansos... vendere disponens, eos juxta consuetudinem loci, primo nobis optulit, deinde proximis hereditibus suis, postmodum Confectalibus, etc.* Vide *Haltaus*. Glossar. German. col. 848.

† **CONTECTUM**, in *Legibus Caroli M.* [* cap. 97.] pro quo Muratorius tom. 1. part. 2. pag. 105. col. 1. B. censet legendum esse *Conjectum*: *Ut heribannum aut aliquod Confectum pro exercitali causa Comes de liberis hominibus recipere aut requirere non præsumat.* Vide *Conjectum* in *Conjectare*.

† **CONTELEMPNERE**, f. *Perdere*, amittere. Testamentum Aodisellini Canonici Rotomag. ann. 1000. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 121: *Quod repetit non evendicetur sibi, sed confusus Contemplpnat, et excommunicatus et anathematizatus recedat.* Vereor ne mendum sit in voce *Contemplpnat*.

* **CONTEMPERARE**, Obtemperare. Synod. Mettens. ann. 859. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 636: *His perpensis, fratres carissimi, si, ut diximus, jam dictum regem a nobis amabilem ita Contemperatum divinæ voluntati et sacræ auctoritati inveneritis, etc.*

CONTEMPLABILITER, Palam. Utitur Ammianus lib. 20. pag. 174. [* Vide *Forcellin* in *Contemplatio*.]

* **CONTEMPNOSA VERBA**, Quæ contemptum sapiunt. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 463: *Prolocutus inibi pluribus verbis sperniosis atque Contempnatis, etc.*

† **CONTEMPLATIO**, Respectus. Gall. *Egard, Considération*. Epistola Philippi Electoris Archipalatini ad Carolum VIII. Regem Galliæ ann. 1497. apud Ludewig. tom. 6. Reliq. MSS. pag. 96: *Igitur Regiam Celsitudinem vestram rogamus, quatenus præfatos Christophorum et Anselmum de Regia beneficentia plurimum commendatos suscipiat, nostri Contemplatione: id est, nostri ergo vel causa.* Similis locutio occurrit apud Rymer. tom. 2. pag. 398. col. 2. necnon apud Acherium tom. 9. Spicil. pag. 289.

* **CONTEMPORALIS**, Æqualis, æquævus, coætaneus, *Contemporain, σύγχρονος*. Ditmarus lib. 6. pag. 77: *Carus cunctis suimet Contemporalibus.* Utitur lib. 3. 7. et alibi non semel. *Contemporaneum* dixit A. Gellius lib. 19. cap. 14. [* Vide *Forcellin*.]

* Hinc nostris *Contemple*, pro *même temps*, idem tempus. Chron. S. Dion. lib. 5. cap. 14. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 292: *En ce Contemple morut Landegesilles frere la roine Nantheut.* Gesta Ludov. Pii ad ann. 788. tom. 6. ejusd. Collect. pag. 129: *En ce Contemple avint que uns Gascains, etc.* Adde tom. 7. pag. 139. Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 120: *Lesquelx compaignons commancerent à railler et jouer avec icelle Bonneite fille amoureuse, et en ce Contemple arriva ung nommé Pierre le Noir.*

† **CONTEMPORARE**, Esse eodem tem-

pore. Tertull. de Resurrectione carnis : *Contemporant fetu, coetaneant natu.* Vide *Temporare*.

† **CONTEMPOREITAS**, in Vita B. Giraldi de Salis, apud Martenium tom. 6. Ampliss. Collect. col. 999.

† **CONTEMPSA**, Contemptus, neglectus. Privilegium Ordini II. Regis pro Monasterio S. Martini Compostellani inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 171 : *Quicumque... quod nos damus et concedimus inde auferre præsumpserit, aut in Contempsa miserit* (id est, neglectui habuerit,) *quisquis ille fuerit sit maledictus et excommunicatus.*

* Idem potius quod mox

† **CONTEMPTIO**, Contentio, controversia, calumnia. Vide in hac voce. Charta ann. 1187. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 713 : *Sciendum est vero, quod alia Contemptions erant inter ipsum priorem H. et G. supradictum militem super quibusdam donis, quæ parentes ipsius G. domui Pontis in eleemosinam ab antiquo contulerant, quas omnino dimisit.* Alia ann. 1208. ibid. col. 810 : *Willelmus.... movit Contemptionem adversus monachos Pontisotanni super quibusdam donationibus, quas pater ejus.... fecerat.* Vide infra *Contentia*.

† **CONTENDERE**, Extendere, exponere. Hincmarus Remens. Epist. ad Carolum Regem apud Acherium tom. 2. Spicil. pag. 824 : *Cur autem ita vobis scientibus scribo, quia vobis tacere non audeo, patenter Contendo.*

* Nostris ab eodem verbo, sensu quo a Latinis usurpatur, *Contendre*, pro *Tacher*, *faire ses efforts*. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg. ch. 229 : *Jehan de Hanappes.... pour l'affection désordonnée qu'il avoit ou Contendoit à avoir à ladite Marie de l'accompagner charnellement, etc.*

† **CONTENDERE TESTAMENTUM**, Contendere ut irritum fiat, illud rescindere. Consuetudines quas Comes Montis-fortis stabilivit apud Pamiis ann. 1212. inter Anecl. Marten. tom. 1. col. 837 : *Item, maritagia mulierum revertantur ad hæredes ipsorum, ut possint inde Contendere Testamentum, si voluerint.*

† **CONTENEMENTUM**. Vide *Continere*.

† **CONTENERARE**, Tenerum facere, macerare. Gall. *Attendrir*. Jacobus Cardinal. in Vita S. Petri Cælestini tom. 4. Maii pag. 454 :

Non cicer atque fabas lymphis liquantibus unquam Contenerans, etc.

1. **CONTENTARE**, Satisfacere, nostris, *Contenter*. Synodus Sodorensis in Hibernia : *Si vir aut mulier obierit, et nulla bona ad Contentandam Ecclesiam pro sua sepultura habuerit, etc.* [Occurrit apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 128. Rymerum tom. 11. pag. 467. col. 1. in Actis SS. Julii tom. 2. pag. 427. superius in voce *Annata* et alibi non semel.]

† **CONTENTATIO**, Eadem notione, Gall. *Contentement*. Occurrit in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 151. et in Conciliabulo Perpinian. ann. 1409. Concil. Hisp. tom. 3. pag. 638.

* 2. **CONTENTARE**, Placare, satisfacere, Gall. *Contenter*, *appaizer*. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 83. v. : *De quo pro parte sua extitit Contentatus. De anno 1237.* Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 18. pag. 35 : *Guerrarium stipendiis pro futuro anni dimidio persolutis, vel saltem viris stipendiariis Contentatis, etc.* Oliver. *Mailard* serm. 41. de Adv. : *Sed filii statim*

pacificantur et Contentantur pro causa parva, ut pro pomo.

* 3. **CONTENTARE**, vox Italica, Assentiri, consentire. Charta ann. 884. apud Murator. in Antiq. Estens. pag. 212 : *Et illi heredes et proheredes mei, qui exinde subtrahere voluerit, et in hanc ordinationem minime Contentare voluerit ad ipsum abbatem ordinandum, quem ipsi vicini sacerdotes et laici exegerint, etc.*

† **CONTENTIA**, pro *Contentio*, Lis, iurgium, apud Rymerum tom. 12. pag. 59. col. 1.

* Nostris *Contens*, eadem notione. Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 141 : *Et tandis que le Contens en dura, l'evesque me fit escommenier.* Charta ann. 1286. ex Chartul. S. Mart. Pontisar. fol. 58 : *Faisons assavoir que comme Contens fust meu, etc. Que se Contens mouvoit entre lesdis seigneurs et lesdis supplians, etc.* in Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 367.

* **CONTENTIBILITER**, Contendendi seu pugnandi animo. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 116 : *Cum habitatores ipsi non Contentibiler, sed ut possent dictorum hostium, saltem ad tempus, furorem rabidum temperare, præmissa omnia fecissent.*

† **CONTENTIONARIUS**, Qui contendit, apud Ludewig. tom. 7. Reliq. MSS. pag. 319.

* **CONTENTOR**. Vox notariis usitata, qua jura exsoluta esse et se contentos profitebantur; Cotgravius, *Droit de registre*. Confirmat. stat. ann. 1389. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 274. art. 5 : *De Cartis prædictis, ut in audientia expediantur et prosequentibus deliberentur, tradetur le Contentor per dictos commissarios vel deputatos, etc.* Lit. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 214 : *Dictus Guillelmus promisit per suum juramentum coram I. domino, reddere le Contentor notario, si notarius minime sit contentus.* Adde tom. 5. earumd. Ordinat. pag. 22. et 99.

† **CONTENTUS**, Numeratus. Epistola Johannis de Monsteriolo apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1391 : *Asserit uno in foro, unica expeditione, sola in hora pro duodecim florenis scutatis aureis in Contento vendidisse; id est, numerata pecunia, Gall. Argent content.* Vide *Contentus*.

† **CONTERATI**, Italis *Terrazzani*. Conteranei, ex eadem *contra*, de *mesme contrée*. Anonymus Barenensis in Chron. ann. 1040. et 1041 : *Et ipsi Conterati interfecerunt Chirosfacti Criti.* Perperam apud Lupum Protospatham *Contracti* scribitur anno 1040. [*] Vide Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1190. voce *Contracta*.]

† **CONTERANEI**, Eadem notione. Brocardus in Descript. Terræ Sanctæ : *Tales sunt hodie in Terra Sancta non pauci, qui spoliant peregrinos et Conteraneos suos.*

* **CONTEREVER**, vox Belgica. Telon. S. Bertini Ms. : *Pensa de Conterever, xj. den.*

† **CONTERIBUSTERIUS**, Homo conditionis obnoxia, qui tributa domino tenetur exsolvere. Berengarius de Tarragona in Epistola ad Ildesonsum Reg. Arag. de cæde Hugonis Archiep. Tarrac. ann. 1171. inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 383. et in Appendice Marcæ Hisp. col. 1354 : *Ibique cum Conteribusteriis nostris, qui inimicabantur fratri meo, fecit sacramentum, et eos fecit jurare adversus eum.* Vide *Tributales*.

† **CONTERMINALIS**, *Confinalis*, in Glossar. San-German. MS. num. 501.

* **CONTERMINATUS**. [Interp. Iren. 2. 16. In cognitionem *Conterminatæ* (motionis). (I. Quicherat.)]

† **CONTERMINUS**, Confinis, Contingens. *Civitas Ferrariae fluvio Pado Contermina*, in parvo Chronico Ferrar. apud Murator. tom. 8. col. 473. [*] Vide *Forcellinum*.]

1. **CONTERNARE**, CONTERNATIO. Higenus de Limitibus agror : *Quod si illis permissum erit, ut inter convenientes Conternerentur, Conternati sortiri debebunt, qui tres primam Centuriæ sortem accipere debeant. Conternationum factarum singula fratribus nomina inscribemus, etc.* Sic *Conternatio* fuit sors ea quæ in tres partes dividebatur. Gloss. Lat. Græc. : *Conquaternat*, ζυγυγίαι κατά τεσσάρων.

2. **CONTERNARE**. *Vitulam Conternantem*, apud Isaiam cap. 13. v. 5. Hierem. cap. 48. v. 14. *Μόσχων πριετίζουσαν* vertunt Græci Interpretes. *Conternans*, dicitur ille qui est in completionem tertii anni : unde dicitur *Conternans*, quasi *complens tertium annum*, quasi *triennis*, vel *trium annorum existens*. Unde Isaias cap. 15. *Vectes ejus usque ad Segor vitulam Conternantem, id est, vitulam trium annorum : vel Segor civitatem parvam dicit vitulam Conternantem, id est, robustam : quia secundum Glossam, animalia sunt robusta tertio anno, sicut homo in trigesimo anno.* Hierem. cap. 48. dicitur : *A Segor usque ad Oranaim vitulam Conternantem. Ubi quidam libri falsi habent, vitulam Conternantem; et secundum Papiam, Conternans est vitula tertium annum agens.* Joan. de Janua. Vide S. Hieronymum in Epitaphio S. Paulæ.

† **CONTERRANEI**. Vide *Conterati*.

† **CONTESSERARE**, Amicitiam, societatem inire cum aliquo. Tertullian. adv. Hæreticos : *Cum Africanis Ecclesiis Contesserarit.*

† **CONTESSERATIO** HOSPITALITATIS, apud eundem.

† **CONTESTA**, f. Sepimentum seu pali virgis vimineis *contexi* vel jugati. Chron. Parmense ad ann. 1247 : *Et molendina de brachiis et equis propter defectum aquarum et canalium facta fuerunt per civitatem et pali spezzati et strinati per omnes vicinias et Contestas et palancata.* Corbes virgis *Contestæ* pro *contextæ*, in Charta ann. 1439. ex Archivio Piscatorum Massil.

* Ab Italico *Contesto*, contextus. Hinc

* **CONTESTA**, Servitii genus, quo subditi sepimenta dominorum contextere tenentur. Charta ann. 1194. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 142 : *Recognitum est igitur et concessum, quod Biterrensis vicecomes in villa Biterris in hominibus ecclesiarum vel in suis non haberet toutam, Contestam, aut albergam.*

† **CONTESTABILARIA**, Dignitas Comitum Stabuli. Vide locum in *Capitaneatus* post *Capitaneus*.

† **CONTESTABILIS**, **CONTESTABULUS**. Vide *Comes Stabuli*, in *Comes* 2.

† **CONTESTADA**. Vide *Contestatio* 3.

1. **CONTESTARE**, Donare, veluti testamento, in Charta Ranimiri Regis Lusitanie æræ 939. apud Rodericum da Cunha in Hist. Episcop. Portensium 1. parte cap. 13. pag. 150.

2. **CONTESTARE**, Admonere, monere, seu potius repugnare, pro *Contrastare* : quomodo *Contester*, usurpamus. Lex Bajuvar. tit. 2. cap. 5. § 6 : *Si servus hoc fecerit, capitali subiacet sententiæ : dominus vero ejus omnia similia restituat, quia servo suo non Contestavit, ut talia*

non faceret. Capitula Caroli Magni lib. 6. cap. 15 : *Si bos cornupeta fuerit, ... et Contestati sunt dominum illius, nec clusit eum, occideritque virum, aut mulierem, etc.* Adde Anastas. in Vitis PP. pag. 50. Vide *Contrastare*.

† **CONTESTARE LITEM**, Litigare, repugnare, litem instruere. Instrumentum appellationis anni 1481. ex Archivo B. M. de Bono nuncio Rotomag. : *Litem Contestando et negando, prout negarunt eundem de Paris habere jus percipiendi decimam in eadem pecia terræ articulata.* Epistola Michaelis Episcopi Andegav. ann. 1244. apud Lobinellum tom. 2. Hist. Britan. col. 418 : *Convocatis partibus, facias infra duos menses post receptionem presentium, super singulis articulis in libello presentibus inserto contentis, litem coram te legitime Contestari.* Festo Contestari litem dicuntur duo, aut plures adversarii, quod ordinato iudicio utraque pars dicere solet, *Testes estote.*

† **CONTESTATA**. Vide post *Contestatio* 3.

1. **CONTESTATIO**, Litis contestatio, in Lege Longobard. lib. 2. tit. 21. § 2. [* Rothar. 250.] Gloss. Græc. Lat. : *Ἰσοκατάχθεις ἐπὶ δίκης, Contestatio.*

* Practicis nostris unica voce *Litis-contestatio*. Occurrit in Stat. ann. 1367. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 706. art. 8.

2. **CONTESTATIO**, Libellus, scriptura, in leg. 8. Cod. Theod. de Famosis libell. (9, 34.) et apud Gregor. Magn. lib. 5. Epist. 30 : *Nocturno silentio in civitatis loco, Contestationem posuit in ejus crimine loquentem.*

CONTESTATIO, Testatio. Concilium Arelat. II. sub Siricio PP. can. 32. et ex eo Capitul. Caroli M. lib. 6. cap. 142. [* 144] : *Si expositus ante Ecclesiam cujuscumque fuerit miseratione collectus, Contestationis ponat epistolam.* Id est, qua testatur se eum collegisse. Anastasius in S. Hormisda : *Portantes epistolas confortatorias fidei, et Contestationes secretas numero 19. etc.*

3. **CONTESTATIO**. Ordo Romanus de Consecratione Episcopi : *Pontifex ponit manum super caput ejus, et dicit unam orationem in modum Collectæ, alteram in eo modulamine, quo solet Contestatio cantari.* Gregorius Turon. lib. 2. de Miracul. S. Martini cap. 14 : *Cumque nos rite sacrosancta solennia celebrando Contestationem de Domini virtutibus narremus, etc.* [Acta SS. Junii tom. 3. pag. 10. de S. Ferreolo : *Contestatio, Vere dignum et justum est, quotiescumque pugnas Sanctorum recolimus.*] Quibus locis *Contestatio* idem sonat quod

CONTESTADA; ita enim appellari in Codice Remensi MS. monet Menardus, *Præfationem*, seu *Orationem* quæ Canonici præmittitur, qua disponitur Sacerdos et populus ad tremendorum mysteriorum confectionem, quod, ut est in alio Codice Thuano, *Contestetur Sacerdos fixam ac veram professionem populi, id est, gratias referre Deo dignum esse.* Ita etiam in veteri Liturgia, apud Cardinal. Bona lib. 1. Rerum Liturgicar. cap. 12. n. 5. *Præfatio Contestatio Missæ* appellatur. Eundem vide lib. 2. cap. 10. n. 1. et in lib. 3. Sacrament. Eccles. Rom. cap. 106. in Missali Gothico pag. 270. 288. quo spectant ista Gennadii de Scriptorib. Eccles. in Museo : *Composuit Sacramentorum egregium et non parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate officiorum et temporum, pro lectionum textu psalmodiarumque serie et decantatione discretum : sed supplicandi Deo et Con-*

testandi beneficiorum ejus sodalitate sui consentaneum. Glossæ Lat. Græc. : *Contestatur, συναρτῶσθαι, ἐπισφραγίζεσθαι, διαμαρτῶσθαι.* Festus : *Contestari, est, cum uterque reus dicit, Testes estote.* Paulinus Natali 9 :

Quid Paschale epulum ? nam certe jugiter omni Pascha die cunctis Ecclesia prædicat oris, Contestans Domini mortem cruce, de cruce vitam Cunctorum.

Annales Francor. Fuld. ann. 888 : *Salubri utens consilio, Contestans se malle suum regnum gratia cum Regis pacifice habere, quam ulla jactantia contra ejus fidelitatem superbire.* Papias : *Contestari, ad iudices ; obtestari vero ad adversarios pertinet.* Glossæ Græc. Lat. : *Μαρτυροῦντα, Contestatio, testificatio. Contestatari sacramentum fidelitatis, in Capitulari 3. ann. 789. cap. 2.*

CONTESTATA, in Missali vet. Francor. pag. 422.

* **CONTESTATORII APICES**, Literæ testium munimine confirmatæ. Vita S. Leon. IX. PP. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 383 : *Hinc totius recrastationis impatiens, deprecatorius atque Contestatorius super tam unanimes electione sua dirigit imperatori apices.* Vide *Contestatio* 2. et mox *Contestis*.

* **CONTESTATURA**, Litis expensæ. Stat. Vercel. lib. 2. pag. 26. n. : *Causæ autem quarum cognitio pertinet ad dominum potestatem et ejus vicarium, et de quibus non debet solvi Contestatura, sunt istæ, scilicet causæ robariæ, incendii, etc.*

* **CONTESTIS**, Una cum aliis ejusdem rei testis. Inquisit. ann. 1340. ex Cod. reg. 5190. fol. 74. n. : *Idem Poncius comparuit... in loiguis bassis domus episcopalis Lingonensis, presentibus ibidem dom. Rembaudo de Scarampis, Guillelmo de Chatenayo... Contestibus secum juratis et aliis.* Vide in *Juramentum*.

* **CONTESTUM**, Scrinium, ut videtur, locus ubi asservantur Chartæ publicæ, vel *Regestum* publicum. Charta Florent. ann. 1258. apud Lamium tom. 3. Delic. erudit. pag. 153 : *Ego Bellond. prædictum capitulum, prout in Contesto communitalis inveni, ita hic exemplavi.* [* *Contextus.*]

† **CONTESTUS**, Lis, altercatio, Gall. nunc *Contestation*, *debat*, alias *Contest*, præsertim Practicis. Charta compositionis cum Abbate Berdonensi et Gentili de Montesquivo ann. 1309. ex Archivo Domini de Montesquieu : *Cum lis, quæstio, Contestus, contentio, petitio et controversia, seu demanda verteretur, seu verti speraretur inter, etc. super quibus quæstione, Contestu, contentione, etc.*

CONTHORALIS, Conjux, uxor, [interdum etiam Maritus.] Tidericus Lange-nius in Saxonia :

Huic Conthoralis Mechtildis erat specialis.

[Epistola Edwardi III. Regis Angl. ad Reginam Castellæ apud Rymerum tom. 5. pag. 462. col. 1 : *Ad vos et consanguineum nostrum carissimum, illustrem Regem Castellæ, Conthoralem vestrum.* Et paulo post : *Penes dictum Conthoralem vestrum.* Charta Ludovici Regis Hungariæ apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 494 : *Juxta continentiam dicti Domini Regis Conthoralis nostri.*] Utuntur Beka, Thwroczius, et alii.

* *Conthoral*, eadem notione, in Contract. matrim. inter Joan. ducem Turon. et Jacobam Holland. ann. 1406. ex Memor. G. Cam. Comput. Paris. fol. 47. v. : *Il a pleu à monsieur le roy de France Charles à présent regnant et à madame la royne sa loyal Conthoral, etc.*

CONTICINIUM, Concubinum, nox in tempesta, cum cuncta silent ; Isid. lib. 5. Orig. cap. 31. Gloss. Lat. Græc. *Conticinium*, ὁ μετὰ ἀλεκτροφωνίας ἥσυχος. *Noctis Conticinium*, apud Ordericum Vital. pag. 508. Historia Translat. S. Sebastiani cap. 13. num. 66 : *Cum jam Conticini tempus incumberet.* [Translatio S. Audoeni apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1676 : *Triduanum itaque prælibantes jejunium cum vigiliis et instantia precum tertiæ noctis in Conticinio, sacrorum Custodibus alto sopore depressis, latenter ad feretrum accedunt.*] *Primum conticinium*, in Miraculis S. Adeldardi Abbat. n. 5. Utitur Plautus. [* Ita etiam legendum pro *Conticinio*, in voce *Conticinium*.]

† **CONTIENS**, f. pro *Contestans*. Vide *Contestare litem*. Officialis Rotomag. ann. 1341. in Bullario Fontanellensi fol. 60. recto : *Rector dicebat et asserbat sibi ratione suæ prædictæ Ecclesiæ de jure communi jus competere percipiendi... omnes et singulos grossos fructus decimales... dictis Religiosis in contrarium Contentibus, dicentibus, etc.*

CONTIFICIUM, vox Circi, cum bestia contis conficiuntur, aut *figuntur* : unde et quidam *Contifigum* legunt apud Vopiscum in Probo, ubi de Ieonibus in Circo : *Qui omnes Contificii interempti sunt.* Lampridius in Commodus : *Virium ad conficiendas feras tantarum fuit, ut elephantum Conto transfigaret.*

† **CONTIGER**, Funambulus, sic dictus, quod ad librandum corpus gerat contum. Paulinus in Poëmate de S. Felice :

Clauserat hic manibus vultus, et fronte supina
Contigero similis juveni spectabat in altum,
Ut daret immotum librato corpore funem.

† **CONTIGIA**, pro *Corrigia*, si bene conjecto. Modus agri. Epistola Gale-rani Comitis Mellenti ad Eugenium III. Papam, Hist. Harcur. tom. 3. pag. 44 : *De clauso suo dimidias Contigias et duas acras terræ.*

† **CONTIGNARE**, *Comportare*, in Glossario Sangerman. MS. num. 501. Supplendum puto, *Tigna*, cum Contignare sit *Tigna* conjungere ; quod Glossator expresserit per *Comportare*. [* In cod. reg. 7644. *Contiguare*, apud Papiam in cod. reg. 7609 : *Contiguare, comportare, conjungere.* Gemma Gemmarum : *Contiguare, Contiguum facere vel contingere, esse vel fieri contiguum.*]

* **CONTIGUARI**, *Contiguum* esse. Charta ann. 1318. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 564 : *Porprisium Contiguatur ex una parte giardino regio, ... et Contiguando dictum porprisium dictæ domus seu manerii jardinis pertinentibus ad masuras sitas supra rippariam Secanæ.* Alia ann. 1323. ex Tabul. Hospit. S. Jacobi Paris. : *Ita tamen quod domus infrascriptæ licet Contiguatur et confrontentur, etc.* Rursum alia ann. 1406. in Reg. feud. comit. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 88. n. : *Item buxeriam de podio Aynardi, una cum quadam oscha dictæ buxeræ Contiguans.*

† **CONTIGUATUS**, pro *Contiguus*, Vicinus. Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ Constantiensis : *Cujus Capellanus habet curam leprosorum seu parochiarum dicte Ecclesie Contiguatarum.*

† **CONTIGUITAS**, *Cognatio et amicitia*, in Gloss. Barthii ex Guiberti Hist. Palæst. [* lib. 5. cap. 3. sect. 15. lib. 6. cap. 1. sect. 3. et sæpius.]

CONTILE, Dominium, Comitatus ; Italis enim *Conto*, est *Comes*. Pactum inter Thomam Comitem Sabaudia et

Abbat. S. Mariæ Pinarol. ann. 1246 : *Pronuntiaverunt quod prædictus Comes et ejus hæredes habeant in perpetuum pacem et guerram, et plenum Contile in tota prædicta valle, et in omnes homines in ea habitantes. Infra : Cum omni jure, jurisdictione, et Contili, ut supra, et dominio.*

* Stat. Astæ pag. 7. r^o : *Quod nemo civis Astensis nec aliquis alius possit nec debeat emere seu acquirere aliquod feudum communis Astensis, tam in castro quam in villa seu in hominibus, nec in Contili et jurisdictione et dominio, etc. Hinc*

* CONTILIS, Ad comitem, Italis *Conto*, spectans. Charta ann. 1400. in Stat. Perus. pag. 23 : *Pro censu calvacatæ et talea ipsius ; item et pro talea Contili, etc. Vide infra Continus.*

† CONTIMINATUS, an non *Contaminatus*, Corruptus, violatus ? Præceptum Ottonis III. Imp. pro Monasterio S. Maximini circiter ann. 1000. apud Mart. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 361 : *Quicumque autem hujus nostræ auctoritatis, concessionis et potestativæ pardonationis contradictor et violator in aliqua re existit ; sciat se componere nostrum bannum, ita sicut ille qui mercato Moguntiae, Coloniae et Trevis contracto et Contimnato damnatus fuerit.*

CONTINÆ, Slavica lingua, Templi dicta, ut auctor est Andreas Abb. lib. 2. de Vita S. Othonis cap. 30. apud Gretzerum in Divis Bambergensibus, ubi ad quæstionem, *Quare illa templi vocabantur Continæ ?* respondetur : *Slavica lingua in plerisque vocibus latinitatem attingit, et ideo puto ab eo quod est Continere, Continæ esse vocatas. Adde cap. seq.*

† CONTINARI, *Congredi vel coire*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

† CONTINENS, dicitur de campo plura arpena terræ continenti nullo medio separata. Instrument. anni 1248. ex Archivo Portus Regii : *Johannes Comes Montis-fortis assensu Johannæ uxoris meæ do Conventui Portus Regii CXXL arpena terræ, quam habebam in uno Continenti. Ead. notione Cæsar dixit, Continentes silvas.*

† IN CONTINENTI, apud Baluzium tom. 6. Miscell. pag. 239. idem est ac Statim, illico, continuo, Gall. *Incontinent*. Vide *Incontinentia*.

CONTINENTES, Græcis ἐγκράτειες, dicti potissimum, qui et in castitate vivunt, et a secularibus prorsus abstinent : est enim continentia, (ἐγκράτεια) ut ait Clemens Alexandr. lib. 3. Strom. neglectus corporis juxta factam Deo professionem, quæ non solum versatur circa castitatem, sed etiam circa alia omnia, quæ prave desiderat anima, necessariis non contenta, etc. quam ἐγκράτειαν, profitentur Monachi. Hesychius, ἐγκράτεια, ἄσκησις. S. Hieronymus Epist. 24. ad Marcellam : *Nos quia serica veste non utimur, Monachi judicamur : quia ebrui non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, Continentes vocamur et Tristes.*

Præsertim tamen *Continentium* vocabulo intelliguntur viri qui ab uxoribus, et feminæ vicissim quæ a maritis abstinent. Ita S. Epiphanius hæresi 59. et in Expos. fidei. Tertullianus lib. de Præscr. cap. 40 : *Habet et Virgines, habet et Continentes diabolus et Marcion.* Et S. Gregorius Nazianz. : *Ὁ μὲν ἀλλότριος εὐνής, ἴσος ἀγγέλοις ὑπάρχει, ὁ δὲ τὴν ἐγκράτειαν ἄσκησιν μετὰ παρθένων τετάθῃ.* Rufinus Aquileiensis lib. 2. in S. Hieronymum : *Nam Porphyrius te docuit de Christianis male loqui, concidere Virgines, Continen-*

tes, Diaconos, Presbyteros, etc. Zachæus lib. 3. Consultation. cap. 3 : *Quidam etiam velut in postremo sectæ istius gradu parva observatione contenti, tantum cælibes vivunt, ut nunquam experti matronia respuentes, vel amissorum recordatione commoviti, secunda, si prima habuere, devitant, etc.* ubi multa de hoc vivendi genere. Salvianus lib. 5. de Gubern. Dei : *Quomodo igitur talis ipsos penitentiam se egisse non pœnitet ? Sicut etiam illos de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui a conjugibus propriis abstinentes, a rerum alienarum perversione se non abstinuerunt, et cum proficantur Continentiam corporum, in incontinentiam debacchantur animorum. Novum prorsus est conversionis genus, licita non faciunt, illicita committunt, temperant a concubitu, et non temperant a rapina. Lex 20. C. Th. de Episc. (16,2.) : *Ecclésiastici, aut ex Ecclésiasticis, vel qui Continentium se volunt nomine nuncupare, viduarum ac pupillarum domos non adeant.* Similia habentur in Concilio Carthag. III. can. 25. Horum præterea meminit Novella Majorani de Test. Clericor. ut et S. Augustinus lib. 5. Contra Faustum cap. 9 : *Quam multi Continentes in Ecclesia et Monasteriis, victum et tegumentum commune habentes, et in his ipsis professionibus multi fallaces.* Et Serm. 53. V. D. cap. 8 : *Sunt Continentes humiles, sunt et superbi, etc.* Idem Serm. de Tempore 248 : *Continentia et sobrietas non in sola integritate carnis consistit, sed etiam in cultu et ornatu, vita pariter et moribus consistit.* Vita S. Sulpitii Pii Episc. Bituricensis cap. 5. n. 23 : *Monasterium... in quo virginum ac Continentium feminarum incluserat agmen. Mox : Quæ dum sapientiæ studio semper vestiunt, non solum corpora, sed et animas virginitati consecrant. præparantes vasa munda ad sapientiam, ex quibus divini verbi concubitus sanctos et immortales expetunt.* Vide S. Cyprianum Epist. 62. et lib. de Disciplina et habitu virgin. Possidium in Vita S. Augustini cap. 28. ipsum S. Augustinum de Urbis excidio cap. 2. lib. de Utilitate credendi cap. 17. S. Ambros. lib. 6. Hexaemer. cap. 5. etc. *Veneris Continentiam* dixit Curius Fortunatus lib. 3. de Arte Rhetor. *Continentiam supercilii* Hieronymus ad Marcellam, id est, Christianorum ab omni fastu continentiam ; *Continentiam covere*, Arnoldus Lubec. lib. 7. cap. 9.*

* Calendar. Ms. eccl. Camerac. fol. 44. v^o. in mense Nov. : *Festum Helisabeth Continentis.*

Quos vero *Continentes* Latini, ἐγκράτειες Græci vocant : iidem ipsi Græcis ἀσκηταὶ appellati. Ita τὰ γὰρ τῶν ἀσκητῶν, in Concilio Laodicensi can. 24. Idem Concilium can. 30 : *Ὁ δὲ ἱερατικὸς, ἢ κληρικὸς, ἢ ἀσκητῆς, ἐν Βλαταίῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι.* Quibus locis ἀσκηταὶ, *Continentes* dicuntur Dionysio Exiguo et Isidoro Mercatori. Joan. Phocas in Descript. T. S. cap. 11 : *Καὶ διαφορά οὐκ ἔχοντα καὶ κελία εἰς ἀσκητῶν καταμονάς.* Gloss. Græc. Lat. : *Cælibes, ἄγαμοι, ἀσκηταί.*

CONTINENTES dicti præterea Fratres et Sorores Tertii Ordinis Fratrum Minorum, instituti ab ipso S. Francisco, qui et de *Pœnitentia* nuncupabantur, in Bullis Joannis XXII. PP. ann. 1319. et 1320. apud Waddingum.

1. CONTINENTIA, Synopsis, argumentum, tenor instrumenti, συνοχή, περιόχη, in Gloss. Lat. Gr. Gallis *le Contenu*. *Continentia venditionis*, in leg. 29. Cod.

Theod. de Petit. (10, 10.) *Continentia edicti*, in leg. 11. eod. Cod. de Liberali causa. (4, 8.) *Continentia scripturæ*, in leg. 31. de Testam. (4, 4.) eodem Cod. Thomas Catabrig. Episc. apud Radulfum de Dico : *Fraternitatis vestræ scriptum suscepimus, ... cujus Continentia plus videtur habere mordacitatis quam solatii.* Gervasius Dorobern. : *Litteras Regi Franciæ porrexerunt, quarum Continentia erat, etc.* Adde Cæsarium de Mirac. lib. 2. cap. 10. [et alios bene multos.] Alia notione vide in *Continere*.

† 2. CONTINENTIA, *Continuitas*, complexus, annexus. Æthicus Cosmograph. initio opusculi : *De omni ejus (orbis terrarum) Continentia perlatum est ad Senatum.* Sic apud eundem : *Oceani Occidentalis Continentia.* Virgilianam *Continentiam* Fulgentius dixit Complexum rerum physicarum, quæ in Virgilio continentur, in quam rem peculiaris ejus exstat libellus. Macrobi. lib. 5. Saturn. cap. 15 : *Continentia regionum.* Idem in Somnium Scipionis lib. 2. cap. 12 : *Omniem operis Continentiam revolvam.*

† 3. CONTINENTIA, pro rebus ad victum necessariis, mox inf. post *Continere*.

* *Contenement*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1410. ex Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 357 : *Guillemin Alexandre jeune homme non marié et de bien simple Contenement ou affaire, etc.* Vide *Contenementum* in *Continere*.

4. CONTINENTIA, *Contractatio*. Cælius Aurelianus lib. 3. Acut. cap. 5 : *Utendum etiam articulorum blandi tactus Continentia.*

5. CONTINENTIA, *Habitus, moris et gestus conformatio*, Gallis *Contenance*. Anonymus de Miracul. S. Ursuari per Flandriam num. 6 : *Stupuerunt, oculos humiliter demiserunt, et quis inter eos delatus fuerit, etiamsi nescirent, satis patenter ipsa sua Continentia ostenderunt.*

* Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 417 : *Baculum de salice in manu sua cepit quasi pro Continentia, et ut se juvare posset de eodem, si opus forsân esset.*

* 6. CONTINENTIA, *Status, dispositio*, Gall. *Contenance*, alias *Contiennement*. Bened. abb. Petroburg. in vita Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 2. pag. 474. ad ann. 1187 : *Baldewinus de Fortuna et Ranulfus Buccus et Laodicius de Tabaria cum aliis tribus sociis, diabolico spiritu arrepti ad Saladinum confugerunt, et sponte Saraceni facti, de omni esse et proposito atque Continentiis Cristianorum eum instruxerunt.* Froissart. vol. 3. cap. 13 : *Pour aviser justement et clerelement l'ordonnance et Contiennement des Espaignols.* Sed et *Convenant*, eodem significato, idem Froissartes usurpat vol. 2. cap. 8 : *Quand les cotreurs Esçoçois eurent advisé le Convenant des Anglois... Nous avons advisé leurs Convenans, et vous disons qu'il vous attendent en deux belles batailles.* Vide infra in *Convivium*.

* 7. CONTINENTIA, *Agendi ratio*, Gall. *Conduite*. Charta ann. 1240. in Reg. 31. Chartoph. reg. fol. 112. r^o. col. 1 : *Hemericus de Castro-novo miles ad Ludovicum regem Francorum illustrem accedens ductus pœnitentia super sua Continentia præcedenti, ... super sacrosancta in ejusdem domini regis præsentia juravit, ... quod ipsi domino regi et suis hæredibus de cetero serviet fideliter et benigne.*

* 8. CONTINENTIA, *Septum, ambitus*, Gall. *Encinte*. Charta Alfonsi reg. Aragon. ann. 1440. ex Tabul. S. Mich.

Caietæ inter schedas Mabill. : *Abbas et conventus venerabilis monasterii S. Angeli de Palanzana... majestati nostræ reverenter exposuerunt et humiliter supplicarunt, ut cum abbas, monachi et conventus ipsi propter constructionem nuperime factam de castro nostro Caietæ, quod intra se continet ecclesiam S. Theodori... non possint in eadem ecclesia... divina mysteria habilitate et commode celebrare... dignemur... gratiose concedere, quod loco ejusdem ecclesiæ S. Theodori possint quamdam aliam capellam, sub vocabulo etiam S. Theodori, prope dictum monasterium seu in Continentiis dicti monasterii S. Angeli construi facere et edificare.*

* 9. **CONTINENTIA**, Castitas, abstinencia a mulieribus. Pœnitentia. vet. Ms: *Si adolescens sororem suam duxerit, v. annos pœniteat; si matrem, vij. annos; et quamdiu vixerit, numquam sit sine Continentia.* Vide *Continentis*.

* 10. **CONTINENTIA**, *Conversatio*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

* **CONTINENTIVUS**, [Qui continet. (Boet. Arist. Top. 4, 5, pag. 691.) (L. Quicherat.)]

CONTINERE, Alere, sumptus suppeditare: nostris, *Entretenir*. Gregorius M. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28: *Et locum vel actionem providet, ex qua quotidianis stipendiis valeat Continere.*

CONTENEMENTUM, Æstimatio, et conditionis forma ac ratio, qua quis in republica subsistit, Spelmanno: seu potius quod cuique ad sumptus necessarios sufficit, ex voce *Continere*, de qua mox. Magna Charta Libertatum Angliæ cap. 14: *Liber homo non americietur pro parvo delicto, nisi secundum modum illius delicti, et pro magno delicto secundum magnitudinem delicti, salvo sibi Contenemento suo, et mercatori eodem modo salva mercandisa, et villanus... salvo wainagio.* Glanvilla lib. 9. cap. 8: *Secundum quantitatem feodorum suorum, et secundum facultates, ne nimis gravari inde videantur, vel suum Contenementum amittere.* Id est, ne conditioni suæ derogare cogantur, amissis, vel certe imminutis suis facultatibus: nam ea est vocis notio, quidquid dicat Somnerus. Nos dicimus *Entretenir*, seu *Intenementum*, quod cuique ad suam conditionem manutendam necessarium est, vel sufficit.

CONTINENTIA, Idem quod *Contenementum*. Gregorius M. lib. 1. Epist. 5: *Mior autem quod in me collatas Continentias vestras ex hac moderna pastoralis officii Continentia distaxistis, in qua sub colore Episcopatus, ad sæculum sum reductus.* Idem Epist. 43: *De ancilla Dei, quæ cum Theodosio fuit, Extranea nomine, videtur mihi ut ei Continentiam facias, si utile conspicis, aut certe donationem quam fecit, reddas.* Lib. 4. Epist. 30: *Sed quia vos valde in Continentia nostra benignos invenimus, eidem benignitati vice simili respondemus.* Ita hanc vocem usurpat lib. 1. Epist. 18. 42. lib. 2. Indict. 1. Epist. 28. lib. 4. Epist. 50. et Julianus Antec. Const. 59: *Hæc constitutio... jubet ut si quis rem immobilem eidem Ecclesiæ dederit... et adjecerit, ut in Continentia pauperum redditus administratur, etc. Vide Pactimonium.*

* **CONTINGARE**, pro *Contingere*. Capitulare Arechis Principis Beneventi apud Murator. tom. 2. pag. 336. col. 1: *Omnino prohibemus nullo quolibet argumento, quod Contingaverit, vel dici humana veruscia potest, his donationem facere posse, qui hoc facinus contraxit.*

* **CONTINGATUS**, *Contiguus*. Charta

Caroli VI. reg. Franc. ann. 1388. inter Probat. tom. 4. Hist. Occit. col. 376: *Visum fuit patriam Linguæ Occitanæ et ducatum Aquitanie ad invicem Contingatos, etc. Vide supra Contiguari.*

* **CONTINGENTIA**. [Natura rei adventitiæ (gall. *contingence*.) (Boet. In Arist. De Interp. ed. sec. p. 429.) (L. Quicherat.)]

* **CONTINGNATIO**, pro *Contingatio*. Gloss. Bibl. anonymi Mss. ex Bibl. reg.: *Contingnatio, dicitur contingnorum conjunctio vel coaptatio in edificio.*

CONTINIUM, Gratuitæ ad fines muniendos operæ, et militum submissio, Sambuco in Gloss. ad Leges Hungar. Albertus Molnarius habet *Continium*, aique Hungaris dici *Tortenethol Valodolgo*.

* **CONTINOSUS**, Μηνώρητος, *Cerritus*, apud Janum in Supplemento Antiquarii.

* Gloss. Lat. Gr.: *Continosus*, μηνώρητος; et vicissim in Gloss. Gr. Lat. at in Castigat. ad utrumque Glossar. emendat Vulcanius, σνείρητος, id est, *Conclusus*, detentus: ita ut *Continosus* sit a *Contineo*, *cohibeo*.

* 1. **CONTINUARE**, *Disputare*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

* **CONTINUARE ECCLESIAM**, In ea *continuo* ministrare, Gall. *Desservir*. Vetus Ceremoniale MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Et primo nota, quod Presbyteri S. Nicholai et Capellani Dealbate debent et tenentur interesse in nostris possessionibus, videlicet in istis tribus diebus Rogationum, ac etiam Capellani Curati S. Michaelis, et etiam Presbyteri qui Continuant Ecclesiam nostram.*

* 2. **CONTINUARE**, *Consectari*, Gall. *Suivre*. Lit. remiss. ann. 1442. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 153: *Johannes Fabri vagabondus, qui antea per plures annos rotas Continuaverat, armatus ense, præincto clipeo, etc. Quo etiam sensu intelligendum videtur Continuare ecclesiam, hoc est, Comitari monachos cum solemniter procedunt. Unde Continuente, pro Continuité, suite, Continuatio, continuitas, in Consil. Petri de Font. cap. 21. art. 51: *Nus ne soit, fait le lois, escusés ni escoutés, ki devise le Continuenté de se querelle, et ki veut par l'avantage de bénéfice mener se querelle pardevant divers juges, ce qui puet (estre) déterminé par un meimes juge.* Sic et *Continue*, pro *Suivant*, subsequens, in Lit. baillivi Constant. ex Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 133: *L'an de grace mil ccc. vint et sept le Samedi Continue du Vendredi après la Trinité, etc. Continue* vero nude, pro *Febris continua*, in Lit. remiss. ann. 1366. ex Reg. 97. ch. 38: *Il saigna tant qu'il entra en une Continue, et acoucha au lit malade, dont il ala de vie à trèpassement.* Aliæ ann. 1455. in Reg. 191. ch. 128: *Au villaige de Maignelz le mal de Continue et de corson avoit esté et estoit.* Coursson, in aliis ann. 1482. ex Reg. 209. ch. 223.*

* 1. **CONTINUARI**, *Continuum* seu *contiguuum* esse. Charta ann. 1139. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 486: *Ego Guillelmus Lesati abbas intuens monasterium... ab incolis et extraneis per violentiam expoliari, deprædari et destrui, nec non et villam, quæ monasterio præfata Continuat, etc. Vide supra Contiguari.*

* 2. **CONTINUARI**, Alia notione. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Continuat, declamat, vel judicat, vel conjungit.*

* **CONTINUATIM**, *Continue*, apud Marten. tom. 2. Itiner. Litter. pag. 149.

* **CONTINUATUS**, *Congressus*, *contestatus*, in Glossar. ex Cod. reg. 7641.

* **CONTINUS**, Comes, Italis *Conto*. Epist. Soldani Ægypt. in Chron. Johan. Whethamst. pag. 406: *Johannes Soldanus quondam Christianus, affinis Deorum, Babilonia imperator, Continus Aleandria Macedo, etc. Vide Contile et Contitus.*

* **CONTINUUM**. Gall. *suite*: « *Precessit quidam cabalarius Pape in Continuo dicti oratoris Turci existens, quem sequentur familie cardinalium.* (Diar. Burchard. I. 481. an. 1492.) »

* **CONTINUUS**, Dicitur videtur de officio ecclesiastico, quod uno tenore recitatur, in Obituar. Rotomag. Ms: *Nota quod tempore Quadragesimæ vesperæ sunt Continuæ... Nota quod matutinæ in Ramis palmarum sunt Continuæ a primo psalmo de Cœli enarrant terti nocturni usque ad finem.*

* **CONTINUUS**, Qui divino officio *continue* interest, in eod. Obituar.: *Nota quod die Lunæ post Ramos palmarum, fit obitus magistri Guillelmi le Gras; præsentibus et Continuis, cum minutis et recreatis iij. lib. v. sol.*

* 1. **CONTIO**, pro *Concio*, Congregatio, legitur in Charta Gauzlini Episcopi Tullensis apud Mabilionum tom. 3. Annal. S. Benedict. pag. 706. col. 1.

* 2. **GONTIO**, *Contentio*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501. [* Per scripturæ compendium, ut cuique patet.] [* Glossar. in cod. reg. 7644: *Contio, contentio, concilium, etc.*]

* **CONTIONATORES**, *Errores*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Sed leg.: *Concionatores, oratores. Contionare, componere, ibidem.*

* **CONTIGUALIS**, *Contiguus*, vicinus. Guibertus lib. 3. de Vita sua cap. 14: *Antequam autem ad Contiguala devolvamur.* [* Ap. Dacher. *Contiguala*.]

CONTIQUA, *Imbrium collectio*, Papiæ. Addit Joan. de Janua, *quasi continens aquam*. MS. Bituric. habet, *Contiquæ*, et Amalthea Laurentii *Contiquia*. [* forsan pro *Colliquæ*, ut conjectat D. Falconet.]

* **CONTITUS**, ut supra *Contile*, *Dominium*, *comitatus*. Stat. Astæ collat. 1. cap. 52. pag. 11. vº: *Ordinatum est quod si aliquæ terræ et possessiones et res, seu aliquid castrum, vel villa, seu jurisdictio, vel Contitus, vel segnorium, data, seu datum sint vel fuerint, etc. Vide supra Continus.*

* **CONTIUS**, *Orsus aut locutus*. Glossar. MS. Sangerman. num. 501. [* Placid. ap. Maium vol. 6. pag. 518: *Contius, ortius vel adlocutus*. Glossar. in cod. reg. 7644: *Concius, orgus aut locus*.]

* 1. **CONTO**, pro *Contus*. Otto Morena in Hist. Lauden. apud Murator. tom. 6. col. 1047: *Sic eos cum lapidibus et ensibus atque lanceis, ac maxime cum Antonibus urserunt.*

* 2. **CONTO**, a Græco-barb. Κόντος. Comes, Italicis *Conto*, apud Cantacuz. lib. 1. cap. 40.

CONTOGATUS, *Socius*, *sodalis*, qui toga pariter utitur. *Sodalis et Contogatus*, apud Ammian. lib. 29.

* **CONTORATUS**, Dicitur de castro fossatis cincto et circumdato, ut videtur. Chron. Gaufr. Viensens. tom. 10. Collect. Histor. Franc. pag. 269: *Hic dicitur acquisivisse castrum de Torrena, quod erat Contoratum.* Forte pro *Contornatum*. Vide mox *Contornare* et *Contornariæ*.

* **CONTORIUM**, *Modus agri*, a Gallico *Contour*, *Ambitus*, *Circuitus*. Instrumentum venditionis anni 1276. in Chartulario minori S. Benigni Divion.: *Item*

super medietatem corveyæ sitæ ad limitem de Perrigney et super Contorium, quod fuit Bignot sive liberorum suorum... et super unam peciam terræ, quæ fuit Arberti, quæ partitur cum Contorio, quod fuit Valteri... et super medietatem Contorii siti super Forest, quod Contorium fuit au Mercier. Vide Conturnus.

* Ager qui in flexum vadit, a Gall. *Contour*. Charta ann. 1319. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 428: *Sicut rivulus de Canavages descendit usque ad unum Contorium*. Vide supra *Conerotorius*.

* **CONTORNARE**, Ambire, circumdare, Gall. *Entourer*. Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5189. fol. 12. v°: *Tria journalia terræ Contornantia super terram curati*. Hinc *Contornariæ*.

† **CONTORNATUS** SERMO. Bene tornatus, Concinnus. Epistola Decani Ecclesiæ Cenoman. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 1056: *Sic prudentissima soror nostra Paterburnensis Ecclesia stilo aliloquo et Contornato Sermonis matris suæ primitivæ Ecclesiæ statum feliciter commemorat*.

* **CONTORNERIÆ** dicuntur Fossata, quæ agrum cingunt et circumdant. Privil. loci de Portello ann. 1405. in Reg. 184. Chartoph. reg. ch. 586: *Dictus faber... tenetur agitare culibet laboratorum unam pictam (picam) pro fodiendo Contornarias camporum, sine aliquo pretio*. Unde *Contour* appellatur Consiliarium consessus, quia in circuitu sedere soleant: nisi legendum putes *Contour*, consiliarius, qui est a consiliis. Vide supra *Consul* 3. et 5. Vita J. C. Ms. : 33

Lor a Herodes commandé
Ses chevaliers, ses vavassours,
Et ses princes, et ses Contours.

Ibidem :

Li mestre prince et li Contour,
Qui dou pueple estoient seigneur,
Devant eus font venir Jhesu,
Et li demandent : Qui es-tu ?

* **CONTORTIA**, Ager, ubi *contortæ* seu viminea vincula crescunt. Charta comitat. Marchiæ ann. 1406: *Cum omnibus et singulis ipsius mansi sive villagii et tenquidæ supradictæ introitibus, exitibus, fundibus, passagiis, nemoribus, arboribus, veruhiis, Contortiiis, aquarum cursibus, etc.* Vide *Retorta* 1.

1. **CONTRA**, pro *Circa*. Versus. Leges Edw. Confess. cap. 39: *Consueverant animalia in foro mercari sine plegio ad occisiones Contra Natale Domini faciendas*. Monasticum Anglic. tom. 1. pag. 149: *Ad fornicatas vero in Adventu Domini debent habere 14. summas Contra Natale Domini, Contra Quadragesimam tantundem, Contra Pascha totidem, etc.*

* Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 127. v°. col. 1: *Recognitum fuit quod debent (monachi de Lira) habere per liberationem duos fagos Contra Natale, ad faciendum alveos, et unam tiliam Contra Pascha floridum, ad faciendum gatas ad mandatum cenæ. Contre, eodem significatu, in Lit. remiss. ann. 1383. ex Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 344: A icelui gau (de dez) geue l'en communalment Contre le Noel en tost pays.*

2. **CONTRA**, Erga, versus. Tabularium Viennensis Ecclesiæ sub Romano Archiepiscopo fol. 60: *Pro amore et benevolentia quam contra te habeo, etc.* Tabularium S. Andreæ Viennensis: *Ego igitur in Dei nomine Rotgerius pater tuus ego in pro amore et bona voluntate mea, quam Contra te habeo, in pro ipsa amore dono tibi vineam unam, etc.*

3. **CONTRA** SE, E regione, ἀπέναντι,

ἀντικρως, Gall. *Contre*. Vetus Inscriptio: *Item Contra se porticus et ariola cum memoria ad hoc monumentum pertinet*. Vide *Salmasium* ad *Solinum* pag. 1094.

4. **CONTRA**, Pro. Lex Alemann. tit. 20: *Nullus Presbyter... potestatem habeat vendendi Ecclesiasticam terram, nisi Contra aliam terram*. Nos dicimus, *Contre une autre terre*. Capitulare 5. ann. 806. cap. 18. et lib. 1. Capitul. cap. 125: *Sed propter cupiditatem comparat annonam aut vinum, verbi gratia de duobus denariis comparat modium unum, et servat usquedum iterum venundari possit Contra denarios quatuor aut sex, aut amplius*. Adde cap. 19. liber Epistolarum S. Bonifacii Mogunt. Epist. 100: *Tradidit eos (servos) in Saxoniam Contra equum unum*. Usi sunt hoc loquendi modo veteres. Varro lib. 1. de Re rust.: *Poma veneunt Contra aurum*. Vide *Scaligerum* ad hunc locum.

* *Contre*, eodem sensu, in Charta ann. 1386. ex Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 98: *Comme le grant Vendredi, qui est jour de dévotion, et là où chascun bon Crestian doit estre au service de Nostre Seigneur, et pourpenser de amender sa conscience Contre Pasques*. Vide *Contra* 1.

5. **CONTRA**, Prope, juxta, Gallis *Contre*. Lactantius lib. de Mortib. Persecutor. num. 23: *Servi quique fidelissimi Contra Dominos vexabantur: filii adversus parentes suspendebantur, etc.* Vita S. Henrici Imperat. cap. 6: *Contra urbem... Ecclesiam sub Canonico ordine initiavit*. Charta Caroli C. Imp. apud Mabillon. lib. 5. de re diplomat. pag. 404: *Et omne teloneum annualis mercati, cum prato, ubi Contra Venittam congregari solet*. S. Audoenus de Vita S. Eligii cap. 10. *Sedebat fabricans indefesso (tom. 1. Hist. Franc. pag. 628. perperam indefossum) et contra eum Thille vernaculus ejus, etc.* Cæsarius lib. 1. Miracul. cap. 23: *Veniensque Contra Monasterium nostrum, loci nomen requisivit*. Historia fundat. Monasterii Gladbacensis cap. 4: *Et omnibus affluenter epulantibus, nuntiisque Regis Contra Episcopum honorabiliter residentibus, etc.* Le Roman de Garin MS. :

Et a mandé par Renaut de Baugi,
Que a Dijon fuserent Contre lui Samedy.

Ita Κοτῶν, hac notione dixerunt Græci nuperi pro *Contra*. Anonymus de Locis Hierosol. cap. 6: *Καὶ κοτῶν εἰς τὸν τόπον εἶνα: ὁ λίθος ὅπου ἐκάλῃσαν ὁ Χριστὸς*. Cap. 9: *Καὶ κοτῶν τῆς παιθοῦ εἶνα: ἡ ἐρυθρὰ θάλασσα*. Alibi sæpe.

6. **CONTRA**, Capitulare 3. ann. 811. cap. 6: *Dicunt ipsi Comites, quod alii eorum pagenses non illis obediunt, nec bannum Domini Imperatoris adimplere volunt, dicentes quod Contra Missos Domini Imperatoris pro heribanno debeant rationem reddere, nam non Contra Comitem*. Ubi *Contra Missos*, pro *Missis* nude ponitur.

† 7. **CONTRA** ALIQUEM, Eo invito. Paschalis II. Papa Epist. ad Philippum Catalaunensem Episcop. Annal. Bened. tom. 5. pag. 420: *Præsentium igitur auctoritate dilectioni tuæ præcipimus, ne præfatum Abbatem ad festivitates tuas ire cogas, neve Monachos ejus Contra eum suscipias*.

* 8. **CONTRA**, Obviam. Annal. Vedast. ad ann. 888. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 88: *Odo vero rex Remis civitatem Contra missos Arnulphi perrexit, qui ei coronam, ut fertur, misit*. Rursus occurrit pag. 90. Vide ibi notam docti Editoris. [* Regionon. Chron. ad ann.

870: *Sequenti die Contra fratrem ad Marsana profiscitur*.] Stat. Præmonstr. MSS. dist. 4. cap. 1: *Pulsentur campanæ ecclesiæ Contra processionem*. Id est, cum processio ecclesiam appropinquat.

* 9. **CONTRA**, Apud. Stat. S. Flori MSS. fol. 8. v°: *Sacerdotes vero scientes Contra se venturum episcopum, etc.* Vide *Contra* 5.

* 10. **CONTRA**, Hincmar. Remens. Annal. ad ann. 875: *Filium suum Hludovicum in partem regni, quam post obitum Lotharii, nepotis sui contra fratrem suum accepit, dirigenes, etc.* Idem ad ann. 879: *Partem de regno Lotharii junioris, quam Carolus Contra fratrem suum Ludovicum acceperat*.

* **CONTRABANNUM**, Merces banno interdicitæ, Italis *Contrabbando*, Gall. *Contrebande*. Charta ann. 1445. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1756: *Item quod non permittant committentes Contrabanna dicti salis vel aliarum rerum, in dictis locis tute et secure permanere*.

* **CONTRABARE**, Adversari, contradicere, refutare, Gall. *Contrequarrer*. Chron. Isidor. Hispal. ad ann. 937. ex Cod. reg. 4999. A: *Stephanus Papa in Francia ad Pipinum venit adjutorium contra Haistulfum regem Longobardorum querens: et Karlomannus monachus venit ad Pipinum fratrem jussu abbatis ad Contrabandam petitionem Papæ*.

* **CONTRACAMBIIUM**, Clarigatio, Gall. *Représailles*: tunc quippe, ut in permutationibus, par pari refertur. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 61. v°: *Item quod Vercellenses non offendant scholares, vel eorum nuncios, et famulos ad eos venientes, nec capiant propter aliquam guerram, discordiam, vel rixam, vel Contracambia, quam et quæ commune haberet cum aliqua civitate seu castro, vel singulari persona*. Rursus lib. 7. pag. 156. r°: *Item teneantur prædicti, qui habent Contracambia scribi facere ipsa ad cameram communis Vercellarum in uno libro ad hoc per dominum potestatem seu rectorem deputato*. Vide infra *Contragagium* et *Contravengia*.

† **CONTRACAMIIUM**. Vide post *Cambiare*.

† **CONTRACAUSARIUS**, ut mox *Contra-causator*, in Placito ann. 878. inter Ins-trum. tom. 1. novæ Hist. Occitan. col. 135.

CONTRACAUSATOR, vox forensis, Reus, in jus vocatus, in legibus Henrici I. cap. 61.

CONTRACLAVIS, nostris *Contrecleff*. Charta ann. 1250: *Prohibuit hominibus et mulieribus diebus solennibus, ne offerrent, clavibus sanctæ Ecclesiæ faciens quodammodo Contraclavem*. [Consuetudines Brageriaci art. 93: *Qui archas seu huchas debotaverit, aut falsas claves quæ dicuntur Contraclaves, tenuerit et eis usus fuerit... furca suspendatur*.]

† **CONTRACTA**. Vide *Contracta*.

† **CONTRACTATIO**, Contractus, negotium cum aliis initum. Capitulares ann. 1482. apud Rymerum tom. 12. pag. 150: *Ad hoc quod... possitis facere vestram Contractationem et capitulationem cum dicto Rege Angliæ... vel cum Ambaciatoribus suis, qualesvis Contractationes et capitula... quod ulterius non utamini dicta Contractatione et assensu, quam cum dicto Rege Angliæ*. Et pag. sequenti: *Quas viderint esse convenientes et concedentes [f. concedentes] quieti et amicali et pacificatæ Contractationi subditorum dicti Domini Regis*.

† **CONTRACTIO**. Vide post *Contractus*.

* **CONTRACTIO**, Contractus, conventum, pactio; *Contrait*, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 194. Lit. ann.

1291. tom. 4. Ordinatio. reg. Franc. pag. 25: *Quod aliquis habitator dictæ villæ extra dictam villam ad aliquod iudicium seu curiam, coram aliquo iudice, commissario iustitiarum minime citabitur... nisi pro Contractionibus in illis locis, in quibus citari mandabuntur. Contract mobiliaire, qui circa res mobiles versatur, in Lit. remiss. ann. 1427. ex Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 664: Le suppliant ou contempt de certain Contract mobiliare qu'il avoit eu à certaine persone par marchandise pour le fournir de certaine quantité de pommes à faire cidres, etc. Vide alia notione in Contractus 3.*

* **CONTRACTISTA**, Notarius, contractuum scriba. Stat. comitat. Venais. sub Clemente VII. PP. cap. 36. ex Cod. reg. 4660. A: *Sæpe contingit quod, tam notarii curiarum quam alii Contractistæ, in instrumentis... verborum superfluitates cumulant et apponunt pro amplioribus salariis et pecuniis a partibus et aliis Contrahentibus extorquendis, etc.*

* **CONTRACTORIA** DOMUS, Xenodochium contractorum seu membrorum captorum, in Charta ann. 1279. apud Briniais in Descript. urbis Lugdun. pag. 60. *Contret, a Contractus, vulgo Estropié, in Chron. S. Dion. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 245. et Cuntrat, in Farsia. Hinc Contracture, pro Contractione, Contracti morbus, in Mirac. S. Ludov. edit. reg. pag. 460: Ele se senti alegiée et délivrée de cele Contracture et du braz et de la jambe et de la cuisse senestres.*

CONTRACTORIUM, Musculus qui astringit rectum intestinum, ne inemptive excrementa effluent. Gloss. Lat. Græc.: *Contractorium, σφραγξίς.*

CONTRACTUM, [Comparatum, acquisitum.] Vide *Adtrahere, Adtractum.*

† **1. CONTRACTUS**, Territorium, regio, tractus. Vita S. Vindiciani Episcopi tom. 2. Martii pag. 77: *Cum in Contractu insigne Monasterium extruxisset. Vide Contrata.*

† **2. CONTRACTUS**, pro *Contactus*. Concil. Tolet. VIII. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 542: *Optamus nulla prophanatione solius et summæ Divinitatis nomen existere ad sumendum, nullo perjurii sacrilegio indebitè profanandum, nullo uspiam Contractu fallaciæ contingendum.*

3. CONTRACTUS, Mancus, membrum captivum, *Attratto* et *Ratratto* Italis. Glossæ MSS. ad Canones Concilior.: *Contractis, claudis. Tabularium Bellilicense in Lemovicibus. num. 65: Adolenscens etiam qui deportabatur ad tumulum Contractus, fuit in ipsius intercessione cum magna felicitate liberatus, et ad altare B. Petri currendo festinus pervenit. Vita S. Willibaldi: Et manus ejus Contractæ sunt solutæ. Occurrit passim in Vitis SS. Robertus Bourronus in Merlino MS: *Urfins l'emman, si trouverent un Contrat, quant il furent issu de l'ost; et li Rois passa par devant lui, et li Contrais li crie, Rois, etc. [Le Roman de la Chan-tepleure MS. :**

D'une vieille boque,
Et d'un vilain Contrat,
Comment est l'ame belle,
Quant li cors est si lait.]

CONTRACTIO, Ipse contracti morbus, in Historia Translat. S. Gorgonii cap. 15. Glossæ S. Bened. cap. de Medicina: *Contractio, παράλυσις.*

* **4. CONTRACTUS**, *Commercium*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

CONTRADA. Vide *Contrata*.

† **CONTRADERE**, pro *Trudere*, Donare. Occurrit passim. [** Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 297.]

* [« Si aliquando placeat nobis vel alicui de successoribus nostris medietatem nostram monasterio sancti Martini de Campis *Contradere*. (Cart. N. D. Paris. I. 42. an. 1120.) »]

* **CONTRADICENTIA**, Lis, quæstio, controversia. Sentent. arbit. ann. 1395. inter Probat. domus de Chaban. pag. 72: *Quod dominus Hugo de Chabanis, miles... et nobilis Hugo de Ussello, dominus de Carlutio haberent Contradicentiam de quadam capella disruta, etc.*

CONTRADIGERE, Interdicere, vetare. Concilium Moguntinum ann. 847. cap. 30: *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur. Synodus Vernensis ann. 755: Ut nec Episcopus, nec Abbas, nec ullus Laicus pro iustitia faciendi sportulas Contradictas accipiat; quia ubi dona intercurrunt, iustitia evacuatur. Capitulare 1. ann. 802. cap. 39: Ut in forestas nostras feramina nostra nemo furari audeat, quod jam multis vicibus fieri Contradicimus. Concilium Wormatiense ann. 868. cap. 78: *Contradicimus quoque ut in quarta generatione nullus amplius conjugio copuletur. [Leges Pippini Regis Italiæ cap. 8. apud Murator. tom. 1. pag. 119. col. 1: Et si forsitan Francus aut Langobardus habens beneficium iustitiam facere noluerit, ille iudex in cuius Ministerio fuerit, Contradicti illi beneficium suum, interim dum ipse aut Missus ejus iustitiam faciat.] Occurrit præterea in Statutis Nicolai II. PP. promulgatis in Synod. Romana ann. 1059.**

CONTRADIGERE, Renuere, denegare, etc. Concil. Francoford. ann. 794: *Si quis Contradicit eos (denarios) in ullo loco, in aliquo negotio emptiois vel venditionis, etc. id est, accipere non vult. Res suas ei Contradixit, in formula 119. apud Lindenbrogium, id est, denegavit, reddere noluit. Eadem notione in Lege Alemannorum tit. 85: Si Contradixerit eum (servum) et reddere noluerit. Proprietatem terræ alicui Contradicere, tit. 84. *Contester la propriété à quelqu'un. Servile opus ancillæ Contradicere, tit. 18. § 2. impedire. [Charta ann. 1120. ex Archivo S. Victoris Massil.: Invenerunt quemdam Presbyterum ferentem vinum ad Monachos: tulerunt autem caballum et asinos, et Contradixerunt vinum, id est, in fallor, impedierunt ne deferretur.] Contradicere jussionem, in Lege Ripuar. tit. 47. § 2. Id est, domum ad quaerendum intrare cupientem prohibere. Contradicere viam, in Capit. pro partibus Saxon. cap. 26.**

** **CONTRADIGERE**, idem quod *Diffidare*. Frider. I. Constit. contra Incendiariorum ann. 1187. ap. Pertz. vol. Leg. 2. pag. 185: *Per certum nuntium suum diffiduciet eum. Quod si lesus diffiduciatum se fuisse negare voluerit, nuntius idem, si vivus est, juret, quod Contradixerit ei ex parte domini sui. Infra: Quicumque treugas alicui dederit... Contradicere eas ante terminum statutum nequaquam possit. Vide Haltaus. Glossar. German. voce *Wiedersagen*, col. 2106.*

* **CONTRADICTARIA**, Oppositio, contradictio. Conc. Constant. tom. 1. part. 10. cap. 7. col. 599: *Auditor Contradictariorum sit etiam unicus et excellens doctor, et assumatur de rota, vel aliunde, dummodo sit excellens in scientia juris.*

† **CONTRADICTARUM** AUDIENTIA, Ubi auditis partibus contradicentibus iudicium pronuntiatur. Litteræ Johannis Ostiensis Episcop. ad Universitatem Coloniensem ann. 1417. apud Marten. tom. 2. Anecd. col. 1699: *Capitula con-*

cordata et ab utraque parte sponte suscepta... in Audientia Contradictarum.... lecta et publicata.

† **CONTRADICTOR**, Oppugnator, qui contradicit. Charta Ducis Bohemæ ann. 1048. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 57: *Contradictores vero hujus privilegii et invasores prænominatæ Ecclesiæ cum Datan et Abiron... accipiant portionem.*

* Charta ann. 869. tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 618: *Ut nemo de his... audeat quicquam calumniare vel repetere; sed sicut concessimus absque ullo Contradictore, etc.*

CONTRADICTORIA, et **CONTRADICENS** PARS, Opposita, contraria, apud Alanum de Insulis de Planctu naturæ pag. 283. ult. Edit.

† **1. CONTRADICTUM**, Gall. *Contredit*, Controversia. *Sine Contradicto* apud Thomam Madoc Formularis Anglicani pag. 293. Vide mox *Contradictus*.

* **2. CONTRADICTUM**, Appellatio seu provocatio ad superiorem iudicem, qua inferioris sententia *contradicitur*. Charta ann. 1155. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 622: *Hæc omnia prædicta ego Eudo (dux Britannicæ)... monachis confirmavi libera et quieti cum omni jure et dominio, et cum omni iustitia alta et bassa, ab omni consuetudine et servitio, et exercitu, et curia, et homagio, et Contradicto, et ressorto, etc. Vide in *Contradictus* 1.*

† **1. CONTRADICTUS**, Cui contradicitur, adversus quem lis movetur. Conventio inter Andream Dominum Vitreii et Guill. de Guircha ann. 1198. apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 324: *Si Curia Dom. Guirchæ Contradicta fuerit de illo feodo quem tenet de Domino Vitreii, Contradictum illud ibit in Curiam Domini Vitreii..... Et si Curia Domini de Resteriis Contradicta fuerit, Contradictum illud ibit in Curiam Domini Guirchæ, et demum in Curiam Domini Vitreii.*

* **2. CONTRADICTUS**, *Contradictio*. Capitul. Caroli C. ann. 869. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 677. art. 13: *Nonas et decimas unde statutum est absque alicujus Contradictu recipiant. Vide *Contradictum* 1.*

† **CONTRADITIO**, Traditio, Donatio. Occurrit in Epistola Stephani VI. Papæ inter Concil. Hispan. tom. 3. pag. 161. col. 1. et alibi non semel.

† **CONTRADITUS**, Traditus, donatus, in Charta Caroli Regis Franc. et Longobard. apud Doubletum Hist. Sandionys. pag. 713. et alibi.

* **CONTRADO**. [Trado. (Cass. Var. 5. 6.) Prædicta substantia Johanni, viro clarissimo, contradatur. (Ib. 8. 23.) (L. Quicherat.)]

* **CONTRADOS**, Idem quod practicus nostris *Gain de survie*, Quod conjugum superstiti, ratione dotis habita, competit. Testam. Guill. milit. de castro Barco ann. 1319. tom. 3. Col. Ital. diplom. col. 1943: *Pro solutione mille libras (sic) denariorum Veronensium quas (accepi) in dote et pro omni lucro, seu *Contradote* suæ (uxoris meæ) dotis. Stat. Cadubrii pag. 59. cap. 40. cuius titulus est: De dotibus et *Contradotibus*, et quis modus debeat observari. Et affirmatum fuit quod in *Cadubrio* de dotibus et *Contradotibus* inter virum et uxorem seu eorum hæredes, non obstantibus aliquibus pactis *dotalibus* in instrumentis *dotium* contentis, talis ordo, jus et consuetudo deinceps observetur et observari debeat, videlicet si vir seu maritus, durante matrimonio, decederet*

prius ejus uxore sine legitimis hæredibus ex ipsis descendentibus, quod talis mulier seu uxor de bonis dicti ejus viri integre habere debeat suam dotem ab hæredibus dicti ejus mariti, et libras xv. sol. Pap. pro centenario totius illius, quod fuerit dos prædicta; et e converso si uxor, etc. Eadem, quæ pro uxore, statuuntur etiam pro marito. [*] Vide Halthaus. voce *Wiederlegung* col. 2102. et Mittermaier. Princip. Jur. German. § 393.]

* **CONTRADRUPUM**, Dupla muletta. Charta Fernandi reg. Hispan. æra 1210. apud Cencium inter Censu eccl. Rom. : *Si quis igitur.... hoc meum spontaneum factum irrumpere præsumperit, pro temerario ausu parti regis et nostræ centum libras auri persolvat; et quod invaserit vobis vel voci vestræ in Contradrupum reddat.*

CONTRADRUTUM, quasi *Contra directum, directum*, Contra jus, nostri *Contredroit*. Charta Alemannica Goldasti 99 : *Cum resideret Unfredus vir inluster Retiarum Comes in mallo publico,.... ibique veniens homo aliquis nomine Hrothelmus proclamavit, eo quod in Contradrutum suum mensum ei tollitum fuisset.*

† **CONTRADUTUS**, pro *Contraditus*, in voce *Tradavinum*.

† **1. CONTRAFACERE**, Imitari, effingere imitando. Gall. *Contrefaire*. Synodus Mediolanens. ann. 1287. apud Murator. tom. 8. col. 1061 : *Item statutum, ne aliquis Religiosus, Clericus seu laicus Contrafaciat, vel Contraferi faciat, aut falsificet vel falsificari faciat Literas nostras, etc.* Occurrit apud Rymerum tom. 7. pag. 388. col. 1. infra in v. *Implutus* et alibi.

† **CONTRAFACTURA**, Imitatio, apud eundem Rymerum tom. 15. pag. 292. col. 2.

† **CONTRAFACTUS**, Fictus, suppositivus. Gall. *Contrefait*. in Annal. Benedict. tom. 4. pag. 718. col. 2. et apud Rymer. tom. 8. pag. 27. col. 2.

* **2. CONTRAFACERE**, Absolvere, perficere. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 139. ex Cod. reg. 4622. A : *Quod nullus rapolator inret causa rapolandi in vineam alicujus custodiæ, donec omnes vineæ fuerint Contrafactæ et vindemiatæ.*

* **CONTRAFACER**, Legi non audiens. Conscientiæ neglectores, profusa impudentia Contrafactores aut rebelles, in charta Dieth. Archiep. Mogunt. ann. 1478. ap. Guden. in Cod. Dipl. tom. 4. pag. 446.

† **CONTRAFORUS**, Quod contra foros seu leges agitur. Vide *Forus*.

† **CONTRAGAGIAMENTUM**. Litteræ Caroli VI. Fr. Reg. ann. 1392 : *Item, quod venientes ad dictas nundinas et mercato in loco predicto, non possint pro aliquo Contragagiamiento, seu aliquo facto gagiari seu detineri, nisi pro debito nostro, vel nisi pro delicto propriæ persone, vel contractu in dicto loco facto vel inito tempore nundinarum vel mercati, durantibus ipsis nundinis aut mercato. Dubium non est, quin Contragagiamentum hic idem sit, quod Contragagium in loco subsequenti. Id satis docent vocum affinitas et utriusque loci comparatio; sed affirmare non ausim explicationem Cangii genuinam esse. Verum quidem est Gallicum Contragage olim acceptum fuisse ea notione, quam voci *Contragagium* subijcit Cl. Scriptor: si tamen verborum seriem attendes, vix credas Contragagiamentum aut Contragagium aliud esse quam obligationem, debitum seu æs alienum. Nulla in laudatis locis dominorum feudalium facta mentione om-*

nes indiscriminatum creditores actores spectari videntur, qui debita consecrarentur a mercatoribus ad nundinas venientibus; neque enim horum mercatorum securitati, quæ legis scopus est, provideretur satis, si ipsis solum a dominis feudalibus et non a quibusvis creditoribus vel actoribus caveretur. Vide *Contragagiamentum* in v. *Vadium*. [*] *Contraçprisa et Repræsalie*.]

CONTRAGAGIUM, Jus quod dominis feudalibus competit, quo possunt pro rei suæ ablata ab aliis vindicatione, eorum pariter res sibi adserere ac retinere : *Contregage*. Usatica Aquarum mortuarum ann. 1246 : *Quicumque extranei ad dictum locum venerint, salvi ibidem cum suis rebus consistent, nec possint occasione guerræ supervenientis, vel occasione Contragagii, vel aliqua causa simili detineri.* Vide *Vadium*.

* Unde *Contregaigier*, pro *Vindicare*, clarigare, vulgo *User de représailles*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 275 : *Le procureur des doyen et chapitre de S. Estienne de Toul, accompagné du maître de leur ville de Voy, estoient venus en la ville de Bouée, et avoient pris, battu, decouppé et emmené prisonniers en la forteresse de Voy des hommes de s. de Ligny.... Le presvost de Ligny envoya plusieurs fois pardevers lesdis chapitre et leurs gens. les requerant qu'ils meissent au delivre lesdis hommes et biens, et lui en feissent rendu ou recreation. Ils repondirent qu'ils n'en seroient rendu ne recreation. Sur cette reponse le presvost de Liney (sic) fu conseillé qu'il feist Contregaigier iceulz doyen et chapitre, comme l'en a accoustumé à faire au pais de Barrois à ceulz, qui ne sont point subgiez les uns aux autres, pour iceulz faire venir à raison. Pour ce ordonna ledit presvost que Hussenet et plusieurs autres de ladite ville, tant à pié comme à cheval, alassent pour Contregaigier audit lieu de Bouée sur la terre desdis doyen et chapitre.* Vide infra *Contravindicare*.

† **1. CONTRAHERE**, Protrahere. Charta Henrici III. Regis Angl. ann. 1260. apud Rymer. tom. 1. pag. 713. col. 1 : *Ibidem moram salve et secure Contrahendo.* Et pag. seq. col. 1. in altera Charta ejusd. Regis eod. ann. : *Et si contingat eandem usque ad tempus parienti ibidem moram Contrahere.* Plures occurrit apud eundem Rymerum.

* **2. CONTRAHERE**, Acquirere. Vide *Contractum*. Charta ann. 1241. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 388 : *In primis autem assignavit præposito decem marcas, quas Contraxerat a domino Detmaro antiquo. Contraier, pro Contracter, in Stat. ann. 1355. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 45. art. 14. Contraire, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1370. ex Reg. 102. Chartoph. reg. ch. 81 : *Ledit Jehan savoit que durant la vie d'icelle Jehanne, il ne pavoit bonnement Contraire mariage avec autre femme que elle, selonc conscience.* Aliæ ann. 1377. in Reg. 112. ch. 47 : *Icellui exposant qui avoit grant desir de Contraire mariage avec Jehannete suer de Jehan Houdin.**

* **CONTRAHERE**, nude pro *Renubere* in charta ann. 1244. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 1112 : *Bertoldus idem et uxor ejus tam in rebus quam in personis Conferant monasterio sepedicto, ita quod altero defuncto alter Contrahere minime debeat, sed de abbatibus pendeat consilio.*

* **3. CONTRAHERE**, Licitando cunctari.

Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Contrahere, Marchander.*

† **CONTRAJURIS**, CONTRALEGIS, παράνομος. Gloss. Lat. Gr. Violator legis.

* **CONTRALITTERA**, Gall. *Contrelettre*, Arcana sygrapha alterius vim immittens. Inventar. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 167. vº : *Quædam Contralittera Jacobi regis Majoricarum facta et concessa domino regi Philippo.*

† **CONTRAMAGISTER**, Gall. *Contremaitre*. Proreta, secundus a Prefecto turbæ nauticæ. Legitur apud Rymerum tom. 13. pag. 37. col. 1. et alibi passim.

† **CONTRAMAMENTUM**, Gall. *Contremandement*, Præceptum monitumve posterius priori præcepto vel monito contrarium. Treugæ initæ inter Amédæum Comit. Sabaudæ et Humbertum Dalphinum ann. 1285. Hist. Dalph. tom. 2. pag. 26 : *Damus et concedimus bonas et firmas treugas... videlicet tamdiu duraturas, quousque Contramandentur, et post Contramandamentum durent per dies quindecim.*

† **CONTRAMANDARE**, Gall. *Contremander*. Dare præceptum secundum primo contrarium. Contramandum Humberti Dalphini Viennens. ann. 1338. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 361 : *Parlamentum et Concilium generale, quod ordinaveramus teneri apud Gratianopolim in Octava B. Joan. Bapt. Contramandamus, donec iterum ipsum remandemus. Igitur vobis præcipimus et mandamus, quatenus omnibus et singulis Nobilibus, Prioribus Conventualibus, etc. significetis præsens Contramandum, intimando eis, quod parati existant venire, cum alias nos remandare contingat.*

CONTRAMANDATIO, **CONTRAMANDATUM**, est Excusatio legitima, quam quis in iudicium vocatus, coram iudice, per Procuratorem, aut per alium proponit, quo minus juri stare possit. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 59 : *Si dies placiti sit Contramandatus, etc. Contramandatio*, ibidem, et cap. seq. ubi tota materia Contramandati expenditur. Ordinationes parlamenti : *Diem habens in Curia, ipsa die veniat, vel Procuratorem constituat in casibus, in quibus constitui potest Procurator, vel Contremandet, si Contremandatum locum habeat, alioquin sequenti die infra prandium deficiens reputetur.* Chronicon Mauriacense lib. 2 : *De quo Rainaldus Abbas ante Ivonem Episcopum Carnotensem placitum acceperat : et quia nec interfuerat, nec legitime Contramandaverat, deciderat a causa.* Chronicon Besuense pag. 684 : *Duellum inde firmaverunt, sed statuto die pugnæ, Roberto convenienter adstante, Humbertus et sui non advennerunt, neque Contramandaverunt.* In Assisiis Hierosol. MSS. cap. 44. qui *Contramandatum seu excusationem proponit, id facere tenetur per duos viros ex lege Romana, (de la Loy de Rome) id est, Christianos Romanos, quique ex iis non sint, qui ne n'ont vous ne respons en Cour, et que il soient à tems, et heure, à jour que la Cour li aura donné, etc.* Atque viri isti sacramento supra Evangelia præstito affirmare debent excusationes, quas afferunt, esse legitimas. *Contramandatorum solennia sic pluribus explicant Usatica MSS. urbis Ambianensis : Quiconque soit entrés en gages de loi de bataille, et en ait jour de venir suffisamment dedans midi, et lui presenter contre l'averse partie, et garder son jour, si come il doit, ou il pardroit la querelle, si n'avoit Contremandé, pourtant que l'averse partie vienne avant suffisamment à jour et se pre-*

sente aussi, et gart son jour, si come il doit. Derechief quiconques soit entrez en wages de loi de bataille, et ait jour de venir à l'ostel de chelui et à la justiche, de Soleil luisant, le jour devant puet Contre-mander dusques a quinzaine, et trois fois puet aussi de quinzaine en quinzaine Contre-mander, pourtant kil Contremant suffisamment de Soleil levant le jour devant à la justiche et à l'ostel chelui, si vent, s'en ira : et s'il avenoit que lequel des parties que che fust ait un de ses Contremans, l'autre partie porra de novel trois fois ensievans Contre-mander, et seront li Contremant kil avoit fait devant, nul. Derechief quiconques ait fait ses trois Contremans continuelement, venir ni envoyer ne li convenra plus à court, si ne vent, dusque à chou kil sera rajornés. Derechief quiconques che soit qui on envoie Contre-mander a le justiche et a l'ostel à chelui envers qui il Contre-mande, envoier home pour lui li convenra, et li Contre-manderes dira kil Contre-mande dusques à quinzaine, et doit nommer chelui pour kil Contre-mande, et cil envers qui il Contre-mande par non et par seurnon, et doit dire que chil n'a de bien, ne à droit n'a dit le Contremant, se li avoit chil pour qui il Contre-mande, bien et souffisamment baillé, et ainssi sera li Contremans souffisamment fais, et sera li Contre-manderes retenus, ou fera souffissant seurté, ou prouvera souffisamment que de par chelui est envoiés et venus pour le jour de lui Contre-mander. Derechief quiconques Contre-mande par desagié, ou par mal de son cors, ou il meimes en Contremans soit, et vient, li Contremans ne vaurra riens, ains perdra le querelle, se au jour kil a Contre-mandé souffisamment ne vient. Derechief quiconques soit en gages de loi de bataille, ja soit che kil ait fait ses trois Contremans continuelement de mal de son cors Contre-mander et estre en se maison descas et sans braies, puet estre dusques à un an, et au kief de l'an sera rajourné, et venra souffisamment pour faire che kil devera, ou il perdra le querelle, et s'il avenoit cose que chil qui Contre-mande du mal de son cors, et vauisist dedens l'aler avant en ses gages et le querelle, il puet chelui par le justiche rajourner dedens le quinzaine d'aler avant en le querelle; mais il ne porra plus Contre-mander le mal de son cors: et s'il avenoit que chil des parties qui avoient Contre-mandé le mal de son cors, et l'averse partie puist monstrer par tesmoins que chil qui Contre-mande, soit seur piés, cauchés et vestus et le puisse montrer par tesmoignage, chil aroit perdué sa querelle si n'en voloit aler à nouviaus gages, et les tesmoins de cel tesmoignage lever. Derechief se Contremans est fais à le justiche et à l'ostel chelui envers qui on Contre-mande, et chil le noie et nit, chil qui a Contre-mandé par tesmoins le Contremant trouvera kil a fait en se maison ou il a Contre-mandé, et par son sairement avec son passera, se chil ne veut lui ou ses tesmoins tenir et reveuir de che à uns autre nouviaus gages. Derechief quiconques sont en wages de loi de bataille, la justiche puet de s'autorité trois fois de son droit Contre-mander, ou le jour alongier ou continuer. Reliqua vide in verbo Campio. Ex his emendanda Charta ann. 1153. descripta tom. II. Spicilegii Acheriani pag. 336: Hic dictis itum est ad iudicium: sed iudices de iudicio alium diem quaesierunt, et nos praefiximus alium diem. Episcopus venit. Dux Contremandavit. Iterum dedimus alium diem. Episcopus venit, Dux rursus Contremandavit, etc. Ubi perperam com-

mendavit editum. Adde quæ observamus in Notis ad Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 2.

* Hujus conditiones, ut legitima habeatur, præter propositas a Cangio, hæ sunt ex Reg. feudor. comitat. Clarimont. in Cam. Comput. Paris. fol. 109. rº: Item les Contremans des gentz-hommes et autres qui le doivent avoir, et qui veulent estre contremandez, doivent envoyer leur message gesir ou dit chastelet la veille du jour qui sont ajournés, soit en bailliage ou en prevosté; et lendemain, lui ou son sergent, doit aller devant le bailli ou prevost certifier le Contremant, et mener avec soi le message, et doit avoir pour chascun Contremant, vj. deniers. Occurrit præterea tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 144.

* **CONTRAMARCA.** Vide in Marcha 1.

* **CONTRAMURALE.** Præterium muro propugnaculum. Elmham. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 51. pag. 134: Ultra profunda fossata, licet Contramuralibus tutissimis defensiva, etc. Vide Antemurale.

* **CONTRAPARARE.** Præparare. Stat. Genuens. lib. 4. cap. 88. pag. 140. rº: Et propterea hujusmodi dominis opportuna cupientes Contraparare remedia, salubri ac matura deliberatione consideraverunt fore utilissimum provideri, etc.

* **CONTRAPELLARE.** Calumniare, repetere. Liber Mirabilis, seu Tabularium Monasterii Conchensis in Ruthenis, ch. 23: Guirpinus nos et exvacuamus, et securitatem facinus tibi Domina Garzinde Comitissa de ipsum alodem supra-scriptum qua nos tibi antea Contrapellabamus, ut nec de ista hora inantea, etc. Charta 113: Et si homo est qui istum alodem Contrapellaverit, etc. Adde ch. 168. 188. 206. 313.

* Tabul. S. Vict. Massil.: Et omnia que aut per directum aut per tortum in hoc loco Contrapellabam, amore Dei omnipotentis, B. Mariæ sanctoque Victori per dono et exsolvo.

† **CONTRAPPELLATIO.** Actio, calumnia, repetitio. Venditio facta Petro Abbati S. Victoris Massil. ann. 1048. Ampliss. Collect. tom. 1. col. 416: Possideant sine Contrapellatione nostrorum hæredum. Charta ejusdem anni ex Chartulario magno ejusd. S. Victoris fol. 170: Nos audita causatione et Contrapellatione, quam Dominus Isarnus et Monachi S. Victoris fecerunt adversum nos. Chartarium Ecclesiæ Aptensis fol. 123: Ista hereditate teneant... sine ulla Contrapellatione. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ: Teneant, habeant, et sine ulla Contrapellatione quibuscumque mortalium possideant.

* **CONTRAPESIUM.** Æquipondium, Ital. Contrappeso, Gall. Contrepoids. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 324. ex Cod. reg. 4622. A: Liceat... quibuscumque abrotoribus tramæ et laborantibus ipsam tramam et tenere et ponere unum quarteronum seu quartam partem unius libræ pro Contrapesio. Vide infra Contrapondus.

† **CONTRAPLEGIAMENTUM.** CONTRAPLEGIARE. Vide post Plegius.

* **CONTRAPLEGIATIO.** Fidejussio; Contreplege, cautio, in Instr. ann. 1366. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 716. art. 5. Charta ann. 1247. ex Lib. albo episc. Carnot.: Unum modium terræ semeuræ... in contreplegium assignaverunt; ita sane quod dicta duret Contraplegiatio quousque Raulinus, Guillelmus et Johannes filii defuncti Nicholai de Rupe... ad legitimam pervenerint statem. Encontrepleger, Plegium seu vadem dare,

in Charta ann. 1301. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 187. rº. col. 2: Especiallement Encontreplegons toute nostre terre de nostre contée de Forays tout pour vendre, alieuer et estrangier à tel fuer, tel vente pour droite garentie porter. Vide Plegiatio in Plegius.

* **CONTRAPLEGII.** Sponsorum sponsores, Plegiorum plegii: Contrepleges, in Consuetudine S. Severi tit. 1. art. 9. 14. 15. 18. nostris Certificatores. Vide Rastallum in verbo Counterplée.

* **CONTRAPLEGIUM.** Will. Brito lib. 6. Philipp.:

Obligat et sese duo fortia tradere castra
Botavan et Tileras, sic assignando Philippo
In Contraplegium, etc.

Charta Henrici Archiepisc. Remensis ann. 1227: Hæc est autem securitas quam dictus Comes debet dare; videlicet ponere Brayam, et Castrum-celsum, cum feudis et appenditiis omnibus in securitatem, et Contraplegium. [Vide in Plegius.]

* **CONTRAPONDUS.** ut Contrapesium supra. Charta ann. 1410. inter Probat. tom. 3. Histor. Nem. pag. 201. col. 2: Conventum quod dicta campana sic modo præmissa noviter refecta, et etiam rotæ, Contrapondera, et omnia universa et singula alia Ferramenta... tradantur.

* **CONTRAPPOSITIO.** Repositio, responsio: Defenses en droit. Leges Henrici I. Regis Angliæ cap. 34: Si quis in placito per justitiam positio, sui, vel suorum causam injustis conternationibus vel Contrapositionibus difforciet, hanc perdat.

† **CONTRAPRISA.** Repetitio rerum suarum vel similium. Confirmatio conventionum cum Januensibus ab Edwardo III. Angl. Rege ann. 1371. apud Rymorum tom. 6. pag. 681. col. 1: Offensio vel injuria, petitio vel requisitio, marcha seu Contraprisa, detentio vel arrestatio. Et pag. seq. col. 2. in Proclamatione ejusd. Regis pro iisdem Januensibus eod. ann.: Absque impedimento, arresto, molestia, marcha, seu Contraprisa, seu gravamine per nos, etc.

† **CONTRAPRISIA.** in Epistola Edwardi II. Regis Angl. ad Philippum Franc. Regem ann. 1318. apud eundem Rymer. tom. 3. pag. 731. col. 2: Nosque per eadem vestras literas rogaveritis cum effectu, ut a Contraprisiis hujusmodi desisti... curavimus. Vide Represaliæ.

† **CONTRAPUNCTUM.** Vide Cantus Contrapunctus.

* **CONTRARATIO SANCTORUM.** Sortilegii seu præstigiij species. Halitgarius Cameracensis Episcopus in Pœnitentiæ cap. 6: Si quis sortes habuerit, quas Saanctorum Contrarationem vocant, vel aliquas sortes habuerit, etc. [* leg. contra rationem. Vide Sortes Sanctorum.]

* **CONTRARATIOCINATIO.** Syllogismus, in Glossis Isonis ad Prudentii Apotheosin.

* **CONTRARCHA.** Annas, Contrarcha. Papias Edit. et MS.

* **CONTRARE.** pro Contra ire, nostris Aller à l'encontre. Vide Ughellum tom. 7. Italiæ sacræ pag. 509.

1. **CONTRARIA.** Pars altera, Gallis, Contrepart. Notitia Judicati ann. 1028. in Tabulario Casauriensi: Et reclamaverunt ipse Abbas et Monachi de ipsis pontibus, unde habebant Contrariam, propter exitum et introitum de ipso Monasterio. Aliud Judicatum ejusdem anni, ibidem: Pro damnitate aut Contraria de ipso Monasterio quantumcumque ei pertinet in Comitatu Marsicano, qui hoc fecerit componat de auro libras centum.

* 2. **CONTRARIA.** Contradictio, oppo-

sitio, molestia, Hispan. *Contrarea*. Charta Adefonsi reg. Aragon. pro habitatoribus Tutelæ æra 1165. in Reg. 53. Chartoph. reg. ch. 295: *Et absolvo vobis illas petras et illo gisso, quod prendatis et faciatis inde opera vestra ubi volueritis, et nullus homo non vobis ibi pignoret nec faciat ullam Contrariam*. Charta pro Pisanis apud Lam. in Delic. erudit. internot. ad Hist. Sicul. part. 1. pag. 209: *De necessitate quantum dicitis, quod gens vestra patitur de nostris piratas, imperamus ut non tangant aliquem vestra gente, nec aliquam Contrariam illis faciant, nec damnum*. Vide *Contrarietas*.

† **CONTRARIARE**, Contra ire, Adversari, Gall. *Contrarier*, aller à l'encontre. Chartularium S. Vandregisili tom. 2. pag. 2110: *Quod si qui de cætero Contrariaverit scripto, sciat se contra divinam et humanam justitiam agere et consuetudini Catholicorum virorum contradicere*. Imit. Christi lib. 2. cap. 1. n. 3: *Qui hodie tecum sunt, cras Contrariari possunt*. Occurrit alibi non semel.

* **CONTRARIARI**, Conviciis et maledictis insectari, Gall. *Injurier*. Libert. S. Joan. Angeriac. ann. 1204. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 672. art. 7: *Si major et eschevini sedent in eschevinagio, et tunc aliquis Contrarietur alii in audientia, erit in misericordia majoris et eschevinorum, secundum quantitatem conviti, et quod convitari consuevit*. Nostris mutato r in l, ut sæpe fit, *Contralier*, pro *Contrarier*, Adversari. Le Roman de Robert le Diable MS:

Car li plusour encontre dient,
Qui viers les autres Contralient.

CONTRARIETAS, Molestia. Diurnus Romanus cap. 7. tit. 22: *Neque ullam læsionem aut Contrarietatem malam in ipso Beati III. Monasterio... inferre audeat*. Epistola Eugenii III. PP. ad Narbonensem Archiepisc. in Bullario Cluniacensi pag. 57: *Qui quoddam molendinum antefati Monasterii fregit, et ex eo molestiam et Contrarietatem fratribus ipsius loci contra justitiam inferre præsumit*. [Chron. Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 380: *Liceat nobis proprias Monasterii terras omni tempore defendere atque animalia nostra ad pabulandum mittere absque cujuslibet personæ vel potestatis Contrarietate*. Hic intelligi posset Oppositio ut apud Macrobius de Somno Scipionis lib. 2. cap. 15: *Nunquam ex duplicatis similibus Contrarietas emergit*. Et cap. 16: *Nulla est Contrarietas, etc.* Hac notione usurpant Tertul. adv. Hermog. cap. 35. Sidon. lib. 4. Epistola 12. etc.]

† **CONTRARIOSITAS**, Obstacle, oppositio, apud Rymerum tom. 15. pag. 302: *Negligentia, repugnantia seu Contrariositas, etc.* Rursum occurrit pag. 324.

† **CONTRARIOSUS**, Contrarius, molestus, calamitosus. *Contrariosi eventus*, in Edicto Philippi Pulcri Franc. Regis 23. Martii ann. 1302. apud de Lauriere tom. 1. Ordin. pag. 357.

1. **CONTRARIUS**, Dæmon, Diabolus. Glossarium vetus: *Satan, adversarius, Contrarius*. S. Hieron. de Nominibus Hebraicis: *Satanas, παράκλητος, Contrarius*. Alibi: *Satanas, adversarius, sive transgressor*. Et Epist. 23: *Vade retro Satana, quod interpretatur, adverse*. Interpres vetus Epistolæ S. Barnabæ: *Cum sint ergo dies nequissimi, et Contrarius habeat hujus sæculi potestatem*. [Καὶ ἀπὸ λόγου τοῦ ἐναντίου φυλακῆσαι, in Euchologio apud Morinum de sacris Ordin. pag. 103.] Ita apud Paulum

Silentiarium in Descript. ædis Sophianæ 1. part. vers. 140. ἀντίβιος dicitur:

..... ὄσον ἐρίξει
Δαίμονος ἀντίβιος βαρυνήτοισιν ἐρωαῖς.

2. **CONTRARIUS**, Qui molestiam infert, qui aliquem in rei cujuspiam possessione turbat. Bulla Benedicti VIII. PP. Bullario Cluniacensi pag. 7: *Warulfus de Branceduno et frater ejus Walterius Maticonensis Præpositus, qui eis Contrarii sunt de precaria quam tenebat de sancto Petro, etc.* Girardus de Centarpennis, qui eis *Contrarius est de villa Fontanedo, etc.*

* *Contraire* nude, pro Inimicus, adversus, in Charta ann. 1369. ex Reg. 100. Chartoph. reg. ch. 461: *Loys Larcevesque chevalier, fils du seigneur de Taillebourg nostre Contraire, qui tousjours a tenu et tient encore la partie de noz annemis et Contraires*.

CONTRARIUM FACERE, Molestiam inferre. Capitulare Caroli Mag. ann. 797. apud Holstenium in Collect. Rom. § 6: *De Presbyteris statuerunt, quod si aliquid eis, aut eorum hominibus quis Contrarium facere, aut tollere præsumperit contra justitiam, omnia in duplum restituat, et ei componat*.

† **CONTRAROTULATIO**, Rationes rationibus adversæ, Gall. *Contrôle*. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1406. apud Rymerum tom. 8. pag. 436. col. 1: *Per fines et redemptiones, ad opus nostrum, illis, quos ad hoc deputari fecerimus, per Contrarotationem dilecti nobis Johannis Bodenham, quem ad hujusmodi Contrarotationem faciendam similiter deputavimus, solvendos pro vita, terris, etc.*

† **CONTRAROTULATOR**, Qui præest adversis rationibus, Gall. *Contrôleur*. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1399. apud Rymer. tom. 8. pag. 118. col. 2: *Rea de eo, quod sibi per testimonium Contrarotulatoris Regis ibidem sic solverit, etc.* Vide *Curiosus*.

* *Controleur*, in Stat. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 538. art. 1. Dicitur etiam *Contrarotulator*, qui acceptum et expensum in commentaria refert. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 144. r.: *Die ix. Sept. 1374. magister Johannes Rouselli institutus Contrarotulator receptæ Bellicadri*. Stat. colleg. Longobard. MSS. ann. 1392: *Sit unus Contrarotulator, qui habeat scribere omni septimana misias et recepta. Controroleux* vero, Censor importunus, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 54: *Homme moult arrogant, malicieux et Controroleux, etc.*

* **CONTRAROTULATOR Argentariæ Regis**, in Memor. D. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1378. fol. 182. r.

† **CONTRAROTULATOR AUDIENTIÆ**, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1672.

† **CONTRAROTULATOR PIPÆ**, infra in voce *Ingrossatores*.

* **CONTRAROTULUM**, Exemplum aut antigraphon actorum. Inventar. Chart. reg. ann. 1482. fol. 104: *Duo quaterni papiri, quorum primus (continet) Contrarotulatum sive copiam expletorum et emendarum parlamenti Dolæ, incepti xv. Febr. ann. 1439. secundus vero continet similiter copiam sive Contrarotulatum expletorum et emendarum parlamenti Beluæ et S. Laurentii*.

† **CONTRAROTULUM**, Recognitio scripta, Gall. *Contrôle*. Litteræ Regis Angliæ Vicecomiti Glocestr.: *Ille quem mittes ad ipsos conducendos, per visum et Contrarotulum prædicti Willelmi de nominibus et personis, etc.*

* **CONTRARULLATOR**, Idem qui supra *Contrarotulator*. Charta ann. 1342. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 581: *Johannes de Turno Parisiensis diocesis Contrarullator Marmandæ pro domino nostro Francorum rege, etc.*

* **CONTRASCRIBA**, Eadem notione; ἀντιγραφεύς, Jul. Polluci. Inscript. seu epitaph. ex marmor. Lingon. tom. 9. Comment. Acad. Inscript. pag. 148: *DIS MANIBUS LIULICHI CRESCENS JULIORUM DISP. FIL. ET ULLINUS CONTRASCRIBA*. Vide *Contrascriptor*.

† **CONTRASCRIPTOR**, Idem qui *Contrarotulator*. Vetus Inscriptio: *Contrascriptor rationis summi Choragi*. Vide *Salmasium* in Hist. Aug. pag. 480.

CONTRASIGILLUM, [Sigillum sigillo ex adverso oppositum, Gall. *Contrescel*.] Vide *Sigillum secreti*.

† **CONTRASIGILLATÆ LITTERÆ**, Munitionis *Contrasigillo*. Charta ann. 1311. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 139: *Patentes litteras... continentes duas pellas pergameni tenaci glutinio conglutinatas, et ab utraque parte in principio cujuslibet juncture Contrasigillo Curie Romani Contrasigillatas*.

† **CONTRASIGNETUM**, ut *Contrasigillum*. Inter Statuta S. Capellæ Parisiensis ann. 1098. habetur Provisio de *Contrasigneto*, in qua sic legere est: *Exstitit per eos concorditer ordinatum, videlicet quod unum fiet parvum signetum, nuncupandum *Contrasignetum* sacre Capellæ, quo in omnibus et singulis finantiarum litteris, etc... deinceps utetur, et litteris et contractibus eisdem una cum præfati dictæ sacre Capellæ appensione sigilli affigetur*.

* *Mendum* esse in anno recte opinati sunt Auctores novi Tract. diplom. tom. 4. pag. 13. legendum quippe est 1398.

CONTRASIMILIS. Vide *Pares*, qui ejusdem sunt conditionis, etc.

CONTRASTARE, Adversari, sese objicere: Italis *Contrastare*. Historia obsidionis Jadrensis lib. 1. cap. 27: *Jadertini potenter Contrastabant*. Vox Sidonio nota lib. 2. Epist. 2. 9. Hinc nostris *Contrester*, et *Contester*. Maistre Vaccas au Roman de Rou MS.:

N'i a ne fort ne fieble qui à Rou Contrestace.

Chronicon Flandriæ Vernaculum cap. 72: *Ils se doutoient que les Gentils hommes ne peussent Contrester à leurs rebellions*. Adde cap. 1. 51. etc.

* *Contraster*. Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 483: *Pro Contraster à leur mauvaise volonté, etc. Obvier et Contrester aux malices et fraudes, in aliis ejusd. ann. ibid. pag. 482. Non contrastant, pro vulgari Nonobstant, ibid. pag. 353. Contretenir, eodem sensu, in Contin. Guill. Tyrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 684: *Quant li Sarrazins virent que li Cretiens s'apareilloient de monter le flun, si s'armerent et alerent sor la rive por Contretenir qu'il n'arriassent*. Pro Continere vero, legitur in Lit. remiss. ann. 1479. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 341: *Il convint aux gens, qui estoient en la taverne, Contretenir iculx compaignons, afin d'eschever à noise*.*

CONTRASTARE ALIQUEM, Accusare, alicui crimen objicere. Capitula ad Legem Alamannor. cap. 22. Edit. Stephani Batuzii: *Et si ipsam vir Contrasteterit culpabilem, et ille propter quem ei reputatur, mortuus fuerit, ille qui feminam Contrasteterit Wiregildum ejus desolvat*.

* **CONTRASTATIO**, Contentio, concertatio, Ital. *Contrasto*, Gall. *Contestation*.

Acta S. Franciscæ Rom. tom. 2. Mart. pag. 161. col. 2: *Audiebant etiam Contrastationes ipsorum et responsiones ipsius beatæ, sed ipsos demones nulla earum videre poterat. Vide mox*

* **CONTRASTUM**, Eadem notione: item, Prohibitio, impedimentum. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Et tunc invenerunt Contrastum et devetum in dicto territorio a baillois dom. Barralli, ita quod nullus audebat ire in dictum territorium, nisi emeret pascairagium ab ipsis... Quod si aliquis homo impediret vel faceret Contrastum Artiquæ in herbis, etc. Charta ann. 1273. ex Tabul. Cantogil.: De quæstionibus, petitionibus, rancuris et Contrastis, quæ et quas habent vel facerent, Compromiserunt. Stat. Massil. lib. 1. cap. 34: Quod illi qui haberent Contrastum inter se, debeant et (pacificatori) resarcire ambæ partes communiter suum jornale sive damnum.*

CONTRATA, Regio, vel tractus, Italis *Contrada*, Gallis *Contrée*, Anglis *Country*, quasi *Conterrata*, ut quibusdam placet. Acarisius, a *Contraho*: alii denique a *Contado*, seu potius a *Contea*, Comitatus, vocem efficitur putant. [*] A *Conterrata* Murator. Antiq. Ital. tom. 2. col. 1190.] Occurrit apud Albertum Argentini. pag. 117. Joan. Hocsemium in Theobaldo a Barro Episc. Leodiensi cap. 32. Sanutum lib. 1. part. 1. cap. 6. lib. 2. part. 2. cap. 2. Petrum de Vineis lib. 2. Epist. 54. lib. 3. Epist. 11. Fridericum II. lib. 2. de Arte venandi cap. 11. 43. Joan. Carmessonium in Vita S. Petri Thomasi cap. 2. in Constit. Siculis lib. 3. tit. 38. etc. [*Contracta urbis*, Regio, Ital. *Rione*, Pars urbis, Gall. *Quartier*, apud Ottobonum Scribam in Annal. Genuensibus ad annum 1181. Hac notione passim Annal. Mutinens. Andreas Dandulus in Chronico et alii.] [*] *Contrada* eodem sensu in Chart. Rôman. ann. 1151. ap. Pertz. vol. 4. pag. 88. et sæpius.]

CONTRACTA, non semel eadem notione apud Ericum Upsaliensem in Histor. Suecor. lib. 1. pag. 6. lib. 4. pag. 115. et alibi.

* **CONTRATENENS**, Gracillum ab acuto partium cantor, Gall. *Haute-contre*; *Contreteneur*, apud Cotgravium. Kalendar. et obituar. eccl. Camerac. MS. fol. 1. v.: *Acceptavimus institutionem cujusdam commemorationis B. V. Mariæ fiendæ singulis diebus Sabbati... per magistrum, cum sex pueris altaris suæ regimini commissis, assistente sibi uno Contratenente... quibus fiet distributio singulis ebdomadis per officium assistæ.*

CONTRATENERE, Leges Alfredi et Godrini Daci Regis Eastangliæ, cap. 9. apud Bromptonem: *Si quis decimam Contratenat, reddat Lashite cum Dacis, Witam cum Anglis.* Saxonica Editio habet *f o r h e a l d a n*, quod contra legis præceptum, ex contemptu tenere, vel detinere, sonat.

* **CONTRATITULUS**, Responsum, refutatio, Gall. *Replique*. Stat. Montis. reg. pag. 81: *Statuat terminum jusdicens parti, contra quam intentiones producerentur, duorum dierum continuorum exinde proxime sequentium, ad accipiendum copiam dictarum intentionum contra se productarum, et ad faciendum ejus Contratitulos, si quos facere voluerit, et dictos Contratitulos, ipsi judicenti in jure presentandum, et illis presentatis, teneatur dictus dominus jusdicens eos corrigere et superfluos resicare*

* **CONTRATULATOR**, pro *Contrarotul-*

lator, in Lit. ann. 1370. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 370. Vide supra *Contrarullator*.

† **CONTRAVADIUM**, ut *Vadium*, Pignus, Gall. *Gage*. Charta Alberici Archiep. Rem. ann. 1217. in Chartulario S. Nicasi Rem.: *In Contravadium posuerunt viginti sectarios frumenti. Altera Curia Archidiaconi Rem. ann. 1256: Pro dicta legitima garandia ferenda dedit in Contravadium omnia bona sua. Alia ejusdem anni et ejusdem Archidiaconi: Pro legitima garandia ferenda dederunt in Contravadium Ecclesie memorate bona. Occurrunt passim hujuscemodi loquendi formulæ in Chartis laudati Tabularii, quibus adde Chartam Curia Suessionensis anni 1259. ex secundo Chartulario S. Medardi: Item asseruit idem Mattheus, quod dictus Adam Miles posuerat eidem Conventui in Contravadium pro dicto censu, quandam petiam terre... que quidem pecia terre honorata Contravadio supradicto... Mattheus loco illius pecie terre posuit coram nobis dicto Conventui alias possessiones in Contravadium.*

* Vel potius Fundus terræ, qui in cautionem debiti census aut redditus annui ex aliis fundis assignatur; cujusmodi pignus *Contrepant* appellatur in Stat. Lossens. art. 39. apud Joan. Mantel. Hist. Lossens. part. 3. pag. 24: *Item quand quelqu'un prend biens en héritage, à condition et devis qu'il mettra Contrepant, suivant la coutume et stile, ou s'il ne fait reforme particuliere, tel doit metre Contrepant si suffisant, que joint avec le gage ou bien principal, il puisse estre estimé le tiers meilleur que les biens heritables, et ce sur des heritages, qui ne peuvent perir ni par feu ni par eau. Unde Rentes contrepannées sur heritages, in Consuet. Hannon. cap. 95. et Mont. cap. 34. Vide Glossar. jur. Gall. voce *Contrepant*, *Contragagiamentum* et *Contragagium* supra.*

* **CONTRAVENGIA**, Vindicatio, clarigatio, nostris *Contrevenge* et *Contrevengement*; idem quod *Reprézallie*. Vide in hac voce. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 665: *Cum Guillelmus de Gouy armiger... pro vindicta seu Contravengia... accipienda et facienda visset, etc.* Aliæ ann. 1483. in Reg. 207. ch. 298: *Jehan de Tinteville se tira devers le suppliant, et lui dist qu'il avoit congïe de nous de soy venger de Voultirage et desplaisir que les habitants de la ville d'Avignon lui avoient fait; mais qu'il fist ladite Contrevenge hors de nostre royaume.* Lit. Phil. VI. reg. Fr. ann. 1348. ex Chartul. 23. Corb.: *Par vertu du general commandement que nous aviens fait faire pour cause de nos guerres, que aucuns ne guerroyast, ne fit aucun contrevengement, etc.* Litt. remiss. ann. 1382. in Reg. 121. ch. 18: *Ledit Hennequin... accompaigné d'aucuns de ses parens et amis, par maniere de guerre et de Contrevengement ala ès maisons et hostelz d'aucuns des parens et amis dudit Mahieu, etc.* Vide supra *Contracambium* et mox *Contravindicare*.

* **CONTRAVENIRE**, Prævaricari, legem violare, perfringere, Gall. *Contrevenir*, Ital. *Contravvenire*. Stat. Vercell. lib. 2. pag. 43. 1°: *Et ultra solvat pro banno qualibet vice qua Contravenerit, solidos lx. Pap.*

* **CONTRAVERTO** [Converto. (Boet. De Syllog. categ. 2. p. 593.)] (L. Quicherat.)

* **CONTRAVINDICARE**, Vindicare, clarigare. Lit. remiss. ann. 1351. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 159: *Pures injurias*

et excessus fecerant et intulerant ipsi se Contravindicando, etc. *Contrevenguer*, in Lit. ann. 1370. pro commun. Fornac. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 378. art. 26: *Que s'aucuns forains couroit sus, ou faisoit assault ou invasion contre les bourgeois et habitants de la ville de Tournay, et les bourgeois... en eulke ostant et deffendant modérément ou en Contrevenguant de bel-fait, multiloit ou mettoit à mort... son annemi forain, qu'il trouveroit en ladite ville et banlieue, etc.* Ubi minus bene editum videtur *Contrevengnant*. Vide supra *Contragagium* et *Contravengia*.

† **CONTREDA**, Regio, Gall. *Contrée*, apud Lobinellum in Glossario ad calcem Histor. Britan. Vide *Contrata*.

* **CONTRIBUABILIS**, **CONTRIBUBILIS**, Gall. *Contribuable*, Impositionibus obnoxius. Arest. ann. 1374. 10. Jun. in vol. 6. arestor. parlam. Paris.: *Aliquis prosecuti fuerant de tallia nostra... tanquam Contribuabiles ad dictam talliam.* Instr. ann. 1490. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. pag. 8. col. 2: *Ita fiet in lingua Occitana ad utilitatem omnium habitantium in dicta patria Contribubilibus in denarius regis.* Ch. Caroli VIII. reg. Franc. ann. 1483. ibid. tom. 4. pag. 32. col. 1: *Item quod personæ ecclesiasticæ, pro bonis eorum de antiqua contributione non admortisatis, sint Contribubiles, cum ceteris habitantibus ruralibus, in talliis et aliis subsidiis.*

† **CONTRIBULARE**, Conterere, affligere, in sacris Bibliis non semel.

CONTRIBULES, **CONTRIBUNALES**, **CONTRIBUNI**, Consanguinei, cognati. Gloss. Isidori: *Contribules, Consanguinei, quasi ex eadem tribu.* Rursum: *Contribuni, Consanguinei, parentes.* Leges Edmundi Regis Angl. cap. *De assultu in itinere* [*] II. cap. 1.: *Si quisquam cognationis suæ firmet eum postea, reus sit omnium quæ habebit erga Regem, et portet fidam erga Contribunales mortui, quia primitus reprobaverat eum.* Saxonica apud Lambardum pag. 75. *w e g e þ a f æ h ð e w i ð þ a m e g ð e*, id est, is jam cognatis interfecti pro inimico habetor. [*] Vide Forcellinum. Exstat in Erchemb. Histor. Longob. ap. Pertz. vol. Script. 3. pag. 256. et 263. et in Chronic. Salern. ibid. pag. 542. in Ruodlieb fragm. 8. vers. 45. fr. 10. vers. 18. et sæpius.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Contribulis, qui est d'une même lignie.*

CONTRIBULITAS, Cognatio, vel consanguinitas apud Will. Britonem in Vocabulario MS.

* **CONTRIDERE**, pro Conterere, in Act. S. Silvini tom. 7. pag. 647. col. 1.

CONTRITIO. Vide *Comictia*.

CONTRITUS assensus, id est, impeditus; unde pulsus *Contritus*, id est, debilis, ut velox in principio paroxysmorum. Matth. Silvatic.

† **CONTRIFACTOR**, Imitator, qui exprimit aliquid imitando, Gall. *Contrefaïseur*. *Contrafactor misteræ monetæ*, apud Rymerum tom. 9. pag. 471. col. 2. Vide *Contrafacere* 1.

† **CONTRROMARCHA**, Facultas repetendi res sibi ablatas in ditione Principis alieni. Forma tractatus Regis Castellæ cum Henrico Rege Angliæ ann. 1410. apud Rymerum tom. 8. pag. 619. col. 2: *De et super omnibus et singulis roberis predictis, marchis, Contromarchis seu aliis captionibus quibuscumque factis sive perpetratis per quascumque personas.* Vide *Marcha*, *Facultas*, etc.

CONTROPATIO, quasi *Contrapactio*, Compensatio. Lex Wisigoth. lib. 6. tit.

1. § 5. de Servo qui in tormentis mortuus est: *Verum ut de servorum meritis omnis ambiguitas cesset contentio, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro servis questionandis, Contropatio adhibetur etatis et utilitatis, etc.* Lib. 10. tit. 1. § 17: *Utrique domino equaliter sexus, numeri, vel etatis Contropatione noveris dividendum.* Lib. 4. tit. 5. § 3: *Contropatis his quæ tempore nuptiarum promeruit; id est, compensatis.* [*] In Foro Judic. asmado. Est Æstimatio.] Apud Butlerium Contrepaner est Compensare: ubi forte legendum Contrepaner. [*] Vide Contravadium.]

† **CONTROROTULATOR**, ut supra Controrotulator, apud Rymorum tom. 1. pag. 244. col. 1.

CONTOVERSIONES, Controversiæ, in Epist. Clementis PP. apud Bromptonum.

* *Querelles et toutes Controversions civiles, in Libert. villæ de Peyrusse ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 706. art. 21.*

* **CONTOVERSUS**, Controversiarum amator, pugna, contentiosus. Stat. Raim. Magalon. Episc. ann. 1138. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 355: *Nolite fieri fornicatores, neque Controversi, neque fures, neque maledicti, neque rapaces, neque adulatores, neque inter vos discordiam habeatis.* Nisi quis Controversos hic interpretetur de iis, qui aversa venere utuntur, quod inter fornicatores et fures collocentur addaturque postea, *neque inter vos discordiam habeatis; quod jam significatum esset voce Controversi, priori sensu intellecta.* Vide infra *Delictum spinæ dorsi.*

* **CONTOBERNALITAS**, [Cohabitatio. (Pseudo-Cypr. De Singul. Cleric. ante med.) (L. Quicherat.)]

* **CONTOBERNARIUS**, [Contubernalis. (Gloss. Phil.) (L. Quicherat.)]

CONTOBERNIUM. Gloss. Lat. Græc.: *Contubernium, συνσκήσιον, σύντονον στρατιωτών.* Gloss. Græc. Lat.: *Ἀνδρῶν σύντρομα, Contubernium.* Lex Salica tit. 16. § 1: *Si quis villam alienam adsalierit, ipse et omnes qui convicti fuerint, quod in ejus Contubernio fuissent, etc.* Tit. 44: *Si quis collecto Contubernio hominem ingenium in domo sua adsalierit, etc.* Id est, Contubernarius, vel Contubernalis, uti appellantur a Festo: *Contubernium dicitur Contubernium habitatio.* Idem Glossarium: *Contubernarius, σύνσχος, σύνσχηρος.* Glossar. Lat. Gr.: *Ὀμοδιξίτος, Conversator, Contubernalis.* Apud Tacitos, *Contubernium dicitur constitisse decem aut minoris numeri militibus.* Vide Gloss. Rigaltii.

† **CONTOBERNIUM** malam in partem accipitur pro Cohabitatione illicita viri et mulieris, in Litteris Clementis Papæ pro Ducissa Yolendi, apud Lobinellum Histor. Britannic. tom. 2. col. 467: *Non ignari quod gradibus consanguinitatis et affinitatis prohibitis essent conjuncti, matrimonio invicem de facto, cum de jure non possent... clandestine contraxerunt, et in hujusmodi matrimonio, imo verius Contubernio, diutius minus legitime permanentes, ex illo filios et filias procreaverunt.* Vide *Conturnus.*

CONTOBERNALES ET APPARITORES, in Relatione Symmachii apud Baron. ann. 419. n. 6.

* **CONTOCIARE**, Contundere, ferire, sauciare, Gall. *Faire des contusions.* Charta Ludov. Bucil. abb. ann. 1170. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonst. col. 338: *Si aliqui de familia ecclesiæ*

intra curtis ambitum rixantes, se invicem Contociaverint, etc.

† **CONTULATIO**, ut infra *Contulatio*, Collatio. Formulæ Andegav. num. 32: *Strumenta cartularum vindicionis, cautionis, cessionis, donationis, dotis composcionalis, Contulationis, pactis, commutationis, convenientiis, securitatis, etc.*

† **CONTULERE**, Conferre, donare. Scriptura Mironis pro Monasterio Bisuldunensi in Catalonia inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 183. col. 2: *Et laudatus glorificatusque Omnipotens Deus ab omni populo qui talem dignatus est Contulere patronum.*

CONTULITIO, Collatio, donatio. Gloss. Lat. Gr.: *Contulisse, εἰσχερομικέναι.* Formulæ veteres secund. legem Romanam cap. 18: *Ego in Dei nomine ille, dulcissima conjugi meæ illi, dono tibi per hanc Epistolam Contulitionis, donatumque esse volo locellum rem proprietatis meæ, etc.* Infra: *Si fuerit ullus de hæredibus nostris, vel qualibet persona quæ contra has duas Contulitiones uno tenore conscriptas aliquid agere... præsumperit.* Charta Roberti Comititis et Abbatis S. Martini Turonensis apud Sammarthanos in Archiepiscopis Turon. n. 54. sic clauditur: *Data est hæc Contulitionis, seu potius restorationis auctoritas, etc.* [Formulæ Andegav. art. 31: *Strumenta sua quam plurimas, vindicionis, dotis composcionalis, Contulitionis, etc.* Vide *Contulatio.*]

* **CONTUMACIA**, Gall. *Contumace*, Vadimonii detrectatio. Stat. comitat. Venais. sub. Clem. VII. PP. ex Cod. reg. 4660. A. cap. 12: *Notarii officia exercentes singulis diebus juridicis, quibus curia tenebitur, antequam discedant a curia, scribere in uno quaterno omnes Contumacias et dictas fallitas... teneantur.* *Contumacion*, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 521. Vide *Contumacio.*

* **CONTUMACIALIS LITERA**, Qua vadimonii detrectatio declaratur. Lit. official. Noviom. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 45: *Dictis clericis coram nobis sufficienter comparentibus, et quantum debuerunt expectantibus, litterasque Contumaciales de dictis diebus contra omnes citatos a nobis reportantibus, etc.*

† **CONTUMACIO**, Vadimonii detrectatio, Gallis *Practicus, Contumace*. Appellatio anni 1495. ex Archivo B. M. de Bononuntio Rotomag.: *Sic transit in rem judicatum, cum ad illam ferendam fuit debite convocatus, et pluribus Contumacionibus intermedis... quæ fuerunt notæ tam apud civitatem Rotomag. quam supra locum dicti appellantis.*

† **CONTUMACIUM**, *Inquinamentum*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501. [*] In cod. reg. 7644. *Continualium*. Conf. *Contumia*, nisi sit pro *Contaminatio*.]

† **CONTUMASSARE**, Gallicis *Practicus. Contumacer*. Vadimonii deserti reum pronunciare. *Contumassare et de Contumassia condemnare*, in Privilegiis a Raymundo de Agouto concessis Johanni de Masalguis ann. 1348. ex Archivo Præsidis de Mazaugues.

CONTUMAX CAPITIS, id est, *vertex*. Ita Glossæ MSS. ad Alexand. Iatrosoph.

CONTUMELIARE, Contumelia afficere. Ado Viennensis in Chron. ann. 799: *Jussit eos, qui Pontificem Leonem tam inhoneste et indecenter deponendo Contumelias sibi exhiberi.* Occurrit præterea in Actis Martyrii S. Didymi et Theodoræ n. 6. apud Christianum Grammaticum in Mæthæum, in Legib. Henrici I. Reg. Angl. cap. 39. etc.

* **CONTUMELIUM**, Contumelia. Annal. Franc. tom. 5. Collect. Histor. Fr. pag. 41: *Et multitudo Saxonum ibi occisi sunt, et reliqui fugientes cum magno Contumelio reversi sunt Saxoniam.*

CONTUMIA, *Derisio*, in Gloss. Arabico Lat. *Contumelia*, Joanni de Janua, [et Glossatori Sangerman. MS. num. 501.] Marciarius Capella lib. 4. extremo:

Populum Cæropidarum bene quo palliatum
Bromius conciperet Contumias nosse dolore.

[*] Grotius ad hunc locum ut ex Isidori Glossis habet: *Catumia, Contumelia*; apud Grævium legitur *Contumia*.] Porro *Contumeliam* proprie pro adulteris dici annotat Jacobus Gotofredus ex leg. 2. Cod. Th. ad L. Jul. de Adult. (9, 7.)

CONTUPECTA. S. Columbanus Ep. 5: *Licet enim mihi nimirum micrologo, illud cujusdam egregium sapientis elogium, quod dixisse fertur, quamdam videns Contupectam, non admiror artem, sed admiror frontem.* Ubi leg. forte *comptam*, vel *acu comptam*, id est, capillos acu discriminatos, vel denique, ut Editor censet, *compte pictam*.

† **CONTOBERBARI**, Commorari, ut explicat Barthius in Glossario ex Anonymi Hist. Palæst. apud Ludewig. tom. 3. pag. 28: *Cæperuntque omnes simul quærere, qualiter S. Sepulcri iter valenter peragere: dicentes, quoniam appropinquaverat eundi terminus, nulla erat hora Conturbandum amplius.* Nimirum, inquit idem Barthius, quia tales sententiæ non sine tricis turbisque effectui dabantur.

CONTOBERBIUM. Capitulum Caroli Magni pro partibus Saxonie cap. 28. apud Holstenium in Collectione Romana: *Si forte inter eos aliqua discordia, aut Conturbium ortum fuerit.* Annales Franc. ann. 774: *Sine læsione vel aliquo Conturbio clusas apertas... introivit.* Occurrit præterea in Capitulari Pipini Regis Italiæ cap. 35. et in Diplomate Egicæ Regis, quod præfigitur Concilio Toletano XVI. Vide *Disturbium*.

† **CONTOBERMALIS**, Ejusdem turmæ. Ammian. Marcel. lib. 16. cap. 30: *Opitulatum Conturnalibus suis venire.* Non semel occurrit apud eundem.

† **CONTOBERMARE**, eidem Ammiano lib. 16. cap. 29. est in turmas ordines arcte congregare: *Cum eques in ipso prælii articulo se fortiter Conturnaret.*

CONTOBERNUS. Marcellus lib. 2. Form. 16. de Puella invita rapta: *Dum et te, faciente Conturno, contra voluntatem parentum tuorum, raptio scelere, in conjugio sociavi.* Bignonius reponit *Contubernio*, id est copii contractis, ope sociorum et amicorum, uti vox *Contubernium* sumitur in Lege Salica: quo casu, erit *Contubernium* non auxilium, sed illicita conjunctio, uti usurpatur in leg. ult. C. de Incestis nuptiis, qua Anastasius Imp. decernit ea rescripta viribus carere, quæ quibusdam personis permiserunt scelerato contubernio nomen matrimonii imponere. At cum *Conturno* præferant Codd. MSS. ea vox accipi potest, quomodo apud nostros *Contour*, ita ut virgo deceptam se raptoris suasionibus, ejusque calliditate circumventam, seductam, et sollicitam dicat.

[*] Marcellus locus, qui negotium hic facessit, videtur a Bignonio lectus male, sed bene interpretatus, contra a Cangio bene lectus, at interpretatus male. Itaque legendum cum Cangio et MSS. codd. *faciente Conturno* vel *Conturno*; nam nihil refert. Editio Bignoniana Paris. 1613. habet *Conturno*: eadem editio inserta Bibliothecæ Patrum ann.

1624. legit, *Coturno*. Chronic. Besuense infra citatum utitur *Coturno* pro *Coturno*. Exponimus autem Marculfi verba fere ut exponit Bignonius. *Faciente Coturno*, id est, faciente amico, amicorum, seu potius amici ope atque consilio. Ea namque ætate, quod Bignonium Cangiūque fugit, ex recepto loquendi usu *Coturnus*, Amicus dicebatur. Res conficitur auctoritate veteris Glossarii MS. Sangerman. num. 501. quod sic habet: *Coturnus, Venaticum et agreste calcamentum est, quia unius (lege unus) pedi utrique convenit; unde si quis duobus discordantibus fuerit amicus, Coturnus dicitur.* [* E Servio in Eccl. VII. vers. 32.] *Coturnus* ergo juxta veteres Glossas est amicus inter duos discordantes: quæ vocis acceptio mirum quam apte Marculfo conveniat. Rapuerat aliquis puellam contra puellæ ejusque parentum voluntatem: raptam, *faciente Coturno*, sibi matrimonio copulavit. Interuenit amicus tum viri, tum puellæ, qui eo puellam adduxit, ut quem raptorem invita passa erat, non invita maritum haberet. Certe primum discordabant inter se raptor et rapta: *Coturnus* itaque fuit amicus, qui utrique conveniens discordanti, utrumque conciliavit. Sed ut ut est de Marculfi loco constat vocem *Coturnus* in Glossis Sangerm. singularem habere notionem haud indignam quæ observaretur. [* An *faciente Contrario*, i. e. Diabolo? Sed Bignonii conjectura non displicet.]

CONTURNUS, pro Flexu, deflexu, circuitu accipitur, in veteri Charta ex Tabulario S. Benigni, apud Perardum pag. 20: *De uno fronte terra S. Benigni, de alio latere Coturno S. Benigni et S. Stephani, etc.* Alia apud eumd. pag. 53: *De uno fronte strada publica pergit, et de alio fronte Coturnus.* Adde pag. 99. [et vide *Cotorium*.]

CONTURNUS, pro *Conturnus*. Chronicon Besuense pag. 531: *Habentes terminationes de uno latere terram S. Vincentii, de alio stratum publicam, de una fronte fiscum, de alia fronte Coturnum vicinorum.*

† *CONTUS*, f. pro *Conitus* vel *Conditus*, Concinnatus, Chronicon Siciliæ apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 20: *Cum enim magnificus Rex Conradus divæ memoriæ carissimus pater noster, testamento solleter Conto, quondam tempore mortis suæ, nos tenellum et infantulum... in manibus S. matris Ecclesiæ reliquisset.*

* 2. *CONTUS*, Calculus, ratio, Ital. *Conto*. Correct. stat. Cadubrii cap. 41: *Ne mercatores suis talleis defraudari possint, jubemus quod quicumque seccator, vel alius capiens vel capi faciens talleas mercatorum sive forensium, sive civium, teneatur et debeat ipsas separatim cancellare et pro Conto recipere, et ipsis mercatoribus pro Conto designare.*

† *CONTUTARE*, Tutare Plauto, aliis Tutari. In tuto collocare, curare. Vita S. Antonii de Padua tom. 2. Junii pag. 706: *Ibi se totum dispositioni divinæ commendans, sursum firmissimæ spei anchoram Contutavit.* Concl. Gerundense Hispan. tom. 2. pag. 242: *Si vero matrem in domo habuerit aut sororem, secundum priorum canonum statuta per earum personas ejus debet Contutari substantia; id est, administrari et defendi.*

* *CONTUTELLA*, Tutela, quæ pluribus administranda committitur; unde *Contutor* et *Contutrix*, qui res pupilli una administrant. Inquisit. MS. ann. 1449: *Durante tempore ipsius Contutelle, ... dominus Joannes Gantelmi Contutor, etc.* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.:

In quo (coffreto) vestes sive raupas dictæ nobilis Annæ d'Absaco Contutricis erant protunc.

† *CONVADARI*, Laurentio in Amalthea, *Vadimonium denunciare, Vadimonio obstringere.*

† *CONVADIUM*, ut *Contravadium*, Pignus, impignoratio, in Annal. Bened. tom. 3. pag. 633: *Matrona quædam... Dominis Fratribus Gausmaro Saviniacensis Monasterii Abbati et Congregationi Monachorum sub eo degenti, mansum unum in villa Scannatis, in Convadio, seu impignoracione dedit pro triginta solidis.*

* Charta ann. 1063. ex Tabul. Dervensi: *A Brunone Abbate S. Bercharii ut alodium meum, quod est Viridiolas, in Convadium acciperet rogavi, ea conventionione, ut post curriculum sex annorum liceret redimi. Convainerie, Occupatio, manucapto, usurpatio, in Libel. suppl. Gandav. ann. 1385. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1620: *Item que toutes Convaineries, qui sont faites par contumaces ou autrement d'un côté ou d'autre, de fiefs, de treffons, de heritages, de franche rente, où qu'il gisent, pour l'occasion des guerres de l'un Convaincu sur l'autre.**

† *CONVALESCENTIA*, Gall. *Convalescence*. Recreatio ab adversa valetudine. Miracula B. Edmundi Archiep. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1889: *Lecto incubans et quasi de Convalescentia jam desperans. Symmachus lib. 3. Epist. 11: Jam mihi Convalescentiæ portus aperitur.*

* *CONVALESCENTUM*, Tantumdem valens, Gall. *Equivalent*. Charta ann. 4. Lothar. reg. ex Chartul. Lemov.: *Recepimus de prelio tuo, sicut inter nos convenit, hoc est, in argento, aut in Convalescento, solidos centum et quadraginta. Convainoir, Convalescere, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 285: *Après aucuns jours icelle femme releva et Convainc aucunes.**

† 1. *CONVALIDARE*. Gloss. Gr. Lat.: *Στεροποιῶ, Consolido, Convalido.*

* 2. *CONVALIDARE*. Confirmare, roborare. Stat. crimin. Saonæ pag. 118: *Insuper Convalidaverunt et comprobaverunt, comprobantque et Convalidant omnia et quæcumque acta, et quascumque deliberationes ac executiones factas et sequutas hucusque.*

CONVALLIA, Convallia loca, Convalles, apud Agrimensores.

† *CONVASARE*, Furari. Janssonius in Auctario ad Glossas Isidori: *Convasassem, Furassem, figuratum a colligendis vasis.*

* *CONUBIUM*, Donatio, quæ a parentibus filiæ fit propter nuptias, seu intuitu *connubii*. Charta Radulfi dom. Magdun. ann. 1195. ex Chartul. B. M. de Josaphat: *Vendidi pro trecentis libris Andegavensium avunculo meo Gaufrido, Levitarum domino, et uxori ejus et suis hæredibus totum Conubium matris meæ, tam in feodo quam in dominio.* Vide *Maritadium*.

CONUCULA, Colus, Gallis *Quenouille*, Italis *Conocchia*; [Germanis *Kunckel*.] Gloss. Latino Theotisc.: *Colus, Chunchla.* Lex Ripuar. tit. 59. § 18: *Si ingenua Ripuarum servum Ripuarium secuta fuerit, et parentes ejus hoc contradicere voluerint, offeratur ei a Rege, seu a Comite, spatha et Conucula. Quod si spatham acceperit, servum interficiat, si autem Conuculam, in servitio perseveret.* [Tilius apud Eccardum habet *Conuculam*, male. Codex vero Gothan. *Conuglam*, et Codex Guelf. *Cuniculam*. Le Roman de la Violette MS.:

Et besche et Coloigne et fusel
Leur apporte pour labourer.

Sermo est de Adamo et Eva pulsus e paradiso.] Vide Steph. Baluzium ad Capitul. Reg. pag. 996.

* Alias *Coloigne, Connoille, et Conoingnole*. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 77: *Et lors quant ladite Jehanne oy ces paroles, prist sa Coloigne et en feri le suppliant trois coups sur la teste.* Aliæ ann. 1412. in Reg. 166. ch. 257: *Et estoit le descort pour ce que Richart Goubin avoit donné a Thomin Picot d'une Connoille a femme sur la teste.* Neque aliud fortassis sonat *Conoingnole*, in Aresto ann. 1279. ex Reg. Olim parlam. Paris. fol. 48. v°. *Item les tisserands disoient que li tainturiers ne devoient avoir en leur maison oustius, que l'en appelle conebres, tonres, lates, Conoingnole.* *Quelongne*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 108. ch. 371: *Ledit Guiot print une Quelongne de cane, de laquelle il la fery plusieurs cops, tant que ladite Quelongne brisa sur elle.* Pro re ipsa, qua colus amicitur, in aliis Lit. ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 333: *Il avoit donné une Quelongne de laine pour six solz.*

† *CONVEARE*, Convehere, adducere, Gall. *Conduire, Amener*; apud Rymer. tom. 12. pag. 471: *Diversas hernesias in hoc regnum nostrum Angliæ pro viagio nostro afferre et Conveare possit.* Vide *Conviane*.

* *CONVENA*, *Che viene cum altri*. Glossar. Lat. Ital. MS.

CONVENABILIS, a Gall. *Convenable*, Conveniens, aptus. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus quosdam compedes ferreos satis magnos carceris, ad intrudendum et ponendum personeros aptos et Convenabiles.* *Covignable*, eodem sensu, in Homil. in Advent. ex Cod. 28. S. Vict. Paris. fol. 1. v°. col. 1: *Covignable chose fu que.... li grant fisiciens vint, quant par tout le monde estoit et gisoit la grant desattiez.* A voce *Covignablet* et *Covignance*, Opportunitas, ibid. fol. 1. r°. col. 2: *Poons veoir deux choses, c'est asavoir la Covignablet del avenement et le porfit. La Covignance de venir est entendue, etc.* Unde *Covignablement*, Opportune, ibid.: *Donques vint Covignablement li filz de Dieu, quant hons fu convencus de ignorance et de non puissance.*

CONVENANZERIUS, ex Italico *Convenenza*, Pactum, in Charta Longobardica, apud Ughellum tom. 7. Ital. sacræ pag. 566: *Convenanzeris suis Convenanzam dare judicavit.*

† *CONVENCIONARE*, ut infra *Convencire*, Per pactum promittere. Conventio Henrici Regis Angliæ et Willelmi Regis Scotiæ, in libro nigro Scaccarii pag. 39: *Præterea, Episcopi, Comites et Barones Convencionaverunt domino Regi et Henrico filio suo, quod, etc.*

* *CONVENCIONATOR*, Qui alterius nomine stipulatur. Charta Guill. ducis Norman. pro monast. S. Georg. de Banquerville in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 666: *Et de hoc fuit Leudo sacerdos Convencionator.* Vide *Convencionare*.

* *CONVENCIONATUS*, Conventione et amicitia conjunctus. Lit. Caroli VI. reg. Fr. ann. 1415. in Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 71. v°. *Ita quod omnes et singuli Januenses cives, districtuales, incolæ, Convencionati et qui pro Januensibus se tractant, possint et valeant... ire, stare, morari, mercari... per omnes et singulas civitates... regni Franciæ. Et fol. 72. v°: *A donné (le roi) treve... aux**

Jennevois bourgois, habitans, et à ceulz de leurs destroits, à leurs Convenencés et alliez, et qui pour Jennevois se tiennent. Vide *Convenaire*.

† **CONVENENSA**, Italis *Convenenza*, ut in *Convenanzerius* jam dictum est, Conventio, qua candidatis suis Albigenes promittebant sese eis *Consolamentum* præstituros. Erat hæc veluti secunda initiatio ad profana sectæ mysteria. Prima vocabatur *Adoratio*, tertia *Consolamentum*. Adorationis ritum habemus Lib. sentent. Inquisit. Tolosan. pag. 13. et seqq. : *Vidit Hæreticos pluries et in pluribus locis, et adoravit eos, flectendo genua ter, inclinando se profunde coram eis, et dicendo ter, BENEDICITE.* Ista autem Adoratio iterabatur toties quoties. De *Convenensa* ibidem his verbis : *Item fecit pactum Hæreticis, quod ipsi vocant la Convenensa, quod recipetur ab eis in fine suo secundum pessimam eorum consuetudinem.* Similia leguntur pag. 220.

* **CONVENENTIA**, Conventio, pactum, nostris alias *Conveance* et *Convence*. Annal. Franc. ad ann. 786. tom. 5. Collect. Histor. Fr. pag. 44 : *Tunc dominus rex Carolus prospiciens se ex omni parte, Deo largiente, pacem habere, sumpsit consilium... cum missis imperatoris placitum habendi de Convenentiis eorum.* Lit. ann. 1360. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 495. art. 25 : *Que tous nottaires... puissent recevoir et mettre en escript tous les contractaux et Conveances faites entre eulx et avec autres. Seront les marchans tenus de bailler bons et souffisans pleges de paier et accomplir leur marchié et Conveances,* in Stat. ann. 1376. ibid. tom. 6. pag. 229. art. 15. *Esconvenance*, eodem sensu, in Charta ann. 1338. ex Tabul. S. Auberti Camerac. : *Robiers Rosiaus, qui fu flex Jehan Rosiel escuier, qui jadis fut ou traitiet et ens Esconvenances dou mariage de lui et de demisielle Jehenne de Herin, fille à monsieur Ansel de Herin, chevalier.* Vide *Convenientia* 1.

† **CONVENENTIO**, Pars alicui competens ex conventionione. Charta Matthæi de Pariniaco pro Monachis S. Sulpicii apud Thomasserium Consuetud. Bituric. pag. 698 : *Dant autem Conventiones in hæredibus qui nascentur et qui sunt in hominibus de Cellario.* Vide *Convenientia*.

* **CONVENENZA**, Eodem significatu, vox Italica. Charta ann. circ. 1128. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 445 : *Testes et laudatores sunt de ista Convenenza episcopus Carcassensis, Ger. de la Redorta, etc.*

† **CONVENGUDA**, Vox Catalana. Sacramentale Poncii factum Raimundo Comiti Barcin. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1122 : *Non retinuerit integritate omnes illas convenientias, quas habet Convengudas ad vos.* Ibid. col. 1226. in Conventionione ejusdem Raimundi cum Ermengado Comite Urgell. ann. 1064 : *Quæ sunt Convengudas ad eum, etc.* de quibus pactum est et conventum.

CONVENIA, Tabularium S. Benign. ann. 679. apud Perardum pag. 8 : *Si ego ipsa, aut ullus de hæredibus meis, vel qualibet alia opposita Convenia vel persona... venire temptaverit, etc.* [An idem qui *Convenga* ?]

* Qui ex conventionione jus habet ad rem aliquam, ut opinor. Vide *Convenientia* 1.

1. **CONVENIENTIA**, Pactum, Conventio, Contractus. Sicul. Flaccus de Condit. agror. : *Omnes ex Convenientia terminos ponebant.* Idem : *Terminos autem Convenientia possessorum confirmabat.* Oc-

currit passim, in Capitul. ann. 779. cap. 16. Addit. 4. Capitul. cap. 134. in Capitul. 1. ann. 805. cap. 16. in Capitul. Caroli C. tit. 1. cap. 4. tit. 6. cap. 14. [*53.] tit. 8. cap. 8. tit. 16. cap. 11. tit. 26. cap. 12. tit. 30. cap. 1. [*53. in Colon. ann. 843. in Sparnaco ann. 846. ap. Marsnam. ann. 851. de Carisiac. ann. 856. ap. Confluent. ann. 860. Conventus ad Sablonar. ann. 862. in prolog.] in pacto Caroli et Henrici, in Lege Longobardor. lib. 2. tit. 12. § 9. lib. 3. tit. 19. § 1. [*53. Liutpr. 139. (6. 86.).....] apud Fredegar. in Chron. cap. 187. Leonem Ost. lib. 1. cap. 24. (al. 26.) lib. 2. cap. 6. 90. in Chron. Farsensi pag. 657. in Cloveshoviensi cap. 29. apud Egbertum in Dialog. cap. 13. In Vita Aldrici Episcopi Cenoman. n. 69. etc. Vide *Convenientia*.

CONVENIENTIA, Pars, quæ alicui in re quapiam ex pacto competit. Charta, seu Testamentum Rogerii Comitis Carcassonensis ann. 1062. apud Catellum pag. 627 : *Et dono ad ipsum Raimundum Convenientiam de Comitatu Redensi, quæ habeo cum fratre meo Odone Comite, et cum filio suo Arnaldo, si Odo moriatur, et filio suo Arnaldo remaneat, ad te Raimundo ipsa Convenientia de ipso Comitatu, et alia Convenientia, quæ habeo cum fratre meo Odone de Castello de Corba, etc.* [Charta anni 1058. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Ruten. n. 2 : *Donamus etiam... comandam et Convenientiam, quam habemus in uno manso, quod nullus potest dare aut impignorare nisi nobis.*]

* [« Donamus etiam *Convenientias* quas habemus in ipsa villa de omnes homines, qui non possunt vendere vel impignorare nisi nobis, ut Monachi de Conchas habeant sibi istas *Convenientias*. (Cartular. Conchar. Ruthen. 1060, p. 330.) »]

2. **CONVENIENTIA**, pro *Convenientia*, Consensus, in Concilio Vermensi ann. 752. cap. 4. et alibi sæpe.

* Charta Ludov. Pii ann. 836. ex Chartul. Micicac. : *Ad notitiam autem futurorum placuit nobis in hoc pragmatico, quod in præsentia nostra ipse Jonas episcopus una cum Convenientia metropolitani sui Jeremiæ dictando composuit.* *Esconvenue* vero, pro Quantum cuique convenit sui opus est, in Lit. ann. 1356. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 593.

* 3. **CONVENIENTIA**, Societas inter monachos aliosque certis sub conventionibus inita, unde nomen. Martyrol. S. Albini Andegav. Ms. : *Convenientiæ quas habemus cum monachis et clericis atque sanctimonialibus, quid debemus pro defunctis eorum facere.* Vide *Fraternitas* 3.

† **CONVENIENTIARIA CHARTA**, Quæ Complectitur *convenientiam* seu conventionem. Notitia quædam apud Stephanotium tom. 10. Fragm. Hist. MSS. pag. 122 : *Quibus ipse dederat possidendum, partim pro dono Alcherii avunculi sui, partim quia erit ei propinquier, partim pro Charta Convenientiaria patrum.*

* **CONVENIENTIARIUS**, Cui adjuncta est conventio. Placit. ann. 1122. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 277 : *Conchenses proponebant donationem Conventiariam laicorum se habuisse et ecclesiam S. Martini de Canalibus, prius quam Juncellenses eam obtinerent.* Vide *Conventiaria Charta*.

* **CONVENIENTUM**, ut *Convenimentum*, Pactum, vel etiam res pacto et conventionione data. Charta Guid. episc. Claramont. pro villis Biliomi et S. Lupi ann.

1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1 : *Item volumus et concedimus quod quicquid bajulus noster concesserit in vendis, pedis et Conventientis, ratum et firmum nostro nomine habeatur.* *Convenant*, eodem sensu, in Ch. Guid. de Brit. dom. de Penthievre ann. 1319. ex Reg. 59. ch. 484 : *Item d'un Convenant sus les courtills dou Boigu de Hillon, trente seis souldz et seis deniers.* *Item d'un Convenant, etc.*

† **CONVENIMENTUM**, ut *Convenientia*, Pactum, vel etiam res pacto et conventionione data. Charta Artaldi Archiep. Gratianop. tom. 4. Annal. Bened. pag. 732. col. 1 : *Asserentes quoddam donum vel Convenimentum antiquitus Romanæ Ecclesie factum ab avo vel patre præfati Ismidonis ipso confirmante et ab Ecclesia Romana, sibi esse conlatum, etc.* Transactio quædam in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 147 : *Si recuperare poterimus in ipso Convenimento permanebimus.*

1. **CONVENIRE**, Per pactum vel conventionem promittere, stipulari. Charta Ildefonsi Regis Aragon. æræ 1218 : *Promitto et Convenio, quod ero vobis bonus adjutor et defensor per bonam fidem, etc.* Occurrit ibi non semel, apud Marcam in Histor. Beneharn. lib. 6. cap. 1. et. 5. et in Chartis Hispanicis passim. Alia Aragonensis anno 1250. apud Diago in Hist. Regni Valentie lib. 7. cap. 45 : *Demas juro et Convento, et otorgo que tendre totas estas convenientias, etc.* [Tabularium Calense pag. 278 : *Concedens eidem Procuratori suo plenariam et liberam potestatem... Conveniendi, reconveniendi, excipiendi, replicandi, duplicandi, triplicandi, proponendi, etc.*]

* *Avoir en convent*, in Stat. ann. 1352. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 509. art. 1. Ubi divisus vocibus leg. *en convent. Mettre en convenant*, in Stat. ann. 1376. tom. 6. earumd. Ordinat. pag. 229. art. 15. *Convenancier*, eadem notione. Charta ann. 1301. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 143. rº. col. 1 : *Comme mon sire Pierre Bouchart et dame Hyolent de Rochefort sa fame n'eussent Convenancié et otroié à perpetuauté, par non d'eschange, le chastel de Rochefort, etc.* Pariag. inter Carolum VI. reg. Fr. et episc. Verdun. ann. 1389. in Memor. E. ejusd. Cam. fol. 210. rº. : *Avons promis et Convenancié, promettons et Convenaçons par ces presentes au roy nostredit seigneur et à ses gens, de faire accepter cedit pariage et agrée de nostre chapitre de Verdun.* Occurrit præterea tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 494. art. 12. et pag. 565. *Conventer*, in Stat. ann. 1359. tom. 4. earumd. Ordinat. pag. 210. art. 10. *Enconvenancer*, eadem acceptatione, in Lit. remiss. ann. 1450. ex Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 6 : *Le suppliant fiança et Enconvenança de prendre en mariage Marie, fille de Loys Masure.*

* 2. **CONVENIRE**, Citare, in jus vocare, Practicis nostris *Convenir*. Charta ann. 1264. ex Chartul. Campan. fol. 369. vº. col. 1 : *Quandoque baillivus Treccensis, quandoque baillivus Pruvinensis, quandoque præpositus de Nogento, quandoque præpositus Villemauri coram se nos Conveniant, etc.* Scacar. Paschæ ann. 1211. in Reg. S. Justi fol. 18. rº. col. 1 : *Judicatum est quod rex faciat justitiam de quadam muliere de terra comitis Alençonii, quæ Conventitur de fide.* Quo etiam sensu intelligendum Tabul. Calense laudatum in *Convenire* 1. Lit. remiss. ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 98 : *Audoin repondoit qu'Oudin Malet avoit fait*

Convenir pardevant lui au Chastellet Richart de Vitry. Alæ ann. 1451. in Reg. 181. ch. 30 : *Icellui bastart faisoit excomenier et missionnoit très-grandement les citez et Convenuz, et quant lesdiz citez,... Convenuz et excomeniez s'en plaingnoient, etc. Vide Reconvenire.*

* Hispan. *Convenio*, nostris *Convenant*. Charta ann. 1112. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 381 : *Totum istum honorem donat eum rex Adefonsus ad Bernardum in fevum, tali Convenio, quod Bernardus donet inde potestatem ad regem, etc.* Froissart. 1. vol. cap. 29 : *Ils eurent Convenant de defter le roy de France et d'aller avec le roy d'Angleterre, quand il lui plairoit, et que chacun le serviroit à un certain nombre de gens d'armes.* Bestiarius Ms. :

Chaus qu'il trova premierement
Loua par itel Convent
C'a cascon donroit un denier.

CONVENIUM, Conventio. Charta Ildofonsi Regis Aragon. æræ 1218 : *In eodem pacto atque Convenio, in Foris Aragon. lib. 3. de Ordine cognit. [Vetus Poeta MS. e Bibl. Coislín.]*

Et cil repont et si li jure
Qu'il la portera sans faille,
Pour ce qui du Convent ne faille.]

CONVENTARE, Convenire, conventum agere, apud Cæsarium Eysterbach. lib. 5. cap. 22. [Et Solinum cap. 40. Tertuliano *Conventare* est *Frequenter venire*. In veteri autem Formula apud Muratorium Scriptor. Ital. tom. 1. part. 2. pag. 87. col. 1. A. *Conventare*, idem est ac *Consentire*, promittere, Gall. *Convenir* : *Petre, te appellat Martinus, quod ipse vendidit tibi unam suam casam, et Conventasti sibi dare 100. sol. et non dedisti nisi 50.*] [*Rach. 4.]

† **CONVENTATUS**, Doctor, ab Italico *Conventare*, Doctoris gradum in Academicis obtinere. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 26 : *Plures mittuntur ad scholas Bononiæ... de qua veniunt periti et docti in legibus, decretalibus et medicina multi, et quidam in iis artibus Conventati.* [*Vide Salvini Histor. Jur. med. temp. lib. 2. cap. 21. § 80.]

* 1. **CONVENTIA**, Pactum, conventio. Præcepto Ludov. Pii ann. 835. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 413. art. 12 : *Quod si de his statutis atque Conventiis aliquid casu quolibet, vel ignorantia... inruptum fuerit, præcipimus, etc. Conventaille, vel Convingaille, ut leg. susceptor, eodem sensu, in Contin. Guil. Tyrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 723 : *Et de Conventaille lor rendi Biaufort et la terre de Saiete et cele de Tabarie.* Vide *Conventientia* 1.*

* 2. **CONVENTIA**, Consensus, *laudinium*. Charta Garini Humolar. abb. 1159. in Chartul. Montis S. Mart. fol. 116. r°. col. 1 : *Neque Gerbertus, neque hæres ejus hunc censum vendere, absque nostro beneplacito poterit et Conventia.* Vide *Conventare*.

† **CONVENTIALE SCRIPTUM**, Quod pacta continet et Conventa. Flodoard. de S. Gondeboato Martyre tom. 3. April. pag. 620 : *Unde Conventionale quoque scriptum digestum apud nos adhuc reservatur, utriusque partis assignatione roboratum.*

* **CONVENTIALIS LIBELLUS**, Charta conventionum. Vide infra in *Libellus*.

* **CONVENTIARIA**, Pactum, conventio. Charta ann. 390. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 562 : *Facta Conventiaria ista in mense Aprilis, etc.* Vide supra *Conventia* 1. et infra in *Libellus*.

† 1. **CONVENTICULA**, Congregatio. Oratio Teuderici Abb. Campirotundi ann. 962. in Appendice Marcæ Hispan. col. 882 : *Conventiculum Monachorum Christo Domino ibidem servientium aggregavit.*

† 2. **CONVENTICULA**, Conventio prava, pactum illicitum. Edictum Johannis I. Reg. Fr. tom. 3. Ordin. pag. 63 : *Colligationes aut Conventiculas factas aut initas in castro et villa predictis, a viginti annis circa, totaliter et imperpetuum annullamus.* Archivum Castr. Nannet. armar. K. cass. H. n. 25 : *Articuli contra Episcopum Rhedonensem missi per illustriss. Ducem Britannia. Novissime sunt inventi aliqui alterius generis divinatores, qui affirmantes Ducem modernum parum esse victurum, induxerunt multos ad faciendum ligas et Conventiculas, ac etiam ad tractandum de capiendâ et maritanda denuo Ducissa in eventum mortis Ducis, et habendis fortilitiis Britannia ad manus suas, etc.*

* Ceremon. Rom. Ms. fol. 4. v°. ubi de Cardinal. in conclavi existentibus : *Et in primis ne Conventiculas noctu agitent.*

1. **CONVENTICULUM**, de hæreticis proprie dicitur, ut in leg. 10. et 20. Cod. Theod. de Hæret. (16, 5.) in leg. 4. et 5. eodem Cod. de His, qui super religione (16, 4.) Concilium Carthaginense IV. can. 71 : *Conventicula hæreticorum, non Ecclesia, sed Conciliabula appellantur.* Ubi alii Cod. habent *Concilia diaboli*. Hugo Diensis Episcopus in Ep. ad Gregor. VII. PP. apud Hugonem Flaviniac. pag. 202 : *Si pateretur uspiam, ubi posset, Conventicula, et quasi Concilia, [sic ea vocans] celebrare, etc.* Vide infra *Conventus* 5.

* 2. **CONVENTICULUM**, Cœtus, collegium. Privil. capit. de Roman. ann. 1348. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 287. art. 26 : *Numquam per nos vel per alium concedemus... incolis dictæ villæ de Romanis, quod ipsi habeant vel habere possint commune aliquod, nec etiam universalitatem, Conventiculum, nec syndicos, consules, procuratores vel actores per modum collegii seu universitatis, seu corporis, seu communitatis.*

CONVENTIO, Jus feudale Saxonum cap. 7. § 3 : *Dominus potest duobus solum feudum conferre, unum possessionem, et alteri expectationem, quæ dicitur Conventio, si moriatur absque hærede feudali possessor. Cap. 9. § 4 : Si moriatur possessor, quia feudum Domino non vacavit, nisi forte Conventio facta fuerit, etc.*

† **CONVENTIONALES ECCLESIE**, Collegiæ. Secundum Ecclesiarum consuetudinem Conventionalium volumus ordinari, in Charta Fundationis Eccles. Collegiæ B. M. de Mirabello, inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Christ.

* **CONVENTIONALIS LIBELLUS**, Charta conventionum. Vide infra in *Libellus*.

CONVENTIONARE, Pactum, conventionem iurare, paciscendo convenire, promittere, pacisci. Radulfus de Diceto : *Omnes homines Scotia Conventionaverunt Regi, quod si, etc.* Matth. Paris. : *Omnia, quæ Conventionavit Domino Regi Brompton : Pro quibus Conventionavit Domino Regi de terris Baronum Northumbria 300. marcas dare. [Epistola Henrici Regis Angl. ad Ludovicum VII. Franc. Regem apud Duchesium tom. 4. pag. 584 : *Ego Henricus assecurabo Regi Francorum, sicut domino vitam suam et membra sua et terrenum honorem, si ipse mihi assecuraverit sicut homini et fideli suo vitam meam et membra mea et terras meas,**

quas mihi Conventionavit, de quibus homo suus sum.]

† **CONVENTIONES**, f. Qui simul convenientes unam et eandem componunt familiam. Charta ann. 1239. pro fundatione Marciaci prope Avalonem inter Instrum. tom. 4. Gall. Christ. col. 100 : *Buretus et Maria ejus uxor dant circiter quindecim solidos, et duas familias hominum, scilicet Duranum de Marciaco, Robertum Lathonum cum omnibus Conventionibus suis, suis hæredibus, successoribus eorumdem, et in posterum procreandis.*

† **CONVENTIONES REGLE**, Jurisdictio peculiaris Nemausi, ad instar jurisdictionis mundinarum Campaniæ et Briæ, ad mercatorum lites dirimendas, a Philippo III. Franc. Rege ann. 1272. instituta : de ea consule D. de Lauriere tom. 2. Ordin. pag. 231. et 232.

* **CONVENTIUM**, Mercis conventa. Chart. Albert. duc Austr. ann. 1346. ap. Haltaus. col. 1343. voce *Miete* : *Volumus, quod nulla donatio, Conventium [quod vulgo Miet dicitur] steura vel exactio a quoquam advocato... exigatur.*

† **CONVENTIUNCULUM**, ut *Conventiculum*. Vita B. Columbæ Reatinæ Maii tom. 5. pag. 379 * : *Quem statim tota pestilentia Conventiuncula sinistra suggestione pravenerant.*

CONVENTORES, Partes quæ invicem de re quapiam conveniunt, paciscuntur, in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 127. [*198. Conf. Capitul. Francic. ann. 779. cap. 13.]

* **CONVENTUALES** dicti ex ordine S. Francisci, qui annuos redditus possidebant, ad discrimen *Observantium*, qui regulam severius observabant. Gualvan. de la Flamma apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1012 : *Ab Azonis vicecomitis tempore usque ad Ludovicum Mariam Sportiam Mediolani ducem perduravere in hoc cœnobio fratres ordinis S. Francisci, Conventuales appellati, qui divina ibidem officia et sacra ad principis aulæque commodum peragebant.* Vide in *Conventus* 5.

† **CONVENTUALIS**, CONVENTUALITAS. Vide post *Conventus* 5.

1. **CONVENTUS**, Mallum, placitum publicum. Gloss. Lat. Gr. : *Conventus*, Συνοδία, σύνοδος, ἀγορά, συνέλευσις, ἀθροισις. Lex Alemann. tit. 36. § 1 : *Conventus secundum antiquam consuetudinem fiat in omni Centena coram Comite, aut suo Misso, au Centenario. Ipsum placitum fiat de sabbato in sabbatum, aut quali die Comes aut Centenarius voluerit, etc.* Vide *Campus Martii*. [*Conventus populi in Chart. ann. 1310. ap. Haltaus. voce *Goding*, col. 732. *Conventus publicus* in Tradit. ann. 819. ap. Schannat. in Tradit. Fuldensib. pag. 131.]

2. **CONVENTUS**, Græcis, συναξίς, Ecclesia, ad quam conveniunt fideles. Concilium Agathense ann. 506. can. 21 : *Si quis extra parochias, in quibus legitimus est ordinariusque Conventus, oratorium in agro habere voluerit, reliquis festivitibus, ut ibi Missas teneat propter factionem familiæ, justa ordinatione permittimus, etc.* Cæsarius Arelat. Sermon. 12 : *Quia vos ad audiendas lectiones divinas video ad Conventum Fratrum, vel ad Ecclesiam fideliter accurrere.*

3. **CONVENTUS**, Districtus, diocesis Episcopi. Concilium Toletan. IV. can. 35 : *Sicut diocesim alienam tricennalis possessio tollit, ita territorii Conventus non adimit. Ideoque Basilicæ, quæ novæ conditæ fuerint, ad eum procul dubio Episcopum pertinebunt, cujus Conventus*

esse constiterit. Vide Katravianum 16. q. 2. Possessio. 16. q. 3. Sicut diocesis, et Burchardum lib. 3. cap. 147. Ubi diocesis est Ecclesia parochiana; *Conventus* solo, diocesis, seu districtus jurisdictionis Episcopalis. Adde can. 53. [Occurrit passim in Chronico Idatii.]

† 4. **CONVENTUS**, *Conventum*, pactum. Codex MS. Stephani Lemovic. inter Stephanotii Fragmenta MS. tom. 1. pag. 12: *Petrus de Vernolio in manu Ilerii Episcopi et Canoniorum Lemovic. Præposituram Quadrivienis Ecclesiæ propter DCCCLX. solidos in vadimonio concessit. Post ejus mortem Katardus Vicarius filiam supradicti Petri accipiens in uxorem, similiter et eandem Præposituram S. Stephani Canonice in vadimonium concessit, et ab iis plus accipiens CCCXXX. sol. eo pacto ut Conventum, quem Petrus iis fecerat, idem ipse et uxor sua fecerunt.*

5. **CONVENTUS**, Collegium Monachorum. Ebrardus in Græcismo cap. 12:

Est Monachorum Conventus, nec non Monachorum, Vel diversorum collectio discipulorum. Sed Conventiculum dicas pietate carentium.

Ordericus Vitalis lib. 5. pag. 542: *Ut greges duorum Cœnobiorum permitterent adunari, Deique ad laudem sub uno Abbate, et sub una Regula unum Conventum effici.* Lib. 3. pag. 480: *Dum Uticense Cœnobium aucto Conventu 40. Monachorum gloriose corroboraretur.*

CONVENTUS, *Locus*, seu Camera, ubi conveniunt Monachi, de rebus suis invicem deliberaturi. Chronicon Fontanell. cap. 16: *Jussit præterea aliam condere domum juxta absidam Basilicæ S. Petri... quam Conventus, sive Curia, quæ Græce Boleutirion dicitur, nomine appellari placuit, propter quod consilium in ea de qualibet ve perquirentes convenire fratres soliti sunt.* Chronicon Lobiense pag. 685: *Locum Conventus, quo videlicet ad sedendum et legendum Fratres conveniunt, decentiori opere... adimplevit.* Chronicon Trudon. lib. 6. pag. 401. 402: *Per eum locum, quem tunc appellabamus, et nunc habemus, Conventum.*

† **CONVENTUS CLAUSTRI**, Latus peristylus, Gall. *Côté de Cloître*. Rituale MS. Eccles. Cathedr. S. Stephani Tolos.: *Et statim fit processio, ut sequitur, per claustrum pro omnibus fidelibus defunctis cum Responsorio, Libera me Domine, eundo ad S. Jacobum, transeundo per primum Conventum Claustrum... Postea exiit de Ecclesia S. Jacobi, et transeundo per quartum Conventum Claustrum itur ad Ecclesiam magnam. Et post in primo Conventu... Cantores incipiunt... deinde revertitur ad quartum Conventum, etc.*

CONVENTUM TENERE dicitur, qui primus occurrit inter Monachos, absente Abbate vel Priore in Officiis divinis, vel in refectorio, in libro Ordinis S. Victoris Parisiens. cap. 27. et in libro Usuum Ord. Cisterciensis cap. 81.

CONVENTUALES FRATRES, Monachi, qui collegialiter in *Conventibus* vivunt. Matth. Paris ann. 1233: *Rex Angliæ Henricus quamdam decentem Ecclesiam et congregationem Conventuali sufficientem... fabricavit.* Vide Waddingum in Annalib. Minor. ann. 1252. num. 18. et ann. 1375. n. 44.

† **CONVENTUALIS ECCLESIA**, Prioratus Canonicorum Regularium. Instrum. anni 1484. in Formulari Anglic. Thomæ Madox pag. 70: *Dilecto nobis in Christo Fratri Willelmo Cokk Canonico Regulari Prioratus sive Ecclesiæ Conventualis de Erdebury, in Priorem dicti Prioratus*

sive Eccl. Conventualis, per mortem bonæ memoriæ Fratris Thomæ Hay ultimi Prioris ibidem, vacantis, per Conventum præfatæ Eccl. Conventualis, quasi per inspirationem divinam canonice electo, Salutem in Domino.

† **CONVENTUALIS LOCUS**, in Statutis Ordinis Cluniac. MSS. Monasterium in quo sunt Monachi numero sufficientes ad omnes Ordinis regulas rite observandas; non *Conventualis* autem, in quo præ minori Monachorum numero constitutiones omnes non possunt observari: *Item, quod in omnibus Locis Conventualibus Ordinis in honore B. M. Virginis cantetur a modo post Completorium alta voce et cum nota, Salve Regina, vel alia Antiphona de eadem. Id idem si bono modo possit fieri in aliis Locis non Conventualibus, fiat.* Paulo post: *Item, quod in Abbatibus et in quinque principalibus Prioratibus, et in aliis Locis Conventualibus dicti Ordinis, ubi in vigilia Paschæ Cereus benedicitur, et tabula Cerei scribitur anni regiminis cujuslibet Abbatibus, Cluniacenses ponantur de cetero et scribantur.* Hac notione etiamnum dicimus *Prieurè Conventuel*, *Prieurè simple*.

† **CONVENTUALITAS**, Societas religiosa, Gall. *Conventualité*. Occurrit in Bullis Pauli III. Papæ pro secularizatione Monasteriorum Insulæ Barbaræ et Vezeliacensis; nequon in Bullario Carmelit. pag. 419. col. 1. etc.

† **CONVENTUALITER VIVERE**, in eodem Bullario pag. 220. col. 2.

* 6. **CONVENTUS**, Collegium canonicorum. Magn. Pastorale Paris. fol. 238: *Episcopo et Conventui S. Mariæ ecclesiæ Parisiensis carissimis dominis suis, pacem et concordiam, quam fecistis cum Simone de Obergenville homine meo, concedo fieri, et manucapio teneri.*

* 7. **CONVENTUS**, Præstatio, quæ pro facultate conveniendi ad scholas privatas, rectori publicarum solvitur. Charta pro unione scholarum Trecent. ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 23: *Illi qui extra scholas prædictas litteras Latinas usque ad Donatum in Trecenti civitate et suburbio addiscebant, Conventus suos rectori dictarum scholarum S. Johannis et Remigii solvebant.*

* 8. **CONVENTUS**, *Navium commeatus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

† **CONVENUSTARE**, *Adornare*, in Glossar. MS. Sangerman. num. 501.

* Charta Ludov. VII. reg. Franc. ann. 1157. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 562: *Ad quæ renovanda et quadam novæ scripturæ pueritia Convenustanda, etc.*

† **CONVERRA**, *Commune auxilium, subsidium*. Glossar. Joannis Lidii ad calcem operum Nicolai de Clemangis.

† **CONVERSA**, *Monacha*. Mortilogium B. M. Andegav.: *iv. Non Junii obiit Domina Ermengardis Britannicæ Conversa. Nonis Febr. ob. Adenor Vicecomitissa Consoror nostra... VIII. Idus Dec. ob. Lucia de Castro-Brientii Deo sacrata, et Agata de Vitreio Conversa et Monacha.*

* Vel *Mulier*, quæ in extremis habitum religionis suscipiebat, vel quæ monachorum obsequiis erat addicta. Charta Simon. de Chavigniaco ann. 1210. ex Tabul. S. Crispini in Cavea Suession.: *Volo et concedo elemosinam, quam carissima mater mea, Conversa S. Crispini in Cavea, ob remedium anime suæ contulit ecclesiæ supradictæ. Vide Conversi in Conversio.*

CONVERSÆ, *Mulieres*, quæ a prava et dissoluta vita ad meliorem transcunt, vulgo nostris, *Converties*. Honorius Au-

gustod. lib. 2. Gemmæ animæ cap. 242: *Conversæ, quæ eundem habitum (ac viduæ) gerunt, a Maria Magdalena formam sumpsērunt.* Iis vero recludentis binæ olim exstiterent domus Constantinopoli, prior a Justiniano M. exstructa, cui *Μετανοίας, ὑπονώμων τῶ ἔργου*, seu *Penitentia* nomen imposuit, ut auctor est Procopius lib. 1. de Edif. Justin. altera quam τῶν νέων Μετανοίων vocat Theophanes anno 1. Heraclii, nostris, *Maison des Repenties*. De Utraque pluribus agimus in nostra Constantinopoli Christiana.

CONVERSA UXOR, Quæ cum mariti consensu Deo se dedicavit, in Concilio Arelat. II. cap. 3.

† **CONVERSABILIS**, *Comis, facilis*, quocumque familiariter uti licet. Goelen. in Lexico Philos. pag. 297.

* Vita S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 475. col. 2: *Erat enim Conversabilis supra modum, tam cum feminis, quam cum viris.*

CONVERSARE, *Vitam religiosam seu monachicam profiteri*. Charta Pipini Majoris Domus apud Doubletum lib. 3. pag. 693: *Ipsi Monachi de ipso sancto Cœnobio, qui in ipsa sancta casa Conversare, vel vitam degere videntur.* Marculfus lib. 2. form. 48: *Supplicaturia pro eo qui in Monasterio Conversare desiderat.*

CONVERSARI, *Eadem notione*. Lex Aleman. tit. 15: *Monachus qui sub Regula in Monasterio Conversatus fuerit.* S. Bernardus in Apol. de Vita et morib. Relig. cap. 3: *An forte qui juxta alium ordinem Conversari videor, propterea huic suspectus habeor.* Et cap. 8: *Sic Patres in Ægypto Conversati sunt?*

CONVERSATIO, *Monachismus, vita monachica*. Rathbertus Monachus de Casibus S. Galli cap. 5: *Cum Conversatione habitum mutavit, et tunc demum monachicis indutus vestimentis susceptus... Abbas est ordinatus.* Epistola Dagoberti Regis in Vita S. Desiderii Cadurc. Episcopi cap. 7: *Sub habitu sæculari Christi militem agere, ac mores angelicos et sacerdotalem Conversationem habere.* Sanctæ Conversationis fundamenta jacere, apud S. Hieron. in Epist. 8. ad Lætiam. Sanctæ Conversationis habitum tradere, apud Gregorium Magnum lib. 2. Dial. cap. 1. *In sancta Conversatione permanere*, apud Petrum Damian. de Vita S. Romualdi cap. 15. *Habitus sanctæ Conversationis*, apud eundem lib. de Perfect. Monachor. cap. 15. Vide Bedam in Vita S. Guthberti cap. 28. Ordericum Vitalem pag. 477. 518. S. Anselmum lib. 1. Epist. 13. etc.

CONVERSATIO, interdum vox generica, pro quorumvis vivendi ratione. Gloss. Lat. Græc.: *Conversatio, ἀναστροφή, ὁ ἀγωγὴ, βίος*. S. Hieronymus lib. 1. in Rufinum cap. 3: *Eo quod te dicerent cum sodalibus tuis indigna nomine Christiano de mea Conversatione jacitare.* Adde Epist. 4. 24. S. Valerianus Cemelensis lib. de Bono disciplina: *In hoc solum constat Conversationis nostræ ratio, ut boni simus.* Heitto Episcop. Basileensis in Visione Wettini Monachi Augiensis num. 9: *Quam terribilem vero sententiam de Conversatione Comitum intulerit, quis enarrare sufficiat?* Vide Capitul. 2. ann. 811. cap. 1. Capitul. 5. Caroli M. incerti anni cap. 1. 2. etc.

CONVERSATIO PUBLICA, *Usus publicus, proprie de moneta, Cours de la monnoie*, in Cod. Theod. leg. 1. de Conlat. æris (11, 21.) leg. 2. Si quis pe-

cun. confl. (9, 23.) et leg. 3. de Suariis. (14, 4.)

† **CONVERSIM**, Perperam, præpostere. Epistola Godehardi Abbatis Tegernsensis ad Theodulum Episc. apud Mabill. Analect. tom. 4. pag. 350: *Negue omnes Christiani Christiani sunt, neque omnes viri viri sunt, nec omnes Monachi Monachi sunt. Christiani tamen isti sunt et Monachi. Sed hæc Conversim volumus, sed non possumus; nitimur, sed infirmamur.*

CONVERSIO, CONVERSUS, CONVERTI, voces de vitæ monasticæ professione usurpatæ.

CONVERTI, dicitur qui Monachus fit. Gregorius Magn. lib. 2. Ind. 11. Epist. 6: *In qua lege continetur, ut nulli qui in manu signatus est, Converti liceat.* Idem lib. 7. Epist. 11: *Ne militiæ, vel rationibus publicis obligati ad Ecclesiasticum habitum veniant, vel in Monasteriis Convertantur.*

CONVERSI, Monachi. Concilium Aurelianense I. can. 2: *Monachus in Monasterio Conversus.* Salvianus lib. 4. ad Ecclesiam Cathol.: *Et licet de Conversorum venerabili choro esse videaris, licet religionem vestibus similes, etc.* Exstat Isid. liber de *Conversis*, id est, Monachis. *Conversi* autem proprie dicebantur qui a sæculari vita, quam aliquandiu professi fuerant, vitam monasticam amplectebantur, et ad morum conversionem veniebant: differebantque ii a *Nutritis*, qui scilicet ab infantia in Monasteriis enutriti eandem vitam amplexati erant. Ita enim *Conversi* intelligendi apud Anselmum lib. Similit. cap. 78. non vero ii, quos *Fratres Conversos* dicimus, ut vult Hæftenus, [et alibi non semel, ut fuse probat Mabillonius in Præfat. in Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. num. 21. et in Notis ad Vitam S. Erminonis Abb. Laubiensis eodem tom. pag. 565.]

CONVERSIO, Monachismus. Beda lib. 4. Hist. Eccl. cap. 5: *Monachi in ea permanent obedientia, quam rem tempore suæ Conversionis promiserunt.* Capitula Caroli Magni lib. 1. cap. 63. in Lemmate: *De Conversione liberi hominis. Ad Conversionem venire, pro Monachicam vitam amplecti, in Regula S. Benedicti cap. 4. apud Petrum Venerab. lib. 1. de Miracul. cap. 4. in Chron. Fontanell. cap. 4. apud Ordericum Vital. lib. 3. pag. 477. in Chronico S. Benigni pag. 402. 415. 416. 418. in Orig. Murens. Monast. pag. 40. 48. in Vita S. Hermelandi n. 5. etc.* Formula promissionis monachalis: *Ego promitto stabilitatem et Conversionem morum meorum.* Vide *Fileasacum* lib. 1. Selector. pag. 161.

* Hinc *Conversionem intrare*, pro Monasterium ingredi, vitæ monasticæ amplectendæ causa, in Charta ann. 1195: ex Chartul. Thenol. fol. 21. r.

CONVERSIO dicitur præterea de iis qui abjurandæ vitæ sæcularis proposito facto, ad strictus vitæ genus pervenire student. Ita in Concilio Arausicano I. can. 22. Arelat. II. can. 43. et Agath. can. 16. statuitur, non ordinandos *Diacones conjugatos, nisi prius Conversionis proposito professi fuerint castitatem.* Idem de Presbyteris conjugatis statuitur in eodem Concilio Arelat. II. can. 2. de Episcopis et Presbyteris qui de laicali statu ad eas dignitates provehuntur, in Concilio Arelat. VI. can. 1. et 2. in Epistola Felicis VI. PP. ad Cæsarium Arelat. in Concil. Aurel. III. cap. 6. Aurel. V. cap. 9. et Cabilonensi cap. 5. in quibus requiritur annalis conversio. De viduis vero et puellis quæ ad propositum ser-

vandæ in posterum castitatis aspirant, vide Epaoense cap. 21. et Aurel. V. cap. 19. præterea *Fileasacum* lib. 1. Selector. pag. 162.

CONVERSI, in Monasteriis, dicuntur laici Monachi, laicis exercitiis et Monachorum obsequiis addicti, vulgo *Freres Convers.* Sic autem appellati quod primitus viri laici pietatis, seu etiam quærendi victus gratia Monasteriis totos se darent, offerrent, et addicerent, operam suam locantes ad vitam suam: unde et *Laici*, et *Oblati*, et *Donati*, sæpe dicti leguntur, ut suis locis docemus. *Conversi, qui Monachi non sunt*, in Epistola Innocentii II. PP. tom. 10. Spicilegii Acheriani. Guigo in Vita S. Hugonis Episcopi Gratianop. n. 11: *Duos Laicos, quos appellamus Conversos.* Vide eundem in Statutis Cartusiensib. cap. 78. et Statuta antiqua ejusd. Ord. 2. part. cap. 26. § 3. [Acta S. Hamonis Monachi Savignei MSS.: *In prædicta Savignei Abbatia non solum Monachi, sed etiam Laici quos Conversos nuncupant, sub habitu religionis Deo deservunt. His autem Monachus aliquis præficitur, qui sapientiæ doctrina et religionis prærogativa præpolere cognoscitur. Eo ipso tempore quo eis S. Hamo præerat, accidit plures ex illis propositum relinquentes ad sæculum redire, et stivam, quam tenere videbantur, dimittere.* Charta ann. 1313. inter Instrum. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 201: *Dignum duximus ordinandum, quod deinceps in Prioratu nostro prædicto (S. Fiacrii) novem fratres monachi, de gremio tamen Monasterii nostri (S. Faronis) ibidem divinis obsequiis mancipati; et una cum iis unus Conversus et una Conversa, qui eorum insistent obsequiis, sub habitu regulari per Priorem, qui denarium numerum faciet, etc.* In Tabulario Calensi ab initio ad pag. 92. plurimi memorantur *Fratres Conversi*, modo ut testes, modo ut procuratores hujus Monasterii, ac spectatim pag. 92. in Litteris P. Episc. Meld. ann. 1240. pag. 114. in Sententia arbitrari Johannis Episc. Trecensis ann. 1269. et pag. 129. in Charta anni 1221.] *Heloissa Abbatisa Paraclit.: Religionis erat de cultu terrarum et labore proprio vivere; sed quia ex debilitate non possumus, admittimus Conversos et Conversas, ut quæ per nos administrari non permittit rigor religionis, per eos adimpleatur.* Vide *Conversa* suo loco. Raymund. Ordin. FF. Prædicat. in Summula:

Si fugit ex claustris laicus Conversus, et inde Duxerit uxorem, cum crimine constat ab isto, Hæc eat, et repetat correctus apostata claustrum, Si fuerit sua nota confessio: conjugium stet, Si nullum fecit: tamen illos æqua voluntas Separat, ut caste vivant injungitur istis.

[Statuta Cisterc. ann. 1275. apud Marten. tom. 4. col. 1446: *Ordinat et definit Capitulum generale, quod Conversi nostri Ordinis in Provincia et Wasconia et ultra, non Conversi, sed Fratres nominentur, eo quod nomen illud in dictis provinciis abominabile habeatur propter hæreticam pravitatem.*] Vide *Institutiones* Capit. Gener. Cistercens. distinct. 14. et Hæftenum lib. 3. Disquisit. Monastic. tract. 1. disquisit. 8. [** Schannat. Histor. Fuldens. tom. 1. pag. 13. et supra *Barbatus* 1.]

* Interdum monasteriorum procuratores, præsertim monialium. Charta Margar. comit. Flandr. ann. 1262. ex Tabul. Flin.: *Dictum monasterium debet nostra placita (frequenter) ter in anno per Conversum aut aliquam personam aliam secularem ad hoc institutum.*

* A monachis nihilominus distinguebantur *Conversi*, adeo ut decima ex agris, quos ipsi colebant, exigeretur, quam monachi non reddebant, si eosdem agros propriis sumptibus excolerent: unde non strictiori sensu hic intelligendi sunt *Conversi*; sed Coloni, qui peculiari ratione monasterio adstricti, rusticis operibus vacabant. Charta capit. S. Steph. Trecens. ann. 1248. in Chartul. Arremar. ch. 34: *Ipsos (monachos Arremarenses) quandocumque terras dictæ grangiæ propriis sumptibus suis excolent, a solutione decimæ unanimi assensu liberos esse concedimus et immunes: quandocumque autem dicta granchia vel terræ ipsius pro parte vel pro toto per admodationem, alienationem, pensionem vel donum ad vitam seu alio quoquo modo ad manus *Conversi* seu *Conversorum*, vel aliarum quarumcumque personarum devenerit, tunc ex eis nobis decima persolvetur.*

CONVERSUS AD SUGGURENDUM, [Qui urgente mortis periculo *Conversi* vestem induit.] Necrologium Monast. S. Petri Remensis: XII. Kl. Febr. *Margareta Chauchons Conversa ad succurrendum. Vide Monachus ad succurrendum.*

CONVERSUS præterea vulgo appellabant qui a Judaica vel Mahumetana superstitione ad religionem Christianam convertebantur. Narrant Matthæus Paris et Matthæus Westmonasteriensis sub ann. 1233. Henricum III. Anglorum Regem exstruxisse Londini *Domum Conversorum* pro errore Judaicum relinquentibus, in qua ii sub honesta vivendi regula certum haberent in tota vita sua domicilium, tutum refugium, et sufficiens vitæ sustentamentum. Istius domus meminit rursus Paris anno 1244. pag. 436. quam quidem, expulsis postmodum Judæis, Edwardus III. anno regni sui 51. in Scriniorum custodiam commutavit, ut auctor est Spelmannus. [Historia Bertrandi du Guesclin pag. 5: *Entretenantz entra leenz une Converse qui Juifve avoit esté, etc.*]

* *Convers* nostris, eadem acceptance. Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 167: *Neantmoins aucuns Chrestiens *Convers*, qui depuis ce que les dits Juifs commancerent à habiter en nostre dit royaume, se sont convertis à la foy Catholique et faits baptiser, etc.* Vide supra *Baptizati*.

Ejusmodi *Conversi* victum et vestitum primo conferebant Reges, verum cum iis impensis ob ingruentia bella sufficere minime possent, eorumque numerus sat magnus esset, in Abbatias et Monasteria singulatim illos amandabant, a quibus victus necessaria perciperent, quod potissimum ex Guil. Prynneo in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 835. et sequentibus docemur, ubi nomina *Conversorum*, et uxorum interdum, ut et Monasteriorum quibus alendi tradebantur, recensentur.

Ejusmodi in Gallia *Conversorum*, qui ex partibus ultramarinis adducebantur, cum e Judæis, tum e Malumetanis, frequens occurrit mentio in Computis Baillivorum Franciæ: verbi gratia in Computo anno 1233: *Pro expensis *Conversorum* de partibus transmarinis 108. sol. 6. den.* In alio anno 1302: *Philippotus *Conversus* filiolus Regis pro roba pro medio 30. sol.* In alio 1333: *Philippus filiolus Regis 8. den. per diem et pro roba pro medio 30. sol.* *Isabella *Conversa* filiola Regiæ Angliæ 3. denar. per diem.* *Huguerinus *Conversus* filiolus Hugonis Ducis Burgundiæ den. per diem.* In aliis *Com-*

putis, vulgo sub *Baptizatorum* appellatione recensentur, ex quibus percipimus Reges et Magnates istorum Conversorum in Baptismo fuisse patrones, iisque certos attributos redditus ad victum et vestitum, quos *Bursam Baptizatorum* appellat aliud Computum anni 1285. De Baptizatis istis habetur istud Arestum datum in octavis Nativitatis B. M. ann. 1260: *Placuit Domino Regi quod Majores bonarum villarum habeant justitiam de Baptizatis in villis suis manentibus, quando delinquunt, in iis tamen in quibus justitia pertinet ad ipsos.* Vide Matth. Westmonast. ann. 1254. et Notas nostras ad Joinvillam pag. 112.

CONVERSUS. In Tabulario Ecclesiae Gratianopolitanae sub Hugone Episcopo, occurrit crebrius quidam *Guigo Conversus*, fere semper primus in subscriptionibus Chartarum ejusdem Episcopi. Habentur etiam ejusd. Guigonis literae aliquot. At fol. 86. idem Guigo dicitur *Conversus Episcopi*, hacce ratione: *Inde sunt testes videntes et audientes Guigo Conversus Episcopi, in cujus manu haec donatio sive laudatio facta fuit, et Petrus Presbyter, etc.* [In placito Hugonis II. Episc. Gratianop. ann. 1130. ex Tabulario ejusd. Ecclesiae nominatur inter testes, qui subscripsere, *Thedebertus Conversus Episcopi*. Quibus in locis *Conversus*, ut suspicor, sic dictus est Administrator bonorum Episcopi, ad instar *Conversorum Monachorum*, qui saepius erant Monasterii bonorum Administratores.]

CONVERTERE, Ad conversionem venire, seu vitam monachicam amplecti. Vetus Charta ex Tabulario Ecclesiae Gratianop.: *Quia ingredientibus Monasterium Convertendi gratia ulterius nulla sit testandi licentia, sed res eorum ejusdem Monasterii juris fiant, aperta legis definitione decretum est, etc.*

* **Conversion,** Consuetudo, familiaritas, in Vita J. C. Ms. ubi haec Lucae cap. 1. v. 34: *Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* ita Gallice redduntur:

Sainte Marie respondi :
Comment ert chou, car le me di,
Ja ne n'ue jou onques baron,
Ne vers homme Conversion.

* *Convers* vero Antrum, cubile, ubi animal conversatur. Bestiarius Ms. ubi de Unicorni:

Quant il ont trové son Convers,
Et tres bien avisé lors mers, etc.

* **CONVERSORIA,** Idem quod *Hala*, forum frumentarium, sic fortasse dictum, vel quod locus sit contactus, vel quia ibi conversantur mercatores. Charul. Thenol. fol. 62. rº: *Apud Landousis percipimus singulis annis in Conversoria dictæ villæ sexdecim galeto bladi.*

* **CONVERTENTIA.** [Conversio. (Boet. In Arist. Praedic. 2, p. 161.) (L. Quicherat.)]

† **CONVERTIBILIS,** Qui converti potest seu mutari. Concil. Tolet. I: *Si quis dixerit vel crediderit Deitatem Christi Convertibilem esse vel passibilem, anathema sit.*

* **CONVERTIBILITAS,** Mutabilitas, flexibilitas. Homil. de S. Helena tom. 3. Aug. pag. 590. col. 1: *Hominem autem Convertibilitate naturæ ac libertate licentiae et infirmum esse et contumacem.*

* **CONVERTIBILITER,** E converso, vicissim, Gall. *Réciproquement.* Placent. JC. in Summ. Institut. Justin. lib. 1. tit. 1. pag. 3: *Ergo et omnis justitia est*

voluntas talis, et omnis voluntas talis Convertibiliter est justitia.

† **CONVERTILITAS,** *Conversio.* Papias MS. et Glossar. Sangerman. MS. num. 501. necnon Laurentius in Amalthea.

† **CONVESCERE,** Una vesci, tom. 2. Concil. Hispan. pag. 684. *Convescens*, in Actis Apost. cap. 1.

* **CONVEXUS,** Cumulatus, acervatus. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Convexus, Amuncelè.*

† **CONUGLA.** Vide *Conucula.*

CONVIARE, Comitari, ire cum aliquo. Anastasius in S. Zacharia PP.: *Ipsa vero nubes cum eis usque ad Basilicam S. Apollinaris.... tegendo Conviavit.* Infra: *Rex egressus... eidem sancto viro Conviatus eum deduxit.* Vide Theodor. Campendon. de S. Magno cap. 16. 19. 21. Chronic. Besuense pag. 574. Consecration. Lambertii Episcopi Atrebat. tom. 5. Spicilegii Acheriani pag. 544. Vitam S. Deicoli n. 15. Petrum Damianum lib. 1. Epist. 10. et alibi non semel, etc.

CONVIATOR, Comes itineris, comperegrinans. Anastasius in S. Zacharia PP.: *Cum suis Sacerdotibus et Clero Conviatoribus, etc.* Ubi perperam editum, cum viatoribus. Occurrit praeterea in Chronico Augustensi ann. 1101.

† **CONVIATES,** Eadem notione. Miracula S. Henrici Imp. tom. 3. Julii pag. 767: *Mulier quædam non solum incesso privata, sed et totius corporis miserabili specie deformis et distorta, Conviatibus vehiculo trahebatur.* [** An cruciatibus?]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Conviare, convoier. Conviatus, Convoient. Convoy, comitatuis*, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 142: *Les compaignons baillevent à ladite femme, l'un deux solz Paris et l'autre un gros de Mes; et puis la voudrent ramener en son hostel: mais elle ne volt point de Convoy.*

CONVICANEUS, Ejusdem vici ac parociae. Orig. Murensis Monasterii pag. 42: *Populus autem istic vadit ad conductum Episcopi, quo et cæteri ejus Convicanei vadunt.... ibique Ecclesiasticum jus audiatur.* [Concives et Convicanei, in Chron. Corneli Zantflæt, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 443.]

* **CONVICANUS,** ut *Convicaneus*, Ejusdem vici ac parociae. Vet. Inscript. apud Spon. tom. 2. Hist. Genev. pag. 376: G. AROS. MARCIANO OPTIMO JUVENI ET PIENTISSIMO, OFFICIO INTER CONVICANOS SUOS FUNCTO AEDIL. [* Vide Forcellin.]

† **CONVICINALIS,** Vicinus, Gall. *Voisin*, in Actis S. Isidori Agricolaë n. 4.

† **CONVICINIUM,** Vicinia, Gall. *Voisinage*, in Actis SS. April. tom. 3. pag. 886. 915. et Maii tom. 7. pag. 176.

* Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 128: *Ad evitandas et removendas suspitiones abaratarias, que fieri dicebantur per illos, qui colligebant quitam per Convicinia pro quitatoribus, statui-mus, etc.* [FR.]

* **CONVICINUS,** Vicinus, in Stat. criminal. Saonæ cap. 24. pag. 46.

* **CONVICIUM,** Accusatio. Vita S. Lamb. tom. 5. Sept. pag. 585. col. 2: *Faramundus, suis exigentibus culpis, plurimorum criminatus Convicitis, expulsus est a pontificali cathedra, et ab eadem ejectus provincia.*

* **CONVICTOR.** [Qui convincit: « Si autem reus se defendere non poterit, Convector eum excecabit vel suspendet vel secundum iudicium dampnabit. (Fondation de la Neuville aux Larris, an. 1207. mus. arch. dep. p. 104.) »]

† **CONVIGUITAS.** Gregorius Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 378: *Et ubicumque per bonorum hominum testimonium rei veritas inventa fuerit, neque hoc ulla difficultas impedit, statim hujus Monasterii pars recipiat justitiam suam, et ea tantum differantur quæ propter Conviguitatem diffiniri non possunt;* hoc est, si recte coniecto, propter æqualem contententium vigorem, seu rationes et probationes æque verisimiles, adeo ut a quo veritas stet, non cognoscatur.

CONVINCERE TERRAM SUAM, Apud judices eam esse suam comprobare. Leges Rotharis cap. 382. apud Murat. tom. 1. part. 2. pag. 47. col. 2: *Si quis cassinam aut tectum atienum foris in curte, ubi viri non habitant, dum intentio est de terra, disturbaverit aut in terram jactaverit, et Terram suam, sicut Lex habet, Convincere non potuerit, restauret ipsam cassinam.*

CONVINCLA. Vide *Conjugla.*

† **CONVINCULARE,** Vinculis illigare, conjungere. Oratio sacra Ratbodi Episc. Noviomensis de Annunciatione ann. 1081. in antiquo Lectionario Abbatæ S. Eligii ejusd. urbis n. 3. pag. 29: *Dam vero eadem die, prout in nendo moris est mulieribus, filium salivam adefaceret, filium idem linguæ inhæsit, et utraque quasi Convinculata distorsit.* Vetera Monumenta Monasterii S. Victoris apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 245: *Nos ergo, Frater mi dilecte, quamvis non parva chaos disjungat intercedo, tamen non solum carnis affinitate, verum etiam orationum in Christo devotione exopto Convinculari.*

CONVINERE. Apitius lib. 6. de Re culin. cap. 6: *Et jus scissuris infundes, ut Convinet; et ubi Convinerit, assabis.* Ubi *Convinnere*, est imbibere: at Humelbergius legit. *Combiberit.*

† **CONVINNA.** Vide *Covinus.*

† **CONVIPERINUS,** Una viperinus. Vide locum in *Inpuderatus.*

† **CONVIRGINALIS,** Socia virginum. Acta SS. Junii tom. 2. pag. 973. de SS. Anastasio, Felice et Digna Virgine: *Hæc autem puella cum pro summa humilitate atque obedientia inter Convirginales ultimam se judicaret.*

CONVITARE, Invitare, unde nostris, *Convier.* Gregorius VII. PP. lib. 4. Ep. 22: *Volumus etiam ut fratrem nostrum Hugonem venerabilem Cluniacensem Abbatem tecum Synodo interesse ex nostra parte Convitare rogando et multum instando procures.* [Occurrit etiam in Miraculis S. Simonis tom. 2. April. pag. 825.]

* [« Ex parte pape *Convitate* fuerunt. C. L. nobilissime Romane mulieres. (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II. 178. an. 1493.) »]

† **CONVITATIO,** Invitatio ad convivium. Statuta Massill. lib. 2. cap. 7. § 14: *Prohibemus ut nullus Notarius... recipiat... xenia vel dona, aut remunerationem, vel convivium seu Convitationem, etc.*

† **CONVITATUS,** Invitatus. Vita S. Zenobii Episc. Florentini tom. 7. Maii pag. 51: *Quodam die Convitatus in Cathedrali Ecclesia civitatis Florentinae ad prædicandum.*

* **CONVITIATUS,** Convicium. Vita S. Godelevæ tom. 2. Jul. pag. 419. col. 1: *Aliis detestandis Convitatus contumeliis, aliis etiam, dum verbera minitaretur, erubescens super fera insolentia, etc.*

† **CONVIVA,** Invitator. Vita S. Canuti Regis auctore Alnothio Monacho tom. 3. Julii pag. 137: *Et quibus jam Convivam*

pium traderes, advocabas. Doctissimus Editor mallet legere *Invitatorem*, quod *Convivia* dicitur is qui invitatus est.

CONVIVÆ REGIS. Ex familia, ex domo Regia. *Ministri Regis*, nostris vulgo, *Officiers Commensaux de la Maison du Roy*. Gl. Gr. Lat.: Συμβιωτής, *Conviva*. Ὁμόβιος, *Conviva*. Gl. Lat. Gr.: *Convictor* et *Convivator*, συμβιωτής, συνεσιάτωρ. Ἐστίοντες τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως, in cap. 1. Danielis: seu ἀπολαύοντες τῆς τράπεζης τῆς βασιλικῆς, ut vertit Chrysostomus in hoc cap. Chronic. Alexandrin. ann. 13. Theodosii Junior.: Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδόσιος Παυλινὸν ὡς φίλον, καὶ μεσασάντα τῷ γάμῳ, καὶ συναριστούντα αὐτοῖς, ἐποίησεν διὰ πάσης ἀξίας ἐλθεῖν. Epitaph. Probi viri illustri:

Lætabar prius mensæ regalis honore,
Principis alloquio, Regis amicitia.

Lex Salica tit. 43. § 6: *Si quis Romanum hominem Convivam Regis occiderit.* Lex Burgund. tit. 38: *Quicumque hospiti venienti lectum aut focum negaverit, 3. solidorum inlitione mulctetur: si Conviva Regis est, 6. sold. multæ nomine solvat.* Fortunatus de Conda Domesticus:

Jussit et egregios inter residere penates
Convivam reddens proficiente gradu.

Jonas in Vita sancti Columbani cap. 24: *Tum unus e Convivis Chrodoaldus nomine, cujus conjux erat amita Theodeberti Regis.* Et cap. 18: *Vir nobilis Hagnericus Regis Theodeberti Conviva, vir sapiens et consiliis Regis gratus.* Adde Vitam S. Agili Abbatis. Vetus Schedæ reperta in tumba S. Canuti Regis Daniæ ann. 1582. apud Isaacum Pontanum lib. 5. Hist. Danic.: *Gloriosus Rex Protomartyr Danorum Canutus pro zelo Christianæ religionis et justitiæ operibus, ut Christus, a proprio Conviva Blacone traditus, etc.* Qui quidem Blaco in Versibus ibidem repertis, *Minister*, id est, Officialis domus Regiæ, Saxoni Grammatico lib. 11: *primam Regis familiaritatem adeptus dicitur.* Vide Ordericum Vital. pag. 584. Proinde *Convivæ Regis*, ii sunt, qui honore mensæ regalis aliis anteponuntur, quos participes mensæ suæ efficit, ut est in Concilio Toletano XII. cap. 3. et quos divinis epulis adhiberi, et adorandi Principis facultatem habuisse ait 1. 1. Codic. Theod. de Comitib. et Tribun. scholar. (6, 13.) ubi Jacobus Gotfredus plura congressit de honore mensæ Regiæ, ut et Bignonius ad Legem Salicam, Savaro ad l. 1. Epist. Sidonii, et alii. Charta Ottonis M. Imp. ann. 962. et Henrici III. ann. 1045. apud Zyllesium: *Ipsi quoque quoties ad Regalem curiam venerint, de Regia mensa pascantur, et inter curiales et domesticos Regis et Reginæ qui regio cibo vescuntur, non infini semper habeantur.* Vide Dissertat. 2. ad Joinvillam, [et Theodorum Marsilium ad Vespas. Suetonii cap. 2.]

CONVIVA APOSTOLORUM, et MARTYRUM CONSORS, dicitur S. Thomas Cantuariensis Archiep. a Gervasio Dorobern. lib. de Combustione Dorobern. Eccl. pag. 1293.

† **CONVIVALES DENARII,** Qui cibarium loco Canonicis distribuabantur certis diebus. Consuetudines MSS. Ecclesiæ Coloniensis e Bibliotheca Atrebatensi: *In vigilia Assumptionis B. Mariæ in anniversario Archiep. Renaldi Convivales denarii a Camerario sic dividuntur. Majori Ecclesiæ dantur xx. sol. et vi. denar. ad S. Geneonem x. sol. etc.*

† **CONVIVANTES,** in Ecclesia Lugdunensi dicebantur Canonici, qui pro ma-

ioribus, quos percipiebant, redditibus, certum aliorum Canoniconum, Presbyterorum Clericorumque numerum excipiebant hospitio et mensa. Scriptum de fundatione Ecclesiæ Lugdunensis: *In Ecclesia Lugdunensi sunt viginti duo Canonici qui tenent hospitia, et quilibet ipsorum tres tam Presbyteros quam Clericos, et sunt nonnulli qui plures tenent, sub spe futuri præmii. Item sunt quindecim Canonici residentes qui non tenent hospitia, quia non habent xxx. lib. Viennenses in redditibus, sed comedunt cum aliis Convivantibus. Nam est consuetudo, quod nullus Canonicus debet tenere hospitium, quousque xxx. lib. Vienn. in redditibus fuerit assecutus; postquam vero eas assecutus fuerit debet tenere hospitium cum numero Clericorum, ut Convivantes prædicti; alias nihil perciperet ulterius. Item sunt in dicta Ecclesia quatuor Capellani qui Custodes appellantur, et quilibet ipsorum percipit medietatem portionis, quam percipit Canonicus Convivans. Et quando fit divisio terrarum, et quando quis personatum obtinens percipit septem libras, Canonici Convivantes percipiunt quilibet quatuor libras, et simplices Canonici quinquaginta solidos.*

† **CONVIVATIO, Convivium,** συμπόσιον. Glossar. Lat. Græc.

† **CONVIVATORIUM. V. Convivarium.**

† **CONVIVAX, ὁμόβιος.** Gloss. Lat. Græc.

Qui simul vivit. Vide *Convivæ*.

† **CONVIVALIS.** Convivalis, Pertinens ad convivium. Macrobius lib. 2. Satur. cap. 1: *Convivalis lætitia.*

CONVIVARIUM et CONVIVATORIUM, Locus ubi convivantur, Ugutioni et Joanni de Janua.

CONVIVIVUM, vulgo *Pastus, Droit de past,* cum tenens aut vassallus tenetur ex conditione feudi aut tenementi, domino *Convivium* semel aut pluries quotannis exhibere. Marculfus lib. 2. formul. 1: *Nullas functiones, vel exactiones, neque exquisita et lauta Convivia, neque gratiosa vel insidiosa munuscula... de ipsa facultate penitus non requirantur.* Regularis concordia Monachorum Anglicæ nationis, apud Seldenum ad Eadmerum pag. 150: *Potentibus vero non causa Convivandi, sed pro Monasterii utilitate atque defensione, quotiens expedierit, obviandi intra infraque Monasterium licentiam habent.* Charta S. Audomari Episcop. Tarvanensis apud Folcardum in Vita S. Bertini cap. 6: *Neque in agris ipsius Convivia ego, vel Pontifices successores nostri, vel Archidiaconus præparare non præsumant, etc.* Charta Henrici Regis Franciæ ann. 1058. ex Tabular. Fossatensi f. 15: *Nec ullas molestias ullus suorum servis Dei inferre præsumat, nec Convivia sibi præparare jubeat.* Tabul. Ecclesiæ Cadurcensis: *Damus unum mansum qui vocatur Castinel, unum Convivium cum 10. Militibus, unum porcum optimum, et alium vivum.* Ibidem: *Ego Raterius Belloforte concedo Convivium illud, quod accipi in pignore pro 300. sol. de Vicecomite de S. Cirico.* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suesion. ann. 1232. pro Communia Aisiaci: *Nos quitavimus dictis hominibus totam talliam, quam Ecclesia nostra consuevit accipere super eos, et 4. libras nigrorum, quas Ecclesiæ nostræ debebant de Conviviis et tensusantibus.* Vide *Prandium, Paratæ, Procuratio, Pastus, Cænaticum.*

† **CONVIVIVUM RUFUM.** Consuetud. MSS. Eccl. Coloniensis in Bibl. Atrebatensi: *Pondus panis de rufo Convivio. A cibus dictum videtur.*

A CONVIVIVIS FIDELIUM EJICI, Excom-

municari: neque enim licebat cum excommunicato communicare, nec cum eo cibum capere, ut est in Conc. Antisiod. cap. 38. Concil. Andegav. can. 4: *Non solum a communione habeantur alieni, sed nec Conviviorum quidem admittantur esse participes.* Turon. I. can. 8: *A communione Ecclesiæ, vel a Convivio fidelium extraneus habeatur.* Concil. Veneticum can. 3: *Non solum a communione divinorum Sacramentorum, sed etiam a Conviviis fidelium submovendos.* Ita passim in Conciliis Aurelian. I. can. 1. 3. II. Epaonensi can. 15. Arvern. can. 6. Lugdunensi II. can. 2. Parisiensi V. can. 13. etc.

CONVIVIA DEFUNCTORUM. Concilium Coyacense ann. 1050: *Clerici et Laici qui ad Convivia defunctorum venerint, sic panem defuncti comedant, ut aliquid boni pro ejus anima faciant; ad quæ tantum Convivia vocentur pauperes et debiles pro anima defuncti.* Vide *Parentalia*.

* Nostris *Convi, Convier* et *Convive*. Lit. remiss. ann. 1453. in Reg. 183. Charthoph. reg. ch. 9: *Icellui Portailier convia le suppliant à certain jour ensuivant pour le vouloir festier en sa chambre, auquel Convy ledit suppliant se trouva sans y penser à aucun mal.* Bestiarium Ms.:

Et feroit pour nous grant mangier,
Et grans neces, et grant Convi.

Convier, eodem sensu, in Stat. pro Audomar. ann. 1447. art. 22: *Item est de cy-en-avant interdit et defendu ausdits mayeur et echevins de faire diners ou Conviers aux depens de la ville.* Lit. remiss. ann. 1461. in Reg. 198. ch. 124: *Le filz du suppliant estoit seant à table à ung Convive, qui se faisoit en laditte ville d'Aire.*

† **CONVIVOLA,** Janssonius in Auctario Glossar. Isidori: *Compotrix, Convivola, Coebriosa.*

* **CONUM.** Vide supra *Consumma*.

† **CONVOCATOR.** f. Is cui cura erat Canonicos convocandi, ubi id erat necessarium. Epitome Constitutionum Ecclesiæ Valentiniæ tom. 4. Concil. Hispan. pag. 191: *Si alicui fuerit capitulariter tradita possessio dignitatum, canonicalium, aut præpositurarum Ecclesiæ, etiamsi postea in iuribus suis succumbat, amittatve possessionem, nihilominus Scriba, Convocatores et Scholares et alii Ministri Ecclesiæ minime restituere teneantur id quod ratione sui præstiti officii in præfata possessione lucrati fuerint et receperunt.*

** **CONVOCUS,** Æquivocus. Annal. Xantens. ad ann. 835: *Ludovicus imperator cum Convoco suo pervexit ad Burgundiam.* Sæpius ibid. pag. 229. 230. 235. ap. Pertz. Scriptor. tom. 2.

† **CONVOLVULUS.** Dolor alvi, colica, Gallic. *Colique.* Medicina Salern. edit. 1622. pag. 36: *Convolvulus etiam Latinis hoc malum nominatur a circumnactione nimirum doloris.* Est autem *Convolvulus* vel *Convolvulus* Plinio, ut exponit Calepinus, Vermiculus minor eruca, erodens pubescentes uvas, quem alii *Volvocem* appellant, convolvendo, quia se involvit in pampino.

* Et animadversionibus D. Falconet: *Idem ac Volverus, qui et in scholis medicorum Passio iliaca dicitur, cujus verum nomen εἰλεός, ileus.*

CONVOTUS, Conjuratus, eodem voto astrictus, obligatus, Festo, et Joanni de Janua. Gerardus Abbas Silvæ Majoris in Vita S. Adelardi cap. 5: *Quatenus eum separent a latere Regis, firmantur Convoti, ut justitiam ulterius non habendo, defensionem Regnum amitteret, etc.*

† **CONUMNUM**. Vide *Covinus*.

† 1. **CONUS**, vel **CONUM**, Gall. *Coin*, Angulus seu cujuscumque rei extremitas angulosa. Chartularium S. Vandregisili tom. 1. pag. 684: *Ascendendo in recta linea versus campum de quatuor aeris a Cono illius campi usque ad, etc.* Charta Hugonis de Chalancone ann. 1313. in Chartul. S. Martini Pontisar.: *A Cono seu boulo domus dicti Rectoris usque ad aliud Conum granchiæ et jardini de suo conquestu*. Charta Philippi Regis Francorum ann. 1328. ex eodem Chartulario: *Domus sita in Cono vici de Bello-Burgo*. Vita B. Coletæ tom. 1. Martii pag. 588: *Cujus fasciæ seu mappæ Conos seu terminos duæ mulieres trahebant una hinc, altera illinc*. Joannis Ipeirii Chronicon S. Bertini apud Martien. tom. 3. Anecd. col. 592: *Sepultus fuit in septentrionali Cono claustrum juxta introitum capituli*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 86. de S. Wistano: *Et caput Domini sui quassantes, cum capulo letale vulnus in Cono ejus infixit*. i. e. vertice.

2. **CONUS**, *Cuneus monetælis*, *Coin*. Leges Ethelredi Regis cap. 36: *Eos etiam qui Conos faciunt in occultis, et vendunt falsariis pro pecunia, et incidunt monetam alterius mundam, etc.* Vide *Cuneus*.

† **CONUS**, *Instrumentum pistorium*, in Vocabulario Sussannæi.

* 3. **CONUS**, *Crista jubi, crepitaculum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Aliud ex Cod. 7613: *Conus est curvatura, quæ in galea ponitur, supra quam cristæ sunt*. Vide Martin. Lexic. in hac voce.

* 4. **CONUS**, *Fructus cupressi*, in eod. Glossar. 7613. Aliud Lat. Ital. MS.: *Conus, lo in cipresso et suo fructo*.

† **CONUSCUS**, *Prehensus*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501.

* **CONUTA**, *Piscis genus*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 79. v.: *Item sturiones et Conutas, pro qualibet libra ciiiij. den.*

† **CONVULSIO**, Abolitio, violatio, a *Convellere*. Abolere. Charta foundationis S. Mauriti Agaunensis in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 32: *Videat ne quis violare hoc audeat, et iram omnipotentis Dei incurrat; et si tempus advenerit, quod Deus avertat, quod Convulsione aut disceptatione contra hac agere tentaverit, etc.*

* **CONZARE**, *Reparare*, ab Italico *Conciare*, concinnare. Stat. Placent. lib. 4. fol. 39. v.: *Item statutum est, quod potestas teneatur Conzari facere pontem Nuræ*. Hinc

* 1. **CONZATOR VIARUM**, Qui earum reparations invigilat, in iisd. Stat. lib. 7. pag. 179. v.: *Ego superstans et Conzator viarum et rugiarum juro ad sancta Dei Evangelia bene et legaliter facere et exercere officium meum*. Eiusdem originis

* 2. **CONZATOR**, *Coriarius*, pellium concinnator, Ital. *Conciatore*. Inquisit. ann. 1288. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. fol. 388. col. 1: *Item dicit quod Conzator ab eo tempore, quo incipit esse magister et tenere apothecam per se, defendit se a præstatione gallinarum*. Vide *Concatura*.

† **CONZATURA** **CORIORUM**, *Coriorum suffitio*, seu inspersio pulveris quercini cum inficiuntur coria. Ital. *Conzare*, Suffire, *Concia-corame*, *Coriarius*, Gall. *Tanneur*, *Corroieur*. Chronicon Richardi de S. Germano apud Murator. tom. 7. col. 1030: *Ius coriorum pro Conzatura dimittitur in forma antiqua. Factum canapis omnino remittitur*.

* **CONZUNTUS**, *Conjunctus*, Ital. *Congiunto*. Tract. MS. de Re milit. et machin. bell. cap. 82: *Et sunt ambæ cannæ*

intus in roca Conzuntæ et bene serratæ, cum uno foramine in summitate dictarum cannarum.

† **COODIBILIS**, Qui omnibus odio est. Tertull. lib. 4. adv. Marc.: *Συμμοδύβωv, id est Coodibilem*.

* **COOPATA**, pro *Copata*, *Mensura frumentaria*, apud Massilienses sacci decima sexta pars. Vide *Cupa* 3. *Item tres choncatas (conchatas) vinearum et unam Coopatum*, in Charta ann. 1346. ex Tabul. S. Vict. Massil. Vide infra *Copata*.

* **COOPERANA**, *Tempus, quo sata cooperiuntur*, in provinciis quibusdam *Couvraïne*. *Coopertio seminis*, in Ch. ann. 1248. ex Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 113. v. col. 1: *In seminis hymæmalis Coopertione per alium diem usque ad vesperam*. Quo tempore corveia seu opera ejusdem nominis a subditis exigebatur. Charta Joan. milit. de Foilluel dom. Ramicurtis ann. 1242. in Chartul. Montis S. Mart. part. 1. ch. 115: *Remisi dictæ ecclesiæ tres corveias in una carruca, in versana, in Martio, in Cooperana: in versana et Cooperana cum duobus equis tantum, in Martio cum quatuor*. Vide infra *Coopertura* 5.

** **COOPERARIUS**, *Tamquam divinæ Cooperarium auctoritatis*, ap. Mar. Mercator. pag. 64. et 114.

† **COOPERATOR**, Qui domos *Cooperit*, Gallice *Couvreur*. Polyptych. Fiscamn. ann. 1235: *Nicolaus de Monte tenet unum bordagium... et debet excurbare grangiam et ministrare Cooperatori et Cementario et mondare grangiam*. Vide *Coopertor*.

† **COOPERATOR EPISCOPI**, *Coadjutor*, in Præfatione Rabani ad libellum de sacris Ordinibus.

* **COOPERATUS**, *Elaboratus*, Gall. *Mis en œuvre*. Leudæ minut. Carcass. MSS.: *Item de cartairono cupri Cooperati, duos denarios; et de cupro non operato, unum denarium*. *Acoverter*, pro *Auleis vestire*, ornare, in Vita J. C. MS.:

N'i et ne rue, ne destour
Ne fust trestoute pourtendue
De paile et de pourpre vestue,
De mantiaus vairs, de dras aperché
Fu cascune bien Acouverté.

* **COOPERIRE**, Gall. *Couvrir*, Ital. *Coprire*, De animalibus dicitur, quæ feminam ineunt. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 119. ex Cod. reg. 4620: *Statuimus quod nulla persona terreria vel forensis possit vel debeat in civitate Mantuæ vel districtu guaragnum vel equum aliquem dare vel dari facere Cooperire, nisi prius ille guaragnus vel equus admissus, acceptatus et approbatus fuerit*. Hinc

* **COOPERTURA**, *Ipsa ineundi actio, admissura*, Ital. *Copitura*, ibid.: *Et pretium genituræ sive Cooperturæ alicujus guaragni... statuere debeant et taxare*.

† 1. **COOPERTA NAVIS**, *Superius tabularum, Ital. Coperta*, Gall. *Tillac*. Pluries occurrit in Statutis Massil. lib. 4. cap. 20.

* 2. **COOPERTA**, *Locus contactus, unde nomen, ubi merces venum exponuntur*, Gall. *Halle*. Charta ann. 1308. in Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 63: *Pro foro sive mercato in dicta nova villa faciend. halam sive Coopertam sufficientem*. Hinc *Couvertiz*, *Tributum, quod exsolvebatur pro facultate exponendi merces in Cooperta*. Charta Guill. de Veteri-ponte ann. 1289. ex Chartul. S. Joan. in valle: *Nous dison. reconnoisson et affermon leument que les talemeliers et les bouchiers et les sœurs de la terre S. Nicolas devant dite son tenuz de nous poier chacun Juedy en l'an leur Couvertiz, c'est assavoir chacun talemelier vendant pain*

ou marchié, maille; et chacun bouchier un denier; et chacun sœur un denier.

1. **COOPERTIO**, *Additamenta ad Matthæum Paris: Inquiratur qui ceperint Coopertiones, ceppagia, et escaetas quercuum, sive aliarum arborum*. Ubi *Watius Coopertiones* interpretatur, *capita sive ramos arborum succisarum*.

* 2. **COOPERTIO**, *Ager vestitus seu segete Coopertus*. Charta Milonis abb. S. Petri Meledun. ann. 1226. in Chartul. Barbell. pag. 903: *Hugo de Espaillart miles dedit dictis fratribus... pasturas per totam terram suam, tam proprias quam communes, salvis tamen rebus terrarum et Coopertionum*. Vide alia notione supra in *Cooperana*.

* **COOPERTIVUM**, *Tectum*, Gall. *Couverture*. Charta Aymerici vicecom. Ruppecavardi ann. 1236. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 311: *Concedimus quod nobis et nostris hæredibus non teneantur ad aliquod giornale seu manobram, nisi ad reparationem Coopertivi ipsius castri*. Vide *Coopertura* 1.

† 1. **COOPERTOR**, ut *Cooperator*. Rymer. tom. 9. pag. 40. col. 1: *Nullus Burgensis... aliquam domum... nisi cum tegulis vel sclatis de novo cooperiat sub pœna foris faciendi nobis domum istam et Coopertorem banniendi*.

* 2. **COOPERTOR**. [Gallice *Couvreur*, in Cart. N. D. Paris. II. 164. an. 1269.]

COOPERTORIUM, *Stragulum quod lectus insternitur, Κατάλεκτρον* in Chronico Alexandrino pag. 902. S. Augustinus in Psalm. 33: *Nolite interrogare stratos pretiosis vestibus lectos, et carnem multis divitiis obvolutam*. Vegetius lib. 3. de Re veterin.: *Calidis Coopertoriis involutus*. S. Bernardus de Vita et Morib. religiosor. cap. 10: *An non posset dormiri nisi supra varium stratum, aut sub peregrino Coopertorio?* Vincentius Belvac. lib. 28. cap. 95. habet, *sub silvestri Coopertorio*. *Coopertorium martrinum*, et *Coopertorium de Alfanex*, in Testam. Arnoldi Ep. Tolos. Vide Statuta Ordinis de Sempringham pag. 719. Petrus Cluniac. in Statutis Cluniac. cap. 17: *Nil se habere non parva priorum, eisque adherentium multitudo putabat, nisi ex pilosis illis et condensis Numantinorum, hoc est, juxta modernos, Amorensium catorum pelibus contexto multi pretii Coopertorio, lectus muniretur pariter et ornaretur*. Rotulus Cameræ Comput. Paris. a nobis laudatus ad Joinvillam pag. 66: *Pro scallatis et Tiretan. persia et viridi pro Coopertorio*. Ibidem: *Unum Coopertorium foratum de erminis*. *Convertois Hermins*, in Poem. de Garin le Loherans. Consule Notas nostras ad Joinvillam pag. 65. [** Examens testium ann. 1349. in Gudden. Cod. Diplom. t. 3. p. 347: *Magnam pecunie summam testis se dicit tunc vidisse jacentem in uno Coopertorio, Germ. Küssen.*]

COOPERTORIA inter vestes sacras, vel ministeria sacra, recensentur ab Anastasio in Sergio PP.: *Hic fecit Coopertoria, vel vasa aurea et argentea plura per diversas Ecclesias ad usum et ornatum Ecclesiarum Christi*. Gregorius Turon. de Vitis Patrum. cap. 8. *Dans Coopertorium Sarmaticum, quo altare Dominicum cum oblationibus tegetetur*. Et mox: *Coopertorium vero, quia rarum est, non ponatur super munera altaris, quia non erinde plene tegitur mysterium Corporis Sanguinisque Domini*. Decreta Stephani Regis Hungar. lib. 2. cap. 34: *Vestimenta vere, corporalia, et Coopertoria Rex (Ecclesiis) provideat*. Vide *Palla* 2. et *Palium* 2.

† **COOPERTORIUM**, Tectum. Computus anni 1202. apud D. *Brussel* tom. 2. de Usu feudorum ad calcem pag. CLIV. col. 1: *Ad faciendum Coopertorium turris Ezolduni, XVIII. l.*

COOPERTORIA EQUORUM, Quibus ii insternuntur. Vegetius lib. 3. Artis veterinariæ cap. 77: *Animal calidis Coopertorius involutum deambulet. Κοπερτόριον*, apud Codinum de Offic. cap. 3. n. 8. Vide *Sagum*, [et mox *Coopertorius*.]

COOPERTORIUM, Idem quod *Festum*, Culmen. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 813: *Concessi eisdem fragium, focalia et Coopertoria sufficientia in omnibus mariscis et communibus villæ, etc.*

COOPERTORIA, Fridericus II. lib. 2. de Arte venandi cap. 24: *Pennæ majores sunt recollectæ sub duabus, quæ dicuntur Coopertoria. Cap. 48: Pennas caudæ tenet recollectas sub duabus mediis superioribus, quæ duæ vocantur Coopercula. Vide Coopertum, et Glossar. med. Græcit. in Καλυπτήρες.*

† **COOPERTORIUM** et **COOPERTOREUM FERREUM**, Species armaturæ qua corpus vel pars corporis tegitur, Gall. *Cuirasse*. Testamentum Bartholomæi de Lega apud Th. *Madox* Formulæ Anglic. pag. 423: *Item G. nepoti suo loriam et Coopertoria ferrea et caligas ferreas. Testam. Hengeromi de Budics apud eundem Madox pag. 424: Item Coopertorea sua ferrea et unam loriam.*

† **COOPERTORIUS**, Qui facit equorum Coopertoria seu stragula. Statuta Avenion: *Sellerii et Coopertorii teneantur fideliter facere officium suum, et non apponantur in bardis, bardonibus, sellis et Coopertoriis nisi boriam et cotonum.*

1. **COOPERTUM**, vox forestarum, Gall. *le Couvert*, Dumetum, locus nempe in forestis, arbusulis et dumetis consitus, ubi feræ latitare solent, cum venatores eas insectantur. Charta Joannis Regis Angl. de Forestis apud Matth. Paris ann. 1215: *Unusquisque liber homo de cætero sine occasione faciat in bosco suo, vel in terra sua quam habet in foresta molendinum, vivarium, stagnum, marleram, fossatum vel terram arabilem, extra Coopertum in terra arabili. Monast. Anglic. tom. 2. pag. 318: Et illum campum adhuc tenent ad voluntatem usque ad præsens tempus, qui est de propriis dominicis terris, et extra Coopertum forestæ. Et tom. 3. pag. 236: Habeant et teneant boscos prædictos cum venatione, vasto, et omnibus pertinentiis suis quibuscumque, tam infra Coopertum, quam extra, deafforestatos, liberos et quietos de foresta et placitis forestæ, etc. Adde Fletam lib. 2. cap. 41. § 2. 3.*

COOPERTORIUM, Eadem notione. Leges forestarum Scotticarum cap. 1. § 1: *Inhibitum est.... ne qui Coopertorium sivarum intrent cum animalibus suis.*

COOPERTUS MANSUS, qui alias *vestitus*. Charta Ermengardis Comitissæ Ceritanensis ann. 893: *Et in aliis locis in rio Ferrario superiore mansos Coopertos, cum curtes, ortos, etc. Infra: Videlicet omnes supra nominatis mansis, casalis, Coopertis, et discoopertis, (id est, absis) quintanalibus, curtis, curtalibus, hortis, etc.*

† 2. **COOPERTUM**, Libri tegumentum, Gall. *Couverture*. Inventio linguae S. Caltaldi tom. 2. Maii pag. 576: *Invenies quemdam librum plumbeum subtilis dictam crucem cum Coopertis plumbeis. Vide Coopertum.*

† 1. **COOPERTURA**, Tectum ædificii, Gallic. *Couverture*. Chartularium S. Van-

dregisili tom. 1. pag. 279: *Et debent dicti Johannes et Guillelma ejus mater managium dictionum Religiosorum existens apud Daregni bene, legitime et sufficienter retinere tam de Coopertura quam de clausura.... Actum an. D. 1281. Coopertura tegularum apud Th. *Madox* Formulæ Anglic. pag. 145.*

† **COOPERTURA ARCLE**, Operculum, Gall. *Couvercle*. Miracula S. Eutropii tom. 3. April. pag. 738: *Et apprehensum tandem militem in quadam arca fortissima, cujus Coopertura erat de ære fortissimo, incluserunt.*

2. **COOPERTURA**, Prætextus, Italis *Couverture*, nostris *Couverture*, in Statutis Venetis ann. 1242. lib. 1. cap. 5.

3. **COOPERTURA**, vox forensis apud Anglos, Matrimonium, *Couverture*. Rastallus: *Couverture, est quant un home et un feme sont espousé ensemble: ita ut quod constante matrimonio de bonis uxoris disponit maritus, dicatur factum esse durant la Couverture; et le feme est appel un feme Couvert. Statutum Henrici VI. Regis Angliæ ann. 20. cap. 9: En quel Statut n'est mie mention fait, coment femes Dames de grande estate, per cause de lour Barons, Pieres de la terre, Convertes, ou soules, sçavoir Duchesses, Countesses ou Baronesses, seront mises à respondre, etc. Vide Littletonem sect. 31. 380. 403. 559.*

4. **COOPERTURA**, Stragulum, in Legibus Henrici I. Regis Angl. cap. 82. [et in Statutis S. Claudii pag. 79.]

† **COOPERTURA**, Garnisiones inventæ in castro civitatis Carcasson. ann. 1294: *v. Cohoperture ferri equorum. XXIII. Cohoperture equorum de tela puncta.*

† **COOPERTURÆ DIETA**. Vide *Dieta* 4.

* 5. **COOPERTURA**, Idem quod supra *Cooperana*. Charta Ansoldi abb. Compend. in Chartul. ejusd. monast. fol. 128. r. col. 2: *In gascheris similiter debent corvetam et debent habere panem et vinum. In Coopertura similiter. Vide alia notione supra in Cooperire.*

* **COOPIDANUS**, Ejusdem oppidi, in Lit. ann. 1300. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 176. v. col. 2. V. *Cooppidanus*.

† **COOPPIDANUS**, Concivis, Gall. *Concitoien*. Legitur in Tabular. Nantolii et apud Rymerum tom. 8. pag. 273. col. 1.

† **COORDINARE**, Simul ordinare, discernere vel præscribere, apud Albertinum Mussatum de Gestis Ital. tom. 10. Muratorii col. 729: *Interdum cum Spinetæ Lucensi Marchione in colloquia secreta.... convenire, res novas tentare, Coordinare, etc.*

* **COORNO**. [Simul orno. (Boet. Arist. Top. 8. 2. p. 725.) (L. Quicherat.)]

† **COORS**. Vide *Cortis*.

† **COOSTRUM**, Est media pars septi transversi vel diaphragmatis. Rochus Le Baillif in Dictionario Spagyrico.

* Vide Ruland. in Lexic. chymico.

* 1. **COPA**, Cupa, Gall. *Cuve*, Germ. *Kufen*. Stat. pro textoribus ann. 1295. apud Ludewig. tom. II. Reliq. MSS. pag. 626: *Insuper statuimus quod omne genus filaminis, quod semel intinctum est in Copa, quod post hæc ad caldarium non debeat deportari. Vide Cupa 1.*

* 2. **COPA**, Mensura vinaria, olearia, salinaria. Stat. Montis-reg. pag. 279: *Non possint dicti venditores vini mensurare seu mensurari facere, vendere seu vendi facere vinum ad Copam seu miolum, vel ad aliud vas, nisi ad mensuras contentas in præseni capitulo. Charta ann. 1436. ex Tabul. S. Vict. Massil.: Quolibet anno solvere domino priori de*

Ameliano duas Copas olei boni olivarum. Lit. remiss. ann. 1409. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 262: Le suppliant ala acheter une Cope de sel, pour saler le potage. Vide Cupa 3.

* 3. **COPA**, Navicula. Pactum inter Arn. de Villanova dom. de Transio et homines ejusd. castr. ann. 1303: *Quocumque tempore cum vertolenis, excepto tempore procreationis;... possint piscare cum Copis. Vide infra Copana et Cupa 2.*

* 4. **COPA**, Rami arborum; Hispan. *Copa*, arboris fastigium, cacumen, *Coupe* nostris, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1452. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 151: *Quant le suppliant eut amassé sa hachete, remonta ouidit arbre jusques au Coupe d'icellui, et lui estant audit arbre demanda à ladite Collette s'elle vouloit que ledit suppliant tranchast les branches, ou qu'il le escoupelest, et ladite Collette lui dist, fust escoupele. Charta ann. 1264. in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 210. v. Item duo molendina possunt capere arbores et Copas ad opus eorumdem in omnibus nemoribus finagii, ubicumque melius poterunt invenire. Vide infra Copellus 2. et Caparia.*

* Sed et eadem voce aut aliis huic similibus, quævis rei alicujus pars superior, puta montis, capitis, significatur. Chron. S. Dion. lib. 4. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 249: *En une cité se mist, qui est outre l'iaue de Gironde, sour le Coupe d'une montagne haute. Eadem lib. 4. cap. 3. ibid. tom. 5. pag. 286: Lors fu li cors de li trouvez par aventure tous défroissiez sor le Couperon d'un saut. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. ch. 285: Bouchier li couru encore sus à tout un grant coustel et l'en feri tellement, qu'il le profendi du Couplet de la teste jusques au front.*

* 5. **COPA**, Tributi vel pensitationis species, apud Occitanos, eadem forte quæ *Coponagium*. Arest. ann. 1347. 19. Jan. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Executio facta in certis bonis suis in villa Montispessulani existentibus, videlicet super certis leudis, Copis et aliis redditibus. Coppe, eadem acceptione, in Pedag. de Doing ann. 1348. ex Chartul. 21. Corb. fol. 347: Merchiers à taulette doit j. Coppe... Le cent de fer doit iij. Coppes. Vide Cupa 4.*

COPADIUM, Κοπάδιον. Papias: *Copadium, particula carnis, quod Græci Copadium dicunt. Ita MS. habet pro Copium [seu Copian, ut alter MS. Bifurc.] Apicius lib. 7. cap. 6: In Copadiis jus abum, Jus in Copadiis, Jus in elixa. Pelagius in libello 4. num. 63: Et accipiens Archiepiscopus unum Copadium, dedit juxta se recumbenti. Glossæ veteres: Copadia, κοπάδια. Gloss. Græc. Lat.: Τέμχος, Copadium, frustum. Apophthegmata Patrum in Theophilo n. 3: [Λέγων, ἰδὸν τὸτο καλὸν κοπάδιον ἐστὶ, φάγε, Ἀββα. Ecce istud Copadium bonum est, manduca, Abba. Hic agitur de carne vitulina.] Vide Meursium in Κοπάδιον et supra in *Compadiatim*.*

† **COPAGIUM**. Vide in *Cupa* 3.

* **COPAGORGIUS**, COPPAGORGAS, vulgo *Coppesorge*, Gladii species, sica, pugio. Lit. remiss. ann. 1455. in Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 153: *Unus contra alium irruerunt et se irruendo cum gladiis suis seu Copagorgis, etc. Aliæ ann. 1449. in Reg. 180. ch. 47: Evaginavit quemdam gladium, vocatum Coppagorgas. Rursum aliæ ann. 1455. in Reg. 187. ch. 134: Ung grant coustel, appellé Coppesorge, autrement ganivete. Une longue dague ou*

cousteau appellé selon le commun langage un Coppegorgias, ibid. ch. 214. Avoir Coppe-le-teste, Capite damnari, decollari, in Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavill. ad ann. 1358. fol. 82. r. : Jehan de la Mare pour plusieurs helles, compilations ou paroles sentans commotion du pueple... fu jugié à avoir Coppe-le-teste.

* **COPALLUS**, Candela cerea minutior, nostris Coppon, et Coupon. Ordo eccl. Ambros. Mediol. an. circ. 1130. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 902 : *Et super tabulas ponunt Copallos cereos tredecim cum candelis intus positis, quas duo minores ostiarii accendant. Copallos cereæ, infra col. 925. Charta Guid. comit. Fland. ann. 1282. in Chartul. Namurc. ex Cam. Comput. Insul. fol. 24. r. : Dus Coupons de candelle, teille que on le livre et sceut livrer en l'ostel de Flandres. Reg. Corb. 13. sign. Habacuc ad ann. 1511. fol. 88. v. : Item quant aux sierges et Coppons, que on apporte à l'offrande en ladite église S. Thomas le jour de la Chandeleur, etc. Vide Colpo et Copponum.*

* **COPANA**, Navicula, Hispan. Copano, ut supra Copa 3. Charta ann. 1275. in Reg. M. Chartoph. reg. ch. 6 : *Item quod rubina una talis fiat et fieri debeat per dominum regem, per quam res et mercandandæ mercatorum possint cum Copanis libere conduci et portari de mari ad civitatem Nemausensem. Vide Cupa 2.*

† 1. **COPARE**, Alligare, adnectere, Ital. Copipare. Charta Visitationis Monast. Castrensis ann. 1261. ex Archivio S. Victoris Massil. Armar. mixtorum Albiens. num. 53 : *Helemosinarius faciat natus in claustrum et capitulum et eas Copari et innitari ac etiam paleari in festivitibus Natalis Domini, Paschæ, etc.*

* Hac notione Appicare dicunt Itali ; Copipare vero non legitur apud Academ. Cruscanos. Sed nec vim vocis Copare satis percipio : legendum forte Copulari, quod innuere videtur vox sequens Innitari. Id est, innecti. Vide infra Coppla.

* 2. **COPARE**, Cædere, Gall. Couper, alias Coper. Charta E. Abbat. Paracliti ann. 1233. ex Chartul. Campan. fol. 393. col. 1 : *Et sciendum quod idem comes retinet in illis lx. arpentis nemoris totam justitiam et garenniam suam, excepto hoc, quod si nos vel servientes nostri aliquem inveniremus Copantem in dicto nemore, forefactum erit nostrum. Ibid. col. 2. ex Ch. Gall. ann. 1245 : Se nus i estoit trovéz Copant ou essartant, l'amande et li forfait seroit nostres. Coper les fermes, Redemptiones addicere, adjudicare. Arest. ann. 1389. in Memor. E. Cam. Comput. Paris. fol. 202. r. : Ledit Henri avoit exigé des fermiers au temps de la délivrance, que l'en dit Coper les fermes, de la livre du pris que la ferme estoit mise, douze deniers Tournois. Au quia inter plures dividuntur ? Eiusdem originis est ludus quidam dictus Coper les harens, quem sub exitu Quadragesimæ peragebant. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 373 : *Comme le Joudi absolu ledit Jehan et Andri Teste d'or fussent assemblez amiablement ou marche de la ville de Teraire, pour jouer par compagnie à un jeu, appellé audit pais Coper les harens. Décopper vero, pro Cæsium ense ferre. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138. ch. 275 : Le procureur des doyen et chapitre de S. Estienne de Toul... avoient pris, battu, Découppé et emmené prisonniers en la forteresse de Voy des hommes du S. de Ligy. Et aussi ait Raoulin navré**

et Décoppé Jaquemart d'Amerval escuier, telement et si inhumainement, qu'il en est defectif d'oye, in aliis ann. 1397. ex Reg. 153. ch. 151.

* **COPARIUS**, Qui est a Copis seu poculis, Gall. Echanson. Charta ann. 1294. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 108 : *Quæ quidem vinca fuit Petri Fernandi, quondam Coparii domini regis Alphonsi et ejusdem almozarifa in civitate Ulixabonensi.*

* **COPATA**, Modus agri. Terrear. S. Maurit. in Foresio ann. 1472. fol. 42 : *In quadam Copata terræ, etc. Couppe, eodem sensu. in Lit. remiss. ann. 1423. ex Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 387 : Une rente hérietiere, annuelle et perpetuelle... sur trois Coupes de terre ou environ. Coppée vero, Mensura frumentaria, in aliis Lit. ann. 1460. ex Reg. 190. ch. 172 : Cent a six vins Coppées d'avoine, mesure de Masccon. Vide Cupa 3.*

* **COPATIO**, Cæsis, Gall. Couppe. Charta ann. 1235. in Chartul. Pontinac. ch. 57 : *A tempore incisionis sive Copationis dictæ brosciz et aliorum nemorum, etc. Vide supra Copare 2. et infra Copecia.*

† **COPATOR** MONETA, Qui scindit monetas prohibitas, ut nemo deinceps iis utatur. Præceptum Johannis Franc. Regis ann. 1353. apud de Lauriere tom. 2. Ordin. pag. 519 : *Nostræ insuper intentionis existit, quod deinceps præfati fractores seu Copatores monetarum prædictarum hujusmodi officio nostro non possunt uti, imo sint penitus revocati, nisi in casu quo monetæ prohibite extra regnum portarentur, litteris in contrarium impetratis subrepticis vel impetrandis non obstantibus quibuscumque. Ibidem dicuntur Scisores monetarum. Aliud Præceptum ejusdem Regis ann. 1355. Ordin. tom. 3. pag. 27 : Item, nous avons osté et rappellé, ostons et rappellons tous Coupeurs de monnoyes; mais toutes voyes nous pourverrons par bon conseil comment nulles autres monnoyes que les nostres n'ayent cours en nostre Royaume et que le billon ne soit porté hors de nostre Royaume. Ibid. pag. 113. Litteris ann. 1356 : Tollentur Copatores monetarum qui pocius dici possunt depreddatores. De iis monetarum Copatoribus, Scisoribus, vel potius Scissoribus sic continuator Chron. Guillelmi de Nangis ad ann. 1346. apud Acherium tom. 11. Spicil. pag. 803 : *Tunc etiam et deinceps antea superscindebantur floreni propter novas monetas, quæ noviter fiebant; et super quos inveniebantur alia monetæ quam illæ, quæ erant noviter factæ, sine misericordia scindebantur, et adhuc illi cujus erant, tradebant salarium non voluntarium scindentibus pro labore, et tunc oportebat tales pecunias tradere camoribus cum damno non modicæ quantitatibus.**

* **COPAUDUS**, COUPAUDUS, Vir, cujus uxor, ipso sciente, mœchatur, nostris Coppau, Coupaut, Couppeut, et Copereau. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 68 : *Dictus Johannes plura verba injuriosa et contumeliosa ipsi Guillelmo de Nuce dixit, et inter cetera ipsum, dicta uxore sua et pluribus aliis præsentibus, pluries nominavit Copaudum. Infra ch. 189. Coupaudum. Alia ann. 1360. ibid. ch. 379 : Reversus fuit ad dictum pasticarium et vocando iterato eundem cuculum, Gall. Coupaut, Couppeut, in aliis ann. 1396. in Reg. 149. ch. 297. Alia ann. 1395. ibid. ch. 96 : *L'exposant dist audit de Mez : Traistre, mauvais, batras-tu ainsi ma femme, ou paroles semblables; et ou content de ce ledit**

de Mez lui dist : Copereau en parole tu, etc. Coupereau, in aliis ann. 1380. ex Reg. 118. ch. 303. Coupereau, in aliis ann. 1377. ex Reg. 111. ch. 82. Alia ann. 1346. in Reg. 76. ch. 275 : *Comme un certain jour un homme eust appellé le suppliant Coupperiau de sa femme, en disant que ce estoit de lui et d'autres. Rursus alia ann. 1389. in Reg. 138. ch. 4 : Jean Pauleve dit audit Bressaut : Dieux ait malgré de tant de Coppaux, et le suivit jusque dans sa maison; la il lui dit à courroux que se tous les Coppaux, et les putains l'avoient juré il auroit ce compaignon en icelle nuit. Couers, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1384. ex Reg. 126. ch. 61 : Tais-toy, tu es Couers; qui vuell autant dire, comme cellui qui couche les autres avec sa femme. Coupere, in aliis ann. 1458. ex Reg. 187. ch. 246 : Iceelui Rousselot appelloit le suppliant Coupere, et faisoit chanter la chanson du Copere (sic) devant son hostel. Hinc Acouppaudir, Uxorem alterius adulterio polluere, in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. ch. 132 : *Laquelle femme appelloit son mary sanglant Couppeaut, et se vantoit de l'avoir Acouppaudir. Unde qui hanc non semel passus fuerat injuriam, Coux raccoupi dicitur, in aliis ann. 1408. ex Reg. 163. ch. 79. V. Cugus.**

† **COPECIA**, COPICIA, Silva cædua, Gall. Bois taillis. Angl. Coppis. Charta Henrici Dawbeni Militis apud Madox Formul. Anglic. pag. 215 : *Sciatis me... concessisse... præfato Thomæ Arundell omnes illas quinque Copecias bosci et bosca mea existantia in Crachill... quarum una prædictarum Copiarum vocatur Overekyll Copys, secunda vocatur Feyroke Copys, tertia etc. super et in quibus prædictæ quinque Copicæ bosci et boscum prædictum crescunt et stant.*

* Charta ann. 1215. ex Chartul. Campan. fol. 356. col. 2 : *Homines animalia sua ad pascendum ibidem mittere poterunt, præter in Copecis continue factis, a quibus post triennium abstinebunt. V. supra Copatio.*

* **COPELIA**, Eodem significato. Charta Guill. archiep. Senon. pro hominibus villæ S. Juliani ann. 1259. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 561 : *Burgenses dictæ villæ habeant... pasturas in nemoribus nostris, in Copeis existentibus septem annorum completorum.*

† **COPEIZ** vel **COPEPEZ**, ut habet MS. Coislin. Eadem notione, seu silva cædua recens succisa. Charta Guidonis Archiep. Bituric. ann. 1279. apud Thomas serium in Biturig. pag. 113 : *Si in illa foresta essent Copeiz, animalia sua in dictis Copeiz non possent pascere... solvent emendand, scilicet quinque solidos Paris. pro omnibus animalibus cujuslibet hospitii in dictis Copeiz sive arseiz inventis. Vide Coppis.*

* **COPEINARIUS**, Voluptuarius, in vet. Gloss. ex Cod. reg. 7611. V. Cupidinarius.

* **COPEIDIOSIS** VICARIA. Vide infra Cupedensis centena.

* **COPELIA**. Vide supra in Copecia.

* **COPELLETUS**, diminut. a Cupa, Gall. Coupe. Addit. ad Chron. Estens. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 501 : *Dom. Raynaldus de Ursinis Palumbini dominus se obligavit daturum regi præfato (Aragonum) tributum singulo anno marcharum octo auri et Copelletum unum auri. Vide in Cupa 2.*

* 1. **COPELLUS**, Mensuræ species aridorum simul et liquidorum. Pactum inter abbat. et consules Aureliaci ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 246 : *In quolibet sextario olei sint et conti-*

neantur quinquaginta duo Copelli olei et non ultra. Inventar. ann. 1361. ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Unum Copellum fusteam, etc.* Vide supra *Copa* 2. et infra *Copetum*.

* 2. **COPELLUS**, **COPELLUS**, Assula, recisamentum, imo et rami arborum succisarum, nostris alias *Couppier*, nunc *Coupeau*. Charta Thomæ comit. Pertic. ann. 1214. in Reg. forest. comitat. Alencon. etc. ex Cam. Comput. Paris. fol. 55. v. : *De arboribus quas in usu nostro capimus, non habent Copellos nec esmundas.* Arest. scarar. Paschæ ann. 1285. in Reg. S. Justi ejusd. Cam. Comput. fol. 40. r. col. 1. : *De personis religiosis et nobilibus dicentibus et asserentibus se posse et debere vendere Copellos bosci sui, quem ad usum suum capiunt, absque licentia dom. regis et absque solvendo tertium et dangerium. Concordatum fuit et per arrestum redditum, quod Copelli et alii bosci sic venditi domino regi tanquam forefacti remaneant.* Chartul. sign. *Ezechiel* Corb. ad ann. 1415. fol. 2. v. : *Et doivent avoir les Couppiers des quesnes, qu'on fera abatre audit bos.* Aliud est *Coppuis*, in Lit. baillivi castell. Moritan. ann. 1385. in Reg. 144. Chartoph. reg. ch. 303 : *Willamaus de Forest, dit Malprivet, disoit à avoir... en sa terre et seigneurie de Forest... le Coppuis ou Coppuzet des regiez.* Ubi jus cædendi ramusculos renascentes intelligi videtur. Vide supra *Copa* 4. et mox *Coperta* 2.

† **COPERCHIUM**, Operculum, Ital. *Coperchia*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 367. de B. Andrea Hispellate : *Crucibus tribus laminarum ferri a parte superiori in Coperchio d. capsæ.*

† 1. **COPERTA**, Tabulatum navigii, Ital. *Coperta*. Informationes Civitatis Massil. de passagio transmarino e MS. Sangerman. : *Hee sunt mesure navium de tribus Copertis.... Prima et infima Coperta, etc.*

† **COPERTA**, Operculum, Acta SS. Maii tom. 4. pag. 623. de B. Augustino Novello : *Vidi duos libros in quarto folio, alterum in charta pecudina cum Copertis ligneis.*

* 2. **COPERTA**, Idem quod *Copellus* 2. Leudæ minut. Carcass. MSS. : *Item de saumata circulorum, unum circulum, excepta Coperta. Item de homine onerato circulis, unum circulum, excepta Coperta.* Id est, exceptis ramis, quibus circuli cooperti erunt. Vide *Coopertio*.

† **COPERTARIA** EQUORUM, Quibus equi insternuntur, in Histor. Dalphin. tom. 2. pag. 280. Vide *Coopertoria* equorum.

† **COPERTERIA** PRO CAPITE, Quibus caput tegitur, ibidem. Locum vide in *Cappula*.

* 1. **COPERTORIA**, Stragulum, quo lectus insternitur, Gall. *Couverture*, alias *Couvertours* et *Couvretoir*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Et primo unum lectum incortinatum, bonum et sufficientem, munitum... unius lodicis sive Copertoriæ lanæ.* Pedag. Peron. ex Chartul. 21. Corb. fol. 333 : *Item ungz Couvertours de vair doit iiii. den.* Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavill. fol. 105. v. : *Le melleur Couvertour de lyt. Couverteur, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1452. ex Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 181 : Deux draps de lit, le Couverteur, etc.* Vide *Coopertoria*.

* 2. **COPERTORIA**, Tegmen, Ital. *Coperta*, in laudato jam Inventar. : *Item plus unam seladam hominis armorum, cum sua Copertoria coherii.*

* **COPERTORIUM**, Retis genus, *Copertoio*, Academ. Cruscan. : *Una rete, con*

che si cuopre una brigata di starne, o simili. Stat. nova crimin. Cumanæ cap. 142. ex Cod. reg. 4622. fol. 94. r. : *Nullus... teneat retia duarum alarum, neque retia, quæ Copertoria appellantur.*

* **COPERTURA**, Tectum, Gall. *Couverture*, alias *Cuvertiere*. Reparat. factæ in senesal. Carcass. ann. 1435 : *In reparando... Coperturam dicti casti de fustibus, tegulis, morterio, etc.* Reg. Cam. Comput. Paris. sign. *Bel* fol. 114. r. : *Item sus la Cuvertiere de deux mesons, qui furent aus Juifs de Chimon, xx. l. Tournois.* Vide *Coopertura* 1.

* **COPETATA** MISSA. Vide infra in *Missa* 4.

† **COPETIUM**, f. pro *Capetium* vel *Capetum*, de quo supra. Statuta Equitum Theuton. art. 72. apud Duellium lib. 2. Miscell. pag. 59 : *Frater qui gerit vicem Magistri potest deferre vexillum et Copetia, et magnum tentorium et alia quibus eum constat indigere.*

* **COPETUM**, Mensura frumentaria. Charta Dalph. ann. 1343 : *Item tria Copeta frumenti, quæ sibi facit Johannes Russeti pro una pecia terræ.* Vide supra *Copa* 2. et *Copellus* 1.

* **COPEX**, Piscis genus. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 103. ex Cod. reg. 4620 : *Nec aliquis possit sturionem vel adalum, seu Copicem seu copizosum vendere alicui revenditor... Qui vero sturionem vel adalum, seu Copicem seu copizosum repertus fuerit exportasse... extra districtum Mantuæ, amittat piscem, et condemnatur insuper arbitrio polestatis.*

† **COPHA**, Tegmen capitis. V. *Cuphia*.

† **COPHANUS**, Cophinus seu sporta major, quæ solet terra oppleri ad munimentum, Gall. *Gabion*. Marchisii Annal. Genuens. apud Murator. tom. 6. col. 425 : *Insuper Cophanum unum plenum lapidibus et muratum ante faucem Vintimilii pro ipsa claudenda demersit.*

† **COPHIA**, Tegmen capitis. V. *Cuphia*.

* **COPHINARE**, In cophino reponere. Benzo episc. Albens. de gest. Henr. III. lib. 7. cap. 6. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 412 : *Ficum ergo Cophinemas in viridiario, grossos semper habeamus in nostro ficario.* Vide *Cophinus*.

* **COPHINELLUS**, diminut. a *Cophinus*, Arcula, Gall. *Coffret*. Testam. Petri dom. de Paluello ann. 1241. inter Probat. tom. 2. Hist. Burg. pag. 14. col. 2 : *Concedo ecclesiæ B. Vincentii de Cabilone... reliquias, quæ invenientur in Cophinello meo sigillato sigilli mei, pro quadam cruce plena faciendâ.* Vide supra *Coffrinellus* et in *Cophinus*.

COPHINUS, Corbis qua terra portatur, apud Vegetium lib. 2. de Re milit. cap. 20. et ult. et lib. 1. de Re veterin. cap. 56. lib. 2. cap. 33. et Isidor. lib. 20. cap. 9. Monachus Pegaviensis pag. 11 : *Wigberto consuluerunt, ut propriis humeris per 12. angulos fundamenti totidem Cophinos lapidum primus deferret, scilicet imitando factum religiosissimi Principis Constantini, qui primus ac potissimus Ecclesiarum fundator inter Principes extitit.*

COPHINUS, in ministeriis sacris. Anastas. in Vitis PP. pag. 188 : *Necnon et super columnas ipsius Ciborii, propter amplam pulcritudinem ex argento purissimo fecit Cophinos numero 4. pensant. lib. 42.*

† **COPHINUS**, Arca, Gall. *Coffre*, potius quam corbis viminea, quæ notione Latine accipitur. Testamentum Hugonis Aycelini Cardinalis Episc. Ostiens. ann. 1297 : *De Samitis etiam et zendatis nostris*

quæ invenientur in Cophinis nostris ordinabunt executores nostri.

† **COPHINUS MARMOREUS**, in quo corpus B. Jacobi Philippi requiescebat, inter Acta SS. Maii tom. 6. pag. 175.

IN **COPHINO** SERVIRE. Psalm. 80 : *Manus ejus in Cophino servierunt ; id est, in servitute, uti interpretantur Eucherius et Senator. Ismaelita cum Cophino.* apud Sidonium lib. 7. Epist. 6. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 48 : *Sed quia lippis erat in adolescentia oculis, quibus sumi acerbitas non congruebat, amotus a pistillo promovetur ad Cophinum. Sed dum inter fermentatas massas se delectari consimulat, servitium fugam iniens dereliquit.*

* **COPHREA**. Privileg. Imper. in papyr. Ravenn. ap. Maium Classicor. Auctor. vol. 5. pag. 363 : *Commendatos ecclesiæ diverso sexu, staurophoros, Cophreas, stratores, etc.*

* **COPHRUS**, Arca, Gall. *Coffre*, alias *Coffe*, a vet. Gallico *Cophe*, Cavus, *Crewx*. Tabul. Nannet. : *Fregere serraturas, Cophros, et scrinia scrutati sunt.* Vide supra *Coffrus*.

COPHTI, a Mahumetanis confictum vocabulum, quo Christianos Ægyptios, seu Monachos, aliosque religiosæ vitæ sectatores, quasi *incisos*, per contemptum appellare solent. Diversos porro a *Coptis*, a quibus lingua Coptica, seu Ægyptia antiqua nomen deduxit, pluribus ostendit Athanasius Kircherus in Prodrogo Copto cap. 1. De iis etiam agit Franc. Quaresmius lib. 1. Elucidat. Terræ Sanctæ cap. 49. Vetus Scheda continens seriem Regum Ægypti edita a Drusio post Hist. Severi Sulpitii : *Secundus (Ægyptiorum Rex) Cabtim, unde denominati sunt Cophiti.* Vide Scaligerum lib. 7. de Emendat. temp. pag. 705.

* Ex animadversionibus D. Falconet : *Cophiti et Copti*, quibusdam per aphæresin ex voce *Jacobitas*. Verosimilius ab urbe *Copto*, quam Ægyptii Christiani incolebant, ut post alios censet D. Bruzen de la Martiniere in Lexico suo Geographic.

COPIA, Exemplum scripti, Chartæ, πρωτότυπον, seu *originalis*, ἀπόγραφον, αντίγραφον, ἰσότυπον, Gallis *Copie*. Vetus Interpres Concilii Constantinop. sub Menna, ἴσον πράξεως συστάσεως, etc. *Copia actionis formatæ contra Petrum, etc.* Occurrit apud Joan. Hocsemium in Adolpho a Marka Episc. Leod. cap. 6. in Statuto Philippi Pulcri pro reformat. Regni art. 13. in Chronico Magno Belgico pag. 318. [in Statut. Eccl. Foroju. MSS. ann. 1276. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Foroju. n. 163.] etc. Vocem ita effectam a recentioribus censet Reinhartus Robigius lib. 10. cap. 15. quod instrumentis multiplicatis inde eorum *Copia* emergat. Vide Oct. Ferrarii Orig. Ital.

* Nostris *Copie*, eodem sensu, quo Latine *Copia*, vulgo *Abondance, jouissance*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 70 : *Les exposans trouwerent en leur chemin un jeune prestre de l'aage de vint ans ou environ, qui estoit curé de Corcelles dessoubz Beaune, et portant une espée en sa main ; lequel prestre, quant il ot veu et avisé laditte Guillemette, qui estoit belle et jeune, dist audit Guillemet son mary ces mots : Compains il te faut laisser ceste fille ; car j'en veuil aussi bien avoir Copie, comme tu l'en as.* Consolat. Boetii lib. 3. MS. :

Car cil de Medo et cil de Perse,
Qui des éléphants hont Copie,
Les mainment en la chevauchie.

COPIA ROTULORUM CURIÆ, est Exemplum aut antigraphon actorum quæ in Curia Baronis expediuntur: quorum hoc unum est in plerisque, si non præcipuum, scilicet, *Venit talis tali die, et ad petitionem suam admissus est ad talem terram, etc.* Qui autem sic tenet, hujus acti solum exemplum tituli loco habet. Covelius. Atque hi

COPITENANDS, Anglis *Copiholders*, appellantur: Villani scilicet, Sokmanni, Costumarii, quod, ut dictum est, nullum aliud tenementorum suorum habeant instrumentum, quam *Copias Rotulorum Curia*, unde et Tenentes *par Copie du roole de Court*, dicuntur. De iis agit Littletonus sect. 73. 75. Vide præterea Spelmannum in *Boeland*.

† **COPIADUM**. Vide *Copadium*.

* **COPIALITER**, Per *copiam* seu exemplum, Gall. *Par copie*. Process. ann. 1448. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 274. col. 2: *Nec eam (potestatem) inserere voluit in dictis litteris, ... presentibus nostris litteris Copialiter alligata, etc.*

† **COPIARE**, Exscribere, Gall. *Copier*. Vita B. Torelli tom. 2. Martii pag. 504: *Suprascriptum exemplum ex quadam Copia... transsumpsi et Copiavi*. Occurrit tom. 2. April. pag. 193. tom. 7. Maii pag. 74. tom. 3. Julii pag. 112. et alibi sæpe.

† **COPIATA**, Oeconomus, f. sic dictus, quod illius sit vitæ necessarium *Copiam* ministrare. Hierat. Juris Pontif. pag. 134: *Copiatas seu Oeconomos Commandatarius possideat*.

COPIATÆ, Vespillones. Gloss. Lat. Gr.: *Vespilliones, Νεφροβάνται, Κοπιатаί*. Epiphanius. lib. 3. contra Hæretic.: *Κοπιатаί, οἱ τὰ σώματα περιστρέφοντες τῶν κοπιμένων*. Clericis videtur accenseri in leg. 1. Cod. Theod. de Lnstrali conlat. (13. 1.) quæ est Constantii, ubi recens instituti dicuntur, sed et in leg. 15. de Episc. (16. 2.) quæ est Juliani: unde eosdem, quos *Fossarios* vocabant, haud absurde conjunctat viri docti. De iis etiam, tacito licet nomine, agit lex 2. Cod. de Veteranis (12. 46.): *Dum se quidam vocabulo Clericorum, et infaustis defunctorum obsequiis occupatos, non tam observatione cultus, quam otii et socordia amore defendunt*. Adde Novell. Justin. 59. Vide *Fossarius*.

* **COPIATOR**, Librarius, amanuensis, Ital. *Copiatore*, Gall. *Copiste*. Specimen hist. Sozom. Pistor. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 1156: *Et ut novi priores eligerentur a Copiatoribus, et collegia extraherentur de novis marsupiiis, etc.* Vide *Copista*.

† **COPIDERMUS**, Κοπίδερμος, in Gloss. Gr. Lat.

* **COPILLA**, *Lo ligame del collo* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Copularius*.

† **COPINA**, Gall. *Chopine*, Oenophori Gallici pars quarta. Utitur Menotus in Sermon. Quadragesimal. fol. 40. verso col. 2. Vide *Cheopina*.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Copina*. *Chopine*.

† **COPIOSITAS**, *Copia*, abundantia, legitur apud Laurent. Byzynium in Diario Belli Hussitici, et Rymerum tom. 4. pag. 687. col. 1.

† **COPISTA**, Librarius, qui chartas et alia id genus transcribit, Gall. *Copiste*. *Advisamenta styli Curia Ecclesie Brioc.: Juramentum Copiste. Quod litteras productas fideliter exemplabo seu copiabo, nec animo partes vexandi eas copiare differam, sed mediante salario compententi, sine ulla procrastinatione exemplar seu copias partibus tradere non tardabo.*

Dum in litteris exemplandis aliquid suspectum in rasura, cancellatura, data, sigillo seu aliis comperero, Judici revelabo.

† **COPITENANDS**. Vide post *Copia*.

* **COPIZOSUS**, Piscis genus. Vide supra *Copeus*.

† **COPKINUS**, Moneta argentea, cujus mentio fit in Legibus Opstalbomicis Frisicis cap. 21.

† **COPLA**, Acta Proconsularia sub Munacio Felice, apud Baron. ann. 303. n. 12: *Tunica muliebres paria 47. Coptæ rusticanae 19.* [* Vestimenti species.]

* **COPLO**, [Sync. pro Copulo. (Ven. Fort. 2, 4, 8.) Carne creata viri, dehinc coplatur eidem. (Lucr. 6, 1087.) (L. Quicherat.)]

† **COPO**, *Negotiator*, in Glossario MS. Sangerman. num. 501. est pro *Caupo*.

† **COPONAGIUM**. Vide *Cupa 3*.

* **COPONATUM** **BLADUM**, Idem quod *Cupa 3*. Mensura frumentaria, cujus exigendæ jus ex frumentariis mercibus, quæ in mercatis veneunt, *Coponum* et *Coponagium* appellabatur. Sentent. ann. 1396. ex Tabul. Lugdun.: *Dixerunt quod dicti dom. archiepiscopus et decanus et capitulum ecclesie Lugduni habent jus possessionem et saisinam... percipiendi, tam per se quam eorum gentes et familiares et censeros seu firmarios dicti granetagi, in et super bladis, quæ venduntur in villa et civitate Lugduni et bladibus eisdem, videlicet de qualibet asinata unam mensuram, appellatam Coponati bladi... Deliberamus per presentes supradictis dom. archiepiscopo et decano et capitulo et eorum censeriis et firmariis dicti granetagi ad quos pertinet, decem et octo asinatas bladi saisiti supradicti pro Coponis et granetagio dictarum octies centum asinatarum, ad dictas decem octo asinatas ascendentes... supradictum bladum, pro dicto Coponagio saisitum, etc.* Vide infra *Copum* et in *Cupa 3*.

† **COPONICULA**, Καπονίκελον. Gloss. Lat. Græc. Est a *Caupona*.

† **COPONUM**, Species cerei seu tædæ. Obituarium MS. Eccles. Morin. fol. ultimo: *Thesaurario pro vino et luminariis redemptione, quod est duorum cereorum in altari, unius thedæ ascensæ ab elevatione SS. corporis D. N. J. C. usque Postcommunionem, duorumque Coponorum pro vicariis hyemali tempore 10. sol.* Etiamnum in quibusdam locis Belgii Gallie finitimis *Copons* vocitantur fila cerata, quæ nos *Bougies* appellamus. Sic, ni fallor, dicuntur a Gall. *Couper*, quod præ longitudine sæpius secuntur.

† **COPONUS**. Vide in *Cupa 3*.

* **COPONUS**, Dolii obturamentum, Gall. *Bondon*. Stat. Astæ ubi de reva vini venditi ad minutum: *Quod tabernarius vel alius vendens vinum ad minutum... debeat bullari facere omnes carrarias, quas ipsi habeant in suis domibus sive canera, ... et bullatas tenere de bulla dicti emptoris ad spinas et Coponus. Italis Coppo, Doliium, urceus. Vide Cupa 2.*

† **COPOUS**, Assula, Recisamentum, Gall. *Copeau*. Inquisitio MS. pro canonizatione S. Yvonis: *Vidit lectum qui fuerat D. Yvonis, qui erat de frustis lignorum, seu Copous, super terram et aliquantulo de paleis desuper, cum quodam cohoptorio de cannabe modici valoris.*

1. **COPPA**, Cæcio, sectio, Gallis *Coupe*: *Coppare*, cadere, secare, *Couper*. Will. Thorn in Chronico: *Pacti sunt homines de Halmoto... fruges omnes suas Coppare ex tunc et deinceps, et sic per Coppas omnes, decimas suas ipsi et heredes sui amodo et in æternum legitime dare.* [Fere maluerim interpretari *Coppas*, Cumulos,

et *Coppare*, Cumulare, quam Cæsiones et Cadere: quod Saxonibus *Coppe* et Armoricis *Coppa* vel *Koppa*, sit Apex, vel Culmen. Deinde fruges in cumulis disponi solent antequam decimantur.] Vide *Cupa*.

* Vide *Copare 2*. Charta ann. 1317. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 5. rº.: *Domini rex concessit Andree Thiaridi hospitario armorum unum argentum bosci pro edificando, capiendum in foresta de Guernella, in Coppâ priorisse de Pissiaco. Tabul. S. Albini Andegav. an. circ. 1080: Bosculum de Lanthono monachi, ut mos est, ad onium suam capient usum, exceptis Coppis. Vide supra *Copecia*.*

2. **COPPA**, *Cataplasma quod ponitur juxta patientem partem*. Ita Glossæ MSS. ad Alexand. Iatrosoph.

* 3. **COPPA**, Idem quod supra *Copa 2*. Mensura liquidorum. Inventar. ann. 1271. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 328. col. 2: *Item quando Coppâ debet referari, debet refici hoc modo: debet inveniri ordeum alustrosum, et de ipso ordeo debet fieri jumella una et pugillus unus, ... et ista Coppâ debet esse in molendinis que sunt juxta monasterium.*

Coppe, nostris, et *Copa*, Hispanis, gallicæ vertex. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. III: *Comme le suppliant eust marchand à un nommé Berthelot Thiphaine, demourant en nostre ville de Paris, de fourbir et lui faire deux miroirs d'acier, pour mettre sur le Coppe d'un bacinet, etc.* Vide in *Coppa 1* et *Copula 2*. [* *Coppa* pro *Cuppa*, Calix. Vide *Cupa 1*.]

* 4. **COPPA**, Fasciola, ut videtur, Gall. *Bandelette*, ruban. Stat. eccl. Leod. ann. 1360. tom. 2. Monum. sacr. antiq. pag. 451: *Item prohibemus ne aliquis de dicto clero vestes aut togas particas seu intercessas, seu scacacas, caputiola cum Coppis longis nodata sub gutture, intercessa seu scissa, certam oram vel in Coppis aut spatulas alligata, etc.*

* **COPPAGORGAS**. Vide supra *Copagorgius*.

† **COPPEIZ**. Vide *Copeiz* in *Copecia*.

† **COPPAIRE**. Vide *Coppa 1*.

† **COPPETELLA**, Parvula coppa, seu vasculum. Chron. Casin. lib. 3. cap. ult.: *Coppetella de pernis tres, calices onychinos 2.*

* *Coppete*, eadem notione, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 380: *Lesquelz se leverent de table en gellant les Coppetes, potz et chandelles l'un à l'autre.*

† **COPPIRE** **DOMUM**, Tegere, cooperire, tectum imponere, Gall. *Couvrir*. Kennettus in Glossario ad calcem Antiquit. Ambrosden.: *Johanni Banbury tegulatori capienti in grosso ad Coppindam predictam domum iv. lib. 1. den.* Verbum hoc Kennettus derivat a Saxonico *Coppe*, Apex, culmen, fastigium. Vide *Coppus*.

† **COPPIIS**, Vox Anglica, Silva cædua. Vide Spelmanii Glossarium pag. 41. col. 2. edit. 1661. et supra *Copecia*.

* **COPPLA**, *Copula* canum venaticorum, Gall. *Couple*. Charta ann. 1325. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 474: *Unam Copplam corde canapis pro duobus canibus accuplandis... solvere perpetuo tenebuntur.* Vide infra *Copula 1*. et *Cupla 2*.

† **COPPONAGIUM**. Vide post *Cupa 3*.

* **COPPONUS**, Mensura frumentaria, vulgo *Copon*. Terrear. Bellijoe.: *Decem Copponos siliquis, unum rasum cum dimidio, et unum Copponum arenæ pegulum ad predictam mensuram Bellijoci.*

Charta admort. ann. 1412. in Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 272 : *Les six Copes valent un bichot ; les xij. Copons valent un bichot. Copponus ergo dimidia parte minor Copā. Libert. Matiscon. ann. 1346. tom. 2. Ordinat. reg. Franc. pag. 349. art. 17 : Li tierce part des Coupons doit estre laissée aux citoyens de Mascon du bled que il vendent. Vide Cupa 3.*

† **COPPULA**, pro *Cappula* : quod vide. Insuper pro *Parva Cupa*, ut in hac voce.

COPPUS, Tegula, Itali *Coppo*, in Pacto inter Venetos et Tragurienses ann. 1322. apud Joan. Lucium lib. 4. de Regno Dalmat. cap. 14. [Vide *Coppire*.]

* Stat. Mutinæ rubr. 66. pag. 13. vº. : *Cum in terra Castris veteris, ubi est fornax una, non possint fieri boni Coppi nec quadrelli, propter malum terrenum, quod est ibi, etc. Vide infra Copus 3. et Cuppus.*

* **COPRILECTUS**, Stragulum, quo lectus insternitur, ab Italico *Coprire*, Cooperire. Convent. Saonæ ann. 1526 : *Pro sclavinis, Coprilectibus, birrectis, capellis lanæ, etc.*

† **COPS**, *Copia*. Glossarium Sangerman. MS. n. 501. Amalthe. : *Cops, Coops. Simul opulentus, Ops, Opulentus. Vide Copus.*

* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Cops, copis, Riche.*

† **COPSUS**, *Copiosus*. Glossar. S. G. 501. **COPTUMUM**, *Costumum*, Tributum, præstatio. Bulla Honorii III. PP. ann. 1217. apud Ughell. in Episc. Interamn. : *Si dominus molendini retinuerit molendinum, ita quod non det aliis ad partem, vel Coptumum, similiter solvat unum raserium annonæ ; etc. Occurrit ibi semel ac iterum. Vide Consuetudo 4.*

1. **COPULA**. Charta Communie Hamensis : *Nullus famulus Hamensis domini, neque Castellani, accipiat Copulam, aut funem in foro, nisi tantum bis in anno, in Martio videlicet et in Septembri. Eadem Gallice : Nus Sergans li Seigneur, ne li Castellain de Ham ne prenge Couplel ne corde au marquié, fors que tant seulement deux fois en l'an, etc. Vide Cupla.*

* Vinculum, quo canes venatici copulantur, inter præstationes a subditis debitas non semel occurrit. Charta Phil. Pulc. ann. 1309. in Reg. 13. Chartoph. reg. ch. 147 : *Debet sex Copulas cordæ pro canibus copulandis, absque omni alia redibentia. Alia ann. 1310. in Reg. 62. ch. 235 : Radulphus et ejus hæredes unam Copulam ad canes in festo Penthecostes nobis annuatim reddere tenebuntur. Un Couple à chien, in Ch. ann. 1315. ibid. Vide supra Coppla. Coupplis vero, Tributum esse videtur, quod pro jure alligandi naves ad portum exigebatur, in Charta Phil. VI. ann. 1339. ex Reg. donor. ejusd. reg. Cam. Comput. Paris. fol. 163. rº. : *Le chargage et barrage, la chaucie, l'avalage et Coupplis. Et quidem Couple et Couplet vocabant quidquid rem aliquam cum altera copulat et jungit. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 141. ch. 228 : Un chappel à Coupplis d'argent esmaillié. Alia ann. 1447. in Reg. 179. ch. 49 : Icellui Gallipaud mist son arba-leste au devant, qui retint et receut le coup ; et dudit coup fist descharner les Coupletz ou charnières de ladite arba-leste. Rursus alia ann. 1453. in Reg. 185. ch. 305 : *Le suppliant print icelle boete et arracha avec les mains le clou, qui tient la charnière ou Couplet du couvercle de ladite boete.***

† 2. **COPULA**. Vita S. Bernardini Episc. Senensis tom. 5. Maii pag. 275 * :

Cum accepisset quod quædam devota mulier haberet partem bireti sancti viri, quam Copulam appellant, magna devotione conservatam. An superior pars ab Armoricano Coppa, Apex ? Johannes in Vita S. Petri Damiani num. 46 : Unde factum est inter cætera, ut projicerent Copulas, quibus quasi quibusdam pileis capita contegebant. Non dubitat Mabilonius sæc. 6. part. 2. SS. Benedict. pag. 264. quin legendum sit Cofulas, Tegmen capitis, de quo fuso in Cuphia ; erit forte qui retineat Copulas, quod etiam legatur in Vita sancti Bernardini mox laudata. Vide Cappula.

* Vide supra Coppa 4.

** 3. **COPULA**. Grex equorum. Jura Mauromonasterii ann. 1144. in Alsat. Diplom. tom. 1. pag. 228 : *Stabularius, ut marshalvus abbatibus, stabulo, famulis, equis, equitaturæ atque Copulæ abbatibus præsideat ; quamdiu et ubi manere debeat juxta statuta disponat. Abbas in Copula sua a festo S. Georgii usque dum fenum secatur, 12. equos habeat euntes. Porro ut in posterum omnis rixa et contentiois reprimatur occasio, placuit litteris adnotare, quibus in locis Copula abbatibus pasci debeat. A festo S. Georgii pascatur, etc. Charta Adelbert. Archiep. Mogunt. ann. 1133. in Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 108 : Hortos illos... pascuis nostræ episcopalis Copulæ addictos, ab omni Copulæ jure, et mariscalcorum potestate in perpetuum me absolvisse, etc. Conf. Cupla 2. Hinc*

** **COPPELWEIDA**. Chart. ann. 1158. in Alsat. Diplom. tom. 1. pag. 257 : *Et ut ipsi justitiam annualis pascuis, quæ vulgari nomine Coppelweida dicitur, quam advocato debebant, deinde relaxatam haberent. Hodie vero Germani dicunt Coppelweide non tam servitutem compascui, quæ alicui debetur, quam jus reciprocum compasculationis vicinorum, eodemque sensu effertur Koppelhut, Koppeljagd, etc. Vide Mittermaier. Princip. Jur. German. § 169.*

COPULARIUS, Vinculum in collo canis. Joanni de Janua.

* **COPULATUS**. Translat. S. Januar. tom. 6. Sept. pag. 889. col. 1 : *Princeps vero eximius tantæ latitiæ Copulatus est, quam si urbem illam suæ subdidit ditioni. Ubi codex alter MS. Neapolitanus habet, non minori latitiâ cumulatus est, etc. ut monent docti Editores.*

* 1. **COPUM**, Jus exigendi Copam ex frumentariis mercibus aliisve. Præcept. Rob. reg. Franc. ann. 1023. inter Instr. tom. 10. Gall. Christ. col. 153 : *Wavoreio villæ mediætatem ex integro, Copā, terras, denarios in censu persolventes quadraginta. Vide supra Coponatum.*

* 2. **COPUM**, Frustum, quasi particula abscissione avulsa. Consuet. Exoldun. ex Chartul. eccles. S. Dion. ejusd. loci : *Item de quolibet equo portante cum dicto baat balenam, Copum continens labrum ad minus, et ad plus labrum et dimidium ; et si dicta balena deferatur in quadriga, pro quolibet equo trahente quadrigam, unum Copum. Vide supra Coplo.*

* 1. **COPUS**, ut supra Copponus. Vide ibi. Charta ann. 1229. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 317 : *Pro tribus modis minus uno Copo frumenti, in portionibus, taschis et agreriis campodorum seu prædiorum, quæ sub feudo dictæ foresturæ ab emphiteosis possidentur. Leudæ minut. Carcass. MSS. : Item pro saumata de napsis, unum den. et duos Copos comolos ; et de homine onerato, unum obol. et unum Copum comolum.*

* 2. **COPUS**, Tegula, Itali. *Coppo*. Stat.

Taurin. ann. 1360. cap. 271. ex Cod. reg. 4622. A. : *Habeatur modus monorum et Coporum fornasariorum ripolarum, ad quem modum fiant moni et Copi bene cocti. Vide supra Coppus.*

† **COPUS VINI**, Cyathus unus, Gall. *Un coup de vin*. Consuetud. Festorum Monasterii Solemniac. MSS. : *In Dominica Septuag... ad cenam farinam coc-tam adipe et Copos de vino puro. Ibidem : Et ad cenam Cops de vino puro.*

1. **COQUA**, Species navigii. Vide *Cogo*.

* 2. **COQUA**, Arenæ cumulus, quod conchæ formam referat, sic dictus, Gall. *Banc*. Charta ann. 1394. in Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 78 : *Ripparia est ibidem tantæ latitudinis, quod ibidem effecta est quædam Coqua sive resallum arenæ, occasione cujus gentes... barcas oneratas transire sive vehi facere minime possunt, imo necessario oportet dictas fustas vehi usque ad reccum de Amacio, qui est quædam modica pars dicti fluminis Eraudi.*

* **COQUCIA**, Cucullus, capitis tegmen, Gall. *Coqueluchon*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item caput S. Symeonis argenti deaurati in factione hominis antiqui ;... quod caput habet unam Coquciam desuper firmatam cum una verula esmailliata. Aliud Gallicum : Item le chief saint Symeon en façon d'omme ancien ;... et à une Coqusse d'argent sur la teste fermant à une vix esmailliée. Lit. remiss. ann. 1414. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 37 : *Le suppliant print... une aumusse ou Coqueluche. Vide Coqueluch et infra Coquibus.**

† **COQUEARIUM**, Cochlear, Gall. *Cuilliere*. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53 : *Pro siphis, amphoris, sale-rits, butellis et Coqueariis in refectorio 25. sol. Turon.*

† **COQUELUCA**, Cucullus. Gall. *Coqueluchon*. Statuta Synodali. Eccl. Andegav. ann. 1423. n. 12 : *Prohibemus universis et singulis personis ecclesiasticis... ne ipsi tunicas et vestes superfluas... in latere atque retro Coquelucas ac retro fixas, zonas auro cum clavis clavatas, etc. Vide Quoqueluca.*

* **COQUERE**, Calido balneo purgare, ut interpretantur docti Editores ad Mirac. S. Nic. Tolent. tom. 3. Sept. pag. 726. col. 1 : *Bartholomæa filia Manfredini Tolentinas cum uno die nocteque spasmo laborasset, et medicus eam Coquere decrevisset, etc.*

† **COQUERIA**, ut *Coquearium*, Cochlear. Pro valore quarundam tassiarum et Coqueriarum et bassini de argento, in Charta Massil. ann. 1352. Joan. Silvestre Notario.

* **COQUESTRUS**, *Lo pistore*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

† **COQUETTUM**, **COQUETUM**, ab Anglico *Cocket*, Portorium seu signum, quo Publicanus obsignat merces, quæ portorium exsolventur. Charta Edwardi V. de Cancellario Hiberniæ constituto anno 1483. apud Rymerum tom. 12. pag. 182. col. 1 : *Necon de Custumis et Coquettis nostris, de coriis, pellibus lanatis, et aliis merchandiis et rebus quibuscumque custumalibus... et aliorum occupatorum eorundem custumarum et Coquetorum pro tempore existentium, ac etiam de feodi firma. Dilucidatio articulorum tractatus anni 1559. apud eundem Rymer. tom. 15. pag. 525. col. 1 : *Qui sufficientem habent notitiam per Coqueta, sive alia evidentia et documenta... dummodo per hujusmodi Coqueta sive documenta evi-**

denter constet eisdem, quod alterius partis subditi naves et bona sint. Vide Coket.

† **COQUIBUS**, Species caputii. Statuta ultima Capituli Senon. : Omnes Canonici tam majores quam minores possunt portare caputia officiano in choro tempore capparum nigrarum ; sed in festis annualibus, si Præcentor tenendo chorum caputium seu Coquibus non habuerit, tunc Choriales non habebunt.

* Vox Gallica ejusdem notionis atque Coquille, Capitis scilicet tegmen in formam conchæ effectum ; unde nomen. Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 66 : *Le suppliant print le quevrechief et le chappel, que lors estoit sur le chief de l'ymage Nostre Dame en laditte eglise (de Laon) avec certain Coquibus, qui estoit sur le chief de l'ymage de Dieu. Et ce fait, avecques lesdiz quevrechief, chappel et Coquibus se bouta dedans les aumaires estans dessoubz l'ostel (autel) devant ledit ymage.* Aliæ ann. 1421. in Reg. 171. ch. 513 : *Un chaperon de brun vert et une Coquille freloquié, etc.* Quod capitis ornamentum, mulieribus et pueris maxime in usu fuisse ex his colligitur, et præterea monet de Brieux pag. 31. Orig. consuet. ant. et var. loquendi formul. Atque inde fortassis accersenda vocum *Coquart* et *Coquillard* origo, quibus significatur vir, cujus uxor mœchabatur, vel stultus, fatuus, ineptus, Gall. *Sot* ; quemadmodum, ut verosimile est, *Cassara*, hypocrita, a *Caphard*, capitis itidem tegumento, est appellatus, uti observavimus supra. Lit. remiss. ann. 1391. in Reg. 142. ch. 20 : *Icellui Bernart dist audit Duchesne : ... Va-t-en hors de me maison, Coquart ; lequel Duchesne respondi audit Bernart qu'il n'estoit point Coquart, mais que ledit Bernart estoit bien Coquart, bernart et tous sos : car il n'estoit si mauvaïse Cornardie que sottie.* Aliæ ann. 1392. in Reg. 143. ch. 275 : *Le suppliant leur dist que ilz estoient bien folz et bien Coquars de vouloir plus illecques estre contre la voulenté et defense dudit tavernier.* Rursum aliæ ann. 1445. in Reg. 176. ch. 54 : *Le suppliant respondi à icellui Robitaille, quel Coquillard te fais-tu, te courrouse-tu ? Coquillard, pro marito uxoris adultere, in aliis Lit. ann. 1456. ex Reg. 183. ch. 193.*

* Neque alterius originis videntur *Coquebers* et *Coquebin*, ad designandum hominem stultum et fatuum, in Mirac. MSS. B. M. V. lib. 1 :

Bien estoit Coquebers, par m'ame,
Quant il guerroit Nostre Dame.

Ibidem lib. 2 :

Li fax vilains, li faus bobers,
Li faus bouviers, li Quoquebers.

Lit. remiss. ann. 1426. in Reg. 173. ch. 393 : *Sanglant villain, traître, bigame, Coquebin, puant, etc.*

* Haud scio vero unde deducenda vox Gallica *Quoquillon*, qua lini manipulus significatur, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 151. ch. 2 : *Un Quoquillon de lin sur chascun feu de laditte ville de Vrevin.* Nisi sit a *Conucula*. Vide supra in hac voce.

* **COQUILHIA**, **COQUILIA**, **COQUILLIA**, 2 Gall. *Coquille*, *Concha*. Memor. D. Cam. Comput. Paris. fol. 53. r° : *Ultima die Februarii 1362. D. P. de Hodench, thesaurarius S. Capellæ dom. regis Parisiis, retulit viva voce, quod dicta capella fuerat derraubaula (sic) de una Coquillia argenti, de qua fit mentio in inventario suo.* Inventar. ejusd. S. Capellæ ann.

1363. ex Bibl. reg. : *Item solebat esse una Coquillia argentea pro thure reponendo, quæ est perdita et sublata.* Aliud ann. 1376 : *Una Coquilla argentea pro sale ad aquam benedictam faciend. Item une Coquille d'argent pour mettre le sel, in Inventar. Gall.*

* **COQUILLA**, Eadem quæ *Focaria*, presbyteri concubina, in Vita David. Parei apud Bayle in Diction. art. *Pareus* not. C : *Portenti igitur simile habebatur matrimonium pastoris ecclesiæ eo loci, ubi nunquam nisi sacrificolorum concubinas, Coquillas et scortilla viderant.* Vide supra in *Coquibus*.

† **COQUIMELLA**, *Prunus*, Gall. *Prunier*. Isid. Orig. lib. 17. cap. 7 : *Coquimella quam Latini ob colorem Prunam vocant : alii a multitudine enicæ fructus Nicam appellant, etc.*

* Adde ex animadversionibus D. Falconet : Verum nomen est *Coccymelea*, Gr. κοκκυμηλέα, pruni species Ægyptiaca descripta a Theophrasto lib. 4. cap. 3. Hist. plantar. quæ etiam a Plinio describitur nomine *Pruni Ægyptiæ* lib. 13. cap. 10. Memorat etiam *Coccymeleam* Dioscorid. lib. 1. cap. 174. Alia est κοκκυμηλέα in Theophrasto lib. 3. cap. 16. quæ putatur eadem atque *Coccygia* Plinii lib. 13. cap. 23. species scilicet cotini.

† **COQUINA**, Cibaria coacta. Acta SS. Mali tom. 4. pag. 425. de S. Petro Cælestino : *Faciamus hac nocte bonum officium ad honorem B. Joannis, et cras dabo vobis Coquinam.* Chronicon Mellicense pag. 333. col. 2. in Regula reformat. ejusdem Monasterii : *Non tamen sonet, nisi prius sciat a coco, si Coquina sit parata.* Antiqui usus Fontanell. MSS. fol. 94 : *Capient panem et vinum et Coquinam.* Chartul. S. Vandregisili tom. 1. pag. 716. in Litteris anni 1262 : *Quidquam reclamare poteram, tam in pane quam in vino, et Coquina, etc.*

* Charta Reginaldi episc. Carnot. ann. 1215. ex Chartul. ejusd. episc. : *Serviens ad prata ducens eosdem fenatores, die illo de nostra curia recipit tres panes, semisactarium vini et Coquinam, vel duos denarios pro Coquina. Cosine et Cuisine, eodem significatu.* Charta ann. 1267. ex Chartul. Campan. fol. 273. col. 2 : *Et les jors que an ne mangera char, ... chacun jor juque à Quavoime, Cosine à huile, et a chacun un haran.* Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 18 : *Mahiet Clouel dist : Vous deux qui avez perdu, paierez chascun un pot de cervoise, et nous autres paiérons la Cuisine et le pain.* Poema de la *Male Dame* ex Cod. reg. 7615. fol. 174. v° col. 1 :

Li quens qui amor a souspris
Manga o la bele meschine ;
Moult parfu riche la Cuisine.

* **COQUINARIA**, *Cuisinerie*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7634. Vide supra *Coquina*.

COQUINARE, vulgo, *Coquinam* facere. Regula Magistri cap. 19 : *Post sectam inchoent Coquinare, ut dicta Nona omnes exeant ad mensam.* Regula Canoniorum Metensium Chrodegangi cap. 3 : *Laici coqui ad Coquinandum tantum ingradientur.*

* Charta ann. 1331 : *Item quod nulla persona coquat seu Coquinari faciat panem suum, nisi ad furnum predictæ domine (de Grauleris.)*

† **COQUINARIUS**, Præfectus coquinæ. Actum capitulare pro unione Prioratus de Bischiis ann. 1329. ex Archivo B. Mariæ de Charitate, subscribitur inter

alios *Guillelmus Bursarius, Johannes Granetarius, Stephanus Coquinarius, etc.* Diploma Adepsoni Regis Hisp. ann. 1094. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 549 : *Sancius Pincernarius Regis confirmat. Diacus Coquinarius Regis confirmat. Pearnus Comes confirmat.* Occurrit alibi non semel. Vide *Coquus*.

COQUINATOR, *Coquus*. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 10 : *Quelibet galearum habet unum Coquinatorem, qui semel in die pro gente galeæ coquinare tenetur, etc.* Utitur et cap. 20. [Guidonis Disciplina Farfensis lib. 2. cap. 26 : *Cum viderint Fratres Coquinatores opus esse, ut bulliantur scutellæ propter adipem, dent eas Cellarario ... et faciat eas abluere, et iterum reddant eas Coquinariis.*]

* **COQUINELLA**, *Prunus, Pruniens*, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. pro *Coquimella*. Vide supra in hac voce.

† **COQUINULA**, Parva coquina. In quo solarium est *Coquimula cum camerula*, apud Fontanum Histor. Avenion. pag. 178.

COQUINUS, [Homo vilissimus nec nisi infinis coquinæ ministeriis natus, interdum etiam Nequam, Improbus, ut nostrum Gallicum *Coquin*. Processus de Vita S. Yvonis tom. 4. Maii pag. 545 : *Et ex hoc dictus juvenis dicebat verba opprobriosa D. Yvoni, vocando ipsum Coquinum et Truannum.* Ejus B. Yvonis Acta MSS. : *Erat autem pium pulchrumque spectaculum, aliquando Yvonem sanctum Domini, licet generosum et in cunctis spectabilem, subsannationibus et blasphemis impugnatum, et Coquinum Communissime vocatum, placido et hilari vultu, gratis et rationalibus responsis adversarios convincentem.*] Vide *Cociones*.

* Nostris alias *Coquin* et *Quoquin* sæpissime, pro *Mendiant*, *Mendicium*. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 152 : *Lesquelz jeunes hommes venant de la ville de Roches en la ville de Rueil, ou chemin trouverent un homme en habit de Quoquin, etc.* Aliæ ann. 1392. in Reg. 142. ch. 297 : *Un homme querant et demandant l'aumosne, qui estoit vestuz d'un manteau tout plain de paletteaulc. comme un Coquin ou cainant.* Aliæ ann. 1409. in Reg. 164. ch. 114 : *Quatre Coquins ou au moins gens poures, qui queroient et mandioient leur vie.* Unde *Coquiner*, *Mendicare*, victum queritare, et *Coquinerie*, *Mendicatio*. Lit. remiss. ann. 1407. in Reg. 161. ch. 386 : *Icellui Regnault dist au suppliant que son pere aloit Coquinant aval la ville.* Aliæ ann. 1460. in Reg. 190. ch. 99 : *Pierre Perreau homme plain d'oisiveté, ... alant mendiant et Coquinant par le pais.* Occurrit præterea apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1833. Guignevil. in peregr. hum. gen. Ms. :

Cheste mains chi, truanderie
Est nommée et Coquinerie,
Hoguincule par non le clain
Et qui appelle Menque-pain.

* **COQULUS**, *Coquus secundarius*, Gall. *Aide de cuisine*. Privil. capit. S. Barnardi de Roman. ann. 1348. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 274. art. 7 : *Coquum, Coqulum, portierum, excubium, campanarum pulsatorum, etc.*

COQUUS, *Magnus coquus*, Dignitas in Palatii Principum, eorum scilicet qui coquinæ ac cibis præsentunt. *Coquorum Præpositus*, in Legibus Wisigoth. lib. 2. tit. 4. § 4. Fortunatus lib. 6. Poem. 10. de Coquo Regio :

Venimus ut Mottin, Cocus illic regius instans
Absent nautas abstulit, atque ratem.
De flammis ardente manu qui diripit escas, etc.

Apud Herimannum de Restauratione
Monasterii S. Martini Tornacensis cap.
94. Fulcherus Episcopus Noviomensis
dicitur fuisse spurius generatione, ex
patre scilicet ignobili natus, filiusque
Principis Cocorum Regis Franciæ. Ita
apud Gregorium Nyssenum lib. 1. con-
tra Eunomium, quidam Demosthenes
dicitur δ ἐπὶ τῶν ὄβων τεταγμένος, καὶ μα-
γείρων ἀρχῶν, et apud Theodorum lib. 4.
cap. 17 : Τῶν Βασιλικῶν προμηθεύμενος
ὄβων. Theodulphus Episc. Aurelian. lib.
3. Carm. pag. 187 :

Pomiflua solers veniat de sede Menalca,
Sudorem abstergens frontis ab arce manu.
Quam soepe ingrediens, pistorum sive Coquorum
Vallatus cunctis, jus synodale gerit.
Prudenter qui cuncta gerens, epulasque, dapesque
Regis honoratum deferat ante thronum.

De eodem Menalca, Alcuinus Poem. 221 :

Ipsa Menalca Coquos nigra castiget in aula,
Ut calidos habeat Flaccus per fercula pulles.

Fleta lib. 2. cap. 75. ait officium Coqui
esse de singulis ferculis ratiocinium red-
dere singulis diebus. Nostri eisdem offi-
ciales in Palatiis Grans Queux vocant,
id est, Magnos Coquos. [Vide *Magister
Coquinae*,] [* et Grimmii Poet. latin.
sec. X. et XI. pag. 386.] Le Roman de
Garin :

N'ot Panetier qui le deust servir,
Queu de cuisine, ne Eschançon de vin,
Ne Chamberlanc, qui puist avoir roncin, etc.

Alibi :

Cuez de cuisine plus de quarante cinq.

Chron. MS. Bertrandi *du Guesclin* :

Dignes d'estre Queux pour les soupes manger.

Joannes de Condato MS. :

Gibiers li Cas fut en saisine
D'estre grans Queus en la cuisine.

Vetus Poema MS. de Vulpe Rege coro-
nato :

Ranginer, mesire Talpa,
Furent maistre de la cuisine.

Idem Poeta *du Roman de Garin*, des-
cribens nuptias Pipini Regis :

Vers la cuisine fu Bues le Marchis
Qui del mengier devoit li Rois servir.

Id autem muneris in Regum nostro-
rum Palatiis obiisse leguntur

ROBERTUS COQUUS, sub Henrico I. et
Philippo I. ann. 1060. et 1065. in Marti-
niani pag. 6. 17.

HERIUS COQUUS, sub eodem Philippo I.
anno 1070. in Martiniani pag. 19.

HARCHERIUS Regis Franciæ COQUUS, et
Miles insignis ann. 1124. apud Ordericum
Vitalem lib. 12. pag. 878.

* BERNARDUS COQUUS, sub Philippo
Aug. ann. 1203. ex Reg. 34. bis Char-
toph. reg. part. 1. fol. 67. r. col. 1.

* GIRARDUS DE BOSCO COQUUS, ann.
1212. ibid. part. 2. fol. 76. v. col. 1.

* ODO COQUUS, ann. 1215. ex Chartul.
AB. S. Germ. Prat. fol. 42. r. col. 1.

ADAM COQUUS, sub S. Ludovico, ann.
1243. Veteres Tabulæ S. Martini de
Campis.

* ROBERTUS DE SOYSTACO COQUUS,
ann. 1263. ex Chartul. Guill. abb. S.
Germ. Prat. fol. 114. v. col. 2.

† RADULPHUS DE BELLOMONTE, ann.
1298. et seqq. de quo vide R. Patrem An-
selmum.

* Radulphus de Bellomonte Coquus,

sub S. Ludovico et Philippo ejus filio.
ex Ch. Caroli IV. ann. 1326. in Reg. 64.
Chartoph. reg. ch. 120.

† ANSELLUS CAPRUSIO, ann. 1302. apud
eundem Patrem Anselmum.

* PETRUS DE S. GERMANO COQUUS, sub
Phil. Pulcro ann. 1306. ex Reg. 38. Char-
toph. reg. ch. 167.

GUILLELMUS DE HARCICURIA, D. de
Salceia, Magnus Franciæ Coquus sub
Philippo Pulcro ann. 1312.

* Charta ann. 1307. in Reg. 37. Char-
toph. reg. ch. 93 : *Guillaume de Hare-
court, chevalier, seigneur de la Saucoye
et mestre Queu de France, salut. Comme
pour raison de nostre keuerie de France,
etc. Infra : Queurie.* Rursum ann. 1315.
ex Ordin. hospiti. reg. apud Ludewig.
tom. 12. Reliq. Mss. pag. 61. col. 1. Hinc
delendus

† PETRUS DE MARCHENY, ann. 1311.
Vixit saltem ad ann. 1334. Vide Patrem
Anselmum. [* Appellatur de *Mathinaco*,
in Ch. ann. 1311. ex Reg. 46. Chartoph.
reg. ch. 34. de *Mateny*. in Ch. ann. 1314.
ex Reg. 50. ch. 23. de *Matheniaco*, in alia
ann. 1317. in Reg. 61. ch. 496. de *Mathi-
gniac*, in altera ann. 1323. Reg. 62. ch.
446. ubi dicitur nuper defunctus, inter
magnos Coquos minime censendus vi-
detur; ut et

* *Stephanus de Capella Coquus*, in Ch.
ann. 1322. ex Reg. 61. ch. 110. *Hi Queux
de la bouche* nuncupabantur, ut colligi-
tur ex Lit. Phil. VI. ann. 1334. in Reg.
69. ch. 99 : *Nostre amé Queu de la bouche
Heroet de Malregart, autrement dit l'Ar-
cepresse, etc.* Tunc quippe coquinae re-
giæ præerat Joannes de Castellione.

† GUIARDUS DE BELLOMONTE, apud
Patrem Anselmum.

† STEPHANUS DE CAPELLA, ann. 1320.
apud P. Anselmum.

† ADAM DE TAVERNY, apud eundem.
† GUILLELMUS SICARTUS, apud eun-
dem.

† JOANNES BATAILLE, ante annum
1326. apud eundem.

† JOANNES BONNET, ante annum 1324.
apud eundem.

JOANNES DE CASTELLIONE, Dom. de
Gandelus M. Franciæ Coquus, sub Phi-
lippo VI. anno 1344. [Hac dignitate jam
donatus erat ann. 1328. juxta P. Ansel-
mum.]

† BERNARDUS, Dominus Moroliensis,
24. Septemb. ann. 1344. juxta P. Ansel-
mum.

JOANNES DE NIGELLA, ann. 1345. et
seqq. apud P. Anselmum.

JOANNES DE DAMPETRA, Dom. S. De-
siderii et Vangionis rivi M. Coquus, sub
Carolo VI. anno 1360. [saltem ad annum
1367.] [* sub Joanne rege ann. 1358. ex
Lit. ejusd. ann. in Reg. 86. Chartoph.
reg. ch. 142. et sub Carolo V. ann.
1360.]

* GUILLELMUS CASTELLANUS BELLO-
VACENSIS M. Coquus sub Carolo V. ann.
1380. et Carolo VI. ann. 1382. et 1386. Lit.
ann. 1382. in Reg. 121. Chartoph. reg.
ch. 237 : *Nostre amé et féal chevalier et
grant Queux de France, le Chastellain de
Beauvais, etc.* Ordin. hospiti. reg. ann.
1386. in Memor. E. Cam. Comput. Paris.
fol. 100. v. : *Le Chastellain de Beauvez,
Queu de France.*

N. CASTELLANUS BELLOVACENSIS, M.
Coquus sub Carolo VI. ann. 1388. [ad
1390. quo obiit.]

† CAROLUS DE CASTELLIONE, ab ann.
1390. ad 1401. quo vita functus est.

† PHILIPPUS Dominus de Linario ab
ann. 1401. ad ann. 1412.

† JOANNES ejus filius a morte patris.
Vixit saltem ad ann. 1432.

GUILLELMUS DE CASTELLIONE, D. Fe-
ritatis in Pontivo, M. Franciæ Coquus,
sub Carolo VI. ann. 1418. Vide Duches-
nium.

ANTONIUS DE PRIA, Dom. de *Buzan-
çois*, M. Fr. Coquus ann. 1431.

LUDOVICUS DE PRIA, Antonii filius, M.
Franciæ Coquus, ann. 1490. Vide Pro-
bat. *Histor. des Chastaigniers* pag. 103.
Suppressa postmodum hac dignitas, uti
habet Tillius, qui observat præterea Co-
mites Campaniæ habuisse suos *Magnos
Coquos* hæreditarios.

Porro Magno Coquo suberant Officia-
les, seu Ministeriales aliquot, qui ita
recensentur in Computo Hospitii Regis
et Reginæ ann. 1385 : *Queux, Aideurs,
Asteurs, Paiges, Souffleurs, Enfants, Saus-
siers du Commun, Saussier devers le Roy,
Somniers, Poulliers, Huissiers.* In alio
Computo facti Lorriaci ann. 1317 : *Es-
cuiers, un Maignen, Clerc saussier, Clerc
de Cuisine.*

Hæreditarium olim fuisse in
Prioratu B. M. de Argentolio Coqui offi-
cium discimus ex Charta ejusdem Mo-
nasterii ann. 1200. quam hic integram
exscribere visum est, quod et singulariter
sit, et omnia hujus ministerii jura fu-
sius exponat : *In nomine sanctæ et indi-
viduæ Trinitatis, amen. Hugo Dei gratia
B. Dionysii Abbas, et Hugo Prior de Ar-
gentolio et ejusdem Ecclesie conventus
omnibus præsentem paginam inspecturis,
in vero Salutari salutem. Noverit univer-
sitas vestra quod controversia erat inter
Conventum Ecclesie de Argentolio et Ste-
phanum Coquum super caritatibus et pi-
tanciis ejusdem Conventus, que assensu
nostro taliter sopita est. Stephanus Co-
quus et heres ejus in omnibus communi-
bus cibis et pitanciis predictæ Ecclesie
Conventus, quicumque dederit, un-
decumque venerint, ubicumque distribute
fuerint infra ambitum ejusdem loci, in-
tegram portionem percipiet, sicut unus de
Monachis ibidem commorantibus, simul-
que omnia jura sua integre percipiet in
hisdem cibis et pitanciis, ac si Prior ejusd.
Ecclesie vel quilibet pro eo emisset, vel
gratis contulisset. Si autem Conventus
pitancias de carne emerit vel alius pro
Conventu, separare non poterunt jura
ejus postquam juncta vel coherentia vide-
rint et invenerint, cum venerint ad emen-
dum. Præterea jus suum habebit in pi-
tancia que fertur ad discum ejusdem
Ecclesie. Si vero aliquis Monachorum se-
pedicti Conventus vel Ecclesie B. Dio-
nysii superveniens aves emerit, cujus-
cunque generis sint aves, in domum
ejusdem Stephani deferentur ut ibi dili-
genter preparentur : Si anser fuerit do-
mesticus idem Stephanus plumam tantum
et boellos percipiet ; de ceteris avibus
nihil habebit præter plumam... Si aves vel
quelibet alia que a predictis Monachis
comparentur ad mensam Prioris, idem
Stephanus jus suum inde percipiet, ac si
Prior emisset. Idem vero Stephanus vel
quem voluerit pro eo panem suum in
refectorio recipiet, qualem Conventus co-
medit, et tale vinum quale conventus bi-
bit, ad eandem mensuram qua mensura-
tur Monachus ibidem commorantibus. Pre-
dictus Stephanus propter pacem hanc
conferendam spontaneus prædicto Priori
et Conventui remisit tenchias et caudas
omnium piscium præterquam salmonis
quas sine contradictione percipiebat, sal-
vis omnibus aliis consuetudinibus sibi et
heredi ejus ; et duos sol. Paris. capitalis
census eis in perpetuum concessit habitu-*

ros: scilicet XII. denar. super domum que sita est in Marcheil et XII. denar. super duas vineas simul junctas in Orge-mont. Quod ut ratum permaneat presen-tem paginam sigillis nostris fecimus roborari. Actum Incarnati Verbi MCC. Etiamnum in Monasterio Exaquensi hereditarium est et feudale Coqui offi-cium.

1. COR, Medium cujusvis rei. Orderi-cus Vitalis lib. 10. pag. 767: *Tyrum opu-lentam urbem, in Corde maris sitam, per mare obsedit.* Adde pag. 849. 856. [Καρ-δια: θαλάσσης, apud Nicetam pag. 292.]

* Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 40. v°: *Ex quibus ictibus dictus talis per-cussus vulneratus extitit quatuor icti-bus, ... alio in Corde manus sinistrae.*

CORDE, Ex CORDE, CORDETENUS, Me-moriter, nostris *Par cœur*, Occitanis *Decoura*.

CORDE. Rainerus contra Valdenses cap. 3: *Magnam partem veteris (Testa-menti) sciunt Corde.*

CORDE TENUS. Vita MS. S. Magnobodi Episc. cap. 5: *Corde tenus omnem pera-gens perlegit libri paginam.* Alphanus Archiep. Salernitan. Carm. ad Trans-mundum:

Fertur corde tenus sic homilias
Quadraginta legens scire, etc.

Utuntur liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis, S. Bonaventura in Specul. part. 1. cap. 14. Willelmus Abbas And-rensis in Chron. pag. 456. Heriman-nus de Restaurat. S. Martini Tornacen-sis cap. 108. Herbertus lib. de Mirac. cap. 32. Petrus Blesensis Episc. 101. Petrus Diacon. lib. 4. Chronic. Casin. cap. 41. et Lib. de Viris illust. Casin. cap. 36. Andreas Abbas in Vita Ottonis Bambergensis Episc. cap. 5. Regula Ordinis de *Sempringham* pag. 718. 770. Matth. Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 70. Silvester Giraldus de Topogr. Hibern. cap. 34. Thomas de Cantiprato, Radulfus de Hengham in Summa pag. 1. et alii.

Ex CORDE. Hincmarus Rem. in Capitul. ad Presbyteros parochiæ suæ cap. 1: *Psalmorum etiam verba et dis-tinctiones regulariter et ex Corde cum Canticis consuetudinariis pronuntiare sciat.* Occurrit etiam non semel apud Scriptor. in Reg. S. Benedicti cap. 9. 12. in Vit. Patr. lib. 5. Libell. 4. n. 57. Libell. 10. n. 91. in Capitulari Ahynonis Episcopi Basileensis cap. 4. apud Ra-tramnum Monachum Corbeiensem in Synodica ad Presbyter, etc. Ita Græci recentiores ἐκ στόματος usurpant, ut Joannes Tzetzes in Chiliad. pag. 6. unde ἀποστόμειον formarunt, pro memoriter dicere. Vide Meursium in hac voce. Ἀποστοματικὸν in Synaxariis 22. Jan. in S. Anastasio Persa. Ex supra laudatis Scriptoribus liquet, Psalmos memoriter et ex Corde Clericos ac Monachos tenuisse. Vide præterea Altaserram ad lib. 4. Epist. 45. Gregorii Magni, et Ste-phanus Paschasium lib. 8. Disquisit. Franciar. 8.

† 2. COR, Quercus. Charta Petri de Roteys vicarii Tolosæ ad Bajulos de conditione materiæ ann. 1272. ex Codice MS. Consuetud. urbis Tolosæ fol. 27. e Bibl. D. de Crozat: *Requirimus... quate-nus amodo faciatis fieri per Magistros et carpentarios vestros... fustas bonas et pulchras et de legitimis peciellis; videlicet quod Peytrales de Cor et de abiete de VI. brachiatis, et de V. et de IV. quod illas habent infra trancos et infra eschalmamentos secundum longitudinem*

cujus debent esse... et quod filæ de Cor et de abiete, etc.

* Nostris *Caure*. Lit. remiss. ann. 1365. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 738: *Ledit Loubet aiens... une grosse buste de Caure en sa main, etc.* Aliæ ann. 1380. in Reg. 118. ch. 16: *Assigna et feri d'un baston de Caure, qu'il portoit en sa main sans autres armes, ledit page.* Vide infra *Corallus*.

† CORA, Consuetudo, Statuta ex quibus lites judicantur; item Coetus ipse *Coratorum* seu judicum juxta has leges judicantium. Leges et Consuetudines Furnens. ex Archivo S. Audomari: *In nomine P. et F. et Sp. S. amen. Anno Domini MCCXL. mense Julio facta est hæc lex et Consuetudo, quæ Cora vocatur, in terra Furnensi a Thoma Comite et Johanna Flandriæ et Hannoniæ Comitissa. Ordinatum est in primis, quod qui Scabini erunt, erunt et Coratores, et illos jam instituit Comes et usque ad voluntatem suam fecit eos jurare Scabinagium et Coram. Infra: Emendabit Comitatus III. libras et ei cui facta fuerit violentia quid- quid Cora judicabit. Rursum infra: Si tertio nihil de eo dicit Cora, de eo domi-nus Comes faciet justitiam pro voluntate sua. Passim occurrit ibi tam pro ipsa lege, quam pro consilio *Coratorum*: qui judices passim etiam memorantur ibidem. Charta Gallica Comitatus Flandriæ ann. 1274. ex eodem Archivo: *Nous N. Cuens de Flandre et Marchis de Namur faisons à scavoir à tous que comme lui Eschevin luy Quoeriers et Communité de notre terre de Furnes nous requississent, que nous aucuns points, qui sont au brief de leur Cuere, leur amendissiens et amoionsiens, Nous à leur request pour Dieu et pour le paix de nostre terre de ce les points et les articles, qui chi dessous sont expresse, leur otroions et amoions ainsi que chi dessous est escript. C'est à scavoir que comme en leur Cuere soit contenu quiconque faiche et aultrui trespassant; que on dist Dorghinghe ou afluere d'oeul ou de membre qui soit ad ire paye envers le Maieres et envers nous en merchi de tout son avoir. Ibi Cora indis-criminatum redditur *Cuere*, vel *Ceuere*; *Coratores* vero *Quoeriers*, *Cortiers* et *Ceu-riers*. Vide *Chora*.**

* Privil. pro Audomar. ann. 1447. art. 35: *Les mayeur et echevins et jurez (pourront) faire Kœurs, bans, statuts, et ordonnances pour l'avancement et profit de laditte ville et habitans, tant sur le fait des mestiers, comme autrement.* Vide supra *Chora* [*] et *Accordare*, ubi *Cora* pro *Coratore*. Adde *Haltaus*. col. 1119. sqq.]

† CORAAGIUM, Impositio quædam ex-traordinaria, ut Thomæ Blount videtur, e frumento percipienda, atque sic dicta a *Corus*, Mensura frumentaria. Bracton. lib. 2. cap. 116: *Sunt etiam quædam communes præstationes, quæ servitia non dicuntur, nec de consuetudine veniunt, nisi cum necessitas intervenierit, vel cum Rex venerit, sicut sunt hidagia, Coraagia et Caruagia, et alia plura de necessitate, et ex consensu communi totius regni in-troducta, etc.* Vereor ne legendum sit *Cornaagium*: quod vide. [*] Vide *Cora-gium* 3.]

CORABELLA, Corbis, ex Gallico *Cor-beille*. Kalendar. Eccles. Lemovicens. apud Labbeum tom. 2. Biblioth. : *Unam Capellam viridis coloris munitam, et duas Capellas nigras, cum novem Corabellis.* [In ipso MS. cod. legisse se nos admonuit Cl. D. David ejusdem Ecclesie Canonicus, Cortiballis: sunt vero Corti-

ballæ, Dalmaticæ Diaconorum et Tu-nicæ Subdiaconorum, quæ etiamnum apud Bituricensis, Santones, aliosque Galliarum populos dicuntur *Courtibaults*. Hanc vocem deducit Nicot. a *Curia Tibenna*, quod Arcadius quidam nomine Tebennus hujusmodi vestes *curtias* adinvenit; Menagius autem a *Curtum libiale*. Vide *Curcinbalus*.]

* *Tebennam* fuisse curtam non dicit Nicotius, ut observat D. Falconet; sed a Tebenno Arcade inventore sic appella-tam: quod a Suida post Artemidorum depromptum est, Τῆβεννος στολή Ῥωμαϊκή.

* CORABUS, pro *Carabus*, Piscis ge-nus, alias Gobio fluviatilis. Vocabul. Lat. Germ. ann. 1482: *Corabus, Cubio*, Germ. Gropp. *Kaulhaupt, Koppet*. Ubi *Cubio* pro *Gobio*. ADEL.

* CORAÇARIUS, Thoracum confector, Ital. *Corazzaio*, in Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 19. ex Cod. reg. 4621. Vide infra *Coracium*.

* CORACINUS, Piscis genus. Tractat. Ms. de Piscibus cap. 20. ex Cod. reg. 6838. C: *Coracinum nostra Gallia Nar-bonensis per acopem appellat Corp, alii durdo, alii vergo, alii corbau, Italia fere tota corvo.* [*] German. *Karrausche. Co-racinus* et *Coracius* propter nigredinem, a Græco κόραξ, Corvus. ADEL.]

* CORACIUM, Loricæ, Ital. *Corazza*, Gall. *Cuirasse*. Pet. Azar. de Bello Cane-pic. ad ann. 1362. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 435: *Nullus in Calu-zeno erat, qui armatus non esset sicut miles, et multi duabus Coraciis erant præmuniti.* Vide *Coratium*.

CORACULUM. Statuta Veronensia lib. 4. cap. 33: *Nec apud ipsum flumen habeo per tres perticas aliquod Coraculum, du-gale, vel fossatum, etc.* [*] Canalis, rivus, aqua decurrens.]

1. CORAGIUM, Quod ex toto et intimo corde petitur, a *Cor*, et ago. Ita Joan. de Janua. Ugutio: *Coragium, suffragium: et Coragium est virginalis signum, vel pompa virginalis, quam solent virgines facere in quibusdam locis contra mor-tuum, scilicet chorea, et quælibet chorea sic potest dici.* Græci χορηγιον, χορηγιον, et χορηγιον locum vocant, in quo chori et choreæ ducuntur. Gl. Ælfrici: *Coragium, medenabergen*. Vox meden, puellam et virginem sonat. Sed quid hoc loco bergen velit, mihi non liquet. [Vide *Corugio*.] Occurrit vox *Choragium*, non omnino certæ notionis, in Vita S. Wilfridi cap. 9:

Utpote præteritæ recolens Choragia vita.

* 2. CORAGIUM, Audientia, fidentia, Ital. *Coraggio*, eadem notione. Guido de Vigevano de Modo expugnandi T. S. Ms. cap. 10: *Super hac bota homo ascendat in nomine Christi, et sibi liget ipsam ante et retro ad suum Coragium.* *Courage* vero, idem quod *Dignitas*, in Lit. remiss. ann. 1412. Chartoph. reg. ch. 329: *Le suppliant dist à icellui Duval: Tu m'as bouté et je suis clerc; j'en appelle à mon Courage.* Verum *Courageux*, Superbus, arrogans, in aliis Lit. ann. 1409. ex Reg. 164. ch. 171: *Jacotin Blanquemains, homme Courageux et plain de oultrageuse volenté.* *Courage*, Iratus, infensus, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 206. ch. 5: *Le suppliant temté de l'ennemi et aussi mal Couraigé de ce que son pere ne l'avoit voulu marier, etc.* Inne forte *Courreseusement*, pro Iracunde, irato animo, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 339: *Le suppliant lui respondi Courreseusement que, sauve sa grace, il lui devoit son argent.* Neque etiam

aliunde repetenda videtur origo vocis *Courroucer*, pro *Ferire*, verberare. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 138: *Alez vous en, se je vouloye, je vous Courrouceroye tout maintenant, et se vous me ferez, je vous Courroucerai*. Aliæ ann. 1409. ex Reg. 163. ch. 308: *Le suppliant dist a icelle Jehanne que si feroit, ou elle en seroit Courroucée; et laditte Jehanne lui dist qu'elle le feroit si bien Courroucier, etc.*

* 3. **CORAGIUM**, Præstationis species. Chartul. S. Quint. in insula pag. 120: *Puer aut jurans sub tutela patris sui aut alicujus hominis... nullum debet domino suo Coragium, nec alicui respondere justitiæ, donec proprium habeat cattallum de quo lucratur. Corrage, eodem sensu, in Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel ann. 1310. fol. 121. vº: Item le vieustrage, Corrage et roage de Jausy. Vide *Coragium*.*

† **CORAILLATOR**, Qui vendit Corallium, vel facit opuscula e Corallio. Antonius de Templo *Corailator*, in Charta Massil. ann. 1327.

† 1. **CORALE**. Privilegium Wifridi Comitiss Barcinon. pro Monasterio Rivi-pullensi in Catalonia tom. 3. Concil. Hisp. pag. 165: *Ex alio vero latere descendit de serra super Corale et pervenit per ipsa grita usque in flumine Febreti. Agitur hic de limitibus. Coral vel Corale vocant Hispan. in America locum ubi porci nutriuntur. An hic quid simile potest intelligi?*

* Hispani in re nautica *Coral* vocant Tignum quoddam incurvum: unde fortassis *Corale* hic dicitur *Ager incurvus* seu inflexus, angulatus, Gall. *Qui fait un coude. Courreil* vero, Pessulus, vulgo *Verrou* vel *Pene*, in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 194. Chartoph. reg. ch. 345: *Icellui Guionnet de toute sa force frappa audit huys, tellement qu'il rompit le Courreil d'icellui et se ouvrist ledit huys. Courroil*, in aliis ann. 1459. ex Reg. 190. ch. 10. *Verroul* ou *Croil*, in aliis ann. 1405. ex Reg. 160. ch. 174. Vide infra *Vectare*.

† 2. **CORALE**, Opus corallinum, seu ex Lithodendro, Gall. *Coral*. Epitome Chronicorum Casinensium apud Muratorum tom. 2. pag. 366. col. 1: *Item tertio tulit in coronis, bariis, annulis, Corallibus et codeariis (vel cocteariis) argenti libras cccc. et aureos quatuordecim mille.*

* 3. **CORALE**, Armorum genus, quo crura teguntur. Gall. *Cuissart*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7629: *Corale, Cuissel*.

CORALES PENNÆ, [dicuntur in alis avium quatuor pennæ corpori propinquiores.] Vide *Vani*.

* **CORALIA**, Lorica, thorax, Ital. *Corazza*. Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 112. ex Cod. reg. 4620: *Arma vero ad defensionem sint et intelligentur panceria, guarancia, cassetus, Coralia, gambrie, etc.* Vide supra *Coracium* et infra *Coratia*.

1. **CORALIS**. Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 35. de quadam lue, seu dyseterico morbo: *Ea vero quæ ex ore projiciantur, colore croceo, aut certe viridia erant; a multis autem adserebatur venenum occultum esse. Justiores vero Corales, hoc est, Pusulas, nominabant. Papiæ, Coralis, est regionarius, a χῶρος forte.*

* An quod pustulæ in corde ortæ, vel quod sputa essent purpurei coloris, *coralio* similis? ut nota D. *Bouquet* ad hunc locum tom. 2. Collect. Histor. Franc. pag. 253.

* 2. **CORALIS**, ut *Choralis*. Vide supra in *Choralis*.

† **CORALLITICUS**, Isidoro lib. 16. Orig. cap. 5. sect. 9. de marmoribus, in *Asia reperitus mensuram* (Gloss. MS. Sangerm. *mensure*) non ultra cubitos binos, candore proximo eboris ad quandam similitudinem e diverso niger.

1. **CORALLUM**, Interior pars. Glossæ MS. ad lib. 2. Passion. Alexandri Iatrosophistæ: *Corallum abietis*. Nos dicimus etiamnum le *Cœur d'un arbre*. Olim vero *Corailles* corporis interiora, seu intestina appellabant nostri, quæ Itali *Corata*, et *Coratella*. Le Roman de *Garin* MS:

L'escu li tranche et auere li failli,
Que la Coraille del cuer qui desoz tint,
Bien le sachiez, il a trenchié parmi.

Robertus Bourronus in Merlino MS: *Et se fieri de si tres-grand ferche parmi la Coraille, qu'il en fait la pointe paroir parmi le dos de l'autre part.*

† 2. **CORALLUM**, f. Clathri, nostris olim *Caroles*. Computus ann. 1202. apud D. *Brussel* tom. 2. de Usu feudorum ad calcem pag. CLXIX.: *Pro domo Meriaci reficienda, et pro seris et pro Corallis carceris, et pro prima catena XX. s. Vide Carola.*

* **CORALLUS**, Quercus, Gall. *Chêne*, Occitan. *Coral*. Charta ann. 1343. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 227: *Fustes dictorum hospitiorum erant grossæ et magnæ et de Corallo, et pro majori parte de castanherio. Reparati. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: Pro media sarcinata de polpre de Corall... Pro duabus quadrigatis fustium de Corail... Pro una pecia fustis de Coral, pro faciendo unum somegium ad sustinendum pontem, etc. Pluries ibi. Vide supra *Cor* 2.*

† **CORAMARIUS**, Coriarius, [* Hispan. *Corambrero*.] tom. 7. Maii pag. 373. de S. Ferdinando Rege Castellæ: *Cum ego infrascriptus Notarius dederim Extremam unctionem in mea parochia S. Marinxæ cuidam viro, qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius.*

† **CORAMEN**, Corium. Litteræ Ducis Januensis ann. 1382. ex Archivo Communis Massil.: *Franchinus de Montexoro corderanus cum certis mercibus et Coraminibus per quandam galeotam de portu Massiliæ patronisulam extitit captus.*

* Ab Italico *Corame*. Stat. Vercel. lib. 3. pag. 101. vº: *Item licitum sit cuilibet... portare... per districtum Vercellarum pannos, pennas, pelles, Coramen, telas, etc.* Occurrit præterea in Stat. Mantuæ lib. 1. cap. 139. ex Cod. reg. 4620. Vide infra *Coriamen*.

† **CORANUS**, *Lapis albus et durus*. Papias MS. Glossar. Sangerm. MS. n. 501: *Coranus, lapis albus est duriorque Pario; ex Isidoro lib. 16. cap. 8.*

† 1. **CORARIUS**, Puer Clericus addictus Choro, Gall. *Enfant de Chœur*. Rituale MS. Ecclesiæ Tolosanæ: *Vadit Episcopus vel Sacerdos ornatus stola et pluviali ante fores Ecclesiæ, et cum eo Diaconus... et cum eo duo Corarii portantes candelabra accensa, et alius Corarius qui sal et Cacabum argenteneum plenum aqua deffert.*

† 2. **CORARIUS**, Coriarius, Gall. *Corroyeur*. Leges Sanseverenses circa annum 1104. apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Bened. MSS. in Vasconia pag. 486: *Si extranei causa vendendi in animalibus vel plaustris aliquid abstraxerint, in exitu portarum lemmam persolvant. Idem dicimus de Corariis, quod lemmam debeant dare.*

† **CORASTUS**. Vide *Corastus*.

† **CORATA**, Exta, Viscera, Intestina, Gall. *Corée* vel *Courée*. Regest. Chartarum Philippo Pulchri ann. 1310. 1311. et 1312. num. XLVI. tit. 203: *Macellarii Matisconis dederunt et concesserunt omnes Coratas animalium, scilicet boum, vaccarum, arietum, et ovium, infirmis hospitalis Matisconis, et leprosis ejusdem civitatis. Le Roman d'Athlis* MS.:

Le fer qu'il et en son trenchant
Lui mist parmi le jaserant,
Ou corps lui trencha la Courée.

* *Escorée*, in Lit. remiss. ann. 1419. ex Reg. 171. Chartoph. reg. Ch. 83: *Sept Escorées ou costes de pourceaulx. Hinc Contrecurée appellatur Armorum genus, quo intestina proteguntur, in Assis. Hierosol. cap. 103: Se il (le chevalier) ne veaut gambison, il doit mettre devant son ventre une Contrecurée de tele ou de colon.*

* **CORATERIUM**, Semita, via, Gall. *Courroir*. Guido de Vigevano MS. de Modo expugnandi T. S. cap. 12: *Ecetra ipsam domum vel in medio domus fiat unum Coraterium aspalidum, taliter quod ab una parte et ab alia unus homo possit ipsam domum circuire.*

† **CORATERIUS**, ut infra *Corraterius*, Proxenetæ, Gall. *Courtier*. Statuta Avenion.: *Statuimus quod Coraterii non sint participes emptionum vel aliorum contractuum quorum sunt Coraterii.*

* **CORATIA**, Lorica, Gall. *Cuirasse*, Ital. *Corazza*. Charta ann. 1324. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Coratarum quingentarum et quingue, ac totidem gorgialium. Vide supra Coralia.*

* **CORATIARIUS**, Proxenetæ, Gall. *Courtier*. Charta Rob. reg. Sicil. ann. 1324: *Magistro Guillelmo de Bulzano de Janua, dilecto et devoto nostro Coratiario, vel suo pro eo procuratore aut nuncio, etc. Vide Coraterius et infra Curaterius 2.*

CORATIUM, Thorax ferreus: Ital. *Coraza*, Gallis, *Cuirace*, Κοράτῃα et κορατῖα, Græcis recentioribus. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 8: *In maris navigio tot Coratia debent esse cum collaris et ferreis Chirothecis. Joan. Villan. lib. 7. cap. 144: Armati di Corazze.*

CORAZARII, Thoracum confectores, *Cuiraciers*, apud eumd. Sanutum cap. 4. 21: *Corazarii et etiam, qui sciunt facere arma capitari.*

† **CORATORES**. Vide in *Cora*.

CORAULA, seu **CHORAULA**, *Jocularius*, in Gloss. Isidoro. ex *GRÆC. χοραυλῆς*. Annal. Franc. Metenses ann. 837: *Cum Coraulis et cytharistis. Fragmentum Petronii de Cœna Trimalcionis pag. 37: Nam et comædos emeram, et malui illos Attelam facere, et Chorauleum meum jussi Latine cantare. Ordericus lib. 12. pag. 881: Indecentes de me cantilenas facetus Coraula composuit, ad injuriam mei cantavit. [Guibertus lib. 2. de Vita sua cap. 1: Non in morem nostrorum ordo disponitur sepulcrorum, sed circulatorum in modum Coraulæ sepulcrum unius multa ambiunt; id est choreæ seu coronæ.]*

CORAUARE, *Conculcare, concultere, concussare, complodere*. Ugutio. [Britonibus nostris *Corolli* saltare est, quod faciunt maxime in conculcandis novis areis.]

† **CORAUUSTUS**, Superior linea cujuslibet figuræ (geometricæ.) Papias in Amalthea. In MS. Bituricensi habet *Coraltus*.

* 1. **CORAZINA**, ut supra *Coratia*. Stat. Placent. fol. 108. rº. *Item pro una Corazina, lib. v.*

* 2. **CORAZINA** [Gallice *cuirasse*]:

« (Oliveres) Cathelano magistro *Corazzinarum*... in deductionem certarum *Corazzinarum*. (Mand. Camer. Apost. 1469, 12. oct. f. 138.) »

1. **CORBA**, CORBANUS, apud Hibernos idem sonat, quod apud nos Plebanus, Decanus ruralis, Archipresbyter, Chorepiscopus, unde et nomen sortitum videri quidam censent. Isidorus Moscovius de Majestate militantis Ecclesiae lib. 1. cap. 13: *Corbanatus, sive plebanatus, dignitas est... In matrice Ecclesiae debet necessario esse, initiatus sacris Ordinibus, omnesque decimas pertinentes ad hanc debet habere, et beneficia adjuncta huic, ipsius sunt, eorumque conferentiam habet et praesentationem. Dictum hoc nomen quia populo et plebi Ecclesiasticae matricis Ecclesiae praesunt. Certum numerum Sacerdotum quasi Collegialium debet habere secum. Primum stallum vacuum in Ecclesia Cathedrali, et vocem in omni Capitulo tam publico quam privato. Inscriptur Romano Registro, ideoque dignitas est.*

COMORBANIA SIVE RECTORIA, in Chartis ann. 1406. et 1473. apud Spelmanum, *Corbanatus*, dignitas Corbae. Colganus ad 17. Feb. in Vita S. Lomani ait, *Comorbanum* successorem significare. Vide praeterea Jacob. Waræum in antiquit. Hibernic. pag. 91. 95. 152.

* 2. **CORBA**, Corbis, canistrum, Gall. *Corbeille*, Corba, Italis et Provincialibus. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Corba, Prov. Corbis, corbiculus*. Chron. Tavis. ad ann. 1380. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 777: *Ova sorbilia quaerunt, pro quibus curia, castro et suburbii exploratis, impleta est Corba, quam duo ex familia comitis humeris sustulerunt suis*. Est et mensurae genus, ut videre est in *Corbus*.

* 3. **CORBA**, Tigillum incurvum, pars aratri, Gall. *Courbe*. Inventar. ann. 1361. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item duas Corbas aratri*. Hinc *Corbesson*, Jugum, quo boves plastro subjunguntur, quia incurvum est, dicitur in Lit. remiss. ann. 1451. ex Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 27: *Le suppliant d'un Corbesson de beufs... donna audit feu prestre unq cop par la teste*. Ejusdem originis videtur vox *Corbet*, qua instrumentum ferreum ligno caedendo aptum significarunt. Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 192: *Seurvint un nommé Wit Duflois tenant en sa main un hostil esmoulu, nommé fermant ou Corbet, dont il entendoit à couper bos*. *Corbete*, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1390. ex Reg. 140. ch. 148: *Iceului Hennequin getta après ledit larron un Courbet ou sarpe, dont on coppe les bois*. *Une sarpe ou Courbet*, in aliis ann. 1408. ex Reg. 163. ch. 169. *Courbeil ou serpe à taillier vignes*, in aliis ann. 1420. ex Reg. 171. ch. 232. Huc etiam spectare opinor *Corbete*, de qua in Comput. Rob. de Seris ex Reg. 5. fol. 4. r.: *Une selle de guerre... la couverture de veluel vert bordée de Corbetes*. Vide supra *Corale* 1. et infra *Curva*.

† **CORBADA**, ut *Corvata*, Gall. *Corvée*. Cod. MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 24. col. 2: *Arat ad hibernaticum perlicas IIII. ad tramisem perlicas II. Corbadas Capituli nostri carop. manuop. ubi ei injungitur*. Alium locum vide in *Hostilitium* solvere post *Hostis*.

† **CORBAN**, Panis sacrificalis Copticus. Vide Acta SS. Junii tom. 5. pag. 72. de S. Beniamino Anachoreta. קרבן Hebraice generatim significat omne donum Deo factum vel hominibus, specialius oblationem seu victimam. Marc. 7. 11: *Vos autem dicitis: Si dixerit patri aut matri,*

Corban, quod est donum, quodcumque ex me, tibi profuerit. Vide *Corbona*.

* **CORBANA**, *Tresour*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Vide *Corbona*.

† **CORBANATUS**, CORBANUS. Vide *Corba* 1.

* **CORBANUM**, Arca ubi pecunia asservatur. Arest. ann. 1103. 1. Jun. in vol. 8. arestor. parlam. Paris.: *Vas, nuncupatum Corbanum, in quo pecunia promisiis necessariis fiendis deponi consueverant*. Vide mox *Corbona*.

CORBEGULA, CORBULA, Corbis, *Corbeille*. Ermentarius lib. 3. de Vita et Translat. S. Philiberti cap. 19: *Advehitur humeris hominum in quodam vasculo, quod Corbes dicitur, quaedam femina, etc.* Cap. 27: *Videres... aliquos carrucis, Corbeculis, sellis gestatoriis, atque scalis advehi*.

CORBULUS, *Parvus corbis*, apud Joan. de Jan. Gl. Græc. Lat.: *Κόβυλος, Corbis, hæc Corbula, qualis. Κορβουλάς ἀπελλώνων*, apud Joannem Cananum de Bello CP. pag. 189. *vitium truncos vertit Allatius*.

CORBELLA, Corbula, ex Gallico *Corbeille*. Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis ann. 1166. in Histor. Perticensi pag. 195: *Durare autem forum dicitur, quamdiu tres Corbellæ sutorum cum mercibus in foro inveniuntur*.

CORBILLA, in Charta pro Vicariis Bituricensib. ex Tabulario S. Sulpicii Bituric.: *Sutores non mittent Corbillas suas in foro sine jussu Vicarii, etc.*

† **CORBELLA**. Index Redituum Monast. Corbeliens.: *Bolengarii debent Corbellas ad vindemiam vineam*. Legitur etiam apud Thomam Madox in Formulari Anglic. pag. 27.

CORBILLARIOS, seu **CORBILLIERS**, Canonicos Semipræbendatos in Ecclesia Andegavensi vocari auctor est Renatus Chopinus lib. 1. de Sacra politia tit. 3. num. 4. [Macer in Hierolexico melius eos appellat *Corbicularios*, sic dictos, inquit, a *Corbula*, quæ apud Gallos idem est quod *Rochetum* Clericorum. Vide Itiner. Liturgicum editum ann. 1718. pag. 83. ubi de urbe Andegavensi.] [* Reg. ejusdem eccl. ad ann. 1443. 6. Mart. ex Vita Math. Menag. pag. 93: *Super causa mota inter ipsum et Corbicularios, etc.*]

* **CORBELIO**, Corbis, canistrum, Gall. *Corbeille*. Arest. ann. 1345. 6. Aug. in vol. 2. arestor. parlam. Paris.: *Panetarius (debet habere) buletelos, Corbeliones, charpas, saccos et omnes alias res residuas pertinentes ad servitium officii panetariæ*. Vide supra *Corba* 2.

* **CORBELLAGIUM**, Tributum quod ex mercatoribus, qui merces suas in *corbellis* deferunt, exigitur. Chartul. S. Sulpit. Bitur. fol. 81. r.: *Ad loideriam pertinet consuetudo de cordoano, de coreis tannatis, et de unctis, et de Corbellagio*. Vide infra *Corbio*.

* **CORBELLATA**. Quantum *corbella* continetur, nostris *Corbeillonée* et *Corbellonée*. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 46. ex Cod. reg. 4622. A: *Item quæ ceperit... vel exportaverit in et de alienis possessionibus vel arboribus, nuces castaneas, pira, ... usque ad unam Corbellatam (solvat) solidos quinque*. Occurrit rursum in Stat. Perus. pag. 54. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 76: *Quant il auroit mis une Corbeillonée de blé, qu'il tenoit entre ses mains, en la tremuye dudit moulin, etc.* Aliæ ann. 1400. in Reg. 155. ch. 454: *Trois Corbellonnées de fiens de coulou, etc.*

CORBELLI, Pollinctores, libitinarii,

vulgo *Corbeaux*, aves mali ominis. Miracula S. Wifranni Episcopi num. 32: *Quidam ex eorum hominum genere, quos vulgus (in Oximensi pago Normannico) Corbellos vocat, equum quasi suo domino, qui ad villam erat, apud Curiam ducendum, accepit, etc.*

* **CORBELLIA**, Corbis Gall. *Corbeille*. Charta Henr. reg. Angl. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 368: *Quæque Corbellia unam denariatam panis, etc.* Vide *Corbecula*.

† **CORBEL-STONES**, f. Lapidés politi sic in muro dispositi, ut statuum possint continere, ab antiquo Anglico *Corbel*, vel *Corbetel*. Statuæ oculamentum, Gall. *Niche*. Antiquit. Ambrosden. pag. 575: *Ei in solutis Johanni Chepyn Lattamo aptanti et facienti XVIII. Corbelstonys ponendis in prædicto muro v. sol. iv. den. etc.* Vide Kennetti Glossarium ad calcem Antiq. laudatarum. [* Vide infra *Corbeyus*.]

* **CORBERIUS**, Arboris genus, f. *Sorbus*, Gall. *Cormier*. Charta Henrici comit. Treceus. ann. 1165. in Chartul. Campan. fol. 168. vº: *Notum facio quod in foresta mea de Joyaco quercum, fagum, pomum, pirum, esculum, alierium et Corberium propria defensionis meæ et proprii juris mei ita habeo, etc.*

† **CORBESTIERUS**, *Corbestiero* Calabris, Pellio, nomine ex corio et bestia derivato. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 187: *Erant magistri Corbestieri et vendebant pelles*.

* **CORBEYUS**, Mutulus, structoribus nostris *Corbeau*. Charta ann. 1417. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Et illud fundare a vivo fundo de eadem materia et spissitudine, sicut dicti duo panni muri protunc erant, et ad faciendum fieri cathenas et Corbeyos de lapidibus talliatis et sablerias ligneas subtus eorum salivos*.

† **CORBICULARIUS**. V. *Corbillarius* post *Corbecula*.

† **CORBILLA**, **CORBILLARIUS**. Vide post *Corbecula*.

† **CORBILUS**, *Corda multiplex*. Papias MS. Vide *Corbius*.

* **CORBIO**, *Qui vent ou fait des corbeilles*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Corbeillogneurs, faiseurs de corbeilles, sportarius, ibid. Corbisier, eodem sensu, vel mercator, qui in corbellis merces suas deportat*. Reditus comitat. Namurc. ann. 1265. ex Reg. sign. *Papier velu* Cam. Comput. Insul. fol. 6. vº: *Namur. Si a li cuens l'estalage de la hale des dras, des toiles, des Corbisiers, etc.* Vide *Corbellagium* et *Corbulo*.

CORBIS, Mensurae frumentariae species, apud Bononienses Italos. Rollandinus in Summa Notariae cap. 5.

* Aliorumve granorum. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 99. vº: *Item statutum est, quod Corbis gallæ quolibet annu incantetur, et quod emptor det denarios duos de qualibet Corbe*.

* De *Prena Corbis* vide infra *Tumbrellum* et *Haltausium* Glossar. German. col. 1116. voce *Korb*.

CORBITA, *Navis oneraria, et dicitur a Corbis*. Joan. de Janua.

CORBITARIA. Legis Rotharis Regis Longobardorum Edit. Heroldi titulus 10. inscribitur de *Ungeworfin*, id est, *Corbitaria*. Ubi agitur de iis qui *viam antestant*, vel *in via se anteponunt*, quod Lex Friesionum vocat *alteri viam contradicere*, quod crimen Germani *Strachtschenderer* dicunt. Sed hic non *Corbitaria*, sed *Chorditaria*, vel *charditare* legendum censet Goldastus in Notis ad Paraneses Tyrolis Regis Scotorum,

quod *Chorda* expansa, vel vimineis cratibus viam clauderent, ac ita homines exspoliarent. [** Rothar. 26. Murator. ex cod. Ambros. *De Vegoveri Arbitraria*. In Glossar. Longob. cod. Vatican. num. 5001: *Guecurion, Obitaria qui mulieri vi antesterit*. In Cod. Cavensi: *Vehorin, id est Orbitaria*. Fortasse ad radicem Gothic. *Arbaidjan* pertinet vox, quum in § 5. hujus tituli, al. cap. 29. agatur de eo qui laborem suum vindicaverit.] Nescio an huc pertineat vox *Corbiere*, in Chronico MS. Bertrandi Guesclini :

Bertran le chosi bien emmi une Corbiere.

† **CORBITOR**. *Simpludeareis funeribus Corbitores adhibitos* fuisse Festus ait. Guntherius 1. 21. de jure Manium vult hos fuisse comestores et helluones, qui epuli reliquias in corbis exportatas ad rogum et sepulturam pauperiorum avidius absumerent; distentoque ventre convivas scurrili saltatione oblectarent, rejectis et inversis post tergum manibus ad circuli modum caput deorsum ad pedes usque inflectentes, etc. Theophrastus Fabri. Laurentius in Amalthea: *Corbitores, Corviores*, similes corvis. *Item, Funambuli, ad corbes in summa navium scandentes per funes.*

CORBIUS, vel *Corbinus*, qui duplex habet cor: *versipellis, inconstans*. Joan. de Janua.

CORBONA, Gazophylacium. Papias: *Corbonam, gazophylacium, ubi pecunia Sacerdotum erat, et interpretatur oblatio, et ut dicitur in historiis super Actus Apostolorum, Corbonan erat arca in qua reponebantur donaria Sacerdotum*. Ugutio: *Corban interpretatur oblatio unde hæc Corbona, æ, vel Corbonam, indeclinabile, ultima acuta, id est, gazophylacium, ubi divina oblationes reponuntur*. [Matth. 27. 6: *Non licet eos mittere in Corbonam, quia pretium sanguinis est.*] Cyprianus lib. de Oper. et elem.: *Locuples et dives es, et Dominicum celebrare te credis, quæ Corbonam omnino non respicis*. [Corbona vernacule dicitur los *Corbaran*, in Instrumento anni 1339. tom. 2. Hist. Dalphin. pag. 386. col. 2.] Vide Bernardum Aldretum in Antiquit. Hispan. lib. 2. cap. 2. pag. 192.

* Arca, concha, apud Tertull. Apolog. et Concil. Illiberit. can. 41. Vide *Corban*.

* **CORBS**. [Pro *Corbis*.]

CORBULO, Papiæ, Gestator manualis, laturarius. Ita MS. pro laturarius. In alio MS. est *Corbillo*. [Amalthea: *Corbulo, Dossuarius bajulus, gerulus*, Gall. *Crocheteur*.]

† **CORBULUS**. Vide *Corbecula*.

* **CORBUM**, Situla vimine contexta. Tractat. MS. de Re milit. et mach. bellicis cap. 86: *Nasium hoc est utilissimum causa de fondo putei aut cavernæ aquam sive renas aut lapides vacuandi et habet duas situlas, alias Corba*.

CORBUS, Idem quod *Corbis*: Mensura frumentaria. Capitulare de Villis cap. 9: *Volumus ut unusquisque Judee in suo ministerio mensuram modiorum, sextariorum... Corborum eo tenore habeat, sicut et in palatio habemus*. Adhalaridus in Statutis Corbeiensis Monasterii lib. 1. cap. 6: *Volumus ut singulis annis veniant de spelta bene ventilata atque mundata Corbi 750*. Chronic. Trudonense lib. 1: *Habent ipsi Fratres ad proprium usum deputatam speltam ad panem faciendum, Corbos centum et viginti, quod colligitur ad modios mille sexcentos: ad cerevisiam faciendam ordei Corbos 192, quod colligitur ad modios 1920, etc.* Tabularium S. Remigii Remensis: *De spelta solvit in*

Corbo modios 10, pullos 2, ova 25. Infra: *Donat annis singulis in Corbo de spelta mod. 12, aut inter frumentum et sigalam modios 6, et debent unum Corbum inter se compartire*.

CORBA, Crescentio in lib. de Agricult. est etiam mensuræ species: *Tre paia di Colombi fanno una Corba di columbina*. [Chronicon Parmense apud Murator. tom. 9. col. 765: *Eo anno (1237.) per totam Italiam fuit magna fames... et in civitate Bononiæ Corba frumenti valebat xx. solidos Imperiales*. Annal. Mutin. apud eundem Murator. tom. 11. col. 65: *Eo anno (1258.) valuit Corba frumenti Bononiæ libras tres Bononienses*. Vox etiamnum in usu apud Italos.]

In Gloss. Anglos. Corba expositur, s a d u l b o g a. In alio, s a d o l - b o g a, *carpella*. Fortasse, inquit Somnerus, arcus ephippii, pars anterior ephippii, a *Sadlebow*, Anglis, Belgis vero *Sadelbogen*.

* **CORCELLUS**, a Gall. *Corset*, Thorax, vestis species. Acta dissolut. matrimonii Ludov. XII. fol. 141. rº. ex Bibl. reg.: *Deponit quod vidit eam (Joannam) pluries de prope in Corcello suo, et secundum vidit, est valde gibbosa a parte posteriori*. Courcet, Tegmen capitis, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 193: *Un Courcet, dont la suppliant devoit couvrir sa teste*.

* **CORCERUS**, Equus cursor. Hisp. *Corcel*, Ital. *Corsiere*, nostris *Coursier*. Inquisit. ann. 1385. in Reg. 139. Chartoph. reg. ch. 133: *Per ordinationes regias cavetur, quod nullus... sit ausus a regno Franciæ extrahere... magnos equos sive Corcerios*. Vide *Corserius* 1. et in *Cursor* 6.

† **CORCHA**, Urna, Gall. *Cruche*. Inventar. ann. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Diniens. num. 38: *Item unum morterium et unum pestellum; item unum grayale; item duas Corchas, etc.*

* **CORCIBALS**. [« *Corcibals* VIII. et alios v. vetulos. (Thesaur. Claromont. Alvern. 980. mus. arch. dep. 40). »]

* **CORCISTA**, pro *Chorista*, vel *Corista*, ut efferunt Itali. Glossar. Lat. Ital. MS: *Corcista, che canta in coro*.

† **CORCIZARE**, Cornu canere, Gall. *Sonner du cor*. Statuta General. Ord. Cisterc. ann. 1240. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1372: *Statuitur, ut quicumque serviens Abbatum venientium ad Capitulum generale, maxime apud Divionem, movere rixam, Corcizare, vel aliquid aliud facere, unde grave scandalum oritur, presumpserit, a servitio totius Ordinis irrevocabiler expellatur*.

† **CORCUBA**. Vide *Cucurba*.

CORCULA, Joculator, Ugutioni: *Joculatrix*, Joanni de Janua. Sed videtur legendum *Coraula*.

1. **CORDA**, Modus agri terræ, *Corde*, in Consuetudine Dunensi art. 51. ubi *Corda* 22. pedibus, et aripennis centum cordis constare dicuntur. Charta ann. 1167: *Ego Guillelmus Dominus Montispessulani filius Sibilie... concedo Ecclesiæ S. Mariæ de Cazano, et tibi Joanni Priori, et successoribus tuis, spatium et locale duarum Cordarum terræ, inædificatum, vel ædificatum, ubi acquirere poteritis extra vallum Montispessulani: si vero amplius usque ad tertiam Cordam acquirere volueritis, liceat vobis, etc.* Charta Philippi Regis Franc. ann. 1216: *Nos 38. arpennos terræ ad Cordam nostram... concessimus*. [Statuta Civitatis Avenion.: *Statuimus de Corda et hoc plusquam ad Cordandum duo boni viri eligantur, qui juvent fideliter Corbare*.]

* Mensura agraria. Charta ann. 1238.

ex Chartul. Valcel. sign. E. ch. 27: *In qua terra sunt duodecim modiatæ et quinque boistellatæ Cameracenses, ad Cordam Valcellensem ita legitime mensuratæ, quod non sunt remensurandæ de cætero*. Alia ann. 1255. ex Chartul. S. Juliani ch. 63: *Vendiderunt xlij. men-caldatas terræ, et unum boistellum in una plecta, sitas in territorio de Mallaincourt, mensurandas ad Cordam S. Georgii*. Charta Guill. de Maloleone ann. 1273. in Chartul. S. Dion. pag. 376. col. 1: *Soissant et dis arpens et xxvij. Cordes et demie de terre en divers lieux*. Alia Phil. VI. ann. 1333. in Reg. donor. ejusd. reg. ex Cam. Comput. Paris. fol. 139. rº.: *Item soixante et neuf Cordes de terre, séant... ou terroir de Gonesse*.

† **CORDIA**, Eadem notione. Charta anni 1236. e Tabulario Cartusiæ Belli-Larici: *Tendit ad quarrogia et distat a quarrogii quatuor Cordis, et ab ipsa faya tendit ad planum*.

2. **CORDA**, Tributi species, apud Occitanos [et alios. Videtur esse tributum pro rebus mensuratis exsolutum, ut *Quintale* pro ponderatis; sic autem dictum putó, quod *Corda* fuerit nomen mensuræ, qua res illæ mensurabantur.] Charta ann. 1060: *Medietatem Cordæ et piscationem Atacis, scilicet de molendino, de filo usque in stagnum*. In Tabul. Episc. Autisiodor.: *Costumæ de Cordis et polanis, et minagium sunt Comitum*. Charta Raymundi Comitum. S. Egidii ann. 1164. in Bibl. Subesiana. lib. 2. cap. 50: *Et in Corda et in leda de mercato medietas erit mea, et medietas illorum*. Alia ann. 1242. in Notis ad Concilia Narbonensia: *Item medietatem ledde majoris et medietatem ponderis ferri et mensuræ Cordæ, et medietatem mensuræ vermeilh*. Usatica Aquarum mortuarum: *Item molendina, quintale, et Corda, et furni erunt omnes nostri, cum leudis et omnibus usaticis, et accipietur ad quintale, et Cordam tantum*. Charta ann. 1066: *Habeat medietatem leddarum quæ veniunt in civitate sive per terram, sive per aquam, medietatem Cordæ et piscationem Atacis, justitias et balhias, et forchias, et gistos, et Albergas, et Aceptes, etc.* [Charta ann. 1164. ex Schedis D. Lancelot: *In quintale et Corda et in leda de mercato medietas erit mea et medietas illorum*. Conventio inter Comitum Provincia et Matrem Bausenquorum e MS. D. Brunet: *Nec ibi habeant Cordam et quintale*. Charta ann. 1070. n. 465. Regest. 80. Chartophylacii Regii: *Molendina, quintile et Corda et furni omnes erunt nostri... accipietur ad quintale et Cordam tantum ab extraneis, quantum continetur in libertatibus concessis a nobis universitati mercatorum*.]

† 3. **CORDA**, pro *Chorda*, Funic, Gallice *Corde*. Passim occurrit: hinc

CORDARUM TORMENTA, Quibus, quasi super equuleum, reus tensus torquetur, eliciendæ veritatis causa, apud Gobelium Personam in Cosmodromio pag. 258.

† **CORDE PASSÆ**. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 275: *Pro Cordis passis quadrag. pro camera Domini ad cursandum, taren. 11*.

† **CORDE TORTORERLE**, ejusd. Hist. pag. 245: *Item, die xxvij. Julii solvit Petro Corderio civi Gratianopol. pro dimidio quintali et 11. libris Cordarum tortoreriarum missarum Dom. Johanni de Austoduno pro charreyandis ingenius quæ erant in portu de Moyrendis versus Moyrencum et Pेरerian XVIII. s. vi. d.*

* 4. **CORDA**, Mensura telarum. Leudæ Nem. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem.

pag. 78. col. 1 : *Item pro octo Cordis de tellis albis aut crusiis, unus denarius Turon. Item pro octo Cordis de tella de trellis, unus denarius Turon.* Vide infra *Cordagium* 2. et *Cordator*.

* 5. **CORDA**, Repagulum, quo locus ad singulare certamen clausus erat, quod funibus nonnunquam coniceretur, sic dictum. Chartul. Corisopit. tom. I. Probat. Hist. Brit. col. 376 : *Medietatem de emendatione duelli, postquam pugilles ingressi fuerint intra Cordam. Cordic dicitur in Usaticis Camerac. MSS. pro duello.*

* **CORDACHISTA**, *Che canta cum lo core.* Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Chordicista*.

† 1. **CORDAGIUM**, Funis, restis a Gall. *Cordage*: quod proprie significat Apparatum funium navi necessarium: *De carcandis ducentis garbis sagittarum, et ducendis Cordagiis pro arcubus, apud Rymrum.*

* *Cordail, et Cordailles*, iisdem notio- nibus. Lit. remiss. ann. 1378. in Reg. 113. Chartoph. reg. ch. 243 : *Comme se feussent meues certaines paroles... pour cause de certains exploiz (sic) et Cordailles de vaisseaux de mer; ... tandiz apploiz et Cordailles, etc.* Aliæ ann. 1482. in Reg. 206. ch. 813 : *Le suppliant print... une bonnette et du Cordail.* Inter res ad molendinum pertinentes, *Cordail* recen- setur in Inventar. ann. 1510. ex Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc.* fol. 60. v°.

2. **CORDAGIUM**, Jus quod ex rebus mensuratis ad *cordam* exigitur, nostris *Cordage*. Reditus comitat. Hannon. ann. 1265. ex Cam. Comput. Insul. : *Et si a li quens au Cordaige des toilles de Mons, de xxxix. aunes corder, une maille.* Charta Margaretæ comit. Fland. ann. 1274. ex Chartul. 1. Fland. ch. 264. in ead. Cam. : *No pesage de Mons, no Cordage de Mons, etc.* Vide supra *Corda* 4.

* **CORDANNUM**, ut supra *Cordagium* 1. *Leudæ major.* Carcass. MSS. : *Item pro caryua de Cordanno, xvij. den.* Versio Gallica ann. 1544 : *D'une charge de cordes, etc.*

† **CORDAPSUS**, vel ut habet Amalthea *Cordapsus*, Græcis χορδαψός, vel χορδαψος, Tumor tenuis intestini, ut videatur in- testinum ad chordæ similitudinem con- volutum. In Glossario Sangerm. MS. n. 501. habetur *Cordapsus*; *Cordapsus* vero apud Papiam in MS. Bitur.

* **CORDARE**, Ad *cordam* metiri. Vide *Corda* 1.

* **CORDARITIA**, Pensitatio, quæ pro *chordis* habendis ad usum scholarium fiebat. Stat. ant. Cumanæ cap. 31. ex Cod. reg. 4622. fol. 33. v° : *Quod potestas teneatur... facere dare et solvere Cordaritia, quolibet Anno ante festum S. Andreae, scolaribus Cumanarum.*

* **CORDARIUS**, Textor chordarum, Gall. *Cordier*. Reg. episcop. Nivern. ann. 1287 : *Quilibet Cordarius in dictis vigiliis debet unam tesiam cordæ nec de gros- siori, nec de minori, sed de mediocri.* Vide infra *Corderius*.

† 1. **CORDATA**, Certum pondus, vel certa mensura, ut videtur. Cod. MS. Eccl. Audomar. ubi de oneribus navium: *Kerka bresil IV. den. dimidia Kerka II. d. dimidia Cordata IV. d. Kerka alun. IV. d. dimidia II. dimidia Cordata IV. d. Kerka gram IV. den. dimidia II. d. dimidia Cordata IV. d.* Semel et iterum occurrit ibid. eadem constanter ad *Kerkam* servata ratione.

* 2. **CORDATA**, Vestis ornamentum intertextum : unde nomen. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 105 : *Cordatam*

autem ipse dominus militum et socii sui milites, vel intendentes ad militiam pos- sint in indumentis portare pro libitis. Vide *Cordellatus*.

† **CORDATÆ** TUNICÆ prohibentur in Concilio Vallisoletano ann. 1323.

* **CORDATOR** TELARUM, Qui ex officio telas *corda* metitur. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 16. ex Cod. reg. 4659 : *Cordator vero telarum singulis annis mutetur, et non redeat in eodem officio per triennium.* Vide supra *Corda* 4.

* **CORDATUS (LECTUS)** [In *Renaut de Montauban* (Ed. Michelant. 829,43) et in *Gaidon* (v. 5162) legitur *lits cordeis* : « Item tenetur prepositus providere in dormitorio cuilibet canonico de uno lecto fusteo, vernissato et *Cordato*, et de una stueyra, et de uno cot, vel equipolenti pro ipso cot, videlicet de uno dupli- ciori borrenc, et de tribus matalassibus et de duobus pulvinaribus cum pluma, et duabus vanois bonis et integris, et duobus lodicibus ad minus; et panni hujusmodi debent esse sufficientes et boni. (Cart. Magalon. ex Rev. soc. sav. 1873, p. 413.) »]

CORDAVIA, apud Papiam MS. *Interior cella.* Edit. *Conclavia* : sed videtur legen- dum *Conclavia*.

1. **CORDAX**. Fragm. Petronii : *Nemo, inquit, vestrum rogat Fortunatam meam, ut sallet : credite mihi, Cordacem nemo melius ducit.* Κορδαξωμός, Græcorum.

† 2. **CORDAX**, Alia notione, apud Joannem Longini Canonicum Cracoviensem in Vita B. Kingæ Virg. tom. 5. Julii pag. 735. E : *Puerilem adhuc ætatem agens Nicolaus... Cordacis, existens etiam tunc puer, conditionis, nimio fluiti ex levi momento et causa, plus quam illi conveniret ætati, indulgebat.* Recte doct. Solle- rius in notis : *Cordacem hic vocat conditionem pueri, cui cor tenerum est et propensum ad tristitiam ac lacrymas ciendas.*

* **CORDAXUM**, *Cordis arsura*, in Gloss. ad Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. Passion. cap. 129 : *Item aliud mirabile faciens ad mulla, cardamomox ex interioris semine est j. amoni batros ; quod quidam Cordaxum vocant in nimis doloribus dum datur.*

† **CORDEBANARIUS**. Vide post *Corde- bisus*.

CORDEBISUS, Pellis de Corduba, co- rium caprinum alutariorum arte præ- paratum, Gallis *Cordouan*. Ital. *Cordouano*. Gloss. Lat. Gall. MS. Thuanum : *Alutarius, Cordoanniers. Aluta, Cordoan.* Ugutio : *Aluta, pellis canula cavata, vulgo Cordoan.* Chronicon Pontanel- lense pag. 246 : *Ad pelles hircinas 60. compositas lib. 3. ad Cordebisus 40. comparandum lib. 3. ad coria bovina 20. lib. 1. Tabularium Casaurience anno Caroli Calvi in Italia 3 : Et censum vobis do, Romane Abbas, vel successoribus tuis reddendum annualiter de mense Maio bovem unum bonum, inter pannos et argen- tum et Cordebisi valentem usque ad soli- dos quinque Franciscos.*

CORDOVESUS. Charta Ludovici Pii apud Doubletum lib. 3. Hist. Sandionys. cap. 7 : *Ad Cordovesos, et in solas eorum componendas, modia uncti 200.* Alia Car- oli Calvi in Tabulario ejusdem Monas- terii Ch. 31 : *Et pro 200. unctis qui da- bantur fratribus per singulos annos ad Cordovesos eorum, et coria componenda, et diversis aliis fratrum necessitatibus.*

† **CORDOANUS**, in Charta pro Commu- nia de Balneolo ann. 1288. inter Schedas D. Lancelot, et in Statutis Massil. lib. 1.

cap. 38. § 2. *Sotulares de Cordoan*, in Chartul. S. Vincentii Genom. fol. 72.

† **CORDEWANUS**, in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 87. col. 1. *Grossa bestia onerata de Corduanis. Sotulares Corduani* apud Ordericum Vitalem pag. 591. 596.

CORDEWAN, Idem quod *Cordebisus*. Statuta Ordinis de *Sempringham* pag. 783 : *Nec sotulares de Cordewan ab aliquo accipiant.* Mattheus Paris in Vitis Ab- batum sancti Albani : *Calcamenta quæ de vili corio, quod vulgariter bazan dicitur, in alutam, id est, Cordewan civiliter commutavit.* Rogerus Hovedenus in Ri- cardo I. pag. 715 : *Melega civitas, ubi fit copia de Cordowan vermeil.* [Codex MS. Ecclesie Audomar. : *De Dozina de Corde- wan. II. den.*] Tabularium Vindocin- ense Ch. 508 : *Dedit Willelmus Monachus calceos de Corlovano.* Vide Hist. Monasterii S. Nicolai Andegav. pag. 61. Willelmus Guibert ann. 1202 :

Nus et de chauxeschauceiz,
Et de soliers et de Cordouan.

Le Roman de *Jordain* MS. :

Chauxes de paille, sollers de Cordoant.

A *Corduba* Hispaniæ oppido celebra- rimo deducta hæc vocabula, vulgo *Cordova*, ubi præparabantur pelles, et, ut ait Rebuffus Tract. de Mercator. min. vend. Gloss. II : *Quia ab urbe deportari ad cæteros solent pretiosi corii species.* Unde subdit quasi *Cordubones* dictos *Cerdones Cordovaniens. Calcei de Corduba*, apud Guibertum lib. 1. de Vita sua cap. 11. Theodulfus lib. 1. Carm. pag. 138 :

Iste tuo dictas de nomine Corduba pelles,
Hic niveas, alter probrabit inde rubras.

Inde *Cordubanarii*, Sutores, in Diplo- mate Ludovici VII. Regis Franc. ann. 1144. apud Gallandum de Franco-alloidio pag. 343. *Cordouanniers*, Monstrelleto I. vol. pag. 319. qui nostris hodie *Cordou- niers*. [** *Sutoribus qui Cordewender dicuntur*, in Chart. ann. 1247. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 598. *Cardua- narios*, ap. eund. tom. 2. pag. 434. in Chart. ann. 1318.]

† **CORDEBANASII**, in Charta Comitiss Nivern. ann. 1166. e Tabulario B. M. de Charitate. Vide *Cordenisæ Pelles*.

† **CORDEBANARIUS**, in Charta Philippi Regis Fr. ann. 1328. e Chartulario S. Martini Pontisar.

† **CORDEARIUS**, in Chartulario S. Vincentii Genom. fol. 38.

† **CORDEBANARI** et **CORVESARI**, in Charta Officialis Rotomag. ann. 1267. tom. 3. Hist. Harcur. pag. 149. [** Vide Guerdard. in Prolegom. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 59.]

† **CORDOANERIUS**, in Literis Ducis Ja- nuensis ann. 1382. ex Archivo Commu- nis Massil.

* **CORDELARIA**, Gall. *Cordeliere*, Sancti- monialis sub regula S. Francisci. Charta Ludov. X. ann. 1315. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 67 : *Jardinaun, vocatum Paradis, situm Parisius inter domum episcopi Amb. ex uno latere, et Cordelarias ex alio, etc.* Vide *Cordeliere*.

† **CORDELATUS**. Vide *Cordellatus*.

† **CORDELERIE**, Sanctimonialis Fran- ciscana, nostris vulgo, *Cordelières*. Memorabilia Humberti II. Dalphini ex Adversarij D. Lancelot : 1344. item die xvi. Septemb. apud Moirencium ordina- rit fieri *fratres Minores Monasterium Dominarum Cordeleariarum S. Clarae, et fecit cavari et signari, etc.* Vide *Cordelaria*.

† **CORDELITA**, Franciscanus, a *chorda* seu fune quo cingitur, vulgo dictus *Cordelier*. Chronicon Australe ad ann. 1206: *Minores Christum prædicant ut Israelitæ sub Innocentio, sed et Cordelitæ*. Vide *Cordiger*.

1. **CORDELLA**, Chordula, *Cordelle*. Occurrit apud Rigordum ann. 1214.

* 2. **CORDELLA**, ut *Cordelaria*, in Charta ann. 1219. ex Chartul. S. Germ. Prat.: *Una cum quibusdam aliis mansionibus et masuris dictæ domus nostræ, usque ad portam Cordellarum adjacentibus et contiguas*.

* **CORDELLÆ** inter vestimenta virilia recensentur in Stat. Genuens. lib. 2. cap. 17. pag. 48. v.º: *Et intelligantur esse in bonis et de bonis viri vestes, zonæ, corrigiæ, Cordellæ, etc.*

† **CORDELLATUS**, *Chorda* seu fune ligatus. Statuta Synodal. Eccl. Biterr. ann. 1368. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 628: *Et ut manicis consutiis amplis aut sotularibus Cordellatis seu diversitate foraminum pictatis laicali abusione non utantur*. Ejusd. tom. col. 664. in Statutis ejusd. Eccl. ann. 1375: *Vestes deferant Cordelatas arterius, et a summo usque deorsum*. Occurrit iterum in Statutis Eccl. Nemausensis ibid. col. 1044.

* Vide supra *Cordata* 2. *Encordé* nostris, *Chorda* instructus. Lit. remiss. ann. 1470. in Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 293: *Une arbaleste d'assier Encordée et montée, etc.* Guill. Guiart. ad ann. 1264:

Et mainte arbaleste Encordée, etc.

* **CORDELLINA**. [Gallice *cordon de suspension*: « Pro una *Cordellina* pro cruce ipsius d. n. pape. Mandat. camer. apost. arch. Vatic. an. 1431-34, f. 1. »]

* **CORDENISÆ PELLE**, Ex Corduba, corium caprinum alutariorum arte præparatum, in Dipl. Chilp. II. ann. 716. tom. 4. Collect. Histor. Franc. pag. 694. Vide *Cordebisus*.

† **CORDERIA**, Gall. *Corderie*, Officina vel jus funium texendorum. Charta Lugdunens. ann. 1308: *Item 12. denar. Vienn. pro Corderia de l'Echerveno super ponthem Rodani. Cheveno cannabim appellat rustici Lugdunenses: L'Echerveno igitur idem est quod Cannabinus*.

* Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 113. r.º: *Super domibus, grangia et Corderia, quas tenent dicti conjuges*.

† **CORDERIUS**, Restio, textor funium, Gall. *Cordier*. Vide locum in *Cordæ torroreræ* post *Corda* 3.

* Charta ann. 1391. ex Tabul. Massil.: *Quod Corderii in Massilia non faciunt completas, nec vendunt ad brassam, etc.* Vide supra *Cordarius*.

* **CORDESCUS**. Vide infra *Cordiscus*.

† **CORDETENUS**, Memoriter. Vide in *Cor*.

† **CORDETUM**, Pannus vilior. Vita B. Yvonis tom. 4. Maii pag. 539: *Tunicam et epitogium de panno albo grosso, vocato Burello seu Cordeto modici pretii*: Legitur etiam in Inquisitione MS. pro canonizatione ejusd. B. Yvonis.

* Hispan. *Cordellate*, pannus laneus catenatis funiculis intertextus. Stat. Mauricii episc. Cenoman. ann. 1227. ex Tabul. monial. S. Juliani de prato: *Inhibemus etiam ne moniales habeant tunicas de Cordeto Castridunensi, aut sargia de Bonavalle... Coopertorii etiam de Cordeto aut burello albo, vel nigro, sive rufo*.

* **CORDEUS**, Ex *chorda* seu fune. Anal. Placent. ad ann. 1443. apud Mura-

tor. tom. 20. Script. Ital. col. 878: *Scalis Cordeis arcem noctu conscenderunt*.

† **CORDEWAN**, CORDEWANARIUS. Vide in *Cordebisus*.

† **CORDEX**, Qui facit *cordam*, Joanni de Janua: Forte *Cordifex*. [Papias in MS. Bituricensi: *Cordex, Concordatus, vel qui canit cum cordis vel qui facit illas*. Laurent. in Amalthea: *Cordex, Qui canit corda vel facit illam. Cordex præ constantiori lectione videtur retinendum*.] [* In cod. reg. Papiæ 7609. ut ex Prisciano; in Gemma Gemmarum *Chordex*.]

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cordex. Cordier*. Vide infra *Cordifex*.

† 1. **CORDIA**, ut *Corda* 1. Ibi vide.

† 2. **CORDIA**, pro *Concordia*, Charta Guillelmi Comitis Cabilonensis ann. 1174. in Tabulario Floriacensi: *Feci duas cartas fieri... ut si de aliquibus rebus inter nos discordia surrexerit... cartarum testimonio ad Cordiam revocemus*. Rursum occurrit in Charta ann. 1085. ex Archivo S. Victoris Massil. Armar. Forojul.

* 3. **CORDIA**, *Maladie de cuer. Cordiacus, qui patitur illum morbum*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. *Cordiacæ passio*, in Mirac. S. Hyacinth. tom. 3. Aug. pag. 371. col. 2. Glossar. Gr. Lat.: *Καρδιακός, Cardiacus*. Vide Lexic. med. Panor. Brunonis voce *Cardiacæ passio* et infra *Cordiacus, Coreux*, qui nauseam movet, in Mirac. B. M. V. Mss. lib. 1:

N'est nule odour envers celui

Ne soit Coreuse, amere et fade.

Vide infra *Excordatus*.

† **CORDIACUS**, CORDIATUS, CARIACUS. *Morbis nascens ob nimiam imbecillitatem corporis languente stomacho*. Amalthea. Miracula S. Amalbergæ tom. 3. Julii pag. 108: *Quædam Domicella patiebatur Cordiacum, id est morbum cordis gravem. Cordiatus, καρδιακός, Cardiacus*, in Supplemento Antiquarii. Vide *Cordia* 3.

† **CORDIALE**. Bern. *Pez* Anecd. tom. 1. pag. LXXIX. meminit Codicis Mellicensis, cui titulus: *Cordiale seu Tractatus de quatuor novissimis*. Quod cor seu animum commoveat, dictum puto *Cordiale*.

* **CORDIALIS**, Gall. *Cordial*, Intimus, ex animo. Lit. ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 693: *Nos ergo attendentes qualiter propter Cordialem obedientiam, quam ipsi supplicantes ad dictum dominum nostrum se habere ostenderunt, etc.* Lit. remiss. ann. 1351. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 7: *De cujus morte veluti ex amissione sui Cordialis amici doluit*.

† **CORDIALISSIMUS**, intimo cordis affectu dilectus. Exstat Epistola apud Duellium Miscell. lib. 2. pag. 103. cujus hæc est inscriptio: *Cordialissimo suo fratri Oswaldo Tukheuser illustris Principis Henrici Bavarie Ducis Cancellario*.

† **CORDIALISSEME PRECES FUNDERE**, in Vita B. Lidwinæ tom. 2. April. pag. 347.

† **CORDIALITAS**, Ital. *Cordialita*, Gall. *Cordialité*, Singularis et sincerus amor, in Laudibus Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 27.

* **CORDIALITER**, Ex Corde. Vita B. Ciccii tom. 1. Aug. pag. 660. col. 2: *Ita a terrenis disjunct, ut... nihil in hoc mundo Cordialiter possideret, superni æternitate pensata. Coreument*, in Mirac. B. M. V. Mss. lib. 1:

Ne doit pas estre as Juis douche,

Car trop le heent Coreument.

Vide mox *Corditer*.

† **GORDICGA**, Funes navium, Gall. *Cordage*. Informationes Civitatis Massil. pro passagio transmarino, e MS. Sangerman.: *Item debet habere ipsa navis duas puegas et VI. gratillos et sarciam subtilem pro faciendis Cordicis VI. quintals*.

* **CORDIGINIUM**, Germ. *Einkelligkeit*, mit dem Hertzen, in Melber. Vocabul. ed. ann. 1488. in alia *Corditocinnium*.

† **GORDICITUS**, *Corde tenuis*, Joanni de Janua. Penitus, intime. Sidonius lib. 4. Epist. 6: *Prudentibus Cordicitus insitum est vitare fortuita*.

† **CORDIDICIA**, ῥοπαλία, *Pædor, squallor*. Supplem. Antiquarii. Lege *Sorditia* et vide *Sordities*.

* Vox nihili, ut observat D. Falconet, et ab auctore Antiq. suppl. efficta. Legitur in Gloss. Lat. Gr.: *Sordidicia, ῥοπαλία*. Ubi codex Sangerm. habet: *Sorditia*.

* **CORDIFEX**, Chordarum textor, Gall. *Cordier*. Comput. Ms. fabricæ S. Petri Insul. ann. 1478: *Item Michaeli Matthieu Cordifict, pro cordis puteorum claustris et campanæ capituli per spatium trium annorum, liij. sol.* Vide supra *Cordez*.

† **CORDIGER**, Franciscanus, idem qui *Cordelita*. Regulæ pro Theologis Paris. apud Acherium Spicil. tom. 6. pag. 381: *Sermo de mane et collatio in vespere in Cordigeris vel in Jacobitis*. Occurrit iterum in Obituario MS. Ecclesiæ Morinensis fol. 21.

† **CORDINA**, CORDINES. Vide in *Cortis* 2.

† **CORDINARIUS**, Sutor, Gall. *Cordonnier*, in Charta Officialis Rotomag. ann. 1267. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 149. Vide *Cordebisus*.

† **CORDINTIME**, Ex intimo corde. *Petimus Cordintime*, apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 895.

† **CORDINTIMUS**, Amicus ex animo, in Vita B. Lidwinæ tom. 2. April. pag. 316.

† **CORDIPUNGUS**, *Versus vel quodlibet corda pungens*. Papias.

† **CORDISCERE**. Gloss. Arabico-Lat.: *Cordiscosio, agnosco*: ubi viri docti emendant, *Condisco, scio*: ego vero sic puto, *Cordisco, scio*: est enim *Condiscere, ex corde*, seu memoriter discere, scire. Vide *Cor* 1.

* **CORDISCUS**, f. *Cordus*, Hispan. *Cordero*. Charta ann. 1221. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 317. col. 1: *Beneficium, dictu Mulci, debet... in festo S. Mariæ sex panes, et duos pullos, et Cordiscum. Tenimentum Daneli debet... in tempore messis et vinetiæ duos dies et Cordiscum*. Infra: *Cordescum*.

† **CORDITER**, Amice, ex corde, apud Rymerum tom. 3. pag. 314. col. 2.

* Vita S. Bertell. tom. 3. Sept. pag. 449. col. 2: *Ne ergo verborum prolixitas auditorum generet fastidium, compendiosam exaudiamus Corditer veritatem*. Vide supra *Cordialiter*.

† **CORDIVARIUS**, pro *Cordinarius*, in Charta Officialis Rotomag. in *Cordinarius* laudata.

† **CORDIVOLENTIA**, Benevolentia. Scriptum Caroli Simplicis ann. 921. pro Monasterio Elnonensi, apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 278: *Ideo sit notum omnibus fidelibus sanctæ Dei Ecclesiæ... quia adiens nostram Cordivolentiam venerabilis Abba Cenobii S. Confessoris Christi Amandi Robertus, etc.*

† 1. **CORDO**, Cingulum, vita, Gall. *Cordon*, Ital. *Cordone*. Translatio S. Antonini tom. 1. Maii pag. 768: *Cingulo sive Cordone cinctus. Cerimoniale vetus MS. B. M. Deauratæ Tolos.: Prædicta crux*

debet pendere cum uno Cordone de cirico. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 177: *Posuisti istum cingulum, quem eorum lingua Cordonem appellant.* Vide *Cordonus*.

* 2. **CORDO**, Sutor, idem qui *Corduaris*. Charta ann. circ. 1055. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 406: *De Cordonibus vero duodecim nummi et subtilares in Natale Domini et in Pascha.* Vide in *Cordebisus*.

* **CORDOA**. **CORIUM DE CORDOA**, Corium caprinum alutariorum arte præparatum, Gall. *Cordouan*. Stat. sabater. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 560. art. 7: *Non sit ausus ponere seu immiscere de duobus coriis, quasi dicamus corium mutonis immiscere cum corio vaguæ seu de Cordoa.* Vide in *Cordebisus*.

† **CORDOAN**, **CORDOANUM**, **CORDOANERIUS**. Vide *Cordebisus*.

* **CORDOANARIUS**, Sutor, Gall. *Cordonnier*, Ital. *Cordovaniere*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 82. vº: *Item provisum est, quod Cordonarii, vel callegarii, vel aliqui alii facientes vel vendentes scarpas vel calzarios, etc.* Vide supra *Cordo* 2.

CORDOLENS, Cardiacus, apud veterem Interpretem Juvenalis Sat. 5.

CORDONA. Chronicon S. Vincentii de Vulturno pag. 685. [*] ap. Murator. Scriptor. vol. 1. part. 2. pag. 372. col. 2. B.]: *In Ecclesia vero S. Dei genitricis Mariæ... præceptum obtulit de duodecim Cordonis servorum.*

† **CORDONARIUS**, Sutor, Gall. *Cordonnier*, in Enumeratione Jurum Comitibus Biterr. in Civitate Albiensi ann. 1252. et in Codice obit. S. Geraldii Lemov. ann. 1491. Vide *Cordebisus*.

† **CORDONUS**, Vitta, Gallis et Hispanis, *Cordon*. Statuta Petri Episc. Helen. ann. 1375. Concil. Hisp. tom. 3. pag. 605: *Per litteras sigillo Præfati Domini Legati cere rubæ in cera albo impresso, in quodam Cordono serico viridis coloris impendente sigillatas. Litteræ Cordono ciriceo Sigillatæ, in Regesto 87. Camerae Comput. Paris.: Sigillatum, ut prima facie apparebat, magno sigillo Dalphinati rotundo in cera rubea pendenti in quodam Cordono grosso et quadrato cirici viridis, in Litteris ann. 1358. apud D. Secousse. tom. 3. Ordinat. Reg. pag. 271. Vide *Cordo*.*

* *Cordon de bois* dicitur Tigillum ex corona materiariæ structure, in Lit. remiss. ann. 1480. ex Reg. 208. Chartoph. reg. ch. 66: *Icellui Simon d'un gros fre-tail ou Cordon de bois, qu'il avoit osté de ladite cloison, et dont icelle cloison estoit cordée, frappa le suppliant tellement qu'il cuida tumber à terre.*

† **CORDOUANUM**, **CORDOVESUS**, **CORDOWAN**, **CORDUANUM**. Vide *Cordebisus*.

* **CORDOVANUS**, ut supra *Cordoa*. Stat. Astæ ubi de Intrat. portar.: *Cordovani affaitati solvant pro quolibet rubo lib. xij. sol. x.* Vide in *Cordebisus*.

* **CORDUANARIUS**, **CORDUARIUS**, ut supra *Cordovanarius*, in Ordinat. reg. Franc. tom. 5. pag. 416. et 417.

* **CORDEBANARIUS**, Eadem notione, in Lit. Matth. comit. Bellimont. ann. 1159. ex Cam. Comput. Bles.: *Militibus meis astantibus et laudantibus, et de servientibus quoque meis, scilicet Lamberto cubiculario, Gisleberto Cordubanario, Ermencrudo coquo, etc.*

* **CORDUBANUS**, Corium caprinum alutariorum arte præparatum, ut supra *Cordoa*. Lit. ann. 1277. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 670. art. 4: *De quolibet duodena Cordubani, sive rubei sive alte-*

rius coloris, quatuor denarios. Vide *Cordebisus*.

* **CORDUBATUS**, pro *Cordulatus*, *Cordulis* ornatus. Stat. colleg. S. Cathar. Tolos. ann. 1394. ex Cod. reg. 4223. fol. 180. vº: *Prohibentes ne de cetero scissas, apertas, vel Cordubatas publice et per villam a parte anteriori opelandas, sive alias vestes portare præsumant, quatuor vel quinque cordulis a parte superiori exceptis.* Vide supra *Cordata* 2. et *Cordebellatus*.

† **CORDUCTUM**, Sericum. Vide *Mataxa*. **CORDUCELLUM**, Idem forte quod *Corduanum*, de quo supra. Regestum Castri-Lidi in Andibus fol. 34. de Pedagiis: *Quadrige onerata de Corduello, equis 4. d. ad tractum quadrigæ.* Occurrit alibi.

† 1. **CORDULA**, Botellus, Gall. *Saussisse*. Vide *Mazaccara*.

* 2. **CORDULA**, Zona, cingulum, Gall. *Ceinture*. Constit. Carmelit. Mss. part. 1. rubr. 11: *Prohibentes ne aliquis frater portet... Cordulas seu claveria de serico.* Vide supra *Cenchetum*.

† **CORDULA MUSICA**, Parva chorda instrumenti musici. Statuta Canonicozum S. Augustini apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 86:

Non vox, sed votum, non musica Cordula, sed cor,
Non clamor, sed amor cantat in aure Dei.

* **CORDULARINI**, Sutores. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679: *Alutarii dicuntur qui operantur in aluta; Cordonnier, alio nomine, dicuntur Cordularini.*

† **CORDULATIO**, Quidam suturæ modus ad ostentationem in vestimentis. Statutum Capituli generalis S. Victoris Massil. sub Stephano Abbate ann. 1378: *Statuimus quod nullus vestes inhonestas, scilicet oppellandas, vel cocardias, fronicas aut cum colari, cum manicis largis ultra modum vel Cordulatione in capstina nec in manicis.*

* Vestis ornamentum intertextum, idem quod supra *Cordata* 2. Vide ibi. Hinc

* **CORDULATUS**, *Cordulis* ornatus. Stat. colleg. Fuxens. Tolos. ann. 1457. ex Cod. reg. 4223. fol. 231. rº: *Sotulares etiam Cordulatos in parte exteriori ita apertos, quod carnem ostendant, etc.* Vide *Cordellatus* et *Cordubatus*.

† **CORDULUM**, Parvus *cordo*, in Inventario Ecclesiæ Aniciens. ann. 1444.

† **CORDURA**, a Provinciali *Cordure*, Gall. *Couture*, Sutura. *Cordura vestium*, in Statutis Arelat. MSS. art. 53. *Cordura de uno vestimento*, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 39. de *Sartoribus*. Occurrit etiam cap. 38. de *hisdem*.

* Stat. ann. 1329. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 65. col. 2: *Item quod nullus sartor vel sartressa audeat accipere ab aliquo, pro facienda tunica et super-tunicali, cum Corduris planis, ultra iij. sol. Turon.*

* **CORDURIA**, Eadem notione, in Comput. ann. 1334. ibid. pag. 85. col. 1: *Item solvi magistro Guirardo sartori de super-tunicaliibus et tunicis dictorum dominorum... pro suis Corduriis, x. sol. Turon.* Hinc

* **CORDURARE**, *Suere*, Gall. *Coudre*, in Comput. ann. 1362. ibid. pag. 244. col. 2: *Item pro Cordurando et pro serico necessario ad Cordurandum arma dominorum consulim in dicto guidone, solvi j. gross. et medium.* Alius ann. 1380. tom. ejusd. Hist. pag. 30. col. 1: *Item solvi magistro Joanni sartori, qui Corduravit dictos xxiiij. scudetos circumcirca*

pannum B. Mariæ positum supra tombam pro dicto cantari, quatuor grossos. Unde

* **CORDURIEYRA**, Sarcinatrix, Gall. *Couturiere*, in Charta ann. 1366. ibid. tom. 2. pag. 303. col. 2. *Cordurier*, Sartor, vulgo *Tailleur*, in Lit. admort. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 272: *Item Yvoire Bernard Cordurier du lieu de S. Syphorien tient, etc.*

CORDUS, *Serotinus*, dicitur a *Cor*: unde et *uæ quæ tarde veniunt ad maturitatem, Cordæ dicuntur, secundum Ugutionem et Papiam. Cordum, serotinum quod tarde nascitur.* Joan. de Janua.

* Festus: *Corda frumenta, quæ sero maturescunt.* Vide ibi not. Dacerli. Gloss. Lat. Gr.: *Cordus, βήρυλος.* Verum Latinis haud ignota vox.

* **COREA**, Ambitus, circuitus, Gall. *Contour*; vel *Circulus*, Gall. *Cercle*. Elmhäm. in vita Henr. V. reg. Angl. edit. Hearn. cap. 12. pag. 23: *Rege quoque in eodem (solio) corona aurea preciosa, gemmarum lasciviente Coreæ, regium capud circumdato, residente, etc.* *Correa* infra cap. 26. pag. 61. Hinc fortassis *Cover*, qua voce collare, Gall. *Collier*, intelligendum videtur, in Charta ann. 1401. ex Reg. feudor. comit. Pictav. fol. 100. rº. in Cam. Comput. Paris.: *Jehan Palar-dit... confesse tenir... à hommaige lige et à unq esparvier sor de devoir, à une longue de soye vermeille et à un Corer d'argent doré du poix d'un gros Tournois de S. Loys, paier à nuance de seigneur et d'omme.* Vide *Chorea*.

* **COREARE**, Corium subigere, polire, Gall. *Corroyer*. Stat. Astæ ubi de Intrat. portar.: *Roseum ad Coreandum coria solvat pro quolibet somata lib. vj.*

† **COREARIUS**. Vide *Correarius*.

* **COREATOR**, pro *Choreator*, *Chorearum* ductor et auctor. B. de Amobris in Speculo sacerdot. Ms. cap. 5:

Non sis ludator, nec ludorum speculator,
Sive Coreator, saltator, nec jocularior.

* **CORECTUM**, *Gloise*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120. perperam pro *Carectum*. Vide supra in hac voce.

† **COREDULUS**, Genus quoddam volatilis, quasi *Cor edens*, apud Isid. lib. 12. cap. 7. sect. 53.

† **COREEDE**. Vide *Conedium*.

* **COREGGIARIUS**, ab Italico *Coreggiaio*, Corrigiarum faber, in Stat. ant. Florent. lib. 5. cap. 19. ex Cod. reg. 4621. Vide infra *Coriarius* 2.

* **COREGIA**. Vide infra *Corregia*.

† **COREHIZARE**, pro *Choreicare*, Choros agere, in Synodo Mediolan. ann. 1287. apud Murator. tom. 8. col. 1056.

† **CORELLUS**, inter ornamenta ecclesiastica recensetur, in Notitia Ecclesiæ Diniensis pro Gassendum pag. 151: *Item duo pallia alba diapreti... duos Corellos de serico antiquo.*

* Vestis etiam militaris, idem quod *Corsetus*, tunica, thorax. Invent. ann. 1240. apud Cl. V. Garaup. in Dissert. 7. ad Hist. B. Chiazæ pag. 231: *Item unum Corellum ad braccæ... Item unum Corellum privatum.* Test. ann. 1266. ibid. in Ind. pag. 510. col. 2: *Unum Corellum ferri, etc.* Aliud ann. 1419. ibid.: *Placcas, Corellum, guergiam, barbutam, etc.* Vide *Curellus* 2.

* **CORETTUS**, Eadem notione, in Charta ann. 1230. in Jam laudata Dissert. 7. pag. 281.

† **COREMEDE**, **CORENIODA**. Vide *Curemedia*.

CORENDARIUS. Vide *Chorearius*.

† **COREPH**, *Calvaria vel Campestris*. *Coreph*, *Lumbaria vel Tegumenta*. Gloss. MS. Sangerman. num. 501.

† **COREPISCOPUS**. Vide *Chorepiscopus*.
* 1. **CORERIUS**, *Cursor*, *tabellarius*, *Ital. Corriero*. Stat. Placent. lib. 1. pag. 44: *Officiales ibidem deputati faciunt ipsi Corerius dari solutiones hactenus usitatas; et si ipsi Corerii ultra debitum et consuetum accipiant, eos condemnent ut supra*. *Corlieus*, eodem sensu, in *Mirac. B. M. V. Mss.* lib. 2:

Qui parleront plus bel c'uns pages,
C'uns trote-à-pié, ne c'uns Corlieus.

Vide *Corrierius*.

* 2. **CORERIUS**, pro *Chorerius*, *Clericus*, qui choro debet interesse. *Charta* ann. 1446. ex *Tabul. S. Vict. Massil.*: *Capellani et Corerii de panno S. Pauli, etc.* Vide *Chorarius*.

CORETES. *Hist. Landavensis Ecclesiae*, in *Monastico Anglic.* tom. 3. pag. 188: *Et cum finibus istis... usque ad mare totum infra Taf et Elei, cum piscibus et Coretibis suis omnibus, et cum omni sua dignitate, etc.* Pag. 195: *Et cum corporibus suis ad sepulturam suam, in eleemosyna, et cum suis piscibus, et Coretibis anguillarum, et cum toto territorio suo, etc.* Et pag. 211: *Et cum libera applicatione navium in ostio Taroci, et cum Coretibis suis omnibus sine ullo censu ulli homini terreno, etc.* In *Glossario Wallico Cambro Buxhornii Cored*, *cataracta* exponitur.

* **CORETTUS**, *Idem* quod *Corellus* supra. Vide in hac voce.

CORETUS. *Mensura Germanicae species*. *Wichbild Magdeburgense* art. 19: *Proconsul... potestatem iudicandam habebit super injustas mensuras potabilium, et pondera et injustos Coretos, et cujuslibet cibi et potus mercimonia.*

* *Stat. Casimiri III.* ann. 1451. inter *Leg. Polon.* tom. 1. pag. 164: *Zupparius... pro quolibet equo debet dare unum Coretum avenae dietum.* Et pag. 167: *Unus Coretus minuti salis.*

COREUM, pro *Corium*. *Statuta Ordinis de Sempringham* pag. 720. 784: *Non fiant marsupia... nisi de Coreo albo, et sine serico colorato.* *Alibi*: *Omnium Canonorum sotulares, tam diurni quam nocturni, rubei Corei sint.* *Utitur etiam Casarius* lib. 4. cap. 12. 13.

* **COREUS**, *Coriaceus*. *Charta* ann. 1384. inter *Probat.* tom. 3. *Hist. Nem.* pag. 79. col. 1: *Dictum sigillum in quadam bursa Corea posuit, et ipsam bursam sigillo autentico curiae ordinariae dictae villae Bellicadri... sigillari fecit.* *Hinc fortassis Core appellatur Atramentii vasculum, et illius apertura Coret, in Stat. ann. 1399.* tom. 8. *Ordinat. reg. Franc.* pag. 358. art. 3. Vide *Coreum*.

* **COREZOLA**. Vide infra *Corizola*.
CORFICINA, *Macellum*. *Papiae*, et *Gloss. MS.* *Regio* Cod. 1013. pro *Carnificina*.

CORGENARIUS. *Charta Ludovici D. Bellijoci* pro *Libertatib.* *Villae Bellijocensis* ann. 1274: *Judaei non debent commorari in franchesia Bellijocensi, nec Corgenarii ludere in eadem, nec Corsini debent commorari in villa Bellijoc. nisi voluntate domini et burgensium dictae villae.* [** Forte *idem* qui *Germanis Riemensbacher*, *Præstigatorum* seu *agyrtæ*, *lori convolutione decipientes*. *ADEL.*]

† **CORGO**, *Stirps*, *truncus*. *Statuta Civitatis Avenion.*: *Si quis vineam de die talaverit vel eradicaverit, talari, vel eradicari fecerit, pro singulis Corgonibus talatis seu eradicatis solvat Communi nomine pœnæ 3. sol.*

* *Nostris Corge*, *Fustis vel armorum species* ad nocendum. *Lit. remiss. ann. 1416.* in *Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 483*: *Un certain baston, appellé Corge. Nisi sit pro Courge, Baculus sustinendis utrinque situlis aptus; unde Courgée, quantum duobus situlis continetur, in aliis Lit. ann. 1382. ex Reg. 120. ch. 248: Les supplians aient esté consentans.... à prendre et emporter de nuit de une nef estant au port des crochez (à Meaux), chargée de vin, environ une Courgée de vin en deux seaux.*

* **CORHABITES**, *Idem* videtur qui supra *Corerius* 2. *Stat. Leod. eccl. ann. 1360.* tom. 2. *Monum. sacr. antiq. pag. 451*: *Diaconi vero, subdiaconi et ceteri clerici usque ad ultra medium tibiae sic protensas, quod Corhabites notabiliter a laicorum gestu distingui valeat.*

* **CORIA**, *Officina*, ubi coria subiguntur, *Gall. Tannerie*. *Chron. Angl. Th. Otterbourne* pag. 64: *Willelmus... dictus est Bastardus, quod eum genuit pater ex puella quadam, nomine Arlett, pelliparii filia. Viderat enim eam pater suus in Coria cum aliis mulieribus tripudiantem, et amore ejus captus generavit ex ea diversis vicibus tres filios.* *Nisi sit pro Chorea.* Vide infra *Corisare*.

CORIAGO, *Morbis* in armentis, cum corium adhæret costis. Vide *Vegetium* lib. 3. *artis veterin.* cap. 54. et *Columellam* lib. 6. cap. 12.

† **CORIALINSE**, *Corium*. *Constitutio Ansegisi Abb. inter Acta SS. Benedict.* sæc. 4. part. 1. pag. 639: *Cera ad illam Ecclesiam libras cc. ad opus Fratrum c. Sevo libras cc. de Corialinse calcibus XXIII. bragal LX. ad saccos autem faciendos drappos albos ii.*

* **CORIAMEN**, *Corium*, *Ital. Corame*. *Privil. Pisan.* ann. 1269. apud *Liamon* tom. 3. *Delic. erudit.* pag. 278: *Pisani... possint libere... emere vel acquirere totum Coriamen seu coria cujuslibet speciei vel materiei.* Vide supra *Coramen*.

* **CORIANDUS**, *Coriandrum*, *Ital. Curiandolo*. *Bareleta* *serm.* in festo 3. *Mart.*: *Si tibi donaretur una pecies Coriandorum, et desuper essent deaurati: sed in fundo esset venenum, etc.*

1. **CORIARE**, *Idem* *Architectis* quod *Loricare*, apud *Varronem* lib. 1. de *Rust.* cap. 57. *tectorio et crusta parietem tegere.* *Coriis Loricare* dixit *Plinius* lib. 8. cap. 24. *Loricare de sacco*, apud *veterem Scriptorum de re architectonica* cap. 19. *Ubi Charta* ann. 1223. in *Tabulario Ducatus Guisiae* fol. 46. dixit, *fossatum Coriare de lapidibus*, *versio Gallica* habet *ibidem, et porra embraidir le fossé de pierre.* *Est autem nostris, brai, limus, seu terra humida.* Vide *Philandrum* ad *Vegetium* lib. 7. cap. 1. et 3.

† 2. **CORIARE**, *Consuere*. *Janus in Supplemento Antiquarii: Coriet, ῥάπτει, Consuat.*

* 1. **CORIARIUS**, *Calceamentorum sutor*. *Vita S. Emmer.* tom. 6. *Sept.* pag. 500. col. 2: *Ob paupertatem monachorum celeriter mihi revertendum ad lapidem coriorum. Hoc autem dixit, quia prius erat Coriarius, seu calceamentorum sutor dolosus.*

* 2. **CORIARIUS**, *Corrigiarum faber*, *Gall. Corier et Courroier*. *Hujus artis statuta* in *Lib. rub. fol. magno domus publ. Abbavill.* inscribuntur *Statuta Coriariorum*, quorum art. 1. habet: *Que nul: Coriers faice corioes estoiffées de plonc d'estain, sur l'amende de le ville.* *Lit. remiss.* ann. 1365. in *Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 486*: *Comme Willemet Colenchi Corier eust plusieurs choses et*

hostiz de son mestier de corriere, qui par justice avoient esté mises en garde à Hesdin, etc. *Aliae* ann. 1456. in *Reg. 183. ch. 126*: *Jehan le Doys sainturier et Courroier, etc.* Vide supra *Correggarius*.

* **CORIATA**, *Corrigia*, *Gall. Courroie*. *Lit. ann. 1269.* in *Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 81. v°*: *Mandamus vobis quatinus... duas testerias ad equos, et duas Coriatas... apportari faciatis vobiscum.*

* **CORIARIUS**. Vide infra *Coriarius*.
* **CORIATIO**, *Vox architectonica* adhibita, cum *tectorio et crusta paries tegitur*. *Sentent. ann. 1363.* inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Nem.* pag. 287. col. 1: *Dictum Pascalem... ad dandum et solvendum quindecim francos auri convertendos in Coriatione et reparatione portualium civitatis Nemausi... condemnamus.* Vide *Coriare* 1.

† **CORIATOR**, *Coriarius*, *Gall. Courroyeur, Tanneur*. *Fragmentum Chartularii Sand-Hippolytensis* apud *Duellium Miscell.* lib. 2. pag. 443: *Nos Hainricus Dei gratia Præpositus S. Hippolyti constitutiones Coriatarum civitatis, quas inter se de communi consensu fecerunt, pro parte nostra approbamus. Coriatores bona et legitima coria vendent competenter tannata, in Litteris Philippi VI. Fr. Regis* ann. 1329.

* **CORIATORIUS**, ut supra *Coriarius* 1. *Charta* ann. 1230. ex *Bibl. reg. Leuda*... *denarii qui accipitur a Coriatoris.* Infra: *Coriatiarius.*

* **CORIATUM**, *f. Flagelli pars coriacea*. *Charta* ann. 1196. apud *Murator.* tom. 2. *Antiq. Ital. med. ævi* col. 92: *Item si quis incideret in silva vallis Herminæ, tres solidos dabit curiæ, nisi pro pungulono, vel virga Coriati, vel ritorta.*

† **CORIATUS**, *Ligatus*. *Magister Joannes in Vita S. Petri Parentii* tom. 5. *Maii* pag. 94. D: *Hæc scabella duo ferens in manibus, repens super terram, tibias, crura et pedes Coriata post se trahebat. Lectica lignea Coriata, in Annal. Benedict. tom. 2. pag. 636.* hoc est, *Corio vestita.* Vide *Coriare*.

* **CORIBANS**, *Lo parte delli dey mati.* *Glossar. Lat. Ital. Ms.*

* **CORICA**, *La rema del capa*, in eod. *Glossar.*

CORICILLUM, pro *Corculum*. *Fragmentum Petronii* pag. 71: *Virtute mea ad hoc perveni, Coricillum est quod homines facit, cætera quisquilia omnia.*

* 1. **CORICULA**, *Armorum genus*. *Munit. castror. dom. reg.*: *Loricæ avij. Coriculæ aj. galeæ av. etc.* Vide supra *Corata*.

* 2. **CORICULA**, *Initia infantium*. *Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.* Vide *Corricula*.

* **CORIDALIS**, *Species avis, quæ dulce canens dicitur*, in eodem *Glossar.*

* **CORIDULUS**, *Gemus quoddam volatilis*. *Ibidem*. *Corydalus*, *Alauda cristata*, quæ et *Cassita* et *Galerita* dicitur. Vide *The-saurum Fabri*.

* **CORIETA**, *Corrigia*. *Stat. synod. eccl. Attrebat.* sæc. xv. ex *Cod. reg. 1610.* cap. 18: *Vestes curtas, strictas, a parte anteriori bothonatas, longas manicas, et supertunicatibus Corietas longas capuciorum... prohibentes.* *Sed leg. videtur Cornetas.* Vide in hac voce.

† **CORIETUM**. *Leges Normann.* apud *Ludewig. Reliq. MSS.* tom. 7. pag. 277: *Ad diem autem duelli assignatam debent se pugilles in curia Justiciario offerre, antequam hora meridiei sit transacta; apparati in Corietis vel tunicis consuetis, et cum sculis et baculis cornutis armati.*

* *Perperam editum Corietis: legendum*

enim haud dubie *Corcelis*. Vide supra *Corcellus*.

* **CORIFEX**, an Corrigiarium faber? Comput. fabr. S. Petri Insul. MS. ann. 1488: *Michaeli Crespin Corifici pro reparacione librorum, tam in vestibulo (sacristiae) quam in choro existentium, iv. lib. x. sol.* Vide supra *Coriarius* 2. et infra *Corizzarius*.

† **CORIGARE**, Choreas agere, Saltare, Gall. *Danser*. Vita S. Franciscæ Viduæ Rom. tom. 2. Martii pag. 170*: *Vidit vanorum Corigantium animas, quæ propter tale peccatum ab eis commissum, imponebantur in quodam magno palo ferreo, etc.* Vide *Corizare*.

* **CORILETA**, ut *Corvata*, Opera, quam subditi dominis suis ex lege vel consuetudine præstare tenentur. Chartul. Floriac. fol. 27. vº: *Coriletam in Molineto et nos et abbas Floriacensis semel in anno communiter habebimus ad vinum nostrum adducendum Aureliam.* Vide infra *Corregia*.

* **CORILETUM**, *Lo logo de essi*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CORILETUS**, f. *Curtile*, Hortus rusticus, Gall. *Courtill*. Chartular. Gemeticense tom. 1. pag. 326: *Habebunt ipsi Monachi propriam eam partem territorii de Beu quam via Droccensis tendens ad Coriletum Henrici dividit a castello de Beu.* Vide *Cortis* 1.

* Pro *Coryletum*, Gall. *Coudrai*. Vide mox

* **CORILNUS**, *CORILUS*, *CORINUS*, pro *Corylus*. Vide infra *Zalaska*.

CORIMBATA, *Navis* Isidoro in Glossis.

† **CORIMEDE**. Vide *Curmedia*.

† **CORINA**, Occitanis Occidens, Gall. *Couchant*. Venditio Pontii Bernardi *Catel* facta Templariis ann. 1215: *Terminatur ab aquilone cum sylva dominorum de Portu, a Corina cum sylva Capituli Magalonæ, a vento cum mari, a Circio cum stagno.*

* A *Coro* sive *Cauro*, qui ventus est occidentalior. Nostris *Corine*, Stomachus, vulgo *Colere*, *dépit*, *mauvaise humeur*. Charta ann. 1800. apud Thaumass. ad calcem Assis. Hieros. pag. 418: *Hayne, discention, Corine et malevoellance.* Phil. *Mouskes* MS:

Par leur outrage et par Corine,
S'en ala d'Audenarde Ernous.

CORINDA, in Lege Aleman. tit. 99. § 19. Editiones Heroldi et Lindenbrogii *Cornicula*. Tiliana habet *Corinda*.

CORINEUS, *Acervus lapidum*. Papias. [* *Corneus* in cod. reg. 7609. Placidus ap. Maium vol. 3. pag. 447. et in cod. reg. 7644: *Corneus, Acervus quos rustici ex congerie lapidum faciunt.*]

CORIOCUS. Vide *Caragus*.

CORIOSUS, *Corio vestitus*, Ugutoni. Papias vero *Coriosum, spuma, corio vestitum*. [MS. Bituric. habet, *Coriolum, spuma, corio vestita.*]

* **CORISARE**, Choreas agere. Bareleta serm. in Domin. 1. Quadrag.: *Clamabit pes: per te Corisavi.* Vide mox *Corizzare*. Hinc

* **CORISATOR**, Saltator, in Decret. de Reform. tom. 1. Conc. Constant. col. 693.

CORISCUM. Charta Willelmi Archiepiscopi Rotomag. ann. 1196. apud Radulf. de Diceto: *Quia vero authenticum non inspexeramus, cujus mentio Literis nostris imprimi debuerat, tanquam illi coherentibus, et vigore, si quem habituræ erant, contrahentibus, Corisco cooperio, et scripto nobis ignoto assensum nobis præbere, vel illud confirmare, quod detectum tenebamur abhorre, detestari et*

redarguere, minime volumus. Forte Codisco. parvo codici.

† **CORISTA**, pro *Chorista*, Gall. *Choriste*. Legitur adud Rymerum tom. 14. pag. 161. col. 2.

CORITA, *Equus masculini generis*, Papiæ. In MS. *Coritha*.

* **CORITUM**, a voce Italica *Coretto*, Thorax ad cordis defensionem? Gall. *Corset*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. III. pag. 698: *Arma vero defensibilia intelligimus esse pancerciam sive Coritum cum manicis vel sine manicis.* Hæc vox roborat lectionem *Corietum*, quam D. Carpentier repudiavit. [Fr.]

CORIUM. Apicius lib. 4. cap. 2: *Et in patella alterius de trulla refundes cum piperis granis integris, et nucleis spineis, ita ut per singula Coria substernas diplomem in laganum.* Ubi Humelbergius: *Per coria intelligo impensarum in struendo ordines, quemadmodum Vitruvius (lib. 2. cap. 8. lib. 7. cap. 3.) laterum in parietibus struendis ordines Coria etiam vocat, quæ vulgo turba opificum Cursus appellat.*

CORIUM CERVIL. Vide *Cervicorum*. * *Coria cervorum*, feno tomentove optepla, ut verisimile est, in ecclesiis appendebant, ut colligitur ex Charta ann. 1019. tom. 1. Hist. Cassin. pag. 81. col. 2: *Appendimus in die festivitatis... unum Corium de cervo miræ magnitudinis.*

CORIUM FORISFAGERE, Ad verbera damnari, vapulare, quæ erat servorum pœna. Leges Inæ Regis West-Saxon. cap. 6: *Si quis Corium suum forisfaciat, et ad Ecclesiam incurrat, sit ei verberatio condonata.*

CORIUM PERDERE, Eadem notione. In Legibus ejusdem Inæ cap. 3. apud Brompton: *Si servus sine testimonio domini sui operetur, Corium perdat.* Leges Alfredi et Goduini cap. 11: *Si liber festis diebus operetur, perdat libertatem... servus Corium perdat, vel higildum.* Eadem habentur in Legibus Kanuti cap. 68. et in Legibus Presbyterorum Northumbrensis cap. 40. Lex familiæ Burchardi Episcopi Wormaciensis: *Constituimus ut ei tollantur Corium et capilli.* Infra: *Corium et capillos amittant, perdat, etc.* [* Apud Burchardum est *Cutis detractio.*]

CORIO CARERE, Eodem etiam significato. Leges Kanuti cap. 71: *Si servus tale quid egerit, careat Corio, vel redimat solutionem Corii pro facti qualitate.* Adde ejusdem Kanuti Leges de Forestis cap. 22. et infra in voce *Crinis*.

CORIUM REDIMERE, Virgas redimere, vel componere de flagello. Lex Frisionum tit. 3. § 4: *Servus vapulet, nisi dominus ejus 4. solidis Corium ejus Redimere voluerit.* Leges Kanuti cap. 71. supra laudato: *Redimat solutionem Corii.*

CORIO COMPONERE, Virgis cædi. Leg. Ethelredi cap. 2: *Si quis jejunium suum infringat, servus Corio suo componat, etc.* In Lege Salica tit. 42. § 2: *Solidos pro dorso suo reddere.*

PREMIUM CORII sui domino reddere in signum munitionis, in Legibus Henrici I. Regis Angliæ cap. 78. Vide *Illidgilde*, et *Decorticare*.

CORIUM TOLLERE ET CAPILLOS. Charta Henrici Claudi Imperat. in Chronico Laurishamensis pag. 75. et apud Browerum lib. 3. Antiquit. Fuld. cap. 15: *Si quis... aliquem servorum S. Bonifacii... vel ejus curtem, sive domum infregerit... illi qui hujus facti Dux et Princeps fuerit, tollatur Corium et Capilli, et utraque navilla ferro candenti comburatur, reliqui ejus sequaces cute et capillis priventur.*

Vide *Capilli*, et *Decorticare*. [* Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 702.]

* **CORIUM AFFAITATUM**, *Corium perfectum*? Italis, *Cuoio concio*, Gall. *Cuir préparé*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 204: *Item dicimus in coriis bovum et equorum affaitatis et non affaitatis.* [Fr.]

* **CORIUM APTATUM**, *CONÇUM*, et *CUNÇUM*, Idem quod *Corium affaitatum*. Vide etiam *Curamen Aptatum*. [Fr.]

† 1. **CORIUS**, pro *Corium*, habetur in *Frondevola* post *Fundabulum*.

* 2. **CORIUS**, pro *Chorius*, Clericus choro addictus Lit. Phil. VI. ann. 1313. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 456: *Nos ad supplicationem dilectorum nostrorum decani et capituli, singulorum canonicorum ac Coriorum et aliorum servitorum ecclesiæ S. Cyreni Bilonensis, etc.* Vide supra *Corevius* 2.

† **CORIZA**, cum *inconcussio capitis in os venerit et præfocationem narium fecerit cum sternutatione*. Papias MS. Bituric. Haud multo clarius apud Isidorum lib. 4. Orig. cap. 7: *Coriza est quoties infusa capitis in ossa venerit narium et præfocationem fecerit cum sternutatione, unde et Coriza nomen accepit.* Est pro *Κόρυζα*, Morbus cerebri, cum crudus humor e capite in nares distillat. Itali etiamnum dicunt *Coriza*.

* Adde ex animadversionibus D. *Falconet*: *Species catarrhi, Latinis gravedo, cum crudus humor in nares distillat. Vide Foesii OEconom. Hippocrat.*

† **CORIZARE**, ut *Chorizare*, Choreas agere, Saltare. *Breydenbach* Itiner. Hierosol. pag. 216: *Omnis hospitis nostri familia insanire capit et cantare et Corizare, et cum instrumentis musicis ludere.* [* Vide Statut. Ecclesiast. Gerhard. II. Archiep. Mogunt. ann. 1290. in Guden. Cod. Diplom. vol. 1. pag. 909. Chart. ann. 1382. ibid. tom. 3. pag. 524.]

* « In parte vero sinistra desuper est mulier nuda, habens pannos ad spatulas, *Corizans* et tenens nescio quid in manu sinistra. (Inv. Card. Barbo ex transcript. Müntz, 1457.) »

* **CORIZOLA**, *CORZOLA*, vulgo apud Pedemontanos *Coriola*, Ludi genus. Stat. Castri Redaldi lib. 2. pag. 39. vº: *Si quis conjator repertus fuerit ludere ad Corizolam, vel polverellam, solvat ipso facto soldos viginti pro qualibet vice.* Stat. Cremon. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 845: *Si quis avertator repertus fuerit ludere ad Corzotam, vel polverellam, etc.* Vide ibi notam docti Editoris.

* **CORREGIOLA**, Eadem notione, apud eund. Murator. ibid. col. 845.

* **CORREZOLA**, Eodem significato, in Stat. Verceil. lib. 4. pag. 81. rº: *Item quod aliquis, cujuscunque conditionis existat, non audeat vel presumat ludere ad ludum *Correzolæ* vel *polveretæ*.*

* **CORRIZOLA**, in Stat. crimin. Riperiæ cap. 168. fol. 23. vº.

* **CORIZZARE**, Choreas ducere. Chron. Jac. Maiveii apud Murator. tom. 14. Script. Ital. col. 1002: *Cumque eam urbis portam introisset, illic nobilium dominarum cœtus cum cantilenis et tripudiis alacriter *Corizzantes*, coram ipso rege exultanter alludebant.* Vide supra *Corisare*.

* **CORIZZARIUS**, Corrigiarum faber, Ital. *Coraggiato*. Inquisit. ann. 1288. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 387. col. 1: *Tenantur picalotti et Corizzarii ad servendum monasterio et abbatibus in suendis et aptandis tavillis in tendis abbatum.* Vide infra *Corrigiarus*.

* **CORLARE**, Numellæ versatili alligare, supplicii genus; *Corlare* Italis, versare. Gall. *Tourner*; nisi sit pro *Collare* ex frequenti mutatione *l* in *r*. Vide *Collistrigium*. Chron. Bergom. ad ann. 1402. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 898: *Eo quia (Niger) transivit rastellum portæ S. Antonii contra voluntatem comestabilis dictæ portæ... fuit Corlatas*. Et col. 904: *Antonius de Lisigano vicarius fecit Corlare Montem de S. Gallo, pro eo quod fuit accusatus per Morellum filium Pagani de Adelaxiis calegarij, quod ipse cucurrit post ipsum cum uno cultro, dicendo quod volebat eum interficere*.

CORLINUS, seu potius *Corlivus*, Avis, quæ nostris *Corlieu*. Fridericus II. Imperator de Venat. lib. 1. cap. 12: *Ut sunt genera Corlinorum, vanelli, pluerii, et speciei suæ similes, habentes rostrum longum ad modum Corlinorum, quorum major pars vest est cavare sub terra*. Adde cap. 13. 14. 18.

* **CORMANGNI**, CORMANNI, Curiales, homines de curia, qui in curia communæ officio funguntur *juratorum*, diversi tamen a scabinis. Charta ann. 1315. ex Cod. reg. 4184. fol. 22. r. : *Cum abbas et conventus S. Saumerii in bosco essent et fuissent in possessione et saisina conjurandi Cormangnos et scabinos villæ de Colonia prope Calesium habendique et faciendi executionem judicatorum per eosdem factorum, quotiens casus se offerret contigit, etc.* Charta Inger. episc. Morin. ann. 1309. in Reg. I. Chartoph. reg. fol. 230: *Majores, scabinos, consiliarios, Cormannos, advocatos, scultetos, milites, etc.* Vide supra Chora.

* **CORMEDA**, Idem quod *Curmedia*. Vide in hac voce. Glossæ Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthelm* pag. 684. col. 1: *Et sciendum est quod omnes homines, et mansionarii, et capitales, quando moriuntur, Cormedas solvunt*.

† **CORMEDE**. Vide *Curmedia*.

† **CORMETA**. Inquisitio Jurium Dalphinialium in loco Argentariæ ann. 1320. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 93. col. 1: *Et capit in quibuslibet sexdecim marchis proventibus de argentaria, sex uncias et unum quartayronem, et hoc non aestimabitur, et in qualibet Cormeta dellis quæ venditur ibi, sex denarios pro domino suo*.

* Pro *Cormeta dellis* legendum fortassis *Cornu* vel *Cormeta mellis*; adeo ut mensuræ species intelligatur. Vide infra *Cornu* 9.

† **CORMIUM**. In antiquis Regulis Officiariorum S. Martialis Lemovic. dicitur de Thesaurario, ipsius esse, Custodire casulas, et cortiballos et *Cormia*: pro qua posteriori voce forte legendum est *Cornua*, hoc est vasa: *Cornu* namque inter vasa ecclesiastica recenseri suo loco dicitur.

* **CORNA**, Cornu, extremitas in acumen desinens, Gall. *Pointe*. Guido de Vigevano de Modo expugn. T. S. MS. cap. 8: *Cum navis fuerit completa, operator provideat ponere vella, ubi sibi videbitur pro meliori, taliter quod pertica velle non tangat Cornam capitis navis*. Vide *Cornu* 6.

CORNAGIUM, Præstationis aut tributii species. Fieta lib. 3. cap. 14. § 9: *Sunt etiam aliæ præstationes, ut auxilia in Comitatu Vicecomitum... hydagia, Cornagia, cariagia, sectæ, etc.* Charta Henrici III. Regis Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 1032: *Et sint quieti et homines servientes sui... de geldo... scuagio, et hidagio, caruagio, et Cornagio, et summagio,*

etc. [*] Abbreviat. Rotul. pag. 8. Edward. III. Northumb. rot. 14: *Et faciendi forinsecum servicium Regi Cornagii et sectam, etc.* Ibid. pag. 27. rot. 5: *Pro warda castri et Cornagio*. Ibid. pag. 31. rot. 17: *Per servicium 43. solid. et 4. denar. ad Cornagium annuatim solvendum*. Ibid. pag. 232. rot. 6: *Ut de terris... in manu regis existentibus per Cornagium in manu seisir et in manu regis... remanere.*

CORNAGIUM pariter apud nostros, præstationibus accensetur. Charta Theobaldi Comitiss Franciæ Senescalli et Aalidis uxoris in Histor. Blesensi pag. 301: *Nec cornagium ultra capient*. Testamentum MS. Humberti D. Bellijoci Conestabilis Franciæ, mens. Julii ann. 1248: *Et concessi hominibus et burgensibus meis et hominibus Ecclesiarum pro Cornatgio sicuti continentur in libertate quam dedi hominibus meis et hominibus Ecclesiarum: et hujusmodi Cornatgium juravi pro me et heredibus meis, quod de cætero in terra mea non sit factum*. Libertates Villæ de Moneto ann. 1269. in Biturigib. apud Thomassierum lib. 1. cap. 65: *Si Milites mei Cornagium vel aliud donum mihi dederint in bestiis terræ meæ, etc.* Libertates Sacri Cæsaris ann. 1327. apud eundem lib. 3. cap. 16: *Videlicet Cornagium, hoc est, pro cornu cuiuslibet animalis certam pecuniam, etc.* In Computo de Bladis Comitatus Campaniæ ann. 1348. est titulus: *De la recepte de froment et d'avoine de la Ferté-sur-Aube, des Cornages de Villers, de la ville d'Essoy, etc. tant de Boissels de bled et d'avoine*. Alibi: *Des Cornages de bestes trahens de Montigny 10. razeaux, 2. bichots*. Infra: *De Cornaiges et des eschiez des bestes trahens de Montigny*. Ubi *Bestes trahens*, sunt animalia aratoria, vel quæ carris aptantur: præsertim vero ea quæ cornibus instructa sunt, ut boves, unde præstationi nomen inditum. Inde Callimacho hymno in Dianam v. 179. boves dicuntur *κεραλκίες, διὰ τὸ τοῖς κέρασι ἔλκειν τὸ ἄροτρον*, inquit Scholiastes. Recte enim Raguellus ait, *Cornagium* esse præstationem bladi, quæ pro quovis bove arante domino exsolvitur [ab iis, inquit D. Brussel de Feudorum usu tom. 1. pag. 396. qui in illius Domini silvis jus habent pascendi animalia cornibus instructa.] Tabular. Montismorillonis in Pictonibus fol. 59: *Ipsi agricolæ ex unaquaque domo, ubi boves arabiles erunt, reddent nobis unum sextarium avenæ, de fossore vero emanam*. Id præterea docet Consuetudo localis de Troin in Biturigib. art. 5: *Et aussi (a droit de prendre) sur chascun ayant beufs 4. Paris pour couple de beufs, et se appelle ledit droit de Cornage*. Vide *Hornegeld*.

* Charta Hervei dom. Virsion. ann. 1270. ex Cod. reg. 9612: *Si contigerit castrum meum Virsionense per guerram pati ruinam, aut si forte contigerit me cruci signari, ... vel corpus capi in guerra, tunc dictus dom. Virsionis in villa de Linerolis et de Lenayo certum Cornagium habebit*. Ubi idem sonat quod *Auxilium*. *Corneteau*, eadem, ni fallor, notione, in Charta ann. 1326. ex Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 43: *Item le Corneteau receu audit lieu (de Chasteau Renart) la foire du pré passée, quant l'en veult, dix et neuf deniers*. Haud scio an huc spectet vox *Cornay* ex Ch. homag. ann. 1328. inter Probat ult. Hist. Trenorch. pag. 243: *Item deux sous Parisis chacun an ou Cornay de Tornus*. Hoc est fortassis, tempore quo *Cornagium* solvitur. [*] *Cornaria* dicebantur apud Lusitanos. For.

Conimbr. ann. 1111: *Homines de Bolondent nobis quartam partem, et non Cornaria*. Vide S. Rosa de Viterbo in *Elucid.* Append. pag. 28.]

CORNAGIUM, et *Tenere per Cornagium*, quid fuerit apud Angios, docet pariter Littleton. sect. 156: *Item il est dit que en le marches de Scotland, ascuns teignent de Roy per Cornage, c'est à scavoir, pur ventier un Cornu, pour garner homes de pais, quant ils oyent que le Scottes, ou autres ennemis veignent, ou voient entrer en Engleterre, quel service est grand serjaunty, etc.* Camdenus in Muro Pictico: *Sed cum murus nunc jaceat et tubulus sit nullus multi hic circumquaque prædia et fundos in Cornage (ut Juridici nostri loquuntur) a Regibus nostris tenent, videlicet ut Cornu irruptiones hostium vicinis significent, quod a veteri Romanorum instituto deductum nonnulli existimant*. Vide *Warde corne*.

CORNALAGIUM. Pariag. inter reg. et abb. Scalæ Dei Tarn. diocesis. ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 284: *In decimis et præmiis, Cornalagus, legatis, præstationibus, patronatu, et quibuscumque aliis deveriis spiritualibus, etc.* Sed legendum videtur *Carnalagium*. Vide in hac voce.

CORNALE, Vicus, pagus, districtus. *Cornau*, apud Vascones, et in Consuetudine Aquensi tit. 11. art. 19. vel vici, seu pagi regiones, *Quartiers*. Regestum Constabulariæ Burdegalensis fol. 92: *Præpositura de Vasato, et primo de parochia d'Eston et dicta parochia dividitur in pluribus partibus, quæ nominantur Cornalia*.

CORNALIA. Concilium Avenionense ann. 1326. can. 57. ubi Judæi jubentur deferre signum rotæ in veste circa pectus. Mox additur: *Mulieres autem Judææ a 12. annis et supra, Cornalia deferant extra domum: ad marg. al. cornu*.

* **CORNALINA**, Onyx corneola. Gall. *Cornaline*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item duo alii anuli auri, videlicet unus... cum quodam lapide, vocato Cornalina*.

* **CORNAMUSA**, Vox ab Italis et Hispanis usurpata, Gall. *Cornemuse*, Uter symphoniacus. *Cornamusam pulsant* taren. 1. in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274.

* *Buccina symphoniacæ*. Lit. remiss. ann. 1349. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 45: *Cum banneria distensa et cum Cornamusis, more hostili sive guerræ, personaliter ad dictam bastidam de Vesobre accessit*. Vide *Cornare*.

* **CORNEMUSA**, in aliis Lit. ann. 1357. ex Reg. 86. ch. 101: *Rogerus dixit quod si non posset habere bucinatorem, seu pipatorem, saltem haberet fistulam, pipam seu Cornemusam*.

* **CORNAMUSATOR**, Qui *cornamusa* canit. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 246. col. 1: *Item solvi duobus jocularibus sive Cornamusatoribus, qui cum eorum instrumentis iverunt per villam cum dominis consulibus, et cum aliis hominibus Nemausi armatis, vj. grossos*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Corneus, cornemuseurs, mimus, Cornemusaresse, mima*. Vide infra *Cornator*.

† **CORNARDI**. Vide *Abbas Conardorum*. **CORNARE**, Cornu inflare, Gall. *Corner*. Charta Forestarum apud Matth. Paris pag. 181: *Faciunt Cornari, ne videatur furlive facere*. Froissart. 1. vol. cap. 19: *Et faisoient grand bruit de Corner et de huier*. Cornu sufflare venatores dicuntur in Speculo Saxon. lib. 2. art. 61. § 2.

Robertus Gaguinus in Poemat. vernaculo :

Par ce moyen il est permis
Aler gayement par les bois
Corner, chasser dains et conins.

[Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 1990. in Instrumento Gallico anni 1307 : *A tous ceux qui ces presentes lettres verront ou orront Simon dit Moleit Baillif de Rooni salu et bonne amor. Comme discort just meu entre noble homme Monseigneur de Rooni d'une part, et hommes religieux et honestes l'Abbé et le Convent de S. Vandrille d'autre, sur cen que ledit Seigneur avoit fait arrester le bac desdis Religieux por le travers de Porvins qui passoit à Mante par le travers dudit Seigneur, lesdis Religieux disans et maintenant, que il devoent passer quites parmi ledit travers por Corner en passant parmi ledit travers. Ex hoc privilegio manavit Normannicum proverbium : Crois-tu en etre quite comme les Moines de S. Vandrille en siffant ?] De cornibus vice buccinarum, plura Olaus Wormius lib. de Cornu aureo pag. 25. etc.*

* Unde *Cornerie*, ipse inflatus. Lit. remiss. ann. 1380. in Reg. 118. Chartoph. reg. ch. 27 : *Pour cause du souel, huerie et Cornerie qu'il avoit fait, etc.* Ubi de venatione sermo est.

CORNARE, Cornu inflato rem quampiam promulgare : voce præconia nuntiare, *Publier à son de trompe*. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 112 : *Facerent Cornare, ut nobiles et ignobiles venirent, etc.* Curia Generalis Barcinon. ann. 1291 : *Et quod nos possimus ibi Cornare et eligere Officiales.* Guibertus lib. 1. de Vita sua cap. 11 : *Sacrosanctæ verecundiæ pallio tegebantur indigna, ac idonea Cornabantur, id est, disseminabantur.* Ubi frustra coronabantur restituit vir doctus. Vide *Cornagium*.

* Rem publicare, aliquem publice vituperare, nostris *Cornéer*, quo sensu *Tympaniser* etiamnum dicimus. Lit. remiss. ann. 1460. in Reg. 190. Chartoph. reg. ch. 128 : *Le suppliant presentant le vin à Jehan de Montagu, icellui de Montagu lui dist... que il n'en prendroit point de sa main, car il le aloit Corneant, qui est à dire qu'il lui avoit porté hayne.*

CORNARIA. Vide *Cornagium*.

CORNARIUS, Κερναριος, in Gloss. S. Benedicti cap. de Artificibus, [Poliens cornua. Vide leg. fin. de Jure immu. (50,6.) Liber niger Scaccarii pag. 256 : *Unusquisque de III. Cornariis III. d. in die.* Ubi Herenius : Qui non tantum cornua inflare solebant, sed et iidem itidem ita præfuerunt, ut ad ipsos eorumdem pertineret custodia : nihil obstat, quo minus *Cornarios* lingua vernacula (Anglica) *Cornets* appelles.]

* CORNATGIUM. Vide *Cornagium*.

* CORNATOR, Buccinator, qui cornu inflat. Comput. ann. 1362. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 251. col. 1 : *Solvi pro guidone empto de operatorio Bartholomei Juvenis, ad opus cornamuatorum et Cornatorum pro adventu domini nostri regis, ... ix. grossos.* Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 67 : *Les menestriez alevant pour Corner et faire mestier en la chambre des compaignons de la ville de S. Goubain... L'un desquelz menestriez respondi que non feroit, jusques à tant qu'il aroit Corné la danse qu'il faisoit.* Vide supra *Cornamuator* et infra *Cornetum* 2.

† CORNEA, Glossar. Sangerman. MS. num. 501 : *Cava, Cornea, buccina.* [* Leg. *Cava cornua.*]

* CORNEIRUS, Angularis, in angulo positus, nostris alias *Cornier*. Lit. remiss. ann. 1404. in Reg. 158. Chartoph. reg. ch. 418 : *Les pionniers ou fosseours, qui ouvroient es fondemens d'une des tours Cornieres, etc.* Annivers. S. Martialis. Lemovic. ex Cod. reg. 5137 : *Ad anniversarium Heliae de Magnania debentur x. solidi in stagia Corneira domus Johannis de Monprezet ad quadrivium. Ad anniversarium B. Malguaratae debentur xl. solidi in domo Gaucelini Rezis... quæ est Corneira, ad caput bancorum.* Vide infra *Cornetum* 1.

† CORNELIANA, Genus carte a Cornelio Galla Præfecto Egypti primum confecta. Glossar. S. G. n. 501. Papias solum habet : *Corneliana, Genus cartæ a Cornelio.* An Leges intelligunt a Cornelio latas, quas alii *Cornelias* appellant ? Plures sunt hujus nominis leges a variis Cornelii datæ : sed nullam novi latam a Cornelio Gallo Egypti Præposito. [* Ex Isidor. Origin. lib. 6 cap. 10. sect. 5.]

* CORNELLA. Pactum inter abbat. et consules Aureliaci ann. 1350. in Reg. 78. Chartoph. reg. ch. 246 : *In qua domo consules non poterunt facere nec fieri facere turrim nec Cornellam, nec crenellos, nec alia fortalicia.* Sed leg. prorsus *Tornellam*. Vide in hac voce.

† CORNEMANNUS, pro *Choremannus*, de quo dictum est in voce *Chora*. Charta Eduardi III. ann. 1376. pro Burgensibus villæ Calesii apud Rymerym tom. 7. pag. 116. col. 1 : *Concessimus insuper vobis quod, loco Baillivi, Scabinorum et Cornemannorum, ibidem antiquitus ordinatum, habeatis in eadem villa unum Majorem, et duodecim Aldermannos.* Vide *Chora* et *Cora*.

CORNEOLUS. Fragm. Petronii : *Sed Corneolus fuit, ætatem bene ferebat, niger tantquam corvus.*

CORNERIA, Angulus, *Corniere*, Vasconibus : nostris *Cornet*. [* Angl. a *corner*.] Vetus Charta in Monastico Anglicano tom. 2. pag. 874 : *Versus Hamburi usque ad Corneriam prati de Adgaref.* Infra : *Usque ad Cornerium haiz Walteri Karles.* Alia ann. 1303. in Regesto 49. Chartophylacii Regii num. 32 : *Jusques à la Corniere de laditte maison, laquelle Corniere est pardevers la porte du Seigneur de ladite Ville.* Vide Leges Maris Oleronenses cap. 26.

† 1. CORNERIUM, ut *Corneria*. Charta ann. 1424 : *Debet 2. sol. de servitio super quodam Cornerio nemoris sito in nemore d'Allieu.* Charta Domini Barbarelli in Dumbis ann. 1407 : *Illud Cornerium vineæ continens operaturam unius hominis vineæ sub servitio 9. den. ex una parte et unum denarium de cremento, adeo quia ipsum Cornerium vineæ erat de manso taillabili dicti domini, qui remittit ad servitium recognoscibile.*

* Pactum inter Guichard. dom. Bellijoci et Guichard. de Marziaco ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 474 : *A parte orientis usque ad Cornerium muri vercheria capellanix prædictæ Bellimonis;... et ab illo Cornerio prout murus tendit juxta iter, usque ad Cornerium domus del fornil dictæ capellanix... Pro quodam Cornerio prati siti in Cornerio prati Mulin.* Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 133. ch. 83 : *Cadendo in quadam bancha percussit seu attingit de capite, scilicet in Cornerio acuto et punctuoso, taliter quod exinde graviter vulneratus est. Querre, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1450. ex Reg. 185. ch. 31 : *Icellui le Mire, qui estoit foible et ancien, ala frapper de l'estomac**

contre la Quierre d'une huche ou piece de bois, etc. Vide infra *Cornetum* 1.

2. CORNERIUM. Monasticum Anglic. tom. 3. pag. 107 : *Sciendum est quod isti supranominati tenent de illo burgagio ad Cornerium, de quo burgagio prædicta domus Hospitalis debet solvere domino Regi per annum 12. denar... Item de Cornerio quod Adam Peliparius tenet... ad Orientalem partem sancti Nicolai ultra pontem per annum 2. solid.*

* Vide *Tenere per cornagium* in *Cornagium*.

CORNESAGIUM. Charta Guillelmi Episcopi Carnotensis ann. 1166. apud *Ægidium Bry* in Hist. Perticensi pag. 193 : *Botagium et Cornesagium Vicecomitis est (Castriduni.) Idem forte quod Cornagium.* Vide in hac voce.

CORNETA, Bireti species in cornu formam desinens, quomodo hodie Ducum Venetorum, ex Gall. *Cornette*, quæ vox etiamnum usurpatur pro tegumentis capitis nocturnalibus mulierum nostratium. Concilium Rotomagense ann. 1343. can. 32 : *Item inhihet ne Clerici præsertim in sacris Ordinibus constituti longas et amplas Cornetas in suis Capuciis deferant, sed breves et decentes.* [Similia habes apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 327. et 528. in Statutis Ecclesiæ Andegav. ann. 1423. et col. 393. in Concilio Avenion. ann. 1509. apud Acherium tom. 5. Spicil. pag. 626. in Concilio Senonensi. Nullus Monachus nostri Monasterii præsumat portare caputium cum longiori Corneta, in Statutis Lirinensibus ann. 1453. Synodal. Constitut. Ludovici de Carnossa Episc. Bajoc. ann. 1515 : *Quotidieque caputium seu domno panni nigri deferant. Et pileo atque Corneta, præcipue in Ecclesia officiendo depositis, utantur a cetero caputio, vulgariter ung Domino.* Le Roman de Partonopeuc MS. :

Il s'en vont droit fuant a Chars,
Et ont gité lor Corniers.]

* Capitis tegumentum non unius formæ, nec usus, ut ex sequentibus efficitur : *Corniere*, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 289 : *Lequel Charles print et empoigna la cornette ou Corniere du chappevon d'icelle Martine.* Regula frat. Fontis-Ebraldi cap. 11 : *Sitis desuper induti caputio aptato capiti, sine superfluitate Cornetæ vel anterioris plicæ.* Stat. synod. eccl. Attrebat. ann. 1425. ex Cod. reg. 1610 : *Intelleximus... quod quamplures curati eorumque vicesgerentes, aut clerici ipsarum ecclesiarum, dum divinum officium faciunt cantando matutinas, vesperas et alias horas diei, incedunt... cum capuciis, quorum Corneta circa colla seu eorum facies habent tortas, adeo quod melius videntur et apparent seculares seu gallardi, quam presbyteri seu clerici.* Stat. eccl. S. Petri Insul. ann. 1351. MSS : *Domini canonici seu alii, qui sacerdotio funguntur, Cornetas suas ad collum deferant.* Deinde *Corneta* dignitatis insigne fuit : unde doctoribus et collegii regii professoribus etiamnum attributa. Le Roman du Riche homme et du Ladre MS :

Et si ont les longues Cornetes,
Et leurs solers fais à blouquetes.

† CORNETARI, Canonici, Capellani, a *Corneta* sic dicti. In Chartulario SS. Trinitatis Cadom. fol. 18. ubi describitur Charta Willelmi Angl. Regis paulo recentiori manu adjectum legitur ad marginem *Cornetarii*, scilicet e regione sequentis articuli : *Constituerunt quoque in eodem cenobio quatuor Canonicos, qui-*

bus domos dederunt ante Ecclesiam et quadraginta acres terræ. Ex quo colligitur huiusmodi Capellanos seu Canonicos aliquando vocitatos fuisse *Cornetarios*.

1. **CORNETUM**, Angulus, idem quod *Corneria*, Gallis, *Cornet*. Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 318: *Item alius locus vocatus... iuxta Cornetum de Haydale*. Alias *Cornetum* est locus ubi corni crescunt. [Vetus Glossar. : *Cornetum*, Κρανεών.] [* V. *Cornetum* 3.]

* Lib. 1. niger S. Vulfran. Abbavill. fol. 49. r. : *Johannes Barbafast xij. den. de stallo panifico, iuxta S. Georgium in Corneto ecclesie*. Charta ann. 1369. ex Cod. reg. 5187. fol. 81. v. : *Et cum Corneto dictæ vineæ, in quo est claperium, prout protenditur a dicta via, etc.* Codex censual. Castell. Dombens. ann. 1463: *Servitium debitum super quodam Corneto prati, etc.* Lib. niger S. Petri Abbavill. fol. 20. v. : *Une maison... seant au bourg d'Abbeville, et fait le Cornet de la rue de la Carterie*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 179: *L'exposant bouta icellui Regnard contre le Cornet ou canton de la porte dudit fort*. Chartul. Latiniac. fol. 260: *Aboutissant par un Cornet aux deus arpens cy-aprés*. Joan. Chartier in Hist. Caroli VII. ad ann. 1461. pag. 316: *Il y avoit lors quatre seigneurs de la cour de parlement, qui tenoient les quatre cornières ou Cornets du poisle*. Pro recessu, loco abdito, vulgo *Coin*. Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 131. ch. 105: *Icellui Roulant se muca et tapy derriere un pilier ou post de bois en un Cornet*. Capitis pars, tempus scilicet, in aliis Lit. ann. 1406. ex Reg. 161. ch. 68: *Le suppliant getta audit Cleret la serpe et du bout d'icelle, nommé neron, chey sur le Cornet dextre de la teste dudit Cleret... Le suppliant veant que ledit Cleret estoit souillé de sang le leva (lava), le condy et lui mist un peu de tente dedans un treu ou plaie, qu'il avoit en la teste*. Quignon, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1380. ex Reg. 116. ch. 262: *Icellui Thibaut attaigny ledit Chiviere de ladite hache sur le Quignon de la teste environ l'œil senestre*. Vide supra *Cornetium* 1. et infra *Coronnus*.

* 2. **CORNETUM**, Cornu, buccina, Gall. *Cornet*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 470: *Cum Robinus pauper ystrio sive menestrellus, pro ludendo de suo artificio cum Corneto ivisset, etc.* Aliæ ann. 1357. in Reg. 86. ch. 101: *Johannes Cornetum occupavit... post quæ dictus Robinus cepit dictum Cornetum, quod dictus Johannes tenebat*. Rursum aliæ ann. 1381. in Reg. 119. ch. 37: *Dictus pastor cum quodam Corneto, quod more ceterorum pastorum gerebat, incepit fortiter clangere*.

* **CORNETUS**, Eadem notione. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item, in eodem thesauro duo Corneti eboris albi antiqui ad costas, habentes quilibet duos circulos cuppi deaurati*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1434: *Pro uno Corneto pro carceribus, xvij. sol.* Vide supra *Cornator*.

* 3. **CORNETUM**, Idem quod *Corneta*, capitis tegmen. Gloss. Lat. Gr. : *Cornetum*, κρανεών. Ubi ex D. Falconet leg. κρανεών.

CORN-GAVEL. Vetus Charta Cantabrigiæ apud Somnerum in Tractatu de *Gavelkind* pag. 16: *Et quod 4. swillingæ residuæ tenebantur et tenentur de prædictis Abbate et Conventu per fidelitatem et relevium, et per redditum et servitium vocatum Corn-Gavel, videlicet reddendo*

eisdem Abbati et Conventui et successoribus suis annuatim in festo S. Michaelis Archangeli de qualibet swallingæ earumdem 4. swillingarum quindecim quarteria, et 5. buschellos ordeï palmalis, etc. In alia Charta ibid. dicitur *Gavel-Corn*.

* **CORNIBA**, Hircus, Molineti pag. 198. ad Epist. 155. Steph. Tornac. : *Barbas prolucas tanquam Cornibæ ventilantes*.

CORNICARE, Cornu inflare, cornare. Matth. Westmonast. ann. 870: *Recessit venator... et canes Cornicando ad se vocavit*. Will. Brito lib. 1. Philipp. pag. 90:

Nec jam venantum voces, nec Cornua posset,
Latratuæ audire canum.

Silvester Giraldus lib. 1. Itinerarii Cambriæ cap. 2. ubi de Cornu S. Patricii: *Cujus virtus ex fatua et inepta Bernardi Presbyteri Cornicatione, etc.*

CORNICARE, In aurem alicujus aliquid insusurare, quod faciunt qui surdis per corniculos ad aurem appositos sua insinuant. Marius Mercator libro Subnotationum ad Pientium Presbyter. : *Nec ea (quæstio) palam profertur, sed ab ipsis, qui de ea Cornicantur, velut Catholicis intra Ecclesias, interim retinetur*. S. Hieronymus Epist. 4: *Alii sublatis in altum humeris, et intra se nescio quid Cornicantes, stupentibus in terram oculis tumentia verba trutinantur*. Joan. Monachus lib. 1. Vitæ Odonis Abbatis Cluniac. : *Cæperunt interea rabido latratu omnes Canonici Cornicari contra eum. Quid agere vis, inquit, etc.* Galli dicunt, *Cornet* aut *oreilles de quelqu'un*. Persio Sat. 5. *Cornicari*, est vocem cornicis imitari:

Nescio quid tecum grave Cornicaris inepte.

Gozechinus Scholasticus in Epist. ad Discipulum : *Profecto non ut Cornicaris, dedi ei libellum repudii, non elogii notam, sed honoris coronam*.

CORNICULARE, Eadem notione. Matth. Westm. ann. 940: *In silva Corniculantium strepitus resonabat venatorum. Chasser à cor et à cry, in Consuetudine Meldensi locali*.

† **CORNICATIO**, Clamor cornicis. Vide *Cornicuari*.

* **CORNICELLUM**, diminut. a Cornu. Corniculum, Ital. *Cornicello*. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295: *Item unum Cornicellum plenum balsamo*. Vide *Cornu* 5.

* **CORNICENA**, *Che sona cum corno*. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide supra *Cornator*. [* Joann. Januensis : *Cornicena, fem, gen. femina quæ canit cum cornu et derivatura cornicen*.]

* **CORNICINARE**, Cornu inflare, buccinare, Gall. *Cornet*. Lit. remiss. ann. 1373. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 27: *Ad mimos Cornicinantem seu buccinantes accesserunt iidem pater et Guillelmus ejus filius*. Vide *Cornicare*.

† **CORNICITARE**, ut *Cornicare*. De ex-cidio urbis Aconis apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 784: *Alii... post feras insistendo cum canibus, tota die Cornicitantes, etc.*

CORNICIUS, Apertura fluminis, per quam derivantur aquæ in agros, in Statutis Mediolan. cap. 329.

† **CORNICUARI** dicuntur cornices in Chronico Novaliciensi apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 743: *Detulit autem eum versa vice ad absidam S. Dei genitricis ad crucem, et ibi eum sepelivit sub quercu quadam. Cornices vero quæ ibi Cornicubantur, videntes puerum non in-tegre cooperantur, nitebantur comedere eum... A Cornicatione harum excitati*

genitores cognoscunt illorum fuisse filium. Vide *Cornicare*.

CORNICULA, Cornix, Gallis *Corneille*, Ital. *Cornacchia*. Glossæ veteres: *Cornicula*, Κορῶνα. Vita S. Sorii Eremitæ apud Petragorios n. 19: *Aliasque domesticas aves, quas vulgo Corniculas dicimus, trans-misit*.

† **CORNICULARE**. Vide *Cornicare*. **CORNICULARIUS**, Officium ac munus, cujus frequens mentio in Notitia Imperii, et apud alios Scriptorum. *Cornicularius Præfecti Prætorio*, in Inscriptionibus apud Gruterum 350. 1. 475. 1. *Cornicularii Præfecturæ*, in leg. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. (8, 7.) Vide Acta SS. Valeriani, Tiburtii, etc. n. 14. *Cornicularius Secretarii Prætoriani*, apud Senatorem lib. 11. Epist. 36. *Cornicularii cujuscumque provincialis officii*, in leg. 32. Cod. Theod. de Erogat. milit. annon. (7, 4.) *Cornicularius Consulis*, in veteri Inscript. Vide in *Adjutores, Cornicularii legionum*, in Inscript. apud Joffredum in Nicia pag. 19. et Gruter. 17. num. 9. 545. 5. *Cornicularius Sub-præfecti Vigiliæ*, Gruter. 523. 4.

Salmasius ad Solinum *Cornicularios* dictos ait a *Corniculo*, seu apice galææ, qui κερῖα Græcis nuncupatur, eosdemque esse qui κεραιόχοι, Hesychio: quasi vero *Corniculariorum* munus fuerit militia. Quin potius constat *Cornicularios* fuisse Exceptores et Commentarienses: iis enim accensentur a Firmico lib. 3. cap. 6: *Erunt... Exceptores earum sententiarum quæ de hominum capitibus proferuntur, aut Cornicularii, aut Commentarienses*. Unde recte a *Corniculis* appellatos censent viri docti, id est, atramentariis: quam appellationis rationem attigit Senator lib. 11. Epist. 36. ubi de Corniculario: *Præfuit enim Cornibus Secretarii Prætoriani, unde ei nomen derivatum*. Eorum autem munus fuit ad *Cornua* Secretarii stare, et ministrare judici agenti, loquenti, scribenti, rescribenti, cujusmodi fuit *Caniclinorum* apud Byzantinos. Horum munus annuum erat, ut colligitur ex leg. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. De eorum dignitate vide quæ annotant Jacobus Gotofredus ad leg. 10. Cod. Theod. de Cohortalibus, (8, 4.) ex Symmacho lib. 10. Epist. 56. eodem Senatore lib. 11. Epist. 18. 19. et Juretus ad eundem Symmachum.

CORNICULO MERERE, apud Suetonium. *Post transactos Corniculos*, id est, post exactum *Cornicularii* munus, in leg. 8. Cod. Theod. de Divers. offic. (8, 7.) Vide Inscript. Gruteri 431. 9. et Eckardum Junior. de Casibus S. Galli cap. 10. pag. 81.

* **CORNICULATIM**, In modum cornu. Vita Ludov. Pii tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 124: *Luna, quæ se ei adversam præbuerat, paulatim Orientem petendo, Corniculatim illi lumen a parte Occidentali restitueret, in morem sui, quando prima vel secunda cernitur*.

† **CORNICULI**. Vide *Corniculi*.

* **CORNIERUM**, Vasis genus, ampulla cornuta. Leudæ major. Carcass. MSS. : *Item pro Corniero, j. den. Turon.* Versio Gall. ann. 1544: *Pour chacune Cornue, etc.*

† **CORNIFICATUS**, Curvatus ad instar cornu. Mantuanus in Thesauro Fabri:

Sidera in obliquos Cornificata sinus.

CORNIFICIUM OPUS, Ex cornibus confectum. Vita S. Sorii Eremitæ cap. 4: *Atque in adjutorium ædificii ostium ei opere Cornificio aptatum misit*.

† **CORNIOLA**, vox Italica, *Cornum*, Gall. *Cornouille*. Acta S. Franciscæ viduæ Rom. tom. 2. Martii pag. 112*: *Nonus vero lapis erat similis Corniolæ qui denotabat virginis virilitatem*. Vide *Cornolum*.

* **CORNIPEDARE**, Cornu petere. Comœdia sine nomine act. 2. sc. 2. ex Cod. reg. 8163: *Ut fas fuerit et potero accomode persolvam, modo ne taceat Tacitus et Cornipedet Cornutus*.

* **CORNIPES**. [Caballus. DIEF.]

† **CORNIPETA**, *Bos ferus*. *Cornipeta*, *Qui cornu petit quemquam*. Glossar. MS. Sangerman. n. 501. [*] *Benedict*. Capituli lib. 2. cap. 15. ex Exod.† Vide *Cornupeta*.

* **CORNISECA**, Reinard. Vulp. lib. 1. vers. 1677:

Corniseca hic fieret fortasse, secare solebat
Cornua....

Et vers. 1481:

Hinc et ab antiquis cognominor Isengrimus
Corniseca....

1. **CORNIX**, Gallina. Joannes Italus in Vita S. Odonis Cluniacensis lib. 3: *Ibat autem circa pedes græx Cornicum quas nos Gallinas vocamus*.

* 2. **CORNIX**, Limbus. Onomasticon ad calcem tomi 5. Act. SS. Junii.

CORNOLIUM, Cornus, arbor, *Corno* Italis, *Cornolier* Gallis. Vetus Scheda apud Ughellum in Episcopis Anglonensibus: *Castaneis, fagis, quercubus, Cornoliis, et reliquis hujusmodi arboribus*.

* **CORNOMANNIA**, Ceremoniæ festivæ nemer, in qua acclamationes publicæ seu faustæ adprecationes fiebant Romano Pontifici; cujus appellationis ratio ex subjectis patet, quæ ex Cod. eccl. Camerac. sæculo XIII. ineunte scripto ad calcem epist. Ivon. Carnot. exscripti: *De laudibus Cornomanniæ. Sabbato de Albis, quando laudes Cornomanniæ canendæ sunt domino Papæ hoc modo. Omnes archipresbiteri xvij. diaconiarum, post prandium prædicti diei, sonant campanas, et omnis populus suæ parochiæ cucurrit ad ecclesiam. Mansionarius indutus tunica vel camiso, et coronatus corona de floribus cornuta, habens in manu phinobolum hujus operis. Est quidam caulus æreus concavus, unius brachii longitudo, a medietate et supra plenus tintinnabulis. Archipresbiter vero indutus pluvialem cum clero et populo it Latranum; et omnes expectant in campo dominum Papam ante palatium Suffollonium (sic). Cum autem noverit dominus Papa omnes venisse, descendit de palatio ad destinatum locum, ubi accipiendæ sunt laudes Cornomanniæ. Tunc unusquisque archipresbiter cum suis clericis et populo facit rotam, et incipit cantare: Aya preces de loco, Deus ad bonam horam, et alios subsequentes versus Latinos et Græcos. Mansionarius vero in medio saltat in girum, sonando phinobolum et cornutum, caput reclinando. Finitis laudibus, surgit quidam archipresbiter, retro se ascendit asinum præparatum a curia: quidem cubicularius tenet in capite asini bacilem cum xx. solidis denariorum, prædictus archipresbiter inclinans se retro tribus vicibus, quos potest, tribus brancatis tollit et habet sibi. Deinde archipresbiteri cum clericis ponunt coronas ad pedes ejus; sed archipresbiter in Via lata (ponit) coronam et vulpeculam non ligatam, quæ fugit; et Papa dat archipresbitero unum bizantium et dimidium. Archipresbiter S. Mariæ in Aquiro, coronam et gallum, et accipit unum bizantium et quartam. Archipres-*

biter S. Eustachii coronam et damulam; et accipit unum bizantium et quartam. Unusquisque archipresbiter reliquiarum diaconiarum bizantium unum. Accepta benedictione omnes revertuntur. Cumque reversi fuerint, mansionarius ita indutus, cum uno presbitero et duobus sociis portant aquam benedictam, et nebulas, et frondes lauri, euntes per domos suæ parochiæ jocando, sicut prius, et sonando phinobolum. Presbiter salutatur domum, spargit aquam, frondes lauri ponit in foco, et de nebulis dat pueris domus. Interim mansionarius barbarice cantat metros, Jaritan, Jaritan, Jaritari, Raphayn, Jercocyn, Jajariasti, et ceteri qui secuntur. Tunc dominus domus dat eis munus unum denarium vel plus. Hoc fuit usque ad tempus Papæ Gregorii VII. sed postquam expensum guerræ crevit, renunciat hoc.

* *Incipiunt versus in laude Cornomanniæ: Eya preces de loco, Deus ad bonam horam, Deus in tuo nomine, sancta Maria Dei genitrix. Eya preces de loco. De Laudibus.*

* *Eya preces de loco, Deus ad bonam horam, Deus in tuo nomine, sancta Maria Dei genitrix, columpna bona, sancti Apostoli corona Christi. Exeant pueri de scola ad novum et argenzolum. Hoc modo cantantur hæ laudes usque, Octo Octobrias. Octobria dominus noster Papa Innocentius sanctissimus cum gloria, Magister victoria. Hoc tono cantantur istæ laudes usque, Yco despota chere. Yco despota chere, Chere, mezopanto, Deo ysoro, Orosisto mello, O chera sifilthe, Carporofrunta, Keagalianta, Tysa galliisi. Hoc tono cantantur usque ad Aperite nobis portas. Aperite nobis portas ad domnum Papam Alexandrum venimus, salutare illum volumus, salutare et honorare, et laudes illi levare, quomodo qui ad Cæsares. Hoc tono cantantur usque ad Euge, benigne. Euge, benigne Papa Alexander, qui vice Petri cuncta gubernas, Orbita cœli clara refulget, nubibus atris atque fugatis. Et alii subsequentes versus in hoc tono. Quæ non minus barbara et absurda sunt, quam ea quæ referuntur v. Kalendæ. Vide ibi et Laus 2.*

1. **CORNU**, Vas quo bibitur. Cornibus usos veteres ante pocula observat Scholiastes Homeri ad Iliad. Θ. πρὸ τοῦ γὰρ εἰρηθῆναι τὴν τὸν ποταρίων γρησιν, εἰς κέρα ἐπιπὼν. Vide auctorem Etymologici in Κεράα. *Corneus scyphus*, apud Saxonem lib. 7. et Ordericum Vitalem lib. 5. *Scyphus cum Cornu et argento*, in Testamento S. Everardi apud Miræum in Cod. Donat. Belgic. cap. 21. Charta Witlasii Regis Merciorum, apud Ingulfum: *Et Cornu mensæ mee, ut senes Monasterii bibant inde in festis Sanctorum, etc.* Vetus Chronicon laudatum ab Camdeno in Brigantibus, et Olao Wormio ad Fastos Danicos: *Ulphus Toraldi filius Eboracum divertit, et Cornu quo libere consuevit, vino replevit, et coram altari Deo et Petro Apostolorum Principi omnes terras et redditus flexis genibus propinavit*. Eadmerus de Similitudinibus S. Anselmi cap. 18: *Aliquando delectat domum interius ornata conspicere, ebriosos in ea decantantes audire, ibidem et vinum Cornibus deauratis potare, et flores per domum dispersos olfacere, ipsosque, vel Cornua aurea, vel alia tactu delectabilia contractare. Tenere per Cornu terram aliquam, apud Malmesbur. In Concilio Calchutensi ann. 787. can. 10. vetatur ne de Cornu bovis calix aut patena fieret ad sacrificandum, quod de sanguine sunt.*

Observat idem Wormius in veteribus Fastis Danicis festum Nativitatis Domini cornu indicari, quod inquit, id temporis lætitiæ et exhauriendis poculis idoneum habitum sit. Vide eundem in Dissertatione de Cornu aureo, pag. 23. ubi multis probat, ut et Stephanus ad Saxonem Grammaticum pag. 127. Jam olim poculorum vicem obtinuisse cornua, et Janum Dolmerum ad Jus aulicum Norvegicum vetus pag. 461. et 533.

† **CORNUA**, Vinum *cornu* contentum. Charta Arnoldi Præpositi B. M. ad Gradum in Moguntia, de Præbendis ann. 1222. *Re. Moguntiac. tom. 1. pag. 668: Item a principio Adventus Domini usque ad diem Innocentium, vinum quod Cornua nuncupatur.*

2. **CORNU PASTORUM**, in Lege Alemann. tit. 79. § 1.

CORNU METALLINUM, pro Tuba, apud Joan. Bekam in Hereberto Episcopo Ultrajectensi.

CUM CORNU CLAMOREM LEVARE. Charta Rainaudi Comitis Forensis ann. 1262: *Quitam, francam, liberam et immunitatem ab omni toulta, tallia, cavalgata, Cornu, crito, messe Præpositi, Chaslani recognitionibus et complementia, et ab omnibus aliis exactionibus, et servili conditione, etc. ubi Critus, idem valet ac clamor, ex Gallico Cri. Vide Huesium, et Judicia Witfredi Regis Cantuarior. cap. 28.*

CORNU SUFFLARE dicuntur venatores, in Speculo Saxonico lib. 2. art. 61. § 2. *Cornea tuba*, in Chronico Novalicensi, [et Psalmo 97.]

3. **CORNU**, Atramentarium. Ugutio: *Calmarium, Cornu quo tenetur incaustum*. Willel. Brito in Vocab.: *Atramentarium dicitur vas in quo reponitur atramentum, Cornu etiam scriptoris*. Nostris *Cornet*. Charta Hervei D. de Stafford tom. 1. Monastici Angl. pag. 559: *Testibus his . . . et Ilberto Vicecomite, et ipso domino Radulfo testante, qui tenuit Cornu dum scriptor notavit . . . supradicta*. [Charta anni e Chartulario Eccl. Biterr.: *Isimbertus Canonicus S. Nazarii tenuit Cornu cum tincta, de quo fuit scriptum testamentum*.] [*] Vide S. Rosa de Viterbo Elucid. Append. pag. 29.] Statuta antiqua Cartusianorum 2. part. cap. 16. § 8. de suppellectile scriptoria: *Pennas, cretam, pumices duos, Cornua duo, scapellum unum, ad radenda pergamena novacula sive rasoria 2. et punctorium 1. subulam 1. plumbum, regulam, postem ad regulandum, tabulas, graphium*. Vide *Cornicularius*.

† 4. **CORNU**, pro Charta seu Scriptura accipi videtur apud Kennettum Antiquit. Ambrosden. pag. 73. ad ann. 1091: *Willi antecessores ante conquestum Angliæ tenuerunt jure hæreditario terram, boscum et ballivam prædictas de Domino Rege per unum Cornu, quod est Charta prædictæ forestæ, et per servitium reddendi Domino Regi pro terra prædicta x. s. et pro foresta prædicta XL. s. Vide Outhorn.*

5. **CORNU**, Vas Ecclesiasticum. Chronicon Fontanellense cap. 14: *Urceos Alexandrinos cum aguamanilibus duos, Cornu fabricatum unum, etc.* Hugo Flaviniacensis in Chronico pag. 167: *Capsum auream insignitam reliquit 12. Apostolorum, et Cornua 2. eburnea identidem reliquit conferta*. Charta Ethelstani Regis in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 40: *Quatuor magnas campanas, et 3. Cornua auro et argento fabricata, et 2. rezilla, etc.* Vide tom. 3. pag. 313. 1. Samuelis

cap. 16. v. 1. et Canisium tom. 5. Antiqu. lect. pag. 786.

† 6. **CORNU**, Extremitas vestis in acumen desinens. Statuta Ecclesiæ Andegav. num. 16: *Prohibemus . . . ne quis super aliqua in vestimentis caudas et Cornua, coleratas reversas manicas . . . habere et deferre . . . præsumat.*

* Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Et etiam deficiunt super duo Cornua mitræ duo lapides de vitro perforati. Aliud Gall.: Et y faut dessus les Cornes de la mitre deux pierres de verres perciez.* Vide supra *Corna* et infra *Pileus cornutus*.

** Extrema pars lintei. Discipl. Cleric. sect. II: *Extrahens linteam vetula quantum potuit unum Cornu illius sustulit, et alterum filia suæ sublevandum dedit.* Quæ in *Chastaiement d'un père à son fils* ita redduntur:

L'une des Cornes leva
Et l'autre à sa fille bailla.

† 7. **CORNU**, Instrumentum, quo ægris jumentis medicina seu potio in os infunditur. S. Gregor. in Vita S. Benedicti cap. 30: *Quadam die dum ad B. Johannis Oratorium, quod in ipsa montis celsitudine situm est, pergeret, ei antiquus hostis in mulo-medici specie obviam factus est, Cornu et tripedicam ferens.*

8. **CORNU**, Vox in hac notione nota. Carmen de Curia Romana. v.

Femina si qua suo quasivit Cornu sponso.

[Occurrit eadem notione apud Joan. Berberium in Viatoris utriusque Juris part. 1. Rubrica de adulteris. Vide Etymolog. D. de Caseneuve ad vocem *Cornard*.]

* Hinc cornua ad domum alicujus affigere, injuriæ reputabantur. Statuta Mantuæ lib. 1. rubr. 78. ex Cod. reg. 4620: *Si vero quis ad injuriam alterius posuerit ad domum alicujus Cornu seu Cornua bestiarum, puniatur et condemnatur in 50. libris parvorum.* Unde *Cornart* appellatur vir, cujus uxor mœchatur. Lit. remiss. ann. 1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 132: *Renoul dist audit Boursaut qu'il estoit un grant Cornart, qui vault autant à dire, selon la custome du pais, comme un grant couz.* Consule Orig. Menag. et vide *Cugus*. [* Vide H. Stephan. Thes. Ling. Gr. voce Κέρας, edit. Didot. vol. 4. col. 1456.]

* 9. **CORNU**, Mensuræ species. Inventar. ann. 1491. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 55. col. 1: *Item una grossa de argento, . . . longitudinis septem Cornibus sive palmis.* Vide *Palmus*.

CORNU ALTARIS, Honorius Augustod. lib. 1. cap. 60. de templi dedicatione agens: *Post hæc quatuor Cornua altaris signavit, dum quatuor mundi partes cruce salvavit. Ante Cornu altaris ad Ecclesiasticos ordines promovere, in Capitul. Caroli Magni lib. 1. cap. 88. [* 82.] et Formul. 101. et Lindenbr. Ante Cornua altaris manumittere, in Formula 91. 97. apud eumd. Lindenbrogium, in Capitulari Aquisgran. ann. 816. cap. 6. etc. Theophylactus Simocatta lib. 8. cap. 8: Ηαχρῆσι Μαυρικίος τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου ἀτάγον τὸν Γερμανὸν γεγονέναι. Occurrit passim apud Moysen et alios.*

† **CORNU CERVI Spagyrica** est *Rostrum alambici*, ap. R. le Baillif in Diction. Spagyr. [* Vide Lex. medic. Panorm. Brunonis.]

CORNUA ENSIS, apud Gregorium Turo-nensem lib. 4. Hist. cap. 38: *Evaginat gladium, Cornuque ensis pedibus calcans, acumen ad pectus evertit, etc.* Ca-

pulum qua parte reflectitur, ut manum tegat.

† **CORNU EPISTOLE**, **CORNU EVANGELII**, Latus altaris, ubi Epistola vel Evangelium legitur. Occurrit in Syn. Valentina an. 1590. et apud Script. Eccles. recentiores passim.

CORNU in maleficiis. Indiculus superstitionum et paganitarum ann. 743. cap. 22: *De tempestatibus et Cornibus, et cochleis.*

CORNU SUB CORNU. Historia foundationis Abbatiæ Saltreensis in agro Huntingdonensi, tom. 1. Monastici Angl. pag. 853: *Convenerunt . . . ut pastura eis esset omnibus communis, id est, Cornu sub Cornu, pro pace et concordia inter se tuenda, per se sine scitu et permissu aliorum Dominorum concesserunt.*

CORNIBUS VENTILARE. Joann. Sarisber. lib. 7. Policrat. cap. 21: *Et quasi Cornibus gemina potestatis Ecclesiam in cuius sinu quiescunt, et protegentur umbra, ventilare non cessant.* Chronicon S. Vincentii de Vulturno: *Positoque præsidio pugnatorum in Canusia, præcipue eos Cornibus ventilabat.* Utitur etiam Stephan. Tornac. Epist. 152. ex Psalmo 44. Machab. lib. 1. cap. 7. v. 46. Zachar. cap. 2. v. 21.

† 1. **CORNUA**, Mitra. Acta SS. Junii tom. 4. pag. 261. B. de S. Eberharda: *Et exosa Cornua frontem Metropolitanæ insigniunt.*

* Muliebris capitis ornamentum. Hist. desponsat. Frid. III. imper. cum Eleon. Lusit. ann. 1451. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 604: *In eodem regno (Navarræ) mulieres gerunt Cornua in frontibus earum, cum pluribus ornamentis.*

† 2. **CORNUA**, Massiliensibus *Cornude*, Italis *Cornuta*, Species situlæ vel cadi cum ansis, cornuum formam quodammodo referentibus, unde nomen. Inventar. ann. 1342. ex Archiv. S. Victoris Massil. Armar. Diniensi n. 38: *Item tres Cornuas; item unum andelum pigram; (sic) item unam mapam piste, etc.* Vide alia notione in *Cornu* 1.

† **CORNUAGIUM**. Præstatio eadem quæ *Cornagiium*. Charta Guillelmi Abbatis Floriacensis ann. 1296: *Burgenses de Castellione remanebunt et erunt quitti et immunes . . . de omni oneramento, de ferculis nuptiarum vocatis Espauls, de agrentio de Cornuagio, charruagio, etc.*

† **CORNUARE**, ut supra *Cornare*, *Cornu canere*, Gall. *Cornar*. Ceremoniale vetus MS. B. M. Deauratæ Tolos.: *Quibus candelis extinctis tubicinatur, Cornuatur, pulsatur sive massatur ab omnibus cum cornibus, tubicinis, et fustibus. Vide Menetum.*

* **CORNUARII**, Cornuum opifices, in l. ult. § de Jure Immunitatis, ex (60.5.) Car. de Aquino in Lex. milit. qui aliis Lexicographis ab arcu corneo ita appellantur.

† **CORNUBIA**. Jacobus Cardinalis de Coronatione Bonifacii VIII. inter Acta SS. Maii tom. 4. pag. 470:

At litui stridere vices et cymbala strident:
Tympana congeniant sonitum, nec verberè tansa
Diseunt ferre gradium, tibi sed Cornubia substant
Quæ digitis commota canis.

Hic Continuator Bollandi: *Cornubia* quidem nomen est civitatis in Anglia, sed Auctor per quamdam allusionem eo est usus, aut quia Cornubiorum inventum esse credit, tympanorum pulsum ad fistulam regere, aut quia significatam voluit fistulam, non illam rectam instar tubi, quali utuntur Germani, sed cornu instar reflexam, quæ vulgo *Cornetta* ap-

pellatur. Hanc expositionem exscribit Murator. Script. Ital. tom. 3. pag. 658. col. 1.

* **CORNUDA**, Idem quod *Cornua* 2. Vasis species, Massiliensibus *Cornude*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item una Cornuda modici valoris. Cornue, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 213: Le suppliant print en la forge de Thevenin son maitre . . . une Cornue, un gros martel à deux mains. Cornuel vero, Clavæ species videtur, in aliis Lit. ann. 1375. ex Reg. 108. ch. 23: Ledit Bernart garni et prè-muni d'un grant baston affaittie, appellé Cornuel.* Ab acuminibus quibus munitus erat ejusmodi fustis sic nuncupatus. Vide infra *Cornulium*.

† **CORNUGALLIA**, *Cornubia*, Regio Britannia minoris, Gallis *Cornouaille*. Annal. Benedict. tom. 4. pag. 203: *Erat et ipse Brito Armoricanus ex Cornugallia.* Guill. Malmesbur. de Gestis Regum Angl. lib. 2. pag. 50: *Inde digressus in Occidentales Britones se convertit, qui Cornewallenses vocantur quod in Occidente Britannia siti, Cornu Gallia ex obliquo respiciunt.* [* Ducatus Curiensis in Helvetia *Cornu-Gallia* dicitur in Adonis Continuat. prim. ap. Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 325: *Karolo quoque Alemanniam et Curwalam, id est comitatuum Cornugallia reliquit.*]

* **CORNULATUS**, Mitra pontificia infulatus. Chron. Alber. edit. Leibnit. part. 2. pag. 375: *Quando mortui fuerimus et deducti ad paradisum, occurret nobis P. N. B. Benedictus, visis nobis monachis cucullatis cum gaudio introducet nos. Viso vero episcopo et cardinali infulato mirabitur et dicit: Quis enim es tu? Et ille, Pater, ego sum monachus Cisterc. Respondet sanctus: Nequaquam, monachus Cornulatus non est.* Vide *Cornua* 1. et infra *Cornutus* 2.

† **CORNUM**, κέρας, *Cornu*, in supplemento Antiquarii. *Balistæ de Cornu vel de Corno*, in Statutis Massil. editis pag. 153. et 154. sed perperam pro *de cornu vel de torno*, ut in *Balistia* jam observatum.

† 1. **CORNUPETA**, *Cornu appetens bos*. Papias ex Augustino. Labbæi Glossar. ex veteri Onomastico: *Cornupeta*, Κορυνπίλος. Glossar. Cyrilli: *Cornu petit*, Κορύνπει, *Cornupeto*, Κορυνπίλω. Legitur Exod. 21. 29. et 36.

* 2. **CORNUPETA**, *Hurtement*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692.

† 1. **CORNUTA**, Æneas Sylvius in Oratione ad Fredericum III. Regem Rom. ann. 1447. apud Baluz. Miscell. tom. 7: *Cibaria in Cornuta feruntur clausa.* Et paulo post: *Cornutarum nomine nihil aliud intelligas, quam cistas ligneas depictas et armis cujuslibet Cardinalis ornatas.* Iis utuntur tempore Conclavis ad cibaria Cardinalibus deferenda. Hujusmodi cistæ *Cornutæ* dicuntur a binis cornibus seu ansis in extremitatibus positus, per quas hasta transagitur, ut commodius ferri possint. Idem Æneas lib. 2. Hist. Concilii Basiliensis: *Cibaria comparabant quæ horis indictis in lignea capsâ depicta, quam Cornutam appellant, usque ad Conclavis ostium deferrebant.* Cerem. Rom. 1. 4: *Prelati custodes Cornutam aperiant; fercula et omnia quæ intus sunt, diligenter perscrutentur, ne quid litterarum insit.*

* Inventar. MS. ann. 1379: *Item quatuor magnæ Cornutæ de cadriga. Item tres parvæ Cornutæ.* Vide supra *Cornuda*.

† 2. **CORNUTA**, Species plantæ cornutæ, Lemovicibus *de la Cornuda*. Vetus

Necrolog. S. Martialis Lemovic: *Die ipso omnibus Fratribus manentibus in claustris et supervenientibus Cornutus dabit et nihil amplius. Et alia parte acceptis ab Helemosinario Cornutis viginti seccies, quæ sicut de sex sextariis frumenti emptis a D. Abbate. Liber MS. Consuetud. S. Augustini ejusd. urbis fol. 3: Missa finita pauperes revertantur ad parvum claustrum, et dentur eis una Cornuta et scutella plena de fabis coctis mediocriter. Occurrit etiam pluries in Consuetudin. MS. Monasterii Solemniacensis.*

* Seu Crustulum triquetrum, nostris *Echaudé*, alias *Cornudeau* et *Cornuyau*. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 163. Chartoph. reg. ch. 229: *Icelle Ysabeau, demourant à Montpellier, de la fenestre de son hostel va appeller une fille... portant deux pains et deux eschaudez ou Cornudeaux.* Aliæ ann. 1456. in Reg. 183. ch. 160: *Deux ou trois petits pains blancs ou Cornuyaux.* Vide infra *Cuneus* 3.

* 3. **CORNUTA**, Piscis marini genus. Tract. MS. de Piscibus cap. 105. ex Cod. reg. 6838. C: *Cornuta a nostris malarimat, a Liguribus malarimata per antiphrasim vocatur, a Romanis forchato et pesce forcha a duobus cornibus nominatur.*

† **CORNUTERIUS**, Fabricator opusculorum corneorum, *Ouvrier en Corne*. Recensetur inter varios artifices et sodales Confratris Nativitatis B. M. Virginis institutæ in Ecclesia B. M. Deauratæ.

* **CORNUTI MILITES**, videntur Car. de Aquino in Lex. milit. appellati ab Ammiano lib. 31. qui in exercitibus cornu censentur vel merent: *Tribunum sculariorum cum suis Cornutisque, ut aliis pedatum numeris castra ponentem assiliunt.*

* **CORNUTUM**, Vasis genus, Occit. vulgo *Cournudo*, quo in vindemiis utuntur ad vinum a cupa in dolia transferendum. Charta Leudar. minut. Carcass. MSS.: *Item de paribus semalium et Cornutorum, unum obolum.* Vide supra *Cornuda*.

† 1. **CORNUTUS**, Curruca. Concil. Mexican. ann. 1585. inter Hispanica tom. 4. pag. 311: *Idemque servetur cum quis hæc convicia et opprobria, quæ majora sunt concejerit, illum Sodomitan, Proditorem, Hæreticum, aut eo convicii genere, quod vulgus Cornutum, appellando.*

* 2. **CORNUTUS**, Episcopus a mitra, quæ episcopis propria est, sic appellatus. Vide supra *Cornulatus*. Chron. Henr. de Blancforde pag. 80:

Nostri Cornuti sunt consilio quasi muti,
Et quia non tuti, nequeunt sermonibus uti;
Sunt quasi confusi, decreto legis abusi.
Sic perit ecclesia, juris et ipsa via.

* 3. **CORNUTUS**, Monetæ Francicæ aliarumque regionum species, Gall. *Cornu*, a forma cornuta sic dicta. Charta ann. 1214. mense Febr. in Tabul. Locii reg.: *Ego Odo archidiaconus de Sancerio notum facio, quod Stephanus Feneuns et Alardus ejus uxor... vendiderunt in perpetuum Arnulpho, quondam presbitero de Aziaco, quamdam vineam... pro xciij. libris Cellensium Cornutorum pacifice possidendam.* Charta ann. 1327. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 715: *De dicto nostro regno extrahi fecerunt... decem sacos Parisiensium Cornutorum ponderantes nongentas marchas.* Stat. ann. 1332. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 87. art. 12: *Que nulles mitez doubles, Cornuz, esterlins, ne nulles autres monnoyes, faites hors de nostre royaume, n'aient nul cours, etc.* Charta pro civit. Montisdomæ ann. 1348. in Reg. 199. ch. 342: *Item quod*

dicti consules, habitatores et jurati dictæ villæ sint perpetuo quitti et immunes a præstatione denarii, vocati le Cornu, debiti nobis in Petragocinio. Vide in *Moneta*.

* 4. **CORNUTUS**, In acumen desinens. Stat. eccl. Sagiens. ex Cod. reg. 1224: *Moniales... comatis criminibus, et Cornutis, scacatis et virgatis capuciolis non ulantur.* Vide supra *Cornu* 6.

* 5. **CORNUTUS**, Male digestus, Gall. *Cornu, malfait*. Charta Caroli IV. ann. 1325. in Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 214: *Nonnulli etiam notarii adeo ignorant et imperiti, quod plerumque propter suam imperitiam instrumenta Cornuta et absque intellectu faciunt.*

† **CORNUTUS**, haud scio qua ratione, pluries appellatur Theodoricus de Perweis Pseudo-Episcopus Leodiensis ann. 1405. electus: cujus etiam fautores fere *Cornutos* vocat Cornelium *Zantflet* in Chronico, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 359. 380. 386. 387. 389. et 397.

* Nomen familiæ est non infrequens: ejusdem nominis existeret XIII. sæculo archiepiscopus Senonensis, episcopi Carnotensis, Nivernensis, et alii.

* *Cornutus* hic nil aliud est nisi vox Saxonie inferioris *Kornut*, Socius, a *Koren*, Eligere et *Note*, Socius, Germanis superioribus *Genosz*, Socius electus; sed jam olim in vituperium abiit, socium hominis pravi et deperditi denotans. *ADEL*. Vide *Haltaus*. Glossar. col. 1123. voce *Kornoten*.

* **CORNUUM**, Cornu. Tract. MS. de Re milit. et mach. bellic. cap. 150: *Habens Cornuum, remum, ac corio caprino cinctus super natices conflato, vadit ac supernat per pelagum sive flumen.*

† **CORNUTUS PARVUS ARGENTEUS**, sub Philippo IV. Vide *Moneta argentea*.

† **CORNUZULA**, Cicindela, sampiris, vermibus lucens. Bertramnus in Vita S. Francæ Abb. tom. 3. April. pag. 391: *Statin sic loquenti apparuerunt luminaria multa et innumerabilia quasi Cornuzula vel Padigarola.*

* **COROACA**, pro *Coroata*, Opera, quam dominis ex lege vel consuetudine subditi prestare tenentur. Libert. Brianç. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 722: *Funciones caponum seu gallinarum, palles, crossæ (l. trossæ), Coroacæ, fenatagia, etc.* Vide *Corvatæ*.

* **COROADA**, Eadem notione, in Chartis ann. 1121. et 1219. apud Spon. tom. 2. Hist. Genev. pag. 5. et 50. *Coroe* et *Corroie*, nostris. Charta ann. 1266. ex Tabul. Tolos.: *Et quoddam aliud servitium, quod vulgariter Coroe appellatur.* Pactum inter Gaucher. de Castell. et homines de *Igni*, dicti le *Jart*, ann. 1298. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 190: *Lidiz messires Gauchiers a acensi aus gens de ladite communauté une coutume, c'on dit les Corroies, chascune Corroie par douze deniers de cens.*

COROATA, **CORROATA**, Idem quod *Corvata*, Gall. *Corvées*, in Statutis Delphinibus pag. 38. *Corroata*, apud Dionysium Salvagnium in Tractatu de Juribus dominicis pag. 395. 397. Tabularium Monasterii sancti Andreae Viennensis: *Similiter de pascuis de Liars non consiringam homines de Crisinciaco, neque per consuetudinem requiram eis Corroatam, aut aliquod beneficium, nisi gratis mihi fecerint.* [Occurrit alibi non semel.]

† **COROHATA**, Eadem notione. Instrum. ann. 1390. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 34. col. 1: *Solvere debeant anno quolibet dicto Domino Gerie unam Corohatam cum*

bobus suis, etc. Semel et iterum ibidem occurrit.

† **CORROADA**, Eodem intellectu. Transactio anni circiter 1185. in parvo Chartul. S. Victoris Massil. f. 146: *Duas tantum solas Corroadas de bobus, unam in annona, alteram in ordeo.* Occurrit rursus in Charta ann. 1177. ex Archivo ejusd. S. Victoris.

* **COROETA**, Eodem significato. Charta Anselli præpositi S. Gauger. Camerac.: *Coroetam, tantam quantam terra illa debet, faciet nobis.*

* **COROGINELLUS**, Italis *Correggiuolo*, Fusorium vas. Guido de Vigev. de Modo expugn. T. S. MS. cap. 6: *Et super quatuor angulis ipsorum lignorum ponantur quatuor Coroginelli grossi ut grossum brachium: et super istis Coroginellis ponantur duæ sprangæ de ligno ante et retro, in quibus fiant duo foramina, tam lata ut perticæ possint intrare.*

* **COROLLA**, Vitta, ni fallor, qua calones alligabantur. Stat. Placent. lib. 6. fol. 82. rº: *Et si fuerint zochulæ magnæ et altæ cum xipello quarto ab hominibus sive a femnabus et cum Corollis largis, non possint (zocholarii) accipere de pari ultra xj. solidos.*

† **COROLLARIA**, *Furta, Preda*. Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

CORONA CLERICALIS, Tonsura Clericorum, et eorum qui sacris Ordinibus initiati sunt in modum coronæ, *κρονολύτρα* Græcis recentioribus, cujus auctorem S. Petrum Apostolum fuisse scribit Gregorius Turon. lib. 1. de Miraculis cap. 28. et quam instar Coronæ spinæ Domini nostri effectam docet Beda lib. 5. Hist. cap. 22. [Vide Dominum *Constant* tom. 1. Epist. Rom. Pontific. in Aniceto Papa, etc.] Stephan. Eddius in Vita S. Wilfridi Episcopi Eborac. cap. 6: *Etenim servus Dei Wilfridus desiderio concupiscens tonsuræ Petri Apostoli formulam, in modum Coronæ spinæ caput Christo cingenti a sancto Dalfino Archiepiscopo libenter suscepit.* Idem cap. 44: *Ad verumque Pascha et ad tonsuram in modum coronæ, quæ antea posteriori capitis abrasa vertice, secundum Apostolicæ Sedis rationem totam Ultraumbrensiungentem permutando converterent.* Ubi coronam Sæctorum primævam indigat. Vide Jacob. Waræum in Antiq. Hibernic. cap. 21.

Ita autem Clericorum erant olim coronæ, ut superior omnis capitis pars nudaretur, circulus in infima capillitii parte coronam formaret, ut colligitur ex Gregorio Turon. in Vita Patrum cap. 17. Joanne Diacon. in Vita Gregor. Mag. PP. lib. 4. cap. 48. Concilio Albiensi sub Zoeno Avenionensi Episcopo. Legato S. A. cap. 15. etc. *Coronæ apertæ* appellatur in Concilio Vercellensi ann. 1050. cap. 7. *Patentes*, apud Ailredum Abb. Rievall. apud Selden. ad Eadmer. pag. 161. in Concilio Londiniensi ann. 1102. et in Vita S. Gisleberti de *Sempringham* pag. 672. *Patule*, in Conc. Rotomagensi ann. 1189. can. 5. liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 62: *Iste est ordo tonsuræ: Comam desubtus in rotundum attondeant, usque ad summum auricularum, fronte libera apparente, et collo prorsus detecto: Corona desuper lata et similiter rotunda formetur, scilicet ut ambitus capillorum inter medium caput cingens latum modicus et æqualiter rotundus appareat.* At posterioribus sæculis coronulam sub frontem detulisse Clericos, auctor est Ethelvedus lib. 4. cap. 9:

Advenit et populus pariter sine nomine turme,
Quin etiam ferro sincipite rasi Corona, etc.

Guillelmus de Podio-Laurentii in Præfat. ad Chronic. : Clerici quoque si prodivent in publicum, Coronas modicas prope frontem pilis occipitis occultabant. Atque id observare est in veteribus Tabellis. Vide Concil. Toletan. IV. can. 41. Quid autem in Clericis denotet corona, pluribus docent, Isidorus lib. 2. de Offic. Eccles. cap. 2. Æneas Parisiensis loco laudato, Joannes Abrincensis Episc. de Offic. Eccles. pag. 2. 3. Hugo Archiep. Rotomag. lib. 3. de Hæretic. cap. 2. Huchaldus Monachus Elnonensis in Vita S. Rictrudis cap. 15. Joannes de Janua in verbo Clericus, Durandus in Rationali lib. 2. cap. 1. Francisc. Turrianus lib. 5. pro Epist. Pontific. cap. 19. Hæftenus lib. 5. tract. 9. disq. 4. et alii. Vide Baron. ann. 58. n. 127. et seqq. et Menardum ad Concord. regular. et in Sacramentar. Gregor. Magn. Hæftenus. lib. 5. Disquisit. Monast. tract. 9. disq. 1. etc.

* NOSTRI *Couronne*, eodem sensu, dixerunt. Lib. rub. fol. parvo domus publ. Abbavil. ad ann. 1354. fol. 69. r. : *Ledis Adams cognut qu'il n'estoit point clers, ne n'avoit oncques eu Couronne d'Eveske.* Unde *Lettre de Couronne*, quæ ab episcopo alicui datur in testimonium clericaturæ, in Lit. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 255 : *En faisant apparoir au suppliant de une Lettre de couronne ou tonsure.* Aliæ ann. 1474. in Reg. 204. ch. 92 : *Jehan de Berry dist au suppliant qu'il avoit emblé une robe à Gryn et la lettre de Couronne de son maistre.*

* CORONA ADULFERINA, quam deferrunt, qui statum clerici mentiuntur, quorum pœna sic decernitur in Constit. Jacobi II. reg. Aragon. ann. 1312 : *Sic decernimus puniendos (eos qui statum clerici mentiuntur) videlicet, ut in quantum Corona adullerina protendatur, corium cum rasorio a capite absindatur.*

CORONAS FACERE, DARE, id est, Tonsuras, primas nempe, *Donner la Tonsure.* Liber S. Petri Carnotensis, qui *Apothecarius* inscribitur : *Die Lunæ D. Episcopus in dicta Ecclesia fecit Coronas multas, et tonsuravit.* Joannes Episc. Signiensis in Vita S. Berardi Episcopi Marsorum : *Hujus viri constantiam cernens, Corona, et cæteris Ecclesiasticis ordinibus, certis temporibus rite datis... Acolythum ordinavit.*

BENEDICTIO CORONÆ, Prima tonsura. Concilium Pictavense ann. 1109. can. 1 : *Ut nullus præter Episcopum Clericis Coronas benedicere præsumat, exceptis Abbatibus, qui illis tantummodo Coronas faciant, quos sub Regula B. Benedicti militaturos susceperunt.* Exstat in Tabulario S. Bertini Bulla Alexandri IV. PP. qua Abbati ejusdem Monasterii et successoribus facultatem concedit benedicendi pallas altaris, corporalia quoque, ac alia indumenta sacerdotalia, dandique benedictionem primæ tonsuræ, seu Coronæ. Statuta Ord. Præmonstr. Dist. 1. cap. 15 : *Nullus vestiatur, antequam tonsuram habeat Clericalem, nisi in illis Ecclesiis, ubi Abbates habent a Domino Papa indulgentiam specialem suis Monachis faciendi Coronas.* Benedictionis vero coronæ Monachorum, quæ ad Abbates pertinet, mentio est in Usibus antiquis Ordinis Cisterciensis cap. 102. 110. 111. in Statut. Ordinis Præmonstr. dist. 1. cap. 15. dist. 2. cap. 1. et apud Bernardum Monachum in Consuet. Cluniacensib. MSS. cap. 16. 61. de qua etiam

Vita B. Bernardi Abbatis Tironensis cap. 59 : *Ad extrema veniens, quod hactenus celaverat, innotuit, benedictionem Coronæ, quam necdum acceperat, cum viatico accepit, et obiit.*

CORONAS BENEDICTAS habere dicuntur Clerici in Concilio Rotomagensi ann. 1072. can. 11 : *Qui Coronas benedictas habuerunt, et reliquerunt, usque ad dignam satisfactionem excommunicantur.* Id est, qui clericatum dimiserunt.

CORONAM CAPITIS AMITTERE, Clericatura excidere, in Reg. S. Fructuosi cap. 16.

CORONA, Clericus, *Coronatus*, tonsuratus. Magister Robertus de Flamesbura, in Pœnitentiali MS. laudato a Jacobo Petito in Notis ad Pœnitentiale Theodori pag. 155 : *Instituntur autem ministri Ecclesiæ non a quolibet, sed ab Episcopo suo vel Sacerdote, ut ordo Psalmistæ, sive ille qui dicitur Corona apud nos, a Lombardis Clerico, id est, Clerico, nisi ita legendum sit.* Vide in hac voce.

MALA-CORONA. Sic appellati olim quidam Clerici, qui Clericatus character abutebantur. Willelmus Gemeticensis lib. 7. cap. 10 : *Rodulfus autem frater ejus cognomento Clericus, quia copiose literatus erat; et Mala-corona quia militariibus exercitiis inserviens, Clericatus gravitatem male servabat.* Ordericus Vitalis lib. 3. de eodem Rodulfo pag. 464 : *Clericus cognominatus est, quia peritia literarum... apprime imbutus est. Hic et Mala-corona vocabatur, eo quod in juventute sua militariibus exercitiis et levitatibus detinebatur.* Adde pag. 477. Arnoldo Patriarchæ Hierosolymitano id nominis etiam, eamd. forte ob causam, adscribit Willelmus Tyrius lib. 12. cap. 6.

CORONA, Dignitas Clericalis, Sacerdotalis, Episcopalis, Pontificalis : quia corona est insigne præcipuum Clericatus et Sacerdotii. S. August. Ep. 147. ad Proculianum : *Per Coronam nostram nos adjurant vestri, per Coronam vestram vos adjurant nostri.* Lex unica Cod. Theod. de Episc. ordin. [** Novel. Valentin. III. 2, 17. c. 1. pr.] *Cum igitur Sedis Apostolicæ Primum S. Petri meritum, qui Princeps et Episcopalis Coronæ, et Romanæ dignitas civitatis, etc.*

Hac etiam voce, ut illustri honoris titulo, compellabantur Summi Pontifices et Episcopi. Ennodius lib. 4. Epist. 22. ad Symmachum PP. : *Erigat parvulos implorata Coronæ vestræ miseratio.* Tarraconenses Episcopi Epistol. 2. ad Hilarium PP. : *Provinciali literario sermone debita Coronæ vestræ obsequia deferentes.* Anastasius in S. Cornelio PP. : *Cornelius respondit, Ego de Corona Domini (Cypriani Episcopi) literas accepi non contra rempublicam.* Marcellus lib. 1. form. 26. quæ inscribitur, *Indiculus commonitorius ad Episcopum : Præsentem indiculum ad Coronam beatitudinis vestræ direximus.* Epistolæ Francicæ ex Edit. Freheri Epist. 17 : *Non tamen credit Coronæ vestræ magnitudo sufficere, etc.* Epist. 24 : *Humilitati meæ Corona vestri Apostolatus veniam dare dignaretur.* Adde Epist. 30. 44. Ita passim utuntur S. Hieronymus Epist. 81. Paschasinus Lilybit. in Epist. ad Leon. Florianus in Epist. ad Nicetium, Quodvultus Diac. in Epist. ad sanctum Augustinum tom. 6. Oper. ejusdem August. Sidonius lib. 6. Epist. 4. Paulinus in Ep. 18. 45. Braulio Cæsaraugust. in Epist. ad Isidorum Hispalens. Andreas Episcopus Prevalitanus in Relat. post Ep. 39. Hormisdæ PP. Fortunatus in Epist. præfixa libris

de Vita S. Martini. et lib. 5. in Epist. ad Martinum Gallic. Episcopum, Beda in Præfat. ad Vitam S. Cuthberti Episc. n. 2. S. Bernardus Ep. 205. ad Episc. Roffens. [Petrus Cluniac. Abbas Epist. ad S. Bernardum inter hujus Opera tom. 1. col. 211. Edit. 1690 : *Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos Coronam vestram debita veneratione salutavi, et non respondistis mihi verbum.*] etc.

Eadem notione Græci Patres Στέφανον usurparunt, Ἀλλὰ καὶ ὅν αἰτούμεν τὸν ὑμέτερον Στέφανον, εἰ καί, etc.

CORONATI, Clerici, Tonsura, seu corona Clericali donati, (Hispanis Clerigos de Corona quibus opponuntur Clerigos de Orden sacro) in leg. 38. Cod. Theod. de Episcop. et Cleric. (16, 2.) Asserus de Rebus gestis Ælfredi pag. 14 : *Injustum mihi videbatur illa tam sancta loca, in quibus nutritus, et doctus et Coronatus fueram, atque ad ultimum ordinatus, pro aliquo terreno honore et potestate relinquere.* Ekeardus Junior de Casib. S. Galli cap. 6 : *Vidi egomet ipse Conrado Imperatore Ingileneim Pascha agente S. Galli Monacho Scholas Moguntia curante, officium, ut solitum est, in medio chori crebro Coronati inspectu agere.* Ordericus Vitalis lib. 4. pag. 523 : *Sicut tyronibus suæ a Principibus erogabantur stipendia militiæ, sic quibusdam coronatis pro famulatu suo dabantur a Laicis Episcopatus et Abbatia, Ecclesiarum præposituræ, etc.* Ita lib. 12. et 13. pag. 867. 904. Le Roman du Renard MS. :

Nul ne doit estre Chapeleins,
Se cil n'est Couronné au mains.

Infra :

Si je puis un rasoir trouver,
Je vous voudrois ja Couronner.

Le Roman de Vacce MS. :

Jehan fu clers et Coronnez.

Apud Petrum Cellensem lib. 7. Epist. 16 : *Postulat ut de manu vestra primitias Clericatus, id est, Coronam accipiat.*

CORONATI, appellati etiam gentilium Sacerdotes. Innocentius PP. in Epist. ad Episcopos in Synodo Tolosana constitutos : *Neque de curialibus aliquos ad Ecclesiasticum ordinem venire posse, qui post baptismum Coronati fuerint, vel Sacerdotium, quod dicitur, sustinuerint, et editiones publicas celebrant.* Firmicus lib. 3. Matth. cap. 4 : *Alios per totam viam suam faciet Coronatos.* Cap. 7 : *Faciet etiam Coronari infulus et coronis. Et cap. 14 : Erunt autem aut Coronati, aut Sacerdotibus præpositi, aut sacrorum bajuli simulacrorum.* Vide Carolum Paschalium lib. 4. de Coron. cap. 13. 19.

CORONA IMPERIALIS, seu Imperatorum Occidentis, sic describitur ab Honorio Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap. 224 : *Corona Imperatoris est circulus orbis. Portat ergo Augustus Coronam, quia declarat se regere mundi Monarchiam... Arcus super Coronam curvatur, eo quod Oceanus mundum dividere narratur.* Et in Ceremoniali Romano lib. 1. sect. 5. cap. ult. : *Differt forma Coronæ Imperialis ab aliis : nam ea sub se tiaram quandam habet in modum fere Episcopalis mitræ, humiliorem tamen, magis apertam, et minus acutam : estque ejus apertura a fronte, non ab aure, et semicirculum alium habet per ipsam aperturam auream, in cuius summitate crux parvula eminet.* Porro corona aurea illa est qua Romæ a Summo Pontifice donatur, tanquam Imperator, quippe triplici corona coronatur Imperator Ger-

manicus, argentea, ferrea, et aurea: argentea, tanquam Germaniæ Rex Aquisgrani: Modoetiæ ferrea, ut Rex Longobardiæ: demum aurea Romæ, ut Imperator. Albericus in Indice, verbo *Corona: Imperator triplicem Coronam, recipit, primam argenteam pro Alemannia, ferream in Modoetia Comitatus Mediolani, et auream in diversis locis.* Tradit Otto Frisingensis Fridericum I. coronis quinque aureis fuisse decoratum: primam de Regno Francorum apud Aquisgranum, secundam Ratisponæ de Regno Germaniæ, tertiam Papiæ de Regno Lombardico, quartam Romæ pro Romano Imperio ab Hadriano IV. quintam vero Modoeciæ pro Regno Italico suscepisse. Ita legitur in Annalibus Francor. Fuldensibus ann. 869. Carolum Calvum Regem, comperta Hludovici fratris sui infirmitate, Regnum Hlotarii invasisse, et in urbe Metensi diadema capiti suo ab illius civitatis Episcopo imponi, et se Imperatorem et Augustum, quasi duo Regna possessurum, appellari præcepisse. Vide Hieronym. Balbum lib. de Coronatione cap. 3.

* Poggii Braccolinii Hist. lib. 7. col. 380. apud Murator. tom. 20. Script. Ital.: *Carolus Magnus apud Latinos, ob ejus in sacrosanciam Romanam ecclesiam et Pontifices merita, adeptus imperium, primus et a Romanis dictus est imperator, et a Leone pontifice coronatus; atque hinc nova coronandi a pontificibus imperatoris consuetudo est exorta. Qua vero corona Carolus, et qui ab eo manarunt, usi fuerint incertum. Duo autem, quos ipsi coronari vidimus, Sigismundus ac Federicus, auream Coronam margaritis gemmisque distinctam, semicyclo supra caput in cruce reflexo, per Eugentium ac Nicolaum pontifices apud Divi Petri basilicam capiti impositam, ad Lateranensium sacras ædes euntes redeuntesque ingenti pompa apparatusque veste sacerdotali gessere.*

CORONA ARGENTEAE illa est qua Imperatores adornantur, cum Aquisgrani inaugurantur, Regesque Alemanniæ renuntiantur. Beka de Coronatione Wilhelmi Regis: *Rex Bohemiæ Regis Pincerna de consensu Coloniensis Archiepiscopi Coronam argenteam capiti suo superimpressit.* Similia habent de Adolpho Ferretus lib. 2. Hist. sui temporis, de Henrico VII. idem Ferretus et Georgius Merula lib. 7. Vicecomit. antiquit. de Carolo IV. Marius Æquicola in Commentar. Italic. rerum Mantuanar. Ex quo errare auctorem Vitæ Clementis VI. PP. colligitur, qui tradit Archiepiscopum Coloniensem in oppido suo Bunnensi supra Rhenum Adolphum coronasse corona ferrea quod Aquisgranum tunc Bavari partes sectaretur.

CORONA FERREA MODOECIÆ, quæ Radevico Modoicum, Gunthero lib. 8. Modionum, (nisi restituendum sit Modoicum, quod puto) Italis Monza dicitur, donatur Imperator, postquam argenteam Aquisgrani excepit, tanquam Longobardici Regni et Italiæ Rex. Landulfus de S. Paulo in Chronico Mediolanensi cap. 39. *Anselmus (Archiepiscopus Mediolanensis) in Castellis habitans, intellexit quod Clerus et populus Mediolanensis nobilem Principem Conradum cum Ecclesiastica pompa et civili triumpho conveniente Regi naturali suscepit. Cum autem Clerus et populus.... idem Anselmus a Leuco descendit ad Madoetiam, qui est primus locus Coronæ Regis, ibique pernoctavit, etc.* Infra: *De cætero ipse,*

quasi consentiente communi omnium gentium voto, in Ecclesia S. Michaelis, quæ est Madoetia, benedixit, et unxit, et Coronam electo Conrado in festo S. Petri posuit, altero Episcopo astante Regi coronando. Deinde: *Eandem quoque solennitatem Coronationis in Ecclesia S. Ambrosii... celebravit.* Radevicus de Friderico I: *Princeps Romanus a Mediolano castra movens apud Madoicum sedem Regni Itali Coronatur.* Guntherus:

Tunc demum victa Fridericus ab urbe recessit,
Modoinumque petens, prisco dignatus honore
Illustrare locum, sacro diademate crines
Induit, et dextra gestavit sceptrâ potentii.

* Annal. Victor. Mss. ad ann. 1342: *Karolum (comitem Luxemburgi) sic electum (in imperatorem loco Ludovici Bavariæ ducis a Papa depositi) archiepiscopus Coloniensis in oppido suo Velimensi supra regnum coronavit Corona ferrea, pro eo quod locus Aquisgrani et villa de Frankfort, ubi consueverat fieri tam electio quam coronatio regum Romanorum, tunc Bavario favebant et adhærebant.* Qui plura hac de re voluerit, æe erudite disquisita reperit in Dissert. illust. Fontanini de Corona ferrea, Lipsiæ edita ann. 1719. et in Comment. Murator. tom. 2. Anecd. ejusd. pag. 267. *Couronnement, pro Couronnement, sollemnis regum inauguratio, apud Froissart. vol. 3. cap. 28: Devant la Couronnement du roy de Portugal qui fut couronné a Connimbres, etc.*

Interdum tamen alios Imperatores non Madoeciæ, sed Mediolani in Ambrosiana Basilica Corona Ferrea coronatos legitur, ut Henricum VII. apud Albertinum Mussatum lib. 1. Histor. Rubr. 12. Levoldum Northovium in Chron. Markano ann. 1310. in Historia Cortusiorum lib. 1. cap. 12. apud Continuatore Nangii ann. 1310. Ughellum tom. 4. pag. 1109. 1110. et Corium in Hist. Mediolan. part. 2. qui observat Henricum Madoecensibus concessisse diploma, quo eorum jurbus cautum decrevit. Idem de Ludovico Bavaro scribunt Albertus Argentin. pag. 124. et Continuator Nangii ann. 1327. De Carolo IV. testantur illius Tabulæ, quas descripsit Auctor Bohemiæ sacræ pag. 59. et Marius Æquicola in Comment. rer. Mantnan. præterea Albertus Argentin. pag. 163. Ita Fridericus III. Romæ corona ferrea donatus est a Nicolao PP. ob pestem quæ Madoetiæ grassabatur. Ceremoniale Romanum lib. 1. sect. 4: *Et Corona Regni Longobardici sive Italici, quam superiores Imperatores Madoeciæ suscipere consueverunt, cum Fridericus pestis timore illuc accedere non potuisset, Pontificis manibus coronatus est in Basilica Petri apud altare majus, quæ Corona Ferrea, licet ærea sit, nuncupatur.* Infra de eadem Corona sect. 5: *Quæ quidem Corona ideo appellatur ferrea, quod laminam quandam habeat ferream in summitate, alioquin aurea et pretiosissima.* Vita Balduini Lutzemb. Archiepisc. Trevir. lib. 2. cap. 10: *Et ibidem D. Henricus Rex sequenti die Epiphaniæ Domini in S. Ambrosio a Mediolanensi Archiepiscopo una cum sua Regina Corona Ferrea ad instar lauri margaritis pretiosis ornata, de calibe tamen per ipsum Henricum Regem cunctis successoribus facta, eo quod Corona Regum antiqua ex negligentia esset amissa; nam a nullo Regum de tempore Frederici Imperatoris fuerat requisita, gloriosissime extitit coronatus, etc.* Hinc Laurcam a Madoeciæ coronatione peculiari vocabulo appellatam coronam istam ferream auc-

tor est Rollandinus in Chron. ut et Albertinus Mussatus lib. 1. Rubr. 12. Vide Constitut. Imper. Goldasti tom. 1. pag. 320. Zucchum in Historia ferreæ coronæ, Puricellum in Ambrosiana Basilica, ex Galvano Flamma, et aliis, pag. 177. 178. 179. 277. 278. 580. 583. 1091. etc. Sed an ea corona a temporibus Caroli Magni obtinuerit, quod tradidit Sigonius lib. 4. de Regno Italiæ, pluribus disquirat vir doctissimus Carolus le Coite, in Annalib. Ecclesiast. Franc. ann. 774. num. 30.

* In sollemnioribus festis usus erat, feste Ivone Carnotensi Epist. 66. 67. etc. ut regibus Francorum coronam imponerent episcopi.

* CORONA, nude, interdum *Festum Coronæ* appellatur Solemne festum coronationis Papæ, quod Romæ quotannis celebratur, in Cerem. Rom. apud Mabill. tom. 2. Mus. Ital. num. 26. 27. et 36: *Papa debet accipere coronam in capite suo, et per mediam urbem cum processione redire ad palatium, perficere festum Coronæ. Coronatus redit ad palatium, sicut in aliis Coronis. Acceptis laudibus, et celebrata Corona, sicut mos est, omnes redeunt ad propria.*

CORONÆ Ducum, Comitum. Continuator Aimoini cap. 32. de Carolo Calvo: *Romam eiciens, Papiam venit, ubi et placitum suum habuit, et Bosone uxoris suæ fratre Duce ipsius terræ constituto, et Corona Ducali ornato... ad Monasterium S. Dionysii pervenit.* Rogerus Hovedenus de Joanne Comite Moritania, postmodum Rege Angl.: *Accinctus est gladio Ducatus Normanniæ, in matrici Ecclesia per manum Walleri Rotomagensis Archiepiscopi: et prædictus Archiepiscopus posuit in capite Ducis circulum aureum habentem in summitate per circuitum rosas aureas. Ordo ad benedicendum Ducem Aquitanie: Post hæc imponit Episcopus capiti Ducis circulum aureum, cum oratione ista, etc.* Le Roman de Garin, cujus auctor vixit sub Ludovico VII. circulum aureum Ducibus tribuit:

Prans cette Dame, gentis Ducis nobis,
Ains de tes els plus bieles ne vis,
Sire seras de trastot cest pais,
Le cercle d'or tenrez el chief assis.

Ægidius de Roya ann. 1313: *Rex Franciæ solennem Curiam Parisiis tenuit, in qua omnes Principes sub Corona fuerunt, dempto Roberto Comite Flandriæ, unde Rex mirabatur, etc.* Vide Observata ad Joinvillam.

* Charta Frider. imperat. ann. 1157. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 273: *Wladislao illustri et serenissimo duci Boemiæ.... Circulum videlicet gestandum concessimus, et cum omnibus successoribus suis in perpetuum decrevimus. Itaque irrevocabili lege statuimus ut liceat præfato duci Boemiæ, duci Wladislao, illis temporibus, quibus nos coronam et diademam gloriose portamus, in Nativitate Domini videlicet, et in Pascha et Pentecostes, Circulum portare. Tunc temporis, ut legitur in Chron. Bohem. ibid. pag. 272. propter excellentiam imperialis coronæ seu diadematis, coronæ regum, circuli ab imperatoribus vocabantur. Quod male ex laudato diplomate efficit Auctor Chronici, cum duci non vero regi, circulus concedatur ab imperatore. Vide Circulus.*

CORONAM de racemis, quam annuatim debebant Abbas et Conventus Humolariensis, remittit Ludovicus Rex Charta ann. 1223. quæ habetur apud Hemereum in Aug. Virom. pag. 52. Nescio an huc spectet quod habet Capi-

tulare de Villis cap. 22 : *Coronas de racemis qui vineas habuerunt, non minus tres aut quatuor habeant (judices.)*

CORONA OBLATIONIS, Panis benedictus in modum coronæ, seu forma rotunda confectus. Gregorius M. lib. 4. Dialog. cap. 55 : *Tunc duas secum oblationum Coronas detulit. Et mox : Iste panis sanctus est, ego hunc manducare non possum.* Græca Zachariæ habent, Δύο οὖν μεθ' ἑαυτοῦ προσφορὰς λαβὼν, etc. Vide *Oblata*.

CORONA, Nimbus, circulus qui circa Sanctorum capita depingitur. Honorius August. lib. 1. cap. 133. quod de *Corona in Ecclesia* inscribitur : *Lumina quæ circa capita Sanctorum in Ecclesia in modum circuli depinguntur, designant quod lumine æterni splendoris coronati fruuntur. Idcirco vero secundum formam rotundi sculi pinguntur, quia divina protectione, ut scuto, nunc muniuntur, etc.*

CORONÆ, vox Agrimensorum : Loca circumposita, quibus scilicet oppida circumducta sunt. Vide Frontinum pag. 96. 115.

CORONA, Nummus aureus Francicus. In veteri Regesto 7. Febr. ann. 1839 : *Febant Coronæ ponderis 45. Vide Moneta.*

CORONA. Rabanus Maurus in Glossis Latino-Barbaricis : *Circulus, quo a pupilla albæ partes oculi separantur, discretæ nigredine Corona dicitur.*

* Adde ex D. Falconet : Anatomicis dicitur Iris. Vide Lex. medic. a Panor. Brunone de variis significationibus vocis *Coronæ* in re medica.

CORONA, Candelabrum in modum coronæ ac circuli, variis lucernis instructum, ab Ecclesiarum laquearibus dependens. Anastasius in S. Silvestro PP. : *Coronam ex auro purissimo, quæ est Pharus cantharus, etc. Vita S. Desiderii Episcopi Cadurensis. cap. 9 : Micant Coronæ, candelabra resplendent. Joannes Diaconus in Episcopis Neapolitan. : Multas ibidem fecit æreas Coronas, e quibus scilicet lucernæ seriatim dispositæ dependebant. Gervasius Dorobornensis in Descriptione Ecclesiæ Cantuariensis : In medio Chori dependebat Corona deaurata viginti quatuor sustinens cereos. Ægidius Auræ Vallis Monachus cap. 53 : Augustæ operositatis Corona, quæ pendebat in medio Monasterio. Vita B. Joannis Abbatis Gorziensis cap. 10 : Taceo Coronas tam luminoso fulgore a laquearibus dependentes. Versus inscripti a Theodorico Episc. Metensi Coronæ, quæ etiamnum in æde sacra Metensi conspiciuntur apud Meurissium :*

Cujus in æde sacra rutilans micat ista Corona,
Ad lumen turbæ, vel decus Ecclesiæ.

Continuator Historiæ Episcoporum Virdunensium n. 4 : *Templum S. Mariæ ita Coronis ornavit, ut si manu primam tangeres, usque ad novissimam omnes moverentur.*

CORONÆ PHARALES, apud Anastasium in Vitis PP. pag. 25. 26. Vide *Phara*.

† CORONA ECCLESIAE, f. Pars Templi choro postica, quod ea pars fere desinat in circulum. Charta anni 1170. in Tabulario B. Mariæ de Charitate : *Duo altaria in Corona Ecclesiæ.*

CORONÆ CUM DELPHINIS ET LILIIS, apud Gregorium Magnum lib. 1. Epist. 66. et Anastasium in Vitis PP. pag. 17. 18. Vide Descriptionem nostram sanctæ Sophiæ n. 48. Ejusmodi coronas recentent passim Scriptores, Honorius Augustod. in Gemma animæ lib. 1. cap.

141. Hariulfus lib. 2. Chron. Centul. cap. 10. Anastas. in S. Silvestro, in S. Cælestino, in S. Marco, in Sergio pag. 13. 16. 17. 19. 60. Ardo Mon. in Vita sancti Benedicti Anian. cap. 5. n. 23. Vita S. Silvini Episcopi cap. 2. n. 21. Continuator Hist. Episcop. Virdunensium n. 3. Ralbertus de Casib. S. Galli cap. 9. Iso Magister de Mirac. S. Galli cap. 8. Udalricus in Statutis Cluniac. lib. 2. cap. 11. Petrus Venerab. in Statutis Cluniac. cap. 52. Flodoardus lib. 3. Hist. Rem. cap. 5. lib. 4. cap. 13. Chronicon Casinense lib. 3. cap. ult. Milo Monachus Elnonensis in Præfat. ad Vitam S. Amandi, S. Bernardus de Vita et morib. Cleric. cap. 11. Fulcardus de Miraculis S. Bertini cap. 2. Chron. Atinense pag. 501. etc.

CORONÆ, inter cimelia et ministeria sacra, non semel occurrunt in Chartis Hisp. Charta Christianæ filiæ Bermundi II. Regis apud Anton. de Yopez in Chron. Ord. S. Bened. tom. 5 : *Ad ministeria Ecclesiæ, cruces duas argenteas, calices duas argenteas, cum suis patenis, Coronas duas argenteas, cum candelabro uno argenteo, signos de metalos, etc. Alia æræ 1016. ibid. : Cruces, et calices, et Coronas pro in Ecclesia, etc. Alia æræ 1111. tom. 6 : Capsa argentea exaurata pensante solid. CM. dictatos pensante sol. 10. Corona argentea pensante sol. 30. etc. Alia Ferdinandi M. Regis æræ 1101. apud eundem tom. 6 : Alios similiter tres frontales argenteos singulis altaribus, Coronas tres aureas, una ex his cum sex alphas (unionibus) in gyro, et Coronas de.... intus in ea pendens, alia est de.... cum oliviteo aurea, tertia vero est diadema capitis mei aureum, et arcellinam de crystallo auro cooperatam, etc.*

CORONA CONSECRATA, apud Anastas. Bibl. in sancto Zephyrino.

CORONA LINEA. Constitutiones Petri Episcopi Ruthenensis Legati Apostol. in insula Cypro ann. 1313 : *Nec Coronam lineam ut Miles laicus, seu vavletus deferant Clerici.*

CORONÆ IN NUPTIIS. Tertullianus de Corona Militis cap. 13 : *Coronant et nuptiæ sponso. Sidonius lib. 1. Ep. 5 : Jam quidem virgo tradita est, jam Corona sponsus, jam palmata consularis, jam cyclade promuba, jam toga Senator honoratur.* Nicolaus I. PP. in Responsis ad Consulta Bulgaror. cap. 3 : *Post hæc (post peractam benedictionem nuptialem) de Ecclesia egressi Coronas gestant, quæ semper in Ecclesia ipsa solitæ sunt reservari.* Anonymus in feminam loquacem pag. 6 : *Ὅστε μικροῦ μὲν ῥίψας τὸν στέφανον ἐκ μέσων τῶν γάμων. Λαμβάνειν τοῦ γάμου στέφανον, apud Theophanem in Chronico pag. 374. 397. 409. [Anonymus Combesianus in Romano Lacapeno num. 23. Καὶ εὐλόγησεν Πέτρον καὶ Μαρίαν, καὶ τοὺς νυμφικούς στέφανους ταῖς αὐτῶν ἐπέθηκε καρδιάς.] Theophanes Cerameus Homil. 6 : Καὶ τὸν στέφανον ὀνειροπόλει, καὶ τὴν πατῆρα καὶ τὸν ὕμνατον. Adde Leonem Grammaticum pag. 449. 458. 479. Hinc Στεφάνωμα pro nuptiis, in Euchologio, et Στεφανίτικα, conjugio nexi, apud Theophanem in Chronico pag. 368. et ejus Continuatorem pag. 441. Bigami autem non coronantur, ut est in Nicephori Confessoris canone 10. Vide Chronicon Orientale ab Echellensi editum pag. 137. Goarum ad Eucholog. [et Gloss. med. Græc. in Στέφανοι.]*

CORONÆ in mundo muliebri. Vetustatutum ann. 1283 : *Nul Bourgeois ne Bourgeoise ne portera verd ne gris, ne ermine, et se delivreront de ceux qu'ils*

ont de Pasques prochain en un an, et ne porteront et ne pourront porter or, ne pierres precieuses, ne ceinture d'or ne à perles, ne Couronnes d'or ne d'argent.

* Le Roman du Riche homme et du Ladre Ms. :

Les femmes font encore pis,....
Couronnes d'or, riches capiaus,
Et dras de soie boins et biaux.

Vide supra *Circulus* 1. *Couronne* vero, pro *Assemblée*, *Corona*, *consessus*. Le Roman de Robert le Diable Ms. :

Jurés avant que sans boisdie
Li donrez vostre fille sage,
S'il le veut prendre, en mariage,....
Et le vostre fille i ferés
Venir à toute la Couronne.

* CORONA, Virorum quoque fuit ornamentum, a forma rotunda sic dictum. Stat. S. Capellæ Bitur. ann. 1107. ex Bibl. reg. : *Item quod omnes et singuli de collegio prædicto deferant Coronas honorabiles et decentes ad honorem ecclesiæ, non tamen sicut advocati aut laici, sed tanquam ecclesiastici viri, ut differentia inter clericum et laicos sit.* Lit. remiss. ann. 1383. in Reg. 124. Chartoph. reg. ch. 163 : *Une Couronne d'argent dorée du pris de environ v. frans, laquelle estoit de la façon de celles, que portent entour leurs colz nostre très-cher et amé cousin le sire de Coucy et ses gens.*

* CORONA POPYRI meretricibus in ignominia signum imposita. Stat. Astæ collat. 11. cap. 124. pag. 37. vº : *Item statutum est, quod aliqua mulier secularis inhonestæ vitæ non audeat habitare in domo habitationis alicujus presbiteri vel alicujus alterius religiosi, vel sacratæ personæ,..... et quæ contrafecerit pro qualibet vice condemnnetur et puniatur in lib. xv. Asten. quas si non solverit infra decem dies a die condemnationis numerandos, per civitatem Asten. publice fustigetur, cum Corona una popyri in capite.* Vide *Mitræ*.

* CORONA. Ordo de Corona. Vide infra in *Ordo* 6.

CORONAMENTUM, Festum Regium, Curia Regalis, in qua Reges coronari solenni ritu solebant. Hugo de Cleriis de Senescallia Franciæ : *Si vero ad Coronamenta Regis Comes ire voluerit, Senescallus præparare et liberare faciet hospitium, etc.* Occurrit ibi non semel hac notione, ubi et *Dies coronæ Regis* dicitur. [Rege Angliæ propter Coronamentum suum in Angliā commorante, in Chronico Turon. apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 1038.] Vide *Curia coronata*.

CORONARI dicitur Civitas, cum festa gaudia concelebrat. Luitprandus lib. 3. cap. 7 : *Tota mox civitas Coronatur, et Romanus Pater Basileos appellatur.* Otto de S. Blasio cap. 39 : *Tota Coronatur civitas, tapetibus sertisque diversi generis et pretii compita illustrantibus, thure, myrrha, aliisque speciebus odoriferis, intus et extra civitatem redolentibus platis.* Et cap. 51 : *Ottomemque Regem regali ambitione Coronata civitate cum maximo triumpho susceperunt.* Theophanes in Constantino Magno de Constantinopolitanis : *Τὴν πόλιν στεφανώσαντες εἰσεδέξαντο μετὰ χαρᾶς τὸν νικητὴν Κωνσταντῖνον, etc.* Theophylactus Simocatta lib. 1. cap. 10. de Nuptiarum Mauricii solemnitate : *Ἡ δὲ πόλις ἐπανηγύρισεν ἐν ἡμέραις ἐπιτά, ἀργυροῖς τε ἐστεφανώτω σκέυσει, etc.* Ex Tertulliano in Apol. cap. 35. ad Uxor. lib. 2. cap. 6. et de Idol. cap. 15. docemur in hisce occasionibus ædium postes

corollis exornari solitos. Vide Glossar. med. Græcit. in *Στεφανόν*.

CORONARIUM, Ἐπιστεράνωμα, in Glossis Gr. Lat. Vide *Aurum*.

CORONARIUM OPUS, apud Vitruvium lib. 7. cap. 6. et Anonymum de re architecton. cap. 23. de quo Philander ad eundem Vitruvium.

CORONARIUS, Στεφανοπλόκος, in Gl. Gr. Lat.

CORONARIUS, Idem qui *Coronatores*, de quibus infra, apud Radulphum in *Miraculis S. Richardi* Episc. Cistercens. n. 11.

* *Cron-Asche*, Germ. Cinis probatissimus, quem *Coronarium* vocant. Chytreus in *Nomencl.* Saxon. pag. 238. ADEL.

CORONATOR, Anglis, dicitur Judex placitorum *Coronæ*, seu quorum cognitio ad *Coronam* speciatim pertinet; verbi gratia de homicidiis, murdris, et aliis hujusmodi criminibus *Coronam* Regis spectantibus. Spelmanus: *Coronator, apud nos Coronæ Officialis pervetustus est, ad tuendam pacem et dignitatem Regiam in quovis Comitatu populi suffragiis constitutus. Olim non minor equite aurato, sed diminuta hodie potestate, quatuor plerumque eliguntur, qui in exquirendis homicidiis operam præsertim navant. Universis præest Capitalis Justitarius Banci Regis, qui ideo summus Angliæ Coronator habitus est.* De ejus officio et auctoritate multa habent Leges Malcolmi II. Sctor. Regis cap. 15. 16. Statutum I. Westmonasteriense cap. 10. Bracton. lib. 3. tract. de Corona cap. 5. Fleta lib. 1. cap. 18. 20. Joannes Brito Herefordiensis cap. 1. Guillelmus Stanford. lib. de Placitis *Coronæ* cap. 51. 52. Rastallus in *Exposit.* vocum Juris Anglici, et Skeneus lib. de Verbor. significat. verbo *Coroner*.

Addit idem Stanffordius lib. 2. cap. 31. Majorem Londinensem *Coronatoris* officio semper fungi, id est, illius jurisdictionem ac cognitionem eandem esse ac *Coronatorum*, ex indulto scilicet Henrici I. quod habetur in Legibus ejusdem Regis post caput secundum. Id etiam privilegii concessum Sandwico et *Stonores* tradit Willelmus Thorn. ann. 1367: *Nec est in prædicta villa de Sandwico et Stonores aliquis Judex Coronæ, qui vulgo dicitur Coroner, nisi ipse Major cum suis juratis.* Ejusmodi *Coronatorum* passim mentio occurrit apud Scriptores et Historicos Anglicos. Vide *Placita Coronæ*.

† **CORONATORIA**, Dignitas *Coronatoris*, apud Rymerum tom. 12. part. 78. cap. 2. Vide *Raglorum*.

† **CORONATORIUS**, *Coronarius*, Pertinens ad *Coronam* regiam. Sallas *Malaspinae Rerum Sicularum* lib. 4. n. 9. apud Baluz. *Miscell.* tom. 6. pag. 299: *Aciei primæ præerat Jacobus de Gaucelino, secundæ regius Marescallus, qui regis Caroli verisimiliter simulabat personam, pro eo quod ejus receperat Coronatoria munimenta, et insignem sedebat sonipedem phaleris more regio et cooperturis ornatum.*

† 1. **CORONATUS**, Clericus, vel Gentilium sacerdos. Vide *Coronati* post *Corona clericalis*.

2. **CORONATUS**, Nummus aureus Ducum Burgundiæ et Comitum Flandriæ. Vide *Froissartem* 4. vol. cap. 67. extremo.

☞ Non semel etiam memorantur *Coronati* in Chartis Provincialibus XIII. sæculi et seqq. *Coronati Regales*, in Statutis Massil. lib. 1. cap. 40. 69. etc. ut

et in Litteris Johanniæ Reginæ pro Massiliensibus ann. 1364. ex Schedis D. Le Fournier. *Provinciales Coronati veteres et novi*, in Charta Guillelmi Estandardi Senescalli Provinciæ ann. 1267. e MS. D. Brunet fol. 70. *Coronati parvi*, in Homagio Hugoni Episc. Aptensi præstito ann. 1310. cujus locus refertur in voce *Casbovis*. Vide *Moneta*.

3. **CORONATUS**, CORONATORUM COHOR, cujus Tribunus exstitit Valentinianus, postmodum Imperator, ut scribit Theophanes pag. 43: *Τριβούνος τότε ὄν τάγματος Κωρωνάτων λεγομένων νουμέρου.* Sed Κορωνάτων restituunt viri docti.

* **CORONDALLUM**, Ligni genus. Reparat. factæ in senescal. Carcass. ann. 1435: *Pro duodecim cannis cum dimidia Corondalli, et pro media sarcinata de polpre de coralli, etc.*

* **CORONELLA**, Forma panis, in Ruodlieb fr. 4. vers. 86.

† **CORONELLUS**, Hisp. *Coronel*, Gall. *Colonel*, Chiliarchus, Tribunus. Gomearius lib. 6. de Gestis Francisci Ximenii pag. 108: *Erat in hac sententia ut miliones tribunos, quos Coronellos appellari dixerimus, etc.*

† **CORONIX**, Tabellæ margo quadrata, Gall. *Quadre*, ab Italo *Cornice*, Gall. *Corniche*, *Bordure de tableau*. Joan. Ant. Gabuti in Vita B. Pii V. PP. tom. 1. Maii pag. 718: *Alterius pontificis imaginem cum lignea Coronice combusta.*

* **CORONNUS**, Angulus, Gall. *Coïn*, *encognure*, alias *Coron*, *Couron* et *Quoron*. Charta ann. 1280. ex Chartul. S. Vincent. Laudun.: *Juxta pratrum Roberti dicti le Charlier, et ab illa meta usque ad metam, quæ est juxta Coronnum prati dicti Roberti carlarii..... Juxta semitam contiguam Coronno bosci de Cornella..... usque ad illam metam, quæ est juxta alium Coronnum terrarum prædictarum S. Vincentii et alium Coronnum dicti bosci..... Prout dictæ escluxæ ad præsens se portant, et a dictis escluxis usque ad Coronnum prati hospitaliaræ. Pactum inter Radulph. de Praellis et commun. de Vailli ann. 1311. in Reg. 48. Chartoph. reg. ch. 3: *La cloture d'icele (maison) se comporte de ancienneté jusques au Quoron dou jardin de Courdemaine;..... et de ce Quoron tout selonc ladite voie qui joint à la vigne, qui fu Jehan Fagot, jusques au quoin de ladite voie;.... et du Coron de la rue devant la maison S. Vincent. Comput. Rob. de Seris in Reg. 5. fol. 5. rº: Aus quatre Corons de la couverture quatre keues de mesmes. Infra: *Courons. Chorun*, in Ch. ann. 1254. ex Chartul. Fidem. fol. 3. Guill. Guiart. ad ann. 1241:**

En Mantac fait sa gent embatre,
Qui tantost vont la tour abatre
Jusqu'en terre à chascun Coron.

Vide supra *Cornetum* 1.

† **CORONULA**, Parva *corona* seu parvum candelabrum in modum *coronæ*. Translatio S. Gorgonii Martyris inter Acta SS. Benedicti. sæc. 3. part. 2. pag. 213: *Pervenit demum ad stationem Abbatibus, ubi ex more dependebat Coronula argentea cum candela.* Vide *Corona*, *Candelabrum*.

† **COROPLASTES**, Κοροπλάστης. Effictor puparum, quibus virgines in prima pueritia lusitare solent.

COROPLATES, *Coropolatius*. Vide *Curopalata*.

† **COROVATA**, pro *Corvata*, Operarum præbitio, Gall. *Corvée*. Vide locum in *Cygnonus*.

† **CORPALASIVS**, CORPALATIUS. Vide in *Cura* 5.

* **CORPELLUS**, pro *Copellus*, Assula, recisamentum, Gall. *Copeau*. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 191. vº: *Item habet Corpellos forestæ, quam rex facit scindi. Item si rex det alicui mesrenum, habet Corpellos, quos carpentarii dimittunt.* Vide supra *Copellus* 2.

* Aliud vero sonat *Corpel*, capulum scilicet, Gall. *Poignée*, in Lit. remiss. ann. 1405. ex Reg. 160. Chartoph. reg. ch. 214: *Le suppliant avoit pris et emble un Corpel d'une dague d'argent.*

CORPODICINA, in Gloss. Lat. Græc. Μακελλίτης. Vide *Corficina*. [Lege et vide *Corporicida*.]

CORPORALE, Palla, qua *Sacrificium* contegitur in altari. Leges Alphonsi IX. Reg. Castellæ part. 1. tit. 4. lege 57: *Corporales, son dichos aquellos pannos blancos, que ponen sobre el caliz, con que lo cubren, quando faze el clerigo el sacramento del Corpus Domini, e estos non deven ser de sirgo, nin de panno tinto, mas de panno de lino puro e blanco. Sindone, quam solemus Corporale nominare, apud Amalarium lib. 1. de Eccles. offic. cap. 19. *Chrimale*, quod a quibusdam *Corporalis* appellatur, apud Glabrum Roduifum lib. 5. cap. 1. *Corporalis palla*, in Ordine Romano, et in Libro Sacramentor. Gregorii Magni, in Missali Francor. vet. pag. 400. in Capitul. Caroli Magni lib. 7. cap. 234. [* 431.] in Vita S. Theotonii Canonici Regular. cap. 1. n. 5. apud Innocent. III. PP. lib. 2. Myster. cap. 56. et Durandum, lib. 4. cap. 29. *Corporale pallium*, in Epist. 11. S. Bonifacii Archiepiscopi Moguntini. *Pallium altaris, Pallium quo sacra munera contegitur*, apud Gregorium Turon. lib. 7. cap. 2. *Coopertorium, quo altare dominicum cum oblationibus tegitur: quod ponitur super munera altaris*, apud eund. de Vitis Patrum cap. 8. Καλυμμάτιον, in Vita S. Lucæ junioris cap. 6. n. 42. Bernardus Monachus in Consuetudinibus Cluniacensibus MSS. cap. 37. de Corporali: *Nam et alterum simplum semper servatur in scrinio super sinistrum cornu altaris, sicut ego accepi, propter hoc maxime, ut ad manum possit esse contra periculum ignis, contra quod, si forte contigerit, creditur a multis quod multum valet expansum.* Atqui *Corporale Dominico corpore consecratum ad extinguendum incendium projici vetat Concil. Salegunstadiense ann. 1012. can. 6. Corporalia autem linea esse jubentur.* Alcuinus lib. de Divin. offic. et ex eo Remigius Autisiodor. lib. de Celebrat. Missæ: *Corporale, cui superponitur Dominicum corpus, non aliud quam lineum oportet esse, quoniam Joseph linteum mundum emit, unde Corpus dominicum involvit.* Honorius Augustod. lib. 1. cap. 89: *Silvester PP. Lineo Corporali offerri statuit.* Vide eundem cap. 46. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 20: *Corporalia autem de purissimo et nitidissimo panno præparari oportet, et in capsulis mundis vel lineis sacculis diligenter complicata reponi.* [Similia leguntur in Statutis Ecclesiæ Biterrensibus ann. 1368. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 634.] Quomodo autem ea abluantur, habes in Libro Sacram. Gregorii M. pag. 235. apud Udalricum in Consuet. Cluniac. lib. 3. cap. 14. et Lanfrancum in Decretis pro Ordine S. Benedicti cap. 6. Vide *Ditmarum* pag. 108. *Petrum Diacon.* lib. 4. Chron. Casin. cap. 72. *Rigordum* ann. 1183. *Durandum* lib. 4. *Ration.* cap. 29. num. 2. etc. [* Charta*

Adelbert. Archiep. Mogunt. ann. 1132. in Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 103: *Electus autem* (Abbas monasterii Schonauiensis) *a nobis sive a posteris nostris investiatur et a proprio suo archiepiscopo consecretur, qui annualiter in festo B. Martini mundum Corporale super ipsum (an ipsius?) altare representabit, in memoriam et argumentum, quod ejus cenobium de patrimonio sit B. Martini.*

* Unde nostris *Corporalier*, *Corporalium* theca. Inventar. ann. 1316. in Reg. A. Cam. Comput. Paris. fol. 84. rº: *Item un Corporalier broudé, xl. s.* Aliud ann. 1403. inter Probat. tom. 3. Hist. Burg. pag. 217. col. 2: *Parement d'aube et amict de drap d'or vermeil. Item un Corporalier de mesme.* Pro sacra pyxide, in qua asservatur Corpus Christi, unde nomen, occurrit in Inventar. bonor. ducis Bitur. ann. 1416. fol. 18. vº. ex ead. Cam. Comput.: *Item un Corporallier d'yvoire, le couvercle de la passion à images d'écaille.* Inventar. Gall. S. Capellæ Paris: *Item un Corporallier d'argent esmaillié à tout le couvercle.*

CORPORALE CRIMEN, Lapsus carnis, lapsus corporalis, et carnale delictum, apud Isidorum Ispalensem in Epist. ad Messenum Episcopum. Gregorius M. lib. 1. Epist. 34: *Paulum Diaclynæ civitatis Episcopum inter alia mala in Corporeale crimen lapsum.* *Corporeale peccatum*, apud Ferrandum Diacon. in Brev. cap. 117. ex Conc. Neocæs. cap. 8. al. 9.

* **CORPORALIA**, vel INCORPORALIA, Bona quævis; *Corporalia*, quorum fructus sive redditus statuti et stabiles sunt; *Incorporalia* vero, quorum fortuiti et improvisi fructus, vulgo *Casuels*. Charta Raym. Bereng. comit. Prov. ann. 1230. ex Bibl. reg. cot. 792: *Donamus... tibi prædicto Romeo quiddam Jordanus Riquerius quondam habet, vel possedit, vel quasi, in civitate Nicixæ, in ejus territorio, sive fuit mihi, Corporalia vel Incorporalia, vel quasi.* Charta ann. 1334. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1358: *Item habent dicti condomini in castellaniam seu baronia et castris prædictis pro indiviso... pedagogia per terram et aquam, piscaria, venationes, laudamina et multa alia consimilia, quæ confirmari (sic) non possunt, cum sint jura Incorporalia.* Jus ad *Corporale* vel *Incorporale*, in Ch. ann. 1231. ex Tabul. S. Vict. Massil.

† **CORPORALIS**, Epist. Johan. de Monasterio ad Nicolaum de Clemengis apud Marten. tom. 2. Ampliss. Collect. col. 1341: *Quorum tamen Capitaneus, et, ut ipsi vocant, Corporalis, permodico ante tempore, ad Regem legatum cum aliis civitatibus Venetis, fuerant me sciente quam multipliciter honorati.*

* **CORPORALIOR**, Gr. *σωματικώτερος*. Vet. Interpres comment. Origen. tract. 30: *Et vide si potes in singulis quibusque classibus eos, qui Corporaliores et mundialiores fuerunt, dicere mulieres.*

† **CORPORALIS FIDES**, Idem quod *Corporeale juramentum* in Chartulario S. Vincentii Cenoman. fol. 14. [** *Fide prestita Corporati promissimus*, in Chart. ann. 1308. ap. Schannat. in Probat. Hist. Fuld. pag. 223. *Fidelitatis homagium Corporale*, in Chart. Carol. IV. Imper. ann. 1349. ap. Haltaus. voce *Huld* col. 966.]

† **CORPORALE JURAMENTUM**, Quod præstatur protensa manu, tactis sive inspectis sacrosanctis Evangelicis, Cruce Dominica, vel Sanctorum reliquiis admotis. Charta Stephani Dom. de Villars pro Ecclesia Insulæ Barbare ann. 1226. in Maceris ejusdem Monasterii tom. 1.

pag. 140: *Quittari, et pro me et successoribus meis promisi Corporali præstito juramento.* Similia occurrunt apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 460. et 465. et plura in voce *Juramentum*.

† **IN CORPORALEM POSSESSIONEM Aliquem mittere**, Aliquem verum rei Alicujus possessorem solemniter ritu declarare, apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 1. pag. 266. et tom. 5. pag. 558. [** *In Corporalem Possessionem inducere*, in chart. ann. 1258. ap. Kopp. Int. Fœder. Helvet. pag. 11.]

* **CORPORALIS DOMINUS**. Vide infra in *Dominus II*.

* **CORPORALIS JUSTITIA**. Vide infra in *Justitia I*.

* **CORPORALIS RESIDENTIA**, Chart. Adolphi Comit. Nassov. ann. 1287. in Schilteri Com. J. Feud. Alem. pag. 440: *Ad idem Castrum locumque probum et honestum militem... inibi frequenter cum Corporali Residentia remansurum.*

† **CORPORALITAS**, Res corporea. Utuntur Tertul. de Anima cap. 7. et 9. Guibertus lib. 4. de Pigneriorum Sanctorum cap. 1. § 2. et cap. 2. § 2.

1. **CORPORALITER et legitimo jure prædia possidere**, in Edicto Theoderici Regis cap. 142. [*Corporaliter jurare pro Corporeale juramentum præstare* apud Rymorum tom. 1. pag. 353. col. 1. *Altare Corporaliter tangere*, simili notione, in Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 130. col. 2.] [** *In possessionem... mittatis finaliter, Corporaliter, etc.* in charta sec. XIV. ap. Haltaus. voce *Leiblich*, Glossar. col. 1246.]

* Vere, reipsa. Charta ann. 877. apud Mabill. tom. 3. Annal. Bened. pag. 683. col. 1: *Quidam reverendus cenobii basilicæ S. Martini... quo Corporaliter ejusdem venerandum corpus quiescit, etc.*

* 2. **CORPORALITER**, Quantum ad corpus. Passio SS. Serap. et Sabinæ tom. 6. Aug. pag. 502. col. 1: *Juvenes vero... neque loqui poterant; tantummodo oculi eorum erant aperti Corporaliter.*

1. **CORPORARE**, *Sauciare, ferire*, in Gloss. MS. Reg. Cod. 1013. Apud Joann. de Janua est *Corporeum facere, vel impinguare, vel in corpus immittere, vel ad sustentamentum et augmentum corporis sumere*. G. Isonis: *Indidit, Corporavit; ubi Prudentius Hymn. II. v. 51:*

Hic ille natalis dies,
Quo te Creator arduus
Spiravit, et limo indidit,
Sermonem Carnem glutinans.

Vide *Incorporare*.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Corporare, Corpover. Corporatio. Corporatus.*

* 2. **CORPORARE**, Acquirere, possessionem rei alicujus adipisci. Vide *Corporatio* 2. Charta ann. 1258. ex Chartul. S. Euvr. Aurel.: *Duo sextaria metalli reddituales super terram, ... quam Corporavimus ego et Johannes maritus meus quondam.* Sed leg. fortassis *Comparavimus*.

† **CORPORASCERE**, Corpus fieri, apud Claudium Mamertum lib. 1. cap. 14.

CORPORATI, Urbium incolæ, qui ex certis *Corporibus* erant, præsertim artificum: quippe, ut est apud Lampridium, Alexander Severus Romæ *Corpora* constituit, pene omnium omnino artium. In provinciis etiam extitere. *Corporatos* civitatis Alexandrinæ memorat lex unica Cod. de Alexandrin. pleb. primat. (II. 29.) Id etiam patet ex Cod. Theod. non uno loco. Liberatus Diac. cap. 20: *Habens autem consentaneos aliquantos ex Clero, et possessores civitatis, et Corpora-*

tos, et milites, et nobiles. Erant autem *Corpora publicis obsequiis deputata*, ut est in Novella Severi 2. cujus meminit Papianus tit. 46. Relatio Synnachi P. V. apud Baronium ann. 418. n. 73: *Corporatos Officii quoque interminatos sum.* Infra ann. 419. n. 32: *Ego autem tam Corporatis directis, quam omni Officio, ideo illuc ire non potui, etc.* Vide titulum Codicis Theod. de Privileg. Corporat. et ibi Gotofredum. [** et Savin. Tractat. jur. Roman. cap. 2. § 88.]

1. **CORPORATIO**, Christi incarnatio, in Missa Mozarabum: [ubi etiam *Corporatio* vocatur prima novem partium contractæ Hostiæ, ut in voce *Hostia* dicitur. S. Ambrosius in altera Apologia David n. 33: *Dicit aliquis: Qua ratione et adulterium et homicidium commiserit Dominici generis Auctor electus a Deo? Aliud dico: Talis Auctor Dominici fuit corporis eligendus. Quid est enim Corporatio, nisi remissio peccatorum?*] Vide *Corporare*, [et *Corporatus*.]

2. **CORPORATIO**, Vox Leguleiorum Anglicorum, qua denotant rem permanentem quæ potest habere successionem. Est vero *Corporatio* composita ex diversis partibus, et in unum corpus coacta, quarum aliæ caput sunt, aliæ membra, totum vero simul junctum *Corporationem* faciunt. Multiplex autem est *Corporatio*: alia enim spiritualis, quæ constat ex personis religiosis et manumortuis in Lege, ut sunt Abbas et Conventus: alia spiritualis et personarum quæ in Lege sunt, ut sunt Decani, et Capitula, et Magistri Collegiorum, vel Hospitalium: alia est præterea *Corporatio temporalis* ex Legis auctoritate, ut sunt Majores et Communitates: denique est *Corporatio temporalis* ex usu recepto et communi Lege, uti sunt Parlamentales Conventus. Ita Rastallus.

* 3. **CORPORATIO**, CORPORATUS. Vide supra *Corporare* 1.

CORPORATURA, *Σωμαρχία*, in Gloss. Gr. Lat. Exercitatio corporis. In MS. habetur *Corporatum*. Occurrit vox *Corporatura* in Notis Tyronis.

† **CORPORATUS**, Incarnatus. *Verbum Corporatum*, in Concilio Toletano XVI.

† 1. **CORPOREITAS**, Statura. Vito Carnotensis in Vita B. Humilianæ tom. 4. Maii pag. 391: *Occurrit ad propriam sui formam, scilicet serpentinam, quam abhorrevit consueverunt maxime mulieres; et ipsa forma magnæ Corporeitatis suscepta subito sibi apparuit.*

* 2. **CORPOREITAS**, Densitas, Gall. *Corps*. Leonardus in Speculo lapidum lib. 1. cap. 1: *Cum duo elementa, videlicet terra et aqua majorem Corporeitatem sive densitatem reliquis duobus elementis habere videantur, etc.*

CORPORICIDA, Lanio, macellarius, *μακελήτης*, in veteribus Glossis.

CORPOROSUS, *Corpulentus*, *εσσωμος*, in Gloss. Gr. Lat.

* Nostris, *Corporeus* et *Corporu*, eodem sensu. Lit. remiss. ann. 1473. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1016: *Icellui Thierry, qui estoit homme grant, Corporu, fort, hardy, etc.* Vita J. C. Ms:

Biaus est et gens et avenans,
Et forment Corporeus et grans.

Bestiarius Ms.:

L'oliphant est moult Corporu.

* **CORPORULENTIA**, Materia unde corpus compositum est. S. Victor. Roto-mag. episc. lib. de Laude SS. cap. 7. apud D. Le Beuf tom. 2. Collect. var. script. pag. xxix: *Si quidem unam*

Corporulentia massam, scriptura insinuante, Colligimus. Quotus enim quis aut natura tam brutus, aut rationis expertus inceniri queat, qui neget feminam ex viri lateribus sumpsisse principium?

† **CORPORUPPUS**, Hermiosus, ramicosus, Gall. *Hernieux*. Miracula B. Simonis Eremitae tom. 2. Aprilis pag. 822: *Erat impedita et sanata ab utraque parte et Corporupta ante.*

* **CORPULENTUS**. [Crassus. Dief.]

1. **CORPUS**. HOMO DE CORPORE. Vide Homo.

CORPUS DOMINI. Hostia sacra. Joann. Villaneus lib. 8. cap. 80: *Promise tutto per sacramento in sul Corpus Domini*. Idem lib. 12. cap. 2.: *Giurato sopra il Corpus Domini*. Adde cap. 35.

* Pontif. Ms. eccl. Elnens. ubi de Dedicat. eccl.: *Pontifex parat reliquias in altari consecrando includendas;... vel deficientibus reliquiis ponat Corpus Domini*. Charta Ludov. XI. ann. 1477. ex Bibl. reg.: *A l'élévation du Corpus Domini, etc.*

* **CORPUS CHRISTI**, Incruentum Christianorum sacrificium, in quo Corpus Christi conficitur. Testam. Bertr. de Borno dom. de Altoforti ann. 1360: *Postea de dicto panno fiat quedam cappa sive chazilla, cum qua in dicta ecclesia S. Eligii missæ dicantur et celebretur Corpus Christi*. Lit. remiss. ann. 1379. in Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 241: *Les exposans trouwerent un jeune homme couclié sur l'autel de la Magdalaine, où l'en chante et célèbre continuellement le Corps Nostre Seigneur*.

CORPUS POLITICUM, dicuntur Episcopi, Abbates, Priores, Decani, Ecclesiarum participes, et ejusmodi, qui succedunt personaliter tantum. Rastallus.

CORPUS CASTRI. Castrum ipsum, absque adjacenti Burgo. Constitutio Petri I. Reg. Aragon. ann. 1228. MS: *Item mansiones aliquis non incendat, vel alias ignem subponat ad nocendum. Si vero Baronis nostri vel Milites guerram inter se habuerint, et ad expugnandum castrum vel fortitudinem inimicorum suorum venient, et in expugnando ipso Corpore castri vel fortitudinis, si ignem supposuerint, non teneantur pro pace fracta*. Vilharduinus n. 203: *D'autre part le bras de S. George ne tenoit que le Cors de l'Espigal, et tote la terre si tenoit Tol-dres Laseres*. Adde Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 38. 59.

† **CORPUS CORPORATUM**, Collegium, sodalitiū, apud Rymerum tom. 15. pag. 108. col. I. et alibi.

* Chron. Joan. Whethamst. pag. 393: *Ita semper, quod... hereditamenta superioris recitata, data vobis, sive alicui alteri personæ, vel Corpori Corporato, etc.*

† **CORPUS ECCLESIE**, pro navi Ecclesie seu pro priori ejus parte, Gall. *Nef*, accipitur in Concilio Mexicano ann. 1585.

CORPUS JURIS, ita vulgo Codices Juris civilis appellamus. Formula 16. ex Baluzianis: *Ut lex mundana Theodosiano Corpore arbitratus discernit*.

† **CORPUS PRÆBENDÆ**, Præbenda ipsa, seu Portio bonorum Ecclesie ad unum pertinens Canonicum. Charta anni 1367. apud Miræum tom. 2. Diplom. Belg. pag. 893. edit. 1723: *Item quod quilibet Canonicus, qui nunc est, sit contentus de Corpore seu grosso suæ præbendæ, quod habuit ante erectionem dictæ Ecclesie Collegiatæ*. Vide Præbenda.

* Charta Barthol. episc. Paris. ann. 1226. ex Chartul. Paris fol. 40: *Quod canonicus nihil percipiat de Corpore præbendæ suæ, nisi prius residentiam perfec-*

rit... Corpus autem præbendæ dicimus illud quod percipitur præter distributiones cotidianas, quæ illis solis dantur, qui personaliter et præsentialiter intersunt.

† **CORPUS SIGNATURÆ**. Bleynianus Institut. lib. 1. pag. 89: *Cæterum quod ex subscriptionibus et annotationibus hujusmodi suæ junctis supplicationibus emergit, Signatura... appellatur... ipsaque supplicatio in fine subscripta, Corpus signaturæ... dicitur*.

* **CORPUS REGIS**, Rex ipse, vulgo *La personne du Roy*. Memor. H. Cam. Comput. Paris. fol. 4. r. ad ann. 1413: *Monilia seu formalia, et alia jocalia pro Corpore regis*.

* **CORPUS ABBATIE**, Ejusdem septum, ambitus, Gall. *Enceinte*. Charta Henr. archiep. Senon. ann. 1255. ex Chartul. Maurigniac.: *Concedens dictus abbas, quod ipse et successores sui... teneantur eidem conventui singulis annis solvere et tradere ex granariis abbatibus in Corpore abbatie... dictos octo modios bladi*. In Charta vero abbatibus ann. 1254. eadem de re legitur: *in granario nostro de Maurigniaco*.

* **CORPUS FLUVII**, Ubi integer fluit. Stat. Mutin. rubr. 7. pag. 1. v.: *Quod aliquis non audeat extrahere aquam de Corpore Scullemæ inferius, nisi per canalita per quæ aqua extrahi solet*.

* **CORPUS VILLÆ**, Ejus pars interior. Charta ann. 1214. in Chartul. Campan. fol. 146. r.: *Notum facio... quod domum meam de Herviac, quæ in Corpore villæ Herviaci sita est, cum toto porprisio suo, etc.*

* **CORPUS DOMUS**, Gall. *Corps de logis*, Ædium pars præcipua. Libert. villæ de Poix ann. 1208. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 605. art. 14: *Quicumque autem advena accesserit, si conduxerit domum alicujus, ita quod in principali Corpore ejusdem domus maneat, etc.*

* **CORPUS**, Lorica, Gall. *Corps de cuirasse*. Inventar. bonor. Raym. de Villanova Ms. ann. 1449: *Sequuntur ea, quæ reperta fuerunt in camera alia superiori: et primo, sedecim Corpus pro armis. Item una massa ferri*.

* **CORPUS**, Rei alicujus summa, Gall. *Total*. Cam. Comput. in Bibl. reg. asservatum Cod. 8406. fol. 102. v.: *Ultimus incheriator seu mercator debet totum cum Corpore vendæ*. Id est, integrum venditionis pretium.

* **CORPUS**, Cujusvis rei basis et fundamentum. Testam. Guill. de Meled. archiep. Senon. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 338: *Item Corpus tabulorum, super quos dicta crux infixa existit, et plures reliquæ plurimorum sanctorum in eisdem*,

* **CORPUS**, nude, Cadaver, exanimè corpus. Lex Sal. tit. 8. *De Corporibus expoliatis*. *Corps naturel*, eadem acceptione, apud Math. de Couciaco in Hist. Caroli VII. ubi de ejus funebri pompa pag. 733: *Un chariot de cuir bouilly, dans lequel estoit le Corps naturel dudit feu roy, bien enoiet et embaumé*. Unde *Corps* vel *Feste d'un Corps*, Exequias et exequiarum convivium nuncupabant. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 250. bis: *Il estoit venuz à la table où il disnoit à la feste d'un Corps*. Alie ejusd. ann. ibid. ch. 258: *Après ce que l'exposant et son pere orent soupé au Corps de feu Gilet Morelet, etc.* Stat. pro sartoribus Rotomag. ann. 1387. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 310. art. 3: *Que nul d'iceulz mestier ne puist ouvrir au Samedi,.... excepté la besongne de noz*

seigneurs et de noz dames les royaulx, et robes de Corps et de nopces.

* **CORPUS PRO CORPORE**, Phrasis Gallica, *Corps pour corps*, Vadem se pro altero dare. Memor. C. Cam. Comput. Paris. fol. 232. v. ad ann. 1359: *Applegiaverunt eundem Johannem Corpus pro corpore ad reducendum ipsum et faciendum comparere continue coram gentibus compotorum*.

* **CORPUS FACERE**, Gall. *Faire corps*, Dicitur de collegio scabinorum, qui res publicas administrant. Charta ann. 1310. ex Tabul. Corb.: *Accessimus ad quandam domum in medio mercati dictæ villæ (Corbeke) sitam, in qua consueverunt major et jurati dictæ villæ, tempore quo exercebant in dicta villa, Corpus et communiam facere, videlicet banna et proclamationes publicas*.

* 2. **CORPUS** (IRE, ESSE AD), Exequias funeris prosequi; Ital. *Ire al corpo*, ut ait Boccaccio, *Decam. G. I. N. I.*, Gall. *Aller à l'enterrement*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 94: *Et si ero ad Corpus non teneat venire, nisi demum corpore sepulto*. [Fr.]

CORR. Capitulare Ludovici II. Imp. tit. 3. cap. 16. Edit. Baluzianæ: *Porcellum unum, annonam ad caballos modios sex, fenum Corr. tres, mel, etc.* Vide *Conredium*. [* Ap. Pertz. pag. 482: *Fœnum Carradas tres*.]

CORRATA. Charta Guidonis Fulcodii apud Columbum lib. 3. de Episcop. Vasion.: *Corvatas insuper et ligna in vigilia Natalis Domini in omnibus hominibus totius civitatis eidem Domino Episcopo adjudico, exceptis Clericis et militibus*. Legendum forte *Corvatas*. Vide *Corrata*. [Crediderim potius esse Præstationis genus. Recogn. de Vouta apud Vivarienses tom. 2. fol. 356. v.: *Sex denarii Turon. pro Corvatis unius Caponis cum dimidio*. Et fol. seq.: *De frumento I. Carter. cum dimidia pro una Corvata*.]

* **CORRATAGIUM**, CORRETAGIUM, Jus et officium corratoriū seu proxenetæ, Gall. *Courtage*, alias *Courtagage*; sed et *Coulletaige*, ut in Charta scabin. Duac. ann. 1366. ex Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 154: *Les proufis et emolumens... dou Coulletaige des vins, etc.* Vide mox in *Courratarius*. Charta ann. 1114. ex Tabul. episc. Carnot. *Concessit... quod ipsi (monachi Tironenses) et sui conversi, donati, servitores et ceteri homines sub ipso monasterio et ejus membris manentes... a molluris, Corratagiis, in perpetuum liberi sint*. Alia ann. 1376. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 69. art. 6: *Corraterius unus anno quolibet in dicto loco de Paulhe instituitur, qui emolumentum pro Corratagio leveit, prout corraterii de Competro et de Agassato levabant et exigent: cui dictum Corratagium detur, si vendi non potest*. Libert. Avenioneti ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 347: *Poterunt dicti consules exigere... Corratagium pannorum preparatorum et crudorum, ac etiam Corratagium minutum*. Adde Hist. Nem. inter Probat. tom. 4. pag. 31. col. 2. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. Bel fol. 2. r.: *Dom. Petrus de Chamblé pater escambiviat cum domino rege duas partes quartæ partis Corretagii Campaniæ*. Charta Phil. V. ann. 1319. in Reg. 58. fol. 27. v.: *Quodlibet dolium vini xij. denarios pro Corretagio solveat, de cuiusmodi Corretagio corraterii habebunt vj. denarios, et nobis residuum remanebit*. Alia Phil. Pule. ann. 1305. in Lib. rub. ejusd. Cam. Comput. fol. 167. r. col. 2: *Sept. cent. livres Tournois de rente perpétuel... sus*

les profit et en la recepte de nostre vicon-
tée de l'jaune de Roen, en restor des deux
parz du quart du Courratage des foires
de Champagne. Cauratage tom. 6. Ordi-
nat. reg. Franc. pag. 460. art. 10. Vide
infra Courratagium.

† **CORRATARIUS**, ut mox *Corraterius*.
Pactum inter Jacobum Aragoniæ Regem
Montisque Pessullani Dominum et Be-
rengarium Magalonæ Episcop. ann.
1278 : *Quia Corratarios et proxenetes ha-
bitantes, partem suam voluit recipere ad
sacramentum, etc.*

* *Couletier*, mutato *r* in *l*, pro *Couret-
tier*, in Sent. ballivi Insul. ann. 1351.
ex Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 394 :
*Comme donné nous fust à entendre que
Locas dele Longheourt fust souspeçonnez
de y estre Couletiers et marchans de
fausse monnoie, etc. Corratarius equo-
rum*, in Lit. Phil. Pulc. ann. 1297. ex
Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 40.
r. col. 1. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod.
reg. 7657 : *Corratier*, Prov. mango, equo-
rum proprie, quod equos manu agat.
Cossous, eodem sensu, accipi videtur in
Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris.
fol. 249. r. : *Marcheans et vendeurs de
chevaus, soient Cossous ou autres, paie-
ront pour chascun cheval vendu du pris
de e. s. et de plus jusques à x. livres, xij.
den. Caurretier*, in Ch. ann. 1514. ex
Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* fol. 227 :
*Les bledz et autres grains, ... mesmes sur
ceulx que les Caurretiers vont acheter
hors de la ville, etc.* Ubi pro mercatore
frumentario, vulgo *Blatier*, usurpatur.

* **CORRATEGARE**, *CORRATEGARE*, Offi-
cium *corraterii* exercere, res quas ratione
vendendas æstimare et emptoribus
proponere. Stat. ann. 1272. inter Probat.
tom. 1. Hist. nem. pag. 97. col. 2 : *Item
statutum est, quod si corraterius vel cor-
raterii, mandato venditorum, traxerint
rem venalem ad inquantum, vel alio
modo ipsam Corratejando, et dicti corra-
terii laboraverint monstrando emptoribus
rem venalem, et postea venditor noluerit
vendere et tradere dictam rem Corrateja-
tam, etc.* Charta ann. 1307. in Reg. 48.
Chartoph. reg. ch. 213 : *Petrus Felicis et
Poncius Guirandelli corraterii publici
civitatis Nemausensis jurati dixerunt et
retulerunt dicto domino locumtenenti, et
suo juramento se de mandato dictorum
commissariorum Corratejasse et fecisse
subhastari... prædictum hospitium*. Stat.
ann. 1371. inter Probat. tom. 2. ejusd.
Hist. Nem. pag. 309. col. 1 : *Quod dicti
corraterii seu mediatores, et eorum quilibet
teneatur bene et diligenter Corrateja-
gare et perquirere emptores quoscunque,
quos cum diligentia reperire poterunt,
pro rebus eis traditis ad vendendum.*

* **CORRATERARE**, Eadem notione ;
nisi etiam legendum sit *Corrateiare*, in
Lit. ann. 1375. ex Reg. 108. Chartoph.
reg. ch. 62 : *Usatica sive tasche prædictæ
dictorum cl. sextariorum bladi prædicti
censualium sive pensionalium, ... tradita
Johanni Pisani corraterio et inquantato-
ri publico, ... pro ipsa Corratejando per
villam Nemausensem et inquantando sive
subhastando publice in platea ipsius
loci, ... indeque legitime inquantatis et
subhastatis, sive Corratejatis per tempus
debitum.*

† **1. CORRATERIA**, Officium *Corraterii*
seu *proxenetæ*. Vide in *Corraterius*.

* *Courraterie*, in Lit. ann. 1360. tom.
5. Ordi. reg. Franc. pag. 493. art. 9.
Vide supra *Corratagium*.

† **2. CORRATERIA**, Officia ubi coria
subiguntur. Statuta Avenion. : *Rectores
duas personas eligant suspicione carentes,*

quæ curam habeant *Corrateriæ* et blan-
cariæ, et operatores coriorum aptent co-
ria prout melius poterint. Vide *Corrate-
ria de peilha* in *Corraterius*.

CORRATERIUS, *Proxenetæ*, pararius,
Courtier, seu *Couretier*, nostris : *Cour-
ratier*, in Consuetud. Burbonensi art.
131. Nivern. cap. 33. art. 21. Aure-
lian. art. 338. 429. et aliis, sic dictus
ab intercurrendo, ut ait Salmasius. Ver-
dala in Episcopis Magalonensibus sub
ann. 1278 : *Item quod homines partis
Episcopalis recipiantur per Curiam Re-
gis in Corraterios vel Proxenetes*. [Sta-
tuta Massil. lib. 1. cap. 40. de *Corrate-
rius* : *Constituimus ut omnes Carraterii
rerum mobilium vel immobilium teneantur
annuatim in festo S. M. Candelariæ
innovare, et de novo facere sacramentum
curiæ Massiliæ eo modo quod constitutum
est ; et nullus nisi civis Massiliæ possit
esse Corraterius, nec se audeat intromittere
de Corrategia exercenda... Quot in
officio Corrateriæ esse debeant, sit in
provisione Curie, et nullus Corraterius,
et quod scienter non faciet vel sustinebit
damnum civium Massiliæ in emendo vel
vendendo. Plura ibi, quæ potes consu-
lere. Rursus memorantur *Corraterii*
apud Limborch. Inquisit. Tolos. pag.
152. in Catalogo MS. sodalium confratri-
æ B. Mariæ in Ecclesia ejusdem B.
M. Deaur. Tolos. ann. 1328. etc. Vide
Corraterius.] Joannes de Condato in
Poemate contra Dominicanos MS. :*

De mainte marcié sont Couratier,
Encore plus ils sont Curatier
De mariages.

CORRATERII PEILHÆ, seu *pellium*,
[Qui subigit et vendit pelles.] in Consue-
tudine Tolosæ part. 2. rubrica de debitis.

† **CORRATERIA DE PEILHÆ**, *ibid.* Uxor
Corraterii peilha, quæ vendit pelles.

* **CORRATIS**, f. pro *Coris*, Prædium
rusticum. Charta ann. 1069. inter Probat.
tom. 1. Hist. Lothar. col. 470 : *Do-
namus etiam eis vineam apud villam,
vocabulo Colombariam, et pratum quod
dicitur ad Cavirol, juxta pratum nos-
trum indominicalum ; sed et Corratem in
loco, qui vocatur Blasiris fontana. Ubi
Corratem edidit Miræus ; an rectius
nescio. Vide in *Corvata*.*

* **CORRATORIUM**, Profluens aquæ cur-
sus, Ital. *Corrente*, nostris *Courant
d'eau*. *Courance*, in Lit. remiss. ann.
1460. ex Reg. 192. Chartoph. reg. ch. 10 :
*Lesquelles femmes accorderont qu'elles se
rendroient et assembleroient en une Cou-
rance d'eaves. Courouge d'eave*, eodem in-
tellectu, in Reg. Corb. 13. sign. *Haba-
cuc* ad ann. 1515. fol. 247. Charta Massil.
ann. 1263. ex schedis Pr. de Mazaugues :
*Divisisse unum Corratorium aquæ, ... et
habeant de dicta aqua, quæ venit ad mol-
endina domini episcopi, unum Corrato-
rium aquæ.*

† **CORRAZARIUS**, Thoracum confector.
Vide *Coratum*.

† **CORRE**, Piscandi modus, quo e navi-
cula rete jacitur secundum aquæ cur-
sum, factoque longiori circuitu eo retra-
hitur, ubi jactum fuerat. Statuta Pesca-
torum Massil. : *De non piscando a festo
Resurrectionis Domini usque ad festum
S. Johannis ad tonairas dictas vulgariter
de Corre*. Infra : *Non audere piscari ad
tonairas vulgariter de Corre sub grandi
pœna*. Præceptum vernacule scriptum
Vicarii Massil. ann. 1479 : *Sous la peine
per cascun que correrà ny fara l'art de
la tonaire de Corre per cascuna ven-
gude cinquante marcs d'argent fin et
confiscation de las barguas, engiens,*

*ambeque correran et faran l'art de Corre
de las tonaires*. Pluries memoratur ars
illa piscandi in laudatis Statutis
aliisve Chartis Archivi *Proborum homi-
num* seu *Piscatorum quartarii S. Johan-
nis Massil.*

* **CORREA**. Vide supra *Coræa*.

CORREARIUS. Charta Guillelmi Epis-
copi Gratianopolit. ann. 1279 : *Coreario,
seu Procuratori nostro, etc.* Bulla Grego-
rii X. PP. ann. 1274. apud Paradinum
lib. 2. Hist. Lugd. cap. 52. et Petrum
Mariam Campum in Histor. Eccl. Pla-
centinæ in Regesto 2. part. num. 188 :
*Curiam vero supradictam infrascripto
modo decernimus ordinandam : videlicet
ut ipse Archiepiscopus rectorem et direc-
torem Curie, Correarium, sive Præpositum,
vel aliter, prout ipse voluerit, nomi-
nandum, ac judicem, sive judices, necnon
et sigilliferum instituat*. [Processus inter
Archiepiscopum Vienn. et Humbertum
Dalphin. coram Domino Papa ann. 1339.
Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 128 : *Ad offi-
cium Correarii spectat facere exequi sen-
tentias, et facere executiones damnatorum
per sententias ad mortem, seu alias cor-
poraliter, vel ad pœnam sanguinis, et
omnes alias sententias, condemnationes
et multas pecuniarias et reales pro dicto
Archiepiscopo. Item dictus Correarius est
in possessione inquirendi et perquirendi
malefactores et delinquentes in civitate
Viennensi, et hujusmodi malefactores et
delinquentes capere et captos ducere et
duci facere ad carcerem Archiepiscopi, et
ipsos captos tenere in carcere præfato,
quousque de ipsis facta fuerit justitia ac
condemnati fuerint. Ac etiam facere ec-
cubias die ac nocte in civitate et territorio
prædictis pro dicto Archiepiscopo, et hu-
jusmodi malefactores et delinquentes in
civitate et territorio prædictis capere, et
captos ducere et duci facere ad carcerem
præfati D. Archiepiscopi. Ibidem pag.
124. col. 1. in Sententia Raymundi de
Bauco Principis Auriacæ inter Joan-
nem Episc. Diensem ex una parte, Ca-
pitulum Diense et Universitates Cleri-
corum et Laicorum ex altera ann. 1292 :
*Dominus Episc. instituat Correarium
suum bonum, et legalem et sufficientem,
et Officiale jurisperitum bonum, et le-
galem et sufficientem, qui jurent in præ-
sentia civitatis Diensis, secundum formam
libertatum Civium Diensium, reddere et
facere jus unicuique tam extraneis, quam
privatis ; et qui jurent punire delinquen-
tes in civitate prædicta, et ejus territorio
et districtu, et qui jurent specialiter in-
quirere veritatem super delictis commissis
erga ipsum Dom. Episcopum, etc.* Et col.
seq. : *Capitulum Ecclesiæ Diensis seu
Correarii dicti Capituli contra eos inquirant
seu inquiri faciant, et si aliquos
culpabiles invenerint, quod corrigant et
castigent, etc.* Infra : *Præceptum Dom.
Princeps prædictus fieri per Capitulum
memoratum, seu Correarium et Officiale
ejusdem infra duos menses, numerandos
a tempore denunciationis per dictum Dom.
Episc. vel ejus Officiales faciendæ, alio-
quin potestas inquirendi, puniendi et
emendam fieri faciendi super prædicta,
post dictum terminum, devolveatur apud
Dom. Episcopum. Ex his non solum
liquet quodnam fuerit Correarii munus,
sed etiam alium fuisse Episcopi, alium
Capituli Correarium. Illius amplior ju-
risdictio ad omnes cives, hujus minor
ad solos Capituli Clericos et domesticos
extendebatur. Hunc et gremio Capituli
fuisse docent sequentia : *D. Jordanus
Canonicus et Procurator et Correarius
dicti Diensis Capituli. Ille Laicus fait et***

Locum-tenens Episcopi in temporalibus. Eiusdem tomii pag. 105. legimus: *Nobilis et potens vir Dom. de Groslea Miles, Correatarius Viennæ, Locum-tenens Dom. Archiepiscopi in temporalibus*. Vide pag. 24. col. 1. pag. 26. col. 1. tom. 2. pag. 134. col. 1. et Petrum Columbum in Histor. Episc. Valentin. pag. 212. 228. *Correatarios seu Courriers*, etiamnum hodie iudices ordinarios et Matricularios Confraternitatum vocant Lugdunenses. [Vide *Chorearius* et *Corregidor*.]

† **CORREARIUS**, Idem. Protestatio Bernardi de Valle-Bona Vicarii Archiepiscopi Ebredun. ann. 1237. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 80. col. 1: *Tandem dictus Dom. Vicarius una cum discreto viro Dom. Petro Duranti Correatario et Iudice terre dicti Dom. Archiepiscopi*. Occurrit iterum in Instrum. tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 80.

† **CORREARIUS**, Eadem notione. *Correatarius aut alius Officiarius Dom. Archiepiscopi*, in Histor. Dalphin. tom. 2. pag. 15. col. 2. Capitulum Generale S. Victoris Massil. ann. 1342. ex Archivo ejusdem Monasterii: *Cum Commissarii, Notarii, Correatarii Episcoporum supervenerint ad Prioratus dicti Monasterii pro tenendis assisibus, apsisibus, inquestis seu executionibus faciendis contra Clericos seculares, etc.*

† **CORREARIUS**, in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 106: *Publicaverat ex parte dicti D. Episcopi et ejus Correatarii seu Courreatarii quod omnes et singuli habitantes et incolæ civitatis prædictæ parati sint et se parent sequi vexillum et cavalcatas dicti Dom. Episcopi quoadcumque tubicinabitur ad cornu vel ad sonum cornu*. Ibidem pag. 128. col. 2.

* **CORREATOR**. Comput. ann. 1326. ex Cod. reg. 9434. fol. 21. vº: *Correator fayæ de Jumilhac, lx. solid. Petragoricenses*. Leg. *Correator*, id est Præceptor, ut ibidem non semel occurrit.

* **CORREBELLARE**, Simul rebellare. Chron. Andr. presbyt. ad ann. 869. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 204: *De Burgundia vero surrexit quidam dictus Hupert nomine, qui aliquanto tempore domino imperatori Hludovico se fidelissimum esse dicebat; postmodum Burgundionibus adjunctus Correbelleare disponebat*.

* **CORRECTARIUS**, Idem qui *Correatarius*, Proxenetæ, pararius, Gall. *Courtier*. Stat. ann. 1454. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 286. col. 1: *Johannes Boneti... applicuit in Nemauso cum certis chargiis allecorum; ... ibi dum fuit, ad eundem venire fecit Petrum Pellorgas Correctarium præsentis civitatis Nemausi, eidemque Pellorgas tradidit nostram dictionum allecorum, ut manifestaret quibuscumque de dictis allecis emere volentibus, ad unum francum pro quolibet centum; prohibendo eidem Pellorgas ne pro minori pretio centum dictionum allecorum dimiceret*. Pluries ibi.

* **CORRECTIO**, apud monachos, Castigatio, flagellatio. Stat. Præmonstr. MSS. dist. 3. cap. 2: *Qui autem scienter silentium fregerit in ecclesia, dormitorio, refectorio sive claustro, si clamatus inde fuerit, unam Correctionem accipiat... Qui autem non clamatus ventum de hoc sponte sua postulaverit, Correctionem non accipiet*. Et cap. 3: *Pro hujusmodi culpis (gravibus) et hiis similibus ventum petentibus, et non clamatis, tres Correctiones in capitulo dentur*. Vide *Disciplina*. *Corrigement* vero, pro *Correctione*, *avertissement*, Admonitio, animadversio, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 100. Chartoph.

reg. ch. 364: *Jehan du Tot dist audit Fresquet par maniere de Corrigement, etc.* Ital. *Correggimento*. *Courrugier*, Corrigere, multare, Gall. *Châtier*, in Charta pro restit. commun. Tornac. ann. 1340. ex Reg. 71. ch. 387: *Se cleric meffait, où il soit enregistré en la halle à telle amende, dont un homme lay seroit Courrugie, etc.*

† **CORRECTIONALIS** JURISDICTIO, in Maceris Insulæ Barbaræ tom. 1. pag. 274. dicitur Jus Monachos delinquentes corrigendi et statuendi quidquid monasticam spectat disciplinam. Defensiones Monachorum adversus Cardinalem Ferrariæ Archiep. Lugdun.: *Et primum de jurisdictione, certe in ea nihil cavetur in Bullis in sui præjudicium, et non impediunt impetrantes, quin habeat jurisdictionem contentiosam, quam habuit antea; sed de Correctionali et ea quæ concernit statuta, mores et ritus et Ecclesiæ et aliarum rerum, et quam respective semper habuerunt dictus Abbas; et etiam Prior et Capitulum illam semper habere debent*.

† **CORRECTOR** LITTERARUM APOSTOLICARUM, apud Innocent. III. lib. 15. Epist. 166. Vide *Vorstium*.

† **CORRECTORES** CAPELLANORUM et Clericorum literarum Curie Ecclesiæ Lugdun. supra in *Baittores*.

* **CORRECTORES**, Magistratus provinciales, maxime per Italiam, titulo *Clarissimorum* honestati; medium inter consulares et præsides locum tenuisse colligitur ex ordine a Notitia imperii observato. Horum præterea mentio fit in l. de omnib. ff. de offic. præf. (1, 18. fr. 10.) et in l. unic. Cod. ut omn. judices. (1, 49.) Cod. Theodos. lex 8. tit. de Accusat. Inscript. (9, 1.) ad *Maximumum Correctorem Tusciæ* dirigitur. Extat in Mercur. Franc. mensis April. ann. 1736. pag. 691. vetus Inscriptio in via Tiburtina reperta, quam ill. memor. Pr. de *Mazaugues* communicavit, his verbis: *BEATISSIMO SEculo DOMINORUM NOSTRORUM CONSTANTIS ET CONSTANTIS AUGUSTORUM SENATUS POPULUSQUE ROMANUS CLIVUM TIBURTINUM IN PLANITIEM REDEgit, CURANTE L. TURGIO SEcUNDO APRONIANI PREF. URB. FIL. ASTERIO C. V. CORRECTORE FLAM. ET PICENI. Vide Gruter. Reynes. Gudium, Pitisc. in Lexico Antiq. Rom. v. *Correctores* et alios.]*

† **CORRECTORES** INDORUM, dicuntur Præfecti seu Judices a Regibus Hispaniarum in Indiam missi, ut ibi præsent, lites dirimant, corrigant delinquentes, etc. Sæpius memorantur in recentioribus Conciliis Hispaniæ. [* Idem qui apud Hispanos *Corregidores* appellantur.]

† **CORRECTORES** alias dicebantur Grandimontensium Superiores, ut hodie Minimorum. Tabularium Monasterii de Crisenone ad ann. 1258: *Cum inter Curatum de Chaciaco, nomine Ecclesiæ suæ ex una parte, et Correctorem domus de Veteri-pediculo Ordinis Grandimontensis nomine domus suæ... contentio verteretur, etc.* Ibid. decies occurrit et in *Anecdosis Martenii*.

† **CORRECTUM** est Acetum distillatum, Rocho le Baillif in Dictionario Spagyrico.

† **CORREDA**, CORREDIUM. Vide *Convedium*.

† **CORREDOR**. Vide *Cursor* 4.

1. **CORREDUM**. Vide *Convedium*.

* 2. **CORREDUM**, Ornamentum vel signum honorarium. Stat. Pistor. ann. 1107. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 539: *Et statutus ut potestas Pistorii non portet Corredum de collo vel*

de dosso de Comuni, nisi consilio omnium consiliatorum, vel majoris partis.

* **CORREGERIA**, Officina, ubi coria præparantur, Gall. *Corroyerie*. Charta ann. 1270. inter probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 94. col. 1: *Et in alia carreria de Corregeria non possit aliquis habere tabularium*. Alia ann. 1469. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item sex denarios pro quadam butigia, sita in carreria S. Jacobi de Corregeria*. Hinc

* **CORREGERIUS**, Qui coria parat, Gall. *Corroyeur*, in laudata jam Charta ex Hist. Nem.

* **CORREGEUM**, Servitium, quod subditi dominis suis cum equis, bobus, aliisve animalibus exhibere tenentur. Charta Occit. ann. 1311. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 114: *Item Corregia seu jornaliboum æstimata valere viginti sex solidos Turon*. Vide infra *Corrogium*.

* **CORREGIA**, COREGIA. Eodem significatu. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 318: *Idem pro Corregia, scilicet a quolibet arante cum bobus, unum jornale... Item pro Corregia saumeriorum in hyeme pro lignis deferendis, videlicet a quolibet saumerio, unam saumatam lignorum*. Infra, *Corregia*, ut et in alia Charta ejusd. ann. ex Reg. 61. ch. 428: *Item pro Carregia (l. Corregia, ut infra non semel) saumeriorum in æstate, videlicet a quolibet habente saumerium, unum jornale... Item pro Corregia a quolibet agricultore arante cum uno pari boum vel pluribus, duo jornalita*. Vide supra *Corileta*.

† **CORREGIA**, pro *Corrigia*, Gall. *Courroie*, in Concilio Avenion. ann. 1509. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 393.

† **CORREGIDOR**, Vox Hispana. Concil. Liman. anni 1591: *Prætores locales, vulgo Corregidores, et alii Ministri justitiæ seculares, etc.* Vide *Correatarius*.

* A Lat. *Corrector*, Urbis præfectus, moderator, prætor.

* **CORREGIOLA**. Vide supra *Corizola*.

* **CORREGIONALIS**, Ex una regione, Joanni de Janua. Utitur S. Augustinus Epist. 76. [et alii.]

† **CORREGIUM**. Vide post *Convedium*.

* **CORREIUM**, Convivium, procuratio, pastus. Chartul. Fiscann. fol. 50. vº: *Relaxavi pro me et hæredibus... Deo et ecclesiæ Fiscan. duo Correia, quæ habebam annuatim apud Fiscannum, ratione decimarum, quas dicti abbas et conventus percipiunt in feodo meo apud Cailleville, et Auegart. Quæ præstatio Courlonge appellatur, in Recognit. feud. ann. 1369. ex Invent. Chart. castri de Jaucourt ann. 1392. fol. 20. vº: *Item environ x. livres de menues censives, ensemble autres rentes dues à plusieurs journées, appellées gistes et Courlonges*. Vide *Convedium*.*

* **CORRELAGIUM**, Præstationis species. Computus Baillivorum Franciæ ann. 1295: *Partes domaniorum Castellariæ de Loches. De Correlagio de Loches, pro toto 29. solid.* [Vide *Correlagium*.]

* **CORRELATIO**, Mutua relatio, Ital. *Correlazione*, Gall. *Correspondance*. Charta ann. 1276. in Hist. Lugdun. pag. 19. col. 2: *Tanquam ingrati filii subtrahentes, et quantum in se est, in Correlatione et sollicitudine mutui affectus patris ad filios querentes inducere sectionem*.

* **CORRELLHARE**, Corallium e profundo maris petere. Charta ann. 1433. ex Tabul. Massil.: *Quod non sunt ausi (Massilienses) nec audent mittere eorum barchtas ad Correllhandum*. *Courrau*, pro *Corail*, Corallium, ut videtur, in Lit.

remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 145.

† **CORRELIGIOSUS**, Eiusdem Ordinis vel Cœnobii Religiosus, Monachus in Actis S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 152.

* **CORREPTIO**, an idem quod supra *Correctio*, flagellatio, quæ pro anima defuncti abbatis a monachis suscipiebatur? Charta Gervasii abb. Bellogiens. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 656: *Tantum pro omni abbate Bellogiensi audito ejus obitu, quantum pro fratre domus illius agetur, excepto quod pro eo ab eis Correptiones non recipiuntur.* [*Papyr. Ravenn. ap. Maium in Classic. Auct. vol. 5. pag. 362: *Pauperes namque in Corpore suo dignum habeant Correptionem.* Vide Constant. Epist. Pap. pag. 36. c. et 1213. c.]

† **CORREPTIUS**, Numine captus, ὁ βλάπτων. Gloss. Lat. Græc.

* **CORRERARIUS**, Cujus officium *Correraria*, idem qui *Correarius*. Lit. remiss. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 2: *Johannes Alamandi miles fuit Correrarius (l. Correrarius) et capitaneus villæ Auca, tam pro nobis quam decano et capitulo ecclesiæ Lugdunensis, ... dictum officium Correrariæ in manibus dictorum decani et capituli resignavit. Courrier, eodem sensu, in aliis Lit. ann. 1389. ex Reg. 137. ch. 23. et Courier, in Lit. remiss. ann. 1476. ex Reg. 204. ch. 136: *Criée fust faite au lieu de Dommaine de par le Courier d'icellui lieu, que ung chacun alast curer et nettoyer le beataige de la riviere dudit lieu.**

† 1. **CORRERIUS**, Cursor, tabellarius, Gall. *Courrier*, Ital. *Corriere*, in Chronico Parmensi ad ann. 1283. apud Murator. tom. 9. col. 802. Vide alia notione in *Correarius*.

* 2. **CORRERIUS**, Officium in ecclesia Matisconensi, cuius munus ita describitur in Poletto MS. ejusd. eccl. fol. 6. rº: *Ipse (prior) et conventus dicti monasterii (S. Petri) habent quamplures redditus, decimas et emolumenta, quæ per alterum canonicum dictæ ecclesiæ, per priorem et conventum eligendum et deputandum, amovibilem ad nutum, Correrium nuncupatum, gubernari, regi et canonicis dicti conventus ministrari et liberari singulis diebus consueverunt.* Vide *Correarius*.

* **CORRESEYRIA**, Corrigia, Iorum. Leudæ major. Carcass. MSS.: *Item pro curgia de Correseyria, ij. sol. Turon.* Versio Gallica ann. 1544: *D'une charge de Coureges, etc.*

CORRESPONDENTER, Eadem tempestate. Ericus Upsalensis lib. 2. Histor. Suecor.: *Circa hæc tempora Romanum Imperium regebat Otto Ruffus, seu Rubeus, Correspondenter huic Haquino.*

† **CORRETAGIUM**, Jus vel munus proxenatarum, Gall. *Courtage* apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 410: *xxvii. lib. xiv. sol. vi. den. in coperturis equorum et Corretagio.* Vide *Corretarius*, *Corretaria*, *Corretagium* et *Courtage*.

† **CORRETARIUS**, Proxenetæ, Gall. *Courtier*. Archivum Ecclesiæ Macloviensis: Anno 1423. 13. Sept. fuit creatus in Capitulo Johannes Forlin in Proxenatam seu Corretarium villæ civitatis Macloviensis, per duos dictæ Ecclesiæ Canonicos; qui juravit in dicto officio fideliter se habere, contractusque mercatorum dampnum evitare, jura domini in venditionibus et revenditionibus Receptorum generali Ecclesiæ diligenter reportare. Vide *Corretarius*.

† **CORRETERIUS**, ut *Corretarius*, in Statutis Massil. lib. 4. cap. 25.

† **CORRETARIA**, Idem quod *Corretagium*. Ordinato Humberti II. Dalphini Vienn. ann. 1340. in Hist. Dalphin. pag. 395. col. 2: *Item, quod ipse Magister Sartor... a mercatoribus vendentibus pro nobis folraturus vel vestes, nullam Corretariam in pecia vel rebus præsumat recipere publice vel occulte, sed totum nostris commodis applicari.*

† **CORREUM**, Vide *Conredium*.

† 1. **CORREUS**, Simul reus, in Hieratio juris Pontificii pag. 107. Vide *Conreus*.

* 2. **CORREUS**, Cursor, tabellarius, Hispan. *Correo*, Gall. *Courier*. Charta Petri II. reg. Aragon. pro Libert. Catalanæ: *Mittantur nuncii per vicarios et alios officiales nostros pro citationibus faciendis, qui nominentur Correus.*

* **CORREZOLA**. Vide supra *Corizola*.

* **CORRIAGIUM**, Idem quod supra *Corregeum*. Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 196. rº: *Thomas de clauso (debet) unam jorntam Corriagii.* Occurrit rursum infra non minus distincte scriptum; legendum tamen forte est *Carriagium*, vecturæ onus. Vide supra *Carriagium*.

* **CORRICORIUM**, Pergula, Gall. *Corridor*. Charta ann. 1340. ex Lib. virid. episc. Massil.: *Actum in Corricorio ante cameram, in qua jacet dominus abbas.* Leg. forte *Corritorium*, ab Ital. *Corritoto*, eadem significatione. Vide infra in hac voce.

† **CORRICULA**, *Initia infantium*. Papias MS. f. pro *Curricula*.

† **CORRIDIDIUM**, Cibum, alimonium. *Corrididium duorum hominum, et quatuor servientes capellæ unusquisque duplicem cibum, in libro nigro Scaccarii pag. 342.* Vide *Corridium*.

* 1. **CORRIDORIUM**, ut *Corricorium*. Burcard. in Alex. VI. PP.: *Sanctissimus dominus noster per deambulationem seu Corridorium de palatio suo apud S. Petrum ivit.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Corredor, Prov. lacunar, ubi sit cursus vel gorga.* Vide *Corridorium*.

* 2. **CORRIDORIUM**, Pars navis, vulgo *Galerie*. Contractus navigii Reg. Franc. cum Venetis ann. 1268. in Reg. sign. Noster Cam. Comput. Paris. fol. 284. rº: *Navis, quæ vocatur Sancta Maria, est longa pedibus crvii. quæ longitudo est de pedibus lxx. in columba... Est alta in Corridoribus pedibus v. et dimidio, et a Corridoribus in superioribus pedibus iij. et dimidio, et est alta in capitibus columbæ pedibus xl.*

† **CORRIDORUM**, Via terreo aggere tecta. Ital. *Corridore*, Gall. *Corridor*, *Chemin couvert*. Chron. Andree Danduli apud Murator. tom. 12. col. 447: *Murus quoque fortissimus erat a mari usque ad mare claudens Monasterium habensque tres foveas, successive bitifreda et Corridora cum bombardis abunde, ita ut omni ex parte opponeretur adventui hostium galæarum.*

* **CORRIGERE**. [Corripere, arguere, increpare. DIEF.]

1. **CORRIGIA**, Modus agri. Diploma Roberti Regis Neapol. ann. 1321. apud Waddingum: *Item alia petia de terra arbutata, quæ est quasi duæ Corrigiæ de terra, una juxta aliam conjuncta.* [Charta anni 1098. e Tabulario B. M. de Charitate: *Dalmatius de Sinemuro donat Monachis Charitatis terram de Magobrio... usque ad viam quæ venit ex certa Corrigia, quæ a dextra parte ejusdem montis, etc.*]

* Quod ad instar *corrigiæ* in longum

productus, ita appellatur, eadem notione qua *Langue de terre* dicimus. Charta ann. 903. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 144: *Ad superscriptas fundoras, seu casalias, et dossos atque Corrigias et valles, etc.* Alia ann. 1054. inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 177: *Cum ipsa villa S. Laurentii, et cum ipso usu, et cum ipso censu, et cum Corrigia S. Felicis, et de ipsis terminis superscriptis usque in silva.* Alia ann. 1168. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 502: *Ego Raino dom. Castlarii trado et dono... tibi Bernardo abbati Francarum vallium, ... videlicet quandam paludem, sive pascherium, sive Corrigiam, quæ tenet in longum a plantata W. S. Michaelis usque ad portum Caboti. Denique alia ann. 1231. ex schedis Peiresc.: *Nos Jacobus... concedimus vobis Montispessulanis fidelibus nostris stagna et maria et Corrigiam, quæ est in medio, cum litore maris et stagni, prout extenditur a Latis usque ad montem Sete et usque ad portum de Aquis mortuis.**

* **CORRIGIUM**, Eadem notione. Testam. Almer. march. ann. 948. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 175: *Totum Corrigium, qui vocatur de Rovere, et totum et integrum fundum Ponticelli.* Charta ann. 999. ibid. col. 171: *Usque ad Corrigia in Tengola, et usque ad Corrigia Boniverti, etc.* Alia Mathildis comit. ann. 1100. ibid. col. 179: *Corrigium unum, quod habet fines de meridie palude Saliceti, de sera Vangaicii et paludem unam juxta prædictum Corrigium.* Vide quæ annotat doctissimus Editor ibid. col. 170.

CORRIGIA JUGALIS, apud Innocentium Agrimensorem: *Montem in medio usque in jugalem Corrigiam permittit.* Id est, qua parte mons vel collis in jugem sese erigit.

2. **CORRIGIA**, [Fasciola chartis appendens.] Charta ann. 1122. ex Tabulario Fontevaldensi fol. 102: *Ego Aimericus Prior de Brajerac propria manu subscripsi, et in Corrigia, quæ in charta dependet, nodum feci.* Infra: *Ego Willemus de Scannus propria manu mea præsentanti chartæ signum Crucis impressi, et nodum in Corrigia quæ de fº pendet, feci.*

* Pactum inter Carol. II. comit. Provinc. et capitul. S. Salvat. Aqueus. ann. 1292. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Sigillatum erat quoddam sigillo magno ceræ albæ pendens per Corrigiam albam.*

CORRIGIAM SIBI IN COLLO PONERE, in signum servitutis. Chronicon Mosonense pag. 641: *Corrigiam sibi in collo posuit, ancillatui se subdidit, capitulum suum... repromisit.* Anonymus de Miraculis S. Vedasti num. 6: *Surrexit ire ad capitulum, quasi per Corrigiam sui vestimenti Sancto seipsum dediturum.* Hist. Translat. S. Gorgonii cap. 17: *Corrigia discinctus collum suum circumdedit, atque per eundem se sancto Gorgonio famulum contradidit, etc.* Joan. Villaneus lib. 6. cap. 65: *Venne à Firenze col le Corregge in collo, chiedendo merce.*

* *Corrigia* collo imposita veniam petere, in Chron. Modoet. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1164: *Et qui interfecerat patrem, filium, fratrem vel propinquum, ibat cum Corrigia in collo ad eum, cui talis injuriam fecerat, et pro divina gratia admonitus a dicto fratre Venturino, ei osculum pacis dabat. Nostris, Demander grace la corde au cou.*

CORRIGIE BOUM, inter malas consuetudines recensetur in vet. Charta ex Tabul. Celsinianensi: *Et agnos, et civadam, quam apprehendebat, et Corrigiam boum, et femum et paleas, etc.* *Corrigiam*

scilicet, quæ bobus aratoribus ministrare tenebantur tenentes.

† 3. **CORRIGIA**, Zona, cingulum, Gall. *Ceinture*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. in Computo annorum 1333. et seqq.: *Pro una Corrigia pro Comitissa redimenda, quæ erat in pignore de mandato Domini, etc. unc. ii. taren. xv. Pag. 276: Pro una Corrigia de auro et argento pro Domino, taren. xxvii. Et pag. 281: Item, pro una Corrigia de seta empta pro Domino munita de argento albo, v. flor. Miracula S. Simonis, tom. 2. April. pag. 819: Quædam mulier... sacramento affirmavit, quod erat impedita et contracta a Corrigia infra. Eo quod cingi soleant, hic renes sunt intelligendi. Quandoque Corrigiæ recensentur inter ornamenta sacra: *Nonis Augusti Corrigiam de serico. v. Idus Septembris duas Corrigias argenteas, in quodam Necrologio MS. Ecclesiæ Remensis.**

* Math. de Affictis J. C. Neapolit. Decis. 315: *Maritus mittit uxori suæ, quando est in domo patris vel fratris, Corrigias de argento.* Charta ann. 1273. in Chartul. Buxer. part. 6. ch. 59: *Lego monachis Buxeriæ ciphum meum argenteum et Corrigiam meam de argento et parvum cingulum meum de argento pro uno calice faciendo. Courroie, pro Sacculo, bulga, in Lit. remiss. ann. 1398. ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 301: Le suppliant portoit sur son cheval une bourse de cuir, appelée Courroie, en laquelle avoit la somme de vint et quatre livres. Vide in Cingulum 1.*

* **CORRIGIUM**, Eodem sensu, in Charta ann. 1350. ex Tabul. Massil.: *Senescallus dicit se pridem impignorasse penes syndicos civitatis Massiliæ... Corrigium unum de argento, etc. Hinc*

* **CORRIGIA REGINÆ**, Idem quod *Zona Reginæ*, Præstationis species. Memor. F. Cam. Comput. Paris. fol. 54. rº. ad ann. 1398: *Inhibitum fuit Micheletto Laillet et Baudeto Noque firmariis firmæ cinguli seu Corrigiæ Reginæ, ne de cetero, quando domini comptorum aut clerici facient adduci vina sua domorum suarum, extra villam existentium, Parisius, ipsi firmarii impediunt aut impediendi faciunt dicta vina, vecturas aut alias res dactorum magistrorum.*

CORRIGIAM SUPER TUMULUM PROJICERE, id est, bobis defuncti renunciare. Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 264. et Pithæum in Consuetud. Trecens. tit. 2. art. 12. [*] Grimm. Antiq. Jur. Germ. pag. 157. sqq.]

* Quod et coram iudice zonam seu *Corrigiam* dimittendo, ipsique eam porrigendo fiebat. Arest. ann. 1367. 7. Mart. in vol. 5. arestor. parlam. Paris: *Ipsa domina in eadem curia nostra bonis mobilibus omnibus et singulis ubicumque existentibus, ac debitis universis dicti quondam mariti sui... omnino renunciavit, ... et in signum renunciationis hujusmodi zonam seu Corrigiam suam decinxit seu deposuit, et in manu curiæ nostræ, prout supra foream dicti defuncti die obsequiorum, si factæ fuissent aut fierent, facere potuisset, et prout est consuetum fieri, eandem suam zonam seu Corrigiam ad nostram dictam parlamentum curiam incontinenti porrexit, dereliquit et demisit, retenta seu protestatione per eandem facta de retinendo et petendo.... dotem seu dotatitium sibi promissum, ... ac etiam suum revagium.* Lit. Caroli V. ejusd. an. ibid.: *Par la contuine générale de nostre royaume gardée entre personnes nobles, il loist aux dames ou damoiselles nobles veuves, après le décès de leurs maris,*

prendre et retenir, se il leur plaist, les meubles, en elles chargeant des debtes; ou renuncier auxdiz meubles et les laisser en demourant franchises d'icelles debtes; et est de coutume de faire laditte renunciation sur la fosse du trespassé en la présence de ses amis, le jour que l'en fait ses obseques ou service. Ejusmodi renunciationis meminit Monstrelet. vol. 1. cap. 18: *La duchesse Marguerite sa femme (de Philippe duc de Bourgogne) renonça à ses biens meubles pour la doupte qu'elle ne trovast trop grans debtes, en mettant sur sa représentation sa Ceinture avec sa bourse et les clefs, comme il est de coutume; et de ce demanda instrument à un notaire publique.*

* 4. **CORRIGIA**, Lamina. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 366: *Botacii duo argenti deaurati cum esmailis duobus in boltis, et cum literis Græcis et Corrigiis sprangatis.*

* **CORRIGIA TONSORUM**. Reinardus Vulpes lib. 3. vers. 2295:

Nam quotiens paulisper hebant rasoria, cautus
Inverrens cordio tonsor acuta facit.
Nulla tibi pendet Corrigia, detege, si qua est.
Corrigarus penem nudat, atque: Vide.

† **CORRIGIEMAN**, Corrigia, lorum. Engelbertus de Longævitate ante diluvium cap. xiv. apud Bern. Pez Anecd. tom. 1. col. 460: *Qualiter exemplificat Philosophus ibidem in catulis nobilitum mulierum, quibus circumligantur panni, et Corrigiaminibus involvuntur et colligantur, et cibus eis subtrahitur, ut parvi remaneant non crescendo amplius.*

* **CORRIGIARIUS**, Corrigiarum faber, Italis *Coreggiato*. Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 192. rº: *Halæ Corrigiariorum (male Corrigianorum) ij. lib. perpetuum.* Arest. ann. 1346. 21. Jul. in vol. 2. arestor. parlam. Paris: *Corrigiarium seu zonarum operarii ejusdem villæ Paris. etc. Vide supra Corzarius.*

* **CORRIGIATA**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Correjada, Prov. scutica, Corrigiata.*

* 1. **CORRIGIBILIS**, Emendandus, qui corrigi debet. Charta apud Cencium inter Censu eccl. Rom.: *Talem nichilominus consuetudinem, licet generalem et plurimum ipsis commodam, si forsan ab ipsis legatis Corrigibilis videtur, ad ipsorum placitum... corrigi cupientes.*

* 2. **CORRIGIBILIS**, Jurisdictioni obnoxius, nostris *Justiciable*. Charta ann. 1332. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 988: *Cum nos Ludovicum Poqueire, clericum Senonensis diocesis, subditum et Corrigibilem nostrum... coram nobis traxissemus, etc.*

* **CORRIGIOLA**, diminut. a *Corrigia*, Italis *Coreggiola*, nostris alias *Coroyette*, parva zona. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Correia, Prov. corrigia, Corrigiola.* Lit. remiss. ann. 1388. in Reg. 135. Chartoph. reg. ch. 165: *Deux pelites verges et une Coroyette.*

* **CORRIGIUM**. Vide supra in *Corrigia* 1. et 3.

CORRIGIUNCULA, Nola, seu campanula quæ percutitur in Monasteriis, cum *Discipline* dari debent: a *correctione* dicta. Liber Revelationum Anonymi cap. 6: *Quo perveniens audivi mox sonitum Corrigiunculæ post me factum a fratre illo a quo disciplinas expectabam suscipere. Relictis itaque his quæ ibi videram, nescio quali modo in capitulum confestim deveni; et post, disciplinas, ut prius feceram, accipi sex vicibus, etc.*

* **CORRITOR**, Excursor, Ital. *Corritore*, Gall. *Coureur*. Instr. ann. 1358. inter

Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 206. col. 1: *Consuluit quod portalia claudantur de nocte, et custodes ponantur supra muros in competenti numero, ad intelligendum utrum Corritores de nocte veniant, necne.*

† **CORRITORIUM**, Opertum iter in ædificiis, Gall. *Corridor*, Ital. *Corridore*. Chronicon Parmense ad ann. 1302. apud Murator. tom. 9. col. 844: *Incæptum fuit fieri Corritorium super baptisterio de columellis lapideis.*

* Stat. ann. 1357. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 194. col. 2: *Et fiat unum Corritorium infra dictam turrim, per quod libere possit ire de una janua ad aliam.* Charta ann. 1368. ex Tabul. Massil.: *Juncta scolarum Judæorum fiat unum Corritorium fustæ, ut possint ire bene et secure.* Vide supra *Corricorium*.

* **CURRITORIUM**. Eadem notione, in Comput. ann. 1356. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 172. col. 2: *In camera ante Curritorium domus noviter acquisita.*

* **CORRIZOLA**. Vide supra in *Corizola*.

CORROATA, *CORROADA*. Vide *Coroata*.

† **CORROBORAMENTUM**, Scriptum quo aliquid corrobatur seu confirmatur. Charta Gaudini de Bruismo pro fundatione Ungiaci inter Instrum. tom. 4. novæ. Gal. Christ. col. 85: *Factum est hoc Corroboramentum anno ab Incarnatione Domini MCVI.*

† **CORROBUCUM**, Idem quod *Cordebusus*, Corium caprinum alutariorum arte præparatum, sic dictum, quasi *Corium Bucæ* seu Capri, Gall. *Bouc*. Charta Vidimus Offic. Rotomagensis ann. 1267. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 149: *Sciatis quia concessi Willelmo Carnuto... et socis cordebanariis et corvesariis Rotomagensibus, ut habeant gildam suam... et nullus faciat ministerium de Corrobuco, desit illam gildam habuerunt tempore Vullelmi Regis avi mei.* In confirmatione habetur: *Et nullus faciat ministerium eorum nisi per eos.* Ex quo liquet hic agi de arte sutoria, quam nulli liceat præterquam Cordebanariis gildæ institutæ.

* **CORRODIUM**, *CORRODARIUS*. Vide *Corredium*.

CORROGATA. Tabularium S. Remigii Remensis: *Ad hibernaticam stationem map. 1. continentem in longitudine perticas 40. in latere perticas 4. ad estivaticam simul facit Corrog. 9. donat annis singulis in hostelina denar. etc. Infra: Facit in anno Corrog. 9. Rursum: Ailoldus tenet mansum ingenuilem 1. facit in anno map. 2. habens in unaquoque in long. perticas 40. in lat. 4. et Corrogat. 3. donat pullos 3. ova 15. etc. Occurrit ibi pluries. Tabularium Deiparæ Santonensis: *Tres dies plenæ Corrogatæ.* Idem videtur, quod *Corvatæ*, quod ejusmodi operæ a singulis corrogentur. Glossæ veteres: *Corrogatio, ἐρρωγία*. Vide *Corvatæ*. [* Idem quod mox *Corrogium*.]*

* [« Mittit in vinea homines duos, manso publico cludendo perticas II, in *Corrogata* perticas IIII. (Emancip. incolar. Maurivillæ, 16. aug. 967. mus. arch. dep. p. 31). »]

* **CORROGIUM**, Servitium, quod subditi dominis suis cum equis, bobus aliisve animalibus ex lege vel consuetudine præstare tenentur, et ejusdem in pecunia vel annona redemptio. Charta ann. 1344. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 34: *Item pro Corrogio boum et saumiorum, ... pro parte dom. regis, ccccij. solidos Turon. annui redditus.* Alia ann. 1318. in Reg. 56. ch. 511: *In Corrogis seu jornalibus bouum et saumiorum, xl. sol. s. den.* Alia ann. 1343. in Reg. 71. ch. 232: *Item in Corrogis sive jornalibus*

animalium, qui consueverunt cum bajula arrendari, extimatis valere in reddito xiv. lib. xij. sol. Tiron. Denique alia ann. 1361. in Reg. 103. ch. 78: Quilibet laborator cum bobus debet solvere sex punherias avenæ; et quilibet laborans cum asinis, debet solvere unam punheriam avenæ; quæ ascendunt dicta Corrogia in universo septem sextaria... Item est in dicto loco Corrogia animalium bouorum et equinorum, videlicet quod quilibet laborans cum bobus, debeat solvere duo journalia. Vide supra Corroada et Corrogeum.

CORROGIUM. Vide *Conredium*.

† **CORROGARE**, pro *Corroborare*. Confirmare. Charta Caroli Calvi pro Monasterio Vedastino: *Ad Corrorandum etiam amplius quam ad fulciendum nostræ Celsitudinis præceptum*. Moretus Antiquit. Navarræ pag. 131: *Facta Carta et Corrorata Era 1170. in mense Marci, in illa populatione de Cantabrica.*

* **CORROSARIUS**. Idem qui supra *Corrosarius* in *Conredium*, quomodo etiam legendum videtur, Monachus, qui fratribus cibaria ministrare ex officio tenebatur. Charta ann. 1282. ex Tabul. S. Andr. Avenion. : *Ut Corrosarius in monasterio instituitur, qui habeat ecclesiam S. Veredimii de Podio-alto, cum omnibus servitibus et pertinentiis suis, cum censu sexaginta manganariorum,..... xxx. libris quas abbas assignare debet eidem Corrosario in bono loco. Item quod abbas teneatur dare ipsi Corrosario xxv. cannas boni olei annuatim v. manganarios amigularum. Item quod dicitur Corrosarius percipiet omnia legumina,..... oves, capras, ovilia et pascua monasterii.*

* **CORROSIO**, Corruptio, consumptio; *Corrosion*, Lit. Car. V. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 515. Chartæ Ludov. VI. ann. 1122. confirmatio per Carol. IV. ann. 1324. in Reg. 62. Chartoph. reg. ch. 200: *Quia vero dictarum litterarum sigillum eisdem litteris, non per modum appensionis appositum, sed per impressionem affixum, tam propter ipsius sigilli vetustatem, quam propter partis cartæ, cui sigillum ipsum adhaerebat, Corrosionem, erat a dictis litteris, licet quantum ad scripturam et characteres sanis et integris, separatum, ipsas de verbo ad verbum transcribere fecimus. Vide Corrositas.*

† **CORROSITAS**, Caries qua aliquid corroditur et consumitur. Vita B. Ursulinæ Parm. tom. 1. April. pag. 738: *Nulla penitus putredine aut Corrositate vitium. Transactio inter Abbatem et Monachos Crassenses ann. 1351. ex Libro viridi fol. 53: Et in casu quo sigilla ipsa Corrositate aut alio casu rumpentur.*

† **CORROSOR**, Qui aliorum bona Corrodere et invadere nititur. Donatio Monachis S. Salvatoris de Thyrono apud Stephanotium in Antiquit. Aurelian. MSS. pag. 554: *Concessit... tali siquidem conditione, ut deinceps contra omnes Corrososores sive quoslibet calumniatores terram illam Monachis tueretur.*

† **CORROX**, Idem quod *Conredium*, Quod datur ad cibum. Consuetudines MSS. urbis Tolosæ fol. 19. ex Bibl. D. Abbatis de Crozat: *Habitantes vero extra dictos terminos vicarie Tholosæ solvunt... fromagium, et ovagium, et Corrox et gallinas, etc.*

* Vel potius quod supra *Corrogiium*. Vide in hac voce.

† **CORRUA**, ut *Corvea*, Gall. *Corvée*. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 126: *Ab biennio, equitatu, carroio et omni Corrua liberi et absoluti. Vide Corvata.*

† **CORRUEA**, *CORRUEYA*, Ead. notione.

Charta Joannis Lotharing. et Brabant. Ducis in Chron. Bonæ Spei pag. 264: *Tenebuntur exhibere singulis annis mille et sexcentas illas Corruæ tantummodo, de curribus munitis et estoffatis rationabiliter sine dolo... servitium unius currus stoffati per unum diem pro una Corruya reputantes.*

† **CORRUWEIA** pluries occurrit eadem notione, ibidem pag. 264. 310. 311. 312. etc.

* **CORRUAGIA**, Idem quod *Corvata*, Operæ, quas subditi ac rustici dominis suis præstare ex lege vel consuetudine tenentur. Arest. ann. 1310. in Reg. *Olim* pariam. Paris: *Item* (in possessione) *habendi et recipiendi corveias et Corruagia a predictis habitantibus in locis superius nominatis. Corvaige*, Jus exigendi *corveias*, in Charta ann. 1410. ex Reg. 164. Chartoph. reg. ch. 23: *Jehan du Melle escuyer baille à Jehan Gueront escuyer la terre des Yveteaulx;..... sauf le droit de son Corvaige. Vide infra Corvagium.*

* **CORRUERE**, active usurpatur pro *Diruere*, evertere, Gall. *Abatre, démolir*, in Comput. redit. et expens. eccl. Paris. ann. circ. 1381: *Item Johanni Huberti lathomo, per forum factum cum ipso.... Corruendi totam hostiarum magnæ portæ,..... et reficiendi de novo de petra et plastro,..... decem francos auri.*

* **CORRUMPERE**, Abrogare, rescindere, irritum facere, *Corrumper*, eodem intellectu, in Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 381: *Avons juré de tenir et faire tenir sans Corrumpre, venir ne faire venir encontre, etc.* Charta ann. circ. 1160. apud Cencium inter Census eccl. Rom.: *Corrumperentes itaque et omnino evacuates et in irritum reducentes omnia privilegia et invasiones atque investimenta, quæ super tenimenta Tusculani facta sunt, sive a Romanis, sive ab omnibus aliis personis. Bened. abb. Petroburg. de vita Henr. II. reg. Angl. edit. Hearn. tom. 1. pag. 344. ad ann. 1180: Vetus namque moneta Corrupta fuit, et rex monetarios suos redemit. Corrore des temoins, Testes subornare, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 226: *Icellui suppliant a congneu que sesdiz tesmoins il avoit induis et Corroz et leur avoit promis de donner le vin, mais qu'ilz deposassent à son entention. Occurrit rursum infra.**

* **CORRUMPERE**, Discerpere, lacerare. Leg. Polon. a Prilasio collectæ pag. 448: *Si vero non statim easdem chartulas vel Corruerit, vel igni consumperit, etc.*

* **CORRUMPERE**, *Devirginare*, *Papix. Corrupter*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 581: *Ledit maire, pour mieulx savoir se l'exposant avoit congneu charnelement, ne Corrupté ladite fille, il la fist veoir et visiter diligemment par certaines femmes matrones. Unde Corrumperement, virginitatis vitiatum, in aliis Lit. ann. 1385. ex Reg. 127. ch. 91. bis: *Icelle Perrote doutant le deshonneur, vitupere et Corrumperement de la virginité de son corps, etc. Corrumper nature*, Semen citius, quam par est, extra vas debitum effundere, in Lit. remiss. ann. 1456. ex Reg. 183. ch. 127: *Avant qu'il peust toucher ou entrer à l'instrument naturel d'elle (la jeune fille) il Corrumpeit nature en lui.**

CORRUPTICOLÆ, Heretici, qui Corpus Christi perinde ac nostrum detrimenta pati, propter quæ reparanda esuriret, opusque haberet cibo, et fatigaretur, ac egeret requie ad reficiendas vires, asserebant. De his Liberatus Dia-

conus in Breviario cap. 9. 19. 20. ubi consulendus vir eruditissimus Joannes Garnerius ad idem cap. 19.

† **CORRUPTIO**, Actus quilibet venereus sive licitus sit sive illicitus. Papias in MS. Bituric.: *Continentia est post Corruptionem secus renuntiatio.... Continentes non solum in castitate post Corruptionem, sed ab omni vitio. Eidem Corumpere, Devirginare.*

CORRUPTIO SANGUINIS, apud Leguleios Anglos, dicitur, cum quis felonix vel Majestatis criminis convictus est: tunc enim illius sanguis corruptus dicitur, quia neque liberi, neque ullus ex illius sanguine, sive consanguineus, illius hæreditatem percipere potest. Præterea si nobilis sit, ejus liberi ignobiles fiunt, ita ut paterna nobilitate frui non possint, nisi auctoritate Regia. Rastallus.

* **CORRUPTUS**, Italis *Corrotto*, Luctus funebris. *Corruptum levare*, lamentabiles voces ac ejulatus occasione funerum emittere, interprete Muratorio ad Stat. Ferrar. ann. 1269. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 336: *Quod nemini de civitate Ferrariæ seu burgis liceat levare Corruptum seu plangere alta voce propter aliquod corpus mortuum, postquam ipsum corpus extractum fuit de domo, et portabitur seu portatum fuerit ad ecclesiam. Nunc vero Italis fare il Corrotto, eodem auctore, designat tantummodo lugubris vestis usum in luctu pro funebris. Vide *Cantatrice*.*

* **CORRUVERA**, f. pro *Corruweia*, idem quod *Corvata*, Gall. *Corvée*. Charta Marg. comit. Fland. ann. 1261. ex Tabul. Flin.: *Notum fieri volumus, quod abbattissa et conventus de honore B. Virginis juxta Fines ordinis Cisterciensis emerint.... xliij. cappones in Natali et lix. Corruveras annis singulis eidem monasterio persolvendas ab illis, qui tenementa possident.*

† **CORRUWEIA**. Vide in *Corrua*.

† **CORS**. Vide *Cortis* 1.

* **CORSA**, Excursio, vox Ital. et Hispan. Gall. *IncurSION*, alias *Courverie* et *Courrerie*. Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 1: *Est advenu que à la fraicheur d'iceles Courveries des gens d'armes, etc.* Aliæ ann. 1417. in Reg. 170. ch. 65: *Comme lebastart de S. Pierre feust alé en Courrerie avec plusieurs autres... en laquelle Courrerie eussent esté gangnez... trois chevaulx.* Comput. ann. 1383. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 51. col. 1: *Guiraud Calcati nuncio misso Avinione ad dom. nostrum Pappam,..... et judici majori notificando eisdem quamdam Corsam factam per gentes armorum, etc.* Vide *Cursa* et *Cursus* 3.

* **CORS-A-CORS**, Privatim. Consuet. Catalon. Mss. cap. 25: *Si in aliquo castro fuerint duo castellani, et alter eorum non tenuerit castellaniam pro altero castellano; sed quilibet eorum particulariter, Cors-a-Cors, tenuerit suam castellaniam, etc.* [Mas quisque dells la tindra cos a cos per algun tercer, qui sie lur senyor, etc. in edit. ann. 1688. pag. 360.]

† **CORSARE**, proprie Piraticam exercere, ab Italico *Corsare*, quod idem significat: generalius quasvis prædas agere. Prosper Sanctacrucius de civilibus Gallix dissentionibus, apud Marten. tom. 5. Collect. Ampliss. col. 1446: *Ita et ad vindictæ studium, ad cupiditatem rapiendi, quod in his tumultibus semper aliquid Corsari solet... animos confirmant.*

† **CORSARIUS**, Pirata, prædo mariti-

mus, Gallice *Corsaire*, Ital. *Corsare*, *Corsario* et *Corsaro*. Etymon Ital. *Corso*, *Cursus*. Chronicon Richardi de S. Germano, apud Murator. tom. 7. col. 960: *Excommunicatio vinculo innodat Corsarios et Piratas, qui capiunt transeuntes*. Eadem notione Κορσάριος dicunt Græci recentior. Vide Glossar. mediæ Græci. in Κορσάριος.

* **CORSATUS**, Thorax, vestis species, Gall. *Corset*. Comput. MS. ann. 1239: *Pro duobus Corsatis obblitis ad computandum, xx. sol.* Vide *Corsetus*. *Corsetiere* vero, pro Crumena vel sacco. in Lit. remiss. ann. 1868. ex Reg. 99. Charthoph. reg. ch. 141: *Comme Guillaume Noel marchand changeur eust receu une Corsetiere de toile, en laquelle il avoit en monnoie blanche, blans pour cinq deniers Tournois, la somme de cent et cinq livres ou environ*. Vide supra in *Corrigia* 3.

* **CORSERIA**, Via in mœniis ad hostes propulsandos accommoda, per quam tuto curritur ab una turri ad aliam, unde nomen. Charta Thossiacensis ann. 1449: *Licentia datur faciendi aponsam supra Corserias villæ apponstatam muris tali modo, quod dessubtus possit transire una charrata feni*. Altera ann. 1494: *Juxta ruatam vocatam Les Corsieres de la ville*. Tertia anni 1462: *Juxta muros dictæ villæ, Corseriis dictorum murorum intermediis ex meridie, et juxta dictas Corserias ex occidente*. Vide *Cursoria*.

† **CORSERIUS**, Equus bellator. Gall. *Coursier*. Comput. Johannis Humberti sub Guigone Dalphino ann. 1328: *Item pro uno Corserio morello affollato in Flandriis, quem reddidit apud Montem fleuritum Aymarono de Bello-visu marescallo Domini Dalphini, xxxv. flor.* Regest. Dalphin. de Graysivod. ann. 1336. fol. 149: *Pro Corseriis, palafredis et roncinis habitis ab eodem. Vide Cursor equus*.

2. **CORSERIUS**, Ratis annicæ species, apud Occitanos. Charta anni 1231. in Regesto Comitum Tolosæ pag. 39: *Possumt piscare quodcumque voluerint per Garonnam, et per Arigiam, et navigare et arripere cum eorum Corseriis libere*. Et infra: *In istis duabus aquis prædictis ubi possunt ingredi cum eorum Corseriis*. Vide *Cursoria*.

* **Lugdunensibus** etiam nota. Acta capit. ecel. Lugdun. ad ann. 1340. fol. 67. r. col. 1. ex Cam. Comput. Paris: *Voluerunt quod dom. custos Corserium fastenium, factum pro et contra factum dom. Bellijoci, possit delacerare*.

* **CORSETUS**, Tunica, thorax, Gall. *Corset*. Computum anni 1324. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 133. col. 1: *Item pro duobus Corsetis Domini Dalphini et Humberti de Vilars et pro duobus paribus caligarum, videlicet pro septem ulnis de virido, computata qualibet ulna xxxii. sol. valent. xi. lib. 10. sol.* Vita S. Philippi Archiep. Biturig. apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 1931: *Et quadam die dum obviaret pauperi trementi frigore... Corsetum foderatum quo erat sub cappâ indutus exiit et pauperi tradi fecit*. Ordinatio Humberti II. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 315. col. 2: *Item, quod in festo Paschæ Corseti prædictarum Domine Dalphinæ et altarum Dominarum ac Domicellarum sint longæ cum caudis*. Corseti muliebres rursus memorantur ejusd. tom. pag. 275. 334. col. 1. et 406. col. 2. *Corseti ferri* recensentur inter Garnisiones seu munitiones inventas in castro civitatis Carcass. ann. 1294. Vide *Cursetus*.

* **CORSINI**. Vide *Caorcini*.

CORSNED. Gloss. Sax. tempore Edw. III. exaratum: *Corsned, panis conjuratus*. Anglo-Saxonibus, ait Lambardus, erat in more positum, panem certis quibusdam destinatisque sententiis consecratum reo gustandum offerre: habebant enim penitus insitam opinionem, non posse quemquam mali conscium panem hoc modo dedicatum deglutire. *Offam judicariam* dixerunt. Cors autem, Saxonibus, *execratum* sonat: sne ð, vel snid, est offa, bolus, vel ned, aut neod, id est, *necessitate ductum*. Unde Nedbread iisdem coactus panis. Reus enim, seu accusatus, crimen objectum qui negabat, panem vel offam illam sumere et comedere cogebatur in purgationem. Leges Kanuti Regis cap. 6. apud Bromptonum: *Si quis altari ministrantium accusetur, et amicis destitutus sit, cum sacramentales non habeat, vadat ad judicium quod Anglice dicitur Corsned, et fiat, sicut Deus velit, nisi super sanctum Corpus Domini permittatur ut se purget*. Cap. seq.: *Si quis Ordinatus homicidii particeps, vel auxilio fuisse compellatur, purget se cum parentibus, quorum interest occisionis factionem tolerare, vel emendare. Si parentes non habet, cum sociis se purget, vel jejuniū ineat, si opus sit, et applicetur ad Corsned, et fiat voluntas Dei*.

Extat hujusce purgationis exemplum apud Ingulfum pag. 898: *Cum Godwinus Comes in mensa Regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta tandem per buccellam deglutiendam abjuravit, et buccella gustata continuo suffocatus interiit*. Id ipsum sic enarrat Philippus Mouskes in Hist. Francorum MS.:

En dementiers que il mangoient,
E de mult de coses parloient,
Li Quens scoit devant le Roi,
Sire, dit-il, entendes moi,
Bien sai que vous me mescreés,
De vo frere ki fu tués,
Mais trestoust aussi voirement,
Puisse jou manger saïnement
Cest morsel de pain que je tieng,
Que par efort, ne par engien,
N'eu coupe en la mort vo frere,
Ne adonques de ralt bien ners,
Ne dont ne or ne m'enfu biel.
Lors sana li Roi le morsiel
De cuer et de projiere douce,
Et li Quens le mist en sa bouce,
Li fu esraument estranlés.
Voiant le Roi qui fu d'alés,
Qui l'esgarda mult volentiers,
Confu li miracles premiers
Que Dieu fist pour le Roi Euvart
Ki pourfu sains en son eswart.

Vaccas au Roman de Rou MS. de eodem Godwino:

Godwine puis remaint issi,
Le Roi en pais le consenti,
Je ne sai combien il dura,
Més je sai bien qu'il s'estrangla,
D'un morsel que le Roi seigna,
A Odihau où il marja.

Ubi observandum buccellam panis cum aliquod precibus signo Crucis a Rege signatam.

Huc etiam referri potest quod habet Historia Trevirensis pag. 235: *Post multum vero temporis cum idem Dux (Limburgensis Henricus) inflicto sibi anathema parvipenderet, et in malis supra dictis et similibus perseveraret, accidit ut quadam de Militibus ejus die quadam in domum ejus advenisset, et facta hora prandii, apposita mensa coram ipso, panem comedere debuisset, et Dux illi illudens, Surge, ait, et foras egredere, coram me comesturus non es, excommunicatus enim es. Et ille, Ubi, inquit, et quis me præter eum qui et te excommunicavit?*

Cui Dux ait: Ecce nunc vide, et jam parebit, si ita sumus excommunicati, ut aliquid nobis exinde molestiæ possit accidere: si hic canis, (qui forte illis edentibus aderat) buccellam quam illi dederat, comederit, non pertimesco. Sin autem, timenda est nobis excommunicatio. Et hoc dicto, misit buccellam, quam canis ut naribus adhibuit, ultra contingere non curavit: et ne quis hoc saturitati canis posset imputare, cum alius illi buccellam mitteret, festinus arripuit. Unde omnes qui aderant summa admiratione ducti, una voce dixerunt: Oportet eos ad satisfactionem venire: et ita fecerunt.

Exstat apud Lindenbrogium post veteres Formulas *Exorcismus panis hordeacei, vel casei ad probationem veri*, pag. 107. Orationes vero quæ in hocce judicio recitabantur, ejus effectum satis declarant; ac prima quidem ex iis: *Fac eum, Domine, in visceribus angustiari, ejusque guttur conclude, ut panem vel caseum istum in tuo nomine sanctificatum devorare non possit hic qui injuste juravit ac negavit illud furtum vel homicidium, aut adulterium, seu maleficium quod quærebatur, et jusjurandum pro nihilo habuit, et nomen tuum nominavit, etc.* Altera: *Præsta quæsumus per sanctum ac mirabile nomen tuum, ut qui reus erit hujus furti vel homicidii, aut adulterii seu maleficii, de quo hic requiritur, vel in facto vel in conscientia, ad adpositam ei pro ostensione veritatis creaturam panis sanctificati vel casei fauce ejus claudatur, guttur ejus stranguletur, et in nomine tuo ante illud rejiciatur, quam devoretur*. Hinc nostris loquendi formula manavit, *Que ce morceau de pain m'êtrangle, si ce que je dis, n'est vrai*. Sed cur panis hordeaceus potius adhibitus fuerit quam alius, non comperi. Hanc porro divinationis aut sortis speciem videtur intellexisse. Concilium Autisiodorense ann. 578. can. 4. ubi sortis *de pane et ligno vetantur*. Huc etiam referri potest ἄρκος τῆς μεγάλης τῆς πέπτης, de quo Matthæus Blastares Litt. M. cap. 1. Vide *Eucharistia*.

* Alias rursus orationum formulas, quæ super pane vel caseo ad probationem recitabantur, videsis inter Probat. Hist. Sabol. pag. 354. ex Chartul. S. Sergii Andegav. descriplas. [*] Confer Grimmii Antiquit. jur. Germ. pag. 931.]

† **CORSORIUM**, Agri portio. Vide *Cursorium*.

† **CORSORIUM**, Parvus agger quo præterfluens aqua coeretur. Consuetudo Lemovic. art. 40: *Item quia quicumque ædificat in dicto castro, debet ita ædificare, quia non dimittat aliquam terram ad faciendum Corsoryra infra domum suam*. Versio Gallica: *Item, celui qui bâtitra audit chateau, doit tellement bâtit, qu'il ne laisse croupir en rue ses terres ou ciments devant sa maison pour arrester les eaux courantes, et empêcher la liberté du passage*.

* **CORSERIA**, Via lustrandis vigiliis aliisque usibus accommoda, per quam de loco ad locum tuto curritur, unde nomen, vulgo *Chemin des Rondes*, alias *Coursiere*. Stat. ann. 1358. in Reg. 93. Charthoph. reg. fol. 92. r. : *Extitit ordinatum, quod certæ Corserie sive carverie infra et juxta muros villæ fierent, per quas possent fieri die nocteque excurbia serri custodiæ, tam eques quam pedes, juxta dictos muros*. Aliud ejusd. ann. inter Probat. tom. 2. II. Hist. Nem. pag. 232. col. 2: *Sic quod de duabus Corseriis fiat una; et ordinetur quod... gentes armorum equitum possint libere per Corsse-*

riam prædictam, sallim quatuor eques ad frontem equitare et discurrere. Lit. Caroli V. ann. 1366. *ibid.* pag. 295. col. 1: *Ils (les habitans) aient fait abatre et dirruer touz les hostels, qui entour laditte cité touchoient au murs d'icelle, affin que par terre, aussi comme par la Coursiere de dessus, on puisse aler et venir delivréement à pié et à cheval à laditte defense et gart de laditte cité.* Vide *Corseria*.

* **CORSSETUS**, Decumanus, ut videtur. Charta ann. 1342. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 238: *Item ducentas viginti septem anguillas Corssetas, debitas quolibet anno pro homines de Caiarco.*

* **CORSULUS**, *Lo herede*. Glossar. Lat. Ital. MS.

† **CORSURA**, Species præstationis e bladis, f. ead. quæ *Cossa* 1. Charta ann. 1312. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Salva et retenta dictis dominis et colonis trezeno, Corsura et balagio bladorum et cultitia olivarum de decimis in terminio de garriga habitantium.* [* Aut mendum esse aut male lectum suspicor pro *Calcatura*. Vide supra in hac voce.]

* **CORTADA**, Habitatio rustica, idem quod *Cortis* 1. Charta ann. 1333. ex Bibl. reg. cot. 2: *Accedens ad quandam Cortadam, quæ est quasi in medio dictæ insulæ, et inveniens in porta majori dictæ Cortadæ baculum seu astellum dicti dom. archiepiscopi, etc.*

* **CORTAGO**, perperam forte pro *Sartago*. Inventar. MS. coquinae ann. 1379: *Item duæ Cortagines, videlicet una magna et una parva... Item una magna Cortago antiqua.*

† **CORTAL**, **CORTALIS**. Vide in *Cortis* 1.

* **CORTALE**, Domus rusticana prædiolo vel horto adjuncta. Charta ann. 1331. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 924: *Item significatur quod dictus Jacobus Rodomi... quoddam Cortale ferrariorum fratrum de Cannis, sive quacumque causa, demoliri seu dirui totaliter fecit.* Alia ann. 1341. in Reg. 80. ch. 466: *Cambanas etiam et Cortalia pro pastoribus et animalibus suis inde fecerant et construcebant.* Vide in *Cortis* 1.

CORTALINI. Vide *Cohortales* suo loco, et *Cortinari* post *Cortis* 3.

† **CORTANEUM**, **CORTARIUM**. Vide in *Cortis* 1.

* **CORTARE**, Curtare, secare, Hispan. *Cortar*, Gall. *Couper*. Charta Aldefonsi reg. Castellæ ann. 1181. apud Baluz. Hist. Tutel. col. 495: *Concedo... ut scindatis et Cortetis omni tempore ligna et maderiam sufficienter in nemoribus regiis, ad vestros proprios usus.* Inquisit. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 60. col. 2: *Dixit R. Bartholomeo quod duo homines Cortabant erbam in tenemento domini episcopi.*

† **CORTELINI**. Vide *Cortinari* in *Cortis* 3.

* **CORTELLUS**, Culter, Cultellus, Ital. *Coltello*, Gall. *Couteau*. Inquisit. ann. 1288. in Access. ad. Hist. Cassin. part. 1. pag. 387. col. 1: *Ferrarii de S. Germano serviunt monasterio Cassinensi de arte ferrariæ singulis annis in festo paschatis de stillo, videlicet uno anno de martello et paletta, et alio anno de recalco et Cortello.*

† **CORTESANI**. Vide in *Cortis* 4.

* **CORTESANUS**, Qui in corte seu curia Romana versatur. Stat. regni Polon. pag. 200: *Caterum quia aliqui ex subditis nostris jam a multis annis Romæ agunt, et in regno nostro non pauca sacerdotia, curam etiam animarum habentia, possident;... statumimus omnes hujusmodi Cortesanos ex urbe Romana ad regnum nos-*

trum et ad sacerdotia, quæ obtinent, revocandos esse. Vide in *Cortis* 4.

* **CORTESCA**, ut *Cortis* 1. Charta ann. 1500. inter Probat. tom. 3. Hist. Lothar. col. 331: *Dominus Joannes de Andegavia gratis, ut supra, dedit et donavit... usum Cortescarum quatuor pignororum.* Vide supra *Cortada*.

* **CORTEX**, Putamen, Gall. *Coquille*. Convent. Saonæ ann. 1526: *Amigdole sine Cortice, etc.*

* **CORTICEM FACERE**, Deliberare, arborem decorticare, Gall. *Ecorcer*. Lit. de Operariis corticum in Chartul. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5188. fol. 143. r.º: *Ventarius debet ire Chalandreyum ad colligendos redditus suos ibidem;... interrogatus prius ab illis vel ab aliquo illorum, qui faciunt Corticem, quando ipse velit ire; et tunc procuretur ab eisdem hominibus in uno prandio... Præterea homines de Chalandreya non exercent opus Corticis, sine licentia ventarii, et illi qui volunt hoc opus exercere, propter hoc serviunt ei.* Vide infra *Corticarius*.

† **CORTECHA**, An Chirotheca? Chartularium S. Vandregesili tom. 2. pag. 1397: *Et etiam quasdam Cortechas et unam sarpam, quas mihi persolvere debebant.*

* **CORTESANUS**, Aulicus, Gall. *Courtisan*. Instr. ann. 1408. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 839: *Ille (Innocentius VII.) in palatio factus cursor, more epulonis, Cortesianorum mensas visitabat. Courtois, eadem acceptione, in Poem. Rob. Diaboli MS.:*

Li bourgeois, et li cytoain,
Et li Courtois, et li villain
Contre lui vont, salus li rendent.

Vide in *Cortis* 4.

CORTIBALDUS, **CORTIBALLUS**, etc. Vide *Curcinbaldus*.

† **CORTIANUS**, **CORTICELLA**, **CORTIFER**, **CORTIGIUM**, **CORTILLE**, etc. Vide in *Cortis* 1.

* **CORTICARIUS**, Qui arbores decorticat. Charta Odonis comit. Trecent. ex Cod. reg. 9612. T: *Absolvimus... carpentarios, qui marrienum cæsum vendunt, et Corticarios, ut servientes.* Vide supra in *Cortex*.

* **CORTILLAGIUM**. Vide infra in *Cortis* 1.

CORTINA, **CORTINALE**, etc. Vide in *Cortis* 2.

† **CORTINARI**. Vide in *Cortis* 3.

* **CORTINULA**. Vide infra in *Cortis* 2.

1. **CORTIS**, **CURTIS**. Palladio lib. 1. de Re rust. cap. 22. *Cors*, Varroni lib. 1. cap. 13. lib. 3. cap. 3. *Cohors*, est atrium rusticum stabulis et aliis ædificiis circumdatum. Velius Longus de Orthographia: *Talis quæstio est circa cohortes et coortes: ubi diversam esse significationem voluerunt Grammatici, ut Coortes sint villarum, unde homines coortantur... at Cohortes militum, a mutua cohortatione. Nam Cortes quidem audimus vulgo, sed barbare dici.* At Scriptoribus inferioris ævi, est villa, habitatio rustica ædificiis, colonis, servis, agris, personis, etc. ad rem agrestem necessariis instructa, alias *Colonia* dicta. Lindwodo ad Provinciale Cantuariensis Ecclesiæ lib. 3. tit. 16. *Curtis* est mansio vel manerium ad inhabitandum, cum terris, possessionibus, et aliis emolumentis ad tale manerium pertinentibus. Herimanus de Restaurat. S. Martini Tornacensis cap. 71: *Deinde 4. domos sive mansiones, quas abusive Curtes vocamus, in pago Tornacensi... construxit.* Cap. 79: *In his itaque domibus, sive ut usitatus dicamus, Curtibus, quæ in diversis locis,*

construxit, plusquam 60. carucas posuit. Canones Concilii Tricassini ann. 878. can. 2: *Mansa, Cortes, villas, patrimonialia, etc.* Petrus Damianus lib. 4. Epist. 7: *In tantum dives erat ac præpoulos, ut gloriaretur se plures habere Curtes atque castella, quam dies sint, qui numerantur in anno.* Donnizo lib. 2. de Vita Mathild. cap. 21:

Ejus quocirca tributis sub jure Filinam,
Egregiam Curtem dantem fruges sat abunde.

Conradus Usperg. in Frider. I: *Præcepit muros et fossata dejicere... et qualenus in una Corte non constat plus ædificiorum quam una domus.* Charta Hlotarii Regis Franc. ex Tabul. S. Trinitatis Pictav.: *Curtis duas cum suis appenditiis nostro daremus præcepto, etc.* Infra: *Altero vero Cors vocatur Secundiniaca, etc.* Charta alia apud Gallandum: *Monachi S. Albini et Canonici S. Licinii habebant... 2. Ecclesias, et 2. Curtes ad illas pertinentes, in omnibus earum redditibus inter se sine divisione communes.* Augustinus Mussatus lib. 2. Rub. 11: *In Colonia Patavii, quam Curte vocant. Vetus Formula: In Curtibus vel villis.* Sic passim usurpant, Lex Wisigoth. lib. 8. tit. 1. § 4. Lex Burgund. tit. 23. § 1. tit. 54. § 4. Addit. 1. ad eandem Legem tit. 5. Lex Salica tit. 6. § 3. tit. 36. Lex Aleman. tit. 10. 11. 31. 81. § 2. tit. 82. § 6. Lex Longobard. lib. 1. tit. 8. § 29. tit. 23. 24. [* Rothar. 357.] Lex Bajwar. tit. 8. cap. 2. § 1. tit. 20. § 6. Capitula Caroli Magni lib. 3. cap. 19. Flodoardus lib. 1. Hist. Rem. cap. 17. Adam Bremensis cap. 86. Capitula Ludov. II. tit. 2. cap. 2. Goffridus Vindoc. lib. 4. Epist. 44. Leo Ost. lib. 1. Chronic. Casin. cap. 6. 11. 20. et alibi passim, Liber de Feud. 2. tit. 52. § 1. etc. [* Vide Moeser. Histor. Osnabr. tom. 1. cap. 4. § 7. not. D. Herrgott. Genealog. Habsburg. tom. 2. pag. 167. not. 2. Guérard. Proleg. Chartular. S. Petri Carnot. § 22. Eidem in Glossar. pecul. Irminon. *Curtis* est: « Area sub dio relicta, domo, stabulis, aliisque ad rem rusticam necessariis tectis circumdata. » Index Possession. Monaster. Retterens. ann. 1222. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 794: *In Cruftila Curtis una et 6. mansi et 5. vineæ et 3. Curie.* Pro *Curia* dominica vel superiore, ad quam rusticorum prædia spectabant sæpius usurpatur *Curtis*, German. *Fronhof*. Vide Eichhorn. Histor. Jur. German. § 83. Haultaus. Glossar. German. col. 540. Recensio possessionum in Comitatu Habsburg. ann. 1299. De curte Rinach. in Geneal. Habsburg. vol. 3. pag. 579. Chart. Bering. Episcop. Spirensis c. ann. 1220. in Guden. Syllog. pag. 133: *Grangiarus in Rorheim plaustrum novum cum instrumentis, feno capiendos necessarius, annuatim nuntio Ecclesiæ nostræ in Curti nostra Kaytsch, quæ dicitur Fronhof exhibere consuevit.* Chart. ann. 1376. ap. Kindling. in Anecd. Monaster. tom. 1. pag. 391: *Domum H. de Polingen et domum Borchardi, sitos in parochia veteris ecclesiæ Alen, ad officium seu Curtis nostram Broichusen pertinentes... nomine castrifendi... dedimus et damus.* Charta Goswini majoris decani in Colonia ann. 1259. *ibid.* pag. 404: *Bona nostra spectantia ad Curtim nostram in Goir, quæ leynd (i. e. feodum) vulgariter appellantur... monasterio Vallis Gratiæ prope Nussiam concessimus... Dictum monasterium nobis adjuget et demonstrabit unum hominem laicum, qui nomine ipsius monasterii et ratione dictorum bonorum veniat ad placita dictæ*

Curtis, quæ zo dinge et zo ringe vulgariter appellantur, qui laicus faciat omnia et singula, quæ *Curtis* prænotata requirit. *Magister Curtis*, in Charta ann. 1240. *ibid.* pag. 11. Adde aliam sec. IX. ap. Bodmann. in Rhingav. pag. 97.]

☞ *Cortis* vel *Curtis* nomen pro toto vico, qui villæ alicui magnificæ accesserat accreveratque, a Scriptoris nostris acceptum fuisse, docet Valesius ex plurimis vicorum nominibus in *Court* desinentibus, qualia sunt præ ceteris *Bettonis Cortis* non una, *Betancourt*, *Hunulfi Curtis Houncourt*, Alamannorum *Curtis Aumencourt*, *Harecortis Harcourt*, et alia quas indicat in *Notitia Gall.* pag. 416. 418. 419. et in *Præfat.* pag. XIX. et xx.

Curs, in *Diplomate Henrici I. Imp.* apud *Baron.* ann. 1014. num. 9. [*] *Cors*, in *Charta Henr. V. Imper.* ann. 1114. in *Alsat. Diplom.* num. 242. *Tu qui nulla potes ad regis Chorstem*, in *Brunon. Vita S. Adalberti ap. Pertz.* vol. *Scriptor.* 4. pag. 611. lin. 51. *Vide Cortis 4.*

COHORTIS, in *Tradit. Fuld.* pag. 250.

CURTA, pro *Curtis*. *Charta Ludovici VII. Regis Franc.* in *Tabul. Maurigniacensi Ch. 9: Dederunt etiam eis Curtam, quæ ibi erat fossis limitata, etc.* Occurrit pluries; [semel vero apud *Eccardum* in *Hist. geneal. Marchionum Misnensium col. 253.*]

CURTUS, pro *Curtis*. *Tabular. Brivatense Ch. 118: Casam dominicam cum Curto et orto, cum campis, etc.* [*] *Vide Cortis 2.* Item *Regius Comitatus, aula Regia.* *Asserus de Ælfridi reb. gest.:* *Cum... ab omnibus nimium diligeretur, et in Regio semper Curto inseparabiliter nutritur, etc.* *Infra: Eadwerd et Ælthryth semper in Curto Regio nutriti cum magna nutritorum et nutriticum diligentia.* *Rursum: Cum igitur ad eum venissem in villa Regia... cum eo illa vice 8. mensibus in Curto mansi.* Occurrit adhuc semel. Ita ubi de eodem Ælfrido, *Florentinus Wigorn.* pag. 587. *Curtum* habet. [*Vide Cortis 4.*] [*] *In Curtis*, in *chart.* ann. 716. ap. *Breq.* num. 287. *Cum Curtis clausis*, in *alia ann. 741.* ap. *Hergott.* *Geneal. Habsb.* num. 1.]

CORTEM BONAM RECIPERE dicitur, qui convivio lauto excipitur. Ita Itali vocem *far buona Corte* usurpant. *Vide Joannem Villaneum lib. 7. cap. 88. Cæsarius lib. 1. Mirac. cap. 34: Tale dictum proposuit: Si aliquis esset, inquit, qui veris iudiciis vera mihi de anima patris mei dicere posset, bonam Cortem a me reciperet.* Et *infra: Domine, Cortis vestra vobis maneat, ego cogitabo quid animæ meæ expediat.*

CURTIS INDOMINICATA. *Tabul. Bellilocense n. 176: Tradimus villam seu Curtem nostram Indominicatam Bello- montem.*

CORTES DOMINICALES, apud *Lambertum Schafnab.* ann. 1073. et *Adam. Brem.* c. 161.

CURTIS DOMINICA, in *Pancharta nigra S. Martini Turon.* apud *Beslium* in *Comit. Pictav.* pag. 209. 210. [et in *Historia Novientensis Monasterii*, apud *Marten.* tom. 3. *Anecd. col. 1181.*] [*] *Frequenter* in *Polyp. Irminon.* *Vide Guerardi indicem.*]

CURTIS REGIA, ut *Villa Regia*, Quæ *Regis* propria est. *Chartæ Alamannicæ Goldasti Ch. 18: Actum in Curte Regia Zurich.* *Annales Francor. Fuldenses ann. 889: Placitum Curte Regia Francofurt haberi cum Francis Regi complacuit.* [*] *Lex Longob.* lib. 2. tit. 17. § 2. *Lothar. 1. cap. 73: Concedimus et Gas-*

taldiis nostris, Curte nostras providentibus, etc. [*V. post Cortis 4.*]

CURTIS PUBLICA, Quæ ad *Regem* et *Rempubliam* spectat. *Charta Balduini Comitiss Flandriæ ann. 1088.* apud *Buzelinum lib. 3. Gallo-Flandr. cap. 20.* sic clauditur: *Hoc placitum fecerunt 4. Milites advocati, Udo, Ursio, Garderus, Mambodo. Actum Atrebatu, Curte Publica, in Capella S. Benedicti, etc.*

CURTES DOMINICE, Quæ domini sunt, in *Capitulari de Villis* cap. 27.

CURTES VILICALES, Quæ a suis villicis reguntur, in *Chronico Reichersperg.* pag. 192. et in *Metropoli Salisburg.* tom. 1. pag. 373. *Curtis villicanæ*, tom. 3. pag. 494.

CURTES STABULARIE. *Charta anni 1186.* in *Metropoli Salisburgensi* tom. 3. pag. 371: *Aream ubi curia quondam, modo novella vinea plantata est, cum Curte stabularia, etc.* *Adde tom. 2. pag. 581. 582. 549. 556.* tom. 3. pag. 383.

☞ *CURTIS CLAUSA.* *Vide in Cortis 2.*

CURTICULA, Minor *Curtis.* *Curticula Abbatis*, in *Statutis antiquis Corbeien- sis Monasterii.* [*Archivum Majoris Monasterii: Gorioce Hervei filius dedit S. Martino Curticulas quæ sunt inter aquas juxta Lambaulum.*] [*] *Curticulam unam in Hostercho*, in *Bodmann. Rhingav.* pag. 86. in *chart. ann. 1021.*]

CURTICULUS. *Charta Odonis Episcopi Belvacensis ann. 875.* apud *Louvetum:* *In suburbio nostræ civitatis molendina 2. et cambas 11. et hortos cultos 2. et Curticlos 10. pratium 1. etc.* Idem videtur cum *Curtillus*, de quo *infra.*

* *CURTICULUS*, *Bulla Leonis IX. PP.* pro *monast. B. M. de Bretolio: Ecclesiam S. Cyrici* (concessit) *cum altari et uno Curticulo.*

☞ *CURTICLIS* et *CURTICLUS.* *Charta Engelberti pro Monasterio Epternacensi ann. 709.* *Ampliss. Collect. tom. 1. col. 16. E.: Casatas xi. cum sala et Curticle meo... cum mancipiis... casis, Curticlis, silvis.* Similia iterum habentur *col. 22. E.* in *Charta anni 721.* *Hincque corrigenda Hedeni Ducis Charta anni 704. laudatæ Collect. tom. 1. col. 13: Curtem nostram in loco nuncupante Arnestali super fluvio Huilteio, cum omni integritate sua, id est casis, Curticlis, campis, pratis, etc.* *Legendum enim Curticlis.*

CORTICELLA, *CURTICELLA*, *Curtis* minor. *Ruricius, seu Rauracius Epist. ad Desider. Cadurc. Epist. tom. 5. Antiq. lect. Canisii: Simulque suggerimus, ut de ipsa Curticella, vel hominibus inibi consistentibus sub vestra defensione... dignetis habere Corticella.* *Notitia ann. 1041.* apud *Augustinum de la Chieza* in *Chron. Pedem.* cap. 19: *Addidit quoque præfato Monasterio Corticellam unam inter Cercinaschum et Schalengiam, quæ ab incolis Gorreta dicitur.* *Infra: Curticellam unam in territorio Suavis.* *Adde Miracula S. Columbani Abbat. cap. 29.* [*Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 423.*] et *Chartas Longobardicas apud Ughellum passim.* [*] *Marini Papyr. Diplom. pag. 309.*]

CORTIFER, *CURTIFER*, Idem quod *Curtis*, [vel *Curtile*. *Præceptum Ludovici Imperat. ann. 836.* *Ampliss. Collect. tom. 1. col. 96. C.: Cum domibus cæterisque ædificiis, Curtiferis, vineis, terris, silvis, pratis, pascuis, aquis, etc.* *Præceptum Caroli Calvi ann. 869.* inter *Concilia Hispan.* tom. 3. pag. 151. *col. 1.* et in *Appendice Marcæ Hisp. col. 792: Cum domibus, ædificiis, Curtiferis, viridigariis, hortis, vineis, etc.*] *Donationes factæ Ec-*

clesiæ Salisburgensis cap. 8: Tradidit quoque ad Chuchil casam cum Curtifero suo et territorio, et manentes novem cum coloniis et aliis ædificiis suis. *Occurrit iterum cap. 4. et alibi.* *Traditiones Fuldenses lib. 2. cap. 148: Trado S. Bonifacio... unum integrum Curtiferum.* *Chronicon Besuense: Mansum cum suprapositis, campis, pratis, Curtiferis, silvis, etc.* *Alibi: Mansa, servos, ancillas, Curtiferos, terras, silvas, etc.* [*Chronicon Novaliense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 747: Cum ædificiis, Cortiferis, exavis, ortis, vineis, campis.*] *Adde Perardum pag. 44. et Formulæ veteres 18. 19. 50. 58. 79. et Metropolitim Salisburgensem passim, ubi Hondius tom. 3. pag. 2. Curiam et Curtiferum confundit.*

☞ *CULTIFER*, in *Chartulario S. Sulpitii Bituric.* fol. xi. verso: *Domibus, ædificiis cum appenditiis earum, urtiferis et Cultiferis, viridigariis, etc.* [*] *i. e. cultis.*]

☞ *CURTIFICIUM.* *Hist. Novientensis Monasterii, inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1181: In Sulza curtis dominica cum omnibus appenditiis suis, Ecclesia videlicet matrice cum decimis suis, mansus censuales atque serviles, agri cum vineis ac pratis, curtes cum Curtificiis, familia ministerialis, servilis et censualis.*

☞ *CORTAL*, *CORTALIS*, Eadem significatione. *Litteræ ann. 1358. ex Chartophylacio regio Regest. 89. Ch. 521: Ipse accedens ad quamdam bordam sive Cortal Petri Couvilli dicti loci, ubi prædicti inimici se poterant retrahere.* *Charta Guifredi Comitiss Ceritanie ann. 1035: Dona... domos, cortes, Cortales, hortos, hortales, areas et palumbarios, terras cultas et eremas, silvas, prata... molendina et molendinaria cum caputagus, etc.*

CORTARIUM, Idem quod *Curtis*, *Curtis*, *Curtilis.* *Charta Hugonis de Feritate* in *Hist. Monasterii S. Audoeni Rotomag.* pag. 460. 462: *Et in ipsa villa terram unius carruce, et unum mansum, et 10. Cortaria.* In *alia Hugonis, prioris filii: In eadem villa octo Cortes, etc.*

☞ *CORTORIUM*, vel *Cortoria.* *Donatio anni 1054.* in *Appendice Marcæ. Hisp. col. 1100: Cum Cortoriis et matrocibus et planitiis et cum omnibus adjacentiis earum.*

* *Legendum fortassis Corsorium.* *Vide infra Corsorium.*

CURTARI, *Curtium* possessores, vel tenentes. *Charta Anselmi Abb. Laurensam.* apud *Freherum* in *Origin. Palatin.: Aream et vineas in Scriceseim, cum hobariis atque Curtariis, præter ea quæ in servitio habuerunt, sub annua pensione jure hereditario contradidi.* *Infra: De 12. hobariis pro servitio et redditu solvuntur 8. libræ: de dimidiis vero hobariis et molendinariis et aliis Curtariis 8. talenta et 14. solidi.*

☞ *CORTIGIUM*, Idem quod *Curtis.* *Diploma Ferrandi Castellæ Regis ann. 1224. pro Militia Fratrum Silve-Majoris, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 916: Ad faciendum insuper vobis Cortigium in Allalaya de Ferrus me obligo, in quo possitis competenter habitare, et ad dandum vobis viginti paria boum cum necessariis eorum ad populandum agriculturam usque ad annum, et vitalia ad custodiendum castrum et caveas memoratas duobus primis annis, prout aliis speculatoribus eorum tradidi usque modo.*

CURTILE, *Curtillum*, *Spelmano.* *Locus* vel *sedes curtis: Vadiano, villula aliqua paucis ædificiis constructa, domus rusticana prædiolo conjuncta: rectorius, cui adjunctus est hortus, nam*

Curtile proprie hortum rusticum, seu curtis sonat. Gloss. Lat. Gall.: *Ortus, Courtil*. Charta Caroli Calvi: *Cellulam S. Clementis una cum Curtili in quo Monachi ibidem Deo famulantes labores manuum exercere videntur, vel in quo res illorum consistunt, etc.* Ita Chartæ Alamann. Goldasti num. 28. 62. Tradit. Fuld. lib. 2. cap. 210. Chronica S. Benigni et Besuense pag. 419. 451. 512. 544. Gesta Abbatum Gemblacens. pag. 533. 534. et Scriptores alii passim. Le Reclus de Moliens in *Misereve* MS. :

Il convoita par grant foiblece,
La piour pome du Courtil.

Le Roman du Renard MS :

La bonne femme du Maisnil
A ouvert l'uis de son Courtil.

† CURTILIS. Johan. Iperii Chronicon S. Bertini ann. 871. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 524: *Curtiles duos cum casticiis, terram arabilem et pratum bunariorum quadraginta octo, etc. Actum an. 85. Caroli Regis.* [*] Thangmari Vita Bernwardi Episc. ap. Pertz. vol. Scriptor. 4. pag. 761. cap. 8: *Ut 30. vel plures præcipuos Curtiles, cum litorum ac colonorum familiis, clarissimis ædificiis prænitentes, compararet.* Ibid cap. 27. pag. 771. lin. 23.]

† CORTILE, in Testamento Guillelmi Comitis Arvernæ ann. 910. de Fundatione Cluniaci inter Instrum. t. 4. novæ Gall. Christ. col. 272. [*] ap. Lacomblet. num. 30.]

† CURTILE, apud Fantonium in Historia Avenion. pag. 167. [*] ap. Lacomblet. num. 20. 22. Chart. ann. 1144. in Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 151. Alia c. ann. 1020. ibid. tom. 3. pag. 1036: 60. *mansionalia, quæ et Curtilia dicuntur.* Chart. ann. 961. in ejusd. Gudenii Syllog. pag. 451. Vide Haltaus. voce *Hofstättel*, col. 942.]

† CORTILIS, in Obituario S. Gerardi Lemovic. fol. 34.

† CORTILIUM, in Chronico Gemblacensi pag. 533. 534. [in Instrumento 1. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 7. et etiam alibi.]

† CURTILIO, Eodem significato, in Charta Rainoldi Archiepiscopi Remensis apud Locrium in Chronico Belgico ann. 1129.

† CORTILLUM, in Charta Johannis Michaël ann. 1258. ex Archivo B. Mariæ de Bono-Nuntio Rotomag.

† CORTILLUS, in Instrumento jurium Capituli Ambian. in villa de Camons, ex Archivis ejusd. Capituli: *Item in veteri villa sunt xxxii. Cortilli, quorum unusquisque... persolvit... tres denarios, etc.*

† CORTILLUM, Index MS. Beneficiorum Ecclesiæ et dioc. Constantiens. fol. 18. e Museo Domini de Cagné: *Habet manerium cum Courtillo.*

† CURTILUS. Charta ann. circiter 1000. ex Chartulario Saviniaci fol. 101: *Dat Curtilum, ortum et vercheriam seu dimidium mansum.* Charta Præpositi Burgensium Cuciaci ann. 1375. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 208: *Mans, maisagiis, et Curtilis ad dictam terram spectantibus.* Iterum legitur pag. seq. [*] *Curtilum indominitatum ubi Tedgerius stat, in Chart. ann. 998. ap. Guerard. in calce Irminon. pag. 352.]*

† CURTILLUM, Idem quod *Curtile*. Leges Inæ Regis Westsaxiæ cap. 42: *Rustici Curtillum debet esse clausum æstate simul et hieme, etc.* [*] cap. 40. Anglos. weor-ðig.] [*Decimam herbarum et Curtillo-*

rum, in Hist. MS. Monasterii Ceccensis fol. 465.]

† CORTILAGIUM, CURTILAGIUM, Idem quod *Curtile*. Lindwood ad lib. 3. Provincialis Cantuar. tit. 16. Locus adjunctus curti, ubi leguntur herbæ vel olera. Ordericus Vitalis lib. 3. pag. 466: *Tertiam partem decimæ, et quinque Cortilagia.* [Polyptych. Fiscann. ann. 1235: *Tenet unum vilanagium de xxiv. acris ad decimam et campartum, et reddit sex denarios de Cortilagio ad festum S. Petri ad Vincula.* Venditio ann. 1344: *Vendit... domum, pratum et Cortilagium situm in loco dicto Apud Tuscham.]* Monasticum Anglican. tom. 1. pag. 256: *Et etiam si in Cortilagio aliquid bladum seminaretur, decimam gerbam illius bladi, sicut in campis, percipiet.* Tom. 2. pag. 89. *De una virgata terræ, in Stodleya... cum duabus Cortilagiis ad eam pertinentibus.* Pag. 306: *De uno mesuagio cum cortilagio in villa de Mellyng.* Will. Thorn. pag. 2098: *Minutas decimas, cum decimis feni et Cortilagiorum.* Pag. 2101: *Super decimis quibuscumque garbarum et bladorum de ortis seu Cortilagiis aut aliis terris, et locis plantatis, etc. Cortilages, in Cons. Montensi cap. 50.* Will. Guartur ann. 1298:

Et s'espandrent fols et sages
Cà et là par les Courtillages.

Charta Stephani Comitis Burgundiæ et Joannis Comitis Cabilonensis ann. 1229. pro Libertatibus oppidi Aussonensis: *Li Courtilaige de la Ville seront sehur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par nous, si par achat non: iceux deux choses de foin et de Courtilaige sont sans creance, etc.* Infra: *Cils qui fera dommaige de la closon de la ville, et de la closon des Courtills, et des Courtillaiges, et des fruits et des arbres, s'il le fait à aiciant, il doit amender le dommaige, etc.* Vide Innocent. III. PP. lib. 13. Epist. 76. Statutum 2. Westmonast. cap. 50. Fletam lib. 2. cap. 71. § 3. Britonem pag. 109. v. etc. Vetus Charta: *Cortillage est toute maniere de poirée, pois nouveaux, feves nouvelles, en cosse, etc.* [Edictum Johannis Fr. Regis ann. 1350. apud de Lauriere tom. 2. Ordinat. pag. 368: *Nuls laboureurs de houe ne pourront labourer de houe ou de besche qu'en vigne, excepté es terres où les chevaux ne pourroient labourer, et aussi les terres à guesdes et Cortillages.]*

* CORTILLAGIUM, Charta Girardi archidiacon. Paris. ann. 1314. ex Tabul. episc. Paris.: *Super pluribus petiis ortorum seu Cortillagiorum, sitis ultra portam comitis Atrebatensis, in terra et dominio episcopi Parisiensis.* Alia Henr. reg. Angl. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 280: *Willelmus Paenellus... concessit monialibus S. Juliani de prato... grangiam et Cortillagium et terram juxta idem Cortillagium.* Cortillage et Courtillaige, nostris. Charta ann. 1369. ex Chartul. 21. Corb. fol. 316: *Certaines dismes, tant de fains, de fruits, de Cortillages, come de vins, etc.* Consuet. Castell. ad Sequanam ex Cod. reg. 9898. 2: *Blef, Cortillaiges, fromaiges, qui sont en paniers, ne doivent place ne estaul.* Ubi herbæ seu olera, quæ in curtill crescunt, intelliguntur, Gall. Legumes, ut et Courtillage, in Lit. ann. 1400. tom. 8. Ordinat. Franc. pag. 378. art. 9: *Courtillage, c'est assavoir, toutes manieres de porées, pois nouveaulx, etc.*

† CURTILIARIUM. Vetus Consuetudo Corbeiensis in Tabulario ejus Abbatæ: *Omnes generaliter præter liberos debent*

sex diebus pro singulis mansis ad opus manuale, ad fossatum, et debent suboneri a portariis in Templo: Qui non solverit, emendat. Et hoc debent annuatim ad fossatum, ad Curtiliarium et ad ortiliarium.

* CURTELOCUM, id est *Hovestat*, in chart. ann. 793. in Schannat. Tradit. Fuldens. num. 103. pag. 51. Ibidem ann. 788. pag. 40: *Duas aviales id est Hovasteti.* Vide Haltaus. voce *Hofstatt*, col. 941.

* CURTIMARCHIA. Vide suo loco.

† CORTICANUS, CURTICANUS. Præceptum Carlomanni Regis ann. 884. apud Mabill. de Re Diplom. pag. 550. D: *Omnes clausi indominitati, scilicet ille qui adhæret Monasterio, et campaniæ, plantæ, habundantia, Curticanus, et clausellus cum aliis vineolis de Parrinaco.* Legitur *Corticanus* in Annal. Bened. tom. 3. pag. 61.

† CORTANEUM. Chronicon Casinense lib. 1. cap. 19. ann. 636: *Dachopertus quidam Capuanus genere obtulit B. Benedicto casalem suam in loco, qui Colimniana vocatur, cum casis et Cortaneis, et omnibus ex integro pertinentiis ejus.*

† CURTILIARIUS, Officium monasticum, cujus curæ potissimum incumbere, ex curtilli Monasterii, aut aliunde olera et pulmentaria Monachis subministrare, quod postea in beneficium et feudum Ecclesiasticum Summo Pontifici obnoxium transit, ut docetur a Doubleto in Hist. Sandionysiani Monasterii lib. 1. cap. 59. quem lingua vernacula *Courtillier* appellari annotat. Catholicum parvum: *Ortilio, Ortelain, Courtilleur.* Gloss. Lat. Gall.: *Olitor, Courtiller.* Alibi: *Ceparia, Courtilliere.* Rursum: *Orticola, Courtiller.*

* CURTILIARIUS, Qui *curtile* curat aut incolit. Charta ann. 1225. in magn. Chartul. nigr. Corb. fol. 94. rº: *In dictis quatuor curtillis potest dictus Johannes habere, si voluerit, quatuor Curtillarios liberos, quantum ad ecclesiam Corbiensem. Cortoisien, Injuria loco habetur, in Lit. remiss. ann. 1474. ex Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 110: *Le suppliant chaussetier, demourant à Grenoble, dist à icellui Robert, tu m'as appellé Cortoisien; pour laquelle injure, etc.* Forte, *Curtilis* diraptor.*

† CURTICULARIUS, in Epitaphio Fratris Jacobi *Poussemotte*. apud Felbium in Hist. San-Dionys. pag. 586.

Alia interdum notione videntur nuncupari *Curtillarii*, seu *Curtillers*: dicti enim qui domini sui principalis seu capitalis *Curiam* sequi tenentur, et ejus placitis interesse. Charta ann. 1244. in Tabul. Corbeiensi: *Après en autel fait il tort de le terre le Visconte, ki est Courtilliers de l'Eglise.* In altera Joan. de Mainieris Militis ann. 1283. ibidem: *Chest assavoir que come li Abés desist que je fusse leur Courtilliers, et voloit que jelasse à ses plais. et jujaisse aussi come autre Courtillier, il en est ensi ordéné que je et mi hoir irons à trois plais generaux chascun an, et jngerons et ferons aussi come li autre Courtillier. [Come il deissent et proposaissent contre mi, que je ne puisse ne ne deusse lever, mener, ne carier nus des fruits de mes terres, ke je tieng d'aus ex. Courtillage, ne blé ne marchainnes, dusques adont qu'il ou leur Serjant eussent mené leur terage en leur grange à Mainier es. Similia habes in altera ejusdem anni Charta Domini Altermi de Mainieris fratris supra dicti Joannis: *Li dis Abbé et Convens**

disoient ke li dis mesire Willames mes peres n'avoit donné une partie de le terre, que il tenoit d'aus à Mainieres en Courtilage, par lequel cose il voloient que je fusse leur Courtilliers, et fesisse en toutes choses aussi comme li autre Courtillier, tant de venir à leur plais, de faire reseandise, de carier les terages, et du tertier, et de toutes autres redevanches, ke leur Courtillier leur doivent. In hisce Chartis Courtilliers ii sunt qui possident terram terragio obnoxiam, Courtilage vero aliud nihil est, quam terragium, et Courtis, vel, ut interdum habetur, Courticæ est ipsa terra obnoxia terragio.]

CORTISANI, CORTISIANI, Qui Cortes curant, vel colunt aut incolunt. Charta Longobardica ann. 774. apud Ughellum in Archiepisc. Benevent. : Necnon in Gastaldato Bisernensi concessimus Cortisanos, hi sunt cum uxoribus suis et omnibus sibi pertinentibus. Alia ibid. : Sed et substantiam Calendini Cortisani nostri qui habitare visus fuit in Uriniano. Chronicon Monasterii S. Sophiæ Benevent. : Substantiam quæ Auroaldi fuit Curtisani nostri. Charta Ludovici Pii in Chronico S. Vincentii de Vulturno. [* ap. Murator. pag. 372. col. 1. C.] : Statuimus quoque ut nullus ex servis, aut ex familia ejusdem Monasterii, vel eos, quos Cortisanos vocant, audeat inquietare, aut quodlibet pensum ejus exactor tollere, vel exigere præsumat. Adde eundem Ughellum tom. 6. pag. 297. [* Curtulanus, in charta ann. 1265. ap. Günther in Cod. Rheno-Mossellano tom. 2. pag. 342.]

Servatur ejusce appellationis memoria in feccialium libris, uti appellant, Provincialibus, in quibus inter Flandrensium nobiles familias, mentio fit Cortisiani Flandriæ, ex Curtriaca gente, cui pro insignibus tres cantherios miniatos in campo aureo adscribunt. Idem videtur cum eo qui le Sire de Cortesieæ dicitur non semel Guillelmo Guiarto. Chronicon Flandr. vernaculum cap. 72 : Si feit prendre un Chevalier de Flandres, qu'on appelleoit Courtisien. Adde cap. 46.

* CORTISANIA. Vide suo loco.

2. CORTIS, CURTIS, Atrium, impluvium ædificiis cinctum, nostris, Court. Monachus Sangallensis lib. 2. de Carolo M. cap. 31 : Pauperes pannos jucundissime dealbati Kyrie eleison Ludovico beato per latissimam Curtem, vel Curtilculas Aquarum Grani, quas Latini usitatius Porticum nomine vocant, usque ad cælum voces efferrent, etc. Hariulfus lib. 3. Chronici Centul. cap. 1 : Jussit portari in suæ domus atrium, quod vulgus Curtem dicit, et ut fieri assolet, ante januam jactari. S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 8 : Quadam nocte per contiguum infra Cortem domui hærens turgurium, celsum parietem, Deo juvante, scandens, etc. Eckardus junior de Casib. S. Galli cap. 10 : At equus exaltanter eum gestans, in postem valvarum Curtis hominem... impegit.

CURTIS MONASTERII, apud Joannem Diac. lib. 4. de Vita S. Gregorii Magni cap. 97. id est, clausura, uti Cortis appellatur in Lege Salica tit. 8. §. 1. ubi Pactus Legis Salicæ habet clausuram. Vide Curia.

† CORTIS COENOBII. Miracula S. Bercharii Abb. inter Acta SS. Benedict. sæc. 2. pag. 853 : Fidelissimus Dei Abbas Berengerius audiens quosdam a partibus Tullensium volentes cupiditate prædæ et spoliatorum efringere istud Monasterium, indixit ut ipsa Cortis Coenobii valide muniretur, et vigiles ipsam circumeuntes

omni nocte insisterent. Rursum occurrit ibi pag. 857.

CURTIS CLAUSA. Charta Alaman. Goldasti 60 : Hoc est, casa cum casalibus, Curte clausa cum omnibus officinis ejus. Ch. 61 : Curte clausa, aliisque ædificiis, etc. Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi : Curtim suam muro, civitatem instar castelli circumdedit. [* Vide Grimmii Antiq. Juris German. pag. 594. not. Polypt. Irminon. Br. 13. B. Guerdardo pag. 131 : Faciunt clausuras ad ortum, ad Curtem, ad messes. Ibid. sect. 1. pag. 132 : Claudunt de tunini perticam I. in Curte dominica et claudunt ad messes perticas 8. Ibid. sect. 64. pag. 143 : Claudit in Curte dominica de tunino parietem I. ad messes perticas 4.]

CORTINA, CURTINA, Minor Cortis, seu rustica area, quæ muris cingitur : Cortis clausa, in laudatis Chartis Alamannicis Goldasti 60. et 64. Vetus Notitia apud Ughellum tom. 5. pag. 1538 : Domuncula minor cum Cortina, vinea, etc. Paulus in Vita S. Hilarii Abbatis Galeatensis n. 8 : Antequam ad Cortinam ipsius Monasterii ingrederetur, etc. Charta ann. 1210. apud Guichenonum in Bibl. Sebustiana cent. 1. cap. 78 : Cum terris, Cortina, justitiis, pedagiis, albergiis, etc. Tabularium Casauriense : Concambiavi Curtinam meam de terra et vinea sub ipsa curtina cum ficariis super se habentem. Thwroczius in Salamone cap. 52 : Milites autem Ladislai agmina Salomonis tanquam in Cortinis concluderunt. Paulus in Vita S. Hilarii Abbat. n. 8 : Antequam ad Cortinam hujus Templi accederet, etc.

* Hinc Cortina appellari videtur pars ecclesiæ lateralis, in Necrol. MS. eccl. Paris. ad 6. Aug. circa ann. 1270 : Centum libras Paris. ad opus Cortinarum, quæ de novo sunt inceptæ in ecclesia Parisiensi.

Inde murorum lorica, seu prominentes urbium muri, Cortinæ appellari videntur nostris, quod iis veluti Cortes incingantur : Cortes enim rotundæ sunt, ut ait Varro in Origin. Unde Cortinæ, seu Tripodis Apollinis, etymon accersit Jos. Scaliger, etsi Varro et Servius aliter censeant. Anna Commena lib. 11. Alexiad. pag. 309. Κορτινὰς vocat muros urbis, seu loricas, inter binas turres : Τῶν πόργου, καὶ τὰς μέγαλιν κορτινὰς ὁρίων αὐτοῖς διετείματο. Synod. Romana sub Silvestro PP. cap. 1 : Quoniam bonum est ut fixas Cortinas habeat Ecclesia, ut regia Ecclesiæ non vacillet, sed sit firma, et claudat ostium propter persecutorem. [Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 104. col. 1. in Instrum. ann. 1300 : Dominus R. infra Cortinas dicti Castri constitutus in præsentia nobilis Domicelli, etc. Neque aliunde petenda origo Cortinarum, seu velorum, vel aulæorum, quibus altaria clauduntur apud Christianos, atque adeo lecti ipsi nostrates. Ebrardus Bethun. in Græcico :

Velum Cortina, velum Tectura vocatur.

Alibi :

Aulæ dicuntur Aulæa : Petasmata Templi : Cortinæ Thalami : Velaria, vela Theatri.

Iso Magister in Gloss. : Aulæa, proprie Umbhang, ab aula Attali Regis dicta, proprie Cortinæ. Auctor Breviloqui : Cortina est ornamentum Ecclesiarum, vel tabernaculorum, sicut vela depicta, quæ in lateribus altarium suspenduntur, ne Sacerdos aspectu circumstantium confundatur. S. Augustinus lib. 2. Quest. super Exod. cap. 174 : Ἀλιξία, quas Græci

appellant, Latini Aulæa perhibent, quas Cortinas vulgo vocant. S. Hieronymus lib. 1. in Lamentat. Hierem. cap. 2 : In tentorii nomine et tabernaculi, quamvis unum videatur sonare, eo quod tabernacula inde sint dicta : quod Cortinæ distentæ funibus, tabernaculis infra stantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent. Monachus Sangallensis lib. 1. cap. 2. ex emendatione Codicis Cæsarei apud Lambeicum : Tunc adolescens ille, quem post Cortinam, juxta quam considerat Rex, stare præceperat, ut audiret quomodo singuli supplicarent, cum ipsa Cortina ipsum circumplexerit, in hos quæstus erupit, Domine, etc. Anastasius in Leone III. PP. : Fecit Cortinam sericam albam habentem periclysim et crucem de fundato. Occurrit apud eundem non semel, Continuatore Florigi pag. 672. in Gestis Regum Francorum cap. 14. et alios. Vide Durandum lib. 1. Ration. cap. 3. n. 39. [* Cortinæ, stragula, tapetia, in Division. thesaur. Carol. M. apud Eginhard. Tapetia 2. mappan 1. lectisternia 7. Cortinas 2. tentorium 1. in Polypt. Irminon. Br. 12. sect. 50.]

CORTINÆ REGLE, Signa, vela regia, quæ bonis debitorum Fisco addictis appendebantur, tituli. S. Ambrosius Epist. 33 : Dum hæc tracto suggestum est mihi Cortinas Regiæ esse collectas, refertam autem populo Basilicam præsentiam mei poscere. Infra : Postea vero quam cognoverim Cortinas Regiæ inde esse sublatas. Vide Titulum, Velum.

CORTINA, Panni vel serici species, sic dicta, ut pallium, pro pallii materia. Liber Anniversariorum Basilicæ Vaticanæ fol. 144. ubi de Bonifacio VIII. PP. : Item tria superpellicia de vinipa et Cortina.

† CORDINA, pro Cortina, Velum, aulæum. Statuta MSS. Augerii II. Episc. Conseran. ann. 1280 : Sub poena suspensionis ab officio prohibemus ne capuella baptizatorum ponantur in aliis quam in ecclesiasticis usibus ; videlicet inde faciant super capellitia vel Cordinas. Altera manus habet Cordines, minus recte.

† COURTINA, Eadem notione. Charta ann. 1458. ex Archivo B. Mariæ de Bono Nuncio Rotomag. : A nonnullis Christi fidelibus dati fuerunt et erogati thesauro dictæ Ecclesiæ... tres solidi Turon. convertendi... pro manutentione ejusdem Cortinæ super altare B. Mariæ.

† CURTINA. Charta ann. 855. in Appendice Marcæ Hisp. col. 788 : Septelantios tapites II. euperitorio siricio I. et vellatas XI. et quadincos XL. et vadelincos VIII. Curtinas II. pellicas VI. etc.

* CORTINULA, dimin. a Cortina, Velum, aulæum. Necrol. MS. eccl. Carnot. : etc. Kal. Sept. obiit Fulcherius hujus sanctæ ecclesiæ sacristes, qui dedit B. Mariæ duas cappas et tunicam unam et pallium optimum unum et Cortinulam rubeo serico intertam. Gouridine, eadem accptione, in Vita J. C. MS. ubi de scissura veli :

Et la Gouridine as fils Davi
Voirs est qu'ele fendi parni.

INCORTINARE, Tapetibus et aulais ornare. Matth. Paris ann. 1259 : Jussit autem Rex ut civitas mundata stipitibus, truncis, luto et fimo, Incortinaretur. Bocacius : Un bellissimo letto Incortinato. Curtiner, Includere, apud Brittonem pag. 144.

CORTINUM, Idem quod Cortina, Cortis, seu rustica area. Charta 33. inter

Alamannicas Goldasti: *Vendiderunt.... Cortinum aruncale, quem habuerunt de sui patris, etc.* Occurrit ibi pluries.

† CURTINUM, Idem. Testamentum Telonis Episcopi, in Annal. Bened. tom. 2. pag. 708. col. 1: *Item Curtinum... cum pomiferis suis.* Miracula B. Henrici Baucenensis, tom. 2. Junii pag. 376: *Moratur cum Jacobo in Curtino S. Martini.*

CORTINALE, Atrium, *La court d'une maison.* Verdala in Episcopis Magalon. apud Gariellum pag. 105: *Lavatorium claustris superioris similiter fecit, Cortinale et portalia et murum quo clauditur.*

CURTICULA, Atrium Ecclesiae, vel Palatii, porticus circumdatum, atque adeo ipsa Porticus. Monachus Sangall. lib. 1. cap. 33: *In Ecclesia, vel in porticu, quae tunc Curticula dicebatur, etc.* Lib. 2. cap. 31: *Per latissimam Curtem, vel Curticulas Aquarum Grani, quas Latini usitatus Porticum nomine vocant, etc.*

* CURTIS, CURTILE, Locus domui aedificandae aptus, aerea. Statut. Friburg. ann. 1120. in Histor. Zar.-Bad. tom. 5. pag. 58: *Si domus alicujus in civitate arserit... jus burgensium non amisit, si autem aller Curtim emerit burgensis inde non erit, nisi superedificet.* Chart. Otton. I. Imper. ann. 937. ap. Erath. Cod. Diplom. Quedlinb. num. 5. pag. 3: *Urbem in Quidilingoburg.... cum Curtilibus et cunctis aedificiis inibi constructis.*

3. CORTIS, CURTIS, Tentorium Principis, vel Ducis exercitus. Jornandes de rebus Geticis, ubi describit Attilae tentoria: *Videres Triclinia ambitu protiore distenta, porticus in omni decore dispositas. Area vero Curtis ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsam regiam aulam ostenderet.* Anastasius in Histor. Eccl.: *Aulam incendit quae dicebatur Cortis Curmmi.* Ubi Theophanes: *Ἐπύρωσε δὲ καὶ τὸ τοῦδον, χρῆματὰ τε καὶ ἵππους, καὶ τὴν κώρτην, μετὰ πάσης βασιλικῆς ὑποουρίας.* Eadem habet Cedrenus. Ita hanc vocem usurpant ex Graecis, Leo in Tacticis cap. 11. §. 21. Constantinus Porphyrogen. in Basilio cap. 15. (ubi vim vocis non percepit Interpres Allatius:) Codinus de Offic. cap. 5. n. 52. et in Orig. Constantinop. ubi de Columna Fori, pag. 23. Edit. Regiae. [*] Vide Glossar. med. Graec. in Κώρτη.] Hinc

CORTINARI, qui et CORTELENI, qui Cortem seu tentorium Principis observabant et servabant, qui inter ἀτίρωτες, et εὐτελείς, reponuntur a Constantino lib. 1. de Themat. cap. 5. et in Glossis Basilic.: *Κορτελίωνων, τῶν εὐτελῶν. Κορτελίνοι, εὐτελείς, θυρωροὶ τοῦ πραιποσίτου.* Nam his locis eisdem esse cum *Cortinarius* (quidquid dicat Meursius) ex Codino de Offic. cap. 5. num. 52. satis constat: si quidem, ut *Cortinarii*, ministrabant ad tabernaculum Imperatoris, et in symbolum vilissimae conditionis, ex veteribus tabernaculi pannis vestes confectas habebant. *Cortinarius* meminit Pachymeres lib. 4. cap. 29. *Cortalini* autem videntur dicti primitus *Cohortales*, de quibus supra. [Liber niger Scaccarii pag. 356: *Cortinarius in domo comedit, et quando faciebat cortinas portare, habebat liberationem ad 1. hominem ad 1. sumar.* Hic *Cortinarius* Hearnio non magis videtur signare custodem cortis, quam curatorem *cortinarum* seu aulæorum ipsi *corti* lectoque regio necessariorum.]

* COMES CURTIS, Κόμης κώρτης, uti scribit Cangius in Glossar. med. Graecit. apud Byzantinos, Cui tentorium cura

incumbebat, seu potius imperatoris, vel ducis exercitus in tentorio versantis custodia, qui *Cortalinis* praerat. Liutprand. Antapodoseos lib. 2. pag. 295: *Adelbertos Comis Curtis, macrospathis, gundopistis.* Lib. 6. cap. 2: *Constantinus... per Andream quendam qui ab officio Comis Curtis dicebatur, literas Berengario dirigit.* Pertzius interpretatur Praefectum praetorio.

4. CORTIS, CURTIS, Regia, Aula, Palatium ipsum, incinctus Palatii. Ugutio: *A Cura haec Curtis, tis, pro districtu alicujus castris vel villæ.* Lambertus Schafnaburg. ann. 1066: *Qui statim raptis armis Curtem regiam circumdederunt. Mox: Ejectus est de Curte Regia cum omnibus tyrannidis suae fautoribus.* Warnerius MS. in Macrum Scottum Poetam:

Per totam Cortem versus ruelabat oberrans,
Dignos consortis stercore paginulis.

Vide Legem Bajwar. tit. 2. cap. 12. §. 1. cap. 13. §. 1. Monachus Sangal. lib. 1. cap. 12. 33. et Eckearum juniorem de Casib. S. Galli cap. 10. [Vide *Curtus* et *Chors* in *Cortis* 1.]

CURTISANI Regis vel alterius Principis aulici, *Courtisans*, qui in Regis Corte versantur, apud Gobelinum Personam in Cosmodromio ætate 7. cap. 77. 88. in Chronico Montis S. Agnetis, apud Gersonum in Sermon. de sancto Antonio. [in Chronico Marienrod. apud Leibnitium tom. 2. Scriptor. Brunsvic. in Chronico Episcoporum Merseburg. apud Ludewig. tom. 4. Reliq. MSS. pag. 437. et in Chronico Cornelii Zantfliet, apud Marten. tom. 5. Ampliss. Collect. col. 480. etc.]

† CORTESANI, Eadem notione, in Vita Eugenii IV. Papæ, apud Baluzium Miscell. tom. 7. pag. 507. Bulla Benedicti XIII. Pseudo-Papæ, ex Archivo Civitatis Massil.: *Marescallus noster habet jurisdictionem civilem et criminalem in Cortesanos seu nos et Curiam nostram sequentes.* Vide *Corthesanus*.

CORTIS, CURTIS, Comitatus: nostris, *La Cour du Prince.* Hincmarus Remensis Opusc. 17: *Cum valde vesperi a Corte Regis nostri ad mansiones nostras... festinarem.* Mox: *Cui respondi, ut teneret ipsum hominem secum, donec ad Cortem redirem.* Capit. Caroli Magni [*] Calvi] tit. 11. [*] Apud Valentianus ann. 853. Adnunt. Carol. cap. 5: *Qualiter honeste et sine indigentia in Curte nostra, sicut antecessores nostri fecerunt, vivere possimus.* Tit. 26. et 27. [*] Apud Confluent. ann. 860. Adnunt. Ludov. cap. 6. Post redit. a Confluent. ejusd. ann. Adnunt. senior. cap. 6: *In hostem, vel ad placitum sive ad Curtem veniens.* Tit. 39. cap. 1. [*] Apud Carisiac. ann. 873: *Si ad Cortem nostram venerit.* Capitulum Carolomanni tit. 2. §. 6. [*] Apud Vernis Palat. ann. 884: *Dum ad Curtem pergunt.* Vide Synodum Confluentinam sub finem. et Capitula Caroli Calvi non uno loco, Ditmarum pag. 88. etc. Idem: *Interrogati sunt qui in Corte debebant.* Ratherius Veronensis in Qualit. Conject.: *In exercitum nunquam, ad Cortem rarissime, etc.* Ratbertus de Casibus S. Galli cap. 9: *Harmotus... omnes labores et itinera, sive ad Curtem, sive in expeditionem, et ad omnes alias necessitates vice illius strenue accepit.* [*] Chart. Wolframmi Episc. Mindens. sec. XI. ap. Würdtwein. in Subsid. Diplom. tom. 6. pag. 314: *Quatuor scutis serviat nobis, sive in Curte, sive in expeditione.* Agio Narbonensis Episcopus apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 83: *Audivi-*

mus, quod vos Curtim pergere his diebus debetis. Ita apud Brunonem de Bello Saxon. et alios.

CORTIS, CURTIS, Familia et domus Principum. Epistola Episcoporum provinciarum Remensis et Rotomagensis ad Ludovicum Regem: *Quin potius habeatis unde sufficienter et honeste cum domestica Corte vestra possitis vivere.* Vide Capitula Caroli Calvi tit. 11. cap. 5. tit. 23. cap. 14. [*] Epistol. Episc. ann. 858.]

CURTIS REGIA, Fiscus Regius. Lex Longobard. lib. 1. tit. 2. §. 9. [*] Rothar. 8: *Compositionem duplicem exigere videtur... sicut Cortis Regia exigere videtur.* Tit. 9. §. 12. [*] Rothar. 201: *Tunc ipsa compositio... ad Curtem Regis perveniat.* Tit. 10. §. 1. et 2. [*] Rothar. 163. Liutpr. 17. (3, 3): *Tunc illi Curtis Regia succedat.* Lib. 2. tit. 14. §. 1. [*] Rothar. 153. 159: *Et si intentio fuerit contra Curtem Regis, etc. §. 6: Tunc Curtis Regia suscipiat ipsas 4. uncias.* Lib. 3. tit. 1. §. 17. [*] Pippin. 1: *Et tam Curtis Regia, quam Longobardi, tales ibi habeant dominationes, etc.* Adde §. 13. 19. 25. tit. 35. §. 1. etc. [*] Lib. 2. tit. 14. §. 13. 15. 16. 25. Rothar. 171. 199. 224. Liutpr. 76. (6, 23.) lib. 2. tit. 34. §. 1. Rothar. 225.] Quæ vero his locis compositiones ad *Curtim Regiam*, alibi, ad *Palatium* pertinere dicuntur, lib. 1. tit. 2. §. 10. tit. 25. §. 50. [*] Pippin. 30. Liutpr. 44. (5, 15.) et alibi passim. [Vide alia notione in *Cortis* 1.]

* 5. CORTIS, CURTIS, Pullus, quia in corte nutritur. Charta ann. 1380. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item xix. pulli masculi, vocati Cortes, trium annorum.* Charta Milonis de Marchais ann. 1210. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 122: *Agnum in die Marti, et Curtes ad Natale, etc.* Vide *Curti* 2.

† CORTISANI, CORTISIANI. Vide post *Cortis* 1.

* CORTISANIA, Idem quod *Cortis* 1. Prædium rusticum cum aedificiis adjunctis. Testam. ann. 1382. ex schedis Mabill.: *Item legavit in dicto casu mortis dicti filii sui, completis vero dictis tribus annis, Cortisaniam S. Urbani cum terris ad eam spectantibus, monasterio S. Annæ seu S. Benedicti de Aquis vivis.* Vide infra *Corvata*.

† CORTIVIA dicitur *Morsus fræni, vel secundum alios, illud quod comæ equi imponitur, ut curvetur.* Vocabul. Juris utriusque. [*] In aliis editionibus *Coremia* et *Cucurnia*; ubique additur *secundum Accursium*. Locus est in Justin. Cod. lib. 11. tit. 11. const. 1. ubi hodie *Curcuma*. Glossemata Accursii ita se habet: *Cucurnia dicitur morsum freni, sed Rogerius dicit, id quod equis imponitur ut non incurventur.*

† CORTORIUM. Vide in *Cortis* 1.

* CORTOUWE. Bombardæ quas *Cortouwe* appellamus, apud Marten. in Itiner. altero Liter. pag. 380. [*] Germ. *Karthaune. ADEL.*

* CORTUARIUS, f. Cortinarum artifex; nisi sit pro *Coctuarius*, coquus, ut suspicantur docti Editores. Vita S. Berthel. tom. 3. Sept. pag. 452. col. 2: *Erat in villa Stafford homo quidam, nomine Willmot, Cortuarii utens arte.* Vide in *Cortis* 2.

† CORTULA, *La zugulatrice.* Glossar. Lat. Ital. MS.

* CORTUM, Aromatis species. Dipl. Chilp. II. ann. 716. tom. 4. Collect. Hist. Franc. pag. 694: *Corto libras triginta, etc.*

* CORTUS, pro *Curtus*, in Lit. remiss. ann. 1359. ex Reg. 90. Chartoph. reg. ch.

190 : *Duos equos, videlicet unum ruffum grissum, habentem unam radiam nigram supra dorsum, Cortum in duabus tibiis anterioribus et naribus...* furtive adduxit dictus Johannes Martelet. Italis Corto, brevis, curtus.

CORVA, **CORVIS**, Prædium, vel modus agri. Charta Longobardica ann. 774. apud Ughellum in Archiepisc. Beneventan. : *Concessimus et prædicto Monasterio S. Sophiæ Corvam quæ videtur esse in campo Senecunis...* integram sanctæ Sophiæ Monasterio concessimus possidendam... sed et Corvam ad Pontem Bajannum, quam comparavimus a Joanne, etc. Infra, semel ac iterum Corvis scribitur, ut et crebro in Chronico S. Sophiæ Benevent. pag. 585. 586. 587. 589. etc. [Vide Corvata.] [* Vide infra Curva.]

† **CORVADA**, **CORVAGIUM**. V. in Corvata.

CORVANA. Charta Lusitania apud Brandaonum in Histor. Lusitania tom. 3. pag. 382 : *Homines de Bolon dent vobis quartam partem, et nos Corvana.*

† **CORVATA**, Ager, non unius quantitatis. Inquisitio ann. 1220. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 1 : *Item dominus Comes habet apud Avalonem in dominio 1. Corvatam ad Capellam Alban continentem 18. jornalita terre, in quibus mistrales capiunt 4. gerbas et crietas et solagium...* et pro iis quæ mistrales capiunt in dictis Corvatis, debent facere arare, seminare et herciare eas quando seminantur, et bladum recolligere et facere apportare ad granarium Comitatus, et alias operas circa culturam earum necessarias, etc. Vide Croada 2.

* Prædium vel modus agri idem quod Corva. Charta ann. 1048. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 418 : *Campum a Romoldo villico datum, iuxta nostram Corvatam situm. Courvée*, eodem intellectu, in Not. prædior. eccl. de Sommer. ann. 1497 : *Et premier trois Courvées, dont l'une est appelée la Courvée de la bergerie, qui contient environ cinquante jours de terre, et fiert le bout d'icelle Courvée au haut du chemin, etc.* Vide supra Cortisania.

† **CORVEIA**, Eadem notione. Instrumentum concordie inter Capitulum Aduense et Dominum de Perreria ann. 1257 : *Præterea habent Decanus et Capitulum in finagio dictæ villæ tres Corveias, quæ continent undecim jornalita terre.*

* Charta ann. 1187. ex Chartul. Buxer. part. 7. ch. 3 : *Dederunt monachis de Buxeria in elemosinam quandam Corveiam terræ, adjacentem inter Gille et Marre.* Alia ann. 1250. ibid. ch. 14 : *Vinea quæ fuit Martin Lesoit de Chambole, et Corveia, quæ plantata est inter Marreium et Gilleium.*

† **CORVATIS**, f. eodem intellectu. Charta Godefridi magni Lotharingiæ Ducis pro Monachis Gorziensibus ann. 1089. apud Miræum tom. 1. pag. 353. col. 1 : *Donamus etiam eis vineam apud villam vocabulo Columbariam, et pratium quod dicitur ad Canirol... sed et Corvatem in loco qui vocatur Blaticisfontana. Vide Corva.* [* Vide supra Corralis.]

CORVATÆ, **CORVELE**, **COURBLE**, **CURVATÆ**, **OPERÆ** quas subdidi ac rustici dominis suis præstare ex Lege tenentur : *Corvées*, nostris, quas Cujacius ad l. un. C. Ne operæ a collatorib. exig. lib. 10. ait operas esse a nostris sic dictas quasi Corpées, scilicet opera corporalia : quomodo dicuntur corporales molestiæ, in leg. 126. Cod. Theod. de Decurionib. (12. 1.) Nam et Lugdunensibus Vee, operam significare addit. Alii a *curvando*

deducunt, quia præstando hujusmodi operas homines curvantur : unde *Curvadæ*, *Curvatæ* et *Courbiæ*, interdum appellantur. Alii quasi *Corrogatas* dictas putant. Vide in hac voce. Rigaltius in Gloss. ab *Angariis* deducit. Sed potior videtur Cujacii sententia, non quod sint opera corporalia, sed quod præstarentur ab iis quos *homines de corpore* appellabant, qui ejusmodi operis soli obnoxii erant. [Vide Corrua.]

CORVATA. Chronicon Besuense : *Tali servitio, ut omnibus annis in Corvata Monachorum, jornaltem unum de tritico, et alium de avena persolverent.* Alibi : *In villa nostra... voluerunt aliquando Corvatam consuetudinaliter facere.* Tabularium Burgulense Ch. 97 : *Curtis vero ipsa libera est ab omni hominum extraneorum consuetudine, Corvata, biuanno, etc.* Adde Libertates villæ Montis Regal. ann. 1287. apud Guichenonum in Hist. Bressensi pag. 206.

CURVATA et **CURVADA**. Epistola Abbat. S. Germani tom. 4. Hist. Franc. pag. 737 : *Curvadas suas in melioribus terris nostris ponit.* [Curvada legitur passim in Codice MS. Irminonis Abb. San-German. ut fol. 20. col. 2. fol. 40. col. 2. fol. 41. col. 2. fol. 59. col. 3. etc. Curvata vero fol. 28. col. 2. et fol. 79. col. 2.] Charta anni 1101. tom. 1. Spicilegii Acheriani pag. 238 : *Curvatæ rusticorum. Droit de Courvage*, in Consuet. Pertic. art. 39.

CORVADA. Capitulare de Villis cap. 8 : *Non Corvadas, non materiam cedere, etc.* Charta ann. 1058. apud Duchesium in Hist. Castrovillana : *Neque bannum neque Corvadam, neque ullam ibi accipiet consuetudinem.* [Codex MS. Irminonis Abbat. San-German. fol. 2. col. 1 : *Gautselmus colonus... habet de terra arabili bunaria XII. facit inde perlicas VI. Corvadas donat.*]

† **CORVEDA**, in Chartulario Parthenonis SS. Trinit. Cadom. fol. 22. v. in Charta Hugonis de Villers ann. 1193. ex Archivio Monasterii S. Urbani, et apud Miræum tom. 2. pag. 1152. col. 2.

† **CORVEDA**, in Litteris Geraldii Episc. Tornac. pro Monasterio Elnonensi, apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 432.

† **CURBADA**, Eadem notione. Codex MS. Irminonis Abb. Sangerman. fol. 21. v. col. 1 : *Ingenulva colonus S. Germani debet pullos IV. ova XV. carop. manuop. Curbadas, ubi ei injungitur.*

CROADA, **CROATA**, Idem quod *Corvada*. Charta ann. 950. apud Meurissium in Episcopis Metensibus... *Forestam quæ dicitur Heis, cum integro banno, eidem loco concedimus, in omnes usus, cum redditibus suis, id est, Croada et suffusa, quas debent solvere quicumque de adjacentibus exinde voluerit focariam de mortua silva habere, et plaustra ad aratra sua, stabula etiam facere.* Chronicon Senoniense cap. 9 : *Adveniente tempore veris, quo agricolæ ad colenda arva et hortos procedere solent, ille malorum adinventor Renaldus prohibuit, ne homines Ecclesiæ Senoniensis Croadas debitas persolverent, nec agros nec hortos, prout solebant, excolerent.* Cap. 10 : *Præcepit ut homines Ecclesiæ nostræ Croadas et hortos, sicut antea solebant, excolerent.* Tabularium S. Vitoni Virdunensis : *In Meraldi curte habebamus antiquitus Croatam unam indomincatam, quam quidem Præpositus noster sine consensu et consilio Capituli cuidam homini ejusdem villæ Duranno nomine vendidit, etc.* Ibidem : *Solum mansa 1. carratam de virgis, et 40. noctes, et 12. Croadas, unam herbæ,*

alteram feni, idem tres carratas herbæ, alteram feni. Rursum : *Duos dies ad Croadam homo de potestate facit cum bestiis suis, quibus si caret, cum fossorio totidem dies.* [* Charta Poppon. Abbat. S. Maximin. c. ann. 1020. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 1036 : *Vennas reficere, Croadas facere, ad opera castelli venire.*] [Seherus de Primordiis Monasterii Calmosiac. inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1197 : *In festo S. Remigii duos nummos debet, etiam suo tempore Croatam, bruillium et furcam. Census brolii et Croatæ in Hist. Mediani Monasterii pag. 316. Vide alia notione suo loco.] Hinc, ni fallor, emendanda vetus Charta Luxoviensis, edita in operibus S. Columbani pag. 355 : *Similiter et decimas proprii laboris omnium dominiorum quoquo modo laborantium, et Croacarum, bovariarum, jugerum, coloniarum, nemorum, etc.**

† **CORVEA**. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. pag. 670. in Charta Anni 1265 : *Pro molta et Corveis, quas dicti Religiosi petebant a me ratione feodi met.* Charta anni 1282. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 191 : *Salvis Corvea et falce et furca et aliis consuetudinibus.* Vide alia notione in *Corvata*.

CORVEIA. Charta ann. 960. apud Hemeceum in Augusta Viromand. : *Quod eandem terram tenentes... et bis in anno carrucam Corveiam facerent.* Id est, agrum domini gratis ararent. *Corveias submonere.* Regestum Philippi Aug. f. 125 : *Singulis annis in Natali Domini submonebat Corveias suas. Corveie anni, sacci, baleii, carrugarum, in Charta ann. 1230. ex Tabular. Fossat. f. 50. Vide Corvehia suo loco.*

COURBIA, in Consuetudinibus de Boidecené in Pictonibus ann. 1265 : *Habent Courbiam in terra, sed sciendum quale : tale est enim ad domos faciendas in estagis suis et in illis estagiis claudendum et... emand (f. eundum) cum tot bobus cum quibus terram suam unusquisque coluerit, vel cum corpore suo, si dominus submonere ipsum fecerit. Habent etiam Courbiam ad fœnum suum faciendum, habent etiam Courbiam ad ligna ad portandum, etc.*

† **CORVEAMENTUM**. Tabularium Compendiense : *Dicti homines ibunt de cætero ad Corveamenta et equitationes Domini Johannis, sicut ire solent.*

† **CORVERIA**. Charta Philippi III. Fr. Regis ann. 1275. Ampliss. Collect. Marten. tom. 1. col. 1379 : *Eidem Petro damus... manerium nostrum et villam de Fontibus Cadoci, cum eorum pertinentiis et juribus, scilicet campipartibus, censibus, pratis, Corverii carrucarum, caponibus, gallinis et ovibus redditualibus.*

† **CORVIATA**. Chartular. Prioratus S. Petri de Domina : *Debet taschiam de manso Totani... pro rationem unam Ministrallo cum uno socio cum duobus et Corviatam unam.*

† **CORVEABILIS**, Homo *Corveis* obnoxius. Charta Villæ novæ in Dumbis ann. 1426 : *Joannes Duro recognoscit se esse homo taillabilis, Corveabilis, justiciabilis, explectabilis, manus mortue et servæ conditionis atque burgensis Domini Ducis Borbonii.*

† **CORVAGIUM**, Idem quod *Corvata* ; Jus etiam exigendarum *Corvatatum*. Statuta Andegav. pag. 117 : *Prohibetur districe ne aliqua persona ecclesiastica Domino terræ Corvagiium aut aliquid tale facere præsumat, donec habeat super hoc Episcopi sui consilium, ut ejus auctoritate fiat quod fuerit faciendum.* Charta Johannis Episc. Carnot. ann. 1180. apud

Mart. Anecd. tom. 1. col. 596 : *Vindica-
bat enim in illis sibi jus hospitandi, tal-
liam, Corvagiium, avenagiium, justitiam
cruoris et latronis.*

* Charta Phil. V. ann. 1316. in Reg.
53. Chartoph. reg. ch. 20 : *Concessit Cor-
veyac seu Corvagia animalium trahentium
dictæ villæ d'Aubepierre. Recognit. feud-
al. ann. 1348. in Invent. Chart. castri
de Jaucourt ann. 1392. fol. 33. r.º : Item
les enfens feu Aveline... et sont lidit
enfens à Corvage et de mainmorte. Redit.
Comit. Compan. ex Cod. reg. 8312. 5.
fol. 103. v.º : Item a le sire la moitié des
Courvages ; et appelle l'en Courvages que
cil qui a beste traitant doit pour chacune
beste traitant iij. sols, et cil qui point
n'en a, ne doit que ij. sols. Crowée, pro
Corvée, in Ch. ann. 1406. ex Chartul.
priorat. Belleval. : Et payerat chacun
an une journée à la Crowée de la seille
az waïen. Item chacune charrue... paie-
rat chacun an trois journées à la Crowée
de la charrue. Vide supra Corvagia.*

† CORVEAGIUM, Idem in Statutis Ec-
clesiæ Nannetensis apud Marten. Anecd-
dot. tom. 4. col. 954.

* CORUCA, Infamis adulterio, vel vir
cujus uxor mœchatur ; idem quod infra
Curuca 2. Stat. Cadubrii lib. 3. cap. 15 :
*De dicentibus injuriam et verba injuriosa
alicui. Statuimus quod si quis vocaverit
aliquem servum, Corucam, perjurum, la-
tronem,... condemnentur pro quolibet et
qualibet vice in centum solidos Pap.*

* CORVEHIA, Opera, quam subditi do-
minis suis ex lege vel consuetudine
præstare tenentur. Gall. *Corvée*. Charta
ann. 1210. in Chartul. S. Joan. Laudun.
ch. 104 : *Ego Thomas, dominus de Ver-
vino. Notum sit... quod homines de Fon-
tanis super Corvehis talem mecum bona
fide inierunt compositionem, etc.* Vide
Corvatæ.

* *Courvée* vero, Ludi seu pugnae ludi-
cræ species, in Lit. remiss. ann. 1387.
ex Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 20 :
*Comme par maniere de jeu et esbatement
l'en ait acoustumé de faire au dehors et
près des murs d'icelle ville (de Lengres)
un jeu appellé la Courvée, chacun jour
de feste deux fois le jour, l'un après dis-
ner et l'autre après souper... Lequel jeu
communément s'encommence par enfanz
et aucunefoiz se parfait par genz bien
aagiez et puissans de corps, habiles audit
jeu, privez et estranges, en gettant les
uns contre les autres pierres grosses et
menues au plus efforcément qu'ilz peuvent,
chacun en espérance de rebouter sa par-
tie, tellement que aucunefoiz sont navrez
et bleciez ;... et se il avient que aucun
d'eulx preigne aucun autre de sa partie
adverse, le preneur a accoustumé de oster
le chaperon de son prisonnier, et mettre
en la taverne, et lui rençonner d'une pinte
de vin, et vont boire ensemble en faisant
paix comme devant.*

* CORVEIA. Vide supra in *Corvata*.

CORVESARIUM, Sutores veterinarii, qui
Corio veteri utuntur : Gall. *Sueurs* de
vieil, *Savetiers*. Charta Ranulfi Comitis
Cestriæ in Monastico Anglic. tom. 1.
pag. 987 : *Quapropter prohibeo super
amorem meum, ut nec mercator, nec ins-
titor, nec fermentarius, nec Corvesarius,
nec ullus minister volens vendere vel
emere, non vendat, etc.* Diploma Hen-
rici I. Regis Angl. in Regesto Chartarum
Normanniæ : *Sciatis nos concessisse
Willelmo Camuto et Osberto filio Huardi,
et sociis Cordewanariis et Corvesariis
Rotomag. ut habeant gildam suam bene
et honorifice et plenarie de ministerio
suo, sicut eam habuerunt.* In Regesto

Feodor. Carnoti pag. 16 : *Les Corvoisiers
qui vendent soulers ou marchié, doivent
chascun obole.*

* *Courvoisiers*, in Sent. ann. 1311.
tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 273.
quorum ars *Corvoiserie* et *Courvoiserie*
dicitur in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg.
105. Chartoph. reg. ch. 361 : *Guillaume
Mauguyn poure varlet servant du mestier
de Corvoiserie, etc.* Aliæ ann. 1465. ex
Reg. 194. ch. 101 : *Guillaume Pigeart
poure compaignon du mestier de Courvoi-
serie.*

* CORVETA, ut supra *Corvehia*. Charta
Renaudi dom. Baugiaci ann. 1282. inter
Probat. Hist. ult. Trenorch. pag. 193 :
*Illi vero de colungis et mansis, in quibus
habemus talliam prænominatam, pro
garda debent nobis Corvetas et cavalca-
tas nostras.* Vide *Corvatæ*.

* CORVEYSA, Eodem significatu.
Charta Radulph. de Filger. ann. 1163.
tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 652 : *Ex
dono patris mei quietam ab omni servitio
et Corveysa.*

* CORUGIA, pro *Corrigia*, Zona, cingu-
lum. Testam. Petri dom. de Paluello
ann. 1241. inter Probat. tom. 2. Hist.
Burg. pag. 14. col. 2 : *Concedo ecclesiæ
B. Vincentii de Cabilone duas marchas
auri et duas Corugias auri et unam ar-
genti, et omnes annulos nostros, etc.* Vide
supra *Corrigia* 3.

† CORUGIO, Puer. Est ludus, quando
proverbia dicunt. Alibi igitur : *Coragium,
pars est in ludis quando proverbia dicun-
tur.* Gloss. Isid. Vide *Coragium*.

† CORVIATA. Vide post *Corvatæ*.

CORVILLA, Corbula, Corbeille. Glossæ
Bibl. MSS. : *Cartallum, Corvilla.*

† CORVINIUM. Vide *Covinus*.

† CORVIS. Vide *Corva*.

* CORVO, vox Italica, Piscis genus.
Vide supra *Coracinus*.

CORUS, CHORUS. Mensuræ annonariæ
species apud Anglos et Germanos.
Bract. lib. 2. cap. 16. § 7 : *Decem Coros
tritici, sive decem quarteria.* Nicol. Tri-
vettus ann. 1194 : *Coros frugum, vel mo-
dios rerum venalium, sive quascumque
mensuras... fieri statuit uniformes.* Apud
Isidorum lib. 14. Orig. cap. 26 : *Corus
30. modii impletur. Hic ab Hebraico ser-
mone descendit, qui vocatur Cora a simi-
litudine collis : Cora enim Hebraice colles
appellantur. Coacervati enim modii 30.
instar collis videntur, et onus cameli effi-
ciunt. [Papias MS. : *Corus qui est tri-
ginta modiorum.*] [* Sagittar. in Disput.
de Sulcia Luneburg. : *Ein Cor Salz
hælt 3. fuder, oder 12. rümpfe, oder 24.
schæffel, das ist ein Wispel.* ADEL.]*

CHORUS, Eadem notione. Chronicon
Montis Sereni ann. 1217 : *In Szoberiz
quidem 25. Chori, hoc est, Wischepele
triticum, reliquis vero duabus 6. Chori si-
liginis, et 19. marcæ, fertone minus. Porro
mansi de Nienborch in foribus Ecclesiæ
positi solvebant 80. Choros de 4. generibus
frumenti, et servitium rusticorum.*

CORUSCUS, Fulgetrum, ἄστραπή ;
Esclair, nostris. Plinius : *Fulgetrum
prius cernitur, quam tonitrum auditur.
Coruscare, apud Apuleium de Mundo,
Esclairer, ἀστραπείν.* Gloss. Lat. Gr. :
Fulget, ἀστράπτει. *Coruscatio* apud Soli-
num, et Matth. Westmonast. ann. 1198.
1218. 1230. 1246. Ebrardus Bethuniensis
in Græcismo :

Sol radiat, mucroque micat, fulgorque Coruscet,
Quum fulgor supra nos paret, tunc fulgurat æther.

Vetus Interpres Juvenalis Sat. 13. v.
223 : *Nam ex nimio flatu vel certamine
ventorum nubes inter se conlisæ tonitrua*

*et Coruscos faciunt, veluti saxa inter se
collisa ignem faciunt.* Gregor. Magn. lib.
2. Dialog. cap. 15 : *Roma a gentibus non
exterminabitur, sed tempestatibus, Corus-
cis, turbinibus, ac terræ motu fatigata,
marcescet in semetipsa.* Cap. 33 : *Tunc
vir Dei inter Coruscos et tonitruos atque
ingentis pluvie inundationem, etc.* Gre-
gorius Turon. lib. de Mirac. S. Martini
cap. 29 : *Factus est super illos splendor
Corusco similis.* Fortunatus lib. 3. Poem.
in Epistola ad Felicem Episc. : *Et sopor-
antes oculos, quos mihi aperuistis toni-
truo, clausistis Corusco.* Hugo Flaviniac.
in Chron. pag. 245 : *Inter Coruscos et
turbines tempestatis imminentes.* Occurrit
præterea apud Bedam lib. 4. Hist. Angl.
cap. 3. Petrum Damian. lib. 6. Epist.
32. extrema, Cesarium lib. 2. Miracul.
cap. 27. etc. [*Corusciferi laquearia cœli,
apud Martian. Capellam.*]

CORUSCUS. Ugutio : *Coruscus, splendi-
dus, crispus, tremulus.* Gloss. Græc.
Lat. : Ἀστραπιδής, *Coruscus*. [Haud ab-
simili notione Virgilius Æneid. 2 : *Stat
ferri acies mucrone Corusco.* Unde Ser-
vius : *Coruscum alias fulgens, alias tre-
mulum est.*]

* CORVULI, Factionis nomen apud
Italos, de qua mentio fit in Charta ann.
1156. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital.
med. ævi col. 201 : *Breve recordationis,
qualiter capitanei de Fregnano, videlicet
omnes illi, qui appellantur Corvuli, jurant
unusquisque pro se salvare et adjuvare
homines Mutinæ, etc.*

CORYNETUS, Petrus Damian. lib. 1.
Epist. 20 : *Si a Corynetis suis matrona
potens negligit arcere petulcum, quid
mirum si in eam quoque ille postmodum
vesaniæ suæ porrigit appetitum.* Ubi
Editor ad marginem, *famulabus*. Sed
legendum videtur *catonitis*, ex Græc.
Κορυνητής, cubicularius, eunuchus.
[* An *Cosmetis*? Vide in hac voce locum
ejusd. Petr. Damian.]

* CORZORIUM, Canalis, ut videtur,
per quem aqua decurrit. Charta Caroli
Simpl. ann. 898. apud Acher. tom. 13.
Spicil. pag. 265 : *Cum illorum salinas,
et matroces, et Corzoriis, vel adjacentis
eorum.* Hinc emendanda fortean si-
milis Charta ann. 1054. laudata in v.
Matroces, ubi *Cortoriis* legitur. Vide
Corsoyrum.

1. COS Ocularis, id est, qui oculis valet,
et est viridis coloris. Sic interpretantur
Glossæ MSS. ad lib. 1. Passion. Alexan-
dri Iatrosophistæ. [Medicina Salernit.
pag. 104. edit. 1622 : *Cos vulgari joco
appellari solet Vinum ob colorem, odorem,
et saporem.*]

* 2. COS, Mensuræ vinariæ species.
Charta Joan. archiep. Narbon. ann.
1385. in Chartul. Caunens. : *Quod dictus
abbas cuilibet monacho quotidie... unam
mensuram et mediam vini puri et suffi-
cientis, vocatam Cos, æquipollentem duo-
bus cartonibus ad rectam mensuram de
Caunis, donet.* Vide infra *Cossus* 2.

1. COSA, pro *Causa*, Res, in veteri
Charta apud Ughellum tom. 3. Ital.
sacr. pag. 40. 41. [Hinc Gallicum *Chose*.]

* 2. COSA, Provincialibus, Vestis mu-
liebris genus. Glossar. Provinc. Lat. ex
Cod. reg. 7657 : *Cosa, Prov. sirma, vesti-
menta feminarum.* Sed legendum videtur
Cota. Vide ibi.

† COSAMATTA, Species munitionis,
Italica, *Casa armata*, Hispanica, *Casa-
mata*, Nostris *Casemate* : *Ima crypta est
ad latera propugnaculorum.* Utitur Mel-
chior de Redern de Obsidione Varadi-
nensi apud Ludewig. Reliq. MSS. tom.
6. pag. 329.

* **GOSATGIUM**, Recognitio feudalis, clientelaris professio seu homagii species. *Cosatgium in barriis Allasaci*, in Charta ann. 1213. ex Tabul. episc. Lemovic. Vide notas G. *Pavillon* in *Diam Montem*. fol. 347. v^o. edit. Paris. ann. 1608.

† **COSCA**. Vide *Cossa* 1.

COSCEZ et **COSCET**. Domesdei tit. *Wiltshire*. *Rogierius Comes*: *Octo villani, et octo Coscez cum quinque carucis*. Vox, inquit Spelmannus, in lustratione hujus Comitatus frequens, uti et *Coscet*, quæ *bordariorum* loco villanos plerumque sequitur. In burgo autem Malmesburia cum *bordariis* sæpe jungitur. Agardus opinatus est operarios pauperes significare: nos, ait idem Spelmannus, id quod *Cotmanni* et *Cotarii*, id est, *Cotorum* habitatores: nam *Coshe* idem apud veteres Anglos quod *Cote*, id est, tugurium. Idem videntur qui *Cothseti*, in Legibus Henrici I. cap. 30. et 31. Vide *Cota* 2. et *Cocseti*. [Le Roman de Partonopeus MS. :

Quar donc est li termes pleniens,
Que porrois estre chevaliers,
A donc à primes à henor
Vos porrai eslire à seignor;
Quar ne lor seroit bon ne hel
Que m'offrisse à prendre un Cosel.]

† **COSCIA**, vox Italica, *Cosa*, Gall. *Cuisse*. Acta SS. April. tom. 2. pag. 954. de S. Joagnolo: *Pateretur anguinem in tibia seu Coscia ex parte sinistra*. Junii tom. 1. pag. 333. de S. Davino Peregrino: *Coscia, genua, crura cum pede sinistro, etc.*

* **COSCINARIUS**, Qui mensura frumentaria, *Coscinus* dicta, ex officio metitur. Charta Bern. abb. ann. 1267. in Access. ad Hist. Cassin. part. 1. pag. 305. col. 1: *Quæ per entorem mensurabitur sine fraude, et non per Coscinarium: si autem molinarij vel Coscinarii contra hæc statuta venire tentaverint, etc.* Vide *mox*

* **COSCINELLUS**, Idem quod *Coscinitus*. Mensuræ frumentariæ species apud Italos. Inquisit. ann. 1371. in iisd. Access. pag. 427. col. 2: *Homines castri Sarraucini tenentur universaliter dicto officio (cellerarij) ad Coscinellos grani et ordej, etc.* Vide *Cossa* 1.

COSCINUS, **COSCINA**, Mensuræ frumentariæ species apud Italos. Bulla Alexandri III. PP. ann. 1179. apud Ughellum in Archiepiscopis Benevent.: *De quo sex Coscinos frumenti unoquoque mense et alia quædam proveniunt, etc.* Vide Chartam Alexandri IV. Pontif. apud Petrum Mariam Campum in Histor. Eccl. Placentinæ, Regesto Privileg. pag. 364.

COSDUNA, **COSDUPENA**, **COSDUPNA**, etc. Vide *Consuetudo* 4.

* **COSEUM**. Stat. datiar. Ripar. cap. 12. fol. 5. v^o: *De qualibet soma foleiæ, Cosei pensium duodecim, pro introitu soldus unus. Leg. Casei.*

COSIA. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 30: *Nullo etiam fossato, aut Cosia, nullis arboribus inter utramque partem existentibus*. Ubi legendum *Cesia*, ex Cod. MS. monet Felix Osius, quæ vox, vel *Cesa*, Italis sæpe sonat. Vide *Concisa*.

COSIMENTUM, Protectio. Homagium Mariæ Vicecomitissæ Beneharnensis æræ 1208. factum Hdefonso Regi Aragon. apud Marcam. lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 1. § 2: *Ego recipio vos in Dei Cosimento et meo, et promitto vobis, etc.* [* Vide supra *Causimentum* 2.]

* **COSINERIUS**, Gall. *Cuisinier*, Coquus.

Comput. ann. 1488. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 48. col. 1: *Item solverunt uxori de Bernisson pro una magna olla impromptata pro decoquendo potagium, quæ fuit fracta per Cosinerium, videlicet duos solidos.*

* **COSINIUM**, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Exposit. Ordin. Rom. ubi de Parascève ex Cod. 74. S. Martial. Lemov.: *Ante gazofilacium tapeta et Cosinium, etc.* Vide *Cossinus*.

* **COSINUS**, Cosobrinus, patruelis, Gall. *Cousin*. Charta ann. 1000. ex Tabul. Massil.: *Dono ego Bertrannus fidejussorem Cosino meo Isnardo, etc. Cousin fraireur, vulgo Cousin Germain*, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 2: *Robine vesve de feu Pierre Moisson ante du suppliant, et Pierre Moisson prestre filz de laditte femme et Cousin fraireur d'icellui suppliant*. Aliæ ann. 1428. in Reg. 174. ch. 252: *Guillemine chambriere de Michiel le Pourcel et Cousine frereuse dudit Michiel, etc. Cousin en autre vel second, pro Cousin issu de germain*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 135. ch. 234: *Gulliard le Coq Cousin en autre à Griffon du Casteller, etc.* Aliæ ann. 1395. in Reg. 148. ch. 50: *Cebille fille de feu Pierre del Bals Cousine seconde du suppliant. Cousin en tiers, id est, in tertio gradu, in aliis Lit. ann. 1389. ex Reg. 136. ch. 54. Cosinaige, Consanguinitas, in Charta ann. 1303. ex Reg. 44. ch. 81: *Nostre sire li roys (Philippe) considérant et regardant la Cosinaige et la prochaineté de linaige, qui est entre lui et le roy d'Engleterre, etc.* Vide *Cusinus* 1.*

COSINUS. Vide *Cusinus*.

COSMARIUS, *Dominus mundi*, Joan. de Janua. Ex κόσμος.

COSMETA, Ornator, exornator, ejus circa cutim occupatur industria: interdum vespillo, pollinctor. Hesychius: *Κοσμητής, κομπεύς, ένταξιαστής*. Gl. Græc. Lat.: *Κοσμητρια, ornatrix*. Erotianus in Lexico Hippocrat.: *Κοσμητιος λέγομεν τους έντάκτους, τους των έφηβων ένταξιας προνοήντας*. Papias: *Cosmeta, dicuntur ornatrices crinium, a comando*. [* Gemma Gemmarum: *Cosmeta, id est servus vel ancilla ornans et comens dominam. Item Cosmeta masc. gen. dicitur imperator*.] Petrus Damian. lib. 7. Epist. ult. pag. 680. de nobili Constantinopolitana Ducis Venetiarum uxore: *Corpus ejus omne computruit,.... ut nec quispiam tantam perferre narium injuriam potuit, non Cosmeta, non servulus, vix una duntaxat ancilla, non sine specie redolentis auxilio, in ejus obsequij sedulitate permansit*. *Κοσμητής έφηβων, exornator adolescentum*, in veteri Inscript. 79. 6. 317. 3. dignitas apud Græcos, qua qui insignitus erat, *κοσμητήριον* dicitur ead. pag. 317. 1. Vide *Casaubonum* ad Spartianum in Adriano.

† **COSMICUS**, Mundanus. Gloss. Græc. Lat.: *Κοσμικός, Secularis*. Addit Laurentius in Amalthea, *Extra clerum*. Vide *Cosmus*.

† **COSMITES**, Ædis sacræ navis in formam crucis facta, quod quatuor mundi, *Κόσμος*, plagas representet, dicta a S. Germano. Sed et *Cosmodin* nomen aliquot Templorum Romæ alibi que ab eadem origine arcessendum. Sic Romæ hodieque exstat in regione Ripæ Ædes Diaconicæ, quæ dicitur, *S. Maria in Cosmodin*, vel *Cosmedin*, ut in Chron. Casin. Vide Hieron. Fabrum Memor. sacr. Ravennæ antiqq. Carol. Macrum in Hierolexico.

* **COSMODROMIUM**, Titulus libri Go-

belini Personæ, qui florebat tempore Constantiensis concilii, quem laudat Launoius in epist. tom. 5. Oper. ejus part. 1. pag. 574.

† **COSMOPEIA**, Græc. *Κοσμοποιία*, Mundi fabricatio. Utitur Christoph. Mullerus in Introduct. ad Hist. Canonice Sand-Hippolit. apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 312.

COSMUS, *Κόσμος*, Mundus. Turpinus de Vita Caroli M. cap. 11: *Cosmi potentiores, fortiores, etc.* Alius Codex MS. habet *mundi*. Lib. Miracul. S. Bertæ Abbatissæ parte 1. cap. 1: *Sciatis vos ipsos non hujus Cosmi cum honore esse residuos*. Frigedodus in S. Wilfrido cap. 4:

Cosmica si spreto repetam contagia Christo.

[** Abbo de bellis Paris. lib. 1. vers. 49:

Imperio ejus regitur totus prope Kosmus.]

[Charta MS. Hugonis Archiepisc. Bisuntini ann. 1033. sic incipit: *Cum Cosmi decidentis variante procella, etc.*] Adde Itinerar. S. Willibaldi n. 7. Edgarum Regem Angl. in Legibus Monachorum Heydensium cap. 2. Epitaphium Isidori Hispal. in ejus Vita n. 39. [* Ruodlieb fr. 13. vers. 50.] etc.

† **COSPATICUM**, pro *Cespaticum*. Charta Pippini Regis apud Stephanotium in Antiq. Pictav. MSS. tom. 2. pag. 406: *Nullus ab eis Cospaticum, repaticum, pulveraticum,.... aut ullam exactionem temporet inquirere.*

1. **COSSA**, [COSCA,] **COSSIA**, Pensitationis species Provincialibus nostris nota. *Coisse, ou droit de mesurage*, exponitur in Histor. Monast. S. Barbaræ Ludgun. cap. 40. n. 4. [Charta pro Communia de Balneolis ann. 1208. inter Schedas D. Lancelot: *De omnibus illis quæ ad mensuram venduntur vel emuntur datur de sextario una Cossa, quarum XXXII. complent eminan.*] Charta Beatricis Comitissæ Provincie ann. 1245: *Salvis,.... lesdis, et Cossis, et pedagis, et boagis consuetis*. [Sententia anni 1216. in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 157. v^o: *Item homines Ecclesie immunes sunt a lesdis, Cossis, a tallis et quistis et exactionibus quibuscumque.*] Charta Willelmi Comitis Folcalcaril ann. 1206. pro Manoscensibus, apud Columbum pag. 470: *Nec teneantur solve,.... bladagium, sive albergam, nec contalagium, sive civatam, nec Cossias, sive medias Cossias de eorum bladis, et rebus quæ ad mensuram sextarii venduntur et mensurantur*. [Donatio Reg. Ludovici Comitissæ Provincie ann. 1349. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Cossias bladorum et partem quam percipit curia Regia in lesdis, focagis castri, etc.* Statuta Avenion. lib. 1. rubr. 25. art. 1: *Molendarius habere teneatur duas mensuras, vulgo vocatas Cossas signatas signo Curie*. Exiguam hanc mensuram Provinciales etiamnum appellant *Cusso*: qua mensura cum uterentur in percipiendis pensitationibus frumentariis, hujuscemodi pensitationes *Cossas* vel *Cossias* vocaverunt. Vide *Copanagium* in *Cupa* 3.]

COCTA, Eadem notione. Tabularium Eccles. Dignensis: *In Coctis bladorum, leguminum, nucum, etc.* Quo loco Gasendus, *jus cociarum*, mensuræ jus in dividendis frumentis, leguminibus, et nucibus interpretatur pag. 21. Notitiæ ejusd. Ecclesie. Vide Claudium Expilium orat. 15. pag. 169.

† Interdum accipitur pro mensura vinaria. Statuta Civitatis Avenion.: *Qui vendiderit vinum minutatim teneatur*

habere ad minus mediam Cociam, quar-
tonem et pogeſiale, quibus teneatur men-
ſurare ſine ſuperverſo.

* Pro menſura olearia legitur in Con-
ſuet. Perpiniac. Mſs. cap. 32: *Item ſi
quis vendiderit oleum cum menſura mili-
tariæ Templi in die Jovis, debet dare pro
turnis unam Cossam, quorum duodecim
faciunt medium cartonum, cum quo oleum
menſuratur.*

† 2. **COSSA**, pro *Coxa*, Coxendix, Gall.
Cuisse, *Hanche*, Ital. *Coscia*. Miracula B.
Henrici Baucenſis, tom. 2. Junii pag.
377: *Antonia... fracta in Cossa dextra a
quatuordecim annis circiter, et non poterat
ire ſine baculo.*

* 3. **COSSA**, COSSIA, Anteris, erisma,
Gall. *Jambe de force*, Italis *Coscia*. Tract.
Ms. de Re milit. et mach. bellicis cap.
103: *Unus arcus fiat ſine columnis, Cossis
ſive muris. Tunc in fundo eſt ædificandus
unus pons lapidibus, calce, rena confectus,
et poſtea ſuper eum ædificetur Columna
ſive Cossia, ſuper quam ædificetur arcus
cum toto ponte.*

COSSÆ, Siliquæ, Gallis *Cosses*, ut sili-
quæ fabarum, etc. Hiſt. Translat. S.
Guthlaci num. 17: *Porcum quaſi binum
ſpe futuræ utilitatis nutriverat, et sili-
quis, et Cossis, et mygmale depaſtum im-
pinguaverat.*

† **COSSALUM**, Ferreum feminis ſeu
coxæ tegumentum, Gall. *Cuiſſart*. Hiſt.
Dalph. tom. 2. pag. 278: *Item, ſolvit pro
gamberiis, Cossalis, bracheriis pro ante et
retro, et quantis lattunatis, unc. II. taren.
XII. Vide Cossarium et Cossa 2.*

* **COSSARE**, Cogere, legere; Hispan.
Cosecha, frugum coactio, lectio. Charta
ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg.
ch. 250: *Cum contra ſyndicos univerſita-
tis et ſingulares caſtri et bajulæ de An-
gulis... denuntiatum fuiſſet... glandes,
fagias et alios quoſcumque fructus ipſarum
foreſtarum et arborum in eiſdem
exiſtentes Cossando, colligendo, ſecumque
ad domos ſuas adportando. Alia ejuſd.
ann. ibid. ch. 368: *Predictis conſulibus
(S. Amancii) aſſerentibus ſe eſſe in poſ-
ſeſſione... quoſcumque fructus arborum
memorum et foreſtarum predictarum col-
ligendi, Cossandi et ſibi appropriandi et
ſecum aſportandi.**

COSSATUM, Penſitationis ſpecies, eam-
dem forte quæ *Cossa 1.* Vide *Eſbonagium*
[poſt *Bonna*.]

† **COSSATUS**, vel eſt pro *Casatus*, vel
pro Obnoxius præſtationi *Cossatum*
dictæ. Diplomatarium Ludovici Ducis
Brandenburgici num. 142. apud Lude-
wig. tom. 7. Relig. MSS. pag. 119: *Volu-
mus quoque predictarum incolas, agri-
cultores et Cossatos, ultra penſam, ut
præmittitur, per ipſos non aggravari, etc.*
[* Vide *Cosceſ*.] [* Germ. *Kossath*. ADEL.
Vide *Grimmii* Antiquit. Jur. German.
pag. 818. num. 30. Mitterm. Princip.
Jur. German. § 97. not. 13. Compoſita
vox a *Cot*, Domunculus et *Sat*, a verbo
Sittian. Sedere.]

* **COSSÉGALHUM**, COSSÉGALLINUM,
Miscellum frumentum, ut ſupra *Conse-
gale*. Charta ann. 1316. in Reg. 66. Char-
toph. reg. ch. 502: *Una emina bladi Cos-
segallini computatis duobus ſolidis. Alia
ann. 1394. in Reg. 146. ch. 441: Petrus
Ros de Roſſiltha ſervit xiiij. cops Cossegalli
et ij. denarios. Vide *Conseel*.*

* **COSSERIA**, ut ſupra *Caveria*. Vide in
hac voce.

† **COSSERIUM**, ut *Cossalum*, Armatura
coxæ. Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag. 274:
*Pro gamberii, Cossarii, quantilectis, et
aliud armenſe pro perſona Domini, unc.
IV. Et pag. 276: Pro uno paro de platis*

*cum Cossarii et gamberii, unc. II. taren.
XII. Vide Cossignarium.*

COSSI, Vermes qui in equis nascun-
tur. Vegetius lib. 1. de Arte veterinaria
cap. 52: *Ita omnes vermes, quos Cossos
appellamus, et lineolas purgabis. Festus
Cossos, vermes ligno editos appellari
auctor eſt, nos Cossos vocamus.* [Papias
in MS. Bituric.: *Cossi, Vermes in ligno
qui et Terebones dicuntur. Armoricanis
etiānum Cossel, Insectorum genus eſt,
quod triticum et pisa corrodit.*]

* Gloss. Lat. Gr.: *Cusus, ζύλος σκώληξ.*
Vide *Martin*. Lexic. voce *Cossus*.

* **COSSIA**, *Coxa*, Ital. *Coscia*, Gall.
Cuisse. Stat. Montis-Reg. pag. 170: *Si
quis aliquem cum gladio, irato animo,
percuſſerit et sanguinem exire fecerit, si
quidem in brachio, vel tibia, vel Cossia,
pede, etc. Chron. Estense ann. 1350. apud
Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 456:
Quidam juvenis tulit coram illis quam-
dam Cossiam equi mortui, etc. Vide *Cossa
2.* Aliis notionibus exſtat in *Cossa 1.* et
3. Hinc*

* **COSSIALA**, Coxæ armatura, Gall.
Cuiſſart. Tract. Ms. de Re milit. et
mach. bellic. cap. 142: *Post equites ar-
matus torace, Cossialis, gamberii, etc.*
Vide *Cossarium*.

† **COSSIGNERIUM**, An non idem quod
Cosserium? Hiſt. Dalphin. tom. 2. pag.
307. col. 1: *Item, apud Avinionem pro
duobus Cossigneriis et una ense et uno
pari caligarum pro Domino, III. s. IV.
d. gr.*

† **COSSIM**. Vide *Cossus*.

† **COSSINUS**, Pulvinus, Gall. *Couſſin*.
Inventar. Eccleſiæ Noviom. ann. 1419:
Cossinus ad ponendum subſtus librum.
Occurrit etiā in Legibus Palatinis
Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS.
Junii tom. 3. pag. LVI. Vide *Cussinus*.

COSSIO, Porcellus, ex Gallico *Cochon*,
in Charta Arcebaldi D. Borbonii ann.
1217. pro libertatibus Villæ franchæ.
[Vide *Couſio*.]

* **COSSONARIA**, Vicus Parisiis, vulgo
Cossonerie. Inventar. Chartar. reg. ann.
1482. fol. 91. vº: *Acquiſitio terræ, quæ
dicitur Morinensis, sitæ Parisiis, quæ
protenditur a vico Straminis et S. Dio-
nysii usque ad forenſem burgum, et com-
prehendit Cossonariam pluresque domos
ante plateam fori publici ſeu fallarum.*
Vide infra *Falla 2.*

† **COSSORIUM**. Vide *Cursorium*.

* **COSSOYRA**, Provincialibus, *Calculus*,
in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg.
7657.

1. **COSSUS**, [Rugosus et Contractus et
curvus, in Gloss. Sangerman. MS. n. 501.
Papias in MS. Bituric.: *Cossus, Rugo-
sum, contractum, curvum.*] Fridegodus
in S. Wilfrido cap. 12:

Præterea Andree germana diaulia sancti
Ingressus dicti mirabile! poplite Cosso
Ingentes animos labiis patefecit apertis.

Id eſt, *genibus flexis*. Pomp. Porcaria,
apud Nonium: *Sciunt omnes, quantum
eſt, qui Cossim cavat.* [Apuleius lib. 3.
Miles: *Complicitis denique pedibus ac
palmulis inter alternas digitorum vicissi-
tudinibus super genua connexis, sic graba-
tum Cossim insidens, ubertim flebam.*]

* *Cossi* ab antiquis dicebantur natura
rugosi homines, a similitudine vermium
ligno editorum, qui Cossi appellabatur.
Festus. [* Vide *Scaliger*. ad Festum
voce *Cossilires*.] Vide in hac voce. Hiſt.
Cortus. lib. 3. apud Murator. tom. 12.
Script. Ital. col. 839: *Rebellibus eccleſiæ
favebant Raynaldus et Obico marchiones,
qui Cossis Guasconibus ceperunt Ferra-*

*riam. Sed leg. cæsis, ut adnotatur ibi-
dem.*

* 2. **COSSUS**, Mensuræ vinariæ species.
Charta ann. 1325. ex Chartul. Caunens.:
*De Cosso et dimidio vini, dimidium; et
de sex denariis, duos, in annos duos libe-
raliter ei (abbati) concedunt. Alia ann.
1376. ibid.: Post novenam tres alii mofflet
et Cossus vini cum dimidio per xxx. dies
pauperibus pro defuncti anima tradantur.*
Vide supra *Cos 2.* et *Cossa 1.*

1. **COSTA**, Clivus, latus montis, Italis
Costa, nostris *Coste*. Charta Hugonis et
Lotharii Regum Ital. apud Joan. a
Bosco in Vienna: *Donamus atque largi-
mur Costam unam juris nostri, quæ Cas-
taneto inferiore nuncupatur... una cum
mansis, casis, terris, vineis, . . . ad ipsam
Costam aspicientibus* [In *Costis 2.* Cangius
ipse legit *Costem* pro *Costam*.] Alia ann.
1196. in Probat. Hiſt. Sabaudicæ: *Costam
totam quæ est a muro inferius ex
parte Abbatie, et domum confrariæ reti-
nuimus nobis*, [Regestum 87. Chartophy-
laci Regii: *Item tenet. . . . quædam
nemora et quosdam essartos sit. in Costis
montis Alodii*. Ibidem: *Item unam pec-
ciam nemoris . . . sit. in Costis super
montem Alodium. Costagium montis Alo-
dii, ibid.*] Crescentius de Agricultura:
*Nella quale assai presso a Salerno e una
Costa supra il mare riguardante, la quale
gli habitanti chiamano la Costa d'Amalfi.*
Dantes in Inferno cant. 19. *Vidi per le
Coste et per lo fondo.* Adde Ottonem Mo-
renam in Hiſt. Rer. Laudens. pag. 30.
34. tom. 5. Ughelli pag. 1553. etc.

† **COSTERIA MONTIS**, in Chronico Do-
minici de Gravina, apud Murator. tom.
12. col. 611. et 617.

COSTA MARIS apud Matth. Paris pag.
179. Gall. *Coste de la mer*, Ora maritima.
Ital. *Costa*.

2. **COSTA**, Alia, sed incerta mihi no-
tione. Anastasius in S. Silvestro PP.:
*Fecit . . . Angelos 4. ex argento, qui sunt
in pedibus quinis, Costas cum crucibus
tenentes.* Hinc forte

COSTULA. Capitolinus in Maximino
juniore: *Reticulum de prasinis undecim,
dextrocherium cum Costula de hyacinthis
quatuor.* Vide ibi *Salmasium* pag. 255.
[An ejuſdem eſſet notionis, cujus eſt in
ſequentibus exemplis, ubi

† **COSTA**, Latus, Gallis *Costé*. Anony-
mus apud Acherium tom. 5. Spicil. pag.
146. de Craticula S. Laurentii: *Hæc vero
fuerunt capita virgarum, quæ per trans-
versum jacuerant Costis exterioribus in-
fixæ.* Rymer. tom. 7. pag. 160. col. 1: *Ad
dexteram vero Costam dictæ aulæ tenebant
principalem mensam Barones quinque
portuum, et ad alias mensas inferiores,
in eadem Costa . . . et ad mensas in sinis-
tra parte ejuſdem aulæ, Vicecomes, etc.*
Vide *Costis* et Ottonem Frisingensem
Episc. lib. 1. de Gestis Friderici I. Imp.
in Prologo.

* Vetus inscriptio in Diar. Ital. Mon-
tefalc. pag. 264. IN COSTA FECIT, id est,
a latere monumenti. Alia habent, in
coxa, hoc est, in angulo, secundum
Fabret. Unde *Costéer*, ad latus positum
esse, vulgo *Côtoyer*. Charta ann. 1359.
in Reg. 87. Chartoph. reg. ch. 216: *Une
petite place, que les religieux Carnes de
Rouen ont, faisant le bout de leur église
et Costéant leur dite église prez de la rue
de grant pont.* Ibid. ch. 217: *Une vuide
place... Costéant d'un costé icelle reli-
gieux, et d'autre costé en la rue de l'au-
mosne. Costéer vero, Consanguineus, in
Assis. cap. 273: Ma feme, laquel ne n'a
heirs prochains ne Costéers, ne lontains, à
qui le fié puisse ne doit escher.*

† 3. **COSTA**, *Hisp. Costa*, Gall. *Coust*, *Expensæ*, sumtus. [* Charta ann. 1219. in *Hist. Lugdun.* pag. 45. col. 1: *Vos rogamus et in amore requirimus, quatenus situs plegii et debitorum in manu Poncii de Chaponay, de quingentis libris Proveniensiis et de Costis reddendis in instantibus mundanis Treccarum S. Joannis.* Quæ subduntur, sequenti notione *Costæ* 4. mihi videntur intelligenda.] Charta Johannis Abbatis Compendiensis ann. 1264. in *Tabulario ejusd. Monasterii: Ipsis negantibus esse homines nostros, immo se esse liberos ex omni Costa.* Charta ann. 1243. ex *Archivo Communis Massil.: Conqueri occasione testarum, usaticorum, Costarum, ribagiorum seu gabelarum et aliarum dactiarum.* Sententia compromissoria anni 1339. mense Febr. ex *Schedis Præsidis de Mazaugues: Possint immittere infra prædictam sylvam agnos et hodos, qui nondum annum compleverint absque præstatione pecuniæ, seu rei alterius cujuscunque, quod alias vulgo dicitur sine Costa.* Vide *Custus* 1.

* 4. **COSTA**, *Pensationis vel servitii species*, Hispanis etiam *Labor*, opus, *industria*. Charta ann. 1264. in *Chartul. Compend.* fol. 107. vº. col. 2: *Nos dictos fratres esse homines de corpore ecclesiæ nostræ dicebamus, ipsis fratribus e contrario dicentibus et negantibus se esse homines nostros, immo se esse liberos ex omni Costa asserentibus; tandem post aliquas controversias de honorum consilio super dicta discordia servagii seu homagii.... compromissimus. Nisi eo loci ex omni costa significet ex omni parte, omnino, Gall. de tout côté.* Inquisit. ann. 1322. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Nem.* pag. 34. col. 1: *Item pro censibus in denariis et Costis annuis, quinquaginta solidos vel circa.*

* 5. **COSTA**, *Cista*, *calathus*, Gall. *Panier*. Charta V. abb. S. Cathar. *Rotomag.* ann. 1244. in *Reg. 31. Chartoph.* reg. fol. 61. vº. col. 2: *Cum nos singulis annis teneremur reddere excellentissimo domino nostro regi Francorum illustri unam Costam racemorum de vineis clausi nostri de Autiz, idem dominus rex dictam Costam racemorum... nobis quitavit.* Alia ann. 1311. in *Reg. 64. ch. 5: Mediaciones quoque nostras de Vernone cum pertinentiis suis, quæ consistunt in vinis, minutis censibus, ... quibusdam botis, quatuor Costis racemorum, et duobus sextariis musti... tradimus.* Lit. remiss. ann. 1379. in *Reg. 115. ch. 268: Icele expasant ala en une vine, où elle cuilli une Coste de raisins ou boisselle, que elle emporta en sa maison.* Pluries ibi. Alia ann. 1358. in *Reg. 85. ch. 68: Jaquinus et Robinus repperunt in dicta domo quandam Costam, similem illis in quibus pisces ponuntur, super quam dictus Jaquinus sedit et dictus Robinus se appodiavit, ignorantem penitus quod esset aliquid infra Costam.* *Arestum* ann. 1382. 6. Dec. in vol. 7. *arestor. parlam. Paris: Gentes episcopi Parisiensis de dictis piscibus et decibus plenos calathos seu Costas capiebant. Nec forte alio sensu accipienda Costa 2.*

* 6. **COSTA**, *Ornamentum ad instar Costæ in vasis.* *Inventar.* Ms. thes. *Sedis Apostol.* ann. 1295: *Item unum urceum auri ad Costas, eum manico et rostro et cooperulo.* Vide *Costilatus*.

COSTÆ CIRCULORUM. *Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu* fol. 110: *Et 5. sextarios avenæ, et 1. de fabis, et tascham, et dimidium decimum, et 2. botias, et 3. Costas circulorum, et 4. pul-*

zinos, etc. Fol. 114: *Et 50. essendolas, obra et manobra, et per vindemias 2. Costas.* Ch. 171: *Præterea prædicti fratres promiserunt se reddituros omni anno prædictis Monachis mense Septembrio 30. Costas circulorum, et in Nativitate D. 2. sol. et dimidium.*

* Fasciculi, ni fallor, Gall. *Bottes*. *Comput.* ann. 1202. apud *Brussel* de *Usu feud.* tom. 2. pag. cxlvj: *Pro xxvij. Costis hif, xxij. sol.*

† **COSTAGIUM**, ut *Costa* 3. Vide *Custus*. Occurrit etiam ead. notione qua *Costa* 1. ut ibi dictum.

† **COSTALARIUS**, *Acinaces*, Gall. *Coutelas*, *Hisp. Alfange*. *Concil. Hisp.* tom. 3. pag. 519. col. 2: *Arma portant diversorum generum et signanter Costalarios et gladios... Statuimus quod de cætero non portent de die neque de nocte Costalarios neque coltellos.* *Statuta Ecclesiæ Cadurcensis* apud *Marten.* tom. 4. *Anecd.* col. 726: *Balistas et arcus, lanceas, falsones, Costalarios seu alia arma non deferant.* De *Costalario* puto intelligendam esse veteris *Poetæ Gallici* vocem *Coterel* apud *Borellum* in *Dictionario*, ubi de homine sordido:

Si le convient armer,
Pour la terre garder;
Coterel et haunet,
Et maque et guilet,
Arc et lance enfumée,
Qu'il n'ait soin de mêlée.
Qu'avec lui ait couchée
L'espee enrouillée,
Puis ait son viel escu.

* **COSTALE**, *Clivus, latus montis*, Gall. *Côteau*. Charta ann. 1332. ex *Tabul. Flamar.*: *Et tenet ab ipso fasendam unam, sitam... inter fasendam de la Ribeyrola ex parte una et castanetum Gerardi de Chalans, ... et Costate de la Bermondia ex reliqua.* Vide infra *Costatum*.

* **COSTALLUM**, vel **COSTALLUS**, *Saccus*, ab *Hispan. Costal*. *Arest.* ann. 1330. 28. *April.* in *Reg. Olim parlam. Paris: Quatuor Costals de pelibus cirogrillorum, et tres Costals de corduano albo, ... et unum Costallum de bedanas.*

† **COSTAMENTUM**, *Impensæ*. Vide *Custus* 1.

† **COSTARE**, *Constare*, Gall. *Coûter*. *Hisp. Costar*, *Ital. Costare*. *Testament.* *Johan. de Seliniaco D. de Bellomonte* prope *Autiss.* ann. 1268: *Item pro fabrica sepulture mee, uno milite supersculpto, quindecim libras, vel quantum Costare poterit ad respectum executorum meorum.* Pluries occurrit in *Informationibus Civitatis Massil.* de *passagio transmarino* e *MS. San-German.*

COSTAREZ. Charta *Ricardi Regis Angliæ*, apud *Sammarthanos* in *Archiepisc. Turonensib.: Et foagium de Maumine, et unam saumam mellis, cum vasis, quæ dicuntur Costarez, etc.* In alia *Henrici Regis Angli.* ann. 1277. in *Regesto Castr. Lidi* in *Andibus*, fol. 3. v. scribitur *Costerez*. Vide *Costrelli*.

1. **COSTARIUM**, *Locus Costarum*, *Uguitioni*.

† 2. **COSTARIUM**, *COSTERIUM*, ut *Costrellus*, *Poculum vinarium*. *Chartularium S. Vincentii Cenoman.* fol. 1: *De quittance quinquæ Costariorum vini a Willelmo Clerico Lancelini facta ann. 1208... Willelmus Clericus filius Simonis Lancelini dedit et concessit in puram et perpetuam elemosynam Monachis B. Vincentii Cenoman. quingue Costeria vini, quæ Gaüterius de Piacæ ei dederat charitable, et quæ ei Monachi debebant*

de vinca apud Maresche sita. Vide *Costrelli* et *Costarez*.

* **COSTATUM**, *Idem quod supra Costale*. *Inquisit.* ann. 1268. ex *schedis Pr. de Mazaugues: Et a dicto pererio protenditur usque ad aliud pererium, quod est in Costato, et ab illo Costato protenditur ad deffensum.* Vide *Costa* 1.

* **COSTATUS**, *Pars corporis, ubi sunt costæ, pectus*, *Ital. Costato*, Gall. *Poitrine*. *Chron. Estense* ad ann. 1348. apud *Murator.* tom. 15. *Script. Ital.* col. 448: *Quidam alter Hungarus percussit et vulneravit dictum ducentem in Costatu cum quodam ense.* *Inquisit.* ann. 1270. in *Access. ad Hist. Cassin.* part. 1. pag. 318. col. 1: *Si vero in ipsa venatione contingat ipsos capere porcum silvestrem, tenentur reddere de ipso porco dicto monasterio quarterium anterius usque ad collum cum Costato; ita quod ex ipso Costato remaneant tres costæ tantum in quarterio posteriori.* *Costatus*, *Qui a grans costes*, in *Glossar. Gall. Lat.* ex *Cod. reg.* 7684. Vide infra *Decolare*.

† **COSTUDMA**. Vide *Consuetudo* 4.

* **COSTECIUM**, pro *Costerium*. Vide infra in hac voce num. 2.

* **COSTELERIUS**, *Pugio, sica, dimin. a Cultellus*. *Formulae Mss.* ex *Cod. reg.* 7657. fol. 39. vº: *Armatus uno jaque et uno Costelero subtilis mantulum, quem portabat, etc.* Vide *Costalarius*.

1. **COSTELLUM**. Vide *Fleccarius*.

* 2. **COSTELLUM**, ut *Costellus*, *Supplicii genus*, Gall. *Carcan, pilori*. Charta *Ludov. X. reg. Franc.* ann. 1315. ex *Cod. reg.* 9852. 3. 3. fol. 50. rº: *Item volumus quod dicti prælati... possint libere, absque impedimento aliquo, furcas, Costella et pilloria erigere.* Vide *Collistrigium*.

† **COSTELLUS**, *Instrumentum supplicii*, *idem, ut videtur, quod Collaria*, Gall. *Carcan*; sed unde dictum? *Pactum* anni 1300. in *Hist. Daiphin.* tom. 2. pag. 54: *Costellus etiam qui similiter pertinere olim ad dictos Consules dicebatur, si ipsius D. Episcopi, et ad ipsum solum pertinereat et pertinere debeat in futurum, hoc salvo quod ubi propter bannum fractum aliquis non habens unde solvat, ponendus, ut moris est, fuerit in ipso, ponatur in ipso communiter nomine Dominorum Episcopi et Comitum prædictorum, et quantum ad casum istum duntaxat Costellus ipse dictis Dominis Episcopo et Comiti sit communis.* *Libertates Regni Majoricarum MSS.: Fleccaria, si venderit panem de minus penso, vel ponatur in Costello, vel donec quinque solidos.* Charta pro *Communia de Balneolo* ann. 1300: *Quisque macellarius teneatur saginare animalia sua in die mercati sub Costello et recipere sanguinem, vel tempore pluvioso si saginare voluerint in macello, teneantur recipere sanguinem in aliquo vasculo.* *Statuta Massil.* lib. 5. cap. 19. § 4: *Si hoc bannum solvere non poterit fustigetur per civitatem vel ponatur en lo Costell.* *Eadem* repetuntur ibi § 7. *Statuta Avenionensia: Si autem aliquis ponam et bannum solvere et restitutionem damnium passo facere non poterit, ponatur in Costello a iudibundis superius nudus vel nuda, et istud bannum duret post vindemias in omnibus prædiis usque ad festum omnium Sanctorum.* *Privilegia Johanni de Masalgis* ann. 1348. 21. *Aprilis* concessa, ex *Archivo Præsidis de Mazaugues: Possit habere carcerem... Costellum... adcathe-nare... et citra sanguinem fustigare.* Vide *Crustellum*.

* **COSTENGIA**, *Impensæ, sumptus*, Gall. *Coust*. Charta *Odonis Tull. episc.*

ann. 1221: *Quotiescumque et ubicumque præfatos homines ad expeditiones transduxerit* (comes Vademontis) *ab egressu domorum suarum usque ad regressum ad ipsas de propriis curabit Costengius et expensis.* Coustage, in Ch. ann. 1270. ex Tabul. S. Mich. in eremo. Vide *Custus* 1.

* **COSTEPASTILIS**, Mensuræ annonariæ species. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Costepastilis, Rasiere.* Vide *Raseria*.

COSTER, Inventar. sacræ Capellæ Westmonaster. in Monast. Angl. tom. 3. parte 2. pag. 81: *Panni. In primis duo Costers panni magni de velveto, pro principalibus festis.* etc. [Species est veli seu aulæi. *Madox* Formul. Anglic. pag. 432: *Item do et lego Ricardo de Nevill filio meo . . . unum lectum de arvas, cum Costeris pated de colore rubeo, qui solent pendere in magna camera.*]

1. **COSTERA**, Ora maritima. Gallis *Costiere*. Magna Charta libertatum Angliæ: *Omnes bedelli deponantur per Tamisiam, Medelweiam, et per totam Angliam, nisi per Costeram maris.* [Apud D. Brussel. de Usu Feudorum tom. 2. ad calcem pag. habetur *Costeria.*] Bromptonus: *Qui voluerit transire a capite Turkiæ per Costeram Romaniam, transibit, etc.* Historia MS. Bellarum Hierosol. vernacula: *Ala conquerre un Roiaume ki estoit . . . par dela Tabarie en la Costiere de la mer.* Crescentius de Agricultura: *Nella Costeria del monte.* Alibi: *Intorno alle sue Costiere.* Vide *Leges Maris Oleronenses* pag. 101. et supra *Costa* 1.

† **COSTERA MONTIS**, ut *Costa* 1. Latus montis apud Thomam *Madox* in Formulari Anglic. pag. 46. et 252. [Vide S. Rosa de Viterbo voce *Costeira.*]

* 2. **COSTERA MARIS**, Jus in nave, quæ ad *costram* seu littus appellunt. Charta ann. 1407. in Chartul. Henr. V. et VI. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4. fol. 36. rº: *Et nostra pura, libera atque spontanea voluntate ad hoc molit etiam et inducti, omne jus tatum et possessionem, . . . cum omnibus mero et mixto imperio, . . . et emolumentis, Costera maris, ac omnibus aliis iuribus. . . volumus tradi et realiter liberari, tamquam bene merito, nobili viro domino Johanni Tiptot supra dicto et suis hæredibus imperpetuum.* Vide *Wreckum*.

* **COSTERELLUM**, **COSTERETUM**, Liquidorum mensuræ species, dolium seu vas vinarium certæ capacitatis, nostris *Costeret*. *Costent*, in Stat. ann. 1347. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 170. art. 9: *Chacun habitant de laditte ville (de Poitiers) aura et tendra à son huys eaues en vesselz, qui tiengnet un Costent d'eau au moins.* Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 752: *Et de vino dicti Johannis, quod erat in suo celario, usque ad quantitatem unius Costerelli cepit.* Charta ann. 1212. ex Chartul. S. Euvart. Aurel.: *Adam de Triusi miles pater, dum vivebat, in elemosinam dederat B. M. de Franchardo in Bierra quoddam Costeretum olei de nucibus singulis annis percipiendum.* Alia ann. 1240. in Chartul. Barbell. pag. 448: *Dichus presbiter percipiebat singulis annis, nomine recognitionis, unum Costeretum vini.* Alia ann. 1309. in Reg. 13. ch. 103: *Concedimus quod dictæ capellæ capellani xiv. modios et tria Costereta vini vel circiter annui et perpetui redditus. . . habeant.* Dotatio monial. de *Pantoison* ann. 1229. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 361: *Donavimus eidem Nicolao et ejus successoribus in perpetuum octo barillos tercolagii annui redditus, qui barilli*

vulgariter appellantur Costerez, tales de quibus sex faciunt modium Carnotensem, in tribus arpentis vinearum. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. ch. 237: *Le suppliant prist pour son vivre un Cousteret de vin, qui valoit environ dix sols Par.* Alia ann. 1399. in Reg. 154. ch. 518: *Pierre Canin avoit baillé à tiltre de loier audit Demia certains instrumens ou estoremens, appelez basses-Costeres ou hoites à vendangier.* Dollolum vero sonat in *Pedag.* Peron. ann. 1295. ex Chartul. 21. Corb. fol. 355. vº: *Chacune mande de merlanc ou poisson doit deux deniers, et s'il sont en Costerès, chacum Costeret doit deux deniers.* Ita et in Munif. castrorum reg. ex Reg. 34. bis. fol. 93. rº: *Unum Costerez ferrorum equi.* Vide *Costarez* et *Costrelli*.

† **COSTEREZ**, Genus mensuræ vini apud Lobinellum in Glossario ad calcem *Historiæ Britann.* Vide *Costarez*.

† **COSTERIA**. Vide in *Costa* 1.

† 1. **COSTERIUM**, Pars alicujus loci. *Limborch.* Sentent. Inquisit. Tolos. pag. 107: *Vidit prædictum Petrum. . . in eadem domo in quodam Costerio dicte domus.* Pag. 190: *Infirma fuit mutata ad quoddam Costerium domus.* Et alio in loco: *Steterunt ibi jacendo in quodam Costerio domus.* Vide alia notione in *Costarium*.

* *Angulus*, Gall. *Coin*. Vide supra *Costa* 2. *Costet*, *Manubrium*, seu pars lateralis brachiata cratis in Lit. remiss. ann. 1471. ex Reg. 196. Chartoph. reg. ch. 363: *Ung manche ou Costet de civiere de bois, etc.*

* 2. **COSTERIUM**, ut supra *Costerellum*. Charta ann. 1343. in Reg. 75. Chartoph. reg. ch. 37: *Una pipa vini duodecim Costeciorum annui redditus, etc.* Leg. *Costeriorum*. Pro pensatione, quæ in *Costeriis* fit, accipi videtur, in Charta ann. 1391. ex Reg. 146. ch. 235: *Quandam boariam in Lauraguesio, cum blado censuali, obliis, . . . Costeris, etc.*

* 3. **COSTERIUM**, Velum, aulæum. *Arest.* ann. 1321. 9. Maii in Reg. Olim parlam. Paris.: *Item unum repositorium pro corporalibus, cum duobus Costeris pro altari.* Vide *Coster*.

* **COSTIEYRA**, An idem quod *Hispanis Costero*, Trabs contabilationis? *Comput.* ann. 1363. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Nem.* pag. 258. col. 2: *Pro duobus cannis de Costieyra et una post magna necessaria, pro complendo januam noviter factam in portali Carnelitarum, j. flor. Dicta die solvit eidem pro xij. cannis de Costieyra necessariis pro complendo januam factam noviter in primo portali de Campo-Martio, ij. flor. et dimid.*

COSTILATUS, seu potius *Costulatus*, *Costulis* distinctus, vel in *costularum* speciem dispersitus: Gall. *Costelle*. Visitatio *Thesaurariæ* S. Pauli Londinensis anno 1295. in *Monastico Anglic.* tom. 3. pag. 310: *Dux phialæ argentæ Costilatæ et deauratæ cum alternis vineis, quarum una deaurata, etc.* *Salmasius* ad *Polliionis* locum in *Salonico Galieno*, *His auratos Constellatosque baltheos rapuisse perhibetur*, monet in *Codice Palatino* legi *Costilatos*, ubi nescio an bene restitutum *pustulatos*. Hunc vide et *expende*.

* **COSTILLA**, *Lo bachale*. in *Glossar.* Lat. Ital. MS. Vide *Costrelli*.

* **COSTILLUM**, pro *Cortillum*, ni fallor, Gall. *Courtill*. Hortus rusticus. Vide *Cortis* 1. Reg. S. Justi ex *Cam. Comput.* Paris. fol. 196. vº: *Ecce partes (firmæ) videlicet Costillum Laurenciæ, Rousée, continens dimidium acram.* Vide infra *Costorium*.

1. **COSTIS**. Lex Ripuarior. tit. 32. § 4:

Quod si ipse strudem contradicere voluerit, et ad januam suam cum spatha tracta accesserit, et eam in porta, sive in Coste posuerit, tunc judex fidejussores ei exigat, etc. Id est, ad latus, Gallice, a *Costé*. [Vide Al. in *poste*.]

2. **COSTIS**, Prædii rustici species, forte pro *Cortis*. Charta *Hugonis* et *Lotharii Regum Italiæ* ann. 945. in *Tabulario Ecclesiæ Viennensis* fol. 12: *Donamus atque largimur Costem unam juris nostri, quæ Casteneto inferiori nuncupatur, etc.* Infra: *Cum. . . servis quoque et ancillis, aldionibus et aldiabus ad ipsam Costem et res aspicientibus.* [Vide *Costa* 1.]

* **COSTO**, *Clivus*, latus montis. Charta ann. 1314. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 34: *Item pro medietate motæ, ubi est ecclesia parrochialis dicti loci, cum Costonibus et fossatis contiguis, . . . viginti solidos Turon.* Vide supra *Costale* et infra *Costum* 3.

† **COSTORARIUS**, Sartor, Gall. *Couturier*. *Mirac.* S. Angeli Mart. tom. 2. Maii pag. 84: *Qualiter ab octavo sæ ætatis anno manserit apud quemdam Mag. Gregorium Costorarium artis discendæ causa.* [Vide *Guerard*, in *Prolegom.* Chartul. S. Petri Carnot. pag. 63. et infra *Costurarius*.]

* **COSTORIUM**, f. pro *Cortorium*, *Curtile*, hortus rusticus. Vide in *Cortis* 1. et supra *Costillum*. Charta ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 58: *Item quoddam Costorium, cum quadam parte hospitii, etc.*

COSTRELLI, *Pocula* vinaria, *Chaucero*. *Lexicon Cambro Britannicum*: *Costrel, Lagena, uter, obba.* *Matth.* Paris ann. 1258: *Vasa quædam quæ Costrelli vocantur, veneno reppererunt plena.* *Monasticum Anglic.* tom. 2. pag. 550: *Habebit de Celerario 5. albos panes, et Costrellos suos plenos cervisiæ.* Vide *Costares*.

* **COSTRIS**, Idem quod supra *Costerium* 2. Charta ann. 1254. tom. 1. *Probat.* *Hist. Brit.* col. 959: *Matheus Barbolin, miles, pro redemptione animæ meæ. . . dedi ecclesiæ B. Jo. de Castro-celci tres Costres vini boni, in carteris meis de Castro-celci annualim reddendos.* Vide infra *Coustra*. Aliud vero est vox Gallica *Costre*, *Cuneus* nempe, vulgo *Coin*, in Lit. remiss. ann. 1457. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 274: *Incontinent que le suppliant fut dedens la maison, avecques ung Costre à fendre boys leva la claveure d'un coffre. Cotir autem est Caput allidæ ad ali-quid, vulgo *Cogner*, in aliis Lit. ann. 1377. ex Reg. 111. ch. 210. bis: *En procédant de paroles à fait, féri ledit Lorrain et Coti la teste au mur. . . Ledit Lorrain dist pourquoy il l'avoit feru et Coti la teste au mur.**

† **COSTRUCIA**. Vide *Chosdrus*.

† **COSTUCIA**. Charta *Philippi Augusti* de *Privilegiis* S. Martini Turon. ann. 1211. *Ampliss. Collect.* Marten. tom. 1. col. 1101. *Tantum capit Ecclesia S. Martini, quantum Comes: et qui ea recipiunt debent esse per fidem constructi servientibus B. Martini, et qualibet septimana eadem Ecclesia debet habere consuetudinem muiblorum et Costuciæ carnisificum.* An pro *Costuma*, *Tributum* ex consuetudine debitum?

* F. *Tributum*, quod in *coctis* persolvebatur. Vide supra *Costatus*.

† **COSTULA**. Vide *Costa* 2.

1. **COSTUM**. Charta *Aldrici Episcopi Cenoman.* in *illius Vita* num. 31: *De vino autem optimo modios 4. insuper et de Costo optimo modium unum.*

* F. pro *Coctum*, Gall. *Vin cuit.* Vide in *Vinum*.

* 2. **COSTUM**, *Radix amara.* *Glossar.*

medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959.

* 3. **COSTUM**, Clivus, latus montis, Ital. *Costa*, nostris *Coste*. Charta ann. 1201. ex Tabul. Regniac. : *Laudo elemosinam, quam fecit Raynaldus, cognomento Caprarius, fratribus Regniaci, videlicet de terra plana, quam habebat ou Bruaul citra Choram, et costa nemorosa sita super fluvium Choræ.* Vide supra *Costo*.

COSTUMA. Vide *Consuetudo* 4.

* **COSTUMARE**, **COSTUMIA**. Vide supra in *Consuetudo* 4.

* 1. **COSTURA**, Impensa, sumptus, Gall. *Coût*. Stat. Sabatèr. Carcass. ann. 1402. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 567. art. 28 : *Quod quilibet famulus dicti ministerii, commorans in burgo Carcassonæ, sive sit conductus, sive operetur ad Costuras, solvat... pro sustentatione dicti sancti luminaris... unum denarium.* Id est, sive operando lucrum percipiat, sive non. Vide *Custus* 1.

2. **COSTURA**. Vide *Cultura* 1.

* **COSTURARIUS**, Custos ecclesiæ, ædituus, Gall. *Coutre*, alias *Cousteur*. Kalendar. vetus MS. eccl. B. M. Graciac : *Anniversarium Guillelmi Henriet et Helioti Costurariorum, id est, custodum nostræ ecclesiæ, qui nobis aliquos redditus donavere.* Charta Guill. de Haricur. ann. 1317. in Reg. ch. 122 : *Le Cousteur ara la garde des aournemens et de autres choses de ladite chapelle.* Testam. ejusd. ann. 1317. in Reg. 65. ch. 229 : *Item au Cousteur de ladite église de S. Loys de la Saugoye, ... je lais cent souls.* Charta admort. ann. 1409. in Reg. 163. ch. 377 : *Les trésoriers, prestres, clerics et Cousteur de l'église parrochial S. Pierre de Coustances, etc. Cujus officium Cousturerie appellatur, in Lit. remiss. ann. 1467. ex Reg. 200. ch. 26 : Incontinent sordit langage entre Jehan Nelet et le suppliant touchant le fait de la Cousturerie de l'église dudit lieu de Cristot. Aqroy le suppliant dist : Jehan, vous fustes autrefois Cousteur de l'église de ceste parroisse, et vous vy venir servir a l'autel le prestre, nulz piez et nues jambes, etc.* Vide infra *Couller*. Aliud est *Costorarius*.

COSTUS. Vide *Custus* 1.

† **COSUERE**. Vide *Cusire*.

1. **COTA**, **COTTA**, **COTTUS**, Tunica Clericis propria, Gall. *Cotte*, Germ. *Cutt*. Concilium Moguntiacense apud Regimoneum lib. 1. cap. 335. et Burchard. lib. 2. cap. 208 : *Ut laicalibus vestimentis Clerici non utantur, id est, mantellum, vel Cottam sine cappa, etc.* Alexander IV. PP. lib. 6. Ep. 256 : *Clerici induti vestimentis sericis, aut superpellicis, sive Cotis vadant processionaliter.* Idem Epist. 24. ann. 7. ex Regula Canonicorum S. Marci de Mantua : *Canonicis non liceat uti Cottis, nisi tantum in Capitulo et in Choro, divinis officiis, et obsequiis circa altaria exhibendis, et cum ad opus Dei vadunt, et inde redeunt, et in afferendo ignem et aquam, et alia quæ necessaria sunt divinis officiis.* Infra : *Cottas minus subtiles vel etiam sumptuosas nullus faciat.* Ch. ann. 1428. in Hist. Eccles. Placent. lib. 17 : *Item, dicit, quod fratres bene intersunt divinis officiis, et in decenti habitu, cum cappis et Cottis, etc.* Statuta Synodalia Alberici Episcopi Piacentini ann. 1298 : *In decenti habitu, scilicet in cappa clausa, vel Cotta, etc.* Bulla Nicolai III. PP. apud Bzovium ann. 1280. n. 5 : *Lineis togis superpellicis sive Cottis.* Charta Petri Episc. Anagnini apud Odor. Raynald. ann. 1299. n. 30 : *Diaconus stet cum Cotta et stola, et Subdiaconus et Acolythus cum Cotta.*

Concilium Budense cap. 20 : *Rectores et simplices Sacerdotes cum Cottis, seu superpellicis et stolis tantum, inferioris vero status vel ordinis Clerici cum Cottis Synodum intrent.* Constit. Joannis Archiep. Nicosiensis ann. 1320. cap. 3 : *In hieme Canonici capis, et Assisii et alii Beneficiati capis in æstate superpellicio sine Cotta, et Canonici cum almutiis.* Eadem notione usurpat Michas Madius in Histor. Spalatensi cap. 25. Apud Ughellum tom. 3. pag. 633 : *Cotta seu camisia superanea, ubi perperam bis editum Cocca.* [Armoricis hodie *Cod* vel *God* est Vestimentum tegens pectus. Vide Octav. Ferrarium lib. 3. de Re vestiaria.]

Vocem *Cotta* Josephus Scaliger in Append. ad Virgil. et alii a *Crocota* derivant, decurtata parte anteriori. Vide *Cottum*.

† **COTTA CANDENS**, Superpellicium, quo utuntur Canonici Regularis S. Augustini. Statuta eorundem art. 66. apud Duellium Miscell. lib. 1. pag. 98 :

Interulas, bracas, caligas, socosque coturnos, Pelles, pellicia, tunicas, pedibusque diurnos Vestitus, Cottas candentes, omnia bina Ad minus (habeant.)

† **COTTIS**. Vita S. Meinwerici Episc. tom. 1. Junii pag. 523 : *Cum una camisia, una braca, uno Cotte, una tunica, duabus caligis.*

COTTUS. Concilium Metense ann. 888. can. 6 : *Nemo Clericorum arma portet, vel indumenta laicalia induat, id est, Cottos vel mantellos sine cappa non portet.*

COCTA, in Concilio Ravennensi ann. 1314. can. 6 : *Et in Missa parati Coctis, emictis, pluvialibus, etc.* Supra : *Cum Coctis et pluvialibus.*

* **COTTA LINEA**, Superpellicium. Stat. eccl. S. Laurent. Rom. MSS. : *Canonici teneantur ire bini et bini, cum superpellicis sive Cottis lineis, cum vestibus longis et almutiis, etc.*

[**COTE AD ARMANDUM**, recensentur inter Garnitiones seu munitiones Castrum Carcasson. ann. 1297. Gall.] *Cotte à armer*, Paludamentum, chlamys militaris, tunica quæ armis superinduitur. Vide in *Zatouin*. *Cotte à plates*, Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1351 : *Pour deux aunes de camocas de Lusques à or à faire autres Cottas à plates.*

* **COTA FERREA**, in Invent. ann. 1361. ex Tabul. D. Venciæ. Stat. ann. 1351. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 67. art. 1 : *Un escuyer armé en cote (i. cotte) de ses armes, dix solz Tournois.* Ubi minus recte editum in *costé*.

† **COTA**, Tunica laici. Computa Grayivod. ann. 1332. fol. 56 : *Item pro duabus Cottis et duobus mantellis emptis a dicto Girardo ad opus Domini Guidonis de Grolea et Domini Johannis Humberti, mandato Domini XXIII. s. grossorum.*

† **COTELLA**, Parva tunica. Notitia de Concordia Ernaudi fol. 3. verso Charitularii S. Vincentii Cenoman. : *Notum autem fiat, quod xxx. sol. Ernaudus pro hoc facto habuit, et filius ejus Hugo Cotellam de Bruggedio et caligas et sandalia.* Vide *Coticium*.

* Nostris *Cotelle*, *Cotellette* et *Cotielle*. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Charitoph. reg. ch. 285 : *Pierre print la Cotelle, et la osta et geta de dessus son cheval, ... lors ledit Bouchier print ladite Cotelle, et sur une charrette où il estoit s'en envelopa les jambes pour les mouches.* Une *Cotellette à femme*, in Lit. ann. 1399. ex Reg. 154. ch. 439. Aliæ ann. 1428. in Reg. 171. ch. 187 : *Le suppliant print une Cot-*

telle à usage de femme avec unes manches. Vita J. C. MS. :

Quant sains Pieres oi nommer
Jhesu, plus n'i vault demorer,
Sa Cotellette chaint plus en haut,
Et en la mer a fait un saut.

2. **COTA**, Tugurium, latibulum, a Saxon. *Cote*, spelunca, latibulum. [Cambro-Brit. ex Johanne Davies, *Cwt.*] Hinc rusticorum mansiunculæ, quæ nostris *Bordariæ*, ita appellatæ sunt, a qua voce sequentes deducuntur. [* Vide Haultaus. Glossar. col. 1125. vocibus *Kot* et sequentibus, Mæser. Histor. Osnabr. sect. 1. § 2. not. b. et § 38. not. a. supra *Cossatus*.]

* *Cotin*, eodem intellectu, in Poem. de *Vaccæ* MS. :

A un pastour s'accompaigna,
En son Cotin o lui entra.

COTAGIUM, Tenementum villanum, rusticum, *villenagium*, *Borderie*. Tabul. S. Dionysii ann. 1236 : *Super quodam censu, quem ipsi dicebant esse Cotagium, etc.* Ingulphus et Charta Wiltasii Regis Mercior. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 167 : *Tres bouatas terræ, unam mansionem, et tria Cotagia.* Vetus Charta tom. 1. ejusdem Monastici pag. 306 : *Istos servos meos et omnia bona et catalla eorum, cum omnibus Cotagiis meis situatis in Orientali parte fluminis, etc.* Charta alia pag. 427 : *Et dicunt quod prædicta 34. messuagia valent per annum ultra redditum resolutum 11. sol. 3. den. et non plus, quia non sunt nisi Cotagia.* Vide tom. 2. pag. 196. 279. 293. 401. 461. Edw. Cokum ad Littlet. sect. 69. et Dugdalem in Antiquitat. Warwic. pag. 665. [Lobinellum in Hist. Britan. tom. 2. pag. 162. Codicem MS. reddituum Episcopatus Autissiod. Testamentum Rotherami Episc. Eborac. ann. 1498. in Libro nigro Scaccarii pag. 672.] *Cotage*, in Charta Gallica tom. 1. Monast. Anglic. pag. 903.

COTAGIUS CENSUS, in Charta ann. 1233. apud Gallandum de Franco alodio pag. 89. *Cens cottier*, apud Philippum de Bellomanerio cap. 23. Idem qui *Sarcens*, nempe census qui præter rectum censum prædio imponitur. [Vide *Census crescens*.]

COTARIUS, **COTTARIUS**, **COTERIUS**, *Cotæ* habitator, *Bordarius*, *mansionarius*, nostris. Domesdei tit. Middlesex. : *S. Petrus. Unus Cotarius de 5. acris qui reddunt per annum 40. sol. pro horis suis.* Alibi, ex Monast. Anglic. tom. 3. pag. 305 : *Ibidem 12. bordi, et 16. Cottarii, 11. servi, etc.* Apud Seldenum in Præfat. ad Eadmeri Histor. pag. 15 : *Hic subscribitur inquisitio terrarum, etc. Deinde quo modo vocatur mansio, quis tenuit eam tempore Reg. Edwardi, quis modo tenet, quot hidæ, quot carrucatæ in dominio, quot hominum, quot villani, quot Cottarii, quot servi, quot liberi homines, quot sochemani, etc.* Charta Alexandri Conventrens Episc. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 266 : *Decimam 8. acrarum, quas Cotarii dicti Prioris tenebant.* Charta Aliciæ Comitissæ Augi, ibidem pag. 976 : *Ipsos nativos cum omni sequela sua... et 6. Coterios in Hoton, videlicet Rogerum qui tenet 2. Coterios, Willetum, etc.* [Consuetudines Brageraci art. 99 : *Item si Cotarius de dictis fructibus accipiat, sive sint de vineis, sive de hortis, sive de die, sive de nocte, eo quia tenetur eos custodire, ut supra dictum est, puniatur... De inventione vero et perceptione dictorum fructuum contra dictum Cotarium, stabitur et credetur Domino seu Dominis fundorum per suum juramentum, et nun-*

cio suo cum una alia persona.] [* Vide *Coterius*, Custos agrorum, hortorum, etc.] Vide tom. 2. Monast. Angl. pag. 480. et Knyghton. ann. 1340. [Kennettum in Glossar. ad calcem Antiquitat. Ambrosden. Testamentum J. de Nevill, apud *Madox* Formul. Anglic. pag. 428: *Omni*bus tenentibus meis, videlicet *Husbandis*, *Cotiers* et *Bond.*] *Tenans Cottiers*, in Consuetud. Ambianensi art. 42. 43. Pontivensi art. 72. 98. Monstroliensis art. 5. 8. Fulliensis art. 1. Audomarensis art. 18. *Hommes Cottiers*, in Artesiensis art. 1. Bononiensi art. 46. 52. 55. Cameracensi tit. 5. art. 2. etc. Vide *Coteria*.

COTLANDA, **COTLANDUM**, Idem quod *Cotagium*, Terra *cotalis*, ex Cot et Land, terra Ch. Roberti de Albineio tom. 1. Monastici Anglic. pag. 325: *Item una virgata terræ, cum dimidia unius Cotlandi tota, sicut fuerat Walteri.* Alia tom. 2. pag. 128: *Vendiderunt... scilicet unam waram, et 2. Cotlandas cum domino et prato quod ei in matrimonio dederamus.* Infra scribitur *Cotelanda*.

† **COTHLANDA**, apud Thomam *Madox* Formularis Anglicani pag. 277: *Pro una virgata terræ et una Cothlanda, quas idem Radulphus et Robertus tenuerunt de præfato Willielmo de Buckingham.*

† **COTSELDA**, Chartular. SS. Trinit. Cadom. fol. 49: *Semer pro una Cotselda quaque hebdomada duobus diebus debet operari, Robertus pro una Cotselda ejusdem servitii est.* Et fol. 50: *Hernaldus pro una Cotselda, sicut alius Cotseldus.*

COTSETHLANDA, Liber Ramesiensis sect. 265: *Dedit prædictus Abbas prædicto Hugoni... unam Cotsethlandam cum libero servitio.* Et mox: *Et insuper 60. sterlingorum solid.* *Cotsethlandam.*

COTSETI, Cotarii, Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 30: *Willani vero vel Cotseti, vel Perdingi, vel qui sunt hujusmodi viles vel inopes personæ, non sunt inter Legum iudices numerandi.* Adde cap. 81. Vide *Coscez* et *Cossatus*.

COTMANNI, Cotarum possessores, qui alias Cotarii, *Gens de cote*. Domesdei apud Spelman.: *8 bordarii et Cotmanni cum 2. carucis.* Vide *Coterelli*.

† 3. **COTA**, Rata pars. Gall. *Cotte* vel *Quote*. Concilium apud S. Tiberium ann. 1389. inter *Anecdota Marten.* tom. 4. col. 344: *Quod indicatur in tota provincia Narbonensi unum tallium de mille francis incontinenti levandum, et in singulis diocesisibus levandum pro Cota sua.* Testamentum Guidonis de Turre ann. 1375. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 616: *Volo et ordino, quod dicta Ludovica et alix filix mea, quæ tunc vivunt, residuum terræ et bonorum meorum inter se æquis portionibus dividant, et ipsarum quamlibet, videlicet dictam Ludovicam in dictis Castellania et terra de Turre cum mille libratis terræ prædictis, et ipsam et quamlibet aliarum filiarum mearum in Cota seu ferva sua residuorum terræ et bonorum meorum mihi et dictis Bertrando et postumo hereditibus instituto et substituto heredes substituo.* Vide *Quota*.

† 4. **COTA**, Navis species. *Johannis XXII.* Papæ Processus in Ludovicum Bavarum apud Marten. tom. 2. *Anecd.* col. 751: *Arrestatus, ad portum prædictum deveniens, seque reddens cum dictis complicibus fugitivum, primo quamdam navem seu Cotam, ac deinde galeam prædictam conscendit.* Sed legendum est *Coca* seu *Cocca*. Vide *Cogo*.

* **COTABUS**, perperam pro *Cacabus*, Gall. *Marmite, chaideron*, in Instr. ann. 1379. inter *Probat.* tom. 3. *Hist.* Nem. pag. 20. col. 2. et 41. col. 1.

† **COTACELLI**, Militum genus, de quo in *Mainada* post *Maisnada*.

† **COTAGIUM**, Vide *Cota* 2.

* **COTAGIUM**, Tributum, quod pro custodia agrorum, vinearum aliarumve rerum exigebatur, simul et mulctæ, quæ ob delicta in iis commissa imponebatur, taxatio. Lit. Phil. VI. ann. 1335. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 222: *Prædictos decos seu Cotagia et gardiagia de Lauserta, et ejus honoris et ressorti, prout et in quantum ad dictos consules et consulatam pertinent.... vendidit, tradidit et liberavit.* Vide infra *Cotus* 1.

COTALATA, Charta Guidonis Fulcodii, apud Columbum in *Episcopis Vasion.* lib. 3. pag. 336: *Hoc salvo, quod Dominus Comes in civitate et castris supradictis Cotalatam, seu albergam habeat, quantum hactenus Comes habere consueverunt, et cavalcatam, etc.* In alia *Guillelmi Comitis Forcalcarii pro Manoscensibus*, apud eundem, scribitur *Cotalagium*, nescio an prave: *Nec bladagium, sive albergam nec Cotalagium sive civitatem, etc.* [* Vide supra *Cotalata*.]

† **COTANUM**, Cydonium malum, Gall. *Coin.* Laurent. in *Amalthea*: *Cotana, Mala cotonia, Ital. Cotogni.* S. *Wilhelmi* Constitut. *Hirsaug.* cap. 10: *Pro signo Cotani, generali signo præmissio signum lapidis adde.* *Rolandinus Patavinus* de *Factis* in *Marchia Tarvisina* lib. 1. cap. 13: *Tortellis, pyris et Cotanis, rosis, lilis.* Vide *Coctanum*.

† **COTANUS**, Cydonia malus, Gall. *Coinquassier.* Vide *Acta S. Franciscæ* viduæ Rom. tom. 2. *Martii* pag. 92*. cum adjuncta nota.

COTARDIA, Cotæ, sagi vel tunicæ species, viris perinde ac feminis familiaris. *Statuta Massiliensia* MSS. ann. 1276. et 1293: *Item de Cotardia sine penna cum collaro, et 12. botonis positus in utraque manica 20. denar.* *Homagium Gerardi de Ventadorio* ann. 1362: *Amotis caputiis et jupileis, et remotis zonis, et in cultellis, et in Cotardia, cum desubtus Cotardiam, ut dixerunt, tunicam aliam decentem non haberent, genibus flexis, etc.* [*Concilium Massil. sæculi XIII. vel XIV*: *Nullus homo cuiuscumque conditionis existat in civitate Massiliæ de cetero portare audeat supertunicale, tunicam, Cotardiam, jaquetum, giponem: quando desuper portabitur vestis illa, superior sit et esse debeat longitudinis usque genu, nisi sit marinarius navigando, cursor, leno vel latro, aut alius brevis conditionis; quæ vestis superior sit in rotunditate sex palmorum ad minus.*] *Cotardita*, apud *Matthæum Villaneum* lib. 3. cap. 79. *Cotte hardie*, in *Computo Stephani de la Fontaine* anno 1351: *Desdits garnisons pour 2. mabres bruns des Cours de Broisselles baille: à Huistace du Brulle, pour faire Cottes hardies fourrées d'aigneaux, et houces à chevaucher en estat d'Escuirie, pour nosseigneurs qui furent fais Chevaliers à la feste de l'Estoile, c'est à savoir Messseigneurs Jean et Philippe de France, Loys de Bourbon, Philippe et Loys de Navarre, et Charles d'Artois. Neant.* In *Capitulo des penes et fourrures: Pour fourrer une Cote hardie que ledit Seigneur ot ou mois de Juillet, etc.* Alibi: *Il est à savoir que des draps dessusdits pour la Chevalerie des Seigneurs dessus nommez, l'en a délivré à chascun pour Cote hardie et houce six aunes et demie, etc.* *Pour fourrer une Cote hardie de camelin à bois, que ledit Seigneur ot apres la feste de S. Michiel, etc.* *Pour fourrer une Cote hardie d'un blanc caignet, etc.* *Pour fourrer à*

chascun une Cotte hardie d'un brun tanné qu'il orent de livrée ensemble, et avec eux ceux qui furent faits Chevaliers en leur compagnie, pour chascune Cote une penne d'aigneaux noirs, et un chapperon fourny de semblables aigneaux d'Arragon, pour chevaucher en estat d'Escuirie. Alibi: *Pour un fin camelin de Chasteaulandon à faire pour ledit Seigneur Cottes hardies fourrées de menu ver, et houces senle pour aller en son déduit.* In *Computo* ejusdem anni 1349: *20. aunes de draps tannez de Louvain, pour faire 6. Cotes hardies à relever de nuiz pour les Damoiselles et Femmes de chambre de ladite Duchesse.* Alibi: *Cote hardie d'hyver.* *Litteræ Joannis Regis Franc.* de institutione *Ord. militaris Stellæ*, 6. Novemb. 1351: *Porteront une Cote blanche, un sercot, et un chaperon vermeil, quand ils seront sans mantel, et quand ils vestiront mantel, qui sera fait à guise de Chevalier nouvel à entrer et demourer en l'Eglise de la noble maison, il sera vermeil et fourré de vair, et non pas d'ermine, de sendail ou samit blanc, et foudra qu'ils aient dessous ledit mantel sercot blanc, ou Cote hardie blanche, chaucos noires, et souliers dorez, et portent continuellement un annel, entour la verge duquel sera escrit leur nom et surnom, auquel annel, etc.* *Baldunus* de *Condato vetus Poëta* MS. de *Joculatoribus*:

Ilz ont mis jus les heraudies,
Et vestent les Cotes hardies,
Et les robes as Chevaliers.

Continuator Gallicus *Nangii* ann. 1378. *Rege Carolo V: Et estoit vestu d'une Cote hardie d'une escarlate vermeille, et d'un manteau à fonds de cuve fourré.* *Guillelmus Guiart* sub anno 1248. ejusmodi saga intellexit:

Li Rois et son Conseil privé,
Ou gens à hardies et à oses,
Parlent entr'eux de maintes choses.

Denique Christina Pisana au Tresor de la cité des Dames, 2. part. cap. 11: *Comptoit l'autre jour ung Taillandier de robes de Paris, qu'il avoit fait pour une Dame simple, qui demeure en Gastinois, une Cote hardie, où il y a mis cinq aunes à la mesure de Paris de drap de Bruelles à la grand moison, et traîne bien par terre trois quartiers de queue, et aux manches à bombardes qui vont jusques aux pieds.*

* **COTARDITA**, Vestis species, eadem quæ *Cotardia*, Ital. *Cottardita*. *Inventar.* ann. 1389. tom. 3. *Cod. Ital. diplom.* col. 363: *Cotardita una scarlatæ granæ, laborata ad fchetos, cum floribus boraginis.*

* **COTARELLI**, ut *Coterelli*, *Prædones* militares. *Sentent. P. archiep. Narbon.* ann. 1179. inter *Probat.* tom. 3. *Hist.* Occit. col. 148: *Mandamus quatenus hæreticos et eorum fautores et defensores, Bravantiones, Aragonenses, Cotarellos... publice excommunicetis.*

* **COTARIUM**, Officium *coterii*. Vide infra *Coterius*.

† **COTARIUS**, Vide in *Cota* 2.
† **COTE-ARMURS**, Sagum militare, Gall. *Cotte-d'armes*, apud *Rymer.* tom. 4. pag. 371. in *Charta Edwardi III.* Angl. Regis ann. 1328: *Mandamus vobis, quod omnes armaturas, tam Cote-armurs, quam alias... liberetis.* Vide *Cotæ* ad *armandum* in *Cota* 1.

† **COTECIS** pro *Codices*. *Formulæ Andegav.* art. 1: *Defensor principalis simul et omnis Curia publica dicerunt: Patet tibi Cotecis puplici, prosequere quæ optas.*

COTELANDA. Vide *Collanda* post *Cota* 2.

† 1. **COTELLA.** Vide *Cota* 1.

* 2. **COTELLA,** *Cotula*, dimin. a *Cos*, *Prov. Cot.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Cos, couz pour aguiser. Cotella, cotula, petite couz. Cueva de pierre à aguasier faulx ou couteaux*, in Lit. remiss. ann. 1305: *Septem villani quisque de una virgata*, et 16. *Coterelli*, et 2. *servi.* Charta Edwardi III. Regis Angli. tom. 2. ejusdem Monastici pag. 94: *Cum wardis, releviis et escaetiis, nativis et Coterellis suis, et eorum Catellis et sequelis.* Charta alia tom. 3. pag. 69: *Una cum omnibus villanis, Coterellis et eorum catallis, servitiis, sectis, etc.* Extenta manerii apud Spelman: *Inquirendum est de Coterellis, quæ cotagia et curtillagia tenent et per quæ servitia.* Hinc

COTERELLI, Prædones militares, qui alias *Ruptarii*, quos a Philippo Augusto anno 1183. deletos narrat Rigordus pag. 11. Willelmus Brito lib. 1. Philipp. pag. 108. et de Gestis ejusdem Regis pag. 72. Guillelmus *Guart*, Nangius in Chron. ann. 1183. et alii Francorum Historici, Albericus anno 1183. et Guillelmus Armoricus in Philippo Augusto ann. 1182: *Coterelli, qui vulgo dicuntur Ruptarii.* Hoveden. pag. 585. *Bascli et Coterelli.* Historia Franciæ MS. vernacula ex Bibl. Memmiana fol. 199: *En celle année furent occis en la contrée de Bourges in Bery sept mille hommes et plus, appellés Costereaux, que aucuns gens appellent Brigans. Tels gens comme Costereaux, Brigans, gens de compagnies, pillars, robeurs, larrons, c'est tout un; et sont gens infames et dissolus et excommuniés. Ils ardoient les Monasteres et les Eglises, où le peuple se retraioit, et tourmentoit les Prestres et les Religieux, les appelloient Cantatours, par desrision, et leur disoient quand ils les battoient, Cantatours cantez.* Agunt de Coterellis præterea Concilium Lateran. ann. 1179. cap. 27. Chron. Vosiense cap. 73. Chronicon Marcianense pag. 894. Chronicon M. Belgic. pag. 190. Rad. de Diceto ann. 1199. Galbertus in Vita Caroli Comit. Flandr. num. 117. 141. Stephanus Tornac. Epist. 90. etc.

Censet Marca lib. 6. Hist. Beneharn. cap. 14. *Coterellos* nuncupatos ejusmodi prædones, quod majoribus cultellis armati et instructi essent, quos *Tolosani* vulgo *Cotterels* vocant, eosdemque esse qui *Cutellarii* dicuntur in Statutis Raymondii Comitis Tolosani ann. 1152. apud Catellum lib. 2. Hist. Tolosan. pag. 218. 209. Certe ita gladios istos vocari docet *le Roman de la Prise de Jerusalem* par Titus MS.:

Vestu ont les clavains, et les bons Coteriaus.

In Regesto Ducis Andegavensis fol. 93. fit mentio de *Cotellerie*, et de *ceux qui*

vendent et achètent ferremens esmolus. Alii *Cotarellos*, a *Cotis*, et *Cotariis*, et *Cotarellis* dictos volunt, ita ut collectitia ista prædonum manus conflata fuerit ex agricolis et rusticis, qui bellorum abusi licentia prædationi sese addixerant.

* Aliud ejusdem vocis etymon tradit Gaspar Barthius in Comment. ad lib. Philipp. *Coterellos* scilicet quasi *Scotarellos* fuisse vocitatos, abjecta litera S, existimat. Et quidem Brabancionibus, quibus constat sæpe a scriptoribus jungi *Coterellos*, permixti erant Scoti sive Hiberni. Vide Carol. de Aquino Lexic. milit. in hac voce.

* **COTERIA,** Tenementum villanum, rusticum, idem quod *Cotagium*. Vide in *Cota* 2. Charta Odonis archiep. Rotomag. ann. 1255. ex Cod. reg. 1245. fol. 168. v.º: *Philippus clericus unam Coteriam de antiquo tenemento pro xl. denariis... Thomas le Dicairre tres Coteries, de quibus dimidia virgata est de dominio nostro, pro x. sol. vj. den.* Pluries rursus ibidem. Unde *Tenir en Coterie*, est possidere sub onere præstationis, census et operarum. Lit. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 417: *Item xxxvj. mencaudees de terre ou environ, tenues en Coterie du seigneur de la Falesque.* Lit. remiss. ann. 1406. in Reg. 161. ch. 14: *Comme Robin de Chaumont escuier tenist en fief et Coterie certaines terres et autres choses de Jehan de Gouy à cause de sa femme, et eust icelles relevées, mais il n'eust oncques fait féalté ne hommage, etc. Trois journeaux de prez tenus en Coterie,* in Reg. Corb. 13. sign. *Habacuc* ad ann. 1511. fol. 106. Vide Glossar. jur. Gall. v. *Cotterie*. Eodem pariter intellectu *Tenir en Counsel*, occurrit in Charta ann. 1317. ex Reg. 56. ch. 120: *Plusieurs héritages et possessions, tenuz en partie en fié, et en partie en Counsel.* Vide *Coscez*.

* 1. **COTERIUUS,** **COTHERIUUS,** Custos agrorum, hortorum, vinearum, aliarumque rerum, *Coti* etiam seu mulctæ, ob commissum in iis delictum impositæ, exactor. *Juge Cotier*, qui de ejusmodi delictis judicat mulctamque decernere potest, in Lit. remiss. ann. 1407. ex Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 284: *Le suppliant qui estoit juge Colier de la ville de Ruaucourt, etc.* Occurrit præterea apud Butiller. in summa rurali. Libert. novæ bastidæ S. Ludov. ann. 1325. in Reg. 64. ch. 127: *Item quod Coteries in facto cotarii sui credetur suo juramento, quantum ad penam levandam.* Confirm. libert. castri de Caslucio ann. 1327. ibid. ch. 586: *Item bajulus vel ejus locumtenens et consules annis singulis eligent quatuor deguarios seu Coteries ad levandum decos, more solito levare consuetos.* Libert. Cature. ann. 1344. in Reg. 68. ch. 312: *Item habent dicti consules... Coteries seu deguerios et messengerios instituire et destituere pro suo libito voluntatis.* Pactum inter reg. episc. et consules Cature. ann. 1351. in Reg. 80. ch. 487: *Pro custodia dictarum terrarum, ortorum et vinearum, ... certi et ydonei Coterii seu deguerii per dictos consules... instituantur.* Libert. Mirabelli in Reg. 74. ch. 564: *Item quod dicti consules pro his (fructibus) custodiendis possint instituire degarios et Cotherios, quibus stare debeat per eorum juramenta de his, quod se referrent invenisse, nisi dominus animalium posset contrarium in continenti probare.* Qua notione etiam intelligendæ *Consuet. Brager.* laudatæ in v. *Cotarius* sub *Cota* 2. Vide *Cotagium* et *Cotus* 1.

† 2. **COTERIUUS.** Vide in *Cota* 2.

COTEROTUS, Mensura liquidorum, forte pro *Quarteratum*. Tabular. Fossatense: *Percipit Ecclesia Fossatensis in pressorio... unum Coterotum vini albi.*

† **COTETUS,** Ead. notione. Charta Officialis Autissiod. ann. 1277: *Johannes Clericus filius defuncti Guillelmi Tainervii de Bello-videre recognovit se recepisse a Vener. viris Decano et Capitulo Autiss. clausum ipsum de Bello-videre, et xviii. bichelos avenæ, et duos modios et tres Cotetos vini annui redditus.* Statuta reformationis S. Claudii ann. 1448. pag. 81: *In die Nativitatis Domini debet Pitantarius in unum receptum, secundum consuetudinem Monasterii, in quo pigmentum, videlicet cuilibet Religioso unum Cotetum et quatuor pintas vini, quinque rossolas et unum magnum panem.*

* **COTERUS,** Modus agri. Charta Hugon. de Mortuomari pro S. Vict. in Caleto ex Reg. 64. Chartoph. reg. ch. 176: *Apud Bertonom unam hidam terræ et septem Coteros... Apud Sumbornam duas partes decimæ de omni dominio meo et unum Coterum.*

† **COTEUS,** *Iracundus*, in Glossario Sangerman. MS. n. 501. Est a Græco Κότος, Ira vetus manens alta mente reposita.

* **COTHECARIUS,** f. pro *Chirothecarius*, Chirothecarum artifex vel mercator. Charta ann. 1252: *Tradidimus domum, quam habemus in Lormeria Autissiodorensi, silam inter domum Ottrandi sellarii et operatoria prædictorum decani et capituli, quæ vocantur operatoria Cothecariorum.*

* **COTHERIUUS.** Vide supra in *Coterius*.

† **COTHIDIE,** pro *Quotidie*, in Capitulis general. MSS. S. Victoris Massiliensis.

* **COTHINI.** Lit. Caroli VI. ann. 1384. in Reg. 125. Chartoph. reg. ch. 106: *Attentis periculis et inconvenientibus, quæ anno præterito tempore Cothinatorum advenerunt, etc.* Leg. Tuchinorum. Vide *Tuchinatus*.

† **COTHLANDA.** Vide in *Cota* 2.

† **COTHOFFLE,** Massiliensibus *Goudouflet*, Scyphus vel lagena. Statuta Massil. lib. 1. cap. 39: *De dolio vini (præco habebit) unum denarium et unum Cothoffle vini.*

† **COTHON,** Portus artificialis. Servius ad illud Virgilii Æn. 1. 431: *Hinc portus alii effodiunt, id est Cothona faciunt. Cothona sunt portus in mari non naturales, sed arte et manu facti. Est autem et masculini et neutri generis. Nam et Cothon hujus Cothonis facit, et Cothonum hujus Cothoni. Festus: Catones appellantur portus in mari interiores arte et manu facti.* Lege *Cothones*. Gloss. Lat. Gr.: *Cotones, λιμένες. Κόθω* Græci poculi genus est Laconici et militaris, aliquando sumtum pro *Computatione ipsa*; quod maximus *Cothoni* in computationibus usus esset.

COTHSEI. Vide *Cota* 2.

† **COTHURNOSUS,** Superbus, fastosus, quasi *Cothurno* gradiens, seu subere altius elevato. Vita S. Medardi tom. 3. Junii pag. 86: *Pergit vir sanguinarius Cothurnoso gressu ante Sancti tumulum, cruentis manibus oraturus. Cothurnatum* dixere Seneca, et Ovidius eum, qui *Cothurnis* utitur seu calcæis altius elevatis. Martialis vero eum, qui sublime dicendi genus adhibet:

Grande Cothurnati pone Naronis opus.

Aleimus denique Avitus *Cothurnatum* intelligit hominem illustrem et splendidum, quoniam qui in tragædiis ut-

bantur *cothurnis*, nonnisi personas agebant illustriores. Sic igitur hic Scriptor hominem divitem ex Evangelica parabola describit :

Ipsæ Cothurnatus gemmis, et fulgidus auro,
Serica bis coctis mutabat tegmina blattis.

COTHURNUS. Major calceus. Liber ordinis. S. Victoris Paris. MS. cap. 18 : *Sub talares majores, id est Cothurnos, vel etiam minores cotidianos.*

* **COTI**, Lunatici, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Vide *Cotio*.

† 1. **COTIA**, Ora maritima, Gall. *Côte*. Charta anni 1213. ex Archivo Civitatis Massil. : *In justitiis, terris, vel portu, seu ribagio, vel Cotiis, vel censibus, etc. Vide Costa 1.*

* 2. **COTIA**, Navis Indica, in Lex. milit. Car. de Aquino ex Maff. Hist. Ind. lib. 10 : *Naves incensæ viginti et Cotiæ, quas vocant, multæ mercibus et commeatu cæsaque materia in ædificationem onustæ. Vide Cogo.*

† **COTIARIUS**, Qui acuit *cote*. Glossar. Sangerman. MS. : *Samiarius, Cotiarius, Acutiator, Ἀκουρτής*. Gloss. Gr. Lat. : *Ἀκουρτής, Cotiarius, Acutiator.*

* **COTICELLA**, dimin. a Cos. Inventar. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295 : *Unus cutellus parvus, cum una Coticella. Vide supra Cotella.*

* **COTICIUM**, Tunica monachalis. Stat. monast. Beccens. ex Bibl. S. Germ. Prat. : *De Cotiicis quilibet confratrum nostrorum quatuor alnas panni sufficientis, sicut veniet de fullone de biennio in in biennium... habebit, et vetus Coticium tunc tenebitur resignare. Vide Cota 1.*

* **COTIDIANA**, Diurnum, distributio vel refectio quotidiana, quam qui curabat, *Cotidianarius* nuncupabatur. Stat. eccl. S. Vulfran. Abbavill. ann. 1233. in Lib. rub. ejusd. eccles. fol. 10. r. : *Firmæ autem, tam cellariæ, quam Cotidianæ, sine decano vel aliquo cellario ejus similiter, et Cotidianario unoquoque veteri, alio quoque novo canonicis, alicui non tradantur. Vide Quotidiana.*

* *Cothidian*, eodem sensu, in Inventar. ann. 1403. inter Probat. tom. 3. Hist. Burgund. pag. 217. col. 2 : *Un Cothidian de chapelle garni de chazuble à un orfroy de brodeure à Apostres, de frontier, doussier, estole, phanon, parement d'aube et amict, de drap d'or vermeil. Vide supra in Cotidiana.*

† **COTIDIANARIUS**, Quo singulis diebus utimur. Gesta Hildeberti Episcopi Cenoman. apud. Mabill. Analect. tom. 3. pag. 311 : *Dedit ad Componendum thuribulum Cotidianarium II. marcas argenti.*

* **COTIDIANITAS**, Usus cotidianus seu ordinarius, consuetudo, ut videtur. Chartul. S. Austreg. de Castro fol. 5. v. : *Decernimus ut priore decedente de aliquo, nisi fuerit de ecclesia beati Austregesili residens canonicus, juxta antiquam Cotidianitatis formam, electionem faciant.*

† **COTIDIARE**, Assiduum esse. Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

† **COTIDIE**, ut *Quotidie*, Assidue, unoquoque die. Legitur in Barthii Glossario ex Histor. Palæst. et alibi. [* *Cotidie* in chart. ann. 1207. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 1076. *Cotidianus*, in Ruodlieb. fragm. 14. vers. 30.]

* Nostris *Cotidianement*. Charta Caroli VI. reg. Franc. ann. 1403. ex Bibl. reg. : *Emporterent cinq lampiers d'argent, qui estoient pendens et servoient Cotidianement en la nef de la sainte Chappelle. Inventar. Gall. S. Capellæ Paris. : Et sert (cette Croix) à porter*

Cotidianement à l'Evangile. Cotidianamente, Hispanis.

† **COTIDIANITAS**, Assiduitas. Glossar. Sangerman. MS. n. 501.

† **COTIERS**. Vide *Cotarius* in *Cota 2*.

† **COTILE**, id est, *Ciatus*. Glossar. Sangerman. MS. n. 501. Est pro *Cotula* vel *Cotyla*. Mensura quæ medium sextarium continet. Vox *Cotyla* nota est Martiali.

† **COTIO**, ad acuminandum. Idem Glossar. Est *Cos*. In Papiæ MS. Bituric. habetur : *Cotis limacii, Cocio ad Cominandum*. [* Series in cod. reg. 7606. hæc est : *Coti, limatii*. (In edit. ann. 1496. *lunatii*, ortum fortasse ex *Cotilum, ciatum*.) *Cotio ad Cominandum*. (An *Cotis ad acuminandum* ?) *Cotis dicta quod ferrum ad incidendum acuatur*. (Ex Isidor. Origin. lib. 16. cap. 3. sect. 6.) *Cotis, dignitas corporis*. (Glossar. cod. reg. 7644. addit : *Virgilius : Nec scio quid sit amor nudis in cutibus*. Conf. Ecl. 8. vers. 43.]

COTIONES. Vide *Cociones*.

† 1. **COTIS**, ἀβὴν, *Cos*. Item, ὄργη, *Ira*, in Supplemento Antiquarii. Posterior notio est Græci Κότος, vel Κότις; Hesychio, *Ira vetus*.

* Gloss. Lat. Gr. : *Cotis, ὄργη, ἀβὴν, ὑποδερμική*.

2. **COTIS**, *Dignitas corporis*. Papias. An *Dotes* ? [Vide *Cotio*.]

† **COTISARE**, Tributum imponere, Gall. *Cotiser*. Chronicon Bonæ Spei : *His temporibus Quæstor seminarii Namurcensis prætendens Cotisare nostra bona Diocesis Namurcensis condemnatus est.*

† **COTLANDA**, **COTMANNUS**, etc. Vide *Cota 2*.

† **COTO**, Gossipium, Gall. *Coton*. Inventar. Ecclesiæ Aniciensis ann. 1444 : *Item aliud tersorium (tersorium) de lino habens in quolibet capite duas barras de Cotone albo.*

† **COTONUM**, Eadem notione. Præceptum Philippi Pulcri Franc. Regis ann. 1304 : *Cendala, telas, sericum seu Cotonum, etc. Boria vel Cotonum*, in Statutis Avenionensibus.

† **COTONUM POMUM**, ut *Cydonium*, Gall. *Coing*, Ital. *Cotogno*. Acta S. Franciscæ vid. Rom. Mart. tom. 2. pag. 92. * F : *Et in horto speluncam sibi quandam sub arbore cujusdam pomi Cotoni constituit*. Amalthea habet, *Cotoneum, Cydonium. Pomi genus.*

* **COTONNARE**, Gossipio farcire, Gall. *Cotonner*. Arest. ann. 1395. 13. Febr. in vol. 8. arestor. parlam. Paris. : *Nec attendi debebat, quod aliqui Cotonnare volunt.*

* **COTONNARIUS**. [« Alexander Cotonnarius, VII libras, quatuor terminis, pro domo in qua moratur, que fuit Cervisarie. (Cart. N. D. Paris. III, 387, XIII sæc.) »]

† **COTSELANDA**, **COTSELDA**, **COTSETUS** Vide *Cota 2*.

† 1. **COTTA**, Tunica. Vide *Cota 1*.

2. **COTTA**, Tugurium, **COTTARIUS**. Vide *Cota 2*.

† 3. **COTTA**, f. pro *Cocca*, Species navis, de qua in *Cogo*. Litteræ Senescalli Provinciæ ad Massilienses ann. 1326. ex Schedis D. *Le Fournier : Se muniant de biscotto cum Cotta, quam expectamus de Napoli venturam.*

* 4. **COTTA**, vox Italica, Pars, portio. Stat. Vercell. lib. 2. pag. 33. v. : *Item quod si aliqua persona jurisdictionis Vercellarum tenet sive laborat possessiones, unde det alii medietatem, vel tertium, vel quartum, vel fictum, vel aliam Cottam in pecunia, vel alia re, etc. Et lib. 3. pag. 81. r. : Item quod quicumque habens, tenens vel recognoscens aliquam rem in*

emphyteosim, vel ad fictum, mercedem seu census, vel ad Cottam fructuum, etc.

* 5. **COTTA LINEA**. Vide in *Cota 1*.

* **COTTARE**, Indicare, ordine describere, Gall. *Cotter*, inter Acta varia prævia ad Conc. Pisan. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 464 : *Cottando omnes vias in mundo, totum sine expressione personarum, etc. Vide Quotare in Quota. Hinc*

* **COTTATIO**, Scriptoris testimonium, locus, Gall. *Citation*, in Lect. Alber. de Rosate J. C. Bergam.

* **COTTENUS**, [Vermis qui nascitur in faba. DIF.]

COTTIO. Vide *Cocio*.

† **COTTIS**, Tunicæ Species. Vide in *Cota 1*.

† **COTTONUS**, Ital. *Cottone*, Gall. *Coton*. Gossipium, Tela et filo xilino texta, apud Jacobum Auriam lib. 10. Annal. Genuens. ad ann. 1282.

* **COTTULA**, [Mensura vini. DIF.]

COTTUM, Culcitra, ex Gallico *Coite*.

[* Alias *Couette*. Stat. MSS. monial. Congregat. Casalis Bened. cap. 8 : *Le lit garny de Couette de paille, etc. Cousser*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.] Statuta antiqua Monasterii Corbeiensis lib. 1. cap. 3 : *Cappam vero de sago et pelliciana, Cottum aut lectarium, sive sagum in tertio anno accipiant. Statuta antiq. Cartusians. 2. part. cap. 16. § 1 : Accipit incota cellæ ad lectum paleam, filtrum, si possit haberi, sin autem pro eo pannum grossum simplicem, non duplicatum, pulvinar, Cotum, vel cooperitorium de grossis ovium pellibus, et panno grosso cooperitum. Udalicus lib. 3. Consuetud. Cluniac. cap. 11 : *Ad lectum, capitale, cooperitorium, Cottum, stragulatium, brachiolineum, quo femoralia succinguntur, etc. Usus antiqui Ordinis Cisterciensis cap. 72 : Nec jaceant super Cotos, præter minutos et infirmos qui extra chorum sunt. Cap. 90 : Super Cotos in lecto quiescere. [Capitulum generale ejusdem Ordinis ann. 1186. apud Marten. tom. 4. Anecd. col. 1261 : *De Cottis et omnibus cooperitoriis Conversorum ubique generaliter teneatur sicut teneatur apud Cistercium, et in quatuor primis domibus, nisi forte in frigidissimis regionibus aliquid a Capitulo dispensetur.*] Bernardus Prior Portarum in Epist. ad Inclusum : *Ad lectum habeto stramen, filtrum, cooperitorium de grossis ovium pellibus, rustico panno cooperitum, vel Cotum, et pulvinar.* Petrus Damian. lib. 2. Epist. 15. de Monacho : *Qui fessa in lectulum membra projiciens, jacendo Canonicas Horas complebat. Tunc, ait (Dæmon) ille es, qui sub Cotto quotidie Completorium insurras ? Male Vossius Cottum pro casa seu tuguriolo usurpari hic putat. [Le Roman de Narcisse MS. :***

Ge n'en suis bien aperceue,
La Coule ne fut pas meue,
La plume n'est pas renuee,
Ainçois est toute amoncelée.]

COTTUS, **COTUS**. Statuta Ordinis de Sempringham : *Non jaceant super Cotos, præter minutos et infirmos.* [Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17 : *Pro signo Cotti, trahere manum per brachium eodem modo quo trahitur pro cooperitorii, et hoc adde, ut cum digitis teneas manicam frocci, quia utrumque et froccus, et Cottus est de lana.*] Vide *Cota 1*.

* **Soccus DE COTTO**. Charta Præpos. Erford. ann. 1121. in Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 50 : *In festo S. Martini 2. Soccus de Cotto.* Idem forte sunt qui *Socci filtrini*, calceamentum hie-male.

* **COTTUS**, Septum, Hispan. *Coto*, pratum prohibitorium, interprete Car. Lud. Hugone abb. Stivag. ad Chartam Guter. *Fernandez*: ann. 1151. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 393: *In vineas, in rastroxos, y en los Cottos, de ovibus el calnero, etc.* Vide *Cautum* 2. et infra *Cotus* 1.

COTUCA. Thomas Walsinghamus in Edv. II. pag. 114: *Ad arma prosiliunt, et Milites quidam super armatura Cotucas induerunt vocatas Quarteloy: armigeri vero indumenta bendas habuerunt.* Legendum forte *Cottas*, nostris *Cottes* d'armes. *Quartilatas*, quadrifido colore distinctas. Vide *Quartilatus*.

† 1. **COTULA**, *Coxa*. Papias in MS. Bitur.

* 2. **COTULA**, *Coturnum altum, vel superbia, fastus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. Vide *Coteus*. Alla notione, vide supra in *Cotella*.

COTULOSUS CAMPUS, in Provincia ad Rhodanum, qui vulgo *la Crau* dicitur, quod inspergatur *lapidibus Cotulosis*, est, qui quaquaversum latera habent acuminata, forte in modum *Costæ*, uti vocem *Cotu* nostri usurpant. Vetus Charta de iuribus Ecclesiæ Arelatensis apud Guesnatum in Annalib. Massiliensib. ann. 1266. n. 40: *Possidebat insuper eadem Ecclesia pleno jure Campum Cotulosum, qui Cranus* (leg. *Cravus*) dicitur, plenam ibi jurisdictionem privatam et publicam exercendo.

* A *Cotulum*, Provincialibus *Coudoulé*, calculus. vulgatus vero in Chartis *Campus lapidosus* appellatur. Notit. XI. sæc. ex Chartul. archiep. Arelat. fol. 54. v. : *Conquestus ei fuerat P. Aquensis archiepiscopus in publico concilio in Arelatensi ecclesia, quod non possit venire una die de archiepiscopatu suo usque Arelatem, propter asperitatem viæ Lapidosi agri. Campus lapideus*, apud Plin. et Pompon. Mel. *λίθωδες*, Straboni lib. 4. Vide Bouch. tom. 1. Hist. Prov. pag. 19. et Saxi Pontif. Arelat. pag. 3.

† **COTUM**, Tributum pro mercimoniis venditis exsolvendum. Statuta Ecclesiæ Leodiensis ann. 1287. inter Anecdota Martenii tom. 4. col. 879: *Præterea omnes Beghinas negotiatrices et mercatrices manifestas, amplius quam decem marcharum in negotiationibus habentes, a privilegiis Beghinarum excludimus, nec a solutione Cotorum seu exactioinum volumus esse liberus.* Vide *Cota* 3. et *Cotus* 2.

† **COTUNUM**, Gossippium, Gall. *Coton*. Inter sacras Ecclesiæ S. Luciani Belvacensis Reliquias visitur theca cum plurimis inscriptionibus Gothice exaratis, quarum una est: *De Cotuno unde tersa sunt vulnera Domini.* Vide *Coto*.

† **COTURA**. Vide *Cultura*.

* **COTURNUM**, *Superbum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Vide *Cothurnosus* et supra *Cotula* 2.

† **COTURNUS**. Vide *Conturnus*.

1. **COTUS**, [Custos hortorum, agrorum et vinearum. Charta Philippi Franc. Regis ann. 1287: *Voluit etiam dictus Bertrandus, quod Cotus et garda dicti castri et ejus honores... nobis et sibi sint communes.*] Pactum inter Dom. et Consules Brageraci ann. 1372. MS. [in Consuetudinibus editis art. 13.]: *Item quod in Castro et Castellania Brageracensi sit Cotus sive gardiagium: videlicet in terra dicti Domini et districtu qui nunc est vel erit in futurum, inter flumen vocatum La Yla, etc. cujus quidem Coti seu gardiagii erit guagium 4. solidorum, et infra secundum consuetudinem villæ prædictæ, in quibus damnum dare* [Edit. dans melius.]

tenebitur ratione quatgii, et ultra hoc emendare damnum passo. Itaque [vel potius ita quod, ut in Edito.] *pro dicto Coto de cætero infra dictos terminos gatgium novem, nec sex solidorum, quod consuevit exigi seu levari, de cætero non levetur.* Ad marginem scriptum *Droit de Quot.* [Eadem Consuetud. editæ art. 97: *Item si quis intraverit hortos clausos vel non clausos de nocte, et coeperit inde furtive de fructibus excrescentibus inde ad valorem duodecim denariorum, curret villam, et ponetur in ispillorio, vel solvet sexaginta solidos Domino, necnon et solvet duplex gatgium Coti; si vero de die, gatgium simplex.* Et art. 101. de animalibus terras, hortos, etc. vastantibus: *Dominus animalis tenebitur de damno dato, et solvet pro dicto damno pro quolibet bove et vaca decem et octo denarios pro gatgio Coti, et ultra hoc emendabit damnum passo; pro quolibet rovincino... solvet pro gatgio Coti duodecim denarios.* Eadem notione sumitur vox *Cotarius* in iisdem Consuetud. Brager. art. 99. *cujus locus exstat in hac voce post Cota 2.*] Vide *Quota*.

* Potius, Tributum, quod pro hortorum custodia exigebatur, simul et muletæ, quæ ob delicta in iis commissæ imponebatur, taxatio, Hispan. *Coto*. *Parriag.* inter reg. et monast. Obasin. ann. 1329. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 481: *Item Coti sive dechi terræ propriæ dictorum religiosorum, quam habent inter dicta duo flumina, et eorum emendæ sive enolumenta, ad dom. regem et dictos religiosos communiter pertinebunt.* Charta ann. 1334. ibid. ch. 1358: *Item habent dicti condomini in castellania seu baronia et castris prædictis pro indiviso baylivias, Cotos seu decos, pedagia per terram et aquam.* Libert. civit. Cature. ann. 1341. in Reg. 68. ch. 312: *Item habent dicti consules... cognitionem Coti et gardiagii quorumcumque prædictorum.* Lit. Joan. comit. Arman. pro villa Florenciæ ann. 1358. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 91. art. 35: *Concedimus dictis consulis et habitatoribus ejusdem villæ, quod nos per nos aut per aliquos alios, aliquo tempore, non faciemus Cotum in dicta villa.* Vide supra *Cotagium* et *Coteries*.

2. **COTUS**, pro *Quota*, supra quantitas pecunie. Fori Cæsar-Augustæ ann. 1301. sub Jacobo II. Rege Aragon. : *Cum per cartam seu statutum usurarum... sit statutum quod omnes Christiani teneantur jurare in contractibus usurariis, quod in illo contractu non erat usura, nec machinatio ultra Cotum in dicta carta usuraria contentum, etc.* [Edictum Jacobi I. Regis Aragon. ann. 1242. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1437: *Christiani qui pignora tenent vel tenebunt in posterum, saltem postquam eis secundum formam Coti Judæorum fuerit satisfactum, pignora et instrumenta debiti libere, simpliciter et absolute restituere compellantur.*] Vide *Observantias Regni Aragon.* lib. 6. tit. Interpretat. § 7. et infra in *Quota*. Vide etiam *Cautus*.

† 3. **COTUS**, Locus defensus. Vide in *Cautum*.

† 4. **COTUS**, Equus bimus. Magnum Chartularium S. Victoris Massil. fol. 13: *Comparaverunt unam semodiatam terræ et dederunt pro ea unum optimum Cotum et VIII. alias de cannabas.* Ibidem fol. 91: *Pro ipsa quartetradâ dedi unum Cotum.*

† 5. **COTUS**, Culcitra. Vide *Cottum*.

* 6. **COTUS**, Plaustrum rustici species. Lit. Anser. archid. castri Radulph. et Girardi archipresbyt. Bitur. quibus testantur se reperisse in grangia de Cornossa tres *Cotos sive trahentes, unum voge, item duos martellos lathomiorum*, ex Chartul. archiep. Bitur. fol. 165. v. *Cressol*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 191. Chartoph. reg. ch. 188: *Les supplians avoient fait porter certaine quantité de pierres avecques leur Cressol et paire de beuf.*

* 7. **COTUS**. Alex. Iatrosoph. MS. lib. 2. *Passion.* cap. 67: *Nos autem rorem, quo Coti utuntur, i. marinum, admisceamus coctioai.* Leg. videtur *Coci*.

* **COTYLA**. Idem Alex. lib. 1. cap. 7: *Vini Ytalici Cotylas tres.* Ubi Glossæ: *Mensura libras ij. continens.* Glossar. medic. Simon. Januens. ex Cod. reg. 6959: *Cotyla, est pondus ix. unciarum.*

COTZIA. Chronicon Casariense lib. 4: *Stans in ipso ponte ante portam insulæ in habitu peregrini cum Cotzia et palma ei apparuit.* [* German. superior. Kotze est Culcitra. Vide *Cottum*. ADEL.]

COTZUMBER. Vide *Coczumber*.

1. **COVA**, Cavea, locus cavus. Lucas Tudensis pag. 72: *Ecce in ista Cova inclusa est maxima pars militiæ Gothorum, etc.* Infra *splanca* dicitur. Leg. f. *Cava*. [* Hispani hodie *Cueva* efferunt, Lusitanis *Cova* olim idem quod *Silo*. Vide S. Rosa de Viterbo voce *Cova*.]

* Hispan. *Covacha*. Charta pro monast. de Bolbona ann. 1364. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 78: *Confrontatur ex una parte cum via publica et ex alia parte cum vallo sive Cova communi dicti loci.*

* 2. **COVA**, Manipulus, Ital. *Covone*, Gallice *Botte, gerbe*. [* German. infer. *ein Schoof Stroh.* ADEL.] Chron. Bergom. ad ann. 1402. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 911: *Combusserunt unum torcular, cum uno magno portico, sub quo erat una maxima quantitas bladæ in Covis.* Stat. Astæ pag. 80. v. : *Statuerunt quod nulli laboratores audeant portare manipulum sive Covam messium de possessionibus suis vel alienis, sub pena solidorum v.* Vide infra *Covis*.

* **COUAGIUM**, Præstationis species. Charta ann. 1308. in Reg. 42. Chartoph. reg. ch. 9: *Item vintragium, Couagium et rotagium, quæ habebamus apud Jauri.* Ubi *Cavagium* legit Cangius in v. *Vinetragium*. *Couage*, vectigalis genus, quod ex navibus mercatorum certis in locis exigitur, in Consuet. maris tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 789. art. 14: *Une nef se frette à Bourdeaux ou ailleurs, et vient à sa droite descharge, et font charre-partie, Couages et pelits locmans sont sur les marchants, etc.*

COVALUN. Hist. Cortusiorum lib. 7. cap. 12: *Et capitur Covalum de Custoca, quod multis deliciis spoliatur.*

† **COVALUS**, Qui lusu assimilato fallit, vel parasitus, vel blatero, hallucinatorque vel prædo, vel sicarius. Vocabularium Sussannæ. Vide *Gobelinus*.

* **COUBETUS**, Ictus, pulsus campanæ, Gall. *Coup*. Consuet. canon. regular. Plenipend. diocæs. Bitur.: *Finito completorio diei et B. Mariæ, quando fit de feria, statim afflictionem et orationem faciant fratres prostrati, quousque tres Coubeti pulsati fuerint et magister ordinis fecerit signum surgendi.* Alia nostris *Gobet* et *Gobeti*. Vide infra in *Missa copetata*.

COUCA. Consuetudines Ecclesiæ de Regula apud Labbeum pag. 745: *Molendinarius de unoquoque molendino unam*

Coucam unoquoque die, si voluerit, accipiet ad molendum. Sed legendum *Concham*.

* **COUCULATUS**, *CUCULATUS*, *Munitus*, opertus quasi *cuclula*, Gall. *Garni*. Inventar. MS. ann. 1449: *Item unum coffre Couculatum de ferro... Item duo coffres Cuculati de ferro, cum clavibus et serris.* † **COUDERCUM**, apud Aniciensens, *Couderc*, Ager compascuus, Gall. *Communal*. Legitur in Charta S. Crucis Savigniacensis.

† **COUDRA**, *Corylus*, Gallice *Coudre*, *Coudrier*. Charta Petri de Roteys Vicarii Tolos. ann. 1272. in Codice MS. Consuetud. ejusd. urbis fol. 27. e Bibl. D. Abbatis de Crozat: *Nullus fusteriorum Tholosæ sit ausus emere aliquas fustas seu trabes vel peticas de podio... nisi Coudram et mairannum et mastz et virgas.*

* **COUDREIA**, Locus *coudris* seu *Corylis* plenus. Charta an. circ. 1220. ex Bibl. reg. *Et de alia acra terræ Johannis Fabri super prædictum meslerium ad Coudreiam sub monte Landrici. Coudrier* vero, Pluma putredine vitata, in Stat. ann. 1341. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 547. art. 3: *Que nulz ne nulle ne mette en euvre plume pourrie, que l'en appelle Coudrier.* Sed perperam; legendum enim *Poudrier*, ut in isdem statutis ex lib. 2. Stat. super artif. Paris. in Cam. Comput. fol. 162. v°.

† **COUDURERIUS**, Sartor, Sarcinator, Gall. *Couturier*, *Tailleur*. *Gallerius Coudurerius* inter testes recensetur in Instrumento ann. 1309. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 144. col. 2. Vide *Codurerius*.

† **COVENTIO**, pro *Conventio*, apud Thomam *Madox* Formul. Anglic. pag. 74.

COVENUM, *Indigestio*, *Papix*. Idem: *Covium*, *inane vel vacuum*.

* **COVERCELLUM**, Gall. *Covercle*, *Operculum*, *Italis Coverchio*. Inventar. MS. ann. 1379: *Item quinque poti stagni sine Covercellis... Item duo scrinei sine Covercellis.* Pluries ibi. *Couvelsque*, in Stat. ann. 1399. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 358. art. 3. Vide infra *Covercla*.

† **COVERELIUM**, Angl. *Coverlet*, Gall. *Couverture*, *Stragulum*, apud Rymerum tom. 10. pag. 470. col. 1.

* **COUPREDUS**, Arca, Gall. *Coffre*. Lit. remiss. ann. 1414. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 188: *In qua camera... Petrus de rivo sex archetos ferreos, in cuspide ab utraque parte artificialiter turnatos, cum quibus dicti latrones seras portarum et Coufredorum aperiebant, posuerat.*

* **COVILLUS**. [Forsan *coxa*, *quartier*: « Dono etiam ibi ad servicium monachorum et pauperum duos *Covillos* de vaccas. Et post mortem meam dono... villam de Ronzasvalz. (Cartular. Conchar. Ruthen. p. 343. ann. 1100.) »]

COVINA. Liber Anglicus inscriptus *Justice of peace*, pag. 69. v°: *Si aliquæ personæ ex earum conspiratione et Covina aliqua falsa facta et munimenta imaginati fuerint, seu fabricaverint, etc.* [Pluries occurrit apud Rymerum eadem notione, ut tomo 6. pag. 642. col. 2. tom. 7. pag. 539. col. 1. tom. 8. pag. 774. col. 1. etc.] Vox Anglica *Covin*, ex vetere Francico *Covine*, quæ vox agendi rationem significat, internum rerum statum. Vide Glossarium nostrum ad Vilharduinum, [et supra vocem *Coniva*.]

* Conspiratio etiam, consilium, nostris *Covine* vel potius *Covine* et *Covine*. Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 54: *L'en me dit, cil qui bien le savoit, son Covine.* Annal. regni ejusd. reg. ibid. pag. 260: *Couwardins et Dans Henris qui sorent bien que li roys Charles estoit*

occupés du siege de Nochieres et qu'il ne savoit riens de ceste Covine, entrerent en la terre de Puille par devers Sezile, etc. Continuat. Guil. Tyrrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 622: *Li mandoit (à Saladin) qu'il savoit toute la Covine de Sur, et que li Crestiens s'en devoient la nuit furr.* Ibid. col. 665: *Que nus ne peust issir ne entrer que l'en ne seust la mort l'empereur en l'ost, ne la Covine de la cité.* Chron. S. Dion. tom. 5. Collect. Histor. Franc. pag. 307: *Tieris li Ardenois... qui savoit toute le Covine, comme cil qui presens avoit esté a la bataille.* Lit. remiss. ann. 1421. in Reg. 171. Chartoph. reg. ch. 420: *Pour faire assavoir à noz gens estans à Corbueil et ailleurs la Covine de noz ennemis.* Utilitur Villehard. parag. 67. Guill. Guiart.:

L'empereur Othès d'Alenaigne,
O lui gens de maintes Covines,
Vainquit il ès chans de Bovines.

Le Roman de Garin :

Amis biau frere, prend mon pelicon gris,
Va m'en en l'ost l'or Covine veir.

Poema du Médisant MS. :

Mesdisans set maint mal Covine.

Le Roman de Robert le Diable MS. :

Vous diray la vérité fine,
Ne vous doy celer men Covine.

Hinc emendandus Froissartes vol. 2. cap. 225: *Pour apprendre et entendre de la Convive de leurs ennemis.* Legendum enim *Coumme*.

† **COVINARIUS**. Vide mox in *Covinus*.
COVINUS, Gallorum et Britannorum veterum *currus*. Gloss. Lat. Græc.: *Covinnus*, *κάρρον κελδρωτόν*, id est, *currus cathedra instructus*. Papias: *Covinum genus vehiculi quo Belvacenses utuntur*. Belgas enim Bellovacos alibi interpretatur: *Belga, est Belvacum civitas*. [Hinc corrige Codicem Bituric. ubi male *Covinnum*, *Genus vehiculi*, etc. Glossar. MS. Sangerman. ubi *Covina*, *Genus vehiculi*, et alterum MS. ubi *Covinnium*.] Pomponius Mela de Britannis: *Dimicant non equitatu modo aut pedite, verum bigis et curribus Gallicæ armati*. *Covinos vocant, quorum falcatis acibus utuntur*. Martial. lib. 12. Epigramm. m. 24:

O jucunda, Covine, solitudo,
Corruca magis esse doque gratum
Facundî mihi munus Heliani:
Hic necum licet hic, Juvence, quicquid
In buccam tibi venerit, loquaris, etc.

Lucanus lib. 1. vers. 426:

Et docilis rector monstrati Belga Covini.

Ubi quidam legunt *constrati*, alii *ros-trati*. Willelm. Brito lib. 9. Philipp.:

Belga Covinorum Lucano teste repertor.

Inde *Covinarius*, apud Tacitum, pro *auriga*. Monet Cambdenus hodieque Anglis, *Covain*, *vehiculo vehi significari*.

* **COVIS**, ut supra *Cova* 2. Manipulus. Stat. Montis-reg. pag. 226: *Item statutum est, quod qui cepert alienas Covas super tectis alienis vel alibi, de die solvat bannum solidos decem, de nocte vero solidos viginti.*

* **COULA**, pro *Soula* vel *Choulla*, Ludi genus. Lit. remiss. ann. 1356. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 544: *Cum luderet ad Coulam seu pilam, etc.* Vide *Cheolare* et supra *Choulla*.

* **COULERUM**. Reg. Phil. Aug. de feudis Norman. ex Cod. reg. 4633. A. fol. 181: *Præterea ipsa (Agnes) tenet de rege apud Pontisaram Coulerum lini et canabi*

et lanæ; unde debet mensam domini regis servire de mapis, quando rex vel regina sunt apud Pontisaram. Sed legendum videtur *Tonleium*, ut et pro *Coullins*, *Tonlius*, in Lit. ann. 1400. tom. 8. Ordinat. reg. Franc. pag. 378: *Or voulons en ceste seconde partie traictier des chaucées, des Coullins, des travers, etc.* Vide *Telon*.

† **COULEVRINA**, Gall. *Coulevrine*, *Tormentum bellicum a Colubro sic dictum*. Vide *Lobinellum* in *Onomastico* ad *calcem* Hist. Britan.

* Vide *Colubrina*. Eadem vero atque *Balista* videtur *machina jaculatoria*, quam *Coullart* vocabant nostri. Expense pro munitionibus *cujusdam castelli* ann. 1391. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Pour la fecon des dous engins, un angin et un Coullart (sic infra Coullart) pour la deffense doudit chastel, etc.* Hist. Caroli VI. ad ann. 1405. pag. 172: *Laquelle (place de Mortaing) les François delibererent d'assiéger; et de faict y mirent le siege, et y assortirent canons y Coullars et autres engins;... et si endommageoient fort ceux de dedans les Coullars, par où on jettoit grosses pierres et pesantes.*

* **COULTER**, **COULTRERIUS**, *Custos ecclesie, ædituus*, Gall. *Coutre*, *sacristain*, ut supra *Costurarius*. Comput. MS. eccl. S. Egid. Abbavill. ann. 1386: *Lodoico Laleu Coultre, pro paratione ornamentorum in missis, iv. den.* Memor. H. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1424. fol. 176. v°: *Fuit tradita Jacobo Sacquespée, canonico et Coultreier ecclesie B. Quintini in Viro-mannia, quedam obligatio, per quam magister Jacobus Queret, perantea Coultreierus dictæ ecclesie, extunc se obligaverat defuncto magistro Henrico de Savoisy, postmodum Coultreio ipsius ecclesie, in iiiij. francis solvendis.* Cujus officium *Coultreie* dicitur, in Lit. remiss. ann. 1400. ex Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 273: *Les chappellains dirent au suppliant qu'il estoit venus bien a point pour estre coultre et clerc de leur paroisse... Ledit suppliant qui savoit bien lire, escrire et chanter, et estoit bien habile à ladite Coultreie exercer, etc.* Vide *Custos* 1.

† 1. **COUPA**, *Cuppa*, Gall. *Coupe*, *Calix*, *Patera*, *crater*. Inventarium *Ecclesie Noviom.* ann. 1419: *Item caput B. Acharii in quadam Coupa argentea.* Vide *Cupa* 2.

* 2. **COUPA**, *Cæsio*, Gall. *Couppé*. Charta ann. 1247. in Chartul. S. Dion. pag. 327. col. 2: *Sicut jardinum venditum fuit et amputatum sive scissum; et de Coupa illa habeat dominus abbas... partem suam cum denariis, quos dictus Odo abbas mutuo tradidit dicto mathæo comiti Pontivi.* Vide supra *Copatio*.

* **COUPARE**, *Cædere*, a Gall. *Couper*. Reg. Olim parlam. Paris. fol. 130. v°. ad ann. 1263: *Determinatum est quod executores episcopi mortui habebunt boscum Coupatum tempore mortis suæ; dominus rex habebit boscum Coupatum tempore regalium suorum.* Vide supra *Copare* 2.

* **COUPAUDUS**. Vide supra *Copaudus*.

* **COPELLUS**. Vide supra *Copellus* 2.

† **COUPIATOR**, a Gallico *Couper*, *Cædere*; *Lignator*, *Qui Cædit ligna*, Gall. *Bucheron*. Litteræ Regis Angliæ apud Rymerum tom. 2. pag. 207. et 208: *Rez Vicecomiti Gloucestr. salutem. Quia ad passus amputandos in partibus Walliæ Coupatoribus multum indigemus, quod... provideri facias decentum Coupatoribus... ita quod quilibet eorum habeat unam bonam, magnam et fortem hachiam vel securim ad grossas et parvas arbores suc-*

cidendas. Occurrit iterum ejusdem tomii pag. 345.

COUQUACIUM, Cubatio, pernoctatio, Gallice *Couchage*, seu ut Picardi efferrunt, *Couquage*: nam et *Couguer*, pro *Coucher* dicunt. 1. Regest. Parlamenti Paris. in Aresto ann. 1257. fol. 8: *Petrum costumam in foresta de Leonibus... herbagium et Couquagium ad oves, vaccas, boves, porcos, et alia animalia, exceptis capris, hoc est, facultatem immittendi oves, etc. in forestam ad pernoctandum.*

† **COURANTIA**, pro *Cobrantia*, Acquisitio. Charta Audeberti Abb. Nobiliac. ann. 1310. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. MSS. Pictav. pag. 953: *Necon omnes donationes quascumque eidem Priori factas a Reverendo in Christo Patre domno Helia Episcopo Eduensi predicto, tam de Courantis suis factis tempore quo nostro Monasterio præsidebat, quam de Courantis per prædecessores dicti Prioris hactenus factis, et specialiter de domo de Brioco... quam dictus Dominus Eduensis acquisivit sive Couravit, ratificamus.*

* *Couvrance*, eodem intellectu, in Charta ann. 1270. ex Tabul. S. Mich. in Eremo: *Les aumosnes, les Courances, les conquestes, soient par don, par achat, par eschange, ou en aucune autre maniere, que lesdiz religieuz ou leurs successeurs feront, conquerront desorenavant.*

† **COURARE**, pro *Cobrare*, Acquirere. Vide *Courantia*, et *Curantia*.

† **COURATAGIUM**. Vide *Courtagium*.

* **COURATERIUS**, Qui coria parat et subigit, Gall. *Courroieur*. Charta ann. 1197. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 184: *Vendant Couraterii et sabaterii sotulares, soleas et coria, et omnia ad ipsorum officia pertinentia.*

* **COURBA**, Tigillum incurvum, Gall. *Courbe*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1507: *Johanni Nollart carpentario, pro omnibus partibus lignorum pertinentium, tam ad tectum librariæ quam ad planquarium;... et Courbis, etc.* Vide *Corba* 3.

COURBIA. Vide *Corvata*.

* **COURCEPITA**, Vestimenti acu puncti genus. Sent. official. Paris. ann. 1332. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Unum mantelium duplicem de marbreco et panno flavo, unam Courcepitam valletii, et quamdam modicam peciam panni de caneto.*

* **COURCERIA**, Parva cortis, atrium rusticum stabulis et aliis ædificiis circumdatum, in Arest. parlam. Paris. ann. 1536. ex Tabul. castri de Chissé in Turon.: *Totum hujusmodi clausum curtibus, Courceris et uno parvo orto... comprehensis, etc.* *Courcieres*, ibid. ex Decreto ann. 1538.

† **COUREIUM**. Vide in *Conredium*.

* **COUREUS**, pro *Conreus* vel *Coreus*, Una cum aliis sponsor, Gall. *Coobligé*. Lit. Phil. Pulc. ann. 1292. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 611. art. 9: *Quod si plures Courei debendi in solidum, sint in dicto loco, non possint conveniri nec exigi aliquid ab eis, nisi per rata cujuslibet, aliis Conreis presentibus et solvendo existentibus.*

* **COVRICUM**, Cuprum, Gall. *Cuivre*. Inventar. ann. 1320. ex Tabul. S. Viet. Massil.: *Item unam sartaginem bonam de Covrico. Coyvre*, in Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 132. Chartoph. reg. ch. 164.

† **COURRATAGIUM**. Vide *Courtagium*.

* **COURRATARIUS**, Proxenetæ, pararius, Gall. *Courtier*. Stat. Avenion. ann. 1243. cap. 99. ex Cod. reg. 4659: *Statuimus quod Courratarii non sint participes emptionum vel aliorum contractuum, quo-*

rum sunt Courratarii. Vide supra Corratarius.

† 1. **COURRERIUS**, Officialis, Vicarius seu Judex Episcopi. Vide *Correarius*.

† 2. **COURRERIUS**, Cursor, Gall. *Courrier*. Epistola Ruperti Regis Romanorum ann. 1401. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1683. F: *Desiderantes vos litteram eamdem pro velocem Courrerium vestrum præfato Duci Venetorum diu noctuque absque medio præsentare.*

* **COURRETAGIUM**, Jus courratarii seu proxenetæ, nostris etiam *Courretage*. Arest. parlam. Paris. ann. 1388. in Reg. inchoato 13. Dec. ann. 1384. fol. 331. r.º: *Dicebant (major et scabini de Rupella) quod ipsi erant in possessione et saisina de qualibet nave... percipiendi tantam pecuniæ summam, quantam navium conductores habere debebant pro vectura unius dolii vini, quæ pecuniæ perceptio fretum seu Courretagium appellabatur. Le Courretage des charrettes, le vergage, le Courretage des vins*, in Lit. Phil. VI. ann. 1339. ex Reg. donor. ejusd. reg. in Cam. Comput. Paris. fol. 163. Vide supra *Corratagium*.

† **COURTAGIUM**, Munus proxenetæ, Gall. *Courretage* vel *Courretage*. In Memoriali Camera Comput. Paris. fol. 57. v.º. inter officia domanii Regis in urbe Lauduno recensentur, *Officium Courtagii vinorum, Officium Courtagii et atnagii pannorum, Officium Courtagii vacarum, Officium Courtagii equorum et cadrigarum*. Hæc anno 1360. Vide *Corretagium*.

† **COURTILLUM**. Vide in *Cortis* 1.

† **COURTINA**. Vide in *Cortis* 2.

† **COUS**, Proximus, in Glossario Sangerman. MS. num. 501.

* **COUSERERIUS**, Sartor, sarcinator, Gall. *Couturier, tailleur*. Charta ann. 1407. in Reg. 161. Chartoph. reg. ch. 337: *Petrus Bernardus den Volta Cousererius. Vide Coudurerius.*

† **COUSIO**, Porcus, Gall. *Cochon*. Privilegium Archembaldi Borbonii pro Villa-Franca apud Thomasserium in Biturig. pag. 226: *Quisque pellifex dabit duos denarios, quisque panifex duos denarios... de sex Cousionibus unum obolum. Vide Cossio.*

† **COUSSINUS**, Gall. *Coussin, Pulvinus*. Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Una toya operata de serico ad faciendum Coussinum. Vide Cussinus.*

* **COUSTA**, Clivus, latus montis, Provincialibus *Coustiero*, Gall. *Coste*. Charta ann. circ. 1063. ex schedis Pr. de *Marauques*: *Totam blecovedam, quæ est contra S. Christoforum in Cousta; quæ Cousta tenet se cum prato, etc.* Vide *Costa* 1.

† **COUSTAMENTUM**, COUSTANCIA. Vide in *Custus* 1.

* **COUSTANCIA**, COUTANCIA, Ager cultus, vel Modus agri, qui colitur et aratur. Charta ann. 1319. in Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 194: *Item Jaquinus, dictus Loier, pro sua Coustancia du Luat, duos denarios. Item Johannes dictus Cochon pro sua Coustancia du Luat, viiij. denarios. Vide Cultura* 1.

* **COUSTEPOINTARIUS**, Stragulorum acu punctorum artifex, nostris *Couste-pointier*. Lit. remiss. ann. 1352. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 311: *Michael Brassardi Coustepointarius, commorans in villa Meldensi. Jehan Burel Couste-pointier, in aliis ann. 1376. ex Reg. 109. ch. 317.*

* Stragulo reos imponebant, ut cruciatibus veritatem ab eis extorquerent. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 119. ch. 124: *Jehanne Dupont, ... après ce qu'elle*

ot une fois esté mise en la gehyne en la Coustepointe seulement, ... confessa ledit larrecin... Après ledit Guillaume la fist mettre en la Coustepointe, et pour lui faire paour, fist apporter du feu et fist semblant de lui mettre soubz les piés, mais point n'y fut mis.

* **COUSTERETUS**, a Gallico *Coteret* vel *Cotret*, Brevium lignorum fasciculus. Lit. remiss. ann. 1358. in Reg. 86. Chartoph. reg. ch. 589: *Onerabat majorem quantitatem lignorum vel Cousteretorum... in quadrigata, etc.*

† **COUSTORIA**. Vide *Cursoria*.

* **COUSTRA**, Hortus rusticus, idem quod *curtile*. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 51. r.º: *Inventi eum ibi juxta domum suam, juxta unam Coustram, et salutavit eum modo communi. Vide supra Costris.*

† **COUSTUM**. Vide *Custus* 1.

† **COUSTUMA**, COUSTUMIA, COUSTUMAGII, COUSTUMATIO. Vide *Consuetudo* 4.

* **COUSTUMARE**, COUSTUMERIUS. Vide supra in *Consuetudo* 4.

† 1. **COUSTURA**, Ager cultus. Vide *Cultura* 1.

2. **COUSTURA**. Charta Burchardi D. Marliaci ann. 1240. apud Duchesium in Hist. Monmorenciaca pag. 410: *Absque alio servitio, consuetudine, vel Coustura. Sed legendum Coustuma.*

* Nequaquam, lege ut in Chartul. S. Dion. pag. 185. col. 2. *Constura*, eadem notione, qua *Custus* 1. Vide in hac voce.

* **COUSTURARIUS**, Sartor, sarcinator, Gall. *Couturier, tailleur*. Charta Odonis abb. S. Dion. ann. 1241. ex Chartul. ejusd. monast. pag. 167. col. 2: *Retro domum Gaufridi Cousturarii cum suo jardiaulo. Lit. remiss. ann. 1351. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 787: Qui dicitur Cousturarius inhoneste cum dicta conversabatur domicella. Vide supra Costorarius et Cousererius.*

* **COUSTUS**, Impensa, sumptus, Gall. *Coût*. Charta ann. 1301. in Chartul. Guil. abb. S. Germ. Prat. fol. 122. v.º. col. 2: *Tenebuntur insuper dictus Gaufridus et sui successoresolvere tertiam partem in missis et Coustibus meliorationis predicti fontis. Vide Custus* 1.

† 1. **COUTA**, Calcitra, Gall. *Coite*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 274. in Computo ann. 1333. et seqq.: *Colino de Camera pro emenda una sartagine, uno pulzinetto et una Coula pro Domina taren. VI. gran. XVII.*

* Alias *Couste, Coute, et Couyte*; unde *Coustickier* et *Coustier*, earum artifex; et illius ars, *Cousterie* et *Coustickerie* appellabatur. Lit. remiss. ann. 1452. ex Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 181: *Une Couyte, ung traversain, etc.* Reg. sign. Pater Cam. Comput. Paris. fol. 254. r.º: *Marchans et vendeurs de Coustickerie, soient Coustickiers; au autres, paieront pour une Couste vendue au pris de xx. solz et au dessous, j. den. Lit. ann. 1317. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 136: Les Coustiers et Coustieres de la ville de Paris nous ont fait monstrer... que les droiz, libertes et franchises de leur mestier de Cousterie, etc.* Vita J. C. MS.:

Illuc se sont aresteu,
N'i ot ne Couste, ne cendal.

Quiute, eadem acceptione, in Charta ann. 1238: *Li sires peut prendre, si comme il suit, les Quiutes en se terre;... et se li homs u li femme pert se Quiute a court, li sires li doit rendre. Keute et Kieute*, eodem sensu, in Chartul. 21. Corb. fol. 345. et 347. Unde *Keutespointe*, Straguli

seu aulæi species, in Poem. Rob. Diaboli MS. :

Devant lui par les rues tendent
Pailles, tapis et Ceutespointes,
Tous l'enclinoient as mains jointes.

* Aliud vero Keute et Kieute sonat, Portionis scilicet seu cerevisiæ genus, in Charta Phil. ducis Burg. ann. 1441. ex Tabul. Camerac. : *Et quant aux deux tonneaux de cerwoise, appellée Queute, etc.* Alia ejusd. ann. 1446. ibid. : *Pour l'empeschement mis à certaine cerwoise ou Keute, etc.* Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 108 : *Laurens Dugmain tenant ung pot de Keute en sa main, lequel pot pour ce que ladite Keute ne se pouoit boire en ladite ville (de Gand). Huit pos de Kieute, in Charta ann. 1358. ex Reg. 91. ch. 409. Vide supra Cerevisia.*

† 2. **COUTA**, pro *Colta*, Collecta, tributum. Conventiones Ludovici Regis Siciliae cum Arelatensibus ann. 1385. e MS. D. Brunet fol. 7 : *Item quod dicti domini Regina et Rex... aut aliquis eorum nomine, non possit facere talliam, questam vel Coutam, exactionem novam seu indictionem.* Vide *Colta*.

* **COUTAGIUM**, Impensa, sumptus, nostris *Coustage*, ut supra in *Costengia*. Pariag. inter reg. et abbat. Elnon. in Ruthen. ann. 1313. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 21 : *Dicta abbatissa pro se et conventu suo volens et cupiens evitare Coutagia et expensas, et esse in pace cum domino rege, etc.* Vide *Custus* 1.

* **COUTANCIA**. Vide supra *Coustancia*.

* **COUTELARIUS**, Cultorum faber, Gall. *Coutelier*. Charta ann. 1280. in Chartul. Thenol. ex Cod. reg. 5649. fol. 54. v. : *Johannes de Insula Coutelarius, ... mediantibus duodecim cutellis de valore duorum solidorum Paris, etc.* *Couteliere*, Cultorum theca, vagina, in Lit. remiss. ann. 1364. ex Reg. 95. Chartoph. reg. ch. 191 : *Le suppliant sacha de la Couteliere dudit Hennequin un coutel. Coustelesse et Coutelasse, nostris, Acinaces, pugio, sica.* Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162. ch. 305 : *Lequel Benoit se mist à deffense à tout une grant Coustelesse qu'il portoit. Icellui Helie s'efforça de prendre une Coutelasse, que le suppliant avoit pendue à sa sainture, in aliiis ann. 1410. ex Reg. 164. ch. 182.*

† **COUTERINUS**, Uterinus, Gall. *Uterin*, Ex eadem matre natus. Buschius de Reformatione Monasteriorum apud Leibnit. tom. 2. Scriptor. Brunsvic. pag. 810 : *Et habuit Fratrem Johannem Bodiker, quasi Couterinum suum, in omnibus coadjutorein.*

* Charta ann. 1346 : *Et specialiter contra Engelinam et Clevelonem nostrorum dictorum liberorum Couëterinos.* Glossar. Lat. Ital. MS : *Couëterinus, de uno medesimo parto.*

COUTHUTLAUGHE, Qui exlegem scienter recipit : vox Saxonica, ex *Cou* u *h*, sciens, u *l* a u *g* h, exlex. Ita Bracton lib. 3. tr. 2. cap. 13. § 2.

* **COUTRUS**, Aratri culter, dentale, Gall. *Coutre*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 372 : *De quodam Coutro aratri, quem in manu sua tenebat, dictum Baudetum percussit.* Vide *Cultellus*.

* **COUTUMIA**. Vide supra in *Consuetudo* 4.

† **COUTURA**, Ager cultus. Vide *Cultura* 1.

† **COWELE**, Vas ansatum, quod a duobus baculo transverso portari potest, apud Kennettum in Glossario ad calcem

Antiquit. Ambrosden. : *Pro novo Cowele empto IX. den. Vide Crocca Cowellet.*

* *Coutouffle*, amphora, vulgo *Bouteille*, in Lit. remiss. ann. 1387. ex Reg. 131. Chartoph. reg. ch. 36 : *Ledit Jaquet print un Coutouffle de voirre, où il avoit du vin ; ... et de fait en but.*

* **COUVERCLA**, Gall. *Couvercle*, Operculum. *Couvertur*, in Lit. remiss. ann. 1452. ex Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 181 : *Rompirent le Couverteur d'un coffre. Couvrechias, in aliiis ann. 1399. ex Reg. 154. ch. 458. Comput. ex Bibl. reg. : Pro quodam alio potio sine Couvercla ponderante iij. marchas, xxx. stellingi.* Vide supra *Covercellum*.

† **COUVERTUM**, Simulatio, causa, prætextus, Gall. *Couverture, prétexte*. Litteræ Philippi III. Franc. Regis ann. 1275. insertæ Litteris Johannis Regis ann. 1336. tom. 3. Ordin. pag. 62 : *Illam vero exactionem obolorum... de cetero non levabunt, nec eis de cetero aliquam exactionem sub Couwerto vel figmento mutui vel alterius fraudis imponent.*

* *En couvert*, clam, in Lit. ann. 1371. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 432.

* **COUVERTZ**, vox Gallica ignota mihi significationis, Grani species videtur. Terrear. villæ de Busseul ex Cod. reg. 6017. fol. 2. v. : *Item unum cartonem de Couvertz pro quadam platea, in qua solebat esse quædam nucz sive nuger. Couvert vero est flatus ventris tenuior, in Lit. remiss. ann. 1468. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 69 : Auguel Jehan print taillent de laschier ung pou de ventosité, lascha c'est assavoir ung Couvert.*

† **COWIRANNUS** CABALLUS, f. Scabiosus equus, Elephantiacus, ab Aremorico *Cowin*, Pestilentia, lues. Tabularium Rothonense : *Emptor dat pro pretio caballum unum cannum, non Cowirannum, contra solidos XX. et X. in argento.*

† **COUVIVA**, pro *Covina*. [* Vel *Covina*. Vide supra *Covina*.] Charta Henrici IV. Angl. Regis apud Rymer. tom. 8. pag. 525. col. 2 : *Dimisit predictum hospitale in dicta terra nostra Hiberniæ per abbatmentum, fraudem, Couvivam, etc.*

† **COVUS**, Ital. *Covo*, Merges, manualis fasciculus, Gall. *Javelle*. Memoriale Postestatum Regiensium ad ann. 1218. apud Murator. tom. 8. col. 1093 : *Sicut campum est plenum de Covis cum metitur, ita campum et fossatum erat plenum de Sarcenis mortuis.*

* Vel potius *Cova*. Vide supra in hac voce num. 2.

COWYLL, vox Wallica, Vestimenti muliebris species, in Legibus Hoeli Boni Regis Walliæ cap. 13.

COXÆ, Cubiti, versuræ : vox Agrimensorum. Siculus Flaccus : *Termini in omnibus angulis Coxis que perenni.*

COXALE, Lumbatorium, in Gloss. Lat. MS. Reg. Cod. 1013. [Hinc corrigendum Isidori Glossarium, ubi male, *Libatorium, Coxale*. Papias : *Femina sunt mulierum, femora virorum. Dicuntur enim femora proprie inter Coxalia, quibus equis insidemus.*] Italis *Cosciali* est *armatura da gambe*. Boccacius in Philocal. : *Primeramente gli fece calzare due bellissime calze di maglia : sopra le calze gli mise le gambiere, et un paio di Cosciali.* Chronicon Bertrandi Guesclini MS. :

Leurs Cuisseres ostèrent trestout communément,
Pourquoi aler puissent trop plus légierement.

COXALE, Os, quod ad coxam extenditur, apud Adamnanum in S. Columbano.

* **COXARE**, pro *Coaxare*, Ranarum clamor. Carmen de Philomela ex Cod. reg. 6816 :

Ecce venenosus serpendo sibilat anguis,
Garrula rimosis ranula Coxat aquis.

Leg. fortassis *Rana coaxat aquis.*

* **COXELLUS**, Vestis seu mantelli pars, vel ornamentum. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 107 : *Item quod predicti comites, magnates, barones, milites et uxores eorum... possint etiam habere mantellum unum de serico, et liceat in hujusmodi mantello posse ferri Coxellos de auro filato vel setula absque pernis.* Floccus vel paniculus fortassis, Gall. *Flocon, houpe*.

† **COXIA**, pro *Coxa*, Italis *Coscia*, Gallis *Cuisse*. Legitur in Actis SS. Aprilis tom. 3. pag. 526. et Maii. tom. 7. pag. 158.

* [« Et debet censum panes duos et duos sestarios de civada et duos denarios et una *Coxia* de vacca. (Cartular. Conchar. Ruthen. p. 121, xi. sæc.) » — « Et habeo in illa vinea et in illa terra dal soler que tenet Rigaldus capellanus una *Coissa* de vaca o. x. denarios. (Ibid. p. 369.) »]

† **COXIGARE**, Claudicare. Gloss. Lat. Græc. : *Coxigat, χωλαίνει.*

* **COXIMUM**, an *Coxæ* armatura ? Charta ann. 1069. Tabul. S. Vict. Massil. : *Dederunt ei monachi xviiij. solidos, tres multones et tres agnos, et Coximum unum, et feltrum et cotum.* Nisi forte legendum sit ut mox

* **COXINUS**, Pulvinus, culcitra. Inventar. MS. thes. Sedis Apost. ann. 1295 : *Item xviiij. Coxinos de xamito rubeo ad usum Papæ.* Charta ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 55 : *Ivit ad domum dicti servientis, et de inde fecit abstrahi circa primum sompnium tassas argenti, chalonos, Coxinos, etc.* Chartul. Celsinian. ch. 881 : *Dimitto etiam tres cotos, tres stratos, tres Coxinos novos, ubi tres monachi jaceant.* Vide supra *Coisinus*.

† **COXUS**, Claudus. Gloss. Lat. Gr. : *Coxus, χωλός.* Vide *Catax*.

† **COYFFIA**, COYSIA. Vide *Cuphia*.

* **COYFFINUS**, pro *Cophinus*, Corbis. Formulæ MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 28. v. : *Abstulit sibi certam quantitatem cibi, ... unum capellum, et unum Coyffinum plenum fabris (l. fabis) quæ secum portavit ad quamdam bastitam suam.* Vide supra *Coffinus*.

* **COYFIA**, Capitis tegmen, quod totum caput ambebat ; unde *Coyfier*, earum artifex, in Ch. ann. 1310. ex Chartul. Pontiniac. pag. 229. Stat. MSS. eccl. Lugdun. : *Nullus canonicus vel clericus Coyfias laicales deferat de die subtilis capitiis suis per claustrum, ut ab aliquo videri possit.* Vide *Coifferius* et *Cuphia*.

† **COYRARIUS**, Coriarius, Qui parat corium, Gall. *Corroyeur, Tanneur*. Charta Bernardi de Turre ann. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 783 : *Drapparii, Ferrarii et Coyrarii, Sutores sotularium, Pelliparii, etc.*

* **COYRATERIUM**, Corium, Gal. *Cuir*. Comput. ann. 1400. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 152. col. 2 : *Pro portu duorum tabulariorum Coyraterii... necessarios ad recipiendum panem, dum præsentatur in ecclesia, etc.* Id est, corio coopertos. Vide supra *Coiratorium* et infra *Coyrum*.

† **COYRATERIUS**, Eadem notione, apud Marten. Anecd. tom. 4. col. 191 : *Anno Domini MCLXXX. mense April. ordinatum fuit in Concilio Bituricensi, quod Clerici exercentes vilia officia moneantur in casibus infra scriptis. Inprimis Fabri ferrarii et Parcolerii... Item, Coyraterii sive Balnearii coriorum.*

* **COYRATIA**, Thorax, lorica, Ital. *Co-*

razza, Gall. *Cuirasse*. Constit. Feder. Reg. Sicil. cap. 99: *Videntes igitur ab experto quosdam fideles nostros morem novum et alienigenum usurpantes, panterias seu Coyratius de maleis, vel arma privatim vel occulte deferre, etc.* Vide supra *Coratia*.

* **COYRUM**, Corium, Ital. *Cuoio*, Gall. *Cuir*. Charta ann. 1306. tom. 4. Cod. Ital. diplomat. col. 464: *Si quis emerit civis Coyra aut pelles animalium mortuorum Neapoli et districtu ejus, etc.* Vide supra *Cotram*.

* [Discooperiri feci crucem legationis sue quodam sacculo Coyro sive vagina impositam. (Diar. Burchardi, ed. Thuasne, II, 291, an. 1497).]

* **COYSINETUS**, COYSSINETUS, diminut. a *Coisinus*, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Charta ann. 1377. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item tres Coysinetos pro missale*. Inventar. MS. honor. Joan. de Madalhan anno. 1450: *Duos parvos Coysinetos cadavatos, copertos cirico albo*. Vide supra *Coximus*.

* **COYSINUS**, Pulvinus. Vide *Cussinus*.

* **COYTARE**, Coïre. Stat. synodal. eccl. Reatinæ MSS.: *Anathematizamus omnes et singulas mulieres, quæ dimissis viris suis, aliis adhærent sive adhærebunt Coytando cum eis. Se Coyter Occitanis, se dépêcher interpretatur Anonymus, qui circa medium sæc. XIV. de hæresi Albigensium scripsit tom. 3. Hist. Occit. Coyter vero, Alligere significat, in Ordinat. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1: *Iceului maistre Coytera ou fera Coyter, c'est assavoir fermer une hune au cul du batel pour le retenir, se mes-tier est.**

* **COYTARIUS**, Culcitrarum, Gall. *Coite*, artifex. Libert. Montisfer. ann. 1291. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 154: *Item draperius, ferrarius, pelliparius, cordoanarius, Coytarius, culcitrarius, et quilibet mercator alius, etc.* Vide supra *Couta* 1.

† **COYZIUM**, Species mensuræ frumentariæ, f. eadem notione quæ aliis *Coket*. Charta ann. 1295. ex Chartulario S. Vandregisili tom. 2. pag. 1333: *Concessi viris Religiosis... duas minas ordeï duobus denariis minus Coyzio, sitas supra totum hereditagium meum ubicunque sit.*

† **COZAMBER**. Vide *Cocuzumber*.

COZARDUS, Aviculæ species, apud Fridericum II. Imperat. in lib. 1. de Arte venandi cap. 46.

* **COZETA**, Italis *Cosetta*, Recula. Stat. Astæ ubi de Intrat. portar.: *Cozetæ laboratæ in pennis, solvant pro qualibet penna ad æstimationem officialium. Nisi diminutivum sit a Cozzo, vestis species. Vide in hac voce.*

* **COZOLIUM**, Mensuræ species apud Italos. Stat. Saluciar. collat. 5. cap. 127: *Quilibet molinarius Saluciarum habeat ad suum molendinum unum solum Cozolum, quod sit justum et signatum signo potestatis, ita quod vigintri quatuor Cozolia faciant unum sextarium, et non plus. Stat. Montisreg. pag. 183: Quælibet persona, quæ mensuraverit ad falsam seu mancham mensuram seu scandalium, libram, teisam, rasum seu sestarium et Cozolum, etc.*

COZUMBER, COZUMBERIS. Vide *Cocuzumber*.

COZZO, Vestis species. Historia de Fratibus conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Aut camisile subtile ac grande, seu Cozzonem, sive lenam [f. lanam] opere plumario contextam... perceperunt.* [Opinor Cozzonem hic idem esse quod *Cotonem*, Gossypium, Gall. *Cotton*.] [* In antiquis Glossis Latino-

Germanicis verbum Germanicum *Kozzo*, *Chozzo*, etc. redditur *Byrrum*, *kottus*, in aliis *Lacerna*, *penula*. Vide Graff. Thesaur. Ling. Franc. vol. 4. col. 538. Adelongus habet ex Altenstaig. Vocabul.: *Vestes fluxæ et intonsæ* Germ. *un beschoren oder Kotzkleid*. Confer. *Lena* 2.]

* **CRAANTIA**, Creditum, Gall. *Créance*, idem quod *Credentia* 6. Libert. villæ de *Chaigne* ann. 1224. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 375. art. 4: *Et quadraginta dies de Craantia; et si post nobis factam Craantiam, quadraginta diebus expletis, creditoribus factum non fuerit pagamentum, debent nobis permonstrare, et debemus eis graantagium suum facere; alioquin non tenerentur nobis Craantiam facere.*

† **CRAANTARE**, CRAANTUM. Vide *Creantare*.

* **CRABOTA**, Occitanis *Crabe*, *Crabot*, Capra, hædus junior. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Et ultra prædicta animalia, ad præsens reperiebatur de lucro et profugio ejusdem gasalthæ... septem capita Crabotarum et edulorum anni præsentis. Consuet. MSS. villæ de Buzet ann. 1273: De Crabe, Crabot et anhet no deben aber res ny lhear. Crabacer vero, Prosternere, evertere, vulgo *Abatre*, *renverser*, sonat apud Guill. Guiart. ad ann. 1191:*

Les uns contre val Crabacier.

Infra:

Maisons ardent, viles Crabacent.

Et sub S. Ludovico:

Tant en ocient et Crabacent.

Ubi male editum a Cangio in Joinvil. pag. 144. col. 1. *Tant en Orient.*

† **CRACARE**, Crocitare. Gloss. Isid.: *Cracat, Cracerrat*. Pithæus: *Cracat, Cracerat*. Alter addit, *Acerbat*. Saxon. *Cracettan*, *Corcitare*, Ital. *Cra cra*, *Crocitus*.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Cracat, accernat*.

* **CRACCIA**, f. Ovile, prædium rusticum, ubi nutriuntur oves, capræ, etc. Italis *Greggia*, eodem intellectu; nisi idem sit quod *Creca* vel *Crecca*. Vide ibi. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 141. vº: *Est etiam ex alia parte parvula Craccia, quam dedit Magnerandus et uxor ejus S. Joanni, habens areas sexaginta. Crache, stabulum, apud Guill. Guiart. ad ann. 1207:*

Es yglises comme en viez Craches
Metoient les bues et les vaches.

Crèche, eadem notione, in Charta Joan. comit. Augi ann. 1379. ex Reg. 115. Chartoph. reg. ch. 348: *Donnons à nostre très-cher et très-ami filz Philippe d'Artois son franc maisonner... et aussi closture et Crèche pour tous ses manoirs. Crebe* vero, Præsepe, vulgo *Crèche*, in vita J. C. MS.:

Alés, dist-il, em Belleant,
Ilueques trouverés l'enfant
Jouste le mur en une Crebe.

* **CRACEDA**, Idem videtur quod *Craccia*; vel Locus ubi impinguntur pecora. Bulla Alex. III. PP. ann. 1180. inter Probat. tom. 2. Annal. Premonstr. col. 514: *Cracedam sub eadem villa, iuxta molendinum vestrum et pratam apud Villers.*

† **CRAGENTES**, *Graciles*, Gloss. Isid. Festus addit ex Ennio:

Succenti gladiis media regione Cracentes.

Vide *Cragentes*.

† **CRAGERARE**, CRACERRARE. Vide *Cracare*.

* **GRAERIA**, an Jus eruendi cretam, vel tributum exigendi ab eis, qui eam ad usum suum eruunt? Charta permutat. inter Phil. Puler. reg. et Hugon. de Bovilla ann. 1303. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 223. vº. col. 2: *Item piscariam aquæ ibidem. Item Craeriam. Item partem suam de furnis*. Eadem Gallice sic efferuntur ibid. fol. 227. rº. col. 1: *Item la peescherie de l'yaue, vj. lib. Item la Craeire, x. s.*

* **CRAERIUM**, f. Pagi Autissiodorensis regio, nunc *Clarion*. Charta Radulphi abb. S. Germ. Autiss. in Chartul. Barbel. pag. 897: *Duo arpenta vinearum, quæ sunt prope Autissiodorum in Craerio, iuxta petrarum S. Symeonis.*

† **CRAFI**, CRAPONES. Vide *Cratoncs*.

CRAGENTES, *Graciles*. Papias. Infra, [ut et in Glossario Sangerman. MS. n. 501.] *Creantes, Graciles*. [Vide *Cracentes*.]

† **CRAIERA**, Navigii genus apud Septentrionales. Charta Edwardi III. Regis Angl. ann. 1360. apud Rymer. tom. 6. pag. 174. col. 1: *Dominiis sive magistris navis vocatæ La Berthelemeu de Plumuth... et Johanni Sely Donnino sive Magistro Craieræ vocatæ La Berthelemeu de Plumuth, salutem... Vobis mandamus quod dictas tres naves et Craieram, duplici eskippamento et aliis necessariis, pro periculis et aggressibus inimicorum nostrorum supra mare eminentibus, eritandis, et easdem naves et Craieram Constantiæ pro passagio suo et hominum suorum prædictorum, ad dictas partes Britannicæ, liberari faciatis. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1405. apud eundem Rymer. tom. 8. pag. 404. col. 2: *Mercatorem de regno Dacie, Magistrorum et possessorum duarum Craierarum, etc. Pluries occurrit ibidem. Vide Creyera.**

* Navis piratica, nostris etiam *Craier*, *Créer* et *Croyer*. Charta ann. 1331. ex Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1373: *Regnaut d'Amiens, jadis bourgeois de Dieppe, capitaine au temps des dites guerres d'un vaisseau ou nef, que on dit Créer, lequel estoit au roy de France. Alia ann. 1366. in Reg. 99. ch. 260: Comme Jehan Bonne de la ville de Leure, nostre maronnier, eust armé, appareillié et avitaillié un Craier à ses propres couz, fraiz et despens, appellé la Mahiere, garni de quarante-cinq compaignons, pour aler en la mer sur nos ennemis, etc. Lit. remiss. ann. 1394. in Reg. 146. ch. 403: Le suppliant estant en un Croyer en la mer,.... dist aux compaignons et mariniers, qui estoient audit Croyer, qui s'alassent couchier. Sed legendum forte *Crayer*. Minor ejusmodi navis, *Crenelle* appellari videtur, in aliis Lit. ann. 1457. ex Reg. 189. ch. 167: *Le suppliant estant contremaitre et boursier pour Jehan Douvdoigne de la Crenelle de Touque,.... print ung pecheur d'Angleterre.**

† **CRAIERA CALSATATA**. Charta Richardi II. Angl. Regis ann. 1386. de navibus et marinariis arestandis pro passagio ad partes Hispanie: *Sciatis quod assignavimus te (alloquitur Servientem ad arma) ad vigintri naves et Craieras Calsatatas, de portagio sexaginta et decem doliorum et ultra, pro passagio Johannis Regis Castellæ.* [* Leg. *Calfatatas*.]

† **CRALLEN**, Germanis per syncopen pro *Corallen*, Corallium, Gall. *Corail*. Buschius de Reformatione Monasteriorum apud Leibnitium Scriptor. Brunsvic. tom. 2. pag. 889: *Summa argenti et*

Cralen, quæ in pondere valent, sicut totum puri et argenti, 33. marcæ puri argenti. Et pag. 891: Summa in auro, argento et Cralen, etc.

CRAMACULUS. Capitulare de Villis cap. 42. inter utensilia rustica villarum recenset *andedas, catenas, Cramaculos, delaturas, secures, etc.* Ubi *andedæ*, videntur esse *andenaæ*, (*landiers*) et *Cramaculi*, cremasteres focarii, *Cramailheres*. Pro *delaturas*, leg. *dolaturas*.

* **CRAMEN**, *Uno fructo*, in Glossar. Lat. Ital. Ms.

* **CRAMINA.** *Lo saculo*, ibid.

* **CRAMMALE**, Cremaster focarius, Gall. *Cremaillere*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120: *Crammale, Gallice Craminis, dicitur a cremo. Cramelié*, in Chartul. S. Cornel. Compend. fol. 95. v. col. 1. *Une Cramelié de fer, etc. Cramail* vero, mendose pro *Tramail*, in Stat. ann. 1327. tom. 2. Ordin. reg. Franc. pag. 12. art. 4: *Les buchieres, que Ven dit Cramail à fouiller, ne courra point my May et my Avril. At Cramignolle, Pilei species*, in Addit. ad Monstrelet. fol. 16. v: *Tous lesquels vingt hommes d'armes avoient... en leurs testes Cramignolles de veloux noir à grosses houppes de fil d'or de Chippe dessus.* Vide *Cramaculus* et infra *Cremale*.

* **CRAMOISIUS**, a Gallico *Cramoisi*, Color ostrinus, purpureus. Testam. Annæ de Arman. uxoris Caroli d'Albret ann. 1472. ex Cod. reg. 9573. 2. 2. fol. 91. v: *Item legavit... suam vestem belosii Cramoisii.* Vide *Carmesinus*.

CRAMESINUM, a voce *Kermes* Arabica, Coccus: unde *Kermesinus color* pro purpureo lucidiore. Ita Gorop. Bekanus lib. 5. Gallic. pag. 139. nostris *Cramoisi*. Laonicus lib. 3. extremo: *Φέρει δὲ κριμίζιν σπράν οὗτω καλούμενον πορφυράν, ἐπὶ τὰ ἱμάτια, τάτε ἀπὸ ἐρίων καὶ σπράων, βαφῆν ἐνδεκνύμενα ἀξίαν λόγου.* [Vide *Carmesinus*.]

† **CRAMPA**, Spasmus, seu manuum pedumve contractio vel extensio. Gall. *Crampe* a Germanico *Kramppf*. Vide Golenii Lexicon Philosophicum.

* Hinc *Crombe*, ut videtur, qui ejusmodi morbum patitur, apud Guignevil. in Peregr. hum. gen. Ms. ubi senectus hominem sic alloquitur:

Crombe et impotens te ferasi
Des grans cops que je te donrai.

Ejusdem vocis vim non percipio in Charta ann. 1349. ex Chartul. Godefr. dom. Asperim. fol. 4. r: *Nous avons heut et receut, par la main Colard Defranoy clerc, le rouviant des Crombes d'outremer, que nous aviens prestei à nostre chier oncle... Henry... évesque de Verdun, en temps qu'il vivoit.*

* **CRAMPO**, Gall. *Crampon*, Ansa ferrea. Comput. Ms. eccl. Paris. ann. circ. 1381. ex Bibl. S. Germ. Prat.: *Cum quatuor Cramponibus et quatuor cavilliis ferri.*

† **CRANAGIUM.** Vide in *Cranohari*.

* **CRANARE**, an pro *Tranare*? Stat. Taurini ann. 1360. cap. 94. ex Cod. reg. 4622. A: *Item quod nulla persona ponat leamen, paleam... vel aliquid aliud sordium prociat in mercatum vel in vias publicas solatas... vel (possit) Cranare rapiam seu faciam... in ipsa civitate sub pena denariorum xij.* *Craner* vero, pro *Crenas* reficere, in Chartul. sign. *Daniel Corb.* ad ann. 1429. fol. 126. r: *Seront tenuz... de Craner autour de ledite maison, avec les taupainz dudit mollin rendre en bon et souffisant estat. Crasser* vero, *Desquamare, Écailler, et Creffe,*

Squama, scabies, in Mirac. B. M. V. Mss. lib. 2:

Tout en plourant de l'erbe sainte
El nom le haut segnor de gloire
Au grief mesel dona à boire;
Tout maintenant qu'il l'a beue,
Tout ausitost si est keue
Sa puans roffée, s'orde Creffe,
Com à poissons, quant on les Craffe.

* **CRANCUS.** AVIS CRANCA, Ab accipitres capta. Charta ann. 1212. in Hist. Ms. Montis-major.: *De avibus Crancis, trezenum pro pulmento, et de venatione, capita aprorum, et quarterios aliarum ferarum.* Vide *Cranohari*.

† **CRANEA**, pro *Cranium*, Calva, Gall. *le Crane*, in Vita B. Kingæ, tom. 5. Julii pag. 743.

* **CRANELLUS**, Pinna muri, quæ fenestra quadrata effigiem præfert, per quam milites jaculantur, Gall. *Creneau*. Charta Guid. de Ruppe ann. 1314. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 424: *Concedimus... quod idem magister (Arnaldus Leutardi) aut sui hæredes... possint edificare... domum fortem... cum necessariis muralibus, Cranelis, portaliibus, archeris, etc.* Vide *Quarnellus*.

* **CRANETUM**, *Cranium*, calvaria, Gall. *Crane*. Charta ann. 1330. in Reg. 66. Chartoph. reg. ch. 1114: *Dicta Ayronis impotens de omnibus membris suis seu ipsorum majori parte facta, ac Craneto usque ad cerebrum et ossibus sui corporis... totaliter effractis... obierat.* Infra: *Cranium.* Vide *mox*

* 1. **CRANEUM**, Eadem notione. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Craneum, Gallice Hanneper.* Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 132: *Item interrogatus barberius de modo aperturæ (dictæ bocæ) deponit, quod illud vulnus erat curabile et absque periculo, et quod rosarium, Craneum non tetigit, sed solum tetigit pellem et carnem.*

† 2. **CRANEUM**, Papias in MS. Bituric.: *Colores, Candidum, pallidum, rubeum, Craneum, nigrum, etc.* f. legendum est *Croceum*.

* **CRANGO.** [Collumbar colli. DIEF.]

† **CRANIHARI.** Vide *Cranohari*.

† **CRANNA**, Tributum e porcis saginatis. Analecta Norbertina inter Acta SS. Junii tom. 1. pag. 869: *Dum post pastionem glandium porci taxantur, quod Crannam vocant, Officialis fratrum decimam omnium porcorum vel denarios pro porcis accipiat.* Vide *Hranne*.

† **CRANNOCA**, Mensura genus apud Hibernos. Litteræ Communitatis de Grafergus ann. 1275. apud Rymerum tom. 2. pag. 1061: *Cui quinque villas duobus milibus Crannocis bladi, tribus molendinis combusserunt.*

† **CRANNOGUS.** Centum *Crannocos frumenti*, apud eundem Rymerum tom. 1. pag. 341. et 342.

CRANOHARI, seu *Commorsus gruarius*. Lex Bajwariorum tit. 20. cap. 1. § 1: *Accipiter qui Cranohari dicitur MS. Cranihari, sed legendum censet Lindenbrogus Cranchapich: Germanis enim Cranch et Cranen, est grus; hapich, accipiter: atque is ipse est qui in Lege Alemannorum tit. 99. vocatur Accipiter qui gruem mordet: de qua accipitrum specie, Heitdebertus Rex Cantie in Epist. ad S. Bonifacium Episcop. Moguntin.: *Unam rem præterea a vobis desidero mihi exhiberi, quam vobis acquirere valde difficile esse, juxta quod mihi indicatum est, nullatenus reor, hoc est, duos falcones, quorum ars et artis audacia sit grues velle libenter captando arripere,**

et arripiendo consternere solo... quia videlicet perpauci hujus generis accipitres in nostris regionibus, hoc est, in Cantia, reperiuntur, etc. Vide Baron. ad ann. 715. n. 18.

Anglo-Saxonibus *Cræn*, Cambro-Britannis *garan*, *gruem*, et *machinam* elevatorium significat: unde *Cranagium*, tributum pendi solitum pro usu gruis seu tollenonis, *machinæ* ad trahendas e nave merces. Skinnerus in Etymol. Anglic.

† **CRANTANEUS**, CRANTARE. Vide *Creantare*.

* **CRAPA**, Calvaria, Ital. *Crepa*. Chron. Bergom. ad ann. 1401. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 925: *Sub uno dictorum altarium inventum fuit corpus domini sancti Narai episcopi et de Crapa ipsius S. Orcebati de aqua clarissima.*

* **CRAPALDUS**, Bufo, ex Gallico *Crapaud*. Lucas Tudensis lib. 3. contra Vald. cap. 15: *Mira magnitudinis bufo, qui alio nomine Crapaldus vocatur.* [Vide *Crapollus*.]

* Haud scio an inde *Crapault*, pro Ostiolo, portula, vulgo *Guichet*, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 188. Chartoph. reg. ch. 189: *Le suppliant envoya querir la Clef du Crapault d'icelle porte (de la ville de Bourdeaux) que les coutumiers de la ville gardoient.*

† **CRAPINUM**, f. *Palea* minor sic dicta a Belgico *Krappen*, Excideret, quod hujusmodi palea minor a crassiori excidatur et separatur. Charta Theodorici Comitis Flandriæ ann. 1163. in Tabulario S. Nicasii Remensis: *Stramen et Crapinum et paleam prædictis monachis in elemosynam contulit.* Vide *Crappa*.

* Gall. *Crapin*, qua voce significantur Purgamenta tritici, quæ de vanno excidunt, vulgo *Criblures*. Chartul. sign. *Decanus S. Petri Insul.* fol. 206. v: *Item au deschargier le disme en le grange, prent et lieve le xij. s'elle veult, ou au batre le xij. havot, lequel qu'il leur plaist. Item près ce xij. Nostre Dame de Tournay le fait batre, et en a le x. havot à comble pour son bataige. Saint Pierre de Lille n'a riens au droit Crapin, qui chiet du van. Crulure, eodem significatu, in Lit. remiss. ann. 1376. ex Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 347: *Jehan Thomas tantost prist de la Crulure et hauton de son blé et le geta en ladite entremuye dudit molin, pour le faire moldre avec le blé de Jehan Garlet.* Occurrit rursus infra. *Creanz*, eadem acceptance, in vet. Necrol. Ms. eccl. Carnot.: *Anno Domini 1283. 13. Kal. Apr. obiit Petrus de Touchis levita, canonicus Carnotensis, vir utique nobilis genere... qui... dedit nobis... le Creanz de subtilis vannos grandchiæ capituli Carnotensis, sitæ apud Grandem-Hussum.* Vide infra *Crientia*.*

† **CRAPOLLUS**, Bufo. Acta SS. Maii tom. 4. pag. 423. de S. Petro Cælestino: *Item in loco illo reptilia erant, serpentes, scorpiones, stelliones, et hujusmodi: unde aliquando cum dormiret, qui vulgo dicitur Crapollus, intrabant in pectus ejus.* Vide *Crapollus*.

* **CRAPPA**. Fleta lib. 2. cap. 82. § 2: *Abjectio vero bladi, ut Crappæ hujusmodi que in anno remanserint, recolligatur, ac potius trituretur.* Etiamnum Galli *Crappe*, feces appellant. [Vide *Crapinum*.]

* Chartul. C. eccl. Camerac. ch. 54: *In trituratione setegum, in Crappis, in stramine, etc.*

* **CRAPULA**, Nimia ciborum voluptas, apud S. Aug. lib. 10. Confess. cap. 31. et Aelred. edit. P. Gibbon. pag. 260. et 410.

Vide Camusat. in Hist. crit. Diar. tom. 2. art. 4. pag. 54.

† **CRAPULARI**, Inebriari. Psalm. 77. 65: *Tanquam potens Crapulatus a vino.* Hieratium Juris Pontificii pag. 146: *Nunc sunt ut plurimum convitiarum seu potius convitiarum hospitia, non ara Sacerdotum, sed hara Crapulantium.* Improbatur hoc verbum Vossius de Vitiis Latinitatis. *Crapulatus cibonimio*, in Vitis Patrum Emerit. tom. 2. Concil. Hisp. pag. 641. col. 2. *Crapulatus pinguedine imperii*, in Chronico Siciliae apud Marten. tom. 3. Anecd. col. 65.

* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Crapulatus, subito inebriatus.*

† **CRAPULATIO**, Crapula, apud Leibnizium tom. 1. Scriptor. Brunsvic. pag. 994.

† **CRAPULENTUS**, Crapula gravatus, apud Ammianum Valesii.

† **CRAPULOSUS**, *Gulæ Crapulosus libidinis serviens*, apud Firmicum lib. 8. cap. 20.

* **CRAPUS**, Hædulus, Occit. *Crabot*, Gall. *Chevreau*. Testam. ann. 1469. ex Tabul. Flamar. : *Item unam suem sive troyam cum tribus tessonibus, duos Crapos et tres oves.* Vide supra *Crabota*.

* **CRAS**, Mane; apud Germanos quippe *Morgan*, sive *Morgen* et cras et mane significat. Walterius vers. 399:

Taliter insomnem consumperat Attila noctem
Vix tamen erupit Cras rex patribusque vocatis
Dixerat, etc.

Vide Grimmii Mythol. German. pag. 481.

* **CRASIS**, Gr. *κρᾶσις*, Complexio, rei alicujus temperatio. Vita S. Rosæ tom. 5. Aug. pag. 933. col. 2: *Tam abstrusa, monstrosa, ignota erat harum desolationum figura et natura, ut vix demum reperti fuerint theologi perspicaces et gnari, qui de illarum Crasi quidpiam certi præsumerent diffinire.*

CRASPISCIS, Qui alias *Piscis crassus* nostris et Anglis dicitur, sicut Balæna, et ad Regem peculiari ac Regio jure pertinet: unde *Piscis Regius* vulgo dicitur, ut in hac voce docemus: Spelmano *Grampois*, quasi *grand poisson* dicitur, Bractono *Crassus piscis*, lib. 2. cap. 5. § 7. cap. 24. § 1. lib. 3. tract. 2. cap. 2. § 4. *Poisson à lard*, in Legibus Maris Oleronensib. art. 37. 38. 44. Leges Æthelredi Regis cap. 23: *Qui ad pontem veniebat cum bato, ubi piscis inest, 1. obolus dabatur in telonium, et de majori navi 1. denar. Homines de Rothomago qui veniunt cum vino vel Craspisce... monstrabant res suas et extolneabant.*

* *Crapois*, in Lit. ann. 1315. tom. 1. Ordinatio reg. Franc. pag. 600. *Grapois*, in aliis ann. 1349. ibid. tom. 2. pag. 319. art. 15. Arest. ann. 1384. 13. Febr. in vol. 7. arestor. parlam. Paris.: *Quant est des sept estaux pour vendre seiches, et deux pour vendre Crapois, etc.* Bestiarius Ms.:

En la mer ki est grant et saine
Est Pesturjon et la balaine,
Et le tourbot et le Crapois,
Et uns grans, qui a non poupois.

Neque tamen semper Regis erat *Crassus piscis*, sed interdum dominorum feudaliū, si hoc jus alias iis per chartam indultum esset. Charta Guillelmi Nothi Regis Angliæ in Monastico Anglie. tom. 1. pag. 317. et apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1192: *Et si piscis, qui Craspisce vocatur, illic advenierit, Abbas et Monachorum sit totus.* Charta Henrici III. Reg. Angl. apud eundem Prynneum tom. 2. pag. 739: *Cum nullus in regno nostro jus ha-*

beat hujusmodi regium piscem vendicandi, ubicunque applicuerit, nisi de jure speciali a vobis vel prædecessoribus nostris ei fuerit indultum. Adde pag. 982. Monasticum Anglican. tom. 2. pag. 961: *Totam terram quam Acelinus Clericus ibi in Sotavilla tenuit, et duas naves ad Crassum piscem, et 2. salinas, et dexteram alam de Crasso pisce, et frustum unum de Crasso ejusdem piscis, et aliud de macro.* Charta Roberti Comitis Augi ann. 1059. ex Tabulario S. Michaelis de Ulterioriportu: *Si homines Abbatis piscem qui dicitur Sturjon, capiunt, totus erit S. Michaelis, Crassus piscis, si captus fuerit, ata una et medietas caudæ erit Monachis.* Idem habetur in Charta Philippi Regis Franc. ann. 1301. Radulfus de Diceto ann. 1194: *Circa dies istos piscis quidam vocatus vulgo Crassus piscis, vi ventorum et impulsu maris appulsus est apud... villam Canonicorum S. Pauli Londoniæ: cum quæstio moveretur utrum ad Regem, an ad Canonicos piscis pertinere deberet, sententiatum est, piscem non ad Regem, sed tam ad Decanum, quam ad Capitulum spectare debere.* Aresta Pentec. ann. 1271. in Regest. Parlam. fol. 73: *Super eo quod D. Guillelmus Crispini intendebat probare se esse in possessione et usu habendi grossum piscem quocunque nomine vocetur, qui valeat 50. libras, vel plus aut minus, quando contingit quod idem piscis arrestatur ad littus maris apud Popevillam, etc. Ballivo contradicente pro Rege, quod Consuetudo generalis est in Normannia, quod quando talis piscis invenitur in littore maris, quod Baro, nec Miles, nec alius, qui a Rege teneat, talem piscem habet, si valeat ultra 50. libras, nisi per cartam eum habeat, ... Pronunciatum fuit quod dictus Guillelmus ipsam balenam non debebat habere, nec erat super hoc audiendus.* Vide Argentæum lib. 1. Hist. Britan. cap. 9. et *Aquaria*.

CAMPARTURA CRASSI PISCIS, in Charta Richardi de Haya, apud Columbum in Blancalanda pag. 550. Vide *Geaspecia*.

† **1. CRASSA**, Species exactionis. Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1351. quibus confirmat Statuta Sartorum MonsPELLIENSIS, tom. 2. Ordinatio. pag. 469: *Sartores infra scripti dixerunt et protestati fuerunt ibidem, quod per infra scriptas ordinationes et conventiones, non intendunt facere Crassam, rassam, seu monopolium, nec easdem facere in prejudicium juris, sed tantummodo ad honorem Dei... et ad utilitatem caritatis, artificii, seu misterii sartorie. Videtur legendum Trassa. Vide in hac voce.*

† **2. CRASSA**, Adeps, Gall. *Graisse*. Canones Hibern. apud Marten. Anecd. tom. 4. col. 19: *Carnes suillæ si morticinum comedent, Crassa vel pinguis, ut morticinum quo pinguescunt sues, refundendæ sunt.*

* Hinc *Crasset*, Lampas seu vas, in quo adeps infunditur et accenditur, in Lit. remiss. ann. 1475. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 1356: *Le baston à quoy l'en pend le chateil ou Crasset les soirs, pour alumer en la maison.* Vide infra *Crucibulum*.

* **CRASSÆ**, Compedes, Gall. *Entraves*. Arest. ann. 1316. in Reg. Olin parlam. Paris. fol. 341. v: *Furchas dicti Bernardi in terra sua et jurisdictione patentes et erectas, ac quasdam Crassas ligneas frangerant, diruerant et combusserant. Sentent. inter episc. Petragor. et procurat. reg. ann. 1325. in Reg. 65. 2. Chartoph. reg. ch. 322: *Cum olim leprosi de Basilhaco essent apud Basilhacum capti et po-**

siti in quibusdam Crassis... venerunt ibidem gentes episcopi et dictas Crassas seu compedes frangerunt.

CRASSANTIA, Albertinus Mussatus lib. 2. de Gestis Italicor. pag. 84: *Viro sapienti, nobilitate expedire, inquit, non ob juvenis Ubertini impetum, Crassantiæque unius excessum, statum hunc periculosum urbis concutere.* Utitur alibi: pro *grassatione* dictum quidam putant.

CRASSANTUS, Piscis species. Eucheria lib. 4. veterum Poemat. pag. 188. et tom. 1. Analector. Mabillon. pag. 368:

Auratam Crassantus amet saxatilis Anguem,
Linnacem pariter nunc sibi Tructa petat.

* **CRASSARE**, *Engresser*. *Crassere*, *estre gras*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide *Crassari* 1. et *Crassatus*.

† **1. CRASSARI**, Turgescere, tumescere, Gall. *Enfler*, *Grossir*. Sebastian. Perusin. in Vita B. Columbæ Reatinæ tom. 5. Maii pag. 335. *: *Cum advertisset Crassatos admodum pedes et horribiles visu.* Translatio S. Athanasii Episc. Neapolitani apud Murator. tom. 2. col. 1074: *Adolescens quidam oppleto capite morbo oculorum lumen amiserat, cujus palpebræ Crassantes supra genia.* Apul. lib. 3. de Asino: *Pili Crassantur in setas, id est, Crassiores fiunt instar setarum.*

† **2. CRASSARI**, pro *Grassari*, et *CRASSATURA* pro *Grassatura*. Vocabular. utriusque Juris: *Crassaturæ dicuntur quæ sunt a latronibus in itinere, dum crudeliter contra transeuntes Crassantur.* Annal. Mutinens. apud Murator. tom. II. col. 63: *Eodem anno (1247.) Mutinenses castrametati sunt... prope Bazanum... et de nocte die 23. Julii Bononienses Crassati sunt eos, et Bononienses conflicti fuerunt, et mortui sunt multi ex utraque parte.* [*] Vita S. Galli ap. Pertz. vol. Scriptor. 2. pag. 16: *Februm... acredo tantum in eo Crassata est.*

* **CRASSARIUS**, Adipis vel uncti mercator, Gall. *Graissier*, alias *Crassier*. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1473: *Item sciendum quod Egidius Marliere Crassarius posuit duo scuta aurea in trunco... unum illorum ordinatum fuit fabricæ generali. liij. sol. Lit. remiss. ann. 1463. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 393: *Zegre Dumay Crassier, natif de la ville de Gand... fut en la compagnie d'autres dudit mestier de Crasserie boire en ung cabaret.**

CRASSATUS et *Incrassatus porcus*, Gallis, *Un porc mis en graisse*. Speculum Saxonum lib. 1. art. 24. § 1: *Crassati autem porci non his, sed domesticis cibariis applicantur.* Lib. 3. art. 51. § 3: *Porci Incrassati.* Vide *Crassare*.

CRASEDO. Apud Fulgentium Placidem de Virgiliansa continentia: *Adipata Crasedo ingenii.*

† **CRASTERIUS**, an Operarius, Gall. *Manœuvre, homme de journée*, a voce *Cras* sic dictus, quasi qui diurno questu propulsat famem, nihilque servat in Crastinum, ut Galli dicimus, *Qui vit au jour la journée?* Saisimentum Comitatus Tolosæ n. xxiii. inter Instrumenta probantia Annal. Tolos. tom. 1. pag. 16: *Item de quolibet Crasterio unum jornale ad foliendam vineam Domini, et aliud jornale ad faciendum ligna, salvo victu ipsorum ad festum Natalis Domini.* Laurentius in Amalthea: *Crasterium, Ligna quatuor sunt colligata ad pabulum jumentis ferendum.* Quid hinc elici queat ad expositionem vocis *Crasterius* non video.

* **CRASTINA**, Feriæ, Gall. *Vacances*, quod *crastino die actus publici concederentur*, sic appellatæ; nostris etiam

Crastine, Nundinae, quae diem festum patroni alicujus loci sequuntur. Stat. Universit. Tolos. ex Cod. reg. 4222. fol. 44. v°: *Si autem aliquis magister in artibus, vel in grammatica, vel etiam in medicina faciat principium suum, cum intentione legendi ordinarie in studio Tolosano, tunc ipso facto Crastina sit concessa: quae Crastina tantummodo a grammaticis, logicis et medicis observetur.* Stat. Universit. Andegav. ann. 1395. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 243. art. 49: *Quia retroactis temporibus, propter Crastinas et vacationes, quae fiebant in studio supradicto, multa mala et scandala obvenierunt, statuimus quod nulla fiet Crastina in dicto studio in futurum; hoc tamen excepto, si ab aliqua natione in honorem alicujus sancti festum solemniter celebretur, et tunc fiat sola et unica Crastina.* Lit. remiss. ann. 1588. in Reg. 133. Chartoph. reg. ch. 172: *Le lendemain et Crastine du jour de feste S. Pierre entrant Aoust, etc.* Aliæ ann. 1390. in Reg. 139. ch. 137: *Le lendemain d'une feste de Penthecouste, que la Crastine de la feste de la ville avoit esté, à heure de quatre lieues de nuit ou environ, etc.* Aliæ ann. 1473. ex Reg. 195. ch. 827: *Le jour de la feste S. Eloy, qui estoit le jour de la Crastine de la feste de Bersigny, etc.*

* **CRASTINATIO**, Eadem notione. Stat. Universit. Aurel. ann. 1307. ex Cod. reg. 4223. A. fol. 17. v°: *Nulla quoque festa dabunt vacationes a lecturis, nisi quae celebrantur a clero et populo; ex quo relinquuntur quod festa repentina pro Crastinationibus aut aliis inventionibus quibuscumque sibi noverint interdicta.* Vide mox *Crastinum*.

* **CRASTINARE**, Répéter, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7892.

* **CRASTINATIO**. Vide supra in *Crastina*.

* **CRASTINUM**, Dies crastinus, vulgo *Lendemain*, alias *Crastin*. Chron. vet. Celtense edit. a Struvio pag. 151: *In Crastino Matthiae apostoli, etc.* Charta Roberti comit. Claromont. ann. 1286. in Reg. feudor. ejusd. comitat. ex Comput. Paris.: *Pour un pain et un denier de rente par an, à pater... à nous et à nos hoirs ou Crastin de la Nativité de Nostre Seigneur.* [*] Dicebant *Dies crastinus, Crastinus, In crastino mane, Nox quae incrastinavit, etc.* Vide *Haltaus*. Calendar. med. Aevi. part. gen. cap. 6.]

† **CRASTINUM CRASTINII**, Dies perendinus, Gall. *Après demain*. Robertus *Goulet* in *Compendio Jurium* Universit. Paris. fol. 5. verso: *Eorum examen in Crastino Crastinii post festum Regum aperitur, et in festo Purificationis clauditur.*

* **CRASTINUS**, Subsequens, futurus. Charta ann. circ. 1079. ex Tabul. Burgul.: *Ne posteros desiderii mei... consummatus lateret effectus, quoniam si lateret, nulli dubium per Crastina temporum curricula oblivioni traderetur, etc.*

† **CRATA**, pro *Crates*, Gall. *Grille, Balustrade*. Miracula B. Simonis de Lipnica tom. 4. Julii pag. 541: *Et a Crata chori Ecclesiae Fratrum usque ad sepulchrum... genclinavit.*

CRATARE, ex Gallico *Grater*, Scabere, vel scalpere. Addit. Legis Frison. tit. 3. § 44: *Si quis alium unguibus Crataverit, etc.* Sicama vocem a Graeco *χράττειν*, seu Latino *Caracare* deducit.

CRATENA. Monast. Anglic. tom. 2. pag. 432: *Quantum vero ad restagnationem aquae vivarii... et ejusdem Cratenae moderationem, ac divisionem prati, etc.*

* **CRATENS**, *Gratille, e magro, e sotile*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide *Cracentes*.

† **1. CRATER**, *Catena, filiola, vel vas habens tres urnas*. Papias in MS. Bituricensi. [*] Melius in edito: *Crater vel Cratera, fiala, etc.* ex Isidor. Origin. lib. 20. cap. 5. sect. 3. et lib. 16. cap. 16. sect. 13.]

2. **CRATER**, Lampas, seu discus lampadis. Itinerarium S. Willibaldi n. 18: *Et ibi stant in lecto 15. Crateres aurei cum oleo, ardentis diu noctuque.* Ἀργύρεοι κράτῆρες, eadem notione apud Paulum Silentiarium. Vide Descriptionem aedis Sophianae a nobis editam cum *Cinnamo* n. 58.

† **CRATERA**, Corbis, ut videtur. Sporta, qualis, Gall. *Panier*. Vita S. Gregorii Papae tom. 4. Martii pag. 132: *Obtinet is a negotiatoribus, ut in Cratera occultatus educeretur ab urbe.* Isid. Orig. lib. 20. cap. 5: *Fiebant autem primum (Crateræ) a connexionibus virgularum: unde et dictæ Crateræ ἀπό τῶν κρᾶτειν, id est quod invicem se teneant.*

* **CRATHERIA**, Crates, Gall. *Claie*. Sentent. arbit. ann. 1500: *Glaudius Lamberti, alias Guillon, dicebat et proponebat, quod dicti paverii martinetti de Reveniers comblabant bialerias martinetti... de Cratheris et petris. Craticula, cril vel cloye, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7679.*

† **CRATICEA**, Crates, Gall. *Grille, Treille, Balustrade*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 57. de S. Secundo: *Prope altare majus, arca marmorea et Craticea ferrea aere publico constructis.*

CRATICULÆ, Vita S. Pardulphi: *Et rursus se erigens ad Craticulas, ubi fratres ad psallendum se supponere soliti sunt.* Polycandeli species in formam *cratis* efficta.

* **CRATICULATUM**, Gallice, *Hour de cloe*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120. *Craticula, Roteil*, Ibid.

† **CRATICULATUS**. De S. Laurentio in craticula tosto dicitur apud Marten. Ampliss. Collect. tom. 1. col. 959. et in Vita S. Heriberti tom. 2. Martii pag. 473.

* **CRATILIS**, Cratibus clausus, defensus. Terrear. villæ de Busseul ex Cod. reg. 6017. fol. 32. v°: *Item tres solidos pro quodam prato, quod solebat esse Cratile.*

CRATIS, Repagulum ferreum in modum cratis, quo Sanctimonialium locutoria clauduntur, nostris, la *Grille*. Regula Monialium Damianitarum cap. 5: *Non licet Sororibus loqui ad locutorium, vel ad Cratem, sine licentia Abbatissæ, etc.* Mox: *Ad Cratem vero pannus interioris apponatur, qui non removeatur, nisi cum proponitur verbum Dei, vel aliqua alicui loqueretur.* Crates ferrea per quas Communio accipitur, in Regula Clarissarum, quibus apponitur pannus interioris, ita ut nulla inde valeat exterius in Capella aliquid intueri.

* **CRATON**, NIS, *Conduch*, Prov. conductus. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

CRATONES, Cibi genus. Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniae. cap. 4: *Pro signo rufosolarum, vel ut Theutonici loquuntur Cratonum (al. Crafonum) praemisso signo generali panis, simula cum duobus digitis illas minutas involutiones quae in eis sunt factæ, ex ea parte quae sunt complicatæ, et quasi rotundæ.* Forte legendum *flatonum*. Vide in hac voce. [Apud Bernardum in Ordine Cluniae. part. 1. cap. 17. ubi eadem habentur, pro *Cratonum* legitur *Craforum*. His recte substitueretur *Crapforum*, vel *Grapforum*, seu *Grapforum*, a Theutonico *Grapfen*,

Species placentulae in altum erectae ex farina et butyro confectae.]

* **CRATULA**, Vestis ecclesiasticae species. Charta ann. 1266. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Uno pallio, una de altari toualia, una planeta de purpura, stolis duabus, Cratulis duabus, alia planeta de sendato blandecto, camisio, amicto et manipulo, et duabus Cratulis.* Vide *Retiolum*.

* **CRATUS** pro *Crater*. Ecbasis vers. 113:

Nec biberam Cratum pecoris de sanguine tinctum.

GRAVARE, Postulare, impetere, in iudicium mittere; vox Anglo-Saxon. Crafian, quae idem sonat. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 80: *Si homicida divadietur ibi, vel Cravetur, sitvitam recipiat.* Cap. 94: *Si homines unius hominis (al. domini) pugnent cum sanguinem faciente, vel non faciente, sive in praesenti, sive postea, quoniam Cravetur, non remanet vita domini. Si sint duorum dominorum, et alius alium verberet cœcis ictibus et non cruentis, sive Cravatus ibi sit, vel non convictus noxæ, vitam emendabit domino cujus hominem verberavit. Si sanguinem ei faciat, et recedat sine Cravatione et divadiatione, vitam domini retulit, et non habebit eam dominus, cujus hominem vulneravit.* Hinc

MISGRAVATIO, in iisdem Legibus cap. 22. pro injusta postulatione.

Crebro etiam in iisdem Legibus *Curvare*, et *Curvatus*, pro *Cravare* et *Cravatus*, legitur, cap. 41. 81. 82. 88. et 94. ubi tamen plerique Codd. MSS. *Cravare* praefereunt. Interdum

GRAVATIO scribitur, ut in Legibus Ethelredi Regis cap. 19: *Et qui permanet sine Gravatione et calumnia, etc.*

INGRAVARE, Impetere, postulare, in Legibus Edmundi Regis apud Culintonam editis, § 7: *Omnes infamati, et accusationibus Ingravati sub plegio redigantur.* Vide *Aggravatus*.

* **CRAVARIUS**, Caprarum custos. Stat. Taurini ann. 1360. cap. 297. ex Cod. reg. 4622. A: *De custodiendis bestiis per vaccarios, porcarios et Cravarios, et de solutione fienda... Cravarius pro qualibet capra habeat et exigere possit eminentiam unam siliginis. Cremail, f. capra vel hadulus, in Tabul. S. Vict. Massil.: *Consanguinei nostri acceperunt pro hac donatione unum optimum asinum et unam trojam, cum quinque porcellis, et unum Cremail.* Vide supra *Crabota* et *Crapus*.*

* **CRAVATUS**, Lamina seu ansa ferrea constrictus, ut videtur, Gall. *Cramponé*, ab Ital. *Chiavato*, Clavis confixus. Charta ann. 1375. ex Tabul. Cassin.: *Quod trabes sint Cravati a parte exteriori murorum.* Vide mox

* **GRAVELLA**, Clavus, Ital. *Chiavello*, Gall. *Cheville*. Stat. Montis-reg. pag. 311: *Item pro quolibet ballono Cravellarum solvat unum denarium.*

GRAVER, *Ξυρὸν κορπέου*, in Gloss. Graec. Lat. MSS. Editum habet *Traver*.

* **GRAVIS**. Mirac. S. Raymundi tom. 6. Jul. pag. 663. col. 1: *Puer quidam duorum annorum... transglutivit granum Cravis sepnæ, et stabat quasi mortuus: nutrix, mater, et avia voverunt eum, et vomit (f. vomit) illum Cravem, et sanatus est.*

* **CRAWEGIÆ**, Operæ, quas subditi dominis suis ex lege vel consuetudine præstare tenentur, idem quod *Corvatæ*. Vide in hac voce. Charta ann. 1470. in Suppl. ad Mireum pag. 627. col. 1: *Ipsæ montales solvere debent singulis annis et temporibus omnia jura, onera et*

Cravegias, tam principis quam singulorum officiariorum. Ubi leg. forte Corwegias. Vide supra Corvehia.

† **CRAXARE**, pro *Charaxare*, de quo supra, Scribere. Adamnanus de Locis sanctis, inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 502 : *Mihi Adamnanno hæc universa, quæ infra Exaranda sunt, experimenta diligentius perscrutanti, etc. ubi Mabill. pro Exaranda legendum monet Craxanda vel Caraxanda, ut infra pag. 506 : Hanc quam nunc Craxanus narrationem, etc. Rursum pag. 513 : Huc usque de sepulcris Patriarcharum sufficit Craxasse.*

† 1. **CREA**, Stercus, spurcitia, unde *Excreare dicimus, Spurcitas ejicere. Gloss. Isid. Vide Screa.*

† 2. **CREA**, *Agræstis capra*, in Glossario MS. Sangerman. n. 501. Vide *Creas*.

† **CREACRÆ**, (melius *Creagræ*) *Tridentis fuscimulæ ad carnes de caldaria preferendas. Papias. Est a Græco κρεάγρα. Vulg. Interpres 2. Paralip. 4. 11 : Fecit autem Hiram lebetes, et Creagras et phialas. Legitur iterum Jerem. 52. 18. Gloss. Isid. : Creagras, Tridentes. Auctorium Janssonii : Creagræ, Fuscimulæ ad carnes de caldaria preferendas. Martian. Capella lib. 9. pag. ult. Artes Creagris viæ amicas Atticis.*

* **CREACUS**, vel **CREATUS**, Piscis marini species, Acipenser, silurus. Gall. *Esturgeon*, Burdegalensibus *Creat*. Reg. sign. J. J. rub. ann. 1273. ex Cam. Comput. Paris. fol. 2. v. : *Petrus Doati de S. Emiliano... tenet de feudo vicecomitis Fronciaci... undecimam partem quarteriorum piscium, videlicet Creacorum, qui capiuntur in mari prædicto per homines de Fronciaco. Vide Sturgio.*

* **CREAGA**, pro *Creagra*, passim in Glossar. Lat. Gall. et Gall. Lat. ubi legitur : *Creaga, Havet*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Creaga, fuscina, grapa*. Prov. Aliud Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. 4120 : *Creaga, Gallice Croille. Vide Creacræ et infra Havetus.*

† **CREALIS**, Vitreis. Papias MS.

* **CREALIMUM**, Guernier, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 521. Leg. *Cerealiolum, Grentier. Cerealiolum, Locus ubi panis et cibus paratur*, in Amalth. ex Cath. Vide *Cerealis* 1.

* **CREANDA**, Modus agri, f. pro *Croada*, ut recte notatur ad Ch. ann. 1138. inter Probat. tom. 2. Hist. Lothar. col. 318 : *Præterea notum fieri volo... quod dominus Erardus de Risnel advocatus de Vandensis quandam supradictæ ecclesiæ Creandam, in territorio ejusdem villæ jacentem donaverit. Vide Croada* 2.

CREANTARE, ex Gallico *Creanter*, Fide aut sacramento interpositis promittere, cavere, stipulari. Catholicon Armoricum : *Cret, Gall. Plege, Fidejussor. Cretat, Pleiger, Fidejubere*. [Charta Petri Episcopi Tarvanensis ann. 1244. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 126 : *Promiseruntque et Creantaverunt fide interposita. Charta Philippi Augusti Collect. Ampliss. tom. 1. col. 1041. E : Quando nos illud castrum dedimus eidem Vicecomiti, et salvis consuetudinibus ejusdem castrî, quas nos ei tenere Creantavimus. Charta Galcheri Comitis S. Pauli ann. 1216. inter Anecd. Martenii tom. 1. col. 853. E : Ego et filius meus Hugo ei Creantavimus, quod ipsam redderemus immunitem.] Charta Roberti Episcopi Claromont. ann. 1212. apud Justellum : *Nos autem Creantavimus quod castrum illud bona fide custodierimus. Alia apud eundem : Ego Rainaldus et Ida Comitissa uxor mea Creantavimus D.**

nostro Philippo Regi Franciæ, quod nos Mathildem filiam nostram dabimus in uxorem Philippo ejusdem Regis filio, etc. Tabularium Abbatie S. Joan. Ambian. ann. 1226 : Cum autem Beatrix filia mea non haberet ætatem Creantandi, recepit denarios qui dari solent pueris in consimili venditione secundum consuetudinem patriæ approbatam. Alia ann. 1225 : Alii vero cum necdum haberent ætatem, quoad jurare possent, habuerunt denarios pro concessione quæ solent dari pueris secundum terræ consuetudinem approbatam. Ibidem f. 290 : Joannes etiam filius meus habuit denarios qui solent dari pueris pro concessione venditionis secundum terræ consuetudinem approbatam. Fol. 338 : Cum autem Elizabeth soror Ingerranni nondum ætatem haberet jurandi, habuit denarios concessionis quæ solent dari juxta consuetudinem terræ approbatam. Adde fol. 458. Le Roman de Garin :

Est Craantez, et li jors est assis.

[Vetus Poëta MS. in Bibl. Coislin. :

O lui doige faire danger,
Ou Creanter sans atarger.

La Bataille du Carême et du Charnage MS. :

Ains que le pays soit Creantée,
Que sa gent soit abandonnée,
En totes saisons sans danger
A ceux qui en verront manger.

Bellomanerius cap. 59 : *Cil qui est en autri pooste ne puet mie me Creanter convenant que une cose si soit après la mort à celui en cui pooste il est. Tradit. des Institut. : Marchies est fes si-tôt comme il est Creantez à tenir.] Chronicon Flandr. cap. 71 : *Et leur fit Creanter par la foi du corps, comme fils à pere, qu'il tiendroit celle alliance jusques à la fin. Ubi perperam editum Creancer. Vide Glossar. ad Willharduinum.**

† **CRANTARE**, Eadem notione. Charta Adami Porci ann. 1197. e Chartulario Montis-Martyrum : *Ab ipsis et omni eorum genere imperpetuum garandiam ferre Craantaverunt.*

† **CRANTARE**, Charta Nicolai Abb. Mediani Monasterii ann. 1238. in Hist. ejusdem Monasterii pag. 316 : *Villicus, si necesse fuerit, debet Crantare pro expensis Abbatis usque ad xx. solidos Tullenses, et pro Advocatis usque ad decem.*

* **CRANTIARE**, Idem. Charta Willel. de Bethunia ann. 1228. in Suppl. ad Miræum pag. 585. col. 2 : *Nos ipsos penitus quitabimus et sine dampno et custo omni et dedecore ipsos a dicto placito absolvere debemus, et hoc eis Crantiamus. Creanter, in Lit. Theob. comit. Campan. ann. 1231. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 550.*

* **CRANTATIO**, Fide aut sacramento interpositis promissio, cautio; item Consensus, voluntas, nostris *Creante*. Charta Jacobi de Seiles milit. ann. 1220. ex Tabul. S. Vulmar. Samer. : *Per assensum et Creantationem ejusdem Eustachii promittens et obligans me dictæ ecclesiæ ad guarandandum eidem dictam decimam. Alia Ferrici ducis Lothar. ann. 1257. ex Tabul. S. Apri Tullens. : Et toutes cealz choses sont faites par lou lous et par lo Creante de madame Gaudine sa fame.*

CREANTUM, Cautio de re quapiam facienda, *Creant*. Statut. Philip. Augusti Reg. Fr. apud Rigordum ann. 1188 : *Faciant creditoribus per fidejussores, vel per vadia, Creantum suum solvendi de-*

bita ad prædictos terminos. Crant ou seureté, in Consuetudine Hannoniensi cap. 88. 89. 90. [Litteræ Matthæi Ducis Lotharingiæ ann. 1220. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 881 : Videlicet de tribus millibus libris Metensibus, de quibus tenentur facere Creantum ipsius Comitis Barri-Ducis. Concil. Trevir. ann. 1310. n. 152. inter ead. Anecd. tom. 4. col. 282 : Statuimus ut idem Tabelliones non occulte in privatis domibus, sed publice et in loco publico hujusmodi prothocola et Creanta super sciendis ab eis instrumentis recipiant, adhibitis ad minus duobus testibus fide dignis, nisi contractus talis sit, qui de consensu partium contrahentium usque ad certum tempus, vel ad voluntatem eorundem contrahentium teneri debeat in secreto.] Promesses, Grez, in Consuetudine Britannie art. 686.

* *Nostris, Crant, Creant et Crantement. Par le Crant et par le los del devantdit duc, in Lit. Theob. comit. Campan. ann. 1231. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 550. Charta ann. 1299. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 63. v. col. 1 : Et promist ledit Chevalier par son léal Créant et par son serement, etc. Dix lettres obligatoires souz seulle royal et un Crantement de la court de l'évesque de Beauvaiz, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 227. Vide supra *Creantatio* et *Creantare*.*

* **CREANTIUM**, ut *Creantum*, in Charta ann. 1273. ex Chartul. Campan. fol. 449. col. 2.

GRANTUM, Eadem notione. Forma pacis inter Reges Franciæ et Angliæ apud Rogerum Hovedenum pag. 729 : *Si autem Hugo noluerit obedire ad Regem Angliæ cum terra, quam de Rege Franciæ tenet... oportebit Regem Angliæ facere Grantum Hugoni rationabiliter. Infra pag. 730 : De Driencurt, et de Archis, Senescallus Normanniæ faciet pro victualibus et custodia ad Grantum et voluntatem Archiepiscopi Remensis. Faire grant, apud Littletonem sect. 259. et in veteri Consuetudine Britannie art. 177.*

GRANTARE, Idem quod *Creantare*. Histor. Foundationis Prioratus Wigmorensis in Angl. tom. 2. Monast. Angl. pag. 214 : *Et l'Abbé Granta lour request, et envoja illecques 4. freres nées et norris en Engleterre, etc.* Ibidem pag. 215 : *Si jeo usse, [dit-il un Abbé] tutz les biens que Olyver lor donna, lor Granteray, et plus a ceo lor dorray. Ita vocem hanc usurpant Chartæ aliquot Gallicæ apud Knightonem pag. 2538. 2689.*

GRATUS, **GRATUM**, Idem quod *Creantum* et *Grantum* : unde nata vox nostris usitata, *Gré*, pro assensu, voluntate, quod qui *creantat*, seu cavet alicui, ultro fidem præstat. Capitula Caroli Calvi tit. 24 : *Ipse autem de suo Gradu respondit, quod in illud scriptum non intraret. Ubi Sirmondus, forte de suo Gratu, sua sponte, ultro. At Itali grado, pro grato, eadem notione dicunt. Vetus Charta apud Beslium pag. 382 : Tu qui meus es, quomodo teneas hoc quod ego non dedi tibi extra meo Gratu? Ratherius Veronensis de qualitat. conjectura : Sufficeret ei quod ipse dederat castrum, et ille remandasset ei, quod sic vellet eum tenere pro suo Gratu, sicut pro fellone. Infra : Nunquid vero non satis haberem ad meam vivere terram, si eam saltem, quam parochiani mei sine Gratu meo tenent, tenerem? Charta ann. 1197. in Probat. Hist. Vergiac. pag. 122 : Idem feodum a manu Monachorum alienare non possumus, nisi Gallo et voluntate*

Ducis Burgundiæ. Adde aliam ann. 1243. in Probat. Hist. Ducum Burgundiæ pag. 138. Faire gré, Creantare, in Usaticis MSS. civitatis Ambianensis: Se il avient que uns hom fesist semondre un autre pardevant le Justiche por dete, et cil de qui on se clameroit, ne seroit mie de le quemugne, si conissoit le dete, il seroit tantost à 2. sols et demi, et se li convenroit faire son Gré s'il avoit de coi; et s'il desconnoissoit le dete, il en demoueroit quiles.

MALO-GRATO, Gallicum Malgré, Maugré, Invitus, nolens. Matth. Paris ann. 1245: *Libertatem Ecclesiæ, quam ipse nunquam auxit, sed magnifici antecessores ejus Malo-grato suo stabilierunt.* Id est. Gallice, Malgré lui. Idem sub ann. 1252. *Malo-grato Dei, id est, Malgré Dieu, invito Deo. Le Roman de Rou MS.:*

Quert out si le Conseil troublé,
Que puis n'i out homme escouté,
Qui de faire pais ait parlé,
Qui des plus riches n'ait Malgré.

Hemricurtius de Bellis Leodiensibus cap. 38: *Car il s'estoient los bin wardeis, sans avoir Mal-greit de nulle des parteis.*

† CRANTANEUS, Spontaneus, gratus. Sententia Gilonis de Versaliis et Sigeberti de Lauduno Domini Regis Bailliviorum ann. 1219. ex Tabulario Corbeiensis: *Notum facimus, quod Radulfus Decanus de Colomellis et homo venerabilis viri domini Abbatis Corbeie in assisia Montis Desiderii coram nobis constituta Crantanea voluntate Creantavit, quod si ipse aliquo modo, quod absit, interciperet de pace facta inter Abbatem Corbeie et ipsum, si tamen monstrari poterit vel probari, quod hoc fecerit, quod ipse erit in fuga Domini Regis et de hoc faciendo se abandonavit. Similia leguntur in altera ejusdem Gilonis sententia de eadem re, eodem anno.*

GRATARE, Idem quod Creantare. Charta Joan. Ducis Britan. ann. 1239. apud Argentreum lib. 5: *Insuper Gratamus et concedimus, quod hæredes nostri, etc. Nostris olim Græer.* Hinc in Chartis Gallicis ann. 1292. 1307. Græer, Loër, Approuer, apud Duchesium in Probat. Hist. Droceus. pag. 288. et Aggréer, ratum habere.

† CREANTES. Vide Cragentes.

* CREANTIA, CREHANTIA, Jus domini res præsertim ad victum necessarias a subditis mutuo exigendi, idem quod Credentia 6. Charta Manassis episc. Aurel. ann. 1163. ex Chartul. Miciac.: *Asseruit etiam (Bichardus) quod in eodem burgo nullam Creantiam de consuetudine habere debebat.* Alia ann. 1179. ibid.: *Nullam Crehantiam, nullam omnino consuetudinem in burgo S. Mariæ habebamus. Créance nostris, pro Credit, emptio sine præsentē pecunia.* Charta ann. 1266. in Chartul. Campan. fol. 403: *Et ce que nos despandons, pran l'an à Créance.*

1. CREARE. Glossæ MSS. ex Cod. Regio 1013: *Gnatus, natus, generatus, filius, Creatus, vel nexus, vox Gallica.* Paulo aliter Glossæ Isid.: *Gnabat, natus, generatus, filius, Creatus, vel enixus, lingua Gallica.* Ubi Pithæus, f. *gnatatus.* Sed hæc aliter emendanda censuerim, ut *gnatus, vel gnabat, Gallis, fuerit idem quod netus, filatus, creatus, vel nexus, sicque omnino legendum sit.* Vocem creare usurpat Joannes Guillemannus de SS. Herlinde et Renilde Virg. num. 5: *Simili etiam modo in universi operis arte, quod manibus feminarum diversis*

modis ac varia compositione fieri solet, honestissime fuerant instructæ, videlicet nendo, ac texendo, Creando, ac suendo, etc.

¶ Quæcumque sit vocis Creare notio in hocce Gillemanni contextu, quam vocem Mabillonius generatim reddit, *Aliquod muliebri opus facere, probare non possum longius arcessitam Glossarum Codicis Regii et Isidori emendationem.* Semplicius restitui potest ex utroque loco simul collato: *Gnatus, natus, generatus, filius, Creatus vel enixus.* Synonymæ sunt hæc voces omnes. *Gnatus* pro *Natus* Terentium et alios uti, notum est omnibus. *Generatus, Filius, Creatus, eadem esse quis dubitet? Neque alia est vocis Enixus significatio. Ut Eniti pro Parere Livius, Suetonius, Quintilianus, etc. sic Enixus passive pro Partus dixere nostri Glossatores, ut et Patres Concilii Toletani XVI. ubi aiunt: Qui est ante sæcula ex Dei Patris substantia genitus, in fine sæculorum de virgine Maria Evangelio teste Enixus.* Huc referri potest vox *Creatus*, quam Morettus *Alumnus* vertit in Antiquit. Navarræ pag. 272: *Facta Carta sub Era DCCCLXVI. regnante Scemeno Garseanes, et suo Creato Donno Garsea in Pamplona.* Vide Grævium ad Glossas Isidor. in voce *Gnabat.*

* CREARE, Generare. Charta ann. 1043. qua Raymundus dat bona sua uxori suæ Arsindi ex Bibl. reg. col. 17: *Et si infante abueris, qui de me fiant Creati et de te nati, habeant ipsi.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Creatus, generatus, partus enixus. f. partu.* Crojer, pro *Cræer*, in Poem. inter Instr. tom. 1. Hist. Brit. col. 918:

Et servir Dieu, auquel à son ymage
Il lui a pleu nous Crojer et former.

2. CREARE, Acquirere. Fori Alcaçonenses: *De omnibus, quæ seminaverint et plantaverint, et acquisiverint et Creaverint.* [** Criar Hispanum Nutrire, educare.]

* 3. CREARE, Constituire, eligere, qua acceptione Creare Itali et Galli Cræer usurpant. Charta ann. 1181. ex Tabul. Major. monast.: *Monachi vero Lehonen-ses abbatem sibi Creare volebant, etc.* Vide *Creatores* et infra *Creatrix.*

† CREAS, Agrestes. Papias MS. Vide *Crea.* [** Agrestes capræ, in cod. Reg. 7609.]

† 1. CREATIO, Res Acquisita, in Annalibus Bened. tom. 2. pag. 273. Vide *Creare* 2. et *Creatores.*

* 2. CREATIO. Libert. Montis-olivi ann. 1312. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 508. art. 66: *Quod serviens dicti loci, intra castrum, pro qualibet Creacione unum recipiat denarium, et pignoris capcione, alium, et non magis.* Sed legendum *Ciacione.*

† CREATIUM, An pro κρεάτιον, Species nummi, de qua in Glossario mediæ Græciti. Chartarium Ecclesiæ Auxitanæ cap. 36. in Charta Bernardi Comitis Wasconum: *Duo modia frumenti, et tres porcos, et unum Creatium, et duodecim sextarios vini.*

* Vel *Creatus*, si tamen bene lectum est, f. pro *Creacus* ut supra, vel *Creatus*, uti ex alia ejusdem Chartæ lectione habeo.

* CREATOR dicitur episcopus alterius inaugurator, ab Eberhardo Babenberg. episc. in epist. ad Eugen. III. PP. apud Pez. tom. 6. Anecd. part. 1. col. 368: *Reverendissimo domino patri et Creatori suo Eugenio, etc. Eo quod in episcopali*

*benedictione percipienda de plenitudine gratiæ vestræ participare præsumpsimus, etc. Creeres, pro Createur, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 200: Li haus Creeres du ciel et de la terre, etc. Vide *Creatores.**

CREATORES, Qui ad publica munera alios nominant, in leg. ult. Cod. Theod. de Decurion. (12, 1.) et leg. 1. de Curator. Kalend. (12, 11.) *Creare magistratum, vox frequens apud Jurisconsult. ut Creer, apud nostros in ejusmodi nominationibus.* Glossæ Græc. Lat.: *Χρηρονογής, Creator. Χρηρονοια, Creatio, procreatio, creatura.* Adde Glossas Lat. Græc. Vide *Creator.*

* CREATRIX, *Generatrix, mater*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. Aliud Lat. Ital. MS.: *Creatrix, la matre.* Vide supra *Creare* 1.

CREATURA, Res quævis. Vetus Pœnitentiale MS.: *Si aliquis Creaturam perdidit, hoc est, thus, thuribula, tabulas, aut scedulam, etc.*

* Reg. Phil. Aug. de feudis Norman. ex Cod. reg. 4653. A. fol. 184: *Item feudum et domanium in nemore et plano, in molendinis et in vivario, et in omni Creatura.*

* CREATURA, Homo. Epist. capit. Auxit. ad Papam pro Joan. de Lescun eorum archiep.: *Ubi ferme decem millia Creaturarum fame et egestate periissent, nisi numerosa bladorum sua abundantia sustentata fuissent.*

* CREATURA. Ordinar. Capellæ reg. MS.: *Deinde fiat benedictio palmarum, et postea Creaturæ, Asperges me, etc. an Populi?*

† CREATURÆ BELLUARUM, Belluæ, apud Marten. tom. 2. Itinerarii pag. 365. ex Indico Itiner. Balthasaris Spinger: *Ammirabimur illic præclara opera et mirabilia, varia bestiarum genera, et Creaturas belluarum.*

* CREATURUS. Vide supra *Creacus* et *Creatium.*

* CREBADURA, Disruptio, fractura, fissura, rima, nostris alias *Graveure.* Lit. remiss. ann. 1376. in Reg. 109. Chartoph. reg. ch. 14: *Laquelle (espée) il bouta par les Graveures de l'uis de l'hostel, où estoit entrez ledit Brion.* Charta Alfonsi reg. Aragon. ann. 1286: *Ordinamus ex certa scientia, quod de cetero in tota Cathalonia non audeat aliquis, cujuscumque conditionis existat, capere vel usurpare, aut etiam delinere aliquas res nomine naufragii, vel etiam Crebaduræ, quæ sunt de aliquibus navibus, lignis, barchis vel aliis vasis periclitatis aut periclitantibus.* Hinc in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Crebadura, Prov. hernia, deflucio intestinorum. Crebar, Prov. Crepare, Crebat, Prov. hernitus, qui lapidem habet in mentula.* Vide *Creputura.*

CREBANTARE. Fori Alcaçonenses æræ 1267: *Et qui Crebantaverit sinal cum sua muliere, pectet ad judic. ... et mulier, quæ leixaverit maritum suum de benedictione pectet 3000. sol. a palatio Episcopi: Et qui Crebantaverit brachium, aut oculum aut dentem, pro utroque membro pectet 100. sol. aliado.* [** Percutiendo fissuram facere. Vide *Crepare.*] [** Hispani hodie *Quebrantar; crebantare sinal* videtur esse *Confringere annulum, uxorem repudiare.* Vide mox *Crebrare.*

** CREBRANTARE. Chart. ann. 1141. ap. S. Rosa de Viterb. Elucid. tom. 1. pag. 317: *Per l'ec Gothorum a servitio liberatus duplicia non sedat Crebrantado, sed semper sit ingenuo et affirmado. In*

Foro Judic. *Crebantaria* est *Mœstitia*, molestia, hodie *Quebranto*.

CREBARE. Formula barbare scripta, quæ est 14. ex Baluzianis: *Non est homo, hic miser talis latrat, sed non ut canis, psallat de traya ut linguaris dilator major, nullis talis falsator grunnit, post talone buccas inflat, in rotore Crebat, et currit in sudore, fleumas jactat in pudore, etc.*

* *Pro Crepare*, Findere, scindere. *Libert. Montisfer.* ann. 1291. in Reg. 181. *Chartoph. reg. ch. 154: Item quotiescumque acciderit quod aliquis inventus fuerit de nocte seu die... furando domum, granarium, cellarium vel aliud simile, Crebando, incendium ponendo, rapiendo, etc.* Vide supra *Crebadura*.

CREBE. *Isidorus Pacensis* in *Chronico*, de *Heraclio Imp.*: *Seductus a laudibus populi, non Deo, sed sibi, ut ferunt, honorem victoriæ exaggerando increpationem per visum non modicum graviter præagando Crebem, expavit, (lege expiravit.)* [* In edit. ann. 1729. cap. 5: increpationem per visum non modicum graviter præagando crebro expavit.]

* **CREBER.** [Frequens, spissus, sedulus, assiduus. *DIEF.*]

* **CREBRA.** *Pugillo*, in vet. *Glossar.* ex *Cod. reg.* 7641. *Hinc*

CREBRARE. *Fori Alcaçonenses: Qui lunde alieno Crebraverit, pectet 5. st. et 7. a palatio Episcopi.* Ubi forte leg. *Lunde.* Vide *Leudis*. [* *Hispan. Quebrar.* Vide *Crebantare.* *Linde* est *Terminus.* *Fori Castelliblanco* ann. 1213. *Eboræ* ann. 1186. apud *S. Rosa* de *Viterbo Elucid.* tom. 2. pag. 90: *Qui moiom alieno in suo hero midar, pecte 5. solidos et 7. a palatio. Qui lunde aliena Quebrantur pecte 5. ff. et 7. a palatio.*]

* **CREBRIUSCULE.** *Interdum, nonnunquam.* *Stat. ann. 1496.* inter *Leg. Polon.* tom. 1. pag. 256: *Quoniam Crebriuscule contingit judicium non teneri terrestria propter absentias, etc.*

† **CREBRO.** *nis. Porca, terra inter duos sulcos eminens.* *Gloss. Isid.*

CREBROSITAS. *Frequentia, in Vita Burchardi Episcopi Wormaciensis: Regalis Crebrositate serviminis... impeditus, etc.*

† **CRECA.** *CRECCA.* *Anglis Creek,* *Parvus sinus vel portus, litus, crepido, Nautis Gallis Crique, petite Baye, petit Port;* apud *Rymerum* tom. 12. pag. 796. col. 2: *Si per terram vel portus et ipsorum Crecas ac villas et villagia, super littoribus ipsorum portuum et Crecarum existentia.* Et pag. 809. col. 1: *Portus et ipsorum Crecas ac villas, etc.* Tom. 15. pag. 129. col. 1: *Visuque corporum mortuorum in mari vel Crecis maris, aut aliis rivis, etc.* Iterum pag. 158. col. 1: *Per mare littoræque Creccasque aut Costeras maris rivos seu Creccas quascumque, etc.*

* *Privil. pro mercator.* *Castell.* ann. 1364. tom. 4. *Ordin. reg. Fr.* pag. 427. art. 5: *Nous volons... que il soit fait en la Crique de Leure et devant la ville de Harefleu port et hablé.*

CRECHE. *Hydria, situla, crater: Gallis Cruche.* *Monasticum Anglic.* tom. 1. pag. 104: *In æstate vero constituit ad cœnam fratrum lac acidum in vasis pulcherrimis, quæ Creches vulgari onomate dicuntur. Mox: Vas vero quod Creche nuncupatur. 7. pollices continet, videlicet ad profunditatem a summitate unius, usque ad profundum lateris alterius.*

* **CRECIO.** *Uno numero de di,* in *Glossar.* *Lat. Ital. MS.*

† **CREDA.** Vide *Crida*.

† **CREDEMICA.** *Chartular. S. Vedasti*

Atrebat. fol. 264: *Ad pontem de Wendin debet Cellerarius XII. alletia et Credemicas.*

* **CREDENZERII,** *Vectigalium conductores.* *Constit. Jacobi reg. Sicil. cap. 11. Quod de procuratoribus et officiis, quæ per officiales nostræ curiæ ad credentiam nostræ curiæ procurantur, vel deinceps exerceri et procurari contigerit, non secundum tempora dicti Caroli, quo singuli Credenzerii, nedum perceptos proventus, etc.* Vide mox *Credentia* 3.

* **CREDENZERII,** *Eadem notione.* *Constit. Caroli reg. Sicil. MSS.: Credenzerii de meris et puris iuribus et redditibus teneantur nostræ curiæ respondere; et ipsi secreti, cabelloti vel Credenzerii simili modo cabellas et jura secretæ vendant vel concedant in Credentiam.* Vide infra *Credentia* 7.

† **CREDENARIUS,** *Fidus, cui secreta creduntur.* *Acta SS. Maii tom. 7. pag. 24.* de *S. Maximino Episcopo: Carolus Credendarium vocans suum.* Vide *Credentia* 7. et *Creditorius*.

† **CREDENSA.** Vide *Credentia* 6. *lin. Denique adeo, etc.*

* **CREDENSERIUS,** *Vectigalium et tributorum exactor.* *Tabularium S. Victoris Massil. ann. 1389. Armar. Forojul. num. 38: Maria Regina Jerusalem et Sicilia, etc. Officialibus regiis necnon Gabelotis, Arendatoribus et Credenserii regis gabelle, etc.* Vide *Credenzerii* post *Credentia* 7.

† **CREDENTERIUS,** *Eadem notione legitur in Gabelotti post Gablum.*

1. **CREDENTES,** *Fide digni, Hommes de Creance.* *Lex Longobard. lib. 2. tit. 52. § 15.* [* *Pippin. cap. 9. ann. 782. cap. 8.:* *Ut iudex unusquisque faciat jurare ad Dei judicium per civitates homines Credentes, etc.* *Infra: Et si Credentes homines fuerint, in manu Comitis sui dextram dent.* *Charta Ludovici II. Imp. pro Ecclesia Volaterrana: De rebus seu familiis Episcopi ipsius, tanquam Dominicatis nostris, per idoneos et Credentes homines inquisitionem fieri jubemus.* *Charta Udonis Episc. Tullensis ann. 1069: Utroque decernant res sacramento 7. hominum bene Credentium. Tesmoins de credence, Fide digni, in Stylo Normannico, qui simpliciter ac nude deponunt se ita credere.*

2. **CREDENTES,** *Qui hæreses sectantur, aut hæreticis opinionibus imbuti sunt.* *S. Aug. 1. de Utilitate credendi cap. 1. discrimen statuit inter Hæreticos, et Credentes. Hæreticos enim esse ait, qui alicujus temporalis commodi, et maxime gloriæ, principatusque gratia, falsas ac novas opiniones vel gignunt, vel sequuntur: illos autem qui hujusmodi hominibus credunt, homines esse inaginatione quadam veritatis et pietatis illusos.* *In eadem sententiam Salvianus libro quinto de Gubernatione Dei, de Hæreticis: Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honor Dei apud nos est, sed illi arbitrantur honorem divinitatis esse quod credunt... Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se Deum atque amare credentes.* *Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei existimant charitatem. Qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint, nullus potest scire, nisi iudex.*

Quos porro *Credentes* appellarunt nostri, cum in hæreticos Albigenes gravius animadverterent, docet *Concilium Narbonense ann. 1295. can. 29: Sane inter culpas ex quibus Credentes possunt judicari, ne ulterius dubites, has esse fir-*

miter arbitramur, si reverentiam fecerunt hæreticis, ubi Credentes, orationes ipsorum implorantes, et Bonos homines profertentes, quasi adorant illos: si consolationes eorum, ubi eum, quem consolantur, in hæreticum recipientes, per impositionem manuum se salvare proutionaliter mentiuntur: aut servitio eorundem, ubi Majore ipsorum librum tenente apertum, per ipsum, quasi sub generali Confessione, remissionem intelligunt fieri peccatorum: aut Cœnæ Valdensi... nos causa prodendi vel reprehendendi eos, vel alia commendabili seu excusabili afferunt: si eisdem Valdensibus peccata sua confessi sunt, etc. *Infra: Quæ etsi quidam ex his similiter negent se illorum errores audivisse, vel auditis credidisse, a participatione tamen credendi eisdem erroribus, saltem implicite, immunes esse non sinunt.* *Jacobus I. Rex Aragon. in Constitut. Catalaniæ MSS. ann. 1233: Statutum ne aliquis Credens vel hæreticus puniatur, nisi per Episcopum loci, vel personam Ecclesiasticam, quæ habeat potestatem cognoscendi, sive Credens vel hæreticus habeatur.* *Infra: Contra hæreticos et eorum Credentes... Eligantur qui hæreticos vel Credentes et receptores eorum in suis parochiis perquirere teneantur.* *Gesta Innocentii III. PP. pag. 135. 136: Receptatores, fautores, defensores, et Credentes eorum (Patarenorum.)* [* *Vide Pertz. vol. Leg. 2. pag. 244. lin. 30.*] *Guillelm. de Podio-Laurentii in Prologo ad Chron.: Domos latissimas in quibus hæreses publice publicarent suis credentibus venditantes.* *Adde Concilium Tolosanum ann. 1229. cap. 17. Arelatense ann. 1234. cap. 4. 21. et alia passim Concilia acta contra Albigenes.*

† 1. **CRESENTIA,** *Fides, opinio, hæresis, Gall. Croyance.* *Liber Sentent. Inquisit. Tholos. pag. 10: Interrogatus de Credentia hæreticorum, respondit quod non credit eis. Passim ibidem occurrit.* *Miracula S. Zitiæ tom. 3. April. pag. 523: Hæc ei fecerunt secundum suam veram Credentiam.* *Concil. Tarraconense inter Hispan. tom. 3. pag. 499: Dubitatio etiam oritur apud quosdam, utrum relapsi in Credentiam, et hæretici dogmatizantes, si postquam fuerint deprehensi voluerint penitere, relinquere debeant judicio seculari.* Vide *Credentes* 2.

2. **CRESENTIA,** *Abacus, Tabula seu mensa, in qua vasa ad convivia reponuntur, vel etiam mensula quæ vasa altaris continet: Italis Credenza, Credentiaria, [Gallis Credence.] Ceremoniale Romanum l. 1. sect. 3: Credentiam appellant mensam supra quam vasa argentea, sive aurea ad convivium opportuna præparantur: et similiter in divinis, supra quam ad sacrificandum necessaria continentur. Dicitur et Credentia actus ipse prægustationis cibariorum, et aliarum rerum.* *Describitur pluribus in Ceremoniali Episcoporum. lib. 1. cap. 12. Credentia Ecclesiæ.*

3. **CRESENTIA,** *Locatio, conductio, Bail.* *Constitutiones Siculæ lib. 1. tit. 59. § 1: Sancimus, ut omnes Camerarii et Bajuli, priusquam in gabellam vel Credentiam bajulationes nostras administrandas susceperint, corporalia subeant sacramenta, etc.* *Tit. 61: Locorum Bajuli... quanquam in Credentiam, vel in exaltium bajulationem recipiuntur, etc.* *Tit. 68: de isdem Bajulis: Sive in exaltium, sive ad Credentiam collocentur.*

* *Constit. Jacobi reg. Sicil. cap. 48: Officiales quoque, qui tempore prædicti Caroli officia et servitia suæ Curie exercuerunt et gesserunt ad Credentiam vel*

gabellam, de ponendis exinde rationibus coram magistris rationalibus magnæ curiæ nostræ, vel alibi, et satisfaciendo curiæ nostræ, etc. Vide infra *Credenzeria*.

4. **CREDENTIA**, Fides data, interposita, *Creance* Gallis, *Credenza* Italis, quibus etiam *Far la Credenza*, est securitatis gratia cibos prægustare, ut observat Scipio Ammiratus in *Stemmatibus Neapolitanis* tom. 1. pag. 53. *Annales Francorum* ann. 785: *Potentibus illis ut Credentias haberent, quod in læsti fuissent*. Charta divisionis Imperii Caroli M. cap. 8: *De obsidibus autem qui propter Credentias dati sunt, etc.* [Instrumentum ann. 1394. apud Acherium *Spicil.* tom. 6. pag. 74: *Supponatur etiam Credentia exposita mense Octobri per Nuntios apostolicos Domino Regi missa, et responsio tunc eis facta*. Litteræ Ducis Andriæ ad Massilienses ex Schedis D. Le Fourrier: *Verba Credentiam commissimus venerabili viro Abbati Johanni de Caramanno Abbati S. Martini ad Plebem... cui placeat, ut nobis, dare Credentiam plenam fideam*. Vita B. Deicolæ, apud Eccardum in *Probat.* Originum Habsburgico-Austriacarum col. 167: *Si divinæ providentiæ placet, ut moveam de loco isto, et vestro cedam hortamento, talem facite Credentiam mihi in conspectu fratrum nostrorum ceterorumque fidelium, ut omnia divini officii ornamenta, quæ penes me habeo, salva atque intacta illuc deferatis.*] [* Charta Joan. Magunt. Archiepiscop. ann. 1410. in *Guden. Cod. Diplom.* tom. 4. pag. 61: *Fridericus... nobis sub certis Credentiis significare curavit, etc.* Vide mox *Litteræ de Credentia*.]

* Charta ann. 1157. inter *Probat.* tom. 2. *Hist. Occit.* col. 567: *Et ego Berengarius archiepiscopus accipio te Raymundum Trencavellum in fide et Credentia mea loco sacramenti*. *Creance*, pro *Croyance, confiance*, Fides, fiducia, apud Math. de Couciaco in *Hist. Caroli VII.* pag. 709: *Le seigneur de Prie, en qui le roy adjoustoit grande foy, et Creance, etc.*

LITTERÆ DE CREDENTIA, apud Matth. Paris ann. 1252. *Litteræ Credentiæ et favoris*, apud eundem ann. 1259. Litteræ scilicet, per quas quis petit, ut Legato aut Misso suo plene credatur, ac fides habeatur in negotiis pro quibus mittitur. *Credentiales litteræ*, apud Ericum Upsaliensem lib. 2. *Hist. Suecorum* pag. 37. [Acherium *Spicil.* tom. 7. pag. 301. *Murator.* tom. 12. col. 709. et Marten. *Anecd.* tom. 1. col. 1665. et 1675.] *Nostris, Litteræ de Creance*. [Bulla *Credentalis* in *Epist. Petri de Luna. Concil. Hispan.* tom. 3. pag. 635.]

CREDENTIAM TENERE, Italis *Tener Credenza*, Secretum servare. Charta ann. 1179: *Item juraverunt quod Credentiam tenebunt Consulibus Papiæ, et illi qui regimen Papiæ habuerit.*

* *Teneri* vel *Haberi in Credentia*, id est, secreto. Stat. *Cadubrii* cap. 3. pag. 51: *Tertia (pars) sit accusantis, et teneatur in Credentia*. *Correct.* eorund. cap. 74: *Tertia (pars) accusatoris, qui de Credentia teneatur*. Stat. *Ferrar.* ann. 1264. apud *Murator.* tom. 4. *Antiq. Ital. med. ævi* col. 662: *Et accusator habeatur in Credentia*, id est, nemini ejus nomen reveletur.

5. **CREDENTIA**, Fridericus II. Imp. lib. 2. de *Arte venandi* in *Prologo*: *Quædam (instrumenta) sunt in instruendo ipsas (aves rapaces) exire de manu et ad manum redire, ut id quod Fileria, seu Credentia dicitur. loyrum cum carnibus et sine carnibus, et alia cum quibus revocantur ad homines.*

6. **CREDENTIA**, Creditum, Italis *Credenza*, Gallis *Credit*, et *Creance*, ut in *Consuetudine Pictavensi* art. 79. *Matthæus Paris.* ann. 1247: *Et cum sacros apices Papalis mandati eminui dejurantes præcipue de Credentia pecuniæ, nam... sex millia videlicet marcarum ex Episcopatu suo exigebant.*

Credentiam, vel *Creditionem* habere dicebantur domini, jure quodam peculiari, in rebus præsertim ad victum necessariis, quas emebant a subditis, quasve ab illis mutuo sumere iis fas erat, quæ *Creditio rationalis* appellatur in Charta Communiæ Mellentensis, quod ea certis finibus coaretaretur, nec obvia ac indefinita esset. Quippe in tabulis seu potius pactis initis inter dominos et subditos, plerumque definiuntur pecuniarum summæ ad quas creditio ista extenderetur. Charta ann. 1243. de *Lege Landouiarum* in *Tabulario Foisiaciensi*: *Ditior nihil Credet communibus dominis, nisi panem, vinum aut carnes, et hæc usque ad 5. sol. mediocriter dives usque ad 3. sol. pauper usque ad 12. denarios. Du Pas in Familiis Britann.* pag. 398. 500: *Guiguenus Archiepiscopus dedit Ruellano fratri suo.... feuda 12. Militum, et masuras quas habet in burgo S. Mariæ, et Creditiones mille solidorum in Dolo*. [Charta Balduini Comitis Flandriæ pro Abbacia S. Amandi ann. 1116. apud *Miræum* tom. 2. pag. 1346: *Neque Creditionem ullam unde damnum aliquod homines Sancti sustineant, habeat, neque exactionem, quam vulgo Tolpri vocant*. Occurrit in altera Charta ann. 1123. apud eund. *Miræum* tom. 1. pag. 373. in alia ann. 1158. ex *Tabular Majoris-Monasterii*, in Charta Philippi Franc. Regis ann. 1187. de *Consuetudinibus Lorriaci* ex *Archivis Archiepiscopi Senon.* in Charta Comitis Mellenti tom. 4. *Hist. Harcur.* pag. 2173. etc.]

Interdum etiam res ipsæ designabantur, quas dominis mutuo sumere jus erat, quæ fere semper eæ fuere ad victum sunt necessariae, ut panis, vinum, et carnes. Nam mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero et mensura consistunt, ut est in l. 2. D. de *Rebus creditis*. (12. 1.) *Tabul. S. Dionysii de Capella*, Ch. 17. et 23: *Habebit quoque Creditionem in villa in pane et in carnibus et in omnibus aliis rebus venalibus usque ad 14. dies*. In vino autem quod venditum fuerit, habebit Creditionem post 14. dies venditionis vini. *Lex Vervini* ann. 1233. art. 26: *Ditior nihil Credet domino nisi aut panem, aut vinum, aut carnes, et hæc usque ad 5. solidos: mediocriter dives usque ad 3. solidos, pauper usque ad 15. den. nec plura, donec dominus ea solverit*. [Bulla *Innocentii Papæ* ann. 1249. in *Archivo Castri Nannet*: *Multa etiam idem Comes sub Credentia recepit ab hominibus Ecclesiæ Nannetensis, videlicet in pane, vino, carnibus, et aliis comestibilibus et pannis.*] Vide *Thomasserium* pag. 239.

Rerum creditarum pretii exsolvendi tempus ipsis interdum tabulis præfinitum erat. Charta anni 1145. in *Tabul. Episcop. Autissiod.*: *Credentiam habet Episcopus in omnibus victualibus 40. diebus, et inde donec reddiderit, ab eis quibus debetur, nihil ei Credetur*. *Consuetudo Lorriaci* ann. 1187: *Lorriaci autem habebimus Creditionem in cibis ad nostrum et Reginæ opus ad dies 15. completos persolvendam*. Charta *Libertatum Bellevillæ* ann. 1233: *Belliojensis Dominus debet habere Credentiam in villa Bel-*

levillæ per 14. dies. Charta *Libertatum villæ S. Laurentii super Barenjonem* ann. 1234. art. 11: *In villa autem sancti Laurentii habebimus Creditionem in cibis ad nostrum et uxoris nostræ opus ad dies 15. completos persolvendum*. Alia *Ludovici Comitis Blesensis et Clarimontis pro villa Credulensi* ann. 1197: *Creditionem in cibis meis et Comitissæ Credulii emendis ad tres menses habeo persolvendum*. Ita etiam in Charta *Communiæ Suesionensis*, [in *Compendiis*,] et in alia ann. 1310. apud *Duchesnium* in *Hist. Monmorenc.* pag. 339. [in Charta *Guidonis Comitis Nivern.* ann. 1231. apud D. *Secousse* tom. 3. *Ordinat. Reg.* pag. 116.] *Adde Perardum in Burgundicis* pag. 274. 333. 529. *Thomasserium* in *Consuetud. Bituric.* lib. 1. cap. 58. 61. 65. 66. lib. 3. cap. 6. [Historiam *Dalphin.* tom. 1. pag. 123. col. 2. et pag. 126. col. 1. et *Hist. Ecclesiæ Meld.* tom. 2. pag. 657.] etc.

Interdum præterea dominis res ad victum necessariae mutuo a subditis sumere licuit, sed dato pignore, vel vadium præstito. Charta *Joannis II. Comitis Pontivi* ann. 1184. pro *Communia Abbatisvillæ* cap. 16: *Nec Credent mihi, neque alicui dominorum, sine vadium, nisi ex propria voluntate, nisi tale fuerit tenementum, cujus possessor certam summam domino suo ex debito Credere teneatur*. Charta *Libertatum urbis Aussonæ* ann. 1229. apud *Claudium Jurain* in *Histor. urbis istius*, et *Chiffletium* in *Beatrice Cabilon.*: *Lî Courtilaige de la ville seront sehur en telle maniere que l'on n'y peut riens prendre de par vous, si par achat non, iceux deulx choses de foin et de courtlaige sont sans Creance, mais que par le gaige rendant, tant que cilz qui le vent, en ait son grantey, et qui se brisera, il lui coustera 60. sols. A ceux qui vendent à derraul, comme cil qui acheten pour revendre, avons nous 40. jours de Creance, en tel maniere que ce qui vendront les danrées, doivent avoir bon gaige en bonne seurreté: et après les 40. jours cil qui auront les gaiges, les pourront vendre sans toutes accusations, se il ne sont payé.*

Rei creditæ et mutuo datæ pretium imponebant, ex conducto, viri selecti. *Libertates MSS. villæ S. Desiderii* in *Campania* ann. 1228: *In eadem villa habebit dominus appropriationes escarum suarum, sive eodem modo quo Comes Flandrensium habet in villa Ypræ, et expectabitur de debito, sicut expectatur dictus Comes in dicta villa*. Charta *Henrici D. Solliaci* ann. 1201. pro *Libertatibus oppidi des Ais* in *Biturigibus*: *Credentiam meam habeo, et cibos meos et uxoris meæ, ita quod tenebor pagare de tribus mensibus in tribus mensibus, et duos legitimos homines, sicut credam, in dicto villa bona fide eligam, qui per sacramentum suum cibos meos appreciabitur.*

☞ Seligebantur etiam aliquando viri, qui nomine Dominorum peterent Credentiam, sacramento prius præstito sese in illa postulatione bona fide acturos esse. *Ordinatio Gregorii X. Papæ* ann. 1274. *Hist. Dalphin.* tom. 1. pag. 126. col. 1: *Archiepiscopus (Viennensis) anodo certos deputet ad petendam dictam Credentiam, qui ad sancta Dei Evangelia jurent, quod bona fide, sine dolo et exactione aliqua, juxta facultates hominum, petent Credentiam fieri de iis quæ exponuntur venalia, quæ necessaria fuerint ad usum dicti Dom. Archiepiscopi et suorum, et quod elapso statuto tempore ad solvendum, si non solverit dictus Dom.*

Archiep. non petent ab aliis, quibus persolutum non fuerit, *Credientiam*, nec illi tenebuntur *Credere*; si vero certo statuto tempore non solverint eisdem, non petent etiam ab aliis ejusdem negotiationis, seu qui vendunt merces consimiles, *Credientiam*, (id quoque notandum) neque ipsi tenebuntur *facere*, donec dicto *Creditori* fuerit satisfactum. Ordinantes et precipientes, quod occasione seu timore hujus *Credientiæ* dicto Dom. Archiepiscopo faciendæ, dicti homines, nec aliquis eorum exposita venalia, vel quæ alias essent vendituri non occultent, nec ob hoc vendere seu exponere ad vendendum prætermittant; et hoc volumus et precipimus, quod jurent etiam, cum super iis fuerint requisiti a petentibus *Credientiam* juratis.

Quod si dominus jure *credentiæ* abuteretur, nec pretium rerum *creditarum* exsolveret, eo excidebat, donec satisfecisset. Tabularium Monasterii S. Sergii Andegav. fol. 143: *Tali convenientia, ut Credentiam habeat in burgo, sicut prius habuerat cum omnibus hominibus illius burgi, usquequo injuriam illis faciat: et si injuriam illis fecerit, perdat Credentiam, donec reddat; et postquam reddiderit, suam habeat sicuti prius Credentiam.* Pactum inter Clericos Ecclesiæ Lugdunensis et Guigonem Comitum Forensensem ann. 1167: *Archiepiscopus et Comes communiter habent per totam civitatem, excepto claustrum, Credentiam in cibo et potu tantum, eo excepto quod ab extraneis vendendi causa defertur, ita tamen ut quater in anno Credentias persolvant. Si vero persolvere noluerint, Credentiam amittant, quousque solverint.* Charta Communiæ Meldensis ann. 1170. in Tabulario Campaniæ Thuano fol. 290: *Homines mihi de pane et vino et carnibus, et aliis victualibus die quo Meldis venero, et in crastino, si tamen ibi fuero, Credentiam facient: et si infra 15 dies Credita non reddidero, nihil amplius mihi Credent, quousque iis debita persolvantur.* Charta Petri filii Regis Ludovici VI. ann. 1170. pro Montargiac: *Homines de Monteargo domino suo de rebus suis pro victu Credentiam per unum mensem facient. Et si Præpositus Montisargii debitum domini non persolverit, dominus facta conquestione a Creditoribus illud infra mensem alium persolvi faciat.*

Denique adeo invaluerat jus istud *Creditionis*, ut pro ordinario et ab omnibus recepto haberetur: ita ut cum domini subditis suis immunitates ab consuetis oneribus impertiebant, fere semper *Creditionis* immunitatem adjungerent. Charta Radulphi de Balgenciaco in Tabulario Vindocinensi fol. 193: *Et in dicto burgo, vel in omnibus rebus ad jus Monachorum pertinentibus ipse per vim nihil faciet, nec quenquam suorum facere jubebit, aut consentiet, sed a nullo burgensium Credentiam queret, aut mutuum et hospitalitatem in domibus eorum, vel suorum, vel extraneorum.* Charta Libertatum Villæ-francæ apud Gallandum: *Non hospitabitur ibi Archembaldus, nec habebit ibi Credentiam,* [seu *Credensam*, ut legit Thomasserius in Consuetudinibus Bituric. pag. 227.] Charta Communiæ Meduntensis in Regesto Rerum Normannicarum signato P. ex Camera Computor. Paris.: *Ut qui in eadem permanebunt Communitate, ab omni talliata, injusta captione, Credentione, et universa rationabili exactione sint liberi et immunes.* Vide Miræum in Diplom. Belgic. lib. 2. cap. 44. et Thomasserium in Consuetudinibus localibus.

Bituricensibus. cap. 29. [Historiam Dalphin. tom. 2. pag. 593. initio.]

CREDITENSIA, Eadem notione. Tabularium Morignacense: *Creditensiam facere non cogantur.* [*** In prima Glosarii editione legitur *Creditantia*.]

7. **CREDENTIA**, dictus in Italia publicus civium conventus de rebus publicis deliberandi causa coactus. Quippe cum in civitatibus Consules essent qui curam Rei publicæ gererent, litesque ac controversias civium dirimerent, siquando res majoris momenti agenda incumberet, ex singulis artificum corporibus seligebantur, qui consiliis istis publicis interessent, suasque in iis sententias rogati expromerent, quos inde *Credentiaros* appellabant, quod in *Secretorum* Republicæ partem adhiberentur, cum eorum fidei prudentiæque publica negotia a contribulibus *credentur*. Atque inde Sigonius lib. 7. de Regno Italiæ ann. 995. *Credentiæ nomine* appellatos dixit reliquos cives, qui artes officianæ tractabant. Charta Friderici I. Imp. ann. 1185. apud Puricellum in Ambrosiana Basilica pag. 1061. 1032: *Idem etiam sacramentum faciendum præstare Regem Henricum filium nostrum in anima sua, et parabola sua faciendum, ad terminum quem Consules Mediolani cum consilio Credentiæ nobis dixerint.* [*** Vide Pertz. vol. Leg. 2. pag. 155. 156. 166. 174.] Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 5: *Quo sic peracto, prædicti Laudenses a Curia discedentes, Laudamque redeuntes, ac convocato Consulum consilio aliorumque Sapientum de Laude, qui Credentiam Consulum pararent, omnia quæ ad Regem fecerint, per ordinem eis patefecerunt.* Infra: *Omnes Consules aliosque de Laude Sapientes qui de Credentia fuerant, ad se insimul venire præcepit.* Eadem Hist. pag. 109: *Qui cum venissent Laudam, et totam insimul Laudensium Credentiam habuissent, etc.* [Jacobus Auria lib. 10. Annal. Genuens. ann. 1283: *Creatum fuit de novo quoddam Consilium in Janua de hominibus xv. quod Credentia vocabatur... Ordinatum fuit etiam per Sapientes Credentiæ, quod, etc.* Idem ann. 1290: *Ipsa etiam anno et mense fuit Januæ Consilium celebratum... in quo ordinata est Credentia de novo, in qua homines xiv. tantum erant, quibus circa prædicta data est in omnibus potestas plenaria: quæ Credentia statim armare fecit... unum galeonum. Sapientes a Credentia eliguntur, in Regiminibus Paduæ ad ann. 1293. Concilium Credentiæ populi, in Chronico Parmensi ad ann. 1292. Florentiæ octoginta erant Credentiæ Senatores, qui duodecim viris urbem administrantibus consilium conferebant.* Vide Jacob. Wilhel. Imhoff. in Genealogiis viginti illustrium in Italia familiarum,] et Felicem Osium in Notis ad Historiam Laudensium. Otton. Morenæ.

* Hæc, quanquam post Sigonium aliosque Italicos scriptores, quos appellat Muratorius tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 660. non plus æquo patere monet vir eruditus, probatque ad *Consilium*, quod nunc *secretum* appellatur, restringendam esse genuinam vocis *Credentiæ* iis in locis significationem: neque enim probabile est tot capitibus, maxime si quosvis artifices inter eos annumeres, secretiora reipublicæ negotia commissa fuisse. Vide mox *Credentieros*.

CREDENTIARI, Italici, *Credentieri*: de quibus supra. Regestum Privilegiorum civitatis Vercellarum ann. 1358: *Convocato et congregato generali consilio Cre-*

dentiarum communis Vercellarum,.... ad quam Credentiam interfuerunt centum Credentiarum et ultra in dicto consilio. Alia Charta: *Prædicti omnes Credentiarum seu Consiliarum.*

CREDENDARI, in Consilio Ravennensi ann. 1311. can. 26: *Consilarios vero, Credendarios et Præsidentes ipsi civitati, etc.*

CREDENZERII, in Charta Joannæ Reginæ Siciliæ ann. 1378. apud Ughellum tom. 9. pag. 211. 213.

† **CREDENTIERI**, in Chronico Cremonensi apud Murator. tom. 7. col. 644.

* 8. **CREDENTIA**, Italici *Credenzæ*, Experimentum, prægustatio. Paridis de Grassis Ceremon. capellar. Papal. MS.: *Hostiam unam ex tribus simul contactis, vidente pontifice, primo dat sacristæ ad prægustandum pro Credentia... De vino et aqua offerendis facit per sacristam, pontifice vidente, fieri Credentiam.*

† **CREDENTIERUS**, Prægustator, qui Principis cibos prægustat, apud Goclenium in Lexico Philosoph. Vide *Credentia* 4.

* **CREDENTIERUS**, Qui est a secretis, Ital. *Credenzier*. Steph. de Infestura de Bello inter Sixtum IV. PP. et reg. Ferdin. ann. 1482. MS.: *Ignis dicti fulguris sparsus per dictum locum quosdam famulos dicti dom. cardinalis tetigit, ... adeo ut omnes putarent se esse mortuos; non tamen habuerunt aliquod malum, excepto Credentiero, qui adeo attonitus est relictus, ut videretur amens.*

* **CREDENZERIA**, Vectigalium seu tributorum locatio, conductio. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 82: *Jubemus quod Credenzieræ et notariatus tonnariarum et dohanarum et aliarum gabellarum Siciliæ concedantur et committantur tantum Siculis idoneis et sufficientibus.* Vide supra *Credentia* 3.

* **CREDENZERII**. Vide supra in *Credentieri*.

* **CREDENZINUS**, Abacus, Ital. *Credenziera*. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 368: *Item Credenzinus unus cum corallis et linguis serpentum.* Vide *Credentia* 2.

† 1. **CREDERE**, sine præsentis pecunia vendere. Gall. *Vendre à credit*. Charta Wilboldi Abb. de Translatione villæ Longiæ ann. 1188. tom. 2. Ampliss. Collect. Marten. col. 108: *Qui vero carnes aut panem seu cervisiam vendent, Credent nobis XII. denarios, et venditor vini V. sol. ultra quos nobis Credere ex justitia non habebunt.* Vide *Credentia* 6.

* *Croire*, eodem intellectu, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 274: *Pour ce que icellui Michiel lui respondi que en verité il ne lui poit ce Croire, et que paier lui venoit aus gens à qui il devoit ce que lesdis complices et bastard avoient despendu.*

* 2. **CREDERE**, pro Concedere. Charta commun. Peron. ann. 1207. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 161. art. 18: *Credimus autem et volumus ut nullus ex communia Peronna, vel res eorum, pro debito alterius arrestentur, de quo non fuerit debitor vel plegius.*

* 3. **CREDERE**, vox forensis, Confiteri. Lit. remiss. ann. 1343. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 512: *Primus est articulus, quod dicti rei (Joannes Saupin et Joannes ejus filius) et eorum quilibet sunt clerici et diu fuerunt et pro talibus se gesserunt et gerunt, et ita habiti sunt et reputati, et super hoc est publica vox et fama: Credit pater, Credit filius... Item quod dicti rei et eorum quilibet in hoc homicidium perpetrarunt, qui tanquam homi-*

cidæ sunt puniendi, et super hoc est publica vox et fama: non Credit pater, non Credit filius.

* 4. **CREDERE**, Timere, metuere, apud Murator. tom. 21. Script. Ital. col. 13: *Quum nihil tale Crederetur*. Galli dice-remus: *Comme on ne craignoit rien, ou comme on ne s'attendoit à rien de semblable*. Vide *Sperare* 2.

* 5. **CREDERE**, Desiderare. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641: *Credidi, desideravi*.

† **CREDIBILES VIRI**, Viri probi et fide digni. Chartularium Monasterii Aquincinctensis fol. 38: *Coram duobus Scabinis, si in villa presto sunt, sin autem coram duobus Credilibus viris*. Vide *Credentes* 1.

* *Gens créables*, in Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 681. art. 5. *Pseudomes créables*, in aliis ann. 1290. apud Marten. tom. 1. Anecd. col. 1235. Vide infra *Creditivus* 2.

* **CREDIBILIS**, Credulus. Fragm. Hist. Brit. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 49: *Auditus autem vir Dei hujus tyranni locutionibus, omnis fallaciæ ignarus, et existimans hæc esse pro patriæ certitudine et gentis salute relata, omnino ei Credibilis existit*.

† **CREDICIO**, ut *Creditio* superius in *Credentia* 6. Legitur in Charta Communiæ Divion. MS. et ap. Perardum in Burgundicis: *Credicio de pane et vino et aliis victualibus, etc.*

* **CREDITANCIA**, ut *Credentia* 6. Creditum. Charta Phil. I. reg. Franc. ann. 1085. in Chartul. Maurigniac: *Quod si ad forum nostrum vendere vel emere venerint, nihil ab eis præter justam fori consuetudinem requiratur aut exigatur, Creditancios facere non cogantur*. Perperam *Creditencia* editum in *Credentia* 6.

CREDITANCIA. Vide *Credentia* 6.

CREDITARIUS, Fides, Joanni de Janua, *Consiliarius, vel Camerarius, cui secreta committuntur*. Fredegarius Scholasticus in Historia Francorum epitomata cap. 11: *Misit puerum Creditarium sibi cum media parte aurei, etc.* Fortunatus Pictavensis in Vita S. Radegundis cap. 8: *Curam domus committens Creditariis, etc.* Vita Ludovici Pii ann. 814: *Per universas regni sui partes fideles ac Creditarios a latere suo misit*. Vide Baronium ann. 259. num. 25. Πιστωχοῦς vocant Græci. Acta SS. Sadothi Episcopi et socior. 20. Febr. Ἀρχοντες καὶ πιστωχοί: ubi de vocis notione nescio an recte conjicit vir doctissimus.

CREDITARIA, in Glossis Isidori, et apud Joann. de Janua, *Cameraria*. [Sed apud S. Bernardum in Charta mox laudanda *Creditaria* idem est quod *Creditio* seu *Jus Creditationis*, de quo fusius in *Credentia* 6. *Creditariam habet Episcopus in omnibus victualibus quadraginta diebus; donec reddiderit, ab iis quibus debetur, nihil ei creditur.*]

CREDITARIUS, Aliâ, ut videtur, notione. Charta S. Bernardi Abbatis Clavallensis ann. 1145. in Tabulario Ecclesiæ Autisiodor.: *De illis qui pisces vendunt, Comes habebit quatuor Creditarios, in quibus Episcopus nihil accipiet*. Ubi *creditarii* sunt, aut viri fidi et amici, aut piscarii propolæ, qui comiti soli, non vero Episcopo pisces sub crediti fide dare tenebantur.

* 1. **CREDITIO**, Jus civitatis, vel bonum nomen. Libert. Peron. ann. 1207. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 160. art. 16: *Major debet super hoc militem convenire ut burgensi debitum reddat, aut communionem villæ, Creditonem et vicina-*

gium interdicere. Vide alia notione in *Credentia* 6.

† 2. **CREDITIO**. Vide *Credentia* 6.

† 1. **CREDITIVUS**, Qui credit. Epistola ann. 1401. inter Anecdota Martenii tom. 1. col. 1675: *Cui in dicendis supplicamus fidem dignetur adhibere Creditivum*. Sic etiam alibi, pro quo legitur in Epistola seq.: *Quatenus in referendis hac vice parte nostra fidem Credulam velitis adhibere*.

* 2. **CREDITIVUS**, Cui fides haberi debet. Chron. Mediolan. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 660: *Consules creditæ sic dicti, quia erant viri Creditivi et fide digni*. *Littera creditiva*, Gall. *Lettre de créance*, in Conc. Constant. ann. 1415. sess. 4. apud Labb. Vide in *Credentia* 4. et supra *Credibiles*.

† **CREDITOR**, Curator, Cui creditur res aliqua administranda. Vita S. Germerii tom. 3. Maii. pag. 592: *Ex quibus unum Sanctus a sacris fontibus assumpsit, alium suæ rei Creditorem præfexit*. Notum est Creditorem Jurisconsultis eum esse qui dat mutuo, Gall. *Crancier*: quo sensu pluries occurrit supra in *Credentia* 6.

* *Créditeur olim nostris, pro Créancier*. Charta ann. 1292. ex Tabul. S. Joan. Laudun.: *Laquele somme d'argent est convertie... en paiement de plusieurs dettes, esquesles nous et nostre commune devant dite estiemmes obligié à plusieurs Creditours*.

* **CREDITUM**, a Gallico *Crédit*, Auctoritas, gratia. Acta dissolut. matrim. Ludov. XII. ex Bibl. reg. fol. 150. vº: *Quidam Joannes Drouyn, servitor camerae et falconnarius dicti regis Ludovici XI. qui habebat magnum Creditum erga ipsum*.

† **CREDITURUS**, pro *Credendus*. Concil. Pampilonense ann. 1023: *Concedo illa Dominatui S. Salvatoris posthac Creditura pertinere*.

CREDITUS, Idem qui *Creditarius*, Fides, cui creditur, et fides adhibetur, Gallis *Accredité*. Gloss. Græc. Lat.: Πιστωχὸς ἕτος, *credibilis, fidelis*. Gregorius Turon. lib. 7. cap. 40: *Statimque misit Rex viros qui hæc deferre deberent, cum uno puero, quem valde Creditum Mummolus habens, hæc ei commendaverat*. Lib. 9. cap. 10: *Transmitte Abbates, et Creditos tuos, ut hæc quæ loquor, exponant*. Vita S. Eligii lib. 2. cap. 74: *Multos ex publica moneta misit solidos per Creditam personam*. Occurrit ibi supra semel. Capitulare de Villis cap. 5: *Misum bonum de familia nostra, aut alium hominem bene Creditum... dirigit*. [Acta SS. Junii tom. 1. pag. 771. de B. Gerardo: *Quædam honestæ vitæ, Credita et nobilis matrona.*]

CREdra. Fragmentum Petronii: *Lana, Credræ, piper, lac gallinaceum, si quæsieris, invenies*.

1. **CREdulitas**, Professio fidei Christianæ, vel potius fides ipsa: Gall. *Croyance*. S. Cyprianus Epist. 78: *Dum non desinis tractatibus tuis sacramenta occulta nudare, sic nos in fide facis crescere, et de sæculo homines ad Credulitatem accedere*. Sedulius lib. 1. Paschalis operis cap. 22: *Hæc est vera fides et firma Credulitas*. RATHERIUS Veron. in Synodica ad Presbyteros: *Fides autem, id est, Credulitas Dei, etc.* Adde eundem in Itinerario pag. 271. Anastasius in S. Urbano PP.: *Hic sua traditione multos convertit ad baptismum et Credulitatem*. Idem in sancto Victore: *Christiana confessione Credulitatis clarificata*. Vita MS.

S. Arnulphi Archiep. Turon.: *Discedens enim confundebatur iniquitas, et gaudens augebatur in Christo Credulitas*. Occurrit in Concilio Eliberitano can. 42. 44. apud Salvianum lib. 3. de Gubern. Dei, Nicolaum I. PP. in Resp. ad Bulgaros cap. 1. Gennadium de Script. Eccl. in Pastore Episcopo, Petrum Chrysologum serm. 159. Valerianum Cemeleniensem Epist. ad Monachos, Gregor. Turon. lib. 5. Hist. cap. 45. lib. 9. cap. 15. Theodulphum de Ordine Baptismi cap. 7. et 8. Odon. Cluniac. in Credulitate, Othlolum lib. 2. Vitæ S. Bonifacii Mog. cap. 10. in Capitulari Gregorii Magni PP. apud Canisium tom. 1. Antiq. lect. in Constit. Sicul. lib. 1. tit. 1. apud Aimoinum lib. 1. Hist. Fr. cap. 16. lib. 3. cap. 41. Saxonem Grammat. lib. 14. Alanum lib. 6. Anticlaud. cap. 1. Stephanum Eddium in S. Wilfrido cap. 17. etc.

CREdulitas. Apud Leibradum Episcop. Lugd. lib. de Baptismo, cap. 5. inscribitur de *Credulitate*; [et in veteri Expositione Officiorum divinatorum, ad calcem libri Joan. Abrincensis de Offic. Eccl. pag. 397. idem est quod Symbolum Apostolorum: *Oratio Dominica et Credulitas et preces quæ sequuntur pro minimis dicuntur peccatis.*]

* 2. **CREdulitas**, Fides data, interposita. Charta ann. 1227. inter Probat. tom. 3. Hist. Occit. col. 322: *Ego Trencavellus D. G. vicecomes Biterrensis.... mitto in bajula et custodia ac protectione et in bona fide et Credulitate tui D. Rogerii Bernardi D. G. comitis Fucensis... villam de Limoso, de, etc.* Vide supra *Credentia* 4.

* 3. **CREdulitas**, Mutuum, Gall. *Prêt, creditum*. Charta fundat. priorat. Uldon. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 563: *Si qui vero panem et vinum, aut aliquid hujusmodi vendiderint, consilio prioris et cum bonis vadimonis Credulitatem ei facient*. Vide *Credentia* 6.

* 4. **CREdulitas**, Opinio, sententia, consilium. Charta ann. 1383. ex Bibl. reg.: *Johannes de Basnalen, miles nuntius.... litteras Richardo regi Angliæ flexis genibus præsentavit, ... quibus litteris per ipsum regem visis et inspectis, dixit idem rex, quod continebatur in ipsis litteris quædam Credulitas dicenda ipsi regi ex parte dicti ducis [Britanniæ].*

* 1. **CREdulUS**, Cui fides habetur. Annal. Bertin. ad ann. 877. tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 124: *Carolus vero febre correptus pulverem bibit, quem sibi nimium dilectus ac Credulus medicus suus Judæus, nomine Scdechias, transmissit, ut ea potione a febre liberetur.* [**Apud Aimoinum *Creditus*.] Vide supra *Creditum*.

** **CREdulUS**, Fidelis. Prudent. Trecent. Annal. ad ann. 838. ap. Pertz. tom. Script. 1. pag. 451: *Tandem sacramento cum sibi maxime Credulis.... firmavit*.

* 2. **CREdulUS**, Ex fide fervidus. Translat. S. Glodesind. tom. 6. Jul. pag. 217. col. 1: *Hæc mox ut limina ædis sanctæ contigerant, virgine in sui auxilium precibus Credulis invocata, integerimam membris omnibus recuperaverunt salutem*.

† **CREENTATA** PALEA. Janssonius in Auctario Glossarum Isid.: *Quisquilia, Frumentorum purgamenta, vel palea Creentata*.

† **CREENTUM**, Eadem, opinor, notione. Charta Guillelmi de Jociaco Episc. Autissiod. et Arraudi Abb. Floriac. de Concordia quam statuerunt inter Ecclesias

S. Laurentii de Abbatia in Dicecesi Autiss. et S. Hilarii Pictav. ann. 1178: *Controversia erat super quibusdam consuetudinibus, quas Terricus serviens S. Hilarii dicebat se habere debere in quibusdam villis predictae Ecclesiae S. Laurentii... asserens, quod homines praedictarum villarum non habebant in nemore mortuo de Lonna usurarium, nisi mesionem annuatim ei darent, et Creentum suum facerent, id est fortassis, Frumentum detererent et purgarent, Creentum a frumento separando, vel forte darent ei Creenta seu frumentorum purgamenta. Nota est haec praestationis species. Vide Crapinum et Orienta.*

* Idem mihi videtur quod *Creantum* in *Creantare*. Vide in hac voce.

* **CREHANTIA**. Vide supra *Creantia*.

* **CREISAMENTUM**, CREISENDARIUS. Vide *Cressementum*.

* **CREISSIAMENTUM**, Accretio, incrementum, Gall. *Croissance*: dicitur de silva caedua vel de arboribus junioribus. Charta ann. circ. 1200. ex Bibl. reg. cot. 19: *Et haec omnia libera dedi monachis et quieta ab omnibus... sicut divisa sunt omnia... per fossata, quae facta sunt inter boscum et terram monachorum, in dono meo et Creissamento. Alia ejusd. aetatis ibid.: Ego Basiliam dedi monachis et abbatiae S. Mariae de Noa, in bosco meo de Glisoliis, unum Creissamentum ad grangiam monachorum de Junellis. Istud autem Creissamentum vadit per viam, quae ducit ad maram de ponte Galleri, et inde tendit hujus divisa Creissamenti per maram de Rochetis usque in vallem. Cressement, eodem, ut videtur, sensu, in Ch. Phil. Pulc. ann. 1298. qua Ludovico comiti Ebroic. feuda aliaque assignat, ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 41. et seqq.: *Item les granges de la chastellerie de Meullent, excepté les Cressements, qui se estent es fiez et es arrefiez*. Vide infra *Crescentia* 4.*

* **CRELHAT**. Necrologium Parthenonis S. Petri de Casis: IV. Augusti ob D. Petrus Estelutz, qui dedit Conventui unum librum mixtum et unam Crelhat après lo mas pro pitancia.

* **CRELIACA**. Hist. Trevirensis tom. 12. Spicilegii Acheriani pag. 245: *Ventris fluxu, quod Creliacam nuncupant, vexabatur*. Sed legendum *Coeliacam, κοιλιακή*, nemo non videt.

* **CREMA**. Papias: *Opium, Crema vitium appellatur, quoniam apud venas nascitur: est autem succus lassar, herba*.

* **CREMA LACTIS**, Cremor, Gall. *Creme*. Vita B. Lidwinæ tom. 2. April. pag. 275: *Miscebatur quoque supradictis in emplastri confectione Crema lactis, vel urina de albis anguillis*. Vide *Creinum*.

* Inter praestationes feudales recensetur, in Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 213. rº: *Una Crema lactis, quam Guillelmus ravassor debet*.

* **CREMALE**, Cramillon, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: Aliud ex Cod. 7679: *Cremales, cremilliee*. Vide supra *Crammate* et *Cravarius*.

* **CREMALHERIA**, a Gallico *Cremaillere* Ms. ann. 1379: *Item dux Cremaillere ferreae*. Vide *Cremaillera*. Hinc *Cremaclusus*, diminutivum.

* **CREMALLERIA**, Catena uncinata vel lamina denticulata suspendendis in foco lebetibus, Gall. *Cremaillere* vel *Cremaillere*. Recensio munitionum castri Sommerie ann. 1260: *Item 50. forcipes, item quoddam englumen, item 1. Cremaillera*.

* **CREMASCLUS** et **CREMASCLUSUS**, Eadem notione. Inquisit. ann. 1363. ex Cod.

reg. 5956. A. fol. 80. vº: *Unum Cremasclion, unum cacabum, etc.* Inventar. Ms. ann. 1379: *Item unum Cremasculum, cum quadam alia quantitate ferri*.

* **CREMATESCENTES**, Diffidentes. Papias MS. Forsitan est a Graeco *χωματιζειν*. Rebus explicandis constituendisque vacare.

* **CREMATIOSUS**, Pecuniosus. Glossar. Sangerman. MS. num. 501. a Graeco *χωματιζω*, Pecuniae, facultates.

* **CREMATIUM**, pro *crematium*, ex Gr. *Κρηματιον*. Excerpta Pithœana: *Crema-tium, colibum, κρηματιον*. Perperam apud Isidorum. *Crema-tium, collybum*.

* **CREMATUS**, Destructus, dirutus. [* Quidni *Excustus*?] EPISCOPIUM SUPERIORUM TEMPORUM INJURIA CREMATUM, in Inscript. 1498. apud Naldin. in Chorograph. ecclesiast. civit. et dicec. Justinop. pag. 59. Nostris vero *Cremer* et *Cremir*, Timere, metuere. Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 171: *Simples et droituvers et Cremans Dieu, etc.* Ibid. pag. 173: *Douter et Cremier leur segnieur terrien, etc.* Unde *Cremor*, pro *Crainte*, Timor, *Cremerieux* vel *Crementeux*, Timidus, et *Crementeusement*, Timide. Annal. jam laudati pag. 274: *Il respondirent aus gens le Roy et dirent, plus par Cremor que par amour, etc.* Vita ejusd. reg. ibid. pag. 331: *Cil de ton conseil pourroient estre Cremeteus de parler contre toi, etc.* Vita J. C. Ms.:

Venus sont à monument
Plorant et Crementusement;
Car moult Cremoient les felons.

Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 107. Chartoph. reg. ch. 326: *L'exposant qui est simple labourour et Cremerieux homs, etc.* *Cremeu* autem et *Cremu*, Metuendus, pertimescendus. Lit. remiss. ann. 1401. in Reg. 156. ch. 427: *Perrin qui estoit homme Cremeu, rigoureux et acquerans debas et riores. Lequel Nicaise estoit homme rioletu et Cremu*, in aliis ann. 1407. ex Reg. 161. ch. 345.

* **CREMENSINUS**. Vide *Carmesinus*.

* **1. CREMENTUM**, Incrementum. Gloss. veteres: *Crementa, αὐξησεις*. Supplem. Antiquarii: *Crementum, προσθηκή*, *Auctus*. Occurrit in Actis SS. Jan. tom. 1. pag. 111. Martii tom. 3. pag. 564. in Computo ann. 1261. apud D. Brussel, de Usu feudorum tom. 1. pag. 475. sed et apud Varronem referente Nonio 2. 767. Tertullianum de Resurr. carnis cap. 58. etc. Verum alia notione sumitur, pro Fundo in Berntemi Chronico Marienrod. apud Leibnitium Scriptor. Brunswic. tom. 2. pag. 451: *Ministrabant de diversis ferculis, cerevisiis et de vino nostri Crementi*, Gallice *du vin de nostre Cru*. Chartularium S. Vandreg. tom. 1. pag. 214: *In quodam Cremento terræ sito in parrochia de Betteville... Actum an. D. MCLXVI. Isidoro lib. 9. Orig. cap. 5: Crementum est Semen masculi, unde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc Creatores parentes dicuntur.*

* **CREMENTUM**, Secundarium ventigal, Gall. *Surceas*. Locus exstat in Cornetium. Vide *Census crescens*.

* **2. CREMENTUM**, Locatio seu traditio pecoris sub augmenti habendi vel dividendi conditione, ut infra *Crescentia* 3. Charta ann. circ. 1089. ex Tabul. S. Albini Andegav.: *Si villanus de Mairono bestias suas extra illam curtem pro aliquo profectu suo duxerit, et infra unum annum et diem eas reduxerit, pedagium inde non dabit; si autem eas ad Crementum alicui dederit, die quo abierint pedagium dabit: cum vero redierint de*

Cremento, tantum pedagium dabit. Pactum ann. 1523. ex Tabul. S. Vict. Massil.: Dictis hominibus non liceat aliquod avere, nec animalia grossa nec minuta ad medias restas et medium Crementum accipere neque tenere. Vide Cressementum.

* **CREMENSINUS**. Vide *Carmesinus*.
* **CREMESINUS**, Coccineus, Ital. *Cremisino*, nostris *Cramoisi*, ut supra *Cramoisius*. Ceremon. Rom. Ms. fol. 50. vº: *Tum quatuor nobiles portantes quatuor pilas ex Cremesino super baculos quosdam, ad mensuram trium palmorum; hii scutiferi honoris vocantur. Cramesino, in edito lib. 1. cap. 1. Vide mox*

* **CREMEXILE**, Coccus. Convent. Saonæ ann. 1526: *Granae pulveris, granae Cremexilis, vendeti, brazilis, etc.* Vide *Cramesinum* et infra *Cremosinus*.

* **CREMIA**. Ogerii Panis Annal. Genuenses lib. 4. ad annum 1211: *Et ut strata securior iret, fecit fieri Potestas viam levatam a Gavi usque Cremiam Montiscucelli. An locus pendens seu praeruptus a Graeco *Κρηματις*? Sed legendum esset *Cremna*, non *Cremia*.*

* **CREMISTA**, f. Possessio, a Graeco *χωματιζω*, Bona, facultates. Literæ Præpositi de Caldenborn pro Ecclesia Novio-peris ann. 1251. apud Ludewig. tom. 5. Reliq. MSS. pag. 71: *Noverint universi, quod cum Ecclesia nostra debitum augetur, quandam casam inter antiquas Cremistas Hallis sitam... pro quatuor marcis et dimidia vendidimus et contulimus Ecclesiae Novio-peris.* [* Germ. *Kramer*, Mercator minutarius. Vide *Halttaus*. col. 1128. vocibus *Kram* et *Kramer*.]

* **CREMIUM**, a *Cremare*: *siccamentum lignorum vel fricorum in patella: et etiam quod remanet in patella aridum de carnibus post pinguedinem liquefactam, dicitur Cremium, unde Propheta, Ossa mea sicut Cremium aruerunt*. Joan. de Janua. Passio Sanctarum Hilariæ, Dignæ, etc. apud Velsorum in Augusta Vindelico-rum: *Implete memoriam Cremiis, et siccis spinis, et claudite super eas ipsam memoriam et ita demum ignem supponite: ut nulla ex eis evadat*. Odo de varia fortuna Ernesti Ducis Bavarie inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 356:

Dux protinus ignem
Executit scilicet ea dura, quem vivere sicco
Efficiunt Cremio.

Sed et ipse Columella 12. 19: *Levi primum igne, et tenuibus admodum lignis, quæ Cremia rustici appellant, fornacem incendemus*. Gloss. Græc. Lat.: *Φρύγανον, Cremium*. Papias MS.: *Cremium, Fraxorium.*

* *Cremium*, a *cremando* dicitur sacrificium, quod dicebatur holocaustum antiquitus, quia totaliter cremabatur. Item, *Cremium* dicitur, id quod de fricis carnibus, extracta pinguedine aridum remanet in patella, in Gloss. Bibl. Mss. anonymi ex Bibl. reg. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 4120: *Cremium dicitur sacrificium; dicitur etiam Gallice Creton, quod fit ex carnibus assatis*.

* **CREMNARI**. Vide *Crenkinarii*.
* **CREMOSINUS**, ut supra *Cremesinus*. Inventar. monast. Cassin. ann. 1497. tom. 2. Hist. ejusd. pag. 599. col. 1: *Planeta una de broccato Cremosino, cum tunicellis et pluviali*.

* **CREMIUM**, Cremor, nostris, *Creme*. Fortunatus lib. 11. Poem. 13:

Aspexi digitos per lactea munera pressos,
Et stat picta manus heic ubi Crema rapis.

* **CREMUSINA**. [Ut *Cremuzium*: « Pro

Cremuzio pro coperta ensis et pro factura vagine et pro duobus tertis *Cremusine* pro corrigia dicti ensis. (Mandat. Camer. Apost. Arch. Vatic. an. 1439-1443. f. 12.)

CREMUTIUM, *Holocaustum*, in Gloss. Isid. Joannes de Janua *Cremium* habet. [Martinius vult legi, *Crematium*, *Hypocaustum*.] [* Vide supra *Cremium*.]

* **CREMUZIUM**. [Gall. *drap cramoisi*: « Pro certis expensis per eum factis pro capello et pro *Cremuzio* et seta pro vagina ensis. (Mandat. Camer. Apost. Arch. Vatic. an. 1439-1443. f. 12.) »]

† **CRENELLUS**, Pinna, Gall. *Creneau*. Locum vide in *Ballium*.

CRENKINARI, ut scribit Chapeavillus in Ernesto Episcopo Leodiensi cap. 14. dicuntur *Justitia ministri*, apud Leodienses; *Crenqueniens*, in Stylo Leodiensi cap. 12. art. 5. sic nuncupati ab arcubalista quam deferebant, quæ *Kraeneke* Killano dicitur. Apud Froissartem 4. vol. cap. 77. Monstrelletum 3. vol. pag. 44. 59. et Comineum in Ludovico XI. cap. 11. *Crannequeniens* sunt milites arcubalista instructi, ut plurimum equites. De vocis origine egit Fauchetus lib. de Militia Francica, [et Menagius in Etymol. Gall.]

* Lit. remiss. ann. 1476. ex Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 159: *Michel de Comelanne Alement, lors Cranequinier de la compagnie*, etc. *Les arbalestriers ou Crennequeniens auront brigandine ou corsset comme les coustillers*, in Ordinat. milit. Ms. Caroli ducis Burgund. ann. 1473. Perperam *Creequiniens* apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 29. Lit. remiss. ann. 1420. in Reg. 172. ch. 33: *Lequel Haquinet a chevauchie, tendu Grenequins et arbalestes à croq*. Aliæ ann. 1422. ibid. ch. 55: *Icellui Bauduin prist une arbalestre, nommée Cranequin, et la monta. Bande ton Cranequin, qui est dire arbalestre à pié*, in aliis ejusd. ann. ch. 118. *Crenequin*, in Testam. Th. de Faily ann. 1473. ex Bibl. reg.: *Item a legue, donné et devisé à son frere Jehan de Faily son petit Grenequin fourny*.

† **CREMNARI**, Idem. Charta Hugonis Ducis Burgundiae ann. 1104. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 236: *Præcepit etiam et interdixit, ne quis venatorum suorum, vel Cremnarii sui, nec aliquis serviens ejus in Floriaco quæstum, nec violentiam faceret*.

† **CRENTER** vel **CRENDER**, Armorice Rotunditas seu Res corrotundata. Necrologium Abbatiae de Daoulas Diocesis Kemperleg.: *Dedit nobis Claustralibus cyphum argenteum ponderis unius marchæ, vel Crenter, quod nullo modo potest alienari*. Germanis *Creuker* est libella argenti: quod melius huic loco convenit, quam notio Armoricana. *Marcha* seu bes est selibra Francica.

* **CRENUM** vel **CRENUS**, Munimentum crenis instructum. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. fol. 32. vº: *Item tenentur* (habitatores Millani castr) *claudere ipsum locum palo et Creno congruo, videlicet lissas et barbacanas et barreyras de guerra vicina*. Vide supra *Cranellus*.

† **CREOPENSORIUM**, vox ibrida a Græco Κρέμα, Caro, et Latino *pensorium* a Pendere effictio, Uncus ad suspendendum aptus. Buschius de Reformat. Monast. lib. 3. cap. 22: *Ubi omnes illi Fratres inobedientes, funibus per colla eorum constrictis, in Creopensorio ad trabem pendebant, quidam mortui, alii extremum spiritum jam trahentes*.

CREPA, [pro *Crypta*, ut videtur, Fornix, Gall. *Voute* vel *Caveau*. Chronicon

Erfordense inter *Vindemias* Litter. Freder. Schannat pag. 92: *Hoc etiam anno (1226.) Norimberc in nuptiis Heinrichi Regis rupta Crepa xxx. milites et xx. servi cadentes interierunt*.] Vide *Repa*.

* **CREPACULA**, [Tabula, per quam passeress terrentur. DIER.]

* **CREPALUS**, *Marechus, madidus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Crepolus*.

* **CREPARE**, Effodere, eruere. Arest. parlam. Paris. ann. 1314. in Reg. *Olim: Robertus de Hamio armiger erat in saisina Crepandi et turbas faciendi in marresio de Hamio*.

CREPARE OCULUM, Phrasis Gallica, *Crever l'œil*. Oculum ita a capite avelere, ut exeundo crepet. *Excutere oculos* dixit Plautus, et Suetonius in Julio: *Oculos exculpere*, Terentius: *Eruere*, Valerius Max. lib. 3. cap. 2. *Effundere*, Ulpianus. Leges Henrici I. cap. 93: *Si quis alii Crepet oculum, solvat ei 60. sol. Vide Abacinare*. Italis *Crepere, rompersi, fendersi*. Virgil. lib. 5. *Aneid.* vers. 205:

Et acuto murice reni
Obnixi Crepuere.

[Papiæ ad vocem *Decrepitus*, *Crepere loqui* est.]

CREPATIE, Morbus equinus, *inter juncturam cruris et unguam, ubi corium rumpitur et caro ad similitudinem scabiei*, etc. apud Petrum de Crescentis lib. 9. de Agricult. cap. 45. ubi vetus ejus Gallicus Interpres vertit *Crevace*.

CREPATURA, Italis *Crepatura*, Fissura, rima. *Crepatura apostematis*, apud Constantinum Afric. lib. 5. de Morborum curat. cap. 4. *Creveure d'aposteme*. Magister Ægidius de Urinis:

Mincio fit pura venæ chillis ex *Crepatura*.

Charta ann. 1320. apud Julianum Saracenum in Histor. Anconit. pag. 162: *Visa etiam Crepatura, sive scissura aliorum murorum, etc.* Hinc forte emendandus Michael Schotus lib. de Physiologia cap. 20: *Animalium quædam habent dentes in ore, ut homo, canis, etc. quædam Scripturam, et non dentes, ut anser*. Legendum enim *Crepaturam*, id est, fissuram. [Miracula B. Gerlandi, tom. 3. Junii pag. 680: *Passus est in genitalibus Crepaturam*; hoc est, Herniam. Legitur iterum hoc sensu tom. 3. April. pag. 987.] Vide *Criptura* [et *Crepidum*.]

† **CREPATUS**, Ruptus hernia. Miracula B. Simonis Erem. August. April. tom. 2. pag. 819: *Franciscus erat Crepatus, et virtute B. Simonis et meritis ejus liberatus est*. Legitur iterum pag. 820. et 822.

CREPECTATOR, Vitalis Episcopus Oscanis, apud Hieron. Blancam in Comment. Rerum Aragon.: *Crepectatorium officium, quod Cambium appellatur*.

† **CREPEDA**, fr. *Crepida*, Genus calceamenti. Chartularium S. Vigoris de Cerasio: *Remittimus unam minam de brasio et Crepedas quas antecessores mei habere consueverant*.

CREPEDO, Rima. Keellus in Miracul. S. Joan. Beverlac. num. 8: *Unde penitus defectis humoribus rimarum Crepedine circumquaque dehiscens, etc.* [Vide *Crepatura* et *Crepidum*.]

† **CREPERE**. [* *Spisare vel aspere*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.] Vide *Creperus*.

CREPEREGICUS, Fortunatus lib. 3. Poem. in Ep. ad Felicem Episcop.: *Et si res exigeret, plausum Creperegico Oetan Thyrinthiam, cum Pindaro spirante, pulsassen*.

CREPERUS, vox antiqua, pro *dubius*.

Papias: *Creperum, asperum, dubium, incertum, inde et crepusculum. Crepere, spissare, dubitare*. Utuntur Ausonius, Martianus Capella lib. 1. Symmachus Epist. 1. Ennodius lib. 2. Epist. 20. Hebidannus lib. 1. de Vita S. Wiboradæ cap. 33. Gerardus in Vita S. Adelardi cap. 9. Ratherius Veron. in Vita S. Urmari cap. 1. Conradus de Fabaria de Casibus sancti Galli capite 19. etc.

* **CREPESERE**, Pariag. inter reg. et monast. S. Andr. Avenion. ann. 1292. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 612. art. 1: *In criminalibus (causis) quæ mortem seu membri mutilacionem de jure vel consuetudine patriæ Crepescent, etc.* Corrupte procul dubio; fortassis pro *requirunt*.

* 1. **CREPIDA**, *Glarea res*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. *Crepon*, pro *Crepi*, Arenatum, in Chartul. sign. *Ezechiel* Corb. ad ann. 1421. fol. 95. vº: *Couvrir et parfaire le grange de Waigny, avec le Crepon de ledite grange*.

* 2. **CREPIDA**, Placenta frixa, *Crepis*, ap. Frischium in Nomencl. *Crepides* ap. Gal. in Onomast. Germ. *Krapfen*, placenta farta. Vide *Cripiscula*. ADEL.

† **CREPIDES**, Papiæ, *Pavimenta, vel ut quidam dicunt Calciamenta*. Est autem nominativus singularis *Crepis*; a Græco videlicet κρηπίς, pro quo Latini dixere *Crepida*. Idem Papias in MS. Bituricensi: *Coturni, Tragica calciamenta, quibus calciabantur dicturi in theatro alta voce, similes Crepidibus. Hii Calones dicuntur*. Vide Isid. lib. 19. Orig. cap. 34.

† 1. **CREPIDO**, Fissura. Vita S. Alferii tom. 2. SS. April. pag. 101: *Cutis gingivæ dolentis crepuit, atque per illius vulnus Crepidinis emissa putredine, et faciei tumorem perdidit et dentium dolorem*. Vide *Crepido*.

* 2. **CREPIDO**, *Caverna ubi viæ conveniunt, in qua solent latitare pauperes et mendicare*. Item, *Summitas vel extremitas altaris in circuitu, dicebatur Crepido et ipsum propitiatorium: unde Ezechielis cap. 43. 14. Et de sinu terræ usque ad Crepidinem novissimam, etc. id est, propitiatorium*. Gloss. Bibl. Mss. anonymi ex Bibl. reg. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Crepido, pié*. Vide Thes. Fabri in hac voce et infra *Cripido*.

* 3. **CREPIDO** PESTIS, Tumor, tuber, ulcus pestiferum; cujus appellationis rationem docet Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Crepita, Bosse, a crepo*. Acta S. Peregr. tom. 1. Aug. pag. 80. col. 2: *Et quicunque mei memoriam habuerit usque grandines et nives, Crepidinem pestis, seu quibuscumque tribulationibus me devote invocaverit, etc.*

* 4. **CREPIDO**, Calceamenti genus, cujus lignæ tabellæ suppedales pluribus clavibus compingebantur, ut notant docti Editores, unde legendum putant *Crepida*. Passio S. Faustæ tom. 6. Sept. pag. 146. col. 1: *Adduxit clavarium cum mille clavibus, et clavavit ei Caput, et clavata est sicut Crepido militum*. Vide mox *Crepita*.

* **CREPIS**. Vide infra *Cripiscula*.

* **CREPITA**, pro *Crepida*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613: *Crepita, genus calceamenti*. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Crepita, Heuse, quia crepatur in ambulando*. Charta ann. 1223. ex Tabul. Major. monast.: *Cum domini de Monte Gerulfi a retroactis temporibus unam pelliciam et quasdam Crepitas habuissent a monachis Majoris monasterii Meduancæ morantibus, ... Gaufridus miles, dominus de Monte Gerulfi, ... quidquid juris in pellicia et in Crepitis pretaçatis ha-*

bebat... in manu nostra resignavit. Vide alia notione supra in *Crepidus* 3.

CREPITUDO, [Fissura. Vita S. Drogonis tom. 2. April. pag. 444: *Sepulcrum viri Dei adeo est elevatum, quod fontium fundamenta corruerunt, et per quasdam Crepidines interiora sepulchri patuerunt.*] Gariopontus lib. 3. Passionarii cap. 34: *Emanatio sanguinis, et venarum, et renum Crepitudine et loco dolenti deducitur. Cum crepant.*

* **CREPITUS**, Enterocolicus, ruptus, hernia laborans, Ital. *Crepato*. Inquisit. ann. 1270. apud Murator. tom. 5. Antiqu. Ital. med. ævi col. 102: *Bennatus de Portu Francolini, Ferrariensis diocesis, juravit dicere veritatem super infirmitate et liberatione filii sui Benvenuti.... Et sacramento dicit, quod dictus ejus filius Crepitis erat, et stetit sic detentus acriter illa infirmitate, quod via se poterat movere, sex mensium spatio. Vide *Crepatus*.*

† **CREPIUS**, pro *Crebrus*, in testamento anni circiter 690. apud Felibianum pag. XI. Probat. Historiæ San-Dionysianæ.

CREPOLUS, *Madidus*, Papiæ. [* Vide supra *Crepalus*.]

† **CREPOR**, a *Crepe*. Gloss. Isid.: *Creporem ferri, sonum catenæ.*

* **CREPPA**, Fissura, rima. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 19: *Et si contigerit necessitate talem percussum incidi debere ob dictam percussorem, tunc percussus in faciem vel in caput, curiæ in xl. libris Pap. condemnatur; ... si vero oportet necessitate incidi de Creppa vel de osso, tunc condemnatur in lx. libris Pap. Vide *Crepatura*.*

* **CREPSEDRA**, pro *Clepsedra*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Crepesdra, Broche de tonel. Vide *Clepsydra*.*

* **CREPTA**, [Caverna ubi ponuntur ossa mortuorum. DIEF.]

* **CREPUDIA**, *Lo rompimento che se fa nel parto*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Vide mox.

* **CREPUDIUM** dicitur *Cunabulum*, a *crepando dictum, quasi Crepandum; quia puer ibi jacens vagiendo crepat, i. sonat*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 521. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: *Crepidium, Bers. Vide *Crepundia*.*

† **CREPULUM**, *Imber cum sono gravi ruens*. Papias MS.

† **CREPUNDIA**, *Monimenta*, Γνωρίσματα τῶν ἐπιτάφων. Gloss. Lat. Græc. Proprie Crepundia dicuntur Delectamenta puerorum et etiam signa, quæ cum infantibus olim exponi solebant, unde possent agnosci, ut erant litteræ, annuli, etc. unde Plautus Rud. 4. 4. 125: *Sunt Crepundia, ensiculus aureolus, securicula aurea, sicula argentæola, et duæ connexæ maniculæ, et sucula, et porculli, et bulla aurea*. Arnulphus Sagiens. Archidiacon. contra Girardum Engolism. Episc. apud Acherium Spicil. tom. 2. pag. 341: *Quod dum pater insolentiam criminis divinitatisque contemptum civibus incredibile videtur, parturientis Abbatissæ gemitus, et non partus Crepundia fidem fecerunt.*

† **CREPUSCULASCERE**, Illucescere. Sidon. lib. 8. Epist. 3: *Cum me defatigatum ab excubiis ad diversorium Crepusculascens hora revocavit.*

* **CREPUSCULUM**, *Ajournement vel asserement*, in Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Vide *Assecurare* 1.

† **CREPUSUM**, ὑπερῆ. Gloss. Lat. Gr. Uva acerba.

CRESAMMENTUM, *Augmentum*: Gallis, *Accroissement*. Placitum Childeberti III. Reg. Fr. apud Mabillonium de Re diplomat. pag. 477: *Interrogatum fuit ei,*

se ipsi genitur suos Ibbo quondam ipsa portione sua in supra scripto loco ordinio ipsius Hainoni Abbati per suo Cresamentum delegasset vel firmasset. Supra: Quicquid ibidem sua fuit possessio pro suo Cresamentum delegasse vel firmasse.

† 1. **CRESCENTIA**, *Fructus in aliquo fundo crescentes, necnon etiam locus ubi crescunt, et unde advehuntur; quem locum Galli dicimus, Cru. Sigillum Ludovici VI. Regis Franc. ann. 1124. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 684: *Dono similiter et decimam annonæ mææ, et avenæ, et leguminum de Aquilina, et omnium Crescentiarum mearum, si quæ in ea fuerint factæ. Pluries occurrit apud Rymer. ut tom. 12. pag. 7. col. 2: *Mercandisas quascumque, de quacumque Crescentia, tam de bonis suis propriis, quam alterius cujuscumque. Pag. 81. col. 2: *Pro aliis novis ejusdem Crescentiæ et patriæ cujus sunt veteres (lanæ.) Et pag. 166. col. 1: *De tringinta et tribus doliis vini annuatim de Crescentiis partium Franciæ, Gasconiæ et Burdegaliæ in regnum Angliæ adducendis.*****

* 2. **CRESCENTIA**, *Accretio, augmentum*. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 53. rº: *Procurator dictæ fundationis de redditibus dictæ capellæ debet Crescentiam luminaris ultra feriale.*

* 3. **CRESCENTIA**, *Locatio seu traditio pecoris sub augmenti habendi vel dividendi conditione, idem quod supra *Cremmentum* 2. Charta ann. 1188. ex Chartul. Cluniac.: *Si homo noster alicui bovem suum ad Crescentiam dederit, secundum quod emolumentum inde habuerit, de censu solvet. Qua notione Baillier à croiz et à chatelet nostri dixerunt. Lit. remiss. ann. 1385. in Reg. 128. Chartoph. reg. ch. 132: *Un agneau que le suppliant avoit baillé en Croiz et en chatelet à Guot Choppart. Aliæ ann. 1394. in Reg. 146. ch. 434: *Comme le suppliant et son frere eussent pris à Croiz et en chatelet deux buefs, etc. Vide *Cressementum*.****

* 4. **CRESCENTIA**, *Silva cædua*. Gall. *Bois taillis*, ubi arbores crescunt. Charta Oliver. Abb. S. Remig. Senon. ann. 1311. in Reg. 47. Chartoph. reg. ch. 127: *Quæ sex vacæ cum eorum sequentiis poterunt ire et deparcare per totum dictum nemus et Crescentias seu scisuras dicti nemoris. Vide supra *Creisamentum*.*

1. **CRESCERE**. *Prima Curia Generalis Catalaniæ sub Jacobo Rege Arag. ann. 1291. MS.: *Quod si aliquis fuerit reptatus de baudia, quod ille qui reptabit, non possit Crescere de divitiis parem, quem sibi voluerit dare: quod si ipsi fecerint, quod divitiæ sint sui et suorum in perpetuum, sic quod non possint renunciare ipse ante dominationem, vel postea. Captus lemma sic concipitur: *Qualiter ille qui reptat, potest Crescere parem, quem voluerit dare batayam.***

† **CRESCERE SE SUPER ALIQUEM**, apud Lobinellum in Historia Britan. tom. 2. pag. 324. est *Invadere res alienas*. Gall. *Empieter sur quelqu'un: Alter eorum super alterum se Crescere non poterit.*

* 2. **CRESCERE**, *Cogere, tergere*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

* 3. **CRESCERE**, *Augere*. Gall. *Accroître*. Erardi de Brena ann. 1222. in Chartul. Campan. Cam. Comput. Paris. fol. 322. col. 2: *Hanc itaque valenciæ debent dominus G. Valentiniensis episcopus et dominus Lambertus de Castellione minuire, vel approbare, aut Crescere, secundum quod expedire viderint. Croicir, in Testam. Joan. II. ducis Brit. ann. 1304. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col.*

1189: *Et vœuë que mes excecuteurs... puissent Croicir à ceux qui m'ont servi, se ils voient que bon soit. Creistre, eadem notione, in Poemate de Rou Ms.:*

Sa fille et Normendie, voiant touz, li donna,
De Flandres li vout Creistre: mes Rou li refussa,
Poure est, ce dit, la terre, ja planté n'aura;
Breitaine li requist, et li roiz li donna.

* 4. **CRESCERE**, *Oriri*. Chart. ann. 1288. in Wenck. Histor. Hassiac. tom. 1. pag. 225. num. 214: *Omne impedimentum, quod a nostris successoribus sive hereditibus jam dictæ ecclesiæ suæ Crescere possit in posterum.*

† **CRESCITIVUS**, *Celeriter crescens*. Onomasticon ad calcem tomi 1. SS. Junii.

* **CRESCITUDO**, idem quod supra *Crescentia* 4. Arest. Senat. Chamber. ann. 1492: *Albergas omnes et singulas Crescitudines seu augmentationes brotellorum, situatorum inter Indis fluvium.*

† **CRESERE**. Vide *Croisare*.

* **CRESPA**, vox Italica, *Ruga*. Gall. *Pli*, vestis ornamentum. Stat. Ferrar. ann. 1279. apud Murator. tom. 2. Antiqu. Ital. med. ævi col. 424: *De vestito bi-zelli... cum tribus cusituris et Crispis, quatuor solidos Ferrarienses... De gonellis dominarum frexatis cum gironibus et Crispis et butonis, octo solidos Ferrarienses. Nostris vero *Crespiniar*, Panni bombycini crispi et tenuis artifex. Lib. 1. statut. super. artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 139. rº: *Quiconques veult estre Crespiniars à Paris de fil et de soie, c'est assavoir ouvrier de coiffes à dame, et toies à orilliers, et de pavellons que on met par dessus les autels, que on fait à l'aiguille et au mestier, estre le puet. Vide *Crispa*.**

† **CREPELLÆ**, *Ex herba, farina et oleo*. Onomast. ad calcem tom. 7. SS. Maii. Vide *Crispellæ*.

* *Lagana*, Gall. *Beignets vel Gauffres*, quibusdam in provinciis *Crepes*, Ital. *Crespelli*. Vita B. Jacobi Venet. tom. 7. Maii pag. 469. col. 2: *Matrona quædam... per nuntium requisivit, ut Crespellas ex herbis et farina commixtas, quas vulgo fritellas vocant, pro ejus prandio cum oleo præpararet*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Bignet ou Crespe, Lagana Crepins*, eodem sensu, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. 4120: *Lapana, (l. lagana) Crepins*. Unde *Crepillon*, *Cibus ex crespellis appellari videtur, in Lit. remiss. ann. 1399. ex Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 494: *Comme l'exposant eust esté à unes noces avec plusieurs autres compaignons, lesquelz se feussent partis après ce qu'ilz orent esté au Crepillon tous ensemble, etc. Vide *Crispellæ*.**

* **CRESPIACA** *MONETA*. Vide infra in *Moneta* *Baronum*.

† **CRESPULUS**. Gloss. Græc. Lat.: *Ἐσπερίως, Matutinus, Crespulus*. Melius legeretur *Crepusculus*.

* Ut in Cod. S. Germ. ubi: *Crepusculus, antelucanus*, ex Castigat. in utrumque Glossar.

† **CRESSA**. *Instrument. novæ Gall. Christ. tom. 2. col. 433: *Sciunt cuncti quod anno Incarnat. Domini M. CCC. LXIV. die XIV. mensis Sept. apud Abbatiam de Moysiæ. Caturc. diocesis, in exitum magnæ Cressæ RR. in Christo Pater et Dominus Remundus de Salg. Dei gratia Patriarcha Antiochenus, etc. In hanc vocem Editores: *Cressa* Nomen proprium loci, forsan desumptum a *Creta*, quæ ibi abundaret, aut ex qua locus esset conditus. A *creta* derivata est *Cressa nota: Cressa ni careat pulcra dies nota*, apud Horatium. Si**

legeretur *Crista*, explicatio esset facilis; nam censeretur hoc iuramentum, vel hæc recognitio data in exitum magnæ Cressæ seu Cristæ, id est circa exitum loci sublimis; nam *Cresta* et *Crista* significant verticem montis vel collis. Facilis fuit lectio *Cressæ* pro *Crestæ*: quare ad hanc conjecturam lubens accedo.

CRESEMENTUM, CREISAMENTUM, CREISENDARIUM PORCI. Rainardus Abbas Cisterciensis in Institut. Cisterciensis. cap. 26: *Nullam cum sæcularibus societatem in pecoribus nutriendis, seu terris excolendis habere permittimus: videlicet dando vel accipiendo mediolarium vel Cressementum*. Tabularium Monasterii S. Gemmæ in diocesi Santonensi: *Cum Sequinus Beraldi charnagiium peteret de porcis Creisendaris, quos Monachi S. Gemmæ susceperunt ad Creisamentum*. Ubi *Creisamentum*, est id quod *Bail à croist* et à *chaptel* nostri vocant, cum scilicet pecus datur, sed æstimatum, ita ut id in fructu et augmento habeatur quod pretium pecoris excedit, ut ait Raguellus. Proinde *Porci Creisendarii* hic dicuntur, qui locati sunt sub hac augmenti conditione. Vide veterem Consuetudinem Bituricensem editam a Thomasserio cap. 87. [* Vide supra *Crescentia* 3.]

† **CRESSIMENTUM**. Accessio, appendix, Gall. *Dependance*. Fundatio Monasterii de Altaripa ann. 1137. apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 311: *Primo dedit... grangiam de Combis et Cressimentum circumquaque in campis, in nemore; item 24. jugera cultæ terræ apud Escuvillens, juratum quoque Dossel, etc.* Italis *Crescimento* est Accretio, augmentum, Gallis *Accroissement*.

GRESSO, Nasturtium, *Cresson*. Matth. Silvaticus: *Olus aquæ, id est, senationes, vel Cressones*. [S. Wilhelmi Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 12: *Pro signo nasturtii, quod vulgariter Cresso dicitur, etc.*]

CRISONIUM, Eadem notione. Vita S. Amalbergæ: *Herbam; quam vulgo Crisonium vocant, circa irrigua Sennæ fluminis, etc.*

† 1. **CRESSONARIA**, Gall. *Cressoniere*, Locus ubi crescit *Cresso*. Charta Johannis Hamensium Domini ann. 1248. ex Tabulario Corbeiensis: *Ortos, prata et Cressonarias faciendos*. Vide mox

* 2. **CRESSONARIA**, **CRESSONNARIA**, Palus, lacus, stagnum, nostris etiam *Cressoniere*, vulgo *Mare*; quia ibi *Cresso* nascitur. Vide in hac voce. Charta ann. 1202. ex Chartul. S. Auberti Camerac. fol. 1: *Præterea quasdam aisantias, quas eadem ecclesia fecerat juxta vivarium nostrum in Cressonaria sua de Vinchi*. Charta Bald. dom. de Wallaincourt ann. 1231. in Chartul. Mont. S. Mart. part. 1. ch. 89: *Dedi perpetuo possidendam illam terram, ... in qua fratres ecclesiæ memoratæ... Cressorias (sic) ad opus suum extruxerunt juxta meas. Insuper aquæ ductum, qui de meis Cressonariis pleno cursu dirivatur, quem dictorum fratrum Gressonariis (sic) necessarium esse scio, eisdem fratribus in elemosinam concessi*. Alia A. abb. Fusniac. ann. 1261: *Nos dicebamus eos exallasse schisam vivarii sui de Laudousies, et fecisse quandam Cressonariam, et sic occupasse aisantias dictæ villæ communes*. Reg. S. Justi ex Cam. Comput. Paris. fol. 235. rº: *Pro terris feodatis xxxiiij. solidi redditus, pro tribus Cressonariis, iij. den. Une petite mare ou Cressoniere*, in Lit. remiss. ann.

1469. ex Reg. 197. Chartoph. reg. ch. 86. Vide *Kersonaria*.

* **CRESSONERIA**, Eodem intellectu. Charta vendit. majoriæ de Atheis ann. 1219. in Reg. 34. bis Chartoph. reg. fol. 53. rº. col. 2: *Retinuit præterea (major) foragium, ... et quartam partem furni villæ et Cressoneriam suam*.

1. **CRESTA**. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli London. ann. 1295. in Monastico Angl. tom. 3. pag. 309: *Morsus Willelmi de Ely argenteus, etc. Cresta ejusdem argentea cum triphorio exterius aureo, et lapillis insitis, etc.* Habetur ibi pluries. Vide *Crista*.

* 2. **CRESTA**, Cujuslibet rei apex, vel superior pars. Inquisit. ann. 1363. in Cod. reg. 5956. A. fol. 82. rº: *Item domum juxta furnum et egredarium, quæ fuit dampnificata in Cresta parietis et in tegulis*. *Crete*, Mons, collis, nisi sit Ager incultus circa domum rusticam, a Normannis *Crete* dictus, in Charta ann. 1321. ex Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 156: *Pour une Crete de laquelle l'en li souloit rendre sis deniers de cens. Crestes vero, virgæ seu ligna fastigio domus componendo apta, appellantur in Chartul. sign. Ezechiel Corb. ad ann. 1423. fol. 198. rº: Pour un millier de verge ou Creste, iij. solz Parisis*. Vide *Crista*.

* *Crester* vero nostri alias dixerunt, pro vulgari hodierno *Peigner*, Male aliquem multare. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. ch. 754: *Je te Cresterai si bien la teste, que tu ne trouvas onques ribaut, qui si bien la te Crestat*.

* 3. **CRESTA**, Pinna muri, quæ fenestræ quadratæ effigiem præfert, per quam milites jaculantur, vulgo *Creneau*, alias *Crestiau*. Charta ann. 1370. ex Tabul. Massil.: *Pro portu mille lapidum in sua barca aportatarum, ad faciendum Crestas per murum dicti portalis*. Alia ann. 1303. apud Marten. tom. 1. Ampl. Collect. col. 1410: *Come pour la presente guerre... nous eussions ledite ville enforché, si comme des murs et des Crestiaux de ledite ville refaire, ... et pour faire voies et alées entour les murs as Crestiaux, as tours et as deffenses de ledite ville, etc.* Hinc *Crestelè*, Pinnatus, dentatus, in Lit. remiss. ann. 1410. ex Reg. 165. Chartoph. reg. ch. 70: *Le suppliant fery icellui Jacques de la vireulle d'un plançon Crestelè qu'il portoit comme l'en fait communement au pays, qui est pays de frontiere*. Neque aliud significare videtur *Cretu*, in Lit. remiss. ann. 1459. ex Reg. 189. ch. 354: *L'un des compagnons avoit ung espieu, l'autre ung Cretu*. Ung *baston*, appellé *Cretu*, in aliis ann. 1473. ex Reg. 195. ch. 915. Vide *Quarnellus*.

* **CRESTACIO**, f. Fastigium, culmen. Vide supra *Cresta* 2. Chron. Joan. Wethamst. pag. 530: *Et circa nudam facturam domus istius expendisse fertur, deducta vitriacione, Crestacione, posicione neque descorum, ultra summam cl. lib.* Nisi sit pro Trullissatio, Gall. *Crépissure*. Vide supra *Crepidat*.

* **CRESTALLUS**. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1321: *Item pro uno Crestallo pingendo Parisius, etc.* Forte pro *Trestallo*, tripedis species. Vide *Trestellus*.

† **CRESTATA**. Vide in *Crista*.

† **CRESTEGNUS**, Castaneus. *Archa Crestegna*, in Inventario ann. 1342. ex Archivo S. Victoris Massil. num. 38. Diocesis. Din. Gall. *Coffre de Chataigner*.

† **CRESTO**, *Caper*, Gall. *Bouc*. Consuetud. Brageriaci art. 93: *Boves, vaccas, oves, porcos, sues, vises trogas, mutones, Crestones, capras, hedulos, etc.* Gallica

versio: *Beufs, vaches, brebis, pourceaux, truyes, moutons, Boucs, chevreaux, etc.*

* *Creston*, in Foro Navar. tit. 28. art. 46. Hædus, Gall. *Chevreau*. *Cresta*, pro Porcello, ut videtur, in Consuet. Mss. villæ de Buzet ann. 1273. art. 41: *Les senhors... de cascun porc, troya et Cresta au mazer aportadas à vendre, preneram les loms*. Infra de capris et hædis agitur.

* **CRETABOLINUS**, Chron. Asserii Menevens. ad ann. 817. ex Cod. reg. 6236: *Pagani non segnius, Cretabolino more, totis viribus bellum perquirunt*. An Bohemorum et Sclavorum irruptio intelligenda, de qua Annales Fuldenses ad hunc annum? Vide Lexic. Martin. v. *Crethi*, et mox *Cretina*.

CRETELLÆ, *Cletellæ*, vel *Clitellæ*, in Gloss. MS. Regio Cod. 1013. et Isidori.

1. **CRETICARE**, In crisin, ut vocant Medici, incidere, quam scite *passionis atque naturæ conflictum* vocat Cælius Aurelianus lib. 2. Acut. cap. 19. Philippus Eystetensis Episcop. in Vita S. Willibaldi cap. 33: *Eadem die Creticavimus, et brevi post in tempore, sanitati omnimode restituti sumus*. Thomas Cantipr. lib. 2. de Apib. cap. 54. num. 14: *Tertia igitur die, digesta materia, Creticavit, et ad se redit compos mentis*. Alexander Iatrographista lib. 2. Passion. cap. 66: *Cretica, id est, determinativa februm. Creticos dies*, ait Isidorus lib. 4. Orig. cap. 9. *Medici vocant, quibus, ut credo, ex judicio infirmitatis illud nomen impositum est, quod judicent hominem, et sententia sua aut puniant aut liberent*.

2. **CRETICARE**, *Crocitare*. Vetus Gloss. Lat. Gall.: *Creticare, Grailler à la manière de corneille*.

† **CRETIFODINA**, Locus, ubi effoditur creta. Donatio anni 1294. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 74. col. 1: *Cretifodinis, lapidicinis, argenti fodinis, auri fodinis, etc.*

* **CRETINA**, Aluvio, exundatio, vulgo *Crue d'eau, débordement*, a veteri Gallico *Cretine* et *Creture*, eadem notione; unde perperam infra *Cretiva* ex Rymero. Reditus Ebroica in Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 2. fol. 106. rº. col. 2: *Gesina molendinorum per Cretinam aquæ eveniens, debet restaurari illi, qui tenet molendina*. Pactum inter dom. et abb. de Longovillari ann. 1328. in Reg. 65. 2. ch. 4: *Et se y a noeries, ou Cretine d'yave y venoit en cas perillous. li religieux le porroient torner à aler entre leur dous portes pour leur dommage eschiver*. Chron. S. Dion. lib. 4. cap. 6. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 254: *En celle année (584.) fu si grant Crestines en Bourgoigne, que les yaves des flueves issirent hors des chanes*. Annal. regni S. Ludov. ad ann. 1258. edit. reg. pag. 245: *En cel an meismes plut tant et fut si grant Cretures de yaves, etc.* Occurrit præterea in versione Gallica annorum circ. 500. Instit. Justin. *Quertine*, eadem significatione, in Charta ann. 1269. ex Lib. nig. episc. Carnot.: *S'il avenoit que ledit molin par Quertine d'aiue, ou par feu, ou par tempeste, ou par autre quas d'aventure fust abatu, etc.*

† **CRETIVA AQUÆ**, Abundatio aquarum, eluvio, Gall. *Crue d'eau*, apud Rymer. tom. 10. pag. 241. col. 2: *Volumus etiam quod, si contingeret quod dicti molendini feriant, sive jacerent propter Cretivam aquæ, vel propter defectum aquæ, etc.*

† **CRETURA**, Quod cribrando rejicitur. Pallad. lib. 1. de Re Rustica tit. 24. inter columbarum pabula refert *Triginta columbis volantibus diurni tres sextarii tristici sufficient, aut Creturæ*.

* **CRETUS**, *Cribratus*, *cribro secretus*,

ex Gloss. ad. Alex. Iatrosoph. Ms. lib. 2. Passio. cap. 71: *Fit etiam pulvis staltica de pane Alexandrino trito et Creto, et sic cocto in pulles. Vide Cretura.*

* **CREVA**, pro *Greva*, Arena, sabulum, regio Parisiis nota, vulgo *Greve*. Charta ann. 1222. in Chartul. AD. S. Germ. Prat. fol. 60. vº: *Sufficientem redditum assignavit... in quadam domo, sita in Creva, in censiva cellarii ecclesie nostrae.*

* **CREVARE**, a Gallico *Crever*, Crepare, rumpi. Mirac. Mss. Urbani PP. V: *Convalescere cepit de febre, et post illæ bossiæ, quas habebat, penitus Creverunt, et pristinae restitutus est sanitati.*

* **CREVASSERIUM**, Locus, a Gallico, ut videtur, *Crevasse*, Apertura, fissura, sic dictus. Charta ann. 1341. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 408: *Usque ad rivum de las Trilhas et ultra usque ad Crevasserium regis extra remanens, et deinde usque ad caput rocarum. Nisi legendum sit Crenaserium, quo significetur Munimentum crenis instructum. Vide supra Crenum.*

GREVEDELLA, Mali seu pomi species, in Capitulari de Villis, cap. 70.

CREVENTIA, [Societas, Gall. Association.] Capitulare Radelchisi Principis Beneventani cap. 27: *Si vero populis portionis meæ cum populo vestræ partis ierint per Creventiam in exercitu, quocumque, et quolibet modo occiderint vel apprehenderit vestros honoratos ac vassallos, etc.*

† **CREVESCIERE**, pro *Crebrescere*, vel *Crescere*. Capitulare Arechisi Principis Beneventani apud Murator. tom. 2. pag. 336. col. 1: *Nonnulla flagitiorum veteres Jurisperiti, dum fieri posse non crederent, decernere præcaventes, posteritati erronea relinquere vestigia: at nunc Crevescentibus malis, et fieri posse creduntur, et quod dictum nephas est, facta videntur.*

* **CREUSARE**, Cavare, fodere, Gall. *Creuser*; unde *Creusatio*, fodicatio. Comput. Ms. eccl. S. Egid. Abbavill. ann. 1386: *Willelmo de Brach pro fossa, quam Creusavit in ecclesia ad mortem dominæ Mathildis, ij. den. Pro Willelmo Louvreh, qui aidavit in Creusatione dictæ fossæ, j. den.*

† 1. **CREUTA**, Accretio, accessio, Gall. *Creut*. Præceptum Johannis Franc. Regis ann. 1350. pro Magistris monetarum, tom. 2. Ordin. pag. 336: *Mandamus vobis ex causa, quatenus, visis presentibus literis, faciatis dare et solvi in omnibus et singulis monetagiis, ultra pretium quod datur ad præsens, septem solidos Turonenses de Creuta, pro qualibet marcha billoni, etc.*

* 2. **CREUTA**, Antrum, specus, seu tugurium subterraneum; unde nomen loci, de quo in Charta ann. 1280. ex Chartul. S. Vincent. Laudun.: *Item remanebit imperpetuum ecclesie S. Vincentii prædictæ justicia alia, media et bassa villæ des Creutes et totius territorii des Creutes, usque ad magnam viam per quam itur de Creutis versus villam, quæ dicitur Mons. Vide Crota 2. 3. et Cruta.*

† **CREWET**, Anglis *Urceolus*, Gall. *Burette*. Testamentum Rotherami Eborac. Episc. ann. 1498. in Libro nigro Scaccarii pag. 673: *Item dedi collegio meo prædicto unum par Crewets deauratum, et scribitur super eisdem Ihesus Christus.*

* **CREXENTUM**, Fermentum, quod farina fermento imbuta intumescat et crescat. Stat. Yercell. lib. 3. pag. 72. vº: *Item qui levatum suum sive Crexentum velabit casuariis, et qui recusabit accipere*

levatum factum in domo casuariorum, det solidos v. Pap.

† **CREYERA** vel *CREYERIS*, Navis species, eadem quæ *Craiera*. Charta Edwardi III. Regis Angl. apud Rymer. tom. 5 pag. 243: *Volumus quod centum naves vocatæ Pessonseræ et Creyeris et aliæ minutæ naves... ad opus nostrum provideantur et arestantur. [* Vide supra Craiera.]*

* **CREYSSUA**, Accretio, incrementum. Charta ann. 1309. inter Instr. Hist. Lugdun. pag. 112: *Quod dictus dominus Henricus de cætero non possit facere aliquam Creyssuam seu aliquod incrementum in dictis operatoriiis, in alia majori latitudine. Vide supra Crescentia 2.*

CRICACIO, Creatio, vox Hispanica. At in Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis ann. 781. apud Sandovallium, videtur sumi pro *servis*, quomodo *Creatures* appellamus, quos enutrivimus; Nutritii: *Damus siquidem nostras Cricaciones, nominatas Suderno cum filiis et filiabus suis, Thomiro cum filiis et filiabus suis, et isti servant Monasterio de sancta Maria, de Obona, in quantum et quale servitium ab Abbate vel Vicario hujus Monasterii eos vocaverint vel injungerint.*

* *Academ. Hispan. in Diction. Cricacion et Crianza, nutritio, nutritus. [* Vide Creare 2. Hodie Criado Hispanis Famulus, minister. Vide S. Rosa de Viterbo in hac voce.]*

† **CRIFAORA**, Clamor excitans ad irruendum in aliquem, Gall. *à courir sus vel à se jeter sur quelqu'un*, ad injiciendas manus in aliquem. Sententia lata contra Franciscum de Bardoneschia per Dom. Dalphinum ann. 1334: *Si quis eum viderit vel scierit infra jurisdictionem et terram nostram, ipsum debeat capere vivum vel mortuum et Curte nostræ præsentare, et si capere non poterit, vel ad eum capiendum se imbecillum vel non fortem reputaverit, raydam seu Criaforas faciat et moveat patriam contra eum pro eo ut supra dictum est, capiendum. [* Vide infra Cridafora.]*

1. **CRIGIUM**, Charta Philippi Regis Franciæ ann. 1182. in Tabul. S. Dionysii: *Noverint universi... quoniam Guido Buticularius noster Silvanectensis, et Guido filius ejus fidei servienti nostro Rogero Picæ Crigium suum de Stampis dederunt, et ipsi et hæredibus suis libere et quiete in perpetuum possidendum concesserunt. Quia vere res hæc de feodo nostro est, et ad Buticulariam pertinet, nos ad petitionem utriusque partis prænominate donum stabile esse volumus, et præcipimus. Sed in Chartæ lemmate habetur *grigium*. Vide in hac voce [post *Gruarius*.]*

* *Vectigal, quod pro vini venalis proclamatione ejusque venditione buticulario Franciæ vel domino loci persolvebatur; salarium etiam præconi debitum: quo sensu intelligenda Charta Phil. reg. ann. 1182. supra laudata; male ergo in lemmate ejusdem habetur *Griagium*; quanquam *Crigium* ea notione occurrit, ut mox dicitur. Charta Buch. de Magduno ann. 1179. ex Chartul. Miciac: *Mensuram ad vinum vendendum debent accipere monachi, vel alii quicumque vinum in burgo vendere velint a serviente dom. Buccardi, qui tantum pro banno vel alia re mensuram negare vel contradicere poterit; sed tantum Crigium suum habebit. Charta ann. 1276. in Chartul. Domus Dei Pontisar.: Dicebant nos debere sibi quassdam consuetudines, vulgariter nuncupatas havagium et Cria-**

*gium, apud Pontisaram, ipsosque ac eorum prædecessores esse et fuisse in possessione vel quasi percipiendi prædictum havagium et Crigium, nomine annui redditus sibi a nobis debiti. Alia vernacule scripta ibid. de eadem præstatione: Sachent tuit que comme content fust... d'un havage et d'un Bufetage de Pontoise, etc. Idem proinde quod Bufetatum. Vide supra in hac voce. Assignatio dotalit. Joan. regin. Franc. ann. 1319. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 69: *Item pro Crigio vinorum Nicholao hostiario ad vitam suam donato, quatuor libras. Charta ann. 1352. in Reg. 81. ch. 414: Item Crigium de Virtute, valoris sexaginta solidorum Paris. annui redditus. Chartul. Latinic. fol. 115: Noverit posterorum successio Goibertum camerarium huic ecclesie post obitum suum uxorisque suæ Crigium, quod tenebat, concessisse. Crigie, eadem acceptione, in Ch. Guill. de Veteri-ponte ann. 1289. ex Chartul. S. Joan. in valle: *Chacun tavernier de la devandite terre S. Nicolas est tenu de nous rendre et poier chacun an, pour chacun tonneau que il vent en l'an, maille pour Crigie, et nous sommes tenuz de faire crier leur vin à leur requeste. Ordin. ann. 1415. ex Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 1: Item nul ne fera taverner ou vendra vin à détail en la ville de Paris sans mettre cerceau, afin que ladite ville ne puisse estre fraudée de ses droits, tant de cellui dessusdit et de Crigies et celebrages, comme d'autres. Vide Cridagium in Crida.***

* 2. **CRIGIUM**, f. pro *Griagium*. Vide in *Gruarius* 1. Jus, quod ratione officii *gruario* competit. Charta E. abbat. P. racl. ann. 1233. ex Chartul. Campan. fol. 393. col. 1: *Pro istis omnibus rebus superius nominatis et pro Crigio de Pruvino, quod erat nostrum... et sciendum quod idem comes retinet in illis l. arpenta memoris, totam justitiam et gareniam suam. Reg. Phil. Aug. ex Cod. reg. 4653. A fol. 184: Habet octavam partem Crigii de foresta de Celes.*

* **CRIANÇA**, Hisp. *Crianza*, Urbanitas, comitas, morum suavitas. Testam. Alph. III. reg. ann. 1271. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 56: *Rogo reginam Beatricem uxorem meam pro Criança quam feci ei, et quia confido de ea plusquam de omnibus rebus mundi, etc.*

CRIDARE, ex Gallico *Crier*: Per præconem publicare. Charta ann. 1221. apud Sammarthanos in Episcopis Cabilonens. n. 39: *Si Crieri pro communitate villæ, Criari debet assensu Episcopi. [Charta Caroli M. ann. 779. inter Instrum. tomi 4. novæ Gall. Christ. col. 225: Nullus judez publicus, nec ulla potestas ad causas audiendum, vel frida Criandum, aut fidejussorem tollendum, ibidem ingredi non debent.]*

CRIDARIA, Officium eorum quos hodie Lutetiæ Parisiorum *les Crieurs de corps et de vin* dicunt. Charta Philippi Augusti Regis, in Regesto Herouvalliano: *Phil... Notum... quod nos mercatoribus nostris hansatis aquæ Parisius concedimus Crias Parisius in perpetuum tenendas, in eo puncto quo Simon de Pissiac eo tenebat, et in eo puncto in quo eas postmodum tenebamus, et terram dicti Simonis que erat in firma Criariorum Paris. Mercatores autem poterunt clamatores ponere et amovere pro voluntate sua, et mensuras ponere, etc. anno 1220.*

* **CRIBARE**, Crepare, rumpere. Comædia sine nomine act. 1. sc. 1. ex Cod. reg. 8163: *Sterem Cribavit misera morbus.*

† **CRIBELLATUS**, Cribratus. Gall. *Criblé*. Vide locum in *Plagella*.

* **CRIBELLUM**, Cribrum. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cribellum, Crible*.

* **CRIBIARE**, Cribrare. Stat. Vercell. lib. 3. pag. 78. r. : *Si receperit molinariis sive conductor ad macinandum quatuor ronos sex rastos frumenti cumunalis, et bene Cribiati sive vallati, etc.*

CRIBLUS, [Cribrum. Gall. *Crible*.] Charta Edwardi II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglic. pag. 424: *Vigenti solidis annuatim percipiendis de molendino... et 4. Criblis farinæ avenarum de molendino bladonico, etc.*

† **CRIBRARIUS**, Qui cribra conficit. Gloss. Græc. Lat. : *Κοκκινοποιός, Cribrarius*.

CRIBRIONES, In zala executores, ac ministri juridici, juxta Sambucum. Decreta Andreæ Regis Hung. cap. 24: *Comites jure Comitatus sui tantum fruuntur, cætera ad Regem pertinentia, scilicet Cribriones, tributa, boves et duas partes castrorum Rex obtineat. Idem Decretum apud Raynaldum ann. 1232. num. 18. habet Ibriones.*

† **CRICA**, ut *Creca*, Parvus portus. In *portibus et Cricis*, apud Rymerum tom. II. pag. 511. col. 2.

CRICELLA, Avis species. Clossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosophistam Cod. Reg. 1486: *Attagine, i. Cricellæ, quedam aves quæ vadunt juxta flumen. Nos Crecerelles appellamus hos accipitres, quos Latini Timunculos vocant. Vide Julium Scaligerum in Arist. de Animal. pag. 250. et Salmasium ad Solinum pag. 340.*

* **CRICWARDIA**, Justitiæ minister, vox Belgica. Charta Phil. comit. Flandr. pro libert. franci et castell. Brug. ex Cam. Comput. Insul. : *Ex quo vrsarnia bannitur, et homo prolocutorem accipit, et in causam trahitur vel a Cricwardia, sive ab aliquo alio... Post judicium scabinorum, si Cricwardia falsificare voluerit aliquid scabinorum, etc. Idem videtur atque Crichouder, in Ch. ann. 1323: *Le bailli, leur Crichouder, ou autre official des comtes de Flandres, etc.**

1. **CRIDA**, Bannum, proclamatio quæ per præconem fit; *Grída Italis*, Gallis *Cry public*: [*Crida quæ fiet, etc.* in Conventiobus Caroli I. Andegav. Comit. Provincie cum Massiliens. ann. 1257: *Præconisationes sive Cride*, in Charta Philippi de Sangineto ann. 1317. e. MS. D. Brunet. *Vendere ad Cridam*, in Litteris ann. 1319. apud de Lauriere tom. 2. Ordinat. pag. 259. *Injungere Cridas*, in Processu anni 1339. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 128. col. 2. *Creda*, in Consuetud. Mediolan. cap. 428. *Crieria*, in Præcepto Philippi Franc. Regis ann. 1274. tom. 2. Ordinat. pag. 435.] *Criée*, in Charta 1314. apud Guichenonum in Hist. Sabaudica pag. 147. *Cride*, in Consuetudine Solensi tit. 29. art. 13. 19. et Baionensi tit. 15. art. 1. 6. [*Criage*, in Edicto Caroli VI. Francorum Regis ann. 1413. art. 22.] *Cridar Itali*, Nos *Crier*. A *Quiritare* deducit Scaliger ad Priap.

† **CRIDA PIGNORUM**, Tributum a Dominis locorum perceptum pro rebus hasta posita venditis. Vide Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 374. nota K.

† **CRIDAGIUM**, Simili notione, seu tributum pro proclamatione vini venalis exsolutum. Extenta jurium quæ levantur a Comite Sabaudicæ apud S. Symphorianum de Auzone ann. 1309. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 97. col. 1: *Item habet Dominus in villa S. Andreæ mensuras vini et Cridagium, et pedagium bestiarum portantium vinum venale per*

terram, etc. Et pag. seq. col. 1: *Item de qualibet veyscellata vini exposita venditioni in villa prædicta, levantur quatuor denarii; videlicet unus denarius pro Cridagio, et tres denarii pro mensuris, etc.* Vide ejusdem tom. pag. 77. sub finem. Jus illud appellatur *Criage* in antiquo Instrumento Gallico Tabularii Calensis pag. 171: *Item les mesures a blé et à vin sunt de l'Eglise, et le Criage du vin, et le minage du blé et des maars, etc.*

† **CRIDARE**, Clamare, proclamare, de iis dictum, qui vendunt hasta posita. Regestum Parlamenti ann. 1491. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 642: *Pro eadem bona Cridando et subhastando, ac plus offerenti et ultimo incariatori vendendo, etc.* Rursus occurrit apud Muratorium tom. 8. col. 432. et 434.

† **CRIDERE**, Eadem notione legitur in Statutis Massil. lib. 1. cap. 39.

† **CRIDIA**, Proclamatio, ut *Crida*. Arrestum Parlamenti Tolosani pro Episcopo Albiensi ann. 1498. die 2. Martii: *Officiarii fieri facient Cridias et præconisationes in ipsa Civitate Albiæ.*

* 2. **CRIDA**, Conclamatio ad arma, seu clamor publicus, quo edito, cives alique vicorum homines concurrere tenentur. Sat. Vercell. lib. 4. pag. 115. r. : *Item quod omnes homines civitatis et districtus Vercellarum teneantur ire ad Cridas et stremitas, quas audirent fieri alicubi in districtu Vercellarum, occasione prædictorum baruderorum et prædonum, cum armis et sine armis, secundum quod parati essent.* Lit. Guill. episc. Lingon. ann. 1348. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 251: *Et avec ce, seront tenu les habitans de la ville de S. Loup de aler au Cri de Gurgé, avec les autres de la prévosté de ce leu. Consuet. vet. Britan. cap. 148: Tous et toutes doivent aller au Cry communément, quant Cry de feu ou de meurtre oyent.* Vide infra *Cridum*.

* **CRIDAFORA**, Eodem intellectu. Stat. Montis-reg. pag. 245: *Accusationibus factis ad suum officium revertatur, nisi justam causam haberet ægritudinis, vel citationis factæ de eo coram curia, vel propter Cridamforam, vel aliam evidentem causam et probabilem.* Vide *Biafora* et *Criafora*.

* 1. **CRIDARE**, Publico banno edicere, per præconem publicare. Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Bajulus tunc de Moreriis pro domino Barallo fecit Cridari in pœna l. solidorum, quod nullus furaretur de dictis ovibus,.... et post cridam, etc.* Chron. Estense ad ann. 1307. apud Murator. tom. 15. Script. Ital. col. 358: *Tunc dom. Marchio Cridari fecit per totum exercitum, quod omnes præparati essent, ut viriliter contra inimicos accederent.* Occurrit præterea apud eumd. tom. 16. col. 874. in Hist. Lugdun. pag. 130. col. 2. et alibi passim. Vide *Criare*.

* 2. **CRIDARE**, Clamare, vociferari, Gall. *Crier*. Hist. Cortusior. lib. 2. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 800: *Plures ex ipsis venerant usque ad palatium habitationis dom. Canis Cridantes et dicentes: Vivat populus Vicentiæ, et Canis de la Scala penitus moriatur. Cridando alta voce: moriantur Gibellini,* in Chron. Placent. ad ann. 1312. apud eumd. tom. 16. col. 489.

* 3. **CRIDARE FAME**, Fame interire, consumi, panem clamare, quo famas expleatur, Gall. *Crier à la faim*. Chron. Modoet. apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1153: *Patet ipsos crudeliter fuisse, quia incarceratos nunquam dimittebant exire et infinitos in carceribus crudeli*

fame perire fecerunt; et gaudebant et ridebant audiendo incarceratos fame Cridare.

* **CRIDATIO**, Proclamatio, edictum publicum; *Cry*, pro *Jure banna* indicendi, in Libert. villæ de *Tannay* ann. 1352. tom. 6. Ordinat. reg. Franc. pag. 63. art. 14. Charta pro Archiep. et capit. Lugdun. ann. 1376. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 327: *Proclamationes et Cridationes, quæ fiunt et hactenus fieri consueverunt in dicta civitate, etc.* *Crieour* et *Crye*, præco, cujus officium *Criage* appellabant. Charta ann. 1403. in Reg. feud. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 91. r. : *Jehan Girart Crye de Gençay,.... à cause de mon office de Criage, ay et tiens,.... sur le prieuré de S. Maurice de Gençay huit deniers de rente, pour appeller et faire venir les gens au service de saint église le Jeudi, le Vendredi et le Samedi de la semaine sainte. Item sur la cure de Nostre-Dame de Gençay pour semblable cause, huit deniers.* Unde *Cride*, pro *Cude*, legendum opinor, in Libert. villæ de *Peyrusse* ann. 1368. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 705. art. 8: *Pourront (les consuls) crier et faire crier par la Cude (le Cride) de la dicte ville de leur propre auctorité,.... les choses et causes appartenantes à leur consulat.* Ita et *Cride* seu *Cridæ* pro *Crude*, Libert. Montis-olivi ann. 1312. tom. 7. earumd. Ordinat. pag. 508. art. 68: *Quod nullus bladum revenditor,.... sit ausus emere bladum, cujuscumque conditionis bladum sit, revendendi causa vel coquendi, nisi Crude et consulum licentia vel assensu, dum frumenti ultra quindecim solidos valuerit sestarium.* Le Roman de Robert le Diable MS :

Lors sont mandé li Crieours,
Et li maistre deviseours,
Chou qu'il doit crier li aprendent.

* **CRIDUM**, Inclamatio, dum crimen aliquod capitale perpetratur, nostris *Cri*. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 68: *Oportuit quod dictus Chartrotus, timens hostium suum frangi, moveret Cridum contra defunctum et suos complices.* Vide supra *Crida* 2.

* **CRIEIA**, Querimonia adversus aliquem clamoribus publicis significata, inclamatio. Arrest. parlam. Paris. ann. 1278. in Reg. 2. *Olim* fol. 40. v. : *Burgenses Cadomenses qui conspiraverant in præpositos, et qui procuraverant Crieiam fieri in adventu domini regis contra ipsos, et etiam in reditu suo de Cæsarisburgo, condemnati, etc.* *Faire criée*, pro Designare, Gall. *Indiquer*, in Lit. remiss. ann. 1383. ex Reg. 122. Chartoph. reg. ch. 337: *Philippot,.... prist un baston à terre, qui ilec estoit gisant, et qui faisoit Criée et passe de leur feu, etc.* An inde *Criquet* dicitur ejusmodi baculus, in aliis Lit. ann. 1478. ex Reg. 205. ch. 189: *Le suppliant arriva en ung lieu où on jouoit à la boulle, près d'une atache ou Criquet.*

† **CRIENTA**, Inquisitio anni 1220. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 129. col. 1: *Item Dom. Comes habet apud Avalonem in dominico l. Corvatam ad Capellam Albam continentem 18. jornalata terræ, in quibus Mistrales capiunt 4. gerbas, et Crientas et solagium.* Adnotat eruditus Auctor *Crientas* dici pro *Carrietas*; sed quid sunt *Carrietas*? Retinerem *Crientas*, quas idem puto, quod supra *Creentum*. [Eadem notione qua mox

* **CRIENTIA**, Idem quod supra *Cario*, jus nempe quod illi competeat, qui ex officio decimam carro vehebat, frumen-

tum nempē quod de manipulis excidebat vel excutiebatur, *Crien* appellatum in Ch. ann. 1330. ex Chartul. S. Mart. Pontisar. fol. 35. v^o. : *Comme Pierres Dardel et Jehannin Dardel.... disoient qu'eulz et leurs prédécesseurs eussent ou aient accoustumé et de lonc temps à prendre, à avoir et à recevoir les trois partis du Crien, qui estoit fait du grain venant à la grange dimeresse du terrouoir de Menouville, duquel grain l'en eust accoustumé à faire Crien ; le quel Crien les gens desdiz escuiers eussent fait ou fesoient aucune foys outrages et en excessive quantité amenuisant les parties de le disme, etc.* Charta Will. Norman. ducis ann. 1042. in Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 542: *Addo insuper Crientiis unam salinam, et ligna in luco meo sufficienter ad incendium ejus.* Alia Henr. reg. Angl. pro monast. de Exaquo in Reg. 64. ch. 161: *Ex dono Willelmi de Mercheyo mensuram pantof in Crientiis. Crinchon, Arista vulgo Barbe, in Charta ann. 1358. ex Reg. 90. ch. 157: Le bled bien vané et appareillé de paille et de Crinchon.* Vide supra *Crapinum*.

† **CRIERIA**. Vide *Crida*.

† **CRIFIA**. Vide *Cryphia*.

CRIGNUM, Panis vel cibus qui fit ex tribus partibus farinæ, hordei grossi, et una parte subtili. Matthæus Silvatic.

* **CRILIS**, **CRILUS**, an Cribrum, Gall. *Crible*? Reg. episc. Nivern. ann. 1287: *Item quilibet qui vendit archas vannæ scilicet, situlos, tinas, Criles, bussellos, debet in festo S. Cirici ij. denarios, excepto quod venditor Crilorum non debet nisi unum denarium.* Vide *Criblus*.

† **CRIMINALITAS**, Crimen capitale. Vide *Civilitas*, Multa pecuniaria.

* Lit. ann. 1383. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 57. col. 2: *Criminalitatem hujusmodi in civilitatem penitus convertentes, abolendo ; tollendo prorsus omnem criminis maculam atque notam. Criesme, pro Crime, in Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 194. Criminel, Funestus, in Lit. remiss. ann. 1482. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 906: *Lequel Sombret estoit fort et puissant, dangereux et Criminel de la main.* Vulgo dicimus, *Qui à la main malheureuse.**

CRIMINARE, Crimen alicui impingere, de crimine accusare, apud Matthæum Paris ann. 1251: *Miles super hoc Criminatus attachabatur.* [Concil. Legion. ann. 1012. can. 15: *Et si jurare noluerit ex parte Regis, Criminatus habeat licentiam jurandi.*]

CRIMINOSUS, Reus. Auxilius de causa Formosi: *Quidam itaque Presbyter, ut puta heri baptizavit, et ipse Criminosus, etc.* [Occurrit alibi non semel.]

† **CRIMINOSUS CRIMEN**, Gravius delictum, in Statutis Augerii II. Ep. Conser. MSS. ann. 1280.

* **CRIMOR**, *La longeza de li capilli.* Glossar. Lat. Ital. MS.

CRINALE, Cereus instar plicæ seu Crinium complicatorum, cujus passim usus in Cracoviensi Ecclesia in Processionibus publicis. Occurrit in Vita S. Stanislai Canonici Regularis Lateranensis.

† **CRINALE**, Discerniculum seu Acus comatoria. Odo de varia fortuna Ernesti Bavarie Ducis inter Anecdota Martenii tom. 3. col. 345:

.... Subeitrino Crinale capillos
Crispat, et inserto nexus castigat in auro.

Agitur de virgine. Apuleius dixit, *Crinalis acus*; Ovidius vero, *Curvum Crinale*.

** **CRINALIS IGNIS**, Cometæ stellæ sci-

licet, quam *crinitam* dixit Suetonius in Cæsar. cap. 88. Reinard. Vulp. lib. 2. vers. 370:

Stella minax subito, mutandis regibus index
Crinali visus occupat Igne meos.

† **CRINARIUM**, f. Idem quod *Crinile*, Sertum. Narrat Anonymus in Libello de Vita S. Berregisi, apud Mabillonium in Actis SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 294. sanctum Abbatem Pippini indignationem incurrisse, eo quod, cum quondam in Ecclesia solus *Crinari* ornamentum gestaret, nec deponere vellet Pippinus, ipsum ad osculum admittere noluit.

CRINES. Punire in cute et *Crinibus*, in Speculo Saxon. lib. 2. art. 13. § 1. *Crinis et cutis tormentis subijci*, art. 28. § 3. *Ad cutem et Crines condemnari*, lib. 3. art. 3. § 1. *Demereri cutim et Crines*, in Wicbild Magdeburgensi art. 19. § 1. art. 44. § 1. art. 96. *Cute et capillis privari*, in Chron. Laurisham. pag. 74. 75. *Cutem et capillos amittere*, in Lege familiæ Burchardi Episc. Wormaciensis. Vide *Decalatio, Corium et Cutis*. [** Grimm. Antiq. Jur. pag. 702.]

CRINES LIBIDINOSE VIRGINI DETRAHERE, in Lege Bajwar. tit. 7. § 5. Quibus ad amoris incitamentum malis artibus uti solent.

CRINES MULIERI INGENUE CAPULARE, in Lege Burgund. addit. 1. tit. 5. Vide *Capilli*.

* **CRINE** nostris, Coma, capillus, vulgo *Chevelure*, Vita J. C. MS:

Andoi estoient vieilles gens,
Cascous avoient plus de cent ans,
Plus avoient blanche la Crine
Que flours de lis, ne piaux d'ermine.

† **CRINEUM**, f. pro *Scrinium*, Arca in qua res asservantur pretiosiores. Chronicon Comodoliac. inter Fragm. Hist. Stephanotii MSS. tom. 2: *Hic jacet in ipso vase corpus S. Juniani, in quo sepehvit eum Roricus Episcopus ; Rainaldus vero Petragoric. Episcopus, qui meruit Martyr fieri, collegit eum in Crineis ligneis infra vas repositis.*

CRINILE, Sertum. Albertus Argentinensis in Chr. pag. 114: *Prandentibus autem illis cum Rege ejusque filiis, Rex cuilibet florum et Joanni Duci unum Crinile rosarum posuit super caput.* [Processus de SS. Virg. Eichsellen. tom. 3. Junii pag. 136: *Quoddam Crinile sive sertum, quod S. Christiana in capite suo sancto, dum vixit, tulisse et habuisse dicitur.*]

CRINILE nuptarum virginum, pro quo eis reformationem dotis non habentibus solvuntur marce 30. (marito mortuo) aut possessio, ubi 3. marcarum fit proventus: nam indotata mulieri 30. marce solvuntur, ex Consuetud. terræ Cracoviensis.

* Consuetudinis hic laudatæ verba sic leguntur inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 326: *De Crinili nuptarum virginum. Item dum aliquis copulat sibi matrimonialiter virginem seu puellam, et privatur vita non reformans eidem uxori, eactunc talis uxor accipiet pro Crinili marcas triginta, aut possessionem, ubi trium marcarum esset proventus, habebit tandiu donec sibi persolvetur Crinile, tenendam.*

† **CRINIOSUS**, Crinitus. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 232: *Quendam Crinosum igneum globum et valde luminosum de vertice S. Columbæ... sursum ascendente vidit.*

* **CRINIRE**, τριχουσειν, in Gloss. Lat. Gr. Statius lib. 4. Thebaid. v. 217:

Frontenti Crinitur cassis oliva.

Ubi vetus Scholiastes: *Ut habeat olivæ folia pro crinibus.*

* **CRINIS**, Fons, depravate a Gr. κροῦνός, ut notat D. Falconet. Utitur Aethicus, ut videre est apud Reines. Var. Lection. lib. 1. cap. 13. pag. 46. quicquid obstrepat Rivinus in Epimetro suo Hallucinat. Reinesii.

CRINISATUS, Ex crinibus factus vel natus. Sidon. Carmine 22:

Hic Crinisatas jungebat Pegasus alas.

Vide Sirmondi Notas.

* **CRINITA**, Pulchros cincinnos habens. Gloss. Lat. Gr.: *Crinita*, ἐπιλόκκαμος. Vide *Criniti*.

* **CRINITÆ**, Hæretici, de quibus ita Monachus Cisterc. in Chron. ab ann. 1107. ad ann. 1430. ex Cod. reg. 5950: *Anno Domini 1146. hæresis Crinitarum intra Britanniam pullulat, cujus princeps fuit quidam Crinus nomine, qui se filium Dei nominabat, et quamvis esset idiota, de divinis tamen disputabat, absque sacris ordinibus missam celebrabat, episcopos et archiepiscopos ordinabat, et alia multa execrabilia perpetrabat.... Anno Domini 1148. Remis a Papa Eugenio concilium celebratur,..... in quo Crinus hæreticus condemnatus est. Sed impetrata impunitate membrorum in carcerem relegatus est, et ibi non multo post mortuus.*

CRINITI, **CRINOSI**, ἐπιλόκκαμοι, in Glossis Gr. Lat. apud Francos Reges dicti, et præcipui ex nobilitate, quod iis solis crines promittere liceret. Merovingi, seu *Criniti*, in Chron. Andreus pag. 338. Lex Salica tit. 26. § 1: *Si quis puerum infra 12. annos Crinitum, sive incrinatum occiderit.* § 2. *Si quis puerum Crinitum, sine voluntate parentum totonderit.* Decretio Childeberti Regis § 2: *Ut nullus de Crinosis incestum usum sibi societ conjugio.* Vide Stephanon Baluzium ad hunc locum. Chronicon Moissiacense: *Ille dedit eis consilium, ut eligerent Farumundum,.... et levarent eum in Regem super se ex genere Priami Crinitum.* Ado Viennensis in Chronico, ubi de Chlodione: *Abhinc Franci in finibus Thorinorum habitantes, Crinitos Reges habere Cœperunt.* Avitus Viennensis Episc. ad Clodovechium Regem: *Cum sub casside Crines nutritos salutaris galea sacre unctionis indueret.* Gregorius Turon. lib. 6. cap. 24: *Hic cum natus esset in Gallia, et diligenti cura nutritus, (ut Regum istorum mos est) Crinium flagellis per terga demissis, etc.* Vide Aimoinum lib. 3. cap. 61. Idem Gregorius lib. 8. cap. 10: *Sed cum ignorarem quisnam esset, a Cæsarie proluxa cognovi Chlodoveum esse.* Et mox: *Una tantum pars capillorum quæ subter fuerat, jam defuæxerat ; alia vero cum ipsis Crinium flagellis intacta durabat.* Idem de Vitis Patr. cap. ult.: *Nec ille ut quidam dimissis capillorum flagellis aut barbarum dimissione plaudebat, sed certo tempore capillum tondebat et barbam.* Gesta Dagoberti I. cap. 14: *Rex autem super ripam fluminis stans, galea induto capite, Crinesque cum canitie obvolutos habens, et hæc audiens, galeam celerissime a suo capite deposuit: cum nudatum a galea apparuisset caput Regis, agnovit eum Bertholdus Regem esse, etc.* Erchanbertus de Majorib. domus: *Danielem quondam Clericum cæsarie capitis crescente Regem Franci constituunt, quem Chilpericum nuncupant:.... quia Merovæi, ut aiunt, sicut antiquitus Nazarei, nullo capitis crine inciso erant.* Eginhardus in Carolo Magno: *Neque Regi*

aliud relinquebatur, quam ut regio tantum nomine contentus, Crine profuso, barba submissa, solio resideret. Sidonium lib. 1. Epist. 2. Theodoricum Gothorum Regem describens, ait, *aurum legulas (sicut mos gentis est) Crinium superjacentium flagellis operiri.* Carm. 5. de Francis :

.... Rutili quibus arce Cerebri
Ad frontem Coma tracta jacet, nudataque Cervix
Setarum per damna latet.

Ubi Savaro et Sirmundus. Scribit Scylitzes pag. 522. apud Armenios præcipuam fuisse τὸν Κρηγίτων familiam, ut pote Regiam. Manilius lib. 5. delicatorum fuisse scribit :

.... Tortos in plexum ponere Crines,
Aut nodis revocare, et rursus vertice denso
Fingere, et appositis caput emulare capillis.

Ut et Martialis lib. 4. Epigram. 42 :

.... Mollesque flagellent
Colla comæ : tortas non amo Flacce, comas.

Hinc Starchaterus apud Saxonem Grammaticum lib. 6: *Virilibus comis muliebre redimiculum injici non oportere monet.* Idem Saxo :

Splendida nexerant tortum redimicula Crinem.

Ejusmodi in Regibus prioris stirpis crinium flagella intueri licuit in Portali Ecclesie S. Germani Pratensis Lutetiae. Vide Annulum Childerici apud Chiffletium.

Cæteri e plebe tonsi erant, ut auctor est Agathias lib. 1. Gregor. Turon. lib. 3. Hist. cap. 18: *Debes velociter adesse Parisius, et habito consilio pertractari oportet, quid de his fieri debeat: utrum incisa cæsarie, ut reliqua plebs habeantur, etc.* Vide Savaronem et Sirmundum ad Sidonium lib. 1. Epist. 2. Bignonium ad Legem Salicam tit. 26. Hotomanum et Matharellum in Franco-Gall. cap. 7.

At hæc quidem obtinere sub prima Regum Francorum stirpe: nam sub altera Reges non promissos ac in flagella digestos, sed decurtatos crines, atque adeo cæteri e plebe gessere: quod potissimum colligi datur ex Caroli Magni et Ludovici Pii sigillis, et Lotharii et Caroli Calvi imaginibus, quas delineari curavit Stephanus Baluzius in Notis ad Capitularia Regum Francorum pag. 1276. 1278. 1279. 1284. 1305. 1307.

† CRINON, κρινον, Liliium. Locum vide in Rosum.

CRINONES, [Barba infra nares.] Vide Grani.

† CRINOSI. Vide Criniti.

† CRIOBOLIUM, Κριοβόλιον, Sacrificium Matri Deum vulgo oblatum, sic dictum ab arietibus cæsis, ut *Taurobolium* a bobus. Memorantur Criobolia in Inscriptionibus Gruteri 27. 3. et 4. apud Muratorium tom. 3. pag. 74. Vide Salmasium in Notis ad Lamprid. in Helio-gabalo cap. 7.

* CRIDOCHE, Machinamenti genus. Vitruvius lib. 10. cap. 18: *Constituebatur autem in ea (turri) arrectaria machina, quæ Græcè Criodoche dicitur.* Philander exponit trabem arietis; Turnebus machinam ex ariete et trabe; Baldus machinam, qua arietem recipit. Hæc post Carol. de Aquino in Lex. milit.

† CRIOLLA. Tiburtius Navarrus in Miraculis S. Francisci Solani, Julii tom. 5. pag. 894: *Floriana nigra Criolla ab artuum debilitate (sanata fuit.)* In hunc locum Sollerius: Hispani vulgo appellant Criollos, qui ex patre Hispano et matre Inda nascuntur. Hinc *Criolla* vocatur mulier, quæ hoc modo nata est.

* Ab Hispan. *Criollo*, Academicis nostris *Criolle*, vulgatus *Creole*.

† CRIPA, pro *Crypta*. Vide in *Cumba* 2.

† CRIPHIA. Vide *Cryphia*.

† CRIPHICUS, *Fraus*. Papias MS.

† CRIPIDO. Vide *Crispido*.

* CRIPISCULA, Placentulæ species. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Cripiscula, Crouteille*. Diminut. a *Crepis*, *placentula ex melle confecta et farina*, in *Amalthea*. Vide *Crespelle*.

† CRIPPA, Panni genus, f. idem quod Galli dicimus *Crepe*, Itali *Crespo*, Bomycinus pannus crispus tenuisque. Vita S. Moduennæ tom. 2. Julii pag. 303: *Præter vestes nostras communes nihil portabimus de omni Crippa*.

† CRIPTA, CRIPTELLA. Vide *Crypta*.

CRIPURA, Ruptura, fractura. Italis *Creputura*, nostris *Creveure*. S. Audoenus in Vita S. Eligii lib. 2. cap. 32: *Vidit ex fronte Basilicæ... parietem ex parte dissipatum, Cripturamque imminentem ac ruinam minitantem instare.* Et cap. 45: *Apparuit subito in pariete... veluti arcus in rotundo prærupta ingens Criptura, ut liquido cunctis patesceret, Dei id nutu fieri quod disponerent, ac per eum locum materiam debere evertere, quo nimirum viderent hoc opus Cripturam præire.* Vide *Creputura*.

** CRIS, pro Res, in Chart. Longob. ann. 746. in Brunett. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 522: *Duplu pretiu et Cris meliorata*.

* CRISANTICUM VINUM, i. Aureum, reperitur in antiquis libris. Glossar. medic. Simon. Januensis. ex Cod. reg. 6959.

* CRISATUS, Aureus, pro *Chrysatus*, χρυσάτος. Glossar. Lat. Ital. MS.: *Crisatus, dorato*. Vide *Chryseus*.

* CRISELECTRUS, *Gemma similis auro*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. pro *Chrysolectrum*.

CRISEUS, Canus, nostris *Gris*. Durandus lib. 7. Rat. cap. 25: *Capilli ejus nigri et Crisei, caro candida, etc.* *Cheveux gris*. Vide *Griseus*.

† CRISIBE, in *Propheta*, *Erugo vel rubigo messium*. Papias MS. Bituricensis.

† CRISIS. Glossographus ad cap. Significasti. De elect. : *Apocrisarii dicuntur Nuntii Dom. Papæ, q. Secretarii, nam Crisis quandoque dicitur Secreturum*.

CRISMA, pro *Chrisma*, in Indice MS. Beneficiorum Ecclesie et Dioc. Constantiensis. fol. 4: *Dicti Rectores solvunt... pro Crismate xx. den.* [* Chart. ann. 1252. in Kremer. Histor. Ardenn. Chartul. Saraep. num. 40. pag. 334. Orat. ann. 1320. ap. Guden. in Cod. Dipl. tom. 3. pag. 187.]

* CRISMALE, pro *Chrismale*, Pannus lineus cera imbutus, quo altare cooperitur. Pontif. MS. eccl. Elnens. ubi de consecratione altaris: *Ministri vestiant altare lintheaminibus et ornamentis benedictis, subposito prius Crismali sive panno lineo cerato ad mensuram altaris facto.* Vide in *Chrisma*.

† CRISMON, *Nota quæ in libro ex voluntate uniuscujusque ad aliquid notandum ponitur*, Papias in MS. Bituric. *Crismon* vel *Chrismon* proprie est Monogramma

Christi sic expressum

Vide Bene-

valete et *Chrisismus*.

* Quod hac nota in libris *χρήσιμα* notarentur, sic appellata, non a Christi monogrammate, licet ejusdem figuræ.

Vide Menag. in Diogen. Laert. pag. 161. Vide supra *Chrestus*.

CRISOBOLUM. Vide *Chrysobolum*.

† CRISONIUM, Nasturtium. Vide *Cresso*. * CRISONPHILAX, Nomen officii, non proprium, quod addita voce *Thesaurarius* explicatur, *Chrysophilax*. Mirac. S. Mauril. tom. 4. Sept. pag. 76. fol. 2: *Aderat cum præseulo supradicto Crisonphilax, thesaurarius, cum aliis officialibus clientibus*.

* CRISOPOLUM, GRISOPOLUM, perperam pro *Chrysobolum*, Bulla aurea, in Instruct. Pisan. Legat. ad Alexium imper. CP. ann. 1199. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 1492: *Item ubi dicitur in Grispolo, Non ejectionis eum, etc.* Ita pluries, semel *Crisopolum*. Vide *Chrysobulum*.

† 1. CRISPA, Plica, Gall. *Pli*. Translatio S. Antonini tom. 1. Maii pag. 767: *Recognovit... piegas seu Crispas vestis ipsius, juata Regulam et Ordinem S. Dominici, similiter inibi depictas. Quod depositum, imaginem, vestem et Crispas, etc.* [* Vide supra *Crespa*.]

* 2. CRISPA, Placentulæ species. Neocrol. eccl. Bitur. MS: *Sciendum est quod in carniprivio debet quilibet canonicus habere duos solidos pro Crispis*. Vide supra *Cripiscula*.

† CRISPATIO, in Musica forsitan est Sonus inflexo crebrius spiritu variatus, Gall. *Fredon*. Notker apud Mabill. Annal. Bened. tom. 4. pag. 688. de significatione litterarum in superscriptione cantilenæ: *R rectitudinem vel rasuram non abolitionis, sed Crispationis rogitat*. [* F. pro *Crissatio*. Vide in *Crissare*.]

CRISPELLE. Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 25. et Udalricus lib. 2. Consuetud. Cluniac. cap. 4. ubi de signis: *Pro signo Crispellarum, (addit Udalricus [cum Bernardo Ord. Cluniac. part. 1. cap. 17.] vel ut alii dicunt, frigidularum) cum pugno accipe crines, quasi cupias eos facere crispas.* [Rustici apud Normannos vocant *Crespes*, ova pauca mixta cum farina, et in sartagine frixa.] [* Vide supra *Crespellæ*.]

** CRISPES, *Lipsonium Germ. Kaffs oder Heiligenpuchs*. Vocab. vet. ann. 1482. Theca reliquiarum. ADEL.

† CRISPICAPILLUS, Ουλόρηξ. Gloss. Lat. Græc. *Qui Crispas habet Capillos*.

* Seu cincinnatos: nam *Crespir* dicebant, pro *Friser*, ut ex Glossar. Lat. Gall. Cod. reg. 7692. colligitur: *Calamistrum, esclice à crespir les cheveux. Calamistrare, Crespir*. Unde *Crespinois* appellabatur, qui cincinnatos capillos habebat, vel cui nomen erat *Crispinus*. Charta Roberti primogeniti comit. Fland. ann. 1292. in Chartul. Namurc. ex Cam. Comput. Insul. fol. 16. v.: *Bauduin et Robiert Crespin freres, dit les Crespinois d'Arras*.

CRISPIDO, Propiciatorium, vel 4. anguli altaris. Ita Papias: sed *Crepido* legitur in Levit. cap. 1. 15. et apud Ezechiel. cap. 45. 19. ubi de *Crepidine* et *angulis Crepidinis altaris*. [Glossar. Sangerman. n. 501. habet *Cripido*.] [* Vide supra *Crepido* 2.]

† CRISPIRE, de clamore gallinarum dicitur in voce *Baudare*.

† CRISSARE, *Cevere*, *Clunem movere*. Papias MS. Codex Bituric. habet: *Crevens, Crissans, Clunem agitans*. Apud Juvenalem et Martialem, *Cevere* est canum more caudam clunesque movere; et translate apud Persium est adulari, quia dum canes adulantur caudam et clunes movent. Remig. Autissiod. Comentar. in librum de Musica Martiani

Capellæ MS. in Bibl. Reg. : *Hoc tamen in cordis non potest reperiri, nisi in humana voce quando Crissatur vox in ascendendo et descendendo* : id est, quando movetur vox et varie flectitur. Verbo *Crissare* etiam utitur Lucilius apud Nonium : *Medullinæ frictus Crissanis*, apud Juvenalem.

* **CRISSARI**, [Fricare ; actio mulierum in Coitu. DIER.]

CRISSARIUS, Conradus Fabariensis de Casib. S. Galli cap. 19 : *Hujus auxilio protectus, non solum, sed et optime, prout decuit Principem, Regis (ut ita dicam) Crissarium, susceptus est, ac aliquanto tempore honorifice habitus. Ubi Crissarius peperam pro Apoetiaris, editum videtur : [a Crissare congruenter derivatus, erit idem qui adulator, seu Regi gratosus, Gall. Favori : quæ notio recte cohæret.]* [* Ap. Pertz. pag. 182. *Crissarium.*]

* **CRISSORIUM**, Instrumentum ferreum quod stridorem edit, ut videtur, a Gallico *Crissor*, stridere. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 553 : *Ipse Theobaldus tenens in manu sua quandam baculum cum cuspidate et Crissorio ferreis, etc.*

CRISTA, Mons, collis, montis apex. Charta Roberti Principis Capuani ann. 1121 : *Ecclēsia S. Angeli sita in Crista montis ditionis suæ*. Leo Ost. lib. 3. cap. 28 : *Statuit... ejusdem montis sacream Cristam igni ferroque excindere*. Will. Brito lib. 7. Philop. :

Nec rupis Cristam, qua turris pes erat imus.

Charta ann. 1157. apud Guichenonum in Bibl. Sebus. cent. 1. cap. 81 : *Et inde per Cristam collis usque ad summitatem montis Orselli pervenit*. Occurrit etiam in Chartis Ital. apud Ughell. tom. 7. pag. 196.

CRESTATA, Eadem notione. Charta Amedei Comitis Sabaudie ann. 1360. apud Guichenon. in Episcop. Bellicensib. : *Et a dicto loco recte protendens inferius semper per summitatem, seu Crestatam montis de Myeimont.*

CRISTA, Apex feretri operculo imminens. S. Audoenus lib. 1. Vitæ S. Eligii cap. 32 : *Fabricavit etiam Eligius mausoleum sancti Martyris Dionysii in Parisiensi civitate, et super illud tectum (al. tugurium, f. tegurium,) marmorum mirifico opere, auro et gemmis ornatum, Cristam quoque et species de fronte magnifice composuit*. Sugerius lib. de Administratione sua cap. 32 : *Dum illam ammirabilem S. Eligii cum minoribus crucem, dum incomparabile ornamentum, quod vulgo Crista vocatur, aureæ aræ superponi intueremur, etc.* Rigordus, de Carolo Calvo : *Hic attulit ad Ecclesiam sancti Dionysii clavum et spineam coronam... et Cristam auream cum gemmis pretiosissimis, et preciablem, etc.* Vitæ Abbatum sancti Albani, ubi de feretro S. Albani : *Cristam tunc temporis minime perfecit, expectans ad hoc tempora comodiore, quibus ad hoc auro et argento ac gemmis uberius abundaret. Et mox : Proposuerant tamen illam Cristam adeo nobilem et sumptuosam procul dubio facere, ut ex ea totius operis series venustatem sortiretur, et pluris foret quam totius feretri coopertura residua. Vide Repa.*

* **CRISTALLUM**, Lapis pretiosus, de quo ignis est producendus, apud Bern. mon. in Consuet. Cluniac. cap. 69. Ordinar. S. Martialis. Lemov. ex Cod. reg. 1138. fol. 10. rº. : *In Purificatione S. Mariæ... Post Tertiam induti sacerdos et ministri in*

albis, et igne de Cristallo vel silice noviter excusso, procedunt ad altare, et ibi ignem benedicat et cereos a sacrista præparatos. Ordinar. MS. S. Petri Aureav. ad eumd. diem : *Ignē de cilice vel Cristallo noviter cum calibe excusso, dompnus abbas benedicat ignem*. Pontif. MS. Eccl. Elnens. in Sabbato S. : *Dicta Sexta ignis novus de Cristalo vel scilice excutitur et accenditur. Vide Novus ignis et Ignis lapideus in Ignis.*

* **CRISTALLIER** nostris, Operum crystallinorum artifex. Lib. 1. statut. super artif. Paris. fol. 124. rº. ex Cam. Comput. : *Des Cristalliers et des pierriers des pierres naturelz. Il peut estre Cristallier à Paris qui veult, c'est assavoir ouvriers de pierres de cristal et de toutes autres manieres de pierres natureuz.*

CRISTATICUM, Genus humi, Papiæ : sed legendum *numi*, licet MS. præferat *vini*. Intelliguntur enim numi Imperatorum Constantinopolitanorum, in quibus Augusti cum camelaucio cristato effinguntur : de quibus copiose egimus in Dissertat. ad Joinvilliam 24. [* *Vinum etiam in Glossar. cod. reg. 7644. Vide Crisaticum Vinum.*]

CRISTATUS, Gloss. Lat. Græc. : *Cristatus, εὐσχήμων*. Isidor. Gloss. : *Cristatus, honestus, decens*. Item galeatus. Abbo lib. 1. de Bell. Paris. :

Cristatosque vident cunctos, etc.

[Hac voce utuntur Latini pro Crista ornatus, *Cristatus Achilles*, apud Virgilium, *Galea Cristata*, apud Livium, etc.]

CRISTEGUM, Crystallus, vitrum crystallinum. Diploma Lotharii Imp. apud Browerum lib. 8. Annal. Trevir. pag. 504. 1. Edit. : *Et aliam item capsulam modicam altari superpositam, necnon et crucem auream altari affixam cum diversis Cristegis hinc inde connexis optimi generis, gemmis undique decoratam.*

* **Cristogis** edidit Joan. Nic. ab Hontheim tom. 1. Hist. Trevir. pag. 348. col. 1.

† **CRISTEUS ALES**, Cristatus Ales, Gallus. Jacobus Cardinalis in Vita S. Celestini PP. apud Murator. tom. 3. pag. 637. col. 2 :

... dum terrea virtus
Suscipitur scissura horas, et Cristeus ales.

Martialis dixit, *Cristatæ aves*. Vide *Cristiger*.

* **CRISTIBIA**, *Lo astrologo*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CRISTICUS**, *Judice, e medico et di determinato*. Ibidem. f. pro *Criticus*, a Gr. κριτής. Judex. Vide *mox Crita*.

* **CRISTIGER**, Gallus *Cristatus*. Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 909 :

Cristiger objecti : Scio te duce tutus ego essem.

Vide *Cristeus Ales*.

† **CRISTILIA**, Cuspis hastæ, ut interpretatur Colganus. Vita S. Columbæ Abb. tom. 2. Junii pag. 211 : *Sub navi residens, culltello proprio Cristiliam de hastili eradebat.*

* **CRISTOGUM**. Vide supra *Cristegum*.

* **CRISUS**, ut *Criseus*, Gallis *Gris*. Ruodlieb. fr. 2. vers. 6. fr. 3. vers. 132. 141. Vide *Griseus*.

* **CRITA**, a Gr. κριτής, Judex. *Instituit super illos Critas*, apud Tertull. in Scorpiac.

* **CRITAGIUM**. Vide supra *Carcagium*.

† **CRITHOPHAGUS**, Hordeo vescens in Onomastico ad calcem tom. 2. SS. Januarii. Vox Græca est.

CRITI TU BILU. Anonymus Barenensis in Chron. ann. 1032 : *Descendit Michail*

Protospata Criti tu bilu, ke tu ypodromu. Id est, Κριτής τοῦ βήλου, καὶ τοῦ ἵπποδρόμου. De dignitate *Judicis veli*, quædam adnotavimus ad Cinnamum pag. 485.

† **CRITICARE**, Reditus febriles pati. Vita S. Francisci de Paula tom. 1. April. pag. 126 : *Concluserunt, quod permitteretur natura Criticare, et non darent plures medicinas*. Acta S. Lugardis tom. 3. SS. Junii pag. 240 : *Unde aliquando accidit, ut acutissima febre laborans, statim ubi debito Criticavit, de lecto surgens, sine omni difficultate, conventum et chorum ad cantandum intraret*. Vide *Creticare*.

† **CRITICI DIES**, Medicis dicuntur ii, quibus et morbus magis patefit, et ægri majori sunt in periculo moriendi, Gall. *Jours critiques*. Memorantur in Miraculis S. Alexii tom. 4. Julii pag. 260.

† **CRITUM**, Septum, inquit Henschenius in Onomastico ad calcem tom. 1. SS. Aprilis. Acta S. Francisci de Paula tom. citati pag. 166 : *Item cum nonnulli venatores caprum adinvenissent, et eum cum canibus insequebantur, is vero fugeret, et intra Cruta B. Francisci pro sui tutela se reciperet*. Legerem lubens, intra *Cryptam*, Antrum, Cavernam, speluncam.

* 1. **CRITUS**, Bannum, promulgatio, quæ per præconem fit, Gall. *Cri*. Libert. Montis-fer. ann. 1291. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 154 : *Dummodo suo juramento asserat... se non audivisse præconisationem vel Critum, etc.* Vide *Crida*.

† 2. **CRITUS**, Clamor. Gall. *Cri*. Vide *Cornu*, lin. *Cum cornu clamorem levare*.

* Instr. ann. circ. 1401. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 156. col. 2 : *Non advertentes quod tanta copia est et semper fuit ferarum animalium in præsentia patria, et in tantum convaluit, quod in pluribus locis gentes nocte et die cum canibus, cornu, Critu et retibus vigilare et prædia custodire, si volunt aliquos fructus recolligere, etc.*

* 3. **CRITUS**, *Lo coperto delli archi*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CRIVELLUS**, Cribrum, ab Ital. *Crivello*. Charta ann. 1427 : *Unum sextarium frumenti boni, sicci, novelli et bene merchantis, purgati cum duobus Crivellis, ad mensuram cartonis Tholossæ*. Alia ann. 1469 : *Tres cartonis cum dimidio bladi frumenti seu mossolæ, et cum duobus Crivellis purgati*. Pro cribrorum artifice vel illo qui ex officio frumentum cribrat, occurrit in Stat. Vercell. lib. 7. pag. 212. rº. : *Qui etiam promittat de non exercendo unquam per seipsum manualiter officia... fornariorum, molinartorum, Crivellorum, etc.*

† **CRIZARE**, Κεκριθέν. Gloss. Lat. Græc. *Equitare*, *Celeste equo vehi*.

1. **CRO**, CROO, CROY, Scotis, sext compositio vel satisfactio pro delicto, pretium hominis occisi, capitis æstimatio, *Weregildus*. Regiam Majestatem lib. 4. cap. 24. § 1 : *Ita quod mortem inde subierit... reddat, pro homine mortuo et tali ter occiso Croo et Galnes, quasi eum propriis manibus occidisset*. Diversa porro fuit istiusmodi capium æstimatio pro dignitatis ratione, uti statuitur cap. 36. Nam *Comitis Croo fuit 140. vaccæ, 3. oræ pro vacca : filii Comitis 100. vaccæ : filii Thani 66. vaccæ, etc.* Videtur autem spectasse compositio ista parentes interfecti. Ibid. cap. 38. § 5 : *Si uxor liberi hominis sit occisa, vir suus habebit le Kelchin, et parentes ejus habebunt le Cro et le Galnes*. Adde § 6. Statuta Jacobi I. Parl. 6. cap. 89 : *Homicida pendere jube-*

tur Regi 40. lib. le Croy vero proximis inferret.

2. **CRO**, CROY Anglis, est Cœnosa et cruda terra, vel palustris. Ingulfus pag. 858: *Et quia palustris hujus Croyland, ut ipsum nomen indicat, nam crudam terram et cœnosam significat, etc.* Eadem habet Ordericus pag. 541. ex Vita S. Guthlaci cap. 41.

CROTA, Eadem notione. Prima Statuta Roberti I. Sctorum Regis cap. 12: *Omnes illi qui habent Croias vel piscarias, seu stagna, aut molendina in aquis ubi mare ascendit et se retrahit, et ubi salmunculi, vel smolli, vel friæ cujuscumque generis piscium maris, vel aquæ dulcis, ascendunt vel descendunt, tales Croiæ et piscariæ machinæ interpositæ sunt ad minus 2. pollicum in latitudine.* Vide Skeneum lib. de Verbor. significat.

CROACA. Vide **CROADA** in **Corvatæ**.

1. **CROADA**, Operarum præbitio. Vide **Corvatæ**.

2. **CROADA**, Ager non unius quantitatis. Privilegium Pibonis pro Abbatia S. Leonis apud P. Benoit Hist. Tullensis pag. LXXXV: *Reposuimus etiam super ipsum altare B. Leonis in banno et potestate maseriorum Croadam quamdam desuper ipsam villam inter vineas et prata jacentem, omni decimatione et censu liberam.* Litteræ Innocentii II. PP. ann. 1140. in Hist. Mediani Monasterii pag. 286: *Apud Manierias decimas de avenigis et Croadis, quod fuit de beneficio ipsius Mediani Monasterii.* Excerpta Johannis a Bayono de Abbatibus ejusd. Monast. ibid. pag. 271: *Hic autem Hugo circa finem vitæ suæ contulit ex indominitura in allodio suo duas Croadas cum parte prati in territorio Purenis pro anniversario suo.* Eadem notione accipienda videtur Gallica vox *Crovée* in Instrumento Gallico cui titulus *Declaration des heritages de l'église nôtre Dame de Sommiere de l'an 1497. par Colin la Heyre Notaire, in Codice MS. Commerciaco pag. 205: Item l'autre Crovée est en Jouchery vers le ban de Saulx contenant environ cinquante jours.* Vide **Corvatæ** et **Curvalis**. [*] Chart. Ermenfr. Abbat. Gorz. ann. 964. ap. Guérard. in Polypt. Irmin. pag. 352: *Quidquid creverit in ancings et Croadis totum triturbabunt. In Croada quaque dabuntur ex nostra parte 2. modii parati ad panem.* Chart. Theodor. Archiep. Trevir. ann. 973. ap. Gunther. in Cod. Dipl. Rheno-Mosellan. tom. 1. pag. 79: *Sunt autem hæc appendicia, 14. mansi 3. Croadæ, stagnum uni croadæ assidens, vineæ quoque, etc.* Non semel occurrit in chart. ann. 1030. ibid. pag. 113. Gunther. monet in chart. ann. 1284. *croadas* Germanice dici *Aiten*. Conf. *Rothus* et *Cunden*.]

* **CROADERA**, Modus agri. idem quod **Croada** 2. Charta ann. 1093: *Trado sub certa astipulatione... Croaderam integram, in qua fundata est ecclesia prædicta.*

† **CROATA**. Vide **Croada** in **Corvatæ**.

* **CROATS**. Charta Alfonsi reg. Aragon. ann. 1444: *Cum Cuditio sive operatio monetæ Barchinonensis argentæ, vocata communiter Croats, ... maximam attulerit utilitatem, etc.*

1. **CROCA**, Sustentaculum, baculus incurvus, vulgo *Croce*. Miracula S. Petri Archiepiscopi Tarentas. n. 20: *Adducunt ei mulierem, quæ... juncturæ femoris ossibus dislocatis, nisi cum Crocis, et aliquo sustentante non valebat incedere.* Vita S. Arnulphi Episcopi Metensis cap. 29. [inter Acta SS. Bened. sæc. 2. pag.

157: *Per idem namque tempus homunculus fuit nomine Cicero nequiter pedibus contractus... Hic cum Crocis suis, etc.* Vide **Croceus**.]

* 2. **CROÇA**, Pedum, baculus episcopalis, Gall. *Croce*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Item, una Croça pro episcopo argenti deaurata, in quodam repositoio servata.* Vide infra **Crocia** 2.

CROCARDUS, Reprobum nummi genus. Pembrius anno 1300: *Numisma Pollardorum prohibetur in Anglia et Hibernia.* Matthæus Westmonaster. ann. 1299: *Hoc anno corrupta insula Angliæ de falsa moneta, quæ dicitur Crockard et Pollard, in Natali S. Stephani fundebatur, et pro obolo habebatur.* Adde eundem ann. 1300. initio. H. Knyghton: *Rex Edwardus damnavit subito monetam subreptitiam et illegitimam, quam Pollardos, Crockardos, Rosarios nominabant, qui paulatim et latenter loco sterlingorum irrepserant. Et primo eos valere obolum fecit, deinde eos omnino exterminavit.* Thomas Walsinghamus in Edw. I. ann. 1300. pag. 77. 78. *Cocodones* vocat. Vide in hac voce. Pollardos vero valuisse medietate nummorum sterlingorum observat Jacob. Waræus.

* **CROCARETIUS**. BALISTA **CROCARETIA**, Quæ unco, vulgo *Croc*, tendebatur. Inventar. ann. 1233. ex Cod. reg. 4659: *Habet commune Avinionis... balistam corneam Crocarietiam, quæ fuit Catellæ. Item aliam Crocarietiam corneam habet dictum commune... Item aliam Crocarietiam.* Lit. remiss. ann. 1474. in Reg. 204. Chartoph. reg. ch. 88: *Une arbalestre avecques son engin, appellé Croc, à quoy se bandoit ladite arbalestre.* Vide **Crochum**.

† **CROGATA** CHARTA. Vide in **Charta**.

CROCCA COWELLET. Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 78: *Et si plures aliqui faciant homicidium quorum Crocca cowellet, si velint, simul componant.* Id est, quorum olla simul bullit; a Saxon. *Crocca*, olla, et *fællen*, bullire, *Co* præposito, quod ut *Con*, in compositis simul notat.

† **CROGIA**. Vide **Croceus** et **Crucca**.

† **CROCCUS**, Gall. *Croc*, Uncus. Vide locum in **Branca**. *Crocci* ad opus balistarum, in Recensione munitionum castri Sommeriæ ann. 1260. *Croci*, in altera castri Carcasson. ann. 1294.

1. **CROCEA**, Genus *chlamydis* longe ad terram usque a parte anteriori aperta, a summo ad imum rugosa, in formam caparum Prælatorum, si demas cuculum. Ita auctor Cereemonialis Romani lib. 1. sect. 1. qui Cardinalium vestem esse ait, ut et lib. 3. sect. 3. sed nescio an non legendum *Clocca*: nam *Cloccas* seu *Cloches* nostri vocabant, ut in voce *Clocca* docuimus.

Retinendum **Crocea** conficitur ex Commentariis Jacobi Cardinalis Papiensis, ubi sic: *Mane Patres indutis palliis a summo deorsum, quos Croceas vocant, in cellam B. Nicolai quæ ad dexteram primæ aulæ est, silentio convenire, etc.* Loquitur de Conclavi in quo creatus est Pontifex Paulus II. Vide Hierolexi-con Macrorum fratrum, ubi Cardinalem representant hujusmodi clamys decoratum.

2. **CROCEA**, Baculus pastoralis. Ordinarium Ecclesiæ Lexov. MS: *Custodes cinerem ministrant, qui benedicitur, et capas purpureas Episcopo et hebdomadario, et Crocea eburnea Episcopo traditur.* Vide **Crocia** 2.

* 3. **CROCEA**, Sustentaculum, baculus

incurvus. Vita S. Petri confess. tom. 6. Aug. pro 643. col. 2: *Per quod diversorum servus Dei iter faciens, pannum cum Crocea tetigit, etc.*

* 4. **CROCEA**, Cuna infantium, dicitur **Ubricæ**. Glossar. Lat. ex Cod. reg. 4120.

† **CROCEA** CHARTA. Vide in **Charta**.

* **CROCEARE**, Modus piscandi astacos fluviatiles, quod baculo incurvo fit, unde nomen. Charta ann. 1287. in Chartul. Guill. abb. S. Germ. Prat. fol. 218. vº. col. 2: *Nec habere poterunt in dicta riparia naves, nec filetum, vel massinas; sed Croceare poterunt in dicta riparia ad eanceses.* Vide supra **Crocea** 3. et infra **Croignim**.

* **CROCELLUS**, diminut. a **Croceus**, Uncus, Gall. *Croc*. Instr. ann. 1260. inter Probat. Hist. Lugdun. pag. 13. col. 2: *Item in quibusdam vicis Lugduni remanserunt instrumenta ferrea affixa parietibus, sicut Crocelli et anelli, quibus firmabantur catenæ.* Vide infra **Crochetus**.

† **CROCEOLUS**. Vide **Croceus**.

† **CROCEUM**. Idem quod infra **Crociuum**. Charta Edwardi II. Angl. Regis ann. 1319. pro Johanne de Bermyngeham apud Rymerum tom. 3. pag. 768. col. 2: *Salvis etiam et reservatis nobis et hæredibus nostris Croceis in dicto Comitatu de Loveth, sicut in aliis Comitibus libertatum in terra nostra Hiberniæ nobis reservantur.*

* Haud scio an inde accersenda sit vox Gallica *Crochet*, qua Exactio, coactio, vulgo *Recette*, significari videtur, in Memor. H. Cam. Comput. Paris. ad ann. 1423. fol. 163. vº: *Dominus Johannes de Puligny miles, antea et de novo ordinatus in officio contrarotulatoris et Crochet pedagii, revæ et cartularii S. Johannis de Losne.* Infra fol. 169. rº: *In officio receptæ cartularii apud Cabilonem sur la Sone.*

CROCEUS, **CROCEOLUS**, Fulcrum subalare in modum Crucis superne effectum, vulgo *Potence*. Historia Translationis S. Gorgonii num. 9: *Virtute renum carens, curva super Croceos quodam vespere accessit, et recuperata virtute dimissis Croceolis... rediit.* [Stepelinus in Miraculis S. Trudonis lib. 1. num. 10: *Dum quidam Croceis hinc inde sustentatus ibidem a Domino medelam sospitatis similiter expeteret, continuo se sensit celesti medicina salvatum, et baculis... super fores Monasterii suspensis, etc.*]

CROCCIA, Eadem notione. Geminianus in Vita B. Finæ Virg. num. 14: *Qui sine baculorum sustentaculo, qui Croccie dicuntur vulgariter, ambulare non poterat.* [Miracula S. Zite tom. 3. April. pag. 515: *Vidit eum bene sanum et sine Croccis ire et recte.* Legitur iterum pag. 453. ubi de S. Raynerio.] Vide **Croca**, **Crocia** et **Cruca**.

† **CROCHA**, f. Uncinus, hamus, Gall. *Crochet*. Locum vide in **Saurarium**.

* Non una significatio *Croche* a nostris usurpatur; pro Pollice, vulgo *Crochet* vel *Courson*, occurrit in Lit. remiss. ann. 1412. ex Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 173: *Le suppliant et icellui Mauclerc eurent débat ensemble pour cause de certaine vigne à Croches, esquelles Croches ledit Mauclerc avoit getté certaines pierres.* Pro mensura salis, in Chartul. Gemmet. tom. 1. pag. 24: *Cinq Croches de sel ou la valeur, à présent estime: trois deniers le Croche.* Ejusdem originis est *Crochere*, Instrumentum, quo boves ad carrum alligantur, jugum. Lit. remiss. ann. 1446. in Reg. 177. ch. 226: *Unq instrument, nommé Crochere, sans lequel*

les beufz estans à la charrette ne pourroient charroier. Vide supra Corba 3.

† **CROCHETUM**, Contus uncatu, uncus, harpago, Gall. *Croc, Crochet*. Processus de Vita S. Yvonis, Maii tom. 4. pag. 577: *Nauta civitatis Trecorensis Crochetum ligneum quod perdidit in Sequana... invenit ad invocationem dicti Yvonis*. Litteræ de Vidimus Ludovici Regis Franc. ann. 1236. mense Decembris e Chartulario Montis Martyrum: *Dicti vero homines de Maisnillo in dicto nemore nostro de Roberto habent mortuum ramum ad acrochandum cum Crocheto per mortuum nennus*.

† **CROCHETUM, CROQUETUM, Uncinus, fibula, Gall. Crochet, Agrafe. Concil. Aptense ann. 1363. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 334: *Ut nostrum quilibet vestes suis Domicellis Scutiferis, fieri faciat longitudinis competentis... cum botonis vel Croquetis*. Ejusd. tomi col. 393. in Concilio Avenion. : *A cetero vestis a parte posteriori altiores, quod colla eorum (Clericorum) non ita pateant, et ita a parte anteriori cum Crochetis clausas deferant*. Ibidem col. seq. : *Non ultra accedant capuciatu cum botonis vel Croquetis*.**

† **CROCHETUS**, Charta ann. 1270. in Hist. Lugdun. pag. 14. col. 1: *Item in pluribus locis civitatis Lugdunensis erant catenæ, scilicet lapides angulares habentes Crochetos et annulos ad affigiendas catenas*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar: *Item plus unum mille tegulorum platorum cum Crochetis*. Quidquid unicum referebat, *Crochet* vocabant nostri. Lit. remiss. ann. 1414. in Reg. 168. Chartoph. reg. ch. 85: *Icellui Jehannin prist une eschace, appellé Crochet*. Aliæ ann. 1378. ex Reg. 113. ch. 87: *Le charretier prist tantost un baston, qui pendoit à cordes aus chevilles de sa charrete, appellé le croichet, dont Ven lie la charrete*. Hinc etiam *Croichet* appellatur ludi seu saltationis genus, quo crura cruribus implicantur, in Lit. remiss. ann. 1361. ex Reg. 91. ch. 98: *Comme les supplians feussent passez par la ville de Moncharnot ou il avoit feste, et illec eussent trouvé plusieurs personnes de laditte ville et autres, qui dançoient à une dance, que on appelle au pays chanoyer, à laquelle dance l'en joue du Croichet des jambes, par telle maniere que souvent l'en chiet à terre*. Unde etiam *Crocheteur*, Fur, latro, qui arcas unco aperit. Lit. remiss. ann. 1464. in Reg. 199. ch. 473: *Aucuns larrons et gens de mauvaise vie, que on appelle communément Crocheteurs, ont en nostre pays de Languedoc crocheté plusieurs églises et autres lieux*. Vide infra Crocum.

† 1. **CROCHIA**, Excubatio. Charta Agnetis Comitissæ Nivern. ann. 1191. ex Chartulario Ecclesie Autissiod.: *Ab omni exercitu et chevalchia et excubatione, quæ vulgo Crochia dicitur, quittavimus*.

* Male lectum aut scriptum pro *Cerchia*, ut ex eadem Charta legitur in Circa 3

† 2. **CROCHIA**, Pedum. Vide *Croc* 2. **CROCHUM**, Uncus, quo arcubalistæ tenduntur. Sanutus lib. 2. part. 4. cap. 22: *Expedi etiam dari tendentibus balistas validas Crochorum bonorum auxilium, et largorum: præsertim quod a parte posteriori sint ampla Crocha prefata, et quod prædictas balistas tendentes utantur prædictis Crochis tam tendendo, quam etiam balistando, etc.*

* **CROCHUS**, Vide infra *Croc* 4.

1. **CROCIA**, Fulcrum subalare, in Miraculis S. Richarii lib. 2. cap. 6: *Cœpit*

jam sustentaculo iter suum agere, quod vulgari nomine *Croc* vocatur. Vide *Crucca*, [*Croceus* et *Crossa*.]

2. **CROCIA**, Pedum, baculus pastoralis, Episcopalis. Papias: *Croc*ia, dicta a similitudine crucis. Vide *Croceus*. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 28: *Virga pastoralis quam vulgus Crociam vocat*. [Charta ann. 1086. in Tabulario S. Florentii: *Quod cum ipso baculo Abbatis, qui Crocia dicitur, factum est*. Concil. Lugdun. anni 1527. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 399: *Baculo pastoralis Crocia nuncupato*. Occurrit rursus in Historia Translationis S. Wandregesili, inter Acta SS. Benedict. sæc. 5. pag. 206.] Vide *Cambuta, Investitura per Crociam*.

CROCHIA, Charta Joannis Archiepisc. Capiani ann. 1301: *Item Crochiam unam cum baculo de ebure*. Tabularium Prioratus de Domina in Delphinatu Ch. 97: *Et Dominus Episcopus laudavit et confirmavit per Crochiam suam in manu Dom. Hugonis Prioris*. Philippus Mouskes in Hist. Franc. MS.:

En cel tans si fu afoles,
L'arceveskes du Buen Mangers,
Qui Dieu servi nul volentiers,
Et il a sa Croce rendué:
Mais li Dus sans longue attendue
Donna la Croce à Amauri,
Moïue de Fescans, né de Berri.

CROCIA, Charta Anglica apud Gul. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 254: *Mandatum est etiam eidem quod faciat habere... Rogero omnes redditus et res Clericorum habentium redditus de feudo suo, . . . et res Abbatum de feudo suo, si alicujus Crociæ habent de dono suo et Priorum, seu cujuscumque domus religiose, si sit de dono suo, quia ipse Domino Regi inde respondebit*.

* *Baculus justitiæ et misericordiæ, quæ Crocia dicitur*, in Ch. ann. 1092. apud Menag. in Hist. Sabol. pag. 79.

* 3. **CROCIA**, Canoniorum regularium vestis. Modus vivendi in Conc. Basil. apud Marten. tom. 8. Ampl. Collect. col. 244. art. 18: *Canonici regulares pro veste exteriori portent Crociam, mantellum vel redundellum*. Vide *Crocea* 1. ubi nihil emendandum esse rursus confirmatur ex Ceremon. Rom. Ms. fol. 4. v. in quo ita legitur: *Est autem Crocia genus clamidis longæ ad terram usque, a parte anteriori aperta a summo ad imum, circa collare rugosa, etc.*

* **CROCIFER**, Qui pedum seu crociam ante episcopum vel abbatem defert, vulgo *Porte-croce*. Charta ann. 1112. apud Menag. in Hist. Sabol. pag. 333: *Domnus abbas Gofridus, Stephanus Crocifer ejus, etc.*

† **CROCIO**, Bos vetulus. Statuta General. Ordin. Cisterc. ann. 1156. vel 1158. n. 38. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 1249: *Crociones, id est vetulos boves emere conceditur, ne longius coria perquiramus*.

* **CROCIS**, Palustris, cœnosus. Charta Radulphi abb. S. Aprî ann. 1294: *Item terras nostras, quæ appellantur Croces, et prata nostra, quæ vocantur brotii, etc.* Vide *Cro* 2.

* **CROCITATUS**, Vox corvi, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Carmen de Philomela ex Cod. reg. 6816:

Et barrus harrit, corvi Crocitant et ongrî.

CROCUM, Diploma Henrici II. Regis Angl. pro Hibernis: *Exceptis forestallis, thesauro invento, Crociis*. Ubi Spelmanus *Crocium* idem valere quod *Cro* 1. de quo supra, suspicatur. [Vide *Croceum* et *Crochia* 1.]

† **CROCOMAGINA**. Vide *Chrocomagina*.
† **CROGOTIA, CROCOTULA**. Vide *Crocophantia*.

* **CROGULA**, diminut. a *Croc*ia, Baculus pastoralis. Charta ann. 1079. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 321: *Per Crogulam domini Oberti abbatis superscripti monasterii, quam sua tenebat manu domina Adelagida comitissa, . . . dedit investituram supradicto monasterio*.

† 1. **CROCUS**, Harpago, Gall. *Croc*. Processus de B. Petro de Luxemburgo, tom. 1. Julii pag. 593: *Ipsum loquentem cum quodam hamo sive Croco de aqua extraerunt*. Vide *Crocus*.

2. **CROCUS**, Cinninnus, Capillus in unicum, quem *Croc* dicitur, retortus. Charta Henrici III. Regis Angl. apud Guil. Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 2. pag. 479: *Sciatis quod concessimus et plenam potestatem vobis dedimus, capillos Clericorum nostrorum, qui sunt de hospitio nostro, et familia nostra, longos crines habentium, et ad Crocos capillorum suorum deponendos, etc.*

* Reg. visitat. Odon. archiep. Rotomag. ex Cod. reg. 1245. fol. 17. vº: *Visitavimus prioratum de villa Arcelli. Ibi sunt xxij. moniales... Omnes nutriunt comam usque ad mentum, ponunt Crocum in peplis*.

* 3. **CROCUS**, Uncus, quo arcubalistæ tenduntur. Munit. castror. dom. reg. Mss.: *Croci quatuor, una arca plena quarrellorum*. Vide *Crochum*.

* 4. **CROCUS**, an ab Italico *Croscio*, Sonitus, crepitus, Machina quæ crepitum edit, vel Baculus recurvus? Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 191. ex Cod. reg. 4624: *Si aliquis canis vel catula inventus vel inventa fuerit in alienis vineis, . . . postquam usque ceperint vagrare et maturari, quousque fuerint vindemiatæ, sine Croco sive encino longo ab hasta uno bono semisse sui medio pede, et cum hasta ipsius Crochi (sic) longa uno raso, applicato, et suspensa, etc.* Stat. Perusæ pag. 59: *Si reperti fuerint (canes) sine Croco vel sonaglia, sint in pana solidorum duorum*. Vide infra *Cruscure*.

† **CROCYPHANTIA**, vel, ut malunt aliqui, *Crocolia, Crocotulave*, apud Ulpian. leg. 25. § 10. ff. de auro argento legat. (34. 2.) sunt, ut quibusdam placet, muliebria ornamenta villosa reticulata. Gloss. vet. Philoxeni, Κροκίφαντος, *Reticulus*. Turneb. lib. 28. Advers. cap. 23. interpretatur ornamenta sine uno flamine contexta. Glossar. Græco-Lat.: Κροκίφαντος, *Peplus seu velum ex trana textum*. Vide Galvini Lexicon Juridic.

* **CRODIUS**, Avis genus, f. pro *Erodus*, Gall. *Heron*. Chron. Bohem. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 148: *Non opus est armis, aut arma ad speciem militiæ jam portare, sed potius falcones, nisos et Crodios, aliaque volatilium genera, quæ ad ludum et jocunditatem pertinent, vobiscum tollite, quibus carnes inimicorum nostrorum, si forte sufficiei, dabimus ad edendum*.

CROEROLA, Lex Alamannor. cap. 99. § 19: *Cornicula, columba, et colua, et Croerola, etc.* Ubi Editio Heroldi, *hærocratu*, Lindenbrogii *guerola*. Forte avis nocturna, quam nostri *Crecrelle* dicunt, proinde legendum *Creerola*.

CROFFERA, Hara porcorum. Vide Ske-næum de Verbor. significat. Catholicon Armoricum: *Crou an deveit, Gallice Bergerie ou Clais ou couchent les brebis aux champs*. Lat. *Cauli, ovile*. *Crou an guefr. . . caprite*. *Crou an moch. . . hara*. *Crou un hoven, bostar*.

CROFTUM, **CROFTUS**, **CROFTA**. Saxoni-
bus, Croft et Cruft, locus secretus.
Est autem *Croftum*, inquit Spelmannus,
prædiolum prope habitaculum rusticum
a latioribus campis ideo distinctum, ut
animalia rustica subitis usibus exhibeat
: agellus inclusus, apud Somne-
rum : nostris *Clos*. Charta Eadredi Reg.
Angl. apud Ingulfum, et tom. 1. Monas-
tici Angl. pag. 168 : *Possunt etiam dicti
Monachi de eisdem mariscis versus Occi-
dentem adjacentibus pro se et hominibus
sive tenentibus suis includere Croftos,
sive pratium separaliter, quantum illis
placuerit.* Charta Edw. II. tom. 2. pag.
256 : *De quodam mesuagio et Crofto adja-
cente. Infra : Cum ædificiis et curtillagio,
et Crofto incluso.* Ibidem : *De uno mesua-
gio cum orto et Crofto, et cum medietate
Crofti palmerii.* Willelm. Thorn : *Cum
gardino et Crofto. Tofta et Crofta in Mo-
nastico Angl. tom. 2. pag. 59. 99. 116. et
tom. 3. pag. 139. Ingulfus pag. 875 : Pos-
sunt etiam includere Croftos sive pratium
circa pontem separaliter, quantum illis
placuerit.* [Madox Formul. Anglic. pag.
43 : *Unam Croftam quæ jacet inter pome-
rium ipsius Roberti et magnam viam.*
Hist. Harcur. tom. 4. pag. 230. ex Reg-
ist. Abbatie S. Mariæ de Pratis Lei-
cestrie : *Dedit nobis unam virgatum
terræ in Schepished cum rofto et Crofto.*
Et pag. 1378. ex Chartulario Abbatie
Mortuimaris : *Cum toftis et Croftis, pra-
tis, pascuis.*] Historia vernacula Priora-
tus de Wigmore in agro Hereford. tom.
2. Monastici Anglic. pag. 219 : *Roger. . .
demanda des autres quele fut cele place
que on apela le trésor de Mortimer, et li
fut dist que ce fut une Croufte joignant à
l'Abeye, assés bonne terre et large, et à
merveille bien fructifante.* Eadem Historia
Latine scripta : *Fertilissimum
campum prope Monasterium situatum,
Thesaurum Mortimer nuncupatum in . . .
elemosynam donavit.* Vide *Croffera*

CROIA. Vide *Cro 2*.

* **CROIGNIM**, Certa piscandi ratio,
quæ baculo incurvo peragitur. Charta
ann. 1060. inter Instr. tom. 11. Gall.
Christ. col. 126 : *Apud Asnerias dedi totum
quod in dominio habebam, excepto feodo
militum, et nemore et aqua. Tamen
in eis dedi eis piscationem, quæ vulgo dicitur
Croignim.* Bulla Eugen. III. ann.
1152. ibid. col. 134 : *In aqua tamen dedit
piscationem, quæ a vulgo dicitur Croi-
gnim clavillæ.* Vide *Croceare*.

* **CROINUM**. [Veteribus Gallis *Crain* ;
quæ vox quoque deest in vocabulario
gallico, Henschel septimo : « Dicit quod
decanus debet habere illud quod re-
manet de blado vennato, que res vocatur
Crain. Et excepto isto *Croino*, quod re-
tinuit capitulum. (Cartularium N. D.
Paris. III. 469, an. 1259). »]

† **CROISARE**. Ricobaldi Ferrariensis
Hist. Imperatorum ad ann. 1268. apud
Murator. tom. 9. col. 137 : *Conradus igitur
cum Duce Austriæ ac paucis nobilibus
statuit furtivo aditu in regnum prodire,
quod pro majori parte in Karulum se
Creserat, vel Croisaverat, ex additione
doctissimi Editoris, qui ibidem annotat
in Estensi Codice legi, se exererat, me-
lius quam alibi, ut puto : hic enim agitur
de Siculis, qui a Carolo Sicilia Rege
discesserant. Confer *Censere se*.*

† **CROISENS**. Vide *Census crescens*.

* **CROISEIA**, Parisiis dicebatur de viis,
quæ urbem per medium et ita transver-
sum secant, vulgo *Croisie*. Arest. ann.
1391. 10. Apr. in vol. 8. arestor. parlam.
Paris. : *Pavimentum de eisdem (denariis)
et calceia antiquæ Croiseiæ villæ Pari-*

*siensis refici et reparari debebant et con-
sueverant, dictusque vicus S. Martini
fuerat et consueverat censi et reputari
antiqua Croiseia dictæ villæ.* Lit. remiss.
ann. 1389. in Reg. 138. Chartoph. reg.
ch. 82 : *Richard de Flacour officier sur le
fait des réparations des chaussées de nos-
tre ville et banlieue de Paris confesse....
avoir employé ou fait employer nos car-
reaux et grez es terres d'aucuns seigneurs
hors de la Croisie de Paris, dont la répa-
ration des chaucees n'appartient point
estre faite à nos dépens.* Hinc pars cu-
juslibet rei in modum crucis confor-
mata, *Croisie* et *Croison* a nostris appel-
labatur. Lit. remiss. ann. 1387. in Reg.
132. ch. 152 : *Ledit Jehannot fu Jeruz...
d'un espie ou de la Croisie d'icellui espie.*
Aliæ ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 392 : *Re-
gnault feri icelui Ligier du Croison dudit
espie un tout seul cop sur le col. Le sup-
pliant.... rompi la Croix de son espée, in
aliis Lit. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 105.
Le manche ou Croix de son coustel, in
Lit. ann. 1392. ex Reg. 143. ch. 274.*

* **CROISETA**, Crux parva. Charta ann.
1269. ex Chartul. S. Steph. Autiss. : *Ex-
inde usque ad dimum terræ de Chaence
ultra Croisetum et exinde usque ad cu-
neum campi Odini Botoer.* Eiusdem no-
minis ludæ species memoratur, in Lit.
remiss. ann. 1469. ex Reg. 195. Chartoph.
reg. ch. 339 : *Lesquelz compagnons jou-
rent aux Croisettes. Jouer aux Croix, in
aliis ann. 1381. ex Reg. 120. ch. 218.
Neque alius forte est, de quo in aliis
Lit. ann. 1390. ex Reg. 138. ch. 189 :
Comme l'exposant et Giesfroy Buglart
eussent joué aux Croez les foirées de
Noel, etc.* Vide infra *Crosetta*.

† **CROISIATUS**, Ad modum crucis ef-
formatus, Gall. *Croisé*. Inventar. ann.
1419. in Archivis Ecclesie Noviom. : *Quatuor
panni linei Croisiati nigro sen-
dapillo ad ponendum supra corpora de-
functorum.*

CROISUM, [Vas apum.] Vide *Truncus*.

† **CROIZATUS**, Gall. *Croisé*. Insignitus
cruce ad sacram militiam. Chronicon
Bern. Yterii Monachi S. Martialis Le-
mov. inter Fragm. MSS. Stephanotii
tom. 1 : *Causa tanti gaudii fuerunt Croi-
zati qui aliciter de patria exire vole-
bant, etc.*

† **CROLLERIUS**, pro *Trollerius*, Olea-
rius, perperam legitur in Commentariis
ad Histor. Dalphin. Edit. Paris. pag.
133. col. 2. Vide *Trollerius*.

† **CROMA**, *Humores*. Insuper : *Frons
atrii*. Glossar. Sangerman. n. 501.

† **CROMATICUS**, ibidem, *Qui non con-
funditur, nec colorem mutat.* Est a Græco
χρῶμα, Color : unde pro *Croma*, *Humores*,
f. leg. *Colores*.

* **CROMCHONNAIL**, Morbi genus. Col-
gan. in annot. ad vitam S. Molaggæ
tom. 3. Sept. pag. 382. col. 1 : *Deserviit
mortalitas in Hibernia anno 548. Cron-
chonnull, aliis Cromchonnull dicta.* Vide
Cronculus.

CRONCULUS, Saxonice, Angreta, in
Gloss. Ælfrici : id est, pustula, pusula,
unde Somnerus *Furunculus* restituendum
putat.

† **CRONICA**, pro *Chronicum*. *Per testes,
literas, Cronicas, formam, etc.* apud Ry-
merum tom. 5. pag. 808. col. 2. Vide
Chronica.

† **CRONIS**, *Nota quæ in fine tantum libri
ponitur.* Papius et Glossar. San-German.
n. 501. Legendum, *Coronis*.

* **CRONOCISTA**. [Gall. Chroniqueur :
« Iste *Cronocista* omisit hic inscribere
Edoardi regis Anglorum, juxta morem
suum, nobilissimum stratagemia. (Bibl.

Vatic. f. reg. Suevor. 544, f. 370, an.
1302). »]

* **CRONONICA**. [Calendarium Crono-
nica I. (Thes. Claromont. Alvern. 980,
mus. arch. dep. 41). »]

CRONTOCHIUM. Ordericus Vitalis libro
12. pag. 872 : *Dormitorium et Cronto-
chium, et reliqua Cœnobitarum abdita...
scurris ac metricibus patuerunt.* Quid
hoc loco sit *Crontochium*, non facile est
divinare etsi Græcam vocem sapere vi-
deatur. Unde nescio an eo expresserit
Gerontocomium, quod γερωντοπιον, appel-
latur a Scyllize pag. 790. γερωντοπιον a
Codino in Originib. Lambec. pag. 47. 48.
et 53. et in Menæis ad 27. Febr. Est
autem *Gerocomium*, uti definitur a Ju-
liano Antecessore Constit. 7. cap. 32 :
*Locus venerabilis in quo pauperes et
propter senectulem solam infirmi homines
curantur.* Huic qui præerat, *Geronto-
comus* dicitur in Novella 7. Justin. Certe
in Monasteriis domicilia senibus et in-
firmis destinata extitisse, colligere est
ex Regula Sanctimonialium canonice
viventium cap. 23. in Concilio Aquis-
granensi. Sed potius videtur vox conficta
ex γερωντοπιον, tametsi vix occurrat.

† **CROO**. Vide *Cro 1*.

CROPA, Equi tergum, Gall. *Croupe*.
Petrus de Crescentiis lib. 9. cap. 7 : *Caudam
habeat longam cum paucis et
planis crinibus : Cropas latas et bene car-
nosas, etc.*

* Ital. *Groppa*. Bareleta serm. in fer.
6. hebdom. 4. Quadrag. : *Si vix equum
emere, prius illum vides si habet... bonam
Cropam.* Pro posteriori cujuslibet ani-
malis parte, in Stat. datiar. Riperie
cap. 12. fol. 4. vº : *De qualibet Cropra, pro
introitu soldus unus.* Hinc forte nostris
Cropet, pro homine obeso, vel brevis
statura Lit. remiss. ann. 1473. in Reg.
195. Chartoph. reg. ch. 871 : *Revenchez-
vous, vous lairiez-vous batre à cestui
Cropet.* Vide infra *Crupa 1*.

† **CROPARIA**, *CROPERIA*. Vide *Croppia*.

* **CROPARIUM**, perperam pro *Tropo-
rium*, Liber ecclesiasticus *Tropos* conti-
nens. Invent. abbat. Prum. ann. 1003.
tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hon-
theim pag. 349. col. 2 : *Antiphonarium
unum, cum tabulis eburneis, Croparium
unum simile cum tabulis eburneis.* Vide
in *Tropus*.

† **CROPPUS**, ab Anglico *Crop*, Fruges
per annum nascentes, messis, Gall.
Moisson, Croupe, Recolte. Saxonice *Crop-
par*, Spicæ, racemi. Kennettus in Glos-
sario ad calcem Antiquit. Ambrosden. :
*Idem Abbas ex mera liberalitate sua
Croppum de dicta crofta præfato Priori
instantanter concessit pro hac vice.* Madox
Formul. Anglic. pag. 131 : *Hanc dimi-
diam hidam terræ cum omnibus perti-
nenciis suis, receperunt præfati Monachi
ad Nativitatem S. Johannis Bapt. anni
Interdicti sexti, tenendam bene et in pace
usque ad terminum duorum annorum
sequencium, scilicet donec inde duos Crop-
pos perceperint, pro viginti solidis quos, etc.*

CROPRIA, Concilium Londinense ann.
1342. can. 2. de abusu Clericorum in ves-
tibus : *Caligis etiam rubeis ac scaccatis,
viridibus, sotularibus etiam rostratis et
incisis multimode, ac Croppriis ad sellas,
cornibus ad colla pendentibus, etc.* Forte
legendum *Croperis*, id est, postilentis,
quas *Croupieres* Galli dicunt : [vel *Crop-
paris*, ut apud Lyndwoodum in suo
Provinciali legitur pag. 123. edit. 1679 :
*Caligis etiam rubeis, scaccatis et viridibus,
sellis cum Croppariis, etc.*]

† **CROQUA**, Baculus pastoralis, Gall.
Grosse. Charta fundationis Monasterii S.

Catharinæ ann. 1233. in Archivo S. Victoris Massil.: *Episcopus non intret Monasterium Monialium S. Catharinæ nisi cum mitra et Croqua*. Vide *Crocia* 2.

* **CROQUETUS**, Uncinus, fibula, Gall. *Crochet*, *Agraffe*. Inventar. Ecclesiæ Aniensiensis ann. 144: *Item unus parvus Croquetus cum duobus frangiis rubeis deargentatus in duobus capilibus quasi longitudinis unius uncie digiti*. Vide *Crochetum*.

* **CROQUUM**, a Gall. *Croc*, Uncus. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 261. col. 1: *Solvit Francisco Dobati peyverio, qui fecit quoddam perforamen... pro affixendo ibidem quoddam Croquum ferreum, etc.* Hinc *Croque* et *Croquet* appellarunt nostri quidquid unco munitum vel ad formam unci recurvum erat. Lit. remiss. ann. 1397. in Reg. 152. Chartoph. reg. ch. 195: *Lesquelz (vendengeurs) mistrent leurs hottes à terre, et de leurs Croques, dont ilz apuyoient leurs hottes ou d'autres bastons... escarmoucherent plusieurs cops l'un contre l'autre*. Aliæ ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 405: *Lequel bergier haussa un Croquet qu'il tenoit en sa main, dont il rachassoit ses brebis*. Neque alterius originis videtur vox Gallica *Croquebois* vel *Croquepois*. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 119. ch. 332: *Iceellui Guillaume... feri ledit Raoul d'un baston, nommé Croquebois, en la joe et lui fist une petite escriture*. Aliæ ann. 1375. in Reg. 108. ch. 63: *Lorens Davy... donna audit Guillaume d'un grant planchon ou Croquepois par la guise*. *L'exposant se defendi d'un baston qu'il avoit, nommé Croquebois, in aliis ann. 1400. ex Reg. 153. ch. 213*. Vide supra *Crochetus*.

* **CROS**, f. Species antiquorum armorum, ut *Cros* apud Borellum in Dictionario. Epistola Guidonis de Dampetra ad Philippum Aug. ann. 1113. apud Marten. tom. 1. Collect. Ampliss. col. 1114: *Gualerannus de Corbelles et Robertus tradiderunt mihi de munitione de Tornoilles... duas archas quarrellorum, unam ad estri, et alteram ad duos pedes, et II. tors, et II. Cros, et II. glomos filii, et c. libras ceræ*. Anglis *Cross-bow* est *Arcebalista*, Gall. *Arbalete*.

* Vel Uncus, quo arcubalista tenduntur, vox Gallica. Vide supra *Crocus* 3.

* **CROSA**, apud Dumbenses, Lacuna, Gal. *Creux*, *Havin*. Charta Thossiac. ann. 1462. signata *Bonnet*: *Juxta Crosam vocatam de Jargeat ex meridie*. In altera Charta legitur, *Juxta Crozam*. Vide *Crossa* 1. *Crosam* et *Cuma* 4.

* **CROSATA**, Expeditio sacra contra Infideles et hæreticos, aliosve, Gall. *Croisade*, alias *Croisic* et *Croisie*. Chron. Placent. ad ann. 1380. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 539: *Fecit præconizare Crosatam contra dictam reginam Johannam*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 140. Chartoph. reg. ch. 100: *Comme xx. et vj. ans a ou environ que nostre saint pere le Pape donna la Croisic encontre les compaignies, lors estant en nostre royaume, etc.* *Croisie*, apud Math. de Couciac in Hist. Caroli VII. pag. 714.

* 1. **CROSATUS**, Ad instar crucis efformatus, Gall. *Croisé*. Statuta Massil. lib. 3. cap. 14. §. 2: *Omnis autem emina... sint semper Crosatæ cum ferro, sicut consuetum est*. Codex MS. præfert *Crocate*.

* 2. **CROSATUS**, Monetæ species cruce insignita, unde nomen. Comput. ann. 1363. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 250. col. 1: *Tradidi magistro Raymundo de Remolinis, in Crosatis, xxj. florenos, j. grossum*. Et pag. 251. col. 2:

Tradidi dicto magistro Raymundo xxij. florenos, iij. Crosatos. Chron. Monspel. ex Cod. reg. 4636: *L'an 1363. aultre provision fust faicte de quatorze mil sestiers de bled, ou est faicte mention de certaine monnaie, appellé Crozats*. Hinc fortassis *Croisaige*, pro certa tributum ex pacto solutione, vulgo *Contribution*. Lit. remiss. ann. 1447. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 216: *Le suppliant et ung autre homme de guerre... alerent courir une parrouisse du pais juré, tenant le party de nos anciens ennemis et adversaires les Anglois, pour l'appastiz ou Croisaige, que les habitants de ladite parrouisse estoient tenuz paier à la garnison de sainte Suzanne*. Vide *Crucifer* 2.

* **CROSCUS**, pro *Croceus*. Charta Capituli Tolos. apud la Faille Annal. Tolos. tom. 1. pag. 57. Instrum.: *Nec cancellatam, nec abolitam in aliqua sui parte, cum vero et integro sigillo ceræ quasi Crosci coloris*.

* **CROSERIA**, Fenestra, Gall. *Croisée*. Transactio ann. 1490. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Liceat eisdem conficere Croserias et fenestras lapidum quarumcumque*.

* **CROSETTA**, CRUCETTA, Parva crux, Ital. *Crocetta*. Annal. Mediol. ad ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 808: *Filium unum paternostorum auri, in quo sunt Crosette tres perlarum, habentes perlas quatuor pro qualibet Crucetta*. *Croçon*, pro vulgari *Croix de par Dieu*, Literarum elementa, ut videtur, in Vit. SS. Mss. ex Cod. S. Vict. Paris. sign. 28. fol. 314. r. col. 2. ubi de S. Chrysog.: *Ma mere moi fist faire Cres-tiene, que je estois encores ou Croçon*. Vide supra *Croiseta*.

* **CROSIA**, Pars illa templi chorum inter et navem ad crucis formam extracta, Gall. *Croisée*. Johannis Iperii Chron. S. Bertini continuatum, apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 623: *Hic toto suo tempore, licet parvo, in ædificiis suis a prædecessoribus incæptis, scilicet novo choro, Croisia juxta claustrum atque aliis diligens exitit*. Et col. 624: *Circa altaris ornamenta non mediocriter honestus fuit, Crosiam Ecclesiæ ab Johanne VI. incæptam cum fenestris consummavit*.

* **CROSINA**, Pallii seu vestis genus, mastruca. Charta ann. 1095. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 1534: *Accepi ego qui supra Fulco exinde launcchil (leg. launehild) a te jam dicto Ugo Crosinam unam, ut hæc mea promissio in te, cui supra Ugo tuisque hereditibus, per omnibus temporibus firma permaneat*. Testam. Math. Calbani ann. 1197. apud Hier. Zanettum in Dissert. de Orig. et antiquit. monetæ Venet. Lego Stanæ ancillæ meæ culcitram unam... et Crosinam unam meam de vulpibus, coopertam de bruma. Vide *Crosna* et infra *Erosna*.

* **CROSNA**. Vide *Crusna*.

* **CROSIS**. Charta ann. 1252: *Venerunt ad quemdam locum, ubi dominus Amalricus fecerat mihi milli Crosem*. Infra: *Crucem*.

* **CROSOLLUS**, CROSOLUS, ab Italico *Crosolo*, Gall. *Creuset*, Catillus, in quo aurum vel argentum liquatur. Acta Mss. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 63. v.º: *Et surrexit a lecto ubi jacebat, et accendit quemdam Crosollum*. Stat. crimen. Saonæ cap. 50. pag. 104: *Eodem genere ponæ quicunque adficiatur, in cujus habitatione vel forcipes ad tendendum, vel Crosoli aut furniculi ad conflandum, aut quid aliud instrumentum ad hæc aptorum inventum fuerit*. Eadem leguntur in Stat.

crimin. Genuæ lib. 2. cap. 31. pag. 61. Vide *Cruselinum*.

1. **CROSSA**. Charta foundationis Abbatii de Miratorio Ordinis Cisterciensis, tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 312: *Et a termino illo per juxta campum usque ad Crossam Vongeit, et a Crossa illa usque ad terminum Bellifortis et Calendiniaci*. Forte pro *Cruze* vice termini.

* Potius crediderim *Crossam* pro *Crosa*, Lacuna, positam esse, quam pro *Cruce*. In Bressia, ubi situm est Monasterium de Miratorio, multa sunt hujusmodi loca lacunosa: deinde *Vongeiium* idem puto quod Gallicum *Fange*, Lutum, cœnum. In lacunis lutum esse non est opus dicere.

* 2. **CROSSA**, Fulcrum subaxillare, Gall. *Bequille*, alias *Crosse*. Acta SS. April. tom. 2. pag. 259. de S. Benedicto Avenion.: *Dimittebant Crossas Ecclesiæ et recedebant recti*. Vide *Croceus*.

* 3. **CROSSA**, Lituus pontificius, Pedum, Gallis *Crosse*. Consuet. MSS. S. Augustini Lemovicensis: *Induat se Dompnus Abbas cum stola et Crossa et vestimento parato*. Diploma anni 1307. de Jurisdictione Canonicoorum Attanensium inter Fragn. Hist. Stephanotii MSS. tom. 2: *Abbas indulus sacerdotalibus et Crossa*. Occurrit apud Gassendum in Notitia Ecclesiæ Diuensis ad ann. 1430. Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 596. etc. Vide *Crocia* 2.

* **CROSSALIS BACULUS** sive *pastoralis*, apud Stephanotium Antiq. Wascon. MSS. tom. 1. pag. 586.

* 4. **CROSSA**. Libert. Briançon. ann. 1343. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 722: *Funciones caponum seu gallinarum, pallæ, Crossæ, seu corocæ, etc.* Sed legendum *Trossæ*, ut habet Reg. 134. unde exscripta est hæc Charta. Vide *Trossa* 3.

* **CROSSARE**, a Gallico *Crosser*, Baculo recurvo pilam propellere; unde *Crossator*, qui pilam pulsant, nostris *Crosseur*, a vulgari *Crosse*, baculus iste, vel ipsa pila. Lit. remiss. ann. 1361. in Reg. 91. Chartoph. reg. ch. 126: *Cum plures habitantes villæ de Chaillevello.... invicem ad pilam vel soulam luderent sui Crossarent, supervenissetque tunc messerius.... dicendo præfatis soulantibus vel Crossantibus, quod nonnulli vecturarii.... ducebant suas vecturas per agriculturas.... plures ex magnis hominibus de dictis Crossatoribus accesserunt ad locum ubi transibant et erant vecturarii*. Aliæ ann. 1381. ex Reg. 120. ch. 129: *Comme le premier jour de Janvier.... plusieurs jeunes gens de la ville et paroisse de la Chelles en Beauvoisis feussent assemblez pour chouler à la Crosse les uns contre les autres, etc.* *Grosse*, pro *Crosse*, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. ch. 253: *Ainsi que lesdiz enfans Croissoient ensemble, icelluy suppliant frappa ledit Jehan d'une Grosse ou masselote qu'il tenoit*. *Crosser*, pro *Curvare*, in aliis ann. 1444. ex Reg. 176. ch. 236: *Duquel baston icellui Jehan donna au suppliant plusieurs cops et collées, tant qu'il fist ploier et Crosser le fer dudit baston*. Vide supra *Choulla*.

* **CROSSEA**. Idem quod *Crossa* 3. Inventar. Ecclesiæ Noviom. ann. 1419: *Item una parva Crossæ argentea ad baculum nigrum pro Episcopo Innocentium*.

* **CROSSENEYHT**, apud Rymerum tom. 2. pag. 247: *Nobis nuper... Avianus et filii Walenses, partem illam pretiosissimam ligni Crucis, quæ a Walensibus Crosseneyht vocatur reddiderunt*. La

Croix neyht appellatur ejusd. tom. pag. 1022. et 1023.

† **CROSSERIUS**, Episcopalis, si bene conjicio, a *Crossa* 3. Baculus pastoralis. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 76. col. 1. in Excerptis Chartularii Ebredun. ann. 1295: *Die 25. mensis Junii convenerunt in camera Crosseria prædicti D. Archiepiscopi.* [* Nisi sit a curvatura fornicis ita appellata.]

* **CROSSULUS**, Fulcrum subalare in modum Crucis superne effectum, vulgo *Crosse*. Mirac. S. Steph. episc. tom. 3. Sept. pag. 200. col. 1: *Erectis tibiis quas per dictum tempus post se traxerat, relictis Crossulis, ad propria reversus est.* Vide *Croceus*.

† **CROSSUM**. Vide *Crosium*.

1. **CROSSUS**, pro *Grossus*. Leo Ost. lib. 3. cap. 31. (al. 33.): *Decem iconas.... Crosso argento sculpsit ac deauravit.* Infra, *Crossa maceria*. Vide *Grossus*.

2. **CROSSUS**, pro *Crocus*, ut puto, Gall. *Safran*. Statuta Arelat. MSS. art. 45: *Statuimus quod Crossi et alie hortorum herbe infra Arelatem nullo modo crementur.*

* **CROSTA**, Lacuna, ut videtur, locus ubi stagnat aqua, Gall. *Mare*. Charta Galfr. vicecom. de Rohan tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 831: *Crosta*, quæ jacet inter *Crosta* Johannis Tardif et *Crosta* Valterii filii Ailrichi, et quoddam pratum, quod jacet juxta *Eye* (concessi). Vide infra *Crusta* 2.

* **CROSTELLUM**, Columbar, numella versatilis, idem quod *Pilorium*. Charta ann. 1360: *Vitalis de Sustorda accusatus de blasphematione B. M. Virginis, fuit condemnatus ad currendum villam Tolosæ, cum valendrano depicto cum ymachinis diaboli depictis, et stetit in Crostello Tolosæ publico.*

* **CROSTO**, pro *Cresto*, ni fallor, Hædus, Gall. *Chevreaux*. Vide supra in hac voce. Consuet. MSS. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Item debet recipere (abbas) a dicto cellerario semel in septimana, quando idem cellerarius dat, boviam unam peciam bovis; quando dat Crostonem, unum carterium Crostonis.* Nisi vervecem intelligas.

† 1. **CROSUM**, Caverna, excavatio, lacuna, Gallice *Creux*, *Ravin*. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 41. col. 1. in Inquisit. ann. 1323: *Item quod dictus Castellanus minatus fuit valde palam et publice Guignonem Radulfi, qui facit Crosium argenterie de Brandis, quod ipsum Guignonem Radulfi et ejus fidejussores, pignoret de quingentis libris, quas habuerat a Domino Præfecto dictæ argenterie, ex eo quia dictum opus non faciebat.* Ordinatio Raimundi Anderii, de abevratoriis parvi Rhodani, ann. 1223. e MS. D. Brunet fol. 67. v. : *Quoddam abevratorium habet in latitudine duas cannas, sit de cetero ad Crosium de Vatona inter terram Domus militie et terram uxoris Bertrandi.* Eadem notione *Crossum* habetur in Transactione Florentii Domini de Masalguis cum incolis ejusdem loci anno 1438. ex Archivo Præsidis de Mazaugues. Vide *Crota* 2. *Crotum* et *Cuma* 4.

* 2. **CROSUM**, Cavitas, profunditas, Gall. *Profondeur*. Reg. 34. bis Chartoph. reg. part. 1. fol. 95. r. col. 1: *Tornella habebit quinque pedes et dimidium de spisso, et octo pedes de Crosso.* Et col. 2: *Tornelle erunt de sex pedes spissitudinis et decem pedes Concauitatis.*

* 3. **CROSUM**, Cavum, locus cavus, ubi reponitur fimus, Gall. *Creux*, *trou*. Charta ann. 1371. in Reg. 103. Chartoph.

reg. ch. 37: *Item quoddam paillerium, situm in carveria orbatarie, cum duobus Crosis pro firmo ibidem tenendo.*

* 1. **CROSUS**, Cavus, fodina, fossa, nostris alias *Cros*. Stat. ann. 1227. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 71. col. 2: *Item quod si lis, controversia seu discordia emerget seu incidet inter aliquos de facto Crosorum, seu balmarum, etc.* Charta ann. 1252: *Crosium, quem ibidem operarii nostri fecerant, destruxerunt, et terram ibidem reducentes dictum Crosium clausurunt.... Durantes Graneti, qui est præpositus et magister cujusdam Crosi seu operis, quod fit perquendo minario.* Aliâ ann. 1327. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 65: *Eis imponebatur quod... blada in Crosis et extra Crosos et in locis taillivi seminando et colligendo, etc.* Lit. remiss. ann. 1387. in Reg. 132. ch. 37: *Le suppliant bouta de lui Pierre Benoit, duquel boutement il chey ouït Cros ou fosse, qui estoit derriere lui.* Vide infra *Crotum*.

* 2. **CROSUS**, adject. Cavus, Gall. *Creux*, *profond*. Inventar. MS. ann. 1365: *Quoddam hospicium suum, cum locali sibi contiguo, situm extra ambarria civitatis Avinionensis in via Crosa, etc.* Stat. Montis-reg. pag. 211: *Debeat tantum de terra sua dimittere versus viam, quantum faceret vel fieri faceret fossatum Crosium, et teneat et debeat ejicere terram, quæ exiverit de dicto fossato.*

1. **CROTA**, Rupes. Will. Brito lib. 10. Philippid. :

Dum tu conaris Monachii subvertere Crotam.

Quo loco intelligit castrum quod *Rupes Monachi* dicitur, seu *Roche du Moine*. Supra :

.... Monachi rupem confundere demum
Funditur horrescens, armis verbisque minatur.

2. **CROTA**, Antrum, specus, nostris *Crotte*, vel *Grotte*, ex *Crypta*. Ita censet Bernardinus Balbus ad Vitruvium. [* Locus subterraneus et concameratus in ecclesiis, idem quod *Crypta*. Charta ann. 1319. in Chartul. S. Maglor. ch. 58: *Si quis.... suam elegerit sepulturam.... in votis seu Crotis dictæ ecclesie, etc.*] [*Crota S. Laurentii*, in Charta ann. 1219. ex Libro flavo Episcopatus Massil. pag. 25.] Le Roman de *Garin* :

Li destrier sont leans el sousterriu,
En une Crote que firent Sarazin.

Alibi :

Ne treuve Crotas que il ne face emplir.

[Le Roman d'Athis MS. :

Dehors les murs d'antiquité
Trouva une Crouste sous terre,
Là se tourna pour la mort guerre,
Et dit que jamais n'ouïst
Mais la dedans de duel mourra.]

3. **CROTA**, Domus. Charta ann. 1157. apud Gariellum in Episcopis Magalonnensibus pag. 128: *Uxor Guillelmi de Tortosa, timens mortem, in Crota turris majoris ante diem Jovis qua ipsa mortua fuit, dixit, etc.* Tabularium Ecclesie Uticensis ann. 1208. pag. 5: *Acta sunt hæc apud Uetiam in Crota Domini Episcopi, etc.* Charta Avenionensis apud Fantinum Castrucium tom. 1. Hist. Avenion. pag. 177: *Item solarium supra Crotam Magistri Raimundi Praderii.* [Ibid. pag. 176: *Hospitium hæredum Pontii Porcelli, exceptis Grotæ et duabus ponthecis desuper;* ubi pro *Grota* puto legendum *Crota*. Charta anni 1288. ex Archivo S. Victoris Massil. Arm. Reg. num. 11: *Actum in Castro Regii in Crota domus dicti domini*

Episcopi. Instrumentum anni 1242. tom. 3. Gall. Christ. col. 214: *Cum Crota et furnello et turre et fundamento supra, cum camera superiori, etc.* Instrum. ann. 1228. in parvo Chartulario S. Victoris Massil. fol. 128: *Videtur impedire elevationem sive exaltationem prædictæ Crotæ turris vestræ.* Concessio anni 1253. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 30. col. 2: *Actum apud Venetum retro Ecclesie.* His omnibus in locis non domus, ut Cangius exponit, sed pars domus, ut crypta vel cella inferior, vel quivis alius locus concameratus debet intelligi. Provincialibus *Crota* Cavea est, *Crotat* vero Concameratus: quo referri possunt, quæ Browerus scribit in Fortunatum pag. 181: *Manet in Franco juxta Gallicoque sermone. ut testudines Crotte appellent. Qua de re visum est subnectere viri eruditi judicium, Grottam scribentis, aut durius Crottam, esse omnino testudinem substructionis in ædificio subterraneo, voce Gallica, quæ Græcis κροττα, vel κροττα. Unde et Sidonio et Plinio Juniori usitatam Cryptoporticum Francos appellare Grotte et Grottesques, Leodienses Crotte.]*

* Charta ann. 1417: *Quandam Crotam seu fundamentum turris, sitæ in loco de Sabrano, etc. Crote*, eodem sensu, in Lit. admort. ann. 1445. ex Reg. 177. Chartoph. reg. ch. 151: *Item une chambre et deux petites Crottes, assises en la cité de Viviers au carrefour de Magibosa. Crouste* vero, pro fornice, vulgo *Voute*, in Chartul. sign. *Ezéchiel*. Corb. ad ann. 1421. fol. 126. r. : *Et avec che ressartiront (les massons) en la Crouste de l'église, partout la où il appartenra.* Vide infra *Crotonus*.

* **CROTALISSARE**, Crotala pulsare vel ad Crotula saltare. Incertus de verbis cap. 41. ap. Endlich. pag. 177: *De frequentativa.... Sunt in ea nonnulla sine substantia principalis, ut cyathissare, Crotalissare.*

* **CROTATUS**, Concameratus, Gall. *Vouté*. Liber dictus *Talmut* ex Tabul. S. Vict. Massil. : *Sacrista pro reparatione.... cameræ Crotatæ ac pavimentata, in qua consueverunt monachi radi, ecclesie antiquæ contiguae. Necnon refici cameræ Crotatas*, in Charta ann. 1337. ex eod. Tabul. Quid sit vero *Soupe crotée* non intelligo, in Lit. remiss. ann. 1472. ex Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 803: *Les compagnons d'icelles nopces porterent le cochet, autrement dit le plat de l'esposée, en une taverne, où ilz firent plein plat de soupes Crotées.* Italis *Crostata*, moretum, pulmentum.

† **CROTIERIUM**, ut *Crosium*, Gall. *Creux*, excavationes, quos fodiunt metallici ad eruendum e fodinis metallum. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 93. Edit. Genev. et pag. 96. Edit. Paris. in Inquisitione anni 1220: *Si alius eorum incipiat aliud Crotierium, debet illud et manuteneere de omnibus per quinque tessas in latere.* Vide *Crota* 2.

* **CROTINA**. Vide *Crusna*.

* **CROTOLARE**. Vide supra *Bautlare*.

† **CROTONUS**. Nova Gall. Chr. tom. 3. col. 1144. ex Regesto Hugonis Bonifacii ad ann. 1461: *Isnarda de Marculfo, Monialis, Vicaria nobilis et magnificæ Domine Johanne de Medullione, Abbatissæ Monasterii Dignæ, Sistarici et de Subripis Procuratorem constituit ad constituendum quemdam Crotonum, in apotheca domus dicti Monasterii sitæ Dignæ, in*

porta Durandorum. Idem videtur quod *Crota* 3.

* Locus subterraneus et concameratus, idem quod *Crota* 3. *Croton* in quibusdam provinciis est arcticus carcer, vulgo *Cachot*. Catalog. episc. Nem. inter Probat. tom. 1. Hist. ejusd. civit. pag. 10. col. 1: *Johannes de Blandiaco... fecit fieri... in auspicio episcopali Nemausensi Crotonum, cameram vicarii, quæ erat carcer ante*. Comput. ann. 1362. ibid. tom. 2. pag. 244. col. 1: *Item in Crotono B. Mariæ, ubi erat panis caritatis, pro candelis et oleo, j. grossum et medium*.

* 1. **CROTTA**, Eadem notione. Charta ann. 1232. ex Tabul. S. Andr. Avenion.: *Factum fuit hoc apud S. Andream in Crotta, qua intratur in claustrum*.

* 2. **CROTTA**, Cavum, fossa, ut supra *Crosus* 1. Stat. Saluciar. collat. 3. cap. 98: *Statutum est quod qui fecerit foveam vel Crottam in viis publicis,..... teneatur illam vel illud recaptare et implere*. Vide infra *Crotum*.

* **CROTTONUS**, Panni species. Convent. Saonæ ann. 1526: *Pro..... pannis quibuscumque factis de saia vel de serico, cujuscumque generis existentibus,..... bombaxinis, Crottonis grossis vel subtilibus, etc.* Sed leg. forte *Coltonis*, ab Italico *Cotone*, gossipium.

* **CROTULA**, diminut. a *Crota*, Camera inferior et concamerata. Inventar. ann. 1218. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 65. col. 2: *Inveni siquidem inprimis in Crotula, quæ est juxta crotam ecclesiæ S. Petri, in scrinio quodam duos calices*.

* **CROTUM**, Gall. *Creux*, Fossa, lacuna, locus cavus. Charta Thossiac. signata *Bonnet* ann. 1462: *Juxta Crotum de la Coese ex meridie*. Altera anni 1404: *Juxta Crotum vel foveam vocatam La Fosse, etc.* Index MS. beneficiorum Eccl. et Dioc. Constantiens. fol. 25. verso: *Rector percipit decimam quindecim virgatarum terre in Crotis de Cathévill. et novalia et minutas decimas totius parochiæ*. Sed in hoc posteriori loco puto legendum *Croffis* pro *Crotis*, quod Diocesis Constantiensis non multum distet ab Anglia, ubi vox *Croftum* frequentissima est. Vide *Croftum*.

* Nostris alias *Crot*, eodem Fossæ significatu. Lit. remiss. ann. 1372. in Reg. 103. Chartoph. reg. ch. 289: *Le suppliant et son compaignon prinrent en ung Crot dedanz terre, environ quatre sextiers de seigle*. Aliæ ann. 1410. ex Reg. 165. ch. 137: *Le suppliant feist ou celier de l'ostel..... un Crot ou une fosse, et y entervast et couvrist sa vaisselle d'argent*. Vide supra *Crosus* 1.

* **CROUCHEUS**, pro *Croceus*. Lit. absolut. official. Attrebat. ann. 1349. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 427: *Domicella Maria, quondam uxor dicti d'Aloes, ad instantiam et requestam dicti rei et de consensu ejusdem, prout ipsa spontanea voluntate, ut dicitur, coram nobili viro domino Hectore de Bailloel castellano de Alodio in palude seu deputato ab eo confessa, quendam buffonem indutum pannis Croucheis, consimilibus pannis Jacobi d'Aloes, quodam poto tecto novo ad gravandum dictum Jacobum d'Aloes possuit et nutriti eundem Buffonem*. Vide supra *Buffo*.

* **CROUTURA**, Locus septus, a Gall. *Cloture*, Sepimentum. Chartular. S. Vandregesili tom. 2. pag. 388: *Totum masagium meum situm apud Fontains intra masuram Gilleberti sutoris et Crouturam Galleri de Pratelles..... Actum an. D.*

M. CXXXI. Alter Amanuensis emendavit *Cloturam*.

* Idem quod supra *Crosta*; *Crouée*, eodem sensu, ut in *Croada* 2. Charta ann. 1285. inter Probat. domus de Castelleto pag. 5: *Tout ce quan que je ay... sur les Crouées, fruits et rentes de blés et deniers*. Nisi tamen *Crouée* sit pro *Corvée*. Vide supra *Corvadium*.

† **CROXATI**, idem qui *Crucesignati*, apud Ogerium Panem lib. 4. Annal. Genuens. ad ann. 1203.

† 1. **CROZA**, Vide *Crosa*.

* 2. **CROZA**, Fulcrum subalare in modum crucis superne effictum, Gall. *Crosse*. Mirac. B. Anton. Ripol. tom. 6. Aug. pag. 539. col. 1: *Nec ire poterat per vias et vicum, nisi una Croza, etc.* Vide *Crozola*.

† **CROZATUS**, Vide *Crosatus*.

† **CROZOLA**, Baculus superne rostratus vel in formam crucis efformatus, Gall. *Bequille*. Miracula B. Henrici Baucenensis tom. 2. Junii pag. 377: *Contractus in anchis, et non poterat ire sine Crozolis aliquantiter, et modo vadit sine Crozolis*. Vide *Crucca* et *Croceus*.

* **CRUANTARE**, Sanguinare, sanguinem reddere, Gall. *Saigner*. Lit. remiss. ann. 1386. in Reg. 130. Chartoph. reg. ch. 179: *Ceciderant ambo in fundum dicti fossati, videlicet dictus Vincenius ventrem contra terram, et Cruantavit de capite, occasione dicti casus*.

* **CRUBLUM**, Mensura species. Charta ann. 1258. tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 969: *Item dictus Oliverius et sui post ipsum, debet capere in omnibus dominiis vicecomitatus (de Rohan) unum Crublum avenæ, amuraturam ex voluntate nostra et etiam dicti Oliverii*.

* **CRUCA**, Cremaster, Gallis *Cremaillere*, ex Anglico *Crooke*, aduncus. Leges Malcolmi II. Regis Scotiæ cap. 3. § 4: *De homine condemnato ad mortem, coram Justitiario, Coronator habebit..... omnia utensilia infra interiorem partem domus, videlicet infra Crucam, super igne pendentem*.

* **CRUCCA**, Furca subalaris, qua claudi sese sustentant, quod pars superior in crucis formam, seu T efficta sit. Joannes Monachus Bertinianus in Vita S. Bernardi Pœnitentis num. 10: *Ambo non nisi cum Crucis incedere valentes, ad Sanctum venerunt*. Vide *Croceus*.

* **CROCCIA**, in Vita S. Zitiæ Virginis Lucensis num. 18. Vide Skinnerum in Etymologico Anglico in *Cruches*.

* **CRUCEOLA**, pro *Crucicula*. Lambertus Ardensis: *Fecit sibi apportari parvam Cruceolam, quam in collo suo per argenteam catenulam appensam de sepulchro Domini reportaverat*. Vide *Croceus*.

† **CRUCES**, Charta Alexandri III. Papæ pro Capitulo S. Mammetis Lingon. ann. 1170. inter Instrum. tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 186: *Consuetudines seu reditus, quos Cruces appellant de toto episcopatu Lingonensi, exceptis illis, qui ab Episcopis Lingonensibus concessi sunt Ecclesiis aut Monasteriis ejusdem Episcopatus, et scripto eorum corroborati noscuntur, vobis duximus confirmandas*. Hic *Cruces* intelligi Oblationes fidelium processionaliter ad quamdam Ecclesiam confluentium, quæ in voce *Cruz* dicuntur *Cruces bannales* ex Catalogo Albatum Andainensium; eademque notione accipiendum puto locum Codicis MS. reddituum Episcopatus Autissiod.: *Denarii pro Crucibus Kalendarum Maii circa LIII. libras*; hoc est, si bene connecto: *Denarii qui offeruntur tempore Crucium seu processionum, quæ fiunt*

Kalendis vel circa Kalendas Maii, quales sunt *Rogationum* processiones.

* *Denarii pro Crucibus Kalendarum Maii* ex Codice reddituum episcopatus Autiss. interpretatur D. Le Beuf de præstationibus, quæ exigebantur a mercatoribus, qui ad nundinas Kalendis Maii haberi solitas, merces suas venum exponebant in quodam territorio *Crucibus* designato. Neque aliter intelligenda videtur Charta Will. episc. ann. 1175. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 27. col. 2: *Sex libras Autissiodorensis monetæ in Crucibus de Varziaco, in crastino Pentecostes. Nummi Pentecostales de Variaco dicuntur in Ch. ann. 1213. ibid. pag. 43. col. 2. Vide infra Denerada.* [* German. medio ævo *Kreuzpfennige*, *Kreuzschuld*, nummi sunt monasterio debiti, census cenobii. Chart. Monaster. Distorp. ann. 1315. ap. Frisch. in Lexico voce *Creutz*: *Traditur conventui montium una curia in Ehhorst, solvens unum dorcum, valentem 8. solidos monetæ levis et 4. solidos Crucepennighe*. Alia charta ibidem: *Solvit alia Curia 4. solidos qui dicuntur Cruceschult*. ADEL. Censuum annuus die S. Crucis solvendum. Vide Haltausium voce *Far-pfennige*, col. 439.]

† **CRUCESIGNATI**, Qui sacra Crucis militiæ nomen dabant. Gall. *Les Croisez*. De his infra post vocem *Cruz*, lin. *Crucem assumere*. Verum alii fuerunt *Crucesignati* apud Tolosanos; sic enim appellabantur, qui ab Inquisitoribus comprehensi et carceri aliquandiu mancipati propter hæresim, tandem erroribus abjuratis, pœnitentia et absolutione receptis, liberi dimittebantur. Inter pœnitentias impositas prima recensetur *Cruz*, quæ simplex † aut duplex †, ante et retro, pro delictorum ratione erat deferenda. Harum crucium formam expressam habemus in libro Sententiarum Inquisitionis Tolosane a Philippo Limborch. edito pag. 13: *Imponimus et injungimus pro pœnitentia duas cruces de filtro crocei coloris portandas, unam antè et aliam posterius in omni veste vestra, præterquam in camisia... quarum quantitas in longitudine sit duorum palmorum et dimidii brachium unum, et duorum palmorum brachium aliud, scilicet transversale et trium digitorum in latitudine utrumque brachium... Et quatuor Matthæe, etc. amplius deliquisti... superaddimus vobis, quod cruces, quas vobis imponimus, sint duplices*. Vide *Cruz* lin. *Cruces binas*.

* **CRUCETTA**, Vide supra *Crosetta*.

† **CRUCHIGLIA**, Idem quod *Crucca*, Fulcrum subaxillare. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 797: *Erant duo anni, quibus nunquam potuit ire sine Cruchigliis*.

† **CRUCIA**, Eadem notione. Magister Joannes in Vita S. Petri Parentii, tom. 5. Maii pag. 93: *Nec aliquo modo posset incedere, nisi duas Cruces ascellis haberet suppositas*.

* **CRUCIARIÆ PRECES**, Officium de sancta Cruce. Vita S. Ludov. episc. Tolos. tom. 3. Aug. pag. 808. col. 2: *Item laudes de S. Cruce Domino recitabat quotidie una cum socio, fratre e.c ordine Minorum, clauso conclavi ab aliis sejunctus, ubi cupiens sentire quod et in Christo Jesu, quamdiu Cruciarie illæ preces durabant, permanebat immotus, brachia extendens in formam crucis*.

CRUCIARIUM, Commodianus Instr. 32:

Auro licet censeantur, bacchent aulica semper,
Cruciarium Domini si non adorasti, peristi.

Crucem, vel cruciatum Christi interpre-

tatur Rigaltius. Vide, an aliud sit *σταυροειδον*, de quo Nicetas Rhetor in *Passione S. Stephani* et corporis ejus inventione: *Προλαβούσα τόνον Ιουλιανή, και διαπεράσασα τούτον εις τὸ ἐπιτεγόμενον σταυροειδον ὄθεν δὴ τὰς ἡμιόβους ὑποσέξαντες τῷ ἄρακτι, etc.*

CRUCIATÆ, Expeditiones sacræ contra Saracenos et Hæreticos, quod, qui iis sese adjungerent, Crucis signum in vestibus deferrent. Occurrit non semel apud Will. Thorn. et apud Ericum Upsaliensem lib. 3. Hist. Suecor. ann. 1292. ubi Loccenius, nescio quam *historiam de Cruce Christi* somniat: vulgo *Croisade*. Vide infra *Cruce*.

CRUCIATIO, Miseria, calamitas, tormentum. Vita S. Ursuari Abbatis Laubiensis n. 5: *Neque audivimus quemquam, qui in corpore tale aut tam prolixum sustinisset martyrium, aut qui tantam Cruciationem sustinisset in vita præsentii.*

CRUCIBULUM, Uguttoni, *Lucerna*, ad quam vigilamus, quod *Cruciet* *bolium*, id est, *bolium sepi*. Risum contine. Gloss. Lat. Gall.: *Crucibulum*, *Lumière de nuit*. Catholicon Armoricum: *Creusel*, *Gall. Croissol*. *Lumière de nuit*, *Crucibulum*, vel *Crucibolus*. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 70: *Legebantur autem eadem voce 12. de B. Virgine lectiones, quas corde tenus sine candela bajuli transcurrere consueverunt, cum suis que sequuntur responsoriis, tenui tamen lumine Cruciboli per vitrum diaphanum translucente.* Vita B. Colettæ num. 74: *De nocte proferenti sæpius extinguebat candelam, Crucibulum et oleum effundebat.* [Apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. pag. 345: *Monasterio igitur Kemperlegensi, quod villicium suus Kemperlegensis debet, hoc est... Ad sollemnitate de dedicatione S. Michaelis in Monte Gargano duo ferrea Crucibola annuatim.*] Quidam a *Cruca*, Gallis *Cruche*, German. *Cruyke*, deducunt: malim ego, quod ejusmodi lucernæ in formam Crucis effictæ quadrimyxæ sint. Hinc forte nostri Picardi, *Crucets* vocant, quasi *Crucets*; vel certe quod uncis ferreis ad parietes appendantur, quos *Crochets* vulgo dicimus. Sed et *Crucivolo* Itali appellant vas fictile, in quo metalla fundantur, nostri *Creuset*, quod ejusdem formæ est ac materia, ex quibus est vas illud, in quo infunditur oleum ad lucernas istas. Nam et Rulandus in *Lexico Alchymia*, *Crucibulum* dixit vas esse fusorium, ex terra igni contumacissima factum, acutiore et basi et tereti, in ampliore capacitate, forma triangulari, vel rotunda desinente, ad fundenda et eliquanda mineralia et metalla formatum. Sic Geber Arabis lib. de Investigatione magisterii: *Ponatur veneris stratum super stratum de sale communi optime mundato in Crucibulo.* Vide Stephan. Skinnerum in *Etymologico Anglico*, verbo *Crucible*. Meminit Saxo Grammaticus lib. 8. nescio cujus *Frosti*, cognomento *Crucibulum*.

* Italis *Crociuolo*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1318. ex Cod. reg. 4120: *Crucibulum*, *Gallice Crussat*, a verbo *Crucio* et *bolus*, quod est morsus, quia *Crucibolus cruciat* per morsus studentem. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Crucibulum*, *Crastier*. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Crucibulum*, *Crasset*, *lumière de nuit*. *Croisieu* et *Croisuel*, eadem quoque notione. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 340: *Après que icelle Marguerite eut abumé ung charéil ou Croisieu, etc.* Mirac. B. M. V. MSS. lib. 1:

Ki à Croisuel toute nuit velle,
Pour chest il fâns qui s'emervolle,
Se deceant vont les escoles
Pour querre le maule as roissoles.

* Alia porro vocum *Crasset* et *Crastier* origo, alia *Crucibuli* vel Gallicarum *Croissel*, *Croisieu* et *Croisuel*: has adinventas cum Cangio facile putaverim, quod ejusmodi lucernæ in formam Crucis effictæ quadrimyxæ sint, potius quam a *Cruca*, Gallis *Cruche*, Germanis *Krug*: illas vero, quod *Crassa* seu a *deps* in iis lucernis olei vice accenderetur. Vide supra *Crassa* 2.

CRUCIBOLUS, Scyphus. Charta Witlasi Regis Merciorum apud Ingulphum pag. 857: *Scyphum meum deauratum, et per totam partem exteriorem vinitoribus ad dracones pugnantis caelatum, quem Crucibolum meum solitus sum vocare, quia signum Crucis per transversum scyphi imprimitur interius, cum quatuor angulis simili impressione protuberantibus, etc.* Crusiboli Witlasi meminit rursus infra Ingulphum pag. 870. Hinc forte Germanis *Krauz* est genus poculi, ut est in *Turcograph. Crusii* pag. 490.

† **CRUCIACHIUM**, Quadrivium, Italis *Crocichio*, nostris *Carvesfour*. Hieronymus Radiolensis in *Miraculis S. Joannis Guaiberti* tom. 3. Julii pag. 392: *Ad compitum seu divorticulum, quod vulgares et plebei Crucichium dicunt, eo quod viæ quatuor in crucis formam ad loca tendant diversa.*

CRUCICOLÆ, appellati Christiani ab Ethnicis. Vide *Aldhelmum* de *Laudibus Virginis*. cap. 17.

† 1. **CRUCICULA**, *Cruce* parva. *Chronic. Fontanell.* apud *Acherium* tom. 3. *Spicil.* pag. 229: *Hic dedit in Ecclesia S. Petri Cruciculam auream unam, in aureis sex, fibulam unam.* Vide *Crucilia*.

† 2. **CRUCICULA**, Furca subalaris. *Richardus* Abb. *Virdun.* in *Miraculis S. Vitoni*, inter *Acta SS. Benedict.* sæc. 6. part. 1. pag. 567: *Ligna vero sustentacula, quæ vulgo Cruciculas vocant, sine quorum adminiculo, nec passum quidem pedis claudis ille ambulare poterat, in testimonium tanti miraculi, suspensa sunt multo tempore in pariete sacri Templi.* Vide *Croceus*.

* **CRUCIENSES** Cameraci appellantur Canonici ecclesiæ S. Crucis. *Obituar. MS. ecel. Camerac.* fol. 40. vº: *Item xxxvj. sol. ut Crucientes existentes ad Te Deum in quatuor festis B. Mariæ, habeant distributiones.* *Ordinar. MS. ejusd. ecel.* ubi de *Domin.* in *Ramis palmar.* fol. 36. rº: *Dum processio pergit circa claustrum, id est, circa ecclesiam infra, Crucientes ad S. Michaelem cantant: Ave rex noster.* Et fol. 54. vº: *Feria ij. (Rogationum) itur ad S. Crucem per ostium S. Johannis Evangelistæ, et Crucientes veniunt per claustrum.*

CRUCIENTASTRUM, in Gloss. Latino-Gall. *Conchié de sang.* Sed legendum *Cruentatum*, ut apud *Joan.* de *Janua*.

1. **CRUCIFER**, Qui *Crucem* ante *Papam* defert, apud *Pandulfum* in *Actis Gelasii II. PP.* [Vide *Cambucarius* post *Cambuta*.]

† 2. **CRUCIFER**, *Species* monetæ, in *Chronico Mellicens.* pag. 572. col. 1: *Singuli status Hungarorum et Australium et personæ donaria conferunt: Episcopus v. flor. Abbas et Præpositus sub infula iv. flor. Rusticus, servus, familia (lege familia) de talento Cruciferum, mercenarius et mercenaria x. num.* [* Vide supra *Crosatus* 2.]

CRUCIFERI, Ordo *Monasticus*, sic dictus, quod *Monachi* *Crucis* in baculis deferrent, ut auctor est *Matth.* *Paris*

ann. 1244. pag. 439. *Fasciculus Temporum*, et *M. Chronic. Belgic.*: *Circa hæc tempora Ordo Cruciferorum renovatus est per Innocentium III. anno Pontificatus sui 18. jam devicta hæresi Albigenium per Cruce signatos.* Addunt quosdam scribere, *B. Quiriaco* *Jerosolymorum Episcopum*, istius Ordinis primum auctorem extitisse, et sub *Innocentio IV.* apud *Lugdunum crevisse*, et privilegiis donatum ab eodem, anno scilicet 1248. præterea primum et initiale *Monasterium totius Ordinis* extitisse in *Hoi* in diocesi *Leodiensi* ab *Johne* *Episcopo Leod.* ædificatum ann. 1233. Vide *Aubertum Miræum* lib. 1. *Originum Monastic.* cap. 12. 13. 14.

CRUCIFEROS etiam vocat *Chronicon Aulæ Regiæ* cap. 11. et 17. *Fratres* et *Militis Ordinis Theutonici*: ut et *Ericus Upsaliensis* lib. 3. *Hist. Suecicæ* pag. 61. lib. 5. pag. 148. et alibi. Vide *Chronicon MS. Andree Danduli* ann. 1154. et *Bohuslaum Balbinum* in *Epistola rerum Bohemic.* pag. 270.

Exstat *Epistola Urbani III. PP.* ad *Magistrum* et *Fratres Cruciferos Hospitalis Bononiensis*, qua eorum Ordinem approbat: post *Epist.* 4. in *nupera Conciliorum Collectione*.

CRUCIFERUS, *Charta Ottonis Episcopi Frisingensis* ann. 1154. apud *Wiguleium Hondium* in *Metropoli Salisburgensi* tom. 2. pag. 243: *Unus Cruciferus apud Hachin, cum molendino aliisque pertinentiis, etc.* Alia apud eundem *Hondium* tom. 3. pag. 469: *Cum tribus Cruciferis, quæ ad possessionem Monasterii pertinebant, etc.* Sed legendum videtur *Curtiferis*, ut alibi passim. Vide in *Cortis* 1.

† **CRUCIFIGIO**, *σταυρωσ*, *Crucifigo*, apud *Janum* in *Supplemento Antiquarii*.

† **CRUCIFIGIUM**, *Crucis supplicium*, *Gall. Crucifiement*. *Epistola Joannis de Monasterio*, *Collect. Ampliss. Martenii* amp. 2. Col. 1395: *Ut ille cujus Crucifigio salvi sumus, etc.*

† **CRUCIFIXORES**, Qui *Christum Dominum* crucifixerunt. Occurrit apud *S. Paulinum* *Epist.* 18. num. 7. *novæ edit.* et *Joannem Sarisb.* *Epist.* 286. et alios.

* **CRUCIFIXUM**, *Christi* in *cruce* pendens imago. *Gall. Crucifix; Croicefiz*, in *Ch.* ann. 1388. ex *Tabul. capit. Carnot.*: *Faire dire une messe à note à l'aus-tel du Croicefiz de laditte église de Chartres.* *Joan. Iperius* in *Chron. Sith.* *S. Bert.* ad ann. 877. tom. 7. *Collect. Histor. Franc.* pag. 270: *Tunc dedit* (*Carolus imperator*) *Joanni papæ muera, quæ B. Petro deportabat, et inter cetera Crucifixum aureum, quale non fuit ab ullis regibus factum.* Vide in *Vultus*.

† **CRUCIFIXUS**, *Cruce insignitus*. *Miracula S. Cuneræ Virg.* *Junii* tom. 2. pag. 566: *Cum oblatione duorum cereorum oculorum atque denario Crucifixo.*

CRUCIFRATRES, seu **FRATRES CRUCIS**: ita sese appellabant quidam hæretici, exorti in oppido *Sangerhusen* in *Marchionatu Misnensi* sub ann. 1414. qui etiam *Fratres Flagellatores* dicebantur: de quorum hæresibus *Gobelinus Persona* in *Cosmodromio* ætate 6. cap. 93. diversi ab iis, qui *Fratres Crucis* appellati sub annum 1309. Vide *Cruce*.

CRUCIGIRA, *Ephemerides Monasterii S. Galli*: *Eodem die dantur 4. fercula, scilicet carnes, caseus, ova, Crucigira, cum vino et majori leib.* [* *Olera*, ni fallor, *Gall. Légumes*.]

CRUCILIÆ, *Crucis* per *vias erectæ*, ex *Gallico Croisilles*. *Concilium Suescion.* ann. 744: *Constituimus, ut illas Crucilias, quas Adalbertus per parochiam plantave-*

rat, omnes igne consumantur, Codd. alii habent *Cruciculus*.

CRUCIOLA, *Crucicula*, in Actis Monasterii Murensis pag. 26.

* **CRUCIOLATUS**, *Crucibus signatus*. Testamentum Ermentrudis illustris Matronæ apud Mabill. de Liturg. Gall. pag. 463: *Nepti meæ Deorovaræ scutella argentea Cruciolata*.

* **CRUCITA**, Expeditio sacra contra Infideles et hæreticos, aliosve, in Epist. Calixti III. PP. ann. 1156. ad Carolum VII. reg. Franc. ex Bibl. reg. Vide supra *Crosata*.

* **CRUCIUM**, *Vinum insuave et nimio plus austro, aut asperum*, in Vocabulario Sussannæi.

CRUCIZARI, *Crucem assumere, cruce insigniri ad peregrinationem Hierosolymitanam*. Historia Hierosolymitana in Gestis Dei pag. 1156: *Rex Franc. Philippus et Rex Angliæ Henricus apud Gizortium Crucizantur*. [Radulf. Goggeshale in Chronico Terræ-Sanctæ apud Marten. tom. 6. Ampliss. Collect. col. 573: *Fere universi Proceres ulteriores regni Crucizantur*.]

* **CRUCTANS EQUUS**. Testament. ann. 1367. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 484: *Item legavit Hartmanno famulo suo equum suum Cructantem*.

* **CRUCULUS**, *Juniperus*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Cruculus, Genevriæ*.

CRUDARIUM, *Κρῦλον*, in Gloss. Græco-Lat. [Linum crudum, linteum nondum sole curatum, ut adnotat Martinus ex Vulcano.]

* **CRUDE**. Vide supra in *Cridatio*.

* **CRUDELUS**, *CRUDELUS*, *Cincinnati*, capillus in unicum, quem *Croc* dicimus, retortus; vel idem quod infra *Curdella*. Bareleta serm. 2. in Domin. S. Quadrag.: *Quare facis tibi Crudellos?* Rectius infra: *Portant (mulieres) cornua etiam et Crudellos*. Idem serm. in Sab. 5. Quadrag.: *Dum mulier affert in capite sertum, aut velum subtile, cum Crudelis compositis*. Rursum serm. in fer. 5. hebdom. passion. : *Tertio (offendit Magdalena) per capillos eos vane componendo, faciendo Crudellos, cornua*. Vide supra *Crocus* 2.

* A Latino *Crudelitas*, nostri *Crudelitè* dixerunt, pro *sævitia*, *ferocitas*. Lit. remiss. ann. 1365. in Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 743: *Le suppliant doubtant la Crudelitè dudit Ridel, jery icellui d'un baston, que il portoit, par la teste. Cruel vero, Metuendus, terribilis*, in Stabil. S. Ludov. tom. 1. Ordin. reg. Franc. pag. 108: *Et n'ont li plusours poor, ni espouventement du Cruel jugement Jesus-Christ. Cruusement, pro Cruellement, Crudeliter, atrociter*, in Lit. remiss. ann. 1406. ex Reg. 161. ch. 161: *Tous les trois freres ensemble le batirent et navrent moult Cruusement*.

* **CRUDES**, *Baculus ferro munitus*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Crudes, Bâton ferré*.

CRUDITARE, *Non digerere, ἀπεπεῖν*, in Gloss. Gr. Lat. [Tertull. de Jejunio cap. 15: *Populus carnis avidissimus usque ad choleram orthygométras Cruditando*.]

* **CRUEIRA**, *Cavum, locus cavus*, Gall. *Cruex*. Charta ann. 1294. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 120. col. 2: *Se tenere recognovit a dicto dom. G. archidiacono dictum ortum et quoddam mansum, quod est ibidem ad Crueram, cum suis pertinentiis, et dictum locum, ubi tenebantur femorasses in dicto loco de Cruera*. Vide supra *Crosium* 3.

* **CRUELUM CERÆ**, *Massa cerea*.

Charta ann. circ. 1080. ex Tabul. S. Albini Andegav.: *De tabula aut Cruello ceræ, unum obolum*.

* **CRUENTINUS**, *Cruentis repersus guttis*. Chron. Malveccii apud Murator. tom. 14. Script. Ital. col. 819: *Caligas dependentes laqueis corrigiarum hinc inde ligatas deferebant: albis etiam fasciis Cruentinis utebantur*.

† **CRUETTUS**, *Angl. Cruet*, Gall. *Burette*. Urceolus. *Cum duabus Cruettis et uno tintinabulo argenteo*, apud Rymrum tom. 9. pag. 273. col. 2.

* **CRUGA**, *Vasis genus, urceus, urna*, Gall. *Cruche*; unde diminut. *Cruegon*, urceolus, vulgo *Cruchon*. Consuet. MSS. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Refectorarius debet habere duas magnas Crugas de terra bene mundatas*. Inventar. honor. Joan. de Madalhano MS. ann. 1450: *Item unam payrolam cupri parvi valoris sine garnitura, continentem unam Crugam aquæ*. Lit. remiss. ann. 1464. in Reg. 199. Chartoph. reg. ch. 519: *Denis du Vergier vint querir de l'uyllé;... et en s'en retournant ung Cruegon d'uyllé en uns sac à son col, etc. Cruye*, eadem notione Lit. ann. 1458. in Reg. 187. ch. 328: *Icelle Jehanne print sa Cruye ou bouteille, pour aler à l'eau en une fontaine. Une Cruye de vin*, in aliis ann. 1449. ex Reg. 179. ch. 302. Hinc *Cruyse*, Testæ fragmentum. Vitæ SS. MSS. ex Cod. S. Vict. Paris. sign. 28. fol. 35. v. col. 2. ubi de S. Vincent.: *Encloez le en une chartre bien obscure, et li mettez Cruyses fort agues, et ses piez li encloez en un fust, et soit estendus sus les Cruyses*.

CRUMA, *Crumena*. Joan. de Janua.

CRUMELUM. Gregorius Taron. de Gloria Conf. cap. 98: *Sæpius in hoc vasculo vel olus, vel Crumelum coctum cum illo sumpsisse*. Occurrit in Notis Tyron. pag. 112.

CRUMENIA, *sunt proprie fragmenta auri*. Glossæ Isonis Magistri.

† **CRUMENIFER**, *Qui fert crumenam*, Gall. *Boursier*. Magister Giraudus in Vita S. Joannis Episc. Valentini. in Anecdosis Marten. tom. 3. col. 1696: *Cum a portonariis nautum propter multitudinem caritative exigeretur, Crumenifero ut persolveret imperavit*.

* **CRUMENULA**, *diminut. a Crumena*. Paridis de Grassis Cerem. capellar. Pappal. MS.: *Et in fine pro sui ministerii mercede... ex vetusto ritu donatur (Diaconus cardinalis) Crumenula cum xl solidis*.

† **CRUMILUS**. S. Paulinus Ep. 23. n. 7: *Et ut totam juxta Dei verbum confectio-nem Prophetici panis impleverit, lentem quoque et hordeum et viciam miscuisset in Crumilum*. Editor in notis: *Forte legendum, Grumulum*. MS. Reg. *Crubium*. Edit. Rosweidi, *Cumulum*, Schot. in marg. *Cumerum*, ut et Cauchius. [* Vide *Crumelum*.]

CRUMINARE. Fortunatus lib. 2. de Vita S. Martini:

Et levis umbriferæ volitavit imago figuræ,
Visibus exclusus cellam pedore Crumins.

Ubi Interpres: *Crumina*, sacculi genus apud Plautum: unde *Cruminare*, prisci festive traxerunt ad eam corporis partem, qua operari naturæ solemus. Id satis in illo expressit. [Gloss. Isid.: *Cruminat, Ruminat*.]

* **CRUNICULA**, *quam accipiunt illi, qui vicem in bello seruant*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. ita et in altero ex Cod. 7613.

* **CRUOGA**, in Tradit. Fuldens. passim

occurrit pro *Taberna*, *caupona*, Germ. *Krug*. *Chinzigu Cruoga* pag. 544. ADEL.

† **CRUOR**. Charta Joannis Episcopi Carnot. ann. 1180. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 596: *Vindicabat enim in illis sibi ejus hospitandi, talliam, corvagiū, avenagiū, justitiam Cruoris et latronis; id est Sanguinis effusionis et latrocinii*.

† 1. **CRUPA**, *Tergum equi*, Gall. *Croupe*. Processus de Vita S. Yvonis, Maii tom. 4. pag. 567: *Nescit quomodo invenit se super Crupam equi sui, et tenens se ad sellam, equus natando portavit eum sanum et incolumem ad ripam maris*.

* Vide supra *Cropa*. Hinc *Cruppée* dici videtur *fustuarium*, vulgo *Volée de coups de batons*, quia tergo infligitur, in Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 189. Chartoph. reg. ch. 492: *Le suppliant dist à icellui Perceval... que s'il aloit à lui, il lui donroit une Cruppée d'un baston moyte que il tenoit*.

* 2. **CRUPA**, *Graculus*. Glossar. Lat. Gall. ann. 1352. ex Cod. reg. 4120: *Crupa. Gai*.

CRUPELLARII, *Gallorum gladiatores cataphracti*. Tacitus lib. 3. Annal.: *Adducuntur e servitiis gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen, Cruppellarios vocant*. Boxhornius ab Hebræo *Ḳūbel*, *amicere*, vocem ducit.

CRUPPA, *CRUPES*. Gloss. Lat. Græc.: *Cruppa, Κρύπος παχύς*. *Crupes, σχοπία, funis*. [Amalth.: *Crupes, Funiculi. Cruppa, Rudens*.]

* Leg. ex Vulc. in Castigat. *κρύπος παχύς*. *Crupes, σχοπία*. Gloss. Gr. Lat.: *Σχοπιόν, funis, restis, rudens*. An inde *Cropie*, vel *Croupie*, pro Tempus serotinum, quo lepores aliave animalia ad pastum procedunt? quia iis capiendis quoddam rete ejusdem nominis adhibent. *Chasser à la Croupie*, apud Cotgrav. Charta ann. 1328. in Reg. 65. Chartoph. reg. ch. 143: *Le seigneur de Montgoubert affermoit qu'il avoit droit de chacer au levre et au goupill et de tendre à la Croupie et à la revenue, et de mettre en toutes saisons ses pors en pasture en nostre forest de Rest*. Infra: *Tendre à la Croupie et à la revenue*.

CRUPPONUS, *Uropygium, summa clunium, vulgo Croupion*. Fridericus II. Imp. lib. 1. de Venat. cap. 36: *A lumbis vero desuper renes usque ad principium caudæ super anum, dilatantur spondilia, et intercipiuntur inter duo ossa anchorum, et in quibusdam avibus dilatantur plus, in quibusdam minus; et hic locus a quibusdam appellatur Crupponus, et solidiores sunt ipsorum juncturæ, et foramina illic ampliora, etc.*

CRUPTA. Vide *Crypta*.

* **CRURA**, *Crus, coxa*, Gall. *Cuisse*. Lit. remiss. ann. 1415. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 32: *Supplicans vulneravit Johannem de prato uno ictu de cuspidè, cum quadrintelo sive lancca parva in Crura sive coxa sinistra*.

CRURALIA, quibus *crura* vestiuntur. Vita Ludovici Pii ann. 786: *Habit Vasconum... indutus, amiculo scilicet rotundo, manicis camisæ diffusis, Cruralibus distentis, calcaribus caligulis insertis, misile manu ferens*. Vide *Cocale*.

CRURARIUM, *Συρλόεσμος*, in Gloss. Græc. Lat. *Fascia cruralis, nostris, Jarretiere*.

* **CRURATUS**, *Qui a grans cuisses*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7681.

* **CRURIFAGIUM**, pro *Crurifragium*, Supplicii genus. Chron. Joan. Vitodur. in Thesaurio hist. Helvet. pag. 2: *Per*

judiciallem sententiam *Crurifragio* misere interit.

* **CRURIFERI**, Militiæ genus apud Hungaros; nisi sit pro *Cruciferi*, Militæ ordinis Theutonici. Vide in hac voce. Charta Belæ reg. Hungar. ann. 1255. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 658: *Prima meta terræ monasterii nostri de Jazo incipit... a contigua villa Crurifragum nostrorum, Zelleres vocatæ.*

† **CRURIFRANGIUM**, CRURIFRANGIUM. Gl. Lat. Græc.: *Crurifrangium*, Σκελετοπία, *Cruris fractio vel sectio*. Apul. Met. lib. 9: *Crurum ejus fragium abominata. Crurifragium* Plautus appellat servum, cui crura debeant suffringi: sed alii legunt *Crurifragum*, ut rectus casus sit *Crurifragus*, non *Crurifragius*.

* **CRUX** [Crux: « Una Crux de argenteo cum baculo que solet portari ante papam. (Invent. Calixt. III, an. 1458, in archiv. Vaticano.) »]

* **CRUSCHA**, Furfur, Ital. Crusca. Stat. Vallis-serianæ cap. 64. ex Cod. reg. 4619. fol. 117. rº: *Molinarii debeant macinare... ad requisitionem macinari volunt omnem Cruscham, quam facient ex grano macinato in suis molendinis.*

† **CRUSCIRE**, Crepitare, Gall. Craquer. Vita S. Eligii cap. 27. apud Acherium Spicil. tom. 5. pag. 181: *Omnes qui aderant, audiebant cum magno stupore juncturas et nervos atque omnia ossa claudi illius Cruscire ac solidari.*

* Hispan. *Cruxir*, nostris alias *Croisir* et *Croistre*. Annal. regni S. Ludov. edit. reg. pag. 227: *La nef le Roy se feri à plain voile en une havaire de terre endurcie, si fort que elle en Croissi toute.* Vide ibi Glossar. in hac voce. Lit. remiss. ann. 1452. ex Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 151: *Lequel arbre commença à Croistre, et lors le suppliant commença à dire et crier à haulte voix par deux fois, ledit arbre s'en va... et tantost après ledit arbre fut cheu.* Unde *Croiz*, *Crepitus*, in Chron. S. Dion. lib. 2. cap. 17. tom. 3. Collect. Histor. Franc. pag. 197: *Autre vilaine costume avoit; car il metoit hors le Croiz de son ventre devant la gent frontueusement et sanz nule vergogne. Strepitum quoque ventris in publico sine ulla emittebat verecundia, apud Aimoin. lib. 2. cap. 26. ex quo hæc reddita sunt. Hinc etiam Escrois, Fragor, horrendus sonitus, vulgo *Fracas*, *bruit éclatant*, in iisd. Chron. lib. 4. cap. 6. ibid. pag. 254: *Un grans brandons de feu chai du ciel tous ardans en grans Escrois et en grans tonnoires.* Quomodo legendum est ibid. pag. 226. pro *Estrois*. Adde tom. 6. ejusd. Collect. pag. 141. Continuat. Guill. Tyrri apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 615: *Li hordois chai et fist trop grans Escrois, dont les eschargailes (eschargailes) de l'ost et de la cité orent tele paor, etc.* Guill. Guiart. ad ann. 1194:*

Instruments ties Escrois redonnent
Aus cops espouvantables rendre,
Comme se le ciel deust fendre.

Ibidem:

Ens vont mangoniaus et perieres,
Qui souvent tendent et destendent,
En destachant grans Escrois rendent.

Inde quoque *Escroissement*, pro *Grincement*, Stridor. Serm. MSS. ex Cod. XIV. sæc. S. Vict. Paris. serm. 29: *Li rois dist à ses sergent: liez li les piez et les mains, et si le gitez an tenebres forenes, où il aura plors et Escroissement de denz.* Vide supra *Crocus*.

* **CRUSCUMULUS**, Tumor *crurum*. Joan.

de Janua [et Laurent. in Amalthea, ubi etiam *Crussiculum*.]

* **CRUSCINIUM**, *La infusione delli gambe*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CRUSELINUM**, Vas potiorum parvulum fictile, cujusmodi sunt, quæ *Creusels* vocamus. Cæsarius lib. 12. cap. 41: *Portabat enim vas parvum et fictile, quod vulgo Cruseelinum dicitur, in manu sua, in quali in tabernis potare solebat.* [* *Cruseelinus* in Testam. ann. 1332. ap. Guden. in Syllog. pag. 634: *Item lego et ordino duos Cruseelinos argenteos ad altare in monasterio Ulnhusen prædicto, ad hoc, ut ampullæ argenteæ ad divinum officium aptæ, fabricentur ex eisdem.* *Crusilinus*, in Chart. Johann. Archiep. Mogunt. ann. 1372. ap. eund. Guden. in Cod. Diplom. pag. 506: *Præpositus monasterii in Hirtzenau nobis ad nostram cameram singulis annis in festo B. Michaelis pro speciali dono clenodio et musculo centum Crusilinos, valida et bona, in Siburg facta... dare debet.*] Vide *Crusellus* 1.

1. **CRUSELLUS** Charta ann. 1144. apud Catellum lib. 2. Rerum Occitan. cap. 17: *De Cruseellis, quos extranei attulerint, et vendiderint, præbeant domino 4. den. et de barda duos.*

* Idem, ni fallor, quod *Cruseelinum*, Vas potiorum cujusvis materiæ, nostris *Creusequin*, a forma concava. Comput. ann. 1332. inter Probat. tom. 3. Hist. Burgund. pag. 63. col. 2: *Ung Creusequin d'or... avec le couvercle.* Charta ann. 1397. ex Cod. reg. 9484. 2. fol. 391. vº: *Un gobelet d'or en guise de Consequin d'Allemagne à un pied et trois signes d'or.* Leg. *Creusequin*, ut in Invent. ann. 1413. ibid. fol. 491. vº: *Item deux petits Creusequins d'or fermans en maniere d'une boeite, pour tenir auufs à manger.* Inventar. bonor. ducis Bitur. ann. 1416. ex Cam. Comput. Paris. fol. 43. rº: *Item un grant Creusequin de madre couvert, les bours garni d'argent doré... Item un autre Creusequin de madre non garni.*

* 2. **CRUSELLUS**, Præstationis species, sic dicta fortassis quod vase, *Crusellus* dicto, perciperetur: unde *Cruchon* a nostris nuncupata. Assignatio dotalit. Joannæ regin. Franc. ann. 1319. in Reg. 60. Chartoph. reg. ch. 69: *Item pro sexcentis octoginta quatuor sextariis biadi, quæ fuerunt Cruseல்லorum... Item pro sexaginta quatuordecim sextariis frumenti, quæ fuerunt dictorum Cruseல்லorum.* Charta ann. 1311. in Reg. 46. ch. 4: *Assignamus tenore præsentium redditus nostros, quos in villa Vermonis habemus et percipimus, vocatos le Cruchon, cum omnibus suis pertinentiis et emolumentis, ad valorem seu summam sex viginti quinque librarum Turon. æstimatos... Concedimus quod... redditus, dominium et emolumenta du Cruchon... percipiant et possideant.* Vide in *Cupa* 3.

† **CRUSERIUS**, An *Crucifixus* seu *Figura* D. N. J. C. in cruce pendentis, quæ in Ecclesiis apponi solet ad pietatem, Gall. *Crucifix*. Charta Abbatie Savigniac. Lugdun. Diocæs. ann. circiter 1300: *Prior d'Alia habet locum et stallum suum, quando venit in Monasterium in choro dextro post Cruserium.*

* **CRUSILLA**. Crux parva, Hisp. *Cruzecilla*, Ital. *Crocellini*. Mirac. S. Jacobi tom. 6. Jul. pag. 52. col. 2: *Quod si invenire posset aliquam Crusillam, quæ a sancto Jacobo pro peregrinis redeuntes deferri solet et ex ea propriam gulam infirmam tangeret, statim remedium haberet.* Vide supra *Crosetta*.

* **CRUSIUS**. TELLA *CRUSIA*, Nondum abluta sive dealbata, Gall. *Crue*. Instr. circa finem XV. sæc. inter Probat. tom. 4. Hist. Nem. pag. 78. col. 1: *Item pro octo cordis de tellis albis aut Crusiis, unus denarius Turon.*

* **CRUSMA**, Sonus musicæ, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. *Instrumentum musicum, cymbalum*, in Martini Lexico.

* **CREUSNA**, CROSNA, CRUSINA, Pallii, seu vestis genus, Mastruca, vel mastruga. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Mastruga*, *Crusne*. Somnero *Crusene* dicitur, tunica scilicet ex ferinis pellibus. Hinc emendandæ Glossæ Isonis Magistri: *Vocamus etiam mastrugas Renones, quæ rustice Crotina vocatur.* Legendum enim *Crosina*. Hincmarus Remensis Opusc. 57: *Mitto vobis per eum Crusnam de pellibus variis, cum panno coloribus vario.* Charta ann. 1180. apud Ughellum in Episcopis Vercellens. : *Et ad hanc confirmandam promissionis chartam, accipimus nos Othonus et Allus Launeschildt Crusnam unam, ut nostra hæc promissio, sicut supra habetur, firma permaneat atque persistat.* [* Formul. Veronens. ap. Cancian. in Leg. Barbar. tom. 2. pag. 477: *Pro mundo det Fabius Seneca Crusnam unam valentem 20. sol. et orator dicat: o Seneca tu per hanc Crusnam mitte sub mundo hanc... et mundium et Crusnam trade ad proprium Fabio, etc.*] Statuta Veneta lib. 1. cap. 55: *Accipiet etiam de bonis Viri per Crusnam et pelluciam vidualem, quam mulieres ex consuetudine habent.* Quam vocem non intellexit Interpres Italicus. Charta Ottonis M. Imp. ann. 937. apud Meibomium: *Nisi tantum singulis annis unum cavallum, scutum et lanceam, vel duas Crusinas dent, ut sciant in mundibordio Regis se esse.* Christianus de Scala in Vita S. Wenceslai pag. 55: *Tribuni abunde auri vel argenti copiam, Crusina mantiperiaque, vel vestimenta, hilariter largiens.* Ubi perperam Edit. *Trusina*. Bruno de Bello-Saxonico pag. 135: *Unus ex ipsis cujusdam nobilis ex Curia Crusina gulis ornatum, quasi furtim præcidit, et inde quasi furtum volens abscondere recessit, et tamen volebat deprehendi, ut acciperet, quod accepit.* Nam ille, cujus honesta vestis erat deshonestata, ut illum, qui suæ vestis partem gestabat, insequutus est, colaphum ei tantum dedit, suique vestimenti particulam recepit. Quo loco *Crusina gulis ornata*, est pallium, pellibus rubricatis ornatum. Hinc *Crusinat* apud Difarum lib. 5. cap. 6. pag. 54: *Vivente egregio Hudone, pater istius Miseco, domum, in qua eum esse sciebat, Crusinatus intrare, vel eo assurgente, nunquam præsumpsit sedere.* [* Vide *Rheno* et *Repti*. De etymo consulendi Grimm. Antiq. Jur. pag. 428. et Graff. Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 616.]

* *Chrusenna* et *Crusenna*, in Ruodlieb. fr. 2. vers. 6. 161. 237. fr. 3. vers. 142. fr. 5. vers. 119. *Chrusina*, fr. 10. vers. 39. *Crusina*, fr. 94. vers. 92. 98.

* **CRUSOLIUM**, Vasis concavi genus, Gall. *Creuset*. Inventar. ann. 1361. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Item unum Crusolum, etc.* Vide supra *Crossolum*.

* **CRUSPULUS**, pro *Scrupulus*. Charta Odouis Valent. episc. ann. 1184. apud Stephanot. in Antiquit. Clarom. MSS. pag. 373: *Et ne longa temporum evolutione donatio a me facta evanescat, præsens instrumentum sigillo meo decorari, ne forte, quod absit, Cruspulus dubietatis ad posteros oriri possit.*

† **CRUSSICULUS**. Vide *Cruscumulus*.

1. **CRUSTA**, Vestis species variegato colore ex purpura et alio mixta. Lex 11. Cod. Theod. de Scenicis (15. 7.) : *Nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis, aut tectis utatur auratis, his quoque vestibus noverint abstinendum, quas Græco nomine a Latino Crustas vocant, in quibus alii admixtus color, puri rubor muricis inardescit.* Sic videntur appellatæ crustæ, quod ut crustati parietes dicuntur, qui subinde crustis marmoris exornantur, ita ejusmodi vestes assutis in crustarum modum segmentis vel limbis distinguuntur. Nam *Crustæ* non modo de marmoribus dicuntur; sed etiam de vasis auri et argenti, quæ interdum *Emblemata* vocantur, uti usurpat Tullius Orat. 5. in Verrem, et Paulus JC. in leg. 32. § 1. D. de Auro, arg. leg. (34, 2.) : *Cygnia argentea Crustis aureis illigata.* Vide *Crustum, Purpura.*

* Anonymus in Gloss. Bibl. MSS. ex Bibl. reg. : *Crusta vel crustula, lamina quælibet vel fragmentum auri vel argenti, vel alterius metalli, vel ligni, vel lapidis, unde marmorati lapides Crustati dicuntur.* Item, *Crusta vel crustula, superficies panis vel cortex alterius rei; unde hæc Crustaria dicitur taberna a vasis crustatis.* Vide infra *Crustatus.*

* 2. **CRUSTA**, Lacuna, locus ubi stagnat aqua, Gall. *Mare*. Charta Walteri abb. S. Quint. in Monte ann. 1214. ex Tabul. ejusd. monast. : *Et in aqua communi de Butescourt supra molendinos de Fullieres (habemus) Crustam unam cum helchia.* Quæ in recentioribus Registris Gallicæ redduntur, *une Croute avec une huche.* Vide supra *Crosta.*

† **CRUSTAGIA**, Papias : *Lentaculum, Crustacia.*

CRUSTALIA, in Notis Tyroneis pag. 161. inter lapillos pefiosos.

† **CRUSTALLUM**, φρός πίδων. Gloss. Lat. Græc. Strepitus pedis.

* Leg. *Crotalum* ex Castigat. ad utrumque Glossar. Vide Salmas. ad Hist. Aug. pag. 502.

† **CRUSTARE**, vulgo *Crustam* inducere; sed contraria notione sumitur pro *Crustam* tollere de vasis auro vel argento crustatis in Ottoboni Annalibus Genuensibus lib. 3. apud Murator. tom. 6. col. 388 : *Postmodum vero obliiti Dominicæ Crucis recuperationem et ipsam crucem projicientes, Constantinopolim perreerunt. et civitatem ceperunt et expoliarunt, Ecclesias spoliantes et cruces, et textus Evangeliorum Crustantes, et Reliquias Sanctorum inter se dividentes, huc et illuc miserunt.* Vide *Crusta.*

† **CRUSTARIA** TABERNA, a vasis crustalis. Gl. Isid. Festus habet : *Crustariæ tabernæ, a vasis potioris crustatis dictæ.* Vide *Clepsedrarum* post *Clepsydra.*

* **CRUSTARIUS**, *Lo tavernario*, in Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Crustaria taberna.*

* **CRUSTATUS**, Acupictus, intertextus, Gall. *Brodé* vel *Broché*. Andr. Floriac. in vita MS. S. Gauzlini archiep. Bitur. lib 1 : *Albam supra et infra auro Crustatam... dereliquit.* Charta ann. 1288. apud Ludewig. tom. II. Reliq. MSS. pag. 637 : *Præsertim voluminus, quod nulus deferat tunicas Crustatas... in foro rerum venalium venales, præter in nundinas, quod interpretatur forum annuale.* Vide supra *Crusta* 1.

* **CRUSTELLUM**, ut supra *Costellus* : quod hic quoque forsitan legendum. Statuta MSS. Angerij II. Episc. Conseran. ann. 1280 : *In dictis quoque locis (cæmeteriis et atrijs Ecclesiarum) et infra spatia vel (f. iis) adherentia a jure*

privilegiata patibulas, (patibula), furcas, Crustella et similia poni, et posita teneri, vel quælibet alia inhonesta fieri districtius inhibebimus.

CRUSTIBIA, *Crux, Cruciatu*, in Glossar. Arabico-Lat. ubi forte legendum *Crucilia*. Vide supra.

CRUSTICA, Censu, qui pro agris et prædiis rusticis Imperatori, vel domino feudi pensabatur apud Græcos. Innocentius III PP. lib. 13. Epist. 192 : *Salvo tamen terrarum censu, qui Crustica Græco vocabulo nuncupatur, et dudum solvebatur a Græcis.* Lib. 14. Epist. 110 : *G. de Villaharduin, ad quem ratione feudi dicta Crustica pertinebat.* Occurrit hæc eadem vox non semel in Epistolis ejusdem PP. Est autem *Crustica*, censu qui agri nomine pendebatur, Græcis ἀροστικόν, nostris agrarium dictus. Conjecturam nostram firmat Epist. Roberti Imp. Constantinop. in Regesto Honorij III. PP. lib. 6. Epistol. 85. apud Odoric. Raynald. in Annalib. Eccles. ann. 1221. num 25 : *Omnes Ecclesiæ Cathedralis habeant possessiones suas, quas habuerunt tempore Alezi Bamburgoraci Imperatoris libere ab omni exactione, et laicali jurisdictione, salvo tamen debito, et justo Acrostico, si quod debent pro possessionibus ipsis.* Vide *Ager*, et *Acra*.

* **CRUSTOSUS**, *Pieno de croste*. Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CRUSTULA**, Fragmentum, ciborum reliquæ. Chartul. Celsinian. ch. 933 : *Acquisivi unum sextarium frumenti, quem debet major cocus propter Crustulas, quas comparavi octoginta quinque solidis.* Vide supra *Crusta* 1. et *mox*

1. **CRUSTUM**, *Crustulum*. Joan. de Janna : *Crustum, vel Crustulum, pro fragmento panis.* Ita Servius ad 3. Georgic. et 7. Æneid. *Crustum de his, quæ comedi possunt, dici ait.* Gloss. Græc. Lat. : Κρόνον, *Crustum*, Κρόνον, *Crustulum*. Κρόνον de panibus dici annotat Athenæus. [* Anonymus in Gloss. Bibl. MSS. ex Bibl. reg. : *Crustum vel crustulum pro fragmento panis, et pro quolibet edulio.*] Spartianus in Adriano meminit tetrapharmaci, *quod erat de fastiano, sumine, perna, et Crustulo. Perna crustulata* apud eundem in *Ælio* Verò. Vide S. Hieronym. Epistol. 12. initio, præter Horatium et alios. At longe aliud est

2. **CRUSTUM**, in Charta Eadredi Regis Angl. pag. 210 : *Duas patenas argenteas, auro decenter ornatas, cum 2. urceolis pretiosissimis, et Crusto auro, columnis de licis 96. a Rege Henrico Ecclesiæ donata in sua extorsit.* Et apud Matth. Paris ann. 1252 : *Auri sitor, talenta, vel Crusta, vel jocalia emunxit.* Eadem videntur hoc loco *Crusta aurea*, quæ *Crustæ* dicuntur Scriptoribus Latinis, seu *emblemata vasorum*. Vide supra *Crusta*.

† **CRUSUL**, Species lucernæ, de qua fusiis in *Crucibulum*. Consuetud. Ecclesiæ Colon. MSS. in Archivo Atrebat. : *Magister coquinæ providebit qualibet nocte unum Crusul.* [* Vide *Lucibrum*.] [* Germ. infer etiamnum *Krüssel*, Lampas pendens, forte a voce *Kreis*, quia pendens in circulum agitur. ADEL.]

† **CRUTA**, *Caverna*, habitatiuncula subterranea, quibusdam in locis, *Creule*. Charta Simonis Comitis Meldensis pro Monasterio Rodoliensi ann. 1160. inter Instrum. Hist. Eccles. Meld. tom. 2. pag. 49 : *Quia vero ad nos pertinebat providere, unde Monachi sustentarentur, duo molendina, quæ sunt super Crutas cum prato, etc.* Vide *Crota*.

CRUX. CRUCEM FIGERE, πικρύνει στυ-

πόν, in Nov. Justiniani 5. cap. 1. Nov. 67. cap. 7. Nov. 14. cap. 7. in signum scilicet Dedicationis Ecclesiarum. Julianus Antecessor Const. 61 : *Nullus audeat ædificare Ecclesiam, vel Oratorium, antequam civitatis Episcopus veniat, et vota faciens sanctissimam Crucem infixerit in eodem loco, publice procedens, et rem omnibus manifestam faciens.* Ennodius in Vita B. Epiphani Episcopi Ticinensis pag. 388 : *Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris Ecclesiæ opus attingerat, ædificio et dedicationis insignibus adornato.* Capitula Caroli magni lib. 5. cap. 229. [* 382.] : *Nemo Ecclesiam ædificet, antequam civitatis Episcopus veniat, et ibidem Crucem figat publice.* Eadem statuuntur et habentur in Ordine Romano et apud Herardum Turon. Archiepisc. in Capitul. cap. 46. quibus consona tradunt Balsamon in can. 7. Synodi VII. Libr. Basilic. Eclog. 4. Theophylactus in Epistola a Meursio laudata, qui ejusmodi crucis fixationem *σταυροπέγνον* appellant : qua de voce multa habent Gretzerus tom. 1. de Cruce lib. 2. cap. 8. et in Apolog. pro S. Cruce cap. 8. pag. 1022. Crusius in Turco-Græcia pag. 300. Meursius in Gloss. Allatius de Consensu utriusque Eccles. pag. 269. Goarus ad Eucholog. Græcor. pag. 612. et eruditus Possinus in Gloss. ad tom. 1. Pachymer. pag. 414. Neque vero Episcopo licebat in aliena diocesi Oratorium aut Ecclesiam dedicare, ut est in Concilio Arausic. can. 10. et Arelat. II. can. 36.

CRUCEM UBIQUE PRÆFERENDI jus habet summus Pontifex. Anastasius in Leone IV : *Fecit isdem benignissimus Crucem auream : noviter et ipsa Crux, ut nos antiquitus est, Subdiaconi manibus ferebatur, ante equum prædecessorum Pontificum, ante equum prædecessorum Pontificum, quam Deo juvante in auro et argento ac gemmis melius renovavit.*

Majores Patriarchæ ubique etiam habent jus præferendi Crucem, præterquam in urbe Roma, et nisi summus Pontifex præsens extiterit, vel Legatus ejus utens insignibus Apostolicæ dignitatis cap. Antiqua. extr. de Privileg.

Primates et Metropolitanis, et qui jus habent pallii, intra Primatus sui limites. Anselmus Cantuar. Archiepisc. lib. 3. Epist. 72. ad Saaulem Dublinensem Episcopum : *Præterea audivi, quia facis portari Crucem ante te in via. Quod si verum est, mando tibi ne amplius hoc facias : quia non pertinet nisi ad Archiepiscopum a Romano Pontifice pallio confirmatum.* Vide eundem lib. 4. Epist. 27.

Patriarchis, Primatibus, et Episcopis in præsentia Cardinalium ante se deferri vetuit Gregorius XI. PP. ea Constitutione quæ descripta legitur in tom. 2. Concil. Angl. et in nupera Concil. Editione Parisiensi. Vide Willel. Neubrigensium lib. 2. cap. 16. Gervasium Dorobornensem ann. 1193. pag. 1584. 1585. Continuatores Florentii Wigorniensis ann. 1226. Gesta Innocentij III. PP. pag. 61. Bromptonum ann. 1125. Math. Westmonast. ann. 1279. Will. Thorn. ann. 1378. Monastic. Angl. tom. 3. pag. 147. Petrum Mariam Campum in Histor. Eccl. Placentinæ in Regesto parte 2. num. 167. et Baronium ann. 1177. ubi de Romualdo Salernitano Archiepiscopo ex ejus Chronico, etc. præterea Sausaium in Tractatu super hoc edito, et Marcam in Dissertat. de Primatibus. num. 128.

* Legati Apostolicæ sedis honore cru-

cis præferendæ, a Romanis pontificibus concessio, utuntur jam inde a Christi sæculo nono, ut testis est Thomassinus lib. 2. de Discipl. ecclesiast. part. 1. cap. 58.

* Jus præferendi crucem intra suam provinciam a Romano pontifice accepisse archiepiscopos, efficitur ex Bulla Clementis IV. PP. ann. 1269. in Hist. MS. monast. S. Andr. Avenion. fol. 71. r^o: *Ad rememorandum sacramentum Dominicæ passionis, quæ fuit nostra redemptio, moris nostræ destructo et vitæ reparatio salutaris, Crucem quam ipse Redemptor nos redimendo subit, gerimus figuratam interius, et in Crucifixi memoriam devotus mentibus exterius adoramus: illius quoque mirificæ Crucis signum Romani pontifices, veluti Christi vicarii habent suis gressibus prævium, ut in eis signum cum signato concordet, ac ejus, cujus vices gerunt in terris, vestigia prosequi dignoscant. Licet igitur deferendæ Crucis dignitas solis eisdem pontificibus convenire noscatur; dignum tamen duximus ut Arelatensem ecclesiam, quam propter laudabilia suorum, qui fuerunt pro tempore, merita prælatorum, grandium honorum conspicimus titulis insignitam, hujusmodi Apostolicæ dignitatis participem faciamus. Quare ad tui et ipsius ecclesiæ decoris augmentum, tam tibi quam tuis successoribus, in perpetuum faciendi coram vobis deferri Crucem per Arelatensem provinciam, et præsentem privilegio, quo prædictam ecclesiam de speciali gratia præsignimus, plenam præsentium auctoritate concedimus facultatem, anno Pontificatus nostri iv. [*] Bulla Joannis XX. de pallio Bardan. Archiep. Mogunt. ann. 1032. in Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 16: *Crucem ante vos portandam fraternitati vestræ concedimus et in stationibus festibus super equum equitandi licentiam damus. Eadem fere in Bulla Leonis IX. ann. 1052. ibid. pag. 18.]**

☞ Moris hujus ante Episcopos ferendæ crucis antiquitas patet ex Vita S. Samsonis Dolensis Episcopi, qui florebat medio sæculo sexto; sic enim ejus Vitæ Scriptor fere æqualis lib. 2. n. 10. inter Acta SS. Bened. tom. 1. pag. 183: *Post cujus obitum aliquod intervallum imago Crucis, quæ ante eum ferri semper solebat, quamque benedixerat, quæ denique auri et argenti (laminis) circum fuerat solidata, a quodam malefico ac pessimo homine furtim detecta ac dehonestata est.*

CRUX PECTORALIS, Ἐγκόλπιος, quam Episcopi ad pectus appensam deferunt, in Ceremoniali Episcoporum lib. 1. cap. 29. lib. 2. cap. 38. Hist. Translationis S. Antonini: *Et collo supra pectus aptata Crucæ aurea cum imagine Christi, quæ Crux Pectoralis appellatur. Vide Encolpium.*

CRUX COLLARIA, quæ collo appenditur, Ἐγκόλπιος, Episcoporum scilicet, apud Osbernum in Vita S. Elphegi Archiepiscopi Cantuariensis. n. 40. Vide Crux pectoralis.

CRUCEM DE CHRISMATE faciunt Episcopi in Ecclesiæ parietibus, cum illam consecrant. Ordo Romanus: *Et faciat Crucem per parietes cum pollice suo de ipso chrismate in 12. locis. Vide Librum Sacrament. Gregorii Magni, Ivonem Carnotensem de Sacramentis, et Petrum Damiani Serm. 1. de Ecclesiæ dedicat. Solebant vero Christiani signo crucis actiones omnes suas munire, juxta illud Hieronymi Epist. 22. cap. 15: *Ad omnem actum, ad omnem incessum manus**

pingat Crucem. [Similia habet Tertull. de Corona militis.]

CUM CRUCE SIGNARE, Episcoporum tantum fuit. Privilegium concessum ab Urbano II. PP. Abbati Cavensi: *Concedentes... ut, inquam, successores tui per terras tui Monasterii habitas et habendas libere possis Ecclesias construere, cum Cruce signare, aliaque Pontificalia et spiritualia exercere, etc.*

IN CRUCE, VEL ANTE CRUCEM, in altaribus, vel ante altaria oblationes facere, in Charta ann. 1123. apud Puricellum in Monumentis Basilicæ Ambrosianæ pag. 568. 569.

CRUCEM EX CINERE et aqua super pectus infirmi faciebat olim Sacerdos cum extremæ-unctionis conferebat Sacramentum. Vide Ratoldum Abbatem de Ordine unctionis infirmi, apud Menardum in Libronis Sacram. Gregor. pag. 337. 339. 345.

* CRUCES ex cereo Paschali ostiis domorum appositæ, religionis causa. Charta ann. 1398. inter Probat. Hist. Autiss. pag. 130. col. 1: *Dictus parvus cereus per totam hebdomadam in Vesperis, et ardens portatur in processionibus, quæ fiunt in Vesperis per totam hebdomadam Paschæ et non plus; et de cera ipsius parvi datur omnibus de ecclesia modicum die Ascensionis Domini in missa ad faciendum Cruces, quæ ponti consueverunt in liminaribus et ostiis eorum.*

CRUCEM BAJULARE. Otto Morena in Hist. Rerum Laudensium pag. 3: *Quæ prædicti Laudenses qui ibi aderant, considerantes, placuit eisdem de mercato, quod Mediolanenses Laudensibus abstulerunt, ante ipsum Regem querimoniam proponere: statimque in quandam Ecclesiam introeuntes, duasque inde maximas Cruces ad humeros levantes; coram ipso Rege (Friderico I. Imp.) caterisque Principibus redierunt, et precibus ipsius Regis cum ipsis Crucibus prostrati sunt, maxime lugentes, etc. Radevicus lib. 4. de Gest. Frideric. cap. 5: *Videns autem multitudinem eorum, qui Cruces bajularent: is enim Italorum mos est, ut habentes querelas, Crucem manibus præferant, miseris illorum, ait, etc. Guntherus lib. 8. Ligurini:**

.... Ex omnibus undique multi
Urbibus ac vicis aderant, queruloque ferebant
Innumeras clamore Cruces, hoc quippe querelas
More solent aperire suas.

Conradus Abbas Uspergensis: *Postremo cives ad id devenere consilii, ut se et sua Imperatoris traderent voluntati. Gladios itaque denudatos super colla ponentes, Cruces quoque et alia insignia præferentes, nudis plantis ad pedes Imperatoris miserabiliter se prostraverunt. Vide Glabrum lib. 5. Historiæ cap. 1. extremo.*

BAJULATIO CRUCIS. Charta Edw. I. Reg. Angl. ann. 6. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 3. pag. 215: *Portionem agistamenti pasturæ a festo Pasch. usque ad festum Pentecost. quæ cessit bajulationi Crucis Archiepiscopi sui illius (Cantuar.) pro rata temporis spatii, etc.*

CRUCEM LEVANDI, PONENDI, PORTANDI ubilibet Parochis et Curionibus facultatem concedebat Episcopi. Charta Amati Archiepiscopi Salernitani, apud Ughellum tom. 7. pag. 508: *Vel ad ipsos Presbyteros, qui in supradictis Ecclesiis fuerint ordinati, nullam angariam aut servitium pars nostri Archiepiscopi illorum imponere queat, neque ad Cruces levandum, vel Codices, aut Baptismum faciendum, aut illos excommunicare, etc. Infra: *Et potestatem habeant, quando**

*meruerint, cereum benedicere, et Baptismum facere, et aquam sanctificatam per vicos vicinantes spargere, et Cruces ponere, et mortuos ibidem sepelire, etc. Charta Alphani Archiepiscopi Salernitan. apud eundem pag. 541: *Et extra ipsam Ecclesiam sepelire, et per domos eorum qui ad ipsam Ecclesiam annualiter ad Dei officium audiendum ierint, ire, et aquam sanctificatam spargere, et Crucem in ipsis domibus ponere absque mea contrarietate. Alia Ursonis Archiepiscopi Barensis, pag. 853: *Habeat etiam potestatem recipere mortuos, et sepelire in sepulchris suis, et portare Crucem suam ubi voluerit, ut adducat mortuos qui debent ibi sepeliri. Vide Monumenta Paderborn. pag. 134.***

CRUCIS ADORATIO in die Parasceves. S. Stephanus in Regula Grandimontensium cap. 5: *Rursus Crucem sanctam in die sancto Parasceve nullis ad Ecclesias suas eodem die recurrere valentibus, in Ecclesiis vestris adorare permittatis. Vide Oblatio Crucis. Ad Crucis osculum, in die S. Parasceves, neminem accedere debere, nisi qui a mortali peccato immunis sit, sancit Synodus Nemausensis ann. 1248. cap. de Eucharistia.*

* Hinc *Le Vendredy de Crois aouré* nuncupatur, in Stat. pro Clamatoribus ex lib. 1. Statut. super artif. Paris. in Cam. Comput.

* CRUCIS LAVATIO, peracta illius adoratione, in ecclesia Rotomagensi, ex Ordinar. ejusd. MS. ad diem Parasceves: *Crux adorata a clero et populo, Crucifixus in commemoratione sanguinis et aquæ fluentis de latere Redemptoris, vino et aqua lavetur, et dum lavatus fuerit, tollatur in altum et cantetur antiphona, Super omnia ligna: finita antiphona, deferat dom. archiepiscopus aut sacerdos, et cum eo duo presbyteri, qui cantaverunt, Popule meus, Crucifixum ad sepulchrum, cantore incipientem R. Sicut ovis ad occisionem cum versu et regressu. Quo finito dom. archiepiscopus aut sacerdos lavat ostium sepulchri et humili voce incipiat R. Sepulto Domino.*

* CRUX BELEEN, f. Bellicensis vel Bellismensis, perjuris timenda. Lit. remiss. ann. 1396. in Reg. 151. Chartoph. reg. ch. 22: *Lequel Jehan Lestourmi lui respondi qu'il renioit Dieu et la Croix de Beleen, s'il mouroit ja par autres mains que par les siennes.*

* CRUX S. LUPÍ Nannetis asservata, ad quam celebriora sacramenta firmabantur. Inventar. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 122. v^o: *Littera Francisci ducis Britannicæ... per quam... promittit observare tractatus et conventiones inter defunctum regem Ludovicum et dictum duces Franciscum contentas in pluribus articulis, quos dicti rex et dux juraverant sub vera Cruce S. Lupi et aliis reliquiis inviolabiliter observare.*

* CRUX OSANNERE. Ordinar. MS. S. Petri Arævall.: *De aliis ceremoniis hujus processionis (in Ramis palmarum) faciendis, tam eundo quam de statione faciendâ ad Crucem, quæ vulgariter appellatur Crux Osannere. Ab antiphona Osanna, quæ hac die ante istam crucem cantari solebat, sic nuncupata.*

DE CRUCE CANTARE. Capitula Adalhardi Abbat. de Admonitionibus in Congregatione cap. 7: *De Cruce decantare et legere qui non potest, dimittat, et qui potest, se non subtrahat; et qui negligenter facit, corrigatur. Hoc est, ni fallor, de ambone, de pulpito, ubi major Crux etiamnum statuitur, adeo ut qui*

voce non valeret, in eo canere vel legere non præsumeret. Vide *Pronuntiator*.

CRUCEM APPONERE solebant in Wallia, qui rem sibi competere asserebant, *saisiebant*. Charta Edwardi I. Reg. Angl. apud Gul. Prynneum in Libertatib. Eccles. Angl. tom. 3. pag. 219: *Quod quidam de partibus illis asserentes quædam blada, quæ idem David... emit... sua esse, quandam Crucem super blada prædicta, prout moris est in partibus illis, apponi fecerunt: occasione cujus Crucis prædictus David aliquam administrationem de bladis illis habere non potest, etc.*

CRUCEM SANCTIFICARE. Capitula Theodori Cantuar. cap. 49. Edition. Acherianæ: *Presbytero liceat soli Missam facere, si necesse est, et populum benedicere in Parasceve, et Crucem sanctificare. Totidem ferme habentur in Pœnitentiâ ejusdem Theodori cap. 2. Editionis Jacobi Petiti.*

JURARE IN CRUCE consecrata, *pejorare*, in Pœnitentiâ [Cumeani Abbatis cap. 5.] Gregorii III. PP. cap. 7. Bedæ cap. 3. 12.

AD CRUCEM CONFUGERE, veluti ad locum asyli et immunitatis jure donatum, in Concilio Claromontensi ann. 1093. can. 29. 30: *Si quis ad aliquam Crucem in via persequentibus inimicis, confugerit, liber ac si in ipsa Ecclesia permaneat. Quod si quis pro securitate Ecclesiæ vel prædictæ Crucis aliquod crimen peregerit, ... et ad Ecclesiam vel Crucem confugerit, accepta securitate vitæ et membrorum, reddatur justitiæ. Vetus consuetudo Normanniæ cap. 23: Si comme il advient de ceux qui sont fuitifs pour aucun crime, ou qui sont en Chartre, ou en lieux, qui eschappent et s'enfuient en l'Eglise, où ils embrassent une Croix. Cap. 82: Se aucun damné ou fuitif s'enfuit à l'Eglise ou en cymitiere, ou en lieu saint, ou si il s'aert à une croix qui soit fichée en terre, la justice laye le doit laisser en paix par le privilege de l'Eglise, si qu'elle ne mette la main à luy, etc. Ubi Latina Editio, vel Cruci fixæ adheret. Vide Anonymum Combefisianum in Leone Philos. n. 22.*

CRUCE SUPER CAPUT POSITA JURARE. Vide *Juramentum*.

CRUCIS JUDICIUM, quo quis reus cuiuspiam factus delicti seu criminis, sese expurgabat, cujusmodi per Crucem purgationis mentio est passim apud Scriptores ævi medi. Synodus Vermeriensis ann. 751. can. 17: *Si qua mulier se reclamaverit, quod vir suus nunquam cum ea mansisset, exeant inde ad Crucem, et si verum fuerit, separentur.* Charta Divisionis Imperii Caroli Magni cap. 8: *Si causa, vel intentio controversiæ talis inter partes, propter terminos aut confinia regnorum, orta fuerit, quæ hominum testimonio declarari, vel definiti non possit, tunc volumus, ut ad declarationem rei dubiæ Judicio Crucis Dei voluntas, et rerum veritas inquiratur, nec unquam pro tali causa cuiuslibet generis pugna, vel campus ad examinationem judicetur.* Similia leguntur in Præcepto Ludovici Pii de Divisione Imperii cap. 10. nisi quod pro judicio Crucis, habetur *veçillo Crucis*: quæ quidem purgatio usurpari potissimum solita fuit in controversiis Ecclesiasticis. Capitula Ludovici Pii ad Legem Salicam: *In sæculari quidem causa hujuscemodi testium diversitas campo comprobetur: in Ecclesiasticis autem negotiis, Crucis Judicio rei veritas inquiratur.* [*] Vide Grimmiî Antiquit. Juris pag. 926.]

At qualis illa fuerit Crucis examina-

tio, ambigunt doctiores, et in varias varii secedunt sententias. Quidam enim, atque in iis Delrius lib. 4. Disquisit. magic. sect. 3. quæst. 6. § 2. Lindenbrogus in Gloss. et alii, genus fuisse purgationis per sortes, quibus ad Crucem aliquam manus imponens, vel eam amplectens, quis sese expurgabat. Certe ad Crucem juramenta exacta testantur passim Scriptores. Nithardus lib. 2. Hist. ann. 841: *Quæ dum sprevisset, classisque appropinquari videretur, Crucem in qua juraverant, et Karolum ut cognoverunt, relicto littore protinus fugerunt.* Beda de Remediis peccat. cap. 4: *Qui perjurat in manu Episcopi, aut Presbyteri, vel altari, vel Cruce consecrata, unum annum pœniteat.* Pius PP. I. apud Gratian. 12. quæst. 5: *Qui pejerat se in manu Episcopi, aut in Cruce consecrata, tres annos pœniteat. Si vero in Cruce non consecrata, annum unum pœniteat.* Eadem habentur in Pœnitentiâ Gregorii II. PP. cap. 7. apud Rhabanum in Epist. ad Heribald. cap. 18. Reginsonem lib. 2. cap. 331. 332. et Burchardum lib. 12. cap. 5.

Censent præterea idem Delrius, Spelman. et Lalandius examen Crucis istud forsitan esse quod in Legibus Frison. cap. 14. describitur, et fit per duos ramusculos, seu tenos, uti vocantur, quorum alter Cruce insignitur, altari impositos.

Alii, quos inter Gretzerus tom. 1. de S. Cruce lib. 2. cap. 21. et tom. 3. lib. 5. Paralip. ad cap. cit. et Ferrandus lib. 2. Disquisitionis reliquiariæ 1. part. cap. 3. putant hanc Crucis explorationem factam ipso Crucis ligno in ignem coniecto, ut si illæsum permansisset, reus absolutus fuerit; si contra, damnatus.

Verum hisce repugnant sententiis istius examinationis per Crucem formulæ, quibus eæ conceptæ leguntur, *Crucem contendere, decertare*, in Capit. 4. ann. 803. cap. 3. in Lege Langobard. lib. 2. tit. 28. §. 3. tit. 55. § 25. [*] Carol. M. 132. 65.] Capitul. Caroli M. lib. 3. cap. 46. lib. 4. Append. 2. § 33. [*] 34.] Unde quidam, ait Delrius, *Crucem* fuisse genus armorum, frustra hariolati sunt.

Legimus etiam non semel *Stare, Adstare ad Crucem*. Capitul. ann. 779. cap. 10. et Additio 4. cap. 129: *Si accusator contendere voluerit de ipso perjurio, stet ad Crucem.* Formula velut edita a Bignonio et Lindenbr.: *Taliter fuit ei judicatum, in ipso placito ante ipsum Vi-garium, vel ante ipsos pagenses, ut ad Crucem, ad judicium Dei, pro ipsa terra in noctes 42. in ipso hoc deberent adstare, quod ita et fecerunt.* Exire ad Crucem, in Concilio Vermeriensi ann. 752. can. 17. Ordo Romanus: *Singula quæque judicet, et aliquos a cibis abstinendo, alios elemosynas dando, nonnullos sæpius flectendo genua, sive in Cruce stando, aut aliquid aliud hujusmodi quod ad animæ salutem pertinet.* Eadem habet Beda in Præfat. ad lib. de Remediis peccator.

Exstat porro aliud præclarum istius judicii exemplum in veteri Notitia, quam in Cancellaria Canonico-veronensium asservari auctor est Hieronymus dalla Corte lib. 4. Hist. Veronensis pag. 178. quo non minime illustrantur quæ paulo videntur intricatiora in supra allatis verbis, et si rem non omnino expediat. Sic autem Chronicon istud sub ann. 798: *Tandem habito consilio pacti sunt, ut hæc Dei et sancti Spiritus reservarentur judicio, eligentes duos ju-*

venes Clericos, sine ullo crimine existimatos, statuerunt in Ecclesia S. Joannis Baptistæ ad Domum, et ad Crucem stare fecerunt, quorum unus Aregeus, post Archipresbyter Ecclesiæ majoris, nomine, ex parte publica, alter vero ex parte S. Zenonis, Pacificus videlicet, qui post Archidiaconus Ecclesiæ majoris fuit. Hi ambo ab introitu Missæ usque ad mediam Passionem tantum, quæ est secundum Matthæum, pariter starent, ille qui de parte publica datus fuerat, in terram velut exanimis corruit, Pacificus vero usque ad finem Passionis stetit. His gestis, et omnibus gratias Deo agentibus, quartam partem tam civitatis, quam castelli, pars Episcopii... accepit. Notitiam integram descripsit ex Panvinio Ughellus in Episcopis Veronensibus pag. 610.

Ex his plane docemur eos qui hujusmodi subibant examen, revera in pedes stetisse, illumque qui hoc victus divino videbatur judicio, in terram corruisse: quod et indicant verba laudatæ a nobis Formulæ: *Sed et ipse in ipso placito ad ipsam Crucem visus cadisse: sed dum hæc causa sic fuit inventa, quod ipse ille qui ad ipsum judicium, vel ad ipsam Crucem cadisset, etc.* Eo etiam referenda videntur quæ habet Agobardus Lugdun. lib. contra Judicium Dei num. 1: *Jube ferrum, vel aquas caleferi, quas manibus inlæsus attrahet: aut constitue Cruces, ad quas stans immobilis perseverem.* Illius autem qui ad Crucem ceciderat, et hac examinatione victus fuerat, *Crux evindicata* dicitur in lemmate ejusdem Formulæ.

Sed ut verum fatear, quale fuerit ad Crucem examen, ex his non omnino percipi constat. An enim qui illud subibant, ante Crucem aliquam in pedes stabant, quod vult Hieronymus dalla Corte? *E davanti ad una Croce gli fecero in piedi fermare.* An vero ad Crucem stetisse dicti sunt, quod expansis brachiis, efformata quodammodo Crucis specie, certo temporis spatio starent, quæ fuit pœnitentiæ species, potissimum apud Monachos, uti mox indicabimus? Verum nodum videtur solvere Rudolphus Fuldensis in Vita S. Liobæ Abbatissæ Biscofheimensis cap. 15. Cum enim infantulus recens natus in stagno Monasterio vicino inventus fuisset, crimenque alicui e Sanctimonialibus adscriberetur, Lioba Abbatissa ut an revera alicujus e suis Sanctimonialibus partus esset, detegeret, *præcepit omnibus Orationum ingredi, et extensis in Crucis modum brachiis stare, quoadusque singulæ Psalterium totum ex ordine psallendo complerent, et deinde per tres vices in die, hoc est, tertia hora, sexta, et nona, veçillo Crucis elato, cum Litanis Monasterium circuire, et pro purgatione sua divinam misericordiam invocare.* Quod cum fecissent, et in hoc ordine jam bis expleto, hora nona omnes Ecclesiam intrarent, cunctisque populus pariter congregatus adesset, beata virgo Lioba perrexit ad altare, et stans ante Crucem, quæ jam tunc tertio portanda parabat, *extendit manus in cælum, et cum genu ac lacrymis precabatur dicens: Domine Jesu Christe Rex Virginum, integritatis amator, invicissime Deus, ostende virtutem tuam, et libera nos ab hac infamia, quia impropria impropertium tibi ceciderunt super nos. Hoc cum dixisset, paupercula illa, (mendica) antiqui hostis et captiva pariter et ministra, dæmonio repletur, et quasi flammis circumdata, nomen invocat Abbatissæ, crimenque quod commiserat confitetur. Tum vero in cælum*

clamore sublato, plebs omnis obstupuit miraculo, etc. Ex his, inquam, percipitur eos, qui Crucis iudicium subibant, expansis in Crucis formam brachiis, ad Crucem revera stetit certo ac definito tempore, et donec recitaretur, vel Evangelium, vel Oratio Dominica, etc. qui si immobiles permanent, innocui; si vero divino quodam iudicio caderent, aut crimen fateri ultro cogerentur, rei habebantur. Proinde eo referendum existimaverim quod habet Halitgarius Cameracensis in Pœnitentia cap. 10: *Si titubaverit Sacerdos super Orationem Dominicam, quæ dicitur Periculosa, una vice 50. Psalmos, secunda vice centum plagis.* Eadem ferme habet Cumeanus Abbas de Mensura pœnitentia cap. 13. [Vide Mabillonium lib. 6. de Re Diplom. Charta 51. et notam adjunctam, ubi examen Crucis eodem modo explicatur, quo hic a Cangio. Huic explanationi subscripti etiam doctissimus Muratorius Scriptor Ital. tom. 2. part. 2. pag. 101. col. 2. Verum Sirmond. in Glossario ad calcem Supplementi Conciliorum Gallæ alio prorsus modo rem expedit. Examinationis Crucis, inquit, forma sic describitur ab antiquis. Duæ præparabuntur tesseræ, quarum una pura, altera Crucis character insignita sit, quæ duæ linteis obvolvuntur seorsim, ne internosci possint, et in Ecclesia super altare, foras super Sanctorum Reliquias ponuntur: deinde post varias ad Deum preces, Presbyter aut puer innocens, altero absente, harum unam tollit, quæ si ea sit, quæ Cruce signatur insontem pronuntiant accusatum, sin vero pura, reum iudicant. Huc usque Sirmondus. Vellem ut vel unus ex illis antiquis conglobatim laudatis nominaretur, cum hæc expositio nullo modo conveniat dictis hactenus.]

Hanc demum per Crucem examinationis et iudicii speciem abrogavit Ludovicus Pius Imp. ut habetur in Capitulari Aquisgran. ann. 816. cap. 27. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. § 32. [*] Lothar. 1. c. 90.] et in Capitulis Caroli magni lib. 1. cap. 102: *Sancitum est, ut nullus deinceps quamlibet examinationem Crucis facere præsumat, ne Christi Passio quæ glorificata est, cuiuslibet temeritate contemptui habeatur.* Sed et, ut supra attigimus,

AD CRUCEM EXPANSIS BRACHIIS stare, vel se prosternere, pœnitentiæ species fuit, ut legere est in Canonibus Saxonici Edgari Regis cap. de Magnatum pœnitentia § 3: *Sæpe etiam se extendat super signum Crucis, nunc erectus, nunc in terram prostratus.* Chrodogangus Metens. Episc. in Reg. Canonico. cap. 33: *Si quis Clericus contumax aut inobediens... aut indicti jejunii transgressor, aut iuxta Crucem standi et adorandi contemptor... fuerit, etc.* Ubi Editio Labbei cap. 17. *aut ad Crucem stare jussus contempserit, etc.* Eo etiam referenda, quæ habet auctor Vitæ S. Austrebertæ num. 15: *Evigilansque Præposita, nesciens esse Dei famulam, valde eam increpavit, dicens: Cur ita agis, Soror? quare inquietas quiescentes? vade, inquit, ad Crucem. Illa autem gavisâ, cucurrit quantocius, stetitque immobilis, psallens, donec hora competenti, signo dato, consurgerent omnes. Ubi recte Yezep observat fuisse in usu ea ætate apud Monachos ejusmodi pœnitentiam, idque firmat ex Vita S. Lamberti [apud Canisium tom. 2. Var. Lect. pag. 176.] quæ quidem inde videtur fluxisse, quod qui criminis arguerentur, in purgationis iudicium ita ad*

Crucem stare cogerentur. Præallatis addo quæ habet Petrus Damian. lib. 1. Epist. 19: *Is itaque quandam scriptunculam reperit, ubi dicebatur, quia si quis duodecim illic notatos Psalmos vices quater erectis in modum Crucis manibus caneret, pro uno posset anno pœnitentiæ regulariter compensare, etc.*

* Pœna apud monachos et moniales præsertim usurpata, cum scilicet expansis in crucem brachiis psalmum *Miserere* aliasve preces recitant, *Croisade* dicta in Stat. MSS. monialium Congregat. Casal. Bened. cap. 25: *Et si pour cela elles ne s'amendent, on leur fera faire des Croisades au meilleu dudit chœur.*

† AD CRUCEM COMEDERE, alia pœnitentiæ species fuit in Monasterio S. Victoris Massil. uti patet ex Capitulo generali anni 1312. in quo *pro bono pacis* statuitur, quod *Prior claustralis absteineat se a correctione Monachorum, nec comedat ad Crucem, nec det licentias comedendi.* Ex quibus verbis conicere est hujusmodi pœnitentiam modo spontaneam, ut in Monasteriis fit, modo coactam fuisse.

CRUCES appellatæ Litanie publicæ, seu Processiones Ecclesiasticæ, in quibus præferri solent Cruces, [ut est apud Sozomenum lib. 8. cap. 8.] Visiones Flotildæ: *Cum venissent ad civitatem homines illarum villarum, inter quos habitabat, Deum precaturi cum Crucibus, vidit B. Remigium et S. Martinum de foris eisdem Crucibus obviantes.* Wolfardus Presbyt. lib. 3. de Miraculis S. Walburgis num. 11. *Hebdomadam Crucium vocat, quæ nostris Rogationum dicitur.* Ibidem: *Accidit... ut eo tempore, quo per universum mundum Cruces in Rogationibus solenniter solent elevari, etc.* Infra: *Dum paratis omnibus Cruces a fidelibus efferentur.* Vita S. Cunigundis Imp. n. 12: *Dum ipsa cum Conventu Crucem (nam dies Dominicus erat) sequitur, Abbatissa defuit.* Num. 22: *Cum ad sua a Crucibus homines essent reversi, nam dies Rogationum instabant, etc.* Vita S. Arnulfi Metensis Episcopi cap. 10: *Extra civitatem cum Crucibus atque promiscuo genere populi orandi gratia secundum morem processit.* Supplex Libellus Monachorum Fuldensium Carolo Magno oblati cap. 19: *Ut Crucis gloriatio id singulis diebus Dominici fiat ante Missam, fratribus omnibus circa vicinia quæque loca Monasterii Crucem sequentibus, Hymnos et Antiphonas cantantibus, sicut apud majores nostros usus erat, in diebus Dominicis Passionis et Resurrectionis Domini gloriam celebrari, et quod in diebus jejuniorum ab Episcopo decretis, Crucem portare, et Litanias facere liceat.* Quo loco, *Gloriatio Crucis*, non est adoratio, uti vult Browerus, sed *elevatio.* Aresta ann. 1260. in 1. Regesto Parlamenti fol. 22: *Super equo, quem Dom. de Bailleul debet ipsi Dom. de Caumont reddere in domo sua de Caumont quolibet anno; super quo Dom. de Caumont facit eum submoneri quolibet anno ad primas Cruces.* Id est, Processiones quæ fiunt in die S. Marci 25. April. nam secundæ sunt, quæ in Rogationibus, Processiones porro etiamnum in Andaino et vicinis locis in Ducatu Luxemburgico Cruces appellari, auctor est Joannes Robertus ad Vitam S. Huberti cap. 4. Vide Eckearnum juniorem de Casib. S. Galli cap. 6. et Chronicon Montis-Sereni pag. 125. Præterea Nov. Justiniani 123. cap. 31. et Eclogæ Leonis et Constantini Imp. tit. 9. § 17.

* *Croix*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 458: *Jehan Dourderon... la vigile de l'Ascension Nostre Seigneur portast un confanon ou banniere de l'église de Landricourt aus processions et Crois, en la compaignie du curé et des gens d'icelle ville, etc.*

CRUCES NIGRÆ, ita dicta Litania major, seu Gregoriana, quod, cum agebatur, ædes sacræ, altaria, atque adeo populus ipse nigris ornamentis et vestibus induerentur. Durandus lib. 6. Ration. cap. 102. n. 2. 10: *Litania hæc dicitur Gregoriana vel Romana: vocatur etiam Cruces nigre, quoniam in signum mœroris ex tanta hominum strage et in signum pœnitentiæ homines nigris vestibus induebantur, et Cruces et Altaria nigris velabantur, etc.* Quo spectant, quæ ab ipso Gregorio scribuntur in Epist. ad Episcopum Ravennatem, in qua Litania ista, *Tempus cineris et cilicii* appellatur: et in Ordine Romano et ab auctore Micrologi cap. 57. narrantibus eam ob causam a Patribus sancitum, *ut non eguitando, non vestibus pretiosis utendo; sed in cinere et cilicio perageretur.* Meminit porro Joinvilla *Crucium nigrarum*, dum ait, natum S. Ludovicum in festo die sancti Marci Apost.: *Celut jour portoit-on les Croix en Procession en plusieurs lieux de France, et les appelloit-on Croix noires.*

* Codex MS. S. Vict. Paris. sign. 28. fol. 118. v. col. 2: *La premiere Letanie en trois manieres est apelée: au premier Letanie gregnour: au second est dite Processions de sept fourmes: au tierz est dite Croix noires.*

CRUCES BANNALES. Peregrinationes et Processiones, non quæ Imperiali banno et Edicto statuta et confirmata erant, ut censet Joannes Robertus; sed quæ intra parochiarum seu Ecclesiarum bannum et districtum peragebantur, vel potius Processiones districtus cujusvis parocciæ, ut docuimus ad Joinvillam. Catal. Abb. Andain. apud Robertum ad Vitam S. Huberti: *Item obtinuit confirmari Monasterio oblationes fidelium, quæ vulgo Cruces bannaales dicitur de tribus Decaniis.* Charta Guidonis Cardinalis Prenestini ann. 1202. apud Bollandum 22. Martii pag. 391: *Dilecti filii fratres Eykensis Ecclesiæ humiliter a nobis postularunt, quod Sacerdotes et parochianos quarundam villarum Ecclesiam suam infra milliare circumjacentium... literis nostris commoneremus, ut singulis annis cum bannaalibus Crucibus sicut de jure et antiqua consuetudine ad alias Conventuales Ecclesias per Episcopatum Leodiensem fideles solent convenire, ipsi quoque pro salute animæ suæ peregrinantes, infra 4. dies Pentecostes prædictam Ecclesiam visitarent, etc.* Alia Charta pag. seq.: *Et singulis annis cum bannaalibus Crucibus suis elemosynis suis Eykensem Ecclesiam visitarent.*

† CRUX TENSA, Erecta ad Processionem. Testamentum Guillelmi Comitis Narbon. ann. 1397. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1630. E: *Et ipsa Missa dicta et celebrata, volumus et testando ordinamus, quod omnes illi dictam Missam cantantes et celebrantes, veniant cum Cruce tensa, et aqua benedicta, ad dictos tumulos, nostrum et dictæ Domine matris nostræ, ubi cum fuerint, spargant aquam benedictam super dictos tumulos, et ibi decantent et dicant absolutiones et orationes pro mortuis dici et cantari consuetas.*

SCHOLA CRUCIS, seu eorum, qui in processionibus Cruces præferunt. Cen-

cus Camerarius in Ceremoniali: *Præfecti navales, schola Crucium et Capellani tale Presbyterium... accipiunt.*

CRUCE SUBSCRIBERE, seu Signum Crucis, subscriptionis vice, chartis et instrumentis apponere. [Diploma Witredi Cantiae Regis editum in Synodo Becaceldensi ann. 694. quo Diplomate sancit non esse licitum cuiquam usurpare, *Quod antea fuerat Domino concessum, et Cruce Christi firmatum atque dedicatum.*] Concilium Celichytense ann. 816. can. 6: *Sancitum est, ut non frangantur iudicia Episcoporum, quae a nobis nostrisque prædecessoribus synodali decreto constituta sunt, ... seu etiam de omni re quæcumque cum vexillo sanctæ Crucis Christi roborata est, sic stare servareque præcipimus.* Concilium Triburiense ann. 821. can. ult.: *Et Imperator et pæne omnes Galliae et Germaniae Principes subscripserunt, singuli singulas facientes Cruces.* Charta Philippi Regis Franc. ann. 1076. in Chron. Abbatiae S. Joannis de Vineis: *Sicut usus postulat, imposita Cruce, et imposito meo sigillo regali ad stipulationem litteris retractam confirmavi.* Charta Henrici II. Regis Angli. in Monastico Angli. tom. 3. pag. 7: *Has donationes et ordinationes confirmarunt et Cruce signarunt Henricus Rex et Mathildis Regina, etc.* Ordericus Vitalis lib. 4: *Dunstanus etiam Archiepiscopus cum suffraganeis suis prædicarum rerum donationem facto Crucis in Charta signo corroboravit.* Idem lib. 12: *Ipsæ vero (Rex) libenter eam (Chartam) Cruce facta firmavit, et optimatibus suis, qui aderant, Crucis signo similiter corroborandam tradidit.* Adde lib. 11. pag. 840. Arnulfus Lexoviensis Episcopus in Epist. ad Abbatem S. Ebrulfi: *Qui obedientiam Prælati suo viva voce et scripto, juramento etiam corporaliter interveniente, adhibita salutiferæ Crucis impressione signavit.* Ingulfus: *Nam chirographorum confectionem Anglicanam, quæ antea usque ad Edwardi Regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum Crucibus aureis, aliisque signaculis firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa Chartas vocabant, etc.* Ubi observare licet, in subscriptionibus effictas cruces aureas, ut et apud Matthæum Paris in Vitis Abbatum S. Albani pag. 52: *Cumque inspicere Regum Anglicanorum, Offæ scilicet ac cæterorum scripta, in quibus pro sigillis novo more dependentibus veteri consuetudine Cruces aureæ manu Regum depictæ, in principio positæ erant, etc.* Istius porro moris Crucem apponendi in subscriptionibus prostant passim exempla, præsertim in Chartis Anglo-Saxoniorum Regum, apud Ingulfum, et in Monastico Anglicano tom. 1. pag. 14. 15. 17. etc. Vide Ordericum pag. 603. [et Mabillonium de Re Diplom. lib. 2. cap. 21. num. 9. ubi docet idem fuisse ab Hispanis Regibus observatum.]

Interdum vero ipsis Chartulariis cruce subscribebant, qui quidpiam Ecclesiæ donabant. Liber Chirographorum Absiæ fol. 61: *Concessit eisdem Monachis omnia dona matris suæ, faciendæ Crucem cum matre in Chartulario.* Hujuscemodi subscriptiones complures exstant in Tabulario ejusdem Monasterii, hisce formulis ad Crucis figuras adscriptis: *Hanc Crucem fecit Goffridus Rufus: Hanc fecit Paganus frater ejus. Istam fecit Raginaudus frater ejus, etc.*

Quinetiam is mos apud Græcos obtinuit, ut perinde Cruce subscriberent. In Synodo VIII. act. 10. subscribunt Impe-

ratores Basilius, Constantinus, et Leo, πῆξαντες ἰδιοχειρῶς ἐν τοῖς πέντε βιβλίοις τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν τύπον, ... γεγραφοῦτες τὰς οἰκείας ὀνομασίας. S. Joannes Damascenus in Synodica ad Theophilum Imp. pag. 134: *Ἄλλα καὶ πρὸς πλείονα πληροφορίαν, τοὺς ἰδιοχειρῶς μὲν σταυροῦς ὑπαγράψω τῷ τῆς ὀρθοδοξίας λιθέλλῳ ἐπιμένον. Ἰνφρα παρὰ τὰς τῶν ἰδιοχειρῶν σταυρῶν, dicitur perjurus, vel qui fidem scripto consignatam fallit, qui σταυροπάτης aliis appellatur. Nicetas Paphlago in Vita S. Ignatii Patriarchæ Constantinop.: *Τῷ μυστικῶς τὸν τιμῖον τοῦ Χριστοῦ καταπεταχῆναι σταυρῶν. Scylitzes in Michaelæ Calaphate, qui jusjurandum ruperat, pag. 730: *Ἡμεῖς σταυροπάτην Καλαφῆτην βασιλέα οὐ θέλομεν. Auctor incertus post Theophanem pag. 436: *Καὶ ἀετήσας τὸν σταυρῶν, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν, ἣν ἐποίησεν, ἐστράφη εἰς τὸ ἐναντίον μέρος.****

Interdum quo solennius ac firmius esset pactum, quod subscribebatur, cruces ipsæ exarabantur calamo in pretioso Christi sanguine intincto: cujus rei exempla producit Theophanes sub ann. 20. Heraclii pag. 275. Leo Grammaticus in Michaelæ Theophili filio pag. 465. [et Symeon Logotheta in eodem Michaelæ num. 40.] Vide Chronicis veteris fragmentum apud Baluzium ad Agobard. pag. 129. et Allatum lib. de utriusque Ecclesiæ perpet. Consens. pag. 1634. 1635. Denique cruce subscribebant, qui literas nesciebant. Vide Glossar. med. Græcit. in Σταυροῦς ποιεῖν.

Inde porro origo vocis *signum*, pro *subscriptione*, petenda, quod qui subscribebant, *signum Crucis* non modo exararent; sed et in iisdem subscriptionibus *signum sanctæ Crucis* imprimere, vel *signo sanctæ Crucis* chartas firmare se testarentur: quod quidem adhibere ut plurimum fideles, tanquam symbolum juramenti, seu sacramenti: cum duplex sit Sacramentum, corporale scilicet, et quod in instrumento continetur: *Instrumentum enim jurare dixit Lex 3. Cod. Si quis minor se majorem dixerit, (2, 42.) ut manu jurare, vetus Scheda Abbatie Moissiacensis: Comes Tolosanus hanc eandem donationem ibi devotus rogatu nostro corroboravit, firmavit, manumque propria juravit, id est, subscriptione sanctæ Crucis. Nam ut sacramentum corporale fiebat tactu sanctæ Crucis, ita sacramentum instrumentale, ut ita dicam, fiebat appositione, et impressione signi ejusdem sanctæ Crucis. Atque ita censet vir doctissimus Marca lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 55. Vide Signum.*

* CRUCIS EXPRESSIO, Signum Crucis Chartis, subscriptionis vice, appositum. Chartul. S. Joan. Angeriac. fol. 31. r: *Idem pergamenum acceptum per expressionem Crucis suæ fratrumque suorum super altare S. Johannis ideo posuit, ut nemo ulterius hanc emptionem delere possit.*

Aliquando præ litterarum ignorantia signum crucis in Diplomatis appositum fuisse testes sunt locupletissimi, Withredus Cantiae Rex apud Spelmanum tom. 1. Conc. pag. 198. qui subscribit in hunc modum: *Ego Withredus Rex Cantiae omnia supra scripta confirmavi, atque a me dictata propria manu signum sanctæ Crucis pro ignorantia litterarum expressi: quod iterum repetit ibid. pag. 193. Tassilo Dux Bajoariorum, qui Chartam pro Attone Abbate Saltzburgensi ita concludit Metrop. Salisbur. tom. 1. pag. 125: *Quod manu propria, ut potui, characteres chirographi**

inchoando depinxit coram Judicibus atque optimalibus meis. † signum manus meæ propriæ Tassilonis, etc. et Heribaldus Comes sub Ludovico II. Imperatore in Charta, quam exhibet Mabill. lib. 6. de Re Diplom. pag. 543. et 544: †. *Signum Heribaldi Comitis sacri palatii, qui ibi fuit, et propter ignorantiam litterarum signum sanctæ Crucis feci.* Justinian. Novella 73. cap. 8. præcipit, ut Contrahens illiteratus paucas ad minus litteras scribat, testibus quinque præsentibus, quorum unus addat quæ post illas paucas literas fuerint addenda. Et Leo Philosophus Novella 72. ut signo Crucis a Contrahente appposito fides habeatur: *Etiam si qui pactum interunt sua manu sacro-sanctæ Crucis nota scriptum signarint.* [* Vide Marin. Pap. Diplom. pag. 281. b. et 307. a. et S. Rosa de Viterbo Elucidarii tom. 1. pag. 321. sqq.]

CRUX TRIUMPHALIS, dicta Durando lib. 1. Ration. cap. 1. num. 41. *quæ in plerisque locis in medio Ecclesiæ ponitur. Crux triumphalis, Crux Dominica, quam Veram Crucem vulgo dicimus, apud Veterum Belvacens. lib. 32. cap. 97. In Charta Balduini II. Imp. Constantinop. ann. 1247. fit mentio Crucis triumphalis, quam Byzantio in Franciam ad S. Ludovicum Regem misit idem Princeps. Vide Addit. ad Matth. Paris pag. 108. et Notas ad Vilharduinum pag. 311.*

CRUCES vice terminorum, in agrorum confiniis, non semel occurrunt. [Præceptum Childeberti I. Franc. Regis ann. 528. pro S. Carilepho Collect. Ampliss. tom. 1. col. 2. et 3: *Et inde pergit in dextram usque ad summum montem, et iterum descendit usque in vallem, ubi Cruces in arbore et lapides subterfigere jussimus... Et illa in sinistra parte relicta peragitur per terminos et lapides fixas, propter stratum veterem per summum frarugetum, ubi Cruces in arbores quasdam, sed et clavos et lapides subterfigere jussimus, et pervenit ad locum, ubi junguntur fines Sunemurenenses et Balianenses et Marojalenses, ibique in arboribus Cruces facere et sub ipsas lapides subterfigere jussimus.] Charta Childeberti II. ann. 706. apud Mabillon. de Re Diplom. pag. 481: *Et oratorio ille ad Cruces, qui conjungitur ad ipso termeno de ipsa villa Solemio, etc.* Charta fundationis Abbatie S. Guillelmi in deserto ann. 838: *Omnia hæc cum omni integritate, sicuti a Missogeneratoris nostri Caroli Leydrath Archiepiscopo traditum est in arboribus per Cruces et terminationes assignatum fuit.* Liber Mirabilis, seu Tabularium Abbatie Conchensis in Ruthenis Ch. 1: *Per concava loca, et sicut mons dividitur per Cruces, quas manibus nostris posuimus et ibi construximus.* Charta Calixti PP. ann. 1120. pro Ecclesia Maticonsensi apud Chiffletium in Tornutio: *Infra quos videlicet terminos, sicut per Cruces juxta terræ consuetudinem distincti sunt, captiones, depradationes, ... penitus prohibemus.* [* Statut. Vladisl. Jagel. ann. 1420. inter Leg. Polon. pag. 76: *Quod si contigerit atiquem litigantem pro limitibus, docere vel ostendere... in silvis signa ad instar Crucis facta, ut est moris, etc.* Charta ann. 1117. pro Libertatibus Villæ Pruliacensis: *Si aliquis ex justitia nostra alicui de burgo intra Cruces injuriam intulerit, etc.* Id est, intra banleucam. Vide Catellum in Hist. Occitan. pag. 786. Doubletum in Hist. Sandionysiana lib. 3. cap. 12. pag. 835. Mabillonium tom. 5. Vitarum SS. Ordinis S. Benedicti pag. 90. Hist. Monasterii S. Nico-*

lai Andegav. pag. 59. Ingulfum pag. 856. 878. 881. Thomasserium in Consuetud. Bituric. pag. 143. etc. [*] Haltaus. Glossar. Germ. col. 214. voce *Creuz*.] Hispani porro *Encruzijada*, appellant vias duas, quæ ad unam Crucem tendunt, vel desinunt. Vide Thomasserium in Consuetud. localib. Bituricens. lib. 1. cap. 16. 57.

* CRUCIS IN FORMAM FOSSÆ ad confinia agrorum ad ecclesiam pertinentium designanda. Charta Goberti de Asperom. ann. 1152. inter Probat. tom. 2. Annal. Præmonstr. col. 422: *Ecclesie Rengisvallis fratres in futurum præcaventos collatum sibi beneficium certius designantes, fossas formam Crucis habentes in omnibus prædictis terminis diligenter effodere curarunt.*

* CRUX, signum jurisdictionis seu proprietatis ecclesiasticæ et Militum ordinis S. Joannis Hierosol. Scacar. Paschæ apud Rotomag. ann. 1230. in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 23. v. col. 1: *Præceptum est quod Cruces removeantur desuper domos Pompontis episcopi, in quibus Hospitalarii petebant jurisdictionem suam, tanquam in elemosina propria, pro eo quod ibi habebant xij. denarios de redditu, vel duos solidos, vel circiter. Charta ann. 1313. in Reg. 49. Chartoph. reg. ch. 208: Major et pares Rothomagenses dicebant quod hospitale prædictum (vici S. Audoeni) erat in justitia eorundem, tanquam feudum laicale, quodque administrator prædictus sui gentes ejusdem in quodam oratorio, existente in hospitali prædicto, indebite posuerant quamdam Crucem in juris et justitiæ eorundem præjudicium et gravamen: quare petebant amoveri seu dirui dictam Crucem: dicto administratore e contrario dicente Crucem prædictam amoveri vel dirui non debere, cum ædificium, in quo erat afixa, non sit oratorium, sed capella. Tandem post multos et diversos tractatus concordatum extitit inter partes prædictas, quod Crux prædicta, eo modo quo nunc est, in dicta capella de cetero remanebit, et quod dictam capellam, quando dictus administrator vel successores sui expedire viderint, facient benedici, et in ea divina poterunt celebrari; ita tamen quod major et pares prædicti, quotiescumque casus se obtulerit, in dicto hospitali et pertinentiis ejusdem, excepta capella prædicta, habebunt justitiam et eam ibi poterunt libere exercere de cetero, non obstantibus Crucibus, si quæ reperiantur in eisdem. Vide infra *Denerada*.*

Fidantiam de prima, secunda et tertia Cruce, appellant Fori Aragonenses, et Vitalis Oscensis Episc. apud Hier. Blancam in Comment. Rer. Arag. cum quis idoneum fidei-jussorem tenebatur dare. Siquidem in villa ista, in qua morabatur, invenire non poterat, qui in ea hæreditatem, id est, prædia vel immobilia possideret, jurando quod non poterat habere, alium tenebatur e duobus proximioribus oppidis dare. Quod si neque id, tunc se tradere debebat custodiae creditoris. Et hanc veteres *Fidantiam*, de prima, secunda, et tertia Cruce appellabant, neimpe a lapideis vel ligneis crucibus, quæ ad locorum portas, seu ad bivia poni solent. Martinus Didacus *Daux* Justitia Aragon. in Observantiis lib. 4. tit. de Fidejussorib. § 29: *Fidantia de Cruce dicitur, qui habet bona sufficientia. Fori Oscenses ann. 1247. fol. 8: Ipsa fidantia debet esse infantonia, et etiam quod si hæres de illo loco, secundum quod judicat Forus: quod si forte*

habere non poterit de illo loco, donet eam de Cruce. Si pignoratus non potest dare fidantiam de loco, ubi habitat pignorator, det eam de prima Cruce: quam si habere non potest, det de secunda Cruce: quam si adhuc habere non potest, jurando quod non potest habere, det eam de tertia Cruce: quam si habere non potest, tradat se custodiae Curie quousque jus compleat conquerenti.

CRUCES ERIGERE. Statutum 2. Westmonasteriense cap. 37: *Quia multi tenentes erigant Cruces in tenementis suis, aut erigi permittunt in præjudicium Minorum suorum, ut tenentes per privilegia Templariorum et Hospitaliorum tueri se possent, contra capitales dominos feudorum: statutum est, quod hujusmodi tenentes capitibus dominis aut Regi incurrantur.*

CRUCES ERIGERE, in magnatum funebribus, iis locis, in quibus pausabant, qui feretrum deducebant: quod docent etiamnum stantes in eo itinere Cruces, quod a Lutetia Parisiorum ad Monasterium Sandionysianum ducit, in quo Regum Franciæ humo reconduntur cadavera. Liber Miraculor. S. Wandregesili, de ejusdem Sancti reliquiis: *Ipsa autem fluvii ponte beatissimis cum corporibus transito, in loco, ubi pausaverant, Crux lignea a fidelibus populis ponitur.* Thomas Walsinghamus ann. 1291. de Reginæ Angliæ Edw. I. uxoris funere: *In omni loco et villa, quibus corpus pausaverat, jussit Rex Crucem miro tabulatu erigi ad Reginæ memoriam, ut a transeuntibus pro ejus anima deprecetur, in qua cruce fecit imaginem Reginæ depingi.*

* Annal. Victor. MSS. ad ann. 1271: *Philippus rex Francorum et alii principes et barones corpus Ludovici regis et sancti de Tunisis conditum aromatibus in Siciliam attulerunt, carnemque et viscera ibi in abbacia, quæ dicitur Mons-regalis sepelierunt: ossa vero secum afferentes, in ecclesia S. Dionysii sepelierunt die Veneris ante Pentecosten cum ingenti honore, ut decebat: in honoremque et memoriam ejus inter Parisiacam urbem et villam S. Dionysii pulchræ Cruces sunt postea constructæ in locis, quibus corpus ejus portantes pausaverunt. Vide Felib. Hist. Sandion. pag. 249.*

↑ CRUX ERIGITA in Monumentum Miraculi memoratur in Vita S. Liudgeri Episcopi, Auctore anonymo, qui scribebat nono Ecclesiæ sæculo, inter Acta SS. Benedict. sæc. 4. part. 1. pag. 43.

* CRUX IN NUNDINIS, Pacis publicæ signum. Chart. Joh. Episc. Traject. ann. 1272. ap. Matthæi de Jure Gladii: *Omnes ad ipsas nundinas venientes... tribus diebus antequam Crux ipsarum nundinarum erigatur, et tribus diebus postquam deponitur ipsa Crux, in protectionem nostram et ecclesiæ Trajectensis recipimus.* Plura vide ap. Haltaus. col. 214.

* CRUX NUDE, vel CRUX TRANSMARINA, Expeditio sacra contra Saracenos. Gualvan. de la Flamma apud Murator. tom. 12. Script. Ital. col. 1037: *Pontifex Romanus volens Saracenorum incursum obviare, Crucem prædicari fecit, cum plena indulgentia omnium peccatorum.* Charta Guid. vicecom. de Combornio ann. 1284. in Reg. 61. Chartoph. reg. ch. 424: *Retinemus in quolibet quatuor casuum, si evenerint, scilicet... pro Cruce Transmarina... sexaginta libras tantum.* *Descroisier*, pro *Votiva* expeditione absolvere, in Contin. Guill. Yrii apud Marten. tom. 5. Ampl. Collect. col. 683: *Après envoi l'apostole legas par toutes*

les terres por Descroisier, et por faire mouvoir ceus, qui ne se Descroiseroient.

CRUCEM ASSUMERE dicebantur, qui ad sacra bella profecturi Crucis symbolum palliis suis assuebant et affigebant, in signum votivæ illius expeditionis, cujus originem Concilio Claromontano sub Urbano II. adscribunt Scriptorum omnes Rerum Hierosol. et alii passim.

Accipiebantur autem Cruces ab Episcopis, Abbatibus, et majoris dignitatis Prælatibus: cujus moris exempla profertur Guibertus lib. 2. Gestor. Dei cap. 2. Otto Frisingensis lib. 1. de Gestis Frederic. cap. 37. 40. Joinvilla in Hist. S. Ludovici. Villharduinus n. 22. Matth. Westmonasteriensis ann. 1178. Godefrid. Monach. ann. 1188. Malbrancus lib. 11. de Morin. cap. 12. et alii sine numero.

Varie porro in his expeditionibus sacris Cruces vestimentis suis affixere peregrini. Nam in Hierosolymitanis, eas in dextris scapulis posuere. Urbanus II. PP. apud Robertum Monachum lib. 1. Hist. Hierosolymit.: *Qui vero voti compos ingredi voluerit, inter scapulas (Cruces) retro ponat.* Tudebodus lib. 1: *Franci audientes talia eloquia, protinus in dextra fecere Cruces suere scapula.* Iisdem consona habent cæteri Scriptores Rerum Hierosolymitanarum; præterea Lupus Protospata ann. 1096. Galterus Tervan. in Vita Caroli Comitis Flandr. cap. 3. Willelmus Neubrig. lib. 3. cap. 23. Gesta Ludovici VII. cap. 3. Willharduinus n. 22. etc. Quibus hæc addo ex Poëmate MS. inscripto *le Roman du Renard*:

Maïs coment que il en doie estre,
La Crois est en m'epaule destre,
L'escharpe et bordon li aportent, etc.

Erant Cruces illæ ut plurimum sericæ, vel auro textæ, ac denique ex quolibet panno in *chlamydidibus*, aut *birrhis*, sive *tunicis*, seu in *vestibus superamictis*, assutæ, ut habent Guibertus lib. 2. cap. 5. Fulcherius Carnotens. lib. 1. cap. 1. et Baldricus Dolensis. Sed ut plurimum earum color erat coccineus, ut est apud Annam Comnenam lib. 10. Alex. pag. 284. Postmodum in ea, quam anno 1188. Philippus Franciæ et Henricus II. Angliæ Reges inierunt Hierosolymitana expeditione, prædicti Reges in susceptione Crucis, ad cognoscendam gentem suam, signum evidens sibi et suis provide runt. Rex namque Franciæ et gens sua susceperunt Cruces rubeas, et Rex Angliæ cum gente sua suscepit Cruces albas, et Philippus Comes Flandriæ suscepit Cruces virides. Ita Hovedenus, et alii a nobis laudati ad Alexiadem pag. 350.

In expeditione, quæ contra Manfredum Siculum, tamquam hæreticam decreta est ann. 1264. Crucem detulere peregrini partitam ac divisam, cujus pars una albi, altera rubei erat coloris. Chronicon MS. quod exstat in Tabulario S. Maglorii Parisiensis:

L'an mil deux cens soixante-quatre
S'alla Charles li Rois combatre,
En Puille encontre Mainfroy.
Alors fu une Croiserie,
Dont on portoit la Crois partie.
Les Crois furent, si come semble,
De blanc et de vermeil ensemble.

In aliis aliquot expeditionibus sacris, ad discrimen Hierosolymitanarum, non in scapulis, sed alibi assutæ Cruces leguntur. Verbi gratia, in ea, quæ contra Albigenses suscepta est, in pectore eas detulere Peregrini, ut observant Rigordus ann. 1213. Chronicon Andrense ann. 1212. et Chronicon Flandriæ verna-

culum cap. 13. Nicolaus de Braia in Ludovico VIII :

Vexilloque Crucis munito pectore Regis,
Tota cohors Procerum signo se munit eodem.

Et Chron. MS. Tabularii S. Maglorii Parisiensis :

Et lors fist l'en un Croisement,
Dont l'en portoit la Croix devant.

In prælio contra Mauros Hispanos anno 1212. Christiani pariter Crucem in pectore detulere, ut est in Epistola Arnoldi Archiepiscopi Narbonensis, quam descripsit Ughellus in Episcopis Sabiniensibus pag. 191. In ea expeditione, quam Saxones adversus vicinas quasdam gentes idolorum cultum deditas susceperunt, Cruces ii assumpserunt, quæ non simpliciter vestibus assutæ erant; sed a rota subter posita in altum protendebantur, ut ait Otto Frising. lib. 1. de Gestis Frid. cap. 40.

Ut porro Crucesignati, quo excedentes, solenni ritu, cum Ecclesiastica Processione deducerentur extra Parochiæ fines, vide in verbo *Peregrinatio*.

* Quanta cum religione S. Ludovicus ad ejusmodi expeditionem profecturus ecclesiam adibat, ut Deo sanctisque se commendaret, docet Chartul. episc. Paris. fol. 127. r.º : *Anno Domini 1269.... die Sabbati in crastino Idus Martii accepit licentiam in ultimo suo recessu in ecclesia Parisiensi, et venit ad dictam ecclesiam de domibus suis Parisiensibus discalciatus et dom. Petrus filius suus similiter cum eo nudus pedes; dom. Philippus primogenitus suus et dom. Robertus comes Atrabatenis et quamplures alii non discalciati venerunt cum eo.*

CRUCIS PRIVILEGIUM, seu Crucesignatorum, multiplex fuit: summi quippe Pontifices ac Principes, quo fideles ad expeditiones Hierosolymitanas subeundas pro Terræ-Sanctæ tuitione provocarent, eos identidem variis donare privilegiis, in quibus sequentia recensentur.

A debitis persolvendis induciæ eis concedebantur, donec reddissent ab expeditione, vel aliquot definitos annos, ut est in Constitutione S. Ludovici mensis Octob. ann. 1245. tom. 6. Spicilegii Acherian. pag. 467. et apud Rigordum pag. 26. etc.

Ah usuris pecuniarum sibi a creditoribus creditarum exempti pariter erant, ex Conciliis Lateranensi IV. et Lugdunensi. Vide Otton. Frisingensem lib. 1. de Gest. Friderici cap. 35. Rigordum ann. 1188. Gesta Innocentii III. pag. 77. etc.

A collectis et talliis erant immunes, nisi illæ essent reales. Vide Concil. Lugdun. ann. 1245. apud Matth. Paris, et Spicileg. Acher. tom. 6. pag. 466. 467. Sed et.

Licebat Crucesignatis terras sive possessiones suas inconsultis dominis, Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis, vel aliis quoque fidelibus pignori dare, ex Rescripto Eugenii PP. apud Ottonem Frising. lib. 1. de Reb. Frider. cap. 35. et Will. Neubrig. lib. 3. cap. 23.

Eorum bona et personæ post Crucem assumptam erant in protectione B. Petri et summorum Pontificum, atque adeo omnium Prælatorum, ut est in eodem Concilio Lugdun. et Lateranensi IV. apud Rogerum Hovedenum pag. 639. Petrum Fontaneum nostrum in Consilio cap. 17. § 7. 14. Chopin. lib. 3. de Sacra Polit. tit. 4. § 15. etc.

Eorum lites ac causæ agitabantur in

foro Ecclesiastico. Vide Innocent. III. lib. 15. Epist. 197. Gervasium Dorobern. pag. 1522. tom. 6. Spicilegii Acherian. pag. 467. 468. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 45. Sammarthanos in Archiepisc. Rotomagens. sub ann. 1267. quæ notamus ad Stabilimenta S. Ludovici pag. 180.

Cessabant tamen ejusmodi privilegia in casibus criminalibus. Vide eadem Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 82. Consuetud. Britan. art. 666. et Regestum 31. Chartophylacii Regii fol. 7. et 8.

Cum igitur ejusmodi Crucesignatorum privilegia non creditoribus modo, sed ipsis etiam Crucesignatis damnosa essent, ut quæ æs alienum propter ingruentes necessitates contrahendi facultatem iis adimerent, inducta postmodum in eorum favorem, et creditorum, in contractibus publicis, *Renunciatio privilegio Crucis, vel Crucesignatorum*, quam iis verborum formulis conceptam legere est in Charta ann. 1273. in Regesto Comitum Inculismensium : *Renunciants per fidem in hoc facto exceptioni doli mali, actioni in factum, omni privilegio Crucesignatorum et Crucesignandorum indulgo et indulgendo, etc.* Et in alia vernacula ann. 1272. in eodem Regesto : *Et ont renoncé au privilege de Croix prise ou à prendre, au benefice de division, à l'aide de fait, à l'Epistre Velleien.* In alia denique ann. 1278 : *Renunciants... immensæ donationi, et cui libet ingratitudinem, et privilegio Crucis sumptæ et sumendæ, etc.* Occurrunt ejusmodi formulæ in Chartis aliis apud Ægid. Menagium in Originib. Gallie. pag. 830. 831. Gull. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 981. etc. His videtur addenda quæ habet Statutum Philippi Pulcri ann. 1303. quod descriptum legitur in Regesto 36. Chartophylacii Regii, Charta 133 : *Item ordinamus, quod si quis expresse et ex certa scientia renuntiauerit privilegio exercitus Crucis, novæ bastidæ, seu quinquennialium induciarum, in instrumento debiti, vel alterius contractus expressi, non possit extunc se juvare dicto privilegio.*

* PER CRUCEM SE DEFENDERE, Uti privilegiis Crucesignatorum. Assisia ann. 1235. in Reg. S. Justi Cam. Comput. Paris. fol. 30. r.º col. 2 : *In assisia apparuit crucesignatus, et dixit quod volebat se defendere per Crucem... Judicatum fuit quod... Crux eum defenderet usque ad annum. Vide in Cruces privilegium.*

† MUNERE CRUCIS ARMARI. Ermoldus Nigellus lib. 3. vers. 279. Carminis Elegiaci in honorem Ludovici Imp. apud Murator. 2. part. 2. col. 53 :

Sæpius inde means mox dictam visitat urbem,
Se Crucis armari munere querit ope.

Quo in loco sic constructo, *Quærit se armari munere et ope Crucis*, clarissimo Editori videtur quodammodo elucere aliquod simile consuetudinum necdum iis temporibus invectæ, scilicet eos Crucesignandi, qui expeditionem bellicam pro Christiana religione suscipiebant. [* Pertz. Script. tom. 2. pag. 495. interpretatur : Ecclesiam S. Crucis oraturus visitat.]

CRUCES BINAS in vestibus deferre jubentur hæretici sponte conversi, in destestationis veteris erroris argumentum, in Concilio Tolosano ann. 1229. can. 10 : *Alterius coloris quam sint vestes eorum, unam a dextris, alteram a sinistris.* Ita in Concilio Biterrensi ann. 1233. can. 4. Tarraconensi ann. 1242. Biterrensi ann.

1246. in Concilio Archiepisc. Narbon. cap. 26. etc. [Vide *Crucesignati* suo loco.]

* Stat. Raim. comit. Tolos. contra hæreticos ann. 1233. in Reg. 30. Chartoph. reg. ch. 234 : *Item statumus quod bona eorum, qui fuerint hæretici vestiti, licet sponte ab hæreticorum recesserint observantia, nisi de reconciliatione sua litteras testimoniales ostenderit, vel alias per personas catholicas et honestas illud probaverint, confiscantur; et etiam si de reconciliatione constiterit, si Cruces super hoc a suo episcopo amoniti ad portandum non assumpserint, aut assumptas autoritate sua deposuerint, aut etiam cum exteriori super vestes ex utraque parte pectoris antierius prominentes portare debeant, eas celare intra vestes deprehensi fuerint, pena simili puniantur.*

** Annal. Lauresham. ad ann. 786 : *Signa Crucis apparuerunt in vestimentis hominum.* Eadem fere in aliis Annal. ad hunc annum. In Annal. S. Amandi et Laubac. ad ann. 787 : *Signa † apparuerunt super homines.* Annal. maj. S. Galli ad ann. 956 : *Cruces apparuerunt in albis vestimentis.* Annal. Wirzib. ad ann. 960 : *Cruces in vestibus apparuerunt.* Vide Pertz. in Scriptor. vol. 1. pag. 12. 13. 17. 33. 41. 64. 79. 88. 92. et vol. 2. pag. 242.

CRUX, pro acie militari, quæ nostris olim *Scala* et *Scala*. Laurentius Veronensis de Bello Balearico :

Inde viris nummi veniunt, Balæque ruina,
Pisanos equites cunctos jugulare, simulque
Constitit in totis circumdare noctibus agmen :
Tresque Cruces noctis quibus alternare labores
Continuos possent, et se recreare quiete,
Sub tribus egregie generosis distribuerunt.
Ergo Crucis primæ curam Gualandus habebat,
Gualando genitus, fuit Ildebrande secundæ
Tradita cura tibi, Otii pulcherrima proles.
Præsides extremae Leo, clara propago Leonis.
Hi loricati sociis Comitibus ibant.
Murales aditus crebro terrore petentes, etc.

FRATRES CRUCIS. Levoldus a Nortoff in Chron. Markano ann. 1309 : *Eo anno Crucesignati, qui Fratres Crucis vocabantur, in diversis terris et nationibus se per turmas collegerunt, et ad Romanam Curiam concurrerunt intendentes, ut dicebant, mare transire in subsidium Terræ Sanctæ. Sed cum venirent Aventionem vel ad mare, divisi ab invicem per vias diversas redierunt.* Idem qui *Pastorelli*. Vide in hac voce, et supra *Crucifratres*, et in verbo *Stauria*.

CRUX, Pars Ecclesiæ, quæ vulgo *la Croisade* [vel *potius la Croisêe*,] nostris dicitur. Vide in *Cancellus*.

† CRUX, in monetis dicitur pars illa, qua Crux representatur, *Pila* vero pars aversa : et si forte nulla sit in alterutra parte crux insculpta, tum pars illa, in qua Principis effigies exstat, *Crux* appellatur, retenta semper aversæ parti *Pilæ* nomenclatura. Hujus rei vestigium exstat in Transactione Gaufredi II. Episc. Apt. et Raubaudi de Agouto ann. 1233. ex Schedis Præsidis de *Maзаугues*, in qua Transactione *Raimundus Bot* dicitur *sigillasse* cum denario Guillelmiensi ex parte *Crucis*, quia *sigillum non habebat*. Vide *Pila*.

† CRUX, Fulcrum subalare in formam crucis vel T. figuratum. Miracula S. Vincentii Madelgarrii, Julii tom. 3. pag. 686 : *Adminiculis (Cruces vocant) fulla, Moniali quoque quadam suppetias ferente, conabatur ingredi.* Vide *Croceus*.

† CRUXALIS POENA, Crucis supplicium. Charta P. Maclov. Episc. ann. 1198. apud Lobinellum Hist. Britan. tom. 2. col. 338 : *Et si Prior cepit latronem, Prior faciet eum judicare in Curia sua,*

et tradet eum Oliverio, *Crucalem* recepturum ab eo. *Crug* vel *Croug* et *Crouga* Armorici Suspendere, *Croughet* Suspendens.

* **CRUX**, Malleus in modum crucis superne, effectus, unde nomen, cujus pulsu seu percussione super tabulam ligneam signa dabantur. Reg. capituli Autiss. ad. ann. 1557. 3. Dec. : *Fuit prohibitum Crucem in ecclesia pulsare, Gallice le Martinet, sine permissione succentoris aut sui commissi.*

* **CRUXARE**. Vide supra in *Baulare*.

† **CRUZATA**. Concil. Tolet. ann. 1323. cap. 18. tom. 3. Concil. Hisp. pag. 575 : *Grandis malitia occasione in congregatione et distributione elemosynæ captivorum, et quæ vulgariter Cruzata dicitur, adhiberi solitam tollere, ut est possibile, cupientes, in archiepiscopatus Archiepiscopos, in vicariis vero Vicarios esse volumus collectores.* [*Hispan. *Cruzada*.]

** **CRUZILADA**, INCRUZILADA, Locus in quem tres vel quatuor viæ conveniunt. Chart. Alphon. reg. Portug. ann. 1152. ap. S. Rosa de Viterbo tom. 1. pag. 337 : *In Aquilone dividit cum Lamago per pelagum de Mawriano... deinde ad cautum de Cruzilada de sancto Felice.* Alia ann. 1127 : *Ad illas Incruziladas de suarua, et est inde a medio illa regina.* Lusit. hodie *Encrucilhada*, Hispan. *Encrucijada*, olim *Crucejada*. Poema Hispan. *Milagros de nuestra Senora* vers. 147 :

Levolo la justicia para la Crucejada,
Do estaba la forza por concejo alzada.

Vide ibidem vers. 734. Germ. *Kreuzweg*.

† **CRYPHIA**, *Circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis, ubi quæstio dubia et obscura aperiri vel solvi non potuit*. Isid. Orig. lib. 1. cap. 20. Papias MS. Bituric. habet *Criphia*, Glossar. Sangerman. n. 501. *Cripha*. Legendum cum Isidoro *Cryphia*, a Græco Κρυφιος, Abditus, occultus. De *Cryphiis*, quos ostenses fuisse memorant veteres inscriptiones Romanæ in ceremoniis Deo Mithræ sacratis consulendus est Reinesius Epistola 69. pag. 650.

1. **CRYPTA**, **CRIPTA**, Locus subterraneus, quomodo *Cryptas* usurpat Ulpianus in leg. 1. § 5. D. Uti Possid. [*fr. 3. § 7. lib. 43. tit. 17. ubi Græcis litteris scriptum. Conf. fr. 13. § 7. de usufr. lib. 7. tit. 1.] Gloss. S. Benedicti cap. de Civitatibus : *Cripta*, βαρυρ f. βαυρως. Gloss. Lat. Græc. : *Crupta*, βαυρως. Hesychio vero βέρης, est τὸ ἀπόκρυφον μέρος τοῦ ἱεροῦ. At unde vox βέρης et βαυρως, plane incertum; [ab Hebræo בַּיְתָא, *Baita*, domus pars interior.] Walafrius Strabo lib. de Reb. Eccles. cap. 6 : *Cryptæ sunt specus subterraneæ, dictæ a profunditate abrupta, sicut et Crepidines dicimus abruptas summitates quorumlibet corporum.* Senator. lib. 4. Epist. 51 : *Caveas illas sacis pendentibus absidatas, ita juncturis absconditis in formas pulcherrimas convenisse, ut Cryptas magis excelsi montis crederes, quam aliquid fabricatum esse judicares.* Gregorius Turon. lib. 10. Hist. Franc. cap. 31 : *Ac per Cryptas et latibula cum paucis Christianis per eum conversis mysterium solennitatis diei Domini Clanculo celebrabat.* Vide Gregor. Magn. lib. 9. Epist. 38. Anastasius Biblioth. in S. Hadriano PP. : *Constituit Monasterium SS. Hadriani atque Laurentii, quod ruinis marcescebat a priscis temporibus, et tanquam Crypta a secularibus inhabitabatur.* [Greg. Monachus in Chronico Farsensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 511 : *Et terra pastinata arboribus olivarum et nucum et*

ceterorum pomorum pomiferorum, fructiferorum et infructiferorum, et cum Cryptis ac terris sementariis. Et col. 525 : *Recepti ab eis curtem et domum cum puteo aquæ vivæ, et majori Cripta, post eam sinino opere cooperta, sicut a pariete antiquo circumdata videbatur.*] Sed et in *Cryptis* condita et sepulta Martyrum et aliorum corpora, docent S. Hieronimus lib. 12. in Ezechiel. cap. 40. Gregorius Turon. lib. 1. Hist. cap. 39. etc.

CRYPTÆ potissimum appellantur Oratoria et Sacella subterranea, cujusmodi plurima etiamnum occurrunt in veterioribus ædibus sacris, quæ in quibusdam provinciis *Crouples* dicuntur. Gregorius Turon. lib. 1. Miracul. cap. 8 : *In qua Basilica est Crypta abditissima, etc.* Cap. 43 : *Hujus enim altare, positus in altum pulpitis, locatum habetur, cujus pars inferior in modum Cryptæ ostio clauditur.* Cap. 50 : *Hic in Crypta Basilicæ B. Joannis sub altari est sepultus.* Adde eundem lib. 4. Hist. cap. 12. Hist. Episcoporum Autissiod. cap. 44 : *Patefecit quoque mediam Cryptam ipsius cochleæ ad introitum commeantium.* Cap. 45 : *Ambonem ibi vilem aspiciens, Cryptis honeste compositis desuper honorifice constructum locavit.* Cap. 52 : *Parietes Chori Ecclesiæ vitreavit, deinde Cryptas, antea nimium tenebrosas, geminis ingressibus illustravit.* Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti sect. 12. cap. 3 : *Egresso toto Conventu, accepta absconsa, si nox est, vadit per Cryptam, et cætera membra Monasterii.* Cap. 4 : *Circumeat omnia altaria in Cryptis, et quæ ex utraque parte Chori subitus sunt.* Anselmus Leod. cap. 65. seu potius Ægidius Auræ vallis Monachus :

Cujus præscriptam titulavi nomine Criptam.

Hariulfus lib. 4. Chon. Centul. cap. 18 : *Unde et Cryptam satis insignem condidit... quam consecrare obtinuit ad honorem S. Dei Genetricis Mariæ. In qua Crypta per 4. quæ ibi sunt altaria... Sanctorum repositi pignora.* Infra : *Quarum (Reliquiarum) multitudine decoratur majus altare Cryptæ Centulensis.* Aimoinus lib. 2. de Mirac. S. Benedicti cap. 6 : *Cryptas ipsius Ecclesiæ ingressa est, in quibus pretiosi Patris nostri Benedicti oratorium habetur.* Candidus Monachus Fuldensis apud Browerum lib. 2. Antiq. Fuld. cap. 2 :

Arcubus atque interpositis hinc inde columnis
Binas magnifice erexit pulchro ordine Cryptas.

Infra, cryptas istas *spelæi* et *antri* appellatione donat :

Nec minus hoc speuleum capitis in vertice gestat
Altare, etc.

Et mox :

In parte Occidua constructum cernitur antrum, etc.

Will. Thorn. pag. 1992 : *Ut ista Collecta... in Missa sanctæ Mariæ in Criptis habeatur perpetuo.* Vide Ditmarum lib. 6. pag. 66. Baldricum in Chron. Camerac. lib. 3. cap. 19. Ughell. tom. 6. pag. 867. etc.

GRIPTA, pro *Crypta*, in Charta ann. 1157. apud Ughellum tom. 5. pag. 1529 : *Consecravimus Griptam majoris Ecclesiæ, quæ est sedes Reatini Episcopatus, cum majori altari in eadem Gripta posito, etc.* Adde tom. 6. pag. 269.

CRYPTATIM, In modum et ad instar cryptæ, seu porticus cameratæ. Nam *cryptæ* Latinis Scriptoribus sunt porticus subterraneæ, quæ ideo etiam *Cryptoporticus* dicuntur Vitruvio, Plinio, Si-

donio, et aliis : et cryptas cum porticibus jungit Spartianus in Adriano. Ado Viennensis in Chron. : *Non multo post venerabilis etiam Boni acius Pontifex Ecclesiam S. Michaelis Archangeli nomine constructam dicavit in summitate Circi, Cryptatim miro opere altissime porrectam.* Auctor Mamotrecti ad Legendam ejusdem S. Michaelis : *Cryptatim, id est, per cavernas sive Cryptas porrectam et extensam.* Vide Baron. ad 8. Maii. Sidonius lib. 1. Epist. 5 : *Vel certe pervii pontes, quos antiquitas a fundamentis ad usque aggerem, calcabili silice crustatum Crypticis arcibus fornicavit.* Gregorius Turonens. lib. 1. de Miracul. cap. 38 : *Cripta super eos miro opere fabricata est, quæ in arcuum modo transvoluta, firmissima stabilitate subsistit.* Hieronymus Præfat. in Daniel. : *Cum et quasi per Cryptam ambulans, rarum desuper lumen aspicerem.* Monachus S. Mariani ann. 1024 : *Quam (Ecclesiam) protinus idem Præsul cepit majore ambitu ac Cryptarum curvaturis, quadris lapidibus certatim reædificare.*

CRYPTATUS, In cryptæ modum fornicatus. Vitæ Abbatum S. Albani pag. 92 : *Cum atrio et subaula, quæ Palatium regium, quia duplex est et Cryptata, dici potest.*

† **CRYPTELLA**, **CRIPTELLA**. Parva Crypta. Miracula S. Martialis tom. 5. Junii pag. 555. D : *In Cryptam, ubi conditum corpus sanctissimi Confessoris quieverat, introgressus, se in tertia Cryptella retro tumulum Ducis quondam Stephani occultavit.* Gesta Abbatum Mediani Monasterii inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 1113 : *Post plurimorum curricula annorum honeste reconditi jacent in quadam Basilicæ S. Maximini Criptella.*

† **CRYPTUNCULA**, Eadem notione. Acta SS. Maii tom. 1. pag. 405. de S. Juvenale Episcopo : *Requiescebat in quadam Cryptuncula a natura condita.*

† **CRYPTICUS**, **OCULTUS**, **SUBTERRANEUS**, **FIDELIS**. Amalthea. Pro Subterraneo legitur supra in *Cryptatim*; pro Fideli vero seu pro homine abdito et taciturno, cui secreta tuto committi possunt, apud Julium Firmicum lib. 3. Mathes.

* 2. **CRYPTA**, *Cuneus, turba hominum.* Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

CUADA. Gloss. Arabico-Lat. : *Ros, Cuada.*

* **CUANGIA**. Charta ann. 1277. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 2. pag. 346 : *Cui domino comiti Simoni volenti et contenti prædicta omnia et singula sic facere, observare promisit debere, ut superius dictum est, per Cuangiam nomine sacramenti, secundum formam capituli constitutionum Florentiæ.* Forte pro *Creangiam*. Vide supra *Creantiare* et *Creantum*.

1. **CUBA**, Cisterna, Syris, [Arabibus *Gubb*, Cisterna, Carcer in agro, Hebr. כּוּבָה, *Gebe*, Lacus.] Hieronymus in Vita S. Pauli Eremitæ cap. 5 : *In cisterna veteri, quam gentili sermone Syri Cubam vocant, quinque carceris pro singulis dies sustentabatur.* [Gravius legit *Gubam*.] Vide eundem Hieronymum ad cap. 6. Hierem.

2. **CUBA**, Cupa, labrum, Gall. *Cuve*. RATHERIUS Veron. in Itinerario : *Cubam frumento onerari præcepit.* Hepidannus de Vita S. Wiboradæ cap. 20. cujus lemma sic concipitur : *Qualiter dissoluta Cuba, ejus præcibus rejunctur est, in ipso textu tyna, pro cuba ponitur.* Occurrit præterea apud Monach. Sangallensem in Carolo M. lib. 1. cap. 17. Tabularium

Conchensis Abbat. in Rutenis Ch. 252: *Cum mansione, cum trolio, cum tonnas, cum Cubas, cum hortos, etc.* Ch. 298: *Cum ipsa vinea et cum ipsas Cubas, etc.* [Notitia Abbatiae S. Stephani de Vallibus apud Santonas, inter Instrum. tom. 2. novæ Gall. Chr. col. 474: *Dederunt et alia multa, scilicet terras, vineas, decimum totius parochiæ tam panis quam vini; ita quidem ut messis ad aream a colonibus deportaretur, et vindemia ad Cubas.* Legitur iterum in Charta Thomæ Abb. S. Germani Prat. ann. 1250. ex Tabulario ejusd. in Actis S. Austregisili, tom. 5. Maii pag. 230. * in Actis SS. Bened. sæc. 6. part. 2. pag. 8. etc. [**Cubba*, ap. Ekkehard. IV. de cas. S. Gall. cap. 3. Pertz. pag. 106: *Vinum quoque plenis Cubbis in medio positum.*]

3. **CUBA**, Alia notione, forte pro *Cumba*. Locus subterraneus. Rufinus Monachus S. Sabini apud Ughellum in Placentin. Episc.: *Ad pedes B. Sabini est altare S. Martini... in alia Cuba, juxta Orientem, sepulchrum SS. Victoris, Domini, etc.*

4. **CUBA**, in Glossario Cambronensi, *extrema pars navis, dicta quod incubet aquis. Cumba vero dicitur lectica, a Cubando. Vide Cumba.*

5. **CUBA**, Cella vinaria, ut videtur, locus, ubi cupæ servantur. Charta Joan. ducis Bitur. pro fundat. S. Capellæ Bitur. ann. 1405. ex Bibl. reg.: *Et una cum hoc medietatem pressorii, Cubarum, platearum, redditum, etc.* [**Vide Cuba 2.*] *Cubarie*, eadem acceptione, in Lit. remiss. ann. 1383. ex Reg. 123. Chartoph. reg. ch. 181: *Lequel Chavial s'enfouy en la Cubarie dudit hostel et par la court, en cuidant s'en aler dehors. Vide infra Cupparium.*

† **CUBALUM**. Rolandinus Patavinus de Factis in Marchia Tarvisina lib. 9. cap. 10: *Apertum est Cubalum de villa quæ appellatur Custodia. Inter cetera namque Cubala sive cavernas, quæ sunt multæ per montes illos, hæc est caverna præ ceteris mirabilior subter montem, longa per milliare et ultra, in altum ardua, in latum ampla, hyemali tempore calida, frigidissima in æstate, obscura omni tempore, si non illic luceant cerei aut facies; hinc vina optima quæ tamquam in cellario cuncti de circumstantibus villis tempore vindemiarum reponunt.*

† **CUBANTES** ET **LEVANTES** ii dicuntur, qui in alicujus domini territorio sedem habent stabilem, eique sunt obnoxii. Regestum magnorum dierum Campaniæ apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 1. pag. 231: *Dictus vero Dominus Johannes in dicta Curia personaliter constitutus dicebat, Quod erat Cubans et Levans in potestate et jurisdictione Domini de Lyneriis, quæ in terra sua et potestate habet omnimodam justitiam altam et bassam super suos Cubantes et Levantes. Vide Levantes in Levare.*

* **Corbans** et **levans**, eodem sensu, in Charta Guid. comit. Fland. ann. 1289. ex Chartul. Namure. in Cam. Comput. Insul. fol. 6. rº: *Et parmi tant, li cités de Tournay ne puet ne ne doit, heurs de se justice, defendre les Corbans ne les Levans de ledite cité des fais k'il feront en no terre devant dite.*

† **CUBARE**, active sumtum, pro lecto alicquem commendare. Processus de Vita S. Yvonis, tom. 4. Maii pag. 557: *Lectos ipsemet faciebat et Cubabat pauperes.* Legitur etiam ap. Lobin. tom. 2. Hist. Brit. pag. 563.

CUBARE OVA, pro *Ovis incubare*, ex Gall. *Couver*, apud Frider. II. lib. 2. de

arte venandi cap. 7: *De tempore Cubationis avium rapacium certi non sumus... opinamur tamen ipsas Cubare ova sua infra 40. dies.*

* **Geline couvice**, Gallina incubans, in Lit. remiss. ann. 1478. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 189: *Icellui Willemet getta au geron du suppliant une pierre blanche en façon d'un œuf, que l'en nomme une coqueleote, qui estoit à entendre, par ledit Maillart, que ledit suppliant ressembloit à la geline Couvice, qui est volontiers longuement sur ses œufs.*

† **CUBATOR DOMINICI PECTORIS**, Johannes Evangelista, S. Paulino Ep. 21. ad Amandum n. 4.

* **CUBATORIUM**, Lectus, cubile. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Cubatorium, couche, lit.* Aliud Provinc. Lat. ex Cod. 7657: *Liach, Prov. Lectus, Cubatorium.*

* **CUBATUS**, Cupa, labrum, Gall. *Cuve*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar.: *Item plus duos Cubatos bugaderios.... Item unum Cubatum foraderium.*

† **CUBBA**. Vide *Cuba 2.*

† **CUBEBA**, Fructus insulæ Javæ Pharmacopolis notus, haud multum absimilis piperi, Gall. *Cubebe*. Iter B. Odorici Ordinis Minorum inter Acta SS. Januarii tom. 1. pag. 989: *In ipsa (insula Java) nascitur camphora, Cubebe crescunt et melegetæ, necusque musquatæ.* Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 284: *Item, pro quinque libris de pipere, quinque de zincibero, et duabus de candela, et una libra cum dim. de zufferana, una libra de gariofolio, dim. quart. de Cubebes, etc.*

† **CUBELA**, Diminut. a *Cuba*, Labrum. Liber Pontif. Agnelli, apud Murator. tom. 2. pag. 158. col. 2: *Tunc extrahantur (recens baptizati) de Cubela, et permaneant in Ecclesia usque dum Missa celebratur, et Dominicis Sacramentis confirmantur.*

* 1. **CUBELLA**, Instrumentum ferreum quo perforatur. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 864: *Cum unus dictorum malefactorum de quadam Cubella eundem exponemtem percussisset taliter, quod ejus robam penitus perforavit, etc.*

* 2. **CUBELLA**, diminut. a *Cupa* 3. Mensura frumentaria, a qua et *Modus* agri ejusdem appellationis. Chartul. S. Joan. Angeriæ. fol. 160. rº: *Concessit... quatuor sectariatas terræ, et duas cupas, et duas Cubellas. Vide infra Cubulus.*

† **CUBELLUM**, Arvernus, *Cubel*, Doliolum, Gall. *Tonneau*. Stephanot. Antiquit. Pictav. MSS. tom. 3. pag. 527. ex Codice Nobiliacensi: *Apud Mazerol percipit Abbas in toto territorio decimas et terragia de omnibus bladis: in Prioratu percipit duo Cubella vini.*

* **CUBELLUS**, diminut. a *Cuba* 2. Labrum, Gall. *Cuve*. Chartul. Celsinian. fol. 272: *Dimiitio S. Petro duos Cubellos et unam arcam et duas cubas.* Codex. reg. 5600. al. S. Martial. Lemovic. 135. ann. circ. 800. fol. 101: *Qualis est homo Christianus, qui pro Domino muras et tineas venerat, quibus se per tutellum Cubelli aut arcuuli non subducantur. Cubel, Doliolum seu vas vinarium, in Lit. remiss. ann. 1396. ex Reg. 150. Chartoph. reg. ch. 81: *Icellui Bordeaux disant avoir en son hostel un Cubel ou pot, qui contenoit environ cinq choppines, etc. Vide Cubellum.**

* **CUBERA**. [Verruca. DIF.]

* **CUBERCLATA** ROCCA, sic appellatur Rupes quædam plana ad modum mensæ, in Charta dom. de *Luriec* in Foresio

ann. 1417. teste D. Aubret rerum ejusdem provinciæ peritissimo.

* **CUBERCLUM**, Operculum, Gall. *Couvercle*. Inventar. ann. 1294. ex Tabul. monast. Montisol.: *Item octo pichonia argentea, quodlibet eorum cum coopertorio sive Cuberclio. Vide Cubertorium.*

* **CUBERTA**, Stragulum, quo lectus insternitur, Gall. *Couverture*. Inventar. honor. Raym. de Villanova MS. ann. 1449: *Sequntur ea quæ reperta fuerunt in camera infra, vocata la Crota: et primo una lichiera cum quadam Cuberta.*

† **CUBERTORIUM**, Arvernus, *Coubertoire*, Cooperculum, Gall. *Couvercle*. *Cubertorium argenti*, in Testamento MS. A. San-Severini Episc. Agathensis ann. 1578.

† **CUBESSELLUM**, ut *Cubertorium*. Inventarium ann. 1358. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Unam naviculam argenteam pro tenendo thure habens Cubessellum argenteum frechisum.*

† **CUBIA**, Idem quod *Excubia*: Gallis, *la Garde*. Charta Libertatum Baugiaci ann. 1250. apud Guichenon. et Charta Libertatum Saigiaci ann. 1280. apud Perardum pag. 510: *Item si Cubia vel excubia alicui imposita fuerit, et eam per se, vel per idoneum substitutum non impleverit, vel fecerit, nobis in 3. solid. teneatur.* Charta Libertatum Jasseronis apud eumd. Guichenonum: *Non tenentur nos juvare ad guerras nostras.... nec Cubiam, vel excubiam in castris nostris facere.*

† 2. **CUBIA**, Poculorum genera. Papias MS. Bituric. Vide *Cubila*.

* 3. **CUBIA**, Cupa, labrum, Gall. *Cuve*. Consuet. MSS. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305: *Item hortolanus recipit a cellarario duas pipas vini primæ aquæ de Cubis torcularis. Vide Cuba 2.*

† **CUBICULARIS**. Sospater Charisius lib. 1. Instit. Grammat. et ex eo Beda l. de Orthogr.: *Cubicularius, Custos cubiculi: Cubicularis vero, lectus cubiculo aptus. Cubiculares et trichinarius lecti, apud Lampridium in Heliogabalo. [Camera Cubicularis, ubi cubatur, apud Muratorium tom. 3. pag. 420. col. 2.]*

† **CUBICULARIS PUELLA**, in Vita B. Mathildis Reginæ n. 4. et apud Beraldum Archidiacon. in Vita Geraldii Archiep. Bracarensis n. 12.

† **CUBICULARIUS**. Papias, ex Sospatro: *Cubicularius, Custos cubiculi*. Gloss. Græco-Lat.: *Κουβωριος, Cubicularius*. Præsertim vero ita appellati Eunuchi, quod præcipuum illorum fuerit munus, ut ait Corippus, de Laud. Just. lib. 3. vers. 218:

Conservare domum, sanctumque intrare cubile.

Gloss. Lat. Græc.: *Cubicularius εὐνοῦχος*. Lex penult. Codic. de Præpositis sacri cubiculi (12, 5.): *Cum quis dederit Eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhaerentem. Scholiastes Juliani Antecess. ad cap. 83: Quæsitum est, et quid Cubicularii non sunt servi? et dictum est, immo et constitutio posita est Leonis, ut mox oblatus fuerit aliquis Eunuchus Principi, mox in ipsa oblatione fiat liber.* Evagrius lib. 4: *Οἱ τοῖς βασιλικῶς ἐκπαιρευόμενοι κούβωσι, οἷς εὐνοῦχος ἢ συνῆβητα καλεῖται. Sed et a cubiculi custodia εὐνοῦχος appellatus indicat Novella 98. Leonis: Καὶ τῆς εὐνῆς ἀνυπόπτους φύλακας εἶναι, τοῦτο γὰρ ἡ κλήσις ἐγγυῖται.*

† **Cubicularius** Regum Franciæ 1. et 2. stirpis alioque commemorat Scriptores, ac *Eberonem* sub Childeberto Austrasiæ Rege, *Faraulfum* sub Chilperico I. *Eberulfum*, sub eodem Chilperico, et

Chundonem, sub Gunthranno, Gregorius Turon. lib. 7. cap. 13. 18. 21. lib. 10. cap. 10. *Bertharium*, sub Theodorico II. Fredegarius cap. 38. *Austrapium*, sub Dagoberto I. vetus Charta pro Monasterio S. Dionysii apud Miramontium. *Adalgisum*, sub Carolo Magno Eginhardus, Poeta Saxonic. et alii ad ann. 782. *Reginfredum*, sub eodem Carolo, Annales ejusdem Eginhardi ann. 791. *Rothbernum*, sub Carolo Calvo, ann. 852. Audradus in Revelat. etc.

CUBICULARII, apud Julianum Antecessor. Constitut. 60. *Chartularii*, scilicet *sacri Cubiculi*, intelliguntur, ut est apud veterem Scholiastem.

CUBICULARIUS TONSURATUS, in familia Summi Pontificis, in Ordine Romano, ad discrimen *Cubicularii Laici*, cujus etiam meminit idem Liber. *Tonsurati* autem munus erat circa vestes Ecclesiasticas, ut Laici circa quotidianas. *Laico* autem, ut est in eodem Libro, hæc cura est præscripta, ut sella Pontificis in sacrario sit parata, donec ille veniat celebraturus divina *Mysteria*. De Tonsurato, idem alio loco : *Pontifex autem per manus Subdiaconorum mutat vestimenta hoc ordine : defert ea plicata Cubicularius tonsuratus, accepta de manibus Ostiarii*. Eligebantur autem Cubicularii isti Pontificii ex Schola Cantorum. Idem Ordo Romanus : *Primum in quacunque schola reperti pueri bene psallentes tollantur inde, et nutriantur in Schola Cantorum, et postea fiant Cubicularii. Si autem Nobilitium filii fuerint, statim in cubiculo nutriantur, et hanc accipiant potestatem ab Archidiacono, ut liceat eis super linteam villosum sedere, quod mos est ponere super sellam equi*. Ceremoniale Roman. lib. 1. Sect. 2 : *Hos sequuntur quatuor nobiles, pilea quatuor supra baculos quosdam deferentes, qui Scutiferi honorarii vocantur Cubicularii*.

CUBICULARII, Idem, qui apud nos *Capellani*, Sacellorum, seu *Cubiculorum*, de quibus mox, custodes. Anastasius Bibl. in S. Leone I. PP. : *Hic constituit super sepulcra Apostolorum custodes, qui dicuntur Cubicularii, ex Clero Romano*.

CUBICULARIUS ECCLESIE, Ædituus, *Mansionarius*. Itinerarium S. Willibaldi num. 25 : *Et primo anno illic veniens, Cubicularius fuit Ecclesie : et in secundo Decanus erat in Monasterio*.

CUBICULARIUS NOVÆ ROMÆ. Ita indigitatur quidam Monachus apud Ughellum tom. 5. Italiae Sacræ pag. 1505 : *Hilarius Sacerdos et Monachus, et magnæ Ecclesie novæ Romæ Cubicularius*. Quæ quidem dignitas alia non videtur ab ea, quam Κουβουκλεισιον appellat Pachymeres lib. 12. cap. 2. qua etiam donatus fuit Romanus quidam Κουβουκλεισιος τῆς τοῦ Θεοῦ ἁγίας καὶ μεγάλης Ἐκκλησίας, Πρωτομνηστῆς τοῦ βασιλικοῦ ξενωνος τοῦ Μυραλαίου καὶ περιδῶρου, cujus liber περιδῶρον laudatur a viro doctissimo Petro Lambecio lib. 6. Comment. de Bibl. Cæsarea pag. 141. ut et Joannes Cameniata, cujus narrationem de Excidio urbis Thessalonicae edidit Leo Allatius, in cujus Epigrapha dicitur Κληρικὸς καὶ κουβουκλεισιος. Hujus etiam dignitatis Ecclesiasticæ meminit Balsamon ad Concil. VI. can. 7. [et jus Græco-Roman. lib. 3. pag. 204.] Sed quæ illa fuerit, haud omnino promptum est definire, cum de ea sileat Codinus in Catalogo dignitatum Ecclesie Sophianæ. In Concilio Nicæno II. act. 1. et 4. memoratur Cosmas Diaconus, Νοτάριος καὶ Κουβουκλεισιος τοῦ εὐαγγολίου Πατριαρχείου. In Act. 5.

κουβουκλεισιον dicitur. Eadem forte dignitas, quæ ὁ Κουβουκλῆς appellatur in Catalogo dignitatum S. Sophiæ Medoniano, ubi ejus officium sic describitur : *Ὁ Κουβουκλῆς, ἵνα βραστῆ τὸ δικανικὸν τοῦ Ἀρχιεπισκοπῆς, ὅταν περιπατεῖ*. Ita *Cubuclesius* fuerit Capellanus Patriarchæ. Vide *Cubicularius*.

CUBICULARIUS, interdum idem qui *Camerarius*, seu Thesauri Regii custos. Ita apud Ealredum in Vita S. Edwardi Confess. cap. 2. num. 9 : *Camerarius accessit ad thecam, in qua res Regium servabatur. Et mox : Hoc enim Cubicularii nomen erat, etc.* Adde Vitam S. Wistani Episcopi Wigorn. apud Capgravi-um cap. 2. Ughellum tom. 1. pag. 121. etc.

* **CUBICULARIA**. Vide S. Rosa de Verbo Elucidar. tom. 1. pag. 337. voce *Cubilheira*.

CUBICULUM, Cubile, lectus. Vita S. Joannis Traguriensis Episc. : *Nec secus toto vitæ suæ cursu fuit usus thalami proprii Cubiculo, quod a Cubicularius ejus egregie paratum spernebat, ... et admissio secretis paupere eum in memorato cubili locabat*.

CUBICULUM, Tumulus, sepulcrum, cubile, quomodo lectus eadem notione dicitur. Liber Miraculorum S. Andeoli apud Columbum in Episcopis Vivariensibus lib. 2. pag. 202 : *Cum frequens oratio esset cuncto populo, ut dominus Cubiculum servi sui revelaret, etc.*

CUBICULUM, Oratorum, Capella. Paulinus Epist. 12. ubi templum S. Felicis Nolanum describitur : *Cubicula intra porticus quaterna longis Basilicæ lateribus inserta, secretis orantium, vel in lege Domini meditantium, præterea memoriis religiosorum ac familiarium accommodatos ad pacis æternæ requiem locos præbent. Omne Cubiculum binis per liminum frontes versibus prænotatur*. Anastasius Bibl. in Marcellino : *Hic sepultus est in Cameterio Priscillæ, in Cubiculo claro*. In Symmacho PP. : *Fecit autem oratoria 2. S. Joannis Evangelistæ et S. Joannis Bapt. ... quæ Cubicula omnia a fundamento perfecta construxit*. In Sergio : *Hic tectum et Cubicula, quæ circumquaque ejusdem (S. Petri) Basilicæ sunt ... studiosius innovavit ac reparavit*. Ita *Cubiculum* hac notione usurpat Anonymus de Locis SS. cap. 1 : *Καὶ εἰς τὸ μέσον τῆς τρούλας εἰς τὸ ἔδαρος τῆς γῆς ἕναι κουβουκλιον πέτρινον ὠραϊώτατον*. Cap. 15 : *Ἐναι τὸ μνημεῖον τῆς Παρχῆλ με κουβουκλιον πέτρινον*. Vide Descriptionem nostram ædis Sophianæ numero 39.

CUBICULUM, Idem quod *Camera*, *Ærarium*. Thesaurus Principis, seu locus, ubi reconditur : κατὼν Annæ Comnenæ lib. 2. Alexiad. pag. 56. Ita usurpat non semel Senator lib. 4. Epist. 51. lib. 5. Epist. 14. 39. 44. lib. 11. Epist. 15. Inde *Cubicularius*, Regii ærarii custos. Vide *Bibliotheca*.

CUBICULUM SECRETUM, Latrina, quam *Chambre aisée* appellant aliquot ex nostris Consuetudines municipales. S. Eulogius lib. 2. Memorial. Sanctor. cap. 1 : *Cum ad purgandam alvum secretius Cubiculum peteret*. Vide *Privata*.

CUBICULUS, pro *Cubiculum*. Itinerarium Burdegalense : *Ibi etiam constat Cubiculum, in quo (Salomon) sedit, et Sapientiam scripsit : ipse vero Cubiculum uno lapide est lectus*.

† **CUBICUTA**, Cubitus, Gall. *Coudée*. Chartular. S. Vandregisili tom. 1. pag. 240. ann. 1404 : *Quælibet candella continens unam Cubicutam de longo*.

CUBIERTA, vox fori Hispanici. Marti-

nus Didacus *Daux* Justitia Aragon. lib. 2. Observantiar. Regni Aragon. tit. de Probationibus § 4 : *Vel poterat petere pecuniæ aliquam quantitatem, vel alia, quod fuerat pactum in fide, vel pro Cubierta, non admittetur hoc ad probandum per testes, etc.* Lib. 9. eod. tit. § 17 : *Si dicatur, quod instrumentum fuerit factum pro Cubierta, non admittitur probatio cum aliis testibus, etc.*

* **Academ. Hispan.** in Diction. Simulatio, prætextum.

CUBILA, *Poculorum genera*, apud Papiam MS. Edit. habet *Cubia*, *Copulorum genera*. [Vide *Cubia* 2.] [* Cod. reg. 7609 : *Cubia, Populorum genera*. Leg. *Cymbia, Poculorum genera*, ex Isidor. Origin. lib. 20. cap. 5. sect. 4.]

CUBILARIS, Prædium rusticum, villa. Charta Alarici Regis Aragon. æræ 608. ex Tabular. S. Joannis Pennensis apud Bivarium ad Pseudomaximum pag. 570. et Martinezum in Hist. Pinnatensi lib. 2. cap. 6 : *Insuper ego Rex do illum Cubilarem, qui nominatur Arantela, etc.* Occurrit non semel in Charta Sanctii Majoris Regis Navarræ æræ 1052. apud Sandovallium in Episc. Pampilonensis. pag. 32.

1. **CUBILE**, *Cubiculum*. Cassianus lib. 4. cap. 12 : *Considentes intra Cubilia sua, et operi ac meditationi studium impendentes*. S. Hieronym. Epist. 22 : *Et quia nocte extra orationes publicas in suo Cubili unusquisque vigilat, etc.* Paulinus Nat. 5 :

Ergo Dei ductu capit in regione remota
Compluvium, angusto breviter inter tecta Cubili.

Berengosius Abbas lib. 3. de Invent. S. Crucis cap. 2 : *Sed et Cubile ejus aureis seris instructum et insignitum, nobilitatem in ea (D. Helena) quasi Romanorum testabatur*. Vide Cassiod. lib. 6. Epist. 13. Leonem Ost. lib. 3. Chron. Casin. cap. 26. al. 28. Heraldum in Adversariis pag. 64. [* et Isidor. Origin. lib. 15. cap. 3. sect. 9.]

* 2. **CUBILE**, *Lusum dicunt cum duo pene junctis cubitis pilam ferunt*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613. [* Leg. *Cubitalem lusum ... ferunt*, ex Isidor. Origin. lib. 18. cap. 69. sect. 2.]

* **CUBILES, Concubiti**, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

CUBILIA, Promptuaria, in Glossis MSS. ad Canones Conciliorum.

CUBIO, Masculus, in Gloss. Isid. et apud Joan. de Janua.

CUBITAL, Ἀγκωνόδεσμος, in Glossis Lat. Græc. MSS. S. Germani Paris.

1. **CUBITALE, Super quod cubitum, vel cervicem reclinamus, ut aurealia, id est, pulvinaria**, Ugutioni. Glossæ antiquæ MSS. : *Pulvinar Cubitale*. [* Vide Forcellin. voce *Cubital*.]

* 2. **CUBITALE, Mufo**, apud Papiam MS. Vide *Muffulæ, Coudiere* et *Couldier*, nostris, Pars vestis, quæ cubitum tegit. Lit. remiss. ann. 1402. in Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 46 : *Une fillette commune vestue d'une houppelande longue à grans Coudières nolées au poing*. Ceremon. MS. eccl. Brioc. : *Et ne doit mye ladite robe estre à grans Coudières, etc.* *Cuette*, *Cubitus*, *Coude*, in Ordinat. MS. milit. Caroli Ducis Burgund. ann. 1473.

† **CUBITALES LITTERÆ**, Eadem quæ *Grandes, Quadratæ, Unciales*; quo postremo nomine vocabantur litteræ majusculæ, quoniam uncia id est pedis duodecima parte, constabant. Ita Mabill. lib. 1. de Re Diplom. cap. 11. n. 4.

1. **CUBITARE**, *Cubito inniti*. Hugo Parisiensis de Instit. Novitiorum : *Atii*

caput jactant, comam excutiunt, vestimenta adaptando component, et latera Cubitando, pedesque extendendo ridiculam satis ostentationis formam fingunt. Vide *Accubitare* in *Accubitus*.

* *Se mettre à Coutes et à genouls*, apud Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 44. *Coute*, pro *Coudée*, in Vita ejusd. reg. ibid. pag. 329. *Couder* vero, pro Fune ligare, in Consuet. maris tom. 1. Probat. Hist. Brit. col. 789. art. 16: *Une nef est en unq covert lieu Coudée et amarrée*. Unde *Coudée*, pro quovis vinculo, vulgo *Lien*. Interrogat. ann. 1384. ibid. tom. 2. col. 485: *Prindrent du feu, de la chandelle et une Coudée de paille, etc.* Nisi Manualis fasciculus hic intelligatur, tantum scilicet paleæ, quantum manu apprehendi potest. Vide *Cubitus candelæ*.

† **CUBITARE**, Cubito metiri. Consuetud. Lemovic. art. 16: *Item, quia dicti Consules nomine suo et dictæ Communitatis habent in domo sua communi pondera et mensuras frumenti, vini, salis et olei, ulnas et Cubitos, ad quorum exempla mensuratur, ponderatur, ulnatur et Cubitur.*

† **CUBITELLUM**, ut infra *Cubucellum*. Greg. Monachus in Chronico Farfensi, apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 474: *Item pro solidis centum Romæ in regione nona in Scorticlam crytam Sinino opere constructum habentem post se arcus IV. cum Cubitellis suis.*

CUBITORIUM. Ceremoniale Cencii Camerarii lib. 2: *Transiens autem Pontifex per ipsam Basilicam, intrat cameram suam, ubi in scypho argenteo a Cameraario Presbytero, eoque sicut in Nativitate Domini, erogato, surgit, et ducitur a Magistro Senescalco et Pincerna in locum, qui dicitur Cubitorium. Ubi Alemannus in Dissertat. de Lateranensis. Parietinis cap. 4. *Cubitorium*, ait fuisse lectum, quod Pontifici sternebatur sub tribunali, nempe summo triclinii, in quo cum Clero et Proceribus epulari solebat, loco, quasi forte *accubitorium*.*

1. **CUBITUS**, Versura, flexus, Græcis ἀγκών. Auctor incertus inter Agrimensores: *Pentagonum, quod interpretatur Cubitos quinque*. Vide Plin. lib. 3. cap. 13. ubi de Ancona.

CUBITUS USUALIS. Will. Brito in Vocab. MS.: *Cubitus, mensura geometrica, a qua differt Cubitus noster usualis*. Id observare est ex auctore Auroræ, ubi de Arca Noe:

Hæc mensura fuit geometrica quæ facit archam,
Non aliter caperet tanta tot illa silex.
Hic cubitus quo mensor habet geometricus uti,
Senos seu novem fertur habere pedes.
Sed Cubitus noster, quem communis tenet usus,
Ex uno constat dimidioque pede.

Apud Heronem in Belopœcis cubitus geometricalis est digitorum 24. Apud Vitruvium pes duas tertias partes cubiti continet, hoc est, digitos sexdecim. [Papias sic distinguit Cubitos: *Cubitus duorum fit palmorum. Cubitus habet pedem et dimidium. Cubitus geometricalis sex nostros habet Cubitus. Cubitus dupl. Unus a cubito ad digitorum extremitatem protenditur, qualis Moyses Arcam mensuravit. Alius..... major dicitur, qui brachio extenso toto cubito capiti prælato se esse demonstrat, quo Arca Noe demetita est.] Dimensio per cubitos familiaris fuit Hebræis, ut ex Libris sacris colligitur.*

CUBITUS TERRE, Modus agri, in Charta ann. 1152. tom. 11. Spicilegii Acheriani pag. 335.

CUBITUS CANDELE, in veteri Charta apud Catellum lib. 5. Rer. Occitan.

pag. 873. [et tom. 4. novæ Gall. Christ. col. 909. Idem est quod *Candela Cubitalis*.]

* 2. **CUBITUS**, Mensuræ pannorum species. Charta ann. circ. 1150. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 1. col. 359: *Quatuor lineas cortinas, tria tapecia, vigintri Cubitos de subtili tela. Cuire*, eodem sensu, in Lit. Phil. reg. Franc. ex Chartul. 2. S. Quint. Insul. pag. 84: *Et longitudinem unius cubiti, qui Gallice dicitur une Cuire, non excedat*. Forte leg. *Cuile*. Vide supra in *Cubitale* 2.

† **CUBLISMONIARIUM AURUM**. Testamentum Adalaidis ann. 978. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 97: *Candelabra duo de argento, unum cum rotis et succinctam, unum cum auro Cublismonio, et det pro eis solidos L.*

* **CUBO**, Vide *Zubo*. [Fr.]

† **CUBRECELLUM**, Operculum, Gall. *Couvercle*. Vide locum in *Capsia*.

* **CUBRUM**. [Linea vestis. DIEF.]

† **CUBUCELA**, ut *Cubucellum*. Locum vide in *Ludis*.

CUBUCELLUM. Vetus Charta apud Ughellum tom. 5. pag. 1539: *Oratorium S. Pantaleonis super pusterula, cum scala marmorea, et duobus Cubucellis, uno terrineo, et alio solariato, subtile tunc castellum Ponte, etc.* [Vide *Cubitellum*.]

CUBUCULARIUS, pro *Cubicularius*. Vetus Inscriptio Romæ: IIII. I. M. LIVIUS, AUGUSTÆ. L. AMARANTHUS. SUPRA. **CUBUCULARI**. Alia: DIS. MANIBUS. POLYBI. **CUBUCULARI**. Sic Græci κοῦβούκλειον, pro *Cubiculum* dixerunt, uti observatum a Meursio. Vide supra *Cubicularius Novæ Romæ*.

† **CUBUCLESIIUS**, Eadem notione, in Actis SS. Maii tom. 5. pag. 304.

CUBULUS, Mensura vinaria apud Hungaros. Vide Innoc. III. PP. lib. 15. Epist. 7. Brocardus in Descript. Terræ sanctæ lib. 2. cap. 2. Edit. Venetæ ann. 1519: *Christiani in lapidibus signum Crucis inscripserunt, illi autem signum Cubuli*. Sed an hæc vox idem sonet quod apud Hungaros, non definio.

* Aridorum mensura in Charta ann. circ. 1150. apud Pezium tom. 6. Anecd. part. 1. col. 356: *Simul in festo S. Martini Cubulum mellis dant, et unam ovem, sex Cubulos brasii, sex annonæ, sex currus fœni*. Vide *Cupa*.

* **ÇUCARUM**, ÇUCCARUM, Saccharum, Ital. *Zuccaro*, Gall. *Sucre*. Stat. Astæ ubi de Intrat. portarum: *Çucarum solvat pro quolibet rubo libras vigintri*. Mirac. S. Rosæ tom. 2. Sept. pag. 464. col. 2: *Dom. Petruia..... septem mensibus in gulture ita passa est, ut dicto tempore nihil præter aquam cum Çuccaro et ovi vitello potuerit deglutire*. Vide *Zucara*.

* **CUCCHIARIUS**, Cochlear, Ital. *Cucchiaio*, Hispan. *Cuchara*, Gall. *Cuillier*. Inventar. ann. 1389. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 811. et tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 365: *Cucchiarii xxvii. argenti deaurati, cum glande in summitate manici. Cucchiarii cviiij. albi facti ut supra*. Vide infra *Cugiarius*.

* **CUCCINUS**. [Ut *CUSSINUS*: « Sedit in faldistorio nudo, Cuccino de brocato tantum apposito. » (Diar. Burchard. ed. Thuasne, II, 231, an. 1495.)]

* **CUCHA**, an idem quod Italis *Zucca*, Cucurbita; an idem quod supra *Çucarum*? Concordia inter Mutinenses et Lucenses ann. 1281. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 902: *Tozzorum, lapetum de petra, Cucharum sacha-*

rum (sic), *synapis, ruzæ..... de soma tres solidi Mutinenses auferantur*.

* **CUCCHARUS**. Synodus Syriaca ann. 405. apud Murator. tom. 3. Antiq. Ital. med. ævi col. 978: *Scribente ad nos dominus metropolitanus magnus et archiepiscopus, qui sedet super thronum Cucharum, alacriter congregamur, et ad adorationem et honorem paternitatis ejus convenimus*. Ad quem locum Syrus interpres hæc notat ibid. col. 980: *Nota denique tertio, metropolitanum illum Cucharum..... esse pontificem Romanum*. Vide quæ ad hæc observat doctus Editor ibid. col. 973.

† **CUCHO**, Meta, metula, parvus fœni cumulus, Rusticis Bressiæ, *Cuchon*, Gall. *Meule*, *Mule*, *Mulon*. Charta Domini de Verfay et S. Nicetii in Bressia ann. 1457: *Clausum prati continens plateam unius Cuchonis fœni*.

* Consuet. Dombens. MSS. ann. 1325. art. 30: *Et si de fœno furatur in muello vel Cuchonibus, ad summam prædictam solvere teneatur*. *Coquon*, Ludi genus, in Lit. remiss. ann. 1395. ex Reg. 149. Chartoph. reg. ch. 150: *Lesquels jouoient ensemble à un jeu, appelé le jeu de Coquon*.

† **CUCIBOLDUS**. Vide *Curcimbaldus*.

† **CUCINA**, Carnificina, Μαγειρείον, Gloss. Lat. Gr. Vide *Cocina*.

† **CUCINGA**, Pedules villosi. S. Wilhelmii Constitut. Hirsaug. lib. 1. cap. 16: *Pro signo pedulum villosorum, qui usitato more Cucinga vocantur, idem quod pro calcæis diurnis præmissum est, facies, addito pellicii signo*. [* Confer *Cozzo*.]

* **CUCIONES**. Vide *Cutiones*.

* **CUCITURA**, CUSITURA, vox Italica, Sutura, Gall. *Couture*. Stat. Ferrar. ann. 1279. lib. 2. rubr. 345. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 424: *De vestito bivelli,..... et cujuslibet alii panni, sine tribus Cucituris, tres solidos Ferrarienses: cum tribus Cusituris et crispis, quatuor solidos Ferrarienses*.

* **CUCIUM**, Radicis tinctilis species. Leudæ major. Carcass. Mss.: *Item pro cargua de Cucio, xvij. den.* Versio Gallica ann. 1544: *D'une charge de racines de teinte*.

* **CUCOMERES**, *Chandeille*, in Glossar. Lat. Gall. ann. 1355. ex Cod. reg. 4120.

† **CUCTIO**. Vide *Cociones*.

† **CUCTO**, Gossipium, Ital. *Cottone*, Nobis *Cotton*. Chronicon Richardi de S. Germano apud Murator. tom. 7. col. 1031: *De jure lini idem; de jure cannamurum idem; de lana Syriæ idem; de bambace et de arcu Cuctonis idem*. Vide *Cottonus*.

CUCUBA, Noctua, apud Papiam. Ita emendat Meursius pro *Cucuma*: unde *Cucubare* in Carmine de Philomela, quod Ovidio adscribitur. Hesychius κούβηξ, ἡ γλαυξ. Ita etiam emendat idem Meursius: hinc κούκουβατος, cæsius, nocturnus, apud Scholiastem Oppiani. Nostri *Coucous* Cuculos vocant.

† **CUCUBARE**, Caput in terram defigere pedibus sursum erectis. Hierolex. Macri ult. edit. ex Dion. Carth. in 4. Reg. cap. 2. art. 3. Vide *Cucuba*.

* **CUCUBIRE**, pro *Cucubare*, Noctuæ clamor. Vide supra *Baulare*.

CUCUCIA. Vide *Cucucia* post *Cugus*.

CUCUFA, CUCUFARIA, CUCUFATUS. Vide *Cuphia*.

* **CUCULE**, *Servi militum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Caucula*.

† **CUCULARE**, dicitur de clamore cucu-

lorum. Auctor Philomelæ vers. 35 : *Et cuculi Cuculant.*

CUCULATA. Gloss. Arabico-Lat. : *Lo-dix, Cuculata.*

* **CUCULLATUS.** Vide supra *Couculatus.*

1. **CUCULLUS, CUCULLA, CUCULLIO.** *Cucullus, Vestis nota Scriptoribus Latinis, qua scilicet caput operiebatur.* [Gall. *Cucule*, alias etiam, *Coules, Goules* vel *Gules*. Armoricane *Cougoul* Operimentum capitis est et humerorum.] [* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. 7679 : *Cucullus, Gall. Cheveteau.*] Vetus Scholiastes Juvenalis *Cucullum* esse ait *galeum fuscum et horridum ardeliunculum, quales sunt latruncolorum. Nocturni Cuculli*, apud eundem Juvenalem Sat. 6. qui *nocturnales Sidonio* lib. 7. Epist. 16. *Cucullus talaris*, apud Guibertum lib. 2. Hist. Hier. cap. 8.

CUCULLA, femin. gen. dicitur præterea id genus vestis aliquot Scriptoribus, sed ævi inferioris, S. Ambrosio Serm. ult. S. Hieronymo de Testamento Hilarionis, Paulino in Epist. ad Citherium, Ennodio, et aliis : sed præsertim iis, qui monachicam vestem faciunt. Vita S. Deicoli Abb. Lutrens. num. 9. de eodem Sancto : *Succinctus Cuculla non Cucullo.*

Cucullarum monachicarum forma varia fuit pro temporum ratione. Cassianus de Habitu Monachi lib. 1. cap. 4 : *Cucullis perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinia, quibus tantum capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus.* Additio 1. Capit. cap. 2 : *Ut mensura Cucullæ duobus consistat cubitis.* Ardo in Vita S. Benedicti Abbatis Anianæ num. 40 : *In habitu quoque dissimiles fecerat multorum consuetudo : siquidem nonnullis usque ad tulos Cucullæ pendebant. Quomobrem vir Dei uniformem cunctis tenendum Monachis instituit modum, ut non amplius a duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere possent.* [Guidonis Disciplina Farfensis cap. 4. de vestimentorum mensura : *Cuculla quæ nostro singulariter convenit Ordini, quod vestimentum antiquitus vocabatur Colobium, id est Tunica sine manicis, tantum debet habere latitudinis, ut ambo-manibus convenienter aptetur cubitis ; longitudinis vero tantum antea, quod ad calum pedis usque pertingat : et sit apta corpori, ut sit ex omni parte rotunda. Capellum ipsius præter limbum integrum virilis pedis ex omni parte quadratam debet continere mensuram : apertura superior habeat cubitum usque ad pollicis summum, inferior cubitum, integram et trium digitorum ; in ante appareat latitudo Cucullæ cum capitulo.* Vide Menardum in caput 62. Concordiæ Regularum, et Smaragdum in Regulæ caput. 55.] Apologia Henrici IV. Imp. pag. 230 : *Cuculla est tunica talaris, et cucullata atque manicata, habens speciem Crucis per quatuor partes extensæ, etc.*

Cucullam, autem, et *Casulam*, et *Capam* vocitatum apud Monachos constat. Papias : *Cuculla per diminutivum dicitur a Casula, quasi minor cella.* Infra : *Cucullus, generis vestis monachalis, quam Capam dicimus.* Theodemarum in Epist. ad Carolum Magn. : *Cucullam nos esse dicimus, quam alio nomine Casulam vocamus. Et inde est, quod in hieme villosam, in æstate puram aut vetustam Beatus Pater habendam instituit, quia scilicet hoc genus indumentis solet vilis interxi. Illud autem indumentum, quod a Gallianis Monachis Cuculla dicitur, nos Capam vocamus. Ut Capa caput tegebat,*

ita et Cuculla. Ugitio : Cucullus vel Cuculla, vestis capitata, et lata, humeros tamen et caput tegens instar capucii. Papias : *Cucullus, generis masculini, velamen nigrum vel venetum capitis est.* M. Justinus Lippiensis in Lippiflorio :

Vestis longa tegit corpus, caput ampla Cuculla.

Poëta voc Grammaticus ævi infimi MS. post Vocabularium W. Britonis :

Dic Monachi cullam vestem fore, sive Cucullam. Vestis lata tegens caput, armos, esto Cucullus.

Gregorius Turon. lib. 7. Hist. cap. 39 : *Dum oblecto capite fugere niteretur, extracto quidam gladio, caput ejus cum Cucullo decidit.* Vide Addit. 1. ad Capit. Caroli M. cap. 35.

Nec desunt, qui *Cucullam* cum *Flocco* confundunt. Gloss. Lat. Gall. : *Fuculla, Froc ou Coule de Moine.* At Clemens V. in Concilio Viennensi discrimen inter utramque vestem statuit : *Cucullæ nomine habitum longum et amplum, sed manicas non habentem : nomine vero Flocci habitum longum, qui longas et amplas habet manicas, nos intelligere declaramus.* [Cucullam et Froccum pariter distinguit S. Wilhelmus Constit. Hirsaug. lib. 1. cap. 70 : *Ergo cum ad lectum venerit, si est Frocco et Cuculla indutus, Froccum plicat et super tabulam, vel si opus habet, sub capitale ponit... Postea pedibus æqualiter levatis, et in lectum collocatis, Cucullam non prius exiit, quam cooperatorium sub cubitos trahat. Tunc quidem eam exutam, sive sit cum pellicio, sive non, complicat, et ad caput ponit ; vel si tale frigus habet, super se extendit, capitulo tamen ad caput verso.* Hic observare est Monachos in lecto jacentes cucullam exuisse ; at secus in Monasterio Palatiolo, ut satis indicat Andreas ejusd. loci Abbas in Vita S. Walfridi num. 12 : *Præterea frater quidam, qui suæ negligentie usu dicebatur, et nocturnis vel meridianis temporibus extra Cucullam illicite jacere præsumsit, eique per visum apparens (B. Walfridus) fortiter increpavit, et ubi suam haberet Cucullam inquirebat. Et dum ipse per somnium ubique quasi angustians Cucullam quæreret, ab eo ferula quam tenebat manibus cæditur, et sic fortiter, ac si nervis ab aliquo cæderetur.* In Actis S. Bernardi Abbatis Clarevalensis lib. 2. cap. 8. id de Eugenio PP. III. ejus discipulo observatur, quod Pontifex factus nunquam sine *Cuculla* ibat. Jam vidimus ex Cassiano Monachos *Cucullis* usos fuisse *diebus ac noctibus.*] Vide Hæftennum pag. 474. et in voce *Culla*.

CUCULLA MEMORIALIS, *Cuculla*, quam deferre jubebantur Canonici Regulares, qui Ordinem regularem Canonicorum, sine Abbatis licentia deseruerant, et monasticum susceperant : ii enim in Choro ultimi sedere, in memoriam (unde adjectivum) et pœnam desertionis jubebantur. Quippe id erat contra Sanctiones Ecclesiasticas. Concilium Aquisgran. : *Ne Canonici Cucullas Monachorum induant.* Ratherius Veron. in Apologet. de Clericis in Abbatiam introductis : *Cocullum nemo illorum portet.* Urbanus II. PP. can. 2. 19. qu. 3 : *Præcipimus, ut redeat, et deinceps memorialem Cucullam deferat, et ultimus in choro maneat.* Perperam editum *Cellulam*, apud Steph. Tornac. Epist. 1. ubi hic canon laudatur. Innocentius III. PP. lib. 2. Epist. 12. de Canonico, qui habitu Regularium Canonicorum rejecto, sine Abbatis sui licentia monasticum susceperat Ordinem : *Ad Ecclesiam redire*

priorem.... compellas, ubi et memorialem eum Cucullam deferre facias, et ultimum in choro manere. Et in Cap. Intelleximus. de etate et qualitat. ord. : *Ultimus in Choro manendo Cucullam ad memoriam delaturus.* Narratio de ejusmodi Canonico, qui cucullam induerat : *Nuper te, frater Rigranne, Canonicum dimisi, et modo Cucullatum video, in Appendice ad Capitulum. n. 88. Vocem memorialis eadem notione usurpat Vita S. Theodardi, Archiepiscopi Narbon. apud Catellum in Hist. Occitan. pag. 752. ubi memorialis conditio dicitur, quæ in memoriam rei alicujus imposita dicitur.*

CUCULLA ECCLESIASTICA, qua in sacris Liturgiis utuntur Diaconi et Sacerdotes Monachi, in Statutis antiq. Ord. Cartusiensis 1. part. cap. 37. § 27. cap. 43. § 6. cap. 46. § 1. Statut. ann. 1368. 3. part. cap. 5. § 20.

CUCULLA, in Capit. Theodori Cantuar. Archiep. cap. 2 : *Septem dies velat caput Coculla sua.* Vide ejusd. Pœnitentiale cap. 3. [et superius vocem *Capitula*.]

CUCULLUM PEDO, et **PEDOCUCULLUM**, in Notis Tyroneis pag. 157.

CUCULLARE, Idem quod *Monachizare*, *Cuculla* obtegere, *κουκουλλῶναι* apud Demetrium Zenum in Batrachom. Liber de Fundat. Monast. Geocencis pag. 230 : *Laicus erat, se tonsuraverat, se Cucullaverat.* Will. Westmonast. ann. 1254 : *Loco eorum, qui recesserant, indignos Cucullavit.* Hinc

CUCULLATI appellati S. Æmilianus Confessor, et Petrus Abælardus ab aliquot Scriptoribus, uti observatum ad Alexiadem pag. 349. i. Monachi. Certe ita usurpat Petrus Cellensis lib. 7. Epist. 14.

† **CUCULLARIUS**, Idem qui *Cucullatus*, in Vita S. Adalberti tom. 5. Junii pag. 103. inter Acta SS. Benedicti. sæc. 3. part. 1. pag. 637. et tom. 3. Annal. Bened. pag. 648. Hujus tomii pag. 339. Notkerus sese ipse dicit *Cucullariorum* S. Galli novissimum.

† **CUCULLATA CONGREGATIO**, Ordo Monasticus. Charta Agnetis Comitissæ Pictav. pro Ecclesia Collegiata S. Nicolai ann. circiter 1060 : *Si quis... Canonicis expulsis Cucullatam Congregationem, dico autem monachos, inducere maluerit... perpetuo anathemati subiaceat.*

CUCULLIO. Gloss. Lat. Græc. : *Cuculio, σκεπαστόν*, ubi Casaubonus reponit *σκέπαστρον*, id est, quo caput tegitur.

CUCULLIO VIATORIBUS, *Cucullus*, quo peregre proficiscens utebantur. Capitolinus in Heliogab. : *Qui nocte vagabantur oblecto capite Cucullione viatorio.*

CUCULLIO MULIONICUS, Quo muliones utebantur, apud Lampridium in Heliogab.

* 2. **CUCULLUS**, Vir, ejus uxor mœchatur, nostris *Coucul*, *Couquiol* et *Cucuault* a Lat. *Cuculus*, Gall. *Coucou*, qui in aliarum avium nidis ova edit. Vide *Cugus*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 26 : *Petrus de Area volens ipsum matrimonium impedire, venit ad locum ubi dicitur supplicans uxorem suam desponsabat, et præfato supplicanti dixit plura verba injuriosa clamando :... Ipse est et erit Cucullus, sive Cous.* Aliæ ann. 1451. in Reg. 185. ch. 152 : *Tu ne es sinon ung Coucul, que je t'ai fait.* Rursus aliæ ann. 1462. in Reg. 198. ch. 529 : *Cellui sergent appella le supplicant coquart, coqu, Couquiol, autant Couquiol qu'il n'estoit pas digne de prendre l'eanne benoiste.* Denique aliæ ann. 1463. in Reg. 195. ch. 203 : *Cardin Tholomer en appellant le supplicant*

Cucuaull, et lui disant qu'il alast garder sa femme. Vide infra *Cucus* et *Cucusare*.

† 1. **CUCUMA**. Clava. Vide *Cucurma*.

† 2. **CUCUMA**. Noctua. Vide *Cucuba*.

3. **CUCUMA**. Vas æreum, in quo aqua calefit, aut aliquid maceratur, lato ventre instar cucumeris. Gloss. vet. *Cucuma*, βερροζιον. Gloss. Ælfrici: *Cucumas*, Cyperenhver, i. æreus lebes. Ugitio: *Cucuma*, a sono fervoris, sicut et *cacabus*, i. vas æreum desuper cooperatum, in quo aqua vel cibus coquitur. Acta SS. Juliani et Basilissæ cap. 5: *Dii vestri aut Crei sunt, aut lapidei: si Crei sunt, meliores sunt illis Cucumæ, quæ ad usus hominum ex ipso metallo fiunt*. S. Ambros. in Vita S. Agnetis cap. 2: *Dii autem tui Crei sunt, ex quibus Cucumæ melius fiunt ad usus hominum*. Historia Miraculi S. Georgii in Puero Paphlagonæ n. 27: *Τὸ τὸ βερροζιον ἄγγειον, ὅπερ εἶθον ὁ ἐπιγύριος διδάκτρος Κοκκοζιμου καλεῖται*, etc. Vide Fortunatum in Vita S. Germani Episc. Paris. cap. 4. Collationem Legis Mosaicæ tit. 1. Casaubonum ad Theophrasti Characteres pag. 219. et Meursium in *Kokkoziou*.

CUCUMELLUM, diminutivum a *Cucuma*, inter sacra ministeria vulgo reponitur. Indiculus rerum, quas Paulus Cirtensis Episcopus tradidit Felici Flaminii curatori, apud Baronium ann. 303. num. 12: *Calices 2. aurei, item calices 6. argentei, Cucumellum argenteum, lucernæ argenteæ 7. etc.* Petrus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 90: *Concas duas librarum octo, Cucumellum librarum sex*.

CUCUMULA, Minor cucuma, apud Cyprianum lib. 1. Vitæ S. Cæsarii Arelat. n. 18. [* tom. 6. Aug. pag. 79. col. 1: *Et ingrediens Cucumula, cum ad consignantos infantes sederet*. Ubi baptisterium cameratum intelligendum esse recte monent docti Editores.]

CUCUMERARIUM. Gloss. Ælfrici Saxon. *Pomarium vel Cucumerarium*: æppel-hus, i. pomorum domus. [Vet. Interpreti Isaïæ 1. 8. *Cucumerarium* locus est ubi crescut Cucumeres: *Et derelinquetur filia Sion, ut umbraculum in vinea, et sicut tigurium in Cucumerario*. Vide Tertull. adv. Judæos cap. 3. et 13. et adv. Marc. 2. 23.]

† **CUCUMULA**. Vide in *Cucuma*.

* **CUCUMUS**. [« Duo bacilla, uno Cucumo pro barba, unum rificatorium. (Mand. camer. apost. 1464-1466. f. 82.) »]

CUCURBA. Isidorus lib. 10. Orig. et ex eo Papias: *Spiræ, funes, quibus in tempestatibus utuntur, quos nautici suo more Cucurbas vocant*. In aliis exemplaribus habetur *Curcubas*. Gloss. Arabico-Lat.: *Corcuba, Lorum*. Ita emendant viri docti, pro *Lorum*. Vide *Cucurma, Curcuma*.

1. **CUCURBITA**, Ventosa unde trahitur sanguis, Joan. de Janua. Vox Celso et Medicis notissima.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Couhourde, cougourde, Cucurbita*. Pedag. Peronæ ex Chartul. 21. Corb.: *Item ungz homs qui porte Couhourdes, doit j. den.*

† 2. **CUCURBITA**, Infamis adulterio. Papias: *Arga, Cucurbita*. Boherius in Longob. lib. 1. tit. 5. leg. 1: *Argam, i. Cucurbitam quæ est nomen verbale secundum Glossas, scilicet a Cucurbitare 2. quod vide*.

* Idem qui *Cugus*, cujus uxor mœchatur. Lit. remiss. ann. 1417. in Reg. 170. Chartoph. reg. ch. 27: *Quod ipse exponens erat unus vaser Cucurbita, qui se omnino gubernabat per ejus uxorem*. Vide supra *Cucullus 2.* et mox *Cucurbitatio*.

1. **CUCURBITARE**, Cucurbitam, seu

ventosam adhibere, more Medicorum, instrumentum nempe concavum, in cucurbitæ formam effictum, cum flamma corporibus adhibetur. Cælius Aurelianus lib. 2. de Tardis passion.: *Post Cucurbitationem, atque dropacis usum, etc.* Vide Gariopontum lib. 3. cap. 24. et Goræum in Definition. medic. verbo *Συκάρη*. Nescio, an ea significatione *Cucurbitare*, intelligant Glossaria, an vero sequenti. Gloss. Lat. Græc.: *Cucurbitat, σικάρησι*. Gloss. Græc. Lat.: *Σικάρηω, Cucurbito*.

2. **CUCURBITARE**, Uxorem alterius adulterio polluere: proprie de vassallo, qui domini uxorem adulterio polluit, et ejus ventrem instar *cucurbitæ* infat, i. imprægnat. At Rodolphus Goclenius in Lexico Philosoph. pag. 298. vocem effictam ait a *Corbita*, Longobardico vocabulo, quod *suprum*, seu *infamiam* sonat. Henrici Imp. Edictum, cui titulus: *Quot testes sunt necessarij ad probandam ingratitudinem: Si vassallus in honestis factis atque indecentibus machinationibus dominum offenderit, vel si eum Cucurbitaverit, seu in campestri bello suum dominum dereliquerit, feudo privabitur*. Liber Feudor. lib. 1. tit. 5. § 1. lib. 2. tit. 38. § 57. lib. 3. tit. 2. § 1: *Si fidelis Cucurbitaverit dominum, id est, cum uxore ejus concubuerit, vel si cum filia, etc.* Ubi vetus Interpres Gallicus MS: *Si avient, que le vassal gise charnellement avec la feme du Seigneur, dont il tient fié, il pert son fié. Si geve laidement à li, ou si gist avec la nièce du Seigneur, etc.* Exstat apud Bon-compagnum in Arte dictaminis MS. lib. 1. ejusmodi Epistola: *Audeo vestræ consulere sapientiæ, ut postposito studio literarum ad propria reverti curetis, quia uxorem vestram esse plurimum habilis et formosa, unde sancti Spiritus igne non uritur, sed carnalis amoris; et multi student partibus, et laborant, ut fundum Cornelianum mereamini possidere, in quo vobis plantabitur Cucurbita ortolana*. Vide *Stabilim*. S. Ludov. lib. 1. cap. 50. Continuatorem Nangii ann. 1314. et Consuetud. Andegav. art. 193.

* **CUCURBITATIO**, Tori alieni violatio, adulterium. Stat. Mantue lib. 1. cap. 73. ex Cod. reg. 4620: *De verbis injuriosis per quæ non improperatur alicui proditione, falsitas, hæresis, Cucurbitatio, vel uxoris adulterium seu meretricium, etc.* Vide *Cucurbitare 2*. Alia notione exstat in *Cucurbitare 1*.

† **CUCURIRE**. Auctor Philomelæ versu 25:

Cucurire solet gallus, gallina grocillat.

* **CUCURRERE**. Vide supra in *Baulare* et *Cacillare*.

CUCURMA. Joannes de Janua: *Cucuma, vel Cucurma dicitur quoddam genus clavæ*. In l. 1. D. ad Leg. Aquil.: *Si clava percussit aut Cucuma*. Ita etiam legitur in Collatione Legum Mosaic. tit. 1. Vide *Curcuma*.

CUCURUM, Pharetra, corytus, theca sagittarum, ex Germ. *Koker*, theca. Capitulare de Villis cap. 64: *Et ad unum quoque carrum, scirtum, et lanceam, Cucurum, et arcum habeant: κοκκοζιον* Græcis inferioris ævi, Constantino in Tacticis pag. 10. Cedreno pag. 441. et aliis a Rigaltio et Meursio laudatis Scriptoribus.

* **CUCUS**, aliter *Cuculus, Cucu, un oiseau*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Vide *Cugus*.

† **CUCUSARE**, de clamore cuculorum dicitur in voce *Baulare*. Vide *Cuculare*.

* Nostris *Cucuser*, Uxorem vel amicum alterius corrumpere, vitare. Lit.

remiss. ann. 1377. in Reg. 111. Chartoph. reg. ch. 38: *Pierre le Duc dist à ses quatre compaignons, qu'il tray à part, ces paroles ou semblables: celui Bogu qui s'en va, est cil qui m'a Cucusé de celle meschine que vous savez*. Vide supra *Cucullus 2*.

CUCUSSUS, CUCUTIATUS. Vide *Cugus*.

† **CUCUTERA**. Concil. Trevir. ann. 1310. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 240: XIV. *contra gerentes Cuculeras et rigatas*. Sic est titulus articuli, in cujus corpore pro *Cucutera* melius legitur *Cucufa*. Vide in *Cuphia*.

† **CUCUTIA**. Vide *Cucucia* in *Cugus*.

CUCUTIUM. Trebellius Pollio in Claudio: *Bardocuculum unum, Cucutia villosa duo, etc.* Cucullorum speciem hic augratur Casaubonus. Vide Salmasii Conjecturas pag. 344.

* **CUCUTUS**. Vide infra *Cugus*.

CUDA. Charta ann. 857. apud Ughellum tom. 1. Ital. Sacr. pag. 815: *Et per jam dictum callem descendit in fossatum, quod vulgari nomine dicitur Cuda*. [* Germ. infer. Kaut est Fovea. ADEL.]

* **CUDATUS**, Cusus, Gall. *Monnoïé*. Lit. Phil. Pulcr. ann. 1328. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 127: *De qualibet libra contractus emptiois, venditiois, vel cambii, auri vel argenti in massa sive non Cudati, etc.* Vide mox

1. **CUDIS**, in Gloss. Lat. Gall. *Coing à faire monnoye*, Instrumentum, quo moneta cuditur. [Gloss. Lat. Græc. in MS. Sangerman.: *Cudis, Incus, ἔκρουον*.]

* Formul. Ms. Instr. fol. 49: *Usque ad summam... florenorum boni et puri auri, justi et recti ponderis et Cudis Florentiæ*. Occurrit rursus ibidem. Vide infra *Cudius*.

* 2. **CUDIS**, Idem quod *Cuda*, Fossatum. Charta ann. 1313. in Reg. 52. Chartoph. reg. ch. 207: *Prædictus honor... protenditur... de collo de Falgariis, sicut aqua vergit, usque ad Cudes, et de Cudibus usque ad rivum frigidum, etc.*

* **CUDITIO**, Fusio, signatura. Charta Alfonsi reg. Aragon. ann. 1444: *Cum Cuditio sive operatio monetæ Barchinensis argenti, vocata communiter Croats, maximam attulerit utilitatem, etc.*

* **CUDIUS**, Typus, quo moneta cuditur et signatur. Gall. *Coin*. Lit. Caroli V. ann. 1375. pro canonicis S. Galli de Leucagio dioc. S. Flori, in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 41: *Concedimus per præsentem ut ipsi (canonici) amodo et in sempiternum, quociens opus fuerit in Cudiis seu cugneis de ferro seu calybe sculpari, quos per magistros aut custodes monetarum nostrarum de Sancto Porsano, eisdem confici, sculpari et tradi volumus et jubemus merellos de cupro, vel stagno, sive plumbo de duobus aut tribus maneriebus aut formis dissimilibus*. Vide supra *Cudis 1*.

† **CUDO**. Miscell. Theodisca apud Bern. Pez tom. 1. Anecd. part. 1. pag. 400: *Testudo, Sneceo: Mango, Choupho; Cudo, Smid*. Saxonibus et Belgis *Smid* est Faber ferrarius, Angl. *Smith*, Germ. *Schmied*, *Cudo* dictus a *Cudere*. *Cudo*, ἔκρουον, in Glossis Lat. Græc. MSS. Sangerman. *Incus*. Additur in Supplemento Antiquarii: *Item, εἶδος περιεφραχίας. Galea pellucea*. Silio Italico Poetæ, qui scripsit de Bello Punico *Cudo* vel *Cudon* est species galeæ non ex coactili lana, sed hircorum pilo vel duriori pelle contexta et quasi succusa, unde sic lib. 8. v. 494: *Capiti Cudone ferino sat cautum*. Vide Salsmasium ad *Capitolin*. Lit.

Pertinace cap. 8. et Lampridium in Alexandro Severo cap. 40.

CUDREACH, Hibernis, Plegius, seu fidejussor, quem quis post tergum suum, vel post se relinquit. Nam qui petit aliquem remitti ad Curiam domini sui, debet fidejussorem dare, et relinquere in Curia, a qua petit hominem replegiari, si scilicet replegiato fuerit admissa per judicem. Hæc Skenæus ad cap. 8. §. 4. Quoniam attach. : *Relinquet ibidem unum Cudreach, scilicet unum plegium, etc.*

* **CUDUM** vel **CUNUS**, *Ærugo* rasilis, Gall. *Verdet* et *Verd-de-gris*. Leudæ major. Carcass. Mss. : *Item pro cargua de Cudi, iij. solid. Turon.* Versio Gallica ann. 1544 : *D'une charge de verdet, etc.*

* **CUECHUM**, *Coctio*, Gall. *Cuisson*; Italis *Cuocere*, *Coquere*. Pactum inter monachos et habitatores Anianæ ann. 1332. in Reg. 69. Chartoph. reg. ch. 175 : *Item super illa quantitate pastæ, quam in singulis Cuechis mandatrici furni dari et solvi consuevit, dicimus... quod amodo per imperpetuum ad tollendam omnem questionis materiam, per singula Cuecha unius seclarii detur, loco dictæ pastæ, unus denarius monetæ tunc currentis et pro emina obolus. Cuisage, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1383. ex Reg. 123. ch. 221 : Comme... Pierrart de la Crois eust demandé à l'exposant l'argent pour le Cuisage de sept hostiaux de pain, etc.*

* **CUETELLA**, *Ugutio* : *Laganum, quoddam genus cibi, quod prius in aqua coquitur, postea in oleo frigitur; et sunt lagana de pasta quasi quædam membra illicia, quæ quando in oleo statim fringuntur, postea melle conduntur, (condiuntur) illa vulgo dicuntur Cuetella, ista Lassaia; et dicuntur sic, quia sunt suavia ad comedendum, etc.*

1. **CUFA**, Gloss. Lat. Græc. : *Cufa*, *κρυφία*. Est autem *κρυφίον*, cerebri pars superior, in camera formæ efficta. Atque inde forte *Coflarum* etymon petendum, ejusmodi scilicet capitis tegumenti, quod vulgo *Coiffe* dicimus, quod supremam capitis partem, seu cerebrum tegat : quomodo *Cervellerium* appellarunt nostri eam Capitis armaturam, quæ caput et cerebrum tegit. Vide *Cuphia*, et *Cervellerium*. At Salmasius ad Hist. Aug. pag. 390. pro *κρυφία*, restituendum *κρυφαία* censet. [Janus in Supplemento Antiquarii habet, *Cufa*, *κρυφία*, *Fornix*.]

2. **CUFA**, *Cucurbita cucurbita*, Ventosa. Glossæ MSS. ad Alexandrum Iatrosoph. : *Ceber, id est, Cufa, quæ dicitur Ventosa*. Matth. Silvaticus : *Sicia, ventosa, Cuffa, cucurbita chirurgicorum*. Vide *Gariopont.* lib. 1. cap. 5. 8. 9. etc. et *Cuphia*.

* **CUFFA**, Tegmen capitis, quod caput totum ambebat. Munit. castr. reg. in Reg. Chartoph. reg. 34. bis part. 1. pag. 93. v. col. 1 : *Tres loriceæ ad Cuffas, tres sine Cuffis, una lorica sine Coiffa. Cuffet* eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1394. ex Reg. 146. ch. 191 : *Lequel Vidal prinist ledit Guiltart par le Cuffet, etc. Vide Cuphia.*

1. **CUFFIA**, *CUFFIA*. Vide *Cuphia*.
* **CUGASTRO**. [Cf. *COGASTER*, *COGASTER*, *Cuisinier en second* : « Tenetur prepositus suis expensis tenere et habere ad coquinam quatuor famulos, quorum unus sit subcoquus seu *Cugastro*, et alius scutellarius, et duo alii sint solhardi. (Cart. Magalon. Rev. soc. sav. 1873. pag. 416.) »]

* **CUGIARIUS**, ut supra *Cucchiarius*, *Cochlear*. Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col.

583 : *Utuntur tacuis, Cugiariis et forcellis argenti, etc.*

* **CUGINUS**, *Patruelis, consobrinus*, Ital. *Cugino*, Gall. *Cousin*. Stat. antiqua Florent. lib. 1. cap. 3. ex Cod. reg. 4621. fol. 13. r. : *Nec ducet aliquis officialis forensis, aut aliquo modo retinebit in palatio aut domo suæ habitationis... fratrem patrualem vel amitinum, aut Cuginum sive consobrinum ex masculino vel feminino latere... in numero... suorum officialium vel familiarum. Occurrit rursus lib. 2. cap. 66. fol. 63. v. Vide supra *Cosinus*.*

* **CUGNARE**, *Monetam cugno* seu typo percutere et signare. Charta ann. 1439. in Chartul. Henr. V. et VI. reg. Angl. ex Cod. reg. 8387. 4 : *Prout alii monetarii consueverunt, possint cudere et Cugnare in civitate (Burdegala) et ducatu (Aquitaniae)*. Vide supra *Coniare*.

* **CUGNATUS**, pro *Cognatus*, in Stat. Palavic. lib. 2. cap. 34. pag. 100 : *Nisi fuerit agnatus vel Cugnatus, seu affinis, etc. Cunhat, Beaufrere*, inter voces Occit. Anonymi, qui circa medium sæc. XIV. de hæresi Albigensium scripsit, tom. 3. Hist. Occit.

* **CUGNEUS**, Typus monetalis. Vide supra *Cudius*.

* **CUGNIETA**, *Securicula*, nostris *Cugniete* et *Cuigniete*. Lit. remiss. ann. 1367. in Reg. 99. Chartoph. reg. ch. 106 : *De quadam securi seu Cugniete, quam in manu gestabat, per caput taliter percussit, etc.* Aliæ ann. 1376. in Reg. 109. ch. 310 : *Le suppliant haussa une Cugniete qu'il tenoit en ses mains, et en lui défendant feri d'icelle Cuigniete ledit de Laigny un cop par la teste, etc.* Pierre de *Waloncappelle... tourna vers Jehan d'Escimeu escuter, et getta contre lui un ou deux cops d'une Cugniete, que ledit escuyer receut sur sa taloche, in aliis Lit. ann. 1382. ex Reg. 121. ch. 7. Queugniete, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1369. ex Reg. 109. ch. 209 : *Une Queugniete, que l'en tient en sa main*. Vide infra *Cuygneia*.*

* **CUGNO**, *CUGNONUS*, *Cuneus*, Gall. *Coin*, Ital. *Cugnolo*. Guido de Vigev. Ms. de Modo expugn. T. S. cap. 11 : *Et post has rotas firmentur duo Cugnones sic strictim positi inter ipsas rotas superiores et rotas carri, super lecto carri taliter positi, quod volvendo rotas cum manegia, volvantur ipsi Cugnones, et per Cugnones volvantur rotæ carri sic positi*. Ibidem cap. 12 : *Quantum est grosicies parvi Cugnoni, etc.* Vide *Cugnus* 3.

* **CUGNOLIUS**, *Lateris species*. Stat. Vercell. lib. 4. pag. 82. v. : *Item quod fornasarius faciat seu fieri faciat lapides, et Cugnolios, cujuscunque modi sint, bene cotos, masevatos et assaxonatos, lalos, grossos et longos ad mensuram communis Vercellarum, secundum quod sculpti sunt in lapidibus communis Vercellarum.*

1. **CUGNUS**, Typus quo nummi percutiuntur, et signantur, Gall. *Coin*. Charta Capituli Autissiod. ann. 1360 : *Sub annuo reditu sexies viginti et decem florenorum auri ad scutum de Cugno Domini nostri Regis Francie*. Altera anni 1364. ex Archivo Castri Brientii : *Ducentos florenos auri de Cugno Domini Johannis Francorum Regis*. Occurrit in Actis SS. Maii tom. 1. pag. 65. apud Baluzium Hist. Arvern. tom. 2. pag. 209. Marten. tom. 1. Anecd. col. 1631. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 95. Edit. Genev. et pag. 99. Edit. Paris. et alibi non semel. Vide *Cunhus* et *Cuneus* 2.

2. **CUGNUS**, *Angulus*, Gall. *Coin*, alias *Coing*. Edictum Caroli Regentis ann.

1358. inter Ordinat. Reg. tom. 3. pag. 242 : *Concedimus prædictis Decano et Capitulo, quod ipsi dictam ruellam a Cugno dicti rectorii usque ad capellam S. Joannis Evangeliste dicte Ecclesie Meldensis valeant claudere et firmare*. Vide *Cuneus* 1.

* Nostris *Cuignet*. Comput. Rob. de Seris ab ann. 1332. ad ann. 1344. in Reg. 5. Chartoph. reg. fol. 3. r. : *Et en chascun Cuignet desdites arçonnières un angelot. Quignon*, ibid. fol. 6. v. et *Quignet*, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 140. ch. 293. Aliæ ann. 1406. in Reg. 161. ch. 163 : *Lesquelz se logerent en un Cuignet des bergeries, où il avoit un tas d'essais à brebis. Cugnet, Ager in angulum desinens, in Ch. ann. 1497 : Item encore ung Cugnet, contenant environ ung quartier. Cuygnié, in Lib. nig. priorat. S. Petri Abbavil. fol. 41. v. : Une eschache qui va en magniere de Cuygnié.*

3. **CUGNUS**, *Cuneus*, Gall. *Coin*, Instrumentum ferreum ligneumve findendis lignis et aliis usibus accommodum. Chron. Dominici de Gravina apud Murator. tom. 12. col. 678 : *Qui de nostris concivibus retinent in cippis ligneis calcatis pedibus Cugno ligneo velut canes*. Pluries occurrit apud hunc Scriptorem. Vide *Cuneus* 4.

* Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus quinze Cugnos ferri aptos ad extrahendum lapides ex peyre-ris.*

4. **CUGUCIA**. Vide *Cucucia* in *Cugus*.

CUGUS, Gallis *Cocu*, vel *Coucou*, *Cornard*, Occitanis *Couyoul*, nostris olim *Couz*. Lexicon Lat. Gall. : *Nimivir, Couz, c'est de qui sa femme fait avouterie*. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 67 : *Si quis... appellaverit aliquem Cugus, propter bannum emendet ad Principem 20. uncias auri*. Usatica Regni Majoric. ann. 1248 : *Si quis dixerit alicui Cugus, vel Renegat, et statim ibi aliquid damnum acceperit, non teneatur respondere alicui domino, vel ejus locum tenenti*. Johannes de Condato MS :

Ce fu li Kuqus de pute aire.

Occitanis *Cougout*, idem valet ac *Cagot*, *Cafart*, iners, piger : *cujusmodi sunt viri, quorum uxores mœchantur, iis tacentibus, quos ideo Argas vocabant Longobardi*. Vide in *Arga*, [et in *Cucurbita* 2.]

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Cogul, Prov. Cuculus, a voce Cuculus, cucus*. Lit. remiss. ann. 1412. in Reg. 166. Chartoph. reg. ch. 365 : *Cogul, qui vault autant à dire, selon le langage du pais, comme coult ou couppault; et est l'une des greigneurs injures que l'en puist dire à homme marié audit pais de par de-là*. Vide supra *Copaudus*.

Has vero voces nostri unde usurparint, non plane constat, et si plurimi in eam concedant sententiam, ut ita dictos censeant adulterarum conjuges, a cuculis avibus, quæ in aliarum avium nidis ova edunt. Nam *Cucus*, pro *Cuculus* inferior etas dixit, uti in Glossario Arabico-Lat. restituit Meursius, pro *Tucus*. *Cucus, quem Spani Cuculum vocant, a voce propria nominatus*. [Vetus Poeta MS. e Bibl. Coisl. :

Quand du Cucu oient le cri,
Ne sorent quel oïsel ce fu,
Mais que tostens disoit Cucu.]

Suidas : *Κόκκυξ, εἶδος ὀρνέου, ὃ παρὲς ἤμην κούκκος.*

At nostri olim non *Cocu*, sed *Coux* dicebant ; ita ut *Cocu*, vox sit *Coux* repe-

tita, tametsi istius etymon haud planum sit. Le Songecreux fol. 51 :

Plusieurs l'aiment pour sa beauté,
Et par amour complaint à tous,
Garder donc ne peut feauté,
A son mary, mais le fait Coux, etc.

Apud Philippum Bellomanerium quæstio proponitur de eo, qui alium interfece- rat, quod sibi exprobrasset d'avoire geu ô se feme, et l'avoire fait Cos. Le Roman de la Roze :

Suis-je mis à la Confrairie
Saint Arnoul le Seigneur des Coux.

Vide quæ de vocis etymo conjectarunt viri doctissimi Ægidius Menagius, et Octav. Ferrarius in voce Becca.

CUCUSSUS, CUCUTATUS, Idem quod Cugus. Petrus Rex Aragon. in Constitutionibus Catalan. MSS : *Statuimus, quod si quis uxorem, quæ nondum 15. annum explevit, defloratam exiens de terra nostra per 7. annos relinquerit, si postea forte eam accusaverit, id est, Cucussum fecerit, non teneatur, nec penam aliquam patiat. Infra : Et hac ipsa ratione ipse accusatus, id est, Cucuciatus fuerit, etc.*

CUCUCIA, CUGULIA, Adulterium, vel raptus virginum, aut viduarum : proprie Placitum, quod in Gallia Raptus dicitur. Usatici Barcinonenses MSS. cap. 99 : *De rebus et possessionibus Cucuciorum, si maritis nolentibus erit facta Cucucia, ipsi et eorum seniores æqua portione habeant partem totam adulterantium conjugum. Si vero, quod absit, maritis volentibus, et præcipientibus sive assentientibus fuerit facta ipsa Cucucia, illorum talium jus et justitiam habeant integrè illorum Seniores. Alibi : Cum vero ambo simul fuerint, et eam (uxorem) maritus sæpe et sæpius aggravaverit et molestaverit, vel male inductam secum habuerit, et hac ratione ipse accusatus Cucuciatus fuerit, nullo modo ipsa increpetur, aut in aliquo puniatur.* Charta Raimundi Comitis Paliarensis ann. 1055. edita a Stephan. Baluzio : *Valentiam filiam vestram in conjugio accipio, et vobis manifeste convenio, ut eam semper cum honore teneam, sicut homo debet tenere suam legitimam uxorem, et nunquam eam dimittam, dum vixero, nisi propter Cucuciam, quam ipsa mihi faciat, et ipsa Cucucia mihi sit probata a me legaliter, et manifeste convicta, et non sit facta per meum assensum, nec per meum consilium, nec per meum stabilimentum. Lenocinium, in Glossis antiquis MSS. dicitur esse uxoris meretricatio mariti consensu. Vide Licentia mala. Charta Hugonis de Belpin Militis, qua Gaucercando de Pinos vendit villam de Pi in Ceritania ann. 1288 : *Et ostem, et cavalcatas, et sequis, et Cucucias, et exorquias, et homicidia, et intestationes, et arsinas, etc.* Alia Rogerii Comitis Fuxensis 13. Kl. Madii 1250 : *Enfranguimus omnes et singulos homines et feminas de valle de Meranges et eorum proles in perpetuum de exorquia, intestia, arsena, et Cucugia, ... et de questis... justitiis, monetaticis, exceptis exercitiis et cavalcatas, etc.* Alia ann. 1304 : *Item pronuntiamus, quod Vicarius Ceritanie det tertiam partem de his, quæ habebunt ratione justiciarum, exorquiarum, Cogociarum et arsinarum ab hominibus Ceritanie, etc.* [Charta ann. 1153. Marce Hisp. col. 1318 : *Scilicet Cogocias, homicidia, adulteria, furta, etc.* Alia anni 1068. col. 1144 : *Cum baucias, Cugucias et exerquias et homicidiis, et omnia placita quæ pertinent ad seniorema majorem.* Alia anni 1141. ibidem col. 1288 : *Incendia atque homicidia, ruptiones**

(f. raptiones) atque Cucucias et omnia placita, etc.] Alia vetus Charta Hispanica MS. : *Ego Minimil D. de Plano de Curtis accipio per te Oliba Comitem meum Seniorema ad ferum... meum alod de Placurt... et ego Oliba Comes... et sic totum dono et firmo et laudo, videlicet homicidia, Cugucias, firmancias et justitias, quæ ibi esse possunt, etc. Facta est scriptura 5. Kl. Aug. an. 22. regnante Leutarico filio Lodenarii.* In alia Charta, Cugucia videtur reddi per raptum virginum et viduarum. Michael Carbonellus in Chron. Hisp. fol. 97 : *Especialment los enfranqui quels vene los usos e costums mals : co es intesties, exorquies, Cucucies, e arsijs ; hon encara lo bovatge, rebot-vage, e herbage a tots aquells, qui volgueren e comprar ne paguieren.* Vide tom. 8. Spicilegii Acheriani pag. 268. 270.

* **CUIDENS**, Cuspis, Gall. *Pointe*. Lit. remiss. ann. 1353. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 842 : *Eundem Johannem percussit in capite solo ictu de quodam ense, videlicet de Cuidenti dicti ensis. Cuidtius inter instrumenta piscatoria recensetur, in Stat. ann. 1326. ex Reg. B. 2. Cam. Comput. Paris. fol. 32. r^o : *Monte aus Cuidtius, les chauxes seront au molle d'un paris de plat aisement.**

† **CUIDERE**, Servire. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. xiv : *Si vero aliquo casu eveniret, quod nullus de scutiferis nostris ad Cuidendum coram nobis destinatis præsens esset ; tunc unus ipsorum qui potus curam habent, qui antiquior erit officio... prædictorum absentium officium sibi assumat faciendum.* Alias Gallis *Cuider* vel *Quider*, Cogitare, æstimare.

† **CUIGNES**, Forma, qua monetæ percutiuntur, Gall. *Coin* vel *Coing*. Necrologium Confratriæ Clericorum apud Pontisaram : *Item tres florenos auri ad scutum de Cuigno Regis Philippi.* Vide *Cugnis* et *Cuneus*.

* Lit. Johan. reg. ann. 1361. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 504 : *Summa trium millium florenorum regalium auri de Cuigno nostro nunc currentium.*

* **CUILHERIUS**, a Gallico *Cuillier*, Cochlear. Charta ann. 1351. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 243 : *Petrus Fortis monasterium Vallis nigre vestibus, pecunia, tassets, Cuilheris argenti... deprædaverat.* Vide infra *Culherius*.

† **CUILIBET**, Vocabulum in Capitulo Bellocensium usitatum, pro Cumulo minutarum obventionum et distributionum, quæ fiebant *Cuilbet* præsentium pro diurnis Horis, Missis extraordinariis, etc.

† **CUILLA**, Navis ad transvehendum. Lobinellus in Glossario a calcem Hist. Britan. : *Petrus de Craon cum suis gentibus, in tribus Cuillis mare intravit.* An sic dicta navis per Synecdochen a Carina, quam vulgo dicimus, *Quille*, uti Poetæ Carinam pro navi dixerunt aliquando ?

† **CUJORUM**, pro Quorum. *Cujorum interest*, apud Rymerum tom. 2. pag. 115.

* **CUIRENA**, CUIRENIA, Thorax e bubali corio sine manicis, unde nomen, Gall. *Cuirie*, vulgo *Colletin*. Comput. Ms. ann. 1239 : *Pro tribus baccis et tribus Cuirenis ad eosdem, iv. lib. iv. sol.* Ibidem : *Pro hernesio suo, videlicet baccis et Cuireniis et suis affecturis, ix. lib. v. sol.* Guill. Guart. ad ann. 1268 :

Hyaumes, haubers, taelos, Cuiries
Fondent par les grans cops et fraignent.

Ejusdem originis est vox *Cuirier*, Corio tegere, in Stat. pro sellariis Ambian. ann. 1393. tom. 7. Ordin. reg. Fr. pag. 561. art. 1 : *Seront (11 archons) Cuiriez de noeuve toile.* Unde *Cuirer* de selles, in lib. 1. Statut. super artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 346. v^o. *Cuyrien*, Vectigal pro corio præstitum, in Ch. Phil. VI. reg. Franc. ann. 1343. ex Cod. reg. 8428. 3. fol. 67 : *Cy ensuient lesdites parties de la revenue et de la despense... Le Cuyrien, le gressin, les esgruns semblablement, xxxiv. liv. x. souts, tj. den.* *Cuirer* vero dicitur pellis abrassa, sed aluta nondum concinnata. Neque aliunde repetenda videtur vocis *Cuirée* origo, qua luporum venatio significatur, in Lit. remiss. ann. 1402. ex Reg. 157. Chartoph. reg. ch. 62 : *Lequel veneur pria audit Symon qu'il lui voulsist aler querir un cheval... pour faire la Cuirée aux loups, ausquelz loups icellui veneur avoit entention de chacier.* [*] Esca quæ lupis projicitur, Gall. *Curée*.]

* **CUISINARIUS**, a Gallico *Cuisinier*, Coquus. Charta ann. 1330. in Chartul. S. Maglor. Paris. ch. 154 : *Tunc Cuisinarius S. Germani, cum pluribus monachis et complicibus suis, cum armis irruit in et contra præpositum prædictum.*

* **CUISINUS**. [Gall. *Coussin* : « Textum I. aureum optimum cum *Cuisino*, et alium textum argenteum cum *Cuisino*. (Thes. eccl. Claromont. an. 980. mus. arch. dep. p. 39.) »]

† **CUISSELLUS**, Ferreum femoris tegumentum, Gall. *Cuissard*. Testamentum Odonis de Rossilione Militis ann. 1298. apud Marten. Anecd. tom. 1. col. 1306 : *Meos Cuissellos, meos chantones, meum magnum culltellum et meam parvam ense.*

† **CUISSERIUS**, ut *Cuissellus*. Garnisioes seu munitiones inventæ in castro Carcassonensi ann. 1294 : II. *paria camberiarum sine Cuisseriis* 1. *par camberiarum sine Cuisseriis*.

† 1. **CUISSETUS**, An genus panni ? Testamentum Garini Goujons ann. 1314 : *Unam supertunicale de cindalo, unam pliciam de Cuissetis.*

* 2. **CUISSETUS**, Ferreum femoris tegumentum, Gall. *Cuissart*, alias *Cuisiaux* et *Cuissotz*. Charta comit. Marchæ ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 81. v^o : *Mandamus vobis quatinus duo paria turniciarum et duo paria Cuissetorum, duas testeras ad equos... apportari faciatis vobiscum.* Inventar. Ms. ann. 1316 : *Item un Cuisiaux gamboisez.* Le Roman du Chevalier *Délibéré* Ms. :

Cuissotz, braconniere de maille,
Avoir te fault, et n'y fais faille.

* *Cuysot* vero, pro Perna, vulgo *Jambon*, apud Andr. de la Vigne in Viridar. honor. fol. 19 :

Cuysotz, pastez de haute venaison,
Poules, pigeons, chappons de S. Denys.

* *Cuissete* dicitur Lana vel pellis, quæ coxas vervecis tegit, in Lit. remiss. ann. 1408. ex Reg. 163. ch. 22 : *Quatre hoppe-landes, trois fourrées, les deux d'estaiz deroyez et l'autre de Cuissetes d'aigneaules.* *Cuisseux* vero Sellæ latera, quibus insident femora equitantis, in Stat. sellar. Ambian. ann. 1393. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 565. art. 8 : *Que nulz ne puist garnir selles à couverture, que il n'y ait Cuisseux doubles.*

† **CUISSIA**, Coxa, Gall. *Cuisse*. Onomasticon ad calcem tom. 2. SS. Aprilis.
† **CUISSINUS**, Pulvinar, Gall. *Coussin*.

Charta Ludovici IX. Franc. Regis ann. 1228. apud Marten. Collect. Ampliss. tom. 1. col. 1221. B: *Cum hospites nostri de S. Germano in Laya... tenerentur nobis providere de Culcitrâ et Cuissinis, quandocumque in eadem villa jacebamus. Vide Cussinus.*

† **CUISTA**, vel **CUISTUM**, **QUISTUM**, Collecta, tributum a subditis exactum, collectum, *quæsitum*. Venditio Comitatus Rellaniæ per Ludovicum II. Comitem Provinciæ facta Petro d'Acigné Senescalco ann. 1364. ex Schedis Præsidis de Mazaugues: *Cum... albergis, cavalcatis, adempris, tasquis, Cuiſtis, vintenis, etc.* Inquisitio jurium Curie regalis in loco Auseto ann. 1364. ex iisdem Schedis: *Item habet ibi in dicto festo (Paschæ) pro Quisto dictarum cavalcatarum solidos 4. et denarios 8.* Quod autem hic *Quistum*, *Collectio* dicitur in Recensione anni 1414: *Item habebat ibidem dicta Curia pro Collectione dictarum cavalcatarum solidos 4. denarios 8.* Vide *Collecta 1. et Quæsta*.

† **CUJUSMODI**, pro *quolibuscumque*, utitur crebro S. Augustinus. Vide lib. 2. de Ordine cap. 14.

* **CUITA**. Arest. ann. 1306. in Reg. Olim parlam. Paris. fol. 84: *Ubi nostræ et dictorum religionum mensuræ currunt, etiam ab illis de communia prædicta, scilicet de una Cuita bladi, unum boissellum.* Mensuræ species videtur. Vide *Cocta 3.*

* **CULA**, pro *Gula*, Gall. *Gorge*. Formulæ Mss. ex Cod. reg. 7657. fol. 43. rº: *Ad Culam seu collum suum accepit, animo et intentione ipsum penitus suffocandi.*

* **CULACRA** vel **CULACRUM**, Præstationis species. Chartul. Floriac. fol. 105. rº: *Homines de Castellione erunt perpetuo quicti et liberi... de cornuagio, de charuagio et de Culacris quæ debebantur.* Vide infra *Callarata*.

† **CULAGIUM**, Tributum a subditis matrimonio jungendis Domino exsolvendum, *Cullage* in quodam Instrumento anni 1507. quod laudat D. de Lauriere in suo juris Gallici Glossario. Polyptych. Fiscam. ann. 1235: *Cum villanus maritatus filiam suam, extra villanagium, debet tres solidos de Culagio.* Vide *Marcheta*.

* Eodem nomine, varie tamen pronuntiato, vocabant munus in cibis, vino vel pecunia exhibendum a recens nupto sociis suis. Lit. remiss. ann. 1375. in Reg. 108. Chartoph. reg. ch. 172: *Comme en la ville de Jallon sur Marne et ou pais d'environ, il soit accoustumé et de long temps, que un chascun varlet, mais qu'il ne soit clerc ou nobles, quant il se marie, soit tenuz de paier aus autres compaignons et varlez à marier son becjaune, appellé oudit pais Couillage.* Aliæ ann. 1385. in Reg. 127. ch. 287: *Le vin du Couillage du fils Petitpas, qui fu de nouvel mariez.* Aliæ ann. 1391. in Reg. 142. ch. 6: *Aucquelles noces certain grant debat fu meu entreulx pour savoir à qui appartenoit le droit du Couillage, deu par ledit espousé.* Aliæ ann. 1396. in Reg. 149. ch. 245: *Lesquelz se partirent touz ensemble du lieu de la Greve après heure de cuevrefeu, pour venir au lieu de Monstierender en espérance de aler demander à Jehan Thibaut vigneron son Couillage, pour ce que ce jour il avoit espousé une fille dudit lieu de la Greve.... Lequel Jehan Thibaut ne leur vult donner aucune chose, fors... que son pain et de son vin, et des biens de son hostel.* Aliæ ann. 1454. in Reg. 184. ch. 498: *Lesquelz compaignons envoyerent... oudit hostel ou se fai-*

soient les nopces, pour demander à l'espousé son Couillage, ainsi qu'ilz ont accoustumé de faire oudit lieu (de S. Leu en Rethelois). Denique aliæ ann. 1458. in Reg. 189. ch. 284: *Fut par les varlez de la ville de S. Just demandé le vin ou Couillage, qui est une chose accoustumée ou pays.* Sicut a viro, ita et a muliere, quod computationi inserviret, exigebatur sub vocabulo *Deschassage* et *Deschassaille*. Lit. remiss. ann. 1390. in Reg. 139. ch. 220: *Pluseurs compaignons estoient alez boire en la taverne le Deschassage d'une espousée, ainsi qu'il estoit de coustume; et pourceque le pere à l'espousée, qui avoit respondu de paier ledit Dessouchage, c'est assavoir deux pintes de vin ou trois, etc.* Aliæ ann. 1595. in Reg. 148. ch. 248: *Lesquelz compaignons vindrent boire le vin des Deschassailles d'une espousée de Mully.* Vide supra *Cochetus 3.*

* **CULATA**, Rei alicujus pars extrema, Gall. *Queue*. Codex censualis Castellar. in pago Domb. ann. 1391: *Pratum in quo fit una trossa feni, situm in Culata Stagni de la Fargy.* Hinc pars extrema capuli pugionis, *Cul* dicitur, in Lit. remiss. ann. 1392. ex Reg. 143. Chartoph. reg. ch. 109: *Iceully Ceroise donna audit Dufresne avecques le Cul de sa dague deux ou trois cops sur la teste.* In præcedenti Charta ubi de eadem re: *du manche de sa dague.*

CULBARE, *Substillare*, *σπαγγουρειν*, in Gloss. Græc. Lat. Ibid.: *σπαγγουρία, Culbicio, substillatio.*

* **Culbitio**, *σπαγγουρά*. Leg. ex Castigat. in utrumque Glossar. *σπαγγουρά*. Vide Martinii Lexicon v. *Stranguria*.

CULCA, **CULCARE**, **EXCULCATOR**. Vide *Collocare*.

* **CULCICIA**, *Culcitra*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item quinque Culciciæ et quinque coissini, cum quinque materaciis.*

* **CULCIDERA**, **CULCIDRA**, Eadem notione. Stat. Vercell. lib. 2. pag. 27. vº: *Culcidra una et cussinum unum super quibus dormit, linteamina duo, cooperitorium unum, etc.* *Culcidera*, ibid. lib. 7. pag. 189. vº.

* **CULCINUS**, pro *Cussinus*, *Pulvinus*. Locus est infra in *Culcitrepunctum*.

CULGITA, **CULGITRA**, *Culcitarum* vel *Culcitarum* exactiones, quæ fiebant a vassalis et tenentibus ad dominorum exceptiones, cum peregre ibant. Quæ quidem *Culcitarum* præbitiones Comitibus, vel Tribunis, aliisve Magistratibus fieri ventantur in leg. 2. §. Cod. Theod. de *Salgamo* hospitibus non præbendo (7. 9.). Charta Will. Nothi Regis Angl. pro fundatione Abbatie S. Trinitatis Cadomensis ann. 1082: *Sed et gablum et consuetudinem Culcitarum, quod in eadem parte burgi habebat, Ecclesie S. Trinitatis adscribit.* Charta Communiæ Bituricensis ann. 1281: *Ab omni tolta, tallia et botagio, et Culcitarum exactione, quieti et liberierent.* Charta Hugonis Decani Autisiodorensis ann. 1280. in Tabular. Eccles. Autisiodor. fol. 249: *Item consuetudinem de Culcitrâ tradendis, quotiescumque Decanum, vel Camerarium, seu alios Canonicos ad locum illum declinare contigerit, et ibidem pernoctare, remittimus.* Tabularium Fos-satense: *Tenentes dictas terras de quarta debent Culcitrâ et linteamina ad opus D. Abbatis et ejus familie, quando pernoctat ibidem.* Charta Beatricis Abbatissæ B. Mariæ Suession. ann. 1232. pro Communiâ Aisiaci: *Item si contingat nos*

Abbatissam in dicta villa jacere, homines villæ tenentur nobis ministrare in qualibet hostia Culturam (f. Culcitrâ) et pulvinar ad petitionem majoris, vel alicujus Scabinorum, ubi videtur bona fide, quod haberi possit, etc. Regestum Castri Lidi in Andibus fol. 47: *Quando Dominus Susæ, vel Domina ad Susam venerint, Præco debet quæverre paleam et bucham, et Culcitrâ, et linteâ, et napas, et cyphos per domos burgensium, per amorem, non per feodium: et debet quæverre ea, quæ necessaria fuerint in hospitio Domini.* Charta Alani Episcopi Autisiodor. apud Sammarhanos: *Si Episcopus venerit in villam, vel hospites ei supervernerint, accipiet patellam, cacabum, scutellas, aphos, Culcitrâ, quissinos et pannos ad jacendum.* Tabularium Fiscanense fol. 67: *Et 2. corveias ad opus fenorum suorum, et accommodationem Culcitrarum et linteaminum meorum, et foragium vinorum meorum, etc.* Charta ann. 1210. in Chronico Andrensi: *Consuetudinaliter solebamus habere apud Hames. . . dimidium frescengam, tres bustellos avenæ, unam Culcitrâ, quoties superverrent hospites.* Charta Philippi VI. Regis Fr. ann. 1340: *Quod fuerint in possessione et saisina talis libertatis et immunitatis, quod dicitur Archiepiscopus existens in villa Remensi, aut gentes suæ, lectos, Culcitrâ, cussinos, cooperteria, aut alia lectorum estoramenta, in domibus istorum conquerentium capere nequeunt, nisi ad hoc eorumdem conquerentium voluntas occurrat, etc.* Computus Præpositurae Parisiensis pro termino Ascensionis ann. 1393. per Joannem de Milone Præpositum Parisiens.: *De Præpositura Montislerici: De hallagio. . . de pondere et costuma bestiarum, de egruno, de arrivagio, . . . de tribla, . . . de costuma Culcitrarum, etc.* Majus Tabular. Corbeienſe, ubi de juribus Abbatis: *. . . Item plusour de ledite vile li doivent Coutes à court, quant il en sont semons.* Charta ann. 1247. apud Perardum in Burgundicis: *Que nuls ne en nostre venue, ne sens nostre venue, ne pregne à Rouvre, geline, ne pucin, . . . ne Coutte ne cuissin, ne charroi, etc.* [Edictum Johannis Fr. Regis ann. 1355. tom. 3. Ordinât. Reg. pag. 28: *Notre tres chiere compaigne et nostredit filz allanz par chemin par nostre royaume, noz maistre d'ostel pour nous, pourront hors bonnes villes, faire prendre par la justice des lieux, fourmes, tables, trestiaux, Coustes, cousins, feurres, etc.* Acta Murensis Monasterii pag. 39: *Adducit etiam ante Navitatem Domini duo plaustra ligni, et ter in anno Lectos hospitibus præstabit.* Charta ann. 1312. in 48. Regesto Tabularii Regii num. 179: *Tam in Corveis, quam in captione Culcitrarum, et aliis quibuscumque, etc.* Neque, opinor, aliud fuit servitium, ejus non semel mentio in Charta Grodegangi Episcopi Metensis ann. 765. apud Meurissium: *Debent autem curtim indominicatam muro circumdare, vineas vallo munire, vigilare, Lectos dare, arare, etc.* Adde Chartam Libertatum villæ S. Hilarii ann. 1324. in Probat. Hist. Castillonensis.

CULCITRAM AUFERRE, jure *Mortuæ manus*. Magnum Chronicon Belgic. ann. 1133. de Adalberone Episcopo Leodiensi, qui *Mortuæ manus* jus in sua diocesi extinxit: *Maxima pax Leodiensium hoc tempore fuit: unde de nocte dicitur orare solitus hic Episcopus pro grege sibi commisso ante fores diversarum Ecclesiarum, ubi semel vidit mulierem flentem mortem mariti sui, et præsertim propter mortuum*

maritum *Culcitram suam auferri ab Episcopo.*

CULCITRA PUNCTA, Gall. *Coutepointe*, quam perperam vulgus *Courtepointe* vocat. Ebrardus in Græcisimo cap. 12 :

Estque Thorax lecto quod supra ponitur alto,
Ornatus causa, quod dicunt *Culcita puncta.*

Perperam editum *picta* in editione Lugdunensi ann. 1490. Rainaudus Abbas Cisterciensis in Institutis ejusdem Ordinis cap. 29 : *Nullus ferat secum in via punctam Culcitram ad jacendum, nisi is, cui in Capitulo concessum fuerit.* Ubi *Manniquez* perperam *pulvinum sellæ equestri impositum* interpretatur. [Antiquæ Constitut. Vallis-Caulium in Anecdotis Marten. tom. 4. col. 1661 : *Nullus prior extra domum ferat Culcitram punctam vel cooptorium, exceptis his qui sunt in Scotia, vel qui longum iter arripuerint.*]

† **CULCITRARUM PORTITOR**, inter Ministeriales Curie recensetur in Charta Joann. de Avenis Comitis Hannoniæ ann. 1287. apud Miræum tom. 1. pag. 777. col. 1 : *Ministeriales quoque in Curia Feodatos scilicet, Dupiferos, Pincernas, Pistores, Camerarios, Portarios, Coquos, Culcitrarum Portitores, Ballivos, etc.* Eorum, opinor, cura erat culcitrarum ferendarum quocumque pergeret Comes.

† **CULCITRARE**, *Calcere plumis, farcire*, apud Laurentium in Amalthea.

† **CULCITRARIUS**, *Qui facit culcitra*. Ibidem. Occurrit in Mirac. S. Angeli Mart. tom. 2. Maii pag. 94.

* **CULCITRARIA, CULCITRARIUS**, *Culcitrarum opifex, nostris Coustier*. Lit. ann. 1372. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 519 : *Dantes earumdem tenore in mandato preposito nostro Parisiensi caterisque justiciariis nostris presentibus, quatinus predictos Culcitrarios et Culcitrarias nostra presententi gratia..... uti et gaudere faciant.*

Culcitrarum usum ac nomen a Gallis primum promanasse, sunt qui putant, ex hoc Plinii loco lib. 1. cap. 18 : Sicut in Culcitrâ præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc et tomenta pariter inventum.

† **CULCITERNUM**, *Pulvinar*, Gall. *Cous-sin, Oreiller*. Testamentum Guidonis de Cuisiaco militis ann. 1247. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 150 : *Unicuique domorum Dei de Porta S. Meloti Meldensis, de Cornillo, de Dompno-Martino, de S. Patusio, de Remyea, de Wareddis unam culcitram cum Culciterno et duo lintheamina.*

* **CULCITREPUNCTUM**, ut *Culcitra-puncta*, Call. *Coutepointe*. Regula soror. Fontis Ebraldi cap. 44 : *Super stramenta lectorum sunt maticaria vel Culcitre-puncta, super quibus jaceat quælibet soror inter pannos de blancheto, pulvinari et culcino de pluma supposito capit.*

* **CULCURA**, *Lo leto da jacere de piume*. Glossar. Lat. Ital. Ms. Sed leg. *Culcitra*.

† **CULDEA**, πέρνος, *Calc. calcaneum*, in Supplemento Antiquarii.

* Gloss. Lat. Gr. : *Culdex*, πέρνος f. *Calces*, πέρνοια, ex Castigat. in utrumque Glossar.

CULDEI. Vide *Colidei*.

* **CULEA**, Viride nucis putamen, Gall. *Brou*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Culea, toire de noix vel vesteure*. *Culé*, Pala vulgo *Chalton*, in Inventar. honor. ducis Bituric. ann. 1416. ex Cam. Comput. Paris : *Item de xij. chastons ou Culez d'or.*

CULEATA. Charta ann. 1290. in Tabulario S. Maglorii Parisiensis fol. 96 : *Ha-*

bent mortuum nemus tam in communi, quam in defenso, quoquo modo ceciderit, remota Culeata, [Id est, Securi. Vide Cuneata.]

* 1. **CULERIA**, Postilena, Gall. *Croup-piere*, vel postilene pars, quam sellarii *Culeran* vocant. *Coliere*, apud Joinvil. in S. Ludov. edit. reg. pag. 58. et 83. Arest. ann. 1304. in lib. 1. Statut. super artif. Paris. ex Cam. Comput. fol. 344. vº : *Declarantes quod licet dicti selarii, sui officii ratione, pectoralia, estriverias et Culerias de duobus coriis suere non possint, etc.*

* 2. **CULERIA**. Bulla Silvestri II. PP. ann. 999. tom. 6. Bibl. Germ. pag. 169 : *Ut idem locus Quiddiliggaburg.... cum.... omnibus rebus, Culeris quoque et villis, ac tam divinis quam sæcularibus solitantium summæ Romanæ ecclesiæ sedi.... sub-jectus, etc.* Ubi legendum suspicor *Ec-clesius*.

CULFUM, Sinus maris, Italis *Golfo*, nostris *Golfe*. Occurrit non semel apud Sanutum lib. 2. part. 4. cap. 25.

† **CULHERIUM**, Cochlear, Gall. *Cuillier*. Onomasticon ad calcem Anecd. Marten. : *Unum Culherium argenti.*

* **CULHERIUS**, Cochlear, Gall. *Cuillier*. Inventar. ann. 1476. ex Tabul. Flamar. : *Item plus septem cloquearia sive Culherios argenti.... Item unum cloqueur sive Culherium ferri.* Vide supra *Cuilherus*.

* **CULHITA**, Frugum fructuumque collectio, Gall. *Cueille*. Charta ann. 1496 : *Per modum arrendamenti tradidisset.... per tempus duorum annorum et duarum Culhtarum.* Vide supra *Collecta* 9.

† **CULIARIS**, ut *Culherium*. Scriptura Principis Adelgastri pro Monasterio S. Mariæ de Obona, inter Concilia Hisp. tom. 3. pag. 90 : *Damus. . . . quatuor tapetes et tres vasos Salomoniegos et duodecim Culiare argenteas.*

* **CULICA**, Reinard. Vulp. lib. 3. vers. 1071 :

Vos (dentes) hehete exterebret Culica, quem compede
Alligat invidiæ nona gehenna Satan. [forti.]

* **CULICELLUS**, [Parvus culex. *Diom.* p. 513. *Culicellus* amasio Tullæ. (Trans-late, ut nos dicimus *un papillon*.) (L. Quicherat.)]

CULINA, Isid. Gloss. : *Culina, latrina, secessum*. Gloss. Lat. Græc. : *Conclavis, et Culina, ἀφροδῶν, ἀπόδοτος. Culina, ἀπ-θτος. Culina, λουτρῶν.* Gloss. Græc. Lat. : *Ἀπόδοτος, Culina, Recessum.*

CULINA, Polyandrium. Aggenus de Lim-
mitibus agror. lib. 1. : *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.* An hac notione sumatur *Culina* in veteribus Inscript. apud Gruterum 24. 2. 48. 3. et in alia apud Jacob. Sponium in Itinerario tom. 3. pag. 47. plane incertum.

* **CULIPIARIUS**. [Gloss. Cyril. Dro-pacista, *Culipilarius*, depilator. (L. Quicherat.)]

† **CULIT**, *Vehementer percussit*. Gloss. Isid. Est ab inusitato verbo *Cellere*; de quo Perottus ait : *Item a Cedo est Cello, quo veteres utebantur pro Cedo. Nunc compositis tantum utimur, Excello et Præcello, quod est Excedo et Antecedo.* Habet vero etiam, ut rite observat Martinius, percutiendi significationem : unde *Per-cello, Procello, Recello.*

† **CULITIA** OLIVARUM. Præstatio ex olivis. Vide locum in *Corsura*.

* Vel potius Olivarum collectio, ut *Culhita*. *Cullir*, pro *Cueilleir*, colligere, in Lit. Phil. VI. reg. Franc. ann. 1346.

CULLA, Genus vestis Monachorum, unde *Cuculla, id est, parva Culla, et Cullatus,*

Culla indutus. Ita Joann. de Janua, qui addit *Cullam* idem esse quod *Cuculla*, sic dicta, quasi minor *Culla*. Poeta infimi ævi MS. :

Dic Monachi Cullam vestem fore sive cucullam,
Vestis lata tegens caput, armos, esto cucullus.

[Armoricani *Cwst* vel *Cwl* appellant.] Certe in Ordine Cisterciensi Moniales amplum et latum pallium, quo in majoribus Festis utuntur, etiamnum *Coule* vocant : Le Roman de *Vacces* MS. :

Du chef de son braier une clef defferment,
Et Cole et estamine, et un froc en osterent.

Vide *Cuculla*.

* Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. : *Culla, coule à moigne. Cullatus, vestu de coule.*

* **CULLARATA**, Præstatio ex bladis, quæ *Cultherio* percipiebatur ; unde nomen. Pactum inter Joan. daph. et Petrum Barral. ann. 1315 : *Officiales nostri volebant.... Cullaratas bladorum et manatas salis et leydam, cum emolumentis et exitibus eorumdem, accipere et nobis applicare.*

† **CULLEA**, Scrotum. Miracula S. Zitæ, tom. 3. April. pag. 510 : *Semper fuit in Cullea ruptus, et quod habebat grossam Culleam propterea ire non poterat.*

* **CULLEATUS**, [In culleum missus. DIEF.]

† **CULLICOLUM**, θυλάκιον, *Culeus*, in Supplemento Antiquarii.

* Glossar. Lat. Gr. : *Culliculum, θυλάκιον. Hic follis*, in Cod. Sangerm. *Cullet*, Panni vel pellis species videtur, in Reg. feodor. comitat. Clarimont. ex Cam. Comput. Paris. : *Item d'une panne de Cullet, le vendeur doit ij. den. et autant l'acheteur. Culot* vero, Crumenæ species, in Lit. remiss. ann. 1410. ex Reg. 165.

Chartoph. reg. ch. 53 : *Le suppliant print en l'ostel Jehan le Noirescuier, demourant à Noyon,.... un Culot, nommé bourse boutonée de fraisetes dorées, et ouidit Culot ou bourse, etc.* Aliæ ann. 1418. in Reg. 170. ch. 262 : *Deux bourses à usage d'homme ou de femme, nommées Culoz.*

* **CULMAGIUM**, Censu, seu tributum, quod domino fundi penditur pro facultate habendi et construendi domum : nam *Culmen*, pro domo. Vide *Festagium* 1. Charta ann. 1400. inter Stat. Perus. pag. 28 : *Item de et pro Culmagiis ; qui quidem censu,.... facta recta calculatione, de voluntate et consensu dicti domini nostri principis, etc.*

* **CULMARE**, Edificium tecto tegere. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Culmare, Fester vel combler.*

* **CULMATA**, **CULMATUS**, Vertex, apex, locus editus, collis, Ital. *Colmo*. Charta Frid. I. imper. ann. 1177. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Hodæpor. Charit. part. 3. pag. 797 : *In pedagogis, Culmatibus et paludibus, etc.* Ubi leg. *plagiis*, ut in alia ann. 1297. apud eumd. inter not. ad Hist. Sicul. Bonincont. part. 3. pag. 168 : *Obventiones sive usufructus terrarum et possessionum, plagiarium sive Culmatarum fluminis Arni imperialium ; ita quod commune Samminiatis percipiat et percipere possit totum et quidquid de ipsis plagis sive Culmatis consuetum erat percipi seu percipi potuit per imperatorem Romanorum sive ejus nuntios.*

* **CULMATICUS**, [Versificator. DIEF.]

1. **CULMEN**, Tectum domus, nostris *Comble*. Gloss. Lat. Græc. : *Culmen*, δροσφῆ. Servius ad Ecl. 1. *Culmen* dici ait tectum, quod veteres ædificia culmis tegerent, id est, paleis e messibus. Ita

etiam Iso Magister in Glossis ad Prudentium. Lex Bajuvar. tit. 9. de Incendio domorum, cap. 1. § 2: *De scurva vero liberi, si conclusa parietibus, et pessulis cum clave munita fuerit, cum 12. sol. Culmen componat.* Cap. 6: *Si quis.... liberi Culmen ejecerit, domino domus cum 40. sol. componat.* § 2. *Si eam columnam, a qua Culmen sustentatum... ejecerit, etc.* Beda in Vita sancti Cuthberti Episc. Lindisfarn. n. 29: *Culmina vero (habitalculo) de lignis informibus et fano superposuit.* Charta Edgari filii Malcolmi Regis Scotor. tom. 1. Monastici Anglic. pag. 45: *Quæ (Ecclesia) cum per 15. annos deserta sine tecto durasset, eam Monachi Culmine imposito revocaverunt, et per tres annos possederunt.*

CULMEN, Titulus honorarius summorum Magistratum, qui crebro occurrit in Constitutionibus Imp. in utroque Codice. [*Culmen regium*, in Chronico Andree Danduli, apud Murator. tom. 12. col. 493. et 494.]

CULMEN, Culmus, calamus, Gallis, *Chaume*, Tabularium S. Egidii Pontis Audomari: *Habet... unam dietam ad garbas quadrigandum, unam ad poma terendum, unam ad Culmen colligendum.*

* 2. **CULMEN**, Altar. Ermold. Nigell. Carm. de Ludov. Pio lib. 4. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 65:

Tramite more hominis nam Culmina cetera poscunt,
Ore sonant verba, ordine dantque preces.

† **CULMINARE**, *Culmen agere vel accumulare*. Papias MS. Mart. Capella lib. 9. pag. 309: *Quæ senatum lumina Deum vèrendo Culminatis vertice: id est Extollitis.*

* Glossarium Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Festigiare, exallare, Culminare, Eysaassar, Prov.*

CULMITES, pro *Divites ponitur*. Papias. [Gloss. Sangerman. MS. n. 501: *Culmites pro Divites poni puto.* In edit. Glossarii Cangiani Francofurt. male legitur *Culmises.*]

* **CULMUM**, *Arista, stramen spicarum frumenti, panicis, gillonis*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641.

1. **CULMUS**, *Culmo subnixa, connixa*, [hoc est, traditione culmi vel stipulæ roborata et confirmata.] Traditiones Fuldensis lib. 1. tradit. 5. et lib. 1. trad. 16. 21. 28. 42. 43: *Firmissimam habeatis potestatem Culmo subnixam.* Alibi: *Hoc sit actum coram testibus subterpositis Culmo subnixum.* Tradit. 11: *Firmissimamque habeatis potestatem stipulatione subnixam.* Unde liquet, *Culnum et stipulationem* idem sonare. Est autem *Culmus* idem quod stipula. Gl. Lat. Græc.: *Culmus, καλαμη, στάχυς*. Will. Brito in Vocab. MS.: *Stipula sunt folia seu vaginæ, quibus Culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere fruges cæter. [f. curventur.]* Vide *Stipulatio*.

* 2. **CULMUS**, *Culmen, fastigium*. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Culmus, feste vel comble*, Annal. Placent. ad ann. 1447. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 891: *Die 25. mensis Julii hora 12. pluit fortiter.... cum impetu et vento quammaximo; et tanta fuit vis et violentia, quod.... ex Culmo turris S. Francisci crucem ferream dejecit cum lapide marmoreo, in quo sita erat.* Vide supra *Comblus* 2.

3. **CULMUS**, *Cumulus, cumulatus*. Stat. Vercell. lib. 1. pag. 23. vº: *Res quæ consueverunt vendi ad Culmum, ad rasum illorum quartaronum, etc.* Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 96. ex Cod. reg. 4624:

Qualibet persona teneatur et debeat mensuras castaneas.... per unam eminam, et unam Culmam et unam rasam, pro uno sextario castaneorum earundem. Vide supra *Comblus* 1.

* **CULNA**, pro *Culina, latrina, secesum*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641.

† 1. **CULPA**, ut *Colpus*, Ictus, interprete Eccardo. Lex Salica tit. 20. art. 8: *Si vero sanguis exierit, taliter Culpam componat, quantum si eundem ferramento vulnerasset.*

* *Courpe*, eodem sensu, in Lit. remiss. ann. 1319. ex Reg. 59. Chartoph. reg. ch. 292: *Par laquelle bateure et Courpe douit Jehan icelle Agnès avoit esté dedenz quinze jours après morte.* Nisi ibi sit pro *Coulpe*, culpa. Vide infra *Culpare*.

* 2. **CULPA DAMNABILIS**, *Pœna vel supplicio multanda, Coulpe damnable*, in Lit. ann. 1364. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 430. art. 15.

CULPAM FACERE, *Culpam expiare, agnoscere*. Hugo Flaviniac. in Chron. ann. 1097: *Pro retentione Culpam fecit, et absolutus est.* Infra: *Multo tempore a nobis excommunicatus, tandem culpam fecit apud Conedam, et absolutus a nobis est.* [Schramb. Chronicon Mellicense pag. 334. col. 2. in Regula reform. ejus Monasterii: *Similiter servitores excedentes veritas faciunt, nihilominus de gravioribus in Capitulo fratres Culpas suas faciunt.*]

* Nunc apud monachos, *Dire sa coulpe*, formula etiamnum usitata leviores culpas adversus regulam coram superiore in capitulo confitendi. Ordin. Ms. S. Petri Aureæval.: *Si illa nocte vel die præcedenti non interfuerit in matutinis, tunc debent facere Culpam coram abbate, si præsens fuerit... Quando prior claustralis facit suam ebdomadam, non consuevit facere Culpam, sed capellanus altaris illam facit loco sui, eo videlicet quod ipse capellanus honus habet horas inchoandi, et etiam benedictiones in prandio et cena faciendi, et comparandi in horis canonicis; et pro defectibus suis suam faciat Culpam.*

* DICERE SUA CULPA, Eadem acceptione. Acta capit. eccl. Castel. ann. 1288. apud Cl. V. Garamp. in Dissert. 10. ad Hist. B. Chiara pag. 319: *Qui dominus Ranaldus ad prædicta... ipsi domino præposito et capitulo respondit dicens sua Culpa de omnibus supradictis, in quibus deliquit et omisit.*

CULPA GRAVIS, et **GRAVIOR**, dicitur non modo gravius Monachi delictum, quod graviore poena expiatur, sed etiam ipsa poena, qua punitur. Joannes Monachus lib. 1. Vitæ S. Odonis Abbatis Cluniac.: *Ab illis non solum est auditus, verum e contra sub gravi Culpa adjudicatus.* Bernardus Monach. in Consuetud. Cluniac. MS. cap. 60: *Nec silendum est, quod omnis, qui et in gravi Culpa est, loquitur, aut signum facit sine Abbatis jussu, dignus est poni in eadem Culpa.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 2. de Abbate: *Sibi soli repositum est, ut quemlibet fratrem mittat, ut aiunt, in Culpam graviorem.* Quæ autem sit ista Culpa, seu potius poena graviore, pluribus docet cap. proxime seq. Vide Statuta Ord. Præmonstrat. Dist. 2. cap. 2. Dist. 3. cap. 1. 2. 3. 4. 5. 10. Constitut. Fratrum Caritatis B. Mariæ cap. 18. et seqq. Stat. Prædic. etc.

† **CULPA GRAVIS**, *Capitulum ubi hujusmodi culpæ seu poenæ injungebantur, vel forte locus ubi expiabantur*. Hist. Gemetic. pag. 65: *Epitaphium Domini Engilberti seu Enfulberti quiescentis in*

claustris coram Gravi Culpa, sculptum in lapide impresso in muro prope fenestram Gravis Culpæ respicientis in claustris.

* **CULPA LATA** definitur in L. 223. ff. de verbor. significat. illa, *cujus finis est, non intelligere quod omnes intelligunt.* [** *Quæ dolo proxima est*, in fr. 4. magistr. conv. 27. 8.] Libert. Dalphin. ann. 1349. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 39. art. 2: *Quocunque casu fortuito, sine lata Culpa eorum, amiserint equum, etc.*

† **CULPABILIS**, Gall. *Coupable*, Sons, nocens, in veteribus Chartis non semel, ut et apud Apuleium, Tertullianum, Arnobium, Salvianum, etc.

* *Coupaule*, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 142. Chartoph. reg. ch. 86: *Comme Jaques de Merleucourt eust été souppehonné estre Coupaules de la mort de feu Jehan Cappet, etc.*

† **CULPABILITER**, *Nocenter*, apud Symmachum, S. Augustinum, S. Paulinum et alios inferioris ætatis.

† **CULPALIS**, ut *Culpabilis*. Chartular. Ecclesiæ Aptensis fol. 137. vº: *Sane si quis... inquietare voluerit, non hoc valeat vindicare quod quærit, et sit Culpalis et impleturus auri libras duas.*

CULPARE, *Delinquere*. Capitulare Pipini Regis Italiæ cap. 17. et Lex Longobard. lib. 2. tit. 56. [** Pippin. 23.] : *Pro satisfactione hominis illius, contra quem Culpavit, secundum ipsius legem... emendet.*

* *Corper*, eodem significato, in Gestis Ludov. Pii. cap. 17. tom. 6. Collect. Histor. Franc. pag. 154: *Bernarz dist que il estoit touz prez de soi purgier, et de monstret par son cors et par ses armes, selonc la coutume de France, que il n'avoit Corpes ou cas, que on lui avoit sus mis.* Unde *Corpe*, pro *Coulpe*, culpa, ibid. pag. 159.

* **CULPATORIUM**, *Emenda, multa*, apud Lyranum in cap. 6. lib. 1. Regum.

1. **CULPATURA**, *Culpa, delictum*. Charta Sanctii Regis Navarrae æræ 1125. apud Sandovallium in Episcopis Pamplon. pag. 76: *In diebus vero mercati, si homines sanctæ Mariæ cum aliis hominibus in illo mercato Culpaturam fecerint, habeat sancta Maria medietatem de calunnias, et senior mercati alteram medietatem.*

2. **CULPATURA**, *Cæsis, scissio*, ex Gallico *Coupeure*. Rogerus Hovedenus pag. 784: *Qui autem forisfecerit in foresta Regis de viridi, sive per Culpaturam, sive per esbrancaturam, sive per foditionem turvarum, sive per excoriationem moræ, sive per culpationem desub nemore, sive per essartum, etc.*

* **CULPATUS**, ut supra *Culpabilis*. Charta ann. 1358. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 408: *Ipsium sic Culpatum de crimine, inter parrochias Musterii et Salini puniendum remittant.*

* **CULPEA**. [Piscis, alosa. [DIEF.]

CULPONES, vel **CULPONEI**, *Papiæ et Ugutoni. Rustica calciamenta*. Romualdus Salernitanus Archiepiscopus in Chronico MS. ann. 1132: *Sacramenta Ecclesiæ, id est, sanctum chrisma, in suis peronibus deridendo, seu Culponibus fundebant.*

* Leg. *Sculponei*. Vide Martin. Lexic. v. *Sculponea*.

* **CULPULA**, *diminut. a culpa*, in Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7637.

* **CULSTRATOR**, *Calcitrarum opifex*. Charta ann. 1410. in Lib. nig. S. Petri Abbavil. fol. 115. vº: *Jacobus Clerici atque Ingerrannus dictus Grisel Culstratores et culsistrum [sic] operatores, in*

dicta villa Ablatisville manentes. Vide supra *Culcitrarius*.

† 1. **CULTA**. Ager cultus. Mabillonius narrat tom. 3. Annal. Bened. pag. 229. in Caroli Crassi Diplomate pro Monasterio Brumadensi in Liguria memorari Carolum Magnum, ac Ludovicum Pium, necnon Lotharium et Ludovicum Imperatores, qui eidem Monasterio *quandam Cultam, quæ vocatur Accola*, cum adiacente silva, unus post alterum, suis præceptis confirmarunt. Vide *Cultura* 1.

* 2. **CULTA**, Culcita, nostris etiam *Culte*. Deposit. Guill. Catalani ex Bibl. reg. : *Intraverunt dictam cameram, et cum ibi fuerunt, vidit ille, qui loquitur, quandam Castellanam jacentem in quadam Culca. La Culce doit iij. den. Le cousin doit ij. den.* in Stat. Ms. scabin. Maceriæ ad Mosam. Vide *Cultra* 1.

† **CULTARE**, Colere, Gall. *Cultiver*. Chronicon Farfense apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 397 : *Constituit libertos ipsius ad Cultandum et meliorandum in libellario nomine... et ad persolvendum annualiter... hordei modia x.* Et col. 398 : *Constituit ipsius libertos... ut ipsas res Cultarent et meliorarent et annualiter persolverent hordei modia x.* Vide alium locum in *Precaria* lin. *Alia precariæ formula, etc.*

† 1. **CUTELLA**, f. Scutella, species lagani, de qua Ugutio in *Scutella*. Jura et reditus Ecclesiæ Nobiliac. apud Stephanot. tom. 3. Antiquit. Pictav. MS. fol. 532 : *In festo omnium Sanctorum percipit a Priore Mairiaci quadraginta solidos et quinquaginta Cutellas parvas et magnas. Similiter in Resurrectione et in festo B. Juliani.*

* 2. **CUTELLA**, vox Italica, Machæra, Gall. *Coutelas*. Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 124. ex Cod. reg. 4624 : *Nulla persona... portare audeat... aliquem cutellum seu expontonium, vel aliquam cutellam, seu aliquem gladium... majorem et longiorem uno pede et dimidio. Cutella, in Stat. Cumanæ cap. 138. ex Cod. reg. 4622. fol. 92. v°.*

CUTELLARE, *Cutellatæ vestes*, de vestibus, quas Franci nostri subinde in ligulas incidere solent : *Taillader les habits, habits taillades*. Cæsarius Heisterbach. lib. 4. Mirac. cap. 15 : *Superbia vero sic in eis regnavit, ut cogitare non sufficerent, quali modo vestimenta sua incidere, stringere, atque Cutellarent*. Idem lib. 5. cap. 45 : *Dæmonem in specie viri, tunica Cutellata contra se stare conspexit*. Lib. 10. cap. 11 : *Erat indutus vestibus purpureis atque Cutellatis*. Et mox : *Concedam tibi unam ligulam pallii mei*.

Ejusmodi vestium scissuras, quæ frequentes fuere apud nostros, damnarunt passim Scriptores. Vita S. Gerlaci Eremitæ cap. 9 : *Milites de percussione et scissura vestium, de oppressione pauperum, de vanitate alearum... arquebat*. Chronic. Vosiense : *Dehinc repertæ sunt pretiosæ ac variæ vestes, designantes varias omnium mentes, quas quidam in spherulis et ligulis minutissime frepantes, picti Diaboli formam assumunt*. De hujusmodi vestibus sic statuit Jacobus I. Rex Aragon. in Constitutionibus Catalanæ MSS. : *Item statuimus, quod nos, nec aliquis subditus noster non portet vestes incisas, listatas, vel tropatas, nec portet aurum vel argentum, nec aurifrigium, nec setam sudam, nec sembellinum, nec erminium, nec lutriam, nec aliam pellem fractam, nec affiblayis cum auro vel argento, sed erminium, vel lutriam integram simplicem solummodo in longi-*

tudine incisam circa capucium capæ, et operturas manicarum, quæ dicuntur Brassaleres, et in capilibus manicarum, et in mantellis similiter et cotis, sive garnaris. Balduinus de Condato MS. :

... Et quis homo es tu,
Qui vois faitement vestu
De draps ouvers et Fenestrez.

Ejusmodi scissæ vestes Clericis potissimum interduntur in Concilio Melfitano can. 13. et Remensi can. 2.

CUTELLARE AGRUM, Frontino de Limitibus agror. *est agrum eminentiorem ad planitiem redigere*, et quasi cutello decidere tumores. *Cutellatus ager*, est libratus, et ad planitiem exæquatam redactus. Vide Salmasium ad Solinum pag. 690.

† **CUTELLARIUM**, Milites *cutellis* instructi. Vide post *Cutellus*.

† 1. **CUTELLARIUS**, Μαχαροποιός, Glos. Lat. Gr. MSS. Sangerman. Cultorum artifex, Gall. *Coutelier*. [**Reinaldus Cutellarius, in charta* sec. XII. ap. Guerard. Chartul. S. Petri Carnot. pag. 403.]

† 2. **CUTELLARIUS**, Theca *cutelli*, Gall. *Gainie*. Apud Rymerm. tom. 8. pag. 428. inter supellectilia Episcopi recensentur : *Duo Cutellarum cum cutellis*.

* **CUTELLATIOIUS**, diminut. a *Cutellus*, in Stat. Vallis-Ser. rubr. 44. ex Cod. reg. 4619. fol. 88. r°.

* **CUTELLAZIUS**, Culter, Ital. *Cutellaccio*, in Stat. Ferrar. ann. 1268. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 515.

* **CUTELLERIUM**. [**CUTELLARIUS**, theca *cutelli* : «*Tria Cutelleria, in una vero quinque gladii albi deaurati, in alia quatuor cum manicis de argento deaurato et in alia quatuor cum manicis albis*. [Invent. Calixt. III. an. 1458. in archiv. Vaticano.]]

* **CUTELLERIUS**, Cultrorum artifex, Gall. *Coutellier*, in Charta ann. 1319. ex Reg. Phil. Pulcr. in Bibl. reg. sign. 9607. 3. ch. 80.

* **CUTELLESSIA**, ut supra *Cutella* 2. in Stat. castri Redaldi lib. 2. pag. 39. v°.

† **CUTELLIFERI**, Matthæo Paris ii dicuntur, qui aliis *Assasini*, qui scilicet accepta mercede homines jugulant. De iis actum in *Assasini*.

† 1. **CUTELLINUS**, Scalpellus acueudis calamis scriptoriis, Gall. *Canif*. Anonymi Epist. ad Joannem de Monasterio apud Marten. Ampliss. Collect. tom. 2. col. 1455 : *Habui numera tua... videlicet instrumenta scriptoria... forficulas et Cutellinum argenteum et ornatum*.

* Addimus sequentem locum Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. I. pag. 269, ubi est sermo : *De penis portantium arma vetita, quippe quod ab eo Cutellini laminatum nomen longitudine apprehenditur, quæ licita erat : Nisi sint notarii quibus liceat portare Cutellinum cum puncta, quorum feruicula sint longitudinis iij^o digitorum*. [Fr.]

* 2. **CUTELLINUS**, Parvus culter, diminut. a *Cutellus*, nostris *Coustelet*. Stat. ant. Florent. lib. 3. cap. 143. ex Cod. reg. 4621 : *Nullus, qui non sit de universitate fabrorum civitatis Florentiæ, audeat facere... cutellos vel Cutellinos*. Lit. remiss. ann. 1413. in Reg. 167. Chartoph. reg. ch. 308 : *Le suppliant frappa icellui Jaquet d'un petit Coustelet par le coul auprès de la gaviète*.

† **CUTELLUM-PODARE**, Massiliensibus *Poudadoire*, Species falcis vinatoris. Legitur in quodam Inventario Massiliensi ann. 1294.

CUTELLUS, Dentale, dens aratri : Plinio, *Culter prædensam proscindens terram* : nostris *Coulter*. Lex Salica tit. 29. § 12 : *Si quis Cutellum alienum furaverit, etc.* Vide *Cutellare*.

CUTELLUS, Inter arma bellica recensetur in Mandato Regis super juratis ad arma : *Unusquisque habeat Cutellum*. Rigordus ann. 1214 : *Habebant Cutellos longos, graciles, triacumines, quolibet acumine indifferenter secantes, a cuspidem usque ad manubrium, quibus utebantur pro gladiis*. *Coustilles* vulgo. Chronicon MS. Bertrandi Guesclini :

Et s'avoient Coustilles, qui bien furent tranchans.

Infra :

Chacun lance deus eos, ains qui fussent finez,
Puis traient les Coustilles par vive poesté.

* Vel *Coutille*. Lit. remiss. ann. 1351. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 703 : *De quodam magno cutello, Gallice dicto Coutille, prædictum Galterum in tibia percussit Theobaldus*. Aliæ ann. 1375. in Reg. 108. ch. 288 : *Garni et premuni... d'une grant Coutille ou miséricorde*.

Hinc

CUTELLARIUM, Milites ejusmodi *cutellis* instructi, quemadmodum *Sicarii*, de quibus Josephus et alii. Statutum Raimundi Comitis Tolosæ ann. 1152. apud Catellum in Comitibus Tolosanis pag. 218. 219 : *Si quis aliquem hominem malum, quem Cutellarium dicimus, cum cutellis eumtem nocte causa furandi occiderit, nullum dampnum patiat propter hoc*. Occurrit passim infra. *Coustillers* appellantur a Froissarte I. vol. cap. 19. Monstrelleto 3. vol. pag. 29. Berrio in Hist. Caroli VII. pag. 144. 156. et Ravestano in Tacticiis pag. 81. Vide *Cutellus* et *Coterelli*.

* *Coustillers*, in Hist. Caroli VI. ad ann. 1405. *Cousteliers* et *Coustilliers*, apud Joan. Chartier in Carolo VII. pag. 206. Ita quoque appellati, qui militum arma seu *cutellos* deferebant. Ordinat. milit. Ms. Caroli ducis Burgund. ann. 1473 : *Les hommes d'armes... seront montez de trois chevaux, dont l'un sera souffisant de courre et rompre lance... Les deux autres chevaux ne soient moindres du prix, l'un de xxx. escus, et l'autre de xx. escus pour porter leur paige et Coustillier*. Lit. remiss. ann. 1478. in Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 415 : *Ainsi que le suppliant archier de nostre ordonnance se pourmouoit sur le petit marchié d'Arvas... il vist deux ou trois Coustilliers ou paiges*. *Coustilleur*, in aliis Lit. ann. 1455. ex Reg. 189. ch. 66 : *Le suppliant homme de guerre... soubz l'ordonnance et compaignie du mareschal de Loheac comme Coustilleur, etc.*

* **CUTELLUS ALLENALIS**, Pugiunculus, Gall. *Stilet*. Vide supra *Allenalis*.

CUTELLI BARBARINI. Statuta antiqua Ordinis Cartusianis 2. part. cap. 19. § 21. de Mercenariis : *Cutellos barbarinos non portant, etc.* E barbaria, seu Africa forte allatos.

† **CUTELLI FERITORII**. Chron. Domini de Gravina, apud Murator. tom. 12. col. 599 : *Factis per eos quasi scalis cum Cutellis feritoriis*. Italis *Feritore*, Qui ferit, vulnerat, cædit.

CUTELLI, in alis avium. Fridericus II. Imp. lib. 2. de Arte venandi cap. 24 : *Pennæ majores alarum, tam coopertæ, quam illæ, quæ cooperiunt, quas cooperientes vocamus Vanos, et coopertas vocamus Cutellos, sunt planæ, non crispæ, anplæ, et duræ*. *Cousteaux* ejusmodi pennas etiamnum vocant.

† PER CULTELLUM TRADERE. Vide *Investitura* ad lin. *Per Cultellum*, etc.

† CULTELLI TABULARII SIVE MENSALIS, in Charta ann. 1256. e Tabulario S. Germani a Pratis. Gall. *Couteaux de Table*.

* CULTELLUS BASTARDUS, Qui a forma consueta differt, vel qui inter majorem et minorem medius est. Locus est supra in *Bastardus*.

* CULTELLUS dictus *Busche-gresse*. *Securicula insitiva*. Lit. remiss. ann. 1374. in Reg. 105. Chartoph. reg. ch. 487: *Icellui Guillaume courut sus audit Jehan tenant le poing clos en icellui un Coustel busche-gresse, ou autre chose invasible*.

* CULTELLUS appellatus *Chappin*, in Lit. remiss. ann. 1366. ex Reg. 97. Chartoph. reg. ch. 356: *Lequel Morisse sacha un petit coustel, appellé Chappin, qu'il pendoit à sa couvoie, etc.*

* CULTELLUS dictus a *Couilletes* vel *Couillettes*. Lit. remiss. ann. 1382. in Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 320: *Icellui feu Jehan tira un petit Coustel à Couilletes qu'il portoit, etc.* Aliæ ann. 1390. in Reg. 139. ch. 224: *Gitot tira un Coustel à Couillettes et en feri ledit Colart*.

* CULTELLUS AD CRUCEM, Gall. *Coustel à Croiz*, Cujus capulus scutula, in modum crucis efficta, munitur. Lit. remiss. ann. 1357. in Reg. 89. Chartoph. reg. ch. 34: *Evaginavit quemdam magnum Cutellum ad cruceam, quem seuum deferebat. Un grand Coustel à croiz remablant a espée, fors que il n'estoit pas si très lonc*, in aliis ann. 1358. ex Reg. 90. ch. 119.

* CULTELLUS dictus *Draprier*, in Lit. remiss. ann. 1359. ex Reg. 90. Chartoph. reg. ch. 122: *Un Coustel Draprier a taillier pain, etc.*

* CULTELLUS FLESSUS, *Flexus*, Gall. *Plié*. Vide infra in *Investitura*.

CULTELLUS FRAUDULOSUS, Alii quam consueto usui destinatus. Stat. Vallis-Ser. rubr. 44. ex Cod. reg. 4619. fol. 88. r.: *Arma vetita... sunt hæc, videlicet, Cutellus punctosus, Fraudulosus, etc.*

* CULTELLUS A GALONO. Vide *Galonus*.

* CULTELLUS MAGNUS, *Gallice à clau*, in Lit. remiss. ann. 1389. ex Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 115.

* CULTELLUS *vocatus à un mot*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 348: *De quodam parvo Cutello, vocato à un mot, solo ictu percussit*. Aliæ ann. 1364. in Reg. 98. ch. 24: *Sacha le suppliant un petit Coustel à un mot, qu'il avoit à sa sainture bouté parmi sa lasse*. Pugiunculus esse videtur, Gall. *Stilet*, cujus adeo mortifera est percussio ut vix unum quidem verbum loqui permittat.

* CULTELLUS DE PARMA. Acta MSS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 66. r.: *Dedit mihi unum Cutellum satis pulcrum de Parma, quem abstraxi de quodam casihulo*.

* CULTELLUS dictus *Parpain*, in Inventar. ann. 1415. ex Cod. reg. 9184. 2. fol. 492. v°.

* CULTELLUS PLICATUS, *Flexus*, Gall. *Plié, fermé*. Vide in *Investitura*.

* CULTELLUS PRAGENSIENSIS. Lit. remiss. ann. 1456. in Reg. 183. Chartoph. reg. ch. 145: *Le suppliant tira un petit Cousteau Pragoys, etc.*

* CULTELLUS CUM PUNCTA, *Cuspide*, Gall. *Pointe*, instructus, in Stat. Ferrar. ann. 1268. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 515. *Cutellus ad pic-tam*, eodem significato, in Lit. remiss. ann. 1344. ex Reg. 75. Chartoph. reg. ch.

360: *Cutellus punctosus*, supra in *Cutellus fraudulosus*.

* CULTELLUS PUNHALIS, *Pugio*, sica, Gall. *Poignard*. Lit. remiss. ann. 1377. in Reg. 110. Chartoph. reg. ch. 236: *Quendam Cutellum punhalem, quem deferebat, evaginavit. Coustel de plain poing*, in aliis ann. 1404. ex Reg. 158. ch. 461.

* CULTELLUS SARRAGOSSANUS. Lit. remiss. ann. 1399. in Reg. 154. Chartoph. reg. ch. 739: *Petrus Dominiaci obviavit retro conventum fratrum minorum Tholosæ Sancio de Podio portanti... Cutellum Sarragossanum... et cum dictus Petrus Dominiaci... dictum Sancum rapuit ad Cutellum Sarragossanum, etc.* *Icellui Abarimacies s'efforca de blessier et ferir le suppliant d'un Coustel nommé Sarragocien (infra Saragossan)*, in aliis Lit. ann. 1406. ex Reg. 169. ch. 360.

* CULTELLUS TOLOSANUS. Lit. remiss. ann. 1381. in Reg. 120. Chartoph. reg. ch. 35: *Lequel Breton... sacha un Cousteau de Tholose, que il avoit à sa couvoie. Coustel Toulousain*, in aliis ann. 1389. ex Reg. 137. ch. 43: *Un Coustel à la façon de Thoulouse*, in Lit. ann. 1400. ex Reg. 155. ch. 15.

* LUDUS AD CULTELLUM, in Lit. remiss. ann. 1393. ex Reg. 145. Chartoph. reg. ch. 411: *Comme l'exposant et Oudinet eussent joué ensemble au jeu, appellé au plus près du Coustel, etc.*

† CULTERA, *Culcitra*, Gall. *Coite*. Statuta Equitum Theutonicæ. cap. 4. apud Duellium Miscell. lib. 2. pag. 23: *Ad lectisternia vero sacco... et Culteram de lino vel de bukkerano et cervical habentes sint contenti*.

† CULTERARE, *nude*, Laurentio in *Amalthæa* idem quod supra *Cultellare agrum*.

* CULTERIUS. Reg. Cam. Comput. in Bibl. reg. sign. 8406. fol. 180. v°: *Domania in præpositura Parisiensi... De allagio coriorum, pissiarum et cepium, presoriorum, et de revenditione Culteriorum pro l. lib. x. sol. per annum*. An pro *Cultrorum*, vel *Culcitarum*? Vide mox *Culcitarium*.

† CULTIBILIS TERRA, Quæ colitur vel coli potest, *Arabilis*, Gall. *Labourable*. Occurrit in *Annal. Bened.* tom. 5. pag. 118. num. 11. ex Charta ann. 1077. apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. pag. 884. ex Charta ann. 1200. in *Anecd. Marten.* tom. 1. col. 769. et in *Formulari Anglic. Thomæ Madox* pag. 188. etc.

* CULTICIARIUS, Idem qui supra *Culcitarium*, *Culcitarum* opifex, a *Culta*, *culcita*. Vide paulo ante. Charta ann. 1200. ex Tabul. S. Germ. Prat.: *Ipse habebat quandam plateam... sitam Parisiis in vico Foupée, contiguam domui Fabiani Culticiarii ex una parte*. Vide supra *Culcitrator*.

† CULTIFER. Vide post *Cortis* 1.

* CULTILAGIUM, *CULTILLAGIUM*, Locus adjunctus *curti*, ubi crescent herbæ vel olera, hortus rusticus, idem quod *Curtile*. Charta Henr. comit. Trecent. ann. 1176. in Reg. 186. Chartoph. reg. ch. 98: *Cum medietate thelonei, Cultilagi et fructuariorum, etc.* Alia Ingeran. de Marign. pro fundat. canonicor. in eccl. Escotar. ann. 1310. in Reg. 47. ch. 64: *Minutas decimas pecudum, animalium, Cultillagiorum* (concedo.) Vide *Cortillagium* supra in *Cortis* 1.

* CULTILLERIUS. Vide *Cultellarius*.

* CULTILLUS, *Domus rusticana*, cui adjunctus est hortus, Gall. *Courtill. Cultis*, in Lit. ann. 1347. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 32. art. 8. Charta ann. 1169. ex Chartul. 21. Corb. fol. 175. v°:

Tres Cultillos, quos Ingerrannus Cacabus, prædicti Roberti avunculus, in territorio de Guisi diu et libere posederat... concessit. Alia Joan. comit. Drocar. ann. 1217. tom. 7. Ordinat. jam laudato pag. 691. art. 41: *Nullus solvet corveias, nisi habeat terram propriam extra Cultillos*. Vide *Curtile* in *Cortis* 1.

† CULTILUM. Vide post *Cortis* 1.

* CULTINA, *Velum* vel *aulæum*, Gall. *Rideau*. Inventar. MS. bonor. Raym. de Villanova ann. 1449: *In camera paramenti unum lectum, cum quinque peciis Cultinarum albarum de tella linea*. Vide *Cortina* in *Cortis* 2.

* CULTITA. [Cultura: « *Curtes* et *ortos* constructos et terras aratas et *Cultitas* que ipse cultabit. (*Fonjoncouise, Aude, 834, Mus. Arch. dep. p. 11.*)]

† CULTIVA TERRA, *Terra culta*, *Gallice Terre Cultivée*. *Manuoperator, qui terram Cultivam non habet*, apud Martenium tom. 1. *Anecd.* col. 654.

† CULTIVARE, *Colere*, a *Gallico Cultiver*. Sentent. arbit. ann. 1446. ex Tabulario Corbeiensi: *Quod si contingat aliquem incolam villæ de Baviller... Cultivare vineas in parrochia... quod ipse reus... fuit tempore Cultivationis ipsarum vinearum incola dictæ villæ... Cultivavit quoque per se vel suos*. Charta ann. 1284. ex Schedis D. Lancelot: *Diviserunt majorem partem ipsius territorii incolis dicti loci ad Cultivandam ad novum accapitum*.

* Alias *Coitiver*, *Coustiver* et *Coutiver*. Charta ann. 1285. in Chartul. S. Nicas. Mellet.: *En telle condition, que... les vignes feroient Coutiver*. Alia ann. 1309. in Reg. 50. Chartoph. reg. ch. 35: *Lequel bois avoit esté planté et Coustivé. Coitiver, colere. Coitiver de terre, colonus*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. *Cultivage*, *cultura*, in *Consolat.* MS. Boetii lib. 1:

A coultiver terre s'adonne,
Et sis qui le cuer ot volage,
Commence à louer Cultivage.

† 1. CULTOR ECCLESIE, Idem, ut videtur, qui *Colonus*, *Cultor* agrorum Ecclesie. Concil. Legion. ann. 1012. can. 2: *Si vero Ecclesia aliquid jure tenuerit, et inde testamentum non habuerit, firmiter ipsum jus Cultores Ecclesie juramento. Testamentum Beatrice de Albo-reya Vicecomitissæ Narbonæ ann. 1367. inter *Anecd. Marten.* tom. 1. col. 1329. subscribit *Stephanus Paschalis Cultor Narbonensis*. [** Chart. ann. 1191. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 1. pag. 308: *Heroldo... hereditas sive beneficium in bonis S. Johannis adjudicata fuit... Mediantibus autem quibusdam personis... postea apud conventum impetravit, quod præpositus cum conventu eandem curiam cum villicatione, et aliis redditibus curiæ attinentibus nomine Cultoris ei concesserint... Talis exceptio fuit expressa, quod Heroldus nec beneficio, nec hereditate, nec annorum computatione se confiteatur dicta bona possidere.]**

* 2. CULTOR, Qui colonis in prædio rustico præfectus est, vel qui res alterius curat. Pœnitent. vetus MS. ex Conc. Carthag. cap. 16: *Presbyteri et diaconi non sint Cultores aut procuratores, neque ullo turpi negotio et inhonesto victum quærant*. Quo sensu intelligendus etiam forte est *Cultor ecclesie*.

* CULTORES *nude*, pro Christiani. Bonincont. Hist. Sicul. apud Lamium in *Delic. erudit.* pag. 145: *Edessa Mesopotamiæ civitas, in qua erant corpora SS. apostolorum Thomæ et Thaddæi a Turcis*

capta, Cultores cæsi, et urbis episcopus martyr decollatus est. Nisi presbyteros intelligas cultui SS. Apostolorum mancipatos. Vide *Colidei*.

1. **CULTRA**, Culcita, vel Stragulum. Chartularium Compediense: *Uensilia Parisius*. VIII. *Cultras cum v. pulvinaribus et duo paria pannorum de lecto Domini Abbatis*. Raimundus Capuanus in Vita S. Catharinæ Senensis, April. tom. 3. pag. 950: *Contigit eam lavare quoddam coopertorium lecti, quod de lineo panno et Bombyce conficitur, et vulgari vocabulo Cultra vocatur*. Mag. Joannes in Vita S. Petri Parentii, tom. 5. Maii pag. 89: *Sepulto itaque Domino Petro Parentii, non lapide, sed Cultra zendali coopertum est modico tempore monumentum*. Chartul. S. Petri de Domina fol. 87: *Donavit Dominus Aubertus Prior Stephano quindecim solidos et Cultram*. Legitur etiam apud Murator. tom. 7. col. 951. 953.

2. **CULTRA**, *μυχαρία κορυφῆς*, *Nova-cula, culter tonsorius*. Supplementum Antiquarii.

* Gloss. Lat. Gr.: *Cultra, μυχαρίου σπάγιον, μυχαρία κορυφῆς*. Ubi Vulcan. legit *σπαγιον*. Vide mox *Cultrus*.

3. **CULTRA**, Aratrum, culter aratri, pars pro toto. Charta Henr. II. imperat. ann. 1046. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi. col. 801: *Duos mansos (concessi) unum tenet Stefanus, et alterum excolit Petrimarcho, habentes Cultras viginti*. Galli diceremus, *vingt charrues*. Alia Mathild. comit. ann. 1104. apud Lam. in Delic. erudit. inter not. ad Chron. pontif. Leon. Urbev. pag. 189: *Concessit atque donavit sex Cultrae de terra, quæ sita est in Cultrae, etc.* Vide *Cultra* 1.

4. **CULTRIX**, apud Rymerum tom. 7. pag. 356. col. 1. idem quod *Cultra* 1. Culcita: *Unam magnam Cultricem pro lecto*.

1. **CULTRUM**, pro *Cultra* 1. Statuta Equitum Theuton. art. 74. apud Raimundum Duellium lib. 2. Miscell. pag. 59: *Quilibet fratrum debet habere... carpetam, linteamem, cussinum et Cultrum*. In Onomastico ad calcem tom. 5. SS. Maii, *Cultrum* redditur Jugerum.

2. **CULTRUM**, *Patella*, Joan. de Janua. In *Cultrum posita, collocata*, dicuntur apud Vitruvium lib. 10. cap. 14. ea, quæ perpendiculariter sunt collocata, ita ut opponantur planis.

3. **CULTRUS**, *Σαρχυς*. Gloss. Lat. Græc. MSS. San-German. *Σαρχυς* quandoque victimam, quandoque *cultrum*, quo jugulator, significat. In Supplemento Antiquarii habetur: *Cultrus, μυχαρίου σπαρχυς, Secespita, Securis poparum*; ubi puto legendum *σπαρχυς*.

* Gloss. Lat. Gr.: *Cultrus, σπαρχυς, μυχαρίου*. Vide supra *Cultra* 2.

1. **CULTURA**, Ager cultus, Gallis, *Couture*. [* Guerdard in indic. pecul. Irminon. Ager vel incertæ quantitatis, vel qui uno aratro in anno exarari potest.] Gloss. Lat. Græc.: *Cultura, Γεωργία, γεωπονία*. Lactantius de Mortibus Persecut. n. 7: *Ut enormitate indictionum consumptis viribus colonorum desererentur agri, et Culturae verterentur in silvam*. Lex Wisigoth. lib. 10. tit. 1. § 9: *De silvis, quæ indivise forsitan resederunt... et fortasse fecerit Culturas*. Adde § 13. Polyptychus Floriacensis: *Nonus mansus est indominitatus, ubi habet Culturas 5. et pratium, et silvas, et aquas cum farinario*. Fulcherius Carnot. lib. 3. Hist. Hieros. cap. 37: *Hic potitur vineis, ille Culturis*. Sugerius de Reb. a se ges-

tis cap. 12: *Culturas nostras, quas ibidem habebamus dominicas... colonis, qui ibidem inhabitarent, censuales fecimus*. Charta Gaufredi Comitis Andegav. apud Chopin. lib. 3. de Sacra polit. tit. 1. § 8: *Terram excoque, quam pater meus bubus propriis excolerat, et dicebatur Cultura Comitit*. [Codex MS. Irminonis Abbatis San-German. fol. 94. col. 2: *Habet ibi de terra arabili Culturas VIII. quæ habent bunaria CCCIII.*] [* Passim ap. Irminon. Vide Guerdard. indic. general.] [Index MS. Beneficiorum Eccles. et Dioc. Constantiensis fol. 24: *Exceptis Culturis supra quibus Rectores duarum portionum percipiunt decimam.*] Fleta lib. 2. cap. 71. § 3: *Quot campi, et quot sunt Culture in dominico, et quot acra arabiles in quilibet Cultura*. Occurrit hæc vox passim in utroque significato, apud Gregor. Turon. lib. 6. Hist. cap. 20. lib. 9. cap. 24. Ingulfum pag. 888. Silvestrum Giraldum lib. 1. Itiner. Cambriæ cap. 2. Hemeræum in Augusta Viromand. pag. 228. in Probat. Hist. Virgiac. pag. 145. apud Doubletum pag. 882. Vassorium in Hist. Noviomens. pag. 925. Perardum pag. 17. 21. 22. 47. in Miraculis S. Vedasti n. 10. etc. Habetur etiam pluries apud Agrimensores, locis a Rigaltio indicatis.

* *Cultiveure*, in Charta ann. 1270. ex Tabul. S. Mich. in Eremito.

CULTURA sæpe sumitur pro modo agri, qui colitur et aratur. Tabularium S. Remigii Remensis: *Sunt ibi Culture tres, ubi possunt seminari inter utramque sationem, sigulæ, frumenti, hordei, modii 116*. Chronicon Valcidiorense pag. 526: *Ipsæ vero Comes, quæ eidem Abbatie ab eodem Rege conferebantur, ibidem replicavit, et designavit 95. terræ mansis, Culturis 10. cum magnis redditibus, etc.* Baldricus Noviom. lib. 1. cap. 25: *Mansos 60. Culturas II. Ecclesias II. etc.* Κουλτοῦρα eadem notione in Diplomate Rogerii Comitis Siciliæ apud Ughellum tom. 1. pag. 1023.

COSTURA, Idem quod *Cultura*, ex Gallico *Couture*, in Charta Hugonis Comitit S. Pauli ann. 1229: *Et duo arpenta terræ in Costura nostra desuper Volengiatum*. [Chartularium S. Vandregesili tom. 1. pag. 148: *Pratum... situm intra hardineas ex una parte et Costuram S. Vandregesili ex altera... Actum ann. MCCCLV.*] Maistre Vacces en son *Roman de Rou* MS.:

N'y a buef ne charue, ne villain en arée,
Ne vigne prooignie, ne Couture semée.

Le Roman du Renard MS.:

La sus emmi cele Couture,
Me faites une sepulture.

1. **COTURA**, Eadem notione. *Madox* Formul. Angl. pag. 184: *Ego Simon de Pinkeni dedi et concessi... Roberto filio Hernaldi, pro homagio suo et servitio, et pro IV. marcis de gersuna, totam Coturam meam de Borthfurlong wannabilem, et tantum pratium quantum habui ibi, in campo Orientali Caturam (Coturam) meam super Hethul iuxta terram molindinari et super aliam Coturam de Hethul desuper, duas foreras cum capucis prati*.

2. **COUTURA**, Eodem significato. Chartularium SS. Trinitat. Cadomensis fol. 70. v.º: *Coutura quæ est iuxta masuram Lefceline quatuor acrarum est, et valet quinque sext. frumenti*. Chartular. S. Vandregesili tom. 1. fol. 22: *Vendidi... unam pecchiam terræ... intra Couturam Monachorum S. Vandregesili*.

1. **COUSTURA**, Idem. Charta Odonis Abb. Caziacensis pro Ecclesia Resbacensi ann. 1264. ex Archivo hujus Monasterii: *Noverint universi nos tenere ab Ecclesia Resbacensi terram des Essarts usque ad undecim quateros continentem, medietatem Cousturae de Luquie, etc.*

* Charta ann. 1351. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 559: *Quandam Cousturam seu peciam terræ, duo millia arpenta terra continentem*.

2. **CUSTURA**, Bullarium Fontanell. fol. 17. v.º: *De Custuris quas ego vel homines mei in palustribus ejusdem villæ facimus vel inter facere poterimus...* Ann. MLXXXVI.

3. **CULTURA**, Cultus, adoratio, in leg. un. Cod. Theod. de Imag. Imper. (15, 4.) [*Cultura idolorum*, in 8. Ildephonsi additione ad librum S. Isidori de viris illustribus, Concilia Hisp. tom. 3. pag. 78.]

* *Cultivement*, eadem acceptione, in Charta S. Ludov. reg. Franc. ann. 1254. ex Reg. feud. comit. Clarimont. in Cam. Comput. Paris.: *Nous pour regart dou Cultivement divin, etc.*

4. **CULTURA**, Culcita, stragulum, Gall. *Coite*. Instr. ann. 1379. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 20. col. 2: *Culturas, coperturas, vasa argentea... rapuerunt*. Vide *Cultra* 1.

5. **CULTURARE**, Colere. Papias: *Holerare, Olera Culturare*. Gall. *Cultivar*. Onomast. ad calcem tom. 3. SS. Maii: *Culturare, ad culturam aptare*.

* Charta ann. 1026. ex Tabul. S. Vict. Massil.: *Ego Roibaldus in eodem monte Cursono dono unam semodiatam ad panem Culturaram*. Alia Ludov. Junior. ann. 1160. ex Tabul. Colomb.: *Dedit... terram arabilem, quantum possunt tria paria boum Culturare omni satione*. Occurrit præterea Inter Instr. tom. 6. Gall. Christ. col. 310. et inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 279. col. 1. Vide supra *Cultivare*.

* **CULTURELLA**, in Tabul. Corb. diminut. a *Cultillus*. Vide supra in hac voce.

* **CULTUS**, pro Curtus, ut videtur, ex mutatione haut infrequenti r in l. Charta Theob. comit. ann. 1222. in Chartul. Campan. fol. 288. r.º: *Liceat servientibus ecclesie S. Salvatoris scindere longum et Cultum lignum, prout voluerint, ita quod arborem præcisam ducent, exceptis ramiculis*.

1. **CULVERTA**. Libellus supplex anni circiter 1106. apud Murator. tom. 2. part. 2. col. 662: *In tantum Ecclesias affligebant, ut Culvertas suas mitterent, quas offertiones de manu Presbyteri per vim distraherent, in quorum manibus, qui offerebant, osculum præbebant*. Cl. Editor *Culvertas* servos viles intelligit. Recte quidem: id satis patet ex sequenti voce *Culvertagium*. Sed cum non una fuerit servorum vilium conditio, restat investigandum, quænam fuerit *Culvertarum* propria. Illam, mea quidem sententia, retegat Caput 96. libri 1. Stabilimentorum S. Ludovici cum veteri Consuetudine Andegavensi comparatum. Hoc caput inscribitur in stabilimentis: *De hons mesconnu en terre de gentilhons*, vel ut præfert codex MS. DD. Cancellarii: *De homme mescu de son seigneur*; in Consuetudine vero Andegavensi notis illustrata: *De home estrange et Cuvert*. Item sonant *Mesconnu, Mescu, Estrange et Cuvert*: sunt autem *Mesconnus* vel *Mescrus* hoc in loco, ut rite probat D. de Lauriere tom. 1. Ordinat. pag. 187. Albani seu advæ ex alio regno egressi, quorum origo incerta

est et incognita. Hujusmodi advenas pluribus in locis cum servis annumeratos fuisse testis est inter alios Bello-manerius cap. 45. *Des Aveux* pag. 254: *Il y a de telles terres, quant un fraas home, qui n'est pas gentixhome de lignage, i va manoir et i est resident un an et un jour, il devient soit home, soit femme, Serf au seigneur sous qui il vient estre resident.* Statuta Davidis Regis Scotiæ lib. 2. cap. 3: *Homo qui in terra Domini Regis sine domino inventus fuerit postquam breve lectum fuerit in curia domini Regis, habeat spatium quindecim dierum perquirendi sibi dominum. Et si ad proximum sibi terminum dominum sibi non invenerit, iustitarius domini Regis octo vacas de eo capiat, et hominem ad opus domini Regis custodiat, donec dominum invenerit.* His addit D. de *Lauriere* Consuetudines Vitriaci art. 72. et Campaniæ art. 58. necnon *Inquisitionem alienigenarum Calniaci* relatum in Glossario Juris Gallici in voce *Aubaine*: ex quibus liquet alienigenas servituti sæpius obnoxios fuisse. Sed illud ipsum comprobant *Stabimentum S. Ludovici* cap. 96. primum laudato, ubi: *Se gentilhons a hons mesconeu en sa terre, se il Servoit le gentilhons*: vel ut habet MS. DD. Cancellarii, *S'il estoit Serf*: pro quo Consuetudo Andegav. *Si gentilhoms a homes Cuvert en sa terre*: quibus non solum declaratur servitus alienigenarum, sed vocum *Mesconnu* et *Cuvert* una et eadem notio confirmatur. His positus, nemo est qui non videat, quam facile explicentur loci, quos in voce subsequenti Cangius exhibet. Unus sit instar omnium: *Rex Francorum omnes cum equis jussit sub nomine Culvertagii convenire*, id est, Sub pœna dejectionis in conditionem *Culvertarum* seu servorum extraneorum: quo pœna genere congruenter plectuntur qui militiam detrecant, quam amore patriæ, ubi bellum urget, ultro sequuntur fideles indigenæ; hincque magis ac magis evincitur *Culvertas* extraneos fuisse infimæ conditionis et incognitæ. Neque fortassis aliunde aressendum vocis etymum, quam quod hujus sortis homines parum noti essent et obscuri. Ad hanc notionem proxime accedit vox nostra *Couvert*, Tectus, velatus, occultus: quam alias *Culvert* vel *Cuvert* efferre poterunt. Huic conjecturæ non parum favet vox synonyma *Mesconnu*, ignotus. Sunt qui deducunt a *Collibertus* ex aliquanta vocum affinitate, quæ me non multum movet, quod non eadem sit *Culvertas* et *Colliberti* notio. Vocem *Cuvert* usurpavit Helinandus in suo Poemate *de la Mort*:

Mors fait franc homme de Cuvert.

Hoc est, e servo facit liberum, ut recte interpretatur Menagius.

* Gall. *Cuvert*, *Culvert* et *Cuvert*. Ut ut est de vocis hujus etymo ejusque significatione in locis supra laudatis, convicii loco sæpius adhibitam fuisse certum est, ut quis infamiæ, proditio- nis, vel perjurii crimine notaretur: quod ex sequentibus patet. Vita JC. MS.:

Enmi le vis l'ont escopi
Li fel Juis, li mal Cuvert.

Bestiarius MS.:

Chi mondes est si desloiaus,
Et si traitres, et si faus,
Si Cuvert, et de mal part,
Si tronchonnes, et si guernart, etc.

Ibidem:

Mais un monstre i a merveilleus,
Trop Cuvert, et trop perilleus,
Cetus a nom selonc Latin.

Le Roman de la guerre de Troyes MS.:

Culvert, comant avez pansé,
Que feistes tiel cruelté ?

Ibidem:

Culvert, fet elle, sathanas,
Vil, et honteos, et renoiez, etc.

Rursum, ubi Achilles Hectorem occidit, *Culvert* dicitur:

Et quant l'aperçoit li Culvert
Droit vers lui broce son destrier.

Le Roman d'Alexandre MS. part. 2. ubi regem alloquitur:

Puis li dis en reprouche, ne s'en pot atenir:
Oûtré Cuvert vielhart, Dieux te puist maleir,
Tu voloies ma niece avoir à ton plesir;
Or convient tu lesses un autre o lui jesir.

CULVERTAGIUM. Matth. Paris anno 1212: *Rex Francorum omnes cum equis jussit sub nomine Culvertagii convenire, ne crimine læsæ majestatis dampnum exheredationis incurrere viderentur, etc.* Infra: *Rex Joannes brevi suo ad Vicecomites jussit, ut nullus remaneat, qui arma portare possit, sub nomine Culvertagii, et perpetuæ servituti.* Ibidem: *Nihil magis quam opprobrium Culvertagii metuentes, etc.* Eadem habet Matthæus Westmonasteriensis ann. 1213. Vide Gul. Prynneum in Libertat. Angl. tom. 2. pag. 269. Vox servitutem quandam ignominiosam denotans Francis perinde ac Anglis, sed incertæ et ignotæ prorsus significationis utriusque gentis peritioribus. Nam vix est, ut quampiam ex prolatis a Spelmano in *Nidering*, ut et a Walsio, Somnero, et Twisdeno sententis amplectar, qui a *culum* *vertere*, seu fugam arripere, vocis etymum accersunt, nullo sane fundamento. Si tamen cum aliis divinationi liceat indulgere, *Culvertagium* idem valet hoc loco quod *confiscatio*, feudorum scilicet. Nam in Consuetudine Solensi tit. 10. art. 8. *Courir le feu de son fivather*, seu ignem sui vasalli operire, dicitur dominus, cum ex defectu vel delicto aliquo, vassallorum feudum feuda ac tenementa in manu sua ac potestate ponit. Verba autem sub nomine *Culvertagii*, idem sonant, quod sub pœna confiscationis. [Vide *Culverta*.]

CULLI. Calices, fictiles. Papias.

* **CULUS.** Tergum, nates, Ital. *Culo*. Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684: *Culus, cul, anus.* Stat. Avellæ ann. 1496. cap. 30. ex Cod. reg. 4624: *Ipsam cessionem faciendum, in loco juris Avillianæ publice Culum nudum super lapide imponat.* Hinc

* **CULUS.** Pars cujusvis rei posterior. Pactum inter Guichard. dom. Bellijoci et Guichard. de Marziaco ann. 1317. in Reg. 56. Chartoph. reg. ch. 474: *Et ab ipso escarro domus usque ad Culum Johannis Presta-segla circueiundo, et ab ipso furno usque ad quemdam lapidem.*

CULUSTA. Fragmentum Petronii: *Nam mihi nihil novi potest afferri, sicut illi feri Culusta mel habuit praxim.* [Valesius in Valesianis pag. 233. hunc locum Petronio perperam attributum sic corrigi: *Sicut ille feroculus, tamen habuit praxim.* Non multo clarior evadit locus obscurus ingeniosa correctione. Hinc tamen fit, ut vocem *Culusta* credamus fictis vocibus annumerandam.]

* **CULX.** vox Occitanica, qua Arbus-

cula quædam tinctoribus prohibita significatur. Stat. pro arte paratoriarum sanctorum Carcass. renovata ann. 1466. in Reg. 201. Chartoph. reg. ch. 121: *Item quod nullus possit... tingere seu tingi facere aliquos pannos... cum racemis sambussi, neque de Cula, nec cum alio falso seu vili tinctu.*

* 1. **CUM.** Coram, apud. Greg. Turon. lib. 7. Hist. cap. 15: *Nectarium autem, Baudegisili fratrem, nefandis accusationibus Cum rege tentavit obruere.*

* 2. **CUM.** pro Ab, ex, apud eumd. Greg. ibid. lib. 8. cap. 43: *Cives Cum homine obtinere non queunt, ut saltem vel celebrata solemnitate paschali discutatur.* Mirac. S. Nicetæ tom. 4. Sept. pag. 8. col. 1: *Mulier, nomine Maria, habens oculum dextrum quasi evulsum de loco suo, nihil Cum eo videbat.*

* 3. **CUM.** Accusativo aligatum pro ablativo, in Epist. Sigeberti reg. tom. 1. Febr. pag. 232. col. 2: *Ignoramus in quo loco una Cum reliquis fratres et comprovinciales vestros debeatis conjungere.*

* 4. **CUM.** Apud. Chronic. Moissiac. ad ann. 809: *Saxones venerunt ultra Albiam et fregerunt ibi unam civitatem Cum nostris Hwinidis, qui appellantur Semelding, Connoburg.* Vide Pertz. Scriptor. tom. 2. pag. 448. not. 24. et pag. 596. not. 15.

† 1. **CUMA.** *Poma Silvestria.* Gloss. Isid. Grævius monet legendum ex Constantiensi: *Corna, poma sylvestria.* Virgil. 3. *Æneid.* vers. 649:

Victum infelicem baccas lapidosaque Corna
Dant rami, etc.

Vide *Cosnia*.

† 2. **CUMA.** ἀσπράγος, in Glossis Lat. Græc. *Asparagus.*

† 3. **CUMA.** *Brevis dictio,* in Glossar. San-German. num. 501. Legendum *Comma* ut in Gloss. Isid. Vide lib. 1. Orig. cap. 9. et lib. 2. cap. 18.

† 4. **CUMA.** *COMA,* ut infra *Cumba* 2. Locus declivis, propensus, in vallem desinens. Acta consecrationis Ecclesiarum S. M. et SS. Petri et Pauli in valle Albania ann. 955. in Appendice Marcæ Hisp. col. 875: *His affrontationibus includuntur, a parte orientis in Cuma crosa, et pergit per ipsa Cuma de pugo rotundo... et vadit per ipsa Cuma qui pergit ad mansione Radone... per ipsam rocham de Mazanedo, et per altam Cumam quæ dicitur Gotatio.* Pluries occurrit ibi, atque bis aut ter scribitur *Coma*.

CUMAGUS. Epistola Valeriani apud Pollionem in Claudio: *Fibulum auream, Cumacum, cypream unam.* [Forte legendum, *Cum acu Cyprea una.*]

CUMADA. Capitulare de Villis cap. 42: *Unaqueque villa... habeat... catenas, cramaculos, delaturas, secures, id est, Cunas, terebras, etc.* Ubi legendum indubie *Cuniadas* ex Gallico *Coignée*, securis. Vide *Cuneata*.

* **CUMARIA.** Charta Dagob. II. reg. Franc. ann. 684. in Suppl. ad Miræum pag. 282. col. 1: *Molendini duo sub uno tecto, Cumaria super fluvio Suppia, vinea in Beterio cum vineatore.* Vide infra *Cumma*.

† **CUMASCLE.** Provincialibus, Catena ferrea suspendendis in foco lebetibus, Gall. *Cremaliere.* Legitur in Inventario anni 1294. ex Schedis D. le Fournier.

* Charta Augustin. de Castellana ann. 1428: *In suspendium seu Cumasclum, etc.* Sed leg. *Cremasclum.* Vide supra *Cremasclum*.

† **CUMATICUS.** *Versificator.* Gloss. San-

German. num. 501. Lege *Commaticus*, ut in Glossis Isidori. Vide *Comma*.
CUMATILIS, vox formata ex Græc. ζῆμα, fluctus; unde Commodianus, de Neptuno:

Patet esse Deum Cumatitem illo paratu.

[Nonius Marcellus cap. 16. de genere vel colore vestimentorum. n. 1: *Cumatilis aut marinus, aut cæruleus a Græco tractum, quasi fluctuum similis, etc.*]

1. **CUMBA**, Cymba, navis, seu potius navis species. [*] Vide Isidor. Origin. lib. 19. cap. 1. sect. 23. cap. 2. sect. 1.] Glossar. Arabico-Latinum: *Lembus, navicula brevis, dicta et Caupulus, et Cumba, et Lintris*. Papias: *Cumba, navicula, locus navis*. Gloss. Gr. Lat.: Σκάφη, τὸ πλοῖον, *Alveum, Alveus, Cumba*. Alibi: Ἀζάριον, *Cumba*. Gloss. Saxon. Ælfrici: *Cumba, vel caupulus, etc.* Lexicon. MS. Regium: Κύβη, πλοῖα περιφέρει, Πομπύρις. Ugutio: *Cumba et Cimba, ima pars navis et vicinior aquis, sic dicta, quod aquis incumbit, unde et ipsa navis, et præcipue parva dicitur*. Festus Avienus in Descript. Orae maritimæ:

... Cumbis turbidum late fretum
 Et beluosi gurgitem Oceani secant.

Flodoardus lib. 14. Carm. 18:

Sistere sic triduo cogens sine gurgite Cumban.

Alibi:

Applicitas quæ littoribus propellere Cumbas
 Insurgunt.

Utitur et Prudentius lib. Peristeph. Hym. 2. 25. Occurrit etiam in Notis Tyronis. Hinc forte Κομβάριον, navigium majus, apud Constantin. Porph. in Basilio cap. 42: Τριάνοντα πλοῖον μέγιστον, ἢ Κομβάρια λέγεται. Cap. 43: Εἰκοσὶ κομβάρια. Utitur etiam Leo Imp. in Tactic. cap. 18. § 140. (qui a Saracenis vocabulum accersit, dicto cap. 18.) et cap. 19. § 70. ut et Cedrenus pag. 580. 581. Edit. Reg. et Zonaras in Basilio. Κομβάριον idem Constantinus dixit lib. 2. de Themat. cap. 11. pag. 106. *Gombarias* vocat Andreas Dandulus in Chron. MS. ann. 992: *Naves, quas Veneti Gombarias nominant, contra Narentanos Slavos misit*. Vide Glossar. med. Græcit. [et supra *Caupulus*.]

¶ **CUMBUS**, Eadem notione in Agnelli Libro Pontificali apud Murator. tom. 2. pag. 60. col. 2: *Alia vero die, Cumbum ingressus propitius ventis properavi ad istam servatam a Deo civitatem Ravennæ*.

2. **CUMBA**, Hispanis *Comba*, est Curvatura, Vasconibus locus declivis et propensus, qui in vallem desinit. [Armorici *Combant*.] Gloss. Lat. MS. Regium Cod. 1013. et Glossæ Isidori: *Gumba, cuneus, crypta. Cripa*, in Glossis Isid. ubi alii pro *Cuneus*, legunt *Cuniculus*. Anglo-Saxonibus etiam *Comb* est vallis, montibus undique obsita, quemadmodum veteribus Britannis *Kum*, ut observat Camdenus in Dammonii. Sic autem dicta, quod *Cumbæ*, seu navigii ita nuncupati, quod cavum est, et longius, speciem referat: seu ab alveo navis, qui *Cumba* etiam dicebatur. Historia fundat. Monasterii Miratorii in diocesi Lugdunensi MS: *Tempore vero præcedente D. Guerricus prædicti Humberti filius anno 1156. Cumbam Ossei, et omnem terram prædictæ Cumbæ circumquaque adjacentem prædictis fratribus vendidit*. Tabularium Belliolense in Lemovicibus n. 83: *Mansos meos in Bretenis dimitto tres... ita quidem dimitto,*

ut frater meus Ratbodus teneat ad obedientiam S. Stephani ad sacrarium denarios 2. de vinea in Tiberia intrante in illa Cumba. Eadem habentur in Charta ann. 1131. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 311. Vetus Charta apud Perardum in Burgundicis pag. 116: *Et in circum volvitur per rupes, infra quas Cumba permixta tendens ad cursum Susionis, et per ipsum cursum pergit usque ad terram, unde fluunt olle*. [Charta anni 1068. in Appendice Marcæ Hisp. col. 1143: *Et extra hoc habeat ibi Agerensis Ecclesia duas parviliatas terræ... in Cumba de Artesta*. Vide *Cuma* 4. et Valesii Notitiam Galliarum pag. 415. col. 2. ubi observat Provinciales, Dalphinates ac Sabaudos præter cæteros Convalles *Cumbas* appellasse.]

CUMBA, Eadem notione. [Pactum inter Jacobum Arragoniæ Regem et Berengarium Magalonæ Episc. ann. 1272. De limitibus jurisdictionis utriusque: *Fluit aqua pluvialis ad ipsum flumen per flum Combæ quæ est iuxta ipsam rupem. Comba Rogerii*, in qua sitæ erant vineæ, pluries memoratur in Regesto 87. Charthophylacii regii.] Charta Henrici Comitis Auro tom. 2. Monastici Anglic. pag. 290: *Wertham cum Comba iuxta forestam meam, etc.* Chronic. Besuense pag. 640: *Et pro tali commercio dedit illi 25. solid. et unam Combam, quam plantaverat*. Occurrit præterea in Aliquot Chartis apud Duchesium in Probat. Hist. Vergeiacensis pag. 135. 143. et Guichenonum in Probat. Hist. Sabaud. pag. 5. Le Roman de Garin MS:

Por chevauchier le bruel de Selve longue,
 Si descendirent lés une basse Combe.

* Lit. remiss. ann. 1425. in Reg. 173. Charthoph. reg. ch. 199: *Le suppliant et icellui Rebours estans ou chemin royal en une Combe ou valée, appellée la Combe Savate. Icellui Carmen qui aloit en une Combe ou valée pleine de bois, assise près le grant et publique chemin de Basaas, in aliis ann. 1450. ex Reg. 180. ch. 78. Unde diminut. *Comblelle*, in Poem. Alexandri MS. part. 1:*

Vers les Turcs esperonnet parmi unes Comblelles,
 As espées lor trenchent les pis et les forcelles.

Hinc *Altacomba* in Sabaudia, et *Combalonga* in Consorannis, Monasteria seu Abbatie, nomen accepere, quod in altis, profundis, et longis vallibus exstructæ sint. Vide *Catacumbæ*.

¶ **CUMBUS**, apud Moretum Antiq. Navarræ pag. 300. et 301. ex Archivo S. Joannis: *Dedit illis unam speluncam, quæ est sub Orolis facie... et inde devallat contra illa serra de tras illos Cumbos de fonte frigida*. Ubi versio ejusd. Moreti: *Les dio una cueba a la vista del Uruel... y de alli corre por valle contra la sierra de aquellos Cumbos de fueu frigida*.

SUBCUMBUS, Terminus cavus. Latinus de Terminis: *Terminus si Subcumbus positus fuerit, limitem ostendit: quidam maxime per convallia pergunt. Si autem in plano Subcumbus positus fuerit, ubi vallis non sit, in proximo ante se claudet finem*. Alius Agrimensor: *Terminus decum x. habuerit, quadrifinium exponet: si Succumbum fuerit, limitem ostendit, aut vallem desiderat*.

¶ 3. **CUMBA**, Theloneum Monasterii S. Bertini: *Carteia de Cumbis fulconum 2. den.*

* 4. **CUMBA**, Sepulcrum lapideum, quod cavum et longum ad modum *Cumbæ* seu navigii ita nuncupati, sic dictum. Stat. P. Burdegal. archiep. ann.

1263. ex Cod. reg. 1590: *Si ob culpam propriam interdicti vel excommunicati fuerint, et per annum in hujusmodi sententiam permanserint, prohibemur in terra vel in Cumbis lapideis, etiam extra cymiterium sepelire*.

* **CUMBALE**, Idem quod supra *Cumba* 2. Charta ann. 1339. in Reg. 71. Charthoph. reg. ch. 319: *Dicta terra... se extendit usque ad cumbam sive Cumbale, dictum Cumbel Paurut, et prout descenditur per dictum Cumbale usque ad puteum, dictum Potz vernios*.

* **CUMBIA**, *Poculorum genera*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. [*] Isidor. Origin. lib. 20. cap. 5. sect. 4.] Vide *Cubia* 2.

* **CUMBRA**, Agger seu locus arboribus excisis in fluvio coarctatus, piscium capiendorum causa, Gall. *Combre*. Charta Caroli primogen. reg. Jerus. ann. 1279. in Chartul. priorat. de Guilcio fol. 46. vº: *Concedentes de gratia ut prædictum monasterium Cumbam seu piscariam, cum omnibus juribus et pertinentiis suis... teneat et possideat in futurum pacifice et quiete*. Alia ann. 1283. ibid. fol. 47. rº: *Saichent tous que ge mestre Henri de Charlons procuierres et receverres des rentes nostre seignor le roy de Jerusalem... ei eu et recou... secante solz de monnoye courant dou priour de Goiz por la finance d'un Combre, assis ou leir à Goiz*. Vide supra *Combra*.

* **CUMBRARIUS**, f. pro *Cambrarius*, *Camerarius*, Rei vestiarie præfectus. Charta ann. 923. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 267. col. 2: *Sig. Bodonis præpositi. Sig. Motarii Cumbrarii*.

CUMBRI. Vide *Combri*.

CUMBUS. S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 5: *In arcepto Eligius sarculo cœpit... terram sanctis effodere manibus: mox reperit Cumbum sane veterinum, tegentem corpus sacratum*. Ubi legendum puto *Tumbum*, seu *tumulum*, id est, *Tumbam*. [Vide *Cumbus*, aliis notionibus in *Cumba* 1. et 2.]

* Nihil hic emendatione opus est, ut colligitur ex *Cumba* 4. supra.

* **CUMDIRECTUM**, Ager cultus. Charta ann. 1150. inter Probat. tom. 2. Hist. Occit. col. 527: *Damus similiter in omni fevo de Compania ligna ad edificandas et construendas domos, et ad omnia necessaria, et in silvis, et in heremo, et in Cumdirecto, herbas et pastoralis pro totum ad bestias*. Vide in *Condirigere* 2.

* **CUMENTUM**, Falso amaysramento. Glossar. Lat. Ital. MS. *Commentum*.

CUMERA, *Vas frumentarium de festucis*. Ugutio, [Papias MS. Bituric.: *Cymeras, vas frumentarium*.] [*] Vide *Forcellin*.]

¶ **CUMERUS**, *Urbanus*. Gloss. Isid. Conjectores restaurant: *Cumerus, Curvatus*. Malleus, *Comes, Urbanus*. Mihi favet Constantiensis, ubi: *Cumes Urbanus, Nomen civitatis*. Ultima verba pertinent ad vocem præcedentem, *Cumæ, Civitas Campaniæ*. Hæc fere Grævius.

¶ **CUMEX**, Scutella profundior, Belgice *Komme*. Acta SS. Junii tom. 1. pag. 320. de S. Coemgeno: *Coemgenus jam non inveniens patellam, lac effudit in Cunicem ligneam, posuitque manibus suis super ignem et ignis nullo modo ligno nocuit*.

* **CUMILA**. Vide infra *Cunela*.

* **CUMINA**. Vide infra in *Cumma*.

* **CUMINATOR**. Vide mox in *Cuminus*.

* **CUMINUS**, Idem quod supra *Commune* 1. Tributum, quod a rege aut domino *communiæ* exigebatur, vel quod in *communiæ* utilitatem convertebatur;

Cuminator dictus illius exactor. Libert. Montisfer. ann. 1291. in Reg. 181. Chartoph. reg. ch. 154: *Quod dicti consules... possint et eis liceat facere Cuminum, Cuminos, jetam et jetas, talliam et tallias, qui et quæ sibi et eorum consiliariis videbuntur, in habitantibus... Quamcito gatiatus de suo Cumino, jeta seu tallia satisfecerit Cuminatoribus seu levatoribus prædictorum, ipso facto sit degatigatus.*

† **CUMLATERATIONES**, Limites. Charta Alcherii Aurucii pro Abbate Sichoardo, apud Stephanotium tom. 1. Antiq. Occitan. MSS. pag. 368: *Dedit infra istas affrontationes vel Cumlaterationes includunt, sic vendidimus vobis. Vide Collateratio.*

† **CUMMA**. Vide *Conduma* post *Condamina*.

* **CUMMA**, Prædium rusticum cum agri portione, idem quod *Condamina*. Charta ann. 1147. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 705. col. 2: *Cumma ad quinquaginta modia seminanda, et ad avenam similiter. Perperam Cumina* in Ch. ann. 991. inter Probat. tom. 1. Hist. Lothar. col. 394: *Dedit et sibique servientibus in perpetuum Cuminam, quæ est in Chamberes ultra Mozellam. Leg. Cumnam. Vide infra Cunden.*

† **CUMPADIS**, vel **CUNPADIS**. Agnellus lib. Pontif. part. 2. cap. 3: *Aiunt alii quod post mortem ipsorum post plura tempora Romæ in concilio hæc causa discussa fuisset; qui providentia Episcoporum quasi pro depositione illorum incidere summatim Cumpadis (vel Cumpadis, ut in nota) pedis dextræ. Quid hoc se post eruditissimum Editorem Muratorum ultra fatemur nos ignorare.*

* **CUMPLARE**, Litigare, lite contendere, placitare. Charta hominii æra 1241. in Chartul. Campan. ex Cam. Comput. Paris.: *Si Binianus de Agremont fecerit dampnum vel pesar alicui de vassallis regis Navarrae, vel culibet alteri, quod Binianus de Agremont Cumpulat de directo in curia regis Navarrae.*

* **CUMULARE**, Congregare, Gall. *Assembler*. Lib. 1. Rer. Danic. ad ann. 1317. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 97: *Qui autem prædictis ducibus zelabant, occulte exercitum Cumulabant, atque subito supervenientes regem Byrgerum de terra fugarunt, cum uxore et quibusdam liberis.*

† **1. CUMULATUS**, *Cumulus*. Barthius in Glossario ex Historia Palæstina.

* **2. CUMULATUS**, Iteratus, repetitus, Gall. *Rèitéré*. Charta ann. 1308. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 374. v. col. 1: *Dictus miles de nostra liberalitate confidens, nobis duxit Cumulatis instantiis supplicandum, quatenus, etc.*

* **CUMULUS FORI**, Summa et ultima causæ cognitio, Gall. *Dernier ressort*. Lit. Alfonsi comit. Pictav. ann. 1269. in Reg. 11. Chartoph. reg. fol. 123. v. : *Cum dictus dominus comes mandaverit senescallo prædicto processum habitum a parte illorum de Cassanea contra illos de Marchia, in causa appellationis ad ipsum episcopum et dictum senescallum communiter, vel ad solum senescallum, vel ad dictum dominum comitem tantummodo interposita, irritam nunciaret, quod dominus comes super hoc provideat juri suo, cum ipse Cumulum fori apud Agennum habeat, in causis appellationum.*

* **CUMUNALIS**, Communis, Ital. *Comunale*. Stat. Verceil. lib. 3. pag. 73. r. : *Si receperit molinarius sive conductor ad macinandum quartaronos sex rastos frumenti Cumunatis et bene criati, etc.*

1. **CUNA**. Vide *Cuva*.

* **2. CUNA**, *Antigua*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7641. f. leg. *Cana*.

† **1. CUNAGIUM**, a *Cuneus*, Gall. *Coin*. Typus, seu ipsa typi percussio, qua signantur monetæ aliæque quam plurima et metallo confecta: Tributum pro impressione typi exsolvendum. Charta Edwardi III. Angl. Regis ann. 1337. apud Rymerum tom. 4. pag. 736. col. 1: *Dederimus eidem filio nostro stannariam nostram in Comitatu prædicto, una cum Cunagio ejusdem stannariæ. Et paulo post: Cum omnibus ad prædicta stannariam et Cunagium ac curiam qualitercumque spectantibus,.... una cum Cunagio ejusdem stannariæ, et cum omnibus exitibus.... curia prædictæ. Ejusdem tomi pag. 748. col. 1. in Charta ejusd. Reg. pro Willelmo de Monteacuto super exitibus Cunagii: *Rex Collectoribus sive Custodibus Cunagii stanni in Comitatu Cornubiæ salutem... Concesserimus... de exitibus Cunagii prædicti per manus vestras, et aliorum Collectorum et Custodum ejusdem Cunagii, etc.* Ibid. pag. 648. col. 6. in alia Charta ejusd. Edw. de compositione super emolumentis Cunagii: *Nisi tantum tertias partes emolumenti dicti Cunagii. Et tom. 7. pag. 41. col. 1. in Charta ejusd. de moneta Scotiae, ad Joannem de Bolton ann. 1374: Pro eo quod gentes Scotiae per subtilitatem suam bonam monetam argenti extra regnum nostrum Angliæ subtraxerunt, et in Cunagium suum, ad minorem valorem quam moneta Angliæ extitit, posuerunt, et sic currit in solutione in regno prædicto, ad grave dampnum et deceptionem nostram, etc.* Denique tom. 9. pag. 471. col. 2. in Charta Henrici V. Angl. Regis ann. 1417: *Controfactor misteræ monetæ et Cunagii multiplicator, et lotor auri et argenti cum cuneo nostro Cunatorum.**

† **2. CUNAGIUM**, f. ut *Cunicularia*. Vivarium cuniculorum. Tabularium Calense pag. 40: *Metæ rerum prædictarum... sunt, hæc videlicet prædicta noa... usque ad artilarium, et de ipsa artilaria usque ad Cunagium S. Andrew et de illo Cunagio usque ad vineam Petri, etc.*

† **CUNATUS**. Cuneo seu typo percussus. Vide *Cunagium* 1.

* **CUNCA**, Prov. *Amitta, soror patris. Matertera, soror matris. Matruellis*. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657.

* **CUNCIATURA**, Rei alicujus appendix, supellex, utensile, Ital. *Conciatura*. Charta ann. 1157. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 561: *Tradimus... sanctæ Romanæ ecclesiæ in perpetuum ad veram hereditatem, perpetuamque proprietatem, id est, duo molendina in integrum, cum ferratura et Cunciatura sua, et aqueductu eorum et omnibus pertinentiis suis, etc.*

† **CUNCIDA**, ut *Concida*, Sepimentum. Lex Salica tit. 19. art. 10. Edit. Eccardi: *Si quis Cuncidam alienam capulaverit, etc.*

† **CUNCTABILIA**, Moræ, dilationes, ut conjicit Sollerius. Acta S. Reginswindæ, Julii tom. 4. pag. 95: *Et tanta illum disciplina stigmatizavit, ut videlicet lividæ cutis apta vestigia divinæ visionis Cunctabilia omnia facerent credibilia.*

† **CUNCTALIS**, *Generalis*, Papias. [Mart. Capella lib. 1. pag. 6: *Lar omnium Cunctalis, i. e. Generalis, oppositus familiari.*]

† **CUNCTARI**, Inficari, negare, aut saltem dubitare, quia qui *cunctantur* quasi dubitant inquirendo num acturi sint necne: hæc propria vis verbi *Cunctari*. Christophorus Papa in confirma-

tione Privilegiorum Corbeiensium, apud Acherium tom. 6. Spicil. pag. 415: *Nulli Cunctandum est, quod cunctæ Ecclesiæ paci, saluti et quieti prospicere nos oporteat.*

† **CUNCTIGINUS**, Omnisonus. Mart. Capella lib. 9. pag. 306: *Plenitudo Cunctiginæ voluptatis.*

* **CUNCTICOLOR**. Ruodlieb. fr. 3. vers. 363:

..... Lapidis generosi, Cuncticolores.

† **CUNCTIGENA**, Omnis generis, in Decretis Synodi Ænhamensis ann. 1009. can. 22: *Neguitia Cunctigenæ, etc.*

† **CUNCTIO**. Vide *Cociones*.

† **CUNCTIPARENS**, Parens omnium. Prudent. Pass. S. Agnetis v. 128: *Cui posse soli Cunctiparens dedit.*

† **CUNCTIPATER**, Omnium pater Deus. Theodulphus 1. Carm. v. 69. de Hiskia Rege:

Cui tria Cunctipater voluit superaddere lustra.

† **CUNCTIPOPENS**, pro *Omnipotens. Cunctipotentia*, in Prologo ad Vitam S. Turiani, Episcopi Dolensis. [Prudent. in Pass. S. Quirini v. 56. *Jesu Cunctipotens. Legitur et alibi.*]

† **CUNCTITENENS** et *Omnipotens*, in Præcepto Ludovici Balbi ann. 879. apud Mabill. de Re Diplom. lib. 6. pag. 549.

† **CUNCTITONANS DEUS**, in Actis SS. Julii tom. 1. pag. 133. de S. Swithuno.

† **CUNCTIUM**, Restauratio, reparatio. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 936. de B. Michelina: *Res relictas Ecclesiæ prædictæ expendendas in Cunctio Ecclesiæ prædictæ.*

† **CUNCTUS**, *Scyphus, patera*. Ita Papias MS. Edit. habet *Cundus*. [MS. Bituric. habet etiam *Cunctus*.]

* **CUNCUS**, pro *Concus*, a voce Italica *Concio*. Vide *Corium* et *Caramen*. [FR.]

* **CUNDEMINA**, ut supra *Condamina*. Charta ann. 859. inter Instr. tom. 12. Gall. Christ. col. 304: *Cundeminam adhaerentem fronti jam dictæ ecclesiæ.*

* **CUNDEN**, Germanis idem quod apud nostros *Condamina*, ut discimus ex Gloss. Cæsarii Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Honthaim* pag. 662. col. 2: *Præterea etiam invenitur in libro de mansis indominicatis, qui sunt agri curiæ, quos vulgariter appellamus selgunt, sive atten, vel Cunden. Vide supra Cumma et infra Cuns. Conf. Croada 2.*

† **CUNDUS**. Vide *Cunctus*.

† **CUNEATA**, Gall. *Coigné*, Securis. Tabularium Vindocin. Ch. 54: *Favente Hilgodo fratre suo Securi, sive, ut vulgus loquitur, Cuneata cognominato. Vide Meursium in Κοινον, et supra in Cumada.*

† **CUNELA**, *Κυνελα*. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. *Thymbra*. Lege cum Plinio, *Cunila*, Herba odorifera, quam vulgo dicimus, *Sariette*.

* In iisdem Gloss. Lat. Gr.: *Cunila, Κυνελον, σισυμβρον, ειδος λαχάνου*. Ad quem locum ita Castigat. in utrumque Glossar.: *Cunela, Κυνελα*. Vide Salmas. ad Plin. vel potius Solin. pag. 1275. et 1286. *Cunila, σισυμβρον*. Cod. Sangerm. *Cunula*, et Reg. *Cunila*.

† **CUNENEA**. Computus ann. 1201. apud D. Brussel de Feudorum usu ad calcem tom. 2. pag. CLIV. col. 1: *Pro Cunenea faciendâ veteris turris et pro aula dealbata et capella xx. l. Suspicor legendum esse *Caminea*, Gall. *Cheminée*, Camini spiraculum. Erit forte qui malit *Cuneneam* esse Angulum, Gall. *Coin*.*

† **1. CUNEUS**, Angulus, Gall. *Coin*.

Charta Philippi Augusti ann. 1211. tom. 1. Ampliss. Collect. col. 1100: *Ab era S. Venantii usque ad Cuneum muri, etc.* Charta Philippi III. Franc. Regis ann. 1272. in Hist. Sangerman. Jacobi Bouillart pag. LXX. col. 1: *A Cuneo adaquatoria... eundo ad portam S. Germani de Pratis.* Liber Annivers. ejusd. Abbatiae fol. 70: *Super domo quae facit Cuneum, etc.*

2. **CUNEUS**, Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur, Gallis *Coin*; a cundo dictum censet Cokus ad Littletonem sect. 335. Alii a cunei figura, et probabilibus. Lexicon Gr. MS.: Ἀγρονομία, ἐν ᾗ κόπεται τὰ νομισματά, ἢ νόν ἐπιχρῶν κλίονσι. Leg. σύμμετρον. Matth. Paris ann. 1248: *Cuneus monetalis: Cunei emolumentum.* Monastic. Angl. tom. 2. pag. 308. 313: *Carucatam terræ, quæ jacebat olim ad Cuneos monetæ.* Adde Will. Thorn. in Chron. pag. 1816. Fleta lib. 1. cap. 22. § 5: *Fabricatores Cuneorum.* § 6. *Fabricatores falsæ monetæ sine Cuneo.* Vide *Moneta*.

Sæpe etiam sumitur pro ipso jure cudiendi monetam, in Assisis præsertim Hierosol. MSS.: *Le chief Signor a Cour, Coins, et Justice, qui est la haute Cour.* Passim ibi.

3. **CUNEUS**, Species vel forma panis. Chron. Windesem. Buschii lib. 2. cap. 43: *Uno Cuneo, hoc est, albo pane, modicisque cibariis in hebdomada sustentabatur.* Picardi *Cuignet* etiamnum appellant, panem lacte subactum, et in varios angulos formatum. Auctor Mamotrecti 7. Levit.: *Collyridis, id est, panes similibus triangulos, vel circulos.*

* Lit. remiss. ann. 1467. in Reg. 195. Chartoph. reg. ch. 21: *Le Dimenche d'après Noël... iceule compaignons vindrent soupper et menger leur Cuignet avec leur curé.* Vide *Coniada* et supra *Cornuta* 2.

4. **CUNEUS**, Latinis, est instrumentum ferreum, aut ligneum, quo finduntur ligna. Vita S. Joannis Episc. Traguriensis: *Accedentes autem plures prioribus, adjectis ferreis palis et Cuneis, submovere illum (lapidem) non potuerunt.* Miracula S. Richarii Abb. lib. 1. cap. 1: *Cum findere tentasset cum malleis et Cuneis, et omni hujus generis machinamento, etc.* Vide *Ordericum Vital.* lib. 8. pag. 698. et Meurs. in *Kovovia*.

* 5. **CUNEUS**, *Crypta*, in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613.

* 6. **CUNEUS**, Militum multitudo, exercitus. Waltarius vers. 44:

Ibant æquati numero, sed et agmine longo,
Quadrupedum cursu tellus concussa gemebat. . . .
Jamque Ararim Rodanumque amnes transierat altos
Atque ad prædandum Cuneus dispergitur omnis.

Ibidem vers. 183:

Jamque intra jactum teli congressus uterque
Constiterat Cuneus.

† **CUNGNUS**, Angulus, Gall. *Coin*, alias *Coing*. Consuetudines MSS. Tolosanæ ex Bibl. D. Abbat. de Crozat fol. 18. vel 19: *Et exinde usque ad crucem de Cungno.* Vide *Cuneus* 1.

† **CUNHUS**, Typus quo moneta cuditur et signatur, Gall. *Coin*. Extractum computi Siardelli Massariæ Magistri monetarum ann. 1839. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 95: *Primo videlicet, quod ferent denarii curribiles... sub forma et Cunho, etc.* Pluries repetitur eadem vox ibidem, pro qua bis habetur *Cugnus*. Vide in hac voce et *Cuneus* 2.

† **CUNIADA**, Securis. Vide locum in *Caradrus* et supra vocem *Cuneata*.

* **CUNICERIA**, f. Idem quod *Curtile*, vel quod *Cuniculus* infra. Charta ann. 1263. in Chartul. Lingon. ex Cod. reg.

5188. fol. 208. rº: *Item (vendit) jardinum et Cuniceriam ex utraque parte absque prato, quod est in medio.* At minus mihi asserta est lectio.

* **CUNICULUS**, Cuniculus, Gall. *Lapin*. Charta ann. 1442. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Quod possint libere et impune et absque banno venari seu venari facere per territorium ipsius castri (Grambodi) Cuniculos, perdices, lepores.*

† **CUNICULA**. Vide *Conucula*.

† **CUNICULARIA**, Vivarium cuniculorum, Gallis *Lapiniere, Garenne*. Occurrit non semel in Fleta lib. 2. cap. 52. § 12. cap. 71. § 12. cap. 72. § 14. etc.

† **CUNICULARIS**, Qui cuniculos venatur. Fori Leyrenæ: *Cunicularis post unam noctem dedit unum Cuniculum cum sua pelle.*

† **CUNICULINA CARO**. in Epistola Evantii Archidiaconi, inter Concil. Hisp. tom. 3. pag. 87. *Cuniculina pelles*, id est, *Cuniculi*, apud Johannem de Janua.

† **CUNICULUS**, Mendose pro *Duciculus*. Ibi vide.

* **CUNIGLUS**, Cuniculus, Gall. *Conduit, canal*. Stat. Montis-reg. pag. 208: *Ita quod non noceat viæ usque ad pontes seu Cuniglos, per quos discurrere debeat ipsa aqua.*

* **CUNILA**. Vide supra *Cunela*.

† **CUNIRE**, *Cuneo* notare, Typo signare, Gall. *Marquer au coin*. Præceptum Edwardi III. Angl. Regis ann. 1338. de stanno capiendò ad bellum, apud Rymerum tom. 5. pag. 39: *Assignavimus vos conjunctim et divisim ad capiendum ad opus nostrum totum stannum in Comitibus prædictis Cunitum et etiam Cunitundum, cum Cunitum fuerit et in eisdem Comitibus jam inventum.* Apud Festum *Cunire* est Stercus facere, quod de infantibus fascias in *cunis* polluentibus maxime intelligendum est. Vide *Cunagium* 1.

† **CUNITÆ**, Hæretici, quorum auctor *Cunus* quidam, in Anglia noti ann. 1147. M. Chron. Belgic.

* **CUNITILARE**, Rem cum muliere habere, a *Cunus*. B. de Amoribus in Speculo sacerdotum MS. cap. 23. de peccato luxuriæ:

Niteris asserere quin peccos cum muliere,
Qui in presente cessares a coheundo,
Aut pede vel dente proprio non Cunitilando.

* *Cunardir* vero, a Latino conari, opus faciendum redimere, Gall. *Entreprendre*, in Lit. remiss. ann. 1423. ex Reg. 172. Chartoph. reg. ch. 407: *Lequel Perrinet vint pour marchander avec les compaignons ou l'un d'eulx, de Cunardir de faire une piece de vigne, qui est à dire bechier ou houer.*

* 1. **CUNIUS**, ut *Cuneus* 2. Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur, Gall. *Coin*. Testam. Joan. Fabri episc. Carnot. ann. 1390: *Una cum obligatione... quæ non ascendit de quingentis francis auri ad sexcentos francos auri de Cuno domini Francorum regis.* Vide infra *Cunus* 1.

* 2. **CUNIUS**, *Cuneus*, Italis *Conio*, Gall. *Coin*. Guido de Vigevano MS. de Modo expugn. T. S. cap. 8: *Postea fortiter inclaveletur navis super curvis illis, et postea calchentur stopino cum Cuniis et maciis.*

† **CUNPADIS**. Vide *Cumpadis*.

* **CUNS**, Censuræ species, Teutonice. Charta capituli S. Petri Traject. ann. 1310. in Suppl. ad Miræum pag. 427. col. 1: *Willelmus comes Hannoniæ... dedit censam suam annuam universam, quæ Teutonice Cuns sive marghengelt dicitur, jacentem in de Nesse. Cum censibus an-*

nus universis, qui Theutonice Cuns sive morgenghelt dicuntur, in Bulla Clementis PP. V. ann. 1312. ibid. pag. 430. col. 1. Vide supra Cunden.

* 1. **CUNTA**, ab Hispan. *Cuenta*, Serutum preceptorum, quibus Deiparam salutamus, ut videtur, idem quod *Capellina* 1. Testam. Mafaldæ regin. ann. 1256. tom. 1. Probat. Hist. geneal. domus reg. Portugal. pag. 33: *Item mando domnæ Orracæ Sancii sorori mææ... unas Cuntas de cristallo et corallis... Item domnæ Adaræ Petri... unas Cuntas de cristallis et corallo.*

* 2. **CUNTA**, *La indusia*, in Glossar. Lat. Ital. MS.

* **CUNULA**, diminut. a *Cuna*, Gall. *Berceau d'enfant*. Mirac. S. Emmer. tom. 6. Sept. pag. 504. col. 2: *Is qui Cunulæ adhæsit ut pusio, repente robustus erigitur ac sistitur ut homo.*

* 1. **CUNUS**, Sigillum ferreum, quo nummi cuduntur, ut supra *Cunius* 1. Charta Phil. Pulc. ann. 1301. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 127. rº. col. 2: *Cum questio verteretur super jure et dominio tallii Cunorum monetæ Tholosanæ, etc.*

* 2. **CUNUS**, *Foramen*. in vet. Glossar. ex Cod. reg. 7613. Aliud Lat. Gall. ex Cod. 7692: *Cunus, fosse sus terre.*

1. **CUPA**, Vas vino cundendo paratum, Latinis, a *Koupar* Anglis, nostris *Cuwe*, [Germanis *Kufe*.] Lucanus lib. 4. de Bello civ. vers. 420:

. . . Ratem vacuæ sustentant undique Cupæ.

Vide Petrum Blesens. Epist. 63. *Navis capacitatis 40. Cuparum*, in Novella Valentiniiani de Naviculariis amnicis. Nos dicimus: *Un vaisseau de 40. tonneaux.* Gloss. Ælfrici: *Cupa*, tunne. [Computum Capituli Autissiod. ann. 1247: *Eodem anno habebat Capitulum duo pressoria munita, et XXII. tonnas, et quinque canales ad eas implendas, et septem Cupas cum quadam parva, in qua vinum colatur.* Jonas Monachus in Vita S. Columbani n. 53: *Reperit eos sacrificium profanum litare velle, vasque magnum, quod vulgo Cupam vocant, quod 26. modios amplius minusve capiebat, cervisia plenum in medio habebat positum.* Vita S. Austregisili Episc. Bituric. inter Acta SS. Bened. sæc. 2. pag. 97: *Repleto vase musto, unum quod illi vocant Cupam, ferme viginti metra capiens resedit vacuum.* Sed et apud Ulpianum inter *vasa vinaria numerantur Cupæ et dolia, quæ in cello fixa sunt.* Bertha Monacha in Vita S. Adelheidis Abbatissæ n. 15: *Cellarium enim aliquando, vinum de Cupa producentem, festinanter per nuntium accersivit: quæ in obedientia nesciens moram, ejus presentiam velociter adivit, ore Cupæ non obfirmato, sed ducibulo secum in manibus asportato.* Occurrit eadem notione pro dolio vel doliolo, in Vita S. Willibrordi, inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 1. pag. 619. n. XVIII. in Vita S. Genovefæ, tom. 1. Januarii pag. 140. 143. etc. Isid. lib. 2. Orig. cap. 6: *Cupas, a capiendo, id est, accipiendo aquas vel vinum vocatas volunt.* Genuinum etymon κῦπα, species navis de qua mox in *Cupa* 2.)

† **CUPPA**, Eadem notione. Charta anni 1047. inter Instrum. tom. 2. Gall. Christ. col. 480: *Item de sylva... ad domos scilicet ædificandas vel restaurandas, ad Cuppas, ad dolia, ad vallum, ad naves, etc.* Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 47: *Cuppæ quatuor, una ad fabas servandas, quando fuerint bainatæ, altera in quam cadit aquæductus, tertia in qua*

lavantur scutellæ, quarta ad hoc ut aqua calida in eam mittatur ad mandatum et ad rasuram Fratrum.

* CUBA, in chart. ann. 1249. ap. Guérard. in Polypt. Irminou. pag. 385. et in alia ann. 1250. ibid. pag. 388.

* CUBBA. Ekkehard. IV. de Cas. S. Gall. cap. 5. Pertz. pag. 106: *Vinum quoque plenis Cubbis adpositum.*

CUELLA, Minor cupa. Epistola Bonifacii Archiep. Moguntini: *Vice osculi duas Cupellas vini Celsitudini vestræ transmissimus.*

2. CUPA, CUPPA, COPPA. Hesychius: Κύββα, ποτήριον. Gloss. Lat. Gr.: *Cupa, βούττις μεγάλη, ἢ τινες γαλὸν καλοῦσιν.* Est autem γαλός, certa navigii species: et apud Hesychium, κύπαι, εἶδος τι νεὼς, pariter esse dicuntur. [Sic vocem *Copa* Nicolaus Specialis usurpat lib. 7. de Rebus Siculis cap. 17. apud Murator. tom. 10. col. 1070: *Sed die tertia, ut ipsos defensores urbis in multarum partium defensione distraherent, quo debilitatam urbem viris bellatoribus facilius superarent, cathenam quæ portum urbis concluderat, præmissis porthenis, quas vulgo alii Filvas, alii Copas vocant, magnisque navibus succedentibus infringere conabantur.*] Idem Glossarium Κύββα, urna, *hydria*. Ubi forte legend. Κόπαι. At apud Heronem Mathematicum, κόπαι, et βούττις, pro vasis vinariis sumuntur; sed *Cupa* major est *butti*. Recentioribus vero *Cupa* et *Cuppa*, usurpantur pro poculo, seu vase potorio, quod videtur sic appellatum, quod *Cupæ* formam referat. Nostri *Coupe* appellant, [Armorici *Cop*.] Vita sancti Guidonis Abbatis Pomposiani: *Cuppan, qua bibebat Abbas, ab eo sibi petiit porrigi.* [*Cupa* S. Columban, in ejus Vita inter Acta SS. Benedict. sec. 2. pag. 53.] *Cuppæ aureæ et argentæ*, in Constitut. Siculis lib. 3. tit. 36. § 1. Liber de contemptu mundi:

Insignesque thori, Cupæ, cyphique decori.

Vide Lupum Ferrariensem Epist. 85. Salmasius ad Hist. Aug. pag. 253. [Nævium ex quo laudatur: *duas Cupas mero plenas exhausit*; et Anecd. Marten. tom. 1. col. 1527. *Coppa una argentea*, in Chronico Romualdi II. Archiep. Salern. apud Muratorium tom. 7. col. 242. *Cuppa argenti fusilis*, quam Calicem interpretatur Mabillonius, in Translatione S. Filiberti, inter Acta SS. Bened. sæc. 4. part. 1. pag. 552.]

* COPA, Patera, crater, Italis *Coppa*. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 364: *Planeta una drappi brocati auro in campo rubeo, laborati ad Copas, leones et alia animalia.*

COPPA, Eadem notione. apud Simeonem Dunelmens. Charta Æthelstani Regis Angl. tom. 1. Monastici: *Tria tapetia, et duas Coppas argenteas cum cooperculis. Coppas* vocat mox idem Dunelmensis. Ekeardus junior de Casib. S. Galli cap. 1. *Coppam auream Domini tui... pinceræ meo confestim affertor.* Supra *cantharum* appellavit. Chronicon Casinense lib. 3. cap. 57. (al. 58.): *Coppas duas argenteas deauratas cum nigello librarum 15.* [Liutprand, Antapod. lib. 2. cap. 6: *Coppas argenteas deauratas*.] Romualdus Salernitanus in Chronico MS. *Scriniium Hugolini Boni Comitis frugerunt, et ex eo Coppam unam argenteam, et privilegium, quod Rex Imperatori fecerat, asportarunt.* Otto Morena: *Et ipsi unam Copam auri et denariis plenam ipsi Regi portaverunt.*

† COPA FERREA, recensetur inter coquina vasa, in Inventario anni 1312. ex

Archivo S. Victoris Massil. Armar. Din. num. 38.

COPARIUS MAJOR, dignitas in aula Regum Lusitanæ. Vide Brandeonium in Monarch. Lusitan. tom. 5. pag. 304. v.

† CUPPARIUS. Traditiones San-Emmeram. apud Bernardum *Per* tom. 1. Anecd. part. 3. col. 171: *Udabric Swarsceppe Cupparius.*

CUPHA, Idem quod *Cupa* 2. Vita S. Godehardi n. 62: *Petendo eum, ut benedicat parum vini in Cupha vel scypho suo.*

CUPELLUS, vel CUPELLA. Vasis potorii species, ex *Cupa*, aut a Græco κύπελλον, quod Hesychio est εἶδος ποτηρίου ζωτοῦ. Ubi forte legendum ζωτοῦ, in formam ovi. Alii a Germanico, *Kübel* deducunt. Gloss. Lat. Græc.: *Cupillum, γευστήριον, f. γευστήριον*, poculum quo vini gustus capiebatur, apud Athenæum; *Gustatorium*, in Fragmento Petronii de Cœna Trimalcionis. Apitius lib. 1. cap. 2: *Piper tritum cum melle desumpato in Cupellum conditi modo mittito.* Alia Editio habet *Cupellam*.

CUPELLA, Vas potorium [Supplem. Antiquarii: *Cupella, βούττιον, Gaulus.*] Vita S. Paterni Episc. Abrincat. cap. 5: *Potum per Cupellas dispositum evellere voluerunt.* Est etiam *Cupella*, parva cupa apud Gregorium Turon. lib. 2. de Mirac. cap. 35.

† CUPELLA APUM, Vas apum, Alvus, Gall. *Ruche*. Instrumentum anni 1267. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Rector hospitalis S. Andrewæ... inter alia promittit reddere Priori ejusdem Sancti a S. Victore dependentis Cupellas apum quadraginta.*

† COPPULA, *Cupa* minor. Computum ann. 1333. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 277: *Item pro duobus bacilibus de ære pro Domino, taren. VIII. gran. III. Et pro Coppulis pro Domino, taren. III.*

CUPPA, Charta Henrici III. Regis Angl. apud Prynneum in Libertatib. Eccl. Angl. tom. 2. pag. 334: *Cum ex consuetudine approbata et obtenta habere consueverimus palefridos et Cuppas Episcoporum et Abbatum regni cedentium, etc.* Habentur similes aliæ Chartæ aliquot tom. 3. hujusce juris Regii testes. Vide *Heriotum*.

CUPPA vel COPA ad reponendam *Eucharistiam*. Necrologium Eccl. Parisiensis Id. Aug.: *Dedit nobis Calicem aureum cum patena ponderis 4. marcarum auri, de quo facta fuit Cuppa ad reponendum Eucharistiam.* Charta Anglica apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 3. pag. 798: *Mandatum est Justiciario Hiberniæ, quod in singulis Ecclesiis Cathedralibus Hiberniæ inveniat unam Cuppam ad Eucharistiam in ea reponendam.* [Chartularium S. Martialis Lemovic.: *Capsa capitata Apostoli (S. Martialis) manet reenovata et Copā ubi Corpus Domini reservatur.*]

† COPPA, apud Martenium Itiner. tom. 2. pag. 241. ex antiquo Inventario Theauri Monasterii Abdinghof. Paderborn.: *Aureus calix I. cum patena LXX. lapidum decoratus ornatu. Argentei vero VII. Coppa 1. argentea.* An ad reponendam *Eucharistiam*, non satis liquet.

* Nostris *Ciboire*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item una Coppa argentea deaurata ad portandum Corpus Christi. Item una Coupe d'argent dorré à porter le Corps nostre Seigneur*, in Inventar. Gallico.

† COPA CALICIS, in Notis marginalibus antiqui Martyrologii Ecclesiæ Aquensis.

* CUPA ELEMOSYNARIA, Colligendis vel reponendis elemosynis destinata. Inventar. MS. thes. Sedis Apostol. ann. 1295: *Item unam Cupam elemosynariam fractam, cum circulis deauratis.*

3. CUPA, Mensura frumentaria. Charta ann. 1241. tom. 10. Spicileg.: *Super sexterali, et corda, ferro, pondere, et Cuppis.* [Antiquæ *Recogn. de Moras*, in Regesto *Probus* fol. XXXV: *Guigona Panalli tenet de Comite I. emin. terræ, et debet inde VIII. Cupas frumenti.* Est autem *Cupa* nude dicta, in quibusdam locis, ut Belijoci, quarta pars Bicheti, sexque *Coponos* continet; *Cupa* vero tertia Bicheti pars est, et octo *Coponos* complectitur. Coponi viginti quatuor faciunt Bichetum. Sed omnium locorum non eadem ratio est. In agro v. g. Atrebatensi *Cuppa* est quarta pars *Mencoldi*, Burgi apud Sebastianos in Bressia *Cupa* est viginti quatuor librarum, etc.]

CUPA OCTAVALS, Consuetudines MSS. Solemniaci in Arvernus: *Omnes homines de dicta communitate debent molere unum sextarium bladi pro una Cupa octavali, persolvenda de tali blado, quo persolvi consuevit, nec debent desengranari.*

CUPELLUS, Mensura frumentaria. Libertates MSS. villæ S. Desiderii in Campania ann. 1228: *Molendina habebit dominus in dicta villa bannalia, et erunt Cupelli rationabiles et mensurabiles, quorum Cupellorum sexdecim faciunt sextarium.*

COPA, Mensura frumentaria minutor, vix pariter formata a *Cupa*. Charta Alphonsi Comitis Tolosani ann. 1144. pro Montalbanensibus apud Catellum lib. 2. *Rerum Occitanar. cap. 17: Usus talis est: de duobus sextariis avenæ, quam asportabunt extranei ad vendendum, habeat dominus unam Copam, de uno sextario median Copam... de saumata salis... habeat dominus unam Copam.* Charta ann. 1246. in lib. 1. Feodorum Burbonensis domini fol. 96: *Gerardus de Beria duas Copas ordei sisenalis, et 2. denarios, etc.* Infra: *B. Raimundi 4. Copas sisenalis stiliginis, etc.* Occurrunt hæc verba pluries.

† COPPA, Eadem notione. Antiquæ *Recogn. Alberipæ* in Regesto *Probus* fol. LXIV. verso: *Reschi tenet de Comite I. pedam et debet inde II. Coppas frumenti, et I. quart. vini et IV. den. pro espalla, et habet ibi cibum, quando solvit censum.* Charta Roberti Comitis Arvernæ ann. 1284. apud Baluz. in Hist. ejus familiæ tom. 2. pag. 134: *De quolibet sextario bladi debent levari et percipi pro mollura due Coppæ rasæ a festo Nativitatis B. Joan. Bapt. usque ad Natale Domini, et pro residuo temporis... debet levari... una Coppa cumulata et rata Coppæ pro rata bladi quod ibidem molet, et sic XII. Coppæ rasæ dictæ mensuræ debent complere et perficere cartam fori de Vico.* Chartularium primum Monasterii Aquicinctensis fol. xxv: *Lambertus tenet partem unius modii una Coppa minus, alii hospites cætera et silvam, de qua censum habemus quinque docellos rasæ.*

† COPPA, Idem. Litteræ Radulfi Episc. Atrebat. pro Monasterio Strumensi ann. 1204: *Recognovit se vendidisse... dimidium mencoldatam et dimidium Cuppam... et pro terra illa solvebat dictæ Ecclesiæ tres mencoldos frumenti et dimidium, et dimidium Cuppam.* [*] Vide S. Rosa de Viterbo voce *Cuba*, *Eludica*. tom. 1. pag. 337.]

COPONAGIUM, COPPONAGIUM. Jus exigendi ejusmodi *Copas* ex frumentariis mercibus, quæ in mercatis veneunt.

Charta Odonis Ducis Burgundie ann. 1296. apud Perardum pag. 511: *Item homines dictæ villæ ad præstandum, leida et pedagio penitus sunt immunes: Coponagium vero debent die mercati solvere tantummodo, et non aliis diebus. Copponagii mentio occurrit in aliquot aliis Tabulis apud Guichenonem in Probat. Hist. Bressensis pag. 64. 107. et in Genealogia Dominorum de Thoiré, pag. 231.*

¶ **COPAGIUM**, Eadem, ut puto, significatione. Litteræ Johannis Franc. Regis ann. 1356. Ordinat. tom. 3. pag. 75: *Primo, quod in universo omnes habitatores dicti loci Avinioneti qui nunc sunt et qui pro tempore erunt, possint sine licentia cujuslibet, usque ad tres annos a die concessionis præsentis nostre gratie computandos, a regno nostro extrahere pastellum cretum in terris propriis eorumdem, et etiam bladum cretum in eisdem, usque ad mille cartones pro quotibet dictionum trium annorum: proviso tamen quod dicte mercature seu aliquid ex eis ad nostros vel regni nostri inimicos nullatenus transferantur vel portentur... Item, quod omnes venientes ad locum seu forum de Avinioneto predicto cum ipsorum mercaturis, sint immunes et liberi die fori dicti loci, emendo et vendendo, aleuda seu Copagio per tres annos, a die concessionis præsentium computandos. Item, apud omnes venientes ad nundinas dicti loci de Avinioneto, emendo et redeundo, vendendoque et emendo, sint immunes a Copagio, leida et barra, atque gabella per tres annos continuos a die concessionis præsentium numerandos. Ex integro textu liquet inter mercaturas, de quibus hic agitur, potissimum recensenda esse blada, quibus belle convenit notio Copagii a nobis prænotata.*

¶ **COPA**, Mensura agraria in Comitatu Viennensi, f. tanta quæ capiat seminis unam Copam frumenti. Instrumentum ann. 1309. in Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 97: *Dominus Comes habet apud S. Simphoracum in dominio suo unum curtile silum juxta fossata castris prope caminum Viennæ continens tres Copas terræ. Item habet ibi molendinum dictum de Novet infra villam, ubi sunt duæ rotæ, etc.*

¶ **CUPATA**, Eadem notione. In agro Dumbensi, interdum est media pars *Bicherata*, modo tertia modo quarta secundum locorum varietatem.

¶ **CUPA**, Mensura olearia etiamnum in usu pluribus in locis, sed diversa in diversis regionibus. Memoratur in Charta anni 1130. ex Chartulario Aptensi fol. 69. v. et in Charta anni 1252. apud Columbum Geneal. Simjan. pag. 592.

¶ **CUPA**, **CUPPA**, Tributi vel pensationis species apud Occitanos, eadem forte quæ coponagii. Charta ann. 1292. apud Sammarthanos in Episcopis Magalonensibus: *Quantum ad Cupas et leidas. Usatice, seu Leges municipales MSS. urbis Monspelienensis cap. 71: Qui libet habitator Montispessulani pro domo, vel locali suo, cujuscumque sit pretii, debent salvare Cuppas et leidas, et Bajulus Montispess. debet ei laudare illam domum vel locale. Vernaculum sic concipitur: Casquun habitaine de Monpessier per maison et per logat sien de gel près que sia petit o gran, deu saluar Copas e leidas, etc. Et cap. 91: Captalarius non debet præstare Lesdam vel Cuppas, nisi pro ea parte pro qua pertinet ad eum lucrum jam Curie acquisitum. Vernacul.: Captalier non deu donar leidas ni Copas, si non per aquella parte per la gal azel pertien lo captal, o per aquella part, par la-*

gal parten azel la gazarh que a dona. Charta ann. 1231. in Regesto Comitum Tolosæ: *Item petebat medietatem del Cop, qui datur ab illis, qui vendunt bladum in villa Galliacensi ad pilam. Infra: Abbas autem et Monasterium Galliacense habebit tertiam partem in toto blado, quod colligitur del Cop, ab illis qui vendunt bladum in villa Galliac. Charta Libertatum oppidi de Meneto in Biturigib. ann. 1269: *De tous blez de sextier une Cope de laide, etc.**

5. **CUPA**, Urna, arca sepulchralis. Vetus Inscriptio Romæ: *D. M. D. Apuleius Ionicus fecit Eutychie sorori suæ et Eutycheti filio ejus, in hac Cupa mater et filius positi sunt.* Vetus Scheda apud Ughellum tom. 2. Ital. sacræ pag. 247: *In alia Cupa juxta Orientem sepulchrum SS. Victoris, Dominici, etc.* Vide *Cuba*.

* **CUPALLUS**. Vide supra *Copallus*.

¶ **CUPARIA**. Arborum extremitates, seu Rami decisi, Gall. *Coupiers*. Charta Hugonis Abb. Corbeiensis ann. 1183. e Tabulario ejusd. Monasterii: *Hugo quæripuit nobis quæ in memoribus nostris tam ipse quam prædecessores sui reclamare consueverant, videlicet nemus mortuum, genestas, Cuparia, ramosque residuos, circum, custodiam.*

* *Coupiers*, in Consuet. Bononiensi § 108. dicuntur arbores, quæ intercidi et deputari solent. Vide supra *Copa* 4.

* **CUPARIUS**, *Cuparum* seu doliorum artifex, Gall. *Tonnelier*, in quibusdam provinciis *Cuelvier*. Vide infra *Cupius*. Comput. fabr. S. Petri Insul. MS. ann. 1476: *Johanni Diereware Cupario atrium moranti, pro cupis ad reponendum morterium seu cementum, una cum circulis circum eas positis per spatium trium annorum, xxxvij. sol. viij. den.* Vide alia notione in *Cupa* 2.

¶ **CUPATA DOMUS**, in modum *Cupæ* seu *Cupellæ* tecta, in Charta ann. 1356. in Hist. Bononiensi Ghirardacci lib. 1. pag. 25. Vide *Cupta* 1. *Cuppula* et *Cuppus*.

* Italice vocis significationem minime assecutus est Cangius, ut docet Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 165. *Cupata* siquidem domus appellatur, quæ tegulis contacta est, quas Itali *Coppi* vocant. Vide infra *Cuppus*.

¶ **CUPBURD**, Anglis *Cup-board*, Abacus, Gall. *Buffet*. Charta Henrici IV. Regis Angl. ann. 1403. apud Rymerum tom. 8. pag. 384. col. 2: *Quatuor veteres tabulas pro camera et aula... unum vetus Cupburd, duo grossa plumba in fornacibus posita.*

* **CUPEDENARIUS**, Mercator, quia pecunie cupidus. Comment. Jac. Picin. comit. ad ann. circ. 1452. apud Murator. tom. 20. Script. Ital. col. 81: *Illuc (Florentiam) Cupedenarii permulti concurrebant, quorum nulla exstare gloria potest, quandoquidem laudi bonæque famæ pecuniam anteposunt.* Vide *Cupidenarius*.

* **CUPEDENSIS CENTENA**, Pagus diocesis Trecentensis, in vet. Martyrol. Pruvini. MS. *Copedensis vicaria* dicitur, in Ch. ann. 813. tom. 3. Annal. Bened. pag. 671. Hujus præterea mentio fit in Annal. Bertin. ad ann. 858. Vide quæ ibi post D. Le Beuf adnotat D. Bouquet tom. 7. Collect. Histor. Franc. pag. 74. et Mercur. Franc. mensis Maii ann. 1737. pag. 843.

* **CUPEDIA**, *La cupidita de manzare et de bevere*. Glossar. Lat. Ital. MS. Vide *Cuppes*.

¶ **CUPEDIUS**. Vide *Cuppes*.

¶ **CUPELLA**, **CUPELLUS**. Vide *Cupa* 2. et 3.

* **CUPELLE**, Servitutis vel Præstationis species. Gloss. Cæsarii Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 670. col. 2: *Possessiones nostræ ecclesiæ ac bona ab omnibus potestatibus secularibus sunt exempta: quæ potestates vulgariter appellantur pelline, grascaf, villban, Cupelle, etc.* Vide *Copula* 3.

* **CUPER**, Æs Cyprium, *cuprum*, Gall. *Cuivre*. Charta Beatr. comit. Cabilon. ann. 1212. in Chartul. Cluniac.: *Erat autem tunc temporis moneta Cluniacensis videlicet xij. denarii, secundum legalem probationem in pondere argenti v. denariorum et oboli, et Cuperis vj. denariorum et oboli.* Vide *Cuprum*.

¶ **CUPERAMENTUM**, *Acquisitio, Recuperamentum*. Tabular. Montismorillonis in Pictonibus: *Joannes Arc donavit pauperibus Dei de Monmorlo se et omnia sua Cuperamenta, quæ fecit in vita sua. Et fol. 44: Donaverunt Pauperibus domus Dei, de Monmorlo... omnia Cuperamenta sua, quæ Cuperaverunt Domini domus Dei, vel quæ Cuperaturi fuerant in omni terra sua, etc.* Occurrit ibi non semel.

¶ **CUPERIA**, [Quæ vendit salem cum *Cupa* singulatum.] Charta Ildephonsi Comitis Tolosæ apud Catellum in Comitib. Tolos. pag. 192: *Et feminæ Cuperiæ, quæ salem voluerint revendere, emant ad salinum, etc.*

* **CUPERIUS**, ut supra *Cuparius*; vel Tributi, quod *Cupa* dicebatur, exactor, in Instr. ann. 1366. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 301. col. 1. Vide *Cupa* 4.

* **CUPERTA**, Ital. *Coperta*, Tabulatum navigii. Charta pro Pisanis ann. 1269. apud Lam. tom. 3. Delic. erudit. pag. 278: *Et lignum quod gabbiam non habuerit cum Cuperia, unum tarenum auri tantum, etc.* Vide *Coperta* 1.

¶ **CUPERTORIUM**, ut supra *Coopertorium*, Stragulum quo lectus insternitur. Donatio anni 855. Marcæ Hisp. col. 788: *Septelanus tapites II. Cupertorio siricio I. et vellatus XI. etc.*

¶ **CUPES**. Vide *Cuppes*.

¶ 1. **CUPHA**, *Scyphus*. Vide *Cupa* 2.

¶ 2. **CUPHA**, *Oncurbita medicinalis*, Gall. *Ventouse*. Vide *Scupha*.

¶ **CUPHIA**, etc. Tegmen capitis, quod caput totum ambebat. Ugitio: *Caleptra proprie dicitur Cuphia equi.* Olim virorum maxime, nunc mulierum. Gall. *Coife*. Papias: *Cydaris, mitra, tyara, pileus sacerdotialis, Cuphia.* Alcinus de Offic. divin. ait, *Græcos pileos, id est, Cuphias gestare in capite, dum assistunt altaribus.* Joann. de Janua: *Calestrum est proprie Cuffia (al. Cuphia) equi.* [* Vide locum Rather. Veronens. Episcop. ap. Pertz. vol. Script. 3. pag. 451. not. 2.]

¶ **CUFFIA**, apud Lobinell. in Glossario ad calcem Hist. Britan.: *In possessionem nisi per Cuffiam Comitibus.* [* Chart. Henr. Duc. Saxon. ann. 1223. in Orig. Guelf. tom. 4. n. 3. pag. 98: *Nos... Otto ni, duci de Luneborch, tanquam heredi nostro et legitimo successori, Cupheo nostro a capite dempto, porreximus et in proprium dedimus Brunsvich civitatem.* Vide Grimm. Antiquit. Jur. Germ. pag. 148.]

¶ **COFFIA**, **COFIA**. Chronicon Vosiense cap. 74: *Mitras in capite gestabant juvenes utriusque sexus, quas vocabant Bonetos, post Capellos de lino, vel Coffias, dehinc Capellos de pilis cameli.* [Clemens IV. PP. Epist. 427. n. 52. inter Anecd. Marten. tom. 2. col. 485: *Item, quod ipsi Clerici vel Canonici... nec cappas quarum capita alterius coloris existat, nec*

cum capellis seu *Coffis lineis* apparentibus incedant.]

COFEA. Fortunatus in Vita S. Rade-gundis cap. 13 : *Stapionem, camisas, manicas, Cofeas, fibulas, cuncta auro, quadam gemmis exornata. . . sancto tradit altari.*

† COYFFIA. Computum Johann. Humberti sub Guigone Dalphino ann. 1328 : *Item Judææ pro Coyffis Dominæ augmentandis 12. sol.*

† COYSIA. Ordinatio Regis Angliæ contra Majorem et centum Pares Baion. apud Rymerum tom. 2. pag. 169 : *Ordinamus, laudamus et dicimus, quod. . . Major et alii prædicti. . . centum Pares, processionem solempniter faciunt. . . in sola tunica, sine corrigia et Coysia, etc. Puto legendum Coyfia.*

CUCUFA, Eadem notione. Gesta Guillelmi Majoris Episcopi Andegav. cap. 22 : *Omnibus ornamentis Pontificalibus etiam casula, et mitra albis, videlicet de bougran revestiti, et etiam propter unctionem, Cucufati quadam magna Cucufa subitus mitram. Occurrit rursum infra, et in ejusdem Statutis Synodicalibus ann. 1314. Regestum Parlamenti Paris. sign. B. fol. 44. inter Aresta ann. 1377 : A distantia unius leugæ venient pedites in caligis ad domum dicti Militis, in tunicis sine zomis, sine capucis et sine Cucufis, etc. Occurrit etiam apud Continuatores Nangii ann. 1326. et in Statutis Collegii Navarræ ann. 1215. apud J. Launolum in Hist. ejusd. Collegii pag. 89.*

CUCUFATUS, Cucufa caput tectus, in Synodis Rotomagensib. ann. 1299. et 1313. can. 1.

† CUCUFARIA, Quæ facit aut vendit cucufas. Codex MS. redditum Episcopi Autissiod. : *Vendentes culcitra debent de qualibet culcitra unum denarium. Quælibet Cucufaria debet unum denarium et duas levatas ad manum. Eadem vox, sed incerta mihi notione legitur in Obituario Bellijoci ante annos trecentos exarato : Dedit domum suam sitam ante Cucufariam. An taberna Cucufariæ seu vendentis Cucufas ?*

† CUCUTERA, pro Cucufa. Articulus XIV. Concilii Trevir. ann. 1310. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 240. inscribitur : *Contra gerentes Cucuteras et rigatas ; sed in ipsius articuli corpore vetantur mitræ seu Cucufæ.*

Σκουφία dicitur Codinus de Offic. cap. 2. n. 52. Corona pretiosa σκουφία, capitium. Galli etiamnum dicimus *Scoufton*. Vide Pseudo-Chronicon Luthprandi pag. 322.

COIFIS hodie etiam caput operire *Servientes ad legem* in Anglia, testantur Spelmanus et Watsius, ad tonsuram celandam Clericalem uti opinatur idem Spelmanus, indeque vulgò vocari *Servients of the Coife*.

† COFA, Cassis, galea ferrea. Statuta Bajuliæ Forojul. ann. 1235. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Peditem armatum intelligimus armatum scuto et propuncto seu aspergato, et Cofa seu capello ferreo, et caryan vel sine caryan vel scutum inter duos pedites.*

† COIFA FERREA. Testamentum Bartholomæi de Lega apud Th. Madox Formul. Anglic. pag. 423 : *Item W. Bordel loriculam suam cum Coifa ferrea.*

† COPHIA. Vita S. Guillelmi tom. 5. SS. Junii pag. 117 : *Ut et galeatus posset ad bellum procedere, ad modum sui capitis ferreum tegumen fieri jussit, quod vulgò Cophia dicitur, quam postquam Domini miles in capite sumpsit, eam ulterius non removit.*

† COPHA, Eodem significato. Statuta Massil. lib. 2. cap. 38 : *Qui arma picta faciunt sive faciunt in Massilia, vel Cophas, vel galeas, etc.*

Cofiarum Ferrearum meminit Froissartes 4. vol. cap. 38 : *Cottes de fer, Gan-telets, Coiffettes d'acier. Guil. Guiart ann. 1301 :*

Boucliers és pions, Coifes laciées,
Et blanches espées sachiées.

Idem ann. 1304 :

Armées de cotes à leur tailles,
Et de bons hauberjons à mailles,
De fors gans, de Coiffes ferrées,
De gorgieres et d'espées.

Le Roman de Garin :

Parmi la Coiffe de blanc hauberc saffré.

Charta Odardi Dom. Hamensis ann. 1328 : *Haubregon, bachinet, Coiffete, ou plate ou autre armure semblable.*

Hoc porro tegumento Clerici caput operiebant, præsertim cum itineri sese committebant : nam alias id iis vix indultum. Constitutio Otoboni apud Lindwodum, seu Concl. Londinense ann. 1268. can. 5. de habitu Clericorum : *Clerici non nisi in itinere constituti unquam aut in Ecclesiis, vel coram Prælatibus suis, aut in conspectu communi hominum publice infulas suas, vulgò Cloyphos (Lindwodus legit Cofyas) vocant, portare aliquatenus audeant vel præsumant. Alibi : Quin tamen hujusmodi Cloypham vel tenam portare possit in bursa, vel crumena sua ad utendum de nocte. Coifam Clericis etiam tribuit Matth. Paris. ann. 1259 : Willelmus de Bussey. . . cum non posset objectis responderè, quia multis irretitus erat sceleribus, voluit ligamenta Coife suæ solvere, ut palam monstraret tonsuram se habere Clericalem. At in Constitutione Petri Episcopi Rutenensis in insula Cypro ann. 1313. Cofia interdicitur Clericis cap. 8 : *Et repertus portare Cofiam, solvat pro pœna 2. solidos, et perdat Cofiam.* [**Cuphiæ usum Archiep. Mogunt. indulsit Leo PP. ann. 1052. Bulla exstat apud Guden. tom. 1. Cod. Diplom. pag. 18 : Et quia in loco filii te diligimus, duos hos dies, quos prædecessores tui non habuerunt, Octavam scilicet Domini et festivitatem omnium sanctorum, tibi curative concedimus ; insuper et Cuphiam tibi permitimus et super nattum equitare concedimus, etc.*]*

CUPIDENARIUS, Mercator, cupidus denariorum. Ita nugatur Ugutio, pro *Cupediarius*. [**Vide supra Cupedenarius.*]

† CUPIDICINUS vel CUPIDICENUS, Cupidus cœnæ, epulo, parasita. Gloss. Lat. Græc. : *Cupidicenus, Τρεχέειπνος*. MS. Sangerman. : *Cupidicinus, Τρεχέειπνος*, Qui currit ad cœnam.

† CUPIDINARIA FASCINATRIX, Cupiditas prava, effrenatus appetitus. Godehardus Abbas Tegernensis ad Theodulum Episcopum, in Analectis Mabillonii tom. 4. pag. 350 : *Abst a me deceptrix cupiditas, ut aliis tam impie vellem inhiare, quamquam sine vestris nullo modo vivere possem. Veneria, quin immo Cupidinaria fascinatrix ita penitus fiat in me sopita, ut alterius copulæ junctam vel concupiscibili oculo invidiose inspicere præsumam.*

† CUPIDINARIE, Cupide, mala cupiditate. Charta Hugonis Archiep. Bisuntini ann. 1041. inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 165 : *Visum fuit nostris Fratribus, ut quod antea Cupidinarie fuerat actum, caritative esset emendatum.*

† CUPIDINARIUS, Voluptarius. Papias. MS. Bituric. habet *Voluntarius*.

† CUPIDINEUS, Avarus, Cupidus pecuniæ. Gocelinus Monachus in Vita S. Augustini Cantuar. Maii tom. 6. pag. 407 : *Sed pecuniam, non pretium sanctitatis bruto intellectu pensabat. Hinc semen Cupidineæ vanitatis, etc.*

† CUPIDINOSUS, ut *Cupidineus*. Miracula S. Maximini, tom. 7. Maii pag. 28 : *Nostris Cupidinosam injuriam proclamantibus, causa refertur ad Comitum.*

† CUPIDIOSUS, ut *Cupidineus*. Gocelinus Mon. in Miraculis S. August. Cantuar. Maii tom. 6. pag. 407 : *Crescebat ævo, crescebat et avaritiæ studio. Jam canis albescebat, et Cupidiosa mente nigrescebat.*

CUPIDITIA, pro *Cupiditas*. Ratherius Veronensis Episc. in Synodica ad Presbyter : *Qui Cupiditia æstuant, qui invidia vel odio tabescunt.*

CUPIENTIA, Ἐπιθυμία, in vett. Glossis, Cupido.

* CUPIFER, *Cuparum* seu doliorum artifex, ut supra *Cuparius*. Comput. MS. fabr. S. Petri Insul. ann. 1512 : *Datum item Colardo Cupifero, pro tribus situlis et reparatione alterius, xvj. sol.*

CUPILLUM. Gloss. Lat. Græc. : *Cupillum, νεοστειδίον*. [Vide *Cupellus* post *Cupa* 2. et *Lexicon Martinii*.]

* CUPIROLUS, CUPPIROLUS, Mensura frumentaria, probabiliter eadem que *Cupellus*. . . quorum *Cupellorum sexdecim faciunt sextarium*. (Vide supra in *Cupa* 3.) Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. 1. pag. 209 : *Item dicimus quod molendinarii debeant habere quartarolas ferratas ad modum stariorum cum uno ponticello ferreo et cum uno colonello per medium. Idem dicimus de nappis et Cupirolis (Cuppirolis. Cod. 60.) [Fr.]*

† CUPISCERE, Cupere. Acta S. Cassiani apud Ill. Fontaninum in Appendice Antiq. Hortæ pag. 349 :

. . . Animo et præstanti corde Cupiscens,
Has sitiens epulas, ne quid speraret, habebat, etc.

* CUPITUS, pro *Cubitus*, in Formul. MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 40. vº : *Ipsam talem diversis ictibus percussit et vulneravit, tam in facie et capite, quam in Cupitis et aliis partibus suæ personæ.*

* CUPIUS, f. pro *Cuparius*, ut supra. Glossar. Lat. Gall. ann. 1348. ex Cod. reg. 4120 : *Cupii sunt illi, qui faciunt cupas, Gallice Cuvelier. Jehan le Vasseur Cuvelier. . . dist à Regnaudin qu'il le raineroit autre part, in Lit. remiss. ann. 1391. ex Reg. 141. Chartoph. reg. ch. 13.*

1. CUPLA. Papias : *Cuplæ in tectis domorum, quod copulenti in se luctantes.* Addit Joan. de Janua derivari a *copulare* et *luctantes* appellari, quod erecti invicem se teneant more luctantium. [Quæ omnia desumta sunt ex Isidoro Orig. lib. 19. cap. 19. sect. 6. Pro *Cuplæ* Martinus in Lexico legit *Cuptæ*. Unde, nescio.] Vide *Philandrum* ad *Vitruvium* lib. 4. cap. 2.

2. CUPLA, Copula canum venaticorum, Gall. *Couple*. Capitula Caroli Magni ann. 879. cap. 15 : *Ut Episcopi et Abbates et Abbatissæ Cuplas canum non habeant, nec falcones, nec accipitres.* [**Vide Copula* 3.] Capitula Placitor. Coronæ sub Ricardo I. Rege Angl. apud Hovedenum : *Qui. . . canes dixerint sine Copula per forestam. . . Regis, . . erit in misericordia Regis. Copula, est ἀλωσίδιον, in Gloss. Lat. Græc. id est, interprete Suida, πλοκίου γένος περί των τράχηλον. Ovid. 7. Metamorph. vers. 769 :*

Copula detrahitur canibus.

Et lib. 5. Trist. 9. vers. 23:

Utque canem pavida noctum vestigia cervæ
Luctantem frustra Cupola dura tenet.

Nemesianus in Cynegetico:

Libera nunc primum consuescant colla ligari,
Concordes et ferre gradus, clausique teneri.

Συνοδίζων τοῖς κύνεσσι, apud Xenophontem de Venat. cap. 20. Vide Sidon. lib. 8. Epist. 6. Roger. Hoveden. pag. 785. et in verbo *Discopulare*. Le Roman de Garin MS:

Cueillez ces Coples por ces chiens retenir.

[** Forcellin. inonet *Copulum* per syncope usurpari a Licentio, qui æqualis fuit Augustino. ap. Weensdorf. Poetæ Latin. minor. tom. 4. pag. 535:

Arect amor Coplamque tenet communis honesti.]

† 3. **CUPLA**. Vita S. Drogonis, tom. 2. Aprilis pag. 444: *Tanta plebium multitudo ad sepulcrum B. Drogonis constuebat, quod non poterant omnes sepulcrum præ multitudine plebis attingere, sed aptatis Cuplis oblationes suas. . . apponebant, hoc est, munera sua simul copulabant sive colligabant, ut per manus tradita facilius offerrent.*

* **CUPPO**, **CUPPO**, pro *Čubo*. Vide *Zubo*. [FR.]

1. **CUPPA**. Vide *Cupa*.

CUPPA MAZERINA. Vide *Mazer*.

* 2. **CUPPA**. Carcer ad modum *cupæ* fornicatus, unde nomen. Arest. parlam. Paris. ann. 1283. in Reg. 2. Olim fol. 67. rº: *Item archiepiscopus (Bitur.) petebat habere cepum in domo sua. Exolduni pro clericis suis ponendis. Præceptum fuit inquiri qualiter prædecessores sui usi erant; et fuit inventum quod ipsi usi erant dictos clericos ponere sub Cuppa et in ferris impruntatis; et ab inde ducebat eos Bilturis, quando sibi placebat. Vide alii notionibus in *Cupa* 1. 2. 3. et 4.*

* **CUPPARIUM**, Cella, ubi *cupæ* servantur vel Modus agri. Vide in *Cupa* 3. Chartul. S. Joan. Angeriae. fol. 160. rº: *Dedit et medietatem unius Cupparii, quod horret domui ejus.*

† **CUPPATUS**. Vide in *Cuppis*.

* **CUPPEDIOSUS**, *Superbus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7641. Vide *Cuppis*.

† **CUPPES**, *Fastidiosus, Cupidus*. Gloss. Isid. Papias addit, *Superbus*, quod idem est ac *Fastidiosus*, ut in illo Poëtæ:

Carpit singula dente superbo.

Plauto *Cupes* est Sectator Cupediarum:

Blandiloquentus, harpago, mendax, Cupes, avarus.

Festus: *Cupes* et *Cupedia* antiqui lautiores cibos nominabant, etc. Scaliger pro *Cupes* dictum fuisse *Cupediis* asserit: hunc consule ad Festum.

* **CUPPINA**, Patera, crater, vasis potorii genus, diminut. a *Cupa* 2. Inventar. ann. 1351. in Reg. N. Chartoph. reg. ch. 26: *Item cuppas duas de auro magnas, unum potum sive pintam unam, et unam Cuppinam. Item. . . unam Cuppinam de argento ejusdem facturæ et laborerii.* Vide supra *Choppina*.

* **CUPPIROLUS**. Vide *Cupirolos*. [FR.]

† **CUPPLANTARE**, Impedire, compedibus irretire. Supplem. Antiquarii: *Cupplanto, συμποδίζω, Impedio*. Puto legendum *Supplanto*.

* Gloss. Lat. Gr.: *Cupplanto, συμποδίζω*. Ubi codex Sangerm. *Supplanto*, ex Castigat. in utrumque Glossar.

1. **CUPPULA**, **CUPULA**, Tholus, trullus, fornix rotundus in altum porrectus, et in modum *cupæ* effictus: *Cupola*, Italis:

Coupele, Gallis. Occurrit apud Baron. ann. 682. num. 41. [Translatio SS. Properi et Venerii tom. 5. Junii pag. 70: *Retento sibi ex dictis reliquiis frustulo, ad effectum illud collocandi, ut dixit, in cruce Cupulæ Ecclesie prædictæ.*] Matthæus Villaneus lib. 3. cap. 42: *Una folgore cadde in Roma, et percosse il campanile di santo Petro, et abbate la Cupola.* Ita apud Hesychium *κουπήλιον*, est *καπέρα ἢ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων γινομένη*, tegumentum curruum in *cupæ* formam cameratum. [Bernardinus Balbus in Vitruvium ait, tholum etiam vocari *Cubam* et *Cupolam*, et hæc Arabica esse censet. Etenim, inquit, *Cabubu* Rotundavit, contraxit, et *Thachbaba* Rotundatio, contractio: unde *Cuba* Podium, menianum, tholus, fastigium, camera. Simplicius a *Cupa* derivaveris. Vide *Cuppis*.]

2. **CUPPULA**. Charta Eberhardi Archiepisc. Salzburgensis ann. 1246. apud Wiguleium Hondium tom. 2. pag. 69: *Nudi salis libram dimidiam Cuppularum. . . in salina nostra tradidimus annuatim.* Vide *Cupa* 3.

† **CUPPUS**, Tectum in modum *Cuppæ*. Chronicon Parm. ad ann. 1247. apud Murator. tom. 9. col. 772: *Asportantes Cuppos, lateres et alia ædificia domorum, ut suas domos de ipsis ædificarent.* Ibid. col. 773: *Ædificavit civitatem nomine Victoriam et construxit burgos, et domus muratas et Cuppatas, faciens ibi circumquaque foveas magnas valde et plancata, bitfredos et betreschas, et pontes levatores, etc.* Vide *Cupata Domus*.

* Est ab Italico *Coppo*, Tegula. *Cupus*, eadem notione. Stat. Placent. lib. 6. fol. 67. vº: *Habeant et vendant fornariis civitatis et episcopatus Placentiæ Cuppos, quadrellos et tavellas secundum modum consuetum.* Stat. Vercel. lib. 4. pag. 66. vº: *Teneantur fornariis habere modos seu mensuras Cuporum et lapidum rectas et legales.* Stat. Astæ collat. 7. cap. 6. pag. 24. rº: *Juro dare vel dari facere pro communi illis fornariis de Ast, qui hoc anno coquere voluerint et habere fornacem, modulos communis, tam ad Cupos quam ad matones faciendos, etc.* Occurrit præterea in Ch. ann. 1293. apud Murator. tom. 4. Antiq. Ital. med. ævi col. 669. Vide supra *Coppus*.

CUPPUS, pro *Cuppa*, in veteri Charta sub Justiniano scripta, apud Brissonium de Formulis pag. 647.

CUPRUM, Latinis *Cyprum*, sive *æs Cyprinum*, vel etiam quodlibet *æs*: nostris *Cuivre*. Spartianus in Caracalla: *Ex ære et Cupro cancelli superpositi esse dicuntur.* Chronicon Abbatæ S. Trudonis lib. 1: *Item Cruciculas aureas 3. argenteas 6. ex Cupro 2. etc.* Occurrit apud Vegetium de Re veterinaria non semel, et apud alios Scriptores. Hinc *Cupratus*, *Cupreus*, apud Ebrardum Betun. in Græcismo cap. 25. [et alios. Statuta Arelat. MSS. art. 99: *Commune habeat mensuram Cupream, qua legitimentur barralia.*] Commendatur vero præsertim cuprum Hispanicum. Gesta Francor. usque ad Robertum Reg. MSS. ex Bibl. Loiseilliana ann. 1014: *Chorum etiam psallentiun tabulis Hispaniet Cupri circumdedit opere fusili. Hispanicum metallum paulo ante appellatur. Sed et *Cyprum*, pro *Cuprum*, dixit Ethelwulfus, lib. de Abbat. Lindenfarn. cap. 14:*

Nec minus ex Cypro sunitant ad gaudia fratrum
Ænea vasa cavis crepitant queis pendula sistris.

Vide in *Cyprinum*.

* *Coeuvre*, in Chartul. 21. Corb. fol. 334. vº. Vide *Cuper*.

CUPSONES. Vox incertæ notionis apud S. Augustin. in Sermonibus.

CUPTARE, *Papiæ, Cupere multum*. Alia notione vocem usurpat Pactus Legis Salicæ tit. 61. § 1: *De eo, qui chrenecrudum peragit, de qua supra: Et postea debet in casam suam intrare, et de quatuor angulis terræ pulverem in pugno colligere, et postea in duropello stare, et intus casam Cuptare debet, et sic de sinistra manu trans suas scapulas jacitare super proximiorum parentem.* Lex Salica recentior habet: *Et stare in durpilo, hoc est, in liminari, et intus Captare, etc.* Ubi Wendelinus *Cuptare* idem esse vult, quod Belgis *Kuppen*; obtegere, occultare, ita ut ille intra casam ab aliorum conspectu se submovere debeat. Nec scio, an a *Captare*, quæ in aliis Editionibus occurrit, vox nostra *Cacher*, pro *Occultare*, deduci debeat. [Ecardus aliter interpretatur *Cuptare* vel *Captare*, nimirum per Respicere. Respicere autem, inquit, et Circumspicere nobis olim *Capen* vel *Capfen* jam *Gaffen* dicitur.]

† **CUPULA**. Vide *Cuppula*.

* **CUPUS**, Mensura frumentaria, ut *Cupa* 3. Stat. Vercell. lib. 4. pag. 72. vº: *Teneantur molinari omne granum custodire bona fide per se et ductores suos, non et capere pro molitura cocte et menatura ultra Cupos sex.* Vide alia notione supra in *Cuppis*.

CUR, pro *Quia*, usurpat Lucifer Calaritanus pag. 24.

1. **CURA**, Dignitas seu munus Curionis, *Cure*. Concilium Rotomagensis ann. 1072: *Venduntur Curæ Pastorales, scilicet Ecclesie Parochiales.* Stephanus Tornacensis Epist. 179: *Laborat et murum se opponit contra filios inobedientiæ, qui extra claustrum sub obtentu parochialium Curarum morari desiderant atque mori, etc.* Ubi plura in hanc sententiam. Braulio Casaraugustanus in Vita S. Æmiliani cap. 5: *Quapropter in Ecclesia Bergegii Presbyteri est functus officio. Tunc relicti, quibus dedit esse solent istius ordinis, nostri quidam homines temporis sanctam impartebatur Curam, etc.* [S. Bernardus Epist. 42. cap. 7. n. 27. ad Henricum Senon. Archiep.: *Curritur in clero passim ab omni ætate et ordine, a doctis pariter et indoctis ad ecclesiasticas Curas, tanquam sine curis quisque victurus sit, cum ad Curas pervenerit.* Occurrit alibi passim.]

CURA, Domus Curionis. Odo Cluniac. lib. 3. Collat. pag. 243: *Timentes eos, in Curam Ecclesie diverterunt.*

2. **CURA**, in Monasteriis, qui curam hospitium habet, seu *Hospitalis*. Statuta Monastica in Vitis Abbatum S. Albani: *In ætate statim post Fratrum refectio-nem, et gratiarum actionem, in locutorio hospitium divertant, seu in alio quolibet loco sibi deputato, Cura cum ipsis existente, qui propter Ordinis disciplinam, hora illa cum eis remaneant. Infra: Hora vespertina semper remaneant, Cura cum ipsis remanente, qui cum ipsis manducet, etc.* Eadem nempe forma, qua *Cura Patlatii*, dignitas, de qua mox, *Cura Prætorii*, genus servi apud Trebellium Polionem, *Cura Epistolarius*, inter officia Præfecti urbis in Notitia Imperii, *Cura domus*, in Capitul. Caroli Magni lib. 6. cap. 123. [** 124.] *Cura haræ*, pro subulco, apud Ovid. in Epist. Penelop. [** Cura Cathedræ pro *Curatore* Cathedralæ, Episcopop, ap. Thietmar. lib. 2. cap. 1: *Hunc*

Hilbertus Magontinæ Cura Cathedræ.... benedicit.]

† 3. **CURA**, vox Provincialis, Purgatio, ablatis sordium et luti. Capitula pacis inter Carolum I. Comitem Andegav. et Provinciam cum Massiliensibus ann. 1257: *Quod ad Curam portus Massiliæ eligantur, ut ceteri officiales, tres probi viri, quibus Vicarius annis singulis dabit CCC. libras regalium coronatorum vel Massiliensium minorum... de quibus facient expensas ad Curandum portum; id est, ad purgandum. Gallis, Curer, ut Italis Curare, Purgare.*

† 4. **CURA**, Curatio vulneris, Call. *Cure*. Litteræ Elizabethæ Reginae Angl. ann. 1562. apud Rymerum tom. 15. pag. 627. col. 1: *Ordinamus et facimus habendum, tenendum, gaudendum et occupandum dictum officium servientis chirurgorum nostrorum tam le bouge de courte hospitii nostri, quam vini, ceræ et aliorum requisitorum pro Curis, et aliis proficuis commoditatibus, etc.* Similia leguntur pag. 659. col. 1.

† 5. **CURA**. Epitaphium vetus apud Claudium Menestrier Hist. Lugdun. pag. 34: *D. M. et memoria eternæ Aufidi Militaris, qui vixit ann. XXII. eujus suprema talia fuerunt. Hic iens in Curam per anem Arar. subito casu abreptus. Hunc tumulum posuit L. Ignius Charito sororius ejus et Claudianus Dulcicius soror. Quidam pro Curam legerunt Curiam, alii Curru, non satis attendentes, inquit laudatus Historiographus, Curam prædium esse Ulpiano leg. Abs. D. de Judic. § Si quis tutelam, vel Curam, vel negotium, vel argentariam, vel aliquid aliud, unde obligatio oritur, certo loco administravit. (lib. 5. tit. 1. fr. 19. § 1.) Hæc Menestrierius, qui et ipse non satis attendit Curam hic non esse prædium, sed tutelam vel bonorum pupillarum administrationem, Gall. *Curatelle*, quæ tutelæ solet adjungi: quocirca si neque Curiam neque Curru legendum est in Epitaphio superiori, crediderim Curam munus esse, officium vel administrationem, qua notione Cura non semel legitur apud Scriptores Latinos. Tacitus lib. 4. Hist: *Aretinum Clementem Prætorianis præposuit, patrem ejus sub Caio Cæsare egregie functum ea Cura dicitans.* Suetonius in Claudio cap. 25: *Provincias Achaïam et Macedoniam, quas Tiberius ad Curam suam transtulerat, Senatui reddidit.**

* 6. **CURA**, Bonorum minoris curatio, quæ tutelam excipit. Gall. *Curatelle*. Lit. ann. 1368. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 286. art. 5: *Quod consules dicti loci de Castucio, qui in causis criminalibus et civilibus... judices existunt, in contractibus, Curis, tutelis et aliis causis... decreta sua interponere possint.* Vide infra *Curatela*.

* *Curie* vero idem sonat quod Cupiditas, studium, voluntas, in Stat. ann. 1354. tom. 2. earum. Ordin. pag. 564: *Pour obvier à tels fraudes et malices, et pour extirper tels Curies de malfait et de mal exemple.*

* 7. **CURA**, Prædium rusticum, possessio, f. pro *Curia*. Charta Boson. reg. ann. 881. tom. 9. Collect. Histor. Franc. pag. 671: *Hoc omnibus modis auctoritate regia præcipientes jubemus... ut nullus iudex publicus... loca, vel agros, seu reliquas possessiones prædictæ casæ Dei in quibuslibet Curis et territoriis... freda exquirat, etc.* Vide *Curia* 5.

CURA-PACIS, apud Anianum ad leg. 1. Cod. Theod. de Pignorib. (2, 30.) in qua *Præfectus pacis* is dicitur, qui Græcis

ἐπιτηράτης. Vide Jacobum Gothofred. ad hanc legem.

CURA PALATII, Dignitas Palatina, cui Senator lib. 7. Epist. 5. Palatinorum ædificiorum instaurandorum, et de novo extruendorum curam potissimum incubuisse ait: qua qui donatus a Principe fuerat, *aurea virga decoratus inter obsequia numerosa ante pedes regios primus incedebat.* De qua quidem virga videtur intelligendus S. Asterius Orat. in Oeconomum iniquit.: *Τὶ δὲ τῶν ὑπαρχόντων ἀξίας ἢ σκηνῆς, τὸ ἀργυροῦν ὄχημα, ἢ κλάρις ἢ χρυσὴ:* Ejusmodi est dignitas illa apud Reges nostros: *Intendant des bastimens du Roy.*

Certe quidquid sit de *Cura Palatii*, cujus muneris ædificia Palatina incumbant, apud Gothicos fortasse Italiæ Reges, alia fuit istius dignitatis functio apud Augustos Byzantinos, quantum conjectura licet assequi, qua donatos Apollinarem et Saturninum sub Constantio tradit Ammianus lib. 14. et 22. de Apollinare: *Paulo ante agens Palatii Cæsaris Curam.* De altero: *Saturninus ex Cura Palatii.* Idem lib. 31: *Tribunus Æquitiis, cui tunc erat Cura Palatii cre-dita.* Sidonius carm. 23:

Intra aulam socii mei expetius,
Curam cum moderatus es Palatii.

In Codice Theod. *Curæ Palatii* mentio occurrit, jungiturque *Tribuno et Comiti Stabulorum* in leg. unic. de Comitib. et Trib. Schol. (6, 13.) et leg. 1. Qui a præbit. tyronum excusentur. (11, 18.) Sed quod illius potissimum fuerit munus, non omnino constat: etsi probabile sit, eosdem fuisse ejusmodi officiales, qui postmodum *Curatores Palatorum*, vel qui *Præpositi Palatii* appellati sunt. At Alamannus existimat, eum, qui vulgo *Cura Palatii*, et postmodum *Curopalates* appellatus est, esse, qui Scriptoribus aliis, *Præfectus Prætorianorum* indigitatur, quique Prætorianis militibus præerat: idque potissimum elicit ex Procopio, in Hist. Arcana scribente, Justinum Principem custodem Palatii constitutum ab Anastasio Augusto: *Ἀρχοντα γὰρ αὐτὸν Ἀναστάσιος Βασιλεὺς κατεστήσατο τῶν ἐν Παλατίῳ φυλάκων.* Quæ quidem dignitas eadem est, quæ *Curopalates*. Nam cæteri Scriptorum hæc donatum passim tradunt. Evagrius lib. 5. cap. 1: *Ἰουστίνου τὴν φυλάκην τῆς αὐτῆς ἐμπροσθεστημένους. ὃν Κουροπαλάτην ἢ Ρωμαιοὺν λέγουσι φωνῇ.* Virgilius PP. Epist. 15: *Sed et Justinum Exconsulem et Curapalatii.* Cujus quidem dignitatis auctoritas magna erat, ut quæ primas ab Augustali teneret, ut habent Theophylactus Simocatta lib. 3. cap. 18. S. Nicephorus in Breviario pag. 16. primæ Edit. Photius in Biblioth. etc. Corippus l. 1. de Laud. Justinii vers. 137:

Par extans Curis, solo diademate dispar,
Ordine pro rerum, vocitatus Cura Palatii.

Et lib. 2. vers. 285:

Dispositorque novus sacre Baduaris aulæ
Successor socii, factus mox Cura Palatii.

Hinc viros primarios, et qui proxima Augustos attingebant necessitudine et affinitate, hæc potissimum donatos legimus, in Chronico Alexandrino pag. 868. apud Luitprand. in Legatione, Zonaram pag. 82. 127. 166. etc. Apud Gregorium Turon. lib. 2. Hist. cap. 8. Aetius *Curam Palatii gessisse dicitur*, quo loco meminit *Joannis Cura Palatii*.

CURPALATAS Iberiæ principes appellatos docemur ex Constantino de Adm. Imp. cap. 43. 45. et Zonara pag. 178.

CURPALATES. Paulus Diac. lib. 4. Chron. Casin. cap. 108: *Maurum quoque Curpalatem Palatii Imperatoris Constantinopolitani.*

CHOROPALASIIUS, eidem cap. 17. **CORPALATICUS**, apud Baldricum in Hist. Hierosolymitana pag. 93.

CORPALASIIUS, apud Petrum Tudeboudum lib. 1. Vide *Major domus*.

† **CURACÆ**, Primores apud Indos Hispanos. Concil. Liman. ann. 1582: *Vitia Primorum inter Indos, quos illi Caciques aut Curacas vocant, facile dissimulantur.* Alterum ejusd. urbis Concil. ann. 1594: *Indorum Parochi caveant ne Indos ad offerendum... compellant claudendo portas Ecclesiæ, ne sine oblatione facta egrediantur... nec mittendo petitum elemosynam ad ipsorum Curacas seu Rectores aut Officiales vel Ministros.*

* **CURACIA**, et **CURATIA**, Lorica, Gall. *Cuirasse*, alias *Curache*. Charta ann. 1335. ex Cod. reg. 5956. A. fol. 1. v.º: *Armaturas etiam in dictis galeis infra-scriptas habebunt, scilicet in qualibet ipsarum... Curacias cxxx. etc.* Chron. Mutin. ad ann. 1325. apud Murator. tom. 11. Script. Ital. col. 109: *Depopulatis etiam ibidem tentoriis, balistis, loriciis, clypeis, Curatiis, etc.* Formulæ MSS. ex Cod. reg. 7657. fol. 35. r.º: *Munitus armorum generibus, ut pote gladio, Curatia, ense, bloquerio, etc.* Ordin. milit. MS. Caroli ducis Burgund. ann. 1473: *Les hommes d'armes seront armez, habiliez et montez ainsi qu'il est déclairé cy après; c'est assavoir de Curache complete.* Vide infra *Curazua*.

* **CURACULUS**, Custos, villicus, bonorum reiçue domesticæ curator, Ital. *Curatore*, Hispan. *Curador*. Constit. MSS. Caroli reg. Sicil. *Item quod prædicti magistri massarii ultra duos massarios et Curaculum unum in qualibet massaria non statuunt.* Vide *Curagulus*.

CURADIA. Charta ann. 1149. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Eccl. Placentinæ in Regesto 2. part. Ch. 41: *Super causa quæ vertebatur inter D. Theobaldum Episcopum Placentiæ ex una parte, et Consules et Commune Placentiæ ex alia, de pedato Florenciole, de advocatia, et Curadia, etc.* Forte melius legeretur *Curaduria*, Hispanis, Pupillarum bonorum curatio, Gall. *Curatelle*. Saltem eadem est notio. Hic *Advocatia* pro *Tutela* sumitur. Vide *Curatura*.]

* Tributi seu vectigalis genus, forte quod viarum cura exigebatur: nisi idem sit quod infra *Curatura*. Vide ibi. Charta Frider. I. imper. ann. 1160. tom. 1. Cod. Ital. diplom. col. 393: *Cum omnibus ejusdem comitatus pertinentiis, videlicet castris, villis, mercatis, Curadiis, terris cultis et incultis.* Alia ann. 1183. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 340: *Insuper donamus et offerimus Curadium et pedagium suprascriptæ ecclesiæ et monasterio per totam terram nostram.* Denique alia Ottonis III. ann. 1210: *De nostra benignitate concessimus alienationes sive invasiones factas ab aliquo suorum parentum contra formam feudi de castris, sive castellis, jurisdictionibus... ripaticis, teloneis, pedagiis, Curadiis, et aliis quibuscumque rebus de feudo, quod ab imperio descendit. Expungendæ igitur, quæ supra proponuntur, conjecturæ. Vide *Curaria* et *mox*.*

* **CURAGA**. Eadem notione, quæ *Curadia*. Stat. Taurini MSS. ann. 1360. cap. 57. ex Cod. reg. 4622. A: *De nulla re, quæ portata fuerit super dorsum, capiatur aliqua Curaga seu pedagium, plata-*

gium vel sextanum; sed penitus sit immunitas. Vide Viaticum.

CURAGENDARIJ, qui et *Curiosi*, in leg. 1. Cod. Theod. de Curiosis (6,29.), qui *Curas agunt*, in leg. 2. 4. et 5. eod. *Curam publicam agentes* in veteri Formula. Historia S. Clementis Episcopi: *Post mysteria autem facta, prostravit se ad pedes B. Clementis Theodora, dicens, virum suum Curas agentem secretorum Domini nostri J. C. cæcilitatem incurrisse oculorum amborum, et utrarumque aurium auditum perdidisse. Cum is nimirum ad Christianorum collectas venisset, inspecturus, quid in iis ageretur. Passio S. Bonifacii Martyris, edita ab Holstenio: Habens sub se septuaginta et tres Procuratores, qui Curas agebant in possessionibus ejus. Vide *Curiosus*.*

CURAGULUS, Curam gerens. Glossæ MSS.: *Curagulus, sollicitus*. Gloss. Isidori: *Curagulus, Curiosus*. [vel ut eas exhibet Georg. Grævius: *Curagulus, id est, Curiosus*.] Quæ verba videtur hausisse a Prisciano l. 4. Partitionum, qui tamen non dicit idem sonare *Curagulum*, ac *Curiosum*; sed vocem utramque a *Curia* derivari. Charta Edmundi Regis tom. 2. Monastic. Anglic.: *Ego Edmundus... Rex Anglorum, et Curagulus multarum gentium*.

* Sic *Ethelstanus Anglorum basileus et Curagulus totius Brytanniæ dicitur*, in Libro MSS. reg. Angl. Lond. edit. ann. 1784. pag. 357.

* **CURALHA**, CURALLA. Frutetum, dumetum, Gall. *Brossaille*. *Curalier*, in Charta ann. 1305. ex Reg. 40. Chartoph. reg. ch. 29: *Domini de Fontesio possint depascere animalia sua, et ibidem ligna, videlicet motes et boïsses et argilax et Curaliers duntaxat colligere ad voluntatem suam, ad opus furni sui*. Charta ann. 1341. in Reg. 162. ch. 323: *Licentia scindendis, portandi et habendi de spinis et scuralha (sic) forestæ regiæ sancti Romani... De valore dictorum lignorum, spinæ seu Curalhe facta fuit informatio, etc.* Pluries infra *Curalha* et *Curalla*. Charta Joan. comit. Armaniaci ann. 1357. in Reg. 142. ch. 212: *Idem Clericus calfangium pro dicto furno necessarium de Curallis nemorum seu forestæ de sancto Romano acquisivit... Cum autem Curalhe, principaliter in dicto nemore seu foresta, quæ ad dicti furni calefactionem sufficere valeant, non possint reperiri, etc.* Vide *Bruscia*.

† **CURALLUM**, pro *Corallum* vel *Coralium*, Gall. *Corail*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 275: *Pro... duobus filiis de paternostri de ambro, et duobus filiis de paternostri de Curallo, etc.* *Paternoster de auro cum gaudiis de Curallo... Paternoster de Curallo cum gaudiis de ambro*, apud Rymerum tom. 9. pag. 276. col. 2.

* **CURALLUS**. [Gallice *Corail*: « Ratione facture secundi regni pontificalis et auri in eo positi ac crucis magne et ligatura quorundam *Curallorum*. (Mand. camer. apost. 1472. 19 avril, f. 42.) »]

1. **CURAMEN**, pro *Coramen*, ab Italico *Corame*, *Corium*. Chron. Tarvisin. ad ann. 1380. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 777: *Subtulares (ferrebat) de Curamine nigro uncto desuper scissos*. Vide supra *Coriamen*.

* 2. **CURAMEN APTATUM**, ab Italico *Corame*, *Corium* perfectum, Gall. *Cuir préparé*. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 204: *Item dicimus in coriis bovum et equorum affaitatis et non affaitatis... et Curamine conço et non conço*. Codex ann. 1252 exhibet: et *Curamine conço et*

non conço; alii Codices: et *Curamine aptato et non aptato*. [FR.]

* **CURAMEN CONÇUM** et **CUNÇUM**, Idem quod supra *Curamen Aptatum*. [FR.]

† **CURAMENTUM**, Cura, curatio, Gall. *Soin, Administration*. Chartular. S. Vandreg. tom. 2. fol. 1282: *P. miseratione divina Rothomag. Archiepisc. dilecto filio Decano S. Georgii salutem in Domino. Tenore præsentium tibi mandamus, quantum Ricardum Presbyterum latorem præsentium ex parte Abbatis S. Wandreg. præsentatum et a nobis receptum, cui contulimus curam de Curamento Ecclesiæ de Cravençon auctoritate nostra institutas in eadem... datum apud Pratum S. Gerasii an. MCXL.*

CURANDERII telarum, in Charta ann. 1337. in M. Pastoralis Eccl. Paris. pag. 368. *Curatores, Δευκωνταις* seu *πύσται*, Theophilo Antecessori.

* *Emolumenta Curanderiorum telarum in ipsa insula pertinent ad episcopum, a superiori parte insulæ versus campos, etc.* Italis *Curandaio*, fullo.

* **CURANDINUM**, Præstationis species, ratione procuracionis seu *gisti*, ut videtur, exsoluta; vel idem quod infra *Curatura*. Vide in hac voce. Charta ann. 1347. in Reg. 68. Chartoph. reg. ch. 285: *Rex habet in habitores locorum de Peyrenchis et de villa Noveta, tam laboratores quam alios, certum Curandinum quolibet anno; quod quidem Curandinum fuit extinatum valere xxxij. sextaria avenæ. Vide Curadia et Curata 2.*

CURANTIA, Acquisitio. Charta Philippi Episc. Pictav. ann. 1236. apud Beslium in Episc. Pictav. pag. 82: *Si vero in dicta Ecclesia aliquem monachando, seu consensu proprio aliquo modo acquisitiones, sive Curantias fecerit, eidem permanebunt propriæ, et si Capellanus ibidem fecerit sumptibus propriis acquisitiones, seu Curantias, eidem et successoribus suis remanebunt.* [Vide *Covrantia*.]

1. **CURARE**, Ἐνταφιάζειν, Curare funus. lavare, ungere, sepelire, et omnia præstare, quæ requiruntur ad sepulturam. Palladius cap. 10: *Quem cum ego Curassem, et lineis sancti corpus involvissem, et deposissem, etc.* Vide *Procurare*.

† 2. **CURARE**, Hospitio et convivio excipere. Vide *Procurare*.

† 3. **CURARE**, Purgare, Gall. *Curer*, Ital. *Curare*, in Statutis Massil. lib. 2. cap. 41. Arelat. MSS. art. 159. in voce *Curia* 3. etc. [*] *Stabulum Curare*, in Polypt. Fossat. cap. 10. post Irminon. pag. 286.]

* **CURARIA**, Telonei species ex mercibus in nundinis distractis. Charta ann. 1227. apud Murator. tom. 6. Antiq. Ital. med. ævi col. 254: *Petebat... episcopus a communi Mutinæ jurisdictionem et districtum in civitate Mutinæ, et per tria milliaria in circuitu civitatis ejusdem, in emancipationibus, tutelis, curationibus, duellis et Curariis mercatorum*. Stat. Perus. pag. 59: *Si quis furatus fuerit pedagium, gabellam, bastagum, leydam vel Curariam in Perusia vel valle, solvat pro banno solidos sexaginta*. Et pag. 60: *Gabella, leyda seu Curaria, etc.* [*] Charta Frider. 1. Imper. ann. 1184. ap. Pertz. Leg. tom. 2. pag. 181: *Dominus imperator habebit thelonium pontis super Tanarum et pedagium civitatis et Curariam rerum venalium.* Vide *Curadia* et *Curatura*.

* **CURASSA**, CURASSINA, Thorax, lorica. Gall. *Cuirasse*. Proces. crimin. ann. 1488. ex Tabul. D. Venciæ: *Armatus cum Curassis, salatis, ensibus, etc.* Infra: *Curassinis, salatis, etc.* Vide supra *Curacia*.

† **CURASSIA**, Gall. *Cuirasse, Thorax*, lorica. Appellatio Conventus Monasterii S. Victoris Massil. ad Concilium generale ann. 1424: *Lanceis et bombardis, Curassis et cassidibus, etc.*

1. **CURATA**, [Species telonii.] Vide *Curatura*.

† 2. **CURATA**, Idem, ni fallor, quod *Procuratio*, seu *Hospitium* et convivium ab Ecclesiis debita Episcopis et Archidiaconis, cum ab eis visitabantur. Charta fundacionis Prioratus S. Fromondi ex Archivo Monasterii Carisiac.: *Concedente etiam Hugone Constantiensi Episcopo prædictam Ecclesiam esse quietam et liberam ab omni synodo et Curata et consuetudine*. Vide *Procuraciones Episcoporum*.

† 3. **CURATA**, Fossa, quæ purgari solet sæpius, unde egeruntur sordes, quas Galli dicimus *Curures*, Purgamenta. Charta Calomontis: *Juxta domum et pedam liberorum Petri Boneti, quadam Curata intermedia, juxta muros villæ et carrieriam publicam*. Computum anni 1324. Hist. Dalphin. tom. 1. pag. 132. col. 1: *Pro garita faciendâ... Pro Curatis dictæ garitæ faciendis centum solidi*. Hic *Curatæ* sunt effossa *garitæ* fundamenta. Vide *Curare* 2.

* *Cureure et nettoyeure*, in Stat. ann. 1348. tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 97. art. 3. Pro ipsis purgamentis, in Instr. ann. 1358. inter Probat. tom. 2. Hist. Nem. pag. 213. col. 2: *Item de fossatis curandis, et Curata portanda super mota, vel alibi, ubi expediens fuerit, etc.* *Curet*, Instrumentum quo aratum purgatur, in Lit. remiss. ann. 1431. ex Reg. 175. Chartoph. reg. ch. 38: *Ainsi que le suppliant ot lié ses beufs à la charrue, apperceut qu'il avoit oublié son Curet, dont il curait sa terre et sa charrue*. *Cureur*, eodem intellectu, in aliis ann. 1378. ex Reg. 112. ch. 315: *Le signifiant trouva sa charrue ou il print un baston que l'en appelle Cureur*. *Curotte*, in aliis ann. 1420. *Curete* et *Curecte*, in aliis ann. 1451. et 1457. *Cureboisson*, Ligonis species, in Lit. ann. 1452. ex Reg. 181. ch. 142: *Les supplians prendront ung ferrement, appellé Cureboisson, et autres choses necessaires à faire la closture desdites terres et prez*.

† 4. **CURATA ECCLESIA**, Parochialis, cui præest Curio. Legitur in Charta Conradi Ducis Silesiæ ann. 1345. inter Reliq. MSS. Ludewig. tom. 5. pag. 635. *Curata Capella*, ead. notione, in Indice MS. Beneficiorum Diocesis Constantiensis fol. 61. Vide *Ecclesia*.

* **CURATA DIGNITAS**, in Chart. Wenceslai Imperat. ann. 1381. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 538: *Ut hujusmodi præposituram Pinguensem, quæ dignitas Curata et principalis, ut dicitur, existit una cum præpositura eccl. Fritzlariensis... quæ similiter Curata et principalis... existit, etc.*

† **CURATELA**, Curatio, Pupillarum bonorum administratio, Gall. *Curatelle*. Occurrit in Arresto Parlamenti Paris. ann. 1440. Hist. Harcur. tom. 3. pag. 328. et apud Rymer. tom. 16. pag. 178. Vox *Jurisconsultis* nota.

* Alias *Curaterie*. Lit. remiss. ann. 1408. in Reg. 162. Chartoph. reg. ch. 216: *Le suppliant, qui lors estoit et encores est en Curaterie de bas aage, etc.* Hinc *Curatier* et *Curatresse*, qui vel quæ bona minoris curat, in Ch. ann. 1424. tom. 2. Hist. Leod. pag. 446: *S'il advenoit que par séduction ou alourdement de Curatier ou Curatresse... filhe de sous l'age de xij. ains fusse emminnée par aucune personne, etc.* *Cureur*, eodem

sensu, in Charta ann. 1353. ex Reg. 84. ch. 306 : *Accordons que toutefois qu'il plaira audit Daurri, lui venu en aage, ou à personne establie pour lui ou temps comme dessus de son desaaige, etc.* Vide supra Cur. 6.

† 1. **CURATERIA**, Ars coriaria. Statuta Massil. lib. 2. cap. 41 : *Constituimus ut omnes illi, qui erunt constituti a curia tam super ministerio Curateriæ quam blancaræ teneantur speciali sacramento, quod ipsi bona fide et sine dolo faciant jurare omnes blancaræ qui faciunt aptari, et operarios suos qui pelles optandas accipiunt, etc.* Vide *Corrateria* 2.

* 2. **CURATERIA**, Curaterii seu proxenetæ officium. Vide mox *Curaterius* 2.

† 1. **CURATERIUS**, Sutor. Gall. *Cordonnier*. Charta pro Communia Balneoli ann. 1300 : *Ordinaverunt quod unusquisque sabaterius et Curaterius de Balneolo possit et debeat tenere unam bancam in mercato... et si sabaterius esset Curaterius, vel Curaterius sabaterius existeret, in hoc casu sibi liceat tenere duas bancas in mercato, unam scilicet in loco ubi et alii Curaterii suas bancas tenent, et aliam in illo loco, ubi et sabaterii tenerent bancas suas.* Alia ann. 1344. ex Schedis D. Lancelot : *Item statuerunt quod Curaterius sive semellator aut sabaterius sit ausus tenere in mercato villæ Balneolis banca, nisi, etc.* Concil. Biterrense ann. 1299. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 225 : *De Clericis qui carnifices, pelliparii, sutores, sotularium Curaterii seu aluderii, sive fabri communiter publici ac manifesti existunt, vel alia mechanica viliora communiter et publice exercere noscuntur, auctoritate presentis Concilii innovamus, quod in alio superiori Concilio vetitum est.*

* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Cusatier, Prov. Cerdo*. Nunc Provincialibus, teste D. Pr. de *Mazaugues*, Coriarium sonat; quo etiam sensu supra laudata facile est intelligere.

* 2. **CURATERIUS**, Idem quod supra *Corratarius*, Proxenetæ, pararius, Gall. *Courtier*, alias *Curatier*. Lit. remiss. ann. 1355. in Reg. 84. Chartoph. reg. ch. 435. bis : *Cum Curaterii pannorum villæ Rothomagensis eo solum, quod repertum extitit, ipsos in dicto officio Curateriæ deliquisse, recipiendo salarium pro panno in dicta villa vendito, ultra id quod per statuta... recipere poterant et debebant, per sententiam banniti, etc.* Lit. ann. 1331. tom. 5. Ordin. reg. Franc. pag. 676. art. 8 : *Establir Curatiers jurez au profit des marchans, et les oster trouvez non suffisans ou abusans de leurs offices, et les punir.* Vide *Curator* 1.

* **CURATIA**. Vide supra *Curacia*.

† **CURATIUS**, Accuratus, curiosus. Acta SS. Julii tom. 3. pag. 150. de S. Udalrico : *Accipit provinciam, inspectoque Curatius loco, divinis ineptum servitii, et commodis Monachorum necessariisque adversum deprehendit.*

* **CURATIVUS**, adject. Medicus, Ital. *Curativo*, passim apud Medicos barbaros.

1. **CURATOR**. CURATORES in civitatibus dicti, qui rebus venalibus pretia imponebant, Curialibus præerant, vectigalibus ac tributis persolvendis invigilabant, ut est in *Curatoris civitatis* formula apud Senatorem lib. 7. Epist. 12. ex qua præterea Curatores civitatis a Principibus datos docemur : quod firmant etiam aliquot veteres Inscriptiones apud Gruterum. Capitulinus in

Antonino Philosopho : *Curatores multis civitatibus e Senatu dedit*. Reditus etiam civitatis colligebant : unde et *Λογισταί* dicti. Gloss. S. Benedicti cap. de Magistr. : *Curator, φροντιστής και λογιστής*. Glossæ Nomicæ MSS. : *Κουράτωρ, φροντιστής*. Julius Firmicus lib. 5. cap. 1 : *Faciet... Curatores vel principales civitatum publicis rationibus præpositos, Rationales et qui fiscales... Jōnes fidei semper officio exigant. Curatores pecuniæ publicæ, ærarii, in aliquot Inscriptionibus; Curatores urbis, aut civitatis, nude in aliis. Curator civitatis, in Actis Proconsularibus Martyrii SS. Didymi et Theodoræ n. 1. Curator urbis, apud Ammian. lib. 14. Apud Augustinum lib. 3. contra Crescon. cap. 29. ex Actis Munatii Felicis : *Flaminis perpetui Curatoris Coloniae Civitensis*; in Collat. 1. contra Donat. cap. 1. fit mentio *Curatoris celsæ Carthagini*; *Curatoris Alexandriæ*, apud Pollionem in Æmiliano : *Curatoris Aquini*, apud Spartianum in Pescennio, etc.*

MEGAS CURATOR, Dignitas in aula Byzantina. Habetur tom. 1. Hist. Francor. Epist. Childeberti Reg. inscripta *Viro glorioso Meganti Curatori* : qui, nisi fallor, non alius est ab eo, qui *Curator Imperialium domorum* dicitur in Hist. Miscella, lib. 18. *Κουράτωρ των βασιλικών οίκων*, Theophani pag. 220. *των θείων οίκων*, in Novella Tiberii Imperat. cap. 1. Agathias lib. 5. de Anatolio : *Ἄνδρα τῆς τῶν ὑπάτων ἀξίᾳ τετιμημένον, καὶ πρὸς γὰρ τὸ φροντίζει τίθεσθαι, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν βασιλικῶν οίκων τε καὶ κτημάτων ἀρχὴν εἰληκότα*. *Κουράτωρ* δὲ τοῦτους; καλοῦσι Ρωμαῖοι. Tradit Theophanes pag. 412. Nicephorum Imperatorem præcipua subditorum prædia eis τὴν βασιλικὴν κορατωριαν rede-gisse, id est, Magno Curatori subjecisse, qui eorum redditus fisco inferret. [Anonymus Combesianus in Lacapeno num. 24. ait eundem Imperatorem capta Melitene, hanc eis κορατωριαν rede-gisse, multis inde auri argenteique millibus quotannis et tributis eo illatis. Vide *Curatura* sub finem.] Exstat apud Gregorium Magnum lib. 8. Epistola (quæ est 7.) inscripta *Theodoro Curatori*, ex qua colligitur, Curatorem dignitate admodum illustrem, militesque illius quodammodo imperio fuisse subditos. *Summus Curator*, occurrit in veteri Inscriptione 431. 1. sed alius forte a *Magno Curatore*. [*] Vide Glossar. med. Græcit.]

CURATOR DIVINÆ et dominicæ domus, in leg. ult. Cod. de Quadrienn. præscript. (7, 37.) et Nov. 1. Justin.

CURATORES vero singulorum *Palatorum* non semel memorant Scriptores Byzantini; *Curatorem Palatii Hormisdæ*, sexta Synodus Act. 1. et Chronicon Alexandrinum pag. 868. 870. *Curatorem Palatii Manganorum*, Leo Grammaticus pag. 496. *Curatorem Palatii Antiochi*, Chronicon Alexandr. pag. 870. *Curatorem Palatii Marinæ*, Theophanes ann. 35. Justiniani. Ita porro appellati, non quod ipsorum Palatorum curam haberent; sed ærariorum, quæ in iis reposta erant, et asservabantur, quod ex Scripturibus Byzantinis licet colligere. Vide Henr. Valesium ad Evagrium lib. 5. cap. 18.

CURATORES OPERUM PUBLICORUM, CURATORES ÆRARIJ, CURATORES ANNONÆ, CURATORES AQUARUM, CURATORES VIARUM, CURATORES CALENDARIJ, CURATORES ÆDIUM, etc. habent pas-

sim veteres Inscriptiones, quas indicant Index Scaligeri, et Jctorum Libri.

CURATORES DOMUS, id est, *villici*, vacantur esse Clerici et Monachi, in Capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 122. [*] 124.] Vide Meursium in *Κουρατωρείαι*.

CURATORES REGIONUM, in veteri urbis Constantinop. descript. in Inscriptionibus apud Gruterum pag. 250. 251. apud Capitolinum in Antonino Philosopho, etc.

† 2. **CURATOR**, Prior, Superior apud Cartusianos. Chronicon Trivetti ad ann. 1200 : Henricus II. Rex Angl. *vix multis precibus, ut (Hugo) in domo quadam ejusdem Ordinis (Cartusiani) in Anglia... Curatoris admitteret officium, potuit obtinere. Quem... vacante sede Lincolnensi, suavit Canoncis, ut Priorem domus suæ Hugonem in Episcopum eligerent et præficerent in Pastorem.*

* 3. **CURATOR**, Curio, sacerdos ecclesiæ, vulgo *Curé*. *Quilibet rector seu Curator, etc.* in Stat. MSS. eccl. S. Laur. Rom. Vide *Curatus* 1.

† **CURATORIA**, officium Curatoris pupillorum. Vox forensis. Vide Leg. 1. et 2. Digest. de Excusationibus tutorum. [*] 27, 1. in Græc.]

CURATORIIJ EQUI. Lex 29. Cod. Theod. de Annona et trib. (11, 1.) : *Ut vicenis solidis, qui in præteritum pro equis Curatoricis petebantur, duo solidi detrahantur*. Meminit præterea leg. 2. eodem Cod. de equorum collat. (11, 17.) : *Equorum, qui Curatorio nomine flagitantur*. Ubi ejusmodi equos dictos putat Jacobus Gothofredus, quod iis uterentur *Curatores, et Curagendarii, vel Palatini*, qui ad agendas curas reipublicæ in provinciis destinabantur. Vide alias ejusdem conjecturas ad has Leges.

CURATORIUM, Ædes curatoris. Lexic. Græc. MS. Reg. Cod. 2062 : *Κουρατωρείον, ἐν ᾧ ὁ κουράτωρ.*

† **CURATORIUS**, Spectans Curatorem pupillorum. Instrumentum ann. 1332. ex Archivo S. Victoris Massil. : *Causa ventilata inter Petrum de Brandisio de Massilia Curatorem et Curatorio nomine Bartholomææ neptis seu felezenæ suæ.*

CURATURA, vel CURATA, Telonei species ex mercibus in nudinis distractis. Charta Berengarii Imper. ann. 916. apud Ughellum tom. 4. pag. 794. in Episcopis Cremonensibus : *Placita custodire, mansionatica facere, portatica tollere ac telonea, ac Curatam publiciter erigere quærebat*. Infra : *Aut Curatam aut portaticum ibi tollat nemo, etc.* Ita pag. 817. At

CURATURA, scribitur in Charta Henrici Imp. ibidem pag. 808. Alia Ardoini Regis Italiæ ann. 1011. apud Guichonnum in Biblioth. Sebusiana pag. 249 : *Omnem districtum, mercata, teloneum, Curaturam, etc.* Alia Anselmi Archiepiscopi Mediolan. anno 1100. apud eundem Ughellum, et Puricellum pag. 482 : *Stabilitur quoque et communi institutione a nobis laudatur, quatenus ibi sit mercatum animale omnium rerum fluens et venale, ex quo nullus præsumat Curaturas quærevit, etc.* *Turadia*, perperam pro *Curadia*, editum apud eundem Puricellum pag. 519 : *Coloneum* (l. teloneum) quod vulgo *Turadia* dicitur, sive *Portenaticum*.

* Charta Conradi imper. I. ann. 1031. apud Murator. tom. 1. Antiq. Ital. med. ævi col. 417 : *Cum persolutione omnium navium, et cum Curatura omnium negotiorum, qui sunt in predicta ripa, tam ab incolis civitatis, quam ab aliis aliunde*

ad negotium venientibus, etc. Vide supra Curaria.

CURRITA, perperam, ni fallor, exaratum legitur in Charta Lotharii III. Imper. anno 1133. apud eundem Ughellum et Celestinum in Episcopis Bergomensibus: *Theloneum videlicet, quod Currita velgariter dicitur, de omni mercato, quod infra civitatem fit, etc.* Ut et

CURRITURA, in Charta Friderici I. Imper. anno 1156. apud eundem Ughell. ibidem: *Cum visibus, conditionibus, fodro, districto, atque teloneo, quod vulgo Curritura dicitur ubique mercatum fuerit, etc.* At unde dictum ejusmodi teloneum, non plane assequor, nisi debitum illud fuerit civitatibus Curatoribus, tametsi extremis sæculis ejusmodi dignitatis vix mentio occurrat; vel potius, quod tributa in Curatorias, de quibus supra in voce Curator 1. inferrentur.

* **CURATUM BENEFICIUM**, Sacerdotale, ad quod pertinet Cura animarum, Gall. *Benefice cure*, vel *Benefice à charge d'ames*. *Beneficium Curatum et non Curatum*, apud Rymerum tom. 8. pag. 293. col. 2. Vide Curata 4.

1. **CURATUS**, Curio, Sacerdos Ecclesie, vulgo, *Curé*. Thomas Walsinghamus pag. 275: *Docuit etiam decimas et oblationes subtrahendas Curatis, si constaret subiectum aut Parochianum melioris vite fore quam Curatum suum*. Charta Joannis Regis Franc. anno 1363, de Episcopo Parisiensi: *Inter alias dignitates prelatatus est et quasi Curatus Regum Francie*. [Occurrit alibi non semel. *Capellani Curati*, in Laudibus Papiæ, apud Murator. tom. 11. col. 38.]

* 2. **CURATUS**, Purgatus, in Charta anni 1471. ex Camera Comput. Provincia Regest. *Columba* fol. 282. Vide Curare 3.

* **CURAX**, *Bien courant*, in Glossar. Gall. Lat. ex Cod. reg. 7684. Idem qui *Curax*, apud Cajum JC. l. 18. ff. de Edilit. (21, 1.) Vide Curax.

* **CURAYRA**, Idem quod supra Curaria. Stat. Astæ collat. 9. cap. 6. pag. 26: *Ordinatum est, quod potestas teneatur facere exemplari in communi omnia instrumenta sextayratici, Curayrarum et maleollorum in uno cartulario, et illa legi facere in publica concione*.

* **CURAZIA**, ut supra Curacia, Lorica, thorax. Chron. Bergom. ad ann. 1404. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 957: *Guelphi dimiserunt de eorum armis plusquam scutos cccc. balistas l. et multas Curazias et pauceros. Vide Curassia*.

CURBACULUM, Instrumentum ad capiendas aves tempore nivium, ex paucis virgulis confectum, interius concavum, et in parte postrema acutum, habens ostiolum, quod in terra jacet, cooperatum palea, quod cum uno vimine in terram infixum elevatur, et posterius percussit avem ad escam intrantem quæ intus est, quam alunde accipere nequit, cum sit undique terra tectum. Petrus de Crescentis lib. 10. de Agricult. cap. 28.

* **CURBADA**, ut *Corvada*. Vide in *Corvata*.

* **CURBITA**, Stuprum. Infamia, in Legibus Longobard. teste Martinio. Hinc *Cucubitare*. de quo supra.

* **CURCEBOLDUS**. Vide *Curciboldus*.

* **CURCILLA**, *Oppilago*. Gloss. Isid. et Papias Martinus vocem hanc ducit a *Curculio*, quod guttur, inquit, exerceat edendo. *Oppilago*, quasi *Oppilatio*, quod corpus Oppilet cibus et oppleat.

CURCINBALDUS, CURCEBOLDUS, Vestis

species. [* A brevitate sic dicta. Vide supra *Churzibolt*.] Odo Cluniacens. lib. 2. de Vita S. Geraldii cap. 23: *De suo quoque vestimento, videlicet Curcimbaldum inditum latenter extra tentoria deduci fecit*. Wolphardus Presb. lib. 1. de Vita S. Walburgis num. 19: *Curceboldum, quem prius ad texendum exercebat, flexis digitulis texere cepit*. Quidam Codd. habent *Curciboldum*, alii *Cuciboldum*. Innocentius III. PP. lib. 1. Epist. pag. 31. Edit. Venetæ, et 29. Edit. Colon. de Canonicis Regularibus: *Cortibaldum insuper, subaros quoque in hieme, solutares habeant in æstate, caligas tam lineas quam laneas, et scapones similiter habeant duplicatos, capas nigras singuli de mantelario habeant vel nadio, pelles agninas albas, etc.* Ex his emendanda Acta Murensis Monasterii pag. 33: *De stola sancti Desiderii, et Thurciboldo ejus, et caligula ejus*. Legendum enim *Curciboldum*, ut et in Querimonia Berengarii Vicecomitis Narbonensis adversus Guifredum Archiepisc. Narbon.: *Non chlamydes neque capas polematis, non cycloides, non dalmaticas, non Cureballi, non lignum dominicum, etc.* Ubi leg. *Curciboldos*, aut *Cortiballos*; nam

* **CORTIBALLUS** et **CORTIBAUDUS**, Bituricensibus ac Lemovicensibus *Courtibaud*, Tunicæ breviores seu Dalmatica, quam gestabant Diaconi, cæterique ministri inferiores. Consuetudines MSS. S. Augustini Lemovic. fol. 2: *Matricularius indutus debet preire processionem cum magna cruce et uno vexillo, et Diaconus indutus dalmatica portans librum Evangeliorum in manibus, cum duobus pueris indutis Cortibaudis et tenentibus candelabra cum candelis, debet ire ultimus post Provem, etc.* Fol. 3: *Nona dicta induat se Dompnus Abbas cum stola et crossa et vestimento parato, et ministri cum Cortibaudis accipiant crucem et aquam benedictam*. Et fol. 22: *Acquisivit huic Ecclesie xxx. sext. frumenti... præterea quandam casulam, dalmaticam, Cortibaudum dolsamit rubeum*. In Regulis antiquis Officiariorum S. Martialis ejusdem urbis dicitur Thesaurarii esse *Casulas et Cortiballos* custodire, et in MS. anni 1229. memorantur *Cortibus festals et Cortibus ferials*. Ordinarium ejusd. Eccles. apud Marten. de antiqua Eccl. Disciplina in Officiis celebrandis pag. 98. de Octava Natalis Domini: *Primam lectionem vigiliarum nocturnarum debet legere Succentor indutus Cortiballo, id est, dalmatica, assistente sibi diacono ordinario, non Canonico, tenente duas parvas candelas insimul junctas ad librum: quinque lectiones sequentes leguntur per Canonicos in Cortiballis; tres ultimæ lectiones sequentes leguntur per Canonicos in cappis sericis*.

* **CURCIO**, *ἔχιδον*. Gloss. Lat. Græc. Sangerman. Vipera.

* **CURCUBA**. Vide *Cucurba*.

CURCULIÆ. Papias: *Curculias nautæ suo more vocant, quibus in tempestatibus utuntur*. Eadem habent Ugutio et Joan. de Janua. [Vide *Cucurba*] [* et Isidor. Origin. lib. 28. cap. 4. sect. 2.]

* **CURCULIO**, Mus agrestis. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692: *Curculio, Mulot*. Latinis *Curculio* est vermiculus, qui frumentum corrodit, Gall. *Calandre*. Unde diminut.

* **CURCULIUNCULUS**. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Corygossou, Prov. curculio, quia pene nil aliud est quam guttur. Curculiunculus, dim. Utitur Plautus in Rud. [* *Curculiunculus, animal segetes corrodens, quod rusticus cocum**

vocant, ex Cod. Monacensi Prisciani ap. Graff. Thes. Ling. Franc. tom. 4. col. 539. Locus Prisciani est lib. 3. cap. 6, 34.]

CURCUMA, Capistrum, *κόρυμνον* Hesycho et Achmeti cap. 271. Vegetius lib. 2. Mulomed. cap. 33: *Curcumam constrictam oportet imponi, ne depravet dentes et labia*. Hanc vocem restituit viri docti in leg. unic. Cod. Nulli in frenis, etc. (11, 11.) Vide Meursii Gloss. et *Cucurba*.

CURCUMA, *Sandalium*, in Lexico Chaldaico, apud Cujac. lib. 11. Obs. cap. 10.

* **CURDELLA**, Tænia, qua crines implicantur et componuntur, interprete Bern. de Rubens ad Stat. ann. 1342. inter Monum. eccl. Aquilej. cap. 90. col. 903: *Item quod nulla mulierum vel dominarum... audeat portare in ornamento capitis perlas, velos aureos et argenteos, nec alia ornamenta, excepta trezebia vel Curdella valoris unius marchæ, et non ultra*. Vide supra *Crudellus*.

* **CURDUANELLI**, Calceamenta et *Cordebiso* confecta. Ruodlieb. fr. 13. vers. 96:

Contribulus rubeos soccos sub Curduanelis
..... gestans operosis.

† **CUREBALLUS**. Vide *Curciboldus*.

1. **CURELLUS**. Charta ann. 1185. pro pedagis pontis Avenionensis: *De bove 1. denar. de bacone 1. den. de Curello 4. den. etc.* ubi quidam *Currum* interpretantur. [Non male. Vide infra *Currellus*.]

* **Plaustri** genus, vehiculum duabus rotis constans. *Coursel*, eadem notione in Lit. remiss. ann. 1455. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 109: *Les supplians firent mener ung Coursel à deux roës, chargé de pierres*.

† 2. **CURELLUS**, Species lorice. Statuta Massil. lib. 4. cap. 19. § 1: *Generaliter decernimus observandum a modo, quod omnes mercatores portantes in aliqua nave Massiliæ valens c. lib. regal. vel amplius, habeant et portent loriam vel ausbergotum in quodcumque viagium ibunt per pelagus, et similiter omnes portantes valens cc. lib. vel amplius, portent garnisonem, et pro servituti suo ausbergotum vel Curellum*.

CURERHET, **CHUREREGTH**, Curia recti, forum judicarium, in quo jus seu *rectum* dicitur. Charta Roberti Comitis Flandriæ in Tabulario S. Bertini: *Quicumque in præfata villa Poperingehen de furto aut falsis nummis, vel de alio crimine, præter quod pertinet ad Curerhet, convicti fuerint, ad Abbatem tota terra ipsius, et tertia pars substantiæ devolvatur*. Alia ann. 1201. ibidem: *In villa et terra de Poperinghen Chureregth, sicut Charta ejusdem avi nostri testatur, habeatis, et forum in eadem villa, et consuetudines, etc.* Vide *Chora* [et *Cora*.]

* **CURERIA**, Annulus coriaceus a quo tudicula campanæ dependet, aliter *Berleria*. Vide ibi. Comput. ann. 1472. ex Tabul. S. Petri Insul.: *Item pro reparando quatuor Curerias ad pendendum quatuor clipeos campanarum nuper renovatos*. Vide supra in *Cuarena* et *Curterius* 1.

CURESCET. Vide *Circisetum*.

* **CURETA**, Auriscalpium et *Dentiscalpium*, Gall. *Cure-oreille* et *Cure-dent*, alias *Curette*. Comput. ann. 1402. inter Probat. tom. 3. Hist. Nem. pag. 170. col. 1: *A Ponceo Pajolaris quo (pro) quadam Cureta de argento, ponderis mediæ uncie et iij. denarium, vij. solid. xj. denar. Lit. remiss. ann. 1460. ex Reg. 190. Chartoph. reg. ch. 86: Une bourse de cuir, en laquelle avoient plusieurs papillotes d'argent et une Curette à curer oreilles et dens*.

† **CURETTA**, Lorica, thorax, Gall. *Cuirasse*, Ital. *Corazza*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 278. in Computo ann. 1333. et seqq. : *Item, pro Curettis tribus, barbata una et cerbelleria una, unc. III. taren. XVIII.*

CURFODI, [in quibusdam codicibus legitur pro *Zurb*. Est autem *Zurb*, Cespes avulsus ad ignem, quem vulgo dicimus *Tourbe*.] Vide *Zurb*.

* **CURGULIONES**, in Hist. Liutprandi tom. 8. Collect. Histor. Franc. pag. 143. ubi Murator. edidit *Gurguliones*. Vide in hac voce.

† 1. **CURIA**, *Κορία*, Domina. Translatio brachii S. Philippi, Maii tom. 1. pag. 16: *Imperator Enmanuel largitus fuerat S. Apostoli Philippi brachium nepti suæ Curiae Mariæ.*

2. **CURIA**, *Meretrix*: unde Joannes de Janua:

Curia jus curat, meretrix est Curia dicta.

Vide Meursium in *Κούρβα*.

* Hinc domus meretricia, *Curatrie* appellatur, in Lit. remiss. ann. 1479. ex Reg. 206. Chartoph. reg. ch. 124: *Icele Marie dist que le suppliant et sa femme avoient tenu Curatrie ou bourdeau en leur maison* [à Tournay].

3. **CURIA**, Dignitas vel Officium Curionis, *Cure*. Jacobus de Vitriaco in Hist. Occid. cap. 22. de Præmonstratensibus: *Habent autem Curias et Prioratus, non solum hominum, sed et feminarum, in quibus tam Clerici quam Laici, secundum quod eis a superioribus injungitur, commorantur.*

† **CURIA PERSONÆ ECCLESIAE**, Domus Curionis, Angl. *Parsonage*, Gall. *Presbytere*. Charta Hugonis Lincoln. et Jocelini Barthon. Episcoporum apud Kennettum in Antiquit. Ambrosden. ad annum 1228. pag. 205: *Episcopus Sarum et ejus successores conferent in perpetuum cui voluerint idoneæ personæ tertiam partem decimarum garbarum totius parochiæ de Cumpston et omnes minutus decimas, quæ de jure debentur eidem Ecclesiæ, et omnes obventiones altaris et cimiterii prædictæ Ecclesiæ, et totam terram et Curiam, quæ fuit Personæ illius Ecclesiæ, cum omnibus libertatibus et liberis consuetudinibus ad prædictam Ecclesiam et terram illius pertinentibus: præter duas partes decimarum garbarum prædictæ parochiæ etcroftam quæ jacet juxta Curiam Personæ, et unam acram præti vicinam eidemcroftæ.*

4. **CURIA**, Senatus civitatis, cujus Magistratus *Decuriones* et *Curiales* dicuntur in Cod. Theod. et Justin. de Decurionibus passim, in Gloss. Lat. Græc.: *Βουλή, βουλευτήριον*. Gloss. Gr. Lat.: *Βουλευτήριον, Curia, ordo*. [*] Vide Savin. Hist. Jur. Roman. med. temp. tom. 1. cap. 2. § 17. sqq.]

Institutæ porro *Curie* fuerunt in municipiis exemplo Senatus Romani, κατὰ τῆς βασιλευούσης πόλεως μίμησιν, ut est in Justiniani Novella 38. unde et Senatus nomen isdem inditum. S. Ambrosius 2. ad Timoth.: *Quos constat in societatem Romanorum receptos, ut de cætero appellarentur Romani; idcirco necesse est eos Curiam habere, in quam more Romanorum penulati conveniant.* Senator lib. 6. Epist. 3: *Curiales etiam verberat, qui appellati sunt legibus Minor Senatus.* Idem lib. 9. Epist. 2: *Non enim incassum vobis Curiam concessit antiquitas, non inaniter appellavit Minorem Senatam, nervos quoque vocitans ac viscera civitatum.* Ausonius in Mosella:

II

..... Quos Curia summus Municipum vidit proceres, propriumque Senatam.

Adde S. Augustinum in Psalm. 121. Marculphus lib. 2. form. 37: *In civitate illa adstante viro illo laudabili Defensore, et omni Curia illius civitatis.* Vide Bertherium lib. 1. Pithan. cap. 10. Jacobum Gothofred. ad tit. Cod. Theod. de Decurion. et Jurisconsult. Vide *Curialis* 1.

CURIA PUBLICA. Formulæ veteres apud Bignonium cap. 3: *Gestis municipalibus cum Curia publica et defensore prosequi et alligare deberem.* Id est, *la Cour assemblée.*

CURIA OBNOXIUS dicitur, qui ad munera *Curialia*, aut ad *Curiam* devocatur, ut est in leg. 7. et 11. Cod. Theod. de Episc. (16, 2.) Nam olim pœnæ genus fuit *Curis* mancipari, quod gravissima *Curialibus* onera incumbere, quibus ex eo nec *Curiam* deserere fas erat, lege 122. Cod. Theod. de Decurion. (12, 1.) etc. Anastasius in S. Bonifacio: *Nec servum Clericum fieri, nec obnoxium Curie. Pœnitentiæ, vel Curie, vel cuilibet conditioni obnoxius*, apud Gregorium Magnum lib. 2. Ind. 10. Epist. 25. S. Ambrosius Epist. 17: *Ministri Ecclesiæ retrahuntur a munere sacro, et Curie deputantur.* Concilium Ticinense sub Benedicto VIII. PP: *Ecce Clericos Curie et servos legibus traditos, num mutire fas erit? Si servi sunt patres, servi erunt et filii: servient itaque cum filiis patres in Curia, id est curam super his tantum in publico habebunt, quæ ad solam Ecclesiæ utilitatem forenssem pertinebunt. Nulli obnoxius civitati*, in Edicto Theodorici cap. 64. *Curialis conditio*, in Capitulis Caroli Magni lib. 6. cap. 126. [*] 128. e Julian. Novell.] At Valentinianus leg. 66. Cod. Theod. de Decurionibus vetuit supplicii loco quempiam in *Curiam* adgregari, mitti, addici. Adde leg. 108. infra.

CURIA, nude, pro foro sæculari sæpe sumitur. Jura et Consuetudines Normanniæ cap. 53: *Laicalis Curia est congregatio eorum certo loco et die assignata, per quos jus est super querelam contentionis placitandis exhibendum.* Anastasius in S. Silvestro PP.: *Hic constituit, ut nullus Clericus propter causam quamlibet in Curiam introiret, nec ante judicium cinctum causam diceret, nisi in Ecclesia.* Lex Longobard. lib. 2. tit. 51. § 12. [*] Ludov. Pii cap. 4.] *Nemo Clericus, vel Diaconus, vel Presbyter pro qualibet causa intret in Curiam, nec ante judicem causam dicere præsumat, quoniam omnis Curia a cruore dicitur et immolatione simulacrorum.* Hildebertus Cenomanensis Episcop. Epist. 30: *Reos tormentis afficere, vel suppliciis extorquere confessionem censura Curie est, non Ecclesiæ disciplina.* Ivo Carnotensis Episcop. 22: *Calumniatoribus meis... respondere non subterfugiam, vel in Ecclesia, si Ecclesiastica sunt negotia, vel in Curia, si sunt Curialia.* Epist. 53. de quodam Clerico: *Verberatum, spoliatum per manus servorum trahi fecistis ad carcerem, et Curie traditum nulla consolatione refovistis.* Epist. 137: *De Curia autem in causis Clericorum vitanda, etc.* Adde cap. Novimus. Extra de Verbor. signific. Ita Clerici *Curie* tradi dicuntur, cum de crimine, quod vitæ dispendio luitur, accusantur, in Vita S. Anselmi Lucensis Episcopi num. 8. et apud Wilhelmum Neubrig. lib. 1. cap. 19. Vide Capit. Caroli Magni lib. 5. cap. 228. [*] 381. e Julian. Novell.] etc.

* Charta ann. 1361. tom. 7. Ordinat. reg. Franc. pag. 431. art. 16: *Curie non apponant manus in bonis defunctorum,*

etc. [*] Adde Chart. ann. 1110. de Casa Vicecom. in Picton. ap. Guerdard. in Irminon. pag. 378.]

† **CURIA APPELLATIONUM** Massiliæ ad hoc unum instituta, ut audiret causas eorum, qui a sententiis a Judicibus aliarum curiarum latis appellabant. Exstat de jure hujus Curie caput integrum in Statutis ejusdem urbis lib. 1. pag. 27. et seqq.

CURIA BARONIS, Anglis, est locus pedaneus, in quo dominus feudi intra limites feudi sui jurisdictionem in tenentes suos exercet. *Baro* enim in hac significatione a Domino feudi nihil differt. Ita Cowellus. Leges Edwardi Confess. cap. 9: *Barones vero, qui suam habent Curiam de suis hominibus, videant, ut sic de eis agant, quantum erga Deum reatum non incurrant, et Regem non offendant.* Mox: *Si quis Baronum justitiam non habet, in hundredo, ubi placitum habitum fuerit, ad propinquiores Ecclesias, ubi iudicium Regis erit, determinandum est.* Adde cap. 21. 35. Leges Malcolm II. Regis Scotiæ: *Nullus Baro vel Comes... receptabit malefactorem aliquem... infra dominationem suam sub pena amissionis Curie suæ in perpetuum.* Assisus Hierosol.: *Il y a au Royaume de Jerusalem 4. Baronies et plusieurs autres Seigneuries, qui ont Cour, Coin, et Justice.* In Statutis Alexandri II. Scotiæ Regis, cap. 14. Barones non possunt tenere Curias suas nisi Vicecomes Regis, aut serviens Vicecomitis nomine, intersit, ad videndum si Curia recte tractetur: et in omnibus eorum Curis 4. placita reservantur ad Curiam Regis, videlicet de raptu mulieris, de incendio, de murthero, et de roboria, quæ dicitur rapina. Qualiter autem Dominus seu Baro perdat Curiam suam, docent pluribus Leges Baronum Scotticorum, seu Quon. Attach. cap. 8. et 9. Agitur etiam de Curis Baronum ibid. cap. 84. Britton. cap. 27. ubi Rex loquitur: *En Countés avons-nous double Court, une des plees de nostre peas, lequel tiennent nos Coronnes et les Suters, (sectatores) et doumt les Coroners seulement ont record. Et si avons Court come Court de Baron, et dont les Suters sont chargés de jugement, et n'ont point de records hors de leur Court, etc.* Exstat in libro Anglico, inscripto *Justice of peace*, forma procedendi in Curis Baronum, pag. 82. et seqq.

† **CURIA LETA**, iisdem Anglis *Court-leet*, minor est et inermis Jurisdictio, Gall. *Cour fonciere, vel Basse justice*. Charta Henrici VI. Regis Angl. ann. 1443. apud Rymertum tom. II. pag. 41. col. 1: *Ferriis, marcatis, chaceis, parcis, warennis, Curis Letis visibus francplegiis, consuetudinibus, libertatibus, etc.*

CURIA CHRISTIANITATIS, Brittoni pag. 46. v. *Cour Chrestienne*, aliis *Cour de Chrestienté*, Jurisdictio Ecclesiastica. forum Ecclesiasticum, in quo causæ ac quæstiones, quæ ad religionem pertinent, agitantur. Quippe ex leg. 1. Cod. Theod. de Religione, (16, 11.) *quoties de religione agitur, Episcopus convenit judicare, cæteras vero causas, quæ ad ordinarios cognitores vel ad usum publici juris pertinent, legibus oportet audiri.* Ita in leg. ult. de Episcopali judicio (16, 12.) eodem Cod. in Nov. Valentini III. de Episc. judicio, etc.

Religionis porro voce Episcopi deinceps jurisdictionem suam adeo porrexerunt, ut ordinarios iudicibus nihil fere judicandum relinquere: ex quo subinde graves querimonie exortæ de Ec-

clesiasticis iudicibus, qui Ordinariorum jurisdictionem contra fas sibi adscribebant ac usurpabant : de quibus vide Chartam ann. 1204. *De interceptionibus Clericorum adversus Do. Regis Jurisdictionem*, in nupera Conciliorum Ecclesiae Rotomag. Editione, Regestum Parlamenti signatum *Olim* fol. 63. Librum Jacobi de Cugneris Advocati Regii ann. 1329. cui titulus : *Hæc sunt gravamina et usurpationes, quæ et quas Prælati Franciæ, et alia personæ Ecclesiasticæ Regni Franciæ, vel eorum officiales et iudices pro ipsis fecerunt et faciunt in præjudicium jurisdictionis temporalis D. Regis, Baronum et aliorum subditorum suorum dominorum temporalium* : et Responsionem Cardinalis Bertrandi ad eundem librum : Brittonum in Legib. Angl. cap. 3. Philippum Bellomanerium cap. 61. 66. veterem Consuetud. Franciæ, Will. Stanfordium lib. 2. de Placit. Coronæ cap. 41. et seqq. Guliel. Prynneum in Libertatibus Angl. passim, etc. Ad jurisdictiones denique istas Episcopales hæc spectant Gulielmi Neubrigensis lib. 2. cap. 16 : *Nempe Episcopi dum defendendis magis Clericorum libertatibus vel dignitatibus, quam eorum vitiis corrigendis rescandisque invigilant, arbitrantur obsequium se præstare Deo et Ecclesiæ, si facinorosos Clericos, quos pro officii debito, Canonice rigore censuræ coercere vel nolunt, vel negligunt, contra publicam tueantur disciplinam.*

Curia igitur Christianitas amplissima fuit iudicatio, cum questionum ac causarum omnium, quæ non modo res Ecclesiæ, sed et sacramenta, et quidquid ex iis dubietatis oriretur, spectant, cognitionem sibi arrogasset. Cognoscebat enim

De causis Clericorum ac tonsuratorum. Vide Appendicem Codicis Theodos. Constit. 6. 17. Capitul. 3. ann. 811. cap. 1. veterem Chartam apud Diago de Comitib. Barcin. lib. 2. cap. 31. Bractonium lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 5. cap. 10. § 1. etc. Petrus de Cugneris in Gravaminibus, ait, Prælatos, ut jurisdictionem suam augetent, et omnium pene ad se causas traherent, *solere facere magnam multitudinem tonsurarum pueris ætate minoribus.*

In rebus criminalibus Clericorum iudex Ecclesiasticus non habet jurisdictionem, sed tantum iudicii executionem, v. gr. degradationem. Vide Matth. Paris pag. 113. et Bractonium lib. 5. tract. 5. cap. 9. § 3.

De causis spiritualibus, vel spiritualitati annexis, etc. Vide Bractonium lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 5.

De decimis, et aliis Ecclesiæ proventibus. Vide eundem Bractonium lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 5. cap. 10. § 1. 6. cap. 16. § 1.

De causis, in quibus fidei aut sacramenti interpositio occurrit. Vide Matth. Paris pag. 113. Bract. lib. 4. tract. 1. cap. 12. Assisias Hierosol. cap. 20. Concilia Rotomagensia pag. 185. etc.

De Hæreticis. Vide Matth. Westmonast. pag. 333. et Gariellum in Episc. Magalonens. pag. 275.

De infractura Ecclesiæ vel atrii, de læsione Clerici, de oppressionem et violationem femine. Vide Consuetud. S. Audomari ann. 1127. in Probat. Hist. Guinensis pag. 194.

De advocacionibus Ecclesiarum. Vide Regiam Majestatem lib. 1. cap. 2.

De privilegiis Crucesignatorum. Vide eundem Bract. lib. 5. tract. 5. cap. 9. § 1. Stabilimenta S. Ludovici lib. 1. cap.

82. etc. nuperam Edit. Concil. Rotomag. Eccl. pag. 179. 180. 181.

De causis matrimonialibus, dotibus, et earum accessoriis. Vide Joannem Sarisber. Epist. 89. Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Westmonast. ann. 1247. pag. 333. Matth. Paris pag. 113. 488. Bracton. lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 2. cap. 10. § 1. cap. 12. § 3. Stabilimenta sancti Ludov. lib. 1. cap. 18. 131. Assisias Hierosol. cap. 20. Rocchum Pirrum tom. 1. pag. 145. Concilia Rotomagensia pag. 185.

De adulteriis. Vide eundem Rocchum Pirrum in Notit. Eccles. Sicil. tom. 1. pag. 125. veteres Chartas apud Ughellum tom. 7. pag. 400. 1327. [et Statuta MSS. Caroli I. Regis Siciliæ cap. 296.]

De bastardia, legitimatione, seu de natalium jure. Vide Regiam Majestatem lib. 2. cap. 50. § 4. cap. 59. § 4. Bractonium lib. 4. tract. 3. cap. 19. lib. 5. tract. 5. cap. 6. § 1. cap. 19. § 1. Matth. Paris pag. 488. veterem Consuetud. Norman. cap. 27. Guliel. Prynneum in Libertatibus Angl. tom. 2. pag. 393. etc.

De Testamentis et causis testamentariis. Vide Regiam Majest. lib. 1. cap. 2. Matth. Paris. 113. 488. Bractonium lib. 2. cap. 26. § 2. lib. 4. tract. 1. cap. 12. lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 3. cap. 10. § 1. 2. 4. Fletam lib. 2. cap. 57. § 13. Assisias Hierosol. cap. 20. Foros Beneharn. Rubr. de Jugiamet, art. 8. Rocchum Pirr. pag. 145. Sed per Aresta Paris. 11. Januar. 1355. 18. Novemb. et Decemb. 1372. 14. Novemb. 1376. 15. Dec. 1377. etc. dictum fuit, Regem de jure et usu habere preventionem in cognitione testamentorum omnium in regno suo decedentium.

De catallis, quæ sunt de testamento vel matrimonio. Vide Concil. Insulæ bonæ ann. 1205. Bractonium lib. 5. tract. 5. cap. 2. § 5. 6. cap. 5. § 1.

De usuris. Vide Matth. Paris pag. 113. Matth. Westmonast. pag. 333.

De feudis et tenementis, datis in liberam elemosynam. Vide Bracton. lib. 5. tract. 5. § 1. cap. 10. § 1. Inter querelas, quas Barones Franciæ Regi Ludovico VII. detulerunt contra usurpationes Ecclesiasticorum, illa est : *Quod Clerici trahunt causam feodorum in Curiam Christianitatis, propter hoc quod dicunt, quod fiducia vel juramentum fuerunt inter eos, inter quos causa vertitur, et propter hanc occasionem perdunt Domini justitiam feodorum suorum. Responsio. In hoc concordati sunt Rex et Barones, quod bene volunt, quod ipsi cognoscant de perjurio, et transgressione fidei ; sed nolunt, quod cognoscant de feodo. Et si convictus fuerit de perjurio, vel transgressione fidei, injungant eis poenitentiam : sed propter hoc Dominus non perdet justitiam feodi, nec propter hoc se capient ad feodum. Sed de fori Ecclesiastici origine et usu consulendum Morinum lib. 1. de Poenitent. cap. 9. [et D. Fleury in Prefatione ad tom. XIX. Hist. Ecclesiast.]*

† CURIA ARCHIDIACONI, in qua Archidiaconus jurisdictionem exercebat suam. Pro emolumento sigilli Curia Archidiaconalis, in Charta ann. 1340. inter Probat. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 218. In Chartulario S. Nicasis Remensis plures babentur Chartæ Curia Archidiaconi, vel Archidiaconatus Remensis. Vide Archidiaconus.

* CURIA PALATII, Jurisdictio archiepiscopi Remensis. Chartul. Campan. in Cam. Comput. Paris. fol. 251. r. col. 1 : *Ego Henricus comes Grandis-prati conquestus sum domino regi Navaræ de abbate videlicet S. Dionysii Remensis et de*

priore Grandis-prati, qui me fecerunt citari in Curia palatii coram officiali curiæ archiepiscopi Remensis.

* CURIA MAGNA PRÆSIDENTIALIS, Eadem quæ Regia. Diploma Ludov. VI. ann. 1121. in Append. ad tom. 6. Annal. Bened. pag. 636. col. 1 : *Caput ipsum (monasterii Tironensis) quibuscumque omissis meditis, super præmissis coram magna præsidentiali nostra regia Curia solummodo habeat et teneatur respondere, etc. Vide Consilium 2.*

* CURIA REGALIS, Jurisdictio regia. Libert. Figiaci ann. 1369. tom. 5. Ordinat. reg. Franc. pag. 264 : *Viguerius et iudex ipsius villæ Figiaci, qui soli iudices nostram Curiam regalem in dicta villa habent exercere et etiam gubernare, in causis criminalibus tractandis et dirimendis, etc. Nous reservons entierement la Court et Cognoissance, in Lit. ann. 1370. ibid. pag. 368.*

CURIA DOMINICALES, Germanis *Dinghæfe*, quæ Dominis villarum vel territoriorum competunt : de iis Zazius part. 11. de feud. § 3. [** Vide Indiculum possessionum monasterii Schwarzacensis ann. 1154. ap. Guden. in Syllog. pag. 463. et Mitterm. Princip. Jur. German. § 472. Dicebantur etiam *Curia Placiti*. Vide Haltaus. Glossar. German. pag. 231. Eadem sunt *Curia Militum* in Chartis ann. 1291. ap. Guden. Cod. Diplom. tom. 2. pag. 266. et 268. Vide *Curia 5. et Cortis 1.*

** Jus CURIAE, quod feudali opponitur. Germ. *Hofrecht*. Vide Mittermaier. Princip. Jur. Germ. § 5. et 84. Vetus auctor de Benefic. § 130 : *Quicquid homo non suscipit per hominum, non iudicetur esse beneficium ; sicut cum bona concedit dominus suis ministerialibus non per hominum sed secundum Jus Curia. Hæc concessio caret beneficali jure, sed est concessio officialis, etc.*

CURIA INFERIOR, seu BARONIS, *Cour basse*, in Consuetud. Aquensi tit. 14. art. 1.

CURIA MAJOR, sic appellata apud Beneharnenses Curia illa, in qua residebant Episcopi duo, totidem Abbates ; cum provinciæ magnatibus, qui de majoribus et publicis negotiis, et de vasallorum litibus supremo iudicio dijudicabant, ut auctor est Marca lib. 5. Hist. Beneharn. cap. 3. n. 2. Vide Foros Beneharnenses Rubr. de Cort Major, ubi de illius jurisdictione, et eundem Marcam lib. 4. Hist. Beneharn. cap. 17. n. 6. lib. 6. cap. 23. n. 3. cap. 24. n. 7.

† DARE JUDICES AD CURIAM, dicebatur de iudicibus quos ad dirimendas lites exortas inter se et subditos Domini constituiebant, qui iudices ab adversa parte primum erant approbandi. Concessio feodi per Guillelmum Bertrandi pro Odone Alamandi coram iudicibus datis pro Curia. Hist. Dalphin. pag. 20 : *Anno 1282. Indict. x. XIV. Kal. Julii ad requisitionem nobilis viri Odonis Alamandi Domini de Campis fuit confessus et publice solemniter recognovit ex sua certa scientia et spontanea voluntate Dominus Guillelmus Bertrandi Miles, in presentia Petri Domini de Bucurione et Falconis Domini de Canuto datorum pro Curia a prædicto Domino Odone Alamandi, et per prædictum Dominum Guillelmum Bertrandi approbata et recepta, se habere et tenere in feodum et nomine feudi ab ipso Domino Alamandi, et de feudo et dominio ipsius Domini Odonis, quidquid ipse habeat, tenet et possidet, etc. Vide tom. 2. pag. 20. col. 1.*

† PONERE JUDICES PRO CURIA SUA,

Iisdem notione et conditione. Recognitio facta per Vuillelmum de S. Martino Annæ relictæ Petri Selvon ann. 1259. ibid. tom. 1. pag. 6: *Ad requisitionem seu interrogationem Dominæ Annæ uxoris quondam Petri Selvon, coram Gorta de Monte Bononi et Guiffredo de Valle S. Stephani, quos dicta Anna posuerat pro Curia sua, quam quidem et approbavit dictus Vuillelmus de S. Martino.*

† CURIAM HABERE dicuntur Domini qui facultatem habent iudicandi subditos suos in Curia sua. Chartular. S. Vincentii Cenoman. fol. 51: *Si homines Monachorum ejusdem Nundinis forisfacere, vel quod eis esset aliquid forisfactum, Monachi haberent Curiam et emendas suorum hominum.* Madox Formul. Anglic. pag. 38: *Quod si hujusmodi forisfactura super terram Ecclesiæ euenit, præcipio quod Prior et Monachi inde suam plenarie habeant Curiam; et defendo ne in aliis locis quocumque modo placitentur, nisi in eadem Curia S. Mariæ et sua.*

† CURIAM PETERE, Litem aliquam ad suam Curiam advocare. Consuetudines Brageriaci art. 63: *Item si duo Feodatarii ad invicem litigent, et Dominus feodalis petat Curiam ante litem contestationem, etc.* Gallica versio sic habet: *Si deus Tenanciers plaident l'un contre l'autre, et le Seigneur feodal demande le renvoy avant la contestation, etc.* Vide mox Curiam reddere.

CURIAM REDDERE, dicitur Dominus vassallus, cum ad vassallum, aut Dominum lis ante alterutrum intentata remittitur. *Rendre la Cour*, in Consuetudine Andegavensi art. 79. 80. et Cenomanensi art. 9. Regestum Parlamenti B. fol. 67: *Cum... tenens locum Comitum Campaniæ Curiam sibi reddi petisset, etc. Curiam repetere, amittere*, fol. 70. Occurrit passim in hoc Regesto. [Vide D. Brussel de Usu feodorum tom. 1. pag. 223.]

* Arest. ann. 1284. in Reg. 2. *Olim* parlam. Paris. fol. 70. vº: *Reddita fuit Curia domino Danguto et vicecomiti de Meleduno de domino Guidone Bassi milite super partiali actione, quam Johannes de Soistaco miles ejus filius et nurus proponebant contra ipsum.*

* CURIAM INFORTIARE, dicebatur superior dominus, cum homines suos ad curiam inferioris delegabat, ut eam idoneo iudicio numero muniret. Arest. ann. 1267. in Reg. *Olim* Parlam. Paris.: *Cum supplicasset abbas S. Richarii domino regi ut Curiam ejus infortiares, quia satis fortis non erat ad justitiam Mathæum de Roya militem, qui erat ejus homo ligius, ... ordinatum est quod bailivus Ambianensis iret ad curiam dicti abbatis infortiamdam.* Vide in Par.

* CURIAM MITTERE, Charta Guid. episc. Claromont. pro villis Biliomi et S. Lupi ann. 1281. in Reg. 73. Chartoph. reg. ch. 1: *Item si bajulus aliquem habentem causam in villa vult fovere, vel manutere, vel eidem patrocinari; mittat Curiam sine suspicione.* Id est, a iudicando absteat.

* CURIAM REQUIRERE, Jus suum de lite iudicanda repetere. Lit. pro S. Vict. Paris. ann. 1364. tom. 4. Ordinat. reg. Franc. pag. 540: *Curiam et jurisdictionem seu causarum cognitionem, de suis judicialibus quibuscumque, coram et a quibuscumque dominis vel iudicibus, requirere et restitui faciat* (Præpositus Paris.) cum effectu.

CURIA PEDIS PULVERIZATI, [id est, peculiaris extraneorum mercatorum in nundinis.] Vide *Pede pulverosi*.

STARE IN CURIA, et in Curia detineri, apud Venetos, quid sit, docent Statuta Venetorum, edita a Jacobo Theupulo Duce ann. 1242. lib. 1. cap. 51. Quippe debitor, qui iudicis sententia ad solutionem debiti condemnatus erat, subponebatur et citabatur per ministerialem a Duce, ut in Curia staret, et debitum exsolveret intra 8. dies, aut pignus vel vadum daret. Quod si juri non staret, capiebatur, et detinebatur in Curia, *Stare autem in Curia sic intelligimus* (verba sunt Statuti) *ut in territorio Ecclesiæ S. Marci per dies 30. stet, ita ut pontem aliquem non transeat, quod si recedens pontem aliquem transierit, Dux faciat eum capi, et in carcerem retrudi, ubi erit per 30. dies. Si vero a Curia non recesserit, sed præfato modo in Curia et in territorio S. Marci steterit, et creditori suo infra eodem 30. dies non persolverit debitum, debet in carcerem retrudi usque ad alios 30. dies: quibus expletis, si debitum non persolverit, jurabit manifestare quidquid habet, quod Dux accipiens dabit illud creditori. Pro his vero, quæ defecerint creditori suo de suo debito, faciet debitor cartulam promissionis, et jurabit, quod de omnibus, quæ lucratus fuerit, tertiam partem creditori suo dabit, usque quo redditum erit debitum universum. Alioquin stabit in carcere, donec hæc faciat, aut persolvat. Id postea immutatum a Francisco Dandulo Duce lib. 6. cap. 14. eorumdem Statutorum, ubi stare in Curia, est remanere reclusus in carceribus Communis Venetiarum, ubi incarcerari solent debiteores, de quo exire non possit, nisi post 2. menses: quibus exactis, stare debent in Curia S. Marci per alios 2. menses, ex qua exire ei non licet: quod si exeat, vel pontes transeat, a Duce rursus in carcerem conjicitur, in quo per alios 2. menses detinetur, si debitum non solverit.*

CURIAM TENERE, eadem ferme notione habent Libertates urbis Barcinonensis a Petro Rege Aragon. concessæ ann. 1283: *In electione este creditoris vel convenire principalem debitorem vel fidejussorem, salvo quod possit tenere Curiam per unum annum.*

CURIA FRANCIE, in Charta Galcheri de Castellione Comitum Porceani et Comitum Stabuli Franciæ 20. Febr. ann. 1316. apud Duchesnum in Probat. Hist. Castillon. pag. 209. videtur fuisse Magnatum ac Procerum Francicorum Conventus post mortem Ludovici Hutini Regis ad Regni gubernationem coactus, donec Clementia Regina ad partum veniret: seu Curia Baronum, vel Parium Franciæ, hoc est, Curia Parlamenti Parisiensis. Ubi hæc verba subinde repetita notanda: *Par jugement de nos grans seigneurs: Par le jugement de la Cour de France: et avons encore promis... loyauement et en bonne foi, et en nom de nos grans Seigneurs dessusdiz, que si-tost comme on commencera à escrire, et à seeller au nom de cellui ou de ceus, qui le Royaume de France devront gouverner, nous leurs bailleons Lettres seellées, etc.* Habetur Regestum vetus, cujus titulus ita concipitur: *In nomine Domini nostri J. C. incipit Registrum Curie Franciæ de litteris et instrumentis sigillatis cum sigillis authenticis, prout ipsæ litteræ et instrumenta fuerunt in ipsa reposita per Magistrum Bartholomæum de Podio, Clericum D. Regis, iudicem Carcassonensem, cum Mag. Nicolao de Autholio D. Regis Clerico, et quandoque cum Dom. Joanne de Murlento Canonico Capellæ Dom. Regis*

in sex scriniis per numerum et ordinem, de mandato Dom. Ludovici inclite recordationis Regis Franciæ ann. Dom. 1269. mensibus Octobr. Novembr. Decembr. quæ quidem scrinia sunt his litteris signata in thesauro Capellæ Parisiis ejusd. Dom. Regis. Deinde: Hoc est registrum Curie Franciæ D. Regis de Feudis et de negotiis Senescalliarum Carcassonæ et Bellicadri ac Tolosæ et Caturcensis et Rutenensis ann. 1269. Vide Curia 8.

* CURIA ALEMANIE. Charta Frider. II. imper. ann. 1236. ex Tabul. eccl. Camerac.: *Cum ibi sit Alemanicæ Curia, ubi persona nostra et principes imperii nostri consistunt. De consilio et providentia principum, tunc existentium nobiscum in Curia memorata sententialiter decrevimus, etc.* Vide Curia 8.

CURIA DE ARCEBUS, ita appellatur Curia Archiepiscopi Cantuariensis Londini, quod teneatur juxta Ecclesiam B. Mariæ de Arcubus, ut Rastallus auctor est: quæ quidem Curia, *Fama celebris*, dicitur in Synodo Cantuariensi ann. 1295. in Præfat. Ea autem Synodus continet Statuta Roberti Winchelsei Archiepiscopi Cantuariensis pro meliori ejusdem suæ Curie regimine: ubi *Consistorium de Arcubus* appellatur cap. 2. 32. etc.

CURIA ROGATIONUM. Libertates villæ Martelli in Lemovicibus ann. 1219. apud Justellum: *Nemo debet vendere ad talium res extraneas, nisi per concessum procuratoris particularis in Curia Rogationum, et qui fecerit, pro justitia 60. solidos dabit.*

5. CURIA, Prædium rusticum, possessio, *Curtis*, mansus. Charta Leonis IX. PP. apud Meurissium in Episc. Metensib. pag. 355: *Cum Ecclesia et decimatione in villa sive Curia, quæ vocatur Rumeliacum.* Charta Rupertii senioris Comitum Palatini Rheni ann. 1380. apud Freherum lib. 2. Originum Palatin.: *Curtis, sive curias in Niwenhoffe prope villam Altripf. Speculum Saxonicum lib. 2. art. 54. § 3: Ubi pretium Pastori solvitur de mansis, seu Curis. Art. 49: Unusquisque tenetur partem Curie suæ seprire. Art. 50: Qui curiam sepit virgis, etc. Adde art. 48. § 7. et Wichbild Magdeburg. art. 124. § 1. art. 126. § 1. Chronicon Laurishamense pag. 91: *Tres Abbatiæ Curias, videlicet Obbenheim, Wibelighen, Cingen regie potestati in concambium tradidit.* Et infra: *Præter hæc etiam fratrum utilitati consulens, 2. huobas cum area in Winenheim sitas, multa pecunia ab hæredibus comparatas, itemque Curiam cum vineis in Hopenheim ipsorum victualibus adiecit.* Curia Marsnensis in Diplom. Friderici I. ann. 1152. apud Miræum in Donat. Belgic. [Curia Haneberg quæ quingue mansos habet, apud eundem tom. 1. pag. 281. col. 2. edit. 1723. in Charta Philippi Heinbergii Archiep. Colon. ann. 1180: *Curia de Maidieres cum appenditiis et pertinentiis ejus, in Charta anni circiter 1227. tom. 3. novæ Gall. Chr. Instrum. col. 140. Curie dominicales ejusd. tom. col. 153. in Charta anni 1155.] Burchard. de Casib. sancti Galli cap. 8: *In hac pestilentia, fideles hujus Ecclesiæ possessiones nostras dividebant, optimos mansus Curiarum nostrarum eligebant.* Cap. ult. et alibi non semel utitur. Lib. 2. Feud. tit. 51: *Quidam Capitaneus in quadam Curte sua beneficium dedit militibus, et postea eandem Curiam vendidit.* Charta Cunradi Regis in Privileg. Eccles. Hamburg. pag. 178: *Insuper duas curtes Wiselam et Goganhaim... matri suæ dedit, hac interposita rationis constantia, ut non***

ex jure beneficii easdem Curias teneant; sed, etc. Adde pag. 190: [*] *Quicquid percepimus... in Curia sive grangia de Vulebach... seu ab hominibus inhabitantibus dictam Curiam* in Kremer. Hist. Ardenn. Dipl. Saraep. num. 104. pag. 377.] Vide præterea Statuta Ordinis Præmonstratensis. dist. 4. cap. 2. 10. Diploma Joannis Comitis Holsatiæ ann. 1330. apud Pontanum lib. 7. Hist. Danicæ pag. 452. Conradum Uspergens. ann. 1209. Albertum Stadensem ann. 1105. 1112. [Historiam Mediani Monasterii pag. 330. 331. et Schilteri Glossarium in Chart.] [*] Chart. ann. 1153. ap. Pertz. Leg. tom. 2. pag. 95. Vide Mittermaier. Princip. Jur. German. § 84. supra Curia Dominicales, Jus Curia in Curia 4. et Cortis 1. etc.]

CURIA CAPITALIS. [Prædium præcipuum, Domus principalis eadem quæ *Caput mansi*, quod vide.] Charta Edw. II. Regis Angl. tom. 2. Monastici Anglici. pag. 271: *Cum omnibus libertatibus, liberis consuetudinibus, et omnibus aliis rebus ad Capitalem suam Curiam de Worle pertinentibus.* Alia ibidem pag. 326: *Dedi etiam totum manerium de Thorne, cum Capitali Curia et virgulto, etc.* [Kennettus Antiquit. Ambrosden. ann. 1193. pag. 150: *Ego Thomas de S. Walericæ dedi... Deo et Ecclesie B. M. de Oseneia... totum manerium meum Mizebury... cum capitali Curia et cum omnibus pertinentiis, etc.*]

CURIA AD MANSOS PERTINENTES. Chart. ann. 1140. in Guden. Cod. Dipl. tom. 1. pag. 125: *Mansumununterre, quæ valgo dicitur Erbe, cum duabus Curis ad eum pertinentibus.* Charta ann. 1325. in Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 95: *Proprietatem duorum mansorum, cum Curia una ipsius mansis annexa.* Chart. ann. 1143. ap. Guden. ibid. pag. 136: *Nos ejusdem prædii, partem Curiam videlicet... recepisse.* Alia ann. 1191. ibid. pag. 307: *Curia, prædium et villicatio.*

† **CURIA JUMENTALIS**, sic forte dicta quod pleraque essent ibi jumenta. Litteræ Leopoldi Ducis Austriæ ann. 1202. apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 4. pag. 182: *Confirmamus eidem Monasterio (Admontensi in Styria) Curiam Jumentalem dictam Vorwez in præbendæ subsidium datam fratribus cum omnibus alpis pascualibus, silvis, vallibus ad eandem Curiam pertinentibus.*

6. **CURIA**, Atrium, impluvium quod vulgo *Cour* dicimus. Ebrardus in Græcismo, cap. 10:

Curia planities in terris; Curia Regum: Sed Curtis proprie dicitur Canonicorum.

Leges Edwardi Confess.: *Si (reus) fugiendo domum Sacerdotis vel Curiam ejus intraverit, eandem securitatem et pacem habeat, quam et apud Ecclesiam: dum tamen domus Sacerdotis et Curia ejus in fundo Ecclesie consistent.* Ita passim Scriptores. Vita Ludovici Pii ann. 811. Cæsarius Heisterb. lib. 4. Mirac. cap. 76. 77. 94. lib. 5. cap. 28. lib. 8. cap. 96. lib. 11. cap. 63. lib. 12. cap. 5. Speculum Saxon. lib. 3. art. 51. § 1. Thwroc. 1. part. Chron. Hung. cap. 41. etc.

CURIA, Ambitus, incinctus domus. Charta Ludovici Regis Franc. ann. 1120. pro Monasterio Sandionysiano apud Duchesium in Hist. Drocensi pag. 220: *Curia etiam et propriis domibus Beatorum Martyrum in eadem Curia perennem indulgentiam libertatem, vicariam omnimodam in Curia ipsa, et Curia domibus conferimus.* Quod vero Curia hic dicitur,

Curtis Monasterii appellatur Joanni Diacono lib. 4. Vitæ S. Gregorii cap. 197.

† **CURIA BEGHINARUM**, Claustrum in quo Beghinæ commorantur. Statuta Ecclesie Leodiensis ann. 1287. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 879: *Item, præcipimus, quod omnes Beghinæ privilegio Beghinali gaudere volentes, intrent Curiam Beghinarum, et præcipimus commorantibus extra Curiam Beghinarum, quod distinguant habitum suum ab habitu Beghinarum, et si aliqua Beghina extra Curiam accesserit moratura, vel ejecta fuerit propter incontinentiam vel aliud delictum, habitum non deferat Beghinarum... alias autem in Curia commorantes declaramus ad præmissa non teneri.*

† **CURIA CANONICORUM**, simili notione, apud Kennettum in Antiq. Ambrosden. ad ann. 1212. pag. 176. Charta Johanne Priorissæ S. Trinit. de Bosco: *Noveritis quod nos dedimus... Hervico Priori de Berncester et ejus loci Canonicis duos seliones in Hodesham qui jacent juxta rivulum extra Curiam dictorum Canonicorum habendos et tenendos dictis Canonicis in perpetuum.* Canonicorum domum interpretatur Kennettus in Glossario, sed forte melius intelligeretur Prædium rusticum. Vide Curia 5. [*] Chart. Capit. Mindens. ann. 1303. ap. Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 10. pag. 50: *Nos Hermannus de Mandestoh canonicus et Volkeri civis Mindensis discordiam inter nos ortam super quibusdam domibus in area nostra claustrali edificatis taliter duximus ordinandam... post obitum vero Volkeri prædictæ domus ipsi Hermannus cedent, vel illi, qui tunc temporis ipsam curiam tenet.* Vide Claustralis Area in Claustrum.]

7. **CURIA**, Regius Comitatus, vulgo, *la Cour*. Monachus Sangallensis lib. 2. cap. 41: *In qua etiam cunctis in Palatio ministrantibus, et in Curia Regia servientibus, juxta singulorum personas, donativa largitus est.* Guntherus lib. 4. Ligurini:

Nec tamen emissâ tantorum plebe virorum
Vel Princeps vacuus, vel Curia sola remansit.

Et mox:

Sive novi veniant, seu qui venire recedant,
Semper inexhausta celebratur Curia turba.

[*] Chart. Frider. II. Imperat. ann. 1219. ap. Pertz. Leg. tom. 2. pag. 233: *Multis nobilibus coram positus et approbante tota familia Curia nostræ, per sententiam coram nobis diffinitum est, etc.* Vide Curia regalis in Curia 4. Curia regalis pro Palatio in vet. scheda ap. Guden. in Cod. Dipl. tom. 1. pag. 607: *Regalis Curia Ingelheim a rege Wilhelmo viriliter expugnata est.*

CURIA, nude pro Papali, vulgo, *la Cour de Rome*. Gesta Abbatum S. Germani Autissiodor. cap. 15: *Pro qua postulatione... missus fuit ad Curiam: sed Papa postulationem hujusmodi non admittens, etc.* Rythmi antiqui de origine Monasterii Præsentis in Flandria:

Bis perrexit ad Curiam formam nequies habere,
Paucam habebat monetam, nihil poterat præbere,
Et qui nihil potest dare, non est opus in Curia.
Bonum facit variare plures atque pecunia.

Adde Joannem Sarisber. lib. 5. Policrat. cap. 6. Michaëlem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 30. et alios passim. Carmen de Curia Romana:

Versibus eloquere, quis sit status Urbis avitæ
Detur materiæ Curia nostra tuæ.

Infra:

Plurimus impugnat Romam detractor, et ipsa
Curia multorum morsibus alma patet.

Passim in hoc poemate.

* Charta ann. 1113. tom. 1. Hist. Casin. pag. 282. col. 1: *Cum diu inter nos diversis temporibus in conspectu Romanæ Curia hæc causa sæpius ventilata foret, etc.* Ubi hæc notat Gattola: Quæ verba in Petri Diaconi etiam textu leguntur: ex quibus constat ante sæculum Christi XII. Curia Romanæ nomenclaturam usurpatam, contra ac censuit eruditus Baluzius, qui Præfat. ad tom. 5. Miscell. primum nomen illud usurpatum ait a Geroho præposito Reicherspergensis in Exposit. ad Psal. 64. sive in Libro de Corrupto Ecclesie statu, quem inscripsit Eugenio III. Rom. Pontifici, et a Petro Vener. abb. Cluniac. lib. 2. de Mirac. cap. 23.

8. **CURIA**. Curia præterea dicti illi solennes Regum Conventus, quos in præcipuis anni festivitibus celebrabant, advocatis omnibus Regni Magnatibus et Prælatibus: isque Curiarum nomen inditum, quod ut plurimum majoris momenti negotia in ipsis disceptarentur, et lites ac controversiæ Magnatum dirimerentur.

* Charta commun. Belvac. ann. 1182. tom. 7. Ordin. reg. Franc. pag. 623. art. 8: *Præterea si episcopus Belvacensis ad tres Curias nostras et ad exercitus ire voluerit, tres equos tantum ad unamquamque Curiam accipiet.*

CURIAE SOLENNES appellantur apud Hariulphum lib. 4. cap. 6. Petrum de Vineis libro 3. Epist. 1. 21. Thwrocium part. 1. cap. 15. 17. in Charta anno 1129. apud Duchesium in Hist. Drocensi pag. 221. etc.

CURIAE GENERALES, apud eundem Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 5. 77. in Chronico Longipontis pag. 8. in Hist. Cortusior. lib. 6. cap. 2. etc.

CURIAE AUGUSTALES, in Vita S. Ermenoldi Abbatis lib. 1. cap. 3. n. 3.

CURIAE PUBLICÆ, in Diplomate Friderici II. Imp. ann. 1220. apud W. Hedam in Episcop. Traject.

CURIA PASCALIS, quæ in festo Paschatis tenebatur, apud S. Anselmum lib. 2. Epist. 26. [Curia Paschæ, in plerisque diplomatibus.]

† **CURIA EPIPHANIE** similem ob rationem dicitur in Charta Philippi I. Milidunensi cænobio concessa, cujus meminit Mabill. lib. 2. de Re Diplom. num. 28. ubi etiam observat isdem majoribus festivitibus, alios etiam Principes Curiam suam habuisse et Diplomata condidisse, ut probat exemplo Balduini Comitis Flandriæ, qui Bergis diploma dedit in sollempni Curia Pentecostes ann. 1067. Vide lib. 3. cap. 1. n. 8.

* Imperatorum German. Curia generales, imperiales, paschales, plenæ, publicæ, regales, solempnes, solempniter celebratæ, indictæ, et universales, memorantur in eorum legibus ap. Pertz. tom. 2. ubi videndus index. Curia celebris in eod. tom. 2. Leg. pag. 95. in charta ann. 1153.

CURIAE istæ indicebantur, et banno seu edicto publico magnates, prælati, et urbium ac civitatum nuncii totius regni ad eas submonebantur. Hinc Curia indicta, quæ Corte bandita, Scriptoribus Italis dicitur. Fridericus II. Imp. apud Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 1: *Apud Parmam sollempnem Curiam duximus indicendam, ad quam ab Urbe citra omnes urbium Italiæ nuncios invitamus.* Epist.

5: *Indicta etiam Moguntina Curia generali, etc.* Adde Ep. 76. et Arnoldum Lubec. lib. 3. cap. 9.

In his porro Curis quid potissimum ageretur, multis prosequitur Richardus de S. Germano in Chronico ann. 1233. ut et Anonymus de Gestis Friderici II. Imp. pag. 852. ubi earum magnificentiam describit; de qua adjungam. quæ habet Ditmarus lib. 4. pag. 36: *Celebrata proxima Paschalis solennitas in Quidilingeburg a Rege (Henrico Imp.) ubi quatuor ministrabant Duces, Henricus ad mensam, Conradus ad Cameram, Hecil ad Cellarium, Bernhardus equis præfuit.* Albertus Argentin. ann. 1356: *Eodem anno venit Carolus Imperator ad civitatem Metensem in Adventu Domini celebrans ibidem Natalem Domini: fueruntque ibi Electores et Officiales seu Ministeriales Imperii, quorum quilibet ministrabat Imperatori sedenti in mensa, in officio seu ministerio suo proprio. Quilibet autem veniebat super equo usque ad mensam. Descendentes vero de equo coram mensa, histrionibus et mimis dabatur equus, et aliæ plures solennitates fiebant ibi, etc.*

Interdum ob augustias civitatum seligebantur ad ejusmodi solennes Curias amplæ planities, in quibus et tentoria, et ædes, et Palatia ex lignis tumultuario opere erigebantur, ut in illa Curia solenni, quam ad Moguntiam tenuit Fridericus I. ann. 1182. apud Arnoldum Lubec. loco proxime laudato, ubi multa perinde habet de harum Curiarum magnificentia, in qua officium Dapiferi seu Pincernæ, Camerarii seu Marschalci, non nisi Reges, vel Duces, aut Marchiones administrabant.

Reges ac Principes in hisce occasionibus coronati procedebant, et sacris Liturgiis intererant, et conviviis publicis, in tribus solennitatibus, ut est apud Gillebertum Lunicensem Episcopum de Usu Ecclesiastico sub finem, cujus moris passim exstant exempla apud Scriptores: in Gestis Dagoberti Regis cap. 51. in Annalib. Francor. Metensib. ann. 837. apud Wittikindum lib. 2. pag. 32. Wipponem ann. 1059. Conradum Uspergens. pag. 305. Edit. 1540. Godefridum Monach. S. Pantaleon. ann. 1231. 1235. Rogerum Hoveden. pag. 491. Will. Neubrigensem lib. 4. cap. 42. Hermannum Monach. lib. 3. de Miracul. S. Mariæ Laudun. cap. 22. Ordericum Vitalem lib. 4. pag. 515. 516. 669. 699. Ivonem Carnotens. Epist. 66. Continuatorem Florentii Wigorn. ann. 1126. Turpinum cap. 20. Albertum Aqu. lib. 12. cap. 7. Gaufridum Monemuthensem lib. 5. cap. 5. lib. 7. cap. 4. Sugerium in Ludovico VI. pag. 318. in Legibus Alfonsinis part. 2. tit. 5. lege 5. apud Ægidium de Roya anno 1313. in Chron. Fland. cap. 52. apud Prynneum in Libertatib. Angl. tom. 1. pag. 1248. et alios a nobis laudatos Scriptores in Dissertat. 5. ad Joinvillam, et in Descript. ædis Sophianæ num. 43.

Corona vero eorum capitibus imponebatur inter sacræ Liturgiæ solennia ab Archiepiscopis vel Episcopis, ut observare est ex iis, quæ habent S. Anselmus ad Ernulphum Priorem lib. 3. Epist. 90. Eadmerus lib. 4. Hist. Novor. pag. 105. Ivo Carnotensis Epist. 66. 67. 84. Joan. Sarisberiensis Epist. 34. Baldricus lib. 3. Hist. Camerac. cap. 55. Bromptonus ann. 1125. pag. 1016. Will. Neubrigens. lib. 1. cap. 18. etc. Hinc solennes isti Regum Conventus

CURIAE CORONATE appellantur in Charta Ludovici VI. Regis Franc. ann.

1128. pro Communis Laudunensi: *Dies Coronæ Regis*, apud Eadmerum lib. 4. et Hugonem de Cleeris de Senescallia Franciæ; denique *Coronamentum* nuda apud eundem Hugonem.

Descripta legitur Charta S. Ludovici Regis anno 1260. in Tabul. S. Dionysii, qua duas coronas aureas cum lapidibus pretiosis, quæ a Rege Philippo avo pro coronandis Regibus et Reginis Franciæ, olim factæ, in Thesauris Regis servabantur, et unam coronulam auream cum lapidibus pretiosis, quam consueverat Rex die coronationis suæ in prandio deportare, Abbati et Conventui S. Dionysii custodiendas, et in Thesaurio Ecclesiæ deponendas statuit, ut de ipso Thesaurio cum aliis indumentis et ornamentis regalibus pro coronandis Regibus et Reginis Franciæ assumantur, etc. Exstat alia in hanc rem Matthæi Abbatis S. Dionysii m. Octobr. ejusdem anni quæ quidem Chartæ de Coronationibus Regum in præcipuis festivitibus accipiendæ sunt.

CURIAM TENERE, seu solennem Conventum celebrare, apud Turpinum de Carolo Magno cap. 20. Petrum de Vineis lib. 3. Epist. 77. in Addit. ad Willelm. Gemeticensem pag. 327. etc.

CURIAE GENERALES ARAGONUM, de Foro, celebrantur de biennio in biennium. Has Rex in quocunque loco regni ad arbitrium convocat: cui soli intersunt, qui revera Baroniam habent. His præest Justitia Aragonum, etc. Vide Michaëlem del Molino in Repertorio Fororum Aragon. pag. 79.

CURIA GALLORUM, [Celebrior Gallorum conventus in campo Roncaliæ super Padum celebrari solitus.] Vide *Roncalia* [post *Runcalis*.]

CURIA JESU CHRISTI, vel DEI. Godefridus Monachus S. Pantaleon. ann. 1188. *Lætare Hierusalem, Curia celebrata apud Moguntiacum celebrata totius Teutonici regni Capitaneis, tam de Clero, quam de ordine Laicali, præsentem Henrico Cardinale, quæ a Serenissimo Imperatore et filio ejus Rege Curia Jesu Christi ante fuit intitulata.* Quod nempe indicta esset ad decernendam Cruciatam contra Saracenos. *Curiam Dei* dictam scribit Silvester Giraldus lib. 2. de Expugn. Hibern. cap. 26. [Curia Dei alia notione ac forte pro Valetudinario publico, Gall. *Hôtel Dieu* sumitur in Computo generali reddituum regni Galliæ ann. 1202. quem D. Brussel exhibet ad calcem tom. 2. de Usu feudorum pag. CXL: *Moniales de hospitio XX l. Curia Dei x. l. Cantolium LX. l.*]

CURIA PLENARIA. Hugo Flaviniacensis in Chronic. pag. 242: *Eodem anno Aymo reddidit 3. solidos censuales... de terris in circuitu castri ad jus Ecclesiæ Flaviniacensis pertinentibus in festivitate S. Petri. in plenaria Curia, quos retinuerat pluribus annis, etc.* Charta Willelmi Nothi Regis Angl. in Monastico Anglic. tom. 1. pag. 44: *Et ut Curiam suam plenariam et Wrech in terra sua habeant, concedo.* Charta Henrici II. Reg. Angl. tom. 2. pag. 281: *Et Curiam suam plenariam, præterquam de furtis et de propriis hominibus ipsius Comitit, etc.* Charta Petri Comitit Bigoræ in Regesto Bigoræ fol. 13: *Curia namque ibi erat magna et plenaria.* In Tabulario Vindocinensi fol. 250. extat Judicatum, *plenaria Curia vidente.* Chron. MS. Bertrandi du Guesclin:

Et toute sa vaisselle face amener droit là,
Pour ce que Cour plainiere, ce dit, tenir voudra.

Curiam autem plenam et plenariam proprie vocabant, quæ constabat pluribus Paribus, seu vassallis judicibus. Id potissimum discimus ex Consuetudine Belloquercensi art. 5: Le Seigneur de fief, qui a un homme de fief, que l'on dit communement de Court, ou plusieurs hommes de fief, que l'on dit pleine Court, il a Justice de Viconte: et s'il n'a qu'un homme de fief, il peut emprunter hommes pour faire ses Jugemens.

MAGNA CURIA, a Friderico II. Imp. instituta, cui præsidebat Magister Justitiarius, qui in Curia cum Imperatore commorabatur, et cum 4. assessoribus judicibus de crimine læsæ majestatis, de feudis, de appellationibus ordinariis, seu delegatorum interjectis, de causis Curialium, seu eorum, qui Curiam sectabantur, etc. cognoscebat. Vide Constit. Sicul. lib. 1. tit. 37.

CURIA MAGNA Dalphinialis dicebatur illa, cui præsidebant Magistri Rationales, ut patet ex Litteris Humberti Dalphini ann. 1334. directis Judici Graisivodani, Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 265: *Præcipimus dilectis nostris fidelibus Magistris magnæ nostræ Curie Rationalibus, ut, etc.*

9. CURIA, Conventus, cætus publicus ad ludos, choreas, etc. Statuta Eccl. Argentin. ann. 1435. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 550: *Choreas quoque omnibus Dominibus quorumvis Monasteriorum nostræ Diocesis et specialiter in publico, scilicet in stupis virorum, quæ dicuntur Trinkastuben, et in Curis et solennitatibus quæ sunt pro hastitudis (hastitudis) vel sponsalibus, districte inhibemus.* Parisius de Cereta in Chronico Veronensi ad ann. 1242: *Eo anno Dominus Henricus de Egna tunc existens Potestas Veronæ fecit magnam Curiam militum et dominarum cujuscumque conditionis in palatio communis Veronæ, et in foro seu mercato Veronæ milites bagordaverunt, et tunc dominæ ballaverunt in ponticellis factis extra palatium communis Veronæ.* Rolandinus lib. 2. Chronici cap. 14: *Erat nempe constituta Curia quadam causa solatii Venetiis, ubi fuit Azo Marchio pater Marchionis istius, et alii de Marchia nobiles et potentes, quam Curiam pater meus honorare desiderans, secum habuit XI. Milites et ipse exstitit duodenus, quorum omnia similia fuerunt vestimenta, etc.*

10. CURIA, Capitulum ubi Monachi solent congregari. Vita S. Ansegisi Abbat. Fontaneli. inter Acta SS. Benedict. sec. 4. part. 1. pag. 635: *Jussit præterea aliam condere domum juxta absidam basilicæ S. Petri ad plagam septentrionalem, quam Conventum, sive Curiam, quæ Græcè Beuleterion dicitur, appellari placuit; propter quod consilium in ea de qualibet re perquirentes convenire Fratres soliti sint.*

11. CURIA, Præstationis species ad curiam domini, vel Curie titulo exsoluta. Charta Bald. episc. Noviom. ann. 1152. inter Probat. tom. 1. Annal. Præmonstr. col. 70: *Pertinent etiam ad eosdem redditus tres Curie in Natali Domini, scilicet sex panes cum totidem gallinacis, et sex sextarii vini.* Pactum inter episc. Apam. et comit. Fux. ann. 1297. ex Tabul. Fuxens.: *Quod omnes incursum et bona vacantia rerum nobilium et immobilium... sint communes inter dom. episcopum... et dom. comitem... Leudæ et Curie sint Communes inter eos.* Quo ultimo loco Curia, idem forte est quod supra Curaria. [Chart. Otton. I. Imperat. ann. 943. ap. Seibertz. Ducat. Westphal.

Docum tom. 1. pag. 8: *Mansum... in proprium donavimus, simul tributum ecurie (sic) in villa quæ vocatur Latterveld... excepta mansa, quam habet Wighardhus comes in villa Latterveld.*

*12. **CURIA**, Aries, militum turma, Gall. Corps de troupes. Chron. Bohem. apud Ludewig. tom. 11. Reliq. Mss. pag. 303: *Totam in adjutorio Altissimi spem ponentes, nostros adjutores et commilitones primitus exhortati, plurimas adversariorum Curias, data nobis de celo fiducia, irruimus confidenter.*

* **CURIA**, Loricæ, thorax, Gall. Cuirasse, Ital. Corazza. Informationes Civitatis Massil. pro passagio transmarino, e MS. Sangerman.: *Secuntur arma necessaria pro galeis, videlicet centum viginti Curiaæ pro galea; item centum viginti servellerie, etc.*

* **CURIADA**, Prædiolum. Reg. 138. Chartoph. reg. ch. 287. ad ann. 1359: *Item quoddam viridarium cum suo pacuo, contiguum ad Curiam de Vatatea in civitate Narbonensi. Vide Curia.*

1. **CURIALES**, *idem et Decuriones*, ait Isidorus lib. 10. cap. 4: *Et dicti Curiales, quia civilia munera procurant.* Senator lib. 9. Epist. 2: *Curiales quibus a provida gubernatione nomen est.* Gloss. Græc. Lat.: Βουλευτής, Decurio, Curialis. Πολιτικοὶ δικασταί, in Novellis Justiniani. Salvianus lib. 3: *Quantquam non solum injuria contemnimus Deum, qua contemni a servis suis Curiales solent.* Infra: *Quid aliud est Curialium, quam iniquitas?* Idem lib. 5: *Quæ enim sunt non modo urbes, sed etiam municipia atque vici, ut non quot Curiales fuerint, tot tyranni sint?* Vide Curia 4. Maxime vero

CURIALES dicuntur, qui *Curialium* oneribus et præstationibus obnoxii sunt et adscripti, apud Jurisconsultos. Vide Edictum Theodorici cap. 27. 52. 69. 113. 136. et Legem Wisigoth. lib. 5. tit. 4. § 19. Πραγματευόμενοι, in Concilio Calchedon. Act. 13: *Ἐποίησαν αὐτῆν τὴν πόλιν, καὶ λαβὼν ἀπὸ Νικαίας πραγματευομένους κατέστησεν ἐκεί.* Ubi Interpres *Curiales* vertit.

CURIALES dicuntur etiam *Homines Curia*. *Hommes de Cour*, in Consuetudine Belloquercensi. Charta anni 1275. in Tabulario S. Flori Arvern.: *Si vero aliquis de prædicta familia nostra... tale crimen committeret, per quod cognitum Curiam nostram debere decapitari vel puniri, judicaretur hujusmodi per Curiales nostros traderetur Curialibus vestris ad ipsius judicati sententiam exequendam.* Statuta Philippi Pulcri Regis Franc. ann. 1302. art. 3. pro reformatione Regni: *Et volumus, quod in Parlamento et Curia per Curiales nostros tractentur.* Vide Ægid. Aureæ Vallis Monachum cap. 26. [Litteræ Petri Ducis Borbonii ann. 1345. confirmatæ Litteris Johannis Franc. Regis ann. 1356. tom. 3. Ordin. pag. 159: *Item, concedimus quod Babilus seu alii Curiales dicti Castri (S. Genesii) et ejus mandamenti, non possint nec debeant procedere contra aliquam personam dicti mandamenti ad inquestam, nisi prius facta de crimine legitima informatione.* Ubi *Curiales* sunt *Ballivi* Consilarii seu Assessores. Enumeratio jurium Comitibus Biterr. in Civitate Albiensi ann. 1252: *Cum dictus Episcopus et cives Albienses nuper citati fuerint ad parendum juri in curia vestra, idem Episcopus confederavit se juramento interposito cum quibusdam civibus Albiensibus, qui detinent possessiones et bona feuditorum et de hæresi condemnatorum et alia jura dicti Regem pertinentia, ut omnes insimul*

se deffenderent contra Curiales domini Regis, qui peterent præmissa ab ipsis.] Vide Curialis 3.

CURIALI JURE feudum possidere dicitur, qui illud possidet sine homagio, ut Ministeriales. Vide Jus feudale Saxonom cap. 32. § 2. et Jus Curiaæ supra in Curia 4.

2. **CURIALES**, Palatini, Magnates, Regini officiales, et cæteri, qui Principum Curias sectantur, vulgo *Courtisans*. Glossar. Latin. Gall.: *Aulicus, Curiaux.* Sueno de Legib. Curialib. Danicis cap. 5: *Priscorum autem Curialium, qui et nunc Militari censentur nomine, hæc vigeat consuetudo, etc.* Petrus Damiani lib. 2. Epist. 3: *Sicut ii, qui Ecclesie militando promoti sunt, vocantur ex more Pontifices; ita qui famulando Principibus fiunt, dicuntur a Curia Curiales.* Will. Tyrius lib. 20. cap. 25: *Ibi vero occurrentibus ei magnis sacri Palatii Principibus, cum maximo Curialium numero.* Lib. 22. cap. 4: *Si famulorum et Curialium numerositatem scripto comprehendere tentemus.* Charta Simonis Comitibus Leicestræ ann. 1211. qua donat Raimundo de Caduro castrum de Tornes, consilio Procerum et Curialium suorum. Alia ann. 1235: *Actum est hoc sub presentia strenui Comitibus Theobaldi et ejus Curialium apud Vitriacum.* Libertates, concessæ Villæ Montisbrusonis a Guigone Comite Forensi ann. 1223. MSS.: *Si aliquis de Curialibus, vel de familia Comitibus verberaverit aliquem de villa, etc.* Vide Joannem VIII. PP. Epist. 199. Constit. Sicul. lib. 1. tit. 9. tit. 37. tit. 29. § 2. etc.

MAGNUS CURIALIS, Dignitas in civitatibus. *Grand Curial de Baugé, d'Yenne*, apud Guichenonum in Probat. Hist. Bressensis pag. 51. 59.

¶ Recensendum non est inter dignitates civitatum Magni Curialis officium. Curialis Balgiaci *Magnus* dictus est, quod esset Scriba Judicis Balgiaci, majorque Castellorum Curialibus, qui et ipsi inter Dignitates urbium in Bressia non debent annumerari. In usibus aut actu Notorietatis stagnorum Bressiæ, apud eundem Guichenonum in Probat. pag. 170. et apud Revellum pag. 265. Curialem et Scribam unum eundemque fuisse aperte claret: *Testes coram nobis Petro Castellani Castellano de Villariis et manibus mei Curialis subsignati de et super prædicta consuetudine interrogati...* ann. 1502. De iis Curialibus eorumque muniis fusius agunt Revellus pag. 261. et Colletus pag. 174. et seqq.

3. **CURIALIS**. Bulla Benedicti VIII. PP. Ind. 1. apud Ughellum in Episc. Portuensib.: *Concedimus vobis et vestris successoribus in perpetuum de civitate Portuense duos piscatores, et duos Curiales, quales vos eligere volueritis de ipsis hominibus, qui ibidem fuerint.* Et infra: *Ipsi namque duo piscatores et duo Curiales ulterius nullam dationem aut servitium facient.* Charta Libertatum villæ S. Germani in Foresio ann. 1247: *Quod si aliquis de Curialibus vel de familia nostra verberaverit aliquem de villa, nisi Curialis faceret illud causa correctionis, etc.* Ubi *Curiales* *idem* videntur, quos *Hospites* et *Mansionarios* vocabant: *Curia* et præstationibus ac muniis *Curialibus* obnoxii.

* Apparitor, accensus, *idem* qui *serviens*, Gall. *Sergent*. Lit. ann. 1340. tom. 3. Ordin. reg. Franc. pag. 605: *Per arrestum ipsius curia dictum fuit, quod dicti religiosi... de punitione suorum Curialium immediate sub ressorto dicti se-*

nescalli remanerent. Inventar. Ms. ann. 1366: *Item quoddam instrumentum super certis responsionibus per rectorem dicti comitatus de Curialibus seu servitoribus curia dicti rectoris conquerentibus factum.*

* **CURIALE COLLOQUIUM** Germ. *Hofsprache*, Conventus ad *curiam* sive principis ita ut sit procerum, sive domini ita ut sit ministerialium. Charta Rudhardi Archiep. Mogunt. ann. 1090. in Guden Cod. Diplom. pag. 29: *Ut nunquam cogatur abbas in expeditionem ire, vel curiam frequentare aut ad Colloquium Curiale ex justitia venire.* Vide Haltaus. Gloss. Germ. German. col. 641.

* **CURIALITAS**. Officium quod *Curia* debetur, *Jus Curia*. Charta ann. 1327. ap. Guden. tom. 4. Cod. Dipl. pag. 1041.

4. **CURIALIS**. Joann. de Janua: *Comis, suavis, Curialis*, [Gall. *Courtois*.] Henricus Huntindonensis de Contemptu mundi cap. 1: *Guillebertus versibus et prosa et habitu Curialissimus.* [** *Curialissimum servitium*, in Chart. ann. 1434. ap. Haltaus. in Glossas. col. 1737.]

* Gualter. Hemingford. de Gestis Eduardi III. reg. Angl. ad ann. 1339. pag. 311: *Mittitur ergo ad regem Franciæ, cui et diceret, quod Curiales et probos se non ostenderent, etc.* Specul. domitar. part. 2. cap. 21: *Tertio studeat honorem Curialem ex urbaneitate proximis impendere: nam sicut ab omnibus honorem recipit, ita decet eam omnibus, secundum exigentiam statum et merita personarum, honorem Curialiter exhibere; decet enim eam esse totius Curialitatis exemplar. Modo Curialiiori, quo posset fieri, postulaverat, in Arest. parlam. Paris. ann. 1394. ex Cod. reg. 9852. 3. 3. fol. 90. v.*

CURIALITAS. Joan. de Janua: *Comitas, Curialitas, vel suavitas.* Alibi: *Facetia, Curialitas.* [** Donat. provincial. pag. 170: *Curialitas, Cortesia.*] Gallis *Courtosie*. Philippus de Pergamo in Catone moralizato: *Curialitas est quasi idem quod nobilitas morum.* Mox: *Sicut virtus legalis, quæ est justitia, est omnis virtus ex eo, quod facit actum omnium virtutum; sic Curialitas, quæ dicitur a Curia, est magna domus Nobilium, quantum ad mores, etc.* Deinde: *Ille, qui Curialis est, liberalis est, quia prompte tribuit; et est magnificus, quia magnos sumptus facit in magnis operibus, et est temperatus... affabilis, etc.* Metellus in Quirinalibus:

Ut convivarium primo summoque suorum,
Et Curialitate se vivere mandat adhuc.

Nangius in S. Ludovico pag. 365: *Eos adtrahebat ad pacem et benevolentiam suis Curialitatibus et auxiliis opportunis.* Rodericus Toletan. lib. 5. de Reb. Hispan. cap. 2: *Quos Curialitate, affabilitate et bonis moribus sic instruxit, etc.* Idem lib. 7. cap. 25. Hist. Cortusiorum lib. 7. cap. 4: *Tantæ Curialitatis et largitatis, ut vix sibi equum et tunicam retineret.* [** Beka in Chronic. Hollandiæ pag. 77. de Elect. Wilhelm. Imperat.: *Oportet unumquemque militare volentem esse... Magnanimum in adversitate, Ingenium in consanguinitate, Largituum in honestate, Egregium in Curialitate et Strenuum in virili probitate.*] [Charta anni 1209. ex Archivio Monasterii B. M. de Bono Nuntio Rotomag.: *Monachi de Curialitate sua michi dederunt quinque libras Andegav.* Charta anni 1303. apud Stephanotium tom. 3. Antiq. Pictav. MSS. pag. 935: *Concessit... Helix Guidonis... pro Curialitatibus et multimodis gratis, etc.* Regest. Parlamenti ann.

1456. apud Baluz. tom. 2. Hist. Arvern. pag. 453 : *In recompensationem plurimum Curialitatum et servitorum, etc.* Charta vernacula ann. 1399. in Hist. Vergiacensi lib. 5. cap. 4 : *Les longs et agreables services et Curialitez qu'elle m'a fait au tems passé.* Vide Guichenonum in Episcopis Bellicensib. pag. 44. 79. Hemerum in August. Viromand. pag. 202. [Acherium Spicil. tom. 6. pag. 664. Acta SS. Martii tom. 2. pag. 123. Maili tom. 7. pag. 831. 832. et 836. etc. Murator. tom. 12. col. 690.]

* *Nostris Curialité.* Lit. Guil. de Chalon comit. Autiss. an. 1298. in Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 96. vº. col. 1 : *En recompensation des granz Curialitez et des granz services que ledit Estienne nous a fais u temps passé, etc.*

CURIALITAS ANGLIÆ ET SCOTIÆ. Ea olim, nescio an et hodie, inoleverat in Angliæ Lex, qua, qui uxorem duxerat feodo simplici vel talliato saisitam, illa extincta, si liberi, qui ex eorum matrimonio nati fuerant, seu mas, seu femina, vel stante matrimonio, vel post uxoris mortem obiissent, feodo illo frueretur ad vitam. Quæ quidem Lex *Curialitas Angliæ* ideo dicta, quod in eo tantummodo regno locum haberet, inquit Littleton sect. 35. cuius lemma concipitur : *Curtisie d'Angleterre.* Monasticum Anglic. tom. 2. pag. 645 : *Lequel Sire Jean (le Spenser) engendra sur ly un fis, ou une fille, que mourust, issi ke après la mort Jeanne, Sire Jean le Despenser tint le maner du Chastel per la Curtaysie de Engleterre.* [Vide Nomolexicon Thomæ Blount in *Curtisie of England.*]

Neque tamen in Angliæ duntaxat locum habuit *Curialis* seu officiosa Lex illa, sed et in Scotia; atque adeo in burgagiis. Leges Burgorum Scotticorum cap. 44. cuius lemma est *De Curialitate Scotiæ in burgo* : *Si aliquis capiat burgagium cum aliqua in liberum maritagium, et cum ea genuerit masculum vel feminam, et casu contingente moriatur uxor viri illius, et post mortem, si filius vel filia vivat, vel moriatur, vir illo burgagio omnibus diebus suis vitæ gaudebit, etc.* Vide *Tenens*, et *Viduitas* : præterea Skenæum de Verbor. significat. in verbo *Curialitas*.

CURIALITER, Comiter, humaniter, *Courtoisement*; more *Curialium*, à la *maniere des Courtisans*. Auctor de Disciplina Scholarium cap. 4 : *Quæsiuit, cujas esset? secunquæ me adduxit, Curialiter consolans, etc.* Adde cap. 5. Fulbertus Carnotens. Epist. 21 : *Qui noster neque Monachus sit, neque Clericus, et plures habeat testes Curialiter agitandi, (f. agendi) quam monastice vivendi.* Nangius in S. Ludovico pag. 356. *Et omnia necessaria... abundantè et Curialiter ministrari fecit.* Occurrit non semel in Hist. Cortusiorum, lib. 4. cap. 10. lib. 6. cap. 7. lib. 7. cap. 19. etc. Huic voci opponitur alia

INCURIALITER, in Concilio Avenionensi anno 1326. can. 4 : *Manus temerarias ad capiendum Clericos aliasque personas Ecclesiasticas Incurialiter..... extendere non verentur.* Ubi vir doctus ad marginem, f. *inciviliter* : sed perperam.

* *CURIALITER*, Cum cura, diligenter. Charta ann. 1282. ex Bibl. reg. : *Dicti archiepiscopus (Remensis) et prælati ipsa privilegium et litteras pacienter et Curialiter audierunt.*

5. *CURIALIS*. Charta Aldegastri, filii Sylonis Regis Ovetensis, ann. 781 : *Quatuor tapetes, et tres vasos Salomontegos,*

et duodecim Curiales argenteas, et unum (aquimanile) argenteum. Ubi Sandovalius editor vertit, *doze eucharas de plata, y un aguamanil de plata.* Proinde *aquimanile* deest in Latino. Est autem *Euchara*, Hisp. *Cochleare*, nostris *Cuilliere*.

* Leg. videtur *Culiaris*; et emendandum apud Sandovallium *Cucharas*, pro *Eucharas* : Hispanis enim non *Euchara*, sed *Cuchar* vel *Cuchara*, cochlear, nostris *Cuillier*. Vide supra *Cultherius*.

CURIARIA, Prædium, *Curia*, *Curtis*. Charta Baresoni Reg. Sardinie ann. 1164. apud Ughellum tom. 4. pag. 1208 : *Dabo etiam operi S. Laurentii duas Curiaras, quas consules Januæ prælegerint in tota Sardinia, ex quarum redditibus ipsa Ecclesia perficiatur.*

† *CURIARIUS*. Charta Hugonis Abb. Corbeiensis ann. 1177. ex Tabulario ejusdem Monasterii : *Ipse Everardus sive ejus in Curiariis, id est, Curiam S. Petri inhabitantibus, sive in hospitibus in terra de dote altaris manentibus, sive in culturis, sive in cambiis nullum domini jus possidebit.*

CURIATIO, *Curia*, seu Comitatus, vel etiam *Curia solennis*. Concilium Budense ann. 1279. cap. 2. de vestib. Prælatorum : *Cum ad exercitus, seu Curiationes, aut expeditiones ex certis et necessariis causis eos contigerit proficisci.*

CURIA-TOGA, id est, *advocatio juridica*. Papias.

† *CURIATUS*, *Curia*. Senatus. Statuta Philippi Regis ann. 1303. in Codice MS. Consuet. Polos. fol. 35 : *Item quod Notarii Curiatus Tholos. scribant acta bene et fideliter, etc.*

* *CURICIUS*, *Vetustus*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

* *CURIFRUGIUM*, Ventilabrum, vannus quo fruges purgantur; unde nomen. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657 : *Fanayre, Prov. Curifrugiator. Vann, Prov. vanuns, Curifrugium.*

† *CURIFUGIUS*, Qui fugat curas, et tædia dispellit. Angelus Rumpherus lib. 3. Hist. Monast. Formbacensis apud Bernard. Pez tom. 1. Anecd. part. 3. col. 466 : *Scribit Perottus homo doctissimus de villa sua, quam Curifugium nominavit.... Ego illud castrum præfero, quod et Curifugium genere neutro appellavero.*

* *CURILIS*, f. pro *Scurrilis*. B. de Amoribus in Speculo sacerdot. Ms. cap. 26. de peccato lingue : *Non sis Curilis, nec rebellis, sive bilinguis.*

† 1. *CURIO*, *Sanguis*, in Glossis Isidori. Patet legendum *Cruor*.

* 2. *CURIO*, pro *Scurio* vel *Scuriolus*, *Sciurus*, Gall. *Ecureuil*. Pacta ann. 1193. inter Bonon. et Ferrar. apud Murator. tom. 2. Antiq. Ital. med. ævi col. 894 : *De agnellinis, de Curionibus, de latris, de martiris, de chartis, etc.* Vide *Squirelus*.

* *CURIOSE*, Comiter, placide, Gall. *Avec douceur*. Lit. remiss. ann. 1354. in Reg. 85. Chartoph. reg. ch. 263 : *Exi cito de festo et depono virgam tuam; aliter te videbis iratum: qui quidem major eis respondit Curiose, quod erat solus et in armis et injuriabatur.*

* *CURIOSITAS*, *Cura*, diligentia. Lit. remiss. ann. 1416. in Reg. 169. Chartoph. reg. ch. 251 : *Qui Mondonus de dictis vulneribus sanandis seu aptandis modicum fecit diligentiam seu Curiositatem.*

† 1. *CURIOSUS*, *Facetus*, *dicax*, *urbanus*. Papias MS. Haud absimili prorsus ratione Gallicæ quandoque dicimus, *Curieux*, pro Concinnò et eleganti.

2. *CURIOSUS*, Κοριωσός, Palladio in Vita Chrysostomi pag. 15. Edit. Emerici Bigotii. Gloss. Basil. : Κοριωσός, εἶδος ἀεὶδύπτος. Sic autem appellabantur, qui delecti ex *Memorialibus*, atque etiam ex *Agentibus in rebus*, ab Imperatoribus, per singulas provincias, modo duo, modo singuli, annum munus acturi mittebantur, qui et cursui publico invigilarent, ne videlicet citra evectioem quis eo uteretur, et omnia, quæ geri in Republica viderent, ad Principis notitiam deferrent. Unde recte Scaliger ad Manilii lib. 5. dixit, *Curiosos* idem munus obiisse, quod in Gallia *Contrarotulatores* dispositorum equorum, les *Controlleurs des Postes*. In Notitia Imperii occurrunt *Curiosi cursus publici præsentialis*, et *Curiosi per omnes Provincias*, sub dispositione Magistri Officiorum : *Curiosi litorum*, in Novella Theod. et Valent. de Tribut. fiscal. *Curiosorum* fit etiam mentio apud Firmicum lib. 3. cap. 13. Tertullianum lib. de Fuga in persecut. Athanasium Apolog. 2. Suidam in Vita Chrysostomi, etc. qui cum multiplice nequitia et concussionibus infamarentur, sublatis demum sunt a Juliano Imp. De his pluribus agit præterea titulus Codicis Theodos. de Curiosis, (6, 29.) et ibi Jacobus Gothofredus.

CURIOSI apud Ordericum Vitalem lib. 8. pag. 704. videntur idem, qui *Curiales*.

CURIOSI et Correctores Fratrum Ordinis Grandimontis, in Aresto Parlam. Paris. 15. Jan. 1322. [Antiqua Statuta ejusdem Ordinis in Aneod. Marten. tom. 4. col. 1232. n. 15 : *Ad portam eat ille quem Corrector et Curiosus huic officio deputandum decreverit pro communi utilitate et pace.* Literæ Simonis Archiep. Bituric. ann. 1223. pro iisd. Grandimontensibus, Anecd. Marten. tom. 1. col. 910 : *Duobus singularum donorum ministerio deputandis, uno videlicet Clerico, alioque Converso: quorum alter, Conversus scilicet Curiosus, Clericus vero Correctoris officium gereret, secundum quod etiam nunc observatur in Ordine supradicto.* Corrector spiritualium curam gerebat. *Curiosus* temporalium.]

* 3. *CURIOSUS*, *Elegans*, *exquisitus*, qua notione *Curieux* usurpamus. Testam. Joan. Fabri Carnot. episc. ann. 1390. inter Instr. tom. 8. Gall. Christ. col. 379 : *Vellemque, et ita de bonis meis ordino, tumbam corpori meo superponi simplicem, non Curiosam, quæ pretium l. francorum auri non excedat.* *Curieux*, *Studiosus*, *diligens*, in Lit. remiss. ann. 1374. ex Reg. 106. Chartoph. reg. ch. 378 : *Le suppliant fery ledit enfant plus pour le doctriner et enseigner, afin que autrefoiz il feust plus soigneur et Curieux de icelles bestes garder.*

* *CURIS*, *Asta dicebatur lingua Sabinarum*. Glossar. vet. ex Cod. reg. 7613.

CURITA, vide *Curatura*.

CURITIS, pro *Curtis*. Occurrit non semel in Diplomate Mathildis Comitissæ anno 1078. apud Fr. Mariam in Mathilde.

CURITZE, *Modius*, Slavorum lingua, apud Helmodum lib. 1. cap. 88.

* *CURLATA*, Quantum vehiculo parvo vehi potest, ut videtur, ab Ital. *Curro*, Gall. *Brouettée*. Stat. Perus. pag. 54 : *Et si somatam seu Curlatam uarum ceperrit, solvat pro banno solidos viginti pro qualibet vice de die, et de nocte duplicet bannum et emendat damnum.* Vide supra *Curellus* 1. et infra *Curricula*.

* *CURLUS*, Italis *Curlo* vel *Curvo*, Palanga vel verticillum. Chron. Piacent. ad ann. 1376. apud Murator. tom. 16.

cript. Ital. col. 527: *Faciebant tributare districtuales et etiam cives et forenses, qui transibant per dictum episcopatum; et habebant Curlos in domibus eorum, et capiebant homines et ipsos tormentabant, et faciebant ipsis facere redemptionem.*

* **CURMARCHUS**, Qui limitibus regionis vel agrorum præfectus est, ut *Comarchus* in *Commarchia*. Charta ann. 1097. apud Ughell. tom. 1. Ital. sacr. edit. 1717. col. 924: *Ut... neque a nobis, neque a nostris hæredibus, stratigottis, iudicibus, vicecomitatibus, Curmarchis, plateariis, vel ab aliquibus ministris nostræ reipublicæ, inde aliquid contrarium aut calumniam habeant.* Vide *Curiosus* 2. et *Curimarchia*.

CURMEDIA, servitutis species in Germania, quæ ejusmodi erat, ut obeunte aliquo obnoxie conditionis, dominus jus haberet rem, quam vellet, in illius bonis, verbi gratia equum, vestem, anululum, etc. seligere, sibi que asserere. [* Vide Grimm. Antiquit. Jur. Germ. pag. 318. 364.] Quæ species est *laudimii*, seu *releuii*, Germanis *Chur muart* dicta, ut auctor est Rosenthalius lib. de Feudis cap. 2. § 39. cap. 6. § 131. Cæsarius lib. 4. Miracul. cap. 62: *Cui cum Conversus responderet: Talis homo eum (pullum equinum) nobis legavit; ait Præpositus, utrum ex devotione, vel ex aliquo jure legavit eum? Respondit Conversus: Ex accessu illius emersit, nam uxor ejus, eo quod esset de familia nostra, jure Curmediæ illum obtulit.* Charta Caroli IV. Imp. ann. 1349. apud Willelm. Hedam pag. 360. 1. Edit.: *Super solutione census, ceræ, pecuniæ, vestium, equorum, pecorum, et jurium (fulgariter Cormede) aut aliarum quarumcumque rerum, quæ in vita vel post mortem cujuslibet hominis, conditionis hujusmodi (servituti obnoxii) Episcopis et Prælati ac Ecclesiasticis personis hactenus dari consueverunt.* Huc etiam pertinet Diploma Henrici Imper. et Cunegundis pro Fundatione Monasterii S. Michaelis Bambergensis apud Bruschium de Monast. Germ. pag. 87. Hæc servitus, inquit Molanus lib. 3. de Canon. cap. 36. multis in locis primum redempta fuit pecunia, deinde ex magna summa in parvam est derivata, et paulatim per negligentiam et rebellionem evanuit. Vide *Catallum melius*.

† **COREMEDE**, **CORIMEDE**, Eadem notione. Diploma Abbatialis Ecclesiæ Bilisensis ann. 1181. apud Joan. Mantelium Hist. Lossensis part. 2. pag. 2: *Notum facimus tam futuris quam præsentibus, quod quædam mulier Margareta liberis orta natalibus, titulum suæ ingenuitatis in liberio Dei redigens servitute, Ecclesiæ B. Amoris condidit, hocque conditionis tenore, quod tam ipsa quam omnes posteritatis suæ soboles, singulis annis ibidem ad altare prædicti patroni sui duos persolverent denarios; mulieres libere nubentes in orbitu suo XII. denarios pro Coremede darent; viri vero alienas ducentes XII. denarios ad licentiam solvent, totidemque in orbitu suo darent, nullumque advocatum habentes præter altare suum, nullis placitis nullisque exactionibus tenerentur obnoxii.* Ibidem pag. 3. in Diplomate anni 1040: *Tota autem illa cognatio post mortem suam de capite suo, pro jure quod vulgo attulit, sive Corimede dicitur, tantum XII. denarios, et nihil amplius solvat.* Hinc, si fallor, emendandus alter locus Tabularii S. Trudonis ibid. part. 1. pag. 81. laudatus: *Cæterum licet Abbati vel ab ipso constitutis, de quocumque negotio sine Advocato pla-*

citare, id est, placito sive judicio decernere... scilicet de terris, de domibus, de externis uxoribus, Corenedis sive cetermiædis et familiis; melius enim Coremedis, quam Corenedis legeretur.

* **CURMEDIALE**, idem quod *Curmedia*, Jus domini in bona vassalli defuncti. Charta ann. 1361. tom. 2. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Hontheim pag. 215. col. 2: *Item omnia in... demortuorum juribus seu Curmedialibus, casualibus, fortuitis et certis, maneant et sint nunc et in ævum pro portione domini abbatis.*

CURMEN, Κορμη, Dioscoridi lib. 2. cap. 110. aliis *Furmen*, Potus quidam ex hordeo, similis zytho. Gloss. Lat. Græc.: *Curmen, ὄψος ἀπὸ σίτου.* Occurrit apud Ulpianum. Vide Hadrian. Junium lib. 2. Animadvers. cap. 12. Salmasium ad Inscriptionem Herodis pag. 51. et Camdenum in Agro Dorbiensi.

* **CURROCINIUM**. Charta ann. 1380. tom. 5. Cod. diplom. Polon. pag. 80. col. 2: *Ita quod nullus exercitus, equester sive pedester sive per Currociniuum, proprie Stroderic, de terra Jagellonis et illorum de Ploczek ad terram nostram Livoniam et Curoniam debent transire, nec aliquod dampnum nostris prædictis terris debeant inferre.* An idem quod infra *Cursaria*? Vide ibi et *Cursorius* 3. Sed forsitan legendum est *Tyrocinium*; qua voce designarentur milites, qui ad tornamenta, seu ludos equestres pergebant, vel recens conscripti. Vide in *Tyro*.

CUROPALATES. Vide supra in *Cura* 5. **CURRABUS**, Species navis. Laurentius Diaconus Veronensis de Bello Balarico lib. 1. pag. 899:

Hoc variae sunt diverso robore naves,
Gatti, Dromones, Carabi, celeresque Galeæ,
Barce, Currabii, Lintres, grandæque Saginæ,
Et plures aliæ variantes nomina naves.

Ubi f. leg. *Currarii* vel *Cursarii*. Vide in hac voce.

CURRALE, Curtis atrium. Fori Oscæ ann. 1247. fol. 5: *Qui pignorat boves, bravos, (branas) equas, vacas, vel oves, et miserit eos in Currati, peylt pro colonia 60. sol. etc.*

† **CURRATERIUS**, apud Hofmannum, Idem qui supra *Corraterius*.

† **CURRATORIA**. Charta foundationis Turritani Monasterii in Sardinia ann. 1205: *Prædictus judex dedit præfato Conventui Paulus cum pertinentiis suis, in Curratoria de Romagna curiam de Save cum pertinentiis suis omnibus... et in Curratoria de Nolauro curiam de Obneto cum omnibus pertinentiis.* Sic lego pro *Incurratoria*, ut scribitur tom. 1. Anecd. Marten. col. 800. *Curratoriam* autem puto idem esse quod *Parochiam* ab Italico *Curato*, *Parochus*, *Curatus*.

CURRAX, in leg. 18. D. de Ædil. Edict. ut *Vigilax* eodem loco. [Gloss. Lat. Gr. *Curax* ἄρμαξ. Gratius Cynegetico v. 89:

Nam fuit et laqueis aliquis Curracibus usus.

Ubi *Laquei Curraeces* dicuntur qui facile currunt, currenteque nodo, Gall. *Nœud Coulant*, illaqueant et necunt.]

* **CURRETERIA**, *Curaterii* seu proxenetæ officium, Gall. *Courtage*. Lit. ann. 1360. pro Judæis tom. 3. Ordinat. reg. Franc. pag. 476. art. 9: *Quod possint sua ministeria vel opera, Curreterias, artes speculativas, praticas atque mechanicas exercere et facere, prout alibi sunt consueti Courrateries.* Ibid. in versione Gallica. Vide supra *Curaterius* 2.

* **CURREIA**, *Corrigia*. Gall. *Courvoie*. Comput. Ms. ann. 1239: *Pro una longia et una Curreia, xxxj. solid. Courre, Furnis, rudens, in Lit. remiss. ann. 1364.*

ex Reg. 98. Chartoph. reg. ch. 257: *Lequel Jehan brisat une Courre, à laquelle estoit estachié une nef.*

† **CURRELLUS**, *Currus*. Charta Consulm Avenion. ann. 1195. apud Fantonum tom. 2. Hist. pag. 83: *Concessimus ut de singulis equitionibus duos denarios, de asino unum denar. de Currello quatuor denar. de singulis pedibus singulos obulos, etc.* Vide *Curellus* 1.

* **CURRENTIA**, *Profluens aquarum cursus*, Gall. *Courant*. Charta Ludov. VII. ann. 1160. in Chartul. Barbel. pag. 206: *Duas carrucatas terræ arabilis, inter Rarream et Currentiam de Mesnilio.*

1. **CURRERE** dicebantur, qui ob crimena aliquod per urbem traducebantur. Charta R. Abbatis Caroffensis ann. 1308. ex Regesto 2. Philippi Pulcri Regis Franc. num. 11. in Tabulario Regio: *Item adulter et adultera, si deprehensi fuerint in adulterio, si inde factus fuerit clamor, vel per homines fide dignos convicti fuerint, vel confessi in jure, quilibet in centum solidis pro justitia puniatur, vel nudi Currant per bastidam, et sit optio eorumdem... Item quicumque aliquid valens duos solidos vel infra die vel de nocte furatus fuerit, Currat villam cum furto ad collum suspensus, et in quinque solidos pro justitia puniatur, et restituat furtum, cui furatus est, etc.* Vide *Trotare*.

* Ea poena aliquem damnare. Curia 2. gener. Terracon. sub Jacobo I. rege: *Judæi vero accipiant pro centum solidis xx. solidos in anno, et non plures; et si plus acceperint... et si forte debitores querimoniam curiæ fecerint, Currant eos per villam flagitando (l. flagellando), et amittant penitus pensiones.*

* 2. **CURRERE**, In usu esse, Gall. *Avoir cours*. Reg. Cam. Comput. Paris. sign. JJ. rub. ann. 1273. fol. 9. rº: *Debent etiam quadraginta panes albos, de quibus qui plus Currant per villam Burdegalensem.*

* 3. **CURRERE**, dicitur de porcis, qui glandes pascuntur in silva. Vide *Cursus* 11.

* **CURRERIA**, *Excursus militaris*, Gall. *Course*. Chron. Bergom. ad ann. 1403. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 944: *Dominus Galeaz cum sua brigata et cum Johanne filio... fecerunt unam Curreriam usque ad pontem portæ de Crema.* Vide supra *Corsa* et infra *Cursaria*.

1. **CURRERIUS**, *Apparitor, Sergeant*. Charta ann. 1258. apud Petrum Mariam Campum in Hist. Placentinæ Ecclesiæ, in Regesto 2. part. Ch. 98: *Citatis dictis vicinis, et ipsis Templariis per parabolam Currierii Communis ostiatim, ad quos ista divisio pertinere videbatur.* [Statuta Massil. lib. 1. cap. 9. § 3: *Licet autem inter officiales curiarum intelligamus nuntios curiarum, excipimus tamen... Currierios palatii et curiarum.* Vide *Currierus*.]

† 2. **CURRERIUS**, *Cursor, Tabellarius*, Gallice *Courrier*, Ital. *Corriere*. Caffarus Annal. Genuens. lib. 1. ad ann. 1162: *Consules vero ne galeæ a civitate recederent, donec literas diffidentie Pisas mitterent, præceperunt, et sine mora Currierium quemdam cum literis Pisanos diffidendo Pisas miserunt.*

† **CURRERUS**, *Apparitor*. Laudes Papiæ apud Murator. tom. 11. col. 26: *Omnes homines collegium facient, quod Paraticum vocant, etiam usque ad Currieros Communis, quos Missos vel Serviteros appellant.*

* **CURREUOL**, *Vox vulgaris*. Charta ann. 1038. ex magno Chartul. S. Vict.

Massil. : *Nepotes mei et sororia* (habuerunt) *unum modium de frumento ad searium per Curruol*. An qui in usu est, an nomen officii monastici ?

† **CURRIBILIS** MONETA, Quæ *currit*, ut in Chartis non semel, sive quæ in usu est, Gall. *Qui a cours*. Capitul. General. MSS. S. Victoris Massil. : *Libras quindecim Turonenses argenti cum O rotundo boni et Curribilis*. Occurrit alibi non semel.

* **CURRICULA**, Vehiculum trusatile. Comput. Ms. fabr. S. Petri Insul. ann. 1494 : *Item pro reparatione duarum Curricularum Gallice Brouettes, xv. sol.*

CURRICULO, *Celeriter*. Papias. [Utuntur Plautus et Terentius.]

† **CURRICULOSUS**, Currens. Vita B. Idæ Comitissæ, tom. 2. April. pag. 145 : *Festivitates SS. Viduarum Curriculosa per anni tempora dum revolvimus*. Vide mox **Curriculum**.

1. **CURRICULUM**, Annus, *le Cours d'un an*, nostris : *quomodo anni*, et *annorum Curricula* non semel in Cod. Theod. [et in Præcepto Ludovici Imp. ann. 823. in Appendice Marcæ Hispan. col. 768.] Vetus Diploma profert *Diago* in Comitibus Barcinon. lib. 2. cap. 34. quod sic clauditur : *Actum est hoc annorum Dominicæ Incarnationis quater quinquagenis et quinquies, quinis lustris, et tribus Curriculis, mensibusque quinque peractis*. Ubi innuitur annus 1228. nam quater 50. conficiunt 200. rursum quinquies 200. conficiunt 1000. quinque lustra 25. tria curricula 3. annos. [* In prima Glossarii editione est 1028. Computo annum 1128. ita ut quater quinquagena lustra conficiant annos 1000. et quinquies quina annos 125.]

* Pro quovis temporis spatio, in Vita S. Columbæ tom. 5. Sept. pag. 624. col. 1 : *Maximum etiam in obsecrationibus stando expendens Curriculum, etc.*

2. **CURRICULUM**, Semita, via. Charta donationis Ecclesiæ Cornutianensis edita a Suaresio : *In pronao velum vineum... ante secretarium. vel Curricula, vel a linea rosulata pensilia habentia arcus duos*.

* **CURRICULUS**, Pyroforum, Gall. *Chaufrette, réchaud*, quia rotis quatuor impositum, sic appellatum. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg. : *Item in capella unus Curriculum ferri, et una patella ad ignem prunarum deferendum*. Vide supra **Chariotus** 2.

* **CURRIFER**, Carriductor. Charta Andreæ reg. Hungar. ann. 1231. apud Cencium inter Census eccl. Rom. : *Super domos servientum vel villas, nec nos, nec agasones, nec falconarii nec camferi, nec Curriferi descendant ipsis invitis*. Vide supra **Carriger**.

* **CURRIFEX**, Carrorum artifex, Gall. *Charron*. Necrolog. Ms. S. Aurel. ad Cal. Jan. : *Dager Lawelin balneator residens inter Currifices Argentines, etc.* Charta ann. 1386 : *Feria III. post festum Purificationis, dictus Espach Currifex, etc.*

CURRILES aquæ, et *incurrites*, quæ fluunt, cursum habent, aut non habent, in Chartis Alfonsi VI. Regis Hispan. apud Antonium de Yopez in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 6. pag. 489. b. 490.

* **CURRINEUM**, [Est eorum ad currendum aptorum. DIEF.]

† **CURRISARE**, Curru vehi. Acta Capituli General. Ordinis Prædicator. ann. 1264. inter Anecd. Marten. tom. 4. col. 1738. num. 12 : *Item quicumque fratres equitaverint vel Currisaverint, secundum gravitatem culpæ gravius puniantur*.

† **CURRITA**. Vide in **Curatura**.

1. **CURRITORES**, Idem, qui *Cursores*, infra. Tudebodus lib. 1. Hist. Hierosol. pag. 788 : *Cæperunt Curritores nostris antire, donec pervenerint ad Eraclæam*.

2. **CURRITORES**, Proxenetæ, nostris *Couretiers*. Curia Generalis Catalaniæ in villa Montis-albi ann. 1333. sub Alphonso Rege Arag. MS. : *Mercator vel draperius, et eorum negotiatores seu factores... hoc idem observari iubemus in Curritoribus et peleris, qui pels o robes recipiunt ad vendendum, etc.* Vide **Cursor**, **Corraterius**.

† **CURRITORIUM**, f. Opertum iter ex altera parte domus in alteram, ab Italo *Corridor*, vel Hispano *Coredor*, nostris *Corridor*. Testam. Guillelmi Venciens. Episc. ann. 1257. inter Instrum. tom. 3. novæ Gall. Christ. col. 195. *Actum in dicto Monasterio (S. Victoris Massil.) in quadam turri quæ est iuxta Curritorium. Vide Curseria.* [* Vide supra in **Corritorium**.]

CURRITURA. Vide **Curatura**.

* **CURRO**, Scortator, ganeo. Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692 : *Curvo, Lechierre*. Vide infra **Curva** 2.

* **CURRUCATURA**, Onus carri, in Charta official. Belvac. ann. 1498. ex Tabul. Briol. f. pro **Carrucatura**. Vide supra **Carrucare**.

CURRODREPANUS, vox hybrida, *Currus* falcatus ; ex *Curvus*, et *Ἀρέπαινον*, *Falx*. Exstant apud Anonymum de *Rebus bellicis*, subjectum Notitiæ Imperii, *Expositiones Currodrepani, Currodrepani singularis, et Currodrepani clypeati*, quas consulere poterit, qui volet.

* **CURRULA**, diminut. a *Currus*. Andreas Floriac. Ms. lib. 3. Mirac. S. Bened. : *Dum viam accelerare æstimant pro libitu victores, eorum Currula eo loci ita subsistit, ut in rigorem æstinaretur durata lapidis*. Vide supra **Carriola**.

† **CURRULUS** EQUUS, *δρομεύς ἵππος*, *Tolutarius*, in Supplemento Antiquarii.

* Ita Gloss. Lat. Gr. Ubi codex Sangerm. *Curruis* ex Castigat. in utrumque Glossar.

† **CURRUPIRE**, *Invadere*. Glossar. Sangerman. num. 501. f. *Corrumpere*.

* 1. **CURRUS**, Servitus rustica, quæ *curru* fieri debet, idem quod *Carropera*. Charta Henr. episc. Claromont. ann. 1392. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 199 : *Dicebamur dictos habitantes dictæ villæ, habentes boves arabiles, nobis teneri bis in anno facere Currum, sive appellatum lo charres, videlicet in festivitibus omnium Sanctorum et Nativitatis Domini, portare ligna de nemore nostro Deborii in castro Belli-regadi*. Vide supra **Carriugium** 2.

* **CURRUUM PRÆSTATIONES**. Charta Henrici Imperat. ann. 1309. in Guden. Cod. Diplom. tom. 3. pag. 736 : *Abbatissam et conventum sanctimonialium in Seligental... a præstatione Curruum, qui nostris officioribus, vel eorum advocatis aut officialibus hactenus assignari consueverunt, de cetero liberas esse volumus et exemptas, nisi currus aliqui pec nostras regales litteras ab eisdem sororibus expresse et specialiter requirantur*. Alia ejusdem Henrici Imperat. ejusd. ann. ibid. pag. 58 : *Nec non Præstatione Curruum, qui tempore congregationis exercituum per... nostros predecessores vel eorum advocatos requiri solebant... sunt liberæ, nisi per nostras requirantur litteras speciales*.

* 2. **CURRUS**, Machinæ bellicæ species rotis imposita, unde nomen, qua muri

urbium et castrorum tuto appropinquantur et oppugnantur. Tract. Ms. de Re milit. et mach. bellic. cap. 58 : *Currus cum cabiis est valde necessarius ad muros castelli sive civitatis causa batandi ; ... et debet esse contextus dictus Currus tegillis sive tabulis duplicatis ex parte anteriori Currus, ac inter dictas perticas ponantur fuscina lignaminum, aut sachi lana sive arido pleni, aut feno, aut fimo, ne bombardæ offendant Currum nec homines præliantes in Curru stantes*. Vide supra **Currum**.

† **CURS**, Cortis. Vide in hac voce. Alia notione vide in **Cursus** 1.

CURSA, Gall. *Course*, Excursus militaris, incurso, præda ipsa, in Capitul. Sicardi Princip. Benev. in Præfat. [Fragmenta Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 624. col. 1. ad ann. 1345 : *Baillivus Vicenn. cucurrit vexillis erectis, in qua Cursa... omnia mala fecerunt quæ potuerunt excepto incendio.*] Vide **Cursus** 3.

† **CURSABILIS** MENSURA, quæ in usu est, in Charta anni 1262. ex Chartulario S. Vandregesili tom. 2. pag. 1566.

† **CURSABILIS** MONETA, Eadem notione, Gall. *Monoie qui a cours*, in Charta Bartholomæi Laudun. Episc. ann. 1198. apud D. du Plessis in Hist. Cociaca pag. 139. Vide **Cursalis**.

* **CURSABILIS** VIA, per quam currus transire potest. Charta ann. 1285. in Chartul. Pontiniac. pag. 272 : *Curru suos et quadrigas suas ducebant et duci faciebant per quamdam viam minime Curabilem*. Vide supra **Carealis**.

† **CURSALICA** LITTERALIS. Vide **Scriptura**.

† **CURSALIS**, Idem qui *Cursarius*. Otoboni Annal. Genuensibus lib. 3. ad annum 1192 : *Præfati Consules armaverunt VIII. galeas pro fugandis galeis Cursum de Provincia, quæ capebant ligna per mare*. Iterum utitur ad annos 1171. 1194. 1195. 1205. et 1211.

† **CURSALIS** CANIS. Vide in **Canis**.

† **CURSALIS** MENSURA, ut **Cursabilis**, in Charta anni 1233. ex Archivis Abbatæ de Lanvaux.

† **CURSALIS** MONETA, ut **Cursabilis**, apud Acherium tom. 13. Spicil. pag. 629. Vide **Cursibilis**.

CURSARIA. Vide **Cursoria**.

* **CURSARIA**, Excursus militaris, incurso, Gall. *Course*. Chron. Bergom. ad ann. 1397. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 893 : *Die Sabbati ij. Novembris facta fuit una Curvaria per certos valles Camonicæ equestres circa xvj. Gibellinos in valle Seriana, et venerunt super territoris de Gazanica et de Flurano*. Vide supra **Curveria**.

* **CURSARIE**. Vide **Cursoriæ**.

CURSARII, Prædones maris, nostris *Corsaires*, Piratæ. Leges Alfonsinæ part. 2. tit. 14. leg. 18 : *Mas por razon de furto no deve matar, ni cortar membro ninguno, fueras ende si fuesse ladron conoico, que manifestamente toviesse caminos, e que robasse otras en la mar, con navios armados, a quien dicen Curvarios, etc.* Tit. 26. leg. 31 : *Curvarios fazen muchas vegadas grandes danos sobre mar, matando los omes, e prendiendo los, e robando les lo que traen, etc.* Epistola Gregorii PP. apud Matth. Paris anno 1234 : *Curvarii et piratæ nimis impediunt subsidium Terræ Sanctæ*. Utuntur idem Paris ann. 1245. Jacobus a Vitriaco in Hist. Occident. cap. 2. Sanutus lib. 1. part. 5. cap. 2. etc. Ita Græco-barbaris *Κουρσάριας*, in Gloss. Meursii. Ex quo emendare licet Glossas Βασίλειων, pag. 5 : *Ισαυροι, οι φονεες, ἀρπαγες; οι κχι οι κοσάριας,*

legendum enim *κουρσάρου*. Vide *Cursor* 3. 9. et *Cursus* 2.

* 1. **CURSARIUS**, CURSERIUS, Equus cursor, Gall. *Coursier*. Inventar. Chartar. reg. ann. 1482. fol. 288: *Per quam (Chartam) constat dictum commune Florentiæ a domino rege tenere civitatem Pisarum. In cujus recognitionem tenetur singulis annis dare procuratori regis, in Janua civitate existenti, unum pulchrum equum Cursarium seu dextrarium. De anno 1405.* Chron. Placent. ad ann. 1372. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 512: *Et licet ibi essent plures Curserii currentes, tamen unus Curserius domini Barnabovis vicecomitis habuit dictum pallium.* Occurrit rursus in Annal. Estens. ad ann. 1401. apud eumd. tom. 18. col. 966.

* 2. **CURSARIUS**, Scriba, qui notis verba cursim expedit. Vide in *Curso* 3.

† **CURSATOR**. Vide *Cursatores* in *Cursor* 4.

† **CURSERIA**, Via in muris urbium ad hostes in expugnationibus propulsandos disposita, per quam ex una turri in aliam fit transitus: unde *Cursoriæ* dictæ. Litteræ Philippi Regis Franc. ann. 1280. de compositione murorum civitatis Carcassonæ, inter Anecd. Marten. tom. 1. col. 1160: *Item, concessimus eidem Episcopo et dictis successoribus suis, quod unam de turribus quæ constructur in muris prædictis habeant, teneant et possideant a parte inferiori usque ad Curserias, quæ fiunt desuper in muris prædictis: parte vero dictæ turris supra Curserias prædictas semper nobis et nostris gentibus remanente... Fiant siquidem clausuræ, sive portæ desuper in dictis Curseriis, ubi muri incipiunt domibus episcopalibus jungi in utroque capite dictarum Curseriarum a parte domum episcopalem, ne transitus et aspectus in eisdem domibus pateat cuiuslibet transeuntis.* Vide *Curritorium* et *Corseria*.

* **CURSERIUS**. Vide supra *Cursarius* 1.

† **CURSETUS**, Idem quod supra *Corsetus*, Thorax, tunica, Gall. *Corset*. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 283. in Computo annorum 1533. et seqq.: *Item, pro quinque alenis de zentato pro Dom. Andrea filio Domini, ad faciendum duos Cursetos, XXIX. sol. Vienn.*

† **CURSIBILIS** MONETA, in Statutis Capituli Tull. ann. 1497. cap. II. de Præpositis, Moneta communis, publice recepta, Gall. *Monnaie courante*. Pecunia numerata, bona et approbata, *Cursibilis*, in Tractatu Matrimonii ann. 1283. Hist. Dalphin. tom. 2. pag. 26. col. 1. Vide *Cursabilis* et *Cursualis*.

† **CURSILIS** MONETA, ut *Cursibilis*, in Charta ann. 1254. ex Archivo Castris Nannetensis.

† **CURSILITAS**, Ad cursitandum propensio. *Vagabunda Cursilitas displicet*, apud Fulgentium 3. Myth.

† **CURSINARIUS**. Vide *Cursarius* in *Cursus* 2.

CURSTORES, Idem qui *Cursores*, *Coursiers*. Apud Ordericum Vitalem lib. 9. pag. 731. 732.

† **CURSIVA** ITALICA. Vide *Scriptura*.

1. **CURSOR**, Tabellarius, isve, qui ad aliquid perferendum mittitur. Gloss. Græco-Lat.: *Eæercipes*, Ταχυδρόμος, δρομὸς καὶ κούρσωρ. Gloss. Lat. Græc.: *Cursor*, δρομὸς. Gesta Purgationis Felicis: *Subornatus est quidam privatus homo, qui modum Cursoris haberet.* Vetus Inscriptio Trevirensis, apud Browerum in Treveri:

Nuncios augusti, velox pede, Cursor ut aura.

In alia Christiana Inscript. apud eum-

dem: *Ursacius Cursor Dominicus*. Lupus Ferrar. Epist. ult.: *Cursor noster, donec veniamus, pauperis apud vos locum implebit.* Matthæus Paris ann. 1276: *Cum... contra Regem tenere ausi fuissent, et paulo ante Cursorem Regis apprehendissent, et sibi manum amputassent.* *Cursores ordinis*, Tabellarii, in Nomastico Cisterciensi pag. 335. Vide Fabrotum in Gloss. ad Cedrenum, verbo Κούρσωρ, et Casaubonum ad Spartianum.

CURSORES, ut est apud Academicos Cruscanos, sono detti in Roma i Mandatarii publici del Papa, che intimano i Cardinali a Concistoro, et ad alli atti publici, etc. Concilium Avenionense anno 1279. can. 4: *Si Officiales vel locorum domini quilibet sæculares, seu eorum Cursores aut Bannerii ceperint Clericum aliquem, etc.* [Hoc in loco debet Apparitor intelligi, Gall. *Sergent*, *Huissier*, ut alibi non semel. Statuta Massil. lib. 1. cap. 33: *De Nuntiis seu Cursoribus curiæ et baculis curiæ signatis... Cursor pro loquerio cuiuslibet personæ de qua quis conqueretur, pro singulis vicibus, quibus ipsum inveniet vel ibit ad domum ejus, ab illa persona unum obolum habeat.* Infra: *Statuentes etiam quod illi, qui voluerint esse Cursores... jurent ad sancta Dei Evangelia, quod fideliter faciant per totum unum annum messajarias et omnes alias causas, et ea quæ pertinebunt ad officium curiæ... et quod portent baculos et calotas de signo communis Massiliæ.* Rursus memorantur cap. 6. § 2. Charta Caroli Comitis Provinciæ, de pignoribus ann. 1290. et MS. D. Brunet fol. 76: *Nullus... Cursor seu exæcutor, vel alius officialis pignoret de bobus aut bestiis aliis aratoris.* Occurrit hac notione in Statutis Avenion. lib. 1. rubrica 3. art. 2.]

2. **CURSOR**, CURSORES, Tacticis dicuntur, qui aciem in præliis antecedunt. Vide Leonem in Tacticis cap. 4. § 20. cap. 7. § 36. et alios, quos laudat Meursius in Gloss. Qui iis præerat, Πρωτοκούρσωρ dictus. [Adde Gloss. med. Græcit.]

CURSORES, Qui agmen Imperatorii comitatus præcedebant, et in Palatio cum Decanis, Lampadariis, Mensoribus, et aliis militabant. Corippus lib. 3. de Laud. Justini vers. 160:

... Jamque ordine certo

Turba Decanorum, Cursorum, in rebus Agentum, etc.

Lampadariis adjunguntur in leg. ult. Cod. de Divers. Offic. (12. 59.) de quibus idem Corippus ibid. lib. 2. vers. 293:

... Prænuntius ante

Signa dedit Cursor; posita de more lucerna, etc.

Ubi tamen alii legunt *lacerna*. De iis etiam intelligendus Philostorgius lib. 2. cap. 4. Videntur id numeris obisse, quod id Regum nostrorum Palatio *les Guides des chemins*, qui Comitatum Regium præcurrunt, ne quod in viis impedimentum obstat, quibus qui præest, *Capitaine des Guides* dicitur. Qui cursoribus Palatinis præerat, *Præpositus Cursorum* dicitur in vetere Inscriptio: *Sep. Aug. lib. Zibi Præp. Cursorum.*

3. **CURSOR**, CURSORES, Ταχυδρόμοι, δρομὸς, Joanni Euchaitarum Episc. pag. 16. Ταχέως γράζοντες apud Eunapium in Proæresio, et Damascium in Vita Isidori: Notarii, qui notis verba cursim expediunt, in leg. 33. D. Ex quibus causis majores. (4. 6.) Ita describuntur a Nicolao de Clemangis Ep. 109: *Cessavit igitur cum dictatu antiqua scribendi formula, qua perfectam ac rite formatam litteram cum certa distinctione*

clausularum notisque accentuum tractim antiquarii scribebant, et surrexerunt scriptores, quos Cursores vocant, qui rapido juxta nomen cursu properantes, nec per membra curant orationem discernere, nec pleni aut imperfecti sensus notas apponere, etc. Sidonius lib. 9. Epist. 11: *Tribuit, et quoddam dictare celeranti scribarum sequacitas saltuosa, compendium, etc.* Vide *Brodicator*.

CURSARI videntur appellari in Fleta lib. 2. cap. 36. § 1.

4. **CURSOR**, CURSORES, Proxenetæ, qui aliis Curaterii, et Curritores. Libertates Barcinonæ ann. 1283: *Quod aliquis non possit repetere aliquam rem ab illo, qui emerit eam per Cursorem publicam, et publice, nisi restituerit pretium.* In alio capite *Corredores* et *Curritores* dicuntur.

CURSATORES, Eadem notione in Charta Libertatum Caroffens. oppidi in Biturig. anno 1194. apud Thomasserium.

* Ex Reg. 185. Chartoph. reg. ch. 55: *Cursatores, id est, qui mercatores ducunt, quotquot esse voluerint, poterunt.*

5. **CURSOR** PUBLICUS, Præco, qui subhastationi præest. Jacobus I. Rex Aragon. in Foris Oscæ ann. 1247. fol. 2: *Tamen si voluerit pignorus, quod bestia illa ponatur in manu Cursoris publici, et vendatur, pretium illud tribuatur pignori.* Fol. 3: *Si ille, qui misit in pignore hæreditatem sæpe dictam, non habuerit, unde possit eam redimere, dicit Forus, Per buccam Justitiæ mittatur ipsa hæreditas in manu Cursoris, et ex illa die, qua fuerit posita in manu Cursoris, usque ad 30. dies vendatur, etc.* Observantiæ Regni Aragon. lib. 6. tit. de Generalib. privileg. § 39: *Et facta est venditio sine traditione, et sine carta et sine arra, et sine Course, etc.* Lib. 8. tit. de Contumacia, § 12: *Et post 30. dies Cursor faciat fidem de præconizatione.* Lib. 9. tit. *Declarationes* § 2: *Cursor seu Sagio.*

6. **CURSOR**, CURSORES, apud Nicolaum Uptonum lib. 1. de Militari officio cap. 9. dicuntur *Nuncii pedittantes* Imperatorum, Regum, et Principum, quorum officium est pedibus transire, qui insuper portant arma Dominorum suorum in pixidibus depicta, pendentes in suis cingulis, sive cinctoriis supra renes. *Nec eis est permisum suorum Dominorum arma alio aliquo loco portare. Et isti possunt esse Milites propter peritiam in officiis habitam, non tamen sunt nobiles, et vocantur Milites Caligati, ut C. de Nuptiis, L. A. caligato, per Accursium.* Vide *Prosecutor*.

* 7. **CURSOR**, Mercator, qui merces suas per diversa loca venum portat. Charta Alienoris ducissæ Aquit. ann. 1199. in Reg. A. Chartoph. reg. ch. 33: *Cursores vero qui habitant in civitate ementes et vendentes, si in burgo illo venerint, et sua ibi vendiderint, debitam consuetudinem monachis reddant.* Vide infra *Cursorius* 2.

* 8. **CURSOR** BIBLIÆ, Qui Bibliam iis, qui cursum theologicum percurrunt, explicat. Stat. Cisterc. ann. 1352. ex Cod. MS. Hardenh.: *Nullus etiam fiat Cursor Bibliæ, nisi legerit Logicam et Philosophiam in parvis scholis, quia in magistrum assumi non debet.*

CURSORES BACCALARI, [Theologiæ Candidati, qui ad cursum Theologicum explicandum admittuntur in Academiis.] Vide *Baccalarii* 3.

CURSORES DE OREIA, qui dicuntur apud Cæsaraugustanos, vide *Michaelem del Molino* in Repertorio Foror. Aragon. pag. 79.

CURSOR EQUUS, *Coursier*, in Consuetudine Andegavensi art. 47. et Cenomanensi art. 55. Willelmus Malmesburien-

sis lib. 2. de Gestis Angl. cap. 6: *Equos Cursores plurimos, cum phaleris fulvum, ut Maro ait, mandentes sub dentibus aurum.* Guntherus lib. 7. Ligurini:

Non tamen aut galea muniri tempora curat,
Aut Cursoris equi, quo praelia semper agebat,
Officio fungi, etc.

Constitutio Caroli Crassi pro Expeditione Romana anno 884: *Bini ducantur equi, unus Currens, alter ambulans. Cursorii equi,* apud Ingulfum pag. 878. et apud Bernaldum Archidiacon. in Vita B. Geraldii Archiepiscop. Bracarensis num. 11. [Vide *Corserius*.]

CURSORIAE. Naves expeditiores, veloces, Isidoro lib. 19. cap. 1. *Navires de Courses.* Sidonius lib. 1. Epist. 5: *Ticini Cursoriam (sic navigio nomen) ascendi, qua in Eridanum brevi delatus, etc.* Willelmus Brito lib. 7. Philippid. pag. 171:

Septuaginta rates, quibus est Corsoria nomen.

Naves Cursoriae Rigordo ann. 1213. Rogerus Hovedenus in Ricardo I: *Anno eodem applicuerunt ibi naves et busciae plusquam 500. exceptis galeis et Corsoriis, quae multae fuerunt.* Bromptonus habet *Cursariis.* Vide Scaligerum ad Auson. lib. 2. cap. 6. *Couraux* videtur appellari a Guiarto:

Engins r'ont de part et d'autre,
De fust parfais et achevez,
En nez et en Couraux levez,
Desquies grosses pierres eschappent.

* *Naves de cursu,* apud Oger. Pan. in Annal. Genuens. lib. 4. ad ann. 1204. apud Murator. tom. 6. Script. Ital. col. 388.

† 1. **CURSORIE,** Cursim, celeriter. Ordinarium MS. Piperac. Abbatiae ann. 1301: *Antiphona dicitur Corsorie. Madox Formul. Anglie. pag. 339. in Charta anni 1503: Et insuper quod septimanatim quolibet anno, perpetuis futuris temporibus, unus Presbyter Canonicus ipsius Monasterii per Abbatem ejusdem... Corsorie assignandus, Missam cum speciali Collecta pro animabus ipsorum... celebrabit.* Hic vox *Corsorie* ducta videtur a *Cursu* seu Officio Ecclesiastico, quod quotidie certo ordine decantandum est, ac proinde idem sonare quod *per ordinem assignandus*.

* 2. **CURSORIE.** Demissa voce, hoc est, absque cantu. Charta ann. 1300. ex Tabul. Auriliac.: *Campana pulsetur in aurora, ut consuetum est ab antiquo in dicto monasterio, pro missa quae dicitur B. Jacobi, et post, incontinenti missa dicitur Corsorie.* Missale MS. Lemov. ann. circ. 1400: *Feria VI. Parasceves dicuntur Vesperae Corsorie, tam a sacerdote cum suis ministris, quam ab utroque choro circa altare... Feria II. Paschae, immediate post Matutinum dicitur missa de Resurrectione Corsorie ad majus altare per canonicum hebdomadarii preterita septimanæ. Corsablement et Coursablement, Communiter, vulgo, in Assis. Hieros. cap. 236: Car il est bien seure chose convenablement ou Corsablement et plusiors fois est avenu. Infra: Bien a l'on oy dire Coursablement et aucunesfois l'on a veu avenir, etc.* Vide *Cursoria nota decantare*.

† **CURSORIUM,** Arelatibus *Cossou* vel *Coussou*. Sic vocantur apud Arelatenses singulae pascorum portiones, quas in planitie de Cravo singuli tenent pascedarum ovium causa hyemis tempore. Vocis etymon a *Cursu*, quod intra *Cursorii* limites pecori liceat currere et pascere. Charta ann. 1221. pro Archie-

piscopo Arelat. in Libro viridi fol. 119. verso: *Concedimus et confirmamus in perpetuum Cursorium quoddam de Cravo, quod vocatur Malcresset cum omni jure et pertinentiis, etc.* Charta Ludovici Regis Siciliæ e MS. D. Brunet fol. 108: *Cursorium Avellini Comitibus vulgariter appellatum, scilicet utique in Cravo.*

† **CORSORIUM,** Eadem notione. Charta Curiae Arelatis ann. 1225. e MS. D. Brunet fol. 84: *Hec est carta continens quantum quodque Corsorium debeat continere... Corsorium de Molarie... habuit CCCXV. cannas in longitudine et CCLX. in latitudine. Non semel occurrit ibi.*

* Charta Raym. de Baucio ann. 1216: *Dederunt quoddam Corsorium, quod est in Cravo.* Alia Guil. de Baucio ann. 1237: *Et Cossor Baucens, quod est in Cravo.* Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Item dixit quod Corsoria, quæ sunt infra prædictos confines, sunt data et consignata per curiam Arelatensem, et quotiescumque aliqui inveniuntur amphantas dicta Corsoria, curia Arelatis eos condemnat.* Vide *Bouche Chorograph. tom. 1. et infra Cursus 11.*

† **CORSORIUM,** Eodem significato. Conventio inter Ludovicum Regem Siciliæ et urbem Arelatem ann. 1385. e MS. D. Brunet, fol. 3. v.: *Possidere bona ac acquirere de novo mobilia et immobilia, atque jura, census, redditus, patua, Cossoria, salinas.*

† 1. **CURSORIUS.** Vide *Cursor equus* et *Cursus 1.*

† **CURSORIUS,** Scriba citissimus, idem qui *Cursor 3.* Vide *Brodiator*.

† **CURSORIA NOTA DECANTARE,** in Capitulo generali S. Victoris Massil. ann. 1348. *Cursim, celeriter non protrahendo.* Vide *Corsorie 2.*

* 2. **CURSORIUS,** Mercator, qui merces suas per diversa loca venum portat. Charta Rob. de Sabulio a rege Phil. I. confirmata ann. 1067. ex Tabul. Major. monast.: *Si mercator Cursorius fecerit venditionem aut emptionem in burgo monachorum cum homine illorum, habebit ego teloneum de mercatore.* Vide supra *Cursor 7.*

* 3. **CURSORIUS,** Depopulator, qui incursionem præest, Gall. *Pilleur.* Chron. abbat. Valcell. MS.: *Omnia tam ecclesiarum quam profanorum rapiabant vasa, sub nullo duce aut capitaneo legitimo degentes, nisi sub comite de Ligniaco Cursorio et deprædatore.* Vide supra *Corsa* et *Cursaria*.

† **CURSOTENUS,** Juxta cursum. Supplementum Vitæ S. Bonifacii Mart. tom. 1. Junii pag. 474: *Et sic Corsotenus fluminis Fulde nesciendo errabat.*

† **CURSUALIS EQUI.** Vide *Cursus 7.*

† **CURSUALIS MONETA,** id est, Communis et recepta, Gall. *Monnoye courante.* Legitur in Charta Mathildis Comitissæ Autissiod. pro Monasterio S. Mariani ann. 1226. Vide *Lobinellum* in Glossario ad calcem Hist. Britan. et supra *Cursibilis*.

1. **CURSUS LIMITIS, Cursorius terminus, Cursorium,** voces Agrimensorum, apud quos ita dicitur limes, terminus procurrens, quomodo se exporrigit in latitudinem, vel longitudinem. Vide Glossarium Rigaltii ad Agrimensores. [** Chart. Longob. ann. 765. ap. Brunetti pag. 536: *In pede est Curs et via publica.*]

2. **CURSUS,** Officium Ecclesiasticum, seu series Orationum, Psalmorum, Hymnorum, et cæterarum precationum, quæ quotidie in Ecclesia decantantur, quam a D. Hieronymo, Damasi PP. rogatu, dispositam scribit Honorius Augustodunensis lib. 3. cap. 1. Concilium Cal-

chutense ann. 787. cap. 7: *Ut omnes Ecclesiarum publicæ Canonicis horis Cursum suum cum reverentia habeant.* Asserus de Ælfredi reb. gest.: *Post hæc Cursum diurnum id est, celebrationes horarum, etc.* Item: *Libellum, in quo diurnus Cursum et Psalmi scripti habebantur.* Beda lib. de Gest. Angl. cap. 18: *Acceptit et præfatum Joannem Abbatem in Britanniam perducendum, quatenus in Monasterio suo Cursum canendi annum... edoceret.* Abbo lib. 2. de Bell. Paris. vers. 106:

Qui missas, Cursusque sacros illic celebrassent.

Eckearthus Junior de Casib. S. Galli cap. 3: *Plerumque Cursum et Missas negligebat.* Cap. 4: *Matutinas deinde Laudes, Cursum de S. Cruce... persolventes.* Pasm Scriptores, Gregorius Turon. lib. 5. Hist. cap. 21. lib. 8. cap. 15. lib. 10. cap. 19. lib. 1. de Mirac. cap. 11. de Gloria Confess. cap. 38. Anastasius in S. Telesphoro PP. S. Bonifac. Moguntin. Epist. 17. Cæsarius Heisterbach. lib. 1. cap. 6. Vita S. Bertilæ cap. 2. Vita S. Alberti Gamberon. num. 12. Leo IV. PP. de Cura Pastoralis, initio. S. Audoenus lib. 2. Vitæ S. Eligii cap. 20. Jonas lib. 2. Vitæ S. Joann. Abbat. Reomaens. cap. 7. Lib. de Miracul. S. Quintini cap. 18. Willelm. Malmesb. lib. 2. de Gest. Angl. cap. 4. Hariulfus lib. 4. cap. 35. Vita S. Odon. Abbat. Cluniac. lib. 1. cap. 27. Paulus in Vita S. Hilari Abbat. Galeat. n. 9. Vita S. Ottonis Episc. Bamberg. lib. 2. cap. 44. Egbertus Eborac. Archiepisc. in Penitent. pag. 14. Vita S. Geraldii Auriliac. lib. 2. cap. 9. Baudovinia in Vita S. Radegundis cap. 18. etc. Wandelbert. in Vita S. Goaris. Hist. Episc. Saltzburg. pag. 250. Fortunat. in Vita S. Germani Episcopi Paris. cap. 63. 76. idem lib. 2. Poem. 19. et in Vita S. Radegundis cap. 4. 11. 18. 22. Beda lib. 1. de Wiremuthensi Monast. cap. 14. Riculfus Suessionensis in Constit. cap. 3. Vita Burchardi Wormaciensis Episcopi. Vita S. Valarici cap. 26. Vita S. Goaris cap. 4. 5. Vita S. Serenici cap. 9. 15. Vita S. Fructuosi Episc. Bracar. cap. 13. Vita S. Eparchii cap. 17. Vita S. Niceti Lugd. Episc. pag. 97. Honorius Augustod. lib. 2. cap. 63. 65. Amalarius de Ordin. antiph. cap. 1. Regula SS. Patrum parte 2. cap. 5. Regula S. Macarii cap. 9. S. Ferreoli cap. 12. S. Columbani cap. 7. 10. S. Aureliani ad Virgines cap. 38. Sic *Ἀπόμος, Græcis.* Vide Joan. Phocam cap. 1.

REGULA ET CURSUM sancti Benedicti, in Charta S. Drausii Episcopi Suessionensis.

CURSARIUS, CURSINARIUS, Liber Ecclesiasticus, continens *Cursum*, seu Officium Ecclesiasticum. Acta Murensis Monasterii pag. 10: *Lectionarius autem vetustus, et Cursarius antiquorum, et Liber regulæ, etc.* Alibi: *Sunt et duo Cursarii, et tres Benedictionales libri.*

* Hinc *Clerc courrier* appellari videtur, qui huic officio decantando interesse tenetur in Lit. remiss. ann. 1458. ex Reg. 187. Chartoph. reg. ch. 321: *Jehan Girard clerc Courrier et habitué en l'église collégiale de saint Julien de Brioude.*

3. **CURSUS,** Excursus, præda, quæ in ipsis excursibus capitur. [Gall. *Course*.] Gregor. Magn. lib. 12. Epist. 23: *Hostem collectum habet... et si huc Cursum Deo sibi irato mittere voluerit, vos loca ipsius, quantum vos Dominus joverit, deprædmini, etc.* Ubi mittere *Cursum*, nihil aliud sonat quam mittere ad prædam, seu prædatores. *Cursus* enim, ut Tacti-

cis Græcis Κούρσος, prædam sonat. Leo in Tactic. cap. 12. § 27: Ἀπο κούρσων, ἕρπον των εἰς Κούρσον τετραμένων στρατευμάτων. Joannes Cananus: Ὅτι τε τῆς πόλεως τε των πλοῦτων... εἰς διανομὴν παραδίδει, καὶ κούρσος τοῖς Μουσουλμάνοις. Et mox: Οἱ ἐπιστήμονες εἰς τὰ κούρσα. Hinc Κούρσος. Prædari. Historia Bellissarii MS.: Λεγάτων, κούρσους τὰς γῆρας των Ρωμαίων. Alia suggerunt Rigallius, Meursius, et Fabrotus in Glossariis Gr. [Obertus lib. 2. Annal. Genuensium apud Muratorium tom. 6. col. 303: *Doleo quod galea ista exivit nunc de portu isto et vadit in Cursum*. Ibidem col. 391: *Supradicti vero Consules maris tres magnas naves cum tribus galeis, tribusque barchis, tribusque cantheriis magnis viriliter armaverunt et in Cursum miserunt*.]

4. **CURSUS**. Fori Morlanenses art. 32. de Homicida: *Si vero istas leges dare nequiverit, quidquid habet, sit in Cursum meo, et sepeliatur subitus mortuum*. Ubi legendum, in *incursu meo*, [i. e. mulctam incurrat.] Vide *Incursum* [1. post *Incurrence*.]

5. **CURSUS**, Locus ludicri certaminis. Vita S. Magdalene de Pazzis, tom. 6. Maii pag. 251: *Erant autem parentum ædes ad plateam, quam Cursum appellat. Cum ergo circa festum S. Johannis... publice decuriones ad pallium, ut aiunt, celebrarentur, etc.*

CURSUS EQUORUM. Ἰπποδρόμιον. Libertates, concessæ Villæ Franchæ ab Archimbaldo D. Burbonensi ann. 1217: *Dom. Archimbaudus et Agnes ejus uxor constituerunt Cursum equorum apud Villam Francham in crastinum undinarum, quæ sunt in octabis Pentecostes, et dederunt illi, qui Cursum lucraretur, unam marcham argenti, et illi, qui equos equaret ad pontem de Baria 5. sol.* Vide Thomasserium in Consuet. Bituric. lib. 1. cap. 100. 101.

6. **CURSUS MONETÆ**, [dicitur de Moneta, quæ in usu est.] Vide *Moneta*.

7. **CURSUS**, **CURSUS PUBLICUS**, Vehicularius, cujus Augustum auctorem memorat Suetonius in Aug. cap. 49. Trajanum, Aurelius Victor Schottii cap. 13. De cuius usu, et cæteris ad hanc rem pertinentibus, vide Titulum de Cursum publico in Cod. Theod. et quæ ibi notavit Jacobus Gothofredus, Casaubonum ad Spartianum Savaronem ad Sidorium, etc.

CURSUALES EQUI, Ad cursum publicum destinati, in leg. 64. Cod. Theod. de Curs. (8.5.) apud Senatorem lib. 4. Epist. 47. lib. 5. Epist. 5. *Qui ad continuos Cursum constituti sunt*, lib. 1. Epist. 29. *Cursualis tractus*, apud eundem lib. 4. Epist. 47. *Cursuale ministerium*, apud eundem Senatorem lib. 5. Epist. 5. *Præpositi Cursum publici*, in leg. 35. Cod. Theod. de Curs. leg. 9. de Curios. (6, 29.) *Primi quibus Cursum publici cura sollicitudoque mandatur*, Firmico lib. 3. cap. 4. *Mancipes Cursum publici*, leg. 15. de Curs. etc. Gregor. Magn. lib. 3. Dial. cap. 8: *Andreas... qui quondam in stabulis itinerum Cursum servaverat equorum*. Vetus Inscriptio, apud Gualterum in Tabul. Sicul. pag. 18: *Instante Fl. Valeriano Ducentario Agente in reb. et PP. Cursum publici*. Ekstat Dialogus Theodori Abucaræ scriptus Ἰσὸς των τῶν ὀρῶν Ἐγέρτας. Vide Glossar. med. Græc. in Ἀρῶν; et Κούρσος.

8. **CURSUS**, Prædium. Diploma Rudolphi Reg. Rom. de Dotalicio Filiæ Regis Angl. apud Rymerum tom. 2. pag. 112: *Damus et assignamus... oppidum Zuge et Cursum seu curiam ibidem*. Do-

natio anni 1978. apud Joan. Mantelium Hist. Lossensis part. 2. pag. 11: *Hujus autem boni operis beatæ memoriæ Dominum Episcopum Henricum inuentorem habuit et devotissimum suffragatorem; et ut hoc libentissime perageret, quorundam Episcopi Cursum delegavit ei redditus, donec viveret*.

9. **CURSUS**, Ordo delegatum in struendis parietibus. Vide *Corium*.

* Ita et nostri *Cours* usurparunt, pro ordine ferculorum mensæ appositorum, vulgo *Service*. Tract. MS. de Officio herald. sub Henr. VI. reg. Angl. scriptus: *Et se doit la largesse crier quand ils (les princes et grands seigneurs) sont à disner, quand le segont Cours et extremis sont servis*.

10. **CURSUS**, Computandi ratio. Charta privil. Pisanis a Conrado II. reg. Sicil. concessorum ann. 1239. apud Lamium tom. 3. Delic. erudit. pag. 270: xviii. *Kat. Julii secundum Cursum Pisanorum, etc.* Vide *Curriculum* 1.

11. **CURSUS**, Pastio seu glandatio porcorum in silvis, quas pascendo percurrunt, unde nomen. Charta Rotrodi comit. Pertic. ex Reg. forest. comitat. Alencon. Pertic. etc. fol. 52. v. in Cam. Comput. Paris.: *Dono etiam monachis supradictis (Tironensis monast.) omnia nemora mea ad... Cursum porcorum suorum et pasturam porcorum suorum*. Alia ann. 1091. ibid. fol. 65. r.: *Curran porci dominici S. Florentini, seu pauci seu multi, per omnes meos lucos absque pascagio*. Charta ann. 1229. in Chartul. Buxer. part. 14. ch. 4: *Quousque ecartatum sit (illud nemus) prædicti homines in laretio illo, ubicumque nemus fuerit, habebunt usuagium et Cursum suum*. Hinc

* **CURSUS FACERE**, dicuntur animalia, quæ in locis prohibitis vagantur pascendi causa, in Inquisit. ann. 1268. ex schedis Pr. de Mazaugues: *Vidit tamen quod avere Arelatis jacebat et pascebat in valle de Moreris, sine aliqua contradictione et prohibitione alicujus, hoc salvo quod abstinebant se a bladis, pratis et defendudis; et si in prædictis faciebant Cursum, emendabant talem illi cujus erat; sed bannum erat dom. archiepiscopi Arelatis*.

* 12. **CURSUS**. [« Appositio, que dicitur esse artificiosa dictionum structura, ideo a quibusdam *Cursus* vocatur. (Buoncompagno ap. Marot, hist. des doctrines grammat. au m. p. 480.) » Strictior plerumque sensus esse videtur: « Non enim hos pedes judicamus in prosa juxta metricam rationem, scilicet secundum correctionem et productionem ex *Cursu* vero tantum quem habent dictiones. (B. N. Ms. l. 8653, f. 24 a.) » Gallice explicare posset « manière dont sont accentués les mots. » Vide Bibl. Sch. Cart. 1881. pag. 161. et sqq. Etude sur le rythme des bulles pontificales.]

* **CURSUS PALII**, Idem quod *Cursum equorum*, sic appellatus a voce Italica *Palio*, seu panno, quo victor donabatur. Stat. bonon. ann. 1250-67. tom. II. pag. 128: *Quod Cursum Palii debeat fieri per stratam qua itur ad sanctum Joannem in perseco*. Hoc statutum in Codd. ann. 1259-62. sic variat: *De cursu equorum: Quia Cursum ubi curritur Scarlatum et Roncinum et Sparvierum est nimis longum et periculosus occasione calancorum, statimus, etc.* Ex his verbis patet *Cursum* aut *Palium*, etiam apud Bononienses, nomen habuisse a panni colore, quo victor donabatur; ut ait Aligherius de illo, ad quod currebatur Veronæ in prima quadragesimæ dominica: *e parve*

di coloro, Che corrono a Verona il drappo verde. Invenit etiam nomen a ceteris decursionis præmiis; ut *Roncinus* a roncinus, minori equo, quod currebatur in die s. Bartholomæi, *Sparvierus* a Sparverio, etc. [Fr.]

* **CURSUS VULGI**, Notitia veri ore testium quamplurimorum in judicio edita. Charta ann. 1278. ap. Guden. in Cod. Diplom. tom. 3. pag. 702: *Qui quidem homines... per sententiam cognitionis seu per Cursum Vulgi qui Cuntschaft dicitur prædicto cœnobio... adjudicati, etc.* Vide Haltas. Glossar. vocibus *Kuntschaft*, col. 1143. sqq.

† **CURSUVIROTOS**. Vide *Fursiwrotos*.

† **CURTA**. Vide post *Cortis* 1.

CURTALINUS. Vide *Cohortalis* et *Curtarii* in *Cortis* 3.

CURTAMISIA. Historia de Fratribus conscriptis tom. 2. Alamannicorum Goldasti: *Unicuque fratrum pellicium cum pelle Curtamisia dari præcepit. An cum pelle et curta camisia?*

1. **CURTANA**, **CURTEIN**. S. Edwardi Confessoris Angl. Regis gladius, vel ensis, qui in Regum Anglorum coronatione a Cestrensi Comite præfertur, cuspidæ acieque retusus, in signum misericordiæ, populis a Rege præstandæ, unde nomen. [Hodie defertur inter duos gladios alterum Justitiæ temporalis, alterum spiritalis.] Matth. Paris de Apparatu nuptiarum Henrici III. anno 1236: *Comite Cestriæ gladium S. Edwardi, qui Curtein dicitur, ante Regem bajulante, in signum, quod Comes est Palatinus, et Regem, si oberret, habeat de jure potestatem cohibendi*. Id etiam juris spectasse Ducem Lancastriæ, docet Processus factus ad coronationem Regis....

2: *Joannes Rex Castiliæ et Legionis, Dux Lancastriæ, coram dicto D. Rege, et Consilio suo comparens clamavit, ut Comes Leicestriæ officium Senescaliæ Anglicæ, et ut Dux Lancastriæ ad gerendum principalem gladium D. Regis vocatum Curtana, et ut Comes Lincolnensis ad scindendum et secandum coram ipso D. Rege sedente ad mensam dicto die coronationis, etc.* apud Edw. Cokum ad Littleton. sect. 35. [*Curtenis* appellatur apud Rymerum tom. 3. pag. 63. cap. 2. ubi de Coronatione Edwardi II. ann. 1308: *Gladium qui vocatur Curtens portavit Comes Lancastriæ*. [De hoc ense sic etiam Poeta nostras neotericus Morellus in Triumpho Henrici Magni:

Ces lames de Damas, ces coutelas chantez,
Ce branc que nos guerriers portoient à leurs costez,
Sous des litres pompeux bruient dedans l'Histoire,
Mais Joyeuse, Corto, Flamberge, Dordonnois,
Rompié, Durandal, et Courtin le Danois,
Cèdent à son taillant, et bien plus à sa gloire.

Neque id Anglis duntaxat familiare fuit, ut ensis Regius peculiari interdum nomine donaretur. Nam similia narrantur de ense Regio Danic. apud Saxonem lib. 2: *Biarco utebatur præstantis acuminis, inusitataque Longitudinis gladio, quem Lovi vocabat*. Lib. 4: *Erat Regi inusitati acuminis gladius Skrep defixus, qui quodlibet obstaculi genus uno ferientis ictu medium penetrando diffinderet*. Et lib. 7: *Haldenus avitos a matre gladios recepit, quorum alter Liusingus, alter Hwyttingus ob collinam acuminis nitorem vocabulum habuit*. Ita Arthuri Brittonum Regis gladius *Caliburne* dictus, ut auctor est Rogerus Hovedenus in Ricardo I. Vide Garassum in sacris Remensibus cap. de ense Regio, et infra in verbo *Durandal*.

† 2. **CURTANA**, Scripturæ genus. Vide *Scriptura*.

CURTARE, Gloss. Lat. Græc.: *Curtatus*, Κολοβός Gl. Græc. Lat.: Κολοβός, ὁ μέγας τοῦ σώματος ἀρρομηένος, *mutilus, truncus. Comam alieni caballi turpare, aut caudam Curtare*, in Legib. Wisigoth. lib. 8. tit. 4. § 3. *Curtatus caballus*, in Lege Burgund. tit. 73. § 3. cui cauda decisa est. *Curtus canis*, apud Auctorem Queroli. *Membris decurtare*, in Epistola inter Sugerianas 59. [Horatius ipse 2. Stat. 3. 124:]

Quantulum enim summæ Curtabit quisque dierum.]

Vide *Decorticare, Caudatus*.

* **CURTARICIUM, CURTARITUM**, Idem quod *Curtile*. Vide in *Cortis* 1. Chron. Placent. ad ann. 1388. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 582: *Curtaricia, putei, hortuli, jardini et solaria, etc.* Stat. Placent. lib. 4. fol. 46. rº: *Si quis civitate vel suburbis requirat clausuram inter se et suum convicinum in domibus vel curtibus, compellatur per iudicem convicinum communicare ad dictam clausuram fiendam; ... et idem intelligatur de Curtariis et casamentis villarum.*

† **CURTARIUS**. Vide post *Cortis* 1.

† **CURTATA**, Atrium, impluvium ædificiis vel muris cinctum, Gall. *Cour*. Charta ann. 1351. in Reg. 81. Chartoph. reg. ch. 107: *Item quandam Curtatam, sitam prope turrin de Capudiel* (in Narbona). Vide infra *Curtevicium*.

* **CURTATIM**, Summatim, breviter, Gall. *En racourci*. Chron. Joan. Vitodur. in Thesaur. hist. Helvet. pag. 1: *Summatim interdum et Curtatim, quandoque singularius et diffusius annotare, etc.*

† **CURTE**. Vide *Cortis* 1. initio.

† **CURTEIN, CURTENS**. Vide *Curtana* 1.

* **CURTELLUS**, pro *Cultellus*, ex frequenti mutatione *l* in *r*, in Chron. Placent. apud Murator. tom. 16. Script. Ital. col. 583. Vide supra *Cortellus*.

* **CURTENSIS**, Familiaris, domesticus, vel *Curtis* habitator. Vita S. Wencesl. tom. 7. Sept. pag. 383. col. 2: *Cunctos pene vernaculos extremos usque ad cocos, ita instruxerat, quod pene nullus Curtenisium foret, qui psalmographorum hymnos canere, vel stylo exarare ignoraret.* Vide *Cortis* 1. et mox *Curtinus*.

CURTESTA. Otto Morena in Histor. rerum Laudensium pag. 18: *Papienses vero iterum viriliter pugnantes, omnes Mediolanenses tunc debellantes, ac maxima Curtesta eos cepissent, nisi Dominus sua pietate... quandam pluviam eis tribuisset, etc.* [Murator. Scriptor. Ital. tom. 6. col. 985. pro *Curtesta*, restituit *Virtute*, additque in notis, observato primum apud Osum legi *Curtesta*, et ab Osio Cangium vocem hanc desumpsisse: Si meam de hac re sententiam proferre debeam, expungendum prorsus dicere peregrinum hoc antiquitatis vocabulum, cum illud censeam purum amanuensis mendum, qui in confuso aut corroso codice, male intellectis primis syllabis *Virt* pro *Curt*, reliquas peiori errore corruperit. Ingeniosa est pro more et verisimili clarissimi viri conjectura.] [** An certezza ?]

* **CURTEVICIUM**, ut supra *Curtata*. Ital. *Corticino*. Stat. Perus. pag. 49: *Si res furata valuerit a solidis quinque supra, in domo vel in Curtevicio, solvat pro barno solidos centum.* Vide *Cortinale* in *Cortis* 2. et infra *Curtinum*.

1. **CURTI**. [* Pro *Curdi*, præmonente D. Falconet, Gall. *Curdes*, quorum regio *Curdistan* dicitur. Vide Diction. Geograph. D. de la *Martinière*.] Tudebodus lib. 4. Hist. Hierosol. pag. 794: *Saracenos, Publicanos, et Azymitas, et Curtos,*

et Persas, et Agulanos, et alias multas gentes. Horum meminit rursus sub finem lib. 5. pag. 814. Populi ita appellati; sed qui ii fuerint, et an nomen factionis sit, ut *Publicani*, et *Azymitæ*, mihi non constat, nisi iidem fuerint cum *Turcis*, quomodo vocem hanc usurpare constat Albertum Argentin. pag. 141: *Et tempore Humbertus Delphini, qui per annum erat inter Curtos, etc. Rex enim Curtorum, cum venisset Delphinus in terram suam, etc.* Vide Hist. nostram Franco-Byzantinam lib. 8. cap. 6. ubi de hac Delphini expeditione.

2. **CURTI**. Tabularium Abbat. Conchensis in Ruthenis Ch. 415: *Et habet censum ad Calendas duos solidos de Curtos, et 2. gallinas... et in Augusto duos solidos de Curtos, et unum porcum, etc.* [Vox *Curtus* quandoque sumitur pro *Cortis*, ut in hac voce dictum est post *Cortis* 1.]

* **CURTICANUS**. [Gall. *Courtin*: « *Curticanus* et clausellus de Patriniaco (Perigny) cum aliis vineolis. (Pistis, an. 864, mus. arch. dep. p. 19.) »]

† **CURTICELLA, CURTICLIS**, etc. **CURTI-FER, CURTILAGIUM, CURTILE**, etc. Vide in *Cortis* 1.

* **CURTICULA**, Atrium ecclesiæ, vel palatii. Vide in *Cortis* 2.

* **CURTICULI**, Loci urbi vel castro proximi, ubi herbæ vel olera crescunt. *Curtiz* et *Curtiulus*, in Ch. ann. 1323. ex Chartul. S. Vincent. Laudun.: *Entour les Curtius des closiaus jusques à la bonde seant à la pointe, qui est entre les Curtiuls dessusdi. Curtiuls*, ibid. Vide infra *Curtinus*. Lit. official. Belvac. ann. 1341. in Reg. 77. Chartoph. reg. ch. 159: *Ad lectum, in quo facebat et dormiebat dicta Clementia accessit dictus reus, ipsamque... eduxit extra domum prædictam usque ad Curticulos seu aerias, sitatas extra et prope civitatem Belvacensem.*

* **CURTICULUS, CURTILLARIUS**. Vide supra in *Cortis* 1.

† **CURTIDUS**, mendose pro *Curtichus*. Vide *Curtichis* post *Cortis* 1.

CURTILLA. Vide post *Cortis* 2.

* **CURTIM**, Curtiori via, vel ad curiam, ut interpretantur docti Editores ad vitam S. Bardonis archiep. Mogunt. tom. 2. Jun. pag. 306. col. 1: *Ignitur et abbas Richardus, adductus ex privilegii, eadem ratus ventura, disposita domo sua, multorum ibidem eum lacrymis prosequentibus, Curtim pergere iter aggressus est.*

† **CURTIMARCHIA**. Terminus *curtis*, Quidquid ad eam pertinet. Præceptum Henrici II. Imper. apud Freder. *Scharnat* pag. 41. Vind. Litter.: *Ergo curtes et Curtimarchias cum his quæ præscripta sunt, Monasterio S. Michaelis... nostra imperiali donatione contulimus.* Vide [**] *Haltaus*. Glossar. German. voce *Hofmark*, col. 937.] *Curtis* 1. et *Marchia*.

* **CURTINA, Resonsum**, in vel. Glossar. ex Cod. reg. 764H. Vide in *Cortis* 2.

CURTINA, CURTINUM. Vide post *Cortis*.

* **CURTINUS, Chors**, Gall. *Basse-cour*. Dialogus creatur. dial. 61: *Gallus et capo in Curtino uno morabantur; sed gallus dominabatur gallinis. Curtin* vero, *domus rusticana, vel hortus leguminum*, in Charta ann. 1387. ex Reg. 132. Chartoph. reg. ch. 155: *Item un Curtin seant dehors les murs... emprès le Curtin mesire Eude Bonni... ledit Curtin au pris de quatre livres Tournois.* Vide supra *Curticuli*.

CURTIS. Vide *Cortis*.

CURTIS-BASSA. Vide *Bassa Curtis*.

1. **CURTISANI**, Aulici. Vide post *Cortis* 4.

† 2. **CURTISANI**, Qui *Cortes* curant. Vide *Cortisiani* post *Cortis* 1.

* **CURTIVUM, Atrium**, impluvium muris vel ædificiis cinctum, Ital. *Corticino*, Gall. *Cour*. Stat. Cadubr. lib. 4. cap. 59: *Ordinamus, quod si quis tantæ temeritatis fuerit, ut domum habitationis alicujus, seu Curtivum dictæ domus intraverit cum armis contra voluntatem illius, qui dictam domum habitaverit, etc.* Vide supra *Curtevicium*.

CURTORIA. Charta Henrici II. Regis Angliæ pro Monasterio de Bernaio in Norman. in 106. Regesto Tabularii Regii Ch. 84: *Videlicet villam quæ dicitur S. Albini, et Ecclesiam ejusdem villæ, fagetum, logias, Curtoriam, cum suis appendiciis, etc.*

* Idem videtur quod *Cortis* 1. Vide in hac voce et supra *Curtaricium*.

* **CURTUS, CURTUM TENERE**, Gall. *Tenir de court*, Aliquem cohibere, coartare. Reg. Phil. Aug. ex Chartoph. reg. sign. 34. bis part. 1. fol. 86. rº. fol. 2: *Mandavimus hominibus nostris, quod illos ita areclarent et Curtos tenerent, quod prædictas non possent capere nec terras comburere, nec munire fortericiam contra nos.*

* **CURVA, Tignum incurvum**, Gall. *Courbe*, Hispan. *Curva*. Guido de Vigevano MS. de Modo expugn. T. S. cap. 8: *Et post hæc præparentur Corvæ vij. scilicet duæ completæ, sic factæ, quæ ponantur in capite navis, super quibus fortiter clavelabuntur assides navis, et aliæ quinque Curvæ sic factæ ponantur in medio... Sed antequam firmetur navis super Curvis habeantur stapini; ... et postea fortiter inclaveletur navis super Curvis illis.* Vide supra *Corba* 3.

† **CURTUS**. Vide in *Cortis* 1.

CURVADA. Vide *Corvata*.

† **CURVALIGA SIMPLEX, CURVALIS ANTIQUA**, Species scripturæ. Vide *Scriptura*.

† **CURVALIS**, Modus agri. Charta Adeberti Moguntini Archiep. Rer. Mogunt. tom. 2. pag. 464. Edit. 1722: *Madildis vidua, soror Wolffmanni XXIII. Curvales, Wolffmannus et frater ejus decem et dimidium. Gezacha tres et dimidium fretam... eorum Fratrum usibus mancipavit.* Vide *Croada* 2.

† **CURVANA INÆQUALIS**, Species scripturæ. Vide *Scriptura*.

CURVARE. Vide *Cravare*.

† **CURVATA**. Vide *Corvate*.

* **CURVATICUM, Jus exigendi curvatas** seu operas, quas subditi et rustici dominis suis præstare ex lege vel consuetudine tenentur. Charta Rogerii reg. Sicil. ann. 1137. tom. 4. Cod. Ital. diplom. col. 8: *Condonamus... angarias, terraticum, herbaticum, Curvaticum, calendaticum, vinum, olivas et lanam.* Vide in *Corvate*.

* **CURVATOR** inter feudales famulos archiepiscopi Mediolanensis recensetur, in Charta ann. 1221. apud Murator. tom. 1. Antig. Ital. med. ævi col. 637: *Piscatoribus, pecorariis, releporiis, pictore, Curvatore.*

CURVATURA. Index errorum Valdensium § 25: *Omnia paramenta Episcoporum, infulas, chivotecas, Curvaturam, annulos* (reprobant.) Legendum forte *paraturam*, nisi *Curvaturæ* nomine intelligatur pedum Episcopale incurvum.

1. **CURUCA, Navis**, alias *Carrucha*, nostris *Carrache*. Gildas in Epist. sect. 15: *Itaque de illis ad sua remeantibus emergunt certatim de Curucis, quibus sunt trans Styticam vallem erecti, quasi in alto Titane, etc.* Polydori Virgilii

Editio *Carruchis* præfert: Editio Jon. Josselini *Curucis*.

* 2. **CURUCA**, *Brunete, vel homo qui sanat estrange. Curucare, Corrumpe mariæe.* Glossar. Lat. Gall. ex Cod. reg. 7692. Aliud Gall. Lat. ex Cod. 7684: *Curucare, corrumpendo uxorem, faire cous.* Rursum aliud edit. apud Labbeum: *Curuca, coux qui nourrit autruy enfans. Curucare, acoupir.* Theod. Gazæ *Curuca* ex Sat. 6. Juvenal. v. 275. est avis. quæ Aristot. lib. 6. cap. 7. et lib. 8. cap. 3. dicitur ὄπλοκίς vel ἐπιλακίς. Vide *Cucurbitare* 2. et supra *Cuculare*.

CURVIS. Vetus Charta Longobardica in Chronico Monasterii S. Sophiæ Benventani pag. 613: *In primis casas cum Curvibus et ortis, molinio, balneo, seu clausuris, etc.* Videtur legendum *Curtibus*.

CURULLUM, Supellectilis mensariæ species. Tabularium Monasterii S. Andree Viennensis: *Ut quicumque Cœnobita deinceps sacrilegium facere ausus fuerit, subripiendo de Refectorio cyffum, aut Curullum, aut mantile, aut quodlibet utensile refectorii, ultimus maneat ubique velut fur.* [An *Cochlear*, Gall. *Cuillier*?] [* Leg. forte *Cutellum*.]

† **CURULUS**, ῥόβος ἡγεμονικός, *Sella Curulis*, in Supplemento Antiquarii.

* Ita Gloss. Lat. Gr. ubi codex Sangerm. habet, *Curulis*, ex Castigationibus in utrumque Glossar.

† **CURUSTUS**, *Magnus*. Gloss. Isid. Excerpta legunt, *Coruscus*. Cerda in Adversariis emendat: *Crossus* vel *Crassus*, *Magnus*.

† **CUSARE**, Frequenter cadere, apud Priscianum pag. 890. Sed infra in *Cusire* idem est quod *Suere*, Gall. *Coudre*.

CUSCHA. Charta anno 1158. apud Ughellum in Archiepiscopis Mediolan.: *Cum..... campis, pratis, vineis, Cuschis, gerbis, etc.* Forte *Taschis*. Vide *Tasca*, *Taschia*.

† **CUSCHINUS**, Anglis *Cushion*, Pulvinus, Gall. *Carreau*, *Cussin*, Charta Ricardi I. Angl. Regis ann. 1382. apud Rymer. tom. 7. pag. 356: *Cortinas pro lectis blueti coloris continentes sex pecias, unam magnam cultricem pro lecto, et sex Cuschinos pro camera.* Vide *Cusinus*.

* **COSERE**, ut *Cusire*, *Suere*, Ital. *Cucire* et *Cuscire*, Gall. *Coudre*. Stat. Placent. lib. 6. fol. 80. vº: *Item provisum est quod sartores de drapix non possint accipere de taliando et Cusendo infrascripta, ultra infrascriptas quantitates, etc.* Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657: *Cusir, Prov. suere, sarcire.*

* **CUSINA**, Ital. *Cucina*; Culina, Gall. *Cuisine*. Stat. Cadubr. lib. 3. cap. 76: *De non tenendo linum in Cusina vel supra, vel stupa. Statuimus et ordinamus quod nemo sit ausus in coquina aliqua, vel in stupa, ubi ignis, sive in furno, ponere linum, etc.*

† 1. **CUSINUS**, Gall. *Cousin*, Consobrinius, Patruelis. Miracula B. Henrici Baucenensis. tom. 2. Junii pag. 384: *Testis Benedictus de Tonello ejus Cusinus.*

† 2. **CUSINUS**, Pulvinus. Vide in *Cusinus*.

CUSIRE, Isidoro in Gloss. *Consuere*. Italis *Cucire*, Gallis, *Coudre*. Gloss. Græc. Lat.: Περρῆσιππος, *Suo, Cusio. Cusiere, ῥάπτειν*, in Gloss. Lat. Græc. Gloss. Arabico-Lat.: *Insuo, sagitto, Cusuo. Cusare* dixit Pelagius in Vitis Patrum: *Faciebat quoque plectam de ipsis palmis, et Cusabat usque ad horam sec-*

tam. Occurrit præterea lib. 2. de Miracul. S. Bertini cap. 5.

* **CUSITURA**. Vide supra *Cucitura*.

* **CUSITUS**, Ital. *Cucito*, Consutus; dicitur etiam de re cum altera apte conjuncta, quasi consuta. Guido de Vigevano MS. de Modo expugn. T. S. cap. 8: *Ex istis (assistibus) fiat fundus navis bene Cusitus et stagnus, taliter quod aqua non possit ingredi..... Et assistes ipsius spondæ sint fortiter Cusitæ et stagnæ, etc.* Vide supra *Cusere*.

† **CUSOR**, ἐλάτης ῥεῖσσοῦ ἢ ἄλλης ὕλης, *Fur auri aut alterius materiæ.* Supplementum Antiquarii. [* Ita et Gloss. Lat. Gr.]

CUSORES LINARII, in leg. 1. de Excusat. artif. lib. 10. 64. Τῶν λιναρίων κνήσται, qui cudunt lina. Cujac. [* Conf. Cod. Theod. lib. 13. tit. 4. const. 2. ibique Hænelium ad vocem *Scasor. Linarii* in Cod. non legitur, ita ut *Cusore* eundem esse qui in Gloss. Lat. Græc. ἐλάτης facile crederem, nisi *Bractearii* in Cod. loco mox nominarentur. Forcellino est Qui nummos cudit.]

* **CUSPIA**, *Cuspis*, Ital. *Cuspide*, Gall. *Pointe*. Guido de Vigev. MS. de Modo expugn. T. S. cap. 2: *Habeat (truncus) duas cavaturas, scilicet unam ab una parte et aliam ab alia, grossas et profundas, ut Cuspia unius cutelli..... Sint duæ Cuspia una ab una parte et alia ab alia, altæ et grossæ sicut est Cuspia unius cutelli.*

CUSPUS, Ligneum sandalium. Gloss. Latin. Græc.: *Cuspis*, ξύλον σανδάλιον. Glossæ Basilicon: Κοῦσπος, ξυλόπος. Regula Magistri cap. 81. de calceis Monachorum: *Ad nocturnos vero in æstate ligneos Cuspos utantur, ne inquinatis pedibus ad suum revertentes stratum, lectorum sagos coquinaent.* Ita Codex Regularum apud Menardum.

Græcis recentioribus, κοῦσπος, est *Cippus*, genus tormenti, quo servi torquentur. Glossæ Basilic.: Ἰσοδοκία, ξύλον τὸ ἐν εἰρκῆ, ἐν ᾧ τὰς πόδας ἐμβάλλοντες ἔχουσιν, ὃ παρὰ Ῥωμαίους καλεῖται κοῦσπος. Gloss. Lat. Græc.: *Cippus*, ποδοκίακη. Vide Gloss. Meurs. et Fabri ad Cedrenum, [ac med. Græcit.]

* **CUSSINA**, inter pastus porcorum recensetur, in Libert. castri Lautric. ann. 1273. tom. 8. Ordin. reg. Franc. pag. 39: *Volumus etiam quod liceat vobis et universitati prædictæ et singulis de eadem uti pastoralibus, nemoribus, lignis, glandibus, Cussinis, et aliis pastibus porcorum, animalium nostris, seu in toto Lautriguesio sitis.* Vide supra *Cassoata* et *Cursus* II.

† **CUSSINUM**, Cervical, Gall. *Coussin*, *Oreiller*, *Chevet*. Bernardi Ordo Cluniac. part. 1. cap. 17: *Pro signo capitalis, vel quod vulgariter Cussinum dicitur, etc.* Bis legitur in Testamento Abbonis Canonici Autiss. ann. 1191.

CUSSINUS, Pulvinus, Gall. *Coussin*. Occurrit apud Arnoldum Lubecens. lib. 3. cap. 29. in Speculo Saxon. art. 22. § 4. art. 24. § 2. in Chron. Centul. Hariulf. lib. 3. cap. 3. in Vita B. Dodonis de Hasch Ord. Præmonstr. num. 2. in Chronico Abbatie S. Trudonis lib. 1. pag. 350. apud Michaellem Scotum lib. 4. Mensæ Philosophicæ cap. 43. etc. Ex quibus emendandum Testamentum Riculfi Episcopi Helenensis ann. 915: *Facistervio uno. Cessinus, pallio uno, etc.* Legendum enim *Cussinos*. Videtur autem vox hæc Gallica *Coussin*, efficta, quasi *Coessin*, derivarique a *Coite*, *Culcita*. [Derivatur a Germano *Kussen*, quod idem significat.] [* Conf. Graff. The-

saur. Ling. Franc. tom. 4. col. 524.] Vide *Cottus*, et [Coisinus.]

CUSINUS. Epistola Incerti ad Pipinum, tom. 2. Hist. Franc. pag. 664: *Divigo minuscula parva, non tamen parvo voluntatis affectu, id est, Cusinos 2. etc.*

† **COSINUS**. Eadem notione, in Statutis Cardinalis Trivulcii Abb. S. Victoris Massil. ann. 1531.

† **COYSINUS**. Charta anni 1377. ex Archivo S. Victoris Massil.: *Item tres Coysinos pro tenendo missale.*

† **CUZINUS**. Leges Palatinæ Jacobi II. Regis Majoric. inter Acta SS. Junii tom. 3. pag. LXXII: *Necnon tuabola, et Cuzini, et frontatium, et alia de quibus in Ecclesia copiose haberi nostræ intentionis est.*

† **CUSSYNS**, Anglis *Cushion*. Chartula ann. 1388. apud Rymerum tom. 7. pag. 590. col. 1: *Sex banthalia, duas duodenas de Cussyne de opere tapseriæ, viginti candelabra de laton, etc.*

* **CUSSO**, Modus agr. Charta ann. 1303. in Reg. 74. Chartoph. reg. ch. 308: *Item acquisierunt (religiosæ S. Saturn. Tolos.) titulo emptionis..... quatuor Cussones ad allodium, tenentes tria sectaria..... frumenti ad mensuram Bazani.* Vide supra *Cursorium*.

† **CUSSIO** τῆς μονήτης, *Percussio monetæ*, in Supplemento Antiquarii. *Cussio monetæ*, apud Rymerum tom. 5. pag. 506. col. 2. [* *Cusio monetæ*, in Cod. Theod. lib. 11. tit. 16. const. 13.]

CUSSOLS, Species tributii, ac pensationis. Curia Generalis celebrata Barcinone ann. 1291. a Jacobo II. Rege Aragon. MS.: *Item quod Clerici et Milites non teneantur solvere in Ilerda, vel in aliis locis leudas, pedagia, vel Cussols de redbitibus eorum pro priis.* [* Vide supra *Curaria* et mox *Cussura*.]

* **CUSSURA**, Præstationis genus, f. quod pro mensura exigitur. Charta ann. 1150. ex Cod. reg. 5132. fol. 106. vº: *Habet comes (Barchinonensis) in omni isto honore stachamenta, et placita, et justitias, et Cussuras totas..... Et tenent bajuli istius honoris ad fevum.... Cussuras totas de ordeo et de cibaria.*

† **CUSSUS**, *Cusus*, percussus. *Cussa moneta*, apud Rymerum tom. 4. pag. 609. et tom. 5. pag. 71.

* **CUSTA**, Impensa, sumptus, Hisp. *Costa*, Gall. *Coût*. Charta ann. 1208. ex Chartul. Longivadi: *Sciendum est quod maragium illud, quod in finagio Ulmacii capi non poterit, in nemoribus Longivadi capietur, et Custæ et gravamina in comune solventur.* Vide infra *Custus* 1.

CUSTAGIUM, **CUSTAMENTUM**, **CUSTANCIA**,

CUSTARE. Vide in *Custus*.

* **CUSTELLUM**, Supplicii genus, Gall. *Carcen, pilori*. Charta ann. 1161. inter Probat. tom. 1. Hist. Nem. pag. 38. col. 1: *Latronum custodia et cohercio minor, ut est vincire, verberare, tondere, in Custello ponere, ad vicarium pertinent.* Vide supra *Costellum*.

* **CUSTENGIUM**, ut supra *Custa*. Charta Henr. comit. Vienn. ann. 1227. ex Chartul. Campan. in Cam. Comput. Paris. fol. 218. rº. col. 2: *Theobaldus Campaniæ et Briæ comes..... tradidit litteras suas patentes..... Henrico Barri comiti, quod se teneat ad feodum meum, quod a domino comite Campaniæ teneo in nudinis, donec de quingentis libris Stephaniensibus et Custengis rationabilibus inde provenientibus, si de pagamento in statutis terminis deficerem. Tam de capitali quam*

Custengiis, in alia Ch. ejusd. comit. ibid. Vide in *Custus* 1.

* **CUSTICA**, Frutetum, dumetum, Gall. *Brossaille*. Benzon. episc. Albens. Comment. de Reb. Henr. III. imper. lib. 5. apud Ludewig. tom. 9. Reliq. MSS. pag. 344: *Sed Brandelli Asinander, asinus hæreticus, congregavit Patarinos ex viis et sepibus, et replevit totam terram Custicis et vepribus*. Vide supra *Curalha*.

* **CUSTODA**, Velum, aulæum, et præsertim illud quo tegitur pyxis Eucharistica, nostris *Custode*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Item quatuor Custodæ antiquæ ex variis coloribus. Item una pecia Custodæ de serico albo radiata*. Hist. Caroli VI. ad ann. 1401: *Et cheut le tonnerre..... en la chambre de la reyne..... et brusla toutes les Custodes et courtines de son licit*. Lit. remiss. ann. 1445. in Reg. 176. Chartoph. reg. ch. 375: *Icellui Andry tira et sachela les courtines ou Custodes de la boutique d'icellui barbier*. Pro Theca seu armario, in aliis ann. 1398. ex Reg. 153. ch. 296: *Icelle suppliant pristin huit cuvelletes d'argent estans en une Custode et unes heures à deux petits cloans d'argent*. Pro Lamina, Gall. *Platine*, legitur in Lit. remiss. ann. 1416. ex Reg. 169. ch. 471: *Le suppliant..... prinst et emprunta une Custode d'arain ronde à un biquet*. Vide *Cortina* in *Cortis* 2. et mox *Custodia* 7.

* **CUSTODERIA**, Idem quod infra *Custodia* 8. Instr. ann. 1545: *In cuius rei testimonium nos custodes præfati sigillum prædictæ nostræ Custoderiæ quo utimur, et signo manuali notarii subsignati, præsentibus litteris duximus apponendum*.

1. **CUSTODIA**. **CUSTODIÆ**, Vigiliæ, excubiæ Latinis Scriptoribus. Decretio Chlotarii II. Regis cap. 1: *Decretum est, ut quia in vigiliis constitutas nocturnos fures non caperent, eo quod per diversas intercedente concludio scelera prætermissa Custodias exercerent, Centenas fieri*. Infra: *Capitale tamen qui perdidit, a Centena illa accipiat absque dubio, hoc est, de secunda et vel tertia Custodia*.

Sumitur etiam pro ea obligatione, qua tenentur vassalli excubias facere in castris dominorum, quas vulgo *Gardes* vocant. Regestum Castrum Lidi in Andibus fol. 22: *Hi sunt homines, qui debent Custodiam apud Castrum Lidi, Dominus Montis aurei per duos menses, etc.* Fol. 26: *Hi sunt, qui debent Garde apud Castrum Lidi, Alatinus de Semblençai duos menses, etc.* Fol. 37: *Comes habet in terra de Corcillon hostem, Custodiam, talliatam, etc.* [Regestum Campaniæ apud D. Brussel tom. 1. de Feudorum usu pag. 124: *Lucans de Triaus et Gerवासius de Vienna debent facere continuum estagium in castro sanctæ Menoldis ab instanti festo S. Remigii, quod est anno Incarnationis Dominicæ M^o. CC^o. primo, in duos annos completos. Et deinceps unusquisque eorum faciet in eodem castro singulis annis sex septimanas de Custodia. Ego autem Blanca Comitissa (Campaniæ) dedi unicuique illorum sexaginta libras pro domibus faciendis*. Pag. 125: *Heres Galleri Chasse feneratoris, tres menses Custodiæ; et quoniam Custodiam fecit, Comes dabit ei centum solidos*.] Vide *Warda*.

CUSTODIA TERRÆ. Vetus inquesta in Regesto Philippi Aug. Herouvalliano fol. 163: *Hugo de Bolcio tenet Custodiam terræ suæ, unde debet duos menses de Custodia*. Infra: *Unde debet exercitum et equitationem ad custum domini, et*

unum mensem de Custodia ad suum. Vide *Stagium*.

CUSTODIA, Idem qui *Circa*, *Circator*, qui vigiliis circa Monasterium noctu obit. Vita S. Aicadri Abbatis Gemeticensis cap. 28: *Quadam nocte ille pastor egregius vigiliis divinas super gregem dominicum faciens, fratribus omnibus præter Custodias sporatis, vidit, etc.* [Ne Prior Claustralis faciat Custodias, prohibetur in Capitulo Generali S. Victoris Massil. ann. 1312. ex Archivo ejusdem.]

2. **CUSTODIA**, sic Monasterium suum, seu *Custodis* Monasterii dignitatem vocant Franciscani, quo modo Græcis Φυλακία dicuntur mulierum Monasteria, apud Palladium in Hist. Lausiaca cap. 15: *Ὁ μὲν γὰρ πάντα διασκορπίσας ἔθακεν ἀσχητήριος, καὶ Ἑκκλησίας, καὶ φυλακίας*. Idem cap. 89: *Ὀικονομοῦντες τὰ τῶν γυναικῶν Μοναστήρια καὶ φυλακίας*. Adde cap. 144.

† **CUSTODIA CANONICORUM**, Simili notione pro Collegium. Præceptum Caroli Simplicis ann. 919. apud Mabill. lib. 6. Diplom. pag. 168. desinetur: *Denique disponimus in eadem capella Custodiam Canonicorum, qui ibi sint jugiter, ac die noctuque Deo laudes horis psallant competentibus*.

3. **CUSTODIA**, Dignitas Custodis Ecclesiastica, apud Ughellum tom. 4. pag. 410.

4. **CUSTODIA** dicitur, quoties iudex officialibus suis reum custodiendum tradit, quæ *Custodia officii* dicitur in leg. 2. Cod. Theod. de Exhib. reis (9, 2.) et leg. 4. de Abolit. (9, 37.)

CUSTODIA CAPTORUM, ad quam tenebantur ex Lege, urbium aut oppidorum incolæ. Charta Ludovici Comitiss Bleensis et Claromontis pro villa Credulensi, seu de Creil, anno 1197: *Nullus Credulii manens extra villam corvatam faciet. Custodiam captivorum quito, etc.* Eadem habet Charta Communiæ Britul. ann. 1224. Vide *Escapium*, *Priso*.

† **CUSTODIA PUPILLORUM**. Vide post *Custos*.

5. **CUSTODIA**. Visitatio Thesaurariæ S. Pauli Londinensis ann. 1295: *Item aliud Omelium, (Homeliarium)..... incipiens, præter ea, quæ scribuntur in Custodiis, Dominica prima Adventus, in illo Evangelio, etc. præter ea, quæ scribuntur in Custodia..... Item novum sanctorum Ricardi de Ely, incipiens in translatione S. Thomæ Martyris, quasi in primis Custodiis, et initio aliarum legendarum anni, et finit in legenda S. Edmundi Archiepiscopi*.

* **F.** Ordo recitandi officium ecclesiasticum.

6. **CUSTODIA**, Theca, Gall. *Custode*. Charta ann. 1321. apud Catellum in Hist. Occit. pag. 901. *Et unum amictum, et quædam palla, et 2. Custodiæ, et quidam manipulus de aurefriso, etc.* Petrus de Alectis Episcop. Senogalliensis in Itinerario Gregorii XI: *Reservata Eucharistia, repositaque per suas manus sacratissimas in Custodia*. [Constitutiones Ecclesiæ Valentiniæ inter Concil. Hisp. tom. 4. pag. 177: *Collatio sive gustatio hactenus dari solita per Suboperarium Ecclesiæ Canonicis aliisque Presbyteris atque ministris deferentibus Custodiam in processione SS. Corporis Christi, etc.*] Occitanis, *Custodio* exponitur, *Coffre* ou *poitrine d'animal, Squelette*, in Dictionario Occitanico Goudelini.

* 7. **CUSTODIA**, ut supra *Custoda*. Inventar. S. Capellæ Paris. ann. 1363. ex Bibl. reg.: *Item solebant esse duæ Cus-*

todiæ et una toailla parata ad lilia aurea, et aquilas et leuculos de perlulis. Inventar. Gall.: *Item souloit avoir deus Custodes et une toailla parée, etc.*

* 8. **CUSTODIA**, Dignitas seu beneficium curionis, Gall. *Cure*. Charta Margar. comit. Fland. ann. 1279. ex Chartul. I. Fland. ch. 312. in Cam. Comput. Insul.: *Nos custodiam ecclesiæ beatæ Walburgis Aldenardensis ad collationem nostram spectantem in manus viri discreti P. Cetuniensis præpositi... ponimus, ut eam quam primum vacabit, quoquo modo nostro nomine conferat*. Alia ann. 1287. apud Ludewig. tom. 12. Reliq. MSS. pag. 351: *Sunt autem hæc jura, quæ in capitulo nostro dominus noster præpositus obtinet in præsentem; ... scholasticam conferet, quando vacat, et Custodiam, cui ecclesiæ S. Egidii in Hibera est annexa*. Vide supra *Custoderia*.

* 9. **CUSTODIA**, *Custodis* seu thesaurarii ecclesiæ dignitas et officium. Acquisit. castri Covini ab episc. Leod. ann. 1096. ex Tabul. ejusd. eccl.: *Tali conditione, ut duas præbendas darem duobus filiis (Balduini comit. Montens.) in ecclesiâ S. Lamberti et majori darem duas alias præbendas in omnibus aliis monasteriis, insuper et Custodiam post decessum domini Walsonis custodis*. Versio Gallica: *A telle condition que donnerois aux siens deux fils en l'église de S. Lambert deux præbendes, et au plus grand d'age donnerois deux autres præbendes en tous autres monasteres, et au surplus la Costerie après le décès et trespas du seigneur Wason costre*. Vide supra *Costurarius*.

* 10. **CUSTODIA**, Tutela, protectio, simul et Præstatio a tenentibus facta dominis pro tutela; item Jurisdicctio et districtus territorii, quod sub tutela est. Charta Theobald. comit. Campan. ann. 1232. tom. 4. Ordin. reg. Franc. pag. 683: *Ego concessi et obligavi me et hæredes et successores meos erga ecclesiam Molismensem, quod Custodiam, quam habeo in quibusdam villis ad eandem ecclesiam pertinentibus... neque ego, neque successores mei comites Campaniæ extra manum nostram ponere possimus*. Alia ann. 1287. ex Chartul. Latiniac. fol. 183. v^o: *Decem arpenta pratorum vel circiter, quæ eminus a dom. Johanne de Jullico milite, sita in præria et Custodia de Lattignaco... Remanentibus penes ipsos alta et bassa justitia et Custodia in dictis pratis*. Vide *Salvamentum* 1.

* 11. **CUSTODIA**, Observatio, victus ratio, Gall. *Garde, régime*. Lit. remiss. ann. 1350. in Reg. 80. Chartoph. reg. ch. 83: *Propter suam temerariam seu pravam Custodiam, infra quindecim dies... dicitur expirasse*.

* 12. **CUSTODIA**, Custos pecorum, Gall. *Gardien*. Pactum inter Arn. de Villanova dom. de Transio et homines ejusd. castri ann. 1288: *Item fuit pactum quod si aliqua Custodia avere suum scienter de nocte (intrare permiserit) in prato alieno vel defenduta, solvat pro persona sua pro pena quinque solidos*.

* 13. **CUSTODIA AUGUSTI**, Jus messarios seu messium fructuumve custodes instituendi et emendas seu mulctas a delinquentibus exigendi. Charta Inger. Codiciac. ann. 1260: *Nos pacem sive concordiam initam quondam intra cives Cameracenses... et J. quondam avunculum nostrum, ... super justitia et arboribus eorumdem (cheminorum) et Custodia Augusti circa Cameracum, observabimus bona fide*.

* 14. **CUSTODIA RAUXONNÆ**, Vestiarium, Gall. *Garderobe*. Testam. Caroli

ult. comit. Prov. ann. 1481: *Item legavit dominus rex testator infrascriptis suis valletis Custodiæ Rauronnæ, sive Valets de Garderobe, pecuniarum summas sequentes, etc.*

* **CUSTODIA SYLVARUM**, idem quod Bannus forestæ vel ferarum. Charta Henric. Imper. ann. 1234. in Lunig. Corpor. Jur. Feudal. tom. 1. pag. 183: *Cum Custodiis Sylvarum per Brisgauriam, quod vulgariter Wildban dicitur, obtinuit, etc.*

CUSTODIAM DARE. Species infeudationis, forte ad vitam. Benedictus Abbas in Hist. Henrici II. Regis Angliæ: *Tradidit autem Dom. Rex Willelmo filio Aldelmi Dapifero suo civitatem Wexfordiæ in Custodia, cum omnibus pertinentiis suis, et statuit ut subscripta in posterum pertinerent ad servitium Wexfordiæ, Arkelow cum pertinentiis suis, etc.* Infra: *Tradidit autem ibidem Dom. Rex Roberto le Poer in Custodiam civitatem Waterfordiæ cum omnibus pertinentiis suis, et statuit ut hæc subscripta in posterum pertinerent ad servitium Waterfordiæ, etc.* Rursus: *Postquam autem Dom. Rex apud Oxenford in prædicto modo terras Hiberniæ, et eorum servitia divisisset, fecit omnes, quibus Custodias commiserat, homines suos, et Joannis filii sui devenire, et jurare vis ligentias et fidelitates de terris Hiberniæ. Vide Feudum Gardiæ.*

* **CUSTODIALIS OBEDIENTIA**, Redditiu sacristæ seu thesaurarii, qui *Custos* dicebatur, officio assignati Charta Roberti abb. Corb. ann. 1136. ex Chartul. 23. ejusd. monast.: *Percepi nichilominus sumptus Custodialis obedientiæ, non solum ad ejusdem ecclesiæ perfectionem, sed etiam sustentationem, nedum decorationem minus abundare, ut credo; itaque non sine aspiratione divina ipsi obedientiæ Custodiali augmentum rationabiliter tribuere decrevi...* Custos tamen inde solidos tantum viginti procurer solvendo fratrum mei memorum refectio, in die anniversaria obitus mei. Vide supra *Custodia* 9.

* **CUSTODIANATUS**, Officium Custodis, seu *Guardiani*, Gall. *Gardiennat* apud Fratres Minores. Necrologium MS. Fratrum Minorum Silvanect.: *Febr. obiit ann. Dom. M. CCC. LXXX. vº IX. die mensis Februarii bone memorie fr. Joh. Hale quondam Custos Paris. et de Conventu isto natus, recepit me ad sacrum (Ordinem Franciscan.) videlicet fr. Petrum Paymont pro tempore sui Custodianatus VIII. die Aprilis. Vide Custodiatu et Custodia 2.*

* **CUSTODIARIUM**, specula, tugurium Custodis. Tertul. adv. Judæos: *Derelinquetur filia Sion sicut casa in vinea, et sicut Custodiarium, in cucumerario. Vide eundem ad Martyres in cap. 2. Laurentio in Amalthæa Custodiarium, est locus ubi aliquid custoditur.*

CUSTODIARIUS, Ugutioni et Joan. de Janua, *Custos*. Vetus Inscriptio: *Sanc-tissimo. Herculi. invicto. corpor. Custodiar. L. Curtius, etc.*

* **CUSTODIATUS**, Idem quod *Custodianatus*. Miracula S. Antonii de Padua, tom. 2. Junii pag. 780: *Cum vero postea a Custodiatu Lemovicensi exoneratus, de Lemoricio versus Italiam tendens, etc.*

* **CUSTODI-NOS**, Canonistis, Confidentiaris, in Conc. Aven. ann. 1594. tom. 15. Concil. in Stat. pro reformat. monach. Bened. art. 54. pag. 27. et alibi.

1. **CUSTODIRE FESTUM**, seu observare festum alicujus Sancti: quomodo *Garder une Feste*, dicimus. Anonymus de

Miraculis S. Bertini cap. 14. apud Mabillonium: *Nulla istic antiquitus de præfato Christi martyre Custoditio agebatur solennitatis, nisi tribus lectionibus totidemque responsoriis. Infra: Aram ipsius Martyris in eodem (Oratorio) jussit constitui, et ex tunc omni anno ejus natalem in albis cum omni devotione decemissime Custodiri. Observare, cap. 29. [Ita $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\omicron\sigma\epsilon\upsilon$ usurpat Typicum S. Sabæ cap. 14. Vide Gloss. mediæ Græcit.]*

* 2. **CUSTODIRE FESTUM**, Custodis nundinarum officium exercere. Vide in *Custos* 4. Lit. ann. 1352. in Reg. 82. Chartoph. reg. ch. 14: *Præpositus abbas et conventus Altvillariorum habebat ex officio suo Custodire festum, prout est aliter fieri consuetum.*

* **CUSTODIRE PLACITA**, Lites et controversias judicio dirimere. Vita S. Nivardi archiep. Rem. tom. 1. Sept. pag. 283. col. 1: *Nec placita Custodiantur ibi per missos regales, vel per aliquos duces vel comites, etc.* Vide in *Placitum*.

CUSTODIRE sese invicem dicuntur virgines Deo sacratæ, in Capitulari I. Caroli Magni incerti anni cap. 20. tanquam vitæ testes: *Ut virgines Deo sacratæ simul habitantes invicem se Custodiant, nec passim vagando Ecclesiæ lædant existimationem. Vide Syncellus et Concellaneus.*

* **CUSTODISSA**, Præfecta sacrario apud moniales, ut interpretantur docti Editores ad Vitam S. Hildegard. tom. 5. Sept. pag. 697. col. 2.

* **CUSTODITIO**, Observatio. Vide *Custodire* 1.

* **CUSTODITOR**, Sponsor, custos, Gall. *Gardien, répondant*. Consuetudo Norman. cap. 9. part. 2. ex Cod. reg. 4651: *Si appellator bonos Custoditores dederit, qui ipsum vivum vel mortuum ad diem nominatum, reddere valeant, eis potest ad custodiendum committi: et hujusmodi dicuntur viva prisonia ducis Normanniæ. Ubi Gallicum: Et se l'appelleur donne bons pleges, qui le prennent en garde, etc.*

* **CUSTODIUM**, Custodia. Charta Gaucherii de Joviniaco ann. 1211. in Chartul. Pontinnac. ch. 67: *Faciet de prædictis duabus portibus (memoris) quicquid voluerint extirpando, minando, arando, metendo, forestarios suos ad Custodium suum pro voluntate ibi penendo. Ibid. ch. 112: Ad custodiendum nemus suum.*

CUSTODRIX, Custos femina. Hyppol. Florentinus in Miraculis S. Humilitatis, Maii tom. 4. pag. 408: *Petiit a Domina Gista Custodrice ejus.*

† **CUSTOR**, f. pro *Custos*, nisi mavis *Custores* hic dici Procuratores a voce *Custus*, quod ipsi *custus* faciant seu expensas. Charta anni 793. apud Schannatum Tradit. Fuld. pag. 51: *De supradicta re supradictus Abbas habendi, donandi, dominandi, possidendi, vel Custores illius... habeant potestatem. Vide Custos 4.*

* Eo certe intellectu, pro dignitate scilicet ecclesiastica, occurrit in Hist. Sabol. pag. 26. ubi legitur inter subscribentes Chartam fundat. monasterii de Cultura Cenoman. S. *Guiteri, Custoris*. [* Germ. hodie *Kuster*. ADEL. Gloss. Germ. Lat. ap. Graff. in Thesaur. Ling. Franc. tom. 4. col. 584: *Custor, ædituus; Kuster, sacrista.*]

† **CUSTORIA**, f. Expensæ a Gallico *Coût*. [* Vel *Cultura*.] Index MS. Beneficiorum Eccl. et Diocesis. Constant. fol. 99: *Rector habet manerium presbyteratus continens septem virgatas terræ, et debet facere Custoriam. Et fol. 41: Rector habet manerium continens unum*

acram vel eo circa, pro cujus parte facit Custoriam. Vide Custus.

† **COUSTORIA**, ibidem fol. 99. verso: *Presbyteratus continet duas partes unius virgale terre, et debet facere Coustorium.*

1. **CUSTOS**, Presbyter aut Clericus, cui Ecclesiæ seu templi cura incumbit, ædituus, qui *Custos Ecclesiæ* dicitur in Ordine Romano. Adrevaldus lib. 1. de Miraculis S. Benedicti cap. 26: *Æcubiturum officium sacris templis dicatum non modo modernis temporibus constat: verum prisca ætate sub B. Moysæ a Domino legimus tabernaculo sacro Custodum munia subrogata: quæ processu temporis a sancto Propheta necnon Rege mirabili David, ampliori dispositione ordinata, morem nobis nostræque religioni, ut ita dixerò, suggerere. Et quidem vetusta ætas idem officium per successionem proliis excipiebat: nostra vero non propagatione proliis, sed magis puritate vitæ, morumque probitate Officiales admittit, etc.* Custodis munus sic describit S. Isidorus in Regula cap. 19: *Ad Custodem sacrarii pertinet cura vel custodia templi, signum quoque dandi in vespertinis nocturnisque officiis, vela, vestesque sacræ, et vasa sacrorum, codices quoque, instrumentaque cuncta, oleum in usus sanctuariorum, cera et luminaria. Similia habentur ex Concilio Toletano lib. 2. Decret. tit. 27. cap. 2. et apud Bernardum Præpositum Papiensem lib. 1. tit. 19. cap. 1. Walafridus Strabus de Vita S. Otmari cap. 11: *Presbyter quidam... dum in Ecclesia Custodis officium gereret, nocturnæ quietis tempore præficiendis luminaribus Basilicam solitus introire, etc.* Udalricus lib. 3. Consuet. Cluniac. cap. 8: *Custodi Ecclesiæ, quando sunt omnia signa pulsanda pro anniversario cujusque, etc.* Willelmus Abbas Andrensis in Chron.: *Quidam ejusdem loci ædituus, quem nostro more Custodem vocamus. Eadmerus lib. 1. Vitæ S. Anselmi Archiep. Cantuar. cap. 20: Riculphus Secretarii, id est, Custodis, officio in ipso Cœnobio fungebatur. Adde cap. 33. Ea notione occurrunt Custodes Basilicarum, seu Ecclesiarum, apud Julianum Antecessor. Constit. 61. in Lege Longobard. lib. 2. tit. 55. § 18. lib. 3. tit. 10. § 1. [* Aist. 10. et 11. 7.] in Capitulis Caroli Magni lib. 5. cap. 229. [* 382. e Julian. Nov.] apud Matth. Paris ann. 1244. et in Vitis Abbatum S. Albani pag. 35. Will. Thorn. pag. 1937. Paulum Warnefrid. lib. de Gestis Longobard. cap. 40. Baron. ann. 872. n. 15. etc. Adde Gregorium VII. PP. lib. 2. Epist. 10. [* Chart. Longob. ann. 782. in Chronic. Vultur. pag. 364. unde apud Longobardos Custodi ecclesiæ vel cœnobii cura administrationis prædiorum et fundorum incubuisse videtur. Vide mox *Custos* 4. Custodis vero officium, cui universa suppellex sacra et ecclesiæ custodia conceditæ erant, ita describunt Statuta Eccles. Pinguens. ann. 1403. apud Würdtwein. Subsid. Diplom. tom. 2. pag. 342. ubi post Præpositum, Decanum, Scholasticum et Cantorem nominatur: *Custos licet personatus officio potitur, tamen prælatione et cura est exemptus. Hic per se vel campatorem suum ecclesiam et ornamenta ad divinum cultum spectantia, ac libros usuales ad chorum spectantes fideliter custodit: signa horarum et missarum canonicalium pulsari ac luminaria ad summum altare et chorum spectantia, juxta instituta primæva procurabit diligenter. Vide Chart. ann. 1245. in Guden. Cod. Diplom. tom. 1. pag. 652. Subcustos memoratur in Chart. ann. 1208. ap. Schan-***

nat. Episc. Wormat. tom. 1. pag. 72. plures ejusdem ecclesie custodes in Chronic. Episc. Mindens. cap. 19. ap. Pistorium pag. 726. *Custrix officium*, in Charta sec. XII. ap. Seibertz. Ducat. Westphal. Docum. tom. 1. pag. 45.]

* Hinc *Contour*, pro *Marguillier*, in Lit. remiss. ann. 1397. ex Reg. 152. Charthoph. reg. ch. 68: *A Pasques eust un an, le suppliant feust fait et ordonné Contour ou marregrier de l'église et paroisse de Cuercey, etc.*

CUSTOS ALTARIS. Idem qui *Custos Ecclesie*. Charta Isarni Tolosani Episcopi, apud Catellum lib. 5. Rerum Occitan.: *Statuo et firmo cum Hunaldo Abbate Moissiacensi de loco S. Saturnini, quem ego laudo et committo domino Hugoni Abbati Cluniacensi et Hunaldo suprascripto ... hoc videlicet pacto, quod habendum semper retineo quartam partem omnium oblationum Ecclesie supradicti Martyris, et proprium Custodem altaris, et victum ipsius Custodis de Claustro accipiendum, et domum ad opus Custodis prope ostium Ecclesie, etc.*

2. CUSTOS. CUSTODES in Collat. 1. Carthagin. cap. 132. 224. dicuntur, qui Notariis vel Exceptoribus publicis ac delectis adiunguntur, ne quid contra veri fidem in acta referant: *Qui Notariis et Exceptoribus videntur appositii, ut est in Collat. II. cap. 19. Adde cap. 53.*

3. CUSTOS ANGLIÆ, qui alias *Gubernator*, *Rege absente*, nostris *Regent*. Florentius Wigorn. et Simeon Dunelmensis ann. 1067: *Rex Guillelmus Normanniam repetiit... fratremque suum Odonem Bajocensem Custodes relinquens, etc.* Tradit Matthæus Westmonaster. anno 1254. Henrico III. in Vasconia agente, *Reginam et Richardum* (Cornubiensem) *Comitem regni Custodes* fuisse; Henricus Knighton Comitem Cornubiæ *Gardianum terræ Angliæ* constitutum anno 1284. ab Edwardo I. in Vasconiam proficiscente: et Seldenus. Joannem Bedfordiæ et Humfredum Gloucestræ Duces, quibus vicissim regimen Angliæ, Henrico Rege V. in Galliis agente, permisit, *Custodes Angliæ* vocitatos. Sic Arthurus Princeps Walliæ *Custos Angliæ* constitutus est, Henrico Rege VII. ex Anglia profecto. Sic Petrus Gavestonus *Custos Angliæ* erat, Edwardo II. Rege in Galliis agente. Sic alii. Adde Chronicon Flandr. cap. 74. Sed et Hiberniæ Prorex, *Custos Hiberniæ*, et dignitas ejus, *Hiberniæ Custodia*, stylo solenni, Joannis et Henrici III. Regum maxime ævo nuncupabatur. [*] Abbreviat. Rotul. Original. ann. 12. Edwardi III. pag. 128: *Endenture faite entre Sire Edward eisnez fitz au noble roi d'Engleterre, ducs de Cornewaille, count de Cestrie et Gardeyn d'Engleterre d'une part, etc.*]

CUSTODES REGNI: dicti etiam apud nostros, qui postmodum *Regentes* in Epist. 116. ex Sugerianis. Exstat Charta Philippi III. Regis ann. 1270. data in Castris juxta Carthaginem, descripta a Duchesnio in Probat. Hist. Castilionæ pag. 69. qua, si quid sibi humanitus contingeret, fratrem suum Carolum *Custodem Regni* constituit, donec Ludovicus Regis filius annum 14. complevisset. Vide *Regens*.

4. CUSTOS, Syndicus, Procurator in Monasterio S. Bertini. Chron. Joannis Iperii inter Anecd. Marten. tom. 3. col. 757: *Primum officium fuit Custodis, cui addiderunt officium Procuratoris ad causas Ecclesie defendendas et prosequendas, cum bonis Custodiæ ab antiquo deputatis.*

* 5. CUSTOS, idem qui Curio, parochus; eo nomine potissimum appellantur curiones sanctæ Crucis Lugdunensis. Locutus est supra in *Custoderia*.

* 6. CUSTOS, Qui et *Magister hospitalis*, in Charta fundat. hospit. S. Joan. Bapt. *Braggewater* ann. 1219. ad calcem Chron. Wait. Hemingford. tom. 2. pag. 598. edit. Hearn.: *Item, ut fratres dictæ domus magistrum seu Custodem de suo gremio eligendi... habeant facultatem.*

* 7. CUSTOS, Aulæum, velum, Gall. *Courtine*, videau. Invent. S. Capellæ Paris. ann. 1376. ex Bibl. reg.: *Item, duæ Custodes et una thobalia parata ad flores liliæ auri, cum aquilis et leonibus de perlis figuratis.* Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 203. vº.: *Tres toallas altaris cum duabus Custodibus.* Lib. niger. eccl. S. Vulfr. Abbavil. fol. 29. vº.: *Item duæ Custodes aureæ, etc.* Vide supra *Custoda*.

* 8. CUSTOS, Districtus custodis. Charta Hugon. de Monte-forti in Reg. 74. Charthoph. reg. ch. 61: *Hugoni senescallo meo dedi suum hospitium in foresta mea de Monteforti in Custode sua et in Custode aliorum forestariorum meorum et duas arbores ad Natale Domini.*

* 9. CUSTOS, Cui aliquid agendum vel regendum committitur. Libert. S. Marcellini ann. 1343. tom. 9. Ordin. reg. Franc. pag. 881. art. 14: *Quod hæredes et successores dicti domini dalphini et dictæ villæ domini, quando de novo venient ad regimen dalphinatus... præstare debebant juramentum, quod ipsi dictas franchisias, libertates, immunitates et dicta privilegia ditorum burgencium... illibata tenebunt et observabunt per se et suos Custodes.*

CUSTOS ASSISARUM, in Fleta lib. 1. cap. 20. § 22.

CUSTOS CAMBII, Apud Anglos, in Fleta lib. 1. cap. 22. § 12. Liber Rubeus Scaccarii Dublinensis apud Jac. Waræum in Antiquit. Hibernicis cap. 25: *Magister Guillelmus de Wimundham Custos Cambiorum Dom. Regis in Anglia.* [*] *Mandatum est Johanni de Flete, Custodi Cambii regis Londinensis, etc.* in Abrev. Rotul. Edward. III. ann. 12. pag. 128.]

CUSTODES CASTRORUM vel *Maneriorum Regis*, in Fleta lib. 1. cap. 20. 114. qui alias *Villici*.

* CUSTOS CHORI, Cantor, qui choro præest. Cerem. vetustiss. eccl. Carnot. MS.: *Custos chori incipiat ad vespervas antiphonas et hymnum.... Custodes chori de quinto statu et grandi, etc.* Vide supra *Choreatus*.

CUSTOS CIBORUM, Officium in Coquina Regia, in Ordin. Hospitii S. Ludovici Regis Franc. ann. 1269. vulgo *Garde-manger*.

CUSTODES CIVITATIS ad *recognitiones debitorum accipiendis deputati*, in Fleta lib. 2. cap. 68. § 2. 7.

CUSTODES COMMUNE, Major et Scabini urbis, penes quos observationis Chartæ Communiæ cura incumbat, in Charta Communiæ Belnensis ann. 1202. apud Perardum pag. 275. et Valliaci ann. 1187. tom. 13. Spicilegii Acheriani pag. 325. Vide Chron. Flandr. cap. 76.

CUSTOS CORPORIS REGIS, Qui vestium Regis curam habebat, *Vestiarius*. Helgaudus in Roberto Rege Franc.: *Evocat sui corporis Custodem, et ut aliud sibi ejusdem generis deferat ornamentum, humillimis verbis imperat.*

CUSTOS CRUCIS, Cui sacre, ut opinor, Crucis Christi Hierosolymis in sancta

Anastasi servandæ cura incumbat, ut in aliis Ecclesiis reliquiarum Martyrum custodia penes eos erat, qui *Custodes Martyrum* et *Martyrarum* nuncupati sunt. Victor Tunnensis in Chron. in Anastasio: *Elias Episcopus Hierosolymitanus... ecclio traditur, et pro eo Joannes Crucis Custos Episcopus ordinatur.* Ubi Theophanes pag. 134: *Καὶ ἐχειροτονήθη Ἰωάννης ἀπὸ σταυροφυλάκων.* Sanæ Francis nostris Hierosolymitanum regnum obtinentibus, hocce titulo, Dominicam crucem servabat Canonicus sanctæ Anastaseos. Vide Gretzer. de Cruce pag. 256. et 2584.

CUSTOS DOMINICORUM REGIS, apud Anglos, in Monastico Anglic. tom. 2. pag. 278. id est, Domanii Regii.

CUSTOS DOMUS INFIRMORUM, Officium Monasticum, idem quod *Infirmary*, de quo Chronicon S. Trudonis lib. 10. pag. 464.

CUSTOS DORMITORII, in Libro MS. Ordinis S. Victoris Parisiensis cap. 68. Cui Dormitorii Monastici cura incumbit.

CUSTOS ECCLESIE. Vide supra *Custos 1.*

CUSTODES ECCLESiarUM et *sanctorum locorum*, in leg. 26. Cod. Theod. de Episcop. (16. 2.) quam legem de Ecclesiis et locis SS. Palæstinæ interpretantur viri docti. Vide Baron. ann. 381. n. 16. et Warda.

* CUSTOS FAULTALIS. Vide infra *Faultalis*.

CUSTODES seu *Magistri*, et *Custodes Forestarum* et *Aquarum*, in Statuto Philippi Pulcri pro reformatione Regni ann. 1302. art. 7. nostris *Maistre des Eaux et Forests de France.* Vide *Forestarius*.

CUSTODES GAOLARUM, seu carcerum, quorum munus fuit quandoque in feodo, et quædam *Servantia* reputabatur, ut est in Fleta lib. 1. cap. 26. § 5.

CUSTODES GAUGERIE, in Itinere Camerarii Scotici cap. 1. Vide *Gageria* post *Vadium*.

CUSTODES HOSTIORUM in *itineribus*, qui *virgam portant coram Justitiariis de Banco*, de quibus Fleta lib. 2. cap. 39. et Statutum 2. Westmonast. cap. 48.

CUSTOS LABORIS, Qui Monachorum labori invigilat, in Usibus antiquis Cisterc. cap. 75.

CUSTOS MARTYRUM. Vide *Martyrarius*.

CUSTOS MERETRICUM. Charta Roberti Ducis Normanniæ Richardi filii, in Regesto Normanniæ sign. P. in Camera Computorum Paris.: *Et prædictus Baldricus et Regardator et Panagator forestarum habens tantum in donis et liberationibus regardi et panagii, quantum unus ex Magistris regardatoribus et panagatoribus meis per totam Normanniam et.... Custodum meorum ad justitiam gladii mei pertinentium, et Custos meretricum publice venalium in lupanari de Roth. et Marescallum meum, quando moror Roth. habens unaquaque die pro ordinationis meæ Roth. de liberatione 6. panes, et 6. fercula coquinæ, et unum sextarium vini, etc.*

† CUSTOS MONASTERII, Idem qui *Ecclesie* Monachorum. Epistola Monachorum Burgidolensium, vitam Hervei continens, librosque ab eo conscriptos, apud Acher. Spiel. tom. 2. pag. 516: *Librum etiam non minimum fecit de miraculis S. Mariæ Dei genitricis, quæ eadem inviolata Virgo temporibus ejus gessit in Dolensi Templo, quæ ipse mox postquam gesta crant, sicut audiebat ab*

ipsis, in quibus fiebant, et a Monacho Custode Monasterii, sine aliqua dilatione scribebat.

CUSTODES MONETÆ, in Statuto Davidis II. Regis Scotiæ cap. 46. § 2. qui Monetæ eundem præfectus est, nostris *Garde de la Monnoie*. Statuta S. Ludovici Regis: *Le Garde de la Monnoie devoit jurer, que il gardera bien et loiaument la Monnoie, et que les Trouseaux et les Piles, que li tailleur d'icelle monnoie lui baudra, que il les gardera bien et loiaument, et ne les baillera à nulli, fors que as monnoiers, qui la monnoie monnoieront.* Custodes Monetæ in unaquaque officina monetaria ad duos rediit Carolus V. Regens, 27. Febr. ann. 1359.

* CUSTOS *muri Carcassensis*, Carceris custos, Gall. *Geolier*, in Actis MISS. Inquisit. Carcass. ann. 1308. fol. 12. r.

CUSTODES NUNDINARUM CAMPANIÆ, in Statuto Philippi Pulcri ann. 1302. pro reformatione Regni § 7. qui quidem ut plurimum ex Militari et Nobilium ordine erant, et mercatorum, qui ad has nundinas confluebant, lites et controversias dirimebant. In Regesto Magnorum dierum Campaniæ fol. 34. 35. mentio fit Joannis de Breonne, et Guillelmi de Villarcey Militum Custodum nundinarum Campaniæ, quo loco hæc habentur: *Ratione Custodiæ et officii nundinarum prædictarum, quod secundum usum et consuetudines dictarum nundinarum et Custodes earundem nundinarum ponunt, vel poni faciunt in prisonem aliquem debitorem de corpore nundinarum, ad requisitionem alicujus mercatoris, si evadat a dicta prisonem sine voluntate et assensu dicti mercatoris, dicti Custodes ratione dicti officii, et Dominus Campaniæ, cujus personam representant, in casu isto tenentur reddere et solvere, seu reddi et solvi facere mercatori prædicto suum debitum, ratione cujus dictas nundinas frequentantes erant et fuerant in tali prisonem. De nundinis vero Trecentibus, ita Monachus S. Mariani anno 1189: *In crastinum ejusdem festi (S. Magdalene) Trece civitas populosa, referta opibus, tectis amplissima, repentina conflagratione fere funditus est eversa. Celebrabantur ibi nundinae, in quibus diversas congererant opes, qui de diversis partibus confluerant institores. [Instrumentum Tabularii Calensis pag. 208. inscriptum: *De quadam venditione facta de mandato Magistrorum nundinum. De mandato discretorum virorum Domini Joannis de Brena Militis et Genciani de Parisiis Domini Regis Franciæ Penitentarii, Custodum nundinum Campaniæ et Briæ a Domino Rege deputatorum, etc.*] Vide Statuta secunda Roberti I. Regis Scotiæ cap. 20. et infra in verbo Nundinae.**

CUSTODES ORDINIS appelluntur Decani in Ordine Cisterciensi, ut observat Hæftenus lib. 3. Disquisit. Monast. tract. 6. disq. 4. Vide Ughellum tom. 4. pag. 1209. Historia depositionis Arnulfi Remensis Archiepiscopi: *Habitaque ratione totius summæ Synodi, dignitas prælatore ac potestas quasi judicaria stetit penes Archiepiscopum Signinum (Senonensem) quem et ætas et vitæ meritum ac scientia commendabat. Arnulphi autem venerabilis Episcopus (Aurelianensis) Ordinis Custos, ac omnium gerendorum interpres declaratus est, eo quod inter omnes Galliarum Episcopos sapientia et eloquentia clarior haberetur.* Consuetud. Eveshamensis Cænobii in Anglia: *A Celerario igitur singulis diebus debent*

venire in refectorium 72. panes monachiles, quorum quilibet erit ponderis 65. solidorum: ex quibus singuli Monachi singulos percipient: Prior et per duplum, nisi cum Abbate comederit. Nihilominus qui ad superiorem mensam, et Custos Ordinis, sederit, duplum; qui missam majorem celebraverit, duos, etc.

* CUSTODES ORDINIS, apud Cluniacenses iidem, qui alibi Seniores, Monachi ætate provectiores, et scientia ac vitæ probitate insignes. Vita Bern. Tyron. apud Souchet. pag. 93: *Erant inter eos plures artifices, quibus semper Custodes ordinis præerant, qui jubente patre, distinctionem regularis observationis diligenter observarent.* Charta Will. comit. Cabilon. ann. 1180. in Chartul. Cluniac.: *Testes sunt ex parte monachorum, Beroldus prior Cluniacensis, Regnaldus et Nicolaus Custodes ordinis.* Interdum *Domini Ordinis* vocantur. Vide infra in *Dominus* 11.

CUSTODES et *Gardiani pacis*, in Anglia, qui a Rege statuuntur, ut in delinquentes contra pacem Regiam animadvertant, eamque curent et tueantur. Hi sub Edw. III. *Justitiarum pacis* appellari cœperunt. Multi horum, ait Spelmanus, in singulis urbibus et Comitibus, cum e majori nobilitate, tum e minori, a Cancellario seu Custode magni sigilli Angliæ designati. Prima institutione duo vel tres solummodo, et juxta Statutum 13. Richardi II. non ultra sex: sed aucto in dies eorum munere, reperti demum sunt 60. atque eo amplius in uno aliquo Comitatu, ad hoc sustinendum. Erant olim *pacis Custodes* a populo electi in Comitibus: nonnulli ex tenuitate ratione, et quidam virtute officii, de quibus Lambertus Eirenar. lib. 1. cap. 3. Vide *Paciarius*, in *Pax*.

CUSTOS PALATII. Quidam Ludovicus hac dignitate donatus, inter *Ministeriales* subscribit Chartam Lotharii Imp. ann. 1131. apud Duchesium in Probat. Hist. Luxemburg. pag. 34. Idem forte, qui *Cura Palatii*.

* CUSTUS PASSUUM, Qui angustias et claustra itineris vel montium custodit et servat. Charta Humberti dalph. ann. 1348: *Edictum pœnale dudum mandato nostro factum de bladis non extrahendis de terra nostra omnino volentes... observari, de fidelitate et diligentia.... Bonacursii Guidonis merito confidentes, eundem Custodem passuum et exituum locorum nostrorum bailliviarum Vapincensis et baroniarum Montisalbani et Medullionis propterea duximus specialiter deputandum.* Vide *Passus* 3.

CUSTODES QUINQUE PORTUUM ANGLIÆ. Vide *Barones quinque Portuum*.

CUSTOS PUERORUM REGIS, *Maître des Pages du Roy*. Guillelmus Carnotensis de Vita et Miracul. S. Ludovici: *Dominus Petrus de Lauduno Miles Custos puerorum Domini Regis Philippi.*

CUSTOS PUERORUM, INFANTUM, seu eorum, qui adhuc pueri Monasterio oblati erant, Magister qui iis præfectus est: nam *Custodes* proprie juvenum et puerorum dicuntur, ut ex Tullio annotat Servius. Horatius:

Imberbis juvenis tandem Custode remoto,
Gaudet equis, etc.

Udalricus lib. 1. Consuetud. Cluniac. cap. 41: *Et singuli (Fratres) sedent in sedili suo caput cooperiti, juvenes, qui in Custodia sunt, juxta Custodes suos, de quibus summonere cavetur, ne simul ita sedeant, ut non habeant inter se probabilem et boni testimonii mediatorem.* Lib.

3. cap. 6. ait, *Circatores, Magistros puerorum, juvenum Custodes*, subesse Priori Claustrali. Hariulfus lib. 4. Chron. Centul. cap. 14: *Ut humilitatis ejus constantia certius nosceretur, factus est Puerorum Custos, ut qui Dei judicio pastor animarum erat eligendus.* *Custodes Infantum*, apud Florentium Wigorn. pag. 631. Vide *Consuetud. Floriacensis Monast.* pag. 399. Chron. Trudonense lib. 3. 6. 8. pag. 381. 400. 439. S. Bonifacium Mogunt. Epist. 17. et Hæftenus lib. 4. Disquisit. Monast. tract. 1. disquisit. 6.

CUSTODIA PUPILLORUM, quæ dominos feudales spectat in Vassallis. Duplex autem est, altera *Regalis*, altera feudalis. *Garde noble Royale et garde noble Seigneuriale*, in Consuetudine Normanniæ art. 214. *Custodia Pupillorum Regalis* illa est, quæ ad Regem ipso jure devolvitur ratione feudorum ab eo nude penduntium, qui non modo ejusmodi feudorum pupilli vassalli, sed etiam aliorum feudorum et *rupturarum* ab aliis dominis feudilibus penduntium redditibus fruitur, teneturque tanquam bonus pater familias et tutor ædificia ac prædia in bono statu continere, pupillumque juxta ejus natalium prærogativam alere et educare. Dominus vero feodalibus iis tantummodo feodis nobilibus vassalorum gaudet, quæ ab ipso nude pendunt, ut est in eadem Consuetudine Norman. art. 215. et 216. Jus feudale Saxonum art. 18. § 6: *Dominus etiam est tutor pueri in bonis, quæ de ipso tenet infra annos puertiles, dum nulli contulit hoc emolumentum, et debet inde redditus accipere, donec puer ad annos perveniat suprascriptos, infra quos puer se negligere non valebit, si a Domino non potuerit investiri.* Charta Libertatum Angliæ ann. 1215: *Si autem alicujus hæres talium fuerit infra ætatem, et fuerit in Custodia, dominus ejus non habeat Custodiam ejus, nec terræ suæ, antequam homagium ejus ceperit, perdat Curiam, et postquam talis hæres fuerit in Custodia, et ad ætatem pervenerit, scilicet viginti et unius anni, habeat hæreditatem suam sine relevo, et sine fine: ita tamen, quod si ipse, dum infra ætatem fuerit, fiat Miles, nihilominus terra remaneat in Custodia domino suorum usque ad terminum prædictum. Custos terræ hujusmodi hæredis, qui infra ætatem fuerit, non capiat de terra hæredis, nisi rationabiles exitus et rationabiles consuetudines, et rationabilia servitia, hæc sine destructione, et vasto hominum vel rerum, etc.* De Custodia Regali, hæc etiam habet Willelmus Malmesbur. lib. 5. de Ricardo Cestrensi Comite pag. 157: *Erat ille tunc pro ætate parvulus, et Regis fidei tutelæque accommodatus.* [Henricus vero Rex Angl. in Charta ann. 1155. apud D. Brussel de Usu feudorum tom. 2. pag. v. ad calcem: *Nos non habemus Custodiam hæredis vel terræ alicujus, qui tenet de alio per servitium militare, occasione alicujus serjanturæ, quæ tenetur de nobis per servitium reddendi catellos vel sagittas, vel hujusmodi.] De Custodiis exitibus, spectantibus ad coronam, rationes inibantur, ut est apud Matthæum Paris pag. 258. 277.*

Custodias istas Regales Rex aliis donare, vel vendere ut plurimum consuevit, qui de iis computa ad pupillorum commodum reddunt, ut est in Consuet. Norman. art. 215. Matth. Paris ann. 1231. pag. 258: *Ad hæc Rex dixit Comitem præfatum de se tenere in capite, et vacantes Custodias Comitum et Baronum et eorumdem hæredum ad suam Coronam*

usque ad aetatem legitimam pertinere : unde sibi licere proposuit tales Custodias cui voluerit vendere vel conferre. Idem ann. 1245. pag. 445: *Obiit . . . Gilbertus de Humfrevilla parvulum suum quemdam relinquens hæredem , cuius Custodiam statim concessit Rex Comiti Legecestrie.* Idem ann. 1257: *Concessa fuit Regine Custodia terræ Willelmi de Cantelupo, quæ prius concessa fuerat Edwardo, et Custodia terræ Willelmi Longaspathæ.* De ejusmodi custodiis pupillorum vide præterea eundem Matthæum Paris pag. 253. Rogerum Hovedenum pag. 549. Leges Malcolmi Regis Scotiæ cap. 1. § 3. Regiam Majestatem lib. 2. cap. 41. 42. et seqq. Quoniam attachamenta cap. 18. Stabillimenta S. Ludovici lib. 1. cap. 115. veterem Consuetudinem Normanniæ cap. 33. novam art. 129. 213. et seqq. Bractonum lib. 2. cap. 35. § 1. 6. cap. 37. § 1. 3. 5. Fletam lib. 1. cap. 9. § 2. Brittonem cap. 66. Littletonem sect. 103. et seqq. et sect. 125. Christophorum de S. Germano de Consuet. Angl. cap. 7. pag. 25. Froissartem 4. vol. cap. 90. pag. 271. Thomam Smith de Republ. Angl. lib. 2. cap. 4. Chopinum lib. 1. de Domino tit. 1. n. 13. lib. 3. tit. 19. num. 8. 9. 10. Cambdenum in Britannia pag. 108. Edit. 3. etc.

† CUSTODES REGALIARUM. Vide *Regalia*, *Fiscus*.

CUSTOS REGALIS. Ita indigitatur Samuel Abbas S. Joannis Reomaensis sub ann. 691. in Catalogo Abbatum ejusce Monasterii. Vide Conjecturas Petri Roverii de hac nomenclatura num. 93.

CUSTOS REGIS Ingelrannus subscribit cum aliis Proceribus Præceptum Philippi Regis Franc. ann. 1060. Regis Philippi primo quo vix septennis Rex erat. Vide *Bajulus*.

CUSTODES SALTUUM *villarumque regiarum*, in Chronico Fontanellensi cap. 1. pag. 194. idem, qui *Saltuarii* ac *Villici*.

CUSTODES SEPULCRORUM. Julius Firmicus lib. 3. cap. 11: *Pollitiores, et funerarios, mortuorum cadaverum Custodes, aut sepulcrorum faciet janitores.* Lib. 4. cap. 1: *Faciet quoque pauperes, miseros, destitutos, . . . Custodesque sepulcrorum, etc.* Vide cap. 6. *Monumentorum Custodes*, lib. 8. cap. 26. In Concilio Parisiensi III. can. 9: *Degeneres servi, qui sepulcris defunctorum pro qualitate ipsius ministerii deputantur.* Vide leg. 2. Cod. Theod. de Sepulcr. violat. (9, 17.) Alii Christianis fuere *Custodes sepulcrorum*, qui scilicet corpora, reliquias, et confessiones Martyrum custodiebant. Ademar Cabanensis in Abbatibus S. Martialis. Lemovicensis pag. 272: *Et intra 15. dies crypta aurea cum gemmis a novo restaurata est a Joberto Custode sepulcri (S. Martialis) Monacho.* Vide *Martyrarius*.

CUSTODIA SIGILLORUM REGALIUM. Statutum Philippi Regis anni 1302. pro Reformatione Regni: *Item volumus, et tenore præsentium sancimus, quod sigilla Senescallarum et Bajularum, Vicariorum et Judicaturarum regni nostri de cætero non vendantur; sed in Custodia tradantur personis legalibus et bonæ famæ.* Idem statutum legitur a Philippo Rege, 13. Maii ann. 1347. in Regesto *Olim* fol. 20. [Vide *Cancellarius*.]

CUSTODES SILVARUM. Vide *Forestarius*.

† CUSTOS SPIRITUALITATIS, Cui rerum spiritualium et ad animarum salutem pertinentium cura committitur, episcopali sede vacante. Provincialis Lynd-

woodi pag. 323. Edit. 1679: *Solis Episcoporum hujusmodi personis (incestis) absolutionem sententiæ reservantes, excepto mortis articulo, in quo absolvi valeant a quolibet Sacerdote; sic ut si convalescerint, peccatum suum hujusmodi teneantur sub poena anathematis infra spatium trium mensium propriis Episcopis confiteri, aut sede episcopali vacante, Custodi spiritualitatis, aut Decano Ecclesiæ Cathedralis.* Vide ibi notam l.

CUSTOS SUMMARIORUM et *carrecharum Regis*, in Fleta lib. 2. cap. 14. § 4.

CUSTODES VINEARUM, in lege Burgundion. Addit. 1. tit. 1. § 3. Vide *Mesartius*.

CUSTOS VINI. Vide *Vinariis*, *Officium Monast.*

* CUSTOS UTENSILIIUM, Cui supellectilis argenteæ cura demandata. Charta Phil. Pulcr. ann. 1302. in Reg. 38. Chartoph. reg. ch. 109: *Nos Thomassino Custodi utensilium nostri argenti.... duas domos, sitas apud Pontisaram in buto Juderiæ.... concedimus.*

CUSTRIA. Vide in *Custos* 1.

CUSTRIX, Officium, seu dignitas in Monasteriis feminarum ut *Custodis* in virilibus, cui scilicet incumbat Ecclesiæ cura: occurrit hac notione apud Wolfardum Monachum lib. 3. de Vita sanctæ Walburgis cap. 2.

CUSTRIX, Abbatissa, Formulæ vett. Lindenbrogianæ 21. 22. *Ubi illustri Abbatissa ill. Custrix præesse videtur, una cum norma plurima ancillarum, ibidem consistentium.*

† CUSTULARIA, Cultrorum officina, Gall. *Coutellerie*. Vicus *Custulariæ*, in Charta anni 1369. et Chartulario S. Melani Pontisarenensis.

CUSTUMA, CUSTUMARE, CUSTUMARIUS. Vide *Consuetudo* 4.

† CUSTURA. Vide *Cultura*.

* CUSTURARIA, Sarcinatrix, Gall. *Couturiere*. Charta Reginaldi episc. Paris. ann. 1257. ex Tabul. priorat. Villæ-petr.: *Noverint universi quod coram nobis constituta Maria soror Guardi Custuraria, etc.*

† CUSTURIARIUS, a Gallico *Couturier*, Sartor, Sarcinator, in Chartulario S. Martini Pontisarenensis.

* [Vide quoque cart. N. D. Paris. II, 164, III, 74, 172.]

* CUSTURIA, Sutura, Ital. *Cucitura*, Gall. *Couture*. Gloss. Cæsar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab *Hontheim* pag. 668. col. 1: *Custuriam faciunt ad cameram, porros plantant.* Nisi idem sit quod *Cultura*.

* CUSTURIARIUS, Sartor, sarcinator, Ital. *Cuscitore*, Gall. *Couturier, tailleur*. Obituar. eccl. Lingon. ex Cod. reg. 5191. fol. 93. vº: *Viginti solidi sumpti supra domum, quam nunc tenet Nicolaus Chosac Custuriarius.* Vide *Custuriarius*.

1. CUSTUS, COSTUS, COSTAGIUM, etc. *Expensæ, impensæ, ex Gallico Coust, Hispan. Costa.* Matth. Paris ann. 1244: *Ad proprium suum Custum ipsum compellent.* Ann. 1258: *Sine omni Custu apponendo.* Occurrit apud Will. Thorn non semel, et in Prob. Hist. *des Chastaigners* pag. 53. [apud Rymerm tom. 8. pag. 727. col. 1. D. de *Lauriere* tom. 2. Ordinat. Reg. pag. 126. in Chartulario S. Vandreg. tom. 2. pag. 1673 et alibi passim.]

COSTUS, ex Anglico et Cambro-Britanico *Cost*, *Sumptus*. Regiam Majest. lib. 3. cap. 3: *Si res talis fuerit, quod expensas, aut Costum, vel sumptus exigat necessarios.* [Apud *Volinellum*, Hist. Britan. tom. 2. col. 224: *Faciet servitium*

decem militum... ad Costum et expensam ejusdem.]

† COUSTUM. Charta S. Martini Pontisaren. ann. 1244: *Dampna et deperdita et Cousta inde habita Priori plenarie restituantur.*

CUSTAGIUM, in Fleta lib. 2. cap. 1. § 27. [et in Formulari Anglic. Thomæ Madox pag. 148.]

COSTAGIUM. Statuta secunda Roberti I. Scotorum Regis cap. 19. § 10: *Et reserventur semper mercatori sua damna et Costagia necessaria et rationabilia, etc.* Knyghton. ann. 1357: *Convenerunt dare Duci 100. mille scutorum pro suis Costagiis.* Hist. Prioratus Wigmorensis tom. 2. Monastici Anglic.: *Et vesquit entre les Chanoines à ses Costages demeines.* Ibid.: *Més après il l'achevy à ses Costages Jemeines.* Et mox: *Laquelle il fist tost perfere à ses Costages.* Id est, propriis impensis.

CONSTANGIUM, seu forte, *Constangium*: in Chronico Senoniensi cap. 16: *Unde contigit Abbatem ipsius Monasterii Constangius dictorum armatorum ita attritum, etc.* [Gesta Trevir. Archiepiscoporum apud Marten. tom. 4. Ampliss. Collect. col. 376: *Statim Ecclesiæ suæ terras plurimas et redditus pignoraliter cautione et litterali obligatione, Constangius gravibus damnisque datas impignoratasque per maxima debita contraxit, de quibus parum dicitur persolvisse.*] Octavianus de S. Gelais in Viridario honoris:

Lesquels après merveilleuse Coustange
En cestui cas acquièrent grand louange.

† CONSTANGIA, Gall. *Coustange*. Charta Hugonis Comititis Registensis de Maceris ann. 1233. e Musæo D. de *Cangé*: *Ipsos possum ducere in exercitum... per unam jorntam ad ipsorum Constangias.* Gall. Christ. tom. 4. col. 782. ex Charta Guidonis de *Rochefort* Episc. Lingon. ann. 1265: *Priori et Fratribus restitimus et reddidimus pro injuria sibi a nobis illata, in terra ipsorum construendo stagnum, Constangias, quas illud faciendo fecimus, concedentes eisdem ut ab hac hora dictum stagnum pacifice possideant.* Utilitur etiam Richerius Chronographus in Vita S. Hildulphi Episc. Trevir. inter Acta SS. Benedict. sæc. 3. part. 2. pag. 480.

† COUSTANGIA, legitur in *Hostis*, Lin. Paulo aliter, etc.

CUSTANGIA, in Domesdei, in Monastico Anglic. tom. 3. pag. 306: *Dictum manerium reddit duas firmas in pane et cervisia, et Custancias pistrini et braccini, etc.*

* *Cusantous*, in Charta ann. 1327. ex Reg. 65. 2. Chartoph. reg. ch. 146: *Leurs grans froiz, Cusantous et travaux, etc.*

CONSTAMENTUM, Eadem notione, unde vocabula priora a *constare* deducunt viri docti. Scriptum de servitiis Militum Normann. post Ordericum Vitalem: *Richardus filius Rou, 1. Mil.... uno die cum Constamento suo, et deinceps cum Constamento Comitibus.* Occurrit ibi pluries. Henricus Huntindonsis de Contemptu mundi cap. 6: *Quibus jam dudum magni Constantenti servitium impendere jocundum mihi videbatur.* *Costement*, apud Wilharduinum numero 101.

* *Coutement*, nostris. Charta Aub. abb. Castric. ann. 1247. ex Chartul. Campan. fol. 343. vº. col. 2: *Et se i le navre d'arme esmolue, et la paiera la. sol.; et au navre xx. sol.; et les Coutement por la plaie garir.*

† CONSTAMENTUM, alia notione sumi videtur, ac f. eadem qua *Stallum* in

Charta Philippi Regis Franc. ann. 1210. e Chartulario Montis Martyrum: *In his autem omnibus tam in stallis, quam in prædicta domo ponent sæpefacti carnifices omnia Constamenta.* Charta Officialis Curie Paris. ann. 1264: *Dictus Guillelmus predictas nundinas logiare tenetur, et omnia que ad eas pertinent de omnibus Constamentis facere suis propriis sumptibus et expensis.* Sunt autem Stalla sedes et apothecæ mercatorum in nundinis, ut suo loco dicitur.

* Est potius Supellex quævis rei alicui necessaria; quo sensu *Constement* occurrit in Charta ann. 1269. ex Lib. nig. episcop. Carnot: *Si promet que je ledit molin de touz Coustemenz ferai appareillier.*

† CONSTAMEN, ut *Constamentum*, Expense, sumtus. Gesta S. Anselmi, tom. 2. April. pag. 907: *Quod enim sine nullis periculis magnoque labore atque Constamine obtinere non posses.*

† COUSTAMENTUM, Idem. Litteræ Officialis Paris. ann. 1241. e Tabulario Portus Regii: *Ipse reddere tenetur Monasterio pro damnis et expensis XL. libras Par. salvis omnibus legitimis Coustamentis.* Chartularium S. Martini Pontisaris: *Exceptis vindemiis nihil omnino Constamenti in vinea, quæ dicitur Hortus Monachorum, ponemus.* Legitur iterum in Charta Monasterii S. Germani Austiss. ann. 1256.

† COSTAMENTUM, Eodem significatu. Litteræ venditionis castri de Glane ann. 1294. ex Chartulario Eduensi: *Damna deperdita, missiones, Costamenta, quæ dictus Episcopus fecerit vel incurrerit ob defectum garantie, tenebitur dictus Johannes eidem Episcopo restaurare.* Charta Simonis domini Rupisfortis ann. 1232. ex Archivo Monasterii Bonevallis: *Volo etiam et concedo quod dictus Abbas et Monachi adquirant, si potuerint, et pacifice possideant, sine Costamentis erga me vel heredes meos factis, decimam Roberti de Escuretis, quam ipse Robertus habet in parrochia de Danciaco. Quæ fere totidem verbis repetuntur in Charta Galteri Archiepisc. Senon. eodem ann. et ex eod. Archivo. Occurrit apud Rym. tom. 2. pag. 303. Marten. tom. 1. Anecd. col. 887. et D. Brussel de Usu feudorum pag. CLXXXIX. ad calcem tomi 2.*

† CUSTAMENTUM, Eodem intellectu, apud Rymer. tom. 3. pag. 16. col. 2.

* *Costument*, in Lit. Phil. Pulc. ann. 308. ex Lib. rub. Cam. Comput. Paris. fol. 344. v. col. 1: *Les autres dismes, que lesdi- religieus avoient en ladite ville, rabatu: les moudres frans et Coustemenz, ou pris de dis livres.*

† CUSTAMENTUM, apud eumd. Rymer. tom. X. pag. 244. col. 2.

† CUSTARE, Constare, Gall. *Coûter*. Tabularium S. Bartholomæi Bethun. ad annum 1226. fol. 38. verso: *Pratum quoddam quod habemus situm in parrochia de Gorga iuxta buscum Hermannii.... ita quod si.... aliquid Custaret, dictus R. et hæres suus teneretur Custum reddere. Quantum poterit Custare reparatio seu refectio dicti pontis, in Litteris Johannis Franc. Regis ann. 1356. tom. 3. Ordinatio. pag. 82.*

† 2. CUSTUS, apud Rymerum tom. 10. pag. 508. col. 1: *In via et extra viam, redeundo, deferendo, sive non deferentes gladios, dagaria et parvos Custus.* Et col. seq.: *In via et extra viam, redeundo, gladios, dagaria, Bouges.* Hæc vox *Bouges* idem significare videtur, quod *Custus*: sunt autem *Bouges*, si bene conjecto, Bulgæ seu Sæculi ad sellam equi vel

ad brachium pendentes, nostris *Bougettes*, Anglis *Bouget* et *Budget*. Erit forte qui *Custus* pro *Cultros* positum conjiciat.

† CUSUERE. Vide *Cusire*.

† CUSURA est species luti, quæ dicitur *Magra*, Matth. Silvatico.

† CUSUS, ἔξλου σκώληξ. Gloss. Lat. Græc. Sangerm. Est pro *Cossus*, Vermis in ligno.

CUT, Tributi species apud Scotos. Leges Burgorum Scoticorum cap. 59: *Et sciendum est, quod stallangiator non potest habere lot, Cut, vel caval, ullo tempore de aliquo mercimonio cum burgense, nisi infra nundinas.* [Vide *Cutum*.]

* CUTA, Mora, bestensa, Prov. Glossar. Provinc. Lat. ex Cod. reg. 7657. *Cute* vero nostris, Latebra, locus abditus, vulgo *Cache*, unde *Cuter*, Abdere, occultare, *Cacher*, ab Armor. *Cuz*, eadem notione. Lit. remiss. ann. 1454. in Reg. 182. Chartoph. reg. ch. 78: *Le suppliant et autres ses complices avoient esté par nuit... en une Cute, laquelle estoit en la ville de Cande, ... et icelle Cute avoient rompue et emporté aucuns biens que ilz y avoient trouvé.* Stat. Joan. III. ducis Brit. tom. I. Probat. Hist. Brit. col. 1165: *Ordrenons que nuls regrattiers.... achattent denrées.... juques à l'heure devant dite, ne en privé hors du marché, n'en lieu rebot ou en Cute.* Hist. Joan. IV. ibid. tom. 2. col. 316:

Mucer, Cuter ne pouon mie,
Car nous sommes en sa baillie.

CUTARIA. Charta ann. 1179. exarata Papiæ, MS.: *Cum omnibus honoribus, conditionibus, districtis, albergariis, fodris, bannis, collectis, Cutariis, et aliis rebus, etc.* In alia ann. 1298: *Fodris, bannis, teloneis, Curadiis, et aliis rebus.* Idem valet ac *Conredium*. Vide in hac voce.

* CUTELLA argenti, in qua Dominicis diebus sal ponitur. Sic Inventarium S. Martialis Lemovic. ubi etiam: *Item major Cutella et minor argentea Utrobique videtur esse pro Scutella.*

* CUTELLA. Vide supra *Cutella*.

* CUTELLARIUS, Cultrorum faber, Gall. *Coutelier*. Necrolog. eccl. Paris. MS.: xvij. Kl. Jul. *Super domum Johannis de Nemore Cutellarii, etc.*

* CUTELLERIA, Cultrorum theca. Inventar. ann. 1389. tom. 3. Cod. Ital. diplom. col. 363: *Cutellaria una cum cutellis iv. ad manicos de cristalio. Cutellaria una cum cutellis iij.*

* CUTELLUM. [Cutellum: « dictus Gualhardus percussit cum Cutello suo dictum Guidonem, patrem meum, a casu seu per cas de menchept, ita quod pater meus mortuus est. (Bibl. Sch. Chart. 1874. p. 378, Santonia, an. 1335). »] 1. CUTELLUS, pro *Cutellus*, [* Vide supra in hac voce.] ex Gallico *Coûteau*. Will. Brito lib. 5. Philipp.:
..... Et nudis agitur res dura Cutellis.

Lib. 8:

Hastis nil agitur, gladius solusque Cutellus.

Liber Ordinis S. Victoris Parisiensis MS. cap. 25: *Pro signo Cutelli, etc.* [Capitul. General. S. Victoris Massil. MSS. statuunt, ut nullus Clericus vel Laycus residens et moram in Monasterio faciens... præsumat privatim vel manifeste Cutellos vel alia arma quæcumque deportare. Hic *Cutellus* videtur esse *Acinaces*, Gall. *Coutelas*.]

* 2. CUTELLUS, Latus, Gall. *Colé*; vel Pars abscissa, ab Angl. *Cut*, *Secare*,

Gall. *Couper*. Charta Henr. reg. Angl. ann. 1268. in Reg. 173. Chartoph. reg. ch. 150: *Concedo Monachis Montisburgi dextros Cutellos caudæ omnium crassorum piscium, qui capti fuerint vel applicaverint infra fines episcopatus Constanciensis.*

CUTICA, Cutis, cutila. Lex Longobard. lib. 1. tit. 7. § 2: *Si quis alii plagam fecerit in capite, ut Cutica tantum rumpatur, quam capilli cooperiunt, etc.* Occurrit rursum tit. 8. § 16. [* Roth. 66. 103.] Dantes in Inferno cant. 32:

Allor lo presi per la Cuticagna.

Id est, per capillos. [* Occipitium Crucianis.]

* CUTIO, pro *Cautio*, in Stat. criminal. Saonæ cap. 13. pag. 13: *Ad hujusmodi tamen Cutionem præstandam non sit obligatus, qui ex injuncto officio tenetur deferre.*

CUTIONES, vel CUCIONES, inquit Marcellus Empir. cap. 9. et 15. *bestiolæ sunt multipedes, cute dura et solida, quæ tactæ complicant se in orbem pilulæ rotundissimæ; Polypodes Græci appellant.* Nostri *Clausportes* vocant; sed male, ait Salmasius ad Solinum pro *Clausporces*. Certe *Porcelliones* dicuntur Cælio Aureliano lib. 1. de Tardis Passion. cap. 4. *Porcellets* Campanis nostris, atque inde vocem *Coche*, pro porca, et *Cochon*, pro porcello deducunt viri docti. [Laurentio in Amalthea *Cusiones* iidem sunt qui supra *Cociones*.]

1. CUTIS OLEARIA, perperam, ni fallor, scribitur pro *butis olearia*, in Charta plenariæ securitatis apud Brissonium lib. 4. Formul. pag. 647. [* tab. 2. lin. 26.]

2. CUTIS, [Cute *privari*, Fustibus vel virgis cædi. Constitutio Henrici II. Imper. de contentionibus inter Fuldensem et Hersfeldensem Ecclesias apud Ecardum in Addit. ad Legem Salic. pag. 201: *Illi qui hujus facti dux et princeps fuerit, tollatur corium et capilli, et insuper utraque maxilla ferro candenti comburatur; reliqui ejus sequaces Cute et capillis priventur.*] Vide *Crines*.

* 3. CUTIS, Ulcus pestilens, ut videtur doctis Editoribus ad Mirac. B. Rolandi tom. 5. Sept. pag. 121. col. 1: *Bartolinus de Regazis de Cremona habuit in visione B. Rolandum, et per ipsum fuit liberatus a Cute et a carbunculo.* Pluries ibi.

* CUTLE, Polonica vox. Tract. pacis ann. 1466. inter Leg. Polon. tom. 1. pag. 209: *Statuimus, quod super omnibus piscaturis, Cutle vulgariter appellatis, ... annis singulis in magna feria quinta debeat fieri arendatio et literæ super omnibus Cutlis, etc.*

* CUTOGNUM POMUM, Malum cotoneum, cydonium, Ital. *Cotogna*. Chron. Tarvis. apud Murator. tom. 19. Script. Ital. col. 792: *Adductis lanceis, pavesis et pomis Cutognis, multas manu unica experientias fecit in erigendo lanceas et pavesias atque cotoneos projiciendo.* Vide in *Coto*.

† CUTELLUS, ut *Cutellus*. Charta Bernardi Domini de Turre ann. 1308. apud Baluz. Hist. Arvern. tom. 2. pag. 782: *Et si percusserit Cutello, debet sex libras Domino.*

† CUTULLUS, ἄγκων. *Cubitus*. Supplem. Antiq. [* Glossæ Lat. Gr.: *Cutulus, ἄγκων*.]

† CUTUM, f. Idem quod supra *Cut*. Edward. II. Rex. Angl. pro Universitate villæ Florentiæ ann. 1317. apud Rymer. tom. 3. pag. 675. col. 1: *Cum Universitas ipsa et Consules ejusdem a tempore cons-*

structionis villæ prædictæ... Cuto et gar-
diogio usi sunt hactenus et gavisit.

* **CUTURGIA**, [Domus pauperum.
DIEF.]

† **CUTURNUS**, *Supercilium, fastus*.
Glossar. Sangerman. n. 501. Est pro
Cothurnus, Calcei Tragædorum altiores,
et metaphorice Superbia.

* **CUTUSA**, perperam pro *Cucufa*, Ca-
pitis tegmen, in Stat. provin. conc. Tre-
vir. ann. 1310. cap. 10. tom. 2. Hist.
Trevir. Joan. Nic. ab *Honthheim* pag. 45.
col. 1: *Presbyteri, canonici et clerici ru-
gatas et scacatas vestes gestantes, nec non
mitras, ut vulgariter dicamus, seu Cus-
tusas, etc.* Vide in *Cuphia*.

1. **CUVA**, Cupa, ex Gall. *Cuve*. Domes-
dei tit. Cestria: *Quando Rex ibi veniebat,
reddebat ei unaquaque carrucata 200.
hestas et unam Cuvam plenam cervisiæ.*
Ubi Spelmannus perperam *Cunam* legit.
Vitæ Abbatum S. Albani: *Unam majo-
rem Cuvam de drasco.* Alibi: *Cuva plena
aquæ.* Rursum: *Quidquid in corpore
reperitum est, in quadam Cuva repositum
est.* Bernardus Guido in Histor. funda-
tionum Conventuum Prædicat. apud
Martem. tom. 6. Ampliss. Collect. col.
521: *Exceptis torculari, et Cuvis, et doliis,
et aliis lignis, quæ in dictis domibus non
sunt infixa.* Pro minori capsâ sumitur
in Actis SS. Junii tom. 2. pag. 64. ubi
de S. Syria Trecensi: *Et intra eandem
capsam quandam Cuvam seu capsam
parvam.* Vide *Cupa*.

† **CUVA**, f. Locus clausus ita dictus,
quod extractus esset in formam *Cuvæ*:
vel f. legendum *Cava* pro *Cavea*, Locus
subterraneus seu Sacellum inferius et
subterraneum, cujusmodi pleraque vi-
dentur in quibusdam Ecclesiis. Gesta
Guillelmi Majoris Episc. Andeg. cap.
22. Spicil. Acher. tom. 10. pag. 298:
*Inchoata fuit Missa... Dum autem ad
Oblationem ventum fuit, intravimus unam
Cuvam, ne pressura hominum in obla-
tione currentium gravaremur.*

* 2. **CUVA**, Mensura frumentaria, ut
Cupa 3. unde *Quarum officium vel cus-
todiam* interpretor Jus exigendi ejus-
modi *cupas* seu *cuvæ* ex frumentariis
mercibus, quæ in mercatis veneunt,
quod *Coponagium* vocabant. Charta ann.
1318. in Reg. 58. Chartoph. reg. fol. 16.
rº.: *Placet domino regi quod Petrus Gar-
siæ de Sargeigny officium Cuvaram de
Cartar.... exercent.... Custodiam Cua-
rum de Cartar.... teneat et exercent.*

* **CUVELLA**, Cupa minor, nostris alias
Cuvellette. Comput. MS. S. Petri Insul.
ann. 1418: *Datum Jacobo Sauvage, pro
reparando Cuvellem aquæ benedictæ ij.
sol. Icelle suppliantis prist huit Cuvellet-
tes d'argent,* in Lit. remiss. ann. 1398.
ex Reg. 153. Chartoph. reg. ch. 296. *Cu-
vaige* vero, Locus ubi *cuvæ* servantur,
ex Chartul. Latiniac. fol. 106. vº.: *Ma-
noir, edifices, court, chappelle, pressouer,
Cuaige et jardins du lieu seigneurial
assis à Vannes.* Vide infra *Cuveta*.

* **CUVELLUS**, Eadem notione. Gall.
Cuveau. Charta official. Autiss. ann.
1338. in Reg. 72. Chartoph. reg. ch. 40:
Secum duxit seu duci fecit tres equos,...
nec non duos Cuvellos et duas situlas.

* **CUVERIUS**, Eodem intellectu. *Dolia
vacua, Cuverios, tinas, etc.* in Arest. ann.
1345. 6. Aug. ex vol. 2. arestor. parlam.
Paris.

* **CUVERTUS**, ut supra *Culverta*. Vide
in hac voce. Judicium ann. 1269. in Reg.
Olim parlam. Paris. *Item quod Gausfridus
Potier dixit: Nos interficiemus Cuvertos
vestros... Ubi sunt Cuverti?*

* **CUVETA**, ut supra *Cuvella*, a Gall.

Cuvette. Lit. official. Noviom. ann.
1400. in Reg. 155. Chartoph. reg. ch. 88:
*Johannes dictus de Neele importavit
unam Cuvetam argenteam, et duo coclea-
ria argentea.*

* **CUULLIA**, si tamen asserta est lec-
tio, Linteum quo altare tegitur. Acta
capit. eccl. Lugdun. ex Cam. Comput.
Paris. ad ann. 1340. fol. 64. rº. col. 1:
*Item quamdam Cuulliam seu pallam,
cum corporalibus et reposito. Vide in
Palla 2.*

* **CUYGNEIA**, Securis, Gall. *Cognée*.
Charta Joan. abb. Pontiniac. ann. 1244.
in Chartul. ejusd. monast. pag. 41:
*Promittimus quod nec nos nec successores
nostri aliquam ventam faciemus, præter
prædictam ventam, in prædicto nemore ad
scissionem, sive ad Cuygneiam, sive ad
fossam.* Vide supra *Cugnieta*. [**Ita
etiam interpretandum esse Coniada* in
Polypt. Irmin. monuit nos Guerdardus
vir illustrissimus.]

† **CUZINUS**. Vide *Cussinus*.

† **CUZUPITE**, Montenses, Rupitani
Romæ olim, qui alias Donatistæ appel-
lati sunt. Hofmanni Lexicon.

† **CYANEA**, *Scythiæ gemma cæruleo co-
ruscans nitore, purpura interdum et
punctulis intermicantibus auratis pulvis-
culis varians*, Isidoro lib. 16. Origin.
cap. 9. Perperam in Glossario San-
German. MS. *Ciænea*; est enim a Græco
κύανεος, vel κύανεος, cœruleus, pro quo
Plinius dixit *Cyaneus*.

† **CYBIARIUS**, qui vendit *Cybia*, pisces
Plinio, Varroni et Festo notos, f. a
Græco κύβιον sic dictos, quod formæ es-
sent cubicæ seu quadratæ. Salsarius in
Solin. pag. 174. novæ edit. *Cybius* non
piscem, sed quadratum intelligit frus-
tum salsamenti. Arnob. lib. 2: *Quid
Cybiarios, Salinatos, Bolonas, Unguen-
tarios, Aurifices, Aucupes, etc.*

CYBURUM, **CIBUREUM**. Vide *Ciborium*.

† **CYCARDIA**, pro *Circadia*, Censu
Episcopo vel Archidiacono pro visita-
tione solutus ab Ecclesiis. Charta ann.
1269. Hist. Eccl. Meld. tom. 2. pag. 171:
*Perpetuo sine aliquo onere liberam præ-
terquam de Cycardia et synodo liberali-
ter concedimus et donamus.* Vide *Circada*.

† **CYCEON**, *Κυκεών*, Miscellanea potio.
Arnob. lib. 5: *Ebibit Cyceonem*. Laurentio
in Amalthea, *Cyceon, Cynnus, Mis-
cellanea potio liquidiorum ex vino cum
farina et caseo, vel ex multis herbis ad
sedandum sitim.* [* Vide Martin. Lex. v.
Cocetum.]

* **CYCLACHA**, Cœni, alteriusve rei cœ-
nosæ respersio, nunc *Eclaboussure*, a
sono quem cadendo edit, sic dicta, vel a
Cyllæus, cœnum. Vide in hac voce. Lit.
remiss. ann. 1333. in Reg. 69. Chartoph.
reg. ch. 53: *Cum Johannes Roto, alias
vocatus Lagut, duceret per carreriam pu-
blicam... unam salmatam fini cum qua-
dam bestia, et ipse Johannes Raynaldi
esset ante domum suam, et diceret quod
Cyclachæ fini robam suam, qua erat in-
dutus, polluerant.*

CYCLAS, Vestis undique clausa per ex-
tremum ambitum, sinuosa, et dum ter-
ram verrebat, circulum quempiam effi-
ciens, unde nomen a Græco κύκλος; in-
ditum videtur. Papias: *Cyclas, genus
vestis, a rotunditate dicta, sursum stricta,
deorsum ampla.* Gloss. Saxon. Ælfrici:
Cyclas, vel oraria, Orlas. Saxonibus
Orl est limbis. Gloss. Græc. Lat.:
*Κυκλάς, ἡ περί τὴν χλαίαν πορφόρα κύκλω,
limbus.* Ibid: *Πέζα, ἡ κύκλας, limbus.* Isi-
dorus lib. 19. Orig. cap. 24: *Circumtex-
tum est, quod Græce κύκλάς dicitur de
quo Virgilius:*

Et circumtextum roseo velamen acantho.

*Circumtextum autem dictum, quia est ro-
tundum pallium.* In vocis origine aber-
rat Guillelmus Britto lib. 9. Philippid.
qui a *Cycladum* insularum incolis primo
adinventas ejusmodi vestes putavit:

Stamina Phœnicum, seram, Cycladumque labores.

Cyclas autem proprie feminarum fuit.
Britannicus ad Sat. 6. Juven.: *Cyclas
vestis est muliebris tenuissima et rotunda.*
Hanc pronubis tribuit Sidonius lib. 1.
Epist. 5: *Jam Cyclade pronuba.* Regino
ann. 753: *Sed et Bertradam conjugem
ipsius Regis indutam Cycladibus regis.*
Et Monachus Pegaviensis ann. 1096:
*Juditha Comitissa, filia Vratislai Boie-
mici Regis, coronata, et auro textis indu-
vis regulariter adornata, processit, et coro-
nam auro gemmisque insignitam, et Cy-
cladem auro textam, instar Dalmaticæ,
et preciosissimi operis, quam sub man-
tello ferebat, etiam auro texto induta.*
Cosmas Pragensis ann. 1086: *Et impos-
uit diademata super caput ipsius, et ejus
conjugis Zuatawæ Cyclade regia amictæ.*
S. Althelmus de laude virgin.:

Et peplo chlamydis necnon Cycladibus ornat.

Et alibi de S. Anastasia:

Ut nullus membris posset auferre Cyclades.

Vide Lampridium in Alexandro, Vopis-
cum in Saturnino, Chilionem in Vita S.
Brigidæ virg. cap. 1. num. 9. Chronic.
Reichespurgense ad annum 753. etc.

CYCLAS virorum etiam fuit. Anony-
mus in Revelatione corporis S. Austre-
monii: *Podera quoque et Cyclades, qua-
rum amiciebantur tegmine, nivium supe-
rabant candorem.* Math. Paris ann.
1236. de civibus Londoniensibus: *Seri-
cis vestimentis ornati, Cycladibus auro
textis circumdati.* Joannes Monachus
Majoris Monasterii lib. 1. Histor. Gau-
fredi Ducis Norman. describens cerimonias
in Militia ejusdem Ducis observatas,
tradit post corporis ablationem,
*Gausfredum bysso retorta ad carnem in-
dutum, et Cyclade auro texta supervestitum.*
Joan. Sarisber. lib. 8. Policrat. cap. 12:
*Alter solis lineis brumæ horrores ex-
cludit, et dum omnia gelu constricta ri-
gent, tenui sudat in Cyclade.* Anonymus
vernaculus in Ritibus creationis Mili-
tium de *Balneo, Cyclade* pariter novitios
tyrones vestiri solitos refert, ap. Edwardum
Byssæum: *Il sera amendé, c'est
assavoir avec un couvertor d'or appellé
Sigleton.* Et infra, *avec le Sigleton.* Sed
et vestem militarem facit Chronicon
Bertrandi Guesclini MS.:

Voit son frere venir, qui Henry ot à nom,
Qui devant sa bataille venoit sur un Gascon,
Armez de haubregon, couvert d'un Singleton,
C'estoit Harris armés à loy de champion.

Istiusmodi vestimenti non semel etiam
meminit le Roman de Garin MS.:

Si a vestu un hermin pelicon,
Et par deseure un vermeil Ciglton,
Mantel a riche, qui n'est mie trop lon.

Alio loco:

Vent et engage tes alues et tes fiés,
Emprunte pailles, et Cigltons plainés,
L'or et l'argent, les mars, les deniers.

Le Roman de Roncevaux MS.

Hascons couvert d'un vermeil Syglton.

Fatendum tamen his locis pro pretioso
panni genere, ex quo faciebantur,
cyclades, interdum usurpari: unde
Ebrardus Bethuniensis in Græcismo
Cycladem, pannum esse dixit:

Est Cyclas pannus, circumdat cyclada pontus.

Joan. Bromptonus : *Portabant autem diversi generis species pretiosas, aurum et argentum, pallia oloserica, purpuram, Siclades, ostrum, et multiforium vestium ornamenta.* Et Knyghtonus ann. 1392 : *Vestibus cultionibus, aureis et argenteis, velutis, syndonicis Sicladibus, aliisque pretiosis, etc.* Ubi forte legendum *syndonibus*. Necrologium Ecclesie Parisiensis Idib. Aug. : *Dedit nobis unum Cyclatum pretio 12. libr.* Charta Adelphonsi Imp. Hispanie aere 1191. apud Antonium de Yezpe in Chronico Ordinis S. Benedicti tom. 7 : *In ornatum Ecclesie trium marcarum pretio, tres frontales, duos de Ciclaton, infulas tres, unam de Ciclaton, aliam de palio, duas dalmaticas palias, unam capam de Ciclaton, duo vestimenta linea cum stolis et manipulis, etc.* Monasticum Anglic. tom. 3. pagina 316 : *Capa Joannis Maunself, de panno aureo, qui vocatur Ciclaton.* Adde pag. 314. etc. Computum Stephani de la Fontaine Argentarii Regii ann. 1352 : *Pour une piece de Chigaton de Luques achetee, etc.*

* **CYCLATUM.** [Cyclas : « Dedit nobis Cyclatum, precio duodecim librarum. » (Cart. N. D. Paris. IV, 178, an. 1279.)]

* **CYCLATUS,** Panni pretiosi genus. Vide in *Cyclas*.

† **CYCLICUS,** Pirata. Vita S. Gudwali tom. 1. Junii pag. 743 : *Genus totius Britanniae a Cyclicis, qui et Piratae, undique infestata. A Cyclo sic videntur dicti.*

CYCLUS, Circulus, κύκλος. *Cyclum orbis peragrare Sol et Luna* dicuntur, apud Victorinum Afrum de Principio diei, pag. 199.

CYCLUS CURARE, Certo modo ac methodo curare, cum imperata dierum aliquot abstinentia, aut praescripto corporis exercitio, non primo saltu aut impetu proceditur, sed ordine servato per augendi ac minuendi status vices. Occurrit apud Vegetium lib. 2. de Re veterinaria cap. 5. 6. Caelium Aurelian. lib. 1. Tardarum Passion. cap. 1. Octav. Horatianum lib. 2. Rer. medic. cap. 15. etc. Hoc genus curationis, Graeci περιουδαν vocant. Περιουδαν, *Cyclo curare*, apud Pelagonium cap. 187. et 333. Interdum quolibet modo ac methodo curare, apud Emelum cap. 535. 653. 654.

CYCLUS METASYNCRITICUS, et **CYCLUS RESUMPTIVUS,** voces Medicorum, de quibus idem Caelius Aurelianus libro 1. Chron. cap. 1.

CYCLUS PASCHALIS, ad Lunae aetatem investigandam et diem Paschatis inveniendum. Vide Isidorum lib. 6. cap. 17. Durandum lib. 8. Ration. cap. 13. Scaligerum lib. 2. de Emendat. temporum, Bucherium ad Canones Paschales in Praefat. Gassendum in Calendario Rom. cap. 4. [Mabillonium tom. 3. Analect. pag. 514. et seqq. Diplom. pag. 176. 194. 581. supra vocem *Annus*.] etc.

CYCLUS AUREUS, de quo Compotistae passim, et sequentes Versus in MS. Thuano, quos hic apponam, ne pereant :

Prima dies Jani, quae janna dicitur anni,
... Taurum tenet, ne posterus ordo vacillet.
Majori numero debetur tertius ordo,
Sicque minor sequitur, majori continuatur
Per duodena loca, non est haec regula vera.
Candeno Februi numerum conjunge sequentem.
Sunt quoque sex menses, Julius prior, atque sequentes,
His, quamvis crescat, undenis summa propinquat.
Octavo minor numerus sequitur, nec continuatur,
Octavo succedentem conjungit, a in au.
October quintus prope debet habere sequentem,
Nonarum quartis duodeni denique mensis
Terdecimum numerum conjunctos atque secundum.
Linea sola tamen nemo sic esse recuset :
Tali quippe modo componitur Aureus ordo.

CYCLUM, seu κύκλον Graeci vocabant Indictionem : περιέμετρον, vero κύκλου, id est, *partitionem circuli*, annum Indictionis. Vide Henricum Valesium ad Evagrium lib. 3. cap. 33.

† **CYCNUS,** Ordo Militum Cliviatorum ann. Christi 711. post obitum Theodorici Cliviae Ducis institutus. Hujus enim sine mascula prole decedentis unica filia Beatrix, ditonum paternarum haeres, a vicinis exagitata, nobili viro Eliae, a quo fortiter fuerat defensa, nupsit : qui cum in clypeo Cyeni gestaret imaginem, hinc Ordini occasio. Ita Hofmanni Lexicon ex Favyni Theatro Honor. et Eq. tom. 2. lib. 7. pag. 1373.

* **CYCONIA.** Glossa Caesar. Heisterbac. in Reg. Prum. tom. 1. Hist. Trevir. Joan. Nic. ab Honheim pag. 678. col. 1 : *De Cyconia vel stadviva dominica, id est, locus ubi stat, quando haurit aquam : quot inas procuraverit, tot solidos quinque per annum exigere debet* (praepositus). Ubi legendum forte, *Cyronia*, a Gr. Κύριος, dominus. Vide Cyrius. [** Machina tractoria.]

† **CYFRA.** Vide *Cyfrae*.

CYFUS, aut **CYPHUS,** Scutula, vel *Scyphus*. Burchardus de Casib. sancti Galli cap. 7 : *Præter 14. Cyfos lampadum.* Occurrit passim. [Cyphi lignei et scutellæ, in Consuetudinibus MSS. Ecclesiae S. Audomari, ubi de oneribus navium.] Vide *Crater*.

* **CYGANI,** Homines vagi, erronei, apud Polonos. Vide infra *Philistæi*.

* **CYGNEI** NUMMI, Sic diti a Cygnea urbe Misniæ, nunc *Zwickau*, cujus insignia sunt tres cygni. Vide Dissert. Christ. Schlegelii Francof. edit. ann. 1717, cap. 2. pag. 139. et Georg. Agricol. lib. 11. de Pond. et temperat. monet.

CYGNOS habendi jus non omnibus erat. Tabularium sancti Bertini Ch. 83 : *Super jure habendi Cygnos in mera, et super jure tendendi retia ad capiendus aves in mera eadem, etc.* [** Cigni regis in manerio et foresta de Claryndon, in Abbrev. Rotul. Edward. 3. pag. 175. Ibidem pag. 266 : *Rex assignavit Thomam de Russham ad supervidendum et custodiendum omnes Cignos regis, tam in aqua Thamisiae, quam alibi infra regnum regis, quamdiu regi placuerit, ita quod de Cignis illis ac de proficuis et proventibus de eisdem emergentibus regi respondeat, etc.*]

† **CYLLACISIS,** Solutio assidua ventris. Gloss. San-german. num. 501. Est a Graeco κυλλίς, Venter ; unde κυλλιακός dicitur qui hujusmodi morbo laborat.

† **CYLLEUS,** Βόρβορος, Cœnum. Gloss. Lat. Græc. Sangerman.

* **CYMBOLA,** pro *Cymbalum*. Sentent. ann. 1208. apud Marten. tom. 7. Ampl. Collect. col. 92 : *Ibidem campanas et Cymbalas suspendentes, quas ad matutinas et singulas horas diei pulsare, contententes matrem ecclesiam, praesumpserunt.*

† **CYMBALIA COMARE APLUSTRIA,** Metaphorica locutio pro Navigare. Vide locum in *Comans*.

CYMBALUM, Campana, qua Monachi duntur ad refectorium, quæque appenditur in claustro, ut observat Durandus lib. 1. Ration. cap. 4. n. 11. et Chronicon Abbatiae S. Trudonis lib. 9. pag. 406. *Cymbalum Refectorii*, lib. 4. Histor. Vezeliacensis pag. 643. Lanfrancus in Decretis pro Ord. S. Benedicti cap. 1 : *Cantata Nona exeant, Prior ad percutiendum Cymbalum, Hebdomadarii coquinæ et ceteri, qui servituri sunt ad injuncta sibi officia.* Alibi : *Qua (Nona)*

cantata, pulsato Cymbalo a Priore, pergant omnes in refectorium. Constitut. Ordinis Præd. dist. 1. cap. 5 : *Postmodum pulsetur Cymbalum, si cibus sit paratus.* Vita S. Willelmi Abbat. Roschild. n. 20 : *Hora refectionis accessit ad Cymbalum, et percussio Cymbalo convocavit Conventum.* Liber Ordinis sancti Victoris Parisiensis MS. cap. 11 : *Pertinet ad Cellerarium, ut auferat malleolum, qui pendet ad Cymbalum.* Acta Episcoporum Cenoman. pag. 308 :

Hoc tantum paucis volui concludere verbis,
Quod dedit Ecclesie duo Cymbala maxima nostræ.

Et pag. 308 :

Detulit plane duo pretiosa Cymbala, etc.

Cymbalum porro ita expressit Ethelwulfus de Abbat. Lindisfarn. cap. 10 :

Continuo insonuit percussis cudo metallis,
Malleus et vacuas volitans cum verberat auras,
Jam cœnam fratrem peditan calor eos ornat.

Occurrit crebrius in Ordine Romano, in ordine conversationis monasticæ cap. 11. et in Vitis Abbat. S. Albani.

CYMBALUM etiam pulsatum ad mortuos indicat Gregorius Magnus lib. 1. Dialogorum cap. 9. Vita et obitus S. Leonis IX. PP. apud Ughellum tom. 8 : *In cujus obsequio B. Petri Cymbalum a semetipso, nullo cogente, sonare cepit.* Ad Ecclesiam perinde accitos, *cymbalo* Monachos, colligitur ex Vita S. Telliæ Episcopi Landavens. cap. 2. apud Capgrav. et Bolland. 9. Febr. *Cymbalum* denique in Choro etiam statuit Beletus de Divin. Offic. cap. 86. et ex eo Durandus loco citato.

CYMBILIA, pro *Cimelia*, apud Anastasium Bibl. in Severino PP. pag. 47 : *Sigillaverunt omne vestiarium Ecclesie, seu Cymbilia Episcopi.*

† **CYMBIUS,** Fornix, concameratio, quod *Cymbæ* formam quodammodo refert forte sic dicta. Acta apocrypha S. Torpetis, Mail tom. 4. pag. 9 : *Tunc ædificavit Ecclesiam miræ magnitudinis fundatam cancellis et Cymbio aureo fulgentem.* Corippus lib. 3. vers. 169. in laudem Justinii Junioris apud Vossium de vitis sermonis :

Quas super ex liquido præfulgens Cymbius auro,
In modico simulans, convexi climata mundi,
Immortale caput soliumque sedentis obumbrat.

CYMBOLA. Vita S. Heldradi Abbatis Novalicensis num. 24 : *Ob frequentiam itaque populi, custodibus per Ecclesias deputatis, unus de ipsius Monasterii clientibus ad B. Heldradi Oratorium accedens, Cymbolam a custode petiit, sed non impetravit. Instinctu igitur diaboli, custode nesciente, Cymbolum de altari furtiva temeritate capere præsumpsit.* Ubi vir doctissimus Henschenius *cymbolum* legendum censet, esseque aut intelligi rei alicujus esculentæ oblationem, quæ super altare fieri solita esset a tenuioris fortunæ Fidelibus.

† **CYMBORIUM.** Vide *Ciborium*.

† **CYMENTERISA.** Charta Teuderici Aptensis Episcopi de Canonico Romano institutione in Ecclesia Aptensi ann. 991. inter Instrum. tom. 1. novæ Gall. Christ. pag. 75. col. 1 : *Concedimus ad ipsos Canonicos omnes Ecclesiis nostris quæ sunt in Aptæ civitate, vel in circulo ejus, vel quidquid in possessionibus tam vineis quam campis cultis et incultis, auri et argenti, et omnibus rebus tam mobilibus, sive in Cymenterisis, vel in nomine Canonico Romano conlatum est, vel donatum Deo propitio in antea fuerit, totum et ad*

integrum tradimus atque transfundimus perpetua litera ad possidendum, pulsa omni contradictione. Lubens legerem Cymeliis. Vide Cimelia, Suppellex Ecclesiastica.

* **CYMENTERIUM**, Gall. *Cimetiere*, Locus in quo humantur fidelium corpora. Pactum inter dom. et habitat. de Monteclearo ann. 1392 : *Paratum se obtulit pro ejus parte non obstaré quin sibi in cacumine fortalitiu dicti loci super Cymenterium turrim unam magistram, etc.* Vide Cimiterium.

† **CYNERA**, Vide *Cumera*.

† **CYMETERIUM**, Vide *Cmiterium*.

* **CYMEUS**, Obituar. MS. S. Nicol. Corbol. ad 27. April. : *Obitus Thomæ de Benoist, qui dedit fabricæ hujus ecclesiæ lvi. solidos Paris. redditus, capiendos super Cymeos apud pagum Castrausen.* Idem f. quod supra Cimeyæ. Vide in hac voce.

† **CYMILIA**, Vide *Cimelia*.

† **CYMINALE**, Globus vel fluxus sanguinis ab Italico *Chimo*, Sanguinis massa in jecore efformata. Acta SS. Junii tom. 3. pag. 465. de S. Raynerio : *Erat in Sicilia cum sociis suis, fluxu sanguinis interceptus est novem diebus per os superius et longoanem inferius. Tria vel quatuor Cyminalia erant in die.*

† **CYMITERIUM**, Vide *Cimiterium*.

* [Quia Cymiterium, in circuitu memorati monasterii per multa curricula annorum adeo jam tumulationibus decedentium refertum erat ut vix quispiam sine effossione in Christo quiescentium inibi sepeliri posset. (Aurelianus, jan. 854. mus. arch. dep. p. 13.)]

* **CYNÆDUS**, Piscis genus. Tract. de Piscibus cap. 73. ex Cod. reg. 6838. C : *Cynædus, quem nostri communi saxatiliu nomine rochaut vocant, peritiores piscatores canus, Massilienses canudo corrupto vocabulo, Cynædum volentes dicere.*

* **CYNDATUM**, Tela subserica, vel pannus sericus. Vide *Cendatum*. Constit. Feder. reg. Sicil. cap. 106 : *Guarnimenta ipsa possint esse infrisata fristis de aureo, et mantellum infoderatum Cyndato, cum cappellis de auro, vel seta ad libitum.*

† **CYNDOWE**, Vita S. Lidwinæ, tom. 2. April. pag. 276 : *Ex hac igitur aqua cum aqua Cyndowe permixta, cum aliqua fecisset emplastra, et prædicto foramine per aliquantos annos superposuisset, foramen illud curatum fuit.* In hunc locum Henschenius : Ita MS. Vereor ut satis sincera lectio sit. Videtur autem nomen esse detortum a Centauria, quam Bonatici nostri corrupte *Santorie, Centorie* et *Cintorie* appellant, estque tantæ efficacæ herba ad leniendos membrorum interiorum exteriorumque dolores, sananda vulnera, etc. ut sint qui putent ipsam esse formosam illam Poetarum *Panacen*, et a Germanis appelletur *Tausend-Gulden kraut*, Herba mille florenorum, quasi nullo satis pretio æstimanda.

CYNEBOT, vox Anglo-Saxonica : idem quod Cyngild et Cenegild, Compensationis pars, quæ populo debetur ob Regis cædem. Saxonibus Cyn, est gens, bo⁵, et gild Compositio, Vide *Botha*, et *Gildum*. Leges Athelstani, et Concilium Grateleanum ann. 928. can. 3. de Regis cæde : *Ipsium natale ejus pertinet cognationi, et Cynebot ipsius terræ nationi.*

CYNEDOMAS, Leges Athelstani Regis apud Bromptonum pag. 845. et Concilium Grateleanum ann. 928. cap. 13 : *Regis weregildum est cum Anglis in jure*

publico triginta millia thrimsa, id est, trium, quindecim millia thrimsa sunt de vera et quindecim millia Cynedomas, id est, regie censuræ, ipsum natale ejus pretium pertinet cognationi, et Cynebot ipsius terræ nationi. Est autem Anglo-Saxonibus Cynedome, imperium, regnum, Cynedomas, fasces, dignitas, magistratus.

† **CYNEGILD**, Vide *Cenegild*.

† **CYNIPHES**, Muscæ minutissimæ, de quibus in *Cinifes*. *Cyniphes* dixit Augustinus de Trinitat. 3. 7.

† **CYNITUS**, Vide *Cenitus*.

CYNOCAUMA, Æstus Caniculæ, ex Græc. *κυνόκαυμα*. Ruricius Episcopus Lemovicensis lib. 1. Epist. 17 : *Et sic inundatio voris aspergit, ut contracti frigore, vel coacti apricitatem ignis plurimi diebus Cynocaumatis quærimus.*

* **CYNUS**, sicut ait *Hugutio*, arbor est, ut dicunt quidam *Lentiscus*, *Aubespine Gallice*. Glossar. vetus ex Cod. reg. 521.

† **CYOLA**, Vide *Coela*.

* **CYPHRI**, Literæ furtivæ, characteres occulti. Nic. Fietbert. a secretis cardinal. Alani epist. MS. ann. 1595 : *Primos regni adit secreto, ostendit quid sit, quid possit, acceptisque ab illis furtivis litteris, quas vulgus uulæ vocat Cypthros, etc.* Vide *Cifra*.

* **CYPHUS**, pro Scyphus. Charta Phil. Aug. ann. 1180. in Chartul. Cluniac. : *Asserebat sibi a priore Paredi deberi... Cyphum corneum, cum duobus cochleariis corneis.* Vide *Cyffus*.

† **CYIACUS**, Vide *Cippus*.

† **CYIARIUM**, Vide *Manupiarium*.

† **CYPPUS**, pro *Cippus*, de quo supra, carcer. *Exitibus et redditibus, et banno et Cyppo*, in Charta Lotharii Imp. apud Lud. Laguille in Probat. Hist. Alsac. pag. 4. et Eccardum de Origin. familiæ Habsburgo-Austriacæ col. 108. *Cyppus marcalus*, rursus occurrit apud eundem Laguille pag. 5.

† **CYPREA**, Vide *Cumacus*, et *Cyprium*.

CYPRENSIS OPUS. Liber anniversario-rium Basilicæ Vaticanæ apud Joan. Rubicum in Vita Bonifacii VIII. PP. pag. 345 : *Quinque aurifrygia, quorum tria sunt opere Cyprensi nobilissima, et unum est de opere Anglicano, etc... item 4. camisas de cortina, cum pectoralibus et gramicis de opere Cyprensi.*

1. **CYPRIANA**. Ita annuum festum S. Cypriani vocabant Carthaginenses, quod ii ad ejus ædem sacram, ante urbem ad littus maris sitam, solemnî cultu celebrabant : quo etiam nomine donabatur a nautis insignis quædam ac periculosa tempestas : quæ in mari circa id festum fere semper oriebatur. Vide Procopium lib. 1. Vandal. cap. 20. et 21. et Gregor. Nazianzen. Orat. 18.

* 2. **CYPRIANA**, Vestis genus. Vide supra *Cipriana*.

CYPRINUM METALLUM, Cuprum, æs Cyprium : in Cypro enim prima æris inventio fuit, ut ait Plinius, lib. 34. cap. 2. unde *ærosam* et *πολύχρυσον* appellarunt Veteres, ut auctor est Festus. *Cypriini clavi*, Palladio. *Acutum Cyprium*, clavus æreus, apud Innocent. Agrimenso-rem. *Acus Cyprea*, in Epistola Valeriani apud Pollionem. *Cypria trabs*, pro ærea, apud Horatium. Anastasius in Leone III. PP. pag. 139 : *Alias fenestras ex metallo Cypriino reparavit.* Idem pag. 128 : *Necnon et fenestras ipsius Ecclesiæ ex metallo Cypriino decoravit.* Sed ibi legendum *Gypsino* censet Salmasius : est enim *Gypsum* specularis lapis, quo

erant decoratæ fenestræ, *διπτρος καὶ διαζυρίς*. Vide *Cuprum*.

† **CYPSINUM**, Vide *Cyprium*.

* **CYRA**, pro *Chira*, Manus, Gr. *χειρ*, et *Cyragra*, pro *Chinagra*, apud Salmas. in Hist. Aug. pag. 412.

† **CYREBOTA**, Vide *Circbota*.

CYREATH, vox Anglo-Saxonica, jusjurandum electum, id scilicet quod quis cum aliis conjuratoribus, e majori numero selectis præstat, cui opponitur *Rimeath*, quod vide. Leges Athelstani cap. 15 : *Et jurent, quod illud pecus N. intertatum in peculio suo natum sit sine rimath, et stet thes Cyreath, id est, jusjurandum electum, super 20. den.* [*] Vide Grimm. Antiquit. Jur. German. pag. 908.]

† **CYREGRAPHARIUS**, Vide in *Chirographum*.

† **CYRICBOTA**, Vide *Circbota*.

† **CYRICSEAT**, Vide *Cirisectum*.

† **CYRICUS**, pro *Sericus*, apud Baluzium tom. 2. Hist. Arvern. pag. 727. et alibi.

CYRIUS, Dominus, ex Græco *Κύριος*. Aldhelmus Abbas Malmesburiensis : *Ad doxam onomatis Cyrii : περί δόξαν ὀνόματος Κυρίου.*

† **CYRLISCA**, Uxor hominis primæ classis, apud Saxones. Vide *Hindeni*.

CYRLISTUS, Leges Henrici I. Regis Angl. cap. 76 : *Eodem modo per omnia de Cyrlisti vel Villani vera fieri... dicimus.* Saxonibus Cyrlisce, est Ecclesiasticus. Forte igitur hæc vox designat colonum vel servum Ecclesiasticum. [*] Wilkins. *Cyrlisci*, quod idem est ac *Ceorlisci*, Villani.]

† **CYROGRAPHUM**, [CYROGRAFFARE, etc.] Vide *Chirographum*.

† **CYROGRILLUS**, Vide *Chirogrillus*.

CYROIGUS, Medicus Cyroicus, Chirurgus, in Statut. Mediolanens. 2. part. cap. 354. cui opponitur *Medicus Physicus*. Vide *Physicus*.

† **CYROLOGUS**, Chirurgus. Miracula B. Henrici Baucenensis, Junii tom. 2. pag. 387 : *Magister Guido Cyrologus, qui eum tentavit et asseruit eum liberatum.*

* Stat. Vercell. lib. 7. pag. 163. r° : *Accedens magister Philippus de Pergamo Cyrologus, etc.* Vide *Cyrologus*.

* **CYRONELERIA**, f. *Cyrogrillonum* seu cuniculorum hara, Gall. *Garonne*. Vide *Chirogrillus*. Charta ann. 1405. in Reg. feodor. comitat. Pictav. ex Cam. Comput. Paris. fol. 65. v° : *Item vineas pulchri campi, insimul cum Cyronelera ; quæ præmissa possunt michi vallere quolibet anno quinque solidos redditus et duodecim denarios census.*

† **CYROSTRATA**, Vide *Cereostata*.

† **CYROTHECA**, Vide *Chrothecca*.

† **CYRUPUS**, pro *Syrupus*, vox Medicis nota, Gall. *Sirap*. Occurrit rursus in Statutis Massil. 1. 2. cap. 25. de Medicis, et in Statutis Arelat. MSS. art. 137.

* **CYS**, vox vulgaris, ni fallor, qua Sebum vel unctum intelligo. Consuet. MSS. S. Crucis Burdegal. ante ann. 1305 : *Item habet (sacrista) tenere campanas monasterii bene garnitas et munitas de Cys, ... et de cunctis aliis necessariis, ut bene possint trahi per clericos suos.* Vide supra *Ceuacum*.

* **CYSA**, Tributi species, idem quod supra *Cisa* 2. Charta ann. 1340. tom. 2. Hist. Trevir. Jo. nic. ab *Hontheim* pag. 143. col. 1 : *Redditus annuos et perpetuos de lxxij. libris Hallensium de ungelto, sive Cysa, vulgariter dicta ungelto, dicti nostri oppidi nobis annuatim provenien-*

tium. Vide *Ungeld*. [** et *Haltaus*. *Glossar*. German. col. 1934. in hac voce.]

* **CYSURGIUM**. Vide *Cisurgium*.

* **CYVARIUM**. Vide *Civærium*.

* **CYULA**. Vide *Ceola*.

* **CZESNE**, Polonica vox. Vide infra *Pamietne*.

* **CZOCHIA**, an Truncus, caudex? Charta ann. 1369. ex Cod. reg. 5187. fol. 81. vº: *Et a nemore Marieta.... usque ad quandam Czochiam quercus ochiatam in pede.... et protendendo recta linea ab ipsa Czochia quercus per transversum, etc.*

* **CZOPOWE**, Tributum apud Polonos, quod ex vendenda cerevisia percipitur. Stat. Sigismundi I. ann. 1511. inter Leg. Polon. tom. I. pag. 376: *Statuimus, ut quicumque in civitatibus et oppidis, ad usum suum privatum domesticum, cerevisiam braccaverint,.... ad solvendam con-*

tributionem, dictam Czopowe, minime teneantur. Cujus statuti titulus apud Prilusium sic habet pag. 160: Nobiles si in civitatibus cervisiam ad suos usus coquant, ducillia non solvant. Vide infra Duciculus.

† **CZOTATA VESTIS**. An eadem quæ *Crusta*, de qua superius? Laurent. Byzinius in *Diario Belli Hussitici* apud Ludewig. Reliq. MSS. tom. 6. pag. 183: *Vestes superbas non portant nec portare permittant contra Dominum Deum pretiosas nimis, sicut purpuratas, prætextas, pictas, deargentatas, Czotatas, sectas.*

* **CZUDA**, Districtus *Czudarii* seu castellani. Charta *Judoci march. Moraviæ* ann. 1380. tom. 6. Anecd. Pezii part. 3. pag. 68. col. 1: *Committentes camerario supremo Czudario, notario et aliis vice-*

*dominiconibus Czudæ Olomucensis præsentibus seriose, quatenus præfatas villas supradictis priori et conventui intabulari disponant. Quæ totidem fere verbis rursus occurrunt in alia ejusd. *Judoci* Charta ann. 1398. ibid. pag. 115. col. 2. Vide *Czudarus*.*

† **CZUDARUS**, Castellanus, ut puto, a *Zuda*, Castellum. Privilegium Nobilium *Hamsburg*. datum a *Wenceslao* ann. 1388. apud *Ludewig*. tom. 6. pag. 65: *Mandantes Camerario nostro supremo, necnon omnibus Beneficiariis, Czudaris, justiciariis sive Trzednikonibus, qui sunt vel tempore fuerint, quatenus in casu quocumque eundem Willelm. ultra modum præsentis gratiæ nostræ citare vel judicio convenire prætenderit, eandem vel easdem citationes non advertant.*